SANCTI AURELII

AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

OPERA OMNIA,

POST LOVANIENSIUM THEOLOGORUM RECENSIONEM,

CASTIGATA DENUO AD MANUSCRIPTOS CODICES GALLICOS, VATICANOS, BELGICOS, ETC.,

NECNON AD EDITIONES ANTIQUIORES ET CASTIGATIORES,

OPERA ET STUDIO

MONACHORUM ORDINIS SANCTI BENEDICTI

E CONGREGATIONE S. MAURI.

Editio novissima, emendata et auctior,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

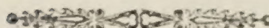
SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS QUINTUS.

Pars prior.

16 VOL. PRIX : 86 FR

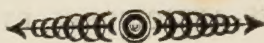
EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA *D'AMBOISE*, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1841

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC QUINTO TOMO CONTINENTUR.

SERMONUM CLASSES QUATUOR,
Necnon Sermones dubii.

IN I PARTE.

Imprimerie de L.MIGNE, au Petit-Montrouge.

IN QUINTUM TOMUM

Præfatio.

Aurelium Augustinum cum multis præclaris dotibus ad obeunda singula Ecclesiæ munera instructum fuisse nemo negat, tum præcipue eximium divini verbi præconem exstitisse, atque ex ejus sacris concionibus ad christianos populos utilitatem rediisse non mediocrem in confesso est. Et sane hoc ita futurum videtur præsensisse Valerius episcopus, quandoquidem illi recens in Hipponensi Ecclesia ad sacerdotium cooptato potestatem, ut Possidius auctor est, Evangelii, præsente se, populo exponendi fecit; quo tempore, eodem Possidio teste, aliud ferebat usus Africanarum Ecclesiarum, in quibus aut omnino nunquam, aut saltem coram episcopis presbyteros e suggestu verba facere non licebat. Judicabat scilicet pius Valerius antiquiorem de grege sibi credito deque ejus commodis promovendis sibi curam esse debere, quam de humana consuetudine, non alio consilio instituta, nisi ut inter ecclesiasticos ministros spectabilior semper emineret episcopus. Cum autem id muneris strenue Hippone regio impleret Augustinus, atque ejus fama longe lateque pervagaretur, exemplo permoti aliquot antistites suos quoque presbyteros publice in ecclesia dicere voluerunt, ipsi interim in auditorum numero considentes. Quin etiam subinde in concilio Carthaginensi Augustinus episcopatum necdum adeptus a Patribus ipsis coram se de fide ac symbolo disputare jussus est, cum biennio ante presbyterum præsente episcopo sermonem habere inauditum esset.

Cæterum episcopatu suscepto, Possidii hæc verba sunt, *multo instantius ac ferventius, majore auctoritate, non in una tantum regione, sed ubicumque rogatus venisset, verbum salutis æternæ alacriter ac suaviter, pullulante atque crescente Domini Ecclesia, prædicavit.* Itaque non apud suos tantum Hipponenses, sed apud Carthaginenses quoque, necnon alios per Africam populos sæpenumero concionatus est. Et vero ex iis quibus vita ejus nobilitatur præclaris gestis, illud vel maximam laudem atque admirationem meretur, quod Cæsareæ in Mauritania dicendo sese effecisse libro quarto de Doctrina Christiana ipse memorat. Vigebat nimirum in ea urbe immanis consuetudo, a patribus et avis longeque a majoribus tradita, *qua non cives tantummodo, verum etiam propinqui, fratres, postremo parentes ac filii lapidibus inter se in duas partes divisi, per aliquot dies continuos certo tempore anni solemniter dimicabant, et quisque ut quemque poterat, occidebat* (*De Doctrina Christiana, lib.* 4, *cap.* 24, *n.* 56). Hunc ille morem tam ferum tamque atrocem, tam crudele atque inveteratum malum, sacræ suæ eloquentiæ vi sustulit atque abolevit. Cui profecto victoriæ parem aliam facundia et efficacia sermonis a celeberrimis oratoribus partam vix unquam reperias.

Erat sane concionatoris adeo perfecti artem concionandi edocere. Hoc ille præstitit eo in libro, quem de Doctrina Christiana, id est, de scientia aliisque doctoris christiani partibus scripsit. Ibi post explicatas prioribus libris germani sensus e Scripturæ adytis eruendi regulas, ad extremum dicendi præcepta persequitur; et qui juvenis ante conversionem instituendo oratori profano operam dederat, idem episcopus ac senex studiosius in hanc rem incubuit, ut christianum oratorem erudiret informaretque.

Ex hoc quidem opere cognoscas licet illum concionando non solum ingenio suo facili atque copioso indulsisse, verum etiam artis calluisse regulas, nec eorum quibus fit ut veritas pateat, ut veritas placeat, ut veritas moveat, quidquam ignorasse. Quapropter etsi ejus in sermonibus non deprehendas anxiam illam sollicitudinem, qua auditorem docilem proœmio facere, orationem in varia membra dissecare, ac vehementem plenamque affectibus collectionem semper hinc elicere, ut nunc moris est, curaverit : id tamen neque præceptorum ignorationi, neque necessariæ ad illa in usum reducenda industriæ tenuitati jure tribuas ; sed potius in has causas referre debes, vel quod ut plurimum simplices homilias, hoc est, sermones familiares pastoris ad oviculas, præceptoris ad discipulos, et quasi parentis ad filios, haberet; vel quod imparatus atque ex tempore verba faceret ; vel denique quod non apposite ad captandos hominum rumusculos, sed ad illuminanda ingenia, inflammanda pectora, vitiaque ex animis penitus exscindenda loqui satageret. Hujus rei passim probationes suppetunt perquam illustres. Nam cum aliquando in vinolentiam, quæ diebus festis charitatis specie intra ecclesiam frequentabatur, dicere cœpisset, corruptelam hanc rursum alio die adhibitis divinis lectionibus, ut Epistola 29, ad Alypium a nobis nunc primum evulgata narratur, usque eo insectatus est, quoad ipsam de moribus hominum funditus evulsam intelligeret. Sed et Vir sanctus quandoque ex intimo quodam animi sensu, quandoque etiam ex fortuitis casibus, quid a se Deus dici vellet, judicabat; tumque relicto eo, quod meditatum attulerat, argumento, in aliud ipso temporis articulo sibi propositum excurrebat. Id tum de se ipso in Serm. 71, n. 8, et 180, n. 4, et 352, n. 1, etc.; tum de ipso Possidius cap. 15 contestatur.

Cum primum concionandi suscepit provinciam, certatim ad eum audiendum catholici hæreticique convolabant : tantoque in pretio sermones ipsius habebantur, ut auditores non tantum illos sibi in memoria studerent defigere, sed etiam chartæ mandatos domi servare peroptarent. Sic enim hac de re Possidius : *Quisquis ut vo-*

luit et potuit notarios adhibens, etiam ea quæ dicebantur excepta describebat. Certum est præterea conciones plurimas ab eodem Doctore, aut nondum pronuntiatas, aut etiam postquam eas jam pronuntiasset, dictatas esse, sive ut ipsas juberet in ecclesia sua recitari, sive ut iisdem alii quoque uti libere possent. Is enim non minus ingeniose quam pie illorum, qui cum populo virtutis suæ prælucerent exemplis, alienos sermones recitarent, apologiam scribit. Observat siquidem ipsos nonnisi injuria furti aut plagii nomine postulatum iri, cum bene vivendo, et mores suos ad eam quam prædicant doctrinam quasi ad amussim dirigendo, illam sibi quodam modo propriam efficiant. *Verbum Dei*, inquit ille, *non est ab eis alienum, qui obtemperant ei; potiusque ille dicit aliena, qui cum dicat bene, vivit male. Quæcumque enim bona dicit, ejus excogitari videntur ingenio, sed ab ejus moribus aliena sunt* (*De Doct. Christ., lib. 4, cap. 29, n. 62*).

Tomus ex Augustinianis decimus his sermonibus partim dictis, partim dictatis, qui per intervalla diversis et temporibus et classibus in vulgus prodierunt, constabat. Eosdem hic exhibemus novum in ordinem distributos, quo et secundum genuinam suam seriem disponuntur, et ab adulterinis omnibus ac supposititiis sejunguntur. Ut autem e tomo decimo ubi legebantur antea, in quintum hunc eos transferremus, longa deliberatione non opus fuit. Etenim cum plerique in Scripturam sacram fuerint habiti, a tractatibus tomi tertii et quarti quibus eadem illa exponitur, quique maximam partem concionum formam præ se ferunt, longius removeri haudquaquam poterant. At vero diutius hæsimus dubii, ut illorum ordinem tot jam annorum usu receptum immutare, ac tam multos, quos legitimis insertos Lovanienses loco non moverant, quasi nothos atque alienos rejicere in animum induceremus. Nos sane minime fugiebat, quin ut cœptum feliciter caderet, ardua disceptatio, quæque multum temporis et meditationis exigeret, esset adhibenda : ac præterea timendum videbatur, ne criticis spinis, ex quibus plerumque maxima oritur contentionum seges, implicaremur. Verum cum suscepti in Augustiniana opera laboris consilium tria potissimum spectet, quæ nobis statim ab initio proposuimus, et hucusque præstare sumus conati, nimirum ut ea mendis expurgentur, meliori ordine quam fuerant digerantur, denique supposititii fetus ab aliorum numero segregentur; nobis non fuit integrum in hoc volumine primam duntaxat officii nostri partem attingere, aliis duabus prætermissis, quas quidem in Sermonibus, ubi et ordo deterior, et major veri falsique confusio, strictioris quam in cæteris libris necessitatis esse negabit nemo.

Quod ad ordinem, quisquis cum novo veterem componere non gravabitur, plurima et gravia ejus vitia nullo negotio deprehendet. Animadvertet Sermones, qui commodius in quatuor classes revocantur, in duodecim, quarum aliæ debita aliis argumenta continebant, fuisse distractos. Agnoscet libros, quos vocant, *de Verbis Domini*, et *de Verbis Apostoli*, tantummodo partem complecti sermonum eorum, qui ad hosce titulos pertinebant : intelliget Sermones de Festis, cum eos in classes *de Tempore* et *de Sanctis* coactos oportuisset, in alias septem aut octo dissipatos; et ex Sermonibus amplius triginta, qui de festis Paschalibus, ut hoc exemplo utamur, inscribuntur, non nisi decem in serie de Tempore inveniri; alios vero, si quis omnes evolvere in animo haberet, inter quinquaginta Homilias, in collectione Sermonum a Parisiensibus additorum, in utraque parte classis de Diversis, ac in posterioribus classibus pervestigandos. Non tamen confusionem hanc miraberis, si consideres eos a quibus istæ classes institutæ sunt, habere in manibus nequaquam potuisse exemplaria omnium Augustini concionum; quippe quæ codicibus ferme innumeris, unde postmodum variis temporibus erutæ collectæque fuerunt, continerentur.

Tres primas classes, nimirum de Verbis Domini, de Verbis Apostoli, et Homiliarum quinquaginta, cum in manuscriptis annorum octingentorum et amplius reperiantur, antiquas esse inficiari non possumus : at eas Augustino æquales, quod volunt nonnulli, haud facile concedemus. Qualis enim eorumdem sermonum sancti Doctoris ætate ordo fuerit, non aliunde certius licet cognoscere, quam ex Indice Possidii, qui classes illas omnino neque memorat, neque sequitur. Harum trium nulla non habet subdititios, quorum aliqui Cæsarii Arelatensis episcopi stilum sapiunt.

Classis de Verbis Domini non eodem ordine sermones ubique in vetustis exemplaribus ostendit. Plurima cum editionibus consentiunt, sed non omnia. Hoc ipsum ex locis a Beda, id est, a Floro, excerptis optime conjectarant Lovanienses Theologi : nos vero ipsismet oculis in singulari et exquisito codice ex Colbertina bibliotheca notato 2821, et ab annis, ut minimum, octingentis exarato, ubi eadem illa series cum Flori collectione congruit, et unde non paucos sermones exprompsimus hactenus ineditos, deprehendimus. Germana primæ hujus classis inscriptio, cum Flori, tum manuscriptorum bene multorum testimonio comprobata, hæc erat, *de Verbis Evangelii* : quod Augustini nempe commentationes in omne genus locorum e quatuor Evangeliis petitorum complectatur.

Quanquam autem Sermones de Verbis Domini in exemplaribus quibusdam reperire est sine Sermonibus de Verbis apostoli : hos tamen nusquam reperias nisi cum illis ita conjunctos, ut post sexagesimum quartum, quo series de Verbis Domini concluditur, primus de Verbis Apostoli ubique numeretur sexagesimus quintus, secundus, sexagesimus sextus; et sic de cæteris : quorum non omnes de verbis Apostoli, sed partim de Actibus Apostolorum, partim etiam de verbis Petri, Jacobi, ac Joannis, ex Epistolis eorumdem, agunt : ita ut duæ illæ classes nihil aliud sint quam Sermonum in Scripturam novi Testamenti collectio.

Classis vero quinquaginta Homiliarum semper quidem ab aliis separata invenitur, at non raro numerosior quam in excusis. Siquidem sermones duos, quatuor, aut etiam plures supra quinquaginta exhibet in nonnullis manuscriptis; licet propemodum in omnibus sermones integri, ex iis qui numerum quinquagenarium in vulgatis libris conficiunt, desiderentur. Hæc collectio Cæsarii temporibus non potest dici antiquior, cum ei tot homiliæ ab ipso scriptæ inserantur, et plerisque aliarum recapitulationes ab ejusdem stilo non abhorrentes assutæ fuerint. Illic Augustiniani sermones ut plurimum truncati sunt, ac brevibus quibusdam exordiis atque epilogis omni auditorum generi accommodatis interpolati. Et certe qui ex his sermonibus non mutili aliis in exemplaribus occurrere, ii planum faciunt hinc locos, quorum lectio minus omnibus conduceret, avulsos esse.

Insequentes classes (exceptis Sermonibus ad Fratres in eremo, quos in tomum proximum distulimus) omnes omnino posterioribus sæculis, tempore videlicet inventæ jam typographiæ, exortas constat. Classis de Tempore, quam pro vetustissima censores quidam haud ignobiles habent, procul dubio Basileæ in editione Amerbachii vulgata anno MCCCCXCV ordinata est, idque, uti videtur admodum verisimile, procurante Augustino Dodone de Frisia canonico regulari, cujus imaginem eadem editio Sermonum de Tempore in fronte depictam præfert, his versibus subjectis :

Perlege Sermones communes, lector amice,
Edidit Aurelius quos pater atque decus.
Augustinus eos præsul venerandus et auctor
Filiolis scripsit, protulit atque suis.
Ordine sed nullo, nec enim scripta illa redegit
In numerum aut formam, contiguum vel opus.
Hos modo Sermones collegimus undique sparsos,
Atque hunc congestum pressimus inde librum.

Editionem Basileensem hic significat, ut clarius ostendit carminum series, in qua legitur :

Crede mihi, dices Basileam jure beatam.

Porro e sermonibus 256 quos ea collectio comprehendit, vix sexaginta genuinos quisquam affirmarit.

Classis de Sanctis, quæ superiori non est accuratior, simul in eadem editione, necnon haud dubie ejusdem auctoris studio in lucem prodiit.

Postea cum Augustini Opera Parisiis anno quingentesimo trigesimo primo supra millesimum prelo subjecta essent, sermones septemdecim e manuscriptis Carthusiæ ad muros Parisienses editi sunt.

Anno MDLXIV Joannes Ulimmerius novum volumen, cui titulum inscripsit *de Diversis*, constans sermonibus centum triginta duobus quorum non pauci jam excusi fuerant, sed minus castigati atque integri, in vulgus emisit. Inde excerpti unus et quinquaginta sermones postea priorem partem de Diversis constituere, cui post annos duodecim alteram ex aliis sexaginta duobus novis sermonibus adjunxere Lovanienses.

Prodierunt deinde undecim homiliæ ex codicibus Carthusiæ majoris, quas ab editione anni MDCXIV ad calcem tomi decimi legebamus. Insuper in eadem illa editione tredecim alii e manuscriptis Pithœanis vulgati sunt. At non ita multo post Jacobus Sirmondus volumen publici juris fecit, quod inter quadraginta sermones, quibus constabat, has tredecim ultimas homilias complectebatur, quas propterea nusquam ultra separatim editas reperimus.

Idem contigit nonnullis minoris pretii Sermonibus, qui sub Augustini nomine partim anno MDCXXXIV, Parisiis a Guillelmo Camerario Scoto ad manuscriptum Andegavensem, partim anno MDCXLIV, Romæ a Joanne Baptista Maro ad codices Vaticanos et Barberinos typis excusi sunt. Siquidem eos aliis abs se repertis inseruit Hieronymus Vignerius, atque ex illis omnibus duas classes, alteram in prima Supplementi sui parte, alteram in secunda, confecit.

Hæc erat antea sermonum distributio. Unde nemo non intelligat et quam incommoda fuerit, et quam necessario immutanda. Robertus de Bardis, Parisiensis Cancellarius, aliam pulchriorem ac magis ingeniosam instituerat in Collectorio, ut vocat, Sermonum Augustini, nunquam vulgato, quod trecentis annis ab hinc retro elapsis excogitavit, iisdem Sermonibus in quinque partes discretis. *In prima parte collecti sunt Sermones de quibusdam gestis et sanctis Veteris Testamenti. In secunda parte, de solemnitatibus et sanctis Novi Testamenti. In tertia, de verbis et scripturis Veteris Testamenti. In quarta, de verbis et scripturis Novi Testamenti. In quinta, de ornamentis et impedimentis Ecclesiæ sive fidelium, ac de retributionibus ultimis bonorum et malorum.* Servatur in bibliotheca Regia manuscriptus unus, quo primæ duæ istius collectionis partes continentur; et in Colbertina duo, in quibus index Sermonum illarum quinque partium repræsentatur. Cæterum licet Sirmondus in præfatione suorum quadraginta sermonum affirmet, *in censendis approbandisque Augustini operibus..... minime contemnendum Roberti suffragium :* tamen adulterinos sermones prope innumeros admisit, ut qui in prima Collectorii parte solos legitimos relinqueret, illam tantum non ad nihilum reduceret. Alia vitia, quæ a nobis in ejus distributione observata sunt, hic recensere operæ pretium non putamus.

Partitionem instituimus multo concinniorem accuratioremque, in qua etiam præ Robertina hoc commodi est, quod propius ab antiqua et vulgata recedit; cum sermones omnes pro varietate argumenti revocet ad hosce quatuor ordines, de Scripturis, de Tempore, de Sanctis, et de Diversis. Addidimus præterea quintum ordinem Sermonum dubiorum, quod videlicet nullum nisi aperte supposititium in Appendicem rejicere consilium fuerit.

Falsos autem veris diutius confusos relinquere neutiquam licebat: quandoquidem hac in re quotidie tam multi decipiebantur, ut quidam nimis creduli scriptiones Fausti atque aliorum imi subsellii auctorum Augustinianas ducerent; alii contra plus æquo suspiciosi sermones Augustino longe dignissimos aut respuerent, aut suspectos haberent. Sed optimum videtur principia et notas, quibus innixi hoc judicium atque censuram aggressi sumus, declarare, ut hinc statuat unusquisque, num in materia tanti momenti sententiam firmam ac certam ferre potuerimus: tametsi fieri nequeat ut singillatim notas omnes quibus sermonis cujusque censura stabilitur, aperiamus, sed tantum generatim aliquas, easque magis familiares.

Primum omnium stili, quo tantum auctores inter se, quantum homines vultu differunt, rationem habuimus. Hic nempe quod epist. 93, n. 39, de Cypriano dixit Augustinus, pari jure licet de ipso pronuntiare: *Stilus ejus habet quamdam propriam faciem, qua possit agnosci.* Eum sanctus Hieronymus ex stilo, ut idem epistola inter Augustinianas 68 testatur, agnovit. Et Lugdunensis Ecclesia libro de tribus Epistolis, cap. 35, ut probet Hypognosticon ipsi non esse adscribendum, eodem utitur argumento. Verumtamen si nomine stili nihil aliud intelligatur quam dictio, fatendum est illum non semper unum atque æqualem existere in operibus Augustini, sed maxime in sermonibus, quos tanta rerum ac locorum diversitate per quadraginta annos habuit. Inter hos alii ab eo per sacerdotium suum compositi priorum ipsius lucubrationum colorem quemdam referunt, alii ab eodem maturiore jam ætate pronuntiati ad posteriora opera magis accedunt: nonnulli accurate et cum meditatione elucubrati sunt, nonnulli ex tempore fusi: illos extremo Retractationum capite, libro 2, dictatos vocat, hos autem dictos: proindeque aliquos habemus, quales a notariis, dum verba faceret, excerpti sunt, cum alii legantur æque emendati ac integri atque opera proprii auctoris manu exarata solent esse. Id cum critici quidam non satis advertissent, Sermones primis Augustini annis, ut suo loco observavimus, compositos sancto Doctori abjudicarunt. Ad hujusmodi ergo censuram recte obeundam, præterquam quod stilus operis dubii ad singula indubitata opera exigendus est, nequaquam vis illa sive spiritus quo stilus quasi animatur, posthaberi debet. Ubique enim agnoscitur Augustinus proprio quodam eloquentiæ gravis ac seriæ genere, quod sibi lectorum animos subjicit, non lepore comptæ atque affectatæ elocutionis, sed efficacia quadam judicii, prudentiæ, pietatis, honestatis, modestiæ, comitatis, aliarumque virtutum, quæ passim in ejus oratione adeo fulgent atque emicant, ut ipsius stilum nemo imitatione assequatur. Hic est præcipue Lydius lapis, quo sermones vere Augustiniani probantur; et ad quem Appendicem si quis adhibeat, in eam prope universam cognoscet cadere illud posse, quod de Hypognostico pronuntiatum est: *Et sensus ab illius sensu inferior habetur, et modestia atque humilitas morum et sermonum ejus non ibi servatur.*

Lugdunensis Ecclesia, cujus hæc verba sunt, ibidem aliud indicium addit: *Et testimoniis*, inquit, *ex hebraica translatione, quam beatus Hieronymus edidit, præter ejus consuetudinem contra illos hæreticos utitur: quod ille ex antiqua potius editione facere consuevit.* Quod quidem indicium eo longius latiusque protenditur, quod aliam translationem, cum brevi auctoritatem veteris occupasset, constat jam inde a quinto sæculo amplexos esse Salvianum Massiliensem, Eucherium Lugdunensem, Leonem Romanum Pontificem, atque alios. Gregorius cognomento Magnus, qui novam, quam vocat, scribens in librum Job sequitur, epistola ad Leandrum utramque in Ecclesia Romana tunc temporis legi solitam tradit. Sed non multo post nova ubique gentium obtinuit, teste Isidoro, qui non longe ab initio septimi sæculi in libro primo de Divinis Officiis, cap. 12, sic habet: *De hebræo autem in latinum tantummodo Hieronymus presbyter sacras Scripturas convertit, cujus editione generaliter omnes Ecclesiæ usquequaque utuntur.*

Porro hisce testimoniis Psalterium Hieronymianum ex hebræo, quod neque in Hypognostico, neque in aliis veterum lucubrationibus reperitur, minime intelligendum est: at solummodo aliæ antiqui fœderis præcipuæ partes. Nihilominus tamen cum Psalterio, in quod commentarios edidit Augustinus, suæ propriæ lectiones sint, atque ab aliorum haud mediocriter discrepantes, illud quoque satis utiliter in examine nostro adhibuimus.

Cum in præfatione tomi quarti de translatione quam secutus erat Augustinus, a nobis ageretur (qua de re in præfatione tertii, in admonitione super Augustini Speculo, et alibi in genere jam fuerat nonnihil observatum), mentem nostram aperueramus de Vulgatæ Psalterio, quod quidem nobis illud ipsum, in quo corrigendo Hieronymus secundam curam rogatu Paulæ atque Eustochii susceperat, esse videbatur. Utrum in rem eorum qui Scripturæ studio navant operam, futurum sit opinionem nostram confirmare, non definimus: certe committere non possumus, quin viri in litteris humanis et divinis exercitati objectionibus haud contemnendis satisfaciamus.

Dixeramus nusquam in Psalteriis calamo scriptis, quæ nobis in manus magno numero venerunt, nisi in Vulgatæ, Hieronymiani Psalterii obeliscos atque asteriscos inveniri, atque adeo unum idemque videri Psalte-

rium; ac eam rem etiam confirmari inscriptione unius e Colbertinis manuscriptis ubi dicitur *emendatum a sancto Hieronymo in novo.*

Verum nobis occurritur 1 Psalterium in his codicibus exaratum idem atque Vulgatæ nequaquam haberi posse, quandoquidem inter se plusquam centum locis differunt, ac eorum *non paucæ numerantur discrepantiæ quæ vel magnum habent momentum, vel scriptoribus tribui non possunt.* Hanc tantam varietatum multitudinem minime diffitemur; sed minorem esse nequivisse contendimus. Quisquis in evolvendis manuscriptis vel mediocrem laborem impenderit, is ignorare nequaquam poterit rara inveniri exemplaria, in quibus paginarum numerus varietatum sive bonarum sive malarum multitudine non vincatur; et in hujusmodi scriptis codicibus non secus ac quandoque in editis, gravia quædam occurrere, non modo *quæ a librariis*, ut Hieronymi verbis utamur, *dormitantibus aut addita sunt aut mutata;* sed etiam *a præsumptoribus imperitis emendata perversius* (*Epist.* 123, *ad Damasum*). Lucas Brugensis qui sola collegit *Romanæ correctionis in Bibliis editionis vulgatæ jussu Sixti V recognitis loca insigniora,* horum plusquam ducenta in solo Psalterio annotavit. Quis vero inde colligat aut codicibus ad quos facta est ea correctio, Vulgatam minime contineri, aut Vulgatam ipsam quæ nostris in Bibliis hodie circumfertur, et in qua tot observantur diversitates, non eamdem quæ erat Concilii Tridentini tempore existimandam. Denique laudati a nobis manuscripti eam cum Vulgata consensionem præ se ferunt, qua majorem aut frequentiorem non facile in aliis æqualis ætatis exemplaribus reperire sit.

Nobis postea opponitur auctoritas Tridentini Concilii, quod in Sessione IV *statuit ut ipsa vetus et Vulgata editio, quæ longo tot sæculorum usu in ipsa Ecclesia probata est.... pro authentica habeatur :* quo loco, ut supponitur, Synodus Vulgatæ nomine Italam intelligit, cum nos contra Vulgatam vocemus B. Hieronymi versionem: ac proinde nostra sententia Tridentino Concilio minus bene cohærere videtur. Ad suspicionem hanc procul amovendam satis quidem esset respondere non versionem Psalterii novam quam ex hebræo edidit Hieronymus, a nobis Vulgatæ nomine designatam, sed eam solam quam ad græcos codices emendavit, quæ antea in Italia, saltem in Urbe, ut ex ipsius ad Paulam et Eustochium epistola discimus, in usu erat. Verum aliunde manifestum est a Concilio nihil aliud per Vulgatam intelligi versionem, nisi eam quæ legi consuevit in Ecclesia catholica : cujus tametsi plurimas partes Hieronymus transtulerit ex hebræo (quemadmodum sola testimonia ex hac ipsa ab Augustino, libro 4 de Doctrina Christiana, cap. 7, item libro 5 et 6 Quæst., et libro 7 Locut. in Heptateuchum petita abunde probant), ea tamen Concilii tempore, quo jam plusquam mille et centum annos numerabat, optimo jure antiqua dici poterat; perinde atque Isidori Hispalensis ætate jam Vulgatæ nomen erat adepta, cum ea *editione omnes Ecclesiæ usquequaque utebantur.* Cæterum non sine gravi hallucinatione crederet quispiam idem in Tridentina Synodo et apud veteres per Vulgatæ vocem significari. In Synodo ea vox integram utriusque fœderis Scripturam latine redditam et nostris contentam in Bibliis denotat : cum apud Hieronymum, epistola 135, ad Sunniam et Fretelam scripta, græcam quamdam Veteris Testamenti versionem signet; epistola vero 101, ad Pammachium, versionem ita vocatam, cum ea nostræ opponeretur.

Quantum ad conjecturam eodem loco a nobis propositam, ejus duæ sunt partes : altera, Vulgatam nostram, quam a Psalterio per Hieronymum correcto minime diversam esse probaveramus, *potuisse ab ipso, epistola* 135, *dici versionem ex Hexaplis a se editam, quod illam iisdem exemplaribus consentientem effecisset; epistola vero Paulæ et Eustochio scripta versionem tantummodo correctam, quod antiquæ verba, quantum in ipso fuerat, retinuisset :* altera, forte contigisse *ut eadem ipsa versio, cujus certi loci Sunniæ et Fretelæ negotium facessebant, ex Germania, ubi degebant* iidem viri (viros enim Sunniam ac Fretelam dicimus, quod Hieronymi ad illos epistola in codice Colbertino et in Germanensi inscribatur *Dilectissimis fratribus*,) *jam ab his temporibus in Gallias pervenerit.* Utramque hanc partem negat Vir eruditus, non alio ductus argumento, quam quia *Psalterium Gallicum* (quod idem nobis est atque Vulgatum in codicibus antea laudatis comprehensum) *ab illa versione summopere discordet.* Sufficit ut ei majorem omni exceptione testem Hincmarum producamus, qui epistola ad Ludovicum Germaniæ regem, non modo Vulgatæ nostræ eam quæ ab Hieronymo *communis et vulgata* dicitur, opponit; sed etiam asserit apud Gallos suo tempore eam versionem, quam idem ille Doctor *ad Sunniam et Fretelam scribens exposuit,* in usu fuisse. Quapropter in id consentiamus necesse est illas omnes, quæ in Psalteriis nostris calamo exaratis exstant, discrepantias *vel a librariis*, ut supra dicebatur, *dormitantibus*, *vel a præsumptoribus imperitis* scaturiisse. Hic Valafridi Strabonis auctoris Hincmaro æqualis locum, ubi Gallos *secundum emendationem quam Hieronymus de Septuaginta Interpretum editione composuit*, *Psalterium cantare* testatur (*De Reb. Ecclesiast. cap.* 25), conferre supersedemus : nec etiam est animus tot viros doctos, unde causæ nostræ non minima fieret auctoritatis accessio, memorare, utpute Jacobum Fabrum et Petrum Pithœum, quibus omnino persuasum erat Gallicum Psalterium esse illud ipsum quod iterum correxit Hieronymus. Nihil vero nos movet vulgata illa Hieronymi ad Damasum epistola, cujus hoc initium est : *Legi litteras Apostolatus tui, poscentes ut secundum simplicitatem Septuaginta Interpretum canens Psalmographum interpretar festinem*, quam alius de Psalterio Romano intelligit, alius de Gallicano : hæc, inquam, nihil nos movet, utpote quæ falsitatem suam aperte prodat.

Jam ad argumentum revertamur. Nobis etiam operæ pretium esse visum est studiose Sermonum doctrinam examinare, utrum scilicet cum Augustiniana sive in fidei ac morum dogmatibus, sive in Scripturæ expositione

ac usu congrueret : observatis tamen iis capitibus, in quibus aut sententiam, aut loquendi rationem, sicut aliorum ejus operum probat retractatio, mutavit. Quamobrem Sermo 259, verbi gratia, licet in eo sanctorum post resurrectionem in terra sabbatismus ac regnum doceatur, non tamen ex albo Augustinianorum fuit expungendus; quando Vir sanctus libro 20 de Civitate Dei, cap. 7, in ea se fuisse aliquando sententia fatetur. Alibi forsitan quidam hujusmodi locus possit occurrere, quem Augustinus ipse annotasset, nisi morte dum Sermonum suorum retractationem meditaretur esset occupatus.

Accedunt his tempora, loca, personæ, negotia, facta, errores, aliaque similia, de quibus in sermonibus disputatur, unde plurima ad statuendam criticen argumenta deprompsimus.

Alia nobis Possidii suppeditavit Indiculus, non quod sermones omnes, quorum inscriptiones ibi leguntur Augustino putaverimus attribuendos, quasi non posset a multis concionatoribus eadem materia tractari; sed ut ei non ita facile sermones illic minime designatos adscriberemus. Huic indiculo priscum Carthaginensis Ecclesiæ Calendarium, quod paucis abhinc mensibus in tomo 3 Analectorum editum fuit, adjungentes minus timide censoria nota confiximus conciones quasdam in certas solemnitates, quarum in neutro mentionem reperias. Tales sunt Litaniarum, sive Rogationum, Conversionis S. Pauli, Cathedræ S. Petri, Annuntiationis Dominicæ, Assumptionis B. Mariæ, ac similes.

Insuper Bedæ ac Flori, quorum testimonia ad conciliandam veris Augustini operibus auctoritatem multum valere non erat ignotum, collectiones in Paulum accurate cum Sermonibus contulimus. Atqui per collectionem Bedæ intellectam volumus eam, quæ sine controversia ipsius est, neque usquam alibi quam in scriptis codicibus, ubi ejus inscribitur nomine, invenitur. Alia siquidem, quam inter ejusdem opera editam ipsi vulgo adjudicant, Flori diaconi Lugdunensis esse in tomo Analectorum primo demonstratur.

Quid refert hoc loco innumeros manuscriptos quos consuluimus recensere? Horum subsidio quosdam locos, quibus permoti nonnulli Criticorum Augustinum de possessione Sermonum aliquot vere Augustinianorum exegerant, in excusis corrupte legi deprehendimus : contra vero quorumdam aliorum, qui ferebantur ipsius esse, interdum auctores deteximus.

Neque vero nobis satis visum est Augustini codices evolvere manuscriptos : sed præterea editas aliorum Patrum commentationes examinavimus. Eorum quippe stilum et ea circa quæ versantur argumenta attente considerata oportuit, ut quinam sermones ipsis tribuendi essent dignosceremus, et lacinias investigaremus, ex quibus adulterini tractatus consarcinantur. Inter hos enim sunt qui ex Origene, Cypriano, Ambrosio, Maximo, Leone, Fausto, Gregorio Magno, Alcuino, Ivone Carnutensi, atque aliis desumpti sint.

In Homiliario, quod Rabanus a se concinnatum Haistolfo archiepiscopo destinavit, novem sermones, qui nostra in appendice 98, 108, 222, 280, 290, 291, 297, 302, 304 numerantur, totidem verbis invenimus. Id quidem suo loco non tacuissemus, nisi Rabani opera discutere nos præteriisset.

Multo plus curæ adhibitum est in examinando Cæsario; quippe qui conciones prope innumeras, quamvis ei nonnisi circiter quadraginta in Bibliotheca Patrum adscribantur, elucubravit. Discimus enim ex ejus Vita, ipsum ubi primum ad episcopalem ordinem ascitus esset, translata Apostolorum exemplo in diaconos aliorum ministeriorum cura, totum se prædicationis officio dedisse; ac illud usque adeo cordi habuisse, *ut ad Matutinum et ad lucernarium*, hoc est, matutinis ac vespertinis horis, verba fecisse non contentus, in dissitas etiam regiones sermones a se comparatos, ut illic recitarentur, deferendos curaret. *Longe tamen positis*, inquiunt libro 1 ipsius historici, *in Francia, in Galliis, atque in Italia, et in Hispania, diversisque provinciis constitutis transmisit per sacerdotes quid in ecclesiis suis prædicare facerent.* Iidem similiter nos docent quis ejus stilus fuerit, circa quam materiam potissimum ejus conciones versarentur, quæ soleret insectari vitia, et quas præ cæteris virtutes inserere auditorum animis niteretur; ad hæc qua charitate et industria infimis sese attemperaret, eorumque gratia familiares ex rebus omnibus comparationes desumeret. *Tantam*, inquiunt, *ei Deus gratiam de se dicendi dedit, ut quidquid oculis videre potuisset, ad ædificationem audientium pro similitudinis consolatione proponeret.* Denique præclaram istam sententiam solitum esse dicere commemorant : *Nonnulli rusticitatem sermonum vitant, et a vitæ vitiis non declinant.*

Huic igitur ingentem sermonum numerum restituimus, partim manuscriptorum librorum, in quibus nomen ipsius præferebatur, auctoritate; partim multis solidis ac firmis argumentis, quæ ex ejus stilo admodum singulari atque ad agnoscendum facili, e doctrina, dicendi formulis, usitatis considerationibus, exordiis, clausulis ac recapitulationibus ipsi propriis, singularibus factis, adjunctis personarum, temporum, locorum, quæ nemini nisi eidem apte conveniunt, petita sunt. Omittimus hic ejusdem Regulas ad Virgines, in quibus non raro ipsa verba, quæ in Sermonibus, reperiuntur : exempli causa in earum capite 30, perinde ac in Sermone Appendicis 141, n. 2; 270, n. 5, et 275, n. 1, vox *Canava* pro cella vinaria usurpatur; et earumdem capite 28, *Canavaria* eam cui hujus ipsius cellæ cura demandata est, significat. Verum illud prætcrire nequaquam possumus, quod unum ad sermones illos Cæsario restituendos sufficeret, eorum videlicet cum Synodis, quibus abs se coactis præfuit, cognatio, necnon in stilo, vocibus ac sententiis perfecta consensio. Hac occasione oratio quam habuit idem præsul in causa Contumeliosi episcopi Regiensis, et quam tomo 1 Conciliorum Galliæ edidit Jacobus

Sirmondus, hoc loco ad verbum esset exhibenda : siquidem sermonibus qui eidem a nobis restituuntur, similius nihil inveniri possit. Neque inutile fuerit observare hac in oratione ab eo Faustum Regiensem cum honoris significatione nominari, ut si quis ejus in concionibus aliquam hujus auctoris sententiam deprehenderit, id non miretur.

Cæterum quod Cæsarius e Fausti libris mutuatus est, pro nihilo ferme habebitur, si cum iis quæ ex aliorum veterum commentationibus decerpsit, comparetur. Legimus in Vita ejusdem, lib. 1, eum cum propter valetudinem jam concionari per se non posset, jubere solitum a sacerdotibus ac diaconis in Ecclesia sua recitari non modo sermones proprios, verum etiam Ambrosii, Augustini et aliorum. Hinc procul dubio breviores illi Sermones prodiere, in quibus præter exordium et perorationem, quæ ipsius characterem referunt, reliqua petita sunt ex Augustino. Exscribebat atque imitabatur lubentius sanctum hunc Doctorem, cujus opiniones tanquam catholicæ veritati admodum congruentes prædicat. Ipsius doctrinam omni studio propugnavit, et ex ea secundæ Arausicanæ Synodi canones constituit : observaturque in 2 libro Vitæ illius, ipsum extremo suo morbo *inter non modicos quos patiebatur dolores sciscitatum esse quam in proximo esset beatissimi Augustini depositionis dies; et cum imminere commemorationem ipsius didicisset, dixisse : Confido in Domino, quod meum transitum non longe divisurus est ab ipsius : quia, ut ipsi nostis, quantum dilexi ejus catholicissimum sensum, tantum me etsi discrepantem meritis, minime tamen reor distantia longiore depositionis meæ diem ab ejus obitus tempore sequestrari.*

Porro ejusdem conciones tanti ducebantur, ut quemadmodum ipse ex Augustini, sic ex ipsiusmet sermonibus alii excerperent, unde novi sermones concinnarentur. Hoc profecto homilias Eligii et Rabani cum sermonibus Appendicis nostræ comparando quivis intelliget.

Superest ut quid auxilii nobis ad institutam Sermonum Augustini censuram præbuerint Lovanienses, exponamus. Illi sua in tomum X præfatiuncula admonent se in censendis Sermonibus secutos fere esse judicium doctissimi viri Martini Lipsii : iis qui certo visi sunt esse Augustini, nomen ejus adscripsisse; qui certo deprehensi sunt ipsius non esse, rejecisse in Appendicem : reliquos *aut non satis discussos aut* ex judicio quorumdam *dubiæ auctoritatis*, inter Augustini Sermones reliquisse, non tamen addito ejus nomine. Ad hanc igitur notam qui potissimum sermones ad examen essent revocandi, cognovimus : et sane consideranti palam fiet, eorum qui a nobis rejiciuntur longe plurimos ex illis esse quos *non satis discussos aut dubiæ auctoritatis* vocant. Præterea aliorum in Augustinianos Sermones censuras consuluimus, quarum duæ præcipuæ sunt et accuratiores, altera Simonis Verlini edita an. 1618, altera Bernardi Vindingi an. 1622. Cum autem hi censores omnium sagacissimi nonnullis in locis aberraverint, arrogantiæ esset id nos assecutos credere, ut hic nunquam judicio falleremur. Attamen confidimus factum ut nec ullum inter falsos aperte verum, nec ullum inter veros aperte falsum retulerimus. Hoc nobis proposuimus ab initio; et ea propter in sermonibus nondum editis, qui Augustino in manuscriptis adscribuntur, nos præbuimus severiores. Ex eorum numero longe maximo selectos octodecim tantum cum fragmentis aliquot hic adjecimus, in quibus S. Doctoris character, ingenium et doctrina liquido perspicitur et elucescit.

SYLLABUS CODICUM

AD QUOS RECOGNITI SUNT SERMONES TOMI HUJUS QUINTI,

ET NOTÆ QUIBUS CODICES INDICANTUR.

MANUSCRIPTI CODICES.

a. Veteres libri e bibliotheca Abbatiæ S. Audoeni Rotomagensis.
b. Beccensis monasterii codices.
bd. Bedæ Collectanea in Paulum manu scripta bibliothecæ Bertinianæ ac Floriacensis.
bn. Mss. S. Benigni Divionensis.
c. Carcassonensis Ecclesiæ.
cr. Ecclesiæ Carnutensis.
cs. Cisterciensis Abbatiæ.
cst. Codices PP. Cisterciensium S. Crucis in Jerusalem de Urbe; unde sermonum aliquot occasionem diemque didicimus, necnon quo eos loco dixerit Augustinus.
ct. Mss. Colbertinæ bibliothecæ plures, inter quos majoris pretii unus, qui 821 notatur, sermones de verbis Evangelii veteri ordine, secundum quem in Bedæ seu Flori collectione plerumque laudantur, digestos continens, iisque insertos quosdam, quorum vel nihil prorsus in ante editis, vel fragmenta solum exstabant.
cb. Libri Corbeienses optimæ notæ ac vetustissimi.
cor Mss. S. Cornelii Compendiensis.
e. Excerptorum Eugypii codices duo calamo scripti, Germanensis unus, alter Corbeiensis.
f. Mss. Floriacenses.
fl. Flori seu vulgati Bedæ Collectio in Paulum manu scripta e bibliotheca Corbeiensi.
fs. Mss. S. Mauri Fossatensis.
ful. RR. PP. Fuliensium cœnobii S. Bernardi Parisiensis.
g. Gemmeticensis Abbatiæ.
gr. S. Germani a Pratis codices bene multi, et ex iis singulares quidam ac perelegantes.
l. Libri Laudunensis Ecclesiæ.
lr. Lyrensis monasterii.
m. S. Michaelis in periculo maris.
n. Navarrici collegii Parisiensis.
ph. Phimarconensis codex corticeus, qui olim Narbonensis Ecclesiæ fuit.
pr. Mss. Pratellenses.
r. Regiæ bibliothecæ, præter alia exemplaria, volumen singulare, quod a Jacobo Sirmondo laudatum est, complectens duas priores partes collectorii sermonum Augustinianorum Roberto de Bardis Cancellario Parisiensi auctore adornati.
rm. Remigiani apud Remos cœnobii codices.
s. Bibliothecæ Sorbonici gymnasii.
t. S. Theoderici prope Remos.
vat. Vaticanus codex.

V. S. Victoris apud Parisios.
Vd. Vindocinensis Abbatiæ.
Alii quidam codices suis locis indicantur.

EDITI CODICES.

Am. Sermonum Augustinianorum libri per Joannem de Amerbach excusi Basileæ, an. 1494 et 1495.
Er. Libri a Desiderio Erasmo recensiti et apud Basileam rursum editi Frobenianis typis, an. 1529.
Ulim. Volumen Sermonum de Diversis Joannis Ulimmerii cura publicatum Lovanii, an. 1564.
Par. Parisiensis editio nonnullis sermonibus aucta an. 1571.
Lov. Editio Lovaniensium Theologorum opera longe auctior et castigatior e prelo Plantiniano profecta, an. 1576.
Sirm. Codex Sermonum additorum a Jacobo Sirmondo, an. 1631.
Vign. Supplementum a Hieronymo Vignerio procuratum et altera vice castigatius paulo excusum, an. 1655.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retract. et Confess. *t.* 1, *memoratas.* M.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
SERMONES
AD POPULUM
OMNES CLASSIBUS QUATUOR NUNC PRIMUM COMPREHENSI.

PRIMA CLASSE CONTINENTUR SERMONES DE SCRIPTURIS VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.
SECUNDA, SERMONES DE TEMPORE.
TERTIA, SERMONES DE SANCTIS.
QUARTA, SERMONES DE DIVERSIS.

His in quinta Classe succedunt Sermones dubii, qui scilicet non certo habendi videntur pro Augustinianis. In Appendice demum Sermones supposititii.

CLASSIS PRIMA. DE SCRIPTURIS.

SERMO PRIMUS * (*a*).

De eo quod scriptum est, Gen. I, 1, In principio fecit Deus cœlum et terram; *et Joan.* I, 1, In principio erat Verbum : *contra Manichæos* (*b*).

Manichæorum in veterem Legem calumniæ.

CAPUT PRIMUM. — 1. Qui meminit debiti sui, sententiæque apostolicæ, qua dictum est, *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis* (*Rom.* XIII, 8), se ipsum debet ad reddendum ipse compellere. Et revera quantolibet fremitu debitoribus exactorum terror incumbat; multo vehementius exigit charitas, quæ aufert ab exactione pondus timoris, et verecundiæ majus imponit. Memini me fuisse pollicitum Charitati vestræ, adversus Manichæorum stultas perniciosasque calumnias, quibus Veteri Testamento insidiantur, responsionem per nos non defuturam, quantum Dominus donare dignatur. Advertite igitur, et videte laqueos serpentinos, atque inde subtracta jugo Christi colla supponite. Audent quippe illi hujuscemodi dolos prætendere incautis, ut dicant adversari sibi Scripturas Novi et Veteris Testamenti, ita ut una fide retineri utrumque non possit : et ipsa principia libri Geneseos et Evangelii κατὰ Joannem sibimet inimica persuadere molientes, quasi ex adversa fronte committunt.

CAPUT II. — 2. Moyses enim dicit, inquiunt, *In principio fecit Deus cœlum et terram*, nec nominat Filium, per quem facta sunt omnia : cum Joannes dicat, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Hoccine contrarium est, an potius sibimetipsi contrarii sunt, qui ea quæ non intelligunt, cæcitate reprehendere, quam pietate quærere maluerunt? Quid enim dicturi sunt, cum ipsum principium Filium Dei esse respondero, in quo Deum fecisse cœlum et terram, Genesis loquitur? An forte hoc probare non potero, cum de ipso Novo Testamento, cui velint nolint, fracta superbiæ cervice subduntur, testes mihi præsto esse cognoscam? Ait enim Dominus incredulis Judæis : *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi : ille enim de me scripsit* (*Joan.* V, 46). Cur ergo non ipsum Dominum intelligam, in quo principio fecit Deus Pater cœlum et terram? Nam, *In principio fecit Deus cœlum et terram*, Moyses utique scripsit, quem de Domino scripsisse, ipsius Domini voce firmatur. An forte non est etiam ipse principium? Neque hinc dubitare oportebit, loquente Evangelio, ubi Judæi cum a Domino quæsissent quis esset, ipse respondit, *Principium*, *quia* [1] *et loquor vobis* (*Joan.* VIII, 25). Ecce in quo principio fecit Deus cœlum et terram. Cœlum ergo et terram fecit Deus

* Recognitus est ad cb. et ad Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 14.

(*b*) A Possidio notatur sermonis hujus titulus in Indiculo, cap. 2.

[1] Editi, *qui*. At vetus Ms. Corb., *quia*, juxta græc., *hoti*.

in Filio, per quem facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil : ut etiam Evangelio concordante cum Genesi, secundum Testamenti utriusque consensum teneamus hæreditatem, litigiosasque calumnias exhæredatis hæreticis relinquamus.

CAPUT III. — 3. Nullo modo autem vestram prudentiam movere debet, quod cum Joannes evangelista non dixerit, Omnia in ipso facta sunt, sed, *Omnia per ipsum facta sunt*; non legamus in Genesi, Per principium fecit Deus cœlum et terram, sed, *In principio fecit Deus cœlum et terram*. Dicit enim Apostolus, *Ut ostenderet nobis mysterium voluntatis suæ secundum bonam voluntatem suam, quam proposuit in illo in dispositione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis sunt, et quæ in terris, in ipso* (*Ephes.* I, 9 *et* 10). Quemadmodum itaque hic sic audis quod ait, *in ipso*, ut intelligas et, *per ipsum*; sic in eo quod dicit Joannes, *Omnia per ipsum*, etiam *in ipso* intelligere cogeris. Et quemadmodum hic non mihi aufertur intellectus, quo intelligo in ipso facta esse omnia, cum *per ipsum* legam; sic in Genesi cum legam in ipso factum esse cœlum et terram, quis me intelligere prohibet et per ipsum? Nisi forte e duobus Testamentis Manichæi transferunt litem, et eam inter beatissimos testes Novi Testamenti, hoc est, inter Paulum Joannemque constituunt : quia ille ait, *in ipso*; ille, Et *per ipsum*. Sed nos, sicut Paulum et Joannem contrarios sibi esse non credimus; ita de Moysi et Pauli concordia etiam ipsos cogimus confiteri.

4. Et quoniam [1] sicut isti duo sibi, sic etiam Joannes consentit ambobus : quia ita dixit, *per ipsum*, ut *in ipso* intelligi non prohibeat.

CAPUT IV. — Omnia divina scripta inter se pacata consistunt. Sed quemadmodum solet accidere, ut quando transeuntes nubes per obscura noctis intuemur, earum caligine sic acies nostra turbetur, ut in contrarium nobis sidera currere videantur; sic isti hæretici, quia in sui erroris nubilo pacem non inveniunt, videtur eis potius divina Scriptura rixari.

CAPUT V. — 5. Fortassis dicant, non de Verbo Dei dictum esse, *In principio fecit Deus cœlum et terram*. Fac esse, non in principio, quod est unicus Filius Dei; sed in principio temporis dictum intelligatur quod scriptum est, *In principio fecit Deus cœlum et terram* : non quia jam erat tempus, antequam esset ulla creatura (non enim vel tempus esse coæternum quisquam dixerit Deo, qui est conditor temporum), sed ut cum cœlo et terra esse cœperit tempus. Si ergo quisque sic intelligat, cognoscens duntaxat creaturæ Creatorisque distantiam, ne coæternum Deo qui fecit, dicat esse quod fecit; certe vel in illo verbo elucebit numerus personarum, ubi dictum est, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*; et, *Fecit Deus hominem ad imaginem Dei* (*Gen.* I, 26, 27). Quanquam etiamsi non appareret, et sub unitatis appellatione Trinitas intelligentibus insinuaretur; non ideo contrarium principio Geneseos, Evangelii principium videri debuit prudentibus : non enim videri nisi imprudentibus potuit. Habemus enim talium in Scripturis locutionum innumera exempla. Ipse Dominus loquens ait : *Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia sedes Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus* (*Matth.* v, 34 *et* 35). Numquid propterea quia ibi se non nominat, fortasse negaturi sunt quod sedeat Christus in cœlo? Item dicit Apostolus, *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ipsius! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius illi fuit? aut quis prior dedit ei, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula sæculorum* (*Rom.* XI, 33-36). Etiam hic Filii mentio nominatim non facta est. Unum dicit esse Apostolus Deum et Dominum, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Cur ergo isti Moysen sibi elegerunt, quem Joanni evangelistæ opponerent, Paulum autem apostolum ei opponere noluerunt? Quia scilicet imperitis hominibus duo Testamenta persuadere voluerunt esse contraria; ut uno teste utantur, alterum respuant. Hoc enim profitetur error ipsorum. Nam si esset alius, cujus item dementissimus furor ipsum Novum Testamentum sibi contrarium apud imperitos conaretur ostendere; quid aliud ageret, nisi quemadmodum isti Moysen et Joannem, ita ille Paulum et Joannem, tanquam inimicos rixantesque proponeret? Sicut autem sincerissima et verissima fides commendat Pauli Joannisque concordiam; et in eo quod beatus Paulus ait, *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia*, non solum Patrem, sed et Filium et Spiritum sanctum docet intelligi : sic Moysi et Joannis pacem intuens, in eo quod Moyses dixit, *In principio fecit Deus cœlum et terram*, si principium accipit temporis, nihil aliud in eo quod dictum est, *Deus*, nisi Trinitatis unitatem agnoscit; aut principium in quo fecit Deus cœlum et terram, ipsum Filium incunctanter amplectitur. Multa sunt alia quæ secundum has regulas locutionis divinarum Scripturarum commemorare possimus : sed ne oneremus memoriam Sanctitatis vestræ, ista commemorasse suffecerit. Cætera vos ipsos quærere, vel cum Scripturæ leguntur, advertere, atque inter vos considerare concorditer et pertractare adhortamur. Conversi, etc. [1]

[1] Editi, *quomodo*. Locum ad Ms. Corb. castigavimus.

SERMO II * (*a*).

De tentatione Abrahæ a Deo (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Abrahæ fides et pietas.* Notissima pietas [2] patris nostri Abrahæ reddita nobis est in memoriam per recentem lectionem : et

[1] Ms. Corb. non addit, *Conversi*, etc.

[2] Remigiensis Ms., *potissima pietas*. Regius Ms., *notissima fides*.

* Recognitus est ad bd. cs. cl. cb. fl. r. rm. Am. Er. Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 72.

(*b*) In Possidii Indiculo, cap. 8, titulus habetur, « De filio « Abrahæ ducto ad sacrificium. » Citatur idem sermo a Beda et Floro.

est quidem ita mirabilis [1], ut nullum cor arbitrandum sit tam obliviosum, ut inde aliquando elabi possit. Verumtamen nescio quomodo, quotiescumque legitur, quasi tunc fiat, ita afficit mentes audientium. Magna fides, magna pietas, non solum in Deum, sed etiam in ipsum unicum filium, cui nihil mali esse pater credidit [2], quidquid de illo jusserat qui creavit. Pater enim filii sui esse poterat Abraham, secundum operationem carnis; non autem creator et conditor, secundum operationem majestatis. Et quidem [3], sicut dicit Apostolus, non secundum carnem natus est Isaac Abrahæ, sed ex promissione (*Galat.* IV, 23): non quia eum carne non erat operatus, sed quia de summa desperatione susceperat; et nisi adesset promittens Deus, nihil tam senex de visceribus aniculæ conjugis sperare audebat posteritatis. Sed credidit nasciturum, et non plangit moriturum. Ejus dextera eligitur ad sacrificium, ut moreretur; cujus cor electum est [4] ad fidem, ut nasceretur. Non trepidavit Abraham credere, quando promittebatur; non trepidavit offerre, quando exigebatur: nec fuit religio credentis contraria devotioni obedientis. Hoc dico, non sibi dixit Abraham, Deus mihi locutus est: quando promisit filium, credidi quia mihi daturus esset Deus posteritatem; et qualem posteritatem? Ut diceret mihi, *In Isaac vocabitur tibi semen* (*Gen.* XXI, 12): et ne forte sic vocaretur mihi semen in Isaac, ut ante me meus filius moreretur, *In semine tuo*, inquit, *benedicentur omnes gentes* (*Id.* XXII, 18). Ipse mihi ergo loquens promisit filium, et ipse exigit ut occidam? Non sibi fecit quæstionem quasi de contrariis et sibi adversantibus verbis Dei promittentis filium nasciturum, et postea dicentis, Occide mihi filium tuum: sed erat in corde ejus fides semper inconcussa, et nullo modo deficiens. Cogitavit enim Abraham, Deum qui dedit ut ille de senibus nasceretur qui non erat, posse etiam de morte reparare (*a*). Amplius enim est quod jam fecerat Deus, cum qui non erat [5] post tantam desperationem videbat sibi datum filium, et si humanam infirmitatem consulas, impossibile. Adjecit itaque animum ad fidem; non credidit aliquid impossibile esse Creatori. Qui, quemadmodum crediderat, suscepit filium, credidit postea jubenti Deo: jam in suscepto filio probaverat Deum. Credidit filium suscepturus, credidit occisurus. Ubique fidelis, nusquam crudelis. Omnino perduxit filium ad locum victimæ: armavit etiam dexteram cultro. Attendis quis feriat, et quem feriat: attende quis jubeat. Pius ergo Abraham obtemperando: quid Deus jubendo? Ne forte infirmis, non dicam sacrilegis animis, ipse displiceat qui jubebat. Sed si placet qui obtemperabat, quomodo displiceat qui jubebat? Quia si Abraham bene fecit obtemperando; multo melius, et longe melius, incomparabili modo, Deus jubendo.

CAPUT II. — 2. *Deus tentans Abraham Manichæis immerito displicet.* Fortasse sacramentum quæratur [1]. Non enim frustra hoc Deus juberet, aut carnaliter accipiendum est, quod lectum fortasse nonnullorum minus intelligentium corda commovit. *Tentavit*, inquit, *Deus Abraham* (*Gen.* XXII, 1). Sic ergo ignarus est Deus rerum, sic nescius cordis humani, ut tentando hominem inveniat? Absit: sed ut ipse homo se inveniat. Primo itaque, fratres, propter illos qui adversantur Legi veteri, Scripturæ sanctæ; quia nonnulli non intelligentes citius volunt exagitare quod non intelligunt, quam quærere ut intelligant; et non fiunt humiles inquisitores, sed superbi calumniatores: propter hos ergo qui Evangelium volunt accipere, et Legem veterem respuere; putantes in via Dei posse se esse, et recte uno pede ambulare; quoniam non sunt Scribæ eruditi in regno Dei, qui proferunt de thesauro suo nova et vetera (*Matth.* XIII, 52): propter hos ergo tales, ne qui forte hic lateant, aut etsi hic non sunt, habeant qui adsunt, quid talibus respondeant, breviter solvenda est ista quæstio. Dicimus talibus, Evangelium accipitis, Legem non accipitis: nos autem dicimus, eumdem esse Evangelii misericordissimum largitorem, qui exstitit etiam Legis terribilis lator. Lege enim terruit, Evangelio conversos sanavit, quos ut converterentur [2] Lege terruerat. Imperator dedit legem, et multa commissa sunt contra legem; lex quam dedit imperator, non noverat nisi punire peccantes: restabat ergo, ut ad solvenda delicta eorum, ipse cum indulgentia veniret, qui legem præmiserat. Sed quid dicit perversum cor, quia dicit accipere se Evangelium [3], Legem vero respuere? Quare respuit? Quia scriptum est, inquit, *Tentavit Deus Abraham.* Ego Deum colam qui tentat? Christum cole, quem habes in Evangelio. Ipse te revocat ad intelligendam Legem. Sed quia non transierunt ad Christum, in suo phantasmate remanserunt. Non enim colunt Christum, qualis prædicatur in Evangelio; sed qualem ipsi sibi finxerunt. Propterea super velamen stultitiæ suæ naturalis, addunt alterum velamen perversæ opinionis. Et quando per duplex velamen poterit videri quod lucet in Evangelio?

CAPUT III. — Displicet tibi tentans Deus, displiceat tibi tentans Christus. Sed cum placuerit tibi tentans Christus, placeat tibi tentans Deus. Et Christus enim Filius Dei Deus, et cum Patre Christus unus Deus. Ubi igitur legimus tentantem Christum? Evangelium loquitur: ait enim Philippo, *Unde ememus panes, ut manducent hi* [4]? Et sequitur Evangelista: *Hoc autem dicebat, tentans eum; ipse enim sciebat quid esset facturus* (*Joan.* VI, 5 *et* 6). Refer nunc animum ad Deum tentantem Abraham. Hoc enim dicebat et Deus, tentans

[1] Am. Er. et Par., *et est quidem ita mirabile.* Mss. Regius et Remig., *et est quiddam ita mirabile.*
[2] Sic Am. Er. Par. et Ms. Regius. At Lov., *cum nihil mali credidit esse*, etc. Ulim., *cum nihil mali esse crediderit*, etc.
[3] Sic Am. Er. Par. et Mss. At Ulim. et Lov., *Si quidem.*
[4] Ita Mss. At editi, *erectum est.* Et sic Florus, qui tamen solus in priore parte sententiæ habet, *erigitur.*
[5] Mss., *eum qui non erat. Post tantam desperationem*, etc.
(*a*) II Retract. cap. 22. n. 2.

[1] *Quæritur*, juxta Er. M.
[2] Sic Mss. Editi vero, *ut converteret.*
[3] Codices Mss., *quid dicit? Accipere se*, etc.
[4] Sic Mss. Editi autem, *Habentes panes, date illis manducare.*

Abraham : ipse enim sciebat quid esset facturus. Agnoscitur tentator Christus, agnoscitur tentator Deus : corrigatur tentator hæreticus. Non enim sic tentat hæreticus, quomodo tentat Deus. Deus enim tentat [1], ut aperiat homini : hæreticus tentat, ut Deum sibi claudat.

3. *Tentare Dei, quo spectat.* Ergo noverit Charitas vestra, tentatione Deum non id agere, ut ipse aliquid cognoscat quod ante nesciebat ; sed ut ipso tentante, id est interrogante, quod est in homine occultum prodatur. Non enim sibi homo ita notus est, ut Creatori ; nec sic æger sibi notus est, ut medico. Ægrotat homo ; ipse patitur, medicus non patitur ; et ab illo qui non patitur, exspectat audire qui patitur. Ideo in Psalmo clamat homo : *Ab occultis meis munda me, Domine* (*Psal.* XVIII, 13). Quia sunt in homine occulta ipsi homini in quo sunt ; et non procedunt, neque aperiuntur, neque inveniuntur, nisi in tentationibus. Si Deus cessat tentare, magister cessat docere. Sed Deus tentat, ut doceat ; diabolus tentat, ut decipiat. Cui tamen nisi ille qui tentatur dederit locum, inanis tentatio et irridenda repellitur [2]. Ideo Apostolus : *Neque detis*, ait, *locum diabolo* (*Ephes.* IV, 27). Dant autem locum homines diabolo ex concupiscentiis suis. Non enim vident homines diabolum, cum quo pugnant : sed facile habent remedium. Se ipsos interius vincant, et de illo foris triumphant. Quare hoc dicimus ? Quia nescit se homo, nisi in tentatione discat se. Cum autem didicerit se, non se negligat. Si enim se negligebat latentem, non se negligat notum.

4. Quid ergo dicimus, fratres? Et si sciebat se Abraham, nos non noveramus Abraham. Aut sibi, aut certe nobis prodendus erat : sibi, ut sciret unde gratias ageret ; nobis, ut sciremus vel quid a Domino deprecaremur, vel quid in homine imitaremur.

CAPUT IV. — Quid ergo nos docet Abraham ? Ut breviter dicam, ut Deo non præponamus quod dat Deus. Interim ad litteram rerum gestarum, antequam tractetur latebra sacramenti, id est quid lateat in hoc mysterio, quo jussus est Abraham occidere unicum filium. Ergo nec illud quod tibi pro magno præstat Deus, præponas illi qui præstitit ; et cum tibi voluerit subtrahere, non tibi vilescat : quia [3] gratis amandus est Deus. Quod enim dulcius a Deo præmium, quam ipse Deus?

5. *Deus discere dicitur, cum facit ut discamus.* Ergo impleta Abraham devotionis obedientia, audit a Deo, *Nunc cognovi quoniam tu times Deum* (*Gen.* XXII, 12). Quod ita intelligitur, quod Abraham fecerit Deus ut sibi innotesceret. Sicut quando loquitur propheta (Christianis loquor, vel proficientibus in schola Dei ; non sunt rudia nec nova quæ dico, sed vestræ Sanctitati nobiscum usitatissima et manifestissima) quando propheta loquitur, quid dicimus ? Dixit Deus, plane dicimus [4]. Dicimus etiam, Dixit propheta. Et utrumque recte dicimus, et utrumque in auctoritate invenimus. Et Apostoli sic intellexerunt Prophetas, ut dicerent, *Dixit Deus*. Et alio loco, *Dixit Isaias*. Utrumque verum est, quia utrumque invenimus in Scripturis. Solvat mihi christianus quæstionem, quam modo proposui ; et solvet sibi, quam paulo ante proposui. Quomodo ? Quia quod homo dicit de dono Dei, Deus dicit : secundum illud, *Non enim vos estis qui loquimini* (*Matth.* X, 20), et cætera ; et iterum, *Ecce ego Paulus loquor vobis* (*Galat.* V, 2) ; et iterum, *Christus qui in me loquitur* (II *Cor.* XIII, 3).

CAPUT V. — Ergo istam regulam, fratres, transferte ad illud quod aliquando tortuosum videbatur, et rectum erit.

6. *Expectatio ad Deum.* Illum ergo omnes intueamur, ut esurientes animas nostras ille pascat, qui esurivit propter nos ; qui pauper factus est, cum dives esset, ut ipsius paupertate nos ditaremur (II *Cor.* VIII, 9). Opportune ad eum paulo ante cantavimus : *Omnia a te* [1] *exspectant, ut des illis escam in tempore opportuno* (*Psal.* CIII, 27). Si *omnia*, omnes : si omnes, et nos. Non ergo si quid boni in sermone daturi sumus, nos dabimus, sed ille a quo omnes accipimus ; quia omnes ad eum exspectamus. Tempus est, det : sed faciamus quod dixit, ut det ; id est, exspectemus ad eum, ipsum corde intueamur : quia sicut oculi corporis et aures ad nos, ita oculi cordis et aures ad illum. Patente aure [2] cordis audite magnum sacramentum. Omnia quidem sacramenta divinarum Scripturarum utique magna atque divina sunt : sunt tamen insigniora, magisque præcipua, quæ maxime intentos nos desiderant, et quæ præ cæteris ædificant lapsos, satiant esurientes : qui non ita satiantur, ut fastidiant ; sed ut sit satietas sine fastidio [3], pellens inopiam, non assumens contemptum. Quem non moveat jussus immolari unicus filius ei, a quo promissus est ? Et maxime res ita gesta, ut audivimus, intentos animos facit ad quærendum exponi sacramentum.

CAPUT VI. — 7. *Scripturarum figuræ rebus vere gestis inhærent.* Ante omnia tamen, fratres, hoc in nomine Domini et admonemus, quantum possumus, et præcipimus, ut quando auditis exponi sacramentum Scripturæ narrantis quæ gesta sunt, prius illud quod lectum est credatis sic gestum, quomodo lectum est ; ne subtracto fundamento rei gestæ, quasi in aere quæratis ædificare. Abraham pater noster homo erat illis temporibus fidelis, credens Deo, justificatus ex fide, sicut Scriptura dicit, et vetus et nova (*Gen.* XV, 6 ; *Rom.* IV, 3, *et Galat.* III, 6). Suscepit filium de Sara uxore, jam in senectute utrisque constitutis, ex magna desperatione, sed secundum hominem. Quid autem de Deo non sperandum, cui difficile nihil est : qui sic facit magna, quomodo parva ; sic suscitat mortuos, quomodo creat vivos ? Si pictor eadem arte facit

[1] Hic Mss., prætermisso, *non enim sic tentat hæreticus*, subjungunt, *Quomodo tentat Deus ? Deus tentat*, etc.
[2] Er. Par. et Mss., *inanis et irridendus repellitur.*
[3] Mss. Regius et Remig., *qui.*
[4] Mss., *bene dicimus.*

[1] Forte, *ad te.*
[2] Forte, *ad illum patent. Aure*, etc.
[3] Sic Regius Ms. At Remigiensis cum Ulim. et Lov., *non ita satientur, ut fastidiant, sed sit satietas sine fastidio.* Er. et Par., *non ita satientur, ut fastidiunt, sed non sit satietas fastidio.*

murem, qua elephantem (diversa opera, sed ars una [1]); quanto magis Deus qui dixit, et facta sunt; mandavit, et creata sunt (*Psal.* CXLVIII, 5)? Quid difficile facit, qui verbo facit? Qua facilitate creavit Angelos ultra cœlos, ea facilitate luminaria in cœlis, ea facilitate pisces in mari, ea facilitate arbores et animalia in terra: ea facilitate magna, qua parva. Cui ergo cuncta facillimum fuit facere de nihilo, mirandum est quia dedit senibus filium? Tales ergo illos viros vel illos homines habebat Deus, et illo tempore tales fecerat præcones Filio venturo, ut non solum in his quæ dicebant, sed etiam in his quæ faciebant, vel in his quæ illis accidebant, Christus quæratur, Christus inveniatur [2]. Quidquid Scriptura dicit de Abraham, et factum est, et prophetia est: sicut Apostolus quodam loco dicit, *Scriptum est enim quod Abraham duos filios habuit; unum de ancilla, et alterum de libera: quæ sunt in allegoria. Hæc ergo sunt duo Testamenta* (*Galat.* IV, 22, 24).

CAPUT VII.—8. *Isaaci historia et vera est et figurativa.* Jam ergo non imprudenter [3] dicimus quia Isaac et natus est Abrahæ, et aliquid significavit. Sicut et immolare filium jussus obtemperat Deo, perducit ad locum, pervenit triduo, dimittit duos servos suos cum jumento, pergit ipse quo Deus præceperat; levat lignum in altare, levat filium super lignum. Antequam veniat filius ad locum sacrificii, portat lignum quo levandus est. Deinde cum jam pene feriretur, sonat vox, ut parcatur: et non tamen sine sacrificio et sine sanguine fuso receditur. Apparet aries in vepre inhærens cornibus, immolatur, peragitur sacrificium. Peracto sacrificio dicitur ad Abraham: *Facio semen tuum, sicut stellas cœli et arenam maris; et obtinebit semen tuum civitates adversariorum; et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, eo quod exaudisti vocem meam* (*Gen.* XXII, 17 *et* 18). Vide ergo quando factum est, et quando fit commemoratio facti ipsius. Quando dicit ille Aries, *Foderunt manus meas et pedes meos*, et cætera. Quando peractum est illud in Psalmo sacrificium, tunc in ipso Psalmo dictum est, *Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ; et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium: quoniam ipsius est regnum, et ipse dominabitur gentium* (*Psal.* XXI, 17, 28 *et* 29). *Si commemorabuntur*, dictum est, præsignatum est aliquando [4], quod fieri jam videmus.

CAPUT VIII. — 9. *Justificatio ex fide sine operibus.* Videamus ergo quomodo impletum sit, et unde impletum, quo præcedente sacrificio impletum, quod dictum est Abrahæ, *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Felices gentes, quæ illud non audierunt, et nunc legentes crediderunt, quod credidit ille qui audivit. *Credidit* enim *Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam, et amicus Dei appellatus est* (*Jacobi* II, 23). Quod credidit Deo, intus in corde, in sola fide est: quod autem immolandum duxit filium, quod intrepidus dexteram armavit, quod jam feriret, nisi voce teneretur, magna fides est utique, et magnum opus: et ipsum opus laudavit Deus, cum diceret, *Quoniam exaudisti vocem meam.* Quare ergo apostolus Paulus ait, *Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus Legis* (*Rom.* III, 28); et alio loco dicit, *Et fides quæ per dilectionem operatur* [1] (*Galat.* V, 6)? Quomodo fides per dilectionem operatur; et quomodo justificatur homo per fidem sine operibus Legis? Quomodo? intendite, fratres. Credidit aliquis, percepit fidei sacramenta in lecto, et mortuus est: defuit illi operandi tempus. Quid dicimus? quia non est justificatus? Plane dicimus justificatum, credentem in eum qui justificat impium (*Rom.* IV, 5). Ergo iste justificatus est, et operatus non est; et impletur sententia Apostoli dicentis, *Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus Legis.* Latro qui cum Domino crucifixus est, corde credidit ad justitiam, ore confessus est ad salutem (*Id.* X, 10). Nam fides quæ per dilectionem operatur, etsi non sit in quo exterius operetur, in corde tamen illa fervens servatur. Nam erant quidam in Lege, qui de operibus Legis gloriabantur, quæ fortasse non dilectione, sed timore faciebant; et volebant se justos videri, et præponi Gentibus, quæ opus Legis non fecerant. Apostolus autem prædicans fidem gentibus, cum eos qui accedebant ad Dominum, videret justificatos ex fide, ut jam qui crediderant bene operarentur, non quia bene operati sunt credere mererentur, exclamavit securus, et ait, Quia justificari homo potest ex fide sine operibus Legis: ut illi magis non fuerint justi, qui quod faciebant, timore faciebant; cum fides per dilectionem operetur in corde, etiam si foras non exit in opere.

SERMO III *

De Agar et Ismaele

FRAGMENTUM (*a*).

Quomodo ad Agar et Ismael pertineant hæretici et schismatici.

Testamentum vetus ad Judæos proprie pertinet. Etenim carnalia beneficia promittebantur, quia spiritualia non capiebantur. Regnum illud terrenum, et vita terrena funditus dejecta, subjectioni inimicorum tradita. Totum carnaliter sperabant de Domino, et propter hæc serviebant. Interrogentur Christiani, si modo nulli sunt tales. Tales ad Vetus Testamentum pertinent. Non enim nomen interrogo, sed vitam. De his talibus sunt hæresis et schisma. Fugit a facie Saræ illa, et affligebat eam Sara. Quid mirandum? Affligebat eam corporaliter. Si quid afflictionis passa est pars Donati [3], propter superbiam suam Agar passa est

[1] Sic Am. Er. Par. et Mss. At Ulim. et Lov., *diverso opere, sed arte una.*
[2] Ulim. et Lov. addunt, *Christus intelligatur*; quod abest a cæteris libris.
[3] Mss., *non impudenter.*
[4] Lov., *aliquando futurum.* Vox, *futurum*, abest a cæteris libris.

[1] Hic apud Am. Er. et Par. finitur tractatus, apposita clausula, *Per quam adipisci credimus salutem æternam. Amen.*
[2] Bedæ Mss., ad Galat., cap. 4, v. 29, titulo addunt, *in natali Martyrum.*
[3] Ita in Mss. At in editis, *pars Domini.*
* Recognitus est ad b.l. fl. r. et ad Ulim. Par. Lov.
(*a*) Alias, in Fragmentis 32. In Bedæ ac Flori collectione et in Regio Ms. repertum.

ancilla a Sara. Audiat Agar vocem Angeli : *Redi ad dominam tuam* (*Gen.* XVI, 6, 9). *Sed sicut tunc qui secundum carnem natus est, persequebatur eum qui secundum spiritum ; ita et nunc.* Non invenimus corporaliter persecutum Isaac ab Ismaele : sed tantum quia dixerit Apostolus persecutionem. Nota ibi ubi dixit : *Sed sicut tunc ille qui secundum carnem natus est, persequebatur eum qui secundum spiritum ; ita et nunc. Sed quid ait Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus : non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ* (*Galat.* IV, 29, 30). Ergo ubi illud dicit Scriptura, ibi quæramus. Quid ait in Genesi? *Et factum est, cum luderet Ismael et Isaac, vidit eos ludentes.* Quis persecutus est? quem persecutus est? Ludentes eos vidit Sara, et ait : *Ejice ancillam et filium ejus.* Quare? Quia vidit eos ludentes. Sed lusum illum Paulus persecutionem vocat : quia lusio illa illusio erat. Si illusio, seductio et deceptio est. Omnis lusus puerorum simulacrum est negotii majoris : et quando major ludit cum minore, quasi ut seducatur, sciens se habere negotia alia quæ intendit, et simulat quamdam puero, id est infirmo, ludens cum illo. Major erat Ismael, et roboratus in malitia : sed ludens cum puero Isaac, seducebat Isaac, et quasdam fraudes ludendi cum infirmo faciebat. Animadvertit mater lusum illum esse persecutionem. Sic intelligens Sara mater lusum illum dixit : *Ejice ancillam et filium ejus : non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac* (*Gen.* XXI, 9, 10). Et Ecclesia dicit : Ejice hæreses et filios earum [1] : non enim hæredes erunt hæretici cum Catholicis. Sed quare non erunt hæredes? Nonne de semine Abrahæ nati? Et quomodo Baptismum Ecclesiæ habent? Baptismum habent : hæredem faceret semen Abrahæ, nisi ab hæreditate superbia excluderet. Eodem verbo nasceris, eodem Sacramento ; sed ad eamdem hæreditatem vitæ æternæ non pervenis, nisi ad Ecclesiam catholicam reversus fueris. Ex semine Abrahæ nasceris; sed filius ancillæ foris propter superbiam.

SERMO IV * (*a*).

De Jacob et Esau (*b*).

In festo Vincentii martyris habitus.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Spiritualiter sapere datur a Spiritu sancto.* Hesternæ lectionis debitores nos esse meminimus : sed sicut nos debemus sermonem, ita et vos debetis audientiam. Et lectio quidem illa carnaliter sonat : qui autem Spiritum Dei accepit, spiritualiter sapit. Dixit enim Apostolus, *Sapere secundum carnem, mors est* (*Rom.* VIII, 6). Et ad hoc promisit Dominus Paracletum Spiritum veritatis. Ergo sicut promisit, et misit, ut unusquisque jam qui eum Spiritum recepit, non sit temporalibus voluptatibus servus, sed dominus corporis factus et servus Creatoris, dirigat se in viam præceptorum Dei [1] : nec vestigia ejus nutent, nec oculi ejus palpitent; sed intentione fidei proficiat, ut veniat ad id quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (I *Cor.* II, 9) : quod creditur antequam videatur, ut cum venerit, qui credidit non confundatur.

CAPUT II. — Intendat ergo ambulans in spe, sperans quod nondum tenet, credens quod nondum videt, amans cui nondum hæret. Exercitatio autem animæ in fide, in spe et charitate, facit eum idoneum capere quod venturum est.

2. *Petrus carnaliter sapiens infirmus. Ipsius et omnium martyrum fortitudo ex Spiritu sancto.* Cum ergo carnaliter adhuc saperet Petrus, turbatus ad interrogationem ancillæ, negavit Dominum ter. Prædixerat enim medicus ægroto quid in illo futurum erat : qui æger casus ægritudinis suæ non noverat, et plus de se ægrotus præsumpserat; sed verus medicus videbat. Dixerat enim se cum Domino et pro Domino moriturum (*Matth.* XXVI, 69-75, 31-35). Nondum autem poterat, quia infirmus erat. At ubi venit postea Spiritus sanctus missus de cœlo, et confirmavit eos in quos venit; impletus ille fiducia spirituali, cœpit jam vere paratus esse mori pro eo quem ante negaverat. Hac fiducia repleti omnes martyres, tenentes rectam fidem, non morientes nec patientes pro falsa fide, pro vano phantasmate, pro spe inani, pro re incerta; sed pro veritatis pollicitatione, certum habentes eum qui promisit, potentem esse qui exhibeat; omnia præsentia contempserunt, in futura exarserunt, quæ cum fuerint illis præsentia, non erunt præterita.

CAPUT III. — 3. *Esau carnales, Jacob spirituales figurat. Spiritualis vitam Angelorum exspectat.* Recordamini ergo, qui interfuistis hesterno die, duos filios Isaac, Esau et Jacob, quomodo majori præponitur minor (*Gen.* XXV *et* XXVII) : ut ad Jacob pertineatis, Esau non ametis. Erit autem Esau, qui vult carnaliter vivere, vel carnalia in futuro sæculo sperare. Sive ergo carnaliter vivens, et talibus gaudens in hoc tempore, et talia de Deo sperans, qualia habent et mali, et totam felicitatem suam in ipsa ponens de qua gaudent et iniqui; aut certe contemnens istam præsentem, et talem sperans in futuro; carnalis est, carnalem habens fidem, carnalem spem, carnalem charitatem. Fides autem spiritualis est, credere quod protector sit temporaliter Dominus tuus, ut venias ad illud quod temporale non erit; et sperare te habiturum vitam Angelorum, non in corruptionibus carnis, non in voluptatibus et illecebris, non in fornicationibus et ebrietatibus et gaudio epularum carnalium, non in superbia possessionum dominationis terrenæ; sed tantummodo quomodo Angeli vivunt.

CAPUT IV. — 4. *Vita Angelorum beata ex visione Dei.* Vivunt autem Angeli in gaudio, non creaturæ, sed Creatoris. Gaudium enim creaturæ est quidquid

[1] Sic Bedæ Mss. Cæteri libri, *Ejice hæreticos et filios eorum.*

* Recognitus ad gr. r. Vlim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 44.

(*b*) Possidius hunc in Indiculo, c. 8, sermonem notat : qui quidem in Regio Ms. inscribitur, « De benedictionibus « Esau et Jacob. »

[1] Par. et Ulim., *in via præceptorum Dei.* Regius autem Ms. præterit isthæc verba, *præceptorum Dei : nec vestigia ejus nutent, nec* ; ac sic affirmanter dicitur, *Oculi ejus palpitent.* Forte non male, quando infra, n. 7, affirmans sententia est, *Palpitat mentis acies, purgetur ut videat.*

videtur : gaudium Creatoris est quod non videtur oculis corporis, sed purgata acie mentis. *Beati mundo corde.* Ad quam visionem beati sunt? *Quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* v, 8). Non enim putetis, fratres, quia gaudent Angeli ex eo quia vident terram, aut cœlum, vel quæcumque in his sunt [1]. Non ex eo gaudent, quia vident cœlum et terram; sed quia vident eum qui fecit cœlum et terram.

5. *Deus non est quid corporeum, nec quale formari nostra cogitatione possit.* Ille autem qui fecit cœlum et terram, nec cœlum est, nec terra; nec quid terrenum potest cogitari, nec quid cœleste, nec quid corporeum vel spirituale poteris cogitare : non hoc est Deus. Non tibi facias hominem aliquem grandem et pulchrum : non circumscribitur humana forma Deus; non continetur loco, non tenetur spatio. Non tibi facias quasi aureum Deum : non hoc est Deus. Nam aurum, unde tibi vis facere Deum, Deus ipse fecit; et hoc infirmum (*a*), quia in terra. Non tibi proponas, quia aliquid tale est Deus, quale vides in cœlo, vel lunam, vel solem, vel sidera vel quidquid fulget et splendet in cœlo : non hoc est Deus. Sed nec iterum ideo tibi non videatur Deus quod sol, quia sol tanquam rota quædam est, non immensum lucis spatium; et dicas tibi, Ergo Deus infinitæ lucis est et immensæ : ut quasi tendas ipsum solem, et facias illum non habere finem, nec hac nec illac, nec sursum nec deorsum; et tamen lucem tibi immensam proponas Deum : nec hoc est Deus. Deus quidem habitat lucem inaccessibilem (I *Tim.* vi, 16) : sed talis lux non est rota, nec potest esse nota oculis carnis.

CAPUT V. — 6. *Quid cogitandum cum dicitur Deus. Manichæorum errorem perstringit.* Sed si videre potes quid est veritas, quid est sapientia, quid justitia, quomodo dictum est, *Accedite ad eum, et illuminamini* (*Psal.* xxxiii, 6) : quomodo est illud lumen verum, de quo dicit Joannes, *Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum;* quomodo Joannes ipse Baptista non erat lumen verum. Dicit enim Joannes evangelista, *Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine* (*Joan.* i, 9, 8). Non solum autem Joannes Baptista verum lumen non erat, sed nec Paulus verum lumen erat, nec Petrus verum lumen erat, nec aliqui apostoli verum lumen erant. Etenim *verum lumen* est, *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Illi vero lumina erant, quia illuminabantur. Nam et oculi carnis nostræ dicuntur lumina; et unusquisque jurat, Per lumina mea. Lumina ista quid sunt? Si desit sol, si desit luna aut lucerna, certe in tenebris remanent. Ubi sunt lumina, videant ante se, præbeant ducatum pedibus, si lumina sunt : et tamen lumina sunt. Quare lumina sunt? Quia possunt lumen recipere. Etenim cum fuerit lumen illatum, lumen ipsum non sentit frons tua, nec auris tua, nec olfactus tuus, nec manus tua, nec pes tuus : sola membra in te qui vocantur oculi, sola sentiunt lumen illatum. Absente lumine tenebrantur : sed illato lumine sola illuminantur, id est, quia sola sentiunt lumen. Illuminantur quidem et cætera membra tua; sed ut videri possint, non ut videre possint. Nam lux quæ oritur, vel quæ infertur, omnia membra perfundit; oculos, ut videant; cætera, ut videantur. Sic omnes sancti illuminati sunt, ut viderent, et ut quod videbant, prædicarent. Ideo illis dictum est, *Vos estis lumen mundi* (*Matth.* v, 14). Sed lumen, non verum lumen. Quare? Quia *erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem. Omnem hominem* dixit : si de isto sole diceret, non diceret, *Omnem hominem;* quia iste sol non a solis hominibus videtur. Vident illum et pecora, et minutissima animalia, et muscæ vident istum solem : illud autem lumen quod Deus est, nemo videt, nisi de quibus dictum est, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

CAPUT VI. — 7. *Lumen quod Deus est, quale cogitandum.* Conamini cogitare, fratres, lumen veritatis, lucem sapientiæ, quomodo ubique præsens est omnibus : conamini cogitare lumen justitiæ; præsens est enim omni cogitanti. Quid enim est quod cogitat? Qui vult injuste vivere, peccat. Deserit justitiam : diminuta est? Conversus est ad justitiam : quid? aucta est? Deserit eam, integram illam relinquit : convertitur ad eam, integram illam invenit. Quid est ergo lumen justitiæ? De oriente hoc surgit, et in occidentem vadit? An est alius locus unde oritur, aut quo venit? Nonne ubique præsto est? Homo certe qui est in occidente, si vult juste vivere, id est, secundum justitiam, numquid deest illi quam intueatur et videat (*a*) secundum ipsam justitiam? Iterum in oriente positus si velit juste vivere, id est, secundum eamdem justitiam, numquid deest illi? Ibi enim est justitia : præsto est juste viventi. Secundum ejus regulam vident [1] quemadmodum juste vivant et illi : sicut justi bene vivendo eam vident, ita et injusti male vivendo non eam vident. Nam et ille juste vivit, cum eam videt; et ille ipsam videt, ut secundum eam actus suos dirigat : quia nisi secundum justitiæ regulam direxerit actus suos, in errorem iniquitatis impingitur. Quia ergo et huic præsto esse potuit ibi consistenti, nullo loco est, et ubique est : sic justitia, sic sapientia, sic veritas, sic castitas. Conamini ergo videre talem lucem : sed non potestis, palpitat mentis acies; purgetur, ut videat.

CAPUT VII.— Ut autem purgetur et videat, credat, ut purgari mereatur. Quod ergo videre non potestis, differte, ut curemini, et videre possitis.

8. *Felicitas in futuro sæculo qualis speranda. Duo Testamenta.* Non tamen tale aliquid in futuro sæculo cogitetis, quale nunc videtis : quia si tale aliquid cogitaveritis, et tale dilexeritis; cum ipso mundo vultis ire extra mundum, tollere vobiscum vultis mundum. Non erunt ibi ista. Lux ibi erit quædam, unde hoc rorat nescio quid, quod modo intelligimus, et gaudemus. Sed si habemus benedictionem a rore cœli, habe-

[1] Par. et Ulim., *vel quæcumque nihil sunt.* Lov., *in eo sunt.* At Mss., *in his sunt.*
(*a*) Forte, *infimum.*

[1] Sic Mss. Editi vero, *Secundum enim regulam videt.*
(*a*) Forte, *i t tirat.*

mus abundantiam a fertilitate terræ : sic est enim benedictus Jacob (*Gen.* XXVII, 28) : ad eum pertineamus, et non carnaliter vivamus. Quia unusquisque incipit carnaliter vivere, ideo major dictus est Esau (*Id.* XXV, 23). Duo Testamenta dicuntur in Lege, unum Vetus, et alterum Novum. Vetus promissiones habebat temporales, sed significationes spirituales. Intendat Charitas vestra. Si promissa est Judæis terra repromissionis, significat aliquid spiritualiter terra repromissionis : si promissa est Judæis civitas pacis Jerusalem, significat aliquid nomen civitatis Jerusalem : si data est Judæis circumcisio carnis, significat aliquam spiritualem circumcisionem : si jussi sunt Judæi unum diem sabbatum observare de septem diebus, significat spiritualem quietem, quæ non habet vesperam. Nam et in ipsis septem diebus, in Genesi in omnibus diebus dictum est, *Facta est vespera* (*Id.* I) : in septimo die non dicitur, Facta est vespera. Septimo die qui vesperam non habet, significatur nobis requies sempiterna, ubi nullus est occasus. Si data sunt sacrificia Judæis carnalia, per victimas animalium omnia significant sacrificia spiritualia.

CAPUT VIII.—Ergo qui sic intellexerunt, quasi præsens illis aliquid daretur pro magno, et futurum nihil quæsierunt, nec spiritualiter ea quæ carnaliter agebantur, intelligere valuerunt, ad majorem filium pertinent, ad vetus Testamentum pertinent.

9. *Testamenti Veteris et Novi discrimen et consonantia.* Vetus enim Testamentum est promissio figurata : Novum Testamentum est promissio spiritualiter intellecta. Cum enim Jerusalem quæ fuit in terra, pertineat ad Vetus Testamentum, imaginem habet ad Jerusalem quæ est in cœlo, et pertinet ad Novum Testamentum. Circumcisio carnalis pertinet ad Vetus Testamentum : Circumcisio cordis pertinet ad Novum Testamentum [1]. Liberatur secundum Vetus Testamentum populus de Ægypto : liberatur secundum Novum Testamentum populus a diabolo. Persecutores Ægyptii et Pharao persequuntur exeuntes de Ægypto Judæos : persequuntur populum christianum peccata ipsorum et diabolus princeps peccatorum. Sed sicut Judæos usque ad mare persequuntur Ægyptii ; sic Christianos usque ad Baptismum persequuntur peccata.

CAPUT IX. — *Eremus est christiano hic mundus.* Intendite, fratres, et videte : liberantur per mare Judæi, obruuntur in mari Ægyptii : liberantur Christiani in remissione peccatorum, delentur peccata per Baptismum. Exeunt post mare Rubrum, et ambulant per eremum : sic et Christiani post Baptismum nondum sunt in terra repromissionis, sed sunt in spe. Sæculum autem hoc eremus est ; et vere christiano est eremus post Baptismum, si intelligat quod accepit. Si non solum signa corporalia in illo fiant, sed si etiam in corde spiritualis effectus, intelligit sibi eremum esse istum mundum, intelligit in peregrinatione se vivere, patriam desiderare (*a*). Quamdiu autem desiderat, in spe est. *Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes : quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus* (*Rom.* VIII, 24, 25). Ista patientia in eremo facit aliquid sperare : si jam se putat in patria, non pervenit ad patriam : si jam se putat in patria, remanet in via : ut autem non remaneat in via, speret patriam, desideret patriam, ne deviet. Nam occurrunt tentationes : ita post Baptismum occurrunt. Sicut enim non soli erant hostes Judæorum Ægyptii, qui illos ab Ægypto persequebantur (ipsi enim præteriti hostes erant, quomodo unumquemque persequitur præterita vita sua et præterita peccata sua cum principe suo diabolo), sed exstiterunt in eremo, qui vellent impedire viam ; et pugnatum est cum illis, et victi sunt : sic post Baptismum cum cœperit ambulare christianus viam cordis sui in spe promissorum Dei, non deviet. Nam occurrunt tentationes aliud aliquid suggerentes, delicias hujus mundi, aliam quamdam vitam, ut unumquemque de via detorqueant, et a proposito abducant. Si autem isto desiderio [1] istas suggestiones eviceris, vincuntur hostes in via, et perducitur populus ad patriam.

CAPUT X.—10. *Figuræ nostræ ea quæ Israelitico populo contigerunt.* Audi Apostolum, quia ista figuræ nostræ fuerunt. *Nolo enim*, inquit, *vos ignorare, fratres, quia omnes patres nostri sub nube fuerunt.* Si *sub nube fuerunt*, sub caligine fuerunt. Quid est, sub caligine fuerunt? Non eis intelligentibus spiritualiter, quæ cum eis corporaliter agebantur. *Et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, et omnes eumdem cibum spiritualem manducaverunt.* Datum est enim illis manna in deserto (*Exod.* XVI, 13), sicut nobis datur dulcedo Scripturarum, ut duremus in ista eremo vitæ humanæ. Et norunt quale manna accipiunt Christiani, quibus dixit ipse Psalmus, *Gustate et videte, quam suavis est Dominus* (*Psal.* XXXIII, 9). *Et omnes*, inquit, *eumdem cibum spiritualem manducaverunt.* Quid est, *eumdem?* Idem significantem. *Et omnes eumdem potum spiritualem biberunt.* Et attende quomodo unam rem exposuit, et cætera tacuit : *Bibebant enim de spirituali sequente petra ; petra autem erat Christus. Hæc autem figuræ nostræ fuerunt* (I *Cor.* X, 1-6). Illis sunt exhibitæ, sed figuræ nostræ fuerunt : quia illis corporaliter exhibebantur, nobis spiritualiter significabantur. Ergo illi qui corporaliter ea tenuerunt, ad Vetus Testamentum pertinuerunt.

CAPUT XI.—11. *Isaac et Rebecca in benedictione Jacob, quid figurabant. Ad Ecclesiam pertinent omnes sancti.* Jam videte quia senuerat Isaac. Cujus personam gessit Isaac, quando voluit benedicere filium suum majorem (*Gen.* XXVII, 1)? Jam senuerat : ubi senectus, vetustas ; per senectutem intelligo vetustatem ; et per vetustatem intelligo Vetus Testamentum. Hoc ergo Vetus Testamentum quia illi non intelligebant, qui

[1] Isthæc sententia, *Circumcisio carnalis pertinet ad Vetus Testamentum : circumcisio*, etc., omissa in editis fuerat. Restituitur ex Ms. Corb.

[1] Corbeiensis Ms., *ista desideria.*
(*a*) Forte, *desiderat.*

sub nube fuerunt, ideo dicuntur caligasse oculi Isaac. Caligo oculorum corporis Isaac, caliginem significat mentium Judæorum : senectus Isaac, vetustatem significat Veteris Testamenti. Quid ergo, fratres? Vult tamen benedicere et majorem filium Esau. Minorem amabat mater, et majorem pater, tanquam primogenitum : nam æqualis in ambos justitia, sed erat charitas major erga primogenitum. Vult ille benedicere majorem, quia Vetus Testamentum primo populo promittebat[1]. Promissiones non loquitur nisi ad Judæos: ipsis videtur promittere, ipsis videtur omnia polliceri. Vocantur ab Ægypto, liberantur ab hostibus, per mare ducuntur, pascuntur manna, accipiunt Testamentum, accipiunt Legem, accipiunt promissiones, accipiunt ipsam terram repromissionis. Non mirum quia ille benedicere voluit primum filium : sed sub figura majoris benedicitur minor. Mater enim typum gestat Ecclesiæ. Ecclesiam autem accipite, fratres, non in his solis qui post Domini adventum et nativitatem esse cœperunt sancti; sed omnes quotquot fuerunt sancti, ad ipsam Ecclesiam pertinent. Non enim non ad nos pertinet pater Abraham, quia ille fuit antequam Christus nasceretur de Virgine, et nos tanto post, id est, post passionem Christi facti sumus christiani : cum dicat Apostolus quia filii sumus Abrahæ, imitando fidem Abrahæ (*Rom.* IV, 12 ; *Galat.* III, 7). Ergo nos imitando illum ad Ecclesiam admittimur, et ipsum ab Ecclesia exclusuri sumus? Hæc Ecclesia significatur in Rebecca uxore Isaac : hæc Ecclesia erat in sanctis etiam Prophetis, qui intelligebant Vetus Testamentum, quia promissiones illæ carnales spirituale nescio quid significabant. Si spirituale, spirituales ergo ad minorem filium : quia prior est carnalis, et postea spiritualis.

CAPUT XII. — 12. *Carnales de Ecclesia in sorte sunt Esau.* Jam hesterno die præmisimus Sanctitati vestræ, ideo majorem filium dici Esau, quia nemo fit spiritualis, nisi ex carnali : sed si perseveret in prudentia carnis, semper erit Esau : si autem fiat spiritualis, est filius minor; sed ipse minor erit major : ille enim tempore præcedit, iste virtute. Namque cum coxisset lentem Jacob, desideravit Esau accipere, antequam veniret ad istam benedictionem : et ille ait illi, *Da mihi primogenita tua, et dabo tibi lentem quam coxi* (*Gen.* XXV, 31). Vendidit primogenita sua minori: abstulit ille voluptatem temporalem, abstulit ille dignitatem sempiternam. Ergo qui temporalibus voluptatibus serviunt in Ecclesia, lentem manducant. Quam quidem coxit Jacob, sed non manducavit Jacob : idola enim magis in Ægypto viguerant. Lens cibus est Ægypti. Per lentem omnes errores Gentium significantur. Quia ergo Ecclesia eminentior et manifestior in filio minore de Gentibus ventura significabatur, lentem coxisse dicitur Jacob, et manducasse Esau. Etenim dimiserunt idola Gentes, quæ colebant; Judæi autem serviebant idolis, nam conversi corde in Ægyptum, ducebantur per eremum; et cum interfecti essent in mari hostes eorum, et fluctibus obruti essent inimici eorum, desideraverunt idolum facere, quia non viderunt Moysen (*Exod.* XXXII, 1), et non intellexerunt secum præsentem Deum ; sed in præsentia hominis habentes spem, non viderunt oculis hominem[1], et putare cœperunt quia non ibi esset Deus, cum ipse solus per Moysen tanta patraret[2]. Quæsierunt hominem oculis carnis, quia non habebant oculos cordis, unde Deum in Moyse viderent. Perdiderunt ergo primatum suum, quia conversi corde in Ægyptum manducaverunt lentem.

CAPUT XIII.— Accipite. Populus Christianus est ; sed in ipso populo Christiano illi primatum tenent, qui pertinent ad Jacob : qui vero carnaliter vivunt, carnaliter credunt, carnaliter sperant, carnaliter diligunt, adhuc ad Vetus Testamentum pertinent, nondum ad Novum ; adhuc in sorte sunt Esau, nondum in benedictione Jacob.

13. *Benedictio minoris sub specie majoris.* Intendat Sanctitas vestra. Benedicere ergo volebat majorem filium Isaac senex caliginosis oculis, quia Vetus Testamentum ad Judæos directum erat. Quod Vetus Testamentum non ab eis intelligebatur, ideo caliginosi oculi dicuntur. Ut dixi, fratres, ad majorem loquitur, ad minorem pervenit benedictio. Etenim mater ista, quæ in sanctis omnibus intelligitur, id est, Ecclesia, quæ intellexit prophetiam, ipsa dat consilium filio minori, et dicit illi : *Ego ipsa audivi patrem tuum dicentem fratri tuo : Vade, et affer mihi venationem, ut manducem, et benedicat te anima mea, antequam moriar. Nunc ergo, fili, audi me.* Et dedit illi consilium ut iret, afferretque duos hædos de proximo grege ; et faceret illos mater, quemadmodum delectabatur pater ejus; et manducaret, et benediceret filium suum minorem absente majore. Ille autem timuit, et ait : *Frater meus pilosus est, ego autem lenis sum ; ne contingat me et compalpet pater meus, et intelligat quia ego sum Jacob, et acquiram non benedictionem, sed maledictionem.* At illa : *Vade*, inquit, *fili, audi me : maledictio tua super me sit* (*Gen.* XXVII, 6-13). Perrexit, et attulit duos hædos : facti sunt, et apposuit patri suo : et quemadmodum prædixit, quia non illum agnoscebat in voce, tetigit, invenit pilos ; quia pellibus hædorum circumdederat mater brachia ejus : credidit majorem esse, et benedixit. In benedictione majorem intendebat, et benedictio ad minorem perveniebat.

CAPUT XIV. — Quid est ergo quod sub specie majoris benedicitur minor, nisi quia sub figuris Veteris Testamenti promissi populo Judæorum, pervenit benedictio spiritualis[3] ad populum Christianorum ? Attendite, fratres : audiunt illi terram promissionis, audimus et nos : tanquam ad Judæos videtur Scriptura loqui de terra promissionis, et ad nos pervenit intellectus terræ promissionis, qui dicimus Deo, *Spes mea es tu, portio mea in terra viventium* (*Psal.* CXLI, 6). Sed hoc ut diceremus, mater nos docuit, id est, in

[1] Editi, *primo promittebat;* omissa voce, *populo*, quæ exstat in manuscriptis.

[1] Sic Mss. Editi vero, *oculis hominum.*
[2] Mss., *præstaret.*
[3] Sic in Mss. At in editis deest vox, *spiritualis.*

sanctis Ecclesia ipsa Prophetis docet nos[1], quemadmodum spiritualiter intelligamus ipsa promissa carnalia.

14. *Peccata aliena patienter portanda.* Sed non posset ad nos pervenire benedictio, nisi jam mundati a peccatis per nativitatem regenerationis, aliorum peccata per tolerantiam portemus. Genuit enim mater ambos filios. Intendite, fratres : genuit unum pilosum, alterum lenem. Pili peccata significant, lenitas autem mansuetudinem, id est, munditiem a peccatis. Duo filii benedicuntur : quia duo genera benedicit Ecclesia. Quomodo duos peperit Rebecca, generantur in utero Ecclesiæ duo, unus pilosus, alter lenis : quorum diversitatem exposuimus. Sunt enim homines qui nec post Baptismum volunt dimittere peccata sua, et ea volunt facere quæ antea faciebant. Verbi gratia, si faciebant fraudes, volunt iterum fraudare : si mendacium jurabant, volunt adhuc pejerare : si circumveniebant dolis innocentes, volunt adhuc circumvenire : si homicidia cogitabant, eadem cogitant : si fornicabantur, si inebriabantur, ea ipsa nihilominus faciunt. Ecce Esau natus pilosus. Quid facit Jacob? Dicitur ei a matre : Vade, benedicat te pater tuus. Et dicit, Timeo, non accedam. Sunt enim homines in Ecclesia, qui timent misceri peccatoribus, ne quasi per consortium peccatorum in unitate maculentur, et per hæreses et schismata pereant[2].

CAPUT XV.— 15. *Quomodo Jacob sine dolo, et cum dolo.* Quid ergo dicitur huic piloso Esau, qui non bene conversatus est in domo? Nam et hoc de illis dicitur : *Erat ille agrestis venator, Jacob autem sine dolo conversabatur in domo* (*Gen.* xxv, 27). Ideoque eum amabat mater, cujus conversationem dulcem sentiebat. Ipse est Jacob, qui postea appellatus est Israel, cum luctaretur cum Angelo : et hoc in magno mysterio. Benedictus, appellatus est Israel (Id. xxxII, 28) : ideoque quia sine dolo erat[3]. Intendite, fratres mei, et videte quam sine dolo fuerit. Nathanaelem Dominus quando vidit, quia noverat qualis esset, ait : *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est* (*Joan.* I, 47). Si ergo ideo iste Israelita, quia non est in eo dolus; in ipso Israel utique non erat dolus. Quid sibi ergo vult, quod dicitur, *Venit frater tuus cum dolo, et abstulit benedictionem* (*Gen.* xxvII, 35)? Sine dolo eum commendat Scriptura conversantem in domo : Dominus etiam perhibet testimonium, quia sine dolo erat, cum dicit de Nathanaele, *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.* Quid sibi ergo vult, cum dicitur, *Accessit cum dolo, et abstulit benedictionem* (*a*)?

CAPUT XVI.— 16. *Hædinas pelles habere quid.* Dolus interim quid significet, attendamus; et videamus quid debeat facere Jacob. Portat aliena peccata, et portat cum tolerantia quamvis aliena : hoc est enim habere pelles hædinas : id est, patienter aliena portat, non hæret suis. Sic omnes qui pro unitate Ecclesiæ tolerant aliena peccata, Jacob imitantur. Quia et ipse Jacob in Christo est : siquidem Christus in semine Abraham. Dictum est enim, *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* xxII, 18). Dominus ergo noster Jesus Christus, qui nullum peccatum fecit, portavit aliena peccata : et dedignatur portare aliena peccata, cui peccata dimissa sunt? Sic ergo[1] Jacob transit ad Christum post[2] aliena peccata, id est, hædinas pelles. Et quid est dolus?

17. Venit enim ille sero, et affert quod jussit pater; et invenit fratrem suum benedictum pro se : et non benedicitur altera benedictione. Quia duo illi homines, duo populi erant : una benedictio unitatem significat Ecclesiæ. Duo autem populi ipsi sunt, qui est et Jacob. Sed alio modo figurati duo populi pertinentes ad Jacob. Etenim Dominus noster Jesus Christus, qui ad Judæos et Gentes venerat, repudiatus est a Judæis, qui pertinebant ad filium majorem : elegit tamen quosdam, qui pertinebant ad filium minorem, qui spiritualiter cœperant desiderare et intelligere promissa Domini, non carnaliter illam terram, quam desiderabant accipientes; sed spiritualem illam civitatem desiderantes, ubi nemo nascitur carnaliter; quia nemo ibi carnaliter, nemo spiritualiter moritur.

CAPUT XVII. — 18. *Duo hædi, duo populi.* Hanc ergo cum cœpissent desiderare, cœperunt pertinere ad Jacob, qui crediderunt in Christo, et factus est grex Domini in ipsa Judæa. Sed quid dicit Dominus de ipso grege? *Habeo alias oves, quæ non sunt de hoc ovili : vado, adducam eas, et erit unus grex et unus pastor* (*Joan.* x, 16). Quas alias oves habet Dominus Jesus Christus, nisi de Gentibus? Junctæ sunt oves de Gentibus Judæis ovibus. De Judæis enim Apostoli. Inde erant et quingenti fratres, qui viderunt Dominum post resurrectionem (I *Cor.* xv, 6). Inde erat ipse Nathanael, cui testimonium perhibuit Dominus, in quo dolus non esset. Inde erant centum viginti, qui cum essent in domo, venit Spiritus sanctus, ut eos perfunderet, quem promiserat discipulis. Inde erant tot millia hominum, quæ legimus in Actibus Apostolorum baptizata in nomine Christi, ex his[3] qui crucifixerant Christum (*Act.* I, II, *et* IV). Ergo inde erant oves, et multæ oves; sed non solæ : habebat Dominus alias de Gentibus. Ipsi duo populi tanquam de diverso venientes, etiam duobus parietibus significantur. Venit enim Ecclesia Judæorum de circumcisione; venit Ecclesia Gentium de præputio : de diverso venientes in domo[4] conjuncti sunt. Ideo Dominus dictus est lapis angularis : dicit enim Psalmus, *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli* (*Psal.* CXVII, 22); dicit et Apostolus, *Ipso summo angulari lapide existente Christo Jesu* (*Ephes.* II, 20). Ubi est angulus, duo parietes

[1] Regius et Victorinus Ms., *in scriptis Ecclesia propheticis docet nos*, etc.
[2] Forte, *pereunt.*
[3] Duo Mss., *ideo sine dolo erat*; omisso, *quia.*
(*a*) Quæstionem hanc Augustinus in quæst. 72 super Gen. indicat jam a se in hoc ipso sermone tractatam.

[1] Mss. : *Si ergo.* Pauloque post duo Mss., *id est, hædinas pelles, quod est dolus.*
[2] Forte, *portat.*
[3] Sic duo Mss. Editi vero, *et hi.*
[4] Duo Mss., *in Domino.*

copulantur : in angulo duo parietes, nisi de diverso, non conveniunt : nam si ex una parte veniunt, angulum non faciunt. Duo ergo hædi, ipsi sunt duo populi, ipsa sunt duo ovilia, ipsi sunt duo parietes; ipsi sunt duo cæci qui sedebant in via (*Matth.* xx, 30); ipsæ sunt duæ naves in quas levati sunt pisces (*Luc.* v, 7). Multis in locis Scripturarum intelliguntur duo populi : sed unum sunt in Jacob.

CAPUT XVIII. — 19. *Hædi cur populi.* Quare hædi, dicet aliquis? Hædi nostis quia peccatores sunt : nam ad sinistram erunt hædi, et ad dexteram agni (*Matth.* xxv, 33). Sed qui perseveraverint hædi, ipsi erunt ad sinistram. Nam nisi prius hædi essent, non diceret Dominus : *Non veni vocare justos, sed peccatores.* Quando enim Dominus conversabatur cum peccatoribus, et manducabat cum publicanis, Judæi quasi agni, id est, quasi justi, et per superbiam magis hirci, objecerunt Domino tanquam crimen, imo discipulis ejus dixerunt : *Quare magister vester cum publicanis et peccatoribus manducat?* Respondens Dominus, quomodo se defendit? *Non est opus*, inquit, *sanis medicus, sed male habentibus : non veni vocare justos, sed peccatores* (*Id.* ix, 11-13). Vocat ergo hædos, sed ut non perseverent hædi. Occidit enim illos Jacob, et præparavit inde epulas patri suo; id est, ad intelligentiam spiritualem, quæ in illa benedictione habebat intelligi, quamvis figurabatur [1] in filio majori : ad hoc occisi sunt hædi, et manducati sunt, et trajecti in corpus unum. Sic occiduntur peccata in peccatoribus, et transeunt interfecti in corpus unum Ecclesiæ : cujus Ecclesiæ figuram gerebat Petrus, quando ei dictum est, *Macta et manduca* (*Act.* x, 13). Ergo ille agrestis, iste in domo, mansuetus : ille major, iste minor : ad illum videbantur respicere benedictiones, ad istum perveniebant. Respiciebant ad illum, quia promissa carnalia promittebantur Judæis : ad istum perveniebant [2], quia spiritualiter intelligenda erant, et accipienda Christianis. Ad istum benedictio non perveniret [3], nisi portaret peccata, quæ ipse jam non faciebat.

CAPUT XIX. — 20. *Aliena peccata sic portanda sunt, ut corrigantur. Charitas.* Intelligat itaque Sanctitas vestra, quomodo sint portanda peccata. Sunt enim qui portare sibi videntur peccata, et tacent peccatoribus : jam ista simulatio detestanda est. Porta peccatorem, non ut ames peccatum in illo, sed ut persequaris peccatum propter illum. Dilige peccatorem, non in quantum peccator est, sed in quantum homo est. Quomodo si diligis ægrum, persequeris febrem : nam si parcis febri, non diligis ægrum. Dic ergo quod verum est fratri tuo, noli tacere. Quid enim aliud agimus, quam dicere vobis quod verum est? Noli mendaciter; aperta veritate dic quod verum est : sed donec corrigatur, portetur. Diversis temporibus fieri potuerunt occisio hædorum et portatio pellium : rem tamen significant, quæ uno tempore fieri potest. Simul enim et arguit justus peccatores, quod est hædos occidere; et peccata eorum misericorditer tolerat, quod est pelles portare. Quantum in ipso fuit, occidit hædos, occidit peccatores : sed portabat aliena peccata, et portabat cum tolerantia; meruit benedici : quia charitas omnia tolerat. Ipsa charitas erat in matre, et figuram charitatis ipsius gerebat mater : quæ figura omnium sanctorum erat, figuram charitatis gerebat; quia sancti non sunt, nisi qui habuerint charitatem. Quid enim proderit, *si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam? Factus sum æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si sciero omnia sacramenta, et omnem prophetiam, et tradam corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (I *Cor.* xiii, 7, 1-3). Qualis est ergo charitas, quæ sola multum prodest, si ne qua cætera nihil prosunt? Ergo ipsa charitas dat consilium, et obedit filius charitatis.

CAPUT XX. — 21. *Isaac in dolo Jacob figuram intellexit.* Quale consilium dat? Ut accipiat ille pelles hædinas, et accedat ad patrem. Majorem quærit pater, et minorem benedicit : Vetus Testamentum Judæos intuetur per litteram, et per spiritualem ejus intelligentiam Christiani in illo benedicuntur. Intendat Sanctitas vestra, magnum mysterium, magnum sacramentum. Dicit Isaac, *Venit frater tuus cum dolo*, de homine sine dolo. Sine dubio Isaac ille, ut erat [1] spiritu prophetico, noverat quid agebatur, et ipse figurate agebat; omnia ponit in magna altitudine sacramentorum : nam si nesciret quid ageret, irasceretur fallenti se filio. Venit major, et dicit, *Ecce, pater; manduca : sicut jussisti mihi, feci.* Dicit ille : *Quis es tu?* Respondit : *Ego sum filius tuus major Esau. Et quis est*, inquit, *ille a quo jam manducavi; et benedixi eum, et benedictus erit* (*Gen.* xxvii, 31-33)? Irasci videbatur, exspectabat ab ore ipsius Esau maledictionem aliquam in fratrem : cum exspectat ille maledictionem, confirmat iste benedictionem. O irasci! o indignari! Sed noverat mysterium, et caligo oculorum ejus corporeorum significabat caliginem mentis Judæorum : oculi autem cordis ejus videbant altitudinem mysteriorum.

CAPUT XXI. — 22. *Dolus, non dolus.* — *Venit*, inquit, *frater tuus cum dolo, et abstulit benedictionem.* Dicebamus : videte quid est [2] *cum dolo* : dolus hic, non est dolus. Quomodo dolus non est dolus? Quomodo petra non est petra? Quomodo dicitur mare, et non est mare? quia aliud significat : sic dicitur petra, et non est petra; quia aliud significat. Dicitur mons, et non est mons : dicitur leo de tribu Juda Dominus Jesus Christus, et non est leo : dicitur agnus, et non est agnus : dicitur pecus, et non est pecus : dicitur

[1] Duo Mss., *quæ figurabatur.*
[2] Isthæc verba : *Respiciebant ad illum, quia*, etc., in ante editis omissa restituuntur ex Mss.
[3] Lov., *benedictio perveniret*; omissa neg ante particula, quæ habetur in cæteris libris.

[1] Duo Mss. omittunt, *ille ut erat.*
[2] Duo Mss. : *Videamus quid est*; omisso, *dicebamus.*

vitulus, et aliud est. Sic dicitur dolus, et non est dolus. Quare ergo dicitur dolus, quæramus. Quare dicta sunt illa omnia, quæramus. Quare dictus est leo? Propter fortitudinem. Quare dictus est petra? Propter firmitatem. Quare dictus est agnus? Propter innocentiam. Quare dictus est vitulus? Propter victimam. Quare dictus est mons? Propter magnitudinem. Quare manna? Propter dulcedinem. Quare ergo dolus? Jam quid sit dolus videamus, et inveniamus quare dictus sit dolus. Novimus enim quid sit petra : et tamen dicitur de homine absurdo et duro petra, et de homine robusto et immobili dicitur petra ; et ad laudem inde duxisti firmitatem, et ad vituperationem duritiam. Novimus in petra firmitatem, et accepimus Christum petram : *Petra autem erat Christus* (I *Cor.* x, 4). In leone fortitudinem novimus : et tamen leo etiam diabolus nominatus est. In dolo quid novimus, ut accipiamus in figura dolum, quemadmodum accipitur et mons, quemadmodum accipitur leo, quemadmodum accipitur agnus, quemadmodum accipitur petra, et cætera?

CAPUT XXII. — 23. *Dolus in Jacob quid. Jacob a mendacio defenditur.* Dolus ergo quid est? Dolus est quando aliud agitur, et aliud simulatur. Quando itaque aliud est in intentione, aliud in factis, dolus dicitur. Dolus ergo in proprietate reprehensibilis, quomodo petra in proprietate. Qui dixerit petram in proprietate Christum, blasphemat : quomodo vitulum qui dixerit in proprietate Christum, blasphemat. Vitulus in proprietate pecus est ; in figura, victima : in proprietate lapis terra obdurata est ; in figura, firmitas. Dolus in proprietate fraus ; in figura, ipsa figura. Omnis enim figurata et allegorica lectio vel locutio, aliud videtur sonare carnaliter, aliud insinuare spiritualiter. Hanc ergo figuram doli nomine appellavit. Quid est ergo, *Venit cum dolo, et abstulit benedictionem tuam?* Quia figuratum erat quod agebatur, ideo dictum est, *Venit cum dolo.* Nam ille doloso homini benedictionem non confirmaret, cui debebatur justa maledictio. Non ergo erat verus ille dolus : maxime quia non est mentitus dicendo, *Ego sum filius tuus major Esau :* jam enim pactus erat ille cum fratre suo, et vendiderat primogenita sua. Hoc se dixit habere patri, quod emerat a fratre : quod ille perdiderat, in istum transierat. Non enim primogeniti honor exclusus erat de domo Isaac : primogeniti honor ibi erat ; in illo non erat, qui eum vendiderat : ubi erat, si non in minore erat? Ideo sciens hoc in mysterio Isaac, confirmavit benedictionem, et dicit filio : *Quid tibi facturus sum?* Et ille : *Benedic et me, pater : non enim una tibi est benedictio* (*Gen.* xxvii, 37, 38). Isaac autem sciebat unam.

CAPUT XXIII. — 24. *Benedictio Jacob.* Quare unam? Aderit Spiritus sanctus, ut dicam, et intelligatis. Videamus ipsas benedictiones, qualem benedictionem accepit Jacob, et qualem benedictionem accepit Esau. Ipse Isaac ad Jacob : *Tu es filius meus Esau?* Respondit Jacob : *Ego.* Et dixit : *Appone mihi, et manducabo de venatione tua, fili, et benedicat te anima mea, antequam moriar ; sed admove mihi osculum.* Illum non est osculatus [1] : a pace cœpit hujus benedictio. Quare osculo confirmavit pacem? Quia et ille propter pacem portabat aliena peccata. *Et accessit, et osculatus est eum : et odoratus est odorem vestis ejus.* Stolam enim habebat fratris sui : id est, dignitatem primogenitorum, quam ille perdiderat, iste habebat. In isto jam bene olebat, quod ille male perdiderat. *Odoratus est odorem vestis ejus, et benedixit eum, et dixit : Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus.* Odorem vestimenti accepit, et dixit [2] odorem agri. Intellige Christum in mysterio interiori, et intellige vestem Christi Ecclesiam.

CAPUT XXIV. — 25. *Una res multis modis significata.* Intelligat Sanctitas vestra. Multis enim modis significatur una res : id est, Ecclesiam, quam significant illi duo hædi, ipsam significat vestis ista. Quia una res multis modis significatur, quæ nihil horum est per essentiam, omnia per figuram. Agnus [3] non potest esse leo ; leo non potest esse agnus : Dominus autem noster Jesus Christus et leo potuit esse, et agnus : sed quia nec leo nec agnus per essentiam, et leo et agnus per figuram. Sic hædi non possunt esse vestis, et vestis non potest esse hædi : Ecclesia vero, quia nec hædi nec vestis per essentiam, et hædi et vestis est per figuram ; et quidquid aliud dici potest.

CAPUT XXV. — 26. *Ecclesia ager. Odoratus est vestimenta ejus, et dixit : Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni quem benedixit Dominus.* Ager iste, Ecclesia est. Probemus quia ager est Ecclesia. Audi Apostolum dicentem fidelibus : *Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis* (I *Cor.* iii, 9). Non solum ager est Ecclesia, sed et agricola Deus. Audi ipsum Dominum : *Ego sum vitis, vos sarmenta, et Pater meus agricola est* (*Joan.* xv, 1 *et* 5). In hoc ergo agro laborans operarius, et sperans mercedem sempiternam, ipse Apostolus nihil sibi arrogat, nisi quantum decet operarium. *Ego,* inquit, *plantavi, Apollo rigavit ; sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat ; sed qui incrementum dat Deus.* (I *Cor.* iii, 6 *et* 7). Quomodo servavit humilitatem, ut ad Jacob pertineret, ut ad ipsum agrum, id est, Ecclesiam, ne amitteret stolam, cujus odor erat sicut odor agri pleni, et transiret ad superbiam Esau, carnaliter intelligens et typho plenus? Olet ergo ager de veste filii : sed non ager ille ex se aliquid est, ideo adjecit, *quem benedixit Dominus. Et dabit tibi Dominus de rore cœli desursum, et ab ubertate terræ, et multitudinem frumenti et vini : et servient tibi gentes, et eris dominus fratris tui, et adorabunt te filii patris tui. Qui maledixerit te, maledictus erit ; et qui benedixerit te, benedictus erit* (*Gen.* xxvii, 19-29). Hæc benedictio Jacob :

[1] Editi : *Illum enim est osculatus.* At. Mss. : *Illum non est osculatus*, scilicet Esau.

[2] Sic aliquot Mss. Editi vero, *et benedixit.*

[3] Editi et Ms. Corbeiensis, *quæ nihil horum est per videntiam, omnia sunt per figuram.* Itemque infra ubi legitur, *per essentiam*, habent iidem libri constanter, *per videntiam.* Quibus locis Victorinum Ms. et Regium secuti sumus

si non benediceretur et Esau, nulla esset quæstio: benedicitur et ipse, sed non ipsa benedictione; nec tamen ab hac penitus aliena.

CAPUT XXVI. — 27. *Benedictio Esau.* Audiamus ergo quomodo benedicitur Esau; et videamus quid intersit inter spirituales Ecclesiæ filios, et carnales; inter eos qui spiritualiter vivunt, et eos qui semper carnalibus gaudiis delectantur. Respondens autem Isaac, dixit ad Esau: *Quis ergo venatus est mihi venationem, et intulit mihi? benedictus sit. Factum est autem ut audivit Esau verba Isaac patris sui, exclamavit voce magna, et dixit: Benedic et me pater. Et dixit illi: Venit frater tuus cum dolo, et accepit benedictionem tuam.*

28. *Jacob supplantatio.* — *Et dixit Esau: Juste vocatum est nomen ejus Jacob.* Supplantatio enim[1] vocatur Jacob. Et nec ipsa supplantatio inanis est: quia in figura accipitur, quomodo dolus. Non enim jam erat tanta malitia in fratre, ut vellet supplantare fratrem suum. Tunc enim dictus est supplantator, quando manu fratris sui nascentis pedem tenuit: tunc supplantator est dictus (*Gen.* XXV, 25). Supplantatio autem carnalium, vita spiritualium est.

CAPUT XXVII. — Omnes enim carnales, cum in Ecclesia invident spiritualibus, supplantantur, et fiunt pejores. Audi Apostolum hoc ipsum dicentem, maxime quia ibi commemoravit odorem, quem hic expressit Isaac, dicens, *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus.* Ait ergo Apostolus, *Christi bonus odor sumus in omni loco:* et adjecit, *Aliis quidem odor vitæ, in vitam; aliis odor mortis, in mortem: et ad hæc quis idoneus* (II *Cor.* II, 15, 16)? id est, ut intelligat quomodo odor mortis sumus in mortem hominum, nulla nostra culpa. Ambulant etenim vias suas spirituales, nihil aliud norunt quam bene vivere: et qui innocenter viventibus invident, faciunt peccata gravia, unde illos puniat Deus; et fit eis ille odor in mortem, qui est aliis odor ad vitam. Nam ipse Dominus prius factus est odor bonus ad vitam credentibus, et odor malus ad mortem persequentibus. Quia enim multi illi crediderant, inviderunt Judæi, et fecerunt tantum scelus occidendo innocentem, Sanctum sanctorum: quod si non facerent, ad mortem eis non valeret bonus odor Christi. Ergo supplantatus est Esau in benedictione patris (*a*).

29. *Iterum de benedictione Esau.* Respondit autem Isaac, et dixit ad illum, *Dominum illum tuum feci:* non enim aliud potuit accipere Esau quod dictum est, *Et omnes fratres ejus servient illi: tibi autem quid faciam, fili? Et dixit Esau ad patrem suum: Benedic tamen et me. Cum strangulatus esset Isaac:* id est, cum coactus esset. Magna res, magnum sacramentum, utinam capiamus: coactus benedicit, et tamen benedicit; et quod benedicit, verum est, sed tamen coactus benedicit. Quid sit hoc, attendite. Videamus ipsam benedictionem, et intelligamus quid sit coactum benedicere.

CAPUT XXVIII. — 30. *In benedictione quid proprium, quid commune Jacob et Esau.* Respondit autem Isaac (pater sane Esau non est osculatus[1]), et ait illi, *Ecce a fertilitate terræ erit habitatio tua*[2], *et a rore cœli desuper.* Dixit hoc et illi, *ab ubertate terræ, et a rore cœli:* hoc ergo commune est Jacob et Esau. Quid est proprium Jacob? *Servient tibi gentes.* Quid est proprium Jacob? *Omnes fratres tui tibi servient: et qui te benedixerit, benedictus erit; et qui te maledixerit, maledictus erit.* Habet et iste nescio quid proprium, quod non dictum est Jacob: *Et in gladio vives, et fratri tuo servies.* Sed ne tolleret liberum arbitrium (jam hinc et hesterno diximus), adjecit, *Erit autem, cum deposueris et solveris jugum de collo tuo.* Quid est, *Erit autem, cum deposueris et solveris jugum de collo tuo* (*Gen.* XXVII, 39, 40)? Liberum tibi est, si volueris, converti: non quasi duo eritis, sed unus Jacob. Omnes enim qui convertuntur ab Esau, ad Jacob pertinent. Similitudo unum facit, dissimilitudo facit diversitatem. Quid ergo? *A rore cœli, et a fertilitate terræ,* ambo habent. *Servient tibi gentes et fratres tui et filii patris tui,* solus Jacob habet. *In gladio* autem *tuo vives,* solus Esau. Quiddam commune habent, quædam singuli.

31. *Scripturæ et Sacramenta bonis et malis communia.* Sunt mali in Ecclesia pertinentes ad Esau: quia et ipsi filii Rebeccæ, filii matris Ecclesiæ, de utero ipsius nati, et pilosi in peccatis carnalibus perseverantes, de illius tamen utero nati. Habent ergo a rore cœli, et a fertilitate terræ: a rore cœli omnes Scripturas, omnem sermonem divinum: a fertilitate vero terræ, omnia visibilia Sacramenta; visibile enim Sacramentum ad terram pertinet. Hæc omnia communia habent in Ecclesia et boni et mali. Nam et ipsi habent et participant Sacramentis: et quod norunt fideles, a tritico et vino. Et habent de rore cœli[3]: quia super omnes descendit sermo Dei de cœlo. Venit sermo Dei, et irrigat: sed qui irriget, et quid irriget, attende. Nam et illos irrigat et illos, bonos et malos: sed illi bonam pluviam in radicem spinarum convertunt; illi autem ad fructum bonum pluviam trahunt. Nam simul pluit Dominus super segetem et super spinas; sed segeti pluit ad horreum, spinis ad ignem: et tamen una est pluvia. Sic Verbum Dei omnes compluit. Videat quisque qualem radicem habeat; videat quisque quo trahat pluviam bonam: si eam trahit, ut generet spinas, numquid ideo pluvia Dei accusanda est? Antequam veniat ad radicem, dulcis est pluvia illa; dulce est verbum Dei, donec veniat ad cor malum, et convertat ad fraudem suam pluviam Dei, convertat ad hypocrisim, convertat ad radices malarum concupiscentiarum, ad perversitates et depravationes suas. Incipit quidem generare spinas, sed de pluvia bona: habet enim a rore cœli. Et quoniam non excluduntur omnes mali a Sacramentis Dei, habet[4] et

[1] Regius Ms., *supplantator enim.* (*a*) Forte, *fratris.*

[1] Duobus in Mss. deest, *non est osculatus.*

[2] Victorinus Ms. et Regius habent, *benedictio tua.* At cæteri libri, *habitatio tua:* juxta LXX, *hè katoikèsis sou.* Et consentit hebræus textus.

[3] Sic Mss. cum Par. et Ulim. At Lov., *a tritico et vino, habent de rore cœli.*

[4] In duobus Mss., *habent.*

ab ubertate terræ, quod norunt illi, qui jam voluerunt esse participes mysteriorum fidelium.

CAPUT XXIX. — 32. *Omnes gentes spiritualibus subjectæ.* Cum ad ambos pertineant ista, non tamen pertinent omnes gentes nisi ad spirituales, quia ipsi pertinent ad Ecclesiam, quæ implevit totum orbem terrarum. Attendite, fratres, et discernite quantum potestis, vel quantum vobis Dominus dat. Omnis spiritualis videt quia Ecclesia per totum orbem terrarum est una, vera, catholica, et nihil sibi arrogat, et tolerat peccata hominum, quos non potest purgare de area dominica, antequam veniat ille ultimus ventilator, qui falli non potest, ut purget aream suam, et frumentum mittat in horreum, paleas autem det ad comburendum (*Matth.* III, 13) : quia ipse habet excludere paleam, et segregare a frumento, et præparare horreum tritico, paleis ignem. Itaque quia novit, tolerat peccatores in fine separandos. Per omnes gentes peccatores et omnes carnales mixti sunt spiritualibus, et serviunt eis : spirituales autem non serviunt; quia de illis proficiunt, cum ipsi deficiunt. Attendite, fratres mei; dicam, si possum, et non timeam, non tacebo : urgeor enim ut dicam : etsi mihi forte aliqui succensuerint; sed dent veniam, timeo enim, ut dixi; timori dent veniam. Christus neminem timuit : nos autem Christum timendo non parcimus, ne nobis, dum tales nolumus contristare, ille non parcat. Quid velim dicere dignamini audire, et intentissime advertere. Acceperunt ambo a rore cœli et ab ubertate terræ, Jacob et Esau; ambo illud habent quod jam diximus, quod novimus, quod nostis : sed ut serviant ei gentes, non accepit nisi Jacob; quia carnales in Ecclesia per totum orbem terrarum non serviunt nisi spiritualibus. Quare? Quia de illis proficiunt spirituales. Nam ideo carnales homines servi dicuntur : et si quod nolunt faciunt, prodest tamen spiritualibus mala conversatio carnalium; quia et ex eadem conversatione proficiunt, et per tolerantiam coronantur.

CAPUT XXX. — 33. *Carnalibus cur non subjectæ gentes.* Intendat Sanctitas vestra quod dicimus. Illi autem Esau non sunt datæ gentes : quia omnes carnales, qui sunt in Ecclesia, aut divisi sunt, aut faciles sunt ad divisionem. Ecce pars Donati inde facta est, inde est, de ipsis carnalibus carnaliter sentientibus. Carnales erant : sed [1] quia quæsierunt honorem suum, vel patientiam perdiderunt, invenerunt aditum, et divisi sunt : amaverunt honorem suum, multum ei tribuerunt, typho superbiæ tumuerunt, non habuerunt tolerantiam, id est, non habuerunt charitatem. Scriptum est enim : *Charitas omnia tolerat, omnia sustinet; non æmulatur, non inflatur, non agit perperam* (I *Cor.* XIII, 7, 4). Itaque quidquid aliud haberent, quia illud non habebant per quod prodest quidquid habetur, diviserunt se. Et quotquot hæreses vel præcisiones et schismata facta sunt, per hos carnales facta sunt. Aut enim carnaliter senserunt, et fecerunt sibi imagines phantasmatum suorum, et erraverunt, et reprehendit eos fides catholica : et cum arguerentur, exclusi sunt foras pondere suo : aut invenientes sibi lites et simultates cum hominibus, diviserunt se. Qui se ergo diviserunt, nisi ad quos pertinet gladius ille, de quo dictum est, *In gladio tuo vives?* Non quia gladius non accipitur in bono : nam quemadmodum dicta sunt illa superiora, id est quomodo accipitur lapis ille, et ad firmitatem propter Christum, et ad reprehensionem propter stultum; quomodo leo dictus est Christus propter aliud, et leo dictus est diabolus propter aliud : sic accipitur gladius aliquando in bono, aliquando in malo. Sed hic non sine causa non datus est Jacob, sed datus est Esau : nisi quia aliquid mysterii significatur in gladio[1]. Quomodo et ipsa servitus non est aliena a mysterio; id est, quod dictum est, *Servies fratri tuo :* nam et hoc in magno mysterio dictum est.

CAPUT XXXI. — 34. *Contra schismaticos.* Ergo, fratres, qui se dividunt, ipsi habent gladium divisionis, et in gladio suo moriuntur, et in gladio suo vivunt. Sed quia verum dixerat Dominus, *Qui gladio percutit, gladio morietur* (*Matth.* XXVI, 52); videte illos, fratres mei, qui se ab unitate præciderunt, in quot frusta præcisi sunt. Nostis quot partes fecit pars Donati, nec arbitror latere Sanctitatem vestram, quia qui gladio percutit, gladio peribit. Dictum est illi, *In gladio tuo vives.* Sic et illi qui non recesserunt ab Ecclesia, et tales sunt, quales si foris essent. Qui enim amant honores suos in Ecclesia, omnino tales sunt; qui amant [2] in Ecclesia commoda sua sæcularia, et ipsi palea sunt; sed ventus deest, ideo non volant de area : hoc est quod dico breviter, tentatio deest, nam volarent de area. Denique quando contra illos aliquid egerit Ecclesia, quomodo facile se præcidunt? quomodo facile extra colligunt, et nolunt dimittere principatum suum? quomodo pro ipso principatu mori volunt? quomodo tenere volunt sub se plebes, et non dimittere plebes unitati Christi? quomodo volunt facere oves [3] suas, quas suo sanguine non emerunt, et ideo viles habent, quia non emerunt? Quid opus est hinc diutius disputare? Attendite illos per universam Ecclesiam, videte tales, et eos qui intus sunt, et eos qui inventa occasione de area volaverunt, et volunt secum trahere grana; sed grana vera et plena tolerant paleam, et manent in area usque in finem, quousque veniat ultimus ventilator : sicut ille cum pellibus hædinis toleravit aliena peccata, et meruit accipere benedictionem paternam.

CAPUT XXXII. — 35. *Extorta benedictio.* Quare autem *sugillatus* (*a*) Isaac benedixit? Jam enim necessitate, jam coactus pater ejus dixit illi, *Ecce at*

[1] Particula, *sed*, et quæ hic paulo post occurrit, *vel*, abest a duobus Mss.

[1] Sic duo Mss. Editi vero, *in malo.*

[2] Lov., *qui enim amant.* M.

[3] Ms. Regius caret voce, *oves.*

(*a*) Supra in cap. 27 habetur, *strangulatus* : quod videlicet apud LXX græce esset *catanachténthos*, Gen. ў. 27, cap 39, ubi nunc legitur *catanuchtenthos*, *compuncto.*

ubertate terræ erit tibi habitatio et a rore cœli. Et ne ideo te putes bonum, *In gladio tuo vives, et fratri tuo servies.* Sed ne de te desperes, quia potes te corrigere, *Erit autem, cum deposueris et solveris jugum de collo tuo.* Ecce ab ubertate terræ et a rore cœli accipiet; sed Isaac sugillatus projicit illi benedictionem, non dat. Nonne fit modo in Ecclesia malis hominibus, qui volunt perturbare Ecclesiam, ut tolerentur ad necessitatem ipsius pacis, ut admittantur, ut habeant Sacramenta communia? Et aliquando scitur quia mali sunt, et convinci forte non possunt ut emendentur et degradentur; ut excludantur, ut excommunicentur, non possunt convinci. Si institerit aliquis, aliquando itur in disruptiones Ecclesiæ. Cogitur gubernator Ecclesiæ tanquam dicere, *Ecce ab ubertate terræ erit tibi, et a rore cœli:* utere Sacramentis, tibi manducas judicium, tibi bibis judicium: *Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit* (I *Cor.* XI, 29). Nosti quia admitteris ex necessitate pacis Ecclesiæ, non habes in corde nisi perturbationes et divisiones. Ideo in gladio tuo vives: nam in eo quod accipis a rore cœli, et ab ubertate terræ, non ibi vives[1]; non enim hoc te delectat, aut suavis est tibi Dominus. Si enim hoc te delectaret, et suavis tibi esset Dominus, imitareris humilitatem Domini, non superbiam diaboli. [Quamvis ergo accipiat mysterium humilitatis Domini a rore cœli et ab ubertate terræ, non tamen deponit superbiam diaboli; cui nihil faciam, qui semper dissensionibus et seditionibus gaudet[2].] Quamvis sit tibi ista communio a rore cœli et ab ubertate terræ; tamen in gladio tuo vivis, seditionibus et dissensionibus aut gaudes aut terreris. Muta ergo te, et tolle jugum a collo tuo.

CAPUT XXXIII. — 36. *Epilogus, de pugna contra diabolum exemplo martyrum suscipienda. Vincentii martyris natalitia.* Hæc vobis, fratres, pro magnitudine mysteriorum forte pauca; pro tempore tamen et pro viribus nostris et pro vestris multa dicta sunt: et si forte enucleatius hæc quæstio discussa non est, partim tamen magna mysteria, quæ postea si tractentur, inveniuntur[3]. Date veniam et angustiæ temporis, et viribus nostris, et capacitati vestræ. Vultis plus capere, crescite: vultis crescere, bene vivite. Qui enim non vult bene vivere, non vult crescere. Has vobis epulas exhibuerit Dominus Deus noster per natalitia martyris sui Vincentii. Vincentius nomen victoriæ est. Amate autem, ut vincatis: non enim deest persecutio; diabolus persecutor est, nunquam defit occasio coronæ: tantum miles Christi intelligat pugnam, et sciat quem vincat. Numquid quia non te urget hostis manifestus corporis, non te urget persecutor occultus illecebris carnis? Quanta suggerit mala? quanta per cupiditatem, quanta per timorem? Quibus illecebris persuadet ut eas ad sortilegos, ad mathematicos, quando dolet caput? Qui dimittunt Deum, et eunt ad ligamenta diabolica, victi sunt a diabolo. Contra si cui suggestum fuerit, secundum corpus fortasse efficere[1] remedia diaboli, unde alius sanatus esse dicitur, quia accepto ab illo sacrificio suo, deserit persequi corpus, quia cor obtinuit: ergo cuicumque suggesta fuerint ista remedia scelerata, et dixerit, Moriar potius, quam talibus remediis utar; si vult Deus, flagellat et liberat me; si novit quia necessarium est, liberet me; si autem scit[2] quia debeo exire de hac vita, sive contrister, sive lætер, sequar voluntatem Domini. Ecce enim post parvum tempus qua fronte exiturus sum ad Dominum? Non enim hoc mihi præstant remedia diaboli, quod præstat Deus, vitam æternam. Quare ergo damno animæ meæ[3] emo paucos dies corpori meo? Qui hæc dicit, et non it, nec applicat cor suum ut faciat mala remedia, utique vincit. Unam rem dixi exempli gratia; videtis certe jam quanta diabolus suggerit. Vides illum certe languere, vides anhelantem in lecto, vides vix moventem membra, vix moventem linguam, lassus iste diabolum vincit. Multi coronati sunt in amphitheatro pugnantes ad bestias: multi in lecto vincentes diabolum coronantur: videntur non se movere posse, et intus in corde tantas vires habent, tantam pugnam exercent. Sed ubi est occulta pugna, ibi occulta victoria.

CAPUT XXXIV. — 37. *Martyres imitandi.* Quare ista diximus, fratres? Ut quando celebratis natalitia martyrum, imitemini martyres; nec putetis ideo vobis deesse posse occasiones coronæ, quia modo desunt tales persecutiones. Nec modo enim desunt quotidie persecutiones a diabolo, sive per suggestionem, sive per molestias aliquas corporis. Tu tantum scito te habere Imperatorem, qui jam præcessit in cœlum: dedit tibi viam qua sequaris, tene te ad illum. Noli cum viceris, per superbiam tibi tribuere, quasi de viribus tuis luctatus fueris: sed præsume de eo qui dedit vires, ut vinceres, quia ipse vicit sæculum (*Joan.* XVI, 33): et semper coronaris[4], et martyr hinc exies, si omnes tentationes diaboli superaveris[5].

SERMO V * (*a*).

De luctatione Jacob cum angelo[6].

Habitus paulo ante Pascha.

1. *Boni imitandi, mali vero donec ultimo judicio discretio fiat, tolerandi.* Hæc maxime regula disciplinæ necessaria est viro christiano, ut verbum Dei

[1] Editi, *non tibi vives.* Melius Mss., *ibi.*
[2] Quæ ansulis includuntur, desunt in duobus Mss.
[3] Duo Mss., *discussa non est, date veniam*, etc., omissis verbis istis, *partim tamen magna*, etc.

[1] Ita duo Mss. Editi vero, *efficit.*
[2] Duo Mss. carent verbo, *scit.* Non male, si haberent, *sin autem.*
[3] Editi, *damno animam meam.*
[4] Duo Mss., *coronaberis.*
[5] Editi addunt clausulam: *Conversi*, etc., sed hæc absunt a Mss.
[6] In editis deest, *cum angelo.* Sed in Mss. nonnullis et in Possidii Indiculo, cap. 8, habetur; ipsumque capitulum Genesis, quo Jacobi lucta cum angelo refertur, prælectum esse ante concionem patet ex sectione 6.
* Emendatus ad cl. r. v. Sirm.
(*a*) Alias, 1 ex Sirmondianis.

audiat, cum est in hoc sæculo, ut attendat eum qui venit sæculum salvare primo per misericordiam, et postea discutere per judicium [1]. Et ideo Dominus noster Jesus Christus imitandum se nobis præbuit; ut quoniam christiani sumus, aut ipsum imitemur, aut alios qui eum imitati sunt. Sunt enim quidam eorum qui christiani vocantur et non sunt, quos partim digessit Ecclesia, tanquam stercora; ut sunt omnes hæreses, et omnia schismata, quæ etiam comparantur sarmentis infructuosis de vite præcisis, et paleis quas ante ventilationem de area ventus rapit: sunt autem alii, qui intus mali sunt, et ipsa communione catholica continentur; quos necesse est toleret christianus bonus usque in finem, quia ventilatio messis hujus areæ non erit nisi dies judicii. Hæc semper cantavimus vobis, et in nomine Christi arbitramur quia hærent pectoribus vestris. Istæ lectiones quæ vobis leguntur, numquid modo primum vobis leguntur, et non eædem quotidie repetuntur? Sicut autem lectiones Dei quotidie opus est ut repetantur, ne sæculi mala et spinæ nascantur in cordibus vestris, et effocent semen quod ibi seminatum est: sic oportet et sermonem Dei vobis semper repeti, ne obliti dicatis vos non audisse, quod dicimus nos dixisse.

2. *Debita remittenda inimicis. Inimicus sic diligendus, ut tamen corripiatur.* Accedunt multi, et modo tempus est ut in nomine Dei festinent accipere gratiam Baptismi, credentes dimitti sibi omnia peccata quæ antea commiserunt, prorsus omnia; et exire inde nihil debentes Domino: quemadmodum servus ille, qui rationem reddebat domino suo, et invenit illum debere decem millia talentorum; sic tamen recessit nihil debens, non quia nihil ipse debebat, sed quia ille misericors erat, dimisit omnia, et debitorem absolvit. Et tamen, fratres, quomodo nos terruit vehementer idem ipse servus? Quia noluit dimittere conservo suo, vel differre solutionem centum denariorum, replicavit illi dominus decem millia talentorum, quæ illi dimiserat (*Matth.* XVIII, 23-34). Ili ergo qui exituri sunt de Baptismo nihil debentes, et absoluti omnibus peccatis, caveant ne si quis in illos peccaverit, et noluerint ipsi dimittere, non solum deinceps non illis dimittatur, sed etiam omnia quæ dimissa fuerant, replicentur. Nemo ergo dicat: Quis istud facit, aut quis istud fecit? Dicendo sibi istud homines moriuntur. Dilige inimicum tuum, dicit Dominus: et tu, Quis istud facit? Quia ipse non fecit, putat quia nemo potuit facere. Res in corde est: unde vides quis illud facit? Putas enim quia non dimisit ille qui clamat? Forte enim aliquando clamat aliquis, et jubet cædi hominem, et putas quia non dimisit. Quare? Tu quando cædis filium tuum, tenes odium in corde tuo? Ergo res in corde est: solus Deus videt si dimissum est. Aliquando enim non cædit aliquis, videtur parcere manu, et sævit in corde, et optat male homini intus, et vult eum necari: tenet contra illum malam voluntatem, quamvis nihil illi corporaliter reddere videatur. E contra sunt, qui corporaliter videntur quasi reddere; sed corporalis illa correptio quasi dilectio est [1]: ad bonam vitam vult illum pervenire: et tanto magis vult eum corripi, quanto illum amat. Sic et Deus numquid non nos diligit? non ad hoc nos hortatur, ut diligamus inimicos nostros, ut quomodo possumus, similes illi simus? Nam sic dixit: *Estote autem vos perfecti, sicut Pater vester qui in cœlis est; qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Matth.* V, 48, 45). Quanta ergo dilectio est in Domino, quando pro peccatoribus et impiis Christum crucifigendum misit, et pretio sanguinis ejus nos redemit, qui ei inimici eramus, amando ea quæ fecit pro eo qui fecit? Cum ergo ista faceremus, *misit Deus*, sicut Apostolus dicit, *Filium suum* (*Galat.* IV, 4); et eum pro nobis impiis, ab aliis impiis occidendum tradidit. Et si nondum fidelibus tantum munus datum est, quid ergo servatur fidelibus? Ecce quomodo Deus diligit homines. Attendamus, fratres; numquid non illos flagellat? numquid non illos corripit? Si non illos corripit, unde fames? unde ægritudines? unde pestilentiæ et morbi? Omnes enim istæ correptiones Dei sunt. Sicut ergo ille diligit, et tamen corripit: sic et tu, si habes aliquem in potestate, quamvis serves affectum dilectionis, noli tamen negare flagellum correptionis. Quia si negaveris, non tenebis dilectionem: quia ille moritur in peccatis, qui forte correptus ea relinqueret; et magis tibi imputatur verum odium.

3. *Luctandum, ut Christi charitatem et patientiam imitatione prosequamur.* Nemo ergo dicat: Quis istud potest? Contendite hoc implere in cordibus vestris; tenete [2], ut diligatis. Luctamini, et vincetis. Christus enim ibi vincit. Contra quid luctamini? Contra peccatum luctamini, contra verba hominum male dicentium: Ergo non te vindicas? ergo remanebis indefensus, et non illi ostendis? o si mecum haberet! Luctamini, et vincite. Si enim vellet Christus jubere terræ, quando a Judæis tanta passus est, ut aperta sorberet persecutores ejus, non posset? Si ergo qui habuit potestatem, sic eos pertulit, quousque levaretur in crucem, et pendens in cruce ait, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34); tu, serve redempte sanguine crucifixi Domini tui, non imitaberis Salvatorem tuum? Quid enim illi opus erat tanta pati, cui licebat et non pati? Nam sic dixit, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo sumendi eam: nemo tollit eam a me; sed ego pono eam, et iterum sumam eam* (*Joan.* X, 18). Et sic fecit. Quid enim factum est, fratres? Pendebat in cruce, quomodo (*a*) Competentibus legimus: at ubi vidit completas in se omnes Scripturas, ut illi darent etiam acetum, *Perfectum est*, ait: et inclinavit caput, et emisit spiritum; quasi ad hoc staret, ut impleretur [3]. Cum vellet ergo, animam suam posuit. Et ideo ille Deus erat, illi homines, qui juxta illum erant crucifixi. Ille et-

[1] Mss., *et postea discretione per judicium.*

[1] Mss., *sed illa quasi corporalis correctio, dilectio est.*
[2] Victorinus Ms. omittit, *tenete*. Forte legendum, *tenete Christum*; ut infra, n. 6.
[3] Mss. habent, *quasi ad hoc adhortaretur ut impleretur*.
(*a*) Forte, *quod modo*.

tius moritur, illi tardius. Et cum jussum esset ut corpora deponerentur de cruce propter sabbatum, ut sepelirentur, invenerunt illos latrones viventes, et eis crura fregerunt; Dominum autem jam defunctum, et tamen unus ipsorum lancea percussit latus ejus, et profluxit sanguis et aqua (*Joan.* XIX, 30-34). Ecce pretium tuum. Quid enim profluxit de latere, nisi sacramentum quod accipiunt fideles? Spiritus, sanguis, et aqua. Spiritus quem emisit, et sanguis et aqua quæ de latere profluxerunt. De ipso sanguine et aqua significatur nata Ecclesia. Et quando exivit sanguis et aqua de latere? Cum jam dormiret Christus in cruce: quia Adam in Paradiso somnum accepit, et sic illi de latere Eva producta est. Ecce ergo pretium tuum. Imitare humilitatem et vestigia Domini tui, et noli dicere, Quis istud facit? Est circa te forte et qui non facit. Sed in illa turba si tu feceris, sic tibi computabitur, quomodo si invenias in area unum granum, et paleas infinitas. Difficile invenis duo grana simul juncta: sed inter grana palea commixta est. Sic inter eos qui servire volunt Deo, strepitus et multitudo est malorum hominum circumdans illos undique; quia quocumque se verterint, non inveniunt nisi malos suasores. Esto ergo ut granum, et noli curare de palea. Veniet tempus ut separetur. Ideo cantavimus, *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta* (*Psal.* XLII, 1). Ecclesia illud dicit gemens inter peccatores. Putatis, fratres, quia ad hoc vult se discerni Ecclesia, ut ab hæresibus tanquam sarmentis præcisis separetur? Jam ab ipsis separata est. Numquid ita dicit Ecclesia, Judica me, Deus, et discerne causam meam, ut a parte Donati, aut ab Arianis, vel a Manichæis segregetur? Non se rogat discerni, nisi ab his qui ei mixti sunt, quos oportet ut toleret usque in finem. Sed hoc dicit, *Judica me, Deus, et discerne causam meam*: id est, ne cum ipsis judicer et perdar in die judicii. Nam nunc dictum est, *Dimitte zizania crescere* (*Matth.* XIII, 30): et tolerantur modo mali a bonis, in die judicii separandi.

4. *Jacob et Esau figuræ populi Christiani et Judaici.* Et ideo Jacob ille, qui modo lectus est, populum significat christianum: ipse est enim minor filius; quia populus Judæorum Esau est. De Jacob quidem nata est gens Judæorum, sed in figura magis Esau Judæi intelliguntur: quia populus major reprobatus est, populus autem minor primatum accepit. Cum etiam in utero luctarentur, et tædium mater pateretur, quia impellebantur viscera ejus, ait: *Quid mihi sic? Melius mihi erat sterilitas, quam ut hoc paterer.* Dictum est ei a Domino, quod duo populi in utero ejus confligerent, et duæ gentes, et quia major serviet minori (*Galat.* XXV, 22, 23). Quod dictum est cum in utero essent, hoc dictum est iterum in benedictione Isaac, cum benediceret minorem; putabat autem se benedicere majorem. Personam Legis ferebat Isaac. Videtur Lex data Judæis: et ipsum regnum datum est Christianis. Attendite quia Lex videtur regnum promittere. Judæis dicitur, *Propterea auferetur a vobis regnum, et dabitur genti facienti justitiam* (*Matth.* XXI, 43). Auferetur ab Esau, et dabitur Jacob. Hirsutus natus erat et pilosus Esau, id est plenus peccatis; hærebant in illo peccata: ille autem ut acciperet primatum, accepit pelles hædorum in brachiis; et sic illum benedixit pater, palpans brachia ipsius, et inveniens hirsutum. Sed illi capilli (*a*) et peccata portabantur a Jacob, non hærebant in Jacob. Sic ergo et Ecclesia Dei aliena peccata portat, non sua, tolerans usque in finem; sicut et Dominus Jesus Christus aliena portavit. Et benedixit minorem pater. Et quomodo benedixit? Mysterium sanctum, quales futuri erant [1]. Volunt enim oculos acutos Scripturæ. Benedixit filium suum minorem: et videtur deceptus quasi benedixisse alium pro alio. Venit ille qui ierat ad venationem, apportans quod pater jusserat, et dicit: *Pater, manduca, sicut voluisti. Dixit Isaac: Quis es tu? Et ille: Ego sum Esau filius tuus major. Et dicit: Ergo tu es Esau? Quis est autem jam qui attulit mihi escam, et manducavi, et benedixi illum, et benedictus est* (*Gen.* XXVII, 31-40)? O irasci deceptori! o irasci fallaci! Imo dic: Quare me decepit? quare me fefellit? tollat benedictionem illam frater ipsius, et sit in malis. Nonne clamat hæc res in mysterio facta, *ut* major serviat minori? Accipit ergo talem et ipse benedictionem. Sed subjunxit: *Eris servus fratris tui.* Cum ille diceret, *Numquid finitæ sunt benedictiones, benedic et me;* ait, *Cum illum talem feci, tibi quid habeo dare?* Et dixit: *Benedic et me, pater.* Et extorsit, et accepit benedictionem prope similem, a rore cœli et fertilitate terræ omnem abundantiam. Et subjecit statim, *Et servies fratri tuo. Et erit tibi sic, cum solveris jugum ejus a cervice tua.* Quid est illud quod dictum est, *Et erit tibi sic, cum solveris jugum ejus a cervice tua;* nisi quia ostendit illos, quos Esau præfigurabat, sic esse peccatores, ut in potestate haberent, et in libero arbitrio, mutari et fratri conjungi [2]?

5. *Judæi Christianorum servi.* — Attendite mysterium. Ecce Judæus servus est Christiani. Et hoc manifestum est, et implevit orbem terrarum, sicut videtis, Jacob. Et ut noveritis quia de futuro dicebantur ista, considerate ipsam historiam, et videte quia non sunt impleta in ipsis duobus, *Major serviet minori* (*Id.* XXV, 23). Ditatus enim legitur Esau multum, et regnare cœpit in tota abundantia (*Id.* XXXVI, 7). Ille (*b*) autem Jacob, ut pasceret oves alienas. Et cum cœpisset redire, et timere fratrem suum, sicut modo legebatur, mittit munera nescio quanta pecorum, mittit et servum qui dicat, *Ecce munera fratris tui* (*Id.* XXXII, 18). Noluit eum videre, priusquam muneribus placaret; et postea illum acceptis muneribus vidit. Et cum ad eum Jacob venisset, adoravit eum a longe (*Id.* XXXIII, 3). Quomodo ergo, *Major serviet minori*, quando minor videtur adorare majorem? Sed ideo ista in historia non sunt impleta, ut intelligantur de futuro dicta. Minor filius accepit primatum, et major filius perdidit primatum. Ecce Jacob implevit terram,

[1] Mss., *quales viri erant.*
[2] Sic nostri omnes Mss. At editi, *mutare se et fratri conjungi.*
(*a*) Forte, *pili.*
(*b*) Forte, *ut.*

tenuit gentes et regna. Jussit imperator Romanus, jam Christianus, ut ad ipsam Jerusalem non accederent Judæi (*a*). Et sparsi per orbem terrarum, facti sunt quasi custodes Librorum nostrorum. Quomodo servi, quando eunt in auditorium domini ipsorum, portant post illos codices, et foris sedent; sic factus est filius major filio minori (*b*). Nam aliquando movent [1] aliqua in Scripturis; et de Judæorum codicibus certi aliquid cognoscitur. Ideo ergo sparsi sunt, ut nobis Libros servent. Major ergo minori servit. Videte enim cum quanta dignitate sit populus Christianus, et in quanta defectione sit populus Judæorum. Quando forte ausi sunt vel modicum movere se contra Christianos, quæ illis contigerint audistis in recenti tempore. Ergo modo verum est, *Major serviet minori*. Quomodo ergo illa benedictio, *Erit tibi a rore cœli et a fertilitate terræ?* Quomodo minorem, sic et majorem benedixit. Sed majori dictum est, *Et eris servus fratris tui. Et erit hoc, cum solveris jugum ejus a cervice tua.* Quanti sunt qui solverunt jugum a cervice sua, et facti sunt fratres nostri. Quanti Judæi crediderunt, attendite. Et modo, si quem Judæum inveneris, et evangelizaveris illi Dominum Jesum Christum, et crediderit, nonne solvit jugum a cervice sua? Et quanta hoc fecerunt primis temporibus fidei millia? Omnino qui tunc crediderunt, sicut legimus, ex servis facti sunt fratres et cohæredes.

6. *Lucta Jacob cum angelo.* Non ergo Ecclesia quæ dicit, *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta*, ab Esau se vult discerni, a quo jam discreta est, sed a Christianis malis. Iste enim Jacob, in quo figuratur populus Christianus, audistis quemadmodum luctatus sit cum Domino. Dominus enim illi apparuit, id est, angelus gestans personam Dei : luctatus est cum illo, et volebat illum tenere et comprehendere. Luctabatur ille; prævaluit, et tenuit; cum teneret, non dimisit nisi benedictus. Dominus det, fratres, explicare tantum mysterium. Luctatur, prævalet; et vult benedici ab eo cui prævaluit. Quid est ergo quod luctatur, et vult tenere? Ait Dominus in Evangelio, *Regnum cœlorum vim patitur, et qui vim faciunt, diripiunt illud* (*Matth.* XI, 12). Hoc est quod dicebamus jamdudum : Luctare, ut teneas Christum, ut diligas inimicum (*Supra, n.* 3). Tenes enim Christum hic, si inimicum dilexeris. Et quid dicit ipse Dominus, id est, angelus in persona Domini, cum prævaleret, et teneret eum? Tetigit latitudinem femoris ejus, et exaruit, et ideo claudicabat Jacob. Dicit ei : *Dimitte me, jam enim mane est.* Et ille : *Non te dimitto, nisi benedixeris me.* Et benedixit illum : quomodo? Mutando illi nomen. *Non vocaberis Jacob, sed Israel : quoniam prævaluisti cum Deo, prævalebis et cum hominibus* (*Gen.* XXXII, 24-28). Ista benedictio est. Videte unum hominem : ex parte tangitur, et arescit; et ex parte benedicitur. Ipse unus homo ex parte aruit, et claudicat; et ex parte benedicitur, et viget.

7. *Angelus teneri nolens quid significet.* Quid est autem (quantum Dominus suggerit, dicimus, sine præjudicio melioris intellectus) : quid est, *Ecce mane jam venit, dimitte me?* Hoc est quod Dominus dicit post passionem mulieri, quæ volebat illi tenere pedes : *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem* (*Joan.* XX, 17). Quid est hoc? Nam et cum legeretur ipsa lectio, tractavi inde aliquando, quomodo diceretur, *Noli me tangere; nondum ascendi ad Patrem.* Quare? Nemo illum tetigit corporaliter, nisi cum ascendit ad Patrem? Adhuc hic erat, palpavit cicatrices discipulus qui non credebat. Quomodo ergo nolebat se tangi, nisi quia hoc figurate dictum est? Illa mulier Ecclesia erat : et hoc est, *Noli me tangere*, noli me carnaliter tangere; sed qualis sum, æqualis Patri. *Noli me tangere :* quia non me, sed carnem meam tangis. Dicit enim in evectione profectus sui Paulus, *Et si noveramus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus;* et, *Vetera transierunt, ecce facta sunt nova; omnia autem ex Deo* (II *Cor.* V, 16-18). Quid est, *Et si noveramus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus?* Quia quando eum carnaliter noveramus, non putabamus nisi quia homo erat tantum : at vero postquam gratia ejus illuxit nobis, intelleximus Verbum æquale Patri. Tenebat ergo, et luctabatur, quasi eum carnali habitu [1] Jacob amplecti volens. Ille autem dicebat, *Dimitte me;* carnaliter : *quia ecce jam mane est*, ut spiritualiter illumineris : id est, Noli me putare hominem [2]. *Dimitte, quia jam mane est.* Mane in luce veritatis intelleximus, et sapientiæ, per quam facta sunt omnia. Ipsa perfrueris, cum nox ista transierit, hoc est, iniquitas hujus sæculi. Tunc enim fiet mane, cum venerit Dominus, ut ita a nobis videatur, quemadmodum ab Angelis videtur. Quia nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (I *Cor.* XIII, 12). Teneamus ergo hoc, fratres, quod dictum est, *Dimitte me, quia jam mane est.* Sed ille quid dixit, *Non te dimittam, nisi me benedixeris?* Quia per carnem nos prius benedicit Dominus. Norunt fideles quid accipiunt; quia per carnem benedicuntur; et sciunt quia non essent benedicti, nisi caro illa crucifixa daretur pro sæculi vita. Quomodo autem benedicitur? Quia prævaluit Deo, quia tenuit fortiter, et perseveravit, et de manibus non dimisit, quod amisit Adam. Teneamus ergo fideles quod accepimus, ut benedici mereamur.

8. *Jacob et benedictus et claudicans.* Pars arida

[1] Editi, *movent nos*. Abest, *nos*, a Mss.

(*a*) Sirmondus hoc loco putat indicari Constantinum magnum, qui, teste Chrysostomo in 3 adversus Jud. homil., Judæos, quod urbem suam contra interdictum instaurare aggressi essent, amputatis auriculis male multatos in diversas regiones sparsit, ut terrori cæteris essent, ne idem in posterum conarentur. Sed profecto Judæi Severo imperante jam erant patrio solo exclusi, ex Tertulliano in Apolog., cap. 21, et lib. contra Jud., cap. 13. Imo ipsos longe ante Severum Adrianus prohibuerat Jerosolymorum accessu, ex Eusebio, lib. 4 Histor., cap. 6. Itaque hic non singularem hominem, sed eum præ oculis habet Augustinus, qui Romanum imperium gerebat, eo quo loquitur ævo jam christianus.

(*b*) Vid. Enarr. in Psal. 40, n. 14, et in Psal. 56, n. 9.

[1] In Mss., *quasi cum carnali habitu*.

[2] Sic in Mss. At in editis deerant isthæc verba, *carnaliter : quia ecce jam mane est, ut spiritualiter illumineris : id est, Noli me putare hominem. Dimitte.*—In B., super hanc vocem, *hominem*, notatur in margine, *subaudi*, « tantum. » M.

Jacob Christianos malos significat; ut in ipso Jacob et benedictio sit, et claudicatio. Benedictus est ex parte bene viventium, claudicat ex parte male viventium. Sed adhuc in uno homine est utrumque : erit autem diremptio et discretio postea; quod optat in Psalmo Ecclesia, dicens : *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta* (*Psal.* XLII, 1). Ita sane, quia dicit Evangelium, *Si scandalizaverit te pes tuus, abscinde eum et projice abs te. Expedit enim tibi unum pedem habentem intrare in regnum Dei, quam cum duobus pedibus ire in ignem æternum* (*Matth.* XVIII, 8). Isti ergo mali præscindi habent in fine. Modo clauda est Ecclesia, unum pedem fortiter ponit, alterum invalidum habet. Paganos attendite, fratres. Inveniunt aliquando Christianos bonos, servientes Deo, et admirantur, et adducuntur, et credunt. Aliquando attendunt male viventes, et dicunt : Ecce Christiani! Sed isti male viventes ad latitudinem pertinent femoris Jacob tacti, qui aruit[1]. Tactus autem Domini, manus est Domini corripiens et vivificans. Ideo ex parte benedicitur, et ex parte arescit. Et istos male viventes in Ecclesia ostendit Dominus; quia inde est quod scriptum est in Evangelio, quia *cum crevisset herba, apparuerunt zizania* : quia cum cœperint homines proficere, tunc incipiunt malos sentire. Hæc nota sunt vobis, ex dono Dei efficitur ut cognoscantur. Sed modo toleranda sunt zizania usque ad finem messis, ne forte eradicando zizania, eradicetur simul et triticum (*Id.* XIII, 26, 29, 30). Veniet autem tempus ut exaudiatur Ecclesia dicens, *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta : cum Dominus venerit in claritate sua cum Angelis sanctis, et colligentur ante eum omnes gentes, et segregabit eos, sicut pastor segregat oves ab hædis : et ponentur justi ad dexteram, hædi autem ad sinistram* : et illis dicetur, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum*; illis autem, *Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus* (*Id.* XXV, 31-41).

SERMO VI* (*a*).

De eo quod apparuit Dominus Moysi in rubo (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Quomodo Deus Moysi apparuit.* — Cum sanctæ lectiones legerentur, in ea quæ scripta sunt in prima lectione, quæ nobis recitata est, animo intendimus, et ea quæ Dominus suggerit, breviter cum vestra Sanctitate participare curamus : ne carnaliter accipientes divina mysteria, non solum non proficiatis, sed etiam deficiatis. Occurrit enim primo aspectibus nostris ex illa lectione divina, quod Deus apparuit Moysi. Apparere autem per substantiam suam, sicuti est, nonnisi mundis cordibus dignatur. Sic enim scriptum est in Evangelio : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* V, 8). Oculis autem corporalibus sanctorum si quando Deus voluit apparere, non per se ipsum, sed per creaturam visibilem atque sensibilem, quantum ista carne sentiri potest, apparuit; vel per vocem sonantem auribus, vel per ignem oculis, vel per angelum in aliqua visibili specie apparentem, sed personam Dei gestantem. Sic intelligimus, fratres, apparuisse Moysi Deum. Non enim majestas illa, quæ fecit cœlum et terram, et quæ regit universum mundum, cui semper inhærent Angeli contemplando ejus pulchritudinem puris mentibus[1], oculis mortalibus hominis potuit apparere, nisi assumpta visibili et sensibili creatura, quæ ad istos oculos visibiles corporis pertinet : quandoquidem et ipsa Sapientia Dei, per quem facta sunt omnia, humanis oculis non appareret, nisi humanam carnem assumeret.

CAPUT II. — 2. *Moysi Deus per angelum apparuit.* Quomodo ergo Verbum Dei, id est, Filius Dei, ut appareret oculis, carnem assumpsit; sic semper Deus, ut appareret oculis hominum, in aliqua creatura visibili apparere dignatus est. Nam apertissime habes in Actibus Apostolorum, quia angelus apparuit Moysi in rubo (*Act.* VII, 30). Numquid ista Scriptura vera, et illa falsa est? aut illa vera, et ista falsa est? Sed quid? Si christiani sumus, si bene credimus; ambæ sunt veræ. Si ergo ambæ sunt veræ, quomodo hic Deus apparuit, quomodo ibi angelus dicitur apparuisse, nisi quia ille Spiritus[2], qui in Actibus Apostolorum dixit apparuisse angelum, exposuit hanc lectionem quomodo apparuit Deus? Illa declaratio, expositio est obscuritatis hujus : ne intelligeres Deum per se ipsum apparuisse, illic tibi expositum est quemadmodum apparuerit Deus per creaturam, angelum. Sic quid miraris quia dicitur, cum appareret angelus, *Dixit Deus; et vocavit Deus Moysen, et accessit ad locum; et dixit Dominus ad Moysen?* Quia non attenditur templum angelus, sed inhabitator angeli. Ipse enim angelus templum Dei erat. Si enim dignatur in homine habitare et loqui, ut quando propheta loquitur, dicatur, *Dixit Deus*; quanto magis per angelum? Et cum dicitur, Dixit Deus per Isaiam, quid erat Isaias? Nonne homo portans carnem, natus de patre et matre, sicuti omnes nos? Et tamen loquitur, et quid dicimus in eloquiis ipsius? *Hæc dicit Dominus* (*Isai.* L, 1). Quomodo ergo Deus, si Isaias, nisi quia Deus per Isaiam? Sic et hic loquente angelo dicitur Deus loqui. Quare, nisi quia per angelum Deus?

CAPUT III. — 3. *Dei apparitio quare in rubo facta.* Advertite itaque soluta quæstione etiam istud, in cujus rei signum videtur factum, quod in rubo apparuit : et rubus non comburebatur, non incendebatur : et apparebat tanquam ignis, et non incendebat rubum. Putamus rubum bonum aliquid significare, cum sint spinæ? Si enim consumpsisset ignis spinas, significaret quia et verbum Domini quod dictum est Judæis, consumpsisset peccata illorum, et Lex illa fi-

[1] Sic Mss. Editi vero, *quia aruerunt.*

* Emendatus est ad cl. r. v. Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 17.

(*b*) Possidius in Indiculo, cap. 8, sermonem hunc videtur indicare isto titulo : « De virga conversa in serpentem, et « manu colorata, et aqua in sanguinem. »

[1] Vox, *mentibus*, quæ omissa in editis fuerat, restituitur ex Ms. Colbertino.

[2] Sic Mss. At editi : *Si ergo ambæ sunt veræ, quomodo ibi angelus dicitur apparuisse, nisi quia illa specie? Qui in Actibus*, etc.

niret iniquitates ipsorum. Si enim sic ignis in rubo, quomodo Lex in Judæis; sic sunt spinæ rubi, quomodo peccata Judæorum : sic ignis hic non cremavit spinas, quomodo Lex non cremavit peccata.

4. *Nomen Dei.* Loquitur autem Dominus ad Moysen (jam illa nostis, et non diutius vos tenere debemus, propter angustias temporis) : *Ego sum qui sum : Misit me qui est.* Cum enim quæreret nomen Dei, hoc dictum est : *Ego sum qui sum. Hæc dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos.* Quid est hoc? o Deus, o Domine noster, quid vocaris? *Est* vocor, dixit, Quid est, *Est* vocor? Quia maneo in æternum, quia mutari non possum. Ea enim quæ mutantur, non sunt, quia non permanent. Quod enim est, manet. Quod autem mutatur, fuit aliquid, et aliquid erit : non tamen est, quia mutabile est. Ergo incommutabilitas Dei isto vocabulo se dignata est intimare, *Ego sum qui sum.*

CAPUT IV. — 5. *Aliud nomen Dei.* Quid est ergo, quod postea iterum aliud nomen sibi dixit, cum diceretur : *Et dixit Deus ad Moysen : Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob ; hoc mihi nomen est in sempiternum?* Quomodo illac vocor hoc, quia *sum* ; et ecce hac aliud nomen, *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob?* Quia quomodo est Deus incommutabilis, fecit omnia per misericordiam, et dignatus est ipse Filius Dei mutabilem carnem suscipiendo, manens id quod Verbum Dei est, venire et subvenire homini. Induit ergo se carne mortali ille qui est, ut dici posset, *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob* (*Exod.* III, 15).

6. *Signa data Moysi.* Deinde signa jam attendite, quæ signa dedit Moysi, cum diceret, *Si mihi dixerit populus, Non te misit Deus : quibus signis ostendam quia misisti me?* Dictum est, *Projice virgam, quam habes in manu tua : projecitque virgam, et factus est serpens, et exhorruit Moyses.* Ait iterum Dominus, *Apprehende caudam ejus, apprehendit, et facta est virga sicut erat.* Dedit et aliud signum : *Mitte manum in sinum : et misit eam. Produc eam : produxit, et facta est alba sicut nix, id est, leprosa.* Color enim albus in cute humana vitiosus est. *Mitte illam in sinum iterum : misit, et recepit colorem suum.* Dedit ei tertium signum : *Tolle aquam de flumine, et funde in æqualem locum : tulit et fudit, et conversa est in sanguinem. In his signis audiet te populus : si in primo non exaudierit, in secundo autem et in tertio audiet*[1] (*Id.* IV, 1-9).

CAPUT V. — 7. *Quid significet virga : quid serpens.* Nos ea quæ significant, quantum Deus adjuvat, tendamus edicere. Virga regnum significat; serpens, mortalitatem. A serpente enim homini mors propinata est. Ipsam mortem Dominus dignatus est assumere. Virga ergo veniens in terram, serpentis speciem habuit; quia regnum Dei, quod est Christus Jesus, venit ad terram. Mortalitate indutus est, quam infixit in cruce. Novit autem Sanctitas vestra quia quando populus ille in eremo cervicatus et superbus murmurasset adversus Deum, cœpit morderi a serpentibus, et ipsis morsibus cadere. Misericordia sua dedit Deus remedium, quod remedium præsentem quidem sanitatem afferebat, sed futuram sapientiam prædicabat. Ait Moysi : *Suspende serpentem æneum in media eremo in ligno, et dic populo, Quicumque fuerit percussus, serpentem istum intueatur. Et percussi homines intuebantur serpentem, et sanabantur* (*Num.* XXI, 8, 9). Et attestatur Dominus in Evangelio tali signo. Nam cum Nicodemo loqueretur, ait : *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis ; ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam* (*Joan.* III, 14 *et* 15). Sed hoc est, quicumque percussus fuerit a serpentibus peccatorum, Christum intueatur, et habebit sanitatem in remissionem peccatorum.

CAPUT VI. — Ergo, fratres, ipsa est mortalitas, quæ suscepta est a Domino, quam necesse est habere corpus ejus, cujus est caput homo in cœlo. Ita Ecclesia mortalitatem habet, quod vulnus inflictum est per suasionem serpentis. Debemus enim mortem peccato primi hominis : sed per eam ad vitam[1] perveniemus æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum. Sed quando venit ad vitam, et redit ad regnum? In fine sæculi. Nam ideo caudam tenuit, ubi finis est, ut ad pristinum revocaret.

8. *Quid manus et sinus Moysi : quid aqua.* Quid illa manus? Certum est quia et illa manus populum ipsum significat. Sinus hominis quid est? Sinus Moysi secretum Dei. Cum esset homo in secreto Dei, incolumis erat, et bono colore. Exiit a secreto Dei, progressus est Adam de paradiso, offenso Deo, et factus est vitiosus. Facta est ergo manus illa alba : sed rediit ad sinum, per sinum Domini nostri Jesu Christi, et recepit colorem. Quid autem illa aqua? Aqua illa significat sapientiam. Sæpe enim posita est aqua in similitudinem sapientiæ : et dictum est, *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (*Joan.* IV, 14). Sed aqua illa sapientia, quæ in terra sanguis effecta est, non nobis ostendit Verbum carnem factum et habitantem in nobis? Utique ostendit. Omnia ergo futuri populi[2], signa sunt et mysteria de Domino nostro Jesu Christo. Et si qua alia sunt in veteribus Libris sacramenta, sive illa intelligamus; sive non intelligamus, quærentem desiderant, non reprehendentem. Petamus ergo, quæramus et pulsemus, ut aperiatur nobis. Illis futura prædicta sunt sacramenta : nos præsentia videmus in Ecclesia[3].

SERMO VII* (*a*).

De lectione Exodi, de rubo in quo flamma erat et rubus non comburebatur (*b*).

NUM. 1. — *Quæ advertenda de apparitione in rubo.*

[1] Mss., *in secundo aut in tertio audiet.*

[1] Ms. Colbertinus, *sed postea ad vitam.*
[2] Sic aliquot Mss. At editi, *futuri sæculi.*
[3] In Editis additur : *Conversi ad Dominum*, etc., quod ab est a Mss.

* Castigatus est subsidio r. v. Lov.

(*a*) Alias, 6 ex Carthusiæ Mss. editus.

(*b*) Hunc sermonem credimus in Possidii Indiculo, cap. 9, notatum his verbis : « De flamma in rubo, in Exodo, eo « quod non comburebatur. » Idemque est cum Tractatu edito in tom. 6, « De eo quod dictum est a Deo ad Moysen, « *Ego sum qui sum.* » Qui Tractatus in Erasmiana quidem

Cum divina lectio legeretur, magnum miraculum, quod Moysen famulum Dei intentissimum fecerat, etiam nos corde exspectavimus; quia intenti etiam ipsi facti sumus, quomodo in rubo apparebat ignis, et rubus non cremabatur. Deinde advertimus sacram Scripturam prius dixisse, quod angelus Domini apparuerit Moysi in rubo (*Act.* VII, 30). Deinde Moyses non jam quasi cum angelo, sed tanquam cum Domino loquebatur. Tertio advertimus, quod cum Moyses nomen Dei quæreret, ut haberet quid diceret filiis Israel, interrogantibus quod nomen Dei esset, qui illum ad eos misisset, respondit : *Ego sum qui sum.* Neque hoc transeunter, sed repetitione commendans adjecit : *Dices itaque filiis Israel : Qui est, misit me ad vos.* Postremo jam enuntiato nomine suo, adhuc adjunxit : *Hæc dices eis : Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob misit me ad vos. Et hoc mihi nomen est in æternum* (*Exod.* III). De his, quod Dominus donat, audite. Magna quidem sunt, tanquam involucra mysteriorum Dei : quæ si congruenter et sufficienter conemur evolvere, nec vires, nec tempus sufficient.

2. *Rubus flamma inhærente non crematus quid significat.* Quod ergo breviter possumus dicere, non frustra, non inaniter, non sine alicujus significatione secreti, in rubo flamma erat, et rubus non cremabatur. Rubus enim spinarum est quoddam genus : nec in laude aliqua poni potuit, quod peccatori terra produxit. Nam primitus peccanti homini dictum est, *Terra spinas et tribulos pariet tibi* (*Gen.* III, 18). Neque idipsum quod rubus non cremabatur, id est flamma non comprehendebatur, bonum aliquid putare debemus. Si enim flamma significat aliquid boni, in qua angelus apparebat, vel Dominus; unde etiam cum venit Spiritus sanctus, visæ sunt illis linguæ divisæ velut ignis (*Act.* II, 3); comprehendi debemus hoc igne, non autem propter duritiam non cremari. Rubus quem non cremabat, populus qui Deo reluctabatur. Spinosum igitur populum Judæorum significabat rubus, quo Moyses mittebatur. Et ideo rubus non cremabatur, quia duritia Judæorum, sicut dixi, legi Dei reluctabatur. Nam si ille populus spinis non significaretur, non ab eo spinis Christus coronaretur (*Matth.* XXVII, 29).

3. — *Qui Moysi loquebatur, Christum fuisse, quorumdam opinio.* Quod autem idem ipse, qui loquebatur Moysi, et angelus Domini et Dominus dicitur, magna quæstio est, nec temerarium debet habere affirmatorem, sed cautum inquisitorem. Duæ sunt autem sententiæ, quæ hinc proferri possunt, quarum quælibet vera sit, ambæ secundum fidem sunt. Quod dixi, quænam earum vera sit; hoc dixi, quidnam eorum senserit qui scripsit. Nam quando nos inquirentes Scripturas sentimus aliquid, quod scriptor forte non sensit; non tamen hoc sentire debemus, quod abhorret a regula fidei, a regula veritatis[1]. Ergo ambas sententias propono : sit fortassis et tertia, quæ me latet. Ex his autem duabus propositis, eligatis quam volueritis. Aliqui dicunt ideo et angelum Domini dictum et Dominum, quia Christus erat, de quo aperte propheta dicit quod sit magni consilii Angelus (*Isai.* IX, 6). Angelus enim officii nomen est, non naturæ. Nam angelus græce, qui latine nuntius appellatur. Nuntius ergo actionis nomen est : agendo, id est, aliquid nuntiando, nuntius appellatur. Quis neget Christum nuntiasse nobis regnum cœlorum? Deinde angelus, id est nuntius, mittitur ab eo qui per eum aliquid nuntiat. Et quis neget Christum missum? qui toties dicit, *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit* (*Joan.* VI, 38); ipse proprie missus. Nam Siloe, illa piscina, interpretatur Missus. Ideo cui oculos luto inunxit, inde lavare faciem jussit (*Id.* IX, 7). Nullius enim visus aperitur, nisi ejus qui a Christo mundatur. Ergo idem angelus, idem Dominus.

4. *In ea opinione cavendum Arianorum argumentum.* Sed hic occurrit aliquid præcavendum. Non enim desunt hæretici qui dicant, Patris et Filii distare et dissonare naturas, et non eos esse unius ejusdemque substantiæ. Catholica autem fides credit Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum Deum, unius substantiæ Trinitatem, inseparabiliter, æqualiter, non commixtione confusam, non distinctione separatam. Illi ergo qui persuadere moliuntur Filium non esse ejusdem substantiæ cujus est Pater, argumentantur ex hoc quod Filius visus est patribus : Pater, inquiunt, non est visus; invisibilis autem et visibilis diversa natura est. Et ideo, inquiunt, de Patre dictum est, *Quem nemo hominum vidit, nec videre potest* (I *Tim.* VI, 16). Ut ille qui visus est non solum Moysi, sed etiam Abrahæ; non solum Abrahæ, sed etiam ipsi Adam et cæteris patribus, non Deus Pater, sed Filius potius credatur, ut intelligatur creatura. Catholica non hoc dicit. Sed quid dicit? Deus Pater, Deus Filius; incommutabilis Pater, incommutabilis Filius; æternus Pater, coæternus Filius; invisibilis Pater, invisibilis Filius. Nam si dixeris Patrem invisibilem, Filium visibilem; distinxisti, imo vero separasti substantias. Quomodo gratiam invenisti, qui fidem perdidisti? Solvitur ergo ista quæstio sic : Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus, natura propria invisibilis est : apparuit autem quando voluit, cui voluit; non ut est, sed ut voluit cui serviunt omnia. Si enim anima tua cum sit invisibilis in corpore tuo, ut appareat profert vocem, et vox in qua apparet anima tua cum loqueris, non est substantia animæ tuæ; aliud est illa, aliud est vox; et tamen apparet, et in ea re quæ ipsa non est : sic et Deus si in igne apparuit, non est ignis; si in fumo apparuit, non est fumus; si in sono apparuit, non est sonus. Non sunt hæc Deus, sed indicant Deum. Hoc retento, securi credimus potuisse dici Filium qui apparuit Moysi, et Dominum et angelum Domini.

5. *Aliorum sententia, angelum Moysi apparuisse, non Christum.* Qui vero existimant vere eum angelum Do-

editione incerti auctoris esse prænotatur; at in Lugd. et Lov., Augustino tribuitur. Hic demum, parum abfuit quin per nos in quinta sermonum classe reponeretur inter dubios.

[1] Editi ex Carthusiano Ms. addunt, *a regula pietatis*

mini fuisse, non Christum, sed angelum missum ; necesse est ut exigatur ab eis ratio, quare dictus sit Dominus. Quomodo enim ab eis qui Christum fuisse dicunt, exigitur quare dictus sit angelus ; sic ab eis qui angelum dicunt, exigitur quare dictus sit Dominus. Sed illi qui Christum dicunt fuisse, jam commemoravi, quomodo inde exeant, quare dictus sit angelus, quia propheta aperte dixit Dominum Christum magni consilii Angelum. Illi ergo qui dicunt angelum, respondere debent quare appellatus sit Dominus. Respondent et ipsi : Sicut in Scripturis propheta loquitur, et dicitur quia Dominus loquitur ; non quia Dominus est propheta, sed quia Dominus est in propheta ; sic et cum per angelum dignatur Dominus loqui, quomodo per apostolum, quomodo per prophetam, recte dicitur et angelus propter se ipsum, et Dominus propter habitantem Deum. Certe enim Paulus homo erat, et Christus Deus ; et ait tamen ipse Paulus, *An vultis experimentum ejus accipere, qui in me loquitur Christus* (II *Cor.* XIII, 3)? Dixit et propheta, *Audiam quid loquetur in me Dominus Deus* (*Psal.* LXXXIV, 9). Qui loquitur in homine, loquitur in angelo. Ideo apparuit Moysi angelus Domini, et dixit, *Ego sum qui sum* [1]. Habitatoris vox est, non templi.

6. *Difficultas in ea sententia diluitur.* Nam si propterea Christus erat, cum angelus dictus sit, quia unus erat ; quid facimus, quando Abrahæ tres apparuerunt? quid hic dicimus? Tres apparuerunt, et Abraham tanquam ad unum loquens dixit, *Domine.* Quid dicimus? quare tres? An ipsa Trinitas erat? Quare ergo Dominus? Quia Trinitas unus Dominus, non sunt tres domini : et Trinitas unus Deus, non tres [2]; una substantia, tres personæ. Neque enim Pater Filius est, aut Filius Pater est, aut Spiritus sanctus vel Pater vel Filius est. Sed Pater non est nisi Filii ; Filius non est nisi Patris ; Spiritus et Patris et Filii. Quamvis in illis tribus aliqui dicunt, quod unus ibi excellebat, quem Dominum appellabat Abraham, quando apparuerat cum duobus, tanquam Christus cum Angelis suis. Sed quid agimus, quia cum duo mitterentur ad Sodomam apparentes fratri Abrahæ Lot, et ipse agnoscit in eis divinitatem ; et cum duos videat, Dominum appellat (*Gen.* XVIII, *et* XIX)? Et ille in tribus Dominum, et in duobus ille Dominum. Ne separemus ergo Trinitatem et faciamus in Sodoma dualitatem, puto quod melius intelligimus, quia patres nostri Dominum in Angelis agnoscebant, habitantem in habitatione intelligebant ; non portantibus, sed insidenti gloriam dabant. Quam sententiam confirmat non solum Epistola quæ scribitur ad Hebræos, ubi dicitur, *Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus* (*Hebr.* II, 2 [loquebatur enim de veteri Testamento, commendavit quod ibi Angeli loquebantur ; sed Deus in Angelis suis honorabatur, et per Angelos interior habitator audiebatur]) ; sed etiam in Actibus Apostolorum Stephanus dicit, arguens et increpans Judæos, *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus. Dura cervice*, spinæ non crematæ. *Vos semper resistitis Spiritui sancto.* Ideo rubus non cremabatur, quia flammæ Spiritus ab spinis peccatorum resistebatur [1] : *Vos semper resistitis Spiritui sancto. Quem prophetarum non occiderunt patres vestri?* (Et unde agitur) *qui accepistis Legem in edictis Angelorum, et non custodistis* (*Act.* VII, 51-53). Si diceret, Angeli, et non, *Angelorum ;* non deerant illi qui dicerent, Christus est, quia dictus est magni consilii Angelus. Angelus Christus, numquid Angeli Christus? Dicit et apostolus Paulus, quoniam semen Abrahæ dispensatum est [2] : *Dispositum*, inquit, *per Angelos in manu Mediatoris* (*Galat.* III, 19).

7. *Dei nomen proprium.* Jam ergo angelus, et in angelo Dominus, dicebat Moysi quærenti nomen suum, *Ego sum qui sum. Dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos.* Esse, nomen est incommutabilitatis. Omnia enim quæ mutantur, desinunt esse quod erant, et incipiunt esse quod non erant. Esse verum, esse sincerum, esse germanum, non habet nisi qui non mutatur. Ille habet esse cui dicitur, *Mutabis ea et mutabuntur; tu autem idem ipse es* (*Psal.* CI, 27, 28). Quid est, *Ego sum qui sum*, nisi, Æternus sum? Quid est, *Ego sum qui sum*, nisi, Mutari non possum? Nulla creatura, non cœlum, non terra, non Angelus, non Virtus, non Sedes, non Dominationes, non Potestates. Cum ergo sit hoc nomen æternitatis, plus est quod dignatus est habere nomen misericordiæ. *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob.* Illud in se, hoc ad nos. Si enim hoc solum esse vellet quod est in se, quid essemus nos? Si intellexit, imo quia intellexit Moyses, cum ei diceretur, *Ego sum qui sum, Qui est, misit me ;* multum hoc credidit esse ad homines, multum hoc vidit distare ab hominibus. Qui enim hoc quod est et vere est, digne intellexerit, et qualitercumque lumine veracissimæ essentiæ, vel strictim, sicut coruscatione afflatus fuerit ; longe se videt infra, longe remotissimum, longe dissimillimum : sicut ille ait, *Ego dixi in ecstasi mea.* Assumpta enim mente vidit nescio quid, quod plus ad illum erat. Hoc erat quod verum erat. *Dixi*, inquit, *in ecstasi mea.* Quid? *Projectus sum a facie oculorum tuorum* (*Psal.* XXX, 23). Cum ergo ad id quod dicebatur, non ad id quod videbatur, longe se imparem videret Moyses et quasi minus capacem, unde inflammatus ipso desiderio videndi quod est, dicebat Deo cum quo loquebatur, *Ostende mihi temetipsum* (*Exod.* XXXIII, 13, 18) : quasi ergo ab illa excellentia essentiæ longe dissimilis desperaret, erigit desperantem, quoniam vidit timentem : tanquam diceret, Quoniam dixi, *Ego sum qui sum*, et, *Qui est, misit me ;* intellexisti quid sit esse, et desperasti te capere : erige spem, *Ego sum Deus Abraham, Isaac et Jacob ;* sic sum quod sum, sic sum ipsum esse, sic sum cum ipso esse, ut nolim hominibus deesse. Si

[1] Editi ex Carthusiano Ms., *et dicitur ei, Domine. Et ait, Ego sum qui sum.*
[2] Editi ex Carthusiano Ms. addunt, *dii.*

[1] Editi ex Carthusiano Ms., *quia spiritui flammæ a spinis*, etc.
[2] Editi ex Carthusiano Ms., *dispensatum est a veteri Testamento usque ad novum. Et quomodo dispensatum est? Dispositum inquit*, etc.

quo modo possumus Dominum quærere et investigare eum qui est, et quidem non longe positum ab unoquoque nostrum : in illo enim vivimus, et movemur, et sumus (*Act.* XVII, 27, 28) : laudemus ergo ineffabiliter ejus essentiam et amemus misericordiam. Amen.

SERMONIS VIII *,

De decem plagis et decem præceptis,

FRAGMENTUM (*a*).

Alias in Fragmentis 2.

1. Prius in fundamento posita rerum gestarum firmitate, significantiam debemus inquirere; ne subtracto fundamento, in aere velle ædificare videamur. Sed ad plagas decem non pertinet quod primum factum est signi causa, ut virga in serpentem converteretur. Aditus enim ipse erat ad Pharaonem, quo commendabatur Moyses educturus ex Ægypto populum Dei : nondum autem contumaces feriebantur, sed divino signo jam terrebantur. Virga significat regnum Dei : idemque regnum Dei esse utique populum Dei. Serpens autem tempus mortalitatis hujus; mors enim a serpente propinata est. Tanquam ergo cadentes de manu Domini in terram, mortales effecti sunt : unde projecta virga ex manu serpens effecta est. Fecerunt et magi Pharaonis similiter; virgis eorum projectis serpentes facti sunt : sed prius serpens Moysi, id est, virga Moysi devoravit omnes serpentes magorum (*Exod.* VII, 10-12). Tunc demum cauda comprehensa, identidem virga facta est, et regnum remeavit ad manum. Sunt ergo virgæ magorum populi impiorum victi Christi nomine; cum in ejus corpus transferuntur, tanquam a serpente Moysi devorantur : donec redeat regnum Dei ad manum Dei, sed in fine mortalis sæculi, quod significat cauda serpentis, magnum signum fiat. Audistis quæ debeatis desiderare : audite quæ debeatis vitare.

CAPUT PRIMUM. 2.—Primum præceptum in Lege de colendo uno Deo, *Non erunt*, inquit, *tibi dii alii præter me* (*Id.* XX, 3). Prima plaga Ægyptiorum, aqua conversa in sanguinem (*Id.* VII, 20). Compara primum præceptum primæ plagæ; Deum unum ex quo sunt omnia, in similitudine intellige aquæ, ex qua generantur omnia. Quo autem pertinet sanguis, nisi ad carnem mortalem? Quid est ergo conversio aquæ in sanguinem, nisi quia *obscuratum est insipiens cor eorum? Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt : et commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis* (*Rom.* I, 21-23). Gloria incorruptibilis Dei sicut aqua, similitudo imaginis corruptibilis hominis sicut sanguis. Et hoc quidem fit in corde impiorum. Nam Deus incommutabilis manet. Neque enim quia et Apostolus dixit, *Commutaverunt*, ideo mutatus est Deus.

CAPUT II.— 3. Secundum præceptum, *Non accipies nomen Domini Dei tui in vanum* (*Exod.* XX, 7). Qui enim accipit nomen Domini Dei sui in vanum, non mundabitur. Nomen Domini Dei nostri Jesu Christi veritas est : ipse enim dixit, *Ego sum veritas* (*Joan.* XIV, 6). Veritas ergo mundat, vanitas inquinat. Et quoniam qui loquitur veritatem, de Deo loquitur, qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur (*Id.* VIII, 44) : veritatem loqui, est rationabiliter loqui; vanitatem autem loqui, est strepere potius, quam loqui : merito, quia secundum præceptum est dilectio veritatis, cui contraria est dilectio vanitatis; loquitur autem veritas, perstrepit vanitas : huic præcepto secundo contrariam videte secundam plagam. Quæ est illa secunda plaga? Ranarum abundantia (*Exod.* VIII, 6). Habes expressam significatam vanitatem, si attendas ranarum loquacitatem. Vide amatores veritatis, non accipientes in vanum nomen Domini Dei sui, loqui sapientiam inter perfectos (I *Cor.* II, 6), etiam inter imperfectos [1]. Non quidem loqui quod capere non possunt; non tamen recedere a veritate, et pergere in vanitatem. Quamvis enim imperfecti non capiunt si quid paulo excelsius fuerit disputatum de Verbo Dei Deo apud Deum, per quod facta sunt omnia (*Joan.* I, 1-3), possintque capere quod inter eos loquitur Paulus tanquam inter parvulos Christi, Jesum Christum, et hunc crucifixum (I *Cor.* I, 23); non tamen illa est veritas et ista vanitas. Vanitas autem esset, si Christum mortem non implevisse, sed finxisse diceremus; si vulnera illa in phantasmate fuisse, si sanguinem non verum, sed simulatum de vulneribus emanasse; si falsas eum cicatrices, tanquam post falsa vulnera, demonstrasse. Cum vero ista omnia vera dicimus, facta dicimus, certa, expressa, impleta credimus et prædicamus; quamvis de sublimi illius et de incommutabili veritate non loquamur, non tamen imus in vanitatem. Qui autem illa omnia in Christo falsa et simulata dicunt, ranæ sunt clamantes in palude : strepitum vocis habere possunt, doctrinam sapientiæ insinuare non possunt. Denique in Ecclesia loquuntur hærentes veritati Veritatem per quam facta sunt omnia, Veritatem Verbum carnem factum et habitantem in nobis; Veritatem Christum natum de Deo, unum de uno, unigenitum et coæternum; Veritatem accepta forma servi natum ex virgine Maria, passum, crucifixum resurgentem, ascendentem : ubique Veritatem, et quam perfecti capiant, et quam parvulus capere potest [2]; Veritatem, et in pane, et in lacte; in pane magnorum, in lacte parvulorum. Idem quippe panis, ut

* Sermonis octavi fragmentum emendatum est juvantibus duobus e. et fl. r. v. Ulim. Par.Lov. — R. P. Frangipane, in opere cui titulus : *S. Augustini Sermones decem nunc primum editi, Romæ an.* 1829, pag. 1-11, fragmentum hoc invenit in codice Cassinensi, n. 17. M.

(*a*) Inter Eugypii excerpta, et in Mss. Regio et Victorino repertum. Hujus Tractatus meminit Possidius in Indiculo, cap. 9; et Augustinus ipse, super psalm 77, n. 27.

[1] Florus, *etiam imperfectis*. Duo Mss., *etiam imperfectos*.
[2] Sic aliquot Mss. At editi omittunt, *et quam perfecti capiant*; habentque, *et quam parvulus capere non potest*. Ab est particula, *non*, a Regio codice.

hac fiat, per carnem trajicitur. Qui autem huic veritati contradicunt, et in sua vanitate decepti decipiunt, ranæ sunt tædium inferentes auribus, non cibum mentibus. Audi denique homines rationabiliter loquentes : *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum :* sed voces non inanes; quia *in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 45). Si autem et ranas vis e contrario intelligere, illum versum Psalmi recole : *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum* (*Psal.* XI, 3).

CAPUT III. — 4. Tertium præceptum, *Memento diem sabbati sanctificare eum* (*Exod.* XX, 8). In tertio isto præcepto insinuatur quædam vacationis indictio, quæ est cordis tranquillitas ac mentis, quam facit bona conscientia. Ibi sanctificatio, quia ibi Spiritus Dei. Denique videte vacationem, hoc est, quietem. *Super quem*, inquit, *requiescet Spiritus meus? Super humilem et quietum et trementem verba mea* (*Isai.* LXVI, 2). Inquieti ergo resiliunt ab Spiritu sancto, rixarum amatores; calumniarum seminatores, contentionis quam veritatis cupidiores, inquietudine sua non ad se admittunt quietem sabbati spiritualem. Contra istorum inquietudinem dicitur, tanquam ut sabbatum habeant in corde sanctificationem Spiritus Dei : *Esto*, inquit, *mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas* (*Eccli.* V, 13). Quid intellecturus sum? Deum dicentem, Cessa ab inquietudine tua, non sit tumultus quidam in corde tuo, per corruptionem volitantibus phantasmatibus et compungentibus te : non sit. Ita enim Deum intellecturus es dicentem tibi, *Vacate, et videte quoniam ego sum Deus* (*Psal.* XLV, 11). Tu per inquietudinem vacare non vis, contentionum tuarum corruptione cæcatus, exigis videre quod non potes. Attende enim et contrariam tertiam plagam huic præcepto tertio. Sciniphes natæ sunt in terra Ægypti de limo (*Exod.* VIII, 17) : muscæ quædam sunt minutissimæ, inquietissimæ, inordinate volitantes, in oculos irruentes, non permittentes hominem quiescere, dum abiguntur et irruunt, dum abactæ rursus redeunt; sicut omnino vana phantasmata cordis contentiosorum. Tenete præceptum, cavete plagam.

CAPUT IV.— 5. Quartum præceptum est, *Honora patrem tuum, et matrem tuam* (*Id.* XX, 12). Huic contraria quarta Ægyptiorum plaga κυνομυῖα est (*Id.* VIII, 24). Quid est κυνομυῖα? Canina musca : græcum vocabulum est. Caninum est parentes non agnoscere. Nihil tam caninum, quam cum illi qui genuerunt, non agnoscuntur. Merito ergo et catuli canum cæci nascuntur.

CAPUT V. — 6. Quintum præceptum est, *Non mœchaberis* (*Id.* XX, 14). Quinta plaga est mors in pecora Ægyptiorum (*Id.* IX, 6). Comparemus : da hominem [1] mœchari meditantem, conjugio non contentum suo : appetitum quemdam carnis in se domare non vult, qui est nobis pecoribusque communis. Etenim concumbere et generare, etiam pecorum est; ratiocinari, intelligere, humanum est. Ideo ratio quæ præsidet in mente, motus inferiores carnis, tanquam regnans et dominans frenare debet, non immoderate et illicite passim vageque laxare. Ideoque ipsis pecoribus natura datum est, instituente Creatore, ut non moveantur ad feminas et ad concubitum, nisi certis temporibus : neque enim ratione se cohibet alio tempore pecus, sed omnino ipso motu frigescente torpescit. Homo autem ideo semper moveri potest, quia et refrenare motum potest. Tibi dominationem rationis Creator dedit : tibi præcepta continentiæ, tanquam in bestias inferiores lora, concessit. Tenes tu quod pecus non potest; et ideo speras tu quod pecus non potest. Laboras aliquantum in continendo, non laborat pecus : sed gaudebis semper in æternitate ad quam non pervenit pecus. Si opus fatigat, merces consoletur : et ipsa enim patientia est interiorem motum frenare, et quod habes commune cum pecore non tanquam pecus in omnia laxare. Quod si contempseris te, et in te imaginem Dei [1] in qua fecit te, neglexeris, victus cupiditate insinuatarum rerum, tanquam amisso homine eris pecus; non quasi conversus in naturam pecoris, sed in hominis forma habens similitudinem pecoris, qui non audis dicentem, *Nolite esse sicut equus et mulus, non habentes intellectum* (*Psal.* XXXI, 9). Sed forte eligis tibi esse pecus, et libera vagari libidine, nulla lege appetitum carnis ad continentiam refrenando. Attende plagam : si pecus esse non times, saltem mori time [2].

CAPUT VI. — 7. Sextum præceptum, *Non occides* (*Exodi* XX, 13). Sexta plaga, pustulæ in corpore et vesicæ bullientes et scaturientes, et incendia vulnerum ex favilla fornacis (*Id.* IX, 10). Tales sunt animæ homicidales; ardent ira, quia per iram homicidii fraternitas deperiit. Ardent homines ira, ardent et gratia : sed alius est fervor sanitatis, alius fervor ulceris. Ardentes papulæ per totum concepta homicidia scatent, et sanum non est : fervet, sed non de Spiritu Dei. Nam et qui vult subvenire, fervet; et qui vult occidere, fervet : ille præcepto, iste morbo; ille bonis operibus, iste saniosis ulceribus. Si possemus videre animas homicidarum, plus plangeremus, quam putrescentia corpora ulceratorum.

CAPUT VII. — 8. Sequitur, *Non furaberis*, (*Id.* XX, 15), præceptum septimum : et plaga septima, grando in fructibus (*Id.* IX, 23, 25). Quod contra præceptum subducis, de cœlo perdis. Nemo enim habet injustum lucrum sine justo damno. Verbi gratia, qui furatur, acquirit vestem; sed cœlesti judicio amittit fidem. Ubi lucrum, ibi damnum; visibiliter lucrum, invisibiliter damnum : lucrum de sua cæcitate, damnum de Domini nube. Neque enim aliquid sine providentia, charissimi. Aut vere putatis [3], ea quæ patiuntur homines, dormiente Deo pati? Passim videntur fieri hæc. nubes colligi, imbres infundi, grandinem jaci, toni-

[1] Unus Ms., *ad hominem*. Idemque codex in margine habet. « Vel, *da hominem*. »

[1] Sic duo Mss. At editi, *contempseris te in te, et imaginem Dei.*

[2] Editi: *Si pecus es, non times; saltem mori times.*

[3] Editi: *Aut evenire putatis*

truis terram concuti, coruscatione terreri; passim putantur fieri, et quasi ad divinam providentiam non pertinere. Contra tales cogitationes vigilat ille psalmus : *Laudate Dominum de terra* (cum laudes dictæ essent de cœlo), *dracones et omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, quæ faciunt verbum ejus* (*Psal.* CXLVIII, 7 *et* 8). Ergo qui suo malo desiderio forinsecus furantur, justo Dei judicio intrinsecus grandinantur. O si possent inspicere agrum cordis sui, profecto lugerent, dum ibi non invenirent quod in os mentis mitterent; etsi in furto suo invenirent quod in aviditatem ventris mitterent, major fames esset hominis interioris, major fames, et periculosior plaga, et gravior mors. Multi mortui ambulant, et multi facinorosi de vanis divitiis exsultant. Denique servum Dei Scriptura intus locupletem dicit : *Absconditus*, inquit, *cordis vestri homo, qui est ante Deum dives* (I *Petr.* III, 4)? Non ante homines dives, sed *ante Deum dives;* et ubi Deus videt, ibi dives. Quid ergo tibi prodest, si ubi homo non videt, furaris; et ubi Deus videt, grandinaris?

CAPUT VIII. — 9. Octavum præceptum, *Falsum testimonium non dices* (*Exod.* XX, 16). Octava plaga, locusta (*Id.* X, 13), animal dente noxium. Quid autem vult falsus testis, nisi nocere mordendo, et consumere mentiendo? Denique admonens homines Dei Apostolus, ne se falsis criminationibus appetant : *Si mordetis*, inquit, *et comeditis invicem, videte ne ab invicem consumamini* (*Galat.* V, 15).

CAPUT IX. — 10. Nonum præceptum, *Non concupisces uxorem proximi tui* (*Exod.* XX, 17). Nona plaga, densæ tenebræ (*Id.* X, 22). Etenim est quædam mœchia, contra quam supra præceptum est, etiam in non appetenda castitate uxoris alienæ[1]. Mœchus est enim qui non it ad uxorem alienam, tantum quia non contentus est sua. Jamvero non solum post suam peccare, sed etiam alienam attentare, vere densæ sunt tenebræ. Nihil enim sic dolet in corde patientis; et qui hoc facit alteri, nihil sic volet pati. Ad alienam paratior est omnis homo : hoc autem nescio utrumne est qui tolerabiliter ferat. O densas tenebras ista facientium, talia concupiscentium! Vere excæcantur furore horribili. Furor enim indomitus est, conculcare[2] viri uxorem.

CAPUT X. — 11. Decimum præceptum, *Non concupisces ullam rem proximi tui; non pecus, non possessionem, non subjugium*[3], *non aliquid omnino proximi tui concupisces* (*Exod.* XX, 17). Huic malo plaga contraria est decima, mors primogenitorum (*Id.* XII, 29). In qua plaga cum comparationem quamdam quæro, nihil mihi interim occurrit : fortassis occurrat melius diligentiusque inquirentibus : nisi qui omnes res quas habet hæredibus servat, reprehenditur. Hic autem clamat, qui rem proximi concupiscit, et qui furto aufert, et qui furatur aliquid proximi, non potest nisi rem proximi furari. Sed de furto superius jam præceptum est; ubi intelligas et rapinam. Non enim de furto præciperet, et de rapina taceret Scriptura, nisi te intelligere voluisset, quia si pœnale est clanculo auferre, multo majoris pœnæ est violenter eripere. Auferre ergo nolenti (*a*) sive occulte, sive palam, habet præceptum suum. Concupiscere autem rem proximi, quod notat Deus in corde, etiamsi justam ibi successionem quæras, non licet. Denique qui volunt res alienas tanquam juste possidere, hæredes se quærunt fieri a morientibus. Quid enim tam justum videtur, quam rem sibi derelictam possidere, habere jure communi? Quid apud te facit homo? Dimissum est mihi : hæreditate consecutus sum; testamentum lego. Nihil videtur justius ista voce avaritiæ. Tu laudas quasi jure possidentem : Deus damnat injuste concupiscentem. Vide qualis es, qui optas te ab aliquo hæredem fieri. Non vis ut habeat hæredes. In hæredibus autem nihil charius primogenito. Proinde in primogenitis tuis punieris, qui concupiscendo res alienas, id quod tibi jure non debebatur, quasi juris umbra[1] perquiris. Et facile est quidem, fratres, corporaliter amittere primogenitos. Moriuntur enim homines, sive ante parentes suos, sive post parentes suos, morituri moriuntur : illud molestum est, ne per hanc occultam et injustam concupiscentiam primogenita cordis tui perdas. Primogenitus enim in nobis imaginem habet gratiæ Dei, novus natus, prior natus, inter omnes tanquam natos cordis nostri primogenita fides est. Nemo enim bene operatur, nisi fides præcesserit. Omnia opera tua bona filii tui sunt spirituales, sed inter hos tibi primogenita est fides. Quisquis rem alienam occulte concupiscis, interius fidem perdis. Eris enim primo sine dubio simulator, obsequens non charitate, sed fraude; veluti amans eum a quo te cupis fieri hæredem, amando eum mori quæris, et ut in re ejus te videas possessorem, illi invides successorem.

CAPUT XI. — 12. Eia, fratres, decursis decem præceptis et decem plagis, comparantes contemptores præceptorum contumaciæ Ægyptiorum, cautos vos fecimus, ut habeatis securi res vestras in præceptis Dei; res vestras, inquam, res vestras interioris arcæ vestræ, interioris thesauri vestri; res vestras, quas vobis nec fur, nec latro, nec vicinus potens possit auferre; ubi nec tinea, nec rubigo metuenda est : cum quibus dives exit et naufragus. Sic enim eritis populus Dei inter iniquos Ægyptios, illis hæc in corde patientibus, vobis autem incolumibus in ipsis interioribus hominibus vestris, donec educatur populus de Ægypto quodam exodo suo; quod et fit : nam illud semel factum est, hoc non cessat fieri.

13. Sanctificatio nulla divina et vera est, nisi ab Spiritu sancto. Non enim frustra dictus est proprie Spiritus sanctus; cum sit et Pater sanctus et Filius sanctus, nomen tamen proprium hoc Spiritus accepit, ut tertia in Trinitate persona Spiritus sanctus diceretur. Ipse requiescit super humilem et quietum

[1] Regius Ms., *etiam mente non appetendam castitatem*, etc.
[2] Duo Mss., *commaculare*.
[3] Lim., *subugium*. Lov., *subjugum*. Melius Par. et Mss., *subjugium*.

[1] Sic duo Mss. At editi, *umbram*.
(*a*) Forte, *volens*.

(*Isai.* LXVI, 2), tanquam in sabbato suo. Ad hoc septenarius numerus etiam sancto Spiritui deputatur, hoc Scripturæ nostræ satis indicant. Viderint meliora meliores, et majora majores; et de isto septenario numero subtilius aliquid et divinius aliquid dicant et explicent: ego tamen, quod in præsenti sat est, illud video, illud vos ad videndum commemoro, septenariam istam rationem inveniri proprie sancto Spiritui deputatam; quia septimo die sonat sanctificatio. Et unde probamus sancto Spiritui deputari septenariam numeri rationem? Dicit Isaias Spiritum Dei venire super fidelem, super christianum, super Christi membrum, sapientiæ et intellectus, consilii et fortitudinis, scientiæ et pietatis, Spiritum timoris Dei (*Id.* XI, 2, 3). Si secuti estis, septem res percucurri, tanquam descendentem ad nos Spiritum Dei a sapientia usque ad timorem, ut nos ascendamus a timore ad sapientiam: *Initium sapientiæ timor Dei* (*Prov.* I, 7). Ita ergo septenarius Spiritus et unus Spiritus, septenaria operatione unus. An aliquid evidentius vultis? Pentecosten diem festum Scriptura sancta de septimanis factum commemorat. Habetis in scriptura Tobiæ, ubi evidenter dicitur istum diem factum de septimanis (*Tob.* II, 1, *secund.* LXX). Septies enim septem, quadraginta novem in summa redeunt. Sed tanquam ut redeatur ad caput: Spiritu enim sancto ad unitatem colligimur, non ab unitate dispergimur: ideo ad quadraginta novem additur unum unitatis, et fiunt quinquaginta. Non ergo jam sine causa quinquagesimo die post ascensionem[1] Domini venit Spiritus sanctus. Resurrexit Dominus, ascendit ab inferis, nondum in cœlum: ab illa resurrectione, ab illa ab inferis assumptione numerantur quinquaginta dies, et venit Spiritus sanctus, in quinquagenario numero tanquam natalem sibi apud nos faciens. Quadraginta enim diebus hic conversatus est Dominus cum discipulis suis, quadragesimo die ascendit in cœlum, et peractis ibi decem diebus, tanquam decimo præceptorum signo, venit Spiritus sanctus; quia nemo implet legem nisi per gratiam Spiritus sancti. Itaque, fratres, manifestum est septenarium istum numerum ad Spiritum sanctum pertinere. Quisquis autem non cohæret unitati Christi, et oblatrat adversus unitatem Christi, intelligendus est non habere Spiritum sanctum. Contentiones enim et dissensiones non faciunt nisi animales, de quibus Apostolus dicit, *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei* (I *Cor.* II, 14). Deinde scriptum est et in Epistola Judæ apostoli, *Hi sunt qui segregant semetipsos*: reprehendens loquebatur: *Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes* (*Judæ* I, 19). Quid manifestius? quid evidentius? Merito veniant, etsi eadem credentes quæ nos, tamen accepturi Spiritum sanctum, quem habere non possunt, quamdiu sunt hostes unitatis. Hos autem comparat Apostolus magis Pharaonis (*Habentes*, inquit, *formam pietatis, sed virtutem ejus abnegantes*) (II *Timoth.* III, 5), qui in signo tertio defecerunt.

11. Jam videte quare in tertio signo defecerunt. Mementote eos qui adversantur unitati, non habere Spiritum sanctum. Tria vero illa præcepta prima in Decalogo ad Dei dilectionem pertinere intelliguntur, ut septem cætera intelligantur ad dilectionem proximi pertinere; ut duabus tabulis Legis et decem præceptis, duo illa tanquam summaria præcepta teneantur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua; et diliges proximum tuum tanquam te ipsum: in his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37-40). Referamus ergo tria prima præcepta ad dilectionem Dei. Quæ tria prima? Primum, *Non erunt tibi dii alii præter me*: cui contraria plaga est, aqua conversa in sanguinem, propter quod[1] summum principium Creatoris ad similationem[2] humanæ carnis adductum. Secundum præceptum, *Ne accipias nomen Domini Dei tui in vanum*, pertinet, quantum arbitror, ad regnum Dei, quod est Filius Dei. Unus enim Deus et unus Dominus noster Jesus Christus per quem omnia. Contra verbum, ranæ: videte contra verbum ranas, contra rationem strepitum, contra veritatem vanitatem. Tertium præceptum de sabbato, pertinens ad Spiritum sanctum propter sanctificationem, quæ prima in sabbato sonuit, quod vobis paulo ante vehementer, quantum potuimus, commendavimus. Huic præcepto contraria inquietudo in muscis de corruptione nascentibus, in oculos irruentibus. Ideo in hoc tertio signo defecerunt, qui unitatis inimici Spiritum sanctum non habuerunt: facit enim hoc Spiritus sanctus pœna. Aliud enim facit gratia, aliud pœna; aliud enim facit implendo, aliud deserendo. Denique ut jam evidenter ipsis confitentibus Pharaonis magis agnoscere valeamus, quomodo appellatus est in Evangelio Spiritus Dei, videamus, quod nomen accepit. Objicientes Domino convicium Judæi, cum dixissent, *Hic non ejicit dæmonia, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum*; respondit ille, *Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia, certe supervenit in vos regnum Dei* (*Id.* XII, 24, 28): quod alius evangelista sic enarrat, *Si ego in digito Dei ejicio dæmonia* (*Luc.* XI, 20). Quod alius evangelista dixit, Spiritus Dei; alius dixit, digitus Dei. Ergo digitus Dei, Spiritus Dei. Ideo Lex data scripta digito Dei, quæ Lex data est in monte Sina quinquagesimo die post occisionem ovis celebrato Pascha a populo Judæorum. Implentur quinquaginta dies post occisionem ovis, et datur Lex scripta digito Dei: implentur quinquaginta dies post occisionem Christi, et venit Spiritus sanctus. Gratias Domino, occultanti providenter, aperienti suaviter. Jam videte hoc etiam, fratres, Pharaonis magos evidentissime confiteri. Deficientes in tertio signo dixerunt, *Digitus Dei est hic*, etc. (*Exod.* VIII, 19).

[1] Duo Mss., *post resurrectionem*. Alii cum editis, *post ascensionem*. Non male, sicuti ex his postea verbis patet, *nondum in cœlum, ab illa resurrectione, ab illa ab inferis*; quæ quidem verba in prius editis omissa, restituuntur hic ex manuscriptis.

[1] Duo Mss., *propter summum*; prætermisso, *quod*.
[2] Editi, *ad simulationem*. At Mss. aliquot, *ad similationem*. Et quidam habent, *ad similitudinem*.

SERMO IX * (*a*).

De decem Chordis (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. Dominus et Deus noster misericors et miserator, longanimis et multum misericors, et verax; quam largiter prærogat misericordiam in præsenti sæculo, tam severe minatur judicium in futuro sæculo. Verba quæ dixi scripta sunt, et divinis auctoritatibus [1] continentur, quia, *Misericors et miserator Dominus, longanimis et multum misericors, et verax* (*Psal.* CI, 8, *et* CXLIV, 8). Multum delectat omnes peccatores et amatores sæculi hujus, quia *misericors et miserator Dominus*, quia *longanimis et multum misericors*. Sed si amas tam multa mitia [2], time ibi et ultimum quod ait, *Et verax* (*c*). Si enim nihil aliud diceret, nisi, *Misericors et miserator Dominus, longanimis et multum misericors;* quasi jam converteres te ad securitatem et impunitatem, et ad licentiam peccatorum; faceres quod velles, utereris sæculo, vel quantum tibi permitteretur, vel quantum tibi libido jussisset: et si quis te bene admonendo objurgaret atque terreret, ut cohiberes te ab immoderato fluxu eundo post concupiscentias tuas, et deserendo Deum tuum; inter medias voces objurgantis obsisteres, impudenti quidem fronte, veluti audita divina auctoritate, et legeres de libro dominico: Quid me terres de Deo nostro? Ille *misericors* est, *et miserator et multum misericors.* Ne talia homines dicerent, unum verbum addidit in fine, quod ait, *Et verax;* et excussit lætitiam male præsumentium, et induxit timorem dolentium. Gaudeamus ad misericordiam Domini; sed timeamus ad judicium Domini. Parcit, dum tacet [3]. Tacet, sed non semper tacebit (*Isai.* XLII, 14). Audi dum non tacet in verbo, ne non tibi vacet audire dum non tacebit in judicio.

CAPUT II. — 2. Modo enim licet tibi causam tuam componere. Ante ultimum judicium Dei tui compone causam tuam. Non est unde præsumas; cum ille venerit, nec falsos testes adduces, quibus ille fallatur, nec patronum fraudulentis circumventionibus et linguosis artibus adhibebis, nec ambies aliquo modo, ut judicem possis corrumpere. Quid ergo agis apud talem judicem, quem nec fallere, nec corrumpere poteris? Et tamen est quod agas. Tunc enim ipse erit judex causæ tuæ, qui modo testis est vitæ tuæ. Clamavimus, et laudavimus: componamus causam nostram. Qui testis est operum nostrorum [4], ipse testis est vocum istarum: non sint inanes, convertantur ad gemitum. Tempus est concordandi cum adversario tuo cito. Tam longanimis est Deus videndo iniqua et non puniendo, ut tamen cito sit futurum judicium. More quippe humanæ vitæ prolixum est, quod Deo breve est. Sed et ipsi sæculo et humano generi quod longe videtur, quid consolatur? Numquid si totius generis humani ultimus dies longe est, uniuscujusque dies ultimus longe est? Hoc dico, ex Adam multi anni evoluti sunt, multi anni fluxerunt, et deinceps fluent; non quidem tam multi, sed tamen usque in finem sæculi transibunt anni, sicut et illi transierunt: longum videtur quod restat (quanquam non erit tantum, quantum transactum est), et tamen ex transacto præterito tempore, sperandus est reliqui temporis finis. Fuit tunc quidam dies qui diceretur hodiernus, ex illo usque ad hunc hodiernum; nonne quidquid futurum fuit, præteritum factum est? Tale habetur, ac si non fuerit. Sic erit quidquid restat extremum. Sed sit et hoc longum, sit prolixum, quantum putaveris, quantum dixeris, quantum cogitaveris, quantum tibi non format Scriptura, sed fingit cogitatio, quantum vis diem judicii prolonga; numquid ultimum diem tuum, id est, vitæ tuæ, quo exiturus es de corpore hoc, producturus es in longum? Sit tibi senectus certa, si potest: cui autem potest? Nonne ex quo incipit homo vivere, jam potest et mori? Possibilitatem mortis initium vitæ facit. In hac terra et in genere humano ille solus mori nondum potest, qui nondum cœpit vivere. Incertus ergo dies tanquam quotidianus sperandus est. Si autem tanquam quotidianus sperandus est incertus dies, componatur cum adversario, dum est tecum in via. Via enim vocatur hæc vita, per quam omnes transeunt; et non recedit iste adversarius.

CAPUT III. — 3. Quis est autem iste adversarius? Adversarius iste non est diabolus: nam nunquam te hortaretur Scriptura, ut cum diabolo concordares. Est ergo alius adversarius, quem sibi homo facit adversarium: nam ille si adversarius esset, tecum in via non esset. At hic est [1] tecum in via, ut concordet tecum. Scit enim quia nisi in via secum concordaveris, jam tradet te judici, judex autem ministro, minister in carcerem (*Matth.* v, 25). Eloquia ista evangelica sunt, recordantur nobiscum, vel qui legerunt, vel qui audierunt. Ergo quis est adversarius? Sermo Dei. Sermo Dei adversarius tuus est. Quare adversarius est? Quia contraria jubet, quam tu facis. Dicit tibi, *Unus est Deus tuus; unum Deum cole.* Tu vis dimisso uno Deo tanquam legitimo viro animæ, fornicari per multa dæmonia: et quod est gravius, non quasi aperte deserens et repudians, sicut apostatæ faciunt; sed tanquam manens in domo viri tui admittis adulteros: id est, tanquam christianus non dimittis Ecclesiam, consulis mathematicos, aut aruspices, aut augures, aut maleficos; quasi de viri domo non recedens adultera anima, et manens in ejus conjugio fornicaris. Dicitur tibi, *Ne accipias in vanum nomen Dei tui.* Ne existimes creaturam esse Christum, quia

[1] Nonnulli Mss., *auctoribus.*

[2] Plures Mss., *tam multam misericordiam.* Quidam cum Am., *tam multa initia.* Morel, Element. Critic. pagg. 183, 184, censet legendum, *tam mulsa initia.* M.

[3] Plerique Mss. et Am.: *Parcit, sed non tacet.* Subaudi, *in verbo.*

[4] Aliquot Mss., *vestrorum.*

* Collatus est cum codicibus bd. c. cs. cl. e. fl. g. gr. m. v. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 96 de Tempore.

(*b*) A Possidio notatus hic sermo est in Indiculo, cap. 8, atque ab Eugypio et Floro citatus.

(*c*) Vid. Tractatum 33 in Joan.

[1] Am. et plures Mss., *ad hoc est* Nonnulli, *adhuc est.*

pro te suscepit creaturam : et tu contemnis eum qui æqualis est Patri, et unum cum Patre [1]. Dicitur tibi ut spiritualiter observes sabbatum : non quomodo Judæi observant sabbatum carnali otio; vacare enim volunt ad nugas atque luxurias suas. Melius enim faceret Judæus in agro suo aliquid utile, quam in theatro seditiosus existeret : et melius feminæ eorum die sabbati lanam facerent, quam toto die in mænianis [2] suis impudice saltarent. Tibi autem dicitur ut observes spiritualiter sabbatum, in spe futuræ quietis, quam tibi promittit Dominus. Quisquis enim propter illam quietem futuram agit quidquid potest, quamvis laboriosum videatur quod agit; tamen si ad fidem promissæ quietis id refert, nondum quidem sabbatum habet in re, sed habet in spe. Tu autem ad hoc vis requiescere, ut labores; cum ad hoc debeas laborare, ut requiescas. Dicitur tibi, *Honora patrem tuum et matrem tuam*. Tu autem contumeliam irrogas parentibus, quam non vis pati a filiis tuis. Dicitur tibi, *Non occides*. Tu autem occidere vis inimicum tuum : et ideo forte non facis, quia times judicem hominem, non quia cogitas Deum. Ignoras quia ille testis est cogitationum? Illo vivo quem vis mori, te homicidam tenet in corde. Dicitur tibi, *Non mœchaberis* (*Exod.* xx, 1-14) : id est, non ibis ad aliquam aliam præter uxorem tuam. Tu autem exigis hoc ab uxore, et non vis hoc reddere uxori : et cum debeas in virtute præcedere uxorem, quoniam castitas virtus est; tu sub uno impetu libidinis cadis, et vis uxorem tuam victricem esse, tu victus jacens : et cum tu caput sis uxoris tuæ, præcedit te [3] ad Deum, cujus caput es. Vis domum tuam capite deorsum pendere? Caput enim mulieris est vir : ubi autem melius vivit mulier quam vir, capite deorsum pendet domus. Si caput est vir, melius debet vivere vir, et præcedere in omnibus bonis factis uxorem suam; ut illa imitetur virum, et sequatur caput suum. Quomodo caput Ecclesiæ Christus est, et hoc jubetur Ecclesiæ ut sequatur caput suum, et ut per vestigia ambulet capitis sui : sic uniuscujusque domus habet caput virum, et tanquam corpus [4] feminam (*Ephes.* v, 23). Quo caput ducit, illuc debet corpus sequi. Quare ergo vult caput ire, quo non vult ut corpus sequatur? Quare vult ire vir, quo non vult ut uxor sequatur? Hæc jubendo sermo Dei adversarius est. Nolunt enim homines facere quod vult sermo Dei. Et quid dicam, quia adversarius est sermo Dei, quoniam jubet? Timeo ne ego ipse adversarius sim quibusdam, quia hæc loquor. Quid ad me pertinet? Fortem me faciat qui terret ut loquar, ut non timeam querelas hominum. Nam qui nolunt castitatem servare uxoribus suis (et abundant tales), nolunt me ista dicere. Sed velint nolint, dicturus sum. Si enim vos non exhortor ut cum adversario concordetis, ego cum illo in lite remanebo. Qui vobis jubet ut faciatis, ipse nobis jubet ut loquamur. Si non faciendo quod jubet ut faciatis, adversarii ejus estis; non dicendo quod jubet ut dicamus, adversarii ejus remanebimus.

CAPUT IV. — 4. Numquid in cæteris, quæ supra dixi, multis immoratus sum? Hoc enim præsumimus de Charitate vestra, quia unum Deum colitis. Hoc præsumimus de fide catholica, quæ in vobis est, quia Filium Dei æqualem creditis Patri : nec in vanum accipitis nomen Domini Dei vestri, ut putetis creaturam esse Filium Dei. Quoniam omnis creatura vanitati subjecta est (*Rom.* VIII, 20). Sed creditis eum æqualem Patri esse, Deum de Deo, Verbum apud Deum, Verbum Deum, per quod facta sunt omnia, lumen de lumine, coæternum illi qui genuit, unum cum illo qui genuit; et hoc Verbum creditis assumpsisse creaturam, de virgine Maria assumpsisse mortalitatem, et passum fuisse pro nobis : ea legimus, et credimus, ut salvemur. Nec in eo immoratus sum, ut quidquid facitis, pro spe futura faciatis. Novi enim omnium Christianorum mentes de sæculo futuro cogitare. Qui enim non de futuro sæculo cogitat, nec propterea christianus est, ut id quod in fine Deus promittit, accipiat, nondum christianus est. Neque in eo immoratus sum, ubi dicit sermo Dei, *Honora patrem tuum et matrem tuam*. Multi enim honorant parentes, et raro invenimus parentes conquerentes de improbitate filiorum; quamvis non desint : sed tamen quam raro fit, tam breviter monendum fuit. Nec in eo ubi dictum est, *Non occides*, immorari volui : non enim credo esse hic turbam homicidarum. Illud vero malum late serpens plus occupavit, et in eo vehementius irritatur adversarius ille, qui ideo clamat, ut sit aliquando amicus. Querelæ quotidianæ sunt, quanquam ipsæ feminæ jam nec audent conqueri de viris suis. Ita invadens omnia consuetudo pro lege observatur, ut jam et mulieribus forte persuasum sit, licere hoc viris, non licere mulieribus. Solent enim audire adductas mulieres esse ad forum, quæ forte cum servis inventæ sunt : adductum virum ad forum, quia inventus est cum ancilla sua, nunquam audierunt; cum sit par peccatum. In peccato pari innocentiorem facit videri virum, non divina veritas, sed humana perversitas. Et si forte hodie acriorem quisquam passus fuerit uxorem suam, et liberius murmurantem, cui jam videbatur quia licebat viro, et audivit in Ecclesia quia non licet viro : si ergo passus fuerit uxorem suam liberius jam, ut dixi, murmurantem, et dicentem sibi, Non licet quod facis; simul audivimus, christiani sumus, quod a me exigis, redde mihi : fidem tibi debeo, fidem mihi debes, fidem Christo ambo debemus; et si me fallis, non fallis eum cujus sumus, non fallis eum qui nos emit. Hæc atque hujusmodi audiens ille, quæ non solet, dum non vult in se fieri sanus, in me fit insanus, irascitur, maledicit : fortassis etiam dicat, Quomodo fa-

[1] Sic melioris notæ Mss. Alii vero cum editis, *et unus cum Patre*.
[2] Editi, *in Neomeniis*. Verius aliquot Mss., *in mœnianis*. Sic enim in Joan. Evang., tract. 3, n. 19 : « Quanto melius « feminæ eorum lanam facerent, quam illo die in mænianis « saltarent? » De sabbati vero observatione similia reperies, Enarr. 2 in Psalmum 32, serm. 1, n. 6; et in Psalmum 91, n. 2.
[3] Sic Am. et Mss. At Er. et Lov., *præcedet te*.
[4] Sic Am. et aliquot Mss. At Er. et Lov., *et tanquam carnem*.

ctum est ut huc ille veniret (a), aut uxor mea ipso die in ecclesiam procederet? Et hoc credo quod in cogitatione sua dicat : nam libere erumpere in vocem non audet, nec ante solam uxorem suam. Fortassis enim si eruperit, et hoc dixerit, potest illa respondere, et dicere : Quare maledicis, cui paulo ante acclamabas? Certe conjuges sumus : cum lingua tua discordas, mecum concorditer quomodo vivere poteris? Nos, fratres, pericula vestra intuemur, non voluntates vestras attendimus : nam et medicus si voluntatem ægri attendat, nunquam illum curat. Quod non est faciendum, non fiat : quod prohibet Deus, non fiat. Qui Deo credit, ab ipso audit quod dicimus. Certe melius erat quibusdam nolentibus corrigi, ut vel huc non veniremus, si ista dicturi eramus; vel quia jam venimus, non ea diceremus.

5. Nudiustertiano die memini me dixisse Sanctitati vestræ, quia si citharœdi essemus, aut hujusmodi aliquid populariter exhibentes pro studiis nugacitatis vestræ, quæ jam quæsumus ut relinquatis, tenuissetis nos, ut daremus vobis diem, et quisque pro modulo suo conferret nobis mercedem. Quare ambularemus delectati vanis canticis nulli rei profuturis, ad tempus dulcibus, in posterum amaris? Talibus etenim turpitudinibus cantionum animi humani illecti enervantur, et decidunt a virtute, defluentes in turpitudinem; et propter ipsas turpitudines postea sentiunt dolores, et cum magna amaritudine digerunt quod cum dulcedine temporali biberunt. Melius ergo nos amara vobis cantamus ad tempus, quæ postea dulcescant in vobis. Nec mercedem aliquam exigimus, nisi ut faciatis quæ dicimus : imo non faciatis, si nos dicimus : si autem omnibus ille dicit, qui neminem timet, et per quem fit in nomine ipsius et in gloria misericordiæ ipsius, ut et nos neminem timeamus; omnes audivimus, omnes faciamus, omnes cum nostro adversario concordemus.

6. Putate me citharœdum esse [1]; quid vobis possum amplius canere? Ecce psalterium fero, decem chordas habet : hoc vos paulo ante cantastis, antequam inciperem loqui; chorus meus vos fuistis.

CAPUT V.—Nonne vos paulo ante cantastis, *Deus, canticum novum cantabo tibi, in psalterio decem chordarum psallam tibi* (*Psal.* CXLIII, 9)? Ipsas decem chordas modo percutio. Quare amara est vox psalterii Dei? *Psallam tibi in psalterio decem chordarum.* Non vobis hoc canto, quod vos non faciatis. Decalogus enim Legis decem præcepta habet : quæ decem præcepta sic sunt distributa, ut tria pertineant ad Deum, septem pertineant ad homines. Tria ad Deum, quæ jam dixi: Unus est Deus noster, ei nullam similitudinem [2] debemus facere, et non fornicari post Deum, qui unus est : quia Deus [3] et Christus Filius Dei unum est cum Patre. Et ideo non debet a nobis accipi in vanum, ut putemus eum factum, id est, creaturam aliquam, per quem facta sunt omnia : quia ipse unus Deus, Pater est et Filius et Spiritus sanctus. In Spiritu sancto, hoc est, in dono Dei, requies nobis sempiterna promittitur. Inde modo pignus accepimus. Sic enim dicit Apostolus : *Qui dedit nobis pignus Spiritum* [1] (II *Cor.* I, 22). Si pignus accepimus, ut incipiamus in Domino et in Deo nostro tranquilli esse, ut simus in Deo nostro mites, simus in Deo patientes; erimus etiam in illo unde pignus accepimus, in æternum quieti; quod erit sabbatum sabbatorum, propter ipsam requiem pertinentem ad donum Spiritus sancti. Tertium itaque præceptum de sabbato, quod diximus, quod carnaliter Judæi celebrant, nos spiritualiter agnoscamus. Nam quia Spiritus sanctus dicitur [2], propterea septimum diem sanctificavit Deus, quando fecit omnia opera sua, sicut in Genesi scriptum legimus. Non ibi habes nominatam sanctificationem, nisi illo die ubi dicitur, *Requievit Deus ab operibus suis.* Non enim fatigatus erat Deus, ut diceretur, *Requievit Deus ab operibus suis* (*Gen.* II, 3) : sed in illo verbo tibi laboranti requiem promisit; ut quia fecit omnia bona valde, et sic dicitur, *Requievit Deus*, intelligas etiam te post bona opera requieturum, et sine fine requieturum. Nam omnia superiora quæ dicta sunt, id est, dies superiores habent vesperam : septimus iste dies non habet vesperam, ubi Deus sanctificavit requiem. Dicitur ibi, Factum est mane, ut inciperet ipse dies. Non dictum est, Factum est vespere, ut finiretur dies : sed dictum est, Factum est mane, ut fieret sine fine dies. Sic incipit ergo requies nostra, quasi mane : sed non finitur, quia in æternum vivemus. Ad hanc spem quidquid facimus si facimus, sabbatum observamus. Ipsa est tertia chorda hujus decalogi, id est, psalterii decachordi : in tribus enim chordis ad Deum pertinent præcepta.

CAPUT VI. — 7. Si diceretur nobis, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua*, et de proximo nostro nihil diceretur, non esset decachordum, sed trichordum. Quia vero addidit Dominus, *Et diliges proximum tuum tanquam te ipsum;* et contexuit dicens, *In his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37-40) : tota Lex in duobus præceptis est, in dilectione Dei et dilectione proximi; ad duo itaque præcepta, id est, ad dilectionem Dei et proximi pertinet decalogus. Ad primum præceptum tres chordæ pertinent, quia Deus est Trinitas. Ad alterum vero præceptum, id est, ad dilectionem proximi, septem chordæ : quomodo vivatur inter homines. Nam ipse numerus septenarius, tanquam septem chordarum, incipit ab honore parentum : *Honora patrem tuum et matrem tuam* (*Exod.* XX, 12). Ad parentes enim suos

[1] Duo Mss. : *Putate me diem dedisse, putate me citharœdum esse*, etc.
[2] Plerique Mss., *et nullam similitudinem.*
[3] Sic Mss. Editi vero, *qui Deus.*
(a) Hinc facile intelligas sermonem ab Augustino habitum esse in aliena ecclesia, forte apud Carthaginenses : certe quidem apud homines ludis deditos et spectaculis, a quibus passim revocat infra.

[1] Pauciores Mss. : *Spiritus.*
[2] Editi : *Spiritus sanctus septiformis dicitur.* Vox, *septiformis*, abest a manuscriptis et abesse debet, quando hic docet Augustinus tertium præceptum de sabbati requie pertinere ad Spiritum sanctum, atque septimum diem, quod sabbatum est, idcirco sanctificatum fuisse a Deo, quia spiritus dicitur sanctus.

homo aperit oculos, et hæc vita ab eorum amicitia sumit exordium. Quisquis autem suis parentibus non defert honorem, quibus parere[1] poterit? *Honora patrem tuum et matrem tuam.* Et dicit Apostolus: *Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum* (*Ephes.* VI, 2). Quomodo *primum*, quando quartum est mandatum, nisi quia in septenario numero est primum? Ad dilectionem proximi primum est in altera tabula. Nam ideo duæ tabulæ Legis datæ sunt. Deus enim famulo suo Moysi in monte duas tabulas dedit, in quibus duabus tabulis lapideis conscripta erant decem præcepta Legis (*Exod.* XXXI, 18) (quod est psalterium decem chordarum); tria in una tabula ad Deum pertinentia, septem in altera tabula ad proximum. In altera ergo tabula primum est, *Honora patrem tuum et matrem tuam.* Secundum, *Non mœchaberis.* Tertium, *Non occides.* Quartum, *Non furaberis.* Quintum, *Non falsum testimonium dices.* Sextum, *Non concupisces uxorem proximi tui.* Septimum, *Non concupisces rem proximi tui.* Hæc jungamus illis tribus ad dilectionem Dei pertinentibus (*Id.* XX, 1-17), si in psalterio decem chordarum volumus cantare canticum novum.

CAPUT VII.—8. Attendat enim Charitas vestra, ut dicam quod Dominus suggerit. Accepit Legem populus Judæorum istam in decalogo: non observavit. Et quicumque obtemperabant, timore obtemperabant pœnæ, non amore justitiæ: portabant psalterium, non cantabant. Cantanti enim voluptas est, timenti onus est. Ideo vetus homo aut non facit, aut timore facit; non amore sanctitatis, non delectatione castitatis[2], temperantiæ, charitatis, sed timore. Vetus enim homo est; et vetus homo canticum vetus cantare potest, non novum. Ut autem cantet canticum novum, sit novus homo. Quomodo autem possit esse novus homo, audi, non me, sed Apostolum dicentem, *Exuite, vos, veterem hominem, et induite novum.* Et ne quis putaret, cum dixit, *Exuite, vos, veterem hominem, et induite novum;* aliquid deponendum esse et aliquid accipiendum, cum de mutando præciperet homine, subjecit et ait, *Quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem* (*Ephes.* IV, 22-25). Hoc est quod ait, *Exuite veterem hominem, et induite novum:* hoc dixit, Mutate mores. Sæculum diligebatis, Deum diligite: nugatoria iniquitatis, temporales voluptates diligebatis; proximum diligite. Si dilectione facitis, canticum novum cantatis: si timore facitis, facitis tamen; portatis quidem psalterium, sed nondum cantatis: si autem nec hoc facitis, projicitis ipsum psalterium. Melius est vel portare, quam projicere: sed rursus, melius cum voluptate cantare, quam cum onere portare. Nec pervenit ad canticum novum, nisi jam cum voluptate cantans. Nam qui portat cum timore, adhuc in vetustate est[3]. Et quid est quod dico, fratres, attendite. Non concordavit cum adversario suo, qui cum timore adhuc facit: timet enim ne veniat Deus, et damnet illum. Nam nondum delectat castitas, nondum illum delectat justitia; sed judicium Dei formidans, a factis temperat: non concupiscentiam ipsam damnans, quæ sævit in eo. Nondum illum delectat quod bonum est: nondum ibi habet suavitatem, ut cantet canticum novum; sed de vetustate pœnas timet: nondum concordavit cum adversario.

CAPUT VIII. — 9. Tales enim homines, plerumque supplantantur tali cogitatione, ut dicant sibi: Si fieri posset, non nobis minaretur Deus, non talia per Prophetas suos diceret, quæ homines deterrerent; sed antequam[1] veniret, daret omnibus indulgentiam, ignosceret omnibus, postea veniret, neminem mitteret in gehennas. Jam quia iniquus est, iniquum vult Deum. Vult te Deus facere similem sui, et conaris tu Deum facere similem tui. Placeat tibi ergo Deus qualis est, non qualem illum esse vis. Perversus enim es, et talem vis Deum qualis es, non qualis est. Si autem placeat tibi qualis est, corrigeris, et diriges in eam regulam cor tuum, a qua nunc alienus distortus es. Placeat tibi Deus qualis est, ama qualis est: non te ipse amat qualis es, sed odit te qualis es. Ideo tui miseretur, quia odit te qualis es, ut faciat te qualis nondum es. Faciat te, dixi, qualis nondum es. Nam illud tibi non promittit, quia faciet te qualis est. Nam eris qualis est, sed ad quemdam modum; id est, imitator Dei velut imago, sed non qualis imago est Filius. Nam etiam imagines in hominibus diversæ sunt. Filius hominis habet imaginem patris sui, et hoc est quod pater ejus, quia homo est sicut pater ejus. In speculo autem imago tua non hoc est quod tu. Aliter est enim imago tua in filio, aliter in speculo: in filio est imago tua secundum æqualitatem substantiæ; in speculo autem quantum longe est a substantia, et tamen est quædam imago tua, quamvis non talis, qualis in filio tuo secundum substantiam. Sic in creatura, non hoc est imago Dei, quod est in Filio, qui hoc est quod Pater, id est, Verbum Dei per quod facta sunt omnia. Recipe ergo similitudinem Dei, quam per mala facta amisisti. Sicut enim in nummo imago imperatoris aliter est, aliter in filio: nam imago et imago est; sed aliter impressa est in nummo, aliter in filio, aliter in solido aureo imago imperatoris: sic et tu nummus Dei es, ex hoc melior, quia cum intellectu et cum quadam vita nummus Dei es, ut scias etiam cujus imaginem geras, et ad cujus imaginem factus sis: nam nummus nescit se habere imaginem imperatoris. Ergo ut dicere cœperam, odit te Deus qualis es, sed amat te talem qualem te esse vult: et ideo ille te ut muteris hortatur. Concorda cum illo, et incipe primo bene velle, et odisse te qualis es: hoc sit tibi initium concordiæ cum sermone Dei, ut incipias primo tu odisse te qualis es. Cum cœperis et tu odisse te talem qualis es, sicut te talem odit Deus, incipis jam ipsum diligere Deum qualis est.

[1] Am. Er. et Mss., *parcere*. Sic etiam Lugd. ius.
[2] Plerique Mss., *dilectione castitatis.* Vox tres Mss., *non temperantia charitatis.* Lov., *non temperantiæ*, etc. Sequimur Am. Er. et plures Mss.
[3] Mss., *adhuc in vetere est.*

[1] Particula *antequam*, abest ab Am. et a Ms.

10. Ægrum attendite. Æger ægrotantem se odit qualis est: inde incipit concordare cum medico. Quia et medicus odit eum qualis est: nam ideo vult sanum esse, quia odit eum febrientem: et est medicus febris persecutor, ut sit hominis liberator. Sic avaritia, sic libido, sic odium, concupiscentia, luxuria, sic nugacitas spectaculorum, febres sunt animæ tuæ, debes illas odisse cum medico: ita concordas cum medico, niteris cum medico, et libenter audis quod jubet medicus, libenter facis quod jubet medicus, et proficiente jam sanitate incipiunt etiam delectare præcepta. Quam onerosus est cibus ægris quando reficiuntur: et pejorem horam deputant ægri refectionis suæ, quam suæ accessionis; et tamen cogunt se concordantes cum medico, et quamvis inviti et obluctantes vincunt se ut aliquid accipiant. Quanta aviditate sani majora percepturi sunt, unde ægri minora vix accipiunt? Sed unde hoc factum est? Quia oderant febrem suam, et cum medico concordaverunt, et simul persequebantur febrem medicus et ægrotus. Cum ergo et nos talia dicimus, non odimus nisi febres vestras: imo in nobis ipse sermo Dei febres vestras odit [1], cum quo concordare debetis. Nam nos quid sumus, nisi liberandi vobiscum, sanandi vobiscum?

CAPUT IX. — 11. Modo non me intueamini, sed sermonem Dei. Nolite irasci medicamento vestro; non inveni enim aliud qua transirem. Veni ad quintam chordam homo, qui tango psalterium decem chordarum; numquid prætermissurus eram quintam? Imo assidue percussurus. In illa enim video jacere totum pene genus humanum, in illa video plus laborare [2]. Ipsam percutiendo quid dico? Nolite mœchari post uxores vestras, quia non vultis ut mœchentur post vos uxores vestræ. Nolite ire vos, quo eas sequi non vultis. Sine causa vos excusare conamini, quando dicitis: Numquid eo ad uxorem alienam? Ad ancillam meam eo. Vis ut dicat uxor tua tibi: Numquid eo ad virum alienum? Ad servum meum eo. Dicis: Non est uxor aliena, ad quam vado. Numquid vis dicatur tibi: Non est vir alienus, ad quem vado? Absit ut dicat hoc illa. Melius enim dolet te, quam imitatur te. Illa enim casta et sancta femina et vere christiana, quæ dolet fornicantem virum, et non dolet propter carnem, sed dolet propter charitatem; non ideo non vult ut facias, quia et ipsa non facit, sed quia tibi non expedit. Nam si propterea non facit, ut tu non facias; si feceris, faciet. Si autem Deo illud debeat, si Christo illud debeat quod tu exigis, et ideo reddat, quia jubet ille; etsi fornicatur vir, castitatem femina illa Deo exhibet. Christus enim loquitur in cordibus bonarum feminarum, loquitur intus ubi non audit vir, quia nec dignus est, si talis est: loquitur ergo ille interius, et dicit, et filiam suam consolatur hujusmodi verbis: De injuriis viri tui torqueris, quid tibi enim fecit? Dole; sed ipsum noli imitari, ut male facias, sed ipse te imitetur in bono. Nam in eo quod male facit, noli eum putare caput tuum, sed me Deum tuum [1]. Nam si et in eo quod male facit caput est, et secuturum est corpus caput suum; eunt ambo per præceps. Ut autem non sequatur malum caput suum, teneat se ad caput Ecclesiæ Christum: huic debens castitatem suam, huic deferens honorem suum, absens sit vir, præsens sit vir, non peccat illa; quia nunquam est absens, cui debet ut non peccet.

12. Hæc ergo, fratres mei, facite, ut possitis concordare cum adversario. Nec amara sunt quæ dico, aut si amara sunt, curant. Potio ista si amara est, accipiatur: quia in periculo sunt viscera, amara est, bibatur. Melius est modica amaritudo in faucibus, quam æternum tormentum in visceribus. Mutate ergo vos. Quicumque non faciebatis hoc bonum castitatis, jam facite. Nolite dicere: Non potest fieri. Fœdum est, fratres mei, turpe est, ut vir dicat non posse fieri quod facit femina. Scelus est, ut vir dicat: Non possum. Quod potest femina, vir non potest? Quid enim, illa carnem non portat? Prior a serpente decepta est. Castæ uxores vestræ ostendunt vobis fieri posse quod non vultis facere, et dicitis fieri non posse! Sed forte dices, ideo illam facilius facere posse, quia multa illi custodia est, legis præceptum, diligentia maritalis, terror etiam legum publicarum; est etiam verecundiæ et pudoris illius magnum munimentum. Multæ custodiæ faciunt feminam castiorem, virum castum faciat ipsa virilitas. Nam ideo mulieri major custodia, quia major infirmitas. Illa erubescit viro, tu non erubescis Christo? Tu liberior, quia fortior: quia facile vincis, ideo tibi commissus es. Super illam et diligentia viri, et terror legum, et consuetudo morum, et verecundia major: et Deus super te, tantum Deus. Invenis enim facile pares viros, quibus non timeas erubescere, quia faciunt illud multi. Et tanta est perversitas generis humani, ut aliquando metuendum sit ne castus erubescat inter impudicos. Ideo non cesso tangere quintam istam chordam, propter ipsam perversam consuetudinem et labem totius, ut dixi, generis humani. Si quis inter vos faciat homicidium, quod avertat Deus, pellere illum vultis de patria, et continuo, si fieri potest, excludere. Si quis faciat furtum, odistis illum, nec videre vultis. Si quis dicat falsum testimonium, abominamini, nec vobis homo videtur. Si quis concupiscat alienas res, raptor et injustus deputatur. Si quis volutatur cum ancillis suis, amatur, blande accipitur; convertuntur vulnera in joca. Si quis autem existat qui dicat se castum, non facere adulterium, notum autem sit quod non faciat; erubescit accedere ad illos non sui similes, ne insultent, ne irrideant, ne dicant non esse virum. Ad hoc delapsa est humana perversitas, ut vir habeatur victus a libidine, et vir non habeatur victor libidinis. Triumphantes exsultant, et non sunt viri: jacent prostrati, et viri sunt? Si spectares, ille tibi videretur fortior [2], qui jaceret sub bestia, quam qui perimeret bestiam?

[1] Sic Mss. Editi vero ferebant, *imo in nobis ipsis sermo Dei febres nostras odit.*
[2] Cisterciensis Ms., *debeo plus laborare.*

[1] Editi, *sed time me Deum tuum.* Verbum, *time*, abest a Mss.
[2] Am.: *si spectabas in amphitheatro, si exspectabas, ut ille tibi videretur fortior*, etc.

13. Sed quia dissimulatis a pugna interiore [1], et delectant vos pugnæ exteriores, ideo non vultis pertinere ad canticum novum; ubi dicitur, *Qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum* (*Psal.* CXLIII, 1). Est enim bellum quod secum agit homo, dimicans contra concupiscentias malas, frenans avaritiam, elidens superbiam, suffocans ambitionem, trucidans libidinem. Has pugnas facis in occulto, et non vinceris in aperto. Ad hoc docentur manus vestræ ad prælium, et digiti vestri ad bellum. Non est hoc in spectaculis vestris. In illis spectaculis non id est venator, quod citharista; aliud agit venator, aliud citharista : in spectaculo Dei unum est. Tange easdem decem chordas, et feras occides, utrumque simul facis. Tangis primam chordam, qua unus colitur Deus; cecidit bestia superstitionis. Tangis secundam, qua non accipis nomen Domini Dei tui in vanum; cecidit bestia erroris nefandarum hæresum, quæ id putaverunt. Tangis tertiam chordam, ubi pro spe futuræ quietis facis quidquid facis; interficitur crudelior cæteris bestiis amor sæculi hujus. Propter amorem enim sæculi hujus laborant homines in omnibus negotiis : tu autem in omnibus bonis operibus tuis labora, non propter amorem sæculi hujus, sed propter sempiternam requiem quam promittit Deus. Vide quomodo utrumque simul facis, et chordas tangis, et bestias occidis, id est, et citharista es et venator. Non vos delectant [2] talia spectacula, ubi non promeremur oculos editoris, sed oculos Redemptoris? *Honora patrem tuum et matrem tuam :* tangis quartam chordam, ut honorem parentibus deferas; cecidit bestia impietatis. *Non mæchaberis :* tangis quintam chordam; cecidit bestia libidinis. *Non occides :* tangis sextam chordam; cecidit bestia crudelitatis. *Non furtum facies :* tangis septimam chordam; cecidit bestia rapacitatis. *Non falsum testimonium dices :* tangis octavam chordam; cecidit bestia falsitatis. *Non concupisces uxorem proximi tui :* tangis nonam chordam; cecidit bestia adulterinæ cogitationis. Aliud est enim non facere aliquid tale præter uxorem, aliud non appetere alienam uxorem. Ideo duo præcepta sunt, *Non mæchaberis*, et, *Non concupisces uxorem proximi tui. Non concupisces rem proximi tui :* tangis decimam chordam; cecidit bestia cupiditatis. Ita cadentibus omnibus bestiis securus et innocens in Dei dilectione et humana societate versaris. Tangens chordas decem, quot bestias occidis? Nam multa capita sunt sub istis capitibus. In singulis chordis non singulas bestias, sed greges interficis bestiarum. Sic ergo canticum novum cum amore, non cum timore cantabis.

CAPUT X. — 14. Noli dicere tibi, quando forte luxurianter aliquid vis agere : Uxorem non habeo, facio quod volo; non enim post uxorem meam pecco. Jam nosti pretium tuum, jam nosti quo accedis, quid manduces, quid bibas; imo quem manduces, quem bibas. Abstine te a fornicationibus. Ne forte mihi dicas : Ad fornicem vado, ad meretricem pergo, ad prostitutam eo : nec illud præceptum violo, quo dictum est, *Non mæchaberis*; quia uxorem nondum habeo, nec post illam aliquid facio : nec illud præceptum violo, ubi dictum est, *Non concupisces uxorem proximi tui*. Qui ad publicam vado, in quod præceptum incurro? Non invenimus chordam, quam tangamus? non invenimus chordam? Quo nervo ligemus fugitivum istum? Non fugiat [1], habet unde ligetur : sed amet, et non erit ligamentum, sed ornamentum. Non enim ligamentum, sed ornamentum in ipsis decem chordis invenimus. Decem enim præcepta ad duo illa referuntur, sicuti audivimus, ut diligamus Deum et proximum : et duo illa ad unum illud. Unum est autem, *Quod tibi fieri non vis, alii ne feceris* (*Tob.* IV, 16). Ibi continentur decem, ibi continentur duo.

15. Sed dicis : Furtum si faciam, id facio quod pati nolo : si occidam, id facio quod ab altero pati nolo : si parentibus meis honorem non deferam, quando volo ut deferatur mihi a filiis meis, id facio quod pati nolo : si sim mœchus et aliquid tale moliar, id facio quod pati nolo; nam si quis interrogetur, dicit, Nolo ut uxor mea tale aliquid faciat : si concupisco uxorem proximi mei, nolo quisquam concupiscat meam; id facio quod pati nolo : si concupisco rem proximi mei, nolo ut auferatur mea; id facio quod pati nolo : cum vero ad meretricem eo, cui facio quod pati nolo? Quod gravius est, ipsi Deo. Intelligat Sanctitas vestra. Etenim, *Quod fieri tibi non vis, alii ne feceris*, ad duo præcepta pertinet. Quomodo pertinet ad duo præcepta? Si homini non feceris quod pati non vis ab homine, ad proximi præceptum pertinet, ad dilectionem proximi, ad septem chordas : si autem quod non vis pati ab homine, ipsi Deo vis facere, quid est hoc? non facis alteri quod pati non vis? Charior tibi factus est homo quam Deus? Ergo quomodo, inquit, facio ipsi Deo? Corrumpis te ipsum. Et unde injuriam facio Deo, quia corrumpo me ipsum? Unde facit tibi injuriam, qui voluerit forte lapidare tuam tabulam pictam, in qua tabula imago tua est in domo tua inaniter posita ad vanum honorem tuum, nec sentiens, nec loquens, nec videns? Si quis illam lapidet, nonne in te id contumelia est? Cum vero imaginem Dei, quod es tu, corrumpis in te per fornicationes et per diffluentias libidinis; attendis quia ad nullius uxorem accessisti, attendis quia post uxorem tuam nihil fecisti, quia uxorem non habes; et non attendis per libidines et illicitas fornicationes cujus imaginem violasti? Postremo Deus qui scit quid tibi utile sit, qui vere sic suos servos gubernat ad utilitatem illorum, non ad suam; non enim indiget servis quasi ad adjutorium, sed tu indiges Domini auxilio : ipse ergo Dominus qui scit quid tibi sit utile, uxorem concessit, nihil amplius. Hoc jussit, hoc præcepit, ne per illicitas voluptates corruat templum ejus, quod esse cœpisti. Numquid hoc ego dico? Apostolum audite : *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* Hoc

[1] Plures Mss., *ad pugnam introire.*
[2] Sic Am. et aliquot Mss. At Er.: *Non nos delectant.* Lov.: *Non nos delectent.*

[1] Pauciores Mss., *Non habemus quo nervo ligemus fugitivum istum, ut non fugiat.* Am., *Non fugiet.* Paulo post Er. et plures Mss., *sed amet te. Non enim ligamentum*, etc., omissis verbis, *et non erit*, etc. At Lov., *sed amet se, et non erit*, etc. Denique Am. caret particula, se,

dicit Christianis, hoc dicit fidelibus : *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus* (I *Cor.* III, 16, 17)? Videtis quomodo minatur? Non vis corrumpi domum tuam, quare corrumpis domum Dei? Certe facis [1] alicui quod pati non vis. Non est ergo qua evadatur : tenetur ille, qui se teneri non putabat. Omnia enim peccata hominum, aut ad corruptelam pertinent flagitiorum, aut ad facinora nocendi. Quia Deo nocere non potes in facinoribus, in flagitiis eum offendis, in corruptelis eum offendis, in te illi facis injuriam. Facis enim injuriam gratiæ ipsius, domui [2] ipsius.

16. Servum si haberes, velles ut serviret tibi servus tuus : servi tu meliori Domino Deo tuo. Servum tuum non tu fecisti, et te et servum tuum ille fecit : vis ut tibi serviat cum quo factus es, et non vis servire ei a quo factus es? Ergo cum vis ut serviat tibi servus tuus homo, et tu non vis servire Domino Deo tuo, facis Deo quod tu pati non vis. Ergo illud unum præceptum continet duo, illa duo continent decem, illa decem continent omnia. Cantate ergo in psalterio decem chordarum canticum novum. Ut autem cantetis canticum novum, estote homines novi. Diligite justitiam : habet pulchritudinem suam. Ideo non vultis illam videre, quia aliud amatis. Nam si aliud non amaretis, eam utique videretis. Quare illam videtis [3], quando illam exigitis? Quare laudas fidem, quando illam exigis de servo tuo? Quam pulchra res fides! Sed tunc pulchra est, quando de servo exigitur; tunc videtur, quando ab altero expetitur : quando de te exigitur, non videtur. Aurum vides, fidem non vides. Sicut lucet aurum ad oculos corporis, sic lucet fides ad oculos cordis. Aperis ad illam oculos cordis, quando vis ut exhibeat illam tibi servus tuus. Si tibi illam exhibuerit, laudas servum, et prædicas eum, et dicis : Præclarum servum habeo, magnum servum habeo, fidelem servum habeo. Quod laudas in servo, non exhibes Domino : et eo sceleratius, quia vis ut meliorem habeas tu servum, quam te Deus. Jubet Deus servo tuo, ut bonus sit erga te. Quomodo jubet uxori tuæ, ut etsi tu mœchaberis, non mœchetur : sic jubet servo tuo, ut etsi tu non servis Domino tuo, serviat tibi. Sed hoc totum vide ut ad admonitionem tuam valeat, non ad perniciem tuam. Etenim servus ille quod tibi servit indigno digne, id est, quod indigno tibi bene servit, et fideliter servit, et pure te diligit, Deo debet, non tibi. Justum est ergo, ut et tu attendas quia sub Domino es, ad quem et ille attendit, ut serviat tibi. Imple ergo quod dictum est, *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris* (*Tob.* IV, 16). Sed ipsum alii cum dicis, utrumque attende et proximum et Deum. Canta in psalterio decem chordarum, canta canticum novum : concorda cum sermone Dei, cum est tecum in via. Concorda cum adversario tuo cito, ne cum discordia venias ante judicem. Si facis quod audis, concordasti cum eo : si autem non facis, rixaris cum eo, et nondum composuisti quousque facias.

CAPUT XI. — 17. Ut autem concordetis, abstinete vos a detestabilibus corruptelis et a detestabilibus inquisitionibus, a mathematicis, ab aruspicibus, a sortilegis, ab auguribus, a sacrilegiis [1]; abstinete vos, quantum potestis, a nugatoriis spectaculis. Si quæ delectationes sæculi subrepunt in animam; exercete vos in misericordia, exercete vos in eleemosynis, in jejuniis, in orationibus. His enim purgantur quotidiana peccata, quæ non possunt nisi subrepere in animam, propter fragilitatem humanam. Noli illa contemnere, quia minora sunt; sed time, quia plura sunt. Attendite, fratres mei. Minuta sunt, non sunt magna. Non est bestia quasi leo, ut uno morsu guttur frangat : sed et plerumque bestiæ minutæ multæ necant. Si projiciatur quisquam in locum pulicibus plenum, numquid non moritur ibi? Non sunt quidem majores : sed infirma est natura humana, quæ etiam minutissimis bestiis interimi potest. Sic et modica peccata : attenditis quia modica sunt; cavete, quia plura sunt. Quam minutissima sunt grana arenæ : si arenæ amplius in navem mittatur, mergit illam ut pereat. Quam minutæ sunt guttæ pluviæ : nonne flumina implent, et domos dejiciunt? Ergo ista nolite contemnere. Sed dicturi estis : Et quis potest sine istis? Ne hoc diceres (quia vere nemo potest [2]), Deus misericors videns nostram fragilitatem, posuit contra remedia. Quæ sunt remedia? Eleemosynarum, jejuniorum, orationum : ipsa sunt tria. Ut autem verum dicas in oratione, perfectæ implendæ sunt eleemosynæ. Quæ sunt perfectæ eleemosynæ? Ut ex quo tibi abundat, des ei qui non habet; et cum te lædit aliquis, ignoscas illi.

18. Sed ne putetis, fratres, quia facienda sunt quotidie adulteria, et eleemosynis quotidianis mundanda sunt. Ad illa majora scelera non sufficiunt quotidianæ eleemosynæ, ut ea mundent. Aliud est ubi mutes vitam, aliud est ubi toleres vitam. Illa mutanda est [3] : si mœchus eras, noli esse mœchus : si fornicator eras, noli fornicari : si homicida, noli esse homicida : si ibas ad mathematicum et ad cæteras pestes sacrilegas, jam desine. Arbitraris hæc, nisi fieri desinant, quotidianis eleemosynis posse mundari? Illa dico quotidiana peccata, quæ aut per linguam facile committuntur, ut est verbum durum, aut cum labitur aliquis in risum immoderatum, aut in hujusmodi nugas quotidianas. In ipsis concessis peccata sunt. Cum ipsa uxore si exceditur concumbendi modus procreandis liberis debitus, jam peccatum est. Ad hoc etenim ducitur uxor : nam id etiam tabulæ indicant, ubi scribitur, Liberorum procreandorum causa. Quando tu uti uxore amplius quam necessitas procreandorum liberorum cogit, volueris, jam peccatum est : et ipsa talia peccata quotidianæ eleemosynæ mundant. In ipsis alimentis, quæ utique concessa sunt, si forte excedis modum, et amplius accipis quam necesse est, peccas.

[1] Am. Er. et Germanensis Ms., *certe non facis.*
[2] Mss., *dono.* Am., *domo.*
[3] Lov., *non videtis.* Abest., *non*, ab editis aliis et a Mss.

[1] Sic Am. et Mss. At Er. et Lov., *a sacrilegis.*
[2] Ita nonnulli Mss. Alii vero cum Er., *quæ habere nemo potest.* Lov., *quæ habere nemo non potest.*
[3] Aliquot Mss., *Illa vitanda est.*

Quotidiana sunt ista quæ dico : sed tamen peccata sunt; et non sunt levia, quia plura. Quia vero quotidiana et plurima, timenda est ruina multitudinis, etsi non magnitudinis. Talia peccata dicimus, fratres, quotidianis eleemosynis posse mundari. Sed facite eleemosynas, et nolite cessare. Attendite vitam vestram quotidianam ipsis peccatis scaturientem, minutis ipsis dico.

CAPUT XII. — 19. Et cum facis eleemosynam, non superbe facias, nec sic ores quemadmodum ille Pharisæus. Sed tamen quid ibi dixit? *Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæcumque possideo* (*Luc.* XVIII, 12). Et nondum fusus erat sanguis Domini. Tantum pro nobis pretium accepimus, et saltem nec tantum erogamus, quantum Pharisæus. Et habes alio loco aperte dicentem Dominum, *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum* (*Matth.* V, 20). Ergo illi dant decimas; tu si centesimam dederis, aliquid magnum te fecisse gloriaris. Attendis enim quid alius non faciat, non quid te jubeat Deus facere. Metiris te de comparatione pejoris, non de jussione melioris. Non quia ille nihil facit, ideo tu magnum aliquid facis : sed quia gaudetur [1] ad quædam minima opera vestra (quia tanta est sterilitas vestra, ut ad modica gaudeatur), quasi securi vobis blandimini de minimis granis eleemosynarum, et acervos obliviscimini peccatorum. Protulisti forte nescio quid parvum, quod alius aut non habuit, aut non protulit cum haberet. Noli attendere post te quis non faciat, sed quid te jubeat Deus facere. Postremo, quare in istis affectionibus sæcularibus non vobis sufficiunt quos præcessistis, sed vultis esse divites, æquales ditioribus vobis? Non attenditis quantos pauperiores transcenditis : vincere vultis ditiores. Sed in eleemosynis habetur modus. Hic dicitur, Jam usquequo facio? et illic non dicitur, Quantis divitibus ditior sum? Non attenduntur egestates innumerabilium mendicorum, non respiciuntur posteriores multitudines pauperum : sed paucitas præcedentium divitum ante oculos ponitur. Cur in opere bono non attenditur ille Zacchæus, qui dimidium rerum suarum dedit pauperibus (*Luc.* XIX, 8)? Sed optare cogimur. ut attendatur saltem ille Pharisæus, qui omnium quæ possidebat decimas dabat.

20. Noli parcere thesauris caducis, thesauris vanis. Noli sub imagine pietatis augere pecuniam. Filiis meis servo : magna excusatio, Filiis meis servo. Videamus : servat tibi pater tuus, servas tu filiis tuis, filii tui filiis suis, et sic per omnes, et nullus facturus est præcepta Dei. Quare non illi potius impendis omnia, qui te fecit ex nihilo? Qui te fecit, ipse te pascit ex his quæ fecit, ipse pascit et filios tuos. Neque enim melius committis filios tuos patrimonio tuo [2], quam Creatori tuo. Et mentiuntur quidem homines. Mala est [1] avaritia : palliare se volunt nomine pietatis, et dealbare, ut quasi propter filios videantur servare homines, quod propter avaritiam servant. Nam ut noveritis quia sic plerumque contingit, dicitur de quoquam : Quare non facit eleemosynam? Quia servat filiis suis. Contingit ut amittat unum : si propter filios servabat, mittat post illum partem suam. Quare illam tenet in sacculo, et illum relinquit ab animo? Redde illi quod suum est, redde quod illi servabas. Mortuus est, inquit. Sed præcessit ad Deum, pars ipsius pauperibus debetur; illi debetur, ad quem perrexit; Christo debetur, ad ipsum enim perrexit : et ipse dixit, *Qui uni ex minimis istis fecit, mihi fecit; et qui uni ex minimis istis non fecit, mihi non fecit* (*Matth.* XXV, 40, 45). Sed quid dicis? Servo fratribus ipsius. Si viveret ille, non erat cum suis fratribus divisurus? O fides mortua! Mortuus est enim filius tuus? Quidquid dicas, mortuo debes quod vivo servabas. Mortuus est filius meus, sed tamen partem filii mei servo fratribus ipsius. Sic credis quia mortuus est? Si pro illo Christus mortuus non est, mortuus est ipse : si autem est in te fides, vivit filius tuus. Vivit prorsus; non decessit, sed præcessit. Qua fronte venturus es ad filium tuum qui præcessit, cui præcedenti non mittis partem suam in cœlum? An non potest mitti in cœlum? Potest prorsus. Audi ipsum Dominum dicentem, *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo* (*Id.* VI, 20). Si ergo ille thesaurus melius custoditur in cœlo, numquid tunc non mittendus [2] est filio, quando si missus fuerit, non peribit? Tenebitur hic ubi potest perire, non mittitur illuc ubi Christus est custos? Certe ea quæ hic tenes, et non vis mittere post filium tuum, quibus commendas? Actoribus tuis commendas illius partem qui præcessit, et Christo non commendas ad quem præcessit? An idoneus est tibi procurator tuus, minus idoneus Christus?

CAPUT XIII. — 21. Videtis, fratres, quia mendacium est quod dicunt homines, Filiis meis servo. Mendacium est, fratres mei, mendacium est : avari sunt homines. Vel sic certe cogantur confiteri quod nolunt, cum erubescunt tacere quod sunt : fundant, vomant in confessione quod portant. Pectus premitur crapula iniquitatis; evomat eam confessio : sed non canino more redeatur ad vomitum. Estote christiani. Valde parum est vocari christianos. Quanta donatis histrionibus? quanta donatis venatoribus? quanta turpibus personis? Donatis eis qui vos occidunt. Per ipsas enim exhibitiones voluptatum interficiunt animas vestras : et insanitis quis plus donet. Si insaniretis quis plus servet, non essetis ferendi. Quis plus servet insanire, avaritiæ est : quis plus donet insanire, profusionis est. Nec avarum te Deus, nec profusum vult. Collocare te vult quæ habes, non projicere. Certatis quis vincat in pejus, non datis

[1] Sic Am. Er. et Mss. At Lov., *gaudetis.* Et paulo infra, *ut ad modica gaudeat.*

[2] Sic potiores Mss. At Lov., *filiis tuis patrimonium tuum.*

[1] Hic apud Lov. additur, *inquiunt*; quod ab Am. Er. et Mss. abest.

[2] Sic Mss. Editi vero, *tunc mittendus*; sublata particula, *non.*

quis sit pejor. Et dicitis : Christiani sumus. Ad favorem populi projicitis res vestras, contra jussa Christi [1] tenetis res vestras. Ecce non jubet Christus, rogat Christus, eget Christus. *Esurivi*, dicit Christus, *et non dedistis mihi manducare* (*Matth.* xxv, 42). Egere voluit propter te, ut haberes ubi seminares terrena quæ dedit, et meteres vitam æternam. Nolite pigri esse et male securi. Mores emendate, peccata redimite. Et cum hæc feceritis, Deo gratias agite, a quo accepistis bene vivere. Et sic ei gratias agite, ut non insultetis his qui nondum bene vivunt; sed eos ipsos moribus vestris hortemini. Hæc faciendo, habetis perfectam, quantum in hac vita potest, justitiam. Conversantes in bonis operibus, in orationibus, in jejuniis, in eleemosynis propter minuta peccata, et abstinendo vos ab illis magnis peccatis, concordatis cum adversario : et securi dicitis in oratione, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Id.* vi, 12). Habetis enim quod quotidie vobis dimittatur, qui habetis quod quotidie dimittatis. Sic ambulando securi in via non timebitis latrocinia diaboli : quia Christus viam et stratam magnam se ipsum fecit, per quam ducit ad patriam. Omnis ibi securitas, omnis quies : ubi et ipsa misericordiæ opera cessabunt, quia nulla ibi erit indigentia miserorum. Erit ergo illic sabbatum sabbatorum; ut quod hic desideramus, ibi inveniamus. Amen.

SERMO X (*a*).

De judicio Salomonis inter duas mulieres meretrices.

1. *Rei gestæ narratio.* Inter duas mulieres certantes de parvulo filio mirabile judicium Salomonis prædicat Scriptura Regnorum. Scriptum est enim : *Tunc apparuerunt duæ mulieres meretrices regi Salomoni, et steterunt in conspectu ejus, et dixit mulier una : Animadverte, domine, ego et mulier hæc habitabamus in domo una, et peperi in domo, et contigit die tertio postquam peperi, peperit etiam hæc mulier filium; et eramus in uno, et non erat quisquam nobiscum præter ambas nos in domo : et mortuus est filius mulieris hujus per noctem, mox dormivit super eum; et surrexit media nocte, et tulit filium meum ab ascellis meis, et collocavit in sinu suo, et filium suum mortuum in sinu meo; et surrexi mane dare lac filio meo, et ille erat mortuus : consideravi eum mane, et ecce non erat filius meus quem peperi. Et dixit mulier illa alia : Non, sed filius meus est qui vivit, filius autem tuus qui mortuus est. Et ipsa dixit : Non, filius tuus est ille mortuus, et meus filius est qui vivit. Et locutæ sunt in conspectu Regis. Et dixit eis Rex : Tu dicis, Hic est filius meus qui vivit, et filius ejus mortuus est; et tu dicis, Non, sed filius meus vivit, et filius ejus mortuus est. Et ait Rex : Afferte mihi machæram. Et obtulerunt ei machæram in conspectu Regis. Et dixit Rex : Dividite puerum qui vivit, in duas partes, et date dimidium ejus huic, et dimidium ejus huic. Et respondit mulier cujus erat filius qui vivebat, et dixit ad Regem, quoniam conturbata est vulva ejus super filio suo; et dixit : Animadvertite, domine, date ei puerum, et nolite eum morte afficere. Et hæc dixit : Neque mihi, neque huic sit, sed dividite illum. Et respondit Rex, et dixit ei mulieri quæ dixit, Date eum illi, et morte nolite eum afficere; Quia hæc est mater ejus* (III *Reg.* iii, 16, 27). Prudentia quidem Regis divino munere concessa in hoc judicio mirabilis eminet. Non enim decuit, aut oportuit aliam judicare esse matrem pueri, nisi eam quæ illum iterum quodam modo concepit, cum cognovit ablatum; et iterum parturivit, dum a falsa matre defendit; et iterum peperit, dum non permisit occidi. Verumtamen sicut solent divini veteres Libri [1], non solum rei gestæ fidem, sed etiam futuræ insinuare mysterium; consideranda est ista Scriptura, utrum nobis in duabus istis mulieribus significatum aliquid figuratumque demonstret.

2. *Mulieres duæ coram Salomone litigantes de filio, Synagoga et Ecclesia. Sacramentorum vita, Christus.* Et duæ quidem feminæ Synagoga et Ecclesia in prima facie considerationis occurrunt : Synagoga enim filium suum Christum ex Judæis secundum carnem natum occidisse convincitur dormiens, id est præsentis vitæ sequendo lucem, manifestationemque veritatis in verbis Domini non intelligens : verum etiam scriptum est, *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus* (*Ephes* v, 14). Quod vero et duæ et solæ in una domo inhabitabant, non absurde illud significat, quod præter circumcisionem et præputium, nullum in hoc mundo religionis genus inventum est : ut in persona unius mulieris unum genus circumcisorum hominum constituas sub unius Dei et cultu et lege comprehensum; in alterius vero mulieris persona universam præputiorum Gentilitatem idolorum cultui deditam intelligas. Meretrices autem ambæ fuerunt : dicit enim Apostolus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse (*Rom.* iii, 23). Omnis enim anima quæ deserta æternitate veritatis, terrenis sordibus delectatur, fornicatur a Domino. Et de gentili quidem fornicatione veniens Ecclesia manifestum est quod non occiderit Christum : sed quomodo mater Christi etiam ipsa sit, cogitandum est. Attende Evangelium, et audi Dominum dicentem, *Qui fecerit voluntatem Patris mei, hic mater mea, et frater, et soror est* (*Matth.* xii, 50). Ubi ergo dormivit hæc, non ut somno præfocaret, sed tamen ut posset ei mortuus supponi, et vivus auferri? An forte hoc est, quod ipsum sacramentum circumcisionis, quod apud Judæos jam mortuum remanserat, quia totum de illo carnaliter sentiebant : hoc ergo sacramentum

[1] Plerique Mss. omittunt, *Christi*. Et quidam ejus loco habent, *Dei*.

(*a*) Nunc primum prodit ex Mss. Regio, Colbertino et Victorino. In eamdem rem censentur in Possidii Indiculo Sermones duo : alter in cap. 8, sub ipso titulo, « De Judicio « Salomonis, » etc., alter in cap. 3, hac inscriptus ratione, « De duabus mulieribus de parvulo disceptantibus, contra « supra scriptos, » id est, contra Donatistas : quos quidem Schismaticos spectabit historiæ hic propositæ posterior allegoria.

[1] Victorinus Ms., *dici veteres Libri*.

circumcisionis, quod apud Judæos non vivebat, qui occiderant Christum, qui omnium sacramentorum vita est; quoniam in illo vitaliter intelligitur, quod apud Judæos visibiliter celebratur: hoc itaque sacramentum circumcisionis tanquam exanime corpus quidam Judæi volebant persuadere Gentilibus, qui Christo crediderant, sicut in Actibus Apostolorum scriptum est, dicentes non posse eos esse salvos, nisi fierent circumcisi (*Act.* xv, 1)? Persuadebant autem hoc ignorantibus Legem, tanquam in tenebris noctis filium mortuum supponentes. Nec tamen potuit aliquid valere illa persuasio, nisi cum Ecclesiæ Gentium ex aliqua parte stultitiæ somnus obrepsit. Quam videtur quasi dormientem Apostolus excitare, clamans, *O stulti Galatæ, quis vos fascinavit?* et paulo post, *Sic stulti estis*, inquit, *ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini* (*Galat.* III, 1, 3). Tanquam si diceret: Sic stulti estis, ut cum prius habueritis spirituale opus vivum, hoc amisso postea mortuum accipiatis alienum. Ipse quippe Apostolus alibi dicit, *Spiritus vita est propter justitiam;* et alibi, *Sapere autem secundum carnem, mors est* (*Rom.* VIII, 10, 6). His autem atque hujusmodi vocibus illa mater evigilat; et fit ei mane, cum verbo Dei, hoc est, cum Christo, qui oriebatur, hoc est, loquebatur in Paulo, Legis illuminatur obscuritas. Hanc enim illuminavit, cum ait, *Dicite mihi sub Lege volentes esse, Legem non audistis? Scriptum est enim quia Abraham duos filios habuit; unum de ancilla, et unum de libera: sed is qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem; quæ sunt in allegoria. Hæc enim sunt duo Testamenta; unum quidem a monte Sina, in servitutem generans, quod est Agar. Sina enim mons est in Arabia, quæ conjuncta est huic, quæ nunc est Jerusalem: servit enim cum filiis suis. Quæ autem sursum est Jerusalem, libera est* (*Galat.* IV, 21-26). Non ergo mirum, si propter mortua opera, ad eam quæ deorsum est, mortuus; et propter spiritualia, vivus pertinet ad eam quæ sursum est Jerusalem. Quia et inferi deorsum sunt, quo pertinent mortui: superi autem sursum, quo pertinent vivi. Hac illuminatione, tanquam mane facto, intelligit Ecclesia gratiam spiritualem; repellens a se carnale opus Legis, tanquam mortuum alienum; et sibi vindicans vivam fidem, quoniam justus ex fide vivit (*Rom.* I, 17): quam in Patris et Filii et Spiritus sancti nomine consecuta est; et ideo tanquam triduanum filium certa cognoscit, nec eum sibi eripi patitur.

3. *Judæi gratiam christianam sibi debitam falso jactantes.* Nunc clamet illa suum esse Evangelium, tanquam sibi debitum, et per se generatum. Nam hoc dicebant Gentibus in ipsa contentione, qui ex Judæis carnaliter sentientes Christianos se dicere audebant. Tanquam debitum enim justitiæ suæ dicebant venisse Evangelium. Sed non erat eorum, quod spiritualiter non noverant [1]. Quod ergo Christiani vocabantur, alieno nomine gloriantes, tanquam illa de filio quem non ipsa pepererat, etiam contendere audebant [1]; cum ipsi ex operibus Legis excluso intellectu spirituali tanquam de corpore operis sui animam ejecerant, et exstinguentes prophetiæ spiritum vivum, ad carnalia opera sine vita, hoc est, sine intellectu spirituali remanserant; quæ Gentibus etiam supponere cupiebant, et ab eis tanquam vivum filium, nomen auferre Christianum. Quos ita refellit Apostolus, ut tanto minus ad eos pertinere dicat gratiam christianam, quanto magis eam sibi tanquam debitam vindicant, et quasi jure operum suam esse gloriantur. *Ei enim qui operatur*, inquit, *merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, deputatur fides ad justitiam* (*Rom.* IV, 4, 5). Et ideo illos etiam ab eorum numero excludit, qui ex Judæis recte crediderant, et vivam spiritualemque gratiam retinebant. Quas reliquias dicit populi Judæorum salvas factas, cum multitudo isset in perditionem? *Sic ergo et in hoc tempore*, inquit, *reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non est gratia* (*Id.* XI, 5, 6). Ut illi excludantur a gratia, qui tanquam suum proprium, id est, operibus suis debitum et datum Evangelii præmium vindicant: quasi clamante Synagoga, *Meus est Filius.* Sed mentiebatur; acceperat enim eum et ipsa: sed super eum dormiens, id est, superbe sapiens necaverat. Vigilabat autem jam ista mater, et intelligebat, non meritis suis, quia meretrix erat, sed gratia Dei sibi filium esse concessum, opus videlicet evangelicæ fidei, quod in sinu cordis nutrire cupiebat. Itaque illa gloriam hominum quærebat in alieno filio: hæc affectum dilectionis servabat in suo.

4. *Adversus hypocrisim sic certandum, ut caveatur periculum schismatis.* Illud autem inter ambas regale judicium nihil aliud nos admonet, nisi ut pro veritate certemus, et expellamus hypocrisim tanquam falsam matrem, a spirituali Ecclesiæ dono tanquam ab alieno vivo filio; nec patiamur eam dominari concessæ aliis gratiæ, quæ suam custodire non potuit. Sed hoc faciamus defendentes atque certantes non usque ad periculum divisionis. Illa enim sententia judicis, cum jussit parvulum dividi, non est unitatis præcisio, sed probatio charitatis. Salomonis enim nomen, sicut Latini interpretantur, Pacificum est. Rex vero pacificus non dilacerat membra, quæ unitate atque concordia vitalem spiritum continent: sed minando invenit matrem veram, et judicando separat falsam. Si ergo ad hujusmodi tentationem ventum fuerit, ne unitas christianæ gratiæ dividatur, docemur dicere, *Date illi puerum, tantum vivat.* Non enim honorem matris, sed salutem filii, quæ mater vera est quærit. Ubicumque ille fuerit, plus eum possidebit sincera dilectio matris, quam falsæ usurpatio.

5. *Altera duarum mulierum significatio.* Item video significare istas duas mulieres in una domo, duo genera hominum in una Ecclesia: unum eorum in qui-

[1] Duo Mss., *qui spiritualiter tenere non noverant.*

[1] Colbertinus Ms., *audebat.*

bus vera charitas regnat, alterum eorum in quibus simulatio dominatur. Ut ista duo omnino tanquam duas mulieres intueamur, dilectionem et simulationem. Dilectionem quippe simulatio fallaciter imitatur. Et ideo istam cavet Apostolus, cum dicit : *Dilectio sine simulatione* (*Rom.* XII, 9). Quamvis enim habitent in una domo quamdiu reticulum illud evangelicum in mari est, simulque bonos et malos pisces, donec ad littus perducatur, includit (*Matth.* XIII, 47, 48); tamen sua opera singulæ faciunt. Meretrices autem fuerunt ambæ; quia omnes ex cupiditate sæculi convertuntur ad gratiam Dei, nec de prioribus justitiæ meritis vere potest quisquam gloriari. Meretrix autem quod fornicatur, ipsius est : quod habet filium, Dei est. Omnes enim homines ab uno Deo creatore formantur. Nec mirandum est, quod etiam in peccatis hominum Deus bene operatur. Nam etiam de scelere Judæ traditoris Dominus noster salutem humani generis operatus est. Sed hoc interest, quod de cujusque peccato cum aliquid boni Deus fecerit, plerumque id nollet ille peccator : non solum quia cum peccat, non eo peccat animo, qua providentia Deus de peccato ejus operatur justitiam (non enim hoc animo Judas tradidit Christum, quo animo Christus se tradi passus est); sed etiam quia peccati sui eventum, cum in aliquid melius, quod ipse nollet, pervenire cognoverit, dolet potius quam lætatur. Tanquam si venenum aliquis inimico ægrotanti dare cupiens fallatur in specie medicamenti, et aliud pro alio salutare aliquid offerat; fiat et æger sanus Dei beneficio, qui facinus inimici ejus convertere voluit in salutem : quod tamen cum malus ille cognoverit, de sanitate hominis, quæ per manus ejus gesta est, cruciatur. Si autem meretrix conceptum filium libenter habeat, nec libidine, nec avaritia turpis mercedis impulsa abortionis poculo de visceribus ejiciat quod conceperat, ne peccanti fecunditas contradicat; cupiditas illa, quæ defluebat in plurimos, ad unum Dei donum [1] conversa, non jam cupiditas, sed dilectio nominabitur. Meretricis ergo filius recte intelligitur gratia peccatricis. Ex vetere autem turpitudine novus homo natus indulgentia peccatorum est [2].

6. *Simulatores in Ecclesia bonis operariis posteriores.* Dominus ergo et in ipso numero discipulorum, quamvis ex peccatoribus omnes elegerit, priores tamen elegit perseveraturos in dilectione, quam Judam simulatorem. Non est quidem scriptum quo ordine electus sit; sed tamen notum est ante illum electos bonos; et non frustra ultimus numeratur (*Id.* x, 1-4). Et post Domini ascensionem omnibus qui erant uno in loco Spiritus sanctus, secundum pollicitationem Domini desuper missus, infusus est : a quibus cœpit Ecclesia, boni erant, et sine simulatione diligebant. Postea ergo simulatio cœpit operari in Ecclesia : et ideo dilectio prior peperit. Triduo autem major est fructus dilectionis, ut jam possit agnosci continentia, et justitia, et exspectatio futurorum. Simulatio vero etsi pepererit, id est, etiamsi ad exiguum tempus peccatorum remissione lætata fuerit, tanquam somno sæcularis cupiditatis oppressa, cum de spe cœlestium dejecta præmiorum in terrenam requiem gravato corde relidilur, quasi dormiens effocat indulgentiam, quam credendo meruerat [1]. Tales autem homines malunt justitiæ nomine, quam veritate gaudere; bonumque opus alienum per obscuras fallacias, quasi per noctem vivum filium, mentiendo ad se transferre conantur. Nec solum aliorum bona opera sibi usurpant, sed aliis etiam objiciunt scelera sua (*a*), quasi mortuum filium supponentes.

7. *Simulatorum fraus in bonos operarios.* Quando autem simulationi tantum licebit, ut falso justitiæ nomine, nullo prohibente, glorietur, et spirituale vivum opus, quod ipsa non genuit, et quod in se aliquando genuerat, pondere crudelissimi soporis exstinxit, ad fallacem jactantiam materni nominis applicet sibi, et scelera sua bonis atque innocentibus objiciendo supponat? Quando ergo simulatio ita regnabit, nisi cum abundabit iniquitas, id est, tenebræ peccatorum quasi cæca nocte prævalebunt; et *refrigescet charitas multorum* (*Matth.* XXIV, 12), id est, operis spiritualis tanquam vivi pueri mater obdormiet? Tamen quia ita *refrigescet charitas*, ut negligentius ferveat; non enim dictum est, Penitus exstinguetur, ut omnino non sit : sic dormivit hæc mater, ut non occideret filium; sed tamen fraudibus simulationis dederit locum. Sed expergefacta, cum impietatem, quam ipsa non fecit, ab eis qui faciunt sibi objici viderit, et spirituali opere gratiæ, quam custodivit, cernit simulationem audere gloriari, se iniquitatis operatricem, simulationem vero matrem boni operis nominari, pacifici Judicis implorat auxilium. Nam Salomon Pacificus interpretatur. Quem videmus duas protulisse sententias : primam tanquam ignorantis; ultimam vero cum manifesta cognitione judicantis. Certamen pietatis prima proponit; dat præmium secunda victori : in prima probatur mater, in ultima lætatur : in prima flens mittit semen suum, in secunda cum exsultatione reportat manipulos suos (*Psal.* CXXV, 6). Quod pertinet ad duo tempora Ecclesiæ, quæ Dominus Christus judex pacificus moderatur; unum quod nunc est, alterum quod futurum est : in isto probamur, in illo coronamur.

8. *Honor proprius contemnatur ut Ecclesiæ unitas servetur.* Sed nulla major est in Christi Ecclesia [2] probatio charitatis, quam cum etiam honor ipse, qui apud homines videtur esse, contemnitur, ne membra parvuli dividantur, et unitatis discidio christiana dilanietur infirmitas (*b*). Dicit enim Apostolus tanquam matrem se exhibuisse parvulis, in quibus bonum opus

[1] Forte, *dono.*
[2] Victorinus Ms., *intelligentia peccatorum est.*

[1] Duo Mss., *invenerat.*
[2] Forte, *Ecclesiam.*

(*a*) Quadrant hæc maxime in Donatistas, ad quos Augustinus in Epist. 76, n. 2, scribit : « Majores enim vestri, in « quorum sacrilega præcisione perseveratis, quidam Gestis « municipalibus codices sanctos et instrumenta Ecclesiæ « persecutoribus tradiderunt, etc. De crimine traditionis, « de quo ipsi inter se jam consenserant, inauditos damna- « verunt. » Vide Epist. 105, n. 2, et Enarr. in Psal. 10, n. 4.

(*b*) Sic ipsi quidem catholici episcopi, honorem suum pro

evangelicum fecerat; non ipse, sed gratia Dei cum illo. Nam illa meretrix sua non poterat dicere nisi peccata : donum autem fecunditatis ex Deo. Tanto autem amplius diligitur gratia donantis, quanto supplicium debebatur. Et bene de meretrice Dominus ait : *Cui plurimum dimittitur, plurimum diligit* (*Luc.* VII, 47). Dicit ergo apostolus Paulus : *Factus sum parvulus in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos* (I *Thess.* II, 7). Sed cum ad periculum ventum fuerit, quo parvulus dividatur, cum sibi honorem falsum simulatio vindicat, et scindere parata est unitatem; contemnat mater honorem suum, dum filium videat integrum, vivumque servet; ne forte cum debitum visceribus suis honorem pertinacius vindicat, det locum simulationi per machæram schismatis infirma membra dividere. Dicat ergo charitas mater, *Date illi puerum. Sive occasione, sive veritate Christus annuntietur* (*Philipp.* I, 18). In Moyse charitas clamat, *Domine*, *aut ignosce illis, aut dele me de libro tuo* (*Exod.* XXXII, 31, 32). In Pharisæis autem simulatio loquitur, *Si dimiserimus eum*, *venient Romani*, *et tollent nobis gentem et locum* (*Joan.* XI, 48). Non enim veritatem, sed nomen volebant habere justitiæ, et honorem debitum justis per fallaciam tenere cupiebant. Tamen regnans in eis simulatio cathedram Moysi sedere permissa est, ut dici posset a Domino, *Quæ dicunt, facite; sed quæ faciunt*, *facere nolite* (*Matth.* XXIII, 3). Ut honorem falsum habentes, veritate tamen Scripturarum parvulos infirmosque nutrirent. Simulatio enim suum habet scelus, quo novum hominem, quem per gratiam donantis acceperat, pondere suæ dormitionis exstinxit : sed lac fidei quod habet, non est ejus. Quia etiam necato parvulo, qui renascentem vitam significat, jam in malis moribus simulatio constituta, retinet tamen in memoria, tanquam in uberibus, verba fidei doctrinamque christianam, quæ omnibus ad Ecclesiam venientibus traditur. Ex isto lacte poterat etiam falsa mater veræ tamen fidei succum sugenti parvulo infundere. Inde secura est vera mater, cum etiam a simulatoribus in Ecclesia parvulus ejus divinarum Scripturarum catholicæ fidei lacte nutritur, cum prohibita divisione unitas salva est, et sententia judicis ultima, qua ultimum Christi judicium figuratur, probata charitas, quæ propter salutem parvuli et unitatis firmamentum etiam simulationi honorem cessit, ut amorem tenens complexumque vitalis gratiæ, sempiterno piæ matris præmio perfruatur.

SERMO XI * (*a*).

De Elia et vidua Sareptana.

1. *Opera pietatis nunc temporis exercenda.* Dominus Deus noster nolens aliquem nostrum perire, excolens Ecclesiam suam velut agrum suum, quærens fructum de arboribus suis, antequam tempus securis adveniat, cum necesse erit [1] infructuosas arbores amputare, non cessat admonere, ut cum tempus est, et cum Dei adjutorio in nostra potestate consistit, bona opera faciamus. Cum enim transierit tempus bene operandi, non restat nisi recipiendi. Nemo tibi dicturus est post resurrectionem mortuorum in regno Dei, Frange esurienti panem tuum; quia non invenies esurientem. Nemo dicturus est, Vesti nudum, ubi omnium tunica immortalitas erit. Nemo dicturus est, Suscipe peregrinum (*Isai.* LVIII, 7), ubi omnes in patria sua vivent. Nam modo sumus inde peregrini. Nemo dicet, Visita ægrum, ubi est sanitas sempiterna. Nemo dicet, Sepeli mortuum, ubi mors moritur. Ista omnia pietatis officia in vita æterna necessaria non erunt, ubi sola pax erit et lætitia sempiterna. In isto autem tempore, ut noverimus quantum nobis commendat Deus opera misericordiæ, etiam ipsos sanctos suos egere fecit; ut cum fiunt hic amici de mammona iniquitatis, recipiant et ipsi amicos suos in æterna tabernacula (*Luc.* XVI, 9) : id est, ut cum servis Dei, qui dum jugiter Deo vacant, aliquoties indigent, illi qui habent mundi divitias, eleemosynam largiuntur, quomodo eos participes faciunt in terrena substantia, sic cum illis partem habere mereantur in vita æterna [2].

2. *Elias ad pauperem viduam pascendus cur mittitur. Mandare Deus quomodo intelligitur.* Hoc dixi propter lectionem Regnorum, quam primo audivimus. Numquid Deus defecerat pascere servum suum Eliam? Nonne illi, quia deerant homines, alites ministrabant? Nonne illi panem afferebat corvus mane, et ad vesperam carnes? Ostendit ergo Deus quia unde voluerit, et quomodo voluerit, potest pascere servos suos : et tamen ut posset eum religiosa vidua pascere, fecit eum egere. Egestas animæ sanctæ in abundantiam versa est animæ religiosæ. Non poterat Elias de misericordia Dei dare sibi, quod laguncula dedit? Videtis nempe, et manifestum est, quod aliquando servi Dei ideo non habent, ut probentur qui habent. Et tamen illa vidua nihil habebat : quod illi reliquum erat, finitum fuerat, et cum suis filiis moritura erat. Processit ergo, ut faceret sibi panem, colligere duo ligna : et tunc eam vidit Elias. Tunc eam homo Dei videbat, quando illa duo ligna quærebat. Mulier illa typum gerebat Ecclesiæ : et quia duo ligna crucem faciunt, quærebat moritura, unde semper esset victura. Adumbrato ergo mysterio, Elias loquitur ad eam quod audivit : narrat illa dispositionem suam, morituram se dicit, cum consummaverit quod remansit. Ubi est ergo quod Dominus dixerat Eliæ, *Vade in Sarepta Sidoniæ; ibi enim mandavi viduæ*, *ut pascat te?* Videtis quemadmodum mandat Deus, non in aure, sed in corde.

concilianda Ecclesiæ pace deponere parati, scribunt ad Marcellinum Collationis Carthaginensis cum Donatistis habitæ Cognitorem, in Epistola inter Augustinianas 128, n. 3 : « An vero ille de cœlis in membra humana descendit, ut « membra ejus essemus, et nos, ne ipsa ejus membra crudeli divisione lanientur, de cathedris descendere formidamus? etc. Nam qua fronte in futuro sæculo promissum « a Christo sperabimus honorem, si christianam in hoc sæculo noster honor impedit unitatem? »

(*a*) Alias, 18 inter Homilias 50.

* Recensitus fuit ad duos cl. duos rm. et ad gr. r. v. Am. Er. Par. Lov..

[1] Mss., *cui necesse erit.*

[2] Sic aliquot Mss. Alii vero cum editis, *ut cum servi Dei pii, dum jugiter Deo vacant, aliquoties indigent, illi..... merebuntur in vita æterna.*

Numquid legimus quia missus est aliquis propheta ad illam mulierem, et dictum est ei, Hæc dicit Dominus, Venturus est ad te esuriens servus meus, ex eo quod habes ministra illi : inopiam noli timere; ego supplebo quod dederis? Hoc ei dictum non legimus. Nec hoc legimus, quod in somnis ad eam missus fuerit angelus, et prænuntiaverit Eliam esurientem esse venturum, et de illo pascendo aliquis mulierem illam admonuerit. Sed mandat Deus miris modis, qui in cogitationibus loquitur. Dicimus mandasse Deum loquendo in corde, suggerendo quod opus erat, persuadendo quod utile erat rationali animæ viduæ mulieris. Sic etiam in Prophetis legimus, quod Dominus mandaverit vermi, ut roderet radicem cucurbitæ (*Jonæ* IV, 7). Quid est, Mandavit, nisi, Cor præparavit? Inspiratione itaque Domini, vidua illa mulier cor præparatum habebat ad obediendum. Talis venerat, talis cum Elia loquebatur. Qui erat in Elia ut præciperet, ipse erat in vidua ut obediret. *Vade*, inquit, *mihi prius fac de egestate tua ;* non deficient divitiæ tuæ. Patrimonium enim viduæ, modicum erat farinæ et modicum olei : hoc modicum non defecit. Quis habet talem villam [1]? Libenter vidua servum Dei esurientem pascebat, quia patrimonium ejus in clavo pendebat. Quid felicius hac paupertate? Si hic talia recipit, qualia in fine sperabit?

3. *Bonorum operum merces non isto tempore speranda.* Ideo hoc dixi, ut seminationis nostræ mercedem, non isto tempore quo seminamus speremus. Hic enim bonorum operum messem cum labore serimus, sed in futuro fructus illius cum gaudio colligemus; secundum illud quod scriptum est, *Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua ; venientes autem venient cum exsultatione, portantes manipulos suos* (*Psal.* CXXV, 6). Illud enim pro signo factum est, non pro dono. Nam si vidua illa quod pavit hominem Dei, hic recepit, non est magnum quod seminavit; quia non magnam segetem messuit. Temporale est quod accepit, non deficientem farinam, nec diminutum oleum, quousque daret Deus pluviam super terram (III *Reg.* XVII). Ac sic tunc magis cœpit egere, quando dignatus est Deus pluere : tunc enim laboratura erat, exspectatura agri fructus et collectura. Quando autem non pluebat, victus ejus de facili veniebat. Signum hoc ipsum quod Deus illi ad paucos dies præstiterat, signum erat futuræ vitæ, ubi merces nostra deficere nescit. Farina nostra Deus erit. Quomodo illa per illos dies non defecerunt, sic ille non deficiet in æternum [2]. Talem mercedem speremus, quando bona facimus : ne forte aliquis vestrum tentetur tali cogitatione, ut dicat, Pascam aliquem servum Dei esurientem, ut lagena mea non deficiat, et in cupa mea semper vinum inveniam. Noli hoc hic quærere. Semina securus, messis tua serius veniet, tardius veniet : sed cum venerit, finem non habebit.

[1] Editi mendose habebant, *viduam.* Et paulo infra, *in conclavi pendebat.* Uterque locus emendatur ad manuscriptos.

[2] Sic in manuscriptis. At in editis, *per illos non defecit dies sic ille dies non deficiet in æternum.*

SERMO XII * (*a*).

De eo quod scriptum est in Job, cap. I, 6, Et ecce venerunt Angeli in conspectum Dei, et diabolus in medio eorum, *etc., et de eo quod in Evangelio dicitur, Matth.* V, 8, Beati qui puro sunt corde, quoniam ipsi Deum videbunt : *contra Manichæos* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Manichæorum in librum Job calumnia.* In divinis et sanctis veteribus Libris fraudulentissima fallacia Manichæos insidiari, jam vestræ prudentiæ, dilectissimi fratres, satis probatum esse confidimus. Offerimus tamen adhuc eorum dolos inspiciendos obtutibus cordis vestri : ut non solum eos, quantum ad vos pertinet, evitetis, sed etiam ut alios infirmos et divinarum lectionum rudes, ut quisque vestrum potest, evitare atque contemnere doceatis. Apud Job scriptum est, inquiunt, *Ecce venerunt Angeli in conspectum Dei, et diabolus in medio eorum. Et Deus ait diabolo : Unde venis? Qui respondens dixit : Circuiens totum orbem adveni huc.* Hic, inquiunt, demonstratur diabolum non solum vidisse Deum, sed etiam locutum esse cum eo. In Evangelio autem dicit, *Beati qui puro sunt corde, quoniam ipsi Deum videbunt;* et iterum dicit, *Ego sum janua ; nemo potest venire ad Patrem, nisi per me* (*Joan.* X, 7, *et* XIV, 6). Deinde adjungunt ratiocinationem, dicentes : Si igitur hi soli qui sunt puro corde vident Deum, quonam modo sordidissimo et immundissimo corde diabolus potuit videre Deum? aut qualiter per januam, hoc est, per Christum ingreditur? Iterum Apostolus, inquiunt, testatur et confirmat, dicens quod neque Principes, neque Potestates, neque Virtutes Deum cognoverunt.

CAPUT II. — 2. *Calumniosa objectio Adimanti ex Apostolo. Principes hujus sæculi. Sæculum peccatores. Diabolus princeps peccati.* Calumnia quidem illorum his omnino verbis hucusque proponitur, et revera quæstio est prudenti discutienda christiano. Sed eam calumniam proponentium animus facit, ut similiter imperitos ad sibi credendum a saluberrima Scripturarum auctoritate detorqueant. Sed primo ab istis vellem quærere, ubi Adimantus apud Apostolum legerit; nam talium calumniarum iste conscriptor est (*c*) : vellem ergo diceret ubi legerit testantem Apostolum et confirmantem, ut dicit, quod neque Principes, neque Potestates, neque Virtutes Deum cognoverunt; cum Dominus etiam hominum in se credentium dicat Angelos quotidie videre faciem Patris (*Matth.* XVIII, 10). Nisi forte illud quod Paulus apostolus ait : *Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam autem non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui evacuantur : sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam præfinivit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hu-*

* Correctus ope codicum gr. Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 16.

(*b*) Sermonem hunc notat Possidius in Indiculo, cap. 2.

(*c*) Adimantum Manichæi discipulum confutavit Augustinus peculiari opere, quod opus in lib. 1 Retract., cap. 22, n. 1, recensens ait : « Aliquas sane earumdem quæstionum, » quas ille adversus Legem et Prophetas conscripsit, « popularibus ecclesiasticis Sermonibus solvi. »

jus sæculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. II, 6-8)? Si istum locum iste conscribere cogitabat, cur addidit Potestates et Virtutes, quod non ibi dictum est; et detraxit *hujus sæculi*, quod dictum est? Sed utinam hoc, errore potius, quam malitia fecerit. Verumtamen etiamsi hoc modo dixisset Apostolus, numquid propterea diabolus vocem Dei audire non potuit? Scriptum est enim quod in conspectum Dei venerit: non scriptum est quod Deum ipse conspexerit. Principes enim hujus sæculi aut superbi homines intelliguntur, et vana pompa jactationis elati; aut ipse diabolus et angeli ejus. Nam principem vel magistratum hujus sæculi eum Dominus apertissime appellat (*Joan.* XII, 31): quia sæculi hujus nomine peccatores intelliguntur, quorum spes nulla est, nisi in hoc sæculo. Sicut enim dicitur mala domus, cum significantur habitatores ejus: sic malum hoc sæculum dicimus, cum eos significamus qui corde hoc sæculum inhabitant, hoc est, quorum conversatio non est in cœlis. *Nostra* enim, dicit Apostolus, *conversatio in cœlis est* (*Philipp.* III, 20). Diabolo autem serviunt cuncta peccata, qui libero arbitrio princeps voluit esse peccati; propterea princeps hujus sæculi dicitur. Quam regulam intelligentiæ moneo cordibus vestris infigatis: adjuvabit per hanc Dominus ad multa Scripturarum discutienda atque solvenda, de quibus illi laqueos nectunt erroris sui.

CAPUT III. — 3. *Quomodo diabolus venerit in conspectum Dei.* Cum ergo scriptum non sit quod diabolus viderit Deum, sed tantum quod venerit cum Angelis in conspectum Domini, vocemque ejus audierit; cur isti miseri de visione Dei calumniari Scripturis, et imperitos pervertere student? Quapropter hæc eorum propositio brevissima responsione superatur. Quantalibet enim loquacitate perquirant, quomodo viderit diabolus Deum; respondemus, Non vidit diabolus Deum. Dicent: Quomodo ergo cum eo locutus est? Hic vero non a nobis, sed a cæcis hominibus convincenda est cæcitas cordis ipsorum. Hi enim qui carnalibus oculis cæci sunt, quotidie loqui possunt cum his quos videre non possunt. Quomodo ergo venit, inquiunt, in conspectum ejus? Quomodo cæcus in conspectum videntis, quem ipse non conspicit. Et istæ quidem similitudines, dilectissimi fratres, ideo dictæ sint, ut hominum carnalium refellatur improbitas; ut si fieri potest, hoc modo repulsi, ad discendi mansuetudinem impia corda [1] convertant. Numquid enim Deus continetur loco, quem præsentem habet omnis angelica et humana conscientia, non solum bonorum, sed etiam malorum? Verum hoc interest, quod bonis conscientiis adest ut pater, malis ut judex: quomodo scriptum est, *Dominus interrogat justum et impium* (*Psal.* X, 6). Item scriptum est, *In cogitationibus impii interrogatio erit* (*Sap.* I, 9). Nec vehementius in auribus corporis Deus [2], quam in secreto cogitationis interrogat, ubi solus audit, solus auditur. Nonne etiam mali homines, si quando verum loquuntur et non eis creditur, jurant et dicunt, Testis est Deus, et verissime dicunt? Ubi, quæso, testis est? In lingua, an in corde? in sono vocis, an in silentio conscientiæ? Unde autem plerumque stomachantur, quia sibi non creditur, cum verum se dicere noverint, nisi quia cor suum nobis aperire non possunt, ubi testis est Deus?

CAPUT IV. — 4. *Variis modis loquitur nobis Deus.* Multi autem modi sunt, quibus nobiscum loquitur Deus. Loquitur aliquando per aliquod instrumentum, sicut per codicem divinarum Scripturarum: loquitur per aliquod elementum mundi, sicut per stellam Magis locutus est (*Matth.* II, 2). Quid est enim locutio, nisi significatio voluntatis? Loquitur per sortem, sicut de Matthia in locum Judæ ordinando locutus est (*Act.* I, 26): loquitur per animam humanam, sicut per prophetam: loquitur per angelum, sicut Patriarcharum et Prophetarum et Apostolorum quibusdam locutum esse accipimus: loquitur per aliquam vocalem sonantemque creaturam, sicut de cœlo voces factas, cum oculis nullus videretur, legimus et tenemus. Ipsi denique homini, non extrinsecus per aures ejus aut oculos, sed intus in animo non uno modo Deus loquitur: sed aut in somnis, sicut Laban Syro, ne Jacob servum ejus in aliquo læderet (*Gen.* XXXI, 24), et Pharaoni de septem annis opulentis totidemque sterilibus demonstratum est (*Id.* XLI, 1-32); aut spiritu hominis assumpto, quam Græci ecstasim vocant, sicut oranti Petro vas plenum similitudinibus crediturarum Gentium visum est submissum esse de cœlo; aut in ipsa mente, cum quisque majestatem vel voluntatem intelligit, sicut ipse Petrus ex illa ipsa visione, quid se agere vellet Dominus, apud se ipsum cogitando cognovit. Non enim hoc quisquam potest, nisi apud se intus sonante quodam tacito clamore veritatis agnoscere. Loquitur etiam Deus in bonorum malorumque conscientia. Nam et approbare quod bene facit, et improbare quod peccat, nemo recte potest, nisi ad eadem illa in silentio cordis vel laudante vel clamante voce veritatis (*a*). Veritas autem Deus est: quæ cum tam multis modis loquatur hominibus et bonis et malis (quanquam non omnes, quibus tot modis loquitur, possint quoque ejus substantiam naturamque conspicere), quis hominum potest conjiciendo aut cogitando colligere, quot et quibus modis eadem veritas loquatur Angelis, sive bonis, qui ejus ineffabili specie et pulchritudine per mirabilem charitatem contemplando perfruuntur; sive malis, qui depravati per superbiam suam, et ab ipsa veritate in inferioribus ordinati, possunt quibusdam latentibus modis vocem ejus audire, quamvis faciem videre non digni sint?

CAPUT V. — 5. *Diabolus potuit audire vocem Dei.* Quapropter, dilectissimi fratres, fideles Dei, et Catholicæ matris germanissimi filii, nemo vos decipiat venenatis cibis, etiamsi adhuc estis lacte nutriendi: perseveranter nunc ambulate per fidem veritatis; ut

[1] Sic Germanensis Ms. Editi vero, *pia corda*.
[2] Editi, *Deus est*. Redundat, *est*, nec habetur in Ms. Germanensi.

(*a*) Morel legit: *nisi ab eadem illa in silentio cordis vel laudante vel damnante voce veritatis*. Vide Element. Crit., pag. 100. M.

certo et opportuno tempore ad speciem veritatis ejusdem venire possitis. Sicut enim Apostolus dicit, *hic manentes corpore, peregrinamur a Domino; per fidem enim ambulamus, non per speciem* (II *Cor.* v, 6, 7). Ad speciem autem visionis Patris, fides christiana perducit. Unde Dominus dicit : *Nemo venit ad Patrem, nisi per me* (*Joan.* xiv, 6). Sine causa ergo isti quærunt, quomodo diabolus ad Deum potuit venire per Christum. Diabolus enim ad illam contemplationis beatitudinem non potest pervenire, quo eos qui puro sunt corde fides christiana perducit. Nec ideo tamen diabolus vocem Dei loquentis audire non potuit; sicut multi homines etiam qui non crediderunt Christo, potuerunt vocem audire de cœlo dicentis Dei, *Et clarificavi et clarificabo :* cum Dominus dixisset, *Pater, clarifica Filium tuum* (*Id.* xii, 28, 27).

CAPUT VI. — 6. *In conspectum Dei venisse diabolum, quid sit.* Quod autem scriptum est, diabolum venisse in conspectum Dei; non ideo scriptum est, quia quisquam potest aliquando conspectum Dei fugere, cujus oculis cuncta subjecta sunt, et cui cordis cujuslibet profunditas patet : sed quia in secreto creaturæ acta sunt, quæ Scriptura narravit, propterea scriptum est, *Et ecce venerunt Angeli in conspectum Dei;* quamvis a conspectu Dei nunquam recedant. Quocumque enim mittuntur, ibi quoque præsto est conspectus Dei. Sed illic proprie conspectus Dei dicitur, quo humanus non potest penetrare conspectus; sicut sunt secreta conscientiæ. Propterea cum redarguimus mentientem, non eum dicimus in conspectu Dei locutum ; quia non hoc locutus est, quod in animo ejus conspicit Deus, quo conspectum dirigere non potest homo. Quia ergo hæc tam latenter gesta sunt, ut indicari hominibus per Scripturas sanctas, nisi Sancto Spiritu revelante, non possent, in conspectum Dei ventum esse, atque ibi gesta esse narrantur.

CAPUT VII. — 7. *Quomodo diabolus fuit in medio Angelorum.* Quod autem diabolus in medio Angelorum fuit, si bonos Angelos intelligis, sic in medio eorum intellige diabolum, sicut reus in medio apparitorum judici audiendus assistit Non enim Scriptura declarat quales illi Angeli fuerint. Si autem in medio angelorum malorum, quid mirum est, principem ac ducem turba ministrorum suorum esse circumdatum? Si autem *in conspectum Dei* quod dictum est, sic accipias, ut illi in conspectum Dei veniant, qui non solum conspiciuntur ab eo, sed etiam conspiciunt eum; sic intelligendum est in medio eorum fuisse diabolum, ut tamen Deum, quem ipsi videbant, ille non viderit; ut etiam per aliquem sanctorum Angelorum Deus diabolo sit locutus. Nec tamen in libro scriptum est, nisi *Dixit Deus.* Sicut etiam in negotiis publicis, quanquam pleraque per præconem judex loquatur, judicis tamen nomen, cum Gesta scribuntur, non etiam præconis inseritur. Sicut autem aliquis homo visione prophetica indignus, potest tamen in medio Prophetarum stare, ut tantum audiat quod per eos dicit Dominus, nec tamen videat quod illi vident : sic potuit et diabolus esse in medio sanctorum Angelorum Deum videntium, per quos audiret vocem Dei, quem videre ipse non posset.

CAPUT VIII. — 8. *Manichæi ex ipsa eorum doctrina refutati.* Et machinamenta quidem Manichæorum, quantum ad hanc quæstionem pertinet, multis modis soluta esse perspicitis, ut non jam putetis, charissimi fratres, vere diabolum sic locutum esse cum Deo, ut etiam faciem veritatis, quam pura corda conspiciunt, videre potuerit; aut ad illam contemplationem beatitudinis venerit, quo nemo nisi per Dominum Jesum Christum venire permittitur. Sed tamen multum admiror hominum istorum impudentiam, qui de visione substantiæ divinæ calumniari nobis volunt, et id quod scriptum non est de Scripturis nostris mentiuntur, quod Deum diabolus viderit; et tantam hinc invidiam conflare conantur, ut quisquis exhorruerit, et indignum esse judicaverit ut diabolus viderit Deum, penitus a divinarum Scripturarum auctoritate, suspiciosa ignorantia non intelligens quod scriptum est, avertatur : cum ipsi Dominum nostrum Jesum Christum Deum esse non negent, et sine assumptione humani corporis eum hominibus apparuisse confingant.

CAPUT IX. — 9. *Manichæi Christum diabolo visum non negant. Angeli per verum corpus assumptum apparent.* — Quando ergo diabolus tentare ausus est Dominum (*Matth.* iv, 1-11), cum eum videret, quid videbat? Si corpus ejus videbat, habebat ergo Dominus corpus, quod nolunt perditi confiteri. Si autem corpus non habebat, ipsa divina substantia diaboli oculis subjacebat : quam non vident, nisi qui puro sunt corde, sicut ex Evangelio nobis ipsi commemorant. O importuna cæcitas hæreticorum! Cur Scripturas nostras, quod Deum diabolus viderit, mendaciter arguis; et negando corpus Christi, divinam ejus substantiam diaboli oculis publicare velle convinceris? An forte, sicut dicere solent, ita non habebat corpus humanum, ut se tamen quasi habere monstraret? Quis ergo verius et rectius sentit, insani, qui credit Deum locutum esse cum diabolo, an qui credit Deum non solum cum diabolo locutum, sed etiam diabolo esse mentitum? Quosdam enim angelos humanis oculis apparuisse, Scriptura commemorat : sed utique potestati eorum corpoream creaturam ita Dominus subdidit, ut illis eam[1] pro voluntate coaptaret. Unde et illi, quamvis non nati ex femina, verum tamen corpus habuerunt, quod ex qualibet specie in quamlibet speciem pro sui ministerii atque officii ratione converterent; ex vera tamen in veram. Non enim et ipse Dominus cum aquam convertit in vinum, aut aquam falsam, aut vinum falsum fuisse possumus dicere.

CAPUT X. — 10. *Christus diabolo quomodo apparebat.* — Omne itaque corpus, cujus est natura et ordo mutabilis, ad nutum omnipotentissimi Conditoris, in quascumque species fuerit commutatum, a veritate tamen in suo genere non recedit : quoniam quacumque varietate mutetur, et corpus tamen et verum

[1] Forte, *ea... coaptaretur.*

corpus esse non desinit. Sed cum isti omnem naturam corpoream, non ab omnipotente conditore Deo, sed a tenebrarum gente, nescio qua, esse confingant; quærimus ab eis, Dominus noster Jesus Christus unde corpus assumpserit. Si enim nullum corpus eum assumpsisse dicunt, quid erat illud quod humanis atque corporeis oculis apparebat? Aut enim mendacium phantasmatis erat, quod exsecrabile est credere: aut si ipsam divinam substantiam suam nulla corporis assumptione humanis oculis eum demonstrasse contendunt, et hanc etiam diabolus vidit; ubi est quod in ista quæstione calumniosa voce proclamant, *Beati qui puro sunt corde quoniam ipsi Deum videbunt?* Quod si forte dicunt, divinam et propriam substantiam Domini non talem esse apud Patrem, qualem se in terris voluit nullo assumpto corpore ostendere; quid aliud etiam, nisi locis et temporibus esse mutabilem, miseri crediderunt? Non enim legere volunt, aut intelligere facile possunt quod per prophetam dicitur, *Mutabis ea, et mutabuntur; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient* (*Psal.* CI, 27, 28): et quod in divinæ Sapientiæ litteris de ipsa Sapientia scriptum est, *In se ipsa manens, innovat omnia* (*Sap.* VII, 27).

CAPUT XI.—11. *Urgentur Manichæi, quod sol quem Deum putant, a malis videatur.* Secundum illorum autem sensum, si quis eis dicat, Quid ergo miramini, si et Deus mutavit speciem divinitatis suæ, ut posset eum qui corde sordidissimo est diabolus, intueri, sicut de Christo Deo vobis videtur? quid responsuri sint nescio. Quia et nunquam dicere ausi sunt, Patrem et Filium nisi unius esse substantiæ: et si alterius esse substantiæ Filium dicerent, posset eis responderi, Unde igitur scitis, utrum cum Patre an cum Filio locutum esse diabolum, vetus illa Scriptura commemorat? Deinde quærimus, Solem istum videt diabolus, an non videt? Si videt, quomodo ergo sol Deus est, quem diabolus videt? Si non videt, mali tamen eum homines vident; quomodo ergo Deus est, quem vident qui non puro sunt corde? Aut si ut videri posset, etiam ipse mutatus est, et non hoc est quod videtur; quid si ergo vos aliud ostenditis, et aliud estis, ut imitari etiam solem, non tantum adorare possitis? Et tamen si eos interroges, utrum commutabilis aut incommutabilis sit divina substantia, non possunt nisi incommutabilem dicere, non ducti ratione [1], sed pudore confusi. Restat ergo ut cogantur fateri, Dominum nostrum Jesum Christum aliunde assumpsisse corpus, ut humanis oculis appareret. Quod si fatentur, quæro unde assumpserit. Si de hoc mundo dicunt, quæro ipsius mundi unde sit corpus. Continuo mihi, De tenebrarum gente, respondent. O mira dementia! Cur ergo, miseri, in corpore Salvatoris timetis uterum virginis, et gentem dæmonum non timetis?

CAPUT XII. — 12. *Christus cur ex femina natus. Filius Dei non est mutatus per incarnationem.* Nos quidem universam naturam corporis ab omnipotente conditore Deo esse profitemur: et propterea undecumque Dominus noster assumeret corpus, de sua creatura utique assumeret: sed ex femina maluit humilis [1], qui ad liberandum perditam creaturam venerat, quæ per feminam lapsa est. Unde utrumque sexum volens in spem renovationis et reparationis adducere, virilem in quo nasceretur, femineum per quem nasceretur, elegit. Vos autem qui exhorrescitis casta virginis viscera, eligite, obsecro, unde Dominus corpus assumeret. Dicitis omne corpus gentis tenebrarum esse substantiam. Eligite ergo, ut dixi, unde corpus Filius Dei deberet assumere. An perdidistis respondendi lucem, quia tenebræ vobis quocumque oculos converteritis, occurrunt? Sed caro mortalis, inquiunt, videtur immundior. Recitate eis Apostolum, *Omnia munda mundis:* et recitate in eos Apostolum, *Immundis autem et infidelibus, nihil est mundum; sed polluta sunt eorum et mens et conscientia* (*Tit.* I, 15). Si autem non dicunt, Immundior; sed, Infirmior: consentimus plane; et ideo Christus est nostra firmitas, quia eum nostra non mutavit infirmitas. Hic agnosco prophetæ illam vocem, *Mutabis ea, et mutabuntur; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.* Non solum enim non eum mutavit in deterius infirmitas carnis, sed ab eo in melius ipsa mutata est. Sol iste corporeus, quem corpus non esse arbitrantur (usque adeo nec quid sit corpus, intelligunt, qui de spiritualibus disputationibus se fallaciter jactant): sol ergo iste corporeus, tantum quia cœleste corpus est, illuminat terram, nec ab ea ipse obscuratur; siccat aquam, nec inde humectatur; solvit glaciem, nec inde frigescit; durat limum, nec inde mollescit. Et Dominus noster Jesus Christus Verbum Patris, per quod facta sunt omnia virtus et sapientia Dei, ubique præsens, ubique secretus, ubique totus, nusquam inclusus, pertendens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter, timent infelices, ne non potuerit sic hominem assumere, ut vivificaret mortalia, nec ab eis mortificaretur; sanctificaret carnem, nec inde pollueretur; dissolveret mortem, nec inde ligaretur; mutaret in se hominem, nec in hominem mutaretur? Aliud ex alio disputare, propter quorumdam titubationem, et periculosam infirmitatem fidei, compulsi sumus. Quod autem attinet ad propositam quæstionem, quanquam illa Scriptura (de qua insidiari quam illuminari maluerant) Deum a diabolo visum esse non probet; videant tamen ipsi quomodo gens tenebrarum divinam substantiam videre potuerit, quando ante pugnam, qua bonum et malum dicunt esse commixtum, nullum adhuc corpus divina substantia, ut ab hoste suo videri posset, assumpserat. Ex quo cognoscant, frustra se catholicæ fidei firmamenta velle subvertere, cum suas fabulas ruinosas qualibuscumque responsionum destinis [2] fulciri non possint.

[1] Ms. Germanensis, *non ratione docti.*

[1] Editi, *feminam maluit humilem.* At Ms. Germanensis, *ex femina maluit humilis*; moxque prosequitur, *qui perituram liberandam venerat, quæper feminam lapsa est.*

[2] Editi, *disputationibus.* Melius Ms. Germanensis, *destinis.* Vox fulcrum significans, quale extrinsecus fabricæ apponi solet. Vide Appendicis sermonem 1, n. 2.

SERMO XIII * (a).

De eo quod scriptum est in Psalmo II, 10, Erudimini, omnes qui judicatis terram.

Habitus ad Mensam sancti Cypriani, VI cal. jun. [1]

CAPUT PRIMUM. — 1. *Terram judicare quid.* — *Erudimini, omnes qui judicatis terram.* Terram judicare, est corpus domare. Audiamus Apostolum judicantem terram : *Non sic pugno*, inquit, *tanquam aerem cædens ; sed castigo corpus meum et in servitutem redigo, ne forte aliis prædicans ipse reprobus efficiar* (I *Cor.* IX, 26 *et* 27). Audi ergo, terra, judicantem terram ; et judica terram, ne sis terra. Si enim terram judicaveris, cœlum eris, et in te factam gloriam Domini enarrabis. Cœli enim enarrant gloriam Dei (*Psal.* XVIII, 2). Si autem terram non judicaveris, terra eris. Si autem terra fueris, ad eum pertinebis cui dictum est, *Terram manducabis* (*Gen.* III, 14). Audiant ergo judices terræ : corpus castigent, libidines frenent, ament sapientiam, vincant concupiscentiam : et ut hoc faciant, erudiantur.

CAPUT II. — 2. *Præsumens de propriis viribus, perit de via justa. Fidendum in Dominum. Inordinate humilis.* Hæc est autem summa eruditionis : *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore.* Exsulta ei, non tibi : ei a quo es quod es, et quod homo es. et quod justus es ; si tamen jam justus es. Si autem putaveris quod ab illo quidem homo es, a te autem justus es ; non servis Domino in timore, nec exsultas ei in tremore, sed tibi in præsumptione. Et quid tibi fiet, nisi quod sequitur ? *Ne quando irascatur Dominus, et pereatis*, inquit, *de via justa*. Non enim ait, Ne quando irascatur Dominus, et non intretis in viam justam ; sed, *pereatis de via justa.* Jam enim videris tibi justus non rapiendo alienum, non adulterando, non homicidium faciendo, non falsum testimonium adversus proximum dicendo, patrem et matrem honorando, unum Deum colendo, idolis et dæmoniis non serviendo : de hac via peribis, si tibi ista præsumpseris, si tibi ista a te ipso esse putaveris. Infideles enim non intrant in viam justam, superbi pereunt de via justa. Quid enim ait ? *Erudimini, omnes qui judicatis terram.* Et ne forte vires et potentiam, qua judicatis terram, vobis tribuatis, et a vobis ipsis eam vobis esse credatis ; nolite sic : *Servite Domino in timore; exsultate*, non vobis in præsumptione, sed *ei in tremore. Ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa, cum exarserit cito ira ejus.* Quid ergo faciendum est, ne pereamus de via justa ? *Beati omnes qui confidunt in eum* (*Psal.* XI, 10-13). Si beati qui confidunt in eum ; miseri qui confidunt in se. *Maledictus* enim *omnis homo qui spem suam ponit in homine* (*Jerem.* XVII, 5). Ergo nec in te, quia et tu homo es. Si enim spem tuam posueris in alio homine, inordinate humilis eris : si autem spem tuam posueris in te, periculose superbis (*b*). Quid autem interest ? Utrumque perniciosum : nihil horum eligendum. Inordinate humilis non levatur : periculose superbus præcipitatur.

CAPUT III. — 3. *Voluntas bona a Deo data, a Deo excitata.* Denique ut noverit Sanctitas vestra, propter istum sensum redarguendum et consumendum, quod in se quisque confidit, dicta esse ista verba, *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore ;* Apostolum audite hæc ipsa verba dicentem, et sententiam cur dicta sint, explanantem. Ecce Apostoli verba sunt : *Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini.* Quare ergo cum timore et tremore meam salutem operor, cum sit in potestate mea operari salutem meam ? Vis audire quare cum timore et tremore ? *Deus est enim qui operatur in vobis.* Ideo cum timore et tremore : quia quod impetrat humilis, amittit superbus. Si ergo Deus est qui operatur in nobis, quare dictum est, *Vestram ipsorum salutem operamini ?* Quia sic in nobis operatur, ut et nos operemur : *Adjutor meus esto* (*Psal.* XXVI, 9). Designat et se operatorem [1], qui invocat adjutorem. Sed voluntas, inquit, bona, mea est. Fateor, tua. Sed et ipsa a quo data, a quo excitata ? Noli me ipsum audire : Apostolum interroga. *Deus est enim*, inquit, *qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate* (*Philipp.* II, 12, 13). Quid est ergo quod tibi arrogabas ? Quid est quod superbus ibas, et peribas ? Redi ad cor tuum, inveni te malum ; et ut sis bonus, invoca bonum. Non enim in te placet Deo, nisi quod habes ex Deo : quod autem habes ex te, displicet Deo. Si bona tua cogitas, quid habes quod non accepisti ? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis (I *Cor.* IV, 7)? Solus est ille qui non novit nisi dare. Non habet datorem, qui non habet meliorem. Quo tu si inferior es, imo quia inferior es, gratulare quod ad ejus imaginem factus es ; ut in illo inveniaris, qui in te peristi. Non enim potuisti in te, nisi perdere te ; nec scis invenire te, nisi ille qui fecit te, quærat te.

CAPUT IV. — 4. *Ad judices. De muliere adultera.* Alloquamur tamen et eos qui secundum istam visibilem et popularem intelligentiam judicant terram. Judicant enim terram reges, duces, principes, judices [2] : unusquisque pro munere quod accepit in terra, judicat terram. Quid est autem quod dicitur, Judicat terram, nisi, Judicat homines qui sunt in terra ? Nam si terram proprie non accipias, nisi quam calcas ; agricolis ergo dictum est, *Qui judicatis terram.* Porro autem si reges judicant terram, et quisquis sub regibus potestatem accepit a regibus ; erudiantur et ipsi : quia terra judicat terram ; et timere debet eum qui est in cœlo terra judicans terram. Parem quippe suum judicat, homo hominem, mortalis mortalem, peccator peccatorem. Si enim procedat in medium dominica illa sententia, *Qui sine peccato est, prior in illam lapidem mittat ;* nonne omnis judicans terram terræ motum patitur ? Evangelicum capitulum recolamus. Pharisæi tentantes Dominum, adduxerunt ante eum mulierem

[1] Istud, *VI cal. jun.* adjecimus ex vetere libro Germanensi.

* Collatus ad es. cl. gr. Er. Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 91.

(*b*) Forte, *superbus*

[1] Sic Ms. Germanensis Editi vero, *Designat esse operatorem.*

[2] Mss. es. cl., *principes, judices, senatores, unusquisque*, etc.

in adulterio deprehensam; de quo peccato pœna fuerat Lege definita, Lege scilicet data per Moysen famulum Dei (*Levit.* xx, 10). Hac ergo complexione dolosa et fraudulenta ad Dominum Pharisæi accesserunt, ut si juberet lapidari mulierem diffamatam, perderet mansuetudinem; si autem quod Lex jusserat prohiberet, peccasse teneretur in Legem. Sicut autem interrogantes de tributo Cæsari reddendo, ore suo cepit, vicissim interrogans cujus esset prolatus nummus, cujus haberet imaginem et superscriptionem. Respondentes enim ipsi qui interrogaverant, in nummo esse imaginem Cæsaris; respondit eis secundum os ipsorum, *Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei sunt* (*Luc.* xx, 22-25); ut admoneret sic reddendam Deo in homine imaginem Dei, quemadmodum in nummo imago sua redditur Cæsari. Ita et in ista adultera interrogatores interrogavit, et ideo judices judicavit. Non prohibeo, inquit, lapidari quam lapidari Lex jussit; sed quæro a quibus. Non enim resisto, sed Legis ministrum requiro. Denique audite: Lapidare vultis secundum Legem? *Qui sine peccato est, prior in illam lapidem mittat.*

5. *Misericordiam consequitur.* Quando autem hæc audivit [1], digito scribebat in terra, ut erudiret terram. Quando autem hoc dixit Pharisæis, levavit oculos suos ipse, et inspexit terram, et fecit eam tremere. Proinde cum hoc dixisset, iterum cœpit scribere in terra. At illi compuncti et tremefacti, unus post alterum discesserunt. O terræ motum, ubi sic terra mota est, ut etiam mutaret locum!

CAPUT V.— Illis ergo discedentibus, remansit peccatrix et Salvator: remansit ægrota et medicus: remansit misera et misericordia. Et aspiciens mulierem, dixit: *Nemo te condemnavit?* Et illa: *Nemo, Domine.* Sed tamen adhuc sollicita erat. Peccatores enim damnare non ausi sunt: non ausi sunt lapidare peccatricem, qui se ipsos intuentes similes invenerunt. Sed adhuc mulier erat in magno periculo: quia et ille ei judex remanserat, qui erat sine peccato. *Nemo*, inquit, *te damnavit?* At illa, *Nemo, Domine:* si nec tu, secura sum. Cui sollicitudini cita Dominus voce respondit [2]: *Nec ego te damnabo* (*Joan.* viii, 3-11). *Nec ego*, quamvis sim sine peccato, *nec ego te damnabo.* Illos a vindicta repressit conscientia: me ad subveniendum inclinat misericordia.

6. *Verba Pauli de potestate.* Hæc attendite, et *erudimini, omnes qui judicatis terram.* Omnes scilicet, quia etiam sic intelligendum est, quomodo [3] de quibus Apostolus dicit: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi a Deo. Quæ autem a Deo sunt, ordinatæ sunt* [4]. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Principes enim non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa* (*Rom.* xiii, 1-3). Et si non ab illa, tamen *ex illa.* Aut enim juste agis, et justa potestas laudabit te: aut juste agentem, etiamsi potestas injusta damnet te, Deus justus coronabit te. Ac per hoc tu justitiam tene, tu bene vive: et sive damnet, sive absolvat, habebis laudem *ex illa.* Beatus ille, cujus hic sanguis fusus est [1], nonne ex ipsa potestate, antequam et a qua visus est judicari, laudem invenit? Confessionem prompsit [2], in fide permansit: mortem non timuit, sanguinem fudit, diabolum vicit (*a*).

CAPUT VI. — 7. *Judex in se primum, tum in alios jus dicat.* Ut ergo non sitis iniquæ potestatis (*b*), quicumque homines vultis habere in homines [3] potestatem; erudimini, ne perverse judicetis, et ante in anima pereatis, quam quemquam in carne perdatis. Judex esse vis (non [4] potes meritis), vel pecunia; nondum reprehendo. Fortasse enim prodesse cupis rebus humanis, et emis ut prosis; ut servias justitiæ, non parcis pecuniæ. Prius propter te esto judex in te: prius judica de te, ut de penetrali conscientiæ securus procedas ad alterum. In te ipsum redi, te attende, te discute, te audi. Ibi te volo probare integrum judicem, ubi non quæris testem. Procedere vis cum potestate, ut alter tibi dicat de altero quod tu nescis; prius intus judica. Nihil tibi de te dixit conscientia tua? Si nolis negare, utique dixit. Nolo audire quid dixerit: tu judica qui audisti. Dixit tibi de te quid feceris, quid acceperis, quid peccaveris. Vellem scire qualem sententiam protulisti. Si bene audisti, si recte audisti, si in audiendo te justus fuisti, si tuæ mentis tribunal ascendisti, si te ipsum ante te ipsum in equuleum cordis suspendisti, si graves tortores adhibuisti timoris; bene audisti si sic audisti; et procul dubio pœnitendo peccatum punisti. Ecce et discussisti, et audisti, et punisti; et tamen tibi pepercisti. Sic audi et proximum tuum [5], si erudiaris sicut admonuit Psalmus, *Erudimini, omnes qui judicatis terram.*

CAPUT VII.— 8. *Peccata persequatur, non peccantem.* Si sic audis proximum tuum, quomodo audis et te; peccata persequeris, non peccantem: et si forte quisquam durus est ad corrigenda peccata, aversus a timore Dei; hoc ipsum in eo persequeris, hoc ipsum corrigere conaberis, hoc perdere et tollere laborabis, ut servetur homo peccato damnato. Duo enim nomina sunt, homo et peccator: hominem Deus fecit, peccatorem se ipse homo fecit: pereat quod fecit homo, liberetur quod fecit Deus (*c*). Noli ergo usque ad mortem, ne cum persequeris peccatum, perdas hominem. Noli usque ad mortem, ut sit quem pœniteat: homo non necetur, ut sit qui emendetur. Hanc in corde retinens homo in homines dilectionem, esto

[1] Sic Ms. Germ. At editi, *audiunt.*
[2] Sic melius codex cs. [*Cui sollicitudini tacita Dominus voce respondit.*]
[3] Am. Er. et Ms. Germanensis omittunt, *quomodo.*
[4] Er. Lugd. Ven. legunt: *Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt.* Lov. sic: *Quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt.* M.

[1] Codex cs., *cujus hic sanguis pro Domino fusus est.*
[2] Sic Ms. Germanensis. Editi vero, *promisit.*
[3] Lov., *per homines.* Particula, *per*, abest a cæteris libris. Porro editio Er. habet sic: *quicumque homines vultis habere in potestate.*
[4] Apud Lov. omittitur, *non.* Habetur in aliis libris.
[5] Sic Am. Er. et Ms. Germanensis. At Lugd. et Lov., *Si sic audis et proximum tuum.*
(*a*) Cyprianus Martyr.
(*b*) Forte, *potestates.*
(*c*) Vide Tract. 12 in Joan., n. 13.

judex terræ, et ama terrere [1], sed dilige. Si superbis, superbi in peccata, non in hominem. In illud sævi quod tibi displicet et in te; non in eum qui factus est sicut tu. De una officina existis, unum artificem habuistis, unus limus est vestra materies. Quid perdis non amando quem judicas? Quoniam justitiam perdis, perdis [2] non amando quem judicas. Adhibeantur pœnæ, non recuso, non interdico; sed animo amantis, animo diligentis, animo corrigentis.

CAPUT VIII. — 9. *Disciplina et correctio non negligenda. Feriens, pius; parcens, crudelis.* Non enim filium tuum non erudis. Et prius agis, ut, si fieri potest, pudore et liberalitate erudiatur, erubescat patrem offendere, non tanquam severum judicem timeat; gaudes ad talem filium : sed si fuerit forte ista contemnens, adhibes et verbera; incutis pœnam, ingeris dolorem, sed quæris salutem. Multi amore, multi timore correcti sunt : sed per tremorem timoris ad amorem pervenerunt [3]. *Erudimini, qui judicatis terram.* Diligite et judicate. Non enim sic quæritur innocentia, ut pereat disciplina. Scriptum est, *Disciplinam qui abjicit, infelix est* (*Sap.* III, 11). Bene potest addi ad istam sententiam, Sicut disciplinam qui abjicit, infelix est : sic disciplinam qui negat, crudelis est. Ausus sum aliquid dicere, fratres mei, quod vobis aliquanto plenius exponere ipsius rei obscuritate compellor. Repeto quod dixi, Disciplinam qui abjicit, infelix est : hoc manifestum est. Disciplinam qui non dat, crudelis est : teneo prorsus, teneo et ostendo feriendo pium, parcendo crudelem; exemplum ante oculos pono. Ubi invenio feriendo pium? Non eo ad alios, ad patrem et filium eo : pater et quando ferit, amat; et non vult puer cædi : contemnit voluntatem, consulit ad utilitatem. Quare? Quia pater est, quia hæreditatem parat, quia successorem nutrit. Ecce feriendo pius est pater, feriendo misericors est. Da mihi hominem parcendo crudelem. Non recedo a personis, eos ipsos ante oculos pono. Sed puer impunitus [4] et indisciplinatus si sic vivat, ut pereat, et pater dissimulet; pater parcat, pater perditum filium disciplinæ asperitate offendere timeat, nonne parcendo crudelis est? *Erudimini* ergo, *omnes qui judicatis terram :* et bene judicando non a terra præmium, sed ab illo exspectate qui fecit cœlum et terram.

SERMO XIV * (*a*).

De versu 14 *Psalmi* IX, Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adjutor.

Habitus Carthagine in basilica Novarum, die dominico.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Pauper verus quinam sit.*— Cantavimus Domino, et diximus, *Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adjutor.* Quæramus pauperem, quæramus pupillum. Nec mirum sit quod admoneo ut quæramus, quos sic abundare cernimus et sentimus. Nonne pauperibus plena omnia? nonne pupillis plena sunt omnia? Tamen inter omnia quæro pauperem, quæro pupillum. Ac prius ostendendum est Charitati vestræ, id quod putamus, non hoc esse quod quærimus. Qui enim dicuntur pauperes et sunt, in quos a Deo mandatæ eleemosynæ fiunt, de quibus fatemur scriptum, *Include eleemosynam in corde pauperis, et ipsa exorabit pro te Dominum* (*Eccli.* XXIX, 15): abundat quidem hoc genus hominum; sed altius intelligendus est iste pauper. De illo genere est iste pauper, de quo dictum est, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth.* V, 3). Sunt pauperes non habentes pecuniam, victum quotidianum vix invenientes, alienis opibus [1], misericordia sic indigentes, ut etiam mendicare non erubescant : si de his dictum est, *Tibi derelictus est pauper;* nos quid facimus, qui hoc non sumus? Ergo nos qui christiani sumus, non sumus Deo derelicti? Et quæ alia nobis spes est, si non sumus illi derelicti, qui nos non derelinquit?

2. *Divitibus cavenda superbia.* Discite ergo esse pauperes et Deo relinqui, o compauperes mei. Dives est, superbus est. Nam et in divitiis istis, quæ vulgo appellantur divitiæ, quibus est contraria vulgaris ista paupertas; in divitiis ergo istis nihil est sic cavendum, quam superbiæ morbus. Qui enim non habet pecuniam, non habet amplissimas facultates; non habet unde se extollat. Si ergo qui non habet unde se extollat, non laudatur pro eo quod non se extollit : qui habet, laudetur, si se non extollit. Quid ergo laudo humilem pauperem, qui unde superbiat, non habet? Quis autem ferat et inopem et superbum?

CAPUT II. — Lauda divitem humilem, lauda divitem pauperem. Tales vult apostolus Paulus, qui scribens ad Timotheum dicit : *Præcipe divitibus hujus sæculi, non superbe sapere* (I *Tim.* VI, 17). Novi quid dicam : hoc illis præcipe. Habent enim divitias intrinsecus superbiam persuadentes, habent divitias in quibus laborant esse humiles. Da mihi Zacchæum habentem magnas divitias, principem publicanorum, confessorem peccatorum, statura brevem, animo breviorem, ascendentem lignum, ut transeuntem videret qui pro illo pendebat in ligno. Da mihi dicentem, *Dimidium rerum mearum do pauperibus.* Sed multum dives es, o Zacchæe, multum dives es. Ecce dimidium dabis : dimidium quare reservabis? Quia *si cui aliquid abstuli, quadruplum reddo* (*Luc.* XIX, 2-8).

3. *Pauperes de Lazari sorte non extollantur.* Sed ait mihi quisque mendicus, debilitate fessus, pannis obsitus, fame languidus; respondet mihi, et dicit : Mihi debetur regnum cœlorum; ego enim similis sum illi Lazaro, qui jacebat ulcerosus ante divitis domum, cujus canes lingebant ulcera, et quærebat saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis : ego illi similior sum, inquit. Nostrum genus est, cui debetur regnum cœlorum; non illi generi

[1] Sic Ulim. et Ms. Germanensis. At Am. Er. et Lov., *et ama non currere, sed diligere.*

[2] Verbum, *perdis*, apud Am. Er. et Ms. Germanensem non reperitur.

[3] In codice cs., *ad amorem pervenerunt Salvatoris.*

[4] Am. Er. Ulim. et Ms. Germanensis, *imperitus.*

* Emendatus est ad cs. cl. gr. s. Am. Er. Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 110.

[1] Sic Ms. Germanensis. At omnes editi, *alienis operibus* Et ex his duo Ulim. et Lov. addunt, *insidiantes.*

qui induuntur purpura et bysso, et epulantur quotidie splendide. Talis enim erat ille, ante cujus domum jacebat pauper ulcerosus : et videte exitus amborum. Contigit enim mori inopem illum, et auferri ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem dives, et sepultus est. Nam pauper forte nec sepultus. Et quid postea? Cum apud inferos dives ille in tormentis esset, levavit oculos suos, vidit pauperem quem contempserat, in Abrahæ gremio quiescentem : desideravit guttam, a quo ille micam; et quoniam dilexit opulentiam, non invenit misericordiam. Voluit subveniri fratribus suis, semper vecors, sero misericors : nihil omnino quod postulavit, accepit (*Luc.* XVI, 19-31).

CAPUT III. — 4. *Pauper et dives in eadem sorte felicitatis, si uterque humilis. Sinus Abrahæ.* Discernamus ergo, inquit mihi, pauperes et divites : quid me ad alia intelligenda exhortaris? Aperti sunt pauperes, aperti sunt divites. Audi ergo me de hoc quod proposuisti, domne [1] pauper. Cum enim illum sanctum ulcerosum te esse dicis, timeo ne superbiendo non sis quod dicis. Noli contemnere divites misericordes, divites humiles; et ut citius dicam, quod paulo ante dixi, divites pauperes noli contemnere. O pauper, esto et tu pauper; pauper, id est, humilis. Si enim dives factus est humilis, quanto magis pauper esse debet humilis? Pauper non habet unde infletur, dives habet cum quo luctetur. Audi ergo me. Esto verus pauper, esto pius, esto humilis. Nam si de ista pannosa et ulcerosa paupertate gloriaris, quia talis fuit ille qui ante domum divitis inops jacebat; attendis quia pauper fuit, et aliud non attendis. Quid, inquis, attendo? Lege Scripturas, et invenies quod dico. Lazarus pauper fuit : in cujus sinum levatus est, dives fuit. *Contigit*, inquit, *mori inopem illum, et auferri ab angelis.* Quo? *In sinum Abrahæ*, id est, in secretum, ubi erat Abraham. Nolite enim carnaliter intelligere, quod velut in sinum tunicæ Abrahæ levatus sit pauper. Sinus erat, quia secretum erat. Unde dicitur, *Redde vicinis nostris in sinum eorum* (*Psal.* LXXVIII, 12). Quid est, *in sinum eorum?* In secreta eorum. Quid est, *Redde in sinum eorum?* Torque conscientiam eorum. Lege, aut si legere non potes, audi cum legitur, et vide Abraham opulentissimum fuisse in terra, auro, argento, familia, pecore, possessione (*Gen.* XIII) : et tamen dives iste pauper fuit, quia humilis fuit; *Credidit* enim *Abraham Deo, et deputatum est illi ad justitiam* (*Id.* XV, 6). Justificatus est gratia Dei, non propria præsumptione. Fidelis erat, bene operabatur. Filium jussus est immolare; neque cunctatus est ei offerre quod acceperat, a quo acceperat (*Id.* XXII). Probatus est Deo, constitutus est exemplum fidei. Jam Deo notus erat : sed nobis monstrandus erat. Non est inflatus quasi in bonis operibus suis; quia pauper erat dives iste. Et ut scias quia non est inflatus tanquam in bonis operibus suis (sciebat enim quia quidquid habebat, a Deo habebat; et non in se ipso, sed in Domino gloriabatur), audi Paulum apostolum : *Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non ad Deum* (*Rom.* IV, 2).

CAPUT IV. — 5. *Verus pauper in pauperum turba vix invenitur.* Videtis, quia cum abundent pauperes recte quærimus pauperem : in turba quærimus, et vix invenimus. Occurrit mihi pauper, et quæro pauperem. Interim tu manum porrige pauperi quem invenis. Corde quæris, quem quæris. Tu dicis, Pauper sum sicut Lazarus : dives iste meus humilis non dicit, Dives sum sicut Abraham. Ergo tu te extollis, ille se humiliat. Quid inflaris, et non imitaris. Ego, inquit, pauper levor in sinum Abrahæ. Non vides quia pauperem dives excepit? Non vides quia dives susceptor est pauperis? Si enim superbis contra eos qui habent pecuniam, et negas eos ad regnum cœlorum pertinere; cum in eis fortasse inveniatur humilitas, quæ in te non invenitur : non times ne tibi, cum mortuus fueris, dicat Abraham, Recede a me, quia blasphemasti me?

6. *Divitiæ plenæ periculorum et perituræ.* Admoneamus ergo divites nostros, quod Apostolus admonuit. *Non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum* (I *Tim.* VI, 17), admoniti sumus. Divitiæ illæ, quas putatis plenas esse deliciarum, pleniores sunt periculorum. Pauper erat, et securior dormiebat : somnus facilius accedebat ad duram terram, quam ad lectum inargentatum. Attendite curas divitum, et comparate securitati pauperum. Sed audiat dives iste, ut non superbe sapiat, neque speret in incerto divitiarum. Utatur mundo, tanquam non utens. Sciat se viam ambulare, et in has divitias tanquam in stabulum intrasse. Reficiat, viator est : reficiat se, et transeat; non secum tollit quod in stabulo invenit. Alius viator erit, et ipse habebit, sed non auferet.

CAPUT V. — Omnes hic relicturi sunt quod hic acquisierunt. *Nudus*, inquit, *exii de utero matris meæ; nudus revertar in terram, Dominus dedit, Dominus abstulit* (*Job* I, 21). Non abstulit [1], quia *tibi derelictus est pauper. Nudus exii de utero matris meæ; nudus revertar in terram.*

7. *Pauper cupiditatibus divite pejor.* Audi alium pauperem. *Nihil intulimus in hunc mundum; sed nec auferre aliquid possumus : victum et tegumentum habentes, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et desideria multa, stulta et noxia, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix est enim omnium malorum avaritia : quam quidam appetentes, a fide pererraverunt, et inseruerunt se doloribus multis* (I *Tim.* VI, 7-10). Qui sunt isti qui *a fide pererraverunt, et inseruerunt se doloribus multis? Qui volunt divites fieri.* Modo mihi respondeat ille pannosus. Videamus, si non vult dives fieri; videamus, interrogemus eum, si non vult dives fieri : respondeat, non mentiatur. Audio linguam, sed interrogo conscientiam. Dicat si non vult dives fieri. Si autem vult; jam incidit *in tentationem et de-*

[1] Am. Er. Ulim. et Par., *domine*. At Mss. cum Lov., *domne*.

[1] Videtur legendum, *non se abstulit*. Sic versus finem sermonis 21 : « Dominus abstulit : numquid se abstulit? Quod « dedit abstulit, qui dedit se obtulit. » Codex cs. : *sed non abstulit*; quod nostram confirmat conjecturam.

sideria multa, stulta et noxia. Non enim opes dico, sed *desideria.* Unde? Quia vult dives fieri. Quid inde? *Desideria multa et stulta et noxia, quæ mergunt homines in interitum et perditionem.* Vides ubi sis? Quid mihi ostentas nullas facultates, cum ego convincam tantas cupiditates? Ecce jam compara duos. Iste dives est, ille pauper est: sed iste dives, jam est, non vult fieri. Iste dives est, aut de parentibus, aut de donis et hæreditatibus. Ponamus, faciamus: dives est etiam de iniquitatibus. Jam non vult addere, imposuit modum, fixit limitem cupiditati, jam corde militat pietati.

CAPUT VI. — 8. *Rursum pauper cum divite comparatur.* Dives est, inquis. Respondeo, Dives est. Iterum tu accusator respondes et dicis, De iniquitate dives est [1]. Quid, si facit amicos de mammona iniquitatis? Dominus noverat quod dicebat: utique non errabat, quando præcipiebat, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut et ipsi recipiant vos in tabernacula æterna* (*Luc.* XVI, 9). Quid si hoc facit iste dives? Jam finit cupiditatem, exercet pietatem. Tu nihil habes, sed dives vis fieri; incides in tentationem. Sed forte inde factus es pauperrimus et egentissimus, quia nescio quid habebas paternum, quod te sustentaret, et calumnia aliqua competitoris abstulit. Gemis, audio, tempora accusas: quod gemis, si posses, faceres. Annon videmus? annon quotidianis exemplis plena sunt omnia? Heri gemebat, quia perdebat sua; hodie pertinens ad majorem [2], rapit aliena.

9. *Verus pauper. Christus pauper et dives.* Invenimus verum pauperem, invenimus pium humilem, non de se fidentem, pauperem verum, membrum pauperis qui propter nos pauper factus est, cum dives esset (II *Cor.* VIII, 9). Vide divitem nostrum, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset; vide illum divitem: *Omnia peripsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Plus est aurum facere, quam habere. Dives es auro, argento, pecore, familia, fundis, fructibus; tibi ista creare non potuisti. Vide illum divitem: *Omnia per ipsum facta sunt.* Vide illum pauperem: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 3-14). Quis digne cogitet divitias ejus? Quomodo faciat qui non fit, quomodo creet non creatus, formet non formatus, mutabilia manens, temporalia sempiternus? Quis digne cogitet divitias ejus?

CAPUT VII.— *Paupertas Christi.* Paupertatem cogitemus, ne forte pauperes vel ipsam capiamus. Concipitur utero feminæ virginali, includitur visceribus matris. O paupertas! In angusto diversorio nascitur, involutus infantilibus tegumentis in præsepio ponitur, fit cibaria jumentis pauperibus; deinde cœli et terræ Dominus creator Angelorum, omnium visibilium et invisibilium effector et conditor sugit, vagit, nutritur, crescit, tolerat ætatem, occultat majestatem: postea tenetur, contemnitur, flagellatur, illuditur, conspuitur, colaphizatur, spinis coronatur, ligno suspenditur, lancea perforatur. O paupertas! Ecce caput pauperum quos requiro, cujus pauperis membrum invenimus verum pauperem.

10. *Pupillus quis.* Breviter quæramus pupillum [1]: quia in paupere requirendo fatigati sumus. Domine Jesu, pupillum quæro; fatigatus quæro: cito responde, ut inveniam. *Ne vobis*, inquit, *dicatis patrem in terra* (*Matth.* XXIII, 9). Pupillus in terra, immortalem patrem invenit in cœlo. *Ne vobis*, inquit, *dicatis patrem in terra.* Inventus est pupillus iste. Oret pupillus iste: audiamus eum, et imitemur eum. Quæ est ejus oratio? *Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me. Pater*, inquit, *meus et mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me* (*Psal.* XXVI, 10). Si ergo beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (*Matth.* V, 3); *Tibi derelictus est pauper.* Si pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me; *Pupillo tu eris adjutor* [2].

SERMO XV * (*a*).

De versu 8 *Psalmi* XXV, Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum tabernaculi claritatis tuæ.

Habitus in Regione tertia, in basilica sancti Petri Carthaginensis.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Decor domus Dei. Ecclesia viva.* — Decorem domus Dei, et locum tabernaculi claritatis ejus diligimus, si et nos ipsi sumus. Quis est ergo decor domus Dei, et locus tabernaculi claritatis ejus; nisi templum ejus de quo Apostolus dicit, *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (I *Cor.* III, 17)? Sicut ergo in fabricis manufactis, cum eleganter et magnifice construuntur, corporalis noster mulcetur aspectus; ita cum lapides vivi, corda fidelium charitatis vinculo continentur, decor est domus Dei, et locus tabernaculi claritatis ejus. Discite ergo quod amare debetis, ut amare possitis. Qui enim diligit decorem domus Dei, non est dubium quia Ecclesiam diligit: non in fabre factis parietibus et tectis, non in nitore marmorum et laquearibus aureis; sed in hominibus fidelibus, sanctis, Deum diligentibus ex toto corde suo, et ex tota anima sua, et ex tota mente sua, et proximum suum tanquam seipsum.

CAPUT II. — 2. *Numerus et super numerum. Vasa in honorem, vasa in contumeliam.* Sed in congregatione christiana, quantum pertinet ad participationem et communionem Sacramentorum, multiplicati sunt super numerum (*Psal.* XXXIX, 6). Alius est ergo numerus: alii super numerum. Numerus est, de quibus dicit Apostolus, *Novit Dominus qui sunt ejus.* Super numerum autem: *Quoniam in magna domo non solum vasa sunt aurea et argentea, sed et lignea et fictilia; alia quidem in honorem, alia in contumeliam* (II *Tim.* II, 19, 20). Numerus ergo, vasa

[1] Ms. Germanensis: *Dives, inquis, de iniquitate, dives est*; omissis verbis, *Respondeo, dives est. Iterum tu*, etc.

[2] Editi, *pergens ad majorem.* Castigantur ad Mss. Corbeiensem et Germ.

[1] Codex cs.: *Breviter nunc quæramus pupillum.*

[2] Ulim. et Lov. addunt clausulam: *Conversi*, etc., quæ ab aliis libris abest.

* Recognitus in libris cs. cl. gr. Am. Er. Ulm. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 251.

in honorem : super numerum, vasa in contumeliam. Cum ergo sint ista duo genera vasorum, numquid dubitamus ubi sit decor domus Dei? Si ergo vis diligere, agens quod cantasti, decorem domus Dei [1], et locum tabernaculi claritatis ejus; quære vasa in honorem. Et nolo dicas, Quæsivi, et non inveni. Ideo enim quæsisti, et non invenisti, quia quod quæsisti tu non fuisti. Similis simili cohæret, dissimilis dissimilem refugit. Si fueris vas in contumeliam, procul dubio vas in honorem grave tibi erit et ad videndum. Non audis quomodo quidam de quodam dicant, *Gravis nobis est etiam ad videndum* (*Sap.* II, 15)? Quod tibi grave est ad videndum, quando erit apertum ad inveniendum? Vasa enim ista, interiorum hominum sunt. Non utique cum visus fuerit justus, jam agnoscitur justus. Eumdem aspectum habet et justus et injustus : uterque homo, sed non uterque domus Dei. Et si ambo christiani appellantur, utrumque vas, sed non utrumque in honorem; sed aliud in honorem, aliud in contumeliam.

CAPUT III. — 3. *Malorum est male uti bonis; Dei contra, bene uti malis. Animæ adulteræ et fornicariæ.* Numquid propter mala vasa deserenda est domus magna? Novit Deus uti, id est Dominus magnæ domus, et vasis in honorem, et vasis in contumeliam. Sicuti est malorum male uti etiam bonis; sic e contra Dei bene uti etiam malis. Quantis bonis utuntur mali? Omnis enim creatura Dei bona est (I *Tim.* IV, 4). Quomodo ea male utuntur mali? Quomodo eos increpat Scriptura, dicens, *Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis, ut in concupiscentiis vestris insumatis.* Quod nomen acceperunt isti male utentes bonis Dei? Sequitur, et dicit, *Adulteri.* Unde *adulteri? Nescitis quia amicus hujus mundi, inimicus Deo constituitur* (*Jacobi* IV, 3, 4)? *Adulteri*, inquit. Sunt animæ adulteræ, sunt fornicariæ : discutiamus eas. Fornicariæ animæ sunt, multis diis falsis quodam modo prostitutæ : adulteræ autem, tanquam legitimo jam conjugio copulatæ, et ipsi legitimo conjugio non servantes animæ castitatem. Ut autem hoc dicam expressius, pagani anima fornicaria est, christiani mali adultera. Pagani anima fornicaria, legitimum virum non habet, per diversa dæmonia prostituta corrumpitur : christiani autem mali quare adultera est? Quia nec castitatem diligit, nec virum deserit. Non ergo dicas, Quare sunt isti in domo Dei? Respondetur tibi, Vasa sunt in contumeliam. Novit eis uti Deus : non errat qui creavit; quoniam qui potuit creare, novit ordinare : habent in domo magna locum suum. Si autem quæras a me, quomodo eis bene utatur Deus : fateor, Dei consilium, sicut homo, explicare non possum. Novi enim cum Paulo apostolo expavescere, quod etiam ille cum consideraret, expavit, et expavescens exclamavit : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula sæculorum* (*Rom.* XI, 33-36). Nobis consideratio, admiratio, tremor, exclamatio : quia nulla penetratio. Ipsi autem quid? *Gloria in sæcula sæculorum.* Sive de vasis in honorem, sive de vasis in contumeliam, *ipsi gloria in sæcula sæculorum.* Alios coronat, alios damnat, nusquam errat : alios probat, de aliis probat, omnes ordinat.

CAPUT IV. — 4. *Ad quid mali in mundo.* Quid faciunt, inquit, in hoc mundo homines mali? Responde mihi, in fornace aurificis palea quid facit? Puto non ibi esse sine causa paleam, ubi aurum purgatur. Videamus quæ ibi sint omnia : fornax est, palea est, aurum est, ignis est, artifex est : sed illa tria, aurum, palea, ignis, in fornace; artifex, ad fornacem. Attende etiam istum mundum : mundus fornax est; palea, homines mali; aurum, homines boni; ignis, tribulatio; artifex, Deus. Attende et vide : aurum non purgatur, si palea non uratur. Vide aurum in hoc ipso psalmo, ubi diligimus decorem domus Dei; et locum tabernaculi claritatis ejus. Vide ibi aurum, vide vocem auri; purgari cupit : *Proba me, Domine, et tenta me; ure renes meos et cor meum. Proba me*, inquit, *Domine, et tenta me.* Qui timere debuit tentationem, petit tentationem. *Proba me*, inquit, *Domine, et tenta me.* Et vide si non ignem quærit : *Proba me, et tenta me; ure renes meos et cor meum.* Non times ne in igne deficias? Non, inquit. Quare? *Quia misericordia tua ante oculos meos est* (*Psal.* XXV, 2, 3). Ecce, inquit, quare securus dico, *Proba me, Domine, et tenta me; ure renes meos et cor meum :* non quia idoneus sum viribus meis ignem sustinere tentationis, sed *quia misericordia tua ante oculos meos est.* Qui mihi, inquit, donasti ut aurum probatum essem, in fornace me perire permittis? Prorsus mittis purgandum, ejicis purgatum. *Custodiat Dominus introitum tuum et exitum tuum* (*Psal.* CXX, 8). Vide ipsum exitum, vide ingressum in fornacem. *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis* (*Jacobi* I, 2). Ecce audisti ingressum, quære exitum. Facile enim est intrare : exire magnum est. Sed noli timere : *Fidelis Deus.* Nempe quia ingressus fueras, de exitu cogitabas. *Fidelis Deus, qui non vos permittit tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tentatione etiam exitum.* Quid est exitum? *Ut possitis sustinere* (I *Cor.* X, 13). Intrasti, incidisti; sustinuisti, existi.

CAPUT V.— 5. *Abundantia malorum, propter purgationem bonorum.* Magna materies est purgationis bonorum, abundantia malorum. Nam in multitudine malorum quamvis permixti lateant boni, *novit Dominus qui sunt ejus.* Sub manu tanti artificis, auri mica in magna palea perire non potest. Quanta ibi palea, quam modicum aurum? Sed noli timere, tantus est artifex, ut purgare possit, perdere non possit. Vide aurum beatum Apostolum in ista fornace mundi hujus quemadmodum periculis probatur : ut veniamus ad vasa inhonorata quæ intus sunt, quibus novit bene uti Dominus magnæ domus. Aposto-

[1] Codex cs. : *Si ergo vis diligere, sic enim agis quod cantasti; si vis diligere decorem domus Dei.*

lus ergo cum periculis probaretur, quid dicebat? *Periculis in mari, periculis in deserto, periculis ex genere, periculis ex gentibus.* Ista omnia foris sunt. Intus attende: *Periculis in falsis fratribus* (II *Cor.* XI, 26). Alloquor ergo aurum Dei, alloquor vasa facta in honorem, alloquor grana in tritura areæ inter paleam laborantia. Tibi dico, quisquis audis, non me, sed per me [1]: Esto bonus, tolera malum. Nolo dicas, Quis est bonus? Imo et hoc volo dicas: quoniam quantumcumque fueris bonus, non eris sine aliquo malo. Unde rectissime dicitur, *Nemo bonus, nisi unus Deus* (*Luc.* XVIII, 19). Sed bonus ille qui facit bona, Deus est. Si ergo bonus Deus qui facit bona, et solus ille bonus effector bonorum; quomodo est effector bonorum, si nullus hominum est bonus? Secundum modulum ergo proximum est et homo bonus. Qui si non esset, Dominus ipse non diceret, *Homo bonus de bono thesauro cordis sui profert bona* (*Id.* VI, 45).

CAPUT VI. — 6. *Mali foris et intus tolerandi.* — Esto ergo bonus, et tolera malum. Esto simpliciter bonus, et dupliciter tolera malum. Bonus, nonnisi intus: nam si non intus, nusquam bonus. Esto ergo bonus intus, malum tolera et foris et intus. Foris tolera hæreticum, tolera paganum, tolera Judæum; tolera et intus malum Christianum. Quia inimici hominis domestici ejus (*Michææ* VII, 6). Patiens molestos multos intus malos stomacharis, indignaris, quasi jam venerit tempus ventilationis. In tritura positus es, in tritura es adhuc, area trituratur adhuc; adhuc grana et manipuli, cum Gentes credunt, ad aream colliguntur. Putas esse te posse in area triticum solum? Erras. Geme in area, ut gaudeas in horreo. Fiunt multa mala a christianis malis: illi qui foris sunt, et nolunt esse christiani, inveniunt occasiones ad excusationes. Hortatori suo ut credat, ista respondet: Vis me esse quod est ille et ille? Et nominat illum et illum: aliquando et verum dicit. Cum autem verum non potest inveniri, quid magnum est calumniari? Cum ille non trepidat calumniari, facit alium quod non videt suspicari. Tu cum audieris hominem ista dicentem, forte quia nosti fratres tuos malos, dicis apud te ipsum, Verum dicit: *Periculis in falsis fratribus.* Sed noli deficere; quod ille quærit, tu esto. Esto bonus christianus, ut convincas calumniosum paganum.

CAPUT VII. — 7. *Constantia in ferendis intus malis.* Sed ille calumniatur, et de bonis dicit falsa, plerumque illi creditur. Quid facit aurum? Undique palea est, ignis. Sordes pone, non fidem [2]: esto mundior, ipsa exercitatione esto mundior; valeat tibi ille qui auferat quo sordidior es, non qui opprimat quod aurum es. Etenim si defeceris, peris in palea: et si peris in palea, aurum non eras, sed aurum te esse fingebas. Novit Dominus qui sunt ejus (II *Tim.* II, 19). Illi autem qui sunt mali, de quibus erubescis quando es inter malos qui sunt foris, memento quod non sint in domo magna ubi es, vas in honorem, sed in contumeliam. Instruxit te Apostolus, regat te Deus [1]. Si mali non essent pro quibus oraremus, quando nobis diceretur, *Orate pro inimicis vestris?* An forte vellemus bonos habere inimicos? Unde fieri potest? Non habebis bonum inimicum, nisi fueris malus: si autem fueris bonus, inimicus tuus non erit, nisi malus. *Orate pro inimicis vestris.* Ergo boni orate pro malis. Redi ad cor tuum. O tu qui in ista fornace purgaris, si potuit esse vox tua, *Proba me Domine, et tenta me; ure renes meos et cor meum: quoniam misericordia tua ante oculos meos est;* ecce redi ad cor tuum. Sub Deo es, orationem fusurus es; occurrit tibi qui te læsit, occurrit tibi qui te pressit, occurrit tibi qui te spoliavit, occurrit tibi qui in te carcerem misit: eia attende cor tuum, respice Dominum tuum. Ecce malus inimicus tuus, ecce bonus Dominus tuus: nocet tibi inimicus tuus malus, ora pro inimico tuo, dicit tibi Dominus tuus bonus [2]. Inter inimicum tuum malum et Dominum bonum, quid tu facturus es? Contra illum oraturus, aut huic obtemperaturus?

CAPUT VIII. — 8. *Dura jussa, sed magna promissa.* Suscipis ex præcepto Domini tui orare pro maligno illo inimico tuo: quid facturus es? Dominus jussit: dura jussit, sed magna promisit. Quæ dura jussit? *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus vos.* Dura sunt: sed *propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras* (*Psal.* XVI, 4). Unde tibi viribus tuis custodire vias duras, nisi *quia misericordia tua ante oculos meos est?* Ecce dura jussit, amara jussit; vide quæ promisit. *Orate pro persequentibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est* (*Matth.* V, 44, 45). Si tibi diceret, Ora pro inimico tuo, ut sis filius patris tui, ne exhæredet te pater carnalis, qui hoc tibi relicturus est, quod hinc non est ablaturus; timeres, et faceres: promittitur tibi pro his duris, ut sis filius Altissimi; cogita Patrem, et agnosce hæreditatem. Dic ergo, incipe orare pro inimico tuo illo magno, qui tibi multa mala fecit, qui in te multa dura congessit: incipe pro illo orare, et vide cor tuum tecum litigare. Quod ergo vis, quod placet tibi, quod delectaris secundum interiorem hominem, quod obtemperas Domino tuo, et oras pro inimico tuo, aurum est: quod vero, cum orare cœperis, incipit tecum carnalis infirmitas litigare, ipsæ sunt sordes, a quibus te Deus vult in fornace purgare.

CAPUT IX. — 9. *Mali ideo multi, ut exerceantur boni. Amurca, oleum.* Exercere ergo in mediis malis, o bone, si quis es bonus: non de tuo bone [3], quia fuisti malus, sed de illius qui nunquam est malus: exercere in mediis malis. Nec mihi volo dicas: Saltem si necesse esset propter exercitationem nostram ut essent mali, pauci essent mali, et boni multi essent. Non attendis quia si pauci essent, multis non nocerent? Utique considera, vir prudens, quia si multi

[1] Codex cs., *non me, sed Dominum per me.*
[2] Am. et Er.: *Ignis sordes punit, non fidem.* Lov. et Germanensis Ms., *ignis, sordes. Pone nunc fidem.* Codex cs.: *ignis sordes urit non fidem.*

[1] Sic Am. Er. et Ms. Germanensis. At Lov., *rogat te Deus.* Forte pro, *rogas tu Deum.*
[2] Mss., *dicit tibi Dominus bonus*; omisso, *tuus.*
[3] Sic Mss. At editi, *de tuo bono*

boni essent et pauci mali essent, pauci mali multis bonis nocere non auderent. Si non auderent, non exercerent. Nunc vero quia multi sunt mali, laboratur a paucis bonis inter multos malos : et cum laboratur, sudatur; et cum sudatur, aurum purgatur. Esto ergo in decorem domus Dei. Jam tecum in corde tuo litigavit infirmitas; invoca, ut vincas : adsit tibi Deus, adjuvet qui jubet. Jam factus es victor infirmitatis tuæ, jam suscepisti animum et fructum orandi pro inimico tuo : vide quid boni sit; compara illum tibi. Ille meditatur tentationes, tu fundis orationes : ille si nocet, palam nocet; tu quod pro illo oras, Deus novit: ille non credit, quia cor tuum non discutit. Cum ergo ille palam nocet, tu occulte oras : in isto torculari (quia et torculari Ecclesia comparata est), vide si non ille qui palam nocet, amurca currens est per publicum. Amurca per publicum currit, oleum autem ad sedem suam occultos transitus habet. Et cum occulte transeat, in magnitudine apparet. Quam multi enim, o fratres mei, quam multi in ista conflictatione rerum, in hujus mundi malitia, in ista malorum abundantia subtraxerunt se, et conversi sunt ad Deum, et vale fecerunt mundo, et cœperunt pauperibus subito donare res suas, qui paulo ante rapiebant alienas! Sed multi raptores, invasores, spoliatores publice apparent; amurca illa est per plateas currens : illi autem, unus hinc, unus inde, corde conjuncto (*a*) malus faciens mala permanere erubescens [1], Dei monita rogitans; spem sæculi irridens, spem cœlestem exspectans, mutans amores et mores : oleum sanctitatis est in torculari, vas in honorem est in domo magna, aurum est in fornace, granum est in horreo. Ibi est decor domus Dei.

SERMO XVI * (*b*).

De eo quod scriptum est in Psalmo xxxiii, 13, Quis est homo qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?

CAPUT PRIMUM. — 1. *Vita præsens nec vita est.* Vocans humanum genus Spiritus Dei, jubendo quid facere, et promittendo quid sperare debeamus, prius mentem nostram inflammat ad præmium; ut quod præcipitur magis bonum amando, quam malum timendo faciamus. *Quis est homo*, inquit, *qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?* Sic interrogatur quis iste sit, quasi possit inveniri qui non sit. Quis enim non vult vitam? qui non diligit videre dies bonos? Audi ergo quod sequitur, quicumque hoc vis et diligis, homo; audi quod sequitur, omnis homo : *Cohibe*, inquit, *linguam tuam a malo, et labia tua non loquantur dolum. Declina a malo, et fac bonum; quære pacem, et sequere eam* (*Psal.* xxxiii, 13-15). Horum omnium cætera superiora sunt in præcepto, ultimum in præmio. Nam ut cohibeamus linguam nostram a malo, et labia nostra non loquantur dolum, declinemus a malo, et faciamus bonum, ut quæramus pacem præcipitur nobis : ut autem sequamur eam, promittitur nobis. Quæ ista pax est, nisi quam non habet mundus? Quæ ista pax est, nisi quam non habet ista vita, quæ in hujus vitæ comparatione nec vita est? Neque enim de hac vita diceret, *Quis est homo, qui vult vitam?* et ad istam vel retinendam vel producendam præceptis consequentibus hortaretur, tanquam et istam quis non vellet [1]. Nam et hæc optatur saltem prolixa, quia non potest esse sempiterna : et per hanc potest homo pervenire ad illam, si quemadmodum vult eam longam, sic velit et bonam. Quantum est autem in hac vita, longum, quod erit aliquando finitum? Et quod erat longum, erit nullum : quia et quando erat, non stabat; quando producebatur, non augebatur; nec addendo crescebat, quia veniendo recedebat [2].

CAPUT II. — 2. *Vita bona hic sectanda. Redimere tempus quid.* Quisquis igitur es amator longæ vitæ, esto potius bonæ vitæ. Nam si male vivere volueris, longa vita non erit verum bonum, sed erit longum malum. Vide autem quam sis absurdus atque perversus : cum te vitam fatearis plus amare, quam villam [3] villam vis potius bonam habere, quam vitam. Nam ut inhiando et male concupiscendo adipiscaris villam bonam, fraudando efficis vitam malam. Tamen si tibi diceretur, si a te quæreretur, utrum malles villa bona carere perdendo, an vita mala moriendo; responderes, te, si utrumque retinere non posses, paratiorem esse ut villa tibi auferretur. Cur igitur non sic amatur vita, ut sit etiam bona, quæ abs te omnibus tuis bonis præfertur etiam mala? Cupis certe ut longa sit, licet mala sit : imo fac ut bona sit, et noli timere ne brevis sit. Nam si te sollicito bene agitur, te securo cito finietur. Succedet ei namque vita æterna, sine metu beata, sine fine longa. De illa quippe interrogat, qui dicit, *Quis est homo qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?* In hac autem vita jubet nos Apostolus redimere tempus, quoniam dies mali sunt (*Ephes.* v, 16). Et quid est redimere tempus, nisi, cum opus est, etiam detrimento temporalium commodorum ad æterna quærenda et capessenda spatia temporis comparare (*a*)? Unde et Dominus præcipit, dicens, *Si quis voluerit tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte illi et pallium* (*Matth.* v, 40) : ut scilicet amissa re aliqua temporali, impendas ad quietem, quod eras impensurus ad litem.

CAPUT III. — 3. *Vita in Psalmo quænam proponitur.* Quod itaque non de vita et diebus hujus temporis loquatur Spiritus Dei, dicens, *Quis est homo qui vult vitam, et cupit videre dies bonos?* sequentia docent. Talia enim præcepta subjungit, quibus obaudiendo vitam et dies bonos habere possimus, ut hæc vita quam nunc agimus, et hi dies pro eisdem præceptis implendis plerumque amittendi sint. Proinde

[1] Am. Er. Par., *corde conjuncto mala faciens, mala permanere erubescens.*
* Sermones 16 et 17 castigavimus ope duorum cl. et gr. rm. v. Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Forte, *compuncto.*
(*b*) Alias, 1 inter Homilias 50.

[1] Sic aliquot Mss. At editi, *quanquam et istam quis non velit?*
[2] Mss., *transibat.*
[3] Editi, *cum te villam fateris plus amare quam vitam.* Emendantur hic ad Mss.
(*a*) Vid. Serm. 167 in hunc locum Apostoli.

si hanc vitam, in qua nunc sumus, intellexerimus in eo quod dictum est, *Quis est homo qui vult vitam?* et propter hanc habendam quæ connectuntur præcepta faciamus; quid acturi sumus, cum aliquis in malitia potens mortem nobis fuerit comminatus, nisi falsum testimonium dixerimus? Profecto enim si fecerimus quod hic jubetur, *Cohibe linguam tuam a malo*, ut propter hoc præceptum testimonii fallaciam recusemus, quasi decepti videbimur : quia propter habendæ vitæ cupiditatem præceptum servare suscepimus, et eam magis præceptum servando perdidimus. Porro si vitam intellexerimus in æternum beatam, quam post istam Deus dabit obedientibus sibi; de qua Dominus dixit ad quemdam, *Si vis venire ad vitam, serva mandata* (*Matth.* XIX, 17) : tunc vero interrogati, *Quis est homo qui vult vitam;* respondemus nos velle vitam, et si etiam sub ipso percussoris ictu veritatem servabimus in testimonio, mortem contemnimus in mundo, vitam consequimur in cœlo.

4. *Dies boni in psalmo, non hujus sæculi, sed æterni promittuntur. Loqui dolum.* Hoc de diebus bonis intelligamus. Nam si propter dies præsentis sæculi, qui boni dicuntur, et non sunt, in sepultura cordis per epularum aggeres, in luxuriæ ac vinolentiæ gurgitibus, in turpissimis ingluvium voluptatibus [1] : si ergo propter istos dies, quasi propter dies bonos, susceperimus præceptum, ut labia nostra non loquantur dolum; plerumque tales dies cogunt amatores suos loqui dolum, et tales dies negantur eis qui non loquuntur dolum. Quid enim aliud est, loqui dolum, nisi aliud labiis promere, cum aliud claudatur in pectore? Ad hoc maxime adulatorum exarsit negotium; quia pene semper, ne prohibeantur ab opimis mensis apparatisque conviviis, blandiendo non tacent falsum; et ab his prohibentur [2], si amando Deum dixerint verum. Ergo propter istos dies, quos putant bonos, ut eis exhibeantur, loquuntur dolum; et eis negantur, si non loquuntur dolum.

CAPUT IV.— Alii sunt igitur dies boni, de quibus admonemur, ut si eos videre diligimus, cohibeamus a malo linguam, nec dolum loquamur. Non sunt de isto sæculo dies illi : non eos habet cœlum quod transiet, sed quod permanebit; non eos novit terra morientium, sed terra viventium. Hos quisquis intellexerit et dilexerit, linguam cohibet [3] a malo : et si eum terror mortis cogat ad malum, labia ejus non loquuntur dolum : et si diebus fallaciter bonis invitetur ad dolum, declinat a malo etiam inter bona, facit bonum etiam inter mala; quærit pacem [4], quæ non est super terram, et sequitur eam in illo qui fecit cœlum et terram.

5. *Quanto ardore quærenda pax et vita æterna.* — Proinde, fratres, concupiscite vitam, et diligite videre dies bonos ubi nulla nox erit : vitam in qua dies malus non timeatur; dies bonos, in quibus nunquam vita finiatur. Sed si hanc mercedem diligitis, cavete ne opus, cujus ea merces est, recusetis. Illam enim pacem quærendo sequimini : quærite autem manibus vestris nocte coram Deo, et non decipiemini (*Psal.* LXXVI, 3). Quid est enim manibus vestris, nisi operibus vestris? Quid est nocte, nisi in tribulatione? Quid est coram Deo, nisi conscientiæ puritate? Sic vivendo et hoc amando, habebitis Deum in contemplatione, et in illo vitam sine defectione; dies bonos sine contenebratione, pacem sine dissensione.

SERMO XVII * (*a*).

De eo quod dicitur in Psalmo XLIX, 3, Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit, *etc.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Judicium extremum.* Cantavimus, fratres, *Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit.* Deum Christum Scriptura prædixit venturum ad judicium vivorum et mortuorum. Quando enim prius venit judicari, occultus fuit : quando veniet judicare, manifestus erit. Quam fuerit tunc occultus, hinc intelligite quod ait Apostolus : *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I *Cor.* II, 8). Tunc autem siluit interrogatus, sicut et Evangelium loquitur, et impletur in eo Isaiæ prophetia dicentis : *Sicut ovis ad immolandum ductus est, et sicut agnus coram tondente se fuit sine voce, sic non aperuit os suum* (*Isai.* LIII, 7). *Veniet* ergo *manifestus, et non silebit.* Ad hoc dictum est, *Non silebit* [1], quia siluit judicatus. Nam quantum attinet ad voces ipsius nobis necessarias, quando siluit? Non siluit per Patriarchas, non siluit per os carnis suæ : et modo si sileret, Scriptura non loqueretur. Lector ascendit, et ipse non silet. Tractator loquitur, si vera loquitur, Christus loquitur. Si sileret Christus, ego vobis ista non dicerem. Nec per os vestrum siluit : nam quando cantabatis, ipse loquebatur. Non silet, opus est ut nos audiamus, sed aure cordis : nam facile est audire auribus carnis. Illis auribus audire debemus, quas quærebat magister ipse, cum diceret : *Qui habet aures audiendi, audiat* (*Matth.* XIII, 9). Quis enim ante illum, quando ista dicebat, sine auribus carnis stabat? Omnes aures habebant, et pauci habebant : non omnes habebant aures audiendi, hoc est, obediendi.

CAPUT II. — 2. *Præpositis munus impositum. Votum pii pastoris.* Quam terribiliter locutus est per prophetam Ezechielem, credo adhibuistis aurem, credo audistis quemadmodum dixerit, *Ad do-*

[1] Editi, *ingluviarum voluptatibus*; pro quo Mss., *ingluvium voluptatibus.* — Morel, Elem. Critic., pag. 125, 126, censet forte legendum, *inguinum.* Lectionem à PP. Benedictinis admissam præponimus, siquidem sensum rationi omnino consentaneum suppeditet, nec alium necesse sit excogitare. M.

[2] Sic Mss. Editi vero, *ne ab his prohibeantur.*

[3] Plures Mss., *cohibeat.* Et infra imperandi modo, *loquantur, declinet, faciat, quærat, sequatur.*

[4] Mss., *declinet a malo : etiam inter mala faciat bonum, etiam inter mala quærat pacem.*

[1] Editi, *Non silebit judicaturus quia.* Abest, *judicaturus,* a Mss.

* Castigatus est ad omnes codices scriptos et excusos in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, 28 inter Homilias 50.

mum: *Israel mittam te*, *non ad populum altioris linguæ te mittam. Populus autem ille nolent audire te, quia nolunt audire me*[1] (*Ezech.* III, 5-7). Quid ostendit, nisi quia ipse Deus per Prophetam loquebatur? Quia vero in ipsis verbis propheticis nos maxime territi sumus, id est, præpositi quos posuit loqui ad populum suum, prius in illis verbis videmus faciem nostram. Demonstratum est enim nobis, sonante lectore; quasi speculum ubi nos inspiceremus; et inspeximus nos: inspicite vos. Ecce ego facio, quod ibi audivi. *Si non discreveris*, inquit, *justum*, *si non dixeris peccatori*, *Morte morieris, et ostenderis illi ut recedat ab iniquitatibus suis; ipse quidem in peccatis suis morietur, sanguinem autem ejus de manu tua exquiram. Si autem dixeris*, *et ille contempserit*, *et non obedierit; ille in sceleribus suis morietur*, *tu autem animam tuam liberabis* (*Id.* XXXIII, 8, 9). Dico vobis, libero animam meam. In magno enim sum, non periculo, sed exitio constitutus, si tacuero. Sed cum ego dixero, et implevero officium meum, vos jam attendite periculum vestrum. Quid autem volo? quid desidero? quid cupio? quare loquor? quare hic sedeo? quare vivo? nisi hac intentione, ut cum Christo simul vivamus? Cupiditas mea ista est, honor meus iste est, gloria mea ista est, gaudium meum hoc est, possessio mea ista est. Sed si non me audieritis, et tamen ego non tacuero, animam meam liberabo. Sed nolo salvus esse sine vobis.

CAPUT III. — 3. *Peccata consuetudine vilescunt*, *nec sentiuntur. Ebriositas. Excommunicatio.* Nolite ergo contemnere, fratres mei, peccata in quibus forte consuetudinem jam fecistis. Omne enim peccatum consuetudine vilescit, et fit homini quasi nullum sit: obduruit, jam dolorem perdidit. Quod valde putre est, nec dolet: quod non dolet, non pro sano habendum, sed pro mortuo computandum est. Attendite quæ dicat Scriptura, et ibi videte quemadmodum vivere debeatis. Quis non contemnat ebriositatis peccatum? Abundat tale peccatum, et contemnitur. Jam cor ebriosum perdidit sensum, non habet dolorem, quia nec salutem. Quando aliquid pungitur et dolet, aut sanum est, aut est in illo spes aliqua sanitatis: quando autem tangitur, pungitur, vellicatur[2], nec dolet; pro mortuo habendum est, ac de corpore præcidendum. Sed aliquando nos parcimus, et non novimus nisi loqui: excommunicare, de Ecclesia projicere pigri sumus. Aliquando enim timemus ne ipso flagello pejor fiat qui cæditur. Et quamvis qui tales sunt, jam in anima mortui sint: tamen quia Medicus noster omnipotens est, non est desperandum de his; sed totis viribus supplicandum, ut aures cordis, quas clausas habere probantur, Dominus aperire dignetur. Sed numquid ille parcet, numquid silebit quem timere debemus? Audistis in ipso Psalmo, fratres mei, cum enumeraret peccata peccatoris, ait, *Hæc fecisti*, *et tacui*. Contra hoc dictum est, *Veniet*, *et non silebit*. Præsentia sua non silebit. Excepto enim quod Dominus Christus significatur, quia siluit in judicio, ut impleretur in illo etiam ea prophetia, quam paulo ante commemoravi; hoc excepto, modo Deus ipse per se ipsum Dominus Christus tacet. Ascendit enim in cœlum, et sedet ad dexteram Patris, inde venturus est judicare vivos et mortuos: quamdiu ibi est, donec veniat tacet. Voces ejus in Libris audimus, de ore ipsius non audimus. Audistis vocem ipsius de sanctis Scripturis isto loco: auditis cum vos ipsas commemoratis[1], et forte de his rebus inter vos sermocinamini.

CAPUT IV. — 4. *Peccantes videt et odit Deus*, *etsi nunc tacet.* Qui vult audiri a Deo, charissimi, prius audiat Deum. Numquid audis illum quando facis adulterium; et latere te putas, quia homo te non videt? Ille te videt, sed tacet. Quando furtum facis, captas oculos ejus cui furaris, et si eum latet, facis: si propterea non facis, quia times ne videaris[2], intus fecisti, in corde fecisti; fur teneris, et nihil tulisti: sed et tu, si opportunitas detur ad implendum malum factum tuum, furaris, et lætaris quia tacet. Audi ergo Psalmum: te admonuit, te quicumque es, qui forte hic hodie stas, et nocte aliquid fecisti, te admonuit, tibi dixit, *Hæc fecisti et tacui. Suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis?* O homines, qui hæc verba quæ dicturus sum, nec in ore habetis, nec in corde, felices estis. Nonne quotidie homines mala facientes, aut quos bene fecisse pœnitet, et pœnitentia perversa fundunt quod mulserunt; nonne quotidie dicunt, et ista murmura inter se rodunt: Vere si Deo displicerent ista, permitteret illa fieri, aut illi qui ea faciunt felices essent in terra? Videmus raptores, videmus infirmorum oppressores, videmus vicinorum expulsores, videmus violentos limitum invasores, videmus calumniatores; et tamen potentes, divites, felices in hac terra. Si vere Deus ista videret, si ista curaret, parceret eis? Addunt et hoc, quod pejus est: Non placent nisi mali[3]. Contingat autem ut faciat bene aliquis, et sequatur forte aliqua tentatio, continuo ad manum habet: Non expedit bene facere; qui fecerit bene, nihil illi prodest[4]. Parum est tibi quod male vis facere, et bene facientibus maledicis? *Hæc fecisti*, inquit, *et tacui. Suspicatus es iniquitatem*, *quod ero tibi similis.* Quid est, *quod ero tibi similis?* Quia sic mihi placet malum, quomodo tibi: hoc es suspicatus. Hoc dixisti in corde tuo: sed ego audivi, quando dixisti in corde tuo[5]. Quod pejus est, in hæc verba progrediuntur, ut nec audiri timeant.

CAPUT V. — 5. *Dei judicium in peccantes. Pœnitendi tempus.* Ergo *suspicatus es inique, quod ero tibi similis. Arguam te:* quomodo non putas, et quando non putas, *arguam te.* Sileo cum facis: sed non sileo cum

[1] Er. Lugd. Ven. Lov. sic legunt hunc locum: *Populus autem ille non vult audire te*, *quia non vult audire me.* M.
[2] Codex gr., loco, *vellicatur*, habet, *ulcatur*. At rm., *sulcatur*.

[1] Sic Mss. Editi vero, *cum vos ipsi commemoratis.*
[2] Mss. non habent, *ne videaris.*
[3] Sic Mss. At editi, *nisi mala.*
[4] Mss.: *Non expedit facere bene, malo qui fecerit bene*; nec habent, *nihil illi prodest*, quod etiam abest ab Am. et Er.
[5] In editis deerat, *sed ego audivi, quando dixisti in corde tuo*; quod hic restitutum est ex manuscriptis.

judico. *Arguam te.* Quid tibi faciam, quando arguam te? *Statuam te ante faciem tuam.* Modo enim quando male facis, putas quia bonus es, quia non vis te videre. Alios reprehendis, te non respicis; alios accusas, de te non cogitas; alios ponis ante oculos tuos, te ponis post dorsum tuum. Ego quando te arguo, contra facio; tollo te a dorso tuo, et pono te ante oculos tuos. Videbis te, et planges te; et non erit jam tunc quomodo corrigas te. Contemnis ergo tempus misericordiæ, veniet tempus judicii: quia tu in ecclesia mihi cantasti, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine* (*Psal.* c, 1). Ex ore nostro exit, et ubique ecclesiæ concrepant Christo, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.* Tempus est misericordiæ, ut corrigamur: nondum venit tempus judicii. Locus est, spatium est: peccavimus, corrigamur. Nondum finita est via, nondum clausus est dies, nondum exspiratum est; non desperetur, quod est pejus: quoniam propter ipsa peccata humana et tolerabilia, et tanto crebriora, quanto minora, constituit Deus in Ecclesia tempore misericordiæ prærogandæ quotidianam medicinam, ut dicamus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* vi, 12): ut his verbis lota facie ad altare accedamus, et his verbis lota facie corpore Christi et sanguine communicemus.

CAPUT VI. — 6. *Medicina post peccatum non respuenda.* Sed quod est gravius, ipsam medicinam sic homines contemnunt, ut non solum non dent veniam quando in illos peccatur, sed nec velint petere quando ipsi peccant. Intravit tentatio, subrepsit ira; tantum dominata est iracundia, quantum potuit, ut non solum tumultuaretur cor, sed et convicia et crimina vomeret lingua. Non vides quo te impulit? non vides quo te præcipitavit? Tandem corrige, dic, Male feci, peccavi. Non enim morieris, si dixeris: crede, non mihi, sed Deo. Quid sum ego? Homo sum, par vester sum [1], carnem porto, infirmus sum: omnes credamus Deo. Attendite vobis. Ipse Dominus Christus ait, Attendite vobis: *Si peccaverit frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum: si te non audierit, adhibe tecum duos aut tres. In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. Si nec ipsos audierit, refer ad Ecclesiam. Si nec ipsam audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus* (*Matth.* xviii, 15-7). Ethnicus gentilis est: gentilis ille est, qui in Christum non credit. Si nec Ecclesiam audierit, mortuum computa. Sed ecce vivit, ecce intrat, ecce signat, ecce genu figit, ecce orat, ecce ad altare accedit. Sed *sit tibi tanquam ethnicus et publicanus.* Noli in illo attendere falsa signa: vivens mortuus est. Unde vivit? Quomodo vivit [2]? Si dicam alicui in conspectu vestro, Tu hoc fecisti: respondebit postea, Quantum erat [3]? Intus me moneret, intus mihi diceret quia male feci, intus viderem peccatum meum [1]: quare in populo arguit? Quid si feci, et non correxisti? Quid si feci, et adhuc perseveras? Quid si feci, et adhuc tibi bene fecisse videris in corde tuo? Quia tacet ille, justus es? Quia ille modo non vindicat, nihil male fecisti? Non times, *Arguam te?* Non times, *Constituam te ante faciem tuam?* non times?

CAPUT VII. — 7. *Vitæ brevitas. Homo vitro fragilior.* Sed longe est, inquis, judicium. Primo, quis tibi dixit quia longe est dies judicii? Numquid si longe est dies judicii, longe est dies tuus? Unde scis quando est? Nonne multi sani dormierunt et obduruerunt? Nonne casus nostros nobiscum in hac carne portamus? Nonne fragiliores sumus, quam si vitrei essemus? Vitrum enim etsi fragile est, tamen servatum diu durat: et invenis calices ab avis et proavis, in quibus bibunt nepotes et pronepotes. Tanta fragilitas custodita est per annos. Nos autem homines, et sub tantis casibus quotidianis fragiles ambulamus; et si casus ipsi repentini non acciderent, diu tamen vivere non valeremus. Vita humana tota brevis est, ab infantia usque ad decrepitam senectutem tota brevis est. Adam si adhuc viveret, et hodie moreretur, quid illi vitæ longitudo profuisset? Huc accedit, quia ipse dies, qui quasi naturaliter servit, morbo inlecto [2] incertus est. Quotidie moriuntur homines: et qui vivunt deducunt illos, exsequias celebrant, et vitam sibi promittunt. Nemo dicit, Corrigam me, ne cras hoc sim quod iste quem deduxi. Placent vobis verba, ego quæro facta. Nolite me contristare pravis moribus vestris: quia delectatio mea non est in hac vita nisi vestra bona vita.

SERMO XVIII * (*a*).

De eodem versu Psalmi xlix, Deus manifestus veniet, *etc.* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christi adventus alter occultus, alter manifestus. Præcepta Dei quibusdam in risum veniunt. Hominum carnalium perversum judicium.* Ad exhortandas mentes Charitatis vestræ, pauca de præsenti psalmo, quæ donat Dominus, gratanter accipite. De Domino nostro Jesu Christo prophetatum est in isto psalmo, ubi audivimus et cantavimus, *Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit.* Ipse enim Dominus Christus, Deus noster, Filius Dei, primo adventu venit occultus, secundo adventu veniet manifestus. Quando venit occultus, non innotuit nisi servis suis: quando veniet manifestus, innotescet bonis et malis. Quando venit occultus, venit judicandus: quando veniet manifestus, veniet judicaturus. Denique tunc cum judicaretur [3], siluit, et de silentio ejus propheta prædixerat, *Sicut ovis ad immolandum*

[1] Editi, *par vestrum sum.* Codex rm., *parvus sum.* Alii vero manuscripti, *par vester sum.*
[2] Mss.: *Noli in illo attendere falsa signa viventis: mortuus est. Unde vivitur? Quomodo vivitur?*
[3] Editi: *Quantum errat?* At Mss.: *Quantum erat?* Ex his Victorinus addita particula prosequitur, *ut intus me moneret.*

[1] Sic Mss. Editi vero, *intus videret peccatum meum.*
[2] Lov., *in lecto.* At Mss. una voce, *inlecto*; pro quo Er., *illecto.*
[3] Mss. Victorinus et Plimarconensis: *Denique tunc ut judicaretur.*

* Collatus est ad fl. ph. v. et ad Am. Er. Lim. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Tempore 220.
(*b*) Hujus sermonis fragmentum exstat in collectione Flori ad. Rom. 1.

ductus est, et sicut agnus coram tondente, sic non aperuit os suum (*Isai.* LIII, 7). Sed *Deus* noster *manifestus veniet, Deus noster, et non silebit.* Non quomodo siluit, quando judicandus erat, ita silebit, quando judicaturus erit. Et nunc non silet, si sit qui audiat : sed dictum est, Tunc *non silebit*, quando vocem ejus agnoscent et qui modo contemnunt. Modo enim quando dicuntur præcepta Dei, quibusdam in risum veniunt : et quoniam quod promisit Deus modo non ostenditur, et quod minatur modo non videtur, quod præcipit irridetur. Modo enim felicitatem quæ dicitur mundi hujus, habent et mali; infelicitatem quæ dicitur mundi hujus, habent et boni. Attendunt homines qui credunt præsentia et non credunt futura, quoniam ista bona et mala præsentis sæculi promiscue habent boni et mali. Si divitias optant, vident habere divitias et pessimos homines et bonos homines; vident etiam, si exhorrent paupertatem et miserias hujus sæculi, laborare in his miseriis non solum bonos, sed etiam malos : et dicunt in corde suo, quia res humanas Deus nec respicit, nec regit, sed omnino in intimo quodam mundi hujus fundo (*a*) dimisit nos casibus volvi, nec aliquam providentiam exhibet nobis. Ac per hoc fit in illis contemptus præcepti, quia non vident manifestationem judicii.

CAPUT II. — 2. *Cur Deus nunc judicat quædam, non omnia.* Verumtamen etiam modo debet quisque attendere, quia quando vult Deus, respicit et judicat, et ad horam non differt : quando autem vult, differt. Et unde hoc? Quia si nunquam in præsenti judicaret, non esse Deus crederetur : si omnia in præsenti judicaret, nihil judicio reservaret. Ad hoc enim multa servantur judicio, et quædam in præsentia judicantur, ut illi qui differuntur, timeant et convertantur. Non enim amat Deus damnare, sed salvare [1] : et ideo patiens est in malos, ut de malis faciat bonos. Sed dicit Apostolus, quia *revelabitur ira Dei super omnem impietatem* (*Rom.* I, 18), et *reddet Deus unicuique secundum opera sua.* Admonet autem et corripit hominem contemnentem; et dicit, *An divitias bonitatis et longanimitatis ejus contemnis?* Quia bonus est in te, quia longanimis est in te, quia patiens est in te, quia differt te et non aufert te, contemnis, et omnino nullum judicium Dei putas : *ignorans quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam cordis tui thezaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua* (*Id.* II, 4-6).

3. *Thesaurus operum, seu bonorum, seu malorum.* Quidquid ergo homo facit modo, in thesaurum mittit, sed nescit quid colligat : quomodo divites, qui in thesaurum terræ mittunt, quasi sciunt quid colligunt, sed nesciunt cui colligunt. Quis enim possideat divitias eorum post mortem ipsorum, prorsus ignorant : et aliquando divitiæ eorum ad inimicos eorum perveniunt. Et ideo se quisque fraudat nolens manducare [1], ut ditescat, ut alius de laboribus ejus fluat et luxurietur et dissolvatur.

CAPUT III. — Quomodo ergo colligunt quidem scientes, sed cui colligant, nesciunt : sic contra in thesaurum cœlestem boni quid colligant sciunt, mali quid colligant, nesciunt. Bonus enim ponit in thesauro cœlesti omnia opera misericordiæ, quæ fecit circa homines quibus subvenit; et scit quoniam fidelis est custos, qui illi servat omnia quæ reponit. Et non ea videt, sed de thesauro suo certus est, quia neque aliquid a fure subripitur, neque ab hoste invaditur, neque ab inimico et improbo et potente quasi e victo tollitur; sed semper manebit, quia a Domino potentissimo custoditur. Si enim pecunias homines fideli servo commendant, et securi sunt; misericordias suas commendant potenti Domino, et solliciti sunt? Noverunt ergo quia quidquid reponunt, totum ibi salvum est : qui fideles sunt, potentiæ Domini sui fidem jungunt. Credunt enim quia servat, et inveniunt quod servat. Nam et homines qui pecuniam colligunt, numquid vident arcam ipsam, aut in arcam pecuniam semper colligunt et mittunt, aut infodiunt et servant? Non vident; et tamen quasi conscientia eorum scit quia ibi est in loco illo ubi posuerunt. Et forte jam fur tulit, et vanus gaudet qui inaniter reservavit. In thesauro autem cœlesti si quid posuerimus, et de Domini custodia securi sumus, et omnino furem nullum patiamur, nec damnum aliquod sustinemus. Mali vero et ipsi mittunt in thesaurum omnia mala opera sua, et servat illis Deus. Hoc est quod dixit Apostolus, *Thesaurizas tibi iram in die iræ justi judicii Dei.*

CAPUT IV.—4. *Suus quemque manet thesaurus. Pauperes divitibus laturarii.* Sed quoniam servatur quidquid mali faciunt, et nesciunt : ubi venerit Deus noster manifestus, et non silebit, convocabit ad se omnes gentes, sicut dicit in Evangelio, et separabit, quosdam ponens ad dexteram, quosdam ad sinistram : et incipiet jam tractare thesauros utrorumque, quid quisque posuit ut inveniat. *Venite*, inquit, *benedicti Patris mei*, ad eos qui sunt ad dexteram, *percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi.* Regnum cœlorum, regnum sempiternum, societatem cum Angelis, æternam vitam, ubi nullus oritur, neque moritur, hoc percipite. Quando enim opera vestra in thesaurum mittebatis, regnum cœlorum emebatis. *Percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi.* Etiam ostendit illis thesauros suos : *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et potastis me; nudus fui, et vestistis me; hospes fui, et adduxistis me; in carcere fui, et venistis ad me; æger fui, et visitastis me.* Et respondent illi : *Domine, quando te vidimus* in his necessitatibus constitutum, *et ministravimus tibi?* Et ille : *Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Quia ergo quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis, percipite quod misistis, possidete quod emistis. Mihi enim Servatori ideo credidistis. Deinde convertet se ad illos qui sunt a sinistris, et ostendet illis

[1] Sic Am. et Mss. At Er. Ulim et Lov., *sed allevare.*
(*a*) Morel legit : *In infimo quodam mundi hujus fundo.* Element. Critic. pag. 115. M.

[1] Victorinus Ms., *volens manducare.* Paulo post idem codex, *boni qui colligunt sciunt*; pro, *quid colligant sciunt.*

thesauros suos inanes operis boni : *Ite*, inquit, *in ignem æternum*, *qui paratus est diabolo et angelis ejus. Esurivi*, *et non dedistis mihi manducare.* Aut si aliquid invenistis in thesauro isto, aut aliquid misistis, cogitate, et reddetur vobis. *Sed nunquam te*, inquiunt ipsi, *vidimus esurientem.* Et ille : *Quando uni ex minimis meis non fecistis*, *nec mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 31-45). Forte enim ideo mihi non faciebatis, quia me in terra ambulare non videbatis? Tam mali estis, ut si videretis, sicut Judæi crucifigeretis. Hodie enim mali homines, qui conantur, si fieri posset, non esse ecclesias ubi illis prædicentur præcepta Dei [1], nonne et ipsum Christum occiderent, si in terra viventem invenirent? Sed audebunt dicere, quasi illi qui nesciat cogitationes hominum : *Domine*, *quando te vidimus esurientem?* Et ille : *Quando uni ex minimis meis non fecistis*, *nec mihi fecistis.* Minimos meos egentes posueram vobis in terra : ego tanquam caput, dicet, in cœlo sedebam ad dexteram Patris, sed membra mea in terra laborabant, membra mea in terra egebant; membris meis daretis, et ad caput perveniret quod daretis. Et sciretis quia minimos meos egentes quando vobis in terra posui, laturarios vobis institui, qui opera vestra in thesaurum meum portarent : nihil in eorum manibus posuistis, propterea apud me nihil invenistis.

CAPUT V. — 5. *Pœnitentia infructuosa.* Tunc ergo non silebit, sed apparebit : ideo dictum est, *Non silebit.* Modo autem dicit illud Lector de codice, et contemnitur : dicit illud de ore suo tractator aut disputator episcopus, et irridetur. Numquid sic irrideri habet, quando ab ipso judice potentissimo dicetur? Unusquisque recipiet quod fecit, bonum sive malum (II *Cor.* V, 10). Tunc dicturi sunt homines sera et infructuosa pœnitentia : O si possemus iterum vivere; et quod contempsimus, audire et facere! Tunc dicent illi, quos ex adverso constituunt iniquitates eorum, sicut dicitur in libro Sapientiæ : *Quid nobis profuit superbia? et divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia sicut umbra* (*Sap.* V, 8, 9). Videtis quia pœnitebit eos : sed ista pœnitentia cruciabilis, non sanabilis. Vis habere utilem pœnitentiam? Modo habe. Si enim modo habueris, corrigeris : cum correctus fueris, fundetur ille thesaurus tuus, ubi colligebantur mala opera tua, et implebitur alius thesaurus tuus, ubi bona opera tua colligantur. Sed forte conversus ad Deum, statim morieris, opera tua nulla forte invenientur in illo thesauro? Plane ibi invenies opera tua, quia scriptum est, *Pax in terra hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Deus non annotat facultatem, sed coronat voluntatem. Scit quia voluisti, et non potuisti; sic te annotat, quasi feceris quod voluisti. Ergo opus est ut convertaris, ne differendo subito moriaris, et omnino nihil inveniatur quod in præsenti habeas, et in futuro possideas. Conversi ad Dominum, etc.

[1] Mss. ph. v., *qui conantur si fieri posset delere præcepta Dei; qui conantur si fieri posset non esse Ecclesiam, si illis prædicentur præcepta Dei.*

SERMO XIX [*], (*a*).

De eo quod scriptum est in Psalmo L, 5, Quoniam iniquitatem meam ego agnosco : *et in Psalmo* LXXII, 1, Quam bonus Deus Israel rectis corde!

Habitus in basilica Restituta (*b*), *in die Munerum* (*c*).

1. *Rogandus Deus*, *ut faciem non a nobis avertat*, *sed a peccatis nostris.* Cantantes Dominum rogavimus, ut avertat faciem suam a peccatis nostris, et omnia facinora nostra deleat. Sed animadvertere potestis, fratres, quod in eodem psalmo audierimus, *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco*, *et peccatum meum ante me est semper.* Dicitur autem Deo alibi, *Ne avertas faciem tuam a me* (*Psal.* XXVI, 9) : cui diximus, *Averte faciem tuam a peccatis meis.* Cum sit ergo persona una homo et peccator, homo dicit, *Ne avertas faciem tuam a me :* peccator dicit, *Averte faciem tuam a peccatis meis.* Hoc ergo dicitur : Ne avertas faciem tuam ab eo quem fecisti; averte faciem tuam ab eo quod feci. Oculus tuus, inquit, utrumque distinguat, ne propter vitium natura dispereat. Fecisti tu aliquid, feci et ego aliquid : quod tu fecisti, natura dicitur; quod ego feci, vitium vocatur : vitium sanetur, ut natura servetur.

2. *Pœnitentis est peccata propria et agnoscere et punire.* — *Facinus*, inquit, *meum ego agnosco.* Si ego agnosco, ergo tu ignosce. Bene vivamus, et bene viventes sine peccato nos esse minime præsumamus : sic vita laudetur, ut venia postuletur. Desperati autem homines, quanto minus intenti sunt in peccata sua, tanto curiosiores sunt in aliena. Quærunt enim non quid corrigant, sed quid mordeant : et cum se non possint excusare, parati sunt alios accusare. Non sic iste nobis orandi et satis Deo faciendi demonstravit exemplum, dicens : *Quoniam facinus meum ego agnosco*, *et peccatum meum ante me est semper.* Non

[*] Recognitus in Pithœano libro et editione Sirmondi.

(*a*) Alias, 4 ex Sirmondianis.

(*b*) Eadem est quæ basilica major Carthagine, in qua corpora sanctarum martyrum Perpetuæ et Felicitatis sepulta scribit Victor in lib. 1 de Persecutione Vandalica. Hæc ipsa in Concilio Carthaginensi II duplici nomine appellatur basilica Perpetua Restituta : in cæteris deinceps Conciliis, quæ ibidem celebrata leguntur, Restituta simpliciter, ut in hoc loco. Sic dictam aliquis credidit a Restituta martyre Neapolitana apud Carthaginem passa. Vindingus vero, not. in Serm. de Diversis 102 (nunc 277), a Restituto episcopo Carthaginensi, in cujus depositione sermonem ab Augustino habitum testatur Possidius. Baronius denique ad an. 397 hoc nomen sortitam putat, quod possessa diu a Donatistis, fuerit restituta Catholicis Sic enim in Uzalensi urbe, ecclesia « quæ « primitus, » uti narrat Evodius de miraculis S. Stephani lib. 1, cap. 7, « a Donatistarum divisione usurpata, postea « unitati catholicæ est restituta, inde etiam vocabulum « sumpsit, et ecclesia Restituta appellari meruit. »

(*c*) Gladiatoria spectacula Munerum nomine intelligit Sirmondus, cujus nota in hunc titulum sic habet : « Vetus « exemplar in fine Sermonis, » Explicit sermo die Munerum « spectaculorum. » De gladiatorum itaque spectaculo accipiendum, quod proprie Munus appellabatur : unde gla- « diatorum Munus Cod. Theod. De gladiatoribus L. 2. Et in « Calendario Romano Constantinianorum temporum, mense « decembri, quando committi gladiatores solebant, crebra « Muneris est mentio ex A. D. IV nonas, quo die initium Mu- « neris annotatur, usque in A. D. IX calendas januarias, quo « cruenta, *kai scutrôpa* hæc spectacula desinebant, ut Ju- « lianus quoque Cæsar docet extrema oratione sua in So- « lem » Præterea videsis Sueton. in Cæs. cap. 39; et Augustin. in lib. 1 contra Academ., n. 2, et in Psal. 39, n. 8-10, et in Psal. 147, n. 7.

erat iste intentus in aliena peccata : advocabat se ad se ; nec se palpabat, sed penetrabat, et in se ipsum altius descendebat. Sibi non parcebat : et ideo ut sibi parceretur non impudenter rogabat. Peccatum enim, fratres, impunitum esse non potest : si peccatum impunitum remaneat, injustum est : ergo sine dubitatione puniendum. Hoc tibi dicit Deus tuus : Puniendum est peccatum aut a te, aut a me. Punitur ergo peccatum, aut ab homine pœnitente, aut a Deo judicante. Punitur ergo aut a te sine te, aut a Deo tecum. Quid est enim pœnitentia, nisi sua in se ipsum iracundia? Qui pœnitet, irascitur sibi. Nam si non ficte fiat, unde est et pectoris tunsio? Quid feris, si non irasceris? Quando ergo tundis pectus, irasceris cordi tuo, ut satisfacias Domino tuo. Potest enim etiam sic intelligi quod scriptum est, *Irascimini, et nolite peccare* (*Psal.* IV, 5). Irascere quia peccasti, et puniens te ipsum noli peccare. Exsuscita cor pœnitendo, et hoc erit sacrificium Deo (*a*).

3. *Sacrificio contriti cordis placandus Deus. Fides antiquorum in Christum.* Placari Deo vis? Nosce quid agas tecum, ut Deus placetur tibi. In eodem psalmo adverte : ibi enim legitur, *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique; holocaustis non delectaberis.* Ergo sine sacrificio eris? nihil oblaturus, de nulla oblatione Deum placaturus? Quid dixisti? *Si voluisses sacrificium, dedissem utique; holocaustis non delectaberis.* Sequere, et audi, et dic, *Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (*Psal.* L, 5, 11, 18, 19). Abjectis quæ offerebas, invenisti quod offeras. Offerebas enim apud Patres victimas pecorum, et sacrificia vocabantur. *Si voluisses sacrificium, dedissem utique.* Illa ergo non quæris, et tamen sacrificium quæris. Populus tuus dicit tibi : Quid offeram, qui quod offerebam non offero? Ipse enim populus, aliis decedentibus, aliisque nascentibus, idem est populus. Sacramenta sunt mutata, non fides. Signa mutata sunt quibus aliquid significabatur, non res quæ significabatur. Pro Christo aries, pro Christo agnus, pro Christo vitulus, pro Christo hircus, totum Christus. Aries, quia ducit gregem : ipse est inventus in vepribus, quando pater Abraham filio jussus est parcere, nec tamen sine oblato sacrificio inde discedere. Et Isaac Christus erat, et aries Christus erat. Isaac sibi ligna portabat : Christus crucem propriam bajulabat. Pro Isaac aries, non tamen pro Christo Christus. Sed in Isaac et aries et Christus (*b*). Tenebatur cornibus in vepre aries (*Gen.* XXII) : interroga Judæos, unde tunc Dominum coronaverint. Agnus est : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan.* I, 29). Taurus est : attende cornua crucis. Hircus est, propter similitudinem carnis peccati. Velata sunt ista, donec aspiraret dies, et removerentur umbræ (*Cant.* II, 17). In eumdem ergo Dominum Christum, non solum quod Verbum, sed etiam quod mediator est Dei et hominum homo Christus Jesus (I *Tim.* II, 5), et Patres antiqui crediderunt, et ad nos eamdem fidem prædicando et prophetando transmiserunt. Unde dicit Apostolus, *Habentes eumdem spiritum fidei, propter quod scriptum est, Credidi, propter quod locutus sum. Eumdem habentes,* quem habuerunt et illi qui scripserunt, *Credidi, propter quod locutus sum. Habentes* ergo *eumdem*, inquit, *spiritum fidei, propter quod scriptum est* ab antiquis, *Credidi, propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur* (II *Cor.* IV, 13). Quando ergo David sanctus ita dicebat, *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique; holocaustis non delectaberis,* tunc illa sacrificia offerebantur Deo, quæ modo non offeruntur. Ergo quando cantabat, prophetabat, et præsentia spernebat, et futura prævidebat. *Holocaustis*, inquit, *non delectaberis.* Quando ergo holocaustis non delectaberis, sine sacrificio remanebis? Absit. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum, Deus, non spernis.* Habes quod offeras. Non gregem circumspicias, non navigia præpares, et permees ad extremas provincias, unde aromata deferas : quære in corde tuo quod gratum sit Deo. Cor conterendum est. Quid times ne contritum pereat? Ibi habes, *Cor mundum crea in me, Deus.* Ut ergo creetur mundum cor conteratur immundum.

4. *Homini displicere debet quod Deo displicet, et contra. Felicitas hic non quærenda. Auditorum acclamatio. Scandalum de felicitate malorum.* Displiceamus nobis quando peccamus, quia peccata displicent Deo. Et quia sine peccato non sumus, vel in hoc Deo similes simus, quia hoc nobis displicet, quod illi. Ex aliqua parte conjungeris voluntati Dei, quia hoc tibi displicet in te, quod odit et ille qui fecit te. Artifex tuus ipse est : sed vide te ipsum, et dele in te ipso quod non est ex ipsius officina. *Deus* enim, sicut scriptum est, *creavit hominem rectum* (*Eccle.* VII, 30). *Quam bonus Deus Israel rectis corde!* Si ergo sis rectus corde, non tibi displicebit Deus, bonus tibi erit Deus, laudabis Deum. Omnino, et in eo quod præstat, et in eo quod castigat, laudabis Deum. Ille enim qui dixit, *Quam bonus Deus Israel rectis corde!* se ipsum inspexerat, qui aliquando non erat rectus corde, et displicebat ei Deus : postea vero resipuit, et vidit non esse Deum perversum, sed se fuisse non rectum : et recordatus tempora pravitatis suæ, et præsens correctionis suæ, ait, *Quam bonus Deus Israel!* sed quibus? *Rectis corde.* Quid enim tu? *Mei autem*, inquit, *pene commoti sunt pedes, paulo minus effusi sunt gressus mei :* id est, pene lapsus sum. Unde hoc? *Quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum intuens.* Unde ergo commoti fuerint pedes hujus et pene lapsi sint gressus, quoniam non tacuit, cavendum monuit. Exspectabat a Deo, secundum Vetus Testamentum, ignorans ibi esse signa futurorum; exspectabat ergo a Deo præsentis vitæ felicitatem, et in hac terra quærebat quod suis Deus in cœlo servabat. Felix volebat esse hic, cum felicitas non sit hic. Res enim bona et magna est felicitas; sed habet regionem suam. De regione felicitatis Christus venit, et hic eam nec ipse invenit. Irrisus est, exprobratus est, apprehensus est, flagella-

(*a*) Vid. infra, serm. 20, n. 2, et serm. 29, n. 6.
(*b*) Morel, Elem. Critic. pag. 184, legit : *Sed in Isaac et ariete Christus*; et melior quidem videtur hæc lectio, si argumenti seriem sequaris. M.

tus est, vinctus est, palmis cæsus est, affectus contumelia sputorum, spinis coronatus est, ligno suspensus : ad extremum, Domini exitus mortis. In Psalmo scriptum est (hi acclamaverunt qui cognoverunt), *Et Domini exitus mortis* (*Psal.* LXVII, 21). Quid hic ergo, serve, felicitatem requiris, ubi et Domini exitus mortis? Cum ergo in regione non sua felicitatem requireret ille, de quo loqui cœperam, et propter illam in hac vita adipiscendam cohiberet (*a*) Deo, eique serviret, et ejus præcepta, ut poterat, faceret; vidit hoc magnum, vel pro magno, quod quærebat a Deo, et propter quod Deo serviebat, esse apud eos qui Deo non serviebant, sed dæmonia colebant, et verum Deum blasphemabant. Vidit, et commotus est, quasi perdidisset fructum laboris sui. Hoc est quod zelavit in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Denique habes ibi, *Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias. Numquid sine causa justificavi cor meum, aut lavi inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die?* Colo Deum, blasphemant Deum : illis felicitas, mihi calamitas; ubi æquitas? Inde moti pedes, inde pene effusi gressus, inde propinquus interitus. Nam ad quod periculum venerit, videte : ibi ait, *Et dixi, Quomodo scit Deus, et si est scientia in Altissimo?* Videte ad quod periculum venerit quærendo a Deo pro magno præmio terrenam felicitatem. Discite ergo, charissimi, eam si habetis, contemnere, nec dicere in cordibus vestris, Ego quia colo Deum, ideo bene est mihi. Videbis enim, quo modo tibi putas bene, et illis qui non colunt Deum esse bene; et movebuntur gressus tui. Aut enim habes illam, colens Deum, et videbis quod habeat talia non colens Deum; et ideo putabis frustra te colere Deum, quia et ille habet felicitatem qui non colit Deum : aut non illam habes, et multo amplius Deum accusabis, qui dat eam blasphematoribus suis, et negat cultoribus suis. Discite ergo tenera contemnere, si vultis Deo fideli corde servire. Habes illam? noli putare inde te esse bonum; sed fac te inde bonum. Non habes? noli putare inde te esse malum; sed cave malum, quo non venit bonus.

5. *Felicitas et merces a Deo quænam exspectanda.* Etenim iste resipiscens, et reprehendens se ipsum, quod male cœperat de Deo sentire, anhelans peccator, et pacem intuens peccatorum; reprehendens ergo se ipsum, ait, *Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram* (*Psal.* LXXII, 1-25)? Jam resipiscens, jam correcto corde, agnovit quantum valeat cultus Dei : quem Dei cultum vilissimo pretio addixerat, quando pro illo terrenam felicitatem quærebat. Agnovit quid debeatur sursum cultoribus Dei, ubi jubemur habere cor et respondemus ibi nos habere : quod et utinam non mentiamur, saltem ipsa hora, saltem ipso momento, saltem ipso temporis puncto, quando respondemus. Respiciens ergo ille, et cor corrigens, reprehendit se quæsisse aliquando in terra felicitatem terrenam, quasi mercedem cultus Dei. Sed reprehendens se ait, *Quid enim mihi est in cœlo?* Quid est ibi mihi? Vita æterna, incorruptio, regnum cum Christo, societas Angelorum; ubi nulla perturbatio, nulla ignorantia, nullum periculum, nulla tentatio; vera, certa, fixa securitas. Ecce quid mihi est in cœlo. *Et a te quid volui super terram?* A te quid volui super terram? quid volui? Divitias fluxas, caducas, volaticas. Quid volui? Aurum, pallorem terræ; argentum, livorem terræ; honorem, temporis fumum. Ecce quid a te volui super terram. Et quia vidi hoc in peccatoribus, commoti sunt pedes mei, et paulo minus effusi sunt gressus mei. O quam bonus est rectis corde! Quid ergo quæris, Propheta fidelis? Aurum, et argentum, et divitias terrenas? Ergo tanti valet fides matronæ fidelis, quod habet et meretrix? Tanti ergo valet fides viri fidelis, quod habet et mimus, auriga, venator, latro? Absit, fratres mei, absit ut tanti valeat fides vestra. Avertat Deus hoc a cordibus vestris. Nam quanti valet, vultis nosse? Pro ea Christus mortuus est. Quid ergo terrenam mercedem quæris, auro et nummis addictus? Injuriam facis fidei, pro qua mortuus est Christus. Et quid est, inquit? quanti valet? Illum attende, qui ait, *Quid enim mihi est in cœlo?* Non enim expressit quid erit illud. Sic ait, *Et a te quid volui super terram?* Illud laudando, hoc abjiciendo, utrumque tamen dixit, Quid est illud? Quod oculus non vidit. Quid est hoc? Quod fidelis oculus non sitit. Quid est illud? Quod invenit Lazarus ulcerosus. Quid est hoc? Quod habuit dives inflatus. Quid est illud? Quod perire non potest. Quid est hoc? Quod teneri non potest. Quid est illud? Ubi non erit labor. Quid est hoc? Quod non deserit timor. *Quid enim mihi est in cœlo?* Quid? Ipse qui fecit cœlum; pretium fidei tuæ Deus tuus est; ipsum habebis, se ipsum præparat præmium cultoribus suis. Considerate, charissimi, universam creaturam, cœlum, terram, mare, quæ in cœlo, quæ in terra, quæ in mari, quam pulchra, quam mira, quam digne ordinateque disposita. Movent vos ista? Movent plane. Quare? Quia pulchra sunt. Quid est qui fecit? Puto rehebesceretis, si videretis pulchritudinem Angelorum. Quid est ergo creator Angelorum? Ipse est præmium fidei vestræ. Avari, quid vobis sufficit, si Deus ipse non vobis sufficit?

6. *Ad bene vivendum quotidianis periculis commovemur.* Bene ergo vivamus, et ut hoc possimus, eum qui hoc præcepit, invocemus. Neque bonæ vitæ nostræ terrenam mercedem a Domino requiramus. Ad illa quæ promittuntur, intentionem nostram extendamus. Cor nostrum ibi ponamus, ubi putrescere non potest sæcularibus curis. Transeunt ista quæ occupant homines, volant ista; vapor est vita humana super terram. Accedunt etiam ipsius fragilis vitæ tanta et tam quotidiana pericula. Terræ motus magni de Orientalibus nuntiantur; nonnullæ magnæ repentinis collapsæ (*a*) sunt civitates. Territi apud Jerosolymam qui inerant Judæi, Pagani, catechumeni, omnes sunt baptizati. Dicuntur fortasse baptizati septem millia hominum. Signum Christi in vestibus Judæorum baptizatorum apparuit. Relatu fratrum fidelium con-

(*a*) Forte, *cohæreret*, vel, *obediret*.

(*a*) Forte addendum, *ruinis*.

stantissimo ista nuntiantur (*a*). Sitifensis etiam civitas gravissimo terræ motu concussa est, ut omnes forte quinque diebus in agris manerent, et ibi baptizata dicuntur fere duo millia hominum (*b*). Undique Deus terret, quia non vult invenire quo (*c*) damnet. Nonnihil agitur in isto torculari. Mundus est torcular; abundant pressuræ ejus : oleum estote, non amurca. Convertatur quisque ad Deum, et mutet vitam. Occultum habet iter oleum ; ad secreta sua tendit. Alius subsannat, irridet, blasphemat, clamat per plateas; amurca defluit. Dominus tamen torcularis per operarios suos, per sanctos Angelos suos non quiescit operari. Novit oleum suum, novit quid recipiat, quo pondere pressuræ eliquetur. Novit enim Dominus qui sunt ejus Oleum estote, amurcam fugite ; recedant ab iniquitate omnes qui nominant nomen Domini (II *Tim.* II, 19). Odia autem nolite concipere, aut cito finite. Non enim illa metuenda sunt. Times terræ motum ? times cœli fremitum? times bella? Time et febrem : subito, cum illa magna metuuntur, ipsa non veniunt, et de transverso una febricula aufert hominem. Et si talem invenit ille judex, qualem non novit, qualibus dicturus est, *Nescio vos, recedite a me* (*Luc.* XIII, 27); quid fiet postea? quo itur? per quem ambitur? unde vita reparanda redimitur? Quis iterum vivere, et quod male fecit emendare permittitur? Finitum est. Pauci quidem convenistis (*d*) : sed si bene audistis, abundatis. Non vos fallat, qui fallit : quia non vos decipit, qui non fallit.

SERMO XX * (*e*).

De versu 12 *Psalmi* L, Cor mundum crea in me, Deus : *et de versu* 5 *Psalmi* XL, Ego dixi, Domine, miserere mei, *etc.*

1. *Peccator non potest resurgere per se a peccato absque gratia.* Voce consona, corde concordi, pro ipso corde nostro Dominum deprecantes diximus : *Cor mundum crea in me , Deus , et spiritum rectum innova in visceribus meis.* Hinc pauca quæ Dominus dederit, in ejus gratiam manifestabimus vobis. Psalmus est pœnitentis, amissam spem recuperare cupientis, lapsu suo jacentis, et Deum magnis deprecationibus urgentis, tanquam qui fuerit idoneus ad se vulnerandum, et non sit ad sanandum. Sicut enim ipsam carnem nostram percutere et vulnerare cum volumus, possumus ; ut autem sanetur, medicum quærimus ; nec ita nostra potestate salvamur, ut nostra potestate sauciamur : ita ad peccandum anima sibi ipsa sufficit ; ad sanandum quod peccatum læserit, Dei medicinalem dexteram implorat. Unde dicit in alio psalmo : *Ego dixi*, *Domine*, *miserere mei ; sana animam meam, quia peccavi tibi.* Ad hoc ait, *Ego dixi*, ut constitueret ante oculos voluntatem arbitriumque peccandi ex anima oriri, sibique sufficere ut perdat se ; Dei autem esse quærere, et salvum facere quod se vulneraverat. Venit enim Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat (*Luc.* XIX, 10). Hinc precem fundentes dicimus : *Cor mundum crea in me*, *Deus*, *et spiritum rectum innova in visceribus meis.* Dicat anima quæ peccavit, ne plus pereat desperando, quam se perdidit delinquendo.

2. *Confessio peccati necessaria, ut venia impetretur. Puniendum peccatum, aut ab ipso peccatore, aut a Deo. Excusatio peccati iniqua est et a diabolo suggeritur.* Ante omnia quippe danda est opera, ne peccemus, ne quamdam familiaritatem et amicitiam cum peccato, tanquam cum serpente faciamus. Morsu quippe venenato perimit peccantem, nec tale aliquid est, cum quo facienda sit amicitia : sed si forte aut infirmum oppresserit, aut incauto subrepserit, aut errantem ceperit, aut in errores eundo deceperit, non pigeat animam confiteri, nec quærat excusationem, sed sui accusationem. Nam et inde oravit quodam in psalmo, et ait : *Pone, Domine*, *custodiam ori meo*, *et ostium continentiæ circum labia mea : et non declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis* (*Psal.* CXL, 3 *et* 4). Peccatum quisque suadet tibi? ante omnia recusetur. Sed persuasum est? non excusetur, sed potius accusetur. Nam et iste qui dicebat, *Cor mundum crea in me*, *Deus*, sic incœpit, *Miserere mei*, *Deus*, *secundum magnam misericordiam tuam.* Magnam misericordiam magnus peccator implorat : magnam medicinam magnum vulnus desiderat. Ibi dicitur, *Averte faciem tuam a peccatis meis*, *et omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me*, *Deus* (*Psal.* L, 3, 11, 12). Avertit ergo Deus faciem suam a peccatis confitentis, et se ipsum accusantis, Deique auxilium et misericordiam deprecantis. Avertit enim faciem suam a peccatis ejus, non avertendo ab ipso. Cui enim dicitur, *Averte faciem tuam a peccatis meis*, *et omnes iniquitates meas dele ;* eidem alibi dicitur, *Ne avertas faciem tuam a me* (*Psal.* XXVI, 9). Avertit, quando non advertit : nam si advertit, evertit. Ideo et judices in convictos reos sententiam proferentes animadvertere dicuntur. Hoc ne faciat Deus, id est, ne animadvertat, dicimus, *Averte faciem tuam a peccatis meis.* Ne agnoscat, ignoscat [1]. Quomodo autem nobilem dicimus nobilem, non autem nobilem

* Castigatus est ad cl. v. et Sirm.

(*a*) De his Marcellinus comes in Chronico, Monaxio et Plinta Coss. anno Christi CDXIX : « Multæ Palæstinæ civitates « villæque terræ motu collapsæ. Multæ tunc utriusque « sexus vicinarum gentium nationes, tam visu quam auditu « perterritæ, atque credulæ, sacro Christi fonte ablutæ sunt : « omniumque baptizatorum in tunicis crux Christi salvato- « ris divinitatis nutu extemplo impressa refulsit. » Idatius quoque noster in Chronico : « Durante episcopo quo supra, » id est Joanne, « gravissimo terræ motu sancta in Jerusalem « loca quassantur, » etc. Et in Fastis Monaxio et Plinta : « His Consulibus S. Joannes epistolam dirigit per Ecclesias « orbis terrarum, quæ habetur, de signis terroribusque divi- « nitus perpetratis. » SIRMOND.

(*b*) Sitifis, quæ provinciæ in Africa nomen dedit, id est Mauritaniæ Sitifensi. De hoc ejus civitatis terræ motu an meminerint alii, non habeo compertum. Episcopum sane Sitifitum fuisse constat Novatum, qui et hoc ipso anno interfuit, subscripsitque Concilio Carthaginensi post Consulatum XII Honorii, et paucis ante annis Collationi quoque Donatistarum adfuerat. SIRMOND.

(*c*) Forte, *quos.*

(*d*) Ideo pauci ad Ecclesiam, quia plurimi ad spectaculum confluxerant. Sic Enarr. in Psal. 147, n. 7 : « Propterea « hodie non venerunt, quia Munus est, » etc. Vide Chrysostomum in exordio sermonis de Consubstantiali et Asterium episcopum de Festo calendarum.

(*e*) Alias, 5 ex Sirmondianis.

[1] Sirm.: *Ne agnoscat, ignoscit.* At Ms. V.: *Ne agnoscat, ignoscat.*

dicimus ignobilem : sic noscentem noscentem, non autem noscentem ignoscentem. Tamen si vis ut ille ignoscat, tu agnosce. Impunitum non potest esse peccatum. impunitum esse non decet, non oportet, non est justum. Ergo quia impunitum non debet esse peccatum, puniatur a te, ne puniaris pro illo. Peccatum tuum judicem te habeat, non patronum. In tribunal mentis tuæ ascende contra te, et reum constitue te ante te. Noli ponere te post te, ne Deus ponat te ante se [1]. Ideo dicit in eodem psalmo, unde facillimam impetret veniam : *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum ante me est semper* (*Psal.* L, 5). Tanquam dicens, Quoniam ante me est, ne sit ante te ; et quia ego agnosco, tu ignosce. Ergo peccatum aut a te punitur, aut a Deo : sed a te sine te, a Deo tecum. Te ergo habeat punitorem, ut tu Deum habeas defensorem (*a*). Dic : Ego feci. *Ego dixi, Domine, miserere mei; sana animam meam, quoniam peccavi tibi. Ego*, inquit, *dixi*. Ego non quæro ad excusationem peccati, quis de me peccaverit, aut quis me peccare compulerit. Non dico, Fortuna fecit. Non dico, Fatum hoc voluit. Postremo non dico, Diabolus fecit. Nam et ipse diabolus suadendi habet potestatem, postremo terrendi; graves etiam, si permissus fuerit, molestias inferendi : a Domino deprecanda virtus est, ne illecebrosa capiant, aut ne dura confringant. Donet nobis contra illecebras et minas inimici, duas virtutes, continere et sustinere : continere libidines, ne prospera capiant; sustinere terrores, ne adversa confringant. *Et cum scirem*, inquit, *quia nemo potest esse continens, nisi Deus det* (*Sap.* VIII, 21). Hinc ergo dicebat, *Cor mundum crea in me, Deus;* et, *Væ his qui perdiderunt sustinentiam* (*Eccli.* II, 16). Neminem ergo quæras accusare, ne accusatorem invenias, a quo te non possis defendere. Nam et ipse inimicus noster diabolus quando accusatur, gaudet : et vult omnino ut accuses illum; vult ipse ut a te ferat qualem volueris criminationem, cum tu perdas confessionem. Contra hujus astutiam exclamat ille, *Ego dixi, Domine*. Sine causa mihi insidiatur inimicus; novi astutias ejus : captat linguam meam, vult ut dicam, Diabolus fecit. *Ego dixi, Domine.* His ergo versutiis seducit animas, et a medicina confessionis avertit; aut persuadens eis ut se excusent, et quærant quos accusent; aut persuadens eis, quia jam peccaverunt, ut nunc desperent, et omnino se ad veniam posse pertinere (*b*) non arbitrentur; aut persuadens eis, quia cito Deus totum ignoscit, ut sese homo non corrigat.

3. *Et desperatio et spes impœnitentiæ ac perditionis causa.* Videte quanta sint, adversus quæ vigilare debeat cor pœnitentis. Ne se excusando alterum accuset, veniat ei in mentem, *Ego, dixi, Domine, miserere mei; sana animam meam, quoniam peccavi tibi.* Ne desperando pereat, ut quoniam peccavit, et graviter peccavit, putet se jam non posse sanari; et donet se libidinibus, trahendum omnibus cupiditatibus. Facit [1] quidquid libet, quamvis non liceat. Et si non facit, ibi non facit, ubi homines timet. Omnino animo quodam gladiatorio [2], quoniam vitam desperat, quidquid potest facere ad satiandam cupiditatem et libidinem suam facit, tanquam devotus ad victimam. Tales desperatione pereunt. Contra istos pro his, id est contra tales cogitationes eorum, vigilans Scriptura dixit : *In quacumque die conversus fuerit iniquus, et fecerit justitiam, omnes iniquitates ejus obliviscar* (*Ezech.* XVIII, 21, *et* XXXIII, 14, 15). Rursus recreata anima, si his verbis crediderit, a desperationis malo, inveniet aliam foveam [3], ut quæ desperatione perire non potuit, spe pereat. Et quis est qui spe pereat [4]? Ecce qualem propono, qui dixerit in animo suo : Jam Deus veniam promisit omnibus avertentibus se a peccatis, in quacumque hora conversi fuerint, omnes iniquitates eorum obliviscetur : ergo faciam quidquid volo; quando voluero convertam me, delebiturque quod fecero. Quid dicemus? quia non quando se converterit, curat Deus pœnitentem? dimittit Deus omnia peccata præterita? Si negamus, indulgentiæ divinæ contradicimus : verbis denique propheticis obviamus, divinis eloquiis repugnamus. Non est hoc fidelis dispensatoris.

4. *Non differenda conversio. Omnia sua vult homo esse bona, præter vitam.* Recurrit, et dicit mihi quisquam : Dabis ergo laxamentum peccatis, ut faciant homines quidquid volunt, promissa venia, promissa impunitate cum se converterint? Laxant habenas ad peccandum [5] : feruntur magno impetu, nullo revocante, spe desperati. Itane vero vigilaret Scriptura adversus desperantes, et non vigilaret adversus male sperantes? Audi ejus vigilias adversus malam et perversam spem : *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem : subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te* (*Eccli.* V, 8 *et* 9). Quid est ergo, maligne sperator? Si desperes, peris; si speres, peris. Ubi tibi tutus locus erit, ut ab utraque fovea te eripias, et constituas te in via recta, serviens Deo, miserans animam tuam, placens Deo? Male desperabas, audisti, *In quacumque die conversus fuerit iniquus, omnes iniquitates ejus obliviscar.* Male sperare cœperas, audisti, *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem.* Undique te circumdedit providentia Dei misericorditer. Quid dicis? Promisit mihi Deus indulgentiam; quando me convertero dabit eam. Plane dabit, quando te converteris; sed quare te non convertis? Quoniam quando me convertero, dabit. Prorsus quando te converteris, dabit; sed ipsum quando quando est? Quare non hodie est, quare non cum tu me audis? quare non cum

[1] Ms. v., *ne Deus te ponat ante te.*

(*a*) Supra, serm. 19, n. 2, et infra Serm. 29, n. 6
(*b*) Forte, *pervenire.*

[1] Victorinus Ms., *Facere* ; hoc loco tantum.
[2] Editi, *gladiatoritio*. At Victorinus Ms., *gladiatorio*. Sic Enarr. in Psalm. 70, n. 1. « Jam habens quasi gladiatorium « animum, ut ideo faciat quidquid vult, quia necessario da- « mnandus est. »
[3] Victorinus codex, *Rursus creata est anima in his verbis, liberata a desperationis malo, invenit aliam foveam.*
[4] Editio Sirmondi : *Quis est qui spe perit?*
[5] Victorinus codex, *Laxas habenas ad peccatum.*

clamas? quare non cum laudas? Clamor meus sit adjutor pro te : clamor tuus sit testis contra te. Quare non hodie? quare non modo? Cras, inquit; indulgentiam mihi Deus promisit. Cras tu tibi promittis? Aut si forte, si mihi legis de libro sancto, sicut indulgentiam tibi promissam esse converso, sic tibi promissum crastinum diem, differ et crastinum. Nonne hoc primo posuit in terrore medicinali, nonne cum te increparet hoc dixit, *Ne differas de die in diem : subito enim veniet ira ejus?* Sed videlicet homo sapiens times ne plus habeas biduo bonæ vitæ. Si erit crastinus dies, sit et hodiernus; et biduum sit. Si enim non erit crastinus dies, hodiernus securum te inveniet : si autem erit crastinus, addetur hodierno. Tu autem cupis habere longam vitam, et non times habere malam vitam. Diu vis vivere, et male vivere. Longum malum quæris, quare non potius longum bonum? Quid autem non bonum habere vis? Sola vita erit, quæ in te mala incurrit. Qualem vestem quæras, si interrogem te, Bonam respondes; qualem villam, Bonam; qualem conjugem, Bonam; quales filios, Bonos; qualem domum, Bonam; solam vitam malam. Et omnibus bonis tuis præponis vitam, et inter omnia bona tua solam vis vitam malam. Nam omnia illa quæ bona requirebas, vestem, domum, villam, et cætera, paratus es dare pro vita tua. Si tibi quisquam dixerit, Aut da mihi omnia bona tua, aut aufero vitam tuam : paratus es omnia bona tua dare, et illam etiam malam tenere. Quare non vis ut tibi sit bona, pro qua etiam mala das omnia bona? Ecce ablata est excusatio, adsit accusatio, ne inveniat damnatio [1].

Post sermonem.

5. *Verbum Dei ministrantes presbyteri.* Exhortamur Charitatem vestram, ut impigre et vigilanter verba Dei ministrantibus presbyteris (*a*) vos audire non pigeat. Dominus enim Deus noster est ipsa veritas, quam auditis per quemlibet loquatur; et nemo est major in vobis, nisi qui minor fuerit. Præloquendum ergo nobis fuit ex more, et vos facite ex amore.

[1] Victorinus codex, *ne veniat damnatio.*

(*a*) Verbum Dei soli olim in Ecclesia prædicabant episcopi, quorum id proprie munus erat : post etiam presbyteris, sed non uno apud omnes tempore, permissum. Primi Orientales cœperunt, quod et Pierii presbyteri apud Alexandrinos, et Chrysostomi adhuc item presbyteri apud Antiochenos, aliorumque apud alios exempla declarant. In Africa inusitatum fuit ante Augustinum, cui primum omnium apud Hipponem ea potestas facta est a Valerio episcopo. Possidius in ejus Vita, cap. 5 : « Eidem presbytero potestatem dedit coram se « in ecclesia Evangelium prædicandi, ac frequentissime tra- « ctandi, contra usum quidem et consuetudinem Africana- « rum Ecclesiarum. » Valerii exemplum postea secuti sunt alii, et Aurelius episcopus Carthagine, cui hoc nomine gratulatus est Augustinus epistola 77 (nunc 41) quod usurpare cœpisset, ut presbyteri præsente ipso sermonem populo funderent. Itaque tanquam usu jam in Africa recepto, presbyteros in hoc genere cum episcopis conjungit in sermone 49, de verbis Domini : « Numquid non ascendit ali- « quando aut presbyter, aut episcopus, et non dicit aliud de « superiore loco nisi ne rapiantur res alienæ ? » Apud Gallos serius usurpatum videtur. Nam synodus Vasensis II, quæ centum annis posterior fuit Augustino, verbum faciendi presbyteris dat potestatem : antea ergo non habuisse conjectura est; quam Cyprianus quoque diaconus in Cæsarii Arelatensis episcopi Vita confirmat. SIRMONDUS in hunc locum.

SERMO XXI * (*a*).

De eo quod scriptum est in Psalmo LXIII, 11, **Jucundabitur justus in Domino.**

1. *Jucunditas piorum in Deo etiam in hac vita. — Jucundabitur justus in Domino, et sperabit in eo, et gloriabuntur omnes recti corde.* Hoc certe voce et ore cantamus. Hæc verba Domino dixit et conscientia et lingua christiana, *Jucundabitur justus in Domino*, non in sæculo. *Lux orta est justo,* dicit alibi, *et rectis corde jucunditas* (*Psal.* XCVI, 11). Quærens unde jucunditas, hic audis, *Jucundabitur justus in Domino. Lux orta est justo*, dicit alibi; et alibi, *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui* (*Psal.* XXXVI, 4). Quid nobis indicitur? quid donatur? quid jubetur? quid datur? Ut jucundemur in Domino. Quis jucundabitur in ea re quam non videt? An forte videmus Dominum? Hoc in promissione detinemus : nunc autem per fidem ambulamus, quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino; per fidem, non per speciem (II *Cor.* V, 6, 7). Tunc ad speciem veniemus, quando implebitur quod item Joannes dicit : *Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus : scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quando eum videbimus sicuti est* (I *Joan.* III, 2). Tunc ergo magna et perfecta jucunditas, et tunc plenum gaudium, ubi jam non spes lactat, sed res nutrit. Tamen etiam nunc, antequam res ipsa veniat nobis, antequam nos ad rem ipsam veniamus, jucundemur in Domino. Neque enim parvam jucunditatem habet spes, cujus postea erit res. Et in istis temporalibus rebus, in jucunditate, non Domini, sed sæculi, nonnulli multa amant [1], et ad ea quæ amant, nondum pervenerunt : et tamen ardor in spe currit, rem nondum tenet. Verbi gratia, amas pecuniam; non amares, si non sperares : amas uxorem, non ductam, sed adhuc ducendam; et forte ducenda amatur, ducta odio habebitur. Quare hoc? Quia talis non apparuit ducta, qualis ab animo pingebatur ducenda. Deus autem non vilescit præsens, amatur absens. Quantumcumque enim sibi humana mens exaggeraverit bonum quod Deus est, minus agit, et valde infra est; et necesse est plus inveniat adeptio, quam formabat cogitatio. Plus ergo amabimus cum viderimus, si potuerimus amare et antequam videremus. Modo ergo in spe amamus. Ideo *jucundabitur*, inquit, *justus in Domino.* Et continuo, quia nondum videt, *et sperabit in eo.*

2. *Deo nunc propinquamus humilitate et charitate.* Habemus tamen primitias Spiritus, et aliunde fortasse, ei quem diligimus, propinquamus; et quod avide manducaturi et bibituri sumus, nunc, etsi tenuiter, prælambimus atque gustamus. Unde hoc probamus? Neque enim Deus, quem jubemur diligere, in quo jubemur jucundari, aurum est, aut argentum est, aut terra est, aut cœlum est, aut lux ista solis

[1] In Flori collectione, *Et in istis temporalibus rebus jucunditatem, non Domini, sed sæculi, nonnullam multi amant.* In Victorino Ms., *nonnulla multi amant.*

* Recognitus a nobis in libro V. et Sirm.

(*a*) Alias, 5 ex Sirmondianis.

est, aut quidquid de cœlo fulget, aut quidquid de terra resplendet luce perfusum. Nullum corpus est Deus, spiritus est. *Ideo*, inquit, *qui adorant, in spiritu et veritate oportet adorare* (*Joan.* IV, 22). Non in loco aliquo corporis, quia non est corpus : non tanquam in monte excelso, ut per altitudinem montis putes te propinquare Deo. Excelsus quidem est Dominus, sed humilia respicit; excelsa autem a longe cognoscit (*Psal.* CXXXVII, 6); humilia non longe. Certe excelsus est, et utique, si excelsa a longe cognoscit, humilia longinquius debet advertere. Si ab excelsis celsitudine sua longinquus est, ut ea a longe cognoscat; quanto magis, ait aliquis, ab humilibus ejus longe celsitudo secessit? Non ita est. Excelsus est enim Deus, et humilia respicit. Quomodo ea respicit? Prope est Dominus omnibus his qui obtriverunt cor (*Psal.* XXXIII, 19). Noli ergo quærere montem altum, unde tibi vicinior esse videaris. Si extollis te, longe secedit a te : si humilias te, inclinat se ad te. Publicanus de longe stabat, et ideo Deus illi facilius propinquabat : nec oculos levare audebat ad cœlum (*Luc.* XVIII, 13), et jam secum habebat qui fecerat cœlum. Unde ergo jucundamur in Domino, si a nobis tam longe est Dominus? Ut non sit longe, et ut longe sit, tu facis. Ama, et propinquabit : ama, et habitabit. Dominus in proximo est, nihil solliciti fueritis (*Philipp.* IV, 5 *et* 6). Vis videre quam si amaveris tecum sit? *Deus charitas est* (I *Joan.* IV, 8). Quid longe lateque volitant phantasmata cogitationis tuæ, et dicis tibi, Putas quid est Deus? putas qualis est Deus? Quidquid finxeris, non est : quidquid cogitatione comprehenderis, non est. Si enim ipse esset, cogitatione comprehendi non posset. Sed ut aliquid gustu accipias, *Deus charitas est.* Dicturus es mihi, Putas quid est charitas? Charitas est qua diligimus. Quid diligimus? Ineffabile bonum, bonum beneficum [1], bonum bonorum omnium creatorem. Ipse te delectet, a quo habes quidquid te delectat. Non peccatum dico : nam peccatum solum ab illo non habes. Excepto peccato, ab illo habes quidquid aliud habes.

3. *Peccatum ipsum non amatur, sed ipse inordinatus amor creaturæ est peccatum.* Non ergo, quod dixi, Ipse te delectet, a quo habes quidquid te delectat, peccatum intelligas, et dicas : Ecce delectat me peccatum; numquid a Deo habeo peccatum? Vide primo ne forte non te delectet peccatum, sed aliud te delectet, ubi facias peccatum. Amando ergo creaturam inordinate, contra usum honestum, contra licitum, contra ipsius Creatoris legem et voluntatem amando creaturam peccas. Non ipsum peccatum amas : sed male amando quod amas, illaquearis peccato. Escam in reti appetis, et nesciens peccato vesceris; idemque sic defendis : Si peccatum est multum bibere, quare vinum instituit Dominus? Si peccatum est aurum amare, amator sum auri, non Creatoris : Creator auri Deus est; quare creavit quod amare malum est? Sic cætera quæ amas male, in quibus est omnis luxuria, ubi committuntur multa flagitia : attende, inspice, considera, quia omnis creatura Dei bona est, et illic peccatum non est, nisi quia male uteris. Hoc ergo audi, o homo. Dicis, quare Deus instituit quod me amare prohibet? Non ipse institueret, et non esset quod ego amarem; non institueret creaturam, quam me jubet non amare; et non esset quod amarem, et amando damnarer. Si vocem habere posset ipsa creatura, quam male amas quia nec te amas, responderet tibi : Nolles ut faceret me Deus, ne esset quod amares; nunc ergo vide quam iniquus sis, et in ipsis verbis tuis iniquissimus deprehendaris : velles ut Deus faceret te, qui est super te, et nolles faceret aliud bonum. Quod tibi fecit Deus, bonum est : sed alia sunt magna bona, alia parva bona; alia terrestria bona, alia spiritualia bona, alia temporalia bona : omnia tamen bona, quia bonus fecit bona. Ideo quodam in loco Scripturarum divinarum dicitur, *Ordinate in me charitatem* (*Cant.* II, 4). Bonum aliquid te fecit Deus, sub se fecit aliquid inferius et sub te; sub alio es, super aliud es : noli relicto superiore bono, curvare te ad inferius bonum. Rectus esto, ut lauderis : quia *laudabuntur omnes recti corde.* Unde enim peccas, nisi quia inordinate tractas res quas in usum accepisti? Esto bene utens rebus inferioribus, et eris recte fruens bono superiore.

4. *In eos qui creaturam Deo præponunt.* Nunc audi, et discute ipsas agnitiones tuas : et interroga te qui tractas, et res quas tractas. Ecce si in negotio tuo argentum præponas auro, si plumbum argento, si pulverem plumbo; nonne ab omnibus sociis tuis, si forte negotiator es, dementissimus judicaberis, et ab eorum societate seduceris, dicerisque damnosus, et forte etiam toto capite sanandus? Quid aliud enim dicerent omnes socii tui, cum dixeris : Carius est argentum auro, aut melius est argentum auro? Nonne hæc clamabunt : Insane, deciperis; quid pateris, quando præponis argentum auro? Et nemo tibi dicet : Quid pateris, quando præponis aurum Deo? Quomodo, inquit, præpono aurum Deo? Si enim per quamdam dementiam præposuero argentum auro, ideo demens dicor, quia de duabus speciebus, quas ambas video, quas ambas intueor, quas ambas manu contrecto, præpono viliorem cariori : aurum Deo quomodo præpono? aurum video, Deum non video. Nec hinc te excusabis. Quare amas argentum? Quia carum est, quia caro valet. Quare plus aurum? Quia carius est. Argentum carum, aurum carius : Deus ipsa charitas est.

5. *Fides ab omnibus, etsi forte non videtur, diligitur.* Ecce aliquid dicam muneris Dei, ut citius te convincam, quomodo præponis aurum Deo; quamvis aurum videas, Deum non videas; et ideo tibi non videaris præponere, quia velit nemo præponere rem quam videt ei rei quam non videt. Ecce aliquid dico. Quid tibi videtur? fides argentum est? aurum est? nummus est? pecus est? terra est? cœlum est? Nihil

[1] (Ita enim excudi debebat pro, *beneficium.*) — Victorinus Ms. non habet, *bonum beneficium.* — Complures editi et Lovan. PP. BB. legunt, *beneficium* : minus bene. M.

horum est, et tamen aliquid est. Non tantum aliquid est, sed magnum est aliquid. Interim non loquor de fide illa superiore, qua fidelis vocaris, accedens ad mensam Domini tui, respondens ex fide verba fidei: interim hanc submoveo paulisper. De illa fide loquar, quæ vulgo etiam fides dicitur: non quam magnam tibi imperat Deus tuus, sed quam tu exigis a servo tuo. Ipsam dico, quia et ipsam imperat tibi Dominus tuus, ne cuiquam fraudem facias, fidem serves in negotio, fidem serves uxori in lecto. Et hanc tibi fidem imperat Deus tuus. Quid est fides ista? Certe eam non vides: si non vides, quare quando tibi frangitur clamas? Clamore tuo convinco quod videas. Dicebas: Quomodo aurum Deo præpono? aurum video, Deum non video. Ecce aurum vides, fidem non vides. An quod verius est, fidem vides; sed quando exigis, vides illam; quando de te exigitur, non vis eam videre? Apertis oculis clamas, Redde fidem quam promisisti: clausis oculis clamas, Nihil tibi promisi. In utroque oculos aperi. Inique, noli fidem, sed ipsam iniquitatem perdere: quod exigis redde.

6. *Fides in servo honoratur.* Servum tuum manumittendum manu ducis in Ecclesiam (*a*). Fit silentium, libellus tuus recitatur, aut fit desiderii tui prosecutio. Dicis te servum manumittere, quod tibi in omnibus servaverit fidem. Hoc diligis, hoc honoras, hoc donas præmio libertatis: quidquid potes, facis; facis liberum, quia non potes facere sempiternum. Deus tuus clamat ad te, et in servo tuo convincit te: dicit tibi in corde tuo, Duxisti servum tuum de domo tua ad domum meam; vis eum de domo mea liberum revocare in domum tuam: tu quare male servis in domo mea? Das illi quod potes; promitto tibi quod possum: tu facis liberum servantem tibi fidem; ego te facio sempiternum, si servaveris mihi fidem. Quid adhuc argumentaris contra me in animo tuo? Redde Domino tuo, quod laudas in servo tuo. An forte tibi tantum arrogas, ut te dignum putes, qui servum fidelem habeas, quem dicis, Comparavi; et ego non sum dignus, qui servum fidelem habeam, quem creavi? Hæc tibi loquitur Dominus tuus intus, ubi non audit, nisi tu; et ipse tibi loquitur, qui vera loquitur. Quid enim hac locutione verius? Noli obsurdescere. Ecce fidem amas in servo tuo; certe non vides fidem: quare illam amas in altero, et totum quod dixi in altero, et in servo quem pecunia comparasti, non tamen quem creasti? Gemina necessitudine tecum agit Dominus tuus. Et creavit te, et comparavit te. Antequam esses, inquit tibi, feci te; cum ex te sub peccato venumdatus esses, redemi te. Ut manumittas servum tuum, frangis tabulas ejus (*b*): Deus non frangit tabulas tuas. Tabulæ tuæ Evangelium sunt ubi est sanguis, quo comparatus es: manent, quoti die recitantur, admoneris conditionis tuæ, commoratur tibi pretium tuum.

7. *Fides Deo debita a servis emptis ipsius sanguine.* Si tibi servus tuus, quem manumittis, fidem non exhiberet, nec se manumissione tua dignum fidem servando faceret, et eum in aliquibus in domo tua fraudibus invenires, quid clamares? Male serve, fidem mihi non servas? Nescis quia emi te? nescis quia sanguinem meum pro te numeravi? Clamas quantum potes, et cœlum invidiosis pulsas vocibus: Sanguinem meum pro te dedi, male serve. Et omnes qui audiunt: Verum dicit. Si tibi auderet respondere sic invehenti et clamanti ipse servus tuus, non erubesceres si tibi dicat: Quem, rogo te, sanguinem pro me dedisti? quando me emisti, nec saltem te phlebotomasti. Sed sanguinem tuum pecuniam tuam vocas. Tantum amas pecuniam tuam, ut eam appelles sanguinem tuum. De voce tua te convincit Dominus tuus. Vocas pecuniam tuam sanguinem tuum, et ideo exigis a servo tuo empto fidem, quia pro eo dedisti, non utique sanguinem, sed nummum, vel aurum: ego quid dederim, recolis. Tabulas tuas lege, si non recolis; lege pro te mortem Salvatoris, lanceam percussoris, pretium Redemptoris. Potest et homo vivens vena, ut dixi, percussa dare sanguinem suum, et tamen vivere: plus est quod tibi dicit Dominus tuus: non de me vivente sanguis expressus est, sanguine meo te emi; addo, Morte mea te emi. Quid habes quod dicas? Redde fidem Domino tuo, quam exigis a servo tuo. Vides aurum, vides et fidem: non exigeres, si non videres; non laudares, si non videres; non libertate donares, si non videres: sed aurum oculis carnis vides, fidem oculis cordis vides. Quanto meliores sunt cordis, tanto melius est quod vides oculis cordis. Tu autem huic fidei, quam tibi imperat Dominus tuus, præponis aurum, et commendatum non reddis, et dicis, Nihil mihi dedisti: aut ei cui non commendasti, dicis, Redde quod tibi commendavi. Non das quod accepisti, repetis quod non dedisti. Ecce acquire, sic tolle, et exaggera tibi lutum. Quid premis [1], dicendo, Da, quod non commendasti; negando quod commendatum accepisti? Tolle, collige lucra damnosa: ecce arcam implesti, multum aurum acquisisti; arcam cordis discute, fidem perdidisti.

8. *Jucunditas in Deo, et in æternis bonis quæ dedit. Rectus corde qui laudat flagellum patris.*— Redi ergo, si sensisti aliquid, si erubuisti, si quod pravum et curvum fuerat correxisti: redi, delectare in Domino, jucundare in Domino. Jucundare in iis quæ jussit [2] Dominus, ut jucunderis in Domino. Jucundare in fide, jucundare in spe, jucundare in charitate, jucundare in misericordia, jucundare in hospitalitate, jucundare

(*a*) Manumissiones ut in ecclesia coram episcopo facere liceret, Constantini magni beneficio indultum est, ut alias observavimus ad Ennodium, apud quem inter opuscula exstat libellus, seu petitorium Agapiti nomine compositum: in quo Gerontium ille servum suum libertate donari postulans ab episcopo, desiderii sui causas persequitur, quæ cum Augustini verbis mirifice consentiunt. SIRMOND. in hunc locum.

(*b*) Frangebantur in manumissione servorum tabulæ quibus emptio illorum et servitus continebatur. Augustinus, epist. 50 (nunc 185, n. 15) de Donatistis: « Pessimorum » inquit, « servorum, ut liberi abscederent, tabulæ frangebantur. » SIRMOND.

[1] Sic Victorinum exemplar. At editi, *et exaggera tibi lutum, quod premis.*

[2] Victorinum exemplar, *quæ fecit.*

in castitate. Hæc omnia bona sunt, thesauri interioris hominis; gemmæ, non arcæ tuæ, sed conscientiæ tuæ. His ama dives esse, quas divitias nec naufragio possis amittere; unde si nudus exieris, plenus eris. Sic enim exis et rectus corde, ut lauderis, non reprehendens Dominum tuum, si quid tibi acciderit in hoc sæculo, et laudans flagellum Patris, cujus exspectas hæreditatem. Fuge sub manu emendantis. Non te avertas a disciplina, quia ille qui emendat te, errare non potest. Novit quid tecum faciat qui te fecit. An forte tam imperitum putas artificem tuum, ut sciret facere te, et obliviscatur quid tecum faciat? Antequam esses, de te cogitavit : nam nisi de te cogitasset, nunquam esses. Ergo de te cogitavit antequam esses, ut esses; et jam te existentem, manentem, viventem, sibi servientem contemnet, teque despiciet? Despexit, inquis : jam oravi, non me audivit. Quid, si hoc petebas, quod malo tuo accepisses, si accepisses? Ploravi ante illum, et non mihi dedit. O puer insensate, in quo plorasti? Ut acciperes felicitatem carnalem, felicitatem temporalem, felicitatem terrenam. Quid, si ista felicitas, quam exoptabas et petebas, et pro qua plorabas, præcipitaret te? Jamdudum loquebar de servo tuo, nunc similitudinem accipe de filio tuo. Plorat ante te filius tuus parvus, ut eum leves in equum tuum : numquid audis? numquid exaudis? Durus es, an potius misericors? Quid est, dic mihi, quo consilio facis? Certe hoc consilium est charitatis, quis dubitet? Cui grandi servas totam domum, parvulum plorantem non levas in equum[1]. Omnia quæ habes, et domum et quidquid in domo, et agrum et quidquid in agro, illi servas; et tamen in equum non levas parvulum plorantem. Ploret quantum vult, tota die ploret; non exaudis, et misericordia non exaudis, et si exaudires, crudelis esses. Vide ergo, cogita hoc (*a*) tibi faciat Dominus tuus, quando petis incongrua, et non accipis. Forte enim te inopia erudiet, copia corrumpet. Quæris tu copiam corruptionis, cum necessaria fortasse sit inopia eruditionis. Dimitte Deo tuo, qui scit quid det tibi, quid tollat tibi. Nam si det tibi quod male petis, forte iratus dat. Audi exempla de Lege. Israelitas concupiscentes concupiscentias ventris et gutturis, exaudivit iratus (*Exodi* XVI) : Paulum dicentem, Tolle a me stimulum carnis, non exaudivit propitius (II *Cor*. XII, 7-9).

9. *Delectatio piorum in Deo amissis terrenis rebus.* Ideo delectare in Domino, jucundare in Domino, non in sæculo. In Domino enim jucundabatur ille, qui cum perdidisset totam jucunditatem sæculi, remansit ei Dominus, in quo jucundaretur : remansit ei in ira simplex (*b*), perfecta et immutabilis jucunditas cordis ejus. Quæ habebat possidebat, non possidebatur; a Domino autem possidebatur: illa calcabat, ex illo pendebat : ille illis subtractis quæ calcabat, hæsit in illo in quo pendebat. Ecce enim quid sit in Domino jucundari. *Dominus dedit, Dominus*, vide jucunditatem, *Dominus abstulit :* numquid se abstulit? Quod dedit abstulit; qui dedit, se obtulit; jucundatur in Domino. Ergo, *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum* (*Job* I, 21). Quare displiceat servo id quod placuit Domino? Aurum, inquit, perdidi, familiam perdidi, pecora perdidi, quidquid habui perdidi : a quo habeo, non perdidi. Perdidi quod dederat; eum non perdidi, cujus ipse sum. Delectatio mea ipse, divitiæ meæ ipse. Sed quare? Quia non perversus, non capite deorsum, non neglexit eum qui supra se est, et dilexit ea quæ infra se. Ipsa est enim perversitas male utendi creatura.

10. *Usus auri quis malus, quis bonus.* Quid accusas qui dedit aurum, qui recte accusaris male amando aurum? Habe aurum, dicit tibi Deus, dedi tibi, bene utere. Ornari vis auro; orna potius aurum: honorem vis, decus vis ab auro; decus præsta auro, ne sis dedecus auri. Aurum habet scortator, fornicator, luxuriator : edit pompaticos ludos, insana munera donat histrionibus; esurientibus pauperibus non donat : non est decus auri. Nonne qui recte attendit hoc, dicit, Doleo aurum quod in illum incurrit; o si ego illud haberem! Et tu aurum si haberes : modo enim dicis, Doleo aurum quod in istum incurrit; o si ego illud haberem! quid faceres? Peregrinos susciperem, inopes pascerem, nudos vestirem, captivos redimerem. Bona loqueris antequam habeas : vide loquaris quando habueris. Si sis talis, erit aurum in tuo ornatu. Si vero sic uteris auro, quia plus diligis eum qui creavit aurum, eris rectus, superiora plus diligens, inferioribus recte utens; et delectaberis in Domino, justus in Domino jucundaberis. Non erit in te accusatio Creatoris, sed erit gratiarum actio Redemptoris.

SERMO XXII* (*a*).

De versu 3 *Psalmi* LXVII, Sicut deficit fumus, deficiant, *etc*. (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Propheta utens optantis figura, visionis suæ certitudinem significat.* Audivimus, et contremuimus, quod in voce Psalmi est prophetatum. Ait enim : *Sicut deficit fumus, deficiant; sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei*. Non dubito, fratres mei, quod omnium vestrum corda concussa sint, nec cujusquam conscientia sub his verbis intrepida steterit. Quis enim gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Ac per hoc cum Scriptura dicit, *Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei* (*Prov*. XX, 9), quis non contremiscat, quis non pavibundus exsiliat? Quid ergo faciemus, aut quæ spes nobis est? Neque enim frustra hæc cantantur; aut vero cum hæc dicit Propheta, optat ea hominibus, ac non potius ventura prævidet.

[1] Sirm., *per nullum ploratum levas in equum.* Emendavimus auxilio codicis V.
(*a*) Forte, *cogita an hoc.*
(*b*) Morel, Element. Critic. pagg. 131, 132, suspicatur forte legendum, *remansit ei mira, simplex*. Nobis potior videtur hactenus usurpata lectio. M.

* Collatus est ad cs. el. t. Am. Er. Ulim. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Tempore 109.
(*b*) De isto sermone Possidius in Indiculo, cap. 8, et Florus ad Rom. 8.

In verbis quidem figura optantis apparet, sed intelligitur præscientia nuntiantis. Sicut enim quædam in Scriptura Prophetarum tanquam in præteritum facta narrantur, cum futura prædicantur : ita quædam tanquam voto dicuntur optantis; sed qui recte intelligunt quod audiunt, visionem prænuntiantis agnoscunt. Longe autem ante nativitatem Dominicæ incarnationis, isti Psalmi dicti atque conscripti sunt. Non ante Deum Christum, sed ante natum ex virgine Maria Christum. Nam profecto pater Abraham longe ante David regem, cujus tempore hi Psalmi cantati sunt, fuit. Dominus autem dixit, *Ante Abraham ego sum* (*Joan.* VIII, 58). Ipse enim est Verbum Dei, per quod facta sunt omnia : sed ipse implens Prophetas, in carne se esse venturum per eos prædixit. Ad ejus autem incarnationem pertinet passio. Neque enim potuit pati illa quæ in Evangelio scripta sunt, nisi in carne mortali et passibili, quam gerebat. Et ibi utique legitur, quemadmodum Domino crucifixo hi qui crucifixerunt eum, vestimenta ejus diviserunt sibi, et cum invenissent in eis tunicam desuper textam, noluerunt eam conscindere, sed sortem super eam miserunt; ut ad quem perveniret, integra perveniret (*Id.* XIX, 23, 24) : qua significabatur charitas, quæ dividi non potest. Hæc ergo cum in Evangelio jam facta narrentur, longe ante multos annos in Psalmo cum futura prænuntiarentur, tanquam gesta et transacta cantata sunt. *Foderunt*, inquit, *manus meas et pedes meos, et dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt et inspexerunt me : diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem* (*Psal.* XXI, 17-19). Omnia tanquam præterita dicuntur, et futura prædicuntur. Sicut ergo in verbis præteriti temporis futura facta significantur; sic in figura optantis prænuntiantis mens intelligenda est. Sic et de Juda Domini traditore, tanquam optat ei propheta, quod venturum esse prædicit. Et de ipsis Judæis, *Fiat*, inquit, *mensa eorum in laqueum, et in venationem, et in scandalum* (*Psal.* LXVIII, 23). Quod de his prædictum esse sine dubitatione exponit : sicut de Juda quæ sub eadem figura prænuntiata sunt, apostolus Petrus commemorat (*Act.* I, 20).

CAPUT II. — 2. *In figura Prophetæ optantis*, *intelligenda divini decreti approbatio.* Nec sine causa ea quæ futura sunt [1], tanquam transacta dicuntur. Deo enim sic certa sunt, ut jam pro factis habeantur; et tanquam optans videtur dicere Propheta, quod certum prævidet esse venturum : nihil aliud, quantum mihi videtur, ostendens, nisi nobis non debere displicere cognitam sententiam Dei, quam fixam immobilemque constituit. Et ideo in Actibus Apostolorum, cum quidam propheta, nomine Agabus, prædiceret apostolum Paulum in Jerusalem a Judæis multa esse passurum, et usque ad vincula perventurum, cum hoc audito fratres revocare et retinere vellent, ne illuc pergeret : *Quid facitis*, inquit, *conturbantes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed etiam mori paratus sum pro nomine Domini nostri Jesu Christi* (*Act.* XXI, 13, 14). Atque ita cum viderent fratres immobilem viri ad omnia perferenda constantiam, dixerunt, *Fiat Domini voluntas.* Numquid ergo quia dixerunt, *Fiat voluntas Dei*, optaverunt Apostolo, ut talia pateretur, ac non potius mentem suam sublimi et divino statuto devotissime subdiderunt? Sic et Propheta cum dicit, *Sicut fluit cera a facie ignis*, *sic pereant peccatores a facie Dei*, videt hoc certissime peccatoribus imminere, et placet ei quod Deus statuit, ne Deo ipse displiceat.

CAPUT III. — 3. *Quibus modis Deus ad pœnitentiam sollicitat. Flagellum Dei, admonitio nostra est. Pœnitentia infructuosa, et fructuosa.* Quid ergo faciemus, fratres, nisi, ut, dum tempus est, vitam mutemus, et facta nostra, si qua mala sunt, corrigamus? Ut quod sine ulla dubitatione venturum est peccatoribus, nos non inveniat super quos veniat : non quia non erimus, sed ut non tales inveniat, qualibus venturum esse prædictum est. Propterea se judex venturum minatur, ut non inveniat quos puniat, cum venerit. Propterea illud cantant Prophetæ, ut corrigamur. Si damnare vellet, taceret. Nemo volens ferire dicit, Observa. Totum, fratres, quod audivimus per Scripturas, vox est Dei dicentis, Observa. Et totum quod patimur, tribulationes in hac vita, flagellum Dei est corrigere volentis, ne damnet in fine. Quasi dura sunt, molesta sunt, horrent quando narrantur, quæ quisque gravia valde patitur in hac vita : in comparatione autem æterni ignis non parva, sed nulla sunt. Sive ergo nos flagellemur, sive cum alii flagellantur admonemur a Domino. Omnia ista, fratres, quæ in hac vita infliguntur a Domino, admonitiones sunt et stimuli correctionis nostræ. Veniet autem ignis æternus, de quo dicetur illis qui ad sinistram constituendi sunt, *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 41). Tunc acturi sunt quidam pœnitentiam. Nam scriptum est in libro quodam Sapientiæ : *Dicent intra se, pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes, Quid nobis profuit superbia? et quid divitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt omnia illa, tanquam umbra* (*Sap.* V, 3, 8, 9). Erit enim ibi pœnitentia, sed infructuosa : erit ibi pœnitentia, sed dolorem habens, medicinam non habens. Nunc est fructuosa pœnitentia, quando correctio libera. Pœniteat te ad vocem Scripturæ. Nam ad vocem præsentis judicis, sine causa pœnitebit te. Tunc jam ille sententiam dicturus est : et non erit quod reprehendas, quando sententiam dicturus est. Non enim tacuit ante sententiam. Non enim te distulit, nisi ut corrigeres te : quandoquidem latroni in cruce pendenti se mutare permisit. Tunc enim latro pendens cum Domino, credidit in Christum (*Luc.* XXIII, 40-43), quando de illo discipuli titubaverunt. Contempserunt Judæi mortuos suscitantem, non contempsit latro secum in cruce pendentem. Non est ergo quod in fine dicatur Domino, Non me permisisti bene vivere; aut, dilationem correctionis non mihi dedisti; aut, non ostendisti quæ appeterem, quid vitarem.

[1] Sic legendum ex auctoritate Ms. cs. [*Nec sine causa et quæ futura sunt.*]

CAPUT IV. — Videte quia non tacet, videte quia differt, videte quia blanditur, hortatur, minatur. Constituit verbum suum in sublimitate; per totum mundum recitatur universo humano generi. Non est qui jam dicat, Nescivi, non audivi. Impletur quod dictum est in Psalmo, *Nec est qui se abscondat a calore ejus* (*Psal.* XVIII, 7). Modo ergo calor ejus in verbo ejus est : mutare modo a calore ejus, et non deflues sicut cera ab igne ejus.

4. *Judicii futuri fides tot aliis prædictionibus impletis firmatur. Martyrum sanguis, semen.* Nam illud, fratres mei, venturum est aliquando, quod modo rident impii, quod modo contemnunt derisores, quod putant falso cantari; aliquando venturum est. Si non venerunt tanta, quanta prædicta sunt [1]; desperemus et illud aliquando venturum : si autem omnia quæ de Ecclesia futura prænuntiata sunt, jam videmus exhibita, et cæcorum etiam oculos feriunt; quid dubitamus etiam illa ventura? Quando dicebatur Ecclesia Christi futura per totum orbem terrarum, dicebatur a paucis, et ridebatur a multis. Modo jam impletum est, quod tanto ante prædictum est : diffusa est Ecclesia per totum orbem terrarum. Ante millia annorum [2] promissum est Abrahæ, *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII, 18). Venit Christus ex semine Abrahæ, benedictæ sunt in Christo jam omnes gentes. Prædicta sunt schismata, et hæreses futuræ : videmus illa. Prædictæ sunt persecutiones : factæ sunt a regibus colentibus idola. Pro ipsis idolis adversus nomen Christi repleta est terra martyribus. Sparsum est semen sanguinis, surrexit seges Ecclesiæ. Nec frustra oravit Ecclesia pro inimicis suis : crediderunt et qui persequebantur. Prædictum est etiam quia ipsa idola evertenda essent per nomen Christi : nam et hoc invenimus in Scripturis. Ante paucos annos Christiani illa legebant, et non videbant; adhuc futura illa exspectabant, et sic abierunt : non illa viderunt, sed tamen credentes quod futura essent, cum fide abierunt ad Dominum : nostris temporibus etiam ipsa cernuntur. Omnia quæ ante prædicta sunt de Ecclesia, videmus impleta : solus dies judicii non est venturus? Ipse solus prænuntiatur, et non veniet? Usque adeo sumus duri et lapidei cordis, ut legamus Scripturas, et videamus omnia prorsus ad litteram evenisse quæ scripta sunt, et de his quæ remanent desperemus? Quantum est enim quod remanet, ad ea quæ jam nobis exhibita videmus? Tam plura Deus ostendit, et de residuo nos fraudaturus est?

CAPUT V. — Veniet judicium redditurum pro meritis, bonis bona, malis mala. Boni simus, et securi judicem exspectemus.

5. *Deus et justus et misericors.* Fratres mei, maxime nunc dicentem me audite. Nolo tecum computare præterita : ab hodierno die te muta, eras te alterum inveniat. Nos autem perversitate nostra sic volumus Deum misericordem, ut non sit justus. Alii rursus quasi præfidentes de justitia sua, sic volunt justum, ut nolint misericordem. Utrumque se exhibet Deus, utrumque præstat; nec misericordia ejus præscribit justitiæ, nec justitia ejus aufert misericordiam. Misericors et justus est. Unde misericordem probamus? Parcit modo peccatoribus, dat veniam confitentibus. Unde probamus quod justus est? Quia venturus est dies judicii, quem modo differt, non aufert; et cum venerit, redditurus est pro meritis. An hoc vultis ut reddatur aversis, quod reddetur conversis? Fratres, justum videtur vobis, ut ibi ponatur Judas, ubi positus est Petrus? Et ipse ibi poneretur, si se correxisset. Sed de venia desperans, potius sibi collum ligavit, quam Regis clementiam supplicavit.

CAPUT VI. — 6. *Mutato reo judex mutatur.* Itaque, fratres, sicut dicere cœperam, non est unde reprehendamus Deum. Quid contra illum dicamus, non erit, cum venerit judicare. Cogitet unusquisque peccata sua, et modo illa emendet, cum tempus est. Sit fructuosus dolor, non sit sterilis pœnitudo. Tanquam hoc dicit Deus : Ecce indicavi sententiam, sed nondum protuli; prædixi, non fixi. Quid times, quia dixi, Si mutaris, mutatur? Nam scriptum est quod pœniteat Deum (*Gen.* VI, 6). Numquid quomodo hominem, sic pœnitet Deum? Nam dictum est, *Si pœnituerit vos de peccatis vestris, pœnitebit et me de omnibus malis quæ facturus eram vobis* (*Jerem.* XVIII, 8). Numquid quasi errantem pœnitet Deum? Sed pœnitentia dicitur in Deo mutatio sententiæ. Non est iniqua, sed justa. Quare justa? Mutatus est reus, mutavit judex sententiam. Noli terreri. Sententia mutata est, non justitia. Justitia integra manet : quia mutato debet parcere qui justus est. Quomodo pertinaci non parcit, sic mutato parcit. Ipse rex est indulgentiæ, qui dator est legis. Misit legem, venit cum indulgentia. Reum te fecerat lex, absolvit te qui dedit legem. Imo non absolvit : nam absolvere est innocentem judicare : donat potius peccata converso. Omnes enim sunt rei, qui peccatis suis involuti sunt. Nemo se optet absolvi : omnes veniam deprecemur. Venia vero datur mutato : et erimus securi, cum audierimus, *Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei.*

CAPUT VII. — 7. *Peccator pereat, ne homo pereat.* Certe, fratres, modo pereant peccatores, et non pereunt peccatores. Si incipiant juste vivere, peribunt utique peccatores, sed non peribunt homines. Homo peccator, duo nomina sunt : homo unum nomen est, et peccator unum nomen est. In his duobus nominibus intelligimus quia unum horum Deus fecit, alterum horum homo fecit. Hominem enim Deus fecit, peccatorem se ipse homo fecit. Quid ergo contremiscis, quando tibi dicit Deus, Pereant peccatores a facie mea? Hoc tibi dicit Deus : Pereat in te quod tu fecisti, et servo quod ego feci. Et modo ardet ignis in calore verbi, res est in fervore Spiritus sancti, sicut diximus jamdudum, quia scriptum est in alio psalmo, *Nec est qui se abscondat a calore ejus.* Spiritum autem sanctum esse calorem dicit Apostolus, *Spiritu ferventes* (*Rom.* XII, 11). Ergo pro facie Dei, tibi pone interim Scripturam Dei : liquesce ab illa; pœniteat te, cum audis

[1] Codex es., *si non venerunt tanta quæ prædicta sunt.*
[2] Idem codex es., *ante multa millia annorum.*

hæc de peccatis tuis. Cum autem te pœnitet, et cum te ipsum excrucias sub calore verbi, cum etiam lacrymæ currunt, nonne ceræ tabescenti, et tanquam in lacrymas currenti similis inveniris? Modo ergo fac quod in posterum times, et non habebis quod in posterum timeas : tantum non sicut fumus deficias [1].

CAPUT VIII. — 8. *Sicut fumus deficiunt, qui peccata sua defendunt.* Nam utrumque habes ibi positum : forte non sine causa, quia est etiam distantia peccatorum. In ipso uno verbo utrumque posuit Psalmus : *Sicut deficit fumus, deficiant ; et sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei.* Qui sunt, qui sicut fumus deficiunt? Qui sunt, nisi superbi, non confitentes peccata sua, sed defendentes? Quare fumo comparati sunt? Quia fumus erigit se, extollit se tanquam in cœlum : sed quanto fit superior, tanto facilius evanescit et disperit. Rursus considerate quod dixi. Solidior est fumus igni proximus, et terræ proximus ; nondum sic evanuit, nondum sic est dispersus in ventos : tanto autem attenuatur, evanescit, et disperit, quanto se multum extulerit [2]. Quia ergo superbus sic se erigit contra Deum, quomodo fumus contra cœlum ; restat ut ita deficiat, et tanquam in ventos suæ vanitatis elatione dissipatus intereat; quemadmodum disperit fumus elatus, tumida, non solida magnitudine inflatus. Sic est enim fumus : vides magnam molem ; habes quasi quod videas, et non habes quod teneas. Talem ergo pœnam, fratres, ante omnia detestamini, nec defendatis peccata vestra : et si adhuc facitis, nolite defendere. Subdite vos Deo, et sic tundite pectora vestra, ut et ipsa quæ remanserunt, non fiant. Conamini non facere, et si fieri potest, nulla facite : si autem fieri non potest ut nulla faciatis, maneat tamen illa pia confessio. Erit enim respectus misericordiæ ipsius, ut te conante omnia perimere, et quantum adjuverit perimente, de reliquis quæ tibi restant in itinere invento et in conatu comprehenso, facile ignoscat : tantum proficere affecta, non deficere. Si non te invenit dies ultimus victorem, inveniat vel pugnantem, non captum et addictum.

CAPUT IX. — 9. *Misericordia Dei, quanta erga hominem.* Est autem misericordia Dei abundantissima [3], et larga ejus benevolentia, qui nos sanguine Filii sui redemit, cum propter peccata nostra nihil essemus. Nam ipse aliquid magnum fecit, cum hominem ad imaginem et similitudinem suam creavit. Sed quia nos nihil fieri voluimus peccando, et traducem mortalitatis de parentibus duximus, et massa peccati, massa iræ facti sumus : placuit tamen illi per misericordiam suam redimere nos tanto pretio ; dedit pro nobis sanguinem Unici sui innocenter nati, innocenter viventis, innocenter mortui. Qui nos tanto pretio redemit, non vult perire quos emit. Non emit quos perdat : sed emit quos vivificet. Si peccata nostra superant nos, pretium suum non contemnit Deus. Pretium magnum dedit. Nec tamen nobis tantum de ipsius misericordia blandiamur, si non fuerimus conati adversus peccata nostra ; nec si aliqua maxime capitalia fecerimus, speremus ita futuram esse misericordiam, ut ei conjungatur iniquitas. Numquid enim et eos qui nihil egerunt, quemadmodum correcti viverent, sed in pertinacia et duritia animi permanserunt, accusaverunt etiam Deum defendendo peccata sua, ibi constituturus est, ubi constituit sanctos martyres [1], ubi constituit sanctos Apostolos, Prophetas, Patriarchas, et fideles suos bene de se meritos, sibi servientes, ambulantes in castitate, modestia, humilitate, eleemosynas facientes, ignoscentes quod a quoquam perpessi sunt? Talis est enim via justorum, talis est via sanctorum tenentium Deum Patrem, tenentium Ecclesiam matrem [2], nec illum parentem, nec istam offendentes, sed in amore utriusque parentis viventes, et ad hæreditatem æternam properantes, non læso patre, non læsa matre, datur unicuique hæreditas.

CAPUT X. — 10. *Duo parentes ad vitam, et duo ad mortem.* Quia duo parentes nos genuerunt ad mortem, duo parentes nos genuerunt ad vitam. Parentes qui nos genuerunt ad mortem, Adam est et Eva ; parentes qui nos genuerunt ad vitam, Christus est et Ecclesia. Et pater meus qui me genuit ad mortem, Adam mihi fuit ; et mater mea Eva mihi fuit. Nati sumus secundum istam progeniem carnis, ex munere quidem Dei ; quia et istud munus non est alterius, sed Dei : et tamen, fratres, quomodo nati sumus? Certe ut moriamur. Præcessores genuerunt sibi successores : numquid genuerunt sibi cum quibus hic semper vivant? Sed tanquam decessuri, qui illis succederent, genuerunt sibi. Deus autem pater et mater Ecclesia, non ad hoc generant : generant autem ad vitam æternam, quia et ipsi æterni sunt. Et habemus hæreditatem promissam a Christo vitam æternam. Secundum quod Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (*Joan.* I, 14), nutritus crevit, passus, mortuus et resuscitatus accepit hæreditatem regnum cœlorum. In ipso homine accepit resurrectionem et vitam æternam, in ipso homine accepit : in Verbo autem non accepit ; quia incommutabiliter manet ab æterno in æternum. Quia ergo accepit resurrectionem et vitam æternam caro illa, quæ resurrexit et vivificata ascendit in cœlum, hoc nobis promissum est. Ipsam hæreditatem exspectamus, vitam æternam. Adhuc enim non totum corpus accepit ; quia caput in cœlo est, membra adhuc in terra sunt : nec caput solum accepturum est hæreditatem, et corpus relinquetur : totus Christus accepturus est hæreditatem ; totus secundum hominem, id est caput et corpus. Membra ergo Christi sumus, speremus hæreditatem : quia cum omnia ista transierint, hoc bonum accepturi sumus quod non trans-

[1] Sic textus ad codicem cs. restitutus est. [*Et non habebis quod in posterum timeas. Tantum non sicut fumus deficiant. Nam*, etc.]

[2] Hæc ad eumdem Ms. cs. emendavimus. [*Quando autem attenuatur, evanescit et disperit, quando se multum extulerit.*]

[3] Idem liber cs. [*Est autem misericordia abundantissima.*]

[1] Ita codex cs. [*Ibi constituturus est, ubi constituit sanctos Apostolos.*]

[2] Florus hoc loco addit, *cum utrique fideliter adhærent.*

ibit, et hoc malum evasuri quod non transibit; æterna sunt enim utraque. Non enim aliquid æternum promisit suis, et aliquid temporale minatus est impiis [1]. Quomodo vitam, beatitudinem, regnum, hæreditatem sempiternam sine fine promisit sanctis; sic ignem æternum minatus est impiis. Si quod promisit nondum amamus, saltem quod minatus est timeamus.

SERMO XXIII * (a).

De versu 24 *Psalmi* LXXII, Tenuisti manum dexteræ meæ : *et de visione Dei* (*b*).

Habitus in basilica Fausti.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Doctorum officium periculosum, auditorum securior conditio.* Quod cantavimus Domino, propositum nobis ad loquendum credamus : hinc vobis fiat sermo noster. Et cui diximus, *Tenuisti manum dexteræ meæ* [2], *et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria assumpsisti me;* ipse ad intellectum clariorem assumat corda nostra, et adjuvet misericordia et gratia sua me loquentem, vos judicantes. Quanquam propter commoditatem depromendæ vocis [3] altiore loco stare videamur; tamen in ipso altiore loco vos judicatis, et nos judicamur. Doctores dicimur, sed in multis doctorem quærimus : nec volumus nos haberi magistros. Periculosum est enim et prohibitum, Domino ipso dicente, *Ne velitis dici magistri; unus est magister vester Christus* (*Matth.* XXIII, 10). Periculosum ergo magisterium; discipulatus securus est. Ideo Psalmus, *Auditui meo*, inquit, *dabis gaudium et exsultationem* (*Psal.* L, 10). Securior est enim verbi auditor, quam verbi prolator. Ideo ille securus stat, et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi (*Joan.* III, 29).

CAPUT II. — 2. *Condiscipuli omnes sub Christo magistro. Auditorum erga doctores officium.* Et quia doctoris Apostolus susceperat necessitate personam, videte quia dicat : *Cum timore et tremore multo fui apud vos* (I *Cor.* II, 3). Tutius ergo est, ut et nos qui loquimur, et vos qui auditis, sub uno magistro condiscipulos nos esse noverimus. Omnino tutius est, et hoc expedit, ut nos non tanquam magistros, sed tanquam condiscipulos vestros audiatis. Videte enim quia sollicitudo nobis imposita est, ubi dicitur, *Fratres, nolite plures magistri fieri; in multis enim offendimus omnes.* Quis non contremiscat, cum Apostolus dicit, *Omnes?* Quid sequitur? *Quisquis in verbo non offendit, hic perfectus est vir* (*Jacobi* III, 1 *et* 2). Quis autem audeat dicere se esse perfectum? Qui ergo stat et audit, in verbo non offendit. Qui autem loquitur, etsi (quod difficile est) non offendit, patitur tamen (*a*) et timet ne offendat. Oportet ergo vos esse non solum loquentium auditores, sed et timentium miseratores : ut in eo quod verum dicimus, quoniam omne verum a veritate est, non nos, sed ipsum laudetis; ubi autem sicut homines offendimus, eumdem ipsum pro nobis oretis.

CAPUT III. — 3. *Scripturæ sanctæ ad infirmitatem parvulorum aptatæ.* Scripturæ sanctæ sunt [1], veraces sunt, inculpatæ sunt. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad exhortationem, ad doctrinam (II *Tim.* III, 16). Nihil est ergo quod Scripturam accusemus, si nos forte, illa non intellecta, in aliquo deviemus. Cum ipsam intelligimus, recti sumus : cum autem ea non intellecta pravi sumus, ipsam rectam dimittimus : non enim eam depravati depravamus; sed illa stat recta, ut ad illam corrigendi redeamus. Verumtamen ut nos exerceat eadem Scriptura, in multis locis velut carnaliter loquitur, cum [2] semper spiritualis sit. *Lex* enim, ut ait Apostolus, *spiritualis est; ego autem carnalis sum* (*Rom.* VII, 14). Cum sit ergo illa spiritualis, tamen sæpe cum carnalibus quasi carnaliter ambulat. Sed non eos vult remanere carnales. Quia et mater parvulum amat nutrire, sed eum non amat parvulum remanere. In sinu tenet, manibus fovet, blanditiis consolatur, lacte nutrit : omnia parvulo facit; sed optat ut crescat, ne semper talia faciat. Videte Apostolum : melius enim ipsum intuemur, qui se etiam matrem non dedignatus est dicere, ubi ait, *Factus sum parvulus in medio vestrum, tanquam nutrix fovens filios suos* (I *Thess.* II, 7). Apostolus vero, germano et pio [3] charitatis affectu et nutricis personam suscepit, dicendo, *fovet;* et matris, addendo, *filios suos.* Sunt enim nutrices foventes quidem, sed non filios suos : item sunt matres nutricibus dantes, non foventes filios suos. Idem ergo nutritor et fotor alio loco dicit, quod paulo ante commemoravi, *Cum timore et tremore multo fui apud vos.*

CAPUT IV. — 4. *Auditores quinam carnales, quinam spirituales.* Sed dicis : Quales illi erant, ut ille cum timore et tremore multo esset apud illos? *Tanquam parvulis*, inquit, *in Christo lac vobis potum dedi, non escam; neque enim poteratis : sed nec nunc quidem adhuc potestis; estis enim adhuc carnales* (I *Cor.* III, 1, 2). Quos carnales dicit, parvulos tamen in Christo dicit; sic arguit, ut non abdicet. Et carnales, et parvuli in Christo : non vult tamen eos esse carnales, quos dicit esse parvulos in Christo : optat esse spirituales, omnia dijudicantes, et qui a nemine dijudicentur. *Animalis* enim *homo*, sicut ipse dicit,

[1] Cisterciensis codex. [*Non enim aliquid non æternumt promisi suis et aliquid temporale minatus est impiis.*]
[2] Sic Victorinus Ms. At editi, *Etenim diximus : Tenuisti manum dexteram*, etc. Certe Augustinus legere solet *dexteræ*, non, *dexteram.*
[3] Ms. v., *deprimendæ vocis.*

* Correctus ad fl. v. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 122.
(*b*) Florus ad Ephes. 1, et ad Hebr. 12, sermonem hunc citat, appellans, « de Visione Dei. »

[1] Idem Ms. v., *Sicut Scripturæ sanctæ sunt.*
[2] Editi, *cum Lex.* Vox, *Lex*, abest a Victorino exemplari.
[3] Victorinum exemplar, *pingui.*

(*a*) PP. Benedictini suspicantur forte legendum, *paret* pro, *patitur.* Morel, Elem. Critic. p. 171, præfert, *quatitur.* Quæ posterior lectio textui certe proximior est. M.

non percipit quæ sunt Spiritus Dei : stultitia enim est illi, et non scire potest, quoniam spiritualiter dijudicatur. Spiritualis dijudicat omnia; ipse autem a nemine dijudicatur. Idem ipse dicit : *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Utquid ergo loqueris, si *inter perfectos* (I *Cor.* II, 14, 15, 6)? Quid enim opus est te loqui homini perfecto? Sed quære in quo perfectus sit. Forte enim non invenio perfectum cognitorem, sed jam invenio perfectum auditorem. Est ergo perfectus et auditor, mente jam capax, cui solidus cibus nullam faciat perturbationem, nullam ingerat cruditatem. Quis est hic, et laudabimus eum? Nec dubito tamen esse aliquos spirituales, bene audientes, bene dijudicantes : apud istos non laboro. Aut enim carnalis invenior [1], et misericorditer mecum agit [2] : aut capit quod dico, et congratulatur mihi.

CAPUT V. — 5. *Intelligere non est nisi verum sentientis. De Deo falli, periculosum; mentiri, exitiosum.* Ecce nunc suscepi verba psalmi quem modo cantavimus : *Tenuisti manum dexteræ meæ.* Da carnalem auditorem; quid putabit, nisi quia Deus apparuit in forma humana, apprehendit illi manum dexteram, non sinistram, et deduxit in suam voluntatem, et quo voluit assumpsit? Si hoc intellexerit, imo si hoc putaverit, nunquam intelligit. Qui enim intelligit, verum intelligit. Qui autem putat falsum, non intelligit. Ergo si hoc putaverit homo carnalis, quia Dei natura atque substantia distincta membris est, determinata forma, circumscripta quantitate manens loco, quid cum illo facio? Si dixero, Non est ita Deus : non capit. Si dixero, Ita est : ille quasi capit; sed ego decipio. Non possum dicere, Ita est : ne mentiar; et non undecumque, sed de Deo meo, de Salvatore et Redemptore meo, de spe mea, de illo ad quem extendo manum meam, desiderium meum. Non est res levis de tali mentiri. De tali falli molestum est et periculosum est : de tali autem mentiri exitiosum est et perniciosum. Non omnis qui mentitur, fallitur. Si autem ipse putat esse verum, quod verum non est, fallitur : et si hoc dicit quod verum putat, non mentitur, sed tamen fallitur. Deus donet illi non falli, qui noluit mentiri.

CAPUT VI. — 6. *Carnalis de Deo cogitatio.* Si ergo, ut dixi, parvulus ille noster talem crediderit Deum, habentem certis corporis sui locis membra disposita, circumscriptum figura, terminatum forma, localiter manentem, localiter se moventem, juxta id quod dicitur, *Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades* (*Psal.* CXXXVIII, 7, 8) : si in cœlo ipse, si in terra ipse, si in inferno adest; quid facit modo ille parvulus? Si audit, quærat cum Samaritana montes et templa quo vult ire ad Deum, ad Jerusalem, ad montem Samariæ (*Joan.* IV, 20) : non ad templum visibile, non festinet, non quærat aliquod templum quo veniat ad Deum. Ipse sit templum, et ad illum veniet Deus. Non contemnit, non refugit [1], non dedignatur : imo dignatur [2]. Si non dedignatur, audi pollicentem : audi interim promittendo dignantem, non minando dedignantem. *Veniemus*, inquit, *ad eum*, ego et Pater. Ad eum quem supra dixit dilectorem suum, obeditorem præceptorum suorum, custodem mandati sui, amatorem Dei, amatorem proximi sui. *Veniemus*, inquit, *ad eum*, *et mansionem apud eum faciemus* (*Joan.* XIV, 23).

CAPUT VII. — 7. *Cor fidelis templum non angustum Deo. Timor habet angustias, amor latitudinem.* Non est angustum cor fidelis, cui angustum fuit templum Salomonis. Nam et ipse cum fabricaret hoc, dixit : *Si cœlum cœli non sufficit tibi* (II *Par.* VI, 18). Et certe *templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I *Cor.* III, 17). *Nos enim*, ait alio loco, *templum Dei vivi sumus.* Et hoc unde probas, tanquam ei diceretur? *Sicut scriptum est*, inquit, *Habitabo in eis.* Si tibi aliquis magnus patronus diceret, Habitabo apud te, quid faceres? Cum angusta domus esset, procul dubio turbareris, omnino terrereris, optares ne fieret. Nolles enim esse in angustiis recipiens magnum, cujus adventui domus tua paupercula non sufficeret. Noli timere adventum Dei tui, noli timere affectum Dei tui : non te angustat, cum venerit; imo veniendo dilatabit te. Nam ut scias, quoniam dilatabit te, non solum adventum suum promisit, *Habitabo in eis :* sed ipsam etiam latitudinem, addendo, *Et deambulabo* (II *Cor.* VI, 16). Latitudinem istam, si diligis, vides. Timor tormentum habet, ergo angustias habet : ac per hoc amor latitudinem habet. Vide latitudinem charitatis : *Quoniam charitas Dei diffusa est*, inquit, *in cordibus nostris* (*Rom.* V, 5).

CAPUT VIII. — 8. *Dilatatio cordis ex charitate, quæ et arrha dicitur et pignus. Arrha et pignus quo differant.* Sed tu ei quærebas locum. Ipse inhabitator dilatet : *Diffusa est* enim *charitas in cordibus nostris*, non tamen ex nobis, sed *per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Si diffusa est charitas in cordibus nostris, et Deus charitas est (I *Joan.* IV, 8); ecce jam ex quantulocumque pignore deambulat Deus in nobis. Pignus enim accepimus. Quid illud est, cujus pignus tale est? Quanquam melius habent codices, qui habent arrham, quam qui habent pignus. Eamdem quippe rem interpretes dicere voluerunt. Interest tamen aliquid in loquendi usu inter arrham et pignus. Pignus enim quando datur, cum datum fuerit propter quod pignus datum est, pignus aufertur. Jam multos vestrum intellexisse non dubito. Non video, sed ex collocutione, quia loquimini ad alterutrum, sentio eos qui intellexerunt, velle exponere iis qui nondum intellexerunt. Ergo planius aliquanto dicam, ut ad omnes perveniat. Accipis, verbi gratia, codicem ab amico tuo; ut tibi det, das aliquod pignus : cum reddideris quod accepisti, propter quod pignus posuisti, ille quod reddideris habebit, tu pignus recipies : non enim habebit ambas res.

[1] Codex v., *carnalis non invenior.*
[2] Sic Victorinus Ms. Editi vero *mecum contingit.*

[1] Codex v., *Non contemnit si refugit.*
[2] Editi omittunt, *imo dignatur.* Id additum hic ex Victorino codice qui sic prosequitur, *Si non dignatur, audi pollicentem.*

CAPUT IX. — 9. *Charitas verius arrha quam pignus dicitur.* Quid ergo, fratres? Si charitatem modo Deus tanquam pignus dedit per Spiritum sanctum suum, cum rem ipsam reddiderit, qua promissa pignus dedit [1], auferendum est nobis pignus? Absit. Sed quod dedit, hoc implebit. Ergo melius arrha quam pignus. Aliquando enim pretium, verbi gratia, præparas dare pro ea re quam tenes bonæ fidei contractu, de ipso pretio das aliquid; et erit arrha, non pignus; quod sit complendum, non quod auferendum. Jam ergo intellige. Si invenio dilectorem, habet arrham, et ex arrha desiderat plenitudinem. Arrham ipsam consideret: hoc enim complebitur, unde arrha data est. Ipsam cogitet, ipsam apud se discutiat, ipsam inspiciat, ipsam de plenitudine illa quam non videt, interroget: ne forte aliud in plenitudine desideret, quam est in eo quod accepit. Forte Deus aurum daturus est, auri plenitudinem completurus, et de auro arrham dedit. Metuendum est ne tu pro auro plumbum desideres. Aspice ergo arrham; si tibi potuero suadere ut aspicias: Deus charitas est.

CAPUT X. — 10. *Fons charitatis summum bonum.* Inde habemus aliquid, inde adspersi sumus, inde irrorati. Cujus ros talis est, qualis fons? Rore isto aspersus, sed flagrans in fontem, dic Deo tuo: *Quoniam apud te est fons vitæ.* In rore isto natum est desiderium, in fonte satiaberis. Ibi est quod sufficit nobis. *Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.* Quid desideramus pro magno ea Dei beneficia, quæ donat et bestiis? Beneficia quidem ipsius sunt, quis dubitat? A quo salus vel minima, nisi ab illo de quo dictum est, *Domini est salus* (*Psal.* III, 9).

CAPUT XI. — 11. *Bona piis propria.* Sed ait idem ipse psalmus, *Homines et jumenta salvos facies, Domine, sicut multiplicata est misericordia tua, Deus* (*Psal.* XXXV, 10, 8, 7). Tam multiplicem misericordiam habes [2], ut non tantum ad homines, verum etiam ad jumenta perveniat. Tanta prævales misericordia, ut facias solem tuum oriri super bonos et malos, et pluas super justos et injustos (*Matth.* V, 45). Nihilne peculiare a te sancti tui, nihil proprium pius accipit, quod impius non accipiat? Plane accipit: audi quod sequitur. Jam enim dixerat, *Homines et jumenta salvos facies, Domine, sicut multiplicata est misericordia tua, Deus:* adjunxit et ait, *Filii autem hominum.* Quid ergo paulo ante dixisti? Homines non erant filii hominum? *Homines,* inquit, *et jumenta salvos facies, Domine: filii autem hominum.* Quid ergo? *filii hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt.* Hoc non cum jumentis. Quare ergo isti et illi homines? Annon etiam homines filii hominum? Profecto et homines filii hominum. Unde igitur ista distinctio, nisi quia est homo qui non erat filius hominis? Homo non filius hominis, Adam: homo filius hominis, Christus. *Sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificabuntur* (I *Cor.* XV, 22). Quærunt salutem cum jumentis qui moriuntur, et non victuri moriuntur: et non quærunt salutem cum filiis hominum, ut nunquam moriantur?

[1] Ita in exemplari Victorino et in Flori collectione. At in editis, *quia pro ipsa pignus dedit.*

[2] Sic Victorinus Ms. At editi, *Quanquam misericors Deus, tamen multiplicem misericordiam, etc.*

CAPUT XII. — Eliquata est ista distinctio. Illi pertinent ad homines, isti filii hominum ad Filium hominis.

12. *Homines et filii hominum unde distincti.* Quid ergo sequitur? *Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt.* Ecce spero, ecce spes: sed quæ videtur, non est spes (*Rom.* VIII, 24). Futura ergo quæ promittuntur, inebriabunt. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* Timeo ne forte quemadmodum paulo ante membra corporis quærebat in Deo, sic in ejus ebrietate cogitet satietatem, non ineffabilium bonorum, sed crapulam carnalium conviviorum. Dicamus tamen, cogitet quod potest, si majora non potest, non recedat de sinu, tamen crescat [1]. Sequamur, et qui possumus, quantum possumus [2], spiritualiter delectemur. *Inebriabuntur,* inquit, *ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Quo vino? quo musto? qua unda? quo melle? quo nectare? Quæris quo? *Quoniam apud te est fons vitæ* (*Psa..* XXXV, 7-10). Bibe, si potes, vitam. Conscientiam para, non gulam; mentem, non ventrem. Si audisti, si intellexisti; si dilexisti, quantum potuisti, jam inde bibisti [3].

CAPUT XIII. — 13. *Charitas amatur, nec tamen sentitur.* Attende quid biberis. Charitatem bibisti. Si nosti illam, Deus charitas est (I *Joan.* IV, 8). Si ergo charitatem bibisti, dic mihi in quo loco bibisti. Si nosti illam, si vidisti illam, si amas, unde amas? Quidquid enim bene amas, charitate amas. Quomodo autem charitate? Aut quid amas, qui charitatem amas [4]? Ergo si amas, unde amas [5]? Venit ad te, et nosti eam, et vides eam: et non in loco videtur, nec corporalibus oculis quæritur, ut vehementius ametur; nec auditur affatu; et quando ad te venit, non sentiebatur incessu. Numquid deambulantis in corde tuo aliquando plantas sensisti charitatis? Quid ergo est? Cujus hoc est, quod jam est in te, et non capitur a te? Sic disce amare Deum.

CAPUT XIV. — 14. *Deus quomodo hic Moysi apparuit.* Sed deambulavit in paradiso (*Gen.* III, 8), sed visus est ad ilicem Mambre (*Ib.* XVIII, 1), sed locutus est cum Moyse in monte Sina os ad os. Et quid inde? Ecce qui videtur in loco, non sentitur incessu. Vis audire ipsum Moysen, ne mihi quamvis nutrire cupienti inquietus infans tædium facias? Visne ergo audire ipsum Moysen? Certe loquebatur et Deo os ad os. Cui ergo dicebat, nisi ipsi cum quo loquebatur, *Si inveni gratiam ante te, ostende mihi te ipsum* (*Exod.* XXXIII, 11, 13)? Loquitur cum ipso os ad os, sicut quis loquitur ad amicum suum, et dicit ei, *Si inveni*

[1] Victorinus Ms., *cum crescit.*

[2] Sic Victorinus Ms. At Lov., *et qua possumus, et quantum possumus.*

[3] In Victorino Ms., *Si jam inde bibisti; attende,* etc.

[4] Victorinus Ms., *Quomodo autem charitate aliquid amas, qui charitatem non amas?*

[5] Victorinus Ms., *Ergo si amas, bene amas.*

gratiam ante te, ostende mihi te ipsum manifeste. Quid videbat, et quid sciebat [1]? Si non erat ipse, quomodo ei dicitur, *Ostende mihi te ipsum?* Non possumus dicere quod non erat ipse. Si non esset ipse, hoc ei diceret, Ostende mihi Deum. Cum dicit ergo, *Ostende mihi te ipsum*, manifestat quod ipse erat, quem sibi volebat ostendi. Loquebatur et cum eo os ad os, sicut quis loquitur ad amicum suum. Vis ergo audire? Si capis, Deus Moysi apparebat latens. Si enim non appareret, non esset cum quo os ad os loquens diceret, *Ostende mihi temetipsum.* Si autem non lateret, non adhuc quæreret videre eumdem ipsum. Si ergo capis, si intelligis, potest hic Deus simul apparere et latere; apparere specie, latere natura.

CAPUT XV. — 15. *Deus absque sui mutatione apparuit ea specie qua voluit.* Hoc si, ut potuisti, intellexisti; vide ne subintret tibi, quod Deus ut appareat, in quam vult speciem naturam suam convertit. Incommutabilis est Deus, non tantum Pater, sed Pater et Filius et Spiritus sanctus. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Ipsum Verbum Deus incommutabilis est, sicut Deus apud quem est Deus. Nihil in ulla persona [2] cogites detrimenti, nihil commutationis. Deus enim pater luminum, *apud quem non est commutatio, nec momenti obumbratio* (*Jacobi* II, 17). Si ergo incommutabilis est, inquis, quid est illa species, in qua ut voluit, cui voluit, apparuit, deambulando, sonando, vel se etiam ipsis carnalibus oculis exhibendo? Quæris a me quid sit, unde faciat Deus præsentiam sui; quasi jam explicare possim unde fecerit mundum, unde fecerit cœlum, unde fecerit terram, unde fecerit te. Jam video, respondes, De limo. Ecce te de limo: unde limum? Respondes, De terra. Sed, puto, non de illa terra quam alter fecit; sed de illa terra quam fecit qui fecit cœlum et terram. Unde ergo et ipsa terra? *Dixit, et facta sunt* (*Psal.* CXLVIII, 5). Bene, optime respondes, agnoscis: *Dixit, et facta sunt:* nihil plus quæro. Sed quomodo cum tu dicis, *Dixit, et facta sunt;* ego nihil plus quæro: sic nec tu plus quæras, cum dico, Voluit, et apparuit.

CAPUT XVI. — 16. *Deus a filiis videbitur sicuti est.* Apparuit, sicut congruum judicabat; latuit, sicut erat. Verus affectus non videtur, non videtur amor, non videtur dilectio. De illo pignore in id æstuet [3], in quod æstuabat et Moyses, qui ei quem videbat, dicebat, *Ostende mihi temetipsum.* Si hoc ergo quærimus, filii ipsius sumus. *Filii* enim *Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (I *Joan.* III, 2). Non sicut visus est ad ilicem Mambre, non sicut visus est Moysi, ut adhuc ei dicamus, *Ostende* nobis *temetipsum:* sed *videbimus eum sicuti est.* Quo merito? Quia *filii Dei sumus.* Et hoc non ex nostris meritis, sed gratia illius misericordiæ. *Pluviam* enim *voluntariam segregans, Deus, hæreditati tuæ: et infirmata est,* non de se præsumendo videre quod non videt, sed credendo quod videre desiderat: *tu vero perfecisti eam* (*Psal.* LXVII, 10). Perfecta ergo hæreditas ejus et filii ejus, *videbimus eum sicuti est.*

CAPUT XVII. — 17. *Pacifici filii Dei.* Sed de filiis quid dixit Dominus? *Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur* (*Matth.* V, 9). Ergo de tam abditis difficillimisque quæstionibus, si quid minus intelligimus, pacifice requiramus. *Non infletur alter pro altero adversus alterum* (I *Cor.* IV, 6). *Nam si zelum amarum habetis, et contentiones in vobis sunt; non est ista sapientia desursum descendens; sed terrena, animalis, diabolica* (*Jacobi* III, 14, 15). Filii ergo Dei sumus; et agnoscimus quod ejus filii sumus, nec agnoscimur, nisi pacifici fuerimus. Nam unde videamus Deum non habebimus, si contendendo in nobis ipsum oculum exstinxerimus.

18. *Deus nonnisi a pacificis videbitur.* Attende quid dicat, cur timens et tremens loquor [1]. *Pacem sectamini cum omnibus, et sanctificationem, sine qua nemo poterit videre Deum* (*Hebr.* XII, 14). Quomodo terruit amatores? Non terruit nisi amatores. Numquid dixit, Pacem sectamini cum omnibus, et sanctificationem, quam qui non habuerit, in ignem mittetur, æterno igne cruciabitur, infatigabilibus tortoribus dabitur? Et vera sunt, et hæc non dixit.

CAPUT XVIII. — Amatorem te voluit esse boni, non formidatorem mali: et ex eo ipso quod desiderabas, inde te terruit. Deum videbis [2]: propterea contemnis, propterea rixas, propterea turbas moves. *Pacem sectamini cum omnibus, et sanctificationem, sine qua nemo poterit videre Deum.* Quam stulti essent duo volentes videre solem oriturum, si contenderent inter se, qua parte oriturus esset, et quomodo videri posset, et nata inter se controversia litigarent, litigando se cæderent, cædendo oculos suos exstinguerent, ut illum ortum videre non possent? Ergo ut Deum videre possimus, fide corda mundemus, charitate sanemus, pace firmemus: quia hoc ipsum unde invicem diligimus, jam ex illo est, quem videre desideramus.

SERMO XXIV * (*a*).

De versu 2 *Psalmi* LXXXII, Deus, quis similis tibi (*b*)?

1. *Gratulatur fidelibus Dei zelo incensis contra idola.* Gratias Domino Deo nostro, et abundantiam laudis illi Deo, quem decet hymnus in Sion. Gratias illi, cui cordis et oris devotione cantavimus, *Deus, quis similis tibi?* quod ejus sanctam charitatem invisceratam sentimus cordibus nostris: quod ipsum tanquam Dominum timetis, tanquam Patrem diligitis. Gratias illi, qui desideratur antequam videatur, et præsens sentitur, et futurus speratur. Gratias illi, cujus timorem non excutit amor, cujus amorem non impedit timor. Ipsum benedicimus, ipsum honoramus, et pro nobis et in nobis (*c*). *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (I *Cor.* III, 17). Jam videte

[1] Victorinus Ms., *Quid videbat et quid faciebat?*
[2] Sic in Victorino Ms. At apud Lov., *Nihil in illa persona*
[3] Victorinus Ms., *Verus affectus, noster amor, nostra dilectio in illo pignore, in id æstuet.*

[1] Sic Victorinus Ms. At Lov., *quid timens loquatur Apostolus.*
[2] Lov., *non videbis.* Abest, *non*, a Victorino libro.
* Non repertus nisi in V. et apud Sirm.
(*a*) Alias, 6 ex Sirmondianis.
(*b*) Hujus sermonis meminit Possidius in cap. 9 Indiculi.
(*c*) Forte, *pro vobis et in vobis.*

quantum ille vivat, vel quomodo vivat, quando lapides templi ejus sic vivunt. Cogitate, fratres, quid dicatis, et cui dicatis, *Deus, quis similis tibi?* Lapides vivi dicunt habitatori suo, *Deus, quis similis tibi?* Occurrat cordibus vestris universa creatura ; terra et quidquid in terra, mare et quidquid in mari, aer et quidquid in aere, cœlum et quidquid in cœlo : *Ipse dixit, et facta sunt ; ipse mandavit, et creata sunt* (*Psal.* CXLVIII, 5). Ergo, *Deus, quis similis tibi?* dicat universum cor, dicat universa obediens lingua, dicat omnis devota conscientia, dicat secura, *Deus, quis similis tibi?* Illi enim dicit, de quo non erubescit. Dignum est hoc, decet hoc lapides vivos.

2. *Christianorum in Paganos pietas.* Nam lapides mortui utinam sentiant in se misericordiam lapidum vivorum. Mortuos dico, non illos quibus fabricæ istæ consurgunt, nec in quibus ferrum artificum operatur, nec quos sculpsit homo, ut dii sint ; imo sculpsit homo, ut vocentur et non sint ; non ipsos dico mortuos lapides : sed homines dico mortuos lapides [1], quibus dii similes sunt. Lapides vivi sunt, quos alloquitur apostolus Petrus, et dicit : *Et vos, fratres, tanquam lapides vivi coœdificamini templum Dei sanctum* (I *Petr.* II, 5). Utinam ergo, fratres mei, sentiant lapides mortui misericordiam in se lapidum vivorum ! Quid enim satagimus ? quid cordis nostri vel angustia vel latitudine percurrimus ? quid curamus, quid studemus, nisi ut lapidem liberemus a lapide ? Lapides enim vivi oculos habent et vident, aures habent et audiunt, manus habent et operantur, pedes habent et ambulant : etenim noverunt factorem suum. At vero lapides mortui, sciunt lapides suos, deos attendunt, adorant, et cognoscuntur (*a*) ; sacrificium inferunt, et sacrificium ipsi diabolo fiunt. Quod ipsi, fratres, si et oculos haberent ad videndum, et aures ad audiendum, quantum erat videre impleri Christi prophetias ? Quantum erat attendere veridicos codices, et oracula, sed non fallacia ? sed quare non vident ? quare non audiunt ? Quia et hic prophetia dicit, *Similes sint illis homines qui faciunt ea, et qui confidunt in eis* (*Psal.* CXIII, 8). Ergo desperati et desperandi ? Absit. Et quid sperandum est de lapidibus mortuis ? Quid putatis, nisi quod jam (*b*) scriptum tenemus, *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ* (*Matth.* III, 9) ?

3. *Deo vero nec homo comparari debet, multo minus idolum Herculis, cujus titulus refellitur.* Itaque, charissimi, quoniam nostis cui Deo diximus, *Deus, quis similis tibi?* de quo non erubescimus, cujus titulum non in lapide legimus, sed in corde gestamus : cujus nomen et notum est omnibus, et vivit in credentibus, habitat in subditis, debellat superbos : quoniam novimus cui diximus, *Deus, quis similis tibi?* non nos moveant ad odium sui homines, quos fecit Deus, sed moveat ad odium sui quidquid in homine bene facto a Deo male fecit ipse homo. Homo nomen unum est. Hujus creaturæ artificem quæro, Deus est. Numquidnam hominis tantummodo creator Deus ? Nonne et pecoris, et piscis, et volatilis, et angeli, et cœli, et terræ, et siderum, et solis, et lunæ, et omnium supra infraque conditorum et temperatorum, imorum atque summorum, unitatis vinculo connexorum ; nonne istorum omnium artifex Deus? Sed hominem ad imaginem et similitudinem suam fecit (*Gen.* I, 26, 27). Similitudo aliqua dicitur homo, et quanta ad quantum ? quid ad quem ? homo ad Deum ? Quid est homo, nisi quod memor es ejus (*Psal.* VIII, 5) ? Dicamus ergo ad imaginem et similitudinem facti ipsius, Deo nostro dicamus, *Deus, quis similis tibi?* Addidit enim, *Memento quia pulvis sumus* (*Psal.* CII, 14). Sic longe es a similitudine Dei. Homo factus ad similitudinem Dei : sed ipsa similitudo sic distat, ut eam comparari non deceat. Et tamen cor hominis, cor christiani, qui non potest dicere, Homini deo ; libenter legit, Herculi deo. Titulus non loquitur, sed vel legitur, Herculi deo. De quo dictum est ? Ipse dicat de quo dictum. Utrumque mutum, utrumque insensatum : supra mendacium, infra figmentum. Titulus accusans scriptorem, confundens adoratorem. Titulus non commendans lapidem deum, sed indicans hominem stultum. Titulus nomen dei imponens figmento, et nomen cultoris delens de libro viventium. Quam particulam sensus in se sentit ?

4. *Quomodo petitur ut ne taceat, neque mitescat Deus.* Quia tamen potens est Deus de lapidibus istis excitare filios Abraham, attendat ibi quod fecit in homine. Ipse Deus, cui diximus, *Deus, quis similis tibi?* attendat in homine ipso quod fecit, deleat quod ab ipso homine factum est contra eum, qui hominem fecit. Percutiat et sanet, occidat et vivificet. Cui enim dixit, *Domine, quis similis tibi*, ei consequenter adjunxit, *Ne taceas, neque mitescas, Deus.* Quid vero ? In isto cantico, fratres mei, ad iracundiam Deum provocavimus, cui diximus, *Ne sileas, neque mitescas, Deus?* Nempe aut ille qui misit, aut ille ipse qui venit, et ait, *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI, 29). Mitis et humilis corde Filius Dei Christus. Quid ergo ? Ille dixit, *Discite a me quia mitis sum et humilis corde :* et nos ei diximus, *Ne taceas, neque mitescas, Deus?* Sed respondeat nobis : O homo, parum est quia tu non a me discis ut sis mitis, et me vis docere ne sim mitis ? Videte, fratres, intendite, adjuvate nos, ut exeamus in ejus nomine (adjuvate nos pia intentione, casta oratione) ex his angustiis. Litigare videntur divina eloquia : contrarium putantur sonare, nisi adsit intellectus, et suscipiamus ab illo ipso, cui diximus, *Deus, quis similis tibi?* quod et ipse dixit, *Intellectum tibi dabo* (*Psal.* XXXI, 8), suscipiamus. Novimus hoc : *Pacem meam do vobis* (*Joan.* XIV, 27). Dicit Christus, ut inter se pacem habeant Christiani. Quomodo imitabuntur ? quomodo audient, si ipsa divina eloquia pacem inter se habere non possunt? Intendite, videte quasi resonantiam contrariorum. *Venite ad me ;* et, *Discite a me.* Quid ? primo quis vocat ? quem vocat ? ad quid vocat ? Audi quis vocat. *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea*

[1] Sic in Victorino Ms. At in editis omissum fuerat, *sed homines dico mortuos lapides.*

(*a*) Forte, *non cognoscuntur.*
(*c*) Forte, *etiam.*

parvulis. Ita, Pater, quoniam sic placitum est coram te. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Ecce quis vocat. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Quia nemo cognoscit Filium, nisi Pater ; et nemo cognoscit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (*Matth.* XI, 25-28). Ingens magnitudo, et ineffabilis altitudo. *Omnia tradita sunt mihi*, inquit, *a Patre meo.* Solus agnosco, a solo agnoscor. Quid, nos remansimus? non agnoscimus? Et ubi est, *Cui voluerit Filius revelare?*

5. *Fidelium quorumdam zelus contra idola.* Animus vester et studium fidei, et flagrantia charitatis, et abundantia zeli domus Dei, apparuit in vocibus vestris, quas satis claras vestri cordis testes habuistis. Sinite ut appareat et paucorum fidelium Dei, per quos gubernamini, studium circa istam voluntatem vestram. Vos enim, fratres, populus Dei estis, sicut ipse dixit, et oves pascuæ ejus (*Psal.* XCIV, 7). Habetis in nomine Dei pastores, servos pastoris et membra pastoris. Multitudinis animus et voluntas ad quamque rem faciendam istis vocibus poterit apparere [1] : paucorum autem cura pro vobis, non vocibus, sed rebus debet ostendi. Itaque, fratres, quoniam jam quod ad vos pertinebat, implestis acclamando; sinite ut probetur vobis, utrum et quod ad nos pertinet, impleamus agendo. Probavimus vos; probate nos, si post istas voces testes cordis et studii vestri, nos in agendis quæ agi oportet, segnes fuerimus. Absit a nobis ut vos inveniamini probi, et nos reprobi. Sed quoniam voluntas agendi de iis quibus acclamastis, una est et vestra et nostra ; modus vero agendi par esse non potest : putamus, charissimi, ideo oportere, ut voluntas accipiatur a vobis ; consilium implendæ voluntatis vestræ exspectetur a nobis. Ut membra Christi non discordent, impleant omnia quæ in illius corpore sunt, officia sua : faciat oculus in sublimi locatus quod ad oculum pertinet ; auris, quod ad aurem pertinet ; manus, quod ad manum ; pes, quod ad pedem ; ut non sint scissuræ in corpore, sed idem ipsum ut pro se invicem sollicita sint membra (I *Cor.* XII, 25). Gratulamur itaque [2] et congratulamur Charitati vestræ, quia sancto domino et collegæ nostro episcopo vestro obedistis in eo quod vobis mane locutus est. Hoc sequimini, ab ista via non recedatis, ne cadatis. Valde enim adjuvat Deus quod vultis, si quod jusserit feceritis. Quid enim, ut dicere cœperam, omnis homo? aut quæ est vita hominum, quam, sicut scriptum est, *vapor ad modicum apparens* (*Jacobi* IV, 15)? Cogitate ergo, fratres, fragilitatem vestram, humilitatem vestram, conditionem carnis, hujus sæculi volaticos transitus; et videte quia tunc vobis bene erit, si tota spes vestra in illo sit, in quo solo potest firmiter collocari. Quomodo autem ibi erit spes nostra, nisi obediamus præceptis ejus?

6. *Gratulatur civibus, quod Romanos deos, Romæ dejectos, nolint stare Carthagine.* Numquid dicimus, Nolite quod vultis? Imo etiam gratias agimus id vos velle quod Deus vult. Ut enim omnis Paganorum et Gentilium superstitio deleatur, Deus vult, Deus jussit, Deus prædixit, Deus jam implere cœpit, et multis jam terrarum locis etiam ex magna parte complevit. Si voluntas nostra ab hac civitate inciperet, ut hic primitus aboleri superstitiones dæmonum quæreretis ; fortasse aliquis arduus labor esset, non tamen desperandus : nunc vero si facta sunt ista efficaciter ubi fieri cœperunt, et exempla non præcesserant ; quanto efficacius in nomine Domini, in adjutorio dexteræ ipsius hic quoque effici posse credimus, quando jam præcedentia pronuntiantur exempla [1]? Utique hic clamastis : Quomodo Roma, sic et Carthago (*a*). Si in capite Gentium res præcessit, membra non sunt secutura? Cogitate, fratres, advertite in libris ipsis Gentium, audite ab eis, in quibus ipsius infelicitatis reliquiæ remanserunt; vel audiendo, vel legendo, cognoscite litteras eorum : et videte quia illi et isti dii Romani vocantur. Ergo isti dii vocantur Romani. Et quando Christiani cogebantur, fremente impetu Paganorum, ut eos adorarent, et recusantes, eorum sævitiam usque ad effusionem sanguinis sustinebant; ea videbatur tota culpa martyrum, quorum fundebatur sanguis, quia deos Romanos adorare nolebant, quia ceremonias erga deos Romanos respuebant, quia Romanis diis non supplicabant ; et totus impetus, tota invidia non fiebat, nisi de nomine deorum Romanorum. Si ergo dii Romani Romæ defecerunt, hic quare remanserunt? Hæc ergo, fratres, hæc attendite, hæc dixi, hæc inhibete. Dii Romani, dii Romani, dii Romani (*b*). Si ergo dii Romani Romæ defecerunt, hic quare remanserunt? Si ambulare possent, dicerent quia huc inde fugerunt. Sed non fugerunt : remanserunt ibi, Romæ. Qui aliquando dictus est deus Hercules, Romæ jam non est. Hic autem etiam barba deaurata esse voluit. Erravi plane, quia dixi, Esse voluit. Quid enim vult insensatus lapis? Ille ergo nihil voluit, nihil potuit. Sed qui deaurari eum voluerunt, de raso erubuerunt. Suggestio itaque nescio quæ novo judici obrepsit. Quid egit? Non egit utique ut a christiano lapis honoraretur ; sed ut christianus illi superstitioni ad radendum misceretur : non inclinavit ad obsequendum ; sed movit ad vindicandum. Fratres, puto ignominiosius fuisse Herculi barbam radi, quam caput præcidi. Quod ergo positum est cum errore illorum, ablatum est cum dedecore illorum. Deus fortitudinis solet dici Hercules : tota virtus ejus in barba. Malo suo refulsit; quod non fulgebat luce dominica, non a luce, sed a luco fulgebat.

7. *Deus irascendo mitis.* Sileant ergo, videant

[1] Hic et infra textus, in ante editis mendosus corrigitur ex Floro.

[2] Codex V., *Gratulantur itaque.*

[1] Pithœanus Ms., *nuntiantur exempla.* Commemorandæ hoc loco erant, si promulgatæ jam antea fuissent, quas Honorius contra idola leges dedit anno 399. Habebatur sermo forte anno proxime antecedenti.

(*a*) Hinc apparet Carthagine habitum esse hunc sermonem, et episcopum paulo ante intelligi Carthaginensem, et judicem infra proconsulem, cui suggestum a Christianis fuerat, ut Herculi illudere liceret. Neque vero Carthagine duntaxat, sed aliis Africæ locis, constat in cultu Herculem fuisse, ut apud Sufficianos in provincia Byzacena : ubi cum Herculis statuam comminuissent Christiani, repentino in eos impetu populi cæsi sunt sexaginta. Quam furoris immanitatem exagitans Augustinus epistola 267 (nunc 50) simul Herculem deum, ut hoc loco, scite deridet. SIRMOND.

(*b*) Plebis, uti videtur, acclamatio.

modo, cui Deo legant fideles et dicant, *Deus, quis similis tibi? Ne sileas, nec mitescas, Deus.* Hoc susceperam, quomodo non mitescat, non evertendo homines, sed errores. Non mitescit, ergo irascitur : si mitis est, ergo et miseretur. Irascitur et miseretur : irascitur ad percutiendum, miseretur ad sanandum; irascitur ad mortificandum, miseretur ad vivificandum. In uno homine facit hæc. Non quasi alios mortificans, alios vivificans : sed in eisdem ipsis et irascitur, et mitis est. Irascitur erroribus, mitescit correctis moribus. *Ego percutiam, et ego sanabo : ego occidam, et ego vivere faciam* (*Deut.* XXXII, 39). Unum Saulum, postea Paulum, et prostravit, et erexit : prostravit infidelem, erexit fidelem; prostravit persecutorem, erexit prædicatorem. Si non irascitur, unde Herculi barba rasa est? Fecit enim hoc per fideles suos, per Christianos suos, per potestates a se ordinatas et Christi jugo jam subditas. Itaque, fratres, hoc libenti animo accipite; et in Domini adjutorio cætera prosperius jam sperate.

SERMO XXV * (*a*).

De versiculo 12 *Psalmi* XCIII, Beatus homo quem tu erudieris, Domine, *etc.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Evangelium lex Testamenti Novi. Legis veteris promissa spiritualiter intelligenda.* Cum cantaremus Deo, diximus ei, *Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et ex lege tua docueris eum.* Ergo Dei Evangelium sonavit, Zacchæus eleemosynas fecit. Discite. Quæ melior enim lex Dei, quam sanctum Evangelium? Lex enim Testamenti Novi [1], de quo propheta cum legeretur, audistis : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et consummabo super domum Jacob Testamentum novum : non secundum Testamentum quod statui patribus eorum, cum educerem eos de terra Ægypti* (*Jerem.* XXXI, 31 *et* 32). Testamentum ibi promissum, hic redditum; promissum per Prophetam, redditum per Dominum Prophetarum. Testamentum illud quod dicitur Vetus, legite, et videte. Lex Dei data est etiam tunc, legite, vel audite quando legitur, et videte quæ ibi promissa fuerint. Promissa est tibi terra terræ; terra fluens lacte et melle; sed tamen terra. Verumtamen si intelligamus spiritualiter (quando non illa terra fluxit lacte et melle), alia est terra quæ fluet lacte et melle; terra illa de qua dicitur, *Spes mea es tu, portio mea in terra viventium* (*Psal.* CXLI, 6). Hæc enim terra morientium est.

CAPUT II. — Lac et mel quæritis? *Gustate et videte quam suavis est Dominus* (*Psal.* XXXIII, 9). Gratia ejus significata est nomine lactis et mellis : dulcis et nutritoria est. Hæc autem gratia in Vetere Testamento figurata, in Novo revelata.

2. *Legis veteris servitus, cum Deus colitur propter terrena.* Denique Lex illa, propter eos qui carnaliter sapiunt, et talia præmia quærunt a Deo, et propter illa Deum colere volunt quæ ibi promissa sunt, audire meruit ab apostolo Paulo, quia ad servitutem generat (*Galat.* IV, 24). Quare? Quia carnaliter intelligitur a Judæis. Nam spiritualiter intellecta, Evangelium est. Ergo in servitutem generat. Quos? Qui propter bona terrena Deo serviunt. Quando illis adsunt, gratias agunt; quando desunt, blasphemant. Qui enim propter ea Deo serviunt, vero corde servire non possunt. Attendunt enim eos qui Deo nostro non serviunt : vident enim eos habere propter quod ipsi Deo serviunt; et dicunt in corde suo, Quid mihi prodest quia Deo servio? Numquid habeo tantum, quantum ille qui quotidie blasphemat? Orat, et esurit; blasphemat, et ructat. Qui ad ista attendit, homo est; homo est de Testamento Veteri. Qui vero in Testamento Novo Deum colit, novam hæreditatem debet sperare, non veterem. Si novam hæreditatem speras, terram transi, calca vertices montium; hoc est, contemne fastigium superborum.

CAPUT III. *Sursum cor.* Sed quando contempseris et calcaveris, humilis esto, ne de altitudine cadas. Audi, Sursum cor: sed ad Dominum, non contra Dominum. Omnes superbi sursum cor habent, sed contra Dominum. Si autem vis tu vere sursum cor habere; ad Dominum habe. Si enim ad Dominum habueris cor sursum, ipse tenet cor tuum, ne cadat in terram.

3. *Dies maligni ab initio peccati.* Beatus ergo vir, *Beatus homo quem tu erudieris, Domine.* Ecce loquor, ecce clamo, ecce expono. Qui me audiunt? Scio qui me audiunt : *Beatus homo quem tu erudieris, Domine;* cui Deus in corde loquitur, et quando ego taceo, ipse est *beatus quem tu erudieris, Domine, et ex lege tua docueris eum.* Quid sequitur? Huc usque cantavimus : *Et ex lége tua docueris eum. Ut mitiges eum a diebus malignis, donec fodiatur peccatori fovea.* Ipse est vir qui eruditur a Domino, ipse est qui ex lege Dei discit a Domino, qui mitigatur a diebus malignis, donec fodiatur peccatori fovea. Audite quid sit. Maligni dies sunt. Numquid isthic, ex quo de Paradiso projecti sumus, malignos dies agimus? Et majores nostri planxerunt dies suos, et avi eorum planxerunt dies suos. Nullis hominibus dies placuerunt, quos vivendo egerunt. Sed posteris placent dies majorum : et illis iterum illi dies placebant, quos ipsi non sentiebant, et ideo placebant. Quod enim præsens est, acrem habet sensum. Non dico, propius admovetur; sed cor tangit quotidie. Omni anno plerumque dicimus quando frigus sentimus, Nunquam fecit tale frigus : Nunquam fecit tales æstus. Semper facit ipse qui facit [1]. Sed *beatus vir quem tu erudieris, Domine : ut mitiges eum a diebus malignis, donec fodiatur peccatori fovea.*

CAPUT IV. — 4. *Maligni dies unde.* Maligni dies. Numquid isti dies maligni sunt, quos agitat circulus solis? Faciunt malignos dies maligni homines : et sic est prope totus mundus. Inter turbas malignorum gemit paucitas frumentorum. Revocemus ad ipsos

[1] Editi, *Lex enim præsagium est Testamenti Novi.* At optimæ notæ Germanensis Ms. non habet, *præsagium est.* Ex quo intelligas, Legem hic Testamenti Novi, Evangelium ipsum appellari.

* Unicum habuimus Ms. exemplar gr. præter editiones Ulim. Par. et Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 19.

[1] Germanensis Ms., *ipse est qui facit.*

justos. Maligni sunt illi, et faciunt malignos dies: quid ipsi justi? nonne in diebus malignis sunt et apud se ipsos, præter quod patiuntur malignos homines, inter quos gemunt? Et apud se ipsos, inquam, quando sunt, attendant se, descendant in se, bene se considerent; inveniunt in se dies malignos. Bellum nolunt, pacem volunt: et quis non? Et cum omnes bellum nolint, et omnes pacem velint, revocat ad se oculos et qui juste vivit, et bellum in se invenit. Quære a me quod bellum. *Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et ex lege tua docueris eum.* Ecce homo quærit a me, quod bellum in se patiatur justus; doce illum ex lege tua, loquatur Apostolus: *Caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem* (*Galat.* v, 17). Et ubi projicio carnem, si sonet bellum; si, quod Deus avertat, hostis irruat? Fugit homo, et secum trahit bellum suum, quocumque it. Non dico, si malus est: prorsus si bonus est, si juste vivit, invenit in se quod Apostolus dicit, *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem.* In isto bello quomodo sunt dies boni?

CAPUT V. — 5. *Dies maligni piis prosunt ad inveniendos dies bonos.* Ergo maligni sunt dies: sed mitigemur. Quid est, Mitigemur? Judicio divino non irascamur. Dicamus illi: *Bonum est mihi quoniam humiliasti me, ut discam justificationes tuas* (*Psal.* cxviii, 71). De paradiso elisisti, de beatitudine projecisti: in ærumna sum, in gemitu sum, gemitus meus non est absconditus a te. Sed *bonum est mihi quoniam humiliasti me, ut discam justificationes tuas.* In diebus malis disco quærere dies bonos. Qui sunt dies boni? Nolite illos modo quærere: mihi credite, imo mecum credite, non invenietis. Transibunt dies mali, et venient boni: sed boni venient bonis, malis pejores.

6. *Dies boni qua conditione propositi.* Etenim et ego interrogo vos, *Quis est homo qui vult vitam?* Scio omnium corda mihi respondent, Quis enim homo qui non vult vitam? Addo, *Et diligit videre dies bonos?* Omnes respondetis, Quis est qui non diligat videre dies bonos? Bene respondetis; vultis vitam, vultis dies bonos. Certe quando dicebam, *Quis est homo qui vult vitam?* omnis homo mihi respondet, Ego. Quis est homo qui vult *videre dies bonos?* Nonne in silentio quisque vestrum dicit, Ego? Audi quod sequitur: *Contine linguam tuam a malo* (*Psal.* xxxiii, 13, 14). Modo dic, Ego. Quæris veniam: modo te inveniam.

CAPUT VI. — Transierunt præterita: fuerit lingua tua maligna, fueris susurro [1], fueris criminator, fueris calumniator, fueris maledicus; ista omnia fueris. Transeant ista cum diebus malis: noli tu transire cum diebus malis. Est enim quo te teneas, ut non transeas. Res humana tanquam fluvius currit: maligni dies tanquam fluvius currunt. Tene te ad lignum, ne traharis. Ecce fluvius currit. *Omnis* enim *caro fenum, et omnis honor carnis, ut flos feni.* Præcipitatur, transit, *fenum aruit, flos decidit.* Quo me teneo? *Verbum Domini manet in æternum* (*Isai.* xl, 6-8).

7. *Pax sequenda qualis præcipitur.* Prohibe ergo linguam tuam a malo, et labia tua ut non loquantur dolum. Tu qui volebas vitam, aut vis vitam et dies bonos, *declina a malo, et fac bonum. Quære pacem*, quam optamus omnes et in ista carnis mortalitate, et in ista carnis fragilitate, et in ista mendacissima vanitate. Omnes pacem quærite. *Quære pacem, et sequere eam* (*Psal.* xxxiii, 15). Ubi est? Quo sequor? Qua transiit? Qua transiit, ut sequar? Per te transiit, sed non in te remansit. Cui dico? Generi humano: non unicuique vestrum, sed generi humano. Per genus humanum transiit ipsa pax: ipsa transeunte clamavit cæcus in hesterna lectione. Et quo iit? Primo vide quæ sit pax, et vide quo ierit, et sequere eam. Quæ est pax? Apostolum audi; de Christo dicebat, *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Ephes.* ii, 14). Pax ergo est Christus. Quo iit? Crucifixus est, et sepultus, resurrexit a mortuis, ascendit in cœlum. Ecce quo iit pax.

CAPUT VII. — *Sursum cor.* Quomodo eam sequor? Sursum cor. Audit quomodo sequaris. Quotidie quidem audis breviter, quando tibi dicitur, Sursum cor; altius inde cogita, et sequeris. Tamen audi et latius, ut sequaris pacem veram, pacem tuam, pacem quæ pro te pertulit bellum; pacem, quæ cum pro te toleraret bellum, oravit pro hostibus pacis, et dixit pendens, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* xxiii, 46). Bellum erat, et pax de ligno manabat. Manabat, sed postea quid? Ascendit in cœlum, Quære pacem. Et quomodo sequeris? Audi Apostolum: *Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo: cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria* (*Coloss.* iii, 1-4)

CAPUT VIII. — Ecce dies boni, ipsos desideremus: propter hoc vivamus, propter hoc oremus, propter hoc eleemosynas demus.

8. *Christus in paupere vestiendus et excipiendus.* Jam ecce, Deo propitio, hiems est: de pauperibus cogitate, quomodo Christus vestiatur nudus. Quando legebatur Evangelium, numquid non omnes beatificavimus Zacchæum, quando eum Christus suspexit in arbore intentum ut videret transeuntem? Nam quando speraret in domo sua habitantem? Quando ei dixit, *Descende Zacchæe; hodie oportet me in domo tua manere* (*Luc.* xix, 5); audivi gemitus gratulationis vestræ. Quasi omnes in Zacchæo fuistis, et Christum excepistis; sic dixit omnium vestrum cor, O beatum Zacchæum! Dominus intravit in domum ipsius. O beatum! Numquid nobis potest ita contingere? Jam Christus in cœlo est. Recita, mihi, Christe, Testamentum Novum: fac beatum de lege tua. Recita, ut scias te non fraudari Christi præsentia. Audi judicaturum: *Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* xxv, 40). Exspectat unusquisque vestrum suscipere Christum sedentem in cœlo: atten-

(*Six.*)

[1] In vetustissimo Germanensi codice, loco *susurro*, est *susurrio*.

dite illum jacentem sub porticu; attendite esurientem, attendite frigus patientem, attendite egenum, attendite peregrinum. Facite quod soletis, facite quod non soletis [1]. Crescit doctrina, crescant opera bona. Laudatis sementem, exhibete messem. Amen.

SERMO XXVI * (a).

De verbis Psalmi XCIV, Venite, adoremus et prosternamur ei, fleamus ante Dominum qui nos fecit, *etc. Et de verbis Apostoli ad Galat. cap.* 2, Nam si per Legem justitia, *etc.*, *et cap.* 3, Si enim data esset Lex quæ possit vivificare : *et ad Rom. cap.* 9, O homo tu quis es, *etc.*, *et cap.* 11, O altitudo! *etc. Contra hæresim Pelagianorum* (b).

CAPUT PRIMUM.— 1. *Homo a Deo creatus, a Deo, cum ipsum rogat, non deseritur.* Psalmus quem cantavimus Deo, et nos invicem exhortati sumus, ut *adoremus eum, et prosternamur illi, et fleamus ante Dominum qui nos fecit*, admonet quærere aliquanto diligentius, quid sibi velit quod ait, *Qui nos fecit.* Quod enim homo a Deo creatus est, nullus dubitat homo, nisi qui ingratus est. Novimus enim, quia ita legimus, et ita credidimus, quod fecit Deus hominem, inter multa quæ fecit, ad imaginem suam (*Gen.* I, 26, 27). Hæc hominis est prima conditio, hæc est humana prima creatura. Non tamen arbitror, hoc nos pro magno voluisse commonere Spiritum sanctum in hoc psalmo, quod ait, *Fleamus ante Dominum qui nos fecit:* alio enim loco dicit, *Ipse fecit nos, et non ipsi nos* (*Psal.* XCIX, 3). Unde quidem, ut dixi, christianus dubitat nemo : quia non solum Deus creavit primum hominem, ex quo omnes homines, sed Deus hodieque creat singulos homines; ille qui ait cuidam sancto suo, *Priusquam te formarem in utero, novi te* (*Jerem.* I, 5). Prius ergo creavit hominem sine homine, modo creat hominem ex homine. Tamen sive hominem sine homine, sive hominem ex homine, *Ipse fecit nos, et non ipsi nos.* Ad istum itaque primum verborum istorum et facilem sensum, sed tamen verum, *adoremus eum*, fratres, *et prosternamur ei, et ploremus ante Dominum qui nos fecit.* Non enim fecit, et deserit : non enim curavit facere, et non curat custodire. *Ploremus ante Dominum, qui nos fecit :* quia non ploravimus quando nos fecit, et tamen fecit. Qui ergo fecit antequam rogaretur, deserit cum rogatur? Tanquam ergo dubitaret homo utrum exaudiretur orans, admonuit eum Scriptura, cum dicit, *Ploremus ante Dominum qui nos fecit.* Utique exaudit quos fecit : utique non potest non curare quos fecit.

CAPUT II. — 2. *Pelagianorum error, se a Deo factos homines, a se autem justos.* Verumtamen altiore intellectu, et, quantum existimo, utiliore, vidit quosdam Spiritus sanctus dicentes vel dicturos quod Deus fecerit eos homines, justos autem ipsi se faciant : prævidit eos, admonuit eos, et ab hac extollentia revocavit eos, dicens, *Ipse fecit nos, et non ipsi nos.* Quare enim addidit, *Et non ipsi nos*, cum sufficeret dicere, *Ipse fecit nos ?* nisi quia illam facturam voluit admonere, ubi dicunt homines, Ipsi fecimus nos; id est, ut justi essemus, justos nos libera voluntate fecimus : quando conditi sumus, liberum arbitrium accepimus; ut ergo justi simus, libero id arbitrio agimus. Quid adhuc Deum invocamus, ut justos nos faciat, quod habemus in potestate, ut nos ipsi justos faciamus? Audite, audite : et justos et injustos, *Ipse fecit nos, et non ipsi nos.* Creatus est primus homo in natura sine culpa, in natura sine vitio : creatus est rectus, non se fecit rectum. Quid se autem ipse fecerit, notum est : cadens a manu figuli fractus est. Regebat enim eum ipse qui fecerat, voluit deserere a quo factus erat; permisit Deus, tanquam dicens, Deserat me, et inveniat se, et miseria sua probet quia nihil potest sine me.

CAPUT III. — 3. *Liberum arbitrium sine Deo quid valeat.* Hoc modo ergo ostendere voluit Deus homini quid valeat liberum arbitrium sine Deo. O malum liberum arbitrium sine Deo! Experti sumus quid valeat sine Deo. Ideo miseri facti sumus, quia sine Deo quid valeat experti sumus. Experti ergo tandem aliquando noverimus, et *venite, adoremus eum, et prosternamur ei. Venite adoremus, et prosternamur illi, et fleamus coram Domino qui nos fecit ;* ut perditos nos per nos, reficiat nos qui fecit nos. Ecce bonus factus est homo, et per liberum arbitrium factus est malus homo : quando facturus est bonum hominem malus homo per liberum arbitrium deserens Deum? Servare se non potuit bonus bonum, et facturus est se malus bonum? Cum esset bonus, non se servavit bonum; et cum sit malus dicit, Facio me bonum? Quid facis malus, qui peristi bonus, nisi reficiat te qui permanet bonus?

4. *Homines quod sumus, Deo auctore sumus. Gratia creationis. Electio Dei. — Ipse* ergo *fecit nos, et non ipsi nos. Nos autem populus ejus et oves pascuæ ejus* (*Psal.* XCIV, 6, 7). Ecce fecit nos homines populum suum, qui nos fecit. Non enim creati homines jam populus ejus eramus. Videte, fratres mei, et de ipsius Psalmi verbis attendite, unde dixerit, *Ipse fecit nos, et non ipsi nos.* Hinc dixit, *Fecit nos, et non ipsi nos*, ut simus *populus ejus et oves pascuæ ejus. Ipse fecit nos.* Nam et Pagani nascuntur, et omnes impii, omnes adversarii Ecclesiæ ejus, ut nascerentur, ipse fecit eos. Non enim alius Deus creavit eos. Qui de Paganis nascuntur, ab ipso facti sunt, ab ipso creati sunt; et non sunt populus ejus nec oves pascuæ ejus.

CAPUT IV. — Communis est omnibus natura, non gratia. Natura non putetur gratia : sed et si putetur gratia, ideo putetur gratia, quia et ipsa gratis concessa est. Non enim homo qui non erat promeruit ut esset.

[1] Germanensis Ms. : *Facite qui soletis, facite qui non soletis.*

* Sermones 26 et 27 emendavimus ad tres bn., ad quatuor cl. et ad a. cst. cb. f. fs. g. lr. m. pr. cm. vd. Am. Er. Par. Lov. In veteri codice Romano cst. Sermoni huic 26 præfixum est, *Habitus in basilicâ Theodosiana.*

(a) Alias, de verbis Apostoli 11.

(b) Citatur a Floro ad Rom. 4 et 9. Habitus fuit die proxime sequenti post sermonem 156, de verbis Apostoli, anno 417, aut paulo post, eo fere tempore quo scriptus liber de Gratia Christi.

Si promeruit, jam erat. sed nondum erat. Ergo qui promereretur, non erat; et tamen factus est: nec ut pecora factus est, nec ut arbor factus est, nec ut saxum factus est; sed factus est ad imaginem Creatoris. Hoc beneficium quis dedit? Deus qui erat, et ex æterno erat. Cui dedit? Homini qui nondum erat. Dedit qui erat, accepit qui non erat. Quis autem hoc facere potuit, nisi qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt (*Rom.* IV, 17)? De quo dicit Apostolus, *Qui nos elegit ante mundi constitutionem* (*Ephes.* I, 4). *Elegit ante mundi constitutionem:* in mundo isto facti sumus, nec mundus erat quando electi sumus. Ineffabilia, mirabilia, fratres mei! Quis hoc explicare sufficerit? quis saltem quod explicet, cogitare? Eliguntur qui non sunt: nec errat qui eligit, nec vane eligit. Eligit tamen, et habet electos, quos creaturus est eligendos: habet autem apud se ipsum, non in natura sua, sed in præscientia sua.

5. *Fideles si sumus, Dei gratia sumus.* Ergo nolite extolli: homines sumus; *Ipse fecit nos.* Et fideles sumus; si tamen sumus, quando ista contra gratiam disputamus: sed ecce fideles sumus; etiam fideles, etiam justos, quia justus ex fide vivit (*Rom.* I, 17), *Ipse fecit nos, et non ipsi nos.* Quæro quid nos fecerit? Dicturus es, Homines. Non inde Psalmus loquebatur, illud scimus, illud notum est, illud patet: nec magna, ut hoc noverimus, doctrina indigemus, quia homines ipse nos fecit.

CAPUT V. — Sed unde loquebatur, vide: *Ipse fecit nos, et non ipsi nos.* Quid nos fecit, nisi quod sumus? Quid autem sumus? *Nos autem.* Ecce quid sumus. Quid? *Populus ejus et oves pascuæ ejus.* Ipse nos fecit populum suum, ipse nos fecit oves pascuæ suæ. Qui misit jugulandam ovem innoxiam, fecit oves de lupis. Hæc est gratia. Excepta illa communi gratia naturæ, qua homines facti sumus, nec digni fuimus, quia non fuimus: excepta illa gratia, hæc est major gratia qua facti sumus *populus ejus et oves pascuæ ejus*, per Jesum Christum Dominum nostrum.

6. *Gratia.* Sed dicit aliquis: Per Jesum Christum facti sumus, ut etiam homines essemus. Ita vero, per Jesum Christum facti sunt et Pagani. Nam Pagani, non ut essent Pagani, sed ut essent homines, per Jesum Christum facti sunt. Quis est enim Jesus Christus, nisi *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum? Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 1-3). Illi ergo debent et Pagani quod homines creati sunt; et tanto magis puniendi, quia dimiserunt eum a quo facti sunt, et coluerunt quæ ipsi fecerunt.

CAPUT VI. — 7. *Gratia Christi mediatoris. Mediator.* Excepta ergo illa gratia, qua condita est humana natura (hæc enim Christianis Paganisque communis est), hæc est major gratia, non quod per Verbum homines creati sumus, sed quod per Verbum carnem factum fideles facti sumus. Unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, in principio erat Verbum. Nondum erat homo Christus Jesus, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Ipse mundus non erat, quando Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et mundus per ipsum factus est. Ergo tunc quando nos fecit, ut homines essemus, nondum erat homo. Magis [1] istam gratiam commendat Apostolus Christianis, ubi dicit, *Unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum.* Non ait, Christus Jesus; ne tu putares secundum Verbum dictum; sed addidit, *homo: Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus* (I *Tim.* II, 5). Quid est mediator? Per quem conjungeremur, per quem reconciliaremur: quia peccatis propriis separati jacebamus, in morte eramus, prorsus perieramus. Non erat Christus homo, quando creatus est homo: ne periret homo, ille factus est homo [2].

CAPUT VII. — 8. *Pelagiana hæresis exoriens horretur, et gratiam Dei admittere se simulat.* Hæc vobis contra novellam hæresim, quæ tentat assurgere, sæpe disputare cogimur: quia vos firmos volumus esse in bono, integros autem a malo. Hæc enim est disputatio eorum, quando primo exoriri cœperunt, et contra gratiam disputare, multum tribuentes non libertati hominis, sed infirmitati; et jacentem miserum hominem ideo extollentes, ne manu sibi desuper porrecta valeat surgere. Disputantes ergo contra gratiam pro libero arbitrio, fecerunt auribus piis et catholicis offensionem. Cœperunt horreri, cœperunt ut certa pernicies devitari, cœpit de illis dici quod contra gratiam disputarent: et invenerunt ad revelandam istam invidiam tale commentum. Non, inquit, contra gratiam Dei disputo. Unde probas? Eo ipso, inquit, non contra gratiam Dei disputo, quod liberum arbitrium defendo. Videte acumen, sed vitreum. Quasi lucet vanitate, sed frangitur veritate. Attendite quam sit quasi acute excogitatum quod dicere voluerunt. Hoc ipso, inquit, quia liberum arbitrium hominis defendo, et dico quia liberum arbitrium sufficiens est ut justus sim [3], non sine gratia Dei dico. Erectæ sunt aures piorum: jam qui ista audit, incipit gratulari. Deo gratias. Non sine Dei gratia defendit liberum arbitrium. Est enim liberum arbitrium, sed nihil valet sine Dei gratia. Si ergo liberum arbitrium non sine Dei gratia defendunt, quid mali dicunt? Expone ergo nobis, o doctor, quam dicas gratiam. Cum dico, inquit, liberum hominis arbitrium; vide quia hominis dico. Quid deinde? Hominem quis creavit? Deus. Quis ei liberum arbitrium dedit? Deus. Si ergo hominem Deus creavit, et homini Deus liberum donavit arbitrium; quidquid potest homo de libero arbitrio, cujus gratiæ debetur, nisi ejus qui eum condidit cum libero arbitrio? Et hoc quasi acute ab ipsis dictum.

CAPUT VIII. — 9. *Gratia Christi præter naturam et legem necessaria admitti debet. Lex ad quid data.* Videte tamen, fratres mei, quomodo illam generalem

[1] Sic Mss. Editi vero, *magnam.*

[2] Editi Par. et Lov., *quando creatus est homo, sed postea factus est homo, ne periret homo ille qui factus est homo.* Hic nos Am., Er. et melioris notæ manuscriptis inhæremus.

[3] Plures Mss., *libero arbitrio sufficiens est ut justus sit* Consentit Er., excepto quod habet, *sim.*

gratiam prædicent, qua creatus est homo, qua homines sumus : et utique et cum impiis homines sumus, sed non cum impiis christiani sumus. Hanc ergo gratiam qua christiani sumus, ipsam volumus prædicent, ipsam volumus agnoscant; ipsam volumus, de qua dicit Apostolus, *Non irritam facio gratiam Dei. Nam si per Legem justitia; ergo Christus gratis mortuus est* (*Galat.* II, 21). Videte unde dixit Apostolus. De Lege dixit : *Si per Legem justitia; ergo Christus gratis mortuus est.* Quia ergo ex Lege non erat justitia, ideo mortuus est Christus, ut per fidem justificentur, qui ex Lege non justificabantur. *Si enim*, inquit, *data esset Lex quæ possit vivificare, omnino ex Lege esset justitia :* quod etiam hesterno die commemoravimus (*Serm.* 156) : *sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio;* promissio, non prædictio : qui promisit, ipse facit : *ut promissio,* inquit, *ex fide Jesu Christi daretur credentibus.* Ecce quales nos invenit gratia Salvatoris, quos nec Lex sanos facere potuit. Quare autem dabatur Lex, si sufficiebat natura? Et tamen nec Lex sufficere potuit, ita infirma erat ipsa natura : data est Lex, sed non quæ posset vivificare. Quare ergo data est Lex? *Lex*, inquit Apostolus, *prævaricationis gratia data est* (*Galat.* III, 21, 22, 19) : prævaricationis gratia posita est, ut te faceret prævaricatorem. Quare, ut me faceret prævaricatorem? Quia noverat Deus superbiam tuam : noverat quia dicebas, O si sit qui doceat! o si sit qui mihi ostendat! Ecce Lex dicit tibi, *Non concupisces.* Cognovisti Legem dicentem, *Non concupisces.* Surrexit concupiscentia, quam non noveras; inerat enim, sed nesciebatur : cœpisti conari vincere quod inerat, et apparuit quod latebat. Superbe, per Legem factus es prævaricator [1] : agnosce gratiam, et esto laudator.

CAPUT IX.—10. *Manichæorum hæresis de veteris Legis auctore.* Sed Legem, inquis, quis dedit? Quia sunt homines vani, et pejus impii, qui dicunt Legem ab alio datam, gratiam vero per Dominum nostrum Jesum Christum; quasi Legem malam, quasi Legem perversam, gratiam vero rectam : et volunt ita discernere duo Testamenta, ut Vetus Testamentum dicant esse a nescio quo principe tenebrarum; Novum autem Testamentum a Domino Deo Patre Domini nostri Jesu Christi. Ipsum Apostolum Paulum audi. Si propterea putas Legem datam ab alio, non a Deo, quia per illam factus es prævaricator; audi ipsum Apostolum Legis laudatorem. *Itaque*, inquit, *Lex quidem sancta, et mandatum sanctum :* adde, *et justum;* adhuc adde, *et bonum. Quod ergo bonum est*, inquit, *mihi factum est mors? Absit : sed peccatum ut appareat peccatum* (*Rom.* VII, 7, 12 *et* 13). Erat enim peccatum, sed latebat peccatum. Quando latebat peccatum? Quando te adversarium nondum patiebatur. Cœpisti conari, et apparuit qui tenebat. Quando sequebaris, catenam non sentiebas : quæsisti refugium, et apparuit vinculum; voluisti fugere, et cœpisti trahi. Quia ergo cœpisti trahi, subveniat tibi qui non est ligatus. Quis non est ligatus, nisi qui dixit, *Si invenistis in me peccatum, dicite* (*Joan.* VIII, 46)? Quis non est ligatus, nisi qui dixit, *Ecce venit princeps mundi, et in me nihil inveniet?* Quare me occidat, nihil inveniet [1] : quia mors peccato juste debetur [2]. Quare ergo moreris? *Ut sciant*, inquit, *omnes quia voluntatem Patris mei facio* (*Id.* XIV, 30, 31). Ipse solvit, qui ligatus non est : ipse a mortuis liberat, qui est in mortuis liber.

CAPUT X. — 11. *Legis datæ insufficientia; gratiæ necessitas in Elisæo figurata.* Sed ipse misit et Legem [3]. Per servum suum Legem, per se ipsum gratiam. Attende Elisæum in magno altoque mysterio, tanquam prophetam, agendo prænuntiantem, non solum loquendo. Mortuus erat filius hospitæ ipsius. Quid significabat mortuus puer, nisi Adam? Nuntiatum est [4] sancto Prophetæ, gerenti in prophetia typum Domini nostri Jesu Christi : misit per servum baculum suum, et ait illi, *Vade, vade, pone super puerum mortuum.* Perrexit ille, tanquam servus obediens. Sciebat Propheta quid fecerat. Posuit baculum supra mortuum, non surrexit. *Si enim data esset Lex quæ possit vivificare, omnino ex Lege esset justitia.* Non ergo potuit Lex vivificare. Venit ipse grandis ad parvulum, salvator ad salvandum, vivus ad mortuum : venit ipse. Et quid fecit? Juvenilia membra contraxit, tanquam se ipsum exinaniens, ut formam servi acciperet (*Philipp.* II, 7). Juvenilia ergo membra contraxit, parvum se parvo coaptavit, ut efficeret corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ (*Id.* III, 21). Itaque in isto typo Christi prophetice expresso suscitatus est mortuus (IV *Reg.* IV, 18-37), tanquam justificatus est impius.

CAPUT XI. — 12. *Gratia Christianorum.* Ista gratia prædicetur, ista est gratia Christianorum per hominem Mediatorem, per passum et resuscitatum, qui ascendit in cœlum, et captivavit captivitatem, et dedit dona hominibus. Ista, inquam, gratia prædicetur, contra istam gratiam ab ingratis non disputetur. Baculus propheticus mortuo non suffecit : ipsa mortua natura sufficeret? Et istam qua conditi sumus, quanquam hoc nomine appellatam minime legerimus, tamen quia gratis data est, gratiam fateamur. Sed ostendamus vobis majorem esse istam, qua christiani sumus : attendite. Antequam conditi essemus, nihil boni merebamur; et ideo gratia, qua conditi sumus [5], cum boni nihil mereremur. Si ergo magna est gratia quando nihil boni merebamur; quanta gratia est, quando tantum mali merebamur? Qui nondum erat, bene non merebatur; peccator et male merebatur. Nondum erat qui factus est, nondum erat; sed nec offenderat. Nondum erat, et factus est : offendit, et salvus est. Qui nondum erat, nihil sperabat; factus est [6] :

[1] Plerique Mss. : *Superbe, Legis factus es prævaricator.*

[1] Editi : *Quare nihil inveniet?* omisso, *me occidat*, quod nos ex manuscriptis adjecimus.
[2] Sic Mss. At editi, *justa debetur.*
[3] Hic apud Lov. additur, *et gratiam* ; quod ab Mss. et ab Er. abest.
[4] In Mss., *nuntiatus est*
[5] Sic Er. et plerique Mss. At Lov., *gratiam qua conditi sumus accepimus.* Fossatensis Ms., *gratiam minorem appellamus qua conditi sumus.*
[6] Editi, *factus lapsus est.* Abest, *lapsus*, a manuscriptis.

lapsus autem damnationem exspectabat, et liberatus est. Hæc est gratia per Jesum Christum Dominum nostrum. Ipse fecit nos, et antequam essemus omnino ipse fecit nos; et factos et lapsos ipse et justos fecit nos, et non ipsi nos.

CAPUT XII. — Si qua igitur in Christo nova creatura, lapsa est vetus, facta est nova.

13. *Massa perditionis, unde electi sumus. Electio ex perditionis massa investigabilis.* Una erat massa perditionis ex Adam, cui nonnisi supplicium debebatur: facta sunt vasa inde in honorem ex eadem massa. *Habet* enim *potestatem figulus luti, ex eadem massa.* Qua massa? Certe jam perierat, certe jam illi massæ justa damnatio debebatur. Gratulare, quia tu evasisti: mortem quippe debitam evasisti, et vitam non debitam reperisti. *Habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam.* Sed dicis, Me quare fecit in honorem, et alium in contumeliam? Quid responsurus sum? Auditurus es Augustinum, qui non audisti Apostolum dicentem, *O homo, tu quis es qui respondeas Deo* (*Rom.* IX, 21, 20)? Duo parvuli nati sunt: si debitum quæras, ambo tenent massam perditionis [1]. Sed cur mater alium portat ad gratiam, alium mater dormiens suffocat? Dicturus es mihi quid ille meruit qui portatur ad gratiam, quid ille meruit quem mater dormiendo suffocat? Ambo nihil boni meruerunt: sed *habet figulus luti potestatem, ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam.* Disputare vis mecum? Imo mirare mecum, et exclama mecum, *O altitudo divitiarum!* Ambo expavescamus, ambo clamemus, *O altitudo divitiarum!* Ambo in pavore concordemus, ne in errore pereamus. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* Scrutare inscrutabilia, fac impossibilia, corrumpe incorruptibilia, vide invisibilia.

CAPUT XIII. — 14. *Gratia excludit omne meritum præcedens. — Inscrutabilia* sunt *judicia ejus*, audisti, sufficiat tibi: *et investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei?* Quis prior dedit, cum totum gratis accepit? *Quis prior dedit illi, et retribuetur ei?* Si Dominus retribuere vellet, nihil nisi pœnam debitam retribuisset. Nihil dederunt, ut eis retribueretur. Pro nihilo salvos faciet illos (*Psal.* LV, 8). *Quis prior dedit illi,* quasi suorum gratia meritorum? *Quis prior dedit illi,* quis prævenit gratiam, quæ gratis datur? Si aliquid meritorum antevenit gratiam, jam non gratis datur, sed ex debito redditur. Si autem gratis non datur, gratia quare vocatur? *Quis ergo prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia* (*Rom.* XI, 33, 36). Quæ utique, nisi omnia bona quæ ab illo accepimus, et accepimus ut boni simus [2]? *Omne* enim *datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est immutatio.* Nam tu in pejus mutatus es: *apud quem non est immutatio*, ipse subvenit. Apud quem non est, *nec momenti obumbratio* (*Jacobi* I, 17): nam tu in tenebris noctis tuæ jaces. Ab illo ergo omnia: nemo illi prior aliquid dedit, nemo exigat debitum. *Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, sed Dei donum est* (*Ephes.* II, 8).

CAPUT XIV. — 15. *Nihil nobis arrogandum.* Sed movet me, inquis, quod ille perit, ille baptizatur: movet me, movet tanquam hominem. Si verum vis audire, et me movet quia homo sum. Sed si et tu homo, et ego homo; ambo audiamus dicentem, *O homo!* Utique si ideo movemur, quia homines sumus, ipsam naturam humanam infirmam ac debilem Apostolus alloquitur, dicens: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, Cur me sic fecisti* (*Rom.* IX, 20)? Si posset loqui pecus, et dicere Deo, Quare istum hominem fecisti, et me pecudem? nonne juste succenseres et diceres, O pecus, tu quis es qui respondeas Deo? Et tu homo es, sed ad Deum pecus es: et utinam sis pecus ejus et ovis pascuæ ejus! Agnosce beneficia pastoris, et non sequeris lupos erroris. Lupi eramus: *Fuimus et nos natura filii iræ, sicut et cæteri* (*Ephes.* II, 3): sed mortua est ovis, et fecit nos oves. *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum,* non hujus aut illius, sed *mundi* (*Joan.* I, 29). Nihil ergo nobis, fratres mei, ex eo quod aliquid sumus, si tamen in ejus fide aliquid sumus, quantumcumque sumus, nihil nobis arrogemus; ne et quod accepimus perdamus: sed in eo quod accepimus, illi gloriam demus, ipsum honoremus, semina sua ipse compluat. Quid haberet terra nostra, nisi ipse seminasset? Sed dat et pluviam, non deserit quod seminavit. *Dominus dabit suavitatem, et terra nostra dabit fructum suum* (*Psal.* LXXXIV, 13). Conversi ad Dominum, etc.

SERMO XXVII * (a).

De titulo et prioribus versiculis Psalmi XCV *: et de verbis Apostoli ad Rom.* IX, Miserebor cui misertus fuero, *etc. Contra Pelagianos* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Domus Dei, quæ nunc ædificatur.* Quomodo janua introducit in domum, sic titulus Psalmi introducit in intellectum. Prænotatur enim sic: *Quando domus ædificabatur post captivitatem.* Quæris quæ domus, indicat tibi jam Psalmus: *Cantate Domino canticum novum; cantate Domino, omnis terra.* Ecce quæ domus. Quando omnis terra cantat canticum novum, domus Dei est. Cantando ædificatur, credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur. Modo ergo ædificatur: sed in fine sæculi dedicatur. Concurrant ergo lapides vivi ad canticum novum, concurrant et coaptentur in structuram templi Dei: agnoscant Salvatorem, recipiant habitatorem.

2. *Captivitas, de qua per Christum liberamur.* Dictum est quæ domus: dicendum est post quam captivitatem. Et hoc tibi indicat Psalmus; sequere paululum: *Cantate Domino canticum novum; cantate*

[1] In Flori collectione, *ambos tenet massa perditionis.*
[2] Fossatensis Ms., *et quod accepimus ut boni simus.*

* Castigatus est ad omnes codices scriptos et excusos qui in sermone modo præcedenti designantur.
(*a*) Alias, de verbis Apostoli 20.
(*b*) Citatur in Flori collectione ad Rom. IX et Galat. VI.

Domino, omnis terra. Cantate Domino, benedicite nomen ejus, bene nuntiate ae die in diem salutare ejus. Annuntiate inter gentes mirabilia ejus, in omnibus populis gloriam ejus. Quoniam omnes dii gentium dæmonia. Ecce sub quorum captivitate latebat domus.

CAPUT II. — Ex prima enim transgressione primi hominis, universum genus humanum natum cum obligatione peccati, victor diabolus possidebat. Si enim sub captivitate non teneremur, Redemptore non indigeremus. Venit ad captivos non captus : venit ad captivos redimendos nihil in se captivitatis, hoc est, iniquitatis habens, sed carne mortali pretium nostrum portans. Si enim carnem mortalem non haberet, unde in Verbo sanguis, quem pro captivis funderet? Ille autem qui ad captivitatem nostram venit cum similitudine carnis peccati (*Rom.* VIII, 3), non cum carne peccati venit. Similitudo enim erat illa carnis peccati : vera caro, sed similis carnis peccati; vera caro, sed non peccati caro. Ille ergo qui ita venit, quis erat? *Bene nuntiate de die in diem.* Ecce quis erat. De die in diem erat, Deus de Deo erat, lumen de lumine erat : sed Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis (*Joan.* I, 14); latens majestas, apparens infirmitas, ut moriatur infirmitas, et teneatur majestas.

3. *In Deo qui cujus vult miseretur, nulla iniquitas.* Si ergo universus mundus sub captivitate tenebatur, bene dictum est, *Miserebor cui misertus fuero, et misericordiam præstabo cui misertus fuero.* Si enim totus mundus sub captivitate, totus mundus in peccato, totus mundus justissime supplicio destinatus, sed ex parte per misericordiam liberatus, quis dicat Deo, Quare damnas mundum? Quomodo accusatur judex Deus, quando damnatur mundus reus? Reus es : si quid debeas consideres, pœna vocatur; nec cum a te debitum exigitur, exactor juste reprehenditur. Reprehendatur exactor, si indebitum exigit : cum vero debitum exigit, quis reprehendat exactorem, quamvis exspectet donatorem?

CAPUT III. — *Cui vult miseretur, et quem vult obdurat. Dicis itaque mihi : Quid adhuc conqueritur? nam voluntati ejus quis resistit? O homo, tu quis es qui respondeas Deo?* Quis sit ille, attende : quis sis tu, attende. Ille Deus est, tu homo. Sed justitiam tibi loqui videris tu, et fons ille justitiæ siccatus est? Si justum loqueris, unde tibi? Aut injustum loqueris, et debes tacere : aut justum loqueris, et non habes nisi de fonte justitiæ : fons autem justitiæ quis est, nisi Deus? Primum ergo fundamentum fidei pone : *Numquid iniquitas apud Deum* (*Rom.* IX, 14-20)? Latere te æquitas potest, esse ibi iniquitas non potest.

4. *Cur Deus cujus vult miseretur, capere homo non potest.* Exspectas a me fortasse ut dicam tibi, quare *cui vult miseretur, et quem vult obdurat?* Exspectas a me, homo? Si et tu homo et ego homo, ambo audiamus [1], *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?* Melior est enim fidelis ignorantia, quam temeraria scientia. Deus mihi dicit, per Apostolum Christus loquitur, *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?* Et ego indignor, quia non novi justitiam Dei? Si homo sum, non indigner : excedam hominem, si possum, et fontem attingam. Sed et si attigero, homini non dicam : excedat et ipse, et attingat mecum. Et quis est, inquis, qui homo hominem excedat? Ergo non quibusdam exprobrat Apostolus, et dicit, *Cum enim dicitis, Ego Pauli, ego Apollo, nonne homines estis* (I *Cor.* III, 4)? Quid eos facere volebat, quibus exprobrabat quod homines erant? Homo es, ad Adam pertines. Pertine ad Filium hominis.

CAPUT IV. — 5. *Quomodo hic omnia nota facta sunt Apostolis.* Et forte dicit tibi : *Jam non dicam vos servos, sed amicos; quoniam quæ audivi a Patre meo, nota vobis feci* (*Joan.* XV, 15). Sed discipulis hoc dixit, illis Apostolis, illis hoc dixit : non debemus contristari, quia nondum tales sumus. Et tamen etiam ipsis quomodo hoc dixit, *Omnia quæ audivi a Patre meo, nota vobis feci?* Puto quia in spe dixit hoc, nondum in re : puto quod facturus erat, non quod jam fecerat. Et unde probatur, cum ille dicat, *Nota vobis feci;* non dicat, Nota vobis faciam? Quia dicuntur quædam in Scripturis de præterito, quæ intelligantur de futuro. Quomodo dicuntur de præterito, cum intelligantur de futuro? *Foderunt,* inquit, *manus meas et pedes, dinumeraverunt omnia ossa mea* (*Psal.* XXI, 17 *et* 18). Nondum factum erat, et tanquam factum annuntiabatur quod futurum erat. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis* (*Tit.* III, 5). Alio autem loco ipse dicit : *Spe salvi facti sumus : spes autem quæ videtur, non est spes. Spe salvi facti sumus,* nonnisi de præterito dicimus : et quoniam spe salvi facti sumus, nondum re, adhuc futurum est quod speramus. Nam jam videmus et tenemus : sed nondum res, sed spes. *Quod enim videt quis,* inquit, *quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus* (*Rom.* VIII, 24, 25). Et tamen salvi facti sumus, et tamen adhuc salutem speramus et exspectamus, nondum tenemus. Sic et Dominus discipulis ait, *Omnia quæ audivi a Patre meo, nota vobis feci.* Si hoc jam factum erat, quare alio loco dicit illis : *Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis illa portare modo* (*Joan.* XVI, 12)? Certe, *Omnia quæ audivi a Patre meo, nota vobis feci :* sed cum dicit, *Non potestis illa portare modo,* et dicit, *Habeo vobis dicere;* differt, non aufert. Propter certam ergo spem, quia sine dubio sciebat id se fuisse facturum, apud illum tanquam factum computabatur : et ideo dicebat, *Nota vobis feci.*

CAPUT V. — 6. *Æquitas Dei cujus vult miserentis credatur nunc, donec postea videatur. Signum crucis. Quamdiu* ergo *sumus in corpore, peregrinamur a Domino : per fidem enim ambulamus, et non per speciem* (II *Cor.* V, 6 *et* 7). Quantum nobis datur, fidem teneamus, et de justitia Dei non dubitemus. Iniquitatem apud illum esse omnino non credamus, ne in magnam voraginem impietatis veniamus. Et cum perfecta fide tenuerimus, nullam apud eum esse iniquitatem; et si illam modo non videmus, id est, æquitatem quæ est apud ipsum : finiatur via, et

[1] Mss. plerique et Florus, *audivimus.*

veniamus ad patriam; non potest videri tempore fidei, videbitur tempore speciei. Nunc enim per fidem ambulamus, tunc per speciem. Quid est, per speciem? *Speciosus forma præ filiis hominum* (*Psal.* XLIV, 3). Quia *in principio erat Verbum*, *et Verbum erat apud Deum*, *et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). *Qui diligit me*, inquit, *mandata mea custodit*; *et qui diligit me*, *diligetur a Patre meo*, *et ego diligam eum.* Et quid illi dabis? *Et ostendam me ipsum illi* (*Id.* XIV, 21). Hæc erit species, quando faciet quod dixit, *Et ostendam me ipsum illi.* Ibi æquitatem Dei videbis, ibi sine codice in Verbo leges. Ergo cum viderimus eum sicuti est, jam transiet peregrinatio nostra: postea vero gaudebimus gaudio Angelorum. Hæc enim via, quid est? Fides est [1]. Propter fidem tuam factus est deformis Christus, manet autem speciosus Christus. *Speciosus forma præ filiis hominum* videbitur post peregrinationem.

CAPUT VI. — Modo autem fide qualis videtur? *Et vidimus eum*, *et non habebat speciem neque decorem*: *sed vultus ejus abjectus*, *et deformis positio ejus*, hoc est virtus ejus: *despectus et deformis positio ejus* [2], *homo in plaga positus*, *et sciens ferre infirmitates* (*Isai.* LIII, 2, 3). Deformitas Christi te format. Ille enim si deformis esse noluisset, tu formam quam perdidisti non recepisses. Pendebat ergo in cruce deformis: sed deformitas illius pulchritudo nostra erat. In hac ergo vita deformem Christum teneamus. Quid est, deformem Christum? *Absit mihi gloriari*, *nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi*, *per quem mihi mundus crucifixus est*, *et ego mundo* (*Galat.* VI, 14). Hæc est deformitas Christi. Numquid dixi me aliquid scire in vobis, nisi viam? Hæc est via, credere in crucifixum. Hujus deformitatis signum in fronte portamus: de ista deformitate Christi non erubescamus. Hanc viam teneamus, et ad speciem perveniemus. Cum pervenerimus ad speciem, æquitatem Dei videbimus: et jam non erit ibi dicere, Quare huic subvenit, et huic non? quare iste adductus est a gubernatione Dei, ut baptizaretur; ille autem cum bene catechumenus vixerit, subita ruina mortuus est, et ad Baptismum non pervenit? ille autem cum scelerate vixerit, cum luxuriosus, cum mœchus, cum scenicus, cum venator, ægrotavit, baptizatus est, discessit, peccatum in eo convictum est, peccatum in eo deletum est? Quære merita; non invenies, nisi pœnam: quære gratiam; *O altitudo divitiarum!* Petrus negat, latro credit, *O altitudo divitiarum!*

7. ***Judicia Dei in mysterio gratiæ, non ratione scrutanda, sed admiratione prosequenda.*** Hoc nos putas perscrutari posse, quod Apostolus beatus expavit? Et cum tantam profunditatem et altitudinem inspiciens contremisceret, exclamavit, *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!*

CAPUT VII. Quid enim dixerat ante, ut ad exclamationem hanc veniret? Rem dixerat, ubi si non credatur Deo, quia non est iniquitas apud Deum, iniqua judicabitur [1]. Gentibus dicebat, fidelibus dicebat de Judæis: *Sicut vos*, inquit, *non credidistis Deo*, *nunc autem misericordiam consecuti estis illorum incredulitate*: *sic et hi non crediderunt in vestram misericordiam*, *ut et ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim omnes Deus in incredulitate*, *ut omnium misereatur.* (*Rom.* XI, 30, *etc.*) Hinc postea Paulus dixit. Et quæ ista ratio est æquitatis et justitiæ Dei, concludere omnes in incredulitate, ut omnium misereatur? Quæris tu rationem, ego expavesco altitudinem. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!* Tu ratiocinare, ego mirer; tu disputa, ego credam; altitudinem video, ad profundum non pervenio. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus*, *et investigabiles viæ ejus!* Forte expositurus est [2]? *Quis enim cognovit sensum Domini* [3]? *aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi*, *et retribuetur ei? Quoniam ex ipso*, *et per ipsum*, *et in ipso sunt omnia*; *ipsi gloria in sæcula sæculorum* (*Id.* 33-36). Requievit, quia invenit admirationem [4]: nemo quærat a me occultorum rationem. Ille dicit, *Inscrutabilia sunt judicia ejus*; et tu scrutari venisti? Ille dicit, *Investigabiles sunt viæ ejus*; et tu investigare venisti? Si inscrutabilia scrutari venisti, et investigabilia investigare venisti; crede, jam peristi [5]. Tale est velle scrutari inscrutabilia et investigabilia investigare, quale est velle invisibilia videre et ineffabilia fari. Ergo ædificetur domus: cum pervenerit ad dedicationem, tunc fortasse inveniet istorum occultorum apertissimam rationem.

SERMO XXVIII * (*a*).

De versiculo 3 *Psalmi* CIV, Lætetur cor quærentium Dominum (*b*).

1. *Lætandum corde in Deo.* Ex omnibus divinis eloquiis hinc potius adjuvante Domino disseramus, quod ultimum audivimus: *Lætetur cor quærentium Dominum.* Opportune namque etiam ventribus jejuni sumus. Lætabitur cor nostrum, si mentibus esuriamus. Cum aliqua suavia apponuntur in epulis nostris, lætantur fauces quærentium cibum [6]: cum varie colorata blandeque depicta apponuntur

[1] Am. Er. et Mss.: *Hæc enim in via. Quid est via? Fides est.*
[2] Apud Lov. deerant isthæc verba, in aliis editis et in manuscriptis reperta, *hoc est virtus ejus: despectus et deformis positio ejus.* Quorum loco Florus, *hic est vultus ejus despectus et deformis positio ejus.*

[1] Sic Mss. Editi vero, *iniquitas judicabitur.*
[2] Sic Mss. At editi, *expositurus es?*
[3] Plerique Mss., *mentem Domini.*
[4] Mss., *Requievit, quia invenit, quia invenit admirationem.*
[5] Am. Er. et Mss.: *crede, nam peristi.*
[6] Sic legendum ex auctoritate codicis est. [*Opportune namque etiam ventribus jejunamus. Lætabitur cor nostrum, si mentibus esuriamus. Jejuni sumus, cum aliqua suavia apponuntur in epulis nostris, lætantur fauces quærentium cibum.*]

* Sermonis 28 exemplum aliud purius absoluta jam nostra hac editione accepimus; ex Romano codice est, cujus auctoritate loca plurima emendavimus.

(*a*) Alias, 7 editorum ex Carthusiæ Mss.
(*b*) Hunc sermonem notat Possidius in Indiculo, cap. 9, his verbis: « Per jejunium quinquagesimæ de versu Psalmi CIV, *Lætetur cor*, » etc.

aspectibus nostris, lætantur oculi quærentium aliquid videre luminosum : lætantur aures quærentium cantum : lætatur olfactus quærentium odorem gratum. Ergo, *Lætetur cor quærentium Dominum.*

2. *Deus cordi lux et odor et cibus. Cibus mentis reficiens nec deficiens.* Procul dubio singula, quæ exhibentur diversis sensibus nostris, singulos sensus delectant. Neque enim vel sonus delectat aspectum, vel color auditum. Cordi autem nostro Dominus et lux est, et vox est [1], et odor est, et cibus est : et ideo omnia est, quia nihil horum est ; et ideo nihil est horum, quia horum omnium creator est. Est lumen cordi nostro, cui dicimus : *In lumine tuo videbimus lumen* (*Psal.* XXXV, 10). Est sonus cordi nostro cui dicimus : *Auditui meo dabis exsultationem et lætitiam* (*Psal.* L, 10). Est odor cordi nostro, de quo dicitur : *Christi bonus odor sumus* (II *Cor.* II, 15). Si autem cibum quæritis, quia jejunatis : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam* (*Matth.* V, 6). De ipso autem Domino Jesu Christo dictum est quia *factus est nobis justitia et sapientia* (I *Cor.* I, 30). Ecce epulæ præparatæ sunt : justitia Christus est, nusquam deest, non a coquis præparatur nobis [2], nec de transmarinis partibus velut poma peregrina a negotiatoribus apportatur [3] : cibus est quem sentit omnis qui sanas fauces habet, interioris hominis cibus est. Se ipsum commendans ait : *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI, 51). Cibus est qui reficit, nec deficit : cibus est qui insumitur, et non consumitur : cibus est qui esurientes satiat, et integer manet. Cum hinc ad mensas vestras discesseritis, nihil tale manducabitis. Quia ergo ad istas epulas convenistis, bene comedite : sed cum abieritis, bene digerite. Bene enim manducat et male digerit, qui audit verbum Dei et non facit : non enim ducit utilem succum, sed crudum ructat indigestione fastidium.

3. *Lux oculorum cibus, plures absque sui minutione pascit.* Nec miremini quod corda nostra sic epulantur, ut et ipsa reficiantur, et non minuant unde reficiantur. Corporalibus oculis nostris Deus talem cibum dedit. Nam lux ista cibus est oculorum ; hac lumina nostra pascuntur, et si quis diutius in tenebris fuerit, tanquam jejunando deficiunt. Perdiderunt enim homines oculos sedendo in tenebris, nec aliquid irruit oculis, nec quispiam percussit, nec humor alienus influxit, nec pulvis, nec fumus : producitur homo post tenebras, et non videt quod videbat : oculi ejus fame mortui sunt ; cibum suum, hoc est, lucem non sumendo defecerunt. Videte ergo quod proposui, qualis sit cibus oculorum nostrorum. Ista lux videtur ab omnibus, pascit omnium oculos ; et aspectus videntis reficitur, et lux integra perseverat. Si duo videant, tanta permanet ; si plures videant, eadem permanet : dives videat, pauper videat, æqualis est omnibus. Nullus in ea limites figit, impletur pauperis inopia, vacat divitis avaritia. Numquid enim qui plus habet, plus videt, aut prolato auro præoccupat pauperem, et emit sibi quod videat, ut ille non habeat ? Si ergo talis cibus est oculis nostris, quid est ipse Deus mentibus nostris ?

4. *Sonus et intellectus vocis ad plures sine partitione pervenit.* Et aurium quidam cibus sonus est, et ipse qualis est ? De his enim sensibus corporis [1] mentis intelligibilia conjiciamus. Ecce loquor Charitati vestræ : adsunt aures, adsunt mentes. Duo quædam nominavi, aures et mentes ; et in eo quod loquor, duo quædam sunt sonus et intellectus : simul feruntur, simul ad aurem perveniunt ; sonus remanet in aure, intellectus descendit in corde. Sed de sono ipso prius advertamus quanto excellentius intellectum amare debemus. Sonus est quasi corpus, intellectus est quasi animus. Sed sonus mox ut aerem percusserit, auremque tetigerit, transit, nec revocatur, nec adhuc sonat. Ita enim sibi syllabæ præeundo et sequendo succedunt, ut secunda non sonet, nisi prima transierit. Verumtamen sic quomodo quoddam transitorium magnum habet miraculum. Ecce enim si vobis esurientibus panem apponerem, non perveniret ad singulos ; totum divideretis vobis quod posuissem, et quanto plures essetis [2], tanto minus haberetis. Modo autem sermonem profero, verba inter vos et syllabas non dividitis, nec secatis sermonem meum, ut alius tollat istam partem, alius illam, et sic minutatim et particulatim ad singulos quosque quod dico perveniat : sed totum audit unus, totum audiunt duo, totum audiunt plures, et quotquot venerint totum audiunt ; et omnibus sufficit, et singulis integrum est : præparatur ad audiendum auris tua, nec eam fraudat vicina auris aliena. Si hoc fit de verbo sonante, quid fit de Verbo omnipotente ? Quomodo enim vox ista nostra auribus omnium audientium singulis tota est et apud singulos tota est ; nec tot sunt meæ voces quot vestræ aures, sed una vox multas aures implet, non divisa, sed omnibus tota : sic cogitate Verbum Dei totum in cœlis, totum in terris, totum in Angelis, totum apud Patrem, totum apud Virginem, totum in æternitate, totum in carne, totum ad inferos, cum visitaret, totum in paradiso, quo latronem transtulit. Hæc dixi de sono.

5. *De intellectu.* Quid, si de intellectu aliquid dicam ? quanto minus est quam Verbum Dei ? Ecce enim sonum profero ; sed cum protulero, jam non revoco [3], sed si volo audiri, alterum sonum profero, et cum ipse transierit, profero alterum, aut silentium consequetur : intellectum vero et profero ad te, et teneo apud me ; et invenis quod audisti, et non perdo quod dixi. Videte quam vera sint, et *lætetur cor* [4] *quærentium Dominum.* Dominus enim ipsa principa-

[1] Sic legendum ex auctoritate codicis est. [*et lux est, et odor est.*]

[2] Sic legendum ex auctoritate codicis est. [*nusquam deest, nec de transmarinis partibus*, etc.]

[3] Sic legendum ex auctoritate codicis est. [*apportantur.*]

[1] Legitur in codice est., *sensibilibus corporeis.*

[2] Sic legendum ex auctoritate codicis est. [*totum divideretis vobis, tanto minus haberetis.*]

[3] Sic legendum ex auctoritate codicis est. [*ecce enim sonum non revoco, sed si volo audiri.*]

[4] Legitur in codice est. : *Videte quæ verba sint, lætetur cor*, etc

lis veritas est. Intellectus ergo manens in corde meo migrat ad tuum, nec deserit meum. Verumtamen cum intellectus inest cordi meo, et volo ut insit etiam cordi tuo, quæro qua ad te transeat quasi vehiculum sonum ; et assumo sonum, et quasi impono intellectum [1], et profero, et produco, et doceo et non amitto. Si potuit hoc facere intellectus meus de voce mea, non potuit Verbum Dei de carne sua [2] ? Ecce enim Verbum Dei Deus apud Deum, sapientia Dei manens incommutabiliter apud Patrem, ut procederet ad nos, carnem quasi sonum quæsivit, eique se inseruit, et ad nos processit, et a Patre non recessit. Intelligite, sapite hoc quod audistis, quantum sit et quale cogitate, et de Deo majora sentite. Vincit ille omnem lucem, vincit omnem sonum, vincit omnem intellectum. Desiderandus est, et ad eum charitate inhiandum est, ut *lætetur cor quærentium Dominum.*

SERMO XXIX* (*a*).

***De versu* 1 *Psalmi* CXVII, Confitemini Domino, quoniam bonus est.**

***Habitus Carthagine, in basilica Restituta, die Pentecostes in Vigiliis* [3].**

CAPUT PRIMUM. — 1. ***Bonus a se solus Deus, a quo cætera bona.*** Admoniti sumus, et Spiritu Dei præceptum est nobis, ut confiteamur Domino : et ea causa dicta est confitendi Domino, quoniam bonus est. Breviter dicitur, quod profundissime cogitatur. *Confitemini*, inquit, *Domino*. Et tanquam quæreremus, Quare? responsum est, *Quoniam bonus est.* Quid plus quæris, aut si aliud quæris, quam bonum ? Tanta vis est boni, ut bonum quærant et mali. Sed alia quæ dicuntur bona, ab aliquo bono habent ut sint bona : si autem quærimus omnia bona a quo habent ut sint bona ; recolamus quod dictum est, *Et fecit Deus omnia, et ecce bona valde* (*Gen.* I, 31). Nullum igitur esset bonum, nisi factum esset a bono. Et a quali bono ? Quod nullus fecit. Nullum ergo bonum esset, nisi a bono factum esset, quod factum non est. Bonum cœlum, sed factum bonum : boni Angeli, sed facti boni : bona sidera, sol et luna, alternatio noctis et diei, temporum vices, volumina sæculorum, cursus annorum, germina herbarum et arborum, naturæ animalium, et inter hæc omnia creatura laudatrix homo ; omnia bona, sed facta bona ; et a Deo bona, non a se. Qui fecit hæc, super omnia est bonus : quia nullus eum fecit bonus, sed a se ipso bonus est. Nec tamen sibi soli, sed et nobis bonus est. *Confitemini* ergo *Domino, quoniam bonus est.*

[1] Sic legendum ex auctoritate codicis est. [*quæro qua ad te transeat quasi vehiculum sonum ; assumpto quasi sono ei impono intellectum.*]

[2] Sic legendum ex auctoritate codicis est. [*Si potuit hoc facere intellectus meus de voce mea. Ecce enim*, etc.]

[3] De loco dieque habiti sermonis nihil in prius editis. At in Germanensi Ms., inscriptio quæ addita hic est reperitur ; unde intelligas ipsum sermonem esse, non qui in Possidii Indiculo recensetur, cap. 10 ; sed qui cap. 9, his verbis : *Item de eodem die* (Pentecostes) *de versu Psalmi* 117, etc.

* Unicus adfuit Ms. gr. cum Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 3.

CAPUT II. — 2. ***Confessio duplex, laudantis et pœnitentis.*** Confessio aut laudantis est, aut pœnitentis. Sunt enim parum eruditi, qui cum audierint confessionem in Scripturis, tanquam nisi peccatorum esse non possit, continuo tundunt pectora ; velut jam moneantur confiteri peccata. Sed ut noverit Charitas vestra, non ad sola peccata pertinere confessionem, audiamus illum, de quo dubitare non possumus quod nullum omnino habebat peccatum, exclamantem et dicentem, *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ.* Quis hoc dixit? *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (1 *Petr.* II, 22) : qui solus verissime dicere potuit, *Ecce venit princeps mundi, et in me nihil inveniet* (*Joan.* XIV, 30). Et tamen confitetur. Sed confessor iste, laudator est, non peccator. Denique audi quid confiteatur, audi laudes : et laus ipsa salus est nostra. Quid enim confitetur Deo Patri Filius sine peccato ? *Confiteor tibi*, inquit, *Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (*Matth.* XI, 25). Istam laudem commendavit Patris [1], quia abscondit hæc a sapientibus et prudentibus, id est, superbis et arrogantibus ; et revelavit ea parvulis, id est, infirmis et humilibus.

CAPUT III. — 3. ***Confessio peccatorum ad salutem necessaria.*** Sed quod verum est, est etiam salubris confessio peccatorum. Unde audivimus in Psalmo qui primo lectus est, *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium continentiæ circum labia mea, ut non declines cor meum in verba maligna, ad excusandum excusationes in peccatis* (*Psal.* CXL, 3 *et* 4). Rogat Deum, ut custodiam det ori suo : et cujus rei custodiam exponit et dicit. Sunt enim homines qui valde abundant ; qui cum cœperint accusari, currunt se excusare. Excusare autem est causas quærere, et causationes innectere, quare ad se non videatur pertinere peccatum. Alius dicit, Diabolus mihi fecit : alius dicit, Fortuna mihi fecit : alius, Fato compulsus sum : nemo ad se. Cum vis esse excusator tuus, triumphat de te accusator tuus. Vis ergo facere quod doleat et gemat accusator tuus, id est diabolus ? Fac quod audisti, fac quod didicisti ; et dic Deo tuo, *Ego dixi, Domine, miserere mei ; sana animam meam, quoniam peccavi tibi* (*Psal.* XL, 5). *Ego*, inquit, *ego dixi :* non diabolus, non fortuna, non fatum. *Ego dixi :* non me excuso, sed accuso. *Ego dixi, Domine, miserere mei ; sana animam meam.* Unde enim ægrotat? *Quoniam peccavi tibi.*

4. *Utraque confessio, laudis et peccati, debita Deo.* *Confitemini* ergo *Domino, quoniam bonus est.* Si laudare vis, quid securius laudas, quam bonum? Si laudare vis, si confessionem laudis habere vis, quid securius laudas, quam bonum ? Si peccata tua confiteri vis, cui tutius quam bono ? Homini, quoniam malus est, confiteris, et damnaris : Deo, quoniam bonus est, confiteris, et purgaris. Si confessionem laudis attendas, quidquid copiose laudaturus es, circa hoc occupata est intentio tua, ut ostendas bonum esse quod laudas. Bona enim recte laudantur, sicut mala recte

[1] Sic Germanensis Ms. At editi, *commendavit Patri.*

vituperantur. Breviter tibi dicta est laus Domini Dei tui, *Bonus est.*

CAPUT IV.— Si et tu bonus es, lauda unde es bonus : si malus es, lauda unde sis bonus. Si enim bonus es, ab illo bonus es : si malus es, a te malus es. Fuge te, et veni ad illum qui fecit te : quia fugiendo te, sequeris te ; et sequendo te, hæres in eo qui fecit te.

5. *Homo malus vult bona omnia præter se ipsum.* Quanta bona quæris, homo male? Certe malus es : dic mihi quid velis, nisi bonum? Equum quæris, nonnisi bonum ; fundum quæris, nonnisi bonum ; domum quæris, nonnisi bonam ; uxorem quæris, nonnisi bonam ; tunicam nonnisi bonam, caligam nonnisi bonam : animam solam malam. Nonne tibi ipse es contrarius, qui bona quæris, cum sis malus? Si bona quæris, prius esto ipse quod quæris. Si autem malus multa bona invenisti, quid tibi prodest, quia tu peristi? Amate bonas animas vestras : odio habete malas animas vestras. Sed amando illum a quo est omne bonum, boni eritis. Odio habentes mala vestra, bona eligite [1].

CAPUT V. — 6. *Peccatum puniendum aut a Deo aut ab homine pœnitente.* Quid est, odio habere mala tua? Pœnitendo confiteri peccata tua. Omnis enim pœnitens, et peccata sua pœnitendo confitens, irascitur sibi ; et quodam modo pœnitendo vindicat in se quod displicet sibi. Deus enim odit peccatum. Si et tu oderis in te quod et Deus odit, interim aliqua voluntate conjungeris Deo, dum hoc in te odisti quod odit et Deus. Sævi in te, ut Deus intercedat tibi, et non damnet te. Peccatum enim sine dubitatione puniendum est : hoc debetur peccato, punitio, damnatio. Puniendum est peccatum, aut a te, aut ab ipso. Si punitur a te, tunc punietur sine te : si vero a te non punitur, tecum punitur. *Confitemini* ergo *Domino*, *quoniam bonus est.* Laudate quantum potestis, amate quantum potestis : effundite coram illo corda vestra, Deus adjutor noster (*Psal.* LXII, 9) ; *quoniam bonus est.*

SERMO XXX * (*a*).

De verbis Psalmi CXVIII, Gressus meos dirige, etc. *Et Apostoli*, *Rom.* VII, Lex spiritualis est, ego autem carnalis, etc. *Contra Pelagianos* [2] (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Iniquitatis in hom nem dominatus ante gratiam.* Sine dubio, fratres, gravem quamdam sarcinam et grave jugum iniquitatis vitare cupiebat, qui Deo dicebat : *Gressus meos dirige secundum verbum tuum, et non dominetur mihi omnis iniquitas* (*Psal.* CXVIII, 133). Videamus ergo quando homini dominetur iniquitas ; ut intelligamus quid orantem audierimus, et quid respondendo etiam nos ipsi oraverimus. Omnes enim ad sanctum Psalmum, quantum arbitror, devoto et veraci corde respondimus, orantes et dicentes Domino Deo nostro, *Gressus meos dirige secundum verbum tuum, et non dominetur mihi omnis iniquitas.* Ab hujus pessimæ dominæ dominatu, pretioso sanguine redempti sumus. Et quid proderat Legem accepisse jubentem ac minantem, et non adjuvantem, ut sub illa essemus rei ante gratiam Dei? Frustra Lex minatur, quando iniquitas dominatur. Lex enim non est corporalis, non est carnalis : sed quoniam Deus spiritus est qui Legem dedit, procul dubio Lex spiritualis est. Sed quid ait Apostolus? *Scimus enim quia Lex spiritualis est ; ego autem carnalis sum venumdatus sub peccato.* Noli ergo mirari, o venumdate sub peccato, si tibi dominetur cui es venumdatus. Audi apostolum Joannem : *Peccatum iniquitas est* (I *Joan.* V, 17). Contra talem ergo dominam invocamus Dominum, cui dicimus, *Gressus meos dirige secundum verbum tuum, et non dominetur mihi omnis iniquitas.*

CAPUT II. — 2. *Captivitas hominis ex peccato.* Venumdatus clamat, redemptor exaudiat. Ipse homo se vendidit per liberum arbitrium sub dominante iniquitate, et accepit pretium exiguam de arbore vetita voluptatem. Ipse ergo clamat, Itinera mea dirige, quæ ego distorsi : *Gressus meos dirige,* quos ipse meo arbitrio depravavi : *dirige secundum verbum tuum.* Quid est, *dirige secundum verbum tuum?* Ut recti sint gressus mei, quia rectum est verbum tuum. Ego, inquit, distortus sum sub pondere iniquitatis, sed verbum tuum est regula veritatis : me ergo a me distortum, corrige tanquam ad regulam, hoc est, ad verbum rectum [1]. Ergo, *Gressus meos dirige secundum verbum tuum, et ne dominetur mihi omnis iniquitas.* Vendidi me, redime me : vendidi me arbitrio meo, redime me sanguine tuo. In venditore erubescat superbia, in redemptore glorietur gratia. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jacobi* IV, 6).

3. *Adversarius gratiæ refutatur experimento propriæ infirmitatis.— Lex enim spiritualis est ; ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato. Quod enim operor ignoro : non enim quod volo ago. Non quod volo ago,* carnalis dicit : non Legem, sed se accusat. Nam Lex spiritualis non habet culpam : carnalis venumdatus incurrit in culpam. Non agit quod vult : cum vult non potest, quia quando poterat noluit. Per malum velle, perdidit bonum posse ; et captivus jam loquitur, et dicit captivus, *Non quod volo ago. Non enim quod volo, facio bonum : sed quod odi malum, hoc ago* (*Rom.* VII, 14, 15). *Non quod volo.* Et contra homo, Vis prorsus. *Non quod volo ago.* Omnino quod vis, agis. *Non quod volo ago :* crede mihi, frater, *non quod volo ago.* O si velles, ageres : quia non vis, non agis bonum. *Non quod volo ago :* crede mihi, novi quid in me agatur ; *non quod volo ago.* Contradictor gratiæ, non es arbiter conscientiæ : ego me novi non quod volo agere, et tu dicis, Quod vis agis? Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est (I *Cor.* II, 11).

[1] Lov., *boni eligite* ; dissentientibus aliis libris.

[2] In codice cst. hic sermo prænotatur : *Habitus in basilica Tricilarum, die dominica.*

* Castigatus est ad tres bn. ad quatuor cl. ad a. cst. cb. f. fl fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.

In Ms. exemplari cst. prænotatur, *Habitus in basilicâ Tricilarum die Dominica.*

(*a*) Alias, de verbis Apostoli 12.

(*b*) Excerptum de hoc sermone reperies apud Florum ad Rom. VI.

[1] Lov., *ad verbum tuum* ; dissentientibus editis aliis et Mss.

CAPUT III. — 4. *Lucta carnis et spiritus.* Et tu homo es; si non vis credere mihi, intende tibi. Itane tu ita vivis in hoc corruptibili corpore, quod aggravat animam (*Sap.* IX, 15), ut caro non concupiscat adversus spiritum tuum, et spiritus adversus carnem tuam? Ista rixa non est in te? Nulla est concupiscentia carnis, quæ resistat legi mentis? Si nihil in te alteri resistit, vide totum ubi sit. Si spiritus tuus a carne contra concupiscente non dissentit, vide ne forte carni mens tota consentiat: vide ne forte ideo non sit bellum, quia pax perversa est. Forte in totum carni consentis, et nulla rixa est. Quam spem habes quod possis aliquando vincere, qui nondum cœpisti pugnare? Si autem condelectaris legi Dei secundum interiorem hominem, vides autem aliam legem in membris tuis repugnantem legi mentis tuæ (*Rom.* VII, 22, 23); si hac condelectaris, hac ligaris, liber es in mente, servus in carne: si jam ita est, compatere potius homini dicenti, *Non quod volo ago.* Tu enim non vis ut concupiscentia illa quæ resistit menti tuæ, omnino non sit in te? Mali voti homo es, si tali adversario non vis carere. Ego, fateor tibi, quidquid in me rebellat adversus mentem meam, et litigat mecum delectatione contraria, quidquid tale in me est, omnino interficere volo. Et si ei forte adjuvante Domino, non consentio; nolo habere cum quo litigem. Multo est mihi optabilius, inimicum non habere, quam vincere. Neque enim illud ipsum quod caro concupiscit adversus spiritum, non est meum: aut vero ex contraria natura compactus sum? Et illud meum est, et quod ei non consentio, meum est. Pars aliquantum libera, resistit reliquiis servitutis. Totum sanum sit volo, quia totus sum ego. Nolo ut a me caro mea, tanquam extranea, in æternum separetur, sed ut mecum tota sanetur. Si hoc tu non vis[1], nescio quid de carne sentias: arbitror te putare nescio quid unde sit[2], quasi de gente contraria. Falsum est, hæreticum est, blasphemum est: mentis et carnis unus est artifex. Ipse quando hominem creavit, utrumque fecit, utrumque conjunxit: carnem animæ subdidit, animam sibi. Si semper illa staret sub Domino suo, semper et ista obediret dominæ suæ. Noli ergo mirari si ea quæ deseruit superiorem, pœnas patitur per inferiorem. *Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim*, inquit, *invicem adversantur, ut non ea quæ vultis faciatis* (*Galat.* V, 17). Inde et iste, *Non quod volo ago.* Concupiscit enim caro adversus spiritum, et nolo concupiscat: pro magno habeo si non consentiam, opto tamen ut caream. Ergo, *Non quod volo ago.* Volo enim ut non concupiscat caro adversus spiritum, et non possum: hoc est quod dixi, *Non quod volo ago.*

CAPUT IV. — 5. *Naturæ falsus defensor medico ingratus.* Quid mihi hic calumniaris? Ego dico, *Non quod volo ago:* et tu dicis, Quod vis agis. Quid mihi calumniaris? Ingrate medico, quid calumniaris infirmo? Sine ut medicum rogem. *Redime me a calumniis hominum, et custodibo legem tuam* (*Psal.* CXVIII, 134). Custodibo[1] per redemptionem tuam, non per potestatem meam. Ideo mihi sanitatem, quam nondum habeo, non arrogo; quia medicum rogo. Tu autem naturæ defensor; quod utinam esses, non quasi sanæ defensionem falsam adhiberes, sed pro nondum sana medicum rogares: nunc vero tu naturæ defensor, vel potius oppugnator, dum quasi de natura sana laudas Creatorem, excludis a languida Salvatorem. Qui creavit, sanat; ruentem per se ipsam, levat per se ipsum. Ipsa fides est, ipsa veritas, hoc est christianæ fidei fundamentum. Unus et unus: unus homo per quem ruina, alius homo per quem structura; per illum ruina, per hunc structura. Cecidit qui non mansit, erigit qui non cecidit. Ruit ille quia dimisit manentem, manens ille descendit ad jacentem.

6. *In lucta carnis et spiritus quid faciendum.* Si ergo concupiscit caro adversus spiritum, ut in hoc ipso non quod vis agas, quia vis ut non concupiscat, et non potes; tene saltem in gratia Domini voluntatem, et in ejus adjutorio persevera: dic ei quod cantasti, *Gressus meos dirige secundum verbum tuum, et ne dominetur mihi omnis iniquitas.* Quid est, *ne dominetur mihi omnis iniquitas?*

CAPUT V. — Audi Apostolum: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Quid est, *Non regnet? Ad obediendum desideriis ejus.* Non dixit, Noli habere desideria mala. Quomodo enim in hac carne mortali, ubi caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem non habeo desideria mala? Illud ergo fac, *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus.* Etsi sunt desideria, non eis obediatur, ne iniquitas dominetur. *Nec exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato* (*Rom.* VI, 12). Non fiant membra tua arma iniquitatis, et non dominetur tibi omnis iniquitas. Sed etiam hoc, ut non fiant membra tua arma iniquitatis, numquid tu tibi viribus tuis præstas? Hoc ipsum, inquam, hoc ipsum quod non fiant membra tua arma iniquitatis, tu tibi præstas viribus tuis? Cum enim non fiunt membra tua arma iniquitatis, est quidem iniquitas in membris tuis, in desideriis illicitis, sed non regnat. Quomodo regnat, qui arma non habet? Pars tua, caro tua, concupiscentia carnis tuæ languore rebellat adversus te. Languor iste tyrannus est: si vis te tyranni esse victorem, Christum invoca imperatorem.

7. *Gratiæ adversarius sub jugo est iniquitatis.* Nam scio quid mihi eras dicturus, vel quid apud te ipsum modo dicas. Quisquis talis hic es, et audis me, scio quid tibi intus loquatur iniquitas. Adhuc enim sub jugo es iniquitatis, quando non agnoscis pretium Redemptoris. Scio quid tibi dicas. Ecce concupiscit caro mea adversus spiritum meum, concupiscit adulterium; sed non consentio, non annuo, non decerno: non solum non ago, sed nec agere consentio; non solum foris per carnem non perpetro, sed nec ipsa

[1] Sic Mss. Editi vero, *Si hoc totum non vis.*
[2] Ita meliores Mss. At editi, *te putare quod nescio unde sit.*

[1] Er. Lugd. Ven. Lov., hic et infra ferunt, *custodiam*, rectius; præterea Vulgata habet, *custodiam*. M.

mente sequor rebellantem. Consentio repugnanti, cedo luctanti? Non facio [1]. Ecce non dominatur mihi omnis iniquitas. Ita est, verum est.

CAPUT VI.—Gratias age, si ita est, ei qui tibi donavit ut ita sit. Noli tibi hoc arrogare, ne perdas quod accepisti, et incipias frustra rogare. Non times, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jacobi* IV, 6)?

8. *Gratiæ hostem revincit Ecclesiæ precatio.* Ergo tu tibi præstas, ut non dominetur tibi omnis iniquitas? Si vera est tua ista præsumptio, vana est nostra oratio, ubi dicimus Deo, *Non dominetur mihi omnis iniquitas.* Cantasti verba ista hodie, an non? Hic eras, quando omnes dicebamus, *Gressus meos dirige secundum verbum tuum, et ne dominetur mihi omnis iniquitas?* Hic eras, cantasti verba ista, puto te non negaturum. Ergo cantasti in populo Dei, et rogasti Deum, dicens, *Gressus meos dirige secundum verbum tuum, et ne dominetur mihi omnis iniquitas.* Si tibi hoc præstabas, quare mecum rogabas? Teneo precantem, teneo invocantem, convinco laborantem : simul ergo audiamus dicentem, *Venite ad me, omnes qui laboratis.* Audiamus et veniamus. Quid est, Veniamus? Credendo proficiamus, gratias agendo accedamus [2], perseverando perveniamus. Veniamus ad eum qui dicit, *Venite ad me, omnes qui laboratis.* Et tu laboras, et ego laboro : illum audiamus, ad illum veniamus, inter nos quare litigamus? Ambo audiamus, quia ambo laboramus : quare inter nos litigamus? an ut medicum vocantem non audiamus? O infelix infirmitas! ad se vocat medicus, et litibus occupatur ægrotus. Vide quid dicat vocando : *Venite ad me, omnes qui laboratis.* Ubi laboratis, nisi sub sarcinis peccatorum, nisi sub jugo malæ dominæ iniquitatis? *Venite* ergo *ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam. Ego* qui feci, *reficiam. Ego,* inquit, *vos reficiam :* quia sine me nihil potestis facere (*Joan.* XV, 5).

CAPUT VII. — 9. *Christus magister humilitatis.* Quomodo vos reficiam? *Tollite jugum meum super vos, et discite a me.* Quid discimus a te? Novimus te, Domine, in principio Verbum, Verbum Deum, Verbum apud Deum : omnia per te facta novimus, quæ videmus, et quæ non videmus. Quid discimus a te? Non enim alium mundum discipuli tui, tanquam discipuli artificis et fabricatoris, condituri sumus. Unum mundum condidisti, cœlum et terram fecisti : utrumque suis creaturis ornamentisque illustrasti. Quid a te discimus? *Discite,* inquit, *a me.* Cum essem in principio Deus apud Deum, creavi vos; hoc nolo discatis a me : sed factus sum quod feci, ne periret quem feci. Unde sum factus quod feci? *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens; in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo; humiliavit semetipsum.* Hoc discite a me, *Humiliavit* enim *semetipsum,* inquit. *Discite a me quoniam mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI, 28, 29). Non enim, inquit, hoc vos doceo, quasi in forma Dei aliquando fuissetis, non rapinam arbitrantes esse vos æquales Deo. Illi uni proprium erat, illi rapina non erat, cui natura inerat [1]. In Patris æqualitate natus est de Patre. Quid tamen fecit propter te? *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens; in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo* (*Philipp.* II, 6-8). Ecce propter te Deus factus est homo, et non te vis agnoscere, cum sis homo? Ecce propter te factus est homo sine peccato, et non vis te agnoscere cum peccato? ut venias ad illum qui ait, *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam.*

CAPUT VIII. —10. *Jugum Christi unde suave. Pelagian. argumentatio. — Tollite jugum meum super vos.* Tulisti hoc jugum? Tulisti? Sentis te habere sessorem? Tulisti hoc jugum? Dicis, Tuli. Sentis te habere sessorem? Sentis te habere rectorem? Sentio, inquis. Illi ergo dic, *Gressus meos dirige secundum verbum tuum.* Regit te sub jugo suo, et sub sarcina sua. Ut enim sarcina ejus sit tibi levis et jugum ejus suave, ille tibi amorem inspiravit. Amanti, suave est; non amanti, durum est. Amanti, suave est : Dominus dedit suavitatem (*Psal.* LXXXIV, 13). An forte quia vel venisti, audiens, *Venite ad me*, hoc ipsum tibi arrogare intendis, quia venisti? Ecce, inquis, veni ad illum arbitrio meo, voluntate mea. Quia veni, reficit me : quia veni, jugum suum imponit mihi suave; qui dat amorem, sarcinam suam levem imponit mihi amanti et diligenti : hæc omnia fecit in me; sed quia veni ad eum. Ergo hoc sapis, quia venisti, tu tibi hoc præstitisti? Quid enim habes quod non accepisti (I *Cor.* IV, 7)? Quomodo venisti? Credendo venisti : sed nondum pervenisti. Adhuc in via sumus, venimus, sed nondum pervenimus. *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore; ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa* (*Psal.* II, 11 *et* 12). Time, ne cum tibi arrogas quia inventa est a te via justa, ipsa arrogantia pereas de via justa. Ego, inquit, veni, arbitrio meo veni, voluntate mea veni. Quid turgescis? quid tumescis? Vis nosse quia et hoc præstitum est tibi? Ipsum audi vocantem : *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui me misit, traxerit eum* (*Joan.* VI, 44). Conversi ad Dominum, etc.

SERMO XXXI * (*a*).

De verbis Psalmi CXXV, 5, 6, Qui seminant in lacrymis, *etc.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Seminare in lacrymis omnium est Christianorum.* Psalmus qui cantatur Domino, videtur sanctis martyribus convenire : sed si membra Christi sumus, sicut esse debemus, ad omnes nos pertinere intelligamus. *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua : venientes autem venient cum exsultatione, portantes manipulos suos* [2]. Quo euntes, et unde ve-

[1] Fossatensis Ms., *sed nec ipsa mente sequor. Rebellanti non consentio, repugnanti non cedo, luctanti non faveo. Ecce non dominatur*, etc.
[2] Am. Er. et plerique Mss., *accipiamus*

[1] Aliquot Mss., *cui natura erat.*
[2] Plerique Mss., *venient in exsultatione, tollentes manipulos suos.*
* Castigatus est ad quatuor cb. ad duos gr. ad d. m. et Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Sanctis 15.

nientes? Quid seminantes in lacrymis? quæ sunt semina? qui manipuli? Euntes in mortem, venientes a morte. Euntes nascendo, venientes resurgendo. Seminantes opera bona, metentes mercedem æternam. Semina ergo sunt nostra, quidquid boni fecerimus, manipuli nostri, quod in fine recipiemus. Si ergo bona sunt semina, bona opera; quare cum lacrymis, dum hilarem datorem diligat Deus (II *Cor.* IX, 7)?

2. *Martyrum passio et merces in Psalmo prædicta.* Hic primum videte, charissimi, quomodo maxime ad beatos martyres verba ista pertineant. Nulli enim tantum impenderunt, quam illi qui se ipsos impenderunt: sicut dicit apostolus Paulus, *Et ipse impendar pro animabus vestris* (*Id.* XII, 15). Impenderunt enim se ipsos confitendo Christum, et implendo in ejus adjutorio quod dictum est, *Ad mensam magnam sedisti, scito quoniam talia te oportet præparare* (*Eccli.* XXXI, 12). Quæ est magna mensa, nisi unde accipimus corpus Christi et sanguinem? Quid est, *Scito quoniam talia te oportet præparare;* nisi quod beatus Joannes exponit, *Sicut Christus pro nobis animam suam posuit, sic et nos debemus pro fratribus animas ponere* (I *Joan.* III, 16)? Ecce quantum impenderunt.

CAPUT II. — Sed numquid perierunt, quando securitatem a Domino etiam de capillo acceperunt (*Luc.* XXI, 18)? Perit manus, ubi non perit pilus? Perit caput, ubi non perit capillus? Ubi non perit palpebra, perit oculus? Hac ergo accepta magna securitate, impenderunt se ipsos. Operibus ergo bonis seminemus, cum tempus est, dicente Apostolo, *Qui parce seminat, parce et metet* (II *Cor.* IX, 6). *Infatigabiles*, inquit, *cum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.* Et iterum: *Bonum*, inquit, *facientes non deficiamus; tempore enim suo metemus* [1] (*Galat.* VI, 10, 9). Qui defecerit in semine, non gaudebit in messe.

3. *Infirmiores Christiani quidam in lacrymis seminantes.* Quare ergo in lacrymis, cum omnia bona opera nostra habere debeant hilaritatem? Et quidem de martyribus dici potest, quia cum lacrymis seminaverunt. Fortiter enim certaverunt, et in magnis tribulationibus fuerunt. Nam ut eorum lacrymas Christus consolaretur, transtulit eos et transfiguravit eos in se, et dixit: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Verumtamen, fratres mei, videtur mihi quod caput nostrum infirmioribus suis membris compassum est, ne de se forte membra infirma desperarent, et sicut est humana fragilitas, morte propinquante perturbarentur, et dicerent non se ad Deum pertinere; nam si pertinerent, gauderent. Ideo prius Christus dixit [2], *Tristis est anima mea usque ad mortem. Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (*Matth.* XXVI, 38, 39). Quis hoc dicit? Quæ potestas, quæ infirmitas? Audite quæ dicit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo tollet eam a me, sed ego pono eam, et iterum sumo eam* (*Joan.* X, 18). Hæc potestas tristis erat, quando faciebat quod non faceret, nisi voluisset. Potestate enim fecit, non conditione; quia ipse voluit, non quia Judæus potuit. Transfiguravit ergo in se infirma membra corporis sui. Et forte de illis dictum est, *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent:* id est, de infirmioribus. Non enim in lacrymis seminabat ille ipsius Christi magnus præco, quando dicebat: *Ego enim immolor, et tempus meæ resolutionis instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de cætero superest mihi corona justitiæ*, corona de manipulis; *superest*, inquit, *mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex* (II *Tim.* IV, 6-8): quasi diceret, Reddet mihi messem, cui me ipsum impendo sementem. Hæc verba, quantum intelligimus, fratres, exsultantis sunt, non plorantis. Numquid quando ista dicebat, in lacrymis erat? Nonne similis erat hilari datori, quem diligit Deus?

CAPUT III. — Ad infirmos ergo referamus hæc verba, ut nec ipsi desperent qui in lacrymis seminarunt: quia etsi seminarunt in lacrymis, transiet dolor et gemitus: transit tristitia cum fine, et venit lætitia sine fine.

4. *Quomodo seminant omnes in lacrymis. Justus quisque hic abundantius plorat.* Verumtamen, charissimi, ecce quomodo mihi videtur ad omnes pertinere quod dictum est, *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua: venientes autem venient cum exsultatione, tollentes manipulos suos.* Audite si, adjuvante Domino, explicare potuero, quemadmodum ad omnes pertineat, *Euntes ibant et flebant.* Ex quo nascimur, imus. Quis enim stat? Quis non ex quo viam intravit, cogitur ambulare? Infans natus est, crescendo ambulat: mors finis est. Inde [1] jam veniendum est, sed cum exsultatione. Quis enim non hic plorat in via ista mala, quando ipse infans inde incipit? Utique infans quando nascitur, de angustiis uteri in hujus mundi latitudinem funditur, de tenebris procedit ad lucem: et tamen de tenebris veniens ad lucem, plorare potest, videre non potest. [Est enim vita ista, ut quando gaudetur hic, time ne fallat; quando hic ploratur, roga ut evadas: et transit tribulatio, et venit tribulatio.[2]] Et rident homines, et plorant homines: et quod rident homines, plorandum est. Sed plorat alius damnum suum, plorat alius pressuram suam, quia in carcere est constitutus; plorat alius quod amiserit mortuum aliquem charissimorum suorum: ille hinc, iste hinc. Justus unde? Primo de his omnibus: justus enim plorat veraciter plorantes steriliter [3]. Plorat plorantes, plorat ridentes: quia et qui plorant de rebus vanis, inaniter plorant; et qui rident de rebus vanis, malo suo rident. Ille ubique plorat, plus ergo ipse plorat.

[1] Quidam libri addunt hic, *non deficientes;* sed male: pro hoc enim Augustinus in altero versu posuit, *infatigabiles.*

[2] Ita Mss. Editi vero: *Prius ergo Christus sub persona martyrum dixit.*

[1] Sic aliquot Mss. Alii autem, *in diem;* vel cum editis, *in die.*

[2] Mss. verba illa quæ uncinulis concluduntur non habent.

[3] Lov., *plorat veraciter, non plorat steriliter;* repugnantibus cæteris libris editis et Mss.

CAPUT IV. — 5. *Justorum orationes cum gemitu.* Sed *venient cum exsultatione, portantes manipulos suos.* Vides ergo hominem justum, cum facit opus bonum, hilarem esse? Ita plane hilarescit. Hilarem enim datorem diligit Deus (II *Cor.* IX, 7). Quando ergo plorat? Quando bona opera sua orando commendat. Orationes sanctorum voluit commendare Psalmus, orationes peregrinantium, orationes in hac via laborantium, orationes amantium, orationes gementium, orationes æternæ patriæ suspirantium, donec ea visa satientur qui nunc in mœrore sunt constituti. Etenim, fratres mei, quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino (*Id.* V, 6). Non desiderat patriam peregrinatio sine lacryma. Si desideras quod non habes, funde lacrymas. Nam unde dicturus es Deo: *Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo* (*Psal.* LV, 9)? Unde dicturus es Deo: *Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte? Panis mihi factæ sunt:* consolatæ sunt gementem, paverunt esurientem. *Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte.* Unde? *Dum dicitur mihi quotidie, Ubi est Deus tuus* (*Psal.* XLI, 4)? Quis justus non habuit istas lacrymas? Qui non habuit, peregrinum se esse non doluit. Qua fronte ad patriam venit, qui non absens suspiravit? Nonne quotidie nobis dicitur, *Ubi est Deus tuus?* Discite, fratres mei, discite de paucis esse. Bene vivite, ambulate viam Dei; et videte quia auditis, *Ubi est Deus tuus?* Felices eritis, cum hoc audieritis; infelices, si dixeritis. Quando enim defendimus fidem christianam, et respondetur nobis, Ecce prædicatur ubique nomen Christi, quare abundant mala? quid aliud dicitur, nisi, *Ubi est Deus tuus?* Qui audit, gemit; quia qui dicit, perit.

CAPUT V. — 6. *Lacrymæ piorum comparantur cum fletu impiorum.* Sunt lacrymæ piorum, sunt lacrymæ sanctorum, quas indicant orationes eorum. Bene operatur, et hilaris est: et plorat ut bene operetur: plorat quia bene operatus est [1]. Plorando exigit [2] bonum opus, plorando commendat bonum opus quod fecit. Crebræ ergo sunt lacrymæ justorum, sed in ista via: numquid in patria? Quare non in patria? Quia *venientes venient in exsultatione, portantes manipulos suos.* Felicitas venit, numquid lacryma redit? Porro autem illi qui hic inaniter plorant, inaniter rident, cupiditatibus suis dissipati, quando fraudantur gemunt, quando fraudant exsultant: plorant et ipsi in via ista, plorant et ipsi; sed non in exsultatione. *Venientes autem venient in exsultatione, portantes manipulos suos.* Quid colligunt, qui nihil seminaverunt? Imo colligunt, sed quod seminaverunt: quia spinas seminaverunt, ignem colligunt; et eunt non de fletu ad risum, sicut sancti, *Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua, venientes autem venient in exsultatione:* illi a fletu ad fletum, a fletu cum risu ad fletum sine risu. Quid enim illis fiet? Quo eunt quando resurrexerint? Quo, nisi quo Dominus dixit, *Ligate illi manus et pedes, et projicite illum in tenebras exteriores?* Age, quid postea? Tenebræ erunt, et dolor non erit? Forte palpabunt, sed non dolebunt? non videbunt, sed non cruciabuntur? Absit. Non solæ tenebræ erunt, non eis sola tollitur species qua gaudebant, sed datur etiam quod in æternum gemant. Ne contemneres enim tenebras, o quisquis es flagitiosus, qui soles propter tua mala facta, et propter lasciva adulteria non solum tenebras non horrere, sed quærere, qui soles plus gaudere quando lucerna exstinguitur: non tales tenebras habebis ubi gaudeas, ubi læteris, ubi te voluptatibus carnis oblectes, non sic erunt ipsæ tenebræ. Sed quomodo erunt? *Ibi erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* XXII, 13). Tortor sine defectu, tortus sine defectu. Nec qui torquet, fatigatur; nec qui torquetur, moritur. Erunt ergo æternæ lacrymæ illis qui sic vixerunt, erunt æterna gaudia sanctorum, quando *venientes venient in exsultatione, portantes manipulos suos.* Dicent enim tempore messis Domino suo, Domine, adjuvante te fecimus quod jussisti; redde quod promisisti [1].

SERMO XXXII * (*a*).

In Psalmum CXLIII. *De Golia et David, ac de contemptu mundi* (*b*).

CAPUT I. — 1. *Medicamenta in Scripturis divinis.* Deus et Dominus noster curans et sanans omnem animæ languorem, multa medicamenta protulit de Scripturis sanctis, velut de quibusdam armariis suis, cum lectiones divinæ legerentur; quæ per ministerium nostrum adhibenda sunt vulneribus nostris. Non enim sic nos esse profitemur pueros medici [2], per quos alios sanare dignetur, ut nos ipsi jam non habeamus necessariam curationem. Si in illum intendamus, si ei nos toto corde præbeamus curandos, omnes sanabimur. Multa lecta sunt, et magna, et necessaria; quanquam ita sint omnia: sed tamen alia secretius in Scripturis absconduntur, ut quærentes exerceant; alia vero in promptu et in manifestatione ponuntur, ut desiderantes curent. Psalmus hic magna quidem secreta continet, quæ si omnia singillatim tractare voluerimus, vereor ne non ferat communis infirmitas; sive propter æstus temporales, sive propter corporis vires, sive propter intelligentiæ tarditatem, sive etiam propter ipsam minus idoneam sufficientiam nostram. Pauca ergo inde delibabimus, quantum existimamus sufficere officio nostro, et intentioni Charitatis vestræ.

CAPUT II. — 2. *Titulus psalmi.* Primo, titulus ejus est, *Ad Goliam.* Qui rudes non sunt in Scripturis divinis, qui amant frequentare istam scholam, qui non oderunt magistrum, sicut pueri desperati, et intentam aurem præbent in ecclesia Lectoribus, atque exceptorium cordis sui in fluenta Scripturæ divinæ patefaciunt; qui non intra istos parietes, domus suæ curam gerunt et domesticis fabulis delectantur, ut

[1] Lov., *operatus non est.* Abest, *non*, a cæteris libris.
[2] Aliquot Mss., loco, *exigit*, habent, *existit.* Germanensis vetustissimus liber, *exiit.*

[1] Am. Er. et Mss. hic addunt, *in æternum.*
[2] Sic optimæ notæ Germanensis Ms. At editi, *puros medicos.*
* Collatus est cum duobus cl. cum eb. gr. rm. Am. Er. Ulim. Par. Lov.
(*a*) Alias, 20 de Diversis, et 31 inter Homilias 50.
(*b*) A Possidio notatur in Indiculi cap. 8.

ideo conveniant, ut inveniant cum quibus loquantur nugatoria, non cum quibus audiant utilia; qui non amant loqui de rebus alienis, cum defecerint in suis : qui ergo non ita conveniunt, et frequenter conveniunt, non sunt rudes in isto titulo Psalmi, quod scriptum est, *Ad Goliam;* norunt quis fuerit Golias. Tamen propter alios qui vel nunc intenti sunt, alio, autem tempore minus sunt intenti, vel fortasse spinis sæcularibus, id est, negotiorum mundanorum curis, verbum in corde suo tanquam semen utile offocare consuerunt, narremus etiam ista pervetera, et usitata intentis et studiosis Litterarum divinarum.

CAPUT III. — 3. *Goliæ et Davidis descriptio.* Golias unus fuit ex Allophylis, id est, ex alienigenis, qui bellum gerebant illo tempore adversus filios Israel. Eo autem tempore David sanctus, cujus est hoc Psalterium, imo per quem ministravit hoc Psalterium Spiritus sanctus, puer erat pascens oves patris sui, tenera ætate, vix dum adolescentulus. Fratres ejus jam juvenes militabant, et in exercitu regis erant. Attulit eis missus a parentibus aliquid de domo, usibus ipsorum. Ita illo tempore quo pugnabatur, in exercitu inventus est nondum miles, sed militum minister et frater. Exstitit tunc Golias iste, de quo mentio facta est, ingens statura corporis, armis instructus, viribus etiam exercitatus, elatus jactantia, qui superbe provocaret ad monomachiam adversarium populum : hoc est, ut unus inde electus ab ipsis procederet adversus eum, ut duobus pugnantibus examen totius belli in medio versaretur, pacto et placito addito, ut si quis duorum illorum vicisset, universæ parti unde steterat tribueretur victoria. Rex ergo ille populi Judæorum filiorum Israel Saül erat. Angebatur, æstuabat, quærebat in universo exercitu parem illi : verum non inveniebat, nec forma corporis, nec audacia provocationis. Cum ergo æstuaret, ausus est puer iste David, non præsumens de viribus suis, sed in nomine Dei sui, procedere adversus eum. Nuntiatum est regi, non audacia pueritiæ, sed fiducia pietatis : nec rex abnuit, non recusavit. Intellexit, cum videret audentem puerum, aliquid divinitatis in eo esse, nec illam teneram ætatem sine divino instinctu talia posse præsumere. Libenter accepit : processit adversus Goliam.

CAPUT IV. — 4. *Davidis in Deo confidentia.* In omnibus ergo, qui erant in ea parte, unde procedebat David, non erat præsumptio nisi de Deo : in illis autem tota spes in unius hominis viribus. Sed quid est homo, nisi quod in isto psalmo cecinit, *Homo vanitati assimilatus est; dies ejus velut umbra prætereunt?* Ergo spes illorum inanis, quæ collocata est in umbra transeunte. Armatus est autem David, ut quoniam ætate et viribus impar erat, quasi armis par esset : sed arma vetera non adjuvabant, potius onerabant novam ætatem. Et ad hoc pertinet quod etiam apostolica lectio ante psalmi canticum præsignavit, dicens : *Exuite vos veterem hominem, et induite novum* (*Coloss.* III, 9, 10). Noluit David vetustatem armorum : abjecit; onerosa esse dixit, quia implicabant eum. Expeditissimus ille ad prælium procedere cupiebat; fortis non in se, sed in Domino; armatus non tam ferro, quam fide.

5. *Quinque lapides David quid mysterii habeant.* Tamen abjectis armis, elegit aliquid unde pugnaret : et hoc non sine sacramento. Nam videtis quasi duas quasdam vitas; unam in alienigenis veterem, alteram in Israelitis novam, adversus invicem dimicare. In illa parte corpus diaboli, in ista præfiguratio Domini Jesu Christi.

CAPUT V.—Tulit quinque lapides de torrente, de fluvio, et posuit in vase pastoris, quo lac mulgeri solet, et ita processit armatus (I *Reg.* XVII). Quinque lapides, Lex erat; continetur enim Lex quinque libris Moysi. Et in ipsa Lege decem præcepta sunt salutaria, quibus decem præceptis cætera serviant. Præfiguratur ergo Lex et quinario et denario numero. Et ideo David pugnavit quinario, cecinit denario dicens : *In psalterio decem chordarum psallam tibi.* Neque omnes quinque lapides misit, sed unum tulit. Namque in numero lapidum, numerum librorum ostendit; in uno lapide, unitatem implentium Legem. Unitas enim ipsa implet Legem, id est, charitas. Ideo sublati sunt quinque illi lapides de fluvio. Fluvius quid significabat illo tempore?

CAPUT VI. — 6. *Regula ad intelligendas Scripturæ allegorias.* Non enim semper in Scripturis eadem significantur rebus certis. Et hoc nosse debet Sanctitas vestra, propter cæteras regulas, ut etiam dociles Lectorem audiatis. Ea quæ ponuntur allegorice in Scripturis, non semper hoc significant. Non semper mons Dominum significat, non semper lapis Dominum significat, non semper leo Dominum significat, non semper bonum, non semper malum; sed pro locis Scripturarum, quo pertinent cætera circumstantia ipsius lectionis. Quemadmodum litteræ in tot millibus verborum atque sermonum ipsæ repetuntur, non augentur : verba infinita sunt, finitæ sunt tamen litteræ : verba numerare nemo potest; litteras quivis potest, unde multitudo verborum est. Cum una littera variis in locis ponitur, et pro loco valet, non unam rem valet. Quæ tam diversæ res, quam Deus et diabolus? Tamen in capite, *D* littera est, cum dicimus, Deus; et cum dicimus, Diabolus. Sicut ergo littera pro loco valet; errat autem, et nimis absurdus est, et intra (*a*) puerile cor qui cum legerit, verbi gratia, *D* litteram in nomine Dei, timet illam ponere in nomine diaboli, ne quasi Deo faciat injuriam : sic etiam qui imperite audit divinas Scripturas, ut de isto ipso exemplo non recedamus, cum audit, verbi gratia, in allegoria positum fluvium, eo loco ubi dictum est, *Fluminis impetus lætificant civitatem Dei* (*Psal.* XLV, 5); dictum est autem de inundatione Spiritus sancti, de qua alio loco ait Propheta, *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos* (*Psal.* XXXV, 9) : cum ergo sic acceperit fluvium in bono, et laudaverit, et delectatus fuerit; quando pro loco dicitur ei quod fluvius significet homines fluentes, et tempora

(*a*) Forte, *gestat*.

libus deditos, cum transeuntium amore transeuntes, expavescit; quia in alio loco acceperat fluvium in bono significare aliquid, et perturbatur : ita fit in Scripturis mutus, quomodo in litteris mutus efficitur, si noluerit transferre ipsas litteras ad alia verba, sed in his solis verbis eas tenuerit, in quibus eas primo didicerit.

CAPUT VII. — 7. *De fluvio levati lapides et in pastorali vase positi quid significent.* Si percepit hoc Sanctitas vestra, res vobis dicta est, quantum arbitramur, utilissima; et quæ vos multum adjuvet, non solum ad audiendos tractatus nostros, sed etiam ad intelligendas ipsas Scripturas, de quibus vobis ista tractamus. Fluvius ergo, unde tulit tunc David quinque lapides, non bonum aliquid significavit illo tempore. Novi quidem posse quibusdam occurrere, et in bono significare illum fluvium : sicuti si quispiam velit Baptismum intelligere, ut lapides de Baptismo levati [1], id est, homines baptizati, fortissimi sint adversus diabolum, qui significabatur per Goliam. Tamen propter quinarium numerum constat nobis ratio, quia dixeramus Legem significari quinario numero, propter quinque libros Moysi. Quid significat quod de fluvio sunt ablati, et positi in vase pastoritio? Jam diximus, quia in adventu Domini nostri Jesu Christi, ut vere diabolus vinceretur, Lex transiit ad gratiam. Quid tam significans gratiam, quam lactis copia? Sublati sunt autem illi lapides de fluvio. Fluvius significabat populum fluxum, deditum temporalibus rebus, amantem transeuntia, et cupiditatis impetu in mare hujus sæculi decurrentem; qualis erat populus Judæorum vetus. Acceperat Legem, sed calcabat Legem, et transibat super Legem, et ferebatur in mare, quomodo fluvius super illos lapides. Non enim lapides illi limitem fecerant fluvio, ut statuerent fluvium. Quod si ita essent, significarent coercitionem Legis, et eos qui cum fluere cœperint voluptatibus et cupiditatibus suis, venientes ad præcepta Legis consistunt, et refrenant impetus libidinum suarum. Non autem ita erant illi lapides; sed in fluvio, super quos transibat aqua, sicut super Legem transgressor populus transibat. Inde ergo Dominus tulit Legem ad gratiam : id est, de fluvio tulit, et in vase pastoris posuit.

CAPUT VIII. — 8. *Populus Judæorum non implevit Legem; quia timebat, non amabat.* Qui vult ergo implere Legem, gratiam cogitet. Ideo et illa decem præcepta psalterii decem chordarum, ipsa sunt quæ erant in illo populo vetere : sed illum populum decem præcepta timore opprimebant [2]. Non enim erat in illis charitas, quæ est per gratiam; sed timor erat. Præcepta Domini pœnalia erant illi populo; quia impleri non poterant amore (*a*). Conabantur, sed cupiditate superabantur. Cum ergo quisque ad gratiam transitum fecerit, non alia præcepta implet; sed ipsa quæ hac impleri non poterant, hac implentur. Non est tamen vis præceptorum, sed vis gratiæ Dei. Nam si præceptorum Legis hoc esset, et illa impleret. Qui transit ad Christum, transit a timore ad amorem, et incipit amore jam posse quod timore non poterat; et qui trepidabat in timore, non trepidat in amore. Ideo hanc in decem præceptis, quia significat David hominem qui transit ad gratiam, cum dicit, *In psalterio decem chordarum psallam tibi*, jam cantare in præceptis, hoc est hilariter præcepta complere.

CAPUT IX. — 9. *De suis viribus nemo præsumat.* Et ut noveritis, fratres, quia gratia hoc implet, nemo (*a*) debet de viribus suis præsumere : hoc est enim præsumere de gratia Dei. Vocat enim te Deus, et jubet ut facias : sed ipse dat vires, ut quod jubet, impleri possit. Tibi autem capax fides adhibenda est, ut inundatione gratiæ humilies te, supplices Deo, nihil de te præsumas; spolies te Golia, induas David. Ad hoc pertinet quod in eodem psalmo dicitur, quod jam commemorare cœperamus, *Quid est homo?* Hoc enim monet, ne de se præsumat homo. Nam videte quomodo incantat adversus Goliam, qui de se præsumebat; et commendat ibi David, qui infirmus in hominibus, in Deo firmissimus erat. *Quid est homo?* Et dicit quid sit homo : *Quoniam innotuisti ei.* Hoc est totus homo, si innotescat illi Deus : si autem non illi innotescat Deus, nihil est homo. Quid est homo, cui non innotuit Deus? *Homo vanitati assimilatus est, dies ejus velut umbra prætereunt.* Ergo, *Quid est homo, quoniam innotuisti ei; et filius hominis, quoniam æstimas eum?* Quid est, *æstimas eum?* Placuit tibi eligere illum, et constituere in aliquo superiore et eminentiore loco : misericordiæ tuæ est, non meritorum ipsius.

CAPUT X. — 10. *Proprium hominis nihil nisi peccatum et mendacium.* Quære quid sit hominis proprium, peccatum invenies. Quære quid sit hominis proprium, mendacium invenies. Tolle peccatum, et quidquid consideraveris in homine, Dei est. Non ergo amet homo quod proprium est. Etiam ad hoc potest pertinere illud quod dicit Apostolus : *Nemo quod suum est, quærat* (I *Cor.* x, 24). Aliquando enim audiunt illud homines a Lectoribus, et ædificantur ad auferendas res alienas. Interest quis tibi dicat, Noli quærere quod tuum est. Aliquando enim dicitur a malo suasore, aliquando autem dicitur a bono doctore. Deus bonus est doctor. Quando ergo audis a Deo, Noli quærere quod tuum est; noli sic accipere, quomodo dici solet. Aliquid boni est, quod te monet Deus. Quod dicebamus, quære quid sit tuum, invenies peccatum. Noli ergo quærere peccatum, et non quæris tuum : noli quærere mendacium, et non quæris tuum. Veritas enim a Deo est, mendacium abs te.

CAPUT XI. — 11. *Duæ januæ diabolo tentatori, cupiditas et timor.* Et si diabolus aliquando aliquid suggerit, consentientem tenet, non cogit invitum. Non enim seducit ille aut trahit aliquem, nisi quem invenerit ex aliqua parte jam similem sibi. Invenit enim eum aliquid cupientem : et cupiditas aperit januam intranti suggestioni diaboli. Invenit illum aliquid timentem, monet ut fugiat, quod illum invenit timere; monet ut adipiscatur, quod illum invenit cupere : et per has duas januas cupiditatis et tim[oris]

[1] Sic Germanensis Ms. Editi vero, *Baptismo lavati.*
[2] Ita in Germanensi Ms. At in editis, *præceptorum timor opprimebat.*
(*a*) Forte, *timore.*

(*a*) Forte, *et nemo*

intrat. Claude illas, et imples Apostoli illud in hodierna lectione. *Non detis locum diabolo* (*Ephes.* IV, 27). Ibi enim voluit ostendere Apostolus, quia quamvis intret et possideat diabolus; homo illi tamen locum dedit, ut posset intrare.

12. *Reos omnes Christus invenit.* Ergo quia nihil est homo cui non innotuit Deus et quem non æstimat Deus; dat illi gratiam suam, inveniens in illo quod damnet, et donans omnia confitenti, ut coronet credentem.

CAPUT XII. — Quid enim invenit Dominus in hominibus quando venit, nisi quod damnaret? Omnino, fratres, cogitate et videte; sive in illo populo Israelitarum, sive in Gentibus, non invenit nisi quod damnaret. Et ideo ad peccantes humilis voluit venire, non judex, cum parcit illis [1], ut primo prærogaret misericordiam donando peccata, et sic postea redderet severitatem puniendo peccata. Non abutamur, id est, non male utamur misericordia ejus, et non sentiemus severitatem ejus. Ergo hoc est homo totum, quod ei innotescit Deus, quod dat illi gratiam suam, unde præsumebat David: Golias autem de se, de viribus suis, superbus, elatus, inflatus, primo totam victoriam universæ partis suæ in se uno constituit. Et quia omnis superbia habet impudentiam frontis, in ipsam frontem lapide veniente dejectus est. Evacuata est frons quæ habebat impudentiam superbiæ suæ; et vicit frons quæ habebat humilitatem crucis Christi.

CAPUT XIII. — 13. *Crucis signum in fronte quid significet.* Propterea et nos signum ipsum crucis in fronte portamus, qui illud intelligit [2]. Hoc dico, fratres, quia multi illud faciunt, et intelligere nolunt. Factorem quærit Deus signorum suorum, non pictorem. Si portas in fronte signum humilitatis Christi, porta in corde imitationem humilitatis Christi. Diximus autem, fratres, eum dare locum diabolo, qui illi aperit januas cupiditatis aut timoris: sed cupiditatis cujus, aut timoris cujus? Nam et regnum cœlorum cupimus, et gehennam timemus. Sed quomodo illæ januæ, cupiditas rerum temporalium, et timor pœnarum temporalium trahit plerumque ad nequitiam, et dat locum diabolo: sic cupiditas rerum æternarum, et timor pœnarum æternarum facit locum in corde verbo Dei.

CAPUT XIV. — 14. *Cupiditatis tentatio.* Breviter ergo, fratres, si volumus bene vivere, plus amemus quod promittit Deus, quam quod promittit hic mundus; et plus timeamus quod minatur Deus, quam quod minatur hic mundus. Numquid magnum aliquid aut longum est quod diximus? Venit tentatio tibi alicujus fraudis, vis facere fraudem, ut acquiras pecuniam: promittit Deus fraudem non facientibus sempiterna regna cœlorum, vincit te cupiditas ad pecuniam. Nam quis est qui nolit regna cœlorum? Sed plus velle terrena, hoc est peccare: plus velle quod præsens est, non credere quod futurum est; plus velle quod videt homo, et non desiderare quod promittit Deus: cum id quod videt homo, etiam ab oculis potest auferri, etiam possessum potest amitti; id autem quod promittit Deus, nec oculo carnis videri interim potest; et cum quisque ad Dei promissa pervenerit, non timet ne amittat; quia nemo est potentior illo qui dedit. Itaque, fratres, hærete charitate promissis Dei; et non vos superabunt cupiditates sæculi.

CAPUT XV. — 15. *Timoris tentatio.* Rursum timoris tentatio advenit: dicit tibi quisque, Dic pro me falsum testimonium. Primo promittit: sed cum non deceperit, si forte præponas promissa Dei pollicitationi hominum, non vincit cupiditas; per comminationem tentat, et incipit minari horribilia. Potens est forte in civitate, potens in sæculo, videtur posse facere quod minatur. Vincit te timor præsentis mali: quod et posset a te utique Deus avertere, si hoc illi videretur prodesse tibi; et si nollet avertere, intelligere deberes quia non tibi permitteret evenire, nisi et hoc sciret prodesse tibi. Avertit ignem a tribus pueris idem Deus. Numquid mutatus est Deus, quia non avertit gladium a martyribus? Idem ipse fuit Deus trium puerorum, qui fuit Machabæorum. Illi de igne evaserunt (*Dan.* III), illi ignibus cruciati sunt (II *Machab.* VII): utrique tamen in Deo sempiterno vicerunt [1]. Non enim aut illi vita ista temporali delectabantur, aut illi minis temporalibus frangebantur.

CAPUT XVI. — 16. *Bono malus nihil vere nocet, sed prodest.* Itaque noli timere hominem minantem tibi. Quid est enim homo? *Vanitati assimilatus est; dies ejus sicut umbra prætereunt.* Aut non tibi nocebit, et ante transibit illa umbra, quam ad te aculeus ejus transire potuerit; potens est enim Deus: aut si permissus fuerit nocere, ad tempus nocebit umbræ tuæ, id est, rei transitoriæ tuæ, vitæ temporali tuæ, vitæ veteri tuæ. Usque enim ad ultimum mortis portamus aliquid veteris hominis. Temporalem vitam ille nocere potest, æternam tibi vitam nemo potest auferre. Tollet tibi impedimenta, quibus hic teneris; et hærebis Deo, cui te jam præmissa spe, charitate colligaveras.

CAPUT XVII. — 17. *Homo malus novacula acuta.* Propterea in Psalmis elegantissime dicitur de homine malo, *Sicut novacula acuta fecisti dolum* (*Psal.* LI, 4). Sic illi insultat Spiritus Dei. Quid attendit in novacula? Non quia occidi homines de novacula possunt: sed ad quam rem facta est novacula. Facta est autem ad radendos capillos. Quid tam superfluum in corpore, quam capilli? Quanta instantia, quanto studio, quanta cautela, quanta intentione acuitur, ut radat capillum? Sic et homo malus tollit se in partem [2], cogitat, recogitat, excogitat, ponit fraudem super fraudem, quærit machinationem, ministros parat, falsos testes comparat, acuit novaculam. Quid facturus justo, nisi superflua rasurus?

CAPUT XVIII. — 18. *Felicitas non in temporalibus*

[1] Forte, *pepercit illis*; sublato, *cum*, quod abest ab Ulim. et Par.

[2] Sic Germanensis codex et editiones Ulim. et Par. At Lov., *qui illud intelligimus*.

[1] Sic MS. Germanensis. Editi autem, *cum Deo sempiterno vivunt*.

[2] MS. Germanensis, *tollit te in partem*.

ponenda. Itaque, fratres, si vultis parati esse ad sequendam voluntatem Dei, quod vobis dicimus, et nobis primum dicimus; imo omnibus dicit ille, qui securus dicit: si volumus parati esse ad sequendam voluntatem Dei, non amemus ista quæ transeunt, non putemus ipsam esse felicitatem, quæ dicitur in hoc sæculo. Hoc enim putabant illi alienigenæ; totam felicitatem in rebus temporalibus, totam suavitatem in umbra ponebant, non in ipsa luce, non in ipsa veritate. Ideo in isto psalmo, qui *ad Goliam* est, attendite posteriora Psalmi: omnino lucidissimis verbis et enodatissimo sermone, qui non quærat interpretem aut expositorem; sed misericordia Dei ita sunt posita, ut nemo dicat, Ecce hoc quomodo voluit dixit, et pro ingenio suo interpretatus est, sensit ut voluit: sic sunt posita, ut nemo se excuset. Posita sunt autem a David dicente, id est, a nova vita, Christi vita, vita quæ per Christum nobis data est; insultans vitæ veteri, felicitati veteri hominum, et illis qui in eam spem ponunt, et illis qui adipiscuntur eam, et in illa gaudent.

CAPUT XIX. — 19. *Felicitas impiorum nonnullis scandalum. Superflua petens propitio Deo non exauditur.* Videntur enim justi laborare in hoc sæculo, et injusti feliciter in hoc sæculo vivere: et quasi dormiat Deus, negligens res humanas, illi plerumque extolluntur impunitate, isti plerumque franguntur infirmitate, et putant sibi nihil prodesse quod bene vivunt, quia non habent ea quibus videntur abundare peccatores, scelerati et impii homines. Et quamdiu talia rogant a Deo, ut pro magno sibi præstentur, tamdiu errant; et cavendum est ne dentur in potestatem cupiditatis suæ. Nam dictum est, *Dedit illos Deus in concupiscentias cordis eorum* (*Psal.* LXXX, 13). Et magis propitius est Deus, quando superflua et nugatoria petentem non exaudit ut det, sed exaudit ut sanet non dando. Etenim quare ista quærant homines, quis non videt? Ut in luxuriis suis consumant, et in nugis, et in insanissimis spectaculis, a Deo (*a*) quærunt homines habere ista.

CAPUT XX. — 20. *Divitiarum abusus.* — Da mihi hominem de sæculo, petat a Deo divitias; dentur, et vide innumerabiles consequi laqueos mortis ejus. Opprimit inde pauperem, superbit homo mortalis super hominem parem sibi, quærit honores ab hominibus vanos; ut autem adipiscatur, exhibet illis ludicra nequitiæ, ludicra malæ cupiditatis: ludos [1] et ursos emit, donat res suas bestiariis, esuriente Christo in pauperibus. Quid opus est plura dicere, fratres? Vos ipsi cogitate quæ nos tacemus, quanta mala faciant homines de superfluis rebus, quando illis acciderit proventus illarum. Nonne melius est, quando talis est homo, ut possit sic uti copia rerum præsentium, ut auferat illi eam Deus, non illi eam det? Nonne tunc est misericordia?

CAPUT XXI. — 21. *Cupiditas temporalium quomodo in proximum iniqua.* Et dicet: Bene feci, et nihil alienum abstuli, et non me exaudisti: ex eo quod habeo do egenti, non tollo alicui; a te peto, tu da. Quasi vero det tibi villam, nisi alius perdat villam. Si dicatur tibi, Vendas villam tuam: tanquam maledictum exhorrescis, injuriam tibi factam putas; odium servas in pectore, quia hoc audisti ab homine, ut venderes villam: quasi emere possis, nisi alius vendat. Itaque quod valde cupis emere, et optas emere, si malum est vendere, alii malum quæris. Bonum est invenire sacellum solidorum in via: quod cum inveneris, dicis, Deus mihi dedit; quasi possis invenire, nisi alius perdat. Quare ergo non optas illorum thesaurorum bona, quæ tecum omnes sine angustia valeant possidere? Desideras aurum, desidera justitiam. Habere aurum non potes, nisi alius amittat: justitiam ambo complectimini, et ambo dilatamini.

CAPUT XXII. — 22. *De felicitate terrena aliter mali, aliter boni sentiunt.* Redeamus ergo ad Psalmum, ut intelligat Charitas vestra eos esse alienigenas, qui totam felicitatem non putant nisi præsentem. Sed dignum te judicas cui et ista Deus det: quære quomodo utaris. Si non dedit, scias quia prodest tibi quia non dat pater bonus. Quia et filius tuus quando plorat, ut des illi formosum cultellum manubrio deaurato; quantum vult ploret, non illi das unde lædatur. *Domine, libera me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis.* Et exponit quam dicat vanitatem et quam dexteram. Dexteram enim iniquitatis dicit felicitatem hujus sæculi: non quia non invenitur apud bonos, sed boni quando illam habent, in sinistra illam habent, non in dextera. Felicitatem perpetuam habent in dextera: felicitatem temporalem habent in sinistra. Cupiditas autem rerum æternarum et felicitatis æternæ, non debet misceri cupiditati rerum temporalium, id est, felicitatis præsentis et temporalis. Et hoc est, *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua* (*Matth.* VI, 3). Ergo, *Dextera eorum dextera iniquitatis.*

CAPUT XXIII. — 23. *Verbi Dei fructus a non audiente etiam exigendus.* Audite jam quomodo locuti sunt vanitatem, et quomodo dexteram habeant iniquitatis. Audiamus omnes, prodest vobis. Audiatis, ne dicatis non vos audisse: quia dictum est servo, *Tu dares, et ego exigerem.* Et diximus hesterno die, quia nos servi sumus dantes; alter est qui exigat. Sorores nostræ, nolentes audire, quasi nolunt pati exactorem. Sine causa, fratres mei, nemo sibi hinc blandiatur. Aliud est non accepisse, aliud accipere noluisse. Qui recusat donum Dei, ipsius recusationis reus tenetur. Quomodo enim dictum est servo dispensatori, *Quare non dedisti* (*Luc.* XIX, 23)? sic dicetur servo, cui ille positus est dispensare, Quare non accepisti? Si non fuit qui daret, excusabis te: si autem sonant Lectores, etiam quando tacent tractatores, et ubique verbum Dei prædicatur, et vere dictum est, *In omnem terram exiit sonus illorum*, et calor verbi Dei ubique diffunditur, *nec est qui se abscondat a calore*

[1] Quædam editio, *lupos.* Libri alii, *ludos;* id est ludorum loca.

(*a*) In B., ad marginem, *ideo.* M.

ejus (*Psal.* XVIII, 5, 7); non erit quid dicere in judicio Dei (*a*).

CAPUT XXIV. — Fratres, audiamus, et faciamus; si volumus habere spem, non nos excusemus. Plerumque mendicus unum nummum petens, ad ostium tibi præcepta Dei cantat.

24. *Felicitas mundana; et quæ licita videtur, contemnenda.* Audiamus ergo: *Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis.* Videte felicitatem mundi, ubi illi spem ponebant qui locuti sunt vanitatem, et quorum dextera iniquitatis est. Nam sic incipit dicere: *Quorum filii eorum sicut novellæ constabilitæ.* Felicitas licita est. Non hic dixit fraudes, perjuria, rapinas, scelera: felicitatem dixit quasi innocentium. Et si ista contemnenda est; quemadmodum sunt plangendi illi, qui etiam rapinas faciunt, qui furta, qui scelera, qui homicidia, qui adulteria et cætera quæ etiam ipsa mundana felicitas damnat?

CAPUT XXV. — 25. *Felicitatem sæculi quisquis magni pendit, alienigena est.* Videte qualem velit esse hominem de vita nova, qualem velit esse hominem ad vasa pastoralia pertinentem, et ad gratiam Dei, et ad lac quo nutrimur. Attendite jam: *Quorum filii eorum sicut novellæ constabilitæ; filiæ eorum ornatæ sicut similitudo templi.* Forte propterea sorores nolebant audire. Audiant ergo, velint, nolint, et discant venire ad Dominicum (*b*), non in superbia Goliæ, sed in humilitate David. Numquid enim ista exponenda sunt? numquid obscura sunt? Loquuntur homines vanitatem, et dicuntur alienigenæ: non pertinent ad hæreditatem Christi, ad regnum ejus cui dicimus, *Pater noster:* alienigenæ computantur. Et quam dicunt felicitatem? *Filii eorum sicut novellæ constabilitæ:* quasi propago propaginis. Habet multos filios, multos nepotes; securus est adversus casus mortis. Quasi non millia hominum plerumque unus casus absumat. *Filii eorum sicut novellæ constabilitæ.* Ecce puta sint filii sicut novellæ constabilitæ: nonne aliquando etiam novellas silvis vicinas silvarum ignis absumit? *Filiæ eorum ornatæ sicut similitudo templi.* Cito hinc transeamus: consulendum est pudori feminarum. Ipsæ potius habendo cognoscant quid habeant, quod nos commemorando erubescimus. *Filiæ eorum ornatæ sunt sicut similitudo templi. Cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc.* Quomodo dicimus de abundantibus: Non habet ubi ponat, nescit quid habeat. Impletur unum cellarium, et redundant fructus: redundant possessiones, eructant cellaria ex hoc in hoc.

CAPUT XXVI. — 26. *Goliæ superbia ex terrena felicitate. — Oves eorum fecundæ, multiplicantes in exitibus suis.* Intrant paucæ; pariunt, et exeunt multæ: *multiplicantes in exitibus suis.* Anno priore tot erant, hoc anno tot sunt. Gaudetur et exsultatur; tumescit Golias, et ad certamen provocat superbus in ista felicitate: Quis mihi potest? quis mihi audet? Si non illud dicunt homines quibus hæc abundant, si non quotidie unusquisque sentit in se. Habet aliquid amplius quam vicinus; nonne dicit, Quis mihi potest? aut vicinus iste si mihi fecerit injuriam non illi ostendo? Vide si non Golias est provocans ad certamen. Sed procedit David, nudus armis bellicis, armatus lapidibus paucis, prosternet omnem superbiam, id est, justus homo: sicut martyres fecerunt, prostraverunt injustos. Et eo tempore quo videbantur victores, ipsi vincebantur, quando in his dux ipsorum diabolus superabatur.

CAPUT XXVII. — 27. *In eos qui de felicitate terrena gaudent.* Verum felicitatem illam attendite: *Oves eorum multiplicantes in exitibus: boves eorum crassi. Non est ruina sepis.* Sepis enim plerumque maceria esse solet. *Non est ruina sepis, neque exitus:* omnia integra, omnia perfecta, omnia plena. *Neque clamor in plateis eorum:* non lites, non tumultus. Videte qualem felicitatem quasi innocentium describat: ne dicat sibi quisque, Sed hoc dixit de illis qui rapiunt res alienas. Non est hinc dictum aliquid: alibi fit talium mentio. Nam manifestum est sceleratos esse puniendos. Et hinc debent intelligere quæ pœna eos exspectat, quando innocens quisque cum his superbe utitur et immoderate, reprobatur a Deo, et inter filios alienigenarum computatur. Non enim et dives ille alienos fructus quærebat, cui successit regio in fructibus, et cum æstuaret, non habens quo congregaret fructus mundanos, et non videret pauperes in quibus sibi thesaurizaret in cœlo: *Destruam,* inquit, *apothecas meas et faciam novas ampliores, et replebo eas.* Unde, nisi de fructibus suis? *Et dicam animæ meæ: Habes multa bona, satiare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte auferetur a te anima tua; quæ præparasti, cujus erunt* (*Luc.* XII, 16-20)? Sicut ergo in Evangelio, fratres, insultatum est homini gaudenti de temporali felicitate, quamvis illi felicitas de agro proprio esset, non de rapinis alienis: sic et in isto psalmo temporali felicitati insultatur, ut discat anima innovata et regenerata per gratiam lactis, illam desiderare perpetuam et sempiternam beatitatem. Ideo vide quomodo connectat: *Quorum filii eorum sicut novellæ constabilitæ; filiæ eorum ornatæ ut similitudo templi. Cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Oves eorum fecundæ, multiplicantes in exitibus suis: boves eorum crassi. Non est ruina sepis, neque exitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* Sed qui dixerunt? *Quorum os locutum est vanitatem.* Superius enim descripti sunt.

CAPUT XXVIII. — 28. *Beatus populus quis.* Tu autem quid dicis? Nam illi *beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* Ego quid dico? *Beatus populus cujus est*

(*a*) Vid. in Psal. 32, serm. 2, n. 2.

(*b*) Erratum hic suspicabatur Clumerius, qui ad marginem in suo codice scripsit, « ad Dominum filii. » Sed verius editi, ut in optimæ notæ Germanensi Ms. « ad Dominicum. » Quo verbo aut Ecclesia significatur juxta Neocæsareensis concilii canonem 5, *Katécsoumenos éan eisercomenos eis kuriacon:* « Catechumenus si ingrediens in Dominicum: » pro quo Dionysius Exiguus et Isidorus Mercator interpretantur, « in Ecclesiam. » Eodemque sensu Cyprianus in lib. de Opere et eleemosyna: « In Dominicum sine sacrificio venis. » Aut certe intelligenda sacra cœna, ut apud Cyprianum lib. 1 nunc citato: « Dominicum celebrare te credis. » Et apud Augustinum, in Breviculo Collat. cum Donatistis, 3 diei cap. 17: « Confitebantur in passionibus suis se collectam et Dominicum egisse. » In horum martyrum Gestis, quæ Surius ad februarii 11 refert, vox « Dominicum » utroque significatu ponitur.

Dominus Deus ipsius. Ergo ille est beatus populus, qui pro filiis suis et pro filiabus ornatis, pro crassitudine boum, pro fecunditate ovium, pro plenitudine cellariorum, pro integritate ædificiorum, pro pace ac litibus et jurgiis civilibus, pro ista omni felicitate, Deum suum vult possidere, ut ipsum habeat pro omnibus, qui condidit omnia, et dicat, *Mihi autem adhærere Deo, bonum est* (*Psal.* LXXII, 28) : colat eum gratis; colat quando ista dat, et quando aufert, et quando non dat : et nihil sic timeat, quam ne ipse se auferat. Itaque christianus populus, fratres, qui dicit in corde suo, Quidquid vult auferat, se ipsum mihi non auferat, *Beatus est populus, cujus est Dominus Deus ipsius.*

SERMO XXXIII * (a).

De versu 9 ejusdem Psalmi CXLIII, Deus, canticum novum cantabo tibi; in psalterio decem chordarum psallam tibi (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Charitate cantatur canticum novum.* Quoniam scriptum est, *Deus, canticum novum cantabo tibi; in psalterio decem chordarum psallam tibi;* decem chordarum psalterium, decem præcepta Legis intelliguntur. Cantare autem et psallere, negotium esse solet amantium. Vetus enim homo in timore est, novus in amore. Ita etiam duo Testamenta discernimus, vetus et novum, quæ in allegoria dicit Apostolus etiam in Abrahæ filiis figurari, uno de ancilla, altero de libera : *Quæ sunt*, inquit, *duo Testamenta* (*Galat.* IV, 22, 24). Servitus enim pertinet ad timorem, libertas ad amorem. Dicit enim Apostolus : *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater* (*Rom.* VIII, 15). Dicit et Joannes : *Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem* (I *Joan.* IV, 18). Charitas ergo cantat canticum novum. Nam timor ille servilis in veteri homine constitutus, potest quidem habere psalterium decem chordarum, quia et Judæis carnalibus data est ipsa Lex decem præceptorum : sed cantare in illa non potest canticum novum; sub Lege est enim, et implere non potest Legem. Organum ipsum portat, non tractat; et oneratur psalterio, non ornatur. Qui autem sub gratia est, non sub Lege, ipse implet Legem : quia non est ei pondus, sed decus; nec timenti tormentum est, sed amanti ornamentum. Spiritu enim dilectionis accensus, jam in psalterio decem chordarum cantat canticum novum.

CAPUT II. — 2. *Lex impletur charitate.* Nam sic dicit Apostolus : *Qui enim diligit alterum, Legem implevit. Nam, Non adulterabis, Non homicidium facies, Non furaberis, Non concupisces; et si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tanquam te ipsum. Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo autem Legis, charitas* (*Rom.* VIII, 8-10). Dominus etiam quia dixerat, *Non veni solvere Legem, sed adimplere* (*Matth.* V, 17); propterea tale mandatum discipulis dedit, unde Lex ab eis posset impleri : *Mandatum*, inquit, *novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (*Joan.* XIII, 34). Non ergo mirum, si mandatum novum cantat canticum novum : quia, sicut dictum est, psalterium decem chordarum decem præcepta sunt Legis, et plenitudo Legis dilectio est. Paucas autem inde chordas commemorare Apostolus voluit, ut ex eis cætera intelligantur, ubi ait, *Nam, Non adulterabis, Non homicidium facies*, etc. Nam sicut duo sunt præcepta dilectionis, ex quibus Dominus dicit totam Legem Prophetasque pendere (*Matth.* XXII, 37-40), satis ostendens dilectionem esse plenitudinem Legis : ita ipsa decem præcepta in duabus tabulis data sunt. Tria quippe dicuntur in una tabula esse conscripta, et septem in altera. Sicut autem illa tria pertinent ad dilectionem Dei, ita septem cætera dilectioni proximi deputantur.

CAPUT III. — 3. *Præcepta tria ad Deum pertinentia. Sabbatum spirituale. Sabbatum sabbatorum.* Primum est illorum trium : *Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Dominus unus est* (*Deut.* VI, 4). *Non facies tibi idolum aut cujusquam similitudinem, neque quæ in cœlo sursum, neque quæ in terra deorsum;* et cætera quibus ad unius Dei cultum relicta idolorum fornicatione constringit. Secundum autem præceptum est : *Non accipies nomen Domini Dei tui in vanum.* Tertium, de observatione sabbati (*Exod.* XX, 2-11). Credo propter Trinitatem tria præcepta pertinent ad dilectionem Dei. Unitas enim divinitatis a Patre habet exordium : inde primum præceptum de uno Deo maxime loquitur. Admonemur autem secundo præcepto, ne Filium Dei creaturam putemus, si eum acceperimus inæqualem Patri. *Omnis enim creatura*, sicut dicit Apostolus, *vanitati subdita est* (*Rom.* VIII, 20) : ibi autem præcipitur, ne nomen Domini Dei nostri in vanum accipiamus. Jam vero donum Dei, quod est Spiritus sanctus, promittit requiem sempiternam, quæ sabbato figuratur : unde nos sabbatum spiritualiter observamus, si non faciamus opera servilia. Ab his enim etiam carnali intellectu Judæi sabbato prohibentur. Quia autem spiritualia vult intelligere opera servilia, audiat Dominum dicentem, *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* (*Joan.* VIII, 34).

CAPUT IV. — Peccatum autem non solum illud est, quod in turpi aut iniquo facto apparet hominibus; sed etiam si habeat speciem boni operis, et tamen propter mercedem temporalem fiat, non propter requiem sempiternam. Quodlibet enim quisque facit, si hoc animo facit, ut terrenum emolumentum consequatur, serviliter facit, et ideo sabbatum non observat. Gratis enim amandus est Deus : nec anima potest nisi in eo quod diligit, requiescere. Æterna autem requies ei non datur, nisi in dilectione Dei, qui solus æternus est; et ipsa est perfecta sanctificatio, et spirituale sabbatum sabbatorum. Quapropter quoniam in Spiritu sancto sanctificamur, quis est quem non moveat ad magnum sacramentum intelligendum, quod in tribus præceptis ad Deum pertinentibus tertium præ-

* Inventus in Ms. gr. et in editis Ulim. Par. Lov.

(a) Alias, de Diversis 18.

(b) Hujus sermonis recordatur Possidius in Indiculi capite 9. Con er sermonem 9, de Decem Chordis.

ceptum est de sabbato? Et in his omnibus quæ Scriptura in libro Genesis Deum fecisse commemorat, non ibi dicitur sanctificasse nisi diem septimum, quod significabat sabbatum (*Gen.* II, 3).

4. *Præcepta septem quæ proximum spectant.* Septem vero præceptorum quæ dilectioni proximis tribuuntur, primum est : *Honora patrem tuum et matrem tuam.* Secundum : *Non occides.* Tertium : *Non mœchaberis.* Quartum : *Non furaberis.* Quintum : *Non falsum testimonium dices.* Sextum : *Non concupisces uxorem proximi tui.* Septimum : *Non concupisces rem proximi tui* (*Exod.* XX, 12-17). Huic distributioni manifeste attestatur Apostolus, ubi dicit, *Honora patrem tuum et matrem tuam; quod est mandatum primum* (*Ephes.* VI, 2).

CAPUT V. — Quæritur enim, et non in toto Decalogo invenitur primum : quia decem mandatorum illud est primum ubi de uno Deo colendo præcipitur. Et ideo de honorandis parentibus scriptum in alia tabula, primumque est, quia inde incipiunt præcepta quæ ad dilectionem proximi referuntur.

5. *Canticum novum cantare cujusnam sit. Donatistæ illud non cantant.* Cantemus ergo canticum novum, psallentes psalterio decem chordarum. Hoc est canticum novum, gratia novi Testamenti, quod nos a vetere homine discernit, qui primus factus est de terra terrenus. De limo enim factus est, et amissa beatitudine in miseriam jure projectus est, quoniam præcepti prævaricator exstiterat. Sed quid dicit apud prophetam, qui gratias agit gratiæ Dei per remissionem peccatorum reconcilianti nos Deo, et renovanti præteritam vetustatem? *Eduxit me,* inquit, *de lacu miseriæ, et de luto limi : et posuit super petram pedes meos, et direxit gressus meos : et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro* (*Psal.* XXXIX, 3, 4). Hoc est canticum novum, quod psallit in psalterio decem chordarum. Nemo enim laudat Deum, id est, dicit hymnum, nisi ori suo factis consentiat, Deum et proximum diligendo. Nec se arbitrentur rebaptizatores Donatistæ ad novum canticum pertinere : non enim cantant canticum novum, qui ab Ecclesia, quam Deus in omni terra esse voluit, superba impietate præcisi sunt. Etenim alio loco idem propheta dicit : *Cantate Domino canticum novum ; cantate Domino, omnis terra.* Qui ergo cantare cum omni terra non vult, a vetere homine non recedens, non cantat canticum novum, nec psallit in psalterio decem chordarum : quia hostis est charitatis, quæ sola Legis est plenitudo, quam decem præceptis ad charitatem Dei et proximi pertinentibus dicimus contineri.

SERMO XXXIV * (*a*).

In hæc verba Psalmi CXLIX, 1, 2, Cantate Domino canticum novum, laus ejus in Ecclesia sanctorum, *etc.* *De cantico novo et vita nova.*

Habitus Cartagine ad Majores.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Canticum novum cantare, cujus sit.* Admoniti sumus cantare Domino canticum novum. Homo novus novit canticum novum. Canticum, res est hilaritatis; et si diligentius consideremus, res est amoris. Qui ergo novit novam vitam amare, novit canticum novum cantare. Quæ sit ergo vita nova, commonendi sumus propter canticum novum. Ad unum enim regnum pertinent omnia, homo novus, canticum novum, Testamentum novum. Ergo homo novus, et cantabit canticum novum, et pertinebit ad Testamentum novum.

2. *Charitas ex Deo.* Nemo est qui non amet : sed quæritur quid amet. Non ergo admonemur, ut non amemus : sed ut eligamus quid amemus. Sed quid eligimus, nisi prius eligamur? Quia nec diligimus, nisi prius diligamur. Joannem apostolum audite. Ille est apostolus, qui super pectus Domini discumbebat, et in eo convivio cœlestia secreta bibebat (*Joan.* XIII, 23). Ex illo potu, et ex illa felici ebrietate ructavit, *In principio erat Verbum* (*Id.* I, 1). Humilitas excelsa, et ebrietas sobria! Ille ergo magnus ructator, hoc est prædicator, inter cætera quæ bibit de Dominico pectore, etiam hoc dixit : *Nos diligimus, quia ipse prior dilexit nos* (I *Joan.* IV, 10). Multum enim dederat homini, quandoquidem de Deo loquebatur, dicendo, *Nos diligimus.* Qui? quem? Homines Deum, mortales immortalem, peccatores justum, fragiles immobilem, factura fabrum. Nos diliximus [1] : et hoc unde nobis? *Quia ipse prior dilexit nos.* Quære unde homini diligere Deum : nec invenies omnino, nisi quia prior illum dilexit Deus. Dedit se ipsum quem dileximus : dedit unde diligeremus. Quid enim dedit, unde diligeremus, apertius audite per apostolum Paulum : *Charitas,* inquit, *Dei diffusa est in cordibus nostris.* Unde? num forte a nobis? Non. Ergo unde? *Per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (*Rom.* V, 5).

CAPUT II. — 3. *Amamus Deum de Deo. Idola cordis.* Habentes ergo tantam fiduciam, amemus Deum de Deo : imo quia Spiritus sanctus Deus est, amemus Deum de Deo. Quid enim plus dicam ; amemus Deum de Deo? Certe quia dixi, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis;* ideo est consequens ut quia Spiritus sanctus Deus est, nec diligere possumus Deum, nisi per Spiritum sanctum, amemus Deum de Deo. Hinc est ergo consequens. Audite apertius ipsum Joannem : *Deus charitas est; et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in illo manet* (I *Joan.* IV, 8, 16). Parum est dicere, Charitas ex Deo est. Quis nostrum auderet dicere quod dictum est, *Deus charitas est?* Dixit qui noverat quod habebat. Quid ergo humana imaginatio et volatica cogitatio fingit sibi Deum, et in corde suo fabricat idolum, componens qualem potest cogitare, non qualem meruit invenire? Talis est Deus? Non, sed talis est. Quid lineamenta disponis? quid membra componis? quid staturam placitam formas? quid pulchritudinem corporis imaginaris? *Deus charitas est.* Quis color est in charitate? quæ lineamenta? quæ forma? Nihil horum videmus ; et tamen amamus.

* Repertus in Ms. gr. et in editis Ulim. Par. Lov.
(*a*) Alias de Diversis 2.

[1] Apud Lov., *diligimus.* M.

4. *Amor infimus.* Audeo dicere Charitati vestræ: in inferioribus attendamus, quod in superioribus inveniamus. Ipse amor infimus atque terrenus, ipse amor sordidus et flagitiosus, qui corporis pulchritudines consectatur, aliquid nos admonet unde ad superiora et mundiora surgamus. Amat aliquis lascivus et impudicus pulcherrimam feminam: movet quidem corporis pulchritudo, sed intus quæritur amoris vicissitudo. Si enim audiat quod illa oderit eum, nonne omnis ille æstus et impetus circa membra pulchra frigescit, et ab eo quod intenderat quodam modo resilit, avertitur, offenditur, odisse etiam ipse incipit quod amabat? Numquid forma mutata est? Nonne ibi sunt omnia quæ illexerant? Ibi sunt: et tamen ardebat in eo quod videbat, et de corde exigebat [1] quod non videbat. Si vero cognoscat quia vicissim amatur, quomodo vehementius inardescit? Videt illa illum, videt ille illam, amorem nemo videt: et tamen ipse amatur qui non videtur.

CAPUT III. — 5. *Deus continuo, cum amatur, habetur.* Erigite vos ab ista lutulenta cupiditate, ut maneatis in illuminatissima charitate. Deum non vides; ama, et habes. Quam multa in damnabilibus cupiditatibus amantur, et non habentur; sordide quæruntur, nec tamen continuo possidentur? Numquid hoc est aurum amare, quod aurum habere? Multi amant, et non habent. Numquid hoc est habere latissima et lautissima prædia, quod multi amant (*a*), et non habent? Numquid hoc est amare honorem, quod habere honorem? Multi sine honore inardescunt habere: quærunt habere, et plerumque ante moriuntur, quam inveniant quod quærebant. Deus nobis de compendio se offert: clamat nobis, Amate me, et habebitis me; quia nec potestis amare me, nisi habueritis me.

6. *Cantandum Domino, et oribus et moribus.* O fratres, o filii, o catholica germina, o sancta et superna semina, o in Christo regenerati et desuper nati! audite me; imo per me *cantate Domino canticum novum.* Ecce, inquis, canto. Cantas, plane cantas. Audio: sed contra linguam testimonium non dicat vita. Cantate vocibus, cantate cordibus, cantate oribus, cantate moribus: *Cantate Domino canticum novum.* Quæritis quid decantetis de illo quem amatis? Sine dubio de illo quem amas, cantare vis: laudes ejus quæris, quas cantes. Audistis, *Cantate Domino canticum novum.* Laudes quæritis? *Laus ejus in Ecclesia sanctorum.* Laus cantandi, est ipse cantator. Laudes vultis dicere Deo? Vos estote quod dicatis. Laus ipsius estis, si bene vivatis. Laus enim ejus non est in synagogis Judæorum, non est in insania Paganorum, non est in erroribus hæreticorum, non est in plausibus theatrorum. Quæritis ubi sit? Vos attendite, vos estote. *Laus ejus in Ecclesia sanctorum.* Quæris unde gaudeas quando cantas? *Lætetur Israel in eo qui fecit eum:* et unde lætetur non invenit nisi Deum.

CAPUT IV. — 7. *Pretium quo charitas comparanda.* Bene, fratres mei, interrogate vos ipsos, cellas interiores discutite: videte, et attendite quid habeatis de charitate, et hoc quod inveneritis augete. Attendite ad talem thesaurum, ut intus divites sitis. Cætera certe quæ magnum habent pretium, cara dicuntur; nec frustra. Aspicite consuetudinem sermonis vestri: carius est illud, quam illud. Quid est, Carius est, nisi, pretiosius est? Si carius dicitur, quidquid pretiosius est; quid carius ipsa charitate, fratres mei? Quod est, putamus, pretium ejus? unde invenitur pretium ejus? Pretium tritici, nummus tuus; pretium fundi, argentum tuum; pretium margaritæ, aurum tuum: pretium charitatis, tu. Quæris ergo unde possideas fundum, gemmam, jumentum: fundum quæris unde emas, et quæris apud te. Si vis autem habere charitatem, quære te, et inveni te. Quid enim times dare te, ne consumas te? Imo si te non dederis, perdis te. Ipsa charitas per Sapientiam loquitur, et dicit tibi aliquid, unde non expavescas quod dictum est: Da te ipsum. Si quis enim vellet tibi fundum vendere, diceret tibi, Da mihi aurum tuum: et si quis aliud aliquid, Da mihi nummum tuum, da mihi argentum tuum. Audi quid tibi dicat ex ore Sapientiæ charitas: *Da mihi, fili, cor tuum* (*Prov.* XXIII, 26). *Da mihi,* inquit: quid? *Fili, cor tuum.* Male erat, quando a te erat, quando tibi erat: per nugas enim et amores lascivos perniciososque trahebaris. Tolle inde. Ubi trahis? ubi ponis? *Da mihi,* inquit, *cor tuum.* Sit mihi, et non perit tibi. Vide enim, si aliquid voluit dimittere in te, unde ames vel te, qui tibi dicit [1]: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua.* Quid remanet de corde tuo, unde diligas te ipsum? quid de anima tua? quid de mente tua? *Ex toto,* inquit. Totum exigit te, qui fecit te.

CAPUT V. — Sed noli tristis esse, quasi nihil unde gaudeas remaneat in te. *Lætetur Israel,* non in se, sed *in eo qui fecit eum.*

8. *Proximus quantum diligendus.* Respondebis, et dices: Si nihil mihi remansit, unde diligam me; quia ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente jubeor diligere eum qui fecit me; quomodo secundo præcepto jubeor diligere proximum tanquam me? Hoc est magis unde debes ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente proximo. Quomodo? *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (*Matth.* XXII, 37, 39). Deum ex toto me: proximum sicut me. Unde me, unde te? Vis audire unde diligas te? Ex hoc diligis te, quia Deum diligis ex toto te. Putas enim Deo proficere, quod diligis Deum? et quia diligis Deum, Deo aliquid accedit? et si tu non diligas, minus habebit? Cum diligis, tu proficis: tu ibi eris, ubi non peris. Sed respondebis, et dices, Quando enim non dilexi me? Prorsus non diligebas te, quando Deum non diligebas, qui fecit te. Sed cum odisses te, putabas quod amares te. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam* (*Psal.* X, 6).

[1] Sic Germanensis Ms. Editi vero, *exibat.*
(*a*) Forte *quod amare? Multi amant,* etc.

[1] Editi, *Tex dicit;* pro quo Ms. Germanensis, *qui tibi dicit.*

9. *Precatio post sermonem.* Conversi ad Dominum Deum Patrem omnipotentem puro corde, ei, quantum potest parvitas nostra, maximas atque uberes gratias agamus: precantes toto animo singularem mansuetudinem ejus, ut preces nostras in beneplacito suo exaudire dignetur; inimicum quoque a nostris actibus et cogitationibus sua virtute expellat, nobis multiplicet fidem, mentem gubernet, spirituales cogitationes concedat, et ad beatitudinem suam perducat: per Jesum Christum Filium suum, Dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen [1].

SERMO XXXV [4] (*a*).

De eo quod scriptum est in Proverbiis Salomonis, Si sapiens fueris, tibi et proximis tuis eris; si autem malus evaseris, solus hauries mala. *Cap.* IX, ℣ 12, *sec.* LXX (*b*).

1. Divina eloquia si non negligenter audiantur, non immerito forsitan moveat illud quod scriptum est, *Fili, si sapiens fueris, tibi sapiens eris, et proximis tuis; si autem malus evaseris, solus hauries mala.* Quomodo hoc enim recte possit intelligi? Quandoquidem sicut nos bona proximi lætificat vita, ita etiam perversa contristat. Aut si hoc propter suasionem dictum putatur, quia sapiens et sibi est [2], et eis quibus persuadet sapientiam; quo pacto si malus evaserit, solus hauriet mala, cum de talium persuasionibus dictum sit, *Corrumpunt mores bonos colloquia mala* (I *Cor.* XV, 33)? Quid enim aliud clamat vox illa charitatis: *Si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra; et si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra* (*Id.* XII, 26)? Quomodo ergo verum est, *Fili, si sapiens fueris, tibi sapiens eris, et proximis tuis; si autem malus evaseris, solus hauries mala?* Quomodo ejus bono gaudebo, cujus malo in me malus non ero [3]? Quomodo me delectat inventus, qui me securo poterit esse perditus? Nonne si sapiens fuerit, sanum membrum erit, cui cætera membra congaudent? Quomodo igitur malus solus hauriet mala, cum similiter ægro membro compatiantur et cætera?

2. Hæc proinde quæstio nisi fuerit soluta, turbabit. Domino autem adjuvante solvetur, si primitus illud veritate certissima definitum, fixum atque immobile teneamus, nec bonum quemquam bono alterius, nec malum malo alterius esse posse. Hinc enim ait Apostolus, *Unusquisque nostrum proprium onus portabit* (*Galat.* VI, 5): et alibi, *Igitur unusquisque nostrum pro se rationem reddet* (*Rom.* XIV, 12): et iterum, *Opus autem suum probet unusquisque; et tunc in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero* (*Galat.* VI, 4). Hoc etiam per prophetam Ezechielem dicitur: *Anima patris mea est, anima filii mea est; anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (*Ezech.* XVIII, 4). Totum illum locum sic explicat, ut ostendat nec bonis parentum sublevari filios malos, nec malis opprimi bonos. Qua veracissima sententia propter nosmetipsos primitus ac firmissime constituta, restat inspicere quid aliis impertiamur officii; diligentissime distinguentes quem nostræ salutis appetamus effectum, quem proximis reddamus affectum. Si bonus es, non quidem alterius bono, sed tuo bonus es: verumtamen eo ipso tuo bono quo bonus es, etiam bono alterius, non mutuata bonitate, sed mutua dilectione congaudes. Item si malus es, non malus es malo alieno, sed tuo: eodem quoque tuo malo non diligis proximum tanquam te ipsum; neque enim diligis vel te ipsum. Diligis quippe iniquitatem acerrimam inimicam, non tibi extrinsecus admotam, sed abs te tibi intrinsecus factam: quæ ut facilius vincat te, faves ei contra te. Ita quod te oderis aperte convinceris, cum eam diligis, a qua turpiter vinceris. Neque enim divinum eloquium falsetur, quo dictum est, *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam* (*Psal.* X, 6).

3. Hinc est ergo, quod bonus eo bono quo bonus est, et bono alterius gratulatur, et malo alterius contristatur. Ac per hoc tali proximo; quoniam ipse verius dicitur proximus, qui te de proximo attendit, hoc est misericorditer respicit; tali ergo proximo utique, *si sapiens fueris*, et tibi et illi eris: non quia bono tuo bonus erit, sed quia bono suo boni tui dilector erit. *Si* autem *malus evaseris*, non cum illo, sed *solus hauries mala.* Neque enim malo tuo malus erit, sed in tuo misericors erit. Mœstificat eum malitia, sed non sequitur pœna sua: irrogat illi tristitiam, non cum illo communicat injustitiam. Malus itaque non cum proximo bona, sed *solus hauries mala;* quia tristitiam illam, quam de te habet bonus, suo bono habet, et tuo malo. Illa tristitia illius indicat dilectionem, tuam perditionem: te damnat, illum coronat; te deprimit, illum erigit. Ideo etiam scriptum est, *Obedientes estote præpositis vestris: ipsi enim vigilant pro animabus vestris tanquam rationem reddituri: ut cum gaudio hoc faciant, et non cum tristitia; neque enim expedit vobis* (*Hebr.* XIII, 17). Vobis ergo non expedit illorum tristitia prægravari. Nam illis expedit de nostra malitia contristari. Bonos ergo proximos deputa; et esto bonus, tuo quidem bono, non illorum; et ipso non abs te tibi dato, sed divinitus impertito. Quid enim habes quod non accepisti (I *Cor.* IV, 7)? Atque ita, *Si sapiens fueris, tibi sapiens eris, et proximis tuis*, quibus bonum est de tua bonitate lætari. *Si autem malus evaseris, solus hauries mala*, non etiam illi, quibus et hoc bonum est de tua malitia contristari.

[1] Isthæc precatio, *Conversi*.., usque ad, *Amen*, quæ juxta Ulim. addita est in libris post excusis, non reperitur in optimæ notæ Ms. Germanensi ante annos circiter 800 descripto.
[2] Editi, *et sibi bonus est.* Vox, *bonus*, abest ab exemplari Victorino.
[3] Sirm., *cujus mali immemor non ero.* Emendatur ad v.
[4] Editus ex v. et Sirm.
(*a*) Alias, 10 ex Sirmondianis.
(*b*) Hunc Possidius sermonem commemorat in Indiculi capite 8.

SERMO XXXVI * (a).

De eo quod scriptum est in Proverbiis Salomonis, Sunt qui se divites affectant, nihil habentes; et sunt qui se humiliant, cum sint divites. Redemptio animæ viri divitiæ ejus: pauper autem non suffert minas. *Cap.* XIII, ℣ ℣. 7, 8 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Expositio verborum Scripturæ.* Sancta Scriptura, quæ modo in auribus vestris lecta est, admonuit nos, imo per illam Deus qui jubet nobis loqui ad vos, quærere vobiscum et pertractare quid sit, et quid sibi velit quod lectum est: *Sunt qui se divites affectant, nihil habentes; et sunt qui se humiliant, cum sint divites.* Non enim arbitrandum est, neque omnino credendum, quod de istis divitiis, quibus inflantur superbi, de visibilibus istis dico atque terrenis, curaverit Scriptura sancta nos admonere, ut vel eas pro magno habeamus, vel non habere timeamus. Quid enim prodest homini, ait aliquis, qui se divitem videri affectat, cum nihil habeat? Istum notavit Scriptura atque reprehendit. Sed nec ille valde admirandus aut imitandus est et pro magno habendus, quem videtur in laude posuisse, si temporales atque terrenas divitias intellexeris. *Et sunt*, inquit, *qui se humiliant, cum sint divites.* Ille recte displicet nobis, qui cum nihil habeat, se divitem affectat. Quid? iste placet nobis, qui cum sit dives, humiliat se? Forte placet quia humiliat se: non tamen placet quia dives est.

CAPUT II. — 2. *Divitiarum morbus, superbia.* Accipiamus ergo et hoc: non indecorum est, nec inhonestum, nec inutile, quod Scripturæ sanctæ nobis commendare voluerint humiles divites. Nihil enim in divitiis tam timendum est, quam superbia. Denique apostolus Paulus hoc admonet Timotheum: *Præcipe*, inquit, *divitibus hujus mundi, non superbe sapere* (I *Tim.* VI, 17). Non enim divitias expavit, sed morbum divitiarum. Morbus autem divitiarum est superbia magna. Nam grandis animus est, qui inter divitias isto morbo non tentatur: major animus divitiis suis, qui eas vincit, non concupiscendo, sed contemnendo. Magnus est ergo dives, qui non se ideo magnum putat quia dives est: qui autem ideo se magnum putat, superbus et egenus est; in carne crepat, in corde mendicat; inflatus est, non plenus. Utres autem duos si videas, unum plenum, alterum inflatum; in utroque eadem est magnitudo, sed non in utroque eadem plenitudo. Si attendis, falleris; si appendis, invenies: qui plenus est, difficile movetur; qui inflatus est, cito aufertur.

3. *Divites non hujus mundi. Paupertas et divitiæ Christi.* — *Præcipe*, ergo, inquit, *divitibus hujus mundi.* Non adderet, *hujus mundi*, nisi quia sunt et divites non hujus mundi. Qui sunt divites non hujus mundi? Quorum princeps et caput est ille, de quo dictum est, *Pauper pro vobis factus est, cum esset dives.* Sed si ille solus, quid profuit? Vide quid sequitur: *Ut illius paupertate vos ditaremini* (II *Cor.* VIII, 9). Puto quia paupertas Christi non nobis attulit pecuniam, sed justitiam. Paupertas autem illius unde? Quia mortalis effectus est. Ergo divitiæ veræ immortalitas: ibi enim vera copia, ubi nulla indigentia.

CAPUT III. — Quia ergo nos immortales fieri non possemus, nisi pro nobis Christus mortalis esset effectus; ideo *pauper factus est, cum dives esset.* Et non ait, Pauper factus est, cum dives fuisset; sed, *Pauper factus est, cum dives esset:* paupertatem assumpsit, et divitias non amisit. Intus dives, foris pauper. Latens Deus in divitiis, apparens homo in paupertate. Vide divitias ejus: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt.* Quid ditius eo, per quem facta sunt omnia? Aurum habere dives potest, creare non potest. Cum itaque istæ ejus divitiæ commendatæ essent, vide paupertatem ejus: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 2, 3, 14). Hac ejus sumus paupertate ditati: quia sanguine ejus, qui manavit de carne ejus, quod Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis, conscissus est saccus peccatorum nostrorum. Per sanguinem illum abjecimus pannos iniquitatis, ut indueremur stola immortalitatis.

4. *Omnes boni fideles divites sunt intus. Hiems et æstas nostra quæ.* Omnes ergo divites boni fideles. Nemo se contemnat, pauper in cella, dives in conscientia. Dives quippe in conscientia securior dormit in terra, quam dives in purpura [1]. Ibi non excitat sollicitudo maligna, compuncto corde de scelere. Serva divitias in corde tuo, quas tibi contulit paupertas Domini Dei tui. Imo ipsum adhibe tibi custodem: ne pereat de corde quod dedit, servet ipse qui dedit.

CAPUT IV. — Omnes ergo divites boni fideles, sed non divites hujus mundi. Denique divitias suas nec ipsi sentiunt; sentient postea. Vivit radix, sed hiemis tempore etiam viridis arbor aridæ similis est. Tempore quippe hiemis et arbor quæ aret, et arbor quæ viget, utraque nuda est honore foliorum, utraque vacua honore fructuum: veniet æstas, et discernet arbores: viva radix folia producit, impletur fructibus; arida inanis æstate, sicut hieme, remanebit. Itaque illi horreum præparatur, huic securis adhibetur, ut amputata in ignem mittatur. Sic æstas nostra, Christi est adventus: hiems nostra, Christi occultatio: æstas nostra, Christi revelatio. Denique arboribus bonis et fidelibus hanc allocutionem præbet Apostolus: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Certe mortui: sed mortui specie, vivi in radice. Attende autem venturum tempus æstatis, quomodo sequatur, et dicat: *Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria* (*Coloss.* III, 3, 4). Hi sunt divites, sed non hujus mundi.

5. *Divites hujus mundi non contempti a Christo.* Di-

* Collatus est ad fl. s. et Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 212.

(*b*) In Possidiani Indiculi capite 8, pro *affectant*, legitur *efficiunt*. Ejusdem sermonis excerpta refert Florus ad II Cor. VIII, et Coloss. III.

[1] Florus, *quam auro dives in purpura.*

vitiarum inanitas et periculum. Nec tamen et divites mundi contempti sunt. Et ipsos lucratus est sua paupertate, qui cum dives esset, propter nos pauper effectus est. Nam si eos comtempsisset, et in numero sanctorum habere noluisset, non Timotheo, sicut dicebam, Apostolus præcepisset, ut et ipse præciperet: *Præcipe,* inquit, *divitibus hujus mundi non superbe sapere.* Inter hos qui fide sunt divites, sunt quidam divites hujus mundi. Præcipe illis, quia et ipsi membra illius pauperis facti sunt. Præcipe illis quid in illis timeas a divitiis. *Non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum.*

CAPUT V. — Inde enim superbit dives, quia sperat in incerto divitiarum. Nam si incerta divitiarum prudenter attenderet, nunquam superbiret, sed semper timeret: quanto esset ditior, tanto fieret sollicitior, et secundum hanc vitam, non solum secundum illam. Multi enim in istis sæculi perturbationibus securiores pauperes fuerunt. Multi autem propter suas divitias quæsiti et correpti sunt. Multi se habuisse planxerunt, quod semper habere minime potuerunt. Multos pœnituit consilium sui Domini non recepisse, qui dixit: *Nolite vobis thesauros condere in terra, ubi tinea et comestura exterminat, et ubi fures effodiunt et furantur: sed thesaurizate vobis thesaurum in cœlis.* Non dico vobis ut perdatis, sed ut migretis. Multi enim hoc facere noluerunt, et non se obedisse doluerunt; quando non solum sua perdiderunt, sed propter illa et ipsi perierunt. *Præcipe* ergo *divitibus hujus mundi non superbe sapere:* et fiet in eis quod audivimus in proverbio Salomonis, *Sunt qui se humiliant, cum sint divites.* Et secundum istas divitias temporales fieri potest. Sit humilis: plus gaudeat quia christianus est, quam quia dives est. Non infletur, non extollatur: attendat pauperem fratrem, non dedignetur frater pauperis appellari. Quantumcumque enim dives sit, ditior est Christus, qui fratres suos esse voluit pro quibus sanguinem suum fudit.

CAPUT VI. — 6. *Divitiæ ad quid prodesse possunt.* Tamen ne dicerent divites, non se habere quid faciant de divitiis suis, admonuit Timotheum, ut eos etiam consilio regeret, non solum præcepto cohiberet: cum dixisset, *Neque sperare in incerto divitiarum;* ne se spem perdidisse arbitrarentur, subjecit, *Sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum:* temporalia ad utendum, æterna ad fruendum. Sed de divitiis suis quid faciant? *Divites sint,* inquit, *in operibus bonis, facile tribuant.* Hoc prosint divitiæ, ne sit tibi difficultas tribuendi. Vult enim pauper, et non potest: vult dives, et potest. *Facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam* (I *Tim.* VI, 17-19). Nam ista vita falsa est. Hujus vitæ falsitate deceptus ille in purpura et bysso, jacentem ulcerosum pauperem ante suam januam contemnebat. Sed ille linctus a canibus, thesaurum sibi æternum in Abrahæ gremio comparabat, et si non abundanti facultate, pia tamen et opima voluntate. Ille autem dives, qui sibi magnus videbatur in purpura et bysso, mortuus sepultus est in inferno. Et quid invenit? Æternam sitim, indeficientes flammas. Successit ignis purpuræ et bysso: ea tunica ardebat, qua se exspoliare non poterat. Pro epulis ariditas, et desiderium guttæ de digito pauperis, sicut illi micarum de mensa divitis [1]. Sed illius egestas præteriens, hujus pœna permanens [2] (*Luc.* XVI, 19-26). Hoc attendant divites hujus mundi, et non superbe sapiant. *Facile tribuant, communicent: thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum;* ubi sunt veri divites [3], sed non hujus mundi: *ut apprehendant veram vitam.*

CAPUT VII. — 7. *Divitiis interioribus divites.* Forte ergo hoc admonuit Scriptura divina, ubi ait, *Sunt qui se divites affectant, nihil habentes,* propter superbos pannosos. Si enim vix toleratur dives superbus, pauperem superbum quis ferat? Meliores sunt ergo illi qui se humiliant, cum sint divites. Verumtamen de aliis divitiis se dicere Scriptura testatur: secuta enim adjunxit, *Redemptio animæ viri divitiæ ejus; pauper autem non suffert minas.* Intelligere debemus ex alia nescio qua paupertate pauperem, et ex aliis nescio quibus divitiis divitem. Altius enim divites, in corde divites, pleni fortitudine, opimi pietate, abundantes charitate, secum sunt divites, interiores sunt divites. *Sunt* autem *qui se divites affectant, cum sint pauperes:* justi sibi videntur, cum sint iniqui. Divitias quippe illas intelligere debemus: quoniam aperuit Scriptura quid dixerit, *Redemptio animæ viri divitiæ ipsius,* Intellige, inquit, quas tibi divitias commendem. Quoniam dixi, *Sunt qui se divites affectant, nihil habentes; et sunt qui se humiliant, cum sint divites;* illas temporales et terrenas et visibiles divitias cogitabas: ego autem non ipsas dico, sed quas dicam consequenter admoneo; *Redemptio animæ viri, divitiæ ipsius sunt.* Ergo qui non habent animæ redemptionem, quia iniqui sunt, et justos se videri affectant, quia hypocritæ sunt, ipsi sunt de quibus ait, *Sunt qui se divites affectant, nihil habentes:* justos se volunt videri, cum in cella conscientiæ non habeant aurum justitiæ. Et sunt pleni [4], tanto humiliores, quanto ditiores: de quibus dictum est, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth.* V, 3).

CAPUT VIII. — 8. *Interiores divitiæ, fides, auro præferenda.* Quid ergo quæris divitias, quæ oculis humanis et carneis blandiuntur? Lucet aurum: sed plus lucet fides. Elige quid in corde habere debeas. Intus plenus esto, ubi divitias tuas Deus videt, homo non videt. Nec tamen quia homo non videt, ideo debes contemnere quod intus habes. Vis videre, quia et oculis iniquorum plus lucet fides, quam aurum? Quomodo laudat etiam avarus dominus servum fidelem? Nihil illo dicit esse pretiosius: imo eum omnino pretium non habere testatur. Habeo servum, inquit, non

[1] Am. Er. et Sorbonicus Ms., *ariditas erat ei, et desiderium guttæ de digito pauperis, sicut illi micarum de mensa divitis indigentia fuit.*

[2] Sorbonicus Ms.: *Sed illius egestas præteriit, hujus pœna permanet.*

[3] Idem codex Sorbonicus, *ubi sint veri divites.*

[4] Lov. *Et non sunt pleni.* Abest, *non,* ab editis aliis et a Sorbonico Ms.

habet pretium. Exspectas tu unde? Forte bene saltat, aut optimus coquus est. Non : attende interiorem laudem. Nihil, inquit, fidelius. Placet tibi, homo, servus tuus fidelis, et tu non vis esse Deo servus fidelis? Attendis quia habes servum tuum, attende quia habes et Dominum. Servum tuum potuisti comparare, non creare : Dominus tuus et verbo suo creavit te, et sanguine suo redemit te. Si viluisti tibi, recole pretium : si et hoc oblitus es, lege Evangelium, instrumentum tuum. Fidem amas in servo tuo, et Dominus tuus non quærit eam in suo? Redde quod exigis. Quod tibi gaudes reddi ab inferiore, redde superiori. Amas servum, qui fideliter custodit aurum tuum : noli contemnere Dominum, qui misericorditer custodit cor tuum. Omnes ergo habent oculos ad laudandam fidem, sed quando exigunt reddi sibi. Nam quando ab eis exigitur, claudunt oculos, nolunt eam videre quam pulchra sit. Aut forte stulta insania propterea nolunt reddere, ne perdant : quomodo timet quis reddere pecuniam; cum enim reddiderit eam, non habebit. Non sic redditur fides : et redditur, et habetur. Mirum dictu : imo si non redditur, non habetur.

CAPUT IX. — 9. *Divitiæ pro animæ salute in eleemosynis expendendæ. — Redemptio animæ viri divitiæ ipsius.* Merito illi vanissimo diviti insultavit Deus, ut admoneret nos ne talia imitaremur; cui regio fructuosa succedens, turbavit hominem copia plus quam inopia. Cogitavit enim apud se, dicens : *Quid faciam, quo congregem fructus meos?* Et cum æstuasset arctatus, tandem sibi visus est invenisse consilium : sed vanum consilium. Hoc enim consilium non invenit prudentia, sed avaritia. *Destruam*, inquit, *veteres apothecas minores, et novas faciam ampliores, et implebo eas; et dicam animæ meæ : Anima, habes multa bona, satiare, jucundare.* Ait illi : *Stulte*, in quo tibi sapiens videris, stulte, quid dixisti? Dico animæ meæ, *Habes multa bona, satiare. Hac nocte auferetur a te anima tua : hæc quæ parasti cujus erunt* (*Luc.* XII, 16-20)? *Quid enim prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur* (*Matth.* XVI, 26)? Ideo, *Redemptio animæ viri divitiæ ejus.* Has ille vanus et stultus divitias non habebat. Animam quippe suam eleemosynis non redimebat, fructus perituros condebat. Recondebat, inquam, perituros fructus periturus, nihil largiens Domino ad quem fuerat exiturus. Quam frontem habiturus est in illo judicio, cum audire cœperit, *Esurivi, et non dedisti mihi manducare* (*Id.* XXV, 42)? Animam enim suam superfluis et nimiis epulis satiare cupiebat, pauperum tot inanes ventres superbissimus contemnebat. Nesciebat pauperum ventres apothecis suis esse tutiores. Quod enim recondebat in illis apothecis suis, fortassis et a furibus auferebatur : si autem reconderet in pauperum ventribus, in terra quidem digerebatur, sed in cœlo tutius servabatur. Ergo, *Redemptio animæ viri divitiæ ipsius.*

CAPUT X. — 10. *Paupertas animi præ timore minarum animi deficientis.* Et quid sequitur? *Pauper autem non suffert minas. Pauper*, scilicet inanis justitia, non habens intus spiritus plenitudinem, ornamenta spiritualia, supellectilem spiritualem, totumque illud quod oculis non videtur, sed mente plus cernitur [1] : non habens hæc intus, *non suffert minas.* Quando ei dictum fuerit ab aliquo potente, Dic hoc verbum contra inimicum meum, dic falsum testimonium, ut eum quem volo opprimam et domem; forte tentat : Non facio, non mihi adduco peccatum. Tantum negat, quousque dives minari incipiat. Sed quia *pauper* est, *non suffert minas.* Quid est, *pauper* est? Non habet divitias interiores, quas martyres habuerunt, qui pro veritate ac fide Christi omnes minas sæculi contempserunt. Nihil de corde perdiderunt, in cœlo quantum invenerunt? *Pauper* ergo *non suffert minas.* Non potest dicere diviti cogenti se ad alicujus injuriam proferre falsum testimonium, Non facio. Non habet intus unde respondeat, non est thesauro interiore solidatus et plenus : non est qui dicat, quia non habet unde dicat; non est qui dicat, Quid mihi facturus es qui minaris? Ut multum, ablaturus quod habeo : tollis quod relicturus sum; tollis, quod etsi non tollas, dum vivo forsitan perditurus sum : de arca interiore nihil perdo. Cum mihi minaris auferre quod intus habeo, vere vis auferre quod intus habeo. Sed illud potes auferre et habere : fidem si minando abstuleris, et ego perdo, et tu non habebis. Non ergo facio quod hortaris, non curo quod minaris. Sed potes sæviendo etiam de patria me pellere. Nocuisti, si illuc me expuleris, ubi Deum meum invenire non possum. Forte valebis etiam occidere. Ruente carnali domo, incolumis habitator abscedo, et ad illum cui servo fidem securus exibo, et te amplius non timebo. Vide enim quid minaris, ut falsum testimonium dicam : mortem minaris, sed corporis. Plus ego eum timeo, qui dixit, *Os quod mentitur, occidit animam* (*Sap.* I, 11). His divitiis intus plenus et opimus, talia minanti vel meliora respondet. *Pauper autem non suffert minas.*

CAPUT XI. — 11. *Divitiæ veræ a Deo expetendæ.* Simus ergo divites, et timeamus esse pauperes. Quæramus autem impleri cor nostrum divitiis ab illo qui vere dives est. Et si forte unusquisque vestrum intrat in cor suum, et illic divitias istas non invenit, pulset ad divitem : fiat ante januam illius pius mendicus, ut sit illo donante dives impletus. Et vere, fratres mei, paupertatem nostram, egestatem nostram debemus Domino Deo nostro confiteri. Hanc confitebatur Publicanus, qui nec oculos ad cœlum audebat levare. Non enim habebat cum qua substantia levaret oculos suos homo peccator. Attendebat ad inanitatem suam : sed plenitudinem Domini cognoscebat, noverat se ad fontem venisse sitientem. Aridas fauces ostendebat, pie ubera implenda pulsabat : *Domine*, inquit, tundens pectus, oculos dejiciens in terram, *propitius esto mihi peccatori.* Dico ego, quia jam ex aliqua parte dives erat, cum ista cogitabat et petebat. Nam si adhuc omni modo pauper erat, hujus confessionis gemmas unde proferebat? Sed tamen abundantior et plenior de templo descendit justificatus. Ille autem

[1] Sorbonicus Ms., *sed plus mente perpenditur.*

Pharisæus ad orationem ascendit, et nihil rogavit. *Ascenderunt*, inquit, *ad templum orare*. Iste rogat, ille non rogat. Sed ille unde orat? *Sunt qui se divites putant, nihil habentes. Domine*, inquit, *gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri homines, injusti, raptores, adulteri, sicut etiam hic Publicanus. Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo*. Jactavit se : sed inflatio est ista, non plenitudo. Divitem se putavit nihil habens : pauperem se ille cognovit jam aliquid habens. Ut nihil aliud dicam, habebat ipsam confessionis pietatem. Et descenderunt ambo. Sed *justificatus*, inquit, *Publicanus ille magis quam Pharisæus : quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur* (*Luc.* XVIII, 10-14).

SERMO XXXVII * (*a*).

De lectione Proverbiorum Salomonis, ab eo loco ubi dictum est, Mulierem fortem quis inveniet? *etc., usque*, Et laudetur in portis vir ejus. *Cap.* XXXI, ℣. 10-31 (*b*).

Quæ de muliere forti dicuntur in illo Proverbiorum capite, ad Ecclesiam referuntur.

CAPUT PRIMUM. — 1. Præstabit nobis, qui diem istum commendavit in sanctis suis, ut infirmitas vocis nostræ sufficiat intentioni vestræ. Hoc ideo commendavi, ut me silentio vestro adjuvare dignemini : animus enim promptus est ad vos, sed caro infirma. Et ipse animus, quæcumque forte gaudia de Scriptura Dei concepit, parturit et parere quærit in auribus et mentibus vestris : præstate in vobis nidum sermoni. Commendatur enim et in Scriptura turtur, quærere nidum sibi, ubi ponat pullos suos (*Psal.* LXXXIII, 4). Et hoc quod gestamus in manibus, Scriptura scilicet quam videtis, commendat nobis inquirendam et laudandam mulierem quamdam, de qua paulo ante, cum legeretur, audistis, magnam, habentem magnum virum, eum virum qui invenit perditam, ornavit inventam. De hac secundum lectionis tenorem, quam me portare conspicitis, pauca pro tempore, quæ Dominus suggesserit, dicam. Dies enim est martyrum : et ideo magis laudanda est mater martyrum. Jam quæ sit ista mulier, me proloquente accepistis : videte etiam ut me legente agnoscatis. Omnis nunc auditor, quantum ex affectu vestro satis apparet, dicit in corde suo, Ecclesia debet esse. Confirma istam cogitationem. Nam quæ potuit esse altera martyrum mater? Ista est : quod intellexistis, hoc est; de qua muliere volumus aliquid dicere, Ecclesia est. Non enim deceret nos loqui de quacumque alia muliere. Quanquam et in recitatione passionis martyrum audivimus feminas, de quibus decenter loquamur : sed nec eas prætermittimus, quando earum matrem laudamus.

CAPUT II.—2. *Ecclesia latere non potest.* Attendite cujus membra estis : inspicite cujus filii estis. *Mulierem fortem quis inveniet?* Congruit dici martyrum fortitudo mulieris. Nisi enim fortis esset illa mulier, membra ejus in passione defecissent. *Mulierem fortem quis inveniet?* Difficile est invenire eam, imo difficile est nescire eam. Nonne ipsa est civitas in monte, quæ abscondi non potest (*Matth.* v, 14)? Quare ergo dictum est, *Quis inveniet?* cum dici debuerit, Quis non inveniet? Sed tu civitatem in monte positam vides : ut autem in monte poneretur, inventa est quæ perierat. Quando illustrata est, quis eam non videt? quando latebat, quis eam inveniret? Ipsa enim civitas est, et una illa ovis, quam perditam quæsivit pastor, et inventam gaudens in humeris reportavit (*Luc.* XV, 4-6). Iste pastor, mons est : ovis autem in humeris ejus, civitas in monte. Facile est ut videas eam collocatam in monte : quando eam invenires, cum lateret in vepribus, in spinis utique delictorum suorum? Ibi enim quæsisse magnum est : ibi invenisse mirabile est. Hæc ejus difficilis inventio commendatur, cum dicitur, *Mulierem fortem quis inveniet? Quis* enim, quia unus; non quia nec unus. Quomodo dictum est de ipso viro ejus, leone de tribu Juda, de quo propheta ante prædixit, *Ascendisti recumbens :* utique in cruce. *Ascendisti*, crux est; *recumbens*, mors est. Quid est enim, *Ascendisti*, nisi quod scriptum est, *Et crucifixerunt eum?* Unde et ipse ait, *Sicut exaltavit Moyses serpentem in eremo, ita exaltari oportet Filium hominis; ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam* (*Joan.* III, 14, 15) Quid est, *recumbens? Et inclinato capite tradidit spiritum* (*Id.* XIX, 18, 30). Cum ergo et ibi diceretur, *Ascendisti recumbens;* secutus est, *Dormisti sicut leo. Dormisti sicut leo :* non fugisti sicut vulpes. Quid est, *Dormisti sicut leo?* De potestate, non de necessitate. Cum autem dictum esset, *Dormisti sicut leo;* secutus ait, *Quis suscitabit eum* (*Gen.* XLIX, 9)? *Quis suscitabit?* neque enim nemo : sed quis hominum? Quia nonnisi Deus, qui eum exaltavit a mortuis, et donavit ei nomen quod est super omne nomen (*Philipp.* II, 9). Suscitavit et ipse se : unde ait, *Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud* (*Joan.* II, 19). Et modo quando auditis, *Mulierem fortem quis inveniet?* nolite putare de Ecclesia dici quæ latet [1], sed de illa quæ ab uno inventa est, ut neminem lateret. Ergo describatur, laudetur, commendetur, amanda ab omni-

* Recognitus est in duobus s. in cl. cb. gr. et in Cim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 45.

(*b*) Augustino tribuunt hunc sermonem non tantum libri Mss. omnes, quos videre nobis contigit; sed etiam Possidius in Indiculi capite 8, Beda ad Gal. 5, Florus ibidem et ad Rom. 8. Quibus adde, Donati schisma hic capp. 2 et 3 aperte reprehendi, et Augustini ubique inesse ingenium atque doctrinam. Errore itaque manifesto est inter Ambrosii opera excusus; ubi also insuper titulo, « In die SS. Machabæorum habitus, » prænotatur. Certe enim non una tantum, sed plures feminæ illis quæ prælecta fuerant ante sermonem, passionis Actis commemorabantur, ut legitur hic cap. 1; et harum una id cap. 16 refertur dixisse in confessione, « Honorem Cæsari quasi Cæsari, timorem autem « Deo. »

[1] Hoc loco apud Ambrosium additur : *Illam enim solus invenit Deus, sicut dixit Apostolus, Cognovit Dominus qui sunt ejus.* Et paulo post ad verba, *unius uxor est*, hæc subjiciuntur : *Ut scribit Apostolus ad Ephesios dicens, Sacramentum hoc magnum est*, etc. *Est quoque mater, sicut dictum est, Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra, et multorum filiorum, quia multi filii desertæ*. Isthæc aliaque ibidem facta sermoni additamenta non reperiuntur in nostris Mss.

bus nobis ut mater : nam unius uxor est. *Mulierem fortem quis inveniet?* Mulierem istam tam fortem quis non videt? Sed jam inventam, jam eminentem, jam conspicuam, jam gloriosam, jam ornatam, jam lucidam; jam, ut cito explicem, toto terrarum orbe diffusam.

CAPUT III. — 3. *Pretiosior autem est lapidibus pretiosis, quæ ejusmodi est.* Quid magnum, quia pretiosior est mulier hæc lapidibus pretiosis? Si modo humanas avaritias cogitetis, si ad proprietatem accipiantur lapides pretiosi, quid magnum est, quod quibuslibet lapidibus pretiosior invenitur Ecclesia? Nulla talis comparatio est : sed sunt lapides pretiosi in illa. Tam pretiosi sunt lapides isti, ut vivi dicantur (I *Petr.* II, 4, 5). Sunt ergo lapides pretiosi ornantes eam : sed est ipsa pretiosior. Volo aliquid commendare Charitati vestræ, quantum capio, quantum capitis, quantum timeo, quantum timere debetis [1] de his lapidibus pretiosis. Sunt in Ecclesia lapides pretiosi, et semper fuerunt, docti, abundantes scientia et eloquio et omni instructione Legis. Pretiosi plane lapides isti sunt : sed ex eorum numero quidam aberraverunt ab ornamento mulieris hujus. Quantum enim pertinet ad doctrinam et eloquium unde fulget [2], lapis pretiosus erat Cyprianus : sed mansit in hujus ornamento. Lapis pretiosus erat Donatus : sed resiluit a compage ornamenti. Ille qui mansit, in ea se amari voluit [3] : ille qui inde excussus est, præter illam nomen sibi quæsivit. Ille permanens cum illa, ad illam collegit : ille resiliens, non colligere, sed spargere concupivit. Mali filii, quid sequimini lapidem pretiosum, de ornamento hujus mulieris excussum? Respondetis mihi, Quid enim? Tu sic intelligens quomodo ille? aut sic loqueris quomodo ille? aut tam doctus es quam ille? Sit licet intelligens : *Intellectus bonus, omnibus facientibus eum* (*Psal.* CX, 10). Sit licet doctus, licet liberalibus disciplinis et mysteriis Legis instructus, lapis est pretiosus : redi ab illo ad istam, *Pretiosior est lapidibus pretiosis.* Lapis pretiosus si non sit in ornamento mulieris hujus, jacet in tenebris. Lapis pretiosus quolibet jacet, jacet in tenebris : opus illi erat ut in ornamento hujus feminæ permaneret, et esset in compagine ornamenti ejus. Ego autem fidenter dixerim, pretiosi lapides ideo dicti sunt, quia caro valent [4] : jam ille vilis est, pretium perdidit, qui non habet charitatem. Doctrinam suam jactet licet, linguam suam jactet licet : audiat æstimatorem verorum lapidum matronæ hujus; audiat, inquam, quemdam artificem ornamenti inspectorem. Quid jactat linguam suam, jam non pretiosus, sed vilis lapis? *Si linguis hominum loquar*, inquit, *et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æramentum sonans, aut cymbalum tinniens* (I *Cor.* XIII, 1). Cymbalum est lapis ille : jam non fulget, sed tinnit. Ergo discite lapides æstimare, negotiatores regni cœlorum : nullus vobis lapis placeat, præter hujus mulieris ornamentum. Hæc quæ pretiosior est lapidibus pretiosis, ornamenti sui ipsa pretium est.

CAPUT IV. — 4. *Confidit super eam cor viri ejus.* Plane confidit, et ut confidamus docuit. Commendavit enim Ecclesiam usque ad terminos terræ, per omnes gentes, a mari usque ad mare. Hæc si non usque ad finem perseveraverit, non super eam cor viri ejus confidit. *Confidit super eam cor viri ejus :* præscius confidit, falli non potest qui confidit. Non dictum est, Confidit super eam cor filiorum : poterant enim filii ejus parvuli falli; illius cor nullum mendacium decipit. Verum est ergo, quod confidit. *Quæ talis est, spoliis non indigebit.* Non quia non quærit spolia, ideo non indigebit : sed quia multis abundabit. *Quæ talis est, spoliis non indigebit.* Undique spoliat mundum, ubique diffusa; rapit undique tropæa diabolo. Hoc enim ei promisit vir ejus [1], cui dicit in alio psalmo : *Exsulto ego in verbis tuis, sicut qui invenit spolia multa* (*Psal.* CXVIII, 162). Quemadmodum spoliis indiget, quæ undique rapit, undique trahit, undique acquirit?

5. *Operatur enim viro suo bona, et non mala in omni tempore.* Hinc est quod exspoliat mulier ista gentes, operando viro suo bona, et non mala. In omni tempore operatur bonum, et non malum : nec sibi, sed viro; ut qui vivit, jam non sibi vivat, sed ei qui mortuus est pro omnibus, et resurrexit (II *Cor.* V, 15). Viro ergo operatur bonum, coram Deo operatur bonum : illi servit, illi devota est; illum diligit, illi placere semper studet. Non se ornat, nec propter oculos suos, nec propter oculos alienos. Non est de sibi placentibus, non est de sua quærentibus : *Operatur enim viro suo.* Qui autem sibi operantur, omnes sua quærunt, non quæ Jesu Christi (*Philipp.* II, 21).

CAPUT. V. — 6. *Inveniens lanam et linum, fecit utile manibus suis.* Lanificam et linificam matronam istam sanctus sermo describit. Quæritur autem a nobis quid sit lana, quid sit linum. Lanam carnale aliquid puto, linum spirituale. Hoc conjicere audeo ex ordine vestimentorum nostrorum : interiora sunt enim linea vestimenta; lanea, exteriora. Quidquid carne operamur, in promptu est : quidquid spiritu, in secreto. Operari autem carne, et non operari spiritu, quamvis bonum videatur, utile non est. Operari autem spiritu, et non operari carne, pigrorum est. Invenis hominem porrigentem manu eleemosynam pauperi, nec tamen de Deo ibi cogitantem, sed hominibus placere cupientem : lanea vestis videri potest, interiorem lineam non habet. Invenis alium dicentem tibi, Sufficit mihi in conscientia Deum colere, Deum adorare; quid mihi opus est aut in ecclesiam ire, aut visibiliter misceri Christianis? lineam vult habere sine tunica lanea. Non novit, neque commendat talia

[1] Colbertinus Ms., *quantum teneo, quantum tenere debetis.*
[2] In Ms. Sorbonico, *unde fulgent.* Apud Ambrosium, *unde hæc mulier fulget.*
[3] Corbeiensis Ms.: *Ille qui in ea remansit, se ornare voluit.*
[4] Sic potiores Mss. Editi vero, *quia charitate valent.*

[1] Editi : *Hoc enim et promisit viro ejus.* Emendantur his ad Ms.

opera mulier ista. Dicenda sunt quidem et docenda spiritualia sine carnalibus[1] : sed illi qui accipiunt, debent et tenere spiritualia, et non carnaliter operari carnalia. *Invenit* hæc mulier *lanam et linum, et fecit utile manibus suis.* Lana ista et linum hoc, in Scripturis sanctis est. Multi inveniunt, sed nolunt facere aliquid utile manibus suis. Invenit, et fecit. Cum auditis, invenitis : cum bene vivitis, facitis. *Inveniens lanam et linum, fecit utile manibus suis.* Videte illam, cui dicitur : *In dexteram et in sinistram extende; semen enim tuum hæreditabit gentes : non est quod parcas, porrige longius funiculos tuos* (*Isai.* LIV, 3, 2). Videte illam : *Facta est quasi navis, qua negotiator a longe congerit sibi divitias.* Divitiæ mulieris hujus, laudes viri ejus. Videte quam a longe congerit sibi divitias : *A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomen Domini* (*Psal.* CXII, 3).

CAPUT VI. — 7. *Exsurgit de noctibus, et dedit escas domui, et opera ancillis. Exsurgit de noctibus :* quid valent noctes? Non eam premunt, non eam in tenebris jacere cogunt. *Et de noctibus exsurgit :* noctes, tribulationes sunt. Sed cui hæc, *et de noctibus consurgit*, et in tribulationibus proficit. *Et dedit escas domui :* in noctibus præbuit se imitandam; faciens docuit, quod faciendum dixit; et tunc dedit eis escas. Quis comedat de nocte? Prorsus et tunc dedit escas. quibus enim dedit, semper esuriunt. *Beati enim qui esuriunt et sitiunt justitiam, quia ipsi saturabuntur* (*Matth.* V, 6). *A nocte spiritus meus vigilat ad te, Deus* (*Isai.* XXVI, 9). *Media nocte surgebam ad confitendum tibi* (*Psal.* CXVIII, 62). Hæc alimenta nocturna abundant in domo mulieris hujus. Nemo ibi famem patitur, nec palpat ut inveniat quod manducetur : ardet ibi lucerna prophetiæ. Sed numquid manducandum est et vacandum? Illa enim quæ *dedit escas domui*, dedit *et opera ancillis.* Ancillæ istæ ipsius sunt, an viri ejus? An quia viri ipsius sunt, et ipsius sunt? An multæ ancillæ ipsa est? Ipsa enim quanquam materfamilias, tamen ancillam se non dedignetur. Attendat pretium suum, diligat Dominum suum. Agnoscat, inquam, se ancillam, nec timeat conditionem. Nec enim dedignatur ille conjugem facere, quam tanti emit. Et unaquæque conjux bona maritum suum dominum vocat. Prorsus non solum vocat, sed hoc sapit, hoc sonat, hoc gestat corde, hoc profitetur ore, tabulas matrimoniales instrumenta emptionis suæ deputat. Est ergo ancilla, dans opera ancillis. Est ancilla : ejus enim filius est qui dicit, *Ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ* (*Psal.* CXV, 16).

CAPUT VII. — 8. Quæsiturus eras quid agat illis operibus etiam nocturnis; audi quid agat : *Prospiciens agrum mercata est.* Prospiciens, non in præsenti, sed in futuro, mercata est agrum istum : prospiciens fide, spe. Inde et de noctibus surgit. *Si enim quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus* (*Rom.* VIII, 25). In omnibus tribulationem patiens : prospicit enim agrum[2] quem mercatur. Inde enim mulier fortis dicitur. Quid sunt noctes illæ præ agro illo[1]? *Quod enim ad præsens temporale est et leve tribulationis nostræ* (cum de noctibus surgimus), *in incredibilem modum æternum gloriæ pondus operatur in nobis* (cor habentibus[2] ad agrum illum), *non respicientibus quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna* (II *Cor.* IV, 8, 17, 18). Qualis est ager ille? Quæ pulchritudo ejus est? Inardescamus ad eum possidendum. Putamus non ipse est, de quo dixit Deus, *Et species agri mecum est* (*Psal.* XLIX, 11)?

9. *Prospiciens agrum mercata est.* Ubi mercata est, habet ibi agrum. Ubi agrum? Ubi mercata est? Ubi posuit et thesaurum suum, ut fieret ei, *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum* (*Matth.* VI, 21). *Prospiciens agrum mercata est.* Unde mercata est? Ne forte tu desperes, et suspires, et nihil agas, ager iste segnem amatorem non amat. Ibi certe cum ad eum veneris, forsitan requiesces, nec opus erit ut labores. Non enim est talis ager ille, qualis iste, ubi Adam in sudore vultus sui comedit panem suum (*Gen.* III, 19). Modo tamen ut ad illius agri speciem pervenias, compara tibi unde compares agrum ibi[3]. Quid? Collige pretium. Hoc enim agit hæc mulier. Videte si tacitum est. Cum dictum est, *Prospiciens agrum mercata est :* tanquam diceres, Unde mercata est?

CAPUT VIII. — *De fructibus*, ait, *manuum suarum plantavit possessionem.* Ipsa erant opera quæ dabat ancillis, ut de fructibus manuum suarum plantaret possessionem in æternum. Illam enim possessionem dixit, quæ futura est. Hoc insinuat verbo quod ait, *Prospiciens.*

10. *Succincta fortiter lumbos suos, firmavit brachia sua.* Vere fortis. Vide si non est ancilla. Quam devote servit, quam apparate! ne fluitantes sinus carnalium concupiscentiarum impediant operantem; succingit lumbos, ut nihil superfluum calcet, dum in opere festinat. Ibi enim castitas mulieris hujus, zona præcepti constricta, et ad omne opus bonum semper parata. *Succincta fortiter lumbos suos, firmavit brachia sua*, non defectura. Unde hoc? *Gustavit quia bonum est operari.* Ubi est palatum, quod gustatur hoc? Fugiunt homines laborem, quasi amarum : timendo gustare, nesciunt quid amare. Bonum opus facit conscientia bona[4]. Et quid dulcius, fratres, bona conscientia? Quæ si non est, pungit; amara sunt omnia[5]. Gusta ergo, gusta, et videbis quomodo sapiat, quam te delectabit, quam postea non desines, nisi totum consumas. *Gustavit quia bonum est operari.*

11. *Non exstinguetur lucerna ejus tota nocte.* *Nemo*

[1] Ita Mss. At editi omittunt particulam, *sine.*
[2] Ms. Corbeiensis : *In omnibus tribulationibus prospicit agrum.* Colbertinus : *In omnibus tribulationem patiens, sed non deficiens, prospicit agrum.*

[1] Apud Ambrosium et in Sorbonicis Mss., *pro agro illo.* In Corbeiensi, *vel quis ager ille?*
[2] In Sorbonicis Mss. deest, *habentibus*; ejusque loco in Germanensi est, *levantibus.* At in Corbeiensi pro, *cor habentibus*, etc., legitur sic : *Colit agrum illum non respiciens quæ videntur*, etc.
[3] Mss. Sorbonici et Germanensis, *unde compares agrum ibi.*
[4] Ms. Colbertinus, *facit conscientiam bonam.*
[5] Ms. Corbeiensis : *Et quid amarius mala? Mala enim pungit, et cui inest, amara sunt omnia.*

accendit lucernam, et ponit sub modio (*Matth.* v, 15). *Tu illuminabis lucernam meam, Domine* (*Psal.* XVII, 29). Lucerna ejus, spes ejus. Ad illam operatur omnis homo, quidquid boni ad spem facit. Et in nocte ardet lucerna ista. Quod enim non videmus, speramus : ideo nox est. Si autem et non videmus, et non speramus : et nox est, et lucerna non ardet. Quid infelicius talibus tenebris? Ut autem non deficiamus in tenebris, et per patientiam exspectemus, quod non visum speramus, tota nocte ardeat lucerna nostra. Qui enim nobis quotidie loquitur verbum, tanquam oleum infundit, ne lucerna exstinguatur.

12. *Manus suas extendit ad utilia.* Quantum extendit has manus? *A mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis* (*Psal.* LXXI, 8), quo pervenit [1]. Unde non frustra dictum est, *In dexteram et sinistram extende* (*Isai.* LIV, 3). *Extendit manus suas*, sed *ad utilia.*

CAPUT IX. — 13. *Brachia quoque sua firmavit in fusum.* Non ab infundendo ; sed in illud instrumentum lanificii, quod vocant fusum. De fuso isto, quod Dominus donat, dicam : neque enim ista lanificia sunt a viris aliena. Audite quid sit, *Brachia sua firmavit in fusum.* Potuit dicere, In colum. Fusum dixit, forte non frustra. Quamvis possit videri, nec absurde intelligi de fuso lanificium significatum, de lanificio bonum opus, tanquam castæ mulieris et matronæ impigræ et diligentis : tamen ego, charissimi, in isto fuso, quod intelligo, non tacebo. Omnis qui vivit in bonis operibus in sancta Ecclesia, non neglector, sed effector præceptorum Dei, quid faciat cras, nescit; quid fecerit hodie, scit. De futuro opere timet, de præterito gaudet : et ut perseveret in bonis operibus, vigilat; ne forte negligens futurorum, perdat præteritum. In orando tamen Domino, in omni deprecatione sua, non habet firmam conscientiam de opere futuro, sed de præterito ; ex eo quod fecit, non ex eo quod facturus est. Jam ergo si hoc verum esse mecum videtis, attendite in lanificio duo instrumenta ista, colum et fusum. In colo lana involuta est, quæ filo ducenda et nenda transeat in fusum. Quod in colo est involutum, est futurum : quod in fuso collectum est, jam præteritum est. Opus ergo tuum in fuso est, non in colo. In colo enim est, quod facturus es; in fuso, quod fecisti. Vide ergo si aliquid habes in fuso, ubi firmentur brachia tua. Ibi erit fortis conscientia tua, ibi securus Deo dices : Da, quia dedi ; dimitte, quia dimisi ; fac, quia feci. Non enim petis præmium, nisi opere gesto, non opere gerendo. Quidquid ergo operaris, totus animus ad fusum sit. Quia et quod pendet in colo, ad fusum trajiciendum est : non autem illud quod collectum est in fuso, ad colum revocandum est. Ergo vide quid agas, ut habeas in fuso, ut brachia tua firmes in fusum, ut totum coletur ad fusum, ut habeat aliquid fusum quod te consoletur, quod te confirmet, quod tibi det fiduciam deprecandi et sperandi promissa.

[1] Apud Ambrosium : *Ecce quo perveniunt.* In Ms. Colbertino sic legitur, *et a flumine unde cœpit, usque ad terræ terminus quo pervenit.*

CAPUT X.— 14. Et quid agam? forte dicis : quid me jubes habere in fuso? Audi quid sequitur : *Manus autem suas aperuit pauperi.* Eia, non nos pudeat lanificium sanctum docere vos. Videte, si quis habet plenum sacculum, plenum horreum, plenam apothecam : omnia ista in colo sunt, transeant in fusum. Videte quomodo net [1], imo videte quomodo neiat. Dum omnes instruantur, grammatici non timeantur. *Manus autem suas aperuit pauperi, fructum autem porrexit inopi.* Manus pauperi, fructum inopi. Est quidam pauper, manus tuas quærit : est quidam inops, fructum tuum quærit. Qui quærere non vult a te, nisi quod neccessitati suæ prosit, pauper est, manus tuas quærens. Est autem alius inops, qui dicit : *Quasi nihil habentes, et omnia possidentes* (II *Cor.* VI, 10). Non quasi necessitati suæ vult satisfieri de dato tuo ; sed tanquam in arbore dominica, quam plantavit et rigavit, fructum quærit. Ipsum audi de quibusdam dicentem, cum de talibus loqueretur : *Non quia quæro datum, sed requiro fructum* (*Philipp.* IV, 17).

15. *Non est sollicitus de his quæ in domo sunt vir ejus, cum alicubi demoratur. Non est sollicitus quæ in domo sunt, vir ejus :* quia novit Dominus qui sunt ejus (II *Tim.* II, 19). Quomodo sit sollicitus : quando *quos prædestinavit, ipsos et vocavit ; et quos vocavit, ipsos et justificavit ; et quos justificavit, ipsos et glorificavit? Si Deus pro nobis, quis contra nos* (*Rom.* VIII, 30, 31)? *Non est sollicitus vir ejus :* novit suos, noverunt eum sui. *Cum alicubi demoratur.* Ubi demoratur, nisi unde venturus est? Demoratur ibi, quasi tardat ibi. Multi enim jam desiderant adventum ejus ; et desiderium eorum differtur, donec impleatur numerus membrorum matronæ hujus. Multi autem ad suam impietatem tarditate illius abutuntur ; et dicit malus servus, *Tardat dominus meus.* Et incipit cædere conservos ; et inebriari cum malis. *Veniet dominus ejus in die qua nescit, et hora qua ignorat, et dividet eum.* Ministrorum enim et præpositorum corpus est, quod dat in tempore conservis cibaria [2]. *Dividet,* inquit, *eum.* Habet bonos et malos, et separat malos a bonis. *Et partem ejus cum hypocritis ponet.* Non totum ministrum : quia sunt ibi et desiderantes adventum Domini. Sunt ibi et ex illo numero, de quo dicitur, *Beatus ille servus, quem, cum venerit dominus, invenerit ita facientem* (*Luc.* XII, 43, 46, 45). Ergo veniet, et dividet eum.

CAPUT XI.— 16. Nunc interim demoratur alicubi : sed non est sollicitus quid agatur in domo. *Omnes enim apud eam vestiti sunt.* Numquid de nuditate servorum suorum sollicitus erit, cum alicubi demoratur, habens conjugem talem? Vestiti sunt, et optime. Quam optime vultis nosse? *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis* (*Galat.* III, 27). *Omnes omnino apud eam vestiti sunt.* Et boni servi et mali servi vestiti sunt : sed boni servi vestiti sunt, qui Christum induerunt, non tantum in forma Sacra-

[1] Mss. aliquot, *neat.*

[2] Codex eb., *et dividet eum, ne socius sit ministrorum et præpositorum copiarum ejus, qui dant in tempore conservis cibaria.* Et paulo infra : *Non totum ministrorum, quia.*

menti, sed etiam in opere exempli, sequentes vestigia Domini sui; alii vero usque ad Sacramentum, reddituri de sua veste rationem. Non cessat tamen illa mulier, non cessat illa mulier omnes vestire: ut nemo queratur, nemo dicat, Ideo non sum bene operatus, quia non sum vestitus. Videte ergo, quemadmodum induti esse debeatis. Pro vestibus nostris etiam opus faciamus. *Omnes enim apud eam vestiti sunt.*

CAPUT XII. — 17. Quid viro suo? Quæ servos vestit, viro suo nihil operatur? *Duplicia pallia fecit viro suo.* Jam acclamatis: credo quod agnoscitis quæ sunt duplicia pallia, quæ facit Ecclesia viro suo. Pallia quæ illi facit, laudes sunt: laudes fidei, laudes confessionis, laudes prædicationis. Quare duplicia? Christum laudas, Deum laudas et hominem. Dupliciter lauda, et simpliciter lauda: dupliciter, quia homo est et Deus; simpliciter, ut non sis fictus. Nescio quæ mulier apud Photinum quemdam, lapidem quasi pretiosum de ornamento hujus mulieris excussum, jam vilem et abjectum, unde hæretici Photiniani appellantur, hoc elegit quasi simplex pallium facere viro suo. Non accepit ille utique a sua conjuge, vere sua, sicut scriptum est, Unius duplicia sunt pallia [1]. Ille enim Christum solum hominem dixit. Rursus exstitit nescio quæ alia detestanda mulier, quasi et ipsa texens viro pallium, texens autem pannosas fabellas. Ait enim: Christus Deus est tantum, omnino hominis nihil habens. Hoc Manichæi dicunt. Photiniani, Homo tantum; Manichæi, Deus tantum. Illi nihil divinum in Domino confitentur; isti quasi totum divinum, et tamen tam falsum, ut nec saltem humanum. Si enim homo non erat, ergo mortuus non est, ergo crucifixus non est, ergo nec resurrexit. Qui ille resurgere potuit, qui mortuus non est [2]? Ergo et dubitanti discipulo falsas cicatrices ostendit. Procul dubio enim falsæ cicatrices illæ fuerunt, si vera vulnera non præcesserunt. Si autem vera vulnera præcesserunt, vera caro: si vera caro, vera mors, vera crux, verus homo, et totus veritas: laus abundans de colo hujus mulieris [3]. Qui autem ista laudabiliter duplicia pallia timuerunt, mendacio duplices remanserunt. *Duplicia pallia fecit viro suo.* Prorsus duplicia pallia fecit. Confitere Deum, confitere hominem; lauda Deum in homine, lauda hominem in Deo. Texuit pretiosissimum illud pallium laudis, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum.* Texuit et aliud pallium, propter conversationem inter homines quotidianam: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 2, 14). *Duplicia pallia fecit viro suo.*

CAPUT XIII. — 18. *De bysso et purpura vestimenta sibi fecit.* Non enim decebat matronam tanti viri, vel nudam incedere, vel pannosam. *Fecit de bysso et purpura vestimenta sibi.* De bysso, candida confessione; de purpura, gloriosa passione. Hujus byssum, cum oramus, agnoscimus; hujus purpuram in martyribus mane laudamus [1].

19. *Conspicuus autem fit in portis vir ejus.* Ille qui alicubi demoratur, ille qui pro tali conjuge de domo sua sollicitus non est, ille quem demorantem alicubi nunc nemo videt [2], *conspicuus fit in portis.* Attende quando; vide quod sequitur: *Cum sederit in concilio cum senioribus terræ.* Nihil evidentius; lege aliam prophetiam: *Veniet ad judicium cum senioribus populi sui* (*Isai.* III, 14). In illo concilio, hoc est, in illo judicio, judicantibus secum sanctis, quibus dictum est, *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth.* XIX, 28), conspicuus erit. Veniet enim *Filius hominis*, sicut dixit, *in majestate sua, et omnes Angeli ejus cum eo* (*Id.* XXV, 31). Ibi omnes Angeli et Archangeli cœlorum, et Angeli annuntiatores verbi Dei. Etenim et propheta dictus est angelus: angelus enim nuntius est. Et, *Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam*, de Joanne dictum est (*Id.* XI, 10); et, *Sicut angelum Dei excepistis me*, Apostolus loquitur (*Galat.* IV, 14). Ille ergo, ille alicubi nunc demorans, de quo multi dicunt, Quando venturus est? aut, Quis venturus est? *conspicuus erit in portis*, hoc est, in aperto, in manifesto. *In portis conspicuus erit:* sed alios admittet, contra alios claudet. *Erit conspicuus in portis vir ejus, cum sederit in concilio cum senioribus terræ.* Quod donec fiat, hæc interim faciat quod faciebat: operetur, non cesset; exspectet illum futurum conspicuum in portis, non contremiscat sanctum concilium judicii Dei; cum bona conscientia veniat, gloriosa veniat; quia ipsius membra sunt, et ipsius filii sunt, qui sunt cum ejus viro judicaturi.

CAPUT XIV. — 20. *Sindones fecit, et vendidit.* Bene quia *sindones fecit:* quare *vendidit*, nisi quia non quærit datum, sed requirit fructum? Venditionem enim istam primo intelligite, fratres, gratuitam. Et aliquis emit gratis? Si gratis tollit, non emit: si emit, pretium dat, non gratis tollit. Et ubi est, *Qui sititis, venite ad aquam, emite vobis sine argento* (*Isai.* LV, 1)? Quando emis, non argentum das; et tamen emis. Si emis, aliquid das; non tamen argentum das: te ipsum das. Sindones enim referte ad illa linea, quæ spiritualia sunt, quæ facit et prædicat ista mulier per omnes terras. Et forte vendere dicenda est: quia dixit Apostolus, *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si carnalia vestra metamus* (I *Cor.* IX, 11)? Etenim ratio illa est dati et accepti: nam in omni venditione ratio dati et accepti versatur. Contristatur autem Apostolus adversus quædam fora, ubi non vendidit sindones: *Nulla*, inquit, *mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti* (*Philipp.* IV, 15) Sed ille qui sic vendidit, non quærit datum, sed re

[1] Ms. Germanensis, *sicut scriptum legimus, duplicia sumit pallia.* Sic etiam Colbertinus et Corbeiensis, nisi quod hic omittit verbum, *sumit;* ille ejus loco habet, *sunt.*

[2] Ms. Germanensis, *quia ille resurgere potuit, qui mortuus est.*

[3] Apud Ambrosium, *et totum veritas, quidquid de tela hujus mulieris procedit.*

[1] Ms. Colbertinus, *laudabimus.* Forte pro, *laudavimus.*

[2] In editis, *nemo non videt.* Abest, *non*, a Mss.

quirit fructum : ne quasi venditorem Evangelii putetis. Est quidem ille mercator Domini sui, sed magis pretium quærit. Nam quidquid prorsus vendit[1], dat spiritualia : et quid quærit? forte carnalia? Debentur quidem et ista : sed non ipsa quærebat Apostolus, dicens, *Non enim quæro vestra, sed vos ipsos* (II *Cor.* XII, 14). Date ergo pretium, date vos ipsos. Neque enim et Joseph in Ægypto frumenta non vendebat : et tamen ipsos ementes, servos regios faciebat (*Gen.* XLII). Volentes vivere in illa fame, accipiebant frumenta, et fiebant servi. Timemus nos fieri servi? Væ nobis, si non erimus illius servi. Quid nobis prodest recusare talem Dominum? Et sub diabolo erimus, et famem patiemur, et potestatem veri Domini non effugiemus. Te ipsum da, et eme tibi sindonem, id est, spirituale amictorium[2]. Sic etiam cujusdam panis pretium tu ipse es. Quid enim? Quia das te voluptati, nonne pro concupiscentia carnis, tanquam ut emas meretricem, te ipsum das pretium? Quantum est ut Deo te des, panem vivum tibi emas, qui de cœlo descendit, eodem ipso pretio quod tu ipse es? Pretium enim meretricis tantum est, quantum panis unius (*Prov.* VI, 26). *Sindones fecit, et vendidit.*

CAPUT XV. — 21. *Cinctoria autem Chananæis.* Cingant se, operentur, veniant, sint servi de domo ista : ut omnes vestiti, omnes pasti sint. Cinctoria enim fecit, utique ad opus : nam et ipsa opus faciens, accinxit fortiter lumbos suos. Qui sunt Chananæi? Vicinæ gentes populo Israel alienigenæ. Aliquando qui eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Qui eratis aliquando peregrini Testamentorum, et promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo, nunc autem cives sanctorum et domestici Dei (*Ephes.* II, 13, 12, 19), acceptis cinctoriis operamini in domo dominica, jam facti domestici Dei ex Chananæis, unde erat et illa mulier modo in Evangelio recitata. Chananæa erat, ad mensam filiorum accedere non audebat, sed tanquam canis micas requirebat. Vide quemadmodum se præcinxerit ad opus. Præcinctorium ejus, fides : hoc laudat ille. *O mulier, magna est fides tua* (*Matth.* XV, 21-28)!

22. Cætera videamus. *Fortitudine et decore induta est. Decore*, tanquam bysso; *fortitudine*, tanquam purpura. Quia enim fortis, ideo in passione sanguinea. *Et lætata est in diebus novissimis. Lætata est :* hic ergo diu tribulata[3]. Nam unde haberet purpurea vestimenta sine tribulatione?

23. — *Os suum aperuit attente.* Præstet nobis in illa constitutis, ipsam laudantibus, illi cohærentibus, cum illa et in illa virum ejus exspectantibus, ut et nos aperiamus attente os nostrum; non temere, sed caute, attente, sollicite. *Cum timore et tremore multo fui apud vos*, Apostolus dixit (I *Cor.* II, 3) : tanquam dicens, Os meum aperui attente. *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii* (II *Cor.* VI, 11). *Os suum aperuit attente. Et ordinem posuit linguæ suæ :* laudans creaturam tanquam creaturam, Creatorem tanquam Creatorem, Angelos tanquam Angelos, cœlestia tanquam cœlestia, terrestria tanquam terrestria, homines tanquam homines, pecora tanquam pecora. Nihil perturbatum, nihil inordinatum. Non accipiens in vanum nomen Domini Dei sui, non substantiam creaturæ sentiens de Creatore[1] : ita ordinate totum loquens, ut non præponat inferiora potioribus, nec subdat potiora inferioribus.

CAPUT XVI. — *Disposuit ordinem linguæ suæ.* Nihil pulchrius hoc ordine. Unde et ipsa dicit : *Ordinate in me charitatem* (*Cant.* II, 4). Nolite præpostere agere, nolite perturbare et confundere quæ Deus ordinavit. *Ordinate in me charitatem.* Amate me tanquam me, amate Deum tanquam Deum : ne Deum offendatis propter me, nec me offendatis propter alium quemlibet, nec alium quemlibet propter me[2]. *Ordinate in me charitatem.* Beata filia ejus in hoc ordine constituta, cujus inter cæteras celebramus hodie passionem, paulo ante audivimus confessionem, ordinans, linguam suam : Honorem, inquit, Cæsari quasi Cæsari, timorem autem Deo. *Os suum aperuit attente, et ordinem posuit linguæ suæ.*

24. *Severæ conversationes domorum ejus.* — *Severæ*, fortes, districtæ : non est ubi diffluatur, non amat dissolutionem. *Cibos autem pigros non comedit.* Merito tantum acquisivit[3].

25. Hic ergo ista laboriosa, vigilans, sollicita, severe castigans domum suam, surgens de noctibus, intuens lucernam ne exstinguatur, in tribulatione fortis, nondum receptis promissis pavens, brachia sua in fusum confirmans, non pigrum panem manducans : sed post labores istos quasi paupertatis et necessitatis sæcularis, quid erit, quia in diebus novissimis lætata est? Quid erit, audire vultis? Audite propter quam spem ardeat lucerna nostra tota nocte, nunc audite. *Surrexerunt filii ejus, et ditati sunt.* Modo in paupertate vivimus, in paupertate vigilamus; et cum morimur, in paupertate dormimus : sed surgemus et ditabimur. Tunc ditabuntur filii ejus. *Surrexerunt filii ejus, et ditati sunt.* Compara nunc quaslibet divitias terræ hujus, obnoxias furibus et tineis. Quid te jactas[4]? Quia infirmus es, ideo sunt tibi multa necessaria. Opus est multum vestiaris, quia frigus pati non potes : jumentis utaris, quia pedibus ambulare non potes. Ista fulcimenta sunt infirmitatis, non ornamenta potestatis. Quæ illæ divitiæ sunt Angelorum? Unam vestem habent lucis : nunquam teritur, nunquam sordidatur. Illæ sunt veræ divitiæ, ubi nulla

[1] Ms. Germanensis : *Numquid prorsus vendidit?* Alii tres : *Nam quid prorsus vendidit.*
[2] Sic Mss. aliquot. At editi, *spiritualem amorem.*
[3] Ms. Corbeiensis : *Tunc lætata est : quia hic diu tribulata.*

[1] Apud Ambrosium, *non sentiens creaturam de Creatoris existere substantia.* Id quidem opportune contra Manichæos : sed secundum illud Decalogi præceptum, *Non accipies nomen Domini Dei tui in vanum*, ubi commemorat Augustinus, solet de Filio Dei interpretari et Arianorum hæresim exinde refellere, uti facit nostra illa, quæ in omnibus Mss. habetur, lectione. Vide supra, serm. 9, nn. 3 et 4.
[2] In editis omissa erant isthæc verba, quæ ex Colbertino codice restituuntur, *nec alium quemlibet propter me.* Horum loco in Mss. aliquot habetur tantum, *præter me.*
[3] Mss. Sorbonici, *exquisivit.*
[4] Sic Mss. Editi vero, *quid te lactas?*

erit inopia, nulla erit indigentia. Quid modo quæris hoc, antequam surgas? Si filius es mulieris hujus, attende quando tibi divitiæ promittantur. *Surrexerunt filii ejus, et ditati sunt.* Para te resurrectionis divitias accipere. Noli has amare, ut merearis ad illas venire. *Surrexerunt filii ejus, et ditati sunt.*

CAPUT XVII. — 26. *Et vir ejus laudavit eam.* Nos eam laudabimus, sed non de nostro. Ipse *vir ejus laudavit eam.* Quando *surrexerunt filii ejus, et ditati sunt;* attendit eam, et inspexit eam, et *laudavit eam.* Quis nolit audire quomodo laudaverit? Si tam jucunde audistis, cum laudaretur a nobis; quomodo audiremus, si possemus audire sicut eam laudavit vir ejus? Laudavit eam in resurrectione : cum resurrexerimus, audiemus. An et modo non tacuit laudem ipsius? Hæc est ipsa laus, ipsa sequetur. Audiamus [1], audiamus quemadmodum eam laudaverit vir ejus, videns eam jam cum tanta beatitudine filiorum, divitum in resurrectione mortuorum.

27. *Multæ*, inquit, *filiæ fecerunt potentiam.* Laudes sunt, quibus eam laudat vir ejus. *Multæ filiæ fecerunt potentiam.* Quæ filiæ, quibus hæc comparatur? Et non comparatur. *Multæ filiæ fecerunt potentiam : tu autem superasti.* Attendite, rogo vos : jam in fine lectionis sumus. Metuo enim ne ibi vos habeam fatigatos, ubi maxime exigo intentos. Audiamus laudes illius. *Multæ filiæ fecerunt potentiam : tu autem superasti, et superposuisti omnes. Tu*, inquit, *omnes superasti, tu super omnes posuisti.* Quæ sunt ergo aliæ filiæ quæ fecerunt potentiam, quas ista superavit, et super quas ista superposuit? Aut quam potentiam fecerunt, aut unde ista superavit? Sunt enim malæ filiæ, quæ sunt hæreses. Quare filiæ? Quia et illæ ex ista natæ sunt [2]. Sed filiæ malæ, filiæ non similitudine morum, sed similitudine Sacramentorum. Habent et ipsæ Sacramenta nostra, habent Scripturas nostras, habent Amen et Alleluia nostrum, habent pleræque Symbolum nostrum, habent multæ Baptismum nostrum : ideo filiæ. Sed huic mulieri, vultis nosse, quid alibi dictum sit, in Canticis canticorum? *Sicut lilium in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum* (*Cant.* II, 2). Mirum dictum, easdem et spinas dixit et filias. Et illæ spinæ faciunt potentiam? Faciunt plane. Non videtis quemadmodum et ipsæ hæreses orent, jejunent, dent eleemosynas, laudent Christum? Possum dicere, esse ibi pseudoprophetas, de quibus dictum est, *Faciunt signa et prodigia multa, ut fallant, si fieri potest, etiam electos. Ecce prædixi vobis* (*Matth.* XXIV, 24, 25). Faciunt potentiam et spinæ : de qua potentia dicitur, *Nonne in nomine tuo manducavimus et bibimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus* (*Matth.* VII, 22, *et Luc.* XIII, 26)? *Manducavimus et bibimus,* non de quocumque cibo diceret : nostis de quo dicere potuit, vel cibo vel potu. *Et virtutes multas fecimus.* Faciunt potentiam multæ filiæ, non negamus : et spinæ florem habent, sed fructum non habent. Hæc autem cui dixit, *Tu autem superasti et superposuisti omnes,* unde superavit, nisi quia non solum florem, sed et fructum habet?

CAPUT XVIII. — 28. Quem fructum habet? Unde superavit? Dicatur mihi. *Supereminentem*, inquit, *viam vobis demonstro.* Quam supereminentem viam? Quia inde ista superavit, inde ista superposuit omnes. *Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æramentum sonans, aut cymbalum tinniens.* Loquitur linguis, ad potentiam illam flores pertinent. *Si sciam omnia sacramenta et omnem scientiam, et habeam omnem prophetiam et omnem fidem, ita ut montes transferam,* (quanta potentia!) *charitatem autem non habeam, nihil sum.* Audi adhuc alias potentias, ad florem pertinentes, non ad fructum. *Si distribuero omnia mea pauperibus, et tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (I *Cor.* XII, 31, *et* XIII, 3). *Hanc habet ista supereminentem viam*, unde illi dixit, *Multæ filiæ fecerunt potentias.* Multæ locutæ sunt linguis, scierunt omnia sacramenta, fecerunt virtutes multas, dæmonia excluserunt, res suas pauperibus distribuerunt, corpora sua ignibus tradiderunt. Infra te sunt [1], quia charitatem non habuerunt. *Tu autem superasti et superposuisti omnes :* non solum flore, sed et fructu gravida, fructu abundans. Vide ipsum botrum [2], unde incipiat. Cum enumeraret opera carnis, *Fornicationes*, inquit, *immunditiæ, luxuriæ, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, invidiæ, comessationes, ebrietates, et his similia; quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt :* enumeratis omnibus spinis in ignem mittendis, *Fructus autem spiritus est,* inquit, *charitas;* et ab hoc capite [3], ab hac tanquam radice cætera contexuntur, *Gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia* (*Galat.* V, 19-23). Unde iste botrus pulcher? Quia pendet a charitate. *Multæ filiæ fecerunt potentiam : tu autem superasti et superposuisti omnes.*

CAPUT XIX. — 29. In illis quid remansit? *Falsæ gratiæ, et vana species mulieris.* Quia si charitatem non habeo, *factus sum æramentum sonans, et cymbalum tinniens : nihil sum, nihil mihi prodest. Falsæ sunt* ergo *gratiæ, et vana species mulieris. Mulier enim sapiens benedicitur.* Ista quæ quæsivit quid intelligeret, quæ intellectum custodivit, ista sapiens, ista benedicitur : non illæ falsæ species, non illa vana gratia. Sapiens mulier benedicitur. *Timorem autem Domini ipsa collaudat.* Ipsa quæ benedicitur, collaudat aliquid unde benedicatur, quia sapiens est. Quid collaudat? Timorem Domini, quo perducta est ad sapientiam. Initium enim sapientiæ, timor Domini (*Psal.* CX, 10) : *Timorem autem Domini ipsa collaudat.* Laboriosa tot noctibus [4], inter tot scandala patiens, provida ad ex-

[1] Liber el. *Audiamus ita vivamus in illa, et cum illa audiamus quemadmodum,* etc.

[2] Editi, *Quia et illæ et istæ natæ sunt.* Melius Mss., *ex ista.*

[1] Editi, *Inflatæ sunt.* At Colbertinus Ms. *Infra te sunt.* Magis ad sensum hujus versiculi, *Tu autem superasti*, etc.

[2] Ita in Mss. At in editis, *Vide ipsum florem.*

[3] Editi *Et ab hoc apice.* At Mss., *capite.*

[4] Sic Ms. Colbertinus. At editi, *laudtotibus.*

spectandum, fortis ad tolerandum, constans ad perseverandum : laboribus finitis, *Date illi de fructibus manuum suarum*. Fecit, fecit : digna est recipere. *Date illi de fructibus manuum suarum* [1], Quid *date? Venite, benedicti Patris mei. Date illi de fructibus manuum ejus.* Quid *date? Percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Ecce quid *date.* De quibus *fructibus manuum ejus? Esurivi enim, et dedistis mihi manducare* (*Matth.* xxv, 34, 35). *Date illi de fructibus manuum ejus.*

CAPUT XX. — 30. Et quod illi deinde negotium erit, finitis laboribus? *Et laudetur in portis vir ejus.* Ipse erit portus laborum nostrorum, videre Deum, et laudare Deum. Non ibi dicetur : Surge, labora, vesti servos, vesti te ipsam, ornare purpura, da escas famulis, attende ne lucerna exstinguatur, sollicita esto, surge de noctibus, aperi pauperi manum, trajice de colo in fusum. Non erunt opera necessitatis, ubi nulla necessitas. Non erunt opera misericordiæ, ubi nulla miseria. Non frangis panem pauperi, ubi nemo mendicat. Non suscipis peregrinum, ubi omnes in patria sua vivunt. Non visitas ægrum, ubi omnes perpetuo sani sunt. Non vestis nudum, ubi omnes æterna luce vestiti sunt. Non sepelis mortuum, ubi omnes sine termino vivunt. Nec tamen ista non agens, nihil agis : videbis enim quem desiderasti, et sine defectu laudabis. Istum accipies fructum. Tunc erit una illa quam petisti : *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ.* Et quid ibi facies? *Ut contempler delectationem Domini* (*Psal.* xxvi, 4). *Et laudetur in portis vir ejus. Beati qui habitant in domo tua; in sæcula sæculorum laudabunt te* (*Psal.* lxxxiii, 5).

SERMO XXXVIII *(*a*).

De verbis Ecclesiastici ii, 1-5, Fili, accedens ad servitutem Dei, *etc. Et de verbis Psalmi* xxxviii, 7, Quanquam in imagine ambulat homo, *etc. De continentia et sustinentia.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Duæ virtutes hujus vitæ.* Duo sunt quæ in hac vita veluti laboriosa nobis præcipiuntur, continere et sustinere. Jubemur enim continere ab his quæ in hoc mundo dicuntur bona, et sustinere ea quæ in hoc mundo abundant mala. Illa continentia, ista sustinentia vocatur : duæ virtutes quæ mundant animam, et capacem faciunt divinitatis. In frenandis libidinibus et coercendis voluptatibus, ne seducat quod male blanditur, et enervet quod prosperum dicitur, continentia nobis opus est : non credere felicitati terrenæ, et usque ad finem quærere felicitatem, quæ non habet finem. Ut autem est continentiæ, felicitati mundi non credere : ita sustinentiæ est, infelicitati mundi non cedere [2]. Sive ergo in affluentia rerum simus, sive in angustia, exspectandus est Dominus, qui et quod vere bonum et suave est det, et quod vere malum est avertat a nobis.

2. *Bona et mala bonis et malis communia. Scandalum de felicitate malorum.* Bona Dei quæ promittit justis, in fine servantur [1] : et mala quæ minatur impiis, in fine servantur. Bona et mala quæ versantur et miscentur in sæculo, nec boni soli habent, nec soli mali. Quidquid boni in hoc mundo dixeris, habent boni, habent et mali : veluti salutem ipsam corporis, et boni habent et mali. Divitias et apud bonos invenies, et apud malos. Successum filiorum, et bonorum et malorum donum videmus esse commune. Vitam longam diu vivunt boni quidam, diu vivunt et mali quidam. Et quæcumque alia numerare volueris in hoc sæculo bona, permixte invenis apud bonos et malos. Rursum quæcumque aspera, quæcumque tristia, et boni patiuntur et mali; famem, morbos, dolores, et damna, oppressiones, orbitates : communis hæc est omnium materies lacrymarum. Facile est ergo hoc videre, et bona sæculi apud bonos et malos esse, et mala sæculi bonos malosque perferre. Et ideo quorumdam pedes in via Dei titubant, et exorbitare conantur. Multi enim deviant et exorbitant, cum instituerint et proposuerint animo, propterea servire Deo, ut bonis terrenis abundent, et malis careant, eaque devitent. Cum enim sibi hoc proposuerint, et hanc mercedem constituerint pietatis et religionis suæ; quando viderint se laborare, et florere iniquos, quasi perdiderint mercedem [2], quasi eos fefellerit qui vocavit, quasi frustra opus indixerit qui in mercede decepit, renuntiant Deo. Et quo se miseri convertunt, avertentes se ab illo a quo facti sunt, et inhærentes illis quæ facta sunt? Cum cœperit perire quod factum est, ubi erit amator temporis, qui perdidit æternitatem?

CAPUT II. — 3. *Fides hic necessaria. Tempus fidei et tempus speciei.* Proinde propter illa bona, quæ non dabit Deus nisi bonis, et propter illa mala, quæ non inferentur nisi malis, quia in fine apparebunt utraque, credi sibi vult Deus. Quæ enim merces fidei, aut quod omnino vel nomen fidei, si modo vis videre quod teneas? Non debes ergo videre quod credas; sed credere quod videas; credere quamdiu non vides, ne cum videris erubescas. Ergo credamus [3], dum tempus est fidei, antequam sit tempus speciei. Sic enim dicit Apostolus, *Quamdiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino : per fidem enim ambulamus* (II *Cor.* v, 6, 7). Ergo per fidem ambulamus, quamdiu credimus quod non videmus : tenebimus autem speciem, cum viderimus facie ad faciem, sicuti est. Tempus fidei et tempus speciei Joannes etiam apostolus in Epistola sua distinguit, dicens : *Dilectissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus.* Hoc tempus est fidei : videte tempus speciei. *Scimus,*

[1] Sic legendum ex auctoritate codicis cl. [*laboribus finitis. Date illi de fructibus manuum suarum. Quid date*, etc.]

[2] Editi, *iniquitati mundi non cedere*. At Mss., *infelicitati*. Et ex his Victorinus loco, *cedere*, habet, *credere*.

* Ad Mss. Petavianum et Victorianum, et ad Am. Er. Par. Lov. emendatus.

(*a*) Alias, de Tempore 245.

[1] Hoc loco verba quædam in ante editis prætermissa, necnon infra plures passim versus restituuntur auctoritate manuscriptorum.

[2] Sic Victorinus Ms. Editi vero, *perdiderint spem.*

[3] Mss., *credimus.*

inquit, *quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (I *Joan.* III, 2).

4. *Tempus fidei laboriosum.* Laboriosum est fidei tempus : quis negat? Laboriosum est, sed hoc est opus cujus illa merces est. Noli piger esse in opere, cujus mercedem desideras. Si quem enim et tu ipse mercenarium conduxisses, non ante mercedem numerares, quam in opere exerceres. Diceres ei, Fac, et accipe : non tibi diceret, Da, et facio. Sic ergo et Deus. Tu non fallis mercenarium tuum timens Deum; te ipse Deus fallet, qui jubet ne fallas mercenarium? Tamen tu quod promiseris potes et non dare ; et si non est in corde tuo dolus falsitatis, est tamen in fragilitate humana inopia difficultatis. Quid de Deo timeamus, qui nec fallere potest, quia veritas est, et abundat omnibus, quia fecit omnia?

CAPUT III. — 5. *Fides primum præceptum. Vita hominis crescendo decrescit.* Credamus ergo Deo, fratres Hoc est primum præceptum, hoc est initium religionis et vitæ nostræ [1], fixum habere cor in fide, et figendo cor in fide vivere bene, abstinere ab omnibus seductoriis, sustinere mala temporalia ; et quamdiu illa blandiuntur et illa minantur, adversum utrumque inconcussum habere cor [2], ne in illa defluas, ne in illa frangaris. Habendo ergo continentiam, habendo etiam sustinentiam, cum bona temporalia transierint, et mala quæ inferantur non erunt; habebis omne bonum, habebis nullum malum. Ideo in lectione quid nobis dictum est? *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem. Deprime cor tuum, et sustine; ut crescat in novissimis vita tua.* Non ut modo, sed ut in novissimis vita tua crescat : *ut crescat in novissimis vita tua.* Quantum, putamus, crescit? Ut fiat æterna. Modo enim vita humana, quamdiu producitur et videtur produci, decrescit potius quam crescit. Attendite et videte, ratiocinamini et videte quia decrescit. Natus est homo : verbi gratia, constituit illi Deus vitæ suæ septuaginta annos : Accedit illi vita, dicimus, crescendo. Accedit, an decedit? Ecce de septuaginta annis vixit sexaginta, remanserunt decem : diminutum est quod erat propositum ; et quanto plus vivit, tanto minus illi restat. Ideoque vivendo hic decrescit vita, non crescit. Tene quod tibi promisit Deus, *ut crescat in novissimis vita tua.*

CAPUT IV. — 6. *Laborant pro cupiditatibus suis, laborare nolunt pro Dei promissis.* Deinde sequitur quod lectum non [3] est : *Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, et in dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe. Quoniam in igne probatur aurum et argentum, homines vero acceptabiles in camino humiliationis* (*Eccli.* II, 1-5). Durum videtur, defecisti. Nonne illud quod non deficit perdidisti? Multi multa patiuntur propter pecuniam perituram, et tu non vis pati propter vitam mansuram? Sic recusas laborare pro Dei promissis, quasi non labores pro cupiditatibus tuis. Quanta patiuntur pro sua iniquitate latrones? quanta patiuntur pro suis sceleribus perditi, pro sua nequitia luxuriosi, pro sua avaritia negotiatores mare transmeantes, ventis tempestatibusque corpus et animam committentes, sua relinquentes, ad ignota currentes? Judex si pronuntiat exsilium, pœna est : avaritia jubet exsilium, et lætitia est [1]? Quid ergo magnum tibi imperat sapientia, quod non posset imperare avaritia? Et tamen cum imperat avaritia, facis. Et cum feceris quod imperat avaritia, quid habebis? Plenam domum auro et argento. Non legisti, *Quanquam in imagine* [2] *ambulat homo, tamen vane conturbatur ; thesaurizat, et nescit cui ea colligat?* Quare ergo cantasti et dixisti Deo [3], *Auribus percipe lacrymas meas* (*Psal.* XXXVIII, 7, 13)? Quare tu non percipis auribus verba ejus, a quo vis percipi lacrymas tuas? Si accusaveris avaritiam tuam, invitabit ad sapientiam suam. Sed cum susceperis jugum sapientiæ, laboriosa erit? Laboriosa plane : sed vide quo fine, qua mercede. Numquid quæ per sapientiam colligis, nescis cui colligas ea? Tibi colligis. Expergiscere, evigila, habeto cor formicæ (*Prov.* VI, 6). Æstatis tempus est, collige quod tibi ad hiemem prosit. Quando tibi bene est, tunc disce unde sustenteris quando tibi male est. Bene tibi, æstas est : noli esse piger, collige grana de area dominica, verba Dei de Ecclesia Dei, et reconde intus in corde. Nunc tibi quidem bene est : veniet et quando sit male. Omni homini veniet tribulatio : etsi omnia terrena sunt ei, certe cum cœperit mori, per tribulationem transit ad aliam vitam. Quis enim est qui dicat, Bene mihi erit, et non moriar?

CAPUT V. — 7. *Timor mortis diviti homini est continua tribulatio.* Quamvis, si amas vitam, et mortem times [4], ipse timor mortis, hiems quotidiana est. Et tunc maxime pungit timor mortis, quando nobis bene est. Nam quando male est nobis, non timemus mortem. Quando nobis bene est, tunc magis timemus mortem. Ideo ille dives, quem delectabant multum divitiæ suæ (habebat enim magnas divitias et magnas possessiones), credo quod interpellabatur timore mortis, et inter delicias contabescebat. Cogitabat enim se illa bona relicturum; congregaverat, et nesciebat cui : et aliquid cupiebat æternum, et venit ad Dominum, et ait illi, Magister bone, quid boni faciam, ut vitam æternam consequar? Bene est mihi, sed labitur quod teneo ; bene est mihi, sed subito non erit quod habeo : dic mihi unde habeam quod semper erit; dic mihi quomodo perveniam ad id quod non perdam. Et Dominus illi : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Quæsivit quæ mandata. Audivit. Respondit se a sua juventute omnia servasse. Ait illi Dominus consiliarius vitæ æternæ : *Unum tibi deest ;*

[1] Am. et Victorinus Ms., *et viæ nostræ.*
[2] Sic Victorinus Ms. At editi, *in hoc habere cor*
[3] Abest. *non*, a Victorino. Ms.

[1] Sic Victorinus Ms. At editi, *ignota quærentes. Judex si pronuntiet exsilium, tremor est : Deus mortem minatur, et lætitia est!*
[2] Editi, *in imagine Dei.* Abest, *Dei*, a Victorino Ms.
[3] In Victorino Ms., *Et dixisti Deo, Inaurire lacrymarum mearum ; id est, auribus percipe*, etc.
[4] Sic Victorinus Ms. At editi, *Quamvis amat vitam, mortem timet.*

si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo. Non enim dixit, Perde; sed, *vende et veni* [1], *sequere me* (*Matth.* XIX, 16-22). Ille qui delectabatur divitiis suis, et propterea quærebat a Domino quid boni faceret, ut vitam æternam consequeretur, quia a deliciis ad delicias migrare cupiebat, et has quibus delectabatur relinquere formidabat, abscessit tristis ad thesauros suos terrenos. Noluit credere Domino quia potest servare in cœlo, quod periturum est in terra. Noluit esse verus amator thesauri sui. Male tenendo, perdidit: multum diligendo, amisit. Nam si bene illum diligeret, in cœlum migraret, quo ipse postea sequeretur. Domum illi Deus ostendit ubi migraret, non locum ubi perderet: secutus enim ait, *Ubi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit et cor tuum* (*Id.* VI, 21).

CAPUT VI. — 8. *Divitiæ in tuto ponuntur, dum erogantur. Eleemosyna pium fenus Deo.* Sed videre volunt [2] homines divitias suas? Fac quod in terra thesaurizent, numquid non timent videri divitias suas? Effodiunt et obstruunt et cooperiunt eas: et cum obstruxerint et cooperuerint, numquid vident quod habent? Nec ipse videt: optat ut lateat, timet ne pateat [3]. Esse vult dives in opinione, non in veritate. Quasi sufficit habere in conscientia, quod servat in terra [4]? O quanto major tibi et melior conscientia erit, si servaveris in cœlo! Hic cum obrueris in terra, times ne sciat servus tuus et auferat et fugiat: hic times ne auferat tibi servus tuus; ibi non times, quia bene tibi servat Dominus tuus. Sed habeo, inquis, servum fidelem, qui et noverit, et non prodat [5], et non tollat. Compara illum Domino tuo. Si fidelem servum invenisti, Dominus tuus quando te fefellit? Etsi non potest servus tuus tollere, potest tamen perdere: Dominus tuus nec tollere nec perdere potest, nec perire permittit. Servat tibi, manet tibi; liberat te, manentem te facit; nec perdet te, nec perdet quod ei commendaveris. Veni, inquit, accipe quod apud me posuisti. Absit. Non hoc tibi dicit Deus [6]. Ego, inquit tibi, qui te prohibui fenerare, feneratus sum a te. Volebas enim fenore crescere, et dabas homini ut tibi plus redderet, quando accipiebat gaudens, et quando reddebat plorans. Hoc volebas, et ego prohibebam: dixi enim, *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram* (*Psal.* XIV, 5). Prohibebam te a fenore: jubeo tibi fenus, me fenera [7]. Hoc tibi dicit Dominus tuus: Pauca vis dare, et plura accipere: relinque hominem, qui plangit, quando exigis; me inveni, qui gaudeo, quando reddo. Ecce adsum: da, et sume; tempore redditionis reddam tibi. Et quid reddam? Pauca dedisti, plura sume: terrena dedisti, cœlestia sume: temporalia dedisti, æterna sume: mea dedisti, me ipsum sume. Quid enim dedisti, nisi ex eo quod a me accepisti? Quod dederis [1] non reddo, qui unde dares dedi? qui te ipsum qui dares dedi; qui tibi Christum cui dares dedi, qui tibi diceret, *Quando uni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti* (*Matth.* XXV, 40). Ecce cui das, pascit [2] et esurit propter te: donat, et eget. Quando donat, vis accipere: quando eget, non vis dare. Eget Christus, quando eget pauper: qui omnibus suis vitam æternam paratus est dare, in unoquoque paupere temporaliter dignatus est accipere.

CAPUT VII. — 9. *Divitiæ in cœlum præmittendæ Pauperes, laturarii.* Et consilium dat quo migres: dedit enim consilium quo migrare debeas. Migra de terra in cœlum, ne perdas. Quam multi enim quod servabant perdiderunt, et nec sic correcti in cœlo ponere didicerunt. Si forte tibi aliquis diceret, Migra divitias tuas ab Occidente in Orientem, si non vis ut pereant; æstuares, laborares, satageres, attenderes quanta essent quæ haberes, videres te multiplicitate rerum tuarum facile in longinqua migrare non posse: et forte fleres, quia ire cogereris, et quomodo tecum tolleres quod collegeras non invenires. In longinquiora te migrare jussit, qui non ait, Migra ab Occidente in Orientem; sed, Migra de terra in cœlum. Æstuas, quasi difficultatem majorem tibi videris pati, et dicis tibi: Si non inveniebam jumenta et naves, quibus ab Occidente migrarem ad Orientem; quomodo inveniam scalas, quibus a terra migrem in cœlum? Noli, inquit, tibi Deus, laborare, noli laborare: qui te divitem feci, qui tibi quod dares dedi, laturarios tibi pauperes feci. Si, verbi gratia, invenires aliquem inopem de trans mare, aut quo ire velles, invenires inde civem aliquem necessitatem patientem, diceres tibi: Civis iste inde est quo ego volo ire; eget hic, do illi [3] quod ibi mihi reddat. Ecce eget hic pauper, civis est regni cœlorum: quid dubitas facere trajectitium? Si enim dant qui hoc faciunt, ut plura accipiant, cum ad ea loca venerint, unde est ille qui accepit: faciamus et nos.

CAPUT VIII. — 10. *Fides in corde, quasi Christus in navi dormiens, excitanda.* Hoc fit, si credamus, si fidem excitemus. Nam vane conturbamur. Quare vane conturbamur? Quia dormiente Christo in navi, pene naufragaverunt discipuli. Dormiebat Jesus, et turbabantur discipuli. Venti sæviebant, fluctus excitabantur, navis mergebatur (*Matth.* VIII, 23-27). Quare? Quia Jesus dormiebat. Sic et tu, quando tempestates tentationum sæviunt in isto sæculo, turbatur cor tuum, tanquam navis tua. Quare, nisi quia dormit fides tua? Sic enim Paulus apostolus dicit, quia habitat Christus per fidem in cordibus nostris (*Ephes.* III, 17). Excita ergo Christum in corde tuo, vigilet fides tua, tranquilletur conscientia tua, et liberatur navis tua. Senti, quoniam qui promisit verax est. Nondum ostendit; quia nondum est tempus ut osten-

[1] Sic Victorinus Ms. At editi, *sed serva, et veni.*

[2] Sic Mss. At Lov., *videri nolunt.* Cæteri editi, *videre nolunt.*

[3] Sic Mss. At editi, *ne pereat.*

[4] Mss., *habere conscientiam quia servat*, etc.

[5] Victorinus Ms., *et non perdat.*

[6] Victorinus Ms., *Nam hoc dicit Deus.*

[7] In editis omissum fuerat, *jubeo tibi fenus, me fenera*; quod hic ex manuscriptis restituitur.

[1] Apud Er. Lugd. Ven. et Lov., *ergone quod dederis.*

[2] Sic Mss. Editi vero, *ut des pascit.*

[3] Victorinus Ms., *ego do illi.*

dat. Multa jam tamen ostendit : Christum suum promisit, et dedit : resurrectionem ejus promisit, et dedit : Evangelium suum promisit, et dedit : Ecclesiam suam toto orbe diffundendam promisit, et dedit : tribulationes ipsas et aggeres calamitatum in rebus humanis prædixit, et ostendit. Quanta sunt quæ restant? Implentur quæ promissa sunt, implentur quæ prædicta sunt : et titubas ne non veniat quod restat? Tunc timere deberes, si quod prædictum est non videres. Bella sunt, fames sunt, contritiones sunt. Regnum super regnum est, terræ motus sunt, calamitatum sunt exaggerationes, abundantia scandalorum, frigus charitatis, copia iniquitatis. Hæc omnia lege, prædicta sunt. Lege, vide, quia omnia quæ vides prædicta sunt : et crede te visurum esse quod nondum venit, numerans quanta venerunt. Tu autem videndo Deum ostendere quæ prædixit, non credis daturum esse quod promisit? Ibi credere debes, ubi turbari cœpisti.

11. *Mundus amatores suos relinquit.* Si finis mundi est, migrandum est de mundo, non amandus est mundus. Ecce turbatur mundus, et amatur mundus. Quid, si tranquillus esset mundus? Formoso quomodo hæreres, qui sic amplecteris fœdum? Flores ejus quomodo colligeres, qui ab spinis non revocas manum? Non vis relinquere mundum, relinquit te mundus, et sequeris mundum [1]. Cor ergo mundemus, charissimi : et non perdamus sustinentiam ; sed percipiamus sapientiam, et teneamus continentiam. Transit labor, venit requies : transeunt falsa deliciosa, et venit bonum quod concupivit anima fidelis, cui inardescit et suspirat omnis peregrinus in sæculo : patria bona, patria cœlestis, patria contemplationis Angelorum ; patria ubi nullus civis moritur, quo nullus hostis admittitur ; patria ubi habeas sempiternum Deum amicum, ubi nullum timeas inimicum.

SERMO XXXIX * (*a*).

De eo quod scriptum est Ecclesiastici, v, 8, 9, Ne tardes converti ad Deum, neque differas de die in diem. *Et de verbis Apostoli*, I *Tim.* vi, 7-19, Nihil intulimus in hunc mundum, *etc.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Conversio non differenda.* — Audivimus, fratres, per prophetam dicentem Dominum, *Ne tardes converti ad Deum, neque differas de die in diem. Subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te.* Promisit tibi, quoniam quo die conversus fueris, obliviscitur mala tua præterita [2] : sed numquid vitam crastini diei promisit tibi? An forte non tibi illam promisit Deus, et promisit illam tibi mathematicus, ut damnet et te et illum Deus? Diem mortis incertum salubriter constituit Deus : diem ultimum suum quisque salubriter cogitet. Misericordia Dei est quia nescit homo quando moriatur. Latet ultimus dies, ut observentur omnes dies.

2. *Contemptus mundi.* Sed tenet mundus, illecebræ circumquaque blandiuntur ; delectat pecuniæ magnitudo, delectat honoris fulgor, delectat potentiæ terror : delectant ista ; sed audiatur Apostolus : *Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid possumus.* Honor te debet quærere, non tu ipsum. Debes enim in loco humiliori discumbere, ut qui te invitavit, faciat te ad honoratiorem locum ascendere (*Luc.* xiv, 10). Si autem noluerit, ubi recumbis, manduca : quia nihil intulisti in hunc mundum. Parum est tibi quia de alieno manducas? Discumbe ubicumque, et manduca. Dicturus es, De meo. Audi Apostolum : *Nihil intulimus in hunc mundum.* Ad mundum venisti, plenam mensam invenisti. Sed Domini est terra et plenitudo ejus (*Psal.* xxiii, 1).

CAPUT II. — 3. *Cupiditas divitiarum quam periculosa.* — *Nam qui volunt*, inquit, *divites fieri.* Non dixit, Qui divites sunt ; sed, *Qui volunt divites fieri :* cupiditates accusavit, non facultates. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et desideria multa stulta et noxia, quæ mergunt homines in interitum et perditionem.* Pecunia delectat, ista non times? Bona res est pecunia, bona res est magna pecunia. *Incidunt in tentationem :* non times? *In desideria multa incidunt stulta et noxia :* non times? Desideria quo ducunt, time. Quid est, quo ducunt? *Quæ mergunt*, inquit, *homines in interitum et perditionem.* Et adhuc surdus es? Interitum et perditionem non times? Sic Deus tonat, et stertis?

4. *Vermis divitiarum superbia.* Cæterum his qui jam divites sunt, adhuc consilium dedit Apostolus : *Præcipe*, inquit, *divitibus hujus mundi non superbe sapere.* Vermis divitiarum superbia est. Difficile est ut non sit superbus, qui dives est. Tolle superbiam, divitiæ non nocebunt. Sed attende quid inde facere debeas, ne vacet apud te quod largitus est Deus. *Non superbe sapere :* istud vitium tolle. *Neque sperare in incerto divitiarum :* tolle et hoc vitium. Cum abstuleris ista, exerce opera bona. Quæ? Audi : *Divites sint*, inquit, *in operibus bonis, non sperent in incerto divitiarum.* Sed ubi sperent? *In Deo vivo qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum.* Mundum præstat Deus pauperi, præstat et diviti. Numquid quia dives est, duos ventres impleturus est? Attendite, et videte quoniam de datis Dei pauperes saturati dormiunt. Qui pascit vos, pascit et illos per vos.

CAPUT III. — 5. *Divitiarum usus in operibus bonis.* Ergo non ametur pecunia : sed si jam habetur, hoc inde fiat. Divites estote, qui illam habetis. Sed ubi divites? *In operibus bonis. Facile*, inquit, *tribuant, communicent.* Hic jam avaritia contrahit se, quando audit [1], *Facile tribuant, communicent :* veluti aqua frigida perfunditur, rigescit, stringit sinum, et dicit, Non perdo labores meos. Infelix, perdere non [2] vis labores tuos? Ecce morieris, et qui nihil huc attulisti, nihil hinc potes auferre : cum nihil abstuleris,

[1] Victorinus Ms., *etsi sequeris mundum.*
[2] Mss. loco, *mala tua præterita*, habent, *malitiæ tuæ præteritæ* ; aut *malitiam tuam præteritam.*
* Sermones 39 et 40 ad duos cl. ad gr. rm. v. Am. Er. Par. Lov. emendati sunt.
(*a*) Alias, 13 ex Homiliis 50.

[1] Mss., *Sequentia audi : Facile tribuant*, etc.
[2] Abest *non* a Mss.

nonne perdidisti omnes labores tuos? Audi ergo consilium Dei. Non terrearis, quia dixit, *Facile tribuant, communicent.* Audi quod sequitur. Exspecta, noli contra me claudere ostium, nec aditum cordis tui; exspecta. Vis nosse, *Facile tribuant, communicent*, quia non perdes, et hoc solum non perdes? *Thesaurizent*, inquit, *sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.* Ista ergo quæ te delectat, falsa vita est: quasi in somnis hic vivis. Si quasi in somnis hic vivis, evigilaturus es quando morieris, et sic nihil habes invenire in manibus tuis. Quomodo si mendicus dormiat, et in somnis illi veniat hæreditas; nihil illo felicius antequam surgat. Videt se in somnis tractare manibus vestes egregias, pretiosa vasa aurea et argentea, intrare in amœnissima et amplissima prædia, obsequi sibi magnas familias: evigilat, et plorat. Et quomodo vigilans accusat hominem qui illum exspoliavit, sic ille accusat qui illum excitavit. Apertissime hinc locutus est Psalmus: *Dormierunt*, inquit, *somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* (*Psal.* LXXV, 6), posteaquam finierunt somnum suum.

CAPUT IV. — 6. *Eleemosynæ qua mensura et quo fine faciendæ.*— Quia ergo nihil attulisti, nihil hinc ablaturus es. Mitte sursum quod invenisti, et non perditurus es. Da Christo: Christus enim hic voluit accipere. Da Christo, et non perdis. Non perdis, si commendas servo tuo; et perdis, si commendas Domino tuo? Non perdis, si commendas servo tuo quod acquisisti; et perdes, si commendes Domino tuo quod accepisti ab ipso Domino tuo? Egere hic voluit Christus, sed propter nos. Omnes pauperes quos videtis; potuit illos Christus pascere, quomodo per corvum Eliam pavit: tamen et ipsi Eliæ subtraxit corvum, ut a vidua pasceretur non Eliæ præstitit, sed viduæ (III *Reg.* XVII, 6). Quando ergo Deus pauperes facit, quia ipse non vult ut ipsi habeant; quando facit pauperes, probat divites. Sic enim scriptum est: *Pauper et dives occurrerunt sibi.* Ubi *sibi occurrerunt?* In hac vita. Natus est ille, natus est et ille: invenerunt se, *occurrerunt sibi.* Et quis fecit illos ambos? *Dominus* (*Prov.* XXII, 2). Divitem, unde pauperem adjuvaret; pauperem, unde divitem probaret. Pro viribus suis quisque faciat: non sic faciat, ut ipse patiatur angustias. Non hoc dicimus. Superflua tua necessaria sunt alii. Audistis modo, cum Evangelium legeretur: *Quicumque dederit calicem aquæ frigidæ uni ex minimis meis propter me, non perdet mercedem suam* (*Matth.* X, 42). Regnum cœlorum venale proposuit, et pretium ejus calicem aquæ frigidæ esse voluit. Sed quando pauper est qui facit eleemosynas, tunc debent eleemosynæ ejus esse calix aquæ frigidæ. Qui plus habet, plus faciat. Vidua illa de duobus minutis fecit (*Marc.* XII, 42): Zacchæus dimidium rerum suarum dedit, et ad reddendas fraudes suas, aliud dimidium reservavit (*Luc.* XIX, 8). Eleemosynæ illis prosunt, qui vitam mutaverunt. Das enim Christo egenti, ut peccata tua redimas præterita. Nam si ideo das, ut liceat tibi semper impune peccare; non Christum pascis, sed judicem corrumpere conaris. Ergo ad hoc facite eleemosynas, ut vestræ orationes exaudiantur, et adjuvet vos Deus ad vitam in melius commutandam. Et qui commutatis eamdem vitam, in melius commutate; ut per eleemosynas et orationes deleantur mala vestra præterita, et futura bona veniant sempiterna.

SERMO XL (*a*).

De eodem loco Ecclesiastici V, 8, Ne tardes converti ad Deum, *etc. In eos qui conversionem de die in diem differunt, quorum alii male sperando, alii desperando pereunt* [1].

CAPUT PRIMUM. — 1. *Sustinere Dominum quid.* Frequenter, fratres, cum Psalmista cantavimus, *Sustine Dominum, viriliter age; et confortetur cor tuum, et sustine Dominum* (*Psal.* XXVI, 14). Quid est, *Sustine Dominum?* Ut tunc accipias, quando dabit; non tunc exigas, quando vis. Tempus dandi nondum est: sustinuit te, sustine illum. Quid est quod dixi, Sustinuit te, sustine illum? Si jam juste vivis, si jam ad illum conversus es, si tibi displicent facta tua præterita, si jam placuit tibi eligere vitam bonam novam; noli festinare exigere. Sustinuit te, ut mutares vitam malam: sustine illum, ut coronet vitam bonam. Nam si et ille non sustineret, non esset cui daret. Sustine ergo, quia sustentatus es.

2. *Conversionem alii sperando, alii desperando differentes.* Tu vero qui non vis corrigi, o quisquis hic es qui adhuc non vis corrigi; quasi unus sit: magis dicere debui, Quicumque hic estis. Tu tamen qui hic es, qui non statuisti corrigi: sic loquar quasi ad unum, Quisquis non vis corrigi, quid tibi promittis? Desperando peris, an sperando? Quisquis desperando peris, hoc dicis in animo tuo: Iniquitas mea super me est, in peccatis meis contabesco; quæ mihi spes est vivendi? Audi prophetam dicentem, *Nolo mortem impii; tantum revertatur impius a via sua pessima, et vivat* (*Ezech.* XXXIII, 11). Qui sperando peris, hoc dicis in animo tuo: Bonus est Deus, misericors est Deus, ignoscit omnia, non reddit mala pro malis. Audi Apostolum dicentem, *Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit* (*Rom.* II, 4)?

3. *Plerique male sperando differunt.* Quid ergo restat? Quia si obtinuimus [2] apud te aliquid, si intravit in cor quod dixi; video quid mihi respondeas. Verum est, nec despero, ut desperando peream; nec spero male, ut sperando peream. Non mihi dico: Iniquitas mea super me est, jam nullam spem habeo. Nec mihi illud dico: Bonus est Deus, nemini reddit mala. Nec illud dico, nec illud dico [3]: premit me Pro-

[1] In præcipuis Mss. titulus est, *Admonitio S. Augustini ad eos qui dicunt, Exspecto adhuc modicum, et converto me; et dum differtur de die in diem, subito supervenit ultima dies.*

[2] Mss., *quasi obtinuimus.*

[3] Er. Lugd. Ven. et Lov. *Bonus est Deus, nemini reddet mala. Nec illud dico, nec hoc dico.* M.

(*a*) Alias, 11 inter Homilias 50.

pheta, premit me Apostolus.

CAPUT II. — Et quid dicis? Adhuc modicum tempus vivam quomodo volo. Isti sunt qui nos fatigant : plurimi sunt, molesti sunt. Adhuc modicum tempus vivam quomodo volo, postea quando me correxero, utique verum est quod dixit Propheta, *Nolo mortem impii; tantum revertatur impius a via sua pessima, et vivat*. Quando conversus fuero, delebit omnia mala mea : quare non addo aliquid voluptatibus meis, et vivo quantum volo, quomodo volo, postea me conversurus ad Deum?

4. *Pœnitentia in crastinum non differenda.* Quare hoc dicis, frater? quare? Quia promisit Deus indulgentiam, si me mutavero. Video, scio, promisit Deus indulgentiam; per sanctum Prophetam hanc promittit, et per me minimum servum suum promittit, verum est quod promittit, hanc promisit per unicum Filium suum. Sed quid vis addere dies malos diebus malis? Sufficiat diei malitia sua (*Matth.* VI, 34). Malus dies hesternus, malus et hodiernus, malus et crastinus. An putas esse bonos dies, quando facis satis voluptatibus tuis, quando in luxuriis enutris cor tuum, quando insidiaris alienæ pudicitiæ, quando fraude contristas proximum tuum, quando commendata negas, quando falsum pro nummo juras? Quando exhibes tibi bonum prandium, ideo putas quia bonum diem ducis? Unde fieri potest ut dies bonus sit, cum malus sit homo? Malos dies vis addere malis diebus?

5. *Idem tractatur argumentum.* Rogo, aliquantum, inquit, dimittatur mihi. Quare? Quia promisit mihi Deus indulgentiam.

CAPUT III. — Sed crastino die te victurum nemo tibi promisit. Aut lege mihi, quomodo legis Prophetam, Evangelium, Apostolum, quia cum te converteris, delet Deus omnes iniquitates tuas : lege mihi ubi tibi promissus est crastinus dies, et vive crastino die male. Quanquam, frater meus, non tibi hoc debui dicere. Longa erit forte vita tua : si longa erit, bona sit. Quare vis habere longam vitam et malam? Aut longa non erit; et illa longa debet te delectare, quæ non habet finem : aut longa erit; et quid mali erit, quia diu bene vixisti? Tu male vis diu vivere, bene non vis? Et tamen crastinum diem nemo tibi promisit. Corrige te, audi Scripturam : *Ne tardes converti ad Deum.* Verba ista mea non sunt : sed et mea sunt. Si amo, mea sunt : amate, et vestra sunt. Sermo iste quem modo dico, Scripturæ sanctæ est : si contemnis illum, adversarius tuus est. Sed audi Dominum dicentem, *Concorda cum adversario tuo cito* (*Matth.* V, 25). Audiant omnes, verba recito Scripturæ divinæ. O male dilator, o crastini male appetitor, audi Dominum dicentem, audi Scripturam sanctam prædicentem. De isto loco speculator sum. *Ne tardes converti ad Deum, neque differas de die in diem.* Vide si non vidit illos, vide si non inspexit illos qui dicunt, Crastino bene vivo, hodie male vivam. Et cum cras venerit, hoc dicturus es. *Ne tardes converti ad Deum, neque differas de die in diem. Subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te.* Numquid ego hoc scripsi? Numquid ego delere illud possum? Si delevero, timeo deleri. Tacere illud possum : timeo tacere. Prædicare cogor : territus terreo. Timete mecum, ut gaudeatis mecum. *Ne tardes converti ad Deum* Domine, vide quia dico : Domine, scis quia terruisti me, cum tuus Propheta legeretur. Domine, nosti in illa cathedra timorem meum, cum tuus Propheta legeretur. Ecce dico, *Ne tardes converti ad Deum, neque differas de die in diem. Subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te.* Sed nolo perdat te.

CAPUT IV. — 6. *Excitandus ægrotus etiam nolens.* Nolo mihi dicas, Perire volo : quia ego nolo. Melius est ergo, Nolo meum, quam, Volo tuum. Si lethargicus pater tuus ægrotaret inter manus tuas, et tu adesses juvenis ægrotanti seni, et diceret medicus, Periclitatur pater tuus; somnus iste gravedo est quædam lethalis; observa eum, noli eum permittere dormire; si videris eum dormire, excita eum; si parum est excitare, vellica; si et hoc parum, stimula eum, ne moriatur pater tuus : adesses juvenis seni onerosus. Ille in dulcem morbum resolutus iret, oculos gravedine illa premente clauderet, tu contra clamares patri : Noli dormire. At ille : Dimitte me, dormire volo. Et tu : Sed medicus dixit, Si voluerit dormire, non dormiat. At ille : Rogo, dimitte me, mori volo. Sed ego nolo, dicit filius patri. Cui? Utique optanti se mori. Et tamen vis differre mortem patris tui, et aliquanto diutius vivere cum morituro sene patre tuo. Dominus tibi clamat : Noli dormire, ne in æternum dormias; evigila, ut mecum vivas, et patrem habeas quem non efferas. Audis, et surdus es.

7. *Nulla est securitas, nisi a Deo.* — Quid ego feci speculator? liber sum, non vos gravo. Scio dicturos quosdam : Quid nobis voluit dicere? Terruit, gravavit [1] nos, reos nos fecit. Imo a reatu volui liberare. Fœdum est, turpe est : nolo dicere malum, nolo dicere periculosum, nolo dicere exitiosum : turpe est ut vos fallam, si Deus me non fallit.

CAPUT V. — Dominus mortem minatur impiis, nequissimis, fraudatoribus, sceleratis, adulteris, voluptatum inquisitoribus, suis contemptoribus, de temporibus [2] murmurantibus et mores suos non mutantibus : Dominus illis mortem minatur, gehennas minatur, interitum sempiternum minatur. Quid volunt, ut ego promittam quod ille non promittit? Ecce dat tibi securitatem procurator : quid tibi prodest, si paterfamilias non acceptet? Procurator sum, servus sum : vis dicam tibi, Vive quomodo vis, Dominus te non perdet? Securitatem tibi procurator dedit : nihil valet securitas procuratoris. Utinam Dominus tibi daret, et ego te sollicitum facerem! Domini enim securitas valet, etiamsi nolim; mea vero nihil valet, si ille noluerit. Quæ est autem securitas, fratres, vel mea vel vestra, nisi ut Domini jussa intente et diligenter audiamus, et promissa fideliter exspectemus? In his fatigamur [3], quia homines sumus : ipsius adjutorium

[1] Sic Mss. At editi, *graviter nos*.

[2] Editi, *detractoribus*. Victorinus codex, *deceptoribus*. Alii Mss., *de temporibus*.

[3] Editi, *in his quibus fatigamur*. At Mss., *in his fatiga-*

imploremus, ad illum ingemiscamus. Preces nostræ non sint pro rebus sæcularibus prætereuntibus, transitoriis, et vice vaporis evanescentibus : sed sint preces nostræ pro ipsa implenda justitia, et sanctificatione pro nomine Dei : non pro vincendo vicino, sed pro vincenda libidine : non pro sananda carne, sed pro domanda [1] avaritia. Hinc sint preces nostræ : injus nos adjuvent luctantes, ut coronent vincentes.

SERMO XLI * (a).

De eo quod scriptum est *Ecclesiastici* XXII, 28, Fidem posside cum proximo in paupertate ipsius, ut et bonis ejus perfruaris.

1. *Fides amico in ejus paupertate servanda.* Cum divinæ Scripturæ legerentur, de quarum sententiis omnibus nunc loqui non valemus, animadverti unam sententiam, verborum numero brevissimam, pondere autem sensus amplissimam, unde elegi, adjuvante Domino, huic tantæ exspectationi Charitatis vestræ, pro virium nostrarum mediocritate servire, et ministrare vobis de cellario Dominico, unde et ego vobiscum vivo. Hæc ergo sententia est, de qua loquor : *Fidem posside cum proximo in paupertate ipsius, ut et bonis ejus perfruaris.* Accipiamus hanc primum ut videtur sonare simpliciter, ut eam possunt intelligere omnes, etiam qui nulla Scripturarum divinarum secretiora rimantur. *Fidem*, inquit, *posside cum proximo in paupertate ipsius, ut et bonis ejus perfruaris.* Verum est, inquit, qui simpliciter audivit : quando amicus pauper est, non ei frangenda est fides; permanendum cum illo est, nec mutanda amicitia facultate mutata; sed servanda fides, voluntate firmata. Amicus enim meus, si cum dives esset, amicus fuit; cum pauper est, amicus non est; non ipse mihi amicus, sed aurum ejus fuit. Si autem amicus meus ipse homo fuit; et manente auro, et recedente auro, ipse est qui fuit : quare ergo modo non sit amicus, qui et si perdidit thesaurum, non perdidit animum? Equum si emerem, detractis ornamentis et strato, nudum forte non despicerem; et amicus mihi vestitus placuit, exspoliatus displicet? Bene ergo præcipit Scriptura divina, salubriter omnino et accommodatissime moribus hominum, *Fidem posside cum proximo tuo in paupertate ipsius.*

2. *Qua spe servanda fides amico pauperi. — Ut et bonis ejus perfruaris.* Quid ergo? accedentes ad posteriorem partem hujus sententiæ, talem cogitationem habebimus de amico, ut dicamus nobis : Manendum est cum illo et servanda illi fides est in paupertate ejus, ut et bonis ejus perfruamur? Erit enim dives qui modo pauper est, et non te admittet ad divitias suas, cujus paupertatem superbus antea fastidisti. Posside ergo cum illo fidem, etiam cum pauper est, ut et bonis ejus perfruaris, quando illi accesserint divitiæ, et cum illo gaudeas in eis. Posside cum illo fidem : pauper est, sed magnam possessionem habet fidem. Qui parabas cum illo et volebas possidere terram, si haberet terram, quam possideretis simul, quanto firmius cum illo possides fidem? Talis est enim forte amicus tuus, ut ei possit aliquis improbus auferre possessionem : numquid poterit auferre fidem? Quid est ergo, *Ut et bonis ejus perfruaris?* Utique quia ex paupere poterit fieri dives, et perfrueris divitiis ejus, quia ejus paupertatem non aspernatus es.

3. *Non spe venturæ ipsi felicitatis temporalis.* Prior quidem pars sententiæ hujus, secundum istum intellectum popularem, placet mihi : posterior tamen, fateor, offendit me. Si enim propterea manes cum amico in paupertate ejus, ut quando dives fuerit, perfruaris divitiis ejus; adhuc non amicum, sed aliud aliquid amas in amico. Fides et spes duæ amicæ bonæ sunt, et major his charitas. *Manent*, inquit Apostolus, *tria hæc, fides, spes et charitas; major autem horum est charitas : sectamini charitatem* (I *Cor.* XIII, 13, XIV, 1). Interrogo ergo amicum de amico. Dic mihi, obsecro te, fidem possides cum isto in paupertate ejus? Plane, inquit : audivi enim hoc in sacra Scriptura, et commendavi cordi meo, et in memoria mea reposui; libens recolo, libentius facio. Audivi enim sanctum verbum, *Fidem posside cum proximo in paupertate ipsius.* Et ego : Quare hoc facis? an propter illud quod sequitur, *Ut et bonis ejus perfruaris?* Quid ergo exspectas? Ut quando, inquit, dives fuerit, et bona accesserint, admittat me ad bona sua, quia non fastidivi mala ipsius. Patere ergo adhuc me paululum interrogantem. Quid, si iste, cum quo paupere possides fidem, nunquam erit dives? Quid, si pauper futurus est usque ad mortem? Perit fides, quia decepta est spes? Quia non poteris aurum possidere cum divite, pœnitebit te fidem possedisse cum paupere? Si sapit humanum, imo si sapit verum, hac interrogatione turbabitur, et dicet mihi, Verum dicis. Bona res est, fidem possidere cum proximo : sed si dicas, Spe possidetur fides cum proximo paupere, ut ad ejus divitias perveniamus [1], ut in eis cum illo communionem habeamus; sine dubio cum mortuus fuerit iste pauper, non accedentibus quæ sperabantur divitiis, totius illius boni pœnitebit nos, et quod bene mulsimus, male fundemus. Vides ergo altius esse istam sententiam perscrutandam, non quomodo vulgariter intelligi potest, sed quomodo divina auctoritate condita est, ad aliquid magnum insinuandum, præcipiendum, imperandum nobis, ubi spes nostra non fallatur, ne pœniteat fidem possedisse. Ad sententiam nostram non poteris sic pervenire.

4. *Lazari et divitis historia idipsum ostenditur. Pauperis consortium in æterna felicitate diviti qui ipsum hic spreverit, non sperandum.* Ergo attende illum pauperem Lazarum jacentem ante januam divitis. Pauper iste miserabiliter fuit infirmus : nec saltem

mur : supple, *jussis Domini.*

[1] Lov., *damnanda;* dissentientibus editis aliis et Mss.

* Recensitus ad Petavianum et Victorinum Mss., et ad Sirm.

(a) Alias, 11 ex Sirmondianis.

[1] Victorinus Ms., *possidere, cum proximo paupere, ut ad ejus divitias perveniamus;* omissis verbis, *sed si dicas, spe possidetur fides cum proximo.*

ipsius tenebat sanitatem corporis, quod est patrimonium pauperis. Ulcerosus etiam fuit, canes lingebant ulcera ejus. Erat autem in illa domo dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide, et nolebat fidem possidere cum paupere. Merito Dominus Jesus, fidei amator et dator, plus attendit ipsam fidem in paupere, quam aurum et delicias in divite : plus attendit pauperis possessionem, quam divitis elationem. Nam ideo pauperem illum nominavit; illius autem nomen esse tacendum judicavit. *Erat*, inquit, *dives quidam, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide : pauper autem quidam nomine Lazarus*. Nonne videtur vobis de libro recitasse, ubi nomen pauperis scriptum invenit, divitis non invenit? Liber enim ille vivorum erat atque justorum, non superborum et iniquorum. Nominabatur dives ille ab hominibus, pauper tacebatur: contra Dominus pauperem nominavit, divitem tacuit. Noluit ergo fidem possidere cum paupere dives ille. Mortui sunt ambo. *Contigit mori inopem illum, et auferri ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est dives, et sepultus* (nam fortasse ille nec sepultus est) : *et cum apud inferos*, ut legimus, *in tormentis esset, levavit oculos suos a longe ; et vidit pauperem in sinu Abrahæ*, quem contempsit ante januam suam. Non cum illo potuit habere communem requiem, cum quo fidem noluit habere communem. *Pater*, inquit, *Abraham, mitte Lazarum, ut intinguat digitum suum in aquam, et stillet in linguam meam ; quia crucior in hac flamma*. Responsum est : *Memento, fili, quia percepisti bona tua in vita tua, Lazarus autem mala : nunc ergo hic requiescit, tu vero torqueris. Et super hæc omnia, chaos magnum est inter nos et vos, nec a nobis quisquam ad vos transire potest, nec a vobis ad nos transmeare*. Vidit sibi ille negatam misericordiam, quia ipsam negaverat. Vidit quod verum esset, *Judicium sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam* (*Jacobi* II, 13). Et qui noluit suo tempore pauperis misereri, fratrum suorum sero misertus est. *Mitte ergo*, inquit, *Lazarum : habeo ibi quinque fratres, dicat eis quid hic agitur, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum*. Et contra hoc responsum est : Si nolunt venire in hunc locum tormentorum, *habent Moysen et Prophetas ; ipsos audiant*. Ille qui solebat irridere Prophetas, simul utique cum fratribus suis : credo enim, imo non dubito, quia cum ipsis fratribus suis loquens de Prophetis monentibus bona, prohibentibus mala, terrentibus de tormentis futuris, et futura præmia promittentibus, irridebat hæc omnia, dicens cum fratribus suis : Quæ vita post mortem? quæ memoria putredinis? qui sensus cineris? Omnes illuc feruntur[1], et sepeliuntur; quis inde reversus auditus est? Recolens hæc verba sua, propterea volebat Lazarum redire ad fratres suos, ut jam non dicerent, Quis inde reversus est? Et ad hoc apte digneque responsum est. Videtur enim fuisse iste Judæus, et propterea dixisse, *Pater Abraham*. Ergo optime et congruenter responsum est : *Si Moysen et Prophetas non audiunt, nec, si quis a mortuis resurrexerit, persuadebuntur* (*Luc*. XV, 19-31). Impletum est in Judæis, quia Moysen et Prophetas non audierunt, nec Christo resurgenti crediderunt. Nonne hoc illis ante prædixerat : *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi* (*Joan*. V, 46).

5. *Dives pauperis contemptor, miser finita vita*. Remansit ergo ille dives sine adjutorio, finitis deliciis temporalibus, in pœnis æternis. Non fecit justa, audivit digna. *Memento quia percepisti bona tua in vita tua*. Hæc ergo vita, quam vides, non est tua, *Percepisti bona tua*. Hæc ergo quæ de longinquo suspiras desiderans, non sunt tua. Ubi sunt verba divitum, et divitibus adulantium, quando vident aliquem deliciis[1] temporalibus affluentem, abundantem in terra, terram rapientem et exaggerantem, et trahentem ad se plumbum cum quo demergatur? Grande enim pondus illum divitem ad inferna perduxit, et sarcina gravis usque ad ima depressit. Non enim audierat, *Venite ad me, qui laboratis et onerati estis. Jugum meum lene est, et sarcina mea levis est* (*Matth*. XI, 28, 29). Sarcina Christi pennæ sunt. His pennis ille pauper in sinum Abrahæ volavit. Dives ergo hoc audire noluit. Adulantium enim linguas audivit. His linguis adversus Prophetas obsurduit : linguis male laudantium et dicentium, Soli estis, soli vivitis. Ergo, *Percepisti bona tua in vita tua*. Hæc enim bona tua existimasti; alia non credidisti, non sperasti : *percepisti* illa *in vita tua*. Illam enim solam vitam tuam putasti, quando post mortem nihil futurum sperasti, nihil triste timuisti. *Percepisti* ergo *bona tua in vita tua, Lazarus autem mala*. Non dixit, Sua; sed, *mala*, quæ homines putant, quæ homines timent, quæ homines pro magno devitant. Percepit hic Lazarus mala. Bona tua tunc non percepit : nec tamen perdidit[2]. Sicut autem non additum est, Sua; sic nec hoc additum est, In vita sua. Alia enim erat vita ipsius, quam sperabat in sinu Abrahæ. Nam hic mortuus erat, hic non vivebat : illa morte mortuus erat, quam dicit Apostolus, *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (*Coloss*. III, 3). Pauper mala temporalia ferebat. Deus autem bona ejus differebat, non auferebat. Quid ergo, dives, apud inferos desideras, quod cum divitiis fruereris, non sperasti? Nonne tu es ille, qui pauperis contemptor Moysen prophetam irridebas? Noluisti ergo fidem possidere cum proximo in paupertate ejus; modo frueris bonis ejus? Irrisisti eum, quando audisti, *Fidem posside cum proximo in paupertate ipsius, ut et bonis ejus perfruaris*. Modo vides longe bona ejus, et non cum eo possides. Ventura enim erant illa bona, ventura invisibiliter. Quando enim non videbantur, credenda erant, ne quando viderentur, remaneret tibi dolere posse, et non posse tenere.

6. *Pauperum amicitia eleemosynis comparanda. Mammona iniquitatis*. Ergo, fratres, quantum mihi videtur, eliquata est ista sententia. Intelligenda est quippe christiane a Christianis; nec sic possideamus fidem cum proximo paupere, ut divitias ei venturas

[1] Abest, *illuc*, à Victorino Ms. Forte legendum, *omnes efferuntur*.

[1] Victorinus Ms., *divitiis*.
[2] Victorinus Ms., *nunc autem perdidit*.

temporaliter spernemus, et ad eas cum illo possidendas fidem nostram servemus. Non sic omnino, non sic. Sed quomodo, nisi secundum præceptum Domini nostri : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut et ipsi recipiant vos in tabernacula æterna* (*Luc.* XVI, 9)? Sunt hic enim pauperes non habentes tabernacula, ubi nos ipsi recipiant. *Facite* eos *amicos de mammona iniquitatis*, id est, de lucris quæ iniquitas vocat lucra. Sunt enim lucra, quæ justitia vocat lucra : ipsa sunt in thesauris Dei. Nolite contemnere pauperes, non habentes quo redeant, non habentes quo intrent. Habent quo intrent, habent tabernacula, habent et æterna. Habent quo frustra recipi optabitis, sicut dives ille, si non eos nunc in vestra receperitis : quia, *Qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet : qui prophetam recipit in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet : et qui dederit uni ex minimis meis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam* (*Matth.* X, 41 *et* 42). Fidem quoque possidet cum proximo in paupertate ejus; ideo bonis ejus perfruetur.

7. *Fides in Christum pauperem.* Dicit tibi et Dominus tuus, ipse qui cum dives esset, pauper factus est : exponit tibi melius et solidius istam sententiam. Nam forte de illo paupere quem suscepisti in domum tuam, dubitat aliquantum et hæsitat animus tuus, utrum verax homo sit, an forte fallax simulator hypocrita : titubat animus in facienda misericordia, quoniam cor inspicere non potes. Fac et cum malo, ut pervenias et ad bonum. Qui timuit ne bona sua semina in vias, in spinas, in lapides caderent, piger seminare hieme, esurivit æstate. Verumtamen dicit tibi Dominus tuus, de quo utique non dubitas, si christianus es : Ego propter te factus sum pauper, cum dives essem. *Qui cum in forma Dei esset,* (quid illa forma ditius?) *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*, (quid forma Dei ditius? quid forma servi pauperius?) *in similitudinem hominum factus, habitu inventus ut homo : humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (*Philipp.* II, 6-8). Adde adhuc : sitiit in cruce, accepit potum, non a miserante, sed ab insultante; et bibit acetum in morte fons vitæ. Noli aspernari, noli contemnere, noli dicere : Ergo Deus meus homo factus est? Ergo Deus meus occisus est, crucifixus est? Etiam, plane, ita, crucifixus est. Paupertas ejus tibi commendatur. Longe a te fuit : propinquavit tibi paupertate. *Fidem posside cum proximo tuo in paupertate ipsius.* Certe hic nusquam vacillat, nusquam caligat ista sententia. Pro nomine proximi, accipe nomen Christi, et humilis accipe. Humilis enim congruis humili, altum humilis cupis : humilis accipe, et intellige proximum. Prope est enim Dominus his qui obtriverunt cor : ut dicas in oratione tua, *sicut proximum, sicut fratrem nostrum, ita complacebam* (*Psal.* XXXIV, 14). Unum ergo verbum, quod Propheta addidit, *proximum* nominans; prophetica enim locutio aliquantum fuerat tegenda sacramenti velamine, ut desiderabilius quæreretur, ut suavius inveniretur. Ubi ergo ille *proximum* nominavit, tu Christum nomina; quia et ille Christum ita prophetice nominavit : tu Christum nomina, et vide currentem liquidam sententiam, et tanquam de fonte veritatis irrigantem sitim tuam. *Fidem posside cum Christo in paupertate ipsius, ut et bonis ipsius perfruaris.* Quid est, *Fidem posside cum Christo?* In eo quod propter te homo factus est, in eo quod de virgine natus est, in eo quod accepit contumelias, quod flagellatus est, quod ligno suspensus, quod lancea vulneratus, quod sepultus : noli ista spernere, non tibi incredibilia videantur; et sic fidem posside cum proximo. Hæc est enim paupertas ejus. Quid est autem, *Ut et bonis ejus perfruaris?* Audi, quia hoc voluit; audi, quia ideo in paupertate ad te venit; audi vocem pauperis propter te Domini Dei tui ditantis te : vide quomodo bonis ejus perfruaris, si fidem cum eo in paupertate servaveris. *Pater*, inquit, *volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum* (*Joan.* XVII, 24).

SERMO XLII * (*a*).

De eo quod scriptum est in Isaia, cap. I, 11, Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? *Et in Psalmo* CXXXIX, 1, Libera me, Domine, ab homine malo.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Eleemosyna in pauperem sacrificium est christiani. Duo genera eleemosynarum.* Ego, fratres, vires parvas habeo, sed verbum Dei magnas habet. Valeat in cordibus vestris [1]. Ergo et quod lente dicimus, valde auditis, si obedieritis. Tanquam per nubem suam, per Isaiam prophetam Dominus tonuit : si sensum habetis, expavistis. Manifeste enim dixit, nec expositorem habent ista necessarium, sed factorem. *Quo mihi*, inquit, *multitudinem sacrificiorum vestrorum?* Quis enim exquisivit ista de manibus vestris? Deus nos quærit, non nostra. Sed sacrificium christiani est eleemosyna in pauperem. Hinc enim fit Deus peccatis propitius. Nisi autem peccatis propitius fiat Deus, quis remanet nisi reus? Ab eis peccatis et delictis [2], sine quibus vita ista non ducitur, mundantur homines per eleemosynas : quæ sunt duorum generum, erogando et remittendo; erogando quod habes bonum, remittendo quod pateris malum. Hæc duo genera eleemosynarum Dominus magister bonus, qui verbum breviavit super terram, ut esset fructuosum, et non onerosum, quam breviter fuerit complexus, audite : *Remittite*, inquit, *et remittetur vobis; date, et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37 *et* 38). *Remittite, et remittetur vobis*, pertinet ad ignoscendum; *date, et dabitur vobis*, pertinet ad erogandum. Ex illa eleemosyna, qua ignoscis homini, nihil perdis. Ecce statim veniam petit, ignovisti, nihil amisisti. Charitate amplior domum redisti. Illud aliud genus eleemosynarum, ubi jubemur erogare indigentibus, grave videtur : quia quod quisque de-

[1] Plerique Mss., *Sed verbum Dei magnas habet valere in cordibus vestris.* Victorianus, *habere valet.*

[2] Hic Mss. quidam interponunt, *Remittite, et remittetur vobis : non mortalibus dico, ne contemnantur.* Ex his Remigiensis, *non mortalibus, nisi contemnantur.*

* Ad duos el. ad gr. rm. v. Am. Er. Par. Lov. recensitus.

(*a*) Alias, 29 ex Homiliis 50.

derit, hoc ipsum quod dabit non habebit.

CAPUT II. — 2. *Eleemosynarum mensura et merces. Fenus trajectitium facere quid.* Equidem et hinc securos nos facit Apostolus, qui dixit : *Prout quisque habet, non ut aliis sit refectio*[1], *vobis angustia* (II *Cor.* VIII, 12, 13). Metiatur ergo unusquisque vires suas, non thesaurizare attendat in terra : det, non perit quod dat. Non dico, Hoc non perit; sed dico, Hoc solum non perit. Alia vero quæ non dederis, et abundant tibi, aut cum vivis amittis, aut cum moreris dimittis. Deinde, fratres mei, tanta promissio quo nos hortetur[2], attendite : *Dimittite*, inquit, *et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis.* Quando dicit, *Date, et dabitur vobis*, attende cui dicat. Homini dicit Deus, mortali dicit immortalis, mendico dicit tantus paterfamilias. Neque enim hoc revocaturus est quod dedimus. Invenimus quem feneremus. Demus in usuram, sed Deo, non homini. Ei damus qui abundat, ei damus qui dedit quod demus. Et pro modicis rebus, pro frivolis, pro mortalibus, pro putribilibus, pro terrenis, æterna, incorruptibilia, sine fine manentia : quid multa dicturus sum? se promittit, qui promittit. Si amas illum, eme illum ab illo. Et ut noveris te ipsi dare, audi illum dicentem : *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi potum; hospes fui, et suscepistis me; nudus fui, et vestistis me; æger, visitastis me; inclusus, venistis ad me.* Et dicent illi : *Quando te vidimus* in his necessitatibus constitutum, *et ministravimus tibi?* Et ille : *Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 35-40). Dat de cœlo, accipit in terra. Ipse dat, ipse accipit. Quasi fenus trajectitium facis. Hic das, ibi recipis : hic das res perituras, ibi recipis res sine fine mansuras.

CAPUT III. — 3. *Homo malus.* Et quandocumque dicis Deo, *Libera me, Domine, ab homine malo :* hoc enim modo cantavimus. Scio enim quo gemitu dicas, *Libera me, Domine, ab homine malo.* Quis enim in isto sæculo non patitur aliquem hominem malum? Quando ergo hoc dicis Deo, *Libera me, Domine, ab homine malo;* sicut totis præcordiis dicis, sic intentis oculis te prius attende. *Libera me, Domine, ab homine malo.* Fac tibi respondisse Deum, A quo? dicturus es a Gaio, a Lucio, a nescio quo quem pateris. Et respondet tibi : De te mihi nihil dicis? Si ab homine malo libero te, prius es liberandus a te ipso. Pateris malum, noli te ipsum pati malum. Videamus si invenit in te, quid tibi faciat alter malus. Quid tibi faciat malus? Tu noli esse malus. Non tibi dominetur avaritia, non te calcet concupiscentia tua, non te trituret ira tua. Isti hostes interiores tui sunt. Tu ipse non tibi aliquid facias. Videamus quid tibi facit vicinus malus, patronus malus, potens malus : videamus quid tibi facit. Justum te inveniat, fidelem te inveniat, christianum te inveniat : quid tibi facturus est? Quod Stephano Judæi fecerunt. Faciendo malum, miserunt ad bonum. Ergo quando petis ut liberet te Deus ab homine malo, attende te, noli tibi parcere : te a te liberet. Quomodo te a te liberat? Dimittendo peccata, donando merita, dando tibi vires pugnandi adversus concupiscentias tuas, inspirando virtutem, dando menti tuæ cœlestem delectationem, qua omnis terrena delectatio superetur. Hæc cum tibi præstat Deus, liberat te a te, et securus exspectas in hujus sæculi malis transitoriis cum eis bonis venturum Dominum, quæ transire non possunt. Satis sint vobis. Videtis certe, quia nescio quomodo ego invalidus accedo, et loquendo fortis fio. Tantus est mihi animus, tanta intentio in profectu vestro! Operarius enim in agro fructum sperans, minus sentit laborem. Sitis fructus mei, ut vobiscum sim, et omnes simus fructus Dei.

[1] Ms. Colbertinus, *non ut aliis sit consolatio.*

[2] Sic potiores Mss. At Remigiensis, *tanta est promissio quæ nos hortatur.* Editi, *tanta promissio quem non hortatur?*

SERMO XLIII * (*a*).

De eo quod scriptum est in Isaia, cap. VII, 9, Nisi credideritis, non intelligetis (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Fides necessaria.* Initium bonæ vitæ, cui vita etiam æterna debetur, recta fides est. Est autem fides, credere quod nondum vides : cujus fidei merces est, videre quod credis. Tempore igitur fidei tanquam tempore sementis, non deficiamus, et usque in finem non deficiamus : sed perseveremus, donec quod seminavimus metamus. Cum enim aversum esset genus humanum a Deo, et jaceret in delictis suis, sicut Creatore opus habebamus ut essemus, sic Salvatore ut reviviscеremus. Justus Deus damnavit hominem, misericors Deus liberat hominem. *Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ : benedictus Deus* (*Psal.* LXVII, 36). Sed accipiunt credentes, non accipiunt contemnentes.

2. *Fides magnum Dei donum.* Nec de ipsa fide tamen ita gloriandum est, quasi aliquid nos possimus. Non enim fides nihil est, sed magnum aliquid : quam si habes, profecto accepisti. Quid enim habes, quod non accepisti (I *Cor.* IV, 7)? Videte, charissimi, unde Domino Deo gratias agatis : ne in aliquo dono ejus ingrati maneatis, et propter hoc quod ingrati estis, quod accepistis perdatis. Laus fidei explicari a me nullo modo potest, sed a fidelibus cogitari potest.

CAPUT II. — Porro si ex aliqua parte, ut dignum est, cogitetur, quis digne cogitet, quam multis donis Dei ipsius præferatur? Et si minora Dei dona in nobis debemus agnoscere, quanto magis illud quod ea superat, debemus agnoscere?

3. *Dei in hominem beneficia. Aliud intellectus et aliud ratio.* A Deo debemus esse quod sumus (*c*). Quia quod non nihil sumus, nisi a Deo a quo habemus? Sed sunt et ligna, sunt et lapides, a quo nisi a Deo? Nos ergo quid plus? Non vivunt ligna et lapides : nos autem vivimus. Sed adhuc nobis idipsum vivere

* Ad tres bn. ad quatuor cl. ad cb. f. fl. fs. g. l. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov. recognitus.

(*a*) Alias, de verbis Apostoli 27.

(*b*) Hujus serm. excerptum exstat in Flori collectione ad I Cor. I.

(*c*) Forte *a Deo habemus;* aut, *Deo debemus.*

cum arboribus frutetisque commune est. Dicuntur enim et vites vivere. Nam si non viverent, non scriptum esset: *Occidit in grandine vineas eorum.* (*Psal.* LXXVII, 47). Vivit, cum viret; arescit, cum moritur. Sed vita ista non habet sensum. Quid nos amplius? Sentimus. Quinquepartitus corporis notus est sensus. Videmus, audimus, olfacimus, gustamus, tactu etiam per totum corpus nostrum mollia dijudicamus et dura, aspera et lenia, calida et frigida. Est ergo in nobis sensus quinquepartitus: sed hunc habent et bestiæ. Habemus ergo aliquid amplius nos. Et ista tamen quæ enumeravimus, fratres mei, si consideremus in nobis, quantam de his gratiarum actionem, quantam Creatori laudem debemus? Sed tamen amplius quid habemus? Mentem, rationem, consilium, quod non habent bestiæ, non habent volucres, non habent pisces: in eo facti sumus ad imaginem Dei. Denique ubi Scriptura narrat quod facti sumus, ibi subjungit, ut nos pecoribus non solum anteponat, sed et præponat, id est, ut ea nobis subjecta sint: *Faciamus*, inquit, *hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et habeat potestatem piscium maris, et volatilium cœli, et omnium pecorum, et serpentium quæ repunt super terram* (*Gen.* I, 26). Unde habeat potestatem? Propter imaginem Dei. Unde quibusdam dicitur increpando: *Nolite esse sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (*Psal.* XXXI, 9). Sed aliud est intellectus, aliud ratio. Nam rationem habemus et antequam intelligamus; sed intelligere non valemus, nisi rationem habeamus. Est ergo animal rationis capax: verum ut melius et citius dicam, animal rationale, cui natura inest ratio, et antequam intelligat jam rationem habet. Nam ideo vult intelligere, quia ratio [1] præcedit.

CAPUT III. — 4. *An prius credendum quod postea intelligatur.* Hoc ergo unde bestias antecedimus, maxime in nobis excolere debemus, et resculpere quodam modo et reformare. Sed quis poterit, nisi sit artifex [2] qui formavit? Imaginem in nobis Dei deformare potuimus, reformare non possumus. Habemus ergo, ut cuncta breviter retexamus, ipsum esse cum lignis et lapidibus; vivere, cum arboribus; sentire, cum bestiis; intelligere, cum Angelis. Dijudicamus ergo oculis colores, auribus sonores, naribus odores, gustatu sapores, tactu calores, intellectu mores. Intellige. Omnis homo vult intelligere; nemo est qui nolit [3]: credere non omnes volunt. Dicit mihi homo, Intelligam, ut credam: respondeo, Crede, ut intelligas. Cum ergo nata inter nos sit controversia talis quodam modo, ut ille mihi dicat, Intelligam, ut credam; ego ei respondeam, Imo crede, ut intelligas: cum hac controversia veniamus ad judicem, neuter nostrum præsumat pro sua parte sententiam. Quem judicem inventuri sumus? Discussis omnibus hominibus, nescio utrum meliorem judicem invenire possimus, quam hominem per quem loquitur Deus. Non eamus ergo in hac re et in hac controversia ad litteras sæculares; non inter nos judicet poeta, sed propheta.

5. *Propheticus sermo ad firmandam fidem efficacior.* Beatus apostolus Petrus cum duobus aliis Christi Domini discipulis Jacobo et Joanne in monte cum ipso Domino constitutus, audivit vocem delatam de cœlo: *Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui; ipsum audite* (*Matth.* XVII, 5). Quod commendans memoratus Apostolus in Epistola sua dixit: *Hanc vocem nos audivimus de cœlo delatam, cum essemus cum illo in monte sancto.* Et cum dixisset, *Hanc vocem nos audivimus de cœlo delatam;* subjunxit atque ait, *Et habemus certiorem propheticum sermonem* (II *Petr.* I, 18, 19). Sonuit vox illa de cœlo, et certior est propheticus sermo.

CAPUT IV. — Attendite, charissimi, adjuvet Dominus et voluntatem meam et exspectationem vestram, ut dicam quod volo, quomodo volo. Quis enim nostrum non miretur delata voce de cœlo certiorem propheticum sermonem ab Apostolo dictum esse? Certiorem sane dixit: certiorem, non meliorem, non veriorem. Tam enim verus ille sermo de cœlo, quam sermo propheticus; tam bonus, tam utilis. Quid est ergo, *certiorem*, nisi in quo magis confirmetur auditor? Quare hoc? Quoniam sunt homines infideles, qui sic detrahunt Christo, ut dicant eum magicis artibus fecisse quæ fecit. Possent ergo infideles etiam istam vocem delatam de cœlo, per conjecturas humanas et illicitas curiositates ad magicas artes referre. Sed Prophetæ ante fuerunt; non dico ante istam vocem, sed ante Christi carnem. Nondum erat homo Christus, quando misit Prophetas. Quisquis eum dicit magum fuisse: si ergo magicis artibus fecit ut coleretur et mortuus, numquid magus erat, antequam natus? Ecce quare ait apostolus Petrus, *Habemus certiorem propheticum sermonem.* Vox de cœlo, qua fideles admoneantur: propheticus sermo, quo infideles convincantur. Intelleximus, quantum mihi videtur, charissimi, quare dixerit apostolus Petrus, *Habemus certiorem propheticum sermonem*, post vocem de cœlo delatam.

CAPUT V. — 6. *Piscatores et idiotæ in apostolos cur electi.* Et ipsa Christi quanta dignatio? Petrus iste, qui sic loquitur, piscator fuit: et modo magnam laudem habet orator, si potuerit ab illo intelligi piscator. Propterea primis Christianis loquens apostolus Paulus ait: *Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; et stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; et ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt tanquam sint, ut ea quæ sunt evacuarentur* (I *Cor.* I, 26-28). Si enim eligeret Christus primitus oratorem, diceret orator: Eloquentiæ meæ merito electus sum. Si eligeret senatorem, diceret senator: Dignitatis meæ merito electus sum. Postremo, si prius eligeret

[1] Ita Corbeiensis Ms. Alii, *ratione*. Editi vero, *rationem*.
[2] Lov., *nisi adsit artifex*; repugnantibus cæteris libris.
[3] Mss.: *Intelligi omnis homo vult, intelligere nemo est qui nolit.*

imperatorem, diceret imperator : Potestatis meæ merito electus sum. Quiescant et differantur isti, paululum quiescant : non omittantur, non contemnantur; sed aliquantulum differantur, qui possunt gloriari de semetipsis in semetipsis. Da mihi, inquit, illum piscatorem, da mihi idiotam, da mihi imperitum, da mihi eum cum quo non dignatur loqui senator, nec quando emit piscem : ipsum, inquit, da; hunc si implevero, manifestum erit quod ego facio. Quanquam et senatorem et oratorem et imperatorem ego sum facturus : quandocumque facturus ego et senatorem, sed certius ego piscatorem. Potest senator gloriari de semetipso, potest orator, potest imperator : non potest nisi de Christo piscator. Veniat propter docendam humilitatem salubrem, prius veniat piscator; per ipsum melius adducitur imperator.

CAPUT VI. — 7. *Fides præcedit intelligere.* Mementote ergo piscatorem sanctum, justum, bonum, Christo plenum, ad cujus missa per mundum retia capiendus cum cæteris etiam populus iste pertinuit : ergo mementote eum dixisse, *Habemus certiorem propheticum sermonem.* Da mihi ergo ad illam controversiam judicem prophetam. Quid inter nos agebatur? Tu dicebas, Intelligam, ut credam; ego dicebam, Ut intelligas, crede. Nata est controversia, veniamus ad judicem, judicet propheta, imo vero Deus judicet per prophetam. Ambo taceamus. Quid ambo dixerimus, auditum est. Intelligam, inquis, ut credam : Crede, inquam, ut intelligas. Respondeat propheta : *Nisi credideritis, non intelligetis* (*Isai.* VII, 9 *sec.* LXX).

8. *Fides intelligendo crescit.* Putatis autem, charissimi, nihil dicere etiam illum qui dicit, Intelligam, ut credam? Quid enim nunc agimus, nisi ut credant, non qui non credunt, sed qui adhuc parum credunt? Nam si nullo modo credidissent, hic non essent. Fides eos adduxit, ut audiant; fides eos fecit præsentes verbo Dei : sed ipsa fides quæ germinavit irriganda est, nutrienda est, roboranda est. Hoc est quod agimus. *Ego*, inquit, *plantavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus* (I *Cor.* III, 6 *et* 7). Loquendo, hortando, docendo, suadendo plantare possumus et rigare, non autem incrementum dare. Noverat autem ille cum quo loquebatur, qui fidei suæ germinanti et adhuc teneræ, et adhuc infirmæ, et ex magna parte titubanti, non tamen nullæ fidei, sed alicui fidei adjutorem orabat, cui dicebat, *Credo, Domine.*

CAPUT VII. — 9. *Quomodo et credendum quod intelligatur, et intelligendum quod credatur.* Modo cum Evangelium legeretur, audistis : *Si potes credere*, ait Dominus Jesus patri pueri, *si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.* Et ille intuens semetipsum, et positus ante semetipsum, non habens temerariam confidentiam; sed prius discutiens conscientiam, vidit in se esse aliquam fidem, vidit et titubationem, utrumque vidit. Unum se habere confessus est, et alteri adjutorium postulavit. *Credo*, inquit, *Domine.* Quid sequebatur, nisi, Adjuva fidem meam? Non hoc dixit, Credo, Domine; video hic aliquid unde non mentior; credo, verum dico : sed video hic etiam nescio quid, quod mihi displiceat. Stare volo : sed adhuc nuto. Stans loquor, non cecidi, quia credo; sed tamen adhuc nuto : *Adjuva incredulitatem meam* (*Marc.* IX, 22, 23). Ergo, charissimi, et ille quem contra me constitui, et propter cujus controversiam inter nos natam Prophetam judicem postulavi, non nihil dicit etiam ipse, cum dicit, Intelligam ut credam. Nam utique modo quod loquor, ad hoc loquor, ut credant qui nondum credunt : et tamen nisi quod loquor intelligant, credere non possunt. Ergo ex aliqua parte verum est quod ille dicit, Intelligam, ut credam; et ego qui dico, sicut dicit Propheta, Imo crede, ut intelligas : verum dicimus, concordemus. Ergo intellige, ut credas : crede, ut intelligas. Breviter dico quomodo utrumque sine controversia accipiamus. Intellige, ut credas, verbum meum; crede, ut intelligas, verbum Dei.

SERMO XLIV * (*a*).

De verbis Isaiæ cap. LIII, ℣. 2-9 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. De Domino et Salvatore nostro, fratres dilectissimi, ante multa tempora prophetatum est : *Ascendet sicut virgultum, et sicut radix in terra sitienti.* Quare ut radix? Ideo : *Non est species illi, neque honor.* Passus est, humiliatus est, consputus est : non habebat speciem; homo apparebat, cum Deus esset. Sed quomodo radix non est pulchra, sed intus habet vim pulchritudinis suæ. Attendite, fratres mei, videte misericordiam Dei. Attendis arborem pulchram, amœnam, foliis virentem, fructibus opulentam, laudas. Delectat aliquid de fructu carpere, sub umbra ejus sedere et requiescere ab æstu : laudas totam illam pulchritudinem. Si radix ostendatur tibi, nulla pulchritudo in ea est. Noli contemnere quod abjectum est : inde processit quod miraris, *Ut radix in terra sitienti.* Attendite modo claritatem arboris.

* Recensitus ad duos cl. ad gr. rm. v. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias 36 ex Homiliis 50.

(*b*) Possidius in Indiculo, cap. 9, sermonem hunc proculdubio notat istis verbis, « De lectione Isaiæ, *Domine, quis* « *credidit auditui nostro?* » Mutilus itaque sermo est, nec priore tantummodo parte; sed posteriore etiam, qua Donatistarum hæresis redarguebatur, minutus esse intelligitur ex n. 5, ubi sic habet : « Incipit dici et de sponsa; et quo- « modo in sponso mirabaris cæcitatem Judæorum, sic et in « sponsa miraberis cæcitatem hæreticorum. » Quibus verbis Augustinus non obscure pollicebatur tractaturum se de subsequenti Isaiæ capite, *Lætare, sterilis*, etc. *Dilata locum tabernaculi tui*, etc. Atque id quod Propheta de Ecclesiæ per omnes gentes extensione dixisset, hac ipsa concione mox videndum significabat n. 2 et n. 6 : « Audietis illud, » inquit, « et ab isto propheta, » etc. Non pauci tales in 50 Homiliarum classe fuerunt minus integri sermones, in quibus impostorum fraudem fallaciamque quidam non jure conqueritur. Nam qui in ecclesia legendi essent Augustini tractatus, necessario plerumque decurtabantur, iisque exordium aptabatur et idonea conclusio. Sic huicce sermoni 44 appositam aliunde præfationem esse vides vel ex versiculo Isaiæ, qui altera parte est versionis Vulgatæ, cum in reliquo capite Augustinus sequatur LXX. Conclusionem porro ex Cæsario acceptam opinamur.

2. Crevit Ecclesia, crediderunt gentes, victi sunt terræ principes sub nomine Christi, ut essent victores in orbe terrarum. Positum est collum eorum sub jugo Christi. Persequebantur ante Christianos propter idola, persequuntur idola propter Christum. Omnes confugiunt ad auxilium Ecclesiæ, in omni pressura, in omni tribulatione sua. Crevit illud granum sinapis, factum est majus super omnia olera: veniunt volatilia cœli, superbi sæculi, et requiescunt sub ramis ejus (*Matth.* XIII, 31, 32). Unde hæc tanta pulchritudo? De nescio qua radice surrexit: et ista pulchritudo in magna gloria est. Quæramus radicem. Consputus est, humiliatus est, flagellatus est, crucifixus est, vulneratus est, contemptus est. Ecce hic species non est: sed in Ecclesia gloria radicis pollet. Ergo ipsum describit sponsum, illum contemptum, inhonoratum, abjectum. Sed modo videre habetis arborem, quæ surrexit de ista radice, et implevit orbem terrarum. *Radix in terra sitienti.*

3. *Non est species illi, neque honor: et vidimus illum, et non habuit speciem neque decorem. Nonne hic est fabri filius* (*Marc.* VI, 3)? Quam non habuit decorem, ut diceretur, *Nonne verum dicimus quia dæmonium habes* (*Joan.* VIII, 48)? In nomine ipsius dæmonia fugiebant; et illi objicitur, quia dæmonium habebat. Sed quare hoc? *Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem.*

CAPUT II. — Quæ est species illius intus, ubi non videbatur? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Id.* I, 1). Quæ est species illius? *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo* (*Philipp.* II, 6).

4. Et ubi visus est non habere speciem neque decorem? *Et non habuit speciem: sed vultus ejus abjectus, et deformis positio ejus ab omnibus hominibus. Homo in plaga.* In plaga homo, ante plagam Deus, post plagam homo Deus, *Homo in plaga, et qui sciat ferre infirmitates.* Infirmitates quorum? Ipsorum a quibus patiebatur. Medicus ferebat infirmitates phreneticorum; et cum ipse crucifigeretur, orabat et dicebat: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Attendite: amemus sponsum [1]. Quanto magis deformis nobis commendatur, tanto charior, tanto dulcior est factus sponsæ. *Propter quod et avertit se.* Avertit se, ne illum intelligerent illi qui eum crucifigebant. *Facies ejus injuriata est, nec magni æstimata est.*

5. *Hic infirmitates nostras portat, et pro nobis in doloribus est: et nos existimavimus illum in doloribus esse, et in plaga, et in pœna. Ipse autem vulneratus est propter peccata nostra, et infirmatus est propter iniquitates nostras. Eruditio pacis nostræ in eum, livore ejus sanati sumus. Omnes ut oves erravimus, et Dominus tradidit illum pro peccatis nostris.* Evangelium est, an prophetia [2]? Quid dicunt contra ista Judæi? Nonne mirum est audire illos ista, habere illos ista, legere illos ista, non invenire de quo dici potuerit, nisi de illo uno qui in Evangelio prædicatur per orbem terrarum, et adhuc non esse Christianos, sed sic illos esse cæcos adversus evidentissima eloquia Prophetarum? Noli mirari cæcitatem Judæorum de Christo.

CAPUT III. — Ecce transit quod dicitur de sponso, incipit dici et de sponsa; et quomodo in sponso mirabaris cæcitatem Judæorum, sic in sponsa miraberis cæcitatem hæreticorum.

6. Jam modo miremur cæcitatem Judæorum. *Dominus tradidit illum pro peccatis nostris; et ipse, quoniam male tractatus est, non aperuit os. Ut ovis ad immolandum ductus est; et ut agnus ante eum qui se tonderet fuit sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate judicium ejus sublatum est.* Et ne contemnas, *Generationem ejus quis enarrabit?* Quam generationem? *Ante luciferum genui te* (*Psal.* CIX, 3). Ecce una generatio: *Ante luciferum*, ante omnia quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Quare? Quia *omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 3). Sed forte secunda ejus generatio narratur. Quis illam narrat? Fide concipitur, masculus non accedit, uterus virginis tumet: procedit tanquam sponsus de thalamo suo (*Psal.* XVIII, 6). Mirabilis ista generatio. Mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre. *Ut ovis ad immolandum ductus est, ut agnus ante eum qui se tonderet, sic non aperuit os suum. In humilitate judicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit? Quoniam tolletur de terra vita ejus.* Resurrectionem ejus prædicat. Videtis quia vere Dominus (quasi possit quid nisi vere Veritas) hoc dicebat [1]: *Quæ scripta sunt in Lege, et Prophetis, et Psalmis de me.* Quia *oportebat Christum pati et resurgere*, audistis. Et resurgere, modo audistis: *Quoniam tolletur de terra vita ejus. Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipiens ab Jerusalem* (*Luc.* XXIV, 44, 46, 47): audietis illud et ab isto propheta; non quia debemus prophetam præponere Domino. Præco præcessit, judex secutus est. Non sua, sed judicis verba præco dicebat, et judex consequens verba sua in præcone firmavit. *Quoniam tolletur de terra vita ejus. Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem.* Audiebatis modo dicentem illis, Quid vobis feci? Si invenistis in me peccatum, arguite. Et illi, *Crucifige, crucifige* (*Joan.* XIX, 6): ut putabant hominem, tamen innocentem. Ergo, *Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem.*

CAPUT IV. — 7. *Dabo ergo malos pro sepultura ejus.* Quid est hoc, *Dabo malos pro sepultura ejus, et divites pro morte ejus?* Malos propter sepulturam, divites propter mortem. Dives ille ab Arimathæa Joseph, cum Dominus penderet in cruce, intravit ad Pilatum, et petiit corpus ejus: obsecutus est, ut sepe-

[1] Am. et Fr., *Attendite quomodo amemus. Sponsus quanto*, etc. Colbertinus codex, *Attendite quomodo amemus sponsam.* Alii Mss., *Attente amemus sponsum.*
[2] Mss., *an propheta.*

[1] Am. et Fr., *Videtis quia verus Dominus, quasi potens non possit, nisi vere charitas hæc dicebat?* Lov., *Videtis quia vere Dominus hæc possit. Quis, nisi vera Veritas, hæc dicebat?* Locum juvantibus manuscriptis restituimus.

tiret. Dati sunt divites pro morte ejus: sepelivit pauperem, in quo divitias requirebat. Ergo, *Divites propter mortem ejus*. Quod postea dixit, primo factum est: quod primo dixit, postea factum est. *Malos pro sepultura ejus*. Ubi ostendimus? *Intraverunt Judæi ad Pilatum, et dixerunt ei: Domine, audivimus quia ille planus* (ὁ πλάνος), id est, ille impostor, *dixit discipulis suis quia resurrecturus erit occisus: jube custodiatur sepulcrum, ne forte veniant discipuli ejus nocte, et auferant eum, et fiat error major priore. Ait illis Pilatus: Habetis milites, ite, custodite sicut vultis*. Acceperunt milites, posuerunt ibi (*Matth*. XXVII, 57-66). Mali sunt isti: ipsi sunt dati propter sepulturam ejus ad custodiendum. Sed unde probamus quia mali sunt? Milites innocentes erant missi: judex eis præcepit; venerunt ad sepulcrum, custodierunt. Audi quia mali sunt: lege Evangelium. Posteaquam resurrexit Dominus, et viderunt angelum, conterriti et consternati sunt. Quando dictum est aliis, *Nolite timere vos*, isti timore perculsi, quia fide sublevati non sunt. Et tamen cum ista scirent, venerunt ad Judæos, dixerunt illis ista omnia. Dixerunt Judæi: Damus vobis pecuniam. Ergo mali erant: veritatem absconderunt, mendacium vendiderunt. Et quomodo mendacium vendiderunt? Non mirum, mendacium vendiderunt, mendacium cæci cæcis. *Dicite* (dictum est illis) *quia dormientibus nobis venerunt discipuli ejus, et subtraxerunt eum*. O vanitas vendens vanitatem vanitati! Audituri sunt vani et credituri[1]. Hodieque hoc est apud Judæos, sic habet ipsa fama, quam vana, quam falsa, quam inanis (*Matth*. XXVIII). Testimonium martyrum nolunt audire, ut vivant; et testimonium dormientium audiunt, ut pereant. Si dormiebant custodes, unde potuerunt scire quis illum tulerit de sepulcro? aut quid vigilabas, male? O male, de quo non sine causa dixit propheta, *Dabo malos pro sepultura ejus*. O mali, o pessimi: aut vigilabatis, et custodire debuistis; aut dormiebatis, et quid sit factum nescitis. Impletum est enim quod Spiritus sanctus per Psalmistam multo ante prædixerat: *Cogitaverunt consilium quod non potuerunt stabilire*[2] (*Psal*. XX, 12).

[2]CAPUT V. — 8. Nos ergo, fratres charissimi, pro quorum salute ista omnia et prædicta sunt et impleta, gratias agamus divinæ misericordiæ, et quantum possumus, totis viribus laboremus, ut beneficia Dei non nobis judicium pariant, sed profectum: ut cum tremendus judicii dies et tempus reddendæ rationis advenerit, quidquid nobis[3] Dominus et Salvator noster contulit judicatus, integrum inveniat judicaturus. Et quidem ille cum venerit, redditurus est quod promisit, sed requisiturus est quod redemit: et quod in primo adventu contulit, exacturus est in secundo. Quamvis multum præsumere debeamus de misericordia Dei, non tamen negligenter debemus timere justitiam ejus. Cum justitia enim te judicabit, qui cum misericordia te redemit. Nam quod tam longo tempore peccamus et parcit, non est negligentia, sed patientia. Non ille potentiam perdidit, sed nos ad pœnitentiam reservavit. Timeamus[1] ergo justitiam, cujus misericordiam desideramus. Parcit enim modo, sed non tacet: sed et si tacet, non semper tacebit. Audiamus ergo eum dum non tacet in præcepto, si volumus ut nobis parcat, cum non tacuerit in judicio. Modo enim nobis prærogatur misericordia, tunc a nobis exigetur justitia, et reddet unicuique secundum opera sua; ac fiet illud quod Apostolus dixit, *Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam*[2] (*Jacobi* II, 13).

SERMO XLV[*] (*a*).

De eo quod in Isaia, cap. LVII, 13, *scriptum est*, Qui autem dediti erunt mihi[3], possidebunt terram, et inhabitabunt montem sanctum meum. *Et de Apostolo*, Has ergo promissiones habentes, charissimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. (II *Cor*. VII, 1.)

1. *Divinæ misericordiæ tribuendum quod opportune acciderit nulla hominum cura*. In omnibus lectionibus, quas recitatas audivimus, si animadvertit Charitas vestra primam lectionem Isaiæ prophetæ, quia omnia quæ lecta sunt nec meminisse nec dicere possumus, recentissimum arbitror residere potuisse in cordibus vestris, quo conclusit Lector: *Qui autem dediti mihi erunt, possidebunt terram, et inhabitabunt montem sanctum meum*. Deinde ascendit apostolica lectio, et inde cœpit: *Has ergo promissiones habentes, charissimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei*. Procurante divina misericordia, quæ nos regit, et quæ nobis esurientibus escas præparat, non solum corporum reficiendorum, propter quas oriri facit solem super bonos et malos, et pluit super justos et injustos; sed etiam propter famem cordis nostri, quam patimur in hac eremo, et morimur, nisi manna pluat: mensam ergo suam nobis præparante Domino, nulla humana industria procurante, quod ipse novit, factum est, ut se lectiones sic sequerentur, ut in Isaia promitteretur nobis aliquid, in Apostolo autem diceretur, *Has ergo promissiones habentes, charissimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei*; quasi una lectio esset Prophetæ et Apostoli. Quid enim ait Apostolus? *Has ergo promissiones habentes, charissimi*: et ibi non est dictum quas promissiones, non quia non ibi sunt; sed

[1] Sic potiores manuscripti. At editi, *vendens vanitatem, vanitatem audituris vanis et credituris*.
[2] Totum quod superest caput quintum a quibusdam abest Mss., videturque Augustinum minus quam Cæsarium nobis exhibere. Confer sermonem Appendicis 13, n. 5, serm. 44, n. 6, serm. 45, n. 3, et Cæsarii homiliam 27.
[3] Mss., *quidquid in nobis..... contulit*. Sic loqui solet Cæsarius.

[1] Sic Am. et Mss. Er. vero et Lov., *Teneamus*.
[2] Mss., *his qui non fecerint misericordiam*.
[3] In Possidii Indiculo, cap. 8, *Qui autem serviunt mihi*, etc.
[*] Sermonis hujusce unicum exemplar vidimus Ms. Colbertinum cum editione Sirm.
(*a*) Alias, 12 ex Sirmondianis.

quia non inde cœpit lector : et tanquam quærebat animus auditoris, de quibus promissionibus dicat Apostolus, *Has ergo promissiones habentes, charissimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis et spiritus.* Magnum enim negotium nobis imponitur, et non parvus labor, mundare nos ab omni coinquinatione carnis et spiritus : et nemo suscipit hunc laborem, nisi audiat promissionis mercedem. Cum ergo laborem mundationis carnis et spiritus nemo suscipiat, nisi præmio invitatus; nescio quomodo factum est ut Lector ab indictione laboris inciperet, et a promissione mercedis non inciperet. Sed Deus noluit fraudare auditorem intentum. Si forte dubitabat suscipere laborem mundationis carnis et spiritus, qui non audierat mercedem, armet se ad principium lectionis apostolicæ : promissiones autem si quærit, attendat ad finem lectionis propheticæ. Ubi enim finivit prophetica lectio, ibi est promissio : unde cœpit Apostoli lectio, ibi est operis indictio.

2. *Cupiditates non finiuntur, sed augentur, si præsentia propter terrenas promissiones contemnantur.* Erigamus ergo nos, et mundemus ab omni coinquinatione carnis et spiritus, has promissiones habentes. Quas promissiones? *Qui autem mihi dediti erunt,* dicit Dominus per Isaiam, *possidebunt terram, et inhabitabunt montem sanctum meum. Has ergo promissiones habentes, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis et spiritus.* Dicit aliquis : Et propterea me mundabo a coinquinatione carnis et spiritus, ut possideam terram et inhabitem montem? Procul dubio quærendum quid sibi vult possessio terræ et montis habitatio : ne forte sperent homines, latas possessiones se accepturos, et non finiant cupiditatem, sed differant; imo augeant, et contemnant parva, putantes se de ipso genere accepturos esse majora. Quis enim non contemnat unam centuriam, si illi promittatur quia possessurus est centum? Aut quis non contemnat delicias unius prandii, forte pauperioris et frugalioris, si dicatur ei : Nisi te continueris, non venies ad illam cœnam lautissimam et opimam? Qui sic continent a quibusdam præsentibus, non finiunt cupiditates [1]. Timendo ne perdant quod amplius desiderant, ea quæ minora sunt contemnunt; ipsa est tamen cupiditas. Numquid non est avarus, qui contemnit centum folles, ut acquirat mille? Non tibi videatur jam finisse avaritiam, quia invenisti eum contemnentem folles centum. Mille cogitat, ideo centum contempsit (*a*). Sunt homines, qui obsequuntur plerumque senibus filios non habentibus, et contemnunt in illis multa, sed majora ex ipsis sperant. Istos misericordes putamus, an cupidos? Ideo plus probantur filii pauperum, quando obsequuntur parentibus pauperibus; quia pietas illos ducit, non merces. Filii autem divitum quando obsequuntur parentibus suis, non probatur pietas, et si est, latet : quia et si videtur a Deo, ab hominibus videri non potest. Adeo et ipsi parentes male sentientes plerumque de filiis suis, cum putant quia propter pecuniam illis obsequuntur filii sui, cum expediat aliquando filiis eorum ut emancipentur a parentibus, exigit forte aliquod commodum uxorem ducturus, aut perveniendi ad aliquem honorem, ut donent illi res suas, et dicunt : Non donabo; nam jam non mihi obsequetur [1]. Qualem sententiam tulit de filio suo, quia ad pecuniam illi obsequitur, non attendens paternam charitatem? Si ergo times ne accepta pecunia non tibi obsequatur filius tuus, non est amabilis pietas, sed venalis. Quanto melior filius pauperis, filius aliquando senis ærumnosi [2] et egentis, qui nihil exspectans a patre suo, quia non habet quod ei dimittat, laboribus et ærumna sudoris pascit patrem suum? Aliquando et filii divitum attendentes timorem Dei, non quia exspectant aliquid a parentibus suis, sed quia parentes sunt et genuerunt et educaverunt, et Deus præcepit dicens, *Honora patrem tuum et matrem tuam* (*Exod.* xx, 12), ideo obsequuntur : sed latet affectus, ubi propositum est præmium. Eo autem isti acceptiores sunt apud Deum, quia mentem ipsorum non possunt videre homines, et Deus solus videt, nec laudari ab hominibus possunt : sicut Job qui colebat Deum. Putaverunt enim dæmones quod propter mercedem coleret Deum. Ubi autem probatus est quia gratis coleret? Quia perditis omnibus dixit, *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum* (*Job* I, 21).

3. *Scripturæ obscura loca ex locis aliis apertis illustrantur.* Quare ista dixi, fratres? Quia quotidie non tacet Scriptura monere [3], ut temporalia contemnentes, æterna diligamus : non tacet omnis pagina divina loqui nobis, aliquando aperte, aliquando in mysterio obscure. Sed nemo fraudari se putet, quando obscure pagina divina loquitur. Ubi ad te prodit voluntas Dei, hoc est ubi aperta est, ibi illam dilige, ibi illam ama, quando aperte monet. Et qualis est in aperto, talis est in obscuro; qualis est in sole, talis est in umbra. Talem illam sequaris [4], si talem illam legis. Obscurum est enim, ut dixi, *Possidebit terram, et inhabitabit montem sanctum meum.* Nam si carnaliter accipimus, non nos mundabimus ab omni coinquinatione carnis et spiritus ; et sine causa nobis procuravit Deus finem lectionis propheticæ conjunctum cum principio lectionis apostolicæ, si propter possidendum montem terrenum ad avaritiam nos præparamus, non ad pietatem. Sed quid debemus intelligere *montem?* Obscurum est quid dixerit montem. Sed si deseruisset nos Deus, nusquam aperte diceret quid sit mons. Ubi autem dicit aperte, ibi ama montem. Ubi aperte

[1] In Colbertino Ms., *non finiunt cupiditates; quia majores sunt cupiditates, timendo ne,* etc.

(*a*) Vid. Enarr. in Psal. 43, n. 16, et Psal. 86, n. 9.

[1] Sic legit hunc locum Sirm. : *Adeo et ipsi parentes male sentiunt plerumque de filiis suis, cum putant quia propter pecuniam illis obsequuntur filii sui : cum expediat aliquando filiis eorum ut emancipentur a parentibus. Exigit forte aliquod commodum uxorem ducturus, aut perveniendi ad aliquem honorem, ut donent illi res suas, et dicunt : Non donabo, nam jam non mihi obsequetur.* M.

[2] Ita Colbertinus codex. At Sirmondus, *servi ærumnosi.*

[3] Hic aliisque infra locis, verba nonnulla quæ fuerant in Sirmondi editione prætermissa, restituuntur ex Colbertino manuscripto.

[4] Ms. cl. *sequeris.*

tibi commendat montem, et ipsa Scriptura se aperit quid dicat montem, ibi illum ama. Etiam ubi audieris promitti montem talem, illum sequere : qualem amasti in aperto, talem intellige in obscuro. Ubi putamus dictum *montem*, ut possimus nos mundare ab omni coinquinatione carnis et spiritus ? Quis mons nobis promissus est ?

4. *Terra Viventium nobis promissa.* Primo terra qualis nobis promittitur sciamus, quam suspirat quodam loco propheta David, et dicit : *Spes mea es tu, portio mea in terra viventium* (*Psal.* CXLI, 6). Procul dubio ergo est quædam terra viventium, quia ista terra morientium est. Aut si aliquis in ista terra nasceretur nisi moriturus, non diceret illam terram viventium, nisi comparans istam terram et inveniens eam terram esse morientium. Est ergo terra viventium : nam cum æterna et cœlestis sit, terra dicitur quia possidetur, non quia aratur. Habet enim possessorem sine labore : quia et ista possessorem suum exercet in labore, et fatigat in timore. Quid tibi dicitur ? Surge, ara terram, ut possis habere unde vivas. Et velis nolis, gemens et suspirans surgis, et operaris ; quia sequitur te sententia damnati Adam : *In labore vultus tui edes panem tuum* (*Gen.* III, 19). Cum autem transierit omnis labor et gemitus, erimus in terra viventium. Nihil ibi nascitur et crescit : quidquid ibi est, eodem modo est, sic est semper [1]. Non ibi alternant hiems et æstas, nox et dies. Hic seminatur, ut ibi metatur ; si tamen seminatur. Quis est enim qui seminat hic, ut ibi metat ? Qui erogat pauperibus. Erogatio pauperibus seminatio est in terra. Semina hic, et ibi invenies messem : æstate non secatur, ut transeat ; sed et manducatur, et cum gaudio permanet. Ibi enim justitia saginaris. Terra illa habet panem suum. Quis est iste panis ? Qui huc inde ad nos venit : *Ego sum,* inquit, *panis vivus qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI, 51). Qualis est iste panis ? *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Matth.* V, 6).

5. *Mons Christus et Ecclesia.* Audivimus panem de terra illa, audiamus et montem. *Inhabitabunt,* inquit, *in monte sancto meo.* Puto enim invenimus in alia sancta Scriptura, quia mons et ipse Christus est. Qui est panis, ipse est et mons : sed panis, quia pascit Ecclesiam ; mons autem, quia corpus ejus est Ecclesia. Ipsa Ecclesia est mons : et quid est ipsa Ecclesia ? Corpus Christi. Adjunge illi caput, et fit unus homo. Caput et corpus, unus homo. Caput quis est ? Hic qui natus est de virgine Maria, qui suscepit carnem mortalem sine peccato, qui a Judæis cæsus, flagellatus, contemptus, crucifixus ; qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. Ipse est caput Ecclesiæ, ipse panis de illa terra. Corpus autem ejus quod est ? Conjux ejus, id est Ecclesia. *Erunt* enim *duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (*Ephes.* V, 31 *et* 32). Sic et Dominus in Evangelio, cum de viro et de uxore diceret : *Igitur jam non sunt duo, sed una caro* (*Matth.* XIX, 6). Ergo unum voluit esse hominem Deum Christum et Ecclesiam. Ibi caput, et hic membra. Noluit resurgere cum membris, sed ante membra, ut haberent quod sperarent membra. Sed ideo mori voluit caput, ut prius resurgeret caput ; prius ire in cœlum caput, ut in capite suo spem haberent cætera membra, et exspectarent impleri erga se quod præmissum est in capite. Quid enim opus erat Christo mori, Verbo Dei, per quod facta sunt omnia, de quo dicitur : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 1, 3) ? Et crucifigitur, et irridetur, et lancea percutitur, et sepelitur ; et omnia per ipsum facta sunt. Sed quia dignatus est esse caput Ecclesiæ, desperaret de se Ecclesia quia resurgeret [1], si videret quia non resurrexisset caput. Resurrexit ergo caput, et visum est resurgere caput. Primo a mulieribus visum est, et nuntiatum est viris. Primæ mulieres viderunt resurgentem Dominum, et Evangelistis futuris Apostolis a mulieribus Evangelium annuntiatum est, et per mulieres illis Christus annuntiatus. Evangelium enim latine bonus nuntius est. Qui græce noverunt, sciunt quid sit Evangelium. Evangelium ergo bonus nuntius. Quid tam bonum nuntium possumus dicere, quam quia resurrexit Salvator noster ; aut quid majus illi prædicaturi erant, quam quod eis feminæ nuntiaverunt ? Sed quare femina nuntiavit Evangelium ? Quia per feminam mors emendata est. Etenim feminam nuntiantem mortem consolata est femina nuntians vitam, quia mortua erat propinans mortem. Per feminam seductus est Adam, ut caderet in mortem : per feminam nuntiatus est Christus, jam resurgens non moriturus. Sic et nos futuri sumus resurgere, et erimus mons sanctus Dei. In hoc monte habitat qui deditus est Deo. *Qui autem mihi dediti erunt, possidebunt terram, et inhabitabunt montem sanctum meum* ; id est, non recedent ab Ecclesia. Modo laboremus in Ecclesia, postea hæreditabimus Ecclesiam. Quando enim ibi erit gaudium nostrum sempiternum, non ibi erimus nisi possessores, non autem laborabimus.

6. *Quomodo mons Christus et Ecclesia.* Sed evidenter inveniamus alibi montem istum : nam quasi obscurum videtur. Potest aliquis dicere : Ubi mons Ecclesia ? et quando mons Christus ? et quando mons corpus Christi ? Evidentissime Daniel dicit : nemo inde dubitat. Visionem vidit Daniel ; jam numquid indiget expositore ? Videat Charitas vestra. Quædam verba ibi forte indigent expositione, quæ in nomine Christi exposita aperientur vobis. Videte si potest dici nisi de Christo. *Vidi,* dixit Daniel, *et ecce lapis abscissus de monte sine manibus.* Non hoc dixit, Sine manibus erat ille lapis : sed sine opere humano præcisus lapis de monte ; non humanæ manus accesserunt, ut lapis de monte præcideretur. Novit Charitas vestra quia non præciduntur lapides de monte, nisi accedentibus manibus humanis. Ille autem præcisus est de

[1] Colbertinus Ms., *sic est sempiternum.*

[1] Sirm., *quia non resurgeret.* Abest, *non,* a Ms. el.; sed idem sensus effici videtur.

monte sine manibus : et venit, et confregit omnia regna terrarum. Nescio si versatur ante oculos vestros nisi Christus, de quo dictum est, *Adorabunt eum omnes reges terræ* (*Psal.* LXXI, 11). Ipse confregit omnia regna terrarum. Superbus rex ante se nullum regem vult habere ; modo omnes reges Christum habent regem. Confregit ergo omnia regna terrarum, ut ille regnet. Et quid dicit iste ? *Crevit lapis ille, et factus est mons grandis, ita ut impleret universam faciem terræ* (*Dan.* II, 34, 35). Jam puto quia agnoscitis Christum. Audistis de terra, *Qui dediti mihi erunt, possidebunt terram.* Audistis et de monte, *Et inhabitabunt montem sanctum meum. Has ergo promissiones habentes, charissimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis et spiritus.* Sed forte vultis nosse quid est præcidi sine manibus. Hoc enim quasi obscure ibi positum est : quibusdam vero jam occurrit, antequam dicam : sed patiantur moras aliquas propter alios, qui cogitare inde non possunt, nisi per nos aliquid audierint. Quid est, *sine manibus?* Sine opere hominis. Et illud advertat Charitas vestra, fratres, lapidem præcisum de monte, et factum esse montem. De monte præcisus, et mons factus est crescendo : sed qualis mons factus ? Non talis, qualis ille unde præcisus est : nam de illo monte, unde præcisus est, non dictum est, Crevit et implevit universam terram. Duo montes sunt ergo : primus mons Synagoga, secundus Ecclesia : primus mons, populus Judæorum ; secundus mons, populus Christianus. Sed ut fieret populus Christianus magnus mons, et impleret universam terram, de illo monte præcisus est lapis, quia de Judæis venit Christus. Quare ergo *sine manibus?* Sine opere humano. Christus enim natus de virgine, sine complexu maritali conceptus est.

7. *Qualis mons Christus. Contra Donatistas.* Ergo manifestum istum montem habemus. Non nobis proponamus montes, aut qualis est Giddaba [1], aut quales sunt quicumque nobis nominantur. Aliquando enim carnaliter accipientes homines ; ut puta, legunt, *Exaudiet illum de cœlo sancto suo* (*Psal.* XIX, 7) : bene aliquando de monte, et loquitur Christum [2] : et currunt homines in montem orare, quasi ibi exaudiat Deus. Carnaliter sapientes, quia vident plerumque nubes inhærere in lateribus montium, ascendunt in montes, ut proximi sint Deo. Oratione tua vis contingere Deum ? humilia te. Iterum, quia diximus, Vis contingere Deum ? humilia te : ne carnaliter accipias, descendens in hypogæas, ut ibi roges Deum. Nec hypogæas, nec montem quæras. In corde tuo habe humilitatem, et Deus tibi dabit altitudinem ; veniet ad te, et erit tecum in cubiculo tuo. Ergo qualem montem habemus Christum, Ecclesiam habemus, Ecclesiam amemus. Crevit et implevit mons iste universum orbem terrarum. Manifestum est quia non sunt in isto monte qui in parte sunt, et non tenent nobiscum universam terram. Commemoramini, fratres, quia omnis pagina armat et implet nos contra linguas hominum, quas quotidie patimur. Si dixisset, Crevit ille mons, et implevit universam Africam ; numquid dicerent illi, nisi quia pars Donati est ? Compressit linguas ipsorum crescendo. Tantum crevit, ut obturet [1] ora verbosorum. Quo enim iit crescendo ? Per universam terram. Nam mons ille, unde præcisus est, non crescendo implevit universam terram : quia etsi impleverunt universam terram Judæi, quia debellati sunt, et suam terram perdiderunt ; dispersi sunt per terram pœna meritorum, non magnitudine incrementorum. Dominus autem Christus lapis angularis, subegit regna hominum, fregit regna dæmonum, humiliavit omnes reges ut cresceret, crevit et implevit universam faciem terræ. Audeo dicere, adhuc crescit, adhuc sunt loca quæ implet.

8. *Mundities carnis et spiritus præcipitur.* Tu ergo ama ipsum montem, et para te habitare ipsum montem in æternum ; et munda te ab omni coinquinatione carnis et spiritus, has promissiones habens. Quas promissiones ? Si vis possidere terram, et inhabitare montem sanctum, munda te ab omni coinquinatione carnis et spiritus. Quæ sunt coinquinationes carnis ? Intendat Charitas vestra, et hoc debemus dicere. Quæ sunt coinquinationes carnis ? Non ubi casu transit homo, et tangit aliquid aut pede, aut etiam facie ; aut si contingat homini labi pede, et ita cadere, ut in lutum, aut in cœnum veniat, coinquinata est facies. Facilis est ista coinquinatio ; quomodo solet dici, lavatur, et exit [2]. Coinquinatio vero carnis, quæ cavenda est, non huc exit, nisi de coinquinatione spiritus, et sic coinquinat carnem. Coinquinatio spiritus quæ est ? Libido. Coinquinatio carnis ? Perpetratio adulterii. Habes duo : surrexit libido, jam coinquinatus est spiritus ; nondum accessit adulterium, nondum caro coinquinata est. Sed quid prodest quia caro munda est, et habitator carnis immundus ? Ille qui forte mundus est in carne, adulterum eum Deus tenet in corde, sicut Dominus dicit : *Amen dico vobis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* v, 28). Ista est coinquinatio spiritus. Quando autem fit perfecta sanctificatio ? Quando est et carnis et spiritus. Sunt enim homines, qui temperant se a factis, et non temperant se a cogitationibus malis : faciunt mundationem carnis, et non faciunt mundationem spiritus. Tales ideo non faciunt, quia timent homines. Libido ardet, timor revocat. Quid times ? Inveniri et damnari ; inveniri et expompari. Ergo incoinquinata videtur caro, sed non est perfecta sanctificatio : quia quid dicit Apostolus ? *Mundemus nos ab omni coinquinatione carnis et spiritus :* ut quomodo te temperas a malis factis, sic te temperes a mala voluntate, a malis cogitationibus. A malo facto contine, et mundas te a coinquinatione carnis : a mala voluntate abstine

[1] Sirm., *Giddava.* At Ms. cl., *Giddaba.* — De hoc eodem monte vide Tractatum primum in Epistolam Joannis ad Parthos, tomo 3, pag. 1977. M.

[2] Sirm., *et loquitur Christus.* At Ms. cl., *et loquitur Christum.*

[1] Ita Colbertinus Ms. Editi vero, *obscuret.*

[2] Colbertinus Ms., *et exit nihil.*

te, et mundas te a coinquinatione spiritus.

9. *Sanctificatio in timore Dei perficitur.* Et sequitur, *Perficientes sanctificationem in timore Dei.* Magnifice addidit, *in timore Dei.* Ecce quia non perficit homo sanctificationem, nisi in timore Dei. Quæ est perfecta sanctificatio? Sanctificatio et corporis et spiritus. Si sit corporis, et spiritus non sit, imperfecta est. Nam illud non potest esse spiritus sanctificatio, et corporis non esse. Esse corporis, et non esse spiritus, potest: esse spiritus, et non esse corporis, non potest. Qui enim est mundus spiritu, operari flagitia non potest. Unde hoc? *Ex corde enim procedunt,* ait Dominus, *adulteria, homicidia* (*Matth.* xv, 19). Homo enim non potest perpetrare per membra, quod non sibi in corde dixerit. Verbum in corde concepit, et deputatum est in opus. Ideo quodam loco Dominus: *Mundate quæ intus sunt,* ait, *et quæ foris sunt, munda erunt* (*Id.* xxiii, 26). Non dixit, Mundate quæ foris sunt. Si a corpore inciperet, restabat ut moneret nos ut mundaremus et animum: si autem ab animo, non opus est ut mundemus corpus; quia animi munditiam sequitur corporis munditia. Ergo apostolus Paulus quia cœpit a carne, opus erat ut diceret et de spiritu, *Perficientes sanctificationem. Mundemus nos ab omni coinquinatione carnis et spiritus:* quia potest incoinquinata esse caro, non faciens adulteria, fornicationes, et talia; sed tamen esse libidines, et cogitationes, et malæ voluntates in anima. Et subjecit, *Perficientes sanctificationem in timore Dei.* Quis ergo facit sanctificationem corporis, et non facit animæ? Qui homines timet, et non Deum. Nam qui in timore Dei est, perficit sanctificationem [1]. Ideo certe noluisti perpetrare adulteria, ne sciret homo; timore hominum tenuisti carnem a commissis malis: ideo noluisti committere ubi videt homo. Si et Deum times, noli et ibi, ubi videt Deus, et perfecisti sanctificationem. Intende: O si possem, ait aliquis, pervenire ad illam feminam! sed non possum, diligenter custoditur, maritum vigilantem habet, ministrum non habeo; si ausus fuero, comprehendor. Facit quasi mundationem corporis: intus autem quia vult, non facit mundationem spiritus. Ideo timebat in corpore facere, ne videret homo; et non timet intus facere, ubi videt Deus: oculos hominis vitat, et Dei non timet. Quis ergo perficit sanctificationem? Qui in timore Dei est. *Perficientes sanctificationem in timore Dei.* Timor hominum forte corpus potest ab immunditia temperare; animam autem, nonnisi timor Dei. Sanctificavit animum? Securus est de corpore. Qui vestitus est, mundus sit, et vestis ipsa munda erit. Inhabitator bonus et sanus sit, et non timeat ruinam domus suæ.

10. *Carnis futura commutatio. Caro hominis in corpus angeli convertenda.* Quid enim ista caro? Non illam debemus contemnere. Quid enim hoc? Fenum, sed aurum erit. Noli contemnere fenum, mutabitur in aurum. Ille enim, qui potens fuit mutare aquam in vinum, potens est mutare fenum in aurum, et de carne facere angelum. Si de sordibus fecit hominem, de homine non faciet angelum? Attendat enim Charitas vestra unde factus est homo, et videte si vel cogitare illud volumus. De istis sordibus fecit hominem et præfecit aliis animabilibus; de homine non faciet angelum? Faciet prorsus. Amicos suos sibi fecit homines, non illos facturus est angelos? *Jam non dicam vos servos, sed amicos* (*Joan.* xv, 15). Adhuc carnem portantibus, adhuc morientibus, adhuc in ista egestate et fragilitate vitæ versantibus dixit, *Jam vos non dicam servos, sed amicos.* Et quid est daturus amicis? Quod in se ipso ostendit resurgente. Coronabuntur, et convertentur in gloriam cœlestem, et erunt æquales Angelis Dei (*Luc.* xx, 36). Nulla erit corruptio, nulla titillatio. Non ibi nobis dicetur, *Mundate vos ab omni coinquinatione carnis et spiritus.* Non laborabimus, nec nobis promittetur præmium; quia jam accepimus. Nec nobis dicetur ut gemamus; quia jam laudamus. Sicut enim caro mortalis convertitur in corpus angeli; sic et gemitus convertetur in laudes. Hic pœnitentia, et pressura, et gemitus: ibi laudes, lætitia, et gaudium. Postea ergo, modo non est lætitia. Sed ubi? In spe. Nondum tenes, sed sperando gaudes: quia qui promisit non potest decipere; quia qui promisit, habet et dat.

SERMO XLVI * (a).

De Pastoribus in Ezechiel cap. xxxiv, 1-16, *ab illis verbis*, Et factum est, *etc.*, *usque*, Et pascam eas cum judicio. *Contra Donatistas* (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *De pastoribus non oves, sed se ipsos pascentibus.* Spes tota nostra quia in Christo est, et quia omnis vera et salubris gloria nostra ipse est, non nunc primum didicit Charitas vestra. Estis enim in ejus grege, qui intendit et pascit Israel (*Psal.* lxxix, 2). Sed quoniam sunt pastores, qui pastorum nomine gaudere volunt, pastoris autem officium implere nolunt [1]; quid ad eos per Prophetam dicat, sicut lectum audivimus, recenseamus. Audite vos cum intentione, audiamus nos cum tremore.

2. *Christiani, propter nos; præpositi, propter alios.—Et factum est ad me verbum Domini, dicens: Fili hominis, propheta* [2] *super pastores Israel.* Hanc lectionem modo, cum legeretur, audivimus: hinc cum vestra Sanctitate aliquid loqui decrevimus. Adjuvabit ipse, ut vera dicamus, si non nostra dicamus. Nam si nostra dixerimus, pastores erimus pascentes nos, non oves: si autem illius sunt quæ dicimus, per quemlibet ipse vos pascet. *Hæc dicit Dominus Deus: O pastores Israel, qui pascunt se solos! Numquid non oves pascunt pastores* [3]?

[1] Editi, *Qui homines facit, et non Deum, numquid in Dei timore perficit sanctificationem?* Emendantur ad Colbertinum Ms.

[1] Hinc tractatus pluribus in manuscriptis incipit in hunc modum: *Qui pastorum nomen* (vel, *nomina*) *audire volunt, pastorum officium implere nolunt, quid ad eos,* etc.

[2] Sic Mss. Editi vero, *prophetiza.*

[3] Editi: *Væ pastoribus qui pascunt se solos! Numquid oves pascunt pastores?* At manuscripti, juxta LXX, *O pastores Israel,* etc.

* Recognitus est ad b. cs. fl. gr. l. pr. r. rm. s. Am. Er. Lim. Lov. et ad veterem codicem D. de S. Georges, canonici comitis Lugdunensis, a Rege nominati ad episcopatum Claromontanum.

(a) Alias de Tempore 165, vel in tomo 9 editus.

(b) Ex hoc sermone plura Florus ad Pauli Epistolas.

Id est, non se pascunt pastores, sed oves. Hæc prima causa est quare arguantur pastores isti, quia se ipsos pascunt, non oves. Qui sunt qui se ipsos pascunt? De quibus Apostolus dicit : *Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi* (*Philipp.* II, 21). Nos enim, quos in isto loco, de quo periculosa ratio redditur, Dominus secundum dignationem suam, non secundum meritum nostrum constituit, habemus quo quædam : unum, quod christiani sumus; alterum, quod præpositi sumus. Illud quod christiani sumus, propter nos est : quod autem præpositi sumus, propter vos est. In eo quod christiani sumus, attenditur utilitas nostra : in eo quod præpositi, nonnisi vestra. Sunt autem multi christiani, et non præpositi, qui perveniunt ad Deum [1], faciliore fortasse itinere, et tanto forte expeditius ambulantes, quanto minorem sarcinam portant. Nos autem, excepto quod christiani sumus, unde rationem reddemus Deo de vita nostra, sumus etiam præpositi, unde rationem reddemus Deo de dispensatione nostra. Ad hoc istam difficultatem propono, ut compatientes nobis, oretis pro nobis. Veniet enim dies, quo cuncta adducantur in judicium (*Eccle.* XII, 14). Et ille dies, si sæculo longe est, unicuique homini vitæ suæ ultimus prope est. Tamen utrumque latere Deus voluit, et quando veniat finis sæculi, et quando sit in unoquoque homine hujus vitæ finis. Vis non timere diem occultum? Dum venerit, inveniat te paratum. Cum ergo præpositi ad hoc sint, ut his qui subjecti sunt consulant; non in eo [2] quod præsunt, omnino utilitatem suam attendant, sed eorum quibus ministrant. Quisquis ita præpositus est, ut in eo quod præpositus est, gaudeat, et honorem suum quærat, et commoda sua sola respiciat, se pascit, non oves. Ad hos sermo dirigitur. Audite tanquam oves Dei, et videte quemadmodum vos securos fecerit Deus : qualescumque sint qui vobis præsunt, id est, qualescumque nos simus; vobis securitatem dedit, qui pascit Israel. Nam Deus non deserit oves suas; et mali pastores pœnas debitas luent, et oves promissa percipient.

CAPUT II. — 3. *Pastores qui se pascunt, non oves.* Videamus ergo quid alloquatur pastores se ipsos pascentes, non oves, sermo divinus neminem palpans. *Ecce lac consumitis, et lanis vos tegitis, et quod crassum est interficitis, et oves meas non pascitis : quod infirmatum est, non confortastis; et quod ægrotum est, non corroborastis; et quod contribulatum est, non colligastis; et quod errabat, non revocastis; et quod periit, non inquisistis; et quod forte fuit, confecistis : et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non sit pastor.* Dicitur in pastores pascentes semetipsos, non oves, quid diligant, quid negligant. Quid ergo diligunt? *Lac consumitis, et lanis vos tegitis.* Propter quod Apostolus dicit, *Quis plantat vineam, et de fructu ejus non sumit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non percipit* (I *Cor.* IX, 7)? Invenimus ergo esse lac gregis, quidquid a plebe Dei tribuitur [1] præpositis ad sustentandum victum temporalem [2]. Inde enim loquebatur Apostolus, cum hæc diceret quæ commemoravi.

4. *Lactis percipiendi potestas data pastoribus.* Et quidem Apostolus quanquam elegerit manibus suis transigi, et nec ipsum lac quærere ab ovibus (II *Thess.* III, 8); tamen lactis percipiendi potestatem habere se dixit, et sic Dominum disposuisse, ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant. Et dicit alios coapostolos suos usos fuisse hac potestate; non usurpata, sed data. Plus ille fecit, ut nec quod debebatur acciperet (I *Cor.* IX, 4-15). Ipse ergo donavit et debitum : sed alius non exigit indebitum : ille plus fecit. Fortassis enim ipsum significabat, qui ægrum cum adduceret ad stabularium, dixit: *Si quid amplius erogaveris, in redeundo reddam tibi* (*Luc.* X, 35). De his ergo qui non indigent lacte gregis, quid plura dicamus? Misericordiores sunt, vel potius ipsius misericordiæ officium largius impendunt. Possunt enim; et quod possunt, faciunt. Laudentur hi, nec damnentur illi. Nam et ipse Apostolus datum non quærebat; fructuosas tamen oves esse cupiebat, non steriles sine lactis ubertate. Itaque cum esset quodam tempore in magna indigentia, vinctus [3] in confessione veritatis, missum est illi a fratribus unde necessitati et indigentiæ ejus ministraretur. Respondit autem illis gratias agens, et dixit : *Bene fecistis communicare necessitatibus meis. Ego enim didici in quibus sum sufficiens esse : scio et abundare, et penuriam pati; omnia possum in eo qui me confortat. Verumtamen vos bene fecistis usibus meis mittere.* Sed ut ostenderet, in eo quod illi bene fecerunt, quid ipse quæreret [4], ne inter illos esset qui se ipsos pascunt, non oves, non tam suæ gaudet subventum esse necessitati, quam illorum gratulatur fecunditati. Quid ergo ibi quærebat? *Non quia quæro,* inquit, *datum, sed requiro fructum* (*Philipp.* IV, 11-17). Non ut ego, inquit, explear, sed ne vos inanes remaneatis.

5. *Lac sic sumant, ut ovibus prosint : non sumpto lacte, oves negligant.* Qui ergo non possunt facere quod Paulus, ut manibus suis se transigant, accipiant de lacte ovium, sustentent suam necessitatem, sed non negligant ovium infirmitatem : non hoc sibi quærant, tanquam commodum suum, ut ex necessitate suæ penuriæ videantur annuntiare Evangelium; sed hominibus illuminandis præbeant lucem verbi veritatis. Sunt enim tanquam lucernæ, sicut dictum est, *Sint lumbi vestri accincti, et lucernæ ardentes* (*Luc.* XII, 35); et, *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt : sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona opera vestra, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* V, 15, 16). Si ergo tibi

[1] Aliquot Mss. : *Et sunt multi, qui Christiani et non Præpositi, perveniunt ad Deum.*
[2] Omnes Mss., *nec in eo.*

[1] Lov. et aliquot Mss, *a plebe distribuitur.* Alii, *a plebe Dei tribuitur.*
[2] Mss. fl. et r., *ad sustentandam vitam temporalem.*
[3] Sic Florus et Mss. Editi vero, *in magna indigentia victus, in confessione veritatis.*
[4] Editi, *quod ipse non quæreret.* Abest, *non*, a plerisque Mss., e quibus unus Cisterciensis pro, *quod*, habet, *quid.*

lucerna accenderetur in domo, nonne adjiceres oleum, ne exstingueretur? Porro si lucerna, accepto oleo, non luceret, non erat plane digna quæ in candelabro poneretur, sed quæ continuo frangeretur. Unde ergo vivitur, necessitatis est accipere, charitatis est præbere : non tanquam venale sit Evangelium, ut illud sit pretium ejus, quod sumunt qui annuntiant unde vivant. Si enim sic vendunt, magnam rem vili vendunt. Accipiant sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a Domino. Non enim est idoneus populus reddere mercedem illis, qui sibi in charitate Evangelii serviunt. Non exspectent[1] illi mercedem, nisi unde et isti salutem. Quid ergo isti increpantur, unde arguuntur? Quia cum lac consumerent, et lanis se tegerent, oves negligebant. Sua ergo tantum quærebant, non quæ Jesu Christi (*Philipp.* II, 21).

CAPUT III.— 6. *Quid sit lanis se tegere. Lana, honor.* Sed quoniam diximus quid sit lac consumere, quæramus quid sit lanis se tegere. Qui præbet lac, victum præbet; qui præbet lanam, honorem præbet. Ista sunt duo quæ a populis quærunt, qui se ipsos pascunt, non oves; commodum supplendæ necessitatis, et favorem honoris et laudis. Etenim vestimentum propterea bene intelligitur in honore, quia nuditatem contegit. Est enim unusquisque homo infirmus. Et quid est quisquis vobis præest, nisi quod vos estis? Carnem portat, mortalis est, manducat, dormit, surgit, natus est, moriturus est. Si ergo cogitas quid sit secundum se ipsum, homo est : tu tamen honorando eum velut angelum, contegis quod infirmum est.

7. *Paulus eorum vitiis, a quibus sibi honor exhibetur, non parcit.* Hujusmodi indumentum[2] acceperat a bona Dei plebe idem Paulus, cum diceret : *Sicut angelum Dei suscepistis me : testimonium vobis perhibeo, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.* Sed cum tantus illi honor exhibitus esset, numquid propter ipsum honorem sibi exhibitum, ne forte cum argueret, negaretur, et minus ipse Apostolus laudaretur, pepercit errantibus? Nam si hoc fecisset, esset inter illos qui se ipos pascunt, non oves : diceret apud se ipsum, Quid ad me pertinet? Quisque quod velit agat : victus meus salvus est, honor meus salvus est; et lac et lana, satis est mihi : eat quisque qua potest[3]. Ergo integra tibi sunt omnia, si eat quisque qua potest? Nolo te præpositum facere, unum te constituo de ipsa plebe : *Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra* (I *Cor.* XII, 26). Proinde ipse Apostolus, cum eos commemoraret quales fuerint erga illum, ne quasi oblitus eorum honorificentiæ videretur, testimonium perhibet, quod sicut angelum Dei susceperint eum; et quod, si fieri posset, oculos suos vellent eruere, et illi dare : et tamen accedit ad ovem languidam, ad ovem putridam, secare vulnus, non parcere putredini. *Ergo*, inquit, *inimicus factus sum vobis, verum prædicans* (*Galat.* IV, 14-16)? Ecce et accepit de lacte ovium, sicut paulo ante commemoravimus, et indutus est lanis ovium ; sed tamen oves non neglexit. Non enim sua quærebat, sed quæ Jesu Christi.

8. *Pastores ne vitiis parcant, multitudinis conciliandæ causa.* Absit ergo ut dicamus vobis : Vivite ut vultis, securi estote, Deus neminem perdet, tantummodo fidem christianam tenete ; non perdet ille quos redemit, non perdet pro quibus sanguinem fudit. Et si spectaculis volueritis oblectare animos vestros, ite ; quid mali est? Et festa ista quæ celebrantur per universas civitates[1] in lætitia convivantium, et publicis mensis se ipsos ut putant jucundantium, re vera magis perdentium, ite, celebrate : magna est Dei misericordia, quæ totum ignoscat. Coronate vos rosis, antequam marcescant (*Sap.* II, 8). In domo Dei vestri quando volueritis, convivamini ; implemini cibo et vino cum vestris : ad hoc enim data est ista creatura, ut ea perfruamini ; non enim impiis et Paganis eam dedit Deus, et vobis non dedit. Hæc si dixerimus, forte congregabimus turbas ampliores : et si sunt quidam qui nos sentiant hæc dicentes non recte sapere, paucos offendimus, sed multitudinem conciliamus. Quod si fecerimus, non verba Dei, non verba Christi dicentes, sed nostra ; erimus pastores nosmetipsos pascentes, non oves.

CAPUT IV. — 9. *De mactantibus oves pingues. Exempla mala præpositorum.* Cum autem dixisset quæ diligant isti pastores, dicit et quæ negligant. Vitia enim ovium late patent ; sanæ atque crassæ oves perpaucæ sunt, id est, solidæ in cibo veritatis, utentes pascuis bene de munere Dei. Sed mali illi pastores non parcunt talibus. Parum est quod illas languentes et infirmas et errantes et perditas non curant ; etiam istas fortes et pingues necant, quantum in ipsis est. Illæ vivunt de misericordia Dei : tamen quantum ad pastores malos attinet, occidunt. Quomodo, inquis, occidunt? Male vivendo, malum exemplum præbendo. An frustra dictum est servo Dei, eminenti in membris summi pastoris, *Circa omnes te ipsum bonorum operum præbe exemplum* (*Tit.* II, 7); et, *Forma esto fidelibus* (I *Tim.* IV, 12). Attendit enim ovis etiam fortis plerumque præpositum suum male viventem : si declinet oculos a regulis Domini, et intendat in hominem, incipit dicere in corde suo, Si præpositus meus sic vivit, ego quis sum qui non faciam quod ille facit? Occidit ovem fortem. Si fortem ergo occidit ovem ; jam de cæteris quid faciet, qui illud quod non ipse fortificaverat, sed forte aut robustum invenerat, male vivendo interfecit? Dico Charitati vestræ, iterum dico : etsi vivunt oves, etsi fortes sunt oves in verbo Domini, et tenent illud quod audierunt a Domino suo, *Quæ dicunt, facite ; quæ autem faciunt, facere nolite* (*Matth.* XXIII, 3) ; tamen qui in conspectu populi male vivit, quantum in illo

[1] Mss., *Non exspectant.*
[2] Plures Mss., *et tu honorando tamen amplius, veluti contegis quod infirmum est. Infra, cujusmodi indumentum*, etc.
[3] Am. Er. et Corbeiensis Ms. hic et paulo post, *quo potest.*

[1] Plures Mss., *per universam civitatem.* Iidemque libri paulo post, *ite, celebrate securi : magna est*, etc.

est, eum a quo attenditur occidit. Non sibi ergo blandiatur, quia ille non est mortuus. Et ille vivit, et ille homicida est. Quomodo cum lascivus homo intendit in mulierem ad concupiscendum eam; ecce illa casta est, et mœchus est iste. Domini enim vera et aperta sententia est : *Quisquis viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* v, 28). Non pervenit ad illius cubiculum, et in interiore jam suo cubiculo volutatur. Sic omnis qui male vivit in conspectu eorum quibus præpositus est, quantum in ipso est, occidit et fortes oves. Qui ergo imitatur præpositum malum, moritur; qui non imitatur vivit : tamen quantum ad illum pertinet, ambos occidit. *Et quod crassum est*, inquit, *interficitis, et oves meas non pascitis.*

CAPUT V. — 10. *Ovis infirma, unde confortanda.* Jam audistis quid diligant, audite quid negligant. *Quod infirmum est, non confortastis; et quod male habuit, non corroborastis; et quod contribulatum est*, id est, confractum, *non colligastis; et quod errabat, non revocastis; et quod periit, non inquisistis; et quod forte fuit, confecistis*, id est, interfecistis et occidistis. Infirmum quippe animum gerit ovis, quando tentationes sibi futuras non credit[1]. Pastor negligens, quando sic credit talis infirmus, non illi dicit : *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et prepara animam tuam ad tentationem* (*Eccli.* II, 1). Qui enim hoc loquitur, confortat infirmum, et ex infirmo facit firmum, ut non ille cum crediderit, prospera hujus sæculi speret. Si autem doctus fuerit sperare prospera hujus sæculi, ipsa prosperitate corrumpitur : supervenientibus enim adversitatibus sauciatur, aut fortassis exstinguitur. Non ergo eum ædificat super petram qui sic ædificat, sed super arenam. Petra autem erat Christus (I *Cor.* x, 4). Christi passiones imitandæ sunt, non a christiano deliciæ conquirendæ. Confortatur infirmus, cum ei dicitur : Spera quidem tentationes hujus sæculi, sed ab omnibus eruet te Dominus, si ab illo non recesserit retro cor tuum. Nam ad confortandum cor tuum venit ille pati, venit ille mori, venit sputis illiniri, venit spinis coronari, venit opprobria audire[2], venit postremo ligno configi : omnia hæc ille pro te; tu nihil pro illo, sed pro te.

11. *In arena ædificant, qui felicitatem terrenam promittunt.* Quales autem sunt, qui timentes eos lædere quibus loquuntur, non solum non præparant ad imminentes tentationes[3], sed etiam promittunt felicitatem hujus sæculi, quam Deus ipsi sæculo non promisit. Ille prædicit labores super labores usque in finem venturos ipsi sæculo, et tu vis ab istis laboribus exceptum esse christianum? qui quia christianus est, aliquid plus passurus est in hoc sæculo. Etenim ait Apostolus : *Omnes qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patientur.* Jam si tibi placet, o pastor tua quærens, non quæ Jesu Christi, ille dicat, *Omnes qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patientur* (II *Tim.* III, 12) : et tu dic, Si volueris in Christo pie vivere, abundabunt tibi omnia bona; et si filios non habes, suscipies, et enutries omnes, nemo tibi morietur. Hæccine est ædificatio tua? Attende quid facias, ubi ponas : super arenam est quem constituis[1], venturus est imber, influxurus est fluvius, flaturus est ventus, et impingent in domum istam, et cadet, et fiet ruina ejus magna. Leva de arena, pone supra petram (*Matth.* VII, 24-27) : in Christo sit quem vis esse christianum. Attende ad passiones Christi, attende ad illum sine ullo peccato, quæ non rapuit, exsolventem (*Psal.* LXVIII, 5) : attende Scripturam dicentem tibi, *Flagellat autem omnem filium quem recipit* (*Hebr.* XII, 6). Et para te flagellari, aut certe non quæras recipi. *Flagellat autem*, inquit, *omnem filium quem recipit*; et tu forte exceptus eris? Si exceptus a passione flagellorum, exceptus a numero filiorum. Itane, inquies, flagellat omnem filium? Prorsus ita flagellat omnem filium, ut et Unicum. Unicus ille de Patris substantia natus, æqualis Patri in forma Dei, Verbum per quem facta sunt omnia, non habebat unde flagellaretur : ad hoc carne indutus est, ut sine flagello non esset. Qui ergo flagellat Unicum sine peccato, numquid relinquit adoptivum cum peccato? In adoptionem vocatos nos esse Apostolus dicit. Adoptionem filiorum accepimus (*Galat.* IV, 5), ut essemus Unici cohæredes, essemus etiam hæreditas ejus. *Postula*, inquit, *a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam* (*Psal.* II, 8). Exemplum nobis proposuit in passionibus suis.

12. *Infirmus quomodo confirmandus.* Sed ne in futuris tentationibus deficiat infirmus; nec falsa spe decipiendus est, nec terrore frangendus. Dic ei, *Præpara animam tuam ad tentationem.* Sed forte incipit labi, contremiscere, nolle accedere; habes aliud : *Fidelis Deus, qui non vos sinat tentari supra quam ferre potestis* (I *Cor.* x, 13). Illud autem promittere, et prædicare futuras passiones, infirmum confirmare est. Timenti autem nimium, et ex hoc deterrito, cum polliceris misericordiam Dei, non quia tentationes deerunt, sed quia non permittit tentari supra quam ferre potest, fractum colligare est. Sunt enim qui cum audierint venturas tribulationes, armant se magis, et quasi potum suum sitiunt : parvam enim sibi putant fidelium medicinam, sed quærunt et martyrum gloriam. Sunt autem alii qui auditis futuris et necessario venientibus tentationibus, quas proprie oportet venire christiano; quas nemo sentit, nisi qui voluerit esse vere christianus : imminentibus

[1] Editi, *profuturas*. Sed verius optimæ notæ Corbeiensis Ms., *futuras*. Regius autem habet sic : *Infirmatur ovis, id est, infirmum cor gerit, ut possit cedere tentationibus, quæ incauto et imparato superveniunt. Pastor negligens*, etc. Ad hanc lectionem prope accedunt plures codices Mss., necnon Benedictus Anianæ abbas, in Concordia Regularum, cap. 35.

[2] Regius Ms., *opprobria sufferre*. Cisterciensis et Florus, *opprobria bibere*. Sic legendum conjiciebat Hugo Menardus in Concordia Regularum, cap. 35.

[3] Ulim. et Lov., *horum corda non per labores præparant ad imminentes tentationes*; dissentientibus libris aliis editis et Mss.

[1] Sic Mss. Editi vero, *quod constituis*.

ergo sibi aliquibus [1], franguntur et claudicant. Affer consolationis alligamentum, alliga quod fractum est : dic, Ne timeas, non deserit [2] in tentationibus ille in quem credidisti ; fidelis Deus, qui te non sinit tentari supra quam potes ferre. Non hoc a me audis, Apostolus dicit : qui etiam dicit, *An vultis experimentum ejus accipere, qui in me loquitur Christus.* (II *Cor.* XIII, 3)? Hæc ergo cum audis, ab ipso Christo audis : audis et ab illo pastore qui pacit Israel. Illi enim dictum est, *Potabis eos in lacrymis, in mensura* (*Psal.* LXXIX, 6). Quod enim ait Apostolus, *Non sinit tentari supra quam ferre potestis;* hoc ait Propheta, *In mensura.* Tantum tu noli dimittere corripientem et hortantem, terrentem et consolantem, percutientem et sanantem.

CAPUT VI. — 13. *Infirmus et ægrotus, in quo differant. Christiana firmitas.* — *Quod infirmum est*, inquit, *non confortastis.* Pastoribus malis dicit, pastoribus falsis, pastoribus sua quærentibus, non quæ Jesu Christi, ex commodo lactis et lanæ gaudentibus, oves omnino non curantibus, et quod male habuit non corroborantibus. Inter [3] infirmum, id est, non firmum : nam dicuntur infirmi etiam ægrotantes : sed inter infirmum et ægrotum, id est, male habentem, hoc mihi videtur interesse. Etenim ista, fratres, quæ distinguere utcumque conamur; forte et nos possumus majore diligentia melius distinguere, et alius peritior vel lumine cordis plenior : interim ne fraudemini, quantum ad verba attinet Scripturæ, quod sentio loquor. Infirmo ne accidat tentatio, et eum frangat, timendum est : languens autem jam cupiditate aliqua ægrotat, et cupiditate aliqua impeditur ab intranda via Dei, a subeundo jugo Christi. Attendite illos homines volentes bene vivere, jam statuentes bene vivere, et minus idoneos mala pati, sicut parati sunt bona facere. Pertinet autem ad christianam firmitatem [4], non solum operari quæ bona sunt, sed et tolerare quæ mala sunt. Qui ergo videntur fervere in operibus bonis, sed imminentes passiones tolerare nolle, aut non posse, infirmi sunt. Qui vero aliqua cupiditate mala amatores mundi ab ipsis bonis operibus revocantur, languidi et ægroti jacent : quippe qui ipso languore, tanquam sine ullis viribus, nihil boni possunt operari. Talis in anima paralyticus ille fuit, quem cum ad Dominum inferre non possent, qui eum portabant, tectum aperuerunt, et deposuerunt (*Marc.* II, 3, 4) : id est, tanquam si in anima hoc velis facere, ut tectum aperias, et deponas ad Dominum animam paralyticam, dissolutam omnibus membris, et vacantem ab omni opere bono, gravatam utique peccatis suis, et languentem morbo cupiditatis suæ. Si ergo dissoluta sunt membra omnia, et est paralysis interior, ut pervenias ad medicum (forte enim latet medicus, et intus est ; hoc est, iste verus intellectus in Scripturis occultus est), exponendo quod occultum est aperi tectum, et depone paralyticum. Quod qui non faciunt, et qui facere negligunt, audistis quæ audiant : *Quod male habuit, non corroborastis; et quod contribulatum est, non colligastis.* Jam hinc diximus. Fractus enim erat terrore tentationum : accidit [1] aliquid unde quod fractum est, colligetur, consolatio illa, *Fidelis Deus qui non vos sinat tentari supra quam potestis ferre ; sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere.*

[1] Aliquot Mss., *sibi talibus.*
[2] Sic Mss. Editi vero, *deerit.*
[3] Apud. Ulim. et Lov. omissa fuerat particula, *Inter ;* cujus loco Am. et Er. habebant, *ut.* Emendantur ope Mss.
[4] In Mss., *ad christiani firmitatem.*

CAPUT VII. — 14. *Errantes oves revocare tenentur pastores. Donatistarum stulta objectio.*—*Et quod errabat, non revocastis.* Ecce unde inter hæreticos periclitamur. *Et quod errabat, non revocastis ; et quod periit, non inquisistis.* Hinc [2] inter manus latronum et dentes luporum furentium utcumque versamur : et pro his periculis nostris ut oretis, oramus. Et contumaces sunt oves, quia quæruntur errantes, alienas se a nobis dicunt errore suo et perditione sua. Quid nos vultis [3]? quid nos quæritis? Quasi non ipsa causa sit quare eas velimus, et quare quæramus, quia errant et pereunt. Si in errore, inquit, sum, si in interitu, quid me vis? quid me quæris? Quia in errore es, revocare volo : quia peristi, invenire volo. Sic volo errare, sic volo perire. Sic vis errare, sic vis perire! Quanto melius ego nolo? Prorsus audeo dicere, importunus sum. Audio enim dicentem Apostolum, *Prædica verbum, insta opportune, importune* (II *Tim.* IV, 2). Quibus *opportune?* quibus *importune? Opportune* utique volentibus, *importune* nolentibus. Prorsus importunus sum, audeo dicere. Tu vis errare, tu vis perire : ego nolo. Non vult postremo ille qui me terret. Si voluero, vide quid dicat, vide quid increpet : *Quod errabat, non revocastis; et quod periit, non inquisistis.* Te magis timebo quam ipsum? Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi (II *Cor.* V, 10). Non te timeo ; non enim potes evertere tribunal Christi, et constituere tribunal Donati. Revocabo errantem, requiram perditam : velis nolis, id agam. Et si me inquirentem lanient vepres silvarum, per omnia angusta me coarctabo ; omnes sepes excutiam ; quantum mihi virium terrens Dominus donat, omnia peragrabo : revocabo errantem, requiram pereuntem. Si me pati non vis, noli errare, noli perire.

15. *Errantes oves non sine sanarum periculo negliguntur.* Parum est quod doleo te errantem atque pereuntem ; timeo ne negligens te, etiam quod forte est occidam. Vide enim quid sequitur : *Et quod forte fuit, confecistis.* Si neglexero errantem atque pereuntem, et eum qui fortis est delectabit errare atque perire. Cupio lucra exteriora, sed timeo plus damna interiora. Si indifferentem habuero errorem tuum, attendit qui fortis est, putat nihil esse ire in hæresim. Quando aliquod commodum de sæculo reluxerit unde mutetur, statim mihi dicit fortis ille periturus, cum te perditum non requiro : Et hac et hac Deus est ; quid interest? Homines inter se litigantes hoc fecerunt, ubicumque colendus est Deus. Si forte illi dixerit

[1] Tres Mss., *accedit.* Pauloque post Am. Er. et Corbeiensis Ms. habent, *colligetur consolatione illa.*
[2] Sic Am. et Mss. At Er. Ulim. et Lov., *hic.*
[3] Editi, *dicunt*, *Quid nos vultis?* Abest, *dicunt*, a Mss.

aliquis Donatista, Non tibi dabo filiam meam, nisi fueris de parte mea : illi opus est ut attendat, et dicat, Si nihil mali esset esse de parte eorum, non contra illos tanta dicerent pastores nostri, non pro illorum errore satagerent. Si ergo cessemus et taceamus, contraria locuturus est : Utique si malum esset esse in parte Donati, loquerentur contra, redarguerent eos, satagerent lucrari illos : si errant, revocarent illos; si pereunt, quærerent illos[1]. Non frustra ergo, cum jam dixisset superius, *Quod crsasum est, interfecistis;* hic iterum in novissimo posuit, *Et quod forte fuit, confecistis.* Ipsa est enim repetita sententia, nisi[2] ex his quæ supra dixit nata est, *Quod errabat, non revocastis; et quod periit, non requisistis : et* hoc faciendo, *quod forte est, interfecistis.*

CAPUT VIII. — 16. *Ovium errantium infelicitas.* Proinde audi quid sequatur de ista negligentia malorum, imo falsorum pastorum : *Et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non sit pastor; et factæ sunt in comesturam omnibus bestiis agri.* Furantur lupi insidiantes, rapiunt leones frementes, cum oves non hærent pastori[3]. Nam præsens est pastor, sed male agentibus non est pastor. Et inhærent pastoribus non pastoribus; se ipsos, non oves pascentibus : et lethalis error consequitur. Eunt in bestias deprædantes se, et de illarum morte se satiari cupientes. Tales enim sunt omnes qui gaudent de erroribus alienis; bestiæ sunt pastæ mortibus dispersarum[4].

17. *Mali montes et colles, in quibus oves errant. Boni montes. — Et dispersæ sunt, et erraverunt oves meæ in omnem montem, et in omnem collem altum.* Bestiæ a montibus et collibus, tumor terrenus et superbia sæculi. Extulit se superbia Donati, fecit sibi partem : subsequens eum Parmenianus, illius confirmavit errorem. Ille mons est, ille collis est. Sic omnis cujuslibet auctor erroris terrena elatione intumescens, promittit ovibus requiem, pascua bona : et aliquando inveniunt ibi oves pascua de pluvia Dei, non de duritia montis : habent enim et ipsi Scripturas, habent Sacramenta. Non sunt ista montium : sed cum inveniuntur in montibus; male remanetur in montibus. Errando enim in montibus et in collibus, deserunt gregem; deserunt unitatem, deserunt munitas cohortes adversus leones et lupos. Inde ergo revocet Deus, ipse revocet. Modo audietis ipsum revocantem : *Erraverunt,* inquit, *oves meæ in omnem montem, et in omnem collem altum;* hoc est, in omnem tumorem terrenæ superbiæ. Sunt enim et montes boni : *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.* Et vide quia non tibi in montibus spes est : *Auxilium,* inquit, *meum a Domino, qui fecit cœlum et terram* (*Psal.* CXX, 1, 2). Noli putare injuriam te facere montibus sanctis, quando dixeris, *Auxilium meum* non a montibus, sed *a Domino, qui fecit cœlum et terram.* Ipsi montes hoc tibi clamant. Mons erat qui clamabat : *Audio in vobis schismata fieri, et unusquisque vestrum dicit, Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ, ego autem Christi.* Leva oculos in istum montem, audi quid dicat; et nec in ipso monte remaneas. Audi enim quid sequatur : *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis* (I *Cor.* I, 11-13)? Ergo posteaquam levaveris oculos in montes, unde veniet auxilium tibi, id est, in auctores Scripturarum divinarum, attende omnibus medullis suis, omnibus ossibus clamantem, *Domine, quis similis tibi* (*Psal.* XXXIV, 10)? ut securus sine ulla injuria montium dicas, *Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum et terram.* Non solum tunc tibi non succensebunt montes; sed tunc amabunt, tunc magis favebunt : si in ipsis spem tuam posueris, contristabuntur. Angelus multa divina et mira ostendens homini, ab homine adorabatur, tanquam levante oculos in montem. At ille a se revocans ad Dominum[1]: *Noli,* inquit, *facere; illum adora : nam ego conservus tuus sum, et fratrum tuorum* (*Apoc.* XXII, 9).

18. *Errantes per totam faciem terræ.— In omnem montem, et in omnem collem, et in omnem faciem terræ dispersæ sunt?* Quid est , *In omnem faciem terræ dispersæ sunt?* Omnia terrena sectantes , ea quæ in facie terræ lucent, ipsa amant[2], ipsa diligunt. Nolunt mori, ut abscondatur vita ipsorum in Christo. *Super omnem faciem terræ :* dilectione terrenorum[3]; et quia errantes oves sunt per totam faciem terræ. Non omnes hæretici per totam faciem terræ : sed tamen hæretici per totam faciem terræ. Alii hic, alii ibi, nusquam tamen desunt : ipsi se non norunt. Alia secta in Africa, alia hæresis in Oriente, alia in Ægypto, alia in Mesopotamia, verbi gratia. Diversis locis sunt diversæ : sed una mater superbia omnes genuit; sicut una mater nostra Catholica omnes Christianos fideles toto orbe diffusos. Non ergo mirum, si superbia parit discissionem, charitas unitatem[4]. Tamen ipsa Catholica mater, ipse pastor in ea ubique quærit errantes, confortat infirmos, curat languidos, alligat confractos, alios ab istis, alios ab illis non se invicem scientibus. Sed tamen illa omnes novit, quia cum omnibus fusa est. Verbi gratia , est in Africa pars Donati , Eunomiani non sunt in Africa ; sed cum parte Donati est hic Catholica. Sunt in Oriente Eunomiani , ibi autem non est pars Donati; sed cum Eunomianis ibi est Catholica. Illa sic est, tanquam vitis, crescendo ubique diffusa : illi sic sunt, tanquam sarmenta inutilia, agricolæ falce præcisa merito sterilitatis suæ ; ut vitis putaretur, non ut amputaretur. Sarmenta ergo illa ubi præcisa sunt, ibi remanserunt. Vitis autem crescens

[1] Corbeiensis Ms., *sed errant, revocarent illos; sed pereunt, quærerent illos.*

[2] In editione Ulim. et Lov. omissum est, *nisi*; reluctantibus editis aliis et Mss.

[3] Aliquot Mss. necnon Concordia Regularum, cap. 55, *sum oves adhærent pastori*; sublata negante particula, quæ plane hic, cum de vero pastore Christo agatur, necessaria est. Paulo post auctoritate Am. et Mss. addidimus, *non pastoribus*; quod apud Er. et Lov. desideratur.

[4] Sic aliquot Mss. Alii cum editis, *morsibus dispersarum.*

[1] Liber rm., *a se removens, revocansque ad Dominum.*

[2] Plures Mss., *ipsa emunt.*

[3] Editi, *et dilectionem terrenorum.* Castigantur Mss. subsidio.

[4] Sic aliquot Mss. Editi vero, *si superbia parit dissensionem, charitas unionem.*

per omnia, et sarmenta sua novit quæ in illa manserunt, et juxta se quæ de illa præcisa sunt. Inde tamen revocat errantes : quia et de ramis fractis dicit Apostolus, *Potens est enim Deus iterum inserere illos* (*Rom.* XI, 23). Sive dicas oves errantes a grege, sive dicas ligna præcisa de vite; nec ad revocandas oves, nec rursus ad inserenda ligna minus idoneus est Deus; quia ille summus pastor, ille verus agricola. *Et in omnem faciem terræ dispersæ sunt ; et non fuit qui requireret, non fuit qui revocaret. Non fuit*, sed in illis pastoribus malis : *non fuit*, sed homo, *qui requireret*.

CAPUT IX. — 19. *Malis pastoribus oves unde securæ.* — *Propterea, pastores, audite verbum Domini : Vivo ego, dicit Dominus Deus.* Videte unde cœpit. Tanquam juratio est Dei, testificatio vitæ suæ. *Vivo ego, dicit Dominus.* Mortui sunt pastores : sed securæ sunt oves [1], vivit Dominus. *Vivo ego, dicit Dominus Deus.* Qui autem pastores mortui sunt? Sua quærentes, non quæ Jesu Christi (*Philipp.* II, 21). Erunt ergo, et invenientur pastores non quæ sua sunt quærentes, sed quæ Jesu Christi? Erunt plane, et invenientur; plane nec desunt, nec deerunt. Videamus ergo quid dicat Dominus, qui se dicit vivere : utrum dicat ablaturum se oves a pastoribus malis, pascentibus seipsos, non oves; et daturum se eas pastoribus bonis, pascentibus oves, non se. *Vivo ego, dicit Dominus Deus, nisi pro eo quod factæ sunt oves meæ in comesturam omnibus bestiis campi, eo quod non esset pastor.* Rursus pastorem dicit, et paulo ante, et nunc. Non ait, Ex eo quod non sint pastores. Ovibus enim talibus male errantibus, male pereuntibus non est pastor, et si præsens est pastor : quia et cum præsens est lux, non est cæcis lux. *Et non quæsierunt pastores oves meas, et paverunt pastores se ipsos, oves autem meas non paverunt.*

20. *Ovium interitus quomodo pastori imputatur.*— *Propter istud, pastores, audite verbum Domini.* Sed qui pastores audite? *Hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego super pastores, et inquiram oves meas de manibus eorum.* Audite et discite, oves Dei : a malis pastoribus inquirit Deus oves suas, et de manibus eorum inquiret mortem earum. Dicit enim alio in loco per eumdem prophetam : *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel : audies ex ore meo sermonem, et præmonstrabis eis ex me. In eo cum dixero peccatori, Morte morieris, et non fueris locutus, ut caveat impius a via sua ; ille facinorosus in suo facinore morietur, sanguinem autem ejus de manu tua exquiram. Tu autem si prænuntiaveris facinoroso viam ejus, ut avertatur ab ea, et non fuerit aversus a via sua; iste in facinore suo morietur, et tu animam tuam liberabis.* Quid est, fratres? Videtis quam sit tacere periculosum? Moritur ille, et recte moritur : in impietate sua et peccato suo moritur; negligentia enim ejus occidit eum. Nam pastorem inveniret [2] viventem, qui ait, *Vivo ego, dicit Dominus :* sed cum fuerit negligens, non admonente illo qui ad hoc est præpositus et speculator, ut admoneat, et ille juste moritur, et iste juste damnatur. *Si autem dixeris*, inquit, *impio, Morte morieris, cui ego gladium fuero comminatus, et ille neglexerit vitare imminentem gladium, et venerit gladius, et interfecerit eum ; ille in peccato suo morietur, tu autem animam tuam liberasti* (*Ezech.* XXXIII, 2-9). Propter hoc, ad nos quidem pertinet non tacere; ad vos autem, etiamsi taceamus, de Scripturis sanctis verba pastoris audire.

[1] Plures Mss., *sed securæ sint oves.*
[2] Editi, *inveniet.* Verius Mss., *inveniret.*

CAPUT X. — 21. *Oves a malis pastoribus quomodo reducit Deus. Ovis errantem pastorem sequendo non secura.* Videamus ergo, quia sic proposueram, utrum auferat oves a pastoribus malis, et det eas pastoribus bonis. Video eum auferentem oves a pastoribus malis. Hoc enim dicit : *Ecce ego ipse super pastores, et inquiram oves meas de manibus eorum, et avertam ab eis, ut non pascant oves meas; et non pascent adhuc pastores semetipsos* [1]. Cum enim dico, Pascant oves meas; illi se pascunt, non oves meas. *Avertam, ut non pascant oves meas.* Quomodo avertit, ut non pascant oves ipsius? *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite* (*Matth.* XXIII, 3). Tanquam diceret, Mea dicunt, sua faciunt. Si diceret, Facite securi quod faciunt, ipsos damnabo male viventes ; vobis autem parcam, quia secuti estis præpositos vestros : si hoc diceret, deterreret malos pastores, pascentes non oves, sed se [2]. Sed quoniam terret non solum cæcum ducentem, sed et cæcum sequentem (neque enim ait, Cadit in foveam ducens, et non cadit sequens : sed, *Cæcus cæcum ducens, ambo in foveam cadunt* (*Id.* XV, 14); admonuit oves, et ait, *Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite.* Cum enim non facitis quæ faciunt mali pastores, non vos ipsi pascunt : cum autem facitis quæ dicunt, ego vos pasco : mea enim dicunt, et non faciunt. Securi, inquiunt, sequimur episcopos nostros. Dicunt hoc sæpe hæretici, quando veritate manifestissima convincuntur : Nos oves sumus, illi de nobis reddent rationem. Reddent plane malam de morte vestra. De morte ovis malignæ reddet malus pastor malam rationem. Numquid ideo vivit ovis, quia assignatur [3] pellis ipsius? Increpatur pastor, quia neglexit ovem errantem, et propterea in fauces lupi irruit, ut devoraretur. Quid illi prodest, quia affert pellem signatam? Paterfamilias vitam ovis inquirit. Sed ecce malus pastor attulit pellem : reddat de pelle rationem. Forte mentiturus est? Videbat desuper, qui postea judicat. Cui verba ille ficta numerat [4], cogitationes inspicit. Reddat pastor malus rationem de pelle ovis mortuæ. Clamavi ei verba tua, et sequi noluit : dedi operam ut a grege non aberraret, et non obtemperavit. Plane si hoc dicat, et verum dicat (novit autem ille utrum verum dicat), reddit bonam rationem de ove mala. Si autem inspicit Deus quia neglexit errantem, quia non quæsivit pereuntem; quid

[1] Plerique Mss. carent voce, *semetipsos*, quæ forte addita est ex versione Vulgata. Apud LXX est, *auta*, quod *ipsas* oves respicit.
[2] Mss. prope omnes cum Am. et Er., *dederat malis pastoribus pascendas oves, pascentibus non oves, sed se.*
[3] Am. et Er., *designatur*. Forte legendum, *signatur*.
[4] Am. et aliquot Mss.: *Cui verba, ille facta numerat.*

prodest quod invenit pellem quam referret? Ipsam revocaret, ne pellem mortuæ demonstraret. Si ergo non bonam rationem reddit, quia non quæsivit errantem; qualem reddet, qui fecit errantem? Hoc est quod dico : Si in Catholica episcopus constitutus non bonam rationem reddit de ove, si non quæsierit errantem a grege Dei; qualem rationem redditurus est hæreticus, qui non solum non revocavit ab errore, sed etiam impulit in errorem?

22. *Pastor malus non in eo quod de suo, sed in eo quod de Dei profert, audiendus.* Sed videamus, ut dixi, quomodo revocet Deus oves a pastoribus malis. Jam commemoravi : *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite.* Et non vos ipsi pascunt, sed Deus : quia velint nolint pastores, ut perveniant ad lac et lanam, verba Dei dicturi sunt. *Qui prædicas non furandum, furaris* (*Rom.* II, 21), dicit Apostolus ad eos qui bona dicunt et mala faciunt. Tu audi prædicantem, ne fureris : noli imitari furantem. Si furantem imitari volueris, ipse te pascit facto suo : tibi venenum subministrat, non cibum. Si vero hoc ab illo audis, quod non dicit de suo, sed de Dei; non potest quidem uva de spinis legi (nam et ipsa Domini sententia est, *Nemo colligit de spinis uvam, et de tribulis ficus* [*Matth.* VII, 16]) : nec ideo tamen quasi calumnieris Domino tuo, et dicas, Domine, noluisti me [1], quia fieri non potest, de spinis legere uvam : et rursus dixisti mihi de quibusdam : *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite.* Nempe mala facientes utique spinæ sunt. Quomodo vis de spinis me colligere uvam verbi tui? Respondebitur : Non est illa uva spinarum; sed aliquando increscens sarmentum implicat se in sepem, et pendet uva inter densa spinarum, sed non surgit de radice spinarum. Tu si esurieris, et aliud non habes unde sumas, caute manum mitte, ne lacereris ab spinis, id est, ne facta imiteris malorum; et lege uvam inter spinas pendentem, sed de vite nascentem. Ad te perveniat botri alimentum : spinis servatur ignis tormentum.

CAPUT XI. — 23. *Ovium curam Deus ipse suscipit.* — *Et extraham oves meas*, inquit, *de ore eorum, et de manibus eorum : et non erunt eis adhuc in cibum*[2]. Hoc et in Psalmo dicitur : *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant populum meum in cibum panis? Et non erunt eis adhuc in cibum : quoniam hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse.* Abstuli a malis pastoribus oves meas, monendo, ut dixi, ne quod faciunt, faciant; id est, ne quod faciunt mali pastores, faciant incautæ et negligentes oves. Et quid ait? Cui dat quod illis abstulit? Forte bonis pastoribus? Non hoc sequitur. Et quid dicemus, fratres? Nonne sunt pastores boni? Nonne alio loco Scripturarum dicitur : *Et constituam eis pastores secundum cor meum, et pascent eas cum disciplina* (*Jerem.* III, 15), Quomodo ergo oves, quas malis pastoribus tollit, non dat bonis; sed tanquam omnino nusquam remanserint boni, dicit, *Ego pascam?* Petro dixerat, *Pasce oves meas.* Quid ergo facimus? Cum Petro commendantur oves, non ibi dixit Dominus, Ego pascam oves meas, non tu : sed, *Petre, amas me? Pasce oves meas* (*Joan.* XXI, 17), An forte quia modo non invenitur Petrus (jam enim assumptus est in requiem Apostolorum et martyrum), non est cui dicat securus Dominus ovium, *Pasce oves meas;* et quodam modo quasi necessitate descendit ad officium pascendi oves suas, non habens quibus commendet, nec tamen deserens? Hoc enim videtur sequi, *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse.* Cui dicebamus, *qui pascis Israel, intende; qui deducis tanquam oves Joseph*, populum in Ægypto constitutum. Jam diffusus[1] in Gentibus Israel, ipse est Joseph. Nostis enim quia migravit Joseph in Ægyptum : vendentibus fratribus factum est (*Gen.* XXXVII, 28). Vendiderunt Christum Judæi : non sine causa et inter Apostolos ipse Judas venditor fuit. Cœpit esse Christus in Gentibus, ibi honoratus est, ibi crevit populus ejus, non eum deserit [2] pastor ejus. *Excita*, inquit, *potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos* (*Psal.* LXXIX, 2, 3). Plane facit, et faciet. Ait enim : *Ecce ego ipse, et inquiram oves meas; et visitabo eas, sicut visitat pastor gregem suum.* Non curaverunt mali pastores : non enim suo sanguine redemerunt. *Sicut visitat*, inquit, *pastor gregem suum in die.* In quali die? *Cum fuerit nimbus, et nubes :* id est, et in pluvia, et in nebula. Pluvia et nebula, error sæculi hujus : caligo magna surgens de cupiditatibus hominum, et nebula valida contegens terram. Et difficile est ut non errent oves in ista nebula : sed pastor non deserit eas. Inquirit eas, penetrat nebulam oculis acutissimis, non impeditur caligine nubium : videt, undique errantem revocat : in [3] tantum ut fiat quod dicit in Evangelio, *Quæ sunt oves meæ, audiunt vocem meam, et sequuntur me* (*Joan.* X, 27). *In medio ovium dispersarum, sic inquiram oves meas, et educam eas ab omni loco quo dispersæ sunt illic, in die nubis et nimbi.* Quando difficile est eas inveniri, tunc ego inveniam. Crassa nebula est, pinguis nimbus est : oculos ejus nihil latet.

24. *Montes Israel, ubi pascua bona.* — *Et educam eas de gentibus, et colligam eas de regionibus; et inducam eas in terram earum, et pascam eas super montes Israel.* Constituit montes Israel, auctores Scripturarum divinarum. Ibi pascite, ut securæ pascatis[4]. Quidquid inde audieritis, hoc vobis bene sapiat : quidquid extra est, respuite. Ne erretis in nebula, audite vocem pastoris : colligite vos ad montes Scripturæ sanctæ; ibi sunt deliciæ cordis vestri, ibi nihil venenosum, nihil alienum; uberrima pascua est : vos tantum sanæ venite, sanæ pascimini in montibus Israel. *Et in rivis, et in omni habitatione terræ.* A montibus enim, quos ostendimus, manaverunt rivi prædicationis evangelicæ, cum in omnem terram exiit sonus eorum (*Psal.* XVIII, 5) : et facta est omnis habitatio terræ ad pascen-

[1] Aliquot Mss., *monuisti me*. Et quidam, *docuisti me*.
[2] Hic addunt aliquot Mss., *amplius in devorationem*.

[1] Mss. plures, *Populus in Ægypto constitutus, jam diffusus.*
[2] Sic Am. et Mss. At Er. Lugd. et Lov., *non eum deseruit.*
[3] Am. Er. et Mss. carent particula, *in*.
[4] Sic Mss. At Lov., *ut securè pascatis.*

das oves læta atque fecunda. *In pascua bona pascam eas, et in montibus altis Israel. Erunt stabula earum illic*. hoc est, ubi requiescant, ubi dicant, Bene est; ubi dicant, Verum est, manifestum est, non fallimur. In gloria Dei requiescent, tanquam in stabulis illis. *Et dormient*, hoc est, requiescent; *et requiescent in deliciis bonis*.

25. *Spes ovium in solo Deo.* — *Et in pascua pingui pascentur super montes Israel*. Jam dixi montes Israel, montes bonos, quo levamus oculos, ut nobis inde auxilium veniat. Sed auxilium nostrum a Domino, qui fecit cœlum et terram (*Psal.* CXX, 1, 2). Ideo ne vel in montibus bonis esset spes nostra, cum dixisset, *Pascam oves meas super montes Israel*; rursus ne tu spem poneres in montibus [1], subjecit statim, *Ego pascam oves meas*. Leva tu oculos tuos in montes, unde veniat auxilium tibi : sed attende dicentem, *Ego pascam*. Auxilium enim tuum a Domino, qui fecit cœlum et terram.

26. *Ovium sanitas et requies ex Deo.* — *Et Ego requiescere faciam eas, dicit Dominus Deus*. Sed ut requiescere faciat, primo curavit [2]. Quod enim primo curavit, posterius dicit : *Hæc dicit Dominus Deus, Quod periit, requiram; et quod erravit, revocabo; et quod comminutum est, colligabo; et quod exanime est, confortabo; et quod pingue est et quod forte est, custodiam*. Quod non faciebant mali pastores, se ipsos pascentes, non oves. Non ait Dominus, Constituam alios bonos pastores, qui faciant hæc : sed, Ego, inquit, faciam; oves meas nulli committam. Securi vos, fratres; securæ vos, oves : nobis videtur timendum; quasi desit pastor bonus?

CAPUT XII. — 27. *Pascere cum judicio.* Claudit sic [3] : *Et pascam eas cum judicio*. Vide quia sic solus pascit cum judicio. Quis enim homo judicat de homine? Temerariis judiciis plena sunt omnia. De quo desperaverimus, subito convertitur, et fit optimus : de quo multum præsumpserimus, subito deficit, et fit pessimus. Nec timor noster certus est, nec amor noster certus est. Quid sit hodie quisque homo, vix novit ipse homo : tamen utcumque ipse quid hodie; quid autem cras, nec ipse. Pascit ergo ille cum judicio, dispertiens propria propriis; hæc istis, illa illis, debita eis quibus debetur hoc aut illud. Novit enim quid agat : cum judicio pascit, quos judicatus redemit. Pascit ergo ipse cum judicio.

28. *Perdix sine judicio congregans, diabolus.* In propheta enim Jeremia ait : *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, faciens divitias suas non cum judicio*. Contra istum perdicem facientem divitias suas non cum judicio, pascit iste pastor cum judicio. Quare ille sine judicio? Quia congregavit quæ non peperit. Quare iste cum judicio? Quia fovet quod peperit. De pastore tamen bono loquimur. Pastores boni aut non sunt, aut latent. Si non sunt, quid agimus? Si latent, quare de illis tacetur? Perdix quidem ille a quibusdam majoribus et ante nos Scripturarum tractatoribus diabolus intellectus est, congregans quæ non peperit. Non enim ille creator, sed deceptor est, faciens divitias suas non cum judicio. Non enim ad eum pertinet, quis isto, quis illo modo erret : omnes errantes vult, quibuslibet erroribus. Quam diversæ sunt hæreses, quam diversi errores, ille in omnibus vult errare homines. Non dicit diabolus, Donatistæ sint, non sint Ariani : sive hic sint, sive illic, ad eum pertinent congregantem sine judicio. Idola, inquit, adoret, meus est : in Judæorum superstitione remaneat, meus est : deserta unitate in illam vel in illam hæresim pergat, meus est. Congregat ergo sine judicio faciens divitias suas. Sed quid sequitur? *In dimidio dierum ejus derelinquent eum, et in novissimis suis erit insipiens* (*Jerem.* XVII, 11). Venit ille congregans undique oves suas. *In dimidio dierum ejus*, priusquam sperabat, antequam putabat, *derelinquent eum, et erit insipiens in novissimis suis*. Quare in primis suis sapiens erat, et in novissimis suis fit insipiens? Audite, fratres. Dicitur aliquando in Scripturis sapientia pro astutia, abusione verbi, non proprietate. Inde enim dicitur : *Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi* (I *Cor.* I, 20)? Et iste perdix, idem draco, idem serpens, tanquam sapiens erat, quando Adam per Evam decepit : verum dicere putatus est, bonum consilium dare existimatus est, contra Deum creditus est. Quod vero dicitur sapientia abusione verbi et in malo, consuetudine quidem Scripturarum nostrarum, (nam quemadmodum loquantur auctores mundi, quid ad nos?) habes in eodem libro, *Erat ibi serpens sapientior omnibus bestiis* (*Gen.* III, 1-6). Iste sapientior omnibus bestiis, astutus et acutus ad decipiendum agnoscitur. Postea non ei creditur; et dicitur ei, Renuntiamus tibi, sufficit quod incautos primo decepisti. Ergo ita in novissimis suis erit insipiens; apertæ erunt fraudes ejus; et ideo jam fraudes non erunt. In novissimis suis erit insipiens, qui congregavit quæ non peperit, et fecit divitias suas non cum judicio. Pascit contra illum Redemptor noster cum judicio.

29. *Perdix contentiosa avis. In Donatistas.* Existat et aliquis hæreticus, etsi non frater diaboli, certe adjutor et filius : et ipsum dixerim perdicem contentiosum animal. Hoc enim animal, ut aucupes norunt, etiam contendendi studio capitur. Contendunt isti contra veritatem, et contenderunt ex quo se diviserunt. Modo dicunt, Contendere nolumus : quia jam capti sunt. Non habet quod dicat : Nolo contendere. O capte, aliquando certe tu eras qui primis temporibus seditionis tuæ traditores arguebas, innocentes damnabas, judicium Imperatoris quærebas, judicio episcoporum non consentiebas, victus toties appellabas, apud ipsum Imperatorem studiosissime litigabas, congregabas quæ non peperisti. Ubi est nunc cervix tua? ubi est lingua tua? ubi sibilus tuus? Certe in novissimis tuis factus es insipiens, pavisti sine judicio. Non enim verum vis, vel de errore tuo, vel de veritate judicare. Pascit

[1] Plures Mss. habent, *ne tu remaneres in montibus*.
[2] Er. Ulim. et Lov., *quid primo curavit*. Redundat, *quid*, abestque ab Am. et a Ms.
[3] Sic Am. et aliquot Mss. Alii cum Er. et Lov. : *Et addit sic*.

contra te Christus cum judicio, discernit oves suas ab ovibus non suis. *Quæ sunt oves meæ*, inquit, *audiunt vocem meam, et sequuntur me* (*Joan.* x, 27).

CAPUT XIII. — 30. *Unus pastor bonus, quia boni omnes in uno.* Hic invenio omnes pastores bonos in uno pastore. Non enim vere pastores boni desunt, sed in uno sunt. Multi sunt, qui divisi sunt : hic unus prædicatur, quia unitas commendatur. Neque enim vere modo ideo tacentur pastores, et dicitur pastor, quia non invenit Dominus cui commendet oves suas; tunc autem ideo commendavit, quia Petrum invenit : imo vero et in ipso Petro unitatem commendavit. Multi erant Apostoli, et uni dicitur, *Pasce oves meas.* Absit ut desint modo boni pastores : absit a nobis ut desint, absit a misericordia ipsius, ut non eos gignat atque constituat. Utique si sunt bonæ oves, sunt et boni pastores : nam de bonis ovibus fiunt boni pastores. Sed omnes boni pastores in uno sunt, unum sunt. Illi pascunt, Christus pascit. Non enim vocem suam dicunt amici sponsi, sed gaudio gaudent propter vocem sponsi. Idem ergo [1] ipse pascit, cum ipsi pascunt : et dicit, Ego pasco; quia in illis vox ipsius, in illis charitas ipsius. Nam et ipsum Petrum, cui commendabat [2] oves suas quasi alter alteri, unum secum facere volebat, ut sic ei oves commendaret; ut esset ille caput, ille figuram corporis portaret, id est, Ecclesiæ, et tanquam sponsus et sponsa essent duo in carne una. Proinde ut oves commendaret, quid ei prius dicit, ne illi tanquam alteri commendaret? *Petre, amas me?* Et respondit : *Amo.* Et iterum : *Amas me?* Et respondit : *Amo.* Et tertio : *Amas me?* Et respondit : *Amo.* Confirmat charitatem [3], ut consolidet unitatem. Ipse ergo pascit unus in his, et hi in uno; et tacetur de pastoribus : sed non tacetur. Gloriantur pastores : sed qui gloriatur, in Domino glorietur. Hoc est Christo pascere, hoc est in Christo pascere, et cum Christo pascere [4], præter Christum sibi non pascere. Neque vero inopia pastorum, tanquam ista futura mala tempora Propheta prædicaret, dixit, *Ego pascam oves meas*, non habeo cui commendem. Etiam cum ipse Petrus erat, et cum adhuc ipsi Apostoli erant in hac carne, et in hac vita, tunc ait ille unus, in quo uno omnes unum : *Habeo alias oves, quæ non sunt de hoc ovili; oportet me et eas adducere, ut sit unus grex et unus pastor* (*Ibid.* 16). Sint ergo omnes in pastore uno, et dicant vocem pastoris unam, quam audiant oves, et sequantur pastorem suum, et non illum, aut illum, sed unum : et omnes in illo unam vocem dicant, diversas voces non habeant. *Obsecro vos, fratres, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata* (I *Cor.* x, 10). Hanc vocem eliquatam ab omni schismate, purgatam ab omni hæresi, audiant oves, et sequantur pastorem suum dicentem, *Quæ sunt oves meæ, vocem meam audiunt, et sequuntur me.*

31. *Donatistæ Catholicos a sua communione repellunt.* Nam vis nosse, hæretice, quam non habeas vocem pastoris, et periculose te sequantur oves tectum indumento ovium, et intus lupum rapacem (*Matth.* vii, 15)? Audiant vocem tuam, videamus an Christi sit. Ecclesiam quærit infirma ovis a grege aberrans, nesciens ubi sit grex; quærit quo se aggreget, quo intret. Ede vocem : audiamus, an Christi sit; audiamus, utrum agni sit, an perdicis. Ovis Dei gregem suum quærit : puta ovem de Oriente venisse in Africam, quærit gregem suum, incurrit in te, in basilicam tuam intrare vult; commoveris ignota facie, vel tu, vel minister tuus, stans vel sedens ad ostium, interrogat ovem quærentem gregem suum, imo gregem Dei : cum grege suo intrare vult, ubi eum esse putat : quæris, Paganus es, an Christianus? Respondet, Christianus : ovis est enim Dei. Quæris ne forte catechumenus sit, et irruat Sacramentis : respondet, Fidelis. Quæris cujus communionis sit : respondet, Catholicus. Christianum, fidelem, catholicum reprobas : qui sunt quos intus tenes? Ita vero projice, reproba. A te reprobatus, a Christo probatur. Utinam et illi qui sunt apud te, agnoscant te, et in dimidio dierum tuorum derelinquant te. Quidam fratres nostri hesterno die ierunt ad basilicam eorum : etsi ad malos fratres, tamen ad fratres. Attendite, fratres mei, quid intersit inter fiduciam veritatis, et timorem falsitatis. Quando aliquos eorum in hoc populo agnoscitis, quomodo gaudetis? Quia in vobis ille est qui quærit quod perierat [1]. Suggeritur aliquando vobis, Audiet et discedet. Et vos, Audiat et discedat. Audiet et irridebit. Audiat et irrideat. Aliquando sapiet, aliquando cognoscet : aliquando relinquitur a populo suo; remanet cum corde suo [2], renuntiat errori suo, gratias agit Deo suo. Illi autem quid? Qui estis? Christiani sumus. Non, sed exploratores. Et illi, Catholici sumus. Conati sunt injuriare : meliore consilio pœnituit eos. Atque utinam sic pœniteat et ibi remanere, quomodo pœnituit eos qui ingressi sunt injuriare. Tamen quos projecerunt? Christianos, fideles, catholicos. Quos tenuerint, nolo dicere. Quos projecerint, video : quos tenuerint, ipsi dicant.

32. *Donatistarum vox non vox pastoris.* Dicant ergo vocem suam : videamus an Christi sit vox, an pastoris sit vox, quam sequantur oves. Sive per bonum sit vox ista, sive per malum hominem, utrum pastoris sit vox, attendamus.

CAPUT XIV. — Quærit infirmus Ecclesiam, quærit errans Ecclesiam. Tu quid dicis? Partis Donati est Ecclesia. Ego vocem pastoris inquiro. Lege hoc mihi de Propheta, lege mihi de Psalmo, recita mihi de Lege, recita de Evangelio, recita de Apostolo. Inde ego recito Ecclesiam toto orbe diffusam, et Dominum dicentem, *Quæ sunt oves meæ, vocem meam audiunt, et sequuntur me.* Quæ est vox pastoris? *Et prædicari in*

[1] Am. et plures Mss., *ideo ergo.*
[2] Sic. Mss. Editi vero, *commendavit.* Paulo post Corbeiensis Ms., *et sic ei oves commendare.*
[3] Er. Lugd. et Lov. : *Confirmat trinitatem.* Sic etiam Mss. excepto Corbeiensi, qui cum Am. habet, *charitatem.*
[4] Er. cum aliquot Mss. et cum Floro ad 1 Cor. 1 : *Hoc est Christum pascere, hoc est Christo pascere.* Sed in istis libris omittitur, *et cum Christo pascere*; præterquam quod apud Er. deest etiam, *hoc est in Christo pascere.* Hic in Corbeiensi Ms. non repetitur, *hoc est.*

[1] Lugd. et Lov. : *Quomodo gaudetis, quia in vobis ille est qui perierat?* Dissentiunt cæteri libri editi et Mss.
[2] Am. et aliquot Mss., *in corde suo.*

nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem (*Luc.* XXIV, 47). Ecce vox pastoris; agnosce et sequere, si ovis es.

33. *Nec vox pastoris est quod illi de traditoribus dicunt; neque quod Ecclesiam dicunt perituram.* Sed illi codices tradiderunt, et illi thus idolis posuerunt, ille et ille. Quid ad me de illo et illo? Si fecerunt, non sunt pastores: tu vocem pastoris edicito; quia nec de illis vocem pastoris annuntias. Tu accusas, non Evangelium; tu accusas, non Propheta, non Apostolus: de quo mihi vox ista loquitur, de illo credo; aliis non credo. Sed Acta profers: Acta profero. Credam tuis: crede et tu meis. Non credo tuis: noli credere meis. Auferantur chartæ humanæ, sonent voces divinæ. Ede mihi unam Scripturæ vocem pro parte Donati: audi innumerabiles, pro orbe terrarum. Quis eas enumerat? Quis eas terminat? Tamen ut pauca commemoremus, Legem attende, primum Dei Testamentum: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII, 18). Et in Psalmo, *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal.* II, 8). *Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ; et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium: quoniam ipsius est regnum, et ipse dominabitur gentium* (*Psal.* XXI, 28, 29). *Cantate Domino canticum novum; cantate Domino, omnis terra* (*Psal.* XCV, 1). *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient illi* (*Psal.* LXXI, 11). Quis enumerare sufficiat? Prope omnis pagina nihil aliud sonat quam Christum, et Ecclesiam toto orbe diffusam. Exeat mihi una vox pro parte Donati. Quid magnum est quod quæro? Ecclesiam toto orbe diffusam, perituram fuisse [1] dicunt. Peritura prædicta est tot testimoniis mansura? Nec una vox ista per Legem, per Prophetas, per Cantica pastoris est. Neque enim illi verum dicere sine Verbo Dei potuerunt, quod est Christus.

34. *Vox pastoris et ejus grex non latet.* Audi vocem Verbi, et ex ore Verbi. Miratus fidem Centurionis: *Amen*, inquit, *dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel. Propterea dico vobis, quia multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum* (*Matth.* VIII, 10, 11). *Ab Oriente et Occidente multi venient:* ecce Ecclesia Christi, ecce grex Christi; tu vide, si ovis es. Non enim te latet grex qui ubique est. Non habebis quid respondeas judici tuo, quem non vis esse pastorem tuum: non habebis, inquam, quod respondeas judici tuo, Nescivi, non vidi, non audivi. Quid est quod nescisti? *Nec est qui se abscondat a calore ejus* (*Psal.* XVIII, 7). Quid est quod non vidisti? *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri* (*Psal.* XCVII, 3). Quid est quod non audisti? *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* (*Psal.* XVIII, 5).

35. *Locus ex Canticis canticorum a Donatistis frustra prolatus. Cantica canticorum ænigmata.* Sed recte a vobis quæritur vox Christi, vox pastoris, quam oves audiant et sequantur. Non invenitis quid dicatis. vocem pastoris non habetis. Audite, et sequimini: dimittite vocem lupi, sequimini vocem pastoris; aut date vocem pastoris.

CAPUT XV. — Damus, inquiunt. Audiamus. Damus et nos vocem pastoris. Audiamus. In Canticis, inquiunt, canticorum loquitur sponsa ad sponsum, Ecclesia ad Christum. Novimus Cantica canticorum, sancta cantica, amatoria cantica, sancti amoris, sanctæ charitatis, sanctæ dulcedinis. Plane volo inde audire vocem pastoris, vocem dulcissimi sponsi. Ede, si quid habes: audiamus. Sponsa, inquiunt, dicit ad sponsum: *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas?* Et ille, inquiunt, respondet: *In meridie.* Manifesta tibi testimonia proferebam, non erat quemadmodum aliter interpretareris: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ.* Quid est quod mihi de Canticis canticorum profers? Quod forte non intelligis. Etenim illa Cantica ænigmata sunt, paucis intelligentibus nota sunt, paucis pulsantibus aperiuntur. Tene et devote accipe aperta [1], ut merito tibi pandantur obscura. Quomodo eris penetrator obscurorum, contemptor manifestorum?

36. *Locus ex Canticis contrarius est Donatistis.* Ecce tamen ut possumus, fratres, hæc verba discutiamus: aderit Dominus, ut videatis ibi sanum intellectum. Primo, quod ab omnibus et imperitis facillime judicatur, verba ipsa male distinguunt: nunc audietis, nunc probabitis. Etenim sic se habet textus ipse lectionis. Sponsa loquitur ad sponsum: *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas.* Quod sponsa sponso dicat, quod Ecclesia Christo dicat, nec nos dubitamus, nec illi. Sed omnia verba sponsæ audi. Quare verbum quod adhuc sponsæ est, vis tribuere jam sponso? Omnia quæ dicit sponsa, dic: tunc respondebit sponsus. Audi evidentius hanc distinctionem quam dicturus sum, non invenies aliquid plus. *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie.* Ipsa adhuc dicit, *ubi pascis, ubi cubas in meridie.* Et vide quia adhuc ipsa dicit. Sequitur enim: *Ne forte fiam sicut operta super greges sodalium tuorum.* Puto omnes peritos imperitosque discernere genus masculinum et femininum. *Operta*, quæro cujus generis sit: ab omni homine quæro, Masculini est, an feminini? *Annuntia*, inquit, *mihi, quem dilexit anima mea. Quem*, cum dicit, masculum alloquitur, sponsum alloquitur. Quia vero femina virum alloquitur, consequentia verba indicant, *Annuntia mihi, ubi pascis, ubi cubas in meridie; ne forte fiam sicut operta.* Audi tu *operta*, ut fiant tibi hæc aperta. *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie; ne forte fiam sicut operta super greges sodalium tuorum* Hucusque verba sponsæ: jam incipiunt verba sponsi de manifesto, *Nisi cognoveris temetipsam.* Agnosce evidenter feminam. *Temetipsam, o pulchra inter mulieres: nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres; exi tu in vestigiis gregum* [2], *et*

[1] Sic Am. et Mss. At Er. Lugd. et Lov., *perituram esse.*

[1] Am. Er. et Corbeiensis Mss.: *Tenebo te, accipe aperta.*
[2] Plures Mss.: *Agnosce viriliter feminam.* Corbeiensis, *Agno-*

pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum (*Cant.* I, 6, 7) : non in tabernaculo pastoris. Vide quomodo comminetur sponsus : vide quemadmodum in periculo, quamvis ille dulcis, abstulit de medio blandimenta. Quam blande illa? *Annuntia mihi*, *quem dilexit anima mea*, *ubi pascis*, *ubi cubas in meridie.* Veniet enim medius dies, quando ad umbraculum concurrant pastores ; et forte latebit me ubi tu pascis et ubi cubas : et volo mihi annunties, ne forte fiam sicut operta, id est, sicut occulta, et non cognita. Ego enim manifesta sum : sed ne sicut operta, sicut celata incidam super greges sodalium tuorum. Omnes enim hæretici a Christo exierunt ; omnes qui facti sunt pastores mali, habentes greges suos sub nomine Christi, illius sodales fuerunt, illius convivium acceperunt. Sodales enim dicuntur, tanquam unius convivii. Latina lingua sic dicti sunt sodales, quasi simul edales, eo quod simul edant. Audi illum in Psalmo arguentem sodales malos, id est, unius convivii : *Si inimicus*, inquit, *meus exprobrasset mihi*, *sustinuissem utique ; et si super me magna locutus fuisset*, *abscondissem me utique ab eo : tu vero unanimis et notus meus*, *dux meus*, *qui simul mecum dulces capiebas cibos* (*Psal.* LIV, 13-15). Ergo multi sodales ingrati mensæ dominicæ exierunt foras : mali sodales fecerunt sibi suas mensas, erexerunt altaria contra altare. In eis ista timet errare.

37. *Meridies si Africa intelligatur loco citato, facit contra Donatistas. Exire hæreticorum est.* Et si putas quia meridies Africa est; quanquam possem obtinere magis esse mundi meridiem partes Ægypti, et illas exustas sole regiones, ubi pluvia non apparet : quia ipse est meridies, ubi fervet medius dies. Ibi autem eremus plena millibus servorum Dei. Unde si ad meridiem locorum velimus advertere, quare non ibi pascat ille magis, et ibi requiescat, quando ante prædictum est, *Ubera erunt* [1] *deserta eremi* (*Joel.* II, 22)? Sed ecce consentio, meridies Africa sit. Africa sit meridies : hi sunt sodales mali. Ecclesia transmarina in aliquo suorum navigante in Africam, sollicita ne erret, invocat sponsum suum, et dicit ei : Abundare audio hæreticos in Africa, abundare audio rebaptizatores in Africa; esse autem ibi tuos non minus audio : et illud audio, et hoc audio ; sed qui sint tui, a te volo audire. *Annuntia mihi*, *quem dilexit anima mea*, *ubi pascis*, *ubi cubas in meridie.* In illo meridie, ubi audio duas partes esse, unam Donati, alteram universo tuo cohærentem ; tu mihi dic quo eam, *ne forte velut operta*, id est, ignota fiam *super greges sodalium tuorum*, incurram in greges hæreticorum, conantes ponere lapidem super lapidem qui destruatur, ne irruam in rebaptizatores, annuntia mihi. Et ille qui commendat unitatem pastoris, qui in hac lectione dixit, *Ego pascam ;* pastores autem reprobat, qui multi esse voluerunt, unitatem amiserunt : severissime non blande respondens, sed pro magnitudine periculi, *Nisi cognoveris*, inquit, *temetipsam*, *o pulchra inter mulieres.* Pulchra es inter mulieres : sed agnosce te. Ubi te agnosces? In toto orbe terrarum. Si enim pulchra, unitas est in te : ubi divisio, fœditas est, non pulchritudo. *Nisi cognoveris temetipsam.* In me credidisti, agnosce te. In me quomodo credidisti? Quomodo et illi mali sodales, consentiunt Verbum carnem factum, natum ex virgine, crucifixum, resurrexisse, ascendisse in cœlos : in talem me credidisti [1], talem et illi sonant. Cognosce te et me ; me in cœlo, te in toto orbe terrarum. Unum quemlibet ex Ecclesia tanquam Ecclesiam Christus alloquitur. Nam quomodo Ecclesia quærit Ecclesiam? Secundum ipsos loquor. *Annuntia mihi*, *quem dilexit anima mea*, *ubi pascis*, *ubi cubas.* Quid quærit? Ecclesiam. Et ille tanquam ostendens Ecclesiam dicit, *In meridie :* sicut illi volunt. Respondeant mihi, quomodo Ecclesia quærat Ecclesiam. *Annuntia mihi*, *quem dilexit anima mea.* Quæ loquitur? Ecclesia. Quid sibi vult annuntiari? *Ubi pascis*, *ubi cubas*, id est, ubi sit Ecclesia. Ecclesia loquitur, et interrogat ubi sit Ecclesia : et respondet ille, ut putant, *In meridie.* Si in solo meridie est, ut dicunt, in Africa ; quomodo ipsa interrogat ubi ipsa sit? An vero portio Ecclesiæ transmarinæ bene interrogat de meridie, ne hic erret? Alloquitur unumquodque membrorum Ecclesiæ suæ Christus, tanquam suam Ecclesiam, et dicit, *Nisi cognoveris temetipsam*, *o pulchra inter mulieres*, *exi.* Exire, hæreticorum est. Aut cognosce te, aut exi : quia si te non cognoveris, exitura es. Exitura quo? *In vestigiis gregum :* sequendo malos greges. Ne forte putes quia oves sequeris, si exis : audi quid sequitur, *Exi tu in vestigiis gregum*, *et pasce hædos tuos ;* jam non oves. Nostis, fratres, ubi erunt hædi. Ad sinistram erunt omnes qui exierunt ab Ecclesia. Manenti Petro dicitur, *Pasce oves meas* (*Joan.* XXI, 17) : exeunti hæretico, Pasce hædos tuos.

38. *Locus ex Habacuc male usurpatus a Donatistis.* Est, inquiunt, et aliud testimonium. Nihilominus contra te : dic, audiamus. Erit sic contra te, quomodo hoc quod putabas pro te. Si meridiem, inquiunt, interpretaris Ægyptum. Multis quidem modis interpretamur meridiem, et Ægyptum possumus ad locum mundi, et ipsam Africam sic intelligere [2]. Audi quid intelligam per meridiem : intelligo fervorem spiritualium, flagrantem igne charitatis, splendentem lumine veritatis. Nam dicitur in quodam psalmo : *Dexteram tuam notam fac mihi*, *et eruditos corde in sapientia. Dexteram*, non hædos : *et eruditos corde in sapientia*, ipsi sunt meridies. Unde dicitur a propheta : *Et tenebræ tuæ sicut meridies erunt* (*Psal.* LXXXIX, 10). Multis ergo modis possumus intelligere meridiem : sed prorsus Africam intelligo, omnino Africam intelligo. Accipio a te aliquid forte melius quam saperem, nisi a te

sce viriliter, *femina*, *temetipsam. Temetipsam*, *inquit*, *nisi cognoveris*, (*audite reliqua*) *o pulchra inter mulieres : nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres ; exi tu in vestigiis gregum* Et sic fere Am.

[1] Sic Lov. et plerique Mss. At Am., *aberraverunt.* Optimæ notæ Corbeiensis Ms., *uberaverunt.* Forte melius, pro *pullulaverunt*, seu *germinaverunt.* Non enim alium locum citare videtur nisi Joel cap. 2, ℣. 22.

[1] Sic apud Er. Lugd. Ven. : *Si talem me credidisti.* M.

[2] Cisterciensis Ms., *da locum mundi, ut ipsam Africam intelligam.* Forte, *quod ad locum mundi :* supple, *attinet*

commemorarer : Africa sit meridies. Timet Ecclesia transmarina incidere in rebaptizatores, timet incidere tanquam ignota in greges sodalium, quærit ab sponso suo ut annuntiet illi ubi pascat, ubi cubet in meridie. Quia in ipso meridie in aliis pascit, in aliis non pascit : in aliis cubat, in aliis non cubat. Audiat consilium, veniat ad catholicam Ecclesiam ; non incurrat in greges sodalium, non pascat hædos suos. Sed dic aliud quod te dicebas esse dicturum. Propheta, inquit, ait : *Deus ab Africo veniet.* Et jam ubi Africus, utique Africa. O testimonium ! *Deus ab Africo veniet.* Ab Africa veniet Deus? Alterum Christum in Africa nasci, et ire per mundum hæretici annuntiant. Rogo quid est, *Deus ab Africo veniet?* Si diceretis, Deus in Africa remansit, utique turpiter diceretis : nunc autem etiam, Ab Africa veniet, dicitis. Novimus ubi sit natus Christus, ubi sit passus, ubi in cœlum ascenderit, unde discipulos miserit, ubi eos Spiritu sancto repleverit, ubi per totum mundum evangelizare jusserit [1] : et obtemperarunt ei, et impletur orbis terrarum Evangelio; et tu dicis, Deus ab Africa veniet?

39. *In Donatistas non quadrat testimonium Habacuc.* — Ergo tu mihi, inquit, expone quid est, *Deus ab Africo veniet.* Dic totum, et fortassis intelliges. *Deus ab Africo veniet, et sanctus de monte umbroso.* Tu mihi expone, si jam ab Africa, quomodo *de monte umbroso?* De Numidia nata est pars Donati : ipsi missi sunt primo in dissensionem, et tumultum, et scandalum, quærentes ingens vulnus [2], Numidæ miserunt : Secundus Tigisitanus misit; ubi sit Tigisi, notum est. Qui missi sunt clerici, extra congregaverunt ab Ecclesia, ad clericos Carthaginis accedere noluerunt [3], visitatorem posuerunt, a Lucilla suscepti sunt (*a*). Auctor totius hujus mali Numida hæreticus fuit. In Numidia, unde ventum est huc cum tanto malo, muscarium [4] vix invenitur, in cupsonibus [5] habitant. Quomodo mons umbrosus Numidia? Dic mihi ergo : noli huc usque recitare, *Deus ab Africo ;* exigo et sequentia, *Et sanctus de monte umbroso.* Sed ostende mihi partem Donati a Numidia, de monte umbroso venire. Invenis nuda omnia, pingues quidem campos, sed frumentarios : non olivetis fertiles, non cæteris nemoribus amœnos. Unde ergo mons umbrosus in Numidiæ partibus, unde hoc scandalum venit?

CAPUT XVI. — 40. *Interpretatio verior prophetæ Habacuc.* Tu mihi, inquit, ergo expone quid est, *Deus ab Africo veniet, et sanctus de monte umbroso.* Vide quam facile exponam. Primo illud audi quod ait Dominus : *Oportebat Christum pati, et resurgere tertio die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem* (*Luc.* XXIV, 46, 47). Ecce unde veniet. *Incipientibus* cum dixit, inde utique se in sanctis suis ad alias gentes venturum esse prædixit. Lege divisionem terræ filiorum Israel in omnibus tribubus in libro Jesu Nave : aperte ibi dictum est, *Jebus ab Africo, quæ est Jerusalem* (*Josue* XV, 8). Lege, quære, et invenies. Utinam cum inveneris, credas; utinam animositatem deponas. *Jebus ab Africo, quæ est Jerusalem.* Et Dominus, *Incipientibus ab Jerusalem :* hoc est, *Deus ab Africo veniet.* Quomodo ergo *a monte umbroso?* Evangelium jam lege. De monte Oliveti Christus ascendit in cœlum. Sequere. Et quid dilucidius? Audis, *ab Africo :* audisti, *de monte umbroso.* Legem recitamus, Evangelium recitamus. Audisti, *Incipientibus ab Jerusalem :* audi, *Per omnes gentes*, in eodem propheta. Sequere verba illa quæ contempsisti, verba illa quæ prætermisisti : *Deus ab Africo veniet, et sanctus de monte umbroso : cooperiet montes umbra ejus, et gloria ejus plena est terra* (*Habac.* III, 3). *Per omnes* ergo *gentes, incipientibus ab Jerusalem* [1] : *Deus ab Africo veniet, et sanctus de monte umbroso* et condenso; id est, a monte Oliveti, unde ascendit in cœlum, unde misit discipulos suos, ubi etiam ascensurus ait : *Non enim vestrum est scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate; sed accipietis virtutem ex alto, et eritis mihi testes.* Videte quomodo incipit Evangelium : *Et eritis mihi testes in Jerusalem, et in Judæa et Samaria, et usque in totam terram* (*Act.* I, 7, 8). Ergo Deo veniente Christo, et nomen ejus, et prædicatio Evangelii ejus *ab Jerusalem*, id est, *ab Africo ;* et *a monte umbroso*, id est, a monte Oliveti : quia *per omnes gentes* diffamatum est Evangelium. *Operiet montes umbra ejus*, id est refrigerium ejus, protectio ejus; *et laudis ejus plena est terra.* Cantate ergo cum tota terra canticum novum; non canticum vetus cum angulo terræ.

CAPUT XVII. — 41. *Donatistæ Simonis Cyrenæi factum pro se interpretantes.* Dicunt et aliud : Cyrenæus, inquiunt, quidam Simon angariatus est, ut tolleret crucem Domini (*Matth.* XXVII, 32). Legimus : sed quid te adjuvet, volo scire. Cyrenæus, inquit, Afer est : quare ipse angariatus est qui crucem tolleret. Ubi sit Cyrene, forte nescis : Lybia est, Pentapolis est, contigua est Africæ, ad Orientem magis pertinet. Vel in distributione provinciarum Imperatorum cognosce : Imperator orientalis mittit judicem ad Cyrenen. Breviter respondeo : Ubi est pars Donati, non invenitur Cyrene; ubi est Cyrene, non invenitur pars Donati. Manifesta veritas convincit errorem. Det mihi Cyrenen, ubi est pars Donati; det mihi partem Donati, ubi est Cyrene. Manifestum est enim, fratres, in Pentapoli Ecclesiam esse catholicam, partem Donati ibi non esse. Sed securi irrideamus flendos, et fleamus irridendos. Quid dicis? Meritum Cyrenensis hujus magnum commemoras, quia tulit crucem Domini,

[1] Ulim. et Lov., *miserit ;* dissentientibus cæteris libris.

[2] Plerique, Mss., *quærentes ingenium vulneri.*

[3] Codex cl., *et clericos Carthaginis accire noluerunt.*

[4] Am. Er., *viscarium.* Melius alii codices, *muscarium.* Non ignota vox flabellum proprie ad abigendas muscas significans, necnon herbarum grandiorem comam ad id quasi natura comparatam. Plin. lib. 12, cap. 26.

[5] Er., *cum incursionibus.* Ulim., *cum in cupsonibus.* Am., *cum cupsonibus.* Aliquot Mss., *in cursionibus.* Plerique et meliores cum Lov., *in cupsonibus :* idemne ac in rupibus et speluncis? unde dicti illi Rupitani in libro de Unitate Ecclesiæ, cap. 3, et Cutzupitæ in epistola 53, n. 2.

(*a*) Vid Epist. 43, et lib. de Hæresibus.

[1] Hoc loco Er. et plures manuscripti addunt : *Quomodo incipientibus ab Jerusalem ?*

et Afrum dicis. Orientalis est. Lybia enim duobus modis dicitur, vel ista quæ proprie Africa est, vel illa Orientis pars, quæ contigua est Africæ, et omnino collimitanea. Sed Afer fuerit Cyrenensis. Beatum putas, quod angariatus crucem tulerit? Quanto melius forte diceret alius in Arimathæa remansisse Ecclesiam Christi? Quia Joseph ille dives ab Arimathæa, habens ante oculos regnum Dei, non angariatus, non coactus venit ad crucem Domini : cum cæteri formidarent, petiit a Pilato sepeliendum corpus Domini, de ligno deposuit, obsecutus est funeri, in sepulcro condidit, laudatus est in Evangelio (*Matth.* XXVII, 57-60). Quia ergo de Arimathæa fuit iste pius tantum exhibens obsequium corpori Domini, in Arimathæa remansit Ecclesia? Aut si magis vos delectat angariatus, id est, qui cogitur tollere crucem : recte ergo faciunt imperatores catholici, qui vos cogunt ad unitatem.

SERMO XLVII * (a).

De ovibus, in Ezechiel cap. XXXIV, 17-31, *ab illis verbis*, Et vos oves meæ, *etc.*, *usque*, Et ego Deus vester, dicit Dominus Deus. *Contra Donatistas* (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Oves pascuæ et manuum Dei sumus.* Verba quæ cantavimus, continent professionem nostram, quia oves Dei sumus : nec importune poscimus cum lacrymis ejus misericordiam, cujus oves sumus. Diximus enim : *Ploremus ante Dominum, qui fecit nos; quoniam ipse est Dominus Deus noster.* Ne quisquam plorans se exaudiri posse desperet, commemorata est necessitudo quædam exaudiendi nos Deo : *Quoniam ipse est Dominus Deus noster, qui fecit nos.* Ille *Deus noster : nos populus pascuæ ejus et oves manuum ejus* [1] (*Psal.* XCIV, 6 *et* 7). Pastores homines, vel etiam patresfamilias domini pecorum, oves quas habent, non ipsi fecerunt ; oves quas pascunt, non ipsi creaverunt : noster autem Dominus Deus, quia Deus et creator est, fecit sibi oves quas habeat, et quas pascat ; nec alter instituit, quas ipse pascit ; nec quas ipse instituit, alter pascit. Ploremus ergo ante illum. Neque enim in bono sumus, cum in hoc sæculo sumus. Cum enim placebimus Domino in regione vivorum, tunc detergentur lacrymæ nostræ ; et dicemus ei laudes, qui nos exemit de vinculis mortis, pedes nostros a lapsu, oculos nostros a lacrymis, ut placeamus Domino in regione vivorum (*Psal.* CXIV, 8 *et* 9) : quia difficile est ut ei placeatur in regione mortuorum. Est autem et hic unde illi placeamus, ejus misericordiam in nos deprecando, a peccatis nos, quantum possumus, abstinendo, in quantum autem non possumus, confitendo atque plangendo. Ita in hac vita sumus sperantes aliam vitam, plorantes in spe : imo plorantes in re, gaudentes in spe.

2. *Pastoris vox cum tremore audienda.* Professi ergo in hoc cantico, quia oves ejus sumus, populus pascuæ ejus, oves manuum ejus ; audiamus quid ad nos loquatur, tanquam ad oves suas. Pridem pastoribus loquebatur superiore lectione : præsenti autem et hodierna ovibus loquitur. In illis ergo ejus verbis nos cum tremore audiebamus, vos cum securitate : quid ergo in istis verbis hodiernis? Numquid vicissim nos cum securitate, vos cum tremore? Non utique. Primo, quia etsi pastores sumus, pastor non solum quod dicitur ad pastores, cum tremore audit, sed etiam quod dicitur ad oves. Si enim securus audit quod ad oves dicitur, non est illi cura de ovibus. Deinde jam et tunc diximus Charitati vestræ, duo quædam in nobis esse consideranda : unum, quod christiani sumus; alterum quod præpositi sumus. Quod ergo præpositi sumus, inter pastores deputamur, si boni sumus : quod autem christiani sumus, et nos vobiscum oves sumus (*In superiore sermone, n.* 2). Sive ergo Dominus pastoribus loquatur, sive ovibus, nos omnia cum tremore oportet audire : nec recedat sollicitudo de cordibus nostris, ut ploremus ante Dominum qui fecit nos.

CAPUT II. — 3. *Gregis Dei securitas.* Audiamus itaque, fratres, unde Dominus oves improbas corripiat, et quid promittat ovibus suis. *Et vos*, inquit, *oves meæ, hæc dicit Dominus Deus.* Primo, quanta felicitas est, esse gregem Dei, si quis cogitet, fratres, etiam in istis lacrymis et in istis tribulationibus magnum gaudium concipit. Neque enim in ejus grege est, quem lupi possunt flagellare, aut cujus somnum possunt captare prædones. Illi enim dictum est, *Qui pascis Israel* (*Psal.* LXXIX, 2) ; de quo dictum est, *Non dormiet, neque dormitabit, qui custodit Israel* (*Psal.* CXX, 4). Vigilat ergo ille super nos vigilantibus nobis, vigilat et dormientibus nobis. Si ergo de pastore homine securum est pecus hominis ; quanta debet esse nostra securitas pascente Deo, non tantum quia pascit nos, sed etiam quia fecit nos?

CAPUT III. — 4. *Vox pastoris nunc temporis audienda.* Una est nostra sollicitudo, quæ nobis imponitur, audire vocem pastoris : et est nunc tempus audiendi, quia ille nondum assumpsit tempus judicandi. Qui loquitur, modo tacet. Loquitur enim in præcepto, tacet in judicio. Ideo dicit quodam in loco : *Tacui; numquid semper tacebo* (*Isai.* XLII, 14)? Quomodo tacuit, cum hoc ipsum loquendo dixerit? Qui dicit, *Tacui*, non tacet : quia et hoc ipsum dicere, *Tacui*, non tacere est. Audio ergo te loquentem in tot præceptis, in tot sacramentis, in tot paginis, in tot libris : audio denique in hoc ipso quod dicis, *Tacui, numquid semper tacebo?* Quomodo ergo tacuisti? Quia nondum dico, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum ;* et nondum dico aliis, *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 34, 41) : et hæc ipsa ita nondum dico, ut jam prædicam [1]. Ultimam sententiam, quam dicturus est judex, in tabella scripturus manu sua,

[1] Ulim. et Lov., *et opus manuum ejus.* Verius Er. et Mss., *et oves manuum ejus.*

* Recognitus est ad omnes codices scriptos et excusos qui in sermone modo præcedenti designantur.

(a) Alias, in tomo 9.

(b) Loca ex hoc tractatu refert Florus ad Rom. I, et Galat I.

[1] Er. Ulim. et Lov. : *Et nondum hæc ipsa ita dico, ut jam prædicam.* Emendantur ad Mss.

ultra quam sententiam nihil jam judicaturus est, partes non audiunt : illis foras exeuntibus scribitur. Attonitæ sunt ambæ partes atque suspensæ, contra quam vel pro qua sententia illius procedat. Magnum secretum judicis, unde secretarium nominatur. Magnus timor eorum qui in causa sunt; quid ille cogitet, et quid scribat ignoratur : et homo est, et illi de quibus ille judicat, utique homines sunt. Ille autem Deus noster est, et nos populus pascuæ ejus et oves manuum ejus. Et cum sit ille Creator, nos creatura; ille immortalis, nos mortales; ille invisibilis, nos visibiles; noluit nos in hac vita latere, quam ultimam sententiam in fine dicturus sit. Nemo ante dicit, Damno, qui vult damnare : nemo ante dicit, Ferio, qui vult ferire.

CAPUT IV. — 5. *Dei patientia ne abutamur.* Magna ergo lenitas, magna misericordia, magna mansuetudo : sed si non abutamur patientia ejus ad nostram nequitiam; et illo nostra portante peccata, nos quasi ad faciendum ei onus augeamus peccata peccatis; quasi ut ille plus portet, qui non laborat cum portat : peccata nostra, quibus adhuc parcit, quia adhuc sustinet, illius ostendunt patientiam, nostram cumulant sarcinam. *Ignoras*, inquit, *quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit?* Patientia illa est, quam taciturnitatem vocat, de qua dicit, *Tacui; numquid semper tacebo?* Ergo cum argueret quosdam, et diceret, *Qui prædicas non furandum, furaris; qui dicis non adulterandum, adulteras*, etc. ait, *An divitias bonitatis ejus et longanimitatis contemnis?* Quia ille bonus est, quia longanimis, quia videt et tacet, quia videt et sustinet, putas illum iniquum? *Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit?* Et vide si semper tacebit, qui modo tacet? *Tu autem*, inquit, *secundum duritiam cordis tui et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii, Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua* (*Rom.* II, 4, 21, 5, 6). Ergo tacet; numquid semper tacebit? Item dicit post quædam enumerata peccata : *Hæc fecisti, et tacui;* id est, hæc fecisti, et non vindicavi : *suspicatus es iniquitatem, quod ero tui similis.* Et revera hoc cogitant multi, cum fecerint multa mala, et mali sibi accidere nihil viderint, non tantum placent eis facta sua mala, sed etiam Deo placere putant : in tantum procedit impietas, ut et Deum sibi similem existimet impius contemptor. Et cum Deus eum adducat monendo, docendo, hortando, corripiendo, ad similitudinem suam; non solum non sequitur similitudinem Dei, sed Deum vult ducere ad similitudinem suam. Hæc est iniquitas major, quam ipsa peccata, a quibus se non corrigit [1]. *Suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis?* Et quid sequitur? *Arguam te* (*Psal.* XLIX, 21). Quare hoc? *Tacui; numquid semper tacebo?* Itaque, fratres, quoniam sermo iste qui de Dei ore procedit, et me terret, et vos (omnes enim unam spem bonam habemus in illo, et omnes pariter timere debemus, ne illo offenso non inveniamus quod sperabamus, sed experiamur quod contempsimus); audiamus omnes tanquam oves Dei, dum loquitur qui tacet, dum monet nos, et nondum judicat nos qui fecit nos, dum vacat audire, dum licet et legere [1].

[1] Sic Mss. At editi, *dum ipsa peccata, a quibus se non corrigit, Deo placere putat.*

CAPUT V. — 6. *Non evellenda zizania ante messem, nec hædi ante judicium separandi.* — *Et vos*, inquit, *oves meæ, hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego judico inter ovem et ovem, et arietes et hircos.* Quid hic faciunt hirci in grege Dei? In eisdem pascuis, in eisdem fontibus, et hirci tamen sinistræ destinati dextris miscentur, et prius tolerantur qui separabuntur; et hic exercetur ovium patientia, ad similitudinem patientiæ Dei. Separatio enim ab illo erit, aliorum ad sinistram, aliorum ad dexteram. Nunc autem ipse tacet, tu vis loqui. Sed unde dico, Tu vis loqui? Unde ipse tacet. A vindicta judicii, non a verbo correptionis. Ipse nondum separat, tu vis separare. Ipse mixta tolerat, qui seminavit. Si ante ventilationem frumentum vis esse purgatum, tuo vento pessime ventilaberis. Licuerit servis dicere, *Vis, imus, et colligimus ea?* Stomachati enim sunt videndo zizania, et doluerunt segeti bonæ permixta zizania; et dixerunt, *Nonne bonum semen seminasti? Unde ergo apparuerunt zizania?* Ille rationem reddidit unde apparuerunt; non tamen permisit ut ante tempus evellerentur. Quamvis et ipsi servi stomachati adversus zizania; consilium tamen et præceptum a domino expetiverunt. Displicebant illa inter segetem : sed videbant servi, quia si vel in ipsis zizaniis evellendis aliquid sua sponte facerent, ipsi zizaniis annumerarentur. A Domino exspectaverunt præceptum, jussionem regis sui quæsierunt : *Vis, imus, et colligimus ea?* Et ille : *Non.* Et reddidit inde causam : *Ne forte, cum vultis colligere zizania, eradicetis simul et triticum.* Sedavit ab indignatione, nec reliquit in dolore. Grave enim videbatur servis esse zizania inter frumentum; et vere grave erat. Sed alia est conditio agri, alia quies horrei. Tolera; ad hoc enim natus est : tolera, quia forte toleratus es. Si semper bonus fuisti, habeto misericordiam : si aliquando malus fuisti, noli perdere memoriam. Et quis est semper bonus? Facilius, si te Deus diligenter discutiat, inveniet te etiam nunc malum, quam tu te semper bonum. Ergo toleranda sunt zizania hæc inter frumentum, hirci inter arietes hædi inter oves. Quid autem ille de frumento? *In tempore*, inquit, *messis, dicam messoribus : Colligite primum zizania, et alligate in fasciculos ad comburendum ea; triticum autem meum recondite in horreo.* Transiet ergo agri concretio, veniet messis discretio. Exigit de nobis modo Dominus patientiam, quam proponit in se, dicens tibi : Ego certe si modo voluero judicare, numquid inique judicabo? Ego si modo voluero judicare, numquid falli potero? Si ego qui semper recte judico, et qui falli non possum, differo judicium meum; tu ignorans quemadmodum judicandus sis audes tam præpropere judicare? Videte,

[1] Mss. Remigiensis et Cisterciensis, *dum licet eligere.*

fratres, quemadmodum illis servis volentibus ante tempus eradicare zizania, hoc opus nec in messe concessit. Ait enim, *In tempore messis dicam messoribus*: non ait, Dicam vobis. Sed quid, si ipsi servi messores erunt? Non. Nam exponens omnia singillatim: *Messores*, ait, *Angeli sunt* (*Matth.* XIII, 24-30, 37-43). Homo ergo carne septus, carnem portans, aut forte caro totus, id est, caro corpore, carnalis animo, audes ante usurpare officium alienum [1], quod nec in messe erit tuum? Hoc de separandis zizaniis: de hircis quid? *Cum venerit Filius hominis, et omnes Angeli cum eo, sedebit in sede gloriæ suæ; et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos, sicut pastor separat oves ab hædis* (*Id.* XXV, 31, 32). Et veniet, et separabit: veniet messis, et separabuntur. Modo ergo tempus separationis non est, sed tolerationis. Nec ideo ista dicimus, fratres, ut corripiendi dormiat diligentia: imo vero ne in illud judicium incauti veniamus, et cæci negligentes cæcitatem nostram subito nos ad sinistram inveniamus, disciplina exerceatur, judicium non præcipitetur.

CAPUT VI. — 7. *Dei judicium securi boni, trementes mali exspectant.* Quid ergo Dominus? *Ecce ego judico inter ovem et ovem, et arietes et hircos. Ego judico*: magna securitas, ipse judicat, securi sint boni. Judicem ipsorum nullus adversarius corrumpit, nullus advocatus circumvenit, nullus testis illudit. Sed quantum securi sunt boni, tantum timeant mali. Non talis judicat, cui aliquid abscondatur. Numquid enim Deus judicans quæsiturus est testes, per quos discat quis sis? Unde potest falli quis sis, qui noverat quis esses futurus? Te interrogat, non alium de te. *Dominus*, inquit, *interrogat justum et impium* (*Psal.* X, 6). Interrogat autem te, non ut discat a te, sed ut confundat te. Habentes ergo judicem talem, quem nemo contra nos fallit, nemo pro nobis; sic agamus, ut ejus judicium venturum non timeamus, sed exspectemus et desideremus. Numquid enim frumenta timent, ne mittantur in horreum? Imo optant vehementer et desiderant. Numquid oves timent, ne ponantur ad dexteram? Imo nihil eis tam tardum est, quam donec fiat. Hi vero ex animo et tota sinceritate dicunt, cum orant, *Veniat regnum tuum.* Mali vero hominis in his verbis et cor trepidat, et lingua titubat. Quomodo enim dicis, *Veniat regnum tuum?* Ecce veniet: qualem te inveniet? Sic ergo age, ut securus ores. Et si quid forte inest in conscientia errati atque peccati, habes in ipsa oratione medicinam: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 10, 12). Voluit enim Deus sic te esse debitorem, ut habeas debitorem. Peccando quippe inimicum te facis Deo [2]: sed attende ne forte tu habeas inimicum. Dimitte, et dimittetur tibi. Quod facis qui potes in peccato inveniri, hoc in te faciet qui de nullo peccato poterit judicari. Si autem ut homo in peccato positus, peccatori tuo non parcis, nec tuam in illo conditionem respicis, nec de cætero lapsum tuæ fragilitatis horrescis; quid tibi facturus est, qui tam securus judicat, quomodo qui nunquam peccat?

CAPUT VII. — 8. *Conscientia cito mundanda.* Danda ergo opera est puræ conscientiæ: et si forte aliquis inest scrupulus, præveniamus faciem ejus in confessione. In Psalmo nunc, cum cantaretur, audivimus, *Præveniamus faciem ejus in confessione* (*Psal.* XCIV, 2). Præveniamus eum, ne nos ipse præveniat. Post confessionem non afferet ultionem, si et tu post confessionem non repetas iniquitatem. Præveni antequam præveniaris. Quia enim venturus est, certum est: perdes, si non desideras quod futurum est. Nam et te nolente venturus est. Numquid eum dilaturus es, recusando ne veniat? Sicut noverat horam qua judicari debuit, sic novit et horam qua debeat judicare. Veniet ille, tu vide qualis futurus sis. Hodie inest scrupulus, hodie sit confessio, hodie renuntietur scrupulo; hodie dimittitur, hodie laxatur [1]. Non est ut dicas, Differt Deus veniam: tu noli differre medicinam tuam. Habes enim aliquid in animo quod te angat: et si angit, et sollicitat. Utique si in domo tua esset lapis offendens oculos tuos, juberes eum auferri de medio; maxime si aliquem paulo majorem hospitem in domo tua esses recepturus. Cum ergo Deum invocas, in te vocas; quomodo veniet in te, cui locum quo recipias, non mundasti? Sed minus idoneus es auferre de corde tuo, quod tibi ipse fecisti? Ipsum invoca, ut mundet; ipsum invita, ut intret: dum tamen quod facturus es, modo facias, cum loquitur monendo, et tacet judicando.

CAPUT VIII. — 9. *Doctrina accepta non amaro corde communicanda.* Dixit hic hircos, dixit arietes, et judicat inter eos. Et quid eis dicit? *Numquid non sufficit vobis, quia bonam pascuam pascebatis? et reliquias pascuæ vestræ conculcabatis pedibus vestris; et potabatis aquam, quæ subsidebat*, id est, quæ pura et tranquilla erat, *et reliquam pedibus vestris turbabatis: et oves meæ conculcationes pedum vestrorum depascebant, et conturbatam pedibus vestris aquam potabant.* Quid est hoc? Pascua Dei bona sunt, et fontes Dei puri sunt. Habemus hoc in Scripturis sanctis. Qui sunt ergo, qui quod tranquillum est inde bibunt; et quod mundum est inde pascuntur; et conculcant reliquias et turbant aquam, ut oves aliæ conculcatas herbas accipiant et aquam conturbatam bibant? Et hoc utique videtis displicere pastori, qui dicit dum fiunt ista, *Ego judico inter ovem et ovem*: ad hoc utique ne fiant. Sunt multi qui tranquille discunt, perturbate docent; et cum habeant doctorem patientem, sæviunt in discentem. Quam nos enim tranquille doceat ipsa Scriptura, quis nescit? Venit ergo aliquis, et legit præcepta Dei; legit et capit, capit tranquillus de tranquillo bibens, et de viridi et mundo pascens. Venit [2] aliquis audire ab illo aliquid; indignatur, perturbatur, tarditatem

[1] Beccensis Ms., *judicium alienum.*
[2] Cisterciensis Ms., *inimicum facis Deum.*

[1] Ita omnes Mss. Editi vero, *hodie dimittatur, hodie laxetur.*
[2] Hoc loco Er. et aliquot Mss., *venit.* Paulo post tres Mss., *indignatur, perturbat.*

aliquando serius intelligentis accusando, turbatum facit minus intelligere, quod poterat audire tranquillus.

10. *Doctores lividi et amarulenti.* Nec hoc ideo dixerim, fratres, quia non est aliquando corripienda duritia, quam ipsa tanta veritatis tranquillitas corripit, dicens : *O insensati et tardi corde ad credendum* (*Luc.* xxiv, 25)! si ista fiunt ea dilectione qua volumus curam incutere hominibus, ad incutiendam diligentiam intentionis, et ad serenandam forte nubem mentis suæ, quam de curis sæculi contraxerunt; et forte cogitando alia inutilia, quod utile est audire non possunt. Deinde etiamsi in se quisque videat tarditatem, non sine causa ille accusatur, ut Deum roget, et solvat tarditatem, donet veritatem. Aut enim si negligentia nostra minus intelligimus quod audivimus, utique negligentia corripienda est : aut si tarditas est, cum fuerit accusata, erit unde rogetur Deus. Nec doctores ergo tales reprehendendi sunt : sed qui hoc faciunt animo amaro, animo invido, ipsi conculcant pascua, et turbant fontes; quidquid forte noverint, ita volunt nosse, ut alii non noverint. Malignæ mentis homines, tartareo zelo pleni, lividi non in corpore, sed in corde, legerunt et intellexerunt; cum interrogati fuerint, multum est ad te, ego tibi ista credam? et tu dignus es ista legere vel audire? Quid turbas aquam? Ambobus fons manat. Quid conculcas herbas communes? Non tu pluisti, ut nascerentur.

CAPUT IX. — 11. *Non sufficit bona conscientia, si est negligens coram hominibus conversatio.* Est aliud in his verbis, quod non absurde potest intelligi. Sunt homines qui putant sibi in bene vivendo sufficere conscientiam, et non valde curant quid de illis alter existimet; ignorantes quia cum homo viderit hominem bonæ conscientiæ negligentius viventem, passim se cuilibet et ubilibet conjungentem, habentem scientiam quod nihil sit idolum, et tamen in idolio recumbentem, conscientia illius cum sit infirma, ædificatur non ad ea quæ perscrutatur, sed ad ea quæ suspicatur (I *Cor.* viii, 10). Neque enim homo par tuus [1], frater tuus, intrare potest in conscientiam tuam, quam novit Deus. Conscientia tua coram Deo est, conversatio tua coram fratre tuo : si de te ille aliquid mali suspicans, perturbatus ædificatur ad aliquid faciendum quod te putat facere, cum sic vivis; quid prodest quia venter conscientiæ tuæ hausit aquam puram, et ille de tua negligenti conversatione bibit turbatam [2]?

12. *Hominibus placere quatenus studendum.* Et audis tales, cum corripiuntur ne ista faciant, respondere nobis, et dicere : Apostolus dixit, *Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem* (*Galat.* i, 10). Et hic aquam turbas, pascua conculcas. Attende melius, ne et tibi aquam turbes [1]. Quod ait Apostolus, *Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem*, optime accipio, apostolicam sententiam libenter agnosco. Sed aliud in Apostolo non legisti : *Placete omnibus per omnia, sicut et ego omnibus per omnia placeo; non quærens quod mihi prodest, sed quod multis, ut salvi fiant?* Rursus eumdem apostolum non audisti : *Sine offensione estote Judæis et Græcis, et Ecclesiæ Dei* (I *Cor.* x, 33, 32)? Tertio eumdem apostolum non audisti : *Providemus enim bona, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus* (II *Cor.* viii, 21)? Ait ergo ille, Expone itaque mihi, quomodo intelligam diversa atque contraria : hac dicentem Apostolum, *Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem*; hac dicentem, *Placete omnibus per omnia, sicut et ego omnibus per omnia placeo* : hac dicentem, *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (*Id.* i, 12); hac dicentem, *Providemus bona, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus.* Si tranquillus audias, si tibi ipsi aquam tuæ mentis non perturbes, quantum potero, fortassis exponam. Sunt homines temerarii judices, detractores, susurrones, murmuratores, quærentes suspicari quod non vident, quærentes etiam jactare quod nec suspicantur : contra tales quid remanet, nisi testimonium conscientiæ nostræ? Neque enim, fratres, etiam in illis quibus placere volumus, gloriam nostram quærimus, aut gloriam nostram quærere debemus, sed illorum salutem : ut si bene ambulamus, nos sequendo non errent; imitatores nostri sint, si nos Christi (*Id.* iv, 16); si autem nos non Christi, imitatores sint Christi. Ipse enim pascit gregem suum, et cum omnibus bene pascentibus ipse solus est : quia omnes in illo sunt. Non ergo utilitatem nostram quærimus, quando placere hominibus [2] volumus : sed gaudemus eis placere quod bonum est, propter ipsorum utilitatem, non propter nostram dignitatem. Contra quos autem dixerit Apostolus, *Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem*, manifestum est; et propter quos dixerit, *Placete omnibus per omnia, sicut et ego omnibus placeo per omnia*, manifestum est : utrumque dilucidum, utrumque tranquillum, utrumque purum, utrumque non perturbatum; tu tantum pasce et bibe, noli conculcare et turbare.

13. *Quando sufficiat conscientia.* Nam et Dominum ipsum Jesum Christum magistrum Apostolorum utique audisti, *Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* v, 16) : id est, qui vos fecit tales. Nos enim populus pascuæ ejus, et oves manuum ejus (*Psal.* xciv, 7). Ille ergo laudetur, qui te fecit bonum, si bonus es; non tu, qui per te ipsum non poteras esse nisi malus. Quid vis autem in contrarium ducere veritatem, ut quando boni aliquid facis, te velis laudari; quando mali aliquid facis, Dominum velis vituperari? Utique enim qui dixit, *Lu-*

[1] Editi, *pater tuus.* Castigantur auctoritate Cisterciensis Ms. et Flori.
[2] Sic Florus et meliores Mss. Alii quidam, *de tua negligentia conversationem habet turbulentam.* Editi autem, *de tua negligentia conversationem bibit turbatam.*

[1] Sic Florus et plerique Mss. At editi, *turbet quod*, etc.
[2] Cisterciensis Ms., *omnibus.*

ceant opera vestra coram hominibus; ipse dixit in eodem sermone, *Nolite facere justitiam vestram coram hominibus*. Sed sicut in Apostolo ista tibi contraria videbantur, sic et in Evangelio. Si autem non perturbes aquam cordis tui, et hic agnosces pacem Scripturarum, et habebis cum eis et tu pacem. Si autem tu cum eis habere nolueris pacem, tu in te committis litem tuam, illæ non amittent pacem suam. Propter illos enim qui se hominibus jactando commendant [1], et ita ventilant bona opera sua, ut finem bonorum operum suorum in laude hominum ponant, eamdemque laudem hominum quasi pro mercede computent bonorum operum suorum; de his dicitur, *Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam*. Contra eos dicitur, *Cavete justitiam vestram facere coram hominibus*. Proinde sequitur, *Ut videamini ab eis* (*Matth*. VI, 1, 2). Ultra non porrexit intentionem, hic fecit finem. Nolite sic facere coram hominibus, quidquid boni facitis, ut videamini ab eis, ut ipse sit finis operis vestri, videri ab eis. Nolite ergo sic, ut videamini ab eis. Hac autem [2] non ibi ponit finem, ut videamur ab hominibus, coram quibus vult esse bona facta nostra : sed ait, *Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant bona opera vestra*. Non quievit, neque hic remansit : sed duxit hinc te sursum [3], et tulit te a te (caderes enim, si esses in te), et ubi tutus esses, posuit te. *Videant*, inquit, *bona opera vestra, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est*. Noli irasci, quia ille glorificatur : apud illum esto, et in illo glorificaberis. *Ut non glorietur*, ait Apostolus, *omnis caro coram illo*. Ergo sine gloria remanebimus? Non : ait enim ipse, *Qui gloriatur, in Domino glorietur* (I *Cor*. I, 29, 31). Nam et testimonium conscientiæ nostræ ita nobis [4] gloria est, quia in illo est. Nam si ita est gloria nostra, ut nobis placeamus, et efficiamur placentes nobis; valde stulto homini placet, qui sibi placet.

14. *Bonæ conversationis cura*. Curemus ergo, fratres, non tantum bene vivere, sed etiam coram hominibus bene conversari; nec tantum habere bonam conscientiam, sed quantum potest nostra infirmitas, quantum vigilantia fragilitatis humanæ, curemus nihil etiam facere quod veniat in malam suspicionem infirmo fratri : ne forte puras herbas mandendo, et puras aquas bibendo conculcemus pascua Dei, et oves infirmæ conculcatum manducent, et turbatum bibant. Et væ [5], propter istum qui dicit, *Ego judico inter ovem et ovem*.

CAPUT X. — 15. *Oves et hircos nunc discernere solius Dei est*.— *Pro istis hæc dicit Dominus Deus ad eos : Ecce ego judico inter ovem fortem, et inter ovem imbecillam*. Aliud aliquid dicat. Jam audivimus de his qui conculcant herbas, et perturbant aquas : audiamus aliud genus mali, et magnum genus mali. Postea de hircis nullam facit mentionem : semel illos nominavit, ut sciremus esse. Ipse enim illos bene novit. Postea sic loquitur, tanquam omnes oves sint. Primo quomodo ipse videt, postea vero quomodo nos videmus, locutus est. Hirci enim quia insunt, et quia in fine separabuntur, notum sit ovibus [1] : modo tanquam inter ovem et ovem discerno. Non scit nisi prædestinatione [2] et præscientia oves et hircos, ille solus, qui prædestinare potuit, quia præscire. Modo qui omnes sub signo [3] Christi sunt, et omnes ad gratiam Dei accedunt, ovem te putas, hircum te forte Deus novit : sed tanquam ovis audi quod audis, *Ecce ego judico inter ovem fortem, et inter ovem imbecillam*.

16. *Schismatis Donatistarum auctores superbi*. — *Quoniam lateribus et humeris vestris impellebatis, et cornibus vestris percutiebatis, et omne quod deficiebat comprimebatis, quoadusque dispergeretis eas foras*. Quis hoc non intelligat? quis non exhorrescat? Si nullæ oves foris sunt, non est factum. Si autem multas oves foras errare plangimus, væ quorum humeris et lateribus et cornibus factum est. Non enim hæc facerent, nisi fortes oves. Quæ sunt fortes? De suis viribus præsumentes. Quæ sunt fortes? De sua justitia gloriantes. Non diviserunt oves, non foras miserunt, nisi qui se justos esse dixerunt : humeri [4] audaces ad impellendum, quia non portant sarcinam Dei : latera mala, conspirantes amici, societas pertinaciæ : cornua erecta, elata superbia [5] : impelle lateribus et humeris, ventila cornibus, mitte foras quod non emisisti [6] : Certe ipsa tota causa est, quia tu justus et alii injusti, et indignum erat ut justus esset cum injustis : indignum videlicet, ut frumenta essent inter zizania; indignum, ut oves inter hircos pascerent, donec pastor veniret qui in separando non errat. Itane tu angelus eradicans zizania? Non te agnoscerem angelum eradicantem zizania, nec si jam messis venisset. Ante messem non tu, sed quisquis fuerit, non est verus. Qui designavit messores, designavit et tempus. Possent et homines se angelos dicere. Invenimus fortasse in Scripturis et homines dictos angelos, sed tamen ego tempus messis attendo. Angeli tibi nomen potes imponere, tempus messis non potes breviare. Itaque falsum dicis, quia sis [7] : quia nondum venit quando sis. Proinde cum venerit, et veri messores missi fuerint, nescio ubi te inveniant, utrum purgandum qui in horreo recondaris, an alligandum qui in ignem projiciaris. Ideo enim dico, forte, quia non audeo judicare. Modo te foris doleo : utrum sis futurus intus, ignoro.

17. *Donatistas separationem suam excusare non posse*. Interim audi ex alio Scripturæ testimonio de te scriptum esse, cum vivis; et noli velle zizania eradi-

[1] Florus et aliquot Mss., *se hominibus jactant, et ita ventilant opera*, etc. Duo autem carent istis verbis, *et ita ventilant*.
[2] Ita Mss. At editi, *hic autem*.
[3] Sic Florus et aliquot Mss. Editi vero, *rursum*.
[4] Editi, *in nobis*. At Florus et Mss., *ita nobis*.
[5] Editi, *et vel*. At Mss., *et væ*.

[1] Duo Mss., *omnibus*.
[2] Sic Mss. At editi : *Nam scit prædestinatione*.
[3] Editi, *sub jugo*. Reponimus, *sub signo*; quia sic omnes Mss.
[4] Editi *humeris*. Melius Cisterciensis Ms., *humeri*.
[5] Plures Mss., *superba*.
[6] Sic Mss. Editi autem, *emisti*.
[7] Editi, *qui sis*. Melius fortasse aliquot Mss., *quia sis*, scilicet Angelus.

care, quando tempus non est; sed tu ipse intro redi, cum tempus est. Dicit alia Dei Scriptura : *Filius malus ipse se justum dicit* (*Prov.* XXIV, *sec.* LXX). Hi sunt humeri et latera et cornua tua. Male fortis, quanto melius esses infirmus? Male fortis, sed non sanus. Male fortis phreneticus cædit et medicum. Dicis te perfectum, ut facias defectum. Quanto potius, quanto utilius esses infirmus, ut ille te perficeret, qui novit imperfectum tuum [1]? Apostolus Paulus vas electionis, ne extolleretur in revelationibus (quod dicere non auderemus, nisi ipsi dicenti crederemus) : *In magnitudine*, inquit, *revelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet.* Ne cornua erigeret, colaphizari se dicebat. *Propter quod*, inquit, *ter Dominum rogavi, ut auferret eum a me; et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur* (II *Cor* XII, 7-9). Quam est ergo utilior infirmitas quæ perficitur, quam illa firmitas quæ impellit oves, quæ ventilat ut excludat. Filius ergo malus ipse es, tu te justum dicis. *Filius malus ipse se justum dicit, exitum autem suum non abluit.* Attendite, fratres mei, sententiam quamdam brevem numero verborum, sed ingentem pondere veritatis. *Justum se dicit*, ut exeat et excludat. *Justum se dicit*, sed malus est : ideo *exitum suum non abluit*. Quid est, *non abluit?* Non purgat, non defendit, non excusat. Quare enim te separasti? quare existi? Quare tibi tremit cor, quando audis ex Libris divinis, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis* (I *Joan.* II, 19) : si tamen illa mala fortitudo, qua oves Dei impellis, et impingis, et ventilas, permittit tremorem ad cor tuum? Nam utique cum audis, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis;* ille loquebatur qui in Ecclesia erat. Ecclesia toto orbe diffusa est, tu quid facis foris? Neque enim ego annuntio Ecclesiam toto orbe diffusam : Prophetæ annuntiaverunt, Apostoli annuntiaverunt, ipse Dominus annuntiavit Ecclesiam toto orbe diffusam. Modo cum Psalmus legeretur, audivimus, *Non repellit Dominus plebem suam.* Tanquam quæreretur, Quam? *Quoniam in manu ejus*, inquit, *fines terræ* [2] (*Psal.* XCIV, 4). Ipse non repellit, et tu impellis. Impellis, ventillas, excludis, jactas traditores, non probas. Cornua sunt ista ventilantis, non mansuetudo pascentis. Ecce plebs Dei in finibus terræ : ecce plebs Dei gemens et plorans ante Deum qui eam fecit, dicit in Psalmo ipsi Domino ante quem plorat, *A finibus terræ ad te clamavi, cum angeretur cor meum.* Vide quemadmodum se humiliat in angore cordis. Et quid sibi præstitum dicit? *In petra exaltasti me* (*Psal.* LX, 3). In petra Christo exaltasti, non de monte Donato [3] præcipitasti. I nunc, et jacta cornua, extende latera, infla humeros tuos, et impelle oves; et dic, Justus sum. Respondebit tibi Scriptura, Malus, non justus. *Filius malus ipse se justum dicit.* Si justus es, quid exis foras? Quid ejicis foras? Quid cum his quos ejicis facis foras? Tanquam ovis hircos fugisti. Melius ab ipsis a pastore ad dexteram separaris, quam cum ipsis ad sinistram confutaris. Hirci erant, tu ovis : pasceres cum hircis. Quid te pascua, quid te fontes offenderant? Postremo, quid te ipse pastor offenderat? qui ad tempus gregem utrumque permiscuit; qui etiam sibi quando libet hoc bene facienti, tamen separationem in finem servavit. Neque enim ille etiamsi modo separaret, erraret. Ille in finem differt, tu ante tempus separas. Non exspectas finem, nesciens quando tibi sit finis. Unde hoc, nisi quia et ipsos quos tanquam hircos accusasti, falso accusasti? Nam si vere accusasses [1], non te separasses. Tua separatio, illorum est purgatio. Si zizania erant, quid ea voluisti ante tempus separare? Cum ipsis permixtum triticum esses, et eodem agro radicareris, eadem pluvia rigareris. Quare ergo existi? Numquid invenis causam? Quos accusas, non convincis : exeundo autem ante tempus, et te separando, ipse convinceris. Vide quia filius malus es; ipse te justum dicis, exitum autem tuum non abluis. Ego non dico tibi, Tu es potius traditor. Quod si dicam, facile probo : sed ideo nolo dicere, quia tui fecerunt, non tu fecisti. Non tibi imputo facta aliena, etiam tuorum : tuum factum attendo; quod foris es, arguo. Exitum tuum arguo. Prorsus omnia removeo quæ in vos dici possunt. Omitto ebriositates vestras, fenus et usuras super usuras [2]; omitto greges et furias Circumcellionum : omitto hæc omnia, et quæcumque alia quæ enumerare non possum. Non omnes forte apud vos ista faciunt. Ille qui ibi ista non facit, ille cui displicent ista quæ ibi fiunt; ipse ergo accedat, ipse loquatur : non ei objicio crimen alienum, abluat exitum suum. Vides quia recte illi dicitur, *Filius malus ipse se justum dicit.* Dominus enim dicit, qui verum dicit : *Filius malus ipse se justum dicit.* Non ego, sed ipse. Si vult ut ego dicam justum, veniat, bonos fructus in catholica pace afferat, in catholica pace custodiat : quia et fructus non est ubi non est tolerantia [3]. *Et fructum*, inquit, *afferent cum tolerantia* (*Luc.* VIII, 15). Vis dicere quemadmodum grandinatus sis? Audi ex alio loco : *Væ his qui perdiderunt tolerantiam* (*Eccli.* II, 16).

18. *Donatistarum schisma prudenti cuiquam Christianismum profiteri cupienti, non placere.* Modo aliquem putate cogitare, quia et sæpe contingit, ubi sit christianus. Motus est ut sit christianus, attendit in nomen Christi concurrere genus humanum : nulla temporali proposita commoditate vult esse christianus, non ut majorem amicum concilict, non ut ad concupitam uxorem perveniat, non ut aliquam pressuram hujus sæculi evadat : quanquam multi etiam sic intrantes corriguntur ingressi. Sed faciamus aliquem cogitantem de anima sua, et volentem esse christianum : attendit ubi duas partes videt, quærit causas, quare se illi ab illis separaverunt. Respondeat illi : Separavimus nos tanquam justi a peccatoribus. Quasi vero cæco loquantur audienti quid dicant, non videnti quid

[1] In Mss., post, *imperfectum*, non additur, *tuum*.
[2] Editi, *fines terræ*. Abest, *omnes*, a Mss.
[3] Editi, *Donati*.

[1] Mss.: *Nam si verum accusasses*.
[2] Cisterciensis liber, *fenus, usuras et super usuras*.
[3] Mss., *ubi non est tolerantia*.

agant. Si itaque inspiciens mores ipsorum, et ea quæ paulo ante commemoravi, dicat illis : Rogo vos, justos vos dicitis, et ideo vos recte separasse contenditis ; quare apud vos sunt tales et tales? Et illi fortasse quia negare non audent, quia ea dicuntur quæ oculis objiciuntur : Sunt quidem apud nos tales, sed numquid omnes sumus tales? optime. Video ergo te foris cum peccatoribus : quare non intus? Merces enim separationis tuæ esse debuit, cum peccatore non vivere. Si foris sic esses, ut quales te fingis fugisse non haberes, quoquo modo ferrem separationem tuam. Attendat ergo iste cupiens esse christianus, ubi sit christianus : videt illos separatos quasi a peccatoribus, plenos peccatoribus. Rursus attendat Ecclesiam Christi secundum probabilem vitam morum generis humani, secundum quos mores potest ipse etiam veniens de sæculo utcumque judicare[1] : videt et hic aliquos sobrios, aliquos ebriosos ; aliquos pascentes pauperes[2], aliquos rapinam rerum alienarum appetentes, et cætera talia : videt hic, videt et ibi. Attendat jam Deum, quid dicat de Ecclesia sua : invenit Deum dicentem per omnes gentes Ecclesiam suam ; invenit Deum etiam in ista similitudine zizaniorum dicentem, *Ager est hic mundus.* Non ager est Africa ; sed hic mundus. Per totum mundum frumentum, per totum mundum zizania (tamen ager est mundus, seminator Filius hominis, messores Angeli, non principes Circumcellionum), crescere[3] utrumque usque ad messem : non crescere zizania, et decrescere frumenta ; sed utrumque crescere usque ad messem. Quam messem? Ipsum audi : *Messis est finis sæculi* (*Matth.* XIII, 38, 39). Audit hæc plane, et recte judicans quid dicit? Non ero in illa concisione ; hac ero, et bonus ero in nomine ejus cujus ero : et bonus ero, non me ipsum bonum faciens, sed ab illo fieri exspectans ; non me ipsum bonum et justum dicens, sed ab illo dici desiderans. Intrat, fit catholicus. Ecce ipse abluit ingressum suum, ablue et tu exitum tuum. Non potes : *Filius* enim *malus ipse se justum dicit, exitum autem suum non abluit.*

CAPUT XI. — 19. *Oves audita pastoris voce salvantur. — Lateribus et humeris vestris impellebatis, et cornibus vestris percutiebatis, et omne quod deficiebat comprimebatis, quoadusque dispergeretis eas foras. Et salvabo oves meas.* Sicut detestanda illorum iniquitas et crudelitas ; ita laudanda pastoris nostri, vere Dei nostri[4], misericordia : salvabit oves suas. Forte, fratres mei, quamvis per minimos servos suos, forte per indignos hoc facit, cum hoc dicimus. Salvet[5] oves suas : audiant vocem pastoris sui, et sequantur eum. Non quærant Ecclesiam ex ore hominum : ex ore Dei quærant, ex ore Christi quærant. Ille quem dicit impium, impius est ; quem dicit justum, justus est ; quem dicit ovem, ovis est ; quem dicit hircum, hircus est. Ipse est veritas, ipse loquatur, ab illo Ecclesia quæratur. Dic nobis, Domine, ubi est Ecclesia tua? Et ille omnibus : Ubi ego sim, scitis? Respondeant omnes : In cœlo ad dexteram Patris. Integra fides : hanc docui, hanc seminavi ; sed per mundum seminavi. Cum me, inquit, confitemini in cœlo, venit vobis certe in mentem ille psalmus, *Exaltare super cœlos, Deus.* Ecclesiam quæritis? Legite quod sequitur, *Et super omnem terram gloria tua* (*Psal.* CVII, 6). Ibi, fratres, ubi dictum est, *Exaltare super cœlos, Deus,* de Christo resurgente et ascendente ; ibi statim sequitur, *Et super omnem terram gloria tua.* Sponsus in cœlo est, sponsa in terra est : ille super omnes cœlos, illa super omnem terram. O hæretice, credis quod in cœlo non vides, negas quod in terra vides. Dicat ergo hæc, dicat et audiatur : salvet oves suas. *Et salvabo,* inquit, *oves meas, et jam non erunt in vastationem : et judicabo inter ovem et ovem.*

20. *Prophetia de Christo pastore, docens ipsum esse unum cum Deo.— Et excitabo super eas pastorem unum.* Nonne ipse in superiori lectione dixerat, *Ego pascam?* Modo excitat pastorem unum ille qui pascit. An forte intra tam parvum intervallum lectionis tædio affectus est pascendo, et excitavit pastorem, cui commendaret curam ovium, ut esset ipse securus? Audiamus quem pastorem dicit ; et ibi intelligimus, quare et ipse pastor etiam excitato isto pastore ipse pascat, et solus pascat. *Excitabo super eas pastorem unum, et pascet eas servus meus David ; ipse pascet eas.* Prophetiam esse de Christo veniente ad homines ex semine David, cito intelligitis, fratres, si tempora cognoscatis. Iste propheta Ezechiel tempore captivitatis fuit, quæ facta est ex transmigratione populi in Babyloniam. A tempore David usque ad tempus hujus transmigrationis, generationes sunt quatuordecim. Ecce quanto post dicit, *Et David pascet eas.* Si hoc diceretur tempore Noe, aut tempore Abraham, aut tempore Moysi, aut tempore saltem ipsius Saülis, cui successit in regno David ; recte intelligeremus de ipso David filio Jesse dictum esse hoc, quod ipse futurus esset pastor gregis Dei, cui regnanti populus ille commissus est : nunc vero jam regnaverat David, jam de vita ista exierat, jam patribus appositus erat, jam pro merito suo quiescebat : quid est quod dicit, *Excitabo David, et faciam eis eum pastorem unum,* nisi quia David ille est, qui venit ex semine David? Quomodo ergo erigit nobis pastorem Deus? Quem *pastorem unum? Et pascet eas servus meus David.* Jamdudum ipse pascebat nos ; Deus pascebat nos[1] : modo pascit nos servus ejus David. Quare tanquam alter? Nam utique cum ille pascebat, Deus pascebat : et cum Deus pascebat, Pater et Filius et Spiritus sanctus pascebat. Modo excitatur, et fit tanquam alter pastor ; sed non alter. Non alter secundum formam Dei ; quia in forma Dei ipse et Pater unus Deus : in forma autem servi tanquam alter excitatur, ut pascat ; quia major est Pater. Audi unum pascentem, et Christum pascentem : *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* X, 30). Audi excitari Christum pascentem : *Pater major me est* (*Id.* XIV, 28). Unus ergo pascit ; quia *cum in*

[1] Sic Er. et Mss. At Clim. et Lov., *utrumque judicare.*
[2] Ita Sorbonicus et Cisterciensis Mss. Editi vero, *patientes pauperes.*
[3] Editi, *Sinite crescere.* Verbum, *sinite,* abest a Mss.
[4] Sic Mss. Editi autem, *veri Dei nostri.*
[5] Pauciores Mss. cum editis, *salvat.* Et rursum infra, *dicat et audiatur : salvat oves suas.*

[1] Er. et plures Mss. non habent, *Deus pascebat nos.*

forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Excitatur autem, ut pascat; quia *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* Hoc et hic ipsa verba testantur : *Pascet eas servus meus David.* Servus, in forma servi. Servus, quia *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens; in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo: humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Excitetur ergo, ut pascat. *Propter quod*, inquit, *Deus exaltavit eum a mortuis, et donavit ei nomen quod est super omne nomen.* Jam excitato servo suo David, jam excitata forma servi, quam posuit ad dexteram suam, *donavit ei nomen quod est super omne nomen.* Vide quemadmodum pascat, quam late pascat : *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum* (*Philipp.* II, 6-10). Ad quam angustam partem latum possessorem vanitas hæretica impingis? An tantum fidis superbis humeris et cornibus tuis, ut non congreges ad pastorem, sed et ipsum pastorem a grege coneris excludere? *Pascet eas servus meus David.* Audite oves pascentem vos David : audite vocem David pastoris vestri, non vocem latronum, non ululatus luporum. *Pascet eas servus meus David. Ipse pascet eas.* O commendanda res! *Ipse pascet eas.* Nemo se dicat pascere præter ipsum : *Ipse pascet eas.* Qui vult pascere, in illo pascat : quia *ipse pascet eas.* Deus paulo ante dicebat, *Ego pascam :* modo dicit, *ipse pascet eas.* Respondeat Filius, et dicat nobis : Utrumque vere dictum est; *Ego et Pater unum sumus.* Qui dicit, *Ego pascam;* non mentitur dicendo; *Ipse pascet :* et cum dicit, *Ipse pascet;* non mentitur dicendo, *Ego pascam. Non credis*, inquit, *quia ego in Patre, et Pater in me est? Philippe, qui me vidit, vidit et Patrem* (*Joan.* XIV, 10, 9). Recte dicitur, *Ego pascam :* recte dicitur, *Ipse pascet.* Distinctio est, non separatio, *Ipse pascet eas.* Nolite, oves, expavescere; non relinquet vos qui dixit, *Ipse pascet eas.* Deus pascit, Pater et Filius et Spiritus sanctus : ipse Deus pascit. Sed distinguenda erat forma servi : non separanda et alienanda et in aliam personam constituenda. Accepit in se Creator creaturam, non mutatus est Creator in creaturam : assumpsit quod non erat, non amisit quod erat.

CAPUT XII. — 21. *Deitatis unitas, et personarum distributio. Mediator Christus, quomodo.* — *Pascet eas servus meus David. Ipse pascet eas, et erit eis in pastorem : et ego Dominus ero illis in Deum.* Attendite, fratres : videte unitatem deitatis, et personarum tamen distributionem ; ne dicamus eum esse Filium qui Pater est, aut eum esse Patrem qui Filius est. Ecce dixit, *Ipse pascet eas;* qui paulo ante dixerat, *Ego pascam eas. Et erit eis*, inquit, *in pastorem : et ego Dominus ero illis in Deum.* Expone nobis, Domine : nemo aquam turbet; quod purum manat de puro fonte, potemus. Quid enim quasi singillatim quod dixisti, *Erit ipse in pastorem, ego ero in Deum;* tanquam ipse sit pastor noster, tu sis Deus noster? Quare, Domine, tu non es pastor noster, et ille non est Deus noster? Tranquille audi, esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas. Forte enim modo audit me aliqua auris diversa sentiens, et hæretico veneno tabefacta, et irridet me dicentem, Patrem et Filium unum Deum ; cum non irrideat tot millia fratrum habentium animam unam (*Act.* IV, 32) : et dicit mihi, Ecce aperte Deus dicit, *Erit eis in pastorem servus meus David*, quem tu ipse Christum intellexisti, nec aliter potest intelligi : rationem enim reddidisti, hæc esse dicta, cum jam dormisset David : Christus ergo *erit eis in pastorem; et ego Dominus*, ait, *ero illis in Deum;* ille in pastorem, ille in Deum. Tu ergo mihi expone quid est, *Ego pascam ?* Quis dicebat, *Ego pascam ?* Certe Deus loquens dicebat, *Ego pascam.* Quomodo non separavit Christum a pascendo, cum diceret, *Ego pascam :* sic non separavit Christum a deitate, cum diceret, *Ego Deus.* Ecce pastor est Christus, pastor est et Pater. Sic Deus est Pater, Deus est et Christus. Sicut a pastore Christo non separas Patrem, sic a Deo Patre non separes Christum. Habet cum Filio Pater pascendi miserationem, habet cum Patre Filius divinitatis æqualitatem. Sed nisi ita diceret, putares eum esse Patrem qui est Filius. Ergo et ad unitatem deitatis te admonuit, et ad personarum distributionem : ut quod dicit, *Ipse pascet, et ego ero illis in Deum*, non se separans a Filio pascente, nec Filium separans a se dominante, et in Patre intelligas Deum Filium, et in Filio intelligas pastorem Patrem. *Ego*, inquit, *Dominus ero illis in Deum, et servus meus David princeps in medio eorum.* Quare *in medio eorum ?* Quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14). *Princeps in medio eorum.* Inde et mediator Dei et hominum ; quia Deus cum Patre, quia homo cum hominibus Non mediator homo præter deitatem ; non mediator Deus præter humanitatem. Ecce mediator : Divinitas sine humanitate non est mediatrix, humanitas sine divinitate non est mediatrix ; sed inter divinitatem solam et humanitatem solam, mediatrix est humana divinitas et divina humanitas Christi.

CAPUT XIII. — *Et servus meus David princeps in medio eorum. Ego Dominus locutus sum :* non nescio quis hæreticus. *Ego Dominus locutus sum.*

22. *Testamentum pacis. Testamenta schismaticorum irrita per imperatorum leges. Scripturas se ab igne servasse jactant Donatistæ.—Et disponam ad eos testamentum pacis :* per ipsum utique qui ait, *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (*Joan.* XIV, 27). Hoc est testamentum patris nostri, testamentum pacis. Qualibet hæreditas dividatur inter consortes, pacis hæreditas dividi non potest. Pax nostra Christus est. Pax facit utraque unum, non duo de uno. *Ipse enim pax nostra*, dixit, *qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II, 14). Testamentum Dei est, hæreditas pax est. A concordibus consortibus possideatur, non a litigantibus dividatur. *Et disponam ad eos testamentum pacis.* Vigilate, hæretici, audite a pastore testamentum pacis, venite ad pacem. Irascimini christianis imperatoribus, quia testamenta vestra valere noluerunt in domibus vestris : videte quam digna sit pœna. Et quid est quod testa-

mentum vestrum non valet in domo vestra (*a*)? Quid est? quantum est? Dolor iste admonitio est, nondum damnatio. Voluit enim Deus compati testamento pacis suæ. Condoles testamento tuo, si non stet testamentum tuum in domo tua. Certe moriturus es, et quid agatur in illa domo postea nesciturus. *In illa enim die perient*, inquit, *omnes cogitationes ejus* (*Psal.* CXLV, 4): *et non cognoscet amplius locum suum* (*Psal.* CII, 16). Non ergo sciturus quid postea agatur in domo tua, cum mortuus fueris; doles tamen non stare testamentum tuum in domo tua. Christus mortuus resurrexit, de cœlo respexit, ut stet testamentum ipsius. Evigila ex dolore tuo, corrigere ex cruciatu tuo. Ligno male curvo nosti calorem solere adhiberi: corrigat te dolor iste, nondum est flamma ignis æterni, tanquam calor foci est admotus curvo cordi tuo, ut hinc admoneatur et corrigatur. Dole, prorsus recte doles, non stare testamentum tuum in domo tua. Domus Dei, cor tuum est. Si vis valere testamentum tuum in domo tua, quare non vis valere testamentum Dei in domo sua? Dimittis filiis tuis parietes, et si aliter filios tuos divisuros noveris, quam tu disposueris, doles. De una domo vilissima, de tecto ruituro, quantam curam habes, quantam sollicitudinem concipis? Quemadmodum ardentibus febribus, prementi morbo, ipsi morti urgenti resistis, quantum potes, anhelans verba extrema, ut impleas testamentum? Quot jurisperitos consulis, quantas fraudes, ut stet testamentum tuum contra ipsam legem Imperatoris, inquiris? De proximo tibi respondet Deus, Noli fraudes quærere, noli calumniosas formulas aucupari: vis stare testamentum tuum? Stet in te meum. Doles, quia acquisitionem tuam tollit alius, quem nolebas: quid de hæreditate mea tam lata, tam pia? *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII, 18): Dixi ego servo meo, dicit tibi Deus, et credidit cum hæc non videret: tu vides, et negas. Ecce ille factum testamentum servavit, tu apertum discindis. Tunc enim testamentum servatum est, quando auditum est: tunc apertum est, quando impletum est. Usque ad manus tuas servatum est testamentum. Certe hæres vis esse: numquid sic tecum contendit cohæres tuus, ut dicat tibi, Tolle istam partem, ego illam; aut, Tolle tu minorem, et ego majorem? Non dicit, Simul dividamus: sed, Simul habeamus. Hoc enim voluit qui testatus est. Aperi, et lege. Et clamas: Ne incenderetur, ego feci; ne incenderetur, ego servavi. Ne incenderetur, tu servasti? Aperi et vide quia unde incendereris servasti: quamvis te servasse absit ut credam, quem video non servare quod jubet. *Et ponam ad vos testamentum pacis.*

CAPUT XIV. — 23. *Habitatio et quies in eremo conscientiæ.* — *Et exterminabo bestias malas a terra.* Bestias, hostes testamenti pacis. De istis bestiis dicitur in Psalmo, *Increpa feras calami* (*Psal.* LXVII, 31). Quid est, *feras calami?* Bestias adversarias sanctæ Scripturæ; quia calamo scriptæ sunt. *Exterminabo bestias malas a terra: et habitabunt in eremo in spe.* Quid est, *in eremo?* In solitudine. Quid est, in solitudine Intus in conscientia. Magna solitudo, qua non solum nullus hominum transit, sed nec videt. Ibi habitemus in spe [1], quia nondum in re. Etenim totum quod foris est nostrum, fluctuat tempestatibus et tentationibus sæculi. Est interior eremus, ibi interrogemus fidem nostram: interrogemus, si est charitas intus; videamus, si non labia sonant, sed et pectus, cum dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Si verum sonat, si verum dicimus, ubi nemo hominum videt, ibi est eremus, ubi requiescimus in spe; quia transit hæc omnis tribulatio; et quæ spes erat, fiet res, et erit totum nostrum in requie. Jam conspicui nobis erimus [2]; et non erit ovis tanquam abscondita, cogitatio; et non erit eremus conscientia: quia omnes sibi noti erunt, et cogitationes suas ignotas non habebunt, cum venerit Dominus, et illuminaverit abscondita tenebrarum; et manifestabit cogitationes cordis, et tunc laus erit unicuique a Deo (I *Cor.* IV, 5). Nunc vero vides duos homines in tribulatione, cor ipsorum videre non potes. Forte alius conscientia mordetur, alius in conscientia, tanquam in eremo, requiescit. *Et habitabunt in eremo in spe: et somnum habebunt*, id est, quietem tanquam alienatis sensibus ab omni strepitu sæculi; intus ibi requiescent, *in rivis* [3]. In ipsa intus eremo sunt rivi quidam memoriæ manantes, liquores divinos scaturientes ex mente Scripturam tenentis et recolentis. Etenim quod legisti, quod audisti, si purum et liquidum et sanctum memoriæ mandaveris; cum cœperis in illa interiore eremo, id est, in bona conscientia requiescere, eliquatur de interioribus mentis tuæ, et manat quodam modo recordatio verbi Dei, et cum cæteris requiescis in spe, et dicis: Verum est, bene mihi est, ipsa est spes mea, hoc mihi promisit Deus, non mentitur, securus sum. Et ista securitas somnus est in rivis. *Et somnum habebunt in rivis.*

24. *Benedictionis imber.* — *Et dabo eis in circuitu collis mei benedictionem.* Mons licet sit, collis licet sit, in circuitu ejus bene sit nobis. Collis ipse Christus est. Sic enim ipse in medio nostrum, nos sumus in circuitu ejus. Jamdudum enim dixerat, *David princeps in medio eorum.* Et quia princeps, ideo collis: lenis, non arduus et difficilis ascendenti: sed si non de alto pedes ponat. *Et dabo eis in circuitu collis mei benedictionem: et deferam imbrem in tempore suo*, pluviam verbi Dei. Est enim et imber malus, qui dejicit domum super arenam constitutam, cui magnum est ut resistat domus supra petram fundata (*Matth.* VII, 24-27): tentationis enim imber est, ruinam quærens, non terram rigans. Non erit talis imber iste, quem se dicit deferre Dominus. Quid enim ait? *Imbres benedictionis erunt.* Suspectum te fecerat nominatus imber:

(*a*) Vid. Epistolam 93, ad Vincentium, n. 19.

[1] Ms. rm., *ibi habitamus in spe.*

[2] Plerique Mss., *in re; quia jam conspicui nobis erimus.* Er., *in requie, quia jam conspicui*, etc. Moxque Lim. et Lov., *et non erit nobis tanquam abscondita;* quo loco nos Erasmianam editionem sequimur, cui suffragantur omnes Mss., uno excepto Cisterciensi, in quo legitur, *et non erit nobis cujusquam abscondita cogitatio.*

[3] Nunc in græco LXX, *drumois, saltibus.*

imbres erunt benedictionis, non tentationis. *Imbres benedictionis erunt.*

25. *Ligna in campo fructifera allegorice.* Et vide quo proficit ille imber. *Et ligna quæ in campo sunt, dabunt fructum suum. In campo*, in planitie quadam, non in arduis; in facilitate quadam vitæ. Facilitatem quamdam vitæ hujus, nihil in se habentem ardui, laboriosi, difficilis, campum dixit : qualis est vita multorum fidelium in Ecclesia Dei, habentium conjuges, filios, domos suas; velut in campo sunt ligna, arduum nihil ascendere valuerunt. Sed accipiant imbrem, dabunt et hæc ligna fructum suum. Horum lignorum fructus est, *Frange esurienti panem tuum, et egenum sine tecto induc in domum tuam* (*Isai.* LVIII, 7). Talibus lignis dicebat Apostolus, *Non quia quæro datum, sed requiro fructum* (*Philipp.* IV, 17). *Et ligna quæ in campo sunt, dabunt fructum suum :* etsi non habent majorem, habent tamen quemdam suum. *Et terra dabit generationem suam :* tota terra. *Et inhabitabunt in terra sua.* Jam campi, colles, montes dabunt generationes suas. Quid potest campus? quid potest collis? quid potest mons? Solus agricola agnoscatur. *Et habitabunt in terra sua in spe.* Videtis quia ea promittit, quæ hoc tempore donat nobis. Quamdiu dicit, *in spe*, adhuc in hoc tempore intelligo. Cum enim pervenerimus ad promissa, jam non erit spes, sed res ipsa erit.

CAPUT XV. — 26. *Contra Donatistas. — Et scient quoniam ego sum Dominus, in eo cum confregero furcas jugi eorum :* furcas quibus premitur collum eorum. Domine, frange furcas quibus hæretici premunt colla infirmorum. Quid enim tam angustum et furca compressum, quam, Noli audire Christum, audi me? Remove furcam, respirare permitte. Nescio quid dicas. Audio vocem pastoris mei : *Per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem* (*Luc.* XXIV, 47). Sine me sequi pastorem. Quid premis? Tolle furcam de collo meo, tollam jugum lene Domini mei. Hæc audit, et premit. Domine, non vult hæreticus furcam suspendere; tu furcam frange. Crux Domini sursum levat, furca hæretici deorsum premit. Sed confringentur : *In eo cum confregero furcas jugi eorum.* Dominationem enim suam volunt hominibus imponere, volentes eos esse sub se, non sub Deo. *In eo cum confregero furcas jugi eorum: et eximam eos de manu eorum, qui eos in servitutem redigebant.* Quid est, *in servitutem redigebant?* Ad peccatum eos cogebant. Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati (*Joan.* VIII, 34). Videte quid eis persuaserint, fratres, ut dicant, Illi de nobis reddent rationem : nos oves sumus; quo duxerint, sequimur. Ovis es? Pastorem audi, non lupum (*a*).

27. *A luporum dentibus eruuntur qui pastorem audiunt.— Et non erunt adhuc in vastationem gentibus.* In omnibus enim gentibus non desunt, alii hic, alii ibi : non illi ibi qui hic; sed tamen non desunt furcis prementes colla fidelium, nec hic, nec ibi. Dissentiunt inter se, contra unitatem omnes consentiunt. Unitas autem non dissentit a se; sed contra omnes dissentientes a se ubique pugnat, ubique laborat : sed est requies in eremo. *Et non erunt adhuc in vastationem gentibus, et bestiæ terræ jam non comedent eos.* Audientes vocem pastoris, eruentur [1] a dentibus luporum. Bestiæ illæ calami non comedent eos, volentes ad sensum suum convertere Scripturas, ab apertis Scripturis avertentes aures; volentes se audiri, et Scripturas non audiri. *Et bestiæ terræ non comedent eos, et inhabitabunt in spe.* Videte quoties ostendat quia quod nunc promittit, hic promittit : Deus de rebus loquitur quas adhuc hic exhibet. *Et non erit qui eos terreat.* Quomodo non erit qui eos terreat? Non erit prorsus. In Domino confido. Jam cum cœperit dicere homo, *In Deo laudabo sermonem, in Domino laudabo verbum* [2], non in me. Illi laudant verbum in se, dicentes, Quod vobis dicimus, credite : nos laudamus verbum in Domino, dicentes, Quod nobis dicitur a Domino, credamus. Non erit qui nos terreat; quia, *In Deo laudabo sermonem, in Domino laudabo verbum : in Deo speravi, non timebo quid faciat mihi homo* (*Psal.* LV, 11) : *Non erit qui eos terreat.*

28. *Plantarium pacis. — Et excitabo eis plantarium pacis.* Testamentum pacis, plantarium pacis. Germinet quod plantat Deus, et exstirpetur [3] quod seminavit hæreticus. Quod plantavit Deus de se, de Ecclesia sua; de se in cœlo, de Ecclesia in terra; de se super omnes cœlos, de Ecclesia per omnes terras : hoc plantavit Deus. Veni autem huc, esto in parte Donati, in sola Africa est Ecclesia : non plantavit Deus, non agnosco plantam Dei. Eradicandum est quod loqueris, non rigandum. *Et excitabo eis plantarium pacis : et jam non erunt qui extermine̲ntur fame in terra.* Vere, fratres, quia fames est; quærite et videte quantam famem patiantur : et quod pejus est, circum os habent escam, sed non manducant; prorsus quomodo ægri fastidio sæpe moriuntur, non quia deest quod comedant, sed quia comedere nolunt et aversantur. Nam utique et Scripturæ ista loquuntur : et hic utique et ibi sonat Psalmus, *Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium* (*Psal.* XXI, 28). Ecce esca est posita in vasculo : si sanus esses et manducares, numquid ibi remaneres? *Et jam non erunt qui exterminentur fame in terra, et jam non portabunt maledictum gentium.* Vere, fratres, in tantum culmen in nomine Christi erecta est Ecclesia, ut jam confundantur omnes maledici, nec audeant maledicere. Hoc solum illis remansit, quod contra nos dicant : Quare inter vos non consentitis? Gentiles pagani qui remanserunt, non habentes quid dicant contra nomen Christi, dissensionem Christianorum Christianis objiciunt. Ergo quicumque ab hæreticis transierint ad Catholicam, non habebunt hoc opprobrium gentium; nec portabunt maledictum dissensionis, quia permanent in radice unitatis, in plantatione charitatis : *No portabunt maledictum.*

(*a*) Vid. superiorem sermonem, n. 21.

[1] Editi, *serventur*. Emendantur ad aliquot Mss.

[2] Aliquot hoc loco versus apud Lim. et Lov. omissi, restituuntur ex Er. et ex Mss.

[3] Editi, *exterminetur*. At Mss., *exstirpetur*.

CAPUT XVI. — 29. *Oves Dei quænam. Et scient quoniam ego sum Dominus Deus eorum, et ipsi populus meus domus Israel, dicit Dominus Deus.* Ecce sunt oves, ecce est et vinea. Quomodo cum de vinea loqueretur Isaias, arguens quamdam vineam malam, ne diceret vitis, Non intellexi; exposuit in fine dicens, *Vinea autem Domini sabaoth, domus Israel est* (*Isai*, v, 7); ne dicerent, Non nobis dictum est, sed vineæ nescio cui: sed et hic, cum locutus esset de ovibus, ad extremum ne quis dicat, Forte sunt aliquæ oves Dei nescio ubi, quas curat Deus, et ego illas non novi: quanquam absurdus est nimis humano sensui qui ista cogitaverit: tamen pastor ille compatiens infirmis usque ad tales cogitationes descendit, et quæ essent oves ejus, apertissime exposuit. *Et vos oves meæ, et oves gregis mei, homines estis.* Sed qui homines? omnes homines? Non. *Beatus* enim *cujus est Dominus Deus spes ejus* (*Psal.* XXXIX, 5): et, *Quam bonus Deus Israel rectis corde* (*Psal.* LXXII, 1)! *Beatus vir cujus est Dominus Deus ipsius* (*Psal.* CXLV, 5).

30. *Deus omnium est, et ab omnibus suis non divisus, sed totus possidetur.* Super omnes est Deus: tamen nescio quomodo non facile quisquam audet dicere, Deus meus, nisi qui in eum credit, et qui eum diligit; ipse dicit, Deus meus. Tuum tibi fecisti; cujus es, hoc amat ipse. Prorsus dulcedine affectus tui, et secura et præfidenti dilectione dic, Deus meus. Securus dicis, verum dicis: quia tuus est, et non fecisti ut non sit alterius. Non enim sic dicis, Deus meus; quomodo, Equus meus. Equus enim tuus est, non equus alterius. Deus et tuus est, et ejus qui sic dixerit, Deus meus, quomodo tu dicis. Singuli dicunt, Deus meus, et, Deus meus: ille omnium est, communiter omnibus se ad fruendum præbens, in omnibus integer, in singulis integer. Non enim qui dicunt, Deus meus, singuli dividunt inter se. Si sermo iste quem jacto lingua, et sono constante litteris et syllabis, totus ad singulos pervenit, nec dividunt illum inter se qui audiunt; si sermo ad aures corporis corporaliter sonans, in propinquo clarius, in longinquo languidius, ab omnibus tamen audientibus totus excipitur, non inter se syllabatim eum dividentibus, sed omnibus totum accipientibus; quanto magis ille Deus ubique præsens, implens omnia, non propinqua clarius, et longinqua languidius, sed pertendens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter (*Sap.* VIII, 1), æqualiter possidetur ab omnibus? Lux ista, fratres mei, certe corporea, de cœlo fulget, oritur, occidit, circumit, de loco in locum mutatur: tamen procedunt in eam et diriguntur omnium oculi, et omnium oculi pariter eam possident, non eam dividunt; nullus in ea dives limitem fixit, nec prior præoccupando ut videret, oculos pauperis aut exclusit, aut angustavit. Dicat pauper, Deus meus; dicat dives, Deus meus: minus ille habet, plus hic habet; sed argentum, non Deum. Ut perveniret ad Deum Zacchæus dives, dedit dimidium patrimonii sui (*Luc.* XIX, 8); ut perveniret Petrus, retia et navem dimisit (*Matth.* IV, 20): ut perveniret vidua, duo minuta dedit (*Luc.* XXI, 2-4); ut perveniret pauperior, calicem aquæ frigidæ porrexit (*Matth.* X, 42); ut perveniret penitus pauper et egenus, solam bonam voluntatem tribuit (*Luc.* XI, 14). Diversa dederunt, sed ad unum pervenerunt, quia non diversa amaverunt. Sic et vos, homines oves Dei, oves gregis Dei, nolite perturbari temporalibus diversitatibus vestris, quod alii in honore, alii sine honore, alii cum pecunia, alii præter pecuniam, alii pulchri corpore, alii minus pulchri, alii ætate fessi, alii juvenes, alii pueri, alii viri, alii feminæ: Deus omnibus æqualiter adest. Ille apud eum plus habet loci, qui plus attulerit, non argenti, sed fidei. *Et vos*, inquit, *oves meæ, et oves gregis mei, homines estis; et ego Deus vester, dicit Dominus Deus.* O beatos nos tali possessione et tali possessore! Nam et possidet nos, et possidemus illum: possidet nos, ut colat nos; possidemus illum, ut colamus illum: sed nos colimus tanquam Deum, ille colit tanquam agrum: ille nos colit, ut fructum afferamus; nos eum colimus, ut fructum demus. Totum ad nos recurrit, ille nostri non eget, *Dabo tibi*, inquit, *hæreditatem tuam et possessionem tuam fines terræ* (*Psal.* II, 8). Ecce possessio ipsius sumus. *Dominus*, inquit, *pars hæreditatis meæ et calicis mei* (*Psal.* XV, 5). Ecce possessio nostra est: sed tamen qua distinctione? Vos homines estis, ego Dominus Deus vester, dicit Dominus Deus noster.

SERMO XLVIII *(a).

De verbis Michææ prophetæ, cap. VI, 6-8, Quid dignum offeram Domino, *etc. Deque Psalmo* LXXII, Quam bonus Israel Deus. *etc* (*b*).

Habitus in basilica Celerinæ.

CAPUT PRIMUM.—1. *Prædicator verbi operatur in auribus, Deus in corde.* Lectiones divinorum eloquiorum, cum recitarentur, audivimus. Ea nobis est materies loquendi proposita; inde sapere debemus, inde seminare quod sapimus, adjuvante illo, *in* cujus *manu sunt*, sicut scriptum est, *et nos et sermones nostri* (*Sap.* VII, 16). Nec frustra alio loco scriptum est, *In Domino laudabo sermonem, in Domino laudabo*

* Recensitus ad Mss. cs. cl. et in Am. Er. Clim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 236.

(*b*) Ex Augustini in hunc ipsum Michææ locum sermone nonnihil quod minime continet subsequens tractatus, decerptum est a Beda, et in ipsa ejus, non vulgata quidem falsoque ei tributa, sed vera et in pluribus Mss libris reperta collectione sic profertur ad Galat. IV: « Ex sermone de propheticis verbis, ut homo diligat justitiam et misericordiam et « judicium, paratusque sit ambulare cum Domino Deo suo. « *Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium* « *suum factum ex muliere, factum sub Lege.* Sed offendit, « *factum ex muliere*; quia natum confitemur ex virgine. « Factum non confitemur nisi hominem: Deus autem sem-« per faciens est, fieri nescit ut sit. Fieri nescit Deus: sed « fit ut aliquid alicui sit; quo modo dicitur, *Domine, refu-* « *gium factus es nobis*; et, *Dominus factus est adjutor* « *meus.* Quanta factus, qui nunquam est factus? Dominus « autem Christus homo factus est, ut esset; ut qui Creator « semper erat, creatura esset. Manens enim Deus factus « est homo, ut fieret quod non erat, non ut periret quod « erat. Hoc ergo de Virgine quod factum est, quare *ex mu-* « *liere?* Quod apud Hebræos, ubi est prima lingua Scriptu-« ræ, mulier nomen est significandi sexus, non amissæ inte-« gritatis. Lege quando mulier formata est: *Extraxit*, inquit, « *Deus unam e costis ejus*, id est viri, *et ædificavit eam in* « *mulierem.* Sic mulier Maria; sic ei dictum est antequam « pareret, antequam conciperet, *Beata tu inter mulieres.* »

verbum (*Psal.* LV, 11). Hoc laudatur in Domino, quod dat Dominus. Quamvis ergo infirmi simus, vasa tamen sumus ejus : capimus quantum possumus, communicamus sine livore quod capimus. Suppleat ille in cordibus vestris, quod nos minus fecerimus : quia et quod operamur in auribus vestris, quid est, nisi ille totum agat in cordibus vestris?

2. *Sacrificium Deo nos ipsi. Judicium et justitiam facere. Perversum judicium non est judicium.* Lectio prima prophetica quid nobis commendaverit, me commemorante recolite. *Quid dignum*, inquit, *offeram Domino?* Quærebat homo sacrificium quo placaret Deum, vel quo placeret Deo [1] : *Curvabo*, inquit, *genu Deo excelso, placabo eum in millibus taurorum, aut in denis millibus caprarum pinguium, aut offeram Deo fructum ventris mei pro peccato animæ meæ?* Primogenita, inquit, mea offeram Deo meo pro peccato animæ meæ [2]? *Respondetur tibi, o homo.* O homo, a quo respondetur, nisi a quo factus est homo? Respondetur ergo tibi, o homo, quærenti quid offeras Deo, et unde places Deum, vel unde placeas Deo.

CAPUT II. — *Respondetur tibi quid sit bonum; aut quid aliud Dominus exquirat a te, nisi ut facias judicium et justitiam, et diligas misericordiam, paratusque sis ire cum Domino Deo tuo.* Quærebas quid offerres pro te : offer te. Quid enim Dominus quærit a te, nisi te? Quia in omni creatura terrena nihil melius fecit te. Quærit te a te, quia tu perdideras te. Si autem facias quod jussit, invenit in te judicium et justitiam : judicium primo in te ipso, justitiam ad proximum tibi. Quomodo judicium in te ipso? Ut displiceas tibi quod eras, et possis esse quod non eras. Judicium, inquam, de te ipso in te ipso sine acceptione personæ tuæ, ut non parcas peccatis tuis, nec ideo tibi placeant, quia tu facis : nec te laudes in bonis tuis, et Deum accuses in malis tuis. Hoc enim est perversum judicium; et ideo nec judicium. Ut enim ostenderet Deus perversum judicium non esse judicium, non ait, Quid Dominus quærit a te, nisi facere rectum judicium ; sed, *facere*, inquit, *judicium.* Si enim rectum, tunc judicium ; si autem perversum, non judicium, sed vitium. Quid ergo faciebas, quando te perdideras, et post tuam perditionem ibas ; ibas, et non redibas? Quid faciebas [3]? Scio quid faciebas : in bonis tuis te laudabas, in malis tuis Deum blasphemabas. Hoc est perversum judicium; et ideo, ut dixi, nec judicium. Vis ergo facere rectum judicium, hoc est judicium? Illud quod faciebas, corrige ; præpostera, et rectum erit. Quid est, Corrige? Deum lauda in bonis tuis, te accusa in malis tuis. Cum tibi ergo perversus displicueris, teque illo qui creavit adjuvante correxeris, rectus servabis justitiam. Placebit enim tibi Deus, si rectus fueris. Non discrepabis a recto, nisi pravus atque perversus : rectus autem recto convenies, et sine dubio tibi placebit Deus. Quando enim displicebat, perversitati tuæ displicebat.

CAPUT III. — 3. *Non recti corde, qui de malorum felicitate scandalizantur.* Audi sanctum Psalmum : *Quam bonus Israel Deus rectis corde!* Iste qui hoc dicit in Psalmo, displicuerat illi Deus? Absit a me ut arguam, et non potius confitenti credam. Ecce audite mecum, et considerate quid dixerit. *Quam bonus Deus*, inquit, *Israel!* Quibus? *Rectis corde. Mei autem*, inquit, quando non eram rectus corde, *mei autem pene commoti sunt pedes, paulo minus effusi sunt gressus mei.* Quod est, *commoti sunt pedes;* hoc est, *effusi sunt gressus mei.* Quod est, *pene ;* hoc est, *paulo minus.* Quid itaque ait, *pene, paulo minus commoti sunt pedes mei, effusi sunt gressus mei?* Pene, inquit, lapsus sum, pene cecidi. Unde in tantum periculum pervenisti? *Quia zelavi*, inquit, *in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Zelavi*, inquit, *in peccatoribus, intuens pacem peccatorum :* hoc est, malos homines videndo felices, titubavi sub Deo, pene cecidi a Deo. Ecce unde illi displicuerat Deus, quare mali habent bona.

4. *Quantum propinquant casui.* Denique videte verba titubantis, quæ apud se dixerit : *Ecce ipsi peccatores.* In ipso psalmo verba sunt titubantis : *Ecce ipsi peccatores in sæculo obtinuerunt divitias. Et dixi : Quomodo scivit Deus?* Ipse dicit in Psalmo, ipse loquitur, cui nondum recto Deus displicuerat, quod mali abundarent bonis. *Quomodo*, inquit, *scivit Deus, et si est scientia in Altissimo?* Videte adhuc quid adjungat; videte quemadmodum titubando propinquet casui, et sit vicinus perditioni ; videte, inquam, quid adjungat : *Numquid vane justificavi cor meum, et lavi in innocentibus manus meas?* Perdidi, inquit, totum quod bene vixi. *Justificavi cor meum, lavi in innocentibus manus meas*, ad hoc ut mali sint felices, et ego tribuler. *Et fui*, inquit, *flagellatus tota die.* Gaudent illi, et ego flagellor : gaudent qui blasphemant Deum, flagellor qui colo Deum. *Quomodo scivit Deus?* Hinc titubavit, hinc pene cecidit, hinc putavit ad Deum res humanas non pertinere.

CAPUT IV. — 5. *Gubernatio rerum ad Deum pertinet.* Cum ergo hoc putaret, non recto, sed perverso corde, et quasi verisimili ratione duceretur propter istam inconvenientiam credere ad Deum gubernationem rerum humanarum non pertinere ; placuerat illi sic prædicare, hoc asserere, hoc docere : revocatus est sanctorum auctoritate et prædicatione [1]. Videte enim verba ejus : *Si dicebam*, inquit; *Si dicebam, narrabo sic*, prædicabo sic, docebo sic, dicam hominibus ad Deum curam rerum humanarum non pertinere. *Si dicebam, Narrabo sic : ecce generationem filiorum tuorum reprobavi.* Quomodo ergo narrabo sic? Non sic narravit Moyses, non sic narravit Abraham, Isaac et Jacob ; non sic narravit Jeremias, non sic Isaias, non sic cæteri Prophetæ. Isti autem omnes filii tui. Ego ergo si narrabo sic, generationem filiorum tuorum reprobabo.

[1] Codex cl., *vel quod placeret Deo.*
[2] Isthæc verba : *Primogenita, inquit mea offeram Deo meo pro peccato animæ meæ*, atque alia quædam in hoc et in subsequenti sermone restituuntur ex Mss.
[3] Codex cl., *ibas et nesciebas qui faciebas.*

[1] Editi non habebant, *et prædicatione ;* quod nos ex Cisterciensi Ms. addidimus.

6. *Hoc Psalmista suscepit cognoscere.* Quid ergo faciam? *Suscepi cognoscere. Suscepi*, inquit, *cognoscere:* sed magnum est hoc cognoscere, difficile est cognoscere. *Hoc*, inquit, posteaquam dixit, *Suscepi cognoscere; hoc labor est ante me:* quomodo cognoscam et justum Deum esse, et res humanas nosse, et perversis bene esse, rectis aliquando male esse. Quomodo sit justum, suscepi cognoscere, et labor est ante me.

CAPUT V. — 7. *Quomodo vel quamdiu Deus sinat et bene esse malis et male esse bonis.* Quousque labor? *Donec introeam in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima.* Intra ergo in sanctuarium Dei, anima fidelis; intra in sanctuarium Dei, anima pia, cui non displicet Deus in malis tuis, et in bonis malorum cui non displicet Deus. Et si nescis qua ratione fiat, crede non injuste fieri quod sinit aut facit Deus. Humana ratione ducebaris, divina auctoritate revocare, et crede aliquid ibi esse quod te latet. Nam Deum perversum et iniquum esse non posse, fide certissima credendum est. Sic intrans fide in sanctuarium Dei, intrans credendo, discis intelligendo. Sic enim ait: *Donec introeam in sanctuarium Dei*, quo intrat fides: et post fidem quid? *Et intelligam in novissima.* Venient novissima, quando nulli bono erit male, nulli malo erit bene. Venient, inquam, novissima, quando discernentur pii ab impiis, justi ab injustis, laudatores Dei a blasphematoribus Dei: venient quando discernentur, ut nulli, sicut dictum est, bono sit male, nulli malo sit bene. Quare ergo modo non sic? Forte et modo sic: sed quod nunc est in occulto, post erit in manifesto.

8. *Malis non revera bene est, nec bonis male. Malum est, malum pati. Bona quibus facias bene, et quæ faciunt bonum.* Ingredere mecum, si potes, in sanctuarium Dei; forte ibi, si possum, docebo te: imo disce mecum ab eo qui docet me, etiam nunc malis non esse bene, et melius esse bonis quam malis; quamvis nondum venerit bonorum plena [1] felicitas, nondumque venerit malorum pœna novissima.

CAPUT VI. — Forte intelliges mecum, non esse bene malis. Rogo enim te, et quæro abs te, tibi quare male est. Responsurus es, Egestas angit, premit difficultas; dolor fortasse membrorum, timor ab inimico. Tibi ideo male est, quia pateris mala; et bene est illi, qui est ipsum malum? Multum interest inter malum esse, et malum pati. Tu quod pateris non es: malum enim pateris, sed tu malus non es. Malum, inquam, pateris, sed tu malus non es: ille autem malum non patitur, et malus est. Noli ergo falli, noli falli: non potest fieri ut tibi male sit, qui pateris malum; et illi bene sit, qui est malus. Cum enim est malus, putas quia non patitur malum, cum patitur se ipsum? Tibi male est, quia malum alienum pateris in corpore tuo; et illi bene est, qui malum se ipsum patitur in corde suo? Tibi male est, quia malam habes villam; et bene est illi, qui malam habet animam? Esto bonus, qui habes bona. Bonæ sunt divitiæ, bonum est aurum, bonum est argentum, bonæ familiæ, bonæ possessiones: omnia ista bona sunt, sed unde facias bene, non quæ te faciant bonum. Habeto bona, quæ te faciant bonum. Quæ sunt, inquis, ista? Fac judicium, fac justitiam. Bona sunt quæ habes: fac judicium, fac justitiam; esto et tu bonus inter bona tua. Erubesce bonis tuis: esto bonus mansurus inter bona peritura. Erubesce bonis tuis: noli esse malus in eis, ne pereas cum eis. Cætera quomodo se habeant, fratres mei, quomodo sit servanda justitia, et quomodo diligenda misericordia et quomodo debeat quisque paratus esse ire cum Domino Deo suo, alio tempore, donante Domino, disputabimus vobis. Tenete me debitorem, ne diu habeatis fatigatorem, sed pro viribus meis adjutorem [1].

[1] Sic in Mss. At in editis omittitur, *plena*.

SERMO XLIX * (*a*).

In eumdem Michææ locum, de justitia quæ facienda jussa est: et in Matthæi caput XX, *de conductis in vinea.*

Habitus ad Mensam sancti Cypriani, in die dominico.

CAPUT PRIMUM. — Num. 1. *Superioris sermonis mentio.* Lectiones sanctas plures, cum recitarentur, audivimus, et de his nos oportet dicere, quod Dominus fuerit donare dignatus. Sed lectionum omnis auditor quod recentius lectum est magis meminit, et ut inde aliquid a tractatore verbi dicatur exspectat. Cum ergo ultimum sit sanctum Evangelium recitatum, non dubito exspectare Charitatem vestram, ut de ista vinea, et de conductis, et de mercede denarii aliquid audiatis. Sed ego memini superiore Dominico quid promiserim. Cum enim de sancto Propheta quod lectum fuerat aliquid exponere voluissem; lectum autem fuerat, quærenti homini quibus sacrificiis placaret Deum, renuntiatum esse, nihil ab illo Deum quærere, nisi facere judicium et justitiam, et diligere misericordiam, paratumque esse ire cum Domino Deo suo: tractavi, quantum potui, de judicio; tantumque sermo productus est, ut non remaneret temporis spatium, quo possem de cæteris disputare. Unde me promisi hodierno die de justitia esse dicturum. Sed qui exspectabatis, ut de Evangelio loquerer, nolite vos putare fraudatos. Opus enim in illa vinea, ipsa est justitia.

CAPUT II.— 2. *Conducti in vinea. Opus indictum, justitia. Credere, est opus Dei, et eadem ipsa justitia. Fides a facto et dicto.* Putate ergo vos esse conductos. Qui pueri venerunt, prima hora se adductos putent; qui adolescentuli, tertia; qui juvenes, sexta; qui graviores, nona; qui decrepiti, undecima. De tempore nolite causari. Opus quod faciatis audite, mercedem securi exspectate. Et si attenditis Dominus vester qualis est, nolite invidere, si merces æqualis est. Quod est opus, nostis: sed tamen commemorabo. Audite quod nostis, et facite quod audistis. Diximus, opus Dei esse justitiam. Interrogatus autem Dominus Jesus quod esset opus Dei, respondit: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit* (*Joan.* VI, 29).

[1] Istud, *sed pro viribus meis adjutorem*, additum est auctoritate Cisterciensis Ms.

* Recensuimus ad Mss. Cl. Am. Fr. Clun. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 257

Poterat dicere [1], Justitia est opus Dei. Numquid ergo nos præsumere aliquid conducti contra patremfamilias ausi sumus? Si justitia est opus Dei, sicut ego dixi; quomodo erit opus Dei quod Dominus dixit, ut credatur in eum, nisi ipsa sit justitia credere in eum? Sed ecce, inquis, a Domino audivimus, *Hoc est opus Dei, ut credamus in eum*; a te audivimus quod opus Dei sit justitia: proba nobis credere in Christum, hanc esse justitiam. Videtur mihi, quoniam jam respondeo quærenti, et justa flagitanti, videtur tibi credere in Christum non esse justitiam? Quid est ergo? Impone huic operi nomen. Procul dubio si bene consideras quod audisti, responsurus es mihi: Ista fides vocatur; credere in Christum, fides vocatur. Accipio quod dicis, credere in Christum, fides vocatur. Audi et tu alium Scripturæ locum, *Justus ex fide vivit* (*Habacuc* II, 4; *Rom.* I, 17). Facite justitiam, credite: *Justus ex fide vivit*. Difficile est ut male vivat, qui bene credit. Credite ex toto corde, credite non claudicantes, non hæsitantes, non contra ipsam fidem humanis suspicionibus argumentantes. Fides appellata est ab eo quia fit quod dicitur. Duæ syllabæ sonant, cum dicitur fides: prima syllaba est a facto, secunda a dicto. Interrogo ergo te utrum credas. Dicis, Credo. Fac quod dicis, et fides est. Ego enim respondentis vocem audire possum, cor credentis videre non possum. Sed numquid ego ad vineam conduxi, qui cor videre non possum? Nec ego conduco, nec ego opus indico, nec ego denarium mercedem præparo. Cooperarius vester sum; pro viribus quas ille donare dignatur, in vinea laboro: quo autem animo laborem, qui me conduxit videt. *Mihi* enim, ait Apostolus, *minimum est, ut a vobis judicer* (I *Cor.* IV, 3). Et vos vocem meam potestis audire, non potestis cor meum videre. Omnes cor nostrum Deo videndum proponamus, et opus ex animo faciamus. Conducentem non offendamus, ut libera fronte mercedem accipiamus.

CAPUT III. — 3. *Nunc tenebræ, postea lux. Dies sunt fideles.* Et nos, charissimi, videbimus invicem corda nostra, sed postea: nunc autem adhuc tenebras mortalitatis hujus circumferimus, et ad lucernam Scripturæ ambulamus; sicut dicit apostolus Petrus, *Habemus certiorem propheticum sermonem, cui benefacitis intendentes tanquam lucernæ in obscuro loco, donec dies lucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris* (II *Petr.* I, 19). Proinde, charissimi, propter ipsam fidem qua credimus in Deum, in comparatione infidelium dies sumus. In infidelitate nox cum ipsis fuimus, modo lux, dicente Apostolo, *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V, 8). Tenebræ in vobis, lux in Domino. Item in alio loco: *Omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei: non sumus noctis, neque tenebrarum* (I *Thess.* V, 5). *Sicut in die honeste ambulemus* (*Rom.* XIII, 13). Dies ergo in comparatione infidelium. In comparatione vero illius diei, quando resurgent mortui, et corruptibile hoc induetur incorruptione, et mortale hoc induetur immortalitate (I *Cor.* XV, 53), adhuc nox sumus. Nobis tanquam jam in die, dicit apostolus Joannes, *Dilectissimi, nunc filii Dei sumus.* Et tamen quia adhuc nox est, quid sequitur? *Et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (I *Joan.* III, 2). Sed ista merces est, non opus. *Videbimus eum sicuti est*, ipsa merces est. Tunc erit dies, quo clarior esse non possit. Nunc ergo in isto jam die honeste ambulemus: in ista adhuc nocte non de invicem judicemus. Videte enim et ipsum apostolum Paulum, qui dixit, *Sicut in die honeste ambulemus*, non resultare, neque dissonare a coapostolo suo Petro, qui dicit, *Cui benefacitis intendentes*, sermoni scilicet divino, *tanquam lucernæ in obscuro loco, donec dies lucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris*.

CAPUT IV. — 4. *Amicus et inimicus nunc vix dignoscitur.* Videte hoc ipsum dicentem apostolum Paulum: *Itaque nolite ante tempus quidquam judicare.* Et quando erit tempus? *Donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum et manifestet cogitationes cordis; et tunc laus erit unicuique a Deo* (I *Cor.* IV, 5). Quid est, *ante tempus*, nisi antequam corda invicem videatis? Intendite si hoc est quod dixi: omnia verba ipsius sententiæ paulisper attendite. *Nolite ante tempus quidquam judicare.* Et quando erit tempus? *Donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestabit cogitationes cordis; et tunc laus erit unicuique a Deo.* Quomodo te reprehendent tenebræ [1], quando a luce laudaberis? Tunc patebunt corda, modo latent. Suspectus est nescio quis quasi inimicus, et forte est amicus: videtur alter quasi amicus, et est forsitan occultus inimicus. O tenebræ! Sævit, et amat; blanditur, et odit. Si ex vocibus judico, tranquillum vitans scopulum incurro; fugio amicum, hæreo inimico. Hoc fecit cor latens. Ibi credendum est, ibi intus, ubi latet, ubi occultum est. Ad hoc excolendum conductus es. Ibi credendo cooperare, ubi non te videt cooperarius tuus, sed videt te Dominus tuus. *Justus ex fide vivit.* Hoc age.

CAPUT V. — 5. *Scriptura sancta speculum.* Jam de judicio priore Dominico disputavi (*Supra, Serm.* 48), ut judicares te ipsum; et cum te invenires perversum, non tibi blandireris, sed corrigeres te, et fieres rectus, et tibi placeret Deus rectus. Nam rectus Deus perverso non placet. Vis ut tibi placeat rectus Deus? Esto rectus. Judica te ipsum, noli tibi placere. Quod tibi in te merito displicet, castiga, emenda, corrige. Scriptura sancta sit tibi tanquam speculum. Speculum hoc habet splendorem non mendacem, splendorem non adulantem, nullius personam amantem. Formosus es, formosum te ibi vides: fœdus es, fœdum te ibi vides. Sed cum fœdus accesseris, et fœdum te ibi videris, noli accusare speculum: ad te redi, non te fallit speculum, tu te noli fallere. Judica de te, contristare de tua fœditate; ut cum abieris et discesseris tristis, fœdus, correctus possis redire formosus. Cum ergo judicaveris te ipsum sine adulatione, judica et proximum cum dilectione. Est enim quod

[1] Hic Cisterciensis Ms. addit, *pius Dominus.*

[1] Colbertinus Ms.: *Quoniam modo te reprehendunt tenebræ.*

judices, quod vides. Fieri enim potest ut aliquid mali videas, unde sordescas[1]. Fieri potest ut malum suum ipse proximus tuus tibi confiteatur, et prodat amico quod texerat inimico. Quod videris[2], judica: quod non vides, Deo dimitte. Quando autem judicas, dilige hominem, oderis vitium. Noli propter hominem diligere vitium, nec propter vitium odisse hominem. Homo proximus tuus est: vitium inimicum proximo tuo. Tunc amas amicum, si oderis quod nocet amico. Si credis, facis; quia *justus ex fide vivit.*

CAPUT VI. — 6. *In discordia duorum quomodo se gerere debet amicus amborum.* Quod abundat in rebus humanis, hoc dico. Aliquando amico tuo charissimo inimicus est aliquis, qui erat amicus amborum. Incipiunt esse de tribus amicis duo inter se inimici, quid faciat medius qui remansit? Vult, exigit, flagitat a te ut oderis cum illo quem odisse cœpit, et hæc verba tibi dicit: Non es amicus meus, quia es amicus inimici mei. Quæ vox hujus est ad te, ipsa est et illius ad te. Tres enim eratis. Tres eratis, duo cœperunt esse discordes, remansisti tu. Si huic te junxeris, illum habebis inimicum: si illi, istum: si ambobus, ambo murmurabunt. Ecce tentatio: ecce spinæ in vinea quo conducti sumus. Exspectas forte a me audire quid facias. Permane amicus amborum. Qui discordant inter se, concordent per te. Mala si quæ audis ab altero de altero, noli prodere alteri: ne forte sint postea amici qui modo sunt inimici, et proditores suos prodant sibi. Sed hoc propter homines dixi, non propter oculos ejus qui nos conduxit. Ecce nemo te prodit: Deus qui videt, ipse te judicat. Audisti ab irato verbum, a dolente, a succensente; moriatur in te. Quare proditur, quare profertur? Non enim si in te fuerit, disrumpet te. Dic sane amico tuo, qui vult te facere inimicum amici tui: alloquere, et tanquam ægrotantem animum medicinæ lenitate pertracta. Dic illi: Quare vis ut sim inimicus illius? Respondet: Quia inimicus meus est. Vis ergo ut sim inimicus inimici tui? Inimicus esse debeo vitii tui. Iste cui me vis facere inimicum, homo est: est alius inimicus tuus, cui debeo esse inimicus, si amicus tuus sum. Respondebit: Quis est alius inimicus meus? Vitium tuum. Respondebit: Quod vitium meum? Odium quo odisti amicum tuum. Esto ergo similis medico. Medicus non amat ægrotantem, si non odit ægritudinem. Ut liberet ægrotum, persequitur febrem. Nolite amare vitia amicorum vestrorum, si amatis amicos vestros.

CAPUT VII.— 7. *Justitia. Ira, festuca; odium, trabes. Homicida, qui fratrem odit.* Sed qui dico, putasne facio ipse quod dico? Fratres mei, facio, si in me prius facio[3]. In me autem facio, si a Domino accipio, facio. Odi vitia mea, cor sanandum offero medico meo. Persequor ea, quantum possum, gemo de illis, confiteor quia sunt in me, et ecce ego accuso me. O qui me reprehendebas, corrige te. Hæc est justitia, ne dicatur nobis: *Stipulam in oculo fratris tui vides, et trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui* (*Matth.* VII, 3-5). Ira festuca est; odium, trabes est. Sed nutris festucam, et fit trabes: ira inveterata fit odium, festuca nutrita fit trabes. Ut ergo festuca non fiat trabes, non occidat sol super iracundiam vestram (*Ephes.* IV, 26). Vides, sentis te odio liventem, reprehendis irascentem? Tolle odium, et recte reprehendis. Ira est in oculo ejus, in tuo trabes. Nam si odisti tu, quomodo vides quod detrahas? Trabes est in oculo tuo. Quare trabes est in oculo tuo? Quia festucam ibi natam contempsisti. Cum illa dormisti, cum illa surrexisti: eam in te ipso excoluisti, falsis suspicionibus irrigasti, verba adulantium et ad te mala verba de amico deferentium credendo, nutristi. Festucam non avulsisti diligentia tua, trabem fecisti. Tolle trabem de oculo tuo, noli odisse fratrem tuum. Expavescis, an non expavescis? Dico tibi, Noli odisse, securus es[1]: et respondes mihi, et dicis mihi, Quid est odisse? Et quid mali est, quia odit homo inimicum suum? Odisti fratrem tuum: sed si odium contemnis, audi quod non attendis: *Qui odit fratrem suum homicida est* (I *Joan.* III, 15). *Qui odit, homicida est.* Numquid modo potes dicere, Quid ad me, ut homicida sim? *Qui odit, homicida est.* Non venenum parasti, non ad percutiendum inimicum cum gladio processisti; non ministrum[2] sceleris præparasti, non locum, non tempus; postremo ipsum scelus non fecisti: tantum odisti, et prius te quam illum occidisti. Discite ergo justitiam, ut non oderitis nisi vitia, homines ametis. Hoc si tenueritis, et hanc justitiam feceritis, ut homines etiam vitiosos sanari malitis potius quam damnari, bonum opus in vinea fecistis. Sed exercete vos in hoc, fratres mei.

CAPUT VIII. — 8. *Debitorum dimissio.* Ecce post sermonem fit missa cathecumenis: manebunt fideles, venietur ad locum orationis. Scitis quo accessuri sumus, quid prius Deo dicturi sumus? *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Agite ut dimittatis, agite. Venietis enim ad verba ista orationis: quomodo ea dicitis? quomodo non dicitis? Postremo interrogo: Dicitis, an non dicitis? Odisti, et dicis? Respondebis mihi, Ego non dico. Oras, et non dicis? odisti, et dicis? oras, et non dicis? Cito respondeo. Ergo si dicis, mentiris: si non dicis, nihil mereris. Observa te, attende te: modo es oraturus, dimitte ex toto corde. Litigare vis cum inimico tuo, prius litiga cum corde tuo. Litiga, inquam, litiga cum corde tuo. Dic cordi tuo, Noli odisse. Illud autem cor tuum, animus tuus odit adhuc: dic animo[3], Noli odisse. Quomodo orabo, quomodo dicam, *Dimitte nobis debita nostra?* Possum quidem hoc dicere, sed quod sequitur quomodo dicam? *Sicut et nos.* Quid? *Sicut et nos dimittimus.* Ubi est fides? Fac quod dicis, *Sicut et nos.*

9. *Exemplum Christi.* Sed non vult dimittere

[1] Cisterciensis Ms., *unde sordescat.*
[2] In Mss.: *Quomodo videris.*
[3] Am. Er. et Mss.: *Fratres mei, facio, in me prius facio;* omisso, *si.* Paul que post habent: *Odio vitia;* pro: *Odi vitia.*

[1] Sic Mss. Editi vero, *et securus eris.*
[2] Sic Mss. At editi, *ministerium.*
[3] Colbertinus Ms., *amicus tuus adhuc odit. Dic animæ tuæ*, etc.

anima tua, et contristatur, quia dicis ei, Noli odisse. Responde illi, *Quare tristis es anima mea, et quare conturbas me? Quare tristis es?* Noli odisse, ne perdas me. *Quare conturbas me? Spera in Deum* (*Psal.* XLI, 6). Langues, anhelas, ægritudine sauciaris; non potes tibi tollere odium. *Spera in Deum*, medicus est; pro te pependit in ligno, et nondum est vindicatus. Quid vis vindicari? Ideo enim odisti, ut vindiceris. Vide pendentem Dominum tuum, vide pendentem, et tibi de ligno tanquam de tribunali præcipientem. Vide pendentem, et tibi languenti de suo sanguine medicamentum facientem. Vide pendentem, si vindicari vis. Vindicari vis; vide pendentem, audi precantem, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34).

CAPUT IX. — 10. *Stephani charitas erga lapidatores suos. Sævit et diligit.* Sed potuit hoc facere, dicis mihi: ego non possum. Ego enim homo sum, ille Deus: homo ego, homo ille Deus homo. Deus ergo utquid homo, si non corrigitur homo? Sed ecce tibi loquor: o homo, multum est ad te imitari Dominum tuum, attende Stephanum conservum tuum. Certe Stephanus sanctus, homo erat, an Deus? Homo erat. Plane homo erat: hoc erat quod tu. Sed quod fecit, nonnisi donante illo, quem rogas et tu. Vide tamen quid fecerit. Loquebatur Judæis, sæviebat et diligebat. Utrumque ostendere debeo, quia dixi, Sæviebat; dixi, Et diligebat: utrumque debeo demonstrare, et sævientem, et diligentem. Audi sævientem: *Dura cervice.* Verba sunt sancti Stephani, quando Judæos alloquebatur: *Dura cervice, et incircumcisi corde et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis. Quem Prophetarum non occiderunt patres vestri?* Audisti sævientem: alterum debeo, audi et diligentem. Irati illi facti, et gravius inardescentes, et mala pro bonis reddentes, ad lapides cucurrerunt, Dei famulum lapidare cœperunt. Hic proba, sancte Stephane, dilectionem tuam; hic, hic te videamus, hic spectemus, hic victorem diaboli triumphatoremque cernamus. Audivimus sævientem adversus tacentes, videamus si diligis sævientes: sæviebas adversus tacentes, videamus si diligis lapidantes. Si enim odisti, et odisse potuisti, nunc est tempus quando lapidaris, tunc maxime odisse debes. Videamus si reddis duritiam cordis lapidibus duris, lapidibus qui te lapidant. Lapides enim mittunt lapides, dura duri. Qui in lapide Legem acceperunt, lapides mittunt.

CAPUT X. — 11. *Genu fixo orat pro inimicis.* Videamus, charissimi, videamus, spectemus magnum spectaculum: spectemus [1] et diei crastino proponendum. Videamus. Ecce Stephanus lapidatur, sit constitutus quasi ante oculos nostros. Eia membrum Christi, eia athleta Christi, inspice illum qui pro te pependit in ligno. Crucifigebatur ille, tu lapidaris. Ille dixit: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Tu quid dicis, audiam. Videam te, ne forte possim imitari vel te [2]. Primo beatus Stephanus stans oravit pro se, et ait: *Domine Jesu, accipe spiritum meum.* Deinde positis genibus pro lapidatoribus orans: *Domine*, inquit, *ne statuas illis hoc peccatum.* Hoc dicto obdormivit (*Act.* VII, 51-59). O felix somnus, et requies vera! Ecce quid est requiescere, pro inimicis orare. Sed paululum, quæso te, sancte Stephane, expone mihi hoc, nescio quid, quare pro te stans orasti, et pro inimicis genu fixisti? Respondet fortasse quod intelligimus: Pro me stans oravi, quia pro me qui recte Deo servivi oravi, orando et impetrando non laboravi. Qui pro justo orat, non laborat: ideo stans pro se oravit. Ventum est ut oraret pro Judæis, pro interfectoribus Christi, pro interfectoribus sanctorum, pro lapidatoribus suis, attendit nimiam et magnam esse impietatem ipsorum, quæ difficile donari posset, et genu fixit. Fige genu in hac vinea, o fortis operarie: fige, inquam, genu in opere hujus vineæ, fortissime operarie. Magnum opus tuum, egregium et laudandum multum. Multum altum fodisti, qui odium inimicorum de corde exuisti. Conversi ad Dominum, etc.

[1] Hoc loco Am. Er. et Colbertinus Ms., *exspectemus.*
[2] Am. Er. et Mss.: *Videam, teneam: forte possim imitari vel te*

SERMO L [*] (*a*).

De eo quod scriptum est in Aggæo propheta, cap. II, ℣. 9, Meum est aurum, et meum est argentum. *Contra Manichæos* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Manichæorum in veteres scripturas calumnia.* De Aggæo propheta Manichæi calumniantur, invidiose accusantes quod dixerit ex persona Dei loquentis, *Meum est aurum, et meum est argentum:* et quia Evangelium veteri Legi student pugnaciter comparare, ut sibi utræque Scripturæ velut adversariæ contrariæque videantur, ita proponunt quæstionem: In Aggæo, inquiunt, propheta scriptum est, *Meum est aurum, et meum est argentum;* in Evangelio autem, Salvator noster mammona hujusmodi iniquitatis speciem appellavit (*Luc.* XVI, 9). De cujus usu beatus Apostolus ad Timotheum scribens: *Radix autem omnium malorum*, inquit, *est avaritia: quam quidam appetentes, aversi sunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis* (I *Tim.* VI, 10). Hæc ipsorum est propositio quæstionis; vel potius veterum Scripturarum, per quas Evangelium prænuntiatum est, ex ipso Evangelio quod per eas prænuntiatum est, accusatio. Nam si quæstionem proponerent, forsitan quærerent: si autem quærerent, forsitan invenirent.

2. *Aurum et argentum res est non hominis sed Dei.* Cur non autem miseri intelligunt, quod apud Aggæum loquens Dominus, propterea dixerit, *Meum est aurum, et meum est argentum*, ut et ille qui non vult cum indigentibus communicare quod habet, cum audit præcepta faciendæ misericordiæ, intelligat Deum non de re illius cui jubet, sed de re sua jubere donari; et ille qui aliquid porrigit pauperi, non se arbitretur de suo facere, ne forte non tam confirmetur misericordiæ nomine, quam infletur superbiæ vani-

[*] Collatus est ad duos cl. ad duos gr. ad rm. v. Am. Er. Chm. Par. et Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 45, necnon 30 inter Homilias 50.
(*b*) Recensetur a Possidio in Indiculi capite 2.

tate? *Meum est*, inquit, *aurum*, *et meum est argentum*, non vestrum, o divites terræ. Quid ergo dubitatis pauperi dare de meo, aut quid extollimini cum datis de meo?

CAPUT II. — 3. *Quia id Deus non modo condidit, sed pro nutu administrat aliis ad subsidium et probationem, aliis ad supplicium.* Et vis videre, quam justi judicis res est aurum et argentum? Avarus inde torquetur, unde misericors adjuvatur. Rem suam divina distribuente justitia, et recte facta inde manifestantur, et peccata inde puniuntur. Namque aurum et argentum atque omnis terrena possessio et exercitatio humanitatis est, et supplicium cupiditatis. Cum talia Deus bonis hominibus tribuit, ostendit in eis quanta contemnat animus, cujus divitiæ sunt ipse qui tribuit. Non enim potest quisque apparere contemptor, nisi ejus rei cujus possessor effectus est. Nam et qui non habent, possunt ista contemnere: sed utrum fingant, an vere contemnant, Deus videt qui cordis inspector est; hominibus autem, ut imitari possint, cogitatio contemnentis nonnisi in manibus erogantis inspicitur. Cum autem malis hominibus Deus ista concedit, ostendit in eis quomodo et in ipsis bonis quæ Deus largitur, crucietur animus, cui viluit qui tanta largitur. Bonis enim subministrat occasiones beneficiorum: malos torquet timore damnorum. Et ideo si amittant utrique aurum et argentum, isti cœlestes divitias læto corde retinebunt; illis autem et bonis temporalibus inanis domus, et bonis æternis inanior conscientia remanebit.

4. *Aurum ejus proprie est, qui illo bene utitur, adeoque verius est Dei.* Illius est ergo aurum et argentum, qui novit uti auro et argento. Nam etiam inter ipsos homines, tunc quisque habere aliquid dicendus est[1], quando bene utitur. Nam quod juste non tractat, jure non tenet. Quod autem jure non tenet, si suum esse dixerit, non erit vox justi possessoris, sed impudentis incubatoris improbitas.

CAPUT III. — Quapropter si homo non importune dicit aliquid suum, non quod iniqua et stulta cupiditate occupaverit, sed quod prudentissima potestate et justissima moderatione tractaverit; quanto magis Deus vere ac proprie suum esse dicit aurum et argentum, quod et largissima bonitate condidit, et justissimo administrat imperio; ut sine ipsius nutu atque dominatu, nec mali ad avaritiæ supplicium, nec boni ad usum misericordiæ possint habere aurum et argentum? Quod tamen et instituere ut sit, et ut alteri adsit, alteri desit, distribuere atque ordinare, non possunt.

5. *Aurum bonis et malis cur datur.* Si autem solis malis in potestatem daretur aurum et argentum, recte putaretur malum; si solis bonis, recte putaretur magnum aliquod bonum. Rursus si solis malis deesset, videretur magna pœna paupertas: si autem solis bonis deesset, videretur summa beatitudo paupertas. Nunc vero si scire vis aurum posse bene haberi, habent et boni: si scire vis non eos per aurum bonos esse, habent et mali. Item si scire vis quam non sit miseria paupertas, sunt quidam pauperes beati: si scire vis quam non sit beatitudo paupertas, sunt quidam pauperes miseri. Ita ergo aurum et argentum distribuit hominibus conditor rerum et administrator Deus, ut ipsum per se natura et genere suo bonum sit, quamvis non summum et magnum bonum, et pro gradu sui ordinis[1] laudabilem Conditorem universitatis ostendat; copia vero ejus non extollat bonos, nec elidat inopia; malos autem et cum offertur excæcet, et cum aufertur excruciet.

CAPUT IV. — 6. *Aurum non recte vituperari posse. Mammona iniquitatis. Divitiæ aliæ veræ, aliæ falsæ.* Res ergo condita et ad Conditoris laudem, et ad bonorum probationem, malorumque supplicium, recte vituperari nullo modo potest: et eam verissime Deus dicit suam, quam non solum condidit affluentissima bonitate, sed etiam providentissima moderatione dispensat. Cum autem hoc genus rerum Dominus in Evangelio mammona iniquitatis appellat, significat esse alterum mammona, id est, alias divitias, quas nisi justi et boni possidere non possunt, ut ideo mammona iniquitatis vocetur, quia iniquitas eas vocat divitias. Justitia vero novit esse alias divitias, quibus homo adornatur interior: sicut beatus Petrus dicit, *Qui est ante Deum dives* (I *Petr.* III, 4). Illæ justæ dicuntur divitiæ, quia bonis meritis justisque tribuuntur. Illæ veræ dicuntur divitiæ, quia quisquis eas habuerit non egebit. Istæ vero injustæ divitiæ, non quia injustum est aurum et argentum; sed quia injustum est eas putare divitias, quæ non auferunt egestatem. Tanto enim magis quisque ardebit egestate[2], quanto magis eas diligens majores habuerit. Quomodo ergo sunt divitiæ, quibus crescentibus crescit inopia: quæ amatoribus suis quanto fuerint ampliores, non afferunt satietatem, sed inflammant cupiditatem? Divitem tu putas, qui minus egeret, si minus haberet? Nam videmus quosdam, cum haberent parvam pecuniam, parvis lucris fuisse lætatos: sed posteaquam cœpit eis abundare, verum quidem corpus auri et argenti, sed tamen falsæ divitiæ, cum parva obtuleris, jam recusant[3]. Credis eos jam esse satiatos: sed falsum est. Nam major pecunia fauces avaritiæ non claudit, sed extendit; non irrigat, sed accendit. Poculum respuunt, quia fluvium sitiunt. Utrum ergo ditior, an egentior dicendus est, qui cum ideo voluit habere aliquid ne indigeret, ideo plus habet ne minus indigeat?

CAPUT V. — 7. *Divitiarum pius usus. Dementia est*

[1] Sic Mss. necnon Am. et Er. in trigesima inter Homilias 50. At Ulim. Par. et Lov., *dignus est*.

[1] sic Am. Er. et omnes Mss. At Ulim. Par. et Lov., *et pro gradus sui ordine*.

[2] In trigesima ex Homiliis 50, Am. Er. et Mss., *egestate avaritia*.

[3] Apud Er. Lugd. et Ven. legitur: *Sed postea, cùm cœpit abundare verum quidem copiis auri et argenti, sed tamen falsæ divitiæ; cum parva obtuleris, jam recusant*; cum hac adnotatione marginali: « Legendum arbitror: *Sed postea,* « *cum cœperit abundare veris quidem copiis auri et argenti,* « *sed tamen falsis divitiis; cum parva obtuleris, jam recu-* « *sant.* » M.

crimen male utentium in res ipsas transferre. Sed non est hæc auri culpa et argenti. Fac enim misericordem aliquem invenisse thesaurum: nonne operante misericordia præbetur hospitalitas peregrinis, aluntur famelici, nudi vestiuntur, inopes adjuvantur, captivi redimuntur, construuntur ecclesiæ, reficiuntur lassi, pacantur litigiosi, reparantur naufragi, curantur ægroti, corporales opes dispertiuntur in terra, spirituales reconduntur in cœlo? Quis hæc facit? Misericors et bonus. Unde facit? De auro et argento. Cui serviens hæc facit? Ei qui dixit, *Meum est aurum, et meum est argentum*. Videtis jam, ut arbitror, fratres, quam magno errore magnaque dementia in res ipsas quibus homines male utuntur, crimen male utentium transferatur. Nam si propterea vituperatur aurum et argentum, quia homines avaritia depravati, neglectis præceptis omnipotentissimi Creatoris, in ea quæ condidit detestabili cupiditate rapiuntur; vituperetur etiam omnis Dei creatura, quia, sicut Apostolus dicit, perversi quidam homines *coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula* (*Rom.* I, 25). Vituperetur etiam iste sol: quem certe iidem Manichæi, quoniam non intelligunt esse creaturam, tanquam ipsum Creatorem, vel tanquam ejus aliquam partem colere atque adorare non desinunt. Cur ergo ipsum non vituperant, cum plerumque homines de usu solis et luminis in ædificiis suis lites injustissimas concitant; et ut fenestris suis radii liberiores aliquanto largius infundantur, domos alienas dejicere sæpe moliuntur; et eos qui contradixerint, etiamsi jure certissimo contradicant, inimicitiis acerbissimis insectantur? Si quem igitur infirmorum potentior aliquis injuste ac nefarie propter usum solis oppresserit, diripuerit, in exsilium etiam mortemve compulerit, solis est crimen, quo ille abundantius uti desiderat, an potius male utentis iniquitas, qui dum cupit corporis oculis temporale lumen largius acquirere, cubiculum cordis luci non aperit æquitatis?

CAPUT VI. — 8. *Aurum a Manichæis injuria accusari. Auri cupiditas damnatur, rectus usus a Domino commendatur.* Ex quo isti, si possunt, intelligant, aut aurum et argentum se accusare non oportere, quamvis de auro et argento sæpe homines cupidissimi dimicent; aut accusationes suas de terra in cœlum, et de metallis fulgentibus in sidera, atque in ipsum solem se debere transferre; quando iniqui homines inexpiabili sæpe discordia de possidenda solis luce confligunt. Simul etiam discant quid intersit inter hanc lucem visibilem, lucemque justitiæ. Siquidem fieri potest ut quanto majori aviditate frui quisque hac luce voluerit, tanto majori cæcitate a justitiæ luce deficiat. Nulla enim creatura homo justificari potest: sed ut creaturis omnibus juste uti possit, a Creatore justificandus est. Itaque ipse Dominus, quamvis avaritiam sicut justus judex ubique condemnet; usum tamen copiarum terrenarum tanquam verus magister ostendit, in eo ipso loco, quem isti tanquam contrarium Prophetæ objicere voluerunt. Ait enim, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*, hoc est dicere, Quæ mammona iniquitatis est, vestra mammona esse non debet. Tunc enim juste poteritis uti rerum copia terrenarum, et amicos inde facere, qui vos recipiant in tabernacula æterna, si mammona vobis ista non fuerit, id est, si non ex ea vos divites fieri putaveritis. Quoniam divitiæ vestræ, quæ sunt veræ divitiæ, quæ ab omni vos indigentia liberabunt, non sunt terrenis facultatibus comparandæ. Sed ut illis frui merito possitis, prius istis bene utendum est, quæ non sunt divitiæ veræ, nec vestræ: quia injuste dicuntur divitiæ [1]; non enim auferunt egestatem, et eas divitias iniqui putant. Istis enim se ab indigentia liberari arbitrantur: vos autem alias, id est veras et vestras debetis desiderare divitias. Sed *si in injusto mammona fideles non fuistis, verum quis dabit vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, vestrum quis dabit vobis* (*Luc.* XVI, 9-12)?

9. *Manichæi Prophetarum calumniatores.* Quanquam Manichæos proprio more propheticis dictis calumniari manifestum sit. Quisquis enim ejusdem Scripturæ circumstantiam vel mediocriter inspexerit, inveniet non de hoc argento vel auro, quo avaritia imprudenter insanit, dixisse Prophetam; sed de illo potius, cujus etiam Apostolus meminit, dicens, *Si quis autem ædificat supra fundamentum, aurum et argentum, lapides pretiosos* (I *Cor.* III, 12). Quo auro et argento dives est ille thesaurus, quem in agro ipse Dominus inventum, et a quodam mirabiliter laudabiliterque avaro venditis omnibus suis emptum esse testatur (*Matth.* XIII, 44). Nam ipsum Dominum prænuntians, et novi sæculi, hoc est, Ecclesiæ tempora figurate, ut solet, designans Propheta, sic dicit: *Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cœlum et terram, et mare et aridam, et movebo omnes gentes: et veniet Desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est aurum, et meum est argentum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius novissimæ plus quam primæ, dicit Dominus exercituum; et in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum* (*Aggæi* II, 7-10).

CAPUT VII. — 10. *Aggæi locus vindicatur.* Si vellent isti non esse canes et porci, quibus sanctum dare et margaritas projicere prohibemur; sed petentes accipere, et quærentes invenire, et pulsantes aperiri sibi desiderarent (*Matth.* VII, 6-8); quam possent fortasse etiam sine ullo interprete, duce ipso sancto Spiritu sentire quæ dicta sunt, ad novi populi, hoc est, ad christiani populi, cujus sacerdos magnus est Jesus Filius Dei; sine ulla caligine pertinere: certe vel eo loco ubi dictum est, *Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cœlum et terram, et mare et aridam, et movebo omnes gentes; et veniet Desideratus cunctis gentibus.* De novissimo enim Domini, id est, secundo adventu, quo in claritate venturus est, versus iste prolatus est, cum ait Propheta, *Et veniet Desideratus cunctis gentibus.* Quando enim primo in carne mortali

[1] Editi, *quia injustæ dicuntur divitiæ*. At Germanensis alter vetustissimus codex, *quia injuste dicuntur divitiæ*.

per Mariam virginem venit, non tum desiderabatur a cunctis gentibus; quia nondum crediderant. Disseminato autem Evangelio per omnes gentes, in omnibus gentibus desiderium ejus accenditur. Per omnes enim gentes et sunt, et erunt electi ejus [1], qui toto corde in oratione dicant, *Adveniat regnum tuum (Matth.* VI, 10). Sed primus adventus misericordiam præseminavit judicio: in quo judicio secundi adventus claritas eminebit. Prius ergo oportebat moveri cœlum, cum eum Angelus concepturæ Virgini nuntiavit, cum Magos ad eum adorandum stella perduxit, cum rursus Angeli natum pastoribus indicarunt: moveri terram, cum ejus miraculis turbaretur: moveri mare, cum iste mundus persecutionibus fremeret: moveri aridam, cum in eum credentes esurirent sitirentque justitiam: moveri denique omnes gentes, cum Evangelium ejus usquequaque discurreret. Tunc deinde veniret Desideratus omnibus gentibus, sicut Propheta pronuntiante, venturus est. Et implebitur domus ista gloria, id est, Ecclesia.

CAPUT VIII. — 11. *Aurum et argentum allegorice.* Consequenter itaque subjecit, *Meum est aurum, et meum est argentum.* Omnis enim sapientia quæ nomine auri figurate significatur, et *eloquia Domini eloquia casta, argentum igne probatum terræ, purgatum septuplum* (*Psal.* XI, 7): omne ergo tale argentum et aurum non est hominum, sed Domini; ut quoniam implebitur domus gloria, qui gloriatur, in Domino glorietur (II *Cor.* X, 17). Quia enim sacerdos ille magnus, domus hujus inhabitator, Dominus noster Jesus Christus, propter reditum hominis, qui per superbiam de paradiso exierat, se ipsum exemplum humilitatis præbere dignatus est, quod testatur in Evangelio clamans, *Discite a me quoniam mitis sum, et humilis corde (Matth.* XI, 29): ne quis forte in domo ejus, id est, in Ecclesia, si quid sapienter potuerit vel sentire vel dicere, quasi sua propria videri volens extollatur; videte quanta medicina ei dicitur a Domino Deo, *Meum est aurum, et meum est argentum.* Sic enim fiet quod sequitur [2], ut *magna* sit *gloria domus istius novissimæ plus quam primæ.* Prima enim domus, id est, cives terrenæ Jerusalem, sicut Apostolus dicit, *ignorantes Dei justitiam, et suam justitiam quærentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (*Rom.* X, 3). Videte si non isti dum suum esse dicunt aurum et argentum, non potuerunt ad æternam gloriam domus novissimæ pervenire. Tamen cum dicit Propheta, *Magna erit gloria domus istius novissimæ plus quam primæ*, nec ipsam primam sine aliqua gloria fuisse demonstrat. Nam de illa loquebatur etiam Apostolus, cum diceret: *Si enim quod evacuatur, per gloriam est; multo magis quod manet, in gloria erit* (II *Cor.* III, 11).

CAPUT IX. — 12. *Pax promissa post resurrectionem.* Versus autem ultimus, quo iste Propheticæ sermo concluditur, *Et in loco isto*, inquit, *dabo pacem, dicit Dominus exercituum.* Quid est, *in loco isto*, nisi terrenum forte aliquid tanquam digito ostendit? Quid enim potest contineri loco, nisi corpus? Non absurde ergo ultimam resurrectionem corporis intelligimus, qua beatitudo perfectissima terminatur, quando jam non concupiscit caro adversus spiritum, nec spiritus adversus carnem. Hoc enim corruptibile induet incorruptionem, et mortale hoc induet immortalitatem (I *Cor.* XV, 53). Non erit alia lex in membris repugnans legi mentis: quia *in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.*

13. *Auri contemptus in propheticis litteris commendatus.* Nam de contemptu terreni auri et argenti quæ Prophetæ dicant, quis adversus divinas voces tam surdus est, ut ignoret? Sic enim illi ad decipiendos homines de Apostolo proferunt quod ait, *Radix est autem omnium malorum avaritia: quam quidam sectantes, a fide pererraverunt, et inseruerunt se doloribus multis* (I *Tim.* VI, 10), quasi facile invenias aliquem librum veterum Scripturarum, ubi non culpetur avaritia, et digna exsecratione damnetur. Sed quia de auro et argento nunc quæstio est, cur non audiunt prophetam dicentem, *Sed et argentum eorum et aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini* (*Ezech.* VII, 19)? Hoc solum si quisquam sitiens audiat, et animæ suæ medullis infundat, nonne se totum a blandimentis falsæ felicitatis alienans, in amplexum Dei, vetere homine exutus ut se immortalitate cooperiat, advocabit? Sed quid jam diutius de hac quæstione tractemus? Credo esse manifestum Charitati vestræ, Manichæorum sectam non veritate, sed fraude agere, cum imperitis, ut Scripturas non totas totis [1], novas veteribus præferant; sed sententias excerpendo, quas velut adversas sibi esse conantur ostendere, ut decipiant imperitos. Nulla est autem de ipso Novo Testamento vel Apostoli Epistola, vel etiam liber Evangelii, de quo non possint ista fieri; ut quibusdam sententiis ipse unus liber sibi videatur esse contrarius, nisi ejus tota contextio diligentissima lectoris intentione tractetur.

SERMO LI * (*a*).

De concordia Evangelistarum Matthæi et Lucæ in *generationibus Domini* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Tractanda quæstio proposita in die natali Christi. Spectaculorum dies.* Exspectationem Charitatis vestræ ille impleat, qui excitavit. Etsi enim quæ dicenda sunt vobis, non nostra sed Dei esse præsumimus; tamen multo magis nos dicimus, quod humiliter dicit Apostolus [2]: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, ut eminentia virtutis Dei sit, et non ex nobis* (II *Cor.* IV, 7). Non dubitamus itaque meminisse vos pollicitationis nostræ. In ipso

[1] Editi, *Per omnes enim gentes erunt electi ejus*; omisso, *et sunt, et*, quod ex Germanensi Ms. restituimus.

[2] Sic Germanensis Ms. Editi autem, *videte quanta medicina ei detur a Domino. Meum est*, etc. *Sic enim consequatur. Ut magna sit gloria*, etc.

[1] Sic Germanensis Ms. At editi, *ut Scripturas totas non totis*, etc.

[2] Codex V., *nos dicimus humiliter quod dicit Apostolus.*

* In Mss. r. v. et in editione Lov. recognitus est.

(*a*) Alias, de Diversis 63

(*b*) Possidius in capite 8 Indiculi recordatur sermonis, « De Generationibus, secundum Matthæum. »

promisimus, per quem nunc reddimus. Nam et cum promitteremus, ab ipso petebamus : et cum reddimus, ab ipso accipimus. Meminit autem Charitas vestra nos matutina Natalis Domini distulisse quam solvendam proposuimus quæstionem; quia multi nobiscum, etiam quibus solet esse onerosus sermo Dei, solemnitatem illam diei debitam celebrabant. Nunc vero puto neminem convenisse, nisi qui audire desiderat. Non itaque loquimur cordibus surdis, non fastidientibus animis. Hæc autem vestra exspectatio, pro me oratio est. Accessit aliquid; quia et dies Muneris multos hinc ventilavit, pro quorum quidem salute quantum satagimus, tantum fratres ut satagatis hortamur; et pro his qui nondum intenti sunt spectaculis veritatis, sed dediti sunt spectaculis carnis, intenta mente deprecemini Deum. Novi enim, et certe scio esse modo in numero vestro eos qui hodie contempserunt : sed rumpunt ea quæ consuerunt [1]. Mutantur enim homines, et in melius et in deterius. Quotidianis hujuscemodi experimentis vicissim et lætamur et contristamur; lætamur correctis, contristamur depravatis. Ideoque Dominus non ait salvum futurum esse qui cœperit; sed, *Qui perseveraverit*, inquit, *usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* x, 22).

2. *Spectacula Christianorum. Martyrum mortem aliter spectant carnales, aliter spirituales.* Quid autem potuit admirabilius nobis concedere Dominus Jesus Christus Filius Dei, qui est et filius hominis, quia et hoc esse dignatus est; quid potuit magnificentius, quam ut non solum spectatores nugacium munerum aggregaret ovili suo, sed etiam nonnullos qui illic spectari solent? Non enim tantum amatores venatorum, sed etiam ipsos venatores venatus est ad salutem : quia et ipse spectatus est. Audi quomodo. Ipse dixit, ipse antequam spectaretur prædixit, et tanquam factum esset quod futurum erat prophetico eloquio prænuntiavit, dicens in Psalmo : *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea.* Ecce quomodo spectatus est, ut ossa ejus dinumerarentur. Et dicit apertius ipsum spectaculum : *Ipsi vero consideraverunt et inspexerunt me* (*Psal.* xxi, 17 *et* 18.) Spectabatur illudendus, spectabatur ab eis qui non ei saltem faverent in illo spectaculo, sed sævirent : quomodo spectari fecit martyres suos primitus, dicente Apostolo, *Spectaculum facti sumus mundo, et Angelis et hominibus* (I *Cor.* iv, 9). Sed duo genera hominum talia spectacula spectant; unum carnalium, alterum spiritualium. Carnales spectant, miseros putantes eos martyres, qui bestiis subjecti sunt, qui capite cæsi, qui ignibus concremati, detestantes eos et exhorrentes. Alii vero sicut et sancti Angeli spectant, non attendentes corporum laniatus, sed mirantes fidei integritatem. Magnum spectaculum præbet oculis cordis integer animus, corpore dissipato. Hæc vos cum in ecclesia leguntur, libenter spectatis oculis cordis. Si enim nihil spectaretis, nihil audiretis. Videtis ergo quod hodie spectacula non contempsistis, sed elegistis.

[1] Regius Ms., *consueverunt.*

Adsit itaque Deus, dans ut amicis vestris quos doletis hodie ad amphitheatrum cucurrisse, et ad ecclesiam venire noluisse, referatis dulciter vestra spectacula : ut et illis incipiant vilescere illa, quæ amando ipsi viluerunt; et ament vobiscum Deum, de quo nemo potest amator erubescere, quia illum amat qui non potest vinci. Ament vobiscum Christum, qui eo ipso quo videbatur victus, vicit orbem terrarum. Vicit enim orbem terrarum sicut videmus, fratres : subjecit omnes potestates, subjugavit reges, non superbo milite, sed irrisa cruce; non sæviens ferro, sed pendens ligno; patiendo corporaliter, faciendo spiritualiter. Illius corpus erigebatur in cruce : ille mentes cruci subdebat. Denique quæ gemma pretiosior in diademate, quam crux Christi regnantium in fronte? Hunc [1] vos amando, nunquam erubescitis. Quam multi enim de amphitheatro victi revertuntur, victis eis pro quibus insaniunt? Qui magis vincerentur, si vincerent. Subderentur enim vanæ lætitiæ, subderentur exsultationi pravæ cupiditatis : qui hoc ipso quo illuc currunt, victi sunt. Quam multos enim putatis, fratres, dubitasse hodie, utrum huc irent, an illuc? Et qui in ipsa dubitatione considerantes Christum, ad ecclesiam cucurrerunt, vicerunt non quemlibet hominem, sed diabolum ipsum, totius mundi pessimum venatorem. Qui autem in illa dubitatione elegerunt potius ad amphitheatrum currere, ab illo utique victi sunt, quem isti vicerunt. Vicerunt autem in illo qui ait : *Gaudete, quia ego vici mundum* (*Joan.* xvi, 33). Quia propterea tentari se passus est Imperator, ut doceret militem dimicare.

CAPUT II. — 3. *Christus de femina nasci cur voluerit. Per feminam venenum, per feminam salus.* Hoc ergo ut faceret Dominus noster Jesus Christus, utique nascendo de femina, filius hominis factus est. At enim si non nasceretur de Maria virgine, quid esset minus? Dicit aliquis : Homo esse voluit : esset homo, non tamen de femina nasceretur : non enim et primum hominem quem fecit, ex femina fecit. Ad hoc vide quid respondeatur. Tu dicis, ad nascendum utquid elegerit feminam. Respondetur tibi : Imo ad nascendum cur fugeret feminam? Puta me non posse ostendere quid elegerit, ut de femina nasceretur : tu ostende quid fugere in femina debuit. Sed aliquando jam dicta sunt, quia utique si fugeret feminæ uterum, velut significaret se ex illa contaminari potuisse. Quanto autem erat per substantiam suam immaculabilior, tanto non debuit formidare uterum carnis, quasi posset inde maculari : sed natus de femina, ostendere nobis debuit magni aliquid sacramenti. Nam revera, fratres, et nos fatemur, quod si vellet Dominus sic fieri homo, ut non ex femina nasceretur, erat utique facile Majestati. Quomodo enim potuit ex femina sine viro; sic posset nec per feminam nasci. Sed hoc nobis ostendit, ut scilicet in nullo sexu de se desperaret humana creatura. Sexus enim humanus marium est et feminarum. Si ergo

[1] Lov., *Hanc*; cujus loco Mss., *Hunc.*

vir existens, quod utique esse deberet, non nasceretur ex femina; desperarent de se feminæ, memores primi peccati sui, quia per feminam deceptus est primus homo; et omnino nullam se spem habere in Christo arbitrarentur. Venit ergo vir sexum præeligere virilem, et natus ex femina sexum consolari femineum, tanquam alloquens et dicens: Ut noveritis quod non Dei creatura mala est, sed voluptas prava pervertit eam, in principio cum feci hominem, masculum et feminam feci. Non creaturam damno, quam feci. Ecce natus sum vir, ecce natus ex femina. Non ergo creaturam damno, quam feci; sed peccata, quæ non feci. Uterque sexus videat honorem suum, et uterque confiteatur iniquitatem suam, et uterque speret salutem. Decipiendo homini propinatum est venenum per feminam: reparando homini propinetur salus per feminam. Compenset femina decepti per se hominis peccatum, generando Christum. Inde et resurgentem Deum priores feminæ Apostolis nuntiarunt. Nuntiavit viro suo mortem femina in paradiso: nuntiaverunt et feminæ salutem viris in Ecclesia. Resurrectionem Christi Apostoli erant gentibus nuntiaturi: Apostolis feminæ nuntiarunt. Nemo ergo calumnietur Christo nato ex femina, de quo sexu Liberator maculari non posset, et quem sexum Creator commendare deberet.

CAPUT III. — 4. *Evangelii fides toto orbe recepta.* Sed, inquiunt, quomodo credituri sumus natum ex femina Christum? Respondeam: Ex Evangelio quod prædicatum est et prædicatur universo orbi terrarum. Sed rei jam creditæ per omnem terram quæstionem conantur ingerere cæci, excæcare alios affectantes, et non videntes quod videndum est, dum convellere conantur quod credendum est. Respondent enim, et dicunt: Noli nos auctoritate orbis terrarum premere; ipsam Scripturam consideremus. Noli populariter agere: multitudo tibi seducta favet. Primo hic respondeo: Multitudo seducta mihi favet? Hæc multitudo, paucitas fuit. Unde crevit hæc multitudo quæ in istis incrementis tanto ante nuntiata est? Non enim crescere visa est, quæ non est prævisa. Non dico, Paucitas erat: unus erat Abraham. Considerate, fratres, unus erat Abraham per totum mundum illo tempore, per totum orbem terrarum inter omnes homines, inter omnes gentes, cui homini dictum est, *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII, 18). Quod credidit unus de sua singularitate, exhibitum est multis de seminis multitudine. Tunc non videbatur, et credebatur; nunc videtur, et impugnatur: et quod uni tunc dicebatur et ab uno credebatur, nunc oppugnatur a paucis, quando exhibetur in multis. Ille qui discipulos suos fecit piscatores hominum, intra retia sua omne genus auctoritatis inclusit. Si multitudini credendum est; quid copiosius Ecclesia toto orbe diffusa? Si divitibus credendum est; attendant quot divites cepit: si pauperibus credendum est, attendant pauperum millia: si nobilibus; intus est jam pene tota nobilitas: si regibus; videant omnes subditos Christo: si eloquentioribus, doctioribus, prudentioribus; intueantur quanti oratores; quanti periti, quanti philosophi hujus mundi ab illis piscatoribus irretiti sint, ut ad salutem de profundo attraherentur; cogitantes eum qui magnum malum animæ humanæ, id est, superbiam, suæ humilitatis exemplo sanare descendens, infirma mundi elegit, ut confunderet fortia; et stulta hujus mundi elegit, ut confunderet sapientes; non qui essent, sed qui esse viderentur: et ignobilia hujus mundi elegit, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt evacuaret (I *Cor.* I, 27).

CAPUT IV. — 5. *Dissonantia Evangeliorum nulla esse secure creditur, donec intelligatur. Utilitas secreti. Vela appensa in domo.* Quidquid velis dicas, inquiunt, nos deprehendimus ubi legitis natum Christum, dissonare inter se Evangelia, et non posse utrumque verum esse quod dissonat. Cum enim ostendero, inquit, dissonantiam, recte improbo fidem, aut tu qui accipis fidem, ostende concordiam. Quam quæso dissonantiam demonstrabis? Apertam, inquit, cui nemo potest contradicere. Quam securi auditis, quia fideles estis. Attendite, dilectissimi, et videte quam salubriter Apostolus moneat, dicens: *Sicut ergo accepistis Christum Jesum Dominum nostrum, in ipso ambulate, radicati et superædificati in ipso, et confirmati in fide.* Ipsa enim simplici et certa fide, in illo firmiter permanere debemus, ut ipse aperiat fidelibus quod in se absconditum est: quia sicut idem dicit apostolus, *In illo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* (*Coloss.* II, 6, 7, 3). Quos non propterea abscondit, ut neget, sed ut absconditis excitet desiderium. Hæc est utilitas secreti. Honora in eo quod nondum intelligis; et tanto magis honora, quanto plura vela cernis. Quanto enim quisque honoratior est, tanto plura vela pendent in domo ejus. Vela faciunt honorem secreti: sed honorantibus levantur vela. Irridentes autem vela, et a velorum vicinitate pelluntur. Quia ergo transimus ad Christum, auferatur velamen (II *Cor.* III, 16).

CAPUT V. — 6. *Pia fides Scripturarum. Augustinus ad divinas Scripturas non piam mentem afferens aliquando, decipitur.* Proferunt calumnias suas quidam, et dicunt: Matthæus certe evangelista est? Respondemus, ita, pio ore, corde devoto, in nullo omnino dubitantes: respondemus plane, Evangelista est Matthæus. Credis ei, inquiunt? Quis non respondeat, Credo? Quomodo de murmure vestro pio insonuit? Ita, fratres, si secure creditis [1], non est unde erubescatis. Loquor vobis, aliquando deceptus, cum primo puer ad divinas Scripturas ante vellem afferre acumen discutiendi, quam pietatem quærendi: ego ipse contra me perversis moribus claudebam januam Domini mei: cum [2] pulsare deberem, ut aperiretur; addebam, ut clauderetur. Superbus enim audebam quærere, quod nisi humilis non potest invenire. Quanto vos beatiores estis modo! quam securi disci-

[1] Mss., *si securi creditis.* Particula, *si*, redundare videtur.
[2] Mss., *quam.*

tis, quam tuti [1], quicumque adhuc parvuli estis in nido fidei, et spiritualem escam accipitis! Ego autem miser, cum me ad volandum idoneum putarem, reliqui nidum; et prius cecidi, quam volarem. Sed Dominus misericors me, a transeuntibus ne conculcarer et morerer, levavit, et in nido reposuit. Hæc enim me perturbaverunt, quæ modo vobis securus in nomine Domini et propono, et expono.

7. ***Christus quomodo filius Abraham et David.*** Ut ergo dicere cœperam, ita illi calumniantur: Matthæus, inquiunt, evangelista est, et creditis ei? Consequenter utique quem fatemur evangelistam, huic necessario credimus. Attendite generationes Christi, quas posuit Matthæus: *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham.* Quomodo *filii David*, quomodo *filii Abraham?* Nisi enim per successionem generis, ostendi non potest. Constat quippe cum Dominus nasceretur de virgine Maria, neque Abraham, neque David in rebus humanis fuisse. Et tu eumdem dicis filium David, eumdemque dicis filium Abraham? Tanquam dicamus Matthæo, Proba ergo quod dicis. Exspecto enim successionem generis Christi. *Abraham*, inquit, *genuit Isaac, Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam, et fratres ejus. Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar. Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz ex Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Jesse. Jesse autem genuit David regem.* Jam hinc attendite quemadmodum a David perveniatur ad Christum, qui dictus est filius Abraham et filius David. *David autem*, inquit, *genuit Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abias autem genuit Asa. Asa autem genuit Josaphat. Josaphat autem genuit Joram. Joram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit Joatham. Joatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Josiam. Josias autem genuit Jechoniam et fratres ejus, in transmigratione Babylonis. Et post transmigrationem Babylonis, Jechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliachim. Eliachim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Joseph, virum Mariæ: de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.* Sic ergo per ordinem successionemque parentum et progenitorum invenitur Christus filius David, filius Abraham.

8. ***Generationes ab Abraham usque ad Christum.*** Cui rei fideliter enarratæ, istam calumniam primam movent, quia sequitur idem Matthæus, et dicit: *Omnes generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim: et a David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim: et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.* Deinde subjecit, ut narraret quomodo natus est Christus de Maria virgine, subjungens, et dicens: *Christi autem generatio sic erat.* Etenim ordine parentum enumeravit quare dicatur Christus filius David, filius Abraham.

CAPUT VI. — Quomodo autem natus sit, et inter homines apparuerit, narrari jam debet; et consequens est ipsa narratio, per quam credimus Dominum nostrum Jesum Christum non solum natum de Deo sempiterno, coæternum ei qui genuit ante omnia tempora, ante omnem creaturam, per quem facta sunt omnia; sed etiam jam natum de Spiritu sancto ex virgine Maria, quod pariter confitemur. Reminiscimini enim et nostis (Catholicis quippe loquor fratribus meis) hanc esse fidem nostram, hoc nos profiteri et confiteri. Pro ista fide interfecta sunt millia martyrum, toto orbe terrarum.

9. *Conceptio Christi de Spiritu sancto. Justitia Joseph sincera, non sæva.* Hoc enim quod sequitur volunt illi ridere, qui volunt fidem derogare Libris evangelicis: ut nos veluti ostendant temere credidisse quod dicitur: *Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. Joseph autem vir ejus cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit eam occulte dimittere.* Quia enim de se gravidam non esse sciebat, jam velut consequenter adulteram existimabat. *Cum esset justus*, sicut Scriptura dicit, *et nollet eam traducere*, id est divulgare, nam hoc etiam multi codices habent; *voluit eam occulte dimittere.* Turbatur quidem maritus, sed non sævit justus. Tanta enim justitia tribuitur huic viro, ut nec vellet habere adulteram, nec auderet punire vulgatam. *Voluit eam*, inquit, *occulte dimittere:* quia non solum eam punire noluit, sed nec prodere. Attendite sinceram justitiam. Non enim propterea parcere volebat, quod habere cupiebat. Multi enim amore carnali adulteris uxoribus parcunt, volentes eas et adulteras habere, ut eis per carnalem concupiscentiam perfruantur. Hic autem vir justus habere eam non vult: ergo non carnaliter diligit. Et tamen punire non vult: ergo misericorditer parcit. Qualis hic justus est? Nec tenet adulteram, nec propterea parcere videtur (a), quia libidinose diligeret: et tamen nec punit, nec prodit. Merito plane testis electus est virginitatis uxoris. Qui ergo humana infirmitate turbabatur, divina auctoritate firmatus est.

CAPUT VII. — 10. *Interpretatio nominis Jesu.* Sequitur enim, et dicit Evangelista: *Hæc eo cogitante, ecce angelus Domini in somnis apparuit ei dicens: Joseph, noli timere accipere Mariam conjugem tuam. Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum.* Quare *Jesum? Ipse enim*, inquit, *salvum faciet populum suum a peccatis eorum* (*Matth.* I, 1-21). Intelligitur ergo Jesum hebræa lingua, latine interpretari Salvatorem, quod ex ipsa nominis expositione advertimus. Tanquam enim quæreretur, quare *Jesum?*

[1] Sic Regius Ms. At Lov., *quam utiliter.*

(a) Forte, *ne*... [illegible]

continuo subjecit, rationem vocabuli aperiens, *Ipse enim*, inquit, *salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Hoc pie credimus, hoc firmissime retinemus, natum Christum de Spiritu sancto ex virgine Maria.

11. *Utilitas hæreticorum. Utilitas per Judam proditorem.* Illi ergo quid dicunt? Si invenero, inquit, mendacium, totum certe non credis. Inveni, videamus. Numero generationes. Illi enim per calumnias suas ad id nos invitant, et adducunt. Si pie vivamus, si Christum credamus, si non de nido ante tempus cupiamus volare, ad id nos adducunt, ut mysteria cognoscamus. Intendat itaque Sanctitas vestra utilitatem hæreticorum; et utilitatem quidem secundum Deum, etiam malis bene utentem. Secundum ipsos vero hoc redditur, quod voluerunt [1]; non hoc quod de ipsis Deus bene facit. Sicut de Juda quantum boni fecit? Passione Domini salvæ factæ sunt gentes. Sed ut pateretur Dominus, Judas eum tradidit. Deus ergo et gentes liberat passo Filio, et Judam punit pro scelere suo. Sacramenta enim quæ illic latent, nemo discuteret, simpliciore contentus fide; et ideo nemo inveniret, quia nemo discuteret, nisi pulsantibus calumniatoribus. Cum enim hæretici calumniantur, parvuli perturbantur: cum perturbantur, inquirunt: inquisitio eorum, quasi percussio est de capite in ubera matris, ut tantum manent, quantum parvulis sat est. Illi turbati quærunt; qui autem norunt et didicerunt, quia scrutati sunt, et aperuit illis pulsantibus Deus, aperiunt et ipsi turbatis. Et sic fit ut illi sint utiles ad inveniendam veritatem, dum calumniantur ad seducendum in errorem. Negligentius enim veritas quæreretur, si mendaces adversarios non haberet. *Oportet enim*, inquit, *et hæreses esse.* Et quasi quæreremus causam, subjecit statim, *Ut probati manifesti fiant inter vos* (I *Cor.* XI, 19).

CAPUT VIII. — 12. *Generationes ter quatuordecim apud Matthæum inveniuntur, Jechonia bis numerato.* Quid ergo illi dicunt? Ecce Matthæus numerat generationes, et dicit ab Abraham usque ad David esse quatuordecim, et a David usque ad transmigrationem Babylonis quatuordecim, et a transmigratione in Babyloniam usque ad Christum quatuordecim. Duc in se ter quatuordecim, fiunt quadraginta duo. Numerant autem, et inveniunt quadraginta et unam generationem, et movent calumniam, et irridentes insultant. Quid sibi ergo vult, cum dicatur in Evangelio ter esse quatuordecim, tamen omnes numeratæ inveniuntur non quadraginta duæ, sed quadraginta et una? Sine dubio magnum sacramentum est. Et gaudemus gratias agentes Domino, quia et per occasionem calumniantium invenimus aliquid quod quanto magis tegebatur quærendum, tanto magis delectet inventum. Sicut enim prælocuti sumus, edimus spectaculum mentium. Ab Abraham igitur usque ad David, quatuordecim sunt. Inde incipit numerus a Salomone: David enim genuit Salomonem. Incipit autem numerus a Salomone, et pervenit ad Jechoniam, qui cum viveret facta est transmigratio in Babyloniam; et sunt aliæ quatuordecim generationes, annumerato Salomone a capite alterius intervalli, annumerato etiam Jechonia, ad quem clauditur ipse numerus, ut impleantur quatuordecim. Tertium vero intervallum ab ipso Jechonia incipit.

13. *Cur Jechonias bis numeretur.* Intendat Sanctitas vestra rem mysticam et dulcem: fateor vobis gustatum cordis mei; unde credo quia cum protulero, et gustaveritis, idipsum renuntiabitis. Intendite ergo. A Jechonia ipso incipiente numero tertii intervalli, usque ad Dominum Jesum Christum fiunt quatuordecim: quia Jechonias ille et finalis superioris intervalli, et initialis sequentis intervalli bis numeratur. Sed dixerit aliquis: Quare Jechonias bis numeratur? Nihil gestum est antea in populo Israel, quod non esset mysterium futurorum. Jechonias quidem non irrationabiliter bis numeratur: quia et si sit terminus inter duos agros, vel lapis, vel discretio aliqua maceriæ, et ille qui est ex hac parte, usque ad ipsam maceriam metitur, et ille qui ex altera parte est, ab ipsa iterum sumit exordium metiendi. Sed quare hoc non factum est in prima connexione intervalli, ubi ab Abraham numeramus quatuordecim generationes usque ad David, et alias quatuordecim non repetito David, sed a Salomone incipimus numerare, reddenda causa est, quæ magnum continet sacramentum. Intendat Sanctitas vestra. Tunc facta est transmigratio in Babyloniam, quando in locum patris sui defuncti Jechonias rex constitutus est. Ablatum est ei regnum, et alius constitutus est in locum ejus. Sed tamen vivente Jechonia facta est transmigratio ad Gentes. Nulla enim culpa Jechoniæ dicitur, quare sit regno privatus: sed magis illorum peccata inducuntur, qui ei successerunt. Sequitur ergo captivitas, itur in Babyloniam. Non eunt soli mali; sed cum his pergunt etiam sancti. In illa captivitate erat Ezechiel propheta, in illa erat Daniel; ibi erant tres pueri inter flammas nobilitati. Ierunt autem secundum prophetiam Jeremiæ prophetæ.

CAPUT IX. — 14. *Transitus Evangelii ad Gentes figuratus in transmigratione Babylonis.* Mementote Jechoniam sine ulla culpa improbatum, inde destitisse regnare, et fecisse transitum ad Gentes, cum transmigratum est in Babyloniam: et attendite præmonstratam imaginem rerum futurarum in Domino Jesu Christo. Noluerunt enim Judæi sibi regnare Dominum nostrum Jesum Christum, in quo nullam culpam invenerunt. Reprobatus est in se, reprobatus etiam in servis suis; et transitum est in Gentes, tanquam in Babyloniam. Hoc enim et Jeremias prophetabat, jubere Dominum ut irent in Babyloniam. Et quicumque alii Prophetæ dicebant populo ut non irent in Babyloniam, Jeremias pseudoprophetas arguebat. Qui Scripturas legunt, recordentur nobiscum: qui non legunt, credant nobis. Minabatur ergo Jeremias ex persona Domini eis qui nolebant ire in Babyloniam: eis autem qui irent, promittebat ibi quietem, et quamdam felicitatem in novellandis vineis et plantandis hortis et ubertate fructuum (*Jerem.* XXVII). Quomodo ergo jam non in figura, sed in veritate populus Israel trans-

[1] Mss., *quod noluerunt.*

it in Babyloniam? Unde erant Apostoli? Nonne de gente Judæorum? Unde ipse Paulus? *Nam et ego*, inquit, *Israelita sum, ex semine Abrahæ, ex tribu Benjamin* (*Rom.* XI, 1). Crediderunt ergo in Dominum multi de Judæis. Inde electi sunt Apostoli: inde erant plus quam quingenti fratres, qui Dominum post resurrectionem videre meruerunt (I *Cor.* XV, 6): inde erant centum viginti in domo, quando Spiritus sanctus advenit (*Act.* I, 15, et II, 1-4). Quid autem dicit Apostolus in Actibus Apostolorum, cum respuerent verbum veritatis Judæi? *Ad vos*, inquit, *missi eramus; sed quoniam respuistis verbum Dei, ecce convertimus nos ad Gentes* (*Act.* XIII, 46). Facta est ergo transmigratio in Babyloniam secundum spiritualem dispensationem temporis Incarnationis Domini, quæ tunc præsignata est tempore Jeremiæ. Sed quid dicit Jeremias transmigrantibus de his Babyloniis? *Quia in pace ipsorum erit*, inquit, *pax vestra* (*Jerem.* XXIX, 7). Cum ergo transmigraret etiam per Christum et Apostolos Israel in Babyloniam, hoc est Evangelium veniret ad Gentes, quid dicit Apostolus quasi ex voce tunc Jeremiæ? *Obsecro ergo primum omnium fieri deprecationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus et his qui in sublimitate sunt constituti; ut quietam et tranquillam vitam agamus, cum omni pietate et castitate* (I *Tim.* II, 1 *et* 2). Nondum erant reges christiani, et orabat pro eis. Orans ergo Israel in Babylonia, exauditus est. Exauditæ sunt voces Ecclesiæ, facti sunt christiani: et videtis impleri quod figuraliter dictum est, *In eorum pace, erit pax vestra.* Acceperunt enim pacem Christi, et destiterunt persequi Christianos; ut jam in securitate pacis ædificarentur ecclesiæ, et plantarentur populi in agricultura Dei, et fructificarent omnes gentes fide, spe et charitate quæ est in Christo.

15. *Christus inter Judæos et Gentes lapis angularis in Jechonia adumbratus.* Facta est transmigratio in Babyloniam tunc per Jechoniam, qui non est permissus regnare in Judæorum gente, typo Christi, quem Judæi sibi regnare noluerunt. Transitum fecit Israel ad Gentes, id est prædicatores Evangelii transierunt ad populos Gentium. Quid ergo miraris quod bis numeratur Jechonias? Etenim si Christi figuram gerebat a Judæis transeuntis ad Gentes; attende quid est Christus inter Judæos et Gentes. Nonne ipse est ille lapis angularis? Attende in angulo terminum parietis unius, et initium parietis alterius. Usque ad ipsum lapidem metiris unum parietem, et ab ipso alterum. Bis ergo numeratur lapis angularis, qui connectit utrumque parietem. Jechonias ergo gestans figuram Domini, tanquam lapis angularis typum præferebat. Et sicut Jechonias regnare non est permissus Judæis, sed itum est in Babyloniam; sic Christus *lapis quem reprobaverunt ædificantes, factus est in caput anguli* (*Psal.* CXVII, 22), ut Evangelium perveniret ad Gentes. Noli ergo dubitare bis numerare caput anguli, et occurrit tibi numerus scriptus; atque ita quatuordecim sunt, et quatuordecim, et quatuordecim: et non sunt tamen quadraginta duæ generationes, sed quadraginta et una. Quia sicut ordo lapidum cum per lineam rectam dirigitur, omnes singillatim numerantur; cum autem de torquetur ordo, ut angulum faciat, illum lapidem inde torquetur oportet bis numerari; quia et ad illum ordinem pertinet, qui usque ad ipsum finitur, et ad illum qui ab ipso incipit: sic ordo generationum quamdiu in illo populo mansit, in bis septeno, id est, intervallo non fecit angulum; cum autem detortus ordo est, ut transmigraretur in Babyloniam, velut a Jechonia quidam factus est angulus; ut eum in typo illius venerandi lapidis angularis bis numerare oporteret.

CAPUT X. — 16. *Cur genealogia Christi deducitur per Joseph. Joseph verus maritus Mariæ.* Altera illorum calumniatio est. Per Joseph, inquiunt, generationes Christi, et non per Mariam numerantur. Attendat paulisper Sanctitas vestra. Non, inquiunt, per Joseph debuit. Quare non debuit per Joseph? Numquid non erat maritus Mariæ Joseph? Non, inquiunt. Quis hoc dicit? Scriptura enim dicit angelica auctoritate quod maritus erat. *Noli timere*, inquit, *accipere Mariam conjugem tuam. Quod enim in illa natum est, de Spiritu sancto est.* Ei quoque jubetur ut puero nomen imponat, quamvis non de semine suo nato. *Pariet*, inquit, *filium, et vocabis nomen ejus Jesum.* Sed hoc intendit Scriptura, quod non sit natus de semine Joseph, cum sollicito unde esset illa gravis utero, dicitur, *De Spiritu sancto est.* Et tamen paterna ei non aufertur auctoritas; cum jubetur puero nomen imponere. Denique et ipsa virgo Maria bene sibi conscia quod non ex ejus complexu et concubitu conceperit Christum, tamen eum patrem Christi dicit.

17. *Joseph pater Christi a Maria dictus, quomodo. Christus non se negat filium Joseph.* Attendite quemadmodum. Cum esset duodecim annorum Dominus Jesus Christus secundum hominem, qui secundum Deum est ante tempora et sine tempore, remansit ab eis in templo, et disputabat cum senioribus, et admirabantur super doctrina ejus. Illi autem redeuntes de Jerosolymis quæsierunt illum in comitatu suo, inter eos scilicet qui secum ambulabant; et non eum invenientes, turbati redierunt Jerosolymam, eumque disputantem in templo cum senioribus invenerunt, cum esset, ut dixi, annorum duodecim. Sed quid mirum? Verbum Dei nunquam tacet: sed non semper auditur. Invenitur ergo in templo, et dicit ei mater ejus: *Quid nobis fecisti sic? Pater tuus et ego dolentes quærebamus te.* Et ille: *Non sciebatis quia oportet me in his esse quæ Patris mei sunt* (*Luc.* II, 42-49)? Hoc propterea dixit, quia Filius Dei erat in templo Dei. Templum enim illud non erat Joseph, sed Dei. Ecce, inquit aliquis, non se concessit esse filium Joseph. Attendite aliquanto patientius, fratres, propter angustias temporis, ut sermoni sufficiant. Cum dixisset Maria, *Pater tuus et ego dolentes quærebamus te*: ille respondit, *Non sciebatis quia in his oportet me esse quæ Patris mei sunt?* Non enim sic se volebat esse filium illorum, ut non intelligeretur Filius Dei. Filius enim Dei, semper Filius Dei, creans illos ipsos. Filius autem hominis ex tempore, natus de virgine sine semine

maritali, parentem tamen habebat utrumque. Unde hoc probamus? Jam dixit Maria, *Pater tuus et ego dolentes quærebamus te.*

CAPUT XI. — 18. *Mariæ modestia et humilitas imitanda feminis. Maria virgo et mulier dicta. Symbolum fidei.* Primo non est prætermittenda, fratres, maxime propter disciplinam feminarum, sororum nostrarum, tam sancta modestia virginis Mariæ. Christum pepererat, angelus ad eam venerat, et dixerat ei, *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur* (*Luc.* I, 31, 32). Meruerat parere Filium Altissimi, et erat humillima: nec se marito, nec in ordine nominis præferebat, ut diceret, Ego et pater tuus; sed, *Pater tuus*, inquit, *et ego.* Non attendit sui uteri dignitatem: sed attendit ordinem conjugalem. Non enim humilis Christus matrem suam superbire docuisset. *Pater tuus et ego dolentes quærebamus te. Pater tuus*, inquit, *et ego:* quia caput mulieris vir (*Ephes.* V, 23). Quanto minus debent superbire cæteræ feminæ? Nam et ipsa Maria mulier dicta est, non corrupta virginitate, sed appellatione propria gentis suæ. Dixit enim de Domino Jesu Christo et Apostolus, *Factum ex muliere* (*Galat.* IV, 4): non tamen interrupit ordinem et textum fidei nostræ, qua confitemur natum de Spiritu sancto, et virgine Maria. Illa enim virgo concepit, virgo peperit, virgo permansit. Sed mulieres omnes feminas illi appellaverunt, proprietate linguæ hebrææ. Audi evidentissimum exemplum. Prima femina, quam fecit Deus sumptam de latere viri, antequam cum viro concumberet, quod posteaquam de paradiso exierunt scribitur factum, tamen mulier jam vocabatur, dicente Scriptura, *Formavit eam in mulierem* (*Gen.* II, 22).

19. *Christus patrem Joseph non negat. Obedientia pueri Jesu imitanda pueris.* Quod ergo respondet Dominus Jesus Christus, *Oportebat me esse in his quæ Patris mei sunt;* non sic indicat Patrem Deum, ut neget patrem Joseph. Unde hoc probamus? secundum Scripturam, quæ sic ait: *Et dixit ad illos: Non sciebatis quia in his quæ Patris mei sunt oportet me esse. Illi autem non intellexerunt quid illis locutus est. Et cum descendisset cum illis, venit Nazareth, et erat subditus illis* (*Luc.* II, 49-51). Non dixit, Erat subditus matri; aut, erat subditus ei: sed, *erat*, inquit, *subditus illis.* Quibus subditus erat? Nonne parentibus? Ambo parentes erant, quibus ille subditus erat, ea dignatione qua filius hominis erat.

CAPUT XII. — Jamdudum præcepta feminæ accipiebant: nunc pueri accipiant, ut obsequantur parentibus, eisque sint subditi. Christo mundus subditus, Christus parentibus subditus.

20. *Christus et filius et Dominus David.* Videtis ergo, fratres, quod non ita dixerit, *Oportet me in his quæ Patris mei sunt esse*, ut intelligeremus quasi dictum, Vos non estis parentes mei. Sed parentes illi temporaliter, Pater ille sempiterne. Parentes illi filii hominis, Pater ille Verbi et Sapientiæ suæ, Pater Virtutis suæ, per quam cuncta formavit. Si per illam formantur universa, quæ attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter (*Sap.* VIII, 1), per Filium Dei et illi formati sunt, quibus idem ipse postea filius hominis subderetur. Et Apostolus dicit eum filium David: *Qui factus est ei*, inquit, *ex semine David, secundum carnem* (*Rom.* I, 3). Sed tamen ipse Dominus quæstionem proponit Judæis, quam in his ipsis verbis solvit Apostolus. Cum enim diceret, *Qui factus est ei ex semine David;* ad hoc addidit, *secundum carnem*, ut intelligeretur secundum divinitatem non esse filius David, sed Filius Dei, Dominus David. Nam et alio loco sic dicit Apostolus, cum commendaret stirpem Judæorum: *Quorum patres*, inquit, *ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (*Id.* IX, 5). Quod *secundum carnem*, inde filius David: quod autem *super omnia Deus benedictus in sæcula*, inde Dominus David. Dominus ergo Judæis hoc dicit: *Cujus esse filium dicitis Christum?* Responderunt: *David.* Hoc enim noverant, quod facile capiebant ex prædicatione Prophetarum. Et vere ipse erat ex semine David, sed secundum carnem per virginem Mariam desponsatam Joseph. Cum ergo responderent Christum filium esse David, ait illis Jesus: *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, quousque ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si ergo David in spiritu vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?* Et non potuerunt respondere Judæi (*Matth.* XXII, 42-46). Sic habemus in Evangelio. Non se negavit filium esse David; ut nescirent Dominum esse David. Etenim tenebant in Christo quod factus est ex tempore: non in eo intelligebant quod est in æternitate. Quapropter docere illos volens divinitatem suam, quæstionem fecit de humanitate sua: tanquam diceret, Scitis Christum esse filium David; respondete mihi quomodo sit et Dominus David. Sed ne illi dicerent, Non est Dominus David; ipsum David testem interposuit. Et quid dicit [1]? Verum utique dicit. Nam et illud habes in Psalmis ad David dicentem, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* (*Psal.* CXXXI, 11). Ecce filius David. Quomodo et Dominus David, qui filius David? *Dixit*, inquit, *Dominus Domino meo, Sede ad dexteram meam* (*Psal.* CIX, 1). Miramini David filium suum Dominum habere, cum videatis Mariam suum Dominum peperisse? Dominus David, quia Deus; Dominus David, quia omnium: filius autem David, quia filius hominis. Idem Dominus, idem filius: Dominus David, *qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo:* filius autem David, quia *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (*Philipp.* II, 6, 7).

CAPUT XIII. — 21. *Conjugium facit, non commixtio carnalis, sed charitas conjugalis. Conjugati abstinentes ex consensu.* Non itaque propterea non fuit pater Joseph, quia cum matre Domini non concubuit; quasi uxorem libido faciat, et non charitas conjugalis. Intendat Sanctitas vestra. Dicturus erat post al quan-

[1] Codex v., *Et qui dicit.*

tum temporis, Apostolus Christi in Ecclesia, *Reliquum est ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint* (I *Cor.* VII, 29). Et multos novimus fratres nostros fructificantes in gratia, in nomine Christi ex consensu ab invicem continere concupiscentiam carnis, non autem continere ab invicem charitatem conjugalem. Quanto illa reprimitur, tanto ista fortius confirmatur. Nonne sunt conjuges qui sic vivunt, non quærentes ab invicem fructum carnis, non exigentes ab invicem debitum concupiscentiæ corporalis? Et tamen illa subjecta est viro, quia sic decet; et tanto subjectior, quanto castior: et ille uxorem diligit vere, ut scriptum est, *in honore et sanctificatione* (I *Thess.* IV, 4), tanquam cohæredem gratiæ, *sicut Christus*, inquit, *dilexit Ecclesiam* (*Ephes.* V, 25). Ergo si copula est, si conjugium est, si non ideo non est conjugium, quia non fit illud quod etiam in non conjuge fieri potest, sed illicite potest: utinam possent omnes; sed multi non possunt. Non ergo ideo disjungant eos qui possunt, et propterea negent esse vel illum maritum, vel illam uxorem, quia non sibi carnaliter miscentur, sed cordibus connectuntur.

22. *Carnalis commixtio nonnisi procreationis causa. Tabulæ matrimoniales. Adulterium unde. Veniale peccatum quando in usu matrimonii.* Hinc intelligite, fratres mei, quid senserit Scriptura de illis parentibus nostris, qui sic erant conjugati, ut solam prolem de conjugibus quærerent. Tam caste enim habebant illi, qui pro tempore et pro more gentis suæ etiam plures habebant, ut non accederent ad carnalem commixtionem, nisi procreationis causa, vere habentes eas in honore. Cæterum qui uxoris carnem amplius appetit, quam præscribit limes ille, liberorum procreandorum causa, contra ipsas tabulas facit, quibus eam duxit uxorem. Recitantur tabulæ, et recitantur in conspectu omnium attestantium, et recitatur, Liberorum procreandorum causa; et vocantur tabulæ matrimoniales. Nisi ad hoc dentur, ad hoc accipiantur uxores, quis sana fronte dat filiam suam libidini alienæ? Sed ut non erubescant parentes, cum dant, recitantur tabulæ; ut sint soceri, non lenones. Quid ergo de tabulis recitatur? Liberorum procreandorum causa. Tergitur frons patris atque serenatur, audita voce tabularum. Videamus frontem viri accipientis uxorem. Erubescat et maritus aliter accipere, si erubescit pater aliter dare. Sed si non possunt (aliquando jam ista diximus), exigant debitum; non progrediantur ultra debitores suos. Et femina et vir infirmitatem suam in se consolentur. Non eat ille ad alteram, et illa ad alterum: unde appellatum est adulterium, quasi ad alterum. Et si egrediuntur metas matrimonialis pacti, non egrediantur metas conjugalis tori. Numquid hoc non est peccatum, amplius quam liberorum procreandorum necessitas cogit, exigere a conjuge debitum? Est quidem peccatum, sed veniale. Apostolus dicit, *Hoc autem dico secundum veniam*: cum inde loqueretur, *Nolite*, inquit, *fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas, propter intemperantiam vestram.* Quid est hoc? Ne ultra vires aliquid vobis imponatis; ne continendo a vobis invicem, in adulteria corruatis. *Ne vos tentet Satanas, propter intemperantiam vestram.* Et ne forte quod permittebat jubere videretur (aliud est enim jubere virtuti, aliud permittere infirmitati), statim subjunxit, *Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium. Nam vellem omnes homines esse sicut me ipsum* (I *Cor.* VII, 5-7). Tanquam diceret: Non impero ut faciatis; sed ignosco si feceritis.

CAPUT XIV. — 23. *Duobus sustentaculis constat genus humanum.* Ergo, fratres mei, intendite. Qui liberorum procreandorum causa habent uxores magni viri, quales fuisse Patres legimus, et multis documentis invenimus, clamantibus omnino sine dubitatione paginis sanctis: si qui ergo viri propter creationem tantummodo liberorum uxores habent, si eis posset præstari ut haberent filios sine concubitu; nonne ineffabili gaudio tantum beneficium amplecterentur? nonne cum ingenti lætitia susciperent? Duo sunt enim opera carnalia, quibus constat genus humanum: in quæ duo opera prudentes et sancti ex officio descendunt; imprudentes autem in ea per cupiditatem ruunt. Aliud est enim ad aliquid officio descendere, aliud in aliquid per cupiditatem cadere. Quæ sunt ista, quibus constat genus humanum? In nobis ipsis primum est, quod pertinet ad sumenda alimenta (quæ utique non possunt sine aliqua per carnem delectatione sumi), manducare et bibere: si non feceris, morieris. Hoc ergo uno sustentaculo stat genus humanum, pro modo naturæ suæ, manducandi et bibendi. Sed per hoc sustentaculum sustentantur homines quod ad se ipsos attinet: successioni autem non consulunt manducando et bibendo; sed uxores ducendo. Sic enim constat genus humanum, primo ut vivant homines: sed quia diligentia quantalibet corpori adhibita non possunt utique semper vivere; consequens provisio est, ut nascentes succedant morientibus. Quia ita est genus humanum, sicut scriptum est, quomodo folia in arbore: sed in arbore olea, vel lauro, vel aliqua hujusmodi, quæ nunquam sine coma est; sed tamen non eadem semper habet folia. Nam quomodo scriptum est, alia generat, et alia dejicit (*Eccli.* XIV, 18-19): quia ea quæ suboriuntur, succedunt ruentibus aliis. Semper enim dejicit folia, semper foliis vestita est. Sic et genus humanum quotidie morientium detrimenta non sentit, per supplementa nascentium: et sic pro modo suo stat universa species generis humani; et sicut folia in arbore semper videntur, ita plena hominibus terra conspicitur. Si autem morerentur tantum, et non nascerentur; velut arbores quædam omnibus foliis, ita terra omnibus hominibus nudaretur.

24. *Ad vitæ necessaria alii libidine, alii ratione ducuntur.* Cum ergo sic subsistat genus humanum, ut necessaria sint duo sustentacula, de quibus satis dictum est; ad utrumque sapiens et prudens et fidelis officio descendit, non libidine cadit. Ad manducandum et bibendum quam multi voraciter irruunt, ibi ponentes totam vitam, quasi ipsam causam vivendi? Nam

cum ideo manducent, ut vivant; ideo se putant vivere, ut manducent. Istos omnis sapiens reprehendit, et maxime divina Scriptura, edaces, ebriosos, helluones, *quorum Deus venter est* (*Philipp.* III, 19). Illos ad mensam non ducit, nisi concupiscentia carnis, non indigentia refectionis. Itaque isti cadunt in escam et potum. Illi autem qui descendunt ex officio vivendi, non ideo vivunt, ut comedant; sed ideo comedunt, ut vivant. Itaque istis prudentibus et temperantibus si offerretur ut sine cibo et potu viverent; quanto gaudio amplecterentur hoc beneficium, ut quo cadere non consueverunt[1], nec descendere cogerentur; sed semper suspenderentur in Domino, non deponeret eorum intentiones necessitas fulciendarum corporis ruinarum? Quomodo putatis Eliam sanctum accepisse, quando accepit calicem aquæ et collyridam panis, ut satis ei esset in alimentum quadraginta dierum (III *Reg.* XIX, 6-8)? Cum magna utique lætitia: quia propter officium vitæ, non propter servitutem concupiscentiæ, manducabat et bibebat. Tenta hoc præstare, si possis, homini qui beatitudinem totam et felicitatem in epulis, tanquam pecus in præsepi, constituit. Odit beneficium tuum, repellit a se, pœnam putat. Sic et in illo officio conjugali, libidinosi homines uxores non propter aliud quærunt: et ideo vix tandem ipsis uxoribus contenti sunt. Atque utinam si auferre non possunt aut nolunt libidinem, non ultra eam progredi sinant, quam præscribit debitum uxorium, etiam quod infirmitati conceditur. Sed plane tali homini si diceres, Quare ducis uxorem? responderet tibi fortasse verecundatus, Propter filios. Si quis ei diceret, cui sine ulla dubitatione crederet, Potens est dare tibi, et omnino dabit tibi Deus filios, etiam non operanti opus illud cum uxore: ibi certe concluderetur atque fateretur quod non propter filios quærebat uxorem. Confiteatur ergo infirmitatem: accipiat quod officio se accipere prætendebat[2].

CAPUT XV. — 25. *Patribus concessum habere multas uxores ad hoc tantum ut filios procrearent.* Sic illi priores sancti, homines Dei, filios quærebant, filios suscipere volebant. Ad hoc unum jungebantur feminis; ad hoc feminis miscebantur, ut filios procrearent. Ideo illis permissum est ut plures haberent. Nam si libido immoderata placeret Deo, sic permitteretur illo tempore, ut una femina haberet plures viros, quomodo unus vir plures feminas. Quare omnes feminæ castæ non habebant amplius uno viro, vir autem plures feminas: nisi quia plures habere feminas unum virum, pertinet ad prolis numerositatem; una autem femina non quo plures habuerit viros, plures poterit parere filios? Quapropter, fratres, si Patres nostri non ob aliud quam ad liberos procreandos jungebantur et miscebantur feminis; magnum illis esset gaudium, si præter opus illud carnale possent habere filios, propter quos habendos ad illud non libidine ruebant, sed officio descendebant. Propter hoc Joseph non erat pater, quia sine concupiscentia carnis susceperat filium? Absit ut hoc sentiat castitas Christiana, quod nec Judaica sentiebat. Diligite uxores vestras, sed caste diligite. Usque ad eum modum carnale opus expetite, ut filios procreetis. Et quia non aliter potestis habere filios, ad illud cum dolore descendite. Pœna est enim illius Adam, de quo exorti sumus. Non extollamur de pœna nostra. Pœna est illius qui meruit mortaliter gignere; quia peccato mortalis effectus est. Ipsam pœnam non subtraxit Deus; ut meminisset homo unde revocatur, et quo vocatur; et quæreret illum amplexum, ubi nulla potest esse corruptio.

26. *Dignitas virginalis cœpit a matre Domini. Joseph quomodo vere pater Christi. Adoptio filiorum. Filii naturales et filii conjugales.* In illo ergo populo quia oportebat fieri abundantem propagationem usque ad Christum, per numerositatem plebis in qua præfigurarentur omnia quæ præfiguranda erant Ecclesiæ documenta, habebant officium ducendarum uxorum per quas populus cresceret, in quo populo præsignaretur Ecclesia.

CAPUT XVI. — At ubi natus est ipse Rex omnium gentium, cœpit dignitas virginalis a Matre Domini, quæ et filium habere meruit, et corrumpi non meruit. Sicut ergo erat illud conjugium, et sine ulla corruptione conjugium: sic quod caste uxor peperit, cur non caste maritus acciperet? Sicut enim caste conjux illa, sic ille caste maritus: et sicut illa caste mater, sic ille caste pater. Qui ergo dicit, Non debuit dici pater, quia non sic genuerat filium; libidinem quærit in procreandis filiis, non charitatis affectum. Melius ille, quod alius carne implere desiderat, animo implebat. Nam et qui adoptant filios, castius eos corde gignunt, quos carne non possunt. Videte, fratres, videte jura adoptionis, quomodo fit homo filius cujus semine natus non est; ut plus in eo juris habeat voluntas adoptantis, quam natura gignentis. Ita ergo non solum debuit esse pater Joseph, sed maxime debuit. Nam et de feminis quæ uxores non sunt, generant homines filios, et dicuntur filii naturales; et præponuntur eis filii conjugales. Quantum pertinet ad opus carnis, æqualiter nati sunt: unde isti præponuntur, nisi quia castior est uxoris charitas, de qua liberi procreantur? Non illic attenditur commixtio carnis, quæ in utraque femina par est. Ubi vincit uxor, nisi affectu fidei, affectu conjugii, affectu sincerioris castiorisque charitatis? Si ergo posset de uxore quisquam sine concubitu suscipere filios, non tanto debuit lætius, quanto est illa castior, quam diligit amplius?

CAPUT XVII. — 27. *Duo patres Joseph ad conciliandos Matthæum et Lucam recte admittuntur.* Hinc jam etiam illud videte posse fieri ut unus homo non solum duos filios habeat, sed et duos patres. Nominata enim adoptione, occurrat cogitationibus vestris posse fieri. Dicitur enim, Duos filios potest habere homo, duos autem patres non potest. Imo invenitur posse habere etiam duos patres; si unus semine genuit, alius dilectione adoptavit. Si ergo possunt uni homini esse duo patres; potuit et Joseph duos patres habere, ab altero generari, ab altero adoptari. Quod si potuit,

[1] Apud Lov. omissa fuerat negatio, quæ restituitur hic ex Mss.
[2] Ita in Mss. At in Lov., *officiose accipere prætendebat.*

quid calumniantur illi, qui dicunt alias generationes secutum esse Matthæum, alias Lucam? Et revera invenimus, quod alias secutus est ille, alias ille. Nam Matthæus Jacob patrem dixit Joseph. Lucas autem Heli. Et potest quidem videri unus homo, cujus filius erat Joseph, habuisse duo nomina. Sed quod avos et proavos et alios superius progeneratores diversos enumerant, inque ipso numero plures alius, alius pauciores; manifeste ostenditur habuisse duos patres Joseph. Jam remota quæstionis calumnia, quia fieri posse manifesta ratio demonstravit, alium patrem esse qui genuit, alium qui adoptavit; duobus patribus constitutis, non est mirum si avi et proavi et cæteri parentes sursum versus a diversis patribus diversi numerentur.

CAPUT XVIII. — 28. *Adoptio in sacris Litteris. Antiquorum cum ancillis concubitus quomodo sine adulterio.* Nec vobis videatur jus adoptionis a Scripturis nostris alienum, et quasi in consuetudine humanarum legum animadversum, illi auctoritati divinorum Librorum non posse congruere. Antiqua enim res est, et in ipsis eloquiis ecclesiasticis usitata, ut non sola origo seminis generet filium, sed et gratia voluntatis. Nam et mulieres de semine virorum suorum ex ancillis natos, si ipsæ non pepererant, filios adoptabant; quin etiam ut eis gignerentur, maritis imperabant: sicut Sara (*Gen.* XVI, 1-4), sicut Rachel, sicut Lia (*Id.* XXX, 1-9). In quo officio viri adulterium non committebant: quia uxoribus in ea re, quæ ad conjugale debitum pertinet, obediebant; secundum id quod dicit Apostolus, *Mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter et vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier* (I *Cor.* VII, 4). Moyses etiam natus ex Hebræa matre, et expositus, a filia Pharaonis est adoptatus (*Exod.* II). Non erant quidem ipsæ juris formulæ quæ sunt modo: sed arbitrium voluntatis pro norma legis habebatur; sicut et alio loco dicit Apostolus, *Quia gentes legem non habentes, naturaliter quæ legis sunt faciunt* (*Rom.* II, 14). Si autem feminis licebat eos filios facere, quos non ipsæ pepererant; cur non et viris, quos non ipsi genuerant ex semine carnali, sed ex dilectione adoptandi? Nam et ipsum Jacob patriarcham tantorum filiorum patrem, legimus tamen sibi filios fecisse nepotes suos, filios Joseph, ita dicentem: *Isti duo mihi erunt, et accipient terram cum fratribus suis; quos alios genueris tibi sint* (*Gen.* XLVIII, 5, 6). Nisi forte quis dixerit ipsum adoptionis verbum, non inveniri in Scripturis sanctis. Quasi vero quidquam interest quo vocabulo appelletur, cum res ipsa sit, ut habeat filium mulier, quem carne non peperit; aut aliquem vir, quem carne non genuit. Et me quidem non repugnante non vocet adoptatum Joseph, dummodo concedat eum filium esse potuisse etiam ejus de cujus carne non erat natus. Quanquam Paulus apostolus etiam adoptionis nomen assidue commemoret, et in magno sacramento. Nam cum Dominum nostrum Jesum Christum unicum Dei Filium Scriptura testetur, fratres et cohæredes quos habere dignatus est, adoptione quadam divinæ gratiæ fieri dicit. *Cum autem venit*, inquit, *plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege; ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus* (*Galat.* IV, 4 et 5). Et alio loco: *In nobismetipsis*, inquit, *ingemiscimus, adoptionem exspectantes, redemptionem corporis nostri* (*Rom.* VIII, 23). Rursus et de Judæis cum diceret: *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, cognatis secundum carnem, qui sunt Israelitæ: quorum est*, inquit, *adoptio, et gloria, et Testamentum, et Legis constitutio; quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (*Id.* IX, 3-5). Ubi ostendit vetustum apud Judæos fuisse vel nomen adoptionis, vel ipsam rem; sicut Testamentum et Legis constitutio, quæ simul commemorat.

CAPUT XIX. — 29. *Filii proprio quodam modo apud Judæos. Generationes Domini varie ab Evangelistis sine mendacio numeratæ.* Huc accedit, quia erat alius modus proprius Judæorum, quo fieret aliquis filius ejus de quo non esset carnaliter natus. Propinqui enim propinquorum suorum sine liberis defunctorum ducebant uxores, ut semen defuncti suscitarent (*Deut.* XXV, 5, 6; *Matth.* XXII, 24). Ita ille qui nascebatur, et illius erat filius de quo nascebatur, et illius in cujus successione nascebatur. Hæc dicta sunt, ne quisquam existimans fieri non posse, ut recte unius hominis duo patres commemorentur, quemlibet Evangelistarum qui generationes Domini narraverunt, sacrilega calumnia quasi de mendacio criminandum putet: præsertim cum ipsis eorum verbis nos videamus admonitos. Matthæus quippe, qui eum patrem commemorare intelligitur, a quo genitus est Joseph, ita generationes enumerat, Ille genuit illum, ut ad hoc pervenire possit quod ait in fine, *Jacob genuit Joseph.* Lucas vero, quia non proprie dicitur genitus, qui vel adoptione efficitur filius, vel in successione mortui ex illa quæ uxor ejus fuit nascitur, non dixit, Heli genuit Joseph; aut, Joseph quem genuit Heli: sed, *qui fuit*, inquit, *filius Heli* (*Luc.* III, 23); sive adoptando, sive a propinquo genitus in mortui successione nascendo.

CAPUT XX. — 30. *Quare per Joseph numerantur, non per Mariam.* Jam vero illud quia movere non debet, quare per Joseph, et non per Mariam generationes numerentur, satis dictum est: quia sicut illa sine carnali concupiscentia mater, sic ille sine carnali commixtione pater. Per illum ergo descendant, et per illum ascendant generationes. Nec eum propterea separemus, quia defuit carnalis concupiscentia. Major puritas confirmet paternitatem: ne ipsa sancta Maria nos reprehendat. Illa enim nomen suum præponere noluit marito suo; sed dixit, *Pater tuus et ego dolentes quærebamus te* (*Luc.* II, 48). Non ergo faciant perversi murmuratores, quod conjux casta non fecit. Numeremus ergo per Joseph: quia sicut caste maritus, sic caste pater est. Sed præponamus virum feminæ ordine naturæ et legis Dei. Nam si remoto illo illam constituamus [1]; dicit ille, et recte di-

[1] Mss., *Nam si remoto illo jam constituamus.*

ei, Quare me separastis? Quare non per me generationes vel ascendunt, vel descendunt? An dicitur ei, Quia non tu genuisti opere carnis tuæ? Sed respondebit, Numquid et illa opere carnis suæ peperit? Quod Spiritus sanctus operatus est, utrisque operatus est. *Cum esset*, inquit, *homo justus*. Justus ergo vir, justa femina. Spiritus sanctus in amborum justitia requiescens, ambobus filium dedit. Sed in eo sexu quem parere decebat, operatus est hoc, quod etiam marito nasceretur. Itaque ambobus dicit angelus ut puero nomen imponant; ubi parentum declaratur auctoritas. Nam et Zacharias cum adhuc mutus esset, filio nato mater nomen imponebat. Et cum illi qui aderant innuerent patri quid eum vellet vocari, acceptis pugillaribus hoc scripsit, quod illa jam dixerat (*Id.* I, 60-63). Dicitur et Mariæ, *Ecce concipies filium, et vocabis nomen ejus Jesum* (*Ibid.*, 31): dicitur etiam ad Joseph, *Joseph fili David, ne metueris accipere Mariam conjugem tuam. Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum: hic salvabit populum suum a peccatis eorum* (*Matth.* I, 20, 21). Dicitur etiam, *Et peperit ei filium* (*Luc.* II, 7): ubi omnino pater non carne, sed charitate firmatur. Sic ergo pater sicuti est. Cautissime enim Evangelistæ et prudentissime per illum numerant, sive Matthæus descendens ab Abraham usque ad Christum, sive Lucas ascendens a Christo per Abraham usque ad Deum. Ille descendens numerat, ille ascendens, ambo per Joseph. Quare? Quia pater. Quare pater? Quia tanto firmius pater, quanto castius pater. Aliter quidem putabatur esse pater Domini nostri Jesu Christi, scilicet sicut cæteri patres carne generantes, non solo spirituali affectu liberos suscipientes. Nam dixit et Lucas, *Qui putabatur esse pater Jesu* (*Id.* III, 23). Quare putabatur? Quia humana putatio et existimatio illuc ferebatur, quod solet ab hominibus fieri. Non ergo de semine Joseph Dominus, quamvis hoc putaretur: et tamen pietati et charitati Joseph natus est de Maria virgine filius, idemque Filius Dei.

CAPUT XXI.—31. *Cur Matthæus descendens numerat, Lucas vero ascendens.* Sed quare ille descendens numerat, quare iste ascendens? Quod, quæso, intente, quantum Dominus adjuverit, audiatis, jam securo animo, et ab omni molestia calumniarum nodosarum libero. Matthæus descendit per generationes, ut significet descendentem Dominum nostrum Jesum Christum ad portanda nostra peccata, ut in semine Abraham benedicerentur omnes gentes. Propterea non incipit ab Adam: totum enim genus humanum ab illo. Neque a Noe: quia et ab ipsa familia post diluvium omne genus humanum exortum est. Neque ad prophetiæ adimpletionem poterat pertinere homo Christus Jesus ex Adam, ex quo sunt omnes homines; aut ex Noe, ex quo rursus omnes homines: sed ex Abraham, qui tunc electus est in cujus semine benedicerentur omnes gentes, cum jam gentibus plena erat terra. Ascendit autem Lucas, non incipiens ab ipso nati Domini exordio generationes enumerare sed ab eo loco, ubi eum narrat a Joanne baptizatum. Sicut autem in Domini incarnatione suscipiuntur ab eo generis humani portanda peccata, sic in Baptismi consecratione purganda. Itaque ille descendentem significans ad peccata portanda, generationes descendens enumerat: iste autem ascendens, significans purgationem peccatorum, non utique suorum, sed nostrorum, ascendens generationes enumerat. Sed ille descendit per Salomonem, in cujus matre peccavit David: iste ascendit per Nathan, alterum filium ejusdem David, per quem (*a*) a peccato purgatus est. Legimus enim quod Nathan ad eum missus est, ut eum redargueret, et per pœnitentiam sanaretur (II *Reg.* XII). Occurrerunt ambo sibi in David; ille descendens, iste ascendens: et inde usque ad Abraham, vel ab Abraham usque ad David in nulla generatione diversi sunt. Ita Christus et filius David, et filius Abraham, transit ad Deum. Ad Deum quippe nos oportet in Baptismo renovatos a peccatorum abolitione reduci.

CAPUT XXII. — 32. *De quadragenario numero in generationibus Domini. Quadragenarii numeri significatus.* In generationibus sane quas enumerat Matthæus, quadragenarius numerus eminet. Habent enim istum morem divinæ Scripturæ, ut quod excesserit certos articulos numerorum aliquando non computent. Sic etiam quadringenti anni dicuntur post quos egressus est populus Israel ex Ægypto (*Gen.* XV, 13, *et Act.* VII, 6); cum sint quadringenti triginta. Sic et una generatio quæ quadragenarium numerum excedit, non aufert huic numero principatum. Hic autem numerus vitam significat, qua in hac terra laboratur, quamdiu peregrinamur a Domino, in qua necessaria est dispensatio temporaliter prædicandæ veritatis. Denarius enim numerus, quo significatur perfectio beatitudinis, quater multiplicatus, propter tempus quadripartitum, et mundum quadripartitum, quadragenarium numerum facit. Propterea quadraginta diebus jejunatum est, et a Moyse (*Deut.* IX, 9), et ab Elia (III *Reg.* XIX, 8), et ab ipso Mediatore Domino nostro Jesu Christo (*Matth.* IV, 2): quia in hoc tempore necessaria est a corporalibus illecebris continentia. Quadraginta quoque annos in eremo populus peregrinatus est (*Num.* XXXII, 13): quadraginta diebus diluvium factum est (*Gen.* VII, 4). Quadraginta dies post resurrectionem Dominus cum discipulis conversatus est, persuadens eis resuscitati corporis veritatem (*Act.* I, 3): ubi significavit in hac vita, qua peregrinamur a Domino, quod numerus quadragenarius, sicut dictum est, mystice insinuat necessariam nobis memoriam Dominici Corporis, quam in Ecclesia facimus, donec veniat (I *Cor.* XI, 26). Ad hanc ergo vitam quoniam descendit Dominus noster, et Verbum caro factum est, ut traderetur propter delicta nostra, et resurgeret propter justificationem nostram (*Rom.* IV, 25); quadragenarium numerum Matthæus secutus est: ut

(*a*) Verius, *per cujus nominis prophetam*. Quia non idem homo, sed alter fuit ejusdem nominis, ex Retract. lib. 2, cap. 16.

una generatio quæ ibi excedit quadragenarium numerum, vel non impediat, sicuti triginta illi anni non impediunt quadringentorum perfectionem; vel hoc etiam ipsa significet, quia ipse Dominus quo juncto fiunt quadraginta unum, ita descendit ad hanc vitam portaturus peccata nostra, ut tamen ab hac vita, propria et singulari excellentia, qua ita homo est ut etiam Deus sit, inveniatur exceptus. De hoc enim solo dicitur, quod de nullo homine sancto, quantalibet sapientia justitiaque perfecto, dici potuit aut poterit : *Verbum caro factum est* (*Joan.* I, 14).

CAPUT XXIII. — 33. *Cur generationes septuaginta septem numerat Lucas.* Lucas autem qui ex baptismo Domini per generationes ascendit, septuagenarium et septimum numerum complet, incipiens ab ipso Domino nostro Jesu Christo per Joseph ascendere, et perveniens ad Deum per Adam : id est, quia in hoc numero abolitio significatur omnium peccatorum, quæ fit in Baptismo, non quia ipsi Domino erat quod in baptismo dimitteretur; sed quia sua humilitate quid nobis esset utile commendavit. Et quamvis esset illud baptismum Joannis; in eo tamen sensibiliter apparuit Trinitas Patris et Filii et Spiritus sancti, qua consecratus est ipsius Christi baptismus, quo baptizandi erant futuri Christiani : Pater, in voce quæ facta est de cœlo; Filius, in ipso homine Mediatore; Spiritus sanctus, in columba (*Matth.* III, 16, 17).

34. *Numeri septuaginta septem significatus.* Quare autem septuagenarius et septimus numerus omnia peccata contineat quæ dimittuntur in Baptismo, hæc probabilis ratio videtur occurrere; quia denarius numerus perfectionem habet justitiæ et beatitudinis, cum septenaria creatura Creatoris inhæret Trinitati : unde etiam decalogus Legis in decem præceptis consecratus est. Transgressio autem denarii undenario numero significatur : et intelligitur peccatum esse transgressio, cum aliquid amplius homo appetens, justitiæ regulam excedit. Unde et avaritiam radicem omnium malorum dicit Apostolus (I *Tim.* VI, 10). Et animæ a Deo fornicanti, ex ejusdem Domini persona dicitur : Sperabas si a me discessisses, aliquid amplius te habituram. Quia ergo transgressionem, id est peccatum ad se ipsum refert qui peccat, quia privato quodam suo lætari vult; unde reprehenduntur etiam qui sua quærunt, non quæ Jesu Christi (*Philipp.* II, 21), et laudatur charitas non quærens quæ sua sunt (I *Cor.* XIII, 5) : propterea ipse undenarius numerus quo significatur transgressio, non decies multiplicatur, sed septies, et fiunt septuaginta septem. Non enim ad Conditoris Trinitatem, sed ad ipsam creaturam, id est, ad ipsum hominem pertinet transgressio, quam creaturam septenarius numerus ostendit. Tria propter animum, ubi est quædam imago Trinitatis Creatoris; ibi enim homo ad imaginem Dei factus est : et quatuor propter corpus. Notissima enim sunt quatuor primordia quibus corpus constat. Et cui nota non sunt, potest facile advertere ipsum corpus mundi, in quo corpus nostrum per loca movetur, quatuor habere quasi principales partes, quas etiam Scriptura divina assidue commemorat, Orientem et Occidentem, Meridianum et Aquilonem.

CAPUT XXIV. — Et quoniam peccata vel animo fiunt, sicut in sola voluntate; vel etiam operibus corporis, jam visibiliter : propterea Amos propheta assidue commemorat Deum minantem ac dicentem, *In tribus et quatuor impietatibus non aversabor* (*Amos* I et II), id est, non dissimulabo. Tribus, propter animi; quatuor, propter corporis naturam : quibus duobus homo constat.

35. *Scripturæ quomodo legendæ.* Itaque undecim septies, sicut dictum est, transgressio justitiæ relata ad hominem peccatorem facit numerum septuaginta septem; quo peccata omnia contineri significantur, quæ per Baptismum dimittuntur. Unde Lucas per septuaginta septem generationes ascendit ad Deum; ostendens reconciliari hominem Deo per abolitionem omnium peccatorum. Inde ipse Dominus Petro interroganti quoties fratri debeat ignoscere : *Dico tibi*, inquit, *non septies, sed usque septuagies septies* (*Matth.* XVIII, 22). Et si quid aliud de his secretis et thesauris mysteriorum Dei, a diligentioribus et dignioribus erui potest. Nos tamen pro nostro captu, quantum adjuvit et quantum dedit Dominus, pro angustia quoque temporis, quæ potuimus, diximus. Si quis vestrum amplius capit, ad illum pulset, a quo et nos quod capere, quod dicere possumus, sumimus. Illud ante omnia retinete, ut Scripturis sanctis nondum intellectis non perturbemini; intelligentes autem non inflemini : sed et quod non intelligitis, cum honore differatis; et quod intelligitis, cum charitate teneatis.

SERMO LII * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. III, 13-17, Venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo, *etc.*, *de Trinitate* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Deus Trinitas in baptismo Christi commendatur.* Evangelica lectio proposuit nobis unde loquamur ad Charitatem vestram, tanquam Domini imperio, et vere Domini imperio. Ab illo enim exspectavit cor meum tanquam jussionem proferendi sermonis, ut hinc eum intelligerem loqui me velle, quod recitari ipse voluisset. Audiat ergo studium et devotio vestra, et adjuvet apud ipsum Dominum Deum nostrum laborem meum. Videmus enim et tanquam proposito divino spectaculo contuemur, apud flumen Jordanis commendari nobis Deum nostrum in Trinitate. Cum enim veniret Jesus, et baptizatus esset a Joanne, Dominus a servo (quod fecit ad humilitatis exemplum; in ipsa quippe humilitate ostendit impleri justitiam, quando dicente sibi Joanne, *Ego debeo a te baptizari, et tu venis ad me;*

* Castigatus est ad tres bn. ad quatuor cl. ad a. cb. f. fl. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 63 de Verbis Domini.

(*b*) Citatur a Floro ad Galat. IV, titulo sermonis «De Trinitate.» Plerisque autem Mss. inscribitur, «De una Trinitate «trinaque unitate;» eaque inscriptio ante Hincmari ætatem obtinebat, ut Hincmarus ipse fateri coactus est, libro de non una Trinitate, pag. 455. Hic obiter observare juvat Hincmarum eumdem in eodem libro totam fere paginam 544 tresque subsequentes implere excerpti sermonis quem vocat Augustini «de Unitate Patris et Filii et Spiritus sancti contra Arrianos;» qui tamen inter Augustinianos modo non comparet.

respondit, *Sine modo, ut impleatur omnis justitia) :* cum ergo baptizatus esset, aperti sunt cœli, et descendit super eum Spiritus sanctus in specie columbæ; deinde vox desuper consecuta est, *Hic est Filius meus dilectus, in quo bene sensi.* Habemus ergo distinctam quodam modo Trinitatem : in voce Patrem, in homine Filium, in columba Spiritum sanctum. Hoc quidem commemorare opus erat; nam videre facillimum est. Evidenter enim, nec ullo dubitationis scrupulo commendatur hæc Trinitas. Nam ipse Dominus Christus in forma servi veniens ad Joannem, utique Filius est : non enim dici potest quod Pater est, aut dici potest quod Spiritus sanctus est. *Venit*, inquit, *Jesus* : utique Filius Dei. De columba quis dubitet; aut quis dicat, Quid est columba cum ipsum Evangelium testetur apertissime, *Descendit super eum Spiritus sanctus in specie columbæ?* De voce autem illa similiter nulla dubitatio quod Patris sit, cum dicit, *Tu es Filius meus* (*Marc.* I, 11). Habemus ergo distinctam Trinitatem.

CAPUT II. — 2. *De Trinitate inseparabili difficultas.* Et si consideremus loca, audeo dicere (quamvis timide id dicam, tamen audeo) quasi separabilem Trinitatem. Cum Jesus venit ad fluvium, ex alio loco in alium locum; columba de cœlo descendit ad terram, de alio loco ad alium locum; vox ipsa Patris, nec de terra, nec de aqua sonuit, sed de cœlo : tria hæc quasi separantur locis, separantur officiis, separantur operibus. Dicat mihi aliquis : Ostende inseparabilem Trinitatem. Memento catholicum te loqui, catholicis loqui. Fides enim nostra, id est, fides vera, fides recta, fides catholica, non opinione præsumptionis, sed testimonio lectionis collecta, nec hæretica temeritate incerta, sed apostolica veritate fundata, hoc insinuat; hoc novimus, hoc credimus. Hoc etsi non videmus oculis, nec adhuc corde quamdiu fide mundamur; ipsa tamen fide rectissime, ac robustissime retinemus Patrem, Filium, Spiritum sanctum, inseparabilem esse Trinitatem, unum Deum, non tres deos. Ita tamen unum Deum, ut Filius non sit Pater, ut Pater non sit Filius, ut Spiritus sanctus nec Pater sit, nec Filius, sed Patris et Filii Spiritus. Hanc ineffabilem divinitatem apud se ipsam manentem, omnia innovantem, creantem, recreantem, mittentem, revocantem, judicantem, liberantem; hanc ergo Trinitatem ineffabilem simul novimus et inseparabilem.

3. *Auxilii divini necessitas ad solvendum nodum difficultatis.* Quid ergo agimus? Ecce seorsum venit Filius in homine, seorsum Spiritus sanctus de cœlo descendit in specie columbæ, seorsum vox Patris de cœlo sonuit, *Hic est Filius meus.* Ubi est inseparabilis Trinitas? Fecit vos per me Deus intentos. Orate pro nobis, et quasi aperientes sinum[1] : donet ipse unde quod aperuistis impleatur. Collaborate nobis. Videtis enim quid susceperimus; non solum quid, verum etiam qui; unde volumus dicere, ubi positi, quomodo positi in corpore quod corrumpitur et aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (*Sap.* IX, 15). Quando ergo istum sensum a multis extraho, et ad unum Deum Trinitatem inseparabilem colligo, ut aliquid videam quod dicam; putasne in hoc corpore quod aggravat animam, ut aliquid vobis digne loquar, potero dicere, *Quoniam ad te, Domine, animam meam levavi* (*Psalm.* LXXXV, 4)? Adjuvet me, levet eam mecum. Nam infirmus sum illi, et gravis est mihi.

CAPUT III. — 4. *Opera Patris et Filii inseparabilia.* Solet hæc quæstio ab studiosissimis fratribus proponi, solet in amatorum verbi Dei sermone versari, solet pro hac multum pulsari ad Deum, dicentibus hominibus : Facit aliquid Pater, quod non facit Filius; aut facit aliquid Filius quod non facit Pater? Interim de Patre et Filio dicamus. Cum autem hinc expedierit conatum nostrum, cui dicimus, *Adjutor meus esto, ne derelinquas me* (*Psal.* XXVI, 9); intelligitur etiam Spiritus sanctus ab operatione Patris et Filii nequaquam discedere. De Patre ergo et Filio, fratres, audite. Facit aliquid Pater sine Filio? Respondemus, Non. An dubitatis? Quid enim facit sine illo, per quem facta sunt omnia? *Omnia*, inquit, *per ipsum facta sunt.* Et satiate inculcans tardis[1], duris, litigiosis, addidit, *Et sine ipso factum est nihil* (*Joan.* I, 3).

5. *Pater omnia per Filium et fecit et regit.* Quid igitur, fratres? *Omnia per ipsum facta sunt;* intelligimus utique universam creaturam factam per Filium, fecisse Patrem per Verbum suum, Deum per Virtutem et Sapientiam suam : numquid dicturi sumus, Omnia quidem, quando creata sunt, per ipsum facta sunt, sed nunc non omnia per ipsum facit Pater? Absit. Recedat hæc cogitatio a fidelium cordibus, abigatur a sensu devotorum, ab intellectu piorum. Fieri non potest ut per ipsum creaverit, et non per ipsum gubernet. Absit ut sine ipso regatur quod est, quando per ipsum factum est ut esset. Sed et hoc testimonio Scripturæ doceamus, non solum per ipsum facta et creata omnia, sicut ex Evangelio commemoravimus, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil :* sed per ipsum etiam regi et disponi quæ facta sunt. Agnoscitis ergo Christum Dei Virtutem et Dei Sapientiam : agnoscite dictum et de Sapientia, *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (*Sap.* VIII, 1). Non ergo dubitemus per ipsum regi omnia, per quem facta sunt omnia. Nihil itaque Pater sine Filio, nihil Filius sine Patre facit.

6. *Difficultas : an Filii nativitas et passio sit etiam Patris. Patripassianorum hæresis.* Occurrit itaque quæstio, quam in nomine Domini et ejus voluntate solvendam suscepimus. Si nihil facit Pater sine Filio, et nihil Filius sine Patre; nonne quasi consequens erit ut et Patrem dicamus natum de virgine Maria, Patrem passum sub Pontio Pilato, Patrem resurrexisse et in cœlum ascendisse? Absit. Non hoc dicimus, quia non hoc credimus. *Credidi enim propter quod locutus sum : et nos credimus propter quod et loquimur* (*Psal.* CXV, 10, *et* II *Cor.* IV, 13). Quid est in fide (*a*)? Quia Filius de Virgine natus est, non Pater.

[1] Sex Mss., *aperite sinum vestrum.*

[1] Omnes prope Mss., *Et societatem inculcans tardis.*
(*a*) Id est, symbolo fidei.

Quid est in fide? Quia Filius passus est sub Pontio Pilato, et mortuus, non Pater. Excidit nobis, quosdam male intelligentes vocari Patripassianos, qui dicunt ipsum Patrem natum ex femina, ipsum Patrem passum, ipsum esse Patrem qui est Filius, duo esse nomina, non res duas. Et removit istos Ecclesia catholica a communione sanctorum, ne aliquem deciperent, ut separati litigarent.

7. *Difficultatis nodus.* Revocemus ergo difficultatem quæstionis sensibus vestris. Dicat aliquis mihi: Tu dixisti, nihil Patrem facere sine Filio, neque Filium sine Patre; et testimonia de Scripturis adhibuisti, nihil facere Patrem sine Filio, quia omnia per ipsum facta sunt; nec quod factum est regi sine Filio, quia ipse est Sapientia Patris, attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter. Modo mihi dicis quasi contra te ipsum loquens: Filius natus est de virgine, non Pater; Filius passus est, non Pater; Filius resurrexit, non Pater. Ecce teneo aliquid facere Filium, quod non facit Pater. Aut ergo confitere, facere aliquid Filium sine Patre; aut confitere etiam Patrem natum, passum, mortuum, resurrexisse. Aut illud, aut illud dic: elige unum de duobus. Ego neutrum eligo, nec hoc, nec illud dico. Nec aliquid facere Filium sine Patre dico; quia mentior, si hoc dixero: nec Patrem natum, passum, mortuum, resurrexisse dico; quia nihilominus mentior, si hoc dixero. Quomodo, inquit, explicaberis ab his angustiis?

CAPUT IV. — 8. *Filii solius est nativitas ex virgine, sed facta est a Patre et Filio.* Placet vobis quæstio proposita: Deus adjuvet, ut placeat et soluta. Ecce quod dico, ut liberet et me et vos. In una enim fide stamus in nomine Christi, et in una domo sub uno Domino vivimus, et in uno corpore membra sub uno capite sumus, et uno spiritu vegetamur. Ut ergo Dominus ab his angustiis molestissimæ quæstionis liberet, et me qui loquor, et vos qui auditis, hoc dico: Filius quidem, non Pater, natus est de virgine Maria; sed ipsam nativitatem Filii, non Patris, de virgine Maria, et Pater et Filius operatus est. Non est quidem passus Pater, sed Filius: passionem tamen Filii et Pater et Filius operatus est. Non resurrexit Pater, sed Filius: resurrectionem tamen Filii et Pater et Filius operatus est. De quæstione ista videmur jam expediti; sed forte verbis meis, videamus etiam utrum verbis divinis. Pertinet ergo ad me sanctorum Librorum testimoniis demonstrare, nativitatem Filii et Patrem operatum et Filium; ita passionem; ita resurrectionem: ut cum Filii tantum sit et nativitas et passio et resurrectio; hæc tamen tria quæ ad Filium solum pertinent, nec a Patre solo facta sint, nec a solo Filio, sed a Patre utique et Filio. Probemus singula, judices auditis, causa proposita est, testes procedant. Dicat mihi judicium vestrum, quod solet causas agentibus dici: Doce quod promittis (*a*). Doceo plane adjuvante Domino, et cœlestis juris recito lectionem. Intente audistis proponentem, audite intentius jam probantem.

9. *Filii nativitatem esse factam a Patre. Paulus juris divini consultus.* De Christi nativitate mihi primo docendum est, quomodo eam et Pater fecerit, et Filius fecerit, quamvis nonnisi ad Filium pertineat quod fecit Pater et Filius. Paulum recito, idoneum juris divini consultum. Nam et causidici habent hodie Paulum dictantem jura litigatorum, non Christianorum. Recito, inquam, Paulum dictantem pacis jura, non litis. Ostendat nobis sanctus Apostolus, quomodo nativitatem Filii Pater operatus sit. *Cum autem venit*, inquit, *plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret* (*Galat.* IV, 4 *et* 5). Audistis, et quia planum et apertum est, intellexistis. Ecce Pater fecit Filium nasci de virgine. Cum enim venisset plenitudo temporis, *misit Deus Filium suum*, utique Pater Christum. Quomodo eum misit? *Factum ex muliere, factum sub Lege.* Fecit ergo eum Pater ex muliere sub Lege.

10. *Locus Apostoli quo dicitur Christus de muliere natus.* An forte hoc movet, quia de virgine dixi, et Paulus dicit *ex muliere?* Non moveat, non immoremur: neque enim rudibus loquor. Utrumque Scriptura dicit, et ex virgine, et ex muliere. Ex virgine quomodo? *Ecce virgo in utero accipet, et pariet Filium* (*Isai.* VII, 14). Ex muliere autem, sicut audistis: non est contrarium. Proprietas enim locutionis hebrææ mulieres, non corruptas virginitate, sed feminas appellat. Habes evidentem Scripturam Geneseos, quando ipsa primo Eva facta est: *Formavit eam in mulierem* (*Gen.* II, 22). Dicit etiam alio loco Scriptura, jubere Deum separari mulieres, quæ non cognoverunt cubile viri (*Num.* XXXI, 17, 18, *et Judicum* XXI, 11). Hoc ergo jam notum esse debet; nec teneat nos, ut alia, quæ merito tenebunt, Domino adjuvante, explicare possimus.

11. *Factam a Filio quoque nativitatem Filii.* Probavimus ergo nativitatem Filii a Patre factam, probemus et a Filio factam. Quid est nativitas Filii de virgine Maria? Certe assumptio formæ servi in virginis utero. Numquidnam est aliud nasci Filio, nisi accipere formam servi in virginis utero? Audi quia hoc et Filius fecit: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (*Philipp.* II, 6 *et* 7). *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere; qui factus est ei ex semine David secundum carnem* (*Rom.* I, 3): videmus ergo nativitatem Filii a Patre factam; sed quia ipse Filius *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*, videmus nativitatem Filii et ab ipso Filio factam. Probatum est hoc; transeamus hinc: intenti aliud accipite, quod ex ordine sequitur.

12. *Passio etiam Filii a Patre et Filio.* Probemus et passionem Filii, et a Patre factam, et a Filio factam. Faciat Pater passionem Filii: *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (*Id.* VIII, 32). Faciat et Filius passionem suam: *Qui me dilexit, et tradidit semetipsum pro me* (*Galat.* VIII 2.

(*a*) Cujacius ad oram sui libri annotavit legendum, *Doce quod promis*.

20). Tradidit Pater Filium, tradidit Filius se ipsum. Passio hæc uni facta est, sed ab utroque facta est. Sicut ergo nativitatem, ita passionem Christi nec Pater sine Filio fecit, nec Filius sine Patre. Tradidit Pater Filium, tradidit Filius se ipsum. Quid hic fecit Judas, nisi peccatum? Transeamus, et hinc veniamus ad resurrectionem.

13. *Idem de Christi resurrectione probatur.* Videamus Filium quidem, non Patrem, resurgentem, sed resurrectionem Filii et Patrem et Filium facientem. Operetur Pater resurrectionem Filii. *Propter hoc* enim *exaltavit eum, et donavit ei nomen quod est super omne nomen* (*Philipp.* II, 9). Resuscitavit ergo Pater Filium, exaltando eum et excitando eum a mortuis. Numquid et Filius resuscitavit semetipsum? Resuscitavit plane. In figura sui corporis de templo dixit : *Solvite templum hoc, et in triduo resuscitabo illud* (*Joan.* II, 19). Postremo sicut ad passionem pertinet animam ponere, sic ad resurrectionem animam iterum sumere : videamus si Filius quidem animam suam posuit, et ei animam suam Pater reddidit, non ipse sibi. Pater enim quia reddidit, manifestum est. Inde enim Psalmus dicit, *Et resuscita me, et reddam illis* (*Psal.* XL, 11). Sed quia et Filius animam suam sibi reddidit, quid a nobis exspectatis? Ipse dicat : *Potestatem habeo ponendi animam meam.* Nondum dixi quod promisi. *Ponendi* dixi : sed jam clamatis [1], quia prævolatis. Eruditi quippe in schola magistri cœlestis, tanquam lectiones intente audientes, pie reddentes, quid sequatur non ignoratis. *Potestatem*, inquit, *habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo tollit eam a me : sed ego pono eam a me, et iterum sumo eam* (*Joan.* x, 18).

CAPUT V. — 14. *Replicatio doctrinæ explicatæ.* Exsolvimus quæ promisimus : propositiones nostras firmissimis, ut arbitror, testimoniorum documentis probavimus. Tenete quod audistis. Breviter replico, et rem utilissimam, quantum existimo, mentibus vestris collocandam commendo. Pater non est natus de virgine : nativitatem tamen istam Filii et Pater et Filius operatus est ex virgine. Pater non est passus in cruce : passionem tamen Filii et Pater et Filius operatus est. Non resurrexit Pater a mortuis : resurrectionem tamen Filii et Pater et Filius operatus est. Habetis personarum distinctionem, et operationis inseparabilitatem. Non ergo dicamus aliquid Patrem operari sine Filio, aliquid Filium sine Patre. An forte miracula quæ fecit Jesus, movent vos, ne forte aliqua ipse fecerit, quæ non fecit Pater? Et ubi est, *Pater autem in me manens, ipse facit opera* (*Joan.* XIV, 10)? Hæc quæ diximus plana erant, tantum dicenda erant : non laborandum ut intelligerentur, sed curandum ut commemorarentur.

15. *Deus ad modum corporis in spatio non cogitandus.* Aliquid adhuc volo dicere, ubi vere et acriorem intentionem vestram requiro, et devotionem apud Deum. Etenim locis corporalibus non tenentur nec occupantur nisi corpora. Ultra locos corporales est divinitas : nemo eam tanquam in spatio requirat. Ubique invisibilis et inseparabiliter adest : non in parte major, in parte minor; sed ubique tota, nusquam divisa. Quis videt hoc? quis capit hoc? Compescamus nos : meminerimus qui, unde loquamur. Illud et illud, quidquid est quod Deus est, pie credatur, sancte cogitetur; et quantum datur, quantum potest, ineffabiliter intelligatur. Quiescant verba, cesset lingua; cor excitetur, cor illuc levetur. Non enim est illud tale, quod in cor hominis ascendat, sed quo cor hominis ascendat. Attendamus creaturam : *Invisibilia enim ejus, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur* (*Rom.* I, 20) : ne forte in his quæ fecit Deus, in quibus habemus quamdam consuetudinis familiaritatem, inveniamus aliquam similitudinem, unde probemus esse aliqua tria, quæ tria separabiliter proferantur, inseparabiliter operentur.

CAPUT VI. — 16. *Deus incomprehensibilis.* Eia, fratres, adestote toto animo. Videte prius quid promittam; ne forte in creatura inveniam, quia Creator a nobis excelsus est. Et forte verba quisquam nostrum, cui fulgor veritatis aliqua mentem quasi coruscatione perstringit, potest dicere verba illa: *Ego dixi in ecstasi mea.* In ecstasi tua quid dixisti? *Projectus sum a facie oculorum tuorum* (*Psal.* XXX, 23). Etenim videtur mihi iste qui hoc dixit, levasse ad Deum animam suam, et effudisse super se animam suam, cum ei diceretur quotidie, *Ubi est Deus tuus* (*Psal.* XLI, 4, 11)? pervenisse spirituali quodam contactu ad illam incommutabilem lucem, eamque infirmitate conspectus ferre non valuisse; et in suam quasi ægritudinem atque languorem iterum recidisse, et comparasse se illi, et sensisse adhuc contemperari non posse [1] aciem mentis suæ luci sapientiæ Dei. Et quia hoc in ecstasi fecerat, abreptus a sensibus corporis et subreptus in Deum; ubi quodam modo a Deo ad hominem revocatus est, ait, *Ego dixi in ecstasi mea.* Vidi enim nescio quid in ecstasi, quod diu ferre non potui; et redditus mortalibus membris, et multis mortalium cogitationibus a corpore quod aggravat animam, dixi. Quid? *Projectus sum a facie oculorum tuorum.* Longe sursum es, longe deorsum sum. Quid ergo dicamus, fratres, de Deo? Si enim quod vis dicere, si cepisti [2], non est Deus : si comprehendere potuisti, aliud pro Deo comprehendisti. Si quasi comprehendere potuisti, cogitatione tua te decepisti. Hoc ergo non est, si comprehendisti : si autem hoc est, non comprehendisti. Quid ergo vis loqui, quod comprehendere non potuisti?

17. *In nobis quærenda Dei similitudo.* Videamus ergo, ne forte in creatura inveniamus aliquid, ubi probemus aliqua tria et separabiliter demonstrari, et inseparabiliter operari. Quo ibimus? Ad cœlum ut de sole et luna et sideribus disputemus? Ad terram, ut forte de frutetis, de arboribus, de animalibus terram implentibus? An de ipso cœlo, an de ipsa terra, quæ

[1] Am. Er., *clamastis.* Sic etiam Mss. et ex his nonnulli, *prævolastis.*

[1] Plures Mss., *et sensu adhuc pie illi contemperari,* etc. Ex iisdem unus, *non potuisse.*
[2] Plures Mss., *suscepisti.*

continent omnia quæ sunt in cœlo et in terra? Quamdiu homo circuis creaturam? Ad te redi, te vide, te inspice, te discute. In creatura quæris aliqua tria et separatim demonstranda, et inseparabiliter operantia: si in creatura quæris, in te prius quære. Non enim tu non es creatura. Similitudinem quæris. Quæsiturus es in pecore? De Deo enim loquebaris, cum quæreres quamdam similitudinem. De Trinitate ineffabilis Majestatis loquebaris; et quia defecisti in divinis, tuamque infirmitatem debita humilitate confessus es, ad humana venisti; ibi discute. Quæris in pecore, quæris in sole, in stella? Quid enim horum factum est ad imaginem et similitudinem Dei? Prorsus familiarius et melius aliquid horum quæris in te. Hominem enim Deus fecit ad imaginem et similitudinem suam. In te quære, ne forte imago Trinitatis habeat aliquod vestigium Trinitatis. Et quæ? Imago facta longe distans: similitudo tamen et imago longe distans, non quomodo imago Filius hoc quod Pater. Aliter enim imago in filio, aliter in speculo. Multum distat. In filio imago tua, tu ipse es. Hoc est enim filius quod tu natura. Substantia hoc quod tu, persona alius quam tu. Non ergo homo imago tanquam unigenitus Filius, sed ad imaginem quamdam et quamdam similitudinem factus. Quærat in se aliquid, si possit invenire, et tria quædam quæ separabiliter pronuntientur[1], inseparabiliter operentur. Quæram, quærite mecum. Non ego in vobis[2], sed vos in vobis, et ego in me. Quæramus communiter, et communem naturam atque substantiam communiter pertractemus.

CAPUT VII. — 18. *Anima nostra ad imaginem Dei facta.* Vide, o homo, adverte si verum est quod dico. Habesne corpus, habes carnem? Habeo, inquis. Nam unde est, unde in loco sum, unde de loco in locum moveor? Unde verba loquentis audio, nisi per aurem carnis? Unde os loquentis video, nisi per oculos carnis? Habes, constat, nec diu satagendum est de re manifesta. Vide aliquid aliud, vide quod operatur per carnem. Audis enim aure, sed non ab aure audis. Alius est intus qui audit per aurem. Vides per oculum, ipsum intuere. An domum agnovisti, habitatorem neglexisti? Numquidnam videt oculus per se ipsum? Nonne alius est qui videt per oculum? Non dico, Non videt oculus mortui, de quo constat corpore habitatorem abscessisse: sed oculus de re alia cogitantis, non videt faciem præsentis. Respice ergo interiorem hominem tuum. Ibi enim magis aliqua similitudo quærenda est quorumdam trium separatim demonstratorum, inseparabiliter operantium. Quid habet mens tua? Forte si quæram, multa invenio: sed aliquid proximum est, quod facilius intelligitur. Quid habet anima tua? Intus commemora, recole[3]. Non enim quod dicturus sum, ad posco ut credatur mihi: noli acceptare, si in te non inveneris. Intuere ergo, sed primo quod exciderat, videamus, si homo non Filii tantum imago est, aut Patris tantum imago est, sed Patris et Filii; et utique jam consequenter et Spiritus sancti. Genesis loquitur: *Faciamus*, inquit, *hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (*Gen.* I, 26). Non ergo facit Pater sine Filio, nec Filius sine Patre. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Faciamus*; non, Faciam; aut, fac; aut, faciat ille: sed, *faciamus ad imaginem*; non, Tuam; aut, meam; sed, *ad nostram*.

19. *Trinitatis similitudo in homine.* Ergo interrogo, dissimilem rem dico. Nemo dicat: Ecce quod comparavit Deo. Jam locutus sum, et prælocutus, et cautos reddidi, et cautus fui. Longe ista distant, a summis ima, ab incommutabilibus mutabilia, a creantibus creata, a divinis humana. Ecce primo hoc commendo, quia quod dicturus sum longe distat, nemo mihi calumnietur. Ne forte ergo et ego aures quæram, et ille dentes paret, hoc me promisi exhibiturum, aliqua tria demonstrata separatim, operata inseparabiliter. Quam sint ista similia vel dissimilia Trinitati omnipotenti, non nunc ago: sed in ipsa creatura ima et mutabili invenimus aliqua tria, quæ possint separabiliter demonstrari, et inseparabiliter operari. O carnalis cogitatio, et conscientia pertinax atque infidelis! Quid de illa Majestate ineffabili in ea re dubitas, quam in te invenire potuisti? Ecce dico, ecce interrogo: Homo, habes memoriam? Si non habes, quod dixi quomodo tenuisti? Sed forte jam, quod paulo ante dixi, oblitus es. Hoc ipsum quod dico, Dixi; duas istas syllabas non teneres, nisi per memoriam. Unde enim scires duas esse, si sonante secunda oblitus esses primam? Quid ergo diutius immoror? quare sic urgeor? quare sic cogor convincere? Manifestum est, habes memoriam. Quæro aliud: Habes intellectum? Habeo, inquis. Si enim non haberes memoriam, non teneres quod dixi: si non haberes intellectum, non agnosceres quod tenuisti. Habes et hoc. Intellectum tuum ad id quod intus tenes, revocas, et vides, et videndo formaris, ut sciens dicaris. Tertium quæro: Habes memoriam, qua teneas quod dicitur; habes intellectum, quo intelligas quod tenetur; de his duobus requiro abs te, volens tenuisti et intellexisti? Volens plane, inquis. Habes ergo voluntatem. Hæc sunt tria, quæ me dicturum esse promiseram auribus et mentibus vestris. Tria hæc sunt in te, quæ potes numerare, et non potes separare. Hæc ergo tria, memoriam, intellectum, et voluntatem; hæc, inquam, tria animadverte separatim pronuntiari, inseparabiliter operari.

CAPUT VIII.— 20. *Memoria, intellectus et voluntas, et separabiliter demonstrantur, et inseparabiliter operantur.* Aderit Dominus, et video quod adsit: ex intellectu vestro intelligo eum adesse. Ex his enim vocibus vestris, quemadmodum intellexeritis, adverto; præsumo eum adjutorum, ut omnia intelligatis. Tria promisi separabiliter demonstrari, inseparabiliter operari. Ecce nesciebam quid esset in animo tuo, demonstrasti mihi dicendo, Memoria. Hoc verbum, sonus iste, vox ista processit ad aures meas ab animo

[1] Duo Mss., *quæ separabiliter demonstrentur.*
[2] Hic apud Lov. additur, *et vos in me*; quod ab aliis libris abest.
[3] Am. Er. et aliquot Mss., *commemoro, recole.* Fossatensis Ms., *recole, commemoro.*

tuo. Hoc enim quod est memoria, tacite cogitabas, et non dicebas. Erat in te, et nondum venerat ad me. Ut autem quod erat in te proferretur ad me, dixisti ipsum nomen, id est, Memoria. Audivi : quatuor has syllabas in nomine memoriæ audivi. Quatuor syllabarum nomen est, vox est, sonuit, ad aurem meam processit, menti aliquid insinuavit. Quod sonuit transiit, unde insinuatum et quod insinuatum est manet. Sed hoc quæro, quando dixisti hoc nomen Memoria, vides certe quia hoc nomen non pertinet nisi ad memoriam. Cætera enim duo habent nomina sua. Namque aliud vocatur intellectus, aliud voluntas, non memoria : illud autem unum vocatur memoria. Sed ut hoc diceres, ut quatuor istas syllabas operareris, unde operatus es? Hoc nomen quod pertinet ad solam memoriam, operata est in te et memoria, ut teneres quod dicebas; et intellectus, ut scires quod tenebas; et voluntas, ut proferres quod sciebas. Gratias Domino Deo nostro. Adjuvit nos, et in vobis et in nobis. Vere dico Charitati vestræ, hoc discutiendum et insinuandum trepidissime aggressus eram. Metuebam enim ne forte lætificarem capacium ingenium, et facerem grave tardioribus tædium. Nunc autem video vos et attentione audiendi, et celeritate intelligendi, non solum percepisse dictum, sed prævolasse dicturum : Gratias Domino.

CAPUT IX. — 21. *Ex his tribus illustratur Trinitatis mysterium.* Videte ergo, jam securus commendo quod intellexistis; non inculco incognitum, sed repetens commendo perceptum. Ecce de tribus illis una res nominata est, unius rei nomen dictum est : Memoria nomen est unius ex illis tribus, et tamen nomen unius ex illis tribus tria ipsa operata sunt. Non potuit dici sola memoria, nisi operante voluntate, intellectu et memoria. Non potest dici solus intellectus, nisi operante memoria, voluntate et intellectu : nec potest dici sola voluntas, nisi operante memoria et intellectu et voluntate. Explicata sunt, ut arbitror, quæ promissa sunt : quod separatim pronuntiavi, inseparabiliter cogitavi. Unum horum omnium tria fecerunt : sed tamen hoc unum quod tria fecerunt, non ad tria pertinet, sed ad unum. Tria fecerunt nomen memoriæ : sed hoc non pertinet nisi ad solam memoriam. Tria fecerunt nomen intellectus : sed non pertinet nisi ad solum intellectum. Tria fecerunt nomen voluntatis : sed non pertinet nisi ad solam voluntatem. Ita Trinitas fecit carnem Christi : sed non pertinet nisi ad solum Christum. Trinitas fecit de cœlo columbam : sed non pertinet nisi ad solum Spiritum sanctum. Trinitas fecit de cœlo vocem : sed non pertinet vox nisi ad solum Patrem.

22. *Quid ex illis ad Patrem, quid ad Filium et Spiritum sanctum pertineat, cogitandum relinquitur.* Nemo ergo dicat mihi, nemo calumniosus me infirmum urgere conetur : Quid ergo in his tribus quæ in mente nostra vel in anima esse ostendisti, quid ex his tribus pertinet ad Patrem, id est, quasi ad similitudinem Patris, quid horum ad Filii, quid horum ad Spiritus sancti? Non possum dicere, non possum explicare. Aliquid cogitantibus relinquamus, aliquid et silentio largiamur. Redi ad te, et ab omni strepitu tolle te. Intra te vide, si habes illic aliquod secretarium dulce conscientiæ tuæ, ubi non perstrepas, ubi non litiges, aut lites pares, ubi non dissensiones et pervicaciam mediteris. Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas. Forte dicturus es, *Auditui meo dabis exsultationem et lætitiam, et exsultabunt ossa,* sed *humiliata* (*Psal.* L, 10), non elata.

CAPUT X. — 23. *Hinc satis intelligitur Trinitatis personas posse et separabiliter demonstrari et inseparabiliter operari.* Sufficit ergo quia ostendimus tria quædam separabiliter demonstrari, inseparabiliter operari. Si hoc in te invenisti, si hoc in homine, si hoc in quadam persona in terra ambulante, corpus fragile, quod aggravat animam, portante; crede Patrem et Filium et Spiritum sanctum per singula quædam visibilia, per species quasdam assumptæ creaturæ posse et separabiliter demonstrari, et inseparabiliter operari. Sufficit hoc. Non dico, Pater memoria est, Filius intellectus est, Spiritus voluntas est : non dico, quomodo libet intelligatur, non audeo. Servemus majora capientibus, infirmis infirmi (*a*) quod possumus. Non dico ista illi Trinitati velut æquanda, quasi ad analogiam, id est, ad rationem quamdam comparationis dirigenda : non hoc dico. Sed quid dico? Ecce in te inveni tria separabiliter demonstrata, inseparabiliter operata; et eorum trium unumquodque nomen a tribus factum, quod tamen non ad tria, sed ad trium horum unum aliquid pertineret. Crede jam ibi quod non potes videre, si hic audisti et vidisti et tenuisti. In te enim quod est, potes nosse : in eo qui te fecit quod est, quidquid est, quando potes nosse? Et si poteris, nondum potes. Et tamen cum poteris, numquid sic poteris nosse Deum tu, quomodo se novit Deus? Sufficiat ergo Charitati vestræ : quod potuimus, diximus; exigentibus promissa reddidimus : cætera quæ addenda sunt, ut proficiant sensus vestri a Domino quærite.

SERMO LIII * (*b*).

De verbis Evangelii Matthæi, Beati pauperes spiritu, *etc. sed de hoc maxime quod dictum est,* Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt. *Cap.* v, ỳ. 3-8 (*c*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Omnes volunt esse beati Pauper spiritu quis.* Solemnitate sanctæ virginis, quæ testimonium dixit de Christo, et testimonium meruit a Christo, palam occisæ, occulte coronatæ, admonemur Charitati vestræ de illa exhortatione loqui, quam modo Dominus ex Evangelio proferebat, dicens multas causas beatæ vitæ, quam nemo

* Ad cb. fl. Par. et Lov. recognitus.

(*a*) supple, *insinuamus.*

(*b*) Alias, 14 inter additos a Parisiensibus.

(*c*) In Possidii Indiculo duo in istud Evangelii capitulum sermones notantur : alter cap. 8, « De octo sententiis beatitudinum; » alter cap. 9 inscriptus, de beatitudinibus,» qui titulus magis congruit subsequenti sermoni, sex tantum priores beatitudines attingenti. Hujus porro excerptum in Flori collectione ad Ephes. III, reperitur sub isto titulo, « Ex « sermone in basilica Tricillarum : » quæ videlicet basilica erat Carthagine.

est qui non velit. Nemo quippe inveniri potest, qui beatus esse nolit. Sed o si homines quomodo desiderant mercedem, sic opus mercedis non recusarent! Quis non alacriter currat, cum ei dicitur, Beatus eris? Libenter audiat et cum dicitur, Si hoc feceris. Non recusetur certamen, si diligitur præmium; et accendatur animus ad alacritatem operis commendatione mercedis. Quod volumus, quod desideramus, quod petimus, post erit: quod autem jubemur ut faciamus, propter illud quod post erit, modo sit. Ecce incipe divina dicta recolere, et ipsa evangelica præcepta vel munera. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Postea erit tuum regnum cœlorum, modo esto pauper spiritu. Vis ut postea regnum cœlorum tuum sit? Vide modo tu ipse cujus sis. Esto pauper spiritu. Quæris a me fortasse quid sit esse pauperem spiritu. Omnis inflatus non est pauper spiritu: ergo humilis pauper est spiritu. Altum est regnum cœlorum: sed, *Qui se humiliat*, *exaltabitur* (*Luc.* XIV, 11).

CAPUT II. — 2. *Mitis quis.* Attende quod sequitur: *Beati*, inquit, *mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram.* Jam vis possidere terram: vide ne possidearis a terra. Possidebis mitis, possideberis immitis. Nec cum audis præmium propositum, ut possideas terram, extendas avaritiæ sinum, qua vis possidere modo terram, excluso etiam utcumque vicino tuo: non te ista fallat opinio. Tunc vere possidebis terram, quando inhæseris ei qui fecit cœlum et terram. Hoc enim est esse mitem, non resistere Deo tuo: ut in eo quod bene facis, ipse tibi placeat, non tu tibi; in eo quod mala juste pateris, ipse tibi non displiceat, sed tu tibi. Neque enim parum est quia placebis ei, displicens tibi; displicebis autem ei, placens tibi.

CAPUT III. — 3. *Lugentes.* Attende tertium: *Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur.* In luctu opus est, in consolatione merces est. Nam qui lugent carnaliter, quas consolationes habent? Molestas, metuendas[1]. Ibi consolatur lugens, ubi timet rursus ne lugeat. Verbi gratia, contristat filius elatus, lætificat natus: illum extulit, hunc suscepit; in illo tristitia, in isto timor: in nullo ergo consolatio. Ergo illa erit vera consolatio, qua dabitur quod non amittatur; ut illi se postea gaudeant consolari, qui modo se lugent peregrinari.

CAPUT IV. — 4. *Esurientes.* Accedat quartum et opus et munus: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Saturari vis. Unde? Si caro saturitatem concupiscit, digesta saturitate, famem iterum patieris. *Et qui biberit*, inquit, *ex hac aqua, sitiet iterum* (*Joan.* IV, 13). Medicamentum quod ad vulnus ponitur, si sanaverit, jam non dolet: quod autem ponitur contra famem, hoc est, esca, ita ponitur ut ad modicum relevet. Transacta enim saturitate, redit fames. Accedit quidem quotidie remedium saturitatis, sed non est sanatum vulnus infirmitatis. Esuriamus ergo sitiamusque justitiam, ut ipsa justitia saturemur, quam nunc esurimus et sitimus. Inde enim saturabimur, quod esurimus et sitimus. Interior homo noster esuriat et sitiat: habet enim cibum suum, habet potum suum. *Ego sum*, inquit, *panis qui de cælo descendi* (*Joan.* VI, 41). Habes panem esurientis, desidera et potum sitientis: *Quoniam apud te est fons vitæ* (*Psal.* XXXV, 10).

CAPUT V. — 5. *Misericordes.* Attende quod sequitur: *Beati misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus.* Fac, et fiet: fac cum altero, ut fiat tecum. Quia abundas et eges: abundas temporalibus, eges æternis. Mendicum hominem audis, mendicus ipse Dei es. Petitur a te, et petis. Quod egeris cum petitore tuo, hoc aget Deus cum suo. Et plenus et inanis es: imple inanem de plenitudine tua, ut de Dei plenitudine impleatur inanitas tua.

CAPUT VI. — 6. *Mundicordes.* Attende quod sequitur: *Beati mundicordes,* hoc est, qui mundi corde sunt; *quoniam ipsi Deum videbunt.* Hic est finis amoris nostri; finis quo perficiamur, non quo consumamur. Finitur cibus, finitur vestis: cibus, quia consumitur edendo; vestis, quia perficitur texendo. Et illud finitur, et illud: sed finis iste pertinet ad consumptionem, ille ad perfectionem. Quidquid agimus, quidquid bene agimus, quidquid nitimur quidquid laudabiliter æstuamus, quidquid inculpabiliter desideramus, ad Dei visionem cum venerit, plus non requiremus. Quid enim quærat, cui adest Deus? aut quid sufficiat ei, cui non sufficit Deus? Videre Deum volumus, videre Deum quærimus, videre Deum inardescimus. Quis non? Sed vide quid dictum est: *Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt.* Hoc para, unde videas. Ut enim secundum carnem loquar, quid desideras ortum solis cum oculis lippis? Sani sint oculi, et erit lux illa gaudium: non sint oculi sani, erit lux illa tormentum. Non enim corde non mundo videre permitteris, quod non videtur nisi corde mundo. Repelleris, aufereris, non videbis. *Beati* enim *mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt.* Quoties beatos jam numeravit? quas beatitudinis causas, quæ opera, quæ munera, quæ merita, quæ præmia? Nusquam dictum est, *Ipsi Deum videbunt. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites: ipsi hæreditate possidebunt terram. Beati lugentes: ipsi consolabuntur. Beati esurientes et sitientes justitiam: ipsi saturabuntur. Beati misericordes: ipsi misericordiam consequentur.* Nusquam dictum est, *Ipsi Deum videbunt.* Ventum est ad mundicordes, ibi visio Dei promissa est. Non sine causa, nisi quia ibi sunt oculi, unde videtur Deus. De his oculis Paulus apostolus loquens ait: *Illuminatos oculos cordis vestri* (*Ephes.* I, 18). Modo ergo oculi isti pro sua infirmitate illuminantur fide: postea pro sua firmitate illuminabuntur specie. *Quamdiu enim sumus in corpore, peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem* (II *Cor.* V, 6 *et* 7). Quamdiu autem in hac fide sumus, quid de nobis dicitur? *Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem* (I *Cor.* XIII, 12).

7. *Dei facies et manus et pedes quid.* Non hic cor

[1] Sic Corbeiensis Ms. Editi vero, *quas consolationes habebunt? Molestias metuendas.*

porea facies cogitetur. Nam si accensus desiderio videndi Deum, faciem tuam præparaveris corporalem ad videndum; talem faciem desiderabis et Dei. Si autem jam saltem spiritualiter de Deo sapis, ut Deum non cogites esse corporeum (unde diutius heri egimus (*a*), si tamen aliquid peregimus); si in corde vestro, tanquam in templo Dei, formæ humanæ fregimus simulacrum; si jam vobis bene venit in mentem, et viscera vestra interiora possedit, ubi detestatur Apostolus eos qui *dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt; et immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei et similitudinem imaginis corruptibilis hominis* (*Rom.* I, 22, 23).

CAPUT VII.—Si jam tale malum detestamini, si adversamini (*b*), si Creatori mundatis templum suum, si vultis ut veniat et mansionem apud vos faciat: *Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærite illum* (*Sap.* I, 1). Videte cui dicatis, si tamen dicitis, si vere dicitis: *Tibi dixit cor meum, Quæram faciem tuam.* Dicat et cor tuum, et adde, *Vultum tuum, Domine, requiram* (*Psal.* XXVI, 8). Bene enim requiris, quia corde requiris. Dicitur Dei vultus, dicitur Dei brachium, dicitur Dei manus, dicuntur Dei pedes, dicitur Dei sedes, dicitur scabellum pedum ejus: sed noli membra humana cogitare. Si vis esse templum veritatis, frange idolum falsitatis. Manus Dei, potentia Dei. Facies Dei, notitia Dei. Pedes Dei, præsentia Dei. Sedes Dei, si vis, tu es. An forte negare audebis Deum esse Christum? Non, inquis. Concedis et hoc, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam (I *Cor.* I, 24)? Concedo, inquis. Audi: *Anima justi sedes est sapientiæ* (*Sap.* I). Ubi enim sedem habet Deus, nisi ubi habitat? Ubi autem habitat, nisi in templo suo? *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (I *Cor.* III, 17). Vide ergo quomodo excipias Deum. *Spiritus est Deus; in spiritu et veritate oportet adorare Deum* (*Joan.* IV, 24). Jam in cor tuum, si placet, intret arca testamenti, et ruat Dagon (I *Reg.* V, 3). Audi ergo nunc, et disce Deum desiderare, disce unde Deum videre possis præparare. *Beati*, inquit, *Mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt.*

CAPUT VIII. — Quid præparas oculos corporis? Si sic videbitur, in loco erit quod videbitur. Non est in loco qui ubique totus est. Munda unde videatur.

8. *Præmia operibus congrua in sententiis beatitudinum.* Audi, et intellige, si ipso juvante potero explicare: adjuvet nos ad intelligendum omnia supradicta opera et munera, quemadmodum congruentibus apposita sint. Ubi enim dictum est de præmio, quod non congrueret operi, quod non consonaret? Quia humiles quasi a regno videntur alieni: *Beati*, inquit, *pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cœlorum.* Quia mites homines facile excluduntur de terra sua: *Beati*, inquit, *mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram.* Jam cætera aperta sunt, clara, sua sponte cognoscuntur: disputatore non egent, commemoratore opus habent. *Beati qui lugent.* Quis lugens non consolationem desiderat? *Ipsi*, inquit, *consolabuntur. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam.* Quis esuriens et sitiens non satietatem requirit? Et *ipsi*, inquit, *saturabuntur. Beati misericordes.* Quis misericors, nisi qui optat ex ipso opere reddi sibi a Deo vicem, ut circa se fiat, quod circa pauperem facit? *Beati*, inquit, *misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus* Quomodo per ipsa singula singulis propria apposita sunt, et nihil adhibitum est in præmio, quod non congrueret præcepto? præceptum est enim ut sis pauper spiritu: præmium est ut habeas regnum cœlorum. Præceptum est ut sis mitis: præmium est ut possideas terram. Præceptum est ut sis lugens: præmium, ut consoleris. Præceptum est ut esurias et sitias justitiam: præmium, ut satureris. Præceptum est ut sis misericors: præmium, ut misericordiam consequaris. Sic præceptum est ut mundes cor: præmium, ut videas Deum.

CAPUT IX. — 9. *Visio Dei quomodo mundicordibus specialim promissa.* Non ergo ita sapias in his præceptis et præmiis, ut cum audis, *Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt*, putes pauperes spiritu non visuros, aut non visuros mites, non visuros lugentes, non visuros esurientes et sitientes justitiam, non visuros misericordes. Non arbitreris eos tantum quasi visuros qui mundo sunt corde, illis a visione separatis. Omnia enim hæc iidem ipsi sunt. Ipsi videbunt, et non ideo videbunt, quia pauperes spiritu sunt, quia mites sunt, quia lugentes, quia esurientes sitientesque justitiam, quia misericordes: sed quia mundi sunt corde. Quemadmodum si corporalia opera membris corporalibus coaptarentur, ac diceret, verbi gratia, quisquam: Beati qui pedes habent, quia ipsi ambulabunt: beati qui manus habent, quia ipsi operabuntur: beati qui vocem habent, quoniam ipsi clamabunt: beati qui os et linguam habent, quoniam ipsi loquentur: beati qui oculos habent, ipsi enim videbunt. Sic tanquam spiritualia membra componens, docuit quid ad quid pertineat. Apta est humilitas ad habendum regnum cœlorum; apta mansuetudo ad possidendam terram; aptus luctus ad consolationem; apta fames et sitis justitiæ ad saturitatem; apta misericordia ad impetrandam misericordiam; aptum mundum cor ad videndum Deum.

CAPUT X. — 10. *Fide cor mundatur ad videndum Deum.* Si ergo desideramus videre Deum, oculus iste unde mundabitur? Quis enim non curet, quis non quærat unde mundet, quo videre possit quem toto affectu desiderat? Expressit hoc divina testatio: *Fide*, inquit, *mundans corda eorum* (*Act.* XV, 9). Mundat cor fides Dei, mundum cor videt Deum. Sed quia ipsa fides aliquando ab hominibus, qui se ipsos fallunt, talis determinatur, quasi sufficiat tantummodo credere (promittunt enim sibi quidam etiam conspectum Dei regnumque cœlorum credentes et male viventes); contra hos succensus et spirituali charitate quodammodo stomachans Jacobus apostolus in Epistola sua dicit, *Tu credis quoniam unus est Deus.* Plaudis tibi de fide: attendis enim multos im-

(*a*) Indicat, opinamur, sermonem 23, de versiculo Psalmi 72, seu de visione Dei, qui etiam Carthagine habitus in Mss. notatur, in basilica Fausti.
(*b*) Forte, *aversamini*.

pios æstimare multos esse deos, et tu tibi gaudes credendo quia unus est Deus. *Bene facis. Et dæmones credunt, et contremiscunt* (*Jacobi* II, 19). Numquid et ii Deum videbunt? Videbunt qui mundo sunt corde. Quis autem mundicordes dicat spiritus immundos? Et tamen *credunt, et contremiscunt.*

11. *Fides Christianorum discernenda a fide dæmonum. Fidei comites spes et charitas.* Discernenda est fides nostra a fide dæmonum. Fides enim nostra mundat cor : fides autem illorum reos facit. Male quippe operantur, et ideo Domino dicunt : *Quid nobis et tibi est?* Cum audis hoc dæmones dicere, putas eos non agnoscere? *Scimus*, inquiunt, *qui sis. Tu es Filius Dei* (*Luc.* IV, 34). Dicit hoc Petrus, et laudatur (*Matth.* XVI, 16, 17) : dicit hoc dæmon, et damnatur. Unde hoc, nisi quia vox par, et cor impar? Discernamus ergo fidem nostram, nec credere sufficiat. Non est talis fides quæ mundat cor. *Fide*, inquit, *mundans corda eorum.* Sed qua fide, quali fide, nisi quam definit Paulus apostolus, ubi ait : *Fides quæ per dilectionem operatur* (*Galat.* V, 6)? Ista fides discernit a fide dæmonum, discernit ab hominum flagitiosis ac perditis moribus. *Fides*, inquit. Quæ fides? *Quæ per dilectionem operatur*, sperat quod Deus pollicetur. Nihil ista definitione perpensius, nihil perfectius. Ergo tria sunt illa. Necesse est ut in quo est *fides*, *quæ per dilectionem operatur*, speret quod Deus pollicetur. Comes est ergo fidei spes. Necessaria quippe spes est, quamdiu non videmus quod credimus ; ne forte non videndo et desperando deficiamus. Contristat nos, quia non videmus : sed consolatur nos, quia visuros nos speramus. Adest ergo spes, et est comes fidei. Deinde et charitas, qua desideramus, qua pertingere conamur, qua inardescimus, qua esurimus et sitimus. Adhibetur ergo et hæc : et erit fides, spes et charitas. Quomodo enim non erit ibi charitas, cum nihil sit aliud charitas quam dilectio? Ipsa autem fides definita est, *quæ per dilectionem operatur.* Tolle fidem, perit quod credis; tolle charitatem, perit quod agis. Fidei enim pertinet ut credas; charitati, ut agas. Si enim credis, et non amas, non te moves ad bonum opus : et si moves, ut servus moves, non ut filius : timendo pœnam, non amando justitiam. Illa ergo, inquam, fides mundat cor, quæ per dilectionem operatur.

CAPUT XI. — 12. *Deus non cogitandus ut corpus.* Et modo ipsa fides quid agit? Tantis testimoniis Scripturarum, tam multiplici lectione, tam varia copiosaque exhortatione quid agit, nisi ut videamus nunc per speculum in ænigmate, postea facie ad faciem? Sed non iterum tu redeas ad istam faciem tuam [1]. Faciem cordis cogita. Coge cor tuum cogitare divina, compelle, urge. Quidquid simile corporis cogitanti occurrerit, abjice. Nondum potes dicere, Hoc est : saltem dic, Non est hoc. Quando enim dices, Hoc est Deus? Nec cum videbis : quia ineffabile est quod videbis. Raptum se dicit Apostolus in tertium cœlum, et audisse ineffabilia verba (II *Cor.* XII, 2 *et* 4). Si sunt ineffabilia verba, quid est cujus sunt verba? Cogitanti ergo tibi de Deo, occurrit aliqua fortasse in humana specie mira et amplissima magnitudo : constituisti eam in conspectu cogitationis tuæ, tanquam magnum aliquid, amplissimum, grande, ingentissima mole diffusum. Finisti alicubi. Si finisti, Deus non est. Si non finisti, facies ubi est? Cogitas molem, et ut membra distinguas, definis molem. Aliter enim membra distinguere non potes, nisi moli dederis finem. Quid agis, stulta et carnalis cogitatio? Grandem molem fecisti; et tanto grandiorem, quanto te putasti Deum amplius honorare. Addit alius unum cubitum, et facit majorem.

CAPUT XII. — 13. *Locus Isaiæ in speciem contrarius.* Sed legi, inquis. Quid legisti, qui nihil intellexisti? Et tamen dic, quid legisti? Non repellamus parvulum corde ludentem. Dic quid legisti? *Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum* (*Isai.* LXVI, 6). Aio (*a*), Legi et ego : sed tu forte potiorem te putas, quia legisti et credidisti. Credo et ego quod dixisti. Simul credamus. Quid dico? Simul quæramus. Ecce tene quod legisti, et credidisti : *Cœlum mihi thronus est*, id est, sedes; thronus enim græce, latine sedes est : *terra autem scabellum pedum meorum.* Non legisti et illud : *Quis palmo mensus est cœlum* (*Isai.* XL, 12)? Puto te legisse : cognoscis, et te credere confiteris. Ibi enim utrumque legimus, utrumque credimus. Modo jam cogita, et doce me : adhibeo te doctorem, et me parvulum facio. Doce me, obsecro te. Quis est qui sedet in palmo suo?

CAPUT XIII. — 14. *Excutitur locus allatus. Cœlum, sancti. Terra, terreni. Sursum cor.* Ecce figuras et lineamenta membrorum Dei a corpore humano duxisti. Sed forte subrepsit tibi, ut secundum corpus putares nos factos ad imaginem Dei. Interim accipio considerandum, discutiendum, requirendum, disputando excutiendum. Si placet, audi me : quia in eo quod tibi placuit, audivi te. Sedet Deus in cœlo, et palmo metitur cœlum. Idem cœlum fit latum, cum sedet; et angustum, cum metitur? An ipse Deus tantus est in sedendo, quantus in palmo? Si hoc ita est, non ad similitudinem suam nos fecit Deus : nos enim palmum angustiorem valde habemus, quam partem corporis qua sedemus. Ille autem si tam latus est in palmo suo, quam latus in sessione sua, disparia membra nobis fecit. Non est ista similitudo. Erubescat ergo tale idolum in corde christiano. Proinde cœlum accipe pro omnibus sanctis. Quia et terra dicitur pro omnibus qui sunt in terra : *Omnis terra adoret te* (*Psal.* LXV, 4). Si bene dicimus secundum eos qui habitant in terra, *Omnis terra adoret te* : bene dicimus etiam secundum eos qui habitant in cœlo, Omne cœlum portet te. Nam et sancti ipsi qui in terra habitant, carne terram calcant, corde in cœlo habitant. Nos enim frustra admonentur sursum habere cor, et cum admoniti fuerint, ita esse respondent : aut frustra

[1] Corbeiensis MS., *Sed non ita iterum ut redeas tu ad faciem tuam.*

(*a*) Forte, *audio.*

sursum versus ad caput eminet : et ea significatur dicitur, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* (*Coloss.* III, 1 *et* 2). In quantum ergo ibi conversantur, et ipsi Deum portant, et cœlum sunt; quia Dei sedes sunt; et cum annuntiant verba Dei, *Cœli enarrant gloriam Dei* (*Psal.* XVIII, 2).

CAPUT XIV. — 15. *Latitudo, longitudo, altitudo et profundum.* Redi ergo mecum ad faciem cordis : ipsam præpara. Intus est cui loquitur Deus. Aures, oculi, cætera membra visibilia, interioris cujusdam vel habitaculum vel organum sunt. Interior est homo ubi habitat Christus interim per fidem : ibi habitaturus præsentia divinitatis suæ, cum cognoverimus quæ sit latitudo, longitudo, altitudo, profundum; cognoverimus etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei (*Ephes.* III, 17-19). Nunc ergo si tibi intellectus hic non displicet, advoca te comprehendere latitudinem, longitudinem, altitudinem, profundum. Non discurras imaginatione cogitationis per spatia mundana, et per molis hujus tam magnæ comprehensibilem [1] granditatem. In te attende quod dico. Latitudo est in bonis operibus; longitudo est in longanimitate et perseverantia bonorum operum; altitudo est in supernorum exspectatione præmiorum; propter quam altitudinem tibi dicitur ut sursum cor habeas. Bene operare, et in bonis operibus persevera, propter beneficia Dei. Terrena pro nihilo æstimes, ne cum tibi aliquo sapientis illius flagello terra ista fuerit perturbata, dicas te sine causa Deum coluisse, sine causa bona opera fecisse, sine causa in bonis operibus perseverasse. Faciendo enim bona opera, quasi habuisti latitudinem : perseverando in eis, quasi habuisti longitudinem : sed terrena conquirendo, non habuisti altitudinem. Attende profundum : gratia Dei est in occulto voluntatis ejus. *Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit* (*Rom.* XI, 34)? Et, *Judicia tua sicut multa abyssus* (*Psal.* XXXV, 7).

CAPUT XV. — 16. *Crucis quatuor dimensiones.* Hanc conversationem bene operandi, in ea perseverandi, superna exspectandi, gratiam Dei occulte dandi, sapientia, non stultitia; nec reprehendendi quare alius sic, alius autem sic; non enim est iniquitas apud Deum (II *Par.* XIX, 7, *et Rom.* IX, 14) : hanc ergo conversationem, si placet, coapta etiam cruci Domini tui. Non enim frustra talem mortem elegit, in cujus potestate erat vel mori vel non mori. Si in potestate erat mori et non mori, quare non in potestate sic vel sic mori? Non frustra ergo crucem elegit, ubi te huic mundo crucifigeret. Nam latitudo est in cruce transversum lignum, ubi figuntur manus : propter bonorum operum significationem. Longitudo est in ea parte ligni, quæ ab ipso transverso ad terram tendit. Ibi enim corpus crucifigitur, et quodam modo stat : et ipsa statio perseverantiam significat. Altitudo autem in illo ligno est, quod ab eodem transverso supernorum exspectatio. Ubi profundum, nisi in ea parte quæ terræ defixa est? Occulta est enim gratia, et in abdito latet. Non videtur, sed inde eminet quod videtur. Post hæc si comprehenderis hæc omnia, non solum intelligendo, verum etiam agendo (*intellectus enim bonus omnibus qui faciunt eum* [*Psal.* CX, 10]); tunc jam extende te, si potes, ad agnoscendam agnitionem charitatis Christi supereminentem scientiæ. Cum perveneris, impleberis in omnem plenitudinem Dei. Tunc erit illud facie ad faciem. Impleberis autem in omnem plenitudinem Dei, non ut tui plenus sit Deus, sed ut tu sis plenus Deo [1]. Quære ibi, si potes, faciem corporalem. Jam tollantur nugæ a mentis aspectu. Abjiciat puer parvulus ludicra, discat tractare majora. Et nos in multis parvuli sumus : et cum plus quam sumus essemus, a majoribus tolerati sumus. *Pacem sectamini cum omnibus, et sanctificationem, sine qua nemo poterit videre Deum* (*Hebr.* XII, 14). Hac enim et cor mundatur : quia ibi est fides quæ per dilectionem operatur. Hinc, *Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt.*

[1] Ita Corbeiensis Ms. Editi vero, *incomprehensibilem*.

SERMO LIV * (*a*).

De eo quod scriptum est in Evangelio Matthæi, cap. V, 16. Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona opera vestra, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est : *et contra, cap.* VI, 1, Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Præcepta in speciem contraria.* Solet multos movere, charissimi, quod Dominus noster Jesus Christus in Sermone evangelico, cum prius dixisset, *Luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona opera vestra, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est*, postea dixit, *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis.* Turbatur enim mens parum intelligentis, et præcepto utique obaudire cupientis, et per diversa et adversa distenditur. Tam enim nemo potest quamvis uni domino obtemperare repugnantia jubenti, quam nemo potest etiam duobus dominis servire : quod eodem Sermone Salvator ipse testatus est (*Matth.* VI, 24). Quid ergo faciet animus nutans, cum se obtemperare non posse existimat, et non obtemperare formidat? Si enim bona opera sua in luce posuerit hominibus intuenda, ut faciat quod præceptum est, *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona opera vestra, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est;* reum se teneri arbitrabitur, quia contra præceptum fecit, ubi dicitur, *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis.* Rursusque si hoc timens et cavens, ea quæ bene facit

[1] Florus, *non ut tu sis plenus Deus, sed ut sis plenus Deo.* Sic etiam Corbeiensis codex, sed (nisi fallunt oculi) a secunda manu

* Sermones 54 et 55 emendati sunt ad codices eosdem cum sermone 52.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 2.

(*b*) Citat Florus ad II Cor. IV. Et a Possidio in capite 8 Indiculi hic ipse forte sermo notatur istis verbis, « De placendo « et non placendo hominibus. » Eamdem difficultatem tractavit Augustinus supra, in serm. 47, nn. 12, 13.

absconderit, non se putabit servire imperanti et dicenti, *Luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona opera vestra.*

CAPUT II. — 2. *Utrumque præceptum implet Apostolus.* Qui recte autem intelligit, utrumque implet, et serviet universissimo Domino, qui servum pigrum non damnaret, si ea quæ fieri nullo modo poterant, imperaret. Audite enim Paulum servum Christi Jesu, vocatum Apostolum, segregatum in Evangelium Dei, utrumque et facientem et docentem. Videte quemadmodum luceat lumen ejus coram hominibus, ut videant bona opera ejus. *Commendamus*, inquit, *nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum in conspectu Dei* (II *Cor.* IV, 2) : et iterum, *Providemus enim bona, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus* (*Id.* VIII, 21) : et iterum, *Placete omnibus per omnia, sicut et ego omnibus per omnia placeo* (I *Cor.* X, 33). Videte rursus quemadmodum attendat, ne faciat justitiam suam coram hominibus, ut videatur ab eis. *Opus autem suum probet*, inquit, *unusquisque; et tunc in semetipso habebit gloriam, et non in altero* (*Galat.* VI, 4) : et iterum, *Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (II *Cor.* I, 12) : et illud quod nihil est manifestius, *Si adhuc*, inquit, *hominibus placerem, Christi servus non essem* (*Galat.* I, 10). Sed ne quisquam eorum qui de præceptis quasi repugnantibus ipsius Domini moventur, multo magis Apostolo ejus ingerat quæstionem, et dicat, Quomodo tu dicis, *Placete omnibus per omnia, sicut et ego omnibus per omnia placeo* : et tu idem dicis, *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem?* Adsit ipse Dominus, qui etiam in servo suo et Apostolo loquebatur, et aperiat nobis voluntatem suam, et tribuat obediendi facultatem.

3. *Conciliantur duo illa præcepta.* Ipsa quippe verba evangelica secum portant expositiones suas; nec intercludunt ora esurientium, quia pascunt corda pulsantium. Intentio quippe cordis humani quo dirigatur, et quo spectet[1], intuendum est. Si enim qui vult videri ab hominibus bona opera sua, gloriam et utilitatem suam ponit ante homines, et hanc in conspectu hominum quærit; nihil eorum, quæ de hac re Dominus præcepit, implevit : quia et attendit facere justitiam suam coram hominibus, ut videretur ab eis; et non sic eluxit lumen ejus coram hominibus, ut ad hoc viderent bona opera ejus, ut glorificarent Patrem qui in cœlis est. Se quippe voluit glorificari, non Deum; et suam quæsivit utilitatem, non dilexit Domini voluntatem. De qualibus dicit Apostolus : *Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi* (*Philipp.* II, 21). Itaque non illic sententia terminata est, ubi ait, *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona opera vestra* : sed continuo subjunxit cur faciendum sit, *ut glorificent*, inquit, *Patrem vestrum, qui in cœlis est* : ut homo cum bene faciens videtur ab hominibus, intentionem boni facti habeat in conscientia sua, intentionem vero innotescendi non habeat nisi in laudibus Dei, propter eorum quibus innotescit utilitatem; quibus hoc prodest, ut Deus placeat, qui hoc præstitit homini; atque ita non desperent, etiam sibi si voluerint hoc posse præstari. Itaque aliam sententiam, ubi ait, *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus*, non alibi terminavit, quam ubi dixit, *ut videamini ab eis* : nec addidit, *Et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est*; sed potius addidit, *Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cœlis est.* Hinc enim ostendit eos qui tales sunt, quales fideles suos esse non vult, in eo ipso mercedem quærere, quod videntur ab hominibus, ibi constituere bonum suum; ibi oblectare vanitatem cordis sui, ibi exinaniri et inflari, ibi tumescere et contabescere. Cur enim non sufficit, ut diceret, *Attendite ne faciatis justitiam vestram coram hominibus*; sed addidit, *ut videamini ab eis* : nisi quia sunt quidam, qui sic faciunt justitiam suam coram hominibus, non ut videantur ab eis, sed ut ipsa opera videantur, et glorificetur Pater qui est in cœlis, qui ea justificatis impiis donare dignatus est?

CAPUT III. — 4. *Quisnam vere præceptum utrumque implevit.* Qui tales sunt, nec suam justitiam deputant, sed ejus ex cujus fide vivunt. Unde et Apostolus dicit, *Ut Christum lucrifaciam, et inveniar in illo, non habens meam justitiam, quæ ex Lege est, sed eam quæ est per fidem Christi, quæ est ex Deo, justitia ex fide* (*Philipp.* III, 8 *et* 9) : et in alio loco, *Ut nos simus justitia Dei in illo* (II *Cor.* V, 21). Unde et Judæos ita reprehendit : *Ignorantes*, inquit, *Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (*Rom.* X, 3). Quisquis ergo ita vult videri hominibus opera sua, ut ille glorificetur, a quo ea quæ in illo videntur accepit, et sic ad imitandum bonum iidem ipsi qui vident pietate fidei provocentur, vere lumen ejus lucet coram hominibus : quia lux de illo charitatis radiatur, non superbiæ fumus evomitur : et in eo ipso cavet, ne justitiam suam faciat coram hominibus, ut videatur ab eis; quia nec suam deputat illam justitiam, nec ideo facit ut ipse videatur; sed ut ille intelligatur, qui laudatur in homine justificato, ut faciat et in laudante quod laudatur in altero, id est, ut laudantem faciat esse laudabilem. Attendite et Apostolum, cum dixisset, *Placete omnibus per omnia, sicut et ego omnibus per omnia placeo*; quomodo non ibi remansit, quasi ibi constituerit finem intentionis suæ, ut placeret hominibus; alioquin falsum dixisset, *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* : sed statim subjunxit quare hominibus placeret. *Non quærens*, inquit, *quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant* (I *Cor.* X, 33). Ita et non placebat hominibus propter suam utilitatem, ne Christi servus non esset; et placebat hominibus propter illorum salutem, ut Christi esset dispensator idoneus : quia et illi coram Deo conscientia sufficiebat, et de illo coram hominibus quod imitarentur, elucebat.

[1] Mss., *et quid exspectet.*

SERMO LV * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. v, 22, Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis, *etc.*, (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Timor utilis.* Sancti Evangelii capitulum, quod modo cum legeretur audivimus, valde nos terruit, si fidem habemus : eos autem non terruit, qui fidem non habent. Et quia non terret eos, volunt esse perverse securi, nescientes distribuere et distinguere tempora timoris et securitatis. Timeat ergo qui ducit modo vitam cum fine, quo possit in illa vita habere securitatem sine fine. Ergo timuimus. Quis enim non timeat loquentem Veritatem et dicentem, *Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis?* Linguam autem nullus hominum domare potest. Et homo domat feram, non domat linguam : domat leonem, et non refrenat sermonem : domat ipse, et non domat se ipsum : domat quod timebat; et ut se domet, non timet quod timere debebat. Sed quid fit? Sententia vera, et ista processit de oraculo veritatis[1]: *Linguam autem nullus hominum domare potest* (*Jacobi* III, 7, 8).

CAPUT II. — 2. *Divini auxilii necessitas ad domandam linguam.* Quid ergo faciemus, fratres mei? Video me quidem ad multitudinem loqui : sed quia unum sumus omnes in Christo, tanquam in secreto consilium capiamus. Nullus nos audit extraneus, unum sumus, quia in unum sumus. Quid faciemus? *Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis : Linguam autem nullus hominum domare potest.* Ibunt ergo omnes in gehennam ignis? Absit. *Domine, refugium factus es nobis, a generatione in generationem* (*Psal.* LXXXIX, 1). Ira tua justa est : neminem in gehennam mittis injuste. *Quo ibo a spiritu tuo, et a te quo fugiam* (*Psal.* CXXXVIII, 7), nisi ad te? Ergo intelligamus, charissimi, quia si linguam nullus hominum domare potest, ad Deum confugiendum est, qui domet linguam nostram. Si enim tu eam domare volueris, non potes, quia homo es? *Linguam nullus hominum domare potest.* Attendite similitudinem ab ipsis bestiis quas domamus. Equus non se domat; camelus non se domat; elephantus non se domat; aspis non se domat; leo non se domat : sic et homo non se domat. Sed ut dometur equus, bos, camelus, elephantus, leo, aspis, quæritur homo. Ergo Deus quæratur, ut dometur homo.

CAPUT III. — 3. *Deus linguæ domitor.* Ergo, *Domine, refugium factus es nobis.* Conferimus nos ad te, et bene nobis erit de te. Malum est enim nobis de nobis. Quia dimisimus te, dimisisti nos nobis. Inveniamur ergo in te, quia perieramus in nobis. *Domine, refugium factus es nobis.* Quid ergo, fratres mei, dubitare debemus, quia mansuetos nos faciet Dominus, si nos domandos ei præbeamus? Domuisti leonem, quem non fecisti; non domat te, qui fecit te? Unde enim bestias tam immanes domare potuisti? Numquid eis æquaris viribus corporis? Qua ergo virtute ingentes bestias domare potuisti? Ipsa jumenta quæ dicuntur, bestiæ sunt. Non enim indomita tolerantur. Sed quia non eas novit consuetudo, nisi in manibus hominum et sub frenis hominum et sub potestate hominum, putas eas mansuetas nasci potuisse? Certe feras immanes attende. Fremit leo, quis non timeat? Et tamen unde te intelligis fortiorem? Non corporis virtute, sed mentis ratione interiore. Fortior es leone, unde factus es ad imaginem Dei. Imago Dei domat feram; et non domat Deus imaginem suam?

CAPUT IV. — 4. *Ferendum flagellum Dei domitoris.* In illo spes est, ei nos subdamus, et misericordiam precemur. In illo spem nostram ponamus, et donec domemur et perdomemur, id est, perficiamur, domitorem feramus. Plerumque enim profert domitor noster etiam flagella. Si enim tu ad domanda jumenta tua profers virgam, profers flagellum; Deus non profert ad domanda jumenta sua, quod sumus nos, qui de jumentis suis faciet filios suos? Domas equum tuum : quid daturus es equo tuo, cum te cœperit portare mansuetus, ferre disciplinam tuam, obedire imperio tuo, esse jumentum, hoc est, adjumentum infirmitatis tuæ? Quid ei retribuis, quem nec saltem sepelis cum mortuus fuerit, sed discerpendum volatilibus projicis? Domito tibi Deus hæreditatem servat, quod est ipse Deus : et ad tempus mortuum, resuscitat te. Carnem tuam usque ad numerum capillorum reddet tibi : et constituet te cum Angelis in æternum, ubi jam non indigeas domari, sed tantummodo a piissimo possideri. Erit enim tunc Deus omnia in omnibus (I *Cor.* XV, 28) : nec erit ulla infelicitas quæ nos exerceat, sed felicitas sola quæ pascat. Ipse autem pastor noster, Deus noster : ipse potus noster, Deus noster; honor noster, Deus noster; divitiæ nostræ, Deus noster. Quæcumque hic varia quæris, ipse tibi unus omnia erit.

CAPUT V. — 5. *Quam in spem hic domamur.* Ad hanc spem homo domatur, et domitor intolerabilis habetur? Ad hanc spem homo domatur, et contra istum utilem domitorem, si forte flagellum proferat, murmuratur? Audistis exhortantem Apostolum : *Si separetis vos a disciplina, ergo nothi, et non estis filii.* Nothi sunt adulteri. *Quis enim est filius, cui non det disciplinam pater ejus? Et carnis quidem nostræ,* inquit, *patres habebamus correptores, et reverebamur*[1]*; non multo magis subjiciemur Patri spirituum, et vivemus* (*Hebr.* XII, 7-9)? Quid enim tibi potuit præstare pater tuus, quia corripuit te, quia verberavit te, quia flagellum protulit et cecidit te? Numquid præstare potuit ut viveres in æternum? Quod non potuit præstare sibi, quando præstaret tibi? Propter pecuniam suam quantulamcumque, quam de usuris et labore collegit, erudiebat te flagellis, ne tibi dimissus labor ejus te male vivente disperderetur. Et cecidit filium, timens perire labores suos : quoniam reliquit tibi,

[1] Pauciores Mss., *Sed quid infit sententia vera?* Forte legendum *Sed quid si sententia vera est ista? Processit de oraculo veritatis.*

(*a*) Alias, de Verbis Domini 4.

(*b*) Citatur a Floro in Epistolam ad Hebr. XII.

[1] Sic Mss. At editi, *et ferebamus.*

quod nec tenere hic poterat, nec auferre. Non enim hic aliquid tibi dimisit quod ipsius esse possit : cessit, ut sic accederes. Deus autem tuus, redemptor tuus, domitor tuus, castigator tuus, pater tuus, erudit te. Quo? Ut accipias hæreditatem, ubi non efferas patrem, sed hæreditatem habeas ipsum patrem. Ad hanc spem erudiris, et murmuras? et si quid triste acciderit, fortasse blasphemas? Quo ibis a spiritu ejus? Ecce dimittit te, et non flagellat : deserit blasphemantem, non senties judicantem? Nonne melius est ut flagellet te, et recipiat te, quam parcat tibi, et deserat te?

CAPUT VI. — 6. *Refugium nostrum Deus.* Dicamus ergo Domino Deo nostro, *Domine, refugium factus es nobis, in generatione et generatione.* In prima generatione et altera generatione, refugium factus es nobis. Tu refugium ut nasceremur, qui non eramus : tu refugium ut renasceremur, qui mali eramus : tu refugium ut pasceres desertores tuos : tu refugium ut erigas et dirigas filios tuos : tu refugium factus es nobis. A te non recedemus, cum liberaveris nos ab omnibus malis nostris, et impleveris nos bonis tuis. Bona das, blandiris, ne fatigemur in via : corripis, cædis, percutis, dirigis, ne aberremus a via. Sive ergo blandiris, ne fatigemur in via; sive castigas, ne aberremus a via; *Domine, refugium factus es nobis.*

SERMO LVI * (*a*).

De Evangelio Matthæi, cap. VI, 7-13, *de oratione Dominica, ad Competentes.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Symbolum et Oratio christianis traditur.* Beatus Apostolus tempora ista, quando futurum erat ut omnes gentes in Deum crederent, prænuntiata ostendens fuisse a Prophetis, hoc testimonium posuit quod scriptum est, *Et erit : omnis homo qui invocaverit nomen Domini, salvus erit* (*Joel.* II, 32). Antea enim apud solos Israelitas invocabatur nomen Domini, qui fecit cœlum et terram : cæteræ gentes idola muta et surda iuvocabant, a quibus non audiebantur; aut dæmones, a quibus malo suo audiebantur. At ubi venit plenitudo temporis, impletur quod prædictum est, *Et erit : omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Deinde quia invidebant ipsi Judæi Gentibus Evangelium, etiam illi qui crediderunt in Christum, et dicebant non debere annuntiari Evangelium Christi eis qui circumcisi non fuissent; quia contra istos posuit hoc testimonium apostolus Paulus, *Et erit : omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit :* subjunxit statim ad illos convincendos, qui nolebant evangelizari Gentibus, et ait, *Quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? aut quomodo prædicabunt, si non mittantur* (*Rom.* X, 13-15)? Quia ergo dixit, *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt :* ideo non accepistis prius Orationem, et postea symbolum; sed prius symbolum ubi sciretis quid crederetis, et postea Orationem, ubi nossetis quem invocaretis. Symbolum ergo pertinet ad fidem, Oratio ad precem : quia qui credit, ipse exauditur invocans.

CAPUT II. — 2. *Duo cavenda invocanti.* Multi autem petunt quod petere non deberent, ignorantes quid eis expediat. Duas ergo res, qui invocat, cavere debet : ne petat quod non debet, et ne ab illo petat a quo non debet. A diabolo, ab idolis, a dæmonibus non est petendum aliquid : a Domino Deo nostro Jesu Christo, Deo Patre Prophetarum, Apostolorum et martyrum, a Patre Domini nostri Jesu Christi, a Deo qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, ab illo petendum est, si quid petendum est. Sed cavendum est, ne et ab illo petatur quod petere non debemus. Vitam humanam quia petere debemus, si petas ab idolis surdis et mutis, quid tibi prodest? Item a Deo Patre, qui est in cœlis, si optas mortem inimicorum tuorum, quid tibi prodest? Non audisti vel legisti in Psalmo, in quo prædictus est damnabilis traditor Judas, quomodo prophetia dixit de illo, *Oratio ejus fiat illi in peccatum* (*Psal.* CVIII, 7)? Si ergo surgis et oras mala inimicis tuis, oratio tua fiet in peccatum.

CAPUT III. — 3. *Non optanda mala malis, sed ut boni fiant orandum.* In Psalmis sanctis legistis, veluti multa imprecari mala inimicis suis, eum qui loquitur in Psalmis. Et utique, ait aliquis, qui loquitur in Psalmis, justus est : quare tam mala optat inimicis suis? Non optat, sed prævidet : prophetia est prænuntiantis, non votum male dicentis. In spiritu enim illi noverant quibus habebat evenire male, quibus bene : et per prophetiam dicebant, tanquam optarent quod prævidebant. Tu autem unde scis, ne melior te futurus sit, cui hodie male petis? Sed scio illum malignum, dicis. Et te scis malignum [1]. Quamvis forte audeas et de corde alterius judicare quod nescis : sed et te scis malignum. Non audis Apostolum dicentem, *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus; sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate* (I *Tim.* I, 13)? Quando Paulus apostolus persequebatur Christianos, ligans ubi inveniebat, audiendos ad sacerdotes et puniendos attrahebat; quid putatis, fratres, Ecclesia contra illum orabat, an pro illo? Utique Ecclesia Dei, quæ didicerat a Domino suo, qui pendens in cruce dixit, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34), talia precabatur pro Paulo, imo adhuc pro Saulo, ut hoc in illo fieret, quod et factum est. Nam quia dicit, *Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ quæ sunt in Christo ; tantum autem audiebant quia ille qui aliquando nos persequebatur, nunc evangelizat fidem quam aliquando vastabat, et in me magnificabant Deum* (*Galat.* I, 22 24) : quare magnificabant Deum, nisi quia antequam esset factum, rogabant Deum ?

4. *Multiloquium in oratione vitandum. Ad quid oratio nostra. Desideriorum forma in Dominica oratione.* Dominus ergo noster primo amputavit mul-

* Ad cb. r. s. v. Ulim. Par. Lov. emendatus.

(*a*) Alias, de Diversis 48.

[1] Regius Ms., *et testem malignum.* Et infra loco, *sed et te scis malignum* ; habet idem codex, *sed et testis maligne.* Forte pr , *sed et testis malignus al.*

tiloquium, ne multa verba afferas ad Deum, quasi velis multis verbis docere Deum. Quando ergo rogas, pietate opus est, non verbositate. *Scit enim Pater vester quid vobis necessarium sit, priusquam petatis ab eo.* Nolite ergo multum loqui : quia novit quid vobis necessarium sit. Sed ne forte hic aliquis dicat : Si novit quid nobis sit necessarium, utquid vel pauca verba dicimus? utquid oramus? Ipse scit : det quod scit nobis necessarium. Sed ideo voluit ut ores, ut desideranti det, ne vilescat quod dederit : quia et ipsum desiderium ipse insinuavit. Verba ergo quæ Dominus noster Jesus Christus in Oratione docuit, forma est desideriorum. Non tibi licet petere aliud, quam quod ibi scriptum est.

CAPUT IV. — 5. *Prima petitio.* — *Vos ergo*, inquit, *dicite : Pater noster, qui es in cœlis.* Ubi vos (videtis) Deum Patrem habere cœpistis. Sed habebitis, cum nati fueritis. Quanquam et modo antequam nascamini, illius semine concepti estis, tanquam utero Ecclesiæ in fonte pariendi. *Pater noster, qui es in cœlis.* Mementote, vos Patrem habere in cœlis. Mementote, vos de patre Adam natos in mortem, de Patre Deo regenerandos ad vitam. Quæ et dicitis, in cordibus vestris dicite. Sit orantis affectus, et erit exaudientis effectus. *Sanctificetur nomen tuum.* Quid rogas ut sanctificetur nomen Dei? Sanctum est. Quid rogas, quod jam sanctum est[1]? Deinde cum rogas ut sanctificetur nomen ipsius, nonne quasi pro illo illum rogas, et non pro te? Intellige, et pro te rogas. Hoc enim rogas, ut quod semper sanctum est in se, sanctificetur in te. Quid est, *sanctificetur?* Sanctum habeatur, non contemnatur. Ergo vides quia cum optas, tibi bonum optas. Tibi enim malum est si contempseris nomen Dei, non Deo.

6. *Secunda petitio. Veniat* [2] *regnum tuum.* Cui dicimus? Et si non petamus, non est venturum regnum Dei? De illo enim regno dicitur quod erit post finem sæculi. Nam regnum semper habet Deus; et nunquam est sine regno, cui servit universa creatura. Sed quod regnum optas? De quo scriptum est in Evangelio, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio sæculi.* Ecce de quo dicimus, *Veniat regnum tuum.* Ut in nobis veniat, optamus; ut in illo inveniamur, optamus. Nam ecce veniet : sed quid tibi prodest, si ad sinistram te invenict? Ergo et hic tibi bene optas, pro te oras. Hoc desideras, hoc cupis orando, ut sic vivas, quomodo ad regnum Dei, quod est omnibus sanctis dandum, pertineas. Ergo, ut bene vivas, tibi oras cum dicis, *Veniat regnum tuum.* Pertineamus ad regnum tuum : veniat et nobis quod venturum est sanctis et justis tuis.

CAPUT V. — 7. *Tertia petitio.* — *Fiat voluntas tua.* Si non illud tu dicas, non faciet Deus voluntatem suam? Memento quod in symbolo reddidisti [3] : Credo in Deum Patrem omnipotentem. Si omnipotens est, cur oras ut fiat voluntas ejus? Quid est ergo, *Fiat voluntas tua?* Fiat in me, ut non resistam voluntati tuæ. Ergo et hic pro te oras, et non pro Deo. Fiet enim voluntas Dei in te, etsi non fit a te. Nam et quibus dicturus est, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi*, fiet in illis voluntas Dei, ut justi et sancti accipiant regnum : et quibus dicturus est, *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 34, 41); fiet in illis voluntas Dei, ut mali damnentur in ignem sempiternum. Aliud est, ut fiat a te. Ut ergo fiat in te, non sine causa oras, nisi ut bene sit tibi. Sive ergo bene sit tibi, sive male sit tibi, fiet in te : sed fiat et a te. Quare ergo dico, *Fiat voluntas tua in cœlo et in terra :* et non dico, Fiat voluntas tua a cœlo et a terra? Quia quod fit a te, ipse facit in te. Nunquam fit a te, quod non ipse facit in te. Sed aliquando facit in te, quod non fit a te : nunquam autem aliquid fit a te, si non facit in te.

8. *De eadem petitione.* Quid est autem, *in cœlo et in terra*, vel, *sicut in cœlo et in terra?* Faciunt Angeli voluntatem tuam, faciamus et nos. *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra.* Mens cœlum est, caro terra est. Quando dicis, si tamen dicis, quod ait Apostolus, *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati* (*Rom.* VII, 25); fit voluntas Dei in cœlo, sed nondum in terra. Cum vero caro menti consenserit, et absorpta fuerit mors in victoriam (I *Cor.* XV, 54), ut nulla desideria carnalia remaneant cum quibus mens confligat; cum transierit rixa in terra, cum transierit bellum cordis, cum transierit quod dictum est, *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem; hæc enim invicem adversantur, ut non ea quæ vultis faciatis* (*Galat.* V, 17) : cum ergo hoc bellum transierit, omnisque concupiscentia in charitatem fuerit commutata, nihil in corpore remanebit quod spiritui resistat, nihil quod dometur, nihil quod frenetur, nihil quod calcetur; sed totum per concordiam perget ad justitiam; fiet voluntas Dei in cœlo et in terra. *Fiat voluntas tua in cœlo et in terra.* Perfectionem optamus, quando hoc oramus. Item, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra.* In Ecclesia spirituales cœlum sunt, carnales terra sunt. *Fiat* ergo *voluntas tua, sicut in cœlo et in terra :* ut quomodo tibi serviunt spirituales, sic tibi mutati in melius serviant et carnales. *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra.* Est et alius sensus pius valde. Moniti enim sumus orare pro inimicis nostris. Ecclesia, cœlum est : inimici Ecclesiæ, terra sunt. Quid est ergo, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra?* Credant inimici nostri, quomodo et nos in te credimus : fiant amici, finiant inimicitias. Terra sunt, ideo nobis adversantur : cœlum fiant, et nobiscum erunt.

CAPUT VI. — 9. *Quarta petitio. Omnes sumus mendici Dei.*— *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Et hic jam manifestum est quod pro nobis oramus. Quando dicis, *Sanctificetur nomen tuum;* exponendum est tibi quia pro te oras, non pro Deo. Quando dicis,

[1] Lov., *Sanctificetur nomen tuum. Quid rogas ut sanctificetur nomen Dei, quod jam sanctum est? Deinde*, etc. M.
[2] Mss. plerique in hoc et subsequentibus sermonibus habent constanter, *Adveniat.*
[3] Sic Mss. Editi autem, *credidisti.*

Fiat voluntas tua, et hoc exponendum tibi est, ne putes quod Deo bene optas, ut fiat voluntas ipsius, et non potius pro te oras. Quando dicis, *Veniat regnum tuum;* et hoc exponendum est, ne putes quia Deo bene optas, ut regnet. Ab isto autem loco et deinceps usque in finem Orationis, apparet quia pro nobis rogamus Deum. Quando dicis, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, profiteris te mendicum Dei. Sed noli erubescere : quantumlibet quis sit dives in terra, mendicus Dei est. Stat mendicus ante domum divitis : sed et ipse dives stat ante domum magni divitis. Petitur ab illo, et petit. Si non egeret, aures Dei oratione non pulsaret. Et quid eget dives? Audeo dicere, ipso pane quotidiano eget dives. Quare enim abundant illi omnia? unde, nisi quia Deus dedit? Quid habebit, si Deus subtrahat manum suam? Nonne multi dormierunt divites, et surrexerunt pauperes? Et quod illi non deest, misericordiæ Dei est, non potentiæ ipsius.

10. *Panis quotidianus, sermo Dei. Eucharistia.* Sed istum panem, charissimi, quo venter impletur, quo caro quotidie reficitur; istum ergo panem videtis Deum dare, non solum laudatoribus suis, sed etiam blasphematoribus : qui facit solem suum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (*Matth.* v, 45). Laudas, pascit te : blasphemas, pascit te. Ut pœnitentiam agas, exspectat te : sed si non te mutaveris, damnat te. Quia ergo panem istum accipiunt a Deo et boni et mali, putas non est aliquis panis quem petunt filii, de quo dicebat Dominus in Evangelio, *Non est bonum tollere panem filiorum, et mittere canibus* (*Matth.* xv, 26)? Est plane. Quis est iste panis? et quare dicitur quotidianus? Et iste necessarius est : etenim sine illo vivere non possumus; sine pane non possumus. Impudentia est ut a Deo petas divitias : non est impudentia ut petas panem quotidianum. Aliud est unde superbias, aliud est unde vivas. Tamen quia iste panis visibilis et tractabilis datur et bonis et malis; est panis quotidianus quem petunt filii. Ipse est sermo Dei, qui nobis quotidie erogatur. Panis noster quotidianus est : inde vivunt non ventres, sed mentes. Necessarius est nobis etiam nunc operariis in vinea; cibus est, non merces. Operario enim duas res debet, qui illum conducit ad vineam, cibum, ne deficiat; et mercedem, unde gaudeat. Cibus noster quotidianus in hac terra, sermo Dei est, qui semper erogatur Ecclesiis : merces nostra post laborem vita æterna nominatur. Iterum in isto pane nostro quotidiano si intelligas quod fideles accipiunt, quod accepturi estis baptizati; bene rogamus et dicimus, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie* : ut sic vivamus, ne ab illo altari separemur.

CAPUT VII. — 11. *Quinta petitio. Omnes hic sumus debitores. Peccata quotidiana baptizatorum.* — *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Et ista petitio non est exponenda quia pro nobis petimus. Nobis enim debita demitti postulamus. Debitores enim sumus, non pecuniarum, sed peccatorum. Dicis modo forte : Et vos? Respondemus : Et nos. Et vos, episcopi sancti, debitores estis? Et nos debitores sumus. Et vos? Absit, domine, non tibi facere injuriam. Non injuriam mihi facio, sed verum dico : debitores sumus. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est* (I *Joan.* I, 8). Et baptizati sumus, et debitores sumus. Non quia aliquid remansit quod nobis in Baptismo non dimissum fuerit : sed quia vivendo contrahimus quod quotidie dimittatur. Qui baptizantur et exeunt, sine debito ascendunt, sine debito pergunt. Qui autem baptizantur et tenentur in hac vita, de fragilitate mortali contrahunt aliquid, unde et si non naufragatur, tamen oportet ut sentinetur. Quia si non sentinatur, paulatim ingreditur unde tota navis mergatur. Et hoc orare [1], sentinare est. Non tantum autem debemus orare, sed et eleemosynam facere : quia quando sentinatur ne navis mergatur, et vocibus agitur et manibus. Vocibus agimus, cum dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Manibus autem agimus, cum facimus, *Frange esurienti panem tuum, et egenum sine tecto induc in domum tuam* (*Isai.* LVIII, 29). *Include eleemosynam in corde pauperis, et ipsa pro te exorabit ad Dominum* (*Eccli.* XXIX, 15).

CAPUT VIII.—12. *Peccatorum quotidianorum mundatio. Minuta peccata non contemnenda, quia plura.* Dimissis ergo peccatis omnibus per lavacrum regenerationis, in magnas angustias contrusi fuerimus, si non nobis daretur quotidiana mundatio sanctæ orationis. Eleemosynæ et orationes mundant peccata; tantum ne talia committantur, unde necesse sit separari nos a pane quotidiano; vitantes debita, quibus debetur certa et severa damnatio. Nolite vos justos dicere, quasi non habeatis unde dicatis, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Abstinentes ab idololatria, a constellationibus mathematicorum [2], a remediis incantatorum; abstinentes a deceptionibus hæreticorum, a conscissionibus schismaticorum; abstinentes ab homicidiis, ab adulteriis et fornicationibus, a furtis et rapinis, a falsis testimoniis; et si qua forte alia, non dico quæ exitiales exitus habent, unde necesse sit præcidi ab altari, et ligari in terra ut ligetur in cœlo, valde periculose et mortifere, nisi solvatur in terra quod solvatur in cœlo : istis ergo exceptis, non deest unde homo peccet. Quod non oportet videndo libenter, peccat. Et quis teneat oculi velocitatem? Quandoquidem dicitur oculus inde accepisse nomen, a velocitate. Quis teneat aurem vel oculum? Oculi, cum volueris, claudi possunt, et cito clauduntur : aures cum conatu claudis, manum levas, pervenis ad illas : et si tibi aliquis manus teneat, patent; nec potes eas claudere adversus verba maledica, impura, blandientia et decipientia. Cum aliquid, quod non oportet, audieris, etsi non feceris, nonne aure peccas? Audis mali aliquid libenter. Lingua mortifera quanta peccata committit? Ali-

[1] Editi, *Et ob hoc orare*. Particula, *ob*, non est in Mss.
[2] Melioris notæ Mss., *a consolationibus mathematicorum*

quando talia, quibus homo ab altari separetur. Ad illam pertinet materies blasphemiarum : et multa etiam inania dicuntur, quæ ad rem non pertinent. Nihil mali faciat manus; non currat pes ad aliquid mali; non dirigatur oculus in lasciviam; non auris libenter pateat turpitudini; non moveatur lingua ad id quod non decet : dic, cogitationes quis tenet?

CAPUT IX. — Fratres mei, plerumque oramus, et aliunde cogitamus, quasi obliti ante quem stemus, aut ante quem proni jaceamus. Ista omnia si colligantur contra nos, num ideo non premunt, quia minuta sunt? Quid interest, utrum te plumbum premat, an arena? Plumbum una massa est, arena minuta grana sunt, sed copia te premunt. Minuta sunt peccata : non vides de guttis minutis flumina impleri, et fundos trahi? Minuta sunt, sed multa sunt.

13. *Pactum donandi debita.* Quotidie ergo dicamus; et corde vero dicamus, et quod dicimus faciamus : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Sponsionem facimus cum Deo, pactum et placitum. Hoc tibi dicit Dominus Deus tuus : Dimitte, et dimitto. Non dimisisti : tu contra te tenes, non ego. Sane, charissimi filii mei, quoniam scio quid vobis expediat in oratione dominica, et maxime in tota oratione ista sententia, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris :* audite me. Baptizandi estis, omnia dimittite : quisque quod habet adversus aliquem in corde suo, dimittat ex corde. Sic intrate, et certi estote omnia prorsus vobis dimitti quæ contraxistis, et ex parentibus nascendo secundum Adam cum originali peccato, propter quod peccatum cum parvulis curritis ad gratiam Salvatoris, et quidquid vivendo addidistis, dictis, factis, cogitationibus, omnia dimittuntur : et exibitis inde tanquam a conspectu Domini vestri, cum securitate omnium debitorum.

CAPUT X. — 14. *Hortatur ad dilectionem inimicorum.* Jam propter illa quotidiana peccata, de quibus locutus sum, quia necessarium est vobis dicere, velut quotidiana mundatione ista, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris;* quid facietis? Habetis inimicos : Quis enim vivat in hac terra non habens inimicum? Intendite vobis, diligite illos. Nullo modo tibi potest nocere sæviens inimicus, quantum tibi noces, si non diligis inimicum. Ille enim nocere potest aut villæ tuæ, aut pecori tuo, aut domui tuæ, aut servo tuo, aut ancillæ tuæ, aut filio tuo, aut conjugi tuæ; aut, ut multum, si illi data fuerit potestas, carni tuæ? Numquid, quomodo tu, animæ tuæ? Extendite vos ad istam perfectionem, charissimi, exhortor vos. Sed numquid ego illud donavi vobis? Ille vobis donavit, cui dicitis, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra.* Tamen non vobis videatur impossibile : ego scio, ego novi, ego probavi esse homines christianos, qui diligunt inimicos suos. Si vobis impossibile visum fuerit, non faciatis. Primo credite posse fieri : et orate, ut fiat in vobis voluntas Dei. Quid enim tibi prodest malum inimici tui? Si malum nullum haberet, nec inimicus tuus esset. Bonum illi opta, finiat mala, et non erit tibi inimicus. Non enim inimica est tibi in illo natura humana, sed culpa. Numquid ideo tibi est inimicus, quod habet animam et carnem? Hoc est quod tu : animam habes, animam habet; carnem habes, carnem habet. Consubstantialis tuus est : simili de terra facti estis [1]; a Domino animati estis. Hoc est ille quod tu : respice fratrem tuum. Primi duo parentes nostri erant, Adam et Eva; ille pater, illa mater : ergo nos fratres. Omittamus originem primam : Deus pater, Ecclesia mater : ergo nos fratres. Sed inimicus meus Paganus est, Judæus est, hæreticus est; et unde jamdudum dixi, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra.* O Ecclesia, inimicus tuus est Paganus, Judæus, hæreticus : terra est. Si cœlum es, invoca Patrem qui est in cœlis, et pro inimicis tuis ora : quia et Saulus inimicus erat Ecclesiæ; sic oratum est pro illo, factus est amicus. Non solum destitit esse persecutor, sed laboravit ut esset adjutor. Et si verum quæras, oratum est contra illum : sed contra ejus malitiam, non naturam. Ora et tu contra malitiam inimici tui : illa moriatur, et ille vivat. Si enim mortuus fuerit inimicus tuus, quasi inimico caruisti, sed nec amicum invenisti. Si autem mortua fuerit malitia ejus : et inimicum amisisti, et amicum invenisti.

CAPUT XI. — 15. *Inimicos diligere paucorum est, sed tamen ab omnibus id præstandum.* Adhuc dicitis : Quis potest? quis illud fecit? Deus illud faciat in cordibus vestris. Et ego scio, pauci illud faciunt, magni sunt qui faciunt, spirituales faciunt. Numquid tales sunt omnes in Ecclesia fideles ad altare accedentes, corpus et sanguinem Christi sumentes? numquid tales sunt omnes? Et tamen omnes dicunt, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Si respondeat illis Deus : Quid a me petitis ut faciam quod promisi, quando vos non facitis quod præcepi? Quid promisi? Dimittere debita vestra. Quid præcepi? Ut et vos dimittatis debitoribus vestris. Quomodo potestis hoc facere, si non diligatis inimicos? Quid ergo facturi sumus, fratres? Ad tantam paucitatem redigitur grex Christi? Si soli illi debent dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, qui diligunt inimicos; nescio quid faciam, nescio quid dicam. Dicturus enim vobis sum : Si non diligitis inimicos vestros, nolite orare? Non audeo : imo ut diligatis, orate. Sed numquid vobis dicturus sum : Si non diligitis inimicos vestros, nolite in oratione dominica dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris?* Puta quia dico, Nolite dicere. Si non dixeritis, non dimittuntur : si dixeritis, et non feceritis, non dimittuntur. Ergo dicendum est et faciendum, ut dimittantur.

CAPUT XII. — 16. *Inimico saltem petenti detur venia.* Video aliquid unde possum, non paucitatem christianam, sed multitudinem consolari : et scio quia hoc desideratis audire. *Dimittite, ut dimittatur vobis*, Christus dixit (*Luc.* VI, 37). Et vos in oratione quid

[1] MSS., *simul de terra.*

dicitis? unde modo tractamus : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Sic dimitte, Domine, quomodo dimittimus. Hoc dicis : Sic dimitte, Pater, qui es in cœlis, debita nostra, quomodo et nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc enim facere debetis : quod si non feceritis, peribitis. Quando inimicus veniam petit, continuo dimittatis. Et hoc multum ad vos? Multum ad te erat, inimicum diligere sævientem : multum est ad te, hominem diligere supplicantem? Quid dicis? Sæviebat, et oderas. Mallem nec tunc odisses : mallem tunc, cum sævientem patereris, Dominum recordareris dicentem, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Hoc ergo magnopere vellem, ut etiam eo tempore, cum in te sæviebat inimicus, respiceres Dominum Deum tuum ista dicentem. Sed forte dicturus es : Fecit ille, sed ut Dominus, quia Christus, quia Dei Filius, quia Unigenitus, quia Verbum caro factum. Quid ego malus et invalidus homo? Si multum est ad te Dominus tuus, cogitetur a te conservus tuus. Stephanus sanctus lapidabatur : et inter lapides genu fixo pro inimicis orabat, et ait, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (*Act.* VII, 59). Illi lapides mittebant, non veniam postulabant : et ille pro eis orabat. Talem te esse volo : extende te. Quid trahis semper cor in terra? Audi, Sursum cor : extende, dilige inimicos. Si non potes diligere sævientem, dilige vel petentem. Dilige hominem qui tibi dicit : Frater, peccavi, ignosce mihi. Tunc si non ignoveris, non dico, deles orationem de corde tuo; sed deleberis de libro Dei.

CAPUT XIII. — 17. *Disciplina sine odio. Inimico veniam negans nihil ipsi nocet, sed sibi.* Si autem vel tunc ignoveris, vel tunc ex corde dimiseris odium : odium dico dimittas ex corde, non disciplinam. Quid si ille qui petit veniam, castigandus est a me? Fac quod vis : puto enim quod filium tuum diligis et quando cædis. Lacrymas vapulantis non curas; quia ei hæreditatem servas. Ego hoc dico, ut de corde dimittas odium, quando a te veniam petit inimicus. Sed forte dicis : Mentitur, fingit. O judex cordis alieni [1], dic mihi cogitationes patris tui, dic mihi hesternas tuas. Rogat, veniam petit : dimitte, prorsus dimitte. Si non dimiseris, non illi noces, sed tibi. Nam ille scit quid est facturus. Non vis tu dimittere conservus conservo tuo : ibit ad Dominum vestrum, et dicet ei, Domine, rogavi conservum meum, ut dimitteret mihi, et noluit dimittere; tu mihi dimitte. Numquid non licet Domino debita relaxare servi sui? Ille accepta venia a Domino recedit absolutus, tu remanes obligatus. Quomodo obligatus? Venturum est tempus orationis, venturum est ut dicas, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* : respondebit tibi Dominus, *Serve nequam, cum tanta mihi deberes, rogasti me, et dimisi tibi; nonne oportebat et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum* (*Matth.* XVIII, 32, 33). De Evangelio sunt verba ista, non de corde meo. Si autem rogatus dimiseris veniam postulanti, jam potes dicere orationem istam. Et si nondum idoneus es diligere sævientem, tamen orationem istam potes dicere, *Dimitte nobis debita nostri sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Transeamus ad reliqua.

18. *Sexta petitio. — Et ne nos inferas in tentationem. Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris,* propter præterita peccata dicimus, quæ non possumus facere, ut facta non sint. Potes agere, ut non facias quod fecisti : quid agis, ut non sit factum quod fecisti? Propter illa quæ jam facta sunt, ista tibi sententia orationis subvenit : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Propter illa in quæ potes incidere, quid facies? *Ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo. Ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo;* hoc est, ab ipsa tentatione.

CAPUT XIV. — 19. *Petitiones tres æternam vitam, et tres hujus vitæ necessitates respiciunt.* Et erunt petitiones illæ tres, *Sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum, Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra* : tres istæ petitiones sunt propter vitam humanam (*a*). Semper enim sanctificatum in nobis debet esse nomen Dei, semper in regno ejus esse debemus, semper voluntatem ejus facere debemus. Hoc in æternum erit. Panis quotidianus modo est necessarius. Jam ab hoc articulo cætera quæ oramus, ad præsentis vitæ necessitatem pertinent. Panis quotidianus in hac vita necessarius est; dimitti debita nostra in hac vita necessarium est. Nam cum ad illam veniemus, debita finimus. In hac terra tentatio est, in hac terra periculose navigatur, in hac terra per rimas fragilitatum subintrat aliquid, quod debeat sentinari. Cum autem facti fuerimus æquales Angelis Dei, absit ut dicamus, absit ut rogemus Deum, ut dimittat debita nostra, quæ nulla erunt. Hic ergo panis quotidianus, hic ut debita dimittantur, hic ut non intremus in tentationem; quia in illa vita tentatio non intrat : hic ut liberemur a malo; quia in illa vita malum nullum, sed bonum sempiternum permanebit.

SERMO LVII * (*b*).

Rursum in Matthæi caput VI, 9 13, *de oratione Dominica, ad Competentes.*

CAPUT PRIMUM.—1. *Symbolum prius, tum Oratio tradenda.* Ordo est ædificationis vestræ, ut discatis prius quid credatis, et postea quid petatis. Sic enim dicit Apostolus, *Erit : omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Hoc testimonium beatus Paulus posuit de propheta : quia prædicta sunt per prophetam ista tempora, quando omnes invocaturi erant Deum : *Qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Et adjunxit : *Quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent, quem non audierunt? Quomodo autem audient, sine prædicante? aut quomodo prædicabunt, si non mittantur* (*Joel.* II, 32;

[1] Vox, *alieni*, abest a potioribus Mss. Paulo post editi habebant, *cogitationes fratris tui*; ubi Mss. omnes, *patris tui*.

* Ad gr. r. Lim. Par. Lov. emendatus.

(*a*) Forte, *æternam*.

(*b*) Alias, de Diversis 9.

Rom. x, 13-15)? Missi sunt ergo prædicatores, prædicaverunt Christum. Illis prædicantibus populi audierunt, audiendo crediderunt, credendo invocaverunt. Quia ergo rectissime et verissime dictum est, *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* ideo prius didicistis quod crederetis : hodie didicistis eum invocare, in quem credidistis.

CAPUT II. — 2. *Filius Dei fratres suos nos esse voluit.* Filius Dei Dominus noster Jesus Christus docuit nos orationem : et cum sit ipse Dominus, sicut in Symbolo accepistis et reddidistis [1], Filius Dei unicus, tamen noluit esse unus. Unicus est, et unus esse noluit : fratres habere dignatus est. Quibus enim dicit, *Dicite, Pater noster, qui es in cœlis?* Quem voluit a nobis appellari Patrem nostrum, nisi Patrem suum? Numquid invidit nobis? Parentes aliquando cum genuerint unum filium, duos, tres; jam timent generare, ne faciant alios mendicare. Sed quia talis est hæreditas quam nobis promittit, quam multi obtineant, et angustias nemo patiatur; ideo in suam fraternitatem vocavit populos gentium, et habet Unicus innumerabiles fratres qui dicant, *Pater noster qui es in cœlis.* Dixerunt ista qui fuerunt ante nos : dicturi sunt qui erunt post nos. Videte quantos fratres habeat Unicus in sua gratia, communicans cum illis hereditatem, pro quibus pertulit mortem. Habebamus patrem et matrem in terra, ut nasceremur ad labores et mortem : invenimus alios parentes, Deum Patrem et matrem Ecclesiam, a quibus nascamur ad vitam æternam. Cogitemus, charissimi, cujus filii esse cœpimus : et sic vivamus, quomodo decet eos qui talem habent Patrem. Videte, quia Creator noster dignatus est esse Pater noster.

CAPUT III. — 3. *Quid a Patre petendum.* Audivimus quem invocare debeamus, qua spe hæreditatis æternæ Patrem in cœlis habere cœpimus : audiamus quid ab illo petamus. A tali Patre quid petituri sumus? Numquid non [2] ab illo et hodie et heri et nudiustertius pluviam petimus? Nihil magnum est quod a tali Patre quæsivimus : et tamen videtis cum quanto gemitu, cum quanto desiderio pluviam petamus, cum mors timetur, et hoc timetur quod evadere nullus potest. Omnis enim homo citius serius moriturus est : et gemimus, rogamus, parturimus, clamamus ad Deum, ut paulo serius moriamur. Quanto magis ad illum debemus clamare, ut veniamus ubi nunquam moriamur?

CAPUT IV. — 4. *Prima petitio.* Ideo, *Sanctificetur nomen tuum*, dictum est. Hoc etiam ab illo petimus, ut sanctificetur nomen ejus in nobis : nam semper est sanctum. Quomodo autem sanctificatur nomen ejus in nobis, nisi dum nos efficit sanctos? Nos enim fuimus non sancti, et per nomen ejus efficimur sancti : ipse autem semper sanctus, et nomen ipsius semper sanctum. Pro nobis rogamus, non pro Deo. Non enim bene optamus Deo, cui nihil mali potest aliquando evenire. Sed optamus nobis bonum, ut sanctificetur sanctum nomen ejus : quod semper sanctum est, sanctificetur in nobis.

CAPUT V. — 5. *Secunda petitio. Veniat regnum tuum.* Petamus, non petamus, venire habet. Habet quidem regnum Deus sempiternum. Quando enim non regnavit? Quando regnare cœpit? Quando regnum ejus initium non habet, nec finem habebit. Sed ut sciatis quia et hoc pro nobis oramus, non pro Deo (non enim sic dicimus, *Veniat regnum tuum*, quasi optantes, ut regnet Deus); regnum ipsius nos erimus, si in illum credentes in eo profecerimus. Omnes fideles redempti sanguine Unici ipsius, erunt regnum ipsius. Venturum est autem ipsum regnum, cum facta fuerit resurrectio mortuorum : tunc enim veniet ipse. Et cum resurrexerint mortui, dividet eos, sicut ipse dicit, et ponet alios ad dexteram, alios ad sinistram. Dicet eis qui ad dexteram erunt : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum.* Hoc est quod optamus et rogamus, quando dicimus, *Veniat regnum tuum*, ut nobis veniat. Nam si nos reprobi fuerimus, illud regnum aliis venturum est, non nobis. Si autem in eo numero fuerimus, qui pertinent ad membra unigeniti Filii ejus, nobis veniet regnum ejus : et non tardabit. Numquid enim sæcula tanta restant, quanta transierunt? Apostolus Joannes dixit : *Filioli, novissima hora est* (*I Joan.* II, 18). Sed pro ipso die magno longa est hora : et ipsa hora novissima videte quot annos ducat. Tamen sic vobis sit quasi qui vigilet, dormiat, surgat et regnet. Modo vigilemus, morte dormiemus, in fine resurgemus, sine fine regnabimus.

CAPUT VI. — 6. *Tertia petitio. Hujus petitionis interpretatio multiplex. — Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra.* Tertio petimus, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra.* Et hoc nobis bene optamus. Nam voluntas Dei necesse est ut fiat. Voluntas Dei est ut regnent boni, damnentur mali. Numquid potest ista voluntas non fieri? Sed quid nobis bene optamus, quando dicimus, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra?* Audite. Multis enim modis hæc petitio intelligi potest, et multa sunt cogitanda in ista petitione; quando rogamus Deum, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra.* Quomodo te non offendunt Angeli tui, sic te non offendamus et nos. Iterum quomodo intelligitur, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra?* Sancti omnes Patriarchæ, omnes Prophetæ, omnes Apostoli, spirituales omnes tanquam cœlum sunt Deo : nos autem in comparatione ipsorum terra sumus. *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra* : sicut in illis, ita et in nobis. Item, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra.* Ecclesia Dei cœlum est, inimici ejus terra sunt. Bene optamus inimicis nostris, ut credant et ipsi, et fiant christiani : et fiat voluntas Dei, sicut in cœlo, ita et in terra. Item, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra.* Spiritus noster cœlum est, caro terra, quomodo innovatur spiritus noster credendo, sic caro innovetur resurgendo : et fiat voluntas Dei, sicut in cœlo, ita et in terra. Item, mens nostra qua videmus

[1] Ita Mss. At editi, *credidistis.*
[2] Editi omiserant, *non*; quod habent potiores Mss.

veritatem, et condelectamur ipsi veritati, cœlum est. Ecce cœlum : *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem.* Quid est terra? *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ* (*Rom.* VII, 22, 23). Quando ista pugna transierit, et concordia plena carnis et spiritus facta fuerit, fiet voluntas Dei, sicut in cœlo, ita et in terra. Quando petitionem istam dicimus, omnia ista cogitemus, et omnia ista a Patre petamus. Omnia autem ista, charissimi, tria quæ diximus, tres petitiones istæ ad vitam æternam pertinent. Quod enim sanctificatur in nobis nomen Dei nostri, æternum erit. Quod regnum ipsius veniet, ubi semper vivemus, æternum erit. Quod voluntas ejus fit, sicut in cœlo, ita et in terra, omnibus modis, quos exposui, æternum erit.

CAPUT VII. — 7. *Quarta petitio. Panis quotidianus duplex est, corporalis et spiritualis. Eucharistia. Sermones, lectiones et hymni sacri, quotidianus panis.* Restant petitiones pro ista vita peregrinationis nostræ : ideo sequitur, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Da æterna, da temporalia. Promisisti regnum, noli negare subsidium. Dabis apud te sempiternum ornamentum, da in terra temporale alimentum. Ideo *quotidie*, ideo *hodie*, id est, hoc tempore. Cum transierit vita ista, numquid petemus panem quotidianum? Tunc enim non vocabitur *quotidie*; sed *hodie.* Nunc vocatur *quotidie*, quando transit dies, et venit alius dies. Numquid vocabitur *quotidie*, quando erit æternus unus dies? Sane duobus modis intelligenda est ista petitio de pane quotidiano : sive pro necessitate carnalis victus, sive etiam pro necessitate spiritualis alimoniæ [1]. Carnalis cibi necessitas, propter quotidianum victum, sine quo vivere non possumus. Victus est et tegumentum, sed a parte totum intelligitur. Quando panem petimus, ibi omnia accipimus. Norunt etiam spiritualem alimoniam fideles, quam et vos scituri estis [2], accepturi de altare Dei. Panis erit et ipse quotidianus, huic vitæ necessarius. Numquid enim Eucharistiam accepturi sumus, cum ad ipsum Christum venerimus, et cum illo in æternum regnare cœperimus? Ergo Eucharistia panis noster quotidianus est : sed sic accipiamus illum, ut non solum ventre, sed et mente reficiamur [3]. Virtus enim ipsa quæ ibi intelligitur, unitas est, ut redacti in corpus ejus, effecti membra ejus, simus quod accipimus. Tunc erit vere panis noster quotidianus. Et quod vobis tracto, panis quotidianus est : et quod in Ecclesia lectiones quotidie auditis, panis quotidianus est : et quod hymnos auditis et dicitis, panis quotidianus est. Hæc enim sunt necessaria peregrinationi nostræ. Numquid illuc quando venerimus, codicem sumus audituri? Ipsum Verbum visuri, ipsum Verbum audituri, ipsum manducaturi, ipsum bibituri, quomodo Angeli modo. Numquid Angelis codices sunt necessarii, aut disputatores, aut lectores? Absit. Videndo legunt : vident enim ipsam Veritatem, et illo fonte satiantur, unde nos irroramur. Dictum est ergo de pane quotidiano; quia in ista vita nobis est necessaria hæc petitio.

CAPUT VIII. — 8. *Quinta petitio. — Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Numquid necessaria est nisi hic? Ibi enim debita non habebimus. Debita enim quid sunt, nisi peccata? Ecce baptizabimini, omnia ibi vestra peccata delebuntur : nullum omnino ibi remanebit. Si quid mali aliquando gessistis, fecistis, dixistis, concupistis, cogitastis, totum delebitur. Et tamen si in ista vita posteriori securitas esset, talem orationem non disceremus, ubi diceremus, *Dimitte nobis debita nostra.* Sed plane faciamus quod sequitur, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Maxime ergo vos qui intraturi estis ad accipiendam plenam indulgentiam debitorum vestrorum, videte ne aliquid in cordibus vestris adversus alterum teneatis, ut procedatis inde securi [1], quasi liberi et ab omnibus debitis absoluti; et incipiatis vos velle vindicare de inimicis vestris, qui vobis ante injurias fecerunt. Dimittite, quomodo vobis dimittitur. Deus nulli fecit injuriam, et tamen dimittit qui nihil debet. Quomodo debet dimittere cui dimittitur, quando ille omnia dimittit, qui non debet quod ei dimittatur?

CAPUT IX. — 9. *Sexta petitio. Tentatio duplex. Deserente Deo continuo possidet tentator. Concupiscentiæ remanent post Baptismum. — Ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo.* Numquid et hoc necessarium erit in illa vita? Non dicitur, *Ne nos inferas in tentationem*, nisi ubi potest esse tentatio. In sancti Job libro legimus, *Numquid non tentatio est vita humana super terram* (*Job.* VII, 1)? Quid ergo rogamus? Quid, audite. Apostolus Jacobus dicit, *Nemo cum tentatur dicat quod a Deo tentatur* (*Jacobi* I, 13). Tentationem istam malam dixit, qua quisque decipitur, et diabolo subjugatur; ipsam dixit tentationem. Est enim alia tentatio, quæ appellatur probatio : de ipsa tentatione scriptum est, *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum* (*Deut.* XIII, 3). Quid est, *ut sciat?* Ut scire vos faciat : nam ipse novit. In illa tentatione qua quisque decipitur et seducitur, neminem tentat Deus : sed plane judicio suo alto et occulto quosdam deserit. Cum ille deseruerit, invenit quid faciat tentator. Non enim invenit adversus se luctatorem, sed continuo illi se exhibet [2] possessorem, si deserat Deus. Ne deserat ergo nos, ideo dicimus, *Ne nos inferas in tentationem. Unusquisque enim tentatur*, ait idem apostolus Jacobus, *a concupiscentia sua abstractus et illectus : deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum; peccatum autem cum consummatum fuerit, generat mortem* (*Jacobi*, I, 14 *et* 15). Quid

[1] Mss. addunt, *spiritualis cibi*; omisso, *Carnalis cibi necessitas.*

[2] Sic vetustissimus et optimæ notæ Germanensis liber. Regius vero Ms., omisso verbo *scituri*, habet sic, *quam et vos estis accepturi de altari Dei.* Ulimmeriana editio, cui Lovanienses inhæserunt, *quam et vos si puri estis, accepturi jam estis de altari Dei.* Sic etiam impressus Ulimmerii cura Algerus de Corpore et Sanguine Domini, libro 1, cap. 8, nisi quod habet, *accepturi estis*; omisso, *jam.*

[3] Germanensis Ms., *sed si accipimus illum, non solum ventre, sed et mente. Virtus enim*, etc. Regius, *sed si accipiamus illum ut non ventrem, sed ut mentem reficiamus.*

[1] Mss., *ut procedatis securi*; omisso *inde.* Mox editi, *quia liberi.* Sed aptius Germanensis Ms., *quasi liberi.*

[2] Regius Ms. *ille se exhibet.*

nos docuit? Ut pugnemus contra concupiscentias nostras. Etenim in Baptismo sancto peccata dimissuri estis : concupiscentiæ remanebunt, cum quibus regenerati pugnetis. Restat enim conflictus in vobis ipsis. Nullus hostis metuatur extrinsecus [1] : te vince, et mundus est victus. Quid tibi facturus est tentator extraneus, sive diabolus, sive minister diaboli? Quicumque homo proponit lucrum, ut seducat, avaritiam in te non inveniat : quid facit propositor lucri? Si autem avaritia in te inventa fuerit, viso lucro inardescis, vitiosæ escæ [2] caperis laqueo. Si autem non in te invenerit avaritiam, remansit frustra extenta muscipula. Proponit tibi tentator pulcherrimam feminam : adsit intus castitas, victa est foris iniquitas. Ut ergo non te capiat proposita pulchritudine mulieris alienæ, cum tua libidine intus pugna. Non sentis hostem tuum, sed sentis concupiscentiam tuam. Diabolum non vides, sed quid te delectet, vides. Vince intus quod tu sentis. Pugna, pugna; quia qui te regeneravit, judex est : proposuit luctam, parat coronam. Sed quia sine dubio vinceris, si illum adjutorem non habueris, si te deseruerit; ideo proponis in Oratione, *Ne nos inferas in tentationem.* Ira judicis donavit [3] quosdam concupiscentiis suis : et dicit illud Apostolus, *Tradidit illos Deus in concupiscentiam cordis illorum* (*Rom.* I, 24). Quomodo tradidit? Non cogendo, sed deserendo.

CAPUT X. — 10. *Liberatio a malo.* — *Libera nos a malo :* potest ad eamdem ipsam sententiam pertinere. Ideo sic est, ut intelligas unam sententiam, *Ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo.* Ideo addidit *sed* : ut ostenderet hoc totum ad unam sententiam pertinere, *ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo.* Quomodo? Singula illa proponam : *Ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo.* Liberando nos a malo, non nos infert in tentationem : non nos inferendo in tentationem, liberat nos a malo.

CAPUT XI. — 11. *Magna tentatio, horrenda tentatio, velle vindicari.* Magna vero tentatio est, charissimi, magna tentatio est in hac vita, quando illud nostrum tentatur, quo mereamur veniam, sicubi tentati lapsi fuerimus. Horrenda tentatio est, quando nobis tollitur, unde ab aliarum tentationum vulneribus sanari possimus. Scio nondum vos intellexisse : adeste animo, ut intelligatis. Puta, tentat avaritia, victus est quisquam (quia et luctator aliquando et bonus præliator vulneratur) in aliqua una tentatione : vicit hominem avaritia, etiam bonum luctatorem; et fecit nescio quid avarum. Transiit libido, non adduxit ad stuprum, non pervenit ad adulterium. Illud enim quando fuerit, et ab adulterio homo prohibendus est. Sed vidit mulierem ad concupiscendum, cogitavit aliquid delectabilius quam debuit; accepit pugnam, etiam optimus præliator percussus est : sed non consensit, repercussit motum lascivum, doloris amaritudine castigavit, repercussit et vicit [4]. Tamen eo ipso quod lapsus erat, habet unde dicat, *Dimitte nobis debita nostra.* Sic de cæteris omnibus tentationibus, difficile est ut non sit unde dicamus, *Dimitte nobis debita nostra.* Quæ est ergo illa, quam posui, horrenda tentatio, molesta, tremenda, omnibus viribus, omni virtute vitanda? quæ est ista? Quando nobiscum agitur, ut vindicemus nos. Ira exasperatur; et frendet homo vindicari : horrenda tentatio. Unde accepturus enim veniam fueras pro cæteris delictis, hoc perdis. Si quid aliis sensibus, aliis cupiditatibus peccaveras, hinc erat sanandum, quia dicturus eras, *Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Qui te instigat ut vindiceris, perdet tibi quod dicturus eras, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Illo perdito, cuncta tenebuntur : omnino nihil dimittitur.

CAPUT XII. — 12. *Commendatio charitatis erga inimicos. Debita quotidiana.* Hanc periculosam tentationem in ista vita sciens Dominus, Magister et Salvator noster cum doceret nos in hac Oratione sex vel septem petitiones, nullam sibi assumpsit unde tractaret, et quam nobis vehementius commendaret, nisi hanc unam. Numquid non diximus, *Pater noster, qui es in cœlis*, et cætera subsequentia? Quare post finitam Orationem non aliquid nobis inde tractavit, vel quod a capite posuit, vel quod in fine conclusit, vel quod in medio collocavit? Si enim non in vobis sanctificatum fuerit nomen Dei, aut si non pertinueritis ad regnum Dei, aut si non in vobis facta fuerit voluntas Dei sicut in cœlo, aut si non vos Deus custodierit ne intretis in tentationem : quare nihil horum? Sed quid? *Amen dico vobis, quia si dimiseritis* [1] *peccata hominibus* (*Matth.* VI, 14) : propter illud, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Prætermissis omnibus petitionibus quas nos docuit, illam maxime docuit [2]. Non multum fuerant illa commendanda, in quibus si peccator est, unde curetur agnoscat : commendandum, in quo si peccaveris, cætera non est unde sanari [3]. Hoc enim debes dicere, *Dimitte nobis debita nostra.* Quæ debita? Non deest : homines sumus. Paulo plus locutus sum quam debui, dixi aliquid quod non debui, risi plus quam debui, bibi amplius quam debui, comedi amplius quam debui, audivi libenter quod non debui, vidi libenter quod non debui, cogitavi libenter quod non debui : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Peristi, si hoc perdidisti.

CAPUT XIII. — 13. *Hortatio.* Videte, fratres mei; videte, filii mei; videte filii Dei; videte, quia dico vobis. Pugnate cum corde vestro, quantum potestis. Et si videritis iram vestram stare adversus vos, rogate contra illam Deum : faciat te Deus victorem tui; faciat te Deus victorem, non inimici forinsecus tui, sed intrinsecus animi tui. Aderit enim et faciet. Plus vult ut hoc ab illo petamus, quam pluviam. Videtis enim, charissimi, quot petitiones docuit

[1] Ita Germanensis Ms. At editi, *Quid tibi facturus est tentator extrinsecus? Te vince*, etc.
[2] Regius liber, *visa esca.*
[3] Mss. *Ira judici donavit.*
[4] Sic Germanensis Ms. Editi autem, *vixit.*

[1] Germanensis Ms. *quia si non dimiseritis.*
[2] Germanensis Ms. *voluit.*
[3] Editi, *commendanda, cætera, in quibus si peccaveris, non est unde saneris.* Locum ad Germanensem Ms. correximus

nos Dominus Christus, et vix illic invenitur una quæ sonet de pane quotidiano : ut omnia quæ cogitamus, propter vitam futuram cogitemus. Quid enim timemus ne non nobis exhibeat ille qui promisit, et dixit : *Quærite primum regnum et justitiam Dei, et hæc omnia apponentur vobis? Novit enim Pater vester, quia ista necessaria sunt vobis, priusquam petatis ab eo. Quærite primum regnum et justitiam Dei, et hæc omnia apponentur vobis* (*Matth.* VI, 33, 32, 8). Nam multi etiam fame tentati sunt, et aurum inventi, et a Deo non deserti. Perirent fame, si desereret cor eorum panis interior quotidianus. Ipsum maxime esuriamus. *Beati* enim *qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Id.* V, 6). Potest autem infirmitatem nostram misericorditer intueri, et videre nos, quomodo dictum est : *Memento quia pulvis sumus* (*Psal.* CII, 14). Qui de pulvere hominem fecit et animavit, pro isto figmento Unicum ad mortem dedit. Quantum nos amet, quis potest explicare, quis potest saltem digne cogitare?

SERMO LVIII* (a).

Item in Matthæi caput VI, 9-13, *de oratione Dominica, ad Competentes.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Symbolum et Dominica oratio.* Symbolum reddidistis, quo breviter comprehensa continetur fides. Jam et antea dixi vobis, quod ait apostolus Paulus, *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt* (*Rom.* X, 14)? Quia ergo quomodo credatur in Deum, et accepistis, et tenuistis, et reddidistis : accipite hodie quomodo invocetur Deus. Ipse Filius sicut audistis, cum Evangilium legeretur, docuit discipulos suos et fideles suos hanc Orationem. Spem habemus obtinendæ causæ nostræ, quando talis jurisperitus nobis Preces dictavit. Assessor Patris, sicut confessi estis, qui sedet ad dexteram Patris : ipse est advocatus noster, qui futurus est judex noster. Inde enim venturus est judicare vivos et mortuos. Tenete ergo et hanc Orationem, quam reddituri estis ad octo dies. Quicumque autem vestrum non bene Symbolum reddiderunt, habent spatium, teneant : quia die sabbati audientibus omnibus qui aderunt reddituri estis, die sabbati novissimo, quo die baptizandi estis. Ad octo autem dies ab hodierno die reddituri estis hanc Orationem, quam hodie accepistis.

CAPUT II. — 2. *Omnium unus pater.* Cujus caput est, *Pater noster, qui es in cœlis.* Invenimus Patrem in cœlis : attendamus quemadmodum vivamus in terris. Sic enim debet vivere, qui invenit talem Patrem, ut dignus sit venire ad ejus hæreditatem. Dicimus autem communiter, *Pater noster.* Quanta dignatio? Hoc dicit imperator, hoc dicit mendicus; hoc dicit servus, hoc dicit dominus ejus. Simul dicunt, *Pater noster, qui es in cœlis.* Intelligunt ergo se esse fratres, quando unum habent Patrem. Sed non dedignetur fratrem habere servum suum dominus ejus, quem fratrem voluit habere Dominus Christus.

* Ad duos cl. gr. r. rm. v. Am. Er. Par. Lov. emendatus.
(a) Alias, 42 inter Homilias 50.

3. *Prima et secunda petitio.* — *Sanctificetur nomen tuum*, dicimus, *Veniat regnum tuum.* Sanctificatio nominis Dei est, qua efficimur nos sancti. Nam nomen ejus semper est sanctum. Optamus etiam venire regnum ejus : veniet, et si nolumus; sed optare et orare ut veniat regnum ejus, nihil est aliud quam optare ab illo, ut dignos nos faciat regno suo, ne forte, quod absit, veniat, et non nobis veniat. Multis enim non est venturum, quod tamen venturum est. Eis enim venturum est, quibus dicetur, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Illis non veniet quibus dicetur. *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* (*Matth.* XXV, 34, 41). Cum ergo dicimus, *Veniat regnum tuum*, oramus ut nobis veniat. Quid est, ut nobis veniat? Ut bonos nos inveniat. Hoc ergo oramus, ut bonos nos faciat : tunc enim nobis veniet regnum ejus.

CAPUT III. — 4. *Tertia petitio. Hujus petitionis interpretatio triplex.* Addimus, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra.* Serviunt tibi Angeli in cœlo, nos serviamus tibi in terra. Non te offendunt Angeli in cœlo, non te offendamus in terra. Quomodo illi faciunt voluntatem tuam, sic faciamus et nos. Et hic quid oramus, nisi ut boni simus? Quando enim facimus voluntatem Dei (nam ipse sine dubio facit suam), tunc fit voluntas ejus in nobis. Et aliter bene intelligimus, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra.* Accipimus præceptum Dei, et placet nobis, placet menti nostræ [1]. Condelectamur enim legi Dei secundum interiorem hominem (*Rom.* VII, 22). Tunc fit voluntas ejus in cœlo. Cœlo enim comparatur spiritus noster, terræ autem caro nostra. Quid est ergo, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra.* Ut quomodo menti nostræ placet tua jussio, sic ei consentiat caro nostra; et tollatur rixa illa de medio, quæ describitur ab Apostolo : *Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem* (*Galat.* V, 17). Quando contra carnem concupiscit spiritus, jam facta est voluntas ejus in cœlo : quando contra spiritum non concupiscit caro, jam facta est voluntas ejus in terra [2]. Erit autem plena concordia, quando ipse voluerit : sit mundo pugna, ut possit esse victoria. Etiam sic bene intelligi potest, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita et in terra :* ut cœlum ponamus Ecclesiam, quia portat Deum; terram autem infideles, quibus dictum est, *Terra es, et in terram ibis* (*Gen.* III, 19). Quando ergo oramus pro inimicis nostris, inimicis Ecclesiæ, inimicis nomini Christiano, hoc oramus, ut fiat voluntas ejus, *sicut in cœlo, ita et in terra*, id est, sicut in tuis fidelibus, sic et in tuis blasphematoribus; ut omnes cœlum fiant.

CAPUT IV. — 5. *Quarta petitio. Quotidianus panis,*

[1] Sic Mss. At editi, *et placeat nobis, placeat menti nostræ.*
[2] Mss., *Quando caro concupiscit adversus spiritum, nondum est facta voluntas ejus in terra : quando contra carnem concupiscit spiritus, jam facta est voluntas ejus in cœlo. Erit autem,* etc.

(Treize.)

victus, Eucharistia. Verbum Dei. Sequitur, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Potest simpliciter accipi orationem istam nos fundere pro victu quotidiano, ut abundet nobis; et si non abundat, non desit nobis. *Quotidianum* autem dixit, quamdiu *hodie* vocatur (*Hebr.* III, 13). Quotidie vivimus, quotidie surgimus, quotidie saturamur, quotidie esurimus. Det nobis panem quotidianum. Quare non dixit et tegumentum? Victus enim noster in cibo est et potu, tegumentum in vestitu et tecto. Nihil homo plus desideret [1]. Quandoquidem dicit Apostolus: *Nihil intulimus in hunc mundum; sed nec auferre aliquid possumus: victum et tegumentum habentes, his contenti simus* (I *Tim.* VI, 7 *et* 8). Pereat avaritia, et dives est natura. Ergo si ad quotidianum victum pertinet, quia et hoc bene intelligitur, quod dicimus, *Panem notrum quotidianum da nobis hodie;* non miremur, si nominato pane et cætera necessaria intelligantur. Quomodo quando Joseph invitavit fratres suos: *Homines illi*, inquit, *hodie mecum manducabunt panem* (*Gen.* XLIII, 16). Quare panem solum manducari erant? Sed a solo pane intellecta sunt cætera. Sic quando rogamus panem quotidianum, quidquid nobis propter carnem nostram in terra necessarium est, postulamus. Sed quid ait Dominus Jesus? *Quærite primum regnum Dei et justitiam, et hæc omnia apponentur vobis* (*Matth.* VI, 33). Intelligitur etiam hoc valde bene, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie,* Eucharistiam tuam, quotidianum cibum. Norunt enim fideles quid accipiant, et bonum est eis accipere panem quotidianum huic tempori necessarium. Pro se rogant, ut boni fiant [2], ut in bonitate et fide et vita bona perseverent. Hoc optant, hoc orant: quia si non perseveraverint in vita bona, separabuntur ab illo pane. Ergo, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, quid est? Sic vivamus, ut ab altari tuo non separemur. Et verbum Dei quod quotidie vobis aperitur, et quodam modo frangitur, panis quotidianus est. Et quomodo illum panem ventres, sic istum esuriunt mentes. Et hunc ergo petimus simpliciter, et quidquid animæ nostræ et carni nostræ in hac vita necessarium est, quotidiano pane concluditur.

CAPUT V. — 6. *Quinta petitio. — Dimitte nobis debita nostra*, dicimus, et dicamus; quia verum dicimus. Quis enim hic vivit in carne, et non habet debita? Quis est homo sic vivens, ut ei non sit ista Oratio necessaria? Inflare se potest, justificare non potest. Bonum est illi ut imitetur Publicanum, nec tumescat sicut Pharisæus, qui ascendit in templum, et jactavit merita sua, texit vulnera sua. Ille autem scivit quare ascenderit, qui dicebat, *Domine, propitius esto mihi peccatori* (*Luc.* XVIII, 10-13). Hoc Dominus Jesus: considerate, fratres mei: hoc Dominus Jesus orare docuit discipulos suos, illos magnos primos Apostolos suos, arietes nostros. Si ergo pro peccatis suis dimittendis arietes orant, agni quid debent facere, de quibus dictum est, *Afferte Domino filios arietum* (*Psal.* XXVIII, 1)? Hoc ergo scitis vos in Symbolo reddidisse, quia inter cætera nominastis remissionem peccatorum. Remissio peccatorum una est, quæ semel datur; alia, quæ quotidie datur. Remissio peccatorum una est, quæ semel datur in sancto Baptismate; alia, quæ quamdiu vivimus hic, datur in Dominica oratione. Propter quod dicimus, *Dimitte nobis debita nostra.*

CAPUT VI. — 7. *De eadem petitione.* Et induxit nobiscum Deus pactum et placitum, firmumque chirographum, ut dicamus, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Qui vult dicere efficaciter, *Dimitte nobis debita nostra;* dicat veraciter, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Si hoc quod est posterius, aut non dicit, aut fallaciter dicit; illud quod prius est, inaniter dicit. Maxime vobis dicimus, Dimittite omnia de cordibus vestris, qui ad sanctum Baptisma acceditis. Et vos, fideles, qui per hanc occasionem auditis hanc Orationem et nostram expositionem, dimittite totum quidquid adversus aliquem habetis de cordibus vestris: ibi dimittite, ubi Deus videt. Aliquando enim homo dimittit ore, et tenet corde: dimittit ore propter homines, et tenet corde, non timens oculos Dei. Prorsus dimittite; quidquid est [1] quod usque ad istos dies tenuistis, saltem his diebus dimittite. Non debuit occidere sol super iracundiam vestram, et multi soles transierunt. Transeat aliquando et iracundia vestra, dies magni solis modo celebramus: illius solis de quo dicit Scriptura, *Orietur vobis sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus* (*Malach.* IV, 2). Quid est, *in pennis ejus?* In protectione ejus. Unde in Psalmo dicitur, *Sub umbra alarum tuarum protege me* (*Psal.* XVI, 8). Alii autem, qui in die judicii futuri sunt sero pœnitentes [2], et infructuose dolentes, prædicti a Sapientia, quid tunc dicturi sunt pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes? *Quid nobis profuit superbia? et divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt illa omnia tanquam umbra.* Et inter cætera: *Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non est ortus nobis* (*Sap.* V, 3, 9). Ille sol justis oritur: istum autem solem visibilem facit Deus quotidie oriri super bonos et malos (*Matth.* V, 45). Ad illum videndum solem justi pertinent: modo in cordibus nostris habitat sol iste per fidem. Si ergo irasceris; ne occidat sol iste in corde tuo super iracundiam tuam: *Non occidat sol super iracundiam vestram* (*Ephes.* IV, 26); ne forte irascaris, et occidat tibi sol justitiæ, et in tenebris remaneas.

CAPUT VII. — 8. *Contra iram et odium.* Ne putetis autem quia nihil sit iracundia. *Turbatus est*, inquit propheta, *præ ira oculus meus.* Utique cui turbatur oculus, solem videre non potest: et si conatus fuerit videre, pœna illi est, non voluptas. Quid est ira? Libido vindictæ. Libet hominem vindicari; et nondum est Christus vindicatus, nondum sunt sancti martyres vindicati! Adhuc exspectat patientia Dei, ut convertantur inimici Christi, convertantur martyrum ini-

[1] Mss., *Et nihil homo plus desiderat.*
[2] Sic Mss. Editi autem, *ut bona faciant.*

[1] Lov., *Prorsus dimittite; quia quod propter homines dimittitur, non apud Deum valet: quod autem propter Deum dimittitur, apud Deum valet, et apud homines prodest. Quod usque ad istos dies*, etc. Glossema, quod a cæteris libris abest.
[2] Mss., *seri pœnitentes.*

mici : nos qui sumus, ut vindictam quæramus? Si quæreret illam Deus de nobis, ubi remaneremus? Ille qui nihil nos læsit, non vult se vindicare de nobis : et nos quærimus vindicari, qui pene quotidie Deum offendimus! Ergo dimittite : dimittite ex corde. Iratus es, noli peccare : *Irascimini, et nolite peccare* (*Psal.* IV, 5). *Irascimini* quasi homines, si vincimini; *et nolite peccare*, ut iram in corde teneatis (quia si tenetis, contra vos tenetis [1]), ne in illud lumen intretis [2]. Ergo dimittite. Quid est ira? Libido vindictæ. Quid est odium? Ira inveterata. Ira inveterata si facta est, jam odium dicitur. Quod videtur confiteri ille, qui cum dixisset, *Turbatus est præ ira oculus meus;* addidit, *Inveteravi in omnibus inimicis meis* (*Psal.* VI, 8). Quod erat ira, cum esset nova, odium factum est; quia in vetustatem conversum est. Ira festuca est, odium trabes est. Aliquando reprehendimus irascentem, et odium tenemus in corde; et dicit nobis Christus, *Festucam in oculo fratris tui vides, et trabem in oculo tuo non vides* (*Matth.* VII, 3). Unde crevit festuca, ut trabem faceret? Quia non statim evulsa est. Quia passus es exire et intrare solem toties super iracundiam tuam, fecisti illam veterem; attraxisti malas suspiciones, et rigasti festucam, rigando nutristi, nutriendo trabem fecisti. Expavesce vel quando dicitur, *Qui odit fratrem suum, homicida est* (I *Joan.* III, 15). Gladium non eduxisti, non vulnus in carne fecisti, non corpus plaga aliqua trucidasti : cogitatio sola odii in corde tuo est, et teneris homicida; reus es ante oculos Dei. Ille vivit, et tu occidisti. Quantum ad te pertinet, occidisti quem odisti. Emenda te, corrige te. Si in domibus vestris scorpiones essent aut aspides, quantum laboraretis, ut domus vestras purgaretis, et securi habitare possetis? Irascimini, et inveterantur iræ in cordibus vestris, fiunt tot odia, tot trabes, tot scorpii, tot serpentes; et domum Dei, cor vestrum, purgare non vultis? Ergo facite quod dictum est, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris :* et securi dicite, *Dimitte nobis debita nostra.* Quia sine debitis in hac terra vivere non potestis. Sed alia sunt illa magna crimina, quæ vobis bonum est in Baptismo dimitti, et a quibus semper alieni esse debetis : alia quotidiana peccata, sine quibus hic homo vivere non potest, propter quæ necessaria est quotidiana oratio, cum suo pacto, cum suo placito : ut quomodo hilariter dicitur, *Dimitte nobis debita nostra;* sic veraciter dicatur, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Deinde ista diximus de peccatis præteritis, quid de cætero?

CAPUT VIII. — 9. *Concupiscentiæ resistendum.* — *Ne nos inferas in tentationem :* dimitte quæ fecimus, et da ut [3] alia non committamus. Quicumque enim tentatione vincitur, peccatum ipse committit. Etenim, inquit apostolus Jacobus, *Nemo cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur. Deus enim intentator malorum est : ipse autem neminem tentat. Unusquisque autem tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum : peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem* (*Jacobi* I, 13-15). Ergo ne abstraharis a concupiscentia : noli consentire concupiscentiæ tuæ. Non est unde concipiat, nisi de te. Consensisti : quasi concubuisti in corde tuo. Surrexit concupiscentia : nega te illi, noli eam sequi. Illicita est, lasciva est, turpis est, alienat te a Deo. Noli dare consensionis amplexum, ne plangas partum : quia si consenseris, id est, cum amplexatus fueris, concipit. *Cum concupiscentia conceperit, parit peccatum.* Nondum times? *Peccatum generat mortem :* vel mortem time. Si peccatum non times, time quo perducit peccatum. Dulce est peccatum : sed amara est mors. Ipsa est infelicitas hominum : propter quod peccant, morientes hic dimittunt, et ipsa peccata secum portant. Peccas propter pecuniam, hic dimittenda est : peccas propter villam, hic dimittenda est : peccas propter mulierem, hic dimittenda est : et quidquid est propter quod peccas, quando oculos in mortem clauseris, hic dimittis, et ipsum peccatum quod committis tecum portas.

CAPUT IX.—10. *Peccata minuta non contemnenda. Alæ duæ orationis geminæ eleemosynæ.* Dimittantur peccata : dimittantur præterita, cessent futura. Sed non potes hic vivere sine ipsis : vel minora vel minuta sint, vel levia sint. Sed ipsa levia et minuta non contemnantur. De minutis guttis flumina implentur. Non contemnantur vel minora. Per angustas rimulas navis insudat aqua, impletur sentina, et si contemnatur sentina, mergitur navis. Sed non cessatur a nautis ambulant manus : ambulant, ut quotidie sentinæ exhauriantur [1]. Sic et tuæ manus ambulent, ut quotidie sentines [2]. Quid est, ambulent manus? Dent [3], fac opera bona, ambulent manus tuæ. *Frange esurienti panem tuum, et egenum sine tecto induc in domum tuam : si videris nudum, vesti* (*Isai.* LVIII, 7). Fac quantum potes, fac unde potes, fac hilariter, et securus mitte orationem. Habebit alas duas, geminas eleemosynas. Quid est, geminas eleemosynas? *Dimittite, et dimittetur vobis : date, et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37, 38). Una eleemosyna est, quæ fit de corde, quando fratri tuo dimittis peccatum. Altera eleemosyna est, quæ fit de substantia, quando pauperi panem porrigis. Ambas fac, ne sine una ala remaneat oratio tua.

11. *Liberatio a malo.* Ergo cum dixerimus, *Ne nos inferas in tentationem;* sequitur, *Sed libera nos a malo.* Qui vult liberari a malo, testatur quia in malo est. Ideo dicit Apostolus, *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt* (*Ephes.* V, 16). Sed *quis est qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?* Quando omnis homo in hac carne non habet nisi dies malos; quis non vult? Fac quod sequitur, *Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum ; declina a malo, et fac bo-*

[1] Er. omittit verba hic parenthesi inclusa. M.
[2] Lov., *ne illud lumen irritetis;* dissentientibus editis aliis et Mss.
[3] Mss. non habent, *da ut.*

[1] Isthæc verba, *ambulant, ut quotidie sentinæ exhauriantur,* absunt a Mss. et ab Am. et Er.
[2] Am. Er. *ut quotidie deficiant sentinæ.*
[3] Apud Er. Lugd. Ven. Lov., *Da, dent.* M.

num; quære pacem, et sequere eam (*Psal.* XXXIII, 13, 14, 15) : et caruisti diebus malis, et impletur quod orasti, *Libera nos a malo.*

CAPUT X.—12. *Petitionum discrimen. Oratio Dominica quotidie dicitur ad altare.* Tres ergo petitiones superiores *Sanctificetur nomen tuum, Veniat regnum tuum, Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra,* æternæ sunt. Quatuor autem sequentes ad istam vitam pertinent [1]. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie :* numquid quotidie petituri sumus panem quotidianum, quando ad illam satietatem venerimus? *Dimitte nobis debita nostra :* numquid in illo regno dicemus, quando debita non habebimus? *Ne nos inferas in tentationem :* numquid tunc dicere poterimus, quando nulla erit tentatio? *Libera nos a malo :* numquid dicemus, quando nullum erit unde liberemur? Quatuor ergo ista propter vitam nostram quotidianam nobis necessaria sunt, tria vero illa propter æternam. Sed omnia petamus, ut ad illam perveniamus; et hic rogemus [2] ne ab illa separemur. Oratio quotidie dicenda est vobis, cum baptizati fueritis. In ecclesia enim ad altare Dei quotidie dicitur ista Dominica oratio, et audiunt illam fideles. Non ergo timemus, ne minus diligenter eam teneatis : quia et si quis vestrum non poterit tenere perfecte, audiendo quotidie tenebit.

CAPUT XI. — 13. *Symbolum memoria tenendum. Tanquam speculum quotidie inspiciatur.* Ideo die sabbati, quando vigilaturi sumus in Dei misericordia, reddituri estis, non Orationem, sed Symbolum. Modo enim nisi teneatis Symbolum, in ecclesia, in populo Symbolum quotidie non auditis. Cum autem tenueritis, ut non obliviscamini, quotidie dicite; quando surgitis, quando vos ad somnum collocatis, reddite Symbolum vestrum, reddite Domino, commemorate vos ipsos [3], non pigeat repetere. Bona est enim repetitio, ne subrepat oblivio. Ne dicatis : Dixi heri, dixi hodie, quotidie dico, teneo illud bene. Commemora fidem tuam, inspice te : sit tanquam speculum tibi Symbolum tuum. Ibi te vide, si credis omnia quæ te credere confiteris, et gaude quotidie in fide tua. Sint divitiæ tuæ, sint quotidiana ista quodam modo indumenta mentis tuæ. Numquid non quando surgis vestis te? Sic et commemorando Symbolum tuum vesti animam tuam, ne forte eam nudet oblivio, et remaneas nudus, et fiat quod ait Apostolus, quod absit a te : *Si tamen exspoliati* [4], *non nudi inveniamur* (II *Cor.* v, 3). Vestiti enim erimus fide nostra; et ipsa fides et tunica est et lorica : tunica, contra confusionem; lorica, contra adversitatem. Cum autem venerimus ad illum locum ubi regnabimus, non opus est ut dicamus Symbolum : Deum videbimus, ipse Deus nobis visio erit; visio Dei fidei hujus merces erit [1].

SERMO LIX * (*a*).

Item in Matthæi cap. VI, 9-13, *de oratione Dominica, ad Competentes.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Symbolum regula fidei.* Reddidistis quod creditis, audite [2] quid oretis. Quoniam invocare non possetis, in quem non credidissetis, Apostolo dicente, *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt* (*Rom.* x, 14)? ideo prius Symbolum didicistis, ubi est regula fidei vestræ brevis et grandis : brevis, numero verborum; grandis pondere sententiarum. Oratio autem quam hodie accipitis [3] tenendam, et ad octo dies reddendam, sicut audistis cum Evangelium legeretur, ab ipso Domino dicta est discipulis ipsius, et ab ipsis pervenit ad nos; quoniam in omnem terram exivit sonus eorum (*Psal.* XVIII, 5).

2. *Omnium unus pater.* Ergo nolite inhærere terrenis, qui Patrem invenistis in cœlis. Dicturi enim estis, *Pater noster, qui es in cœlis.* Ad magnum genus pertinere cœpistis. Sub isto Patre fratres sunt dominus et servus : sub isto Patre fratres sunt imperator et miles : sub isto Patre fratres sunt dives et pauper. Omnes Christiani fideles diversos in terra habent patres, alii nobiles, alii ignobiles : unum vero Patrem invocant, qui est in cœlis. Si ibi est Pater noster, ibi nobis præparatur hæreditas. Talis est autem iste Pater, cum quo possideamus quod donat. Dat enim hæreditatem, sed non moriens illam nobis derelinquit. Non enim ipse discedit, sed ille permanet, ut nos accedamus. Quia ergo audivimus a quo petamus, sciamus et quid petamus, ne forte talem Patrem male petendo offendamus.

CAPUT II. — 3. *Prima petitio.* Quid ergo nos docuit Dominus Jesus Christus petere a Patre, qui est in cœlis? *Sanctificetur nomen tuum.* Quale beneficium est, quod petimus a Deo, ut sanctificetur nomen ejus? Nomen Dei semper est sanctum : quare ergo petimus ut sanctificetur, nisi ut nos per ipsum sanctificemur? Quod ergo semper sanctum est, ut in nobis sanctificetur oramus. Sanctificetur in vobis nomen Dei, quando baptizamini. Utquid hoc orabitis, cum baptizati fueritis, nisi ut quod accipietis perseveret in vobis?

4. *Secunda petitio.* Sequitur alia petitio : *Veniat regnum tuum.* Sive petamus, sive non petamus, venturum est regnum Dei. Quare ergo petimus, nisi ut veniat et nobis, quod venturum est omnibus sanctis; ut et nos Deus in numero sanctorum suorum habeat, quibus venturum est regnum ejus?

5. *Tertia petitio.* Dicimus tertia petitione, *Fiat*

[1] Omnes Mss., *æterna sunt. Quatuor autem sequentia ad istam vitam pertinent.*

[2] Sic Mss. Editi vero, *et hic regamur.*

[3] Germanensis Ms., *commemorate apud vos ipsos.*

[4] Editi : *Si tamen vestiti*; juxta græcum, *endusamenoi.* At omnes Mss., *Si tamen exspoliati*; quasi græcus habuerit *ecdusamenoi.* Sic Tertullianus de Resurrectione carnis, cap. 42 : « Si quidem exuti non nudi inveniamur. » Et contra Marcionem, lib. 5, cap. 12, legit : « Si quidem et « despoliati, » etc. Hanc in Apostolo varietatem lectionis annotavit ejus Commentator inter Ambrosii opera.

[1] Sic Am. Er. et aliquot Mss. Alii vero, *ipse Deus nobis visio erit, hujus merces erit.* Editio autem Lov., *ipse Deus nobis visio erit, fideique merces erit Deus noster. Conversi ad Dominum,* etc.

[2] Sic Mss. Editi vero, *audistis.*

[3] Editi, *accepistis.* At Mss., *accipitis.* Qui mox prosequuntur sic, *retinenda est, et ad octo dies reddenda.*

* Exemplaria habuimus duo manuscripta r. v. cum excusis Am. Er. Par. et Lov.

(*a*) Alias. de Tempore 135.

voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra. Quid est hoc? Ut quomodo tibi serviunt Angeli in cœlo, et nos tibi serviamus in terra. Angeli autem ipsius sancti obediunt illi, non illum offendunt; faciunt jussa amando eum. Hoc ergo oramus, ut et nos præcepta Dei charitate faciamus [1]. Iterum verba ista aliter intelliguntur. *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra.* Cœlum in nobis anima est, terra in nobis corpus est. Quid est ergo, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra?* Sicut et nos audimus præcepta tua, sic nobis consentiat caro nostra; ne dum contendunt caro et spiritus, præcepta Dei minus implere possimus.

CAPUT III. — 6. *Quarta petitio.* Sequitur in Oratione: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Sive exhibitionem corpori necessariam petamus a Patre, in pane significantes quidquid nobis est necessarium, sive quotidianum panem illum intelligamus, quem accepturi estis de altari, bene petimus ut det nobis eum. Quid est enim quod oramus, nisi ne mali aliquid admittamus, unde a tali pane separemur? Et verbum Dei quod quotidie prædicatur, panis est. Non enim quia non est panis ventris, ideo non est panis mentis. Cum autem vita ista transierit, nec panem illum quæremus quem quærit fames; nec Sacramentum altaris habemus accipere, quia ibi erimus cum Christo, cujus corpus accipimus; nec verba nobis ista dici habent, quæ dicimus vobis, nec codex legendus est, quando ipsum videbimus quod est Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, quo pascuntur Angeli, quo illuminantur Angeli, quo sapientes fiunt Angeli, non quærentes verba locutionis anfractuosæ; sed bibentes unicum Verbum, unde impleti ructuant laudes, et non deficiunt in laudibus. *Beati* enim, ait Paslmus, *qui habitant in domo tua; in sæcula sæculorum laudabunt te* (*Psal.* LXXXIII., 5).

CAPUT IV. — 7. *Quinta petitio.* Ergo in hac vita petimus quod sequitur: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* In Baptismo omnia debita, id est, peccata prorsus dimittuntur nobis. Sed quia nemo hic potest vivere sine peccato, et si non magno crimine [2] unde separetur ab illo pane, tamen nemo potest sine peccatis esse in hac terra, et non possumus accipere nisi unum Baptismum semel; in Oratione accipimus, unde quotidie lavemur, ut nobis peccata nostra quotidie dimittantur: sed si faciamus quod sequitur, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Itaque, fratres mei, moneo vos, in Dei gratia filios meos, et sub illo Patre fratres meos, moneo vos, ut quando aliquis offendit et peccat in vos, et venit et confitetur, et petit a vobis veniam, ignoscatis illi, et continuo ex corde dimittatis; ne vobis a Deo veniam venientem prohibeatis. Si enim non dimittitis vos, nec ille dimittet vobis. Ergo et hoc in ista vita petimus: quia et hic possunt dimitti, ubi possunt haberi peccata. In illa autem vita non dimittuntur, quia nec habentur.

CAPUT V. — 8. *Sexta petitio.* Deinde petimus dicentes, *Ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo.* Et hoc in ista vita nobis necessarium est petere, ne inferamur in tentationem, quia hic sunt tentationes; et liberemur a malo, quia hic est malum. Ac per hoc omnes istæ petitiones septem, tres ad vitam æternam pertinent, quatuor ad vitam præsentem. *Sanctificetur nomen tuum:* semper erit. *Veniat regnum tuum:* hoc regnum semper erit. *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra:* semper erit. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie:* non semper erit. *Dimitte nobis debita nostra:* non semper erit. *Ne nos inferas in tentationem:* non semper erit. *Sed libera nos a malo:* non semper erit; sed ubi est tentatio, et ubi est malum, ibi necessarium est ut petamus [1].

SERMO LX * (*a*).

De verbis Evangelii, Matthæi, cap. VI, 19-21, Nolite vobis condere thesauros in terra, etc., *exhortatorius ad faciendas eleemosynas* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *In hujus mundi tribulatione consilium a Christo capiendum.* Omnis homo in tribulatione aliqua constitutus, et in sua causa deficiens, prudentem aliquem quærit, a quo consilium accipiat, et norit quid agat. Existimemus ergo, universum mundum quasi esse hominem unum. Evadere mala quærit, et facere bona piget: ac per hoc crebrescentibus tribulationibus suis in sua causa deficiens, quem potest ad accipiendum consilium prudentiorem invenire, quam Christum? Certe meliorem inveniat, et quod vult agat. Si autem non habet ubi meliorem inveniat, ad hunc veniat, quem ubicumque inveniat, consulat, accipiat consilium, servet mandatum bonum, evadat magnum malum. Præsentia enim mala temporalia, quæ multum homines exhorrent, sub quibus plurimum murmurant, et murmurando offendunt emendatorem, ne inveniant Salvatorem: præsentia ergo mala sine dubio transitoria sunt; aut illa per nos transeunt, aut nos per illa transimus; aut transeunt nobis viventibus, aut dimittuntur nobis morientibus. Non est in tribulatione magnum, quod tempore breve est. Quisquis cogitas crastinum diem, non revocas hesternum diem. Minente [2] die perendino, hesternus erit et crastinus. Verumtamen si curis tantis homines æstuant ad evadendas temporales et transcurrentes, vel potius transvolantes tribulationes; quid est cogitandum ut homo evadat manentes et sine fine durantes?

CAPUT II. — 2. *Vita hic laboriosa. Consilium vanitatis, quo hic thesaurizatur.* Dura causa est vita mortalis. Quid est aliud hic nasci, nisi ingredi labo-

[1] Codices Mss., *ut nobis præcepta charitate faciamus*
[2] Regius Ms., *potest tamen sine magno crimine.*

[1] Editi addunt, *Unde Deus omnipotens ita a nobis orandus est, ut quidquid humana fragilitas cavere et vitare non prævalet, hoc ille propitius nobis conferre dignetur, Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.* Id vero Mss. non habent.
[2] Editi, *Imminente.* At Am. Er. et Colbertinus Ms., *Minuente* Corrupte pro, *Minente*, id est exstante.
* Emendatus est ad cl. r. v. et ad Am. Er. Par. Lov
(*a*) Alias, Tempore 50.
(*b*) In Possidii Indiculo, cap. 9, titulus est, «Ex Evangelio, de thesauro in cœlo condendo.

riosam vitam? De labore futuro nostro, testis est ipse fletus infantis. Ab isto molesto convivio nemo est excusatus. Bibendum fuit quod propinavit Adam. Facti quidem sumus manibus veritatis : sed propter peccatum projecti in dies vanitatis. Facti sumus ad imaginem Dei (*Gen.* I, 27) : sed detrivimus eam transgressione peccati. Ideo Psalmus nos admonet, quomodo facti fuerimus, et quo pervenerimus. Ait enim : *Quanquam in imagine Dei ambulet homo*. Ecce quod factus est. Quo pervenit? Audi quod sequitur : *Tamen vane conturbabitur*. In imagine ambulat veritatis, et conturbatur in consilio vanitatis. Denique vide conturbationem ejus; vide, et tanquam in speculo displice tibi. *Quanquam*, inquit, *in imagine Dei ambulet homo ;* et ideo magna res sit homo : *tamen vane conturbabitur*. Et quasi quæreremus, Unde, rogo te, unde vane conturbabitur? *Thesaurizat*, inquit, *et ignorat cui congreget ea* (*Psal.* XXXVIII, 7). Ecce ille homo, id est, universum genus humanum, quasi unus homo, qui in causa sua defecit, consilium perdidit, de via sanæ mentis erravit : *Thesaurizat, et nescit cui congreget ea*. Quid dementius? quid infelicius? Certe enim sibi? Non. Quare sibi non? Quia moriturus est, quia brevis vita hominis est[1]; quia thesaurus durat, et cito transit qui congregat. Ideo miseratus hominem in imagine Dei ambulantem, vera fatentem, vana sectantem : *Vane*, inquit, *conturbabitur*. Doleo : *thesaurizat, et ignorat cui congregat ea*. Sibi ea? Non : quia moritur homo, perdurante thesauro. Cui ergo? Consilium habes; da et mihi. Non habes consilium quod mihi des; nec tu ergo tenes. Proinde si ambo non habemus, ambo quæramus, ambo accipiamus, ambo tractemus. Conturbatur, thesaurizat, cogitat, laborat, curis invigilat. Per diem vexaris laboribus, per noctem agitaris timoribus. Ut saccellus tuus impleatur nummis, anima tua febrit curis.

CAPUT III.—3. *Varie conturbatur qui thesaurizat. Cui colligat, nescit*. Video, doleo : conturbaris, et sicut dicit qui fallere nescit, vane conturbaris. Thesaurizas enim : ut bene proveniat quidquid agis, ut damna taceamus, ut tanta pericula et in singulis lucris singulas mortes : mortes dico non corporum, sed malarum cogitationum; ut accedat aurum, perit fides; ut foris vestiaris, intus exspoliaris : ut ista omittamus, ut alia taceamus, ut adversa prætereamus, prospera sola cogitemus; ecce thesaurizas, ecce undique lucra confluunt, et more fontium nummi currunt; ubique ardet inopia, undique fluit copia. Non audisti, *Divitiæ si affluant, ne apponatis cor* (*Psal.* LXI, 11)? Ecce acquiris, non infructuose conturbaris, tamen vane conturbaris. Quare, inquis, vane conturbor? Ecce saccos impleo, parietes mei vix capiunt quod acquiro : quare ego vane conturbor? Thesaurizas, et ignoras cui congreges ea. Aut si scis cui; obsecro te, dic et mihi. Audiam te; cui? Si non vane conturbaris, dic cui thesaurizas. Mihi, inquis. Hoc audes dicere moriturus? Filiis meis, inquis. Hoc audes dicere de morituris? Magna pietas, quod thesaurizat pater filiis : imo magna vanitas; thesaurizat moriturus morituris. Si propter te, quia moriturus dimittis, quid colligis? Hæc causa et filiorum; successuri sunt, non permansuri. Omitto dicere qualibus filiis, ne forte quod congregavit avaritia, perdat luxuria. Alius fluendo perdit, quod tu laborando congregasti. Sed omitto hoc. Forte boni erunt filii, luxuriosi non erunt; servabunt quod dimisisti, augebunt quod servasti, non perdent quod congregasti. Filii tui tecum sunt pariter vani, si hoc faciunt, si te patrem in hoc imitantur. Illis dico quod tibi dicebam. Filio tuo dico cui servas, illi dico, Thesaurizas, et ignoras cui congreges ea. Sicut enim tu nescisti, sic et ille nescit. Si in illo permansit vanitas, numquid ad ipsum defecit veritas?

CAPUT IV. — 4. *Furi forte thesaurizat*. Omitto dicere, quia forte dum vivis, thesaurizas furi. Una nocte venit, et tot diebus ac noctibus congregatum paratum invenit. Thesaurizas forte latroni, forte prædoni. Nolo amplius dicere, ne commemorem et refricem perpessorum dolorem. Quam multa quæ congregavit inanis vanitas, parata invenit hostilis crudelitas? Non est enim meum optare, sed omnium est timere. Avertat hoc Deus. Sufficiant flagella ipsius. Omnes oremus, avertat hoc Deus. Parcat nobis, quem rogamus. Sed si dicat quibus, quid respondemus? Tu ergo, o homo, o omnis homo, tu qui vane thesaurizas, unde mihi respondes tractanti tecum, et tecum quærenti consilium in causa communi? Dicebas enim et respondebas : Thesaurizo mihi, filiis meis, posteris meis. Dixi quanta sint et in ipsis filiis metuenda. Sed omitto pœnaliter victuros filios, sicut optat inimicus : sic vivant sicut optat pater. Quam multi in hos casus inciderunt, dixi, commemoravi : horruisti, et non correxisti. Quid enim responsurus es, nisi hoc dicas : Forte non? Et ego sic sum locutus : Forte, inquam, furi, forte latroni, forte prædoni. Non dixi, Certe; sed, Forte. Inter forte fiet, forte non fiet : nescis ergo quid fiet; vane conturbaris. Vides quam verum dixerit veritas, quam inaniter conturbetur vanitas. Audisti, tandem aliquando sapuisti, quia hoc ipsum cum dicis, Forte filiis meis; non autem audes dicere, Certus sum quia filiis meis; nescis cui congreges ea. Ecce ergo ut video, et ut ante dicebam, defecisti in causa tua; non invenis quod mihi respondeas : sed nec ego quid tibi.

CAPUT V. — 5. *Consilium a Christo petendum*. Ambo itaque quæramus, ambo consilium petamus. Habemus copiam, non sapientis, sed ipsius Sapientiæ. Audiamus ambo Christum : *Judæis scandalum, Gentibus stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis et Græcis Christum Dei Virtutem et Dei Sapientiam* (I *Cor.* I, 23, 24). Quid paras munimenta divitiis tuis? Audi Virtutem Dei : nihil fortius. Quid paras argumenta divitiis tuis? Audi Sapientiam Dei : nihil prudentius. Forte enim cum dixero, scandalizaberis, Judæus eris; quia Christus Judæis scandalum. Forte cum dixero, stultum tibi videbitur, Gentilis eris : quia Christus Gentibus stultitia. Christianus es, vocatus es :

[1] Colbertinus Ms., *quia transit hominis vita*.

vocatis autem Judæis et Græcis Christus Dei Virtus est et Dei Sapientia. Nolite contristari, cum dixero; nolite scandalazari, nolite velut insipientiæ meæ ore torto insultare. Audiamus. Quod enim dicturus sum, Christus dixit. Contemnis præconem : time judicem. Quid ergo ego dicam? Jam me propemodum Evangelii lector paulo ante hac cura liberavit. Non ego lego, sed lecta recolo. Consilium quærebas in causa tua deficiens : vide quid dicat fons recti consilii, fons unde quidquid imples, venenum non times [1].

CAPUT VI. — 6. *Thesaurus in cœlo condendus.* — *Nolite vobis condere thesauros in terra, ubi tinea et comestura exterminat, et ubi fures effodiunt et furantur : sed thesaurizate vobis thesauros in cœlo, quo fur non accedit, neque tinea corrumpit. Ubi est enim thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum.* Quid exspectas amplius? Res aperta est. Consilium patet, sed cupiditas latet : imo non latet, sed etiam ipsa, quod pejus est, patet. Non enim cessat rapina grassari : non enim cessat fraudare avaritia : non enim cessat perjurare malitia. Totum ut quid? Ut thesaurizetur. Et ubi ponatur? In terra. Recte quidem a terra in terram. Homini enim, a quo nobis dixi laborem fuisse propinatum, peccanti dictum est, *Terra es, et in terram ibis* (*Gen.* III, 19). Merito thesaurus in terra, quia cor in terra. Ubi est ergo quod habemus ad Deum? Dolete qui intellexistis : corrigimini, si doluistis. Quamdiu laudare [2], et non facere? Verum est, nihil verius. Fiat ergo quod verum est. Unum Deum laudamus, et non mutamur [3], ut non etiam in hoc vane conturbemur.

7. *Migrandæ e terra in cœlum divitiæ.* Ergo, *Nolite vobis condere thesaurum in terra;* sive experti quomodo pereat quod in terra reconditur, sive non experti, sed et vos saltem metuentes experiri. Quem non corrigunt verba, corrigant experimenta. Non surgitur, non proceditur, nisi ut una voce dicatur ab omnibus : Væ nobis, ruit mundus. Si ruit, quare non migras? Si tibi architectus diceret, ruituram domum tuam; nonne prius migrares, quam murmurares? Structor mundi dicit tibi ruiturum mundum, et non credis?

CAPUT VII. — Audi vocem prædicentis, audi consilium commonentis. Vox prædicentis est, *Et cœlum et terra transibunt* (*Matth.* XXIV, 35). Vox commonentis est, *Nolite vobis condere thesaurum in terra.* Ergo si creditis Deo prædicenti, si non contemnitis commonentem, fiat quod dicit. Non enim ille te fallit, qui tale consilium dedit. Non perdes quod dedisti, sed sequeris quo misisti [4]. Consilium ergo do : *Da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo.* Non sine thesauro remanebis : sed quod habes in terra sollicitus, habebis in cœlo securus. Migra ergo. Consilium do servandi, non perdendi. *Habebis*, inquit, *thesaurum in cœlo : et veni, sequere me* (*Id.* XIX, 21); ut ducam te ad thesaurum tuum. Non est hoc dispendium, sed compendium. Evigilent homines [1]. Audiant vel experti quod timeant [2], faciant unde non timeant, migrent in cœlum. Frumentum ponis in terra; venit amicus tuus, qui novit frumenti et terræ naturam, docet tuam imperitiam, dicit tibi : Quid fecisti? Frumentum in terra in inferioribus posuisti : humidus locus est, putrescit quod posuisti, perdes laborem tuum. Respondes : Quid ergo faciam? migra inquit, in superiora. Audis ergo amicum consilium dantem de frumento tuo, et contemnis Deum consilium dantem de corde tuo? Frumentum tuum times ponere in terra, et cor tuum perdis in terra? Ecce Dominus Deus tuus, cum dat tibi consilium de corde tuo [3], *Ubi enim*, inquit, *fuerit thesaurus tuus, illic erit et cor tuum.* Leva, inquit, cor in cœlum, ne computrescat in terra. Consilium est ejus qui vult servare, non perdere.

CAPUT VIII. — 8. *Laturarii nostri pauperes sunt.* Si ergo ita est, quomodo pœnitet eos qui non fecerunt? Modo quid sibi dicunt? In cœlo haberemus quod in terra perdidimus. Invasit hostis domum, numquid invaderet cœlum? Occidit servum custodem, numquid occideret Dominum servatorem? *Quo fur non accedit, neque tinea corrumpit?* Quam multi dicunt : Ibi haberemus, ibi nostros [4] thesauros reconderemus, quo eos securi post paululum sequeremur? Quare non audivimus Dominum nostrum? Quare contempsimus Patrem monentem, et hostem sensimus invadentem? Ergo si consilium est hoc, non simus pigri in tam bono consilio : et si migranda sunt quæ habemus, in eum locum transferamus, unde non ea perdamus. Quid sunt pauperes quibus damus, nisi laturarii nostri, per quos in cœlum de terra migramus? Da : laturario tuo das, ad cœlum portat quod das. Quomodo, inquis, ad cœlum portat? En video quia manducando consumit. Prorsus, non tenendo, sed manducando transportat [5]. An excidit tibi, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum : esurivi enim, et dedistis mihi manducare;* et, *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis?* Si ante te mendicantem non contempsisti, attende ad quem pervenerit quod dedisti. *Cum uni*, inquit, *ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Christus accepit quod dedisti. Ille accepit, qui tibi unde dares dedit : ille accepit, qui in fine tibi se ipsum dabit (*a*).

CAPUT IX.— 9. *Opera misericordiæ sola commemoranda sunt in judicio.* Nam et hoc aliquando, fratres, commonui Charitatem vestram, quod me, fateor, in Scriptura Dei plurimum movet, et sæpius debeo commonere. Rogo vos ut cogitetis, quod ait ipse Dominus noster Jesus Christus, in fine sæculi, cum venerit ad judicium, congregaturum se omnes gentes in conspectu suo, et divisurum homines in duas partes, ad dexteram alios, et ad sinistram alios positurum,

[1] Colbertinus codex, *non timet.*
[2] Editi, *vultis laudare.* Abest, *vultis*, a Ms. Colbertino.
[3] Colbertinus Ms., *laudemus et imitamur;* absque negatione.
[4] Ita legendum ex auctoritate codicis r. [*quod misisti.*]

[1] Ita legendum ex auctoritate ejusdem codicis r. [*Curvi silent homines.*]
[2] In Colbertino codice, *Audiant vel experti : qui timent, faciant unde non timeant.*
[3] Codex r., *cum dat tibi consilium de thesauro tuo, dat tibi et de corde tuo.*
[4] Lov., *si nostros;* dissentientibus cæteris libris.
[5] Colbertinus codex, *transportat ubi auditurus es, Venite,* etc.
(*a*) Vid. supra, serm. 18, n. 4, et serm. 38, n. 9.

dextrisque dicturum, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Sinistris autem, *Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus.* Quære causas vel tantæ mercedis, vel tanti supplicii, *percipite regnum*; et, *Ite in ignem æternum.* Quare isti percepturi regnum? *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare.* Quare isti ituri in ignem æternum? *Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare* (*Matth.* xxv, 34-42). Quid est hoc, rogo? Video de his qui percepturi sunt regnum, quia dederunt tanquam boni et fideles Christiani, verba Domini non contemnentes, et cum fiducia promissa sperantes, fecerunt hoc; quia si non fecissent, vitæ ipsorum bonæ sterilitas ista non utique convenisset. Forte enim casti erant, non fraudatores, non ebriosi, abstinentes se ab operibus malis. Si hoc non adderent, steriles remanerent. Fecissent enim, *Declina a malo:* non fecissent, *Et fac bonum* (*Psal.* xxxiii, 15). Verumtamen etiam ipsis non ait: Venite, percipite regnum; caste enim vixistis, nulli fraudem fecistis, neminem pauperem oppressistis, limitem nullius invasistis, neminem jurando fefellistis. Non dixit hæc: sed, *Percipite regnum, quia esurivi, et dedistiss mihi manducare.* Quantum hoc excellit, quando cætera tacuit, et hoc solum Dominus nominavit?

CAPUT X. — Rursus ad illos: *Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus.* Quam multa posset in impios dicere, si quærerent, Quare imus in ignem æternum? Quare, quæris, adulter, homicida, fraudator, sacrilege, blasphemator, infidelis? Nihil horum: sed, *Quia esurivi, et non dedistis mihi manducare.*

10. *Ratio cur de eleemosynis tantum agatur in judicio.* Video vos moveri sicut moveor. Et vere mira res. Hujus autem admirabilis rei rationem colligo ut possum, quam vos non celabo. Scriptum est: *Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum* (*Eccli.* iii, 33). Item scriptum est: *Include eleemosynam in corde pauperis, et ipsa pro te deprecabitur Dominum* (*Id.* xxix, 15). Item scriptum est [1]: *Consilium meum audi, Rex, et peccata tua eleemosynis redime* (*Dan.* iv, 24). Et alia multa sunt divini eloquii documenta, quibus ostenditur multum valere eleemosynam ad exstinguenda et delenda peccata. Proinde illis quos damnaturus est, imo plus illis quos coronaturus est, solas eleemosynas imputabit, tanquam dicens: Difficile est, ut si examinem vos et appendam vos, scruter diligentissime facta vestra, non inveniam unde vos damnem: sed ite in regnum; *esurivi enim, et dedistis mihi manducare.* Non ergo itis in regnum, quia non peccastis: sed quia vestra peccata eleemosynis redemistis. Rursus et illis: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.* Et illi tanquam noxii, olim rei, sero trementes, attendentes peccata sua, quando auderent dicere, immerito se damnari, immerito in se hanc depromi a judice tam justo sententiam? Considerando conscientias suas, considerando omnia vulnera animæ suæ, quando auderent dicere, Injuste damnamur? De quibus ante in Sapientia dictum est: *Traducent eos ex adverso iniquitates eorum* (*Sap.* iv, 20). Sine dubio videbunt se juste damnari pro sceleribus et criminibus suis: et quasi eis diceret, Non, non inde unde putatis; sed *quia esurivi, et non dedistis mihi manducare.* Si enim ab illis omnibus vestris factis aversi, et ad me conversi, illa omnia crimina atque peccata eleemosynis redemissetis, ipsæ eleemosynæ modo liberarent vos, et a reatu tantorum criminum absolverent. *Beati* enim *misericordes, quoniam ipsis misericordia præstabitur* (*Matth.* v, 7). Modo autem *ite in ignem æternum. Judicium sine misericordia, ei qui non fecit misericordiam* (*Jacobi* ii, 13).

CAPUT XI. — 11. *Deus egere voluit in pauperibus.* Commendaverim vobis, fratres mei: date panem terrenum, et pulsate ad cœlestem. Dominus panis est: *Ego sum panis,* inquit, *vitæ* (*Joan.* vi, 35). Quomodo dabit tibi, qui non das egenti? Eget ad te alter, eges ad alterum: et cum eges ad alterum et eget ad te alter, ille ad egentem eget. Nam ad quem tu eges, nullius eget. Fac quod circa te fiat. Non enim quomodo inter se solent improperare quodam modo beneficia amici: Ego tibi præstiti hoc; respondetur, Et ego tibi hoc: vult ut præstemus ei, quia et ipse præstitit nobis. Nullius indiget, ideo verus est Dominus. *Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges* (*Psal.* xv, 2). Cum ergo sit Dominus et verus Dominus, et bonorum nostrorum non egeat; tamen ut aliquid etiam erga illum faceremus, esurire dignatus est in pauperibus suis. *Esurivi,* inquit, *et dedistis mihi manducare. Domine, quando te vidimus esurientem? Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Breviter ergo audiant homines, digneque considerent quantum sit meritum, Christum pavisse esurientem; et quale sit crimen, Christum contempsisse esurientem.

12. *Pœnitentia sterilis nihil prodest.* Mutat quidem homines in melius pœnitentia peccatorum: sed nec ipsa videtur aliquid profutura, si ab operibus misericordiæ sterilis fuerit. Testatur hoc Veritas per Joannem, qui venientibus ad se dicebat: *Generatio viperarum, quis vobis ostendit fugere ab ira ventura? Facite ergo dignos fructus pœnitentiæ. Et ne dicatis, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.* De hoc utique fructu superius ait, *Facite fructus dignos pœnitentiæ.*

CAPUT XII. — Quisquis itaque istos fructus non fecerit, sine causa putat per sterilem pœnitentiam se mereri veniam peccatorum. Qui sint autem isti fructus, ipse consequenter ostendit. Nam post hæc ejus verba interrogabant eum turbæ, dicentes: *Quid ergo faciemus?* id est, qui sunt isti fructus, quos ut faciamus hortaris, et terres? Respondens autem dicebat illis: *Qui habet duas tunicas, det non habenti; et qui habet escas, similiter faciat* (*Luc.* iii, 7-11). Quid manifestius, fratres mei? quid certius? quid expressi

[1] Hic Am. Er. et Colbertinus codex addunt, *quod paulo ante commemoravi*

Quid ergo aliud sonat, quod superius ait, *Omnis arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur* : nisi quod sinistri audituri sunt, *Ite in ignem æternum; esurivi enim, et non dedistis mihi manducare?* Parum est itaque recedere a peccatis, si præterita curare neglexeris : sicut scriptum est, *Fili, peccasti, ne adjicias iterum*. Et ne hoc solo securum se esse putaret : *Et de pristinis*, inquit, *deprecare, ut tibi dimittantur* (*Eccli*. XXI, 1). Sed quid proderit deprecari, si te non dignum feceris exaudiri, non faciendo frutus dignos pœnitentiæ ; ut tanquam sterilis arbor excidaris, et in ignem mittaris? Si ergo vultis exaudiri, cum deprecamini pro peccatis vestris, *Dimittite, et dimittetur vobis, date, et dabitur vobis* (*Luc*. VI, 37 *et* 38).

SERMO LXI * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi VII, 7-11, Petite, et dabitur vobis, *etc. Exhortatorius ad faciendas eleemosynas* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Pater noster Deus est.* In lectione sancti Evangelii hortatus est nos Dominus ad orandum. *Petite*, inquit, *et dabitur vobis; quærite, et invenietis ; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit; et quærens invenit, et pulsanti aperietur. Aut quis est ex vobis homo, a quo petit filius ejus panem, numquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? Aut cum petit ovum, numquid scorpionem porriget ei? Si ergo vos*, inquit, *cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Cum sitis*, inquit, *mali, nostis bona data dare filiis vestris.* Miranda res, fratres : mali sumus, et bonum Patrem habemus. Quid evidentius? Audivimus nomen nostrum : *Cum sitis*, inquit, *mali bona data nostis dare filiis vestris.* Et quos dixit malos, videte qualem Patrem illis ostendit : *Quanto magis Pater vester?* Quorum Pater ? Certe malorum. Et qualis Pater? *Nemo bonus, nisi solus Deus* (*Luc*. XVIII, 19).

CAPUT II. — 2. *Homo de malo bonus non fit nisi a Deo. Pelagianos redarguit.* Ergo, fratres, ideo mali bonum Patrem habemus, ne semper mali remaneamus. Nemo malus facit bonum. Si nemo malus facit bonum, homo malus quomodo se facit bonum? Facit de malo bonum, qui semper est bonus. *Sana me, Domine*, inquit, *et sanabor; salvum me fac, et salvus ero* (*Jerem*. XVII, 14). Quid mihi dicunt vani vana : Tu te salvum facis, si volueris ? *Sana me, Domine, et sanabor.* Nos boni conditi sumus a bono : fecit enim Deus hominem rectum (*Eccle*. VII, 30); arbitrio autem nostro facti sumus mali. Potuimus esse ex bonis mali, et poterimus esse ex malis boni. Sed qui semper est bonus, ipse facit ex malo bonum : quia ipse homo voluntate sua se sanare non potuit. Non quæris medicum, ut vulneres te : sed cum vulneraveris te, quæris qui sanet te. Bona ergo secundum tempus, bona temporalia, corporalia, carnalia novimus dare filiis nostris, etiam cum simus mali. Bona enim sunt et ista, quis dubitet? Piscis, ovum, panis, pomum, frumentum, lux ista, aer iste quem ducimus, bona sunt hæc : ipsæ divitiæ in quibus homines extolluntur, et pares suos homines alios non agnoscunt ; in quibus, inquam, homines extolluntur, magis amantes vestem fulgentem, quam cogitantes communem cutem ; ipsæ ergo divitiæ bonæ sunt : sed ista omnia bona quæ commemoravi, a bonis et malis haberi possunt ; et cum bona sint, bonos tamen facere non possunt.

CAPUT III. — 3. *Bonum duplex.* Est ergo bonum, quod faciat bonum : et est bonum, unde facias bonum. Bonum quod facit bonum, Deus est. Non enim facit hominem bonum, nisi ille qui semper est bonus. Ergo ut sis bonus, Deum invoca. Aliud autem bonum est unde facias bonum : id est, quidquid habueris. Aurum est, argentum est ; bonum est, non quod te faciat bonum, sed unde facias bonum. Habes aurum, habes argentum ; et concupiscis aurum et concupiscis argentum. Et habes, et concupiscis ; et plenus es, et sitis. Morbus est, et non opulentia. Sunt homines in morbo, humore pleni sunt, et semper sitiunt. Humore pleni sunt, et humorem sitiunt. Quomodo ergo delectas opulentiam, qui habes hydropem concupiscentiam [1]? Habes ergo aurum, bonum est : habes, non unde sis bonus, sed unde facias bonum. Quod bonum, inquis, facturus sum de auro? Non audisti Psalmum? *Dispersit*, inquit, *dedit pauperibus ; justitia ejus manet in sæculum sæculi* (*Psal*. CX, 9). Hoc est bonum, hoc est bonum unde bonus es, justitia [2]. Si habes bonum unde sis bonus ; fac bonum de bono unde non es bonus. Habes pecuniam, eroga. Erogando pecuniam, auges justitiam. *Dispersit* enim, distribuit, *dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Vide quid minuatur, et quid augeatur. Minuitur pecunia, augetur justitia. Illud minuitur quod eras dimissurus, illud minuitur quod eras relicturus : illud augetur quod in æternum es possessurus.

CAPUT IV. — 4. *Eroganda pecunia, ut habeatur justitia. Mendicus Dei. Ad petendum similitudinibus Deus hortatur.* Consilium do lucrorum, disce mercari. Laudas enim mercatorem, qui vendit plumbum, et acquirit aurum ; et non laudas mercatorem qui erogat pecuniam, et acquirit justitiam? Sed ego, inquis, non erogo pecuniam, quia non habeo justitiam. Eroget pecuniam, qui habet justitiam : ego non habeo justitiam, habeam vel pecuniam. Ergo quia non habes justitiam, ideo non vis erogare pecuniam? Magis eroga pecuniam, ut habeas justitiam. A quo enim habebis justitiam, nisi a Deo fonte justitiæ? Ergo si vis habere justitiam, esto mendicus Dei, qui te paulo ante ex Evangelio ut peteres, quæreres, pulsares, monebat. Mendicum suum sciebat, et ecce paterfamilias et magnus dives, divitiarum scilicet spiritualium et æternarum, hortatur, et dicit tibi : Pete, quære, pulsa. *Qui petit accipit : quærens invenit : pulsanti aperietur.* Hortatur ut petas : negabit quod petis?

* Ad tres bin. ad quatuor cl. ad cb. f. fl. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 5.

(*b*) Citatur a Floro in I Tim. VI, ad vers. 9, 10, et 17.

[1] Apud Er. Lugd. Ven., *qui habes hydropem conscientiam*. M.

[2] Editi, *unde sis justitia bonus*. Castigantur hic ope manuscriptorum.

5. *Vidua ad judicem.* Attende a contrario similitudinem vel comparationem, sicut de illo divite ini quo, hortantem nos ad orationem, quando ait Dominus: *Erat quidam judex in civitate, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur. Quædam vidua interpellabat eum quotidie, et dicebat, Vindica me. Nolebat ille per tempus :* illa interpellare non desinebat; et fecit tædio, quod nolebat beneficio (*Luc.* XVIII, 1-8). Sic enim a contrario nos admonuit ut petamus.

CAPUT V. — 6. *Amicus ad amicum. Venit*, inquit, *ad amicum suum*, cui hospes venerat; *et cœpit pulsare, et dicere : Hospes mihi venit, commoda mihi tres panes. Respondit ille : Jam requiesco, et mecum servi mei requiescunt.* Ille non cessat, astat, instat, pulsat; et tanquam amicus ab amico mendicat. Et quid ait, *Dico vobis, quia surgit, et non propter amicitiam ejus, sed propter improbitatem dat illi quantos voluerit* (*Id.* XI, 5-15). *Non propter amicitiam*, quamvis amicus sit, *sed propter improbitatem.* Quid est, *propter improbitatem?* Quia pulsare non destitit: quia et cum esset negatum, non se avertit. Ille qui nolebat dare, quod petebatur fecit, quia ille in petendo non defecit. Quanto magis dabit bonus, qui nos hortatur ut petamus; cui displicet, si non petamus? Sed cum aliquando tardius dat, commendat dona, non negat. Diu desiderata, dulcius obtinentur : cito autem data, vilescunt. Pete, quære, insta. Petendo et quærendo crescis, ut capias. Servat tibi Deus, quod non vult cito dare; ut et tu discas magna magne desiderare. Inde *oportet semper orare, et non deficere* (*Id.* XVIII, 1).

CAPUT VI. — 7. *Qui, a quo, quid petamus.* Si ergo, fratres mei, mendicos suos nos fecit Deus, monendo nos, et hortando et jubendo ut petamus, quæramus, pulsemus; attendamus et nos qui a nobis petunt. Petimus nos. A quo petimus? qui petimus? quid petimus? A quo, vel qui, vel quid petimus? Petimus a Deo bono : petimus homines mali : petimus autem justitiam, unde simus boni. Hoc ergo petimus quod in æternum habeamus : quo cum saturati fuerimus, ulterius non egeamus. Sed ut saturemur, esuriamus et sitiamus; esuriendo et sitiendo petamus, quæramus, pulsemus. *Beati* enim *qui esuriunt et sitiunt justitiam.* Quare beati? Esuriunt et sitiunt, et beati sunt? Aliquando enim egestas beata est? Non inde beati sunt, quia esuriunt et sitiunt; sed *quia ipsi saturabuntur* (*Matth.* V, 6). Ibi erit beatitudo in saturitate, non in fame. Sed præcedat saturitatem fames, ne fastidium non perveniat ad panes.

CAPUT VII. — 8. *Qui, a quibus, quidve petunt hic mendici nostri.* Ergo diximus, a quo petamus, qui petamus, quid petamus. Sed petitur et a nobis. Mendici enim Dei sumus : ut agnoscat ille mendicos suos, agnoscamus et nos nostros. Sed et ibi etiam cogitemus, quando petitur a nobis, qui petunt, a quibus petunt, quid petunt. Qui petunt? Homines. A quibus petunt? Ab hominibus. Qui petunt? Mortales. A quibus petunt? A mortalibus. Qui petunt? Fragiles. A quibus petunt? A fragilibus. Qui petunt? Miseri. A quibus petunt? A miseris. Excepta substantia facultatum, tales sunt qui petunt, quales sunt a quibus petunt. Quam frontem habes petendo ad Dominum tuum, qui non agnoscis parem tuum? Non sum, inquit, talis : absit a me, ut talis sim. Inflatus obsericatus ista loquitur de pannoso. Sed ego nudos interrogo. Non interrogo in vestibus, quales sitis, sed quales nati fueritis. Ambo nudi, ambo infirmi, miseram vitam inchoantes, ideo ambo plorantes.

CAPUT VIII. — 9. *Dives et pauper in nativitate et morte æquales.* Ecce recole, dives, primordia tua : vide utrum huc aliquid attuleris. Jam venisti, et tanta invenisti. Dic, rogo te, quid attulisti? Dic quid attuleris. Aut si dicere erubescis, Apostolum audi : *Nihil intulimus in hunc mundum. Nihil*, inquit, *intulimus in hunc mundum.* Sed forte quia nihil attulisti, et hic multa invenisti, aliquid hinc tecum ablaturus es? Et hoc fortasse amore divitiarum trepidas confiteri : audi et hoc. Et hoc Apostolus dicat, qui te non palpat. *Nihil intulimus in hunc mundum,* utique quando nati sumus; *sed nec auferre aliquid possumus,* utique quando de mundo exiemus. Nihil attulisti, nihil hinc auferes: quid te inflas contra pauperem? Quando nascuntur infantes, recedant de medio parentes, servi, clientes; recedant de medio turbæ obsequentes, et agnoscantur pueri divites flentes. Pariant simul dives et pauper, pariant simul mulier dives et mulier pauper : non attendant quod pariunt, discedant paululum, redeant et agnoscant. Ecce, dives, nihil attulisti in hunc mundum : sed nec auferre hinc aliquid potes. Quod dixi de natis, hoc dico de mortuis. Certe quando aliquo casu vetera sepulcra franguntur, ossa divitis agnoscantur. Ergo dives audi Apostolum : *Nihil intulimus in hunc mundum.* Agnosce, verum est. *Sed nec auferre aliquid possumus.* Agnosce, et hoc verum est.

CAPUT IX. — 10. *Aliud est esse divitem, aliud velle divitem fieri. Vermis divitiarum, superbia.* Quid ergo sequitur : *Victum et tegumentum habentes, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et desideria multa et noxia, quæ mergunt hominem in interitum et perditionem. Radix est enim omnium malorum avaritia : quam quidam sequentes, a fide pererraverunt.* Attende quid dimiserunt. Doles quia hoc dimiserunt : vide quo se inseruerunt. Audi : *A fide pererraverunt, et inseruerunt se doloribus multis.* Sed qui? *Qui volunt divites fieri.* Aliud est, esse divitem; aliud, velle fieri divitem. Dives est, qui a divitibus natus est : non quia voluit, dives est, sed quia multi hæreditates dimiserunt. Video facultates, non interrogo voluptates [1]. Hic cupiditas accusatur, non aurum, non argentum, non divitiæ, sed cupiditas. Nam qui nolunt divites fieri, vel qui non curant, vel non ardent cupiditatibus, non avaritiæ facibus accenduntur, sed divites sunt, audiant Apostolum. Hodie lectum est, *Præcipe divitibus hujus mundi. Præcipe.* Quid? *Præcipe* ante omnia, *non superbe sapere.* Nihil enim est quod sic generent divitiæ, quomodo superbiam. Omne pomum, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet vermem suum. Et alius est vermis mali, alius pyri,

[1] Fossatensis Ms. et unus e Colbertinis, *voluntates*.

alius fabæ, alius tritici. Vermis divitiarum superbia.

CAPUT X. — 11. *Divitiarum usus ad comparandam æternam vitam.* Ergo *præcipe divitibus hujus mundi, non superbe sapere.* Exclusit vitium, doceat usum. *Non superbe sapere.* Unde autem non superbe sapere? De eo quod sequitur, *Neque sperare in incerto divitiarum.* Qui non sperant in incerto divitiarum, non superbe sapiunt. Si non altum sapiunt, timeant. Si timent, non altum sapiunt. Quam multi heri divites, hodie pauperes? Quam multi dormiunt divites, et venientibus latronibus et cuncta auferentibus, evigilant pauperes? Ergo *non sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum :* temporalia, et æterna. Sed magis ad fruendum, æterna; ad utendum temporalia. Temporalia, tanquam viatoribus; æterna, tanquam habitatoribus. Temporalia, unde bona faciamus; æterna, unde boni efficiamur. Ergo hoc faciant divites : non superbe sapiant, neque sperent in incerto divitiarum, *sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum :* hoc faciant. Ex eo autem quod habent quid faciant? Audi quid : *Divites sint in operibus bonis, facile tribuant.* Habent enim unde. Quare non faciunt? Paupertas difficultas est. *Facile tribuant*, habent unde. *Communicent*, id est, pares suos mortales agnoscant. *Communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum.* Non enim quia dico, inquit, *Facile tribuant, communicent*, exspoliare illos volo, nudare illos volo, inanes relinquere volo. Doceo lucrum, cum ostendo, *Thesaurizent sibi.* Non enim volo ut pauperes remaneant. *Thesaurizent sibi.* Non ut perdant, dico ; sed quo migrent, ostendo. *Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam* (I *Tim.* VI, 7-10, 17-19). Hæc ergo falsa vita est : *apprehendant veram vitam. Vanitas* enim *vanitantium* [1], *et omnia vanitas. Quæ abundantia tanta hominis in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole* (*Eccle.* I, 2, 3)? Apprehendenda est ergo vera vita, migrandæ sunt facultates nostræ ad locum veræ vitæ; ut hoc ibi inveniamus, quod hic damus. Mutat illa, qui mutat et nos.

CAPUT XI. — 12. *Divites sic utantur superfluis suis, ut tribuant pauperibus necessaria.* Date ergo pauperibus, fratres mei. *Victum et tegumentum habentes, his contenti simus.* Nihil dives habet de divitiis suis, nisi quod ab illo postulat pauper, victum et tegumentum. Hinc tu quid plus habes ex omnibus quæ habes? Accepisti victum, accepisti necessarium tegumentum. Necessarium dico, non inane, non superfluum. Quid plus de divitiis tuis capis? Dic mihi. Certe omnia tua superflua erunt. Quæ sunt tua superflua, sint pauperibus necessaria [2]. Sed ego, inquis, pretiosas epulas accipio, pretiosis cibis vescor. Pauper quid? Vilibus. Vilibus cibis vescitur pauper; ego, inquit, pretiosis. Interrogo vos, quando fueritis ambo satiati : Pretiosus cibus ad te intrat; quid fit, cum intraverit? Nonne si specularia in ventre haberemus, de omnibus cibis pretiosis erubesceremus, quibus saturatus es? Esurit pauper, esurit dives : saturari quærit pauper, saturari quærit dives. Saturatur pauper de vilibus cibis, saturatur dives de pretiosis cibis. Saturitas æqualis est : possessio una est, quo ambo volunt pervenire [1]; sed ille per compendium, ille per circuitum. Sed melius, inquis, mihi sapiunt apparata pretiosa. Vix fastidiosus satiaris. Nescis quomodo sapit, quod fames accendit. Neque ita hoc dixi, ut divites cogam epulis et cibis pauperum vesci. Utantur divites consuetudine infirmitatis suæ : sed doleant, aliter se non posse. Melius enim possent, si aliter possent. Si ergo non extollitur pauper de mendicitate ; tu quare extolleris de infirmitate? Utere cibis electis, pretiosis, quia sic consuesti, quia non aliter potes; quia si consuetudinem mutes, ægrotas. Conceditur tibi : utere superfluis, da pauperibus necessaria; utere pretiosis, da pauperibus vilia. Exspectat a te, exspectas a Deo : exspectat ille manum quæ facta est secum, exspectas tu manum quæ fecit te. Sed non solum te fecit, sed et pauperem tecum. Dedit vobis unam viam istam vitam; invenistis vos comites, unam viam ambulatis : ille nihil portat, tu nimium oneratus es : ille nihil secum portat, tu tecum plus portas quam opus est. Oneratus es : da illi de eo quod habes ; et illum pascis, et onus minuis [2].

CAPUT XII.—13. *Ad eleemosynas urget.* Date ergo pauperibus : rogo, moneo, præcipio, jubeo. Quidquid vultis date pauperibus. Non enim occultabo Charitati vestræ, quare hunc sermonem necesse habui vobis promere. Ex quo hic sumus euntes ad ecclesiam, et redeuntes, pauperes interpellant nos, et dicunt ut dicamus vobis, ut aliquid accipiant a vobis. Nos monuerunt loqui vobis : et cum se vident non accipere a vobis, inaniter nos arbitrantur laborare in vobis. Exspectant aliquid et a nobis. Damus quantum habemus, damus sicut possumus : numquid tamen ad eorum necessitatem implendam idonei sumus? Quia ergo ad eorum necessitatem implendam idonei non sumus, vel ad vos legati ipsorum sumus. Audistis, laudastis : Deo gratias. Semen accepistis, verba reddidistis. Laudes istæ vestræ gravant nos potius, et in periculum mittunt : toleramus illas, et tremimus inter illas. Tamen, fratres mei, istæ laudes vestræ folia sunt arborum : fructus quæritur.

SERMO LXII * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. VIII, 8-12, Non sum dignus ut sub tectum meum intres, *etc. Necnon de verbis Apostoli, I Cor.* VIII, 10-12, Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in idolio recumbentem, *etc.* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Centurionis humilitas.* Audi-

[1] Editi, *vanitatum.* At probæ notæ Mss., *vanitantium.* Vide lib. 1 Retract., cap. 7, n. 3.

[2] Colbertinus Ms., *sunt pauperibus necessaria.*

[1] Lov., *pervenere;* dissentientibus editis aliis et Mss. Paulo post Am. Er. et plures Mss., *ille circuit.* Lov., *ille multum circuit.* Tres vero Mss., *ille per circuitum.*

[2] Am. Er. et Mss., *et pondus minuis.*

* Emendatus est ad omnes codices scriptos et excusos qui in sermone superiore designantur.

(*a*) Alias, 4 de Verbis Domini 6.

(*b*) Possidius in Indiculo. cap 9, Tractatum notat, « De « Evangelio, ubi Centurio Dominum rogat pro puero suo. » Ejusdem sermonis excerpta refert Florus ad Rom. XIII, I Cor. VIII, et Coloss. III.

vimus, cum Evangelium legeretur, fidem nostram in humilitate laudari. Ad domum quippe Centurionis cum se promitteret Dominus Jesus iturum, ut puerum ejus sanaret, ille respondit : *Non sum dignus ut sub tectum meum intres : sed tantum dic verbum, et sanabitur.* Dicendo se indignum, præstitit dignum; non in cujus parietes, sed in cujus cor Christus intraret. Neque hoc diceret cum tanta fide et humilitate, nisi illum, quem timebat intrare in domum suam, corde gestaret. Nam non erat magna felicitas, si Dominus Jesus intraret in parietes ejus, et non esset in pectore ejus. Magister quippe humilitatis et verbo et exemplo, discubuit et in domo cujusdam pharisæi superbi, nomine Simonis (*Luc.* VII, 36). Et cum in domo ejus recumberet, non erat in corde ejus ubi caput Filius hominis reclinaret.

2. *Superbus a discipulatu Christi repulsus. Vita animæ, Deus.* Ita enim quemdam superbum, quantum intelligitur ex verbis ipsius Domini, ultro secum ire cupientem, a suo discipulatu revocavit. *Sequar te, Domine*, ait, *quocumque ieris.* Et Dominus in ejus corde invisibilia videns : *Vulpes*, inquit, *foveas habent, et volatilia cœli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Hoc est, Habitant in te insidiæ sicut vulpes, habitat superbia sicut cœli volatilia : Filius autem hominis simplex contra insidias, humilis contra superbiam, non habet ubi caput suum reclinet. Et ipsa reclinatio capitis, non erectio, humilitatis magistra est. Revocat ergo istum ire cupientem, trahit alium recusantem. Eodem quippe loco ait cuidam : *Sequere me.* Et ille : *Sequar te, Domine : sed sine me primo ire et sepelire patrem meum.* Pie quidem excusavit : et ideo dignior cujus excusatio removeretur, vocatio firmaretur. Pium erat quod volebat facere : sed docuit magister quid deberet præponere. Volebat enim eum esse vivi verbi prædicatorem, ad faciendos victuros. Erant autem alii, per quos illa necessitas impleretur. *Sine*, inquit, *mortuos sepelire mortuos suos* (*Id.* IX, 57-60). Infideles cadaver quando sepeliunt, mortui mortuum sepeliunt. Illius corpus animam perdidit : illorum anima Deum. Sicut enim vita corporis anima est : sic vita animæ Deus. Sicut exspirat corpus, cum animam emittit : ita exspirat anima, cum Deum amittit. Deus amissus, mors animæ : anima emissa, mors corporis. Mors corporis necessaria : mors animæ voluntaria.

3. *Centurionis fides in humilitate.* Discumbebat ergo Dominus in domo pharisæi cujusdam superbi. In domo ejus erat, ut dixi; et in pectore ejus non erat. In hujus vero Centurionis domum non intravit, et pectus possedit. Zacchæus vero Dominum et domo suscepit, et animo (*Id.* XIX, 6). Hujus tamen fides in humilitate laudatur. Dixit enim, *Non sum dignus ut sub tectum meum intres.* Et Dominus, *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel :* secundum carnem. Nam et iste jam Israelites erat secundum spiritum. Venerat Dominus ad Israelem carnalem, id est, ad Judæos, ibi primum quærere oves perditas, in quo populo, et de quo populo etiam corpus assumpserat : *Non ibi inveni tantam fidem*, ipse dicit. Possumus nos metiri fidem hominum, sicut homines : ille qui interiora cernebat, ille quem nemo fallebat, perhibuit testimonium cordi hominis, audiens verba humilitatis, pronuntians sententiam sanitatis.

CAPUT II. — 4. *In centurione Gentes figuratæ.* Unde autem hoc præsumpsit? *Et ego*, inquit, *homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites ; et dico huic, Vade, et vadit ; et alii, Veni, et venit ; et servo meo, Fac hoc, et facit.* Potestas sum quibusdam sub me positis, positus sub potestate quadam super me. Si ergo ego, inquit, homo sub potestate, jubendi habeo potestatem; quid tu possis, cui omnes serviunt potestates? Erat autem iste de Gentibus : erat quippe centurio. Jam Judæa gens habebat militem Romani imperii [1]. Ibi iste militem agebat, quantum agere centurio poterat; et sub potestate, et habens potestatem; subditus obediens, subditos regens. Dominus autem (quod intendat præcipue necessario Charitas vestra), quamvis in populo Judaico esset, jam pronuntiabat Ecclesiam toto orbe terrarum futuram, in quam erat missurus Apostolos : ipse a Gentibus non visus et creditus, a Judæis visus et occisus. Quomodo enim domum hujus Dominus corpore non intravit, et ejus tamen fidem atque ipsam domum absens corpore, præsens majestate sanavit : sic et idem Dominus in solo Judæo populo corpore fuit; apud alias gentes nec de virgine natus est, nec passus est, nec pedibus ambulavit, nec humana pertulit, nec divina mirabilia fecit. Nihil horum in cæteris gentibus : et tamen de illo impletum est, quod dictum erat, *Populus quem non cognovi, servivit mihi.* Quomodo, si non cognovit? *In auditu auris obedivit mihi* (*Psal.* XVII, 45). Judæa gens cognovit, et crucifixit : orbis terrarum audivit, et credidit.

CAPUT III. — 5. *Mulier tangens fimbriam Christi, cum eum turba premit.* Hanc quodam modo absentiam corporis sui et præsentiam virtutis suæ in omnibus Gentibus, et in illa muliere significavit, quæ fimbriam vestimenti ejus tetigerat, cum requirit dicens : *Quis me tetigit?* Tanquam absens, requirit : tanquam præsens, sanat. *Turbæ te*, inquiunt discipuli, *comprimunt, et dicis : Quis me tetigit* (*Luc.* VIII, 43-48)? Quasi enim sic ambularet, ut a nullo prorsus corpore tangeretur, ita dixit, *Quis me tetigit?* Et illi, *Turbæ te comprimunt.* Et tanquam diceret Dominus, Tangentem quæro, non prementem. Sic etiam nunc est corpus ejus, id est, Ecclesia ejus. Tangit eam fides paucorum, premit turba multorum. Corpus enim Christi esse Ecclesiam, tanquam filii ejus, audistis : et si vultis, ipsi estis. Apostolus multis locis hoc dicit : *Pro corpore*, inquit, *ejus quæ est Ecclesia* (*Coloss.* I, 24). Et iterum : *Vos autem estis corpus Christi et membra* (I *Cor.* XII, 27). Si ergo corpus ejus sumus, quod tunc corpus ipsius in turba patiebatur, hoc patitur Ecclesia ipsius. A turbis premitur : a paucis tangitur. Caro eam premit, fides tangit. Erigite igitur oculos, obsecro vos, qui

[1] Editi, *habebat militem, habebat Romanum imperium.* Emendantur ad Mss.

habetis unde videatis. Habetis enim quod videatis. Erigite oculos fidei, tangite extremam fimbriam vestimenti, sufficiet ad salutem.

6. *Impletum nunc quod in Evangelio prædicebatur. Judæi quare filii regni.* Videte quod audistis ex Evangelio tunc futurum, tunc præsens est. *Ideo*, inquit, *dico vobis :* propter laudatam Centurionis fidem, tanquam alienigenæ carne, domestici corde. *Propterea*, inquit, *multi ab oriente et occidente venient.* Non omnes, sed *multi :* tamen ipsi *ab oriente et occidente :* istis duabus partibus totus orbis designatur. *Multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob, in regno cœlorum : filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores. Filii autem regni*, Judæi scilicet. Unde *filii regni?* Quia Legem acceperunt, ad quos Prophetæ missi sunt, apud quos templum et sacerdotium fuit, qui celebrabant figuras omnium futurorum. Quarum enim rerum figuras celebraverunt, præsentiam non agnoverunt. *Filii* ergo *regni ibunt*, inquit, *in tenebras exteriores; ibi erit ploratus et stridor dentium.* Videmus Judæos reprobatos, videmus Christianos ab oriente et occidente vocatos ad quoddam convivium cœleste, ut recumbant cum Abraham et Isaac et Jacob; ubi panis justitia, ubi potus sapientia.

CAPUT IV. — 7. *Reprehenduntur in idolio convivantes cum Paganis.* Attendite ergo, fratres : hoc enim estis, ex hoc populo estis, jam tunc prædicto [1], nunc præsentato. De his utique estis, qui vocati sunt ab oriente et occidente recumbere in regno cœlorum, non in templo idolorum. Estote ergo corpus Christi, non pressura [2] corporis Christi. Habetis vestimenti fimbriam, quam tangatis, ut a profluvio sanguinis, id est, carnalium voluptatum fluxu sanemini. Habetis, inquam, vestimenti fimbriam, quam tangatis. Vestem putate Apostolos, sub textura unitatis adhærentes lateribus Christi. In his Apostolis erat tanquam fimbria minimus et novissimus Paulus : ipso dicente, *Ego sum minimus Apostolorum* (I *Cor.* xv, 9). In veste novissimum et minimum, fimbria est. Fimbria cum contemptu aspicitur : sed cum salute tangitur. *Usque ad hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphizamur* (*Id.* iv, 11). Quid tam extremum, quid tam contemptibile? Tange, si fluxum sanguinis pateris : exiet virtus de illo cujus vestis est, et sanabit te. Fimbria modo tangenda proponebatur, quando ex eodem apostolo legebatur : *Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in idolio recumbentem; nonne conscientia ejus, cum sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua scientia, frater, propter quem Christus mortuus est?* Quomodo putatis decipi posse simulacris homines, quæ a Christianis honorari putant? Novit, inquit, Deus cor meum. Sed frater tuus non novit cor tuum. Si infirmus es, cave majorem ægritudinem : si firmus es, cura fratris infirmitatem. Qui vident ista, ædificantur ad alia [3], ut non tantum ibi manducare, sed et sacrificare desiderent. Ecce perit infirmus in tua scientia frater. Audi, frater : si contemnebas infirmum, etiam fratrem contemnis? Expergiscere. Quid, si in ipsum Christum peccas? Attende enim quod nullo pacto possis contemnere. *Sic autem*, inquit, *peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.* Eant nunc, qui ista contemnunt, et recumbant in idolio : nonne erunt prementes, non tangentes? et cum recubuerint in idolio, veniant et impleant ecclesiam; non salutem accepturi, sed pressuram facturi.

CAPUT V. — 8. *Majoris alicujus metu recumbentes in idolio. Observantia in majorem quemque sit ordinata.* Sed timeo, inquies, ne offendam majorem. Time prorsus, ne offendas majorem; et non offendis Deum. Qui enim times, ne offendas majorem, vide ne forte sit major isto, quem times offendere. Majorem certe noli offendere. Hæc tibi regula proponitur. Nonne manifestum est, eum minime offendendum, qui major est cæteris? Discute nunc majores tuos. Primi tibi sunt pater et mater : si recte educantes, si in Christum nutrientes; audiendi in omnibus, obtemperandum eis in omni jussione; contra majorem nihil jubeant, et serviatur illis. Quis est, inquis, major eo qui me generavit? Ille qui te ipsum creavit. Generat enim homo, creat Deus. Unde generat homo, nescit : quid generaturus sit, nescit. Ille qui te vidit ut faceret, antequam esset quem fecit, certe major est patre tuo. Major sit patria et ipsis parentibus tuis; ut quidquid jusserint parentes contra patriam, non audiantur. Et quidquid jusserit patria contra Deum, non audiatur. Si enim sanari vis, si post fluxum sanguinis, si post duodecim annos in illo morbo, si post consumpta omnia in medicis, et non recepta sanitate aliquando vis sana fieri, o mulier, quam alloquor in typo Ecclesiæ, jubet illud pater tuus, et illud jubet populus tuus. Sed dicit tibi Dominus tuus, *Obliviscere populum tuum et domum patris tui.* Quo bono? quo fructu? qua mercede? *Quoniam concupivit*, inquit, *rex decorem tuum* (*Psal.* xliv, 11, 12). Concupivit quod fecit : quoniam ut pulchram faceret, fœdam amavit. Pro infideli et fœda sanguinem fudit, fidelem ac pulchram reddidit, dona sua in te amavit. Quid enim sponso tuo contulisti? Quid in dotem a priore patre et priore populo accepisti? Nonne luxurias et pannos peccatorum? Abjecit pannos tuos, discidit cilicium tuum : misertus est, ut ornaret; ornavit, ut amaret.

CAPUT VI. — 9. *Scandalum fratri, peccatum est in Christum.* Quid plura, fratres? Christiani audistis, quia *peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.* Nolite contemnere, si non vultis deleri de libro vitæ. Quamdiu conamur luculenter et delectabiliter vobis dicere, quod dolor noster cogit quomodocumque dicere, et tacere non permittit? Quicumque voluerint ista contemnere, in Christum peccant, videant quid agant. Paganos reliquos colligi volumus, lapides estis in via; venire volentes offendunt, et redeunt. Dicunt enim in cordibus suis : Quare nos relinquamus deos, quos Christiani ipsi nobiscum colunt? Absit, a me, inquit, ut ego deos

[1] Mss., *prædicato.*
[2] Florus et Colbertinus Ms., *pressores.*
[3] Sic Florus et omnes Mss. At editi, *ædificantur ad idolia.*

Gentium colam. Novi, intelligo, credo. Quid facis de conscientia infirmi, quam percutis? Quid facis de pretio, si contemnis quod emptum est? Vide quanti emptum est. *Peribit*, inquit, *infirmus in tua scientia :* quam te dicis habere, ut scias quia nihil est idolum, et animo cogites Deum, et sic recumbas in idolio. In hac scientia perit infirmus. Et ne contemnas infirmum, addidit, *propter quem Christus mortuus est.* Quem vis contemnere, pretium ipsius attende, et cum morte Christi totum mundum appende. Et ne adhuc putares te in infirmum peccare, et leve duceres peccatum ac parvi penderes, *In Christum*, inquit, *peccatis.* Solent enim homines dicere : In hominem pecco, numquid in Deum? Nega [1] Christum Deum. Audes negare Christum Deum? An aliud, in idolio cum recumberes, didicisti? Non admittit istam doctrinam Christi doctrina. Quæro [2] ubi didiceris non esse Christum Deum. Pagani hoc solent dicere. Vides quid faciunt mensæ malæ? Vides quoniam corrumpunt mores bonos colloquia mala (I *Cor* xv, 33)? Tu ibi de Evangelio loqui non potes, et de idolis loquentes audis. Amittis ibi quod Christus Deus est : et quod ibi bibis, in Ecclesia vomis. Forte hic audes loqui, forte inter turbas audes murmurare : Numquid Christus non homo fuit? nonne crucifixus est? A Paganis hoc didicisti, salutem perdidisti, fimbriam non tetigisti. Tange et in hoc fimbriam, recipe salutem. Sicut eam te tangere docuimus in eo quod scriptum est, *Qui viderit fratrem in idolio recumbentem :* tange illam et de divinitate Christi. De Judæis dicebat eadem fimbria, *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (*Rom.* ix, 5). Ecce in quem verum Deum peccas, dum discumbis apud deos falsos.

10. *Inepta excusatio recumbentium in idolio.* Non est, inquit, Deus; quia genium est Carthaginis (*a*). Quasi si Mars aut Mercurius esset, Deus esset. Sed quomodo ab ipsis habeatur, attende; non quid sit. Nam et ego tecum scio quia lapis est. Si genium ornamentum est aliquod; cives Carthaginis bene vivant, et ipsi erunt genium Carthaginis. Si autem genium dæmonium est, audisti et ibi : *Quæ immolant Gentes, dæmonibus immolant, et non Deo. nolo vos socios fieri dæmoniorum* (I *Cor.* x, 20). Novimus quia non est Deus; utinam et ipsi sic norint : sed propter eos qui hoc non norunt infirmos, non debet percuti conscientia ipsorum. Hoc monet Apostolus. Nam et illi quod numen habeant et pro numine accipiant illam statuam, ara testatur. Quid illic facit ara, si illud non habetur pro numine? Nemo mihi dicat, Non est numen, non est Deus. Jam dixi, Utinam sic ipsi norint hoc, quomodo novimus omnes nos. Sed quid habeant, pro qua re habeant, quid ibi faciant [3], ara illa testatur. Convicit omnium colentium mentes [4], non convincat recumbentes.

CAPUT VII. — 11. *Corpus Christi premere et tangere.* Sed non premant Christiani, si premunt Pagani [1]. Corpus Christi est. Nonne hoc dicebamus, quia corpus Christi premebatur, et non [2] tangebatur? Tolerabat ille prementes, quærebat tangentes. Atque utinam, fratres, a Paganis prematur corpus Christi, a quibus premi solet; Christiani non premant corpus Christi. Fratres, ad nos pertinet vobis dicere, ad nos pertinet Christianis loqui. *Quid enim mihi de his qui foris sunt judicare?* ipse Apostolus ait (I *Cor.* v, 12). Illos aliter alloquimur, tanquam infirmos. Blandiendum est illis, ut audiant veritatem : in vobis secanda putredo est. Si quæritis unde vincantur Pagani, unde illuminentur, unde ad salutem vocentur : deserite solemnitates eorum, deserite nugas ipsorum; et si non consentiunt veritati nostræ, erubescant [3] paucitati suæ.

12. *Prælatus seu bonus seu malus, piis nocere non valet.* Bonus si fuerit qui tibi præest, nutritor tuus est : malus si fuerit, tentator tuus est. Et nutrimenta libenter accipe, et in tentatione approbare. Esto aurum. Attende mundum istum tanquam fornacem aurificis : in uno angusto loco tria sunt, aurum, palea, ignis. Ad illa duo ignis apponitur, palea uritur, aurum purgatur. Cessit nescio quis minis, et adductus est ad idolium : væ mihi, quia paleam plango, cinerem video. Alius non cessit minis, non cessit terroribus [4]; adductus ad judicem, stetit in confessione sua, non est flexus ad idolium [5] : quid facit flamma? Nonne aurum purgat? State in Domino, fratres : potentior est qui vocavit vos. Minas impiorum ne timueritis. Inimicos patimini; habetis pro quibus oretis; prorsus non vos terreant. Hæc est sanitas, haurite hinc in isto convivio : hic bibite, unde satiemini, non illic, unde insaniatis. State in Domino. Argentei estis, aurum eritis. Ista similitudo non a nobis est, de divina Scriptura est. Legistis, audistis : *Sicut aurum in fornace probavit illos; et sicut holocausti hostiam accepit illos* (*Sap.* iii, 6). Ecce quid eritis ad thesauros Dei. Estote divites de Deo : non eum facturi divitem, sed de illo futuri divites [6]. Impleat vos, aliud non admittatis ad cor vestrum.

CAPUT VIII. — 13. *Observantia potestatum ordinata.* Numquid in superbiam vos erigimus, aut dicimus vobis ut adversus potestates ordinatas contemptores sitis? Non hoc dicimus. Qui et hinc ægrotatis, tangite et hinc fimbriam illam vestimenti. Ipse dicit Apostolus : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit : non est enim potestas nisi a Deo. Quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt. Qui autem resistit potestati, Dei ordinationi resistit* (*Rom.* xiii, 1, 2). Sed quid, si illud jubeat, quod non debes facere?

[1] Am. et Er., *Negas.* Lov., *Negat.* Sed aptius Florus et aliquot Mss., *Nega.*
[2] Editi, *Quære ubi didiceris.* At plures Mss. *Quæro.*
[3] Plures Mss., *facit.* Am. et Er., *faciat.*
[4] Colbertinus Ms., *Convincat hominum colentium mentes.* Florus, *Convincit hominum colentium mentes.*
(*a*) Hinc facile intelligas sermonem hunc Carthagine ha-

[1] Am. Er. et aliquot Mss., *Sed non premantur Christiani, si premuntur Pagani.* Sic etiam Florus.
[2] Particula, *non*, quæ desideratur in editis et pluribus Mss. restituta hic est ex Floro et ex vetere libro Fossatensi.
[3] Am. et plures Mss., *erubescunt.*
[4] Tres Mss., *tortoribus.*
[5] Sic Am. et Er. At Lov. et Mss., *idolum.*
[6] Fossatensis Ms., *facturi divites.*

Hic sane contemne potestatem, timendo potestatem. Ipsos humanarum rerum gradus advertite. Si aliquid jusserit curator, nonne faciendum est? Tamen si contra proconsulem jubeat, non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire. Nec hinc debet minor irasci, si major prælatus est. Rursum si aliquid ipse proconsul jubeat, et aliud jubeat imperator, numquid dubitatur isto contempto illi esse serviendum? Ergo si aliud imperator, et aliud Deus, quid judicatis? Solve tributum, esto mihi in obsequium. Recte, sed non in idolio. In idolio prohibet. Quis prohibet? Major potestas. Da veniam : tu carcerem, ille gehennam minatur. Hinc jam tibi assumenda est fides tua tanquam scutum, in quo possis omnia ignita jacula inimici exstinguere (*Ephes.* VI, 16).

CAPUT IX. — 14. *Dolus potentis mali novaculæ comparatur.* Sed insidiatur contra te potens, et molitur contra te potens : acuit novaculam unde capillos radat, non unde caput incidat. Quod dixi, modo audistis in Psalmo : *Sicut novacula acuta fecisti dolum* (*Psal.* LI, 4). Quare dolum potentis mali novaculæ comparavit [1]? Quia non admittitur, nisi ad superflua nostra. Sicut capilli in corpore nostro tanquam superflui videntur, et sine detrimento carnis raduntur; sic quidquid potest tibi facere iratus potens, inter superflua tua numera. Tollit paupertatem tuam : numquid tollit divitias tuas? Paupertas tua, divitiæ tuæ in corde tuo [2]. Superflua tua potuit tollere, damno potuit afficere, permissus et usque ad lædendum corpus. Etiam ista vita, cogitantibus aliam vitam; ista, inquam, vita inter superflua deputanda est. Nam et martyres contempserunt illam. Non vitam perdiderunt, sed vitam acquisierunt.

CAPUT X. — 15. *Securitas piorum sub Dei præsidio.* Certi estote, fratres, inimicos non admitti [3] adversus fideles, nisi quantum prodest tentandis et probandis fidelibus. Certi estote, fratres, nemo aliud dicat. Omnem curam vestram super Dominum mittite, prorsus vos ipsos totos projicite in illum. Non se subducit, ut cadatis. Ille qui nos creavit, et de ipsis capillis nostris securitatem nobis dedit. *Amen dico vobis*, inquit, *et capilli capitis vestri omnes numerati sunt* (*Matth.* X, 30). Capilli nostri numerati sunt Deo: quanto magis mores nostri, cui sic noti sunt capilli nostri? Videte, quia minima nostra non contemnit Deus. Nam si contemneret, nec crearet. Nam et capillos nostros ipse utique creavit, et numeratos habet. Sed modo cum sint, inquis, forte peribunt. Et hinc audi vocem ejus : *Amen dico vobis*, *capillus capitis vestri non peribit* (*Luc.* XXI, 18). Quid times hominem, o homo in sinu Dei positus? Tu de illius sinu noli cadere : quidquid ibi passus fueris, ad salutem valebit, non ad perniciem. Laniatus membrorum martyres pertulerunt, et timent Christiani injurias temporum Christianorum? Qui tibi facit injuriam modo, timens facit. Non dicit aperte, Veni ad idolum : non dicit aperte, Veni ad aras meas, ibi convivare. Et si dixerit, et nolueris, hoc conqueratur, hoc in postulationem, hoc in querimoniam deponat: Noluit venire ad aras meas, noluit venire ad templum quod veneror. Hoc dicat. Non audet dicere : sed alia machinatur dolose. Para capillos, novaculam acuit : ablaturus est superflua tua, rasurus quidquid relicturus es. Tollat quidquid permanebit, si potest. Quid tulit potens nocens? quid magnum tulit? Quod fur, quod effractor; ut multum sæviat, quod latro. Si et ad ipsum corpus occidendum permissus fuerit, quid tollit nisi quod latro? Honoravi, cum dixi, Latro. Nam qualiscumque latro, homo est. Quod febris, quod scorpius, quod fungus malus. Ista tota potentia sævientium est, facere quod fungus. Manducant homines fungum malum, et moriuntur. Ecce in qua fragilitate est vita humana : quam quandoque relicturus es, noli pro illa sic pugnare, ut tu relinquaris.

CAPUT XI. — 16. *Vita æterna laboris merces.* Vita nostra [1] Christus est : Christum attende. Pati venit, sed et glorificari; contemni, sed etiam exaltari; mori, sed etiam resurgere. Opus te terret, mercedem vide. Quare vis pervenire delicatus ad eam rem, ad quam non perducit nisi labor? Sed times ne perdas argentum tuum; quia ad argentum tuum cum magno labore pervenisti. Si ad argentum quod quandoque vel moriens amissurus es, non pervenisti sine labore; ad vitam æternam sine labore vis pervenire? Charior sit tibi illa, ad quam post omnes labores sic pervenies, ut nunquam amittas. Si hoc tibi charum est, ad quod post omnes labores sic pervenisti, ut aliquando amissurus sis; quanto magis illa perpetua desiderare debemus?

17. *Idola nisi legitima potestas detur, non frangenda.* Verbis ipsorum ne credatis, nec timeatis. Hostes nos dicunt idolorum suorum. Sic præstet Deus, et det omnia in potestate, quomodo dedit quod fractum est. Hoc enim dicimus Charitati vestræ, ne faciatis ista, quando in potestate vestra non est, ut faciatis illud. Pravorum hominum est, furiosorum Circumcellionum, et ubi potestatem non habent sævire, et velle mori properant sine causa. Audistis quæ vobis legimus, omnes qui nuper in Mappalibus (*a*) adfuistis. *Cum data vobis fuerit terra in potestatem* (prius ait, *in potestatem*, et sic dixit quæ facienda sunt), *aras eorum*, inquit, *destruetis*, *lucos eorum comminuetis*, *et omnes titulos eorum confringetis* (*Deut.* VII, 1, 5). Cum acceperitis potestatem, hoc facite. Ubi nobis non est data potestas, non facimus ; ubi data est, non prætermittimus. Multi pagani habent istas ab-

[1] Sic potiores Mss. Editi vero, *Quare dolum potentis malæ novaculæ comparavit?*

[2] Colbertinus Ms., *Paupertas tua foris*, *divitiæ tuæ in corde tuo.*

[3] Plerique Mss., *admittit.*

[1] Sic habent plures Mss. Alii vero cum editis, *Via nostra.*

(*a*) Locum significat, ubi Cypriani martyris corpus quiescebat; de quo Victor. in lib. 1 de Persecutione Vandalica scribit : « Sed etiam foris muros Carthaginis, quascumque « voluit Gensericus, basilicas occupavit, et præcipue duas « egregias et amplas S. martyris Cypriani ; unam ubi san- « guinem fudit, aliam ubi ejus sepultum est corpus, qui « locus Mappalia vocitatur.

minationes in fundis suis : numquid accedimus, et confringimus? Prius enim agimus, ut idola in eorum corde frangamus. Quando christiani et ipsi facti fuerint, aut invitant nos ad tam bonum opus, aut præveniunt nos. Modo orandum est pro illis, non irascendum illis. Si movet dolor magnus, adversum Christianos movet, adversum fratres nostros movet, qui sic volunt intrare in ecclesiam, ut hic corpus habeant, alibi cor. Totum intus esse debet. Si intus est quod videt homo, quare foris est quod videt Deus?

CAPUT XII. — 18. *Idololatrarum injustæ querimoniæ.* Sciatis autem, charissimi, murmura illorum conjungere se cum hæreticis, cum Judæis. Hæretici, Judæi et Pagani unitatem fecerunt contra unitatem. Quia contigit ut in aliquibus locis disciplinam acciperent Judæi propter improbitates suas; criminantur, et suspicantur, aut fingunt, quia talia de illis semper quæramus. Quia contigit ut alicubi hæretici pœnas darent legibus pro impietate et furore violentiarum suarum; jam dicunt nos per omnia quærere aliquam incommoditatem ipsorum ad perniciem. Rursus quia contra Paganos placuit ut leges ferrentur, imo pro Paganis, si sapiant (Sicut enim pueris insensatis ad lutum ludentibus, et manus inquinantibus, pædagogus cum venit severus, lutum de manu excutit, codicem porrigit : ita voluit Deus per principes subditos sibi terrere corda insensata puerilia, ut abjiciant lutum de manibus, et aliquid utile faciant. Quid est utile de manibus? *Frange esurienti panem tuum, et egenum sine tecto induc in domum tuam* (*Isai.* LVIII, 7). Et tamen pueri evadunt ab oculis pædagogi, et redeunt ad lutum furtim; et quando inveniuntur, abscondunt manus, ne videantur) : quia ergo voluit Deus [1], putant nos ubicumque quærere idola; qua cum invenerimus, in omnibus locis frangere. Quare. Non ante nos sunt loca, in quibus sunt? Aut vere ignoramus ubi sint ista? Et tamen non facimus : quia non dedit in potestatem Deus. Quando dat Deus in potestatem? Quando christianus erit cujus res est. Modo factum voluit cujus res est. Si nollet ipsum locum dare Ecclesiæ, et tantum juberet in re sua non esse idola; puto quia debuit summa devotione fieri, ut a Christianis adjuvaretur absens christiana anima, quæ in terra vult Deo gratias agere [2], non vult ibi aliquid esse in contumeliam Dei. Huc accedit, quia Ecclesiæ dedit ipsa loca. Et in re Ecclesiæ idola futura erant? Fratres, ecce quid displicet Paganis. Parum est illis quia de villis ipsorum non illa tollimus, non illa frangimus : et in nostris volunt ea servari. Contra idola prædicamus, de cordibus illa tollimus : sumus persecutores idolorum : profitemur. Numquid servatores? Non facio ubi non possum; non facio ubi conqueritur dominus rei : ubi autem vult fieri, et gratias agit; reus ero; si non fecero.

[1] Hic apud Lov. additur, *terrere eos;* quod a cæteris libris abest.

[2] Omnes Mss., *quæ de terra, unde vult Deo gratias agere.*

SERMO LXIII * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. VIII, 23-27, Et ascendente eo in naviculam, *etc.*

1. *Navigantes in sæculo.* De lectione recentissima sancti Evangelii, donante Domino, alloquor vos, et in illo exhortor, ut contra tempestates et fluctus sæculi hujus non dormiat fides in cordibus vestris. Non enim revera Dominus Christus mortem habuit in potestate, somnum non habuit in potestate; et forte Omnipotentem navigantem somnus pressit invitum. Hoc si credideritis, dormit in vobis : si autem in vobis vigilat Christus, vigilat fides vestra. Apostolus dicit, *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris* (*Ephes.* III, 17). Ergo et somnus Christi signum est sacramenti. Navigantes sunt animæ in ligno sæculum transeuntes. Etiam navis illa Ecclesiam figurabat. Et singuli quippe templa sunt Dei, et unusquisque in corde suo navigat : nec facit naufragium, si bona cogitat.

2. *Excitandus Christus inter iræ tempestates.* Audisti convicium, ventus est : iratus es, fluctus est. Vento igitur flante, fluctu surgente, periclitatur navis, periclitatur cor tuum, fluctuat cor tuum. Audito convicio vindicari desideras : et ecce vindicatus es, et malo alieno cedens, fecisti naufragium. Et quare hoc? Quia dormit in te Christus. Quid est, dormit in te Christus? Oblitus es Christum. Excita ergo Christum, recordare Christum, evigilet in te Christus : considera illum. Quid volebas? Vindicari. Excidit tibi, quia ipse cum crucifigeretur dixit : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34)? Qui dormiebat in corde tuo, noluit vindicari. Excita illum, recole illum. Memoria ipsius, verbum ipsius : memoria ipsius, jussio ipsius. Et dices apud te, si vigilat in te Christus : Qualis ego homo, qui volo vindicari? Qui sum ego, qui in hominem exsero comminationes? Morior forte antequam vindicer. Et cum anhelans, ira inflammatus, et sitiens vindictam, exiero de corpore, non me suscipit ille qui noluit vindicari : non me suscipit ille qui dixit, *Date, et dabitur vobis; dimittite, et dimittetur vobis* (*Luc.* VI, 37, 38). Ergo compescam me ab iracundia mea, et redibo ad quietem cordis mei. Imperavit Christus mari, facta est tranquillitas.

3. *Imperante Christo fit tranquillitas.* Quod autem dixi ad iracundiam, hoc tenete regulariter in omnibus tentationibus vestris. Nata est tentatio, ventus est : turbatus es, fluctus est. Excita Christum, loquatur tecum. *Quis est hic, quando et venti et mare obediunt ei?* Quis est hic, cui obaudit mare? Ipsius est mare, et ipse fecit illud (*Psal.* XCIV, 5). Omnia per ipsum facta sunt (*Joan.* I, 3). Magis imitare ventos et mare : obtempera Creatori. Sub jussione Christi mare audit, et tu surdus es? Mare audit, et ventus cessat, et tu sufflas? Quid? Dico, facio, fingo : quid est aliud nisi sufflare, et sub verbo Christi nolle ces-

* Hunc sermonem non invenimus est nisi Edit. Par. et Lov.

(*a*) Alias, 3 inter additos a Parisiensibus.

sare? Non vos vincat fluctus in perturbatione cordis vestri. Sed tamen quia homines sumus, si ventus impulerit, si affectum animæ nostræ moverit, non desperemus : Christum excitemus, ut in tranquillo navigemus, et ad patriam veniamus. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO LXIV * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. x, 16, Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum, *etc.* (*b*).

Habitus in solemnitate Martyrum.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Lupi oves facti.* Audistis, fratres, cum sanctum Evangelium legeretur, quemadmodum Dominus noster Jesus Christus disciplina sua martyres suos corroboraverit dicens : *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum.* Considerate, fratres mei, quid faciat. Si unus lupus inter multas oves veniat, quantacumque sint ovium millia, uno lupo in medio turbabuntur : et si non omnes laniantur, omnes tamen terrentur. Qualis ergo erat ista ratio, quale consilium, qualis potestas, nec lupum ad oves admittere, sed in lupos oves mittere? *Mitto*, inquit, *vos sicut oves in medio luporum :* non ad limites luporum, sed *in medio luporum.* Erat ergo luporum agmen, oves paucæ. Cum enim multi lupi occiderent paucas oves, conversi sunt lupi, et facti sunt oves [1].

2. *Unde fiducia christiano inter lupos.* Audiamus ergo quid monuit, qui coronas promisit, et agonem præmisit; et qui exspectat certantes, adjuvat laborantes. Cujusmodi certamen indixit? *Estote*, inquit, *astuti ut serpentes, et simplices sicut columbæ.* Hoc qui intellexerit et tenuerit, securus moritur, quia non morietur. Nemo enim debet securus mori [2], nisi qui se noverit sic moriturum, ut mors in illo moriatur, vita coronetur.

CAPUT II — 3. *Serpentis astutia quomodo imitanda.* Quapropter, charissimi, exponendum est vobis, quamvis hinc jam sæpius dixerimus, quid sit esse simplices ut columbæ, astuti ut serpentes. Si jam simplicitas columbarum indicta est nobis, astutia serpentis quid facit in columbæ simplicitate? Amo in columba quod fel non habet : timeo in serpente quod venenum habet. Noli ex omni parte horrere serpentem : habet quod oderis, habet quod imiteris. Serpens enim cum fuerit senectute prægravatus, et senserit

* Hunc sermonem vidimus ad Ms. rm. et apud Lov. et Vign.

[1] Hic ipse sermo in Vigneriano Supplemento, ubi excusus sub isto exordio fuerat, *Memoriam martyrum celebramus*, etc., habet hoc loco additamentum hujuscemodi : *Omnibus tamen dicitur, et qui futuri erant in Domino credituri ante nos et post nos, omnibus dicitur, Eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Per omnes gentes futura Ecclesia prædicata est : sicut promissam legimus, ita redditam cernimus, et sunt omnes gentes christianæ. Antea oderant eos omnes gentes propter nomen ejus : modo autem omnes gentes clarificant nomen ejus, gentes omnes christianæ germen Ecclesiæ catholicæ toto terrarum orbe diffusæ. Audiamus ergo quid monuit*, etc.

[2] Sic Remigiensis vetus codex et Vignerius. At Lov., *et tenuerit, securus moritur. Quis autem securus moritur, nisi qui se*, etc.

(*a*) Alias, de Diversis 119.
(*b*) Notatur in Possidii Indiculo, cap. 8.

pondus vetustatis, coarctat se per cavernam, et deponit tunicam veterem, ut novus exultet [1]. Imitare illum, christiane, qui audis Christum dicentem, *Intrate per angustam portam* (*Matth.* VII, 13). Et Paulus apostolus tibi dicit : *Exuite vos veterem hominem cum actibus suis, et induite novum* (*Coloss.* III, 9, 10, *et Ephes.* IV, 22, 24). Habes ergo quod imiteris in serpente. Noli mori pro vetustate, sed pro veritate. Qui moritur pro commodo temporali, pro vetustate moritur. Cum autem exutus fueris omni ista vetustate, imitatus es astutiam serpentis. Imitare illum et in hoc : serva caput tuum. Quid est, serva caput tuum? Tene apud te Christum. Si forte aliquis vestrum advertit aliquando, cum voluerit colubrum occidere, quomodo pro capite suo totum corpus objicit ictibus ferientis. Illud in se feriri non vult, ubi se novit vitam habere. Et Christus vita nostra est. Ipse enim dixit : *Ego sum via, et veritas, et vita* (*Joan.* XIV, 6). Audi et Apostolum : *Caput viri Christus est* (I *Cor.* XI, 3). Qui ergo Christum servat in se, caput suum servat pro se.

CAPUT III. — 4. *Columbæ simplicitas imitanda.* Jam vero quid opus est commendare multis verbis simplicitatem columbarum? Cavenda enim erant venena serpentis; ibi imitatio periclitabatur, ibi erat quod timeretur : columbam vero securus imitare. Attende columbas in societate gaudere [2] : ubique simul volant, simul pascuntur, nolunt esse solæ, communione gaudent, charitatem servant, gemitibus amoris murmurant; osculis filios generant. Nam quando columbæ, quod plerumque advertimus, inter se rixantur de cellulis suis, quodam modo pacata contentio est. Numquid quia rixantur, separantur? Simul volant, simul pascuntur, et ipsa inter se pacata est rixa. Videte rixam columbarum. Apostolus dicit : *Si quis verbo nostro non obaudit per epistolam, hunc notate, et nolite commisceri cum eo.* Ecce rixa : sed attende quoniam columbarum rixa est, non luporum. Continuo subjecit : *Et non ut inimicum existimetis, sed corripite ut fratrem* (II *Thess.* III, 14, 15). Columba amat et quando rixatur : lupus odit et quando blanditur. Columbarum ergo simplicitatem habentes, et astutiam serpentum, solemnia martyrum celebrate in sobrietate mentis, non in ebrietate ventris; Deo laudes dicite. Ipse est enim Dominus Deus noster, qui martyrum Deus; ipse coronator noster. Si bene luctati fuerimus, coronamur ad eo, qui coronavit eos quos imitari concupiscimus.

SERMO LXV * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. x, 28, Nolite timere eos qui corpus occidunt, *etc.* (*b*)

Habitus in solemnitate Martyrum.

CAPUT PRIMUM.—1. *Timore timor pellendus.* Admonent nos eloquia divina, quæ lecta sunt, timendo non timere, et non timendo timere. Advertistis, cum

[1] Bartholomæus de Urbino in Milleloquio, *exsiliat.*
[2] Vignerius addit, *charitate fervere.*
* Vidimus in cb. r. v. vat. Par. et Lov.
(*a*) Alias, 13 inter additos a Parisiensibus.
(*b*) Recensetur in Possidii Indiculo, cap. 9.

sanctum Evangelium legeretur, Dominum Deum nostrum antequam pro nobis moreretur, firmos nos esse voluisse : sed admonendo ne timeremus, et admonendo ut timeremus. Ait enim : *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere.* Ecce ubi monuit ne timeremus. Videte ubi monuerit ut timeremus. *Sed eum,* inquit, *timete, qui potestatem habet et corpus et animam occidere in gehenna.* Ergo timeamus, ut non timeamus. Timor videtur ad ignaviam pertinere : timor infirmorum videtur esse, non fortium. Sed videte quid ait Scriptura : *Timor Domini spes fortitudinis* (*Prov.* XIV, 26). Timeamus, ne timeamus : hoc est, prudenter timeamus, ne inaniter timeamus. Martyres sancti, propter quorum solemnitatem hoc ex Evangelio recitatum est, timendo non timuerunt : quia Deum timendo, homines contempserunt.

2. *Homini ab homine nil metuendum.* Quid enim ab hominibus homini metuendum est? Et quid est unde alterum terreat, homo hominem? Terret, et dicit, Occido te : et non timet, ne cum minatur, prius moriatur. Occido, inquit. Quis dicit? cui dicit? Duos audio : unum terrentem, alterum metuentem; quorum unus est potens, alter infirmus, sed ambo mortales. Quid se ergo extendit in honore inflatior potestas, in carne æqualis infirmitas? Securus minetur mortem, qui non timet mortem. Si vero unde terret, timet; attendat se, et ei cui minatur comparet se. Inveniat in eo cui minatur, parem conditionem; et a Domino simul cum illo petat miserationem. Homo est enim, et homini minatur, creatura creaturæ : sed una inflata sub Creatore, altera fugiens ad Creatorem.

CAPUT II. — 3. *Dei martyrem cur non terreat persecutor.* Dicat ergo fortissimus martyr, stans homo ante hominem : Non timeo, quia timeo. Tu quod minaris, si ille nolit, non facis : quod autem ille minatur, ut faciat a nullo impeditur. Deinde tu quod minaris, et si permitteris, quid facis? Usque ad carnem sævis, anima tuta est. Non occides quod non vides : visibilis visibilem terres. Habemus ambo invisibilem Creatorem, quem simul timere debeamus; qui hominem ipsum ex visibili et invisibili creavit : visibilem de terra fecit, invisibilem flatu suo animavit [1]. Substantia ergo invisibilis, hoc est, anima quæ jacentem terram erexit de terra, non timet cum percutis terram. Potes ferire habitaculum, numquid habitatorem? Fugit percusso vinculo colligatus, et erit in occulto coronatus. Quid ergo minaris, qui animæ nihil facere potes? Per meritum ejus cui facere nihil potes, resurget cui facere aliquid potes. Per meritum enim animæ resurget et caro : et habitatori reddetur, jam non ruitura, sed mansura. Ecce, verba martyris dico, ecce nec propter [2] ipsam carnem meam timeo comminantem. Caro mea subjacet potestati : sed etiam capilli capitis numerati sunt Creatori (*Matth.* X, 30). Quid timeo ne carnem perdam, qui nec capillum perdo? Quomodo non attendit carnem meam, cui sic nota sunt vilia mea? Ipsum corpus quod perculi et occidi potest, ad tempus cinis erit, in æternum immortale erit [1]. Sed cui hoc? Cui reddetur corpus ad vitam æternam etiam occisum, peremptum, dissipatum? cui reddetur? Ei qui non timuit ponere [2] animam suam, cum non timet ne occidatur caro sua.

CAPUT III. — 4. *Anima modo suo immortalis.* Etenim, fratres, anima immortalis perhibetur, et est immortalis secundum quemdam modum suum : quia est quædam vita, quæ potest præsentia sua carnem vivificare. Per animam quippe caro vivit. Hæc vita mori non potest : et ideo anima immortalis est. Quare ergo dixi, Secundum suum modum? Audite quare. Quoniam est quædam immortalitas vera, immortalitas quæ est omnimoda incommutabilitas : de qua dicit Apostolus loquens de Deo, *Qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem; quem nemo hominum vidit, sed nec videre potest : cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen* (I *Tim.* VI, 16). Si ergo Deus solus habet immortalitatem, certe anima mortalis est. Ecce quare dixi immortalem esse animam secundum modum suum. Nam potest et mori. Intelligat Charitas vestra, et nulla quæstio remanebit. Audeo dicere, anima potest mori, potest occidi. Certe immortalis est. Ecce audeo dicere, et immortalis est, et potest occidi : et ideo dixi quoniam est quædam immortalitas, hoc est, omnimoda incommutabilitas, quam solus Deus habet, de quo dictum est, *Qui solus habet immortalitatem.* Nam si anima non potest occidi, quomodo dixit ipse Dominus cum terreret nos, *Eum timete, qui potestatem habet et corpus et animam occidere in gehenna?*

CAPUT IV. — 5. *Quomodo mori anima potest. Vita animæ, Deus.* Adhuc confirmavi, non solvi quæstionem. Probavi quia potest anima occidi. Contradici Evangelio non potest, nisi ab anima impia. Ecce mihi occurrit et hic, et venit in mentem quod dicam. Contradici non potest vitæ, nisi ab anima mortua. Evangelium vita est, impietas et infidelitas mors animæ est. Ecce potest mori, et immortalis est. Quomodo ergo immortalis est? Quia semper aliqua vita est, quæ in illa nunquam exstinguitur. Quomodo moritur? Non ut non sit vita, sed amittendo vitam. Etenim anima et vita est alicui rei, et habet etiam ipsa vitam suam. Ordinem attende creaturarum. Vita corporis anima est : vita animæ Deus est. Sicut adest vita corpori, id est, anima, ne moriatur corpus : sic debet adesse vita animæ, hoc est, Deus, ne moriatur anima. Corpus quomodo moritur? Anima deserente. Anima, inquam, deserente moritur corpus : et jacet cadaver paulo ante appetibile, modo aspernabile. Insunt membra, oculi, aures : sed hæ fenestræ sunt domus, habitator abscessit. Qui plangit mortuum, ad fe-

[1] Colbertinus Ms., *invisibli flatum suum inspiravit.*
[2] Editi, *ecce propter*; omisso, *nec*, quæ negatio hic reperitur in Vaticano Ms.

[1] Editi, *ad tempus cinis erit*, *mortale erit*, Colbertinus Ms., *et occidi potest ad tempus, non morietur in æternum, immortale erit.* Vaticanus, *immune* (forte, *inanimæ*) *erit, in æternum immortale erit.*
[2] Vaticanus Ms., *perdere.*

nestras habitaculi frustra clamat : non est intus qui audiat. Quanta dicit plangentis affectus, quanta enumerat, quanta commemorat; et per quantam, ut ita dixerim, doloris insaniam quasi cum sentiente loquitur, cum loquatur cum absente? Enumerat mores, enumerat indicia benevolentiæ circa se. Tu es qui mihi illud dedisti; illud et illud præstitisti : tu es qui sic et sic me dilexisti. Si attendas, si intelligas, si insaniam doloris premas, qui te dilexit abscessit : frustra te domus patitur pulsatorem, in qua non potes invenire mansorem.

CAPUT V. — 6. *Mors tum corporis, tum animæ quibus indiciis cognoscitur.* Redeamus ad causam quam paulo ante dicebam. Mortuum est corpus. Quare? Quia discessit vita ejus, hoc est, anima. Vivit corpus, et impius est, infidelis est, ad credendum durus, ad corrigendos mores ferreus : vivente corpore mortua est anima, per quam corpus vivit. Tanta enim res est anima, ut idonea sit vitam præstare corpori etiam mortua. Tanta, inquam, res est anima, tam excellens creatura, ut idonea sit etiam mortua carnem vivificare. Nam ipsa anima impii, anima infidelis, anima perversi, duri, mortua est : et tamen per ipsam mortuam vivit corpus. Ideo ibi est : movet ad operandum manus, ad ambulandum pedes, ad videndum intendit obtutum, ad audiendum auribus inclinatur; sapores dijudicat, dolores refugit, appetit voluptates. Omnia hæc corporis viventis indicia, sed ex animæ præsentia. Interrogo corpus, an vivat. Respondet mihi : Vides ambulantem, vides operantem, audis loquentem, cernis appetentem et fugientem, et non intelligis corpus vivere? Per hæc opera animæ intus constitutæ, intelligo corpus vivere. Et interrogo ipsam animam, an vivat. Habet et ipsa opera sua, per quæ ostendat vitam suam. Pedes ambulant, intelligo corpus vivere, sed animæ præsentia. Quæro, utrum vivat anima. Pedes isti ambulant. Ecce de uno motu. De vita interrogo corpus et animam. Ambulant pedes, intelligo corpus vivere. Sed quo ambulant? Ad adulterium, inquit. Ergo mortua est anima. Sic enim veracissima Scriptura dixit : *Mortua est vidua quæ in deliciis vivit* (I *Tim.* v, 6). Cum multum intersit inter delicias et adulterium, quomodo potest anima, quæ in deliciis mortua dicitur, in adulterio vivere? Mortua est. Sed nec sic quidem agens mortua est. Loquentem audio, vivit corpus. Non enim lingua in ore moveretur, et percuteret quibusque locis articulares sonos, nisi intus habitator esset; et quasi ad hoc organum musicus, qui lingua sua uteretur. Prorsus intelligo. Hoc modo corpus loquitur, corpus vivit. Sed interrogo, utrum et anima vivat. Ecce loquitur corpus, vivit. Quid loquitur? Quomodo dicebam de pedibus, Ambulant, ecce vivit corpus; et quærebam, Quo ambulant? ut intelligerem utrum et anima viveret : sic etiam cum audio loquentem, intelligo quia corpus vivit; quæro quid loquatur, utrum et anima vivat. Mendacium loquitur. Si mendacium loquitur, ergo mortua est. Unde hoc probamus? Ipsam veritatem interrogemus, quæ ait : *Os quod mentitur, occidit animam* (*Sap.* I, 11). Quæro, Quare mortua est anima? Quod paulo ante dicebam, quæro, Quare mortuum est corpus? Quia discessit vita ejus anima. Quare mortua est anima? Quia deseruit eam vita ejus Deus.

CAPUT VI. — 7. *Mors animæ lugenda et timenda magis quam mors corporis.* Breviter ergo his cognitis, scitote certumque tenete, corpus mortuum esse sine anima : animam mortuam esse sine Deo. Omnis homo sine Deo mortuam habet animam [1]. Plangis mortuum : plange peccatorem magis, plange impium, plange infidelem. Scriptum est : *Luctus mortui, septem dies; fatui autem et impii, omnes dies vitæ illorum* (*Eccli.* XXII, 13). An vero non in te sunt viscera miserationis christianæ, ut plangas corpus a quo recessit anima, et non plangas animam a qua recessit Deus? Hoc tenens martyr respondeat comminatori Quid me cogis, ut negem Christum? Cogis ergo ut negem veritatem? Si noluero, quid facis? Percutis corpus meum, ut recedat inde anima mea : sed ipsa anima mea ad se habet corpus. Non est imprudens, non est insipiens. Tu vis ferire corpus meum : vis ut, cum timeo ne ferias corpus meum, et recedat inde anima mea, ego feriam animam meam, et recedat inde Deus meus? Non ergo timeas, martyr, gladium percussoris : linguam tuam time, ne tu te percutias, et occidas non carnem, sed animam. Animam time, ne moriatur in gehenna ignis.

CAPUT VII. — 8. *Corporis et animæ mors æterna, quæ sit.* Inde ergo Dominus, *Qui habet potestatem et corpus et animam occidere in gehenna ignis.* Quomodo? quando mittetur in gehennam impius, ardebit ibi corpus, ibi anima? Mors corporis, sempiterna pœna : mors animæ, Dei absentia. Vis nosse quæ sit mors animæ? Intellige prophetam dicentem, *Tollatur impius, ut non videat claritatem Domini* (*Isa.* XXVI, 10). Timeat ergo anima mortem suam, et non timeat mortem corporis sui. Quia si timuerit mortem suam, et vixerit in Deo suo, non eum offendendo et a se repellendo, merebitur in fine recipere corpus suum; non ad pœnam æternam, sicut impii; sed ad vitam æternam, sicut justi. Illam mortem timentes, et illam vitam martyres diligentes, promissa Dei exspectantes, minas persecutorum contemnentes, et ipsi apud Deum coronari meruerunt, et nobis celebranda illa solemnia reliquerunt.

SERMO LXVI (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XI, 2-11, Cum audisset Joannes in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi : Tu es qui venturus es, an alium expectamus? *etc.*

1. *Joannis de Christo testimonium.* Lectio sancti Evangelii quæstionem nobis proposuit de Joanne Baptista. Adjuvet nos Dominus ut solvamus eam vo-

[1] Codex cl., *Omnis homo sine Deo mortuus est, et habe animam.*

(*a*) Prodit nunc primum ex veteri codice 821 Colbertinæ bibliothecæ, ante annos circiter octingentos scripto.

bis, quomodo eam solvit nobis (*a*). Joannes Christi testimonio laudatus est, ut audistis ; et sic laudatus, ut in natis mulierum non surrexisset major. Sed major illo erat natus ex Virgine. Quantum major? Ipse præco dicat, quantum intersit inter se et judicem suum, cujus præco est. Antecessit enim Christum Joannes, et nascendo, et prædicando : sed antecessit obsequendo, non se præferendo. Nam et Officium totum ante judicem ambulat; et qui ambulant priores, ipsi sunt posteriores. Quantum ergo testimonium perhibuit Joannes Christo? Ita ut diceret non se dignum esse, qui solveret corrigiam calceamenti ejus. Adhuc quid? *Nos*, inquit, *de plenitudine ejus accepimus* (*Joan.* I, 27, 16). Lucernam se confessus est de illo accensam, et ideo ad pedes ejus confugit, ne ad alta petens vento superbiæ exstingueretur. Tam quippe magnus erat, ut Christus putaretur : et si non ipse testis suus esset quia non erat ipse, remaneret error, et putaretur ipse. Qualis humilis? Deferebatur illi honor a populo, et ipse respuebat. Errabant homines in ejus magnitudine, et ipse se humiliabat. Nolebat crescere hominum verbis, quia comprehenderat Dei Verbum.

2. *Christi testimonium de Joanne.* Ergo hoc Joannes de Christo : Christus de Joanne quid? Modo audivimus : *Cœpit dicere ad turbas de Joanne : Quid existis in desertum videre? arundinem vento moveri?* Utique non; quia Joannes non circumflabatur omni vento doctrinæ. *Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum?* Non; quia Joannes aspera erat veste vestitus : habebat enim vestem de pilis camelorum, non de plumis. *Sed quid existis videre? prophetam? Ita : et major quam propheta.* Quare major quam propheta? Venturum Dominum prænuntiaverunt, quem videre desideraverunt : et non viderunt : huic autem præstitum est quod illi quæsierunt. Vidit Dominum Joannes, vidit; digitum in eum intendit, et ait, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Ibid.* 29) : ecce est. Jam venerat, et non agnoscebatur : et ideo et in ipso Joanne errabatur. Ecce est hic quem desideraverunt videre Patriarchæ, quem prænuntiaverunt Prophetæ, quem præsignavit Lex. *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et ille bonum testimonium perhibuit Domino, et Dominus illi : *In natis mulierum*, inquit Dominus, *nemo surrexit major Joanne Baptista : qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo*; minor tempore, major majestate. Se ipsum volens intelligi hoc dixit. Valde inter homines Joannes est magnus, quo solus inter homines major est Christus. Potest et sic distingui et solvi : *In natis mulierum non surrexit major Joanne Baptista : qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo.* Non sic quomodo paulo ante dixi. *Qui autem minor est in regno cœlorum, major est :* regnum cœlorum dixit, ubi Angeli sunt; qui ergo inter Angelos minor est, Joanne major est. Commendavit regnum quod desideremus : proposuit civitatem, cujus cives esse cupiamus. Quales ibi cives? quam magni cives! Quisquis ibi minor est, Joanne major est. Quo Joanne? Quo nemo major surrexit in natis mulierum.

3. *Difficultas, an Joannes dubitaverit de Christo.* Audivimus verum et bonum testimonium et Joannis de Christo, et Christi de Joanne. Quid sibi ergo vult, quod misit ad eum discipulos suos Joannes, cum inclusus esset in carcere jam occidendus, et ait discipulis suis : *Ite, dicite illi : Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* Ipsa est tota laudatio? Illa laudatio facta est dubitatio? Quid dicis, Joannes? cui dicis? quid dicis? Judici dicis, præco dicis. Tu digitum intendisti, tu eum ostendisti : tu dixisti, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Tu dixisti, *Nos omnes de plenitudine ejus accepimus :* tu dixisti, *Non sum dignus corrigiam calceamenti ejus solvere.* Et modo tu dicis, *Tu es qui venis, an alium exspectamus?* Ille ipse non est? Tu quis es? Nonne tu es præcursor ipsius? Nonne tu es de quo prædictum est, *Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, et præparabit viam tuam?* Quomodo viam præparas, et tu erras? Venerunt ergo discipuli Joannis : et Dominus ad illos, *Ite, dicite Joanni : Cæci vident, surdi audiunt, claudi ambulant, leprosi mundantur, pauperes evangelizantur : et beatus qui in me non fuerit scandalizatus.* Nolite suspicari Joannem scandalizatum esse in Christo. Et tamen verba quasi sic sonant : *Tu es qui venis?* Opera interroga : *Cæci vident, surdi audiunt, claudi ambulant, leprosi mundantur, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur :* et quæris an ego sum? Opera, inquit, mea, verba mea sunt. *Ite, renuntiate. Illis autem abeuntibus,* Ne forte aliquis dicat, Bonus erat primo Joannes, et Spiritus Dei deseruit illum : ideo ista dixit post eorum discessum; post discessum ipsorum quos miserat Joannes, Christus laudavit Joannem.

4. *Solvitur difficultas.* Quid sibi ergo vult obscura quæstio? Luceat sol, unde illa lucerna accensa est. Prorsus ita solutio evidens solutio est. Joannes seorsum habebat discipulos : non separatus, sed testis paratus. Oportebat enim ut talis perhiberet testimonium Christo, qui et ipse discipulos colligebat, qui ei poterat invidere, si non possit videre. Ergo quia pro magno habebant discipuli Joannis, magistrum suum Joannem; audiebant a Joanne testimonium de Christo, et mirabantur : moriturus, ab illo eos voluit confirmari. Sine dubio enim illi dicebant apud se ipsos : Iste de illo tanta dicit, ipse de se ista non dicit. *Ite, dicite illi :* non quia ego dubito, sed ut vos instruamini. *Ite, dicite illi :* quod ego soleo dicere, ab ipso audite; audistis præconem, confirmamini a judice. *Ite, dicite illi : Tu es qui venis, an alium exspectamus?* Ierunt, et dixerunt; propter se, non propter Joannem. Et propter illos dixit Christus, *Cæci vident, claudi ambulant, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur.* Videtis me, agno-

(*a*) Nonnihil deesse hic suspicamur. Forte legendum, *Christus eam solvit nobis : quomodo eam solvit nobis?*

(*c*) Vide librum 2 Contra adversarium Legis et Prophetarum, cap. 5.

scite me : videtis facta, factorem agnoscite. *Et beatus qui in me non fuerit scandalizatus.* Sed de vobis dico, non de Joanne. Nam ut sciremus quia non de Joanne dixit : *Illis abeuntibus cœpit dicere ad turbas de Joanne :* dixit laudes ejus veras verax, veritas.

5. *Pauperum cura.* Puto satis istam solutam esse quæstionem. Sufficiat ergo usque ad ejus solutionem perduxisse sermonem. In mente habete pauperes : facite qui nondum fecistis : credite, non perditis; imo hoc solum perditis, quod non fertis ad quadrigam. Jam reddendum est pauperibus quod obtulistis, qui obtulistis : et multum minus habemus ad summam quam soletis offerre : excutite pigritiam. Ego factus sum mendicus mendicorum : quid ad me? Ego sim mendicus mendicorum, ut vos numeremini in numero filiorum.

SERMO LXVII * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XI, 25, Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, *etc.* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Confessio duplex est, peccatoris et laudatoris. Tundere pectus quid.* Sanctum Evangelium cum legeretur, audivimus exsultasse Dominum Jesum in Spiritu, et dixisse : *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Hucusque interim verba Domini, si digne, si diligenter, si quod primum est, pie consideremus; invenimus primitus, non semper cum in Scripturis legimus confessionem, debere nos intelligere vocem peccatoris. Maxime autem hoc dicendum fuit, et hinc admonenda Charitas vestra : quia mox ut hoc verbum sonuit in ore Lectoris, secutus est etiam sonus tunsionis pectoris vestri, audito scilicet quod Dominus ait, *Confiteor tibi, Pater.* In hoc ipso quod sonuit, *Confiteor*, pectora tutudistis. Tundere autem pectus quid est, nisi arguere quod latet in pectore, et evidenti pulsu occultum castigare peccatum? Quare hoc fecistis, nisi quia audistis, *Confiteor tibi, Pater? Confiteor*, audistis : qui confitetur, non attendistis. Nunc ergo advertite. Si, *Confiteor*, Christus dixit, a quo longe est omne peccatum; non solius est peccatoris, sed etiam aliquando laudatoris. Confitemur ergo, sive laudantes Deum, sive accusantes nos ipsos. Pia est utraque confessio, sive cum te reprehendis, qui non es sine peccato; sive cum illum laudas, qui non potest habere peccatum.

2. *Peccatoris confessio etiam ipsa est Dei laudatio. Lazari suscitatio, peccatoris resurgentis figura.* Si autem bene cogitemus, reprehensio tua, laus ipsius est. Quare enim jam confiteris in accusatione peccati tui? in accusatione tui ipsius quare confiteris, nisi quia ex mortuo vivus factus es? Scriptura quippe ait : *A mortuo, quasi qui non sit, perit confessio* (*Eccli.* XVII, 26). Si perit a mortuo confessio, qui confitetur vivit, et si peccatum confitetur, utique a morte revixit. Si peccati confessor revixit a morte, quis eum suscitavit? Nullus mortuus est sui ipsius suscitator. Ille se potuit suscitare, qui mortua carne non mortuus est. Etenim hoc suscitavit quod mortuum fuerat. Ille se suscitavit, qui vivebat in se, in carne autem sua suscitanda mortuus erat. Non enim Pater solus Filium suscitavit, de quo dictum est ab Apostolo, *Propter quod et Deus eum exaltavit* (*Philipp.* II, 9) : sed etiam Dominus se ipsum, id est, corpus suum; unde dicit, *Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud* (*Joan.* II, 19). Mortuus est autem peccator, maxime ille quem moles consuetudinis premit, quasi sepultus est Lazarus. Parum enim erat, quia mortuus; etiam sepultus. Quisquis igitur malæ consuetudinis, malæ vitæ, terrenarum scilicet cupiditatum mole premitur, ita ut in illo jam factum sit, quod in quodam psalmo miserabiliter dicitur, *Dixit stultus in corde suo, Non est Deus* (*Psal.* XIII, 1) ; fit talis, de quali dictum est, *A mortuo, velut qui non sit, perit confessio.* Quis eum suscitabit, nisi qui remoto lapide clamavit, dicens : *Lazare, prodi foras?* Quid est autem foras prodire, nisi quod occultum erat foras prodere? Qui confitetur, foras prodit. Foras prodire non posset, nisi viveret : vivere non posset, nisi resuscitatus esset. Ergo in confessione sui accusatio, Dei laudatio est.

CAPUT II. — 3. *Ecclesia peccatores solvendo quid eis prosit.* Dicit ergo aliquis, Quid prodest Ecclesia, si jam confessor voce dominica resuscitatus prodit? Quid prodest Ecclesia confitenti, cui Dominus ait : *Quæ solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo* (*Matth.* XVI, 19)? Ipsum Lazarum attende : cum vinculis prodit. Jam vivebat confitendo; sed nondum liber ambulabat, vinculis irretitus. Quid ergo facit Ecclesia, cui dictum est, *Quæ solveritis, soluta erunt;* nisi quod ait Dominus continuo ad discipulos, *Solvite illum, et sinite abire* (*Joan.* XI, 14, 17, 43,44)?

4. *Laudare Deum. Accusare nos ipsos.* Sive ergo nos accusemus, sive Deum laudemus, bis Deum laudamus [1]. Si pie nos accusamus, Deum utique laudamus. Quando Deum laudamus, tanquam eum qui sine peccato est prædicamus : quando autem nos ipsos accusamus, ei per quem resurreximus, gloriam damus. Hoc si feceris, nullam occasionem invenit inimicus [2], qua te circumveniat ante judicem. Cum enim tu ipse fueris accusator, et Dominus liberator; quid erit ille, nisi calumniator? Merito ille hinc sibi tutelam providit adversus inimicos, non conspicuos, carnem et sanguinem, miserandam potius, quam cavendam; sed adversus illos inimicos contra quos Apostolus nos hortatur ut armemur : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem :* id est, adversus homines quos videtis sævire in vos. Vasa sunt, alius utitur : organa sunt, alius tangit. *Immisit se,* inquit, *diabolus in cor Judæ, ut traderet Dominum* (*Id.* XIII, 2). Ait aliquis : Quid ergo ego feci? Audi Apostolum :

* Correctus est ad tres bn. ad quatuor cl. ad cb. f. fl. g. h. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 8.

(*b*) Citatur a Floro in epist. ad Rom. I, et Ephes. VI.

[1] Fossatensis Ms., *his Deum laudamus*

[2] Fossatensis Ms., *nullam accusationem invenit inimicus.*

Neque detis locum diabolo (*Ephes.* IV, 27). Tu mala voluntate locum dedisti : intravit, possedit, utitur. Si locum non dares, non possideret.

CAPUT III. — 5. *Inimici nostri invisibiles.* Ergo nos admonens ait, *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates.* Possit quisque putare adversus reges terræ, adversus potestates sæculi. Quare? ipsi non caro et sanguis? Semel dictum est, *non adversus carnem et sanguinem.* Avertere ab omni homine. Qui ergo restant inimici? *Adversus principes et potestates spiritualis nequitiæ, rectores mundi.* Quasi plus dedit diabolo et angelis ejus. Plus dedit, rectores mundi appellavit. Sed ne male intelligas, exponit quid sit mundus, cujus sunt illi rectores. *Rectores mundi, tenebrarum harum* (*Ephes.* VI, 12). Quid est, *mundi tenebrarum harum?* Quibus est rector, dilectoribus suis et infidelibus, plenus est mundus. Has Apostolus appellat tenebras. Harum rectores, diabolus et angeli ejus. Hæ tenebræ non naturales sunt, non incommutabiles sunt : mutantur, et lux efficiuntur; credunt, et credendo illuminantur. Quod cum in eis factum fuerit, audient, *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Id.* V, 8). Nam quando tenebræ [1], non in Domino : iterum quando lux, non in te, sed in Domino. Quid enim habes quod non accepisti (I *Cor.* IV, 7)? Quia ergo sunt invisibiles inimici, invisibiliter sunt expugnandi. Quippe hostem visibilem vincis feriendo : invisibilem vincis credendo. Visibilis est hostis homo; visibile est et ferire : invisibilis est hostis diabolus; invisibile est et credere. Est ergo pugna invisibilis adversus invisibiles inimicos.

CAPUT IV. — 6. *Unde præsidium contra inimicos.* Ab his inimicis quomodo se tutum dicit quidam? Hoc enim cœperam dicere, et necesse habui de istis inimicis aliquanta cum mora tractare. Jam ergo cognitis inimicis, videamus tutelam. *Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero* (*Psal.* XVII, 4). Habes quid agas. Laudans invoca : sed Dominum laudans invoca. Si enim te laudaveris, ab inimicis tuis salvus non eris. Laudans invoca Dominum, et ab inimicis tuis salvus eris. Quia quid ait ipse Dominus? *Sacrificium laudis glorificabit me; et ibi via est, ubi ostendam illi salutare meum* (*Psal.* XLIX, 23). Ubi via? In sacrificio laudis. Noli pedem extra hanc viam mittere. In via esto : a via noli recedere; a laude Domini nec unguem, nedum pedem. Si enim volueris ab hac via deviare, et pro Domino te laudare, non eris salvus ab illis inimicis : quia de ipsis dictum est, *Juxta semitam scandala posuerunt mihi* (*Psal.* CXXXIX, 6). Quidquid ergo putaveris boni te habere abs te, deviasti a laude Dei. Quid jam miraris, si te seducit inimicus, quando tui ipsius seductor es? Audi Apostolum : *Qui enim putat se aliquid esse, cum nihil sit, se ipsum seducit* (*Galat.* VI, 3).

7. *Gratia in Christo maxime elucet, et in latrone.* Dominum ergo attende confitentem : *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ. Confiteor tibi*, laudo te. Laudo te, non accuso me. Quantum autem pertinet ad ipsius hominis susceptionem, tota gratia, singularis gratia, perfecta gratia. Quid meruit homo ille qui Christus est, si tollas gratiam, et tantam gratiam, qua unum oportebat esse Christum, et ipsum esse quem novimus? Tolle gratiam istam, quid Christus, nisi homo? quid nisi quod tu? Suscepit animam, suscepit corpus, suscepit plenum hominem : coaptat sibi, unam facit Dominus cum servo personam. Quanta ista gratia? Christus in cœlo, Christus in terra : simul Christus et in cœlo et in terra : nec duo Christi, sed idem Christus et in cœlo et in terra. Christus apud Patrem, Christus in utero virginis : Christus in cruce, Christus apud inferos subveniens quibusdam : ea autem ipsa die Christus in paradiso cum latrone confitente. Et ibi latro quid meruit, nisi quia illam viam tenuit, ubi ostendit salutare suum? A qua tibi pes non exeat. In eo enim quod se accusavit, Deum laudavit, et vitam suam beatam fecit [1]. Præsumpsit quidem a Domino, et ait illi, *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Considerabat enim facinora sua, et pro magno habebat, si ei vel in fine parceretur. Dominus autem continuo, cum ille diceret, *Memento mei*; sed quando? *Cum veneris in regnum tuum : Amen*, inquit, *dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII, 42, 43). Misericordia obtulit quod miseria distulit.

CAPUT V. — 8. *Fides denegata superbis. Sapientes et prudentes. Parvuli. Stultus tenebrosus in corde.* Audi ergo Dominum confitentem : *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ.* Quid confiteor? in quo te laudo? Hæc enim confessio, ut dixi, laudem habet. *Quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Quid est hoc, fratres? A contrario sensu intelligite. *Abscondisti hæc*, inquit, *a sapientibus et prudentibus* : et non dixit, Revelasti ea stultis et imprudentibus : sed ait, *Abscondisti* quidem *a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Sapientibus et prudentibus irridendis, arrogantibus falso grandibus, vere autem tumentibus, opposuit non insipientes, non imprudentes [2], sed parvulos. Qui sunt parvuli? Humiles. Ergo, *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus.* Nomine sapientium et prudentium, superbos intelligi ipse exposuit, cum ait, *Revelasti ea parvulis.* Ergo Abscondisti non parvulis. Quid est, non parvulis? Non humilibus. Quid est, non humilibus, nisi superbis? O via Domini! aut non erat [3], aut latebat, ut revelaretur nobis. Unde Dominus exsultavit? Quia revelatum est parvulis. Debemus esse parvuli; nam si voluerimus esse magni, quasi sapientes et prudentes, non nobis illud revelatur. Qui sunt magni? Sapientes et prudentes. *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.* Habes remedium a contrario. Si dicendo te esse sapientem stultus factus es; dic te stul-

[1] Hoc loco apud Lov. additur, *in te*; quod a cæteris libris abest.

[1] Am. Fr. et aliquot Mss., *et vitam suam beatam præsumpsit*; omisso verbo, *fecit*, cujus loco duo Mss. habent, *fixit.*

[2] Am. Er. et plerique Mss., *non sapientes, non prudentes*

[3] Fossatensis Ms., *quasi via Domini aut non erat*, etc.

tum, et sapiens eris. Sed dic : dic, et intus dic ; quia sic est ut dicis [1]. Si dicis, noli coram hominibus dicere, et coram Deo non dicere. Prorsus quod ad te ipsum pertinet, quod ad tua, tenebrosus es. Quid est enim aliud esse stultum, nisi esse tenebrosum in corde? Denique de illis sic ait, *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt*. Antequam hoc dicerent, quid rursum [2]? *Et obscuratum est insipiens cor eorum* (*Rom.* I, 22, 21). Dic quia tu tibi lumen non es. Ut multum, oculus es ; lumen non es. Quid prodest patens et sanus oculus, si lumen desit? Ergo dic, a te tibi lumen non esse ; et clama quod scriptum est, *Tu illuminabis lucernam meam, Domine* : lumine tuo, *Domine, illuminabis tenebras meas* (*Psal.* XVII, 29). Meæ enim nihil nisi tenebræ : tu autem lumen fugans tenebras, illuminans me : non a me mihi lumen existens ; sed lumen non participans, nisi in te.

9. *Joannes non lumen, sed lucerna.* Sic et Joannes amicus sponsi, Christus putabatur, lumen putabatur. *Non erat ille lumen ; sed ut testimonium perhiberet de lumine.* Quod autem erat lumen ? *Erat lumen verum.* Quid est verum ? *Quod illuminat omnem hominem.* Si verum lumen quod illuminat omnem hominem ; ergo et Joannem recte dicentem, recte confitentem, *Nos autem de plenitudine ejus accepimus* (*Joan.* I, 8, 9, 16). Vide si aliud dixit, quam, *Tu illuminabis lucernam meam, Domine.* Denique jam illuminatus, testimonium perhibebat. Propter cæcos, lucerna diei testimonium perhibebat. Vide quia lucerna est : *Vos*, inquit, *misistis ad Joannem, et voluistis exsultare ad horam in lumine ejus : ille erat lucerna ardens et lucens* (*Id.* V, 33, 35). *Ille lucerna*, hoc est, res illuminata, accensa ut luceret. Quæ accendi potest, potest et exstingui. Sed ut non exstinguatur, ventum superbiæ non patiatur. Ergo, *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus*, lumen se putantibus, et tenebræ erant ; et eo quod tenebræ erant, et lumen se putabant, nec illuminari potuerunt. Illi autem qui tenebræ erant, et tenebras se esse confitebantur, parvuli erant, non magni ; humiles erant, non superbi. Recte ergo dicebant, *Tu illuminabis lucernam meam, Domine.* Se agnoscebant, Dominum laudabant, a via salutari non recedebant. Laudantes Dominum invocabant, et ab inimicis suis salvi erant.

10. *Oratio ad Dominum.* Conversi ad Dominum Deum Patrem omnipotentem, puro corde ei, quantum potest parvitas nostra, maximas atque uberes gratias agamus ; precantes toto animo singularem mansuetudinem ejus, ut preces nostras in beneplacito suo exaudire dignetur, inimicum a nostris actibus et cogitationibus sua virtute expellat, nobis multiplicet fidem, gubernet mentem, spirituales cogitationes concedat, et ad beatitudinem suam perducat, per Jesum Christum Filium ejus. Amen.

[1] Fr. Lugd. Ven. Lov. sic exhibent hunc locum : *Dic te stultum, et sapiens eris. Sic dic. Dic, et intus dic ; quia sic est ut dicis.* M.

[2] Apud Fr., *quid sursum*. M.

SERMO LXVIII * (*a*).

Item de verbis Evangelii Matthæi, cap. XI, 25, Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, *etc.* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Sapientes et prudentes, quibus abscondita sunt mysteria.* Audivimus Filium Dei dicentem, *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ.* Quid ei confitetur ? In quo eum laudat ? *Quia abscondisti*, inquit, *hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Qui sunt sapientes et prudentes ? Qui parvuli ? Quæ ille occultavit sapientibus et prudentibus, et revelavit parvulis ? Sapientes et prudentes illos significat, de quibus Paulus dicit : *Ubi sapiens ? ubi scriba ? ubi conquisitor hujus sæculi ? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi* (I *Cor.* I, 20) ? Etiam nunc adhuc fortasse quæris, qui sunt isti. Forte illi sunt, qui multum de Deo disputantes, falsa dixerunt ; inflati doctrinis suis, Deum invenire et cognoscere minime potuerunt, et pro Deo, cujus est incomprehensibilis invisibilisque substantia, putaverunt Deum esse aerem, ætherem, Deum esse solem, Deum esse aliquid quod sublimiter eminet in creatura. Attendentes enim magnitudines et pulchritudines et fortitudines creaturarum, ibi remanserunt, Creatorem non invenerunt.

2. *Non prodest quantalibet scientia si desit scientia Dei.* Arguit illos liber Sapientiæ, ubi dicitur : *Si enim tantum potuerunt valere, ut possent æstimare sæculum, quomodo ejus Dominum non facilius invenerunt* (*Sap.* XIII, 9) ? Accusati sunt, consumentes tempora sua et occupationes disputationum suarum in perscrutanda et quodam modo metienda creatura : quæsierunt meatus siderum, intervalla stellarum, itinera cœlestium corporum, ita ut computationibus quibusdam ad eam scientiam pervenirent, ut prædicerent defectum solis, defectum lunæ ; et quando prædicerent eveniret, eo die, et ea hora, tantum et tanta parte, ex quanta parte illi prædixerant. Magna industria, magna solertia. Sed ibi Creatorem scrutati sunt positum non longe a se, et non invenerunt. Quem si invenissent, haberent apud se. Optime itaque et rectissime accusati sunt, qui potuerunt investigare numeros siderum, intervalla temporum, defectum luminum cognoscere et prædicere : recte accusati sunt, quoniam a quo ista facta atque ordinata sunt, non invenerunt, quia quærere neglexerunt. Tu autem non valde cures, si gyros siderum et cœlestium terrenorumve corporum numeros ignores. Vide pulchritudinem mundi, et lauda consilium Creatoris. Vide quod fecit, ama qui fecit : tene hoc maxime. Ama qui fecit : quia et te ipsum amatorem suum ad imaginem suam fecit.

CAPUT II. — 3. *Non detinenda veritas in iniquitate.*

* Collatus est ad cb. f. fl. m. Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 21.

(*b*) Sermonibus Augustinianis Joannis Ulimmerii cura pridem accessit iste tractatus, descriptus ex Flori collectione, in qua tantus quantus hic editur, jam extabat ad I Cor. I, 20 ; sub hoc titulo, « Ex sermone de lectione Evangelii » qui vel titulus indicat partem tantum sermonis exhiberi

Ergo quia est mirum, qui talibus sapientibus occupatis circa creaturas, qui Creatorem negligenter quærere voluerunt, nec invenire potuerunt, abscondita sunt illa, de quibus dixit Christus, *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus :* mirabilius est sapientes et prudentes deprehensos etiam qui cognoscere potuerunt. *Revelatur* enim, inquit, *ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum, qui veritatem in iniquitate detinent.* Quæris fortasse quam veritatem detineant in iniquitate? *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis.* Unde manifestum est? Sequitur, et dicit : *Deus enim illis manifestavit.* Adhuc quæris quomodo manifestaverit eis, quibus legem non dedit? Quomodo ergo? *Invisibilia enim ejus, a constitutione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Fuerunt ergo quidam, non sicut Moyses famulus Dei, non sicut multi prophetæ ista intuentes et intelligentes, adjuti Spiritu Dei, quem Spiritum fide hauserunt, faucibus pietatis biberunt, ore interioris hominis ructuaverunt. Non ergo tales [1] : sed fuerunt alii dissimiles, qui per istam creaturam potuerunt pervenire ad intelligendum Creatorem, et dicere de his quæ fecit Deus : Ecce quæ fecit, gubernat et continet; ille ipse qui fecit, implet sua præsentia ista quæ fecit. Potuerunt hoc dicere. Nam ipsos et in Actibus Apostolorum commemoravit Paulus : ubi cum dixisset de Deo, *In illo enim vivimus et movemur et sumus ;* quoniam apud Athenienses loquebatur, ubi isti doctissimi exstiterant, adjunxit continuo, *Sicut et quidam secundum vos dixerunt* (*Act.* XVII, 28). Non est leve quod dixerunt : Quoniam *in Deo vivimus et movemur et sumus.*

CAPUT III. — 4. *Unde inexcusabiles sapientes sæculi.* Unde ergo dissimiles? unde vituperati? unde recte accusati? Audi Apostoli verba, quæ dicere cœperam : *Revelatur*, inquit, *ira Dei de cœlo super omnem impietatem*, et eorum scilicet qui legem non acceperunt : *super omnem impietatem et injustitiam hominum, qui veritatem in iniquitate detinent.* Quam veritatem? *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis.* Quo manifestante? *Deus enim eis manifestavit.* Quomodo manifestavit? *Invisibilia enim ejus, a constitutione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur ; sempiterna quoque virtus ejus et divinitas.* Quare manifestavit? *Ut sint inexcusabiles.* Si manifestavit ut sint inexcusabiles, unde ergo culpabiles? *Quia cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt.*

CAPUT IV. — 5. *Glorificare Deum et gratias agere, idem.* Quid est quod dicis, *Non sicut Deum glorificaverunt? Nec gratias egerunt.* Hoc est ergo glorificare Deum, gratias agere Deo? Hoc sane. Quid enim pejus, si ad imaginem creatus, cognito Deo eris ingratus? Hoc est prorsus, hoc est, glorificare Deum, gratias agere Deo. Norunt fideles ubi et quando dicatur, Gratias agamus Domino Deo nostro. Quis autem gratias agit Deo, nisi qui sursum cor habet ad Dominum? Ergo illi culpabiles qui sunt inexcusabiles, quia cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, nec gratias egerunt. Sed quid? *Sed evanuerunt in cogitationibus suis.* Unde evanuerunt, nisi quia superbi fuerunt? Evanescit et fumus in altum surgendo, et magis ignis lucet et roboratur humilius apprehendendo. *Evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum.* Etiam fumus, cum sit igne altior, obscurus est.

CAPUT V. — 6. *Superbis absconduntur mysteria, parvulis autem revelantur.* Denique attende quod sequitur, et vide unde tota causa pendeat : *Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt* (*Rom.* I, 18-22). Sibi arrogando quod præstiterat Deus, tulit quod dederat Deus. Ergo superbis ipse abscondit se, qui per creaturam diligenter scrutantibus Creatorem insinuaverat nonnisi se. Bene ergo Dominus, *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus :* sive ab illis qui multiplicibus disputationibus et solertissima inquisitione ad investigationem creaturæ pervenerunt, sed Creatorem minime cognoverunt; sive ab illis, qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt et gratias egerunt, et videre perfecte aut salubriter non potuerunt, quia superbi fuerunt. *Abscondisti* ergo *hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Quibus parvulis? Humilibus. *Dic super quem requiescit Spiritus meus? Super humilem, et quietum, et trementem verba mea* (*Isai.* LXVI, 2). Hæc verba Petrus tremuit; Plato non tremuit. Teneat piscator, quod perdidit nobilissimus disputator. *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Abscondisti superbis, et revelasti humilibus. Quæ sunt ipsa? Non enim cum hoc diceret, cœlum et terram attendebat, et quasi manu demonstrabat, cum diceret hæc. Quis enim non videt hæc? Vident boni, vident mali : quia facit solem suum oriri super bonos et malos (*Matth.* V, 45). Quæ sunt ergo ista? *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* (*Id.* XI, 27).

SERMO LXIX * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XI, 28, 29, Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, *etc.* [1].

CAPUT PRIMUM. — 1. *Unde hic labor.* Audivimus in Evangelio Dominum exhilaratum spiritu dixisse Deo Patri : *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam sic placitum est coram te. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo : et nemo agnoscit Filium, nisi Pater ; neque Patrem quis agnoscit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.* In clamando laboramus, in audiendo laboratis. Audiamus ergo eum qui sequitur, et dicit : *Venite ad me, omnes qui laboratis.* Quare enim omnes laboramus, nisi quia sumus homines mortales, fragiles, infirmi, lutea vasa portantes, quæ faciunt invicem angustias? Sed si angustantur vasa carnis, di-

[1] Editi, *Non ergo tales ignoraverunt.* Abest, *ignoraverunt*, a Mss.

[1] Additur huic titulo in pluribus probæ notæ Mss. *Contra Nestorianos de Patre Domino.*

* Recensuimus ad codices Mss. et Edit. supra in sermone 67 designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 10.

latentur spatia charitatis. Quid ergo dicit, *Venite ad me, omnes qui laboratis*, nisi ut non laboretis? Denique promissio ejus in promptu est : quoniam laborantes vocavit, quærerent forte qua mercede vocati sunt : *Et ego vos*, inquit, *reficiam*.

2. *Humilitas fundamentum ædificii spiritualis.—Tollite jugum meum super vos, et discite a me* : non mundum fabricare, non cuncta visibilia et invisibilia creare, non in ipso mundo miracula facere, et mortuos suscitare; sed *quoniam mitis sum et humilis corde*. Magnus esse vis, a minimo incipe. Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis. Et quantam quisque vult et disponit superimponere molem ædificii, quanto erit majus ædificium, tanto altius fodit fundamentum. Et fabrica quidem cum construitur, in superna consurgit : qui autem fodit fundamentum, ad ima deprimitur. Ergo et fabrica ante celsitudinem humiliatur, et fastigium post humiliationem erigitur.

CAPUT II. — 3. *Visio nobis promissa Dei videntis.* Quod est fastigium construendæ fabricæ, quam molimur? Quo perventurum est cacumen ædificii? Cito dico, usque ad conspectum Dei. Videtis quam excelsum est, quanta res est, conspicere Deum. Qui desiderat, et quod dico, et quod audit intelligit. Promittitur nobis conspectus Dei, veri Dei, summi Dei. Hoc enim bonum est, videntem videre. Nam qui colunt falsos deos, facile illos vident : sed eos vident, qui oculos habent et non vident. Nobis autem promittitur visio Dei viventis et videntis, ut illum Deum videre concupiscamus, de quo dicit Scriptura : *Qui plantavit aurem, nonne audiet? qui finxit oculum, nonne considerat?* Non ergo audit, qui tibi fecit unde audias? et non videt, qui creavit unde videas? Bene in ipso Psalmo præloquitur et dicit, *Intelligite ergo, qui insipientes estis in populo; et stulti, aliquando sapite* (*Psal.* XCIII, 9, 8). Multi enim propterea mala faciunt, dum putant quod non videantur a Deo. Et difficile est quidem ut eum credant videre non posse : sed putant nolle. Pauci inveniuntur tantæ impietatis, ut impleatur in eis quod scriptum est, *Dixit stultus in corde suo, Non est Deus* (*Psal.* XIII, 1). Insania ista paucorum est. Sicut enim magna pietas, paucorum est; ita et magna impietas, nihilominus paucorum est. Hoc autem quod dico, turba dicit : Ecce modo inde cogitat Deus, ut sciat quid facio in domo mea, et curat Deus quid velim agere in lecto meo? Quis dicit [1]? *Intelligite, qui insipientes estis in populo; et stulti, aliquando sapite.* Tu homo cum sis, quia laboras si omnia domus tuæ noveris et pertineant ad te omnia verba, omnia facta servorum tuorum, putas et Deum sic laborare ut attendat ad te, qui non laboravit ut crearet te? Oculum in te non intendit suum, qui fecit tuum? Non eras, et creavit te ut esses : non te curat, cum jam sis, qui vocat ea quæ non sunt, tanquam sint (*Rom.* IV, 17)? Non ergo tibi hoc promittas. Velis, nolis, videt te; et ab ejus oculis non est ubi abscondas te. Si enim ascenderis in cœlum, ibi est; si descenderis in infernum, adest (*Psal.* CXXXVIII, 8). Laboras, nolens recedere a factis malis, et volens non videri a Deo. Magnus labor. Facere vis mala quotidie, suspicaris te non videri? Audi Scripturam dicentem, *Qui plantavit aurem, nonne audiat? qui finxit oculum, nonne considerat?* Ubi mala facta tua abscondis ab oculis Dei? Si non vis [1] recedere ab ipsis, multum laboras.

[1] Fossatensis Ms., *Quid dicis?*

CAPUT III.—4. *Peccatori fugiendum ad Deum.* Audi dicentem, *Venite ad me, omnes qui laboratis.* Non finis laborem fugiendo. Ab illo [2] eligis fugere, non ad illum? Inveni quo, et fuge. Si autem propterea non potes ab illo fugere, quia ubique præsens est; de proximo fuge ad Deum, qui præsens est, ubi stas. Fuge. Ecce fugiendo excessisti cœlos, ibi est : descendisti ad inferos, ibi est : quascumque terrarum solitudines elegeris, ibi est qui dixit, *Cœlum et terram ego impleo* (*Jerem.* XXIII, 24). Ergo si cœlum et terram ipse implet, et quo fugere ab illo non est; noli laborare : fuge ad præsentem, ne sentias venientem. Præsume te visurum bene vivendo, a quo videris et male vivendo. Male enim vivendo videri potes, videre non potes : bene autem vivendo et videris, et vides. Quanto enim te familiarius videbit qui coronat dignum, qui misericorditer vidit ut vocaret indignum? Nathanael ait Domino, quem nondum sciebat : *Unde me nosti?* Ait ei Dominus : *Cum esses sub arbore fici, vidi te* (*Joan.* I, 48). Videt te Christus in umbra tua : non te videbit in luce sua? Quid est enim, *Cum esses sub arbore fici, vidi te?* Quid sibi hoc vult? quid significat? Recordare originale peccatum Adæ, in quo omnes morimur. Quando primo peccavit, de foliis ficulneis succinctoria sibi fecit (*Gen.* III, 7), significans in illis foliis pruritum libidinis, quo peccando pervenit. Inde nascimur, sic nascimur, in carne peccati nascimur, quam sola sanat similitudo carnis peccati. Ideo misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati (*Rom.* VIII, 3). Inde venit, sed sic non venit. Non enim eum virgo libidine, sed fide concepit. Venit in virginem, qui erat ante virginem. Quam creavit elegit, quam eligeret creavit. Attulit virgini fecunditatem, non abstulit integritatem. Qui ergo sine pruritu foliorum ficus venit ad te, cum esses sub arbore fici, vidit te. Para te videre sublimiter, a quo visus es misericorditer. Sed quia magnum fastigium est, de fundamento cogita. Quo, inquis, fundamento? Disce ab illo, quoniam mitis est, et humilis corde. Hoc in te fodi fundamentum humilitatis, et pervenies ad fastigium charitatis. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO LXX * (*a*).

Rursum de verbis Evangelii Matthæi, XI, 28-30, Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos, *etc.* (*b*).

CAPUT PRIMUM.— 1. *Jugum Christi in speciem du-*

[1] Sic Mss. At editi affirmanter, *Si vis*; omisso, *non*.

[2] Aliquot Mss., *Non est finis laborare* (vel, *laboris*) *fugiendo ab illo. Eligis*, etc.

* Recensuimus ad codices Mss. et Edd. supra in sermone 67 designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 9.

(*b*) Citatur a Floro ad II Cor. VI, 1. Idemque sermo, seu

rum. Mirum quibusdam videtur, fratres mei, cum audiunt Dominum dicentem, *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quoniam mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum lene est, et sarcina mea levis est :* et considerant eos qui jugum ipsum intrepida cervice subierunt et illam sarcinam mansuetissimis humeris acceperunt, tantis agitari et exerceri difficultatibus hujus sæculi, ut non a laboribus ad quietem, sed a quiete ad laborem vocati videantur; cum et Apostolus dicat, *Omnes qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patientur* (II *Tim.* III, 12). Ait ergo aliquis : Quomodo jugum lene est, et sarcina levis, quandoquidem illud jugum et sarcinam ferre, nihil est aliud, quam pie vivere in Christo? Et quomodo dicitur, *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos :* ac non potius dicitur, Venite, qui vacatis, ut laboretis? Nam et vacantes invenit, quos conduxit in vineam, ut ferrent æstum diei (*Matth.* XX, 3-7). Et sub illo jugo leni et sarcina levi, audimus Apostolum dicere : *In omnibus commendantes nosmetipsos, tanquam Dei ministros, in multa patienta, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis* etc., (II *Cor.* VI, 4). Et alio loco in eadem Epistola : *A Judæis quinquies quadragenas, una minus, accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui* (*Id.* XI, 24, 25) : et cætera pericula quæ numerari quidem possunt, sed tolerari, nisi Spiritu sancto juvante, non possunt.

CAPUT II. — 2. *Unde lene fit jugum Christi.* Omnia ergo illa quæ commemoravit aspera et gravia, frequentius et abundantius sustinebat : sed profecto aderat ei Spiritus sanctus, qui in exterioris hominis corruptione, interiorem renovaret de die in diem, et gustata requie spirituali in affluentia deliciarum Dei, in spe beatitudinis futuræ omnia præsentia deliniret aspera, et omnia gravia relevaret. Ecce quam suave jugum Christi portabat, et quam levem sarcinam : ut omnia illa, quæ superius enumerata dura et immania omnis auditor horrescit, levem tribulationem diceret; intuens interioribus et fidelibus oculis, quanto pretio temporalium emenda sit futura vita, non pati æternos labores impiorum, et sine ulla sollicitudine perfrui æterna felicitate justorum. Secari et uri se homines patiuntur, ut dolores non æterni, sed aliquanto diuturnioris ulceris, acriorum dolorum pretio redimantur. In languida et incerta vacationis brevissimæ atque ultima vita[1], immanissimis bellis miles atteritur; pluribus fortasse annis in laboribus inquietus, quam in otio quieturus. Quibus tempestatibus et procellis, quam horribili et tremenda sævitia cœli et maris importuni sunt mercatores[1], ut divitias ventosas acquirant, majoribus quam quibus acquisitæ sunt, periculis et tempestatibus plenas? Quos æstus, quæ frigora, quæ pericula ab equis, a fossis, a præcipitiis, a fluminibus, a feris perferunt venatores? quem laborem esuriendi et sitiendi, quantas vilissimi et sordidissimi cibi et potus angustias, ut bestiam capiant? et interdum nec ipsius bestiæ carnes, propter quam hæc tanta sustinent, sunt epulis necessariæ[2]. Quanquam etsi aper cervusque capiatur, magis suave sit venantis animo quia captus est, quam comedentis palato quia coctus est. Quantis cruciatibus prope quotidianarum plagarum tenera puerorum ætas subditur? Quantis etiam in scholis vigiliarum et abstinentiæ molestiis exercentur, non propter discendam sapientiam, sed propter opes honoresque vanitatis, ut numeros, et litteras, et disertas fallacias eloqui discant?

CAPUT III. — 3. *Amore dura quæque mitescunt.* Sed in his omnibus qui hæc non amant, eadem gravia patiuntur : qui vero amant, eadem quidem, sed non gravia pati videntur. Omnia enim sæva et immania, prorsus facilia et prope nulla efficit amor. Quanto ergo certius ac facilius ad veram beatitudinem charitas facit, quod ad miseriam, quantum potuit, cupiditas fecit? Quam facile toleratur quælibet adversitas temporalis, ut æterna pœna vitetur, et æterna requies comparetur? Non immerito ille vas electionis cum ingenti lætitia dixit : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis, ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18). Ecce unde illud jugum suave est, et sarcina levis. Et si angusta est paucis eligentibus, facilis tamen omnibus diligentibus. Dicit Psalmista : *Propter verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras* (*Psal.* XVI, 4). Sed quæ dura sunt laborantibus, eisdem ipsis mitescunt amantibus. Propter quod ita divinæ pietatis dispensatione actum est, ut interior homo, qui renovatur de die in diem (II *Cor.* IV, 16), non adhuc sub Lege positus, sed jam sub gratia exoneratus sarcinis innumerabilium observationum, quod erat revera grave jugum, sed duræ cervici convenienter impositum, facilitate simplicis fidei, et bonæ spei, et sanctæ charitatis, quidquid molestiarum exteriori homini forinsecus intulisset ille princeps qui missus est foras, interiori gaudio leve fieret. Nihil enim tam facile est bonæ voluntati, quam ipsa sibi : et hæc sufficit Deo. Quantumlibet ergo sæviat iste mundus, verissime Angeli nato in carne Domino clamaverunt, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14) : quia ejus qui natus erat, suave jugum est, et sarcina levis. Et sicut dicit Apostolus, *Fidelis Deus qui nos non sinit tentari supra id quod possumus ferre; sed facit cum tentatione etiam exitum, ut possimus sustinere* (I *Cor.* X, 13).

qui proxime antecedit, notatur a Possidio in Indiculo, cap. 8, vel 9.

[1] His discrepant Editi : Er. et Lov., *redimantur in languida et incerta vacationis brevissimæ atque ultima vita. Immanissimis*, etc. Lugd. et Ven., *redimantur in languida et incerta vacationis brevissimæ atque ultimæ vitæ. Immanissimis*, etc. — In B. legitur ad marginem « Forte, *Pro languida*, » etc. M.

[1] Sic Am. Er. et Mss. At Lov., *impleti sunt mercatores.*

[2] In Er. Lugd. Ven., *ut bestiam capiant, et interdum nec ipsius bestiæ carnes, propter quam hæc tanta sustinent, epulis necessarias.* M.

Sermo LXXI * (a).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XII, 32, Qui dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. *Sive de blasphemia in Spiritum sanctum* (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Prævia observatio ad quæstionem tractandam. Pharisæi de regno diaboli recedere ex suis ipsorum verbis admonentur.* Magna quæstio est de recenti evangelica lectione proposita, cui solvendæ, quantum ad nos attinet, impares sumus : sed sufficientia nostra ex Deo est, quantum ejus adjutorium vel accipere vel capere possumus. Prius ergo magnitudinem advertite quæstionis; ut cum ejus molem humeris nostris impositam videritis, oretis pro laboribus nostris, atque in auxilio quod nobis præbetur [1], inveniatis ædificationem mentibus vestris. Cum Domino fuisset oblatus dæmonium habens, cæcus et mutus, et curasset eum ita ut loqueretur et videret, et stuperent omnes turbæ, dicentes, *Numquid hic est filius David? Pharisæi audientes dixerunt : Hic non ejicit dæmones, nisi in Beelzebub, principe dæmoniorum. Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis : Omne regnum divisum contra se, desolabitur; et omnis civitas vel domus divisa contra se, non stabit. Et si satanas satanam ejicit, adversum se divisus est : quomodo ergo stabit regnum ejus?* Hoc dicens, ex ipsorum confessione volebat intelligi quod in eum non credendo, in regno diaboli esse delegissent, quod utique adversum se divisum stare non posset. Eligant ergo Pharisæi quod voluerint. Si satanas satanam non potest ejicere, nihil contra Dominum quod dicerent, invenire potuerunt : si autem potest, multo magis sibi prospiciant, et recedant de regno ejus, quod adversum se divisum stare non potest.

2. *Diaboli ejectio per virtutem Christi.* In quo autem Dominus Christus ejiciat dæmones, ne dæmoniorum principem existiment, attendant quod sequitur. *Et si ego*, inquit, *in Beelzebub ejicio dæmones, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt.* Dixit hoc utique de discipulis suis, illius populi filiis : qui certe discipuli Domini nostri Jesu Christi bene sibi conscii fuerant, nihil se malarum artium a bono magistro didicisse, ut in principe dæmoniorum ejicerent dæmones. *Ideo*, inquit, *ipsi judices vestri erunt. Ipsi*, inquit, ipsi ignobilia et contemptibilia hujus mundi, in quibus non artificiosa malignitas, sed sancta simplicitas meæ virtutis apparet, ipsi testes mei, judices erunt vestri. Deinde subjungit : *Si autem ego in Spiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei.* Quid est hoc? *Si ego*, inquit, *in Spiritu Dei dæmones ejicio*, nec aliter possunt et filii vestri ejicere, quibus non malignam doctrinam, sed fidem simplicem dedi; procul dubio pervenit in vos regnum Dei, quo subvertitur regnum diaboli, cum quo et vos subvertimini [1].

3. *Liberatio a diabolo per gratiam. Discretio ex massa perditionis.* Et quoniam dixerat, *Filii vestri in quo ejiciunt?* ut ostenderet gratiam in eis suam, non meritum illorum : *Aut quomodo potest quisquam*, inquit, *intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem, et sic domum ejus diripiet? Filii*, inquit, *vestri*, qui vel crediderunt in me, vel adhuc credituri sunt, et ejecturi dæmones, non in dæmonum principe, sed in simplici sanctitate; qui certe vel fuerunt, vel hoc sunt quod etiam vos estis, id est, peccatores atque impii; et ideo in domo diaboli, et vasa diaboli : quomodo ab illo possent erui, quos prævalente iniquitate fortiter obtinebat, nisi alligaretur justitiæ meæ vinculis, et vasa ejus eriperem, quæ fuerant vasa iræ, et ea facerem vasa misericordiæ? Hoc est quod etiam beatus Apostolus superbis, et quasi de suis meritis gloriantibus increpans dicit : *Quis enim te discernit?* Hoc est, A massa perditionis ex Adam et a vasis iræ quis te discernit? Et ne quisquam diceret, Justitia mea : *Quid enim habes*, inquit, *quod non accepisti* (I *Cor.* IV, 7)? Unde et de se ipso dicit, *Fuimus enim et nos aliquando naturaliter filii iræ, sicut et cæteri* (*Ephes.* II, 3). Ergo et ipse vas erat in domo illius male fortis, cum esset Ecclesiæ persecutor, blasphemus, injuriosus, in malitia et invidia, sicut fatetur, agens (I *Tim.* I, 13). Sed ille qui alligavit fortem, ab eo vas perditionis eripuit, et vas electionis effecit.

CAPUT II. — 4. *Regnum Christi hæresibus et schismatibus etiam excitatis indivisum.* Deinde ne putarent increduli et impii adversantes nomini christiano, propter diversas hæreses et schismata eorum qui sub nomine christiano greges colligunt perditorum, etiam Christi regnum adversum se esse divisum, consequenter adjungit : *Qui non est mecum, contra me est; et qui non congregat mecum, spargit.* Non ait, Qui non est sub voce nominis mei, aut sub specie sacramenti mei : sed, *Qui non est mecum, contra me est.* Nec ait, Qui non congregat sub voce [2] nominis mei : sed, *Qui non congregat mecum, spargit.* Non ergo est adversum se divisum regnum Christi : sed homines conantur dividere, quod emptum est pretio sanguinis Christi. *Novit enim Dominus qui sunt ejus : Et recedat*, inquit, *ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini* (II *Tim.* II, 19). Nam si ab iniquitate non recedit, non pertinet ad regnum Christi, etiam nominans nomen Christi. Ut ergo aliqua, exempli gratia, commemorem : spiritus avaritiæ et spiritus luxuriæ, quia ille contrahit, ille profundit, divisi sunt adversum se; et ambo

[1] Unus e Colbertinis Mss., *quod nobis præbetis.*

Recensuimus ad codices Mss. et Edd. supra in sermone 66 designatos.

(a) Alias, de Verbis Domini 11.

(b) Sic appellatur in Possidii Indiculo, cap. 10, et in Eugypii, Bedæ ac Flori collectione, variis locis. Ejusdem tractatus ipse meminit Augustinus in Enchiridii cap. 83, his verbis : « De qua quæstione difficili, » irremissibili videlicet peccato in Spiritum sanctum, « in quodam propter hoc solum conscripto libello, enucleatissime quantum potui disputavi. »

[1] Fossatensis Ms. addit, *si non mutemini.*

[2] Lov., *sub invocatione.* Unus e veteribus libris, *sub professione.* Alii cum editis Am. et Er., *sub voce.*

pertinent ad regnum diaboli. Apud idolorum cultores, spiritus Junonis et spiritus Herculis divisi sunt adversum se; et ambo pertinent ad regnum diaboli. Paganus hostis Christi et Judæus hostis Christi, divisi sunt adversum se; et ambo pertinent ad regnum diaboli. Arianus et Photinianus, ambo hæretici, et adversum se ambo divisi. Donatista et Maximianista ambo hæretici, et adversum se ambo divisi. Omnia vitia erroresque mortalium inter se contrarii, divisi sunt adversum se, et omnes pertinent ad regnum diaboli: ideo non stabit regnum ejus. Justus autem et impius, fidelis et incredulus, catholicus et hæreticus, divisi quidem sunt adversum se, sed non ambo pertinent ad regnum Christi. *Novit Dominus qui sunt ejus*. Nemo sibi de vocabulo blandiatur. Si vult sibi prodesse nomen Domini, *recedat ab iniquitate, qui invocat nomen Domini*.

CAPUT III. — 5. *Difficultas quæstionis tractandæ.* Sed ista verba evangelica etsi habebant aliquid obscuritatis, quod, adjuvante Domino, arbitror explanatum; non erant tamen tantæ difficultatis, quantæ apparet esse quod sequitur. *Ideo dico vobis: omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus: Spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro* (*Matth*. XII, 22-32). Quid ergo fiet de his quos lucrari cupit Ecclesia? Numquidnam correctis et ad eam ex quocumque errore venientibus spes falsa promittitur in remissione omnium peccatorum? Quis enim non convincitur dixisse verbum contra Spiritum sanctum, antequam Christianus vel Catholicus fieret? Primo ipsi qui Pagani appellantur, multorum deorum falsorumque cultores et idolorum adoratores, cum dicunt Dominum Christum magicis artibus fecisse miracula; nonne istis sunt similes, qui eum dixerunt in principe dæmoniorum ejecisse dæmonia? Deinde cum quotidie nostram sanctificationem blasphemant, quid aliud blasphemant quam Spiritum sanctum? Quid Judæi, qui dixerunt de Domino unde iste exortus est sermo? nonne usque adhuc verbum contra Spiritum sanctum loquuntur, sic eum negantes esse in Christianis, sicut illi in Christo esse negaverunt? Neque enim et illi Spiritui sancto maledixerunt [1], aut non eum esse dicentes, aut esse quidem, sed Deum non esse, sed esse creaturam; aut ad dæmones ejiciendos nihil valere: non ista indigna, non aliquid simile de Spiritu sancto locuti sunt. Sadducæi enim Spiritum sanctum negabant: Pharisæi vero eum esse, contra Sadducæorum hæresim defendebant (*Act*. XXIII, 8); sed esse in Domino Jesu Christo negabant, quem dæmones ejicere in principe dæmoniorum putabant, cum ejiceret ille in Spiritu sancto. Ac per hoc et Judæi et quicumque hæretici Spiritum sanctum confitentur, sed eum negant esse in Christi corpore, quod est unica ejus Ecclesia, non utique nisi una catholica; procul dubio similes sunt Pharisæis, qui tunc etiamsi esse Spiritum sanctum fatebantur, negabant tamen eum esse in Christo, cujus opera in dæmonibus ejiciendis dæmoniorum principi tribuebant. Omitto quod quidam hæretici ipsum omnino Spiritum sanctum vel non creatorem, sed creaturam esse contendunt; sicut Ariani et Eunomiani et Macedoniani: vel eum prorsus ita negant, ut ipsum Deum negent esse Trinitatem, sed tantummodo esse Deum Patrem asseverant, et ipsum aliquando vocari Filium, aliquando vocari Spiritum sanctum; sicut Sabelliani, quos quidam Patripassianos vocant, ideo quia Patrem perhibent passum: cujus cum negant esse aliquem Filium, sine dubio negant esse Spiritum sanctum. Photiniani quoque Patrem solum esse dicentes Deum, Filium vero nonnisi hominem, negant omnino esse tertiam personam Spiritum sanctum.

6. *Peccatum in Spiritum sanctum, quale in Paganis, Judæis et hæreticis, non irremissibile.* Manifestum est igitur, et a Paganis, et a Judæis, et ab hæreticis blasphemari Spiritum sanctum. Numquidnam ergo deserendi sunt, et sine ulla spe deputandi, quoniam fixa sententia est, *Qui verbum dixerit contra Spiritum sanctum, non ei* dimitti, *neque in hoc sæculo, neque in futuro;* et illi soli existimandi sunt ab hujus gravissimi peccati reatu liberi, qui ex infantia sunt Catholici? Nam quicumque verbo Dei crediderunt, ut Catholici fierent, utique aut ex Paganis, aut ex Judæis, aut ex hæreticis in gratiam Christi pacemque venerunt: quibus si non est dimissum quod dixerunt verbum contra Spiritum sanctum, inaniter promittitur et prædicatur hominibus, ut convertantur ad Deum, et sive in Baptismo sive in Ecclesia pacem remissionemque accipiant peccatorum. Neque enim dictum est, Non remittetur ei, nisi in Baptismo; sed, *Non remittetur*, inquit, *neque in hoc sæculo, neque in futuro.*

CAPUT IV. — 7. *De peccato in Spiritum sanctum quod in baptizatis, opinio quorumdam improbatur.* Nonnullis videtur eos tantummodo peccare in Spiritum sanctum, qui lavacro regenerationis abluti in Ecclesia, et accepto Spiritu sancto, velut tanto postea dono Salvatoris ingrati, mortifero aliquo peccato se immerserint: qualia sunt vel adulteria, vel homicidia, vel ipsa discessio, sive omni modo a nomine christiano, sive a catholica Ecclesia. Sed iste sensus unde probari possit, ignoro: cum et pœnitentiæ quorumque criminum locus in Ecclesia non negetur; et ipsos hæreticos ad hoc utique corripiendos dicat Apostolus, *Ne forte det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur secundum ipsius voluntatem* (II *Tim*. II, 25, 26). Quis enim est fructus correctionis sine ulla spe remissionis? Postremo non ait Dominus, Qui fidelis catholicus dixerit verbum contra Spiritum sanctum; sed, *Qui dixerit*, hoc est, quilibet dixerit, quicumque dixerit, *non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Sive ergo sit ille Paganus, sive Judæus, sive Christianus sive ex Judæis vel Christianis hæreticus, sive quodlibet

[1] Editi, *non maledixerunt*. Abest, *non*, a Mss. et abesse debet ut concordent sequentia.

aliud habeat nomen erroris, non dictum est, Ille aut ille; sed, *Qui dixerit verbum contra Spiritum sanctum*, id est, blasphemaverit Spiritum sanctum, *non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Porro autem si omnis error contrarius veritati et inimicus catholicæ paci, sicut supra ostendimus, dicit verbum contra Spiritum sanctum, nec tamen cessat Ecclesia ex omni errore corrigere atque colligere, qui remissionem peccatorum et ipsum quem blasphemaverant accipiant Spiritum sanctum; puto quod grande secretum tam magnæ hujus quæstionis ostendimus. Lumen ergo expositionis a Domino requiramus.

CAPUT V. — 8. *Quæstio omnium difficillima.* Erigite itaque, fratres, erigite ad me aures, ad Dominum mentes. Dico Charitati vestræ: forte in omnibus sanctis Scripturis nulla major quæstio, nulla difficilior invenitur. Unde ut vobis aliquid de me ipso fatear, semper in sermonibus quos ad populum habui, hujus quæstionis difficultatem molestiamque vitavi: non quia nihil haberem quod inde utcumque cogitarem; neque enim in re tanta petere, quærere, pulsare negligerem: sed quia ipsi intelligentiæ, quæ mihi aliquantum aperiebatur, verbis ad horam occurrentibus me posse sufficere non putarem. Hodie autem lectiones audiens, de quibus vobis esset sermo reddendus, cum Evangelium legeretur, ita pulsatum est cor meum, ut Deum crederem velle aliquid hinc per meum ministerium vos audire.

9. *Non omnem Spiritus blasphemiam irremissibilem esse.* Prius ergo ut advertatis et intelligatis, admoneo non dixisse Dominum, Omnis blasphemia Spiritus non remittetur; neque dixisse, Quid dixerit quodcumque verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei: sed, *Qui dixerit verbum.* Illud enim si dixisset, nihil nobis omnino remaneret unde disputare possemus. Quoniam si omnis blasphemia et omne verbum quod dicitur contra Spiritum sanctum, non remitteretur hominibus; ex nullo genere impietatis eorum qui dono Christi et sanctificationi Ecclesiæ contradicunt, vel Paganorum, vel Judæorum, vel quorumlibet hæreticorum, nonnullorum etiam in ipsa Catholica imperitorum, quemquam Ecclesia lucraretur. Sed absit ut hoc Dominus diceret: absit, inquam, ut Veritas diceret, omnem blasphemiam vel omne verbum quod contra Spiritum sanctum diceretur, non habere remissionem, neque in hoc sæculo, neque in futuro.

CAPUT VI. — 10. *Certam quamdam esse blasphemiam irremissibilem.* Exercere quippe nos voluit difficultate quæstionis, non decipere sententiæ falsitate. Quapropter non est necesse ut omnem blasphemiam vel omne verbum quod dicitur contra Spiritum sanctum, remissionem quisquam existimet non habere: sed necesse est plane ut sit aliqua blasphemia et aliquod verbum, quod si dicatur contra Spiritum sanctum, nullam unquam veniam remissionemque mereatur. Quia si omne acceperimus, quisnam poterit salvari? Si autem rursus nullum putaverimus, contradicimus Salvatori. Est ergo sine dubio aliqua blasphemia et aliquod verbum, quod si dictum fuerit contra Spiritum sanctum, non remittetur. Quod sit autem hoc verbum, quæri a nobis Dominus voluit; ideo non expressit. Quæri, inquam, voluit, non negari. Solent enim Scripturæ ita loqui, ut quando aliquid sic dicitur, ut neque ex toto neque ex parte dictum finiatur [1], non sit necesse ut ex toto fieri possit, ut et ex parte non intelligatur. Ista ergo sententia ex toto, id est, universaliter pronuntiaretur, si diceretur, Omnis blasphemia Spiritus non remittetur; aut, Qui dixerit qualecumque verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo neque in futuro. Ex parte autem, id est, particulariter pronuntiaretur, si diceretur, Quædam blasphemia Spiritus non remittetur. Quia ergo nec universaliter nec particulariter enuntiata sententia est (non enim dictum est, Omnis blasphemia Spiritus; aut, quædam blasphemia; sed tantummodo indefinite dictum est, *Spiritus blasphemia non remittetur*: nec dictum est, Qui dixerit quodcumque verbum; aut, qui dixerit quoddam verbum; sed indefinite, *Qui dixerit verbum*); non est necesse ut omnem blasphemiam vel omne verbum intelligamus: sed necesse est plane ut quamdam blasphemiam et quoddam verbum voluerit intelligi Dominus; quamvis id exprimere noluerit, ut petendo, quærendo, pulsando, si quid recti intellectus acceperimus, non viliter habeamus.

CAPUT VII. — 11. *Locus Joannis de certo quodam Judæorum peccato.* Hoc ut manifestius videatis, illud attendite quod ait idem ipse de Judæis: *Si non venissem et locutus fuissem eis, peccatum non haberent* (*Joan.* XV, 22). Neque enim ita dictum est, ut sine ullo peccato omnino vellet intelligi futuros fuisse Judæos, si non venisset et locutus eis fuisset. Plenos quippe invenit, oneratosque peccatis. Propter quod dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis* (*Matth.* XI, 28). Unde, nisi sarcinis peccatorum et transgressionibus Legis? Quoniam *Lex subintravit, ut abundaret delictum* (*Rom.* V, 20). Cum ergo ipse etiam alibi dicat, *Non veni vocare justos, sed peccatores* (*Matth.* IX, 13); quomodo, si non venisset, peccatum non haberent, nisi quia sententia ista nec universaliter nec particulariter, sed indefinite pronuntiata non omne peccatum cogit intelligi? Sed plane nisi aliquod peccatum intellexerimus, quod non haberent, nisi Christus venisset et locutus eis fuisset, falsam, quod absit, sententiam esse diceremus. Non ergo ait, Si non venissem et locutus fuissem eis, nullum peccatum haberent: ne Veritas mentiretur. Nec rursus definite dixit, Si non venissem et locutus fuissem eis, quoddam peccatum non haberent: ne pium studium parum exerceretur. In omni quippe copia Scripturarum sanctarum pascimur apertis, exercemur obscuris: illic fames pellitur, hic fastidium. Quia ergo non est dictum, Peccatum nullum haberent; non perturbemur, cum peccatores Judæos, etiamsi Dominus non venisset, agnoscimus. Sed tamen quia dictum est, *Si non venissem, peccatum non haberent*; inde necesse

[1] Fossatensis MS., *diffiniatur.*

est, etiamsi non omne, aliquod tamen eos ex adventu Domini, quod non habebant, contraxisse peccatum. Illud ipsum profecto est, quod in præsentem sibique loquentem non crediderunt, eumque inimicum deputantes, quoniam vera dicebat, insuper occiderunt. Hoc peccatum tam magnum et horrendum, si non venisset et locutus eis fuisset, utique non haberent. Sicut ergo ibi cum audimus, *Peccatum non haberent;* non omne, sed aliquod peccatum intelligimus : ita in hodierna lectione cum audimus, *Spiritus blasphemia non remittetur;* non omnem blasphemiam, sed quamdam ; et cum audimus, *Qui dicit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei;* non omne verbum, sed quoddam intelligere debemus.

12. *De Spiritu sancto hic dictum esse.* Nam et hoc ipsum quod ait, *Spiritus autem blasphemia non remittetur;* utique non omnis spiritus, sed Spiritus sancti blasphemiam necesse est intelligamus. Quod etsi planius alibi non diceret, quis tam vecors esset, ut aliud intelligeret? Secundum hanc regulam locutionis, et illud accipitur : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu* (*Joan.* III, 5). Non enim ait ibi, Et Spiritu sancto : et tamen hoc intelligitur. Nec quoniam dixit, *ex aqua et Spiritu*, omnem spiritum quisquam intelligere cogitur. Quocirca cum audis, *Spiritus autem blasphemia non remittetur;* sicut non omnem spiritum, ita non omnis spiritus blasphemiam oportet accipias.

CAPUT VIII. — 13. *Evangelistæ alii de hac re consentientes cum Matthæo.* Audire jam velle vos video, quoniam non est omnis, quænam sit illa blasphemia Spiritus, quæ non remittetur; et quod sit verbum, quoniam non est omne, quod si dictum fuerit contra Spiritum sanctum, non remittetur, neque in hoc sæculo, neque in futuro. Jam et ego vellem dicere, quod intentissime exspectatis audire : sed tolerate aliquantas majoris diligentiæ moras, donec, adjuvante Domino, totum quod occurrit expediam. Alii quippe duo evangelistæ, Marcus et Lucas, cum de hac re loquerentur, non dixerunt, blasphemiam, seu verbum : ut intelligeremus non omnem blasphemiam, sed quamdam; nec verbum omne, sed quoddam. Quid ergo dixerunt? Apud Marcum ita scriptum est : *Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata et blasphemiæ, quibus blasphemaverint : qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti* (*Marc.* III, 28, 29). Apud Lucam ita : *Omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur ei : ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur* (*Luc.* XII, 10). Numquid propter nonnullam verborum diversitatem receditur ab ejusdem veritate sententiæ? Nam neque alia causa est cur Evangelistæ eadem non eodem modo dicant, nisi ut inde discamus res verbis, non rebus verba præponere, nihilque aliud in loquente quærere, nisi voluntatem, propter quam insinuandam verba promuntur. Quid enim ad rem interest, utrum dicatur, *Spiritus blasphemia non remittetur;* an dicatur, *Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non ei remittetur?* Nisi forte quod eadem res apertius isto modo quam illo dicitur, et alium evangelistam non destruit alius, sed exponit. *Spiritus autem blasphemia*, clause dictum est; quia non expressum est, cujus spiritus. Non enim quicumque spiritus, Spiritus sanctus est. Item potest dici spiritus blasphemia, cum spiritu quisque blasphemat : quomodo potest dici spiritus oratio, cum spiritu quisque orat. Unde dicit Apostolus : *Orabo spiritu, orabo et mente* (I *Cor.* XIV, 15). Cum vero dictum est, *Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum*, illæ ambiguitates solutæ sunt. Item quod scriptum est, *Non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti;* quid est aliud, quam id quod secundum Matthæum legitur, *Non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro?* Aliis quippe verbis et alio loquendi modo eadem ipsa est expressa sententia. Et quod est apud Matthæum, *Qui dixerit verbum contra Spiritum sanctum*, ne aliud aliquid quam blasphemiam intelligeremus planius alii dixerunt : *Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum.* Eadem tamen res ab omnibus dicta est : nec aliquis eorum a loquentis voluntate discessit, propter quam intelligendam verba dicuntur, scribuntur, leguntur, audiuntur.

CAPUT IX. — 14. *Difficultas in verbis Marci.* Sed ait aliquis : Ecce accepi et intellexi, quia cum dicitur blasphemia, nec exprimitur omnis aut quædam, potest quædam intelligi, aut omnis; sed non est necesse ut omnis; nisi autem quædam intelligatur, falsum est quod dicitur : ita et verbum si non dicatur omne, seu quoddam, non est necesse ut omne intelligatur; sed nisi vel quoddam fuerit intellectum, nullo modo potest verum esse quod dicitur. Sed ubi legitur, *Qui blasphemaverit*, quomodo intelligo quamdam blasphemiam, ubi non legitur blasphemia; vel quoddam verbum, ubi non legitur verbum, sed tanquam generaliter dici videtur, *Qui blasphemaverit?* Huic contradictioni sic respondemus : Quia etiam hic si diceretur, Qui blasphemaverit quamcumque blasphemiam in Spiritum sanctum, nihil esset cur aliquam blasphemiam quærendam putaremus, quando omnem intelligere deberemus : sed quia omnis non potest intelligi, ne Paganis, Judæis, hæreticis, omnique hominum generi, qui diversis erroribus et contradictionibus suis blasphemant in Spiritum sanctum, spes remissionis, si se correxerint, auferatur; restat utique ut in eo quod scriptum est, *Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum*, ille intelligatur qui, non omni modo, sed eo modo blasphemaverit, ut ei nunquam possit ignosci.

CAPUT X. — 15. *Tentatio duplex.* Sicut enim in eo quod dictum est, *Deus neminem tentat* (*Jacobi* I, 13), non omni, sed quodam tentationis modo Deus neminem tentare intelligendus est : ne falsum sit illud quod scriptum est, *Tentat vos Dominus Deus vester* (*Deut.* XIII, 3); et ne Christum negemus Deum, vel dicamus falsum Evangelium, ubi legimus quia interrogabat discipulum *tentans eum, ipse autem sciebat*

quid esset facturus (*Joan.* VI, 5, 6). Est enim tentatio adducens peccatum, qua Deus neminem tentat: et est tentatio probans fidem, qua et Deus tentare dignatur. Ita cum audimus, *Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum*, non omne blasphemandi genus debemus accipere, sicut nec ibi omne tentandi.

16. *Salus credenti et baptizato promissa.* Item cum audimus, *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit* (*Marc.* XVI, 16): non utique intelligimus eo modo credentem, quo *et dæmones credunt et contremiscunt* (*Jacobi* II, 19), nec in eo numero baptizatos, in quo magus Simon baptizari potuit (*Act.* VIII, 13), sed salvus esse non potuit. Sicut ergo cum diceret, *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit*, non omnes credentes et baptizatos, sed quosdam intuebatur; in ea scilicet constitutos fide, quæ Apostolo distinguente, *per dilectionem operatur* (*Galat.* V, 6): ita cum dixit, *Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum*; non omnem, sed quemdam blasphemantis in Spiritum sanctum intendebat reatum, quo quisquis fuerit obligatus, nulla unquam remissione solvetur.

CAPUT XI. — 17. *Modus quidam manducandi carnem Christi proprius piorum.* Illud etiam quod ait, *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in illo* (*Joan.* VI, 57); quomodo intellecturi sumus? Numquid etiam illos hic poterimus accipere, de quibus dicit Apostolus quod judicium sibi manducent et bibant (I *Cor.* XI, 29); cum ipsam carnem manducent, et ipsum sanguinem bibant? Numquid et Judas magistri venditor et traditor impius, quamvis primum ipsum manibus ejus confectum Sacramentum carnis et sanguinis ejus cum cæteris discipulis, sicut apertius Lucas evangelista declarat, manducaret et biberet (*Luc.* XXII, 21), mansit in Christo, aut Christus in eo? Tam multi denique, qui vel corde ficto carnem illam manducant et sanguinem bibunt, vel cum manducaverint et biberint, apostatæ fiunt, numquid manent in Christo; aut Christus in eis? Sed profecto est quidam modus manducandi illam carnem, et bibendi illum sanguinem, quo modo qui manducaverit et biberit, in Christo manet, et Christus in eo. Non ergo quocumque modo quisquam manducaverit carnem Christi, et biberit sanguinem Christi, manet in Christo, et in illo Christus; sed certo quodam modo, quem modum utique ipse videbat, quando ista dicebat. Sic igitur et in eo quod ait, *Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum*, non quocumque modo blasphemaverit, reus est hujus irremissibilis delicti; sed modo quodam, quem nos quærere atque intelligere voluit, qui hanc sententiam veram terribilemque deprompsit.

CAPUT XII. — 18. *Aggreditur solutionem quæstionis. Trinitas Deus.* Quisnam sit autem iste blasphemandi modus, vel potius immoderatio, quænam sit ista blasphemia, et quod sit verbum contra Spiritum sanctum; jam, quantum existimo, ipse ordo postulat ut dicamus, vestramque exspectationem tamdiu, sed necessario detentam, non ulterius differamus. Nostis, charissimi, in illa invisibili et incorruptibili Trinitate, quam fides nostra et catholica Ecclesia tenet et prædicat, Deum Patrem non Spiritus sancti Patrem esse, sed Filii; et Deum Filium non Spiritus sancti Filium esse, sed Patris; Deum autem Spiritum sanctum non solius Patris, aut solius esse Filii Spiritum, sed Patris et Filii. Et hanc Trinitatem, quamvis servata singularum proprietate et substantia[1] personarum; tamen propter ipsam individuam et inseparabilem æternitatis, veritatis, bonitatis essentiam vel naturam, non esse tres deos, sed unum Deum. Ac per hoc pro captu nostro, quantum ista per speculum et in ænigmate, præsertim talibus, quales adhuc sumus, videre conceditur; insinuatur nobis in Patre auctoritas, in Filio nativitas, in Spiritu sancto Patris Filiique communitas, in tribus æqualitas. Quod ergo commune est Patri et Filio, per hoc nos voluerunt habere communionem et inter nos et secum, et per illud donum nos colligere in unum quod ambo habent unum, hoc est, per Spiritum sanctum Deum et donum Dei. In hoc enim reconciliamur divinitati, eaque delectamur. Nam quid nobis prodesset quidquid boni nossemus, nisi etiam diligeremus? Sicut autem veritate discimus, ita charitate diligimus; ut et plenius cognoscamus, et beati cognito perfruamur. Charitas porro diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (*Rom.* V, 5). Et quia peccatis alienabamur a possessione verorum bonorum, charitas cooperit multitudinem peccatorum (I *Petr.* IV, 8). Est ergo Pater Filio veritati origo verax, et Filius de veraci Patre orta veritas, et Spiritus sanctus a Patre bono et Filio bono effusa bonitas: omnium est autem non impar divinitas, nec separabilis unitas.

19. *Peccatorum remissio datur per Spiritum sanctum. Ignis, tribulatio. Ignis, Spiritus sanctus.* Primum ergo in nos, ad accipiendam vitam æternam, quæ in novissimo dabitur, de bonitate Dei munus venit ab initio fidei, remissio peccatorum. Illis enim manentibus, manent quodam modo inimicitiæ adversus Deum, et ab illo alienatio, quæ a nostro malo est: quoniam non mentitur Scriptura, dicens, *Peccata vestra separant inter vos et Deum* (*Isai.* LIX, 2). Non itaque nobis infert bona sua, nisi auferat mala nostra. Et in tantum illa crescunt, in quantum ista minuuntur: nec illa perficientur, nisi ista finiantur. Jam vero quod Dominus Jesus sic in Spiritu sancto peccata dimittit, quemadmodum in Spiritu sancto dæmones ejicit, hinc intelligi potest, quod posteaquam resurrexit a mortuis, cum dixisset discipulis suis, *Accipite Spiritum sanctum*; continuo subjecit, *Si cui dimiseritis peccata, dimittentur illi; si cui tenueritis, tenebuntur* (*Joan.* XX, 22, 23). Nam et illa regeneratio, ubi fit omnium præteritorum remissio peccatorum, in Spiritu sancto fit, dicente Domino, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei* (*Id.* III, 5). Sed aliud est, nasci de Spiritu; aliud, pasci de Spiritu: sicut aliud est, nasci de carne, quod fit cum parit mater; aliud est, pasci de carne, quod fit cum lactat infantem, ad hoc conversum ut cum voluptate

[1] Colbertinæ bibliothecæ Ms. notatus 821, [illegible] *tia.*

biberet, unde natus est ut viveret ; ut inde accipiat vivendi alimentum, unde accepit nascendi initium. Primum itaque credendum [1] beneficium est benignitatis Dei in Spiritu sancto remissio peccatorum. Unde ita cœpit et prædicatio Joannis Baptistæ, qui præcursor Domini missus est. Sic enim scriptum est : *In diebus autem illis venit Joannes Baptista, prædicans in deserto Judææ, et dicens : Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Matth.* III, 1, 2). Hinc et ipsius Domini, quod ita legitur : *Exinde cœpit Jesus prædicare et dicere : Agite pœnitentiam ; appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Id.* IV, 17). Ait autem Joannes inter cætera, quæ locutus est ad eos qui venerunt, ut ab illo baptizarentur : *Ego quidem vos baptizo in aqua in pœnitentiam : qui autem venturus est post me, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare ; ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni* (*Id.* III, 11). Ait et Dominus : *Joannes quidem baptizavit aqua , vos autem baptizabimini Spiritu sancto, quem accepturi estis non post multos hos dies, usque ad Pentecosten* (*Act.* I, 5). Quod autem dixit Joannes, *Et igni*, quamvis possit intelligi et tribulatio, quam pro nomine Christi credentes fuerant perpessuri ; tamen non ab re est, eumdem Spiritum sanctum etiam nomine ignis significatum videri. Propter quod et in adventu ejus dictum est : *Visæ sunt illis linguæ divisæ, velut ignis, qui et insedit super unumquemque eorum* (*Id.* II, 3). Hinc et ipse Dominus ait : *Ignem veni mittere in mundum* (*Luc.* XII, 49). Hinc et Apostolus ait : *Spiritu ferventes* (*Rom.* XII , 11) : quoniam hinc fervet charitas. Diffunditur quippe in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Cui fervori contrarium est, quod Dominus ait, *Refrigescet charitas multorum* (*Matth.* XXIV, 12). Sed perfecta charitas perfectum donum est Spiritus sancti. Prius est autem illud quod ad remissionem pertinet peccatorum : per quod beneficium eruimur de potestate tenebrarum (*Coloss.* I, 13), et princeps hujus mundi mittitur foras fide nostra (*Joan.* XII, 31), qui operatur in filiis infidelitatis (*Ephes.* II, 2), nulla vi alia [2] nisi societate et obligatione peccati. In Spiritu enim sancto, quo in unum Dei populus congregatur, ejicitur spiritus immundus, qui in se ipsum dividitur.

20. *Impœnitentia, peccatum in Spiritum sanctum.* Contra hoc donum gratuitum, contra istam Dei gratiam loquitur cor impœnitens. Ipsa ergo impœnitentia est Spiritus blasphemia, quæ non remittetur neque in hoc sæculo, neque in futuro. Contra Spiritum enim sanctum, quo baptizantur quorum peccata omnia dimittuntur, et quem accepit Ecclesia, ut cui dimiserit peccata, dimittantur ei, verbum valde malum et nimis impium, sive cogitatione, sive etiam lingua sua dicit, quem patientia Dei cum ad pœnitentiam adducat, ipse secundum duritiam cordis sui et cor impœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus (*Rom.* II, 4-6). Hæc ergo impœnitentia ; sic enim uno aliquo nomine possumus utcumque appellare et blasphemiam, et verbum contra Spiritum sanctum, quod remissionem non habet in æternum : hæc, inquam, impœnitentiam, contra quam clamabant et præco et judex, dicentes, *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum ;* contra quam Dominus os evangelicæ prædicationis aperuit, et contra quam ipsum Evangelium in toto orbe prædicandum esse prædixit ; ubi posteaquam resurrexit a mortuis, ait discipulis, *Oportebat pati Christum, et resurgere a mortuis tertio die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissisonem peccatorum, per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem* (*Luc.* XXIV, 46, 47) : hæc omnino impœnitentia non habet remissionem, neque in hoc sæculo, neque in futuro ; quia pœnitentia impetrat remissionem in hoc sæculo, quæ valeat in futuro.

CAPUT XIII. — 21. *De nullo desperandum est in præsenti vita.* Sed ista impœnitentia vel cor impœnitens quamdiu quisque in hac carne vivit, non potest judicari. De nullo enim desperandum est, quamdiu patientia Dei ad pœnitentiam adducit, nec de hac vita rapit impium, qui non mortem vult impii, quantum ut revertatur et vivat (*Ezech.* XVIII, 23). Paganus est hodie : unde scis, utrum sit futurus crastino Christianus? Judæus infidelis est hodie : quid si cras credat in Christum ? Hæreticus est hodie : quid si cras sequatur catholicam veritatem ? Schismaticus est hodie : quid si cras amplectatur catholicam pacem ? Quid si isti, quos in quocumque genere erroris notas, et tanquam desperatissimos damnas, antequam finiant istam vitam , agant pœnitentiam , et inveniant veram vitam in futuro? Proinde , fratres , etiam ad hoc vos admoneat, quod ait Apostolus : *Nolite ante tempus quidquam judicare* (I *Cor.* IV, 5). Hæc enim blasphemia Spiritus, cui nunquam est ulla remissio (quam non omnem , sed quamdam intelleximus, eamque perseverantem duritiam cordis impœnitentis vel diximus vel invenimus, vel etiam quantum existimamus, ostendimus), non potest in quoquam, ut diximus, dum in hac adhuc vita est, deprehendi.

22. *Objectio diluitur.* — Quod non ideo videatur absurdum , quia cum homo usque in finem hujus vitæ in dura impœnitentia perseverans , diu multumque loquatur adversus hanc gratiam Spiritus sancti; Evangelium tamen tam longam contradictionem cordis impœnitentis , quasi breve aliquid , verbum appellavit , dicens : *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis , remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum sanctum , non remittetur ei , neque in hoc sæculo , neque in futuro.* Hæc enim quamvis prolixa sit , et plurimis verbis contexta et producta blasphemia ; solet tamen Scriptura etiam multa verba verbum appellare. Neque enim unum verbum locutus est quicumque propheta , et tamen sic legitur : *Verbum quod factum est* ad illum vel illum prophetam. Et Apostolus : *Presby-*

[1] Lov., *credentium;* repugnantibus aliis editis et Mss. libris. Er. Lugd. Ven. Editioni Lov. suffragantur. Altera Lov. editio, scilicet Parisiis excusa 1614, in textu fert, *credendum,* et in margine, *credentium.* M.

[2] Lov., *nulla alia re.* Cæteri fere libri carent particula, *re ;* cujus tamen loco Fossatensis Ms. et Eugypius habent, *vi.*

teri, inquit, *duplici honore honorentur; maxime qui laborant in verbo et doctrina* (I *Tim.* v, 17). Non ait, In verbis; sed, *in verbo*. Et sanctus Jacobus: *Estote*, inquit, *factores verbi, et non auditores tantum* (*Jacobi* I, 22). Non ait et ipse, Verborum; sed, *verbi*: quamvis tam multa verba de Scripturis sanctis in ecclesia celebriter et solemniter legantur, dicantur, audiantur. Sicut ergo quantocumque tempore quisquis nostrum in prædicando Evangelio laboraverit, non verborum, sed verbi dicitur prædicator; et quantocumque tempore quisquis vestrum nostram prædicationem diligenter atque instanter audierit, non verborum, sed verbi audiendi studiosissimus nuncupatur: ita eo more quo Scripturæ loquuntur, et quem novit ecclesiastica consuetudo, quisquis universa sua vita, qua istam gerit carnem [1], quantalibet longitudine protendatur, quæcumque verba vel ore vel sola cogitatione locutus fuerit corde impœnitenti, contra remissionem peccatorum quæ fit in Ecclesia, verbum dicit contra Spiritum sanctum.

23. *Omnis alia blasphemia, dimisso peccato in Spiritum sanctum, dimittitur, quare.* Ideo autem non solum verbum quod dictum fuerit contra Filium hominis, sed omne prorsus peccatum et blasphemia remittetur hominibus; quia ubi hoc peccatum non fuerit cordis impœnitentis contra Spiritum sanctum, quo in Ecclesia peccata solvuntur, cuncta alia dimittuntur. Quomodo autem hoc dimittetur, quod etiam remissionem impedit aliorum? Omnia ergo dimittuntur eis, in quibus hoc non est quod nunquam dimittetur: in quibus est autem, quoniam [2] hoc nunquam dimittitur, nec alia dimittuntur; quia omnium remissio vinculo istius impeditur. Non ergo propterea quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur; quia in Trinitate major est Filio Spiritus sanctus, quod nullus unquam vel hæreticus dixit: sed quoniam quisquis restiterit veritati, et blasphemaverit veritatem, quod est Christus, etiam post tantam sui prædicationem apud homines, ut Verbum caro fieret, et habitaret in nobis, quod est Filius hominis, idem ipse Christus, si non dixerit verbum illud cordis impœnitentis contra Spiritum sanctum, de quo dictum est, *Qui non renatus fuerit ex aqua et Spiritu* (*Joan.* III, 5); et de quo item dictum est, *Accipite Spiritum sanctum; si cui dimiseritis peccata, dimittuntur ei* (*Id.* XX, 22): id est, si pœnituerit eum, accipiet per hoc donum remissionem omnium peccatorum, simul et hujus, quod verbum dixit contra Filium hominis; quia peccato ignorantiæ sive contumaciæ vel cujuscumque blasphemiæ, non addidit peccatum impœnitentiæ contra donum Dei et gratiam regenerationis vel reconciliationis, quæ fit in Ecclesia in Spiritu sancto.

CAPUT XIV. — 24. *Non ideo Filii blasphemiam facilius quam Spiritus remitti, quia ille minor est in quantum homo.* Proinde nec illud sentiendum est, quod quidam putant, ideo remitti verbum quod dicitur contra Filium hominis, non remitti autem quod dicitur contra Spiritum sanctum, quia propter susceptam carnem factus est Filius hominis Christus, qua carne utique major est Spiritus sanctus, qui substantia propria æqualis est Patri et unigenito Filio secundum ejus divinitatem, secundum quam et ipse unigenitus Filius æqualis est Patri et Spiritui sancto. Nam si hoc propterea dictum esset, profecto de omni cætera blasphemia taceretur, ut hæc sola remissibilis videretur [1], quæ contra Filium hominis dicitur, quasi cum homo solus putatur. Cum vero præmissum sit, *Omne peccatum, et blasphemia remittetur hominibus*; quod etiam apud alium evangelistam ita positum est, *Omnia dimittentur filiis hominum peccata et blasphemiæ, quibus blasphemaverint*: procul dubio et illa blasphemia quæ contra Patrem dicitur, ista generalitate concluditur; et tamen hæc sola irremissibilis definitur, quæ dicitur contra Spiritum sanctum. Numquidnam et Pater formam servi accepit, qua sit major Spiritus sanctus? Non utique: sed ideo post universalem commemorationem omnium peccatorum omnisque blasphemiæ, eminentius voluit exprimere blasphemiam, quæ dicitur contra Filium hominis; quia etiamsi in illo peccato fuerint homines obligati, quod commemoravit, ubi ait, *Si non venissem et locutus eis fuissem, peccatum non haberent* (*Joan.* XV, 22): quod etiam in Evangelio secundum Joannem valde grave ostendit esse peccatum, ubi ait de ipso Spiritu sancto, cum eum se missurum esse promitteret, *Ille arguet mundum de peccato, et de justitia, et judicio; de peccato quidem, quia non crediderunt in me* (*Id.* XVI, 8, 9): tamen si non dixerit illa cordis impœnitentis duritia verbum contra Spiritum sanctum, etiam hoc quod dictum est contra Filium hominis remittetur.

CAPUT XV. — 25. *Peccata dimittere totius est Trinitatis.* Hic fortassis aliquis quærat, utrum tantummodo Spiritus sanctus peccata dimittat, an et Pater et Filius. Respondemus, quod et Pater et Filius. Ipse enim Filius de Patre dicit: *Si dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis et Pater vester peccata vestra.* Cui nos quoque dicimus in oratione dominica, *Pater noster qui es in cœlis*: atque inter cætera et hoc petimus, dicentes, *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth.* VI, 14, 9, 12). De se autem ipse ait: *Ut sciatis quod habeat Filius hominis potestatem in terra dimittendi peccata* (*Id.* IX, 6). Si ergo, inquis, et Pater et Filius et Spiritus sanctus dimittunt peccata, cur illa impœnitentia quæ nunquam dimittetur, tantummodo ad Spiritus blasphemiam dicitur pertinere; tanquam ille qui hoc impœnitentiæ peccato fuerit obligatus, dono Spiritus sancti resistere videatur, quod eo dono fiat remissio peccatorum? Ubi et ego quæro, utrum Christus ejecerit dæmonia, an et Pater et Spiritus sanctus? Si enim tantummodo Christus, quid est quod ipse dicit, *Pater autem in me manens, ipse facit opera* (*Joan.* XIV, 10)? Ita enim dictum est, *Ipse facit opera*; tanquam

[1] Eugypius et Fossatensis Ms., *quam in ista gerit carne.*
[2] Sic Mss. At editi, *quomodo.*

[1] Editi, *hæc sola irremissibilis videretur*; omisso, *ut*, quod habent Fossatensis Ms. et Eugypius.

Filius non faciat, sed Pater manens in Filio. Cur ergo alio loco dicit, *Pater meus usquemodo operatur, et ego operor?* et paulo post, *Quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit* (*Joan.* v, 17, 19). Quod autem alio loco dicit, *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit* (*Id.* xv, 24), ita dicit quasi solus faciat. Si autem hæc ita dicuntur, ut tamen inseparabilia sint opera Patris et Filii; quid credendum est de Spiritu sancto, nisi quia et ipse pariter operatur? Nam in eo ipso loco, unde exorta est ista quæstio quam discutimus, cum Filius ejiceret dæmonia, ipse tamen ait, *Si ego in Spiritu sancto ejicio dæmonia, igitur pervenit in vos regnum Dei.*

CAPUT XVI. — 26. *Trinitatis potestas et operatio individua.* Hic forte quis dicat, Spiritum sanctum dari potius a Patre et Filio, quam sua voluntate aliquid operari; et ad hoc pertinere quod dictum est, *In Spiritu sancto ejicio dæmonia*, quod non ipse Spiritus, sed Christus id faceret Spiritu: ut sic intelligatur quod dictum est, *In Spiritu sancto ejicio*, tanquam diceretur, Spiritu sancto ejicio. Solent quippe ita loqui Scripturæ, *Interfecerunt in gladio:* id est, gladio. *Succenderunt in igni* (*Psal.* LXXIII, 7): id est, igni. *Et accepit Jesus cultros petrinos, in quibus circumcideret filios Israel* (*Josue* v, 2, 3): id est, quibus circumcideret filios Israel. Sed qui propterea demunt Spiritui sancto propriam potestatem, illud attendant quod dictum a Domino legitur: *Spiritus ubi vult spirat* (*Joan.* III, 8). Illud vero quod Apostolus ait, *Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus;* verendum est ne quisquam arbitretur, quod ea non operetur Pater et Filius, cum in eis operibus commemoraverit et donationes curationum, et operationes virtutum, ubi est utique et expulsio dæmoniorum. Cum vero adjungit et dicit, *Dividens propria unicuique prout vult* (I *Cor.* XII, 11); nonne manifestat etiam sancti Spiritus potestatem, sed a Patre et Filio plane individuam? Si ergo hæc ita dicuntur, ut tamen inseparabilis intelligatur operatio Trinitatis; ita ut cum operatio Patris dicitur, non eam sine Filio et Spiritu sancto intelligatur operari; et cum operatio Filii, non sine Patre et Spiritu sancto; et cum operatio Spiritus sancti, non sine Patre et Filio: satis notum est recte credentibus, vel etiam ut possunt intelligentibus, et illud ideo dictum esse de Patre, *Ipse facit opera*, quod ab illo sit etiam origo operum, a quo est existentia cooperantium personarum; quia et Filius de illo natus est, et Spiritus sanctus principaliter de illo procedit, de quo natus est Filius, et cum quo illi communis est idem Spiritus: et illud quod ait Dominus, *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit*, non ad Patrem vel Spiritum retulisse, quod ei non sint in illis operibus cooperati; sed ad homines, a quibus leguntur multa facta miracula, et tamen a nullo quæ Filius fecit: et quod ait Apostolus de Spiritu sancto, *Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus*, non ideo dictum, quia non ei cooperatur Pater et Filius; sed quia in his operibus non sint multi sed unus Spiritus, et in diversis suis operationibus non est a se ipse diversus [1].

27. *Idem tractatur argumentum.* Nec tamen inaniter, sed rationabiliter et veraciter dicitur Patrem dixisse, non Filium et Spiritum sanctum (*a*), *Tu es Filius meus dilectus, in quo complacui* (*Luc.* III, 22) Sed hoc miraculum de cœlo sonabilis verbi, quamvis ad personam Patris tantummodo noscamus pertinere, cooperatos esse tamen Filium et Spiritum sanctum, non negamus. Neque enim quia tunc Filius carnem portans cum hominibus conversabatur in terra, ideo non erat etiam in sinu Patris tanquam unigenitum Verbum, quando illa de nube vox facta est; aut sapienter et spiritualiter credi potest, Deum Patrem operationem verborum suorum sonantium atque transeuntium a suæ Sapientiæ suique Spiritus cooperatione separasse. Eodem modo cum rectissime dicamus, non Patrem, nec Spiritum sanctum, sed Filium super mare ambulasse (*Matth.* XIV, 25), cujus unius caro erat illa et plantæ fluctibus innitentes; illud tamen opus tanti miraculi Patrem et Spiritum sanctum cooperatos esse quis abnuat? Sic enim et solum Filium verissime dicimus ipsam suscepisse carnem, non Patrem aut Spiritum sanctum; et tamen hanc incarnationem ad solum Filium pertinentem, quisquis negat cooperatum Patrem aut Spiritum sanctum, non recte sapit. Item dicimus, nec Patrem, nec Filium, sed solum Spiritum sanctum, et in columbæ specie, et in linguis velut igneis apparuisse, et dedisse pronuntiare illis in quos venerat, multis et variis linguis magnalia Dei (*Id.* III, 16, *et Act.* II, 3, 4): a quo tamen miraculo ad solum Spiritum sanctum pertinente, cooperationem Patris et Verbi unigeniti separare non possumus. Ita singulorum quoque in Trinitate opera Trinitas operatur, unicuique operanti cooperantibus duobus, conveniente in tribus agendi concordia, non in uno deficiente efficacia peragendi. Quæ cum ita sint, hinc est quod Dominus Jesus in Spiritu sancto dæmones ejicit. Neque enim et solus hoc implere non poterat, atque illud adjutorium tanquam huic operi non sufficiens assumebat; sed spiritum divisum in semetipsum, eo Spiritu congruebat expelli, quem Pater et Filius non divisi in semetipsis communiter habent.

CAPUT XVII. — 28. *Peccata non remittuntur extra Ecclesiam.* Sic et peccata, quia præter Ecclesiam non dimittuntur, in eo Spiritu dimitti oportebat, quo in unum Ecclesia congregatur. Denique si quemquam extra Ecclesiam suorum pœniteat peccatorum, et hujus tanti peccati quo alienus est ab Ecclesia Dei cor impœnitens habeat, quid ei prodest illa pœnitentia; cum isto solo verbum dicat contra Spiritum sanctum, quo extraneus est ab Ecclesia, quæ accepit hoc donum, ut in ea in Spiritu sancto fiat remissio peccatorum? Quam remissionem cum Trinitas faciat, proprie tamen ad Spiritum sanctum intelligitur pertinere. Ipse enim est Spiritus adoptionis filiorum, in

[1] Aliquot Mss., *divisus.*

(*a*) Vide supra, serm. 52.

quo clamamus, Abba, Pater (*Rom.* VIII, 15) : ut ei possimus dicere, *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth.* VI, 12). *Et in hoc cognoscimus*, sicut dicit Apostolus Joannes, *quoniam Christus manet in nobis, de Spiritu suo, quem dedit nobis* (I *Joan.* III, 24). *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei* (*Rom.* VIII, 16). Ad ipsum enim pertinet societas, qua efficimur unum corpus unici Filii Dei. Unde scriptum est : *Si qua igitur exhortatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas Spiritus* (*Philipp.* II, 1). Propter hanc societatem illi in quos primitus venit, linguis omnium gentium sunt locuti. Quia sicut per linguas consociatior est societas generis humani [1]; sic oportebat per linguas omnium gentium significari istam societatem filiorum Dei et membrorum Christi futuram in omnibus gentibus : ut quemadmodum tunc ille apparebat accepisse Spiritum sanctum, qui loquebatur linguis omnium gentium; ita se nunc ille agnoscat accepisse Spiritum sanctum, qui tenetur vinculo pacis Ecclesiæ, quæ diffunditur in omnibus gentibus. Unde dicit Apostolus : *Studentes servare unitatem Spiritus in vinculo pacis* (*Ephes.* IV, 3).

CAPUT XVIII. — 29. *Spiritus sanctus et Patris et Filii Spiritus est.* Quod autem sit ipse Spiritus Patris, ipse Filius dicit, *De Patre procedit* (*Joan.* XV, 26) : et alio loco, *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth.* X, 20). Quod vero ipse sit et Spiritus Filii, Apostolus dicit, *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, Abba, Pater* (*Galat.* IV, 6) : hoc est, clamare facientem. Nos enim clamamus; sed in illo, id est, ipso diffundente charitatem in cordibus nostris, sine qua inaniter clamat quicumque clamat. Unde item dicit : *Quisquis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (*Rom.* VIII, 9). Ad quem ergo in Trinitate proprie pertineret hujus communio societatis, nisi ad eum Spiritum qui est Patri Filioque communis?

30. *Extra Ecclesiam non habetur Spiritus sanctus.* Hunc Spiritum quod illi non habeant, qui sunt ab Ecclesia segregati, Judas apostolus apertissime declaravit, dicens : *Qui se ipsos segregant, animales, Spiritum non habentes* (*Judæ* 19). Unde in ipsa Ecclesia etiam illos qui per nomina hominum, quamvis in unitate ejus constitutorum, quædam schismata moliebantur, Paulus Apostolus arguens, inter cætera ait : *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest scire, quoniam spiritualiter dijudicatur* (I *Cor.* II, 14). Ostendit quid dixerit, *non percipit*, id est, scientiæ non capit verbum [2]. Hos in Ecclesia constitutos parvulos, dicit nondum spirituales, sed adhuc carnales, et lacte alendos, non esca. *Quasi parvulis*, inquit, *in Christo lac vobis potum dedi, non escam : nondum*

[1] Duo Mss., *consolatio constat generis humani.* Sic etiam Flori collectio ad Ephes. IV; sed ad Philipp. II habet cum Eugypio, *consociatio constat generis humani.*

[2] Fossatensis codex et Bedæ Collectio manuscripta ac inedita, *scientia non capit. Verum hos in Ecclesia,* etc. Am. et Er., *scientiam non capit verbi.*

enim poteratis; sed nec adhuc quidem potestis. Ubi dicitur, *nondum*, vel, *non adhuc*, profecto non desperatur; si eo tenditur [1], ut sit aliquando quod nondum est. *Adhuc enim estis*, inquit, *carnales.* Et ostendens unde sint carnales : *Cum enim sit*, inquit, *inter vos æmulatio, et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?* Atque idipsum planius aperiens : *Cum enim quis dicat, Ego quidem*, inquit, *sum Pauli; alius autem, ego Apollo; nonne homines estis? Quid ergo Apollo? quid autem Paulus? Ministri, per quos credidistis* [2] (I *Cor.* III, 1-5). Hi ergo, id est, Paulus et Apollo, concordes erant in unitate Spiritus et vinculo pacis; et tamen quia eos isti inter se dividere, et pro altero inflari adversus alterum cœperant, dicuntur homines et carnales et animales, non valentes percipere quæ sunt Spiritus Dei : et tamen quia non sunt ab Ecclesia segregati, parvuli appellantur in Christo; quos utique vel angelos vel deos esse cupiebat, quos arguebat quia homines erant, id est, in his contentionibus non quæ Dei sunt, sed quæ hominum sapiebant. De illis vero qui sunt ab Ecclesia segregati, non dictum est, Ea quæ sunt Spiritus non percipientes; ne ad scientiæ perceptionem referretur : sed dictum est, *Spiritum non habentes.* Non est autem consequens ut qui habet, etiam sciendo percipiat quod habet.

31. *Homines et carnales, et animales, parvuli in Christo.* Habent ergo istum Spiritum in Ecclesia constituti parvuli in Christo, adhuc animales atque carnales, quid habeant percipere non valentes, id est, intelligere et nosse. Nam quomodo essent parvuli in Christo, nisi renati ex Spiritu sancto? Nec mirum videri debet, quod quisque aliquid habet, et quod habet ignorat. Ut enim taceam de omnipotentis divinitate atque incommutabilis Trinitatis unitate; quis facile scientia percipiat quid sit anima? et quis non habet animam? Postremo ut certissime noverimus quod parvuli in Christo non percipientes quæ sunt Spiritus Dei, habent tamen Spiritum Dei; paulo post Paulum apostolum intueamur, quemadmodum eos ipsos increpans ait : *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis* (*Ibid*, 16)? Hoc utique nullo modo diceret ab Ecclesia segregatis, qui dicti sunt Spiritum non habentes.

CAPUT XIX. — 32. *Ficti catholici, hæretici et schismatici Spiritum sanctum non habent.* Sed nec ille dicendus est esse in Ecclesia, et ad istam societatem Spiritus pertinere, qui ovibus Christi corporali tantum commixtione ficto corde miscetur. *Sanctus enim Spiritus disciplinæ fugiet fictum* (*Sap.* I, 5). Quapropter quicumque in schismaticis vel hæreticis congregationibus, vel potius segregationibus baptizantur, quamvis non sint renati Spiritu, tanquam Ismaeli similes, qui secundum carnem natus est Abrahæ, non sicut Isaac, qui secundum spiritum, quia per repromissionem (*Galat.* IV, 28, 29); tamen cum ad Catholicam veniunt, et societati Spiritus aggregantur, quem foris

[1] Am. Er. et Fossatensis liber, *sed eo tenditur.*

[2] Editi : *Ministri Christi, per quos credidistis.* Abest, *Christi*, a Mss. et a græco textu Apostoli.

procul dubio non habebant, non eis repetitur lavacrum carnis. Non enim defuit etiam foris positis ista forma pietatis : sed accedit eis, quæ nisi intus non potest dari, unitas Spiritus in vinculo pacis. Tales quippe erant, antequam catholici essent, de qualibus dicit Apostolus : *Habentes formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes* (II *Tim.* III, 5). Potest enim esse visibilis forma palmitis etiam præter vitem; sed invisibilis vita radicis haberi non potest, nisi in vite. Proinde corporalia Sacramenta, quæ portant et celebrant etiam segregati ab unitate corporis Christi, formam possunt exhibere pietatis; virtus vero pietatis invisibilis et spiritualis ita in eis non potest esse, quemadmodum sensus non sequitur hominis membrum, quando amputatur a corpore.

CAPUT XX. — 33. *Remissio peccatorum non extra Ecclesiam.* Quæ cum ita sint, remissio peccatorum, quoniam non datur nisi in Spiritu sancto, in illa Ecclesia tantummodo dari potest, quæ habet Spiritum sanctum. Hoc enim fit remissione [1] peccatorum, ne princeps peccati, spiritus qui in se ipsum divisus est, regnet in nobis, ut eruti a potestate spiritus immundi, templum deinceps efficiamur Spiritus sancti; et a quo mundamur accipiendo indulgentiam, ipsum accipiamus habitatorem ad faciendam, augendam, perficiendamque justitiam. Nam et in primo ejus adventu, cum hi qui eum acceperant, linguis omnium gentium loquerentur, et stupentes eos qui aderant, alloqueretur apostolus Petrus; *compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et ad Apostolos : Quid ergo faciemus, fratres? monstrate nobis. Et dixit Petrus ad eos : Agite pœnitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum; et accipietis donum Spiritus sancti* (*Act.* II, 37, 38). Utique in Ecclesia utrumque factum est; id est, et peccatorum remissio, et doni hujus acceptio, in qua erat Spiritus sanctus. Ideo autem in nomine Jesu Christi, quia cum eumdem Spiritum sanctum promitteret : *Quem mittet*, inquit, *Pater in nomine meo* (*Joan.* XIV, 26). Neque enim habitat in quoquam Spiritus sanctus sine Patre et Filio : sicut nec Filius sine Patre et Spiritu sancto, nec sine illis Pater. Inseparabilis quippe est habitatio, quorum est inseparabilis operatio : sed singillatim plerumque per creaturæ significationes, non per suam substantiam demonstrantur; sicut sua temporum spatia syllabis occupantibus separatim voce pronuntiantur : nec tamen a se ipsis ullis intervallis momentisque temporum separantur. Non enim unquam dici possunt simul, cum esse non possint nisi semper simul. Sed ut jam non semel diximus, ideo remissio peccatorum, qua in se divisi spiritus evertitur et expellitur regnum, ideo societas unitatis Ecclesiæ Dei, extra quam non fit ipsa remissio peccatorum, tanquam proprium est opus Spiritus sancti, Patre sane et Filio cooperantibus, quia societas est quodam modo Patris et Filii ipse Spiritus sanctus.

[1] Sic Am. Er. et plerique Mss. At Lov.: *Hic enim fit remissio.* Fossatensis Ms., *In hoc enim fit remissio*

Nam Pater non communiter habetur Pater a Filio et Spiritu sancto : quia non est Pater amborum. Et Filius non communiter habetur Filius a Patre et Spiritu sancto : quia non est Filius amborum. Spiritus autem sanctus communiter habetur a Patre et Filio : quia Spiritus est unus amborum.

CAPUT XXI. — 34. *Impœnitentiam irremissibilis blasphemiæ nomine intelligendam esse suadetur ex Luca.* Quisquis igitur reus fuerit impœnitentiæ contra Spiritum, in quo unitas et societas communionis congregatur Ecclesiæ, nunquam illi remittetur; quia hoc sibi clausit, ubi remittitur : et merito damnabitur cum spiritu qui in se ipsum divisus est, divisus et ipse contra Spiritum sanctum qui in se ipsum divisus non est. Hoc et ipsa evangelica testimonia nos admonent, si ea perscrutemur attentius. Nam secundum Lucam quidem non ibi hoc dicit Dominus, ubi respondet eis qui dixerunt quod in principe dæmoniorum ejicit dæmones, non ei remitti qui blasphemaverit in Spiritum sanctum. Unde apparet, non semel hoc a Domino dictum : sed ibi quoque non negligenter prætereundum quo loco dictum sit. Loquebatur enim de his qui eum confessi essent, vel negassent coram hominibus, ubi ait, *Dico autem vobis, Quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur in illo* [1] *coram Angelis Dei : qui autem negaverit me coram hominibus, denegabitur coram Angelis Dei* Et ne ex hoc apostoli Petri desperaretur salus, qui eum coram hominibus ter negavit, continuo subjecit *: Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi : ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur* (*Luc.* XII, 8-10) : illa scilicet blasphemia cordis impœnitentis, qua resistitur remissioni peccatorum, quæ fit in Ecclesia per Spiritum sanctum. Quam blasphemiam Petrus non habuit, quem mox pœnituit quando amare flevit (*Matth.* XXVI, 69-75); victoque spiritu qui in se ipsum divisus est, et qui eum vexandum poposcerat, contra quem pro illo Dominus rogavit ne deficeret fides ejus (*Luc.* XXII, 31, 32); accepit etiam ipsum cui non restitit, Spiritum sanctum, ut non solum ei remitteretur peccatum, sed per eum prædicaretur et daretur remissio peccatorum.

35. *Ex aliis duobus evangelistis idem insinuatur.* Apud duos autem alios evangelistas quod narratur, ut de blasphemia Spiritus hæc sententia diceretur, causa exstitit ex commemoratione spiritus immundi, qui in se ipsum divisus est. Dictum enim erat de Domino, quod in principe dæmonum ejiceret dæmones : ibi se Dominus ait in Spiritu sancto ejicere dæmones, ut Spiritus qui non est in se divisus, eum qui in se divisus est vincat atque ejiciat; ille autem homo in ejus perditione remaneat, qui in hujus qui in se divisus non est, pacem per impœnitentiam transire detrectat. Hoc enim Marcus ita narrat : *Amen dico vobis, quia omnia dimittentur hominibus peccata, et blasphe-*

[1] Editi, *confitebitur illum.* At Mss., *in illo;* juxta græcum, ἐν αὐτῷ.

miæ quibus blasphemaverint : qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. Hæc verba Domini cum dixisset, sua deinde conjunxit dicens, *Quoniam dicebant, Spiritum immundum habet* (*Marc.* III, 28-30) : ut ostenderet, hinc fuisse exortam causam, ut hoc diceret, eo quod dixerant eum in Beelzebub principe dæmoniorum dæmones pellere. Non quia esset blasphemia quæ non remittitur, cum et hæc remittatur, si recta pœnitentia consequatur : sed quod hinc, ut dixi, causa exstitit ut a Domino illa sententia proferretur, facta mentione spiritus immundi, quem adversum se ipsum divisum Dominus ostendit, propter Spiritum sanctum, qui non solum adversum se divisus non est, sed etiam quos colligit efficit indivisos, peccata quæ adversum se divisa sunt dimittendo, eosque mundatos inhabitando ; ut sit, quemadmodum scriptum est in Actibus Apostolorum, *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una* (*Act.* IV, 32). Cui dono remissionis non resistit, nisi qui duritiam cordis impœnitentis habuerit. Nam et alio loco dixerunt Judæi de Domino, quod dæmonium haberet (*Joan.* VII, 20, *et* VIII, 48), nec tamen ibi aliquid dixit de blasphemia Spiritus sancti : quoniam non ita objecerunt spiritum immundum, ut in se divisus ex ore ipsorum possit ostendi, sicut Beelzebub a quo ejici dæmones posse dixerunt.

CAPUT XXII. — 36. *Unitati Ecclesiæ corde impœnitenti resistere, blasphemia est irremissibilis.* In hac vero lectione secundum Matthæum, multo manifestius aperuit Dominus quid hic vellet intelligi : id est, quod ipse dicat verbum contra Spiritum sanctum, qui unitati Ecclesiæ corde impœnitenti resistit, ubi in Spiritu sancto fit remissio peccatorum. Hunc enim Spiritum non habent, ut jam dictum est, qui etiam Christi sacramenta portantes atque tractantes, ab ejus congregatione sejuncti sunt. Nam ubi dixit de divisione satanæ adversus satanam, et quod ipse in Spiritu sancto ejiceret dæmones, utique in spiritu qui non est adversus se ipsum, sicut ille, divisus ; ibi continuo, ne per illos qui sub nomine Christi extra ejus ovile conventicula sua congregant, quisquam putaret etiam regnum Christi adversum se esse divisum, *Qui non est mecum*, inquit, *contra me est ; et qui non congregat mecum, spargit :* ut illos ostenderet ad se non pertinere, qui extra congregando nollent congregare, sed spargere. Deinde subjunxit, *Ideo dico vobis : Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus ; Spiritus autem blasphemia non remittetur.* Quid est hoc? Ideo sola Spiritus blasphemia non remittetur, quoniam qui non est cum Christo, contra ipsum est ; et qui non cum illo congregat, spargit ? Ideo utique. Qui enim non cum illo congregat, quomodolibet sub ejus nomine congreget, non habet Spiritum sanctum.

CAPUT XXIII. — 37. *Congregationes præter Ecclesiam non habent Spiritum sanctum quo fit remissio peccatorum. Peccatum irremissibile. Suffugium contra irremissibilem blasphemiam.* Hic omnino, hic nos compulit non alibi intelligere fieri posse remissionem omnis peccati omnisque blasphemiæ, nisi in Christi congregatione, quæ non spargit. Congregatur quippe in Spiritu sancto, qui non est contra se ipsum divisus, sicut ille immundus spiritus. Et propterea omnes congregationes, vel potius dispersiones, quæ se Christi Ecclesias appellant, et sunt inter se divisæ atque contrariæ, et unitatis congregationi, quæ vera est Ecclesia ejus, inimicæ ; non quia videntur ejus habere nomen, idcirco pertinent ad ejus congregationem. Pertinerent autem, si Spiritus sanctus, in quo consociatur hæc congregatio, adversum se ipsum divisus esset. Hoc autem quia non est (qui enim non est cum Christo, contra ipsum est ; et qui cum illo non congregat, spargit), ideo peccatum omne atque omnis blasphemia dimittetur hominibus in hac congregatione, quam in Spiritu sancto, et non adversus se ipsum diviso, congregat Christus. Ipsius autem Spiritus blasphemia illa, qua fit ut corde impœnitenti huic tanto Dei dono usque in finem vitæ istius resistatur, non remittetur. Nam etsi quisquam ita sit contrarius veritati, ut Deo loquenti, non in Prophetis, sed in unico Filio, cum propter nos eum, ut nobis in eo loqueretur, Filium hominis esse voluit, reluctetur ; remittetur ei, cum pœnitendo conversus fuerit ad Dei benignitatem ; qui cum mortem impii nollet, quantum ut revertatur et vivat (Ezech. XXXIII, 11), dedit Ecclesiæ suæ Spiritum sanctum, ut quicumque in eo peccata dimitteret, dimitterentur ei. Qui vero huic dono exstiterit inimicus, ut non illud per pœnitentiam petat, sed ei per impœnitentiam contradicat, fit irremissibile ; non quodcumque peccatum, sed contempta vel etiam oppugnata ipsa remissio peccatorum. Atque ita dicitur verbum contra Spiritum sanctum, cum ex dispersione ad congregationem nunquam venitur, quæ ad remittenda peccata accepit Spiritum sanctum. Ad quam congregationem etiamsi per malum clericum, sed tamen catholicum ministrum, reprobum et fictum aliquis accesserit corde non ficto ; in ipso sancto Spiritu remissionem accipit peccatorum. Qui spiritus in sancta Ecclesia, etiam isto tempore, quo velut area cum palea trituratur, sic operatur, ut nullius veram confessionem aspernetur, nullius simulatione fallatur, atque ita reprobos fugiat, ut etiam per eorum ministerium probos colligat. Unum ergo suffugium est, ne sit irremissibilis blasphemia, ut cor impœnitens caveatur ; nec aliter pœnitentia prodesse credatur, nisi ut teneatur Ecclesia, ubi remissio peccatorum datur, et societas Spiritus in pacis vinculo custoditur.

CAPUT XXIV. — 38. *Tractatoris humilitas.* Ut potui, difficillimam quæstionem, si tamen aliquatenus potui, Domino miserante atque adjuvante, tractavi. Quidquid tamen in ejus difficultate apprehendere non valui, non imputetur ipsi veritati, quæ salubriter pios, etiam cum occultatur, exercet ; sed infirmitati meæ, qui vel intelligenda conspicere, vel intellecta explicare non potui. De his autem quæ forte potuimus et cogitando vestigare, et dicendo expedire, illi sunt agendæ gratiæ, a quo quæsivimus, a quo petivimus, ad quem

pulsavimus, ut haberemus unde et nos meditando aleremur, et vobis loquendo ministraremus.

SERMO LXXII * (a).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XII, 33, Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum, *etc.* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Bona opera habere malus homo non potest.* Admonuit nos Dominus Jesus Christus, ut bonæ arbores simus, et fructus bonos habere possimus. Ait enim : *Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum ; aut facite arborem malam, et fructum ejus malum. De fructu enim arbor cognoscitur.* Ubi ait, *Facite arborem bonam, et fructum ejus bonum :* hoc utique non est admonitio, sed præceptum salubre, cui obedientia necessaria est. Quod autem dicit, *Facite arborem malam, et fructum ejus malum :* non præceptum est, ut facias ; sed monitio, ut caveas. Contra hos enim dixit, qui putabant se, cum mali essent, loqui bona posse, vel bona opera habere. Hoc Dominus Jesus dicit non posse. Prius est enim mutandus homo, ut opera mutentur Si enim manet homo in eo quod malus est [1], bona opera habere non potest : si manet in eo quod bonus est, mala opera habere non potest.

2. *Mali nos omnes inventi.* Quis autem a Domino bonus inventus est, cum Christus pro impiis mortuus sit (*Rom.* v, 6)? Omnes ergo malas arbores invenit, sed dedit potestatem filios Dei fieri, credentibus in nomine ejus (*Joan.* I, 12). Quisquis igitur homo hodie bonus est, id est, arbor bona, mala inventa est et bona facta est. Et si quando venit, malas arbores eradicare vellet; quæ remaneret, quæ non digna esset eradicari? Sed venit prærogare misericordiam, ut postea exerceret judicium, cui dicitur : *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine* (*Psal.* c, 1). Dedit ergo credentibus remissionem peccatorum, noluit cum eis et de præteritis chartis habere rationem. Dedit remissionem peccatorum, fecit arbores bonas [2]. Distulit securim, dedit securitatem.

CAPUT II. — 3. *Patientia Dei erga nos.* De hac securi Joannes loquitur, dicens : *Jam securis ad radicem arborum posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur* (*Matth.* III, 10). De hac securi comminatur paterfamilias in Evangelio, dicens : *Ecce triennium est quod venio ad hanc arborem, et fructum in ea non invenio. Nunc debeo locum evacuare* [3] *: proinde amputetur.* Et intercedit colonus, dicens : *Domine, dimitte illam* [4] *et hoc anno; circumfodiam illam, et adhibebo cophinum stercoris : si fecerit fructum, bene ; sin minus, venies et amputabis eam* (*Luc.* XIII, 7, 9). Tanquam per triennium Dominus visitavit genus humanum, hoc est, tribus quibusdam temporibus. Primum tempus, ante Legem; secundum, in Lege; tertium modo est, quod tempus est gratiæ. Nam si non visitavit genus humanum ante Legem, unde Abel? unde Enoch? unde Noe? unde Abraham? unde Isaac? unde Jacob? quorum se Dominum dici voluit; et cujus omnes gentes erant, quasi trium hominum Deus esset : *Ego sum*, inquit, *Deus Abraham, et Isaac, et Jacob* (*Exod.* III, 14). In Lege autem si non visitaret, ipsam Legem non daret. Post Legem venit et ipse paterfamilias : passus est, mortuus est, resurrexit, Spiritum sanctum dedit, Evangelium per totum orbem prædicari fecit, et adhuc quædam arbor infructuosa permansit. Est quædam adhuc pars generis humani, quæ adhuc se non corrigit. Intercedit colonus; pro plebe orat Apostolus : *Flecto*, inquit, *genua mea pro vobis ad Patrem, ut in charitate radicati et fundati, valeatis apprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo et longitudo, altitudo et profundum; cognoscere etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei* (*Ephes.* III, 14-19). Flectendo genua, pro nobis intercedit apud patremfamilias, ne eradicemur. Ergo quia necesse est ut veniat, agamus ut fructuosos nos inveniat. Circumfossio arboris, est humilitas pœnitentis. Omnis enim fossa humilis. Cophinus stercoris, sordes pœnitentiæ. Quid enim stercore sordidius? et tamen, si bene utaris, quid fructuosius?

CAPUT III. — 4. *Duæ radices charitas et cupiditas. Quid est bonum.* Sit ergo unusquisque arbor bona : non se arbitretur habere fructus bonos, si manet arbor mala. Non erit fructus bonus, nisi arboris bonæ. Muta cor, et mutabitur opus. Exstirpa cupiditatem, planta charitatem. Sicut enim radix est omnium malorum cupiditas (I *Tim.* VI, 10) ; sic et radix omnium bonorum charitas. Quid ergo mussitant homines inter se, vel contendunt, dicentes : Quid est bonum? O si scires quid est bonum! Quod habere vis, non est valde bonum : quod esse non vis, hoc est bonum. Vis enim habere sanitatem corporis ; hoc est bonum : nec tamen putes magnum bonum esse, quod habet et malus. Aurum et argentum habere vis ; ecce et hoc dico, bonum est ; sed si bene usus fueris : bene autem non uteris, si malus fueris. Ac per hoc aurum et argentum malis malum est, bonis bonum est : non quia eos bonos aurum et argentum facit ; sed quia bonos invenit, in usum bonum convertitur. Honorem habere vis, bonum est : sed et hoc si bene utaris. Quam multis honor occasio exitii fuit? Quam multis honor ministerium boni operis fuit?

CAPUT IV. — 5. *Homo bona omnia vult habere præter seipsum.* Discernamus ergo ista bona, si possumus, quia de bonis arboribus loquimur. Et hic nihil est, quod sic quisque cogitare debeat, nisi ut in semetipsum oculos convertat, in se discat (*a*), se discutiat, se inspiciat, se quærat, et se inveniat : et quod displicet, necet; quod placet, optet [1] et plantet.

[1] Pauciores Mss., *quod malum est.* Et infra, *quod bonum est.*
[2] Sic Mss. Editi vero : *Remissio enim peccatorum facit arbores bonas.*
[3] Sic nonnulli Mss. Alii autem cum Lov.: *Non debeo locum evacuare.* At Am. et Er., *nam debeo*, etc.
[4] Mss., *dimitte illi.*
* Correctus est ad omnes codices scriptos et excusos in sermone 66 designatos.
(*a*) Alias, de Verbis Domini 12.
(*b*) Hujus sermonis meminit Possidius in Indiculo, cap. 9.

[1] Aliquot Mss., *aptet.*
(*a*) Morel, Elem. critic., p. 241, hic legit, *descendat*, pro, *discat.* Nemo diffitebitur sensum sic clariorem emergere. M.

Cum enim se homo inanem invenerit meliorum bonorum, utquid est avidus externorum bonorum ? Et quid prodest plena bonis arca, inani conscientia ? Bona vis habere, et bonus non vis esse? Non vides te erubescere debere de bonis tuis, si domus tua plena est bonis, et te habet malum? Quid enim est quod velis habere malum? Dic mihi. Nihil omnino ; non uxorem, non filium, non filiam, non servum, non ancillam, non villam, non tunicam, postremo non caligam : et tamen vis habere malam vitam. Rogo te, præpone vitam tuam caligæ tuæ. Omnia quæ circumjacent oculis tuis, elegantia et pulchra tibi chara sunt; et tibi ipse vilis es ac fœdus? Si tibi possent respondere bona quibus est plena domus tua, quæ habere optasti, perdere timuisti ; nonne et tibi clamarent, Sicut tu nos bona vis habere, sic et nos volumus bonum habere Dominum? Tacita voce interpellant contra te Dominum tuum : Ecce bona tanta dedisti huic, et ipse malus est ! Quid ei prodest quod habet, quando eum qui omnia dedit, non habet.

CAPUT V. — 6. *Verum bonum quid.* Quærit ergo aliquis admonitus his verbis meis, et forte compunctus, quærit quid sit bonum , quale bonum , unde bonum. Bene intellexisti hoc te quærere debere. Respondebo quærenti, et dicam : Hoc est bonum, quod non potes invitus amittere. Potes enim aurum perdere, et nolens ; potes domum , potes honores , potes ipsam carnis salutem : bonum vero quo vere bonus es, nec invitus accipis, nec invitus amittis. Quæro ergo quale sit hoc bonum. Psalmus quidam admonet nos rem magnam, forte quam quærimus. Ait enim : *Filii hominum, quousque graves corde ?* Quousque arbor illa in triennio ? *Filii hominum, quousque graves corde ?* Quid est, *graves corde? Utquid diligitis vanitatem , et quæritis mendacium ?* Et ad hæc ergo ait [1] quod quærendum est : *Scitote, quoniam Dominus magnificavit Sanctum suum* (*Psal.* IV, 3, 4). Jam et Christus venit, jam magnificatus est, jam surrexit et ascendit in cœlum, jam nomen ejus per totum mundum prædicatur : *quousque graves corde ?* Sufficiant præterita tempora : jam magnificato illo Sancto, *quousque graves corde ?* Post triennium quid restat, nisi securis? *Quousque graves corde ? Utquid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium ?* Adhuc vana, adhuc inutilia, adhuc pompatica et volatica, ita Christo sancto magnificato, adhuc ista requiruntur? Jam clamat veritas, et adhuc quæritur vanitas? *Quousque graves corde?*

CAPUT VI. — 7. *Cur mundus tam acriter flagellatur.* Merito fortiter flagellatur hic mundus : cognovit enim jam verba Domini mundus. *Et servus* , inquit, *nesciens voluntatem domini sui , et faciens digna plagis, vapulabit paucis.* Quare ? Ut quærat voluntatem domini sui. Servus ergo nesciens voluntatem, hoc erat mundus, antequam magnificaret Sanctum suum ; servus erat nesciens voluntatem domini sui, et ideo vapulabat paucis. Servus autem jam voluntatem sciens domini sui, hoc est modo, ex quo magnificavit Deitas Sanctum suum ; et non faciens voluntatem ejus, vapulabit multis. Quid ergo mirum, si mundus multum vapulat ? Servus est sciens voluntatem domini et faciens digna plagis. Non ergo recuset vapulare multis (*Luc.* XII, 48, 47) : quoniam si non vult audire præceptorem injuste, juste patietur ultorem. Vel non murmuret contra castigatorem , cum videat se plagis dignum , ut misericordiam mereatur : per Christum Dominum nostrum, qui vivit et regnat cum Deo Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen [1].

[1] Am. Er. et Mss., *Et a tergo ait.*

SERMO LXXIII [*] (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, ubi Dominus Jesus parabolas seminantis exponit. Cap. XIII , ℣. 24-30 , 36-43.

CAPUT PRIMUM.—1. *Mali inter bonos.* Et hesterno die et hodie, loquente Domino nostro Jesu Christo, parabolas seminantis audivimus. Qui adfuistis heri, recordamini hodie. Heri lectum est de illo seminante qui cum semina spargeret, aliud cecidit in viam, quod aves collegerunt ; aliud in petrosis locis , quod æstu exaruit ; aliud inter spinas, quod suffocatum est, et fecundari non potuit ; aliud in terram bonam, et attulit fructum centenum , sexagenum , tricenum (*Matth.* XIII, 3-23). Hodie autem aliam parabolam rursus Dominus de seminante narravit , qui seminavit bonum semen in agro suo. Dormientibus hominibus venit inimicus, et superseminavit zizania. Quando herba erat, nondum apparebat : ubi cœpit fructus boni seminis apparere , ibi etiam zizania claruerunt. Offensi sunt servi patrisfamilias, videntes in bona segete multa zizania , et voluerunt eradicare , et permissi non sunt : sed dictum est eis , *Sinite utraque crescere usque ad messem.* Exposuit autem etiam Dominus Jesus Christus istam parabolam : et boni seminis seminatorem se esse dixit , seminatorem zizaniorum inimicum hominem diabolum ostendit ; tempus messis, finem sæculi ; agrum suum , totum mundum. Sed quid ait? *In tempore messis dicam messoribus : Colligite primum zizania ad comburendum ea, triticum autem meum recondite in horreo.* Quid festinatis, inquit, servi zelo pleni ? Videtis zizania inter frumentum , videtis malos christianos inter bonos ; eradicare vultis malos : quiescite, non est tempus messis. Veniat, et frumentum vos inveniat. Quid stomachamini? quid ægre toleratis malos permixtos bonis ? In agro vobiscum esse possunt , in horreo non erunt.

CAPUT II. — 2. *Una res multa nomina, et duæ res unum interdum nomen sortiuntur in figuris Scripturæ.* Nostis autem illa tria hesterno die commemorata , ubi semen non profecit , viam, loca saxosa, loca spinosa ; ipsa sunt zizania. Aliud nomen in alia similitudine acceperunt. Quia quando similitudines dantur, vel proprietas non exprimitur, per eas non veritas, sed similitudo veritatis exprimitur. Quod dico , scio paucos intellexisse : sed propter omnes loquimur. In rebus visibilibus via via est , saxosa loca loca saxosa

[1] Addititiam clausulam hanc esse vel ex eo conjectamus, quod in illa plurimum variant codices manuscripti.

[*] Correximus ad gr. 1 Ium. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 16.

sunt, spinosa loca loca spinosa sunt : quod sunt, hoc sunt; quia proprie nominantur. In parabolis autem et similitudinibus potest una res multis nominibus appellari : ideo non est incongruum ut dicerem vobis, Via illa, loca illa saxosa, illa spinosa christiani mali sunt, ipsi sunt et zizania. Nonne agnus Christus? nonne et leo Christus? Inter feras et pecora, qui agnus agnus, qui leo leo : utrumque Christus. Illa singula per proprietatem : ista utrumque per similitudinem. Plus etiam est quod accidit, ut per similitudinem multum a se res distantes, vocentur uno nomine. Quod enim tam distat ab invicem, quam Christus et diabolus? Tamen leo et Christus est appellatus, et diabolus. Christus leo : *Vicit leo, de tribu Juda* (*Apoc.* v, 5). Diabolus leo : *Nescitis quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret* (I *Petr.* v, 8)? Ergo et ille leo et ille leo : ille leo propter fortitudinem; ille leo propter feritatem : ille leo ad vincendum; ille leo ad nocendum. Ipse coluber diabolus est, serpens antiquus (*Apoc.* XII, 9) : numquid jussi sumus diabolum imitari, quando nobis dixit Pastor noster, *Estote simplices ut columbæ, astuti ut serpentes* (*Matth.* x, 16)?

CAPUT III. — 3. *Ad Christianos malos, ut mutentur.* Ergo heri allocutus sum viam, allocutus sum loca saxosa, allocutus sum loca spinosa : et dixi, Mutamini, cum potestis; dura aratro versate [1], de agro lapides projicite, de agro spinas evellite. Nolite habere durum cor, unde cito verbum Dei pereat. Nolite habere tenuem terram, ubi radix charitatis alta non sedeat. Nolite curis et cupiditatibus sæcularibus offocare bonum semen, quod vobis spargitur laboribus nostris. Etenim Dominus seminat : sed nos operarii ejus sumus. Sed estote terra bona. Heri diximus, et hodie omnibus dicimus : Ferat alius centenum, alius sexagenum, alius tricenum. In alio major, in alio minor est fructus : sed omnes ad horreum pertinebunt. Heri ista diximus, hodie zizania alloquor : sed ipsi sunt oves zizania. O christiani mali! o qui implendo premitis Ecclesiam male vivendo! corrigite vos antequam messis adveniat! Non dicatis, *Peccavi, et quid accidit mihi* (*Eccli.* v, 4)? Non perdidit Deus potentiam : sed a te exigit pœnitentiam. Hoc dico malis, et tamen christianis; hoc dico zizaniis. In agro enim sunt : et fieri potest ut qui hodie sunt zizania, cras sint frumentum. Ideo et triticum alloquor.

CAPUT IV. — 4. *Ad bonos Christianos, ut malos tolerent.* O vos, christiani, qui bene vivitis, pauci inter multos suspiratis, pauci inter plurimos gemitis. Transiet hiems, veniet æstas, ecce aderit messis. Venient Angeli, qui possunt separare, et nesciunt errare. Nos in hoc tempore similes sumus servis illis, de quibus dictum est : *Vis, imus et colligimus ea?* Volebamus enim, si fieri possit, nullum malum remanere inter bonos. Sed dictum est nobis : *Sinite utraque crescere usque ad messem.* Quare? Tales enim estis, ut falli possitis. Denique audi : *Ne forte, dum vultis eradicare zizania, eradicetis simul et triticum.* Quid boni facitis? Nonne messem meam vestra diligentia vastabitis? Venient messores : et exposuit qui sunt messores : *Messores autem Angeli sunt.* Nos homines sumus, Angeli messores sunt. Erimus quidem et nos, si cursum perfecerimus, æquales Angelis Dei : sed modo quando stomachamur contra malos, adhuc homines sumus. Et nos modo audire debemus : *Quapropter qui se putat stare, caveat ne cadat* (I *Cor.* x, 12). Putatis enim, fratres mei, quia ista zizania non ascendunt apsidas? Putatis quia deorsum sunt, et sursum non sunt? Utinam hoc non simus. *Mihi autem minimum est ut a vobis judicer* (*Id.* IV, 3). Dico sane Charitati vestræ, et in apsidis sunt frumenta, sunt zizania; et in populis sunt frumenta, sunt zizania. Boni tolerent malos : mali mutentur, et imitentur bonos. Omnes, si fieri potest, ad Deum pertineamus : omnes malitiam sæculi hujus in illius misericordia evadamus. Quæramus dies bonos, quia in diebus malis sumus : sed in diebus malis non blasphememus, ut ad bonos dies pervenire possimus.

SERMO LXXIV (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XIII, 52, Ideo omnis Scriba eruditus in regno Dei, *etc.*

1. *Scribæ Judæis quinam.* Evangelica lectio admonet nos quærere et explicare, quantum Dominus dederit, Charitati vestræ, quis est *Scriba eruditus in regno Dei, similis patrifamilias proferenti de thesauro suo nova et vetera.* In hoc enim lectio ipsa conclusit : quæ sunt nova et vetera eruditi Scribæ. Quos autem veteres secundum consuetudinem Scripturarum nostrarum Scribas appellaverint, notum est, videlicet qui Legis scientiam profiterentur. Tales enim in illo populo Scribæ appellabantur; non quales appellantur in officiis judicum, vel in consuetudine civitatum. Debemus enim non frustra intrare scholam, sed nosse in qua significatione Scripturarum verba teneamus : ne cum aliquid de Scripturis sonuerit, quod in alio sæculari usu intelligi solet, aberret auditor, et cogitando quod consuevit, non intelligat quod audivit. Scribæ ergo erant qui Legis scientiam profitebantur, ad quos libri Legis pertinebant vel custodiendi, vel pertractandi, vel etiam scribendi et intelligendi.

2. *Scribæ non eruditi in regno Dei.* Tales Dominus noster Jesus Christus increpat, quod habeant claves regni cœlorum, neque ipsi intrent, neque alios intrare permittant; reprehendens scilicet Pharisæos et Scribas, doctores Legis Judæorum. De quibus alio loco ait : *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite : dicunt enim, et non faciunt* (*Matth.* XXIII, 3). Quare vobis dictum est, *Dicunt enim, et non faciunt*, nisi quia sunt quidam de quibus ostenditur quod ait Apostolus, *Qui prædicas non furandum, fura-*

[1] Sic vetus codex Germanensis. At editi, *dura corda versate.*

(*a*) Nunc primum prodit ex veteri libro Colbertinæ bibliothecæ notato 821. Ejusdem tamen sermonis excerptum jam exstabat in vulgata Bedæ, seu Flori collectione ad I Cor. III, sub hoc titulo : « Ex sermone de verbis Evangelii « 17. » Quem reipsa ordinem tenet in Colbertino codice supra laudato.

ris; qui dicis non adulterandum, adulteras; qui abominaris idola, sacrilegium facis; qui in Lege gloriaris, per prævaricationem Legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blasphematur in Gentibus (*Rom.* XI, 21-23)? Certe de his manifestum est dicere Dominum, *Dicunt enim, et non faciunt.* Sunt ergo Scribæ illi, sed non eruditi in regno Dei,

3. *Præfecti mali quomodo bona loquantur, et a subditis audiendi.* Fortassis dicat aliquis vestrum: Et quomodo potest malus homo bona loqui; cum scriptum sit, ipso Domino dicente, *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, et malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala. Hypocritæ, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali* (*Matth* XII, 35, 34)? Hac dicit, *Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali?* Hac dicit, *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, et non faciunt.* Si dicunt, et non faciunt, mali sunt: si mali sunt, bona loqui non possunt: quomodo facimus quod ab ipsis audimus, cum ab ipsis bona audire non possimus? Hoc quomodo solvatur, advertat Sanctitas vestra. Quidquid homo malus a se profert malum est; quidquid homo malus de corde suo profert, malum est: ibi est enim thesaurus malus. Quidquid autem homo bonus de corde suo profert, bonum est: ibi enim est thesaurus bonus. Unde ergo illi mali bona proferebant? Quia in cathedra Moysi sedebant. Nisi prædixisset, *Cathedram Moysi sedent* (*Id.* XXIII, 2); nunquam malos audiri jussisset. Aliud enim erat, quod de malo sui cordis thesauro proferebant; aliud quod de cathedra Moysi, tanquam præcones judicis personabant. Quod dicit præco, nunquam præconi tribuetur, si ante judicem dicat. Aliud est quod præco loquitur in domo sua, aliud quod præco loquitur audiens a judice. Nam, velit nolit, præco sonat vocem punitionis et amici sui. Item, velit nolit, sonat vocem absolutionis et inimici sui. Da vocem de corde ejus: absolvit amicum, punit inimicum. Da vocem de sella judicis: punit amicum, absolvit inimicum. Da vocem Scribarum de corde eorum: audies, *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur* (*Isai* XXII, 13). Da vocem de cathedra Moysi: audies, *Non occides: Non adulterabis: Non furtum facies: Non falsum testimonium dices: Honora patrem et matrem* (*Exod.* XX, 12-16): *Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (*Levit.* XIX, 18). Hoc tu fac, quod per os Scribarum cathedra sonat: non quod per cor Scribarum. Ita enim Domini sententiam utramque complecteris, nec eris in una obediens, in altera reus; sed intelligis ambas concordare, et illud verum respicis, quia *bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, et malus homo de malo profert mala:* et illud, quia illi Scribæ bona non loquerentur de thesauro malo cordis sui, sed bona loqui possent de thesauro cathedræ Moysi.

4. *Botrus in spinis.* Non te ergo et illa turbabunt verba Domini dicentis, *Unaquæque arbor ex fructu cognoscitur. Numquid colligunt de spinis uvas, et de tribulis ficus* (*Luc.* VI, 44)? Ergo Scribæ et Pharisæi Judæorum spinæ et tribuli: et tamen, *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite.* Colligitur ergo de spinis uva, et de tribulis ficus, sicut dedit tibi secundum superiorem tractatum intellectum. Nam et aliquando in spinosa sepe vineæ implicant se vites, et de rubo pendent botri. Audito nomine spinarum contempturus es uvam. Require radicem spinarum, et vide ubi invenias. Sequere radicem botri pendentis, et vide ubi invenias. Sic intellige aliud pertinere ad cor Pharisæi, et aliud ad cathedram Moysi.

5. *Veteres figuræ per Christum evacuatæ.* Sed quare illi tales? Quia *velamen*, inquit, *positum est super cor eorum.* Et non vident quia *vetera transierunt et facta sunt omnia nova* (II *Cor.* V, 17). Hinc illi tales, et quicumque etiam nunc tales. Unde *vetera?* Quia jamdiu prædicantur. Unde *nova?* Quia ad regnum Dei pertinent. Quomodo ergo tollitur velamen, dicit ipse Apostolus: *Cum autem transieris ad Dominum, auferetur velamen.* Judæus ergo non transiens ad Dominum, non pertendit aciem mentis in finem. Quomodo illo tempore in hac figura filii Israel non pertendebant aciem oculorum suorum in finem, id est, in faciem Moysi. Facies enim Moysi splendida figuram habebat veritatis: interpositum est velamen, quia non poterant intendere adhuc splendorem vultus ejus filii Israel. Quæ figura evacuatur. Sic enim dixit Apostolus: *Quæ evacuantur* (*Id.* III, 13-16). Quare evacuantur? Quia veniente imperatore imagines tolluntur de medio. Ibi spectatur imago, ubi imperator præsens non est: ubi est autem ille cujus est imago, imago removetur. Imagines ergo præferebantur, antequam veniret imperator noster Dominus Jesus Christus. Imaginibus sublatis fulget præsentia imperatoris. Ergo cum transierit quisque ad Dominum, auferetur velamen. Sonabat enim vox Moysi per velum, et facies Moysi non apparebat. Sic et modo Judæis sonat vox Christi per vocem Scripturarum veterum: vocem earum audiunt, faciem sonantis non vident. Volunt ergo ut auferatur velamen? Transeant ad Dominum. Tunc enim non auferuntur vetera, sed conduntur in thesauro, ut jam sit Scriba eruditus in regno Dei, proferens de thesauro suo, nec nova sola, nec vetera sola. Nam si nova sola, aut vetera sola protulerit; non est Scriba eruditus in regno Dei proferens de thesauro suo nova et vetera. Si dicit ea, et non facit ea; de cathedra profert, non de thesauro cordis sui. Et verum dicimus Sanctitati vestræ; quæ de veteri proferuntur, per novum illustrantur. Ideo transitur ad Dominum, ut auferatur velamen.

SERMO LXXV * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XIV, 24-33, Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus, *etc.* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Altior significatio latet*

* Emendatus ad gr. Ulm. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 22.

(*b*) Hunc citat Florus ad Ephes. IV, eumdemque forte sermonem Possidius notat in Indiculo, cap. 9, his verbis: « De « evangelica lectione, ubi Domino jubente Petrus super « mare ambulavit. » subsequentem vero in cap. 8, sic: « De « eo quod Petrus in mari titubavit. »

in re gesta. Evangelii lectio quam modo audivimus, admonet humilitatem omnium nostrum, videre et cognoscere ubi simus, et quo nobis tendendum et festinandum sit. Non enim nihil significat navis illa portans discipulos, quæ contrario vento laborabat in fluctibus. Neque sine causa Dominus relictis turbis ascendit in montem, ut solus oraret; deinde veniens ad discipulos suos, periclitantes invenit, ambulans super mare, et confirmavit eos ascendens in navem, fluctusque placavit. Quid autem mirum, si omnia placare potest, qui condidit omnia? Tamen posteaquam ascendit in navem, venerunt qui portabantur, dicentes: *Vere Filius Dei es tu.* Sed ante istam evidentiam turbati sunt, videntes eum super mare. Dixerunt enim: *Phantasma est.* Ille autem ascendens in navem, abstulit fluctuationem mentis de cordibus ipsorum, ubi jam amplius dubitatione periclitabantur mente, quam corpore in fluctibus.

CAPUT II. — 2. *Quid significet transitus maris in navi.* In omnibus tamen quæ fecit Dominus, admonet nos quemadmodum hic vivamus. Nemo quippe in hoc sæculo non peregrinus est: quamvis non omnes ad patriam redire desiderent. Ex ipso autem itinere fluctus tempestatesque patimur: sed opus est vel in navi simus. Nam si in navi pericula sunt, sine navi certus interitus. Quantasvis enim vires habeat lacertorum qui natat in pelago, aliquando magnitudine maris victus absorbetur et mergitur. Opus est ergo ut in navi simus, hoc est, ut in ligno portemur, ut mare hoc transire valeamus. Hoc autem lignum, quo infirmitas nostra portatur, crux est Domini, in qua signamur, et ab hujus mundi submersionibus vindicamur. Patimur fluctus: sed ille Deus est, qui opituletur nobis.

3. *Christi in monte oratio.* Quod enim ascendit relictis turbis solus Dominus orare in montem, mons ille alta cœlorum significat. Relictis enim turbis, solus Dominus post resurrectionem ascendit in cœlum, et ibi interpellat pro nobis, sicut Apostolus dicit (*Rom.* VIII, 34). Est ergo quod significat, relictis turbis, ascendit in montem ut solus oraret. Solus enim est adhuc primogenitus a mortuis, post resurrectionem corporis ad dexteram Patris, pontifex et advocatus precum nostrarum. Caput Ecclesiæ sursum est, ut cætera membra sequantur in finem. Si ergo interpellat pro nobis, quasi in montis verticem, super celsitudinem omnium creaturarum, solus orat.

CAPUT III. — 4. *Navis jactata tempestate.* Interea navis portans discipulos, id est, Ecclesia, fluctuat et quatitur tempestatibus tentationum: et non quiescit ventus contrarius, id est, adversans ei diabolus, et impedire nititur ne perveniat ad quietem. Sed major est qui interpellat pro nobis. Nam in ista nostra fluctuatione in qua laboramus, dat nobis fiduciam, veniens ad nos, et confortans nos: tantum ne turbati in navi excutiamus nos, et projiciamus in mare. Quia etsi turbatur navis, navis est tamen. Sola portat discipulos, et recipit Christum. Periclitatur quidem in mari: sed sine illa statim peritur. Tene te itaque in navi, et roga Deum. Deficientibus enim omnibus consiliis, cum neque gubernacula suffecerint, et ipsa velorum extensio majori periculo quam utilitati fuerit; dimissis humanis omnibus adjutoriis et viribus, sola restat nautis intentio deprecandi et voces ad Deum fundendi. Qui ergo præstat navigantibus, ut perveniant ad portum, numquid Ecclesiam suam dimissurus est, ut eam non perducat ad requiem?

CAPUT IV. — 5. *Tempestas absente Domino.* Tamen, fratres, maxima perturbatio in ista navi non est, nisi in absentia Domini. In Ecclesia constitutus, absentem habet Dominum? Quando habet absentem Dominum? Quando vincitur aliqua cupiditate. Quomodo enim quodam loco in sacramento dictum accipitur, *Sol non occidat super iracundiam vestram; neque detis locum diabolo* (*Ephes.* IV, 26, 27): intelligitur autem, non de isto sole qui habet quamdam sublimitatem[1] inter cœlestia visibilia, qui communiter videri potest et a nobis et a bestiis; sed de illa luce, quam non vident nisi pura corda fidelium sicut dictum est, *Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Joan.* I, 9). Hoc enim lumen visibilis solis etiam pecora minutissima et brevissima illuminat. Est ergo lumen verum justitia atque sapientia, quod desinit mens videre, cum perturbatione iracundiæ fuerit tanquam nubilo superata: et tunc quasi occidit sol super iracundiam hominis. Sic et in ista navi, cum absens est Christus, suis quisque tempestatibus quatitur et iniquitatibus et cupiditatibus suis. Dicit enim tibi Lex, verbi gratia, *Ne falsum testimonium dicas* (*Exod.* XX, 16). Si intelligas testimonii veritatem, lucem habes in mente: si autem turpis lucri cupiditate superatus, statueris animo falsum dicere testimonium, jam incipies absente Christo tempestate turbari; fluctuabis fluctibus avaritiæ tuæ, periclitaberis tempestate concupiscentiarum tuarum, et quasi absente Christo pene submergeris.

CAPUT V. — 6. *Retro respicere, quid.* Quam metuendum est, ne avertatur navis, et retro respiciat? quod fit, cum relicta spe cœlestium præmiorum, ad ea quæ videntur et transeunt, detorquente cupiditate quisque convertitur. Nam et tentationibus libidinum qui perturbatur, et tamen in ea quæ intus sunt conspicit, non est usque adeo desperatus, veniam delictis suis deprecans, et intentus evincere atque transmeare rabiem sævientis maris. Qui vero ita detorquetur ab se, ut dicat in corde suo, Non videt Deus; non enim de me cogitat, aut curat an peccem: vertit proram, fertur procella, et unde veniebat impellitur. Sunt enim multæ cogitationes in cordibus hominum: et fluctibus hujus sæculi, et multis tempestatibus navis Christo absente turbatur.

CAPUT VI. — 7. *Vigilia noctis quarta. Fides crucis.* Quarta vero vigilia noctis, finis est noctis: una enim vigilia tribus horis constat. Significat ergo, quod jam in fine sæculi subvenit Dominus, et videtur ambulare super aquas. Quanquam enim turbetur tenta-

[1] Apud Florum, *claritatem*.

tionum procellis hæc navis, videt tamen glorificatum Deum ambulare super omnes tumores maris; hoc est, super omnes hujus sæculi principatus. Antea enim dictum est ex voce passionis ejus, quia secundum carnem cum demonstraret humilitatis exemplum, evanuerunt adversus eum fluctus maris, quibus cessit voluntate pro nobis, ut impleretur illa prophetia : *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (*Psal.* LXVIII, 3). Non enim repulit falsos testes, nec sævientem clamorem dicentium, *Crucifigatur* (*Matth.* XXVII, 23). Rabida corda et ora furentium non potestate compressit, sed patientia toleravit. Fecerunt ei quanta voluerunt : quia factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis (*Philipp.* II, 8). Postea vero quam resurrexit a mortuis, ut pro discipulis in Ecclesia tanquam in navi constitutis, et fide crucis suæ tanquam ligno portatis, et tentationibus hujus sæculi tanquam fluctibus maris periclitantibus, solus oraret; cœpit nomen ejus honorari et in hoc sæculo, in quo contemptus, accusatus, occisus est : ut qui venerat secundum passionem carnis in altitudinem maris, et tempestas demerserat eum, jam superborum cervices tanquam spumam undarum sui nominis honore calcaret. Sicut nunc Dominum videmus tanquam ambulantem super mare, sub cujus pedibus totam hujus sæculi rabiem subjectam esse conspicimus.

CAPUT VII. — 8. *Error discipulorum errores figurat hæreticorum.* Sed accedunt periculis tempestatum etiam errores hæreticorum; et non desunt qui sic tentent animos eorum qui sunt in navi, ut dicant Christum non fuisse natum de virgine, nec verum corpus habuisse, sed oculis visum esse quod non erat. Et istæ opiniones hæreticorum (*a*) nunc natæ sunt, quando jam nomen Christi per omnes gentes clarificatur, tanquam Christo jam ambulante super mare. Tentati discipuli dixerunt, *Quia phantasma est.* Sed ille nos adversus istas pestes sua voce confirmat, dicens, *Fidite, ego sum ; nolite timere.* Vano enim timore homines de Christo ista senserunt, attendentes honorem ejus et majestatem : et non putant quod sic potuerit nasci, qui sic meruit clarificari, tanquam expavescentes super mare ambulantem. Quo facto, honoris ejus excellentia figuratur : atque ita quod phantasma esset, existimant. Sed cum ille dicit, *Ego sum;* quid aliud dicit, nisi non in[1] se esse quod non est? Itaque si carnem ostendit, caro erat; si ossa, ossa erant; si cicatrices, cicatrices erant. *Non* enim *erat in illo*, *Est*, *et Non ; sed*, *Est in illo erat*, sicut Apostolus dicit (II *Cor.* I, 19). Inde est vox illa, *Fidite, ego sum; nolite timere.* Hoc est, Nolite sic expavescere meam dignitatem, ut mihi velitis auferre veritatem. Etsi super mare ambulo, etsi elationes et fastus sæculares tanquam rabidos fluctus sub pedibus habeo, tamen verus homo apparui, tamen verum de me Evangelium meum prædicat, quod ex virgine natus sim, quod Verbum caro factus sim ; quod verum dixi, *Palpate, et videte, quia spiritus ossa non habet, sicut me videtis habere* (*Luc.* XXIV, 39) : quod manus dubitantis vera vulnerum meorum vestigia tractaverunt. Itaque, *Ego sum ; nolite timere.*

CAPUT VIII. — 9. *Error alius itidem figuratus.* Non autem illos solos significat ista res, quod putaverunt discipuli quia phantasma est; non illos solos designat, qui humanam carnem habuisse Dominum negant, et aliquando etiam eos qui in navi sunt cæca pravitate perturbant : sed etiam illos qui Dominum putant in aliquo fuisse mentitum, et ea quæ minatus est impiis, eventura esse non credunt. Quasi in parte sit verax et in parte mendax, veluti phantasma apparens in verbis, quasi quod est et non est. Sed qui bene intelligunt vocem dicentis, *Ego sum ; nolite timere :* jam credunt omnia verba Domini, ut quemadmodum sperant præmia quæ promittit, ita pœnas timeant quas minatur. Sicut enim verum est quod dicturus est ad dexteram positis, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi :* ita verum est quod audituri sunt ad sinistram constituti, *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 34, 41). Nam et ista opinio, qua putant homines Christum non vera fuisse iniquis et perditis comminatum, ex hoc nata est, quia vident populos multos et innumerabiles turbas nomini ejus esse subjectas : ut ex eo illis videatur Christus phantasma esse, quia super mare ambulabat; id est, ideo videatur mentiri in comminatione pœnarum, quia quasi non potest perdere tam innumerabiles populos, qui nomini ejus et honori subjecti sunt. Sed audiant dicentem, *Ego sum.* Illi ergo non timeant, qui veracem in omnibus Christum credentes, non solum id quod promisit appetunt, sed etiam fugiunt quod minatus est : quia etiamsi super mare ambulat, id est, omnia genera hominum in isto sæculo constituta illi subjecta sunt; tamen non est phantasma, et ideo non mentitur cum dicit, *Non omnis qui mihi dicit*, *Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum* (*Id.* VII, 21).

CAPUT IX.— 10. *Petrus ambulans super mare.* Quid ergo significat etiam quod Petrus ausus est ad illum venire super aquas? Gestat enim Petrus Ecclesiæ plerumque personam. Quid ergo aliud dictum putamus, *Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas :* nisi, Domine, si tu verax es, et in nullo mentiris, clarificetur etiam Ecclesia tua in isto sæculo, quia hoc de te prophetia prædicavit? Ambulet ergo super aquas, et sic ad te veniat illa cui dictum est, *Vultum tuum deprecabuntur divites plebis* (*Psal.* XLIV, 13). Sed quoniam Dominum laus humana non tentat, homines autem sæpe in Ecclesia humanis laudibus et honoribus perturbantur, et prope merguntur; ideo Petrus trepidavit in mari, magnam vim tempestatis exhorrens. Quis enim non timet illam vocem : *Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt, et conturbant semitas pedum vestrorum* (*Isai.* III, 12)? Et quia luctatur animus adversus concupiscentiam laudis humanæ, bonum est in tali periculo ad orationem et deprecationem convertatur : ne forte qui laude mulcetur

[1] In editis deest, *in* ; quæ particula exstat in Ms. Germanensi.

(*a*) Manichæorum.

vituperatione subruatur atque mergatur. In unda exclamet titubans Petrus, et dicat, *Domine, salva me.* Porrigit enim Dominus manum : et quamvis increpet, dicens, *Modicæ fidei, utquid dubitasti?* quare non recto itinere illum intuens ad quem tendebas, nonnisi in Domino gloriatus es? tamen a fluctibus rapit, et confitentem infirmitatem suam atque illius auxilium postulantem, perire non sinit. Recepto autem Domino in navi, confirmata fide atque omni dubitatione sublata, sedatisque tempestatibus maris, ut jam ad terræ stabilitatem securitatemque veniatur, adorant omnes dicentes, *Vere Filius Dei es tu.* Hoc est enim gaudium sempiternum, quo perspicua veritas, et Verbum Dei, et Sapientia per quam facta sunt omnia, et eminentia misericordiæ ejus, et cognoscitur et amatur.

SERMO LXXVI * (*a*).

Rursus in Matthæi cap. XIV, 24-33, *de Domino ambulante super aquas maris, et de Petro titubante* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Mare, sæculum. Petrus Ecclesiæ typus.* Evangelium quod recentissime recitatum est de Domino Christo, qui super aquas maris ambulavit; et de apostolo Petro, qui ambulans timendo titubavit, et diffidendo mersus, confitendo rursus emersit; admonet nos intelligere mare præsens sæculum esse, Petrum vero apostolum Ecclesiæ unicæ typum. Ipse enim Petrus in Apostolorum ordine primus, in Christi amore promptissimus, sæpe unus respondet pro omnibus. Ipse denique Domino Jesu Christo requirente, quemnam homines dicerent eum esse, et opiniones varias hominum discipulis respondentibus, rursusque Domino interrogante et dicente, *Vos autem quem me esse dicitis?* respondit Petrus, *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Unus pro multis dedit responsum, unitas in multis. Tunc ei Dominus ait : *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia non revelavit tibi caro et sanguis, sed Pater meus qui est in cœlis.* Deinde addidit : *Et ego dico tibi.* Tanquam diceret : Quia tu dixisti mihi, *Tu es Christus Filius Dei vivi : et ego dico tibi, Tu es Petrus.* Simon quippe antea vocabatur. Hoc autem ei nomen, ut Petrus appellaretur, a Domino impositum est : et hoc in ea figura, ut significaret Ecclesiam. Quia enim Christus petra, Petrus populus christianus. Petra enim principale nomen est. Ideo Petrus a petra, non petra a Petro : quomodo non a christiano Christus, sed a Christo christianus vocatur. *Tu es* ergo, inquit, *Petrus; et super hanc petram* quam confessus es, *super hanc petram* quam cognovisti, dicens, *Tu es Christus Filius Dei vivi, ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* XVI, 13-18) : id est, Super me ipsum Filium Dei vivi, ædificabo Ecclesiam meam. Super me ædificabo te, non me super te.

CAPUT II. — 2. *Ecclesia non super homines, sed super Christum ædificata.* Nam volentes homines ædificari super homines, dicebant : *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ,* ipse est *Petrus.* Et alii qui nolebant ædificari super Petrum, sed super petram, *Ego autem sum Christi.* Apostolus autem Paulus ubi cognovit se eligi, et Christum contemni : *Divisus est,* inquit, *Christus? Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis* (I *Cor.* I, 12, 13)? Quomodo non in Pauli, sic nec in Petri; sed in nomine Christi : ut Petrus ædificaretur super petram, non petra super Petrum.

3. *Petrus primo beatus, et mox satanas dictus.* Idem ergo Petrus a petra cognominatus beatus, Ecclesiæ figuram portans, apostolatus principatum tenens, continuo post paululum jam audito quod beatus esset, jam audito quod Petrus esset, jam audito quod supra petram ædificandus esset [1], posteaquam audivit futuram Domini passionem, quia prædixerat eam cito futuram discipulis suis, displicuit ei. Timuit ne perderet morientem, quem confessus fuerat vitæ fontem. Turbatus est, dicens : *Absit a te,* inquit, *Domine; non fiet istud.* Propitius esto tibi, Deus; nolo te mori. Petrus dicebat Christo, Nolo te mori; sed melius dicebat Christus, Volo pro te mori. Denique continuo reprehendit, quem paulo ante laudaverat; et quem beatum dixerat, satanam appellat. *Redi,* inquit, *post me, satana; scandalum mihi es : non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum* (*Matth.* XVI, 22, 23). Quid nos vult facere ex hoc quod sumus, qui sic culpat quod homines sumus? Vultis scire quid nos velit facere? Audite Psalmum : *Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes.* Sed humana sapiendo : *Vos autem sicut homines moriemini* (*Psal.* LXXXI, 6, 7). Idem ipse Petrus paulo ante beatus, postea satanas, in momento uno, infra pauca verba. Miraris differentiam nominum, differentias attende causarum. Quid miraris, quia paulo ante beatus, postea satanas? Attende causam quare beatus. *Quia non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cœlis est.* Ideo beatus, *quia tibi non caro et sanguis revelavit.* Si enim caro et sanguis hoc tibi revelaret; de tuo : quia vero *non caro et sanguis tibi revelavit, sed Pater meus qui in cœlis est;* de meo, non de tuo. Quare de meo? Quia *omnia quæ habet Pater, mea sunt* (*Joan.* XVI, 15). Ecce audisti causam, quare beatus, et quare Petrus. Quare autem illud quod horrescimus, et repetere nolumus? Quare, nisi quia de tuo? *Non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.*

CAPUT III. — 4. *In Petro firmi et infirmi figurati.* Hoc intuentes nos Ecclesiæ membrum, discernamus quid de Dei, quid de nostro. Tunc enim non titubabimus, tunc in petra fundabimur, fixi et stabiles erimus adversus ventos, imbres, flumina, tentationes videlicet præsentis sæculi. Illum tamen videte Petrum, qui tunc erat figura nostra : modo fidit, modo titubat; modo immortalem confitetur, modo timet ne moriatur. Proinde quia Ecclesia Christi habet firmos, habet et infirmos; nec sine firmis potest esse, nec sine infirmis : unde dicit Paulus apostolus, *Debemus autem nos firmi, infirmorum onera sustinere* (*Rom.* XV, 1); in

* Correctus ad tres bn. et quatuor el. ad a. cb. f. fl. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 13.

(*b*) Hujus sermonis excerpta refert Florus ad I Cor. I et XV.

[1] Mss., *ædificatus est.*

eo quod dixit Petrus, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, firmos significat; in eo autem quod trepidat et titubat, et Christum pati non vult, mortem timendo, vitam non agnoscendo, infirmos Ecclesiæ significat. In illo ergo uno apostolo, id est, Petro, in ordine Apostolorum primo et præcipuo, in quo figurabatur Ecclesia, utrumque genus significandum fuit, id est, firmi et infirmi : quia sine utroque non est Ecclesia.

5. *Homo in se infirmus, potens in Domino.* Hinc est ergo et quod modo lectum est, *Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas. Si tu es, jube me* : non enim possum hoc in me, sed in te. Agnovit quid sibi esset a se, quid ab illo, cujus voluntate credidit se posse, quod nulla infirmitas humana possit. Ergo, *Si tu es, jube* : quia cum jusseris, fiet. Quod ego non valeo præsumendo, tu potes jubendo. Et Dominus, *Veni*, inquit. Et sine ulla dubitatione Petrus ad verbum jubentis, ad præsentiam sustentantis, ad præsentiam regentis sine ulla cunctatione desiluit in aquas, et ambulare cœpit. Potuit quod Dominus, non in se, sed in Domino. *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux;* sed *in Domino* (*Ephes.* v, 8). Quod nemo potest in Paulo, nemo in Petro, nemo in alio ullo Apostolorum, hoc potest in Domino. Ideo bene Paulus utiliter se contemnens, illum commendans : *Numquid Paulus*, inquit, *pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis?* Non ergo in me, sed mecum; non sub me, sed sub illo.

CAPUT IV. — 6. *Infirmitatis propriæ cognitio necessaria ad gratiam obtinendam.* Ergo ambulavit Petrus super aquas in jussu Domini, sciens hoc se a se habere non posse. Fide valuit quod humana infirmitas non valeret. Hi sunt firmi Ecclesiæ. Attendite, audite, intelligite, agite. Neque enim agendum est cum firmis alibi [1], ut sint infirmi : sed agendum est cum infirmis, ut sint firmi. Multos autem impedit a firmitate præsumptio firmitatis. Nemo erit a Deo firmus, nisi qui se a se ipso sentit infirmum. *Pluviam voluntariam segregans Deus hæreditati suæ.* Quid præceditis, qui quod dicturus sum nostis? Temperetur velocitas, ut sequatur tarditas. Hoc dixi, et hoc dico : audite, capite, facite. Nemo a Deo fit firmus, nisi qui se a se ipso sentit infirmum. *Pluviam* ergo *voluntariam*, sicut Psalmus dicit, *voluntariam;* non meritorum nostrorum, sed *voluntariam. Pluviam* ergo *voluntariam segregans Deus hæreditati suæ : etenim infirmata est; tu vero perfecisti eam* (*Psal.* LXVII, 10). Quia pluviam voluntariam segregasti, non attendens hominum merita, sed tuam gratiam et misericordiam. Infirmata est ergo ipsa hæreditas, et agnovit se infirmam in se, ut firma esset in te. Non firmaretur, si non infirmaretur, ut abs te in te perficeretur.

CAPUT V. — 7. *Paulus infirmitatem suam agnoscens perficitur.* Vide hujus hæreditatis portiunculam Paulum, vide infirmatum, qui dixit : *Non sum idoneus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.* Quare ergo Apostolus es? *Gratia Dei sum quod sum. Non sum idoneus*, sed *gratia Dei sum quod sum*. Infirmatus est Paulus, tu vero perfecisti eum. Jamvero quia gratia Dei est quod est, vide quid sequatur : *Et gratia ejus in me non fuit vacua, sed plus omnibus illis laboravi.* Vide ne præsumptione perdas, quod infirmitate meruisti. Bene hoc, bene : *Non sum idoneus vocari Apostolus*; *gratia ejus sum quod sum; et gratia ejus in me non fuit vacua* : omnia optime. Sed, *Plus illis omnibus laboravi* : quasi tibi cœpisti tribuere, quod paulo ante Deo dederas. Agnosce, et sequere : *Non ego autem, sed gratia Dei mecum* (*I Cor.* xv, 9, 10). Bene, infirme : firmissime eris exaltatus, quia non es ingratus. Tu es idem ipse Paulus in te parvus, in Domino magnus. Tu es qui ter Dominum rogasti, ut stimulus carnis, angelus satanæ, a quo colaphizabaris, auferretur a te. Quid tibi dictum est? quid audisti quando hoc petisti? *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur.* (*II Cor.* XII, 7-9). Etenim infirmatus est, tu vero perfecisti eum.

8. *Petrus potens non in se, sed in Domino.* Sic et Petrus, *Jube me*, inquit, *venire ad te super aquas.* Homo audeo, sed non hominem rogo. Jubeat Deus homo, ut possit quod non potest homo. *Veni*, inquit. Et descendit, et cœpit ambulare super aquas : et potuit Petrus, quia jusserat petra. Ecce quid Petrus in Domino; quid in se? *Videns ventum validum, timuit; et cum cœpisset mergi, exclamavit : Domine, pereo, libera me.* Præsumpsit de Domino, potuit de Domino : titubavit ut homo, rediit ad Dominum. *Si dicebam, Motus est pes meus.* Psalmus loquitur, sancti cantici vox est; et si agnoscamus, et nostra : imo si velimus, et nostra est. *Si dicebam, motus est pes meus.* Quare motus, nisi quia *meus?* Et quid sequitur? *Misericordia tua, Domine, adjuvabat me* (*Psal.* XCIII, 18). Non virtus mea; sed *misericordia tua.* Numquid enim Dominus deseruit titubantem, quem audivit invocantem? Ubi est illud, *Quis invocavit Deum, et desertus est ab eo* (*Eccli.* II, 12)? Ubi et illud, *Et omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit* (*Joel.* II, 32)? Continuo porrigens adjutorium dexteræ suæ, levavit mergentem, increpavit diffidentem : *Modicæ fidei, quare dubitasti?* De me præsumpsisti, de me dubitasti.

CAPUT VI. — 9. *In sæculi adversitate seu felicitate cupiditas tempestas est.* Eia, fratres, sermo concludendus est. Attendite sæculum quasi mare, ventus validus, et magna tempestas. Unicuique sua cupiditas, tempestas est. Amas Deum; ambulas super mare, sub pedibus tuis est sæculi tumor [1]. Amas sæculum : absorbebit te. Amatores suos vorare novit, non portare. Sed cum fluctuat cupiditate cor tuum, ut vincas tuam cupiditatem, invoca Christi divinitatem. Putatis tunc esse ventum contrarium, quando est hujus sæculi adversitas? Quando enim bella, quando tumultus, quando fames, quando pestilentia, quando cuique hominum, etiam singulo evenit privata calamitas, tunc putatur ventus adversus, ibi putatur invocandus Deus. Quando autem temporali felicitate sæculum arridet, quasi non est ventus contrarius. Noli hinc interrogare temporis tranquillitatem : interroga, sed tuam cu

[1] Aliquot Mss., *ut alibi sint infirmi* — Morel, Elem. Critic. pagg. 385, 386, verbum, *alibi*, expellit. M.

[1] Sic meliores Mss. Editi vero, *timor sæculi*.

piditatem. Vide si tranquillitas est in te; vide si non te subvertit ventus interior · hoc vide. Magnæ virtutis est, cum felicitate luctari, ne illiciat, ne corrumpat, ne ipsa subvertat felicitas. Magnæ, inquam, virtutis est, cum felicitate luctari; magnæ felicitatis est, a felicitate non vinci. Disce calcare sæculum : memento fidere in Christo. Et si motus est pes tuus, si titubas, si aliqua non superas, si mergi incipis, dic : *Domine, pereo, libera me.* Dic, *Pereo;* ne pereas. Solus enim a morte carnis liberat te, qui mortuus est in carne pro te. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO LXXVII * (a).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. xv,21-28, Egressus Jesus de Genezareth, secessit in partes Tyri et Sidonis, et ecce mulier Chananæa, *etc.* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Chananæa mulier humilitatis exemplum.* Chananæa ista mulier, quæ modo nobis[1] lectione evangelica commendata est, præbet nobis humilitatis exemplum, et pietatis viam: ab humilitate in alta surgere ostendit. Erat autem, sicuti apparet, non de populo Israel, unde Patriarchæ, unde Prophetæ, unde parentes Domini nostri Jesu Christi secundum carnem; unde ipsa virgo Maria, quæ peperit Christum. Non ergo ex isto populo erat hæc mulier : sed erat ex Gentibus. Nam, sicut audivimus, secessit Dominus in partes Tyri et Sidonis, et inde mulier Chananæa de finibus illis egressa, petebat beneficium instantissime curandæ filiæ suæ, quæ male a dæmonio vexabatur. Tyrus et Sidon non erant civitates populi Israel, sed Gentium; quamvis vicinæ illi populo. Clamabat ergo avida impetrandi beneficii, fortiterque pulsabat : et dissimulabatur ab ea[2], non ut misericordia negaretur, sed ut desiderium accenderetur; nec solum ut desiderium accenderetur, sed, sicut ante dixi, ut humilitas commendaretur. Clamabat ergo tanquam Domino non audiente, sed quod facturus erat in silentio disponente. Disciputi rogaverunt pro illa Dominum, et dixerunt : *Dimitte illam, quia clamat post nos.* Et ille : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.*

CAPUT II.— 2. *Quomodo Christus nonnisi ad Israelitas missus. Solutio quæstionis.* Hic verborum istorum oritur quæstio : Unde nos ad ovile Christi de Gentibus venimus, si non est missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel? Quid sibi vult hujus secreti tam alta dispensatio, ut cum Dominus sciret quare veniret, utique ut Ecclesiam haberet in omnibus Gentibus, non se missum dixerit, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel? Intelligimus ergo præsentiam corporis sui, nativitatem suam, exhibitionem miraculorum, virtutemque resurrectionis in illo populo eum ostendere debuisse; ita fuisse dispositum, sic ab initio commendatum, hoc prædictum, hoc impletum : quia Christus Jesus ad gentem Judæorum venire debuit videndus, occidendus, et lucraturus[1] eos inde quos ante præscivit. Non enim damnata illa plebs est, sed ventilata. Ibi erat paleæ multitudo, ibi granorum occulta dignitas : ibi quod incenderetur, ibi unde horreum repleretur. Nam unde Apostoli nisi inde? unde Petrus? unde cæteri?

3. *Saulus in Paulum mutatus. Ratio mutati nominis Sauli in Pauli.* Unde ipse Paulus, primo Saulus? hoc est, primo superbus, post humilis. Nam quando Saulus, a Saüle nomen derivatum erat. Saül autem rex superbus : in regno autem David humilem persequebatur (I *Reg.* XVIII-XXIV). Quando ergo Saulus, qui postea Paulus, tunc utique superbus, tunc persecutor innocentium, tunc vastator Ecclesiæ. Acceperat enim litteras (velut zelo Synagogæ ardens, et insequens christianum nomen) a sacerdotibus, ut exhiberet quoscumque invenisset christianos ad luenda supplicia. Cum pergit, cum anhelat cædes, cum sitit sanguinem, cœlesti Christi voce prostratus est persecutor, erectus est prædicator (*Act.* IX). Impletum in illo quod scriptum est in propheta : *Ego percutiam, et ego sanabo* (*Deut.* XXXII, 39). Hoc enim percutit Deus, quod se in homine extollit adversus Deum. Non est impius medicus, qui tumorem ferit, qui putredinem secat aut urit. Dolorem ingerit : ingerit, sed ut perducat ad sanitatem. Molestus est : sed nisi esset, utilis non esset. Prostravit ergo Christus una voce Saulum, erexit Paulum : hoc est, prostravit superbum, erexit humilem. Nam quæ fuit ratio mutandi sibi nominis, ut cum Saulus antea vocaretur, postea se Paulum dici vellet; nisi quia Sauli nomen in se agnovit, cum persequeretur, fuisse superbiæ? Elegit ergo humile nomen, ut Paulus, hoc est minimus, vocaretur. Paulum enim, minimum est. Paulum nihil aliud est, quam parvum. De quo nomine jam glorians, humilitatemque commendans : *Ego,* inquit, *sum minimus Apostolorum.* Unde ergo, unde iste, nisi ex populo Judæorum? Inde alii Apostoli, inde Paulus, inde quos commendat idem Paulus, quod viderint Dominum post resurrectionem. Dicit enim eum visum ferme *a quingentis fratribus simul, ex quibus plures manent usque adhuc, quidam autem dormierunt* (I *Cor.* XV, 9, 6).

4. *Judæi audito Petro conversi. Oves ad quas Christus missus est.* Ex illo autem populo etiam illi, qui, cum Petrus loqueretur, commendans passionem, resurrectionem divinitatemque Christi, accepto Spiritu sancto, quando illi omnes, in quos venit Spiritus sanctus, linguis omnium gentium sunt locuti, compuncti spiritu, qui audiebant ex populo Judæorum, quæsierunt consilium salutis suæ, intelligentes se reos sanguinis Christi : quod eum ipsi crucifixerint, ipsi occiderint, in cujus nomine occisi a se viderent tanta miracula fieri, viderent Spiritus sancti præsentiam.

CAPUT III. — Quærentes ergo consilium, responsum acceperunt : *Agite pœnitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi;*

[1] Editi, *quæ heri nobis,* etc. Hic nos Phimarconensem vetustissimum et optimæ notæ librum sequimur.
[2] Sic Phimarconensis Ms. At editi, *ab eo.*
* Correctus ad ph. Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Tempore, 74.
(*b*) Citatur in Flori collectione ad I Cor.

[1] Am. Er. Lov., *lucrandus.* Phimarconensis Ms., *lucrandos.* At Par., *lucraturus.*

et dimittentur vobis peccata vestra. Quis desperaret sibi donanda peccata, quando crimen occisi Christi reis donabatur? Conversi sunt ex ipso populo Judæorum: conversi sunt, baptizati sunt. Ad mensam Domini accesserunt, et sanguinem quem sævientes fuderunt, credentes biberunt. Quemadmodum autem sint conversi, quam plane atque perfecte, indicant Actus Apostolorum. Nam omnia quæ possidebant, vendiderunt, atque pretia rerum suarum ad pedes Apostolorum posuerunt; et distribuebatur unicuique sicut opus cuique erat: et nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis omnia communia. *Et erat illis,* sicut scriptum est, *anima una et cor unum in Deum* (*Act.* II, *et* IV). Ecce sunt oves de quibus dixit, *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Illis enim exhibuit præsentiam suam, pro illis in se sævientibus crucifixus oravit, dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Intelligebat medicus phreneticos mente perdita medicum occidentes, et occidendo medicum nescientes, sibi medicamentum facientes. De Domino enim occiso omnes [1] curati sumus, illius sanguine redempti, pane illius corporis a fame liberati. Hanc ergo præsentiam Christus Judæis exhibuit. Hoc ergo ait, *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel:* ut illis præsentiam sui corporis exhiberet; non ut oves quas habebat in Gentibus, contemneret et præteriret.

CAPUT IV. — 5. *Ad gentes Christus non missus est, sed misit.* Ad Gentes enim ipse non ivit, sed discipulos misit. Et illic impletum est quod propheta dixit: *Populus quem non cognovi, servivit mihi.* Videte quam alta, quam evidens, quam expressa prophetia: *Populus quem non cognovi*, id est, cui præsentiam meam non exhibui, *servivit mihi.* Quomodo? Sequitur, *In auditu auris obaudivit mihi* (*Psal.* XVII, 45): hoc est, non videndo, sed audiendo crediderunt. Ideo Gentium major laus. Illi enim viderunt, et occiderunt: Gentes audierunt, et crediderunt. Ad Gentes autem vocandas et congregandas, ut impleretur quod modo cantavimus, *Congrega nos de Gentibus, ut confiteamur nomini tuo, et gloriemur in laude tua* (*Psal.* CV, 47), ille Paulus apostolus missus est. Minimus ille factus magnus, non per se, sed per eum quem persequebatur, missus est ad Gentes, ex latrone pastor, ex lupo ovis. Missus est ad Gentes ille apostolus minimus, et multum laboravit in Gentibus, et per eum Gentes crediderunt. Testes sunt ejus Epistolæ.

6. *Filia Archisynagogi, et Hæmorrhoissa.* Habes hoc et in Evangelio sacratissime figuratum. Filia Archisynagogi quædam defuncta erat, pater ejus rogabat Dominum, ut iret ad eam: ægram reliquerat et in periculo constitutam. Ibat Dominus ad visitandam et sanandam ægram: interea mortua nuntiata est, et dictum est patri, *Puella mortua est, noli jam vexare magistrum.* Dominus autem qui sciebat se posse mortuos suscitare, non abstulit spem desperato, et ait patri: *Noli timere, tantum crede.* Pergebat ad puellam: atque in itinere inter turbas, quomodo potuit, coarctavit se quædam mulier, quæ fluxum sanguinis patiebatur, et diuturno illo languore in medicos frustra omnia quæ habebat impenderat. Ubi fimbriam vestimenti ejus tetigit, sana facta est. Et Dominus: *Quis me tetigit?* Admirantes discipuli qui nesciebant quid esset factum, et videbant eum a turbis comprimi, et de una quæ leviter tetigerat fuisse sollicitum, responderunt: *Turba te premit, et dicis, Quis me tetigit?* Et ille: *Tetigit me aliquis.* Nam isti premunt, illa tetigit. Corpus ergo Christi multi moleste premunt, pauci salubriter tangunt (*a*). *Tetigit me,* inquit, *aliquis. Ego enim sensi de me virtutem exiisse.* At ubi vidit illa non se latuisse, provoluta est ante pedes ejus, et confessa est quid esset factum. Post hæc perrexit, pervenitque quo tendebat, et puellam filiam Archisynagogi inventam mortuam suscitavit (*Luc.* VIII 41-56).

CAPUT V. — 7. *Res de illis narrata licet vere gesta, tamen figura est.* Factum quidem est, et ita ut narratur, impletum: sed tamen etiam ipsa, quæ a Domino facta sunt, aliquid significantia erant, quasi verba, si dici potest, visibilia et aliquid significantia. Quod maxime apparet in eo quod præter tempus poma quæsivit in arbore, et quia non invenit, arbori maledicens aridam fecit (*Marc.* XI, 13, 14). Hoc factum nisi figuratum accipiatur, stultum invenitur: primo, quæsisse poma in illa arbore, quando tempus non erat ut essent in ulla arbore; deinde, si pomorum jam tempus esset, non habere poma quæ culpa arboris esset? Sed quia significabat, quærere se non solum folia, sed et fructum, id est, non solum verba, sed et facta hominum; arefaciendo ubi sola folia invenit, significavit eorum pœnam qui loqui bona possunt, facere bona nolunt. Sic ergo et hic. Nam utique mysterium est. Præscius omnium dicit, *Quis me tetigit?* Fit imperito similis Creator, et interrogat non solum qui hoc sciebat, sed etiam qui cætera præsciebat. Aliquid est utique, quod nobis significante mysterio loquitur Christus.

8. *Quid illis figuratur.* Filia illa Archisynagogi significabat populum Judæorum, propter quem venerat Christus, qui dixit, *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Illa vero mulier quæ fluxum sanguinis patiebatur, Ecclesiam figurabat ex Gentibus, ad quam Christus per præsentiam corporis non erat missus. Ad illam ibat, illius salutem intendebat: hæc intercurrit, tangit fimbriam quasi nescientis, id est, sanatur tanquam ab absente. Dicit ille, *Quis me tetigit?* quasi diceret, Non novi hunc populum. *Populus quem non cognovi, servivit mihi. Tetigit me aliquis. Ego enim sensi virtutem de me exisse*, id est, Evangelium emissum totum orbem implesse. Tangitur autem fimbria exigua pars vestimenti et extrema. Fac vestem Christi quasi Apostolos. Ibi fimbria Paulus erat: hoc est, extremus et minimus. Nam utrumque de se dixit: *Ego sum minimus Apostolorum* (I *Cor.* XV, 9). Nam post omnes vocatus est, post omnes credidit, plus omnibus sanavit. Non erat missus Dominus, nisi ad

[1] Editi, *omnes nos.* Abest, *nos,* a Mss.

(*a*) Vide supra, sermonem 62, n. 5.

oves quæ perierant domus Israel. Sed quia et populus quem non cognoverat, serviturus erat, in obauditu auris obauditurus erat, nec de illo tacuit ibi constitutus. Ait enim quodam loco idem Dominus : *Habeo alias oves quæ non sunt de hoc ovili ; oportet me et has adducere, ut sit unus grex et unus pastor* (*Joan.* x, 16).

CAPUT VI.— 9. *Chananææ perseverantia in petendo.* Inde mulier ista erat : ideo non contemnebatur, sed differebatur. *Non sum*, inquit, *missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Et illa clamando instabat, perseverabat, pulsabat, tanquam jam audisset, Pete, et accipe ; quære, et invenies ; pulsa, et aperietur tibi. Institit, pulsavit. Nam et Dominus quando dixit hæc verba, *Petite, et accipietis ; quærite, et invenietis ; pulsate, et aperietur vobis ;* supra dixerat, *Nolite sanctum dare canibus, neque projeceritis margaritas vestras ante porcos ; ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi*[1] *disrumpant vos* (*Matth.* vii, 7, 6) : id est, post contemptum margaritarum vestrarum etiam molesti sint vobis. Nolite ergo illis projicere quæ contemnunt.

10. *Gentes quare canes.* Et unde discernimus (tanquam responderent) qui sint porci, qui sint canes ? Hoc in ista muliere demonstratum est. Nam illi mulieri instanti respondit hoc : *Non est bonum tollere panem filiorum, et mittere canibus.* Canis es, una es ex Gentibus, idola adoras. Quid autem tam familiare canibus, quam lapides lingere ? *Non est ergo bonum, panem filiorum tollere, et mittere canibus.* Illa si recederet post hæc verba, canis accesserat, canis abscesserat : sed pulsando, homo facta est ex cane [2]. Institit enim petendo, et ex ipso veluti convicio humilitatem ostendit, misericordiam impetravit. Neque enim commota est, aut succensuit, quod canis appellata fuerit petens beneficium, rogans misericordiam : sed ait, *Ita, Domine :* dixisti me canem ; plane canis sum, agnosco nomen meum ; Veritas loquitur : sed non ideo a beneficio repellenda sum. Prorsus canis : *sed et canes edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Modicum quoddam et exiguum beneficium desidero : non mensam invado, sed micas quæro.

CAPUT VII. — 11. *Humilitas commendata in Chananæa. Magna contra superbiam medicina, Deus homo.* Videte quemadmodum humilitas commendata est. Canem illam Dominus dixerat ; non dixit, Non sum ; sed dixit, Sum. Et Dominus continuo, quia se agnovit canem : *O mulier, magna est fides tua ! fiat tibi sicut petisti.* Tu te agnovisti canem, ego te jam agnosco hominem. *O mulier, magna est fides tua !* petisti, quæsisti, pulsasti ; accipe, inveni, aperiatur tibi. Videte, fratres, quemadmodum in hac muliere quæ Chananæa erat, id est, quæ de Gentibus veniebat, et typum, hoc est, figuram Ecclesiæ gerebat, maxime humilitas commendata est. Etenim gens Judæa, ut ab Evangelio repelleretur, superbia inflata est, quod Legem accipere meruisset, quod de ipsa gente Patriarchæ processerint, Prophetæ exstiterint, Moyses Dei servus miracula magna, quæ audivimus in Psalmo, in Ægypto fecerit, per mare Rubrum aquis recedentibus populum duxerit, Legem acceperit, quam ipso populo dederit (*Psal.* cv). Erat unde extolleretur gens Judæa, et per ipsam superbiam factum est ut Christo nollet humiliari auctori humilitatis, repressori tumoris, medico Deo, qui propter hoc, cum Deus esset, homo factus est, ut se homo hominem cognosceret. Magna medicina. Hæc medicina si superbiam non curat, quid eam curet nescio. Deus est, et fit homo : seponit divinitatem, id est, quodammodo sequestrat, hoc est, occultat quod suum erat, apparet quod acceperat [1]. Fit ille homo, cum sit Deus : et non se agnoscit homo hominem, id est, non se mortalem agnoscit, non se agnoscit fragilem, non se agnoscit peccatorem, non se agnoscit ægrotum, ut quærat vel ægrotus medicum ! sed quod est periculosius, sanus sibi videtur !

CAPUT VIII.— 12. *Judæis ob superbiam rejectis, Gentes propter humilitatem in eorum locum suffectæ. Magna fides, sicut granum sinapis.* Ergo propter hoc ille populus non accessit, id est, propter superbiam : et dicti sunt ex arbore oleæ, hoc est, de illo populo a Patriarchis creato, fracti rami naturales, id est, Judæi merito steriles spiritu superbiæ ; et in illa olea insertus est oleaster. Oleaster populus ex Gentibus. Sic dicit Apostolus, quod oleaster insertus sit in olea, rami autem naturales fracti sint. Illi fracti propter superbiam : insertus oleaster propter humilitatem (*Rom.* xi, 17-21). Hanc humilitatem ostendebat mulier, dicens : Ita, Domine, canis sum, micas desidero. In hac humilitate etiam Centurio ille placuit : qui cum desideraret puerum suum a Domino curari, et Dominus diceret, *Ego veniam et curabo eum ;* respondit ille, *Domine, non sum dignus qui sub tectum meum intres ; sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus.* Non sum dignus qui sub tectum meum intres. Tecto non recipiebat, corde receperat. Quanto humilior, tanto capacior, tanto plenior. Colles enim aquam repellunt, valles implentur. Quid deinde, quid ad hoc Dominus, posteaquam dixit, *Non sum dignus qui sub tectum meum intres*, ad eos qui sequebantur, *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel :* id est, in illo populo ad quem veni, *non inveni tantam fidem. Tantam*, quid est ? Tam magnam. Unde magnam ? De minimo, id est, de humilitate grandem. *Non inveni tantam fidem :* similem grano sinapis, quanto minutiori, tanto ferventiori. Inserebat ergo jam Dominus oleastrum in oliva. Tunc hoc faciebat, quando dicebat, *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel.*

CAPUT IX. — 13. *Carnalia in regno cœlorum non exspectanda. Divitiæ hic argumentum indigentiæ. Sanitas hujus vitæ longa ægritudo.* Denique vide quod sequitur. *Ideo dico vobis* (quia non inveni tantam fidem in Israel, id est, tantam cum fide humilitatem) : *Ideo dico vobis, quia multi ab oriente et occidente venient, et*

[1] Editi, *et canes conversi*. Abest, *canes*, a Ms. Ph.
[2] Apud Er. Lugd. Ven. Lov., *homo factus est ex cane*. M.

[1] Sic Ms. Ph. At editi, *quod apparet acceperat.*

recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum (*Matth.* VIII, 5, 11). *Recumbent*, inquit, requiescent. Non enim debemus illic carnales epulas cogitare, aut aliquid tale in illo regno concupiscere, ut non vitia mutemus virtutibus, sed vitia supponamus [1]. Aliud est enim, desiderare regnum cœlorum propter sapientiam et vitam æternam; aliud, propter felicitatem terrenam, quasi illic habeamus eam opulentiorem atque majorem. Si divitem te in illo regno futurum putas, cupiditatem non amputas, sed mutas: et tamen dives eris, et nonnisi illic dives eris. Nam hic indigentia tua colligit plurima. Quare multum habent divites? Quia multum indigent. Major indigentia quasi majores comparat facultates: illic ipsa indigentia morietur. Tunc vere dives eris, quando nullius indigens eris. Non enim tu dives, et angelus pauper, qui non habet jumenta et rhedas et familias. Quare? Quia non indiget: quia quanto fortior, tanto minus indigus. Ergo ibi divitiæ, et veræ divitiæ. Epulas terræ hujus non ibi cogites. Epulæ enim terræ hujus medicamenta quotidiana sunt; ægritudini cuidam nostræ, cum qua nascimur, necessaria sunt. Ægritudinem istam sentit quisquis, cum hora reficiendi transierit. Vis videre quanta ægritudo sit ista, ut tanquam acuta febris, septem diebus necet? Ne te sanum putes. Sanitas immortalitas erit. Nam hæc longa ægritudo est. Quia quotidianis medicamentis fulcis morbum tuum; sanus tibi esse videris: detrahe medicamenta, et vide quid potes.

CAPUT X.—14. *Moriendi necessitas ab ipso exortu. Vera sanitas, immortalitas.* Nam ex quo nascimur, necesse est ut moriamur. Morbus hic necesse est ut ad mortem perducat. Certe medici quando ægros inspiciunt, hoc dicunt. Verbi gratia, hydrops est iste, moritur: hic morbus non potest curari. Elephantiosus est; nec morbus iste curari potest. Phthisicus est; quis hoc curat? Necesse est ut pereat, necesse est ut moriatur. Ecce jam dixit medicus, Phthisicus est, non potest nisi moriatur; et tamen aliquando et hydrops non inde moritur, et elephantiosus non inde moritur, et phthisicus non inde moritur: et tamen necesse est ut quisquis natus fuerit, inde moriatur. Moritur inde, non potest aliter. Hoc et medicus et imperitus pronuntiat: sed et si tardius moritur, numquid ideo non moritur? Quando ergo vera sanitas, nisi quando vera immortalitas, si ergo vera immortalitas, nulla corruptio, nulla defectio, quid illic alimentis opus erit? Ergo cum audis, *Recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob* [2]; non pares ventrem, sed mentem. Impleberis ibi: et ipse interior venter habet cibos suos. Secundum istum ventrem dicitur, *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Id.* v, 6). Et vere saturabuntur, ut non esuriant.

15. *Rami naturales præciduntur, inseritur oleaster, quare.* Inserebat ergo jam oleastrum Dominus, cum dicebat, *Multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum*: id est, inserentur in oliva. Hujus enim olivæ radices sunt, Abraham et Isaac et Jacob: *filii autem regni*, hoc est Judæi increduli, *ibunt in tenebras exteriores* (*Matth.* VIII, 12). Præcidentur rami naturales, ut inseratur oleaster. Sed unde rami naturales præcidi meruerunt, nisi superbia? Unde oleaster inseri, nisi humilitate? Unde et ista mulier dixit, *Ita, Domine: nam et canes edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Et inde audit, *O mulier, magna est fides tua!* Sic et ille Centurio: *Non sum dignus ut sub tectum meum intres. Amen dico vobis non inveni tantam fidem in Israel.* Discamus, aut teneamus humilitatem. Si nondum habemus, discamus: si habemus, non amittamus. Si nondum habemus, habeamus, ut inseramur: si jam habemus, teneamus, ne præcidamur.

[1] Editi, *subdamus*. At Phimarconensis Ms., *supponamus*.
[2] Aliquot hic versus in prius editis omissi restituuntur ex Phimarconensi Ms.

SERMO LXXVIII * (a).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XVII, 1-8, Post dies sex assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem ejus, *etc.*

1. *Regnum Christi.* Inspicienda nobis et tractanda est, charissimi, visio ista, quam Dominus demonstravit in monte. Ipsa est enim de qua dixerat: *Amen dico vobis, quia sunt hic quidam de circumstantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis in regno suo* (*Matth.* XVI, 28). Inde cœpit lectio quæ recitata est. *Dum hoc dixisset, post dies sex assumpsit tres discipulos, Petrum, Joannem et Jacobum, et ascendit in montem.* Ipsi tres erant quidam de quibus dixerat, *Sunt hic quidam qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis in regno suo.* Non parva quæstio est. Neque enim ille mons, regnum erat comprehensum. Quid est mons ei qui possidet cœlum? Quod non solum legimus, sed etiam oculis cordis quodam modo videmus. Regnum suum dicit, quod multis locis appellat regnum cœlorum. Regnum autem cœlorum est regnum sanctorum. *Cœli* enim *enarrant gloriam Dei.* De quibus cœlis dictum est continuo in Psalmo, *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 4, *et* 5). Quorum, nisi cœlorum? Ergo Apostolorum, et omnium verbi Dei fidelium prædicatorum. Regnabunt cœli cum eo qui fecit cœlos. Hoc ut ostenderetur, videte quid factum est.

2. *Dominicæ transfigurationis allegoria. Vestimenta Christi.* Dominus ipse Jesus resplenduit sicut sol; vestimenta ejus facta sunt candida sicut nix: et loquebantur cum eo Moyses et Elias. Ipse Jesus quidem, ipse splenduit sicut sol, se lumen esse significans quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan.* I, 9). Quod est iste sol oculis carnis, hoc ille oculis cordis: et quod iste carnibus, hoc ille cordibus. Vestimenta autem ejus, Ecclesia

* Correctus est ad r. rm. v. Lov
(a) Alias de Diversis 69.

ejus. Vestimenta enim nisi ab induto contineantur, cadunt. Horum vestimentorum quædam quasi novissima fimbria Paulus fuit. Ipse enim dicit, *Ego enim sum minimus Apostolorum* (I *Cor*. xv, 9) : et alio loco, *Ego sum novissimus Apostolorum*. In vestimento autem fimbria est novissima et minima. Proinde sicut illa mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur, tacta Domini fimbria, salva facta est (*Luc*. viii, 44) : sic Ecclesia quæ ex Gentibus venit, Paulo prædicante salvata est. Quid mirum si per candida vestimenta signatur Ecclesia, cum audiatis Isaiam prophetam dicentem, *Et si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, tanquam nivem dealbabo* (*Isai*. i, 18)? Moyses et Elias, id est, Lex et Prophetæ quid valent, nisi cum Domino colloquantur? Nisi Domino perhibeant testimonium, quis leget Legem? quis Prophetas? Videte quam breviter hoc Apostolus ait : *Per Legem enim cognitio peccati : nunc autem sine Lege, justitia Dei manifestata est;* ecce sol : *testificata a Lege et Prophetis* (*Rom*. iii, 20, 21); ecce splendor.

3. *Petri votum*. Videt hoc Petrus, et humana sapiens tanquam homo : *Domine, bonum est*, inquit, *nos hic esse*. Tædium patiebatur a turba, invenerat solitudinem montis; ibi habebat Christum panem mentis. Utquid inde discederet ad labores et dolores, habens in Deum sanctos amores, et ideo bonos mores? Bene sibi volebat esse : unde et adjunxit, *Si vis, faciamus hic tria tabernacula : tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum*. Ad hæc Dominus nihil respondit : sed tamen Petro responsum est. Hæc enim eo loquente, nubes lucida venit, et obumbravit eos. Ille quærebat tria tabernacula : nobis unum esse, quod humanus sensus dividere cupiebat, responsum cœleste monstravit. Verbum Dei Christus, Verbum Dei in Lege, Verbum in Prophetis. Quid, Petre, quæris dividere? Magis te oportet adjungere. Tria quæris : intellige et unum.

4. *Vox ae nube. Prostratio discipulorum*. Nube ergo obumbrante omnes, et quodam modo eis faciente unum tabernaculum, sonuit et vox de nube dicens : *Hic est Filius meus dilectus*. Ibi erat Moyses, ibi Elias : non est dictum, Hi sunt filii mei dilecti. Aliud est enim Unicus, aliud adoptati. Ille commendabatur, unde Lex et prophetæ gloriabantur. *Hic est*, inquit, *Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui : ipsum audite*. Quia et in Prophetis ipsum audistis, et in Lege ipsum audistis. Et ubi non ipsum audistis? Hoc audito, illi ceciderunt in terram. Jam demonstratur nobis, in Ecclesia regnum Dei. Hic Dominus, hic Lex et Prophetæ : sed Dominus tanquam Dominus : Lex in Moyse, Prophetia in Elia; sed ipsi tanquam servi, tanquam ministri. Ipsi tanquam vasa : ipse tanquam fons. Moyses et Prophetæ dicebant et scribebant : sed de illo implebantur quando fundebant.

5. *Discipulorum erectio. Solus Jesus erectis iis videtur. Præmium nobis promissum ipse Deus*. Dominus autem porrexit manum, et excitavit jacentes. Deinde *neminem viderunt, nisi solum Jesum*. Quid sibi hoc vult? Audistis, cum Apostolus legeretur, quia *videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*. Et linguæ evacuabuntur, quando venerit illud quod modo speramus et credimus (I *Cor*. xiii, 12, 8, 9). Quod illi ergo ad terram ceciderunt, hoc significaverunt, quod morimur : quia dictum est carni, *Terra es, et in terram ibis* (*Gen*. iii, 19). Quando vero eos Dominus erexit, resurrectionem significavit. Post resurrectionem utquid tibi Lex? utquid tibi Prophetia? Ideo non apparet Elias, non apparet Moyses. Remanet tibi, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan*. i, 1). Remanet tibi, ut sit Deus omnia in omnibus (I *Cor*. xv, 28). Ibi erit Moyses; sed jam non Lex. Videbimus ibi et Eliam; sed jam non prophetam. Lex enim et Prophetæ testimonium perhibuerunt Christo, quia oporteret eum pati, et die tertia resurgere a mortuis, et intrare in gloriam suam (*Luc*. xxiv, 44-47). Ubi complebitur illud quod suis dilectoribus repromisit : *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum*. Et quasi diceretur, Quia diliges eum, quid illi dabis? *Et ostendam me ipsum illi* (*Joan*. xiv, 21). Magnum donum, magna promissio. Non tibi servat Deus præmium aliquod suum : sed se ipsum. Avare, quare tibi non sufficit quod Christus promittit? Tu dives tibi videris; et si Deum non habes, quid habes? alter pauper; et si Deum habet, quid non habet?

6. *Aliorum curanda salus ex charitate*. Descende, Petre : requiescere cupiebas in monte, descende, prædica verbum, insta opportune, importune, argue, hortare, increpa, cum omni longanimitate et doctrina (II *Tim*. iv, 2). Labora, desuda, patere aliqua tormenta : ut quod in candidis vestimentis Domini intelligitur, per candorem et pulchritudinem rectæ operationis in charitate possideas. In laude enim charitatis, cum Apostolus legeretur, audivimus, *Non quærit quæ sua sunt* (I *Cor*. xiii, 5). *Non quærit quæ sua sunt;* quoniam donat quæ possidet. Alio loco periculosius dictum est, si non intellexeris. Secundum enim ipsam charitatem præcipiens Apostolus fidelibus membris Christi, ait : *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius est*. Avaritia namque hoc audito, fraudes parat, ut in negotio quasi alienum quærens, aliquem circumveniat, et quærat non suum, sed alienum. Compescat se avaritia, procedat justitia : audiamus, et intelligamus. Charitati dictum est, *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius*. Verum tu, avare, si resistas, et magis ad hoc præceptum redigis, ut alienum concupiscas; perde tuum. Sed quomodo te novi, habere vis et tuum et alienum. Fraudem facis, ut habeas alienum : furtum patere, ut perdas tuum, Non vis quærere tuum, sed tollis alienum. Quod si facis, non facis bene. Audi, o avare, ausculta : Apostolus tibi alio loco apertius exponit hoc quod dixit, *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius*. Ait de se ipso : *Ego autem non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi sint* (I *Cor*. x, 24, 33). Hoc Petrus nondum intelligebat, quando in monte vivere cum Christo desiderabat. Servabat tibi hoc, Petre, post mortem. Nunc autem ipse dicit :

Descende laborare in terra, servire in terra, contemni, crucifigi in terra. Descendit vita, ut occideretur; descendit panis, ut esuriret; descendit via, ut in itinere lassaretur; descendit fons, ut sitiret : et tu recusas laborare? Noli tua quærere. Habe charitatem, prædica veritatem : tunc pervenies ad æternitatem, ubi invenies securitatem.

SERMO LXXIX * (*a*).

Rursum de verbis Evangelii Matthæi, ubi se Jesus demonstravit in monte tribus discipulis. Cap. XVII, ℣. 1-8.

Visionem magnam in monte, ubi se Dominus Jesus tribus discipulis demonstravit, Petro, Jacobo et Joanni, cum sanctum Evangelium legeretur, audivimus. *Splenduit vultus ejus sicut sol;* hoc significat Evangelii claritatem. *Vestimenta ejus facta sunt candida sicut nix :* hoc significat Ecclesiæ mundationem, cui dictum est per prophetam, *Et si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, tanquam nivem dealbabo* (*Isai.* I, 18). Elias et Moyses colloquebantur ei : quia Evangelii gratia testimonium habet a Lege et Prophetis. In Moyse Lex, in Elia Prophetæ : ut breviter loquamur. Sunt enim beneficia Dei per Martyrem sanctum, quæ recitabuntur (*b*). Audiamus. Placuit Petro tria fieri tabernacula, Moysi unum, Eliæ unum, et Christo unum. Delectabat eum montis solitudo : tædium patiebatur a tumultu rerum humanarum. Sed tria tabernacula quare quærebat, nisi quia unitatem Legis, Prophetiæ et Evangelii nondum sciebat? Denique nube emendatus est. *Hæc eo loquente*, inquit, *ecce nubes lucida obumbravit eos.* Ecce unum tabernaculum nubes fecit : tu tria quare quærebas? *Et vox de nube : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; hunc audite.* Loquitur Elias; sed *hunc audite.* Loquitur Moyses : sed *hunc audite.* Loquuntur Prophetæ, loquitur Lex : sed *hunc audite,* vocem Legis, et linguam Prophetarum. Ipse in illis sonuit, ipse in se ipso quando est dignatus apparuit. *Hunc audite :* hunc audiamus. Quando Evangelium loquebatur, putate quia nubes erat : inde nobis vox sonuit. Hunc audiamus : quod dicit faciamus, quod promisit speremus.

SERMO LXXX ** (*c*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XVII, 18-20, Nos quare eum non potuimus ejicere? *etc. Ubi de oratione.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Apostolorum incredulitas.* Dominus noster Jesus Christus etiam in discipulis suis redarguit incredulitatem, sicut modo Evangelium cum legeretur, audivimus. Cum enim dixissent, *Nos quare eum non potuimus ejicere?* respondit, *Propter incredulitatem vestram.* Si Apostoli increduli, quis fidelis? Quid faciunt agni, si titubant arietes? Nec tamen eos misericordia Domini despexit incredulos : sed arguit, nutrivit, perfecit, coronavit. Nam et ipsi memores infirmitatis suæ, quodam loco in Evangelio, sicut legimus, dixerunt ei : *Domine, auge nobis fidem* (*Luc.* XVII, 5). *Domine*, inquiunt, *auge nobis fidem.* Prima utilitas erat scientia, scire quod minus habebant : major felicitas, scire unde petebant. *Domine*, inquiunt, *auge nobis fidem.* Videte si non corda sua quasi ad fontem portabant, et ut eis unde implerent, aperiretur, pulsabant. Pulsari ad se voluit, non ut repelleret pulsantes, sed ut exerceret desiderantes.

2. *Deus etsi nostram inopiam novit, orandus tamen.* Putatis enim, rfatres, nescire Deum quid vobis necessarium sit? Scit præveniens desideria nostra, qui novit inopiam nostram. Denique cum doceret orationem, et moneret discipulos suos, ne in oratione multiloqui essent : *Nolite*, inquit, *multiloqui esse; novit enim Pater vester quid vobis necessarium sit, priusquam petatis ab eo* (*Matth.* VI, 7 *et* 8). Aliud jam dicit Dominus. Quid est? Nolens ut multum loquamur in oratione, dixit nobis, *Nolite multum loqui* quando oratis; scit *enim Pater vester quid vobis necessarium sit, priusquam petatis ab eo.* Si scit Pater noster quid nobis necessarium sit, priusquam petamus ab eo, quare loquimur vel parum? Quæ causa est ipsius orationis, si jam novit Pater noster quid nobis necessarium sit? Dicit alicui : Noli me diu petere; novi enim quid tibi necessarium sit. Si nosti, Domine, quare vel petam? Tu non vis me habere diuturnam petitionem, imo jubes ut habeam pene nullam. Et ubi est illud alio loco? Qui dicit, *Nolite multum loqui in oratione :* alio loco dicit, *Petite, et dabitur vobis?* Et ne transeunter tibi putares esse prædictum ut peteres, addidit, *Quærite, et invenietis.* Et ne hoc transitorium existimares, vide quid adjunxerit, vide ubi conclusit, *Pulsate, et aperietur vobis* (*Id.* VII, 7) : vide quid adjunxerit. Voluit te, ut accipias, petere; ut invenias, quærere; ut intres, pulsare. Quomodo ergo, quia jam Pater noster scit quid nobis necessarium sit, quare petimus? quare quærimus? quare pulsamus? quare in petendo et quærendo et pulsando nos fatigamus, ut scientem instruamus? Alio loco Domini verba sunt, *Oportet semper orare, et non deficere* (*Luc.* XVIII, 1). Si oportet semper orare, quomodo dicit, *Nolite multiloqui esse?* Quomodo oro *semper*, qui cito finio? Hac me jubes cito finire, hac jubes *semper orare*, *et non deficere :* quid est hoc? Et ut hoc intelligas pete, quære, pulsa. Ideo enim clausum est, non ut te spernat, sed ut exerceat. Ergo, fratres, cohortari debemus ad orationem, et nos, et vos. Alia enim spes in nobis non est in multis malis præsentis sæculi, nisi pulsare in ipsa oratione, credere fixumque corde retinere, quia hoc tibi non dat Pater tuus, quod scit tibi non expedire. Quid enim desideres tu nosti; quid tibi prosit ille novit. Puta te esse sub medico, et esse infirmum, sicut et verum est om-

* Correctus ad gr. Ulim. Par. Lov.
** Correctus ad cl. et Sirm.

(*a*) Alias, de Diversis 25.
(*b*) Libellus recitandus de beneficiis Dei per Martyrem sanctum. Vide infra, sermones de S. Stephano.
(*c*) Alias, ex Sirmondianis 34.

nis enim vita ista nostra, infirmitas; et longa vita nihil aliud quam longa infirmitas : puta ergo te sub medico ægrotare. Delectavit recentem, delectavit potum vini usurpare petere a medico. Non prohiberis petere, ne forte non tibi noceat, et expediat tibi accipere. Noli dubitare petere : pete, noli cunctari ; sed si non acceperis, noli contristari. Si hoc sub homine medico carnis tuæ; quanto magis sub Deo medico, creatore, reparatore et carnis et animæ tuæ?

3. *Orandus Deus, ut a vitiis sanet.* Proinde, quoniam in hoc capitulo Dominus ad orationem hortatus est, ubi dixit, *Propter incredulitatem vestram non potuistis hoc dæmonium ejicere :* ad orationem enim hortatus sic conclusit, *Hoc genus non ejicitur, nisi jejuniis et orationibus.* Si orat homo, ut ejiciat dæmonium alienum; quanto magis ut ejiciat avaritiam suam? quanto magis, ut ejiciat vinolentiam suam? quanto magis, ut ejiciat luxuriam suam? quanto magis, ut ejiciat immunditiam suam? Quanta sunt in homine, quæ si perseveraverint, non admittunt ad regnum cœlorum? Videte, fratres, quomodo rogatur medicus pro salute temporali, quomodo si quisquam desperate ægrotet, numquid pudet illum, aut piget homini pedes tenere, peritissimo archiatro lacrymis vestigia lavare? Et quid, si dixerit ei medicus : Sanari aliter non potes, nisi te ligavero, adussero, secuero? Respondet : Fac quod vis, tantum sana me. Quanto ardore desiderat paucorum dierum vapoream sanitatem, ut pro illa et ligari velit, et secari, et uri, et custodiri ne manducet quod delectat, ne bibat quod delectat, nec quando delectat? Totum patitur, ut serius moriatur : et non vult pauca pati, ut nunquam moriatur! Si tibi dicat Deus, qui cœlestis est super nos medicus : Tu sanari vis? quid dicturus es, nisi, Sanari? Forte non dicis, quia sanum te putas, hoc est quod pejus ægrotas.

4. *Ægrotorum duo genera. Christus medicus omnes ægrotos invenit.* Nam si duos ægrotos constituas; unum qui flendo medicum roget, alterum qui in ægritudine sua, mente perdita, irrideat medicum; ille spem promittit flenti, plangit ridentem. Quare, nisi quia tanto periculosius ægrotat, quantum se sanum putat? Sic erant et Judæi. Ad ægrotos venit Christus, omnes ægrotos invenit. Nemo sibi de sanitate blandiatur, ne renuntiet ad illum medicus. Omnes ægrotos invenit; apostolica sententia est : *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei* (*Rom.* III, 23). Cum ergo omnes invenisset ægrotos, duo genera fuerunt ægrotorum. Alii veniebant ad medicum, inhærebant Christo, audiebant, honorabant, sequebantur, convertebantur. Ille accipiebat omnes sine ullo fastidio sanaturus, qui gratis sanabat, quia omnipotentia curabat. Cum ergo susciperet eos, et adjungeret sibi sanandos, illi exsultaverunt. Aliud vero genus ægrotorum, qui jam ægritudine iniquitatis mentem perdiderant, et se ægrotare nesciebant; insultaverunt illi, quia suscipiebat ægrotos, et dixerunt discipulis ejus : *Ecce qualis est magister vester, qui cum peccatoribus et publicanis manducat.* Et ille qui noverat quid essent, et qui essent [1], respondit illis : *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus.* Et ostendit illis qui essent sani, et qui ægrotantes : *Non veni*, inquit, *vocare justos, sed peccatores* (*Matth.* IX, 11-13). Si peccatores, inquit, ad me non accedunt, quare veni? propter quos veni? Si omnes sani sunt, quare tantus medicus de cœlo descendit? quare nobis medicamentum non de armario suo, sed de sanguine suo fecit? Ergo illud genus ægrotorum qui mitius ægrotabant, qui se ægrotare sentiebant, ut sanarentur, medico cohærebant. Illi autem qui periculosius ægrotabant, medico insultabant, ægrotos calumniabantur. Ad extremum quo processit phrenesis ipsorum? Ut medicum tenerent, ligarent, flagellarent, spinis coronarent, ligno suspenderent, cruce necarent. Quid miraris? Medicum occidit ægrotus : sed eum medicus occisus sanavit phreneticum.

5. *Quo remedio per Christum sanati ægroti. Mercimonium cœleste. Oratio Christi pro crucifixoribus suis.* Primo enim non obliviscens in cruce personam suam, et demonstrans nobis patientiam suam, et exemplum præbens diligendi inimicos nostros; videns eos circumfremere, qui noverat morbum illorum, quia medicus, qui noverat phrenesim in qua mentem perdiderant, continuo ad Patrem : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Putatis autem, quia non illi Judæi maligni erant, sævi, cruenti, turbulenti, inimici Filio Dei? Putatis quia vacavit vox illa, et inanis fuit : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt?* Omnes videbat, sed suos futuros ibi cognoscebat. Denique mortuus est, quia sic expediebat, ut morte sua occideret mortem. Mortuus est Deus, ut compensatio fieret cœlestis cujusdam mercimonii, ne mortem videret homo. Deus enim Christus, sed non ibi mortuus ubi Deus. Idem enim Deus, idem homo : unus enim Christus, Deus et homo. Homo assumptus est, ut in melius mutaremur, non Deum ad deteriora detorsit. Assumpsit enim quod non erat, non amisit quod erat. Cum ergo Deus esset et homo, volens nos vivere de suo, mortuus est de nostro. Unde enim ipse moreretur non habebat : sed nec nos unde viveremus. Quid enim ille erat, qui non habebat unde moreretur? *In principio erat Verbum; et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Quære de Deo unde moriatur, non invenies. Nos autem morimur, qui sumus caro, peccati carnem portans homo [2]. Peccatum quære unde vivat, non habet. Nec ille ergo potuit habere mortem de suo, nec nos vitam de nostro : sed nos vitam de ipsius, ille mortem de nostro. Qualia commercia! quid dedit, et quid accepit? Mercantes homines veniunt ad commercia, ad res mutandas. Nam antiqua commercia rerum mutatio fuit. Dabat homo quod habebat, et accipiebat quod non habebat. Verbi gratia, habebat triticum, sed hordeum non habebat; alter hordeum habebat, et triticum non habebat :

[1] Colbertinus Ms., *quid esset.*
[2] Forte legendum sic, *qui sumus caro peccati : carnem portans homo peccati,* etc.

dabat ille triticum quod habebat, accipiebat hordeum quod non habebat. Quanti erat ut major copia vilem speciem compensaret? Ecce ergo alius dat hordeum, ut accipiat triticum : postremum alius dat plumbum, ut accipiat argentum; sed multum dat plumbum contra parum argentum : alius dat lanam, ut accipiat vestem. Et quis enumerat omnia? Tamen nemo dat vitam, ut accipiat mortem. Non ergo vox medici pendentis in ligno inanis fuit. Ut enim moreretur pro nobis, quia Verbum mori non poterat, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 14). Pependit in cruce, sed in carne. Ibi vilitas, quam contempserunt Judæi : ibi charitas, per quam liberati sunt Judæi. Pro ipsis enim dictum est, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Et non vacavit vox illa. Mortuus est, sepultus est, resurrexit; factis quadraginta diebus cum discipulis suis, ascendit in cœlum, misit Spiritum sanctum in eos qui exspectabant promissum. Illi accepto Spiritu sancto impleti sunt, et cœperunt loqui linguis omnium gentium. Tunc Judæi qui aderant, expavescentes in nomine Christi loqui omnibus linguis homines idiotas, imperitos, quos inter se nutritos noverant in lingua una, expaverunt : unde hoc munus esset Petro loquente didicerunt. Ille hoc donavit, qui in ligno pependit. Ille hoc donavit, qui irrisus est pendens in ligno, ut daret Spiritum sanctum sedens in cœlo. Audierunt, crediderunt illi de quibus dixerat, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*. Crediderunt, baptizati sunt, atque est facta conversio. Quæ conversio? Sanguinem Christi, quem sævientes fuderunt, credentes biberunt.

6. *Oratio in vitæ hujus periculis.* Ergo ut sermonem nostrum unde cœpimus concludamus, oremus, et de Deo præsumamus : vivamus quomodo jubet, et ubi titubamus in ipsa vita, ipsum invocemus, quomodo illum invocaverunt discipuli dicentes, *Domine, auge nobis fidem* (*Luc.* XVII, 5). Et Petrus præsumpsit, et titubavit : nec tamen contemptus mersus est, sed sublevatus et erectus est. Etenim quod præsumpsit, unde erat? Non de suo erat : de Domini erat. Quomodo? *Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquam.* Ambulabat enim Dominus super aquas. *Si tu es, jube me venire ad te super aquam.* Scio enim quia si tu es, jubes et fit. Et ille ait, *Veni.* Descendit in illius jussione, et trepidavit in sua infirmitate. Tamen quando trepidavit, ad illum exclamavit, *Domine,* inquit, *libera me.* Tunc Dominus tenuit illi manum, et dixit : *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Ipse invitavit, ipse nutantem et titubantem liberavit (*Matth.* XIV, 25-31) : ut impleretur quod dictum est in Psalmo, *Si dicebam, Motus est pes meus; misericordia tua, Domine, adjuvabat me* (*Psal.* XCIII, 18).

7. *Beneficia temporalia et æterna quomodo petenda.* Duo ergo genera beneficiorum sunt, temporalia et æterna. Temporalia sunt salus, substantia, honor, amici, domus, filii, uxor, et cætera vitæ hujus ubi peregrinamur. Ponamus nos ergo in stabulo vitæ hujus, quasi peregrini transituri, non quasi possessores mansuri. Æterna vero beneficia sunt, primum ipsa vita æterna, incorruptio et immortalitas carnis et animæ, societas Angelorum, civitas cœlestis, dignitas indeficiens, Pater et patria, ille sine morte, illa sine hoste. Hæc beneficia toto ardore desideremus, omni perseverantia petamus, non sermone longo, sed teste gemitu. Desiderium semper orat, etsi lingua taceat. Si semper desideras, semper oras. Quando dormitat oratio? Quando friguerit desiderium. Ergo illa beneficia sempiterna tota aviditate postulemus, illa bona tota intentione quæramus, illa bona securi petamus. Habenti enim illa bona prosunt, obesse non possunt. Temporalia vero ista aliquando prosunt, aliquando obsunt. Multis profuit paupertas, et nocuerunt divitiæ : multis profuit privata vita, et nocuit altus honor. Et iterum aliquibus profuit pecunia, profuit dignitas; bene utentibus profuit : male autem utentibus non ablata plus nocuit. Ac per hoc, fratres, petamus et ista temporalia moderate, securi quia si accipimus, ille dat qui novit quid nobis expediat. Petisti, non est tibi datum quod petebas? Crede Patri, qui si tibi expediret, daret tibi. Ecce de te ipso fac tibi conjecturam. Qualis est enim apud te filius tuus nesciens res humanas, talis es et tu apud Dominum nesciens res divinas. Ecce ante te filius tuus tota die plorans, ut des illi cultrum, id est gladium : negas te dare, non das, contemnis flentem, ne plangas morientem. Ploret, affligat se, collidat se, ut leves eum in equum : non facis, quia non potest eum regere; elidet et occidet illum. Cui negas partem, totum illi servas. Sed ut crescat, et totum possideat secure, non das illi modicum periculosum.

8. *Tempora mala unde, et quomodo ferenda.* Ideo dicimus, fratres, orate quantum potestis. Abundant mala, et Deus voluit ut abundarent mala. Utinam non abundarent mali, et non abundarent mala. Mala tempora, laboriosa tempora, hoc dicunt homines. Bene vivamus, et bona sunt tempora. Nos sumus tempora : quales sumus, talia sunt tempora. Sed quid facimus? Non possumus ad bonam vitam convertere multitudinem hominum? Pauci qui audiunt bene vivant : pauci bene viventes multos male viventes ferant. Grana sunt, in area sunt : paleas secum in area habere possunt, in horreo non habebunt. Ferant quod nolunt, ut veniant ad quod volunt. Quare contristamur et causamur Deum? Abundant mala in mundo, ut non ametur mundus. Magni viri, fideles sancti, qui contempserunt mundum speciosum : nos non possumus contemnere nec fœdum. Malus est mundus, ecce malus est, et sic amatur, quasi bonus esset. Quid est autem malus mundus? Non enim malum est cœlum, et terra, et aquæ, et ea quæ sunt in eis, pisces, volatilia, arbores. Omnia ista bona sunt : sed malum mundum mali homines faciunt. Sed quoniam carere non possumus malis hominibus, quamdiu vivimus, sicut dixi, ad Dominum Deum nostrum gemamus; et mala feramus, ut ad bona perveniamus. Patremfamilias non reprehendamus; charus est enim. Ipse nos portat, non nos illum. Novit quemadmodum gubernet quod fecit : fac quod jussit, et spera quod promisit.

SERMO LXXXI * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, ubi admonemur ab scandalis mundi cavere. Cap. XVIII, ỳ 7-9 (*b*).

1. *Contra scandala quomodo munimur.* Divinæ lectiones, quas modo, cum recitarentur, audivimus, admonent nos adversus scandala, quæ futura prædicta sunt, robur percipere virtutum, pectus munire christianum, et hoc a misericordia Domini. *Quid est* enim *homo*, ait, *nisi quod memor es ejus* (*Psal.* VIII, 5)? *Væ mundo ab scandalis,* Dominus dicit, Veritas dicit : terret et monet, non vult esse nos incautos; nam non fecit utique desperatos. Contra hoc *Væ*, id est contra hoc malum metuendum, tremendum, cavendum, consolatur nos, et hortatur, et instruit illo loco Scriptura, ubi dicitur : *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est eis scandalum* (*Psal.* CXVIII, 165). Ostendit hostem cavendum, sed non cessavit ostendere murum munitum. Cogitabas tu audiens, *Væ mundo ab scandalis*, quo ires extra mundum, ne scandala patereris. Ergo propter cavenda scandala, quo ibis extra mundum, nisi fugias ad eum qui fecit mundum? Quomodo autem ad eum qui fecit mundum, confugere poterimus, nisi legem ejus, quæ ubique prædicatur, audiamus? Parum est audiamus, nisi diligamus. Securum te enim faciens Scriptura divina contra scandala non ait, Pax multa audientibus legem tuam. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum. Sed quia factores legis justificabuntur (*Rom.* II, 13), et fides per dilectionem operatur (*Galat.* V, 6): *Pax multa*, inquit, *diligentibus legem tuam, et non est eis scandalum.* Concinit huic sententiæ etiam quod audiendo et respondendo cantavimus : *Mites autem hæreditate possidebunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis* (*Psal.* XXXVI, 11). Quia, *Pax multa diligentibus legem tuam.* Ipsi enim mites, qui diligunt legem Dei. *Beatus* enim *vir*, *quem tu erudieris*, *Domine, et ex lege tua docueris eum; ut miliges eum a diebus malignis*, *donec fodiatur peccatori fovea* (*Psal.* XCIII, 12, 13). Quam diversæ videntur Scripturæ voces, et in unam sententiam sic confluunt atque concurrunt, ut quidquid audire potueris de fonte illo uberrimo, acquiescas et tu, concordes veritati amicus, pace plenus, charitate fervidus, contra scandala munitus.

2. *Mites in pressura, contra scandalum securi.* Propositum est ergo videre, vel quærere, vel discere, quomodo mites esse debemus : et ex hoc quod modo de Scripturis commemoravi, admonemur invenire quod quærimus. Intenta sit paululum Charitas vestra; magna res agitur, ut mites simus : necessaria res in adversis. Neque enim res adversæ sæculi hujus vocantur scandala : scandala quæ sint, advertite. Nescio quis, verbi gratia, in necessitate aliqua constitutus urgetur pressura. Non est hoc scandalum, quia pressura urgetur. Pressura et martyres pressi sunt, sed non oppressi. Scandalum cave, non valde pressuram [1]. Pressura premit te, scandalum opprimit te. Quid ergo interest inter pressuram et scandalum? In pressura parabas servare patientiam, tenere constantiam, non relinquere fidem, non consentire peccato. Hoc si servas, aut si servaveris, pressura tibi ruina non erit : sed ad hoc valebit illa pressura, ad quod valet in torculari, non ut oliva opprimatur, sed ut oleum liquetur. Denique si in ista pressura laudes Deo dicas, quam utile prelum, unde a te liquor emanat? Sedebant in pressura Apostoli catenati, atque in illa pressura cantabant hymnum Deo [2]. Quid premebatur? quid eliquabatur? Sedebat sub magna pressura Job in stercore, inops, sine ope, sine substantia, sine filiis; plenus, sed vermibus, quod quidem ad hominem pertinet exteriorem. Sed quia et intus Deo plenus erat, laudabat Deum, et pressura illa non illi erat scandalum. Ubi ergo scandalum? Quando accessit ei uxor [3], et ait, *Dic aliquid in Deum, et morere.* Omnibus quippe ablatis a diabolo, exercitato Eva servata est, non ad consolationem, sed ad tentationem viri. Ecce ubi scandalum. Exaggeravit miserias ejus, miserias etiam suas cum illius, et cœpit persuadere blasphemiam. Illi autem, qui erat mitis, quia Deus ex lege sua docuerat eum, et mitigaverat a diebus malignis, pax multa erat in corde ejus diligentis legem Dei, et non erat illi scandalum. Illa scandalum erat, sed illi non erat. Denique vide mitem, vide eruditum in lege Dei, lege Dei dico æterna. Nam lex illa in tabulis data Judæis nondum erat temporibus Job, sed manebat adhuc lex [4] æterna in cordibus piorum, unde illa descripta est quæ populo data est. Quia ergo mitigatus erat lege Dei a diebus malignis, et pax ei multa erat diligenti legem Dei, vide quam sit mitis, quid respondet. Hic disce quod proposui, qui sint mites. *Locuta es*, inquit, *tanquam una ex insipientibus mulieribus. Si bona percepimus de manu Domini, mala non sustinemus* (*Job* II, 9, 10)?

3. *Mites quinam sint. Mundus bonus et mundus malus.* Audivimus exemplo qui sint mites : definiamus eos verbis, si possumus. Mites sunt, quibus in factis omnibus bonis, in omnibus quæ bene faciunt, non placet nisi Deus; in omnibus quæ mala patiuntur, non displicet Deus. Eia, fratres, attendite ad hanc regulam, ad hanc normam; extendamus nos ad illam, quæramus incrementum, ut impleamus illam. Quid enim prodest, quia plantamus et rigamus, nisi Deus incrementum dederit? *Neque qui plantat est aliquid*, *neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus* (I *Cor.* III, 7). Audi, qui vis mitis esse, qui vis mitigari a diebus malignis, qui diligis legem Dei; ut non sit in te scandalum, et sit tibi pax multa, ut possideas terram, et delecteris in multitudine pacis : audi, qui vis mitis esse. Quidquid boni facis, non tibi placeas. Deus

* Correctus ad Petavianum et Colbertinum Mss., et ad Sirm.

(*a*) Alias, ex Sirmondianis 33.

(*b*) Citatur a Floro ad Rom. III. Habitus a Sirmondo notatur anno Christi 410, post urbem captam a Gothis cum allato in Africam ejus cladis nuntio, Roma funditus eversa perisse diceretur.

[1] Sic Mss. At Sirm., *Scandalum cave, non valet pressura.*

[2] Sirm., *cantabant in Deum.* Melius Mss., *cantabant hymnum Deo.*

[3] Colbertinus Ms., *quando accessit Eva.*

[4] Sic Colbertinus Ms. At Sirm., *sed manebat apud Deum lex.*

enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jacobi* IV, 6). Ergo quidquid boni facis, non tibi placeat nisi Deus : quidquid mali pateris, non tibi displiceat Deus. Quid plura? Hoc fac, et vives. Non te absorbebunt dies maligni ; evades [1] quod dictum est, *Væ mundo ab scandalis*. Cui mundo enim *Væ ab scandalis*, nisi de quo dictum est, *Et mundus eum non cognovit* (*Joan.* I, 10)? Non illi mundo, de quo dictum est, *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi* (II *Cor.* V, 19). Mundus malus, mundus bonus : mundus malus, omnes in mundo mali ; et mundus bonus, omnes in mundo boni. Sicut attendimus plerumque agrum. Plenus est ager iste : quo fructu? Tritico. Itemque dicimus, et verum dicimus, Plenus est ager iste palea. Arbor est, plena est fructu. Alter dicit, Plena est foliis. Et qui dicit, Plena est fructu, verum dicit : et qui dicit, Plena est foliis, verum dicit. Nec plenitudo foliorum abstulit fructui locum, nec plenitudo fructuum turbam expulit foliorum. Utroque plena est : sed aliud quærit ventus, aliud cultor colligit. Sic ergo, cum audis, *Væ mundo ab scandalis*, noli terreri; dilige legem Dei, non tibi erit scandalum.

4. *Scandalum ab oculo, a manu et a pede.* Sed occurrit uxor, nescio quid mali persuadens. Diligis eam, sicut oportet diligi uxorem : membrum tuum est. Sed *si oculus tuus scandalizat te*, *si manus tua scandalizat te*, *si pes tuus scandalizat te*, modo audisti Evangelium, *amputa*, *projice abs te*. Quisquis tibi charus est, quisquis tibi pro magno habetur a te, tamdiu magnus sit [2], tamdiu dilectum membrum tuum sit, quamdiu non cœperit scandalizare, id est, mali aliquid suadere. Audite quia hoc est scandalum. Constituimus exemplum de Job et uxore ejus : sed ibi non est nominatum scandalum. Audi Evangelium : Dominus cum de passione sua prædicaret, Petrus cœpit illi suadere ne pateretur. *Redi retro, satanas, scandalum mihi es.* Prorsus docuit te Dominus, qui tibi vivendi exemplum præbuit, et quid sit scandalum, et quomodo caveatur scandalum. Cui dixerat paulo ante, *Beatus es, Simon Bar-Jona* (*Matth.* XVI, 23, 17), ostenderat illum membrum suum esse. At ubi cœpit scandalum esse, præcidit membrum : refecit membrum, reposuit membrum (*a*). Scandalum ergo tibi ille erit, qui tibi mali aliquid suadere cœperit. Et intendat Charitas vestra : fit hoc plerumque, non malevolentia, sed perversa benevolentia. Videt enim te amicus tuus, qui te diligit, vicissimque a te diligitur, pater tuus, frater tuus, filius tuus, conjux tua, videt te in malo, et vult te facere malum. Quid est, videt te in malo? Videt te in aliqua pressura. Pressuram ipsam propter justitiam forsitan pateris : ideo pateris pressuram, quia non vis dicere falsum testimonium. Verbi gratia dixerim. Abundant exempla, quia *Væ mundo ab scandalis*. Ecce, verbi gratia, potens aliquis quærit a te, propter prædam suam, propter rapinam suam, ministerium falsi testimonii. Negas tu : negas falsum, ne neges verum. Ne multis immorer, ille irascitur, potens est, premit. Accedit amicus, qui non vult te esse in pressura, non vult te esse in malo : Rogo te, fac quod tibi dicitur; quid magnum est? Jam forte quomodo et satanas Domino, *Scriptum est de te, quia Angelis suis mandavit de te, ne offendas ad lapidem pedem tuum* (*Matth.* IV, 6). Forte et iste amicus tuus, quia videt te christianum, de lege tibi vult persuadere, quod putat te debere facere. Fac quod dicit. Quid? Hoc quod vult ille [1]. Sed mendacium est, falsum est. Non legisti, *Omnis homo mendax* (*Psal.* CXV, 11)? Jam iste scandalum est. Amicus est, quid facturus es? Oculus est, manus est : *Amputa, et projice abs te.* Quid est, *Amputa, et projice abs te?* Noli consentire. Hoc significat, *Amputa, et projice abs te*, noli consentire. Membra enim nostra in corpore nostro consensione faciunt unitatem, consensione vivunt, consensione invicem connectuntur. Ubi dissensio, ibi morbus aut vulnus est. Ergo membrum tuum est : diliges eum. Sed scandalizat te; *Amputa eum, et projice abs te.* Noli consentire; averte illum ab auribus tuis, forte correctus rediet.

5. *Mendacium divina lege vetitum.* Quomodo facturus es hoc quod dico, amputaturus, et abjecturus, et eo fortasse correcturus? Quomodo facturus es, responde. De Lege voluit suadere mendacium. Ille enim ait, Dic. Et forte non ausus est dicere, Dic mendacium : sed sic, Dic quod vult. Tu dicis, Sed mendacium est. Et ille, ut excuset, *Omnis homo mendax*. Et tu contra, frater, *Os quod mentitur, occidit animam* (*Sap.* I, 11). Attende, non est leve quod audisti, *Os quod mentitur, occidit animam*. Quid mihi facit inimicus iste potens, qui me premit, quia miseraris me, et miseret conditionis in me [2], et non vis me esse in malo ; cum velis me esse malum? Quid mihi facit potens iste? Quid premit? Carnem. Corpus, dicis tu, premit : dico ego, perimit. Quanto mitius mecum agit ille, quam ego si mentitus fuero? Ille occidit carnem meam : ego occido animam meam. Iratus potens occidit corpus : *Os quod mentitur, occidit animam*. Corpus occidit ; moriturum erat, etsi non occideretur : animam vero quam non occidit iniquitas, in æternum excipit veritas. Serva ergo quod servare potes : pereat quod quandoque periturum est. Respondisti ; et tamen *Omnis homo mendax* non solvisti. Responde illi et ad hoc, ne videatur sibi aliquid dixisse ad suadendum mendacium, testimonium de Lege proferens, urgens te de Lege contra Legem. In Lege enim scriptum est, *Falsum Testimonium ne dicas* (*Deut.* V, 20) : et in Lege scriptum est, *Omnis homo mendax*. Respice ad illud quod paulo ante commonui, quando mitem hominem verbis quibus potui, terminavi. Mitis est, cui in omnibus quæ bene facit, non placet nisi Deus ; in omnibus quæ male patitur, non displicet Deus. Hoc ergo ei responde, qui dicit, Mentire, quia scriptum est, *Omnis homo mendax* : Non mentior, quia scriptum est, *Os quod mentitur, occidit animam*. Non

[1] In Colbertino Ms., *Non te absorbeant dies maligni evadas*, etc.
[2] Colbertinus Ms., *tamdiu æquitus fuit*.
(*a*) Videtur nonnihil deesse.

[1] Sic Florus et Colbertinus Ms. At [illegible], *Dic, quid? Dic quid? hoc quod ille*.
[2] Colbertinus Ms., [illegible]

mentior, quia scriptum est, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* (*Psal.* v, 7). Non mentior, quia scriptum est, *Falsum testimonium non dices.* Urgeat licet pressuris carnem meam cui displiceo in veritate : audio Dominum meum, *Nolite timere eos qui corpus occidunt* (*Matth.* x, 28).

6. *Homines agant, non ut homines, sed ut filii Dei.* Quomodo ergo omnis homo mendax? An forte non es homo? Responde cito, et verum, Et homo non sim, ne mendax sim. Videte enim : *Deus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videret si est intelligens et requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum* (*Psal.* xiii, 2, 3). Quare? Quia filii hominum esse voluerunt. Ut autem eos ab his iniquitatibus tolleret, redimeret, curaret, sanaret, mutaret filios hominum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (*Joan.* i, 12). Quid ergo mirum? Homines eratis, si eratis filii hominum : omnes homines eratis, mendaces eratis ; omnis enim homo mendax. Accedit vobis gratia Dei, dedit vobis potestatem filios Dei fieri. Audite vocem Patris mei dicentis, *Ego dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes* (*Psal.* lxxxi, 6). Quoniam homines filii hominum, si non filii Altissimi, mendaces[1] ; quia omnis homo mendax. Si filii Dei, si gratia Salvatoris redempti, si pretioso sanguine comparati, si aqua et Spiritu renati, si ad hæreditatem cœlorum prædestinati, utique filii Dei. Ergo jam dii [2]. Quid ad te vult mendacium? Adam enim purus homo, Christus homo Deus, creator omnis creaturæ Deus. Adam homo, Christus homo mediator Dei, Filius unicus Patris, Deus homo. Ecce tu longe a Deo homo, et Deus sursum longe ab homine : in medio se posuit Deus homo. Agnosce Christum, et per hominem ascende ad Deum.

7. *Paganorum scandalum ex pressuris mundi.* Jam ergo correcti, et si aliquid egimus, mites, teneamus indeclinabilem confessionem. Diligamus legem Dei, ut evadamus quod dictum est. *Væ mundo ab scandalis.* Loquamur aliquid de scandalis, quibus mundus plenus est, et quomodo crebrescant scandala, abundent pressuræ. Vastatur mundus, calcatur torcular. Eia, christiane, cœleste germen, peregrinis in terra, qui civitatem in cœlo quæritis, qui Angelis sanctis sociari desideratis, intelligite vos sic venisse ut discedatis. Transitis per mundum, conantes ad eum qui creavit mundum. Non vos perturbent amatores mundi, qui volunt in mundo remanere, et velint nolint, coguntur migrare : non vos decipiant, non seducant. Pressuræ istæ non sunt scandala. Justi estote, et exercitationes erunt. Tribulatio venit : quod volueris erit, aut exercitatio, aut damnatio. Qualem te invenerit, talis erit. Tribulatio ignis est : aurum te invenit? sordes tollit : paleam te invenit? in cinerem vertit. Ergo pressuræ quæ abundant, non sunt scandala. Sed quæ sunt scandala? Locutiones illæ, verba illa, quibus nobis dicitur : Ecce quid faciunt tempora christiana, ecce quæ sunt scandala. Ad hoc enim tibi dicitur, ut tu, si amas mundum, blasphemes Christum. Et dicit tibi hoc amicus tuus, consiliarius tuus : ergo oculus tuus. Dicit tibi hoc minister tuus, cooperarius tuus : ergo manus tua. Dicit tibi hoc forte qui te sustentat, qui te ab humilitate terrena sublevat : ergo pes tuus. *Abjice, amputa, projice abs te,* noli consentire. Responde talibus, quomodo respondebat ille, cui suadebatur falsum testimonium. Responde, et tu : dic homini dicenti tibi, Ecce temporibus christianis tantæ pressuræ sunt, vastatur mundus : responde tu, Hoc mihi antequam eveniret, prædixit Christus.

8. *Pressuræ deficientis mundi prædictæ.* Quare enim turbaris? Pressuris mundi turbatur cor tuum, quomodo navis illa, ubi dormiebat Christus. Ecce quæ causa est, homo cordate, ut turbetur cor tuum : ecce quæ causa est. Navis ista, in qua Christus dormit, cor est ubi fides dormit. Quid enim tibi novi dicitur, christiane? quid enim tibi novi dicitur? Temporibus christianis vastatur mundus, deficit mundus. Non tibi dixit Dominus tuus, Vastabitur mundus? Non tibi dixit Dominus tuus, Deficiet mundus? Quare credebas quando promittebatur, et turbaris quando completur? Ergo tempestas sævit in cor tuum : cave naufragium, excita Christum. *Habitare,* inquit Apostolus, *Christum per fidem in cordibus vestris* (*Ephes.* iii, 17). Per fidem habitat in te Christus. Fides præsens, præsens est Christus : fides vigilans, vigilans est Christus : fides oblita, dormiens est Christus. Excitare, commovere [1], dic : *Domine, perimus* (*Matth.* viii, 24-26)! Ecce quæ nobis dicunt Pagani : quæ nobis dicunt, quod est gravius, mali Christiani. Exsurge, Domine, perimus. Evigilet fides tua, incipit tibi loqui Christus. Quid perturbaris? Hæc omnia prædixi tibi. Ideo prædixi, ut cum venissent mala, sperares bona, ut non deficeres in malis. Miraris quia deficit mundus? mirare quia senuit mundus. Homo est [2], nascitur, crescit, senescit. Querelæ multæ in senecta : tussis, pituita, lippitudo, anxietudo, lassitudo inest. Ergo senuit homo ; querelis plenus est : senuit mundus ; pressuris plenus est. Parum tibi præstitit Deus, quia in senectute mundi misit tibi Christum, ut tunc te reficiat, quando cuncta deficiunt? Nescis hoc significasse in semine Abrahæ? Nam semen Abrahæ ait Apostolus, *quod est Christus. Non dicit, Et seminibus, tanquam in multis ; sed tanquam in uno, Et semini tuo, quod est Christus* (*Galat.* iii, 16). Ideo seni Abrahæ natus est filius, quia erat utique Christus in ipsius mundi senectute venturus. Venit cum omnia veterascerent, et novum te fecit. Res facta, res condita, res peritura jam vergebat in occasum. Necesse erat ut abundaret laboribus : venit ille et consolari te inter labores, et

[1] Ubi nos ex Colbertino veteri codice, *filii Altissimi omnes. Quoniam homines,* etc., sic habet Sirm., *Filii Altissimi omnes. Filii hominum, filii hominum, non filii Altissimi, mendaces, quia,* etc.

[2] Sirm., *Ergo audi.* Emendatur ope Colbertini manuscripti, qui paulo post habet sic : *Adam homo, homo Christus, homo Deus, creator omnis creaturæ Deus. Adam homo, homo mediator Dei Filius unicus Patris Dei homo. Ecce,* etc

[1] In Colbertino Ms., *commonere.*

[2] Sirm., *quia senuit mundus. Mundus homo est,* etc. Vox. *mundus,* non repetitur in manuscriptis.

promittere tibi in sempiternum quietem. Noli adhærere velle seni mundo, et nolle juvenescere in Christo, qui tibi dicit : Perit mundus, senescit mundus, deficit mundus, laborat anhelitu senectutis. Noli timere, renovabitur juventus tua sicut aquilæ (*Psal.* CII, 5).

9. *Paganorum in Christianam religionem querelæ ex vastatione Romæ* Ecce, inquit, christianis temporibus Roma perit. Forte Roma non perit : forte flagellata est, non interempta : forte castigata est, non deleta. Forte Roma non perit, si Romani non pereant. Non enim peribunt, si Deum laudabunt : peribunt, si blasphemabunt. Roma enim quid est, nisi Romani? Non enim de lapidibus et lignis agitur, de excelsis insulis [1] et amplissimis mœnibus. Hoc sic erat factum, ut esset aliquando ruiturum. Homo cum ædificaret, posuit lapidem super lapidem ; et homo cum destrueret, expulit lapidem a lapide. Homo illud fecit, homo illud destruxit. Injuria fit Romæ, quia dicitur, Cadit? Non Romæ, sed forte artifici ejus. Conditori ejus facimus injuriam, quia dicimus, Roma ruit, quam condidit Romulus? Mundus arsurus est [2], quem condidit Deus. Sed nec quod fecit homo, ruit, nisi quando voluerit Deus ; nec quod fecit Deus, ruit, nisi quando voluerit Deus. Si enim hominis opus non cadit, sine voluntate Dei, opus Dei quando potest cadere per voluntatem hominis? Tamen et mundum fecit tibi Deus casurum ; et ideo te condidit moriturum [3]. Ipse homo ornamentum civitatis, ipse homo inhabitator, rector, gubernator civitatis, sic venit ut eat, sic est natus ut moriatur, sic est ingressus ut transeat. Cœlum et terra transibunt (*Matth.* XXIV, 35) : quid ergo mirum, si aliquando finis est civitati? Et forte non modo finis est civitati : tamen aliquando finis erit civitati. Sed quare inter sacrificia Christianorum perit Roma? Quare inter sacrificia Paganorum arsit mater ejus Troja? Dii, in quibus spem suam Romani posuerunt, omnino Romani dii, in quibus spem Pagani Romani posuerunt, ad Romam condendam de Troja incensa migraverunt. Dii Romani ipsi fuerunt primo dii Trojani. Arsit Troja, tulit Æneas deos fugitivos : imo tulit deos fugiens [4] stolidos. Portari enim a fugiente potuerunt : fugere ipsi non potuerunt. Et cum ipsis diis veniens in Italiam, cum diis falsis condidit Romam. Longum est cætera persequi : breviter tamen quod ipsorum litteræ habent commemorem. Auctor ipsorum omnibus notus sic loquitur : « Urbem Romam, sicut ego accepi, condi« dere atque habuere initio Trojani, qui, Ænea duce « profugi, sedibus incertis vagabantur » (*Sallust. Bell. Catil. cap.* 4.) Habebant ergo deos secum, condiderunt Romam in Latio, posuerunt ibi colendos deos [1], qui colebantur in Troja. Inducitur a poeta ipsorum Juno irascens Æneæ et Trojanis fugientibus, et dicit,

> Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
> Ilium in Italiam portans victosque Penates :
> (*Virgil.*, *Æneid.*, *lib.* 1, *vers.* 67, 68.)

id est, deos victos portans secum in Italiam. Jam quando dii in Italiam victi portabantur, numen erat, an omen [2]? Diligite ergo legem Dei, et non sit vobis scandalum. Rogamus vos, obsecramus vos, exhortamur vos, estote mites, compatimini patientibus, suscipite infirmos : et in ista occasione multorum peregrinorum, egentium, laborantium, abundet hospitalitas vestra, abundent bona opera vestra. Quod jubet Christus, faciant Christiani, et tantum suo malo blasphemant Pagani [3].

SERMO LXXXII * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XVIII, 15-18, Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum, *etc. Et de verbis Salomonis*, Annuens oculis cum dolo, congerit hominibus mœstitiam : qui autem arguit palam, pacem facit. *Prov. cap.* X, ŷ. 10, *sec. LXX* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Observatio prævia. Festuca, ira; trabes, odium.* Admonet nos Dominus noster non negligere invicem nostra peccata, non quærendo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas. Ejus quippe dixit acutum oculum ad ejiciendam festucam de oculo fratris sui, qui trabem in oculo suo non habet. Quid autem hoc sit, breviter insinuo Charitati vestræ. Festuca in oculo, ira est : trabes in oculo, odium est. Quando ergo qui odit reprehendit irascentem, festucam vult de oculo fratris sui tollere : sed trabe impeditur, quam ipse portat in oculo suo (*Matth.* VII, 3-5). Festuca initium trabis est. Nam trabes quando nascitur, prius festuca est. Rigando festucam, perducis ad trabem : alendo iram malis suspicionibus, perducis ad odium.

CAPUT II.—2. *Peccatum irascentis : crudelitas odio habentis.* Multum autem interest inter peccatum irascentis, et crudelitatem odio habentis. Nam et filiis nostris irascimur : odisse filios quis invenitur? In ipsis quoque pecoribus mater aliquando bucula sugentem vitulum tædio quodam avertit irascens : sed visceribus amplectitur matris. Quasi tædium facit, cum impingit : quæritur [4] tamen, si deest. Nec damus aliter filiis disciplinam, nisi aliquantum irascendo et indignando : nec tamen daremus disciplinam, nisi amando. Usque adeo non omnis qui irascitur, odit ; ut aliquando magis odisse convincatur, si non irasci-

[1] Apud Sirm. omissa est vox, *insulis*, quæ hic in manuscriptis exstat, ad significanda ædificia præcipua, quæ insularum instar separata a cæteris constant proprio murorum ambitu, undique vicos habentia.
[2] Petavianus Ms., *casurus est*. Hinc Colbertinus corrupte, *carus est*.
[3] Sic Colbertinus Ms. At Sirm. : *Tamen mundum tibi casurum condidit. Ipse homo*, etc., omissis verbis, *et ideo te*, etc.
[4] Sirm. hoc iterum loco, *fugitivos*; ubi Mss., *fugiens*.

[1] Colbertinus Ms., *condiderunt Romam*, *et constituerunt ibi colendos deos*.
[2] Sirmondus : *nomen erat* ** *omen*. Resarcitur hic locus per Colbertinum Ms.
[3] Apud Sirm., *et tantum suo malo blasphement Pagani*. M.
[4] Aliquot Mss., *queritur*.
* Serm. 82, 83 et 84 recensiti sunt ad tres Bn et quatuor cl. ad a. cb. f. fl. g. lr. m. pr. rm. vd. Am. Fr. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Verbis Domini 16.
(*b*) Meminit Possidius in Indiculo, cap. 8, et Florus variis locis.

tur. Fac enim puerum velle in aqua fluminis ludere, cujus impetu pereat : tu si vides, et patienter permittis, odisti; tua patientia, illius mors est. Quanto melius est si irasceris et corrigis, quam non irascendo interire permittis? Odium ergo ante omnia vitandum est, trabes de oculo ejicienda est. Multum quippe aliud est, quando quisque irascens in aliquo verbi modum excedit, quod postea deleat pœnitendo; et aliud est, servare insidias inclusas in corde. Multum postremo interest inter hæc verba Scripturæ, *Turbatus est præ ira oculus meus* (*Psal.* VI, 8). De illo autem quid dictum est? *Qui odit fratrem suum, homicida est* (I *Joan.* III, 15). Multum interest inter turbatum oculum, et exstinctum. Festuca turbat, trabes exstinguit.

3. *Odium ei qui odit gravius nocet, quam alteri.* Hoc ergo primum nobis persuadeamus, ut quod hodie admoniti sumus, bene facere atque implere possimus, ante omnia non odisse. Tunc enim quando trabes non est in oculo tuo, vides recte quidquid fuerit in oculo fratris tui; et vim pateris, donec ejicias de oculo fratris tui, quod vides nocere oculo fratris tui. Lumen quod in te est, non te permittit negligere lumen fratris tui. Nam si odisti, et vis corripere, quomodo emendas lumen, qui perdidisti lumen? Dixit enim et hoc aperte eadem Scriptura, ubi scriptum est, *Qui odit fratrem suum, homicida est. Qui odit*, inquit, *fratrem suum, in tenebris est usque adhuc* (*Id.* II, 9). Odium, tenebræ sunt. Non potest autem fieri ut qui odit alterum, non sibi prius noceat. Illum enim lædere conatur extrinsecus, se vastat intrinsecus. Quantum autem animus noster corpore major est, tantum ei prospicere debemus, ne ipse lædatur. Lædit autem animum suum, qui odit alterum. Et quid facturus est ei quem odit? quid facturus? Tollit pecuniam, numquid fidem? Lædit famam, numquid conscientiam? Quidquid nocet, forinsecus nocet : sibi attende quid noceat. Intus enim sibi ipse inimicus est, qui odit alterum. Sed quia non sentit quid sibi mali faciat, in alterum sævit, eo periculosius vivens, quo non sentit quid secum mali agit; quia et sæviendo sensum perdidit. Sævisti in inimicum tuum : te sæviente ille nudatus est, tu iniquus es. Multum interest inter nudum et iniquum. Ille perdidit pecuniam, tu innocentiam. Quære quis gravius damnum perpessus est. Ille perdidit rem perituram, tu factus es periturus.

CAPUT III. — 4. *Quo animo frater corripiendus. Peccatum in hominem non contemnendum.* Ideo debemus amando corripere; non nocendi aviditate, sed studio corrigendi. Tales si fuerimus, optime facimus quod hodie admoniti sumus : *Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te et ipsum solum.* Quare illum corripis? Quia te doles [1], quod peccaverit in te? Absit. Si amore tui id facis, nihil facis. Si amore illius facis, optime facis. Denique in ipsis verbis attende, cujus amore id facere debeas, utrum tui, an illius. *Si te audierit*, inquit, *lucratus es fratrem tuum.* Ergo propter illum fac, ut lucreris illum. Si faciendo lucraris, nisi fecisses perierat. Quid est ergo quod plerique homines ista peccata contemnunt, et dicunt, Quid magnum feci? in hominem peccavi. Noli contemnere. In hominem peccasti : vis nosse quia in hominem peccando peristi? Si te ille in quem peccasti, corripuerit inter te et ipsum solum, et audieris illum, lucratus est te. Quid est, lucratus est te; nisi quia perieras, si non lucraretur te? Nam si non perieras, quomodo te lucratus est? Nemo ergo contemnat, quando peccat in fratrem. Ait enim quodam loco Apostolus, *Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis* (I *Cor.* VIII, 12) : ideo quia membra Christi omnes facti sumus. Quomodo non peccas in Christum, qui peccas in membrum Christi?

5. *Hujus peccati remedium.* Nemo ergo dicat, quia non peccavi in Deum, sed peccavi in fratrem, in hominem peccavi : leve peccatum est, vel nullum peccatum est. Forte inde dicis, Leve est, quia cito curatur. Peccasti in fratrem : fac satis, et sanatus es. Cito fecisti mortiferam rem, sed remedium cito invenisti. Quis nostrum speret regnum cœlorum, fratres mei, quando dicit Evangelium, *Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis?* Magnus terror; sed vide ibi remedium : *Si obtuleris munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te; relinque ibi munus tuum ante altare.* Non irascitur Deus quia differs imponere munus tuum : te quærit Deus magis quam munus tuum. Nam si malum animum gerens adversus fratrem tuum, adveneris cum munere ad Deum tuum, respondet tibi : Tu peristi, mihi quid attulisti? Offers munus tuum, et tu non es munus Dei. Plus quærit Christus quem redemit sanguine suo, quam quod tu invenisti in horreo tuo. Ergo *relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo; et sic veniens offeres munus tuum* (*Matth.* V, 22-24). Ecce ille reatus gehennæ quam cito solutus est. Nondum reconciliatus, eras gehennæ reus : reconciliatus, securus offers munus tuum ad altare.

CAPUT IV. — 6. *Quid agere debeat, qui injuriam passus est.* Homines autem faciles sunt ad irrogandas injurias, et difficiles ad concordiam requirendam. Pete, inquit, veniam ab homine quem offendisti, ab homine quem læsisti. Respondet : Non me humiliabo. Vel Deum tuum audi, si fratrem tuum contemnis : *Qui se humiliat, exaltabitur* (*Luc.* XIV, 11). Non vis te humiliare qui cecidisti? Multum interest inter se humiliantem et inter jacentem. Jam jaces, et humiliare te non vis? Bene diceres, Nolo descendere, si noluisses ruere.

7. *Idem tractatur argumentum.* Hoc ergo debet facere, qui fecit injuriam. Qui autem passus est, quid debet? Quod audivimus hodie : *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum.* Si neglexeris, pejor es. Ille injuriam fecit, et injuriam faciendo gravi se ipsum vulnere percussit : tu vulnus fratris tui contemnis? Tu eum vides perire, vel perisse, et negligis? Pejor es tacendo, quam ille

[1] Er. Lugd. et Ven., *quia tu doles.* M.

conviciando. Quando ergo in nos aliquis peccat, habeamus magnam curam, non pro nobis; nam gloriosum est injurias oblivisci : sed oblivisceree injuriam tuam, non vulnus fratris tui. Ergo *corripe eum inter te et ipsum solum*, intendens correctioni [1], parcens pudori. Forte enim præ verecundia incipit defendere peccatum suum, et quem vis facere correctiorem, facis pejorem. *Corripe* ergo *eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum :* quia perierat, nisi faceres. *Si autem non te audierit*, id est, peccatum suum quasi justitiam defenderit, *adhibe tecum duos vel tres ; quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum. Si nec ipsos audierit, refer ad Ecclesiam : si nec Ecclesiam audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Noli illum deputare jam in numero fratrum tuorum. Nec ideo tamen salus ejus negligenda est. Nam et ipsos Ethnicos, id est, Gentiles et Paganos in numero quidem fratrum non deputamus; sed tamen eorum salutem semper inquirimus. Hoc ergo audivimus Dominum ita monentem, et tanta cura præcipientem, ut etiam hoc adderet continuo : *Amen dico vobis, quæcumque ligaveritis super terram, ligata erunt et in cœlo; et quæcumque solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo.* Cœpisti habere fratrem tuum tanquam publicanum, ligas illum in terra : sed ut juste alliges, vide. Nam injusta vincula disrumpit justitia. Cum autem correxeris, et concordaveris cum fratre tuo, solvisti illum in terra. Cum solveris in terra, solutus erit et in cœlo. Multum præstas, non tibi, sed illi; quia multum nocuit, non tibi, sed sibi.

CAPUT V. — 8. *Conciliatur Evangelium cum Salomone.* Hæc cum ita sint, quid est quod ait Salomon, quod hodie ex alia lectione primitus audivimus : *Annuens oculis cum dolo, congerit hominibus mœstitiam : qui autem arguit palam, pacem facit?* Si ergo *qui arguit palam, pacem facit;* quomodo, *Corripe illum inter te et ipsum solum?* Metuendum est, ne sibi contraria sint præcepta divina. Sed intelligamus esse ibi summam concordiam, non quemadmodum quidam vani (*a*) sapiamus, qui errantes opinantur contraria sibi esse duo Testamenta in Libris veteribus et novis : ut ideo putemus hoc esse contrarium, quoniam illud est in Salomonis libro, hoc in Evangelio. Si enim aliquis imperitus et calumniator divinarum Scripturarum diceret, Ecce ubi sibi contradicunt duo Testamenta. Dominus dicit, *Corripe illum inter te et ipsum solum.* Salomon dicit, *Qui arguit palam, pacem facit.* Ergo nescit Dominus quid præcepit? Salomon vult contundi frontem peccantis : Christus parcit pudori erubescentis. Ibi enim scriptum est, *Qui arguit palam, pacem facit :* hic autem, *Corripe illum inter te et ipsum solum;* non palam, sed in secreto et occulte. Vis nosse, quisquis talia cogitas, non sibi repugnare duo Testamenta, quia illud in libro Salomonis, hoc in Evangelio reperitur? Apostolum audi. Certe Apostolus minister est Novi Testamenti. Audi ergo apostolum Paulum Timotheo præcipientem et dicentem, *Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant* (I *Tim.* v, 20). Jam non Salomonis liber cum Evangelio, sed Pauli apostoli Epistola videtur confligere. Salomonem paululum sine injuria seponamus : Christum Dominum et Paulum servum ejus audiamus. Quid dicis, Domine? *Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te et ipsum solum.* Quid dicis, Apostole? *Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant.* Quid facimus? Controversiam istam velut judices audimus? Absit. Imo sub judice constituti pulsemus, uti nobis aperiri impetremus : fugiamus sub alas Domini Dei nostri. Non enim Apostolo suo contrarium locutus est, quia et in illo ipse locutus est, sicut dicit : *An vultis experimentum ejus accipere, qui in me loquitur Christus* (II *Cor.* XIII, 3)? Christus in Evangelio, Christus in Apostolo : Christus ergo utrumque dixit; unum ore suo, alterum ore præconis sui. Quia quando præco de tribunali aliquid dicit, non scribitur in Gestis, Præco dixit : sed ille dixisse scribitur, qui præconi quod diceret imperavit.

CAPUT VI. — 9. *Correptio alias secreta, alias publica esse debet.* Duo ergo ista præcepta, fratres, sic audiamus, ut intelligamus, et inter utraque præcepta pacati constituamur. Cum corde nostro nos concordemus, et Scriptura sancta in nulla parte discordat. Verum est omnino, utrumque verum est : sed discernere debemus, aliquando illud, aliquando illud esse faciendum; aliquando corripiendum fratrem inter te et ipsum solum, aliquando corripiendum fratrem coram omnibus, ut et cæteri timorem habeant. Si aliquando illud, aliquando illud fecerimus; concordiam Scripturarum tenebimus, et in faciendo atque obtemperando non errabimus. Sed dicit mihi aliquis: Quando facio illud, quando illud : ne tunc corripiam inter me et ipsum solum, quando debeo coram omnibus corripere; aut tunc corripiam coram omnibus, quando debeo in secreto corripere?

CAPUT VII. — 10. *Quando secreta esse debet, quando publica.* Cito videbit Charitas vestra, quid quando facere debeamus : sed utinam facere pigri non simus. Intendite, et videte : *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum.* Quare? Quia peccavit in te. Quid est, in te peccavit? Tu scis quia peccavit. Quia enim secretum fuit, quando in te peccavit; secretum quære, cum corrigis quod peccavit. Nam si solus nosti quia peccavit in te, et eum vis coram omnibus arguere; non es correptor, sed proditor. Attende quemadmodum vir justus, Joseph, tanto flagitio quod de uxore fuerat suspicatus, tanta benignitate pepercit, antequam sciret unde illa conceperat : quia gravidam senserat, et se ad illam non accessisse noverat. Restabat itaque certa adulterii suspicio : et tamen quia ipse solus senserat, ipse solus sciebat, quid de illo ait Evangelium? *Joseph autem cum esset vir justus, et nollet eam divulgare.* Mariti dolor non vindictam quæsivit : voluit prodesse peccanti, non punire peccantem. *Cum*, inquit, *nollet eam divulgare, voluit eam occulte dimittere.* Hæc eo cogi-

[1] Editi Am. Er. et omnes Mss., *intuens correctioni*.

(*a*) Manichæi.

tante, ecce angelus Domini apparuit ei in somnis; et indicavit quid esset, quia non violavit viri torum, quia de Spiritu sancto conceperat Dominum amborum (*Matth.* I, 19, 20). Peccavit ergo in te frater tuus; si tu solus nosti, tunc vere in te solum peccavit. Nam si multis audientibus tibi fecit injuriam, et in illos peccavit, quos testes suæ iniquitatis effecit. Dico enim, fratres charissimi, quod et vos ipsi in vobis ipsis potestis agnoscere. Quando me audiente, fratri meo quisque injuriam facit, absit ut a me injuriam illam alienam putem. Prorsus et mihi fecit: imo et mihi plus fecit, cui putavit placere quod fecit. Ergo ipsa corripienda sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus: ipsa corripienda sunt secretius, quæ peccantur secretius. Distribuite tempora, et concordat Scriptura.

CAPUT VIII. — 11. *Correptionis modus, curve secreto fiat. Peccata carnis mortifera.* Sic agamus et sic agendum est, non solum quando in nos peccatur, sed quando peccatur ab aliquo, ut ab altero nesciatur. In secreto debemus corripere, in secreto arguere; ne volentes publice arguere, prodamus hominem. Nos volumus corripere et corrigere: quid, si inimicus quærit audire quod puniat? Novit enim nescio quem homicidam episcopus, et alius illum nemo novit. Ego volo publice corripere, at tu quæris inscribere. Prorsus nec prodo, nec negligo: corripio in secreto; pono ante oculos Dei judicium; terreo cruentam conscientiam; persuadeo pœnitentiam. Hac charitate præditi esse debemus. Unde aliquando homines reprehendunt nos, quod quasi non corripiamus: aut putant nos scire quod nescimus, aut putant nos tacere quod scimus. Sed forte quod scis, et ego scio: sed non coram te corripio; quia curare volo, non accusare. Sunt homines adulteri in domibus suis, in secreto peccant; aliquando nobis produntur ab uxoribus suis plerumque zelantibus, aliquando maritorum salutem quærentibus: nos non prodimus palam, sed in secreto arguimus. Ubi contigit malum, ibi moriatur malum. Non tamen vulnus illud negligimus; ante omnia ostendentes homini in tali peccato constituto sauciamque gerenti conscientiam, illud vulnus esse mortiferum: quod aliquando qui committunt, nescio qua perversitate contemnunt; et nescio unde sibi testimonia nulla et vana [1] conquirunt, dicentes, Peccata carnis Deus non curat. Ubi est quod hodie audivimus: *Fornicatores et adulteros judicat Deus?* Ecce attende, quisquis tali morbo laboras. Quod dicit Deus audi: non quod tibi dicit favens peccatis tuis animus tuus [2], aut eadem tecum iniquitatis catena ligatus amicus tuus, vel potius inimicus tuus et suus. Audi ergo quod dicit Apostolus: *Honorabiles*, inquit, *nuptiæ in omnibus, et torus immaculatus. Fornicatores autem et adulteros judicat Deus* (*Hebr.* XIII, 4).

CAPUT IX. — 12. *Vita cito emendanda.* Age ergo, frater, esto correctus. Times ne te inscribat inimicus; et non times ne te judicet Deus? Ubi est fides? Time cum est quando timeas. Longe est quidem dies judicii: sed uniuscujusque hominis dies ultimus longe esse non potest; quia brevis est vita. Et quia ipsa brevitas semper incerta, quando sit dies tuus ultimus, nescis. Corrige te hodie, propter cras. Prosit tibi et modo in secreto correptio. Palam enim loquor, et in secreto arguo. Aures omnium pulso: sed conscientias quorumdam convenio. Si dicerem, Tu, adulter, corrige te: primo forte dicerem quod nescirem; forte quod temere audieram, suspicarer. Non dico, Tu, adulter, corrige te; sed, quisquis in hoc populo adulter es, corrige te. Publica est correptio, sed secreta correctio. Scio quia ille qui timuerit, corrigit se.

CAPUT X. — 13. *Peccata carnis non contemnenda.* Non dicat in corde suo, Peccata carnis non curat Deus. *Nescitis*, inquit Apostolus, *quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Quisquis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus* (I *Cor.* III, 16, 17). Nemo se fallat. Sed forte ait aliquis, Templum Dei animus meus est, non corpus meum: adjecit etiam testimonium, *Omnis caro fenum, et omnis claritas carnis ut flos feni* (I *Petr.* I, 24). Infelix interpretatio! punienda cogitatio! Fenum dicta est caro, quia moritur: sed quod ad tempus moritur, non resurgat [1] cum crimine. Vis nosse apertam etiam inde sententiam? *Nescitis*, inquit idem apostolus, *quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis a Deo?* (Jam non contemnatis corporalia peccata: ecce quia et *corpora vestra templum in vobis sunt Spiritus sancti, quem habetis a Deo* [2].) Contemnebas corporale peccatum, contemnis quod peccas in templum? Ipsum corpus tuum templum in te est Spiritus Dei. Jam vide quid facias de templo Dei. Si eligeres in ecclesia facere adulterium intra istos parietes, quid te esset sceleratius? Modo autem tu ipse es templum Dei. Templum intras, templum exis, templum in domo tua manes, templum surgis. Vide quid agas, vide ne offendas templi habitatorem, ne deserat te, et in ruinam vertaris. *Nescitis*, inquit, *quia corpora vestra* (et hoc de fornicatione loquebatur Apostolus, ne contemnerent corporalia peccata) *templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti enim estis pretio magno* (I *Cor.* VI, 19, 20). Si contemnis corpus tuum, considera pretium tuum.

CAPUT XI. — 14. *Correctio non procrastinanda. Vox corvina. Homines bona volunt habere omnia præter vitam.* Scio ego, et mecum omnis homo qui paulo attentius consideraverit, neminem Deum timentem sub verbis ejus non se corrigere, nisi qui putat, quia plus habet vivere. Ipsa res est quæ multos occidit, cum dicunt, Cras, cras: et subito ostium clauditur. Remansit foris cum voce corvina, quia non habuit gemitum columbinum. Cras, cras; corvi vox. Geme ut columbus, et tunde pectus: sed plagas tibi

[1] Aliquot Mss., *nonnulla et vana.*
[2] Am. Er. et Mss., *amicus tuus.*

[1] Am. et Er., *non resurgit.* Tres Mss., *vide ut non resurgat.*
[2] Verba parenthesi hic inclusa absunt ab Am. Er. et Mss.

dando in pectus, cæsus correctus esto; ne non videaris conscientiam cædere, sed malam conscientiam pugnis pavimentare, solidiorem reddere [1], non correctiorem. Geme non inani gemitu. Forte enim dicis tibi: Promisit mihi Deus indulgentiam, quando me correxero; securus sum: lego divinam Scripturam, *Iniquus in qua die conversus fuerit ab iniquitatibus suis, et fecerit justitiam, omnes iniquitates ejus obliviscar* (*Ezech.* XVIII, 21 *et* 22). Securus sum; quando me correxero, dat mihi Deus indulgentiam de malis meis. Et quid ego dicturus sum? Contra Deum reclamaturus? Dicturus sum Deo: Noli illi dare indulgentiam? Dicturus sum hoc scriptum non esse, hoc Deum non promisisse? Si ista dixero, omnia falsa dico. Bene dicis, verum dicis: indulgentiam correctioni tuæ promisit Deus, negare non possum: sed dic mihi, rogo te; ecce ego consentio et concedo et cognosco quia indulgentiam Deus promisit tibi; crastinum enim diem quis tibi promisit? Ubi mihi legis indulgentiam te accepturum, si te correxeris; lege ibi mihi quantum victurus sis. Non lego, inquis. Nescis ergo quantum victurus sis. Esto correctus et semper paratus. Noli timere diem ultimum, tanquam furem qui te dormiente effodiat parietem: sed vigila, et corrige te hodie. Quid differs in crastinum? Longa vita erit. Ipsa longa, bona sit. Prandium bonum longum nemo differt, et vitam malam longam vis habere? Utique si longa erit, melius bona erit: si brevis erit, bene factum est, ut bona produceretur. Sic autem homines negligunt vitam suam, ut nolint habere malam, nisi ipsam. Villam emis, bonam quæris; uxorem vis ducere, bonam eligis; filios tibi vis nasci, bonos optas; caligas locas, et non vis malas: et vitam amas malam! Quid te offendit vita tua, quam solam vis malam, ut inter omnia bona tua tu solus sis malus?

CAPUT XII. — 15. *Pastoris onus non abjiciendum.* Ergo, fratres mei, si aliquem vestrum vellem in parte corripere, forte audiret me: multos vestrum publice corripio; omnes me laudant; audiat me aliquis. Non amo in voce laudatorem, et in corde contemptorem. Cum enim laudas, et non te corrigis, contra te testis es. Si malus es, et quod dico placet tibi, displice tibi: quia si malus displicueris tibi, correctus placebis tibi [2], quod nudiustertius, nisi fallor, dixi. In omnibus verbis meis speculum propono. Nec mea ista sunt verba: sed Domino jubente loquor, quo terrente non taceo. Nam quis non eligeret tacere, et rationem de vobis non reddere? Sed jam suscepimus onus, quod ab humeris nostris excutere non possumus, nec debemus. Audistis, fratres mei, cum Epistola ad Hebræos legeretur: *Obedite præpositis vestris, et subditi estote; quia ipsi vigilant pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri pro vobis: ut cum gaudio hoc faciant, et non cum tristitia; non enim expedit vobis* (*Hebr.* XIII, 17). Quando facimus ista cum gaudio? Quando videmus homines proficere in verbis Dei. Quando laborat cum gaudio operarius in agro? Quando attendit arborem, et fructum videt; quando attendit segetem, et frugum in area [1] prospicit ubertatem: non sine causa laboravit, non sine causa dorsum curvavit, non sine causa manus attrivit, non sine causa frigus et æstum toleravit. Hoc est quod ait, *Ut cum gaudio hoc faciant, et non cum tristitia; non enim expedit vobis.* Numquid dixit, Non illis expedit. Non; sed dixit, *Non expedit vobis.* Nam illi præpositi quando contristantur de malis vestris, expedit illis; ipsa tristitia prodest illis: sed non expedit vobis. Nihil autem nobis volumus expedire, quod non expedit vobis. Simul ergo in Dominico agro, fratres, bonum operemur; ut simul de mercede gaudeamus.

[1] Er. Lugd. et Ven., *sed malam conscientiam pugnis pavimento solidiorem reddere.* M.

[2] Lov. *placebis Deo;* dissentientibus cæteris libris.

SERMO LXXXIII * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XVIII, 21, 22, Quoties peccabit in me frater meus, *etc.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *De remittendis injuriis.* Hesterna die sanctum Evangelium admonuit nos non negligere peccata fratrum nostrorum [2]: *Sed si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si autem contempserit, adhibe tecum duos vel tres: ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Si autem et ipsos contempserit, dic Ecclesiæ. Quod si Ecclesiam contempserit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Hodierna etiam die ad ipsam rem pertinet capitulum quod sequitur, quod modo cum legeretur audivimus. Cum enim dixisset hoc Dominus Jesus Petro, subjecit et interrogavit Magistrum, quoties ignosceret fratri qui in illum peccasset; et quæsivit utrum sufficeret septies. Respondit illi Dominus: *Non solum septies, sed etiam septuagies septies.* Deinde narravit similitudinem valde terribilem: quia simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui posuit rationem cum servis suis; in quibus invenit debitorem decem millium talentorum. Et cum jussisset, ut omnia quæ habebat, et omnis ejus familia, et ipse venderetur, et debitum solveretur, advolutus genibus domini sui, rogabat eum dilationem, meruit remissionem. Misertus est enim dominus ejus, sicut audivimus, et omne debitum dimisit illi. At ille debito liber, sed iniquitatis servus, posteaquam egressus est a facie domini sui, invenit etiam ipse debitorem suum, qui debebat, non decem millia talentorum, quantum ipsius debitum fuit, sed centum denarios: cœpit eum suffocatum trahere [3], et dicere, *Redde quod debes.* At ille rogabat conservum, sicut et ipse rogaverat dominum: sed non talem iste invenit conservum, qualem

[1] Am. et Er., *et fructu areæ.* Lov., *et ex fructu areæ.* Florus in excusis, *et fluctuare.* Plures Mss., *et fructum areæ.* Sed melius quidam, *et frugum in area.*

[2] Mss. alii, *peccata nostra;* alii cum Am. et Er., *peccata nostrorum;* omissa voce, *fratrum.*

[3] Am. Er. et plerique Mss., *cœpit eum in suffocatum trahere.*

* Recensitus ad omnes codices scriptos et excusos sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 15.

ille dominum. Non solum remittere illi debitum noluit : sed nec dilationem dedit. Contortum rapiebat ad solutionem, jam debito dominico liber. Displicuit conservis; et renuntiaverunt domino suo quid actum esset : et dominus fecit adesse servum, et dixit ei, *Serve nequam*, cum mihi tanta deberes, misertus tui, *omnia dimisi tibi; nonne ergo et te oportebat misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum?* Et jussit omnia, quæ illi dimiserat, exigi.

CAPUT II. — 2. *Omnis homo debitor Dei est, et debitorem habet fratrem. Misericordiæ opera duo. Mendici Dei sumus.* Ergo hanc similitudinem ad nostram instructionem proposuit, et admonendo perire nos noluit. *Sic*, inquit, *et vobis faciet Pater vester cœlestis, si non remiseritis unusquisque vestrum fratri suo ex cordibus vestris* [1]. Ecce, fratres, res in aperto est, admonitio utilis; et valde salubris obedientia debetur, ut quod jussum est impleatur. Quia omnis homo et debitor est Dei, et debitorem habet fratrem suum. Quis est enim qui non sit debitor Dei, nisi in quo nullum potest inveniri peccatum? Quis est autem qui non habeat debitorem fratrem, nisi in quem nemo peccavit? Putasne, quisquam in genere humano reperiri potest, qui non et ipse aliquo peccato obstrictus sit fratri suo? Debitor est ergo omnis homo, habens tamen et ipse debitorem. Ideo Deus justus constituit tibi regulam in debitore tuo, quod faciet et ipse cum suo. Duo sunt enim opera misericordiæ, quæ nos liberant, quæ breviter ipse Dominus posuit in Evangelio, *Dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37, 38). *Dimittite, et dimittetur vobis*, ad ignoscendum pertinet. *Date, et dabitur vobis*, ad præstandum beneficium pertinet. Quod ait de ignoscendo; et tu vis tibi ignosci quod peccas, et habes alium cui tu possis ignoscere. Rursus quod pertinet ad tribuendum beneficium; petit te mendicus, et tu es Dei mendicus. Omnes enim quando oramus, mendici Dei sumus : ante januam magni patrisfamilias stamus, imo etiam prosternimur, supplices ingemiscimus, aliquid volentes accipere; et ipsum aliquid, ipse Deus est. Quid a te petit mendicus? Panem. Et tu quid petis a Deo, nisi Christum, qui dicit, *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI, 51)? Ignosci vobis vultis? Ignoscite : *Remittite, et remittetur vobis.* Accipere vultis? *Date, et dabitur vobis.*

CAPUT III. — 3. *Quoties ignoscendum fratri.* Sed quid in hac aperta præceptione movere possit, audite. In remissione ubi venia petitur, et ab ignoscente debetur, hoc potest movere, quod et Petrum movit. *Quoties debeo*, inquit, *ignoscere? Sufficit usque septies?* Non sufficit, ait Dominus : *Non dico tibi, Septies; sed, septuagies septies.* Jam tu enumera quoties in te peccaverit frater tuus. Si potueris pervenire usque ad septuagesimam et octavam culpam, ut transeas septuagies septies, tunc molire vindictam. Itane verum est quod dicit, et vere ita se res habet, ut si peccaverit septuagies septies, ignoscas; si autem peccaverit septuagies octies, jam liceat tibi non ignoscere? Audeo, audeo dicere, ut et si septuagies octies peccaverit, ignoscas. Si autem peccaverit, ut dixi, septuagies octies ignosce. Et si centies peccaverit, ignosce. Et quid dicam toties et toties? Omnino quoties peccaverit, ignosce (*a*). Ergo ego ausus sum supergredi modum Domini mei? Ille in septuagesimo et septimo numero ignoscendi limitem fixit : hunc ego limitem transilire præsumam? Non est verum, non sum ausus plus aliquid. Ipsum Dominum meum audivi loquentem in Apostolo suo, ubi modus et numerus præfixus non est. Ait enim : *Donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut Deus in Christo donavit vobis* (*Coloss.* III, 13). Audistis formam. Si septuagies septies peccata tibi donavit Christus, si huc usque ignovit, et ultra negavit; pone et tu limitem, et ulterius noli ignoscere. Si autem Christus millia peccata peccatorum invenit, et tamen omnia donavit; noli subducere misericordiam, sed posce illius numeri solutionem. Non enim sine causa Dominus *septuagies septies* dixit : cum omnino nulla culpa sit, quam non debeas ignoscere. Ecce ille ipse servus, cujus debentis inventus est debitor, decem millia talentorum debebat. Puto enim, quia decem millia talentorum, ut parum sit, decem millia peccatorum sunt. Nolo enim dicere unum talentum, quod omnia peccata concludat. Servus autem ille quantum ei debebat? Centum denarios debebat. Jam plus non est quam septuagies septies? Et tamen iratus est Dominus, quia ei non dimisit. Non solum enim centum plus sunt quam septuaginta septem; sed centum denarii forte mille asses sunt. Sed quid ad decem millia talentorum?

CAPUT IV. — 4. *Omnia debita dimittenda.* Ac per hoc omnes culpas, quæ in nos committuntur, parati simus ignoscere, si nobis desideramus ignosci. Si enim consideremus peccata nostra, et numeremus quid facto, quid oculo, quid aure, quid cogitatione, quid innumerabilibus motibus; nescio utrum dormiamus sine talento. Ergo quotidie petimus, quotidie divinas aures orando pulsamus, quotidie nos prosternimus et dicimus : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Quæ debita tua? Omnia, an aliquam partem? Respondebis, Omnia. Sic ergo et tu debitori tuo. Hanc ergo regulam ponis, hanc conditionem loqueris : hoc pacto et placito quando oras, commemoras, ut dicas, *Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.*

5. *Insignis hac de re figura.* Quid sibi ergo vult *septuagies septies?* Audite, fratres, magnum mysterium, admirabile sacramentum. Quando Dominus baptizatus est, Lucas evangelista sanctus ibi commemoravit generationes ejus, quo ordine, qua serie, quo stemmate [1] ad illam generationem ventum fuerit, qua natus est Christus (*Luc.* III, 21-38). Matthæus cœpit

[1] Manuscripti, *fratribus vestris ex corde vestro.* Et sic editi Am. et Er.

[1] Omnes prope Mss., *stegmate.* Quidam cum Am., *stigmate.*

(*a*) Vide infra, sermonem 114.

ab Abraham, et venit usque ad Joseph descendendo (*Matth.* I, 1-16) : Lucas autem ascendendo cœpit numerare. Quare ille descendendo, ille ascendendo? Quia Matthæus generationem Christi commendabat, qua descendit ad nos; ideo quando natus est Christus, cœpit numerare descendendo. Lucas autem quia tunc cœpit numerare, quando baptizatus est Christus; ibi est initium ascensionis : iste ascendendo numerare cœpit, numerando autem complevit generationes septuaginta septem. A quo numerabat? Intendite a quo. Exorsus est numerare a Christo [1] usque ad ipsum Adam, qui primus peccavit, et nos cum peccati obligatione generavit. Pervenit usque ad Adam, et numerantur generationes septuaginta septem : hoc est, a Christo usque ad Adam, quas diximus septuaginta septem; et ab Adam usque ad Christum septuaginta septem. Si ergo nulla generatio prætermissa est, nulla culpa præteritur, ubi non debeat ignosci. Nam ideo ipsius septuaginta septem generationes enumeravit, quem numerum Dominus in peccatorum remissione commendavit; quoniam a baptismo cœpit enumerare, ubi omnia peccata solvuntur.

CAPUT V. — 6. *Alia figura de eodem. Decalogus.* Et in hoc, fratres, adhuc accipite sacramentum majus. In septuagesimo septimo numero mysterium est remissionis peccatorum. Tot generationes inveniuntur a Christo usque ad Adam. Deinde paulo diligentius interroga ipsius numeri secretum, latebrasque ejus inquire : pulsa diligentius, ut aperiatur tibi. Justitia lege Dei constat : verum est. Nam lex in decem præceptis commendatur. Ideo ille debebat decem millia talentorum. Ipse est ille memorabilis Decalogus scriptus digito Dei, traditus populo per Moysen famulum Dei. Debebat ergo ille decem millia talentorum : omnia peccata significat, propter numerum legis. Debebat et ille centum denarios : non minus ab eodem numero. Nam et centies centum fit decem millia; et decies deni, centum. Et ille decem millia talentorum, et ille decies denos [2]. A legitimo enim numero non recessum est, in quo utroque invenies utraque peccata. Uterque debitor, et uterque veniæ deplorator et impetrator : sed ille servus malus, servus ingratus, iniquus, noluit rependere quod accepit, noluit præstare quod illi indigno præstitum fuit.

CAPUT VI. — 7. ***Septuagesimo septimo numero peccata omnia esse præsignata. Peccata dimissa replicantur non dimittenti.*** Videte ergo, fratres : quisque incipit a Baptismo, liber exit, dimissa sunt illi decem millia talentorum; et cum exierit, invenire habet conservum suum debitorem. Observet ergo ipsum peccatum : quia numerus undenarius transgressio legis est. Lex enim denarius, peccatum undenarium. Lex enim per decem, peccatum per undecim. Quare peccatum per undecim? Quia transgressio denarii est, ut eas ad undenarium. In lege autem modus fixus est : transgressio autem peccatum est. Jam ubi transgrederis denarium, ad undenarium venis. Adeo magnum mysterium figuratum est, quando jussum est tabernaculum fabricari. Multa ibi numerosa dicta sunt, in magno sacramento. Inter cætera vela cilicina jussa sunt fieri, non decem, sed undecim (*Exod.* XXVI, 7) : quia per cilicium ostenditur confessio peccatorum. Quid autem amplius quæris? Vis nosse omnia peccata contineri numero isto septuagesimo septimo? Septuplum solet pro toto computari : quoniam septem diebus volvitur tempus, et finito septenario, rursus ad caput reditur, ut eadem forma volvatur [1]. Per hujusmodi formæ revolutiones sæcula transeunt : a septenario tamen numero non receditur. Omnia enim peccata dixit, quando *septuagies septies* dixit : quia illud undecim duc septies, fiunt septuagies septies. Omnia ergo dimitti peccata voluit, qui ea septuagesimo septimo numero præsignavit. Nemo contra se teneat non ignoscendo, ne contra illum teneatur, quando orat. Dicit enim Deus, Dimitte, et dimittetur tibi. Sed ego prior dimisi : dimitte vel postea. Nam si non dimiseris, revocabo te; et quidquid tibi dimiseram, replicabo tibi. Non enim mentitur Veritas; non enim fallit, aut fallitur Christus, qui subjecit, dicens : *Sic et vobis faciet Pater vester, qui in cœlis est.* Invenis Patrem, imitare Patrem. Si enim imitari non vis, exhæredari [2] disponis, *Faciet* ergo *ita vobis*, inquit, *Pater vester cœlestis, si non remiseritis unusquisque fratribus vestris ex cordibus vestris.* Ne dicas in lingua, Ignosco, et corde differas. Supplicium enim ostendit tibi Deus, minando vindictam. Novit Deus ubi dicas. Vocem tuam homo audivit : conscientiam tuam Deus inspicit. Si dicis, Dimitto; dimitte. Melius est cum clamas ore, et dimittis in corde, quam blandus ore, crudelis in corde.

CAPUT VII. — 8. *Ita ignoscendum, ut non negligatur disciplina.* Jam ergo obsecrant pueri indisciplinati, et nolunt vapulare, qui sic præscribunt nobis, quando volumus dare disciplinam : Peccavi, ignosce mihi. Ecce ignovi, et iterum peccat. Ignosce : ignovi. Peccat tertio. Ignosce : tertio ignovi. Jam quarto vapulet. Et ille : Numquid septuagies septies te fatigavi? Si hac præscriptione severitas disciplinæ dormiat, repressa disciplina sævit impunita nequitia. Quid ergo faciendum est? Corripiamus verbis, et si opus est, et verberibus : sed delictum dimittamus, culpam de corde abjiciamus. Ideo enim Dominus subdidit, *de cordibus vestris*, ut si per charitatem imponitur disciplina, de corde lenitas non recedat. Quid enim tam pium quam medicus ferens ferramentum? Plorat secandus, et secatur : plorat urendus, et uritur. Non est illa crudelitas; absit ut sævitia medici dicatur. Sævit in vulnus, ut homo sanetur : quia si vulnus palpetur, homo perditur. Sic ergo ista monuerim, fratres mei, ut fratres nostros qui pecca-

[1] Hic Fossatensis manuscripti auctoritate addidimus, *a Christo.*

[2] Er. et Lov., *dena.* Am. et plerique Mss., *den.* Sed castigatius Fossatensis codex, *denos* : supple, *denarios debebat.*

[1] Fossatensis Ms., *revolvatur.* Mox Colbertinus, *per hujusmodi formam revolutionis.*

[2] Am. Er. et aliquot Mss., *exhæreditari*

verint omni modo diligamus, de corde nostro charitatem in eos non dimittamus, et disciplinam, cum opus est, demus : ne per solutionem disciplinæ crescat nequitia, et incipiamus propter Deum accusari; quia recitatum est nobis, *Peccantes coram omnibus corripe, ut cæteri timorem habeant* (I *Tim.* v, 20). Certe si quis, quod solum verum est, distinguit tempora, et solvit quæstionem, verum est. Si peccatum in secreto est, in secreto corripe. Si peccatum publicum est et apertum, publice corripe : ut ille emendetur, et cæteri timeant.

SERMO LXXXIV * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XIX, 17, Si vis venire ad vitam, serva mandata.

CAPUT PRIMUM.—1. *Æterna vita quantum amanda sit, intelligitur ex amore hujus vitæ.* Dixit Dominus cuidam adolescenti : *Si vis venire ad vitam, serva mandata.* Non dixit, Si vis venire ad vitam æternam : sed, *Si vis venire ad vitam;* eam definiens vitam, quæ fuerit æterna vita. Hujus ergo vitæ amorem nos primitus commendemus. Etenim amatur et qualiscumque vita ista; et ipsam qualemcumque, ærumnosam, miseram, finire homines timent, et pavescunt. Hinc videndum est, hinc considerandum, quemadmodum amanda sit æterna vita; quando sic amatur misera ista et quandoque finienda vita. Considerate, fratres, quantum amanda sit vita, ubi nunquam finias vitam. Amas ergo istam vitam, ubi tantum laboras, curris, satagis, anhelas; et vix enumerantur quæ necessaria sunt in misera vita; seminare, arare, novellare, navigare, molere, coquere, texere : et post hæc omnia finire habes vitam. Ecce quæ pateris in misera ista quam diligis vita : et putas te semper victurum, et nunquam moriturum? Templa, saxa, marmora, ferro plumboque consolidata, tamen cadunt : et homo nunquam se putat moriturum? Discite ergo, fratres, quærere æternam vitam, ubi ista non tolerabitis, sed in æternum cum Deo regnabitis. *Qui enim vult vitam*, sicut dicit propheta, *diligit videre dies bonos* (*Psal.* XXXIII, 13). Nam in diebus malis mors potius optatur, quam vita. Nonne audimus et videmus homines in aliquibus tribulationibus et angustiis, conflictationibus et ægritudinibus dum sunt constituti, et vident se laborare, nihil aliud dicere nisi, Deus mitte mihi mortem, accelera dies meos? Et aliquando venit ægritudo; curritur, adducuntur medici, solidi et munera promittuntur. Dicit tibi ipsa mors : Ecce adsum, quam paulo ante a Domino petebas; quid me modo fugere vis? Inveni te falsatorem, et miseræ vitæ amatorem.

2. *Mali sunt dies hujus vitæ. Vera ac beata vita, æterna.* De his autem diebus quos agimus, ait Apostolus, *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt* (*Ephes.* V, 16). Non sunt ergo dies mali quos agimus in corruptela hujus carnis, in tanta vel sub tanta sarcina corruptibilis corporis, inter tantas tentationes, inter tantas difficultates, ubi falsa voluptas, nulla securitas gaudii, timor torquens, cupiditas avida, tristitia arida? Ecce quam malos dies : et nemo vult finire ipsos malos dies, multumque hinc rogant homines Deum, ut diu vivant. Quid est autem diu vivere, nisi diu torqueri? Quid est aliud diu vivere, quam malos dies malis diebus addere? Et cum crescunt pueri, quasi accedunt illis dies; et nesciunt quia minuuntur : et ipsa est falsa computatio. Crescentibus enim decedunt dies potius, quam accedunt. Constitue alicui homini nato, verbi gratia, octoginta annos : quidquid vivit, de summa minuit. Et inepti homines gratulantur plurimis natalitiis, tam suis, quam filiorum suorum. O virum prudentem! Si tibi vinum minuatur in utre, tristaris : dies perdis, et gaudes? Mali ergo sunt dies : et eo pejores, quia diliguntur. Sic blanditur hic mundus, ut nemo velit finire ærumnosam vitam. Vera enim vita vel beata hæc est, cum resurgemus et cum Christo regnabimus. Nam et impii resurrecturi sunt, sed in ignem ituri. Vita itaque non est, nisi beata. Et vita beata esse non potest, nisi æterna, ubi sunt dies boni; nec multi, sed unus. Ex consuetudine hujus vitæ appellati sunt dies. Dies ille nescit ortum, nescit occasum. Illi diei non succedit crastinus; quia non præcedit eum hesternus. Hunc diem, vel hos dies, et hanc vitam, et veram vitam in promissis habemus. Alicujus ergo operis merces est. Si enim mercedem amamus, in opere non deficiamus : et in æternum cum Christo regnabimus.

SERMO LXXXV * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XIX, 17-25. Si vis venire ad vitam, serva mandata, etc.

CAPUT PRIMUM.—NUM. 1. *Mandatorum observatio ad promerendam vitam. Evangelium, os Christi.* Evangelica lectio, quæ modo personuit in auribus nostris, fratres, auditorem magis atque factorem, quam expositorem desiderat. Quid hac luce clarius, *Si vis venire ad vitam, serva mandata?* Quid ergo dicturus sum? *Si vis venire ad vitam, serva mandata.* Quis est qui nolit vitam? et tamen quis est qui velit servare mandata? Si mandata servare non vis, quare vitam quæris? Si ad opus piger es, quare ad mercedem festinas? Dixit se ille dives adolescens servasse mandata : audivit præcepta majora, *Si vis perfectus esse, unum tibi deest; vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus* : nec perdes, sed *habebis thesaurum in cælo; et veni, sequere me.* Nam quid tibi prodest, si feceris, et non sequaris me? Abscessit autem tristis ac mœstus, sicut audistis : habebat enim multas divitias. Quod audivit ille, audivimus et nos. Os Christi, Evangelium est. In cœlo sedet : sed in terra loqui non cessat. Nos non simus surdi : nam ille clamat. Nos non simus mortui : nam ille tonat. Si majora non vis facere, minora fac. Onus majorum ad te multum est, vel minora prende. Quid ad utraque piger es? quid utrisque adversaris? Majora sunt,

* Recensitus ad tres bn. et quatuor cl. ad a. cb. f. fl. g. tr. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Verbis Domini 17.

* Correctus ad cs. cl. gr. s. Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Tempore 205.

Vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et sequere me. Minora sunt, *Non homicidium facias, Non adulteres, Non falsum testimonium quæras* [1], *Non fureris. Honora patrem et matrem, Diliges proximum tuum tanquam te ipsum.* Ista fac. Quid ad te clamo, ut vendas res tuas, cui extorquere non possum ne rapias alienas? Audisti, *Non furaberis;* tu rapis. Ante conspectum tanti Judicis, jam te non furem teneo, sed raptorem. Parce tibi, miserere tui. Adhuc vita ista dat tibi dilationem, noli abjicere correptionem. Fuisti heri fur; noli et hodie. Jam forte et hodie fuisti; cras noli. Aliquando fini malum, et pro mercede exige bonum. Bona habere vis, et bonus esse non vis: contraria est vita tua votis tuis. Si magnum bonum est habere villam bonam, quantum malum est habere animam malam?

CAPUT II. — 2. *Divites difficile salvantur. Pauperes quid cavere oportet.* Discessit dives contristatus, et ait Dominus: *Quam difficile est, ut qui divitias habet, intret in regnum cœlorum!* Et quam esset difficile, similitudine proposita, ostendit tam esse difficile, ut omnino sit impossibile. Omne enim impossibile difficile est: sed non omne difficile impossibile est. Quale difficile est, similitudinem attende: *Amen dico vobis, facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum.* Camelum intrare per foramen acus: si diceret pulicem, impossibile esset. Denique hoc audito, contristati sunt discipuli, et dixerunt: *Si ita est, quisnam poterit salvus fieri?* Quis divitum? Pauperes, audite Christum, populo Dei loquor. Plures estis pauperes, vel vos apprehendite; et tamen audite. Quicumque de paupertate gloriamini, cavete superbiam, ne vincant vos humiles divites: cavete impietatem, ne vincant vos pii divites: cavete ebrietatem, ne vincant vos sobrii divites. Nolite de paupertate gloriari, si non debent illi de divitiis gloriari.

CAPUT III. — 3. *Divitibus quid præcipi velit Apostolus. Vermis divitiarum, superbia.* Audiant divites, si tamen sunt; audiant Apostolum: *Præcipe divitibus hujus mundi:* quia sunt divites alterius sæculi. Pauperes sunt divites alterius sæculi, Apostoli sunt divites alterius sæculi, qui dicebant, *Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes* (II *Cor.* VI, 10). Ut sciatis de quibus loquatur divitibus, addidit, *hujus mundi.* Audiant ergo Apostolum divites hujus mundi: *Præcipe,* inquit, *divitibus hujus mundi, non superbe sapere.* Primus vermis divitiarum superbia. Mala tinea, totum rodit, et ad cinerem usque perducit. *Præcipe* ergo *non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum:* ne forte dives dormias, et pauper surgas. *Neque sperare in incerto divitiarum* (Apostoli verba sunt); *sed in Deo,* inquit, *vivo.* Fur tibi tollit aurum, quis tollit tibi Deum? Quid habet dives, si Deum non habet? Quid non habet pauper, si Deum habet? *Non* ergo *sperare in divitiis,* ait; *sed in Deo vivo, qui præstat nobis abundanter omnia ad fruendum;* cum quibus omnibus et se ipsum.

4. *De divitiis quid præstandum.* Si ergo non debent de divitiis sperare, non in eis fidere, sed in Deo vivo; de divitiis quid facturi sunt? Audi quid: *Divites sint in operibus bonis.* Quid est hoc? Expone, Apostole. Multi enim quod nolunt facere, nolunt intelligere. Expone, Apostole: noli dare occasionem mali operis per obscuritatem sermonis. Dic quid dixeris, *Divites sint in operibus bonis.* Audiant, intelligant: non permittantur se excusare, sed se potius incipiant accusare, et dicere quod audivimus modo in Psalmo, *Quoniam peccatum meum ego agnosco* (*Psal.* L, 5). Dic tu quid est, *Divites sint in operibus bonis.*

CAPUT IV. — *Facile tribuant.* Quid est, *Facile tribuant?* Numquid et hoc non intelligitur? *Facile tribuant, communicent.* Habes tu, non habet alius: communica, ut communicetur tibi. Communica hic, et communicabis ibi. Communica hic panem, et accipies ibi panem. Quem hic panem? Quem colligis cum sudore et labore, ex maledicto primi hominis. Quem ibi panem? Qui dixit, *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI, 51). Dives es hic, sed pauper es ibi. Habes aurum, sed nondum tenes præsentem Christum. Eroga quod habes, ut accipias quod non habes. *Divites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent.*

5. *Quantum in pauperes erogandum.* Ergo perdituri sunt res suas? *Communicent,* dixit: non, Totum dent. Teneant sibi quantum sufficit, teneant plus quam sufficit. Demus inde quamdam partem. Quam partem? Decimam partem. Decimas dabant Scribæ et Pharisæi (*Luc.* XVIII, 12). Erubescamus, fratres; decimas dabant, pro quibus Christus nondum sanguinem fuderat. Decimas dabant Scribæ et Pharisæi: ne forte aliquid magnum facere te putes, quia frangis panem pauperi; et vix est millesima ista facultatum tuarum. Et tamen non reprehendo: vel hoc fac. Sic sitio, sic esurio, ut et ad istas micas gaudeam. Sed tamen quid dixerit vivus, qui pro nobis mortuus est, non tacebo. *Nisi abundaverit justitia vestra,* inquit, *super Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum* (*Matth.* V, 20). Ille nos non palpat: medicus est, usque ad vivum pervenit. *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Scribæ et Pharisæi decimas dabant. Quid est? Interrogate vos ipsos. Videte quid faciatis, de quanto faciatis; quid detis, quid vobis relinquatis; quid misericordiæ impendatis, quid luxuriæ reservetis. Ergo, *Facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.*

CAPUT V. — 6. *Pauperes tenentur frenare cupiditates. Pietas.* Admonui divites: audite, pauperes. Vos erogate: vos rapere [1] nolite. Vos tribuite facultates: vos frenate cupiditates. Audite, pauperes, eumdem ipsum apostolum: *Est autem quæstus magnus.* Quæstus est acquisitio lucri [2]. *Est autem quæstus magnus,* inquit, *pietas cum sufficientia.* Communem habetis cum divitibus mundum: non communem habetis cum

[1] Codex cs., *dicas.*

[1] Germanensis codex et Cisterciensis, *cupere.*
[2] Mss., *lucrum.*

divitibus domum; sed habetis commune cœlum, communem lucem. Sufficientiam quærite, quod sufficit quærite, plus nolite. Cætera gravant, non sublevant; onerant, non honorant. *Quæstus magnus, pietas cum sufficientia.* In primis *pietas.* Pietas est Dei cultus. *Pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum.* An attulisti huc aliquid? Sed nec vos, divites, aliquid attulistis. Totum hic invenistis, cum pauperibus nudi nati estis. Communis est in utroque infirmitas corporis; communis vagitus, miseriarum testis. *Nihil enim intulimus in hunc mundum* (papperibus loquitur); *sed nec auferre aliquid possumus. Victum et tegumentum habentes, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri. Qui volunt fieri*; non, Qui sunt. Nam qui sunt, sint. Quod ad illos pertinet audierunt, ut *divites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent.*

CAPUT VI. — Audierunt ipsi. Vos qui nondum estis, audite. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueos, et desideria multa et noxia.* Non timetis? Audite quod sequitur : *Quæ mergunt homines in interitum et perditionem.* Non times? *Radix est enim omnium malorum avaritia.* Avaritia est, velle esse divitem, non jam esse divitem. Ipsa est avaritia. Mergi non times in interitum et perditionem? Non times radicem omnium malorum avaritiam? De agro tuo exstirpas radicem spinarum, et non exstirpas de corde tuo radicem malarum cupiditatum? Purgas agrum tuum, unde fructum capiat venter tuus; et non purgas cor tuum, ubi habitet Deus tuus? *Radix est enim omnium malorum avaritia : quam quidam sequentes, a fide pererraverunt, et inseruerunt se doloribus multis* (1 *Tim.* VI, 17-19, 6-10).

7. *Conclusio.* Audistis quid faciatis, audistis quid timeatis, audistis unde ematur regnum cœlorum, audistis unde impediatur regnum cœlorum. Omnes in verbo Dei concordate. Et divitem et pauperem Deus fecit. Scriptura loquitur : *Dives et pauper occurrerunt sibi; fecit autem ambos Dominus* (*Prov.* XXII, 2). *Dives et pauper occurrerunt sibi.* In qua via, nisi in ista vita? Natus est dives, natus est pauper. Occurristis vobis pariter ambulantes viam. Tu noli premere, tu noli fraudare. Iste eget, ille habet. *Fecit autem ambos Dominus.* Per eum qui habet, juvat egentem : per eum qui non habet, probat habentem. Audivimus, diximus : timeamus [1], caveamus, oremus, perveniamus.

SERMO LXXXVI * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XIX, 21, Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus [2], *etc.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Thesaurus in cœlo reponendus. Sursum cor.* Evangelium nos admonuit lectione præsenti, de thesauro cœlesti loqui Charitati vestræ. Neque enim, sicut infideles avari putant, Deus noster perdere nos voluit res nostras : si bene intelligatur, et pie credatur, et devote accipiatur quod præceptum est nobis; non nobis præcepit ut perderemus, sed locum ostendit ubi poneremus. Nemo enim potest nisi cogitare de thesauro suo, et quodam cordis itinere divitias suas sequi. Si ergo in terra obruuntur, ima petit cor : si autem in cœlo reservantur, sursum erit cor. Si ergo volunt facere Christiani quod norunt se etiam profiteri : neque enim hoc omnes qui audiunt noverunt; atque utinam non frustra noverint, qui noverunt : qui ergo vult cor sursum habere, ibi, ibi ponat quod amat; et in terra positus carne, cum Christo habitet corde : et sicut Ecclesiam præcessit caput ejus, sic christianum præcedat cor ejus. Quomodo membra itura sunt quo præcessit caput Christus, sic iterum resurgens iturus est quo nunc præcesserit cor hominis. Eamus ergo hinc, ex qua parte possumus : sequetur totum nostrum quo præcesserit aliquid nostrum. Domus terrena ruinosa est : domus cœlestis æterna est. Quo venire disponimus, ante migremus.

CAPUT II. — 2. *Consilium salutis petens, nec lubenter audiens. Deus ipse servat quod pauperi datur.* Audivimus divitem quemdam a bono magistro quærentem consilium adipiscendæ vitæ æternæ. Magnum erat quod amabat, et vile erat quod contemnere nolebat. Itaque perverso corde audiens quem jam dixerat magistrum bonum, majore amore vilitatis, possessionem perdidit charitatis. Nisi vitam æternam consequi vellet, consilium de habenda vita æterna non requireret. Quid ergo est, fratres, ut verba ejus quem magistrum bonum ipse dixerat, de fideli doctrina sibi deprompta respueret? Magister ille bonus est antequam doceat; cum docuerit, malus? Antequam doceret, dictus est bonus. Non audivit quod voluit, sed audivit quod debuit : desiderans venerat, sed tristis abscessit. Quid, si ei diceretur, Perde quod habes? quando tristis abscessit, quia dictum est, Bene serva quod habes. *Vade*, inquit, *vende omnia quæ habes, et da pauperibus.* Forte times ne perdas? Vide quid sequitur : *Et habebis thesaurum in cœlo.* Custodem tibi thesaurorum tuorum forte servulum aliquem posuisses : custos auri tui erit Deus tuus. Qui dedit in terra, ipse servat in cœlo. Fortassis non dubitasset ille Christo commendare quod habebat, et ideo contristatus est, quia dictum est ei, *Da pauperibus :* tanquam in corde suo dicens, Si diceres, Da mihi, ego tibi in cœlo servabo; non dubitarem dare Domino meo, magistro bono : nunc autem dixisti, *Da pauperibus.*

CAPUT III. — 3. *Deus in paupere accipit. Fenus pium et fenus iniquum.* Nemo timeat erogare pauperibus; nemo putet eum accipere cujus manum videt. Ille accipit qui jussit ut dares. Neque hoc ex nostro corde aut humana conjectura dicimus : ipsum audi et te monentem, et tibi securitatem scribentem. *Esurivi*, inquit, *et dedistis mihi manducare.* Et cum enumeratis officiis eorum respondissent, *Quando te vidimus esurientem?* ille respondit, *Cum uni ex minimis*

[1] Colbertinus Ms., *teneamus.*

[2] In quibusdam libris inscribitur, *de Avaritia et Luxuria.* In Colbertino, *de Thesauro cœlesti.* Vindingus autem ex Augustini verbis, n. 17, inscribendum censet, *de faciendis Eleemosynis.*

* Exemplaria habuimus tria scripta, scilicet cl. cb. s. cum excusis Ulim. Par. et Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 43.

meis fecistis, mihi fecistis. Mendicat pauper, sed accipit dives : das ei qui consumat, accipit ille qui reddat. Neque hoc redditurus quod accipit : fenerari se voluit, plus promittit quam dederis. Exsere nunc avaritiam tuam, te puta feneratorem. Certe si esses, objurgareris ab Ecclesia, confutareris verbo Dei, exsecrarentur te omnes fratres tui, tanquam crudelem feneratorem, de lacrymis alienis acquirere cupientem. Esto fenerator, nemo te prohibet. Pauperi vis dare, qui quando reddiderit planget : da idoneo, qui etiam hortatur ut recipias quod promittit.

CAPUT IV. — 4. *Deus crediiores ipse ut recipiant convenit.* Da Deo, et conveni Deum. Imo da Deo, et ut recipias conveneris [1]. Certe in terra quærebas debitorem tuum : quærebat et ille, sed ubi se absconderet a facie tua. Adieras judicem et dixeras : Jube illum debitorem meum conveniri. Ille audito hoc, discedit, et nec salutare te quærit : cui forte egenti salutem commodando præstiteras [2]. Habes ergo cui eroges. Da Christo; ipse te convenit ultro, ut recipias, et mirantem quia aliquid a te accepit. Nam illis ad dexteram positis ultro ipse dicet : *Venite, benedicti Patris mei.* Quo? *Venite, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Pro qua re? *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi potum; nudus eram, et vestistis me; hospes, et adduxistis; æger et in carcere, et visitastis.* Et illi : *Domine, quando te vidimus?* Quid est hoc? Convenit debitor, et creditores excusant. Non vult eos fidelis debitor falli. Recipere dubitatis? Accepi, et ignoratis? Et respondet quemadmodum accepit : *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 34-40). Non accepi per me : accepi per meos. Quod illis datum est, ad me pervenit : securi estote, non perdidistis. Minus idoneos attendebatis in terra : idoneum habetis in cœlo. Ego, inquit, accepi, ego reddam.

5. *Quid pro terrenis reddat.* Et quid accepi? quid reddo? *Esurivi*, inquit, *et dedistis mihi manducare*, et cætera. Terram accepi, cœlum dabo : temporalia accepi, æterna restituam : panem accepi, vitam dabo. Imo etiam hoc dicamus, Panem accepi, panem dabo : potum accepi, potum dabo : hospitium accepi, domum dabo : æger visitatus sum, salutem dabo : in carcere visus sum, libertatem dabo. Panis quem dedistis pauperibus meis, consumptus est : panis quem ego dabo, et reficit et non deficit. Det ergo nobis panem, panis ille qui de cœlo descendit. Cum panem dabit, se ipsum dabit.

CAPUT V. — Quid enim volebas, quando fenerabas? Nummos dare, et nummos accipere : sed pauciores dare, plures accipere. Ego tibi, inquit Deus, omnia quæ dedisti, in melius commutabo. Si enim dares libram argenti et reciperes libram auri, quanto capereris gaudio? Inspice, et interroga avaritiam : Libram argenti dedi, libram auri recipio. Quid simile argentum et aurum? Magis ergo, quid simile terra et cœlum? Et aurum et argentum hic erat relicturus : tu autem hic non perpetuo mansurus. Et aliud dabo, et plus dabo, et melius dabo, et æternum dabo. Sic ergo compescatur avaritia nostra, fratres, ut alia quæ sancta est, inflammetur. Omnino quæ vos prohibet ne bene faciatis, male vos alloquitur : dominæ malæ servire vultis, non agnoscentes Dominum bonum. Et aliquando duæ dominæ occupant cor, et servum malum dignum servire talibus, in diversa discindunt.

CAPUT VI. — 6. *Dominæ duæ contraria jubentes, avaritia et luxuria.* Aliquando possident hominem duæ dominæ contrariæ, avaritia et luxuria. Avaritia dicit, Serva : luxuria dicit, Eroga. Sub duabus dominis diversa jubentibus, diversa exigentibus, quid facturus es? Habent allocutiones suas ambæ. Et quando cœperis nolle obtemperare, et in libertatem tuam ire; quia jubere non possunt, blandiuntur. Et plus sunt cavenda earum blandimenta, quam jussa. Quid dicit avaritia? Serva tibi, serva filiis tuis. Si egebis, nemo tibi dabit. Noli ad tempus vivere : consule tibi in futurum. Contra luxuria : Vive cum vivis, fac bene cum anima tua. Moriturus es, et quando nescis : cui relicturus es, an sit possessurus ignoras. Tu demis et subtrahis gutturi tuo : ille forte cum mortuus fueris, calicem super te non ponet; aut si forte calicem ponet, ipse inebriabitur, ad te nulla stilla descendet. Fac ergo bene cum anima tua, quando potes, cum potes. Aliud jubebat avaritia : Serva tibi, consule tibi in posterum. Aliud luxuria : Eroga, fac cum anima tua bene.

CAPUT VII. — 7. *Ab earum jugo Christus liberat.* Tædeat te, o liber in libertatem vocate; tædeat te talium dominarum servitus. Agnosce Redemptorem tuum, Manumissorem tuum. Illi servi : faciliora jubet, contraria non jubet. Amplius audeo dicere. Contraria jubebant avaritia et luxuria, ita ut ambabus obtemperare non posses : et dicebat una, Serva tibi, et consule in posterum : dicebat alia, Eroga, fac bene cum anima tua. Procedat Dominus tuus eadem dicturus, et contraria non dicturus Redemptor tuus. Si nolueris, domui ejus non est necessarius qui servit invitus. Attende Redemptorem tuum, attende pretium tuum. Venit ut redimat, sanguinem fudit. Charum te habuit, quem tam caro emerat. Agnoscis qui emerit, attende unde redimat. Taceo de cæteris superbe in te dominantibus vitiis : innumerabilibus enim malis dominis serviebas. Has duas dico jubentes contraria, in diversa rapientes, avaritiam et luxuriam. Eripe te ab his, veni ad Deum tuum. Si servus eras iniquitatis, esto servus justitiæ. Verba quæ tibi dicebant, et contraria jubebant, ipsa audis a Domino tuo, et non contraria jubet. Verba earum non tollit : sed potestatem tollit. Quid tibi dicebat avaritia? Serva tibi, consule in posterum. Verbum non mutatur, homo mutatur. , Jam si placet, compara consulentes. Illa avaritia est, ista justitia.

8. *Avaritiæ consilium imprudens.* Ipsa contraria di-

[1] Editi, *et ut recipias conveni.* Pauloque post, *sed ubi se absconderat.* Castigantur subsidio Corbeiensis manuscripti.
[2] Sic MSS. Editi vero, *cui forte te quærenti commodando salutem egenti præstiteras.*

scute. Serva tibi, inquit avaritia. Pone te velle obtemperare : interroga ubi serves. Illa tibi monstratura est munitum locum, muratum cubiculum, arcam ferream. Omnia muni : forte domesticus fur etiam interiora perrumpet; et cum pecuniæ tuæ consulis, vitæ tuæ timebis. Forte dum multum servas, qui vult eripere, cogitat et occidere. Postremo adversus fures licet quocumque munimine thesaurum tuum et vestem tuam communias; communi ea adversus rubiginem et tineam. Quid facturus es? Non est foris hostis auferens, sed est intus absumens.

CAPUT VIII. — 9. *Aliud stolidum consilium.* Non ergo bonum consilium dedit avaritia. Ecce jussit ut serves, et non invenit dare locum ubi serves. Dicat etiam consequentia, Consule in posterum. In quantum posterum? In dies paucos et incertos. Dicit, Consule in posterum, homini fortassis victuro nec in crastinum. Sed ecce vivat quantum putat avaritia, non quantum ostendit, non quantum docet, non quantum fidit : sed quantum putat vixerit, senuerit, finierit; adhuc senex incurvus, baculo innixus, lucrum quærit, et audit avaritiam dicentem, Consule in posterum. In quod posterum? Jam exspirans (*a*) loquitur. Propter filios tuos, inquit. Utinam vel illos senes non avaros haberemus, qui filios non habent. Etiam ipsis, etiam talibus, etiam iniquitatem suam nulla pietatis imagine excusantibus non cessat dicere, Consule in posterum. Sed forte ipsi cito erubescunt : illos videamus qui filios habent, utrum certi sint filios suos possessuros esse quæ reliquerint. Intendant cum vivunt, filios aliorum, alios alienis improbitatibus quod habuerant amittentes, alios propria nequitia quod possederant consumentes [1] : et remanent inopes filii divitum. Parcite nasci servi avaritiæ [2]. Sed possidebunt hoc, inquit, filii mei. Incertum est : non dico, Falsum est; sed quod feceris [3], incertum est. Postremo, fac certum : quid eis vis relinquere? Quod acquisisti tibi. Certe quod acquisisti relictum non erat, et habes. Si tu habere potuisti quod tibi relictum non est, poterunt ergo habere et illi quod tu non reliqueris.

CAPUT IX. — 10. *Consilium Dei id jubentis quod avaritia.* Refutata sunt consilia avaritiæ : sed Dominus eadem dicat, justitia jam loquatur : ipsa erunt verba, non ipsa sententia. Serva tibi, ait Dominus tuus, consule in posterum. Et hunc interroga, Ubi servabo? *Habebis thesaurum in cœlo :* ubi fur non accedet, neque tinea corrumpet. In quantum posterum servabis? *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Hoc regnum quantorum dierum est, ostendit finis ipse sententiæ. Cum de sinistris diceret, *Sic ibunt illi in ambustionem æternam;* ait de dexteris, *Justi autem in vitam æternam* (*Matth.* XXV, 34, 46). Hoc est consulere in posterum. Posterum, quod posteriora non habeat. Dies illi sine fine, dicti sunt dies, et dictus est dies. Ait enim quidam, *Ut habitem in domo Domini in longitudinem dierum* (*Psal.* XXII, 6), cum de illis diebus diceret. Et dies dictus est, *Ego hodie genui te* (*Psal.* II, 7). Et illi dies unus dies; quia jam nec tempus : dies ille nec ab hesterno præceditur, nec crastino excluditur. Ergo in ipsum posterum consulamus : et non diversa sunt verba, quæ tibi dicebat avaritia; et eversa est avaritia.

11. — *Avarorum falsa pietas in filios. Filio mortuo sua pars est transmittenda.* Restat ut dicas : Et quid ago de filiis meis? Audi et inde consilium Domini tui (*a*). Si tibi dicat Dominus tuus, Melius ego cogito qui creavi, quam tu qui generasti : forte quod dicas non habebis. Sed divitem illum aspecturus es qui tristis abscessit, et in Evangelio reprehensus est; et dices tibi forte : Ille dives ideo male fecit non vendere omnia, et dare pauperibus, quia filios non habebat : ego autem habeo filios; habeo quibus servem. Et in hac infirmitate consistit tibi Dominus tuus.

CAPUT X. — Audeam dicere per ejus misericordiam : audeam dicere aliquid, non de mea præsumptione, sed de ipsius miseratione. Serva et filiis tuis : sed audi me. Si, ut sunt humana, de filiis quisque suis aliquem amiserit : intendite, fratres, intendite, quia avaritia excusationem non habet, neque hic, neque in futuro sæculo. Ecce et humana sunt : non enim optamus, sed exempla conspicimus. Amissus est aliquis christianus, christianum filium amisisti : non ergo amisisti, sed præmisisti. Neque enim ille decessit, sed præcessit. Interroga fidem tuam : certe et tu illo iturus es, quo ille antecessit. Rem brevem dico, cui puto quod nemo respondeat. Vivit filius tuus? Interroga fidem tuam. Si ergo vivit, quare invaditur pars ejus a fratribus ejus? Sed dices : Numquid rediturus est, et possessurus? Mittatur ergo illi quo præcessit ille : ad rem suam venire non potest, res ejus ad eum ire potest. Vide cum quo sit. Si in palatio militaret filius tuus, et amicus Imperatoris fieret, et diceret tibi, Vende ibi partem meam, et mitte mihi : numquid invenires quid responderes? Modo cum Imperatore omnium imperatorum, et cum Rege omnium regum, et cum Domino omnium dominorum est filius tuus : mitte illi. Non dico, Necessarium habet ipse : Dominus ipsius, apud quem est filius tuus, eget in terra. Hic vult accipere quod dat in cœlo. Quod facere nonnulli avari solent, fac trajectitium : da in peregrinos, quod recipias in patria tua.

CAPUT XI. — 12. *Mortuo debetur, quod vivo servabatur.* Postremo jam de te nihil; de filio tuo loquor. Dubitas dare tuum, dubitas et reddere alienum : certe convinceris, quia non filiis tuis servabas. Ecce non das filiis tuis, quia tolles filiis tuis. Huic certe tolles. Quare indignus est accipere, quia cum digniore vivit? Merito si ille cum quo vivit nollet accipere, jam domui tuæ, sed domui divinæ dives [1]. Absit ergo ut tibi dicam, Da quod habes : sed dico tibi, Redde quod

[1] Editi, *alios alienis improbitatibus quod possederant consumentes.* Melius Mss., *propria nequitia.*

[2] Iste locus corruptus videtur. An ita legendum, *Parci, tenaces, servi avaritiæ?* — Lov. in margine ferunt hanc lectionis varietatem : « Alias, *Parcite nosci servi avaritiæ.* » M.

[3] Corbeiensis Ms., *sed feceris;* omisso, *quod.*

(*a*) Forte, *exspiranti.*

[1] Lov., *si domui divinæ dives.* M.

(*a*) Vide supra, sermonem 9, nn. 20, 21.

debes. Sed habebunt illud, ais, fratres illius. O mala doctrina, docens filios tuos mortem optare fratribus suis! Si de re fratris sui mortui ditiores erunt, vide quemadmodum se attendant in domo tua. Quid ergo facies? Patrimonium dividis, et parricidia doces?

13. — *Christus filiis annumerandus in patrimonii divisione.* Sed nolo dicere de uno amisso, ne casus humanos videar minari. Melius quodam modo prosperiusque loquamur. Non dico, unum minus habebis, computa quia unum plus habes. Fac locum Christo cum filiis tuis, accedat familiæ tuæ Dominus tuus, accedat ad prolem Creator tuus, accedat ad numerum filiorum tuorum frater tuus. Cum enim tantum intersit, et frater esse dignatus est. Et cum sit Patri Unicus, voluit habere cohæredes. Ecce ille quam largiter! tu quare tam steriliter? Duos filios habes, tertium illum computa: tres habes, quartus numeretur: quintum habes, sextus dicatur: decem habes, undecimus sit. Nolo amplius dicere: unius filii tui serva locum Domino tuo. Quod enim dabis Domino tuo, et tibi proderit et filiis tuis: quod autem male servas filiis tuis, et tibi oberit et filiis. Dabis autem portionem unam, quam unius filii deputasti. Deputa te unum amplius genuisse.

CAPUT XII. — 14. *Avaritiæ excusatio sublata.* Quid magnum, fratres mei? Consilium do, numquid guttur ligo? Sicut ait Apostolus: *Hæc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam* (I *Cor.* VII, 35). Puto, fratres, quia parva et facilis cogitatio est, putare patrem filiorum habere unum filium amplius, et comparare talia prædia quæ possideas in æternum, et ipse et filii tui. Quid dicat avaritia non habet. Clamastis ad verba ista. Loquimini contra illam, non vos vincat, non plus valeat in cordibus vestris, quam Redemptor vester. Non plus valeat in corde vestro, quam ille qui monet ut sursum corda habeamus. Jam ergo istam dimittamus.

15. — *Christus contra luxuriam idem consulit quod luxuria. Dives imprudens.* Luxuria quid dicit? Quid? Fac cum anima tua bene. Ecce dicit et Dominus: Fac cum anima tua bene. Quod tibi dicebat luxuria, hoc tibi dicit justitia. Sed vide et hic quomodo dicatur. Si cum anima tua vis facere bene, attende illum divitem qui ex consilio luxuriæ et avaritiæ volebat cum anima sua bene facere. Successit ei regio, et non habebat ubi reconderet fructus suos, et ait: *Quid faciam? non habeo quo colligam. Inveni quid faciam: destruam apothecas veteres, et novas ædificabo, et replebo eas, et dicam animæ meæ: Habes multa bona, iucundare.* Audi consilium contra luxuriam: *Stulte, anima tua hac nocte auferetur abs te: quæ præparasti, cujus erunt* (*Luc.* XII, 16-20)? Et quo itura est anima ista, quæ auferetur ab illo? Hac nocte auferetur, et nescit quo itura est.

CAPUT XIII. — 16. *Dives alter luxuriosus.* Vide alium divitem luxuriosum, superbum. Epulabatur quotidie splendide, et induebatur purpura et bysso: et pauper ulcerosus jacebat ad januam, micas de mensa divitis frustra concupiscebat; canes ulceribus pascebat, et a divite non pascebatur. Uterque mortuus est: unus eorum sepultus est; de altero quid dictum est? *Ablatus est ab Angelis in sinum Abrahæ.* Videt dives pauperem, imo jam pauper divitem: desiderat de digito stillam aquæ in linguam suam, ab illo qui desideravit micam de mensa ejus. Certe vices mutatæ sunt. Frustra hoc dicit dives mortuus: non frustra hoc audiamus qui vivimus. Nam et ille voluit ad superos revocari, et non est permissus: voluit aliquem mortuorum mitti ad fratres suos, nec hoc illi concessum est. Sed quid ei dictum est? *Habent ibi Moysen et Prophetas.* Et ille: *Non audient, nisi aliquis a mortuis ierit.* Ait illi Abraham: *Si Moysen et Prophetas non audiunt, nec, si quis a mortuis ierit, credent* (*Luc.* XVI, 19-31).

CAPUT XIV. — 17. *Consilium Dei de faciendis eleemosynis nunc amplectendum.* De faciendis ergo eleemosynis, et comparanda animæ requie in posterum, ut faciamus bene cum anima nostra, quod perverse dixit luxuria, dixit et Moyses, dixerunt et Prophetæ. Audiamus cum vivimus. Quia ibi frustra concupiscit audire, qui contempsit ista cum audiret. An exspectamus ut aliquis et a mortuis resurgat, et dicat nobis, ut faciamus cum anima nostra bene? Jam et hoc factum est: non resurrexit pater tuus, sed resurrexit Dominus tuus. Ipsum audi, accipe bonum consilium. Noli parcere thesauris tuis, eroga quantum potes. Luxuriæ vox orat: Domini vox facta est. Eroga quantum potes, fac bene cum anima tua, ne auferatur hac nocte anima tua. Habetis in nomine Christi, quantum arbitror, sermonem de faciendis eleemosynis. Vox ista vestra laudantium, tunc accepta est Domino, si videat et manus operantium.

SERMO LXXXVII [2] (*a*).

Habitus die dominica, de eo quod scriptum est, Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui misit operarios in vineam suam [1]. *Matth. cap.* XX, ℣. 1-16.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Colimus nos Deum, et colit nos Deus.* De sancto Evangelio præsenti tempori consonantem similitudinem audistis de his qui operantur in vinea. Est enim modo tempus vindemiæ corporalis. Est autem et spiritualis vindemia, ubi Deus gaudet ad fructum vineæ suæ. Colimus enim Deum, et colit nos Deus. Sed non sic Deum colimus, ut nos eum meliorem colendo faciamus. Colimus enim eum adorando, non arando. Ille autem colit nos tanquam agricola agrum. Quod ergo nos ille colit, meliores nos reddit; quia et agricola agrum colendo facit meliorem: et ipsum fructum in nobis

[1] Hunc sermo titulum præfert in veteribus libris [illegible] notæ Colbertino et [illegible]. In aliis vero Mss. [illegible] bene inscribitur, *de Verbis Domini secundum Joan., Ego sum vitis*, etc.

[2] Recognitus ad codices omnes notatos supra in sermone 82, ac præterea ad [illegible] et ad [illegible].

(*a*) Alias, de Verbis Domini [illegible].

quærit, ut eum colamus. Cultura ipsius est in nos, quod non cessat verbo suo exstirpare semina mala de cordibus notris, aperire cor nostrum tanquam aratro sermonis, plantare semina præceptorum, exspectare fructum pietatis. Cum enim istam culturam in cor nostrum sic acceperimus, ut eum bene colamus, non existimus ingrati agricolæ nostro, sed fructum reddimus quo gaudeat. Et fructus noster non illum ditiorem facit, sed nos beatiores.

2. *Quomodo nos Deus colit.* Ecce audite, quia sicut dixi, colit nos Deus. Nam quia nos colimus Deum, non opus est ut probetur vobis. Omnis enim homo hoc habet in ore, quia homines colunt Deum. Quia vero Deus colit homines, quasi expavescit auditor quando audit: quia non est in usu hominum ut dicatur quia Deus colit homines; sed quia Deum colunt homines. Debemus ergo probare vobis quia et Deus colit homines; ne forte putemur verbum indisciplinatum dixisse, et aliquis in corde suo disputet contra nos, et nesciens quid dixerimus reprehendat nos. Hoc ergo constitutum est demonstrare vobis; quia et Deus colit nos; sed jam dixi, sicut agrum, ut meliores nos faciat. Dominus dicit in Evangelio: *Ego sum vitis, vos estis sarmenta, Pater meus est agricola* (*Joan.* XV, 5, 1). Quid facit agricola? Interrogo vos, qui agricolæ estis; quid facit agricola? Puto quia agrum colit. Si ergo Pater Deus agricola est, habet agrum, et colit agrum suum, et exspectat inde fructum.

CAPUT II. — 3. *Vinea a Deo plantata.* Denique plantavit vineam, sicut dicit ipse Dominus Jesus Christus, et locavit eam agricolis, qui redderent ei fructum temporibus propriis. Et misit ad eos servos suos, ut peterent mercedem vineæ. Illi autem contumeliis eos affecerunt, aliquos et occiderunt, et fructum reddere contempserunt. Misit alios; talia perpessi sunt. Et dixit ille pater familias, cultor agri sui, et plantator et locator vineæ suæ: *Mittam unicum filium meum; forte vel ipsum verebuntur. Et misit*, inquit, *etiam filium suum.* Dixerunt illi apud se ipsos: *Hic est hæres; venite, occidamus eum, et nostra erit hæreditas.* Et occiderunt eum; et projecerunt extra vineam. Cum venerit Dominus vineæ, quid faciet illis malis colonis? Responsum est: *Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum in tempore suo* (*Matth.* XXI, 33-41). Plantata est vinea, lege data in cordibus Judæorum. Missi sunt Prophetæ, quærentes fructum, bonam vitam eorum: Prophetæ ab eis contumeliis affecti, et occisi sunt. Missus est et Christus unicus Filius patrisfamilias; et ipsum occiderunt hæredem, et ideo perdiderunt hæreditatem. In contrarium eis vertit malum consilium. Ut possiderent, occiderunt: et quia occiderunt, perdiderunt.

CAPUT III. — 4. *Operarii ad vineæ culturam conducti.* Et modo audistis similitudinem ex Evangelio sancto, quia *simile est regnum cœlorum patrifamilias, qui exiit conducere operarios ad vineam suam.* Exiit mane, et quos invenit conduxit; et placuit cum eis mercedem denarium. Exiit et hora tertia, invenit alios, et adduxit ad opus vineæ. Et sexta hora hoc fecit, et nona hoc fecit. Exiit etiam et hora undecima prope ad finem diei, invenit quosdam vacuos et stantes; et ait illis: Quid hic statis? quare non operamini in vinea? Responderunt: Quia nemo nos conduxit. Venite, inquit, et vos, et quod justum fuerit, dabo vobis. Mercedem denarium placuit. Isti qui una hora erant operaturi, quando sibi auderent sperare denarium? Sed tamen se aliquid accepturos gratulabantur. Adducti sunt et ipsi ad unam horam [1]. Finito die, jussit omnibus reddi mercedem, a novissimis usque ad primos. Inde cœpit reddere ab eis qui hora undecima venerant, jussit eis dare denarium. Illi qui prima hora venerant, videntes illos accepisse denarium, quem cum ipsis placuerat, speraverunt se plus aliquid accepturos: ventum est et ad ipsos, et acceperunt denarium. Murmuraverunt adversus patremfamilias, dicentes: Ecce nos qui sustinuimus ardorem diei et æstum, æquasti et pares fecisti illis qui unam horam operati sunt in vinea. Et ait paterfamilias, justissimum responsum reddens uni eorum: Sodalis, non tibi feci injuriam; hoc est, non te fraudavi; quod placui reddidi tibi. Fraudem tibi non feci, quia quod pactus sum reddidi. Huic non volo reddere, sed donare. Non licet mihi facere quod volo de meo? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Si alicui tollerem alienum, recte reprehenderer, quasi fraudator et injustus; si alicui non redderem debitum, recte reprehenderer, quasi fraudator et negator alieni: cum vero debitum reddo, et cui volo etiam dono, nec cui debebam me potest reprehendere, et cui donavi debet amplius gaudere. Non erat quod responderetur: et æquati sunt omnes, et facti sunt novissimi primi et primi novissimi; æquando, non præposterando. Quid est, Facti sunt novissimi primi et primi novissimi? Quia tantumdem acceperunt et primi et novissimi.

CAPUT IV. — 5. *Merces novissimis prius reddita, quid sit. Vocati hora prima, tertia*, etc. Quid est ergo, quod a novissimis cœpit reddere? Nonne omnes, sicut legimus, simul accepturi sunt? Legimus enim in alio loco Evangelii, quia dicturus est eis quos ponet ad dexteram: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi* (*Matth.* XXV, 34). Si ergo omnes simul accepturi sunt, quomodo hic intelligimus priores accepisse illos qui undecima operati sunt, et posteriores illos qui prima? Si potuero sic dicere, ut perveniat ad intellectum vestrum, Deo gratias. Illi enim debetis gratias agere, qui vobis per nos erogat: non enim de nostro erogamus. Si interroges de duobus, verbi gratia, quis prior acceperit, qui post unam horam accepit, an qui post duodecimam; omnis homo respondet quia prior accepit, qui post unam horam accepit, quam qui post duodecimam. Sic ergo quamvis una hora

[1] Colbertinus et Plum. Mss.: *Adducti sunt ad vineam hora undecima.*

acceperint omnes, tamen quia alii acceperunt post unam horam, alii acceperunt post duodecimam horam, illi dicti sunt priores accepisse, qui post modicum temporis acceperunt. Primi justi, sicut Abel, sicut Noe, quasi prima hora vocati, felicitatem resurrectionis nobiscum accepturi sunt. Alii justi post illos, Abraham, Isaac, Jacob, et quicumque erant sæculi ipsorum, quasi tertia hora vocati, felicitatem resurrectionis accepturi sunt nobiscum. Alii justi, Moyses et Aaron, et quicumque cum illis tanquam hora sexta vocati, felicitatem resurrectionis nobiscum accepturi sunt. Post ipsos Prophetæ sancti tanquam nona hora vocati, eamdem felicitatem nobiscum accepturi sunt. In fine sæculi omnes Christiani tanquam undecima hora vocati, felicitatem illius resurrectionis cum illis accepturi sunt. Omnes simul accepturi sunt: sed videte illos primos, post quantum tempus accipiunt. Si ergo illi primi post multum tempus, nos post modicum tempus; quamvis simul accipiamus, priores videmur accepisse, quia merces nostra non tardabit.

6. *Denarius vita æterna.* Erimus ergo in illa mercede omnes æquales, tanquam primi novissimi, et novissimi primi: quia denarius ille vita æterna est, et in vita æterna omnes æquales erunt. Quamvis enim meritorum diversitate fulgebunt, alius magis, alius minus: quod tamen ad vitam æternam pertinet, æqualis erit omnibus. Non enim alteri erit longius, alteri brevius, quod pariter sempiternum est: quod non habet finem, nec tibi habebit, nec mihi. Alio modo ibi erit castitas conjugalis, alio modo ibi erit integritas virginalis: alio modo ibi erit fructus boni operis, alio modo corona passionis. Illud alio modo: illud alio modo: tamen quantum pertinet ad vivere in æternum, nec ille plus vivet illo, nec ille plus illo. Pariter enim sine fine vivunt, cum in suis quisque claritatibus vivat: et ille denarius vita æterna est. Non murmuret ergo qui post multum tempus accepit, contra eum qui post modicum tempus accepit. Illi redditur, illi donatur; utrisque tamen una res donatur.

CAPUT V. — 7. *Quomodo aliter intelliguntur vocati hora prima, tertia,* etc. Est et in ista vita simile aliquid, et excepta illa solutione similitudinis hujus, qua intelliguntur prima hora vocati Abel et ipsius sæculi justi, tertia Abraham et ipsius sæculi justi, sexta Moyses et Aaron et ipsius sæculi justi, nona Prophetæ et ipsius sæculi justi, undecima tanquam in fine sæculi Christiani omnes; excepta solutione ista similitudinis hujus, et in ista vita nostra potest adverti hæc similitudo. Tanquam enim prima hora vocantur, qui recentes ab utero matris incipiunt esse christiani; quasi tertia, pueri; quasi sexta, juvenes; quasi nona, vergentes in senium; quasi undecima, omnino decrepiti: unum tamen vitæ æternæ denarium omnes accepturi.

CAPUT VI. — 8. *In eos qui vocati ad vineam venire differunt.* Sed attendite et intelligite, fratres mei, ne ideo quisque differat venire ad vineam, quia securus est quoniam quandocumque venerit, ipsum denarium accepturus est. Securus est quidem quod ipse denarius illi promittitur; sed differre non jubetur. Numquid enim et illi qui sunt ad vineam conducti, quando ad illos exibat paterfamilias, ut conduceret quos invenit hora tertia, et conduxit, verbi gratia, dixerunt illi, Exspecta, non illuc imus nisi hora sexta? aut quos invenit hora sexta, dixerunt, Non imus nisi hora nona? aut quos nona invenit, dixerunt, Non imus nisi undecima? Omnibus enim tantumdem daturus est: quare nos amplius fatigamur? Quid ille daturus sit, et quid facturus sit, penes ipsum consilium est: tu quando vocaris, veni. Merces enim cunctis æqualis promittitur: sed de ipsa hora operandi, magna quæstio est. Si enim illi, verbi gratia, qui vocati sunt hora sexta, in hac ætate corporis constituti, ubi juveniles anni fervent, sicut ipsa hora sexta fervet; si dicerent illi juvenes vocati: Exspecta, audivimus enim in Evangelio, quia omnes unam mercedem accepturi sumus; cum senes facti fuerimus, hora undecima veniemus; tantumdem accepturi, quare laboraturi (*a*)? Responderetur eis et diceretur: Laborare non vis, qui utrum vivas usque ad senectam, nescis? Sexta hora vocaris, veni. Paterfamilias tibi quidem etiam undecima venienti denarium promisit: sed utrum vivas usque ad septimam, nemo tibi promisit. Non dico usque ad undecimam, sed usque ad septimam. Quare ergo differs vocantem te, certus de mercede, incertus de die? Vide ne forte quod tibi ille daturus est promittendo, tu tibi auferas differendo. Si hoc recte dicitur de infantibus, tanquam ad horam primam pertinentibus; si recte dicitur de pueris, tanquam ad horam tertiam pertinentibus; si recte dicitur de juvenibus, tanquam in horæ sextæ flagrantia constitutis: quanto magis recte de decrepitis dicitur, Ecce jam hora undecima est, et adhuc stas, venire piger es?

CAPUT VII. — 9. *Quomodo paterfamilias exiit vocare ad vineam suam. Ecclesia loquitur omnium gentium linguis.* An forte non exiit ad te vocandum paterfamilias? Si non exiit, quid est quod loquimur? Nempe nos servi de familia ipsius sumus, conducere operarios missi sumus. Quid ergo stas? Finisti jam annorum numerum, festina ad denarium. Hoc est enim exire patremfamilias, innotescere: quoniam qui in domo est, in abdito est, non videtur ab eis qui foris sunt; cum autem exiit de domo, videtur ab eis qui foris sunt. Christus, quando non intelligitur et non agnoscitur, in secreto est: quando autem agnoscitur, exiit conducere. Ex occulto enim processit ad notitiam: notus est Christus, ubique prædicatur Christus; gloriam Christi omnia quæcumque sunt sub cœlo clamant. Fuit irrisibilis quodam modo et reprehensibilis inter Judæos, visus est humilis, contemptus est. Occultabat enim majestatem, promptam habebat infirmitatem. Contemptum est in illo quod promptum erat, nec cognitum quod occultum erat. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I *Cor.* II, 8). Numquid adhuc contemnendus est sedens in cœlo, si contemptus est cum penderet in

(*a*) Forte, *amplius laboraturi.*

ligno? Agitaverunt caput qui eum crucifixerunt, et ante crucem ejus stantes, et tanquam ad fructum suæ sævitiæ pervenientes, insultantes [1] dicebant, *Si Filius Dei est, descendat de cruce. Alios salvos fecit, se ipsum salvum facere non potest? Descendat de cruce, et credimus in eum* (*Matth.* XXVII, 39-43). Non descendebat, quia latebat. Multo enim facilius poterat de cruce descendere, qui potuit de sepulcro resurgere. Ad nostram informationem demonstrabat patientiam, differebat potentiam, et non est agnitus. Non enim tunc exierat conducere operarios, non exierat, non innotuerat. Tertio die resurrexit, demonstravit se discipulis, ascendit in cœlum, et misit Spiritum sanctum quinquagesimo die post resurrectionem, decimo post ascensionem. Missus Spiritus sanctus implevit omnes qui fuerunt in uno conclavi, centum viginti homines (*Act.* I, 15). Impleti illi Spiritu sancto, cœperunt loqui linguis omnium gentium, expressa est vocatio, exiit ille conducere. Cœpit enim veritatis potentia omnibus innotescere. Nam tunc etiam unus accepto Spiritu sancto, etiam unus loquebatur omnium gentium linguis. Modo autem in Ecclesia ipsa unitas tanquam unus loquitur omnium gentium linguis. Ad quam linguam religio christiana non pervenit? ad quos fines non pertendit? Jam non est qui se abscondat a calore ejus (*Psal.* XVIII, 7) : et adhuc fit mora ab eo qui stat in undecima!

CAPUT VIII. — 10. *Desperatio et perversa spes occidunt animas.* Manifestum est ergo, fratres mei, omnino manifestum est, tenete, certi estote, quoniam Deus noster Jesus Christus, quando quisque se converterit ad fidem ipsius, a via sua vel superflua vel nequissima, omnia illi præterita dimittuntur, et omnino, tanquam donatis debitis, fiunt cum illo tabulæ novæ. Prorsus omnia dimittuntur. Nemo sit sollicitus, quod aliquid ei non dimittatur. Sed iterum nemo perverse sit securus. Ista enim duo occidunt animas, aut desperatio, aut perversa spes. De his duobus malis pauca audite. Nam sicut liberat bona spes, et recta spes; ita decipit perversa spes. Prius attendite quemadmodum decipiat desperatio. Sunt homines qui cum cogitare cœperint mala quæ fecerunt, non sibi putant ignosci posse; et dum non putant posse sibi ignosci, dant animam [2] jam perire, desperatione pereunt, dicentes in cogitationibus suis : Jam nulla nobis spes est; neque enim tanta illa quæ commisimus donari nobis aut ignosci possunt; quare ergo non satisfacimus cupiditatibus nostris? Impleamus saltem præsentis temporis voluptatem, quia nullam habemus in futuro mercedem. Faciamus quidquid libet, etsi non licet; ut habeamus suavitatem vel temporalem, quia percipere non meremur æternam. Talia dicentes desperando pereunt, sive antequam omnino credant, sive jam christiani et in aliqua peccata et scelera male vivendo prolapsi. Procedit ad eos Dominus vineæ, et tanquam desperantes et vocanti [3] tergum dantes, pulsat et clamat per prophetam Ezechielem : *In quacumque die conversus fuerit homo a via sua pessima, omnes iniquitates ejus obliviscar* (*Ezech.* XVIII, 21-22). Hac voce audita et credita, a desperatione recreantur, et ab illa altissima et profunda voragine, qua submersi fuerant, emergunt.

CAPUT IX. — 11. *Spes perversa qua differtur conversio. Diem crastinum Deus nemini promisit.* Sed his timendum est, ne in aliam voraginem incurrant, et perverse sperando moriantur, qui desperando mori non potuerunt. Mutant enim cogitationes longe quidem diversas, sed non minus perniciosas; et rursus incipiunt dicere in cordibus suis : Si quacumque die conversus fuero a via mea pessima, Deus misericors, sicut veraciter per Prophetam promisit, omnes iniquitates meas obliviscitur, quare hodie convertor, et non cras? Quare hodie, et non cras? Eat hodiernus dies [1] sicut hesternus, sit in nequissima voluptate, sit in flagitiorum gurgite, volutetur in mortifera delectatione : cras convertar, et finis est. Respondetur tibi : Cujus rei finis? Dicis : Iniquitatum mearum. Bene, gaude [2], quia crastino iniquitatum tuarum erit finis. Quid, si ante crastinum tuus erit finis? Ergo bene quidem gaudes, quia propter iniquitates tuas converso tibi indulgentiam Deus promisit : sed crastinum diem tibi nemo promisit. Aut si forte promisit mathematicus, longe aliud est quam Deus. Multos mathematici fefellerunt [3], quia et sibi plerumque lucra promiserunt, et damna invenerunt. Ergo etiam propter istos male sperantes, procedit paterfamilias. Quemadmodum processit ad illos qui male desperaverant, et perierant desperando, et revocavit eos in spem : sic procedit etiam ad istos qui male sperando volunt perire; et dicit eis per alium librum, *Ne tardes converti ad Dominum.* Quomodo illis dixerat, *In quacumque die iniquus conversus fuerit a via sua pessima, omnes iniquitates ejus obliviscar;* et tulit eis desperationem, qua jam dederant animam suam perditioni, omni modo indulgentiam desperantes : sic procedit etiam ad istos qui sperando et differendo volunt perire; et loquitur ad eos, et increpat eos, *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem. Subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te* (*Eccli.* V, 8, 9). Ergo noli differre, noli quod patet contra te claudere. Ecce indulgentiæ dator aperit tibi ostium; quid moraris? Gaudere deberes, si aperiret aliquando pulsanti : non pulsasti, et aperit, et foris remanes? Ne ergo differas. De misericordiæ operibus quodam loco Scriptura dicit, *Ne dixeris, Vade et revertere, cras ego dabo; cum possis continuo bene facere* (*Prov.* III, 28) : non enim scis quid contingat sequenti die. Audisti præceptum non differendi ut in alium sis misericors, et differendo in te es crudelis? Non debes differre panem daturus, et et differs indulgentiam accepturus! Si miserando

[1] Aliquot Mss., *exsultantes.*
[2] Mss., *animum.*
[3] Sic aliquot Mss. At editi, *vacantes.*

[1] Mss. alii, *Et hodiernus;* alii cum Am. et Er., *Erit hodiernus.*
[2] Aliquot Mss., *Bene gaudes.* Et infra, *Ergo quid est? Bene gaudes quia propter,* etc.
[3] Sic Mss. At editi, *longe aliud est. Quam, o Deus, multi,* etc.

alterum non differs, miserere et animæ tuæ placens Deo (*Eccli.* xxx, 24). Exhibe et animæ tuæ eleemosynam. Non dicimus ut tu ei des, sed ne repellas manum dantis.

CAPUT X. — 12. *Potentium amicitiam, cum saluti obest, contemnendam docet Christus.* Sed aliquando homines inde sibi plurimum nocent, cum alios offendere timent. Multum valent et boni amici ad bonum, et mali amici ad malum. Ideo Dominus, ut pro salute nostra potentium amicitias contemnamus, noluit prius eligere senatores, sed piscatores. Magna artificis misericordia [1]. Sciebat enim quia si eligeret senatorem, diceret senator : Dignitas mea electa est. Si prius eligeret divitem, diceret dives : Opulentia mea electa est. Si prius eligeret imperatorem, diceret imperator : Potestas mea electa est. Si prius eligeret oratorem, diceret orator : Eloquentia mea electa est. Si eligeret philosophum, diceret philosophus : Sapientia mea electa est. Interim, inquit, differantur superbi isti, multum tument. Distat autem inter magnitudinem et tumorem : utrumque grande est; sed non utrumque sanum est. Differantur ergo, inquit, isti superbi, aliqua soliditate sanandi sunt. Da mihi, inquit, prius istum piscatorem. Veni tu, pauper, sequere me; nihil habes, nihil nosti, sequere me. Idiota pauper, sequere me. Non est quod in te expavescatur, sed multum est quod in te impleatur. Tam largo fonti vas inane admovendum est. Dimisit retia piscator, accepit gratiam peccator, et factus est divinus orator. Ecce quid fecit Dominus, de quo dicit Apostolus : *Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; et ignobilia mundi elegit Deus, et ea quæ non sunt tanquam quæ sint, ut ea quæ sunt evacuentur* (I *Cor.* I, 27 *et* 28). Denique leguntur modo verba piscatorum, et colla subduntur oratorum. Tollantur ergo de medio inanes venti; tollatur de medio fumus, qui crescendo evanescit; prorsus pro salute ista contemnantur.

13. *Christo medico obediendum, contemptis potentibus qui ei adversantur.* Si quisquam corpore ægrotaret in civitate, et esset ibi aliquis peritissimus medicus, amicis ægroti potentibus inimicus : si quisquam ergo in civitate aliquo periculoso morbo corporis ægrotaret, et esset in eadem civitate peritissimus medicus, amicis, ut dixi, ægrotantis potentibus inimicus, qui dicerent amico suo, Noli eum adhibere, nihil novit : dicerent autem, non judicante animo, sed invidente : nonne ille pro salute sua removeret amicorum potentium fabulas, et ut paucis diebus plus viveret, cum illorum qualibet offensione, pellendo sui corporis morbo medicum illum, quem peritissimum fama commendaverat, adhiberet?

CAPUT XI. — Ægrotat humanum genus, non morbis corporis, sed peccatis. Jacet toto orbe terrarum ab oriente usque in occidentem grandis ægrotus. Ad sanandum grandem ægrotum descendit omnipotens medicus. Humiliavit se usque ad mortalem carnem, tanquam usque ad lectum ægrotantis. Dat salutis præcepta, contemnitur : qui audiunt, liberantur. Contemnitur, cum dicunt amici potentes, Nihil novit. Si nihil nosset, potentia ejus gentes non impleret. Si nihil nosset, non esset antequam apud nos esset. Si nihil nosset, Prophetas ante se non mitteret [1]. Nonne modo implentur quæ ante prædicta sunt? Nonne probat medicus iste artis suæ potentiam promissa complendo? Nonne per totum mundum perniciosi evertuntur errores, et tritura mundi domantur cupiditates? Nemo dicat, Antea melior erat mundus quam modo : ex quo cœpit iste medicus artem suam exercere, multa hic videmus horrenda. Noli mirari. Antequam aliquis curaretur, munda a sanguine statio medici videbatur : imo jam tu hoc videns excute vanas delicias, veni ad medicum; sanitatis tempus est, non voluptatis.

¹ Nonnulli Mss., *Magna ars misericordiæ.*

14. *Phrenetici, Lethargici.* Curemur ergo, fratres. Si necdum medicum agnoscimus [2], non in eum tanquam phrenetici sæviamus, non ab eo tanquam lethargici avertamur. Multi enim sæviendo, multi dormiendo perierunt. Phrenetici sunt, qui non dormiendo insaniunt. Lethargici sunt, qui multum dormiendo premuntur. Prorsus tales sunt homines. Contra istum medicum alii sævire in eum volunt; et quoniam ipse jam in cœlo sedet, membra ejus fideles in terra persequuntur. Curat et tales. Multi ex eis conversi ex inimicis facti sunt amici, ex persecutoribus facti sunt prædicatores. Tales etiam ipsos Judæos, in se ipsum, cum hic esset, sævientes, tanquam phreneticos sanavit, pro quibus in ligno pendens oravit. Dixit enim : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Multi tamen eorum, sedato furore, tanquam phrenesi oppressa, cognoverunt Deum, cognoverunt Christum. Post ascensionem misso Spiritu sancto, conversi sunt ad eum quem crucifixerunt, et in Sacramento credentes sanguinem ejus biberunt, quem sæviendo fuderunt.

CAPUT XII. — 15. *Conclusio.* Habemus exempla. Persequebatur membra ejus jam sedentis in cœlo Saulus : persequebatur graviter in phrenesi, mente perdita, morbo nimio. At ille una voce de cœlo clamans ei, *Saule, Saule, quid me persequeris?* percussit phreneticum, erexit sanum; occidit persecutorem, vivificavit prædicatorem (*Act.* IX, 4). Etiam lethargici multi sanantur. Ipsis enim similes sunt, qui non sæviunt in Christum, nec malitiosi sunt adversus Christianos [3]; sed tantum differendo languescunt verbis somnolentis, in lucem oculos extendere pigrescunt, et qui eos excitare volunt, molesti sunt. Recede a me, inquit languidus lethargicus, obsecro te, recede a me. Quare? Dormire volo. Sed morieris inde. Ille amore somni, Mori volo, respondet. Et charitas desuper, Nolo. Plerumque istum charitatis affectum exhibet filius etiam patri seni morituro post paucos dies, jam utique ætate finita. Si lethargi-

¹ Sic meliores Mss. At editi, *Si nihil esset, non esset antequam apud nos esset, Prophetas ante se non mitteret.*

² Aliquot Mss., *si medicum agnoscimus.*

³ In quibusdam libris, *nec molesti sunt adversus Christianos.*

cum videt, et lethargico morbo premi suum patrem a medico agnoscit, dicente sibi, Excita patrem tuum, noli eum permittere dormire, si vis ut vivat : adest puer seni, pulsat, vellicat, pungit, pietate molestus est : nec mori cito permittit ipsa senectute cito moriturum ; et si vixerit, gaudet filius, ut aliquanto plures dies vivat cum decessuro successurus [1]. Quanto majore charitate nos amicis nostris molesti esse debemus, cum quibus non paucos in hoc mundo dies, sed apud Deum in æternum vivamus ? Ament ergo nos, et faciant quod audiunt per nos, et colant quem colimus et nos, ut recipiant quod speramus et nos. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO LXXXVIII * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, ubi de duobus cæcis sedentibus secus viam, et clamantibus, Domine miserere nostri, fili David (*b*). *Cap.* xx, ℣. 30-34.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Medicus noster, Christus. Miraculis corporalibus ædificabat fidem.* Bene nobiscum novit Sanctitas vestra, Dominum nostrum et salvatorem Jesum Christum medicum esse nostræ salutis æternæ; et ad hoc eum suscepisse infirmitatem naturæ nostræ, ne sempiterna esset infirmitas nostra. Assumpsit enim corpus mortale, in quo occideret mortem. *Et quamvis crucifixus est ex infirmitate nostra*, sicut ait Apostolus; *sed vivit ex virtute Dei* (II *Cor.* XIII, 4). Ejusdem Apostoli verba sunt : *Et quia jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur* (*Rom.* VI, 9). Hæc ergo bene nota sunt fidei vestræ. Simul et hoc consequens est, ut noverimus omnia miracula, quæ corporaliter fecit, valere ad admonitionem nostram, ut percipiamus ab eo quod non est transiturum, neque finem habiturum. Oculos reddidit cæcis, quos erat utique mors aliquando clausura : resuscitavit Lazarum, iterum moriturum. Et quæcumque ad salutem corporum fecit, non ad hoc fecit, ut sempiterna essent : cum tamen daturus sit etiam ipsi corpori in fine sempiternam salutem. Sed quia illa quæ non videbantur, non credebantur; per ista temporalia quæ videbantur ædificabat fidem ad illa quæ non videbantur.

CAPUT II. — 2. *Ecclesiæ postea fides sine miraculis laudabilior Cicatrices corporis sui cur servavit.* Nemo itaque, fratres, dicat, non facere ista modo Dominum nostrum Jesum Christum, et propter hoc præsentibus Ecclesiæ temporibus priora præponere. Quodam quippe loco idem Dominus videntibus, et ideo credentibus, præponit eos qui non vident et credunt. Namque usque eo illo tempore discipulorum ejus nutabat infirmitas, ut quem videbant jam resurrexisse, etiam contrectandum putarent, ut crederent. Non sufficiebat oculis, quod viderent, nisi et manus admoverentur membris, et cicatrices recentium vulnerum tangerentur : ut ille qui dubitabat discipulus, repente tactis et cognitis cicatricibus exclamaret, *Dominus meus et Deus meus!* Cicatrices ostendebant eum, qui omnia vulnera in aliis sanaverat. Numquid non poterat Dominus sine cicatricibus resurgere? Sed in corde discipulorum vulnera noverat, propter quæ sananda cicatrices in corpore suo servaverat. Et quid Dominus illi jam confitenti ac dicenti, *Dominus meus et Deus meus? Quia vidisti me*, inquit, *credidisti : beati qui non vident, et credunt* (*Joan.* XX, 25-29). Quos dixit, fratres nisi nos? Non quia solos nos, sed et post nos [1]. Post parvum enim tempus, posteaquam ab oculis mortalibus recessit ut firmaretur fides in cordibus, quicumque crediderunt, non videntes crediderunt, et magnum meritum habuit fides eorum : cui fidei comparandæ, cor tantum admoverunt pium, non et palpantem manum.

CAPUT III. — 3. *Miracula nunc majora Christus operatur.* Hæc ergo fecit Dominus, ut invitaret ad fidem. Hæc fides nunc fervet in Ecclesia, toto orbe diffusa. Et nunc majores sanitates operatur, propter quas non est dedignatus tunc exhibere illas minores. Sicut enim animus melior est corpore; sic et melior salus animi, quam salus corporis. Modo caro cæca non aperit oculos miraculo Domini; et cor cæcum aperit oculos sermoni Domini. Modo non resurgit mortale cadaver; resurgit anima, quæ mortua jacebat in vivo cadavere. Modo aures corporis surdæ non aperiuntur : sed quam multi habent aures clausas cordis, quæ tamen verbo Dei penetrante patescunt, ut credant qui non credebant, et bene vivant qui male vivebant, et obediant qui non obediebant? et dicimus, Ille credidit; ac miramur, cum audimus de his quos aliquando duros noveramus. Cur ergo nunc miraris credentem, innocentem, Deo servientem; nisi quia conspicis videntem, quem noveras cæcum; conspicis viventem, quem noveras mortuum; conspicis audientem, quem noveras surdum? Nam videte aliter mortuos, de quibus mortuis dicebat Dominus cuidam ideo tardanti, ne Dominum sequeretur, quia sepelire patrem volebat : *Sine*, inquit, *mortuos sepelire mortuos suos* (*Matth.* VIII, 22). Certe mortui sepultores non sunt corpore mortui : quia si hoc essent, mortua corpora sepelire non possent. Tamen mortuos eos vocat : ubi, nisi intus in anima? Sicut enim etiam visibiliter plerumque in domo integra et salva dominus ejusdem domus mortuus jacet; sic in corpore integro multi habent intus animam mortuam : et hos sic excitat Apostolus, *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus* (*Ephes.* V, 14). Ipse illuminat excæcatum, qui excitat mortuum. Ejus enim voce per Apostolum clamatur ad mortuum, *Surge, qui dormis.* Cæcus luce illuminabitur, cum surrexerit. Surdos autem quam multos ante oculos suos Dominus intuebatur, cum diceret :

[1] Sic nonnulli codices. Alii vero cum editis, *permittit cito moriturum, et si vixerit* (vel, *viderit*) *ut aliquanto plures dies vivat, cum decesserit successurus.*

* Emendatus ad eosdem codices sermonis 82, et ad quintum cl.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 18.

(*b*) In Possidii Indiculo, cap. 8 inscribitur, « de duobus « Cæcis. » Ejusdem sermonis excerpta retulit Florus ad II Cor. VI, et ad Ephes. V.

[1] Hic unus Ms. addit, *qui erunt*. Et proximo post loco abest vox, *fides*, a Mss.

Qui habet aures audiendi, audiat (*Matth.* XI, 15). Quis enim ante illum sine corporis auribus stabat? Quas ergo alias aures nisi interioris hominis requirebat?

CAPUT IV. — 4. *Oculus mentis, quo Deus videatur, mundatur per fidem.* Item quales oculos quærebat, cum loqueretur utique videntibus, sed videntibus per oculos carnis? Nam cum ei diceret Philippus, *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis:* bene quidem hoc intelligebat, ut demonstratus Pater posset sufficere; sed cui non sufficiebat æqualis Patri, quomodo sufficeret Pater? Quare autem non sufficiebat? Quia non videbatur. Quare non videbatur? Quia nondum erat sanus oculus, unde posset videri. Hoc enim quod in carne Domini videbatur his oculis, non soli discipuli viderunt qui honoraverunt, sed et Judæi qui crucifixerunt. Qui ergo aliter se videri volebat, alios oculos requirebat. Et ideo sic respondit dicenti, *Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis: Tanto tempore vobiscum sum, et non me cognovistis? Philippe, qui me vidit, vidit et Patrem.* Et ut interim fidei oculos sanaret, prius admonetur secundum fidem, ut possit ad speciem pervenire. Et ne sic putaret Philippus cogitandum Deum, quomodo videbat in corpore Dominum Jesum Christum, statim subjecit: *Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est* (*Joan.* XIV, 8-10)? Jamdudum dixerat, *Qui me vidit, vidit et Patrem.* Sed nondum habebat Philippus sanum oculum, unde videret Patrem: atque ideo nec unde videret ipsum Filium Patri coæqualem. Itaque aciem mentis adhuc sauciam, et tantam lucem aspicere non valentem, sanandam atque firmandam fidei medicamentis fomentisque suscepit, et ait, *Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est?* Qui ergo nondum potest videre quod demonstraturus est Dominus, non quærat prius videre quod credat: sed prius credat, ut possit oculus sanari quo videat. Sola enim forma servi exhibebatur servilibus oculis: quia ille qui non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, si ab eis quos sanari voluit jam videri posset æqualis Deo, non opus haberet semetipsum exinanire, et formam servi accipere (*Philipp.* II, 6, 7). Sed quia non erat unde videretur Deus, et erat unde videretur homo; qui Deus erat, factus est homo, ut id quod videbatur, sanaret illud unde non videbatur. Ipse enim alio loco ait: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* V, 8). Poterat utique Philippus respondere, et dicere, Domine, ecce te video: talisne est Pater, quale est hoc quod video; quoniam dixisti, *Qui me vidit, vidit et Patrem?* Antequam hoc responderet Philippus, vel fortasse antequam cogitaret, cum dixisset Dominus, *Qui me vidit, vidit et Patrem;* continuo subjunxit, *Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est?* Illo enim oculo nondum videre poterat, nec Patrem, nec æqualem Patri Filium: sed ut sanaretur oculus ad videndum, inungendus erat ad credendum. Ideo antequam videas quod videre non potes, crede quod nondum vides. Ambula per fidem, ut pervenias ad speciem. Species non lætificabit in patria, quem fides non consolatur in via. Sic enim dicit Apostolus: *Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino.* Statimque subnectit quare adhuc peregrinamur, quamvis jam crediderimus: *Per fidem,* inquit, *ambulamus, non per speciem* (II *Cor.* V, 6, 7).

CAPUT V. — 5. *Opera nostra nunc tota est sanare oculum cordis.* Tota igitur opera nostra, fratres, in hac vita est, sanare oculum cordis, unde videatur Deus. Ad hoc sacrosancta mysteria celebrantur; ad hoc sermo Dei prædicatur; ad hoc exhortationes Ecclesiæ morales, id est, pertinentes ad corrigendos mores, ad emendandas carnales concupiscentias, ad renuntiandum non voce tantum, sed mutata vita huic sæculo; ad hoc agunt quidquid agunt divinæ sanctæque Litteræ, ut purgetur illud interius ab ea re quæ nos impedit ab aspectu Dei. Sicut enim oculus factus ad hanc lucem temporalem videndam, et quamvis cœlestem, tamen corpoream atque conspicuam, non solum hominibus, sed etiam vilissimis animantibus (ad hoc enim factus est, ut hanc lucem videat); tamen si aliquid injectum fuerit, vel irruerit, unde turbetur, secluditur ab hac luce; et quamvis eum sua præsentia circumfundat, ille tamen se avertit, atque absens est: non solum autem absens fit perturbatione sua a luce præsenti; sed etiam pœnalis illi est lux, ad quam videndam factus est: sic et oculus cordis perturbatus atque sauciatus avertit se a luce justitiæ, nec audet eam contemplari, nec valet.

CAPUT VI. — 6. *Studium de mundando cordis oculo.* Quid turbat oculum cordis? Cupiditas, avaritia, iniquitas, concupiscentia sæcularis turbat, claudit, excæcat oculum cordis. Et tamen quomodo quæritur medicus, cum oculus carnis turbatus est, quomodo non differtur ut aperiatur atque purgetur, ut sanetur unde lux ista videatur? Curritur, nemo requiescit, nemo differt, si vel stipula in oculum cadat. Solem certe, quem sanis oculis videre volumus, Deus fecit. Multo est utique lucidior ille qui fecit: nec hujus generis lux est, quæ pertineat ad oculum mentis. Lux illa est æterna sapientia. Fecit autem te Deus, o homo, ad imaginem suam. Daretne tibi unde videres solem quem fecit, et non tibi daret unde videres eum qui te fecit, cum te ad imaginem suam fecerit? Dedit et hoc: utrumque dedit tibi. Sed multum hos oculos exteriores diligis, multum illum interiorem negligis: detritum portas atque sauciatum. Pœna tibi est, si se voluerit ostendere fabricator tuus: pœna est oculo tuo, antequam curetur atque sanetur. Nam et in paradiso peccavit Adam, et abscondit se a facie Dei. Cum haberet ergo cor sanum puræ conscientiæ, gaudebat ad præsentiam Dei: postquam peccato oculus ille sauciatus est, cœpit lucem formidare divinam, refugit in tenebras atque in densa lignorum, veritatem fugiens, umbras appetens.

CAPITA VII et VIII.— 7. *Ægroti ad poculum sumendum exemplo Christi invitamur.* Ergo, fratres mei, quoniam et nos inde nati sumus, et sicut dicit Apostolus, *In Adam omnes moriuntur* (I *Cor.* XV, 22): omnes enim nos duo homines aliquando fuimus si

noluimus obtemperare medico, ut non ægrotaremus; obtemperemus, ut ab ægritudine liberemur. Dedit nobis præcepta medicus, sanis : dedit præcepta medicus, ne medico indigeremus. *Non opus est*, inquit, *sanis medicus*, *sed ægrotantibus* (*Matth.* IX, 12). Sani præcepta contempsimus, et experimento sensimus in quantam perniciem nostram præceptum illud (*a*) contempserimus. Ægrotare jam cœpimus, laboramus, in lecto infirmitatis sumus : sed non desperemus. Quia enim ad medicum venire non poteramus, ipse ad nos venire dignatus est. Non contempsit saucium contemptus a sano. Non destitit dare alia præcepta languenti, qui prima custodire noluit, ne langueret : tanquam diceret, Certe experimento sensisti verum me dixisse, quando dixi, Noli tangere hoc. Sanare ergo tandem, et revivisce. Ecce porto infirmitatem tuam : bibe amarum calicem. Tu enim tibi fecisti præcepta illa mea, quæ sano data sunt tam dulcia, tam laboriosa. Contempta sunt, cœpisti laborare : sanari non potes, nisi amarum calicem biberis, calicem tentationum, quibus abundat hæc vita, calicem tribulationum, angustiarum, passionum. Bibe, inquit, bibe, ut vivas. Et ne responderet ei languidus, Non possum, non fero, non bibo : prior bibit medicus sanus, ut bibere non dubitaret ægrotus. Quid enim amarum est in tali poculo, quod ille non biberit? Si contumelia : prior audivit cum dæmones expelleret, *Dæmonium habet* (*Luc.* VII, 33), et quod *in Beelzebub ejicit dæmonia* (*Id.* XI, 15). Unde ut ipse consolaretur ægros, ait, *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt*, *quanto magis domesticos ejus* (*Matth.* X, 25)? Si dolores amari sunt : ligatus et flagellatus et crucifixus est. Si mors amara est : etiam mortuus est. Si genus mortis exhorrescit infirmitas : nihil illo tempore fuit ignominiosius quam mors crucis. Non enim frustra commendans ejus obedientiam Apostolus addidit, dicens : *Factus obediens usque ad mortem*, *mortem autem crucis* (*Philipp.* II, 8).

CAPUT IX. — 8. *Crucem suam cur hic honoravit Christus.* Sed quia ipse honoraturus erat fideles suos in fine hujus sæculi, prius honoravit crucem in hoc sæculo; ut terrarum principes credentes in eum prohiberent aliquem nocentium crucifigi : et quod cum magna insultatione persecutores Judæi Domino procurarunt, magna fiducia servi ejus, etiam reges in fronte nunc portant. Non tantum apparet modo qualem mortem pro nobis Dominus subire dignatus est : sicut ait Apostolus, *Factus pro nobis maledictum* (*Galat.* III, 13). Et cum ei pendenti Judæorum cæcitas insultaret, posset utique descendere de cruce, qui si nollet, non esset in cruce : sed amplius erat de sepulcro resurgere, quam de cruce descendere. Hæc ergo Dominus faciens divina, patiens humana, admonet nos corporalibus miraculis et patientia corporali, ut credamus, et sanemur ad conspicienda illa invisibilia quæ carnis oculus nescit. Hoc ergo agens curavit cæcos istos, de quibus nunc Evangelium recitatum est. Et in curando videte quid admonuerit ægrotum interiorem.

CAPUT X. — 9. *Duorum cæcorum curatio quid significat. Jesum transire quid.* Attendite ipsius facti exitum et ordinem rerum. Sedentes illi in via duo cæci, transeunte Domino exclamabant, ut eorum misereretur. A turba vero, quæ cum Domino erat, compescebantur ne clamarent. Neque hoc sine mysterio derelictum putetis. Illi autem compescentem se turbam perseverantissimo clamore vincebant, ut perveniret vox eorum ad aures Domini : quasi non jam ille cogitata prævenerit [1]. Clamaverunt ergo duo cæci, ut audirentur a Domino, et a turbis comprimi nequiverunt. Transibat Dominus, et illi clamabant. Stetit Dominus, et sanati sunt. Nam *stetit* Dominus, *Jesus*, *et vocavit eos*, *et ait* : *Quid vultis vobis faciam? At illi dixerunt : Ut aperiantur oculi nostri.* Pro fide ipsorum fecit Dominus, instauravit oculos eorum. Si intelleximus jam interiorem ægrotum, interiorem surdum, interiorem mortuum; ibi quæramus et interiorem cæcum. Clausi sunt oculi cordis : transit Jesus, ut clamemus. Quid est, transit Jesus? Agit temporalia Jesus. Quid est, transit Jesus? Agit transitoria Jesus. Attendite et videte quanta ejus gesta transierint. Natus est de virgine Maria : numquid semper nascitur? Infans lactatus est : numquid semper sugit? Per ætates cucurrit usque ad juventutem : numquid semper corporaliter crescit? Infantiæ pueritia, pueritiæ adolescentia, adolescentiæ juventus transeunti cedentique successit [2]. Ipsa etiam quæ fecit miracula, transierunt : leguntur et creduntur. Quia enim talia scripta sunt ut legi possint, transibant cum fierent. Postremo ne in multis moremur, crucifixus est : numquid semper pendet in cruce? Sepultus est, resurrexit, ascendit in cœlum : jam non moritur, et mors illi ultra non dominabitur : et divinitas ejus semper manet, et immortalitas jam corporis ejus nunquam deficiet. Sed tamen illa omnia quæ temporaliter ab eo gesta sunt, transierunt; et legenda scripta sunt, et credenda prædicantur. In illis ergo omnibus transiit Jesus.

CAPUT XI. — 10. *Cæci duo, duo populi. Angularis lapis Christus.* Quid duo cæci juxta viam sunt, nisi duo populi, ad quos sanandos venit Jesus? Ostendamus hos duos populos in Scripturis sanctis. Est in Evangelio scriptum, *Habeo alias oves*, *quæ non sunt de hoc ovili*; *et illas oportet me adducere*, *ut sit unus grex et unus pastor* (*Joan.* X, 16). Qui sunt ergo duo populi? Unus Judæorum, et alius Gentium. *Non sum missus*, ait, *nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Quibus hoc dixit? Discipulis : quando illa Chananæa clamabat, quæ se esse canem confessa est, ut micas de mensa dominorum mereretur Et quia meruit, jam duo demonstrati sunt ad quos venerat : Judaicus scilicet populus, de quo ait, *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* : et Gentium populus, cujus typum prætendebat hæc

(*a*) Forte, *præcepta illius.*

[1] Sic Mss. Editi vero, *cogitata cognosceret.*
[2] Editi, *credentique successit.* Castigantur hic ex Mss.

mulier, quam primo respuerat, dicens, *Non est bonum panem filiorum mittere canibus* : et cui dicenti, *Ita, Domine, nam et canes edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum;* responderat; *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis* (*Matth.* xv, 22-28). Inde enim erat et ille Centurio, de quo dicit idem Dominus : *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel.* Quia ille dixerat : *Non sum dignus ut intres sub tectum meum; sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus* (*Id.* viii, 10, 8). Ita ergo Dominus ante passionem et clarificationem suam duos jam populos designabat : unum, ad quem venerat propter promissa Patrum; et alterum, quem propter misericordiam non repellebat : ut impleretur quod promissum erat Abrahæ, *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* xxii, 18). Propterea et Apostolus jam post resurrectionem Domini et ascensionem, ubi contemptus est a Judæis, perrexit ad Gentes. Nec tamen Ecclesiis quæ de Judæis crediderant, tacuit : *Eram*, inquit, *ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ sunt in Christo. Tantum autem audiebant quia qui aliquando nos persequebatur, nunc evangelizat fidem quam aliquando vastabat : et in me*, inquit, *magnificabant Deum* (*Galat.* i, 22-24). Sic et angularis lapis dicitur Christus, qui fecit utraque unum (*Ephes.* ii, 20, 14). Angulus enim duos parietes copulat de diverso venientes. Quid tam diversum, quam circumcisio et præputium, habens unum parietem de Judæa, alterum parietem de Gentibus? Sed angulari lapide copulantur, *Lapidem* enim *quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli* (*Psal.* cxvii, 22). Angulus in ædificio non est, nisi cum duo parietes ex diverso venientes in unum conveniunt [1], et quadam unitate junguntur. Isti ergo duo parietes secundum typum, duo cæci erant clamantes ad Dominum.

CAPUT XII. — 11. *Transiens Jesus interpellatur, et sanat.* Attendite nunc, dilectissimi. Dominus transibat, cæci clamabant. Quid est, transibat? Transitoria opera faciebat, sicut jam diximus. Secundum hæc transitoria opera fides nostra ædificatur. Credimus enim in Filium Dei, non tantum quia Verbum Dei est, per quem facta sunt omnia : si enim semper in forma Dei manens æqualis Deo, non semetipsum exinaniret formam servi accipiens; nec sentirent cæci, ut possent clamare. Sed cum operaretur transitoria, id est, humiliaret se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, clamaverunt duo cæci, *Miserere nostri, fili David.* Quia et hoc ipsum quod Dominus et creator David, etiam filius David esse voluit, in tempore hoc egit, transiens hoc fecit.

CAPUT XIII. — 12. *Clamare ad Christum, quid.* Quid est autem, clamare ad Christum, fratres, nisi gratiæ Christi congruere bonis operibus? Hoc dico, fratres, ne forte simus strepentes vocibus, et muti moribus. Quis est qui clamat ad Christum, ut pellatur interior cæcitas transeunte Christo, id est, dispensante nobis temporalia sacramenta, quibus admoneamur ad æterna capienda? Quis est qui clamat ad Christum? Qui contemnit mundum, clamat ad Christum. Qui spernit sæculi voluptates, clamat ad Christum. Qui dicit non lingua, sed vita, *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* vi, 14); clamat ad Christum. Quid dispergit, et dat pauperibus, ut justitia ejus maneat in sæculum sæculi (*Psal.* cxi, 9); clamat ad Christum. Qui enim audit, et non surdus audit, *Res vestras vendite, et date pauperibus; facite vobis sacculos non veterascentes, thesaurum non deficientem in cœlo* (*Luc.* xii, 33) : tanquam vestigiorum sonitum Christi transeuntis audiens clamet ad hæc cæcus, id est, faciat ista. Vox ejus in factis sit. Incipiat mundum contemnere, inopi sua distribuere, pro nihilo habere quæ homines amant; contemnat injurias, non appetat vindicari, paret maxillam percutienti, oret pro inimicis; si quis ei abstulerit sua, non repetat; si quid alicui abstulerit, reddat quadruplum.

CAPUT. XIV. — 13. *Turba prohibens clamare.* Cum ista facere cœperit, omnes sui cognati, affines, amici commoventur. Qui diligunt sæculum, contradicunt. Quid insanis? Nimius es : numquid alii non sunt christiani? Ista stultitia est, ista dementia est. Et cætera talia turba clamat, ne cæci clament. Turba clamantes corripiebat : sed eorum clamores non vincebat. Intelligant quid faciant, qui volunt sanari. Et nunc Jesus transit : qui juxta viam sunt, clament. Hi sunt enim qui labiis honorant, cor autem eorum longe est a Deo (*Isai.* xxix, 13). Ipsi sunt juxta viam, quibus præcipit Dominus obtritis corde. Nam cum recitantur ea quæ fecit Dominus transeuntia, semper nobis exhibetur transiens Jesus. Quia usque in finem sæculi non desunt cæci sedentes ad viam. Opus ergo est ut clament illi juxta viam sedentes. Turba quæ cum Domino erat, compescebat clamorem quærentium sanitatem. Fratres, videtis quid dicam? Nescio enim quomodo dicam : sed plus nescio quomodo taceam. Hoc dico, et aperte dico. Timeo enim Jesum transeuntem et manentem : et ideo tacere non possum. Bonos Christianos, vere studiosos, volentes facere præcepta Dei, quæ in Evangelio scripta sunt, Christiani mali et tepidi prohibent. Turba ipsa quæ cum Domino est, prohibet clamantes; id est, prohibet bene operantes, ne perseverando sanentur. Clament illi, non deficiant, neque ducantur quasi auctoritate turbarum; nec eos qui priores christiani facti sunt, male viventes, et bonis operibus invidentes imitentur. Non dicant : Quomodo isti vivunt tam multi, sic vivamus. Quare non potius quomodo dicit Evangelium? Quare vis vivere secundum increpationem turbæ prohibentis, et non secundum vestigia Domini transeuntis? Insultabunt, vituperabunt, revocabunt : tu clama quousque pervenias ad aures Jesu. Nam qui perseveraverint in faciendo talia qualia præcepit Christus, et non attenderint turbas prohibentes, neque magnipenderint quod Christum videntur sequi, id est, quod christiani appellantur; sed plus amaverint lucem quam Christus est redditurus, quam timuerint strepitum prohibentium : nullo modo separabuntur, et stabit Jesus, et

[1] Mss., *in illum conveniunt.*

sanabit eos.

CAPUT XV. — 14. *Quomodo oculi sanantur. Stare Jesum quid.* Quomodo enim sanantur oculi nostri? Quomodo per fidem sentimus Christum transeuntem temporali dispensatione; sic intelligamus Christum stantem incommutabili æternitate. Ibi enim sanatur oculus, quando intelligitur Christi divinitas. Percipiat hoc Charitas vestra: attendite quod dicam grande sacramentum. Omnia temporaliter gesta a Domino nostro Jesu Christo, fidem nobis inserunt. Credimus in Filium Dei, non solum in Verbum per quod facta sunt omnia; sed in ipsum Verbum factum carnem, ut habitaret in nobis, natum de virgine Maria, et cætera quæ fides habet, quæ nobis exhibita sunt, ut Christus transiret, et ut cæci vestigia transeuntis audientes, clamarent operibus, vita professionem fidei commemorantes. Jam ut clamantes sanentur, stat Jesus. Etenim jam stantem videt Jesum, qui dicit: *Et si noveramus Christum secundum carnem, sed jam nunc non novimus* (II *Cor.* v, 16). Christi enim divinitatem videbat, quantum in hac vita potest. Est divinitas Christi, est humanitas Christi. Divinitas stat, humanitas transit. Quid est, Divinitas stat? Non mutatur, non convellitur, non recedit. Non enim sic ad nos venit, ut a Patre discederet: nec ita ascendit, ut loco moveretur. Assumpta carne [1], locum mutavit: Deus autem assumens carnem, quia in loco non est, nec mutat locum. Tangamur stante Christo, sanentur oculi nostri. Sed quorum oculi? Clamantium scilicet, cum transit: id est, bene operantium per eam fidem, quæ dispensata est temporaliter ad erudiendos nos parvulos.

15. Sanatis autem oculis, quid pretiosius habere poterimus, fratres? Lumen hoc qui vident quod factum est, quod fulget de cœlo, vel quod exhibetur de lucerna, gaudent. Et quomodo miseri videntur, qui hoc videre non possunt? Ego autem quare loquor, quare ista dico, nisi ut horter omnes vos ad clamandum, cum transit Jesus? Lucem commendo Sanctitati vestræ amandam, quam forte non videtis. Credite, dum nondum videtis; et clamate, ut videatis. Quanta putatur infelicitas hominum, qui lucem istam corporalem non vident? Excæcatus est aliquis: continuo dicitur, Iratum Deum habuit, aliquid mali commisit. Hoc uxor Tobiæ dicebat viro. Clamabat ille propter hædum, ne de furto esset; nolebat sonum furti audire in domo sua: illa defendens factum suum, opprobrio percutiebat maritum: et cum ille diceret, Reddite, si de furto est; illa respondebat insultans, Ubi sunt justitiæ tuæ (*Tob.* II, 21, 22)? Quam cæca erat, quæ furtum defendebat: et quam lucem videbat, qui furtum reddi imperabat! Illa erat foris in luce solis: ille erat intus in luce justitiæ. Quis eorum erat in luce meliore?

CAPUT XVI. — 16. *Lux interior cum visibili comparatur.* Ad hanc lucem, fratres, amandam hortamur Dilectionem vestram; ut clametis operibus, cum Dominus transit: sonet vox fidei; ut stans Jesus, id est, incommutabilis manens Dei Sapientia, et majestas Verbi Dei, per quod facta sunt omnia, aperiat oculos vestros. Idem Tobias monens filium suum, ad hoc monebat ut clamaret: id est, ad bona opera monebat. Dicebat illi ut daret pauperibus, præcipiebat ut eleemosynas faceret indigentibus, et docebat dicens: *Fili, eleemosynæ non sinunt ire in tenebras* (*Tob.* IV, 11). Consilium percipiendæ atque obtinendæ lucis cæcus dabat. *Eleemosynæ*, inquit, *non sinunt ire in tenebras.* Si ei filius responderet miratus, Quid ergo, pater, tu eleemosynas non fecisti, ut modo cæcus loquaris? tu nunc nonne in tenebris es, qui mihi dicis, *Eleemosynæ non sinunt ire in tenebras?* Noverat ille de qua luce doceret filium, noverat in interiore homine quod videbat. Filius patri porrigebat manum, ut ambularet per terram; et pater filio, ut habitaret in cœlo.

17. *Clamandum inter turbas clamare prohibentes.* Breviter, ut concludam, fratres, sermonem istum, ex eo quod nos plurimum tangit atque angit, videte esse turbas quæ corripiant cæcos clamantes. Omnes qui in hac turba sanari vultis, non vos deterreant: quia multi sunt nomine christiani, et operibus impii; non vos deterreant a bonis operibus. Clamate inter turbas compescentes, revocantes, insultantes, male viventes. Non enim solis vocibus comprimunt bonos Christianos mali, sed et malis operibus. Non vult bonus Christianus ire spectare. Hoc ipsum quod frenat concupiscentiam suam, ne pergat ad theatrum; clamat post Christum, clamat ut sanetur. Alii concurrunt, sed forte Pagani, forte Judæi. Imo vero tam pauci essent in theatris, ut erubescendo discederent, si Christiani ad theatra non accederent. Currunt ergo et illi, portantes sanctum nomen ad pœnam suam. Clama ergo non eundo, premens in corde tuo temporalem concupiscentiam; et tene te in clamore forti et perseveranti ad aures Salvatoris, ut stet Jesus, et curet te. Inter ipsas turbas clama, ne desperes de auribus Domini. Non enim et illi cæci ex illa parte clamaverunt, ubi turba non erat, ut ex ea parte audirentur, ubi non esset impedimentum prohibentium. Inter ipsas turbas clamaverunt: et tamen Dominus audivit. Sic et vos etiam inter peccatores et luxuriantes, inter amatores sæcularium vanitatum, ibi clamate, ut sanet vos Dominus. Nolite per aliam partem clamare ad Dominum, nolite ad hæreticos ire, et ibi clamare ad Dominum. Attendite, fratres, quia in illa turba quæ clamare prohibebat, ibi sanati sunt qui clamabant.

CAPUT XVII. — 18. *Perseverantia contradictores vincuntur.* Nam et hoc attendat Sanctitas vestra, quid sit perseverare in clamando. Dicam quod multi mecum experti sunt in nomine Christi: non enim cessat Ecclesia tales parere. Cum quisque Christianus cœperit bene vivere, fervere bonis operibus, mundumque contemnere; in ipsa novitate operum suorum patitur reprehensores et contradictores frigidos Christianos. Si autem perseveraverit, et eos superaverit perdurando, et non defecerit a bonis operibus; iidem ipsi jam obsequentur, qui ante prohibebant. Tamdiu enim corripiunt et perturbant et vetant, quamdiu sibi cedi posse præsumunt. Si autem victi fuerint perse-

[1] Pauciores Mss., *assumpta caro.*

verantia proficientium, convertunt se, et dicere incipiunt : Magnus homo, sanctus homo: felix cui Deus concessit. Honorant, gratulantur, benedicunt, laudant : quomodo illa turba quæ cum Domino erat. Ipsa prohibebat ne cæci clamarent : sed postquam illi ita clamaverunt, ut mererentur audiri et impetrare misericordiam Domini, ipsa turba rursum dicit, *Vocat vos Jesus.* Jam et hortatores fiunt, qui paulo ante corripiebant ut tacerent. Solus autem ille non vocatur a Domino, qui non laborat in hoc sæculo. Sed quis in hac vita non laborat in peccatis et in iniquitatibus suis? Si autem omnes laborant, omnibus dictum est, *Venite ad me, omnes qui laboratis* (*Matth.* XI, 28). Si autem omnibus dictum est, quare culpam tuam tribuis invitatori tuo [1]? Veni. Non tibi fit angusta domus ejus : pariter ab omnibus, totum a singulis possidetur regnum Dei; crescente possessorum numero non minuitur, quia non dividitur. Unicuique integrum est, quod concorditer habetur a multis.

CAPUT XVIII.—19. *Boni et mali in Ecclesia permixti. Malus bonum duobus modis non maculat.* Hoc tamen in mysterio lectionis hujus cognovimus, fratres, quod aliis Librorum sanctorum locis apertissime sonat, esse intus in Ecclesia et bonos et malos, quod sæpe dicimus frumentum et paleam. Nemo ante tempus deserat aream, toleret paleam in tritura, toleret in area. Quod enim toleret, in horreo non habebit. Veniet ventilator, qui dividet malos a bonis. Erit etiam corporalis separatio, quam modo spiritualis præcedit. A malis corde semper disjungimini; ad tempus caute corpore copulamini. Nec tamen negligentes sitis in corrigendis vestris, ad curam scilicet vestram quoquo modo pertinentibus, monendo, docendo, hortando, terrendo. Quibuscumque modis potestis, agite. Nec, cum invenitis in Scripturis et in exemplis sanctorum, sive qui ante, sive qui post Domini adventum in hac vita fuerunt, quod mali bonos in unitate non maculant, efficiamini pigri ad corrigendos malos. Duobus modis non te maculat malus : si non consentias, et si redarguas : hoc est, non communicare, non consentire. Communicatur quippe, quando facto ejus consortium voluntatis vel approbationis adjungitur. Hoc ergo nos admonens Apostolus ait : *Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum.* Et quia parum erat, non consentire, si sequeretur negligentia disciplinæ : *Magis autem*, inquit, *et redarguite* (*Ephes.* v, 11). Videte quemadmodum utrumque complexus est, *Nolite communicare : magis autem et redarguite.* Quid est, *Nolite communicare?* Nolite consentire, nolite laudare, nolite approbare. Quid est, *Magis autem et redarguite?* Reprehendite, corripite, coercete.

20. *Correctio non superbo animo facienda.* Deinde in ipsa correctione vel coercitione alienorum peccatorum cavendum est, ne se extollat qui alterum corripit; et apostolica illa cogitanda sententia est : *Quapropter qui se putat stare, videat ne cadat* (I *Cor.* x, 12). Foris terribiliter personet increpatio; intus lenitatis teneatur dilectio. *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto*, sicut dicit idem apostolus; *vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu mansuetudinis, intendens te ipsum, ne et tu tenteris. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat.* VI, 1 *et* 2). Item alio loco : *Servum*, inquit, *Domini non oportet litigare; sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diversa sentientes : ne forte det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo capti tenentur* [1] *ad ipsius voluntatem* (II *Tim.* II, 24-26). Neque ergo consentientes sitis malis, ut approbetis; neque negligentes, ut non arguatis; neque superbientes, ut insultanter arguatis.

21. *Unitas nunquam deserenda. Donatistarum separatio improbatur ex parabola zizaniorum.* Qui autem deseruit unitatem, violat charitatem : et quisquis violat charitatem, quodlibet magnum habeat, ipse nihil est. Si linguis hominum loquatur et Angelorum, si sciat omnia sacramenta, si habeat omnem fidem, ut montes transferat, si distribuat omnia sua pauperibus, si corpus suum tradat, ut ardeat, charitatem autem non habeat; nihil est, nihil ei prodest (I *Cor.* XIII, 13). Universa inutiliter habet, qui unum illud, quo universis utatur, non habet.

CAPUT XIX. — Amplectamur itaque charitatem, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis (*Ephes.* IV, 3). Non nos seducant qui carnaliter intelligunt et corporalem separationem facientes, ab Ecclesiæ frumentis toto orbe diffusis spirituali sacrilegio separantur. Per totum enim mundum seminatum est bonum semen. Bonus ille seminator Filius hominis, non in Africa sola, sed ubique sparsit semen bonum. Inimicus autem superseminavit zizania. Sed tamen quid ait paterfamilias? *Sinite utraque crescere usque ad messem.* Per quid crescere? Utique per agrum. Quis est ager? Numquidnam Africa? Non. Quis est ergo? Non interpretemur nos, Dominus dicat : neminem sinamus aliquid pro arbitrio suspicari. Dixerunt enim Magistro discipuli : *Enarra nobis parabolam zizaniorum.* Et enarravit Dominus : *Semen bonum*, dixit, *filii sunt regni; zizania vero, filii mali.* Quis ea seminavit? *Inimicus autem*, inquit, *qui ea seminavit, diabolus est.* Quis est ager? *Ager est*, inquit, *hic mundus.* Quæ est messis? *Messis est*, ait, *finis sæculi.* Qui sunt messores? *Messores*, inquit, *Angeli sunt* (*Matth.* XIII, 24-30, 36-43). Numquid Africa est mundus? Numquid messis hoc tempus? Numquid messor Donatus? Per totum orbem terrarum exspectate messem, per totum orbem terrarum crescite in messem, per totum orbem terrarum zizania tolerate usque ad messem. Non vos seducant perversi, paleæ nimis leves, quæ evolant ante adventum ventilatoris ex area : non vos seducant. Tenete eos ad istam vel solam similitudinem zizaniorum, neque illos sinatis loqui amplius. Ille codices tradidit. Non. Sed ille codices tradidit. Quilibet tradiderit, numquid infidelitas traditorum fidem Dei evacuavit? Quæ est fides Dei? Quam promisit Abrahæ,

[1] Colbertinus Ms., *imitatori tuo.*

[1] Nonnulli Mss., *a quo captivi tenentur.*

dicens : *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* (*Gen.* XXII, 18). Quæ est fides Dei? *Sinite utraque crescere usque ad messem.* Per quid crescere? Per agrum. Quid est, Per agrum? Per mundum.

22. *Donatistarum commentum de frumentorum diminutione.* Hic illi dicunt : Creverat quidem utrumque per mundum, sed jam frumenta diminuta sunt, et in istam nostram regionem paucitatemque revocata. Non te permittit Dominus interpretari quod vis. Ipse qui exponit hanc parabolam, claudit os tuum, os sacrilegum, os impium, os profanum, os tibi contrarium, qui contradicis testatori, etiam te ad hæreditatem vocanti? Quomodo claudit os tuum? Dicendo, *Sinite utraque crescere usque ad messem.* Si jam fuit messis, credamus esse frumenta diminuta. Quanquam ne tunc quidem minuentur, sed in horreum recondentur. Sic enim ait : *Colligite primum zizania, et alligate fasciculos, ad comburendum ea; frumentum autem recondite in horreum meum.* Si ergo usque ad messem crescunt, post messem reconduntur; improbe, impie, quando minuuntur? Concedo in comparatione zizaniorum simul atque palearum frumenta esse pauciora : tamen utraque crescunt usque ad messem. Cum enim abundat iniquitas, refrigescit charitas multorum : crescunt zizania, crescit palea. Sed quia toto agro deesse non potest frumentum, quod perseverando usque ad finem salvum fiat (*Matth.* XXIV, 12, 13), crescunt utraque usque ad messem. Et si propter abundantiam malorum dictum est, *Putas, veniens Filius hominis inveniet fidem in terra* (*Luc.* XVIII, 8)? hocque nomine significantur quicumque legis prævaricatione imitantur eum cui dictum est, *Terra es, et in terram ibis* (*Gen.* III, 19) : tamen et propter abundantiam bonorum, et propter eum cui dictum est, *Sic erit semen tuum sicut stellæ cœli, et sicut arena maris* (*Id.* XV, 5, et XXII, 17), etiam illud non tacitum est, *Quia multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac in regno Dei* (*Matth.* VIII, 11). Utraque ergo crescunt usque ad messem; et suas sententias in Scripturis habent zizania vel paleæ, suas autem frumenta. Quas qui non intelligunt, confundunt, et confunduntur; atque ita perstrepunt cæca cupiditate, ut nolint obmutescere vel patefacta veritate.

CAPUT XX. — 23. *Locus male de corporali separatione intellectus a schismaticis.* Ecce, inquiunt, dicit propheta, *Recedite, exite inde, et immundum ne tetigeritis* (*Isai.* LII, 11) : quomodo ergo malos pro pace tolerabimus, a quibus exire et recedere jubemur, ne tangamus immundum? Nos istam recessionem spiritualiter intelligimus, illi corporaliter. Nam et ego clamo cum propheta, et qualiacumque simus vasa, utitur nobis Deus in dispensationem vestram : clamamus et nos, et dicimus vobis, *Recedite, exite inde, et immundum ne tetigeritis;* sed contactu cordis, non corporis. Quid est enim tangere immundum, nisi consentire peccatis? Quid est autem exire inde, nisi facere quod pertinet ad correptionem malorum, quantum pro uniuscujusque gradu atque persona salva pace fieri potest? Displicuit tibi quod quisque peccavit; non tetigisti immundum. Redarguisti, corripuisti, monuisti, adhibuisti etiam, si res exegit, congruam, et quæ unitatem non violet, disciplinam; existi inde. Attendite in facta sanctorum, ne forte nostra videatur interpretatio. Quomodo hæc verba intellexerunt sancti, sic utique intelligenda sunt. *Exite inde*, inquit propheta. Prius usitata ipsius verbi consuetudine assero istam sententiam, et postea ostendo non meam. Plerumque accusantur homines; et cum accusati fuerint, defendunt se : cum autem se ille qui accusatur homo, rationabiliter justeque defenderit, qui audiunt, dicunt, Exiit inde. Quo inde exiit? Manens loco, exiit inde. Quomodo inde exiit? Ratione reddita, et defensione justissima. Hoc est quod faciebant sancti, quando excutiebant pulverem de pedibus suis, adversus eos qui sibi pacem nuntiatam non accipiebant (*Luc.* X, 11). Exiit inde ille speculator, cui dictum est, *Speculatorem posui te domui Israel.* Illi enim dicitur, *Si dixeris iniquo, et non se averterit ab iniquitate et a via sua; iniquus ille in sua iniquitate morietur, et tu animam tuam liberabis* (*Ezech.* III, 17, 19). Hoc si facit, exit inde, non separatione corporis, sed defensione operis sui. Fecit enim iste quod faciendum fuit : etiamsi ille non obtemperavit, cui obtemperandum fuit. Hoc est, *Exite inde.*

CAPUT XXI.— 24. *Prophetæ populi vitia reprehendebant, nec ab illo recedebant.* Clamavit ista Moyses, clamavit Isaias, clamavit Jeremias, clamavit Ezechiel. Videamus si hoc ipsi fecerunt, si dimiserunt populum Dei, et se ad gentes alias transtulerunt. Quam multa et quam vehementer Jeremias increpavit in peccatores et sceleratos populi sui! Inter eos tamen erat, unum cum illis templum intrabat, eadem sacramenta celebrabat : in ea hominum sceleratorum congregatione vivebat, sed clamando exibat inde. Hoc est exire inde, hoc est immundum non tangere, et voluntate non consentire, et ore non parcere. Quid dicam de Jeremia, de Isaia, de Daniele, de Ezechiel, de cæteris Prophetis, qui non recesserunt a populo malo, ne desererent bonos illi populo commixtos, ubi et ipsi tales esse potuerunt? Moyses ipse, fratres, cum acciperet legem in monte, populus deorsum idolum fecit. Populus Dei, populus ductus cedentibus fluctibus Rubri maris, qui sequentes inimicos obruerant, post tanta signa et miracula in Ægyptiorum plagis ad mortem, et in sua protectione ad salutem, tamen idolum poposcit, idolum extorsit, idolum fecit, idolum adoravit, idolo sacrificavit. Indicat Deus famulo suo populi factum, et dicit eos se perditurum a facie sua. Intercedit Moyses ad ipsum populum rediturus : et habuit occasionem recedendi et exeundi ab eis, sicut isti intelligunt, ne immundum tangeret, ne cum talibus viveret; non fecit tamen. Et ne forte hoc necessitate potius quam charitate fecisse videretur, obtulit illi Deus alium populum : *Faciam te*, inquit, *in gentem magnam;* ut illos deleret. At ille non accepit, cohæret peccatoribus, petit pro peccatoribus. Et quomodo petit? Magna probatio dilectionis, fratres. Quomodo petit? Videte illam, de qua sæpe locuti sumus, maternam quodam modo charitatem. Cum Deus mi-

naretur sacrilego populo, pia Moysi viscera tremuerunt, opposuit se pro illis iracundiæ Dei. *Domine*, inquit, *si dimittis eis peccatum, dimitte : sin autem, dele me de libro tuo quem scripsisti* (*Exod.* XXXII, 31, 32). Quam paternis maternisque visceribus, quam securus hoc dixerit attendens justitiam et misericordiam Dei! ut quia justus est, non perderet justum, quia misericors est, ignosceret peccatoribus.

CAPUT XXII.— 25. *Corde recedendum a malis, non corpore.* Certe jam manifestum est prudentiæ vestræ, quomodo accipienda sint omnia talia testimonia Scripturarum : ut quando Scriptura sonat, recedere nos debere a malis, non aliud intelligere jubeamur, nisi ut corde recedamus; ne majus malum in separatione bonorum committamus, quam in malorum conjunctione fugiamus, sicut ipsi Donatistæ fecerunt. Qui si vere boni malos arguerent, ac non potius ipsi mali bonos infamarent, qualeslibet pro pace tolerarent, qui Maximianistas receperunt tanquam integros, quos tanquam perditos antea damnaverunt. Certe manifeste dixit propheta, *Recedite et exite inde, et immundum ne tetigeritis.* Ego ut intelligam quod dixit, attendo quod fecit. Facto suo mihi exponit dictum suum. Dixit, *Recedite.* Quibus dixit? Utique justis. A quibus ut recederent, dixit? Utique a peccatoribus et iniquis. Quæro, a talibus utrum ipse recesserit? Invenio quod non recesserit. Ergo aliter intellexit. Nam utique prior faceret quod præcepit. Recessit corde, objurgavit atque arguit. Continendo se a consensu non tetigit immundum : objurgando autem exiit liber in conspectu Dei; cui neque sua Deus peccata imputat, quia non fecit; neque aliena, quia non approbavit; neque negligentiam, quia non tacuit; neque superbiam, quia in unitate permansit. Sic ergo, fratres mei, quotquot habetis inter vos, qui adhuc amore sæculi prægravantur, avaros, perjuros, adulteros, spectatores nugarum, consultores mathematicorum, fanaticorum, augurum, auspicum [1], ebriosos, luxuriosos, quidquid inter vos malorum esse nostis; quantum potestis, improbate, ut corde recedatis; ut redarguite, et exeatis inde; et nolite consentire, ut immundum non tangatis.

SERMO LXXXIX * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XXI, 19-12, *ubi Jesus arborem arefecit; et de illis Lucæ, cap.* XXIV, 28, *ubi finxit se longius ire* (*b*).

1. *Maledictio fici quid nos admoneat.* Lectio recentissima sancti Evangelii admonuit, terruit nos, ne folia habeamus et fructum non habeamus. Hoc autem breviter exponitur : ne verba adsint, et facta desint. Magnus terror! Quis non timeat, cum in ipsa lectione oculis cordis aridam arborem videt, et sic ut ei dicatur : *Nunquam ex te fructus nascatur in æternum.* Terror corrigat, correctio fructus proferat. Sine dubio enim Dominus Christus prævidebat arborem quamdam merito aridam fieri, quod haberet folia, et fructus non haberet. Ea est Synagoga, non vocata, sed reprobata. Nam et inde vocatus populus Dei, qui veraciter et sinceriter in Prophetis exspectabat salutare Dei Jesum Christum. Et quoniam fideliter exspectabat, meruit cognoscere præsentem. Inde enim Apostoli, inde tota turba præcedentium jumentum Domini et dicentium, *Hosanna filio David; benedictus qui venit in nomine Domini* (*Matth.* XXI, 9). Turba erat magna fidelium Judæorum, ante fusum pro se sanguinem in Christo credentium magna turba erat. Non enim frustra Dominus ipse non venerat, nisi ad oves quæ perierant domus Israel (*Id.* XV, 24). In aliis autem crucifixus, jam in cœlo exaltatus, invenit pœnitentiæ fructum : nec aridos fecit, sed in agro excoluit, et verbo irrigavit. Inde erant illa quatuor millia Judæorum, qui crediderunt, posteaquam sancto Spiritu impleti discipuli, et qui cum eis erant, linguis omnium gentium loquebantur, et per omnes gentes futuram Ecclesiam illa linguarum diversitate quodam modo prænuntiabant. Crediderunt tunc, et ipsæ oves erant quæ perierant domus Israel; sed quia venerat Filius hominis quærere et salvare quod perierat (*Luc.* XIX, 10), etiam ipsos invenit. Sed nescio ubi tanquam a lupis deprædati latebant in vepribus; et quia latebant in vepribus, ideo ad eos inveniendos non pervenit, nisi spinis passionis dilaceratus : tamen pervenit, invenit, redemit. Illi occiderant; non magis ipsum, quam se. Salvi facti sunt per occisum pro se. Loquentibus enim Apostolis compuncti sunt qui pupugerant lancea, compuncti sunt conscientia : compuncti autem consilium quæsierunt, datum receperunt, pœnitentiam egerunt, gratiam invenerunt, et credentes sanguinem biberunt quem sævientes fuderunt (*Act.* II). Qui autem remanserunt mala et sterili progenie usque in hodiernum et usque in finem, in illa arbore figurati sunt. Modo venis ad eos, et invenis apud eos omnia eloquia Prophetarum. Sed ista folia sunt : Christus esurit : fructum quærit; sed ideo in eis fructum non invenit, quia se in eis non invenit. Non enim habet fructum, non habet Christum. Non autem habet Christum, qui Christi non tenet unitatem, qui non habet charitatem. Ergo per hanc connexionem non habet fructum qui non habet charitatem. Audi Apostolum : *Fructus autem spiritus, charitas :* commendaturus quasi botrum, hoc est, fructum. *Fructus autem*, inquit, *spiritus, charitas, gaudium, pax, longanimitas* (*Galat.* V, 22). Noli mirari sequentia, ubi cœpit charitas.

2. *Mons in mare missus ab Apostolis.* Ideo discipulis mirantibus arboris ariditatem, commendavit fidem, et ait illis, *Si habueritis fidem, et nihil discriminaveritis*, id est in omnibus Deo credideritis : non dixeritis, Hoc potest Deus, hoc non potest; sed de Omnipotentis omnipotentia præsumpseritis : *non solum hoc facietis, sed et monti huic si dixeritis, Tollere et mittere in mare, fiet. Et quæcumque oraveritis credentes, accipietis.* Legimus miracula facta a discipulis, imo facta a Domino per discipulos : *Quia sine me*, inquit,

(*Dix.-huit.*)

[1] Quidam Mss. cum Floro, *haruspicum*.
* Hujus sermonis nullum scriptum exemplar nobis videre licuit.
(*a*) Alias, 9 inter editos ex Carthusiæ majoris Mss.
(*b*) Recenset Possidius in Indiculo, cap. 9.

nihil potestis facere (*Joan.* xv, 5). Potuit Dominus multa sine discipulis, nihil discipuli sine Domino. Qui potuit facere et ipsos discipulos, non utique est adjutus ab ipsis ut faceret ipsos. Legimus Apostolorum miracula, nusquam autem legimus arborem ab his arefactam, aut montem in mare translatum. Quæramus ergo ubi factum sit. Non enim verba Domini vacare potuerunt. Si attendas istas usitatas et notas arbores et istos montes, non est factum. Si attendas arborem de qua dixit, et montem ipsum Domini de quo propheta dixit, *Erit in novissimis diebus manifestus mons Domini* (*Isai.* II, 2) : si hæc attendas, si hæc intelligas; et factum est, et per ipsos factum est. Arbor gens Judæa, sed iterum dico, reprobata, non vocata : arbor illa, quam commemoravimus, gens Judæa. Mons sicut docuit propheticum testimonium, ipse Dominus. Arida arbor, gens Judæa sine honore Christi : mare, sæculum hoc omnibus Gentibus. Vide jam Apostolos loquentes ad arborem arefaciendam, et mittentes montem in mare. Loquuntur in Actibus Apostolorum ad Judæos contradicentes et verbo veritatis resistentes, hoc est, folia habentes, et fructum non habentes, et dicunt illis, *Vobis primum oportebat annuntiare verbum Dei, sed quoniam repulistis illud :* Prophetarum verba loquimini, et non agnoscitis quem prænuntiarunt Prophetæ, hoc est, folia habentes : *Ecce convertimus nos ad Gentes* (*Act.* XIII,46). Hoc enim etiam per prophetam prædicatum est : *Ecce posui te in lucem Gentium, ut sis salus usque in fines terræ* (*Isai.* XLIX, 6). Ecce aruit arbor; et Christus ad Gentes, mons translatus in mare. Quomodo enim arbor non aresceret posita in vinea, de qua dictum erat, *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem* (*Id.* v, 6)?

3. *Maledictionem arboris futurum aliquid præfigurasse.* Hoc ut Dominus commendaret prophetice se fecisse, de hac scilicet arbore non solum voluisse exhibere miraculum, sed futurum aliquid miraculo commendasse; multa sunt quæ nos admonent nobisque persuadeant, imo ab invitis extorqueant. Primo, quid arbor peccaverat, quoniam fructus non habebat? quæ si suo tempore, hoc est, illorum pomorum, fructus non haberet, nulla esset utique ligni culpa; quia lignum sine sensu non habebat culpam. Huc accedit, quia sicut in alio evangelista hoc ipsum narrante legitur, *Tempus pomorum illorum non erat* (*Marc.* XI, 13). Id enim tempus erat, quo ficus folia profert tenera, quæ novimus nasci ante fructus : hoc ideo probamus, quia passionis Domini dies propinquabat, et scimus quo tempore passus sit; et si hoc non attenderemus, Evangelistæ utique dicenti, *Non erat tempus ficorum*, credere deberemus. Ergo si miraculum fuerat tantummodo commendandum, et non aliquid prophetice figurandum, multo clementius Dominus, et sua misericordia dignius, si quam arborem aridam inveniret, viridem redderet; sicut languentes sanavit, sicut leprosos mundavit, sicut mortuos suscitavit. Tunc vero a contrario, quasi adversus regulam clementiæ suæ, invenit arborem virentem, præter tempus nondum fructum habentem, non tamen fructum agricolæ suo negantem, et aridam fecit : tanquam diceret homini, Non me ariditas hujus arboris delectavit, sed tibi volui insinuare non sine causa hoc me facere voluisse, nisi quia tibi quod plus attenderes volui commendare. Non istam arborem maledixi, non arbori non sentienti pœnam inflixi; sed te terrui, si quis advertis, ut esurientem Christum non contemneres, et fructu potius opimari quam foliis obumbrari diligeres?

4. *Regula ad Scripturas interpretandas.* Hoc unum est quod Dominus commendat se aliquid significare voluisse. Quid aliud? Esuriens accedit ad arborem, et quærit poma. Nesciebat tempus nondum esse? Quod cultor arboris sciebat, Creator arboris nesciebat? Quærit ergo fructum in arbore, quem nondum habebat. Quærit, an potius quærere se fingit? Nam si vere quæsivit, erravit. Sed absit ut erraret. Ergo finxit. Timens ne fingat, confiteris errasse. Aversaris errorem, incurris in fictionem. Æstuamus in medio. Si æstuamus, optemus pluviam, ut virescamus, ne aliquid indignum dicentes de Domino, potius arescamus. Evangelista quidem, *Venit*, inquit, *ad arborem, et fructum in ea non invenit.* Utique *non invenit*, non diceretur de illo, nisi qui vel videre (*a*) quæsiverat, vel quærere se finxerat, quem ibi non esse noverat. Unde non dubitamus, errantem Christum nullo modo dicamus. Quid, finxisse dicimus? Anne hoc dicimus? Quomodo hinc exibimus? Dicamus, ne quid Evangelista dixerit de Domino alio loco, non auderemus dicere nos ex nobis ipsis. Quod Evangelista scripsit, dicamus; et cum dixerimus, intelligamus. Sed ut intelligamus, prius credamus. *Nisi* enim *credideritis, non intelligetis,* ait propheta (*Is.* VII, 9, *sec.* LXX). Post resurrectionem Dominus Christus ambulabat in via cum duobus discipulis suis, a quibus nondum agnoscebatur, quibus velut viator tertius comitabatur. Ventum est ad locum, quo illi tendebant, et ait Evangelista : *Ipse autem finxit se longius ire.* Illi autem tenebant eum more humanitatis dicentes quod jam vesperasceret, rogantes ut cum eis ibi maneret : susceptus hospitio, frangit panem, benedicto et fracto pane cognoscitur. Non ergo jam timeamus dicere, finxit quærere, si *finxit se longius ire.* Sed alia quæstio oboritur. Hesterna die diu commendavimus in Apostolis veritatem (*b*); quomodo invenimus in ipso Domino fictionem? Dicendum ergo, fratres, et insinuandum vobis pro mediocribus viribus nostris, quas Dominus pro vobis donat nobis, et commendandum est vobis quod in omnibus Scripturis regulariter teneatis. Omne quod dicitur sive fit, aut per suam proprietatem cognoscitur, aut significat aliquid figurate; aut certe habet utrumque, et propriam cognitionem, et figuratam significationem. Tria proposui, exempla danda sunt, et unde nisi de sanctis Scripturis? Dictum quod proprie accipiamus, quia passus est Dominus, quia resurrexit et ascendit in

(*a*) Forte, *vere*.

(*b*) In eo forte sermone qui proxime ante istum [illegible] in Possidii Indiculo, cap. 9, scilicet, « De eo quod scriptum est ad Galatas, ubi Paulus Petrum reprehendit. »

cœlum, quia resurrecturi sumus in fine sæculi, quia cum illo in æternum, si eum non contemnimus, regnaturi. Hoc dictum proprie accipe, noli figuras inquirere : sicut est dictum, ita *et* est. Sic etiam facta. Ascendit Apostolus Jerosolymam videre Petrum, fecit hoc Apostolus, factum est, ipsius proprium est (*Galat.* I, 18). Narrat tibi rem gestam : gestum ipsum secundum proprietatem. Per figuram dictum, *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli* (*Psal.* CXVII, 22 ; *Matth.* XXI, 42). Si lapidem proprie intelligamus, quem lapidem reprobaverunt ædificantes, et factus est in caput anguli? Si angulum proprie accipiamus, in cujus anguli capite factus est lapis iste? Si figurate dictum admittamus, et capias figurate ; lapis angularis Christus ; caput anguli, caput Ecclesiæ. Quare angulus Ecclesia? Quia hinc Judæos, hinc Gentes vocavit, et quasi duos parietes de diverso venientes et in se convenientes suæ pacis gratia colligavit. *Ipse est enim pax nostra qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II, 14).

5. *Factum figuratum.* Audistis dictum proprium, factum proprium, dictum figuratum : exspectatis factum figuratum. Multa sunt, sed interim quod occurrit ex admonitione lapidis angularis, quando unxit lapidem Jacob, quem ad caput posuerat cum dormiret, in quo somno magnum somnium viderat, scalas a terra in cœlum surgentes et homines (*a*) ascendentes et descendentes, incumbente super scalas Domino, intellexit quid debuerit figurare, unde nobis probaret ab illius visionis et revelationis intellectu se alienum non fuisse, lapidem pro Christo figuravit (*Gen.* XXVIII, 11-18). Noli ergo mirari quod unxit, quia Christus ab unctione nomen accepit. Dictus autem erat Jacob iste in Scriptura homo sine dolo. Ipse Jacob, nostis, appellatus est Israel. Ideo Dominus in Evangelio quando vidit Nathanael : *Ecce*, inquit, *vere Israelita, in quo dolus non est.* Et ille Israelita nesciens adhuc qui cum illo loqueretur, respondit : Unde me nosti? Et Dominus ad eum, Cum esses sub arbore fici, vidi te : tanquam diceret, Cum esses in umbra peccati ; prædestinavi te. Et ille, quia meminerat se fuisse sub arbore fici, ubi Dominus non erat, agnovit in illo divinitatem, et respondit : Tu es Filius Dei, tu es rex Israel. Ille sub arbore fici non factus est arida ficus : agnovit Christum. Et Dominus ad illum : *Quia dixi, Cum esses sub arbore fici, vidi te, ideo credis ; majora horum videbis.* Quæ sunt ista majora? *Amen dico vobis* (Quia Israelita ille, in quo dolus non est ; respice ad Jacob in quo dolus non est ; et recole, unde loquitur, lapidem ad caput, visionem in somno, scalas a terra in cœlum, descendentes et ascendentes ; et vide quid Dominus dicat Israelitæ sine dolo), *videbitis cœlum apertum :* Audi, Nathanael sine dolo, quid vidit Jacob sine dolo : *videbitis cœlum apertum, et Angelos ascendentes et descendentes ;* ad quem? *ad Filium hominis* (*Joan.* I, 47-51). Ergo ille unctus erat ad caput Filius hominis : quia caput mulieris vir, caput viri Christus (*I Cor.* XI, 3). Nec tamen dixit, Ascendentes a Filio hominis et descendentes ad Filium hominis, quasi tantummodo sursum esset : sed, *ascendentes et descendentes ad Filium hominis.* Audi sursum clamantem Filium hominis : *Saule, Saule.* Audi deorsum Filium hominis : *Quid me persequeris* (*Act.* IX, 4)?

6. *Factum vere gestum et nihilominus figuratum.* Audisti dictum proprium, quia resurrecturi sumus : factum proprium, quia sicut dictum est, ascendit Paulus Jerosolymam videre Petrum. Dictum est figuratum, *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes :* factum figuratum, unctus lapis, qui fuit ad caput Jacob. Debetur exspectationi vestræ quod ex utroque sit, et proprie gestum est et significat figuratum. Novimus Abraham duos filios habuisse, unum ex ancilla, alium ex libera ; proprie gestum, non solum narratum, sed et factum : figuratum ibi exspectas? *Hæc sunt duo Testamenta* (*Galat.* IV, 22, 24). Quod ergo figurate dicitur, quodam modo fingitur. Sed quoniam debet (*a*) exitum significationis, et ipsa significatio teneret (*b*) fidem veritatis, vitat crimen falsitatis. Ecce exiit seminans seminare ; et seminando cecidit in via, cecidit super petrosa loca, cecidit inter spinas, cecidit in terram bonam. Quis exiit seminare, aut quando exiit, aut in quas spinas, aut in quos lapides, aut in quam viam, aut in quem agrum? Si audis fictum, intelligis significative : fictum est. Si enim vere homo seminator exiret, et semina, sicut audivimus, per hæc diversa jactaret, non erat fictum, sed nec mendacium. Nondum autem fictum, sed non mendacium. Quare? Quia significat aliquid, quod fictum est, non te decipit. Quærit intelligentem, non facit errantem. Hoc volens commendare Christus, poma quæsivit, figuratam ibi, non fallacem commendabat fictionem ; ac per hoc laudabilem, non criminosam fictionem ; non qua discussa ea in facultatem, sed perscrutata si invenias veritatem (*c*).

7. *Idem tractatur argumentum.* Video quod dicturus sit : Expone mihi hoc quod significabat, quod finxit se longius ire. Si enim significabat (*d*), fallacia est, mendacium est. Expositionibus nostris et discretissimis regulis debemus hoc dicere, quid significabat affictio quædam longius eundi : finxit se longius ire, et tenetur, ne longius eat. Quantum igitur ad præsentiam corporalem absens putabatur Dominus Christus ; absens putabatur, velut longius ibit. Tene fideliter, tene illum ad fractionem panis. Quid dicam? agnovistis? Si agnovistis, ibi Christum invenistis. Diutius de sacramento loquendum non est. Qui hoc sacramentum nosse differunt, longius ab eis Christus. Id teneant, non dimittant ; invitent ad hospitium, et invitantur ad cœlum.

(*a*) Forte, *angelos.*

(*a*) Forte, *habet.*
(*b*) Forte, *tenet.*
(*c*) Forte, *non qua discussa eas in falsitatem, sed ut perscrutata ipsa invenias veritatem.*
(*d*) Forte, *non significabat.*

SERMO XC * (a).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XXII, 1-14, *ubi de nuptiis filii regis. Contra Donatistas, de charitate.*

Habitus Carthagine in Restituta (*b*).

1. *Convivium dominicum duplex : aliud hic, fidelium; aliud in cœlis, beatorum.* Nuptias filii regis ejusque convivium norunt omnes fideles, et apparatus mensæ dominicæ omnium est voluntati propositus. Interest autem quomodo quis accedat, cum accedere non vetatur. Scripturæ quippe sanctæ docent nos dominica duo esse convivia; unum quo veniunt boni et mali, alterum quo non accedunt mali. Ergo convivium Domini, unde modo cum Evangelium legeretur audivimus, habet utique bonos et malos. Omnes qui ab hoc convivio excusaverunt, mali sunt: sed non omnes qui intraverunt, boni sunt. Alloquor ergo vos, qui in hoc convivio boni discumbitis, quicumque attenditis quod dictum est, *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit* (I *Cor.* XI, 29). Omnes qui tales estis, alloquor vos, ut foris non quæratis bonos, intus toleretis malos.

2. *Justi omnes hac in vita et mali sunt et boni.* Non dubito audire velle Charitatem vestram, quinam isti sunt, de quibus alloquens disputavi, ut foris non quærant bonos, intus tolerent malos. Si omnes mali sunt intus, quos sum allocutus? Si autem omnes boni sunt intus, quos monui ut tolerent malos? Prius ergo adjuvante Domino, de hac quæstione ut possumus, exeamus. Bonum si perfecte liquidoque perpendas, nemo bonus nisi unus Deus. Habes apertissime Dominum dicentem, *Quid me interrogas de bono? Nemo bonus, nisi unus Deus* (*Matth.* XIX, 17). Quomodo ergo nuptiæ illæ habent bonos et malos, si nemo bonus nisi unus Deus? Primo scire debetis, secundum quemdam modum omnes nos esse malos. Prorsus secundum quemdam modum omnes mali sumus: secundum autem quemdam modum, non omnes boni sumus. Possumus enim nos Apostolis comparare? quibus ipse Dominus ait, *Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris.* Si consideremus Scripturas, unus ibi erat malus inter duodecim Apostolos, propter quem Dominus ait quodam loco, *Et vos mundi estis, sed non omnes* (*Joan.* XIII, 10). Allocutus tamen in commune omnes ait, *Si vos cum sitis mali.* Audivit hoc Petrus, audivit Joannes, audivit Andræas, audierunt cæteri omnes undecim Apostoli. Quid audierunt? *Vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris : quanto magis Pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se* (*Matth.* VII, 11)? Audito quod mali essent, desperaverunt: audito quod Deus in cœlis esset pater ipsorum, respiraverunt. *Cum sitis*, inquit, *mali* : quid ergo debetur malis, nisi supplicium? *Quanto magis*, inquit, *Pater vester, qui in cœlis est?* quid debetur filiis, nisi præmium? In nomine malorum, metus pœnarum: in nomine filiorum, spes hæredum.

3. *Mali a convivio exclusi, quinam intelligendi.* Secundum quid ergo mali erant iidem ipsi, qui secundum aliquid boni erant. Quibus enim dictum est, *Cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris;* continuo subjectum, *Quanto magis Pater vester qui in cœlis est?* Pater ergo malorum, sed non relinquendorum; quia medicus sanandorum. Secundum ergo quemdam modum mali erant. Et tamen illi convivæ patrisfamilias in regis nuptiis, puto quia non erant de illo numero, de quibus dictum est, *Invitaverunt bonos et malos;* ut in numero malorum deputentur, quos audivimus exclusos in illo, qui inventus est non habere vestem nuptialem. Secundum quid, inquam, mali erant qui boni erant: secundum quid boni erant qui mali erant. Audi Joannem secundum quid mali erant: *Si dixerimus quia non habemus peccatum, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.* Ecce secundum quid mali erant: quia habebant peccatum. Secundum quid boni erant? *Si confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et justus, qui dimittat nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate* (I *Joan.* I, 8, 9). Si ergo dixerimus, secundum hanc expositionem, quam audistis me de sanctis Scripturis, ut arbitror, protulisse, eosdem homines et bonos esse secundum quemdam modum, et malos secundum quemdam modum; si secundum hunc sensum voluerimus accipere quod dictum est, *Invitaverunt bonos et malos*, id est eosdem ipsos et bonos et malos; si hoc voluerimus accipere, non permittimur, propter illum qui inventus est non habens vestem nuptialem, et non utcumque projectus, ut tantum illo convivio privaretur, sed ut æterno in tenebrarum supplicio damnaretur.

4. *Uno excluso multos exclusos significari.* Sed dicit aliquis: Quid de uno homine? quid mirum? quid magnum, si servis patrisfamilias subrepsit unus in turba non habens vestem nuptialem? Numquid propter illum poterat dici, *Invitaverunt bonos et malos?* Intendite ergo, et intelligite, fratres mei. Unus ille unum genus erat; nam multi erant (*a*). Respondeat hic mihi diligens auditor, et dicat: Nolo mihi narres suspiciones tuas; probari mihi volo quia unus ille multi erant. Aderit Dominus, probabo plane, nec longius requiram ut possim probare. In ipsis suis verbis Deus adjuvabit me, et quod vobis apertum sit ministrabit per me. Ecce *ingressus paterfamilias, ut inspiceret discumbentes.* Videte, fratres mei, quia non pertinuit ad servos, nisi invitare et adducere bonos et malos: videte quia non dictum est, Consideraverunt servi discumbentes, et ibi invenerunt hominem non habentem vestem nuptialem, et dixerunt ei. Non hoc scriptum est. Paterfamilias inspexit, paterfamilias invenit, paterfamilias distinxit, paterfamilias separavit. Hoc quidem prætereundum non fuit. Aliud autem probare suscepimus, quomodo multi essent ille unus. *Intravit* ergo *paterfamilias inspicere discumbentes, et invenit hominem non habentem vestem nuptialem : et ait illi, Amice,*

* Habuimus exemplaria in duobus Mss. cb, et apud Sirm.

(*a*) Alias, ex Sirmondianis 14.

(*b*) Sic in altero e Mss. Corbeiensibus inscribitur. Porro de Basilica Restituta dictum est supra, ad sermonem 19.

(*a*) Vide infra sermonem 95.

quomodo huc venisti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. Talis enim interrogabat, cui ille fingere nihil poterat. Vestis quippe illa in corde, non in carne inspiciebatur: quæ si desuper fuisset induta, etiam servis non fuisset occultata. Ubi sit induenda vestis nuptialis, accipite, ubi loquitur, *Sacerdotes tui induantur justitiam* (*Psal.* cxx, 9). De ea veste dicit Apostolus, *Si tamen induti, et non nudi inveniamur* (II *Cor.* v, 3). Ergo inventus est a Domino qui servos latebat. Interrogatus obmutescit: ligatur, projicitur, damnatur unus a multis. Domine, dixeram, quia tu admones omnes admonere. Recolite mecum verba quæ audistis, et multos fuisse unum illum modo invenietis, modo judicabitis. Unum certe interrogaverat Dominus, uni dixerat, *Amice, quomodo huc intrasti?* Unus obmutuerat, et de ipso uno dictum fuerat, *Ligate illi manus et pedes, et mittite illum in tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium.* Quare hoc? *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Quid huic manifestationi veritatis quispiam contradicat? *Mittite*, inquit, *illum in tenebras exteriores.* Illum certe unum, de quo dicit Dominus, *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Ergo pauci non mittuntur foras. Certe unus erat ille, qui non habebat vestem nuptialem. *Projicite eum.* Quare projicitur? *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Dimittite paucos, projicite multos. Certe unus erat. Unus omnino iste, non solum multi erant, sed multitudine bonorum numerum superabant. Multi enim et boni: sed in comparatione malorum pauci sunt boni. Multa frumenta nata sunt: compara paleis, et pauca grana sunt. Iidem ipsi in se ipsis multi, in comparatione malorum pauci. Quomodo probamus quia in se ipsis multi? *Multi ab oriente et ab occidente venient.* Quo venient? Ad illud convivium, in quod boni et mali intrant. De alio convivio locutus adjunxit, *Et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob, in regno cœlorum* (*Matth.* viii, 11). Illud est convivium quo non accessuri sunt mali. Hoc quod modo est digne accipiatur, ut ad illud perveniatur. Iidem ergo multi, qui pauci: multi in se ipsis, pauci in malorum comparatione. Ergo quid ait Dominus? Invenit unum, et ait, Projiciantur multi, remaneant pauci. Dicere enim, *Multi vocati, pauci vero electi*, nihil est aliud, quam aperte ostendere, qui in isto convivio tales habeantur, ut ad aliud convivium perducantur, quo nullus accedet malorum.

5. *Quænam sit vestis nuptialis.* Quid ergo est? Omnes qui acceditis ad mensam dominicam, quæ hic est, nolo esse cum multis separandis, sed cum paucis conservandis. Unde hoc poteritis? Accipite vestem nuptialem. Expone, inquies, nobis vestem nuptialem. Procul dubio illa vestis est, quam non habent nisi boni, in convivio relinquendi, servandi ad convivium quo nullus malus accedit, per Domini gratiam perducendi: ipsi habent vestem nuptialem. Quæramus ergo, fratres mei, inter fideles qui sunt qui habent aliquid, quod mali non habent, et ipsa erit vestis nuptialis. Si Sacramenta dixerimus, videtis quemadmodum sint malis bonisque communia. Baptismus est? Sine Baptismo quidem nemo ad Deum pervenit: sed non omnis qui habet Baptismum ad Deum pervenit. Non ergo possum intelligere Baptismum esse vestem nuptialem, id est ipsum sacramentum; quam vestem video in bonis, video in malis. Forte altare est, vel quod accipitur de altari. Videmus quia multi manducant, et judicium sibi manducant et bibunt. Quid ergo est? Jejunatur? Jejunant et mali. Ad Ecclesiam concurritur? Concurrunt et mali. Postremo miracula fiunt? Non solum boni faciunt et mali, sed aliquando non faciunt boni. Ecce in vetere populo magi Pharaonis miracula faciebant (*Exod.* vii et viii), Israelitæ non faciebant: in Israelitis solus Moyses et Aaron faciebant; cæteri non faciebant, sed videbant, timebant, credebant. Numquid meliores magi Pharaonis miracula facientes, quam populus Israel, qui miracula facere non valebat, et ad Deum tamen populus pertinebat? In ipsa Ecclesia, Apostolum audi, *Numquid omnes prophetæ? numquid omnes dona habent curationum? numquid omnes linguis loquuntur* (I *Cor.* xii, 29, 30)?

6. *Vestis nuptialis charitas. Bona cætera sine charitate non prosunt. Charitas et cupiditas in homine.* Quæ est ergo vestis illa nuptialis? Hæc est vestis nuptialis: *Finis autem præcepti est*, Apostolus dicit, *charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* (I *Tim.* i, 5). Hæc est vestis nuptialis. Non quæcumque charitas: nam plerumque videntur se diligere etiam homines participes malæ conscientiæ. Qui simul latrocinia faciunt, qui simul maleficia, qui simul histriones amant, qui simul aurigis et venatoribus clamant, plerumque diligunt se: sed non est in eis *charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta.* Talis charitas vestis est nuptialis. *Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum*, inquit, *ut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens.* Advenerunt linguæ solæ, et dicitur eis, Quid huc intrastis non habentes vestem nuptialem? *Si habuero*, inquit, *prophetiam, et sciero omnia sacramenta, et omnem scientiam, et habuero fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.* Ecce sunt illa miracula hominum plerumque non habentium vestem nuptialem. Si hæc, inquit, habeam omnia, et Christum non habeam, nihil sum. *Nihil*, inquit, *sum.* Ergo prophetia nihil est? ergo scientia sacramentorum nihil est? Non illa nihil sunt: sed ego, si illa habeam, et charitatem non habeam, nihil sum. Quanta bona nihil prosunt sine uno bono? Si non habeam charitatem, si eleemosynas largior in pauperes, si ad confessionem nominis Christi usque ad sanguinem, usque ad ignes accedo, possunt ista fieri et amore gloriæ, inania sunt. Quia ergo possunt fieri etiam amore gloriæ inania, non charitate pinguissima pietatis, etiam ipsa commemorat, et ipsa audi: *Si distribuero omnia mea in usum pauperum, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem non habeam, nihil mihi prodest* (I *Cor.* xiii, 1-3). Hæc est vestis nuptialis. Interrogate vos; si habetis illam, securi estis in convivio dominico. Duæ sunt in homine uno, charitas et cupiditas. Charitas nascatur in te, si nondum nata est; et si nata est,

alatur, nutriatur, crescat. Illa vero cupiditas, et si in hac vita exstingui penitus non potest; *quia si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est*: in quantum autem est in nobis cupiditas, in tantum sine peccato non sumus: charitas crescat, cupiditas decrescat; ut aliquando illa perficiatur, hoc est charitas, cupiditas consumatur. Induite vos vestem nuptialem: vos alloquor, qui necdum habetis. Jam intus estis, jam ad convivium acceditis, et vestem in honorem sponsi nondum habetis: vestra adhuc quæritis, non quæ Jesu Christi. Vestis enim nuptialis in honore accipitur conjugationis, id est sponsi et sponsæ. Nostis sponsum: Christus est. Nostis sponsam: Ecclesia est. Deferte nubenti, deferte ducenti. Si istis bene detuleritis qui nubent, vos filii eritis. Ergo in hoc proficite. Diligite Dominum, et ibi discite diligere vos: ut cum diligendo Dominum dilexeritis vos, securi diligatis proximos sicut vos. Quando enim non invenio se ipsum diligentem, quomodo ei permitto proximum, quem diligat sicut se ipsum? Et quis est, inquit, qui non diligat se ipsum? Ecce quis est: *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam* (*Psal.* x, 6). Numquid diligit se, qui amat carnem suam, et odit animam suam, malo suo, malo animæ suæ et carnis suæ? Quis autem diligit animam suam? Qui diligit Deum ex toto corde suo, et ex tota mente sua. Jam tali committo proximum [1]. Diligite proximos, tanquam vos ipsos.

7. *Proximus, omnis homo.* Quis est, inquit, mihi proximus? Omnis homo proximus tuus est. Nonne duos parentes habuimus omnes? Proxima sunt sibi cujusque generis animalia, columbus columbo, pardus pardo, aspis aspidi, pecus pecori, et non est proximus homo homini? Recolite institutionem creaturæ. Dixit Deus, protulerunt aquæ; natantia, cetos magnos, pisces, alites, similiaque protulerunt. Numquid de una ave omnes aves? Numquid de uno vulture omnes vultures? Numquid de uno columbo omnes columbi? Numquid de uno colubro omnes colubri? Numquid de una aurata omnes auratæ? Numquid de una ove omnes oves? Utique simul terra genera protulit omnia. Ventum est ad hominem, et non protulit terra hominem. Factus est nobis unus pater: nec saltem duo, pater et mater: factus est, inquam, nobis unus pater, nec saltem duo, pater et mater: sed de uno patre una mater; unus de nullo, sed a Deo factus est, et una de illo (*Gen.* I et II). Attendite genus nostrum: de uno fonte manavimus; et quia ille unus in amaritudinem versus est, omnes ex oliva oleaster facti sumus. Venit et gratia. Generavit unus ad peccatum et ad mortem, tamen unum genus, tamen proximos sibi omnes; tamen non solum similes, sed etiam cognatos. Venit unus contra unum: contra unum qui sparsit, unus qui colligit. Sic contra unum qui occidit, unus qui vivificat. *Sicut* enim *in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificabuntur* (I *Cor.* xv, 22). Sed quomodo de illo omnis qui nascitur, moritur: sic in Christo omnis qui credit, vivificatur. Sed si habeat vestem nuptialem, si invitetur servandus, non separandus.

8. *Fides non quælibet laudatur.* Habete itaque charitatem, fratres mei. Exposui vobis vestem nuptialem, exposui vobis vestem. Laudatur fides, constat, laudatur: sed quæ fides, distinguit Apostolus. Nam quosdam gloriantes de fide, et non habentes bonos mores, objurgat apostolus Jacobus, et dicit: *Tu credis quoniam unus est Deus, et bene facis. Et dæmones credunt, et contremiscunt* (*Jacobi* II, 19). Unde laudatus est Petrus, unde dictus est beatus, recolite mecum. Quia dixit, *Tu es Christus Filius Dei vivi* (*Matth.* XVI, 16, 17)? Ille non sonum verborum, sed affectum cordis intendit, qui beatum pronuntiavit. Nam vultis nosse beatitudinem Petri non in illis verbis fuisse? Hæc dixerunt et dæmones. *Scimus qui sis; tu es Filius Dei* (*Marc.* I, 24). Filium Dei confessus est Petrus: Filium Dei confessi sunt dæmones. Distingue, domine, distingue. Distinguo plane. Petrus dixit in amore, dæmones a timore. Denique ille dicit, *Tecum sum usque ad mortem* (*Luc.* XXII, 33). Illi dicunt, *Quid nobis et tibi* (*Matth.* VIII, 29)? Ergo qui venisti ad convivium, noli de sola fide gloriari. Distingue et ipsam fidem, et tunc in te agnoscitur vestis nuptialis. Distinguat Apostolus, doceat nos: *Neque circumcisio*, inquit, *aliquid valet, neque præputium, sed fides*. Dic quæ: numquid non et dæmones credunt et contremiscunt? Dico, inquit, audi, distinguo, modo distinguo: *Sed fides, quæ per dilectionem operatur* (*Galat.* v, 6). Quæ ergo fides? qualis fides? *Quæ per dilectionem operatur. Omnem*, inquit, *scientiam si habeam, et omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum*. Habete fidem cum dilectione: nam dilectionem non potestis habere sine fide. Hoc moneo, hoc exhortor, hoc in nomine Domini doceo Charitatem vestram, ut habeatis fidem cum dilectione: quia potestis habere fidem sine dilectione. Nam non vos exhortor ut habeatis fidem, sed charitatem. Non potestis enim habere charitatem sine fide; charitatem enim dico Dei et proximi: unde potest ista esse sine fide? Quomodo amat Deum, qui non credit in Deum? Quomodo amat Deum stultus, qui dicit in corde suo, *Non est Deus* (*Psal.* XIII, 1)? Potest fieri ut credas venisse Christum, et non diligas Christum. Non potest autem fieri ut diligas Christum, et non dicas venisse Christum.

9. *Charitas ad inimicos extendi debet. Oratio contra inimicos quænam illicita, quænam licita.* Ergo habete fidem cum dilectione. Ista est vestis nuptialis. Amate invicem, qui Christum diligitis: amate amicos, amate inimicos. Non sit vobis durum. Quid ergo perditis, ubi multum acquiritis? Quid pro magno rogas Deum, ut moriatur inimicus tuus? Non est vestis ista nuptialis. Attende ipsum sponsum in cruce pro te pendentem, et pro suis inimicis Patrem rogantem: *Pater*, inquit, *ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Vidisti sponsum ista dicentem, vide

[1] Sic Corbeiensis Ms. antiqua manu emendatus: nam habuit primum, sicuti Sirmondus ex eo edidit, *committo proximo*.

et amicum sponsi cum veste nuptiali invitatum. Benedictum Stephanum attendite, quomodo increpat Judæos, tanquam sævus, tanquam iratus : *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus, vos restitistis Spiritui sancto. Quem Prophetarum non occiderunt patres vestri?* Audisti quomodo lingua sæviat. Adhuc tu paratus es dicere in quemlibet, atque utinam in eum dicas, qui Deum offenderit, non qui te. Offendit Deum et non increpas; offendit te, clamas : ubi est vestis illa nuptialis? Audistis ergo quomodo sævierit Stephanus : audite quomodo dilexerit. Offendit eos quos increpabat, lapidatus est ab eis. Et cum undique furentium manibus, et lapidum ictibus premeretur et tunderetur, prius ait : *Domine Jesu Christe, accipe spiritum meum.* Deinde posteaquam pro se stans oravit, pro illis qui lapidabant eum, genu fixit, et dixit : *Domine, ne statuas eis hoc delictum* : ego moriar in carne, non illi in corde. Et hoc dicto obdormivit (*Act.* VII, 51-59). Post hæc verba nihil addidit : dixit, et abiit; novissima ejus oratio pro inimicis fuit. Discite habere vestem nuptialem. Ita et tu fige genua, et collide frontem in terra, et accessurus ad mensam Domini, ad convivium sanctarum Scripturarum, noli dicere, Si moriatur inimicus : Domine, si quid a te merui, occide inimicum meum. Quod si forte dicis, non times ne tibi respondeat : Si occidere vellem inimicum tuum, te prius occiderem? An gloriaris, quia modo invitatus venisti? Cogita, paululum ante quid fuisti. Nonne me blasphemasti? nonne me irrisisti? nonne nomen meum de terra delere voluisti? sed plaudis tibi, quia invitatus venisti. Si te occidissem inimicum, quem facerem amicum? Quid male orando doces me, quod non feci in te? Imo ego, dicit tibi Deus, doceam te, ut imiteris me. In cruce pendens dixi, *Ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Docui hoc militem meum. Esto tiro meus contra diabolum. Aliter invicte nullo modo pugnabis, nisi pro tuis inimicis oraveris. Dic plane, dic etiam hoc, dic ut inimicum tuum persequaris : sed scienter dic; distingue quod dicis. Ecce homo est inimicus tuus : responde mihi, quid in illo inimicetur tibi: numquid hoc quod homo est, inimicatur tibi? Non. Sed quid? Quod malus est. Quod homo est, quod ego feci, non tibi inimicatur. Dicit tibi : Ego hominem feci non malum : factus est malus per inobedientiam, qui potius zabulo obedivit, quam Deo. Quod ipse fecit, hoc tibi inimicatur : unde malus, tibi inimicus est; non unde homo est. Audio enim hominem, et malum : unum nomen est naturæ, alterum culpæ : sano culpam, et servo naturam. Hoc tibi dicit Deus tuus : Et ecce vindico te, occido inimicum tuum; de illo tollo quod malus est, servo quod homo est : numquid si fecero illum hominem bonum, non occidi inimicum tuum, et feci amicum tuum? Sic roga quod rogas, ut non homines pereant, sed ipsæ inimicitiæ pereant. Si autem hoc oras, ut homo moriatur; malus oras contra malum : et cum dicis, Occide malum; respondet tibi, Quem vestrum [1].

[1] Ita Corbeiensis Ms. [illegible] Sirmondus, [illegible]

10. *Extendenda dilectio, ut omnes rapiat ad Deum.* Extendite ergo dilectionem, non usque ad conjuges et filios vestros. Ista dilectio etiam in pecoribus et passeribus invenitur. Scitis istos passeres et hirundines quemadmodum diligant conjuges, simul ova foveant, simul pullos nutriant, grata quadam et naturali bonitate, nulla cogitata mercede. Non enim dicit passer : Nutriam filios meos, ut cum senuero, pascant me. Nihil horum cogitat : gratis amat, gratis pascit : affectum parentis exhibet, retributionem non requirit. Et nos, novi, scio, sic amatis filios vestros. *Non enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis* (II *Cor.* XII, 14). Hinc etiam multi excitatis (*a*) avaritiam vestram, quia filiis vestris acquiritis, eisque servatis (*b*). Sed extendite dilectionem, crescat ista dilectio : amare autem filios et conjuges, nondum vestis illa nuptialis est. Habete fidem ad Deum. Prius diligite Deum. Extendite ad Deum; et quos poteritis, rapite ad Deum. Inimicus est : rapiatur ad Deum. Filius est, uxor est, servus est : rapiatur ad Deum. Peregrinus est : rapiatur ad Deum. Inimicus est : rapiatur ad Deum. Rape, rape inimicum : rapiendo non erit inimicus. Sic proficiatur [1], sic charitas nutriatur, ut nutrita perficiatur : sic vestis nuptialis induatur : sic imago Dei, ad quam creati sumus, proficiendo resculpatur. Peccando enim obsolefacta erat, attrita erat. Unde attrita? unde obsolefacta? Cum fricatur ad terram. Quid est, ad terram fricatur? Terrenis cupiditatibus teritur. *Quanquam enim in imagine ambulet homo, tamen vane conturbatur* (*Psal.* XXXVIII, 7). Veritas quæritur in Dei imagine, non vanitas. Amando enim veritatem imago illa, ad quam creati sumus, resculpatur, et proprius nummus Cæsari nostro reddatur. Sic enim ex responsione Domini audistis, tentantibus Judæis dicentem Dominum, *Quid me tentatis, hypocritæ? Ostendite mihi numisma census*, id est, expressionem imaginis et superscriptionem. Ostendite mihi quid solvitis, quid paratis, quid a vobis exigitur; ostendite mihi. Ostenderunt illi denarium : et quæsivit cujus haberet imaginem et superscriptionem. Responderunt, *Cæsaris* (*Matth.* XXII, 18-21). Cæsar iste et imaginem suam quærit. Cæsar non vult sibi perire quod jussit, et Deus non vult perire quod fecit. Cæsar, fratres mei, non fecit nummum : monetarii faciunt; artificibus jubetur, suis ministris imperavit. Imago exprimebatur in nummo : in nummo est imago Cæsaris. Et tamen quod alii impresserunt quæritur : ille thesaurizat, ille non vult sibi negari. Moneta Christi homo est. Ibi imago Christi, ibi nomen Christi [2], munus Christi, et officia Christi.

codice tum supra, tum infra post verba, *Habete fidem ad Deum*, restituimus omissos a Sirmondo.

[1] Sic Corbeiensis Ms. At Sirmondus, *perficiatur*.

[2] Apud Sirmondum deest, *ibi nomen Christi*, habetur in Corbeiensi Ms.; moxque in eodem codice pro, *munus Christi* legitur, *nummus Christi*.

(*a*) Forte, *exercetis*.

(*b*) Vide supra sermonem 86, n. 11.

SERMO XCI (a) *.

De verbis Evangelii Matthæi, ubi Dominus interrogavit Judæos, cujus filium dicerent esse Christum. Cap. XXII, ỳ. 42-46 (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christum esse Messiam probatur contra Judæos.* Interrogati Judæi, sicut nunc ex Evangelio, cum recitaretur, audivimus, quomodo esset Dominus noster Jesus Christus filius David, quem Dominum suum dixerit ipse David, respondere non potuerunt. Hoc enim in Domino noverant, quod videbant. Apparebat enim eis filius hominis: occultus autem erat Filius Dei. Hinc est quod eum et superari posse crediderunt, et ligno suspensum irriserunt, dicentes: *Si Filius Dei est, descendat de cruce, et credimus in eum* (*Matth.* XXVII, 40, 42). Aliud videbant, aliud non cognoscebant. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I *Cor.* II, 8). Sciebant tamen Christum filium David. Nam etiam nunc ipsum sperant esse venturum. Latet eos quod venerit, sed volentes latet. Neque enim si pendentem non agnoverunt, et regnantem agnoscere non debuerunt. In cujus enim nomine vocantur et benedicuntur omnes gentes, nisi in ejus quem putant Christum non fuisse? Ipse enim filius David, utique ex semine David secundum carnem, filius est Abraham. Si autem dictum est ad Abraham, *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII, 17), et vident jam in Christo nostro benedici omnes gentes; quid exspectant quod jam venit [1], et non timent quod venturum est? Lapidem enim se dixit ipse Dominus noster Jesus Christus, prophetico ad se asserendum utens testimonio. Lapidem autem talem, ut si quis in eum offenderit, conquassetur; super quem autem lapis ille venerit, conterat eum (*Luc.* XX, 17, 18). Quando enim in eum offenditur, humilis jacet: jacendo humilis quassat offendentem, veniendo excelsus conterit superbientem. Jam ergo Judæi illa offensione quassati sunt: restat ut ejus præclaro adventu etiam conterantur, nisi forte cum vivunt, agnoverint, ne moriantur. Patiens enim est Deus, et illos quotidie invitat ad fidem.

CAPUT II. — 2. *Idem tractatur argumentum.* Sed cum Judæi respondere non possent Domino proponenti quæstionem et dicenti, cujus filium dicerent Christum; atque illi responderent, Filium David: addendo et proponendo, *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si ergo David*, inquit, *in spiritu dicit eum Dominum, quomodo est filius ejus?* Non dixit, Non est filius ejus; sed, *Quomodo est filius ejus? Quomodo* cum dicit, verbum quærentis est, non negantis: tanquam si hoc eis diceret, Bene quidem dicitis Christum filium David, sed ipse David Dominum eum dicit; quem dicit ille Dominum, quomodo est filius? Dicerent Judæi, si intructi essent fide Christiana, quam nos tenemus; si contra Evangelium corda non clauderent, si vitam spiritualem in se habere voluissent, responderent instructi ecclesiastica fide huic quæstioni, et dicerent, Quoniam *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum:* ecce quomodo est Dominus David. Sed quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 14); ecce quomodo est filius David. Sed nescientes obmutuerunt, nec ore saltem clauso aures aperuerunt, ut quod respondere non potuerunt interrogati, nossent edocti.

CAPUT III. — 3. *Incarnati Verbi mysterium dignis aperitur. Amare Deum gratis pietas est.* Sed quia magnum est nosse mysterium, quomodo sit Dominus David et filius David: quomodo sit una persona homo et Deus: quomodo sit in forma hominis minor Patre, in forma Dei æqualis Patri: quomodo iterum dicit [1], et, *Pater major me est* (*Joan.* XIV, 28); et, *Ego et Pater unum sumus* (*Id.* X, 30): quia magnum est sacramentum, ut capi possit, mores informandi sunt. Indignis enim clausum est, promerentibus aperitur. Nec lapides, nec vectes, nec pugni, nec calces sunt quibus pulsamus ad Dominum. Vita pulsat, vitæ aperitur. Corde petitur, corde quæritur, corde pulsatur, cordi aperitur. Cor autem hoc quod recte petit, recte pulsat et quærit, pium esse debet. Primo amare Deum gratis; hæc est enim pietas: nec sibi extra illum ponere mercedem, quam exspectet ex illo. Illo enim melius est nihil. Et quid carum petit a Deo, cui Deus ipse vilis est? Terram dat, et gaudes, amator terræ, et factus terra. Si gaudes, quando dat terram; quanto amplius gaudere debes, cum se ipsum tibi dat, qui fecit cœlum et terram? Gratis ergo amandus est Deus. Nam diabolus hoc sancto Job nesciens quid in illo intus ageretur, magnum crimen objecit, dicens: *Numquid gratis colit Job Deum?*

CAPUT IV. — 4. *Diabolus calumniosus adversarius. Quare de bonis spargat mala.* Ergo si adversarius hoc objecit, timere debemus ne hoc nobis objiciatur. Cum magno enim calumnioso habemus negotium. Si quærit fingere quod non est, quanto magis objicere quod est? Gaudeamus tamen [2], quia talis est judex, qui falli ab accusatore nostro non potest. Nam si hominem haberemus judicem, huic quidquid vellet fingeret inimicus. Nemo est diabolo astutior ad fingendum. Nam et nunc omnia falsa crimina de sanctis ipse confingit. Sic suas criminationes valere non posse apud Deum, inter homines illas spargit. Et hoc ei quid prodest, cum dicat Apostolus, *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (II *Cor.* I, 12)? Putatis tamen quia ille falsa crimina nulla astutia confingit? Novit quid inde mali agat, nisi ei resistat vigilantia fidei. Ideo enim et de bonis mala spargit, ut infirmi non putent aliquos esse bonos, et tradant se rapiendos libidinibus et dissipandos, dicentes apud se ipsos: Quis

[1] Editi, *quod jam non venit.* Abest particula, *non*, a manuscriptis.

* Castigatus est ad duos cl. ad cs. et Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Tempore 234.

(b) Recensetur a Possidio in Indiculo, cap. 8.

[1] Cisterciensis liber, *quomodo verum dicit.* Sic etiam unus ex Colbertinis Mss.; pauloque post idem codex, *mores reformandi sunt.*

[2] Aliquot Mss. *Evadimus tamen.* Quidam autem: *Et evasimus, quia*, etc.

est enim qui servat mandatum Dei? aut quis est qui servat castitatem? Dum putat quia nemo, ipse fit nemo. Hoc ergo agit diabolus. Sed talis erat vir Job, de quo nihil posset confingere : nota enim erat et nimis clara vita ejus. Sed quia multas habebat divitias, hoc objecit, quod et si esset, in corde esse posset, in moribus apparere non posset. Colebat Deum, faciebat eleemosynas ; et quo corde faciebat, nemo sciebat, nec ipse diabolus : sed Deus noverat. Perhibet Deus testimonium servo suo : diabolus calumniatur servo Dei. Permittitur ille tentari [1], probatur Job, confunditur diabolus. Invenitur Job gratis colere Deum, gratis diligere : non quia aliquid dedit, sed quia se ipsum non abstulit. Ait enim : *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum* (*Job.* I). Ignis tentationis accessit ; sed aurum, non stipulam invenit : abstulit sordes, non convertit in cinerem.

CAPUT V. — 5. *Post quæstionem de Christo, cur de moribus agitur. Honores ecclesiastici.* Quia ergo ad sacramentum Dei intelligendum, quomodo Christus et homo et Deus sit, cor mundandum est ; mundatur autem moribus, vita, castitate, sanctitate, dilectione, et fide quæ per dilectionem operatur (*Galat.* V, 6) (hoc autem quod loquor, totum tanquam arbor est, quæ radicem habet in corde : neque enim facta procedunt nisi de cordis radice ; ubi si plantaveris cupiditatem, spinæ procedunt ; si plantaveris charitatem [2], fructus procedunt) : statim Dominus post istam quæstionem propositam Judæis, illis respondere non valentibus, subjecit de moribus loqui, ut ostenderet quare illi indigni fuerint intelligere quod interrogavit. Miseri enim superbi cum respondere non possent, utique debuerunt dicere : Nescimus nos ; Magister, dic nobis. Obmutuerunt in propositione, nec os aperuerunt ad inquisitionem. Et statim Dominus de superbia illorum : *Cavete*, inquit, *ab Scribis, qui amant præsidere in synagogis, et diligunt primum locum in conviviis* (*Matth.* XXIII, 6, *et Marc.* XII, 38, 39). Non quia accipiunt, sed quia diligunt. Hic enim cor eorum accusavit, Accusator autem cordis esse non posset, nisi cordis inspector. Oportet enim ut servo Dei habenti aliquem honorem in Ecclesia deferatur primus locus : quia si non deferatur, malum est illi qui non defert : non tamen bonum est illi cui defertur. Oportet itaque ut in congregatione Christianorum præpositi plebis eminentius sedeant, ut ipsa sede distinguantur, et eorum officium satis appareat : non tamen ut inflentur de sede ; sed ut cogitent sarcinam unde sunt reddituri rationem. Quis autem novit, utrum hoc ament, aut non ament? Res ista cordis est, judicem habere non potest nisi Deum. Ipse autem Dominus admonebat suos, ne inciderent in tale fermentum : quod alio loco dicit, *Cavete a fermento Pharisæorum et Sadducæorum.* Et cum putarent illi propterea hoc eum dicere, quia panes non intulerant ; respondit eis : *Excidit vobis, quot millia saturati sunt ex quinque panibus? Tunc intellexerunt*, inquit, *quia fermentum doctrinam eorum dicebat.* (*Matth.* XVI, 6-12). Amabant enim illi ista temporalia : æterna vero nec timebant mala, nec diligebant bona. Clauso corde intelligere non poterant quod Dominus interrogavit.

CAPUT VI. — 6. *Unde fit animus capax ad intelligenda mysteria.* Quid autem faciat Ecclesia Dei, ut possit intelligere quod prima meruit credere? Faciat capacem animum ad recipiendum quod dabitur. Quod ut fieret, id est, ut capax animus esset, Dominus Deus noster suspendit promissa, non abstulit. Ideo suspendit, ut nos extendamus : ideo nos extendimus, ut crescamus : ideo crescimus, ut attingamus. Vide apostolum Paulum in suspensa extensum. *Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim. Fratres, ego me non arbitror apprehendisse : unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu* (*Philipp.* III, 12-14). Ille in terra currebat : palma de cœlo pendebat. In terra ergo currebat : sed in Spiritu ascendebat. Vide ergo extentum, vide ad suspensa pendentem. *Sequor*, inquit, *ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.*

7. *Non ascendit in cœlum nisi qui inhæret Christo.* Ambulandum ergo est, nec pedes ungendi, nec jumenta quærenda, nec navis providenda. Affectu curre, amore ambula, charitate ascende. Quid quæris viam? Inhære Christo, qui descendendo et ascendendo se ipsum fecit viam. Vis ascendere? Ascendentem tene. Etenim per te ipsum levari non potes. Quia *nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis, qui est in cœlo* (*Joan.* III, 13). Si nemo ascendit, nisi qui descendit, ipse autem est Filius hominis Dominus noster Jesus ; vis et tu ascendere? Membrum ipsius esto, qui solus ascendit. Etenim ille caput cum cæteris membris unus homo est. Et cum ascendere nemo potest, nisi qui in ejus corpore membrum ipsius factus fuerit ; impletur, Quia *nemo ascendit, nisi qui descendit.* Non enim potes dicere : Ecce quare ascendit, verbi gratia, Petrus, quare ascendit Paulus, quare ascenderunt Apostoli, si *nemo ascendit, nisi qui descendit?* Respondetur tibi : Petrus, Paulus et cæteri Apostoli, et omnes fideles, quid audiunt ab Apostolo? *Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte* (*a*) (I *Cor.* XII, 27). Si ergo corpus Christi et membra unius sunt [1], noli facere duos. Reliquit enim ille patrem et matrem, et adhæsit uxori suæ, ut essent duo in carne una (*Ephes.* V, 31, 32). Reliquit patrem, quia non hic se ostendit æqualem Patri : sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (*Philipp.* II, 7). Reliquit et matrem Synagogam, de qua carnaliter natus est. Adhæsit uxori suæ, id est, Ecclesiæ suæ. Quod testimonium et ipse cum commemoraret, quod separari non liceret conjugium demonstravit : *Non legistis*, inquit, *quia Deus qui fecit ab initio, masculum et feminam fecit eos*

[1] Mss. *damnari.*
[2] Hoc loco, *si plantaveris charitatem*, etc., itemque infra, n. 6, istud, *palma de cœlo pendebat*, etc., in prius excusis prætermissum, restituitur ex manuscriptis.

[1] Am. Er. et Colbertinus alter codex omittunt, *unius*. Alter autem Ms. ejus loco habet, *unum.*
(*a*) Græce, *ek merous*.

Erunt duo, inquit, *in carne una. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* Et quid est, *Duo in carne una?* Sequitur, et dicit : *Igitur jam non duo, sed una caro* (*Matth.* XIX, 4-6). *Nemo ascendit, nisi qui descendit.*

CAPUT VII. — 8. *Christus et Ecclesia unus homo.* Nam ut noveritis, quia unus homo est sponsus et sponsa, secundum carnem Christi, non secundum divinitatem : nam secundum divinitatem quod est ille, nos esse non possumus; quia ille creator, nos creatura; ille effector, nos facti; ille conditor, nos conditi : sed ut essemus cum illo unum in illo, caput nostrum esse voluit, accipiendo carnem ex nobis, in qua moreretur pro nobis : ut noveritis ergo quia hoc totum unus est Christus, per Isaiam dixit : *Sicut sponso alligavit mihi mitram, et sicut sponsam induit me ornamento* (*Isai*, LXI, 10) Ipse sponsus, ipse sponsa. Ipse plane sponsus in capite, sponsa in corpore. *Erunt* enim, inquit, *duo in carne una* : et *non jam duo, sed una caro* est.

9. *Fide ac bonis operibus ad Dei visionem perveni mus.* Itaque ad membra ipsius pertinentes, ut hoc sacramentum intelligamus, ut dixi, fratres, pie vivamus, Deum gratis diligamus. Ipse autem qui ostendit peregrinantibus formam servi, servat pervenientibus formam Dei. De forma servi stravit viam, de forma Dei condidit patriam. Quia ergo multum est ad nos capere hoc, sed non est multum credere hoc : *Nisi* enim *credideritis*, ait Isaias, *non intelligetis* (*Id.* VII, 9, *sec.* LXX) : ambulemus per fidem quamdiu peregrinamur a Domino, donec perveniamus ad speciem, ubi videbimus facie ad faciem (II *Cor.* V, 6, 7, *et* I *Cor.* XIII, 12). Ambulantes per fidem, bene operemur. In bonis operibus gratuita sit dilectio Dei, benefica sit dilectio proximi. Deo enim quod præstemus non habemus : sed quia proximo habemus quod præstemus, præstando indigenti promerebimur abundantem. Inde unusquisque quod habet, præstet alteri : quidquid plus habet largiatur inopi. Alius habet pecuniam : pascat pauperem, vestiat nudum, ædificet ecclesiam, operetur de pecunia quidquid boni potest. Alius habet consilium : regat proximum, pellat tenebras dubitationis luce pietatis [1]. Alius habet doctrinam : eroget de cellario Domini, ministret conservis cibaria, confortet fideles, revocet errantes, quærat perditos, quantum potest faciat. Est quod sibi erogent etiam pauperes : alius claudo pedes accommodet, alius cæco suos oculos duces præbeat; alius visitet infirmum, alius sepeliat mortuum. Sunt ista in omnibus, ut prorsus difficile inveniatur aliquis qui non habeat unde aliquid alteri præstet. Et illud extremum et magnum quod ait Apostolus, *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat.* VI, 2).

[1] Sic alter e Colbertinis Mss. Editi vero, *luce [illegible]*.

SERMO XCII * (*a*).

De eisdem verbis Evangelii Matthæi, cap. XXII, ℣. 42 46.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Quæstio Judæis facta a Christo.* Quæstionem propositam Judæis debent solvere Christiani. Dominus enim Jesus Christus, qui eam Judæis proposuit, ipse non solvit, sed Judæis : nobis autem solvit. Et commemorabo Charitatem vestram, et invenietis quia solvit. Primo nodum videte quæstionis. Quæsivit a Judæis quid eis videretur de Christo, cujus esset filius : quia et ipsi sperant Christum. In Prophetis legerunt, venturum exspectaverunt, præsentem occiderunt : quia ubi legebant venturum Christum, ibi legebant quia occisuri erant Christum. Sed illius futurum adventum sperabant in Prophetis : nam futurum suum facinus non videbant. Sic ergo eos interrogavit de Christo, non quasi de incognito, aut cujus nomen nunquam audissent, aut cujus adventum nunquam sperassent. Nam quoniam adhuc eum sperant, ideo errant. Equidem et nos speramus eum; sed venturum judicem, non venturum judicandum. Prophetæ autem sancti utrumque prophetaverunt, venturum eum injuste prius judicandum, venturum postea juste judicaturum. *Quid* ergo, inquit, *vobis videtur de Christo? cujus filius est? Responderunt illi : David.* Prorsus de Scripturis. At ille : *Quomodo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens : Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo David in spiritu vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?*

CAPUT II. — 2. *Christus se filium David non negat* Hic cavendum est, ne putetur Christus se negasse filium esse David. Non se filium David negavit, sed modum quæsivit. Dixistis filium esse David, non nego : sed ille eum Dominum vocat; dicite mihi quomodo sit filius, qui est et Dominus : dicite quomodo. Illi non dixerunt, sed tacuerunt. Dicamus nos, exponente ipso Christo. Ubi? Per Apostolum suum. Prius unde probamus quia ipse Christus exposuit? Apostolus dicit : *An vultis experimentum accipere ejus qui in me loquitur Christus* (II *Cor.* XIII, 3). Ergo in Apostolo istam dignatus est solvere quæstionem. Primum per Apostolum loquens Christus, quid dixit ad Timotheum? *Memor esto Christum Jesum resurrexisse a mortuis ex semine David, secundum Evangelium meum* (II *Tim.* II, 8). Ecce Christus filius est David. Quomodo est et Dominus David? Dic, Apostole : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Agnosce Dominum David. Si agnoscis Dominum David, Dominum nostrum, Dominum cœli et terræ, Dominum Angelorum, æqualem Deo in forma Dei si agnoscis : unde filius David? Attende quod sequatur. Apostolus Dominum David tibi ostendit dicendo, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Filius David unde? Sed

* Castigatus ad [illegible] et Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Tempore [illegible].

semetipsum exinanivit, formam servi accipiens; in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo : humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus illum exaltavit (*Philipp.* II, 6-9). Resurrexit Christus ex semine David, filius David, quia exinanivit se. Quomodo exinanivit? Sumendo quod non erat, non perdendo quod erat. Exinanivit se, humiliavit se. Cum esset Deus, homo apparuit. Contemptus est in terra ambulans, qui cœlum fecit. Contemptus est quasi homo, quasi nullius virtutis. Non solum contemptus, sed insuper et occisus. Lapis erat jacens, offenderunt in eum Judæi, et quassati sunt. Quid autem ait ipse? *Qui offenderit in lapidem istum, conquassabitur : super quem venerit autem lapis iste, conteret eum* (*Matth.* XXI, 44). Prius jacuit, et offenderunt : veniet desuper, et conteret quassatos.

CAPUT III. — 3. *Christus Deus et homo.* Accepistis et filium David, et Dominum David : Dominum David semper, filium David ex tempore : Dominum David natum de substantia Patris, filium David natum ex Maria virgine [1] conceptum de Spiritu sancto. Utrumque teneamus. Unum horum nobis erit æterna habitatio; alterum horum nobis est a peregrinatione liberatio. Dominus enim noster Jesus Christus nisi dignatus esset fieri homo, perisset homo. Factus est quem fecit, ne periret quem fecit. Homo verus, Deus verus : Deus et homo totus Christus. Hæc est Catholica fides. Qui negat Deum Christum, Photinianus est : qui negat hominem Christum, Manichæus est. Qui confitetur Deum æqualem Patri Christum et hominem verum, passum vere, sanguinem fudisse verum : non enim veritas nos liberaret, si falsum pretium pro nobis daret : utrumque qui confitetur, Catholicus est. Habet patriam, habet viam. Habet patriam, *In principio erat Verbum :* habet patriam, *Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse æqualis Deo.* Habet viam, *Verbum caro factum est* [2] (*Joan.* I, 1, 14) : habet viam, *Semetipsum, exinanivit formam servi accipiens.* Ipse est patria quo imus, ipse via qua imus. Per ipsum adipsum eamus, et non errabimus.

SERMO XCIII * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XXV, 1-13, Simile erit regnum cœlorum decem virginibus, *etc.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Decem virgines quænam intelligendæ in parabola Evangelii.* Hesterno die qui adfuistis, promissionem nostram tenetis : quæ hodie non solis vobis, sed pluribus etiam qui convenerunt, Domino adjuvante, reddenda est. Quæ sint decem virgines, quarum sint quinque prudentes et quinque stultæ, non facile indagari potest. Veruntamen secundum ea quæ continet ipsa lectio quam Charitati vestræ etiam hodie volui recitari, quantum mihi Dominus intellectum donare dignatur, non mihi videtur ista parabola vel similitudo ad eas solas pertinere, quæ propria et excellentiori sanctitate virgines in Ecclesia nominantur, quas etiam usitatiore vocabulo Sanctimoniales appellare consuevimus (*a*) : sed, nisi fallor, hæc similitudo ad universam Ecclesiam pertinet. Quamvis etsi illas solas intelligeremus, quæ Sanctimoniales vocantur, numquid decem sunt? Absit ut tanta virginum multitudo ad tam exiguum numerum revocetur. Forte autem dicat aliquis : Quid si multæ sunt nomine, et tam paucæ sunt in veritate, ut vix decem inveniantur? Non ita est. Nam si solas decem intelligi vellet bonas, non ibi ostenderet quinque fatuas. Si enim multæ sunt virgines quæ vocantur, quare contra quinque ostia domus magnæ clauduntur?

CAPUT II. — 2. *Virgines decem, animæ quælibet de Ecclesia Dei.* Intelligamus ergo, charissimi, ad omnes nos, id est, ad universam omnino Ecclesiam pertinere istam parabolam, non ad solos præpositos, de quibus hesterno die locuti sumus; nec ad solas plebes; sed prorsus ad omnes. Quare ergo quinque et quinque virgines? Istæ quinque et quinque virgines, omnes omnino sunt animæ Christianorum. Sed ut dicamus vobis, quod Deo inspirante sentimus, non qualescumque animæ, sed tales animæ quæ habent catholicam fidem, et habere videntur bona opera in Ecclesia Dei : et tamen ex ipsis quinque sunt prudentes, et quinque fatuæ. Quare ergo appellatæ sunt quinque, et quare virgines, prius videamus; et deinde cætera consideremus. Omnis anima in corpore ideo quinario numero censetur, quia quinque sensibus utitur. Nihil est enim quod sentimus ex corpore, nisi janua quinquepartita, aut videndo, aut audiendo, aut odorando, aut gustando, aut tangendo. Qui ergo se abstinet ab illicito visu, ab illicito auditu, ab illicito odoratu, ab illicito gustatu, ab illicito tactu, propter ipsam integritatem, virginis nomen accepit.

3. *Nec virginitas sufficit, nec opera bona.* Sed si bonum est abstinere ab illicitis sentiendi motibus, et ideo unaquæque anima christiana virginis nomen accepit; quare quinque admittuntur, et quinque repelluntur? Et virgines sunt, et repelluntur. Parum est quia virgines sunt : et lampades habent. Virgines, propter abstinentiam ab illicitis sensibus; lampades habent, propter opera bona. De quibus operibus Dominus dicit : *Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* V, 16). Item discipulis dicit : *Sint lumbi vestri accincti, et lucernæ ardentes* (*Luc.* XII, 35). In lumbis accinctis, virginitas : in lucernis ardentibus, opera bona.

CAPUT III. — 4. *Virgo anima qualibet Christiana.* Non solet dici virginitas utique in conjugatis : tamen etiam ibi est fidei virginitas, quæ exhibet pudicitiam conjugalem. Nam ut noverit Sanctitas vestra, non importune secundum animam et secundum integrita-

[1] Mss., *natum de Spiritu sancto et virgine Maria.*

[2] Er. Lugd. Ven. non habent hæc verba : *Habet viam, Verbum caro factum est.* Et paulo infra, legitur in eisdem editionibus : *Ipse patria quo imus*; omisso, *est.* M.

* Castigatus ad tres bn. et quatuor. cl. ad a. cb. f. fl. g. lr. m. pr. v. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 23.

(*a*) Enarr. in Psal. 75, n. 16, vocabulo utitur, *Castimoniales.*

tem fidei, qua etiam fide ab illicitis abstinetur, et bona opera fiunt, unumquemque vel unamquamque animam virginem dici; tota Ecclesia quæ constat ex virginibus et pueris, et maritatis feminis et uxoratis viris, uno nomine virgo est appellata. Unde hoc probamus? Apostolum audi dicentem, non solis sanctimonialibus, sed universæ prorsus Ecclesiæ : *Desponsavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Et quia hujus virginitatis corruptor, diabolus cavendus est, continuo ipse Apostolus cum dixisset, *Desponsavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo ;* adjunxit et ait, *Timeo autem, ne sicut serpens Evam seduxit in versutia sua, sic et vestri sensus corrumpantur a castitate quæ est in Christo* (II *Cor.* XI, 2, 3). In corpore virginitatem paucæ habent : in corde omnes habere debent. Si ergo ab illicitis abstinentia bona est, unde virginitas nomen accepit, et opera bona laudabilia sunt, quæ significantur lampadibus ; quare quinque admittuntur, et quinque repelluntur? Si et virgo est, et lampades fert, et tamen non admittitur ; ubi se videt qui nec virginitatem ab illicitis servat, nec opera bona volens habere in tenebris ambulat?

CAPUT IV. — 5. *Præter continentiam et opera bona, requiritur charitas. Oleum, charitas.* De istis ergo, fratres mei, de istis potius disputemus. Qui non vult videre quod malum est, qui non vult audire quod malum est, qui ab illicitis sacrificiorum nidoribus avertit odoratum, ab illicitis sacrificiorum cibis avertit gustatum, fugit complexum alienæ, frangit panem esurienti, hospitem inducit in domum, vestit nudum, concordat litigiosum, visitat ægrotum, sepelit mortuum : ecce virgo, ecce habet lampades. Quid quærimus amplius? Adhuc quæro. Quid adhuc quæris, inquit? Adhuc quæro : intentum me fecit Evangelium sanctum. Etiam ipsas virgines et ferentes lampades, alias dixit prudentes, alias stultas. Unde intuemur? unde discernimus? De oleo. Aliquid magnum significat oleum, valde magnum. Putas, non charitas est? Quærendo dicimus, non sententiam præcipitamus. Unde mihi videatur oleo charitas significari, dicam vobis. Apostolus dicit, *Adhuc supereminentiorem vobis viam demonstro.* Supereminentiorem viam quam demonstrat? *Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æramentum sonans, aut cymbalum tinniens.* Ipsa est supereminens via, id est, charitas, quæ merito oleo significatur. Omnibus enim humoribus oleum supereminet. Mitte aquam, et superinfunde oleum, oleum supereminet. Mitte oleum, superinfunde aquam, oleum supereminet. Si ordinem servaveris, vincit : si ordinem mutaveris, vincit. *Charitas nunquam cadit* (I *Cor.* XII, 31, *et* XIII, 1, 8).

CAPUT V. — 6. *Ire obviam sponso quid. Virginum dormitio.* Quid ergo, fratres? Jam disceptemus de quinque virginibus prudentibus et quinque fatuis. Voluerunt ire obviam sponso. Quid est, ire obviam sponso? Corde ire, exspectare ejus adventum. Sed ille tardabat. Dum tardat ille, *dormierunt omnes.* Quid est, *omnes?* Et fatuæ et sapientes, *obdormitaverunt omnes, et dormierunt.* Putamus, bonus est somnus iste? Quid est somnus iste? Ne forte tardante sponso, quoniam abundat iniquitas, refrigescit charitas multorum. Siccine intellecturi sumus istum somnum? Non mihi placet : dico quare. Quia sunt ibi prudentes : et utique quando dixit Dominus, *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescit charitas multorum ;* subjecit et ait, *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* XXIV, 12, 13). Ubi vultis esse istas prudentes? Nonne in his qui perseveraverunt usque in finem? Non ob aliud, fratres, non ob aliud prorsus admitterentur intro, nisi quia perseveraverunt usque in finem. Non ergo eis obrepsit frigus charitatis, non in eis refriguit charitas ; sed fervet usque in finem. Quia fervet usque in finem, ideo sponsi januæ patuerunt : ideo eis dictum est ut intrarent, sicut illi optimo servo, *Intra in gaudium Domini tui* (*Id.* XXV, 21, 23). Quid est ergo, *Dormitaverunt omnes?* Est alius somnus, quem nemo evadit. Non recordamini Apostolum dicentem, *De dormientibus autem nolo vos ignorare, fratres* (I *Thess.* IV, 12), id est, de his qui mortui sunt? Quare enim dormientes vocantur, nisi quia suo die resuscitantur? Ergo *dormierunt omnes.* Putas, quia prudens est, ideo non habet mori? Fatua sit virgo, prudens sit virgo, somnum mortis omnes patiuntur.

CAPUT VI.—7. *Mortui, quare dormientes.* Aliquando autem dicunt sibi homines : Ecce jam dies judicii venit, tanta mala fiunt, tantæ tribulationes crebrescunt ; ecce omnia quæ Prophetæ dixerunt, pene completa sunt ; jam dies judicii instat. Qui hoc dicunt, et fideliter dicunt, tanquam obviam eunt sponso cogitationibus talibus. Sed ecce bellum super bellum, tribulatio super tribulationem, terræ motus super terræ motum, fames super famem, gens super gentem, et nondum venit sponsus. Cum ergo exspectatur ut veniat, dormiunt omnes illi qui dicunt, Ecce venit, et dies judicii hic nos invenit. Cum dicit, dormit. Ergo observet ad somnum suum, et perseveret in charitate usque ad somnum suum : exspectantem illum inveniat somnus. Puta enim quia dormivit. *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat* (*Psal.* XL, 9). *Dormierunt* ergo *omnes :* et de illis prudentibus, et de illis fatuis omnes dormierunt.

CAPUT VII.— 8. *Clamor media nocte.— Ecce media nocte clamor factus est.* Quid est, *media nocte?* Quando non speratur, quando omnino non creditur. Noctem posuit pro ignorantia. Aliquis quasi computat sibi : Ecce ab Adam tot anni transierunt, et ecce complentur sex millia annorum, et continuo, quomodo quidam tractatores computaverunt, continuo veniet dies judicii : et veniunt, et transeunt computationes, et adhuc remoratur sponsi adventus, et dormiunt virgines quæ obviam ierant. Et ecce dum non speratur, dum dicitur, Sex millia annorum exspectabantur, et ecce transierunt, unde scimus jam quando veniet? media nocte veniet. Quid est, Media nocte veniet? Dum nescis, veniet. Quare dum nescis, veniet? Ipsum Dominum audi : *Non est vestrum scire tempora, quæ*

Pater posuit in sua potestate (*Act.* I, 17). *Dies Domini*, ait Apostolus, *tanquam fur in nocte, ita veniet* (I *Thess.* V, 2). Ergo vigila nocte, ne furem patiaris. Nam somnus mortis, velis nolis, veniet.

9. *Resurrectio virginum. Oleum in vasis.* Sed cum factus fuerit clamor media nocte. Quis iste clamor, nisi de quo Apostolus dicit, *In ictu oculi, in novissima tuba? Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur* (I *Cor.* XV, 52). Denique clamore facto media nocte, quo clamabitur, *Ecce sponsus venit*, quid sequitur? *Surrexerunt omnes*. Quid est, *Surrexerunt omnes? Veniet hora*, dixit ipse Dominus, *quando omnes qui sunt in monumentis, audient vocem ejus, et procedent* (*Joan.* V, 28, 29). Ergo ad novissimam tubam surrexerunt omnes. *Prudentes* autem illæ *tulerunt oleum secum in vasis suis : stultæ vero* illæ *non tulerunt oleum secum*. Quid est, *non tulerunt oleum secum in vasis suis?* Quid est, *in vasis suis?* in cordibus suis. Unde dicit Apostolus, *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (II *Cor.* I, 12). Ibi oleum, magnum oleum : de dono Dei est hoc oleum. Denique homines oleum mittere intro possunt, olivam creare non possunt. Ecce habeo oleum : numquid tu creasti oleum? De Dei dono est. Habes oleum, porta tecum. Quid est, porta tecum. Intus habe, ibi place Deo.

CAPUT VIII. — 10. *Oleum portare secum. Oleum alienum.* Etenim ecce istæ virgines stultæ, quæ non portaverunt oleum secum, abstinentia sua qua virgines appellantur, et bonis operibus suis, quando lampades ferre videntur[1], hominibus volunt placere. Et si hominibus volunt placere, et ideo omnia ista laudabilia faciunt, oleum secum non portant. Tu ergo tecum porta, intus porta, ubi videt Deus : ibi porta testimonium conscientiæ tuæ. Qui autem ambulat ad testimonium alienum, oleum non portat secum. Si ideo abstines ab illicitis, et facis bona opera, ut ab hominibus lauderis; non est intus oleum. Denique cum cœperint homines non laudare, deficiunt lampades. Intendat itaque Charitas vestra. Antequam dormirent illæ virgines, non est dictum quia exstinguebantur lampades illarum. Sapientium lampades ardebant de oleo interno[2], de conscientiæ securitate[3], de interiore gloria, de intima charitate. Ardebant tamen et illarum fatuarum. Quare tunc ardebant? Quia non deerant laudes hominum. Postea vero quam surrexerunt, id est, in resurrectione a mortuis, cœperunt aptare lampades suas, id est præparare Deo operum suorum reddere rationem. Et quia tunc nemo est qui laudet, omnis homo causæ suæ vacat, nemo est tunc qui non de se cogitet : non ergo erant qui oleum venderent; cœperunt deficere lampades, et converterunt se fatuæ ad quinque prudentes : *Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur.* Hoc quærebant quod consueverant, id est, alieno oleo lucere, ad alienas laudes ambulare. *Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur.*

11. *Fatuæ Virgines irridentur a sapientibus.* At illæ : *Ne forte*, inquiunt, *non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis.* Non consulentium, sed irridentium est ista responsio. Quare irridentium? Quia sapientes erant, quia sapientia erat in illis. Non enim sapientes de suo erant : sed illa in illis erat sapientia, de qua scriptum est in quodam libro, quæ dicit contemptoribus suis, cum venerint ad mala, quæ illis minata est : *Et ego vestræ perditioni superridebo* (*Prov.* I, 26). Quid mirum est, quia sapientes irrident fatuas? Quid est irridere?

CAPUT IX.— 12. *Oleum ementes et vendentes.— Ite ad vendentes, et emite vobis :* quæ non solebatis bene vivere, nisi quia vos homines laudabant, qui vobis oleum vendebant. Quid est, oleum vendebant? Laudes vendebant. Qui vendunt laudes, nisi adulatores? Quanto magis non acquiesceretis adulatoribus, et intus oleum portaretis, et propter bonam conscientiam omnia bona opera faceretis : tunc diceretis, *Emendabit me justus in misericordia, et arguet me; oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum* (*Psal.* CXL, 5). Melius, inquit, emendet me justus, arguat me justus, colaphizet me justus, corrigat me justus, quam impinguet caput meum oleum peccatoris. Quid est oleum peccatoris, nisi blandimenta adulatoris?

13. *Prudentium virginum humilitas. Ite* ergo *ad vendentes;* hoc facere consuestis[1]. Nos autem non vobis damus. Quare? *Ne forte non sufficiat nobis et vobis*, Quid est, *non sufficiat?* Non desperatione dictum est, sed sobria et pia humilitate. Quamvis enim bonus habeat bonam conscientiam; unde scit quemadmodum judicet ille quia a nemine fallitur? Habet bonam conscientiam[2], non illum titillant crimina in corde concepta; sed propter quotidiana quædam vitæ humanæ peccata, licet bona conscientia sit, tamen dicit Deo, *Dimitte nobis debita nostra :* quia fecit quod sequitur, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Fregit panem esurienti ex corde, vestivit nudum ex corde : de oleo interiore fecit opera bona, et tamen in illo judicio trepidat ipsa bona conscientia.

14. *Pulsantibus ostium cur non aperitur.* Vide quid est, *Date nobis oleum.* Audierunt, *Ite potius ad vendentes.* Quia laudibus humanis bene vivere consuestis, vobiscum oleum non portatis : non autem nos damus; *ne forte non sufficiat nobis et vobis.* Vix enim de nobis judicamus, quanto minus possumus judicare de vobis? Quid est, Vix de nobis judicamus? Quia cum rex justus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor (*Prov.* XX, 8, 9)? Forte tu non invenis aliquid in conscientia tua; et invenit ille qui melius videt, cujus acies divina penetrat altiora : videt forte aliquid, invenit forte aliquid. Quanto melius illi

[1] Verba isthæc, *et bonis operibus suis, quando lampades ferre videntur*, absunt a Mss.
[2] Editi, *de oleo æterno*. Melius autem Victorinus codex, *de oleo interno*.
[3] Plerique Mss., *de conscientiæ suæ veritate*. Colbertinus, *de conscientiæ claritate*.

[1] In Colbertino libro, *hoc est, facere consuestis*.
[2] Mss., *qui neminem fallit! Habet conscientiam*, etc. omisso, *bonam*.

dicis, *Ne intres in judicium cum servo tuo* (*Psal.* CXLII, 2)? Etiam quanto melius dicis, *Dimitte nobis debita nostra?* Quia et dicitur tibi propter illas faces[1], propter illas lampades : Esurivi, et dedisti mihi manducare (*Matth.* XXV, 35). Quid ergo? et illæ non illud fecerunt? Non fecerunt ante illum. Sed quomodo fecerunt? Quomodo prohibet Dominus, qui dixit, *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis : alioquin non habebitis mercedem apud Patrem vestrum qui in cœlis est. Et nolite similes esse hypocritis, quando oratis. Amant enim stare in plateis et orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam* (*Matth.* VI, 1, 5). Emerunt oleum, pretium dederunt : emerunt, non sunt fraudati laudibus humanis; quæsierunt laudes humanas, habuerunt. Istæ laudes humanæ in die judicii non eos adjuvant. Illæ autem quomodo fecerunt? *Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Id.* V, 16). Non ait, Vos. Non enim de tuo habes oleum. Jacta te, et dic, Habeo : sed ab eo. Quid enim habes, quod non accepisti (I *Cor.* IV, 7)? Ergo illæ sic fecerunt, illæ sic.

15. *Idem tractatur argumentum.* Non est autem mirandum, *cum eunt emere*, cum quærunt a quibus laudentur, et non inveniunt; cum quærunt a quibus consolentur, et non inveniunt; aperta est janua, *venit sponsus* et sponsa, tunc glorificata cum Christo Ecclesia, ut singula membra ad totum se colligant. *Et intraverunt cum eo ad nuptias, et clausum est ostium.* Et illæ fatuæ postea venerunt : sed numquid oleum emerunt, aut a quibus emerent invenerunt? Ideo januas clausas invenerunt : pulsare cœperunt, sed sero.

CAPUT X. — 16. *Quomodo prudentes quinque virgines imitandæ.* Dictum est, verum est, non fallaciter dictum est, *Pulsate et aperietur vobis* (*Matth.* VII, 7) : sed modo quando tempus est misericordiæ, non quando tempus est judicii. Non enim possunt confundi ista tempora, cum misericordiam et judicium Domino suo cantet Ecclesia (*Psal.* C, 1). Tempus est misericordiæ; age pœnitentiam. Tempore judicii illam habes agere? Eris in virginibus illis, contra quas clausum est ostium. *Domine, Domine, aperi nobis.* Numquid non pœnitentiam egerunt, quia secum oleum non portaverunt? Et quid illis profuit sera pœnitentia, quando eas irridebat vera sapientia? *Clausum est* ergo *ostium.* Et quid illis dictum est? *Non novi vos.* Non illas novit, qui omnia novit? Quid ergo est, *Non novi vos?* Improbo vos, reprobo vos. In arte mea non vos agnosco; ars mea nescit vitia : hoc est autem magnum, et nescit vitia, et judicat vitia[2]. Nescit faciendo, judicat arguendo. Sic ergo *non novi vos.*

17. *Idem tractatur argumentum.* Ierunt, intraverunt quinque prudentes. Quam multi estis, fratres mei, in nomine Christi; sint in vobis quinque prudentes, sed nolite quinque homines. Sint in vobis quinque prudentes, ad istam prudentiam quinarii numeri pertinentes. Veniet enim hora, et quando nescimus, veniet. Media nocte veniet, vigilate. Sic clausit Evangelium : *Vigilate, quia nescitis diem neque horam.* Si ergo dormituri sumus, quomodo vigilamus? Corde vigila, fide vigila, spe vigila, charitate vigila, operibus vigila : et quando corpore dormiveris, veniet tempus ut surgas. Cum autem surrexeris, præpara lampades. Tunc non exstinguantur, tunc interiore conscientiæ oleo vegetentur : tunc sponsus ille incorporeis nexibus amplectatur, tunc te introducat in domum, ubi nunquam dormias, ubi nunquam tua lampas possit exstingui. Hodie vero laboramus, et lampades nostræ inter ventos sæculi hujus tentationesque fluctuant : sed ardeat in robore[1] flamma nostra, ut ventus tentationis augeat ignem potius, quam exstinguat.

SERMO XCIV * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, ubi servus piger, qui talentum acceptum noluit erogare, damnatur. Cap. XXV, ℣. 24-30.

Episcopus unde dictus. Episcopatus officium cuique patrifamilias impositum.

Domini fratres et coepiscopi mei præsentia quidem sua nos visitare et exhilarare dignati sunt : sed nescio quare nolunt me fessum adjuvare. Hoc ideo Charitati vestræ dixi ipsis audientibus, ut quodam modo audientia vestra intercedat pro me apud illos, ut quando eos rogo faciant et ipsi sermonem. Erogent quod acceperunt, operari magis quam excusare dignentur. A me autem fatigato et vix loquente, pauca libenter accipite. Habemus enim et libellum de beneficiis Dei per sanctum Martyrem datis (*b*), pariter libentius audiamus. Quid ergo est? quid dicam vobis? Audistis in Evangelio et bonorum servorum meritum, et pœnam malorum. Et malitia tota servi illius reprobati graviterque damnati ista fuit, quia noluit erogare. Servavit integrum quod accepit : sed Dominus ejus lucra quærebat. Avarus est Deus ad salutem nostram. Si sic damnatur qui non erogavit, quid debent exspectare qui perdunt? Nos ergo dispensatores sumus, nos erogamus, vos accipitis. Lucra quærimus : bene vivite. Lucra enim erogationis nostræ ista sunt. Sed etiam ad vos nolite existimare non pertinere erogationem. Non potestis erogare de isto loco superiore, sed potestis ubicumque estis. Ubi reprehenditur Christus, defendite : murmuratoribus respondete, blasphematores corripite, ab eorum vos societate alienate. Sic erogatis, si aliquos lucramini. Agite vicem nostram in domibus vestris. Episcopus inde appellatus est, quia superintendit, quia intendendo curat. Unusquisque

[1] Plerique Mss., *propter illas fatuas.*
[2] Unus e Colbertinis Mss., *et indicat vitia*; sed mox idem codex habet, *judicat arguendo.*

[1] Editi, *in rubore.* Verius Mss., *in robore.*
* Correctus ad cl. cb. et Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Sanctis 51.
(*b*) Vide supra sermonem 79, et infra sermones de S. Stephano.

ergo in domo sua, si caput est domûs suæ, debet ad eum pertinere episcopatûs officium, quomodo sui credant, ne aliqui ipsorum in hæresim incurrant, ne uxor, ne filius, ne filia, ne ipse servus, quia tanti est emptus. Disciplina apostolica præposuit dominum servo, et servum subdidit domino (*Ephes.* VI, 5, *et Tit.* II, 9) : Christus tamen pro ambobus unum pretium dedit. Minimos vestros nolite contemnere, domesticorum vestrorum salutem omni vigilantia procurate. Hæc si facitis, erogatis : pigri servi non eritis, damnationem tam detestandam non timebitis.

SERMO XCV (a).

De verbis Evangelii Marci, ubi miraculum septem panum refertur. cap. VIII, ỹ. 1-9.

1. *Epulæ in Scripturis sanctis.* Scripturas sanctas exponentes vobis, quasi panes frangimus vobis. Vos esurientes accipite, et saginam laudis corde eructate : et qui estis divites in epulis, nolite macri esse in operibus et factis bonis. Quod ego erogo vobis, non est meum. Quod manducatis, manduco : unde vivitis, vivo. Commune habemus in cœlo cellarium : inde enim venit verbum Dei.

2. *Miraculum septem panum allegorice.* Septem panes significant septiformem operationem Spiritus sancti : quatuor millia hominum, Ecclesiam sub quatuor Evangeliis constitutam : septem sportæ fragmentorum, perfectionem Ecclesiæ. Hoc enim numero sæpissime perfectio figuratur. Unde est enim quod dictum est, *Septies in die laudabo te* (*Psal.* CXVIII, 164)? Numquid errat homo, qui toties laudaverit (b) Dominum? Quid est ergo, *Septies laudabo*; nisi, Nunquam a laude cessabo? Totum enim tempus significat qui dicit, *septies*. Unde septem dierum volumine sæcula provolvuntur [1]. Quid est ergo, *Septies in die laudabo te*, nisi quod alio loco dicitur, *Semper laus ejus in ore meo* (*Psal.* XXXIII, 2)? Propter ipsam perfectionem ad septem Ecclesias scribit Joannes. Apocalypsis liber est sancti Joannis evangelistæ : scribit ad septem Ecclesias (*Apoc.* I, 4). Veraces estote (c), sportas agnoscite. Non enim fragmenta illa perierunt : sed quia et vos ad Ecclesiam pertinetis, vobis utique profecerunt. Quod vobis ista expono, Christo ministro : vos cum tranquillitate auditis, discumbitis. Ego corpore sedeo, corde consisto, et sollicitus ministro vobis; ne forte aliquem vestrum offendat vasculum, non cibus. Epulas Dei nostis, sæpe audistis, mentes quærunt, non ventres.

3. *Mysteria in iis qui saturati sunt de septem panibus.* Certe saginata sunt quatuor millia hominum de septem panibus : quid mirabilius? Et tamen parum erat, nisi etiam sportæ septem de fragmentis residuis implerentur. O magna mysteria ! operabantur, et opera loquebantur. Facta illa si intelligas, verba sunt. Et vos ad quatuor millia pertinetis, quia sub Evangelio quaternario vivitis. Ad numerum non pertinuerunt pueri et mulieres. Sic enim dictum est : *Erant autem qui manducaverunt quatuor millia hominum, exceptis pueris et mulieribus* (*Matth.* XV, 38). Quasi sine numero essent insensati et effeminati. Tamen manducent et ipsi. Manducent : forte pueri crescunt, et non erunt pueri ; forte effeminati corriguntur, et castificantur. Manducent : erogamus, impendimus. Qui sint autem isti, Deus inspicit convivium suum, et si se non correxerint, qui novit invitare, novit et separare.

4. *Qualis qui ad convivium invitavit.* Nostis, charissimi : recolite evangelicam parabolam; quia intravit Dominus inspicere recumbentes in quodam convivio suo. Paterfamilias qui invitaverat, sicut scriptum est, *invenit ibi hominem non vestitum veste nuptiali* (*Id.* XXII, 11). Ad nuptias enim invitaverat sponsus ille speciosus forma præ filiis hominum. Sponsus ille fœdus factus propter sponsam fœdam, ut eam faceret pulchram. Unde fœdus factus est pulcher? Si non probo, blasphemo. Dat mihi pulchritudinis ejus testimonium propheta, dicens : *Speciosus forma præ filiis hominum* (*Psal.* XLIV, 3). Dat mihi deformitatis ejus testimonium alius propheta, dicens : *Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem; sed vultus ejus abjectus, deformis positio ejus* (*Isai.* LIII, 2). O propheta qui dixisti, *Speciosus forma præ filiis hominum*, contradicitur tibi : alius propheta procedit contra te, et dicit, Mentiris : *Vidimus eum.* Quid est quod dicit, *Speciosus forma præ filiis hominum? Vidimus eum non habentem speciem neque decorem.* Ergo isti prophetæ duo in angulo pacis discordant? De Christo ambo dixerunt, de lapide angulari ambo dixerunt. In angulo concordant parietes. Si non concordaverunt, non est ædificium, sed ruina. Concordant Prophetæ, non eos dimittamus in rixa. Imo nos eorum pacem cognoscamus : nam illi litigare non norunt. O Propheta qui dixisti, *Speciosus forma præ filiis hominum*, ubi vidisti? Responde, responde, ubi vidisti? *Cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Ibi vidi. An tu dubitas eum qui æqualis est Deo, speciosum esse præ filiis hominum? Respondisti : respondeat ille qui dixit, *Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem.* Dixisti : dic ubi vidisti. A verbis ipsius sumit exordium : ubi ille finivit, ibi iste incipit. Ubi ille finivit? *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Ecce ubi vidit speciosum forma præ filiis hominum : dic tu, ubi vidisti quia non habebat speciem neque decorem. *Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens; in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.* De deformitate ipsius adhuc dicit : *Humiliavit se ipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (*Philipp.* II, 6-8). Ecce ubi vidi. Convo-

[1] Sic legendum putamus. Vide sermonem 114, n. 1. [*Unde septem dierum volumine sæculo provolvuntur.*]

(a) Nunc primum prodit ex veteri codice Colbertinæ Bibliothecæ notato 821, in quo inscribitur, « Tractatus sancti « Augustini secundum Marcum de septem panibus. » Hujus sermonis [illegible] dederat Florus ad I Cor. XIII.

(b) Forte, *non laudaverit.*

(c) In Colbertino exemplar, sed a secunda manu : nam [illegible] *e.Ude.* Locus profecto haud integer et [illegible].

dant ergo ambo pacifici, et pacati sunt ambo. Quid est speciosius Deo? Quid deformius Crucifixo?

5. *Discumbens sine veste nuptiali reprobatus.* Iste ergo sponsus speciosus forma præ filiis hominum, deformis factus ut pulchram faceret sponsam, cui dicitur, *O decora inter mulieres* (*Cant.* I, 7)! de qua dicitur, *Quæ est ista quæ ascendit dealbata* (*Id.* III, 6), illuminata, non colore mendacii fuscata? invenit ergo iste qui vocavit ad nuptias, hominem non habentem vestem nuptialem, et ait illi, *Amice, quid huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit.* Non enim invenit quod responderet. Et ait paterfamilias qui intraverat: *Ligate illi manus et pedes, et projicite illum in tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium.* De tam parva culpa tam magna pœna? Magna enim. Parva dicitur culpa non habere vestem nuptialem: parva, sed non intelligentibus. Quando ille sic succenseret, quando ille sic judicaret, ut propter vestem nuptialem quam non habebat, mitteret eum ligatis manibus et pedibus in tenebras exteriores, ubi esset fletus et stridor dentium, nisi culpa esset valde gravis vestem non habere nuptialem? Dico: quia per me invitati estis, et si vos ille invitavit, per nos invitavit. In convivio estis omnes, habetote vestem nuptialem. Expono quæ est, ut omnes habeatis, et si aliquis me non (*a*) audit qui non habet, antequam veniat paterfamilias et convivas suos inspiciat, mutetur in melius, accipiat vestem nuptialem, securus discumbat.

6. *Unus projectus multos figurat.* Non enim vere, charissimi, ille qui inde projectus est unum hominem significat: absit. Multi sunt (*b*). Et ipse Dominus qui hanc parabolam proposuit, Sponsus ipse convivii convocator et convivarum vivificator, ipse nobis exposuit, quia homo ille non unum hominem significat, sed multos, ibi, in ipso loco, in eadem parabola. Non eo longe, ibi expono, ibi frango et manducandum appono. Ait enim, cum inde missus esset ille non habens vestem nuptialem in tenebras exteriores: ait ergo, et secutus adjunxit, *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi* (*Matth.* XXII, 11-14). Unum hinc projecisti, et dicis, *Multi enim sunt vocati, pauci electi.* Sine dubio electi non sunt projecti: et ipsi erant pauci qui discumbentes remanserant; et multi erant in illo uno, quia ille unus unum corpus malorum est, qui non habet vestem nuptialem.

7. *Vestis nuptialis, charitas.* Quid est vestis nuptialis (*c*)? Quæramus illam in Litteris sanctis [1]. Quid est vestis nuptialis? Sine dubio aliquid est quod mali et boni commune non habent: hoc inveniamus, et invenimus vestem nuptialem. In donis Dei quid est quod commune non habent boni et mali? Quod homines sumus et pecora non sumus, Dei donum est: sed commune hoc cum bonis et malis. Quod nobis lux de cœlo oritur, de nube pluviæ descendunt, fontes manant, agri fructificant, dona sunt, sed bonis malisque communia. Intremus ad nuptias; foris alios relinquamus, qui non venerunt vocati. Ipsos convivas, id est, Christianos consideremus. Baptismus donum Dei est, habent illum boni et mali. Altaris Sacramenta simul accipiunt boni et mali. Prophetavit Saül iniquus, et viro sancto atque justissimo infestus; dum eum persequeretur prophetavit (I *Reg.* XIX). Numquid dicuntur credere soli boni? *Et dæmones credunt, et contremiscunt* (*Jacobi* II, 19). Quid facio? Excussi omnia, et ad vestem illam nondum perveni. Involucrum meum explicavi, omnia vel pene omnia consideravi, ad vestem illam nondum perveni. Quodam loco Paulus apostolus attulit mihi magnum involucrum magnarum rerum; exposuit ante me, et dixi ei, Ostende mihi si forte hic illam vestem nuptialem reperisti. Cœpit excutere singula, et dicere: *Si linguis hominum loquar et Angelorum, si habeam omnem scientiam, et prophetiam, et omnem fidem, ita ut montes transferam; si distribuero omnia mea pauperibus, et tradam corpus meum ut ardeam.* Magnæ vestes: nondum tamen est illa nuptialis. Jam profer nobis nuptialem vestem. Quid nos, Apostole, suspendis? Prophetia forte Dei donum est, quod non habent boni et mali. *Si charitatem*, inquit, *non habeam, nihil sum, nihil mihi prodest* (I *Cor.* XIII, 1-3). Ecce vestis nuptialis: induite vos, o convivæ, ut securi discumbatis. Nolite dicere: Ad istam vestem habendam pauperes sumus. Vestite, et vestimini. Hiems est: vestite nudos: nudus est Christus; et quicumque non habetis vestem nuptialem, dabit illam. Ad illum currite, ipsum rogate: novit sanctificare fideles suos, novit vestire nudos suos. Ut possitis vestem habentes nuptialem non timere tenebras exteriores, vincula membrorum et manuum et pedum; non deficiant opera. Si deficiunt, ligatis manibus quid facturus est? ligatis pedibus quo fugiturus est? Illam teneatis vestem nuptialem, induimini ipsam, et securi discumbite, quando venit inspicere. Dies judicii aderit: magnum spatium modo largitur, qui nudus erat aliquando vestiatur.

SERMO XCVI * (*a*).

De verbis Evangelii Marci, cap. VIII, 34, Si quis vult me sequi, abneget semetipsum, *etc.*, *deque verbis* I *Joan.* II, 15, Qui diligit mundum, non est dilectio Patris in eo.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Charitate fiunt præcepta levia.* Durum videtur et grave quod Dominus imperavit, ut si quis eum vult sequi, abneget se ipsum. Sed non est durum nec grave quod ille imperat, qui adjuvat ut fiat quod imperat. Nam et illud verum est quod ei dicitur in Psalmo: *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras* (*Psal.* XVI, 4). Et illud verum est quod ipse dixit: *Jugum meum lene est, et onus meum leve est* (*Matth.* XI, 30). Quidquid enim durum est in præceptis, ut sit lene, charitas facit. Novi-

[1] Sic in Flori Collectione. At in Colbertino codice, *in vestibus sanctis.*

(*a*) Forte, *nunc.*
(*b*) Vide supra sermonem 90, n. 4.
(*c*) Vide supra sermonem 90, n. 5, sqq.

* Inventus est in Ms. unico gr. et in editis Ulim. Par. Lov.
(*a*) Alias de Diversis 47.

mus quanta ipse amor faciat. Plerumque etiam ipse amor reprobus atque lascivus est : quanta homines dura perpessi sunt, quanta indigna et intolerabilia pertulerunt, ut pervenirent ad id quod amaverunt; sive sit amator pecuniæ, qui vocatur avarus ; sive sit honoris amator, qui vocatur ambitiosus ; sive sit corporum pulchrorum amator, qui vocatur lascivus? Et quis posset enumerare omnes amores? Considerate tamen, quantum laborent omnes amatores, nec sentiunt quod laborant : et tunc ab eis plus laboratur, quando a labore quisque prohibetur. Cum ergo tales sint homines plures, quales sunt amores, nihilque aliud curæ esse debeat quomodo vivatur, nisi ut quod amandum est eligatur; quid miraris, si ille qui diligit Christum, et qui vult sequi Christum, amando negat se ipsum? Si enim perit homo amando se, profecto invenitur negando se.

CAPUT II. — 2. *Amor sui, prima hominis perditio.* Prima hominis perditio, fuit amor sui. Si enim se non amaret, et Deum sibi præponeret, Deo esse semper subditus vellet : non autem converteretur ad negligendam voluntatem illius, et faciendam voluntatem suam. Hoc est enim amare se, velle facere voluntatem suam. Præpone his voluntatem Dei : disce amare te, non amando te. Nam ut sciatis vitium esse se amare, sic Apostolus dicit : *Erunt enim homines se ipsos amantes.* Et numquid qui amat se, fidit [1] in se? Incipit enim deserto Deo amare se, et ad ea diligenda quæ sunt extra se, pellitur a se : usque adeo ut cum dixisset idem Apostolus, *Erunt homines seipsos amantes*, continuo subjiceret, *amatores pecuniæ* (II *Tim.* III, 2). Jam vides quia foris es. Amare te cœpisti : sta in te, si potes. Quid is foras? Numquid pecunia dives factus es, amator pecuniæ? Cœpisti diligere quod est extra te, perdidisti te. Cum ergo pergit amor hominis etiam a se ipso ad ea quæ foris sunt, incipit cum vanis evanescere, et vires suas quodam modo prodigus erogare. Exinanitur, effunditur, inops redditur, porcos pascit : et laborans in pastione porcorum, aliquando recordatur et dicit, *Quanti mercenarii patris mei panem manducant, et ego fame hic pereo?* Sed hoc quando dicit, quid narratum est de ipso filio, qui omnia effudit in meretricibus, qui habere voluit in potestate quæ bene illi apud patrem servabantur; habere illa voluit in arbitrio suo, effudit ea, factus est inops? quid de illo dicitur? *Et reversus ad semetipsum.* Si reversus est ad se, exierat a se. Quia ceciderat a se, et exierat a se, redit prius ad se, ut redeat in illo unde ceciderat a se. Sicut enim cadendo a se, remansit in se : sic redeundo ad se, non debet remanere in se, ne iterum exeat a se. Reversus ad semetipsum, ut non remaneret in semetipso, quid dixit? *Surgam, et ibo ad patrem meum* (*Luc.* XV, 12-18). Ecce unde ceciderat a se, ceciderat a patre suo : ceciderat a se, ad ea quæ foris sunt exiit a se. Redit ad se, et pergit ad patrem, ubi tutissime servet se. Si ergo exierat a se, et a quo exierat; redeundo ad se, ut eat ad patrem, neget se.

[1] Germanensis vetus codex, *fiditat.* Forte pro, *figitur.*

Quid est, neget se? Non præsumat de se, sentiat se hominem, et respiciat dictum propheticum : *Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine* (*Jerem.* XVII, 5). Subducat se sibi, sed non deorsum versus. Subducat se sibi, ut hæreat Deo. Quidquid boni habet, illi tribuat a quo factus est : quidquid mali habet, ipse sibi fecit. Deus quod in illo malum est, non fecit : perdat quod fecit, qui inde defecit. *Abneget*, inquit, *se, et tollat crucem suam, et sequatur me.*

CAPUT III. — 3. *Quo sequendus Christus et qua via.* Quo sequendus est Dominus? Quo iit, novimus : eamdem solemnitatem ante dies paucissimos celebravimus. Resurrexit enim, et ascendit in cœlum : illo sequendus est. Plane desperandum non est, quia ipse promisit, non quia homo aliquid potest. Longe a nobis erat cœlum antequam caput nostrum iisset in cœlum. Jam quare desperemus, si membra illius capitis sumus? Illo ergo sequendus est. Et quis nolit eum sequi ad talem sedem? Maxime quia multum timoribus et doloribus laboratur in terra. Quis nolit illo sequi Christum, ubi summa est felicitas, summa pax, perpetua securitas? Bonum est illo eum sequi : sed videndum est qua. Etenim verba ista Dominus Jesus non tunc dicebat, quando a mortuis jam resurrexerat. Nondum erat passus, venturus erat ad crucem, venturus ad exhonorationem, ad contumelias, ad flagella, ad spinas, ad vulnera, ad insultationes, opprobria, mortem. Quasi exasperata est via : pigrum te facit : non vis sequi. Sequere. Asperatum est quod sibi homo fecit, sed contritum est quod Christus redeundo calcavit. Nam quis non velit ire ad exaltationem? Omnes delectat celsitudo : sed humilitas gradus est. Quid tendis pedem ultra te? Cadere vis, non ascendere. A gradu incipe, et ascendisti. Istum gradum humilitatis nolebant attendere duo illi discipuli, qui dicebant : *Domine, jube ut unus nostrum in regno tuo sedeat ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam.* Sublimitatem quærebant, gradum non videbant. Dominus autem ostendit gradum. Quid enim respondit? *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum* (*Marc.* X, 37-38)? Qui quæritis apicem sublimitatis, potestis bibere calicem humilitatis? Ideo non utcumque ait, *Abneget seipsum, et sequatur me*; sed addidit, *Tollat crucem suam, et sequatur me.*

CAPUT IV. — 4. *Ferenda crux et contemnendus mundus.* Quid est, *Tollat crucem suam?* Ferat quidquid molestum est : sic me sequatur. Cum enim cœperit me moribus et præceptis meis sequi, multos habebit contradictores, multos habebit prohibitores, multos habebit dissuasores, et hoc de ipsis quasi comitibus Christi. Cum Christo ambulabant, qui cæcos clamare prohibebant. Sive ergo minas, sive blandimenta, sive quaslibet prohibitiones, si sequi vis, in crucem verte; tolera, porta, noli succumbere. Videntur his verbis Domini exhortata martyria. Si persecutio est, nonne pro Christo debent cuncta contemni? Amatur mundus : sed præponatur a quo factus est mundus. Magnus est mundus : sed major est a quo factus est mundus. Pulcher est mundus : sed pulchrior est a quo factus est mundus. Blandus est

mundus : sed suavior est a quo factus est mundus. Malus est mundus : et bonus est a quo factus est mundus. Quomodo potero absolvere et explicare quod dixi? Adjuvet Deus. Quid enim dixi? quid laudastis? Ecce quæstio est, et tamen jam laudastis. Quomodo malus est mundus, si bonus est a quo factus est mundus? Nonne Deus fecit omnia, et ecce bona valde? Nonne per singula testatur Scriptura quod bona fecerit Deus, dicendo, *Et vidit Deus quia bonum est?* Et universa in fine ita conclusit quemadmodum fecit Deus omnia, *et ecce bona valde* (*Gen.* I).

CAPUT V. — 5. *Mundus quomodo malus, et a Deo bono factus.* Quomodo ergo malus est mundus, et bonus est a quo factus est mundus? quomodo? Quoniam mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit (*Joan.* I, 10). Mundus per eum factus est, cœlum et terra, et omnia quæ in eis sunt : mundus eum non cognovit, amatores mundi; amatores mundi, et contemptores Dei : iste mundus eum non cognovit. Sic ergo malus est mundus, quia mali sunt qui Deo præferunt mundum. Et bonus est qui fecit mundum, cœlum et terram et mare, et ipsos qui amant mundum. Solum enim quod amant mundum et non amant Deum, in illis non ipse fecit. Ipsos autem, quod ad naturam pertinet, ipse fecit : quod ad culpam pertinet, non ipse fecit. Hoc est quod paulo ante dixi, Deleat homo quod fecit, et placebit ei qui eum fecit.

CAPUT VI. — 6. *Mundus bonus ex malo factus.* Nam est et mundus bonus in ipsis hominibus; sed ex malo factus. Totum enim mundum, si homines ponas mundum, excepto quod dicimus mundum cœlum et terram, et omnia quæ in eis sunt; si homines dicas mundum, totum mundum malum fecit, qui primo peccavit. Omnis massa in radice vitiata est. Bonum hominem fecit Deus : sic habet Scriptura, *Fecit Deus hominem rectum, et ipsi homines adinvenerunt cogitationes multas* (*Eccle.* VII, 30). A multis curre ad unum, dispersa collige in unum : conflue, munitus esto, mane apud unum; noli ire in multa. Ibi est beatitudo. Sed defluximus, in perditionem perreximus : omnes cum peccato nati sumus, et ad id quod nati sumus, male vivendo et nos addidimus, et totus mundus factus est malus. Christus autem venit, et elegit quod fecit, non quod invenit : nam omnes malos invenit, et gratia sua bonos fecit. Et factus est alter mundus : et mundum persequitur mundus.

CAPUT VII. — 7. *Mundus persequens mundum.* Quis est mundus qui persequitur? De quo nobis dicitur, *Nolite diligere mundum, et ea quæ in mundo sunt. Quisquis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo. Quia omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi, quæ non est a Patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, et concupiscentia ejus. Qui autem perficit voluntatem Dei, manet in æternum, sicut et Deus manet in æternum* (I *Joan.* II, 15-17). Ecce ambos mundos dixi, et persequentem, et quem persequitur. Quis est mundus persequens? *Omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi, quæ non est a Patre, sed ex mundo est : et mundus transit.* Ecce iste est mundus persequens. Quis est mundus quem persequitur? *Quisquis fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, sicut et Deus manet in æternum.*

8. *Mundus in Scripturis duplex, redemptus et damnatus.* Sed ecce, ille qui persequitur, mundus vocatur : probemus, si et ille qui persecutionem patitur, mundus vocatur. An vero surdus es adversus vocem Christi dicentis, vel potius Scripturæ sanctæ attestantis, *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi* (II *Cor.* V, 19)? *Si odit vos mundus,* ait, *scitote quia me prius odio habuit* (*Joan.* XV, 18). Ecce odit mundus. Quem, nisi mundum? Quem mundum? *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Persequitur mundus damnatus : persecutionem patitur mundus reconciliatus. Mundus damnatus, quidquid præter Ecclesiam : mundus reconciliatus, Ecclesia. *Non enim venit Filius hominis,* ait, *ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum* (*Id.* III, 17).

9. *Omnibus jussum est ut se abnegent.* Sed in hoc mundo sancto, bono, reconciliato, salvato; imo salvando, nunc autem spe salvato, *Spe enim salvi facti sumus* (*Rom.* VIII, 24) : in hoc ergo mundo, hoc est Ecclesia, quæ tota sequitur Christum, universaliter dixit, *Qui vult me sequi, abneget semetipsum.* Non enim hoc virgines debent audire, et maritatæ non debent; aut viduæ debent, et nuptæ non debent : aut monachi debent, et conjugati non debent; aut clerici debent, et laici non debent : sed universa Ecclesia, universum corpus, cuncta membra per officia propria distincta et distributa, sequantur Christum. Tota sequatur ipsa unica, sequatur columba, sequatur sponsa, sequatur redempta et dotata sanguine sponsi. Habet ibi locum suum integritas virginalis; habet ibi locum suum continentia vidualis; habet ibi locum suum pudicitia conjugalis : non ibi habet locum suum adulterium; non ibi habet locum suum illicita et punienda lascivia. Ista autem membra quæ habent ibi locum suum in genere suo, et in loco suo, et in suo modo, sequantur Christum; abnegent se, id est non præsumant de se; tollant crucem suam, id est, tolerent in mundo pro Christo quidquid intulerit mundus. Ament eum qui solus non decipit, qui solus non fallitur, solus non fallit : ament eum, quia verum est quod promittit. Sed quia non modo dat, titubat fides. Dura, persevera, tolera, porta dilationem, et tulisti crucem.

CAPUT VIII. — 10. *Varii gradus sequentium Christum, quidve in illis sit retro respicere.* Non dicat virgo : Sola ibi ero. Non enim sola ibi erit Maria, sed erit ibi et Anna vidua. Non dicat nupta : Vidua ibi erit, non ego. Non enim erit ibi Anna, et non ibi erit Susanna. Sed plane inde se probent qui ibi futuri sunt, ut qui habent hic inferiorem locum, non invideant, sed diligant in aliis meliorem locum. Etenim, verbi gratia, fratres mei, ut advertatis : conjugalem vitam quisque elegit, continentem vitam quisque elegit; si ille qui elegit vitam conjugalem, concupiverit adulteria, retro respexit; illud concupivit quod illicitum est.

Qui vero a continentia ad nuptias postea redire voluerit, retro respexit: licitum elegit, et retro respexit. Ergo damnandæ sunt nuptiæ? Non. Non sunt damnandæ nuptiæ: sed ille qui eas elegit, quo accesserat vide. Jam ante ierat. Quando vivebat lascive adolescens, nuptiæ ante illum erant; ad eas se tendebat: cum vero elegit continentiam, nuptiæ post illum sunt. *Memores estote*, ait Dominus, *uxoris Lot* (*Luc.* XVII, 32). Uxor Lot retro respiciendo remansit (*Gen.* XIX, 26). Quisque ergo quo potuit pervenire, inde timeat retro respicere: et ambulet in via, sequatur Christum: quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem intus sequatur ad palmam vocationis Dei in Christo Jesu (*Philipp.* III, 13, 14). Conjugati præponant sibi innuptos; fateantur eos esse meliores: in eis diligant quod ipsi non habent; et in illis Christum ament.

SERMO XCVII * (*a*).

De verbis Evangelii Marci, cap. XIII, 32, De die autem illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Præparatio ad novissimum diem.* Fratres, quod audistis modo monentem Scripturam atque dicentem, ut propter diem novissimum vigilemus, unusquisque de novissimo suo die cogitet: ne forte cum senseritis vel putaveritis longe esse novissimum sæculi diem, dormitetis ad novissimum vestrum diem. De die novissimo sæculi hujus audistis quid dixerit: Quia nesciunt eum, *neque Angeli cœlorum, neque Filius, nisi Pater.* Ubi quidem magna quæstio est, ne carnaliter sapientes putemus aliquid Patrem scire, quod nesciat Filius. Nam utique cum dixit, *Pater scit;* ideo hoc dixit, quia in Patre et Filius scit. Quid enim est in die, quod non in Verbo factum est, per quem factus est dies? Nemo ergo quærat novissimum diem, quando futurus sit: sed vigilemus omnes bene vivendo, ne novissimus dies cujuscumque nostrum nos inveniat imparatos, et qualis quisque hinc exierit suo novissimo die, talis inveniatur in novissimo sæculi die. Nihil te adjuvabit quod hic non feceris. Unumquemque opera sua juvabunt, aut opera sua pressura sunt.

CAPUT II. — 2. *Homini mortalitas ad humilitatem prodesse debet.* Et quomodo in Psalmo cantavimus Domino, *Miserere mei, Domine, quoniam conculcavit me homo* (*Psal.* LV, 2)? Homo dicitur, qui secundum hominem vivit. Denique illis qui secundum Deum vivunt, dicitur: *Dii estis, et filii Excelsi omnes.* Reprobis autem, qui vocati sunt ut essent filii Dei, et esse potius homines voluerunt, id est, secundum hominem vivere: *Vos autem*, inquit, *sicut homines moriemini, et sicut unus ex principibus cadetis* (*Psal.* LXXXI, 6, 7). Etenim quod mortalis est homo, ad disciplinam illi debet valere, non ad jactantiam. Unde se jactat vermis crastino moriturus? Dico Charitati vestræ, fratres: de diabolo debent erubescere mortales superbi. Ille enim etsi superbus, tamen immortalis est: spiritus est [1], etsi malignus. Illi dies novissimus pœnalis servatur in finem: tamen mortem quam nos patimur, ille non patitur. Audivit autem homo, *Morte morieris* (*Gen.* II, 17). Utatur bene pœna sua. Quid est quod dixi, Utatur bene pœna sua. Non inde eat ad superbiam, unde accepit pœnam; agnoscat se mortalem, et frangat elationem. Audiat sibi dici, *Quid superbit terra et cinis* (*Eccli.* X, 9)? Etiamsi superbit diabolus, non est terra et cinis. Ideo dictum est, *Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis.* Non attenditis quia mortales estis, et sicut diabolus superbi estis. Utatur ergo homo pœna sua, fratres: bene utatur malo suo, ut proficiat bono suo. Quis nescit quia pœna est, necesse esse ut moriamur; et quod est gravius, quando nescimus? Pœna certa est, hora incerta: et de ista pœna sola certi sumus in rebus humanis.

CAPUT III. — 3. *Sola mors hic certa.* Cætera nostra et bona et mala incerta sunt: sola mors certa est. Quid est quod dico? Conceptus est puer, forte nascitur, forte aborsum facit. Ita incertum est: forte crescit, forte non crescit: forte senescit, forte non senescit: forte dives erit, forte pauper: forte honoratus, forte humiliatus: forte habebit filios, forte non habebit: forte ducet uxorem, forte non ducet: et quidquid aliud nominaveris in bonis. Respice et ad mala: forte ægrotat, forte non ægrotat: forte a serpente percutitur, forte non percutitur: forte a bestia devoratur forte non devoratur. Et respice omnia mala: ubique est, Forte erit, forte non erit. Numquid potes dicere, Forte moritur, forte non moritur? Quomodo medici quando inspexerint valetudinem, et mortiferam esse cognoverint, hoc pronuntiant: Moritur, inde non evadit. Ex quo nascitur homo, dicendum est, Non evadit. Quando natus est, ægrotare cœpit. Quando mortuus fuerit, finit quidem ægritudinem: sed nescit utrum pergat in pejorem. Finierat dives ille ægritudinem deliciosam, venit ad tortuosam [2]. Pauper vero ille finiit ægritudinem, et pervenit ad sanitatem (*Luc.* XVI, 22). Sed quod postea haberet hic elegit; et quod ibi messuit, hic seminavit. Ideo cum vivimus, vigilare debemus, et eligere debemus quod in futuro teneamus.

CAPUT IV. — 4. *Mundus per Christum nobis victus* Mundum non amemus. Premit amatores suos, non eos ad bonum adducit. Laborandum est in eo potius ne capiat, quam timendum ne cadat. Ecce cadit mundus; stat christianus, quia non cadit Christus. Nam quare dicit Dominus, *Gaudete, quia ego vici mundum* (*Joan.* XVI, 33)? Respondeamus ei, si placet: Gaude, sed tu. Si tu vicisti, tu gaude. Quare nos? Quare nobis dicit, *Gaudete;* nisi quia nobis vicit, nobis pugnavit? Ubi enim pugnavit? Quia hominem suscepit. Tolle quod de virgine natus, tolle quod semetipsum exinanivit,

* Collatus est cum tribus bn. et quatuor cl. cum a. cb. f. fs. g. lr. m. p. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 21.

(*b*) Possidius sermones recensens in Indiculo, cap. 8, titulum notat, « De novissimo die. »

[1] Mss., *tamen immortalis spiritus est, etsi malignus: illi dies*, etc.

[2] Colbertinus Ms., *ad mortuosam*. Forte, *ad tormentuosam.*

formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo (*Philipp.* II, 7): tolle hoc, ubi luctamen? ubi certamen? ubi tentatio? ubi victoria, quam non præcessit pugna? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Numquid hoc Verbum Judæus crucifigeret? numquid huic Verbo impius insultaret? numquid hoc Verbum colaphis cæderetur? numquid hoc Verbum spinis coronaretur? Ut autem ista pateretur, *Verbum caro factum est* (*Joan.* I, 1, 2, 3, 14): et ista passus resurgendo vicit. Ergo nobis vicit, quibus securitatem resurrectionis ostendit. Dicis ergo Deo, *Miserere mei, Domine, quoniam conculcavit me homo.* Tu te noli conculcare, et non te vincit homo. Ecce enim homo potens terret te. Unde te terret? Spolio, damno, torqueo, occido. Et clamas tu, *Miserere mei, Domine, quoniam conculcavit me homo.* Si verum dicis, te ipsum attendis: quia times minas hominis, mortuus te conculcat; et quia non timeres, nisi esses homo, conculcat te homo. Quod est ergo remedium? O homo, hære Deo, a quo factus es homo: illi adhære, in ipso præsume, ipsum invoca, virtus tua ipse sit. Dic illi: In te, Domine, virtus mea. Et a comminationibus hominum cantabis; et quod postea cantes, ipse Dominus dicit: *In Deo sperabo, non timebo quid faciat mihi homo* (*Psal.* LV, 2, 11).

SERMO XCVIII * (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, cap. VII, 11-15; *et de tribus mortuis quos Dominus suscitavit* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Miracula Domini in corporibus et in animis.* Miracula Domini nostri et Salvatoris Christi Jesu, omnes quidem audientes et credentes movent: sed alios atque alios aliter et aliter. Quidam enim corporalia ejus miracula stupentes, majora intueri non norunt: quidam vero ea quæ gesta audiunt in corporibus, nunc amplius in animis admirantur. Dicit ipse Dominus, *Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat; sic et Filius quos vult, vivificat* (*Joan.* V, 21). Non utique alios Filius, alios Pater; sed eosdem Pater et Filius: quia omnia Pater per Filium. Nemo ergo dubitet qui christianus est, etiam nunc mortuos suscitari. Sed omnis homo habet oculos, quibus videre potest mortuos resurgere ita, ut resurrexit filius hujus viduæ, qui modo ex Evangelio recitatus est: unde autem videant homines resurgere mortuos in corde, non omnes habent, nisi qui jam resurrexerunt in corde. Amplius est resuscitare semper victurum, quam suscitare iterum moriturum.

CAPUT II. — 2. *Mortuorum duo genera.* De juvene illo resuscitato gavisa est mater vidua: de hominibus in spiritu quotidie suscitatis gaudet mater Ecclesia. Ille quidem mortuus erat corpore; illi autem mente. Illius mors visibilis visibiliter plangebatur: illorum mors invisibilis nec quærebatur[1], nec videbatur. Quæsivit ille qui noverat mortuos: ille solus noverat mortuos, qui poterat facere vivos. Nisi enim ad mortuos suscitandos Dominus venisset, non Apostolus diceret: *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus* (*Ephes.* V, 14). Dormientem audis, cum dicit, *Surge, qui dormis*: sed mortuum intellige, cum audis, *Et exsurge a mortuis.* Dicti sunt sæpe dormientes et mortui visibiliter. Et plane omnes, ei qui potest excitare, dormiunt. Mortuus enim tibi mortuus est, qui quantumlibet pulses, quantumlibet vellices, quantumlibet lanies, non expergiscitur. Christo autem ille dormiebat, cui dictum est, *Surge*; et continuo surrexit. Nemo tam facile excitat in lecto, quam facile Christus in sepulcro.

CAPUT III.—3. *Tres mortui a Domino suscitati. Miracula Christi propter significationem facta. Apta similitudo.* Tres autem mortuos invenimus a Domino resuscitatos visibiliter, millia invisibiliter. Quot autem mortuos visibiliter suscitaverit, quis novit? Non enim omnia quæ fecit scripta sunt: Joannes hoc dicit, *Multa alia fecit Jesus, quæ si scripta essent, arbitror totum mundum non posse libros capere* (*Joan.* XXI, 25). Multi ergo sunt alii sine dubio suscitati: sed non frustra tres commemorati. Dominus enim noster Jesus Christus ea quæ faciebat corporaliter, etiam spiritualiter volebat intelligi. Neque enim tantum miracula propter miracula faciebat: sed ut illa quæ faciebat, mira essent videntibus, vera essent intelligentibus. Quemadmodum qui videt litteras in codice optime scripto, et non novit legere, laudat quidem antiquarii manum admirans apicum pulchritudinem; sed quid sibi velint, quid indicent illi apices nescit; et est oculis laudator, mente non cognitor: alius autem et laudat artificium, et capit intellectum; ille utique qui non solum videre quod commune est omnibus potest, sed etiam legere; quod qui non didicit, non potest. Ita qui viderunt Christi miracula, et non intellexerunt quid sibi vellent, et quid intelligentibus quodam modo innuerent, mirati sunt tantum quia facta sunt: alii vero et facta mirati, et intellecta assecuti. Tales nos in schola Christi esse debemus. Qui enim dicit Christum propterea tantum fecisse miracula, ut non essent nisi miracula, potest illum dicere etiam nescire quod non esset tempus pomorum, quando ficus quæsivit in arbore. Non enim erat illius pomi tempus, sicut Evangelista testatur: et tamen esuriens poma quæsivit in arbore. Christus nesciebat, quod rusticus sciebat? Quod noverat arboris cultor, non noverat arboris creator? Cum ergo esuriens poma quæsivit in arbore, significavit se aliquid esurire, et aliquid aliud quærere: et arborem illam sine fructu foliis plenam reperit, et maledixit; et aruit. Quid arbor fecerat fructum non afferendo (*Matth.* XXI, 18, 19, *et Marc.* XI, 13)? Quæ culpa arboris infecunditas? Sed sunt qui fructum voluntate dare non possunt. Illorum est culpa

* Recensitus est ad omnes codices scriptos et excusos in sermone præcedenti modo designatos.
(*a*) Alias, de Verbis Domini, 44.
(*b*) Recensetur a Possidio in Indiculo, cap. 9, et citatur a Floro ad Ephes. v.

[1] Omnes Mss., *illorum mors invisibilis alibi nec quærebatur.*

sterilitas, quorum fecunditas est voluntas. Erant ergo Judæi habentes verba Legis et facta non habentes, pleni foliis et fructus non ferentes. Hoc dixi, ut persuaderem Dominum nostrum Jesum Christum ideo miracula fecisse, ut aliquid illis miraculis significaret, ut excepto eo quod mira et magna et divina erant, aliquid inde etiam disceremus.

CAPUT IV.—4. *Trium mortuorum suscitatio.* Videamus ergo quid nos discere voluit in tribus mortuis, quos suscitavit. Resuscitavit filiam mortuam Archisynagogi, ad quam ægrotantem petebatur, ut eam de ægritudine liberaret. Et cum pergit, mortua nuntiatur; et quasi jam frustra fatigaretur, renuntiatum est patri ejus: *Puella mortua est, quid adhuc fatigas Magistrum?* Ille autem perrexit, et ait patri puellæ: *Noli timere, tantummodo crede.* Venit ad domum, et invenit jam obsequia funeri debita præparata: et dicit illis: *Nolite flere, non enim est mortua puella, sed dormit.* Verum dixit: dormiebat, sed illi a quo poterat excitari. Hanc excitans, reddidit vivam parentibus (*Marc.* v, 22-43). Excitavit et hunc juvenem viduæ filium, de quo nunc admoniti sumus, ut hinc ista quæ ipse largiri dignatur, cum vestra Charitate loqueremur. Modo audistis quomodo excitatus est. Appropinquabat Dominus civitati; et ecce efferebatur mortuus jam extra portam. Misericordia commotus, quod flebat mater vidua et destituta unico filio, fecit quod audistis, dicens: *Adolescens, tibi dico, surge.* Surrexit ille mortuus, cœpit loqui; et reddidit illum matri suæ. Excitavit et Lazarum de sepulcro. Et ibi cum ægrotantem scirent discipuli cum quibus loquebatur (diligebat autem illum): *Lazarus*, inquit, *amicus noster dormit.* Illi putantes ægri somnum salubrem: *Si dormit*, inquiunt, *Domine, salvus est.* Et ille: *Dico vobis*, apertius jam loquens, *Lazarus amicus noster mortuus est* (*Joan.* XI, 11-44). Utrumque verum dicens: Mortuus est vobis, dormit mihi.

CAPUT V.—5. *Tria peccatorum genera, tribus illis mortuis figurata. Consuetudo mala.* Ista tria genera mortuorum, sunt tria genera peccatorum, quos hodieque suscitat Christus. Illa enim mortua filia Archisynagogi intus erat in domo, nondum erat de secretis parietibus elata in publicum. Ibi intus suscitata est, viva parentibus reddita. Iste autem jam quidem non in domo, sed tamen nondum in sepulcro, parietibus elatus erat, terræ mandatus non erat. Qui suscitavit mortuam nondum elatam, suscitavit mortuum jam elatum, nondum sepultum. Tertium restabat, ut et sepultum suscitaret: et hoc fecit in Lazaro. Sunt ergo qui peccatum intus in corde habent, in facto nondum habent. Nescio quis commotus est aliqua concupiscentia. Dicit enim ipse Dominus: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* v, 28). Nondum accessit corpore, consensit in corde: mortuum intus habet, nondum extulit. Et ut fit, ut novimus, ut quotidie homines in se experiuntur, aliquando audito verbo Dei, tanquam Domino dicente, Surge; condemnatur consensus ad iniquitatem, respiratur in salutem atque justitiam. Surgit mortuus in domo, reviviscit cor in cogitationis secreto. Facta est ista resurrectio animæ mortuæ intus intra latebras conscientiæ, tanquam intra domesticos parietes. Alii post consensum eunt in factum, tanquam efferentes mortuum, ut quod latebat in secreto, appareat in publico. Numquid jam isti, qui in factum processerunt, desperati sunt? Nonne et illi juveni dictum est, *Tibi dico, surge?* Nonne et ille redditus est matri suæ? Sic ergo et qui jam fecerit, si forte commonitus et commotus verbo veritatis ad Christi vocem resurgit, vivus redditur. Potuit progredi [1], in æternum perire non potuit. Qui autem faciendo quod malum est, etiam mala consuetudine se implicant, ut ipsa consuetudo mali non eos sinat videre quia malum est, fiunt defensores malorum factorum suorum: irascuntur cum reprehenduntur; in tantum ut Sodomitæ quondam dicerent viro justo reprehendenti nequissimam voluntatem, *Habitare venisti, non leges dare* (*Gen.* XIX, 9). Tanta ibi nefandæ turpitudinis consuetudo erat, ut jam nequitia esset justitia, et prohibitor potius reprehenderetur quam factor. Tales consuetudine maligna pressi, tanquam sepulti sunt. Sed quid dicam, fratres? Ita sepulti, ut de Lazaro dictum est, *Jam putet.* Moles illa imposita sepulcro, ipsa est vis dura consuetudinis [2], qua premitur anima, nec surgere, nec respirare permittitur.

CAPUT VI. —6. *Quatuor in peccatis progressus.* Dictum est autem, *Quatriduanus est.* Revera ad istam consuetudinem de qua loquor, quarto quodam progressu pervenit anima. Prima est enim quasi titillatio delectationis in corde; secunda, consensio; tertium, factum; quarta, consuetudo. Sunt enim qui res illicitas obvias cogitationibus suis prorsus ita abjiciunt, ut nec delectentur. Sunt qui delectantur, et non consentiunt: nondum perfecta mors est, sed quodam modo inchoata. Delectationi accedit consensio: jam est illa damnatio. Post consensionem in factum proceditur: factum in consuetudinem vertitur: et fit quædam desperatio, ut dicatur, *Quatriduanus est, jam putet.* Venit ergo Dominus, cui utique facilia erant omnia; et difficultatem quamdam ostendit tibi. Infremuit spiritu, ostendit multo clamore objurgationis opus esse ad eos qui consuetudine duruerunt. Tamen ad vocem clamantis Domini, rupta sunt vincula necessitatis. Tremuit inferni dominatio, redditus est Lazarus vivus. Liberat enim et de mala consuetudine Dominus quatriduanos mortuos: nam et ipse quatriduanus Christo volenti resuscitare dormiebat. Sed quid ait? Videte genus resuscitationis. Processit de monumento vivus, et ambulare non poterat. Et Dominus ad discipulos: *Solvite eum, et sinite abire.* Ille suscitavit mortuum, illi solverunt ligatum. Aliquid pertinere videte ad propriam majestatem [3] Dei sus-

[1] Lov., *ad tempus progredi.* At cæteri editi et manuscripti non habent, *ad tempus*; cujus loco subintelligendum est, *in factum.*

[2] Sic Er. et Mss. At Lov., *vis duræ consuetudinis.*

[3] Lov.: *ad quid pertineat videte, ad proprium majestatis*, etc. At Am. et Er., *aliquid pertinere videte.* Et mox Mss., *ad propriam majestatem*, etc.

citantis. Increpatur aliquis in mala consuetudine positus, verbo veritatis. Quam multi increpantur et non audiunt! Quis ergo agit intus cum illo qui audit? Quis vitam inspirat intrinsecus? Quis est qui secretam pellit mortem, secretam dat vitam? Nonne post objurgationes, post increpationes dimittuntur homines cogitationibus suis, et incipiunt secum volvere quam malam vitam gerant, quam pessima consuetudine premantur? Deinde displicentes sibi, mutare vitam instituunt. Resurrexerunt isti; revixerunt quibus displicet quod fuerunt : sed reviviscentes ambulare non possunt. Hæc sunt vincula ipsius reatus. Opus est ergo ut qui revixit, solvatur, et ire permittatur. Hoc officium discipulis dedit, quibus ait : *Quæ solveritis in terra, soluta sunt et in cœlo* (*Matth.* XVIII, 18).

CAPUT VII. — 7. *Resurgendum celeriter a peccato.* Hæc ergo, charissimi, sic audiamus, ut qui vivunt, vivant; qui mortui sunt, reviviscant. Sive adhuc peccatum in corde conceptum est, et non processit in factum; pœniteat, corrigatur cogitatio, surgat mortuus intra domum conscientiæ. Sive jam quod cogitavit admisit; nec sic desperetur. Non surrexit mortuus intus, surgat elatus. Pœniteat facti, de proximo reviviscat : non eat in profundum sepulturæ, non accipiat desuper consuetudinis molem. Sed forte jam illi loquor, qui jam duro sui moris lapide premitur, qui jam urgetur consuetudinis pondere, qui jam quatriduanus putet. Nec ipse desperet : profundus mortuus est, sed altus est Christus. Novit clamando terrena onera rumpere, novit intrinsecus per se ipsum vivificare, solvendum discipulis tradere. Agant etiam tales pœnitentiam. Neque enim Lazaro resuscitato post quatriduum ullus putor in vivente remanserat. Ergo qui vivunt, vivant : quicumque autem mortui sunt, in quacumque harum trium morte se invenerint, agant ut celeriter jam resurgant.

SERMO XCIX* (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, cap. VII, 36 50, Et ecce mulier quæ erat in civitate peccatrix, *etc. De remissione peccatorum, contra Donatistas.*

CAPUT PRIMUM.—1. *Mulier peccatrix ad pedes Domini recumbentis.* Quod admonemur Domini eloquiis de divinis lectionibus, hinc credentes Deum velle nos loqui, proferimus Charitati vestræ, illo adjuvante, sermonem de remissione peccatorum. Evangelium enim cum legeretur, attentissime audistis, et res gesta narrata atque versata est ante oculos cordis vestri. Vidistis enim, non carne, sed mente, Dominum Jesum Christum in domo Pharisæi recumbentem, et ab illo invitatum non fastidientem. Vidistis etiam mulierem in civitate famosam, mala utique fama, quæ erat peccatrix, non invitatam irruisse convivio, ubi suus medicus recumbebat, et quæsisse pia impudentia sanitatem. Irruens quasi importuna convivio, opportuna beneficio (noverat enim quanto morbo laboraret, et illi sanando idoneum esse ad quem venerat, sciebat) : accessit ergo, non ad caput Domini, sed ad pedes, et quæ diu male ambulaverat, vestigia recta quærebat. Prius fudit lacrymas, sanguinem cordis, et lavit Domini pedes obsequio confessionis. Capillis suis tersit, osculata est, unxit : tacita loquebatur; non sermonem promebat, sed devotionem ostendebat.

CAPUT II.—2. *Pharisæi superbi cogitatio.* Quia ergo tetigit Dominum, rigando, osculando, tergendo, ungendo pedes ejus : Pharisæus qui invitaverat Dominum Jesum Christum, quia ex illo genere erat hominum superborum, de quibus Isaias propheta dicit, *Qui dicunt Longe recede a me, noli me tangere, quoniam mundus sum* (*Isai.* LXV, 5); putavit Dominum nescisse mulierem : Hoc apud se cogitabat, et dicebat in corde suo : *Hic si esset propheta, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes.* Ideo eum nescire credidit, quia illam non repulit, quia accedentem non prohibuit, quia tangi se a peccatrice permisit. Nam illum nescisse, unde sciebat? Quid enim si sciebat, o Pharisæe, invitator et irrisor Domini? Dominum pascis, et a quo pascendus sis, non intelligis. Unde scis, nescisse Dominum quæ fuerat illa mulier, nisi quia permissa est accedere, nisi quia illo patiente osculata est pedes ejus, nisi quia tersit, nisi quia unxit? Hæc enim non debuit permitti facere in pedibus mundis mulier immunda? Ad illius ergo pharisæi pedes si talis mulier accessisset, dicturus erat quod Isaias de talibus dicit : *Recede a me, noli me tangere, quoniam mundus sum.* Accessit autem ad Dominum immunda, ut rediret munda : accessit ægra, ut rediret sana : accessit confessa, ut rediret professa.

CAPUT III. — 3. *Dominus Pharisæi cogitationem castigat.* Audivit enim Dominus Pharisæum cogitantem. Jam hinc intelligat Pharisæus, si non poterat videre peccantem, qui potuit audire cogitantem. Proposuit ergo homini similitudinem de duobus qui debebant uni feneratori. Etiam ipsum enim sanare cupiebat, ne gratis apud eum panem comederet : ipsum pascentem esuriebat; ipsum emendare, ipsum mactare, ipsum manducare, ipsum in suum corpus trajicere volebat : sicut et illi mulieri Samaritanæ dixit, *Sitio* (*Joan.* IV, 7). Quid est, *Sitio?* Desidero fidem tuam. Dicuntur ergo verba Domini in hac similitudine; et agitur utrumque, ut et invitator ille sanetur cum suis condiscumbentibus, Dominum Jesum Christum pariter videntibus, pariter ignorantibus; et ut illa mulier habeat fiduciam confessionis suæ, nec pungatur ulterius aculeis conscientiæ suæ. *Debebat unus,* inquit, *quinquaginta denarios, alius quingentos donavit ambobus : quis eum plus dilexit?* Respondit cui similitudo proposita erat, quod respondere utique ratio compellebat : *Credo,* Domine, *cui plus donavit.* Et attendens ad mulierem, dixit ad Simonem : *Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti : hæc lacrymis suis lavit mihi pedes, et capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti : illa ex quo ingressa est, non cessavit pedes meos oscu-*

* Collatus est cum tribus cl. cum duobus cb. cum gr. rm. Am. Er. Par Lov.

(*a*) Alias 23 ex Homiliis 50.

lari. Oleo caput meum non unxisti: illa autem pedes meos unxit unguento. Ideo dico: Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem modicum dimittitur, modicum diligit.

CAPUT IV. — 4. *Ardua quæstio ex Domini verbis nata.* Oritur quæstio profecto solvenda, quæ attentionem vestræ Charitatis desiderat, ne forte sufficere non possimus verbis ad totam ejus obscuritatem removendam et dilucidandam pro angustia temporis; maxime cum caro ista æstibus fatigata, jam recreari desideret, et debitum suum poscens, animæ aviditatem impediens ostendat quod dictum est: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* (*Matth.* xxvi, 41). Metuendum est, et valde metuendum, ne in his verbis Domini non bene intelligentibus his qui concupiscentiis suis carnalibus favent, et ab eis in libertatem educi pigrescunt, subrepat illa sententia, quæ prædicantibus etiam Apostolis nata est in linguis maledicorum, unde dicit apostolus Paulus: *Et sicut quidam dicunt nos dicere, Faciamus mala, ut veniant bona* (*Rom.* iii, 8). Dicit enim aliquis: Si cui modicum dimittitur, modicum diligit; cui autem plus dimittitur, plus diligit: expedit plus diligere, quam minus diligere; oportet ut multum peccemus, et multum debeamus, quod nobis dimitti cupiamus, ut dimissorem magnorum debitorum amplius diligamus. Peccatrix enim illa mulier quanto plus debebat, tanto dimissorem debitorum suorum amplius diligebat, Domino ipso dicente, *Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Quare autem dilexit multum, nisi quia debebat multum? Denique addidit et adjunxit, *Cui autem modicum dimittitur, modicum diligit.* Nonne expedit, inquit, ut multum mihi dimittatur, quam minus, unde amplius diligam Dominum meum? Videtis certe profunditatem quæstionis: scio, videtis. Videtis angustias temporis, et hoc videtis et sentitis.

CAPUT V. — 5. *Exemplis res declaratur.* Accipite ergo pauca. Si magnitudini quæstionis satis non fecero, interim præsentem recondite sermonem, in futuro tenete debitorem. Da nunc duos homines, ut sub exemplis evidentioribus quod proposui cogitetis. Unus eorum peccatis plenus est, diu pessime vivit; alter eorum pauca peccavit: accedunt ambo ad gratiam, baptizantur ambo; intrant debitores, exeunt liberi: plus donatum est uni, minus alteri. Interrogo quantum quisque diligat. Si invenero plus diligere eum, cui plura peccata dimissa sunt; utilius multa peccavit, utilior erat multa iniquitas, ne esset tepida charitas. Interrogo alium quantum diligat, invenio minus: nam si invenio tantum et illum diligere, quantum et ille diligit cui multa donata sunt, quomodo respondebo verbis Domini? quomodo verum erit[1] quod Veritas dixit, *Cui modicum dimittitur, modicum diligit?* Ecce ait aliquis, mihi modicum dimissum est, non multa peccavi; et tantum diligo, quantum iste, cui multa dimissa sunt. Tu verum dicis, an Christus? Ad hoc tibi dimissum est mendacium tuum, ut mendacii dimissori crimen imponas? Si modicum tibi dimissum est, modicum diligis. Si enim modicum est tibi dimissum, et plurimum diligis, contradicis ei qui dixit, *Cui modicum dimittitur, modicum diligit.* Illi ergo plus credo, qui te plus novit. Parum tibi dimissum putas, prorsus parum diligis. Quid ergo, inquit, facere debui? Multa mala committere, ut multa essent, quæ posset ille mihi dimittere, ut amplius possem diligere? Angustat nos; sed Dominus qui hæc vera proposuit, ab angustiis liberet me.

CAPUT VI. — 6. *Quæstio solvitur. Inter debita dimissa numerari vult quæ vitavimus peccata.* Dictum est hoc propter pharisæum illum, qui vel nulla vel pauca se putabat habere peccata. Non enim Dominum invitaret, nisi aliquantum diligeret. Sed quam parum erat? Non osculum dedit, non saltem aquam ad pedes, et si non lacrymas: non illo obsequio prosecutus est, quo illa mulier quæ noverat quid sanaretur, et a quo sanaretur. O Pharisæe, ideo parum diligis, quia parum tibi dimitti suspicaris: non quia parum dimittitur, sed quia parum putas esse quod dimittitur. Quid ergo, inquit ille? Ego qui homicidium non feci, homicida deputandus sum? qui adulterium non admisi, pro adulterio puniendus sum? Aut ista mihi dimittenda sunt, quæ non commisi? Ecce iterum constitue duos, et loquamur ad eos. Venit unus supplex peccator, coopertus spinis tanquam hericius, et nimis timidus tanquam lepus. Sed petra est refugium hericiis (*Psal.* ciii, 18) et leporibus. Venit ergo ad petram, invenit refugium, accipit auxilium. Alius non multa commisit: quid ei faciemus, ut multum diligat? quid persuadebimus? Contra Domini verba veniemus, *Cui modicum dimittitur, modicum diligit?* Ita plane, cui modicum dimittitur. Sed o tu qui dicis te non multa commisisse; quare? quo regente? Deo gratias, quod motu[1] et voce vestra intellexisse vos significastis. Jam, ut video, soluta quæstio est. Hic multa commisit, et multorum debitor factus est: ille gubernante Deo pauca commisit. Cui deputat ille quod dimisit, huic et iste deputat quod non commisit. Adulter non fuisti in illa tua vita præterita plena ignorantia, nondum illuminatus, nondum bonum malumque discernens, nondum credens in illum, qui te nescientem regebat. Hoc tibi dicit Deus tuus: Regebam te mihi, servabam te mihi. Ut adulterium non committeres, suasor defuit: ut suasor deesset, ego feci. Locus et tempus defuit; et ut hæc deessent, ego feci. Adfuit suasor, non defuit locus, non defuit tempus: ut non consentires, ego terrui. Agnosce ergo gratiam ejus, cui debes et quod non admisisti. Mihi debet iste quod factum est, et dimissum vidisti: mihi debes et tu quod non fecisti. Nullum est enim peccatum quod fecit homo, quod non possit facere et alter homo, si desit rector a quo factus est homo.

CAPUT VII. — 7. *Deinceps de remissione peccatorum, quod ab homine dimitti non possint.* Jam nunc quia ut potuimus, quæstionem profundam in tantilla temporis brevitate solvimus; aut si nondum solvimus

[1] Editi, *quomodo non verum erit.* Abest, *non,* a Mss. præcipuis

[1] Mss., *metu.*

debitores, ut dixi, teneamur : illud potius breviter videamus de remissione peccatorum. Homo putabatur Christus, et ab illo qui invitavit, et ab eis qui pariter discumbebant. Nescio quid illa peccatrix plus in Domino viderat. Nam quare fecit illa omnia, nisi ut sibi dimitterentur peccata? Noverat ergo illum posse peccata dimittere : illi autem noverant hominem non posse dimittere. Et credendum est quod omnes, id est, et illi discumbentes, et illa mulier accedens ad pedes Domini, omnes hi noverant hominem non posse peccata dimittere. Cum ergo omnes hoc nossent; illa quæ credidit eum dimittere posse peccata, plus quam hominem esse intellexit. Denique cum dixisset mulieri, *Dimittuntur tibi peccata tua*; continuo illi, *Quis est iste qui et peccata dimittit*? Quis est iste, quem jam mulier peccatrix cognovit? Tu recumbens quasi sanus, medicum ignoras : quia majore forsitan febre mentem etiam perdidisti. Nam et phreneticus ridens ploratur a sanis. Tamen illud bene nostis, bene tenetis : tenete, quia homo non potest peccata dimittere. Illa quæ sibi a Christo dimitti credidit, Christum non hominem tantum, sed et Deum credidit. *Quis est iste*, inquiunt, *qui et peccata dimittit?* Et Dominus, *Quis est iste*, dicentibus, non dixit, Filius Dei, Verbum Dei : non hoc dixit, sed in eo quod putabant aliquantum eos manere permittens, solvit quæstionem motus illorum[1]. Qui enim videbat discumbentes, audiebat cogitantes; conversus ad mulierem, *Fides tua*, inquit, *te salvam fecit*. Isti qui dicunt, *Quis est iste qui et peccata dimittit?* qui me putant hominem, hominem putent. *Fides tua te salvam fecit.*

CAPUT VIII. — 8. *Donatistarum error et arrogantia.* Medicus bonus ægros non solum præsentes sanabat, sed et futuros etiam prævidebat. Futuri erant homines qui dicerent : Ego peccata dimitto, ego justifico, ego sanctifico, ego sano quemcumque baptizo. Ex ipso numero et isti sunt, qui dicunt, *Noli me tangere*. Usque adeo ex ipso numero sunt, ut nuper in collatione nostra, quod etiam in Gestis ipsis legere potestis[2], cum eis a Cognitore esset consessus oblatus, ut sederent nobiscum, respondendum putarent, Scriptum est nobis, cum talibus non sedere, scilicet ne per contactum subselliorum ad eos velut nostra contagio perveniret. Vide si non est, *Noli me tangere, quia mundus sum.* Alio autem die, ubi opportunius erat, commemoravimus eos hujus miserrimæ vanitatis, cum ageretur de Ecclesia, quia mali in ea non contaminant bonos; respondimus eis, quia ideo nobiscum sedere noluerunt, et dixerunt, se Scriptura Dei fuisse commonitos, quia videlicet scriptum est, *Non sedi in concilio vanitatis :* diximus, Si ideo nobiscum sedere noluistis, quia scriptum est, *Non sedi in concilio vanitatis ;* quare nobiscum ingressi estis, cum consequenter scriptum sit, *Et cum iniqua gerentibus non introibo* (*Psal.* XXV, 4) (*a*)? Ergo in hoc quod dicunt, *Noli me tangere, quia mundus sum*, similes sunt illi pharisæo qui Dominum invitaverat, et propterea putabat eum nescisse mulierem, quia non eam prohibuerat a contactu pedum suorum. Sed in alio melior Pharisæus, quia cum putaret hominem Christum, non credebat ab homine posse dimitti peccata. Melior ergo Judæis quam hæreticis apparuit intellectus. Judæi quid dixerunt? *Quis est hic, qui et peccata dimittit?* Audet sibi homo hoc usurpare? Quid contra hæreticus? Ego dimitto, ego mundo, ego sanctifico. Respondeat illi, non ego, sed Christus : O homo, quando ego a Judæis putatus sum homo, dimissionem peccatorum fidei dedi. Non ego, respondet tibi Christus[1]. O hæretice, tu cum sis homo, dicis : Veni, mulier; ego te salvam facio ! Ego cum putarer homo, dixi : *Vade, mulier; fides tua salvam te fecit.*

CAPUT IX. — 9. *Argumentum Donatistarum. Peccata per Ecclesiam Spiritus sanctus dimittit.* Respondent, *nescientes*, sicut ait Apostolus, *neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant* (I *Tim.* I, 7) : respondent et dicunt, Si non dimittunt homines peccata, falsum est ergo quod ait Christus, *Quæ solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo* (*Matth.* XVIII, 18). Nescis quare hoc dictum sit, quomodo dictum sit. Daturus erat Dominus hominibus Spiritum sanctum, et ab ipso Spiritu sancto fidelibus suis dimitti peccata, non meritis hominum volebat intelligi dimitti peccata[2]. Nam quid es homo, nisi æger sanandus? Vis mihi esse medicus? Mecum quære medicum. Nam hoc ut evidentius ostenderet Dominus, ab Spiritu sancto quem donavit fidelibus suis, dimitti peccata, non meritis hominum, quodam loco sic ait resurgens a mortuis, *Accipite Spiritum sanctum ;* et cum dixisset, *Accipite Spiritum sanctum*, continuo subjecit, *Si cui dimiseritis peccata, dimittuntur ei* (*Joan.* XX, 22, 23) : hoc est, Spiritus dimittit, non vos. Spiritus autem Deus est. Deus ergo dimittit, non vos. Sed ad Spiritum quid estis vos? *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis* (I *Cor.* III, 16)? Et iterum : *Nescitis, quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis a Deo* (*Id.* VI, 19)? Deus ergo habitat in templo sancto suo, hoc est, in sanctis suis fidelibus, in Ecclesia sua : per eos dimittit peccata; quia viva templa sunt.

CAPUT X. — 10. *Peccata a Deo dimittuntur et per hominem, et præter hominem. Spiritus sanctus per ministerium hominum datus.* Sed qui dimittit per hominem, potest dimittere et præter hominem. Neque enim minus idoneus est per se dare, qui potest per alium dare. Per Joannem quibusdam dedit, ipsi Joanni per quem dedit? Merito volens Deus hoc ostendere, et huic veritati attestari, cum quidam in Samaria evangelizati essent, et baptizati essent, et baptizati a Philippo evangelista, uno de septem diaconibus primitus electis, non acceperunt Spiritum sanctum, et baptizati erant. Nuntiatum est discipulis, qui erant Jerosolymis, et vene-

[1] Editi, *et motus illorum*. Particula, *et*, abest a manuscriptis.
[2] Sic potiores Mss. At editi, *loqui poterimus*.
(*a*) Vide librum ad Donatistas post Collationem, cap. 5.

[1] Colbertinus vetus codex, *non mihi. Respondet tibi ergo Christus.*
[2] In Colbertino Ms., *per ipsum Spiritum sanctum, et ab ipso Spiritu sancto volebat intelligi dimitti peccata. Nam quid*, etc.

runt ad Samariam, ut illi qui baptizati erant, per impositionem manus eorum acciperent Spiritum sanctum. Et ita factum est : venerunt et imposuerunt eis manus, et acceperunt Spiritum sanctum. Quia tunc sic dabatur Spiritus sanctus, ut etiam appareret datus. Qui enim eum accipiebant, linguis omnium gentium loquebantur : ut significarent Ecclesiam in gentibus linguis omnium locuturam. Acceperunt ergo Spiritum sanctum, et in eis evidenter apparuit. Quod cum vidisset Simon, putans hoc esse hominum, voluit esse et suum. Quod hominum putavit, ab hominibus emere voluit. *Quantam*, inquit, *vultis a me pecuniam sumere, ut per impositionem manuum mearum detur Spiritus sanctus?* Tunc eum detestatus Petrus ait : *Non est tibi pars neque sors in hac fide. Donum enim Dei putasti pecunia comparandum? Pecunia tua tecum sit in perditionem :* et cætera quæ ibi congruenter locutus est (*Act.* VIII, 5-23).

CAPUT XI. — 11. *Spiritus datus absque hominum ministerio. Exemplum in eunucho Candacis reginæ.* Quare autem hoc ego commemorare volui, intendat Charitas vestra. Oportebat ut Deus prius ostenderet se per homines operari : sed per se deinde, ne putarent homines, quod putavit Simon, hominum illud esse, non Dei. Quanquam et ipsi discipuli jam hoc noverant. Nam centum viginti homines collecti erant, quando in eos per nullius manus impositionem venit Spiritus sanctus (*Id.* I, 15, *et* II, 1-4). Quis enim tunc eis manus imposuerat? Et tamen venit, et primos implevit[1]. Post illud scandalum Simonis, quid egit Deus? Videte doctorem, non sermonibus, sed rebus. Idem ipse Philippus, qui baptizaverat homines, et non in eos venerat Spiritus sanctus, nisi convenissent Apostoli, et eis manus imposuissent, baptizavit eunuchum, id est, spadonem quemdam Candacis reginæ, qui adoraverat in Jerusalem, et rediens inde legebat in curru suo Isaiam prophetam, et non intelligebat. Admonitus Philippus accessit ad currum, exposuit lectionem, instruxit fidem[2], evangelizavit Christum. Credidit Eunuchus in Christum, et ait cum venissent ad quamdam aquam : *Ecce aqua, quis prohibet me baptizari?* Ait illi Philippus : *Si credis in Jesum Christum?* Respondit ille : *Credo Filium Dei esse Jesum Christum.* Continuo descendit cum illo in aquam. Impleto Baptismatis mysterio et sacramento, ne hominum putaretur donum Spiritus sancti, non exspectatum est, sicut tunc, ut venirent Apostoli, sed continuo venit Spiritus sanctus (*Id.* VIII, 26-39). Soluta est Simonis cogitatio, ne in tali cogitatione haberet imitatores.

CAPUT XII. — 12. *Aliud exemplum in Cornelio centurione.* Deinde aliud mirabilius exemplum. Petrus venit ad centurionem Cornelium, ad hominem incircumcisum gentilem : cœpit prædicare Christum Jesum, et illi, et eis qui cum illo erant. Adhuc loquente Petro, non dico, nondum imponente manum, sed nondum etiam baptizante, et cum dubitarent qui erant cum Petro, utrum incircumcisi baptizandi essent (natum quippe erat inter Judæos qui crediderant, et eos qui fideles ex Gentibus facti erant, scandalum, id est, Judæos et Christianos, qui baptizabantur incircumcisi); ut hanc Deus tolleret quæstionem, cum loquitur Petrus, venit Spiritus sanctus, implevit Cornelium, implevit eos qui cum illo erant (*Act.* X). Et ipsa attestatione rei magnæ, quasi clamatum est ad Petrum : Quid de aqua dubitas? jam ego hic sum.

CAPUT XIII. — 13. *Mundatio in Baptismo non ex ministrorum meritis, sed ex Dei gratia.* Secura ergo quælibet anima a multa nequitia per dominicam gratiam liberanda, tanquam immunda prostitutione mundanda in Ecclesia, credat, accedat ad pedes Domini, quærat vestigia Domini, confiteatur lacrymas fundens, tergat capillis suis. Pedes Domini, prædicatores Evangelii. Capilli mulieris, superfluæ possessiones. Tergat capillis, tergat prorsus, operetur misericordiam : et cum terserit, osculetur; accipiat pacem, ut habeat charitatem. Accessit ad talem, baptizata est a tali, qualis erat apostolus Paulus : audiat ab illo, *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (I *Cor.* IV, 16). Baptizata est autem ab alio aliquo sua quærente, non quæ Jesu Christi (*Philipp.* II, 21) : audiat a Domino, *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite* (*Matth.* XXIII, 3). Secura sit et in illo, sive in bonum evangelistam incurrat, sive in eum qui quod dicit non facit. A Domino enim secura audit, *Vade, mulier; fides tua te salvam fecit.*

SERMO C * (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, ubi agitur de tribus, quorum unus dixit, Domine, sequar te quocumque ieris, *et reprobatus est; alius non audebat, et excitatus est; tertius differebat, et culpatus est. Cap.* IX, ỹ 57-62 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Cur reprobatur qui profitetur se secuturum Christum.* De capitulo Evangelii, quod Dominus donavit, audite. Lectum est enim, Dominum Jesum differenter egisse, cum obtulit se unus, ut eum sequeretur, et reprobatus est; alius non audebat, et excitatus est[1]; tertius differebat, et culpatus est. Quod enim dixit, *Domine, sequar te quocumque ieris;* quid tam promptum, quid tam impigrum, quid tam paratum, et quid ad tantum bonum aptissimum, sequi Dominum quocumque ierit? Miraris hoc, dicens[2] : Quid est hoc, quod magistro bono Domino Jesu Christo invitanti discipulos, quibus daret regnum cœlorum, displicuit tam paratus? Sed quia talis magister erat, qui futura prævideret, intelligimus, fratres, istum hominem, si sequeretur Christum, sua quæsiturum fuisse, non quæ Jesu Christi. Ipse enim dixit : *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum* (*Matth.* VII, 21). Et iste de ipsis fuit, nec

[1] Sic aliquot Mss. Alii, *et primus.* At editi, *et prius.*
[2] Colbertinus Ms., *inseruit fidem.*

[1] Aliquot Mss. hic et in sermonis titulo, *citatus est.* Quidam, *suscitatus est.*
[2] Plerique Mss.: *Miraris hodie : Quid est hoc*, etc.
* Hunc sermonem contulimus ad tres bn. et quatuor cl. ad a. cb. f. fs. g. lr. m. p. rm. vd. et Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Verbis Domini 7.
(*b*) Hic sermo in Flori collectione ad Rom. XI, notatur, « De verbis Evangelii decimus :» quo rei ipsa ordine continetur in Colbertino codice 821.

sic se ipse noverat, quomodo medicus inspiciebat. Nam si jam se fictum esse spectabat [1], si jam dolosum et insidiosum se noverat, cui loqueretur non noverat. Ipse est enim de quo ait evangelista : *Non opus habebat ut quisquam ei testimonium perhiberet de homine : ipse enim sciebat quid esset in homine* (*Joan.* II, 25). Quid ergo respondit? *Vulpes foveas habent, et volatilia cœli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Sed ubi non habet? In fide tua. Vulpes enim habent foveas in corde tuo, dolosus es : volatilia cœli habent nidos in corde tuo, elatus es. Dolosus et elatus, non me sequeris. Quomodo sequitur dolosus simplicitatem?

2. *Alter a Christo vocatus. Pietate carnali differre volens urgetur. Parentes quomodo honorandi. Mortui mortuos sepelientes. Ordinare charitatem.* Et ad alterum continuo tacentem, et nihil dicentem, nihil promittentem dicit, *Sequere me.* Quantum mali in illo, tantum boni videbat in isto. *Sequere me*, dicis nolenti. Ecce habes hominem paratum. *Sequar te quocumque ieris :* et tu dicis nolenti, *Sequere me?* Istum, inquit, declino; quia video ibi foveas, video nidos. Quid ergo molestus est huic, quem provocas et excusat? Ecce etiam compellis, et non venit; hortaris, et non sequitur. Quid enim dicit? *Ibo prius sepelire patrem meum.* Fides cordis ejus Domino se ostendebat : sed pietas differebat. Dominus autem Christus quando parat homines Evangelio, nullam excusationem vult interponi carnalis hujus temporalisque pietatis. Hæc quidem et lex Dei habet, et ipse Dominus arguit Judæos, quia destruebant ipsum mandatum Dei. Et Paulus apostolus in Epistola sua posuit, et dixit : *Hoc est mandatum primum in repromissione.* Quod? *Honora patrem tuum, et matrem tuam* (*Ephes.* VI, 2). Deus utique dixit. Volebat ergo iste juvenis obtemperare Deo, et sepelire patrem suum : sed est locus, et est tempus, et est res, quæ huic rei, huic tempori, huic loco serviat. Honorandus est pater, sed obediendum est Deo. Amandus est generator, sed præponendus est Creator. Ego, inquit, ad Evangelium te voco, ad aliud opus mihi necessarius es : majus est hoc, quam quod vis facere. *Sine mortuos sepelire mortuos suos.* Pater tuus mortuus est : sunt alii mortui qui sepeliant mortuos. Mortui sepelientes mortuos qui sunt? Potestne mortuus a mortuis sepeliri? Quomodo involvunt, si mortui sunt? quomodo portant, si mortui sunt? quomodo plangunt, si mortui sunt? Et involvunt, et portant, et plangunt, et mortui sunt : quia infideles sunt.

CAPUT II. — Docuit nos quod scriptum est in Cantico canticorum, dicente Ecclesia, *Ordinate in me charitatem* (*Cant.* II, 4). Quid est, *Ordinate in me charitatem?* Facite gradus, et cuique quod debetur, restituite. Nolite anteriora posterioribus subdere. Amate parentes, sed præponite Deum parentibus. Attendite matrem Machabæorum : *Filii*, inquit, *nescio quomodo apparuistis in ventre.* Concipere vos potui, parere vos potui; formare non potui : illum ergo audite, illum mihi præponite; nolite attendere, ne sine vobis remaneam. Præcepit, et secuti sunt (*II Machab.* VII). Quod docuit mater filios, hoc docebat Dominus Jesus Christus istum cui dicebat, *Sequere me.*

3. *Tertius ad suos respiciens culpatur. Electio secundum gratiam.* Quia nunc alius discipulus misit se in medio, cui nemo aliquid dixit : *Prosequar te, Domine*, ait; *sed vado primum renuntiare his qui in domo sunt.* Credo hic sensus est : Nuntiem meis, ne forte quomodo fieri solet, quærant me. Et Dominus : *Nemo ponens manum super aratrum, et respiciens retro, aptus est regno cœlorum.* Vocat te Oriens, et tu attendis Occidentem. In hoc capitulo hoc discimus, quoniam quos voluit Dominus, hos elegit. Elegit autem, sicut dicit Apostolus, et secundum suam gratiam, et secundum illorum justitiam. Talia enim sunt verba Apostoli : *Attendite*, inquit, *quid dicit Elias : Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua everterunt, et ego relictus sum solus, et quærunt animam meam. Sed quid illi dicit responsum divinum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal.* Solum te putas esse servum bene laborantem : sunt et alii me timentes, et non pauci. Nam septem millia ibi habeo. Et adjunxit : *Sic ergo et in hoc tempore.* Crediderunt enim aliqui Judæi, et multi fuerunt reprobati : sicut et ille qui vulpium foveas gestabat in animo. *Sic ergo*, inquit, *et in hoc tempore, reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt :* id est, idem Christus est qui tunc, et modo, qui et illi tunc Eliæ dixit, *Reliqui mihi.* Quid est, *Reliqui mihi?* Ego illos elegi, quia vidi mentes illorum de me præsumentes, non de se, nec de Baal. Non sunt mutati, sic sunt ut a me facti sunt. Et tu qui loqueris, nisi de me præsumeres, ubi esses? Nisi gratia mea plenus esses, nonne ante Baal etiam ipse genu flecteres? Gratia autem mea plenus es; quia nihil de tua virtute, sed totum de mea gratia præsumpsisti. Noli ergo in hoc gloriari, ut putes te in servitio tuo non habere conservos : sunt quos elegi, sicut et te, de me scilicet præsumentes : sicut ait Apostolus, *Et nunc reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt.*

CAPUT III. — 4. *Gratiæ Dei totum debent electi.* Cave, o christiane, cave superbiam. Licet enim imitator sanctorum sis, totum semper gratiæ reputa : quia ut esset aliquid reliquum, gratia in te Dei, non tuum meritum fecit. De ipsis denique reliquiis dixerat propheta Isaias commemorans, *Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus* (*Isai.* I, 9; *Rom.* IX, 29). *Sic ergo*, inquit, *et in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem, gratia*, inquit, *jam non ex operibus ;* id est, jam non de tuo merito extollaris : *alioquin gratia jam non est gratia* (*Rom.* XI, 2-6). Si enim de tuo opere præsumis [1]; ergo merces tibi redditur, non gratia condonatur. Si autem gratia est, gratis datur. Interrogo

[1] Mss., *sperabat.*

[1] [illegible] et plerique Mss., *in tua opera præsumis.*

nunc : Credis, o peccator, Christo? Dicis : Credo. Quid credis? Gratis universa peccata per ipsum tibi posse remitti? Habes quod credidisti. O gratia gratis data! Quid tu, juste, credis te sine Deo non posse [1] servare justitiam? Ipsius ergo totum reputa, quod justus es, pietati : quod autem peccator es, tuæ iniquitati adscribe. Esto accusator tuus, et ille erit indultor tuus. Omne enim crimen facinus, vel peccatum, nostræ est negligentiæ : et omnis virtus et sanctitas, Dei est indulgentiæ. Conversi ad Dominum [2].

SERMO CI [*] (*a*)

De verbis Evangelii Lucæ, Messis quidem multa, *etc. Cap.* x, ℣. 2-6 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Messis in Judæis, sementis in Gentibus. Paulus modicus.* In lectione Evangelii quæ modo recitata est, admonemur quærere quæ sit messis de qua Dominus ait : *Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.* Tunc adjecit duodecim discipulis suis, quos et Apostolos nominavit, alios septuaginta duos, et misit illos omnes, sicut ex verbis ejus apparet, ad paratam messem. Quæ ergo erat illa messis? Non enim illa messis in his Gentibus erat, ubi nihil fuerat seminatum. Restat ergo, ut intelligamus istam messem fuisse in populo Judæorum. Ad illam messem venit Dominus messis, ad illam messem misit messores : ad Gentes autem non messores, sed seminatores. Intelligamus ergo messem factam in populo Judæorum, sementem in populis Gentium. Ex illa enim messe Apostoli electi sunt, ubi jam cum meteretur, maturum erat; quia ibi Prophetæ seminaverunt. Delectat inspicere agriculturam Dei, et oblectari donis ejus, et operariis in agro ejus. In hac enim agricultura operabatur qui dicebat : *Plus omnibus illis laboravi.* Sed vires ei dabantur ad operandum a Domino messis : ideo subjecit, *Non ego sum, sed gratia Dei mecum* (I *Cor.* xv, 10). Nam se in agricultura versari satis ostendit, ubi ait : *Ego plantavi, Apollo rigavit* (*Id.* III, 6). Hic autem Apostolus de Saulo Paulus, hoc est de superbo minimus : Saulus enim a Saüle denominatur : paulum autem modicum est : unde nomen suum quodam modo interpretatus, ait, *Ego sum minimus Apostolorum* (*Id.* xv, 9) : ipse ergo Paulus, id est, modicus et minimus missus ad Gentes, præcipue ad Gentes se missum dicit. Ipse scribit, nos legimus, credimus, prædicamus. Ipse ergo dicit in Epistola sua quæ est ad Galatas, vocatum se jam a Domino Jesu venisse Jerosolymam, et Evangelium cum Apostolis contulisse, dexteras sibi datas fuisse, et signum concordiæ, signum consonantiæ, quod ab se ipsi didicerant, eis in nihilo discrepabat. Deinde placuisse dicit inter se et ipsos, ut ipse ad Gentes, illi autem in circumcisionem irent (*Galat.* II, 1-9) ; ille seminator, illi messores. Merito etiam Athenienses, quamvis nescientes, nomen suum ei dixerunt. Audientes enim ab eo verbum : *Quis est*, inquiunt, *hic seminator verborum* (*Act.* XVII, 18).

CAPUT II. — 2. *Messes duæ, Judæorum et Gentium.* Attendite ergo, et delectet vos mecum inspicere agriculturam Dei, et in ea messes duas, unam transactam, aliam futuram : transactam in populo Judæorum, futuram in populis Gentium. Probemus hoc : et unde nisi de Scriptura Dei Domini messis? Ecce habemus ibi præsenti capitulo dictum esse, *Messis multa, operarii autem pauci. Rogate Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.* Sed quia in illa messe futuri erant contradictores et persecutores Judæi : *Ecce*, inquit, *mitto vos sicut agnos in medio luporum.* Evidentius de hac messe aliquid ostendamus in Evangelio secundum Joannem : ad puteum ubi fatigatus Dominus sedit, magna quidem acta sunt sacramenta, sed angustum tempus est, ut omnia pertractentur. Quod autem ad præsentem rem pertinet, audite. Suscepimus enim messem ostendere in populis, in quibus Prophetæ prædicaverunt : ideo enim illi seminatores, ut Apostoli possent esse messores. Samaritana mulier loquitur cum Domino Jesu, et inter cætera cum dixisset ei Dominus, quomodo debeat adorari Deus ; ait illa, *Scimus quia veniet Messias, qui dicitur Christus, et omnia nos docebit.* Et Dominus ad illam : *Ego sum qui loquor tecum.* Crede quod audis : quid quæris quod vides? *Ego sum qui loquor tecum.* Quod autem illa dixerat, *Scimus quia Messias veniet*, quem annuntiaverunt Moyses et Prophetæ, *qui dicitur Christus.* Jam enim spica messis erat [1]. Gignenda acceperat Prophetas seminatores, Apostolos exspectabat matura messores. Mox ut hoc audivit credidit, et hydriam dimisit, et festinanter cucurrit, annuntiare Dominum cœpit. Discipuli tunc ierant ad emendos panes : qui redeuntes invenerunt Dominum loquentem cum muliere, et mirati sunt. Non sunt tamen ausi dicere ei : *Quid vel quare cum illa loqueris?* Admirationem apud se habuerunt, audaciam corde presserunt. Huic ergo Samaritanæ non erat novum nomen Christi, jam exspectabat venientem, jam crediderat esse venturum. Unde crediderat si non Moyses seminaverat? Sed hoc expressius audite. Dominus tunc ad discipulos suos ait : *Dicitis quia adhuc longe est æstas, levate oculos vestros, et videte albas regiones ad messem.* Et adjungit : *Alii laboraverunt, et vos in labores eorum intrastis* (*Joan.* IV, 6-38). Laboravit Abraham, Isaac, Jacob, Moyses,

[1] Editi, *credis te sine Deo posse?* Planius vero Ms. unus e Colbertinis, *credis tu sine Deo non posse servare justitiam?*

[2] Fossatensis vetus codex : *Conversi ad Dominum, ipsum deprecemur pro nobis, et pro omni plebe sua astante nobiscum in atriis domus suæ, quam custodire protegereque dignetur per Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.* Eamdem conclusionem habet Colbertinus Ms. 345, sed recentiore calamo adjectam.

[*] In Mss. frustra hunc sermonem quæsivimus.

(*a*) Alias, de sanctis, 42.

(*b*) Huic sermoni manifeste congruit ille titulus in Possidii indiculo, cap. 9, « Ex Evangelio quod scriptum est, *Messis multa*; usque ad id quod ait, *Pax vestra ad vos revertetur* »

[1] Er. Ven. et Lov. sic exhibent hunc locum : *Jam enim spica messis erat gignenda, acceperat et Prophetas seminatores, Apostolos exspectabat matura messores.* M.

Prophetæ; laboraverunt seminando; in adventu Domini matura messis inventa est. Missi messores cum falce Evangelii, portaverunt manipulos ad aream dominicam, ubi Stephanus trituraretur.

CAPUT III. — 3. *Semen Evangelii Gentibus transmissum.* Hic autem accedit Paulus ille, et ad Gentes mittitur. Et non tacet hoc in commendando gratiam, quam præcipue proprieque suscepit. Ait enim in Scripturis suis, missum se esse prædicare Evangelium, ubi Christus non erat nominatus. Sed jam quia facta est illa messis, et omnes Judæi qui remanserunt (*a*), messem attendamus quod nos sumus. Seminatum est enim ab Apostolis et Prophetis. Ipse Dominus seminavit. Ipse enim in Apostolis fuit, quia et ipse messuit Christus. Non enim illi aliquid sine illo: ille perfectus est sine illis. Ipse enim illis ait: *Quia sine me nihil potestis facere* (*Id.* XV, 5). Seminans ergo Christus jam in Gentibus quid dicit? *Exiit seminans seminare.* Ibi mittuntur messores metere, hic exiit seminans seminare impiger. Quid enim pertimuit, quod aliud cecidit in viam, aliud in petrosa loca, aliud inter spinas? Si istas difficiles terras timeret, ad terram bonam non perveniret. Quid ad nos, quid nobis est jam de Judæis disputare, et loqui de palea? Hoc solum ad nos, ne via simus, ne saxum, ne spinæ, sed terra bona. Paratum cor nostrum, unde tricenum, unde sexagenum, unde millenum et centenum: illud minus est, et illud plus est; sed totum triticum est. Via non sit, ubi conculcatum semen a transeuntibus velut avis auferat inimicus. Saxum non sit, ubi modica terra statim facit germinare, quod non possit solem portare. Spinæ non sint, cupiditates sæculi, sollicitudines vitæ vitiosæ (*Matth.* XIII, 3-23). Quid enim pejus sollicitudine vitæ, quæ pervenire non permittit ad vitam? Quid miserius, quam curando vitam, amittere vitam? Quid infelicius, quam timendo mortem, cadere in mortem? Exstirpentur spinæ, paretur ager, suscipiantur semina, perveniatur ad messem, horreum desideretur, non ignis timeatur.

CAPUT IV. — 4. *Pastoris partes populo explicare quid prosit.* Ad nos itaque pertinet, quos qualescumque Dominus in agro suo constituit operarios, dicere ista vobis, seminare, plantare, rigare, aliquibus etiam arboribus circumfodere, et cophinum stercoris adhibere; pertinet ad nos hæc fideliter agere: ad vos, fideliter capere: ad Dominum, nos adjuvare operantes, vos credentes, omnes laborantes, sed mundum in illo vincentes. Quid ergo ad vos pertinet, dixi: quid ad nos pertineat, volo dicere. Sed forte alicui ex vobis videtur quia dixi superfluum aliquid me velle dicere, et apud se ipsum loquens in cogitatione dicit: O si jam dimittat nos! Jam dixit quid pertineat ad nos; quod ad ipsum pertinet, quid ad nos? Puto melius esse in alterna et mutua charitate pertineamus ad vos. De una modo quidem vos familia estis, nos ex eadem quidem familia dispensatores sumus omnes, ad unum Dominum pertinemus omnes. Nec quod do, de meo do; sed de illius a quo accipio et ego. Nam si de meo dedero, mendacium dabo. Qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur (*Joan.* VIII, 44). Debetis ergo audire quid pertineat ad dispensatorem, sive ut in vobis ipsis, si tales inveneritis, congratulemini, sive etiam in hoc ipso instruamini. Quam multi enim in hoc populo futuri sunt dispensatores? Et nos ibi fuimus ubi estis: et nos qui videmur modo de superiore loco conservis metiri cibaria, ante paucos annos in inferiore loco cum conservis accipiebamus cibaria. Episcopus laicis loquor: sed inde scio quam multis futuris episcopis loquor.

CAPUT V. — 5. *Præcepta prædicatoribus constituta, non carnaliter accipienda.* Ergo videamus quomodo nos intelligamus, quod præcepit Dominus eis quos mittebat Evangelium prædicare, et mente paratam messem videamus. *Nolite*, inquit, *ferre sacculum aut peram, aut calceamenta; et neminem per viam salutaveritis. Et in quamcumque domum intraveritis, dicite: Pax huic domui. Si est illic filius pacis, requiescet super illum pax vestra: si quo minus, ad vos revertetur.* Si requievit, perdidit? Absit hoc a mente sanctorum. Ergo nec illud accipiendum est carnaliter: ac per hoc forte nec saccus, nec calceamenta, nec pera; maximeque illud ubi nobis, si simpliciter sine discussione accipiamus, superbia videtur imposita, ne quemquam in via salutemus.

6. *Præceptum de sacculo non ferendo.* Attendamus Dominum nostrum exemplum verum et adjutorium. Probemus quia adjutorium: *Sine me nihil potestis facere.* Probemus quia exemplum: *Christus pro nobis passus est*, Petrus dicit, *nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus* (I *Petr.* II, 21). Ipse Dominus noster loculos habuit in via, et ipsos loculos Judæ commendaverat. Patiebatur quidem furem (*Joan.* XII, 6): sed ego a Domino meo discere cupiens dico, Domine, patiebaris furem, unde habebas unde tolleret? Me hominem miserum et infirmum monuisti nec sacculum portare: tu portasti loculos, et erat ubi furem patereris. Si non portares, nec ille inveniret quod auferret. Quid restat, nisi quod hic dicat mihi, Intellige quod audis, *Nolite portare sacculum.* Quid est sacculus? Pecunia clausa, id est, occulta sapientia. Quid est, *Nolite portare sacculum?* Nolite fieri sapientes penes vosmetipsos. Accipite Spiritum sanctum. Fons in te debet esse, non sacculus; unde erogatur, non ubi includatur. Hoc est pera, quod est sacculus.

CAPUT VI. — 7. *De calceamentis non induendis.* Calceamenta quid sunt? Calceamenta quibus utimur, coria mortuorum sunt, nobis tegmina pedum. Per hoc ergo jubemur renuntiare mortuis operibus. Hoc in figura Moyses admonebatur, quando Dominus loquens ait, *Solve calceamenta de pedibus tuis: locus enim in quo stas terra sancta est* (*Exod.* III, 5). Quid tam terra sancta, quam Dei Ecclesia? In illa ergo stemus, calceamenta solvamus, id est, mortuis operibus renuntiemus. Nam de his calceamentis, quibus calceati ambulamus, consolatur me idem ipse Domi-

(*a*) Forte addendum, *messis non sunt.*

nus meus. Si enim ipse calceatus non esset, non de illo Joannes diceret : *Non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus* (*Luc.* III, 16). Sit ergo obedientia, non subrepat superba duritia. Ego, inquit, Evangelium impleo, quia nudo pede ambulo. Tu potes, ego non possum. Quod simul accipimus, custodiamus. Quomodo? Charitate flagremus, invicem diligamus : ac sic fit ut ego amem fortitudinem tuam, et tu portes infirmitatem meam.

8. *De salute nemini dicenda in via. Expositio primo obvia.* Quid autem tibi videtur, qui non vis intelligere quemadmodum ista dicta sint, et cogeris praviter ipsi Domino calumniari de loculis et calceamentis? quid tibi videtur? Itane placet ut iter agentes occurramus charis nostris, et eos non salutemus majores, non resalutemus minores? Jamne Evangelium imples, quia salutaris et taces? Si vero non viatori iter agenti, sed milliario similis eris iter ostendenti. Ergo stoliditatem deponamus, et verba Domini intelligamus, et in via neminem salutemus. Non enim sine causa hoc jubemur, aut nollet nos facere quod juberet.

CAPUT VII. — Quid ergo est, *Neminem salutaveritis in via?* Potest quidem et simpliciter sic accipi, qui jussit nos festinanter agere injuncta : et hoc ita dixit, *Neminem per viam salutaveritis*, tanquam diceret, Omnia prætermittatis, dum quod injunctum est peragatis; ea locutione qua solent dicta exaggerari consuetudine sermocinandi. Nec longe pergamus : in eodem sermone paulo post dicit, *Et tu Capharnaum, quæ usque ad cœlum exaltata es, usque in infernum deprimeris* (*Id.* x, 15). Quid est, *usque ad cœlum exaltata es?* Numquid civitatis illius mœnia nubes tetigerunt, aut ad sidera pervenerunt? Sed quid est, *in cœlum exaltata es?* Nimium tibi felix videris, nimium potens, nimium superba es. Sicut ergo hoc exaggerandi gratia dictum est, *in cœlum exaltaris*, ei civitati, quæ non usque in cœlum exaltabatur, aut ascendebat : sic pro festinatione exaggerationis dictum est, Ita currite, sic agite quod injunxi, ut ne minimum quidem vos retardent agentes (*a*); sed omnia contemnentes, ad finem propositum festinate.

9. *Sensus alter reconditior. Evangelium per occasionem prædicare.* Sed est aliud quod hic magis recogitem non dissimile intelligere (*b*), quod plus pertinet ad me et ad omnes dispensatores, sed et ad vos auditores. Qui salutat, salutem dicit. Nam et antiqui in epistolis suis sic scribebant : Ille illi salutem. Salutatio a salute nomen accepit. Quid ergo est, *Neminem in via salutaveritis?* Qui salutant in via, per occasionem salutant. Video vos cito intellexisse, nec tamen debeo jam finire. Non enim omnes cito intellexistis. Vidi in voce intelligentes, plures video silentio requirentes. Sed quia de via loquimur, tanquam in via ambulemus : veloces tardos exspectate, et pariter ambulate. Quid ergo dixi, Qui in via salutat, per occasionem salutat? Non ad eum ibat quem salutat. Aliud agebat, aliud occurrit : aliud petebat, aliud de transverso quod ageret invenit. Quid est ergo per occasionem salutare? Per occasionem salutem annuntiare. Quid est autem aliud, salutem annuntiare, quam Evangelium prædicare? Si ergo prædicas, hoc age per dilectionem, non per occasionem. Sunt ergo homines qui sua quærentes, non aliud, prædicant Evangelium : de quibus Apostolus gemens dicit, *Omnes enim sua quærunt, non quæ Jesu Christi* (*Philipp.* II, 21). Et hi salutabant, hoc est, salutem annuntiabant, Evangelium prædicabant : sed aliud quærebant; et ideo per occasionem salutabant. Et quid est hoc? Si talis fueris, quisquis es facis : imo non talis quisquis facis, sed forte aliquis talis qui facis. Si talis fueris, non facis, sed fit de te.

CAPUT VIII. — 10. *Prædicatores sua quærentes quomodo audiendi.* Nam et tales admisit Apostolus : non tamen ut tales essent, præcepit. Et ipsi agunt aliquid, et perficitur ex ipsis : aliud quærunt, et verbum annuntiant. Quid quærat annuntiator, ne cures : quod annuntiat, tenere velis; quod vero attendit, non ad te pertineat. Salutem audi ab ore ipsius, salutem tene ab ore ipsius. Noli judex esse cordis ipsius. Si vides eum alia requirentem, quid ad te? Audi salutem : *Quæ dicunt, facite.* Securum te fecit, qui dixit, *Quæ dicunt, facite.* Mala faciunt : *Quæ faciunt, facere nolite* (*Matth.* XXIII, 3). Bona faciunt, non in via salutant, non per occasionem Evangelium annuntiant : imitatores eorum estote, sicut et ipsi Christi (I *Cor.* IV, 16). Bonus tibi prædicat; carpe uvam de vite. Malus tibi prædicat; carpe uvam pendentem in sepe. Botrus implicite in palmite inter spinas crevit, et de spinis non germinavit. Plane quando tale aliquid vides et esuris, sollicite carpe, ne cum ad uvam manum mittis, lacereris a spinis (*a*). Hoc est quod dico : Sic audi quod bonum est, ne malos mores imiteris. Prædicet ex occasione, salutet in via : illi nocebit quod non audivit præceptum Christi, *Neminem in via salutaveritis;* tibi non nocebit, qui sive a transeunte, sive a veniente salutem audis, salutem tenes. Apostolum audi, sicut præmiseram, admonentem ista. *Quid enim? Dum omni modo, sive occasione, sive veritate Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. Scio enim ipsum mihi proficere in salutem per vestram obsecrationem* (*Philipp.* I, 18, 19).

CAPUT IX. — 11. *Prædicatores pacem ferre jussi.* Tales igitur Apostoli Christi prædicatores Evangelii, non salutantes in via, hoc est, non aliud quærentes vel agentes, sed germana charitate Evangelium annuntiantes, veniant ad domum et dicant, *Pax huic domui.* Non ore solum dicunt : quo pleni sunt, fundunt; prædicant pacem, et habent pacem. Non sunt tales de quibus dictum est, *Pax, pax, et non est pax* (*Jerem.* VIII, 11). Quid est, *Pax, pax, et non est pax?* Prædicantes, non habent; laudant, et non amant; dicunt, et non faciunt. Sed tamen tu accipe pacem; sive occasione, sive veritate Christus annuntietur. Qui ergo plenus est pace, et salutat, *Pax huic domui; si est illic filius pacis, requiescet super eum pax* illius :

(*a*) Forte, *iter agentes.*
(*b*) Forte, *reconditum non facile est intelligere.*

(*a*) Vide supra sermonem 74.

si quo minus, forte enim non est illic filius pacis, nihil perdidit qui salutavit; *ad vos*, inquit, *revertetur.* Revertetur ad te, quæ non discessit a te. Hoc enim dicere voluit : Tibi prodest quod annuntiasti, nihil ei profuit qui non suscepit : non quia ille inanis remansit, ideo tu perdidisti mercedem; redditur tibi pro voluntate tua, redditur tibi pro charitate quam impendisti, reddet tibi qui te securum fecit voce angelica, *Pax in terra hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14).

SERMO CII * (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, Qui vos spernit, me spernit. *Cap.* X, ℣. 16.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Pastoribus debita reverentia. Pastorum solatia.* Dominus noster Jesus Christus quod discipulis suis loquebatur illo tempore scribebatur, et nobis ad audiendum parabatur. Audivimus ergo verba ejus. Quid enim nobis prodesset, si videretur, et non audiretur? Nec modo aliquid obest, quia non videtur, et tamen auditur. Dicit ergo : *Qui vos spernit, me spernit.* Si solis Apostolis dixit, *Qui vos spernit, me spernit*; spernite nos. Si autem sermo ejus pervenit ad nos, et vocavit nos, et in eorum loco constituit nos [1]; videte ne spernatis nos, ne ad illum perveniat injuria quam nobis feceritis. Si enim nos non timetis; illum timete qui dixit, *Qui vos spernit, me spernit.* Quid autem nos loquimur vobis, qui sperni nolumus a vobis, nisi ut de vestris bonis moribus gaudeamus? Periculorum nostrorum sint solatia, vestra bona opera. Vivite bene, ne moriamini male.

2. *Mors quænam vere bona vel mala sit.* Nec in his verbis quæ dixi, Vivite bene, ne moriamini male, attendatis eos qui forte male vixerunt, et in lectulis suis mortui sunt; et acta est pompa funeris eorum, et positi sunt in pretiosis sarcophagis, in sepulcris pulcherrime et operosissime fabricatis : et quia forte dicit sibi unusquisque vestrum, Vellem sic mori, putetis me rem vanam dicere voluisse; quoniam dixi velle me ut bene vivatis, ne male moriamini.

CAPUT II. — Contra forte occurrit aliquis, qui et bene vixit, et secundum opinionem hominum male est mortuus : forte a ruina est mortuus, a naufragio mortuus est, a bestiis mortuus est; et dicit unusquisque carnalis in corde suo, Quid est bene vivere? Ecce ille sic vixit, et sic est mortuus. Redite ergo ad cor : et si fideles estis, invenietis ibi Christum; ipse vobis loquitur ibi. Ego enim clamo : ille vero in silentio plus docet. Ego loquor per sonum sermonis : ille intus loquitur per timorem cogitationis. Ergo ipse inserat in corde vestro verbum meum : quoniam dicere ausus sum, Bene vivite, ne male moriamini. Ecce quoniam fides est in cordibus vestris, et ibi est Christus, et ipse habet docere quod ego cupio personare.

3. *Divitis et Lazari contraria sors post mortem.* Recordamini in Evangelio divitem illum, et pauperem illum : divitem indutum purpura et bysso, et quotidianis epulis saginatum : pauperem vero illum jacentem ante januam divitis, esurientem, et de mensa ejus micas requirentem, ulceribus plenum, a canibus linctum. Recordamini ergo : unde recordamini, nisi quia ibi est Christus in cordibus vestris? Dicite mihi quid ipsum intus interrogaveritis, et responderit vobis. Sequitur enim, et dicit : *Contigit mori inopem illum, et auferri ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in infernum. Cum autem in tormentis esset, levavit oculos suos, et vidit Lazarum requiescentem in sinu Abrahæ. Tunc clamavit, dicens : Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat digitum suum in aquam, et stillet in linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Superbus temporis, mendicus inferni. Pauper enim ille perveniebat ad micam [1] : ille vero non perveniebat ad guttam. De duobus ergo istis, dicite mihi, quis est bene mortuus, et quis est male mortuus? Nolite oculos interrogare, ad cor redite. Si enim oculos interrogaveritis, falsa vobis respondent. Multum enim splendida sunt, et sæculariter fucata, quæ illi diviti morienti exhiberi potuerunt. Quæ potuerunt agmina plangentium esse servorum et ancillarum? quæ pompa clientium? qui splendor funeris? quod pretium sepulturæ? Credo eum aromatibus obrutum. Quid ergo dicturi sumus, fratres, bene istum mortuum, an male mortuum? Si oculos interrogatis, optime mortuus est : si magistrum vestrum interiorem requiritis, pessime mortuus est.

CAPUT III. — 4. *Mors unde mala censeri debet.* Si ergo sic moriuntur superbi rerum suarum conservatores, et nihil inde pauperibus largientes : quomodo moriuntur qui rapiunt res alienas? Verum ergo dixi, Vivite bene, ne male moriamini, ne quomodo dives ille moriamini. Non probat malam mortem, nisi tempus post mortem. E contra attendite illum pauperem : nolite oculis, nam errabitis; fides attendat, cor videat. Constituite illum ante oculos vestros jacentem in terra ulcerosum, venientes canes lingentes ulcera ejus. Sed cum talem illum revocatis ante oculos vestros, continuo exspuitis, faciem avertitis, nares obturatis. Cordis oculis videte. Mortuus est, et ablatus est ab Angelis in sinum Abrahæ. Familia divitis videbatur plangens : Angeli non videbantur gaudentes. Quid ergo respondit diviti Abraham? *Memento, fili, quia percepisti bona in vita tua* (*Luc.* XVI, 19-25). Nihil bonum putasti, nisi quod in ista vita habuisti. Accepisti : sed transierunt dies : et totum perdidisti, et torquendus in inferis remansisti.

CAPUT IV. — 5. *Hortatur ad bona opera.* Opportunum ergo est, fratres, ut hæc vobis dicantur. Attendite pauperes, sive jacentes, sive ambulantes : attendite pauperes, facite opera bona. Qui soletis, facite : et qui non soletis, facite. Crescat numerus bene operantium : quoniam crescit et fidelium numerus. Quod

[1] Aliquot Mss., *et in eo loco nos constituit.*
* Recensitus ad tres bn. et quatuor cl. ad a. cb. f. fs. g. lr. m. p. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Verbis Domini 24.

[1] Lov., *non perveniebat ad micam*; repugnantibus editis aliis et Mss.

facitis, quantum bonum sit nondum videtis : quia et rusticanus quando seminat, segetem non videt, sed terræ credit. Tu Deo quare non credis? Veniet messis nostra. Puta quia modo laborantes agimus, laborantes operamur recepturi, sicut scriptum est : *Euntes ibant et flebant, jactantes semina sua; venientes autem venient cum exsultatione, portantes manipulos suos* (*Psal.* cxxv, 6).

SERMO CIII * (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, Et mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam. *etc. Cap.* x, ℣. 38-42 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Unitas commendatur.* Verba Domini nostri Jesu Christi, quæ modo ex Evangelio recitata sunt, admonent nos, esse unum aliquid quo tendamus, quando in hujus sæculi multitudine laboramus. Tendimus autem adhuc peregrinantes, nondum manentes; adhuc in via, nondum in patria; adhuc desiderando, nondum fruendo. Tamen tendamus, et sine pigritia et sine intermissione tendamus, ut aliquando pervenire valeamus.

2. *Christus pascendum se præbere dignatur.* Martha et Maria duæ sorores erant, ambæ non solum carne, sed etiam religione germanæ; ambæ Domino cohæserunt, ambæ Domino in carne præsenti concorditer servierunt. Suscepit eum Martha, sicut solent suscipi peregrini. Sed tamen suscepit famula Dominum, ægra Salvatorem, creatura Creatorem. Suscepit autem Spiritu pascenda, in carne pascendum. Voluit enim Dominus formam servi accipere, et accepta forma servi in illa pasci a servis, dignatione, non conditione. Nam et ista dignatio fuit, se præbere pascendum. Habebat carnem, in qua esuriret quidem, et sitiret : sed nescitis quia in eremo esurienti Angeli ministrabant (*Matth.* iv, 11)? Ergo quod pasci voluit, pascenti præstitit. Quid autem mirum, si et de sancto Elia præstitit viduæ, quem prius corvo ministrante pascebat (III *Reg.* xvii, 6)? Numquid pascendo defecerat, quando ad viduam mittebat? Nequaquam. Non pascendo defecerat, quando ad viduam mittebat [1] : sed religiosam viduam, per obsequium exhibitum servo suo, benedicere disponebat. Sic ergo susceptus est Dominus, tanquam hospes, qui in sua propria venit, et sui eum non receperunt : sed quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (*Joan.* i, 11); adoptans servos, et fratres faciens; redimens captivos, et faciens cohæredes. Ne quis tamen vestrum forsitan dicat : O beati qui Christum suscipere in domum propriam meruerunt! Noli dolere, noli murmurare quia temporibus natus es, quando jam Dominum non vides in carne : non tibi abstulit istam dignationem. *Cum uni*, inquit, *ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* xxv, 40).

[1] Istud, *nequaquam. Non pascendo defecerat*, etc., abest a sinceriosibus Mss.

* Recensitus ad omnes codices scriptos et excusos in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 26.

(*b*) Inter sermones in Possidii Indiculo, cap. 9, titulus invenitur, « De Evangelio, ubi Domino Martha ministravit. »

CAPUT II. — 3. *Marthæ et Mariæ officium utrumque bonum : melius tamen Mariæ.* Hæc de Domino pascendo in carne, sed pascente in spiritu, pauca pro tempore dixerimus : veniamus ad causam, quam de unitate proposui. Martha Dominum pascere disponens et præparans, circa multum ministerium occupabatur : Maria soror ejus pasci a Domino magis elegit. Deseruit quodam modo sororem suam circa multum ministerium laborantem, et sedit ipsa ad pedes Domini, et vacans audiebat verbum ejus. Auris fidelissima audierat : *Vacate, et videte, quoniam ego sum Dominus* (*Psal.* xlv, 11). Illa turbabatur, ista epulabatur : illa multa disponebat, ista unum aspiciebat. Utrumque officium bonum : sed tamen quod sit melius, quid nos dicamus? Habemus quem interrogemus, patienter audiamus. Quid sit melius, jam cum legeretur audivimus, et me commemorante iterum audiamus. Interpellat Martha hospitem, ad judicem deponit postulationem piarum querelarum, quod eam soror deseruerit, et sic laborantem in ministerio adjuvare neglexerit. Non respondente illa, sed tamen præsente, judicat Dominus. Maria causam suam tanquam otiosa judici maluit committere, nec in respondendo voluit laborare. Si enim pararet respondenti sermonem, remitteret audiendi intentionem. Respondit ergo Dominus, qui in verbo non laborabat, quia Verbum erat. Quid ergo dixit? *Martha, Martha*, Repetitio nominis indicium est dilectionis, aut forte movendæ intentionis : ut audiret attentius [1], bis vocata est, *Martha, Martha*, audi : *Tu circa multa es occupata, unum autem opus est :* id est, unum necessarium est. Non unum opus quasi singulare opus : sed opus est, expedit, necessarium est; quod unum hoc elegerat Maria [2].

CAPUT III.—4. *Unum necessarium.* Unum cogitate, fratres mei, et videte in ipsa multitudine si delectat, nisi unum. Ecce Deo propitio quam multi estis : quis vos ferret, nisi unum saperetis? Unde in multis quies ista? Da unum, et populus est : tolle unum, et turba est. Quid est enim turba, nisi multitudo turbata? Sed audite Apostolum : *Obsecro autem vos, fratres.* Multitudini dicebat : sed omnes unum facere volebat. *Obsecro autem vos, fratres, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata; sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem scientia* (I *Cor.* i, 10). Et alio loco : *Unanimes, unum sentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam* (*Philipp.* ii, 2, 3). Et Dominus ad Patrem de suis : *Ut sint unum, sicut et nos unum sumus* (*Joan.* xvii, 22). Et in Actibus Apostolorum : *Multitudinis autem credentium erat anima una et cor unum* (*Act.* iv, 32). Ergo magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in unum (*Psal.* xxxiii, 4). Quia unum est necessarium, unum illud supernum, unum ubi Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt unum. Videte nobis commendari unitatem.

[1] Suspicamur legendum, *aut forte movendæ intentioni, ut audiret attentius.*

[2] Er. Lugd. Ven. Lov. prætermittunt voculam, *hoc*, legentes : *quod unum elegerat Maria.* M.

Certe Trinitas est Deus noster. Pater non est Filius, Filius non est Pater, Spiritus sanctus nec Pater est, nec Filius, sed amborum Spiritus : et tamen ista tria non tres dii, non tres omnipotentes, sed unus Deus omnipotens, ipsa Trinitas unus Deus : quia unum necessarium est. Ad hoc unum non nos perducit, nisi multi habeamus cor unum.

CAPUT IV. — 5. *Bonum Marthæ, ministerium : melior pars Mariæ.* Bona sunt ministeria circa pauperes, et maxime circa sanctos Dei servitia debita, obsequia religiosa. Redduntur enim, non dantur, dicente Apostolo, *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus* (I *Cor.* IX, 11)? Bona sunt, exhortamur ad hæc, et in verbo Domini ædificamus vos, nolite pigri esse ad suscipiendos sanctos. Aliquando nescientes, suscipiendo quos nesciebant, Angelos susceperunt (*Hebr.* XIII, 2). Bona sunt hæc : melius est tamen quod elegit Maria. Illud enim habet ex necessitate occupationem : istud autem ex charitate suavitatem. Vult homo occurrere quando ministrat; et aliquando non potest : quæritur quod deest, paratur quod adest; distenditur animus. Nam si Martha ad illa sufficeret, adjutorium sororis non posceret. Multa sunt, diversa sunt, quia carnalia sunt, quia temporalia sunt : etsi bona sunt, transitoria sunt. Marthæ autem quid ait Dominus? *Maria meliorem partem elegit.* Non tu malam, sed illa meliorem. Audi unde meliorem : *Quæ non auferetur ab ea.* A te auferetur aliquando onus necessitatis : æterna est dulcedo veritatis. Non auferetur ab ea quod elegit. Non aufertur, sed tamen augetur. In hac autem vita augetur, in alia vita perficietur, nunquam auferetur.

CAPUT V. — 6. *Marthæ ministerium ad Mariæ quietem tendit.* Cæterum tu Martha, pace tua dixerim, in bono ministerio benedicta, pro isto labore tuo mercedem quæris, quietem. Modo occupata es circa multum ministerium, pascere vis mortalia corpora, licet sanctorum : numquid cum veneris ad illam patriam, invenies peregrinum, quem suscipias hospitio? invenies esurientem, cui panem frangas? sitientem, cui potum porrigas? ægrum, quem visites? litigantem, quem concordes? mortuum, quem sepelias? Omnia ista ibi non erunt : sed quid ibi erit? Quod Maria elegit : ibi pascemur, non pascemus. Ideo hoc ibi erit plenum atque perfectum, quod hic elegit Maria : de illa mensa opulenta, de verbo Domini micas colligebat. Nam vultis nosse quid ibi erit? Dominus ipse dicit de servis suis : *Amen dico vobis, quia faciet eos recumbere, et transibit, et ministrabit illis* (*Luc.* XII, 37). *Recumbere* quid est, nisi vacare? *Recumbere* quid est, nisi requiescere? Quid est, *Transibit, et ministrabit illis?* Prius transit, et sic ministrat. Sed ubi? In illo convivio superno, de quo dicit : *Amen dico vobis, multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno cœlorum* (*Matth.* VIII, 11). Ibi Dominus pascit, sed prius hinc transit. Nam ut noveritis, Pascha Transitus interpretatur. Venit Dominus, fecit divina, passus est humana. Numquid adhuc conspuitur? numquid adhuc expalmatur? numquid adhuc spinis coronatur? numquid adhuc flagellatur? numquid adhuc crucifigitur? numquid adhuc lancea vulneratur? Transivit. Denique et Evangelium sic loquitur, quando Pascha fecit cum discipulis suis. Quid dicit Evangelium? *Cum autem venisset hora, ut Jesus transiret de hoc mundo ad Patrem* (*Joan.* XIII, 1). Ergo ille transivit, ut pascat : nos sequamur, ut pascamur.

SERMO CIV * (*a*).

Rursus in illud Evangelii Lucæ, ubi de Martha et Maria. Cap. X, ℣. 38-42.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Marthæ et Mariæ officia comparantur.* Sanctum Evangelium cum legeretur, audivimus a femina religiosa susceptum esse Dominum hospitio, eaque Martha vocabatur. Et cum esset ipsa occupata in cura ministrandi, soror ejus Maria sedebat ad pedes Domini, et audiebat verbum ejus. Laborabat illa, vacabat ista : illa erogabat, hæc implebatur. Verumtamen Martha laborans multum in illa occupatione et negotio ministrandi, interpellavit Dominum, et de sorore sua conquesta est, quod eam laborantem non adjuvaret. Dominus autem pro Maria respondit Marthæ; et ipse ejus factus est advocatus, qui judex fuerat interpellatus. *Martha*, inquit, *circa multa es occupata, quando unum est necessarium. Maria meliorem partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Audivimus enim et interpellationem interpellantis, et sententiam judicis. Quæ sententia interpellanti respondit, susceptam defendit. Erat enim Maria intenta dulcedini verbi Domini. Intenta erat Martha quomodo pasceret Dominum : intenta Maria quomodo pasceretur a Domino. A Martha convivium Domino parabatur, in cujus convivio Maria jam jucundabatur. Cum ergo Maria suaviter audiret verbum dulcissimum, et corde intentissimo pasceretur, interpellato Domino a sorore sua, quomodo putamus eam timuisse, ne diceret ei Dominus, Surge, et adjuva sororem tuam? Mira enim suavitate tenebatur : quæ profecto major est mentis quam ventris. Excusata est, sedit securior. Quomodo autem excusata? Attendamus, inspiciamus, perscrutemur quod possumus; ut pascamur et nos.

2. *Ministerium Marthæ non reprehensum a Christo.* Quid enim? putamus reprehensum esse ministerium Marthæ, quam cura hospitalitatis occupaverat, quæ ipsum Dominum hospitio receperat? Quomodo recte reprehendebatur, quæ tanto hospite lætabatur? Hoc si verum est, dimittant homines quod ministrant egentibus; eligant sibi partem meliorem, quæ non auferetur ab eis; vacent verbo, inhient doctrinæ dulcedini; occupentur circa scientiam salutarem; nihil eis curæ sit, quis peregrinus in vico sit, quis egeat pane, quis indumento, quis visitandus, quis redimendus, quis sepeliendus : vacent opera misericordiæ, uni instetur scientiæ. Si melior pars est, cur non omnes hoc

* Recensitus ad tres bn. et quatuor cl. ad a cb f fs. g. lr. m. p. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 27.

faciunt, quando ipsum Dominum in hac causa patronum habemus? Non enim timemus in hac re, ne offendamus ejus justitiam, cum patronam teneamus ejus sententiam.

CAPUT II. — 3. *Melior pars Mariæ.* Et tamen ita non est : sed sicut dixit Dominus, ita est. Quomodo intelligis, non est : est autem quomodo intelligere debes. Ecce adverte : *Circa multa es occupata, quando unum est necessarium. Maria meliorem partem elegit.* Non tu malam : sed illa meliorem. Sed unde meliorem? Quia tu circa multa, illa circa unum. Præponitur unum multis. Non enim a multis unum, sed multa ab uno. Multa sunt quæ facta sunt, unus est qui fecit. Cœlum, terra, mare, et omnia quæ in eis sunt, quam multa sunt! Quis ista enumeret? quis horum multitudinem cogitet? Quis hæc fecit? Deus omnia. Ecce bona valde (*Gen.* I, 31). Bona valde quæ fecit: quanto melior ille qui fecit? Attendamus igitur occupationes nostras circa multa. Necessarium est ministerium corpora refecturis. Quare hoc? Quia esuritur, quia sititur. Misericordia miseris necessaria est. Frangis panem esurienti; quia invenisti esurientem : tolle famem; cui frangis panem? Tolle peregrinationem; cui exhibes hospitalitatem? Tolle nuditatem; cui præparas vestem? Non sit ægritudo; quem visitas? Non sit captivitas; quem redimis? Non sit rixa; quem concordas? Non sit mors; quem sepelis? In illo sæculo futuro non erunt ista mala : ergo nec ista ministeria. Bene ergo Martha circa corporalem Domini, quid dicam, necessitatem an voluntatem? ministrabat carni mortali. Sed quis erat in carne mortali? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum :* ecce quod Maria audiebat. *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1-14). Ecce Martha cui ministrabat. Ergo, *Maria meliorem partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Hoc enim elegit, quod semper manebit : *non auferetur ab ea.* Circa unum se voluit occupari. Jam tenebat : *Mihi autem adhærere Deo, bonum est* (*Psal.* LXXII, 28). Sedebat ad pedes capitis nostri. Quanto humilius sedebat, tanto amplius capiebat. Confluit enim aqua ad humilitatem convallis, denatat de tumoribus collis. Non ergo Dominus opus reprehendit, sed munus distinxit. *Circa multa es occupata : porro unum est necessarium.* Jam hoc sibi Maria elegit. Transit labor multitudinis, et remanet charitas unitatis. Ergo quod elegit, *non auferetur ab ea.* A te autem quod elegisti : utique hoc sequitur, utique hoc subintelligitur : a te quod elegisti auferetur. Sed bono tuo auferetur, ut quod melius est detur. Auferetur enim a te labor, ut requies detur. Tu navigas, illa jam in portu est.

CAPUT III. — 4. *Duæ vitæ in Martha et Maria figuratæ.* Videtis ergo, charissimi, et quantum arbitror, jam intelligitis, in his duabus mulieribus, quæ ambæ fuerant Domino gratæ, ambæ amabiles, ambæ discipulæ : videtis ergo, et magnum aliquid intelligitis, quicumque intelligitis, quod audire et scire debetis, etiam qui non intelligitis; in his duabus mulieribus, duas vitas esse figuratas, præsentem et futuram, laboriosam et quietam, ærumnosam et beatam, temporalem et æternam. Duæ sunt vitæ : de illis vos copiosius cogitate. Quid habeat hæc vita, non dico mala, non iniqua, non nefaria, non luxuriosa, non impia; sed laboriosa et ærumnis plena, timoribus castigata, tentationibus sollicita : hanc ipsam innocentem vitam dico, qualem decebat habere Martham : hanc ergo, quantum potestis, inspicite; et de hac, ut dixi, copiosius quam loquimur cogitate. Vita vero iniqua aberat ab illa domo, nec cum Martha erat, nec cum Maria : et si aliquando fuit, Domino intrante fugit. Remanserunt ergo in illa domo, quæ susceperat Dominum, in duabus feminis duæ vitæ, ambæ innocentes, ambæ laudabiles : una laboriosa, altera otiosa; nulla facinorosa, nulla desidiosa. Ambæ innocentes, ambæ, inquam, laudabiles . sed una laboriosa, altera otiosa : nulla facinorosa, quam cavere debet laboriosa; nulla desidiosa, quam cavere debet otiosa. Erant ergo in illa domo istæ duæ vitæ, et ipse fons vitæ. In Martha erat imago præsentium, in Maria futurorum. Quod agebat Martha, ibi sumus : quod agebat Maria, hoc speramus. Hoc agamus bene, ut illud habeamus plene. Nam quid inde habemus? In quantum habemus? Quamdiu hic sumus, quantum est quod inde habemus? Nam et modo inde aliquid agimus, remoti a negotiis, sepositis familiaribus curis, convenistis, statis, auditis. In quantum hoc agitis, Mariæ similes estis. Et facilius vos [1] quod agit Maria, quam ego qui prærogo. Si quid tamen dico, Christi est : ideo vos pascit, quia Christi [2]. Quia panis communis est, unde et ego vobiscum vivo. Nunc autem vivimus, si vos, fratres, statis in Domino (I *Thess.* III, 8). Nolo in nobis, sed in Domino. Quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus (I *Cor.* III, 7).

SERMO CV * (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, *etc.*, *cap.* XI ℣. 5-13.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Ad petendum a Deo, similitudinibus Christus hortatur.* Audivimus nos exhortantem Dominum nostrum, cœlestem magistrum, et fidelissimum consiliarium, eumdem hortatorem, ut petamus, et datorem cum petimus. Audivimus eum in Evangelio hortantem nos eum petere instanter, et pulsare usque ad similitudinem improbitatis. Proposuit enim nobis, exempli gratia : Si quis vestrum haberet amicum, a quo nocte peteret tres panes, cum illi amicus de via venisset, et quod ei apponeret non haberet : si autem ille respondeat jam se requiescere, et servos suos secum, nec debere illius precibus inquietari, ille autem pulsando instet et perseveret, nec pudore territus abscedat, sed necessitate coactus immineat : surrecturum illum, etsi non propter amicitiam, certe propter illius improbitatem, et daturum ei quantos voluerit. Quantos autem voluit? Nihil plus ille voluit quam tres. In hac ergo similitudine adjunxit hortationem Dominus, et omnino stimulavit

[1] Hic editi addunt, *intenditis;* quod a Mss. abest.

[2] Lov., *ideo vos pascit Christus;* refragantibus editis aliis et Mss.

* Recensitus est ad omnes codices scriptos et excusos in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias 29 de Verbis Domini.

nos petere, quærere, pulsare, donec accipiamus quod petimus, quod quærimus, quod pulsamus, usus exemplo a contrario : sicut de illo judice qui nec Deum timebat, nec homines reverebatur, et tamen cum eum quædam vidua interpellaret quotidie, tædio victus dedit quod beneficio non potuit invitus (*Luc.* XVIII, 1-8). Dominus autem noster Jesus Christus inter nos petitor, cum Patre dator, non utique nos tantum hortaretur ut peteremus, nisi dare vellet. Erubescat humana pigritia : plus vult ille dare, quam nos accipere : plus vult ille misereri, quam nos a miseria liberari : et utique si non liberati fuerimus, nos miseri remanebimus. Nam ille quod nos hortatur, propter nos hortatur.

CAPUT II. — 2. *Amicus de via veniens reficiendus.* Evigilemus, et hortanti credamus, promittenti obsequamur, et ad dantem gaudeamus. Fortassis enim et nobis aliquando venit amicus de via, et non invenimus quod ei apponeremus ; et necessitatem passi sumus, et accepimus et nobis et illi. Fieri enim non potest, nisi ut aliquis passus fuerit amicum aliquid interrogantem, quod respondere non possit : et tunc se invenit non habere, quando coactus est dare. Venit tibi amicus de via, id est, de vita hujus sæculi, in qua omnes velut peregrini transeunt, nec ullus quasi possessor manet ; sed omni homini dicitur : *Refectus es, transi ; age iter, da venturo locum* (*Eccli.* XXIX, 33). Aut forte de via mala, hoc est, de vita mala, fatigatus nescio quis amicus tuus, non inveniens veritatem, qua audita et percepta beatus fiat, sed lassatus in omni cupiditate et egestate sæculi, venit ad te, tanquam ad christianum, et dicit : Redde mihi rationem, fac me Christianum. Et interrogat quod forte tu per simplicitatem fidei nesciebas : et non est unde reficias esurientem, et te admonitus invenis indigentem ; et cum vis docere, cogeris discere : et dum erubescis eum qui interrogavit, quod quærebat non in te inveniens, compelleris quærere, ut merearis invenire.

3. *Amicus alius media nocte interpellatus ut det tres panes.* Et ubi quæras ? Ubi, nisi in dominicis Libris ? Fortassis quod ille interrogavit, in libro positum est, sed obscurum est. Forte dixit hoc Apostolus in Epistola sua. Sic dixit, ut legere possis, intelligere non possis : transire non permitteris. Urget enim interrogator ; ipsum Paulum, aut Petrum, aut aliquem prophetam interrogare non sineris. Jam enim requiescit familia ista cum Domino suo, et sæculi hujus ignorantia valida est, hoc est, nox media, et urget amicus esuriens. Tibi forte sufficiebat simplex fides, illi non sufficit. Numquid deserendus est ? numquid de domo projiciendus est ?

CAPUT III. — Ergo ad ipsum Dominum, ad ipsum cum quo familia requiescit, pulsa orando, pete, insta. Non quomodo amicus ille in similitudine positus, tædio victus surget et dabit. Dare vult : tu pulsans nondum accepisti ; pulsa, dare vult. Et quod dare vult, differt, ut amplius desideres dilatum, ne vilescat cito datum.

4. *Tres panes dati.* Cum autem perveneris ad tres panes, hoc est, ad cibum et intelligentiam Trinitatis, habes et unde vivas, et unde pascas. Nec peregrinum venientem de via reformides, sed excipiendo civem domesticum facias : nec timeas ne finias. Non panis ille finietur, sed indigentiam tuam finiet. Panis est, et panis est, et panis est : Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Æternus Pater, coæternus Filius, coæternus Spiritus sanctus. Incommutabilis Pater, incommutabilis Filius, incommutabilis Spiritus sanctus. Creator et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Pastor et vitæ dator, et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Cibus et panis æternus, et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Disce, et doce ; vive, et pasce. Deus qui tibi dat, nihil melius quam se tibi dat. Avare, quid aliud quærebas ? Aut si aliud petas, quid tibi sufficit, cui Deus non sufficit ?

CAPUT IV. — 5. *Fides, spes, charitas, Dei dona.* Sed opus est ut habeas charitatem, habeas fidem, habeas spem : ut possit tibi dulce esse quod datur. Et hæc ipsa tria sunt, fides, spes, charitas. Et hæc ipsa dona Dei sunt. Nam fidem ab ipso accepimus : *Sicut Deus*, inquit, *unicuique partitus est mensuram fidei* (*Rom.* XII, 3). Et spem ab ipso accepimus, cui dicitur : *In quo spem dedisti mihi* (*Psal.* CXVIII, 49). Et charitatem ab ipso accepimus, de quo dicitur : *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (*Rom.* V, 5). Sed hæc itidem tria aliquantulum sunt diversa ; sed omnia Dei dona. *Manent* enim *tria hæc, fides, spes, charitas : major autem horum charitas* (I *Cor.* XIII, 13). In illis panibus non est dictus aliquis panis major aliis : sed simpliciter petiti, et dati tres panes.

6. *Tria eadem rursus significata. Panis, charitas. Piscis, fides.* Ecce alia tria : *Quis est vestrum, a quo petit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei ? Aut quis est vestrum, a quo petit piscem, numquid serpentem porriget ei ? Aut a quo petit ovum, numquid porriget ei scorpionem ? Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris ; quanto magis Pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se ?* Tria ergo rursus ista consideremus, ne forte ibi sint illa tria, fides, spes, charitas : major autem horum charitas. Pone ergo tria, panem, piscem, ovum : major horum panis. Ideo bene panem intelligimus in his tribus charitatem. Propterea pani lapidem opposuit, quia duritia contraria est charitati. Piscem fidem intelligimus. Dixit quidam sanctus, et nos dicere delectat : Piscis bonus, pia est fides. Vivit inter fluctus, nec frangitur aut solvitur fluctibus. Vivit inter tentationes tempestatesque hujus sæculi, pia fides : sævit mundus, et integra est. Tantum contrarium fidei serpentem illum observa. In fide enim desponsata est illa, cui dicitur in Canticis canticorum : *Veni de Libano, sponsa mea, veniens et pertransiens ab initio fidei* (*Cant.* IV, 8). Ideo et desponsata, quia desponsationis initium fides est. Promittitur enim ab sponso aliquid, et promissa fide detinetur. Opposuit autem Dominus serpentem pisci, diabolum fidei. Pro-

pterea desponsatæ huic dicit Apostolus, *Desponsavi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo :* et, *Timeo ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic et vestri sensus corrumpantur a castitate quæ est in Christo* (II *Cor.* XI, 2, 3); id est, quæ est in fide Christi. *Habitare* enim, inquit, *Christum per fidem in cordibus vestris* (*Ephes.* III, 17). Diabolus ergo non corrumpat fidem, non devoret piscem.

CAPUT V. — 7. *Ovum, spes.* Restat spes, quæ, quantum mihi videtur, ovo comparatur. Spes enim nondum pervenit ad rem : et ovum est aliquid, sed nondum est pullus. Quadrupedes ergo filios pariunt, aves autem spem filiorum. Spes ergo ad hoc nos hortatur, ut præsentia contemnamus, futura exspectemus; ea quæ retro sunt obliviscentes, cum Apostolo in anteriora extendamur. Sic enim dicit : *Unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu* (*Philipp.* III, 13, 14). Nihil ergo tam inimicum est spei, quam retro respicere, id est, in eis rebus, quæ præterlabuntur et transeunt, spem ponere : sed in his quæ nondum datæ sunt, sed dandæ quandoque nunquam transibunt. Quando autem scatet tentationibus mundus, velut pluvia Sodomæ sulfurea, metuendum est exemplum uxoris Loth. Retro enim respexit; et ubi respexit, ibi remansit. In salem conversa est (*Gen.* XIX, 26), ut prudentes condiret exemplo. Apostolus Paulus de hac spe ita loquitur : *Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes : quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus* (*Rom.* VIII, 24, 25). *Quod enim videt quis, quid sperat?* ovum est. Est ovum, et pullus nondum est. Et testudine tectum est : non videtur, quia operitur : cum patientia exspectetur; fervescat, ut viviscat. Intende, extendere in anteriora, obliviscere præterita. Quæ enim videntur, temporalia sunt. *Non respicientes*, inquit, *quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna* (II *Cor.* IV, 18). In illa ergo quæ non videntur, extende spem : exspecta, sustine. Noli retro respicere. Ovo tuo scorpium time. Vide quia de cauda percutit, quam retro habet. Non ergo scorpius perimat ovum tuum, mundus iste spem tuam, ut ita dicam, veneno eo contrario, quo retrario. Quanta tibi loquitur mundus, quanta post dorsum strepit, ut retro respicias : id est, ut in rebus præsentibus (nec præsentibus; non enim dicenda sunt præsentia nunquam stantia) spem tuam ponas; et ab eo quod promisit Christus et nondum dedit, sed quia fidelis est dabit, avertas animum tuum, et velis requiescere in mundo pereunte.

CAPUT VI. — 8. *Clades et vastationes quomodo Christianis utiles.* Ideo enim Deus felicitatibus terrenis amaritudines miscet, ut alia quæratur felicitas, cujus dulcedo non est fallax : et de ipsis amaritudinibus conatur mundus avertere ab eo quod intendis in anteriora, et retro convertere. De ipsis amaritudinibus, de ipsis tribulationibus murmuras, et dicis : Ecce pereunt omnia christianis temporibus. Quid strepis? Non hoc promisit mihi Deus, quod ista non peribunt : non hoc mihi promisit Christus. Æterna promisit æternus : si credidero, ex mortali fiam æternus. Quid strepis, o munde immunde? quid strepis? Quid avertere conaris? Tenere vis periens : quid faceres, si maneres? Quem non deciperes dulcis, si amarus alimenta [1] mentiris? Ego si habeo spem, si teneo spem, ovum meum non est ab scorpione percussum. *Benedicam Dominum in omni tempore; semper laus ejus in ore meo* (*Psal.* XXXIII, 2). Felix sit mundus, evertatur mundus : *Benedicam Dominum*, qui fecit mundum. *Benedicam* prorsus. Secundum carnem bene sit, secundum carnem male sit : *Benedicam Dominum in omni tempore; semper laus ejus in ore meo*. Nam si benedico quando bene est, et blasphemo quando male est; suscepi scorpionis aculeum, compunctus retro respexi; quod absit a nobis. *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum* (*Job.* I, 21).

CAPUT VII.— 9. *Civitas et regnum in cœlis æternum eos manent.* Manet civitas quæ nos carnaliter genuit. Deo gratias. Utinam et spiritualiter generetur, et nobiscum transeat ad æternitatem. Si non manet civitas quæ nos carnaliter genuit, manet quæ nos spiritualiter genuit. *Ædificans Jerusalem Dominus* (*Psal.* CXLVI, 2). Numquid dormitando ædificium suum perdidit, aut non custodiendo hostes admisit? *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilat qui custodit eam* (*Psal.* CXXVI, 1). Et quam civitatem? *Non dormit, neque dormitabit, qui custodit Israel* (*Psal.* CXX, 4). Quid est Israel, nisi semen Abrahæ? Quid est semen Abrahæ? nisi Christus? *Et semini tuo*, inquit, *quod est Christus.* Et nobis quid? *Vos autem Christi : ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes* (*Galat.* III, 16, 29). *In semine tuo*, inquit, *benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII, 18). Civitas sancta, civitas fidelis, civitas in terra peregrina, in cœlo fundata est. O fidelis, noli corrumpere spem, noli amittere charitatem, accinge lumbos tuos, ascende, prætende lucernas tuas, exspecta Dominum, quando veniat a nuptiis [2] (*Luc.* XII, 35, 36). Quid expavescis, quia pereunt regna terrena? Ideo tibi cœleste promissum est, ne cum terrenis perires. Nam ista peritura prædicta sunt, prædicta omnino. Non enim negare possumus quod prædictum est. Dominus tuus quem exspectas, dixit tibi : *Exsurget gens super gentem, et regnum super regnum* (*Marc.* XIII, 8). Habent mutationes terrena regna : veniet ille de quo dictum est, *Et regni ejus non erit finis* (*Luc.* I, 33).

10. *Terreno regno æternitas adulatorie promissa.* Qui hoc terrenis regnis promiserunt, non veritate ducti sunt, sed adulatione mentiti sunt. Poeta illorum quidam induxit Jovem loquentem, et ait de Romanis,

> His ego nec metas rerum, nec tempora pono :
> Imperium sine fine dedi.
> (*Virgil. lib.* 1, *Æneid. vers.* 278, 279.)

Non plane ita respondet veritas. Regnum hoc, quod

[1] In Fossatensi codice additur, *dulcia*.
[2] Omnes MSS, *ad nuptias*.

sine fine dedisti, o qui nihil dedisti, in terra est, an in cœlo? Utique in terra. Et si esset in cœlo, *Cœlum et terra transient* (*Luc.* XXI, 33). Transient quæ fecit ipse Deus; quanto citius quod condidit Romulus? Forte si vellemus hinc exagitare Virgilium, et insultare, quare hoc dixerit; in parte tolleret nos, et diceret nobis: Et ego scio; sed quid facerem qui Romanis verba vendebam, nisi hac adulatione aliquid promitterem quod falsum erat? Et tamen et in hoc cautus fui, quando dixi, « Imperium sine fine dedi, » Jovem ipsorum induxi, qui hoc diceret. Non ex persona mea dixi rem falsam, sed Jovi imposui falsitatis personam: sicut Deus falsus erat, ita mendax vates erat. Nam vultis nosse quia ista noveram? Alio loco, quando non Jovem lapidem induxi loquentem, sed ex persona mea locutus sum, dixi:

> Non res Romanæ perituraque regna.
> (*Virgil. Georg. lib.* 2, *vers.* 498.)

Videte quia dixi peritura regna. Dixi peritura regna, non tacui. Peritura, veritate non tacuit: semper mansura, adulatione promisit.

CAPUT VIII. — 11. *Constantia in ferendis adversis. Sursum cor. Gallina evangelica.* Non ergo deficiamus, fratres: finis erit terrenis omnibus regnis. Nunc si finis est, Deus videt. Forte enim nondum est, et infirmitate quadam, vel misericordia, vel miseria hoc optamus, ut nondum sit: numquid tamen ideo non erit? Figite spem in Deum, æterna concupiscite, æterna exspectate. Christiani estis, fratres, christiani sumus. Non ad delicias Christus in carnem descendit: toleremus potius præsentia quam diligamus: adversorum est manifesta pernicies, prosperorum falsa blandities. Time mare et quando malacia est [1]. Omnino non frustra audiamus, sursum cor. Quid ponimus cor in terra, cum videamus quia evertitur terra? Nos non possumus nisi exhortari vos, ut habeatis quod dicatis, et quod pro spe vestra respondeatis insultatoribus et blasphematoribus nominis christiani. Nemo vos murmurando avertat ab exspectatione futurorum. Omnes qui propter istas adversitates blasphemant Christum nostrum, cauda scorpionis sunt. Nos ovum nostrum sub alis illius gallinæ ponamus evangelicæ, quæ clamat: *Jerusalem*, *Jerusalem*, illi falsæ et perditæ, *quoties volui colligere filios tuos, tanquam gallina pullos suos, et noluisti* (*Matt.* XXIII, 37)? Non nobis dicatur, *Quoties volui, et noluisti?* Illa enim gallina divina Sapientia est: sed assumpsit carnem, ut pullis congrueret. Videte gallinam hispidam plumis, dimissis alis [2], voce fracta, et quassa, et lassa, et languida congruere parvulis suis. Ovum ergo nostrum, id est, spem nostram sub alis illius gallinæ ponamus.

CAPUT IX. — 12. *Romæ vastatio religioni christianæ sive idololatriæ exstinctioni falso tributa.* Animadvertistis forte, quomodo gallina concidat scorpionem. Utinam ergo et istos blasphemantes, in terra reptantes, de cavernis prodeuntes, et male pungentes, illa gallina concidat et devoret, in corpus suum trajiciat, et in ovum vertat. Non irascantur: commoti videmur; sed maledicta maledictis non reddimus. Maledicimur et benedicimus, blasphemati deprecamur (I *Cor.* IV, 12, 13). Sed non dicat de Roma, dictum est de me: O si taceat de Roma [1]: quasi ego insultator sim, et non potius Domini deprecator, et vester qualiscumque exhortator. Absit a me, ut insultem. Avertat Deus a corde meo, et a dolore conscientiæ meæ. Ibi multos fratres non habuimus? non adhuc habemus? Portio peregrinantis Jerusalem civitatis non ibi magna degit? non ibi temporalia pertulit [2]? sed æterna non perdidit. Quid ergo dico, cum de illa non taceo, nisi quia falsum est quod dicunt de Christo nostro, quod ipse Romam perdiderit, quod dii lapidei Romam tuebantur et lignei? Adde pretium, ærei. Adde plus, argentei et aurei: *Idola gentium argentum et aurum.* Non dixit, Lapis; non dixit, Lignum; non dixit, Testa: sed quod pro magno habent, *argentum et aurum.* Tamen ipsum argentum et aurum *oculos habent, et non vident* (*Psal.* CXIII, 4, 5). Dii aurei et dii lignei ad pretium dispares sunt: ad habere oculos et non videre, pares sunt. Ecce qualibus Romam docti homines custodibus commiserunt, habentibus oculos, et non videntibus. Aut si Romam servare potuerunt, quare ipsi ante perierunt? Inquiunt: Tunc periit Roma. Tamen perierunt. Non, inquiunt, ipsi perierunt, sed simulacra eorum. Quomodo ergo custodirent tecta vestra, qui non potuerunt custodire simulacra sua? Alexandria olim tales deos perdidit. Constantinopolis ex quo condita est in magnam civitatem, quoniam a christiano imperatore condita est, olim deos ipsos falsos perdidit: et tamen et crevit, et crescit, et manet. Quamdiu vult Deus, manet. Non enim et illi civitati, quia hoc dicimus, æternitatem promittimus. Carthago in nomine Christi manet, et olim eversa est Cœlestis [3], quia non fuit cœlestis, sed terrestris.

CAPUT X. — 13. *Eversis idolis non exinde Romanam cladem accidisse.* Et illud quod dicunt non est verum, quia continuo diis perditis Roma capta est, afflicta est. Prorsus non est verum: ante simulacra ipsa eversa sunt; et sic victi sunt Gothi cum Rhadagayso. Mementote, fratres, mementote: non est longum, pauci anni sunt (*b*), recordamini. Eversis in urbe Roma omnibus simulacris, Rhadagaysus rex Gothorum cum ingenti exercitu, multo numerosiore quam Alarici fuit, venit. Paganus homo erat Rhadagaysus: Jovi sacrificabat quotidie. Nuntiabatur ubique quod a sacrificiis non desisteret Rhadagaysus. Tunc omnes isti: Ecce nos non sacrificamus, ille sacrificat, vinci

[1] Lov., *et quando tranquillum est.* Am. et Er., *et quando mollities est.* At Mss., *malitia est*; seu verius, *malacia est.*

[2] Ven., *demissis alis.* M.

[1] Editi, *dictum est de meo. Sed taceat de Roma.*

[2] Aliquot Mss., *tempora pertulit.* Quidam, *temporalia protulit.*

[3] Editi, *eversa est a scelestis.* Castigamus ad Mss., *eversa est Cœlestis.* Quæ nimirum dea a Paganis Afris colebatur. Ejus Augustinus meminit in libro 2 de Civitate Dei, cap. 4, in Psal. 62, n. 7, et 98, n. 14. De ipsius apud Carthaginem templo famosissimo in christianæ religionis usum vindicato, quod anno 399, Aurelio antistite contigit, scribit Prosper in libro de Prædict. 3, cap. 38.

(*b*) Nempe Gothorum cum Rhadagayso duce strages incidit in annum 406. Urbis vero clades a Gothis sub Alarico pertinet ad annum 410.

habemus a sacrificante, quibus non licet sacrificare. Deus ostendens quia non in istis sacrificiis est ipsa temporalis salus, ipsa regna terrena, victus est Rhadagaysus, adjuvante Domino, miro modo. Postea venerunt Gothi non sacrificantes, etsi fide christiana non Catholici, tamen idolis inimici; venerunt idolis adversantes, et ipsi ceperunt: vicerunt de idolis præsumentes, et perdita idola adhuc quærentes, et perditis adhuc sacrificare cupientes. Sed ibi erant et nostri, et afflicti sunt: sed noverant dicere, *Benedicam Dominum in omni tempore* (*Psal.* XXXIII, 2). Afflicti sunt in regno terreno: sed regnum cœlorum non perdiderunt: imo ad illud capessendum exercitatione tribulationum meliores effecti sunt. Et si in tribulationibus non blasphemaverunt, tanquam integra vasa de fornace exierunt, et dominica benedictione repleti sunt. Isti autem blasphematores, terrena sectantes, terrena desiderantes, in terrenis spem ponentes, cum ista velint nolint perdiderint, quid tenebunt? ubi remanebunt? Foris nihil, intus nihil: inanis arca, inanior conscientia. Ubi requies? ubi salus? ubi spes? Veniant ergo, desinant blasphemare, discant adorare: scorpii pungentes a gallina comedantur, in corpus trajicientis convertantur; in terra exerceantur, in cœlo coronentur.

SERMO CVI * (a).

De verbis Evangelii Lucæ, Nunc vos, Pharisæi, quod foris est paropsidis lavatis, *etc.*, *cap.* XI, ỹ. 39-42.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Pharisæorum exterior munditics.* Audistis sanctum Evangelium, quomodo Dominus Jesus, in eo quod Pharisæis dicebat, suos utique discipulos commonebat, ne in corporis mundatione putarent esse justitiam. Omni enim die Pharisæi, antequam pranderent, abluebant se aqua: quasi quotidiana lavatio possit cordis esse mundatio. Denique quales essent, ostendit. Ille dicebat qui videbat: non enim tantum facies eorum, sed etiam interiora cernebat. Denique ut hoc sciatis, ille Pharisæus cui respondit Christus, apud se ipsum cogitavit, voce non sonuit, et ille tamen audivit. Apud se enim reprehendit Dominum Christum, quia sic venit ad convivium ejus non lotus. Ille cogitabat, hic audiebat, ideo respondebat. Quid ergo respondit? *Nunc vos, Pharisæi, quod foris est paropsidis lavatis: intus autem pleni estis dolo et rapina.* O venire ad prandium! quomodo non pepercit[1] homini a quo fuerat invitatus? Magis objurgando pepercit, ut correcto in judicio parceret. Deinde quid ostendit nobis? Quia et Baptismum, quod semel adhibetur, per fidem mundat. Fides autem intus est, non foris. Unde dicitur et legitur in Actibus Apostolorum, *Fide mundans corda eorum* (*Act.* XV, 9). Et apostolus Petrus in Epistola sua ita loquitur: *Sic*, inquit, et vobis dedit similitudinem de arca Noe, quomodo octo animæ salvæ factæ sunt per aquam. Et adjunxit: *Sic et vos simili forma Baptisma salvos facict; non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio* (I *Pet.* III, 20, 21). Hanc conscientiæ bonæ interrogationem Pharisæi contemnebant, et quod erat foris lavabant: intus inquinatissimi permanebant.

CAPUT II. — 2. *Eleemosyna an sine fide mundare possit.* Et quid eis ait postea? *Verumtamen date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.* Laudata est eleemosyna, facite et probate. Sed paulisper attendite: Pharisæis dictum est. Pharisæi isti Judæi erant, quasi egregii Judæorum. Nobiliores enim atque doctiores tunc Pharisæi vocabantur. Baptismo Christi abluti non erant: in Christum Filium Dei unigenitum, qui inter illos ambulabat, et ab eis non agnoscebatur, nondum crediderant. Quomodo ergo eis dicit, *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis?* Si audirent illum Pharisæi, et darent eleemosynas, jam secundum verbum ejus munda illis essent omnia; quid opus erat ut crederent in eum? Si autem mundari non possent, nisi credentes in eum qui fide mundat cor; quid est, *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis?* Attendamus, et forte ipse exponit?

3. *Eleemosynæ Pharisæorum insufficientes.* Cum hæc dixisset, sine dubio cogitaverunt illi quia dabant eleemosynas. Et quomodo dabant? Omnia sua decimabant, de omnibus suis fructibus decimam partem detrahebant, et ipsam dabant. Non facile hoc aliquis facit Christianus. Ecce quod faciebant Judæi. Non triticum solum, sed et vinum et oleum: neque hoc solum, sed etiam et res contemptibiles propter præceptum Dei, cuminum, rutam, mentam et anethum totum decimabant: id est, decimam partem detrahebant, et eleemosynas dabant. Credo ergo quia revocaverunt ad se, et putaverunt Dominum Christum inaniter loqui, quasi eis qui non facerent eleemosynas: cum ipsi scirent opera sua, quod et minutissima et contemptibilia fructuum suorum decimabant, et eleemosynas dabant. Irriserunt illum apud se talia dicentem, quasi hominibus qui eleemosynas non facerent.

CAPUT III. — Hoc Dominus sciens, continuo subjunxit: *Verumtamen væ vobis, Scribæ et Pharisæi, qui decimatis mentam, cuminum et rutam, et omne olus.* Ut sciatis, novi eleemosynas vestras. Certe istæ sunt eleemosynæ vestræ, istæ sunt decimæ: etiam minuta quæque et contemptibilia fructuum vestrorum decimatis: *Et relinquitis graviora Legis, judicium et charitatem.* Attendite. Reliquistis judicium et charitatem, et decimatis olera. Non est hoc facere eleemosynam. *Et hæc*, inquit, *oportet facere, et illa non omittere.* Quæ facere? *Judicium et charitatem, justitiam et misericordiam; et illa non omittere.* Facite illa: sed ista præponite.

CAPUT IV. — 4. *Vera eleemosyna quæ fieri jubetur.* Si hæc ita sunt, quid illis dixit, *Facite eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis?* Quid est, *Facite eleemosynam?* Facite misericordiam. Quid est, Facite misericordiam? Si intelligis, a te incipe. Quomodo enim es misericors alteri, si crudelis sis tibi? *Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis.* Facite veram eleemosynam. Quid est eleemosyna? Misericordia. Audi

* Recensitus ad tres bn. et quatuor cl. ad a. cb. f. fs. g. lr. m. p. rm. vd. et Am. Er. Par. Lov.

[1] Am. Er. et Mss., *quomodo pepercit*; absque negante particula.

(a) Alias, de Verbis Domini 30.

Scripturam : *Miserere animæ tuæ placens Deo* (*Eccli.* xxx, 24). Fac eleemosynam, *miserere animæ tuæ placens Deo.* Mendicat ante te anima tua, redi ad conscientiam tuam. Quicumque male vivis, quicumque infideliter vivis, redi ad conscientiam tuam : et ibi invenis mendicantem animam tuam, invenis egentem, invenis pauperem, invenis ærumnosam, invenis forte nec egentem, sed egestate obmutescentem. Nam si mendicat, esurit justitiam. Quando inveneris talem animam tuam (intus in corde tuo sunt illa), fac prius eleemosynam, da illi panem. Quem panem? Si Pharisæus interrogaret, diceret illi Dominus : Fac eleemosynam cum anima tua. Hoc enim illi dixit : sed ille non intellexit, quando enarravit illis eleemosynas quas faciebant, et putabant latere Christum; et ait illis : Novi quia facitis; decimatis mentam et anethum, cuminum et rutam : sed ego alias eleemosynas loquor : contemnitis judicium et charitatem. In judicio et charitate fac eleemosynam cum anima tua. Quid est in judicio? Respice, et inveni; displice tibi, pronuntia in te. Et quid est charitas? Dilige Dominum Deum in toto corde tuo, et tota anima tua, et tota mente tua; dilige proximum tuum tanquam te ipsum (*Matth.* xxii, 37, 39) : et fecisti misericordiam prius cum anima tua, in conscientia tua. Hanc autem eleemosynam si prætermittis, da quod vis, dona quantum vis; retrahe de fructibus tuis, non decimas, sed dimidias; novem partes da, et unam tibi dimitte : nihil facis, quando tecum non facis, et tecum pauper es. Anima tua vescatur, ne fame pereat. Da illi panem. Quem panem, inquit? Ipse tecum loquitur. Tu si audires, et intelligeres, et crederes Domino [1], ipse tibi diceret : *Ego sum panis vivus, qui descendi de cœlo* (*Joan.* vi, 41). Nonne istum panem primum dares animæ tuæ, et faceres cum illa eleemosynam? Si ergo credis, debes facere, ut prius pascas animam tuam. Crede in Christum; et mundabuntur quæ intus sunt, et quæ foris sunt munda erunt. Conversi ad Dominum [2], etc.

SERMO CVII * (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, Dico vobis, abstinete ab omni avaritia. *Cap.* xii, ỳ. 13-21.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Præceptum de cavenda omni avaritia.* Qui Deum timetis, non dubito quin verbum ejus cum timore audiatis, et cum hilaritate faciatis; ut quod promisit, modo speretis, post accipiatis. Dominum modo audivimus præcipientem nobis, Christum Jesum filium Dei. Præcepit nobis Veritas, quæ nec fallit, nec fallitur : audiamus, timeamus, caveamus. Quid ergo præcepit? *Dico*, inquit, *vobis, abstinete ab omni avaritia.* Quid est, *ab omni avaritia?* Quid est, *ab omni?* Quare addidit, *ab omni?* Posset enim sic dicere, Cavete ab avaritia. Pertinuit ad eum, ut adderet, *ab omni*; et diceret, *Cavete ab omni avaritia.*

2. *Qua occasione datum a Christo.* Quare hoc dixerit, velut occasio ipsa unde natus est sermo, apparet nobis in sancto Evangelio. Interpellavit enim eum quidam contra fratrem suum, qui totum patrimonium abstulerat, et fratri suo partem suam non reddebat. Quam bonam ergo causam habuerit iste interpellator, advertitis. Non enim rapere quærebat aliena, sed sua a parentibus sibi relicta quærebat : ipsa Domino interpellato et judicante poscebat. Habebat iniquum fratrem : sed justum judicem invenerat contra iniquum fratrem. Deberet ergo perdere in tam bona causa istam occasionem? Aut quis diceret fratri ejus, Redde partem suam fratri tuo, si Christus non diceret? Ille judex hoc dicturus erat, quem forte frater ditior et raptor præmio corrumpebat? Miser ergo et paternis opibus destitutus tali ac tanto judice invento accedit, interpellat, rogat, causam suam brevissime exponit. Utquid enim opus erat causam perorare, quando ei loquebatur, qui cor poterat et videre? *Domine*, inquit, *dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem.* Non ei dixit Dominus, Veniat frater tuus. Sed nec misit, ut adesset, aut cum adfuisset, interpellatori dixit, Proba quod dicebas. Petebat dimidiam hæreditatem, petebat in terra dimidiam : in cœlo Dominus offerebat totam. Plus Dominus dabat, quam ille postulabat.

CAPUT II. — 3. *Divisor hæreditatis Christus esse nolens quid doceat. Donatistæ notantur.* — *Dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem.* Causa justa, causa brevis. Sed audiamus et judicantem et docentem. *Homo*, ait, *Homo* : qui enim pro magno habes istam hæreditatem, quid es nisi homo? Volebat illum facere aliquid plus quam est homo. Quid plus illum volebat facere, cui volebat avaritiam tollere? Quid eum plus volebat facere? Dico vobis : *Ego dixi, dii estis, et filii Altissimi omnes* (*Psal.* lxxxi). Ecce quod eum volebat facere, inter deos numerare qui avaritiam non habet [1]. *Homo, quis me constituit divisorem inter vos?* Et Paulus apostolus servus ipsius, quando dicebat, *Obsecro vos, fratres, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata*, nolebat esse divisor. Denique monuit eos qui ad ipsius nomen currebant, et Christum dividebant : *Unusquisque vestrum dicit, Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ, ego Christi. Divisus est Christus? Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis* (I *Cor.* i, 10-13)? Videte ergo, quam mali sint homines, qui volunt esse divisum, qui noluit esse divisor. *Quis me*, inquit, *constituit divisorem inter vos?*

CAPUT III. — 4. *Avaritiæ damnatur qui vel sua cupide servat.* Petisti beneficium : audi consilium. *Ego dico vobis, cavete ab omni cupiditate.* Forte, inquit, tu avarum et cupidum diceres, si quæreret aliena : ego autem dico, cupide et avare non appetas nec tua. Hoc est, *ab omni. Cavete*, inquit, *ab omni avaritia.* Magnum pondus. Si forte hoc pondus infirmis imponitur; rogetur ut qui imponit, vires dare dignetur.

[1] Am. Er. et MSS., *et crederes Dominum.*

[2] Precatio post sermones consueta hic in editis et Mss. repræsentatur integra, sed non aliter atque habetur supra in fine sermonis 67, nisi quod hic in multis libris ita desinit : *Per Jesum Christum Filium suum, qui cum eo vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.*

* Castigatus est ad cl. gr. Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 196, et de Diversis 28.

[1] Am. et Er., *non habent.*

Non enim leviter habendum est, fratres mei, quando Dominus noster, Redemptor noster, Salvator noster, qui mortuus est pro nobis, qui sanguinem suum pretium dedit, ut redimeret nos, advocatus et judex noster; non est leve, quando dicit, *Cavete*. Novit ille quantum mali sit : nos non novimus; illi credamus. *Cavete*, inquit. Quid? unde? *Ab omni avaritia*. Meum servo, non alienum tollo. *Cavete ab omni avaritia*. Non solum avarus est qui rapit aliena; sed et ille avarus est qui cupide servat sua. Sed si sic culpatur qui cupide servat sua; quomodo damnatur qui rapit aliena? *Cavete*, inquit, *ab omi cupiditate : quia non in abundantia hominis est vita ejus ex his quæ ibi habet*. Multa qui recondit, quantum inde tollit ut vivat? Cum tulerit inde, et quodam modo cogitatione separaverit quod sufficiat unde vivat, videat cætera cui remaneant : ne forte cum servas unde vivas, colligas unde moriaris. Ecce Christus, ecce veritas, ecce severitas. *Cavete*, dicit veritas : *Cavete*, dicit severitas. Si non amas veritatem, time severitatem. *Non in abundantia hominis est vita ejus ex his quæ habet*. Crede illi, non te fallit. Contra tu dicis? Imo in abundantia hominis est vita ejus ex his quæ habet. Ille te non fallit : tu te fallis.

CAPUT IV. — 5. *Dives imprudens qui reservare vroponit, non erogare*. Ex hac ergo occasione, quia interpellator ille partem suam quærebat, non alienam invadere cupiebat, nata est ista sententia Domini, ut non diceret, *Cavete* ab avaritia, sed adderet, *ab omni avaritia*. Parum fuit : dat alterum exemplum de quodam divite, cui successerat regio. *Erat*, inquit, *homo dives, cui successerat regio*. Quid est, *successerat?* Magnos fructus attulerat regio quam possidebat. Quam magnos fructus? Ut non inveniret ubi poneret : factus est subito per abundantiam angustus, avarus antiquus. Quot enim anni jam transierant, et tamen horrea illa suffecerant? Tantum ergo natum est, ut loca non sufficerent quæ solebant. Et quærebat consilium miser, non quomodo erogaret quod plus natum erat, sed quomodo reservaret : et cogitando invenit consilium. Quasi sapiens sibi visus est, inveniendo consilium. Prudenter cogitavit, sapienter vidit. Quid vidit sapienter? *Destruam*, inquit, *horrea vetera, et faciam nova ampliora, et implebo ea : et dico animæ meæ*. Quid dicis animæ tuæ? *Anima, habes multa bona in annos plurimos reposita, requiesce, manduca, bibe, epulare*. Hoc dixit sapiens inventor consilii animæ suæ.

CAPUT V. — 6. *Animæ consulendum non ut habeat bona, sed ut ipsa sit bona. Et Deus ad illum :* qui nec eum stultis loqui dedignatur. Aliquis vestrum forte dicat : Et quomodo Deus cum stulto locutus est? O fratres mei, cum quantis stultis hic loquitur, quando Evangelium recitatur? Quando lectum est, qui audiunt et non faciunt, stulti non sunt? Quid ergo ait Dominus? Quia ille sibi iterum in inveniendo consilio sapiens videbatur : *Stulte*, inquit; *Stulte*, qui tibi sapiens videris : *Stulte*, qui dixisti animæ tuæ, *Habes multa bona reposita in annos plurimos : hodie repetitur a te anima tua*. Cui dixisti, *Habes multa bona;* hodie repetitur, et nullum habet bonum. Contemnat hæc bona, et sit ipsa bona; ut quando repetitur, exeat secura. Quid enim est iniquius homine, qui multa bona habere vult, et bonus ipse esse non vult? Indignus es qui habeas, qui non vis esse quod vis habere. Numquid enim vis habere villam malam? Non utique, sed bonam. Numquid uxorem malam? Non, sed bonam. Numquid denique casulam malam? Numquid vel caligam malam? Quare animam solam malam? Non hic dixit stulto huic vana cogitanti, horrea ædificanti, et ventres pauperum non videnti; non illi ait, Hodie anima tua rapietur ad gehennam : nihil horum dixit; sed, *repetitur a te*. Non tibi dico anima tua quo sit itura : hinc tamen ubi illi tanta servas, velis nolis, est migratura. Ecce, stulte, cogitasti implere horrea nova majora, quasi non sit quid inde fiat.

CAPUT VI. — 7. *Signum Christi in fronte intus portantes securi sunt inter malos*. Sed fortasse ille nondum fuit christianus. Nos audiamus, fratres, quibus credentibus Evangelium recitatur, a quibus qui illa dixit adoratur, cujus signum a nobis in fronte portatur, et in corde habetur. Interest enim plurimum ubi habeat homo signum Christi, utrum in fronte, an et in fronte et in corde. Audistis quid hodie Ezechiel[1] sanctus propheta loquebatur, quemadmodum antequam mitteret Deus exterminatorem populi iniqui, misit primitus signatorem, et ait illi : *Vade, et da signum in frontibus eorum qui gemunt et mærent de peccatis populi mei, quæ fiunt in medio eorum*. Non dixit, *quæ fiunt* extra ipsos (*a*); sed, *in medio eorum*. Gemunt tamen et mœrent : et ideo signati sunt in fronte; in fronte interioris hominis, non exterioris. Est enim frons in facie, est frons in conscientia. Denique aliquando quando interior frons pulsatur, exterior obrubescit : aut pudore obrubescit, aut timore pallescit. Est ergo frons hominis interioris. Ibi signati sunt illi, ne vastarentur : quia etsi peccata quæ fiebant in medio eorum, non corrigebant; tamen dolebant, et ipso se dolore separabant; et separati Deo, oculis hominum mixti erant. Signantur occulte, non læduntur aperte. Mittitur postea vastator, et dicitur ei : *Vade, vasta, non parcas minoribus, majoribus, masculis, feminis : sed ad eos qui habent in fronte signum, non appropinques* (*Ezech*. IX, 4-6). Quanta securitas vobis data est, fratres mei, qui estis in hoc populo gementes, et mœrentes iniquitates quæ fiunt in medio vestrum, et non facientes?

CAPUT VII. — 8. *Omnis avaritia, ne peccetur, præcidenda*. Ut autem iniquitates non faciatis, *Cavete ab omni avaritia*. Dico vobis latius, quid est *ab omni avaritia*. In libidine avarus est, cui uxor non sufficit sua. Et ipsa idololatria dicta est avaritia : quia et in ipsa divinitate avarus est, cui non sufficit Deus unus et verus. Quæ sibi facit multos deos, nisi avara anima? Quæ sibi facit martyres falsos, nisi avara anima (*b*) *Cavete ab omni avaritia*. Ecce amas tua, et jactas te, quia non quæris aliena : vide quid mali facias non

[1] Mss., *Audistis quando Ezechiel*.
(*a*) Hæc in Donatistas.
(*b*) Donatistarum martyres indicantur

audiendo Christum dicentem, *Cavete ab omni avaritia.* Ecce amas tua, non tollis aliena : de labore habes, de justitia habes : hæres relictus es, donavit tibi quem promeruisti : navigasti, periclitatus es, fraudem non fecisti, mendacium non jurasti, quod Deus voluit acquisisti : et servas cupide tanquam in bona conscientia, quia non habes de malo, et non quæris aliena. Si non audieris illum qui dixit, *Cavete ab omni avaritia,* audi quanta mala facturus es propter tua. Ecce contigit, verbi gratia, ut fieres judex. Non corrumperis, quia non quæris aliena : nemo tibi dat præmium, et dicit, Judica contra adversarium meum. Absit; homo qui non quæris aliena, quando tibi hoc persuaderi potest? Vide quid mali facturus sis propter tua. Ille qui vult ut male judices, et pro ipso feras sententiam contra adversarium ipsius, forte potens homo est, et potest tibi calumniam facere, ut perdas tua. Attendis potentiam ipsius, cogitas illam, cogitas tua quæ servas, quæ amas : non quæ possedisti, sed quibus male inhæsisti. Attendis viscum tuum, propter quod liberas virtutis non habes pennas : et dicis apud te ipsum, Offendo hominem istum, multum potest ad tempus ; suggeret de me mala, et proscribor, et perdo quod habeo. Judicaturus es male, non cum quæris aliena, sed cum servas tua.

CAPUT VIII. — 9. *Rursus de periculo avari vel sua cupide servantis.* Da mihi hominem qui audivit Christum, da mihi hominem qui cum timore audivit, *Cavete ab omni cupiditate :* et non mihi dicat, Ego homo pauper sum, plebeius, mediocris, gregalis ; quando spero me judicem futurum? Non timeo istam tentationem, cujus periculum ante oculos posuisti. Ecce dico et pauperi quid timere debeat. Vocat te dives et potens, ut pro illo dicas falsum testimonium. Quid facturus es modo? Dic mihi. Habes bonum peculium : laborasti, acquisisti, servasti. Exigit ille : Dic pro me falsum testimonium, et tantum et tantum dono tibi. Tu qui non quæris aliena : Absit a me, inquis : non quæro quod mihi noluit Deus dare, non accipio ; recede a me. Non vis accipere quod do? quod habes tollo. Ecce modo te proba, modo te interroga. Quid me attendis? Intus te attende, intus te vide, intus te examina ; sede ad te, et constitue te ante te, et in equuleum præcepti Dei extende te, et timore torque te, et noli te palpare : responde tibi. Ecce si hoc quisquam minetur, quid facies? Tollo tibi quod cum tanto labore acquisisti, nisi pro me falsum testimonium dixeris. Da illum [1] : *Cavete ab omni avaritia.* O serve meus, dicet tibi, quem redemi et liberum feci, quem de servo fratrem adoptavi, quem in corpore meo membrum posui, audi me : Tollat quod acquisisti, me tibi non tollet. Ne pereas, servas tua? Nonne tibi dixi, *Cavete ab omni cupiditate?*

CAPUT IX. — 10. *Avaritia vitæ etiam ipsa cavenda.* Ecce turbaris, ecce fluctuas : cor tuum quasi navis tempestatibus quatitur. Dormit Christus : excita dormientem, et non patieris tempestatem sævientem. Ipsum excita, qui nihil hic habere voluit, et totum habes, qui usque ad crucem pro te pervenit, cujus nudi atque pendentis ossa ab insultantibus numerata sunt : et cave ab omni avaritia. Parum est avaritia pecuniæ : cave avaritiam vitæ. Horrenda avaritia, metuenda avaritia. Aliquando homo contemnit quod habet, et dicit : Non dico falsum testimonium. Non dico, dicis mihi? Tollo quod habes. Tolle quod habeo : non tollis quod intus habeo. Non enim pauper remanserat qui dicebat : *Dominus dedit, Dominus abstulit ; sicut Domino placuit, ita factum est ; ergo sit nomen Domini benedictum. Nudus exii de utero matris meæ, nudus revertar in terram* (*Job.* I, 21). Nudus foris, intus vestitus. Nudus foris a pannis, et putribilibus pannis ; intus vestitus. Unde? *Sacerdotes tui induantur justitia* (*Psal.* CXXXI, 9). Sed quid si dicat, cum contempseris ea quæ possides, quid si dicat : Occido te? Responde illi, si Christum audisti : Occides me? Melius tu occides [1] carnem meam, quam ego per linguam falsam animam meam. Quid facturus es mihi? Occisurus es carnem : exit anima libera, in fine sæculi et ipsam quam contempsit carnem receptura. Quid ergo mihi facturus es? Si autem falsum testimonium dixero pro te, de lingua mea occido me ; et non in carne occido me : *Os enim quod mentitur, occidit animam* (*Sap.* I, 11). Forte hoc non dicis. Unde non dicis? Vivere vis : plus vis vivere, quam Deus constituit? Certe caves ab omni avaritia? Huc usque Deus voluit ut vivas, quo usque iste ad te accessit. Forte te occisurus est, ut martyrem faciat. Noli habere cupiditatem vivendi ; et non habes æternitatem moriendi [2] ? Videtis quia ubique avaritia illa, cum plus volumus quam opus est, facit nos peccare? Caveamus ab omni avaritia, si volumus frui æterna sapientia.

SERMO CVIII [*] (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, cap. XII, 35, 36, Sint lumbi vestri accincti, et lucernæ ardentes, et vos similes, *etc.*, *deque verbis Psalmi* XXXIII, 12-15, Quis est homo qui vult vitam, *etc.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *De exspectando adventu Domini. Christiani quare facti sumus. Sæculum istud non amandum.* Dominus noster Jesus Christus et venit ad homines, et abscessit ab hominibus, et venturus est ad homines. Et tamen hic erat quando venit, nec recessit quando abscessit, et ad eos venturus est quibus dixit, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* XXVIII, 20). Secundum formam ergo servi, quam suscepit pro nobis, quodam tempore natus est, et occisus est, et resurrexit, et non jam moritur, nec mors ei ultra dominabitur (*Rom.* VI, 9) : secundum divinitatem autem, qua æqualis est Patri, in hoc mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit (*Joan.* I, 10).

[1] Editi, *Credo tibi, quia quod cum tanto labore acquisisti, minime perdere vis. Minatur tibi, Nisi pro me falsum testimonium dixeris, tollo illud : sed si pro me falsum testimonium dixeris, do illud. Cavete,* etc. Brevius et nitidius nos ex manuscriptis.

[1] Verbum, *occides*, abest a manuscriptis.

[2] In Colbertino Ms., *hæreditatem moriendi.*

[*] Emendatus ad tres bn. et quatuor cl. ad a. cb. f. fs. g lr. m. p. rm. vd. et ad editiones Am. Er. Par. Lov

(*a*) Alias, de Verbis Domini 59.

De hoc audistis modo Evangelium, quid monuerit nos[1], cautos nos faciens, et volens esse expeditos et paratos ad exspectanda novissima : ut post novissima, quæ sunt in hoc sæculo metuenda, succedat requies, quæ non habet finem. Beati qui participes facti fuerint. Erunt autem tunc securi, qui modo non sunt securi : et iterum tunc timebunt, qui modo timere nolunt. Ad hanc exspectationem et propter hanc spem christiani facti sumus. Nonne spes nostra est de hoc sæculo? Non amemus sæculum. Ab amore sæculi hujus vocati sumus, ut aliud sæculum speremus et diligamus. In hoc abstinere nos debemus ab omnibus illicitis concupiscentiis, hoc est, lumbos accinctos habere debemus : et fervere et lucere in operibus bonis, hoc est, lucernas ardentes habere. Dixit enim ipse Dominus discipulis suis alio loco Evangelii : *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Et ut ostenderet unde dicebat, subjecit et ait : *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona facta vestra, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth* v, 15, 16).

CAPUT II. — 2. *Tria in Evangelio commendata.* Ideo lumbos nostros accinctos esse voluit, et lucernas ardentes. Quid est, lumbos accinctos? *Declina a malo.* Quid est lucere? quid est lucernas ardentes habere? Hoc est, *Et fac bonum.* Quid est quod adjunxit et ait, *Et vos similes estote hominibus exspectantibus dominum suum quando veniat a nuptiis :* nisi quod in illo psalmo sequitur, *Inquire pacem, et sequere eam?* Hæc tria, hoc est, abstinentia a malo, et operatio boni, et spes præmii æterni, commemorata sunt in Actibus Apostolorum, ubi scriptum est, Quia docebat eos Paulus *de continentia*, *de justitia*, *et spe vitæ æternæ* (*Act.* XXIV, 25). Ad continentiam pertinet, *Sint lumbi vestri accincti.* Ad justitiam pertinet, *Et lucernæ ardentes*[2]. Ad exspectationem Domini pertinet, quæ est spes vitæ æternæ. Ergo, *Declina a malo*, hæc est continentia, hi sunt lumbi accincti : *Et fac bonum*, hæc est justitia, hæ sunt lucernæ ardentes : *Quære pacem et sequere eam*, hæc est exspectatio futuri sæculi : ergo, *Similes estote hominibus expectantibus dominum suum quando veniat a nuptiis.*

CAPUT III. — 3. *Dies boni frustra hic quæruntur. Diu vivere, quid.* Habentes autem ista præcepta et promissa, quid quærimus in terra dies bonos, ubi eos invenire non possumus? Scio enim quia eos quæritis, quando aut ægrotatis, aut in tribulationibus estis, quæ abundant in isto sæculo. Quoniam quando ætas vergit ad finem, et senex plenus est querelis, et nullis gaudiis. Inter omnes tribulationes, quibus conteritur genus humanum, non quærunt homines nisi dies bonos, et vitam volunt longam, quam hic habere non possunt. Quia et longa hominis vita tanta brevitate constringitur ad universi sæculi illius latitudinem, quasi una gutta ad universum mare comparetur[1]. Quid ergo est vita hominis, etiam illa quæ longa dicitur? Longam vitam dicunt, quæ in sæculo isto brevis est : et, sicut dixi, abundant gemitus usque ad decrepitam senectutem. Hoc totum modicum et breve est : et tamen quomodo quæritur ab hominibus? Quanta diligentia, quanto labore, quanta cura, quanta vigilantia, quanto opere quærunt homines ut diu hic vivant et senescant? Ipsum autem diu vivere quid est, nisi ad finem currere? Habuisti hesternum diem, habere vis et crastinum diem. Sed cum iste transierit et crastinus, minus illum habes. Ideo optas ut lucescat dies, ut propinquet tibi quo tu non vis pervenire. Exhibes aliquam solemnitatem amicis tuis, audis ibi a bene optantibus dici tibi, Multos annos vivas : vis ut veniat quod illi dixerunt. Quid? Ut veniant anni et anni, et non vis veniat finis annorum? Studia tua contraria sunt : ambulare vis, et pervenire non vis.

CAPUT IV. — 4. *Vita et dies boni ubi quærendi.* Verumtamen, ut dixi, si tanta cura inest hominibus, ut quotidianis, magnis perpetuisque laboribus cupiant, ut tardius moriantur; quanta cura agendum est, ut nunquam moriantur? Inde nemo vult cogitare. Quotidie quæruntur in isto sæculo dies boni, ubi non inveniuntur : et nemo vult sic vivere, ut illuc perveniat ubi inveniuntur. Ideo admonet eadem Scriptura, et dicit : *Quis est homo qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?* Sic interrogavit Scriptura, ut sciret quid illi responderetur : sciens quod omnes homines vitam quærerent, et dies bonos. Pro desiderio ipsorum interrogavit, tanquam sibi de omnium corde responderetur, Ego volo : sic dixit, *Quis est homo qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?* Quemadmodum etiam ista hora, qua vobis loquor cum audistis me dixisse, *Quid est homo qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?* omnes respondistis in corde vestro, Ego. Nam et ego qui vobiscum loquor, vitam volo et dies bonos : quod quæritis vos, hoc quæro et ego.

CAPUT V. — 5. *Idem tractatur argumentum.* Quomodo si aurum nobis omnibus esset necessarium, et ego ad aurum una vobiscum pervenire volens, et esset alicubi in agro vestro, in loco vestræ potestati subdito, et viderem vos quærentes aurum, et dicerem vobis, Quid quæritis? responderetis mihi, Aurum. Et ego vobis dicerem, Aurum quæritis, et ego aurum quæro : quod quæritis, et ego quæro; sed non ibi quæritis ubi possimus invenire. Ergo audite me, ubi possimus invenire : vobis non tollo, locum vobis ostendo : imo sequamur omnes eum qui novit ubi sit quod quærimus. Sic et nunc, quia desideratis vitam et dies bonos, non possumus vobis dicere, Nolite desiderare vitam et dies bonos : sed illud dicimus, Nolite hic quærere in hoc sæculo vitam et dies bonos, ubi boni esse non possunt. Nonne vita ipsa morti

[1] In Mss., additur *vel admonuerit.*

[2] Non addit, *in manibus vestris.* Quæ verba in excusis quidem Bibliis Vulgatæ nunc insunt versioni, sed ab ipsa olim aberant in manuscriptis Bibliis Germanensibus nostris et Corbeiensibus, sicuti absunt a textu græco. Eumdem locum absque istis verbis refert Augustinus supra in sermone 93, n. 3, in sermone de Continentia, cap. 7 ; in Quæst. Evangel. lib. 2, cap. 25, etc.

[1] Sic Lov. et Bened. ; at Fr. Lugd. et. Ven., *quasi si una gutta ad universum mare comparetur.* M.

similis est? Dies autem ipsi properantes transeunt: quia hodiernus dies hesternum exclusit: crastinus ideo nascitur, ut excludat hodiernum. Ipsi dies non stant: tu quare cum illis vis stare? Desiderium ergo vestrum, quo vultis vitam et dies bonos, non solum non reprimo, sed etiam vehementius accendo. Prorsus quærite vitam, quærite dies bonos: sed ubi possunt inveniri, ibi quærantur.

CAPUT VI.— 6. *Quid agendum ut obtineantur dies boni. Vita, et dies boni.* Vultis enim audire mecum consilium ejus, qui novit ubi sint dies boni, et ubi sit vita? Audite non a me, sed mecum simul. Ait enim nobis quidam: *Venite, filii, audite me.* Et concurramus, et stemus, et aures arrigamus, et corde intelligamus Patrem qui dixit, *Venite, filii, audite me; timorem,* inquit, *Domini docebo vos.* Et quam rem vult docere, et cui rei utilis est timor Domini, sequitur: *Quis est homo qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?* Respondemus omnes, Nos volumus. Quod sequitur audiamus. *Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum.* Modo dic, Ego. Jamdudum quando dicebam, *Quis est homo qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?* omnes respondebamus, Ego. Eia respondeat mihi aliquis, Ego. Ergo, *Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum.* Dic modo, Ego. Ergo dies bonos et vitam vis, cohibere linguam tuam a malo non vis, et labia tua ne loquantur dolum? Ad mercedem alacer, ad opus piger. Et cui non operanti redditur merces? Utinam in domo tua vel operanti mercedem reddas. Nam scio quia non operanti non reddis. Quare? Quia nihil operanti nihil debes. Et Deus proposuit mercedem. Quam mercedem? *Vitam et dies bonos*, quam omnes desideramus, et ad quos dies omnes venire conamur. Promissam mercedem daturus est. Quam mercedem? *Vitam et dies bonos.* Et qui sunt dies boni? Vita sine fine, requies sine labore.

CAPUT VII.—7. *Lingua cohibenda.* Magnam mercedem proposuit: in tanta proposita mercede, videamus quid jussit. Jam enim mercede tantæ pollicitationis et amore mercedis accensi, paremus jussioni ejus vires nostras, latera, lacertos. Quasi jussurus est onera grandia nos portare, forte aliquid fodere, forte aliquam machinam erigere? Non tibi jussit rem laboriosam, sed membrum quod inter omnia membra cito moves, ipsum tibi præcepit cohibere: *Cohibe linguam tuam a malo.* Non est labor erigere fabricam; et labor est tenere linguam? *Cohibe linguam tuam a malo.* Noli loqui mendacium, noli loqui criminationes, noli loqui calumnias, noli loqui falsa testimonia, noli loqui blasphemias: *Cohibe linguam tuam a malo.* Vide quomodo irasceris, si quis de te male loquatur. Quomodo irasceris alteri, quando de te male loquitur: sic irascere tibi, quando de altero male loqueris. *Labia tua ne loquantur dolum.* Quod est intus in corde tuo, hoc dicatur foris. Non aliud pectus tegat, et aliud lingua proferat. *Declina a malo, et fac bonum.* Nam quomodo dicturus sum ei, Vesti nudum, qui adhuc vult spoliare vestitum? Nam qui premit civem suum, quomodo habet suscipere peregrinum? Ergo per ordinem, prius *declina a malo, et fac bonum:* prius accinge lumbos tuos, et tunc accende lucernam. Et cum hoc feceris, securus exspecta *vitam et dies bonos. Quære pacem, et sequere eum:* et tunc bona fronte dices Domino, Feci quod jussisti, redde quod promisisti.

SERMO CIX * (a).

De verbis Evangelii Lucæ, Faciem cœli et terræ nostis probare, *etc., deque istis,* Si vadis cum adversario tuo ad principem, da operam in via liberari ab illo, *etc., cap.* XII, ℣. 56-59 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Tempore misericordiæ utendum ad pœnitentiam. Vitro fragiliores sumus.* Evangelium audivimus, et in eo Dominum eos arguentem, qui faciem cœli norunt probare, et tempus fidei regni cœlorum appropinquantis nesciunt invenire. Judæis autem hoc dicebat: sed etiam ad nos sermo pervenit. Dominus autem ipse Jesus Christus Evangelii sui prædicationem ita cœpit: *Agite pœnitentiam; appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Matth.* IV, 17). Similiter et Joannes Baptista et præcursor ipsius ita cœpit: *Agite pœnitentiam; appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Id.* III, 2). Et modo corripit eos Dominus, qui nolunt agere pœnitentiam, appropinquante regno cœlorum. *Regnum cœlorum*, sicut ipse ait, *non veniet cum observatione.* Et iterum ipse ait: *Regnum cœlorum intra vos est* (*Luc.* XVII, 20, 21). Prudenter ergo accipiat unusquisque monita præceptoris, ut non perdat tempus misericordiæ Salvatoris, quæ modo impenditur, quamdiu generi humano parcitur. Ad hoc enim parcitur homini, ut convertatur, et non sit qui damnetur. Viderit Deus quando veniat finis sæculi: est tamen modo tempus fidei. Finis sæculi utrum hic aliquem nostrum inveniat, nescio: et fortasse non inveniet. Tempus cuique nostrum, proximum est, quia mortales sumus. Inter casus ambulamus. Si vitrei essemus, minus casus timeremus. Quid fragilius vase vitreo? Et tamen servatur, et durat per sæcula. Etsi enim casus vitreo vasi timentur, senectus ei et febris non timetur. Nos ergo fragiliores et infirmiores sumus: quia et casus omnes qui non cessant in rebus humanis, fragilitate utique nostra quotidie formidamus; et si ipsi casus non accedant, tempus ambulat: vitat homo ictum, numquid vitat exitum? vitat quæ extrinsecus eveniunt, numquid quod intus nascitur pellitur? Denique nunc lumbricos gignunt interiora, nunc morbus quilibet subito occupat: postremo quantumvis homini parcatur, novissime senectus cum venerit, non est quo differatur [1].

CAPUT II.—2. *Quis sit adversarius ille cui consentire jubemur.* Proinde audiamus Dominum, in nobis ipsis agamus quod præcepit. Videamus quis est ille adversarius, de quo nos terruit, dicens: *Si vadis cum adversario tuo ad principem, da operam in via li-*

[1] Mss., *quod differatur.*

* Emendatus ad omnes codices scriptos et excusos in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, 1 de Verbis Domini.

(*b*) Possidius in Indiculo, cap. 8, hunc forte sermonem notat his verbis: « De Evangelio, ubi scriptum est, *Con-* « *corda cum adversario tuo, cum es cum illo in via.* »

berari ab illo; ne forte tradat te principi, et princeps ministro, et mittaris in carcerem, unde non exies, donec solvas novissimum quadrantem. Quis est iste adversarius? Si diabolus; jam liberati sumus ab illo. Quale pretium pro nobis datum est, ut ab illo redimeremur? De quo dicit Apostolus, loquens de ipsa redemptione nostra : *Qui eruit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii charitatis suæ* (*Coloss.* I, 13). Redempti sumus, diabolo renuntiavimus : quomodo dabimus operam liberari ab illo, ne nos iterum captivos faciat peccatores? Sed non est ipse adversarius de quo nos Dominus commonet. Alio enim loco alius evangelista sic illud posuit, ut si utraque verba jungamus, et utraque verba sibi Evangeliorum duorum comparemus, adversarium istum cito intelligamus. Ecce enim hic quid dixit? *Cum vadis ad principem cum adversario tuo, da operam in via liberari ab eo.* Alius autem evangelista hoc ipsum sic posuit : *Esto consentiens adversario tuo cito cum es cum illo in via.* Cætera similia sunt : *Ne forte adversarius tradat te judici, judex ministro, minister in carcerem* (*Matth.* v, 25). Ambo evangelistæ similiter hoc explicaverunt. Unus dixit, *Da operam in via liberari ab illo:* alter dixit, *Consenti illi.* Non enim poteris liberari ab illo, nisi ei consenseris. Vis liberari ab illo? *Consenti illi.* Numquid diabolus est, cui debeat consentire christianus?

CAPUT III. — 3. *Adversarius noster, sermo Dei.* Quæramus ergo istum adversarium, cui debemus consentire, ne tradat nos judici, et judex ministro : quæramus illum, et consentiamus illi. Si peccas, adversarius tuus sermo Dei est (*a*). Verbi causa, forsitan delectat te inebriari : dicit tibi, Noli. Delectat te spectare et nugari : ille dicit tibi, Noli. Delectat te adulterari : dicit tibi sermo Dei, Noli. In quibuscumque peccatis volueris facere voluntatem tuam, dicit tibi, Noli. Adversarius est voluntatis tuæ, donec fiat auctor salutis tuæ [1]. O quam bonus adversarius, quam utilis adversarius! Non quærit nostram voluntatem, sed utilitatem. Adversarius est nobis, quamdiu sumus et ipsi nobis. Quamdiu tu tibi inimicus es, inimicum habes sermonem Dei : esto tibi amicus, et concordas cum ipso. *Non homicidium feceris :* audi, et concordasti. *Non furtum facias,* audi, et concordasti. *Non mœchaberis :* audi, et concordasti [2]. *Non falsum testimonium dicas :* audi, et concordasti. *Non concupiscas uxorem proximi tui :* audi, et concordasti. *Non concupiscas rem proximi tui* (*Exod.* xx, 13, *etc.*): audi, et concordasti. In his omnibus cum tuo isto adversario concordasti : et tibi quid perdidisti? Non solum nihil perdidisti : sed et te ipsum, qui perieras, invenisti. Via, vita ista est : si concordaverimus cum illo, si consenserimus illi; finita via [3], non timebimus judicem, ministrum, carcerem.

[1] Isthæc verba, *donec fiat auctor salutis tuæ*, absunt a Mss. et ab editis Am. et Er.

[2] Er. præterit, *Non furtum facias; audi et concordasti. Non mœchaberis : audi et concordasti.* Lugd. et Ven. prætereunt, *Non mœchaberis : audi et concordasti.* Paulo post tres illæ editiones ferunt, *concupisces*; pro, *concupiscas.* M.

[3] Aliquot Mss., *finita vita.*

(*a*) Vide supra sermonem 9, cap. 3.

CAPUT IV. — 4. *Anni homini magis decedunt, quam accedunt.* Quando finitur via? Non omnibus una hora finitur. Unusquisque habet horam, quando finiat viam. Via, vita ista dicta est : finisti istam vitam, finisti viam. Ambulamus; et ipsum vivere, accedere est. Nisi forte putatis quia tempus accedit, et nos stamus? Non potest fieri. Quomodo accedit tempus, accedimus et nos : et non anni nobis accedunt, sed magis decedunt. Valde errant homines, quando dicunt : Puer iste adhuc minus sapit, accedunt illi anni, et prudens erit. Attende quid dicas. Accedunt, dixisti : ego ostendo quia decedunt, cum tu dicis, Accedunt. Et audi quam facile id probo. Putemus nos scisse annos ipsius ex quo natus est : verbi gratia, ut bene illi optemus, octoginta annos victurus est, perventurus est ad senectutem. Scribe octoginta annos. Vixit unum annum : quot habes in summa? quot tenebas? Octoginta. Deduc unum. Vixit decem : septuaginta restiterunt. Vixit viginti : sexaginta restiterunt. Certe accedebant : quid est hoc? Veniunt, ut abeant anni nostri : veniunt, inquam, ut eant. Non enim veniunt, ut stent nobiscum : sed cum transeunt per nos, terunt nos, et minus minusque valere nos faciunt. Talis est via, in qua venimus. Quid facturi sumus cum adversario illo, id est, cum sermone Dei? Concorda cum illo. Nescis enim quando via finiatur. Cum via finita fuerit, judex restat, et minister, et carcer. At si servaveris adversario tuo bonam voluntatem, et cum eo consenseris; pro judice invenies patrem, pro ministro sævo angelum tollentem in sinum Abrahæ, pro carcere paradisum. Quam cito in via cuncta mutasti, quia tuo adversario consensisti!

SERMO CX * (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, ubi dicitur de arbore ficulnea, per triennium fructum non ferente; ac de muliere habente decem et octo annos in infirmitate, cap. XIII, *6-17 ; necnon de verbis Psalmi* IX, 20, Exsurge, Domine, non prævaleat homo; judicentur gentes in conspectu tuo (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Ficus sterilis per triennium quid significet.* De arbore ficulnea quæ triennium habebat et fructum non afferebat, et de muliere quæ decem et octo annos habebat in infirmitate, quod Dominus donaverit audite. Arbor ficulnea, genus humanum est. Triennium autem, tria sunt tempora : unum ante Legem, alterum sub Lege, tertium sub gratia. Non est autem importunum, ut arbor ficulnea intelligatur genus humanum. Primus enim homo quando peccavit, foliis ficulneis pudenda velavit (*Gen.* III, 7) : hæc velavit, unde nati sumus, membra. Quæ enim ante peccatum fuerant glorianda, post peccatum pudenda sunt facta. Denique antea nudi erant, et non confundebantur. Non enim erat unde erubescerent, quando peccatum non præcesserat : nec poterant de sui Creatoris operibus erubescere,

* Collatus cum tribus bn. et quatuor cl. cum a. cb. f. fs. g. lr. m p. rm. vd. et cum Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 31.

(*b*) Sermonem Possidius in Indic. cap. 8 recenset, « De muliere curva, decem et octo annos habente in infirmitate »

quia operibus Creatoris sui bonis nullum adhuc malum opus suum miscuerant. Nondum enim manducaverant de ligno scientiæ boni et mali, unde manducare prohibiti erant. Postea ergo quam manducaverunt et peccaverunt, natum est de illis genus humanum : id est, homo de homine, obnoxius de debitore, mortalis de mortali, peccator de peccatore. Hos ergo appellat in hac arbore, qui per omne tempus fructum dare noluerunt : et propter hoc imminebat securis radicibus arboris infructuosæ. Intercedit colonus, differtur supplicium, ut adhibeatur auxilium. Qui autem intercedit colonus, est omnis sanctus, qui intra Ecclesiam orat pro eis qui sunt extra Ecclesiam. Et quid orat? *Domine, dimitte illam*[1] *et hoc anno :* id est, tempore isto sub gratia, parce peccatoribus, parce infidelibus, parce sterilibus, parce infructuosis. *Circumfodio ei, et adhibeo cophinum stercoris : si fecerit fructum, bene ; sin autem minus, venies et amputabis eam. Venies :* quando? In judicio venies, quando venturus es judicare vivos et mortuos. Interim modo parcitur. Quid est autem fossa? quid est circumfodere, nisi humilitatem et pœnitentiam docere? Fossa enim humilis terra est. Cophinum stercoris, in bono intellige. Sordes sunt, sed fructum dant. Sordes cultoris, dolores sunt peccatoris. Qui agunt pœnitentiam, in sordibus agunt : si tamen intelligant, et veraciter agant. Huic ergo arbori dicitur : *Agite pœnitentiam; appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Matth.* III, 2).

CAPUT II. — 2. *Mulier decem et octo annis in infirmitate. Homo non de suo, sed de gratia Dei bonus.* Quid illa mulier decem et octo annos habens in infirmitate? Sex diebus Deus perfecit opera sua. Ter seni, decem et octo faciunt. Quod ergo significavit triennium in arbore, hoc decem et octo anni in illa muliere. Curva erat, sursum aspicere non poterat : quia Sursum cor, sine causa audiebat. Sed erexit eam Dominus. Est ergo spes, sed filiis, quousque veniat dies judicii. Multum sibi dat homo. Et quid est homo? Justus homo magnum aliquid est homo. Sed tamen justus homo, gratia Dei est justus homo. Nam, *Quid est homo, nisi quod memor es ejus* (*Psal.* VIII, 5)? Vis videre quid est homo? *Omnis homo mendax* (*Psal.* CXV, 11). Cantavimus, *Exsurge, Domine, non prævaleat homo.* Quid est, *non prævaleat homo?* Nonne Apostoli homines erant? Nonne martyres homines erant? Ipse Dominus Jesus Deus esse non desistens, homo esse dignatus est. Quid est ergo, *Exsurge, Domine, non prævaleat homo ?* Si omnis homo mendax : exsurge, veritas, non prævaleat falsitas. Homo ergo, si vult esse aliquid boni, non sit de suo proprio. Si enim de suo esse voluerit, mendax erit. Si verax esse voluerit de Dei, non de suo erit.

3. *Prophetæ votum, ut non prævaleat homo.* Ergo, *Exsurge, Domine, non prævaleat homo.* Tantum valuit mendacium ante diluvium, ut post diluvium octo homines remansissent (I *Petr.* III, 20). Per ipsos terra rursus impleta est hominibus mendacibus, et electus est populus Dei. Facta sunt miracula multa, prærogata divina beneficia. Ad terram promissionis perductus est, ab Ægyptiorum servitute liberatus : Prophetæ in illo excitati sunt, templum accepit, sacerdotium accepit, unctionem accepit, legem accepit Sed de ipso postea dictum est, *Filii alieni mentiti sunt mihi* (*Psal.* XVII, 46).

CAPUT III. — Ad extremum missus est ille per Prophetas ante promissus. *Non prævaleat homo*, vel quia Deus factus est homo. Sed etiam ipse faciens divina contemptus est, præstans tam multa beneficia prehensus est, flagellatus est, suspensus est. Hucusque prævaluit homo, Dei Filium prehendere, Dei Filium flagellare, Dei Filium spinis coronare, Dei Filium ligno suspendere. Tantum prævaluit homo : sed quousque, nisi quousque depositus de ligno, positus est in sepulcro? Si ibi remansisset, vere homo prævaluisset. Sed prophetia ista etiam ipsum Dominum Jesum alloquitur dicens : *Exsurge, Domine, non prævaleat homo.* Domine, in carne venire dignatus es, Verbum caro factus, Verbum super nos, caro inter nos, Verbum caro inter Deum et hominem : virginem unde nascereris secundum carnem elegisti, virginem concipiendus invenisti, natus virginem reliquisti. Sed non agnoscebaris : apparebas, et latebas. Apparebat infirmitas, latebat potestas. Hoc totum factum est, ut sanguinem funderes, quod est pretium nostrum. Fecisti tanta miracula, valetudinibus ægrotorum sanitatem tribuisti, beneficia multa præstitisti, et recepisti mala pro bonis. Insultatum est tibi, in ligno pependisti : agitatum est ante te caput ab impiis, et dictum est, *Si Filius Dei es, descende de cruce* (*Matth.* XXVII, 40). Itane tu perdideras potentiam, an potius demonstrabas patientiam? Et tamen illi insultaverunt, et tamen illi irriserunt, tamen illi te occiso quasi victores discesserunt. Ecce in sepulcro jaces : *Exsurge, Domine, non prævaleat homo.* Non prævaleat impius inimicus, non prævaleat cæcus Judæus. Cum enim crucifigereris, prævaluisse sibi visus est Judæus cæcus. *Exsurge, Domine, non prævaleat homo.* Factum est, omnino factum est. Et quid restat, nisi ut *judicentur gentes in conspectu tuo?* Resurrexit enim, sicut nostis, ascendit in cœlum : inde venturus est judicare vivos et mortuos.

CAPUT IV. — 4. *Judicii venturi certitudo impletis tot aliis prædictionibus. Deus debitor, non ex acceptis, sed ex promissis.* Eia arbor infructuosa, non derideas, quia parcitur tibi : dilata est securis, noli esse secura ; veniet, et amputaberis. Crede quia venturus est. Ista omnia quæ vides, non erant. Christianus populus toto orbe terrarum aliquando non erat. In prophetia legebatur, in terra non videbatur : modo autem et legitur, et videtur. Ipsa Ecclesia sic est completa. Non ei dictum est, Vide filia, et audi ; sed, *Audi et vide* (*Psal.* XLIV, 11). Audi prædicta, vide completa. Quomodo ergo, fratres charissimi, non erat natus Christus de virgine, promissus est, et natus est : non fecerat mirabilia, promissa sunt, et fecit : nondum erat passus, promissum est, et factum

[1] Mss., *dimitte illi.* Et sic alibi veteres libri, quoties hunc locum refert Augustinus.

est : non resurrexerat, prædictum est, et impletum est : nomen ejus per totum mundum non erat, prædictum est, et impletum est : idola deleta et fracta non erant, prædictum est, et impletum est : hæretici impugnantes Ecclesiam non erant, prædictum est, et impletum est. Sic et dies judicii nondum est; sed quia prædictus est, implebitur. An fieri potest ut qui in tantis verax apparuit, de die judicii mendax sit? Promissorum suorum nobis chirographum fecit. Non debendo enim; sed promittendo debitorem se Deus fecit : id est, non mutuo accipiendo. Non possumus ergo ei dicere, Redde quod accepisti. Quoniam *quis prior dedit illi, et retribuetur ei* (*Rom.* xi, 35)? Non possumus dicere ei, Redde quod accepisti; sed plane dicimus, Redde quod promisisti.

CAPUT V. — 5. *Regnum Dei promissum.* Inde namque est, quod audemus quotidie dicere, *Adveniat regnum tuum* (*Matth.* vi, 10) : ut adveniente regno ejus, et nos cum illo regnemus. Quod nobis his verbis promissum est : *Tunc dicam illis, Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Sed plane si fecerimus quod ibi sequitur, *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare,* etc. (*Id.* xxv, 34, 35). Promisit patribus nostris; sed cautionem fecit, quam legeremus et nos. Si faciat nobiscum rationem, qui dignatus est facere cautionem, et dicat, Legite debita mea, hoc est, debita promissionum mearum, et computate quæ reddidi, computate etiam quæ debeo : ecce quam multa reddidi; modicum est quod debeo : pro modico quod restat, infidelem me promissorem esse putabitis? quid respondebimus contra manifestissimam veritatem? Ergo qui sterilis est, agat pœnitentiam, et faciat fructum dignum pœnitentiæ. Qui curvus est, terram intuetur, terrena felicitate lætatur, istam solam putat esse vitam beatam, ubi beatus esse possit, aliam non credit : quicumque tam curvus est, erigatur : si per se ipsum non potest, invocet Deum. Numquid enim et mulier illa per se ipsam erecta est? Væ illi esset, si manum ille non porrexisset.

SERMO CXI * (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, ubi regnum Dei dicitur simile fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria : *deque eo quod ibi scriptum est,* Domine, si pauci sunt qui salvantur? *Cap.* xiii, ℣. 21-24.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Tria sata farinæ. Pauci salvantur. Salvandi multi sunt inter se, sed aliorum comparatione pauci.* Tria sata farinæ, de quibus Dominus loquebatur, genus humanum est. Recolite diluvium : unde cæteri repararentur, tres remanserunt. Tres filios habebat Noe, de ipsis reparatum est genus humanum. Mulier illa sancta quæ abscondit fermentum, sapientia est. Ecce clamat orbis totus in Ecclesia Dei : *Ego cognovi quia magnus est Dominus* (*Psal.* cxxxiv, 5). Certe pauci sunt qui salvantur. Recolitis quæstionem ex Evangelio nobis modo propositam : *Domine,* dictum est, *si pauci sunt qui salvantur?* Dominus ad hoc quid? Non ait, Non pauci, sed multi sunt qui salvantur. Non hoc dixit. Sed quid dixit, cum audisset, *Si pauci sunt qui salvantur? Contendite intrare per angustam portam.* Quando audis ergo, *Pauci sunt qui salvantur,* confirmavit Dominus quod audivit. Per angustam portam pauci intrant. Alio loco ipse ait : *Arcta via est et angusta quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui ingrediuntur per illam : lata autem et spatiosa est via quæ ducit ad interitum, et multi sunt qui ambulant per illam* (*Matth.* vii, 13, 14). Quid gaudemus ad multitudines? Audite me, pauci. Scio quia multi auditis, et pauci obauditis. Aream video, grana quæro. Et vix, videntur grana, quando aera trituratur: sed futurum est ut ventiletur. Pauci ergo qui salvantur in comparatione multorum periturorum. Nam ipsi pauci magnam massam facturi sunt. Cum venerit ventilator ferens ventilabrum in manu sua, mundabit aream suam : frumenta recondet in horreum; paleas autem comburet igni inexstinguibili (*Luc.* iii, 17). Non subsannet palea granum : hoc verum loquitur, neminem fallit. Estote ergo inter multos multi, sed in comparatione quorumdam multorum pauci. Tanta massa processura est de hac area, ut impleat horreum cœli. Non enim contrarius sibi esset Dominus Christus, qui dixit, Pauci sunt qui intrant per angustam portam, multi per latam viam pereunt : contrarius sibi esset, qui alio loco dixit, *Multi ab oriente et occidente venient* (*Matth.* viii, 11). Multi certe pauci : et pauci, et multi[1]. Alii ergo pauci, alii multi? Non. Sed ipsi pauci qui multi : pauci in comparatione perditorum, multi in societate Angelorum. Audite, charissimi. Apocalypsis hoc habet scriptum : *Post hæc vidi ex omni lingua et gente et tribu venientes cum stolis albis et palmis, multitudinem quam nemo dinumerare potest* (*Apoc.* vii, 9). Hæc est massa sanctorum. Quanto clariore voce dictura est area ventilata, a turba impiorum et malorum falsorumque christianorum segregata, ad ignes æternos separatis his qui premunt, non tangunt : mulier enim quædam fimbriam tangebat, turba Christum premebat (*Luc.* viii, 44, 42) : segregatis ergo omnibus damnandis, massa purgata stans ad dexteram, nullum sibi timens misceri malorum, nullum timens perdere bonorum, regnatura cum Christo, quanta fiducia dictura est, *Ego cognovi quia magnus est Dominus?*

CAPUT II. — 2. *Objurgatio et ad eleemosynam exhortatio. Christianus quis.* Si ergo, fratres mei, granis loquor, si agnoscunt quod dico, prædestinati in vitam æternam, operibus loquantur, non vocibus. Cogimur loqui vobis quod non debuimus. Invenire enim in vobis debuimus quod laudaremus, non quærere quod admoneremus. Ecce tamen breviter dico, non immoror. Agnoscite hospitalitatem, per hanc perventum est ad Deum. Suscipis hospitem, cujus et tu es comes in via : quia omnes peregrini sumus. Ipse est christianus, qui et in domo sua et in

* Emendatus est ad omnes codices scriptos et excusos in sermone præcedenti modo designatos.
(*a*) Alias, de Verbis Domini 32.

[1] Quidam Mss., *et pauci multi*; omisso, *et*.

patria sua peregrinum se esse cognoscit. Patria enim nostra sursum est; ibi hospites non erimus. Nam unusquisque hic, et in domo sua hospes est. Si non est hospes, non inde transeat. Si transiturus est, hospes est. Non se fallat, hospes est: velit nolit, hospes est. Sed dimittit illam domum filiis suis, hospes hospitibus. Quare? Et in stabulo si esses, non alio veniente discederes? Hoc facis et in domo tua. Cessit tibi locum pater tuus, cessurus es locum filiis tuis. Nec mansurus manes, nec mansuris relinques. Si omnes transimus, aliquid quod transire non potest operemur: ut cum transierimus, et illo venerimus unde non transeamus, opera nostra bona ibi inveniamus. Custos est Christus, quid times ne perdas quod erogas? Conversi ad Dominum, etc.

Et post sermonem:

Quod novit Charitas vestra, suggerimus. Dies anniversarius ordinationis domni [1] senis Aurelii crastinus illucescit; rogat et admonet per humilitatem meam Charitatem vestram, ut ad basilicam Fausti devotissime convenire dignemini. Deo gratias.

SERMO CXII * (a).

De verbis Evangelii Lucæ, Homo quidam fecit cœnam magnam, *etc.*, *cap.* XIV, ℣. 16-24.

Habitus in basilica Restituta (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Judæi ad cœnam invitati, nos ducti et coacti.* Lectiones sanctæ propositæ sunt, et quas audiamus, et de quibus aliquid sermonis, adjuvante Domino, proferamus. In lectione apostolica gratiæ aguntur Domino de fide Gentium, utique ideo, quia ipse fecit. In Psalmo diximus: *Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus* (*Psal.* LXXIX, 8, 20). In Evangelio, ad cœnam vocati sumus: imo alii vocati, nos non vocati, sed ducti; non solum ducti, sed etiam coacti. Sic enim audivimus, quia *Homo quidam fecit cœnam magnam.* Quis est iste homo, nisi mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (I *Tim.* II, 5)? Misit ut venirent invitati, quia hora jam venerat, ut venirent. Qui sunt invitati, nisi per præmissos vocati Prophetas? Quando? Olim ex quo mittuntur Prophetæ, invitant ad cœnam Christi. Mittuntur ergo ad populum Israel. Sæpe missi sunt, sæpe vocaverunt, ut ad horam cœnæ venirent. Illi autem invitantes acceperunt, cœnam repudiaverunt. Quid est, Invitantes acceperunt, cœnam repudiaverunt? Prophetas legerunt, et Christum occiderunt. Sed quando occiderunt, tunc nobis cœnam nescientes præparaverunt. Parata jam cœna, immolato Christo, post resurrectionem Christi commendata quam sciunt fideles, cœna Domini, ejusque manibus et ore firmata, missi sunt Apostoli, ad quos missi fuerant ante Prophetæ. Venite ad cœnam.

CAPUT II. — 2. *Tres excusationes venire nolentium.* *Villa empta, dominatio superba.* Excusaverunt qui venire noluerunt. Et excusaverunt, quomodo [1]? Tres fuerunt excusationes: *Unus dixit, Villam emi, eo videre illam: habe me excusatum. Alius dixit, Juga boum emi quinque, et eo probare illa: rogo te habe me excusatum. Tertius dixit, Uxorem duxi, habe me excusatum: venire non possum.* Putamus non istæ sunt excusationes, quæ impediunt omnes homines, qui ad istam cœnam venire detrectant? Quæramus eas, discutiamus, inveniamus: sed ut caveamus. In villa empta, dominatio notatur: ergo superbia castigatur. Habere enim villam, tenere, possidere, homines sibi in illa subdere, dominari delectat. Vitium malum, vitium primum. Primus enim homo dominari voluit, qui dominum habere noluit. Quid est dominari, nisi propria potestate gaudere? Est major potestas, illi subdamur, ut tuti esse valeamus. *Villam emi, habe me excusatum.* Inventa superbia, venire noluit.

CAPUT III.—3. *Quinque juga boum, curiositas quinque sensuum. Alius dixit, Quinque juga boum emi.* Nonne sufficeret, Boves emi? Aliquid procul dubio est, quod nos ad quærendum et intelligendum obscuritate sui provocat: et quia clausum est, ut pulsemus, hortatur. Quinque juga boum, sensus carnis hujus. Quinque numerantur sensus carnis hujus, quod omnibus notum est; et qui forte non advertunt, commoniti sine dubio recognoscunt. Sensus ergo carnis hujus quinque inveniuntur. In oculis visus est, auditus in auribus, odoratus in naribus, gustatus in faucibus, tactus in omnibus membris. Alba et nigra et quoquo modo colorata, lucida et obscura videndo sentimus. Rauca et canora, audiendo sentimus. Suave olentia et grave olentia, odorando sentimus. Dulcia et amara, gustando sentimus. Dura et mollia, lenia et aspera, calida et frigida, gravia et levia, tangendo sentimus. Quinque sunt, et juga sunt. Sed quia juga sunt, in tribus prioribus sensibus facilius apparet. Duo sunt oculi, duæ aures, geminæ nares: ecce tria juga. In faucibus, id est, sensu gustandi, geminatio quædam invenitur, quia nihil gustando sapit, nisi lingua et palato tangatur. Voluptas carnis quæ ad tactum pertinet, occultius geminatur. Est enim et forinsecus et intrinsecus. Ergo et ipsa gemina est. Quare boum dicuntur juga? Quia per sensus istos carnis terrena requiruntur. Boves enim terram versant. Sunt autem homines remoti a fide, terrenis dediti, carnalibus occupati: nolunt credere aliquid, nisi ad quod sui corporis sensu quinquepartito perveniunt. In eis quinque sensibus totius voluntatis sibi regulas ponunt. Non, inquit, credo ego, nisi quod video. Ecce quod novi, ecce quod scio. Album est, nigrum est, rotundum est, quadratum est, sic vel sic coloratum est: novi, sentio, teneo; natura ipsa me docet. Non cogor credere quod mihi non potes ostendere. Vox est: sentio, quia vox est; bene cantat, male cantat, suavis est, rauca est: novi, scio, pervenit ad me. Bene olet, male olet: scio, sentio. Hoc dulce est, hoc amarum;

[1] Ita in Mss. At apud Lov., *domini*.

* Emendatus ad tres bn. et quatuor cl. ad a. cb. f. fs. g. lr. m. p. rm. vd. et Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Verbis Domini 33.

(b) Sic titulus habet in vetere codice Cisterciensium sanctæ Crucis in Jerusalem de Urbe.

[1] Er. Lugd. Ven. Lov. hunc sic locum exhibent: *Excusaverunt qui venire noluerunt. Quomodo?* M.

hoc salsum, hoc fatuum. Quid mihi plus dicas nescio. Tangendo novi quid durum est, quid molle sit; quid lene sit, quid asperum sit; quid caleat, quid frigeat. Quid mihi plus demonstraturus es?

CAPUT IV.—4. *Impedimentum fidei. Cœna manibus Domini consecrata.* Tali impedimento tenebatur apostolus noster Thomas, qui de Domino Christo, id est, de Christi resurrectione nec solis oculis credere voluit. *Nisi misero*, inquit, *digitos meos in clavorum et vulnerum loca, et nisi manum meam in latus ejus misero, non credam.* Et Dominus qui posset sine ullo vestigio vulneris resurgere, servavit cicatrices, quæ a dubitante tangerentur, et cordis vulnera sanarentur. Et tamen vocaturus ad cœnam contra excusationem quinque jugorum boum: *Beati*, inquit, *qui non vident, et credunt* (*Joan.* xx, 25-29). Nos, fratres mei, ad cœnam vocati, ab istis quinque jugis non sumus impediti. Non enim faciem carnis Domini videre in hoc tempore concupivimus, aut vocem ex ore carnis illius procedentem auribus admittere desideravimus: nullum in illo temporalem odorem quæsivimus. Perfudit eum quædam mulier pretiosissimo unguento, domus illa odore impleta est (*Id.* xii, 3): sed nos ibi non fuimus; ecce non olfecimus, et credimus. Cœnam manibus suis consecratam discipulis dedit: sed nos in illo convivio non discubuimus; et tamen ipsam cœnam fide quotidie manducamus. Nec magnum putetis in illa cœna, quam suis manibus dedit, sine fide interfuisse: melior exstitit fides postea, quam tunc perfidia. Non ibi fuit Paulus qui credidit: ibi fuit Judas qui tradidit. Quam multi et modo in ipsa cœna, quamvis illam tunc mensam non viderint, nec panem quem Dominus gestavit in manibus, oculis suis aspexerint, vel faucibus gustaverint; tamen quia ipsa est quæ nunc præparatur, quam multi etiam nunc in ipsa cœna judicium sibi manducant et bibunt (I *Cor.* xii, 29)?

CAPUT V. — 5. *Curiositate sensuum nihil opus est ad salutem.* Unde autem tanquam occasio nata est Domino, ut de ista cœna loqueretur? Dixerat unus de discumbentibus (in convivio enim erat, quo fuerat invitatus): *Beati qui manducant panem in regno Dei.* Quasi in longinqua iste suspirabat, et ipse panis ante illum discumbebat. Quis est panis de regno Dei, nisi qui dicit, *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi* (*Joan.* vi, 41)? Noli parare fauces, sed cor. Inde commendata est ista cœna. Ecce credimus in Christum, cum fide accipimus[1]. In accipiendo novimus quid cogitemus. Modicum accipimus, et in corde saginamur. Non ergo quod videtur, sed quod creditur, pascit. Non ergo etiam sensum illum externum quæsivimus; nec diximus, Crediderint qui Dominum ipsum resurgentem, si verum est quod dicitur, viderunt oculis, manibus palpaverunt: nos non tangimus, quare credimus? Si talia cogitaremus, quinque illis jugis boum a cœna impediremur. Ut noveritis, fratres, istorum quinque sensuum, non delectationem, quæ permulcet et ingerit voluptatem, sed curiositatem quamdam notatam fuisse, non ait, *Quinque juga boum emi*, eo pascere illa; sed, *eo probare illa.* Qui vult probare, per juga boum non vult dubitare, quomodo sanctus Thomas per juga noluit dubitare. Videam, tangam, digitos mittam. *Ecce*, inquit, *digitos tuos mitte per latus meum, et noli esse incredulus.* Occisus sum propter te: per locum quem vis tangere, sanguinem fudi, ut redimerem te; et adhuc dubitas de me, nisi tetigeris me? Ecce et hoc præsto, ecce et hoc exhibeo: tange et crede; inveni locum vulneris, sana vulnus dubitationis.

CAPUT VI. — 6. *Uxor, voluptas carnis. Tertius dixit, Uxorem duxi.* Ista voluptas est carnis, quæ multos impedit: utinam foris, et non intus. Sunt homines qui dicunt: Non est homini bene, nisi cui adsunt carnis deliciæ. Ipsi sunt quos notat Apostolus, dicentes: *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur* (I *Cor.* xv, 32). Quis huc inde surrexit? Quis nobis, quod ibi agitur, dixit? Hoc nobiscum tollimus, quod in hoc tempore bene est nobis. Qui hoc dicit, uxorem duxit, carnem amplexatur, carnis voluptatibus jucundatur, a cœna excusatur: observet ne fame interiore moriatur. Attendite Joannem, sanctum apostolum et evangelistam: *Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt.* O qui ad cœnam Domini venitis, *nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt.* Non dixit, Nolite habere; sed, *Nolite diligere.* Habuisti, possedisti, dilexisti. Amor rerum terrenarum, viscum est spiritualium pennarum. Ecce concupisti, hæsisti. Quis dabit tibi pennas sicut columbæ? Quando volabis, ubi vere requiescas (*Psal.* liv, 7)? quando hic, ubi male hæsisti, perverse requiescere voluisti. *Nolite diligere mundum*, tuba divina est. Continuo hujus tubæ verbis[1] orbi terrarum et universo dicitur mundo, *Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt. Quisquis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo. Quoniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis sunt, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi* (I *Joan.* ii, 15, 16). Ab imo cœpit, quo Evangelium terminavit. Inde ille cœpit, ubi Evangelium terminum posuit. Concupiscentia carnis, *Uxorem duxi.* Concupiscentia oculorum, *Quinque juga boum emi.* Ambitio sæculi, *Villam emi.*

7. *Oculorum nomine cæteri sensus significati.* Ideo autem a parte totum per solos oculos commemorati sunt isti sensus, quia oculorum est in quinque sensibus principatus. Propterea cum proprie ad oculos pertineat visus, ipsum videre per omnes quinque sensus solemus appellare. Quomodo? Primo quod ad ipsos oculos pertinet, dicis, Vide quam candidum est, intende et vide quam candidum est[2]: hoc ad oculos pertinet. Audi et vide quam canorum est. Numquid conversim potes dicere: Audi et vide quam candidum est? Hoc quod dicitur, Vide, per omnes sensus currit: cæterorum autem sen-

[1] Sic Am. Er. et omnes Mss. At Lov., *quem fide accipimus.* Et infra, *Modicum quid accipimus.*

[1] Manuscripti omittunt, *verbis.* Quidam ejus loco habent, *sono.* At Fossatensis Ms., *Cantu continuo hujus tubæ.*
[2] Lov., *quam calidum est*; dissentientibus cæteris libris.

suum proprietas non per se recurrit. Intende et vide quam canorum est : odora et vide quam suave est : gusta et vide quam dulce est : tange et vide quam molle est. Utique quoniam sensus sunt, sic potius diceremus : Audi et senti quam canorum est : odora et senti quam suave est : gusta et senti quam dulce est : tange et senti quam calidum est : palpa et senti quam lene est : palpa et senti quam molle est. Nihil horum. Nam et ipse Dominus post resurrectionem cum apparuit discipulis suis, cumque cernentes adhuc titubarent in fide, putantes se spiritum videre : *Quid*, inquit, *dubitatis? et quare cogitationes ascendunt in cor vestrum? Videte manus meas et pedes meos.* Et parum est, *Videte : Tangite*, inquit, *et palpate et videte* (*Luc.* XXIV, 38 *et* 39). Intendite et videte, palpate et videte : in solis oculis videte, in omnibus sensibus videte. Quia interiorem fidei sensum quærebat, exterioribus corporis sensibus adjacebat. Nos nihil ab istis exterioribus sensibus in Domino carpsimus, auditu audivimus, corde credidimus : et ipsum auditum non ab illius ore, sed ab ore prædicatorum ejus, ab ore illorum qui jam cœnabant, et nos ructuando invitabant.

CAPUT VII. — 8. *Ad cœnam venire nemo cunctetur.* Tollamus ergo de medio excusationes vanas et malas, et veniamus ad cœnam, qua intrinsecus saginemur. Non nos impediat extollentia superbiæ, non nos extollat, vel non nos terreat curiositas illicita, et avertat a Deo : non nos impediat voluptas carnis a voluptate cordis. Veniamus, et saginemur. Et qui venerunt, nisi mendici, debiles, claudi, cæci? Illic autem non venerunt divites, sani, quasi bene ambulantes, et acute cernentes; multum de se præsumentes, et ideo desperatiores, quanto superbiores. Veniant mendici, quia ille invitat qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut illius paupertate mendici ditaremur (II *Cor.* VIII, 9). Veniant debiles : quia non est opus sanis medicus, sed male habentibus (*Matth.* IX, 12). Veniant claudi qui ei dicant : *Compone gressus meos in semitis tuis* (*Psal.* XVI, 5). Veniant cæci qui dicant : *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte* (*Psal.* XII, 4). Tales venerunt ad horam; illis prius invitatis, sua excusatione reprobatis [1] : venerunt ad horam, intraverunt de plateis et vicis civitatis. *Et respondit servus*, qui missus erat, *Domine, factum est ut jussisti, et adhuc locus est. Exi*, inquit, *in vias et sepes, et quos inveneris coge intrare.* Quos inveneris, ut dignentur, noli exspectare; coge intrare. Magnam cœnam, magnam domum paravi, non ibi patior locum vacare. Venerunt de plateis et vicis Gentes : veniant de sepibus hæretici, hic inveniunt pacem. Nam qui construunt sepes, divisiones quærunt. Trahantur a sepibus, evellantur ab spinis. In sepibus hæserunt, cogi nolunt. Voluntate, inquiunt, nostra intremus. Non hoc Dominus imperavit : *Coge*, inquit, *intrare.* Foris inveniatur necessitas, nascitur intus voluntas (*a*).

[1] Aliquot Mss., *illis prius in vanitatis suæ excusatione reprobatis.*

SERMO CXIII * (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, *etc.*, *cap.* XVI, ℣. 9.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Amici beneficos suos recepturi in cœlum quinam sint. Minimi Christi quinam.* Quod admonemur, admonere debemus. Recens evangelica lectio admonuit facere amicos de mammona iniquitatis, ut eos qui faciunt, recipiant et ipsi in tabernacula æterna [1]. Qui sunt qui habebunt tabernacula æterna, nisi sancti Dei? Et qui sunt qui ab ipsis accipiendi sunt in tabernacula æterna, nisi qui eorum indigentiæ serviunt, et quod eis opus est, hilariter subministrant! Recordemur ergo, in novissimo judicio Dominum esse dicturum eis qui stabunt ad dexteram ejus, *Esurivi, et dedistis mihi manducare :* et cætera quæ nostis. Et cum illi quærerent quando ei obsequia ista præbuissent, respondit : *Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Isti minimi sunt qui recipiunt in tabernacula æterna. Hoc dixit dextris, quia fecerunt : hoc dixit sinistris [2], quia facere noluerunt. Sed dextri qui fecerunt, quid acceperunt, vel potius quid accepturi sunt? *Venite*, inquit, *benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare. Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 45-40). Minimi ergo qui sunt Christi? Illi sunt qui omnia sua dimiserunt, et secuti sunt eum, et quidquid habuerunt, pauperibus distribuerunt; ut Deo sine sæculari compede expediti servirent, et ab oneribus mundi liberatos, velut pennatos sursum humeros tollerent. Hi sunt minimi. Quare minimi? Quia humiles, quia non elati, non superbi. Appende minimos istos, et grave pondus invenies.

CAPUT II. — 2. *Mammona iniquitatis. Eleemosyna non de rapinis, sed de justis laboribus facienda.* Sed quid est, quod ait eos esse amicos de mammona iniquitatis? Quid est mammona iniquitatis? Primum quid est mammona? Verbum est enim quod latinum non est. Hebræum verbum est, cognatum linguæ Punicæ. Istæ enim linguæ sibi significationis quadam vicinitate sociantur. Quod Punici dicunt mammon, latine lucrum vocatur. Quod Hebræi dicunt mammona, latine divitiæ vocantur. Ut ergo latine totum dicamus, hoc ait Dominus noster Jesus Christus, *Facite vobis amicos de divitiis iniquitatis.* Hoc quidam male intelligendo rapiunt res alienas, et aliquid inde pauperibus largiuntur, et putant se facere quod præceptum est. Dicunt enim : Rapere res alienas, mammona est iniquitatis; erogare inde aliquid, maxime egentibus

[1] Plures Mss., *et ipsi sint in tabernaculis æternis.* Et mox nonnulli, *Qui sunt qui habent*, etc.

[2] Fossatensis vetus Ms., *hoc non dixit sinistris.* Paulo post melioris notæ Mss., *Sed dextris qui fecerunt, qui acceperunt, vel potius qui accepturi sunt.* Hos nimirum dextres a minimis distinctos ostendit Augustinus.

* Emendatus ad omnes codices scriptos et excusos in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Vide lib. de Correctione Donatist. seu epistolam 185, n. 24.

(*b*) Alias, de Verbis Domini 35.

sanctis, hoc est facere amicos de mammona iniquitatis. Intellectus iste corrigendus est, imo de tabulis cordis vestri omnino delendus est. Nolo sic intelligatis. De justis laboribus facite eleemosynas : ex eo quod recte habetis date. Non enim corrupturi estis judicem Christum, ut non vos audiat cum pauperibus, quibus tollitis. Si enim deprædareris aliquem invalidum, tu validior et potentior, et veniret tecum ad judicem hominem quemlibet in hac terra, habentem judicandi aliquam potestatem, velletque tecum causam dicere, si tu de præda et spoliatione illa inopis dares aliquid judici, ut pro te judicaret, judex ille vel tibi placeret? Nempe pro te judicavit, et tamen tanta vis est justitiæ, ut et tibi displiceat. Noli tibi talem pingere Deum, noli collocare in templo cordis tui tale idolum. Non est talis Deus tuus, qualis non debes esse nec tu. Si tu non sic judices, sed juste judices; etiam sic melior est te Deus tuus : non est inferior; justitior est, fons justitiæ est. Quidquid boni fecisti, inde sumpsisti; et quidquid boni eructuasti, inde bibisti. Laudas vas, quia habet inde aliquid, et vituperas fontem? Nolite velle eleemosynas facere de fenore et usuris. Fidelibus dico, eis quibus Christi Corpus erogamus dico. Timete, corrigite vos : ne dicam postea, Tu facis et tu facis. Et puto, quia si fecero, non mihi debetis irasci, sed vobis, ut corrigamini. Ad hoc enim valet quod dictum est in Psalmo : *Irascimini, et nolite peccare* (*Psal.* IV, 5). Volo vos irasci, sed ut non peccetis. Ut autem non peccetis, quibus habetis irasci, nisi vobis? Quid est enim homo pœnitens, nisi homo irascens sibi? Ut accipiat veniam, de se ipso exigit pœnam; et recte dicit Deo, *Averte oculos tuos a peccatis meis, quoniam peccatum meum ego agnosco* (*Psal.* L, 11, 5). Si tu agnoscis, et ille ignoscit. Qui faciebatis, nolite facere : non licet.

CAPUT III. — 3. *Zacchæus imitandus.* Sed jam si fecistis, et pecunias tales habetis, et inde saccellos implestis, inde thesaurizabatis [1] : de malo est quod habetis, jam nolite malum addere [2], et facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Numquid Zacchæus de bono habebat? Legite et videte. Major erat publicanorum, id est, cui vectigalia publica conferebantur : inde habebat divitias. Multos presserat, multis abstulerat, multa congesserat. Intravit domum ejus Christus, et venit salus super domum ejus : sic enim ait ipse Dominus, *Hodie salus domui huic facta est.* Sed ipsam salutem videte. Primo desiderabat Dominum videre, quia statura parvus erat : sed turba impediente ascendit in arborem sycomori, et vidit transeuntem. Ille autem aspexit eum, et ait : *Zacchæe, descende; apud te oportet me manere.* Tu pendes, sed non te suspendo, hoc est, non te differo. Volebas videre transeuntem, hodie me apud te invenies habitantem. Ingressus est ad eum Dominus : repletus ille gaudio ait, *Dimidium rerum mearum do pauperibus.* Ecce quomodo currit, qui currit facere amicos de mammona iniquitatis. Et ne reus aliunde teneretur : *Si cui aliquid tuli*, ait, *quadruplum reddam* (*Luc.* XIX, 2, 9). Inflixit sibi condemnationem, ne incurreret damnationem. Ergo qui habetis de malo, facite inde bonum. Qui non habetis de malo, nolite acquirere de malo. Esto bonus tu qui bonum facis de malo [1] : et cum cœperis aliquid boni facere de malo, noli remanere tu malus. Nummi tui convertuntur in bonum, et tu remanes malus?

CAPUT IV. — 4. *Mammona iniquitatis cui dictæ divitiæ.* Est quidem et alius intellectus; nec ipsum tacebo. Mammona iniquitatis, divitiæ sunt sæculi omnes, undecumque sint. Undecumque enim congregentur, mammona iniquitatis est, id est, divitiæ sunt iniquitatis. Quid est, divitiæ sunt iniquitatis? Pecunia est, quam nomine divitiarum appellat iniquitas. Si enim veras divitias quæris, aliæ sunt. Talibus Job nudus abundabat, quando in Deum cor plenum habebat, et laudes Deo perditis omnibus rebus tanquam gemmas pretiosissimas proferebat (*Job* I, 21). De quo thesauro, si nihil habebat? Ipsæ sunt veræ divitiæ. Istæ autem ab iniquitate appellantur divitiæ. Habes illas, non reprehendo : hæreditas venit, pater tuus dives fuit, et dimisit tibi. Honeste acquisisti : de justis laboribus plenam domum habes, non reprehendo. Tamen etiam sic noli illas dicere divitias. Nam si dicis illas divitias, amabis illas : et si amaveris illas, peribis cum illis. Perde, ne pereas [2] : dona, ut acquiras : semina, ut metas. Has divitias noli appellare; quia veræ non sunt. Paupertate plenæ sunt, et semper obnoxiæ casibus. Quales divitiæ sunt, propter quas latronem times, propter quas times servum tuum, ne te occiso auferat, et fugiat? Si veræ divitiæ essent, securitatem tibi darent.

CAPUT V. — 5. *Divitiæ quæ veræ et quæ falsæ.* Ergo illæ sunt veræ divitiæ, quas cum habuerimus, perdere non possumus. Et ne forte propter illas furem timeas, ibi erunt ubi nullus auferat. Audi Dominum tuum : *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, quo fur non accedat* (*Matth.* VI, 20). Tunc erunt divitiæ, quando eas migraveris. Quamdiu in terra sunt, divitiæ non sunt. Sed divitias vocat illas mundus, iniquitas vocat. Deus [3] ideo mammona iniquitatis, quia divitias illas vocat iniquitas. Audi Psalmum : *Domine, libera me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem; et dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filii sicut novellæ constabilitæ a juventute sua. Filiæ eorum compositæ, circumornatæ sicut similitudo templi. Cellaria eorum plena, eructuantia ex hoc in illud. Boves eorum crassi, oves eorum fecundæ, multiplicatæ in itineribus suis. Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.* Vidisti Psalmum [4], qualem felicitatem descripsit : sed audi quid sit [5], quos proposuit filios iniquitatis. *Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera*

[1] Sic aliquot Mss. Alii vero, *thesaurizastis*. At editi, *thesaurizabatis*.

[2] Am. Er. et Mss., *malum facere*.

[1] Manuscripti, *qui facis de malo*; et omittunt, *bonum*.

[2] Nonnulli codices, *perde, ne perdas*.

[3] Sic Am. Er. et aliquot Mss. At Lov., *iniquitatis vocat Deus. Ideo*, etc. Quidam ex veteribus libris, *iniquitates vocat Deus*.

[4] In Mss., *Vidi ti Deus qualem*, etc.

[5] Aliquot Mss., *qui sint*.

iniquitatis. Ipsos proposuit, et dixit felicitatem eorum tantum super terram. Et quid adjunxit? *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* Sed qui dixerunt? Filii alieni, alienigenæ, et non pertinentes ad semen Abrahæ : ipsi *dixerunt populum beatum cui hæc sunt.* Qui dixerunt? *Quorum os locutum est vanitatem.* Ergo vanum est, dicere beatos esse eos quibus hæc sunt. Et tamen dicitur ab eis quorum os locutum est vanitatem. Ab ipsis dicuntur istæ divitiæ, quæ vocantur mammona iniquitatis.

6. *Veræ divitiæ. Colimus nos Deum, et colit nos Deus.* Tu autem quid dicis? Quia illi filii alieni, quia illi quorum os locutum est vanitatem, dixerunt beatum esse populum cui hæc sunt; tu quid dicis? Falsæ sunt istæ divitiæ, da mihi veras. Reprehendis ista, ostende quod laudas. Vis ut contemnam hoc, ostende quod præferam. Dicat ipse Psalmus. Qui enim dixit, *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt;* tale nobis dat responsum, quasi diceremus illi, id est, ipsi Psalmo, Ecce hoc nobis tulisti, et nihil nobis dedisti : ecce ista, ecce ista contemnimus, unde vivimus? unde beati erimus? Quia qui locuti sunt, ipsi de se ipsis recipient. Homines enim divitias habentes beatos esse dixerunt. Tu quid dicis?

CAPUT VI. — Respondet quasi sic interrogatus, et dicit, Illi dicunt divites beatos : ego dico, *Beatus populus cujus est Dominus Deus ipsius* (*Psal.* CXLIII, 11-15). Audisti veras divitias, fac amicos de mammona iniquitatis, et eris beatus populus, cujus est Dominus Deus ipsius. Aliquando transimus viam, et videmus amœnissimos et uberes fundos, et dicimus : Cujus est ille fundus? Asseritur illius : et nos dicimus, Beatus homo : vanitatem loquimur. Beatus cujus est illa domus, beatus cujus est ille fundus, beatus cujus est illud pecus, beatus cujus est ille servus, beatus cujus est illa familia. Tolle vanitatem, si vis audire veritatem. *Beatus* est, *cujus est Dominus Deus ipsius.* Non enim cujus est fundus iste, beatus est : sed cujus est ille Deus. Sed ut apertissime beatitudinem rerum annunties, dicis quod beatum te fecit fundus tuus. Quare? Quia inde vivis. Nam quando laudas pro magno fundum tuum, hoc dicis : Ipse me pascit, inde vivo. Attende unde vivas. Ille est unde vivis, cui dicis : *Apud te est fons vitæ* (*Psal.* XXXV, 10). *Beatus populus cujus est Dominus Deus ipsius.* O Domine Deus meus, o Domine Deus noster, ut veniamus ad te, fac nos beatos de te. Nolumus de auro, neque de argento, nec de fundis : nolumus de terrenis istis, et vanissimis, et caducæ vitæ transitoriis. Non loquatur os nostrum vanitatem. Fac nos beatos de te, quia non perdemus te. Cum tenuerimus te, nec te perdemus, nec nos peribimus. Fac nos beatos de te, quia *Beatus populus, cujus est Dominus Deus ipsius.* Nec irascitur si dixerimus de Deo, Fundus noster. Legimus enim quoniam *Dominus pars hæreditatis meæ* (*Psal.* XV, 5). Magna res, fratres, et hæreditas ipsius sumus, et hæreditas nostra est : quia et colimus eum, et colit nos. Nulla est injuria illi quia colit nos. Quia si nos colimus illum ut Deum nostrum, ille colit nos ut agrum suum. Et ut sciatis quia colit nos, audite eum quem misit nobis : *Ego sum*, inquit, *vitis, vos estis palmites, Pater meus agricola est* (*Joan.* XV, 1, 5). Ergo colit nos. Sed si fructum reddamus, parat horreum. Si autem sub tanto cultore steriles esse voluerimus [1], et pro frumento spinas protulerimus : nolo dicere quod sequitur, ad gaudium finiamus. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CXIV (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum, *etc. De remissione peccatorum, cap.* XVII, ỳ ỳ. 3, 4.

Habitus ad Mensam sancti Cypriani, præsente comite Bonifacio.

1. *Fratri quoties in nos peccaverit et pœnituerit ignoscendum.* Sanctum Evangelium, quod modo cum recitaretur audivimus, de remissione nos admonuit peccatorum. Hinc admonendi estis ex sermone nostro. Ministri enim sumus verbi, non nostri, sed utique Dei et Domini nostri, cui nemo sine gloria servit, quem nemo sine pœna contemnit. Ipse ergo Dominus Deus noster, qui manens apud Patrem fecit nos, et factus pro nobis refecit nos; ipse Dominus Deus noster Jesus Christus ait nobis quod modo audivimus in Evangelio : *Si peccaverit in te,* inquit, *frater tuus, corripe illum; et si pœnitentiam egerit, dimitte illi : et si septies in die peccaverit in te, et veniens dixerit, Pœnitet me, dimitte illi. Septies in die,* noluit intelligi, nisi quotiescumque; ne forte peccet octies, et nolis ignoscere. Quid est ergo *septies?* Semper, quotiescumque peccaverit eumque pœnituerit. Hoc enim est, *Septies in die laudabo te* (*Psal.* CXVIII, 164); quod est in alio Psalmo, *Semper laus ejus in ore meo* (*Psal.* XXXIII, 2). Et quare septies pro eo quod est semper ponatur, certissima ratio est, septem quippe diebus venientibus et redeuntibus totum volvitur tempus.

2. *Venia fratri danda, ut a Deo accipiatur.* Quisquis ergo Christum cogitas, et cupis accipere quod promisit, noli esse piger facere quod præcepit. Quid enim promisit? Vitam æternam. Et quid præcepit? Dari fratri tuo veniam. Tanquam diceret tibi : Tu homo, da homini veniam, ut ego Deus ad te veniam. Sed ut omittam, vel potius intermittam altiora illa divina promissa, in quibus nos Creator noster facturus est æquales Angelis suis, ut cum illo et in illo et de illo sine fine vivamus : ut hoc interim non dicam, hoc ipsum quod juberis fratri tuo dare, a Deo tuo non vis accipere? Hoc ipsum, inquam, quod juberis fratri tuo dare, a Domino tuo non vis accipere? Dic mihi si non vis, et noli dare. Quid est hoc, nisi ut poscenti ignoscas, si tibi poscis ignosci? Aut si non habes quod tibi ignoscatur, audeo dicere, Noli ignoscere. Quanquam nec hoc dicere debui. Etsi non habes quod tibi ignoscatur, ignosce.

[1] Am. Er. et omnes Mss., *stirpes esse voluerimus.*

(*a*) Nunc primum vulgatur ex duobus Mss. : uno Romano, bibliothecæ Patrum Cisterciensium sanctæ Crucis in Jerusalem de Urbe, notato 60; altero Parisiensi, Colbertinæ bibliothecæ 821, jam supra laudato.

3. *Dei exemplo donanda debita.* Dicturus es mihi modo : Sed ego non sum Deus, homo sum peccator. Deo gratias, quod confiteris esse peccata tua. Ergo ignosce, ut dimittantur tibi. Hortatur nos tamen ipse Dominus Deus noster ut imitemur eum. Primo ipse Deus Christus, de quo apostolus Petrus dixit ; *Christus pro nobis passus est, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus ; qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (I *Petr.* II, 21 *et* 22). Et utique ipse non habebat peccatum, et mortuus est pro peccatis nostris, et sanguinem suum fudit in remissionem peccatorum. Suscepit pro nobis quod non debebat, ut nos a debito liberaret. Non debebat mori, nec nos vivere. Quare? Quia peccatores eramus. Nec mors debebatur illi, nec vita nobis : quod ei non debebatur accepit, quod nobis non debebatur dedit. Sed quoniam de remissione agitur peccatorum, ne multum ad vos [1] putetis imitari Christum, Apostolum audite dicentem, *Donantes vobismetipsis, sicut et Deus in Christo donavit vobis* (*Coloss.* III, 13). *Estote ergo imitatores Dei* (*Ephes.* V, 1). Apostoli verba sunt, non mea : *Estote ergo imitatores Dei.* Certe superbum est imitari Deum? Audi Apostolum : *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi.* Filius diceris : si respuis imitationem, quare quæris hæreditatem?

4. *Peccator peccanti ignoscat.* Hoc dicerem si nihil peccati haberes, quod tibi relaxari desiderares. Modo autem quisquis es, homo es : justus sis licet, homo es ; laicus sis, homo es ; monachus sis, homo es ; clericus sis, homo es ; episcopus sis, homo es ; apostolus sis, homo es. Vocem apostoli audi : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus* [2]. Ille, ille, ille Joannes et evangelista, quem Dominus Christus præ cæteris diligebat, qui supra pectus ejus discumbebat, ipse ait, *Si dixerimus :* non dixit, Si dixeritis quia peccatum non habetis ; sed, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.* Junxit se in culpa, ut jungeretur et in venia. *Si dixerimus :* videte quis dicat : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et justus, qui dimittat nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate* (I *Joan.* I, 8, 9). Quomodo mundat? Ignoscendo, non quasi inveniens (*a*) quod puniat, sed inveniens quod dimittat. Ergo si habemus peccata, fratres, ignoscamus petentibus [3]. Non inimicitias in corde nostro contra alterum retineamus. Plus enim inimicitiæ retentæ vitiant ipsum cor nostrum.

5. *Venia a Deo in oratione petitur cum pacto dandæ aliis veniæ.* Volo ergo te ignoscentem, quia teneo veniam postulantem. Rogaris, ignosce : rogaris, et rogabis ; rogaris, ignosce ; tu rogabis ut ignoscatur tibi. Ecce veniet [1] tempus orandi : in verbis quæ dicturus es, teneo te. Dicturus es, *Pater noster qui es in cœlis.* Non enim eris in numero filiorum, si non dicturus es, *Pater noster.* Ergo dicturus es, *Pater noster qui es in cœlis.* Sequere : *Sanctificetur nomen tuum.* Dic adhuc : *Adveniat regnum tuum.* Adhuc sequere : *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra.* Vide quid adjungas : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Ubi sunt divitiæ tuæ? Ecce mendicas. Interim tamen unde agitur, dic adhuc post : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Dic adhuc quod sequitur : *Dimitte nobis debita nostra.* Venisti ad verba mea : *Dimitte,* inquit, *nobis debita nostra.* Quo jure? quo pacto? quo placito? quo chirographo recitato? *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* (*Matth.* VI, 9-12). Parum est quod non dimittis : adhuc et Deo mentiris. Conditio posita est, fixa est lex : Dimitte, sicut dimitto. Ergo non dimittit, nisi dimittas. Dimitte, sicut dimitto. Petenti vis ut dimittatur tibi, petenti dimitte. Preces istas Jurisperitus cœli dictavit : non te fallit ; secundum cœlestem ejus vocem posce : dic, *Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus ;* et fac quod dicis. Qui mentitur in Precibus, beneficio caret : qui mentitur in Precibus, et perdit causam et invenit pœnam. Et si aliquis mentitur imperatori, cum venerit, convincitur quia mentitur : quando autem tu orando mentiris in ipsa oratione convinceris. Non enim Deus ut te convincat testes ad te quærit. Qui tibi dictavit Preces, advocatus est tuus : si mentiris, testis est ; si non te corrigis, judex erit tuus : Ergo et dic, et fac. Quia si non dicis, contra jus petendo non impetras : si autem dicis et non facis, etiam mendacii reus eris. Non est qua versus iste transeatur, nisi quod dicimus impleatur. Numquid delere istum versum poterimus de oratione nostra? An vultis ut illud ibi sit, *Dimitte nobis debita nostra :* et deleamus quod sequitur, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris?* Non delebis, ne ante delearis. In oratione ergo dicis, *Da ;* dicis *Dimitte :* ut accipias quod non habes, et relaxetur tibi quod deliquisti. Ergo vis accipere, da : vis ut dimittatur tibi, dimitte. Brevis complexio est. Ipsum Christum audi alio loco : *Dimittite, et dimittetur vobis ; date, et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37, 38). *Dimittite, et dimittetur vobis.* Quid dimittetis? Quod in vobis alii peccaverunt. Quid et vobis dimittetur? Quod peccastis, *Dimittite. Date, et dabitur vobis* quod desideratis, vitam æternam. Fulcite pauperis vitam temporalem, sustentate pauperis vitam præsentalem [2], et pro isto tam parvo terrenoque semine accipietis messem vitam æternam. Amen.

[1] Romanus Ms., *inde loquamur.*
[2] In Romano Ms., *decipimus.*
[3] Romanus Ms., *pœnitentibus.* Et sic infra loco, *Petenti ;* habet, *Pœnitenti vis ut dimittatur tibi, pœnitenti dimitte.*
(*a*) Forte, *non quasi non inveniens.*

[1] Romanus Ms., *venit.* Et infra, *tenebo te.*
[2] Romanus Ms. caret his verbis, *sustentate pauperis vitam præsentalem.* Et sermonem ita concludit, *accipietis messem vitæ æternæ per Jesum Christum.*

SERMO CXV * (a).

De verbis Evangelii Lucæ, Oportet semper orare, et non deficere, etc. *Deque duobus qui in templum ascenderunt ut orarent : ac de parvulis Christo oblatis, cap.* XVIII, 1-17.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Fides fons orationis.* Lectio sancti Evangelii ædificat nos ad orandum et credendum, et non de nobis, sed de Domino præsumendum. Quæ ad orandum major hortatio, quam ut nobis de judice iniquo proponeretur similitudo? Judex enim iniquus, nec Deum timens, nec hominem reverens, audivit tamen viduam interpellantem se, victus tædio, non pietate inclinatus. Si ergo exaudivit qui oderat quod rogabatur, quomodo exaudit [1] qui ut rogemus hortatur? Cum ergo nobis ista e contrario comparatione Dominus suaderet, *Quia oportet semper orare, et non deficere;* adjecit et ait, *Verumtamen cum venerit Filius hominis, putas inveniet fidem in terra?* Si fides deficit, oratio perit. Quis enim orat quod non credit? Unde et Apostolus beatus, cum ad orandum exhortaretur, ait : *Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Et ut ostenderet fidem fontem esse orationis, nec posse ire rivum, ubi caput aquæ siccatur, adjunxit atque ait : *Quomodo autem invocabunt in quem non crediderunt* (*Rom.* x, 13, 14). Ergo ut oremus, credamus; et ut ipsa non deficiat fides qua oramus, oremus. Fides fundit orationem, fusa oratio fidei impetrat firmitatem. Fides, inquam, fundit orationem, fusa oratio etiam ipsi fidei impetrat firmitatem. Etenim ne in tentationibus deficeret fides, propterea Dominus ait : *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem. Vigilate*, inquit, *et orate, ne intretis in tentationem.* Quid est, in tentationem intrare, nisi a fide exire? In tantum enim tentatio proficit, in quantum fides deficit; et in tantum tentatio deficit, in quantum fides proficit. Nam ut apertius noverit Charitas vestra, de fide ne deficeret et periret, dixisse Dominum, *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem :* eo loco Evangelii ait, *Hac nocte postulavit satanas vexare vos sicut triticum; et ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua* (*Luc.* XXII, 46, 31, 32). Rogat qui tuetur, et non rogat qui periclitatur? Quod autem ait Dominus, *Cum venerit Filius hominis, putas inveniet fidem in terra?* de fide dixit, quæ perfecta est. Ipsa enim vix invenitur in terra. Ecce plena est Dei Ecclesia : quis huc accederet, si nulla esset fides? Quis non montes transferret, si plena esset fides? Attendite ipsos Apostolos : dimissis omnibus suis, calcata spe sæculi, Dominum non sequerentur, nisi magnam haberent fidem; et tamen si plenam fidem haberent, non dicerent Domino, *Auge nobis fidem* (*Id.* XVII, 5). Vide etiam illum utrumque de se confitentem (vide fidem, et non plenam fidem), qui cum obtulisset Domino filium suum a malo dæmonio sanandum, et esset interrogatus utrum crederet, respondit et ait : *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam* (*Marc.* IX, 23). *Credo*, inquit, *Credo, Domine :* ergo est fides. Sed *adjuva incredulitatem meam :* ergo non plena est fides.

CAPUT II. — 2. *Fides non est superborum, sed humilium.* Sed quia fides non est superborum, sed humilium, *Dixit ad quosdam qui sibi justi videbantur, et spernebant cæteros, similitudinem hanc : Duo homines ascenderunt in templum orare, unus pharisæus, et alter publicanus. Pharisæus dicebat : Gratias tibi, Deus, quia non sum sicut cæteri homines.* Diceret saltem, Sicut multi homines. Quid est, *sicut cæteri homines*, nisi omnes præter ipsum? Ego inquit, justus sum, cæteri peccatores. *Non sum sicut cæteri homines, injusti, raptores, adulteri.* Et ecce tibi ex vicino publicano majoris tumoris occasio. *Sicut*, inquit, *publicanus iste.* Ego, inquit, solus sum, iste de cæteris est. Non sum, inquit, talis qualis iste, per justitias meas, quibus iniquus non sum. *Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæcumque possideo.* Quid rogaverit Deum, quære in verbis ejus, nihil invenies. Ascendit orare : noluit Deum rogare, sed se laudare. Parum est, non Deum rogare, sed se laudare; insuper et roganti insultare. *Publicanus autem de longinquo stabat :* et Deo tamen ipse propinquabat. Cordis conscientia removebat, pietas applicabat. *Publicanus autem de longinquo stabat :* sed Dominus eum de propinquo attendebat. Excelsus enim Dominus, et humilia respicit. Excelsos autem, qualis erat ille pharisæus, a longe cognoscit. Excelsa quidem a longe cognoscit (*Psal.* CXXXVII, 6), sed non ignoscit. Adhuc audi humilitatem Publicani. Parum est, quia de longinquo stabat : *nec oculos suos ad cœlum levabat?* Ut aspiceretur, non aspiciebat. Respicere sursum non audebat : premebat conscientia, spes sublevabat. Adhuc audi : *Percutiebat pectus suum.* Pœnas de se ipso exigebat : propterea Dominus confitenti parcebat, *Percutiebat pectus suum, dicens : Domine, propitius esto mihi peccatori.* Ecce qui rogat. Quid miraris, si Deus ignoscit, quando ipse se agnoscit? De Pharisæo et Publicano accepisti controversiam; audi sententiam : audisti superbum accusatorem, audisti reum humilem; audi nunc judicem. *Amen dico vobis.* Veritas dicit, Deus dicit, judex dicit : *Amen dico vobis, descendit justificatus de templo publicanus ille, magis quam ille pharisæus.* Dic, Domine, causam. Ecce video Publicanum justificatum magis de templo descendere quam Pharisæum. Quæro quare. Quæris quare? Audi quare. *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.* Audisti sententiam, cave causam malam : aliud dico, Audisti sententiam, cave superbiam.

CAPUT III. — 3. *Contra Pelagianos.* Videant nunc, audiant ista nescio qui impie garrientes, et de suis viribus [1] præsumentes audiant qui dicunt, Deus me hominem fecit, justum ipse me facio. O pejor et detestabilior Pharisæo! Pharisæus ille superbe quidem justum se dicebat, sed tamen inde ille Deo gratias agebat. Justum se dicebat; sed tamen Deo gratias

* Collatus cum tribus bn. et quatuor cl. cum a. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et cum Am. Er. Par. Lov.

[1] Editi, *quomodo non exaudit.* Abest, *non*, a MSS.

(a) Alias, de Verbis Domini 36.

[1] Am. Er. et Mss., *virtutibus.*

agebat. *Gratias tibi, Deus, quia non sum sicut cæteri homines. Gratias tibi Deus* : gratias Deo agit, quia non est sicut cæteri homines : et tamen tanquam superbus et inflatus reprehenditur ; non quia Deo gratias agebat, sed quia velut nihil sibi addi cupiebat. *Gratias tibi, quia non sum sicut cæteri homines, injusti.* Ergo tu justus ; ergo nihil rogas ; ergo jam plenus es; ergo non est tentatio vita humana super terram (*Job* VII, 1); ergo jam plenus es; ergo jam abundas; ergo jam non est quare dicas, *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth.* VI, 12). Quid est ergo qui impie oppugnat gratiam, si reprehenditur qui superbe agit gratias?

CAPUT IV. — 4. *Parvulis Baptismus Christi necessarius.* Et ecce post dictam controversiam prolatamque sententiam procedunt et parvuli, imo apportantur et offeruntur tangendi. Cui tangendi, nisi medico? Certe sani [1] : cui offeruntur infantes tangendi? Cui? Salvatori. Si Salvatori, utique salvandi. Cui, nisi illi qui venit quærere et salvare quod perierat (*Luc.* XIX, 10). Ubi isti perierant? Quantum ad ipsos proprie attinet, innocentes video, reatum quæro. Unde? Apostolum audio : *Per unum hominem intravit peccatum in orbem terrarum. Per unum*, inquit, *hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransivit, in quo omnes peccaverunt* (*Rom* V, 12). Veniant ergo parvuli, veniant : audiatur Dominus, *Sinite parvulos venire ad me* (*Luc.* XVIII, 16). Veniant parvuli, languidi ad medicum, veniant perditi ad redemptorem : veniant, nemo prohibeat. In ramo adhuc nihil commiserunt : sed in radice perierunt. Benedicat Dominus pusillos cum magnis : tangat medicus et pusillos et magnos. Causam parvulorum commendamus majoribus. Loquimini pro tacentibus, orate pro flentibus. Si non frustra estis majores, estote tutores : tuemini eos qui adhuc causam suam agere non possunt. Communis fuit perditio, sit communis inventio : simul perieramus, simul inveniamur in Christo. Dispar est meritum, sed communis est gratia. Nihil habent mali, nisi quod de fonte traxerunt : nihil habent mali, nisi quod de origine traxerunt. Non eos impediant a salute, qui ad id quod traxerunt multa addiderunt. Qui major est ætate, major est et iniquitate. Sed gratia Dei delet quod traxisti, delet et quod addidisti. Ubi enim abundavit peccatum, superabundavit gratia (*Rom.* V, 20).

SERMO CXVI * (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, Stetit Jesus in medio eorum, et dixit eis, Pax vobis, *etc.*, *cap.* XXIV, ℣. 36-47.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Manichæorum hæresis.* Apparuit Dominus post resurrectionem discipulis suis, sicut audistis, et salutavit eos, dicens, *Pax vobis.* Hæc est pax, et salutatio salutis : nam et ipsa salutatio a salute nomen accepit. Sed quid melius, quam ut ipsa salutet hominem? Salus enim nostra Christus est. Ipse est enim salus nostra, qui vulneratus est pro nobis, et confixus est clavis in ligno ; et depositus de ligno, positus in sepulcro. De sepulcro autem surrexit, sanatis vulneribus, servatis cicatricibus. Hoc enim discipulis suis expedire judicavit, ut cicatrices ejus servarentur, unde cordis vulnera sanarentur. Quæ vulnera? Vulnera infidelitatis. Apparuit enim oculis eorum veram exhibens carnem : et putaverunt se spiritum videre. Non leve vulnus hoc cordis est. Denique hæresim malignam fecerunt, qui in isto vulnere remanserunt. Sed non putamus vulneratos fuisse discipulos, quia cito sanati sunt? Cogitet Charitas vestra, si in isto vulnere remansissent, ut putarent corpus sepultum non resurrexisse, sed spiritum imagine corporis humanos oculos illusisse : si in ista fide, imo in ista perfidia remansissent, non eorum vulnera, sed mors plangi deberet.

CAPUT II. — 2. *Dubitatio discipulorum.* Sed quid ait Dominus Jesus? *Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in cor vestrum?* Si ascendunt in cor vestrum cogitationes, de terra veniunt cogitationes. Bonum est homini, non ut cogitatio ascendat in cor ejus, sed ut sursum ascendat ipsum cor ejus : ubi volebat Apostolus ponere corda credentium, quibus dicebat, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens ; quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo : cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria* (*Coloss.* III, 1-4). In qua gloria? Resurrectionis. In qua gloria? Audi Apostolum dicentem de hoc corpore, *Seminatur in ignominia, resurget in gloria* (I *Cor.* XV, 43). Istam gloriam Apostoli Magistro suo, Christo suo, Domino suo dare nolebant : resuscitare eum potuisse corpus suum de sepulcro non credebant; spiritum eum putabant, et carnem videbant, nec ipsis oculis suis fidem habebant. Et credimus eis nos annuntiantibus et non ostendentibus. Ecce ipsi Christo se ipsum ostendenti non credebant. Malum vulnus : prodeant medicamenta cicatricum. *Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in cor vestrum? Videte manus meas et pedes meos*, ubi clavis confixus fui. *Palpate et videte.* Sed videtis, et non videtis. *Palpate et videte.* Quid? *Quia Spiritus ossa et carnem non habet, sicut me videtis habere. Hæc dicens* (sic recitatum est) *ostendit eis manus et pedes.*

CAPUT III. — 3. *Resurrectionis Christi fides quomodo persuadebatur. — Et adhuc trepidantibus et mirantibus præ gaudio.* Jam gaudium erat, et adhuc trepidatio permanebat. Res enim incredibilis erat facta, sed tamen facta. Numquid nunc incredibile est, quia resurrexit caro Domini de sepulcro? Totus hoc credidit mundus : qui non credidit, remansit immundus. Tunc tamen incredibile erat : et persuadebatur non solum oculis, sed et manibus, ut per sensum corporis fides in cor descenderet, et in cor fides descendens posset prædicari per mundum, non videntibus aut tangentibus, et tamen sine dubitatione credentibus. *Habetis hic*, inquit, *aliquid quod manducetur?* Quanta addit ad ædificium fidei structor [1] bonus? Non esurie-

[1] Sic Mss. Editi vero, *insani*.
* Recognitus ad d. r. v. Par. Lov. et Vign.
(*a*) Alias, 4 ex additis a Parisiensibus.

[1] In Mss., *instructor*.

bat, et manducare quærebat. Et manducavit potestate, non necessitate. Agnoscant ergo discipuli verum corpus, quod agnovit ipsis prædicantibus mundus.

CAPUT IV. — 4. *Contra Manichæos.* Si forte aliqui hæretici sunt, qui adhuc habent in corde, quod exhibuerit se oculis Christus, et vera caro non erat Christi; jam ponant illud, persuadeat illis Evangelium. Nos eos reprehendimus, quia hoc sapiunt: damnabit ille, si hoc sapere perseverant. Tu quis es, qui non credis corpus in sepulcro positum resurgere potuisse? Si Manichæus es? qui nec crucifixum credis, quia nec natum credis; omnia eum falsa ostendisse prædicas. Ille falsa ostendit, et tu verum dicis? Tu non mentiris ore; sed ille mentitus est corpore? Ecce arbitraris apparuisse oculis quod non erat; spiritum fuisse, non carnem. Audi illum: amat te, ne damnet te. Audi illum dicentem: ecce tibi dicit, infelix; tibi loquitur: Quid turbatus es, et cogitationes ascendunt in cor tuum? *Videte,* inquit, *manus meas et pedes meos. Palpate et videte, quia spiritus ossa et carnem non habet, sicut me videtis habere.* Hæc dicebat veritas, et fallebat? Corpus erat, caro erat; quod sepultum fuerat, apparebat. Pereat dubitatio, sequatur digna laudatio.

5. *Christus fidem inspirat.* Ostendit ergo discipulis se. Quid est, se? Caput Ecclesiæ suæ. Ecclesia futura per mundum ab ipso prævidebatur, a discipulis nondum videbatur. Caput ostendebat, corpus promittebat. Quid enim secutus adjunxit? *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, dum adhuc essem vobiscum.* Quid est hoc, *dum adhuc essem vobiscum?* Numquid non tunc cum illis erat, cum illis loquebatur? Quid est, *cum adhuc essem vobiscum?* Vobiscum mortalis, quod jam non sum. Vobiscum eram, quando moriturus eram. Quid est, *vobiscum?* Cum morituris moriturus. Modo jam non vobiscum: quia cum morituris nunquam ulterius moriturus. Hoc ergo dicebam vobis. Quid?

CAPUT V. — *Quia oportebat impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege, et Prophetis, et Psalmis de me.* Dixi vobis, quia oportebat omnia impleri. *Tunc aperuit illis sensum.* Veni ergo, Domine, fac claves, aperi, ut intelligamus. Ecce omnia dicis, et non crederis. Putaris spiritus; tangeris, pulsaris, et adhuc trepidant qui te tangunt. De Scripturis admones, et adhuc non intelligunt. Clausa sunt corda, aperi, et intra. Fecit: *Tunc aperuit illis sensum.* Aperi, Domine, et dubitanti de Christo aperi cor. Aperi ei sensum, qui phantasma fuisse credit Christum. *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas.*

6. *Ecclesia per omnes gentes futura promittitur. Ab Apostolis Christus, Ecclesia a nobis cernitur.* — *Et dixit eis.* Quid? *Quoniam sic oportebat. Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat.* Quid? *Christum pati, et resurgere a mortuis tertio die.* Viderunt hoc; viderunt patientem, viderunt pendentem, videbant post resurrectionem præsentem, viventem. Quid ergo non videbant? Corpus, id est, Ecclesiam. Illum videbant, illam non videbant. Sponsum videbant, sponsa adhuc latebat. Promittat et ipsam. *Sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertio die.* Hoc sponsus est.

CAPUT VI. — Quid de sponsa? *Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem.* Hoc nondum videbant discipuli: Ecclesiam per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem, nondum videbant. Caput videbant: et de corpore capiti credebant Per hoc quod videbant, quod non videbant credebant. Similes illis sumus et nos: videmus aliquid, quod ipsi non videbant; et non videmus aliquid, quod ipsi videbant. Quid nos videmus, quod ipsi non videbant? Ecclesiam per omnes gentes. Quid non videmus, quod ipsi videbant? Christum in carne constitutum. Quomodo illi illum videbant, et de corpore credebant: sic nos corpus videmus, de capite credamus. Invicem nos adjuvent visa nostra. Adjuvat eos visus Christus, ut futuram Ecclesiam crederent: adjuvat nos visa Ecclesia, ut Christum resurrexisse credamus. Impleta est fides illorum, impletur et nostra: impleta est illorum de capite, impletur nostra de corpore. Totus Christus et illis innotuit, et nobis innotuit: sed totus ab eis non est visus, nec a nobis totus est visus. Ab eis caput est visum, corpus creditum: a nobis corpus visum, caput creditum. Nulli tamen deest Christus: in omnibus plenus est, et adhuc ei restat corpus. Crediderunt ipsi, crediderunt per illos Jerosolymitani multi; credidit Judæa, credidit Samaria. Accedant membra, accedat ædificium fundamento. *Fundamentum enim nemo potest ponere,* ait Apostolus, *nisi quod est positum, quod est Christus Jesus* (I *Cor.* III, 11). Insaniant Judæi, impleantur zelo: lapidetur Stephanus, servet lapidantium vestimenta Saulus, Saulus futurus Paulus apostolus. Occidatur Stephanus, perturbetur Ecclesia Jerosolymitana (*Act.* VII, 57, I, 1): discedant inde ligna ardentia, accedant et incendant. Ligna enim quodam modo in Ecclesia Jerosolymitana ardebant Spiritu sancto, quando erat illis in Deum anima una, et cor unum (*Id.* IV, 32). Lapidato Stephano passa est illa congeries persecutionem: sparsa sunt ligna, et accensus est mundus.

CAPUT VII. — 7. *Saulus mutatus in prædicatorem Evangelii.* Denique hæc secutus furens Saulus ille, accepit epistolas a principibus sacerdotum, et cœpit ire sæviens, anhelans cædem, sitiens sanguinem, undecumque posset, quos posset vinctos trahere, ad supplicium rapere, se effuso sanguine satiare. Sed ubi Deus, ubi Christus, ubi Stephani coronator? Ubi, nisi in cœlo? Videat et Saulum, irrideat sævientem, clamet de cœlo, *Saule, Saule, quid me persequeris?* Ego in cœlo sum, tu in terra; et tamen persequeris me. Caput non tangis, sed membra mea calcas. Sed quid facis? quid proficis? *Durum tibi est contra stimulum calcitrare.* Quantumcumque calces mittas, te vexas. Pone ergo furorem, cape sanitatem. Pone malum consilium, appete bonum auxilium. Voce illa prostratus est. Quis est prostratus? Persecutor. Ecce victus est una voce. Quid ibas? quid sæviebas? Quos quærebas,

modo sequeris : quos persequebaris, modo pro illis persecutionem pateris. Surgit prædicator, qui prostratus est persecutor. Audivit Domini vocem. Excæcatus est, sed in corpore, ut illuminaretur in corde. Perductus ad Ananiam, de pluribus catechizatus, baptizatus, processit apostolus (*Id.* IX). Dic, prædica : prædica Christum, dissemina, o bone aries, jamdudum lupus. Vide illum, attende illum, qui sæviebat : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* VI, 14). Funde Evangelium : quod corde concepisti, ore dissemina. Audiant gentes, credant gentes : pullulent gentes, nascatur de sanguine martyrum sponsa Domino purpurata. Et ex illa quam multi accesserunt? quam multa membra capiti cohæserunt, et cohærent nunc, et credunt? Et baptizati sunt isti, et baptizabuntur alii, et post nos venient alteri. Tunc, inquam, in fine sæculi accedent lapides fundamento, lapides vivi, lapides sancti, ut in fine ædificetur totum ædificium ab illa Ecclesia; imo ab ista ipsa Ecclesia, quæ modo cantat canticum novum, dum domus ædificatur. Sic enim habet ipse Psalmus : *Quando domus ædificabatur post captivitatem.* Et quid? *Cantate Domino canticum novum ; cantate Domino omnis terra* (*Psal.* XCV, 1). Quam magna domus! Sed quando cantat canticum novum? Cum ædificatur. Quando dedicatur? In fine sæculi. Fundamentum ipsius jam dedicatum est : quia ascendit in cœlum, et non moritur. Quando et nos surrexerimus, ut nunquam moriamur, tunc dedicabimur.

SERMO CXVII* (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, cap. I, 1-3, In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, *etc. Contra Arianos* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Verbum Dei ut intelligatur, quo pretio comparandum.* Capitulum Evangelii quod lectum est, fratres dilectissimi, purum oculum cordis inquirit. Dominum enim nostrum Jesum Christum accepimus secundum divinitatem ad condendam universam creaturam, secundum humanitatem ad reparandam lapsam creaturam, evangelizante Joanne. In ipso autem Evangelio qualis et quantus vir Joannes fuerit, invenimus, ut ex dignitate dispensatoris intelligatur quanti pretii sit Verbum, quod per talem dici potuit : imo quam nullius pretii sit quod superat omnia. Pretio enim aut comparatur res venalis, aut subjicitur, aut excedit eam. Quando tanto quisque comparat quanto valet, æquatur pretium rei quæ comparatur : quando vilius, subjicitur ei : quando carius, superat eam. Verbo autem Dei nec æquari aliquid potest, nec ad mutationem subjici, nec superponi aliquid. Subjici enim omnia possunt Verbo Dei, quia *omnia per ipsum facta sunt :* non tamen subjiciuntur, quasi pretium sint Verbi, ut quisque det aliquid, ut illud accipiat. Tamen si dici potest, et admittit nomen hoc ratio aliqua vel loquendi consuetudo, pretium comparandi Verbi ipse comparator est, qui se ipsum pro se ipso dederit huic Verbo. Itaque quando aliquid emimus, quærimus aliquid quod demus, ut habeamus rem dato pretio quam volumus emere. Et extra nos est quod damus; et si apud nos erat, fit extra nos illud quod damus, ut sit apud nos illud quod comparamus. Quidquid pretii invenerit qui emit aliquid, necesse est ut tale inveniat, ut det quod habet, et accipiat quod non habet; maneat tamen ille a quo abscedit pretium, et accedat illud pro quo dat pretium. Qui autem vult comparare Verbum hoc, qui vult habere, non quærat extra se ipsum quod det, se ipsum det. Quod cum fecerit, non se amittit, sicut amittit pretium, quando aliquid emit.

CAPUT II. — 2. *Pretium Verbi ipse homo.* Verbum ergo Dei propositum est omnibus : comparent qui possunt; possunt autem qui pie voluerint. In illo enim Verbo pax : et pax in terra hominibus bonæ voluntatis (*Luc.* II, 14). Ergo qui vult comparare, det se ipsum. Quasi pretium est hoc Verbi, si dici aliquo modo potest, quando nec se perdit qui dat, et acquirit Verbum pro quo se dat, et se ipsum in Verbo acquirit cui se dat. Et quid dat Verbo? Non aliquid ab ipso alienum, pro quo se dat; sed quod per ipsum Verbum factum est, hoc ei redditur ut reficiatur. *Omnia per ipsum facta sunt.* Si omnia, utique et homo. Si cœlum, si terra, si mare, si omnia quæ in ipsis sunt, si universa creatura; utique ille manifestius, qui ad imaginem Dei factus per Verbum factus est homo.

3. *Verbum Dei forma quædam non formata. Forma sine tempore et loco.* Non modo[1], fratres, tractamus, quomodo possit intelligi quod dictum est. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Ineffabiliter potest intelligi : non verbis hominis fit ut intelligatur. Verbum Dei tractamus, et dicimus quare non intelligatur. Non nunc dicimus ut intelligatur, sed dicimus quid impediat ne intelligatur. Est enim forma quædam, forma non formata, sed forma omnium formatorum : forma incommutabilis, sine lapsu, sine defectu, sine tempore, sine loco, superans omnia, existens[2] omnibus et fundamentum quoddam in quo sint, et fastigium sub quo sint. Si dicis quia omnia in illo sunt, non mentiris. Dictum est enim ipsum Verbum[3] Sapientia Dei : habemus au-

* Emendatus ad tres bn. et quatuor cl. cum a. cb. f. fs. g. lr. m. p. rm. vel. et Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 38.

(*b*) Designatus videtur a Possidio in Indiculo, cap. 5, ubi inter opuscula Augustini contra Arianos tractatum recenset, « De *In principio erat Verbum.* » Citatur quoque a Floro ad Hebr. 1. Quanquam vero apud Lovanienses iste sermo absque Augustini nomine, quod ipsi curarunt non dubiis tantummodo sermonibus præfigendum, editus reperiatur, cum hac censura : « Videtur nonnullis sermo consarcinatus et non totus esse D. Augustini. » Nobis tamen non licebat in dubiorum sermonum classem ipsum rejicere : quippe cujus partes omnes optime cohærere, quique Augustini doctrinam, disserendi methodum et usitatas eidem voces exhibere, si quis alius, deprehendebatur. Neque vero morari debuit stilus, hic, ut in extemporaneis concionibus esse solet, aliquanto diffusior et inæqualis. Pertinet forte ad priores annos Augustini.

[1] Lov., *Nam modo*; refragantibus cæteris libris.

[2] Lov. et aliquot Mss., *eminens.* Alii libri, *existens.*

[3] Plerique Mss., *et dictum est. Ipsum est enim Verbum*, etc.

tem scriptum, *Omnia in Sapientia fecisti* (*Psal.* CIII, 24). Ergo in illo sunt omnia : et tamen quia Deus est, sub illo sunt omnia. Dicimus quam incomprehensibile sit quod lectum est : tamen lectum est, non ut comprehenderetur ab homine, sed ut doleret homo quia non comprehendit, et inveniret unde impeditur a comprehensione, et removeret ea, et inhiaret perceptioni incommutabilis Verbi, ipse ex deteriore in melius commutatus. Non enim Verbum proficit aut crescit accedente cognitore : sed integrum [1], si permanseris; integrum, si recesseris; integrum, cum redieris; manens in se, et innovans omnia. Ergo est forma omnium rerum, forma infabricata, sine tempore, ut diximus, et sine spatiis locorum. Quidquid enim loco capitur, circumscribitur. Forma circumscribitur finibus [2], habet metas unde et quousque sit. Deinde quod loco capitur et mole quadam et spatio distenditur, minus est in parte, quam in toto. Faciat Deus ut intelligatis.

CAPUT III. — 4. *Non minor in parte quam in toto.* Quotidie autem de corporibus, quæ ante oculos nostros sunt, quæ videmus, quæ tangimus, inter quæ sumus, possumus judicare corpus quodlibet in loco habere formam. Omne autem quod spatium loci occupat, minus est in parte quam in toto. Pars corporis humani, verbi gratia, brachium : utique minus est brachium quam totum corpus. Et si minus est brachium [3], breviorem locum occupat. Item caput, quia pars est corporis, in minore loco est, et minus est quam totum corpus, cui caput est. Sic omnia quæ sunt in loco, minora sunt in parte quam in toto. Nihil tale de illo Verbo sentiamus, nihil tale cogitemus. Non de suggestione carnis spiritualia imaginemur. Non est ille Sermo, non est ille Deus minor in parte quam in toto.

5. *In rebus divinis pia ignorantia melior quam præsumpta scientia. Oculo cordis Deus incomprehensibilis. Dei cognitione fit homo beatus. Deus ex notra cognitione non crescit.* Sed non potes tale aliquid cogitare. Magis pia est talis ignorantia, quam præsumpta scientia. Loquimur enim de Deo. Dictum est, *Et Deus erat Verbum.* De Deo loquimur, quid mirum si non comprehendis? Si enim comprehendis, non est Deus. Sit pia confessio ignorantiæ magis, quam temeraria professio scientiæ. Attingere aliquantum mente Deum; magna beatitudo est : comprehendere autem, omnino impossibile. Ad mentem Deus pertinet, intelligendus est : ad oculos corpus, videndum est [4]. Sed corpus oculo comprehendere te putas? Omnino non potes. Quidquid enim aspicis, non totum aspicis. Cujus hominis faciem vides, dorsum non vides eo tempore quo faciem vides : et quando dorsum vides, eo tempore faciem non vides. Non sic ergo vides, ut comprehendas : sed quando aspicis aliam partem, quam non videras, nisi memoria tecum faciat ut memineris te vidisse unde recedis, nunquam te dixeris aliquid vel in superficie comprehendisse. Tractas quod vides, versas huc atque illuc, vel ipse circuis ut totum videas. Uno ergo aspectu totum videre non potes. Et quamdiu versas ut videas, partes, vides : et contexendo quia vidisti alias partes, videris totum inspicere. Non autem hic oculorum visus, sed memoriæ vivacitas intelligitur. Quid ergo de illo Verbo, fratres, dici potest? Ecce de corporibus dicimus subjacentibus oculis nostris, non illa possunt comprehendere aspectu : quis ergo oculus cordis comprehendit Deum? Sufficit ut attingat, si purus est oculus. Si autem attingit, tactu quodam attingit incorporeo et spirituali, non tamen comprehendit; et hoc, si purus est. Et homo fit beatus contingendo corde illud quod semper beatum manet : et est illud ipsa beatitudo perpetua, et unde fit homo vivus, vita perpetua; unde fit homo sapiens, sapientia perfecta; unde homo fit illuminatus, lumen sempiternum est. Et vide quemadmodum tu contingendo efficeris quod non eras, non illud quod contingis facis esse quod non erat. Hoc dico, Deus non crescit ex cognitore, sed cognitor ex cognitione Dei.

CAPUT IV. — Ne putemus, fratres charissimi, quia beneficium præstamus Deo, quia diximus pretium nos dare quodam modo. Non enim unde augeatur, illi damus, qui et te lapso integer est, et te redeunte integer manet, paratus videri [1] ut beatificet conversos, et aversos puniat cæcitate. Vindicat enim primo in anima aversa a se, exordio pœnarum [2], ipsa cæcitate. Qui enim se avertit a lumine vero, id est, a Deo, jam cæcus efficitur. Nondum sentit pœnam, sed jam habet.

6. *Verbum coæternum Patri asseritur contra Arianos.* Itaque Verbum Dei, fratres charissimi, incorporaliter, inviolabiliter, incommutabiliter, sine temporali nativitate, natum tamen intelligamus a Deo. Putamusne possumus aliquo modo persuadere quibusdam infidelibus non abhorrere a vero, quod dicitur a nobis fide catholica, quæ contraria est Arianis, a quibus Ecclesia Dei sæpe tentata est, cum carnales homines id facilius accipiunt quod videre consueverunt? Ausi sunt enim quidam dicere, Major est Pater Filio, et præcedit eum tempore : id est, major est Filio Pater, et minor est Patre Filius, et a Patre in tempore præceditur. Et sic disputant : Si natus est, utique erat Pater antequam Filius illi esset natus. Attendite : adsit ipse nobis, adjuvantibus orationibus vestris, et pia intentione excipere cupientibus quod ipse donaverit, quod ipse suggesserit; adsit nobis, ut possimus quoquo modo explicare quod cœpimus. Tamen, fratres, ante dico, si non potuero ego explicare, non rationem putetis, sed hominem defecisse. Itaque vos hortor et deprecor ut oretis : adsit misericordia Dei,

[1] Hic apud Lov. additur, *manet;* quod a cæteris libris abest.
[2] In quibusdam libris sic verba interpunguntur : *circumscribitur forma, circumscribitur finibus.*
[3] Mss., *Et si minus est, id est brevius, breviorem,* etc.
[4] Nonnulli Mss., *ab oculis cordis videndus est.*

[1] Editi, *videre.* Melius Mss., *videri.*
[2] Ita duo Mss. Alii cum Lov., *exordium pœnarum.* Editiones autem Am. et Er. sententiam hanc totam prætereunt, *Vindicat enim primo in anima,* etc.

et ita rem a nobis dici faciat, ut vos audire oportet, et nos dicere. Hoc ergo illi dicunt : Si Filius Dei est, natus est. Hoc fatemur. Non enim esset Filius, si natus non esset. Manifestum est, admittit fides, approbat Ecclesia catholica, verum est. Adjungunt deinde : Si natus est Patri Filius, erat Pater antequam ei Filius nasceretur. Hoc respuit fides, respuunt aures catholicæ ; anathematur, extra est qui hoc sapit, non pertinet ad participationem societatemque sanctorum. Ergo, ait, rationem mihi redde, quomodo et Filius potuit nasci Patri, et coævus esse ei a quo natus est?

CAPUT V. — 7. *Divina carnalibus insinuare difficile.* Et quid facimus, fratres, quando carnalibus spiritualia insinuamus : si tamen et nos ipsi non carnales sumus, quando carnalibus ista spiritualia intimamus, homini assuefacto nativitate terrena, et videnti istius creaturæ ordinem, ubi successus et decessus, gignentes et genitos ætate distinguit? Post patrem enim nascitur filius, patri utique morituro successurus. Hoc in hominibus, hoc in aliis animantibus invenimus, parentes priores tempore, filios tempore posteriores. Hac consuetudine videndi [1], carnalia transferre illi ad spiritualia cupiunt, et intentione carnalium facilius seducuntur. Non enim ratio audientium sequitur talia prædicantes, sed consuetudo, quæ etiam ipsos insolvit, ut talia prædicarent. Et quid facimus nos? Silebimus? Utinam liceret. Forsitan enim silendo aliquid dignum de re ineffabili cogitaretur. Nam quidquid potest fari, non est ineffabile. Ineffabilis est autem Deus. Si enim raptum se dicit usque in tertium cœlum apostolus Paulus, et dicit se audisse ineffabilia verba (II *Cor.* XII, 4); quanto magis ipse ineffabilis, qui talia demonstravit, quæ fari non possit cui demonstrata sunt? Itaque, fratres, melius erat si possemus tacere, et dicere : Hoc habet fides, sic credimus : non potes capere, parvulus es : patienter tolerandum [2], donec pennas nutrias; ne cum volare implumis volueris, non sit illa aura libertatis, sed casus temeritatis. Quid illi contra? O si haberet quod diceret, diceret mihi! Deficienti ista excusatio est. Victus est veris [3], qui respondere non vult. Ille cui hoc dicitur, si non respondeat, etsi in se ipso victus non est, vincitur tamen in titubantibus fratribus. Audiunt enim fratres infirmi, et putant revera non esse quod dicatur : et forsitan verum putant, non esse quod dicatur, non tamen non esse quod sentiatur. Homo enim nihil potest dicere, quod non etiam sentire possit : potest etiam aliquid sentire, quod dicere non possit.

8. *Similitudines ad refellendos Arianos adhibendæ.* Tamen servata illius majestatis ineffabilitate, ne cum aliquas similitudines contra illos dederimus, putet nos aliquis per istas similitudines jam pervenisse ad id quod nec dici nec cogitari a parvulis potest (certe et si potest ab aliquibus majoribus, potest ex parte, potest in ænigmate, potest per speculum ; nondum autem facie ad faciem); demus et nos aliquas similitudines adversus illos, unde illi refellantur, non unde illud capiatur. Etenim cum dicimus valde posse fieri, posse intelligi, ut et natus sit et coæternus sit ei a quo natus est, ut hoc refellant et quasi falsum esse demonstrent, similitudines nobis dant. Unde? De creatura : et dicunt nobis, Homo utique erat ante quam generaret filium, major est filio suo : et equus erat antequam generaret filium, et ovis, et cætera animalia. Similitudines adhibent de creaturis.

CAPUT VI. — 9. *Similitudinibus tamen non nititur nostra fides de Verbo.* Quid, nobis laborandum est, ut et nos inveniamus similitudines earum rerum quas astruimus? Quid? si non invenirem, non recte possem dicere, Nativitas Creatoris fortasse similitudinem in creatura non habet? Quanto enim superat ea quæ hic sunt in eo quod ibi est, tanto superat ea quæ hic nascuntur in eo quod ibi natus est. Omnia per Deum hic sunt : et quid tamen est comparandum Deo? Sic omnia quæ hic nascuntur, illo efficiente nascuntur. Et sic forsitan non invenitur aliqua similitudo nativitatis ejus, quomodo non invenitur et substantiæ ejus, et immutabilitatis, divinitatis, majestatis ejus. Quid enim simile hic inveniri potest? Si ergo forsitan nec nativitatis similitudo inveniatur, numquid inde oppressus sum, quia non inveni similitudines Creatori omnium, in creatura cupiens invenire quod esset simile Creatori?

10. *Similitudines nativitatis Filii Dei imperfectæ in creaturis. Coævum et coæternum.* Et revera, fratres, non sum inventurus temporales similitudines, quas æternitati possim comparare. Sed et tu quas invenisti, quid sunt? Quid enim invenisti? Quia pater major est tempore quam filius : et ideo vis ut Filius Dei tempore minor sit quam Pater æternus, quia invenisti minorem filium patre temporali. Da mihi æternum patrem hic, et invenisti similitudinem. Filium minorem invenis patre in tempore, filium temporalem minorem patre temporali. Numquid invenisti mihi filium temporalem minorem æterno patre?

CAPUT VII. — Quia ergo in æternitate stabilitas est, in tempore autem varietas; in æternitate omnia stant, in tempore alia accedunt, alia succedunt : potes invenire minorem filium in varietate temporis succedentem patri, quia etiam patri suo ipse successit non æterno patri temporalis. Quid ergo possumus, fratres mei, in creatura invenire coæternum, quando in creatura nihil invenimus æternum? Inveni æternum patrem in creatura, et invenio coæternum filium. Si autem non invenis æternum, et vincunt se in tempore; sufficit ut ad similitudinem inveniamus coævum. Aliud est enim coæternum, aliud coævum. Coævos quotidie dicimus eos qui eamdem habent mensuram temporum : non alter ab altero præceditur tempore, ambos tamen esse cœpisse, quos dicimus coævos. Si potuerimus invenire coævum quod nascitur ei a quo nascitur; si possunt inveniri coæva duo generans et generatus : hic invenimus coæva,

[1] Aliquot Mss., *Hanc consuetudinem videndi carnalia.*
[2] Lov., *tolerandus.* Cæteri fere libri editi et Mss., *tolerandum.*
[3] Sic omnes Mss. Editi autem, *Victus est, nescit, qui respondere non vult.*

ibi intelligamus coæterna. Si hic invenero genitum ex eo esse cœpisse ex quo cœpit generator, intelligimus certe Filium Dei ex eo esse non cœpisse, ex quo non cœpit generator. Ecce fortasse, fratres, invenimus aliquid in creatura, quod de alia re nascatur, et tamen ex eo tempore esse incipiat, ex quo cœpit illud unde nascitur. Hoc ex eo ex quo illud cœpit, illud ex eo ex quo illud non cœpit. Hoc ergo coævum, illud coæternum.

CAPUT VIII. — 11. *In coævis similitudo quædam Verbi coæterni Deo. Ignis et lux coæva.* Arbitror Sanctitatem vestram jam intellexisse quod dico, non posse comparari temporalia æternis ; sed posse ex aliqua tenui et parva similitudine coæva coæternis. Inveniamus itaque coæva, et de Scripturis admoneamur ad has similitudines. Legimus in Scripturis de ipsa Sapientia, *Candor est enim lucis æternæ.* Item legimus, *Speculum sine macula Dei majestatis* (*Sap.* VII, 26). Ipsa Sapientia dicta est candor lucis æternæ, dicta est imago Patris : hinc capiamus similitudinem, ut inveniamus coæva, ex quibus intelligamus coæterna. O Ariane, si invenero genitorem non præcedere tempore illud quod genuit, si genitum non esse minorem tempore illo a quo generatus est ; justum est ut concedas mihi posse ista coæterna inveniri in Creatore, quando coæva in creatura inveniri potuerunt. Jam quidem aliquibus fratribus hoc occurrere puto. Nam prævenerunt aliqui ex quo dixi, *Candor est enim lucis æternæ.* Ignis enim lucem fundit, lux ab igne funditur. Quid a quo existat, si quæramus, quotidie cum lucernam accendimus, admonemur rei cujusdam invisibilis et inenarrabilis, ut lucerna aliqua intelligentiæ nostræ in ista nocte sæculi possit accendi. Attende eum qui lucernam accendit. Non accensa lucerna, nondum est ignis, nondum est et fulgor qui ab igne exit. Interrogo autem ego, et dico : Fulgor ab igne existit, an ignis a fulgore ? Omnis anima mihi respondet : voluit enim Deus inseminare omni animæ initia intellectus, initia sapientiæ : omnis mihi anima respondet, et nemo dubitat, quod splendor ille de igne existit, non ignis de splendore. Ponamus ergo ignem patrem illius splendoris : quia jam prælocuti sumus coæva nos quærere, non coæterna. Si lucernam accendere cupio, nondum est ibi ignis, nondum et ille splendor : mox autem ut accendero, simul cum igne et splendor existit. Da hic mihi ignem sine splendore, et credo [1] tibi Patrem fuisse sine Filio.

CAPUT IX. — 12. *Alia coæva, imago et res unde nascitur.* Attendite : dicta est ut potuit a nobis tanta res dici, Domino adjuvante intentionem orationis vestræ et præparationem cordis vestri, excepistis quantum capere potuistis. Illa tamen ineffabilia sunt. Nihil dignum putetis dictum, vel eo ipso quo coæva coæternis comparantur, temporalia semper manentibus, exstinguibilia immortalibus. Sed quia dictus est Filius et imago Patris, accipiamus et hinc aliquam similitudinem in rebus longe differentibus, ut prælocuti sumus. Imago existit de speculo hominis intuentis speculum. Non nobis potest suffragari ad evidentiam rei hujus, quam explicare utcumque conamur. Etenim dicitur mihi : Ille qui attendit speculum, jam utique erat, et jam natus erat. Existit imago mox ut aspector exstiterit. Nam ille qui inspicit, erat et antequam accederet ad speculum. Quid ergo inveniemus, unde possimus eruere talem similitudinem, sicut eruimus de igne et splendore ? Faciamus a minimo [1]. Facile nostis quemadmodum aqua corporum sæpe reddat imagines. Hoc dicimus ; quando quisque vel transit super aquam vel stat, videt ibi imaginem suam. Ponamus ergo aliquid natum super aquam, velut virgultum aut herbam, nonne cum imagine sua nascitur ? Mox ut incipit existere, incipit cum illo existere imago ejus, non præcedit nascendo imaginem suam : non mihi ostenditur natum esse aliquid super aquam, et postea apparuisse imaginem ejus, cum illud sine imagine prius appareret ; sed nascitur cum imagine sua : et tamen imago ab illo, non illud ab imagine. Nascitur ergo cum imagine sua, et simul esse incipiunt virgultum et imago ejus. Numquid non fateris imaginem esse de illo virgulto, non virgultum de imagine genitum ? Ergo de illo virgulto confiteris imaginem. Itaque et generans, et quod genitum est, simul esse cœperunt. Ergo coæva sunt. Si semper virgultum, semper et imago de virgulto. Quod autem de alio est, utique natum est. Potest ergo semper esse generans, et semper cum illo quod de illo natum est. Ibi enim æstuabamus, ibi laborabamus, quomodo intelligeretur sempiterna nativitas. Ergo filius Dei secundum hoc dicitur, quod et Pater est, quod habet de quo sit : non secundum hoc, quod prior esset Pater, et postea Filius. Semper Pater, semper Filius de Patre. Et quia quidquid de aliquo est, natum est ; semper igitur Filius natus. Semper Pater, semper de illo imago ; quomodo imago illa virgulti de virgulto nata est, et si semper virgultum, semper nata esset et imago de virgulto. Non potuisti invenire coæterna genita æternis genitoribus, et invenisti coæva nata temporalibus gignentibus. Intelligo coæternum Filium natum æterno gignenti. Quod enim est temporali coævum, hoc est æterno coæternum.

CAPUT X. — 13. *In similitudinibus allatis est inæqualitas.* Hic jam modicum est [2] quod advertatis, fratres, propter blasphemias. Semper enim dicitur, Ecce dedisti similitudines : sed splendor qui funditur de igne, minus lucet quam ipse ignis ; et imago virgulti minus utique habet proprietatem, quam illud virgultum unde imago est. Habent ista similitudinem, sed non habent omnimodam æqualitatem : quare non videntur esse ejusdem substantiæ. Quid ergo dicemus, si dicat aliquis : Talis est ergo Filius ad Patrem, qualis ad ignem splendor, et imago ad virgultum ? Ecce intellexi æternum Patrem, intellexi coæternum Filium . tamen sicut effusum splendorem minus igne lucentem, aut sicut effusam imaginem minus quam

[1] Unus e Colbertinis Mss , cedo.

[1] Am. Er. et Mss., *Faciamus hoc animo.*
[2] Am. et Er., *Hinc etiam est modicum.*

virgultum existentem dicimus? Non : sed æqualitas omnimoda est. Non credo, ait, quia non invenisti similitudinem. Sed crede Apostolo, quia potuit videre quod dixi [1]. Ait enim : *Non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo* (*Philipp.* II, 6). Æqualitas omni modo conjungitur. Et quid dixit? *Non rapinam.* Quare? Quia illud est rapina, quod alienum est.

14. *Filii Dei coæternitas et æqualitas ex duobus collatis similitudinum generibus.* Tamen ex duabus istis collationibus et generibus duobus, similitudinem fortassis invenimus in creatura, quomodo intelligamus Filium et coæternum Patri et nequaquam minorem. Sed non illud possumus invenire in uno genere similitudinum : jungamus ambo genera. Quomodo ambo genera? Unum unde ipsi dant similitudines, et alterum unde nos dedimus. Dederunt enim illi similitudines ex his quæ nascuntur in tempore, et præceduntur tempore ab eis a quibus nascuntur, sicut homo de homine. Major ille tempore prior natus : sed tamen homo et homo, id est ejusdem substantiæ. Homo enim hominem generat, et equus equum, et pecus pecudem. Ad eamdem substantiam generant ista; sed non ad idem tempus. Diversa sunt tempore; sed non sunt diversa natura. Quid ergo hic laudamus in ista nativitate? Certe æqualitatem naturæ. Quid autem deest? Æqualitas temporis. Teneamus hic unum quod laudatur, id est, æqualitatem naturæ. In illo autem genere similitudinum, quod nos dedimus de splendore ignis et de imagine virgulti, æqualitatem naturæ non invenis, invenis coævitatem. Quid hic laudamus? Coævitatem. Quid deest? Æqualitas naturæ. Conjunge quæ laudas. In creaturis enim deest aliquid quod laudas, in Creatore deesse nihil potest : quia quod invenis in creatura, a Creatore artifice processit. Quid ergo in coævis? nonne hoc Deo dandum quod ibi laudas? Quod autem deest non tribuendum majestati, in qua nullus defectus est. Ecce offero tibi genitis coæva gignentia : laudas ibi coævitatem, sed disparilitatem reprehendis. Quod reprehendis, noli tribuere Deo; quod laudas, tribue : et tribuis illi ex isto genere similitudinum pro coævitate coæternitatem, ut coæternus sit natus cum eo a quo natus sit. De alio autem similitudinum genere, quæ et ipsa creatura Dei est, et debet laudare Creatorem, quid ibi laudas? Æqualitatem naturæ. Jam propter illam distinctionem dederas coæternitatem; da propter istam, æqualitatem; et perfecta est nativitas ejusdem substantiæ. Quid enim dementius, fratres mei, quam ut in aliquo laudem creaturam, quod non sit in Creatore? Laudo in homine æqualitatem naturæ, et non credo in eo qui fecit hominem? Quod de homine natum est, homo est; et quod de Deo natum est, non id erit quod ille de quo natum est? Non versor in operibus quæ Deus non fecit. Laudent ergo Creatorem omnia opera sua. Invenio hic coævum, cognosco ibi coæternum. Hic æqualitatem invenio naturæ, ibi intelligo æqualitatem substantiæ. Totum ergo ibi quod hic ex partibus singulis et rebus singulis invenitur.

[1] Aliquot Mss., *quod dixit.*

Totum ergo ibi simul, et non hoc solum quod in creaturis : totum invenio ibi, sed tanquam in Creatore, tanto amplius, quod hæc visibilia, illa invisibilia; hæc temporalia, illa æterna; hæc commutabilia, illa incommutabilia; hæc corruptibilia, illa incorruptibilia. Postremo in ipso homine ea quæ invenimus homo et homo, duo homines sunt : ibi Pater et Filius unus Deus.

15. *Cordis oculus mundandus ut videatur Deus.* Domino Deo nostro gratias ago inenarrabiles, quod ex hoc loco scrupulosissimo et laboriosissimo infirmitatem meam liberare dignatus est, petentibus vobis. Ante omnia tamen servate hoc, quidquid de creatura potuimus colligere, aut sensu corporis, aut cogitatione animi, inenarrabiliter transcendere Creatorem. Sed vis illum mente contingere? Purga mentem, purga cor tuum. Mundum fac oculum, unde illud quidquid est, possit attingi. Mundum fac oculum cordis : *Beati* enim *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* V, 8). Non autem mundato corde, quid potuit misericordius procurari aut donari ab eo, nisi ut illud Verbum, de quo tanta et tam multa diximus, et nihil dignum diximus; nisi ut illud Verbum, per quod facta sunt omnia, fieret quod nos sumus, ut attingere possimus illud quod non sumus? Non enim Deus sumus : sed possumus mente vel cordis acie interiore videre Deum. Peccatis acies nostræ obtritæ, obtusæ, infirmitate dejectæ cupiunt videre : sed in spe sumus, in re nondum sumus. *Filii Dei sumus.* Hoc ait Joannes, qui ait, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum :* qui supra pectus Domini discumbebat, qui secreta ista de sinu illius cordis hauriebat : ipse ait, *Dilectissimi, filii Dei sumus; et nondum apparuit quid erimus : scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (I *Joan.* III, 2). Hoc nobis promittitur.

16. *Verbum incarnatione quasi lac factum, ut a nobis caperetur.* Sed ut perveniamus, si nondum possumus videre Verbum Deum [1], audiamus Verbum carnem : quia carnales facti sumus, audiamus Verbum carnem factum. Ideo enim venit, ideo suscepit infirmitatem nostram, ut possis firmam locutionem capere Dei portantis infirmitatem tuam. Et vere dictum est lac. Lac enim dat parvulis, ut cibum sapientiæ det majoribus. Lactare patienter, ut avide pascaris. Quomodo enim fit etiam lac, quo lactantur infantes? Nonne esca erat in mensa? Sed invalidus est infans ad comedendam escam, quæ in mensa est : quid facit mater? Incarnat escam, et conficit lac de ipsa. Conficit nobis quod capere possimus. Sic Verbum caro factum est, ut lacte parvuli nutriremur, qui ad cibum quidem eramus infantes. Verum hoc interest, quia quando cibum mater incarnatum lac facit, cibus in lac convertitur : incommutabiliter autem manens Verbum carnem assumpsit, ut esset quodam modo

[1] Juxta Er., *si nondum possumus Verbum videre Deum.* Juxta Lugd. Ven. Lov., *si nondum possumus Verbum videre Deum.* M.

contextum. Quod est, non corrupit, non commutavit, ut per habitum tuum tibi loqueretur, non in hominem transmutatus atque conversus Inconvertibilis enim et incommutabilis, et omnino inviolabilis manens, factus est quod tu ad te, quod ipse ad Patrem.

17. *Humilitas a Verbo incarnato discenda.* Ipse enim infirmis quid dicit, ut possint recuperato illo visu Verbum ex aliqua parte attingere, per quod facta sunt omnia? *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI, 28 *et* 29). Quid magister Filius Dei, Sapientia Dei, per quem facta sunt omnia, concionatur? Vocat humanum genus, et dicit, *Venite ad me, omnes qui laboratis, et discite a me.* Putabas forte dicturam Sapientiam Dei, Discite quomodo cœlos feci et astra: omnia etiam in me, antequam fierent, numerata erant; quomodo in virtute rationum incommutabilium etiam capilli vestri numerati sunt (*Id.* X, 30). Hæc putabas et talia esse dicturam? Non. Sed prius illud, *Quoniam mitis sum et humilis corde.* Ecce quod capiatis, videte, fratres, certe parvum est. Ad magna nos tendimus, parva capiamus, et magni erimus. Vis capere celsitudinem Dei? Cape prius humilitatem Dei. Dignare esse humilis propter te, quia Deus dignatus est humilis esse propter eumdem te: non enim propter se. Cape ergo humilitatem Christi, disce humilis esse, noli superbire. Confitere infirmitatem tuam, jace patienter ante medicum. Cum ceperis humilitatem ejus, surgis cum illo: non quasi et ipse surgat secundum quod Verbum est; sed tu potius, ut magis magisque a te capiatur. Intelligebas primo titubanter atque hæsitanter; intelligis postea certius et clarius. Non ille crescit, sed tu proficis, et quasi tecum videtur surgere. Sic est, fratres. Credite præceptis Dei, et facite illa, et donabit vobis robur intelligentiæ. Non præsumatis, et quasi anteponatis scientiam præcepto Dei; ne inferiores, non solidiores remaneatis [1]. Arborem attendite: ima petit prius, ut sursum excrescat; figit radicem in humili, ut verticem tendat ad cœlum. Numquid nititur nisi ab humilitate? Tu autem sine charitate vis excelsa comprehendere; sine radice auras petis? Ruina est ista, non incrementum. Habitante Christo per fidem in cordibus vestris, in charitate radicamini atque fundamini, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei (*Ephes.* III, 17, 19).

SERMO CXVIII * (*a*).

De eisdem verbis Evangelii Joannis, In principio erat Verbum, *etc., cap.* I, ℣. 1-3.

1. *Verbum Dei æternum, genitum, non factum.* Omnes qui multa verba quæritis hominis, intelligite unum Verbum Dei: *In principio erat Verbum. In principio* autem *fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I, 1). Sed erat Verbum, quando audivimus, *In principio fecit Deus.* Agnoscamus Creatorem: Creator est enim qui fecit; creatura autem quod fecit. Non erat enim creatura quæ facta est, sicut semper erat Verbum Deus, per quem facta est. Quando autem audivimus, *Erat Verbum*, apud quem erat? Intelligimus Patrem, qui non fecit, nec creavit idem Verbum, sed genuit. *In principio* enim *fecit Deus cœlum et terram.* Per quid fecit? *Erat Verbum, et Verbum erat apud Deum:* sed quale Verbum? Sonabat et transibat? Numquid cogitabatur et volvebatur? Non. Recordabatur, et proferebatur? Non. Ergo quale Verbum? Quid a me quæris multa? *Deus erat Verbum.* Quando audimus, *Deus erat Verbum*, non duplicamus Deum; sed intelligimus Filium. Verbum enim Dei Filius est. Ecce Filius, et quod nisi Deus? Nam *Deus erat Verbum.* Quid Pater? Utique Deus. Si pater Deus, et Filius Deus, duplicamus Deum? Absit. Pater Deus, Filius Deus: sed Pater et Filius unus Deus. Non est enim unicus Filius factus, sed natus. *In principio fecit Deus cœlum et terram:* sed erat Verbum a Patre. Ergo factum est Verbum a Patre? Non. *Omnia per ipsum facta sunt.* Si per ipsum omnia facta sunt, numquid et ipse per se ipsum factus est? Per quem audis facta esse omnia, noli putare factum esse inter omnia. Nam si et ipse factus est, non per illum facta sunt omnia, sed inter cætera factus est ipse. Dicis, Factus est: numquid per se? Quis est qui faciat se? Si ergo factus est, quomodo per ipsum facta sunt omnia? Ecce et ipse factus est, sicut tu dicis, non ego, quia genitum non nego. Si ergo dicis factum esse, quæro per quid, quæro per quem. Per se ipsum? Ergo erat, antequam fieret, ut faceret se ipsum. Si autem omnia per ipsum facta sunt, intellige quia non est factus ipse. Si non potes intelligere, crede ut intelligas. Præcedit fides, sequitur intellectus: quoniam propheta dicit, *Nisi credideritis, non intelligetis* (*Isai.* VII, 9, *sec.* LXX). *Erat Verbum.* Noli ergo quærere tempus ei, per quem facta sunt tempora. *Erat Verbum.* Sed tu dicis: Aliquando non erat Verbum. Mentiris, nusquam legis. Ego autem lego tibi, *In principio erat Verbum.* Quid quæris ante principium? Si autem aliquid invenire potueris ante principium, ipsum erit principium. Insanit qui aliquid quærit ante principium. Quid ergo dicit quia fuit ante principium? *In principio erat Verbum.*

2. *Similitudine ostenditur coæternum esse Deo Patri Filium.* Sed dicis: Et erat Pater; et ante Verbum? Quid quæris? *In principio erat Verbum.* Quod invenis intellige: noli quærere quod non potes invenire. Nihil est ante principium. *In principio erat Verbum.* Splendor Patris Filius est. De sapientia Patris, quod est Filius, dictum est, *Candor est enim lucis æternæ* (*Sap.* VII, 26). Quæris Filium sine Patre? Da mihi lucem sine candore. Si aliquando non erat Filius, Pater lux obscura erat. Quomodo enim non obscura lux erat, si candorem non habebat? Ergo semper Pater, semper Filius. Si semper Pater, semper Filius. Quæris a me utrum natus sit Filius? Respondeo, Na-

[1] Fossatensis Ms., *ne inflatiores, non solidiores remaneatis.*
* Recensitus ad V. et Sirm.
(*a*) Alias, ex Sirmondianis 13.

tus. Non enim esset Filius, si non natus. Sed cum dico, Semper Filius; hoc dico, Semper est natus. Et quis intelligit, Semper est natus? Da mihi sempiternum ignem, et do tibi sempiternum splendorem. Benedicimus Deum, qui dedit nobis sacras Scripturas. In splendore lucis nolite esse cæci. Candor de luce gignitur, et tamen gignenti coæternus est candor. Semper lux, semper candor ejus. Genuit candorem suum: sed numquid fuit sine candore suo? Generare sempiternum liceat Deo. Rogo, audite de quo loquimur: audite, advertite, credite, intelligite. De Deo loquimur. Filium Patri coæternum fatemur et credimus. Sed homo, inquit, quando generat filium, major est qui generat, et minor qui generatur. Ecce verum est: in hominibus major est qui generat, et minor qui generatur, et pervenit ad robur patris sui. Sed quare, nisi quia cum ille crescit, ille senescit? Stet pater in tempore, et crescendo eum sequitur filius, et videbis æqualem. Sed ecce do tibi unde intelligas. Ignis generat splendorem coævum. Non invenis in hominibus nisi minores filios, majores patres; non invenis coævos: sed do tibi, sicut dixi, splendorem coævum igni patri suo. Generat enim ignis splendorem, sed nunquam sine splendore. Cum ergo videas splendorem igni esse coævum, permitte Deum generare coæternum. Qui intelligit, gaudeat: qui autem non intelligit, credat. Quoniam verbum Prophetæ evacuari non potest: *Nisi credideritis, non intelligetis.*

SERMO CXIX * (*a*).

De eisdem verbis Joannis, In principio erat Verbum, *etc., cap.* I, ỳ. 1-14 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Verbum æternum apud Deum.* Dominum nostrum Jesum Christum factum esse hominem quærendo perditum hominem, neque unquam tacuit prædicatio nostra, et semper habuit fides vestra: hunc autem Dominum nostrum, qui homo factus est propter nos, Deum semper fuisse apud Patrem, et semper futurum esse, imo semper esse; quia ubi tempus non præterit, non est ibi Fuit et Erit. Quod enim dicitur Fuit, jam non est; quod dicitur Erit, nondum est: sed semper est, quia vere est, hoc est, incommutabilis est. Modo nos admonuit evangelicum capitulum, magnum divinumque secretum. Hoc enim principium Evangelii sanctus Joannes ructuavit, quia de pectore Domini bibit. Recordamini enim, et lectum est vobis nuperrime, quomodo ipse sanctus Joannes evangelista in sinu Domini discumbebat. Quod aperte exponere volens, ait, *Super pectus Domini* (*Joan.* XIII, 23, 25): ut intelligeremus quid dixerit, in sinu Domini. Ille enim qui super pectus Domini discumbebat, putamus quid bibebat? Non putemus, sed potemus: modo enim et nos audivimus quod bibamus.

CAPUT II. — *Verbum Dei non est factum.* — *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* O prædicare! o saginam Dominici pectoris eructuare! *In principio erat Verbum.* Quid quæris quid ante erat? *In principio erat Verbum.* Si factum esset Verbum: non est enim factum per quod facta sunt omnia: si factum esset Verbum, Scriptura diceret, In principio fecit Deus Verbum; quomodo dixit in Genesi, *In principio fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I, 1). Non ergo in principio fecit Deus Verbum: quia, *In principio erat Verbum.* Hoc Verbum quod in principio erat, ubi erat? Sequere: *Et Verbum erat apud Deum.* Sed solemus, audiendo quotidie humana verba, vile habere nomen hoc Verbi. Hic noli habere vile nomen verbi: *Deus erat Verbum. Hoc,* id est Verbum, *erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt: et sine ipso factum est nihil.*

CAPUT III. — 3. *Verbum Dei incomprehensibile.* Extendite corda vestra, adjuvate paupertatem sermonis nostri. Quod dicere potuero, audite: quod non potuero, cogitate. Quis comprehendat Verbum manens? Omnia verba nostra sonant et transeunt. Quis comprehendat Verbum manens, nisi qui in ipso manet? Vis comprehendere Verbum manens? Noli sequi flumen carnis. Caro quippe ista fluvius est: non enim manet. Tanquam de fonte quodam secreto naturæ nascuntur homines, vivunt homines, moriuntur homines: nec unde veniant novimus, nec quo eant novimus. Latet aqua, donec progrediatur ex fonte: currit, et apparet in flumine: sed rursus latet in mari. Contemnamus fluvium istum manantem, currentem, desinentem, contemnamus. *Omnis caro fenum, et omnis honor carnis sicut flos feni. Fenum aruit, flos decidit.* Vis manere? *Verbum autem Domini manet in æternum* (*Isai.* XL, 6-8).

CAPUT IV. — 4. *Verbum caro factum.* Sed ut subveniret nobis, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Quid est, *Verbum caro factum est?* Aurum fenum factum est. Fenum factum est ad succendendum: succensum est fenum, sed mansit aurum: et in feno non periit, et fenum mutavit. Quomodo mutavit? Resuscitavit, vivificavit, in cœlum levavit, ad Patris dexteram collocavit. Ut autem diceretur, *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*, quid præcessit recolamus paululum. *In sua propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Fieri,* quia non erant: ipse autem in principio erat. *Dedit* ergo *eis potestatem filios Dei fieri, credentibus in nomine ejus: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Ecce sunt, in quacumque sint ætate carnis: videtis infantes: videte et gaudete. Ecce sunt: sed ex Deo nati sunt [1]. Vulva matris, aqua Baptismatis.

* Recensitus ad d. gr. r. v. et ad Ulim. Par. Lov. et Vign.
(*a*) Alias, de Diversis 24.
(*b*) Tres qui subsequuntur in Joannis exordium sermones, apud veteres libros inscribuntur habiti in die Paschæ. Ex iis haud dubie sunt, quos Possidius in Indiculo, cap. 10, notat, « Per vigilias Paschæ tractatus viginti tres. » Ei namque tempori congruenter et quam opportune dicebatur de capite primo Evangelii Joannis, unde filios Dei se factos esse intelligerent recens baptizati, quod ipsis collatum beneficium hic, capp. 4 et 5, manifestius commendatur.

[1] Regius et Victorinus Mss., *Videtis infantes, videtis et gaudetis. Ecce sunt. Numquid non filii Dei sunt? non ex*

CAPUT V. — 5. *Incarnationis mysterium suadetur.* Nemo pauperculo animo sentiat, et volvat apud se ipsum mendicissimas [1] cogitationes, et dicat sibi : Quomodo *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; omnia per ipsum facta sunt :* et ecce *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis ?* Audite unde factum est. Certe credentibus in nomine ejus dedit potestatem filios Dei fieri. Nec ipsi quibus dedit potestatem filios Dei fieri, putent impossibile esse filios Dei fieri. *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Nolite putare multum esse ad vos, fieri filii Dei : propter vos filius hominis factus est, qui erat filius Dei. Si factus est ipse, ut minus esset qui plus erat; non potest facere ex eo quod minus eramus, ut aliquid plus esse possimus? Descendit ad nos, et non ad illum ascendemus? Accepit pro nobis mortem nostram, et non nobis daturus est vitam suam? Passus est propter te mala tua, et non tibi daturus est bona sua ?

CAPUT VI. — 6. *Incarnatio opus omnipotentis Verbi.* Sed quomodo, inquit, fieri potuit ut Verbum Dei, quo gubernatur mundus, per quod et creata sunt et creantur universa, coarctaret se in virginis carnem; dimitteret mundum, et desereret Angelos, in utero unius feminæ includeretur? Nec nosti divina cogitare. Verbum Dei (tibi loquor, o homo, de omnipotentia Dei Verbi tibi loquor) prorsus totum potuit, quia et Verbum Dei omnipotens est, et manere apud Patrem, et venire ad nos; et in carne procedere ad nos, et apud ipsum latere. Neque enim, si natus ex carne non esset, non esset. Erat ante carnem suam : ipse creavit matrem suam. Elegit in qua conciperetur, creavit de qua crearetur. Quid miraris? Deum tibi loquor : *Deus erat Verbum.*

CAPUT VII. — 7. *Similitudine explicatur incarnatio Verbi.* De Verbo aliquid ago, et Verbum humanum forte aliquid simile potest; quamvis longe impar, longe discretum, ex nulla particula comparandum, tamen vobis aliqua similitudine insinuandum. Ecce ego verbum quod vobis loquor, in corde meo prius habui; processit ad te, nec recessit a me : cœpit esse in te, quod non erat in te; mansit apud me, cum exiret ad te. Sicut ergo verbum meum prolatum est sensui tuo, nec recessit a corde meo : sic illud Verbum prolatum est sensui nostro, nec recessit a Patre suo. Verbum meum erat apud me, et processit in vocem : Verbum Dei erat apud Patrem, et processit in carnem. Sed numquid ego possum id facere de voce mea, quod potuit ille de carne sua? Ego enim volantem vocem meam tenere non possum : ille carnem suam non solum tenuit, ut nasceretur, viveret, ageret; sed etiam mortuam suscitavit, et vehiculum quoddam in quo processit ad nos, ad Patrem levavit. Vestem dicas carnem Christi, vehiculum dicas, et quomodo forte ipse significare

sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

[1] Editi, *mendacissimas.* At optimæ notæ Germanensis Ms., *mendicissimas.* Refer ad superiora verba, *pauperculo animo.*

dignatus est, jumentum ipsius dicas; quia in ipso jumento levavit eum qui fuerat a latronibus sauciatus (*Luc.* x, 34) : postremo, quod ipse apertius dixit, templum dicas (*Joan.* II, 19) : hoc templum jam novit mortem, ad dexteram Patris sedet : in ipso templo venturus est judicare vivos et mortuos. Quod nos monuit præcepto, demonstravit exemplo. Quod ostendit in carne sua, hoc sperare debes in carne tua. Hæc est fides, tene quod nondum vides. Opus est ut in eo, quod non vides, credendo permaneas; ne cum videris, erubescas.

SERMO CXX * (*a*).

De eisdem verbis Joannis, In principio erat Verbum, *etc., cap.* 1, ŷ. 1-3.

1. *Verbum Dei incomprehensibile in Evangelio revelatum.* Evangelii Joannis principium, *In principio erat Verbum.* Sic cœpit, hoc vidit, et transcendens universam creaturam, montes, aera, cœlos, sidera, Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates, omnes Angelos, omnes Archangelos, transcendens omnia, in principio Verbum vidit, et bibit. Super omnem creaturam vidit, de pectore Domini bibit. Ipse est enim Joannes evangelista sanctus, quem præcipue diligebat Jesus; ita ut super pectus ejus recumberet (*Joan.* XIII, 23, 25). Ibi erat hoc secretum, ut inde biberetur, quod in Evangelio ructuaretur. Felices qui audiunt et intelligunt. Sequentis felicitatis sunt, qui et si non intelligunt, credunt. Quantum est enim hoc videre Dei Verbum, quis humanis explicet verbis?

2. *Verbum Dei ubique totum.* Erigite corda vestra, fratres mei; quantum potestis, erigite : quidquid vobis per imaginationem cujuslibet corporis occurrerit, respuite. Si occurrerit tibi Verbum Dei, quomodo cogitas lucem solis hujus, quantumlibet pandas, quantumlibet extendas, nullos ejus lucis fines in cogitatione constituas; ad Verbum Dei nihil est. Quidquid tale cogitat anima, minus est in parte, quam in toto. Cogita Verbum ubique totum. Intelligite quod dico : quantum possum, coarcto me per angustias meas propter vos. Intelligite quod dico. Ecce lux ista de cœlo, quæ solis nomine appellatur, cum processerit, illustrat terras, explicat diem, facit formas, coloresque discernit. Magnum bonum, magnum omnibus mortalibus Dei donum : magnificent eum opera sua. Si tam pulcher est sol; solis factore quid pulchrius? Et tamen videte, fratres : ecce diffundit radios suos per universam terram; patentia penetrat, clausa resistunt : lucem suam mittit per fenestras, numquid et per parietem? Verbo Dei totum patet, Verbum Dei nihil latet. Videte aliam differentiam, quam longe sit a Creatore creatura, maxime corporalis. Quando in oriente est sol, in occidente non est. Lux quidem ejus de illo grandi corpore effusa, pertendit usque in occidentem; sed ipse ibi non est. Quando occidere cœperit, tunc ibi erit. Quando oritur, in oriente est : quando occidit, in occidente est. Per ista duo opera

* Recensitus est ad d. r. t. v. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 84.

sua, nomina locis dedit. Quia in oriente est quando oritur ad orientem, fecit orientem vocari: quia in occidente est quando occidit ad occidentem, fecit Occidentem vocari. Nocte nusquam apparet. Numquid Verbum Dei sic est? Numquid quando est in oriente, non est in occidente; aut quando est in occidente, non est in oriente? aut aliquando deserit terras, et it sub terras, aut post terras? Ubique totum est. Quis hoc explicet verbis? Quis hoc videt? Quo documento vobis probabo quod dico? Homo loquor, hominibus loquor: infirmus loquor, infirmioribus loquor. Et tamen, fratres mei, audeo dicere, quod vobis dico, vel per speculum, vel in ænigmate, utcumque video, utcumque intelligo et in corde meo de hac re verbum. Sed quærit exire ad vos, et dignum non invenit vehiculum. Vehiculum verbi, sonus est vocis. Quod dico apud me, quæro vobis dicere, et verba deficiunt. Volo enim dicere de Dei Verbo. Quanto Verbo, quali Verbo? *Omnia per ipsum facta sunt.* Opera videte, et Operatorem expavescite. *Omnia per ipsum facta sunt.*

3. *Verbi divini excellentia intelligenda ex humani verbi proprietate. Recens baptizati in albis.* Redi mecum, humana infirmitas, redi ergo. Humana ipsa comprehendamus, si possumus. Homines sumus et nos qui loquimur, et hominibus loquimur, et sonum vocis edimus. Ad aures hominum sonum vocis nostræ perducimus, et per nostræ vocis sonum et intellectum quomodocumque per aurem in corde ponimus. Hinc ergo quod possumus, ut possumus, eloquamur, hoc comprehendamus. Si autem neque hoc comprehendere valuerimus, ad illud quid sumus? Ecce auditis me: verbum facio. Si quis hinc exeat et interrogetur foris quid hic agitur, respondet: Verbum Episcopus facit. Verbum facio de Verbo. Sed quale verbum, de quali Verbo? Mortale verbum, de immortali Verbo; mutabile verbum, de immutabili Verbo; transitorium verbum, de æterno Verbo. Tamen attendite verbum meum. Dixeram enim vobis, Verbum Dei ubique totum est. Ecce facio vobis verbum: ad omnes pervenit quod dico. Ut ad omnes perveniret quod dico, numquid divisistis quod dico? Si pascerem vos, ut non mentem vestram, sed ventrem implere vellem, et ponerem vobis panes quibus saturaremini; nonne panes meos divideretis inter vos? Numquid possent panes mei ad unumquemque vestrum pervenire? Si ad unum pervenirent, cæteri nihil haberent. Ecce loquor, et omnes habetis. Parum est quia omnes habetis: et omnes totum habetis. Parvenit ad omnes totum, ad singulos totum. O mirabilia verbi mei! Quid est ergo Verbum Dei? Aliud audite. Dixi: quod dixi, processit ad vos, et non recessit a me. Pervenit ad vos, nec separatum est a me. Antequam dicerem, ego habebam, et vos non habebatis: dixi, et vos habere cœpistis, et ego nihil perdidi. O miraculum verbi mei! Quid est ergo Verbum Dei? De parvis magna conjicite. Considerate terrena, laudate cœlestia. Creatura sum, creatura estis: et tanta miracula fiunt de verbo meo in corde meo, in ore meo, in voce mea, in auribus vestris, in cordibus vestris. Quid est Creator? O Domine, audi nos. Fac nos, quia fecisti nos. Fac nos bonos, quia fecisti nos homines illuminatos. Isti albati, illuminati, audiunt per me verbum tuum. Illuminati enim gratia tua assistunt tibi. Hic est dies quem fecit Dominus. Sed hoc laborent, hoc orent, ut cum isti dies transierint[1], non fiant tenebræ, qui facti sunt lux miraculorum Dei et beneficiorum.

SERMO CXXI *(a).

De verbis Evangelii Joannis, Mundus per ipsum factus est, *etc., cap.* 1, ỳ. 10-14 (*b*).

1. *Mundus — duplex. Mundus per* Dominum *factus est, et mundus eum non cognovit*[2]. Qui mundus per eum factus est? qui mundus eum non cognovit[3]? Non enim mundus qui per eum factus est, ipse eum non cognovit. Quis est mundus qui per eum factus est? Cœlum et terra. Quomodo eum non cognovit cœlum, quando in ejus passione sol obscuratus est? Quomodo eum terra non cognovit, quando illo in cruce pendente contremuit? Sed *mundus eum non cognovit*, cujus princeps est ille, de quo dictum est, *Ecce venit princeps mundi hujus, et in me nihil invenit* (*Joan.* XIV, 30). Homines mali mundus vocantur, homines infideles mundus vocantur. Inde acceperunt nomen, ex eo quod amant. Amando Deum, efficimur dii: ergo amando mundum, dicimur mundus. Sed Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi (II *Cor.* V, 19). *Mundus* ergo *non eum cognovit*, numquid omnes?

2. *Mundus malus. — In sua propria venit, et sui eum non receperunt.* Omnia sunt ipsius, sed propria ipsius dicuntur, unde mater ejus erat, unde carnem acceperat; ad quos adventus sui præcones ante præmiserat, quibus legem dederat, quos de Ægyptia servitute liberaverat, quorum patrem carnalem elegit Abraham. Quia verum dixit, *Ante Abraham ego sum* (*Joan.* VIII, 58). Nec sic dixit, Antequam Abraham esset; aut, antequam Abraham fieret ego factus sum[4]. *In principio* enim *Verbum erat,* non factum erat. Ergo, *In propria venit*, ad Judæos venit. *Et sui enim non receperunt.*

3. *Quinam sunt filii Abrahæ. Quotquot autem receperunt eum.* Utique enim ibi Apostoli, qui illum receperunt. Ibi illi qui ante jumentum ejus ramos ferebant. Præcedebant et sequebantur, et vestimenta sua sternebant; et magna voce clamabant: *Hosanna filio David; benedictus qui venit in nomine Domini.* Tunc

[1] Mss. *ut cum festi dies transierint.*

[2] Id est initium hujus sermonis apud Fr.: *Et Christus, fratres, in mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.* Apud eumdem desunt versus nonnulli n. 3. M.

[3] Lov., *Quis mundus per eum factus est? quis mundus eum non cognovit?* M.

[4] Editi, *ego sum*; omisso, *factus* Emendantur ad Floriacensem librum. Certe Lovanienses hunc alioqui locum Augustino in Joan. Tract. 43, disserenti contrarium judicantes rejecerunt sermonem hunc in Appendicem.

* Recensitus est ad f. r. t. v. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 85, et de Tempore 28, aut in Appendice 27.

(*b*) Duobus in locis hunc eumdem sermonem repræsentat Lovaniensium editio: scilicet in Appendice, quo per ipsos ex classe de Tempore, ubi prius exstabat, rejectus est tanquam spurius; prætereaque in classe de Diversis, ubi tanquam genuinus exhibetur inter Augustinianos.

Pharisæi dixerunt ei : *Compesce pueros, non tibi ista clament.* Et ille : *Si isti tacebunt, lapides clamabunt.* Nos videbat, quando ista dicebat : *Si isti tacebunt, lapides clamabunt* (*Matth.* XXI, 9, 16, *et Luc.* XIX, 39, 40). Qui lapides, nisi qui colunt lapides? Si parvuli Judæi tacebunt, majores et minores Gentes clamabunt. Qui lapides, nisi de quibus dicit ipse Joannes iste, qui venit ut testimonium perhiberet de lumine (*Joan.* I, 8)? Cum enim videret ipsos Judæos superbire de genere Abrahæ, ait illis, *Generatio viperarum.* Illi se dicebant filios Abrahæ : et iste illis dicebat, *Generatio viperarum.* Abrahæ faciebat injuriam? Absit. Ex moribus dabat eis nomen. Quia si essent filii Abrahæ, imitarentur Abraham : Sicut eis et ipse ait, qui dicunt ei, *Nos liberi sumus, et nemini servivimus unquam, nos patrem habemus Abraham.* Et ille : *Si filii Abrahæ essetis, facta Abrahæ faceretis. Vos vultis me occidere, quia veritatem vobis dico ; hoc Abraham non fecit* (*Id.* VIII, 33, 39, 40). Inde generati estis, sed degenerastis. Ergo quid Joannes? *Generatio viperarum, quis vobis ostendit fugere a ventura ira?* Quia veniebant baptizari baptismo Joannis in pœnitentiam. *Quis vobis ostendit fugere ab ira ventura? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et nolite dicere in cordibus vestris, Patrem habemus Abraham. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ* (*Matth.* III, 7-9). *Potens est enim Deus de lapidibus istis*, quos videbat in Spiritu; illis dicebat, et nos prævidebat [1] : *Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* De quibus lapidibus : *Si isti tacebunt, lapides clamabunt.* Modo audistis, et clamastis. Impletum est, *Lapides clamabunt.* De Gentibus enim venimus, in parentibus nostris lapides adoravimus. Ideo et canes dicti sumus (*a*). Recordamini quid audierit mulier illa, quæ clamabat post Dominum, quia erat Chananæa, idolorum cultrix, ancilla dæmoniorum. Quid dixit ei Jesus? *Non est bonum tollere panem filiorum, et mittere canibus.* Nunquam advertistis, quemadmodum canes lapides unctos lingunt? Sic sunt omnes simulacrorum cultores. Sed venit vobis gratia. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Ecce habetis modo natos (*b*) : *dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Quibus dedit? *His qui credunt in nomine ejus.*

4. *Nativitas duplex.* Et quomodo filii Dei fiunt? *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, nec ex voluntate carnis; sed ex Deo nati sunt.* Accepta potestate ut filii Dei fierent, ex Deo nati sunt. Intendite ergo : isti ex Deo nati sunt ; *non ex sanguinibus*, qualis est prima nativitas, qualis est nativitas misera, veniens de miseriis. Sed qui ex Deo nati sunt, quid erant? unde primo nati erant? Ex sanguinibus : mixtis sanguinibus masculi et feminæ, commixtione carnis masculi et feminæ, inde nati erant. Modo unde? *Ex Deo nati sunt.* Prima nativitas ex masculo et femina : secunda nativitas ex Deo et Ecclesia.

5. *Idem tractatur argumentum.* Ecce ex Deo nati sunt : unde factum est ut ex Deo nascerentur, qui primo ex hominibus nati sunt? Unde factum est? unde? *Et Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis.* Magna mutatio : ille factus caro, isti spiritus. Quid est hoc? Qualis dignatio, fratres mei! Erigite animum ad speranda et capienda potiora. Nolite vos addicere cupiditatibus sæcularibus [1]. Pretio empti estis : propter vos Verbum caro factum est : propter vos qui erat Filius Dei, factus est filius hominis; ut qui eratis filii hominum, efficeremini filii Dei. Quid erat ille, quid factus est? Quid eratis vos, quid facti estis? Erat ille Filius Dei. Quid factus est? Filius hominis. Eratis vos filii hominum. Quid estis facti? Filii Dei. Communicavit nobiscum mala nostra, nobis daturus bona sua. Sed ille ipso quo factus est filius hominis, distat a nobis. Nos filii hominum per concupiscentiam carnis : ille filius hominis per fidem virginis. Mater cujuslibet hominis concubuit et concepit : unusquisque autem natus est de homine patre suo, et de homine matre sua. Christus autem natus est de Spiritu sancto et Maria virgine. Accessit ad nos, sed a se non multum recessit; imo a se quod Deus est nunquam recessit : sed addidit quod erat naturæ nostræ. Accessit enim ad id quod non erat, non amisit quod erat. Factus est filius hominis : sed non cessavit esse Filius Dei. Per hoc Mediator in medio. Quid est, in medio? Nec sursum, nec deorsum. Quomodo nec sursum, nec deorsum? Nec sursum, quia caro : nec deorsum, quia non peccator. Sed tamen in quantum Deus, semper sursum. Nec enim sic venit ad nos, ut dimitteret Patrem. A nobis ivit, et non nos dimisit : ad nos veniet, et illum non dimittet.

SERMO CXXII * (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, Cum esses sub ficu, vidi te, *etc.*, *cap.* I, ℣ 48-51 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Nathanael sub ficu, genus humanum sub peccato.* Quod dictum audivimus a Domino Jesu Christo Nathanaeli, si bene intelligamus, non ad ipsum pertinet solum. Ipse quippe Dominus Jesus sub ficu vidit omne genus humanum. Isto enim loco intelligitur per arborem fici significasse peccatum. Non ubique hoc significat, sed hoc loco, ut dixi, ea scilicet significandi congruentia, qua nostis primum hominem, quando peccavit, foliis ficulneis fuisse subtectum (*Gen.* III, 7). His foliis enim pudenda texerunt, quando de peccato suo erubuerunt : et quæ Deus illis membra, ipsi sibi pudenda fecerunt. Non enim erubescendum est de opere Dei : sed confusionem præcessit causa peccati. Si non præcessisset iniquitas, nunquam erubesceret nuditas. Nudi enim erant, et non confundebantur. Non enim com-

[1] Apud Am. Er. et in Appendice Lov., *Quos prævidebat in spiritu, de illis dicebat : nos siquidem prævidebat.*

(*a*) Vide sermonem 77, n. 10.

(*b*) In B., ad marginem, notatur hic, *recens baptizatos.* M.

[1] Am. Er. et Appendix Lov., *nolite adjicere cupiditatibus sæcularibus :* supple, *animum.*

* Collatus cum tribus bn. et quatuor cl. cum a. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et cum Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 40.

(*b*) Hujus sermonis mentionem facit Augustinus in subsequenti tractatu, cap. 3.

miserant unde confunderentur. Hoc autem dixi, quare? Ut per ficum intelligamus significatum esse peccatum. Quid est ergo, *Cum esses sub ficu, vidi te?* Cum esses sub peccato, vidi te. Et ad rem gestam quidem respiciens, recordatus est Nathanael se fuisse sub ficu, ubi non erat Christus. Non ibi autem erat præsentia corporali: scientia vero spirituali ubi non est? Et quoniam sciebat se solum fuisse sub ficu, ubi Dominus Christus non erat: quando dixit ei, *Cum esses sub arbore fici, vidi te;* et agnovit in illo divinitatem, et exclamavit, *Tu es rex Israel.*

CAPUT II. — 2. *Somnium Jacob figura fuit.* Dominus ait, *Quia dixi tibi, Vidi te cum esses sub arbore ficu, inde miraris; majora horum videbis.* Quæ sunt ista majora? Et dixit: *Videbitis*[1] *cœlum apertum, et Angelos Dei ascendentes et descendentes super Filium hominis.* Recolamus veterem historiam conscriptam in libro sancto, id est, in Genesi. Quando Jacob in loco obdormivit, lapidem ad caput posuit; et in somnis vidit scalam a terra pertingentem usque ad cœlum: et Dominus incumbebat super eam; Angeli autem ascendebant et descendebant per eam. Hoc vidit Jacob. Somnium hominis non scriberetur, nisi magnum in illo aliquod figuraretur mysterium, et magnum aliquid prophetatum in illa visione intelligeretur. Denique ipse Jacob quia intellexit quid viderit, posuit ibi lapidem, et perfudit oleo (*Gen.* XXVIII, 11-18). Nam agnoscitis chrisma: agnoscite et Christum. Ipse est enim lapis, quem reprobaverunt ædificantes; ipse factus est in caput anguli (*Psal.* CXVII, 22). Ipse est lapis, de quo ipse dixit: *Quicumque offenderit in lapidem illum, conquassabitur: super quem vero venerit lapis ille, conteret eum* (*Matth.* XXI, 44). Offenditur in jacentem: veniet autem super eum, cum venerit de alto judicare vivos et mortuos. Væ Judæis, quia cum jaceret humiliter Christus, offenderunt in eum. *Non est*, dicunt, *homo iste a Deo, qui solvit sabbatum* (*Joan.* IX, 16). *Si Filius Dei est, descendat de cruce* (*Matth.* XXVII, 40). Insane, jacet lapis, et ideo rides. Sed cum rides, cæcus es: cum cæcus es, offendis: cum offendis, conquassaris: cum quassatus fueris illo modo jacente, postea veniente desuper contereris. Ergo unxit lapidem Jacob. Numquid idolum fecit? Significavit, non adoravit. Modo ergo audite, Nathanaelem istum attendite, per cujus occasionem Dominus Jesus exponere nobis voluit visionem Jacob.

CAPUT III. — 3. *De duplici nomine et de lucta Jacob.* Nostis qui in schola Christi eruditi estis, Jacob ipsum esse et Israel. Duo sunt nomina: nam homo unus fuit. Primum nomen Jacob, quando natus est, accepit, quod interpretatur Supplantator. Quando autem illi gemini nati sunt, prior natus est frater Esau, et inventa est manus illius minoris in pede majoris. Tenebat pedem fratri suo præcedenti nascendo, postea et ipse secutus est. Et propter hoc factum, quia plantam tenuit fratri suo appellatus est Jacob (*Gen.* XXV, 25), id est, Supplantator. Postea vero cum rediret de Mesopotamia, luctatus est cum eo angelus in via. Quæ virtus comparari potest angeli et hominis? Ergo mysterium est, ergo sacramentum est, ergo prophetia est, ergo figura est; ergo intelligamus. Videte enim etiam luctaminis modum. Dum luctatur, prævaluit angelo Jacob. Magna significatio. Et cum prævaluisset angelo homo, tenuit illum; tamen ipse homo eum, quem vicerat, tenuit. Et ait illi, *Non te dimitto, nisi benedixeris mihi.* Quando victor a victo benedicebatur, Christus figurabatur. Angelus ergo ille, qui intelligitur Dominus Jesus, ait ad Jacob, *Jam non vocaberis Jacob, sed erit nomen tuum Israel:* quod interpretatur, Videns Deum. Deinde tetigit nervum femoris ejus, id est latitudinem Jacob femoris, et aruit ei: et factus est claudus Jacob (*Gen.* XXXII, 24-32). Ipse est ille victus. Tantum potuit ille victus, ut et femur tangeret, et claudum faceret. Ergo volens victus est [1]. Potestatem enim habuit ponendi virtutem suam, et potestatem habuit assumendi eam (*Joan.* X, 18). Non irascitur victus, quia non irascitur crucifixus. Nam et benedixit eum, dicens, *Non vocaberis Jacob, sed Israel.* Tunc supplantator factus est videns Deum. Et tetigit, sicut dixi, femur ejus, et fecit eum claudicare. Attende in Jacob populum Judæorum, illa millia sequentium et præcedentium jumentum Domini, qui juncti Apostolis adorabant Dominum, et clamabant, *Hosanna filio David; benedictus qui venit in nomine Domini* (*Matth.* XXI, 9). Ecce Jacob benedictus. Jam claudus remansit in eis, qui modo Judæi sunt. Latitudo enim femoris, significat multitudinem generis. De quibus Psalmus, cum Gentes credituras prophetasset, dicens, *Populus quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.* Non ibi fui, et auditus sum: hic fui, et et occisus sum. *Populus quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.* Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi (*Rom.* X 17). Et sequitur: *Filii alieni mentiti sunt mihi:* de Judæis. *Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveteraverunt, et claudicaverunt a semitis suis* (*Psal.* XVII, 45, 46). Assignavi vobis Jacob, et benedictum et claudum.

CAPUT IV. — 4. *Abraham cur primum nomen suum cum posteriore non retinet, Jacob vero e contra.* Verum ex hac occasione non est prætereundum, quod potest fortasse sua sponte vestrum aliquem commovere: quid sibi vult, quod cum mutatum esset nomen Abrahæ avi hujus Jacob (nam et ipse prius Abram vocabatur, et Deus mutavit illi nomen, et dixit, *Non vocaberis Abram, sed Abraham* (*Gen.* XVII, 5), ex illo non est vocatus Abram. Quærite in Scripturis, et videbitis superius antequam acciperet aliud nomen, non est vocatus nisi Abram: posteaquam accepit, non est vocatus nisi Abraham. Iste autem Jacob, quando accepit aliud nomen, eadem verba audivit, *Non vocaberis Jacob, sed vocaberis Israel.* Quærite Scripturas, et videte quia utrumque semper vocatus est, et Jacob et Israel. Accepto alio nomine Abram, non aliud est vocatus nisi Abra-

[1] Er. hic et ad finem capitis quinti, *videbis*. M.

[1] Sic aliquot Mss. Alii vero cum editis, *Ergo si volens victus est.*

ham : accepto alio nomine Jacob, et Jacob vocatus est, et Israel. Nomen Abrahæ in hoc sæculo explicandum fuit : hic est enim factus pater multarum gentium, unde nomen accepit. Nomen autem Israel ad alterum sæculum pertinet, ubi videbimus Deum. Populus ergo Dei, populus Christianus, in hoc tempore et Jacob est et Israel ; Jacob in re, Israel in spe. Supplantator enim fratris dicitur populus minor populi majoris. Numquid nos supplantavimus Judæos? Sed supplantatores dicimur illorum, quia nostri causa sunt supplantati. Nisi excæcati essent, Christus non crucifigeretur : si Christus non crucifigeretur sanguis ille pretiosus non funderetur : si sanguis ille non funderetur, orbis terrarum non redimeretur. Quia ergo nobis profuit cæcitas illorum, ideo a minore fratre major supplantatus est, et appellatus est minor Supplantator. Sed quamdiu hoc?

CAPUT V. — 5. *Israeli in fine credenti visio Dei promissa.* Veniet tempus, veniet finis sæculi, et credet totus Israel : non illi qui modo sunt, sed filii ipsorum qui tunc erunt. Nam modo isti per vias suas ambulantes ibunt ad loca sua, transibunt ad damnationem perpetuam. Quando autem factus fuerit unus totus populus, fiet illud quod canimus : *Satiabor, dum manifestabitur gloria tua* (*Psal.* XVI, 15). Dum venerit promissio, quæ nobis promittitur, ut videamus facie ad faciem. Modo videmus per speculum in ænigmate et ex parte : quando autem uterque populus jam purgatus, jam resuscitatus, jam coronatus, jam in immortalem formam et in incorruptionem perpetuam commutatus, videbit Deum facie ad faciem, et jam non erit Jacob, sed solus erit Israel ; tunc eum in persona hujus sancti Nathanael videbit Dominus, et dicet, *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est* (*Joan.* I, 47). Quando audis, *Ecce vere Israelita ;* veniat tibi in mentem Israel : cum venerit tibi in mentem Israel, veniat tibi in mentem somnium illius, in quo somnio scalam vidit a terra usque ad cœlum, Dominum superincumbentem, Angelos Dei ascendentes et descendentes. Hoc somnium Jacob vidit. Post hoc autem appellatus est Israel : id est, post paululum veniens de Mesopotamia et agens iter. Si ergo Jacob vidit scalam, qui est et Israel appellatus ; est autem et Nathanael iste vere Israelita, in quo dolus non est : ideo cum miratus esset quia dixit ei Dominus, *Sub arbore fici vidi te;* dixit ei, *Majus his videbis.* Et item dixit ei somnium Jacob. Cui dixit? Ei quem appellavit Israelitam, in quo dolus non esset. Quasi qui diceret : Cujus nomine te appellavi, ipsius somnium in te apparebit ; noli festinare mirari, majora horum videbis. *Videbitis cœlum apertum, et Angelos Dei ascendentes et descendentes ad Filium hominis.* Ecce quod vidit Jacob : ecce quare perfudit lapidem oleo Jacob; ecce quare Christum propheta [1] significavit et figuravit Jacob. Illud enim factum prophetia erat.

CAPUT VI. — 6. *Christus et hic et sursum est.* Nunc quid exspectetis, novi : quid a me velitis audire, intelligo. Dicam et hoc breviter, ut Dominus donat : *Ascendentes et descendentes Angelos ad Filium hominis.* Quomodo si descendunt ad illum, hic est : si ascendunt ad illum, sursum est? Si autem ad illum ascendunt, ad illum descendunt, et sursum est, et hic est. Nullo pacto fieri potest ut ad illum ascendant, et ad illum descendant ; nisi et ibi sit quo ascendunt, et hic sit quo descendunt. Quomodo probamus et illic eum esse, et hic eum esse? Respondeat nobis Paulus, qui primo Saulus. Expertus est illud ipse, quando prius erat persecutor, et postea factus est prædicator : prius Jacob, postea Israel : qui erat et ipse de genere Israel, de tribu Benjamin erat (*Philipp.* III, 5). In illo videamus Christum sursum, Christum deorsum. Primo ipsa Domini vox de cœlo hoc ostendit : *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 4)? Numquid Paulus in cœlum ascenderat? Numquid Paulus saltem lapidem in cœlum miserat? Christianos persequebatur, ipsos ligabat, ipsos occidendos trahebat, ipsos ubique latentes quærebat, ipsis inventis nulla ratione parcebat. Cui ait Dominus Christus, *Saule, Saule.* Unde clamat? De cœlo. Ergo sursum est. *Quid me persequeris?* Ergo deorsum est. Omnia, etsi breviter, ut potui, exposui Charitati vestræ. Erogavi quod ad me pertinet : quod autem ad vos pertinet, pauperes cogitate. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CXXIII * (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, Vocatus est autem et Jesus et discipuli ejus ad nuptias, *etc. Cap.* II, ℣. 1-11.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Humilitas Christi medicina superbiæ nostræ.* Scitis, fratres ; in Christum enim credentes didicistis, et assidue etiam nos ministerio nostro commendamus vobis ; quod medicina tumoris hominis, humilitas est Christi. Non enim perisset homo, nisi superbia tumuisset [1]. *Initium* enim, sicut Scriptura dicit, *omnis peccati, superbia* (*Eccli.* X, 15). Contra initium peccati, initium justitiæ necessarium fuit. Si ergo initium omnis peccati superbia ; unde sanaretur tumor superbiæ, nisi Deus dignatus esset humilis fieri? Erubescat homo esse superbus ; quoniam factus est humilis Deus. Nam quando dicitur homini ut humiliet se, dedignatur : et ut velint homines vindicari quando læduntur, superbia facit. Cum humiliari dedignantur [2], vindicari volunt : quasi pœna cuique prodesse possit aliena. Læsus et injuriam passus, vindicari vult : de aliena pœna sibi quærit medicamentum, et acquirit grande tormentum. Ideo in omnibus Dominus Christus humiliari dignatus est, præbens nobis viam : si tamen dignemur ambulare per eam.

CAPUT II. — 2. *Cur Christus esuriens non fecit panem de lapide, sicut in nuptiis vinum de aqua.* Ecce inter cætera Filius virginis venit ad nuptias : qui cum apud Patrem esset, instituit nuptias. Quomodo facta

[1] Editi, *prophetam.* At plerique Mss. *propheta.* Forte pro, *in prophetia.*

[1] Am. Er. et plerique Mss., *nisi superbiam suscepisset.* Quidam, *nisi superbia suscepisset.*

[2] Mss., *superbia facit, quia humiliari dedignantur.* Et nonnulli, *dedignatur.*

* Recognitus ad tres bn. et quatuor cl. cum a. cb. f. fs. g lr. m. p. rm. vd. et Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 44.

est prima mulier, per quam venit peccatum, de viro sine femina : sic vir, per quem deletum est peccatum, de femina sine viro. Per illum ruimus, per hunc surgimus. Et quid in ipsis nuptiis fecit? De aqua vinum. Quid potentius? Qui poterat talia facere, dignatus est indigere. Qui fecit de aqua vinum, potuit facere et de lapidibus panem. Eadem potentia erat : sed tunc diabolus tentavit, ideo Christus non fecit. Scitis enim quia quando tentatus est Dominus Christus, hoc ei suggessit diabolus. Esurivit enim, quia et hoc dignatus est, quia et hoc ad humilitatem pertinuit. Esurivit panis, sicut defecit via, sicut vulnerata est sanitas, sicut mortua est vita. Cum ergo esuriret, ut nostis, ait illi tentator : *Si Filius Dei es, dic lapidibus istis ut panes fiant.* Et respondit tentatori, docens te respondere tentatori. Ad hoc enim pugnat imperator, ut milites discant. Quid respondit? *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.* Et non fecit de lapidibus panes, qui utique sic potuit facere, sicut de aqua vinum. Ejusdem enim potentiæ est facere de lapide panem : sed non fecit, ut voluntatem contemneret tentatoris. Aliter enim tentator non vincitur, nisi contemnatur. Et cum vicisset diabolum tentatorem, venerunt Angeli, et ministrabant ei (*Matth.* IV, 2, 3, 4, 10). Qui ergo tantum poterat, quare illud non fecit, et hoc fecit? Lege, imo recole, quod modo audisti, quando fecit hoc, id est, de aqua vinum : quid addidit Evangelista? *Et crediderunt in eum discipuli ejus.* Numquid tunc diabolus fuerat crediturus?

CAPUT III. — 3. *Via ad patriam Christus humilis.* Qui ergo tanta potuit, esurivit, sitivit, fatigatus est, dormivit, comprehensus est, cæsus est, crucifixus est, occisus est. Ista est via : ambula per humilitatem, ut venias ad æternitatem. Deus Christus patria est quo imus : homo Christus via est qua imus. Ad illum imus, per illum imus : quid timemus ne erremus? Non recessit a Patre, et venit ad nos. Ubera sugebat, et mundum continebat. In præsepi jacebat, et Angelos pascebat. Deus et homo, idem Deus qui homo, idem homo qui Deus. Sed non unde homo, inde Deus. Deus, quia Verbum : homo, quia Verbum caro factum est; et Deus manendo, et hominis carnem assumendo; addendo quod non erat, non perdendo quod erat. Ergo et modo jam passus per ipsam humilitatem, jam mortuus, jam sepultus, jam resurrexit, jam ascendit in cœlum, ibi est et sedet ad dexteram Patris : et hic est egens in pauperibus suis. Etiam hesterno die hoc commendavi Charitati vestræ (*In superiore sermone*), propter illud quod dixit Nathanaeli : *Majus his videbis. Dico enim vobis, videbitis cœlum apertum, et Angelos Dei ascendentes et descendentes ad Filium hominis* (*Joan.* I, 50, 51). Quæsivimus quid esset, et diu locuti sumus : numquid et hodie eadem replicare debemus? Qui adfuerunt recordentur : breviter tamen commemoro.

CAPUT IV. — 4. *Christus et sursum et deorsum. Christus et dives et pauper.* Non diceret, *Ascendentes ad Filium hominis*, nisi sursum esset : non diceret, *descendentes ad Filium hominis*, nisi et deorsum esset. Ipse sursum, ipse deorsum : sursum in se, deorsum in suis; sursum apud Patrem, deorsum in nobis. Unde et vox illa ad Saulum, *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 4). Non diceret, *Saule, Saule*, nisi quia sursum erat. Sursum eum Saulus non persequebatur : non diceret, *Quid me persequeris?* qui sursum erat, nisi esset et deorsum. Timete Christum sursum, agnoscite deorsum. Habe Christum sursum largientem, hic agnosce indigentem. Hic pauper est, ibi dives est. Quod hic pauper est Christus, pro nobis ipse loquitur : *Esurivi, sitivi, nudus fui, hospes fui, in carcere fui.* Et quibusdam dixit, *Ministrastis mihi :* quibusdam dixit, *Non mihi ministrastis* (*Matth.* XXV, 35-45). Ecce probavimus Christum pauperem : Christum divitem quis nescit? Et hic ad ipsas divitias pertinebat, ut aquam in vinum verteret. Si dives est qui habet vinum, qualis dives est qui facit vinum? Ergo dives et pauper Christus : tanquam Deus dives, tanquam homo pauper. Jam et ipse homo dives ascendit in cœlum, sedet ad dextram Patris : adhuc tamen hic pauper esurit, sitit, nudus est.

CAPUT V. — 5. *Omnis homo pauper et mendicus Dei.* Tu quid es? Dives, an pauper? Multi mihi dicunt, Pauper sum : et verum dicunt. Agnosco pauperem aliquid habentem, agnosco et indigentem. Sed habet quidam multum auri et argenti. O si agnoscat se pauperem! Agnoscit se pauperem, si agnoscit juxta se pauperem. Quid enim? Quantumvis habeas quicumque dives es, Dei mendicus es. Venitur ad horam orationis, et ibi te probo. Petis. Quomodo non pauper es, qui petis? Plus addo, Panem petis. An non es dicturus, *Panem nostrum quotidianum da nobis* (*Matth.* VI, 11)? Qui panem quotidianum petis, pauper es, an dives? Et tamen Christus dicit tibi : Da mihi ex eo quod dedi tibi. Quid enim attulisti, quando huc venisti? Omnia quæ creavi, creatus hic invenisti : nihil attulisti, nihil hinc tolles. De meo mihi quare non donas? Quia tu plenus es, et pauper inanis est. Primordia vestra attendite : ambo nudi nati estis. Et tu ergo nudus natus es. Multa hic invenisti : numquid tecum aliquid attulisti? De meo quæro : da, et reddo. Habuisti me largitorem, fac cito debitorem. Parum est quod dixi, Habuisti me largitorem, fac me debitorem : habeam te feneratorem. Pauca mihi das, plura reddam. Terrena mihi das, cœlestia reddam. Temporalia mihi das, æterna restituam. Te ipsum tibi reddam, quando te mihi reddidero.

SERMO CXXIV * (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, Est autem Jerosolymis Probatica piscina, *etc. Cap.* V, ỳ. 2-4.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Ægroti ad piscinam sanatio fuit figurativa.* Recentissima [1] in auribus nostris sonuit evangelica lectio, et ad cognoscendum quid sibi vellent quæ lecta sunt, fecit attentos. Hoc

[1] Omnes Mss., *Reverentissima.*

* Recensitus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 12.

de me exspectari arbitror, hoc me pro viribus expositurum, Domino adjuvante, polliceor. Procul dubio enim non frustra fiebant illa miracula, et aliquid nobis pro æterna salute figurabant. Nam salus corporis quæ reddita est homini, quanti temporis fuit? *Quæ est enim vita vestra*, dicit sancta Scriptura? *Vapor est*, inquit, *ad modicum apparens; deinceps exterminabitur* (*Jacobi* IV, 15). Quod ergo illius hominis corpori ad tempus reddita est sanitas, reddita est nonnulla vapori diuturnitas. Non itaque pro magno illud habendum est : *Vana salus hominis* (*Psal.* LIX, 13). Et illud recolite, fratres, illud propheticum et evangelicum, quia in Evangelio legitur hoc testimonium : *Omnis caro fenum, et omnis honor carnis ut flos feni : fenum aruit, flos decidit; Verbum Domini manet in æternum* (*Isai.* XL, 6-8; *Jacobi* I, 10, 11, *et* I *Petr.* I, 24, 25). Verbum Domini etiam feno dat honorem, et honorem non transitorium : dat enim et carni immortalitatem.

CAPUT II. — 2. *Tota hæc vita tribulatio est. Tortores animæ, timor et dolor.* Sed prius transit tribulatio vitæ hujus, de qua nobis præstat auxilium, cui diximus : *Da nobis auxilium de tribulatione* (*Psal.* LIX, 13). Tota quippe ista vita intelligentibus tribulatio est. Sunt enim duo tortores animæ, non simul torquentes, sed cruciatum alternantes. Horum duorum tortorum nomina sunt, timor et dolor. Quando tibi bene est, times : quando male est, doles. Sæculi hujus quem non decipit prosperitas, non frangit adversitas? Tenenda est in hoc feno et in diebus feni via tutior, Verbum Dei. Cum enim dictum esset, *Omnis caro fenum, et omnis honor carnis ut flos feni; fenum aruit, flos decidit* : quasi nos quæramus, Quæ feno spes? quæ flori feni stabilitas? sed *Verbum*, inquit, *Domini manet in æternum*. Et unde, inquis, ad me Verbum Domini? *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14). Verbum enim Domini tibi dicit : Noli respuere promissum meum, quia non respui fenum tuum. Hoc ergo quod nobis præstitit Verbum Domini, ut ad ipsum nos teneremus, ne cum flore feni transiremus : hoc ergo quod nobis præstitit, ut Verbum caro fieret, suscipiens carnem, non mutatum in carnem; manens et assumens, manens quod erat, assumens quod non erat : hoc ergo quod nobis præstitit, etiam piscina illa significat.

CAPUT III. — 3. *Piscinæ probaticæ significatio. Humilitas Christi per superbiam non respuenda.* Breviter dico : aqua illa, Judaicus populus erat; quinque porticus, Lex. Quinque enim libros scripsit Moyses. Ergo aqua quinque porticibus cingebatur, sicut ille populus Lege coercebatur. Aquæ perturbatio, in illo populo est Domini passio. Qui descendebat sanabatur, nonnisi unus : quia ipsa est unitas [1]. Quibuscumque ista displicet Christi passio, superbi sunt : nolunt descendere, non sanantur. Et ego, inquit, crediturus sum Deum in carne, Deum natum ex femina, Deum crucifixum, flagellatum, mortuum, vulneratum, sepultum? Absit ut hoc credam de Deo; indignum est. Cor loquatur, non cervix. Superbo videtur indigna Domini humilitas, ideo a talibus longe fit sanitas. Noli te extollere : si vis sanari, descende. Expavescere pietas debuit, si Christus in carne mutabilis diceretur. Nunc autem commendat tibi veritas immutabilem Christum, quantum attinet ad Verbum. *In principio* enim *erat Verbum, et Verbum erat apud Deum* : non quod sonaret, et transiret; quia *Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Manet ergo Deus tuus immutabilis. O verax pietas : manet Deus tuus : noli timere, non perit; et per ipsum nec tu peris. Manet, nascitur ex femina; sed in carne. Verbum autem et matrem fecit. Qui erat antequam fieret, fecit sibi in qua fieret. Infans fuit; sed in carne. Suxit, crevit, alimenta sumpsit, per ætates cucurrit, ad juventam pervenit; sed in carne. Fatigatus dormivit; sed in carne. Esuriem sitimque passus est; sed in carne. Comprehensus, ligatus, flagellatus, contumeliis affectus, postremo crucifixus, occisus; sed in carne. Quid expavescis? *Verbum Domini manet in æternum*. Qui respuit istam Dei humilitatem, non vult sibi a mortifero tumore superbiæ sanitatem.

CAPUT IV. — 4. *Christus mortalitatem suscepit, ut daret immortalitatem. Brevitas hujus vitæ.* Præstitit ergo Dominus Jesus Christus per carnem suam carni nostræ spem. Suscepit enim quod noveramus in hac terra, quod hic abundabat, nasci et mori. Nasci et mori, hic abundabat : resurgere et in æternum vivere, non hic erat. Invenit hic viles merces terrestres, attulit peregrinas cœlestes. Si expavescis mortem, ama resurrectionem. Dedit tibi auxilium de tribulatione sua : nam vana remanserat salus tua. Salutem itaque in hoc mundo peregrinam, hoc est, sempiternam, fratres, agnoscamus et diligamus, et in hoc mundo tanquam peregrini vivamus. Transire nos cogitemus, et minus peccabimus. Agamus potius Domino Deo nostro gratias, quia hujus vitæ ultimum diem et brevem esse voluit et incertum. A prima infantia usque ad decrepitam senectutem, breve spatium est. Quod tam diu vixerat, quid ei profuisset, si Adam hodie mortuus esset? Quid diu est, ubi finis est? Hesternum diem nemo revocat : hodiernus crastino urgetur, ut transeat. Ipso parvo spatio bene vivamus, ut illo eamus unde non transeamus. Et modo cum loquimur, utique transimus. Verba currunt, et horæ volant : sic ætas nostra, sic actus nostri, sic honores nostri, sic miseria nostra, sic ista felicitas nostra. Totum transit : sed non expavescamus : *Verbum Domini manet in æternum*. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CXXV * (*a*).

Rursum in Joannis cap. V. *De quinque porticibus, ubi multitudo languentium jacebat; et de piscina Siloe, cap.* IX (*b*).

1. *Eadem a tractatore Scripturarum non frustra repetuntur.* Nec auribus, nec cordibus vestris rudia repetuntur : reparant tamen audientis affectum, et

[1] Mss., *ipse est unitas* : id est, significative.

* Recensitus ad cr. et Sirm.
(*a*) Alias, ex Sirmondianis 15.
(*b*) Meminit Possidius in Indiculo, cap. 8.

quodam modo commemorata innovant nos : nec piget ea quæ nota sunt audire, quia semper dulcia sunt, quæ Domini sunt. Sic est expositio divinarum Scripturarum, sicut sunt ipsæ divinæ Scripturæ : etsi notæ sunt, leguntur tamen ad commemorationem. Sic et expositio earum, etsi nota est, repetenda est tamen, ut qui obliti sunt commemorentur, vel qui forte non audierunt, audiant; et qui tenent quod audire consueverunt, repetendo fiat ut oblivisci non possint. Meminimus enim de hoc capitulo Evangelii jam nos locutos Charitati vestræ. Nec piget tamen eadem vobis commemorare, sicut non piguit eamdem vobis lectionem repetere. Apostolus Paulus dicit quadam in Epistola : *Eadem scribere vobis, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium* (*Philipp.* III, 1). Ita et nos eadem dicere vobis, nobis non pigrum, vobis autem tutum.

2. *Quinque porticus Legem Moysi figurabant. Legis ad sanandum impotentia. Lex quare data.* Quinque porticus, in quibus jacebant infirmi, Legem significant, quæ primo data est Judæis et populo Israel per famulum Dei Moysen. Etenim Moyses ipse, minister Legis, quinque libros fecit. Propter numerum ergo librorum, quos ille scripsit, quinque porticus Legem figurabant. Quia vero Lex non data est quæ sanaret infirmos, sed quæ proderet et ostenderet : sic enim dicit Apostolus, *Si enim data esset Lex quæ posset vivificare, omnino ex Lege esset justitia; sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus* (*Galat.* III, 21, 22) : propterea in illis porticibus jacebant ægroti, non sanabantur. Quid enim ait? *Si data esset Lex quæ posset vivificare.* Non ergo illæ porticus, quæ figurabant Legem, sanare poterant ægrotos. Dicit mihi aliquis : Quare ergo data est? Ipse exposuit apostolus Paulus : *Conclusit*, inquit, *Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.* Qui enim ægrotabant, sanos se esse putabant. Acceperunt Legem, quam implere non poterant; didicerunt in quo morbo essent, et imploraverunt manus medici : voluerunt sanari, quia cognoverunt se laborare; quod non cognoscerent, nisi datam Legem implere non possent. Innocens enim homo sibi videbatur, et ex ipsa superbia innocentiæ falsæ insanior fiebat. Ad domandam ergo superbiam, et ad denudandam, data est Lex; non ad liberandos ægrotos, sed ad convincendos superbos. Ergo attendat Charitas vestra : ad hoc data est Lex, quæ proderet morbos, non quæ tolleret. Ideo ergo ægroti illi, qui in domibus suis secretius ægrotare possent, si illæ quinque porticus non essent, prodebantur oculis omnium in illis porticibus, sed a porticibus non sanabantur. Utilis ergo erat Lex ad prodenda peccata, quia reus homo abundantius factus ex prævaricatione Legis, posset edomata superbia implorare auxilium miserantis. Attendite Apostolum : *Lex subintravit, ut abundaret delictum; ubi autem abundavit delictum, superabundavit et gratia* (*Rom.* V, 20). Quid est, *Lex subintravit, ut abundaret delictum?* Sicut alio loco dicit, *Ubi enim non est lex, nec prævaricatio* (*Id.* IV, 15). Peccator homo potest dici ante legem, prævaricator non potest. Cum autem accepta lege peccaverit, non solum peccator, sed etiam prævaricator invenitur. Cum ergo prævaricatio adjuncta sit peccato, ideo abundavit delictum. Abundante autem delicto, discit humana superbia tandem subjici, et confiteri Deo, et dicere, *Infirmus sum* (*Psal.* VI, 3). Dicere etiam verba illa Psalmi, quæ non dicit nisi anima humiliata : *Ego dixi : Domine, miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi* (*Psal.* XL, 5). Dicat ergo hoc anima infirma, saltem convicta per prævaricationem; et non sanata, sed demonstrata per Legem. Audi et ipsum Paulum ostendentem tibi [1] quia et Lex bona est, et tamen nisi gratia Christi non liberat a peccato. Lex enim prohibere potest, et jubere : afferre medicinam, ut sanetur illud quod non permittit hominem implere Legem, non potest, sed gratia illud facit. Ait enim Apostolus, *Condelector enim Legi Dei secundum interiorem hominem.* Id est, jam video quia quod reprehendit Lex, malum est; et quod jubet Lex, bonum est. *Condelector enim Legi Dei secundum interiorem hominem. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me sub lege peccati.* Hoc ex pœna peccati, ex traduce mortis, ex damnatione Adam, repugnat legi mentis, et captivat legi peccati, quæ est in membris. Convictus est iste; accepit legem ut convinceretur; vide quid ei profuit quod convictus est. Audi verba sequentia : *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (*Rom.* VII, 22-25).

3. *Ægrotus unus aqua mota curatus quid significat.* Intendite ergo. Erant illæ porticus Legem significantes, portantes ægrotos, non sanantes; prodentes, non curantes. Sed quis curabat ægrotos [2]? Qui descendebat in piscinam. Quando autem descendebat æger in piscinam? Cum angelus signum dabat de aquæ motu. Sic enim erat sanctificata illa piscina, ut angelus veniret, et moveret aquam. Homines aquam videbant : sed ex motu aquæ turbatæ intelligebant præsentiam angeli. Si quis tunc descendisset, curabatur. Quare ergo ille ægrotus non curabatur? Consideremus verba ipsius : *Hominem*, inquit, *non habeo, ut cum mota fuerit aqua, deponat me in piscinam : cum enim venio, descendit alius.* Ergo tu non potes postea descendere, si alter ante te descendat? Significatum est hic, quia non curabatur nisi unus ad motum aquæ. Quisquis prior descendisset, ipse solus curabatur : quicumque autem postea descendisset, ad illum motum aquæ non sanabatur; sed exspectabat donec iterum moveretur. Quid sibi vult ergo hoc sacramentum? Non enim sine causa est. Intendat Charitas vestra. Aquæ positæ sunt in Apocalypsi in figura populorum. Nam cum multas aquas vidisset, quæsivit Joannes in Apocalypsi quid esset, et dictum est ei populos esse (*Apoc.* XVII, 15). Aqua ergo illa populum significabat Judæorum. Sicut enim populus ille tenebatur quinque libris Moysi in Lege,

[1] Ms. cr : *audiat ipsum Paulum ostendentem sibi.*
[2] Idem Ms.: *Sed quod curabat ægrotos.* Forte legendum: *Sed quos curabat ægrotos.*

sic et aqua illa quinque porticibus cingebatur. Quando turbata est aqua? Quando turbatus est populus Judæorum. Et quando turbatus est populus Judæorum, nisi quando venit Dominus Jesus Christus? Passio Domini, aquæ turbatio. Turbati sunt enim Judæi, quando passus est Dominus. Ecce ad ipsam perturbationem pertinet, quod modo legebatur. Volebant illum Judæi occidere, non solum quia ista faciebat sabbatis, sed quia Filium Dei se dicebat, æqualem se faciens Deo. Aliter enim se dicebat Filium Dei Christus, aliter dictum est hominibus, *Ego dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes* (*Psal.* LXXXI, 6). Nam si sic se faceret Filium Dei, quomodo quicumque homo potest dici filius Dei (per gratiam enim Dei dicuntur homines filii Dei), non irascerentur Judæi. Sed quia alio modo illum intelligebant dicere Filium Dei se esse, secundum quod est, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1); et secundum id quod dicit Apostolus, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* (*Philipp.* II, 6): videbant hominem, et irascebantur, quia æqualem se Deo faciebat. Ille autem noverat se æqualem, sed ubi illi non videbant. Quod enim illi videbant, crucifigere volebant: quod non videbant, ab eo judicabantur. Quid videbant Judæi? Quod videbant et Apostoli, quando dixit Philippus: *Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Quid autem non videbant Judæi? Quod nec ipsi Apostoli, quando respondit Dominus: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Qui me videt, videt et Patrem* (*Joan.* XIV, 8, 9). Hoc ergo in illo Judæi quia videre non poterant, tanquam hominem superbum et impium habebant, æqualem se facientem Deo. Turbatio erat, turbabatur aqua, Angelus venerat. Dictus est enim et Dominus *magni consilii Angelus* (*Isai.* IX, 6, *sec.* LXX), quia nuntius voluntatis Patris. Angelus enim græce, latine nuntius est. Et habes Dominum dicentem annuntiare se nobis regnum cœlorum. Venerat ergo ille magni consilii Angelus, sed Dominus omnium Angelorum. Et propter hoc Angelus, quia carnem suscepit: Dominus autem Angelorum, ex eo quod *omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (*Joan.* I, 3). Si enim *omnia*, et Angeli. Et ideo ipse factus non est, quia *per ipsum facta sunt omnia.* Quod autem factum est, sine Verbo operante factum non est. Caro autem, quæ facta est mater Christi, nasci non potuit, nisi per Verbum, quod de illa postea natum est, crearetur.

4. *Requies Dei septimo die. Sex ætates mundi. Quomodo requievit Deus, et semper operatur.* Turbabantur ergo Judæi. Quid est hoc? Utquid ista facit sabbatis? Et maxime ad ipsa verba Domini: *Pater meus usque nunc operatur, et ego operor.* Turbavit illos quod carnaliter intelligebant, quia septimo die requievit Deus ab omnibus operibus suis (*Gen.* II, 2). Scriptum est enim in Genesi, et optime scriptum est, et rationabile quare scriptum est. Illi autem putantes quasi Deum fatigatum post omnia requievisse septimo die, et ideo benedixisse eum, quia in eo a lassitudine refectus est, non intelligebant stulti, quia qui verbo fecit omnia, fatigari non potuit. Legant, et dicant mihi quomodo posset fatigari Deus dicens: *Fiat; et factum est.* Hodie si sic faciat homo, quomodo fecit Deus, quis fatigatur? *Dixit: Fiat lux; et facta est lux.* Item, *Fiat firmamentum; et factum est* (*Gen.* I, 3, 6, 7): aut si dixit, et factum non est, fatigatus est. Alio loco breviter: *Ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt* (*Psal.* XXXII, 9). Qui ergo sic facit, quomodo laborat? Si autem non laborat, quomodo requiescit? Sed in illo sabbato, ubi requiescere dictum est Deum ab omnibus operibus suis, in requie Dei requies nostra significata est: quia erit sabbatum hujus sæculi, cum transierint sex ætates. Quasi sex dies sæculi transeunt. Unus dies ab Adam usque ad Noe transiit; alius a diluvio usque ad Abraham transiit; tertius ab Abraham usque ad David transiit; quartus a David usque ad transmigrationem Babyloniæ transiit; quintus a transmigratione Babyloniæ usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. Modo sextus dies agitur. In sexta ætate, in sexto die sumus. Ergo reformemur ad imaginem Dei, quia sexto die factus est homo ad imaginem Dei (*Gen.* I, 27). Quod ibi fecit formatio, hoc in nobis reformatio: et quod ibi fecit creatio, hoc in nobis recreatio. Post istum diem in quo modo sumus, post istam ætatem, ventura est requies quæ promittitur sanctis, quæ præfigurabatur in illis diebus. Quia et revera post omnia quæ fecit in mundo, nihil fecit postea novum in creatura. Ipsæ creaturæ convertentur et commutabuntur. Nam ex quo institutæ sunt creaturæ, nihil amplius additum est. Sed tamen, nisi ille qui fecit, mundum regeret, caderet quod factum est; non potest nisi administrare illud quod fecit [1]. Quia ergo nihil additum est creaturæ, requievisse dictus est ab omnibus operibus suis: quia vero quod fecit gubernare non cessat, recte dixit Dominus, *Pater meus usque nunc operatur.* Intendat Charitas vestra. Perfecit, requievisse dictus est: perfecit enim opera, et nihil addidit. Gubernat quod fecit: ergo non cessat. Sed quanta facilitate fecit, tanta facilitate gubernat. Nolite enim putare, fratres, quia non laborabat cum conderet, et laborat quia regit; quomodo in navi laborant qui fabricant navem, laborant qui gubernant; homines enim sunt. Ille enim quanta facilitate dixit, et facta sunt, tanta facilitate et judicio per Verbum gubernat omnia.

5. *Dei providentia in ordinatione malorum.* Non quia videntur perversæ res humanæ, videatur nobis non esse gubernationem rerum humanarum. Omnes enim homines in locis suis ordinantur: sed unicuique videtur quia ordinem non habent [2]. Tu tantum vide quid velis esse: nam quomodo volueris esse, novit artifex ubi te ponat. Pictorem attende. Ponun-

[1] Ms. cr., *non potest stare nisi illud quod fecit.*
[2] Idem Ms., *sed unicuique videtur qui ordinem non habet.*

tur ante illum varii colores, et novit ubi ponat quemque colorem. Certe peccator niger color esse voluit : ideo nescit ordo artificis ubi eum ponat? Quanta ordinat de nigro colore? quanta ornamenta facit pictor? Facit inde capillos, facit barbam, facit supercilia : non facit frontem, nisi de albo. Tu vide quid velis esse : non cures ubi te ordinet qui non novit errare, scit ubi te ponat. Sic enim per leges istas mundi videmus hoc fieri. Effractor esse voluit nescio quis : novit lex judicis quia contra legem fecit; novit lex judicis ubi illum ponat : ordinat illum optime. Ille quidem male vixit : sed non male ordinavit lex. Ex effractore erit metallicus (*a*) : de opere metallici quanta opera construuntur? Illius pœna damnati ornamenta sunt civitatis [1]. Sic ergo Deus novit ubi te ponat. Noli putare quia turbas consilium Dei, si perversus esse volueris. Qui creare te noverat, ordinare te non novit? Bonum est ibi ut illuc coneris, ut bono loco ponaris. Quid dictum est de Juda ab Apostolo? *Abiit in locum suum* (*Act.* I, 25). Operante utique divina providentia, quia per malam voluntatem malus esse voluit, non autem Deus malum ordinando fecit. Sed quia ipse malus peccator esse voluit, fecit quod voluit, sed passus est quod noluit. In eo quod fecit quod voluit, peccatum ejus deprehenditur : in eo quod passus est quod noluit, ordo Dei laudatur.

6. *Judæorum turbatio ex duplici capite. Ægrotus descendendo in piscinam curatus. Unus tantum sanatus.* Hoc quare dixi? Ut intelligatis, fratres, quod optime dictum sit a Domino Jesu Christo, *Pater meus usque modo operatur*. Quia non deserit creaturam, quam fecit. Et dixit, *Quomodo operatur, et ego operor*. Jam ibi se significavit æqualem Deo. *Pater meus*, ait, *usque modo operatur*, *et ego operor*. Ille carnalis sensus de sabbato turbatus est. Putabant enim fatigatum Dominum requievisse, ut nihil operaretur. Audiunt, *Pater meus usque modo operatur* : turbantur. *Et ego operor* : fecit se æqualem Deo, turbantur. Sed nolite jam expavescere. Turbatur aqua, sanari habet ægrotus. Quid est hoc? Ideo turbantur illi, ut patiatur Dominus. Patitur Dominus, funditur pretiosus sanguis, redimitur peccator, donatur gratia peccanti, et dicenti, *Miser ego homo, quis me liberavit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Dominum nostrum Jesum Christum* (*Rom.* VII, 24, 25). Sed quomodo curatur? Si descendat. Sic enim erat illa piscina, quo descenderetur, non quo ascenderetur. Possent enim esse et tales piscinæ, sic instructæ, ut ascenderetur ad illas. Quare autem illa talis facta est, quo descenderetur? Quia passio Domini humilem quærit. Descendat humilis, non sit superbus, si vult sanari. Quare autem unus? Quia unica est Ecclesia per totum orbem terrarum, unitas salvatur. Ubi ergo salvatur unus, unitas significatur. Per unum unitatem intellige. Ab unitate ergo noli recedere, si non vis immunis esse ab ista salute.

7. *Infirmitas triginta annorum. Justitiæ perfectio quadragenario numero significata. Amor sæculi non compatitur amorem Dei.* Quid sibi ergo vult quod triginta et octo annos infirmus erat? Scio, fratres, me ista jam dixisse : sed et qui legunt obliviscuntur, quanto magis qui raro audiunt? Intendat ergo paululum Charitas vestra. In quadragenario numero completio justitiæ figuratur. Completio justitiæ, quia hic vivimus in labore, in ærumnis, in continentia, in jejuniis, in vigiliis, in tribulationibus; ipsa est exercitatio justitiæ [1], ferre tempus hoc, et ab hoc sæculo quodam modo jejunare; non a cibo carnis, quod raro facimus; sed ab amore sæculi, quod semper facere debemus. Ille ergo implet legem, qui se abstinet ab isto sæculo. Non enim potest amare quod æternum est, nisi destiterit amare quod temporale est. Intendite amorem hominis : sic putate quasi manum animæ. Si aliquid tenet, tenere aliud non potest. Ut autem possit tenere quod datur, dimittat quod tenet. Hoc dico, videte quia aperte dico : Qui amat sæculum, amare Deum non potest; occupatam habet manum. Dicit illi Deus : Tene quod do. Non vult dimittere quod tenebat : non potest accipere quod offertur. Numquid dixi, Non possideat nescio quis? Si potest, si hoc de illo exigit perfectio, non possideat. Si non potest, aliqua necessitate impeditus, possideat, non possideatur; teneat, non teneatur : dominus sit rei suæ, non servus [2]; sicut dicit Apostolus : *De cætero, fratres, tempus breve est : superest ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint; et qui emunt, tanquam non possidentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et qui flent, tanquam non flentes; et qui utuntur hoc sæculo, tanquam non utantur : præterit enim figura hujus mundi. Volo vos sine sollicitudine esse* (I *Cor.* VII, 29-32). Quid est, Noli amare quod possides in hoc sæculo? Non teneat manum tuam [3], unde tenendus est Deus. Non occupetur amor tuus, quo potes ad Deum tendere, et inhærere ei qui te creavit.

8. *Possessio rerum temporalium unde innocens agnoscitur.* Dicis, et respondes mihi : Et Deus scit quia innocenter possideo. Tentatio probat. Turbatur tibi quod possides, et blasphemas. Modo talia patiebamur. Turbatur quod possides, et non inveniris qui eras, et ostendis aliud esse in voce tua nunc, et aliud pridie in voce tua. Atque utinam tuum vel cum clamore defendas, et non alienum cum audacia usurpare coneris : et quod pejus est, ne reprehendaris, quod alienum est tuum esse dicis. Sed quid opus est? Illud moneo, illud dico, fratres, et ego fraterne moneo; Deus jubet, et ego commoneo, quia commoneor. Ille

[1] Ms. cr., *civitati*.

(*a*) Id est, metalli pœnam subibit, ad secanda marmora, vel alia id genus damnabitur; uti observat Sirmondus. Effractores enim parietum, præsertim nocturnos, fustibus cæsos in metallum dari solitos, auctor est Ulpianus, L. 2, D. « De effractoribus et expilatoribus. »

[1] Ms. cr., *in vigiliis. Tribulatio ipsa est exercitatio justitiæ.*

[2] Sirm., *non servus avaritiæ*. Ms cr. non habet, *avaritiæ*, cujus loco subintelligendum, *rei suæ*.

[3] Ms. cr. : *Non teneat manus tua unde tenendus est Deus.* Pauloque post, *quo potes Deum tenere.*

terret me, qui tacere non sinit. De me exigit quod dedit. Dedit enim erogandum, non servandum. Si autem servavero, et abscondero, dicit mihi : *Serve nequam et piger, quare non dedisti pecuniam nummulariis, et ego veniens cum usuris eam exigerem* (Luc. xix, 23)? Et mihi quid proderit, quia nihil perdidi ex eo quod accepi? Parum est Domino meo, avarus est : sed avaritia Dei salus nostra est. Avarus est, nummos suos quærit, imaginem suam colligit. *Dares*, inquit, *pecuniam nummulariis, et ego veniens cum usuris exigerem*. Et si forte oblivio faceret, ut non vos commonerem; vel tentationes et tribulationes quas patimur, admonerent vos. Certe audistis verbum Dei. Benedictus Dominus et gloria ipsius. Congregati enim estis, et suspendimini in verbo dispensatoris Dei. Non ad carnem nostram attendatis, per quam vobis exhibetur : quia esurientes non attendunt ad vilitatem vasculi, sed ad charitatem cibi. Probat vos Deus. Congregati estis, laudatis verbum Dei; tentatio probabit quomodo audiatis : habebitis negotia, in quibus ostendatur quales estis. Nam et qui hodie conviciose clamat, heri libenter audiebat. Ideo præmoneo, ideo dico, ideo non taceo, fratres mei, quia veniet interrogandi tempus. *Dominus* enim *interrogat justum et impium*. Certe hoc cantastis, certe simul cantavimus : *Dominus interrogat justum et impium*. Et quid sequitur? *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam* (*Psal.* x, 6). Et alio loco : *In cogitationibus impii interrogatio erit* (*Sap.* i, 9). Non ubi ego te interrogo, ibi interrogat Deus. Ego interrogo linguam tuam, Deus interrogat cogitationem tuam. Novit autem quomodo audias, et novit quomodo exigat, qui jubet ut dem. Erogatorem me esse voluit, exactionem sibi servavit. Monere, docere, corripere nostrum est : salvare vero et coronare, aut damnare et in gehennas mittere, non est nostrum. Judex autem tradet ministro, minister in carcerem. *Amen dico tibi, non exies inde, donec solvas novissimum quadrantem* (*Matth.* v, 25, 26).

9. *Quadragenarius numerus in jejunio Moysi, Eliæ et Christi. Quadragesima ante Pascha. Quinquaginta dies post Pascha.* Redeamus ergo ad rem. Perfectio justitiæ quadragenario numero demonstratur. Quid est quadragenarium numerum implere? Continere se ab amore hujus sæculi. Continentia a rebus temporalibus, ne perniciose amentur, quasi jejunare est ab isto sæculo. Ideo Dominus quadraginta diebus jejunavit (*Id.* iv, 2), et Moyses (*Exod.* xxxiv, 28), et Elias (III *Reg.* xix, 8). Qui ergo dedit servis jejunare posse quadraginta diebus, non potuit octoginta vel centum jejunare? Quare noluit amplius quam dederat servis, nisi quia in ipso quadragenario numero est mysterium jejunii, continere ab isto sæculo? Quid est hoc dicere? Quod ait Apostolus : *Mundus mihi crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* vi, 14). Ipse ergo implet numerum quadragenarium. Et quid ostendit Dominus? Quia hoc Moyses fecit, hoc Elias, hoc Christus, hoc et Lex, hoc et Prophetæ, hoc et Evangelium docet : ne aliud putes esse in Lege, aliud in Prophetis, aliud in Evangelio. Omnes Scripturæ nihil te aliud docent, nisi continentiam ab amore sæculi, ut amor tuus currat in Deum. Figuratur quia hoc docet Lex, quadraginta diebus jejunavit Moyses. Figuratur quia hoc docent Prophetæ, quadraginta diebus jejunavit Elias. Figuratur quia hoc docet Evangelium, quadraginta diebus jejunavit Dominus. Ideo et in monte ipsi tres apparuerunt, Dominus in medio, Moyses et Elias a lateribus. Quare? Quia ipsum Evangelium testimonium habet a Lege et Prophetis (*Rom.* iii, 21). Quare autem in quadragenario numero est perfectio justitiæ? In Psalterio dictum est : *Deus, canticum novum cantabo tibi; in psalterio decem chordarum psallam tibi* (*Psal.* cxliii, 9). Quod significat decem præcepta Legis, quam Dominus non venit solvere, sed adimplere. Ipsa autem Lex per orbem terrarum, quatuor angulos habere constat, orientem, occidentem, meridianum, et aquilonem, sicut dicit Scriptura. Unde et vas, quod portabat figurata omnia animalia, quod demonstratum est Petro, quando dictum est, *Macta, et manduca* (*Act.* x, 11-13), ut ostenderentur Gentes crediturae et intraturæ in corpus Ecclesiæ, sicut quod manducamus in corpus nostrum intrat, quatuor lineis dimissum est de cœlo (ipsæ sunt quatuor partes orbis terrarum), totum orbem crediturum ostendit. Ergo in quadragenario numero continentia a sæculo est. Hæc est Legis plenitudo : Legis autem plenitudo charitas. Ideo ante Pascha quadraginta diebus jejunamus. Signum enim est ante Pascha vitæ hujus nostræ laboriosæ, ubi in laboribus et ærumnis, et continentia implemus Legem. Post Pascha autem, id est, resurrectionis Domini dies celebramus, significantes resurrectionem nostram. Ideo quinquaginta dies celebrantur : quia denarii merces additur quadragenario, et fit quinquagenarius. Quomodo est merces denarius? Non legistis quia qui ad vineam conducti sunt, sive illi qui prima, sive qui sexta, sive qui novissima hora, non potuerunt accipere nisi denarium (*Matth.* xx, 1-10). Justitiæ nostræ cum addita fuerit merces ejus, in quinquagenario erimus. Jam tunc non nobis vacabit nisi laudare Deum. Ideo per illos dies Alleluia dicimus. Alleluia enim laus Dei est. In ista fragilitate mortalitatis, in isto quadragenario hic, velut ante resurrectionem, gemamus in orationibus, ut tunc laudemus [1]. Modo tempus est desiderandi, tunc tempus erit amplectendi et fruendi. Non deficiamus in tempore quadragenario, ut gaudeamus in tempore quinquagenario.

10. *Lex non impletur sine charitate.* Quis est autem qui implet Legem, nisi qui habuerit charitatem? Interroga Apostolum : *Plenitudo Legis charitas* (*Rom.* xiii, 10). *Omnis enim Lex in uno sermone impleta est, in eo quod scriptum est, Diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (*Galat.* v, 14). Sed præceptum charitatis geminum est : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua. Hoc præceptum magnum est. Alterum huic simile : Diliges proximum tuum tanquam te ipsum.* Domini verba sunt in Evangelio : *In his duobus præceptis tota*

[1] Ms. er, *ut tunc laudemus, cum viderimus.*

Lex pendet et Prophetæ (*Matth.* xxii, 37-40). Sine dilectione gemina Lex impleri non potest. Quamdiu non impletur Lex, infirmitas est. Ideo duo minus habebat, qui triginta octo annos infirmus erat. Quid est, duo minus habebat? Duo præcepta illa non implebat. Quid prodest quia cætera implentur, si illa non implentur? Triginta octo habes? si illa duo non habueris, cætera nihil tibi proderunt. Minus habes duo, sine quibus nihil valeant cætera, si non habueris duo præcepta, quæ perducunt ad salutem. *Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Et si sciero omnia sacramenta et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam; charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero omnem substantiam meam, et si tradidero corpus meum ut ardeam; charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (I *Cor.* xiii, 1-3). Apostoli verba sunt. Illa ergo omnia quæ dixit, quasi triginta octo anni sunt: sed quia charitas ibi non erat, infirmitas erat. Quis ergo ab ista infirmitate sanabit, nisi qui venit dare charitatem? *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (*Joan.* xiii, 34). Et quia venit dare charitatem, et charitas perficit Legem; merito dixit, *Non veni Legem solvere, sed implere* (*Matth.* v, 17). Sanavit ægrotum, et dixit illi ut ferret grabatum suum, et iret in domum suam. Hoc et paralytico, quem sanavit, dixit (*Marc.* ii, 11). Quid est ferre grabatum nostrum? Voluptatem carnis nostræ. Ubi infirmi jacemus, quasi lectus noster est. Sed qui sanati fuerint, continent et ferunt eam, non ab ipsa carne continentur. Ergo sanus contine fragilitatem carnis tuæ, ut signo quadragenarii jejunii ab isto sæculo, impleas quadragenarium numerum, qui (*a*) sanavit illum ægrotum, qui non venit Legem solvere, sed implere.

11. *Temporalia animo dimittenda. Tentatio plerumque peccatorem non facit, sed prodit.* Hoc audito, dirigite cor vestrum in Deum. Nolite vos fallere. Tunc vos interrogate, quando bene est in sæculo; tunc vos interrogate, si amatis hunc mundum, aut si non amatis; discite dimittere, antequam dimittamini. Quid est dimittere? Animo non amare. Cum adhuc tecum est quod amissurus es, aut vivus, aut moriens illud dimittis, non potest tecum esse semper: cum ergo adhuc tecum est, solve amorem; paratus esto in voluntate Dei, suspendere in Deum. Tene te ad illum quem non amittis invitus; ut si contigerit ut amittas ista temporalia, dicas: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum* (*Job* i, 21). Si autem contigerit, et hoc vult Deus, ut illa quæ habes tecum sint usque in finem; solutus ab hac vita, accipis denarium quinquagenerium [1], et fit in te perfectio beatitudinis, cum cantas Alleluia. Hæc habentes in memoria quæ commemoravi, valeant ut non diligatis sæculum. Mala est amicitia ipsius, fallax est, inimicum facit Deum (*a*). Cito in una tentatione offendit Deum homo, et fit inimicus. Imo non tunc fit inimicus; sed tunc proditur inimicus fuisse. Nam quando diligebat et laudabat, inimicus erat; sed nec ipse sciebat, nec alii. Accedit tentatio, tangitur vena, et proditur febris. Itaque, fratres, dilectio mundi, et amicitia mundi inimicos Deo facit. Et ipse non exhibet quod promisit, mendax est, et fallit. Ideo homines non cessant sperare in isto sæculo, et quis pervenit ad omnia quæ sperat? Sed ad quæcumque pervenerit, continuo hoc vilescit ei quo pervenit. Incipiunt alia desiderari, alia cara sperantur: quæ dum venerint, quidquid tibi venit, vilescit. Tene ergo Deum, quia nunquam vilescit, quia pulchrius nihil est. Proptera enim vilescunt ista, quia non possunt stare, quia non sunt quod ipse. Tibi enim, o anima, non sufficit, nisi qui te creavit. Quidquid aliud apprehendis, miserum est: quia tibi solus ille potest sufficere qui ad similitudinem suam te fecit. Ex ipsa voce dictum est, *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis* (*Joan.* xiv, 8). Ibi tantum potest esse securitas: et ubi potest esse securitas, quodammodo ibi erit satietas insatiabilis. Nam neque satiaberis, ut velis discedere; neque aliquid deerit, ut quasi inopiam patiaris.

[1] Sirm., *quadragenarium*. Corrigitur ex codice cr. et ex dictis n. 9.

(*a*) Forte, *quia*.

SERMO CXXVI * (*b*).

De verbis Evangelii Joannis, Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. *Cap.* v, ŷ. 19 (*c*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Fides intellectum præcedere debet.* Arcana et secreta regni Dei prius quærunt credentes, quo faciant intelligentes. Fides enim gradus est intelligendi: intellectus autem meritum fidei. Aperte hoc propheta dicit omnibus præpropere et præpostere intelligentiam requirentibus, et fidem negligentibus. Ait enim: *Nisi credideritis, non intelligetis* (*Isai.* vii, 9, *sec.* LXX). Habet ergo et fides ipsa quoddam lumen suum in Scripturis, in Prophetia, in Evangelio, in apostolicis lectionibus. Omnia enim ista quæ nobis ad tempus recitantur, lucernæ sunt in obscuro loco, ut nutriamur ad diem. Dicit apostolus Petrus: *Habemus certiorem propheticum sermonem, cui benefacitis intendentes tanquam lucernæ in obscuro loco, donec dies lucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris* (II *Petr.* i, 19).

2. *Perversum est credere nolle nisi quod videas.* Videtis ergo, fratres, quantum sint perversi et properando vitiosi, qui tanquam immaturi conceptus ante ortum quærunt abortum; qui nobis dicunt, Quid me jubes credere quod non video? Videam aliquid, ut credam. Jubes credere, dum non videam: ego videre volo, et videndo credere, non audiendo. Dicat propheta: *Nisi credideritis, non intelligetis.* Ascendere

* Recognitus est ad duos cl. ad gr. rm. Am. Er. Par. Lov.

(*b*) Forte, *Deo*.

(*a*) Alias, 52 ex Homiliis 50.

(*b*) Inter tractatus contra Arianos recensetur in Possidii Indiculo, cap. 5.

vis, et gradus oblivisceris. Utique perverse. O homo, si jam tibi possem ostendere quod videres, non hortarer ut crederes.

CAPUT II.—3. *Ex creaturis quæ videntur, assurgendum ad Creatorem qui non videtur.* Ergo *fides est*, sicut alibi definitum est, *sperantium substantia, convictio rerum quæ non videntur* (*Hebr.* XI, 1). Si non videntur, quomodo convincuntur quia sunt? Unde enim sunt ista quæ vides, nisi ex illo quod non vides? Utique vides aliquid, ut credas aliquid, et ex eo quod vides, credas quod non vides. Ne sis ingratus ei qui te fecit videre, unde possis credere quod nondum potes videre. Dedit tibi Deus oculos in corpore, rationem in corde; excita rationem cordis, erige interiorem habitatorem interiorum oculorum tuorum, assumat fenestras suas, inspiciat creaturam Dei. Est enim aliquis intus qui per oculos videat. Nam quando aliquando in me cogitas (*a*) averso interius habitatore, quæ sunt ante oculos tuos non vides. Fenestræ enim frustra patent, quando qui per eas attendit absens est. Non ergo oculi vident, sed quidam per oculos videt: erige illum, excita illum. Non enim denegatum est tibi: rationale animal te Deus fecit, præposuit te pecoribus, ad imaginem suam te formavit. Siccine uti illis debes, ut pecus; tantum ut videas quid addas ventri, non menti? Erige ergo rationalem aspectum, utere oculis ut homo, intende cœlum et terram, ornamenta cœli, fecunditatem terræ, volatus avium, natatus piscium, vim seminum, ordinem temporum: intende facta, et quære factorem; aspice quæ vides, et quære quem non vides. Crede in eum quem non vides, propter ista quæ vides. Et ne sermone meo te exhortatum putes, Apostolum audi dicentem, *Invisibilia enim Dei, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, conspiciuntur* (*Rom.* I, 20).

CAPUT III.—4. *Miracula insolita fecit Christus, ut et in quotidianis quæ viluerant, agnosceretur factor.* Postponebas ista, nec attendebas ut homo, sed ut animal irrationale. Clamavit ad te propheta, et frustra clamavit: *Nolite esse sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (*Psal.* XXXI, 9). Videbas ergo ista, et postponebas. Quotidiana miracula Dei non facilitate, sed assiduitate viluerant. Quid enim difficilius cognitione, quam ut nascatur homo, moriendo discedat in secreta qui erat, nascendo procedat in publica qui non erat? Quid tam mirabile, quid tam difficile cognitu? Deo autem facile factu. Mirare ista, expergiscere: insolita nosti mirari, majora sunt quam quæ videre consuevisti? Mirati sunt homines Dominum Deum nostrum Jesum Christum de quinque panibus saginasse tot millia (*Matth.* XIV, 17-21); et non mirantur per pauca grana impleri segetibus terras. Quæ aqua erat vinum factum, viderunt homines, et obstupuerunt (*Joan.* II, 9, 11): quid aliud fit de pluvia per radicem vitis? Ipse illa fecit, ipse ista: illa ut pascaris, ista ut mireris. Sed utraque miranda sunt, quia opera Dei sunt. Videt homo insolita et miratur: unde est ipse homo qui miratur? ubi erat? unde processit? unde forma corporis? unde membrorum distinctio? unde habitus iste speciosus? de quibus primordiis? de quam contemptibilibus. Et miratur alia, cum sit ipse mirator magnum miraculum. Unde ergo ista quæ vides, nisi ex illo quem non vides? Sed, ut dicere cœperam, quia tibi ista viluerant, venit ipse ad facienda insolita, ut et in ipsis solitis agnosceres artificem tuum. Venit ille cui dictum est, *Innova signa* (*Eccli.* XXXVI, 6): cui dictum est, *Mirifica misericordias tuas* (*Psal.* XVI, 7). Largiebatur enim eas; largiebatur, et nemo mirabatur. Venit ergo parvus ad parvos, venit medicus ad ægrotos, qui poterat venire cum vellet, redire cum vellet, facere quidquid vellet, judicare ut vellet. Et hoc quod vellet, ipsa justitia est; et quod ille vult, inquam, ipsa justitia est. Non enim iniquum est quod ille vult, aut æquum potest esse quod non vult. Venit suscitare mortuum, mirantibus reddere luci hominem, qui erat in luce, qui quotidie qui non erant, producit ad lucem.

CAPUT IV. — 5. *Miraculum nativitatis ex virgine in Christo exhibitum.* Fecit ista, et contemptus est a multis, plus attendentibus non quam magna faceret, sed quam parvus: tanquam dicentibus apud se, Ista divina sunt, sed iste homo est. Duo ergo vides, divina et hominem. Si divina non possunt fieri, nisi a Deo, vide ne in homine lateat Deus. Attende, inquam, quæ vides, crede quæ non vides. Non te deseruit, qui vocavit ut credas: quamvis juberet te illud credere, quod non potes videre; non tamen te dimisit nihil videntem, unde possis credere quod non vides. Parvane signa, parvane indicia sunt Creatoris ipsa creatura? Venit etiam, fecit miracula. Non poteras videre Deum, poteras hominem: Deus factus est homo, ut in uno tibi esset et quod videres, et quod crederes. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Audis, et nondum vides. Ecce venit, ecce nascitur, ecce de femina procedit, qui fecit masculum et feminam. Qui fecit masculum et feminam, non factus est per masculum et feminam. Contempturus enim eras forte qui nasceretur, non contemnis quomodo nasceretur: quia semper erat antequam nasceretur. Ecce, inquam, assumpsit corpus; indutus est carne, processit ex utero. Jamne vides [1]? jam, inquam, vides? carnem interrogo (*a*), sed carnem ostendo: vides aliquid, et non vides aliquid. Ecce in ipso partu, ecce jam duo sunt, et quod videas, et quod non videas; sed ut per ipsum quod vides, credas quod non vides. Contemnere cœperas, quia vides qui natus est: crede quod non vides, quia de virgine natus. Quantulus est, inquit, qui natus est? Sed quantus est, qui de virgine natus est? Et ille qui de virgine natus est, miraculum temporale tibi attulit: non est natus de patre, scilicet de patre homine, et natus est de carne Sed non tibi videatur impossibile, quia natus est

(*a*) Forte, *aliunde cogitas*; vel, *in te*, pro, *in me*; vel, *quando aliquanto intente cogitas.*

[1] Lov., *jam*, pro, *jamne*.

(*a*) PP. Bened. hic ferunt ad marginem: *Locus mendosus.* M.

per solam matrem, qui fecit hominem ante patrem et matrem.

CAPUT V. — 6. *Miraculo nativitatis Christi movemur ad credendum Deum Verbum.* Attulit ergo tibi temporale miraculum, ut tu eum quæras et mireris æternum. Etenim ipse qui tanquam sponsus processit de thalamo suo (*Psal.* XVIII, 6), de utero scilicet virginali, ubi sanctæ nuptiæ factæ sunt, Verbum et caro; attulit, inquam, miraculum temporale : sed ipse est æternus, ipse est Patri coæternus, ipse est qui *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Fecit tibi unde sanareris, ut videre posses quod non videbas. Quod contemnis in Christo, nondum est contemplatio sanati, sed medicamentum ægroti. Noli festinare ad visionem sanorum. Angeli vident, Angeli gaudent, Angeli pascuntur et vivunt : nec deficit unde pascuntur, nec minuitur esca ipsorum. In sublimibus thronis, in partibus cœlorum, in his quæ supra cœlos sunt, videtur Verbum ab Angelis, et gaudetur : et manducatur, et permanet. Sed ut panem Angelorum manducaret homo, Dominus Angelorum factus est homo. Hæc est salus nostra : medicina infirmorum, cibus sanorum.

7. *Explicandum quomodo Filius faciat quæ viderit Patrem facientem.* Et loquebatur hominibus, et dicebat quod audistis : *Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Jamne, putamus, est aliquis qui intelligat? Jamne, putamus, est aliquis in quo proficit collyrium carnis ad intuendum utcumque splendorem divinitatis? Locutus est, loquamur et nos : ille, quia Verbum; nos, quia de Verbo. Quare autem nos utcumque de Verbo? Quia ad similitudinem Verbi per Verbum. Quantum ergo capimus, quantum illius ineffabilitatis participes esse possumus, loquamur et nos, nec contradicatur nobis. Præcessit enim fides nostra, ut dicamus, *Credidi, propter quod locutus sum* (*Psal.* CXV, 10). Loquor ergo quod credo : utrum etiam utcumque video, ille magis videt; hoc videre vos non potestis. Sed cum dixero, qui videt quod dico, sive credat et me videre quod dixi, sive non credat, quid ad me illud? Sinceriter videat, et de me quod vult credat.

CAPUT VI. — 8. *Arianorum error in verbis dominicis.— Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Hic Arianorum error exsurgit : sed exsurgit, ut cadat; quia non humiliatur, ut surgat. Quid est quod te movit? Filium minorem vis dicere. Audisti enim, *Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Minorem vis ex hoc Filium dici : novi hoc, novi, hoc te movit : crede minorem non esse, videre nondum potes, crede, hoc est quod paulo ante dicebam. Sed quomodo, inquies, contra verba ipsius crediturus sum? Ipse dicit, *Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Attende et quod sequitur : *Quæcumque enim facit Pater, eadem et Filius facit :* non dixit, Talia. Paululum attendat Charitas vestra, ne vobismetipsis strepitum faciatis. Tranquillo corde opus est, pia et devota fide, intentione religiosa : non in me vasculum, sed in illum attendite qui panem ponit in vasculo. Attendite ergo paululum. In his enim quæ supra diximus hortantes ad fidem, ut animus imbutus fide sit intellectus capax, ea quæ dicta sunt, festiva, læta, facilia, sonuerunt, exhilaraverunt mentes vestras, secuti estis, intellexistis quæ dixi. Quæ vero dicturus sum, spero aliquos intellecturos : vereor tamen non omnes intellecturos. Et quia Deus nobis proposuit per lectionem Evangelii unde dicamus, nec vitare possumus quod proposuit Magister; forte vereor ne qui non intellexerint, qui fortassis plures erunt, putent me frustra sibi locutum : sed tamen propter eos qui intellexerint non frustra loquor. Lætetur qui intelligit, patienter ferat qui non intelligit : quod non intelligit ferat, et ut intelligat differat [1].

CAPUT VII. — 9. *Refellit Arianos. Carnalem ipsorum sensum explodit. Quæ fecit Pater nonnisi per Filium fecit.* Non ergo ait, Quæcumque Pater facit, talia Filius facit : tanquam alia faciat Pater, et alia Filius. Videbatur enim tanquam hoc dixisse, cum superius diceret, *Non facit a se Filius quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Intende : neque ibi ait, Nisi quod audierit Patrem jubentem; sed, *Viderit*, inquit, *Patrem facientem.* Si ergo carnalem intellectum, vel potius sensum interrogemus, quasi duos sibi proposuit artifices, Patrem et Filium; Patrem facientem nullo viso, Filium facientem a Patre viso. Carnalis adhuc aspectus est. Verumtamen ut ea quæ superiora sunt intelligamus, ista humiliora et abjecta non declinemus. Primo sic nobis ante oculos constituamus aliquid, putemus esse duos fabros, patrem et filium. Fecit pater arcam, quam filius facere non poterat, nisi patrem videret facientem : attendit arcam quam fecit pater, et fecit arcam aliam talem, non eamdem. Differo paululum verba quæ sequuntur, et jam interrogo Arianum : Siccine intelligis, quomodo proposui? Fecit Pater aliquid, quod cum videret Filius Patrem facientem, fecit et ipse tale aliquid? Hoc enim videntur sonare verba, quibus permotus es? Neque enim ait, Non potest a se facere Filius quidquam, nisi quod audierit Patrem jubentem : sed ait, *Non potest a se facere Filius quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Ecce si sic intelligis, fecit Pater, et attendit Filius, ut videret et ipse quod faceret; faceret autem aliud aliquod tale, quale fecerat Pater. Hoc quod fecit Pater, per quem fecit? Si non per Filium, si non per Verbum; incurristi in blasphemiam Evangelii. *Omnia* enim *per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 3). Ergo jam quod fecerat Pater, per Verbum fecerat : si per Verbum fecerat, per Filium fecerat. Quis est alius qui attendit, ut faciat aliud aliquid quod viderit Patrem facientem? Non soletis dicere duos filios habere Patrem : unus est Unicus de illo genitus. Per misericordiam vero suam, solus ad divinitatem, et non solus ad hæreditatem. Cohæredes Unico suo fecit Pater : non quos de sua substantia sicut ipsum genuit, sed quos de familia sua per ipsum adoptavit.

[1] Editi, *disserat* : mendose pro, *differat*; quomodo habetur in Tract. 18 super Joan., n. 1.

In adoptionem quippe filiorum vocati sumus, sicut sancta Scriptura testatur (*Ephes.* I, 5).

CAPUT VIII. — 10. *Non alia Pater, alia Filius, sed eadem opera Trinitas facit.* Quid ergo dicis? Ipse Unicus loquitur : ipse Filius unigenitus in Evangelio loquitur : ipsum Verbum nobis verba fecit, ipsum audivimus dicentem, *Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Jam fecit Pater ut videat quod faciat Filius : et tamen nihil facit Pater nisi per Filium. Certe turbaris, hæretice, certe turbaris : sed tanquam helleboro accepto turbaris, ut saneris. Jam te non invenis, sententiam tuam et carnalem intuitum tuum, quantum arbitror, etiam ipse condemnas. Repone oculos carnis post te, erige si aliquid habes in corde, divina intuere. Audis quidem humana verba per hominem, per Evangelistam, per Evangelium audis humana verba, sicut homo : sed de Verbo Dei audis, ut humana audias, divina cognoscas. Exagitavit magister, ut erudiret; seminavit quæstionem, ut moveret intentionem. *Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Consequens erat quod diceret, Quæcumque enim Pater facit, talia facit Filius. Non hoc ait : sed, *Quæcumque Pater facit, hæc eadem et Filius facit.* Non alia Pater facit, alia Filius facit : quia omnia quæ Pater facit, per Filium facit. Suscitavit Lazarum Filius (*Joan.* XI), numquid Pater eum non suscitavit? Illuminavit Filius cæcum (*Id.* IX), numquid Pater non illuminavit? Pater per Filium in Spiritu sancto. Trinitas est : sed una operatio, una majestas, una æternitas, una coæternitas, et opera eadem Trinitatis. Non alios homines creat Pater, alios Filius, alios Spiritus sanctus : unum eumdemque hominem et Pater et Filius et Spiritus sanctus creat; et Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus creat.

CAPUT IX. — 11. *Trinitas personarum et unitas divinitatis.* Attendis pluralitatem personarum, sed unitatem divinitatis agnosce. Propter pluralitatem enim personarum dictum est, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Non ait, Faciam hominem, et attende cum facio, ut possis et tu alterum facere. *Faciamus*, inquit; pluralitatem audio : *ad imaginem nostram;* item pluralitatem audio. Ubi ergo singularitas divinitatis? Lege sequentia : *Et fecit Deus hominem* (*Gen.* I, 26, 27). Dicitur, *Faciamus hominem;* et non dicitur, Fecerunt dii hominem. Intelligitur unitas in eo quod dictum est, *Fecit Deus hominem.*

12. *Sensus verborum Christi imbutis ante recta fide, perquirendus.* Ubi est ergo intentio illa carnalis? Confundatur, abscondatur, perimatur : loquatur nobis Verbum Dei. Jam pii, jam credentes, jam imbuti fide et comparato aliquo merito intelligentiæ, convertamus nos ad ipsum Verbum, ad fontem luminis, et dicamus simul : Domine, eadem fecit Pater quæ tu; quia quidquid facit Pater, per te facit. Te Verbum audivimus in principio : non vidimus, sed credimus. Ibi consequenter audivimus, quia omnia per te facta sunt. Omnia ergo quæ facit Pater, per te facit. Eadem ergo facis quæ Pater. Quid est quare dicere voluisti, *Non potest Filius a se facere quidquam?* Video enim æqualitatem quamdam tibi cum Patre, in eo quod audio, *Quæcumque Pater facit, hæc eadem Filius facit:* agnosco æqualitatem, hic intelligo, hic capio ut possum : *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* X, 30). Quid est, quod non potes facere quidquam, nisi quod videris Patrem facientem? Quid est hoc?

CAPUT X. — 13. *Difficultas intelligendi isthæc verba ex eo quod non intelligatur videre ipsius Verbi.* Forte dicat mihi, imo dicat nobis omnibus : Hoc enim quod dixi, *Non potest Filius facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem :* videre meum quomodo intelligis? videre meum quid est? Sequestra paululum formam servi, quam propter te suscepit. Etenim in illa forma servi Dominus noster oculos et aures habebat in carne, et illa forma humana qualem et nos portamus eadem figura corporis erat, eadem lineamenta membrorum. Caro illa venerat ex Adam : sed non erat ille Adam. Ergo Dominus ambulans sive in terra, sive in mari, sicut ei placuit, sicut voluit, quia quidquid voluit, potuit; inspexit quod voluit : jecit oculos, vidit; avertit oculos, et non vidit; a tergo erat qui sequebatur, ante erat qui videretur; oculis corporis quod ante erat, videbat. Divinitatem vero nihil latebat. Sepone, sepone, inquam, paululum formam servi : formam Dei vide, in qua erat antequam mundus fieret; in qua erat æqualis Patri : per eum hoc accipe et intellige quid tibi ait, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo* (*Philipp.* II, 6). Ibi eum vide, si potes; ut possis videre quid sit videre ipsius. *In principio erat Verbum.* Quomodo videt Verbum? Habetne oculos Verbum, an in illo se inveniunt oculi nostri, et oculi non carnales, sed oculi piorum cordium? *Beati* enim *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* III, 8).

14. *In Christo forma servi mortalibus ostendebatur, forma Dei beatis servabatur.* Aspicis Christum hominem et Deum : ostendit tibi hominem, servat tibi Deum. Et vide quia Deum tibi servat, qui se tibi hominem ostendit. *Qui diligit me*, inquit, *mandata mea custodit : qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum.* Et tanquam diceretur, Quid ei dabis, quem diligis? *Et ostendam*, inquit, *me ipsum illi.* Quid est hoc, fratres? Quem jam videbant, ipse se illis demonstraturum promittebat. Quibus? A quibus videbatur, an a quibus et non videbatur? Sic loquens apostolo quidam ait, quærenti videre Patrem, ut sufficeret ei, et dicenti, *Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Et ille stans ante oculos servi, in forma servi, servans oculis deificati formam Dei, ait illi : *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Qui me videt, videt et Patrem* (*Joan.* XIV, 21, 8, 9). Patrem quæris videre, me vide : vides me, et non vides me. Vides quod pro te assumpsi, non vides quod pro te servavi. Audi mandata, purga oculos. Quia *qui diligit me, mandata mea custodit, et ego diligam eum.* Tanquam custodienti mandata mea, et tanquam sanato per man-

data mea, *Ostendam me ipsum illi.*

CAPUT XI. — 15. *Videre Verbi non aliud a Verbo. Charitas capaces reddit ad capienda divina. Sensus loci propositi.* Si ergo, fratres, videre non possumus quid sit videre Verbi, quo imus? quam visionem forte præpropere exigimus? quid nobis ostendi volumus quod videre non possumus? Ideo ista dicta sunt quæ desideramus videre, non quod jam possimus capere. Videre enim Verbi si videas, forte in eo quod vides videre Verbi, ipsum Verbum videbis; ut non aliud sit Verbum, aliud videre Verbi, ne ibi sit aliquid coaugmentatum (*a*) et copulatum et duplex et compaginatum. Simplex enim aliquid est ineffabili simplicitate. Non quemadmodum homo, aliud est homo, aliud videre hominis. Nam aliquando exstinguitur quod est videre hominis, et manet homo. Hoc est quod dicebam dicturum me aliquid, quod non possent omnes intelligere: etiam Dominus faciat, ut aliqui intellexerint, Fratres mei, ad hoc exhortatur, ut videamus, videre Verbi ultra vires nostras esse; quia parvæ sunt, nutriantur, perficiantur. Unde? Mandatis. Quibus mandatis? *Qui diligit me, mandata mea custodit.* Quæ mandata? Jam enim crescere volumus, jam roborari, jam perfici, ut videamus videre Verbi. Dic jam, Domine, quæ mandata? *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (*Joan.* XIII, 34). Hanc ergo, fratres, charitatem de ubertate fontis hauriamus, istam capiamus, in ea nutriamur. Cape per quod sis capax. Charitas te gignat, charitas nutriat, charitas perficiat, charitas roboret; ut videas videre Verbi, non aliud esse Verbum, et aliud videre ipsius; sed ipsum quod est videre Verbi, hoc esse Verbum: et cito forte intelliges, quia illud quod dictum est, *Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem;* tale est, ac si diceret, Non esset Filius, nisi de Patre nasceretur. Sufficiat, fratres; novi id me dixisse, quod cogitatum forte aperiatur multis, sæpe verbis dictum forte obscuretur (*b*)

SERMO CXXVII * (*c*).

De verbis Evangelii Joannis, Amen, amen dico vobis, quia veniet hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent, *etc. Cap.* V, ℣. 24-29: *necnon de verbis Apostoli*, Quod oculus non vidit, *etc.*, I *Cor.*, *cap.* II, ℣. 9 (*d*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Spes Christianorum de iis est quæ non videntur. Apta similitudo.* Spes nostra, fratres, non de isto tempore, neque de hoc mundo est, neque in ea felicitate qua excæcantur homines qui obliviscuntur Deum. Hoc nosse primitus et christiano corde tenere debemus, non ad præsentis temporis bona nos factos esse christianos; sed ad nescio quid aliud, quod Deus jam promittit, et homo nondum capit. De hoc enim bono dictum est, *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.* Ergo quia hoc bonum tam magnum, tam præclarum, tam ineffabile, non invenit hominem perceptorem, tenuit Deum promissorem. Nunc enim quod ei promissum est, homo cæcus corde [1] non percipit: nec ei potest ostendi in præsenti, quid ipse cui promittitur sit futurus. Quia et infans natus si posset verba loquentis intelligere, cum ipse loqui non posset, nec ambulare, nec aliquid agere, sed sicut eum videmus infirmum, jacentem, indigum opis alienæ, tantummodo intelligere posset eum qui sibi loqueretur, et diceret ei, Ecce sicut vides me ambulantem, operantem, loquentem, post paucos annos talis eris: attendens se et illum, quamvis quod promitteretur, videret; tamen suam considerans infirmitatem, non crederet, et videret [2] tamen quod promittebatur. Nobis autem tanquam infantibus in hac carne atque infirmitate jacentibus, et magnum est quod promittitur, et non videtur: et erigitur fides qua credimus quod non videmus, ut mereamur videre quod credimus. Quicumque irridet hanc fidem [3], ut ideo putet non sibi esse credendum, quia non videt; quando venerit quod non credebat, erubescit; confusus separatur, separatus damnatur. Qui autem crediderit, segregatur ad dexteram, et stabit cum magna fiducia et lætitia inter illos quibus dicetur, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Conclusit autem Dominus, cum hæc verba diceret, sic: *Ibunt isti in ambustionem æternam, justi autem in vitam æternam* (*Matth.* XXV, 34, 46). Hæc est vita æterna, quæ nobis promittitur.

2. *Vita æterna nobis promissa quantum amanda.* Qui amant homines vivere in hac terra, promissa est illis vita; et quia multum timent mori, promissa est illis æterna. Quid amas? Vivere. Hoc habebis. Quid times? Mori. Non patieris. Hoc sufficere visum est humanæ infirmitati, ut diceretur, Habebis vitam æternam. Capit hoc mens humana, utcumque ex hoc quod agit, quod futurum est capit. Sed quantum capit ex hoc parvo quod agit? Quia vivit, et mori non vult; amat vitam æternam, vult semper vivere, nunquam mori. Sed et illi qui torquebuntur [4] in pœnis, velle habent mori, et non possunt. Non ergo magnum est diu vivere, aut semper vivere: sed magnum est beate vivere.

CAPUT II. — Amemus vitam æternam, et ex eo noverimus quantum pro vita æterna laborare debemus, cum videmus homines amatores præsentis vitæ temporalis atque finiendæ, sic pro illa laborare, ut quando venerit metus mortis, quidquid possunt faciant, non ut auferant, sed ut differant mortem. Quantum homo laborat, quando mors imminet, fugiendo,

* Castigatus ad tres bn. et quatuor cl. ad a. cb. f. fs. g. lr. m. ph. pr. rm. vd.

(*a*) Forte, *coagmentatum.*

(*b*) Confer tractt. 18 et 20 in Joannem.

(*c*) Alias, de Verbis Domini 64.

(*d*) Meminit Possidius in Indiculi capite 9: «De eo quod « scriptum est, *Quod oculus non vidit*, etc.» Florus quoque citat ad I Cor. II.

[1] Vs. ph., *homo angusto corde.*

[2] Lov. *et si videret.* Abest, *si*, ab Am. Er. et a multis manuscriptis.

[3] Ms ph.: *quicumque infirmus est in hac fide.*

[4] Plures Mss., *torquentur.*

latendo, quidquid habet dando, et se redimendo, laborando, cruciatus molestiasque sustinendo, medicos adhibendo, et quidquid aliud homo potest? Videte quia consumptis laboribus et facultatibus suis, ut aliquantum vivat, potest facere : ut semper vivat, non potest. Si ergo labore tanto, tanto conatu, tantis impendiis, tanta instantia, tanta vigilantia, tanta cura agitur, ut aliquantum plus vivatur ; quomodo agendum est, ut semper vivatur? Et si prudentes dicuntur, qui omnibus modis agunt, ut differant mortem, et vivant paucos dies, ne perdant paucos dies, quam stulti sunt, qui sic vivunt, ut perdant æternum diem?

3. *Quid sit æterna vita, et quanti emenda. Pretium vitæ æternæ. Vita æterna verbis hominis non dicitur.* Hoc solum ergo nobis promitti potest, ut dulcescat nobis utcumque munus Dei, ex hoc quod habemus modo : quia de munere ipsius habemus ut vivamus, ut salvi simus. Ponamus ergo nobis ante oculos talem vitam, cum promittitur æterna, ut removeamus ab illa quidquid hic molestum patimur. Facilius enim invenimus quid ibi non sit, quam quid ibi sit. Ecce hic vivimus, vivemus et ibi. Salvi sumus quando hic non ægrotamus, neque aliquid dolet in corpore : salvi erimus et ibi. Et quando nobis bene est in hac vita, nullas pœnas patimur : nullas patiemur et ibi. Pone ergo hic hominem viventem, salvum, nullas pœnas patientem : si ei donaret quisquam ut semper sic esset, et hoc bonum non desineret [1], quantum gauderet? quantum extolleretur? quomodo se non caperet lætitia sine pœna, sine cruciatu, sine fine vitæ? Si hoc solum nobis promitteret Deus, quod dixi, quod modo, quibus potui, verbis descripsi et commendavi ; quanti erat emendum, si venale esset, quantum dandum erat, ut emeretur?

CAPUT III. — Sufficeret quidquid haberes, etiam si totum mundum possideres. Et tamen venale est : eme si vis. Nec multum exæstues de re magna propter pretii magnitudinem. Tantum valet, quantum habes. Ad aliquid ergo magnum et pretiosum comparandum parares aurum, vel argentum, vel pecuniam, vel fructus aliquos pecorum aut frugum, qui in tua possessione nascerentur, ut emeres nescio quid hoc magnum et præclarum, quo viveres in hac terra felix. Et hoc eme, si vis. Noli quærere quid habeas, sed qualis sis. Res ista te valet. Tantum valet, quantum es tu. Te da, et habebis illam. Quid turbaris? quid exæstuas? Numquid quæsiturus es te, aut empturus es te? Ecce tu qui es, qualis es, da te illi rei, et habebis illam. Sed malus sum, inquies, et forte me non accipit. Dando te illi, bonus eris. Ut huic fidei promissionique te des, hoc est bonum esse. Cum autem bonus fueris, pretium ipsius rei eris, et habebis, non quod dixi solum, salutem, incolumitatem, vitam, et sine fine vitam ; non hoc solum habebis, adhuc alia tollo. Non ibi erit lassari et dormire : non ibi erit esurire et sitire : non ibi erit crescere et senescere ; quia nec nasci erit, ubi integri numeri manent. Numerus qui est, ipse est ; nec opus est ut augeatur, quia non ibi fit ut minuatur. Ecce quanta tuli, et nondum dixi quid ibi erit. Ecce jam vita est, jam incolumitas est, jam nulla pœna, nulla fames, nulla sitis, nullus defectus, nihil horum ; et tamen nondum dixi *quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit*. Si enim dixi, falsum est quod scriptum est, *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* Unde enim ascenderet in cor meum, ut dicerem *quod in cor hominis non ascendit?* Creditur, et non videtur : non solum non videtur, sed nec dicitur. Quomodo ergo creditur, si non dicitur? Quis credit quod non audit? Si autem audit ut credat, dicitur : si dicitur, cogitatur : si cogitatur et dicitur, et in auribus hominum intrat. Et quia non diceretur nisi cogitaretur, et in cor hominis ascendit. Jam ecce ista quæstio tantæ rei conturbat nos, ut non possimus verbis explicare quæstionem. Quis explicat rem?

CAPUT IV. — 4. *Filius semper genitus a Patre.* Attendamus itaque Evangelium, modo Dominus loquebatur, et faciamus quod ipse dixit : *Qui credit in me,* inquit, *transitum facit a morte in vitam, et in judicium non venit. Amen dico vobis, quia veniet hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit Filio habere vitam in semetipso.* Generando dedit : quia genuit, dedit. Filius enim de Patre est, Pater non est de Filio : sed Pater Filii Pater est, et Filius Patris est Filius. Verumtamen Filius de Patre genitus, non Pater de Filio : et semper Filius; semper ergo genitus. Quis hoc capiat semper genitum? Omnis enim homo, cum audit genitum, occurrit illi : ergo erat tempus, quando non erat iste qui genitus est. Quid ergo dicimus? Non sic : non erat tempus ante Filium, quia *omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 3). Si omnia per ipsum facta sunt ; et tempora per ipsum facta sunt ; quomodo possent esse tempora ante Filium, per quem facta sunt tempora? Tolle ergo omnia tempora ; semper cum Patre Filius. Si semper cum Patre Filius, et tamen Filius, semper genitus : si semper genitus, semper cum genitore erat qui genitus est.

5. *Generatio sempiterna Filii Dei explicari non potest.* Nunquam hoc vidi, inquies tu, aliquem generantem, et semper cum illo quem generavit : sed præcessit ille qui generavit, et secutus est tempore ille qui generatus est. Bene dicis, Nunquam hoc vidi : quia hoc ad illud pertinet, *quod oculus non vidit.* Quæris quomodo dicatur? Non potest dici : quia *nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* Credatur, et colatur. Cum creditur, colitur ; cum colitur, crescitur [1] ; cum crescitur, capitur. Adhuc enim in ista carne ; quamdiu peregrinamur a Domino, ad Angelos sanctos, qui hæc vident, infantes sumus, lactandi fide, pascendi specie. Sic enim dicit Apostolus : *Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem* (I *Cor.* V, 6 *et* 7). Venturi sumus ad

[1] Omnes Mss., *finiret.*

[1] In editis, hoc et proximo loco, *creditur*, pro, *crescitur*, quod verbum reperimus in melioris notæ Mss.; in aliis vero, *crescit.*

speciem, quæ nobis sic promittitur per Joannem in Epistola ejus : *Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Filii Dei sumus* jam per gratiam, per fidem, per sacramentum, per sanguinem Christi, per redemptionem Salvatoris : *Filii Dei sumus, et nondum apparuit, quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, ei similes erimus; quoniam videbimus eum sicuti est* (I *Joan.* III, 2).

CAPUT V. — 6. *Deus cibus mentis beatæ.* Ecce ad quid nutrimur capiendum, ecce ad quid nutrimur percipiendum, comedendum : ut tamen quod comeditur non minuatur, et qui comedit vegetetur. Nam modo cibus vegetat comedendo; sed minuitur cibus qui comeditur : quando autem cœperimus comedere justitiam, comedere sapientiam, comedere illum immortalem cibum; et nos vegetamur, et cibus ille non minuitur. Si enim novit oculus pasci luce, nec tamen minuit lucem : non enim minor erit lux, quia videtur a pluribus; plurium oculos pascit, et tamen tanta est quanta erat; et illi pascuntur, et illa non minuitur : si Deus dedit hoc luci, quam fecit ad oculos carnis; quid est ipse lux [1] ad oculos cordis? Si ergo laudaretur tibi aliquis cibus magnus, quem pransurus esses, parares ventrem : laudatur tibi Deus, para mentem.

7. *Resurrectio animæ per fidem.* Ecce quid tibi dicit Dominus tuus : *Veniet hora*, inquit, *et nunc est. Veniet hora, et* ipsa hora *nunc est, quando :* quid? *quando mortui audient vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent.* Qui ergo non audierint, non vivent. Quid est, *qui audierint?* Qui obedierint. Quid est, *qui audierint?* Qui crediderint et obtemperaverint, ipsi vivent. Ergo antequam crederent et obedirent, mortui jacebant : et ambulabant, et mortui erant. Quid valebant, quia ambulabant mortui? Et tamen si quis inter illos moreretur corpore, currerent, sepulcrum pararent, involverent, portarent, sepelirent mortui mortuum : de quibus dictum est, *Sine mortuos sepeliant mortuos suos* (*Matth.* VIII, 22). Tales mortui sic suscitantur verbo Dei, ut vivant in fide. Qui mortui erant in infidelitate, verbo excitantur. De ipsa hora dixit Dominus, *Veniet hora, et nunc est.* Verbo enim suo suscitabat mortuos infideles : de quibus dicit Apostolus, *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus* (*Ephes.* V, 14). Hæc resurrectio mentium est, hæc resurrectio interioris hominis est, hæc resurrectio animæ est.

CAPUT VI. — 8. *Resurrectio corporis aliis in bonum, aliis in malum.* Sed non ista sola est, restat et corporis. Qui resurgit in anima, bono suo resurgit in corpore. Non enim omnes resurgunt in anima : omnes resurrecturi sunt in corpore. In anima, inquam, non omnes resurgunt : sed qui credunt et obediunt; quia *qui audierint, vivent.* Sicut autem ait Apostolus, *Non omnium est fides* (II *Thess.* III, 2). Si ergo non omnium est fides, non omnes resurgunt in anima. Cum venerit hora resurrectionis corporis, omnes resurgent : boni sint, mali sint; omnes resurgent. Sed qui prius resurgit in anima, bono suo resurgit in corpore : qui non prius resurgit in anima, malo suo resurgit in corpore. Qui resurgit in anima, resurgit in corpore ad vitam : qui non resurgit in anima, resurgit in corpore ad pœnam. Quia ergo Dominus commendavit nobis resurrectionem istam animarum, ad quam omnes debemus festinare, in qua laborare ut vivamus, et vivendo usque in finem perseveremus; restabat ut commendaret nobis etiam resurrectionem corporum, quæ futura est in fine sæculi. Sed audite quomodo et ipsam commendavit.

9. *Incarnationis Filii Dei causa et ratio. Filius Dei in seipso vita. Quomodo mortuus sit.* Cum dixisset, *Amen dico vobis, quia veniet hora, et nunc est, quando mortui*, id est, infideles, *audient vocem Filii Dei*, id est, Evangelium; *et qui audierint*, id est, qui obedierint, *vivent*, id est, justificabuntur, et infideles jam non erunt : cum ergo hoc dixisset, quoniam vidit docendos nos esse et de resurrectione carnis, non sic relinquendos, secutus est et ait, *Sicut enim habet Pater vitam in semetipso, sic dedit Filio habere vitam in semetipso.* Hoc ad suscitandas mentes, hoc ad vivificandas mentes. Deinde adjecit, *Et potestatem dedit ei et judicium facere, quoniam filius hominis est.* Iste Filius Dei, filius hominis est. Etenim si Filius Dei, Filius Dei maneret, et filius hominis non fieret, filios hominum non liberaret. Ipse qui fecerat hominem, factus est quod fecit, ne periret quod fecit. Sic autem factus est homo, ut maneret Filius Dei. Factus est enim homo suscipiendo quod non erat, non perdendo quod erat : manens Deus, factus est homo. Accepit te, non consumptus est in te. Talis ergo ad nos venit, Filius Dei filius hominis, faciens et factus, creator et creatus; creator matris, creatus ex matre : talis ad nos venit. Secundum id quod Filius Dei est, ait, *Veniet hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei.* Non dixit, Filii hominis : veritatem enim commendabat, in qua æqualis est Patri. *Et qui audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit Filio vitam habere in semetipso :* non participando, sed *in semetipso.* Nos enim non habemus vitam in nobis ipsis, sed in Deo nostro. Ille autem Pater vitam in semetipso habet : et talem genuit Filium, qui haberet vitam in semetipso; non fieret vitæ particeps, sed ipse vita esset, cujus nos vitæ participes essemus : plane ut haberet vitam in semetipso, et esset ipse vita. Ut autem fieret filius hominis, a nobis accepit. Filius Dei in semetipso; filius hominis ut esset, a nobis accepit. De suo Filius Dei, de nostro filius hominis. Quod minus est, a nobis accepit : quod plus est, nobis dedit. Nam et mortuus est ex illo quod filius hominis est, non secundum illud quod Filius Dei. Mortuus est tamen Filius Dei : sed secundum carnem mortuus, non secundum Verbum quod caro factum est, et habitavit in nobis (*Joan.* I, 14). Ergo quod est mortuus, de nostro mortuus est : quod vivimus, de ipsius vivimus. Nec ille potuit mori de suo, nec nos vivere de nostro. Hoc ergo tanquam Deus, tanquam unigenitus, tanquam gene-

[1] Plerique MSS., *ipsa lux.*

anti æqualis, commendavit nobis Dominus Jesus, quod si audierimus vivemus.

CAPUT VII. — 10. *Christus judex in forma servi.* Sed *et potestatem*, inquit, *dedit ei et judicium facere, quoniam filius hominis est.* Ergo ad judicium illa forma ventura est. Forma hominis ventura est ad judicium : ideo ait, *Potestatem dedit ei et judicium facere, quoniam filius hominis est.* Judex hic erit Filius hominis; forma illa hic judicabit quæ judicata est. Audite, et intelligite : jam hoc propheta dixerat, *Videbunt in quem pupugerunt* (*Zach.* XII, 10; *Joan.* XIX, 37). Ipsam formam videbunt, quam lancea percusserunt. Sedebit judex, qui stetit sub judice. Damnabit veros reos, qui factus est falsus reus. Ipse veniet, forma illa veniet. Hoc et in Evangelio habes : cum ante oculos discipulorum suorum iret in cœlum, stabant illi et attendebant, et sonuit vox angelica, *Viri Galilæi, quid statis?* etc. *Hic Jesus sic veniet, quomodo eum videtis euntem in cœlum* (*Act.* I, 11). Quid est, *sic veniet ?* In ipsa forma veniet, *Potestatem enim dedit ei judicium facere, quoniam filius hominis est.* Videte autem qua ratione hoc oportebat, et hoc rectum erat, ut judicandi viderent judicem. Judicandi enim erant et boni et mali. *Beati autem mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* V, 8). Restabat ut in judicio forma servi et bonis et malis ostenderetur, forma Dei solis bonis servaretur.

11. *Deum videre, summa felicitas.* Quid enim accepturi sunt boni? Ecce jam dico, quod paulo ante non dixi ; et tamen dicendo non dico. Dixi enim quia erimus illic salvi, erimus incolumes, erimus viventes, erimus sine pœnis, erimus sine fame et siti, erimus sine defectu, erimus sine orbitate oculorum nostrorum. Totum hoc dixi : et quid habebimus plus, non dixi.

CAPUT VIII. — Videbimus Deum. Hoc autem tantum erit, et tanta res erit, ut in ejus comparatione nihil sit totum. Dixi quod viventes erimus, quod salvi et incolumes, quod famem sitimque non patiemur, quod in lassitudinem non cademus, quod somnus non nos premet. Totum hoc quid est ad illam felicitatem, qua Deum videbimus? Quia ergo Deus ipse ut est, modo ostendi non potest, quem tamen videbimus ; ideo *quod oculus non vidit, nec auris audivit*, hoc videbunt boni, hoc videbunt pii, hoc videbunt misericordes, hoc videbunt fideles, hoc videbunt qui habebunt bonam sortem in resurrectione corporis, quia habuerunt bonam obedientiam in resurrectione cordis.

12. *Forma servi ab omnibus videbitur, forma Dei a solis piis.* Ergo et malus Deum visurus est? de quo dicit Isaias, *Tollatur impius, ne videat claritatem Dei* (*Isai.* XXVI, 10, *sec.* LXX). Ergo et impii et pii videbunt formam illam : et cum fuerit dicta sententia, *Tollatur impius, ne videat claritatem Dei ;* restat ut circa pios et bonos impleatur quod Dominus ipse promisit, cum hic in carne esset, et videretur non solum a bonis, sed etiam a malis. Loquebatur inter bonos et malos, et conspicuus omnibus, Deus occultus, homo manifestus; Deus regens homines, homo apparens inter homines : loquebatur ergo inter illos, et dicebat, *Qui diligit me, mandata mea custodit; et qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum.* Et quasi diceretur illi, Et quid ei dabis? *Et ostendam*, inquit, *me ipsum illi* (*Joan.* XIV, 21)? Quando hoc dixit? Quando ab hominibus videbatur. Quando hoc dixit? Quando et ab eis videbatur, a quibus non diligebatur. Quomodo ergo se ostensurus erat dilectoribus suis, nisi quia talem qualem non videbant dilectores sui ? Ergo quia forma Dei servabatur, forma hominis ostendebatur : per formam hominis hominibus loquens, conspicuus et visibilis, et bonis et malis omnibus ostendebat se, dilectoribus suis servabat se.

CAPUT IX. — 13. *Post resurrectionem vita æterna in visione Dei.* Quando se demonstraturus est dilectoribus suis ? Post resurrectionem corporis, quando tolletur impius, ne videat claritatem Dei. Tunc enim, *cum apparuerit, similes ei erimus ; quoniam videbimus eum sicuti est* (1 *Joan.* III, 2). Ipsa est vita æterna. Nam totum quidquid dicebamus, nihil est ad illam vitam. Quia vivimus, quid est? Quia salvi sumus, quid est ? Quia videbimus Deum : magnum [1]. Ipsa est vita æterna : ipse hoc dixit, *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (*Joan.* XVII, 3). Hæc est vita æterna, ut cognoscant, videant, capiant, norint quod crediderant, percipiant quod nondum capere poterant. Jam videat mens quod oculus non viderat, nec auris audierat, nec in cor hominis ascenderat : hoc illis dicetur in fine, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi. Ibunt* ergo *illi* mali *in ambustionem æternam. Justi autem* quo? *In vitam æternam* (*Matth.* XXV, 34, 46). Quid est vita æterna? *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.*

CAPUT X. — 14. *Resurrectio carnis futura.* Loquens ergo de futura resurrectione corporis, et non nos dimittens, ait : *Potestatem dedit ei et judicium facere, quoniam filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia veniet hora.* Ibi non addidit, *et nunc est :* quia ista hora postea erit, quia ista hora in fine sæculi erit, quia ista hora novissima erit, in novissima tuba erit. *Nolite mirari*, quia hoc dixi, *Dedit ei potestatem et judicium facere, quoniam filius hominis est. Nolite mirari.* Ideo dixi, quia hominem ab hominibus oportet judicari. Quibus hominibus judicandis? Quos invenit vivos? Non solum. Sed quid? *Veniet hora, quando hi qui sunt in monumentis.* Quomodo expressit carne mortuos? *qui sunt in monumentis*, quorum jacent sepulta cadavera, quorum favillæ tectæ sunt, quorum ossa dispersa sunt, quorum caro jam non est, et tamen Deo integra est. *Veniet hora, quando omnes qui*

[1] Nonnullas nec tenuis momenti discrepantias admittunt Editi. Er. Lugd. Ven. sic legunt : *Nam totum quidquid dicebamus, nihil est ad illam vitam qua vivimus quidem qui salvi sumus, quia videbimus Deum magnum.* At Lov. : *Nam totum quidquid dicebamus, nihil est ad illam vitam qua vivemus quidem qui salvi sumus. Quid est, quia videbimus eum? Magnum.* M.

sunt in monumentis audient vocem ejus, et prodient omnes. Boni sint, mali sint, audient vocem, et exient. Rumpentur omnia vincula inferorum : omne quod periit, imo perisse putatur, restituetur. Si enim Deus fecit hominem qui non erat, non potest reparare quod erat?

CAPUT XI. — 15. *Mortuorum suscitatio a Deo, non minus credibilis quam creatio.* Puto quia cum dicitur, Deus mortuos suscitaturus est, non res incredibilis dicitur : quia de Deo, non de homine dicitur. Magna res est quæ fiet, et incredibilis res est quæ fiet. Sed non sit incredibilis, quia vide qui facit. Ille dicitur quod suscitabit te, qui creavit te. Non eras, et es; et factus, non eris? Absit, ne credas. Mirabilius aliquid fecit Deus, quando fecit quod non erat : et tamen fecit quod non erat; et non creditur reparaturus quod erat, ab eis ipsis quos fecit quod non erant? Hoc est quod rependimus Deo, qui non eramus, et facti sumus? Hoc illi rependimus, ut eum resuscitare quod fecit non posse credamus? Hæc est merces quam illi reddit creatura sua? Ideo te feci, dicit tibi Deus, o homo, antequam esses, ut non mihi credas futurum te esse quod eras, qui potuisti esse quod non eras? Sed ecce, inquit, in sepulcro quod video, favilla est, cinis est, ossa sunt : et hoc item accipiet vitam, cutem, pulpas, carnem, et resurget? quid, favilla ista, ossa ista, quæ video in sepulcro? Vel in sepulcro vides favillam, vides ossa : in utero matris tuæ nihil erat. Hoc vides, vel favilla sunt, vel ossa sunt : tu antequam esses, nec favilla erat, nec ossa erant; et tamen factus es, cum omnino non esses : et non credis quia ossa ista (quoquo modo sunt, qualiacumque sunt, sunt tamen) recipient formam quam habebant, cum tu acceperis quod non habebas? Crede : quia si credideris hoc, tunc suscitabitur anima tua. Et si suscitabitur anima tua nunc; *Veniet hora, et nunc est* [1] : tunc bono tuo resurget caro tua, quando veniet hora, ut omnes qui sunt in monumentis, audiant vocem ejus, et prodeant. Non enim quia audis et prodis, jam gaudere debes : audi quod sequitur, *Qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ; qui autem mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Conversi ad Dominum, etc. (*b*).

SERMO CXXVIII * (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, Si ego testimonium perhibeo de me, *etc., cap.* v, ℣. 31-35; *deque verbis Apostoli,* Spiritu ambulate, et concupiscentias carnis ne perfeceritis. Caro enim concupiscit, *etc., Galat. cap.* v, ℣. 14-17 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Testimonium Christi, etiam de se ipso quam verum sit.* Audivimus verba sancti Evangelii : et hoc potest aliquem permovere, quod ait Dominus Jesus, *Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum.* Quomodo ergo non est verum testimonium veritatis? Nonne ipse est qui dixit : *Ego sum via, et veritas, et vita* (*Joan.* XIV, 6)? Cui ergo credendum est, si veritati non est credendum? Profecto enim non vult credere nisi falsitati, qui non eligit credere veritati. Dictum est ergo hoc secundum ipsos, ut sic intelligas, et ex his verbis hunc sensum concipias : *Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum*, id est, sicut putatis. Ille enim noverat verum esse de se testimonium suum : sed propter infirmos, propter incredulos, propter non intelligentes, sol lucernas quærebat. Fulgorem quippe solis lippitudo eorum ferre non poterat.

2. *Cur quæsitum testimonium Joannis.* Ideo quæsitus est Joannes, qui testimonium perhiberet veritati; et audistis quid ait : *Vos venistis ad Joannem. Ille erat lucerna ardens et lucens, et vos voluistis exsultare ad horam in lumine ejus.* Lucerna ista ad illorum confusionem parata est, quia de hoc dictum est ante tantum tempus in Psalmis : *Paravi lucernam Christo meo.* Utquid lucernam soli? *Inimicos ejus induam confusione : super ipsum autem florebit sanctificatio mea* (*Psal.* CXXXI, 17, 18). Denique hinc sunt confusi quodam loco per ipsum Joannem, quando dixerunt Domino Judæi : *In qua potestate ista facis?* dic nobis. Quibus respondit : *Dicite mihi et vos, Baptismum Joannis de cœlo est, an ex hominibus?* Audierunt, et tacuerunt. Cogitaverunt enim apud se cito, *Si dixerimus, Ab hominibus, lapidabit nos populus : quia prophetam habent Joannem. Si dixerimus, De cœlo; dicturus est nobis, Quare ergo non credidistis ei?* Quia Joannes perhibuit Christo testimonium. Angustati in cordibus suis quæstionibus suis, et illaqueati laqueis suis, responderunt, *Nescimus.* Quæ potuit alia vox esse tenebrarum? Rectum est quidem homini, ut quando nescit, dicat, Nescio. Quando autem scit, et dicit, Nescio; testis est contra se. Utique noverant excellentiam Joannis, et quia de cœlo erat baptismum ejus : sed nolebant acquiescere cui testimonium perhibuit Joannes. At ubi dixerunt, *Nescimus* : respondit eis Jesus, *Nec ego dicam vobis in qua potestate ista facio* (*Luc.* XX, 2-8). Et confusi sunt, et impletum est, *Paravi lucernam Christo meo; inimicos ejus induam confusione.*

CAPUT II. — 3. *In martyribus Christus sibi ipse perhibet testimonium.* Martyres nonne testes sunt Christi, et testimonium perhibent veritati? Sed si diligentius cogitemus, quando illi martyres perhibent testimonium, ipse sibi perhibet testimonium. Ipse enim habitat in martyribus, ut perhibeant testimonium veritati. Audi unum ex martyribus, ipsum apostolum Paulum : *Numquid experimentum vultis accipere ejus qui in me loquitur Christus* (II *Cor.* XIII, 3)? Dum perhibet ergo testimonium Joannes, Christus sibi perhibet testimonium, qui habitat in Joanne. Perhibeat testimonium Petrus, perhibeat Paulus, perhibeant cæteri Apostoli, perhibeat Stephanus; ipse sibi perhibet testimonium, qui habitat in omni-

[1] Sic plures Mss. Editi autem, *anima tua : tunc veni t* (aut, *venit*) *hora, et nunc est.*

* Castigatus ad tres bn. ad quatuor cl. ad a. cb. f. fs. g. lr m. pr. rm. vd.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 43.

(*b*) Hunc Florus ad Rom. v, vocat sermonem 44 de Verbis Evangelii; et postea ad Galat. v, sermonem de Apostoli Verbis appellat.

bus. Ipse enim sine illis Deus est; illi sine illo quid sunt?

4. *Charitas ex Spiritu sancto.* De ipso dictum est, *Ascendit in altum, captivavit captivitatem, dedit dona hominibus* (*Psal.* LXVII, 19; *Ephes.* IV, 8). Quid est, *captivavit captivitatem?* Vicit mortem. Quid est, *captivavit captivitatem?* Mortem procuravit diabolus, et ipse diabolus de morte Christi est captivatus. *Ascendit in altum.* Quid altius cœlo novimus? Evidenter et ante oculos discipulorum suorum ascendit in cœlum (*Act.* I, 9). Hoc scimus, hoc credimus, hoc fatemur. *Dedit dona hominibus.* Quæ dona? Spiritum sanctum. Qui tale dat donum, qualis ipse est? Magna est enim misericordia Dei: donum dat æquale sibi; quia donum ejus Spiritus sanctus est, et unus Deus tota Trinitas, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Quid nobis præstitit Spiritus sanctus? Apostolum audi: *Charitas Dei*, inquit, *diffusa est in cordibus nostris.* Unde tibi, o mendice, charitas Dei diffusa est in corde tuo? Quid, aut in quo charitas Dei diffusa est in corde humano? *Habemus*, inquit, *thesaurum istum in vasis fictilibus.* Quare *in vasis fictilibus? Ut eminentia virtutis sit Dei* (II *Cor.* IV, 7). Denique cum dixisset, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris;* ne putaret quisque a se sibi esse quod diligit Deum, continuo addidit, *per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (*Rom.* V, 5). Ut ergo ames Deum, habitet in te Deus, et amet se de te; id est, ad amorem suum moveat te, accendat te, illuminet te, excitet te.

CAPUT III. — 5. *Lucta animæ et carnis. Subdenda anima Deo, animæ caro.* Lucta est enim in isto corpore: quamdiu vivimus, pugnamus; quamdiu pugnamus, periclitamur: sed in his omnibus superamus, per eum qui dilexit nos (*Id.* VIII, 37). Pugnam nostram, modo cum Apostolus legeretur, audistis: *Omnis*, inquit, *Lex in uno sermone impletur, in eo quod est, Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Ista dilectio de Spiritu sancto est. *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Prius vide si jam nosti diligere te ipsum; et committo tibi proximum, quem diligas sicut te ipsum. Si autem nondum nosti diligere te; timeo ne decipias proximum tuum sicut te. Si enim amas iniquitatem, non diligis te. Psalmus testis est: *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam* (*Psal.* X, 6). Si autem odisti animam tuam, quid tibi prodest quia diligis carnem tuam? Si odisti animam tuam, et diligis carnem tuam, resurget caro tua; sed ut torqueatur anima tua [1]. Ergo prius anima diligenda est, quæ Deo subdenda est, ut ordinem suum servitus ista custodiat, anima Deo, animæ caro. Vis serviat caro tua animæ tuæ? Deo serviat anima tua. Debes regi, ut possis regere. Nam lucta ista tam periculosa est, ut si dimiserit rector, ruina sequatur.

CAPUT IV.—6. *Apostolus de pugna carnis et spiritus.* Quæ lucta? *Si autem mordetis et comeditis invicem, videte ne ab invicem consumamini. Dico autem, Spiritu ambulate.* Apostoli verba dico, quæ modo recitata sunt de Epistola ipsius: *Dico autem, Spiritu ambulate et concupiscentias carnis ne perfeceritis. Dico autem, Spiritu ambulate, et concupiscentias carnis:* non dixit, Ne habueritis; neque hoc dixit, Ne feceritis; sed, *ne perfeceritis.* Quid sit autem hoc, adjuvante Domino, dicam ut potero: adestote, ut intelligatis, si Spiritu ambulatis. *Dico autem, Spiritu ambulate, et concupiscentias carnis ne perfeceritis.* Sequatur: ne forte aliquid, ut hoc quod hic obscurum est, in ejus sequentibus verbis facilius possit intelligi. Dixi enim, non frustra Apostolum noluisse dicere, Concupiscentias carnis ne habueritis; neque hoc saltem voluisse dicere, Concupiscentias carnis ne feceritis: sed dixisse, *Concupiscentias carnis ne perfeceritis.* Ipsam nobis luctam proposuit. In hoc prælio versamur, si Deo militamus. Quid ergo sequitur? *Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim invicem adversantur* [1]; *ut non ea quæ vultis, faciatis.* Hoc si non intelligatur, periculosissime auditur. Ideo sollicitus ne male homines intelligendo pereant, suscepi hæc verba Apostoli, adjuvante Domino, exponere vestræ Charitati. Vacat nobis, matutina cœpimus, hora prandii non urget: ad istum diem, id est sabbatum, maxime hi assolent convenire, qui esuriunt verbum Dei. Audite et attendite; dicam quantum potero diligenter.

CAPUT V. — 7. *Apostolus male intellectus. Officium pastoris, explanare difficiles locos Scripturæ.* Quid est hoc ergo quod dixi, Periculose auditur, si non intelligatur? Multi concupiscentiis carnalibus et damnabilibus victi, committunt quæque facinora atque flagitia, et immunditiis tam pessimis volutantur, quæ turpe est etiam dicere; et dicunt sibi ista verba Apostoli. Vide quid dixit Apostolus, *Ut non ea quæ vultis, illa faciatis.* Nolo facere, cogor, compellor, vincor, facio quæ nolo, sicut ait Apostolus (*Rom.* VII, 19): *Quia caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem, ut non ea quæ vultis, illa faciatis.* Videtis quam periculose auditur, si non intelligitur. Videtis quemadmodum pertineat ad officium pastoris, opertos fontes aperire, et aquam puram, innoxiam, sitientibus ovibus ministrare.

8. *Pugna interior sic gerenda, ut spiritus non vincatur a carne.* Noli ergo vinci, quando pugnas. Videte quale bellum proposuit, qualem pugnam, qualem rixam, intus, intra te ipsum. *Caro concupiscit adversus spiritum.* Si non concupiscit et spiritus adversus carnem, fac adulterium. Si autem spiritus concupiscit adversus carnem, luctam video, victum non video, pugna est. *Concupiscit caro adversus spiritum:* delectat adulterium. Fateor quia delectat. Sed *spiritus concupiscit adversus carnem:* delectat et castitas. Ergo vincat spiritus carnem: aut certe non vincatur a carne. Adulterium tenebras quærit, castitas lucem desiderat. Quomodo vis innotescere, sic vive: quomodo vis hominibus innotescere, etiam præter oculos hominum sic vive; quoniam qui fecit te, et in tenebris videt te. Quare laudatur castitas publice ab hominibus? Quare non laudant adulterium nec adulteri? Qui ergo quærit veritatem, venit ad lucem (*Joan.* III, 21).

[1] Possatensis vetus codex, *cum anima tua.*

[1] Er. Lugd. Ven. ferunt, *hæc enim sibi invicem adversantur.* Sic etiam Vulgata. M.

CAPUT VI. — Sed delectat adulterium. Contradicatur, resistatur, repugnetur. Non enim non habes unde pugnes. Deus tuus est in te, Spiritus bonus datus est tibi. Et tamen permittitur ipsa caro concupiscere adversus spiritum, suggestionibus pravis et delectationibus genuinis. Fiat quod ait Apostolus, *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore* (*Rom.* VI, 12). Non dixit, non sit. Jam est ibi. Quod ideo peccatum vocatur, quia merito peccati contigit. Non enim in paradiso caro concupiscebat adversus spiritum, aut erat ibi ista pugna, ubi pax erat sola : sed facta transgressione, posteaquam homo noluit servire Deo, et donatus est sibi; nec sic donatus sibi, ut possit saltem possidere se; sed ab eo possessus, a quo deceptus; cœpit caro concupiscere adversus spiritum. Et hoc in bonis concupiscit adversus spiritum : nam in malis non habet contra quem concupiscere. Ibi enim concupiscit adversus spiritum, ubi est spiritus.

9. *Pugnare contra carnis concupiscentias munus est Spiritus sancti in nobis. Bene agit qui a bono agitur.* Quod enim ait, *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*, noli putare spiritui hominis tantum datum. Spiritus Dei est qui pugnat in te adversus te, adversus illud quod est in te contra te. Noluisti enim stare ad Dominum; cecidisti, fractus es; quomodo vas quando de manu hominis cadit in terram, fractus es. Et quia fractus es, ideo adversus es tibi, ideo es contra te. Nihil sit in te contra te, et integer stabis.

CAPUT VII. — Nam ut noveris ad Spiritum sanctum hoc officium pertinere, alio loco dicit Apostolus, *Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini : si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* In his verbis jam extollebat se homo, quasi spiritu suo facta carnis possit mortificare. *Si secundum carnem vixeritis, moriemini : si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Expone nobis, Apostole, quo spiritu. Habet enim et homo spiritum ad naturam propriam pertinentem, quo homo est. Homo enim constat ex corpore et spiritu. Et de ipso spiritu hominis dictum est : *Nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est* (I *Cor.* II, 11). Video ergo et ipsum hominem habere spiritum suum pertinentem ad naturam suam, et audio te dicentem, *Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Quæro quo spiritu : meo, an Dei? Audio enim verba tua, et adhuc ambiguitate promoveor. Spiritus enim cum dicitur, et hominis est aliquando, et pecoris spiritus dicitur; sicut scriptum est, per diluvium mortuam esse omnem carnem, quæ habebat in se spiritum vitæ (*Gen.* VI, 17, *et* VII, 22). Ac per hoc et pecoris spiritus dicitur, et hominis spiritus dicitur. Aliquando et ventus spiritus dicitur; sicut habetur in Psalmo, *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis* (*Psal.* CXLVIII, 8). Cum ergo multis modis dicatur spiritus, quo spiritu dixisti, o Apostole, facta carnis mortificanda? meo, an Dei? Audi quod sequitur, et intellige. Sublata est quæstio sequentibus verbis. Cum enim dixisset, *Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis;* continuo addidit, *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei* (*Rom.* VIII, 13, 14). Agis, si agaris; et bene agis, si a bono agaris. Ergo quod dixit tibi, *Si spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis;* et ambiguum tibi erat de quo spiritu dixerat, in sequentibus verbis intellige præceptorem, agnosce Redemptorem. Etenim ille Redemptor tibi Spiritum dedit, quo mortifices facta carnis (*a*). *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei.* Non sunt filii Dei, si non aguntur Spiritu Dei. Si autem Spiritu Dei aguntur, pugnant [1] : quia magnum habent adjutorem. Non enim Deus sic nos spectat pugnantes, quomodo spectat populus venatores. Populus venatori favere potest, periclitantem adjuvare non potest.

CAPUT VIII. — 10. *Sancti hic non faciunt quæ volunt, quomodo.* Sic ergo et hic, *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem.* Et quid est, *Ut non ea quæ vultis, faciatis?* Hic enim periculum est mali intellectoris. Sit nunc officium qualiscumque expositoris. *Ut non ea quæ vultis, faciatis.* Attendite, sancti quicumque pugnatis. Præliantibus loquor. Intelligunt qui pugnant : non me intelligit qui non pugnat. Nam qui pugnat, non dico intelligit me, sed prævenit me. Quid vult homo castus? Ut nulla omnino surgat in membris ejus concupiscentia adversaria castitati. Pacem vult, sed nondum habet. Quando enim ad illud ventum fuerit, ubi nulla omnino exsurgat concupiscentia adversanda, nullus erit hostis cum quo luctemur; nec exspectatur ibi victoria, quia de hoste jam victo triumphatur. Audi ipsam victoriam, ipso Apostolo dicente, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem; tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam.* Audi voces triumphantium : *Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus* (I *Cor.* XV, 53-55)? Percussisti, vulnerasti, dejecisti : sed vulneratus est pro me, qui fecit me. O mors, o mors! vulneratus est pro me, qui fecit me, et de morte sua vicit te. Et tunc triumphantes dicturi sunt : *Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus?*

CAPUT IX. — 11. *Vult homo non esse concupiscentias, nec facit quod vult.* Modo autem, quando caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, contentio mortis est : non quod volumus facimus. Quare? Quia volumus ut nullæ sint concupiscentiæ, sed non possumus. Velimus nolimus, habemus illas : velimus nolimus, titillant, blandiuntur, stimulant, infestant, surgere volunt. Premuntur, nondum exstinguuntur; quamdiu *caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem.* Numquid hoc etiam cum mortuus fuerit homo? Absit. Deponis carnem, quomodo tecum trahis concupiscentias carnis? Sed si bene pugnasti, reciperis ad quietem. De qua quiete coronandus es, non damnandus : ut postea

[1] Aliquot Mss., *pugnent.*
(*a*) Hinc incipiebat tractatus de Pugna animæ, olim in tomo 9.

perducaris ad regnum. Ergo quamdiu hic vivitur, fratres, sic est : sic et nos qui senuimus (*a*) in ista militia, minores quidem hostes habemus : sed tamen habemus. Fatigati sunt quodam modo hostes nostri jam etiam per ætatem : sed tamen etiam fatigati non cessant qualibuscumque motibus infestare senectutis quietem. Acrior pugna juvenum est : novimus eam, transivimus per eam. *Caro ergo concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem ; ut non ea quæ vultis, faciatis.* Quid enim vultis, o sancti, o boni præliatores, o fortes milites Christi? quid vultis ? Ut non sint omnino concupiscentiæ malæ. Sed non potestis. Exercete bellum, sperate triumphum. Modo enim interim pugnatur. *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem ; ut non ea quæ vultis, faciatis :* id est, ut omnino nullæ sint concupiscentiæ carnis.

CAPUT X. — 12. *Pugnandum ne regnet peccatum. Arma nostra. Potestas nobis data.* Sed facite quod potestis ; quod ait ipse Apostolus alio loco, quod commemorare jam cœperam : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus.* Ecce quod nolo ; mala desideria surgunt : sed noli obedire. Arma te, sume instrumenta bellorum. Præcepta Dei, arma tua sunt. Si bene me audis, et ex eo quod loquor armaris. *Non*, inquit, *regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Quamdiu enim portatis mortale corpus, pugnat contra vos peccatum : sed *non regnet.* Quid est, *non regnet ?* Id est, *ad obediendum desideriis ejus.* Si cœperitis obedire, regnat. Et quid est obedire, nisi ut *exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato* (*Rom.* VI, 12, 13) ? Nihil hoc doctore præclarius. Quid vis jam ut exponam tibi ? Fac quod audisti. Non exhibeas membra tua arma iniquitatis peccato. Dedit tibi Deus potestatem per Spiritum suum, ut membra tua teneas. Surgit libido, tene tu membra : quid factura est quæ surrexit? Tu tene membra : noli exhibere membra tua arma iniquitatis peccato ; noli armare adversarium tuum contra te. Tene pedes, ne eant ad illicita. Libido surrexit, tene tu membra : tene tu manus ab omni scelere : tene tu oculos, ne male attendant : tene aures, ne verba libidinis libenter audiant : tene totum corpus, tene latera, tene summa, tene ima. Quid facit libido? Surgere novit, vincere non novit. Surgendo assidue sine causa, discit et non surgere.

CAPUT XI. — 13. *Concupiscentias perficere quid sit.* Redeamus ergo ad verba, quæ obscura de Apostolo proposueram, et plana jam esse videbimus. Hoc enim proposueram, quod non dixit Apostolus, Spiritu ambulate, et concupiscentias carnis ne habueritis : quia necesse est ut habeamus illas. Quare ergo non dixit, Concupiscentias carnis ne feceritis ? Quia facimus eas ; concupiscimus enim. Ipsum concupiscere, facere est. Sed ait Apostolus : *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* (*Rom.* VII, 17). Ergo quid tibi cavendum est ? Hoc sine dubio, ne perficias. Surrexit libido damnabilis, surrexit, suggessit : non audiatur. Ardet, non se compescit, et velles ut non arderet. Et ubi est, *Ut non ea quæ vultis, faciatis ?* Noli dare membra. Ardeat sine causa, et consumit se. In te ergo fiunt ipsæ concupiscentiæ. Fatendum est, fiunt. Ideo dixit, *Ne perfeceritis.* Sed non perficiantur. Decrevisti facere, perfecisti. Perfecisti etenim, si decernas faciendum esse adulterium, et ideo non facias quia locus non est inventus, quia opportunitas non datur, quia forte illa casta est de qua videris esse commotus : ecce jam illa casta est, et tu adulter es. Quare ? Quia perfecisti concupiscentias. Quid est, perfecisti ? In animo tuo faciendum esse adulterium decrevisti. Jam, quod absit, si et membra fuerint operata, in mortem devolutus es.

CAPUT XII. — 14. *In tribus mortuis a Christo suscitatis tres peccatorum gradus.* Suscitavit Christus mortuam in domo filiam Archisynagogi (*Marc.* V, 22-42). In domo erat, elata nondum erat. Sic est homo qui flagitium decrevit in corde : mortuus est, sed intus jacet. Si autem usque ad membrorum perpetrationem pervenerit, elatus est foras. Sed et juvenem filium viduæ suscitavit Dominus, quando extra portam civitatis mortuus efferebatur. Sic ergo audeo quid dicere : Decrevisti in corde tuo, si te revocaveris ab actu tuo, sanatus eris antequam perpetres. Si enim egeris in corde tuo pœnitentiam, quia rem malam, et scelestam, et flagitiosam damnabilemque decreveras : ibi ubi mortuus jacebas intus, sic intus surrexisti. Si autem perfeceris, jam foras elatus es : sed habes qui tibi dicat, *Juvenis, tibi dico, surge* (*Luc.* VII, 11-15). Etiamsi perpetrasti, pœniteat te, de proximo redi : noli in sepulcrum venire. Sed et hic mihi tertius mortuus est, qui etiam perductus est ad sepulcrum. Jam supra se habet consuetudinis pondus, moles eum terrena multum premit. Multum enim exercitatus est in flagitiis, consuetudine sua nimia prægravatur. Clamat et Christus, *Lazare, prodi foras.* Homo enim pessimæ consuetudinis jam putet. Merito ibi Christus clamavit : nec solum clamavit, sed *magna voce clamavit* (*Joan.* XI, 14-44). Ad Christi enim clamorem etiam tales, licet mortui, licet sepulti, licet putentes, resurgent tamen et ipsi ; resurgent. De nullo enim jacente desperandum est sub tali suscitatore. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CXXIX * (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, cap. V, 39-47, Scrutamini Scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere, *etc. Contra Donatistas* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Evangelicæ lectionis expositio.* Ad evangelicam lectionem, quæ recens sonuit in auribus nostris, advertat Charitas vestra, dum pauca loquimur quæ Dominus donat. Ad Judæos Dominus loquebatur Jesus, et dicebat eis : *Scrutamini Scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere ; ipsæ testimonium perhibent de me.* Deinde post

(*a*) Augustinus jam senex.

* Castigatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 45.

(*b*) Citatur a Floro ad Rom. X.

paululum : *Ego*, inquit, *veni in nomine Patris mei, et non accepistis me : si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Deinde post paululum : *Quomodo potestis mihi credere, gloriam ab invicem exspectantes, et gloriam quæ a Deo solo est, non quærentes?* Ad extremum ait : *Non ego vos accuso apud Patrem : est qui vos accusat Moyses, in quem vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit. Cum autem verbis illius non creditis, quomodo potestis mihi credere?* Ad hæc proposita nobis divinitus, ex ore Lectoris, sed ministerio Salvatoris, audite pauca non numeranda, sed appendenda.

CAPUT II. — 2. *Christi verba ad discipulos, ad nos pariter spectant.* Nam ista omnia facile est intelligere de Judæis. Sed cavendum est, ne cum illos nimis attendimus, a nobis oculos auferamus. Discipulis enim suis Dominus loquebatur : et utique quod illis loquebatur, et nobis posteris loquebatur. Neque enim ad illos solos[1] pertinet quod ait, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* XXVIII, 20) : sed ad omnes etiam postea futuros Christianos, et usque in finem sæculi proventuros. Loquens ergo illis ait, *Cavete a fermento Pharisæorum.* Tunc putaverunt ideo Dominum dixisse hoc, quia panes non tulerant : non intellexerunt, quia *Cavete a fermento Pharisæorum*, hoc dictum est, Cavete a doctrina Pharisæorum (*Id.* XVI, 6-12). Quæ fuit doctrina Pharisæorum, nisi quam modo audistis? *Gloriam ab invicem quærentes, gloriam ab invicem exspectantes, et gloriam quæ a solo Deo est, non quærentes.* De his apostolus Paulus ita dicit : *Testimonium eis perhibeo, quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Zelum*, inquit, *Dei habent :* novi, scio, apud illos fui, talis fui. *Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam?* Quid est hoc, Apostole, *non secundum scientiam?* Expone nobis quam commendes scientiam, quam doleas in illis non esse, et in nobis velis esse. Secutus adjunxit, et quod clausum posuerat, aperuit. Quid est, *Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam? Ignorantes enim Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (*Rom.* X, 2, 3). Ignorare ergo Dei justitiam et suam velle constituere, hoc est, gloriam ab invicem exspectare et gloriam quæ a solo Deo est non requirere, hoc est fermentum Pharisæorum. Ab hoc cavere Dominus jubet. Si servis jubet, et Dominus jubet, caveamus; ne audiamus, *Utquid mihi dicitis, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* (*Luc.* VI, 46)?

CAPUT III. — 3. *Judæorum infidelitas.* Relinquamus ergo paululum Judæos, quibus Dominus tunc loquebatur. Foris sunt, audire nos nolunt. Ipsum Evangelium oderunt, falsa testimonia in Dominum procuraverunt, ut damnarent vivum : alia testimonia emerunt pecunia contra mortuum. Quando eis dicimus, Credite in Jesum : respondent nobis, In hominem mortuum credituri sumus? Cum autem addimus, Sed resurrexit : respondent, Absit; discipuli ejus furati sunt eum de sepulcro. Amant falsitatem Judæi emptores[1], et contemnunt veritatem Domini Redemptoris. Quod loqueris, Judæe, parentes tui pecunia emerunt; et hoc in te remansit, quod emerunt. Attende potius eum qui emit te, non qui mendacium emit tibi.

4. *Verba Christi in Judæos, Ecclesiæ conveniunt in Donatistas.* Sed istos, ut diximus, relinquamus : istos attendamus fratres nostros, cum quibus agimus. Nam Christus caput est et corpus. Caput in cœlo est, corpus in terra est : caput Dominus est, corpus Ecclesia ejus. Sed meministis dictum, *Erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est*, ait Apostolus, *ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (*Ephes.* V, 23, 31, 32). Si ergo duo sunt in carne una, duo sunt in voce una. Caput nostrum, Dominus Christus, locutus est ad Judæos ea quæ audivimus, cum Evangelium legeretur, caput ad inimicos suos : loquatur et corpus, id est, Ecclesia, ad inimicos suos. Nostis ad quos loquatur. Quid habet loqui[2]? Non dixi de meo, ut vox una sit : quia caro una, vox una. Hoc ergo illis dicamus : voce Ecclesiæ loquor. O fratres, filii dispersi, oves errantes, rami præcisi, quid mihi calumniamini? Quid me non agnoscitis? *Scrutamini Scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere; ipsæ testimonium perhibent de me :* Judæis dicit caput nostrum, quod vobis corpus dicit : *Quæretis me, et non invenietis* (*Joan.* VII, 36). Quare? Quia non scrutamini Scripturas, quæ testimonium perhibent de me.

CAPUT IV. — 5. *Testimonia Veteris Testamenti de Christo et Ecclesia.* Testimonium pro capite : *Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus. Non dicit, Et seminibus, tanquam in multis; sed tanquam in uno, Et semini tuo, quod est Christus* (*Galat.* III, 16). Testimonium pro corpore ad Abraham, quod commemoravit Apostolus. *Abrahæ dictæ sunt promissiones. Vivo ego, dicit Dominus; per memetipsum juro, quia obaudisti vocem meam, et non pepercisti dilecto filio tuo propter me, nisi benedicens benedicam te, et implendo implebo semen tuum sicut stellas cœli, et sicut arenam maris; et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ* (*Gen.* XXII, 16-18). Habes testimonium pro capite, habes pro corpore. Audi aliud breve, et prope una sententia complexum pro capite et pro corpore. De resurrectione Christi Psalmus loquebatur : *Exaltare super cœlos, Deus.* Continuo pro corpore : *Et super omnem terram gloria tua* (*Psal.* LVI, 6, 12). Audi testimonium pro capite : *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea : ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.* Audi continuo pro corpore, post pauca verba : *Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ; et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium : quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium* (*Psal.* XXI, 17, 18, 19, 28, 29). Audi pro capite : *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo*

[1] Abest, *solos*, ab Am. Er. et a plerisque manuscriptis.

[1] Sic Am. Er. et Mss. At Lov., *emptoris.*
[2] Sic Mss. At editi, *Qui habet loqui.*

suo. Et in ipso psalmo audi pro corpore : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 6, 5).

CAPUT V. — 6. *Novi Testamenti testimonium pro Christo et Ecclesia.* Hæc Judæis, et istis nostris. Quare? Quia istas Scripturas Veteris Testamenti et Judæi accipiunt, et nostri isti accipiunt. Sed ipsum Christum, quem illi non accipiunt, videamus si isti accipiunt. Dicat et ipse, dicat et pro se qui caput est, et pro corpore suo quod est Ecclesia, quia et in nobis caput loquitur pro corpore. Audi pro capite : Resurrexit a mortuis, invenit discipulos hæsitantes, dubitantes, præ gaudio non credentes; aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, et dixit eis, *Quia sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertio die.* Habes pro capite; dicat et pro corpore : *Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem* (*Luc.* XXIV, 45, *etc.*). Dicat ergo Ecclesia inimicis suis, dicat. Dicit plane, non tacet : sed illi audiant. Fratres, audistis testimonia, jam noscite me. *Scrutamini Scripturas, in quibus vos speratis vitam æternam habere; ipsæ testimonium perhibent de me.* Quæ dixi, non sunt de meo, sed de Domini mei, et tamen adhuc aversamini[1], adhuc tergiversamini. *Quomodo potestis mihi credere, gloriam ab invicem exspectantes, et gloriam quæ a solo Deo est, non quærentes?* Quia ignorantes Dei justitiam, zelum Dei habetis, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei justitiam, et vestram volentes constituere, justitiæ Dei non estis subjecti. Quid est aliud, ignorare Dei justitiam, et suam velle constituere, nisi dicere : Ego sanctifico, ego justifico; quod ego dedero, hoc sanctum est? Dimitte Deo quod Dei est : agnosce, homo, quod hominis est. Ignoras Dei justitiam, et tuam vis constituere. Justificare me vis[2] : sufficit tibi ut mecum justificeris.

CAPUT VI. — 7. *Antichristi scelus imitantur Donatistæ.* De Antichristo dictum est, et omnes sic intelligunt quod ait Dominus, *Ego veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me : si alius venerit in nomine suo, hunc suscipietis.* Sed audiamus et Joannem : *Audistis quia venit Antichristus, et nunc antichristi multi facti sunt* (I *Joan.* II, 18). Quid autem expavescimus in Antichristo, nisi quia nomen suum honoraturus est, et nomen Domini[3] contempturus? Quid aliud facit qui dicit : Ego justifico? Respondetur ei : Ego ad Christum veni, non pedibus, sed corde veni : ubi Evangelium audivi, ibi credidi, ibi baptizatus sum : quia in Christum credidi, in Deum credidi. Et ille : Non es mundus. Quare? Quia non ibi fui. Dic quare non sum mundatus, homo qui baptizatus sum in Jerusalem, homo qui baptizatus sum, verbi gratia, apud Ephesios, ad quos datam Epistolam legis, et quorum pacem spernis? Ecce ad Ephesios scripsit Apostolus : fundata est Ecclesia, manet usque nunc; et uberius manet, multiplicius manet, tenet quod accepit ab Apostolo, *Si quis annuntiaverit vobis præter quam quod accepistis, anathema sit* (*Galat.* I, 9). Quid ergo? quid mihi dicis? Mundus non sum? Ibi baptizatus, mundus non sum? Etiam non es. Quare? Quia ego ibi non fui. Sed qui ubique est, ibi fuit. Qui ubique est, ibi fuit, in cujus nomen credidi. Tu nescio unde veniens, imo non veniens, sed volens ut ego ad te veniam, hic positus dicis mihi : Non es recte baptizatus, quia ego ibi non fui. Vide quis ibi fuit. Quid dictum est Joanni? *Super quem videris Spiritum descendentem quasi columbam, hic est qui baptizat* (*Joan.* I, 33). Ipsum habes quærentem te[1] : imo quia mihi ab ipso baptizato invidisti, ipsum perdidisti.

CAPUT VII. — 8. *Quæ sit Catholicorum, quæ Donatistarum doctrina.* Intelligite ergo, fratres mei, vocem nostram et illorum, et videte quid eligatis. Nos hoc dicimus : Simus sancti, Deus scit; simus iniqui, et hoc magis ipse scit : vos in nobis spem non ponatis, qualescumque simus. Si boni sumus, facite quod scriptum est : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (I *Cor.* IV, 16). Si autem mali sumus, nec sic deserti estis, nec sic sine consilio remansistis : audite dicentem, *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite* (*Matth.* XXIII, 3). Illi autem contra : Nisi boni fuerimus, peristis. Ecce est alius qui veniet in nomine suo. Ergo vita mea ex te pendebit, et salus mea ex te religabitur? Itane oblitus sum fundamentum meum? Nonne petra erat Christus (I *Cor.* X, 4)? Nonne qui ædificat super petram, ipsum non dejicit ventus, pluvia, flumina (*Matth.* VII, 25)? Veni ergo mecum, si vis, super petram, et noli mihi esse velle pro petra.

9. *Donatistæ nec Moysi, nec Christo credunt vel resurgenti. Donatistæ in Christum injurii.* Dicat ergo et novissimum illud Ecclesia, *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi; de me enim ille scripsit :* quia corpus sum ejus, de quo scripsit. Et de Ecclesia Moyses scripsit. Nam Moysi verba dixi, *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII, 18). Moyses hoc in primo libro scripsit. Si crederetis Moysi, crederetis et Christo. Quia Moysi verba contemnitis, necesse est ut Christi verba contemnatis. *Habent ibi,* inquit, *Moysen et Prophetas, audiant illos. Non, pater Abraham; sed si quis a mortuis venerit, ipsum audient.* Et ille : *Si Moysen et Prophetas non audiunt, nec si quis a mortuis resurrexerit, credent* (*Luc.* XVI, 29-31). Hoc de Judæis dictum est : ergo non dictum de hæreticis?

CAPUT VIII. — A mortuis resurrexerat qui dicebat, *Oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die.* Hoc credo. Credo, inquit. Credis? Quare non credis quod sequitur? Quia credis, *Oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die;* hoc dictum est de capite : crede et quod sequitur de Ecclesia, *Prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes.*

[1] Aliquot Mss., *adversamini.*
[2] Lov., *Justificare te vis*; dissentientibus aliis libris editis et manuscriptis.
[3] Plures manuscripti, *et nomen Dei*

[1] Quidam manuscripti habent, *Ipsum habens quærerem te?*

Quare credis de capite, et non credis de corpore? Quid tibi fecit Ecclesia, ut eam velis quodam modo decollare? Tollere vis Ecclesiæ caput, et capiti credere, corpus relinquere, quasi exanime corpus. Sine causa capiti, quasi famulus devotus blandiris. Qui decollare vult, et caput et corpus conatur occidere. Erubescunt negare Christum, et non erubescunt negare verba Christi. Christum nec nos vidimus oculis, nec vos. Judæi viderunt, et occiderunt. Nos non vidimus, et credimus : verba ipsius nobiscum sunt. Comparate vos Judæis : illi contempserunt pendentem in ligno, vos comtemnitis sedentem in cœlo : illis suggerentibus stetit titulus Christi, vobis stantibus deletur Baptismus Christi. Sed quid restat, fratres, nisi oremus et pro superbis, oremus et pro elatis, qui se sic extollunt? Dicamus pro illis Deo, *Cognoscant quia tibi nomen Dominus :* et non homines, sed *tu solus altissimus super omnem terram* (*Psal.* LXXXII, 19). Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CXXX (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, ubi narratur miraculum de quinque panibus et duobus piscibus. Cap. V, ℣. 5-14.

1. *Miraculi significatio.* Miraculum grande factum est, dilectissimi, ut de quinque panibus et duobus piscibus saturarentur quinque hominum millia, et residua fragmentorum implerent duodecim cophinos. Grande miraculum : sed non multum mirabimur factum, si attendamus facientem. Ille multiplicavit in manibus frangentium quinque panes, qui in terra germinantia multiplicat semina, ut grana pauca mittantur et horrea repleantur. Sed quia illud omni anno facit, nemo miratur. Admirationem tollit non facti vilitas, sed assiduitas. Dominus autem quando ista faciebat, non solum per verba, sed etiam per ipsa miracula intelligentibus loquebatur. Quinque panes significabant quinque libros Legis Moysi. Lex vetus hordeum est ad evangelicum triticum. Magna in illis libris de Christo mysteria continentur. Unde ait ipse : *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi : de me enim ille scripsit* (*Joan.* V, 46). Sed quomodo in hordeo medulla sub palea latet; sic in velamento mysteriorum Legis latet Christus. Ut panis (*b*) mysteria illa exponuntur, et dilatantur; sic et panes illi crescebant, quando frangebantur. Et hoc quod vobis exposui, panem vobis fregi. Quinque millia hominum significant plebem sub quinque libris Legis constitutam. Duodecim cophini sunt duodecim Apostoli, qui et ipsi de fragmentis Legis impleti sunt. Duo pisces sunt, aut duo præcepta dilectionis Dei et proximi, aut duo populi ex circumcisione et præputio, aut duæ illæ sacræ personæ regis et sacerdotis. Hæc cum exponuntur, franguntur; cum intelliguntur, manducantur.

2. *Christus panis factus incarnatione. Mercator Christus. Redemptor noster, quomodo.* Convertamur ad eum qui ista fecit. Ipse est panis, qui de cœlo descendit (*Joan.* VI, 41) : sed panis qui reficit, et non deficit; panis qui sumi potest, consumi non potest. Ipsum panem etiam manna significabat. Unde dictum est : *Panem cœli dedit illis, panem Angelorum manducavit homo* (*Psal.* LXXVII, 24 *et* 25). Quis est panis cœli, nisi Christus? Sed ut panem Angelorum manducaret homo, Dominus Angelorum factus est homo. Si enim hoc non factus esset, carnem ipsius non haberemus : si carnem ipsius non haberemus, panem altaris non manducaremus. Festinemus ad hæreditatem, quia magnum inde pignus accepimus. Fratres mei, desideremus vitam Christi, quia tenemus pignus mortem Christi. Quomodo nobis non dabit bona sua, qui passus est mala nostra? In terris istis, in isto sæculo maligno quid abundat, nisi nasci, laborare et mori? Discutite res humanas, convincite me, si mentior : attendite omnes homines, utrum ad aliud sint in hoc sæculo, quam nasci, laborare et mori. Hæc sunt mercimonia regionis nostræ, ista hic abundant. Ad tales merces Mercator ille descendit. Et quoniam omnis mercator dat et accipit; dat quod habet, et accipit quod non habet; quando aliquid comparat, dat pecuniam, et accipit quod emit : etiam Christus in ista mercatura dedit et accepit. Sed quid accepit? Quod hic abundat, nasci, laborare et mori. Et quid dedit? Renasci, resurgere et in æternum regnare. O bone Mercator, eme nos. Quid dicam, eme nos, cum gratias agere debeamus, quia emisti nos? Pretium nostrum erogas nobis, sanguinem tuum bibimus; erogas ergo nobis pretium nostrum. Et Evangelium legimus, instrumentum nostrum. Servi tui sumus, creatura tua sumus : fecisti nos, redemisti nos. Emere potest quisque servum suum, creare non potest : Dominus autem servos suos et creavit et redemit : creavit, ut essent; redemit, ne semper captivi essent. Incidimus enim in principem hujus sæculi, qui seduxit Adam et servum fecit, et cœpit nos tanquam vernaculos possidere. Sed venit Redemptor, et victus est deceptor. Et quid fecit Redemptor noster captivatori nostro? Ad pretium nostrum tetendit muscipulam crucem suam : posuit ibi quasi escam sanguinem suum. Ille autem potuit sanguinem istum fundere, non meruit bibere. Et in eo quod fudit sanguinem non debitoris, jussus est reddere debitores; fudit sanguinem innocentis, jussus est recedere a nocentibus. Ille quippe sanguinem suum ad hoc fudit, ut peccata nostra deleret. Unde ergo ille nos tenebat, deletum est sanguine Redemptoris. Non enim tenebat nos nisi vinculis peccatorum nostrorum. Istæ erant catenæ captivorum. Venit ille, alligavit fortem vinculis passionis suæ : intravit in domum ejus, id est, in corda eorum ubi ipse habitabat, et vasa ejus arripuit (*Matth.* XII, 29). Nos sumus vasa. Ista impleverat ille amaritudine sua. Hanc amaritudinem etiam nostro Redemptori in felle propinavit. Impleverat ergo nos ille tanquam vasa sua : Dominus autem noster arripiens vasa ejus

(*a*) Prodit nunc primum sermo ille ex veteri codice Colbertinæ bibliothecæ notato 821. Citatur a Beda seu Floro ad Galat. III, et ad Hebr. II.

(*b*) Forte, *Legis*.

et sua faciens, fudit amaritudinem, implevit dulcedine.

3. *Amandus Christus. Ex eo quod Deus fecit, credibile fit quod promisit.* Amemus ergo eum, quia dulcis est. *Gustate, et videte quia suavis est Dominus* (*Psal.* XXXIII, 9). Timendus est, sed plus amandus est. Homo et Deus est: unus Christus homo et Deus est; quomodo unus homo, anima et corpus: non autem Deus et homo duæ personæ. In Christo duæ sunt quidem substantiæ, Deus et homo: sed una persona, ut Trinitas maneat, non accedente homine quaternitas fiat. Quomodo ergo fieri potest ut nostri non misereatur Deus, propter quos homo factus est Deus? Multum est quod fecit: mirabilius est quod fecit, quam quod promisit; et ex eo quod fecit, debemus credere quod promisit. Hoc enim quod fecit, vix crederemus, nisi et videremus. Ubi videmus? In populis credentibus, in multitudine ad eum adducta. Quia impletum est, quod promissum est Abrahæ: et ex his quæ videmus, credimus quæ non videmus. Unus homo fuit Abraham, et dictum est illi, *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XII, 3). Si ad se attenderet, quando crederet? Unus homo erat, et jam senex erat, et uxorem sterilem habebat, et ætate jam ita progressam, ut concipere non posset, etiamsi sterilis non fuisset. Non erat prorsus unde aliquid speraretur. Sed promittentem attendebat, et credebat quod non videbat. Ecce ille quod credidit, nos videmus. Ergo ex his quæ videmus, debemus credere quæ non videmus. Genuit Isaac, non vidimus: et Isaac genuit Jacob, et hoc non vidimus: et Jacob genuit duodecim filios, et ipsos non vidimus: et duodecim filii ejus genuerunt populum Israel; magnum populum videmus. Jam cœpi ea dicere quæ videmus. De populo Israel nata est virgo Maria, et peperit Christum; et ecce in Christo benedicuntur omnes gentes. Quid verius? quid certius? quid apertius? Desiderate mecum futurum sæculum, qui congregati estis ex Gentibus. In hoc sæculo implevit Deus promissum suum de semine Abrahæ. Quomodo ergo non dabit nobis æterna promissa sua, quos fecit esse semen Abrahæ? Hoc enim dicit Apostolus: *Si autem vos Christi*, Apostoli verba sunt, *ergo Abrahæ semen estis* (*Galat.* III, 29).

4. *Quod præstitit Christus, mirabilius est quam quod promittit.* Magnum aliquid cœpimus esse; nemo se contemnat: nihil fuimus; sed aliquid sumus. Diximus Domino, *Memento quia pulvis sumus* (*Psal.* CII, 14): sed ille de pulvere hominem fecit, et pulveri vitam dedit, et in Christo Domino nostro jam ipsum pulverem ad cœli regna perduxit. Quia hinc accepit carnem, hinc accepit terram, et terram levavit in cœlum, qui fecit terram et cœlum. Si ergo duæ res novæ adhuc non factæ proponerentur nobis, et quæreretur a nobis, Quid est mirabilius, ut qui Deus est fiat homo, aut qui homo est fiat homo Dei? Quid est mirabilius, quid est difficilius? Quid nobis promisit Christus? Quod nondum videmus: hoc est, ut simus homines ipsius, et regnemus cum illo, et non moriamur in æternum. Quasi hoc difficile creditur, ut homo natus perveniat ad eam vitam, ubi nunquam moriatur. Hoc est quod excusso corde credimus, excusso dico a mundi pulvere, ne ipse pulvis claudat nobis oculos fidei. Hoc est quod jubemur credere, quia cum mortui fuerimus, etiam cum corporibus mortuis in vita erimus, ubi nunquam moriamur. Mirabile hoc est: sed mirabilius est quod fecit Christus. Quid est enim incredibilius, ut vivat semper homo, aut ut aliquando moriatur Deus? Accipere homines vitam a Deo credibilius est? accipere Deum mortem ab hominibus, puto quia incredibilius est. Et jam factum est: credamus et quod futurum est. Si factum est quod est incredibilius, non nobis dabit quod est credibilius? Potens est enim Deus Angelos homines facere, qui semina terrena et horribilia homines fecit. Quid erimus? Angeli. Quid fuimus! Pudet recordari: cogor considerare, et erubesco dicere. Quid fuimus? Unde Deus homines fecit? Quid fuimus antequam omnino essemus? Nihil eramus. Quando in ventribus matrum eramus, quid eramus? Sufficit quod recolitis. Tollite animos ab eo unde facti estis, et cogitate quod estis. Vivitis: sed vivunt et herbæ et arbores. Sentitis: sentiunt et pecora. Homines estis: pecora transistis, superiores pecoribus estis; quia intelligitis quanta præstitit nobis. Vivitis, sentitis, intelligitis, homines estis. Isto autem beneficio quid comparari potest? Christiani estis. Hoc enim si non acceperimus, quid nobis prodesset quia homines essemus? Christiani ergo sumus, ad Christum pertinemus. Sæviat mundus, non nos frangit; quia ad Christum pertinemus. Blandiatur mundus, non nos seducit; ad Christum pertinemus.

5. *Christianorum sub patrono Christo securitas.* Magnum patronum invenimus, fratres. Nostis quia tendunt se homines de patronis suis. Minanti alicui, respondet cliens majoris: Salvo capite domini mei illius, nihil mihi facis. Quanto fortius et certius nos dicimus: Salvo capite nostro, nihil nobis facis? Quoniam patronus noster caput est nostrum. Quicumque se tendunt de aliquo homine patrono, clientes sunt ejus: nos patroni nostri membra sumus. Præstet nobis (*a*) in se, et nemo nos evellat ab eo. Quoniam quoscumque in hoc mundo labores perpessi fuerimus, totum quod transit nihil est. Venient bona quæ non transibunt: per labores ad ea venitur. Sed cum perventum fuerit, nemo inde nos avellit. Clauduntur portæ Jerusalem, accipiunt etiam vectes, ut dicatur illi civitati: *Lauda, Jerusalem: Dominum; lauda Deum tuum, Sion. Quoniam confortavit vectes portarum tuarum, benedixit filios tuos in te. Qui posuit fines tuos pacem* (*Psal.* CXLVII, 12-14). Portis clausis, vectibus missis, nullus exit amicus, nullus intrat inimicus. Ibi veram et certam habemus securitatem, si hic non dimiserimus veritatem.

(*a*) Forte, *Portet nos.*

SERMO CXXXI * (*a*).

***De verbis Evangelii Joannis, cap.* VI, 54-66, Nisi manducaveritis carnem, *etc, deque verbis Apostoli et Psalmorum, contra Pelagianos* (*b*).**

Habitus ad Mensam S. martyris Cypriani, IX *calendas octobris, die dominica* (*c*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Corporis et sanguinis Christi sacramentum.* Audivimus veracem Magistrum, divinum Redemptorem, humanum Salvatorem, commendantem nobis pretium nostrum, sanguinem suum. Locutus est enim nobis de corpore et sanguine suo : corpus [1] dixit escam, sanguinem potum. Sacramentum fidelium agnoscunt fideles. Audientes autem quid aliud quam audiunt? Cum ergo commendans talem escam et talem potum diceret, *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis* (et hoc diceret de vita, quis alius quam ipsa vita? Erit autem illi homini mors, non vita, qui mendacem putaverit vitam); scandalizati sunt discipuli ejus, non quidem omnes, sed plurimi, dicentes apud se ipsos, *Durus est hic sermo, quis eum potest audire?* Cum autem hoc Dominus apud semetipsum cognovisset, et murmura cogitationis [2] audisset, cogitantibus, nec voce sonantibus respondit, ut se auditos esse cognoscerent, et talia cogitare desinerent. Quid ergo respondit? *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?* Quid sibi vult, *Hoc vos scandalizat?* Putatis quia de hoc corpore meo quod videtis, partes facturus sum, et membra mea concisurus, et vobis daturus? Quid, *si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?* Certe qui integer ascendere potuit, consumi non potuit. Ergo et de corpore ac sanguine suo dedit nobis salubrem refectionem, et tam magnam breviter solvit de sua integritate quæstionem. Manducent ergo qui manducant, et bibant qui bibunt; esuriant et sitiant: vitam manducent, vitam bibant. Illud manducare, refici est: sed sic reficeris, ut non deficiat unde reficeris. Illud bibere quid est, nisi vivere? Manduca vitam, bibe vitam : habebis vitam, et integra est vita. Tunc autem hoc erit, id est, vita unicuique erit corpus et sanguis Christi; si quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Audivimus enim ipsum Dominum dicentem, *Spiritus est qui vivificat, caro autem non prodest quidquam. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Sed sunt*, inquit, *quidam, qui non credunt.* Ipsi dicebant, *Durus est hic sermo, quis eum potest audire?* Durus est, sed duris : hoc est, incredibilis, sed incredulis.

CAPUT II. — 2. *Fides donum Dei. Gratiæ violentia suavis.* Sed ut doceret nos etiam ipsum credere doni esse, non meriti : *Sicut*, inquit, *dixi vobis, nemo venit ad me, nisi cui datum fuerit a Patre meo.* Ubi autem hoc Dominus dixerit, si superiora Evangelii recolamus, inveniemus eum dixisse, *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum* (*Joan.* VI, 44). Non dixit, Duxerit; sed, *traxerit.* Ista violentia cordi fit, non carni. Quid ergo miraris? Crede, et venis; ama, et traheris. Ne arbitreris istam asperam molestamque violentiam : dulcis est, suavis est; ipsa suavitas te trahit. Nonne ovis trahitur, cum esurienti herba monstratur? Et puto quia non corpore impellitur, sed desiderio colligatur. Sic et tu veni ad Christum : noli longa itinera meditari; ubi credis, ibi venis. Ad illum enim qui ubique est, amando venitur, non navigando. Sed quoniam etiam in tali itinere abundant fluctus et tempestates diversarum tentationum; in crucifixum crede, ut fides tua lignum possit ascendere. Non mergeris, sed ligno portaberis. Sic, sic in hujus sæculi fluctibus navigabat ille, qui dicebat, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* (*Galat.* VI, 14.)

CAPUT III.—3. *Nec fides nec bona vita propriis viribus arroganda.* Mirum est autem quod prædicato Christo crucifixo, audiunt duo, unus contemnit, alter ascendit. Qui contemnit, imputet sibi : qui ascendit non arroget sibi. Audivit enim a veraci Magistro, *Nemo venit ad me, nisi datum fuerit ei a Patre meo.* Gaudeat, quia datum est : gratias agat danti corde humili, non arroganti; ne quod humilis meruit, superbus amittat. Nam etiam qui jam in ipsa via justa ambulant, si sibi eam tribuerint et viribus suis, pereunt de illa. Ideo humilitatem nos docens sancta Scriptura per Apostolum dicit, *Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini.* Et ne sibi aliquid inde darent, quia dixit, *operamini :* continuo subjunxit, *Deus enim est qui operatur in vobis et velle et operari, pro bona voluntate* (*Philipp.* II, 12, 13). *Deus est qui operatur in vobis :* ideo *cum timore et tremore*, vallem facite, imbrem suscipite. Depressa implentur, alta siccantur. Gratia pluvia est. Quid ergo miraris, si Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jacob.* IV, 6)? Ideo *cum timore et tremore*, id est, cum humilitate. *Noli altum sapere, sed time* (*Rom.* XI, 20). *Time*, ut implearis : *noli altum sapere*, ne sicceris.

CAPUT IV. — 4. *Gratia justificato, ut in via justa ambulet, necessaria.* Sed jam, inquis, ambulo viam istam [1] : opus erat ut discerem, opus erat ut per doctrinam Legis scirem quid agerem : habeo liberum voluntatis arbitrium; quis me ab ista via separabit?

[1] Am. et Er., *quod corpus.* Manuscripti vero, *quorum corpus.*

[2] Sic Mss. At editi, *murmur ac cogitationes.*

* Emendatus est ad tres bn. ad a. cl. cb. f. fs. gr. lr. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 2.

(*b*) Florus citat duobus locis : et quidem ad I Cor. x, sermonem appellat « de corpore et sanguine Domini; » quomodo Algerus contra Berengarium. At in Philipp. II, sermonem « de Verbis Apostoli 2 » vocat. Quo loco in vera Bedæ collect. ac manuscripta, dicitur sermo « de, *Nisi manducaveritis*, » etc.

(*c*) Locum et diem habiti sermonis ita prænotatum accepimus ex veteri codice bibliothecæ PP. Cisterciensium S. Crucis in Jerusalem de Urbe. Dies porro dominicus cum nono calendas octobris coincidebat anno 417, et ad hunc ipsum de facto annum pertinent Apostolicæ Sedis rescripta de quibus hic in fine sermonis.

[1] Aliquot Mss., *viam justam.*

Si legas diligenter, invenies quemdam de sua quadam abundantia, quam tamen acceperat, extollere se cœpisse; Dominum autem misericordem, ut doceret humilitatem, quod dederat abstulisse; illum vero subito inopem remansisse, et misericordiam Dei recordatione confessum dixisse, *Ego dixi in abundantia mea, Non movebor in æternum. Ego dixi in abundantia mea.* Sed *ego dixi,* homo dixi: *Omnis homo mendax* (*Psal.* CXV, 11): *Ego dixi.* Ergo, *Ego dixi in abundantia mea:* tanta erat abundantia, ut hoc dicere auderem: *Non movebor in æternum.* Quid deinde? *Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. Avertisti autem faciem tuam a me, et factus sum conturbatus* (*Psal.* XXIX, 7, 8). Ostendisti, inquit, mihi quia illud quo abundabam, de tuo erat. Ostendisti mihi unde peterem, cui tribuerem [1] quod acceperam, cui gratias agere deberem, ad quem currerem sitiens, unde implerer, et quo impletus essem ad quem custodirem. *Fortitudinem* enim *meam ad te custodiam* (*Psal.* LVIII, 10), quo te largitore implear [2], te servatore non perdam. *Fortitudinem meam ad te custodiam.* Hoc ut ostenderes mihi, *avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus. Conturbatus,* quia siccatus; siccatus, quia exaltatus. Dic ergo siccus et aridus, ut rursus implearis: *Anima mea velut terra sine aqua tibi* (*Psal.* CXLII, 6). Dic, *Anima mea velut terra sine aqua tibi.* Tu enim dixeras, non Dominus dixerat, *Non movebor in æternum.* Tu dixeras præsumens de te; sed non de tuo, et quasi putabas de tuo.

CAPUT V. — 5. *Ambulans in via justa, si id sibi tribuat, perit de via justa.* Quid ergo Dominus dicit? *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore.* Sic et Apostolus, *Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis.* Ergo, *exsultate cum tremore. Ne quando irascatur Dominus.* Video quia clamando prævenitis. Quid enim dicturus sum scitis, clamando prævenitis. Et hoc unde habetis, nisi quia docuit ad quem credendo venistis? Hoc ergo dicit: audite quod nostis; non doceo, sed commemoro prædicando: imo nec doceo, quia nostis; nec commemoro, quia meministis; sed simul dicamus quod nobiscum tenetis. Hoc Dominus dicit: *Apprehendite disciplinam, et exsultate,* sed *cum tremore,* ut semper humiles teneatis quod accepistis, *Ne quando irascatur Dominus,* utique superbis, sibi quod habent tribuentibus, non illi a quo habent gratias agentibus. *Ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa.* Numquid dixit, Ne quando irascatur Dominus, et non veniatis ad viam justam? Numquid, Ne quando irascatur Dominus, et non vos perducat ad viam justam, aut non vos admittat ad viam justam? Jam in illa ambulatis, nolite superbire, ne etiam de illa pereatis. *Et pereatis,* inquit, *de via justa. Cum exarserit in brevi ira ejus* super vos. Non in longum. Ubi superbis, ibi quod acceperas perdis. His territus homo quasi diceret, Quid ergo faciam? sequitur, *Beati omnes qui confidunt in eo* (*Psal.* II, 11-13): non in se, sed *in eo.* Gratia salvi facti sumus, non ex nobis, sed Dei donum est (*Ephes.* II, 8).

CAPUT VI. — 6. *In Pelagianos. Remissio peccatorum in Baptismo. Languor post Baptismum.* Forte dicatis: Quid sibi vult quod hoc sæpe dicit? Iterum hoc, et tertium hoc: et prope nunquam loquitur, nisi quando hoc dicit. Utinam non sine causa dicam. Sunt enim homines ingrati gratiæ, multum tribuentes inopi sauciæque naturæ. Verum est, magnas arbitrii liberi vires homo, cum conderetur, accepit; sed peccando amisit. In mortem lapsus est, infirmus factus est, a latronibus semivivus in via relictus est: in jumentum suum levavit eum transiens Samaritanus, quod interpretatur Custos; ad stabulum adhuc perducitur. Quid extollitur? Adhuc curatur. Sed sufficit, inquit, mihi quod in Baptismo accepi remissionem omnium peccatorum. Numquid quia deleta est iniquitas, finita est infirmitas? Accepi, inquit, remissionem omnium peccatorum. Prorsus verum est. Deleta sunt cuncta peccata in sacramento Baptismatis, cuncta prorsus, dicta, facta, cogitata, cuncta deleta sunt. Sed hoc est quod infusum est in via, oleum et vinum. Retinetis, charissimi, semivivus ille in via a latronibus sauciatus, quomodo sit consolatus, accipiens oleum et vinum vulneribus suis (*Luc.* X, 30-35). Jam utique errori ejus indultum fuit, et tamen sanatur languor in stabulo. Stabulum si agnoscitis, Ecclesia est. Stabulum modo, quia vivendo transimus: domus erit, unde nunquam migrabimus, cum ad regnum cœlorum sani pervenerimus. Interim in stabulo libenter curemur, non adhuc languidi de sanitate gloriemur; ne nihil aliud superbiendo faciamus, nisi ut nunquam curando sanemur.

CAPUT VII.— 7. *Gratiæ beneficia quatuor: remissio peccatorum, curatio languoris, redemptio ab omni corruptione et concupiscentia.—Benedic, anima mea, Dominum.* Dic animæ tuæ, dic: Adhuc in hac vita es, adhuc carnem fragilem portas, adhuc corpus quod corrumpitur aggravat animam (*Sap.* IX, 15); adhuc post integritatem remissionis accepisti remedium orationis; adhuc utique dicis, donec sanentur languores tui, *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth.* VI, 12). Dic ergo animæ tuæ, humilis vallis, non erectus collis; dic animæ tuæ, *Benedic, anima mea, Dominum, et noli oblivisci omnes retributiones ejus.* Quas retributiones? Dic, enumera, gratias age. Quas retributiones? *Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis.* Hoc factum est in Baptismo. Quid fit modo? *Qui sanat omnes languores tuos.* Hoc fit modo: agnosco. Sed quamdiu hic sum, corpus quod corrumpitur aggravat animam. Dic ergo et quod sequitur, *Qui redimit de corruptione vitam tuam.* Post redemptionem de corruptione quid restat? *Quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua? Ibi recte, Ubi est, mors, aculeus tuus?* Quæris locum ejus, et non invenis. Quid est aculeus mortis? Quid est, *Ubi est,*

[1] Er. et Lov., *cui retribuerem.* Castigantur ex Am. et ex manuscriptis.

[2] Sic Mss. At Lov., *quo te largitorem impleam.* Am. et Er., *quod te largiente impleam.*

mors, aculeus tuus? Ubi est peccatum? Quæris, et nusquam est. *Aculeus enim mortis est peccatum* (*I Cor.* xv, 54-56). Apostoli, non mea verba sunt. Tunc dicetur : *Ubi est, mors, aculeus tuus?* Nusquam erit peccatum, nec quod te capiat, nec quod te impugnet, nec quod conscientiam titillet. Tunc non dicetur : *Debita nostra dimitte nobis.* Sed quid dicetur? *Domine Deus noster, pacem da nobis : omnia enim reddidisti nobis* (*Isai.* xxvi, 12).

CAPUT VIII. — 8. *Gratiæ postremum beneficium, corona justitiæ.* Denique post redemptionem ab omni corruptione, quid restat nisi corona justitiæ? Ipsa certe restat, sed etiam in ipsa vel sub ipsa non sit caput turgidum, ut recipiat coronam. Audi, attende Psalmum, quam nolit corona illa turgidum caput. Cum dixisset, *Qui redimit de corruptione vitam tuam : Qui coronat te,* inquit. Jam hic dicturus eras, *Coronat te,* merita mea fatentur, virtus mea fecit hoc : debitum redditur, non donatur. Audi potius Psalmum. Nam et hoc tu dicis : *Omnis homo mendax* (*Psal.* cxv, 11). Audi, Deus quid dicat : *Qui coronat te in miseratione et misericordia.* De misericordia te coronat, de miseratione te coronat. Non enim dignus fuisti quem vocaret, et vocatum justificaret, justificatum glorificaret. *Reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus : alioquin gratia jam non est gratia* (*Rom.* xi, 5). *Nam ei qui operatur, merces non imputabitur secundum gratiam, sed secundum debitum* (*Id.* iv, 4). Apostolus loquitur, *Non secundum gratiam, sed secundum debitum.* Te autem coronat in miseratione et misericordia : et si tua merita præcesserunt, dicit tibi Deus, Discute bene merita tua [1], et videbis quia dona sunt mea.

CAPUT IX. — 9. *Justitia Dei, quæ Judæis et Pelagianis ignota est. Gratia in Veteri Testamento occulta, in Novo revelata.* Hæc est ergo justitia Dei. Quomodo dicitur, *Domini salus* (*Psal.* iii, 9), non qua salvus est Dominus, sed quam dat eis quos salvos facit : sic et Dei gratia per Jesum Christum Dominum nostrum, justitia Dei dicitur, non qua justus est Dominus, sed qua justificat eos quos ex impiis justos facit. Quidam vero, quomodo aliquando Judæi, et Christianos se dici volunt, et adhuc ignorantes Dei justitiam, suam volunt constituere, etiam temporibus nostris, temporibus apertæ gratiæ, temporibus nunc revelatæ prius occultæ gratiæ, temporibus nunc in area manifestæ gratiæ, quæ aliquando latebat in vellere. Paucos intellexisse video, plures non intellexisse, quos ego nequaquam tacendo fraudabo. Quidam de antiquis justis Gedeon petivit a Domino signum, et dixit : *Peto, Domine, ut vellus hoc quod in area pono, compluatur, et area sicca sit.* Factum est : complutum est vellus, area tota sicca erat. Expressit mane vellus in pelve; quoniam humilibus datur gratia : et in pelve nostis quid fecerit Dominus discipulis suis. Item petivit alterum signum : *Volo,* inquit, *Domine, ut vellus siccum sit, area compluta.* Et hoc factum est (*Judicum* iv, 37-40). Repete tempus veteris Testamenti, gratia occulta est in nube, tanquam imber in vellere. Attende modo tempus Novi Testamenti, discute gentem Judæorum, quasi vellus siccum invenies : orbis vero totus tanquam illa area plenus est gratia non occulta, sed manifesta. Unde multum plangere cogimur fratres nostros, qui non contra occultam, sed contra apertam gratiam manifestamque contendunt. Ignoscitur Judæis. Quid, Christiani? quare inimici gratiæ Christi? Quare de vobis præsumentes? quare ingrati? Quare enim Christus venit? Numquid natura hic non erat? Natura non erat, quam multum laudando decipitis [1]? Numquid Lex hic non erat? Sed ait Apostolus : *Si per Legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est* (*Galat.* ii, 21). Quod ait Apostolus de lege, hoc nos istis dicimus de natura : Si per naturam justitia, ergo Christus gratis mortuus est.

CAPUT X. — 10. *Concilia contra Pelagianos.* Quod ergo dictum est de Judæis, hoc omnino in istis videmus. Zelum Dei habent. *Testimonium illis perhibeo, quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam.* Quid est, *non secundum scientiam? Ignorantes enim Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (*Rom.* x, 2, 3). Fratres mei, compatimini mecum. Ubi tales inveneritis, occultare nolite, non sit in vobis perversa misericordia : prorsus ubi tales inveneritis, occultare nolite. Redarguite contradicentes, et resistentes ad nos perducite. Jam enim de hac causa duo concilia (*a*) missa sunt ad Sedem Apostolicam : inde etiam rescripta venerunt. Causa finita est : utinam aliquando finiatur error! Ergo ut advertant monemus, ut instruantur docemus, ut mutentur oremus. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CXXXII * (*b*).

De verbis Evangelii Joannis, Caro mea vere esca est, et sanguis meus vere potus est. Qui manducat meam carnem, *etc. Cap.* vi, ỳ ỳ. 56, 57 (*c*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Ad regenerationis gratiam invitantur Catechumeni.* Sicut audivimus, cum sanctum Evangelium legeretur, Dominus Jesus Christus exhortatus est promissione vitæ æternæ ad manducandum carnem suam et bibendum sanguinem suum. Qui audistis hæc, nondum omnes intellexistis [2]. Qui enim baptizati et fideles estis, quid dixerit, nostis. Qui autem inter vos adhuc Catechumeni, vel Audientes vocantur, potuerunt esse cum legeretur audientes, numquid et intelligentes? Ergo sermo noster ad utrosque dirigitur. Qui jam manducant carnem Domini, et bibunt sanguinem ejus, cogitent quid manducent, et quid bibant : ne, sicut dicit Apostolus, judicium sibi

[1] Sic manuscripti. Editi vero, *bona merita tua.*

[1] Nonnulli codices, *desipitis.*

[2] Omnes Mss. : *Qui audistis hæc, aliqui jam hoc facitis, aliqui nondum. Qui enim baptizati,* etc., nisi quod nonnulli habent, *jam hæc facitis.*

* Emendatus est ad tres bn. quatuor cl. ad a. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd.

(*a*) Carthaginense videlicet ac Milevitanum, quæ sunt epistolæ inter Augustinianas 175 et 176. Rescripta vero iisdem conciliis per Innocentium Romanum Pontificem ineunte anno 417 data, locum inter ejusdem epistolas habent ordine 181 et 182.

(*b*) Alias, de Verbis Domini 46.

(*c*) Citatur a Floro ad I Cor. xv.

manducent et bibant (I *Cor*. xi, 29). Qui autem nondum manducant, et nondum bibunt, ad tales epulas invitati festinent. Per istos dies magistri [1] pascunt, Christus quotidie pascit, mensa ipsius est illa in medio constituta. Quid causæ est, o Audientes, ut mensam videatis, et ad epulas non accedatis? Et forte modo cum Evangelium legeretur, dixistis in cordibus vestris : Putamus quid est quod dicit, *Caro mea vere esca est, et sanguis meus vere potus est?* Quomodo manducatur caro Domini, et bibitur sanguis Domini? Putamus quid dicit? Quis contra te clausit, ut hoc nescias? Velatum est : sed si volueris, erit revelatum. Accede ad professionem, et solvisti quæstionem. Quod enim dixit Dominus Jesus, jam fideles noverunt. Tu autem Catechumenus diceris, diceris Audiens, et surdus es. Aures enim corporis patentes habes, quia verba quæ dicta sunt audis : sed aures cordis adhuc clausas habes, quia quod dictum est non intelligis. Disputo, non dissero. Ecce Pascha est, da nomen ad Baptismum. Si non te excitat festivitas, ducat ipsa curiositas : ut scias quid dictum sit, *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in illo.* Ut scias mecum quid dictum sit, pulsa, et aperietur tibi. Et ut tibi dico, Pulsa, et aperietur tibi : ita et ego pulso, aperi mihi. Auribus personans, ad pectus pulso.

CAPUT II. — 2. *Conjugati fideles, jam corpus Christi manducantes, de castitate servanda admonentur.* Sed si Catechumeni exhortandi sunt, fratres mei, ut ad tantam gratiam regenerationis accedere non morentur : quanta nobis cura esse debet in ædificandis fidelibus, ut prosit eis quod accedunt; non sibi tales epulas in judicium manducent et bibant? Ut autem non in judicium manducent et bibant, bene vivant. Estote exhortatores non sermonibus, sed moribus vestris : ut illi qui non sunt baptizati, sic festinent sequi vos, ut non pereant imitando vos. Qui conjugati estis, fidem tori servate uxoribus vestris. Reddite quod exigitis. Vir, a femina exigis castitatem, præbe illi exemplum, non verbum. Tu es caput, qua is vide. Hac enim debes ire, qua illi non sit periculosum sequi : imo tu ipse qua vis eam sequi, illuc debes ambulare. Ab imbecilliore sexu exigis fortitudinem : carnis concupiscentiam ambo habetis; qui fortior est, prior vincat. Et tamen quod dolendum est, multi viri a feminis vincuntur. Servant feminæ castitatem, quam viri servare nolunt : et in eo quod non servant, se viros videri volunt; quasi propterea sit fortior sexu, ut eum facilius subjuget inimicus. Lucta est, prælium est, pugna est. Vir fortior est femina, vir caput est feminæ (*Ephes.* v, 23). Femina pugnat, et vincit : tu hosti succumbis? Stat corpus, et jacet caput? Qui autem uxores nondum habetis, et tamen ad mensam Dominicam jam acceditis, et carnem Christi manducatis, et sanguinem bibitis, si ducturi estis uxores, servate vos uxoribus vestris. Quales eas vultis ad vos venire, tales vos debent et ipsæ invenire. Quis juvenis est, qui non castam velit ducere uxorem? Et si accepturus est virginem, quis non intactam desideret? Intactam quæris, intactus esto. Puram quæris, noli esse impurus. Non enim illa potest, et tu non potes. Si fieri non posset, nec illa posset. Quia vero illa potest, doceat te quia fieri potest. Et illam, ut possit, Deus regit. Sed tu gloriosior eris, si feceris. Quare gloriosior? Illam premit parentum custodia, refrenat infirmioris sexus ipsa verecundia : postremo leges timet, quas tu non times. Ideo ergo gloriosior eris, si feceris : quia tu si feceris, Deum times. Habet illa multa quæ timeat præter Deum : tu solum Deum times. Sed tu quem times, major est omnibus. Ipse timendus est in publico, ipse in secreto. Procedis, videris; intras, videris : lucerna ardet, videt te; lucerna exstincta est, videt te : in cubiculum intras, videt te; in corde versaris, videt te. Ipsum time, illum cui cura est ut videat te; et vel timendo castus esto. Aut si peccare vis, quære ubi te non videat, et fac quod vis.

CAPUT III. — 3. *Continentiæ voto obstricti.* Qui vero jam vovistis, corpus arctius castigate, et concupiscentiæ frenos nec ad ipsa quæ permissa sunt, patiamini relaxare; ut non solum a concubitu illicito divertatis, sed etiam licitum contemnatis aspectum. Mementote in quocumque sexu sitis, sive mares, sive feminæ, Angelorum vitam ducere vos in terra. Angeli enim non nubunt, neque uxores ducunt. Hoc erimus, cum resurrexerimus (*Matth.* xxii, 30). Quanto vos meliores, qui quod erunt homines post resurrectionem, hoc vos incipitis esse ante mortem? Servate gradus vestros : servat enim vobis Deus honores vestros. Comparata est resurrectio mortuorum stellis in cœlo constitutis. *Stella enim ab stella differt in gloria,* ut Apostolus dicit; *sic et resurrectio mortuorum* (I *Cor.* xv, 41, 42). Aliter enim ibi lucebit virginitas, aliter ibi lucebit castitas conjugalis, aliter ibi lucebit sancta viduitas. Diverse lucebunt : sed omnes ibi erunt. Splendor dispar, cœlum commune.

CAPUT IV. — 4. *Gradus cuique suus servandus.* Cogitantes ergo gradus vestros, servantes et professiones vestras, accedite ad carnem Domini, accedite ad sanguinem Domini. Qui se scit aliter esse, non accedat. Compungimini magis sermone meo. Congratulantur enim qui sciunt servare conjugibus, quod a conjugibus exigunt; qui sciunt servare omni modo continentiam, si hanc Deo voverunt : qui vero audiunt me dicentem, Quicumque non servatis castitatem, nolite accedere ad illum panem, contristantur. Et ego nollem hoc dicere : sed quid facio? Timebo hominem, ut taceam veritatem? Ergo si illi servi non timent Dominum, etiam ego non timeam? quasi non sciam dictum esse, *Serve nequam et piger, tu dares, et ego exigerem* (*Matth.* xxv, 26, 27). Ecce dedi, Domine Deus meus; ecce in conspectu tuo et Angelorum tuorum et in conspectu ipsius plebis tuæ erogavi pecuniam tuam : timeo enim judicium tuum. Ego dedi, tu exige. Etsi non dicam, facturus es. Ergo hoc potius dico : Ego dedi, tu converte, tu parce. Fac pudicos

[1] Sic Lov. At in cæteris libris editis et Mss., *magistrati.*

qui fuerunt impudici, ut simul in tuo conspectu, cum judicium venerit, gaudeamus, et qui erogavit et cui erogatum est. Placet hoc? Placeat. Quicumque impudici estis, corrigite vos, dum vivitis. Ego enim verbum Dei loqui possum, impudicos autem in nequitia perseverantes, de judicio et damnatione Dei liberare non possum.

SERMO CXXXIII * (a).

De verbis Evangelii Joannis, ubi Jesus non se ascensurum ad diem festum dixerat, et tamen ascendit, cap. VII, ℣ 2-10 (*b*).

1. *Evangelicæ lectionis expositio.* Propositum est nobis, in adjutorio Domini, de hoc recentissimo Evangelii capitulo disputare, nec est parva quæstio, ne periclitetur veritas, et falsitas glorietur. Sed neque veritas perire potest, neque falsitas superare. Quid autem quæstionis habeat ista lectio, parumper accipite; et facti intenti per propositam quæstionem, orate ut sufficiamus ad solutionem. Dies festus erat Judæorum scenopegia : hi dies sunt, quantum videtur, quos hodieque observant, quando casas vocant (*c*). Est enim illis ista solemnitas de fabricatione tabernaculorum; quoniam tabernaculum σκηνή dicitur, scenopegia est tabernaculi fabricatio. Hi dies festi apud Judæos agebantur : et appellabatur unus dies festus, non quia uno die fiebat, sed quia continuata festivitate peragebatur; sicut dies festus Paschæ, sicut dies festus azymorum, et tamen, sicut manifestum est, ille festus dies agitur per aliquot dies. Erat ergo in Judæa ista solemnitas; Dominus Jesus in Galilæa erat, ubi et nutritus est, ubi et consanguineos atque cognatos habuit, quos Scriptura fratres appellat. *Dixerunt* ergo *ei*, sicut lectum audivimus, *fratres ejus: Transi hinc, et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo enim in occulto quid facit, et quærit ipse in palam esse. Si hæc facis, manifesta te mundo.* Deinde subjungit Evangelista : *Neque enim fratres ejus credebant in eum.* Si ergo non in eum credebant, invidiosa verba subjiciebant. *Respondit eis Jesus : Tempus meum nondum advenit; tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos : me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera ejus mala sunt. Vos ascendite in diem festum hunc. Ego non* (*d*) *ascendo ad diem festum istum, quia tempus meum nondum impletum est.* Deinde sequitur Evangelista : *Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi occulte.* Huc usque extenditur quæstio, cætera aperta sunt.

2. *Christum in eo loco non esse mentitum.* Quid ergo quæritur? quid movet? quid in periculo est? Ne Dominus, imo ut apertius dicamus, ne ipsa Veritas credatur esse mentita. Si enim volumus mentitum putari, mentiendi auctoritatem infirmus accipiet. Audivimus dicere mentitum esse. Qui enim putant esse mentitum, hoc dicunt : Dixit se non ascensurum ad diem festum, et ascendit. Primo ergo, quantum in angusto tempore possumus, videamus utrum mentiatur, qui dicit aliquid et non facit. Verbi enim causa, dixi amico, Cras te videbo : occurrit major necessitas, quæ retineret; non ideo falsum dixi. Quando enim promisi, hoc sentiebam quod dicebam. Quando autem aliud majus occurrit, quod impedivit fidem promissionis meæ, non mentiri volui, sed promissum implere non potui. Ecce, quantum arbitror, non laboravi, ut persuaderem, sed tantummodo admonui prudentiam vestram, non mentiri eum qui promittit aliquid et non facit, si ut non faciat, aliud occurrerit, quod ejus impediat promissionem, non quod convincat falsitatem.

3. *Mentiri pejus est quam falli.* Sed ait qui me audit : Numquid hoc potes de Christo dicere, quia vel non potuit implere quæ volebat, vel futura nesciebat? Bene agis, bene suggeris, recte commones : sed, o homo, partire mecum sollicitudinem. Quem non audemus dicere minus valentem, audemus dicere mentientem? Ego quidem, quantum existimo, quantum pro mea infirmitate judicare possum, eligo ut homo in aliquo fallatur, quam ut in aliquo mentiatur. Falli enim pertinet ad infirmitatem, mentiri ad iniquitatem. *Odisti*, inquit, *Domine, omnes qui operantur iniquitatem.* Et continuo : *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* (*Psal.* v, 7). Aut tantumdem valet iniquitas et mendacium; aut plus est *Perdes*, quam *Odisti.* Neque enim qui odio habetur, continuo perditione punitur. Verum sit illa quæstio, utrum aliquando mentiri necesse sit : non enim modo discutio : latebrosa est, multos sinus habet; non vacat omnes secare, et ad vivum pervenire. Ergo ejus curatio in tempus aliud differatur; fortassis enim sine sermone nostro divina opitulatione sanabitur. Sed quid distuli, quid volo hodie tractare, intendite et distinguite. An aliquando mentiendum sit, hanc dixi difficilem et latebrosissimam quæstionem, hanc differo. Utrum autem Christus mentitus sit, utrum Veritas aliquid falsum dixerit, hoc hodie suscepimus admoniti ex evangelica lectione.

4. *Falli et mentiri quomodo differant.* Quid autem intersit inter falli et mentiri, breviter dico. Fallitur qui putat verum esse quod dicit, et quia verum putat, ideo dicit. Hoc autem quod dicit qui fallitur, si verum esset, non falleretur : si non solum verum esset, sed etiam verum esse sciret, non mentiretur. Fallitur ergo, quia falsum est, et verum putat; dicit autem nonnisi quia verum putat. Error est in humana infirmitate, sed non est in conscientiæ sanitate. Quisquis autem falsum putat esse et pro vero asserit, ipse mentitur. Videte, fratres mei, distinguite nutriti in Ecclesia, eruditi in Scripturis dominicis, non rudes, non rustici, non idiotæ. Sunt enim inter vos docti et

* Hic sermo in manuscriptis nostris nusquam repertus est.

(*a*) Alias, 8 inter editos ex manuscriptis Carthusiæ majoris.

(*b*) Recensetur in Possidii Indiculo, cap. 9.

(*c*) Forte, *Fabricant.*

(*d*) In græco [aliquot editionum] est *oupô*, *nondum* ; et sic in aliquot latinis Bibliis.

eruditi viri et quibuscumque litteris non mediocriter instructi : et qui illas litteras quæ liberales vocantur, non didicistis, plus est quod in sermone Dei nutriti estis. Si laboro in explicando quod sentio, adjuvate me et attentione audiendi et prudentia cogitandi. Nec adjuvabitis, nisi adjuvemini. Unde invicem pro nobis oremus, et commune adjutorium pariter exspectemus. Fallitur, qui cum sit falsum, verum putat esse quod dicit : mentitur autem, qui falsum esse aliquid putat, et pro vero dicit, sive illud verum sit, sive falsum. Intuemini quid addiderim. Sive illud verum sit, sive falsum, tamen qui falsum putat, et verum asserit, mentitur : fallere affectat. Quid enim ei prodest, quia verum est? Interim ipse hoc falsum putat, et dicit tanquam verum sit. Verum est in se illud quod dicit, in se verum est : apud illum falsum est, non hoc habet conscientia ejus quod loquitur; aliud in se cogitat verum esse, aliud foras profert pro veritate. Duplex cor est, non simplex : non quod ibi habet hoc profert. Duplex cor olim reprobatum. *Labia dolosa in corde et corde locuti sunt mala* (*Psal.* XI, 3). Sufficeret ut diceret, *in corde locuti sunt mala ;* ubi est *labia dolosa?* Quid est dolus? Cum aliud agitur, aliud obtenditur. *Labia dolosa* non simplex cor; et quia non simplex cor, ideo *in corde et corde;* ideo bis *corde*, quia duplex cor.

5. *Nec falli potest Christus*, *nec mentiri.* Dominum ergo Jesum Christum quid existimamus, quia mentitus est? Si minus est falli, quam mentiri; quem dicere non audemus falli, dicere audemus mentiri? Ille vero nec fallitur, nec mentitur : sed omnino, sicut scriptum est (de illo quippe intelligitur, de illo debet intelligi), Nihil falsum dicitur regi, et nihil falsum exiet de ore ejus. Si regem quemlibet hominem dixit, regem Christum regi homini præponamus. Si autem, quod verius intelligitur, Christus est de quo dixit (ei quippe falsum nihil dicitur, quia non fallitur; ex ejus ore nihil falsi procedit, quia non mentitur) ; quæramus quomodo capitulum evangelicum intelligamus, et non voraginem mendacii quasi cœlesti auctoritate construamus. Est autem absurdius quærere exponere veritatem et locum præparare mendacio. Quid me doces, rogo te, qui capitulum hoc exponis mihi? quid me vis docere? Nescio utrum audeas dicere, Falsitatem. Nam si ausus fueris hoc dicere, averto aures, et obturo spinis, ut si coarctare tentaveris, etiam punctus abscedam absque exposito Evangelio. Dic mihi quid me velis docere, et solvisti quæstionem. Dic, oro te : ecce adsum ; aures patent, cor paratum est, doce. Sed quæro quid? Non eo per multa. Quid docturus es? Quamcumque doctrinam in medio versaturus, quidquid nervorum in disputatione adhibiturus, hoc solum dic, unum de duobus interrogo : Veritatem me docturus es, an falsitatem? Quid putamus eum responsurum, ne abscedat ; ne hiantem et verba exprimere conantem continuo deseram? quid promissurus est, nisi veritatem? Audio, sto, exspecto, intentissime exspecto. Ecce ille qui promittebat se docturum me veritatem, de Christo insinuat falsitatem. Quomodo igitur veritatem docturus, Christum mendacem dicturus? Si Christus mentitur, sperandum est mihi quod tu mihi verum dicturus es?

6. *Ex ipsa Evangelii veritate Christus a mendacio vindicatus.* Vide aliud. Quid dicit? Mentitus est Christus. Ubi, rogo te? Ubi dixit, *Non ascendo ad diem festum*, et ascendit. Ego quidem perscrutari velim istum locum, ne forte non sit Christus mentitus. Imo quia non dubito Christum non esse mentitum, locum istum aut perscrutabor et intelligam, aut non intelligens differam. Christum tamen mentitum esse non dicam. Fac me non intellexisse : discedam nesciens. Melius est enim cum pietate nescire, quam cum insania judicare. Tamen tentamus discutere, ne forte illo adjuvante qui Veritas est, aliquid inveniamus, aliquid et inveniamur, et ipsum aliquid non erit in veritate mendacium. Nam si quærendo, mendacium invenio; non aliquid, sed nihil invenio. Ergo quæramus ubi dicis Christum esse mentitum. Quia dixit, inquit, *Non ascendo ad diem festum*, et ascendit. Unde scis eum dixisse? Quid, si ego dicam, imo non ego, sed aliquis; absit enim ut hoc ego dicam : quid, si dicat alius, Hoc Christus non dixit? unde convincis, unde probaturus es? Codicem aperturus, lectionem inventurus, homini demonstraturus, imo cum magna fiducia pectoris resistenti codicem impacturus : Tene, attende, lege, Evangelium portas. Quid ergo, rogo te, quid conturbas paululum (*a*)? Noli urgere, dic planius, tranquillius. Ecce Evangelium porto, et quid hinc? Ille : Evangelium loquitur Christum dixisse quod negas. Et ideo credes hoc dixisse Christum, quia loquitur Evangelium? Ideo plane, inquit. Ego multum miror, quomodo dicas mentiri Christum et non mentiri Evangelium. Sed ne forte, cum dico Evangelium, codicem attendas, membranam et atramentum cogitas Evangelium, quid dicat vide græcum nomen : Evangelium est bonus nuntius, vel bona annuntiatio. Nuntius ergo non mentitur, et qui eum misit, mentitur? Iste nuntius, Evangelista scilicet, ut nomen etiam dicamus, iste Joannes qui hoc scripsit, de Christo mentitus est, an verum dixit? Elige quod vis, ego ad utrumque te audire paratus sum. Si mentitus est, non est unde probes Christum illa dixisse. Si verum dixit, de fonte falsitatis veritas non fluit. Quis est fons? Christus : rivulus sit Joannes. Venit ad me rivulus, et dicis mihi, Bibe securus : et cum de ipso fonte me terreas, cum in fonte esse falsitatem dicas, dicis mihi, Bibe securus. Quid bibo? Quid dixit Joannes? Christum esse mentitum? Unde venit Joannes? A Christo. Vera mihi dicturus est qui ab illo venit, cum mentiebatur ille a quo venit? Legi plane in Evangelio, *Joannes super pectus Domini discumbebat* (*Joan.* XIII, 23) : sed puto quia veritatem bibebat. Quid vidit super pectus Domini discumbens? Quid bibit? quid, nisi quod ructuavit? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in eo vita*

(*a*) Forte, *parvulum.*

est, et vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt : tamen lucet, et si ego forte obscuritatis aliquid habeo, nec comprehendere ad perfectum valeam, illa *lucet. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes : hic venit ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per ipsum. Non erat ille lumen* : quis? Joannes; quis? Joannes Baptista. De ipso enim dicit Joannes evangelista, *Non erat ille lumen* : de quo dicit Dominus, *Erat lucerna ardens et lucens* (*Joan*. v, 35). Sed lucerna et accendi et exstingui potest. Quid ergo? unde distinguis? De quo loco quæris (*a*)? Cui *lucerna* testimonium perhibebat, *erat lumen verum*. Ubi addidit Joannes *verum*, ibi tu quæris mendacium. Adhuc audi ipsum Joannem evangelistam ructuantem quod biberat : *Et vidimus*, inquit, *gloriam ejus*. Quid vidit? quam gloriam vidit? *Gloriam tanquam Unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate* (*Id*. I, 1-14). Vide igitur, vide ne forte debeamus disputationes infirmas vel temerarias cohibere, et de veritate nihil falsi præsumere, dare Domino quod debetur : fonti gloriam demus, ut securi impleamur. *Deus autem verax : omnis autem homo mendax* (*Rom*. III, 4). Quid est hoc? Deus plenus est : omnis homo inanis est : si vult impleri, accedat ad plenum. *Accedite ad eum, et illuminamini* (*Psal*. XXXIII, 6). Porro si homo inanis est, quia mendax est, et quærit impleri, et cum festinatione atque aviditate currit ad fontem, impleri vult, inanis est. Sed tu dicis, Cave fontem, est ibi mendacium. Quid aliud dicis quam, Est ibi venenum?

7. *Solutio quæstionis*. Jam, inquit, omnia dixisti, jam me cohibuisti, jam castigasti. Dic mihi quomodo non sit mentitus, qui dixit, *Non ascendo*, et ascendit? Dicam, si potero : parum tibi non sit, quia etsi non te constitui in veritate, prohibui tamen a temeritate. Dicam tamen, quod et tu jam, si meministi verba quæ commendavi, puto quia cognoscis. Ipsa verba solvunt quæstionem. Multis diebus agebatur ille dies festus. *Ad istum*, utique hodiernum *diem*, inquit, *festum*, istum utique hodiernum quando illi sperabant, non ascendit; sed quando ipse disponebat. Denique attende quod sequitur : *Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa*. Ergo non ascendit *ad istum diem festum*. Volebant enim fratres ejus, ut ipse prior iret; ideo illi dixerant, *Transi hinc in Judæam*. Non dixerant, Transeamus, quasi comites ejus futuri; aut, Sequere nos in Judæam, tanquam priores ituri; sed tanquam præmissuri. Hoc ille voluit, ut illi præcederent : hoc vitavit, commendans hominis infirmitatem, occultans divinitatem; hoc vitavit, sicut cum in Ægyptum fugit (*Matth*. II, 14). Non enim erat impotentiæ : sed et hoc veritatis, ut daret exemplum cavendi : ne quisquam servus ejus diceret, Non fugio, quia turpe est; cum forte expediret ut fugeret. Dicturus suis, *Cum vos persecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam* (*Id*. x, 23); hoc ipse exemplum præbuit. Nam quando voluit, prehensus est; quando voluit, natus est. Hoc ergo, ne illi prævenirent, et eum venturum esse nuntiarent, et præpararentur insidiæ : *Non ascendo*, inquit, *ad diem festum*. Dixit : *Non ascendo*, ut occultaretur : addidit *istum*, ne mentiretur. Aliquid intulit, aliquid abstulit, aliquid distulit : nihil tamen falsi dixit, quia nihil falsi de ejus ore procedit. Denique posteaquam hæc dixit, *Ubi autem ascenderunt fratres ejus* : Evangelium loquitur; attende, lege quod mihi offerebas; vide si non ipsa lectio solvit quæstionem, vide si aliunde sumpsi quod dicerem. Hoc ergo Dominus exspectabat, ut priores illi ascenderent, ne venturum prænuntiarent. *Posteaquam ascenderunt fratres ejus, ascendit etiam ipse tunc ad diem festum, non evidenter, sed quasi occulte*. Quid *quasi occulte?* Ibi facit quasi occulte. Quid *quasi occulte?* Quia nec hoc erat occulte. Non enim vere latere conabatur, qui in potestate habebat quando teneretur. Sed in illa, ut dixi, occultatione exemplum præbebat cavendi insidias inimicorum infirmis discipulis, qui potentiam non habebant, quando nollent ne prehenderentur. Nam ille etiam palam ascendit postea, et docebat eos in templo, et dicebant nonnulli : *Ecce hic est, ecce docet. Certe dicebant nostri principes, quia apprehendere eum volebant : ecce palam loquitur, et nemo in eum manum mittit* (*Joan*. VII, 25, 26).

8. *Altera solutio*. Jam vero si nos ipsos attendamus, si corpus ejus cogitemus, quia et nos ipse est. Nam etsi nos ipse non essemus, non esset verum, *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth*. XXV, 40). Si nos ipse non essemus, non esset verum, *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act*. IX, 4)? Ergo et nos ipse, quia nos membra ejus, quia nos corpus ejus, quia ipse caput nostrum (*Ephes*. I, 22), quia totus Christus caput et corpus. Forte ergo nos prævidebat, quia dies festos Judæorum non eramus acturi, et hoc est, *Ego non ascendo ad diem festum istum*. Ecce nec Christus, nec Evangelista mentitus est : quorum duorum si alterum necesse est eligere, daret mihi veniam Evangelista, nullo modo veracem ipsi veritati præponerem; missum ei a quo missus est, non præferrem. Sed Deo gratias, quantum arbitror, renudatum est quod obscurum erat. Adjuvabit ad Deum pietas vestra. Ecce, sicut potui, solvi quæstionem, et in Christo et in Evangelista. Tene mecum, amice, veritatem, amplectere sine contentione charitatem.

SERMO CXXXIV * (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei estis, *etc*., *cap*. VIII, ℣. 31-34 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Magister omnium Christus. Manere in verbo Dei*. Novit Charitas vestra, omnes nos unum Magistrum habere, et sub illo condiscipulos esse. Nec ideo magistri vestri sumus, quia de loco superiore loquimur vobis : sed magister est

(*a*) Bened. ferunt hic ad marginem, *locus mendosus*. M.

* Emendatus ad tres bn. quatuor cl. ad a. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 48.

(*b*) Hujus forsitan sermonis meminit Augustinus infra, in sermone 153, n. 8.

omnium qui habitat in omnibus nobis. Ipse modo in Evangelio nobis omnibus loquebatur, et dicebat nobis, quod etiam ego dico vobis : dicit autem ille de nobis, et nobis et vobis, *Si manseritis in verbo meo*, non utique in meo, qui modo loquor; sed in ejus, qui modo ex Evangelio loquebatur : *Si manseritis in verbo meo*, inquit, *vere discipuli mei estis*. Ad discipulum parum est accedere, sed manere. Non ergo ait, Si audieritis verbum meum; aut, Si accesseritis ad verbum meum; aut, Si laudaveritis verbum meum : sed videte quid dixerit, *Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei estis; et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos*. Quid dicimus, fratres? manere in verbo Dei, labor est, an non est? Si labor est, attende magnum præmium : si labor non est, gratis accipis præmium. Maneamus ergo in eo qui manet in nobis. Nos, si in illo non manserimus, cadimus : ille autem, si in nobis non manserit, non ideo domum perdidit. Novit enim ille manere in se, qui nunquam deserit se. Absit autem ab homine, ut maneat in se, qui perdidit se. Ergo nos in illo manemus indigentia : ipse in nobis manet misericordia.

CAPUT II. — 2. *Præmium manentis in verbo Christi. Liberari duobus modis dicitur*. Jam ergo si propositum est quid facere debeamus, quid accepturi sumus videamus. Indixit enim opus, et promisit mercedem. Quod est opus? *Si manseritis in verbo meo*. Breve opus; verbo breve, magnum opere : *Si manseritis*. Quid est, *Si manseritis?* Si in petra ædificaveritis. O quam magnum est hoc, fratres, super petram ædificare, quam magnum est! *Venerunt flumina, flaverunt venti, descendit pluvia, et impegerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat supra petram* (*Matth.* VII, 24, 25). Quid est ergo in verbo Dei manere, nisi nullis tentationibus cedere? Præmium quod est? *Cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos*. Compatimini nobis, quia vocem meam sentitis obtusam : adjuvate me tranquillitate. O præmium! *Cognoscetis veritatem*. Forte aliquis diceret : Et quid mihi prodest, cognoscere veritatem? *Et veritas liberabit vos*. Si non delectat veritas, delectet libertas. In consuetudine latinæ linguæ liberari duobus modis dicitur : et maxime in eo consuevimus audire hoc verbum, ut quicumque liberatur, intelligatur periculum evadere, molestiis carere. Liberari autem proprie dicitur liberum fieri : quomodo salvari, salvum fieri; sanari, sanum fieri; sic liberari, liberum fieri. Ideo dixi, Si non delectat veritas, delectet libertas. Hoc in græca lingua evidentius sonat, nec potest aliter intelligi. Et ut noveritis quia aliter intelligi non potest; loquente Domino, responderunt Judæi, *Nos nemini servivimus unquam; quomodo tu dicis, Veritas liberabit vos?* Id est, Veritas liberos vos faciet, quomodo dicis nobis, qui nemini unquam servivimus? Quos vides, inquiunt, non habere servitutis necessitatem, quomodo polliceris eis libertatem?

CAPUT III. — 3. *Servitus peccati*. Audierunt quod debuerunt : sed non fecerunt quod debuerunt. Quid audierunt? Quia dixi, *Veritas liberabit vos;* attendistis vos quia non servitis homini, et dixistis, *Nemini servivimus unquam*. *Omnis*, Judæus et Græcus, dives et pauper, honoratus et privatus, imperator et mendicus, *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Omnis*, inquit, *qui facit peccatum, servus est peccati*. Si agnoscant homines servitutem, videbunt unde accipiant[1] libertatem. Ingenuus est aliquis captivatus a barbaris[2], ex ingenuo factus est servus : audit homo miserator, considerat se habere pecuniam, fit redemptor, pergit ad barbaros, dat pecuniam, redimit hominem. Plane reddidit libertatem, si abstulit iniquitatem. Sed quis abstulit iniquitatem? homo homini? Ille qui serviebat apud barbaros, a redemptore suo redemptus est : et multum interest inter redemptorem et redemptum; tamen sub domina iniquitate forte conservi sunt. Interrogo redemptum : Habes peccatum? Habeo, inquit. Interrogo redemptorem : Habes peccatum? Habeo, inquit. Ergo nec tu te jactes redemptum, nec tu te extollas redemptorem : sed fugite ambo ad verum liberatorem. Parum est quia qui sub peccato sunt, servi dicti sunt; et mortui dicuntur. Quod timet homo ne faciat illi captivitas, jam illi fecit iniquitas. Quid enim, quia videntur vivere, numquid ideo erravit ille qui dixit, *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos* (*Matth.* VIII, 22)? Ergo mortui omnes sub peccato, servi mortui, serviendo mortui, moriendo servi.

4. *A peccati servitute et morte non liberat nisi Christus. Similitudo carnis peccati in Christo*. Quis ergo liberat a morte et a servitute, nisi in mortuis liber? Quis est in mortuis liber, nisi inter peccatores sine peccato? *Ecce venit princeps mundi*, ipse dicit Redemptor noster, Liberator noster : *Ecce venit princeps mundi, et in me nihil inveniet* (*Joan.* XIV, 30). Tenet quos decepit, quos seduxit, quibus peccatum mortemque persuasit; *in me nihil inveniet*. Veni, Domine; veni, Redemptor, veni : agnoscat te captivus, fugiat te captivator; tu esto mihi liberator. Ille me perditum invenit, in quo diabolus nihil quod caro agit invenit. Invenit in illo carnem princeps hujus sæculi, invenit : et qualem carnem? Mortalem, quam possit tenere, quam possit crucifigere, quam possit occidere. Erras, deceptor, non fallitur Redemptor : erras. Vides in Domino carnem mortalem, non est caro peccati : similitudo est carnis peccati. *Misit* enim *Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati*. Vera caro, mortalis caro : sed non peccati caro. *Misit* enim *Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne*. *Misit* enim *Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati :* in carnem, non tamen in carnem peccati; sed *in similitudinem carnis peccati*. Propter quid? *Ut de peccato*, quod certe nullum in se erat, *damnaret peccatum in carne : ut justitia Legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum* (*Rom.* VIII, 3, 4).

CAPUT IV. — 5. *Peccata, sacrificia pro peccatis*. Si

[1] Juxta Er. Lugd. Ven., *accipiunt*. M.

[2] Er. Lugd. Ven. Lov. sic legunt : *Ingenuus est aliquis, captivatur a barbaris*. M.

ergo similitudo erat carnis peccati, non caro peccati; quomodo, *Ut de peccato damnaret peccatum in carne?* Solet et similitudo capere nomen ejus rei cujus est similitudo. Homo dicitur verus: sed etiam si pictum in pariete ostendas, et quæras quid sit, respondetur, Homo. Peccatum ergo appellata est caro habens similitudinem carnis peccati, ut esset sacrificium pro peccato. Dicit idem apostolus alio loco: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit* (II *Cor.* v, 21). *Eum qui non noverat peccatum:* quem *qui non noverat peccatum*, nisi eum, qui dixit, *Ecce venit princeps mundi, et in me nihil inveniet? Eum qui non noverat peccatum, peccatum pro nobis fecit:* eum ipsum Christum nescientem peccatum, *fecit pro nobis* Deus *peccatum.* Quid est hoc, fratres? Si diceretur, Fecit in illum peccatum, aut, Fecit illum habere peccatum; intolerabile videretur: quomodo toleramus quod dictum est, *Fecit eum peccatum*, ut ipse Christus sit peccatum? Qui noverunt Scripturas Veteris Testamenti, recognoscunt quod dico. Non enim semel dictum est, sed aliquoties, creberrime peccata dicta sunt sacrificia pro peccatis. Offerebatur, verbi gratia, pro peccato hircus, aries, quodlibet: ipsa victima quæ offerebatur pro peccato, peccatum nominabatur. Peccatum ergo dicebatur sacrificium pro peccato (*a*): ita ut alicubi dicat Lex, sacerdotes ponere debere manus suas super peccatum (*Levit.* iv, 29, *sec.* LXX). Ergo, *Eum qui non noverat peccatum, fecit pro nobis peccatum:* id est, sacrificium pro peccato factus est. Peccatum oblatum est [1], et deletum est peccatum. Fusus est sanguis Redemptoris, et deleta est cautio debitoris. Ipse est sanguis qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum.

CAPUT V. — 6. *Conclusio.* Quid est ergo quod insipienter exsultasti, meus captivator, quia carnem mortalem habuit meus Liberator? Si habuit peccatum, vide: si aliquid tuum in eo invenisti, tene. Verbum caro factum est (*Joan.* i, 14). Verbum creator est, caro creatura est. Quid ibi tuum, inimice? Et Verbum Deus est, et anima hominis creatura est, et caro hominis creatura est, et caro mortalis Dei creatura est. Peccatum quære. Sed quid quæras? Veritas loquitur: *Veniet princeps mundi hujus, et in me nihil inveniet.* Non ergo non invenit carnem, sed nihil suum, id est, nullum peccatum. Decepisti innocentes, fecisti nocentes. Occidisti innocentem; peremisti quem non debebas, redde quod tenebas. Quid ergo ad horam exsultasti, quia invenisti in Christo carnem mortalem? Muscipula tua erat: unde lætatus es, inde captus es. Ubi te exsultasti aliquid invenisse, inde nunc doles quod possederas perdidisse. Ergo, fratres, qui credimus in Christum, maneamus in verbo ejus. Si enim manserimus in verbo ejus, vere discipuli ejus sumus. Non enim soli illi duodecim, sed omnes qui manemus in verbo ejus, vere discipuli ejus sumus. Et cognoscemus veritatem, et veritas liberabit nos: id est, Christus Filius Dei, qui dixit, *Ego sum veritas* (*Joan.* xiv, 6). Liberos nos faciet; hoc est, liberabit nos, non a barbaris, sed a diabolo; non a corporis captivitate, sed ab animæ iniquitate. Solus est qui sic liberat. Nemo se liberum dicat, ne servus remaneat. Non remanebit in servitute anima nostra, quia quotidie dimittuntur debita nostra.

[1] In Mss., *factus est peccatum, oblatus est*, etc.

(*a*) Vide sermonem 152, nn. 10, 11, et sermonem 155 n. 8.

SERMO CXXXV * (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, Ego veni, ut faciam opera ejus qui misit me. *Contra Arianos. Et de eo quod ait illuminatus ille qui erat cæcus natus*, Scimus quia peccatores Deus non exaudit. *Cap.* ix.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Cæcitas omnium hominum a nativitate.* Dominus Jesus, sicut audivimus cum sanctum Evangelium legeretur, aperuit oculos homini qui cæcus erat natus. Fratres, si attendamus hæreditariam pœnam nostram, totus mundus cæcus est. Ideo venit Christus illuminator, quia diabolus fuerat excæcator. Omnes cæcos nasci fecit, qui primum hominem decepit. Currant ad illuminatorem, currant, credant, accipiant lutum de saliva factum. Saliva quasi Verbum est, terra caro est. Lavent faciem in piscina Siloæ. Pertinuit autem ad Evangelistam exponere nobis quid significet Siloa, et ait, *Quod interpretatur missus.* Quis est ipse missus, nisi qui dixit in ipsa lectione, *Ego*, inquit, *veni, ut faciam opera ejus qui me misit?* Ecce Siloa; lavate faciem, baptizamini, ut illuminemini, et videatis qui [1] ante non videbatis.

2. *Locus ab Arianis calumniose usurpatus.* Ecce primum ad hoc quod dictum est, oculos aperite: *Ego*, inquit, *veni ut faciam opera ejus qui me misit.* Jam hic existit Arianus, et dicit: Ecce videtis quia Christus non fecit opera sua, sed Patris qui eum misit. Nunquam hoc diceret, si videret, hoc est, si in ipso qui missus est, tanquam in Siloa, faciem lavaret. Quid ergo dicis? Ecce, inquit, ipse dixit. Quid dixit? *Veni, ut faciam opera ejus qui me misit.* Non ergo sua? Non. Et quid est quod ait ipse Siloa, ipse missus, ipse Filius, ipse Unicus quem tu quereris [2] esse degenerem? Quid est quod ait, *Omnia quæ habet Pater, mea sunt* (*Id.* xvi, 15)? Tu dicis quia opera aliena faciebat; quia dixit, *Faciam opera ejus qui me misit.* Ego dico quia Pater res alienas habebat; secundum cor tuum loquor. Unde mihi vis præscribere quia dixit Christus, *Veni, ut faciam opera ejus*, quasi non mea, sed *ejus qui misit me?*

CAPUT II. — 3. *Opera Patris et Filii eadem.* Interrogo te, Domine Christe, solve quæstionem, fini contentionem [3]. *Omnia*, inquit, *quæ habet Pater, mea sunt.* Ergo Patris non sunt, si tua sunt? Non enim ait, Omnia quæ habet Pater, dedit mihi: quamvis si et hoc dixisset, æqualitatem ostendisset. Sed molestum est quod dixit, *Omnia quæ habet Pater, mea*

[1] Sic Mss. Editi vero, *quod*.

[2] Am. Er. et Mss., *quæris*.

[3] Sic aliquot Mss. Alii vero cum editis, *sine contentione*.

* Emendatus ad duos cl. gr. rm. v. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 45 ex Homiliis 50.

sunt. Si intelligas, Omnia quæ habet Pater, Filii sunt; omnia quæ habet Filius, Patris sunt. Audi illum alio loco: *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt.* (*Joan.* XVII, 10.) Finita est quæstio, de his quæ habet Pater et Filius: concordes habent [1], tu noli litigare. Opera Patris quæ dicit opera sua; quia et tua mea sunt [2]: quia illius Patris dicit opera, cui dixit, *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt.* Ergo opera mea tua sunt, et opera tua mea sunt. *Quæcumque enim Pater facit:* ipse dixit, Dominus dixit, Unigenitus dixit, Filius dixit, Veritas dixit. Quid dixit? *Quæcumque Pater facit, hæc et Filius facit similiter* (*Id.* V, 19). Magna expressio, magna veritas, magna æqualitas. *Omnia quæ Pater facit, hæc facit et Filius.* Sufficeret, *Omnia quæ Pater facit, hæc facit et Filius.* Non sufficit; addo, *similiter.* Quare addo, *similiter?* Quia solent dicere non intelligentes, et nondum apertis oculis ambulantes, solent dicere: Pater fecit jubendo, Filius obsequendo; ergo dissimiliter [3]. Si autem *similiter,* quomodo ille, sic ille: sic quæ ille, hæc iste.

CAPUT III. — 4. *Filius Dei consubstantialis et coæternus Patri.* Sed jubet Pater, inquit, ut faciat Filius. Carnaliter quidem sapis, sed sine præjudicio veritatis, cedo tibi. Ecce Pater jubet, Filius obsequitur: numquid ideo non est ejus naturæ Filius, quia ille jubet, ille obsequitur? Da mihi duos homines, patrem et filium: homines sunt duo; qui jubet, homo est; qui obsequitur, homo est: qui jubet et qui obsequitur, unam habent eamdemque naturam. Numquid ille qui jubet, non de natura sua genuit filium? Numquid ille qui obsequitur, obsequendo naturam perdidit? Accipe ergo interim, quomodo accipis duos homines, Patrem jubentem, Filium obsequentem, tamen Deum et Deum. Sed simul isti duo sunt homines, simul ille unus Deus: hoc est divinum miraculum. Interim si vis ut tecum agnoscam obsequium, prius mecum agnosce naturam. Hoc genuit Pater, quod ipse est. Si aliud genuit Pater, quam quod est ipse, non verum genuit Filium: Pater dicit ad Filium *Ex utero ante luciferum genui te* (*Psal.* CIX, 3). Quid est, *ante luciferum?* Per luciferum significantur tempora. Ergo ante tempora, ante omne quod ante dicitur; ante omne quod non est, vel ante omne quod est. Non enim ait Evangelium, In principio fecit Deus Verbum; quomodo dixit, *In principio fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I, 1): aut, In principio natum est Verbum; aut, In principio Deus genuit Verbum. Sed quid ait? *Erat, erat, erat* [4]. Audis *Erat,* crede. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Toties audis, *Erat;* noli quærere tempus, quia semper erat. Ille ergo qui semper erat, et cum Filio semper erat, quia potens est Deus sine tempore generare; ille dixit ad Filium, *Ex utero ante luciferum genui te.* Quid est, *Ex utero?* Deus habuit uterum? Putabimus Deum per membra corporalia esse dispositum? Absit. Et quare dixit, *Ex utero,* nisi ut intelligeretur de sua substantia genuisse? Ergo ex utero hoc processit, quod erat ipse qui genuit. Nam si aliud erat qui genuit, aliud autem ex utero processit; monstrum est, non Filius.

CAPUT IV. — 5. *Ut Filius opera Patris, sic Pater opera Filii facit.* Ergo faciat Filius opera ejus qui misit eum, faciat et Pater opera Filii. Certe voluit Pater, efficit Filius. Ecce ostendo quia vult Filius, et facit Pater. Ubi ostendis, inquis? Modo ostendo. *Pater, volo.* Jam ego si calumniari vellem, ecce Filius jubet, et Pater facit. Quid vis? *Ut ubi ego sum, et illi sint mecum* (*Joan.* XVII, 24). Evasimus, illic erimus ubi est ille: illic erimus, evasimus. Quis delet Omnipotentis *Volo* [1]? Audis voluntatem potestatis, audi et potestatem voluntatis. *Sicut Pater,* inquit, *suscitat mortuos, et vivificat; sic et Filius quos vult, vivificat* (*Id.* V, 21). *Quos vult.* Ne dicas, Illos vivificat Filius, quos jubet Pater ut vivificet. *Quos vult vivificat.* Ergo quos vult Pater, et quos vult ipse; quia ubi est una potestas, una voluntas est. Habeamus ergo in corde non cæco, Patris et Filii unam eamdemque naturam: quia verus est Pater, verus est Filius. Quod est, hoc genuit; quia genitus non degeneravit.

CAPUT V. — 6. *Peccatorum etiam orationes exaudiri.* Nescio quid potest movere in verbis illius qui cæcus erat, et forte multos non bene intelligentes facit desperare. Ait enim inter cætera sua verba, idem cui oculi aperti sunt: *Scimus quia peccatores Deus non exaudit.* Quid facimus, si peccatores Deus non exaudit? Audemus rogare Deum, si peccatores non exaudit? Date mihi qui roget, ecce est qui exaudiat. Date qui roget, discutite genus humanum ab imperfectis ad perfectos. Ascende a verno ad æstatem: hoc enim cantavimus, *Æstatem et vernum tu fecisti* (*Psal.* LXXIII, 17). Id est, jam spirituales et adhuc carnales tu fecisti; quia et ipse Filius dicit, *Imperfectum meum viderunt oculi tui. Imperfectum* quod est in corpore meo, *viderunt oculi tui.* Et quid deinde? Habent spem qui imperfecti sunt? Habent plane. Audi quod sequitur: *Et in libro tuo omnes scribentur* (*Psal.* CXXXVIII, 16). Sed forte, fratres, spirituales rogant et exaudiuntur, quia non sunt peccatores. Quid faciunt carnales? quid faciunt? Peribunt? Deum non rogabunt? Absit. Da mihi illum Publicanum. Veni, Publicane, sta in medio, ostende tuam spem, ne infirmi perdant spem. Ecce enim ascendit Publicanus cum Pharisæo orare, et dejecta facie in terram dicebat, longe stans, tundens pectus: *Domine, propitius esto mihi peccatori.* Et descendit justificatus magis, quam ille Pharisæus (*Luc.* XVIII, 10-14). Qui dixit, *Propitius esto mihi peccatori:* verum dixit, an falsum? Si verum dixit, peccator erat; et exauditus est, et justificatus est. Quid est ergo quod dixisti tu, cui Dominus oculos aperuit, *Scimus quia peccatores Deus non exaudit?* Ecce peccatores Deus exaudit. Sed lava interiorem faciem tuam, fiat in

[1] Editi, *Concordiam habent.* At manuscripti, *concordes habent.*

[2] Manuscripti non habent, *quia et tua mea sunt.* Legendum forte, *Opera Patris quæ dicit, opera sua sunt.*

[3] In Mss., *ergo dic similiter.*

[4] Er. Lugd. et Ven., *Erat, erat, audis erat, crede.* Lov., *Erat, erat Verbum, audis, erat, crede.* M.

[1] Am. et Er., *Quis dedit? Omnipotens volo.* Lov., *Quis delet? Omnipotens. Volo.* Restituitur locus ex Mss.

corde, quod factum est in facie tua ; et videbis quia peccatores Deus exaudit. Fefellit te imaginatio cordis tui. Adhuc est quod tibi faciat. Certe projectus est iste de synagoga : audivit, venit ad eum, et dixit ei, *Tu credis in Filium Dei ?* Et ille : *Quis est, Domine, ut credam in eum ?* Videbat, et non videbat : videbat oculis, sed adhuc corde non videbat. Ait illi Dominus : *Et vides eum*, hoc est, oculis : *et qui loquitur tecum, ipse est. Tunc prostratus adoravit eum.* Tunc lavit faciem cordis.

CAPUT VI. — 7. *Nullus hic sine peccato.* Incumbite ergo orationibus, peccatores; confitemini peccata vestra, orate ut deleantur [1], orate ut minuantur, orate ut vobis proficientibus ipsa deficiant : tamen nolite desperare, et peccatores orate. Quis enim non peccavit ? A sacerdotibus incipe. Sacerdotibus dixit, *Prius offerte sacrificia pro peccatis vestris, et sic pro populo* (*Levit.* XVI, 6; *Hebr.* VII, 27). Sacrificia convincebant sacerdotes : ut si quis se justum et sine peccato diceret, responderetur ei, Non attendo quod loqueris, sed quid offeras; victima tua convincit te. Quare offers pro peccatis tuis, si nulla habes peccata ? An in sacrificio mentiris Deo ? Sed forte sacerdotes veteris populi peccatores erant, novi populi non sunt peccatores. Certe, fratres, quia Deus voluit, sacerdos ipsius sum, peccator sum, vobiscum pectus tundo, vobiscum veniam rogo, vobiscum Deum propitium spero. Sed forte Apostoli sancti, primi, summi arietes gregis, pastoris membra pastores, forte ipsi non habebant peccatum. Vere habebant et ipsi, habebant : non irascuntur, quia confitentur. Ego non auderem. Primum ipsum Dominum audi dicentem Apostolis, *Sic orate.* Quomodo illi sacerdotes sacrificiis convincebantur, sic isti oratione. *Sic orate.* Et inter cætera quæ jussit orare, et hoc posuit : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 9, 12). Quid dicunt Apostoli ? Quotidie sibi debita petunt dimitti. Debitores intrant, absoluti exeunt, et ad orationem debitores redeunt. Ista vita non est sine peccato, ut quoties oratur, toties peccata dimittantur.

CAPUT VII. — 8. *Apostoli etiam post Christi resurrectionem peccato obnoxii.* Sed quid dicam? Illi forte quando didicerunt orationem, adhuc infirmi erant. Forte dicet hoc aliquis : Quando illos docuit orationem Dominus Jesus, adhuc parvuli erant, infirmi erant, carnales erant; nondum erant spirituales, qui non habent peccatum. Quid ergo, fratres, facti spirituales orare cessarunt? Debuit ergo Christus dicere, Modo talia orate, et dare spiritualibus alteram orationem. Una est, ipsa est, ipse est qui dedit : ipsam ergo orate in Ecclesia. Sed tollamus controversiam : quando dicis spirituales esse sanctos Apostolos, quo usque pateretur Dominus carnales erant; hoc es dicturus. Denique quod verum est, illo pendente trepidaverunt, et tunc desperaverunt Apostoli, quando credidit latro. Petrus ausus est sequi, quando Dominus ad passionem ductus est, ausus est sequi, qui ad domum pervenit, et in atrio fatigatus est, ad ignem stabat, et friguit : ad ignem stetit, timore frigido congelavit. Interrogatus ab ancilla, negavit Christum semel : interrogatus iterum, negavit : interrogatus tertio, negavit (*Matth.* XXVI, 69-74). Deo gratias, quia cessavit interrogatio : si non cessaret interrogatio, diu repeteretur negatio. Ergo posteaquam surrexit, tunc eos confirmavit, tunc facti sunt spirituales. Jam ergo non habebant peccatum? Spirituales Apostoli scribebant spirituales Epistolas, Ecclesiis mittebant : non habebant peccatum, hoc dicis. Non tibi credo, ipsos interrogo. Dicite, sancti Apostoli, posteaquam surrexit Dominus, et confirmavit vos Spiritu sancto misso de cœlo, cessastis habere peccatum? Dicite nobis, obsecro. Audiamus, ne desperent peccatores, ne desinant rogare Deum, quia non sunt sine peccato. Dicite nobis. Ait unus ipsorum. Et quis? Quem Dominus amplius diligebat, et qui super pectus Domini discumbebat (*Joan.* XIII, 23), et regni cœlorum quod ructuaret secretum bibebat. Ipse eum interrogo : Habetis peccatum, an non? Respondet, et dicit : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est.* Joannes autem ille est, qui dixit : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Id.* I, 1). Videte quanta transcenderat, ut perveniret ad Verbum. Talis ac tantus, qui volavit sicut aquila super nubes, qui mentis serenitate cernebat, *In principio erat Verbum :* ipse dixit, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis et justus est, ut dimittat nobis peccata nostra, et mundet nos ab omni iniquitate* (I *Joan.* I, 8, 9). Ergo orate.

SERMO CXXXVI (*a*).

In eamdem lectionem Evangelii Joannis, de illuminatione cæci nati. Cap. IX.

1. *Cæci nati illuminatio.* Audivimus lectionem sancti Evangelii, quam solemus : sed bonum est commoneri; bonum est ab oblivionis veterno memoriam renovare. Denique vetustissima lectio, quasi nova, nos delectavit. Cæcum a nativitate illuminavit Christus : quid miramini? Salvator est Christus : hoc reddidit beneficio, quod minus fecerat in utero. Quando autem ei oculos minus faciebat, non utique errabat; sed ad miraculum differebat. Dicitis forte : Unde scis? Ab ipso audivi : modo illud dixit; simul audivimus. Quando enim interrogaverunt eum discipuli ejus, et dixerunt, *Domine, quis peccavit, iste aut parentes ejus, quoniam cæcus natus est?* quid respondit, mecum audistis : *Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut ostendantur opera Dei in ipso.* Ecce quare differebat, quando minus oculos faciebat. Non fecit, quod faceret; non fecit, quod facturum se esse sciebat, quando oportebat. Nec arbitremini,

[1] Sic Mss. At editi, *depellantur*.

(*a*) Nunc primum prodit ex veteri codice Colbertinæ bibliothecæ, notato 821. Habentur ejusdem sermonis fragmenta duo in Bedæ seu Flori collectione.

fratres, parentes ejus nullum habuisse peccatum, aut ipsum non, quando natus est, contraxisse originale peccatum, propter quod peccatum remittendum parvuli baptizantur in remissionem peccatorum. Sed cæcitas illa non fuit propter peccatum parentum, non fuit propter peccatum ipsius; sed ut manifestarentur opera Dei in ipso. Omnes enim, quando nati sumus, peccatum originale traximus; et tamen non cæci nati sumus. Interroga diligenter: et cæci nati sumus. Quis enim non cæcus natus est? sed in corde. Dominus autem Jesus, quia utrumque creaverat utrumque curavit.

2. *Cæci error, putantis peccatores non exaudiri.* Vidistis cæcum istum oculis fidei, vidistis etiam ex cæco videntem: sed audistis errantem. In quo errabat cæcus iste, dico: primum quia Christum prophetam putabat, Dei Filium nesciebat. Deinde audivimus unam responsionem ipsius prorsus falsam: ait enim, *Scimus quia peccatores Deus non exaudit.* Si peccatores Deus non exaudit, quam spem habemus? Si peccatores Deus non exaudit, utquid oramus, et testimonium peccati nostri tunsione pectoris dicimus? Ubi est certe ille Publicanus, qui cum Pharisæo ascendit in templum, et illo Pharisæo jactante, ventilante merita sua, ille stans longe, et oculis fixis in terra, et tundens pectus suum, confitebatur peccata sua? Et descendit iste, qui confitebatur peccata sua, justificatus de templo, magis quam ille Pharisæus (*Luc.* XVIII, 10-14). Certe peccatores Deus exaudit. Sed ille qui ista dixit, nondum laverat faciem cordis de Siloa. In oculis ejus præcesserat sacramentum: sed in corde nondum erat effectum gratiæ beneficium. Quando lavit faciem cordis sui cæcus iste? Quando eum Dominus foras missum a Judæis, intromisit ad se. Invenit enim eum, et dixit ei, sicut audivimus: *Tu credis in Filium Dei?* Et ille: *Quis est, Domine, ut credam in eum?* Certe jam videbat oculis: jam corde? Nondum. Exspectate: modo videbit. Respondit ei Jesus: *Ego sum, qui loquor tecum.* Numquid dubitavit? Continuo faciem lavit. Loquebatur enim cum illo Siloa, *quod interpretatur missus.* Quis est missus, nisi Christus? Qui sæpe testatus est dicens, *Voluntatem facio Patris mei, qui me misit* (*Joan.* IV, 34; V, 30, *et* VI, 38). Ergo ipse erat Siloa. Accessit corde cæcus, audivit, credidit, adoravit: faciem lavit, vidit.

3. *Judæorum cæcitas, calumniantium solvi sabbatum a Christo.* Illi autem qui eum foras miserunt, cæci remanserunt, quandoquidem Domino calumniabantur, quia sabbatum erat, quando lutum fecit de sputo, et inunxit oculos cæci. Quando enim Dominus verbo curabat, aperte calumniabantur Judæi. Non enim sabbato operabatur aliquid, quando dicebat, et fiebat. Aperta calumnia erat: jubenti calumniabantur, loquenti calumniabantur; quasi ipsi per sabbatum non loquerentur. Possum dicere quia non solum per sabbatum, sed nullo die loquuntur, quoniam a veri Dei laudibus recesserunt. Tamen ut dixi, fratres, aperta calumnia erat. Dicebat Dominus homini, *Extende manum tuam:* fiebat sanus, et calumniabantur quia per sabbatum curabat (*Matth.* XII, 10-14). Quid fecit? quid operatus est? quod onus tulit? Sed modo spuere in terram, lutum facere, et homini oculos inungere, operari est. Nemo dubitet, operari erat. Dominus sabbatum solvebat: sed non ideo reus. Quid est quod dixi, Sabbatum solvebat? Lux ipse venerat, umbras removebat. Sabbatum enim a Domino Deo præceptum est, ab ipso Christo præceptum, qui cum Patre erat, quando Lex illa dabatur: ab ipso præceptum est, sed in umbra futuri. *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quod est umbra futurorum* (*Coloss.* II, 16, 17). Venerat quem venturum ista nuntiabant. Quid delectant umbræ? Judæi, aperite oculos: sol præsens est. *Nos scimus.* Quid scitis, o corde cæci? quid scitis? *Quia non est iste homo a Deo, qui sic solvit sabbatum.* Sabbatum, miseri, sabbatum ipsum Christus prædicavit, quem dicitis non esse a Deo. Sabbatum carnaliter observatis, salivam Christi non habetis. Attendite in terra sabbati etiam salivam Christi, et intelligetis per sabbatum prophetatum Christum. Sed vos quia salivam Christi in terra super oculos vestros non habetis, ideo ad Siloam non venistis, et faciem non lavistis, et cæci remansistis; bono cæci ejus, imo jam non cæci nec carne, nec corde. Accepit in sputo lutum, inuncti sunt ejus oculi, accessit ad Siloam, lavit faciem, in Christum credidit, vidit, non remansit in illo judicio valde terribili: *Ego in judicium veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant; et qui vident, cæci fiant.*

4. *Cæcitas Judæorum quomodo Christi adventu aucta est.* Magnus terror! *Ut qui non vident, videant:* bene. Salvatoris officium est, professio medicinæ est, *Ut qui non vident, videant.* Quid est, Domine, quod addidisti, *Ut qui vident, cæci fiant?* Si intelligamus, verissimum et rectissimum est. Quid est tamen, *qui vident?* Judæi sunt. Ergo vident? Secundum verba sua vident: secundum veritatem non vident. Quid est ergo, *vident?* Videre se putant, videre se credunt. Videre enim se credebant, quando contra Christum Legem defendebant. *Nos scimus:* ergo vident. Quid est, *Nos scimus,* nisi, nos videmus? Quid est, *quia homo iste non est a Deo, quia sic solvit sabbatum?* Videntes sunt: quod Lex dicebat, legebant. Præceptum est enim ut lapidaretur qui solveret sabbatum (*Num.* XV, 36). Ideo istum dicebant non esse a Deo: sed videntes cæci erant, quia in judicium venit in mundum ille judex futurus vivorum et mortuorum. Quare venit? *Ut qui non vident, videant:* qui se non videre confitentur, illuminentur. *Et qui vident, cæci fiant:* id est, qui cæcitatem suam non confitentur, gravius obdurentur. Denique impletum est, *Qui vident, cæci fiant:* Legis defensores, Legis tractatores, Legis doctores, Legis intellectores auctorem Legis crucifixerunt. O cæcitas! ipsa est quæ ex parte Israel facta est. Ut crucifigeretur Christus, et plenitudo Gentium intraret, cæcitas ex parte Israel facta est. Quid est, *Ut qui non vident, videant? Ut plenitudo Gentium intraret, cæcitas ex parte Israel facta est* (*Rom.* XI, 25). Totus orbis

cæcus jacebat, sed venit ille, *ut qui non vident, videant; et qui vident, cæci fiant.* Ignoratus est a Judæis, crucifixus est a Judæis: de sanguine suo collyrium fecit cæcis. Duriores facti, cæci facti qui[1] se jactabant videre lucem, crucifixerunt lucem. Quanta cæcitas! Lucem occiderunt: sed crucifixa lux cæcos illuminavit.

5. *Pauli de Legis impotentia et de Judæorum cæcitate testimonium.* Audi videntem, qui cæcus erat. Ecce in quam crucem male offenderunt, qui cæcitatem suam medico confiteri noluerunt. Remanserat illis Lex. Quid facit Lex sine gratia? O miseri! quid fecit Lex sine gratia. Quid facit terra sine Christi saliva? Quid facit Lex sine gratia, nisi magis reos? Quare? Quia Legis auditores et non factores, ac per hoc peccatores, prævaricatores. Mortuus est puer hospitæ hominis Dei, et missus est baculus per servum, et positus est super faciem ipsius, et non revixit. Quid facit Lex sine gratia? Apostolus jam videns, jam ex cæco illuminatus, quid dicit? *Si enim data esset Lex quæ posset vivificare, omnino ex Lege esset justitia.* Intendite: respondeamus, et dicamus: quid est quod dixit? *Si data esset Lex quæ posset vivificare, omnino ex Lege esset justitia.* Si non poterat vivificare, ut quid data est? Secutus adjunxit: *Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus* (*Galat.* III, 21, 22). Promissio illuminationis, promissio dilectionis ex fide Jesu Christi, ut daretur credentibus, Scriptura illa, id est, Lex, conclusit omnia sub peccato. Quid est, *conclusit omnia sub peccato? Concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces* (*Rom.* VII, 7). Quid est, *conclusit Scriptura omnia sub peccato?* Fecit delictorem etiam prævaricatorem. Nam sanare non potuit peccatorem. *Conclusit omnia sub peccato:* sed qua spe? Spe gratiæ, spe misericordiæ. Accepisti Legem; facere voluisti[2], non potuisti: a superbia cecidisti, languorem tuum vidisti. Curre ad medicum, lava faciem. Opta Christum, confitere Christum, crede in Christum: accedit Spiritus litteræ, et eris salvus. Nam si Spiritum litteræ detrahas, *littera occidit:* si occidit, ubi spes? *Spiritus autem vivificat* (II *Cor.* III, 6).

6. *Elisæus baculum præmittens, tum ipse veniens ad suscitandum mortuum, quid adumbret.* Accipiat ergo Giezi servus Elisæi baculum, tanquam Legem acceperit servus Dei Moyses. Accipiat baculum, accipiat, currat, præcedat, præveniat, baculum super faciem pueri mortui ponat. Et factum est: accepit, cucurrit, baculum super faciem pueri mortui posuit. Sed utquid? cui baculum? *Si data esset Lex quæ posset vivificare,* puer resuscitatus esset baculo: sed quia *conclusit Scriptura omnia sub peccato,* adhuc jacet mortuus. Sed quare *conclusit omnia sub peccato? Ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.* Veniat ergo Elisæus, qui misit baculum per servum ad convincendum mortuum: veniat ipse, ipse veniat, ipse hospitium mulieris introeat, ascendat ad puerum, inveniat mortuum, conformet se membris mortui, non mortuus, sed vivus. Hoc enim fecit: faciem super faciem, oculos super oculos, manus super manus, vestigia super pedes posuit, coarctavit se, contraxit se, cum magnus esset parvum se fecit (IV *Reg.* IV). Contraxit se: ut ita dicam, minoravit se. Quia *cum in forma Dei esset, exinanivit se, formam servi accipiens* (*Philipp.* II, 6). Quid est, conformavit se vivus mortuo? Quid sit, quæritis? Apostolum audite: *Misit Deus Filium suum.* Quid est, conformavit se mortuo? Hoc dicat, sequatur, et ipse dicat: *In similitudinem carnis peccati* (*Rom.* VIII, 3). Hoc est conformare se mortuo vivum: venire ad nos in similitudinem carnis peccati, non in carne peccati. Mortuus jacebat in carne peccati, conformavit se illi similitudo carnis peccati. Mortuus est enim qui quare moreretur non habebat. Mortuus est in mortuis solus liber; quoniam universa caro hominum erat utique caro peccati. Quomodo revivisceret, nisi ille qui non habebat peccatum conformans se mortuo, veniret in similitudinem carnis peccati? O Domine Jesu, passe pro nobis, non pro te, non habens culpam, et sustinens pœnam[1], ut et culpam solvas et pœnam.

SERMO CXXXVII *(a).

In Evangelii Joannis caput X, 1-16. *De pastore, et mercenario, et fure* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Sanitas membrorum in unitate et charitate.* Non ignorat fides vestra, charissimi, et ita vos didicisse novimus, docente Magistro de cœlo, in quo spem vestram posuistis, quia Dominus noster Jesus Christus, qui jam pro nobis passus est et resurrexit, caput est Ecclesiæ, et est corpus ejus Ecclesia, et in ejus corpore unitas membrorum et compago charitatis, tanquam sanitas[2] exsistit. Quicumque autem in charitate friguerit, infirmatur in corpore Christi. Sed potens est ille, qui jam exaltavit caput nostrum, etiam infirma membra sanare: dum tamen non nimia impietate præcidantur, sed hæreant corpori donec sanentur. Quidquid enim adhuc hæret corpori, non desperatæ sanitatis est: quod autem præcisum fuerit, nec curari, nec sanari potest. Cum ergo sit ille caput Ecclesiæ, et sit corpus ejus Ecclesia, totus Christus et caput et corpus est. Resurrexit jam ille. Caput ergo habemus in cœlo. Caput nostrum interpellat pro nobis. Caput nostrum sine peccato et sine morte, jam propitiat Deum pro peccatis nostris: ut et nos in fine resurgentes, et immutati in gloriam cœlestem, sequamur caput nostrum. Quo enim caput, et cætera membra. Sed dum hic sumus, membra sumus; ne desperemus, quia secuturi sumus caput nostrum.

[1] Florus, *cæciores facti; quia*, etc.
[2] Florus, *stare voluisti.*

[1] Hic in Ms. Colb. repetitur, *non habens culpam, et pœnam sustinens.*
[2] Lov., *tanquam sanitatis;* dissidentibus cæteris libris.
* Huic emendando opem attulerunt tres bn. quatuor cl. a. cb. t. ts. g. lr. m. pr. rm. vd.
(*a*) Alias, de Verbis Domini 49.
(*b*) Notatur a Possidio in Indiculi capite 8; et a Floro citatur ad I Cor. IV, et ad Philipp. I.

CAPUT II. — 2. *Unitas Christi et membrorum.* Videte enim, fratres, dilectionem ipsius capitis nostri. Jam in cœlo est, et hic laborat, quamdiu hic laborat Ecclesia. Hic Christus esurit, hic sitit, nudus est, hospes est, infirmatur, in carcere est. Quidquid enim hic patitur corpus ejus, se dixit pati : et in fine segregans ipsum corpus suum ad dexteram, et reliquos a quibus modo conculcatur segregans ad sinistram, dicturus est his qui sunt ad dexteram : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Quibus meritis? *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare;* et cætera sic exsequitur, tanquam ipse accepisset : usque adeo ut illi non intelligentes respondeant et dicant, *Domine, quando te vidimus esurientem, hospitem, et in carcere?* Et dicit eis : *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Sic etiam in nostro corpore caput sursum est, pedes in terra sunt : tamen in aliqua constipatione et coarctatione hominum, quando tibi aliquis pedem calcat, nonne dicit caput, Calcas me? Nec caput tuum, nec linguam tuam quisquam calcavit : sursum est, in tuto est, nihil ei mali contigit; et tamen quia per connexionem charitatis unitas est a capite usque ad pedes, non se inde lingua separavit, sed dixit, Calcas me : cum eam nemo contigerit. Quomodo ergo lingua, quam nemo contigit, dicit, Calcas me : sic Christus caput, quod nemo calcat, dixit, *Esurivi, et dedistis mihi manducare.* Et illis qui hoc non fecerunt, dixit : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare.* Et quomodo conclusit? Sic : *Ibunt illi in ambustionem æternam, justi autem in vitam æternam* (*Matth.* XXV, 31-46).

CAPUT III. — 3. *Janua Christus. Petrus infirmus sibi ipsi ignotus.* Cum ergo Dominus nunc loqueretur, dixit se esse pastorem, dixit se esse et januam. Utrumque ibi habes : et, *Ego sum janua;* et, *Ego sum pastor.* Janua est in capite, pastor in corpore. Dicit enim Petro, in quo uno format Ecclesiam : *Petre, amas me?* Respondit : *Domine, amo. Pasce oves meas.* Et tertio : *Petre, amas me?* Contristatus est Petrus, quod eum tertio interrogavit (*Joan.* XXI, 15-17) : quasi ille qui vidit conscientiam negatoris, non videret fidem confitentis. Noverat illum semper, noverat illum et quando se Petrus ipse non noverat. Tunc enim se non noverat, quando dixit, *Tecum ero usque ad mortem :* et quam esset infirmus, nesciebat. Quomodo plerumque revera et infirmis contingit, ut ægrotus nesciat quid in illo agatur, medicus autem sciat : cum ille ægritudinem ipsam patiatur, medicus non patiatur. Magis dicit medicus quid agatur in altero, quam ille qui ægrotat quid agatur in se ipso. Petrus ergo tunc infirmus, Dominus autem medicus. Iste dicebat se habere vires, qui non habebat : ille autem tangens venam cordis ejus, dicebat quod ter eum esset negaturus. Et ita factum est quomodo prædixit medicus, non quomodo præsumpsit ægrotus (*Luc.* XXII, 33, 34, 55-61). Ergo post resurrectionem suam Dominus interrogavit eum, non nesciens quo ille animo confiteretur amorem Christi, sed ut trina confessione amoris, deleret trinam negationem timoris.

CAPUT IV. — 4. *Quid a Petro exigitur. Intrare per januam in ovile.* Ergo hoc Dominus exigit a Petro, *Petre, amas me?* quasi, Quid mihi dabis, quid mihi præstabis, quia amas me? Quid erat præstaturus Petrus resurgenti Domino, et eunti in cœlum, atque sedenti ad dexteram Patris? Quasi diceret, Hoc mihi dabis, hoc mihi præstabis, si amas me, ut pascas oves meas : per januam intres, non per aliam partem ascendas. Audistis, cum Evangelium legeretur, *Qui intrat per januam, pastor est : qui autem ex alia parte ascendit, fur est et latro ; et dissipare quærit, et spargere, et tollere.* Quis est qui intrat per januam? Qui intrat per Christum. Quis est iste? Qui imitatur passionem Christi, qui cognoscit humilitatem Christi : ut cum Deus factus sit homo pro nobis, cognoscat se homo non esse Deum, sed hominem. Qui enim vult Deus videri, cum sit homo, non imitatur illum, qui cum Deus esset, homo factus est. Tibi autem non dicitur, Esto aliquid minus quam es : sed, Cognosce quod es. Cognosce te infirmum, cognosce te hominem, cognosce te peccatorem; cognosce quia ille justificat, cognosce quia maculosus es. Appareat in confessione tua macula cordis tui, et pertinebis ad gregem Christi. Quia confessio peccatorum invitat medicum sanaturum : quomodo in ægritudine qui dicit, Sanus sum, non quærit medicum. Numquid non ad templum ascenderat Pharisæus ille et Publicanus? Ille de sua sanitate gloriabatur, iste vulnera sua medico ostendebat. Dicebat enim ille : *Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut Publicanus iste.* Gloriabatur super alterum. Ergo si Publicanus ille sanus esset, invideret illi Pharisæus; quia non haberet super quem extolleretur. Quomodo ergo venerat, qui sic invidebat? Non erat utique sanus : et cum se sanum diceret, non descendit curatus. Ille autem ad terram oculos dejiciens, et non audens in cœlum tollere, percutiebat pectus suum, dicens : *Deus, propitius esto mihi peccatori.* Et quid dicit Dominus? *Amen dico vobis, quia descendit justificatus de templo Publicanus, magis quam Pharisæus : quia omnis qui se exaltat, humiliabitur ; et qui se humiliat, exaltabitur* (*Luc.* XVIII, 10-14). Qui ergo se exaltant, per alteram partem volunt ascendere ad ovile : qui autem se humiliant, per januam intrant ad ovile. Ideo de illo dixit, *intrat :* de illo, *ascendit.* Qui ascendit, videtis, qui alta petit, non intrat, sed cadit. Ille autem qui se submittit, ut per januam intret, non cadit, sed pastor est.

CAPUT V. — 5. *Tres personæ ad ovile venientes : pastor, fur, mercenarius. Diligendus est pastor, mercenarius tolerandus, cavendus latro.* Sed tres personas dixit Dominus, et debemus illas investigare in Evangelio; pastoris, mercenarii et furis. Cum legeretur, puto quod animadvertistis, designavit pastorem, designavit mercenarium, designavit furem. Pastorem dixit animam suam ponere pro ovibus et intrare per januam. Furem dixit et latronem ascendere per aliam

partem. Mercenarium dixit, lupum vel etiam furem si videat, fugere; quià non est illi cura de ovibus: mercenarius est enim, non pastor. Ille intrat per januam, quia pastor est; ille ascendit per aliam partem, quia fur est: ille videns eos qui volunt tollere oves, timet et fugit, quia mercenarius est, quia non est illi cura de ovibus; mercenarius est enim. Si invenerimus tres istas personas, invenit Sanctitas vestra et quos diligatis, et quos toleretis, et quos caveatis. Diligendus est pastor, tolerandus est mercenarius, cavendus est latro. Sunt homines in Ecclesia, de quibus dicit Apostolus, qui ex occasione evangelizant, quærentes ab hominibus commoda sua (*Philipp.* I, 21), sive pecuniaria, sive honorum vel laudis humanæ. Quomodolibet volentes accipere munera evangelizant, et non tam salutem ejus quærunt cui annuntiant, quam commodum suum. Ille autem qui audit salutem ab eo qui non habet salutem si ei crediderit quem ille annuntiat, neque in illo spem posuerit, per quem illi annuntiatur salus: qui annuntiat, habebit detrimentum; cui annuntiatur, habebit lucrum.

CAPUT VI. — 6. *Dictum Christi in Pharisæos, spectare et ad malos de Ecclesia pastores. Ecclesia una ex Judæis et Gentibus.* Habes Dominum dicentem de Pharisæis, *Cathedram Moysi sedent* (*Matth.* XXIII, 2). Non eos solos significabat Dominus: quasi vero eos qui crederent in Christum, ad Judæorum scholam mitteret, ut ibi discerent quemadmodum iter sit ad regnum cœlorum. Nonne ideo Dominus venit, ut institueret Ecclesiam, ipsosque Judæos bene credentes et bene sperantes et bene diligentes segregaret tanquam frumenta a paleis, et faceret unum parietem circumcisionis, cui conjungeretur alius paries ex præputio Gentium, quibus duobus parietibus de diverso venientibus esset ipse lapis angularis? Nonne ergo idem Dominus de duabus istis plebibus in uno futuris dixit: *Habeo et alias oves, quæ non sunt ex hoc ovili?* Loquebatur autem Judæis: *Oportet me*, inquit, *et eas adducere, ut sit unus grex, et unus pastor.* Ideo duæ naves erant, unde vocaverat discipulos. Duas ipsas plebes significabant [1], quando miserunt retia, et levaverunt tantam vim et tantum numerum piscium, ita ut pene retia rumperentur: *Et oneraverunt*, inquit, *duas naves* (*Luc.* V, 2-7). Duæ naves significabant unam Ecclesiam, sed de duabus plebibus factam, conjunctam in Christo, quamvis de diverso venientem. Hoc significant etiam duæ uxores, habentes unum virum Jacob, Lia et Rachel (*Gen.* XXIX). Has duas significant etiam duo cæci, qui sedebant juxta viam, quos Dominus illuminavit (*Matth.* XX, 30-34). Et si advertatis Scripturas, in multis locis invenietis significari duas Ecclesias, quæ non sunt duæ, sed una. Ad hoc enim valet lapis angularis, ut ex duabus faciat unam. Ad hoc valet ille pastor, ut de duobus gregibus faciat unum. Ergo Dominus docturus Ecclesiam, et habiturus scholam suam præter Judæos, sicut modo videmus, numquid credentes in se, ad Judæos missurus erat, ut discerent? Sed nomine Pharisæorum et Scribarum significavit quosdam in Ecclesia sua futuros, qui dicerent, et non facerent: se autem figuraverat in persona Moysi. Etenim personam ejus gerebat Moyses, et velum ante se ideo ponebat, quando loquebatur populo; quia quamdiu illi in Lege carnalibus gaudiis et voluptatibus dediti erant, et regnum terrenum quærebant, velamen positum erat contra faciem eorum, ne viderent Christum in Scripturis. Ablato enim velamine, posteaquam passus est Dominus, visa sunt secreta templi. Ideo cum in cruce penderet, scissum est velum templi a summo usque deorsum (*Matth.* XXVII, 51): et aperte dicit apostolus Paulus, *Cum autem transieris ad Christum, auferetur velamen.* Qui autem non transierit ad Christum, quamvis legat Moysen, *velamen positum est super cor* ejus, sicut dicit Apostolus (II *Cor.* III, 16, 15). Cum ergo præfiguraret quosdam tales futuros Dominus in Ecclesia sua, quid ait? *Scribæ et Pharisæi cathedram Moysi sedent: quæ dicunt, facite; sed quæ faciunt, facere nolite.*

CAPUT VII.—7. *Clerici mali pervertere nitentes Evangelium, dum exemplo suo laicos ad peccatum trahunt.* Quando illud audiunt clerici mali quod in ipsos dicitur, volunt pervertere. Nam audivi quosdam pervertere velle istam sententiam. Numquid non, si illis liceret, non delerent illam de Evangelio? Quia vero delere illam non possunt, pervertere illam quærunt. Sed adest Domini gratia et misericordia, nec sinit eos facere; quia circumsepsit veritate sua omnes sententias suas, et libravit; ut quisquis inde aliquid præcidere voluerit, aut inducere male legendo vel interpretando, ille qui cor habet, quod præcisum est de Scriptura jungat Scripturæ, et legat superiora vel inferiora, et inveniet sensum quem volebat ille male interpretari. Quid ergo putatis dicere istos de quibus dicitur, *Quæ dicunt, facite?* Quia revera laicis dicitur [1]. Laicus enim qui vult bene vivere, cum attenderit clericum malum, quid sibi dicit? Dominus dixit, *Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite.* Ambulem viam Domini, non sequar istius mores. Audiam ab illo, non verba ipsius, sed Dei. Sequar Deum, sequatur ille cupiditatem suam. Quia si voluero apud Deum sic me defendere, ut dicam, Domine, vidi male viventem illum clericum tuum, et ideo male vixi: nonne mihi dicturus est, Serve nequam, non a me audieras, *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite?* Malus autem laicus, infidelis, non pertinens ad gregem Christi, non pertinens ad frumentum Christi, qui tanquam palea in area toleratur, quid sibi dicit, quando cœperit illum arguere verbum Dei? Exi: quid mihi loqueris? Ipsi episcopi, ipsi clerici non illud faciunt, et me cogis ut faciam? Quærit sibi non patronum ad causam malam, sed comitem ad pœnam. Nam nunquam eum ille defensurus est in die judicii, quemcumque malum voluerit imitari. Quomodo enim dia-

[1] Sic manuscripti. Editi autem, *Duas personas plebis significabant.*

[1] Ita Ms. Colbertinus. Alii quidam Mss., *re vera a fidelibus laicis dicitur.* Editi vero, *a veris laicis dicitur.*

bolus omnes quos seducit, non seducit cum quibus regnet, sed cum quibus damnetur : sic omnes qui sequuntur malos, comites sibi ad gehennam quærunt, non patrocinia ad regnum cœlorum.

CAPUT VIII. — 8. *Perversa interpretatio Evangelii.* Quomodo ergo pervertunt isti hanc sententiam, quando illis dicitur male viventibus, Merito dictum est a Domino, *Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite?* Recte dictum est, inquiunt. Dictum est enim vobis, ut quæ dicimus, faciatis; quæ autem nos facimus, vos non faciatis. Nos enim offerimus sacrificium, vobis non licet. Videte versutias hominum: quid dicam? mercenariorum. Nam si pastores essent, ista non dicerent. Ideo Dominus ut os illis clauderet, secutus est, et dixit, *Cathedram Moysi sedent : quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite : dicunt enim, et non faciunt.* Quid est ergo, fratres? Si diceret de sacrificio offerendo; diceret, *Dicunt enim, et non faciunt?* Faciunt enim sacrificium, Deo offerunt. Quid est quod dicunt, et non faciunt? Audi quid sequatur : *Alligant enim onera gravia et importabilia, et imponunt ea super cervices hominum, quæ ipsi uno digito nolunt tangere* (*Matth.* XXIII, 2-4). Aperte exprobravit, descripsit et ostendit. Sed illi quando sic volunt pervertere sententiam, ostendunt quia nihil quærunt in Ecclesia, nisi commoda sua; nec Evangelium legerunt : si enin nossent ipsam paginam, et totum legissent, nunquam hoc dicere auderent.

9. *Malos pastores esse in Ecclesia similes Pharisæorum. Pastor quis mercenarius, quis castus. Uxor casta.* Sed apertius attendite, quia habet tales Ecclesia. Ne quis dicat nobis : Prorsus de Pharisæis dixit, de Scribis dixit, de Judæis dixit : nam tales non habet Ecclesia. Qui sunt ergo illi, de quibus omnibus Dominus dicit : *Non omnis qui mihi dicit, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum?* Et addidit : *Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetavimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus, et in nomine tuo manducavimus et bibimus?* Numquid in nomine Christi, Judæi faciunt ista? Certe manifestum est quia de his dicit qui nomen Christi habent. Sed quid sequitur? *Tunc dicam illis : Nunquam vos cognovi. Recedite a me, omnes qui operamini iniquitatem* (*Id.* VII, 21-23). Audi Apostolum gementem de talibus. Dicit alios annuntiare Evangelium per charitatem, alios per occasionem : de quibus dicit, *Annuntiant Evangelium non recte* (*Philipp.* I, 17). Rem rectam, sed ipsi non recti. Quod annuntiant, rectum est; sed qui annuntiant, non sunt recti. Quare non est rectus? Quia aliud quærit in Ecclesia, non Deum quærit. Si Deum quæreret, castus esset; quia legitimum maritum anima Deum habet. Quisquis a Deo præter Deum aliquid quærit, non caste Deum quærit. Videte, fratres : si uxor amet maritum quia dives est; non est casta. Non enim maritum amat, sed aurum mariti. Si autem maritum amat, et nudum amat, et pauperem amat. Si enim propterea amat, quia dives est; quid, si (quomodo sunt casus humani) proscribatur et subito egens remaneat? Renuntiat illi forte; quia quod amabat, non maritus erat, sed res ejus. Si autem vere maritum amat, etiam pauperem plus amat; quia cum misericordia amat.

CAPUT IX. — 10. *Deus caste quærendus.* Et tamen, fratres, Deus noster nunquam pauper esse potest. Dives est, ipse fecit omnia, cœlum et terram, mare et Angelos. Quidquid videmus, quidquid non videmus in cœlo, ipse fecit. Sed tamen non divitias amare debemus, sed eum qui fecit illas. Non enim tibi promisit nisi se. Inveni aliquid pretiosius, et hoc tibi dabit. Pulchra est terra, cœlum et Angeli : sed pulchrior est qui fecit hæc. Qui ergo annuntiant Deum, amantes Deum; qui annuntiant Deum, propter Deum, pascunt oves, et non sunt mercenarii. Ipsam castitatem exigebat ab anima Dominus noster Jesus Christus, quando dicebat Petro, *Petre, amas me?* Quid est, *Amas me?* Castus es? Non est cor tuum adulterum? Non tua quæris in Ecclesia, sed mea? Si ergo talis es, et amas me, *pasce oves meas* (*Joan.* XXI, 15). Non enim eris mercenarius, sed eris pastor.

11. *Mercenarii quomodo utiles. Pastores pauci, mercenarii multi.* Illi autem non caste annuntiabant, de quibus gemit Apostolus. Sed quid dicit? *Quid enim? dum omni modo, sive occasione, sive veritate Christus annuntietur* (*Philipp.* I, 18). Permisit ergo esse mercenarios. Pastor veritate Christum annuntiat, mercenarius occasione Christum annuntiat, aliud quærens. Tamen et ille Christum annuntiat, et ille Christum. Audi vocem pastoris Pauli : *Sive occasione, sive veritate Christus annuntietur.* Ipse pastor voluit habere mercenarium. Faciunt enim ubi possunt, utiles sunt quantum possunt. Quando autem ad alios usus quærebat Apostolus, cujus vias imitarentur infirmi : *Misi vobis*, inquit, *Timotheum, qui vos commonefaciat vias meas* (I *Cor.* IV, 17). Et quid ait? Misi pastorem qui vos commoneret vias meas : id est, qui quomodo ego ambulo, et ipse ambulat. Et mittens pastorem, quid ait? *Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit.* Nonne cum illo erant multi? Sed quid sequitur? *Omnes enim sua quærunt, non quæ sunt Jesu Christi* (*Philipp.* II, 20, 21) : id est, Ego vobis pastorem mittere volui; nam multi mercenarii sunt : sed non oportuerat ut mercenarius mitteretur. Ad alias res et negotia peragenda mittitur mercenarius : ad illas autem quas tunc volebat Paulus, pastor erat necessarius. Et vix invenit unum pastorem inter multos mercenarios : quia pauci pastores, multi mercenarii. Sed quid dicitur de mercenariis? *Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam* (*Matth.* VI, 2). De pastore autem quid ait Apostolus? *Quisquis autem mundaverit se ab hujusmodi, erit vas in honorem sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum semper* (II *Tim.* II, 21). Non ad quasdam res paratum, et ad quasdam non paratum; sed *ad omne bonum opus paratum.* Hæc de pastoribus dixi.

CAPUT X. — 12. *Mercenarius fugiens, Donatistæ, lupi et latrones.* De mercenariis autem jam dicemus. *Mercenarius quando videt lupum insidiantem ovibus fugit.* Hoc Dominus dixit. Quare? *Quia non est ei*

cura de ovibus. Tamdiu ergo est utilis mercenarius, quamdiu non videt lupum, quamdiu non videt furem et latronem : cum autem viderit, fugit. Et quis est de mercenariis, qui non fugit [1] de Ecclesia, quando videt lupum et latronem? Abundant lupi, abundant latrones. Ipsi sunt qui ascendunt per alteram partem. Qui sunt isti qui ascendunt? Qui de parte Donati volunt deprædari oves Christi, ipsi per alteram partem ascendunt. Non per Christum intrant : quia non sunt humiles. Quia superbi sunt, ascendunt. Quid est, ascendunt? Extolluntur. Unde ascendunt? Per alteram partem : unde de parte dici volunt. Qui in unitate non sunt, de altera parte sunt, et de ipsa parte ascendunt, id est, extolluntur, et volunt tollere oves. Quomodo ascendunt, videte. Nos, inquiunt, sanctificamus, nos justificamus, nos facimus justos. Ecce quo ascenderunt [2]. Sed qui se exaltat, humiliabitur (*Luc.* XIV, 11). Potens est Dominus Deus noster humiliare eos. Lupus autem diabolus est : insidiatur ut decipiat, et qui illum sequuntur; nam dictum est, quod induti quidem pellibus ovium, intus autem sunt lupi rapaces (*Matth.* VII, 15). Si viderit mercenarius aliquem loqui prava [3], aut sentire secundum perniciem animæ suæ, aut aliquid facere sceleratum et obscœnum, et tamen quia videtur habere alicujus momenti personam in Ecclesia, unde si sperat commoda, mercenarius est : et cum videt hominem perire in peccato, videt illum sequi lupum, videt illius guttur morsu trahi ad supplicium; non illi dicit, Peccas; non illum objurgat, ne perdat commoda sua. Hoc est ergo, *Cum viderit lupum, fugit :* non illi dicit, Scelerate facis. Non corporis, sed animæ hæc fuga est. Quem vides corpore stare, fugit animo, cum videt peccatorem, et non illi dicit, Peccas; cum etiam consilium cum illo habet.

CAPUT XI. — 13. *Uva de spinis quomodo legatur.* Fratres mei, numquid non ascendit aliquando aut presbyter aut episcopus, et non dicit aliud de superiore loco, nisi ne rapiantur res alienæ, ne fraudes fiant, ne scelera admittantur? Non possunt dicere aliud, qui cathedram Moysi sedent, et ipsa de illis loquitur, non ipsi. Quid est ergo, *Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus?* et, *Omnis arbor ex fructu cognoscitur* (*Ibid.* 16)? Pharisæus potest bona loqui? Pharisæus spina est : quomodo de spina lego uvam? Quia tu, Domine, dixisti, *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite.* De spinis me jubes uvam decerpere, cum dixeris, *Numquid colligunt de spinis uvam?* Respondet tibi Dominus : Non jussi te de spinis uvam legere; sed vide, attende bene, ne forte, ut fieri solet, vitis cum circumerrat per terram, involuta sit in spinis. Nam aliquando invenimus illud, fratres mei, vitem positam super caricem, quia ibi habet sepem spinosam, extendit palmites suos, et inserit in sepem spinosam, et pendet inter spinas botrus : et qui videt botrum carpit, non tamen de spinis, sed de vite, quæ circumplexa est spinis. Sic ergo illi spinosi sunt : sed sedendo in cathedra Moysi, involvit eos vitis, et pendent ad eos botri, id est, verba bona, præcepta bona. Tu lege uvam, non te pungit spina, quando legis, *Quæ dicunt, facite; sed quæ faciunt, facere nolite.* Pungit autem te spina, si quod faciunt facis. Ut ergo legas uvam, et non inhæreas spinis, *Quæ dicunt, facite; sed quæ faciunt, facere nolite.* Facta ipsorum spinæ sunt, verba ipsorum uva est, sed de vite, id est, de cathedra Moysi.

14. *Mercenarii fugientes, dum iniquis favent. Augustinus non mercenarius.* Fugiunt ergo isti, quando vident lupum, quando vident latronem. Hoc autem dicere cœperam, quia de loco superiore non possunt dicere isti, nisi, Bene facite, nolite perjurare, nolite fraudare, nolite aliquem circumvenire. Aliquando autem sic vivunt, ut de tollenda aliena villa, cum episcopo consilium habeatur, et petatur ab ipso tale consilium. Aliquando nobis contigit, experti dicimus : nam non crederemus. Multi a nobis consilia mala petunt, consilia mentiendi, circumveniendi; putantes quia placent nobis. Sed in nomine Christi, si Domino placet quod dicimus, nullus talis nos tentavit, et invenit quod volebat in nobis [1]. Quia si vult ipse qui nos vocavit, pastores sumus, non mercenarii. Sed quid ait Apostolus? *Mihi minimum est ut a vobis judicer, aut ab humano die : sed neque ego meipsum judico. Nihil enim mihi conscius sum; sed non in hoc justificatus sum. Qui autem judicat me, Dominus est* (I *Cor.* IV, 3, 4). Non ideo bona est conscientia mea, quia vos illam laudatis. Quid enim laudatis, quod non videtis? ille laudet, qui videt : ille etiam corrigat, si quid ibi videt quod ejus oculos offendit. Quia et nos non dicimus perfecte nos sanos : sed tundimus pectus nostrum, et dicimus Deo, Propitius esto, ne peccem. Tamen puto, coram illo enim loquor, nihil aliud a vobis quærens nisi salutem vestram; et gemimus plerumque in peccatis fratrum nostrorum, et vim patimur [2], et torquemur animo, et aliquando corripimus illos : imo nunquam non corripimus. Testes sunt omnes qui recordantur quod dico, quoties sunt a nobis correpti fratres peccantes, et vehementer correpti.

CAPUT XII. — 15. *De ovibus quæ ratio reddenda a pastore.* Modo consilium nostrum tracto cum Sanctitate vestra. In nomine Christi plebs Dei estis, plebs catholica estis, membra Christi estis : Non estis divisi ab unitate. Communicatis membris Apostolorum, communicatis memoriis sanctorum martyrum, diffusorum per orbem terrarum, et pertinetis ad curam nostram, ut rationem de vobis bonam reddamus. Tota autem ratio nostra quæ est, scitis. Domine, scis quia dixi, scis quia non tacui, scis quo animo dixi, scis quia flevi tibi, cum dicerem, et non audirer.

[1] Am. Er. et omnes Mss., *qui fugit*; absque negante particula.
[2] Nonnulli Mss., *Ecce quomodo ascendunt.*
[3] Sic unus e Colbertinis codicibus. Cæteri manuscripti, *aliquem loqui peccata.* Editi vero, *aliquem peccare.*

[1] Mss., *nullus illud tentavit, et invenit in nobis* Sic etiam Am. et Er. nisi quod pro, *illud*, habent, *illum.*
[2] Colbertinus Ms., *et compatimur.*

losa puto quod integra ratio nostra est. Securos enim nos fecit Spiritus sanctus per Ezechielem prophetam. Nostis ipsam lectionem de speculatore: *Fili*, ait, *hominis, speculatorem posui te domui Israel: si me dicente ad impium, Impie, morte morieris, non dixeris*: hoc est, ergo enim tibi dico, ut dicas; si non annuntiaveris: *veneritque gladius, et tulerit eum*, id est, quod minatus sum peccatori; *ille quidem impius in impietate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu speculatoris requiram*. Quare? Quia non dixit. *Si autem speculator viderit gladium venientem, et cecinerit tuba, ut fugiat; et non se observaverit*; id est, non se correxerit, ut non eum inveniat in supplicio, quod minatur Deus; *veneritque gladius, et tulerit aliquem; ille quidem impius in iniquitate sua mortuus est: tu autem*, inquit, *animam tuam liberasti* (*Ezech.* XXXIII, 7-9). Et in illo loco Evangelii quid aliud dicit servo? cum diceret, *Domine, sciebam te molestum sive durum hominem, quia metis ubi non seminasti, et colligis ubi non sparsisti; et timens abii, et abscondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est*. Et ille: *Serve*, inquit, *nequam et piger*, magis quia *me sciebas molestum et durum esse, metere ubi non seminavi, et colligere ubi non sparsi*, ipsa avaritia mea debuit te docere quia lucrum quæro de pecunia mea. *Oportuit te ergo ut dares pecuniam meam nummulariis et ego veniens cum usuris exegissem quod meum est* (*Luc.* XIX, 20-23). Numquid dixit, Dares et exigeres? Nos ergo, fratres, damus; veniet ille qui exigat. Orate, ut paratos nos inveniat.

SERMO CXXXVIII * (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, Ego sum pastor bonus. *etc., contra Donatistas. Cap.* X, ℣. 11-16 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Bonus pastor cur commendatus in singulari.* Audivimus Dominum Jesum commendantem nobis boni pastoris officium. In qua commendatione admonuit nos utique, ut intelligi datur, bonos esse pastores. Et tamen ne intelligeretur perverso modo multitudo pastorum: *Ego sum*, inquit, *pastor bonus*. Et unde sit pastor bonus, consequenter ostendit: *Pastor*, inquit, *bonus animam suam ponit pro ovibus. Mercenarius autem, et qui non est pastor, videt lupum venientem, et fugit: quoniam non est ei cura de ovibus; mercenarius est enim.* Pastor ergo bonus Christus. Quid Petrus? Nonne bonus pastor? nonne et ipse animam pro ovibus posuit? Quid Paulus? Quid cæteri Apostoli? Quid eorum tempora consequentes beati episcopi martyres? Quid etiam sanctus iste Cyprianus? Nonne omnes pastores boni; non mercenarii, de quibus dicitur, *Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam* (*Matth.* VI, 2). Omnes ergo isti pastores boni, non solum quia sanguinem fuderunt, sed quia pro ovibus fuderunt. Non enim fuderunt elatione, sed charitate.

CAPUT II. — 2. *Martyrium sine charitate nihil prodest.* Nam et apud hæreticos, qui propter iniquitates et errores suos aliquid molestiarum perpessi fuerint, nomine martyrii se jactant, ut hoc pallio dealbati facilius furentur, quia lupi sunt. Si autem scire vultis in quo numero habendi sunt, pastorem bonum Paulum apostolum audite: quoniam non omnes qui corpora sua in passione etiam ignibus tradunt, æstimandi sunt sanginem fudisse pro ovibus, sed potius contra oves. *Si linguis*, inquit, *hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Si sciero omnia sacramenta, et habuero omnem prophetiam, et omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.* Magna ergo res est postremo fides montes transferens. Illa quidem magna sunt: sed si ego hæc sine charitate habeam, inquit, non illa, sed ego nihil sum. Sed adhuc istos non tetigit, qui falso martyrii nomine in passionibus gloriantur. Audite ut eos tangat, imo potius ut transfodiat. *Si distribuero*, inquit, *omnia mea pauperibus, et tradidero corpus meum ut ardeam.* Jam ipsi sunt [1]. Sed vide quid sequitur: *Charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (I *Cor.* XIII, 1-3). Ecce venitur ad passionem, ecce venitur et ad sanguinis fusionem, venitur et ad corporis incensionem: et tamen nihil prodest, quia charitas deest. Adde charitatem, prosunt omnia: detrahe charitatem, nihil prosunt cætera.

CAPUT III. — 3. *Charitas quantum bonum.* Quale bonum est charitas ista, fratres? Quid pretiosius? quid luminosius? quid firmius? quid utilius? quid securius? Multa sunt Dei dona, quæ tamen habent et mali, qui dicturi sunt, *Domine, in nomine tuo prophetavimus, in nomine tuo dæmonia ejecimus, in nomine tuo virtutes multas fecimus.* Nec respondebit ille, Non fecistis. Non enim in conspectu tanti judicis mentiri audebunt, aut jactare quæ non fecerunt. Sed quia charitatem non habuerunt, respondebit omnibus illis: *Non novi vos* (*Matth.* VII, 22, 23). Quomodo autem habet vel exiguam charitatem, qui etiam convictus non amat unitatem? Hanc Dominus unitatem commendans pastoribus bonis [2], noluit multos appellare pastores. Neque enim, ut dixi jam, non erat pastor bonus Petrus, Paulus, Apostoli cæteri, et posteriores sancti episcopi, beatusque Cyprianus. Omnes hi pastores boni: et tamen ille pastoribus bonis non commendavit pastores bonos, sed pastorem bonum. *Ego sum*, inquit, *pastor bonus*.

CAPUT IV. — 4. *Petrum aliosque existere pastores bonos.* Interrogemus Dominum qualicumque sensu, et humillima disceptatione cum tanto patrefamilias colloquamur. Quid dicis, Domine, bone pa-

* Emendatus ad tres bn. quatuor cl. ad a. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 50.

(*b*) Citatur a Floro ad I Cor. XIII. Habitum esse Carthagine post Collationem cum Donatistis, intelligimus fere ex illis verbis, n. 1, « iste Cyprianus; » et n. 3 « qui etiam convictus, » etc.

[1] Ms. Colbertinus et Florus, *numquid jam nihil sum?*

[2] Am. et Er. addunt hic, *non commendans pastores bonos*. Lov. autem absque negatione, *commendans pastores bonos*; quod abest a Mss.

stor? Tu enim bonus pastor, qui bonus agnus; idem pastor et pascua, idem agnus et leo. Quid dicis? Audiamus, et adjuva ut intelligamus. *Ego sum*, inquit, *pastor bonus*. Quid Petrus? Aut non pastor, aut malus? Videamus si non pastor. *Amas me?* Tu ei dixisti, Domine, *Amas me?* et respondit, *Amo*. Et tu ei, *Pasce oves meas*. Tu, tu Domine, interrogatione tua, firmamento oris tui, amatorem fecisti pastorem. Pastor est ergo, cui pascendas oves credidisti. Ipse commendasti, pastor est. Videamus jam utrum non bonus. Ipsa id interrogatione et responsione ejus invenimus. Quæsisti, utrum amet te: respondit, *Amo*. Vidisti cor, quia verum respondit. Non est ergo bonus, qui amat tantum bonum? Unde illa responsio ex intimis prolata visceribus? Unde ille Petrus testes oculos tuos habens in corde suo, contristatus quod eum non solum semel, sed iterum et tertio interrogasti, ut trina confessione amoris, deleret trinum peccatum negationis; unde ergo contristatus, quod sæpe interrogatus esset ab eo qui sciret quod interrogabat, et donaverat quod audiebat; unde contristatus, talia verba retulit: *Domine, tu scis omnia, ipse nosti quoniam te amo* (*Joan.* XXI, 15-17)? Itane ille talia confitens, imo profitens mentiretur? Veraciter ergo respondit amorem tuum, et de intimo corde protulit amantis vocem. Tu autem dixisti: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona* (*Matth.* XII, 35). Ergo et pastor, et bonus pastor: nihil quidem ad potestatem ac bonitatem pastoris pastorum; sed tamen etiam ipse et pastor, et bonus: et cæteri tales pastores boni.

CAPUT V. — 5. *Unus tamen bonus pastor Christus.* Quid est ergo, quod pastoribus bonis commendas unum pastorem, nisi quia in uno pastore doces unitatem? Et exponit apertius ipse Dominus per ministerium nostrum, ex ipso Evangelio commemorans Charitatem vestram, et dicens, Audite quid commendavi, *Ego sum pastor bonus*, dixi: quia omnes cæteri, omnes pastores boni membra mea sunt. Unum caput, unum corpus, unus Christus. Ergo et pastor pastorum, et pastores pastoris, et oves cum pastoribus sub pastore[1]. Quid sunt hæc, nisi quod dicit Apostolus: *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa; omnia autem membra corporis cum sint multa, unum est corpus: sic et Christus* (I *Cor.* XII, 12)? Ergo si sic et Christus, merito Christus in se habens omnes pastores bonos, unum commendat dicens, *Ego sum pastor bonus*. Ego sum, unus sum, mecum omnes in unitate unum sunt. Qui extra me pascit, contra me pascit. Qui mecum non colligit, spargit. Ergo audite ipsam unitatem vehementius commendatam: *Habeo*, inquit, *alias oves, quæ non sunt de hoc ovili*. Loquebatur enim primo ovili de genere carnis Israel. Erant autem alii de genere fidei ipsius Israel, et extra erant adhuc, in Gentibus erant, prædestinati, nondum congregati. Hos noverat qui prædestinaverat: noverat qui redimere sanguine suo fuso venerat. Videbat eos, nondum videntes eum: noverat eos, nondum credentes in eum. *Habeo*, inquit, *alias oves, quæ non sunt de hoc ovili*: quia non sunt de genere carnis Israel. Sed tamen non erunt extra hoc ovile, quia *oportet me eas adducere, ut sit unus grex et unus pastor*.

CAPUT VI. — 6. *Sponsæ ad Christum affectus.* Merito huic pastori pastorum, amata ejus, sponsa ejus, pulchra ejus, sed ab ipso pulchra facta, prius peccatis fœda, post indulgentia et gratia formosa, loquitur amans et ardens in eum, et dicit ei, *Ubi pascis?* Et videte quemadmodum, quo affectu hic erigatur amor spiritualis. Melius multo isto affectu delectantur, qui aliquid ex hujus amoris dulceduine gustaverunt. Illi hoc bene audiunt, qui amant Christum. In ipsis enim hoc, et de ipsis cantat Ecclesia in Canticis canticorum: qui amant Christum, quasi fœdum, et solum formosum. *Vidimus* enim *eum*, inquit, *et non habebat speciem neque decorem* (*Isai.* LIII, 2). Talis in cruce apparuit, talem se spinis coronatus exhibuit, fœdum et sine decore, quasi amissa potentia; quasi non Filium Dei. Talis visus est cæcis. Ex persona quippe Judæorum hoc dixit Isaias, *Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem.* Quando dicebatur, *Si Filius Dei est, descendat de cruce. Alios salvos fecit, se ipsum non potest.* Et percutientes de calamo in caput, *Prophetiza nobis, Christe, quis te percussit* (*Matth.* XXVII, 40, 41; XXVI, 68)? Quia non habebat speciem neque decorem. Talem, Judæi, videbatis. Quia cæcitas ex parte Israel facta est, donec plenitudo Gentium intraret (*Rom.* XI, 25), donec aliæ oves venirent. Quia ergo cæcitas facta est, ideo decorum sine decore vidistis. Si enim cognovissetis, nunquam Dominum gloriæ crucifixissetis (I *Cor.* II, 8). Fecistis autem, quia non cognovistis. Et tamen ille qui vos quasi fœdos toleravit; pro vobis formosus oravit: *Pater*, inquit, *ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Si enim sine decore, quid est quod amat ista, quæ dicit, *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea?* Quid est quod amat? quid est quod ardet, quid est quod tantum ne ab illo aberret, timet? quid est quod tantum delectatur in ipso, cui sola pœna est esse sine ipso? Quid esset unde amaretur, nisi formosus esset? Verum quomodo illa sic amaret, si ille illi sic appareret, quomodo cæcis persequentibus, et quid faciant nescientibus? Qualem ergo illa amavit? Speciosum forma præ filiis hominum. *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis* (*Psal.* XLIV, 3). Ergo de ipsis labiis tuis *annuntia mihi, quem dilexit anima mea. Annuntia*, inquit, *mihi, o quem dilexit*, non caro mea, sed *anima mea. Annuntia mihi ubi pascis, ubi cubas in meridie: ne forte fiam sicut operta super greges sodalium tuorum* (a).

CAPUT VII. — 7. *Sponsæ verba ut intelligenda. Sodales, quasi simul edales.* Obscurum videtur, obscurum est: quia thalami sacri mysterium est. Ipsa enim

[1] Sic Mss. At Lov., *Ergo et pastor ipse est pastorum, et pastores multi sunt unius pastoris, et oves cum pastoribus sunt sub pastore.*

(a) Vide serm. 46, n. 30-38.

dicit, *Introduxit me rex in cubiculum suum.* Talis cubiculi hoc secretum est. Sed vos qui ab isto cubiculo profani non estis, audite quod estis, et dicite cum illa, si amatis cum illa : amatis autem cum illa, si estis in illa. Dicite omnes, et tamen una dicat, quia unitas dicit : *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea.* Erat enim illis in Deum una anima et cor unum (*Act.* IV, 32). *Annuntia mihi ubi pascis, ubi cubas in meridie.* Quid significat meridies? Magnum fervorem magnumque splendorem. Ergo notum fac mihi qui sint sapientes tui, spiritu ferventes, et doctrina fulgentes. *Dexteram tuam notam fac mihi, et eruditos corde in sapientia* (*Psal.* LXXXIX, 12). Ipsis inhæream in corpore tuo, ipsis socier, cum ipsis te fruar. Dic mihi ergo, *annuntia mihi ubi pascis, ubi cubas in meridie;* ne incurram in eos qui alia de te dicunt, alia de te sentiunt; alia de te credunt, alia de te prædicant : et greges suos habent, et sodales tui sunt; quia de mensa tua vivunt, et mensæ tuæ Sacramenta pertractant. Sodales enim dicti sunt, quod simul edant, quasi simul edales. Tales exprobrantur in Psalmo : *Si enim inimicus meus super me magna locutus fuisset, abscondissem me utique ab eo : et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset absconderem me utique ab eo. Tu vero, unanimis meus, dux meus, et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu* (*Psal.* LIV, 13-15). Quare contra domum Domini modo cum dissensu, nisi quia ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis (I *Joan.* II, 19)? Ideo, o tu, *quem dilexit anima mea*, ne in tales incidam, sodales tuos, sed quales fuerunt sodales Samson, non servantes amico fidem, sed volentes ejus corrumpere uxorem (*Jud.* XIV). Ergo ne in tales incurram, *ne fiam super eos*, id est, incidam in eos, *velut operta*, velut latens et obscura, non velut in monte constituta. *Annuntia* ergo *mihi*, *o quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie;* qui sunt sapientes et fideles, in quibus maxime requiescis : ne forte sicut latens incurram in greges, non tuos, sed sodalium tuorum. Nam tu Petro non dixisti, Pasce oves tuas; sed, *Pasce oves meas* (*Joan.* XXI, 15).

CAPUT VIII. — 8. *Sponsi responsum.* Respondeat ergo amatæ huic pastor bonus, et speciosus forma præ filiis hominum : respondeat ei quam formosam fecit ex filiis hominum. Audite quid respondeat, intelligite; cavete quod terret, amate quod monet. Quid ergo respondet? Quam non blande, sed blanditiis severitatem reddit. Corripit, ut constringat, ut servet. *Nisi cognoveris temetipsam*, inquit, *o pulchra inter mulieres :* quamtumlibet enim sint aliæ pulchræ donis viri tui, hæreses sunt; ornatu non visceribus pulchræ sunt, foris et extrinsecus nitent, nomine justitiæ se dealbant : *Omnis* autem *pulchritudo filiæ regis intrinsecus* (*Psal.* XLIV, 14). *Nisi* ergo *cognoveris temetipsam*, quia una es, quia per omnes gentes es, quia casta es, quia colloquio perverso malorum sodalium corrumpi non debes. *Nisi cognoveris temetipsam*, quia recte te mihi desponsavit ille virginem castam exhibere Christo; recteque mihi te ipsam exhibeas, ne malis colloquiis, sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic et tui sensus corrumpantur a castitate mea (II *Cor.* XI, 2, 3). *Nisi* ergo talem *cognoveris temetipsam, exi tu; exi.* Aliis enim dicturus sum, *Intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* XXV, 21, 23). Tibi non dicam, Intra : sed, *Exi*; ut sis inter eos qui ex nobis exierunt. *Exi tu.* Sed *nisi cognoveris temetipsam*, tunc *exi*. Si autem cognoveris temetipsam, intra. *Si* autem *non cognoveris*, *exi tu in vestigiis gregum, et pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum* (*Cant.* I, 6, 7). *Exi in vestigiis*, non gregis, sed *gregum : et pasce*, non sicut Petrus oves meas, sed *hædos tuos : in tabernaculis*, non pastoris, sed *pastorum ;* non unitatis, sed dissensionis; non ibi posita, ubi est unus grex et unus pastor. Confirmata est, ædificata est, amata fortior facta est, parata mori pro viro, et vivere cum viro.

CAPUT IX. — 9. *Sponsæ verba prave usurpata a Donatistis.* Hæc verba quæ commemoravimus de sanctis Canticis canticorum, de sponsi et sponsæ epithalamio quodam : spirituales enim nuptiæ sunt, in quibus nobis magna castitate vivendum est; quia Ecclesiæ concessit Christus in spiritu, quod mater ejus habuit [1] in corpore, ut et mater et virgo sit : hæc ergo verba Donatistæ accipiunt ad sensum suum perversum multo aliter. Et quemadmodum non tacebo, et quid eis respondeatis, adjuvante Domino, quantum potero, breviter admonebo. Cum eos urgere cœperimus luce unitatis Ecclesiæ diffusæ toto orbe terrarum, et poposcerimus ut ostendant ipsi de Scripturis aliquod testimonium, ubi Deus prædixit in Africa futuram Ecclesiam, quasi perditis cæteris gentibus; hoc solent testimonium in ore habere, et dicere : Africa in meridie est; interrogans ergo, inquiunt, Ecclesia Dominum ubi pascat, ubi cubet; respondet ille, *In meridie :* ut quasi vox interrogantis sit, *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascas, ubi cubes;* et vox quasi respondentis, *In meridie*, hoc est, in Africa. Si ergo quæ interrogat, Ecclesia est, et Dominus ubi pascit respondet, in Africa, quia in Africa erat Ecclesia : quæ interrogat, non erat in Africa. *Annuntia*, inquit, *mihi*, *quem dilexit anima mea, ubi pascas, ubi cubes;* et respondet ille cuidam Ecclesiæ præter Africam, *In meridie*, in Africa cubo, in Africa pasco, quasi in te non pasco [2]. Porro si quæ interrogat, Ecclesia est, quod nullus ambigit, quod nec ipsi contradicunt; et audiunt nescio quid de Africa : hæc ergo quæ interrogat præter Africam est; et quia Ecclesia est, est præter Africam Ecclesia.

CAPUT X. — 10. *Refelluntur Donatistæ.* Ecce accipio in meridie esse Africam : quanquam magis in meridie sub sole medii diei Ægyptus quam Africa. Illic autem in Ægypto, quomodo pastor est iste, qui norunt agnoscunt : qui non norunt, requirant quam magnam illic gregem colligat, quantam numerosita-

[1] Lov., *habet in corpore ;* dissentientibus editis aliis et Mss.

[2] Editi, *quasi te non pasco ;* omissa particula *in*, quam habent plerique Mss.

tem sanctorum atque sanctarum habeat contemnentium penitus mundum. Grex ille tantum crevit, ut etiam inde superstitiones expulerit. Ut ergo omittam, quomodo inde omnem idolorum superstitionem, quæ illic valida fuerat, crescendo [1] fugaverit : accipio quod dicitis, o sodales mali; accipio prorsus, assentio Africam in meridie esse, et Africam significatam in eo quod dictum est, *Ubi pascis, ubi cubas in meridie?* Sed et vos æque [2] attendite adhuc ista verba sponsæ esse, nondum sponsi. Adhuc sponsa dicit, *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea ubi pascis, ubi cubas in meridie, ne forte fiam sicut operta.* Surde, cæce, si in meridie vides Africam, quare in operta non intelligis feminam? *Annuntia mihi*, dicit, *quem dilexit anima mea.* Utique virum alloquitur, cum dicit, *quem dilexit.* Quomodo si diceret, Annuntia mihi, quam dilexit anima mea; intelligeremus sponsum hæc loqui ad sponsam : sic cum audis, *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea ubi pascis, ubi cubas;* illuc adde, ad hujus verba pertinent et quæ sequuntur, *in meridie.* Quæro *ubi pascas in meridie, ne forte fiam sicut operta super greges sodalium tuorum.* Audio prorsus, accipio de Africa quod intelligis; *in meridie*, ipsa significata est. Sed Ecclesia Christi, sicut intelligis, transmarina alloquitur sponsum suum, timens errorem incidere Africanum. *O quem dilexit anima mea, annuntia mihi*, doce me. Audio enim in meridie, id est, in Africa, duas esse partes, imo multas concisiones. *Annuntia* ergo *mihi ubi pascis*, quæ oves ad te pertinent, quod ovile illic me jubes amare, cui me debeo sociare. *Ne forte fiam velut operta.* Illudunt enim quasi latenti, insultant quasi perditæ, quasi nusquam alibi existenti. *Ne* ergo *quasi operta*, quasi latens *fiam super greges*, id est, super congregationes hæreticorum, *sodalium tuorum*, Donatistarum, Maximianistarum, Rogatistarum, cæterarumque pestium [3] extra colligentium; et ideo spargentium; rogo te, annuntia mihi, si illic pastorem meum requiram, ut non in gurgitem rebaptizationis incurram. Hortor vos, obsecro vos per sanctitatem talium nuptiarum, amate hanc Ecclesiam, estote in tali Ecclesia, estote talis Ecclesia : amate pastorem bonum, virum tam pulchrum, neminem fallentem, neminem perire cupientem. Orate et pro dispersis ovibus : veniant et ipsi, agnoscant et ipsi, ament et ipsi; ut sit unus grex et unus pastor. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CXXXIX [*] (a).

De verbis Evangelii Joannis, Ego et Pater unum sumus. *Cap.* x, ỳ. 30.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christus quomodo Dei Patris Unicus.* Dominus Deus, Jesus Christus, Filius Dei unicus, natus de Deo Patre sine aliqua matre, et natus de virgine matre sine homine patre, audistis quid dixerit : *Ego et Pater unum sumus.* Sic accipite hoc, sic credite, ut mereamini intelligere. Fides enim debet præcedere intellectum, ut sit intellectus fidei præmium. Propheta enim apertissime dixit, *Nisi credideritis, non intelligetis* (*Isai.* VII, 9, *sec* LXX). Quod ergo simpliciter prædicatur, credendum est : quod subtiliter disputatur, intelligendum est. Primitus ergo ad imbuendas vestras mentes per fidem prædicamus vobis Christum Dei Patris unicum. Quare additur, Unicum? Quia cujus est Unicus multos filios habet gratia. Cæteri ergo omnes sancti filii Dei sunt gratia, solus ille natura. Qui gratia filii sunt, non sunt quod Pater. Denique nullus sanctorum ausus est dicere, quod ille Unicus ait, *Ego et Pater unum sumus.* Numquid non Pater est et noster? Si non est Pater noster, quomodo dicimus orantes, *Pater noster qui es in cœlis* (*Matth.* VI, 9)? Sed nos filii sumus, quos voluntate sua filios fecit, non ex natura sua filios genuit. Genuit quidem et nos, sed quomodo dicitur, adoptatos, adoptantis generatos beneficio, non natura. Denique et hoc dicti sumus, quia vocavit nos Deus in adoptionem filiorum (*Ephes.* I, 5) : homines adoptati sumus. Ille dicitur Unicus, Unigenitus; quia hoc est quod Pater : nos autem homines sumus, Deus est Pater. Quia ergo ille hoc est quod Pater, dixit, et verum dixit, *Ego et Pater unum sumus?* Quid est, *unum sumus?* Unius naturæ sumus. Quid est, *unum sumus?* Unius substantiæ sumus.

CAPUT II. — 2. *Filius Dei et Pater sunt unius substantiæ.* Forte minus intelligitis quid est unius substantiæ. Laboremus, ut intelligatis adjuvet Deus et me loquentem, et vos audientes : me, ut ea dicam quæ vera sunt et apta sunt vobis; vos autem, ante omnia et præcipue ut credatis; deinde ut quomodo potestis intelligatis. Quid est ergo, unius substantiæ? Similitudines vobis adhibeam, ut quod minus intelligitur, exemplo clarescat. Utputa, aurum est Deus, aurum est et Filius ejus. De terrenis si ad cœlestia non sunt dandæ similitudines, quomodo scriptum est, *Petra autem erat Christus* (I *Cor.* x, 4)? Ergo quidquid est Pater, hoc est et Filius : sicut dixi, verbi gratia, Aurum est Pater, aurum est Filius. Nam qui dicit, Non est ipsius substantiæ Filius cujus est Pater : quid aliud dicit nisi, Aurum est Pater, argentum est Filius? Si aurum est Pater, argentum est Filius; degeneravit a Patre unicus Filius. Homo hominem generat : cujus substantiæ est pater qui generat, ipsius substantiæ? est filius qui generatur. Quid est, ipsius substantiæ, Homo est ille, homo et ille : animam habet ille, animam et ille : carnem habet ille, carnem et ille : quod est ille, hoc et ille.

3. *Arianorum objectio.* Sed respondet mihi et dicit hæresis Ariana. Quid mihi dicit? Attende quod dixisti. Quid dixi? Quia filius hominis comparandus est Filio Dei. Plane comparandus : sed non, ut putas, ad proprietatem; sed ad similitudinem. Tu autem quidvis hinc facere, dic. Non vides, dicit, quia major est pater qui genuit, et minor est filius qui generatus est? Quomodo ergo vos dicitis, dicite mihi : quomodo

[1] Sic Mss. At editi, *credendo.*
[2] Sic Fossatensis codex. Alii vero Mss. cum editis, *æquitatem.*
[3] Plerique Mss., *bestiarum.* Forte legendum est, *partium.*
[*] Emendatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.
(a) Alias, de Verbis Domini 51.

ergo vos dicitis quia æquales sunt Pater et Filius, Deus et Christus; cum videatis quia homo quando generat filium, minor est filius, et major est pater? Homo sapiens, in æternitate tempora inquiris; ubi non sunt tempora, quæris ætates. Quando major est pater, minor est filius, ambo temporales sunt : ille crescit, quia ille senescit. Nam per naturam homo pater, per naturam, ut dixi, non genuit minorem; sed per ætatem. Vis nosse quia per naturam non genuit minorem? Exspecta, crescat, et patri erit æqualis. Puer enim parvulus vel crescendo pervenit ad magnitudinem patris sui. Tu autem sic dicis minorem Dei Filium natum, ut nunquam crescat et ad sui Patris magnitudinem vel crescendo perveniat. Jam ergo filius hominis natus ex homine, meliore conditione natus est quam Filius Dei. Quomodo? Quia ipse crescit, et pervenit ad magnitudinem patris sui. Christus autem, sicut dicitis, ideo minor natus est[1], ut remaneat minor, et non sit exspectandus saltem ætatis accessus. Sic ergo dicis, quia est in natura diversitas. Sed quare hoc dicis, nisi quia non vis ejusdem substantiæ credere Filium, cujus substantiæ est Pater? Postremo prius confitere ipsius esse substantiæ, et dic minorem. Attende hominem, homo est. Quæ est substantia ejus? Homo est. Quid ille quem generat? Minor est, sed homo est. Ætas dispar est, æqualis natura est. Dic et tu : Quod est Pater, hoc est Filius, sed minor est Filius. Dic, fac gradum, dic ejusdem substantiæ, sed minorem, et pervenis ad æqualem. Non enim parum accedis, non parum propinquas veritati, qua confitearis æqualem, si ejusdem substantiæ confessus fueris et minorem. Sed non est ejusdem substantiæ, hoc dicis. Ergo quia hoc dicis, Aurum est et argentum : tale est quod dicis, quale si homo generaret equum. Alterius enim substantiæ est homo, alterius equus. Si ergo Filius alterius substantiæ est quam Pater, monstrum generavit Pater. Quando enim creatura, id est, mulier parit quod non est homo, monstrum dicitur. Ut autem non sit monstrum, hoc est qui natus est, quod est ille qui genuit; id est, homo et homo, equus et equus, columba et columba, passer et passer.

CAPUT III. — 4. *Quanta blasphemia dicere Filium Dei alterius substantiæ.* Creaturis suis dedit, ut quod sunt, hoc generent. Creaturis suis dedit Deus, creaturis mortalibus, terrenis dedit, donavit, ut hoc quod sunt generent; et putas quia hoc sibi non potuit ipse servare, qui est ante sæcula? Qui non habet initium temporis, generaret filium non hoc quod ipse est, generaret degenerem? Audite quanta blasphemia sit dicere, unicum Dei Filium alterius esse substantiæ. Prorsus si ita est, degener est. Si dicas alicui filio hominis, Degener es; quanta injuria est? Et quomodo dicitur filius hominis degener? Utputa, pater ipsius fortis est, ille timidus et ignavus. Quicumque illum viderit, et vult corripere, attendens patrem ipsius virum fortem, quid ei dicit? Porro vade, degener. Quid est, degener? Fortis vir fuit pater tuus, et tu timore contremiscis. Ille cui hoc dicitur, vitio degener est, natura par est. Quid est, natura par est? Homo est, quod est et pater ipsius. Sed ille fortis, ille ignavus; ille audax, ille timidus : tamen homo et homo. Vitio ergo degener est, non natura. Tu quando dicis unicum Filium, unum Patris Filium degenerem esse, non aliud dicis, nisi quia non hoc est quod Pater : et non jam natus, degener factus est dicis; sed generatus est. Istam blasphemiam quis ferat? Qualibuscumque oculis si istam blasphemiam videre possent, fugerent eam, et catholici fierent.

CAPUT IV. — 5. *Ariani per Filii injuriam Patrem falso honorant.* Sed quid dicam, fratres? Non eis irascamur : sed pro eis oremus ut det eis Dominus intellectum; quia forte hoc nati sunt. Quid est, hoc nati sunt? Hoc acceperunt a parentibus suis, quod tenent. Præponunt genus veritati. Fiant quod non sunt, ut possint servare quod sunt : hoc est fiant catholici, ut possint servare quod homines sunt : ut non in illis pereat Dei creatura, accedat Dei gratia. Putant enim quia Patrem honorent per contumeliam Filii. Quando illi dixeris, Blasphemas : respondet, Quare blasphemo? Quia dicis Filium non hoc esse, quod Pater est. Et ille mihi : Imo tu blasphemas. Quare? Quia æquare vis Patri Filium. Æquare volo Patri Filium, numquid extraneum? Gaudet Pater, quando illi æquo Filium unicum : gaudet, quia non invidet. Et Deus quia Filio unico non invidet, ideo hoc quod ipse est generavit. Tu et Filio facis injuriam, et ipsi Patri, in cujus honorem vis contumeliam facere Filio. Certe enim ideo dicis non esse ejusdem substantiæ Filium, ne injuriam facias Patri ipsius. Ego tibi cito ostendo quia injuriam facis ambobus. Quomodo, inquit? Si dicam filio alicujus, Degener, non est similis patri tuo : degener, non hoc es quod pater. Audit illud filius, et irascitur, et dicit : Ergo degener natus sum? Audit illud pater, et plus irascitur. Iratus autem quid dicit? Ergo ego filium degenerem generavi? Ergo si aliud sum, aliud generavi, monstrum generavi. Quid est, quia cum vis uni deferre per alterius injuriam, ambobus facis injuriam? Filium offendis, sed Patrem non propitiabis. Cum de Filii contumelia honoras Patrem, et Filium offendis et Patrem. A quo fugis? ad quem fugis? Numquid irascente tibi Patre fugis ad Filium? Quid tibi dicit? Ad quem fugis, quem degenerem fecisti? Numquid offenso Filio curris ad Patrem? Dicit et ipse tibi : Ad quem fugis, quem degenerem genuisse dixisti? Sufficiat vobis; hoc tenete, hoc memoriæ commendate, hoc in vestra fide conscribite. Hoc autem ut intelligatis, ad Deum Patrem et Filium, qui unum sunt, preces fundite.

[1] Sic habet optimæ notæ Colbertinus Ms. At editi, *ideo minoratus est.*

SERMO CXL * (a).

De verbis Evangelii Joannis, cap. XII, 44-50, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui me misit (b) *Contra quoddam dictum Maximini Arianorum episcopi, qui cum Segisvulto comite constitutus in Africa blasphemabat* (c).

1. *Fides in Christum.* Quid est quod audivimus, fratres, dicentem Dominum, *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui me misit?* Bonum est nobis credere in Christum; maxime quia ipse aperte etiam dixit istud quod audistis, hoc est, quoniam ipse lux venerat in mundum, et qui credit in eum, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ (*Joan.* VIII, 12). Bonum est ergo credere in Christum. Magnum bonum est credere in Christum: et magnum malum est non credere in Christum. Sed quia Christus Filius de Patre est quidquid est, Pater autem non est de Filio, sed Pater est Filii; commendat quidem in se fidem, sed honorem revocat ad auctorem.

2. *Nativitates Christi duæ.* Hoc enim firmum et fixum tenete, si vultis perseverare catholici, quia Deus Pater Deum Filium genuit sine tempore, et fecit ex Virgine in tempore. Nativitas illa excedit tempora: nativitas ista illuminat tempora. Ambæ tamen nativitates mirabiles: illa sine matre, ista sine patre. Quando genuit Deus Filium, de se genuit, non de matre: quando genuit mater filium, virgo genuit, non de viro. De Patre natus est sine initio: de matre natus est hodie (d) certo initio. De Patre natus fecit nos: de matre natus refecit nos. De Patre natus est, ut essemus: de matre natus est, ne periremus. Genuit autem Pater æqualem sibi, et totum quidquid est Filius, habet de Patre. Quod autem Deus Pater est, non habet de Filio. Itaque dicimus Patrem Deum de nullo, Filium Deum de Deo. Propterea omne quod Filius facit mirabiliter, omne quod dicit veraciter, ei tribuit de quo est; nec esse potest aliud, quam ille de quo est. Adam factus est homo: potuit esse aliud, quam est factus. Factus est enim justus, et potuit esse injustus. Unigenitus autem Dei Filius, quod est, hoc mutari non potest: in aliud converti non potest, minui non potest, quod erat non esse non potest, non esse Patri æqualis non potest. Sed plane ille, qui omnia Filio dedit nascenti, dedit non indigenti; sine dubio et ipsam æqualitatem cum Patre Pater dedit Filio. Quomodo Pater dedit? numquid minorem genuit, et addidit illi ad formam, ut faceret æqualem? Si hoc fecisset, indigenti dedisset. Jam vero dixi vobis, quod firmissime tenere debetis, id est, totum quod est Filius Pater dedit, sed nascenti, non indigenti. Si nascenti dedit, non indigenti, et æqualitatem sine dubio dedit, et æqualitatem dando æqualem genuit. Et licet alius sit ille, alius iste; non tamen aliud est ille, aliud iste: sed quod ille, hoc et iste. Non qui ille, hic et iste: sed quod ille, hoc et iste.

3. *Verus Filius Dei cur dictus Christus.—Qui me misit*, inquit, audistis: *Qui me misit*, inquit, *ipse mihi mandatum dedit quid dicam, et quid loquar: et scio quia mandatum ejus vita æterna est.* Joannis Evangelium est, tenete. *Qui me misit, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, et quid loquar: et scio quia mandatum ejus vita æterna est.* O si donet ut dicam quod volo? Facit enim mihi angustias inopia mea, et copia illius. *Ipse*, inquit, *mandatum mihi dedit quid dicam, et quid loquar: et scio quia mandatum ejus vita æterna est.* Quære in Epistola Joannis hujus evangelistæ quid de Christo dixit. *Credamus*, inquit, *in verum Filium ejus Jesum Christum. Ipse est verus Deus, et vita æterna* (I *Joan.* V, 20). Quid est, *Verus Deus, et vita æterna?* Verus Filius Dei, verus Deus est, et vita æterna. Quare dixit, *in verum Filium ejus?* Quia multos filios habet Deus, propterea discernendus erat, addendo quod verus esset Filius. Non tantum dicendo quod est Filius; sed addendo, ut dixi, quod est verus Filius: ideo discernendus erat, propter multos filios, quos habet Deus. Nos enim filii sumus gratia, ille natura. Nos facti a Patre per ipsum: ille quod Pater, hoc et ipse est: numquid quod Deus est, sumus et nos?

4. *Unum se esse cum Patre nemo præter Christum dicere ausit.* Sed quidam de transverso, nesciens quid loquatur ait: Propterea, dictum est, *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* X, 30), quia habent inter se concordem voluntatem, non quia ipsa est natura Filii, quæ est natura Patris. Nam et Apostoli (et hoc ille dixit (a), non ego), nam et Apostoli unum sunt cum Patre et Filio. Horrenda blasphemia! Et Apostoli, inquit, unum sunt cum Patre et Filio, quia obediunt voluntati Patris et Filii. Hoccine ausus est dicere? Dicat ergo Paulus: Ego et Deus unum sumus. Dicat Petrus, dicat quilibet propheta: Ego et Deus unum sumus. Non dicit: absit ut dicat. Novit se aliam esse naturam, salvandam naturam: novit se aliam esse naturam, illuminandam naturam. Nemo dicit: Ego et Deus unum sumus. Quantumcumque proficiat, quantumcumque sanctitate præpolleat, quantolibet culmine virtutis excellat, nunquam dicit, Ego et Deus unum sumus: quia si habet virtutem, et ideo hoc dicit; hoc dicendo, quod habebat, amisit.

5. *Æqualitas Filii cum Patre.* Æqualem ergo Patri

* Castigatus est subsidio librorum cl. r. v. et Sirm.

(a) Alias, ex Sirmondianis 16.

(b) Apud Sirmondum inscribitur, « In die Natalis Domini. » Apud veteres etiam, quos vidimus codices, exstat inter Sermones de Christi Natali, cum titulo prope eodem: quo nos diem, non in qua sermo habitus ab Augustino, sed in qua lugendus in ecclesia erat, indicari arbitramur.

(c) Segisvultum comitem Prosper in Chronico narrat in Africam missum fuisse Hierio et Ardabure Coss. hoc est anno Christi 427. Cum eo tunc fuisse Maximinum episcopum, Maximinus ipse profitetur initio Collationis, quam Hippone habuit cum Augustino: « Ego, » inquit, « in hanc civitatem.... « missus a comite Segisvulto contemplatione pacis adveni. » Pertinet ergo hic sermo ad annum circiter 428.

(d) Vocem, *hodie*, hic et in sermonis fine ab iis additam suspicamur, quorum consilio institutum fuit, ut idem sermo in Christi Nativitate legeretur.

(a) Maximinus in Collatione Augustini cum ipso, et lib. 2 contra eumdem, cap. 22.

credite Filium, sed tamen de Patre Filium, Patrem vero non de Filio. Origo apud illum, æqualitas apud istum. Nam si æqualis non est, verus Filius non est. Quid enim dicimus, fratres? Si æqualis non est, minor est: si minor est, interrogo salvandam naturam male credentem, quomodo minor natus est. Responde: minor crescit, an non? Si crescit, ergo et Pater senescit. Si autem quod natus est, hoc erit; si minor natus est, et minor erit: cum detrimento suo perfectus erit, cum detrimento formæ Patris perfectus natus, nunquam perventurus est ad formam Patris. Sic impii addicitis Filium: sic hæretici blasphematis Filium. Quid ergo catholica fides dicit? Filius Deus de Patre Deo: Pater Deus non de Filio Deus. Sed Filius Deus æqualis Patri, æqualis natus, non minor natus; non æqualis factus, sed æqualis natus. Quod est ille, hoc et iste qui natus est. Aliquando fuit Pater sine Filio? Absit. Tolle Aliquando, ubi tempus non est. Semper Pater, semper Filius. Sine initio temporis Pater, sine initio temporis Filius: nunquam Pater ante Filium, nunquam Pater sine Filio. Sed tamen quia Filius Deus de Deo Patre, Pater autem Deus, sed non de Deo Filio; non nobis displiceat honorificentia Filii in Patre. Honorificentia enim Filii Patri tribuit honorem, non suam minuit divinitatem.

6. *Verbum Dei mandatum Patris.* Quia ergo dicebam, quod proposueram, *Et scio*, ait, *quia mandatum ejus vita æterna est.* Intendite, fratres, quod dico: *Scio quia mandatum ejus vita æterna est.* Et legimus apud ipsum Joannem de Christo, *Ipse est verus Deus, et vita æterna.* Si mandatum Patris vita æterna est, et Christus Filius ipse est vita æterna; mandatum Patris ipse Filius est. Quomodo enim non est mandatum Patris, quod est Verbum Patris? Aut si mandatum a Patre Filio datum carnaliter accipitis, tanquam dixerit Pater Filio, Hoc mando tibi, hoc illud volo facias: quibus verbis locutus est unico Verbo? Numquid quando mandatum dabat ad Verbum, verba quærebat? Quia ergo vita æterna est Patris mandatum, et ipse Filius est vita æterna, credite et accipite, credite et intelligite, quia Propheta dicit, *Nisi credideritis, non intelligetis* (*Isai.* VII, 9, *sec.* LXX). Non capitis? dilatamini. Apostolum audite: *Dilatamini, ne sitis jugum ducentes cum infidelibus* (II *Cor.* VI, 13, 14). Qui hoc nolunt credere antequam capiant, infideles sunt. Quia vero infideles esse voluerunt, imperiti remanebunt. Credant ergo, ut intelligant. Prorsus mandatum Patris vita æterna est. Ergo mandatum Patris ipse Filius est, qui hodie natus est: mandatum non a tempore datum, sed mandatum natum. Exercet mentes Evangelium Joannis, limat et excarnat, ut de Deo non carnaliter, sed spiritualiter sapiamus. Sufficiant ergo ista, fratres, vobis: ne in longitudine disputationis subrepat somnus oblivionis.

SERMO CXLI * (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, Ego sum via, et veritas, et vita. *Cap.* XIV, ℣. 6 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Veritas a philosophis hujus sæculi inventa, non via.* Inter cætera, cum sanctum Evangelium legeretur, audistis quod ait Dominus Jesus: *Ego sum via, et veritas, et vita.* Veritatem et vitam omnis homo cupit: sed viam non omnis homo invenit. Deum esse quamdam vitam æternam, immutabilem, intelligibilem, intelligentem, sapientem, sapientes facientem, nonnulli etiam hujus sæculi philosophi viderunt. Veritatem fixam, stabilem, indeclinabilem, ubi sunt omnes rationes rerum omnium creatarum, viderunt quidem, sed de longinquo; viderunt, sed in errore positi: et idcirco ad eam tam magnam et ineffabilem et beatificam possessionem, qua via perveniretur, non invenerunt. Nam quia viderunt etiam ipsi (quantum videri ab homine potest) creatorem per creaturam, factorem per facturam, fabricatorem mundi per mundum, Paulus apostolus testis est, cui utique debent credere Christiani. Ait enim, cum de talibus loqueretur: *Revelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem.* Ista, sicut recognoscitis, Pauli apostoli verba sunt. *Revelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum, qui veritatem iniquitate detinent.* Numquid dixit eos non detinere veritatem? Sed, *veritatem in iniquitate detinent.* Bonum est quod tenent: sed malum est ubi tenent. *Veritatem in iniquitate detinent.*

CAPUT II. — 2. *Unde ab illis inventa veritas.* Occurrebat autem, ut diceretur ei: Unde illi impii veritatem detinent? Numquid Deus ad quemquam eorum locutus est? Numquid legem acceperunt, sicut Israelitarum populus per Moysen? Unde ergo detinent veritatem, vel in ipsa iniquitate? Audite quod sequitur, et ostendit. *Quia quod notum est Dei*, inquit, *manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit. Manifestavit illis* quibus legem non dedit? Audi quomodo *manifestavit. Invisibilia enim ejus, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Interroga mundum, ornatum cœli, fulgorem dispositionemque siderum, solem diei sufficientem, lunam noctis solatium: interroga terram fructificantem herbis et lignis, animalibus plenam, hominibus exornatam [1]: interroga mare, quantis et qualibus natatilibus plenum: interroga aera, quantis volatilibus viget: interroga omnia, et vide si non sensu suo tanquam tibi respondent, Deus nos fecit. Hæc et philosophi nobiles quæsierunt, et ex arte artificem cognoverunt. Quid ergo? quare revelatur ira Dei super ipsam impietatem? Quia *veritatem in iniquitate detinent?* Veniat, ostendat quomodo. Jam enim dixit, quomodo cognoverunt. *Invisibilia*

[1] Plerique Mss., *in omnibus exornatam.*

* Emendatus ad tres bn. ad quatuor cl. ad a. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 55.

(*b*) Hunc, opinamur, sermonem notat Possidius in Indiculi capite 8, his verbis: « Ex Evangelio, *Ego sum via, veritas et vita*, sermo habitus cum Pagani ingrederentur. » Totum fere exscripsit Florus ad Rom. I.

ejus, id est, Dei, *per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque ejus virtus et divinitas; ut sint inexcusabiles. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum honorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum.* Apostoli verba sunt, non mea: *Et obscuratum est insipiens cor eorum; dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Quod curiositate invenerunt, superbia perdiderunt. *Dicentes se esse sapientes*, id est, donum Dei sibi tribuentes, *stulti facti sunt.* Verba, inquam, Apostoli sunt: *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.*

CAPUT III. — 3. *Stultitia colentium idola.* Ostende, proba stultitiam ipsorum. Ostende, Apostole, et sicut ostendisti nobis unde potuerunt pervenire ad cognitionem Dei, quoniam *invisibilia ejus, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur:* ita nunc ostende quomodo *dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.* Audi: Quia *immutaverunt*, ait, *gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium* (*Rom.* I, 18-23). Figuras[1] enim istorum animalium, sibi deos Pagani fecerunt. Invenisti Deum, et colis idolum. Invenisti veritatem, et ipsam veritatem in injustitia detines. Et quod per Dei opera cognovisti, per opera hominis perdis. Totum considerasti; cœli, terræ, maris, elementorumque omnium ordinem collegisti: istud non vis attendere, quod mundus opus est Dei, idolum opus est fabri. Si faber idolo, sicut dedit figuram, daret et cor; ab ipso idolo faber adoraretur. Quomodo enim, o homo, faber tuus Deus est, sic homo idoli faber est. Quis est Deus tuus? Qui te fecit. Quis est Deus fabri? Qui illum fecit. Quis est Deus idoli? Qui fecit illud. Ergo si idolum cor haberet, nonne fabrum adoraret qui illud fecit? Ecce in qua iniquitate veritatem tenuerunt, et ad possessionem illam quam viderunt, viam perducentem non invenerunt.

CAPUT IV. — 4. *Christus factus via.* Christus autem, quia ipse est apud Patrem veritas et vita, Verbum Dei, de quo dictum est, *Vita erat lux hominum* (*Joan.* I, 4): quia ergo ipse est apud Patrem veritas et vita, et non habebamus qua iremus ad veritatem; Filius Dei qui semper in Patre veritas et vita est, assumendo hominem factus est via. Ambula per hominem, et pervenis ad Deum. Per ipsum vadis, ad ipsum vadis. Noli quærere qua ad illum venias, præter ipsum. Si enim via esse ipse noluisset, semper erraremus. Factus ergo via est qua venias. Non tibi dico, quære viam. Ipsa via ad te venit: surge et ambula. Ambula moribus, non pedibus. Multi enim bene ambulant pedibus, et male ambulant moribus. Aliquando enim ipsi bene ambulantes, præter viam currunt[2]. Invenies quippe homines bene viventes, et non christianos. Bene currunt: sed in via non currunt. Quanto plus currunt, plus errant; quia a via recedunt. Si autem tales homines perveniant ad viam, et teneant viam, o quanta securitas est, quia et bene ambulant, et non errant! Si autem non tenent viam, quantumvis bene ambulent, heu quam dolendum est! Melius est enim in via claudicare, quam præter viam fortiter ambulare. Hæc satis sint Charitati vestræ. Conversi ad Dominum[1], etc.

[1] Am. et aliquot Mss., *figura.*
[2] Plures Mss., *corruunt.*

SERMO CXLII* (*a*).

De iisdem verbis Evangelii Joannis, Ego sum via, *etc.*, *cap.* XIV, ℣. 6 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Via tuta Christus.* Erigunt nos divinæ lectiones, ne desperatione frangamur: et rursus terrent, ne superbia ventilemur. Tenere autem viam mediam, veram, rectam[2], tanquam inter sinistram desperationis et dexteram præsumptionis, difficillimum esset nobis, nisi Christus diceret, *Ego sum*, inquit, *via, et veritas, et vita.* Tanquam diceret, Qua vis ire? *Ego sum via.* Quo vis ire? *Ego sum veritas.* Ubi vis permanere? *Ego sum vita.* Securi ergo ambulemus in via: sed insidias timeamus juxta viam. Inimicus insidiari non audet in via; quia Christus est via: sed juxta viam plane non desinit. Unde et in Psalmo dicitur: *Juxta semitas scandala posuerunt mihi* (*Psal.* CXXXIX, 6). Dicit et alia Scriptura: *Memento quia in medio laqueorum ingrederis* (*Eccli.* IX, 20). Isti laquei inter quos ingredimur, non sunt in via: sed tamen sunt juxta viam. Quid formidas, quid metuis, si in via ambulas? Tunc time, si deseris viam. Nam ideo etiam permittitur inimicus ponere juxta viam laqueos, ne securitate exsultationis via deseratur, et in insidias incidatur.

CAPUT II. — 2. *Via Christus humilis. Fornicari a Domino.* Via Christus humilis: Christus veritas et vita, Christus excelsus et Deus. Si ambules in humili, pervenies ad excelsum. Si infirmus humilem non asperneris, in excelso fortissimus permanebis. Quæ enim causa humilitatis Christi, nisi infirmitas tua? Valde enim et irremediabiliter te obsidebat infirmitas tua, et hæc res fecit ut veniret ad te tantus medicus. Si enim vel sic ægrotares, ut tu posses ire ad medicum, poterat tolerabilis videri ipsa infirmitas. Sed quia tu ire non potuisti ad eum, ille venit ad te. Venit docens humilitatem, qua redeamus: quia superbia nos redire non sinebat ad vitam; et ipsa fecerat nos a vita recedere. Exaltatum enim humanum cor adversus Deum[3], et negligens in ipsa sanitate præcepta salutaria, decidit anima in infirmitatem: discat audire

[1] In plerisque manuscriptis clausula Sermonis hæc est: *Conversi ad Dominum, gratias agamus ei qui vivit et regnat in sæcula sæculorum.*
[2] Colbertinus codex, *viam rectam.*
[3] Sic editi et manuscripti in classe Sermonum de Verbis Domini. At in classe Homiliarum quinquaginta editi Am. Er. et manuscripti habent hoc modo: *Nos redire non sinebat: quia et superbia fecerat recedere exaltatum humanum cor adversus Deum.*
* Collatus est ad tres bn. ad quinque cl. ad a. cb. f. fs. g. gr. lr. m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 34, et 34 ex Homiliis 50.
(*b*) Tractatus iste continetur in manuscriptis duplicis generis, eoque factum est ut in antiquioribus excusis bis ederetur: primo quidem brevior inter sermones de Verbis Domini, secundo autem loco prolixior inter Homilias quinquaginta, quantus hic exhibetur.

infirma quem contempsit fortis [1]. Audiat ut surgat, quem sprevit ut caderet. Audiat tandem experimento edocta, quod præcepto noluit obtinere. Docuit enim eam miseria sua, quid mali sit a Domino fornicari. Recedere enim ab illo simplici et singulari bono, in istam multitudinem voluptatum, in amorem sæculi corruptionemque terrenam, fornicari est a Domino. Et quodam modo fornicantem allocutus est, ut rediret: sæpissime per Prophetas increpat tanquam fornicariam, non tamen desperatam; quia in manu habet etiam mundationem fornicariæ, qui increpat fornicariam.

CAPUT III. — 3. *Objurgatio peccatoris, ut salubriter confundatur.* Non enim sic increpat, ut insultet: sed ad confusionem [2] vult perducere, ut sanet. Exclamavit Scriptura vehementer, nec palpavit adulando, quos voluit reparare sanando. *Adulteri, nescitis quia amicus hujus mundi inimicus Deo constituitur* (*Jacobi* IV, 4) Amor mundi adulterat animam, amor fabricatoris mundi castificat animam: sed nisi de corruptione erubuerit, ad amplexus illos castos redire non concupiscit. Confundatur ut redeat, quæ se jactabat ne rediret. Superbia ergo impediebat animæ reditum. Qui autem increpat, non facit peccatum, sed ostendit peccatum. Quod nolebat anima videre, ponitur ei ante oculos; et quod post dorsum habere cupiebat, ad faciem illi admovetur. Vide te in te. *Quid vides stipulam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides* (*Matth.* VII, 3)? Revocatur ad se anima, quæ ibat a se. Sicut a se ierat, sic a Domino suo ibat. Se enim respexerat, sibique placuerat, suæque potestatis amatrix facta fuerat. Recessit ab illo, et non remansit in se [3]: et a se repellitur, et a se excluditur, et in exteriora prolabitur. Amat mundum, amat temporalia, amat terrena: quæ si se ipsam amaret, neglecto a quo facta est, jam minus esset, jam deficeret amando quod minus est. Minus est enim ipsa quam Deus; et longe minus, tantoque minus, quanto minus est res facta quam factor. Ergo amandus erat Deus; et amandus est Deus ita [4], ut, si fieri potest, nos ipsos obliviscamur. Quis ergo est iste transitus? Oblita est anima se ipsam, sed amando mundum: obliviscatur se, sed amando artificem mundi. Pulsa ergo et a se, quodam modo perdidit se, nec facta sua [1] novit videre, justificat iniquitates suas: effertur et superbit in petulantia, in luxuria, in honoribus, in potestatibus, in divitiis, in potentia vanitatis. Arguitur, corripitur, ostenditur sibi, displicet sibi, confitetur fœditatem, desiderat pulchritudinem, et quæ ibat effusa, redit confusa.

CAPUT IV. — 4. *Odium peccatoris cum ejus amore.* Contra illam videtur orare, an pro illa, qui dicit: *Imple facies eorum ignominia?* Adversarius apparet, inimicus apparet. Audi quod sequitur, et vide utrum orare possit amicus. *Imple*, inquit, *facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine* (*Psal.* LXXXII, 17). Oderat eos, quorum facies ignominia impleri cupiebat? Vide quemadmodum amat eos, quos vult quærere nomen Domini. Amat tantum, an odit tantum? an et odit et amat? Imo et odit et amat. Odit tua, amat te. Quid est, Odit tua, amat te? Odit quod fecisti, amat quod fecit Deus. Quæ sunt enim tua nisi peccata? Et quid es tu, nisi quod fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam [2]? Negligis quod factus es, diligis quod fecisti. Amas extra te opera tua, negligis in te opus Dei. Merito is, merito laberis, merito et a te ipso pergis: merito audis, *Spiritus ambulans, et non revertens* (*Psal.* LXXVII, 39). Audi potius vocantem, et dicentem, *Convertimini ad me, et convertar ad vos* (*Zach.* I, 3). Non enim Deus advertitur, et convertitur: manens corripit, incommutabilis corripit. Aversus est, quia tu te avertisti. Tu ab illo fecisti casum, non ipse a te fecit occasum (*a*). Ergo audi dicentem tibi, *Convertimini ad me, et convertar ad vos.* Hoc est enim, Convertor ad vos, quia convertimini ad me. Fugientis dorsa persequitur, faciem redeuntis illuminat. Quo enim fugies a Deo fugiens? Quo fugies fugiens ab illo qui nullo loco continetur, et nusquam absens est? Qui conversum liberat, punit aversum. Habes judicem fugiens, patrem habeto rediens.

CAPUT V. — 5. *Tumor humilitatis medicamento sanandus. Christus et via et janua.* Tumuerat autem superbia, et ipso tumore per angustum redire non poterat. Clamat ille qui factus est via: *Intrate per angustam portam* (*Matth.* VII, 13). Conatur ingredi, impedit tumor: et tanto magis perniciose conatur, quanto magis impedit tumor. Tumidum enim vexat angustia; vexatus autem amplius tumebit [3]; amplius tumens quando intrabit? Ergo detumescat. Unde detumescit [4]? Accipiat humilitatis medicamentum: bibat contra tumorem poculum amarum, sed salubre; bibat pocu-

[1] Am. Er. et manuscripti in classe Sermonum de Verbis Domini, *illum quem contempsit incolumis.* Pauloque post iidem libri: *quod præcepto docta noluit obtinere. Docuit enim eam miseria sua quam fecit negligentem felicitas, heu quid mali sit a Domino fornicari, de se præsumendo; o quam bonum sit adhærere Domino, semper humile sentiendo. Recedere enim ab illo simplici et singulari bono, in istas multitudinum voluptates, et in amorem sæculi corruptionesque terrenas accedere, hoc est fornicari a Domino. Huic clamatur, Facies fornicariæ facta est tibi, et impudorata facta es tota. Videamus nunc objurgationis consilium. Non enim sic increpat, ut insultet: sed ad confusionem vult perducere præsumptionem, ut sanet. Exclamavit Scriptura*, etc.

[2] Germanensis et Remigiensis Mss., *ad confessionem.* Sed minus bene.

[3] In Mss. Homiliarum quinquaginta, *et remansit in se.* Mox in aliis Mss. Sermonum de Verbis Domini, *Ideo et a se pellitur*: quo modo etiam apud Am. et Er. ibidem.

[4] Am. Er. et Mss. in classe sermonum de Verbis Domini habent sic: *Ergo amandus est Deus pro amore ejus, ita ut*, etc., excepto Fossatensi libro, in quo legitur: *Ergo amandus est Deus, ita ut fieri potest, pro amore ejus*, etc.

[1] Sic omnes prope Mss. At editi in classe Homiliarum quinquaginta, *sed amando mundum oblita est se. Sed non amando artificem mundi pulsa est et a se. Pulsa ergo*, etc., Mss. Sermonum de Verbis Domini, *Pulsa est ergo a se, quod amando perdidit se: et quia nec facta sua*, etc. Sic fere Am. et Er. ibidem.

[2] In Mss. Sermonum de Verbis Domini deest, *hominem ad imaginem et similitudinem suam.*

[3] Mss. Homiliarum quinquaginta, *Tumidum enim vexatam amplius tumebit; amplius tumens*, etc.

[4] Mss. Sermonum de Verbis Domini, editique Am. et Er. ibid.: *Ergo detumescat, si cupit ingredi. Unde autem detumescat?*

(*a*) Vide Tract. 2 in Evangelium Joan., n. 8.

lum humilitatis. Quid se arctat? Non sinit moles, non magna, sed tumida. Magnitudo enim soliditatem habet, tumor inflationem. Non sibi magnus tumidus videatur: detumescat, ut magnus sit, ut certus, ut solidus. Non ista desideret, non de ista pompa rerum labentium corruptibiliumque glorietur: audiat eum ipsum qui dixit, *Intrate per angustam portam*, decentem, *Ego sum via*. Quasi enim quæreret tumidus, Qua intrabo? *Ego sum via*, inquit; per me intra: non nisi per me ambulas, ut intres per januam. Nam sicut dixit, *Ego sum via;* ita etiam, *Ego sum janua*[1] (*Joan.* x, 7). Quid quæris qua redeas, quo redeas, qua intres? Ne alicubi erres, ipse tibi omnia factus est. Breviter ergo dicit: Humilis esto, mitis esto. Audiamus hoc apertissime dicentem, ut videas[2] qua sit via, quæ sit via, quo sit via. Quo vis venire? Certe forte avaritia omnia vis possidere. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*, inquit (*Matth.* xi, 27). Fortasse dicturus es: Christo sunt tradita, numquid mihi? Audi Apostolum dicentem: audi, ut dixi jamdudum, ne desperatione frangaris; audi quomodo amatus es non amandus, audi quomodo amatus es turpis, fœdus, antequam esset in te quod amari dignum esset. Amatus es prius, ut dignus fieres qui amareris. *Etenim Christus*, sicut ait Apostolus, *pro impiis mortuus est* (*Rom.* v, 6). An forte impius amari merebatur? Quæro quid merebatur impius? Damnari, respondes. *Christus* tamen *pro impiis mortuus est.* Ecce quid tibi præstitum est impio, jam pio quid servatur? Quid præstitum est impio? *Christus pro impiis mortuus est.* Desiderabas autem omnia possidere: noli per avaritiam; per pietatem hoc quære, per humilitatem hoc quære. Si enim ita quæsieris, possidebis. Tenebis enim eum per quem facta sunt omnia, et cum ipso omnia possidebis (*a*).

CAPUT VI. — 6. *Christus medicus poculum prior ægroto bibit.* Non hæc nos quasi ratiocinando dicimus. Ipsum audi Apostolum dicentem: *Qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non et cum illo omnia nobis donavit* (*Id.* viii, 32)? Avare, ecce habes omnia. Omnia quæ amas, ut non[3] impediaris a Christo, contemne, et ipsum tene in quo possis omnia possidere. Ipse ergo medicus nihil tali indigens medicamento, tamen ut exhortaretur ægrotum, bibit quod opus ei non erat: tanquam recusantem alloquens, et trepidum erigens bibit prior. *Calicem*, inquit, *quem ego bibiturus sum* (*Matth.* xx, 22): qui in me non habeo quod ab illo calice sanetur, bibiturus sum tamen, ne tu dedigneris bibere, cui opus est ut bibas. Jam videte, fratres, si amplius ægrotare debet genus humanum accepta tanta medicina. Jam humilis Deus et adhuc superbus homo?

[1] Mss. Homiliarum quinquaginta, *ut intres, parum est: Ego sum via. Intratur per januam: dixit etiam, Ego sum janua. Quid quæris*, etc.

[2] Mss. Sermonum de Verbis Domini, *videamus*.

[3] Hic Germanensis et Remigiensis Mss. carent particula negativa.

(*a*) Hic sermo desinit in manuscriptis Sermonum de Verbis Domini; nec reliquum habetur nisi in codicibus Homiliarum quinquaginta.

Audiat, discat. *Omnia mihi*, inquit, *tradita sunt a Patre meo.* Si desideras omnia, mecum habebis: si desideras Patrem, per me habebis, et in me habebis. *Nemo cognoscit Patrem, nisi Filius.* Noli desperare: veni ad Filium. Audi quod sequitur: *Et cui voluerit Filius revelare.* Dicebas, Non possum. Per angustum[1] me vocas: non possum intrare per angustum. *Venite*, inquit, *ad me, omnes qui laboratis et onerati estis.* Sarcina vobis tumor vester est. *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos, et discite a me.*

CAPUT VII. — 7. *Christus a se vult, non mirabilia facere, sed humiles esse discamus.* Clamat magister Angelorum, clamat Verbum Dei, quo rationales omnes mentes sine defectu pascuntur, cibus reficiens et integer permanens, clamat, et dicit, *Discite a me.* Exaudiat populus dicentem, *Discite a me.* Respondeat, Quid discimus a te? A magno enim artifice nescio quid audituri sumus, cum dicit, *Discite a me.* Quis est qui dicit, *Discite a me?* Qui formavit terram, qui divisit mare et aridam, qui creavit volatilia, qui creavit animalia terrena, qui creavit omnia natantia, qui posuit in cœlo sidera, qui distinxit diem et noctem, qui firmavit ipsum firmamentum, qui lucem a tenebris separavit, ipse dicit, *Discite a me.* Numquid forte hoc nobis dicturus est, ut ista cum illo faciamus? Quis hoc potest? Solus Deus facit. Noli, inquit, timere, non te onero. Hoc a me disce, quod propter te factus sum. Discite a me, inquit, non formare creaturam, quæ per me facta est. Nec illa quidem dico discatis, quæ quibusdam donavi quibus volui, non omnibus, suscitare mortuos, illuminare cæcos, aperire aures surdorum: nec ista pro magno velitis discere a me. Gavisi discipuli et exsultantes redierunt, dicentes: *Ecce in nomine tuo et dæmonia nobis subjecta sunt.* Ait illis Dominus: *Nolite in hoc gaudere, quia dæmonia vobis subjecta sunt: gaudete potius, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo* (*Luc.* x, 17, 20). Quibus voluit donavit expellere dæmonia, donavit quibus voluit mortuos suscitare. Facta sunt hæc miracula et ante incarnationem Domini: suscitati sunt mortui, mundati sunt leprosi; legimus hæc (IV *Reg.* iv, v). Et quis fecit tunc, nisi ille qui postea homo Christus post David, sed Deus Christus ante Abraham? Ipse donavit hæc omnia, ipse per homines fecit: nec omnibus tamen hæc dedit. Numquid quibus non dedit desperare debent, et dicere se ad eum non pertinere, quia hæc dona accipere non meruerunt? In corpore membra sunt: aliud potest illud membrum, aliud illud. Compegit corpus Deus, non tribuit auri ut videat, nec oculo ut audiat, nec fronti ut olfaciat, nec manui ut gustet; non dedit hæc: sed omnibus membris sanitatem dedit, compagem dedit, unitatem dedit, spiritu omnia pariter vivificavit et univit. Sic ergo non dedit quibusdam mortuos suscitare, aliis non dedit disputare: omnibus tamen quid dedit? *Discite a me quoniam mitis sum et humilis corde* (*Matth.* xi, 27-29). Quoniam audivimus dicentem, *Mitis sum et humilis*

[1] Mss., hoc et proximo loco, *per angustam*.

corde : fratres mei, tota medicina nostra ista est, *Discite a me quoniam mitis sum et humilis corde.* Quid prodest, si miracula faciat, et sit superbus, non sit mitis et humilis corde? Nonne in illo numero deputabitur eorum, qui venturi sunt in fine et dicturi, *Nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Sed quid audient? *Non novi vos. Recedite a me, omnes qui operamini iniquitatem* (*Matth.* VII, 22, 23).

CAPUT VIII.— 8. *Charitas sine inflatione.* Quid ergo prodest ut discamus? *Quoniam mitis sum*, inquit, *et humilis corde.* Charitatem inserit, et germanissimam charitatem, sine confusione, sine inflatione, sine elatione, sine fallacia : hoc inserit qui dicit, *Discite a me quoniam mitis sum et humilis corde.* Quando potest habere sincerissimam charitatem superbus et inflatus? Necesse est ut invideat. An forte qui invidet, amat, et nos erramus? Absit ut quisquam sic erret, ut invidum dicat habere charitatem. Ergo quid dicit Apostolus? *Charitas non æmulatur.* Quare non æmulatur? *Non inflatur* (I *Cor.* XIII, 4) : causam statim subjecit, unde abstulerit æmulationem charitati. Quia non inflatur, non æmulatur. Primo quidem illud dixit, *Charitas non æmulatur* : sed quasi tu quæreres, Quare non æmulatur? addidit, *Non inflatur.* Si ergo ideo æmulatur, quia inflatur; si non inflatur, non æmulatur. Si charitas non inflatur, et ideo non æmulatur; charitatem inserit qui ait, *Discite a me quoniam mitis sum et humilis corde.*

9. *Sine charitate non prosunt alia Dei munera.* Jam quilibet habeat quod vult, jactet se unde vult. *Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum ut æramentum sonans aut cymbalum tinniens.* Quid sublimius munere linguarum diversarum? Æramentum est, cymbalum tinniens est, si auferas charitatem. Audi alia munera : *Si sciam omnia sacramenta.* Quid excellentius? quid magnificentius? Audi adhuc aliud : *Si habeam omnem prophetiam et omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.* Accessit ad ampliora, fratres. Quid aliud dixit? *Si distribuam omnia mea pauperibus.* Quid potest fieri perfectius? Quandoquidem diviti propter perfectionem hoc Dominus imperavit, dicens : *Si vis esse perfectus, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus.* Jam ergo perfectus est, quia vendidit omnia sua, et dedit pauperibus? Non : ideo addidit [1], *Et veni, sequere me. Vende omnia*, inquit, *da pauperibus, et veni, sequere me.* Quare te sequor? Jam venditis omnibus, distributis pauperibus, nonne perfectus sum? Quid opus est ut te sequar? Sequere me, ut discas quoniam mitis sum et humilis corde. Potest enim quisquam vendere omnia sua, et dare pauperibus, nondum mitis, nondum humilis corde? Certe potest. Si enim omnia mea distribuero pauperibus. Et adhuc audi. Nam quidam relictis omnibus quæ haberent, jam secuti Dominum, sed nondum ad perfectum secuti (ad perfectum enim sequi, est imitari), non potuerunt ferre tentationem passionis. Jam Petrus, fratres, ex his erat qui dimiserant omnia, et secuti erant Dominum. Nam divite illo cum tristitia recedente, ubi conturbati discipuli interrogaverunt quo quis tandem posset esse perfectus, et eos consolatus est Dominus, dixerant Domino : *Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te ; quid ergo nobis erit* (*Matth.* XIX, 21-29)? Et dixit Dominus quid eis hic daret, quid in futurum reservaret. Tamen iste jam ex eorum numero erat, qui hæc fecerant. At ubi ventum est ad articulum passionis, ad vocem unius ancillæ ter negavit eum, cum quo se moriturum esse promiserat.

CAPUT IX.—10. *Ad perfectionem et ad charitatem imitatione Christi pervenitur.* Intendat ergo Charitas vestra : *Vade*, inquit, *omnia tua vende, da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo; et veni, sequere me.* Perfectus est Petrus, jam Domino in cœlo sedente ad dexteram Patris, tunc perfectus est et maturus factus. Ad passionem ergo cum sequeretur Dominum, non erat perfectus : at ubi cœpit non esse in terra quem sequeretur, tunc perfectus est. Imo vero semper ante te habes quem sequaris : Dominus exemplum in terra posuit, cum Evangelium tibi reliquit [1], in Evangelio tecum est. Non enim mentitus est, dicens : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi* (*Id.* XXVIII, 20). Ergo sequere Dominum. Quid est, sequere Dominum : Imitare Dominum. Quid est, Imitare Dominum! *Discite a me quoniam mitis sum et humilis corde.* Quia *si distribuero omnia mea pauperibus, et tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (I *Cor.* XIII, 1-3). Exhortor ergo Charitatem vestram ad ipsam charitatem : non autem exhortarer ad charitatem, nisi aliqua charitate. Quod ergo inchoatum est, exhortor ut impleatur; et quod cœptum est, rogo ut perficiatur. Et pro me a vobis rogari quæso, ut et in me perficiatur quod vos moneo. Omnes enim imperfecti sumus, et ibi perficiemur ubi perfecta sunt omnia. Paulus apostolus dicit : *Fratres, ego me non arbitror apprehendisse.* Ipse dicit : *Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim* (*Philipp.* III, 13, 12). Et quisquam hominum se audet de perfectione jactare? Imo confiteamur imperfectionem, ut mereamur perfectionem.

SERMO CXLIII * (a).

De verbis Evangelii Joannis, Ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam, *etc. Cap.* XVI ℣. 7-11.

CAPUT PRIMUM.—1. *Fides in Christum ad justificationem necessaria.* Medicina omnium animæ vulnerum, et una propitiatio pro delictis hominum est, credere in Christum : nec omnino quisquam mundari potest, sive ab originali peccato, quod ex Adam traxit, in quo omnes peccaverunt, et filii iræ naturaliter facti sunt; sive a peccatis quæ ipsi non resistendo carnali

[1] Sic Mss. Editi vero, *Nam ideo addidit.*

[1] Mss., *Evangelium ubi reliquit.*

* Collatus ad tres bn. quatuor el. ad a. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd.

(a) Alias, de Verbis Domini 60.

concupiscentiæ, sed eam sequendo, eique serviendo in flagitiis et facinoribus, addiderunt; nisi per fidem coadunentur et compaginentur corpori ejus, qui sine ulla illecebra carnali et mortifera delectatione conceptus est, nec eum in delictis mater in utero aluit, et peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (I *Petr.* II, 22). In eum quippe credentes, filii Dei fiunt; quia ex Deo nascuntur per adoptionis gratiam, quæ est in fide Jesu Christi Domini nostri. Quapropter, charissimi, merito idem Dominus et Salvator noster hoc unum peccatum dicit, de quo arguit mundum Spiritus sanctus, quia non credit in eum. *Ego*, inquit, *veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam. Si enim ego non abiero, Paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me: de justitia vero, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me: de judicio autem, quia princeps hujus mundi judicatus est.*

CAPUT II. — 2. *Peccatum infidelitatis in Christum cur solum arguitur.* De hoc ergo uno peccato voluit mundum argui, quod non credunt in eum: videlicet quia in eum credendo cuncta peccata solvuntur, hoc unum imputari voluit, quo cætera colligantur. Et quia credendo nascuntur ex Deo, et filii Dei fiunt: *Dedit* enim, inquit, *illis potestatem filios Dei fieri, credentibus in eum* (*Joan.* I, 12). Qui ergo credit in Filium Dei, in quantum adhæret illi, et fit etiam ipse per adoptionem filius et hæres Dei, cohæres autem Christi, in tantum non peccat. Unde dicit Joannes: *Qui natus est ex Deo, non peccat* (I *Joan.* III, 9). Et ideo peccatum unde mundus arguitur hoc est, quod non credunt in eum. Hoc est peccatum de quo itidem dicit: *Si non venissem, peccatum non haberent* (*Joan.* XV, 22). Numquid enim alia innumerabilia peccata non habebant? Sed adventu ejus hoc unum peccatum accessit non credentibus, quo cætera tenerentur. In credentibus autem quia hoc unum defuit, factum est ut cuncta dimitterentur credentibus. Nec ob aliud apostolus Paulus, *Omnes*, inquit, *peccaverunt, et egent gloria Dei* (*Rom.* III, 23); ut qui crediderit in eum, non confundatur (*Id.* IX, 33): sicut et Psalmus dicit, *Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non confundentur* (*Psal.* XXXIII, 6). Qui ergo in se gloriatur, confundetur: non enim sine peccatis invenietur. Ille itaque tantummodo non confundetur, qui in Domino gloriatur. *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei.* Itaque cum de Judæorum infidelitate loqueretur, non ait: Etenim si quidam illorum peccaverunt, numquid peccatum eorum fidem Dei evacuabit? Quomodo enim diceret, Si quidam illorum peccaverunt; cum ipse dixerit, *Omnes enim peccaverunt?* Sed ait, *Si quidam illorum non crediderunt, numquid incredulitas eorum fidem Dei evacuabit* (*Rom.* III, 3)? Ut hoc peccatum expressius demonstraret, quo uno clauditur adversus cætera, ne per Dei gratiam relaxentur. De quo uno peccato per adventum Spiritus sancti, hoc est, per donum ipsius gratiæ quod fidelibus datur, mundus arguitur, dicente Domino, *De peccato quidem, quia non crediderunt in me.*

CAPUT III. — 3. *Spiritus sancti magnum munus post Christi ascensionem.* Non autem esset meritum grande credentium et beatitudo gloriosa, si semper Dominus in resuscitato corpore humanis oculis appareret. Spiritus ergo sanctus hoc magnum munus attulit credituris, ut eum quem carnalibus oculis non viderent, a carnalibus cupiditatibus mente sobria et spiritualibus desideriis ebria suspirarent. Unde et ille discipulus, qui se dixerat non crediturum, nisi cicatrices ejus manu tetigisset, cum contrectato corpore Domini quasi evigilans exclamasset, *Dominus meus et Deus meus!* ait illi Dominus, *Quia vidisti me, credidisti; beati qui non viderunt et crediderunt* (*Joan.* XX, 25-29). Hanc beatitudinem Spiritus sanctus paracletus attulit, ut ab oculis carnis servi forma remota, quam de virginis utero accepit, in ipsam Dei formam, in qua Patri æqualis etiam cum in carne apparere dignatus est permansit, purgata mentis acies tenderetur: ut eodem Spiritu repletus Apostolus diceret, *Et si noveramus Christum secundum carnem, sed nunc jam non novimus* (II *Cor.* V, 16). Quia et carnem Christi non secundum carnem, sed secundum spiritum novit, qui virtutem resurrectionis ejus, non palpando curiosus, sed credendo certus agnoscit: non dicens in corde suo, *Quis ascendit in cœlum? hoc est Christum deducere; aut, Quis descendit in abyssum? hoc est Christum a mortuis reducere. Sed prope est*, inquit, *verbum in ore tuo*, quia Dominus est Jesus: et *si credideris in corde tuo quia Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom.* X, 6-10). Hæc, fratres, Apostoli verba sunt, ipsius sancti Spiritus sancta ebrietate ructuantis.

CAPUT IV. — 4. *Justitia fidei a spiritu sancto post recessum Christi.* Cum ergo hanc beatitudinem, qua non videmus et credimus, nullo modo haberemus nisi eam a Spiritu sancto acciperemus; merito dictum est, *Expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero Paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam illum ad vos.* Semper quidem divinitate nobiscum est: sed nisi corporaliter abiret a nobis, semper ejus corpus carnaliter videremus, et nunquam spiritualiter crederemus; qua fide justificati et beatificati, idipsum Verbum Deum apud Deum, per quod facta sunt omnia, et quod caro factum est, ut habitaret in nobis, corde mundato contemplari mereremur. Et si [1] non manu tangendo, sed corde creditur ad justitiam; recte de justitia nostra mundus arguitur, qui non vult credere nisi quod videt. Ut autem nos haberemus justitiam fidei, de qua mundus argueretur incredulus, propterea Dominus ait, *De justitia, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me.* Tanquam diceret: Hæc erit justitia vestra, ut credatis in me mediatorem, quem resuscitatum ad Patrem isse certissime habebitis [2], quamvis eum carnaliter non videatis; ut per ipsum

[1] Ita Mss. Editi vero, *Et sic.*
[2] Mss., *certissimum habebitis*

reconciliati, Deum spiritualiter videre possitis. Unde figuram Ecclesiæ gestanti mulieri, cum ei post resurrectionem ad pedes caderet : *Noli me tangere*, inquit; *nondum enim ascendi ad Patrem* (*Joan.* xx, 17). Quod mystice dictum intelligitur. Noli me per corporeum contactum carnaliter credere : spiritualiter autem credes, id est, fide spirituali me tanges, cum ascendero ad Patrem. Quia beati qui non vident, et credunt. Et hæc est justitia fidei, qua mundus carens, de nobis qui ea non caremus, arguitur : quia justus ex fide vivit (*Habac.* II, 4; *Rom.* I, 17). Sive ergo quia in illo resurgentes, et in illo ad Patrem venientes invisibiliter et in justificatione perficimur; sive quia non videntes et credentes ex fide vivimus, quoniam justus ex fide vivit : propterea dixit, *De justitia, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me.*

CAPUT V.—5. *Inexcusabilis infidelitas mundi.* Nec inde se mundus excuset, quod a diabolo impeditur, ne credat in Christum. Credentibus enim princeps mundi mittitur foras (*Joan.* XII, 31), ut jam non operetur in cordibus hominum, quos Christus per fidem cœperit possidere; sicut operatur in filiis diffidentiæ (*Ephes.* II, 2), quos ad tentandos et tribulandos justos plerumque concitat. Quia enim missus est foras, qui intrinsecus dominabatur, extrinsecus præliatur. Etsi ergo per ejus persecutiones Dominus dirigit mites in judicio (*Psal.* XXIV, 9); tamen jam ipse hoc ipso quo foras missus est, judicatus est. Et de hoc judicio mundus arguitur : quia frustra de diabolo queritur, qui non vult credere in Christum, quem judicatum, id est, foras missum, et propter nostram exercitationem forinsecus oppugnare permissum, non solum viri, sed etiam mulieres, et pueri, et puellæ martyres vicerunt. Sed in quo vicerunt, nisi in illo in quem crediderunt, et quem non videntes dilexerunt, et quo dominante in cordibus suis pessimo dominatore caruerunt? Et hoc totum per gratiam, hoc est, per donum Spiritus sancti. Recte itaque idem Spiritus arguit mundum, et *de peccato*, quia non credit in Christum : *et de justitia*, quia qui voluerunt crediderunt, quamvis in quem crediderunt non viderunt; et per ejus resurrectionem se quoque in resurrectione perfici speraverunt : *et de judicio*, quia ipsi si vellent credere, a nullo impedirentur, *quoniam princeps hujus mundi jam judicatus est.*

SERMO CXLIV * (*a*).

De verbis eisdem Evangelii Joannis, Ipse arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. *Cap.* XVI, ℣. 8-11 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Peccatum incredulitatis cur solum arguitur. Spiritus sanctus, gratia Dei dicitur.* Cum Dominus et Salvator noster Jesus Christus de adventu Spiritus sancti, quem se missurum esse promisit et misit, multa diceret; ait inter cætera : *Ipse arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.* Neque hoc cum dixisset, sermonem trajecit in aliud : sed ipsa aliquanto expressius insinuare dignatus est. *De peccato quidem*, inquit, *quia non crediderunt in me : de justitia autem, quia ad Patrem vado : de judicio vero, quia princeps hujus mundi jam judicatus est.* Oboritur ergo nobis intelligendi desiderium, cur peccatum hominum quasi solum esset, non credere in Christum, ita de hoc solo dixit, quod mundum Spiritus sanctus argueret : si autem manifestum est præter hanc infidelitatem alia multa hominum esse peccata, cur de hoc solo mundum Spiritus sanctus arguat. An quia peccata omnia per infidelitatem tenentur, per fidem dimittuntur; propterea hoc unum præ cæteris imputat Deus, per quod fit ut cætera non solvantur, dum non credit in humilem Deum homo superbus? Sic enim scriptum est : *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jacobi* IV, 6). Gratia quippe Dei, donum Dei est. Donum autem maximum ipse Spiritus sanctus est; et ideo gratia dicitur. Cum enim omnes peccassent, et egerent gloria Dei (*Rom.* III, 23); quia per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, in quo omnes peccaverunt (*Id.* V, 12) : ideo gratia, quia gratis datur. Ideo gratis datur, quia non quasi merces redditur post discussionem meritorum, sed donum datur post veniam delictorum.

CAPUT II. — 2. *Credere Christum, et credere in Christum, differunt.* De peccato igitur arguuntur infideles, id est, dilectores mundi : nam ipsi significantur mundi nomine. Cum enim dicitur, *Arguet mundum de peccato;* non alio quam quod non crediderunt in Christum. Hoc denique peccatum si non sit, nulla peccata remanebunt, quia justo ex fide vivente cuncta solvuntur. Sed multum interest, utrum quisque credat ipsum Christum, et utrum credat in Christum. Nam ipsum esse Christum et dæmones crediderunt, nec tamen in Christum dæmones crediderunt. Ille enim credit in Christum, qui et sperat in Christum et diligit Christum. Nam si fidem habet sine spe ac sine dilectione, Christum esse credit, non in Christum credit. Qui ergo in Christum credit, credendo in Christum, venit in eum Christus, et quodam modo unitur in eum, et membrum in corpore ejus efficitur. Quod fieri non potest, nisi et spes accedat et charitas.

3. *Justitia de qua arguitur mundus.* Quid sibi etiam vult quod ait, *De justitia, quia ad Patrem vado?* Et primo quærendum est, si de peccato mundus arguitur, cur et de justitia. Quid enim de justitia recte argui possit? An de peccato quidem suo, de justitia vero Christi mundus arguitur? Non video quid aliud possit intelligi : quandoquidem, *De peccato*, inquit, *quia non crediderunt in me; de justitia vero, quia ad Patrem vado.* Illi non crediderunt, ipse ad Patrem vadit. Illorum ergo peccatum, ipsius autem justitia. Sed cur in eo solo voluit nominare justitiam, quia vadit ad Patrem? Num non justitia est etiam quod huc venit a

* Collatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, 61 de Verbis Domini.

(*b*) In Possidii Indiculo, cap. 8, reperitur titulus, « De eo « quod scriptum est, *Ille arguet mundum*, etc., huic maxime « conveniens sermoni, qui etiam a Floro citatur ad Galat. III.

Patre? An illa potius misericordia est quod a Patre ad nos venit, justitia vero quod ad Patrem vadit?

CAPUT III. — 4. *Justitia quod Christus vadit ad Patrem, quare.* Ita, fratres, expedire arbitror, ut in tanta profunditate Scripturarum, in quibus forte verbis absconditum aliquid latet quod opportune aperiendum sit, tanquam simul fideliter inquiramus, ut salubriter invenire mereamur. Cur ergo hanc appellat justitiam quia vadit ad Patrem, et non etiam quia venit a Patre? An quia misericordia est quod venit, ideo justitia est quod vadit: ut et in nobis discamus impleri non posse justitiam, si pigri fuerimus prærogare misericordiam, non quæ nostra sunt quærentes, sed et quæ aliorum? Quod cum monuisset Apostolus, continuo de ipso Domino conjunxit exemplum: *Nihil*, inquit, *per contentionem, neque per inanem gloriam; sed in humilitate mentis alter alterum existimantes superiorem sibi; non quæ sua sunt unusquisque intendentes, sed et quæ aliorum.* Deinde statim addidit: *Singuli quique hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo: humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Hæc est misericordia, qua venit a Patre. Quæ igitur justitia est, qua vadit ad Patrem? Sequitur et dicit: *Propter quod et Deus eum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (*Philipp.* II, 3-11). Hæc est justitia, qua vadit ad Patrem.

CAPUT IV. — 5. *Solus Christus ascendit in cœlum. Unus Christus ex capite et membris. Christus aliter est unum cum Patre, aliter unum nobiscum.* Sed si solus vadit ad Patrem, quid nobis prodest? Utquid ab Spiritu sancto de hac justitia mundus arguitur? Et tamen nisi solus iret ad Patrem, non alio loco diceret: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo* (*Joan.* III, 13). Sed etiam Paulus apostolus dicit: *Nostra enim conversatio in cœlis est* (*Philipp.* III, 20). Sed quare hoc? Quia item dicit: *Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (*Coloss.* III, 1-3). Quomodo ergo ille solus? An ideo solus, quia Christus unus est cum omnibus membris suis, tanquam caput cum corpore suo? Quæ autem corpus ejus, nisi Ecclesia? Sicut dicit idem doctor: *Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte* (I *Cor.* XII, 27). Cum ergo nos ceciderimus, et propter nos ipse descenderit, quid est, *Nemo ascendit, nisi qui descendit;* nisi quia nemo ascendit, nisi unum cum eo factus [1], et tanquam membrum compactus in ejus corpore qui descendit? Sic et discipulis dicit: *Quia sine me nihil potestis facere* (*Joan.* XV, 5). Aliter est enim unum cum Patre, et aliter unum nobiscum. Unum cum Patre est, quia una substantia est Patris et Filii: unum cum Patre est, quia *cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Unus autem nobiscum factus est, quia *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens:* unus nobiscum factus est, secundum semen Abrahæ, in quo benedicentur omnes gentes. Quod cum commemorasset, ait Apostolus: *Non dicit, Et seminibus, tanquam in multis; sed tanquam in uno, Et semini tuo, quod est Christus.* Et quia et nos ad id pertinemus quod est Christus, nobis simul incorporatis et illi capiti cohærentibus, unus est Christus: et quia et nobis dicit, *Ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionem hæredes* (*Galat.* III, 16, 29). Si enim unum est semen Abrahæ, et illud unum semen Abrahæ non intelligitur nisi Christus; hoc autem semen Abrahæ etiam nos sumus: hoc ergo totum, id est, caput et corpus, unus est Christus.

CAPUT V. — 6. *Justitia Christi quomodo nostra.* Et ideo nos non debemus ab illa justitia separatos putare, quam Dominus ipse commemorat, dicens: *De justitia, quia ad Patrem vado.* Cum Christo enim et nos resurreximus, et nos cum capite nostro Christo sumus [1], interim fide et spe: complebitur autem spes nostra in ultima resurrectione mortuorum. Cum autem complebitur spes nostra, tunc complebitur etiam justificatio nostra. Quam completurus Dominus, quid sperare debeamus, ostendit in carne sua (hoc est, in capite nostro), in qua resurrexit et ascendit ad Patrem. Quia sic scriptum est: *Traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (*Rom.* IV, 25). Arguitur ergo mundus *de peccato*, in eis qui non credunt in Christum: *et de justitia*, in eis qui resurgunt in membris Christi. Unde dictum est: *Ut nos simus justitia Dei in ipso* (II *Cor.* V, 21). Si enim non in ipso, nullo modo justitia. Si autem in ipso, totus nobiscum vadit ad Patrem, et hæc implebitur in nobis perfecta justitia. Propter hoc et *de judicio* mundus arguitur, *quia princeps hujus mundi jam judicatus est:* id est, diabolus princeps iniquorum, qui corde non habitant nisi in hoc mundo, quem diligunt, et ideo mundus vocantur; sicut nostra conversatio in cœlis est, si resurrexerimus cum Christo. Ergo quemadmodum nobiscum, id est, cum corpore suo unus est Christus: sic cum omnibus impiis quibus caput est, cum quodam corpore suo unus est diabolus. Quapropter sicut nos non separamur a justitia, de qua Dominus dixit, *Quia ad Patrem vado:* sic impii non separantur ab illo judicio, de quo dixit, *Quia princeps hujus mundi jam judicatus est.*

SERMO CXLV * (a).

De verbis Evangelii Joannis, cap. XVI, ℣. 24, Usque nunc nihil petistis in nomine meo. *Et de verbis Lucæ,*

[1] Am. et Mss., *unus cum eo factus.*

[1] Mss., *Christus sumus.*

* Hunc sermonem non reperimus nisi in posterioribus editis.

(a) Alias, 3 inter editos ex Mss. Carthusiæ majoris.

cap. x. ℣ ℣. 17, 20, Domine, ecce in nomine tuo et dæmonia nobis subjecta sunt (*a*).

1. ***Locus Joannis quomodo conciliandus cum verbis Lucæ.*** Sanctum Evangelium cum legeretur, audivimus quod modo vere debeat omnem intentam animam movere ad quærendum, non ad deficiendum. Qui enim non movetur, nec mutatur. Sed est motus periculosus, de quo scriptum est, *Ne des ad movendum pedes meos* (*Psal.* LXV, 9). Motus autem alius est quærentis, pulsantis, petentis. Quod ergo lectum est omnes audivimus : sed puto quia non omnes intelleximus. Commemorat quod mecum quæratis, mecum petatis, pro quo accipiendo mecum pulsetis. Aderit enim, sicut speramus, gratia Domini, ut, cum volo vobis ministrare, et ego merear accipere. Quid est, obsecro vos, quod Dominum dixisse modo audivimus discipulis suis : *Usque nunc nihil petiistis in nomine meo?* Nonne illis discipulis loquitur, quos cum misisset, data potestate ad prædicandum Evangelium et magnalia facienda, reversi sunt gaudentes et dixerunt ei : *Domine, ecce in nomine tuo et dæmonia nobis subjecta sunt?* Recognoscitis, recolitis, quod de Evangelio commemoravi, in omni loco et omni sententia veridico, nusquam falso, nusquam fallente. Quomodo ergo verum est, *Usque modo nihil petiistis in nomine meo*; et, *Domine, ecce in nomine tuo et dæmonia nobis subjecta sunt?* Movet certe animum, ad cognoscendum quæstionis hujus secretum. Ergo petamus, quæramus, pulsemus. Hoc in nobis (*b*) fidelis pietas, non carnis inquietudo, sed animi subjectio; ut ille nobis aperiat, qui nos videt pulsantes.

2. *Timentibus absconditur dulcedo Dei, revelatur sperantibus.* Quid ergo det Dominus ministrandum vobis, intenti, hoc est, esurientes accipite : quod cum dixero, sine dubio probabitis sanis faucibus cordis quod de cellario dominico vobis apponatur. Dominus Jesus sciebat unde posset anima humana, hoc est, mens rationalis ad imaginem Dei facta satiari, tanquam ipsa eo ipso satietur. Noverat hoc, et illam ea plenitudine adhuc carere sciebat. Noverat se apparere, noverat se latere. Sciebat quid in illo demonstraretur, quid absconderetur. Noverat hoc. *Quam multa*, inquit Psalmus, *multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te, perfecisti autem sperantibus in te* (*Psal.* XXX, 20). Dulcedinem tuam et magnam et multam abscondisti timentibus te. Si timentibus te abscondis, quibus aperis? *Perfecisti sperantibus in te.* Quæstio gemina nata est, sed alterutra solvitur ex altera. Alterum si quis inquirat, quid est hoc, *Abscondisti timentibus te, perfecisti sperantibus in te?* Alii timent, alii sperant? non ii ipsi sunt timentes Deum, sperantes in Deum? Quis in eum sperat, qui non eum timet? Quis eum pie timet, et in eum spem non habet? Ergo prius ista solvatur. De sperantibus et timentibus volo aliquid dicere.

3. *Timor sub Lege, spes sub gratia.* Lex timorem habet, gratia spem. Quid autem interest inter Legem et gratiam, quandoquidem unus dator et Legis et gratiæ? Lex terret de se ipso præsumentem, gratia adjuvat in Deum sperantem. Lex, inquam, terret : nolite contemnere, quia breve est; appendite, et magnum est. Videte quid dixerim, sumite quod ministramus, probate unde sumamus. Lex terret de se ipso præsumentem, gratia adjuvat in Deum sperantem. Quid dicit Lex? Multa, et quis enumerat? Unum præceptum parvum et modicum inde commemoro, quod commemoravit Apostolus, valde parvum : videamus quis supportat. *Non concupisces.* Quid est, fratres? Audivimus Legem; si gratia non sit, pœnam tuam audisti. Quid mihi jactas, quisquis audiens hoc de te præsumis, quid mihi jactas innocentiam? Quid tibi de illa blandiris? Potes dicere, Non rapui res alienas : audio, credo, fortassis et video; non rapis res alienas, *Non concupisces*, audisti. Non accedo ad uxorem alienam : et hoc audio, credo, video. *Non concupisces*, audisti. Quid te foris circumspicis, et non intus inspicis? Inspice, et videbis aliam legem in membris tuis. Intus inspice, quid transis te? Descende in te. Videbis aliam legem in membris tuis repugnantem legi mentis tuæ, et captivantem te in lege peccati, quæ est in membris tuis. Merito tibi absconditur dulcedo Dei. Captivat te lex posita in membris tuis, repugnans legi mentis tuæ. De dulcedine illa quæ tibi absconditur, sancti Angeli bibunt : non potes dulcedinem pati et gustare captivus (*a*). *Concupiscentiam* nesciebas, *nisi Lex diceret, Non concupisces.* Audisti, timuisti; tentasti pugnare, non potuisti superare. *Occasione* enim *accepta, peccatum per mandatum operatum est mortem.* Certe recognoscitis, Apostoli verba sunt, *Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Quid te jactabas superbus? Ecce armis tuis te vicit inimicus. Tu certe mandatum quærebas ad monitionem [1] : ecce per mandatum invenit hostis intrandi occasionem. *Occasione enim accepta, peccatum per mandatum fefellit*, inquit, *me, et per eum occidit* [2]. Quid est quod dixi, Armis tuis te vicit inimicus? Audi eumdem apostolum sequentem et dicentem : *Itaque Lex quidem sancta, et mandatum sanctum et justum et bonum.* Jam responde reprehensoribus Legis : Apostoli auctoritate responde, *Mandatum sanctum, lex sancta, mandatum justum et bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit : sed peccatum ut appareat, per bonum mihi operatum est mortem* (*Rom.* VII, 7-13, 25). Quare hoc, nisi quia mandato accepto timuisti, non dilexisti? Timuisti pœnam, non amasti justitiam. Qui timet pœnam, optat si fieri potest, facere quod libeat, et non habere quod timeat. Prohibet Deus adulterium; concupisti uxorem alienam, non accedis, non facis, occasio data est, habes tempus, patet locus, deest

(*a*) Notatur in Possidii Indiculo, cap. 9.
(*b*) Forte addendum, *Sit in nobis*; vel, *Pulset in nobis*.

[1] Forte, *Tu certe mandatum quærebas ad munitionem.* Lov., *Tu certe mandatum quærebas admonitionem.* M
[2] Forte, *et per id occidit.*
(*a*) Morel, Elem. Critic., pag. 198-199, opinatur hic legendum : *Non potes dulcedinem patriæ gustare captivus.* Quæ lectio sane melior est, minime vero ad sensum necessaria. In B., super vocem, *gustare*, notatur in margine, *forte*, « portare. » M

conscius, tu tamen non facis; unde? Quia times pœnam. Sed nullus sciet. Numquid nec Deus? Ita plane, quia scit Deus quod facturus es, non facis : sed et ipsum Deum minantem tremis, non præcipientem diligis. Quare non facis? Quia si feceris, in gehennam mitteris. Ignem times. O si castitatem amares, non faceres, etsi omni modo impunitus esse deberes. Si tibi Deus diceret, Ecce fac, non te damnabo; in gehennam te non damnabo, sed faciem meam tibi negabo. Si propter hanc comminationem non faceres, amore Dei non faceres, timore (*a*) judicii. Sed faceres, forte enim sic faceres : non enim meum est judicare. Adjuvat gratia, quæ sanctos facit, si sic non facis, quia horres contaminationem adulterii, quia diligis præceptorem, ut exigas promissorem, non quia times damnatorem : jam gratiæ est, hoc tibi noli assumere, viribus tuis noli tribuere. Delectatione facis, bene; charitate facis, bene; annuo, consentio. Charitas de te operatur, quando volens facis. Jam gustas dulcedinem, si speras in Dominum.

4. *Charitas non ex nobis, sed ex Deo.* Sed unde tibi ista charitas? si tamen est : timeo enim ne adhuc timendo non facias, et magnus tibi videaris. Jam si charitate non facis, vere magnus es. Habes charitatem? Habeo, inquis. Unde? A me ipso. Longe es a dulcedine, si a te ipso habes. Teipsum amabis; quia unde habes amabis. Sed convinco quod non habes. Quod enim putas a te ipso habere rem tantam, inde non credo quod habeas. Si enim haberes, scires unde haberes. Charitatem a te habes, quasi leve aliquid, quasi breve aliquid? Si linguis hominum loquereris et Angelorum, charitatem autem non haberes, æramentum esses tinniens et cymbalum concrepans. Si scires omnia sacramenta et omnem haberes scientiam, omnem prophetiam et omnem fidem, ita ut montes transferres, charitatem autem non haberes, prodesse tibi ista non possent. Si distribueres omnia tua pauperibus, et traderes corpus tuum ut arderes, charitatem autem non haberes, nihil esses (I *Cor.* XIII, 1-3). Quanta est ista charitas, quæ si defuerit, nihil prosunt omnia? Compara eam non fidei tuæ, non scientiæ tuæ, non linguæ tuæ; minoribus rebus, oculo corporis tui, manui, pedi, ventri, alicui membro extremo compara charitatem; numquid ex aliqua parte ista minima charitati sunt comparanda? Ergo oculum et nasum a Deo habes, et charitatem a te habes? Si charitatem, quæ superat omnia, tu tibi dedisti, vilem tibi Deum fecisti. Quid tibi plus potest dare Deus? Quidquid dederit, minus est. Omnia charitas vincit, quam tu tibi dedisti. Sed si habes, non tibi dedisti. Quid enim habes, quod non accepisti (*Id.* IV, 7)? Quis mihi, quis tibi dedit? Deus. Agnosce datorem, ne sentias damnatorem. Credendo de Scripturis Deus tibi dedit charitatem, magnum bonum, charitatem omnia superantem. Deus tibi dedit : *quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris*; forte a te? absit; *per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (*Rom.* V, 5).

5. *Hominis præsumptio per Legem, captivitas per gratiam tollitur.* Redite mecum ad captivum illum, redite mecum ad propositionem meam. Lex terret de se præsumentem, gratia adjuvat in Deum sperantem. Vide enim illum captivum. Videt aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ et captivum se ducentem in lege peccati, quæ est in membris ejus. Ecce vincitur, ecce trahitur, ecce captivatur, ecce subjugatur. Quid ei profuit, *Non concupisces?* Audivit, *Non concupisces*, ut nosset hostem, non ut vinceret. *Concupiscentiam enim*, id est hostem suum, nesciebat, *nisi Lex diceret*, *Non concupisces*. Jam vidisti hostem; pugna, libera te, assere te in libertatem; prematur jucunda suggestio, perimatur illicita delectatio. Armare, habes legem; procede, vince, si potes. Quid enim est quod ex aliquantula jam gratia Dei condelectaris legi Dei secundum interiorem hominem? Sed vides aliam legem in membris tuis repugnantem legi mentis tuæ : non repugnantem et nihil valentem, sed captivum te ducentem in lege peccati. Ecce unde timenti tibi absconditur multitudo illa dulcedinis : absconditur timenti, quomodo perficitur speranti? Clama sub hoste, quia habes oppugnatorem, habes et adjutorem qui te exspectat pugnantem, sublevat laborantem; sed si inveniat sperantem : odit enim superbientem. Sub hoste ergo quid clamas? *Miser ego homo.* Jam videtis, quoniam clamastis. Sit iste clamor vester, quando forte sub hoste laboratis, dicite, in intimis præcordiis dicite, sana fide dicite, *Miser ego homo.* Miser ego, ideo miser quia ego. Miser ego homo, et quia ego, et quia homo. Vane enim conturbatur. Quamvis enim in imagine perambulet homo (*Psal.* XXXVIII, 7) : *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Numquid tu? Ubi sunt vires tuæ, ubi est præsumptio tua? Certe aliqua taces (*a*) : taces, sed taces a te extollendo, non a Deo invocando. Tace et clama. Quia et ipse Deus tacet et clamat; tacet a judicio, non tacet a præcepto : sic et tu tace ab elatione, noli ab invocatione; ne dicat tibi Deus, *Tacui, numquid semper tacebo* (*Isai.* XLII, 14)? Exclama ergo, *Miser ego homo.* Agnosce te victum, vires tuas confunde, et dic, *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Quid dixeram? Lex terret de se præsumentem. Ecce homo de se præsumebat, tentavit pugnare, non potuit superare; victus est, prostratus est, subjugatus est, captivatus est. Didicit de Deo præsumere, et quem lex terruit de se præsumentem, restat ut gratia adjuvet in Deum sperantem. Hoc confidens dicit, *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (*Rom.* VII, 22-25). Jam vide dulcedinem, gusta, sapiat tibi : audi Psalmum, *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* (*Psal.* XXXIII, 9). Factus est tibi suavis, quia liberavit te. Amarus tibi fuisti, cum præsumeres in te. Bibe dulcedinem, accipe pignus tanti horrei (*b*).

6. *Discipuli sub Lege nondum a cupiditatibus liberi. Temporalia a Deo petentes, nihil petunt.* Discipuli

(*a*) Forte, *non timore.*

(*a*) Forte, *clamas et taces.*
(*b*) Forte, *olei.*

ergo Domini Jesu Christi adhuc sub lege mundi [1], adhuc nutriendi, adhuc corrigendi, adhuc dirigendi. Adhuc enim concupiscebant: cum lex dicat, *Non concupisces* (*Exod.* xx, 17). Pace dixerim eorum sanctorum arietum, ducum gregis; pace eorum dixerim, quia verum dico : Evangelium loquitur : contendebant quis esset eorum major (*Luc.* xxii, 24), et adhuc in terra Domino constituto, principatus dissensione fluctuabant. Hoc unde, nisi ex fermento vetere? hoc unde nisi ex lege in membris, repugnante legi mentis? Fastigium quærebant : enimvero cupiebant; quis major esset cogitabant : ideo altitudo eorum de puero confunditur. Vocat ad se Jesus humilem ætatem, ut domet tumidam cupiditatem (*Marc.* ix, 33-36). Merito ergo et quando redierunt, et dixerunt, *Domine, ecce dæmonia subjecta sunt nobis in nomine tuo :* (Gaudebant de nihilo : quantum erat, quid erat, ad illud quod Deus promittebat)? Dominus ergo, magister bonus, sedans timorem, ædificans firmitatem, ait illis : *Nolite in hoc gaudere, quia dæmonia vobis subjecta sunt.* Quare hoc? Quia *multi venient in nomine meo dicentes, Ecce in nomine tuo dæmonia ejecimus; et dicam eis, Non novi vos* (*Matth.* vii, 22, 23). *Nolite in hoc gaudere, sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Adhuc ibi esse non potestis, et tamen jam ibi scripti estis, Gaudete ergo. Et illud, *Adhuc nihil petiistis in nomine meo.* Quod enim petiistis ad quod volo dare, nihil est. Quid enim petiistis in nomine meo? Ut dæmonia vobis subjecta essent? *In hoc gaudere nolite,* hoc est, nihil est quod petiistis : si enim aliquid esset, gaudere juberet. Ergo non omnino nihil erat, sed quia ad illam magnitudinem præmiorum Dei exiguum erat. Non enim vere Paulus apostolus non erat aliquid; et tamen in comparatione Dei, *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat* (I *Cor.* iii, 7). Et vobis dicimus, et nobis dicimus, et nobis et vobis dicimus, quando petimus in nomine Christi temporalia ista. Certe enim petiistis. Nam quis non petat? Alius sanitatem petit, si ægrotat; alius liberationem petit, si in carcere constitutus est; alius portum rogat, si in navi turbatur; alius victoriam rogat, si cum hoste confligit; et in nomine Christi totum rogat, et nihil est quod rogat. Quid ergo rogandum est? *Petite in nomine meo.* Et non dixit quid, sed in verbis intelligimus quid petere debeamus. *Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. Petite, et accipietis, in nomine meo.* Sed quid? Non nihil : quid autem? *Ut gaudium vestrum sit plenum :* id est, hoc petite quod vobis sufficiat. Nam quando petis nihil [2] : qui bibet de hac aqua, sitiet iterum (*Joan.* iv, 13). Mittit in puteum hydriam cupiditatis, levat unde bibat, ut iterum sitiat. *Petite ut gaudium vestrum sit plenum :* id est, ut satiemini, non ut ad tempus delectemini. Petite quod vobis sufficiat : dicite vocem Philippi, *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Dicit vobis Dominus, *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui me videt, videt et Patrem* (*Joan.* xiv, 8, 9). Ergo gratias agite Christo pro vobis infirmantibus [1], et fauces satiandas parate Christi divinitati. Conversi ad Dominum, etc.

[1] Forte, *mundandi.*
[2] Forte, *temporalia petis, petis nihil.*

SERMO CXLVI * (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, Simon Joannis diligis me? *etc. Cap.* xxi, ℣. 15-17 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. ***Officium pastoris et ovium. Hæreditas nostra, Deus ipse.*** Lectione hodierna animadvertit Charitas vestra, dictum esse Petro a Domino per interrogationem : *Diligis me?* Cui respondebat ille : *Scis, Domine, quia amo te.* Hoc secundo, hoc tertio; et ad singula verba respondentis dicebat Dominus, *Pasce agnos meos.* Commendabat Petro Christus agnos suos pascendos, qui pascebat et Petrum. Quid enim Petrus poterat præstare Domino, maxime jam immortale corpus gerenti, et in cœlum ascensuro? Tanquam ei diceret, *Amas me?* In hoc ostende quia amas me, *Pasce oves meas.* Ergo, fratres, cum obedientia audite oves vos esse Christi : quia et nos cum timore audimus, *Pasce oves meas.* Si nos cum timore pascimus et timemus pro ovibus; ipsæ oves quomodo pro se debent timere? Pertineat ergo ad nos cura, ad vos obedientia; ad nos vigilantia pastoralis, ad vos humilitas gregis. Quanquam et nos qui vobis videmur loqui de superiore loco, cum timore sub pedibus vestris sumus; quoniam novimus quam periculosa ratio de ista quasi sublimi sede reddatur. Proinde, charissimi, catholica germina, membra Christi, cogitate quale caput habeatis. Filii Dei, cogitate qualem Patrem inveneritis. Christiani, cogitate quæ vobis hæreditas promittatur. Non talis qualis in terra possideri a filiis non potest, nisi cum mortui fuerint parentes eorum. Nullus enim in terra possidet hæreditatem patris, nisi mortui. Nos vivo Patre nostro possidebimus quod donabit : quia Pater noster mori non poterit. Plus addo, plus dico, et verum dico : ipse Pater erit hæreditas nostra.

CAPUT II. — 2. ***Recens baptizatos cavere jubet a malis christianis et a schismaticis.*** Congruenter vivite, maxime vos, candidati Christi, recens baptizati, modo regenerati, sicut vos ante admonui, et modo dico, et sollicitudinem meam pronuntio; quia timorem mihi majorem ingessit præsens evangelica lectio : observate vos, nolite imitari malos christianos. Nolite dicere : Faciam hoc, quia multi fideles hoc faciunt. Hoc non est defensionem parare animæ, sed comites ad gehennam inquirere. Crescite in hac area dominica : in hac invenietis bonos, qui et vobis placeant, si et vos boni fueritis. Numquid enim peculium nostrum estis? Hæretici et schismatici de furtis dominicis peculia sibi fecerunt, et greges non Christi, sed

[1] Forte : *Ergo gratias agite Christo laboranti pro vobis infirmantibus.* — Morel, Elem. Crit., pp. 233, 234, legit : *Ergo gratias agite Christi pro vestris infirmitatibus.* M.

* Recognitus ad tres bn. quatuor cl. ad a. cb. t. fs. g. lr. m. pr. rm. vd.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 62.

(*b*) Possidius in Indiculo, cap. 7, sermonem recenset his verbis : « Ex Evangelio ubi Dominus oves suas Petro commendat. »

suos contra Christum pascere voluerunt. Plane in ipsis deprædationibus suis titulum illius posuerunt, ut prædæ ipsorum quasi defenderentur per titulum potentis. Quid facit Christus quando tales convertuntur, qui foris ab Ecclesia titulum ejus Baptismatis acceperunt? Ejicit prædatorem, titulum non deponit, et possidet domum : quia invenit ibi titulum suum. Quid opus est ut mutet nomen suum? Numquid attendunt quod ait Dominus Petro, *Pasce agnos meos, pasce oves meas?* Numquid dixit ei, Pasce agnos tuos : aut, Pasce oves tuas? Exclusis autem, quid dixit in Canticis canticorum ad Ecclesiam? Loquens sponsus ad sponsam ait, *Nisi cognoveris temetipsam, pulchra inter mulieres, exi tu.* Tanquam dicens, Non ego te ejicio, exi tu, nisi temetipsam cognoveris, pulchra inter mulieres, nisi cognoveris te in speculo Scripturæ divinæ; nisi attenderis, o mulier pulchra, speculum quod te falso nitore non fallit : nisi cognoveris quia de te dictum est, *Super omnem terram gloria tua* (*Psal.* LVI, 12); quia de te dictum est, *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal.* II, 8); et alia innumerabilia testimonia, quæ catholicam Ecclesiam commendant. Nisi ergo cognoveris, partem non habes, hæredem te non potes facere. Ergo, *exi tu in vestigiis gregum*, non in societate gregis : *et pasce hædos tuos* (*Cant.* I, 7), non quomodo Petro dictum est, *oves meas*. Petro dicitur, *oves meas*; schismaticis dicitur, *hædos tuos*. Hic *oves*, ibi *hædos* : hic *meas*, ibi *tuos*. Recolite dexteram et sinistram judicis nostri : recolite ubi stabunt hædi, et ubi oves (*Matth.* XXV, 33) : et apparebit vobis ubi dextera, ubi sinistra, candida et nigra, luminosa et tenebrosa, pulchra et deformis, acceptura regnum et inventura supplicium sempiternum.

SERMO CXLVII * (*a*).

De eisdem verbis Evangelii Joannis, Simon Joannis, diligis me plus his [1]? *etc.*. *Cap.* XXI, ℣ 15-19.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Petri præsumptio et negatio.* Apostolum Petrum primum omnium Apostolorum meministis in Domini passione fuisse turbatum. A se turbatum, sed a Christo innovatum [2]. Fuit enim prius audax præsumptor, et postea factus est timidus negator. Promiserat se pro Domino moriturum, cum prius pro illo esset Dominus moriturus. Quando ergo dicebat, *Tecum ero usque ad mortem*; et, *Animam meam pro te ponam* : respondit ei Dominus, *Animam tuam pro me pones? Amen dico tibi, priusquam gallus cantet, ter me negabis* (*Luc.* XX, 33, 34, 55-61, *et Joan.* XIII, 37, 38, XVII, 25-27). Ventum est ad horam : et quia Deus erat Christus, homo autem Petrus, impleta est Scriptura, *Ego dixi in pavore meo, Omnis homo mendax* (*Psal.* CXV, 11). Dicit autem Apostolus, Quoniam *Deus verax*, omnis *autem homo mendax* (*Rom.* III, 4). Verax Christus, mendax Petrus.

CAPUT II. — 2. *Petri amor in Christum verus. Unitas omnium pastorum in Petro figurata.* Modo quid? Interrogat eum Dominus [1], sicut audistis cum Evangelium legeretur, et dicit ei : *Simon Joannis, diligis me plus his?* Respondit ille, et dixit : *Etiam, Domine, tu scis quia amo te.* Et iterum Dominus hoc interrogavit, et tertio hoc interrogavit. Et respondenti dilectionem, commendavit gregem. Per singula enim dicebat Dominus Jesus Petro dicenti, *Amo te : Pasce agnos meos, pasce oviculas meas.* In uno Petro figurabatur unitas omnium pastorum, sed bonorum, qui sciant oves Christi pascere Christo, non sibi. Numquid modo Petrus mendax erat, aut amare se Dominum mendaciter respondebat? Veraciter hoc respondebat : hoc enim respondebat, quod in corde suo videbat. Quando autem dixerat, *Animam meam pro te ponam*, de futuris voluit præsumere viribus. Omnis autem homo qualis sit tunc cum loquitur, forte scit; qualis crastino futurus sit, quis scit? Revocabat ergo oculos suos ad cor suum Petrus, quando interrogabatur a Domino, et fidens respondebat quod ibi videbat : *Etiam, Domine, tu scis quia amo te.* Quod tibi dico, tu scis : quod hic video in corde meo, vides et tu. Non ausus est tamen dicere quod Dominus interrogaverat. Non enim simpliciter Dominus dixerat, *Diligis me?* sed addiderat, *Plus his diligis me?* id est, Plus me diligis quam isti? De aliis discipulis dicebat : ille non potuit dicere nisi, *Amo te* : non ausus est dicere, Plus his. Noluit iterum esse mendax. Suffecerat ei testimonium perhibere cordi suo : non debuit esse judex cordis alieni.

CAPUT III. — 3. *Petrus desertus a Christo, et post roboratus.* Verax ergo Petrus, an verax in Petro Christus? Quando autem voluit Dominus Jesus Christus, deseruit Petrum, et inventus est homo Petrus : quando autem placuit Domino Jesu Christo, implevit Petrum, et inventus est Petrus verax. Veracem Petrum petra fecerat : Petra enim erat Christus (I *Cor.* X, 4). Et quid ei nuntiavit, quando tertio respondit amare se Christum, et tertio Dominus Petro suas oviculas commendavit? Prænuntiavit ei passionem suam. *Cum esses*, inquit, *junior, cingebas te, et ibas quo volebas : cum autem senueris, extendes manus tuas, et alter te cinget, et feret quo tu non vis.* Evangelista nobis exposuit quid dixerit Christus. *Hoc autem dicebat*, inquit, *significans qua morte clarificaturus esset Deum* : id est, quia pro Christo fuerat [2] crucifigendus; hoc est enim, *Extendes manus tuas.* Ubi est ille negator? Deinde post hæc ait Dominus Christus : *Sequere me* (*Joan.* XXI, 15-19). Non sic quomodo prius, quando vocavit discipulos. Nam et tunc dixit, *Sequere me* : sed tunc ad doctrinam, modo ad coronam. Numquid non quando negavit Christum, occidi timuit? Hoc timuit pati, quod passus est Christus. Sed jam timere non debuit. Videbat enim in carne viventem, quem viderat in li-

[1] In altero e Colb. Mss. hic sermo notatur, *habitus sabbato Paschæ* : id est, uti habet codex Vict.; *sabbato post Pascha.*
[2] Plures Mss. carent his verbis, *A se turbatum, sed a Christo innovatum.*

* Emendatus ad duos cl. ad tres cb. ad cs. d. n. t. v.
(*a*) Alias, de Sanctis 24.

[1] In Er. Lugd. Ven. Lov., *Modo quidem interrogat eum Dominus.* M.
[2] Sic plerique editi; in B., *erat.* M.

gno pendentem. Resurgendo Christus abstulit mortis timorem : et quoniam abstulerat mortis timorem, merito interrogabat Petri amorem. Ter negaverat timor, ter confessus est amor. Trinitas negationis, desertio veritatis : trinitas confessionis, testimonium dilectionis.

SERMO CXLVIII * (*a*).

De verbis Actuum Apostolorum, cap. v, ỳ. 4, Nonne manens tibi manebat, *etc.*, *die dominico octavarum Paschæ dictus ad sanctos Martyres viginti.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Ananiæ et Sapphiræ non severior correptio, mors temporalis.* Cum lectio legeretur de libro qui inscribitur Actus Apostolorum, animadvertistis quid contigerit eis, qui cum villam vendidissent, subtraxerunt de pretio villæ, et ante pedes Apostolorum, quasi totum pretium, posuerunt. Continuo correpti exspiraverunt ambo, vir et uxor ejus. Nonnullis videtur nimis severa ista fuisse correptio, ut propter pecuniam de re sua subtractam, homines morerentur. Non hoc Spiritus sanctus avaritia fecit, sed Spiritus sanctus mendacium sic punivit. Nam verba audistis beatissimi Petri, dicentis : *Nonne manens tibi manebat, et venditum in tua erat potestate?* Si nolles vendere, quis te cogeret? Si velles offerre dimidium, quis exigeret totum? Si enim dimidium offerendum erat, dimidium dicendum erat. Pro toto dimidium, hoc est puniendum mendacium. Non tamen videatur, fratres, severa correptio, mors temporalis. Atque utinam hucusque vindicta processerit. Quid enim magnum mortalibus contigit quandocumque morituris? Sed per illorum temporalem pœnam Deus sciri voluit disciplinam. Credendum est autem quod post hanc vitam eis pepercerit Deus : magna est enim ejus misericordia. De mortibus autem quæ contingunt ex vindicta, ait quodam loco apostolus Paulus, corripiens eos qui male tractabant corpus et sanguinem Christi, et dicens, *Propterea in vobis multi infirmi et ægri, et dormiunt sufficientes :* id est, quantum sufficit ad disciplinam imponendam. *Multi in vobis dormiunt,* hoc est, moriuntur. Flagello enim Domini corripiebantur : ægrotabant, et moriebantur. Et subjecit post hæc verba, et ait : *Si enim nos ipsos judicaremus, a Domino non judicaremur. Cum judicamur autem, a Domino corripimur, ne cum mundo damnemur* (I *Cor.* XI, 30-32). Quid si ergo huic viro et uxori ejus tale aliquid contigit? Correpti sunt mortis flagello, ne supplicio punirentur æterno.

CAPUT II. — 2. *Vota Deo reddenda.* Hoc tantum attendat Charitas vestra, quia si Deo displicuit detrahere de pecunia quam voverant Deo, et utique illa pecunia usibus hominum fuerat necessaria : quomodo irascitur Deus, quando vovetur castitas, et non exhibetur; quando vovetur virginitas, et non exhibetur? Vovetur enim ad usus Dei, et non ad usus hominum. Quid est quod dixi, ad usus Dei? Quia de sanctis Deus facit sibi domum, facit sibi templum, in quo habitare dignetur : et utique sanctum vult permanere templum suum. Potest ergo virgini sanctimoniali nubenti dici, quod ait Petrus de pecunia : Virginitas tua numquid non manens tibi manebat, et antequam eam voveres, in tua fuerat potestate? Quæcumque autem hoc fecerint, voverint talia, et non reddiderint; non se putent temporalibus mortibus corripi, sed æterno igne damnari.

* Emendatus ad cb. gr. et ad Ulim. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 10.

SERMO CXLIX * (*a*).

In quo quæstiones propositæ ex Actibus Apostolorum, cap. X, *et ex Evangelio, solvuntur; seu de quatuor quæstionibus : prima, de visione Petri. Secunda, de verbis Evangelii,* Luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona facta vestra, *etc. Et paulo post,* Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis, *etc. Tertia, de verbis Evangelii,* Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. *Quarta, de dilectione inimici* (*b*). *Matth. cap.* V, ỳ. 16, *cap.* VI, ỳ. 1-4, *et cap.* V, ỳ. 43-48.

CAPUT PRIMUM.—1. *Quæstiones solvendæ : prima quæstio, de visione Petri.* Ante diem dominicum superiorem, memini me propositarum de Scripturis quarumdam quæstionum factum esse debitorem Sanctitati vestræ (*c*). Est autem, quantum Dominus dare dignatur, solvendi tempus, ne diutius debeamus, nisi solam charitatem, quæ semper redditur, et semper debetur. De visione Petri dixeramus quærendum esse, quid sibi velit *vas* illud, *tanquam linteum submissum de cœlo quatuor lineis, in quo erant omnia quadrupedia terræ, et serpentia, et volatilia cœli :* et quod dictum est Petro voce divina, *Occide et manduca :* et quod ter factum est et assumptum.

CAPUT II.—2. *Voracitas non imperata Petro.* Adversus eos quidem qui voracitatem a Domino Deo imperatam Petro arbitrantur, facile est disputare. Primo, quia etiamsi ad litteram velimus accipere quod dictum est, *Occide, et manduca :* non occidere et manducare peccatum est, sed immoderate uti donis Dei, quæ tribuit ad usus homini.

3. *Judæorum abstinentia ab immundis animalibus figurativa erat.* Judæi enim acceperant certa animalia quæ manducarent, et certa a quibus abstinerent : quod in significatione rerum futurarum eos accepisse, manifestat apostolus Paulus, dicens : *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quod est umbra futurorum* (*Coloss.* II, 16, 17). Itaque jam temporibus Ecclesiæ dicit alio

* Emendatus ad gr. t. et ad Ulim. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 26.
(*b*) Sic titulus notatur in Possidii Indiculo, cap. 8. At in Mss. inscribitur, « De visione Petri. »
(*c*) Huc spectare videtur illud in fine sermonis 269, qui Dominica in Albis habitus fuit : « Deinde Scripturarum quæ« stiones, quas hesterna die proposui, et angustia temporis « impediente non solvi, fateor me debere : sed certe, quia « dies qui sequuntur jam exactiones etiam pecuniæ per« mittunt jure forensi et publico, hoc a me potius vos exi« gite jure christiano. »

loco : *Omnia munda mundis, sed malum est homini qui per offensionem manducat* (*Tit.* I, 5, *et Rom.* XIV, 20). Erant enim qui tempore illo, quo ista scribebat Apostolus, carnibus vescebantur, in offensionem quorumdam infirmorum. Immolatitia enim caro eorum pecorum quæ aruspices immolabant, tunc in macello vendebatur, et multi fratres abstinebant se ab edendis carnibus, ne vel ignari incurrerent in eas carnes de quibus sacrificium idolis factum erat. Unde alio loco idem apostolus, ne timore conscientia trepidaret, ait : *Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini est enim terra et plenitudo ejus.* Et iterum : *Si quis autem vos vocaverit ex infidelibus, et volueritis ire ; omnia quæ apponuntur vobis manducate, nihil dijudicantes propter conscientiam. Si quis autem vobis dixerit, quod immolatitium est ; nolite manducare, propter illum qui indicavit, et propter conscientiam* (I *Cor.* x, 25-28). Omne ergo in his rebus sive mundum sive immundum, non in contactu carnis, sed in conscientiæ puritate, aut in macula constitutum est.

CAPUT III. — 4. *Animalia Judæis prohibita, signa sunt. Fissa ungula. Ruminatio.* Unde data est licentia Christianis, quæ Judæis non est data. Omnia enim animalia quæ Judæis prohibita sunt manducare, signa sunt rerum, et sicut dictum est, umbræ futurorum. Sicut illa circumcisio significat circumcisionem cordis, quam illi in carne gestabant, et in corde repudiabant : sic et epulæ illæ præcepta mysteriorum sunt, et signa futurorum. Veluti quod scriptum est eis, ut quæ sunt ruminantia et fissa ungula, ipsa manducent ; quibus autem vel utrumque vel unum horum defuerit, non manducent (*Deut.* XIV) : homines quidam significantur, non pertinentes ad societatem sanctorum. Fissa enim ungula ad mores, ruminatio vero ad sapientiam pertinet. Quare ad mores fissa ungula ? Quia difficile labitur. Lapsus enim peccati signum est. Ruminatio autem ad sapientiæ doctrinam [1] quomodo pertinet? Quia dixit Scriptura, *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illum* (*Prov.* XXI, 20, *sec.* LXX). Qui ergo audit, et negligentia fit obliviosus, quasi glutit quod audivit ; ut jam in ore non sapiat, auditionem ipsam oblivione sepeliens. Qui autem in lege Domini meditatur die et nocte, tanquam ruminat, et in quodam quasi palato cordis verbi sapore delectatur. Hoc ergo quod præceptum est Judæis, significat quod ad Ecclesiam, id est, ad corpus Christi, ad gratiam societatemque sanctorum non pertinent illi, qui aut negligentes auditores sunt, aut malos mores habent, aut in utroque vitio reprehenduntur.

CAPUT IV. — 5. *Judaicarum observationum præcepta cur leguntur Christianis.* Sic cætera quæ ad hunc modum præcepta sunt data Judæis, umbraticæ sunt significationes futurorum. Posteaquam venit lux mundi Dominus noster Jesus Christus, tantummodo ut intelligantur, non etiam ut observentur, leguntur. Data est ergo licentia Christianis, ut secundum hanc vanam consuetudinem non faciant, sed manducent quod velint, cum moderatione, cum benedictione, cum gratiarum actione. Fortassis ergo et Petro ita dictum est, *Occide, et manduca* ; ut non jam teneret observationes Judæorum : non tamen ei quasi gurges ventris et fœda voracitas imperata est.

CAPUT V. — 6. *Visio Petri figurativa. Vas. Lineæ quatuor.* Sed tamen ut intelligatis hoc in figura esse monstratum, erant in illo vase serpentia. Numquidnam poterat manducare serpentes? Quid ergo sibi vult ista significatio? Vas illud Ecclesiam significat : quatuor lineæ quibus dependebat, quatuor partes orbis terrarum, per quas tenditur Ecclesia catholica, quæ ubique diffusa est. Quicumque ergo voluerit in partem ire, et ab universo conscindi, non pertinet ad quatuor linearum sacramentum. Si autem ad visionem Petri non pertinet, nec ad claves quæ datæ sunt Petro. A quatuor enim ventis dicit Deus congregari sanctos suos in fine (*Matth.* XXIV, 31) : quia nunc per omnes istos quatuor cardines fides evangelica dilatatur. Animalia ergo illa, Gentes sunt. Omnes enim Gentes quæ immundæ erant, in erroribus et superstitionibus et concupiscentiis suis, antequam veniret Christus, illo adveniente donatis sibi peccatis mundæ sunt factæ. Unde jam post remissionem peccatorum, quare non recipiantur in corpus Christi, quod est Ecclesia Dei, cujus personam Petrus gestabat?

CAPUT VI. — 7. *Petrus personam gerit Ecclesiæ.* Petrus enim in multis locis Scripturarum apparet quod personam gestet Ecclesiæ ; maxime illo in loco ubi dictum est, *Tibi trado claves regni cœlorum. Quæcumque ligaveris in terra, erunt ligata et in cœlo ; et quæcumque solveris in terra, erunt soluta et in cœlo* (*Id.* XVI, 19). Numquid istas claves Petrus accepit, et Paulus non accepit? Petrus accepit, et Joannes et Jacobus non accepit, et cæteri Apostoli? Aut non sunt istæ in Ecclesia claves, ubi peccata quotidie dimittuntur? Sed quoniam in significatione personam Petrus gestabat Ecclesiæ, quod illi uni datum est, Ecclesiæ datum est. Ergo Petrus figuram gestabat Ecclesiæ ; Ecclesia corpus est Christi. Recipiat igitur jam mundatas Gentes, quibus peccata donata sunt ; unde miserat ad illum Cornelius gentilis homo, et qui cum illo gentiles erant. Hujus eleemosynæ acceptæ mundaverant eum ad quemdam modum : restabat ut tanquam cibus mundus incorporaretur Ecclesiæ, hoc est, corpori Domini. Petrus autem trepidabat tradere Gentibus Evangelium : quia illi qui crediderant ex circumcisione, prohibebant Apostolos tradere incircumcisis christianam fidem ; et dicebant non eos debere accedere ad participationem Evangelii, nisi suscepissent circumcisionem, quæ tradita erat patribus eorum.

CAPUT VII. — 8. *Gentium receptio intra Ecclesiam.* Vas ergo illud dubitationem istam sustulit : et ideo post illam visionem admonitus est ab Spiritu sancto, ut descenderet et iret cum eis qui venerant a Cornelio, et perrexit. Cornelius enim et qui cum illo erant, tanquam ex illis animalibus habebantur, quæ in vase fuerant demonstrata : quos tamen jam mundaverat Deus,

[1] Germanensis Ms., *ad sapientiam doctrinæ*.

quia eleemosynas eorum inde acceptaverat. Occidendi ergo erant et manducandi, id est, ut interficeretur in eis vita præterita, qua non noverant Christum; et transirent in corpus ejus, tanquam in novam vitam societatis Ecclesiæ. Nam et ipse Petrus cum ad eos venisset, commemoravit breviter quid sibi in illa visione monstratum sit. Ait enim : *Et vos scitis quam illicitum sit viro Judæo conjungi, aut accedere ad alienigenam : sed mihi Deus ostendit, neminem communem aut immundum hominem dicere.* Quod utique tunc ostendit Deus, cum vox illa sonuit : *Quæ Deus mundavit, tu ne immunda dixeris.* Et postea veniens ad fratres in Jerosolymam, cum quidam tumultuarentur, quod Gentibus Evangelium traderetur, reprimens eorum commotionem, etiam ipsum visum commemoravit (*Act.* XI) : quod nisi ad eamdem intelligentiam pertineret, commemorandum non esset.

CAPUT VIII. — 9. *Linteum.* Fortassis quæratur etiam illud, quare linteum erat, in quo erant illa animalia. Non utique sine causa. Novimus enim quod linteum tinea non consumit, quæ vestes alias corrumpit. Excludat unusquisque de corde suo corruptiones malarum concupiscentiarum, atque ita incorruptibiliter firmetur in fide, ut pravis cogitationibus tanquam tineis non penetretur, si vult ad sacramentum illius lintei pertinere, quo figuratur Ecclesia.

CAPUT IX. — 10. *Trina submissio.* Quare ter de cœlo submissum est? Quia ipsæ omnes Gentes, quæ pertinent ad quatuor partes orbis terræ, qua disseminatur Ecclesia, quam significabant quatuor lineæ, quibus vas illud connectebatur, in nomine Trinitatis baptizantur. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti credentes innovantur, ut pertineant ad societatem communionemque sanctorum. Quatuor ergo lineæ et trina submissio, etiam duodenarium Apostolorum numerum ostendit : tanquam ternis per quatuor deputatis. Quater enim tria, duodecim fiunt. Satis, ut arbitror, de ista visione tractatum est.

CAPUT X. — 11. *Quæstio secunda, ex Evangelio.* Alia quæstio a nobis dilata erat, quare Dominus in ipso sermone quem in monte habuit, dixit discipulis suis : *Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Et paulo post in eo ipso sermone ait, *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis*; et, *Sit eleemosyna tua in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Fluctuat plerumque operator inter hæc duo præcepta, et cui obtemperet nescit : quando utique Domino vult obtemperare, qui utrumque præcepit (*a*). Quomodo lucebunt opera nostra coram hominibus, ut videant bona facta nostra; et quomodo rursus erit eleemosyna nostra in abscondito ? Si hoc observare voluero, in illud offendo : si illud observavero, hinc pecco. Ergo uterque Scripturæ locus ita temperandus est, ut ostendantur divina præcepta adversa sibi esse non posse. Nam ista quæ videtur pugna in verbis, pacem intellectoris inquirit. Habeat quisque cum Dei verbo in corde concordiam, et Scripturæ nulla discordia est.

CAPUT XI. — 12. *Locorum prava interpretatione discordia. Virgines oleum non ferentes.* Propone ergo hominem eleemosynam facientem, sic ut omnino nesciat aliquis, si fieri potest, nec ille cui datur; ut ejus etiam oculos vitans ponat potius quod inveniat, quam porrigat quod accipiat. Quid potest facere amplius, ut abscondat eleemosynam suam? Iste utique incurrit in illam sententiam, et non facit quod Dominus ait, *Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra.* Nemo videt facta ejus bona, non invitat ad imitandum. Erunt cæteri steriles, quantum in ipso est, dum putant a nemine fieri quod præcepit Deus, si hoc homines agant, ut non videantur bona opera eorum : cum major misericordia in eum fiat, cui proponitur bonæ imitationis exemplum, quam cui porrigitur reficiendi corporis alimentum. Propone alterum eleemosynas suas apud populum ventilantem atque jactantem, nihil aliud in eis quam velle laudari : luceant opera ejus coram hominibus. Videtis quia non offendit in illud præceptum : sed offendit in alterum dicentis Domini, *Sit eleemosyna tua in abscondito.* Talis qui fuerit, etiam pigrescit, si existant aliqui impii, qui forte reprehendant quod facit. Pendet ex lingua laudantium : similis est autem virginibus quæ non portant oleum secum. Nostis enim quinque virgines stultas, quæ oleum secum non portaverunt; alias autem sapientes, quæ oleum secum portaverunt. Omnium lampades lucebant : sed aliæ non habebant secum unde illam pascerent lucem, et ab eis quæ habebant ita distinguebantur, ut illæ stultæ, illæ sapientes dicerentur (*Matth.* XXV, 1-13). Quid est ergo, ferre oleum secum, nisi habere conscientiam placendi Deo de bonis operibus, et non ibi finem gaudii sui ponere, si homines laudent, qui conscientiam videre non possunt? Quia facit enim, potest videre homo : quo autem animo faciat, Deus videt.

CAPUT XII. — 13. *Conciliantur loca in speciem contraria.* Proponamus ergo aliquem præceptum utrumque servantem, utrique obedientem. Porrigit panem esurienti, et porrigit coram illis quos vult facere imitatores suos; imitatus etiam Apostolum dicentem, *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (I *Cor.* IV, 16, *et* XI, 1). Porrigit ergo pauperi panem, manifestus in opere, devotus in corde. Utrum laudem suam ibi quærat, an gloriam Dei nullus hominum videt, nullus hominum judicat : sed tamen illi qui studio benevolo ad imitandum parati sunt, quod bonum fieri vident, etiam pio animo fieri credunt; et laudant Deum, cujus præcepto et dono talia fieri vident. Apparet ergo opus ejus, ut videant homines, et glorificent Patrem qui in cœlis est : ipse autem effectus ejus in corde est, ut sit eleemosyna ejus in abscondito, et Pater qui videt in abscondito, reddat ei. Servavit iste modum quem debuit, nullius præcepti contemptor, sed utriusque perfector. Cavit enim ne fieret justitia ejus coram hominibus, id est, ne ibi haberet finem, ut ab hominibus laudaretur, quando non se ipsum,

(*a*) Vide supra, serm. 47, n. 13, et serm. 54, n. 1.

sed Deum voluit in opere suo bono laudari. Ea vero voluntas quia intus est in ipsa conscientia, facta est eleemosyna illa in abscondito, ut ille retribuat, cui nihil absconditur. Quis enim potest cor suum hominibus demonstrare cum facit, ut ostendat qua intentione animi faciat?

CAPUT XIII. — 14. *Sensus legitimus utriusque loci ex ipsis Christi verbis eruitur.* Nam et ipsa verba, fratres, satis perpense a Domino dicta sunt. Attendite quomodo dicat : *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini*, inquit, *ab eis*. Si ibi posuit finem, ubi dixit, *ut videamini ab eis;* iste finis est reprehensibilis atque culpabilis, usque ad hominum laudem velle benefacere, nihil amplius inde quærere. Quisquis ergo ideo tantum facit, ut videatur ab hominibus, reprehenditur a Domino in ista sententia. Illic vero ubi jubet videri bona facta nostra, non ibi finem posuit, ut tantummodo homines hominem videant, et hominem laudent : sed transit ad gloriam Dei, ut usque ad illam perducatur operantis intentio. *Luceant*, inquit, *opera vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra :* sed non hoc debes quærere. Quid ergo? Addit et dicit: *et glorificent*, inquit, *Patrem vestrum qui in cœlis est*. Hoc si quæris, ut glorificetur Deus, noli timere ne videaris ab hominibus. Etiam sic intus est eleemosyna tua in abscondito; ubi solus ille cujus gloriam quæris, te videt hoc quærere. Unde apostolus Paulus posteaquam Evangelii persecutor prostratus est, et erectus est prædicator, dicit : « Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo. Tantum autem audientes erant, quia qui aliquando nos persequebatur, nunc evangelizat fidem quam aliquando vastabat ; et in me, inquit, magnificabant Deum. » Non gaudebat quia homo qui acceperat, cognoscebatur; sed quia Deus qui dederat, laudabatur. Ipse enim dixit : *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* (*Galat.* I, 22, 23, 24, 10). Et tamen alio loco dicit : *Sicut et ego omnibus per omnia placeo*. Et ista similis quæstio est. Sed quid adjungit? *Non quærens*, inquit, *quod mihi prodest, sed quod multis, ut salvi fiant* (I *Cor.* X, 33). Hoc est, quod illo loco ait, *Et in me magnificabant Deum :* quod etiam Dominus dicit, *Ut glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est*. Tunc enim salvi fiunt, cum in operibus quæ fieri per homines vident, eum glorificant a quo hæc homines acceperunt.

CAPUT XIV. — 15. *Quæstio tertia, de Evangelio, ut sinistra nesciat opus dextræ.* Restant duæ quæstiones : sed vereor ne oneri sim jam fastidientibus, item timeo ne fraudem adhuc esurientes. Memini tamen quid solverim, et quid debeam. Restat enim videre quid sit, *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua :* et de dilectione inimici, cur antiquis videbatur data licentia ut odissent inimicos, quorum nobis imperatur dilectio. Sed quid facio? Si breviter de his disseram, fortassis non ita ut oportet intelligar : si diutius, timeo ne plus gravem vos onere sermonis, quam fructu expositionis sublevem. Sed certe si minus quam satis est, intellexeritis ; adhuc me tenete debitorem, ut alio tempore ista plenius disserantur. Tamen nunc non oportet ea sic relinqui, ut omnino nihil inde dicatur. Sinistra est animi cupiditas carnalis, dextera est animi charitas spiritualis. Si ergo cum quisque facit eleemosynam, miscet cupiditatem temporalium commodorum, ut in opere illo aliquid tale conquirat ; miscet sinistræ conscientiam operibus dexteræ. Si autem simplici charitate et pura coram Deo conscientia homini subvenit, nihil aliud intuens, nisi ut illi placeat qui hæc jubet, nescit sinistra quid facit dextera.

CAPUT XV. — 16. *Quæstio quarta, de inimici dilectione et odio.* De dilectione autem inimici difficilior est quæstio, nec ea brevitate solvi potest. Sed cum auditis, orate pro nobis; et forte Dominus Deus cito dabit quod putamus esse difficile. Ex uno enim horreo vivimus; quia in una familia sumus. Quod ergo nos putamus esse valde intus in abdito, forte ipse qui promittit ponit in limine, ut facillime dari possit petentibus. Dilexit inimicos ipse Dominus Christus : pendens enim in cruce ait, *Pater, ignosce illis quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Secutus est ejus exemplum Stephanus, cum lapides in eum jacerentur, et ait : *Domine, ne statuas illis hoc delictum* (*Act.* VII, 59). Dominum imitatus est servus, ut nemo servorum sit piger, et putet hoc esse factum quod a solo Domino fieri poterat. Si ergo multum est ad nos imitari Dominum, imitemur conservum. Ad eamdem quippe gratiam vocati omnes sumus. Quare ergo antiquis dictum est, *Diliges proximum tuum, et oderis inimicum tuum?* Quia fortassis et ipsis verum [1] dictum est; sed nobis apertius pro temporum distributione, per ejus præsentiam qui videbat quid quibus vel tegendum esset vel aperiendum. Si enim habemus inimicum, quem nunquam diligere jubemur; est autem diabolus : *Diliges proximum tuum*, hominem ; *et oderis inimicum tuum*, diabolum. Sed quia in ipsis hominibus sæpe existunt inimicitiæ, in animis eorum qui per infidelitatem dant locum diabolo, et ejus vasa fiunt, ut operetur in filiis diffidentiæ; potest autem fieri ut relinquat homo malitiam suam, et convertatur ad Dominum ; et dum adhuc sævit, dum adhuc persequitur, diligendus est, et orandum pro illo, et bene illi faciendum : ita et primum præceptum implebis, ut diligas proximum tuum hominem, et oderis inimicum tuum diabolum ; et secundum, ut diligas inimicos tuos homines, et ores pro eis qui te persequuntur.

CAPUT XVI. — 17. *Orandum pro persequentibus.* Nisi forte putas non orasse Christianos illo tempore pro Saulo persecutore Christianorum. Fortassis ad ejus conversionem vox illa Stephani martyris exaudita est. In illo enim persecutorum ejus numero fuit, et lapidantium vestimenta servavit (*Ibid.*, 57). Idem etiam ad Timotheum scribens ait : « Obsecro primum omnium fieri deprecationes, adorationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus » (I *Tim.* II,

[1] Ita in Mss. At in editis deest, *verum*.

1, 2). Jubebat ergo orari pro regibus : et tunc reges persequebantur Ecclesias. Sed quas tunc pro se orantes persequebantur, nunc pro se exauditas defendunt.

CAPUT XVII. — 18. *Proximi nomine inimicus etiam diligendus præcipitur.* Vis ergo et illud antiquorum custodire præceptum? Dilige proximum tuum, hoc est omnem hominem. Ex duobus enim primis parentibus omnes nati, omnes utique proximi sumus. Certe enim ipse Dominus Jesus Christus qui diligi præcipit inimicos, in duobus illis præceptis totam Legem et Prophetas pendere testatus est : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua;* et, *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (*Matth.* XXII, 37-40). Nihil ibi præcepit de dilectione inimici. Non ergo totum hæc duo præcepta continent? Absit. Quia cum dicit, *Diliges proximum tuum*, ibi sunt omnes homines, etiamsi fuerint inimici : quia etiam secundum spiritualem propinquitatem nescis quid tibi sit in præscientia Dei homo, qui tibi ad tempus videtur inimicus. Quia enim patientia Dei ad pœnitentiam eum adducit, fortassis cognoscet et sequetur ducentem. Si enim Deus ipse qui novit qui sint in peccatis perseveraturi, qui relicturi justitiam et irrevocabiliter ad iniquitatem lapsuri, tamen facit solem suum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos, invitans utique ad pœnitentiam per patientiam, ut qui neglexerint ejus bonitatem, experiantur in fine severitatem ; quanta sollicitudine placabilem oportet esse hominem, ne forte nesciens qualis futurus sit, cum præsentes ejus inimicitias attenderit, oderit eum cum quo in æterna felicitate regnabit? Imple ergo præceptum primum, Dilige proximum tuum, omnem hominem; et oderis inimicum tuum, diabolum. Imple et secundum. Dilige inimicos tuos, sed homines : ora pro eis qui te persequuntur, sed pro hominibus : bene fac eis qui te oderunt, sed hominibus.

CAPUT XVIII. — 19. *Explicatur Apostoli locus, de carbonibus congerendis super caput inimici. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi : hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus* (*Rom.* XII, 20). Et hic quæstio est. Quomodo enim quisque diligit, quem vult ardere carbonibus? Sed si intelligatur, nulla contentio est. De illis enim vastatoribus carbonibus dicitur, qui dantur homini adversus linguam subdolam (*Psal.* CXIX, 3, 4). Cum enim quisque benefecerit inimico, et non victus malo ejus, vicerit in bono malum; plerumque illum inimicitiarum suarum pœnitebit, et irascetur sibi, quod tam bonum hominem læserit. Ipsa vero ustio, pœnitentia est, quæ tanquam carbones ignis inimicitias ejus malitiasque consumit.

SERMO CL * (*a*).

De verbis Actuum Apostolorum, Quidam autem Epicurei et Stoici philosophi disserebant cum eo, *etc.* *cap.* XVII, ỳ. 18-34 (*b*).

Habitus Carthagini.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Paulus apud Athenienses prædicans.* Advertit nobiscum Charitas vestra, cum legeretur liber Actuum Apostolorum, Paulum locutum esse Atheniensibus, et ab eis qui prædicationem veritatis irridebant, dictum fuisse verborum seminatorem. Dictum est quidem ab irridentibus, sed non respuendum est a credentibus. Erat enim revera ille seminator verborum, sed messor morum. Et nos licet tantilli et nequaquam illius excellentiæ comparandi, in agro Dei, quod est cor vestrum, verba Dei seminamus, et uberem messem de vestris moribus exspectamus. Verumtamen unde admonemur loqui Charitati vestræ, quod ipsa lectione continetur, hortamur attentius advertatis, si quomodo adjuvante Domino Deo nostro dicimus aliquid, quod nec facile, nisi dicatur, ab omnibus possit intelligi; neque cum intellectum fuerit, debeat ab ullo contemni.

2. *Fides Christianorum.* Apud Athenas loquebatur. Athenienses in omni litteratura atque doctrina per alios populos magna fama pollebant. Ipsa erat patria magnorum philosophorum. Inde se per cæteras Græciæ atque alias orbis terras varia et multiplex doctrina diffuderat. Ibi Apostolus loquebatur, ibi annuntiabat *Christum crucifixum : Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis vero vocatis Judæis et Græcis Christum Dei Virtutem et Dei sapientiam* (I *Cor.* I, 23, 24). Hoc annuntiare inter superbos et doctos quanti periculi fuerit, vestrum est cogitare. Denique sermone finito, audita illi resurrectione mortuorum, quæ præcipua fides est Christianorum, alii irridebant; dicebant autem alii, *Audiemus te de hoc iterum*. Nec defuerunt qui crediderunt, atque in eis nominatur quidam Dionysius Areopagites, id est Atheniensium principalis (Areopagos enim Atheniensium curia vocabatur); et mulier quædam nobilis, et alii. Facta est ergo loquente Apostolo tripartita illa multitudo, per quosdam gradus mira distinctione disposita; irridentium, dubitantium, credentium. *Quidam* enim, ut scriptum esse audivimus, *irridebant, quidam dicebant, Audiemus te de hoc iterum;* isti dubitantes erant : alii qui crediderunt. Inter irridentes et credentes, medii sunt dubitantes. Qui irridet, cadit : qui credit, stat : qui dubitat, fluctuat. *Audiemus te de hoc iterum*, inquiunt : incertum an casuri essent cum irridentibus, an staturi cum credentibus.

CAPUT II. — Numquid tamen inaniter laboravit seminator ille verborum? Ille vero si formidaret irridentes, non perveniret ad credentes : quomodo seminator ille evangelicus, quem commemorat Dominus (nam utique hoc erat Paulus), si trepidaret mittere semina, ne aliud caderet in via, aliud inter spinas, aliud in loca petrosa; nunquam semen posset etiam ad terram optimam pervenire. Et nos seminemus, spargamus : corda præparate, fructum date.

* Emendatus ad cl. m. et Am. Er. Lugd. Par. Lov.

(*a*) Alias, in tomo 6.

(*b*) Censura huic tractatui in tomo 6 hæc ab Erasmo præfixa est « Non omnino malus, sed nihil aut quam minimum habens Augustini. » Contra, nos quidem judicamus et omnino bonum sermonem, et nihil habentem nisi Augustini. Ejus meminit Possidius in Indiculo, cap. 1, his verbis : « De lectione Actuum Apostolorum, ubi Epicurei et Stoici « cum apostolo Paulo contulerunt. »

3. *Epicurei et Stoici cum Apostolo conferentes.* Hoc quoque, si meminit Charitas vestra, cum legeretur audivimus, quod quidam ex philosophis Epicureis et Stoicis conferebant cum Apostolo. Qui sint vel fuerint philosophi Epicurei et Stoici, id est, quid senserint, quid verum esse putaverint, quid philosophando sectati sint, procul dubio multi vestrum nesciunt: sed quoniam Carthagini loquimur, multi sciunt. Adjuvent[1] ergo modo nos dicturos vobis. Ad rem quippe valde pertinet, quod puto esse dicendum. Audiant nos et nescientes et scientes: nescientes instruantur, scientes commoneantur; illi cognoscant, illi recognoscant.

CAPUT III. — 4. *Beata vita ab omnibus appetitur.* Primo generaliter audite omnium philosophorum commune studium, in quo studio communi habuerunt quinque divisiones et differentias sententiarum propriarum. Communiter omnes philosophi studendo, quærendo, disputando, vivendo appetiverunt apprehendere vitam beatam. Hæc una fuit causa philosophandi: sed puto quod etiam hoc philosophi nobiscum commune habent. Si enim a vobis quæram quare in Christum credideritis, quare christiani facti fueritis; veraciter mihi omnis homo respondet : Propter vitam beatam. Appetitio igitur beatæ vitæ philosophis Christianisque communis est. Sed res tam consona ubi inveniri possit, inde quæstio est, deinde discretio. Nam vitam beatam appetere, vitam beatam velle, vitam beatam concupiscere, desiderare, sectari, omnium hominum esse arbitror. Unde me video parum dixisse hunc appetitum beatæ vitæ philosophis Christianisque communem : debui enim dicere, omnium hominum, prorsus omnium bonorum et malorum. Nam et qui bonus est, ideo bonus est ut beatus sit; et qui malus est, malus non esset, nisi inde se beatum esse posse speraret. De bonis facilis quæstio est, quod beatam vitam quærant, inde boni sint. De malis forte aliqui dubitant, utrum et ipsi beatam vitam quærant. Sed si separatos malos et a bonis discretos interrogare possem et dicere, Vultis beati esse? nemo diceret, Nolo. Verbi gratia, pone aliquem furem : quæro ab illo, Quare furtum facis? Ut habeam, inquit, quod non habebam. Quare vis habere quod non habebas? Quia miserum est non habere. Si ergo miserum est non habere, beatum putat habere. Sed in eo impudens est et errat, quia de malo vult beatus fieri. Bonum est enim omnibus beatum esse. Unde ergo ille perversus? Quia bonum quærit et malum facit. Quid quærit ergo? Quid aspirat cupiditas malorum ad mercedem bonorum? Beata vita merces bonorum est : bonitas opus est, beatitudo merces est. Deus opus jubet, mercedem proponit : dicit, Hoc fac, et hoc accipies. Ille autem malus respondet nobis : Nisi male fecero, beatus non ero. Tanquam dicat aliquis : Ad bonum non pervenio, nisi malus fuero. Non vides quia bonum et malum contraria sunt? Bonum quæris, et malum facis? In contrarium curris; quando pervenis?

CAPUT IV. — 5. *Epicureorum et Stoicorum opinio de beata vita.* Relinquamus ergo istos; forte opportunum erit ut ad eos redeamus, cum de philosophis quod instituimus peregerimus. Non enim arbitror sine causa, per nescientes actum esse aliquid magnum dispensante divina ipsa providentia, ut cum essent plurimæ philosophorum sectæ in civitate Atheniensi, non contulerint cum Apostolo Paulo nisi Stoici et Epicurei (*Act.* XVII, 18). Cum enim audieritis quid sentiant in sectis suis, videbitis quam non frustra factum sit, ut ex omnibus philosophis soli cum Paulo conferrent. Neque enim ille eligere sibi potuit quibus altercantibus responderet; sed divina sapientia omnia gubernans hos ei apposuit, in quibus dissensionis philosophorum tota prope causa consisteret. Breviter ergo dico : indocti credant nobis, docti judicent de nobis. Puto quia mentiri non audeo indoctis, judicibus doctis; maxime quia dico aliquid, ubi pariter et docti et indocti possint veraciter judicare. Hoc ergo prius dico, hominem constare ex anima et corpore. Hic non peto ut credatis, sed et vos peto ut judicetis. Non enim timeo, ne in hoc dicto male quisquam judicet de me, qui agnoscit se. Homo ergo, quod nemo ambigit, constat ex anima et corpore. Substantia ista, res ista, persona ista quæ homo dicitur, beatam vitam quærit : et hoc nostis; nec insto ut credatis, sed admoneo ut agnoscatis. Homo, inquam, id est, res ista non parva, præcedens omnia pecora, omnia volatilia, omnia et natatilia, et quidquid carnem gerit et homo non est : homo ergo constans ex anima et corpore; sed non qualicumque anima, nam et pecus constat ex anima et corpore : homo ergo constans ex anima rationali et carne mortali, quærit beatam vitam. Quæ res faciat beatam vitam cum cognoverit homo, nisi hanc teneat, hanc sequatur, hanc sibi vindicet, assumat si potestas est, petat si difficultas est, beatus esse non potest. Tota igitur quæstio est, quid faciat beatam vitam. Constituite nunc ante oculos vestros Epicureos, Stoicos, et Apostolum : quod etiam sic dicere potui, Epicureos, Stoicos, Christianos. Interrogemus prius Epicureos, quæ res faciat vitam beatam. Respondent : Voluptas corporis. Hic jam credatis peto, quia judices habeo. Utrum enim hoc dicant, hoc sentiant Epicurei, nescitis, quia illas litteras non legistis; sed sunt hic qui legerunt. Redeamus ad interrogandos. Quid dicitis, Epicurei, quæ res facit beatam vitam? Respondent : Voluptas corporis. Quid dicitis, Stoici, quæ res facit vitam beatam? Respondent : Virtus animi. Intendat mecum Charitas vestra, Christiani sumus, inter philosophos disceptamus. Videte quare illæ tantum duæ sectæ procuratæ sunt cum Apostolo collaturæ. Nihil est in homine, quod ad ejus substantiam pertineat atque naturam, præter corpus et animam. Horum duorum in uno, hoc est in corpore, Epicurei posuerunt beatam vitam : in alio, id est anima, Stoici posuerunt beatam vitam. Quantum ad hominem pertinet, si ab illo sibi est vita beata, nihil restat præter corpus et animam. Aut corpus est causa beatæ vitæ, aut anima est causa beatæ vitæ : si plus quæris, ab homine recedis. Hi ergo qui beatam vitam hominis in homine posuerunt, alibi ponere omnino non potuerunt, nisi

[1] Colbertinus Ms., *Audiunt.*

aut in corpore, aut in anima. Horum qui in corpore posuerunt, principatum Epicurei tenuerunt : horum qui in anima posuerunt, principatum Stoici tenuerunt.

CAPUT V. — 6. *Epicureorum opinio ab Apostolo improbata. De anima quid Epicurei sentiunt. Christiani quidam moribus epicurei.* Ecce sunt, conferunt cum Apostolo; aliquidne plus habeat Apostolus; an vero uni harum duarum sectæ necessario consentire deberet, ut etiam ipse causam beatæ vitæ, aut in corpore, aut in anima poneret. Nunquam poneret Paulus in corpore : hoc enim magnum non est; cum ipsi minime ponant causam beatitudinis in corpore, qui melius sentiunt de corpore. Nam Epicurei et de corpore et de anima hoc idem sentiunt, quod utrumque mortale est. Et quod est gravius et detestabilius, prius dicunt animam post mortem dissolvi quam corpus. « Adhuc, » inquiunt, « post efflatum spiritum manente cadavere, « et integris membrorum lineamentis aliquantum « durantibus, anima mox ut exierit, veluti fumus « vento diverberata dissolvitur. » Non ergo miremur quod summum bonum, id est, beatitudinis causam in corpore posuerunt, quod se melius quam animam habere senserunt. Numquid hoc faceret Apostolus? Absit ut poneret in corpore summum bonum. Summum enim bonum est causa beatitudinis : imo vero doluit Apostolus, quosdam e numero Christianorum elegisse sententiam Epicureorum, non hominum, sed porcorum [1]. Ex hoc enim numero erant illi corrumpentes mores bonos colloquiis malis, et dicentes : *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur* (I *Cor.* xv, 32). Epicurei contulerunt cum Paulo apostolo : sunt et Christiani epicurei. Quid enim sunt aliud dicentes quotidie, *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur?* Quo pertinet, Nihil erit post mortem, umbræ enim transitus est vita nostra. Dixerunt enim apud se cogitantes non recte inter cætera : *Coronemus nos rosis, antequam marcescant : nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra, ubique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, et hæc est sors.*

CAPUT VI. — 7. *Jejunium cum oratione et eleemosyna.* Hoc si atrocius objurgemus, si his cupiditatibus vehementius resistamus, dicent et quod sequitur : *Opprimamus pauperem justum* (*Sap.* II, 8-10). Et tamen dicere vel in hoc loco positi non timemus, Nolite esse epicurei. Cogitate quidem illud, quod dictum est ab his non recte loquentibus, *Cras enim moriemur :* sed non omni modo moriemur; manet enim post mortem quod sequitur mortem. Comes morienti aut vita erit, aut pœna. Nemo dicat : Quis huc inde reversus est? Dives ille purpuratus sero redire voluit, et permitti non potuit. Stillam sitiens inquisivit, qui esurientem pauperem fastidivit (*Luc.* XVI, 19-24). Nemo ergo dicat, *Manducemus et bibamus, cras enim moriemur.* Si vultis dicere, *Cras enim moriemur :* non prohibeo; sed aliud ante dicite. Epicurei quippe velut non victuri post mortem, quasi aliud nihil habentes nisi quod delectat carnem, dicunt, *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur.* Christiani vero post mortem victuri, et felices potius victuri post mortem, non dicant, *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur :* sed tenete quod dicitur, *Cras enim moriemur;* et dicite, Jejunemus et oremus; *cras enim moriemur.* Addo plane aliud, addo tertium, nec quod præcipue observandum est prætermitto, ut de jejunio tuo fames pauperis satietur, aut si jejunare non potes, magis pascas, cujus saturitate tibi venia concedatur. Dicant ergo Christiani, Jejunemus et oremus et donemus; *cras enim moriemur.* Aut si duas res volunt dicere, ego eligo ut dicant, Donemus et oremus, quam, Jejunemus et non donemus. Absit ergo ut Apostolus in corpore poneret summum bonum hominis, id est, beatitudinis causam.

CAPUT VII. — 8. *Stoicorum opinio Apostolo non probata.* Sed cum Stoicis non indecens fortasse luctamen est. Ecce enim interroganti ubi ponant efficiens beatæ vitæ, id est, quod facit in homine beatam vitam : respondent, non corporis voluptatem, sed animi esse virtutem. Quid Apostolus? Annuit? Si annuit, annuamus. Sed non annuit : revocat enim Scriptura eos qui confidunt in virtute sua (*Psal.* XLVIII, 7). Epicureus itaque in corpore ponens summum hominis bonum, in se spem ponit. Sed enim Stoicus in animo ponens summum hominis bonum, in re quidem meliori hominis posuit; sed etiam ipse in se spem posuit. Homo est autem et Epicureus et Stoicus. Maledictus igitur omnis qui spem suam ponit in homine (*Jerem.* XVII, 5). Quid ergo? Jam constitutis ante oculos nostros tribus, Epicureo, Stoico, Christiano, interrogemus singulos. Dic, Epicuree, quæ res faciat beatum. Respondet : Voluptas corporis. Dic, Stoice. Virtus animi. Dic, Christiane. Donum Dei.

CAPUT VIII. — 9. *Rejiciendæ Epicureorum et Stoicorum de felicitate sententiæ.* Itaque, fratres, velut ante oculos nostros Epicurei et Stoici cum Apostolo contulerunt, et collatione sua nos quid rejicere et quid deberemus eligere docuerunt. Est virtus animi res laudabilis, prudentia mala et bona discernens, justitia sua cuique distribuens, temperantia libidines cohibens, fortitudo molestias æquanimiter sustinens. Magna res, laudabilis res : lauda, Stoice, quantum potes; sed dic, Unde habes? Non virtus animi tui te facit beatum, sed qui tibi virtutem dedit, qui tibi velle inspiravit, et posse donavit (*Philipp.* II, 13). Scio quia fortassis irrisurus es me, et eris in eis de quibus scriptum est quia Paulum irridebant. Si tu via es, ego semino, seminator enim verborum sum pro modulo meo. Quod fuit convicium tuum, officium est meum. Ego semino : cadit in te quod semino, tanquam in terram duram. Ego non sum piger; et invenio terram bonam. Quid tibi faciam? Reprehensus es, et oraculo divino reprehensus es. Inter illos es, qui confidunt in virtute sua : inter illos es, qui spem ponunt in homine. Virtus te delectat; bona res delectat : scio, sitis; sed virtutem tibi manare non potes. Siccus es; si tibi ostendero fontem vitæ [1], forte deridebis. Dicis enim apud te : De ista rupe bibiturus sum? Accedit virga, et manavit aqua. Judæi enim

[1] Colbertinus Ms., *pecorum.*

[1] Sic Mss. At editi, *Si curæ sit tibi ostendere, etc.*

signa petunt; sed tu, Stoice, non es Judæus : scio, Græcus es; *et Græci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum.* Scandalizatur Judæus, subsannat Græcus. *Judæis* enim *scandalum*, *Gentibus autem stultitiam : sed ipsis vocatis Judæis et Græcis,* hoc est, ipsi Paulo ex Saulo, et Dionysio Areopagitæ, et talibus his, talibus et illis, *Christum Dei Virtutem et Dei Sapientiam* (I *Cor.* I, 22-24.) Jam non irrides rupem : agnosce virgam crucem, Christum fontem; et si sitis, bibe virtutem. Esto fonte saginatus, gratiarum actiones fortasse ructuabis : quod ab illo habes, jam non tibi dabis, sed in ructuatione exclamabis, *Diligam te, Domine, virtus mea* (*Psal.* XVII, 2.). Jam non dices : Virtus animi mei me facit beatum [1]. Non eris inter illos qui cognoscentes Deum, *non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor ipsorum : dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt* (*Rom.* I, 21 *et* 22). Quid est enim, *dicentes se esse sapientes*, nisi a se habere, sibi sufficere? *Stulti facti sunt :* merito *stulti.* Stultitia vera, est falsa sapientia. Sed eris inter illos, de quibus dicitur : *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo exsultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur; quoniam gloria virtutis eorum tu es* (*Psal.* LXXXVIII, 16-18). Virtutem quærebas; dic, *Domine, virtus mea* (*Psal.* XCIII, 12). Beatam vitam quærebas; dic, *Beatus homo quem tu erudieris, Domine.* Beatus enim populus, cujus non voluptas carnis, cujus non virtus propria; sed, *beatus populus cujus est Dominus Deus ipsius* (*Psal.* CXLIII, 15). Hæc est patria beatitudinis, quam omnes volunt; sed non omnes recte quærunt. Nos autem ad talem patriam non nobis viam quasi corde nostro machinemur, et erraticas semitas moliamur : venit inde et via.

10. *Beatitudo et ad beatitudinem via Christus.* Quid vult enim beatus, quid vult, nisi non falli, non mori, non dolere? Et quid quærit? Plus esurire, et plus manducare? Quid, si melius est non esurire? Nemo beatus est, nisi qui vivit in æternum sine ullo timore, sine ulla fallacia. Nam falli odit anima. Quantum falli oderit anima naturaliter, hinc intelligi potest, quoniam qui mente alienata rident, plorantur a sanis : et eligit homo utique ridere, quam flere. Si duo ista proponantur, Ridere vis, an flere? quis est qui respondeat, nisi, Ridere? Iterum si proponantur ista duo, Falli vis, an verum tenere? omnis homo respondet, Verum tenere. Et ridere eligit, et verum tenere : de duobus illis, risu et fletu, Ridere; de duobus istis, fallacia et veritate, Verum tenere. Sed tantum prævalet invictissima veritas, ut eligat homo sana mente flere, quam mente alienata ridere. Ibi ergo in illa patria veritas erit, fallacia et error nusquam. Sed et veritas erit, et flere non erit. Erit enim et verum ridere [2], et de veritate gaudere, quia ibi vita erit. Nam si dolor erit, vita non erit : neque enim vita dicenda est sempiternus immortalisque cruciatus. Ideo Dominus non appellans vitam quam habituri sunt impii, quamvis in igne victuri sint : vitam non finiunt, ne pœnam finiant : *Vermis* enim *eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur* (*Isai.* LXVI, 24) : tamen eam noluit appellare vitam, sed hanc appellavit vitam quæ beata et æterna est (*Matth.* XXV, 41, 46). Unde interrogante illo divite Dominum, *Quid boni faciam, ut vitam æternam consequar?* et ipse quidem vitam æternam non nominabat, nisi beatam. Nam habebunt impii æternam, sed non beatam vitam, quia cruciatibus plenam. Ergo ille ait, *Domine, quid boni faciam, ut vitam æternam consequar?* Respondit illi Dominus de mandatis. Ait ille, Hæc omnia feci. Sed quando respondit de mandatis, quid ait? *Si vis venire ad vitam* (*Id.* XIX, 16, 17). Non ei dixit beatam; quia misera nec vita dicenda est. Non ei dixit æternam; quia ubi mortis timor est, nec vita dicenda est. Ergo vita, quæ hoc nomine digna est, ut vita dicatur, non est nisi beata; et beata non est, nisi æterna. Hanc volunt omnes, hanc volumus omnes, veritatem et vitam : sed ad tam magnam possessionem, ad tam grandem felicitatem qua itur? Instruxerunt sibi vias erroris philosophi : alii dixerunt, Hac; alii, Non hac, sed hac. Latuit eos via, quia Deus superbis resistit (*Jacobi* IV, 6). Lateret et nos, nisi venisset ad nos. Ideo Dominus : *Ego,* inquit, *sum via.* Piger viator, venire nolebas ad viam; ad te venit via. Quærebas qua ires : *Ego sum via.* Quærebas quo ires : *Ego sum veritas et vita* (*Joan.* XIV, 6). Non errabis quando is ad illum, per illum. Hæc est doctrina Christianorum, non plane conferenda, sed incomparabiliter præferenda doctrinis philosophorum, immunditiæ Epicureorum, superbiæ Stoicorum.

SERMO CLI* (*a*).

De verbis Apostolis, Non enim quod volo, facio bonum; sed quod nolo malum, hoc ago, *etc.*, *Rom. cap.* VII, ℣. 15-25 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Locus Apostoli male intelligentibus periculosus.* Lectio divina quæ de apostoli Pauli Epistola recitata est, quotiescumque legitur, timendum est ne male intellecta det hominibus occasionem quærentibus occasionem. Proclives sunt quippe homines ad peccandum, et vix se tenent. Ubi ergo audierint Apostolum dicentem, *Non enim quod volo, facio bonum; sed quod odi malum, hoc ago;* agunt malum, et quasi displicentes sibi quia agunt malum, putant se Apostolo esse similes, qui dixit : *Non enim quod volo, facio bonum; sed quod nolo malum, hoc ago.* Nonnunquam ergo legitur, et tunc [1] nobis ingerit necessitatem disputandi, ne homines male sumentes salubrem cibum vertant in venenum. Sit ergo intenta Charitas vestra, donec quod Dominus donaverit, dicam vobis : ut ubi me forte laborare videritis in difficultate alicujus obscuritatis, adjuvetis me affectu pietatis.

2. *Justi vita hic bellum, nondum triumphus.* Vox

[1] Sic Colbertinus Ms. Editi vero, *Animus meus facit beatum.*
[2] In Michaelino Ms., *videre.*

[1] In quibusdam Mss., *et nunc.*
* Emendatus ad duos el. ad bn. f. gr. Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Tempore 45.
(*b*) Hunc Florus totum fere exscripsit ad Rom. VII, sub hocce titulo : « Ex sermone primo. » Paulo ante subsequentem dictus est, eadem in urbe, quod postea intelliges, Carthaginensi.

triumphi. Prius ergo recolite, quod Deo propitio soletis audire, vitam justi in isto corpore adhuc bellum esse, nondum triumphum. Hujus autem belli aliquando erit triumphus. Ideo Apostolus dixit, et voces belli, et voces triumphi. Voces belli modo audivimus : *Non enim quod volo, ago ; sed quod odi, illud facio. Si autem quod odi, illud facio; consentio Legi, quoniam bona est. Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Quando audis repugnantem, quando audis captivantem, bellum non agnoscis?

CAPUT II. — Vox ergo triumphi nondum est : sed quia futura est, docet te idem apostolus, dicens : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem :* ibi est vox triumphi : *tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam.* Dicant triumphantes : *Ubi est, mors, contentio tua* (I *Cor.* xv, 53-55). Dicemus ergo ; quandoque dicemus ; et ipsum quandoque non erit longe. Non enim tantum remanet de sæculo, quantum jam exemptum est. Hoc igitur tunc dicemus. Modo autem in isto bello, ne male intelligentibus lectio ista tuba sit hostis, non nostra, unde ille incitetur, non unde vincatur ; advertite, obsecro, fratres mei, et qui certatis certate. Qui enim nondum certatis, non estis intellecturi quod dico : qui jam certatis, intellecturi estis. Vox mea in aperto, vestra erit in silentio. Prius illud recolite quod scripsit ad Galatas, unde hoc bene possit exponi. Ait enim, fidelibus loquens, baptizatis loquens, quibus utique in sancto lavacro omnia fuerant dimissa peccata : his tamen loquens, sed pugnantibus loquens, ait : *Dico autem, Spiritu ambulate, et concupiscentias carnis ne perfeceritis.* Non dixit, ne feceritis ; sed, *ne perfeceritis.* Quare hoc? Sequitur et dicit : *Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim invicem adversantur ; ut non ea quæ vultis faciatis. Quod si Spiritu ducimini, non adhuc estis sub Lege* (*Galat.* v, 16-18) : utique, sed sub gratia. *Si Spiritu ducimini :* quid est, duci Spiritu? Spiritui Dei consentire jubenti, non carni concupiscenti. Tamen concupiscit et resistit[1] ; et vult aliquid, et non vis tu : persevera, ut nolis tu.

CAPUT III.—3. *Concupiscentiæ interitus in votis esse debet. Manichæorum insania.* Desiderium tamen tuum tale esse debet ad Deum, ut nec sit ipsa concupiscentia cui resistas. Videte quid dixerim : Desiderium, inquam, tuum tale esse debet ad Deum, ut omnino non sit ipsa concupiscentia cui resistere oporteat. Resistis enim, et non consentiendo vincis : sed melius est hostem non habere, quam vincere. Hostis iste aliquando non erit. Refer animum ad vocem triumphi, et vide si erit. *Ubi est, mors, contentio tua?* Non erit. *Ubi est, mors, aculeus tuus?* Quæres locum ejus, et non invenies. Non enim hæc, quod maxime debetis audire : non enim hæc quasi alia natura est, sicut insaniunt Manichæi. Languor noster est, vitium nostrum est. Non separatum alibi erit, sed sanatum nusquam erit. Ergo *Concupiscentias carnis ne perfeceritis.* Melius quidem erat implere quod Lex dixit, *Ne concupiscas* (*Rom.* vii, 7). Plenitudo est ista virtutis, perfectio justitiæ, palma victoriæ, *Ne concupiscas.* Hoc quia modo impleri non potest, vel illud impleatur quod sancta Scriptura item dicit : *Post concupiscentias tuas non eas* (*Eccli.* xviii, 30). Melius est eas non habere : sed quia sunt, noli post eas ire. Nolunt post te ire : noli post eas ire. Si velint post te ire[1], non erunt; quia contra mentem tuam non rebellabunt. Rebellant, rebella; pugnant, pugna; expugnant, expugna : hoc solum vide, ne vincant.

CAPUT IV. — 4. *Quomodo concupiscentiæ et consuetudini malæ resistendum.* Ecce aliquid inde ponam, unde cætera intelligatis. Nostis esse homines sobrios : pauciores sunt, sed sunt. Nostis esse et ebriosos : abundant. Baptizatus est sobrius : quantum pertinet ad ebrietatem, non habet cum qua pugnet : habet alias concupiscentias, cum quibus pugnet. Sed ut de cæteris intelligatis, unius tantummodo hostis certamen in medio constituamus. Baptizatus est et ebriosus : audivit, et cum timore audivit, inter cætera mala, quibus hominibus male viventibus intercluditur regnum Dei, commemoratam esse et ebrietatem : quia ubi dictum est, *Neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures ;* ibi additum est, *Neque ebriosi*, etc., *regnum Dei possidebunt* (I *Cor.* vi, 9, 10). Audivit, et timuit. Baptizatus est, dimissa sunt illi omnia quibus inebriatus est : restat adversaria consuetudo. Ergo habet cum qua pugnet renatus. Præterita ejus vitia omnia dimissa sunt ei : observet, vigilet, pugnet, ne aliquando inebrietur. Surgit ergo illa concupiscentia potandi, titillat animum, ingerit faucibus siccitatem, insidiatur sensibus : vult etiam ipsum, si potest fieri, penetrare murum, adire inclusum, trahere captivum. Pugnat, repugna. O si et ipsa non esset! Si consuetudine mala accessit, bona consuetudine morietur[2] : tu tantum noli ei satisfacere, noli eam cedendo satiare, sed resistendo necare. Tamen quamdiu est, hostis est. Si ei non consentias, et nunquam inebrieris, minor et minor erit quotidie. Nam sunt vires illius subjectio tua. Si enim ei cesseris, et inebriatus fueris, das ei vires. Numquid contra me, et non contra te? Ego de loco superiore moneo, dico, prædico : quid mali futurum sit ebriosis, ante denuntio. Non est quod dicas, Non audivi : non est quod dicas, Exigit Deus animam meam de manu illius, qui mihi tacuit. Sed laboras, quia tibi validum adversarium mala consuetudine ipse fecisti. Non laborasti, ut nutrires eum[3] : labora, ut vincas eum. Et si minus idoneus es adversus eum, roga Deum. Tamen si te non vicerit, quamvis ipsa tua

[1] Forte, *resistis.*

[1] Lov., *Volunt post te ire : noli post eas ire. Si nolint post te ire.* Sed melius cæteri editi et Mss. quos hic sequimur.

[2] Sic Mss. At editi, *morigeretur.*

[3] Cisterciensis habet, *ut non nutrires eum.*

mala consuetudo luctata sit tecum, si te non vicerit, fecisti quod ait apostolus Paulus, *Concupiscentias carnis ne perfeceritis*. Facta est concupiscentia titillando; sed non est perfecta potando [1].

CAPUT V. — 5. *Concupiscentia nobis innata et ex primo peccato orta. Originale peccatum ex concupiscentia. Christus sine peccato conceptus, ut solveret peccatum.* Quod dixi de ebrietate, hoc de omnibus vitiis, hoc de omnibus cupiditatibus. Cum aliquibus enim nati sumus, aliquas consuetudine fecimus. Nam propter illas cum quibus nati sumus, baptizantur infantes, ut solvantur a reatu propaginis, non malæ, quam non habuerunt, consuetudinis. Ergo semper pugnandum est [2], quia ipsa concupiscentia, cum qua nati sumus, finiri non potest quamdiu vivimus: quotidie minui potest, finiri non potest. Per illam dictum est hoc nostrum mortis corpus. De ipsa dicit Apostolus: *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Tunc nata est ista lex, quando transgressa est prima lex. Tunc nata est, inquam, ista lex, quando contempta et transgressa est prima lex. Quæ est prima lex? Quam in paradiso accepit homo. Nonne nudi erant, et non confundebantur? Quare nudi erant, et non confundebantur, nisi quia nondum erat lex in membris repugnans legi mentis? Fecit homo factum puniendum, et invenit motum pudendum. Manducaverunt contra interdictum, et aperti sunt oculi eorum. Quid enim? prius in paradiso clausis vel cæcis oculis oberrabant? Absit. Nam Adam unde nomina imposuit volatilibus et bestiis, quando ad eum cuncta animalia adducta sunt (*Gen.* II, 25, 19, 20)? Quibus nomina imponebat, si non videbat? Deinde dictum est, *Vidit mulier lignum, quia placeret oculis ad videndum.* Ergo oculos apertos habebant; et nudi erant, et non confundebantur. Aperti sunt autem oculi eorum ad aliquid quod nunquam senserant, quod in motu sui corporis nunquam expaverant. Aperti sunt oculi ad intuendum, non ad videndum: et quia senserunt pudendum, curaverunt tegendum. *Consuerunt*, inquit, *folia ficulnea, et fecerunt sibi succinctoria* (*Id.* III, 1-7). Quod texerunt, ibi senserunt. Ecce unde trahitur originale peccatum, ecce unde nemo nascitur sine peccato. Ecce propter quod Dominus non sic concipi voluit, quem virgo concepit. Solvit illud, qui venit sine illo: solvit illud, qui non venit ex illo. Unde unus et unus: unus ad mortem, unus ad vitam. Homo primus ad mortem, homo secundus ad vitam. Sed quare ad mortem ille homo? Quia tantum homo. Quare ad vitam iste homo? Quia Deus et homo.

CAPUT VI.—6. *Apostoli pugna contra concupiscentiam nobis proponitur ne desperemus.* Non ergo quod vult agit Apostolus; quia vult non concupiscere, et

[1] Editi, *sed non est perfecta consentiendo, potando*. Abest, *consentiendo*, a manuscriptis.

[2] Sic optimæ notæ codex Floriacensis et Cisterc. At editi, *propaginis malæ, quam habuerunt. Consuetudini ergo semper repugnandum est.*

tamen concupiscit; ideo non quod vult agit. Numquid illa concupiscentia mala trahebat Apostolum subjugatum ad fornicationem et adulteria? Absit. Non ascendant tales cogitationes in cor nostrum. Luctabatur, non subjugabatur. Sed quia nolebat nec hoc habere [1] contra quod luctaretur, ideo dicebat: *Non quod volo, ago.* Concupiscere nolo, et concupisco. Non ergo quod volo, ago; sed tamen concupiscentiæ non consentio. Non enim aliter diceret, *Concupiscentias carnis ne perfeceritis;* si eas ipse perficeret. Sed constituit tibi ante oculos pugnam suam, ne timeres tuam. Si enim hoc non dixisset beatus Apostolus, quando videres moveri concupiscentiam in membris tuis, cui tu non consentires; tamen cum eam moveri videres, forsitan de te desperares et diceres: Si ad Deum pertinerem, sic non moverer. Vide Apostolum pugnantem, et noli te facere desperantem. *Video aliam legem*, inquit, *in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Et quia nolo ut repugnet: caro enim mea est, ego ipse sum, pars mea est: *Non quod volo ago; sed quod odi malum, hoc ago;* quia concupisco.

CAPUT VII. — 7. *Agere nec perficere seu bonum seu malum, quid sit.* Quod ergo bonum ago? Quia concupiscentiæ malæ non consentio: Ago bonum, et non perficio bonum: et concupiscentia hostis mea agit malum, et non perficit malum. Quomodo ago bonum et non perficio bonum? Ago bonum, cum malæ concupiscentiæ non consentio: sed non perficio bonum, ut omnino non concupiscam. Rursus ergo et hostis mea quomodo agit malum, et non perficit malum? Agit malum, quia movet desiderium malum: non perficit malum, quia me non trahit ad malum. Et in isto bello est tota vita sanctorum. Jam quid dicam de immundis, qui nec pugnant? Subjugati pertrahuntur: nec pertrahuntur, quia libenter sequuntur. Hæc, inquam, est pugna sanctorum; et in hoc bello semper homo periclitatur, quousque moriatur Sed in fine, id est, in triumpho illius victoriæ quid dicitur? imo quid dicit Apostolus jam præmeditans triumphum? *Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua?* Vox triumphantium. *Ubi est, mors, aculeus tuus? Aculeus autem mortis est peccatum:* cujus punctione facta est mors. Peccatum quasi scorpius est: pupugit nos, et mortui sumus. Sed quando dicitur, *Ubi est, mors, aculeus tuus?* quo aculeo facta es, non quem fecisti: quando ergo dicitur, *Ubi est, mors, aculeus tuus?* utique non erit; quia peccatum non erit. *Aculeus autem mortis est peccatum.* Contra peccatum data est Lex. *Sed virtus peccati Lex* (I *Cor.* XV, 54-56)? Quomodo *virtus peccati Lex? Subintravit, ut abundaret delictum.* Quomodo hoc? Quia fuit ante Legem homo peccator; data Lege atque transgressa, factus est et prævaricator. Peccato tenebantur homines rei [2]: Lege data, plus prævaricatione facti sunt rei.

[1] Er. Lugd. Ven., *nolebat et hoc habere*. Lov., *nolebat hoc habere*. M.

[2] Editi, *omnes rei*. At Mss., *homines rei*. Pauloque post, *plus prævaricatione facti sunt rei*.

CAPUT VIII. — 8. *Gratia Christi perimenda aliquando concupiscentia. Modo quid agendum fidelibus.* Ubi spes, nisi quod sequitur : *Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia* (*Rom.* v, 20)? Ideo iste miles et quodam modo in isto bello exercitatissimus, tam exercitatus, ut esset et dux, cum laboraret in hoc bello contra hostem, et diceret : *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis*, legem fœdam, legem miseram, vulnus, tabem, languorem; subjunxit, *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Et gementi subventum est. Quomodo subventum est? *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Liberabit te a lege mortis hujus, id est, a corpore mortis hujus, *gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Quando corpus habebis, ubi nulla concupiscentia remanebit? *Cum mortale hoc induerit immortalitatem, et corruptibile hoc induerit incorruptionem*, et dicetur morti, *Ubi est, mors, contentio tua?* et non erit : *Ubi est, mors, aculeus tuus* (I *Cor.* xv, 53-55)? et nusquam erit. Modo quid? Audi : *Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Mente servio legi Dei*, non consentiendo : *carne autem legi peccati*, concupiscendo. Et *mente legi Dei*, et *carne legi peccati.* Et hac delector, et ibi concupisco; sed non vincor : titillat, insidiatur, pulsat, trahere conatur : *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Nolo semper vincere : sed volo aliquando ad pacem venire. Nunc ergo, fratres, tenete istum modum : mente servite legi Dei, carne autem legi peccati; sed ex necessitate, quia concupiscitis, non quia consentitis. Aliquando ista concupiscentia sic insidiatur sanctis, ut faciat dormientibus quod non potest vigilantibus. Unde omnes acclamastis, nisi quia omnes agnovistis? Pudet hic immorari : sed non pigeat inde Deum precari. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLII (*a*).

De sequentibus verbis Apostoli, Rom. vii, *et* viii, 1-4; *usque ad*, Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, *etc.*

1. *Difficultas non est in obscuris sensibus, quando adjuvat Spiritus.* Meminisse debet Charitas vestra, disputasse me vobis de quæstione difficillima ex apostoli Pauli Epistola (*In superiore sermone*), ubi dicit : *Non enim quod volo, ago; sed quod odi, illud facio.* Qui ergo adfuistis, meministis : adestote nunc animo, ut astruatis ad id quod audistis. Sequitur enim lectio quæ hodie recitata est, quam quidem lector inde cœpit : *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne : ut justitia legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* Illa vero quæ tunc lecta sunt, nec tractata verba, ista sunt quæ sequuntur : *Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Nulla ergo condemnatio est his nunc qui sunt in Christo Jesu. Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit te a lege peccati et mortis. Quod enim impossibile erat Legis* [1], *in quo infirmabatur per carnem.* Et sequitur quod hodie lectum est : *Deus Filium suum misit in similitudinem carnis peccati.* Difficultas non est in obscuris sensibus, quando adjuvat spiritus. Adjuvet ergo nos orantibus vobis; quia ipsum desiderium quod vultis intelligere, oratio est ad Deum. Ab ipso ergo oportet ut exspectetis auxilium. Nos enim, quomodo rustici in agro, forinsecus operamur. Si autem nullus esset qui intrinsecus operaretur, nec semen terræ figeretur, nec in agro cacumen exsurgeret [2], nec roboraretur virga et perveniret ad trabem : nec rami, nec fructus, nec folia nascerentur. Ideo dixit ipse Apostolus, discernens operationem operariorum et Creatoris : *Ego plantavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit.* Et adjunxit : *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus* (I *Cor.* iii, 6 *et* 7). Si Deus intrinsecus incrementum non det, inanis est iste sonus ad aures vestras. Si autem det, valet aliquid quod plantamus et rigamus, et non est inanis labor noster.

2. *Idem tractatur argumentum.* Jam dixi vobis sic esse accipiendum quod ait Apostolus, *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati;* ut carni nihil plus permittatis, nisi desideria, sine quibus non potest esse. Si autem [3] desideriis malis consenseritis, et non contra illa luctati fueritis, victi plangetis : et optandum est ut plangatis, ne et sensum doloris perdatis. Quantum ergo est in votis nostris, in voluntate nostra, in oratione nostra, quando dicimus, *Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo* (*Matth.* vi, 13); hoc utique cupimus, ut nec ipsa mala desideria existant de carne nostra. Sed quamdiu hic vivimus, efficere non valemus. Propter hoc ait : *Perficere autem bonum non invenio.* Facere quid invenio? Non consentire malo desiderio. *Perficere non invenio :* non habere malum desiderium. Restat ergo in hac pugna, ut mente non consentiente [4] malis concupiscentiis, servias legi Dei; carne autem concupiscente, sed te non consentiente, servias legi peccati. Agit caro desideria sua, age et tu tua. Non opprimuntur, non exstinguuntur a te desideria ejus; non exstinguat tua : ut in certamine labores, non victus traharis.

3. *Concupiscentiæ malum in baptizatis sine reatu.* Sequitur ergo et dicit Apostolus, *Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Jesu.* Et si habent desideria carnis, quibus non consentiunt; et si lex in membris eorum repugnat legi mentis eorum, et captivare vult mentem : tamen quia per gratiam Baptismatis et lavacri regenerationis solutus est et ipse rea-

(*a*) Nunc primum editus ex veteri codice Floriacensi, ante annos circiter 800 scripto, in quo proxime subjicitur superiori sermoni; et post recensitus in altero Ms. cor. Maximam ejus partem dederat Beda, sive Florus ad Rom. vii, et Galat. iv. Habitum Carthagine credimus, deque hoc ipso sermone, non autem de 134, ut ante cum Lovaniensibus opinabamur, loqui Augustinum postea ad Carthaginenses in Sermone 155, cap. 8 : « Jam aliquando exposuimus vobis hoc, » etc.

[1] In Floriacensi exemplari constanter est genitivo casu *Legis*, ut in græco, *tou nomou.*
[2] sic Ms. cor. [*exiret.*]
[3] Idem Ms., *si enim.*
[4] In eodem Ms., *consentiens.*

tus, cum quo eras natus, et quidquid antea consensisti malæ concupiscentiæ, sive quolibet flagitio, sive quolibet facinore, sive qualibet mala cogitatione, sive qualibet mala locutione, omnia deleta sunt in illo fonte, quo servus intrasti, unde liber existi: quia ergo hæc ita sunt, *Nulla nunc condemnatio est his qui sunt in Christo Jesu.* Nulla est nunc, antea fuit. Ex uno omnes in condemnationem (*Rom.* v, 16). Hoc malum fecerat generatio, sed hoc bonum fecit regeneratio. *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit te a lege peccati et mortis.* Inest in membris, sed reum te non facit. Liberatus es ab illa; liber pugna; sed vide ne vincaris, et iterum fias servus. Laboras pugnando, sed lætaberis triumphando.

4. *Manichæorum error cavendus.* Dixi autem vobis, et maxime meminisse debetis, ne forte propter istam pugnam, sine qua homo esse non potest, etiam qui juste vivit; imo ille in ea est, qui juste vivit; nam nec pugnat, sed trahitur, qui juste non vivit: ergo ne putetis propter hoc quasi duas ex diversis principiis esse naturas, sicut insaniunt Manichæi, quod quasi non sit caro ex Deo. Falsum est, utrumque ex Deo est. Sed natura humana istam (*a*) in semetipsa meruit ex peccato. Ergo languor est: sanatur, et non est. Discordia modo quæ est in spiritu et carne, pro concordia laborat; spiritus ideo laborat, ut caro cum illo concordet. Quemadmodum si in una domo litem inter se habeant vir et uxor; ad hoc debet laborare vir, ut domet uxorem. Domata uxor subjugetur viro; subjugata uxore viro, fiat pax in domo.

5. *Lex triplex : lex peccati, lex fidei, lex factorum.* Cum autem dixisset, *Lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit te a lege peccati et mortis;* proposuit nobis intelligendas ipsas leges. Intuemini eas, et discernite: satis vobis necessaria est ista discretio. *Lex*, inquit, *spiritus vitæ*, ecce una lex : *liberavit te a lege peccati et mortis*, ecce altera lex. Et sequitur: *Quod enim impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem,* ecce tertia lex. Aut forte ista est ex duabus[1]? Inquiramus et Domino adjuvante videamus. De lege illa bona quid dixit? *Lex spiritus vitæ liberavit te a lege peccati et mortis.* Istam non dixit invalidam fuisse ad efficiendum: *Liberavit*, inquit, *te lex spiritus vitæ a lege peccati et mortis.* Lex illa bona liberavit te ab ista lege mala. Lex enim mala quæ est? *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Quare et ipsa lex dicta est? Recte omnino. Admodum enim legitime factum est ut homo qui noluit obedire Domino suo, non ei serviret caro ipsius. Supra te Dominus tuus, infra te caro tua. Servi meliori, ut serviat tibi inferior. Contempsisti superiorem, torqueris ab inferiore. Ista est ergo lex peccati, ipsa est et mortis. Per peccatum enim mors. *Qua die manducaveritis, morte moriemini* (*Gen.* II, 17). Ista ergo lex peccati trahit spiritum, et subjugare contendit. *Sed condelector legi Dei secundum interiorem hominem.* Ac per hoc fit illa pugna, et in ipso certamine dicitur, *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Lex spiritus vitæ liberavit te a lege peccati et mortis.* Lex enim ipsa spiritus vitæ quomodo te liberavit? Primo omnium indulgentiam peccatorum dedit. Ipsa est enim lex, de qua in Psalmo dicitur Deo: *Et de lege tua miserere mei* (*Psal.* CXVIII, 29). Lex misericordiæ, lex fidei, non factorum. Quæ est ergo lex factorum? Jam audistis legem fidei bonam: *Lex spiritus vitæ liberavit te a lege peccati et mortis.* Audistis et aliam legem peccati et mortis[1]. *Quod enim impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem.* Hæc ergo lex tertio loco quæ nominata est, nescio quid quasi non implet: lex autem illa spiritus vitæ implevit; quia te de lege peccati et mortis liberavit. Lex itaque ista, quæ loco tertio nominata est, ipsa Lex quæ data est populo per Moysen in monte Sina, ipsa dicitur lex factorum. Ipsa minari novit, non subvenire; jubere novit, non juvare. Ipsa est quæ dixit, *Non concupisces.* Unde dicit Apostolus, *Concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces.* Et quid mihi profuit, quia Lex dixit, *Non concupisces? Occasione accepta*[2] *peccatum per mandatum fefellit me, et per illud occidit.* Prohibitus sum concupiscere, nec implevi jussa, sed victus sum. Ante legem fui peccator: accepta lege factus sum prævaricator. *Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, et per illud occidit.*

6. *Lex Moysi defenditur contra Manichæos.— Itaque*, inquit, *lex quidem sancta.* Bona est ergo et ista lex (quia et ipsam reprehendunt Manichæi, quomodo carnem). De illa dicit Apostolus: *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem.* Apostoli verba sunt; videte et attendite. *Itaque lex quidem sancta.* Quid tam sanctum, quam *Non concupisces?* Non esset mala legis prævaricatio, nisi ipsa esset bona. Si enim non esset bona, non esset malum prævaricari rem malam. Quia vero malum est eam prævaricari, ergo bona est. Quid tam bonum, quam *Non concupisces? Lex* ergo *sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.* Quomodo satiat? quomodo inculcat? Quasi contra calumniatores clamat. Quid dicis, Manichæe? Lex quæ data est per Moysen mala est? Mala est, dicunt. O portenta! o frontem[3]! Tu dixisti semel, Mala: audi Apostolum dicentem, *Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.* Taces aliquando? *Quod ergo bonum est*, inquit, *mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem.* Et hic, *per bonum:* sic reum accusat[4], ut a laude Legis non recedat. *Per bonum mihi*, inquit, *operatum est mortem.* Per quod bonum? Mandatum. Per quod bonum? Legem. Quomodo operatum est mortem? *Ut appareat peccatum; ut fiat supra modum peccatum, delinquens per mandatum.* Ideo, *supra modum.*

[1] Ms. cor., *aut forte ista una est ex duabus.*
(*a*) Forte, *litem.*

[1] Sic ex Ms. cor. [*Lex spiritus vitæ liberavit te a lege peccati et mortis. Quod enim*, etc.]
[2] Idem Ms., *occasione enim accepta.*
[3] Idem Ms., *o frontem duram!*
[4] Sic [illegible]

Quando delinquebat sine mandato, minus erat[1] : quando delinquit per mandatum, excedit modum. Quando enim non prohibetur aliquis, putat quia bene facit. Prohibitus, incipit nolle facere : vincitur, trahitur, subjugatur : jam restat illi gratiam invocare ; quia non potuit legem servare.

7. *Tres leges.* Ac per hoc lex illa, de qua dictum est, *Lex enim spiritus vitæ liberavit te a lege peccati et mortis*, lex est fidei, lex est Spiritus, lex est gratiæ, lex est misericordiæ. Illa vero lex peccati et mortis, non est lex Dei, sed peccati et mortis. Illa vero altera de qua dicit Apostolus, *Lex sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum*, lex est Dei, sed factorum, lex operum : operum lex, quæ jubet non juvat : lex quæ tibi ostendit, non tollit peccatum. Ab alia tibi lege ostenditur peccatum, ab alia tollitur. Duo sunt Testamenta, vetus et novum. Audi Apostolum dicentem : *Dicite mihi, sub Lege volentes esse, Legem non legistis? Scriptum est enim quod Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera. Sed is quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per promissionem : quæ sunt in allegoria. Hæc enim sunt duo Testamenta, unum quidem in monte Sina in servitutem generans, quæ est Agar* ancilla Sarræ, quæ data est Abrahæ, et peperit Ismaelem servum. Est ergo Testamentum vetus pertinens ad Agar, *in servitutem generans. Quæ autem sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra* (*Galat.* IV, 21-26). Ergo filii gratiæ, filii sunt liberæ : filii litteræ, filii sunt ancillæ. Quære filios ancillæ : *Littera occidit.* Quære filios liberæ : *Spiritus autem vivificat* (II *Cor.* III, 6). *Lex Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit te a lege peccati et mortis*, unde te non potuit liberare lex litteræ. *Quod enim impossibile erat Legis, in quo infirmabatur per carnem.* Rebellabat enim caro tua, subjugabat te caro tua ; audiebat Legem, et plus incitabat concupiscentiam tuam. Infirmabatur ergo lex litteræ per carnem : ac per hoc impossibile erat legis litteræ liberare a lege peccati et mortis.

8. *Christi caro sola non caro peccati. Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati :* non in carne peccati. In carne quidem, sed non in carne peccati. Cætera ergo omnium hominum caro[2], caro peccati : sola illius, non caro peccati ; quia non eum mater concupiscentia, sed gratia concepit : tamen habens similitudinem carnis peccati ; unde et nutriri, et esurire, et sitire, et dormire, et fatigari, et mori potuit. *In similitudinem carnis peccati misit Deus Filium suum.*

9. *De peccato in Christo quomodo damnatum peccatum.— Et de peccato damnavit peccatum in carne.* De quo peccato? Quod peccatum? *De peccato damnavit peccatum in carne : ut justitia legis impleatur in nobis.* Jam illa justitia legis impleatur in nobis ; jam illa justitia quæ jubetur, impleatur in nobis per Spiritum qui adjuvat : id est, lex litteræ impleatur in nobis per spiritum vitæ : *qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* De quo ergo peccato Dominus, quod peccatum damnavit? Video, video quidem quod peccatum damnavit, video prorsus : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* (*Joan.* I, 29). Quod peccatum? Omne peccatum, omne nostrum peccatum damnavit[1]. Sed de quo peccato? Ipse non habebat peccatum : de illo dictum est, *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (I *Petr.* II, 22). Nullum prorsus, nec trahendo, nec addendo : nullum peccatum habuit, nec originis, nec propriæ iniquitatis. Originem virgo demonstrat ; conversatio vero ejus sancta satis ostendit nihil eum fecisse unde dignus esset morte. Ideo ait : *Ecce venit princeps hujus mundi* (diabolum significans), *et in me nihil inveniet.* Non inveniet quare me occidat princeps mortis. Et quare ergo moreris? *Sed ut sciant omnes quia voluntatem Patris mei facio, eamus hinc* (*Joan.* XIV, 30 *et* 31). Et perrexit ad passionem mortis, mortem voluntariam, non necessitatis, sed arbitrii. *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam, et iterum sumo eam* (*Id.* X, 17, 18). Si miraris potestatem, intellige majestatem. Ut Deus loquitur, Christus loquitur.

10. *Quorumdam sententia de loco Apostoli.* De quo ergo peccato damnavit peccatum? Intellexerunt quidam, et pervenerunt ad sensum non improbum. Sed tamen quid dixerit Apostolus, quantum mihi videtur, indagare minime potuerunt. Rem tamen non malam dixerunt : hanc vobis prius dico, et deinde quid mihi videatur, et quod ipsa Scriptura divina ostendat esse verissimum. Cum turbarentur (*a*) : De quo peccato damnavit peccatum? Habebat peccatum? hoc dixerunt, *De peccato damnavit peccatum*, de peccato non suo ; tamen *de peccato damnavit peccatum.* Si ergo non de suo, de cujus? De peccato Judæ, de peccato Judæorum. Unde enim fudit sanguinem in remissionem peccatorum? Quia crucifixus est a Judæis[2]. Quo tradente? Juda. Judæi quando illum occiderunt, Judas illum tradidit. Bene fecerunt, an peccaverunt? Peccaverunt. Ecce de quo peccato damnavit peccatum[3]. Bene dictum est, et vere dictum est, quia et de peccato Judæorum Christus damnavit omne peccatum, quia illis persequentibus fudit sanguinem, quo delevit omne peccatum. Verumtamen alio loco vide quid dicat Apostolus : *Pro Christo*, inquit, *legatione fungimur, tanquam Deo hortante per nos : obsecramus pro Christo*, id est tanquam Christus vos obsecret, pro illo vos obsecramus, *reconciliari Deo.* Et sequitur : *Eum qui non noverat peccatum.* Deus cui vos obsecramus reconciliari, eum qui non noverat peccatum, id est Christum Deum, eum Christum, qui non noverat peccatum, *peccatum pro nobis fecit, ut nos simus justitia Dei in ipso* (II *Cor.* V, 20, 21). Numquid hic potest intelligi peccatum

[1] Uterque Mss. f. et cor., *sine mandato in usu erat.* Prætulimus lectionem Flori.
[2] Florus, *omnis hominum caro.*

[1] Florus, *peccatum dimisit et damnavit.*
[2] Ms. cor., *Quia crucifixus est. A quibus crucifixus est? A Judæis.*
[3] Sic ex Ms. cor. [*an peccaverunt. Bene dictum est*, etc.]
(*a*) Forte, *interrogarentur.*

Judæ, peccatum Judæorum, peccatum cujusque alterius hominis : cum audias : *Eum qui non noverat peccatum, peccatum pro nobis fecit?* Quis? quem? Deus Christum. Deus Christum fecit pro nobis peccatum. Non dixit, Fecit pro nobis peccantem; sed, *fecit eum peccatum.* Si nefas est dicere peccasse Christum, quis ferat peccatum esse Christum? Et tamen non possumus Apostolo contradicere. Non ei possumus dicere : Quid est quod loqueris? Si enim hoc Apostolo dixerimus, ipsi Christo dicimus. Ait enim alio loco : *An vultis experimentum ejus accipere, qui in me loquitur Christus* (II *Cor.* XIII, 3)?

11. *Verior interpretatio Apostoli. Christus peccatum factus quomodo.* Quid igitur est? Intendat Charitas vestra magnum altumque mysterium. Felices eritis, si intellectum dilexeritis, et ad dilectum perveneritis [1]. Prorsus, prorsus Christus Dominus noster, Jesus Salvator noster, Redemptor noster peccatum factus est, ut nos essemus justitia Dei in ipso. Quomodo? Audite Legem. Qui noverunt, sciunt quod dico : et qui non noverunt, legant, vel audiant. In Lege peccata vocabantur etiam sacrificia, quæ pro peccatis offerebantur. Habes, cum victima pro peccato adduceretur, dicit Lex, *Ponant manus suas sacerdotes super peccatum* (*Levit.* IV); id est, super victimam pro peccato. Et quod est aliud quam Christus sacrificium pro peccato? *Sicut et Christus,* inquit, *dilexit vos, et tradidit semetipsum pro vobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis* (*Ephes.* V, 2). Ecce de quo peccato damnavit peccatum : de sacrificio quod factus est pro peccatis, inde damnavit peccatum. Ipsa est *Lex spiritus vitæ,* quæ *liberavit te a lege peccati et mortis.* Quia lex illa altera, lex litteræ, lex jubens, bona est quidem; *Mandatum, sanctum, et justum, et bonum :* sed *infirmabatur per carnem;* et quod jubebat, in nobis impleri non poterat. Alia ergo lex, ut dicere cœperam, tibi ostendat peccatum, alia tollat : ostendat peccatum lex litteræ, tollat peccatum lex gratiæ.

SERMO CLIII * (*a*).

De verbis Apostoli, Rom. VII, 5-13, Cum essemus in carne, passiones peccatorum quæ per Legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferrent morti, *etc. Contra Manichæos aperte, et tacite contra Pelagianos* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Locus Apostoli exponendus quam difficilis.* Audivimus, concorditerque respondimus, et Deo nostro consona voce cantavimus : *Beatus vir quem tu erudieris, Domine, et ex lege tua docueris eum* (*Psal.* XCIII, 12). Silentium si præbeatis, audietis. Non invenit locum sapientia, ubi non est patientia. Nos loquimur, sed erudit Deus : nos loquimur, sed Deus docet. Non enim beatus dictus est quem docet homo, sed *quem tu erudieris, Domine.* Nos plantare possumus et rigare : sed Dei est incrementum dare (I *Cor.* III, 7). Qui plantat et qui rigat, forinsecus operatur : qui dat incrementum, intrinsecus opitulatur. Quæ nobis lectio de sancti Apostoli Epistola proposita sit ad loquendum, quam difficilis, quam latebrosa, quam (si non intelligatur aut male intelligatur) periculosa; puto, fratres, imo scio, quia nobiscum recitaretur, audistis; et fluctuastis, si advertistis; aut si aliqui et intellexistis, quam sit arduum sine dubitatione vidistis. Hanc itaque lectionem totumque ipsum molestum et obscurum, sed intelligentibus salubrem Epistolæ Apostoli locum suscepimus, adjuvante misericordia Dei, exponere disserendo. Charitati vestræ debitores nos esse scio, exactores vos esse sentio. Quemadmodum nos, ut ista percipiatis, oramus : sic et vos orate, ut ea vobis explicare valeamus. Si enim oratio nostra concordet; et vos faciet Deus idoneos auditores, et nos debiti hujus fidelissimos redditores.

CAPUT II.—2. *Hoc loco abutuntur Manichæi.—Cum enim essemus in carne,* ait Apostolus, *passiones peccatorum quæ per Legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferrent morti.* Hic videtur (quod non intelligentibus primum et grande periculum est) Apostolus reprehendere et culpare legem Dei. Dicit aliquis, Absit hoc ab animo qualiscumque christiani [1] : quis hoc vel insanus audeat de Apostolo suspicari? Et tamen, fratres mei, verba ista male intellecta, fomitem insaniæ furori Manichæorum subministrarunt. Manichæi enim legem Dei per Moysen datam, dicunt non a Deo datam, et eam Evangelio contrariam esse contendunt. Et quando cum eis agitur, his testimoniis apostoli Pauli quæ non intelligunt, conantur convincere, quid dicam, catholicos non intelligentes, et non potius negligentes? Non enim multum est, si quis velit esse diligens, post calumnias ab hæretico auditas, saltem considerare in codice circumstantiam lectionis. Quod si fecerit; ibi mox inveniet unde adversarium loquacem redarguat, unde hostes Legis rebellesque prosternat. Etsi enim tardus est ad intelligenda verba Apostoli, manifesta ibi laus est expressa legis Dei.

3. *Manichæorum calumnia refellenda ex consequentibus.* Videte enim prius et advertite. *Cum enim essemus in carne,* ait, *passiones peccatorum quæ per Legem sunt, operabantur.* Hic jam Manichæus erigit cervicem, exaltat cornua, impetit te, facit impetum : Ecce, inquit, *passiones peccatorum quæ per Legem sunt.* Quomodo bona est Lex, per quam in nobis sunt passiones peccatorum, et operantur in membris nostris, ut fructum ferant morti? Lege, aliquantum progredere, totum audi patienter, et si non intelligenter. Hoc enim quod ait, *Passiones peccatorum quæ per Legem sunt, operabantur in membris nostris,* multum est ut intelligas : sed prius esto mecum Legis laudator, et tunc fieri mereberis intellector. Clausum cor habes, et clavem accusas? Ecce interim quod non intelligimus, paululum seponamus, ad laudem Legis quæ aperta

[1] Ms. cor., *pervenietis.*

* Castigatus ad a. bn. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 4.

(*b*) Citat Beda ad Rom. VII, ibique totum fere transcripsit Florus. Hujus etiam meminit ipse Augustinus in sermone sequenti, postridie apud Carthaginem pronuntiato.

[1] Lov., *Absit hoc ab animo qualiscumque christiani.* Fr. Lugd. Ven. secuti sumus. M.

est veniamus. *Passiones*, inquit, *peccatorum, quæ per Legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferrent morti. Nunc ergo evacuati sumus a Lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ.* Adhuc videtur Legem arguere, culpare, improbare, detestari : sed non intelligentibus. Cum enim dicit, *Cum essemus in carne, passiones peccatorum quæ per Legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferrent morti. Nunc ergo evacuati sumus a Lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ*, quasi utique [1] videtur Legem accusare atque culpare. Vidit hoc et ipse, vidit, sensit se non intelligi, et contra obscuritatem verborum suorum cogitationes hominum commoveri : sensit quid possis dicere, sensit quid possis contradicere ; et prior hoc voluit dicere, ut tu non invenias quod diceres.

CAPUT III. — 4. *Apostolus ipse Legis reprehensores ibidem damnat.— Quid ergo dicemus*, inquit? Hoc sequitur. *Quid ergo dicemus ? Lex peccatum est? Absit.* Uno verbo Legem absolvit, Legis accusatorem damnavit. Auctoritatem Apostoli contra me proferebas, o Manichæe, et dicebas mihi, cum Legem reprehenderes, Ecce Audi Apostolum, lege Apostolum : *Passiones peccatorum quæ per Legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferrent morti. Nunc ergo evacuati sumus a Lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ.* Jactabas te, clamabas, dicebas, Audi, lege, vide: ista dixeras, et jam verso tergo ire cupiebas. Exspecta, audivi te, audi me : imo nec ego te, nec tu me ; sed ambo simul audiamus Apostolum, qui solvit se, et alligat te. *Quid ergo dicemus*, inquit? *Lex peccatum est ?* Hoc dicebas, *Lex peccatum est*, hoc nempe dicebas. Ecce audisti quod dicebas, audi quod dicas. Legem Dei peccatum esse dicebas, quando eam cæcus et improvidus reprehendebas. Errasti : vidit Paulus errorem tuum. Quod dicebas, ipse dixit. *Quid ergo dicemus ? Lex peccatum est?* Quod dicebas, hoc dicimus? *Lex peccatum est ? Absit.* Si Apostoli sequebaris auctoritatem, appende verbum, et cape inde consilium. Audi, *Lex peccatum est ? Absit.* Audi, *Absit.* Si Apostolum sequeris, si ejus auctoritatem plurimi pendis, audi, *Absit :* et quod sentiebas, a te absit. *Quid ergo dicemus ?* Quid dicemus ? quia dixi, *Passiones peccatorum quæ per Legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferrent morti ;* quia dixi, *Evacuati sumus a Lege mortis, in qua detinebamur ;* quia dixi, *Serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ : Lex peccatum est ? Absit.* Quare ergo, Apostole, tanta illa dixisti [2] ?

CAPUT IV.—5. *Lex concupiscere malum prohibens, non est mala.* Lex absit ut sit peccatum : *Sed peccatum,* inquit, *non cognovi, nisi per Legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces.* Jam modo interrogo te, Manichæe, modo te interrogo, responde mihi. Mala est Lex quæ dicit, *Non concupisces ?* Hoc nec luxuriosus mihi et nequam aliquis responderit. Etenim et ipsi homines flagitiosi quando reprehenduntur, erubescunt ; et quando sunt inter castos, lascivire non audent. Si ergo malam dicis esse Legem quæ dicit, *Non concupisces ;* impune vis concupiscere ; accusas Legem , quia percutit libidinem. Fratres mei , si non audiremus Apostolum dicentem, *Lex peccatum est? Absit ;* sed tantummodo verba Legis commemorantem , ubi dictum est , *Non concupisces :* etiam Legem illo non laudante , nos tamen laudare deberemus : illam laudare , nos accusare. Ecce Lex , ecce desuper tuba divina clamat homini , *Non concupisces. Non concupisces* , reprehende si potes ; fac , si reprehendere non potes. Audisti , *Non concupisces* , reprehendere non audes. Quia bonum est quod dixit, *Non concupisces ;* malum est concupiscere. Malum culpat Lex, a tuo malo te prohibet Lex. Ergo concupiscere malum culpat Lex , a tuo malo te prohibet Lex. Ergo fac quod jubet Lex, noli facere quod vetat Lex , noli concupiscere.

CAPUT V. — 6. *Concupiscentiæ malum ante Legem ignotum.* Sed quid ait Apostolus? *Concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret , Non concupisces.* Ibam enim post concupiscentiam meam, et qua trahebat currebam, ejusque illecebras blandas, et ex carnali suavitate jucundas magnam felicitatem arbitrabar. *Laudatur* enim *peccator*, ait Lex, *in desideriis animæ suæ ; et qui iniqua gerit, benedicitur* (*Psal.* IX, 3). Invenis hominem concupiscentias suas carnales sectantem, totumque se illis servum donantem, aucupari undique voluptates, fornicari, inebriari ; non dico amplius ; fornicari, inquam, inebriari. Hæc dixi quæ licite committuntur, sed non Dei legibus. Quis enim aliquando ad judicem ductus est, quia meretricis lupanar intravit ? Quis aliquando in publicis tribunalibus accusatus est , quia per suas lyristrias lascivus immundusque defluxit ? Quis aliquando habens uxorem, quia ancillam suam vitiavit , crimen invenit ? Sed in foro, non in cœlo ; in lege mundi, non in lege Creatoris mundi. Luxuriosus autem , immundus atque lascivus felix dicitur abundare voluptatibus, frui deliciis. Jamvero si se etiam vino ingurgitet , si bibat mensuras sine mensura ; parum est quia non invenit crimen, etiam viri fortis accipit nomen : tanto nequior, quanto sub poculo invictior. Cum laudantur ista, et dicitur , Felix est , magnus est , bene est illi ; et non solum hoc non putatur esse peccatum , sed etiam putatur vel Dei donum , vel certe suave , blandum et licitum bonum : procedit lex Dei , et dicit , *Non concupisces.* Ille homo qui putabat magnum bonum esse, magnamque felicitatem existimabat, ea quæ posset , suæ concupiscentiæ non negare , sequi qua trahit ; audit , *Non concupisces ;* et cognoscit esse peccatum. Deus dixit , homo audivit , Deo credidit , peccatum suum vidit ; quod bonum putabat , malum esse cognovit : voluit frenare concupiscentiam, non ire post eam, strinxit se, conatus est, victus est. Qui fuit antea nescius malorum suorum, factus est doctus, et pejus est victus : cœpit esse non solum peccator, sed

[1] Mss., *ubique.*
[2] Er. Lugd. Ven. sic legunt : *Quare ergo, Apostole, post tanta illa dixisti, Lex absit ut sit peccatum*, etc. M.

etiam prævaricator. Peccator enim et antea erat : sed antequam Legem audiret, peccatorem se esse nesciebat. Legem audivit, peccatum vidit ; conatus est vincere, superatus atque prostratus est ; factus est et Legis prævaricator, qui fuit antea nescius peccator. Hoc dicit Apostolus : *Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per Legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces.*

7. *Concupiscentia per Legem aucta, non victa.— Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Minor erat concupiscentia, quando ante Legem securus peccabas, nunc autem oppositis tibi obicibus Legis, fluvius concupiscentiæ quasi frenatus est paululum, non siccatus : sed increscente impetu qui te ducebat obicibus nullis, obruit te obicibus ruptis. Concupiscentia tua minor erat, quando tuam movebat libidinem, omnis est autem quando transcendit et Legem. Vis nosse quam magna sit? Vide quid ruperit : *Non concupisces.* Non homo dixit, Deus dixit, Creator dixit, Judex æternus dixit, non quicumque dixit. Fac ergo quod dixit. Non facis? observa judicantem qui dixit. Sed quid facias, o homo? Ideo non vicisti, quia de te præsumpsisti.

CAPUT VI. — 8. *Præsumens de se ipso vincitur.* Attende ergo nunc verba superiora, quæ videbantur obscura : *Cum enim essemus in carne.* Verba quæ superiora diximus, unde cœpit lectio quæ obscura videbatur, attendite : *Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum quæ per Legem sunt.* Unde per Legem sunt? Quia eramus in carne. Quid est, quia eramus in carne? Præsumebamus de carne. Num enim qui loquebatur Apostolus, jam exierat de ista carne, aut eis loquebatur qui jam exierant morte de ista carne? Non utique; sed secundum hujus vitæ modum, et qui loquebatur, et quibus loquebatur, in carne erant. Quid ergo est, *Cum essemus in carne;* nisi, cum de carne præsumeremus, hoc est, de nobis consideremus? Homini enim dictum est, et de hominibus dictum est, *Videbit omnis caro salutare Dei* (*Isai.* XL, 5; *Luc.* III, 6). Quid est, *Videbit omnis caro;* nisi, videbit omnis homo? Et quid est, *Verbum caro factum est* (*Joan.* I, 14); nisi, Verbum homo factum est? Non enim Verbum et caro erat, et anima ibi non erat : sed carnis nomine homo significatus est, in eo quod legitur, *Verbum caro factum est.* Ergo *Cum essemus in carne*, id est, in concupiscentiis carnis versaremur, ibique totam spem nostram tanquam in nobis poneremus : *passiones peccatorum, quæ per legem sunt*, auctæ sunt per legem. Prohibendo enim fecerunt legis prævaricatorem ; quia ille qui prævaricator est factus, Deum non habuit adjutorem. *Operabantur* ergo *in membris nostris, ut fructum ferrent*, cui, nisi *morti?* Si damnandus erat peccator quam spem habet prævaricator?

CAPUT VII. — 9. *Confidendum non in se, sed in Deo.* Ergo, o homo, vicit te concupiscentia tua ; vicit, quia in malo loco te invenit : invenit te in carne, ideo te vicit. Migra inde : quid expavescis? Non tibi dixi ut moriaris. Noli expavescere, quia dixi, Migra de carne. Non tibi dixi ut moriaris, imo audeo dicere, dixi ut moriaris. Si mortui estis cum Christo, quæ sursum sunt quærite. In carne vivens, noli esse in carne. *Omnis caro fenum, Verbum autem Domini manet in æternum* (*Isai.* XL, 6). Dominus fiat refugium tuum. Instat concupiscentia, urget te, magnas vires accepit adversum te, prohibitione Legis grandior facta est, majorem hostem pateris : sit Dominus refugium tuum, turris fortitudinis a facie inimici (*Psal.* LX, 4). Noli ergo esse in carne, in spiritu esto. Quid est in spiritu esto? In Deo spem pone. Nam si posueris spem in ipso spiritu quo homo es, iterum spiritus tuus in carnem relabitur, quia non dedisti eum illi a quo suspendatur. Non se continet, si non continetur. Noli remanere in te, transcende et te : in illo te pone [1] qui fecit te. Nam si spem in te habueris, accepta Lege prævaricator eris. Invenit te hostis nudum refugio, invadit te : vide [2] ne forte rapiat, velut leo, et non sit qui eruat (*Psal.* XLIX, 22). Attende verba Apostoli Legem laudantis, se accusantis, reum se sub Lege facientis, et personam forte tuam in se transfigurantis, et dicentis tibi : *Peccatum non cognovi, nisi per Legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum est.* Quid est, *mortuum est?* Latet, non apparet omnino, tanquam sepultum ignoratur. *Adveniente autem mandato, peccatum revixit.* Quid est, *revixit?* Apparere cœpit, sentiri cœpit, rebellare adversum me cœpit.

CAPUT VIII.—10. *Delectatio legis Dei, et delectatio concupiscentiæ. — Ego autem mortuus sum.* Quid est, *mortuus sum?* Prævaricator factus sum, *Et inventum est mihi mandatum quod erat in vitam.* Videte quia Lex laudatur, *mandatum quod erat in vitam.* Qualis enim vita est, non concupiscere? O vita dulcis! Dulcis est quidem voluptas concupiscentiæ : verum est, nec eam homines sequerentur, nisi dulcis esset. Theatrum, spectaculum, meretrix lasciva, turpissima cantilena, dulcia sunt ista concupiscentiæ ; dulcia plane, suavia, delectabilia : sed, *Narraverunt mihi injusti delectationes, sed non sicut lex tua, Domine* (*Psal.* CXVIII, 85). Suavia sunt, dulcia sunt, delectabilia sunt : sed audi meliora, *Narraverunt mihi injusti delectationes, sed non sicut lex tua, Domine.* Felix anima quæ hujusmodi delectationibus oblectatur, ubi turpitudine nulla inquinatur, et veritatis serenitate purgatur. Quem autem delectat lex Dei, et sic delectat, ut omnes delectationes lasciviæ vincat, non sibi arroget istam delectationem : *Dominus dabit suavitatem* (*Psal.* LXXXIV, 13). Quam dicam? Domine, da mihi illam suavitatem, vel illam? *Suavis es, Domine, et in tua suavitate doce me justitias tuas* (*Psal.* CXVIII, 68). In tua suavitate doce me, et doces me. Tunc disco ut faciam, si in tua suavitate doceas me. Cæterum quamdiu blanditur iniquitas et dulcis est iniquitas, amara est

[1] Codex f., *in illo pone*; omissa particula *te*, pro qua *spem*, subintelligere licuisset.

[2] Verbum, *vide*, abest ab Am. Er. et a Mss., qui sic subsequentia connectunt : *Ne forte rapiat velut leo, et non sit qui eruat attende*, etc.

veritas. *In tua suavitate doce me :* ut suavis sit veritas, dulcedine tua contemnatur iniquitas. Multo melior est et suavior veritas, sed sanis suavis est panis. Quid melius et præclarius pane cœlesti? Sed si non obstupefacit dentes iniquitas. Scriptura enim dicit : *Sicut uva acerba dentibus noxia est, et fumus oculis ; sic iniquitas utentibus ea* (*Prov.* x, 26). Quid prodest quia panem laudatis, si male vivitis? Quod laudatis non manducatis. Cum ergo audis verbum, cum audis verbum justitiæ et veritatis, et laudas ; multo laudabilius est, si facias. Fac ergo quod laudas. An dicturus es : Volo, sed non valeo? Quare non vales? Quia sanitas non est. Unde sanitatem perdidisti, nisi quia peccando Creatorem offendisti? Ergo ut ejus panem, quem laudas, cum suavitate, id est, cum sanitate manduces, dic illi : *Ego dixi, Domine, miserere mei ; sana animam meam, quoniam peccavi tibi* (*Psal.* XL, 5). Ergo, inquit, *inventum est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mortem.* Erat enim sibi antea ignotus peccator, factus est manifestus prævaricator. Ecce inventum est illi in mortem, quod erat in vitam.

CAPUT IX.— 11. *Homo superbus gladio proprio occisus.— Occasione autem,* inquit, *accepta peccatum per mandatum fefellit me, et per illud occidit.* Sic factum est primo in paradiso : *Fefellit,* inquit, *me occasione accepta per mandatum.* Vide serpentem mulieri illi susurrantem. Quæsivit ab ea quid dixerit Deus : respondit illa, *Dixit nobis Deus : Ex omni ligno quod est in paradiso, edetis ; de ligno autem scientiæ boni et mali non edetis. Ex eo si ederitis, morte moriemini.* Hoc est Dei mandatum. Contra serpens : *Non,* inquit, *morte moriemini. Sciebat enim Deus quia qua die ederitis, aperientur oculi vestri, et eritis tanquam dii* (*Gen.* III, 2-5). *Occasione* ergo *accepta peccatum per mandatum fefellit me, et per illud occidit.* Gladio quem portabas, te inimicus occidit ; armis tuis te vicit, armis tuis te interemit. Recipe mandatum : scito esse arma, non quibus occidat te, sed quibus a te occidatur inimicus. Sed noli præsumere de viribus tuis. Vide parvum David contra Goliath, vide parvum contra ingentem ; sed in nomine Domini præsumentem. *Tu venis ad me,* inquit, *cum clypeo et lancea ; ego in nomine Domini omnipotentis* (I *Reg.* XVII, 45). Sic, sic ; aliter non : omnino aliter non prosternitur inimicus. Qui præsumit de viribus suis, antequam pugnet ipse prosternitur.

CAPUT X. — 12. *Apostolus etiam atque etiam Legis apertissimus laudator.* Videte tamen, charissimi, videte etiam atque etiam Paulum apostolum contra furorem Manichæorum esse legis divinæ apertissimum laudatorem, videte quid adjungat : *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.* Numquid uberius laudari potest? Paulo ante verbo illo quod dixit, *Absit,* defenderat a crimine, non laudaverat. Aliud est a crimine objecto defendere, aliud debito præconio prædicare. Crimen objectum fuit, *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est?* Defensio, *Absit.* Uno verbo defenditur veritas ; quia magna est Apostoli defendentis auctoritas. Quid diu defendat? Sufficit. *Absit. An vultis,* inquit, *experimentum accipere ejus qui in me loquitur Christus* (II *Cor.* XIII, 3)? Modo autem : *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.*

13. *Idem tractatur argumentum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit.* Quia bonum non est mors. *Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem.* Mors non est lex, sed peccatum est mors. Jamdudum autem dixerat. *Sine lege peccatum mortuum est.* Ubi vos admonueram, quia *mortuum est,* dixit, absconditum latet, non apparet. Modo videte quam vere ita dictum sit : *Peccatum,* inquit, *ut appareat peccatum.* Non dixit, Ut sit ; quia erat et quando non apparebat. *Peccatum ut appareat peccatum.* Quid est, *ut appareat peccatum?* Quia *concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces.* Non ait, Concupiscentiam non habebam ; sed, *concupiscentiam nesciebam* Sic etiam hic non ait, Ut sit peccatum ; sed, *ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem.* Quam mortem? *Ut fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum.* Attende, *supra modum peccator.* Quare *supra modum?* Quia jam et prævaricatio. *Ubi enim lex non est, nec prævaricatio* (*Rom.* IV, 15).

CAPUT XI.—14. *Peccatum ex primo homine tractum.* Videte ergo, fratres, videte genus humanum a prima illius primi hominis morte fluxisse. Etenim *peccatum* a primo homine *intravit in hunc mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit* (*Id.* v, 12). *Pertransiit,* verbum attendite, quod audistis : considerate, videte quid est, *pertransiit. Pertransiit :* inde est et parvulus reus ; peccatum nondum fecit, sed traxit. Etenim illud peccatum non in fonte mansit, sed *pertransiit :* non in illum aut illum, sed *in omnes homines pertransiit.* Genuit peccatores morti obnoxios primus peccator, primus prævaricator. Venit ad sanandos de virgine Salvator. Quia ad te non qua venisti, venit : non enim ille de concupiscentia maris et feminæ, non de illo vinculo concupiscentiæ. *Spiritus,* inquit, *sanctus superveniet in te.* Dictum est hoc virgini, dictum est fide ferventi, non concupiscentia carnis æstuanti : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc.* I, 35). Quæ tale obumbraculum haberet, quando ardore libidinis æstuaret? Quia ergo [1] non qua venisti ad te venit, liberat te. Ubi te invenit? Venumdatum sub peccato, jacentem in morte primi hominis, trahentem peccatum primi hominis, habentem reatum antequam habere posses arbitrium. Ecce ubi te invenit, quando parvulum invenit. Sed parvuli ætatem excessisti : ecce crevisti, primo peccato multa addidisti ; legem accepisti, prævaricator exstitisti. Sed noli esse sollicitus : *Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia* (*Rom.* v, 20). Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLIV [*] (*a*).

De verbis Apostoli, Rom. VII, Scimus quia lex spiritualis est ; ego autem carnalis sum, *etc. Contra Pe-*

[1] Sic Am. Er. et Mss. At Lov., *Qui ergo.*

[*] Castigatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 5

lagianos, qui dicunt hominem sine peccato esse posse in hac vita (*a*).

Habitus ad mensam S. Martyris Cypriani.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Lex ad quid data est.* Hesternam lectionem de sancti apostoli Pauli Epistola, qui sermoni adfuistis, audistis : illam lectio sequitur quæ hodie recitata est. Adhuc versatur ille difficilis et periculosus locus, quem vobis in adjutorio Domini nostri, quantum me religioso apud eum adjuvatis affectu, pro viribus quas dare dignatur, exponere et enodare suscepimus. Patientiam mihi præbeat Charitas vestra, ut si habeo propter obscuritatem rerum difficilem disputationem, saltem habeam facilem vocem. Si enim utrumque sit difficile, multum laboratur : et utinam non sine causa laboretur. Ut autem prosit labor noster, sit patiens auditus vester. Quia Legem non culpat Apostolus, hesterno die audientibus, quantum existimo, satisfecimus. Ibi quippe ait : *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est. Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum est*; id est latet, non apparet. *Ego autem vivebam aliquando sine lege : adveniente autem mandato, peccatum revixit. Ego autem mortuus sum, et inventum est mihi mandatum quod erat in vitam* (quid enim tam pertinens ad vitam, quam, *Non concupisces?*), *hoc esse in mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, et per illud occidit* : concupiscentiam terruit, non exstinxit; terruit, non oppressit; fecit timorem pœnæ, non amorem justitiæ. *Itaque*, inquit, *lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit.* Non enim lex mors, sed peccatum mors. Quid ergo ex occasione mandati? *Sed peccatum ut appareat peccatum* · latebat enim quando mortuum dicebatur : *per bonum mihi operatum est mortem; ut*, addita prævaricatione, *fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum;* quia prævaricatio peccato non adderetur, si non esset mandatum. Alio enim loco dicit aperte idem apostolus : *Ubi enim lex non est, nec prævaricatio* (*Rom.* IV, 15). Quid ergo? Quid dubitamus ad hoc datam esse Legem, ut inveniret se homo? Quando enim Deus non prohibebat a malo, latebat se homo : vires suas languidas non invenit, nisi quando legem prohibitionis accepit. Invenit ergo se, in malis invenit se. Quo fugit se? Quocumque enim fugerit se, sequitur se. Et quid ei prodest de se invento scientia, quam sauciat conscientia?

CAPUT II. — 2. *De se ipso an hic loquatur Apostolus.* Loquitur ergo et in ista lectione, quæ hodie recitata est, ille qui invenit se. *Scimus*, inquit, *quia lex spiritualis est; ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato. Quod* (*b*) *enim operor, ignoro. Non enim quod volo, hoc ago; sed quod odi, illud facio.* Quæritur hoc loco magna diligentia quis intelligatur, utrum ipse Apostolus qui loquebatur; an alium aliquem in se transfiguravit, quem tangeret in se, sicut dixit quodam loco : *Hæc autem omnia transfiguravi in me et Apollo propter vos, ut in nobis discatis* (I *Cor.* IV, 6). Si ergo Apostolus loquitur (quod nemo dubitat), et cum dicit, *Non quod volo ago; sed quod odi, illud facio*, non de altero, sed de se ipso dicit : quid sumus intellecturi, fratres mei? Itane apostolus Paulus nolebat, verbi gratia, facere adulterium, et faciebat adulterium? nolebat esse avarus, et erat avarus? Quis autem nostrum audeat se induere tali blasphemia, ut de Apostolo hoc sentiat? Forte ergo alius est aliquis : forte tu es, aut tu es, aut ille est, aut ego sum. Si ergo aliquis nostrum est, ipsum quasi de ipso audiamus [1], et non irati nos corrigamus. Si autem ipse est, forte enim et ipse est; non sic intelligamus quod dixit, *Non quod volo ago; sed quod odi, illud facio*, tanquam vellet esse castus, et esse adulter; aut vellet esset misericors, et esset crudelis; aut vellet esse pius, et esset impius. Non ad hoc accipiamus, *Non enim quod volo, hoc ago; sed quod odi, illud facio.*

CAPUT III. — 3. *Apostolus nec ipse sine concupiscentia.* Sed ad quid? Volo non concupiscere, et concupisco. Lex quid dixit? *Non concupisces.* Homo Legem audivit, vitium agnovit : bellum indixit, captivitatem invenit. Sed forte aliquis homo, non Apostolus. Quid ergo dicimus, fratres mei? Non habebat ullam concupiscentiam Apostolus in carne sua, quam habere nollet; cui tamen existenti, titillanti, suggerenti, sollicitanti, æstuanti, tentanti non consentiret? Dico Charitati vestræ, si crediderimus Apostolum nullam prorsus habuisse infirmitatem concupiscentiæ cui reluctaretur, multum credimus de illo : atque utinam ita sit. Non enim invidere nos oportet Apostolis, sed Apostolos imitari. Verumtamen, charissimi, audio ipsum Apostolum confitentem, nondum eum ad tantam perfectionem justitiæ pervenisse, quantam in Angelis esse credimus : quorum Angelorum æqualitatem speramus, si ad hoc quod volumus perveniamus. Quid enim aliud nobis Dominus promittit in resurrectione, ubi ait : *In resurrectione mortuorum neque nubent, neque uxores ducent; non enim incipient mori, sed erunt æquales Angelis Dei* (*Matth.* XXII, 30, *et Luc.* XX, 35, 36)?

4. *Apostolum loqui de propria sua imperfectione.* Dicit ergo aliquis : Et tu unde scis quia Paulus apostolus angeli justitiam et perfectionem nondum habebat? Non facio injuriam Apostolo, non credo nisi Apostolo, alium testem non quæro; suspicantem non audio, nimium laudantem non curo. Dic mihi, sancte Apostole, de te ipso, ubi nemo dubitat quia de te ipso loqueris. Nam ubi dixisti, *Non quod volo ago; sed quod odi, illud facio;* existunt (*a*) qui dicant, quod alium in te nescio quem transfiguraveris laborantem, deficientem, victum [2], captivum. Tu mihi dic de te, ubi

(*a*) Sic inscribitur apud Bedam in II Cor. XII. Ibidem citatur a Floro, et ab utroque ad Rom. VII. Locum porro habiti sermonis hic annotamus ex vetere codice PP. Cisterciensium S. Crucis in Jerusalem de Urbe.

(*b*) Forte, *quem*.

[1] Floriacensis Ms., *nosmetipsos quasi de ipso, audiamus.*

[2] Plures Mss., *vinctum*.

(*a*) Pelagiani. Vide de Gratia Christi, l. 1, c. 39; cont. Jul. l. 2, cc. 3, 4, 8, et l. 6, c. 23.

nemo dubitat quia loqueris de te. *Fratres*, ait Apostolus, *ego me ipsum non arbitror apprehendisse*. Et quid facis? *Unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem*, ait, non secundum perfectionem; *secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu*. Supra jam dixerat: *Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim* (*Philipp.* III, 12-14). Adhuc contradicitur et dicitur: Dicebat ista Apostolus, quia nondum pervenerat ad immortalitatem; non quia nondum pervenerat ad justitiæ perfectionem. Jam ergo tam justus erat quam sunt Angeli, sed nondum immortalis sicut sunt Angeli. Sic, inquiunt, sic est prorsus. Modo dixisti: Tam erat justus quam sunt Angeli, sed nondum immortalis sicut sunt Angeli. Ergo perfectionem justitiæ jam tenebat, sed sequendo palmam supernam, immortalitatem quærebat.

CAPUT IV. — 5. *Infirmitatem animi sui confitetur Apostolus.* Dic nobis, sancte Apostole, alium aliquem manifestiorem locum, non ubi quæris immortalitatem, sed ubi confiteris infirmitatem. Et hic jam susurratur, jam contradicitur. Videor mihi audire quorumdam cogitationes, et hic dicitur mihi: Verum est, novi quid dicturus es: confitetur infirmitatem, sed carnis, non mentis; confitetur infirmitatem, sed corporis, non animi: in animo autem est perfecta justitia, non in corpore. Nam quis ignorat utique Apostolum in corpore fuisse fragilem, corpore fuisse mortalem, sicut dicit: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus* (II *Cor.* IV, 7)? Quid tibi ergo cum vase fictili? De thesauro aliquid loquere. Si aliquid minus habuit, si erat quod ei ad aurum justitiæ posset addi, inveniamus. Ipsum audiamus, ne injuriosi existimemur. *Et ne magnitudine revelationum mearum*, Apostolus dicit: *In magnitudine revelationum mearum ne extollar.* Nempe hic agnoscitis Apostolum habentem magnitudinem revelationum, et timentem elationis præcipitium. Ut ergo noveris quia et ipse Apostolus, qui volebat alios salvos facere, adhuc curabatur: ut noveris quia et ipse adhuc curabatur; si magnipendis ipsius honorem, audi quid medicus ei apposuerit ad tumorem: audi non me, ipsum audi. Audi confitentem, ut sentias docentem. Audi: *Et ne magnitudine revelationum mearum extollar.* Ecce jam possum dicere apostolo Paulo: Ne extollaris, sancte Apostole? Tu ne extollaris, adhuc cavendum est? Tu ne extollaris, adhuc timendum est? Tu ne extollaris, adhuc huic infirmitati medicina quærenda est?

CAPUT V. — 6. *Tumoris epithema Apostolo datum.* Quid mihi, inquit, dicis tu? Et tu audi quid sim; et noli altum sapere, sed time. Audi quomodo brevis agnus ingrediatur, ubi aries sic periclitatur. *Ne magnitudine*, inquit, *revelationum mearum extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet.* Qualem tumorem timuit, qui mordacissimum epithema accepit? Jam ergo modo dic quia tanta in illo erat justitia, quanta est in Angelis sanctis. An forte et angelus sanctus in cœlo, ne extollatur, accipit stimulum angelum satanæ, a quo colaphizetur? Absit hoc de sanctis Angelis suspicari. Homines sumus, Apostolos sanctos homines agnoscamus; vasa electa, sed adhuc fragilia; adhuc in hac carne peregrinantes, nondum in cœlesti patria triumphantes. Ergo quoniam Dominum ter rogavit, ut ab illo iste stimulus auferretur; nec auditus est ad voluntatem, quia exauditus est ad sanitatem (II *Cor.* XII, 7-9); forte non indecenter ipse loquitur, ubi dicit, *Scimus autem quia Lex spiritualis est; ego autem carnalis sum.*

7. *Sanctus quisque in hac vita carnalis et spiritualis.* Ergo carnalis Apostolus, qui aliis dicebat, *Vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis?* alios tanquam spirituales alloquitur, et ipse carnalis est? Sed quid dixit et ipsis spiritualibus, quia nondum erant in perfectione cœlesti et angelica, nondum erant in illius patriæ securitate, sed in hujus peregrinationis sollicitudine versabantur? quid eis dixit? Certe spirituales eos vocavit: *Vos*, inquit, *qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, intendens te ipsum, ne et tu tenteris* (*Galat.* VI, 1). Ecce, quem spiritualem jam appellavit, timuit illi tentationis fragilitatem, unde posset tentari spiritualis, etsi non ex mente, utique ex carne. Spiritualis enim, quia secundum spiritum vivit; adhuc autem ex parte mortali carnalis: idem spiritualis, idemque carnalis. Ecce spiritualis: *Mente servio legi Dei.* Ecce carnalis: *carne autem legi peccati.* Idem ergo ipse et spiritualis et carnalis? Idem plane, quamdiu hic vivit, sic est.

CAPUT VI. — 8. *Quis totus carnalis, quis ex parte vel totus spiritualis.* Noli mirari, quisquis es, quicumque carnalibus concupiscentiis cedis atque consentis, qui eas vel bonas putas ad explendam libidinis saturitatem, vel certe sic jam vides malas, ut eis tamen cedendo consentias, et quo ducunt sequaris, et ea quæ mala suggerunt perpetres; totus carnalis es. Tu, tu quisquis talis es, totus carnalis es. Si autem concupiscis quidem, quod Lex vetat, cum dicit, *Non concupisces* (*Exod.* XX, 17); servas tamen aliud quod item Lex jubet, *Post concupiscentias tuas non eas* (*Eccli.* XVIII, 30): mente spiritualis es, carne carnalis. Aliud est enim, non concupiscere; aliud, post concupiscentias suas non ire. Non concupiscere, omnino perfecti est; post concupiscentias suas non ire, pugnantis est, luctantis est, laborantis est. Ubi fervet pugna, quare desperatur victoria? Quando erit victoria? Quando absorbebitur mors in victoriam. Tunc enim vox erit triumphantis, non sudor pugnantis. Quæ futura est vox illa triumphantis, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem? Vides victorem, audi exsultantem, exspecta triumphantem. *Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus* (I *Cor.* XV, 53-55)? *Ubi est?* Ecce erat, et non est. *Ubi est, mors, contentio tua?* Ecce mortis contentio: *Non quod volo ago.* Ecce mortis contentio: *Scimus quia lex spiritualis est; ego autem carnalis sum.* Si ergo Apostolus de se ipso dicit; si dico, non confirmo: si Apostolus dicit, *Scimus quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum:*

mente enim spiritualis, corpore carnalis : quando totus spiritualis? Cum, *Seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale* (I *Cor.* xv, 44). Modo ergo quando fervet mortis contentio, *non quod volo ago :* ex parte spiritualis, ex parte carnalis; ex parte meliore spiritualis, ex parte inferiore carnalis. Adhuc confligo, nondum vici : magnum mihi est non vinci. *Non quod volo, hoc ago ; quod odi, illud facio.* Quid facis? Concupisco. Etsi concupiscentiæ non consentio, etsi post concupiscentias meas non eo ; tamen adhuc concupisco : et utique etiam in ipsa parte ego sum.

CAPUT VII. — 9. *Idem carnalis simul et spiritualis.* Non enim ego in mente, et alius in carne. Sed quid? *Igitur ipse ego* : quia ego in mente, ego in carne. Non enim duæ naturæ contrariæ, sed ex utraque unus homo : quia unus Deus, a quo factus est homo. *Igitur ipse ego*, ego ipse, *mente servio legi Dei*, *carne autem legi peccati.* Mente non consentio legi peccati : sed tamen nollem esset in membris meis lex ulla peccati. Quia ergo nollem, et tamen est; *non quod volo ago :* quia concupisco, et nolo, *non quod volo ago; sed quod odi, illud facio.* Quid odi? Concupiscere. Odi concupiscere, et tamen ago illud carne, non mente : *Quod odi, illud facio.*

10. *Consentiens cum lege.— Si autem quod nolo, illud facio; consentio legi*, *quoniam bona est.* Quid est hoc, *Si quod nolo, illud facio ; consentio Legi, quoniam bona est?* Consentires legi, si quod vellet faceres : facis quod lex odit, quomodo consentis legi? Prorsus, *Si quod nolo*, *hoc facio ; consentio legi*, *quoniam bona est.* Quomodo? Quia jubet lex, *Non concupisces*, Quid volo ego? non concupiscere? Volendo quod vult lex, *consentio legi, quoniam bona est.* Si diceret lex, *Non concupisces*, et ego vellem concupiscere; non consentirem legi, et omnino ab illa voluntatis perversitate diversus existerem. Dicente enim lege, *Non concupisces*, et ego vellem concupiscere ; non consentio legi Dei. Quid modo? quid dicis, o lex? *Non concupisces.* Et ego nolo concupiscere, et ego nolo; quod non vis, nolo : ideo consentio, quia quod non vis, nolo. Non implet legem infirmitas mea : sed Legem laudat voluntas mea. Ergo si quod nolo, hoc ago ; ideo consentio legi, quia nolo quod non vult, non quia ago quod nolo. Ipsum enim agere concupiscere est, non concupiscentiæ consentire : ne aliquis jam in Apostolo peccandi sibi quærat exemplum, et det malum exemplum. *Non quod volo ago.* Quid enim lex dicit? *Non concupisces.* Et ego nolo concupiscere, et tamen concupisco ; quamvis concupiscentiæ meæ assensum non præbeam, quamvis post eam non eam. Resisto enim, averto mentem, nego arma, teneo membra ; et tamen fit in me quod nolo. Quod non vult lex, nolo cum lege; quod non vult, nolo : ergo consentio legi.

CAPUT VIII. — 11. *Ignorare peccatum.* Sed quia ego sum in carne, ego sum in mente ; sed magis ego sum in mente, quam in carne. Quia enim ego sum in mente, ego sum in regente : mens enim regit, caro regitur : et magis sum ego in eo quo rego, quam in eo in quo regor. Quia ergo magis ego in mente : *Nunc autem jam non ego operor illud. Nunc autem*, quid est? *Nunc autem*, jam redemptus, qui fui antea sub peccato venumdatus, jam accepta gratia Salvatoris, ut mente condelecter legi Dei, *non ego operor illud*, *sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me.* Iterum ergo *in me :* audi quod sequitur, *hoc est in carne mea bonum. Velle enim mihi adjacet. Scio.* Quid scis? *Quia non habitat in me*, *hoc est in carne mea, bonum.* Jamdudum dixeras, *Quod operor, ignoro.* Si ignoras, quomodo scis? Modo dicis, *Ignoro;* modo dicis, *Scio :* ego quomodo intelligam, nescio. An hoc est quod intelligo? Ubi enim ait, *Quod operor, ignoro ;* dixit *ignoro*, non approbo, non accepto, non mihi placet, non consentio, non laudo. Non enim et Christus eos ignorabit, quibus dicturus est, *Non novi vos* (*Matth.* vii, 23). Prorsus etiam hoc intelligo, *Quod enim operor, ignoro :* quia quod non facio, ignoro. *Non enim ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum.* Ideo ignoro : quia non ego facio, sicut dictum est de Domino, *Eum qui non noverat peccatum* (II *Cor.* v, 21). Quid est, *non noverat?* Ergo non noverat quod arguebat? non noverat quod puniebat? Si ergo non noverat quod puniebat, injuste puniebat. Quia vero juste puniebat, noverat quod puniebat. Et tamen peccatum non noverat, quia peccatum non fecerat. *Quod enim operor*, *ignoro : non enim quod volo ago; sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo, hoc facio; consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem*, accepta jam gratia, *non ego operor illud :* libera est mens, caro captiva. *Non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum.*

CAPUT IX. — 12. *Perficere legem in hac vita sanctis non conceditur.—Velle enim adjacet mihi*, *perficere autem bonum non adjacet. Adjacet velle*, *perficere non adjacet.* Non dixit, facere ; sed, *perficere.* Non enim nihil facis. Rebellat concupiscentia, et non consentis; delectat uxor aliena, et non annuis, mentem avertis, in secretarium mentis intras. Vides foris strepentem concupiscentiam, profers adversus eam sententiam, mundans conscientiam. Nolo, inquis, non facio. Puta quia delectat, non facio, habeo cui condelecter. *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem.* Quid tu de carne tua tumultuaris? Quid delectationes stultas, temporales fluxas, vanas, noxias, tumultuose suggeris, et eas quasi garrula mihi narras? *Narraverunt mihi injusti delectationes.* Inde est et ista concupiscentia. Narrat mihi delectationes, *sed non sicut lex tua*, *Domine* (*Psal.* cxviii, 85). *Condelector enim legi Dei :* non de me, sed de gratia Dei. Tu concupiscentia in carne tumultuaris, mentem tibi non subdis. *In Deo sperabo ; non timebo quid faciat mihi caro* (*Psal.* lv, 5). Me, me, hoc est, mente non consentiente, tumultuatur caro. *In Deo*, inquit, *sperabo; non timebo quid faciat mihi caro.* Sicut nec aliena, ita nec mea. Qui ergo in se hæc agit, nihil facit? Multum facit : magnum est quod facit, sed tamen non perficit. Quid est enim perficere? *Ubi est*, *mors*, *contentio tua?* Ergo, *Velle adjacet mihi*, *perficere autem bonum non.*

13. *Idem tractatur argumentum.* — *Non enim quod*

volo, facio bonum; sed quod nolo malum, hoc ago. Et repetit, *Si autem quod nolo ego, hoc facio*, id est, concupisco; *jam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum. Invenio ergo legem mihi volenti facere bonum.* Bonum [1] invenio legem; bonum est lex, bonum aliquid est lex. Unde probo? Quia implere volo. *Invenio ergo legem mihi volenti facere bonum; quoniam mihi malum adjacet.* Et hoc *mihi.* Non enim caro non mea, aut de alia substantia caro, aut de alio principio caro, aut anima ex Deo, et caro de gente tenebrarum. Absit. Languor repugnat sanitati. Semivivus jacet in via (*Luc.* x, 30), curatur adhuc, sanantur omnes languores ejus (*Psal.* cii, 3). *Non quod volo ago; sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo ego, illud facio; invenio ergo legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet.* Quod malum?

CAPUT X. — 14. *Idem tractatur argumentum.— Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis:* captivum, sed ex carne; captivum, sed ex parte. Nam mens repugnat, et condelectatur legi Dei. Sic enim intelligere debemus, si de se ipso Apostolus loquitur. Jam ergo si mens non consentit peccato titillanti, suggerenti, blandienti; si mens non consentit, quoniam habet alias interius delectationes suas, delectationibus carnis ex nulla parte conferendas: si ergo non consentit, et est in me quiddam mortuum, et quiddam vivum [2], mors adhuc contendit, sed mens viva non consentit. Numquid ipsa mors non est in te? Numquid illud quod mortuum est, non pertinet ad te? Adhuc tibi est contentio. Quid etiam inde sperandum est?

15. *Idem tractatur argumentum.— Miser ego homo:* etsi non in mente, tamen in carne miser homo. Non enim in mente homo, et in carne non homo. Quis enim unquam carnem suam odio habuit (*Ephes.* v, 29)? *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Quid est hoc, fratres? Quasi carere vult corpore. Quid festinas? Si tantum ibi est intentio tua, ut corpore careas; mors quandoque ventura est, et te ab isto corpore mortis dies adveniens ultimus procul dubio liberabit. Quid est quod pro magno gemis? Quid est quod dicis, *Quis me liberabit?* Mortalis loqueris, moriturus loqueris. Separatio mentis a carne quandoque ventura est: propter brevitatem vitæ nunquam longe est; propter quotidianos casus quando sit, nescis. Ergo sive festines, sive tardes, omnis vita humana brevis est: quid pro magno gemis, et dicis, *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?*

CAPUT XI. — 16. *In resurrectione soli justi liberantur de corpore mortis.* Et adjungit: *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Pagani enim qui non habent gratiam Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, non morientur? non quandoque die ultimo a carne solventur? non illo die a corpore mortis hujus liberabuntur? Tu quid est quod pro magno gratiæ Dei per Jesum Christum Dominum nostrum vis tribuere, quia de corpore mortis hujus liberaberis? Respondet tibi Apostolus, si sensum ejus cepimus, imo quia Domino adjuvante, sine dubio cepimus; respondet tibi Apostolus, et dicit: Scio quid loquar. Paganos dicis liberari a corpore mortis hujus, quia veniet dies ultimus vitæ hujus, et solventur ad tempus a corpore mortis hujus. Veniet et dies, *quando omnes qui sunt in monumentis audient vocem* ejus; *et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ:* ecce liberati a corpore mortis hujus. *Qui mala fecerunt, in resurrectionem judicii* (*Joan.* v, 28, 29): ecce redierunt ad corpus mortis hujus. Corpus mortis hujus redit ad impium, nec inde aliquando solvetur. Tunc non erit vita æterna, sed mors æterna, quia pœna æterna.

CAPUT XII. — 17. *Corpus sanctorum post resurrectionem immortale.* Tu autem, o Christiane, roga quantum potes, exclama et dic: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Respondetur tibi: securus efficeris, non de te, sed de Domino tuo; securus efficeris de pignore tuo. Spera cum Christo regnum Christi, jam pignus tenes sanguinem Christi. Dic, dic, *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* ut respondeatur tibi, *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Non enim sic liberaberis de corpore mortis hujus, ut hoc corpus non habeas. Habebis, sed jam non mortis hujus. Ipsum erit, sed non ipsum erit. Ipsum erit, quia ipsa caro erit: non ipsum erit, quia mortale non erit. Sic, sic liberaberis a corpore mortis hujus, ut mortale hoc induat immortalitatem, et corruptibile hoc induat incorruptionem. A quo? per quem? *Gratia Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum. Quia per unum hominem mors, et per unum hominem resurrectio mortuorum. Sicut in Adam omnes moriuntur:* inde est quod gemis. *In Adam omnes moriuntur:* inde est quod gemis, inde est quod cum morte confligis, inde est corpus mortis hujus. Sed *sicut in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur* (I *Cor.* xv, 21, 22). Vivificatus [1] accepto corpore immortali, ubi dicas, *Ubi est, mors, contentio tua?* liberatus eris a corpore mortis hujus: non tamen virtute tua, sed *gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLV [*] (*a*).

De verbis Apostoli, Rom. viii, 1-11, Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Jesu, *etc.*, *Contra Pelagianos* (*b*).

Habitus in basilica SS. Martyrum Scillitanorum.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Concupiscentia cur vocetur*

[1] Mss., *Bonam.*

[2] Am. Er. et Mss. carent his verbis, *et quiddam vivum.*

[1] Plerique Mss., *Vivificaberis.*

[*] Collatus cum ba. el. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 6.

(*b*) Plura ex hoc sermone collegit Beda ad Rom. vii, et Florus ad eamdem Epist. et ad Hebr. xii. Habitum in basilica Martyrum Scillitanorum docet præfixus eidem sermoni titulus in veteri codice Romano PP. Cisterciensium S. Crucis in Jerusalem de Urbe. Hæc vero, quæ apud Carthaginem exstabat, basilica laudatur a Victore, in libro primo de Persecutione Vandalica.

peccatum. Peccatum quomodo regnum amittit. Hesterna lectio sancti Apostoli eo usque terminata est, ubi dictum est : *Igitur ipse ego mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.* In qua conclusione demonstravit Apostolus, ad hoc se dixisse quæ supra dixerat, *Jam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum* (*Rom.* VII, 25, 20) ; quia non mente operabatur consentiendo, sed carne concupiscendo. Hoc enim peccati nomine appellat, unde oriuntur cuncta peccata, id est, ex carnali concupiscentia. Quidquid enim est peccatorum in dictis, in factis, in cogitationibus, non exoriuntur nisi ex mala cupiditate, non exoriuntur nisi ex illicita delectatione. Huic ergo illicitæ delectationi si resistamus, si non consentiamus, si membra velut arma non ministremus; non regnat peccatum in nostro mortali corpore. Peccatum enim ante regnum perdit, et sic perit. In hac ergo vita, quantum ad sanctos attinet, regnum perdit, in alia perit. Hic enim regnum perdit, quando post concupiscentias nostras non imus : ibi autem perit, quando dicetur, *Ubi est, mors, contentio tua?*

CAPUT II. — 2. *Quomodo in sanctis nulla hic damnatio.* Ergo cum dixisset Apostolus, *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati;* non dando membra committendis iniquitatibus, sed tantum concupiscendo, nec tamen illicitæ concupiscentiæ manus dando : ergo cum dixisset, *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati;* subjecit et ait, *Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Jesu* (*Rom.* VIII, 1). His qui sunt in carne condemnatio est : his qui sunt in Christo Jesu nulla condemnatio est. Ne putares hoc postea futurum, ideo addidit, *nunc.* Postea illud exspecta, ut nec concupiscentia sit in te, contra quam contendas, cum qua confligas, cui non consentias, quam frenes et domes : post exspecta, quia nec ipsa erit. Si enim quod nobiscum contendit ex mortali corpore etiam postea erit; *Ubi est, mors, contentio tua?* falsum erit. Quid ergo postea futurum sit, sciamus [1]. *Tunc* enim *fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus? Aculeus enim mortis est peccatum; virtus autem peccati, lex* (I *Cor.* XV, 54-56). Quia ex prohibibitione auctum est desiderium, non exstinctum. Lex peccato dedit virtutem, tantummodo per litteram jubendo, non per spiritum subveniendo. Ergo tunc non erit hoc, sed quid nunc? Quid sit nunc, quæris? Quod et paulo ante dixit : *Nunc autem jam non ego operor illud :* et ibi *nunc.* Quid est, *non ego operor illud?* Non consentio, non annuo, non decerno, semper mihi displicet : membra mea teneo. Et magnum est hoc : cum sit ex carne concupiscentia, et ad carnem pertineant corporis membra, quando non regnat peccatum, id est, carnis concupiscentia; plus habet juris mens ad tenenda membra carnis, ne dentur in arma iniquitatis, quam ipsa concupiscentia carnis ad movenda membra carnis. Itaque concupiscentia est carnis, et membra carnis : mens tamen quia dominatum habet: si tamen desuper adjuvetur, ne cum ei multum contra Dei gratiam damus, non regem, sed tyrannum faciamus : tantum ergo valet mens, sic regit cum regitur, ut de membris ipsius carnis, contra concupiscentiam carnis ipsius, possit agere quod ait Apostolus, *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus; nec exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato* (*Rom.* VI, 12, 13).

CAPUT III. — 3. *A lege peccati nemo liber nisi per gratiam.—Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Jesu.* Non sint solliciti, si concupiscentiis illicitis titillantur : non sint solliciti, quod videtur adhuc esse lex in membris repugnans legi mentis. *Nulla* enim *condemnatio est.* Sed quibus? etiam *nunc* quibus? *Qui sunt in Christo Jesu.* Et ubi est illa sententia, de qua dicebat paulo ante. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati quæ est in membris meis* (*Id.* VII, 23)? Sed *me* dicebat ex carne, non ex mente. Ubi ergo illa lex, si *nulla condemnatio est his qui sunt in Christo Jesu? Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu. Lex enim,* non illa in monte Sina per litteram : *Lex enim,* non illa in vetustate litteræ; sed *Lex spiritus vitæ in Christo Jesu, liberavit te a lege peccati et mortis.* Ut enim condelecteris legi Dei secundum interiorem hominem, unde haberes, nisi lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberaret te a lege peccati et mortis? Ideo, mens humana, ne tibi tribuas, ne multum superbias; imo ne omnino superbias, o mens humana, quod non consentis desideriis carnis, quod lex peccati non te de arce deponit : *Lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit te a lege peccati et mortis.* Non te illa lex liberavit, de qua supra dictum est, *Ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ* (*Ibid.* 6). Quare illa non liberavit? Nonne et ipsa digito Dei scripta est? Nonne digitus Dei Spiritus sanctus intelligitur? Lege Evangelium, et vide quia ubi dicit unus evangelista, Domino dicente, *Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia* (*Matth.* XII, 28); alius dicit, *Si ego in digito Dei ejicio dæmonia* (*Luc.* XI, 20). Si ergo et lex illa digito Dei scripta est, hoc est, Spiritu Dei; quo Spiritu victi magi Pharaonis dixerunt, *Digitus Dei est hic* (*Exod.* VIII, 19) : si ergo et ipsa, imo cum et ipsa Spiritu Dei, hoc est, digito Dei conscripta sit, quare non de illa dicitur, *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu?*

CAPUT IV. — 4. *Lex peccati et mortis quænam. Lex Moysi cur data.* Lex enim mortis non ipsa dicitur, lex peccati et mortis non illa lex dicitur quæ data est in monte Sina. Lex peccati et mortis illa dicitur de qua gemens ait, *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.* Sed illa lex, ipsa est quæ dicta est, *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.* Et subjecit, *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem; ut fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum.* Quid est, *supra modum?* Ut addatur prævaricatio. Data est ergo lex illa, ut inveniretur infirmitas. Parum est hoc, non solum ut inveniretur, sed etiam ut augeretur, et vel sic medicus quærere-

[1] Nonnulli Mss., *scimus.*

tur. Si enim levis morbus esset, contemneretur : si morbus contemneretur, medicus non quæreretur : si medicus non quæreretur, morbus non finiretur. Ideo ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia (*Rom.* v, 20) : quæ delevit cuncta peccata quæ invenit, et ad non peccandum voluntati nostræ conanti adjutorium subministravit; ut ipsa voluntas nostra non in se ipsa, sed in Deo laudaretur. *In Deo* enim *laudabimur tota die* (*Psal.* XLIII, 9) : et, *In Domino laudabitur anima mea; audiant mites, et jucundentur* (*Psal.* XXXIII, 3). *Audiant mites :* nam superbi et litigiosi non audiunt. Ergo quare non ipsa est Lex digito Dei scripta, quæ dat adjutorium hoc gratiæ, de qua loquimur? Quare? Quia in tabulis lapideis scripta est, non in tabulis cordis carnalibus (II *Cor.* III, 3).

CAPUT V. — 5. *Veteris ac novæ Legis concordia.* Denique, fratres mei, in magno mysterio videte concordiam, videte distantiam; concordiam Legis, distantiam plebis. Celebratur Pascha in veteri populo, sicut nostis occisione agni cum azymis : ubi occisio ovis Christum significat, azyma autem novam vitam, hoc est, sine vetustate fermenti. Unde nobis Apostolus dicit : *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi : Pascha enim nostrum immolatus est Christus* (I *Cor.* v, 7). Celebratum est ergo Pascha in illo veteri populo, nondum in luce fulgente, sed in umbra significante celebratum est : et post quinquaginta dies a celebratione Paschæ, sicut computans inveniet qui voluerit, datur Lex in monte Sina, scripta digito Dei. Venit verum Pascha, immolatur Christus : transitum facit a morte ad vitam. Transitus enim interpretatur hebraice Pascha : quod expressit evangelista dicens, *Cum autem veniret hora ut transiret Jesus de hoc mundo ad Patrem* (*Joan.* XIII, 1). Celebratur ergo Pascha, resurgit Dominus, facit transitum a morte ad vitam, quod est Pascha; et numerantur quinquaginta dies, et venit Spiritus sanctus, digitus Dei.

CAPUT VI. — 6. *Legum earumdem differentia.* Sed videte ibi quomodo, et hic quomodo. Ibi plebs longe stabat, timor erat, amor non erat. Nam usque adeo timuerunt, ut dicerent ad Moysen : *Loquere tu ad nos, et non nobis loquatur Dominus, ne moriamur.* Descendit ergo, sicut scriptum est, Deus in Sina in igne; sed plebem longe stantem territans, et digito suo scribens in lapide (*Exod.* XIX, XX, *et* XXXI, 18), non in corde. Huc autem quando venit Spiritus sanctus, congregati erant fideles in unum : nec in monte terruit, sed intravit in domum. De cœlo quidem factus est subito sonus, quasi ferretur flatus vehemens : sonuit, sed nullus expavit. Audisti sonum, vide et ignem; quia et in monte utrumque erat, et ignis et sonitus : sed illic etiam fumus, hic vero ignis serenus. *Visæ sunt* enim *illis*, inquit Scriptura, *linguæ divisæ, velut ignis.* Numquid de longinquo territans? Absit. Nam *insedit super unumquemque eorum, et cœperunt linguis loqui, sicut Spiritus dabat eis pronuntiare* (*Act.* II, 1-4). Audi linguam loquentem, et intellige Spiritum, non in lapide, sed in corde scribentem. *Lex* ergo *spiritus vitæ*, scripta in corde, non in lapide; *in Christo Jesu*, in quo celebratum est verissimum Pascha; *liberavit*[1] *te a lege peccati et mortis.* Nam ut noveris ipsam esse distantiam evidentissimam veteris et novi Testamenti; unde et dicit Apostolus, *Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus* (II *Cor.* III, 3). Dominus apud prophetam dicit, *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et consummabo super domum Jacob testamentum novum, non secundum testamentum quod constitui patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, et duxi eos de terra Ægypti.* Deinde ipsam differentiam evidenter ostendens : *Dans*, inquit, *leges meas in cordibus eorum; in cordibus*, inquit, *eorum superscribam eas.* (*Jerem.* XXXI, 31-33). Si ergo scribatur lex Dei in corde tuo, non foris terreat, sed intus mulceat; tunc *Lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit te a lege peccati et mortis.*

CAPUT VII. — 7. *Legis infirmitas ex carne. Christus in similitudine carnis peccati.— Quod enim impossibile erat Legis.* Hoc enim sequitur in lectione Apostoli, *Quod impossibile erat Legis.* Et ne ipsa culparetur, quid subjunxit? *In quo infirmabatur per carnem.* Lex enim jubebat, et non implebat; quia caro, ubi non erat gratia, invictissime resistebat. Et lex *infirmabatur per carnem : quia lex spiritualis est; ego autem carnalis sum.* Quomodo ergo lex mihi opitularetur jubens per litteram, et non dans gratiam? *Infirmabatur per carnem.* Quid fecit Deus, cum hoc impossibile esset legis, et infirmaretur per carnem? *Deus Filium suum misit.* Per quid infirmabatur lex, et propter quid erat hoc impossibile legis? *Infirmabatur per carnem.* Quid ergo Deus? Contra carnem misit carnem : imo etiam pro carne misit carnem. Peccatum enim carnis occidit, carnis substantiam liberavit. *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati.* In carne quidem vera, sed non in carne peccati. Quid autem, *in similitudinem carnis peccati?* Id est, ut esset caro, vera caro. Et unde similitudo carnis peccati? Quia de peccato mors : mors est utique in omni carne peccati; de qua dicit Apostolus, *Ut evacuaretur corpus peccati* (*Rom.* VI, 6). Quia ergo mors est in omni carne peccati : sed utrumque ibi est, et mors et peccatum in carne cætera. In carne peccati et mors est, et peccatum : in similitudine carnis peccati mors erat, et peccatum non erat. Si enim caro peccati esset, et merito peccati pœnam mortis lueret, non diceret ipse Dominus, *Ecce venit princeps mundi, et in me nihil inveniet* (*Joan.* XIV, 30). Quare ergo me occidit? Quia *quæ non rapui, tunc exsolvebam* (*Psal.* LXVIII, 5). Prorsus quod fecit de tributo, hoc fecit de morte. Exigebatur tributum, didrachma : *Quare*, inquit, *tu et discipuli tui non redditis tributum?* Vocavit ad se Petrum, et ait ei : *Reges mundi a quibus exigunt tributum? a filiis suis, an ab alienis?* Responsum est : *Ab alienis. Ergo*, inquit, *liberi sunt filii. Tamen ne scandalizemus eos, vade ad mare, mitte hamum, et qui primus surrexerit*, id est, primogenitus a mortuis;

[1] Mss. hic et infra, *liberavit.*

aperi, inquit, *os ejus, et invenies ibi staterem*, id est, duas didrachmas, quatuor drachmas : quia didrachma, id est, duæ drachmæ, in caput exigebatur. *Invenies ibi staterem*, hoc est, quatuor drachmas, *da eis pro me et te* (*Matth.* XVII, 23-25). Quid est, *Pro me et te?* Ipse Christus, Petrus, Ecclesia Christi, Ecclesiæ quatuor Evangelia. Mysterium latebat : Christus tamen tributum non debitum persolvebat. Sic persolvit et mortem : non debebat, et persolvebat. Ille nisi indebitum solveret, nunquam nos a debito liberaret.

CAPUT VIII.— 8. *Christus peccatum factus.— Quod* ergo *impossibile erat Legis*, quæ faciebat prævaricatorem, quia nondum mens convicta quæsierat Salvatorem; *in quo infirmabatur per carnem, misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne.* Quomodo ergo non habebat peccatum, si de peccato damnavit peccatum? Jam aliquando exposuimus vobis hoc (*a*) : sed qui meminerunt, recognoscant; qui non audierunt, audiant; qui obliti sunt, recolant. Peccatum vocabatur in Lege sacrificium pro peccato. Assidue Lex hoc commemorat : non semel, non iterum, sed sæpissime peccata dicebantur sacrificia pro peccatis. Tale peccatum erat Christus. Quid enim dicamus? Peccatum habebat? Absit. Peccatum non habebat, et peccatum erat. Peccatum erat, dixi, secundum illam intelligentiam, quia sacrificium pro peccato. Audi quia hoc modo peccatum erat, ipsum Apostolum audi. De illo loquens ait : *Eum qui non noverat peccatum.* Ipsam sententiam vobis exponebam, quando ista dicebam : *Eum*, inquit, *qui non noverat peccatum*, id est, Dominum nostrum Jesum Christum, Deus Pater *eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit* (II *Cor.* V, 21) : *eum* ipsum Christum *qui non noverat peccatum*, Deus pater *pro nobis peccatum fecit, ut nos simus justitia Dei in ipso.* Videte duo, justitia Dei non nostra; *in ipso*, non in nobis. Inde illi magni sancti, de quibus dicit Psalmus, *Justitia tua sicut montes Dei.* Et quasi diceretur in ipso Psalmo, ubi dictum est, *Justitia tua :* non enim justitia eorum, sed, *Justitia tua velut montes Dei : Levavi* enim *oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi;* sed non a montibus : *Auxilium* enim *meum a Domino ; qui fecit cœlum et terram* (*Psal.* CXX, 1, 2) : ergo cum dixisset, *Justitia tua sicut montes Dei;* quasi quæreretur, Utquid ergo alii nascuntur[1] qui non pertinent ad justitiam Dei? subjecit, *Judicia tua sicut multa abyssus* (*Psal.* XXXV, 7). Quid est, *sicut multa abyssus?* Altum est, impenetrabile est, inaccessum est humanæ intentioni. Divitiæ enim Dei inscrutabiles : inscrutabilia judicia ejus, investigabiles viæ ejus (*Rom.* XI, 33). Ergo et hic, *Misit Deus Filium suum*, propter præscitos, et prædestinatos, vocandos, justificandos, glorificandos : ut montes Dei dicant, *Si Deus pro nobis, quis contra nos* (*Rom.* VIII, 29-31)? *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut justitia legis impleretur in nobis.* Non implebatur per se, impleta est per Christum. Non enim venit legem solvere, sed implere (*Matth.* V, 17).

CAPUT IX. — 9. *Ambulare secundum carnem et secundum Spiritum. Justitia legis quomodo nunc impletur.* Sed quomodo *justitia legis impleretur in nobis*, vel quomodo impletur nobis, vel quibus nobis? Vis audire in quibus nobis? *Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* Quid est, secundum carnem ambulare? Carnalibus concupiscentiis consentire. Quid est, secundum spiritum ambulare? Adjuvari spiritu in mente, et concupiscentiis carnis non obedire. Sic ergo impletur in nobis lex, impletur in nobis justitia Dei. Modo interim impletur, *Post concupiscentias tuas non eas* (*Eccli.* XVIII, 30). *Post concupiscentias tuas*, cum audis, illicitas accipe. *Post concupiscentias tuas non eas*, debet impleri ex voluntate nostra adjuta gratia Dei; debet impleri, *Post concupiscentias tuas non eas.* Quidquid enim illa concupiscentia carnis egit in nobis præteritorum peccatorum, sive in factis, sive in dictis, sive in cogitationibus; totum deletum est sacro Baptismate : omnia debita delevit una indulgentia. Restat ergo cum carne conflictus : quia deleta est iniquitas, sed manet infirmitas. Inest, titillat delectatio illicitæ concupiscentiæ : pugna, resiste, noli consentire; et impletur hic, *Post concupiscentias tuas non eas :* quia et si quando subrepunt, et usurpant sibi oculum, aurum, linguam, volaticam cogitationem, nec sic desperemus de salute nostra. Ideo quotidie dicimus, *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth.* VI, 12). *Justitia*, inquit, *legis impleretur in nobis.*

CAPUT X. — 10. *Prudentia carnis et spiritus.* Sed in quibus nobis? *Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt; qui autem secundum spiritum, quæ sunt spiritus. Prudentia enim carnis mors est : prudentia autem spiritus vita et pax. Prudentia enim carnis inimica in Deum. Legi enim Dei non est subjecta : neque enim potest.* Quid est, *neque enim potest?* Non homo non potest, non anima non potest, non denique ipsa caro, quia Dei creatura, non potest : sed prudentia carnis non potest, vitium non potest, non natura. Quomodo si diceres, Claudicatio rectæ ambulationi non est subjecta : neque enim potest. Pes potest, sed claudicatio non potest. Tolle claudicationem, et videbis rectam ambulationem. Sed quamdiu claudicatio est, non potest : sic quamdiu prudentia carnis est, non potest. Non sit prudentia carnis, et homo potest. *Prudentia spiritus vita et pax.* Quod ergo ait, *Prudentia carnis inimica in Deum*, noli sic accipere, quasi inimica ista possit lædere Deum. Resistendo inimica est, non occidendo. Illi autem nocet, in quo est prudentia carnis : quia vitium naturæ nocet, in qua natura inest. Medicina autem ideo inventa est, ut pellatur vitium, et sanc-

[1] Sic MSS. Editi vero, *Utquid ergo aliqui*, etc.

(*a*) Mittit ad sermonem 134, n. 4-6, de verbis Evangelii Joan. 8; vel potius ad 152, nn. 10, 11. Hunc enim, in quo eamdem sententiam Apostoli ex Epistola ad Romanos susceperat exponendam, his mox verbis notare videtur Augustinus : « ipsam, » inquit, « sententiam vobis exponebam, quando ista dicebam. »

tur natura. Venit ergo Salvator ad genus humanum, nullum sanum invenit, ideo magnus medicus venit.

11. *Manichæorum error.* Hoc propterea dixit, quia Manichæi volentes aliam contra Deum inducere naturam mali, aliquantum de hoc Apostoli testimonio errorem suum existimant adjuvari, et putant quasi naturaliter dictum, quia dictum est, *non potest*, *inimica est in Deum : Legi enim Dei non est subjecta*, *neque enim potest :* et non attenderunt non de carne dictum esse, *non potest :* non de homine dictum esse, *non potest;* non de anima dictum esse, *non potest;* sed de prudentia carnis. Prudentia ista vitium est.

CAPUT XI. — Vis nosse quid est, *sapere secundum carnem? Mors est.* Sed ille ipse unus homo, eademque natura a Domino Deo vero et bono condita, heri sapiebat secundum carnem, hodie sapit secundum spiritum : expulsum est vitium, sanata est natura. Nam quamdiu esset prudentia illa carnis, omnino legi Dei subjecta esse non posset. Quamdiu enim inest per vitium claudicatio, nullo modo potest esse recta ambulatio. Sanato autem vitio, reparata est natura. *Fuistis aliquando tenebræ ; nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* v, 8).

12. *In carne non esse.* Videte ergo quid sequitur : *Qui autem in carne sunt ;* id est, qui in carne confidunt, qui concupiscentias suas sequuntur, qui in his habitant, qui earum voluptatibus oblectantur, qui in earum delectationibus beatam felicemque vitam constituunt, ipsi sunt in carne ; *Deo placere non possunt.* Non enim sic dictum est, *Qui autem in carne sunt*, *Deo placere non possunt ;* quasi dictum esset, In hac vita cum sunt homines, Deo placere non possunt. Ergo non placuerunt sancti Patriarchæ? Ergo non placuerunt sancti Prophetæ? Ergo non placuerunt sancti Apostoli? Non placuerunt sancti martyres, qui antequam corpus deponerent patiendo, Christum confitendo, non solum voluptatem contemnebant, sed dolores quoque patientissime perferebant? Placuerunt, sed in carne non fuerunt. Portabant carnem, non portabantur a carne. Jam enim paralytico dictum erat, *Tolle grabatum tuum* (*Marc.* II, 11). *Qui ergo in carne sunt*, quemadmodum dixi, quemadmodum jam exposui, non in hoc sæculo vivendo, sed carnis concupiscentiis consentiendo, *Deo placere non possunt.*

CAPUT XII. — 13. *Non in carne, sed in spiritu esse.* Denique audite ipsum, quæstionem sine ulla dubitatione solventem. Vivens [1] utique in hoc corpore loquebatur : et tamen adjunxit, *Vos autem non estis in carne.* Putas, est aliquis hic in nobis, cui dictum est? Ecce populo Dei dixit, Ecclesiæ dixit : Romanis quidem scribebat ; sed universæ Christi Ecclesiæ dixit ; sed tritico dixit, non paleæ ; massæ dixit latenti, non stipulæ apparenti. Unusquisque in corde suo agnoscat. Nos auribus loquimur, conscientias non videmus : tamen secundum ea quæ superius locuti sumus, existimo in nomine Christi esse in plebe Christi quibus dictum est, *Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu : si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Non estis in carne*, quia non facitis opera carnis consentiendo concupiscentiis carnis ; *sed* estis *in Spiritu*, quia secundum interiorem hominem condelectamini legi Dei : et hoc est, *Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis.* Nam si de spiritu vestro præsumitis, adhuc in carne estis. Si ergo non estis in carne, ut in Spiritu Dei sitis ; tunc enim in carne non estis. Nam si recedat Spiritus Dei, pondere suo spiritus hominis revolvitur in carnem, redit ad facta carnalia, redit ad concupiscentias sæculares : et erunt illius hominis pejora novissima quam erant prima (*Luc.* XI, 26). Sic ergo habete liberum arbitrium, ut imploretis auxilium. *Non estis in carne*, et hoc ex viribus vestris? Absit. Unde ergo?

CAPUT XIII. — *Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet*, *hic non est ejus.* Non ergo se extendat, non se jactet, non sibi arroget virtutem propriam, egena et vitiata natura. O humana natura! o Adam, quando sanus eras, non stetisti, et tuis viribus surrexisti? *Si quis Spiritum Christi non habet :* ipse enim Spiritus Dei, qui Spiritus Christi ; et Patris est enim et Filii : *Si quis Spiritum Christi non habet*, non se fallat, *hic non est ejus.*

14. *De carne quid sperandum.* Ecce, adjuvante ipsius misericordia, Spiritum Christi habemus : ex ipsa dilectione justitiæ [1], integra fide, catholica fide, Spiritum Dei nobis inesse cognoscimus. Sed quid de carne illa mortali? Quid de lege in membris nostris repugnante legi mentis? Quid de illo gemitu, *Miser ego homo?* Audi, *Si autem Christus in vobis*, *corpus quidem mortuum est propter peccatum*, *spiritus autem vita est propter justitiam.* Ergo de corpore mortuo propter peccatum, jam desperandum est? Nulla spes est? Sic dormit, ut non adjiciat ut resurgat (*Psal.* XL, 9). Absit. *Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter justitiam.* Remansit tristitia de nostro corpore. Nemo autem carnem suam odio habuit (*Ephes.* v, 29). Videmus quam sollicite curetur sepultura mortuorum. *Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter justitiam.* Jam dicebas ad consolationem, Vellem quidem et corpus meum esset in vita : sed quia non potest, sit vel spiritus meus, sit vel anima mea. Exspecta, noli esse sollicitus.

CAPUT XIV. — 15. *Carnis restitutio et immortalitas piis promissa. — Si enim Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis*, *habitat in vobis ; qui suscitavit Christum Jesum a mortuis*, *vivificabit et mortalia corpora vestra*, Quid timetis? Quid etiam pro ipsa carne solliciti estis? *Capillus capitis vestri non peribit* (*Luc.* XXI, 18). Adam peccando damnavit in mortem corpora vestra ; sed Jesus, *si est Spiritus ejus in vobis*, *vivificabit et mortalia corpora vestra ;* quia suum sanguinem dedit pro salute vestra. Promissum reddi dubi-

[1] Sic Edd. plerique ; in B., *virit.* Forte, *viris.* M.

[1] Florus, *ex ipsa delectatione justitiæ.* Sic etiam Lov., qui postea pro, *catholica fide*, habet, *catholica pace.*

tas, qui tale pignus tenes? sic ergo, homo, non erit mortis illa contentio, sic implebitur quod dictum est, *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (*Rom.* VII, 24)? Quia Christus Jesus, *si Spiritus ejus habitat in vobis, vivificabit et mortalia corpora vestra.* Sic liberaberis de corpore mortis hujus, non corpus non habendo, vel alterum habendo; sed non ulterius moriendo. Si enim non adderet, *mortis hujus*, et diceret, *Quis me liberabit de corpore?* forte suggereretur error cogitationi humanæ, et diceretur: Vides quia non vult Deus nos esse cum corpore? *De corpore*, inquit, *mortis hujus*. Mortem tolle, et bonum est corpus. Detrahatur mors novissima inimica, et erit mihi in æternum caro mea amica. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit. Etsi spiritus concupiscit contra carnem, et caro concupiscit adversus spiritum (*Galat.* V, 17); etsi modo rixa est in ista domo, maritus litigans, non perniciem, sed concordiam quærit uxoris. Absit, fratres mei, absit ut spiritus concupiscendo contra carnem oderit carnem. Vitia carnis odit, prudentiam carnis odit, contentionem mortis odit. Corruptibile hoc induat incorruptionem, et mortale hoc induat immortalitatem; seminetur corpus animale, resurgat corpus spirituale (I *Cor.* XV, 53, 44); et videbis plenam perfectamque concordiam, videbis creaturam laudare Creatorem. *Si ergo Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus qui habitat in vobis:* non propter merita vestra, sed propter munera sua. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLVI * (*a*).

De verbis Apostoli, *Rom.* VIII, 12-17, Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus, *etc. Contra Pelagianos* (*b*).

Habitus in basilica Gratiani, die natali martyrum Bolitanorum.

CAPUT PRIMUM. — 1. *In Scripturis quædam clausa, quædam aperta.* Verbi Dei altitudo exercet studium, non denegat intellectum. Si enim omnia clausa essent, nihil esset unde revelarentur obscura. Rursus si omnia tecta essent, non esset unde alimentum perciperet anima, et haberet vires quibus posset ad clausa pulsare. In lectionibus apostolicis superioribus, quas Charitati vestræ, quantum Dominus adjuvare dignatus est, exposuimus, multum laborem et sollicitudinem passi sumus. Compatiebamur vobis, et solliciti eramus et pro nobis et pro vobis. Quantum autem existimo, adjuvit Dominus et nos et vos; et ea quæ prorsus difficillima videbantur, sic per nos enodare dignatus est, ut nulla quæstio remaneret, quæ conturbet mentem piam. Impia enim mens odit etiam ipsum intellectum; et homo aliquando nimium mente perversa timet intelligere, ne cogatur quod intellexerit facere. De talibus ait Psalmus: *Noluerunt intelligere, ut bene agerent* (*Psal.* XXXV, 4). Vos autem, charissimi, quia bonum est bene sentire de vobis, exigitis intellectum, exigit Deus fructum. *Intellectus* enim, sicut scriptum est, *bonus omnibus facientibus eum* (*Psal.* CX, 10). Hoc tamen quod restat et hodie recitatum est, quamvis non habeat tantam difficultatem, quantam habuerunt superiora, quæ jam, ut potuimus, adjuvante Domino, transvecti sumus, desiderat tamen intentionem vestram: velut enim conclusio fit, propter illa quæ dicta sunt in superioribus lectionibus, ubi laborabatur, ne forte reus constitueretur Apostolus omnium quodam modo peccatorum dicendo, *Non enim quod volo ago* (*Rom.* VII, 15). Deinde ne lex videretur aut sufficere posse homini habenti liberum arbitrium, etiamsi nullum ultra auxilium divinum porrigeretur, aut certe frustra data fuisse crederetur, dicta est et causa quare sit lex data, quia et ipsa in adjutorium data est, sed non sicut gratia.

CAPUT II. — 2. *Lex cur data. Gratiæ medicinalis necessitas.* Data est enim, sicut jam exposuimus, et tenere debetis, et vobis vehementius et diligentius nos commendare debemus; data est ut inveniret se homo, non ut morbus sanaretur, sed ut prævaricatione morbo crescente medicus quæreretur (*Supra, in Serm.* 155, *n.* 4). Et quis est iste medicus, nisi qui dixit: *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus* (*Matth.* IX. 12). Qui ergo non confitetur Creatorem, negat superbus auctorem. Qui autem negat ægritudinem suam, superfluum judicat Salvatorem. Ergo et in natura nostra Creatorem laudemus; et propter vitium quod nobis inflixinus, Salvatorem quæramus. Et quomodo quærimus Salvatorem? Ut det legem? Parum est: *Si enim data esset lex quæ posset vivificare, omnino esset ex lege justitia.* Si ergo non est data lex quæ posset vivificare, quare data est? Sequitur, et ostendit quare sit data: quia etiam sic in adjutorium data est, ne te sanum putares. *Si* ergo *data esset lex, quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia.* Et quasi quæreremus, Quare ergo data est? *Sed conclusit*, inquit, *Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus* (*Galat.* III, 21, 22). Quando audis promissorem, exspecta factorem. Idonea fuit humana natura per liberum arbitrium vulnerare se: sed jam vulnerata et saucia, non est idonea per liberum arbitrium sanare se. Si enim volueris intemperanter vivere ut ægrotes, ad hoc medicum non requiris: ad labem sufficis tibi. Cum autem intemperanter agens cœperis esse ægrotus, non sic potes ab ægritudine liberare te, quomodo potuisti per intemperantiam te in ægritudinem præ-

* Castigatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 13.

(*b*) Citatur a Beda et Floro ad Rom. VIII. et ad Galat. III. Locum diemque habiti sermonis, quem hic notamus, exhibuit vetus codex PP. Cisterciensium in Jerusalem de Urbe. Porro Calendarium Carthaginense nuperrime repertum natalitia sanctorum Volitanorum seu Bolitanorum assignat XVI cal. nov. Ex quo diem habes, non hujus tantummodo, sed etiam superioris sermonis, qui tertio ante hunc die dictus intelligitur ex illis verbis hic cap. 13, « Jam nudiustertius « qui adfuistis, audistis, » etc. necnon sermonis 26 (pronuntiati, ut recentius didicimus, in basilica Theodosiana), in cujus capite 8 iste Sermo 156 sic indicatur, « Quod etiam hesterno « die commemoravimus. » Ad annum vero 417 pertinere videntur isti sermones, sive ad idem circiter tempus quo scriptus est liber de Gratia Christi.

cipitare. Et tamen medicus etiam sano præcipit temperantiam. Bonus medicus hoc facit, non vult esse necessarius ægrotanti. Sic etiam Dominus Deus creato homini sine vitio temperantiam præcipere dignatus est : quam si ille servasset, medicum postea morbo suo non desideraret. Sed quia non servavit, languidus factus est, cecidit ; infirmus creavit infirmos, id est, infirmus genuit infirmos. Et tamen in omnibus qui nascuntur infirmis Deus quod bonum est operatur, formando corpus, vivificando corpus, alimenta præbendo, pluviam suam et solem suum super bonos et malos dando : non est unde accusent bonum, nec mali. Insuper etiam genus humanum justo suo judicio condemnatum noluit in interitum sempiternum relinquere : sed misit et medicum, misit Salvatorem, misit eum qui gratis sanaret ; parum est qui gratis sanaret, qui sanatis etiam mercedem daret. Nihil addi ad istam benevolentiam potest. Quis est qui dicat : Sanem te, et do tibi mercedem ? Optime fecit. Sciebat enim se divitem venisse ad pauperem : et sanat ægrotos, et sanatis donat, et non aliud quam se ipsum donat. Salvator est adjutorium languidi, ipse Salvator est præmium sanati.

CAPUT III. — 3. *Lege uti legitime. Lex pædagogus.* — *Ergo, fratres*, quod hodie admoniti estis, *debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus.* Ad hoc enim adjuti sumus, ad hoc Spiritum Dei accepimus, ad hoc etiam in laboribus nostris quotidianum adjutorium postulamus. Lex cui minatur non implendo quod jubet, eum facit esse sub se : hi sunt sub lege, non sub gratia. *Bona est lex, si quis ea legitime utatur* (I *Tim.* I, 8). Quid est ergo legitime uti lege ? Per legem agnoscere morbum suum, et quærere ad sanitatem divinum adjutorium. Quia, sicut dixi, et sæpe dicendum est, *Si lex posset vivificare, omnino ex lege esset justitia :* nec quæreretur salvator, nec veniret Christus, nec sanguine suo ovem perditam quæreret. Sic enim dicit alio loco idem apostolus : *Nam si per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est* (*Galat.* II, 21). Quæ igitur utilitas legis, et quod adjutorium ? Quia *conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Itaque lex,* inquit, *pædagogus noster erat in Christo Jesu* (*Id.* III, 24). Ex ista similitudine rem de qua loquor, attendite. Pædagogus puerum non ducit ad se ipsum, sed ad magistrum : sed cum puer bene institutus jam creverit, sub pædagogo non erit.

CAPUT IV. — 4. *Legis utilitas.* Tractans de his Apostolus etiam alio loco : valde enim assidue hoc commendat ; sed utinam non surdis. Commendat autem hoc assidue, commendans fidem Gentibus ; quia fide impetrant adjutorium, ut impleant legem, non per legem, sed vires implendi impetrantes per fidem : ad hoc assidue dicit et commendat ista Apostolus, propter Judæos, qui de lege gloriabantur, et libero suo arbitrio legem sufficere arbitrabantur : ac per hoc quia libero suo arbitrio legem sufficere arbitrabantur, *Ignorantes Dei justitiam*, id est, ex fide justitiam datam a Deo, *et suam volentes statuere,* quasi suis viribus impletam, non clamante fide impetratam, *justitiæ Dei*, sicut dicit, *non sunt subjecti. Finis enim legis Christus*, ait, *ad justitiam omni credenti* (*Rom.* X, 3, 4). Ergo cum de his tractat, opposuit sibi, *Quid ergo lex ?* Quasi, Quæ utilitas legis ? Respondit : *Prævaricationis gratia posita est.* Hoc est quod dicit alibi, *Lex subintravit, ut abundaret delictum.* Et ibi quid addidit ? *Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia* (*Id.* V, 20). Quia in leviore ægritudine contemnebatur adjutorium medicinæ : crevit morbus, et quæsitus est medicus. *Quid ergo lex ? Prævaricationis gratia posita est :* unde humiliaretur cervix superborum multum sibi tribuentium, et voluntati suæ tantum arrogantium, ut sibi liberum arbitrium posse putarent ad justitiam sufficere : quæ tunc quando erat integra libertate, id est, in paradiso, ostendit vires suas, ostendit quantum possent, sed ad ruendum, non ad surgendum. *Lex* ergo *prævaricationis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est, dispositum per Angelos in manu Mediatoris.*

CAPUT V. — 5. *Mediatoris necessitas. Fides laudabilis quæ sit.* — *Mediator autem unius non est : Deus autem unus est* (*Galat.* III, 19, 20). Quid est, *Mediator unius non est ?* Quia inter duos utique mediator est. Si unus est Deus, et mediator non est unius ; inter quid et Deum quærimus mediatorem ? quia *mediator unius non est, Deus autem unus est.* Inter quid et quid sit mediator, invenimus ipso Apostolo dicente ; *Unius enim Deus, et unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus* (I *Tim.* II, 5). Si non jaceres, mediatorem necessarium non haberes : quia vero jaces, et surgere non potes, mediatorem quodam modo Deus tibi porrexit brachium suum. *Et brachium Domini cui revelatum est* (*Isai.* LIII, 1) ? Nemo ergo dicat : Quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia ; ergo peccemus, ergo quod volumus faciamus. Qui hoc dicit, ægritudinem amat, non sanitatem. Gratia medicina est. Qui vult semper ægrotare, ingratus est medicinæ. *Ergo, fratres*, accepto adjutorio, porrecto nobis desuper divino auxilio, brachio Domini, et ipso brachio Domini porrecto nobis auxilio Spiritu sancto [1], *debitores sumus non carni, ut secundum carnem ambulemus.* Quia fides bene operari non potest, nisi per dilectionem. Ipsa est enim fidelium fides, ne sit dæmonum fides : quia et dæmones credunt, et contremiscunt (*Jacobi* II, 19). Illa est ergo laudabilis fides, ipsa est vera gratiæ fides, quæ per dilectionem operatur (*Galat.* V, 6). Ut autem habeamus dilectionem, et ex ea possimus habere bonam operationem, numquid eam nobis dare non possumus, cum scriptum sit, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (*Rom.* V, 5). Charitas usque adeo est donum Dei, ut Deus vocetur, apostolo Joanne dicente, *Deus charitas est, et qui manet*

[1] Fossatensis codex, *et cum ipso brachio Domini porrecto nobis in auxilium Spiritu sancto.* Colbertinus, *et ipso brachio Domini porrigente nobis auxilium Spiritus sancti.* Beda vero, *et ipso brachio Domino porrecto nobis ad auxilium Spiritu sancto.*

in charitate, in Deo manet, et Deus in eo (I *Joan.* IV, 16).

CAPUT VI.—6. *Secundum carnem vivere malum est. Anima secundum Deum, caro secundum animam vivat.*—*Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini.* Non quia caro[1] malum est : nam et ipsa Dei creatura est, et ab eo condita a quo et anima ; nec illa, nec illa pars Dei, sed et illa et illa creatura Dei. Ergo caro non est malum : sed secundum carnem vivere malum est. Deus summe bonus est, quia summe est qui ait, *Ego sum qui sum* (*Exod.* III, 14). Deus ergo summe bonus est : anima magnum bonum, sed non summum bonum. Cum autem audis, Deus summe bonus est, noli putare de Deo tantum Patre dictum, sed de Patre et Filio et Spiritu sancto. Hæc enim Trinitas unum sunt, et unus est Deus, et summe bonus est. Ita plane unus est Deus, ut quando de ipsa Trinitate interrogaris, hoc respondeas : ne forte cum audieris, Unus est Deus, putes ipsum esse Patrem, ipsum esse Filium, ipsum esse Spiritum sanctum. Non ita est : sed qui Pater est in illa Trinitate, non est Filius : qui Filius est in in illa Trinitate, non est Pater : qui Spiritus sanctus est in illa Trinitate : nec Filius est, nec Pater ; sed Spiritus Patris, idemque Spiritus Filii. Ipse est enim unus Spiritus sanctus et Patris et Filii, coæternus Patri et Filio, consubstantialis, æqualis. Hæc tota Trinitas, unus Deus summe bonus. Anima vero, ut dixi, creata a summo bono, non tamen summum bonum, sed magnum bonum. Item caro nec summum bonum, nec magnum bonum ; sed tamen parvum bonum. Anima ergo magnum bonum, sed non summum bonum : vivens inter summum bonum et parvum bonum, id est, inter Deum et carnem, inferior Deo, carne superior ; quare non vivit secundum summum bonum, sed vivit secundum parvum bonum ? Hoc planius dicitur : Quare non vivit secundum Deum, sed vivit secundum carnem ? Debitrix enim est non carni, ut secundum carnem vivat. Caro debet secundum ipsam vivere, non ipsa secundum carnem. Ipsa vivat secundum ipsam, quæ vivit de ipsa. Certe unaquæque secundum hoc vivat, unde vivit. Unde vivit caro tua ? De anima tua. Unde vivit anima tua ? De Deo tuo. Unaquæque harum secundum vitam suam vivat. Caro enim sibi non est vita ; sed anima carnis est vita. Anima sibi non est vita : sed Deus est animæ vita. Anima ergo quæ debet secundum Deum vivere ; non enim debitrix est carni, ut secundum carnem vivat : ergo quæ secundum Deum debet vivere, si secundum se ipsam vivat, deficit ; secundum carnem vivit et proficit ? Tunc autem recte vivit caro secundum animam, si anima vivat secundum Deum. Nam si anima, non dico secundum carnem, sed secundum se ipsam, ut dixi, voluerit vivere ; dicturus vobis sum quid sit secundum se ipsam vivere : bonum est enim, ut hoc noveritis, et valde salubre.

CAPUT VII. — 7. *Epicurei secundum carnem viventes, et Stoici secundum animam.* Fuerunt philosophi sæculi hujus, alii putaverunt non esse beatitudinem, nisi secundum carnem vivere, et bonum hominis in voluptate corporis posuerunt. Isti philosophi Epicurei dicti sunt, ab Epicuro quodam auctore, magistro suo, et qui alii similes eorum. Exstiterunt autem alii superbi, quasi a carne se removentes, et totam spem beatitudinis suæ in anima sua constituentes, posuerunt summum bonum in virtute sua. Vocem Psalmi in vobis affectus pietatis agnovit : scitis, nostis, agnovistis quomodo irrisi sunt in sancto Psalmo, *qui confidunt in virtute sua* (*Psal.* XLVIII, 7). Tales fuerunt philosophi, qui Stoici nuncupati sunt. Illi secundum carnem viventes, isti secundum animam viventes, nec illi nec isti secundum Deum viventes. Ideo cum ad urbem Atheniensium, ubi istæ philosophorum disciplinæ studio et contentione fervebant, venisset apostolus Paulus, sicut in Actibus Apostolorum legitur ; ubi vos gaudeo nostrum agnoscendo et recolendo prævenire sermonem, sicut ibi scriptum est, *Contulerunt cum illo quidam philosophorum Epicureorum et Stoicorum* (*Act.* XVII, 18) : contulerunt cum illo secundum carnem viventes, contulerunt cum illo secundum animam viventes, contulit cum illis secundum Deum vivens. Dicebat Epicureus : Mihi frui carne, bonum est. Dicebat Stoicus : Mihi frui mea mente, bonum est. Dicebat Apostolus : *Mihi autem adhærere Deo, bonum est* (*Psal.* LXXII, 28). Dicebat Epicureus : Beatus cujus est in fructu voluptas carnis ejus. Dicebat Stoicus : Imo beatus cujus est in fructu virtus animæ ejus. Dicebat Apostolus : *Beatus cujus est nomen Domini spes ejus.* Errat Epicureus : falsum est enim, esse hominem beatum, cujus est in fructu voluptas carnis ejus. Fallitur et Stoicus : falsum est enim, et omnino mendosissimum (*a*), beatum esse hominem, cujus est in fructu virtus animæ ejus. *Beatus* ergo *cujus est nomen Domini spes ejus.* Et quia illi vani sunt et mentiuntur : *Et non respexit*, inquit, *in vanitates et insanias mendaces* (*Psal.* XXXIX, 5).

CAPUT VIII. — 8. *Anima secundum se vivens est carnalis.* — *Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus*, sicut Epicurei. Sed etiam si secundum se ipsam vivere voluerit anima [1], carnalis erit ; carnem sapit, de carne non surgit. Non est enim quemadmodum inde surgat, qui brachium porrectum jacenti non tenet. *Si enim secundum carnem vixeritis.* Ubi enim dictum est, *Quid faciat mihi homo?* ibi dictum est, *Quid faciat mihi caro* (*Psal.* LV, 5, 11). *Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini.* Non ista morte, cum de corpore exitur ; ista enim moriemini, etsi secundum spiritum vixeritis : sed illa morte, de qua Dominus in Evangelio terribiliter dicit, *Eum timete, qui habet potestatem et animam et corpus perdere in gehennam ignis* (*Matth.* X, 28). *Si* ergo *secundum carnem vixeritis, moriemini.*

CAPUT IX.—9. *Opus nostrum in hac vita, mortificatio carnis.*—*Si autem spiritu actiones carnis mortificaveritis, vivetis.* Hoc est opus nostrum in hac vita, ac-

[1] In Bedæ et Flori Collectione, *Jam supra dixerat, Prudentia carnis mors est. Non quia caro*, etc.

[1] Mss., *si secundum se ipsam sibi vivere voluerit.*

(*a*) Forte, *mendacissimum.*

tiones carnis spiritu mortificare; quotidie affligere, minuere, frenare, interimere. Quam multa enim proficientes non jam delectant, quæ antea delectabant? Quando ergo delectabat, et non ei consentiebatur, mortificabatur : quia jam non delectat, mortificatum est. Calca mortuum, transi ad vivum : calca jacentem, confligere cum resistente. Mortua est enim delectatio una, sed vivit altera : et illam, dum non consentis, mortificas; cum cœperit omnino non delectare, mortificasti. Hæc est actio nostra, hæc est militia nostra. In hoc agone cum confligimus, Deum habemus spectatorem : in hoc agone cum laboramus, Deum poscimus adjutorem. Si enim nos ipse non adjuvat, non dico vincere, sed nec pugnare poterimus.

10. *Præsumptio de se cavenda in carnis mortificatione.* Cum ergo dixisset Apostolus, *Si autem spiritu actiones carnis mortificaveritis, vivetis*; id est, illas concupiscentias carnis, quibus non consentire magna laus est, quas non habere perfectio est : si has actiones carnis morbidas, et de morte habentes contentionem, spiritu mortificaveritis, vivetis. Hic jam metuendum est, ne quisquam rursus ad mortificandas actiones carnis de spiritu suo præsumat. Non solum enim Deus spiritus est : sed et anima tua spiritus est, et mens tua spiritus est. Et cum dicis, *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati* (*Rom.* VII, 25) : quia *spiritus concupiscit adversus carnem, et caro adversus spiritum* (*Galat.* V, 17). Ergo ne ad carnis actiones mortificandas de spiritu tuo præsumas, et superbia pereas, et tibi superbo resistatur, non humili gratia concedatur : Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jacobi* IV, 6).

CAPUT X. — Ne forte ergo suboriretur tibi ista superbia, vide quid sequatur. Cum enim dixisset, *Si spiritu actiones carnis mortificaveritis, vivetis*; ne hic se extolleret humanus spiritus, et ad hoc opus se idoneum firmumque jactaret, subjecit, et ait, *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei*. Quid te ergo jam volebas extollere, ubi audisti, *Si spiritu actiones carnis mortificaveritis, vivetis?* Dicturus enim eras : Hoc potest voluntas mea, hoc potest liberum arbitrium meum. Quæ voluntas? quod liberum arbitrium? Nisi ille regat, cadis : nisi ille erigat, jaces. Quomodo ergo spiritu tuo, cum audias Apostolum dicentem, *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei?* Tu te vis agere, a te ipso vis agi ad actiones carnis mortificandas? Quid tibi prodest quia non eris Epicureus, et eris Stoicus? Sive Epicureus eris, sive Stoicus eris, inter filios Dei non eris. *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei.* Non qui secundum carnem suam vivunt, non qui secundum spiritum suum vivunt; non qui carnis voluptate ducuntur, non qui spiritu suo aguntur : sed, *quotquot Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei.*

CAPUT XI. — 11. *Ad bonum et agimur et agimus.* Dicit mihi aliquis : Ergo agimur, non agimus. Respondeo : Imo et agis, et ageris; et tunc bene agis, si a bono agaris. Spiritus enim Dei qui te agit, agenti adjutor est tibi [1]. Ipsum nomen adjutoris præscribit tibi, quia et tu ipse aliquid agis. Agnosce quid poscas; agnosce quid confitearis, quando dicis : *Adjutor meus esto, ne derelinquas me* (*Psal.* XXVI, 9). Adjutorem utique invocas Deum. Nemo adjuvatur, si ab illo nihil agatur. *Quotquot enim*, inquit, *Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei* : non littera, sed Spiritu; non Lege præcipiente, minante, promittente; sed Spiritu exhortante, illuminante, adjuvante. *Scimus*, inquit idem apostolus, *quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* (*Rom.* VIII, 28). Si non esses operator, ille non esset cooperator.

12. *Nihil boni sine adjutorio Dei. Libertas sine gratia qualis.* Sed hic fortiter vigilate, ne forte dicat spiritus vester : Si subtraxerit se cooperatio Dei et adjutorium Dei, spiritus meus facit hoc : etsi cum labore, etsi cum aliqua difficultate potest, tamen implere potest. Quomodo si aliquis dicat : Remis quidem pervenimus, sed cum aliquo labore, o si ventum habeamus, facilius pervenimus. Non sic est adjutorium Dei, non sic est adjutorium Christi, non sic est adjutorium Spiritus sancti. Prorsus si defuerit, nihil boni agere poteris. Agis quidem illo non adjuvante libera voluntate, sed male. Ad hoc idonea est voluntas tua, quæ vocatur libera, et male agendo fit damnabilis ancilla. Cum dico tibi, Sine adjutorio Dei nihil agis, nihil boni dico. Nam ad male agendum habes sine adjutorio Dei liberam voluntatem : quanquam non est illa libera. *A quo enim quis devictus est, huic et servus addictus est* (II *Petr.* II, 19); et, *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati*; et, *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis* (*Joan.* VIII, 34, 36).

CAPUT XII. — 13. *Gratia non tantum ut facilius, sed omnino ut facere possis necessaria.* Prorsus hoc credite, sic vos agere bona voluntate. Quia vivitis, utique agitis. Non enim adjutor est ille, si nihil agatis : non enim cooperator est ille, si nihil operamini. Sic vos tamen scitote agere bona, ut sit rector Spiritus adjutor [2] : qui si defuerit, nihil boni omnino agere valeatis. Non sicut quidam dicere cœperunt, qui coarctati sunt aliquando gratiam confiteri : et benedicimus Deum, quia vel hoc aliquando dixerunt; accedendo enim proficere potuerunt [3], et ad id quod vere rectum est pervenire. Jam ergo dicunt adjutricem esse gratiam Dei, ad facilius facienda. Ista sunt enim verba eorum : *Ad hoc dedit*, inquiunt, *Deus gratiam suam hominibus, ut quod facere jubentur per liberum arbitrium, facilius possint implere per gratiam.* Velo facilius, remo difficilius : tamen et remo itur. Jumento facilius, pedibus difficilius : sed tamen et pedibus pervenitur. Non est sic. Magister enim verus qui neminem palpat, neminem fallit, verax doctor idemque Salvator, ad quem nos duxit molestissimus pædagogus; cum de bonis

[1] Sic Beda et Florus. At editi Am. Er. Lov., *agentibus adjutor est.*

[2] Lov., *Sic vos tamen scitote agere, ut sit rector spiritus et adjutor*; sed dissentientibus cæteris libris

[3] Ita nonnulli Mss. At editi, *potuerunt.*

operibus, id est, de sarmentorum et palmitum fructibus loqueretur, non ait, Sine me quidem potestis facere aliquid, sed facilius per me : non ait, Fructum vestrum sine me potestis facere, sed uberiorem per me. Non hoc dixit. Legite quid dixerit : Evangelium sanctum est, omnium superba colla subduntur. Non hæc dicit Augustinus, hæc dicit Dominus. Quid dicit Dominus? *Sine me nihil potestis facere* (*Joan.* xv, 5). Jam nunc cum auditis [1], *Quotquot Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei*, nolite vos demittere. Neque enim templum suum sic de vobis ædificat Deus, quasi de lapidibus qui non habent motum suum : levantur, ab structore ponuntur. Non sic sunt lapides vivi : *Et vos tanquam lapides vivi coædificamini in templum Dei* (*Ephes.* II, 22, *et* I *Petr.* II, 5). Ducimini, sed currite et vos : ducimini, sed sequimini : quia cum secuti fueritis, verum erit illud, quia sine illo nihil facere potestis. *Non* enim *volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* (*Rom.* IX, 16).

CAPUT XIII.— 14. *Lex vetus et nova. Spiritûs servitutis et libertatis.* Forte dicturi eratis : Et Lex sufficit nobis. Lex timorem dedit : et videte quid hinc subjunxit Apostolus, cum diceret, *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei :* quia cum Spiritu Dei aguntur, charitate aguntur : *Charitas* enim *Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (*Id.* v, 5) : secutus adjunxit, *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore.* Quid est, *iterum?* Quomodo terrente molestissimo pædagogo. Quid est, *iterum?* Sicut in monte Sina accepistis spiritum servitutis. Dicit aliquis : Alius est spiritus servitutis, alius spiritus libertatis. Si alius esset, non diceret Apostolus, *iterum*. Idem ergo spiritus, sed in tabulis lapideis in timore, in tabulis cordis in dilectione. Jam nudiustertius qui adfuistis (*a*) audistis, quomodo longe positam plebem, voces, ignis, fumus in monte terrebat (*Exod.* XIX, XX, *et* XXXI, 18); quomodo autem veniens Spiritus sanctus, idem ipse digitus Dei, quinquagesimo die post umbram Paschæ quomodo venerit, et igneis linguis super unumquemque eorum insederit (*Act.* II, 1-4). Jam ergo non in timore, sed in dilectione ; ut non servi, sed filii simus. Qui enim adhuc ideo bene agit, quia pœnam timet, Deum non amat, nondum est inter filios : utinam tamen vel pœnam timeat. Timor servus est, charitas libera est ; et ut sic dicamus, timor est servus charitatis. Ne possideat diabolus cor tuum, præcedat servus in corde tuo, et servet dominæ venturæ locum. Fac, fac vel timore pœnæ, si nondum potes amore justitiæ. Veniet domina, et servus abscedet : quia *consummata charitas foras mittit timorem* (I *Joan.* v, 18), *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore.* Novum Testamentum est, non vetus. *Vetera transierunt, et ecce nova facta sunt omnia : omnia autem ex Deo* (II *Cor.* v, 17, 18).

CAPUT XIV. — 15. *Abba et Pater, quia duo populi in Christo.* Denique quid sequitur? Quid ergo accepimus, quasi diceres : *Sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater.* Dominus timetur, pater amatur. *Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater.* Clamor iste cordis est, non faucium, non labiorum : intus sonat, auribus Dei sonat. Clauso ore, labiisque immotis, Susanna ista voce clamabat (*Dan.* XIII). *Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater.* Cor clamet [1], *Pater noster qui es in cœlis* (*Matth.* VI, 9), Ergo quare non tantum *Pater?* Quid sibi vult, *Abba, Pater?* Si enim quæras quid sit *Abba*, respondetur tibi, *Pater.* Abba enim hebraice pater dicitur. Quare voluit utrumque Apostolus ponere? Quia videbat lapidem angularem, quem reprobaverunt ædificantes, et factus est in caput anguli (*Psal.* CXVII, 22), non sine causa angularem dictum, nisi quia in osculum recipit utrumque parietem de diverso venientem. Hinc circumcisio, inde præputium, tantum a se et inter se longe, quantum ab angulo longe : quantum autem ad angulum prope, et inter se utique prope; in angulo autem inter se juncti. *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II, 11-22). Ergo inde circumcisio, inde præputium, parietum concordia, anguli gloria. *Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater.*

CAPUT XV. — 16. *Spiritus arrha potius quam pignus.* Qualis res est, si pignus tale est? Nec pignus, sed arrha dicenda est. Pignus enim quando ponitur, cum fuerit res ipsa reddita pignus aufertur. Arrha autem de ipsa re datur, quæ danda promittitur ; ut res quando redditur, impleatur quod datum est, non mutetur. Unusquisque ergo attendat cor suum, utrum ex intimis cordis medullis et sincera charitate dicat, *Pater.* Non modo quæritur quanta sit ipsa charitas, utrum magna, an parva, an mediocris : utrum vel sit, quæro. Si nata est, latendo crescit, crescendo perficietur, perfecta permanebit. Non enim perfecta vergit in senium, et a senectute veniet ad mortem : ad hoc perficietur, ut æterna permaneat. Vide enim quid sequitur. *Clamamus, Abba, Pater. Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quia sumus filii Dei.* Non spiritus noster reddit testimonium spiritui nostro, quia sumus filii Dei : sed Spiritus Dei, arrha reddit testimonium pro ea re quæ nobis promissa est. *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quia sumus filii Dei.*

17. *Hæreditas filiorum Dei.— Si autem filii, et hæredes.* Non enim inaniter filii. Hæc est merces : *Et hæredes.* Hoc est quod paulo ante dicebam, quia medicus noster et sanitatem nobis donat, et mercedem insuper largiri dignatur. Quæ est illa merces? Hæreditas. Sed non quomodo est hominis patris hæreditas. Relinquit enim filiis suis, non possidet cum filiis suis : et tamen magnum se facit, et gratias sibi agi desiderat, quia voluit dare quod non possit auferre. Moriens

[1] Mss., *Jam nunc quod audistis.* Et paulo post, *nolite vos dimittere.*

(*a*) Concioni superiori, cujus capite 6 de hac ipsa re dictum fuit.

[1] Aliquot Mss., *Cor clamat.*

enim tolleret secum? Puto quia si posset, nihil hic filiis suis dimisisset. Hæredes Dei sic sunt, ut ipse Deus sit hæreditas nostra[1], cui dicit Psalmus : *Dominus pars hæreditatis meæ* (*Psal.* xv, 5). *Hæredes quidem Dei :* si parum vobis est, audite, quo amplius gaudeatis : *Hæredes quidem Dei*, *cohæredes autem Christi*. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLVII * (*a*).

De verbis Apostoli, Spe salvi facti sumus : spes autem quæ videtur, non est spes. *Rom. cap.* VIII, ℣ ℣. 24, 25 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Spes Christianorum de æternis. Mundo fallaci creditur*, *non Deo.* Sicut Apostolum dixisse meminit Sanctitas vestra, fratres charissimi, *Spe salvi facti sumus : Spes autem*, inquit, *quæ videtur, non est spes : quod enim videt quis, quid sperat ? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus.* Hinc vobis exhortatorium et consolatorium præbere sermonem admonet nos ipse Dominus Deus noster, cui dicitur in Psalmo : *Spes mea es tu, portio mea in terra viventium* (*Psal.* CXLI, 6). Ipse, inquam, qui spes nostra est in terra viventium, jubet ut vos alloquamur in hac terra morientium; ut non respiciatis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna (II *Cor.* IV, 18). Quia ergo quod non videmus speramus, et per patientiam exspectamus; merito nobis in Psalmo dicitur, *Sustine Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum* (*Psal.* XXVI, 14). Mundi enim promissa semper fallunt; Dei autem promissa nunquam fallunt. Sed quia mundus quod pollicetur, hic videtur daturus, id est, in hac terra morientium, in qua nunc sumus; Deus autem quod pollicetur, in terra viventium nobis daturus est : multi fatigantur exspectare veracem, et non erubescunt amare fallacem. De talibus dicit Scriptura : *Væ his qui perdiderunt sustinentiam, et diverterunt in vias pravas* (*Eccli.* II, 16). Cum etiam viriliter agentibus et corde confortato Deum sustinentibus, filii sempiternæ mortis insultare non cessant jactantes suas delicias temporales, quæ ad tempus obdulcant fauces eorum, postea vero amariores felle invenient eas. Dicunt enim nobis : Ubi est quod vobis promittitur post hanc vitam? Quis huc inde reversus est, et indicavit vera esse quæ creditis? Ecce nos in nostrarum voluptatum satietate lætamur, quia quod videmus, speramus : vos autem in laboribus continentiæ cruciamini, credendo quod non videtis. Deinde subjungunt quod commemoravit Apostolus : *Manducemus et bibamus : cras enim moriemur.* Sed videte quid ipse cavendum monuerit : *Corrumpunt*, inquit, *mores bonos colloquia mala. Sobrii estote juste*[2], *et nolite peccare* (I *Cor.* XV, 32-34).

[1] Fossatensis Ms., *hæreditas eorum.*
[2] Am. Er. et aliquot Ms., *justi*, ut nunc Vulgata. Sed non nimis bene Lov., *juste*, juxta græc., *dikaiôs* : sicuti etiam habebat alias Vulgata in manuscriptis quibusdam latinis Bibliis.
* Castigatus ad a. bn. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 25.
(*b*) Tractatum hunc retulit Florus ad Rom. VIII.

CAPUT II. — 2. *Patientia et mansuetudo necessaria.* Cavete ergo, fratres, ne talibus colloquiis mores vestri corrumpantur, evertatur spes, enervetur patientia, et divertatis in vias pravas. Imo vero mites atque mansueti tenete vias rectas, quas vos docet Dominus : de quibus Psalmus dicit, *Diriget mites in judicio, docebit mansuetos vias suas* (*Psal.* XXIV, 9). Patientiam quippe in laboribus hujus vitæ, sine qua non potest custodiri spes futuræ vitæ, nemo potest perpetuo retinere, nisi mitis atque mansuetus; qui non resistit voluntati Dei, cujus jugum lene est et sarcina levis, sed credentibus Deo, et sperantibus in eum, et diligentibus eum. Ita quippe mites atque mansueti non solum consolationes ejus amabitis, sed etiam flagella ejus tanquam boni filii tolerabitis; ut quoniam quod non videtis speratis, per patientiam exspectetis. Sic agite, sic ambulate. In Christo enim ambulatis, qui dixit : *Ego sum via* (*Joan.* XIV, 6). Quomodo in illo ambulandum sit, discite, non solum ejus verbo, sed etiam ejus exemplo. Huic enim proprio Filio non pepercit Pater, sed pro nobis omnibus tradidit illum (*Rom.* VIII, 32) : non utique nolentem, neque recusantem, sed pariter volentem; quia una est voluntas Patris et Filii secundum æqualitatem formæ Dei, in qua cum esset, non rapinam arbitratus est, esse æqualis Deo : et singulariter obedientem, secundum quod semetipsum evacuavit formam servi accipiens (*Philipp.* II, 6, 7). Nam ipse *dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis* (*Ephes.* V, 2). Sic ergo Pater proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, ut et ipse Filius traderet semetipsum pro nobis.

CAPUT III. — 3. *Videmus in capite nostro quod speramus.* Traditus ergo ille excelsus, per quem facta sunt omnia, traditus propter formam servi in opprobrium hominum et abjectionem plebis, in contumeliam, in flagella, in mortem crucis docuit nos exemplo passionis, cum quanta patientia in illo ambulemus : et firmavit nos exemplo suæ resurrectionis, quid ab illo patienter sperare debeamus. *Si enim quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus.* Quod non videmus quidem, speramus : sed corpus sumus illius capitis, in quo jam perfectum est quod speramus. De illo enim dictum est quod ipse sit *caput corporis Ecclesiæ, primogenitus, ipse primatum tenens* (*Coloss.* I, 18). Et de nobis scriptum est : *Vos autem estis corpus Christi et membra* (I *Cor.* XII, 27). *Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus*, securi; quoniam qui resurrexit caput nostrum est, servat spem nostram. Et quia priusquam resurgeret, flagellatum est caput nostrum, firmavit patientiam nostram. Scriptum est enim : *Quem enim diligit Dominus, corripit*; *flagellat autem omnem filium, quem recipit* (*Hebr.* XII, 6). Non itaque in flagello deficiamus, ut in resurrectione gaudeamus. Ita enim verum est quod flagellat omnem filium quem recipit, ut nec Unico suo pepercerit, sed pro nobis omnibus tradiderit eum. Intuentes ergo eum, qui sine peccati merito flagellatus est, qui mortuus est propter delicta nostra.

et resurrexit propter justificationem nostram (*Rom.* IV, 25), non timeamus ne abjiciamur flagellati; sed potius confidamus quia recipiemur justificati.

CAPUT IV. — 4. *Nec modo sine gaudio sumus. Fluxæ peccatorum deliciæ.* Quamvis enim nondum venerit nostri gaudii plenitudo: nec modo tamen sine gaudio relicti sumus; quia spe salvi facti sumus. Ideo et ipse Apostolus, qui ait, *Si quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus;* dicit alio loco, *Spe gaudentes, in tribulatione patientes* (*Rom.* XII, 12). *Habentes ergo talem spem, multa fiducia utamur* (II *Cor.* III, 12): et sermo noster in gratia conditus sit sale, ut sciamus quemadmodum oporteat unicuique respondere (*Coloss.* IV, 6). Dicendum est enim eis qui cum perdidissent, vel nunquam suscepissent sustinentiam, nobis sustinentibus Dominum (quia quod non videmus sperantes, per patientiam exspectamus) etiam insultare audent, cum imitari deberent: Ubi sunt deliciæ vestræ, propter quas ambulatis per vias pravas? Non dicimus, ubi erunt, cum hæc vita transierit; sed modo ubi sunt? Cum hesternum diem hodiernus abstulerit, et hodiernum crastinus ablaturus sit, quid eorum quæ diligitis, non transcurrit et transvolat? Quid non fugit pene antequam capitur, cum ex ipso hodierno die nulla possit vel hora retineri? Ita enim secunda excluditur a tertia, sicut prima exclusa est a secunda. Ipsius horæ unius, quæ præsens videtur, nihil est præsens: omnes enim partes ejus, et omnia momenta fugitiva sunt.

CAPUT V. — 5. *Vanitas temporalium.* Propter quid peccat homo, si non excæcatus est cum peccat, vel cum peccaret attendat. Poterat videre [1] quia voluptas transitura sine prudentia desideratur; vel cum transierit, cum pœnitentia cogitatur. Nos irridetis, quia speramus æterna, quæ non videmus; cum vos eis quæ videntur temporalibus subditi, nesciatis qualis vobis dies crastinus illucescat: quem sæpe bonum sperantes, malum invenitis; nec, si bonus fuerit, eum ne fugiat tenere poteritis. Nos irridetis, quia speramus æterna: quæ cum venerint, non transibunt; quia nec ipsa veniunt, sed semper manent: nos autem ad illa veniemus, cum per viam dominicam ista quæ transeunt transierimus. A vobis vero temporalia nec sperari aliquando desinunt, et tamen crebro sperata vos fallunt: nec cessant vos inflammare ventura, corrumpere venientia, torquere transeuntia. Nonne ipsa sunt quæ concupita inardescunt [2], adepta vilescunt, amissa vanescunt? Utimur eis et nos secundum peregrinationis nostræ necessitatem: sed non in eis gaudia nostra figimus, ne illis labentibus subruamur. Utimur enim hoc mundo tanquam non utentes (I *Cor.* VII, 31), ut veniamus ad eum qui fecit hunc mundum, et in eo maneamus, ejus æternitate perfruentes.

CAPUT VI. — 6. *Spei nostræ certitudo.* Quid est autem quod dicitis, Quis huc inde venit, et quid apud inferos geratur, quis hominibus indicavit? Et hinc vobis os clausit, qui mortuum quarta die resuscitavit (*Joan.* XI, 39-44), et ultra non moriturus die tertio resurrexit, et antequam moreretur, qualis vita morientes excipiat, tanquam ille quem nihil lateret, et in paupere quiescente et in divite ardente narravit (*Luc.* XVI, 19-31). Sed illi ista non credunt, qui dicunt, Quis huc inde reversus est? Credituros se volunt videri, si quis parentum suorum revivisceret. Sed maledictus omnis qui spem suam ponit in homine (*Jerem.* XVII, 5). Ideo ergo Deus homo factus, mori et resurgere voluit; ut et quod futurum esset homini, in hominis carne ostenderetur, et Deo tamen, non homini crederetur. Et certe Ecclesia fidelium toto orbe diffusa, jam ante oculos eorum est. Legant eam ante tot sæcula uni homini promissam, qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium (*Rom.* IV, 18). Quod ergo uni Abrahæ credenti promissum est, jam videmus impletum; et quod universo orbi promittitur credenti, desperamus esse venturum? Eant nunc et dicant: *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur.* Illi se adhuc cras dicunt morituros, veritas autem illos jam cum ista dicunt, invenit mortuos. Vos autem, fratres, filii resurrectionis, cives sanctorum Angelorum, Dei hæredes, et Christi cohæredes, cavete imitari eos, qui cras exspirando moriuntur [1], et hodie bibendo sepeliuntur. Sed sicut dicit idem apostolus, ne corrumpant vestros mores bonos colloquia mala; *sobrii estote juste, et nolite peccare* (I *Cor.* XV, 32-34): ambulantes angustam, sed certam viam ducentem ad latitudinem Jerusalem cœlestis, quæ mater nostra æterna est; firmissime sperate quod non videtis, patienter exspectate quod nondum habetis; quia veracem promissorem Christum fidelissime retinetis.

SERMO CLVIII [2] (*a*).

De verbis Apostoli, Rom. VIII, 30, 31, Quos autem prædestinavit, illos et vocavit; quos autem vocavit, illos et justificavit *etc.* Si Deus pro nobis, quis contra nos? *Contra Pelagianos* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Prædestinatis nemo nocere valet.* Apostolum beatum audivimus exhortantem et confirmantem nos, cum diceret nobis: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Pro quibus autem sit Deus, superius ostendit, ubi ait: *quos autem prædestinavit, illos et vocavit; quos autem vocavit, illos et justificavit; quos autem justificavit illos et glorificavit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Deus pro nobis, ut prædestinaret nos; Deus pro nobis, ut vocaret nos; Deus pro nobis, ut justificaret nos; Deus pro nobis, ut glorificaret nos. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Prædestinavit, antequam essemus; vocavit, cum aversi essemus; justificavit, cum peccatores essemus; glorificavit, cum mortales essemus. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Prædestinatis a

[1] Colbertinus Ms., *cum peccat? Vel si cum peccaret attenderet, poterat videre*, etc.
[2] Florus, *madescunt.*

[1] Aliquot Mss., *expectando.* Am. et Er., *sperando*,
[2] Castigatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designato.
(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 16.
(*b*) Citatur a Floro ad Rom. VIII et XI, ad I Cor. XIII, et ad Galat. V.

Deo, vocatis, justificatis, glorificatis, qui vult adversari, paret se, si potest bellare adversus Deum. Ubi enim audivimus, *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* nisi qui Deum vincit, non lædit nos. Et quis est qui vincit Omnipotentem? Quicumque reluctari voluerit, sibi nocet. Hoc est, quod et Paulo adhuc Saulo de cœlo Christus clamavit: *Non tibi expedit contra stimulum calcitrare* (*Act.* IX, 5). Sæviat, sæviat quantum potest; qui calces adversus stimulum mittit, nonne in se ipsum sævit?

CAPUT II. — 2. *Deus nobis debitor factus ex promissis.* In his autem quatuor rebus, quas commendavit Apostolus insignes, quæ pertinent ad eos [1] pro quibus est Deus, id est, prædestinatione, vocatione, justificatione, glorificatione; in his ergo quatuor rebus considerare debemus quid jam habeamus, et quid adhuc exspectemus. In his enim quæ jam habemus, laudemus Deum largitorem: in his quæ nondum habemus, teneamus debitorem. Debitor enim factus est, non aliquid a nobis accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. Aliter enim dicimus homini, Debes mihi quia dedi tibi: et aliter dicimus, Debes mihi, quia promisisti mihi. Quando dicis, Debes mihi, quia dedi tibi: a te processit beneficium, sed mutuatum, non donatum. Quando autem dicis, Debes mihi, quia promisisti mihi: tu nihil dedisti, et tamen exigis. Bonitas enim ejus qui promisit dabit, ne in malitiam fides convertatur. Qui enim fallit, malus est, Deo autem numquid dicimus, Redde mihi, quia dedi tibi? Quid dedimus Deo, quando totum quod sumus, et quod habemus boni, ab illo habemus? Nihil ergo ei dedimus. Non est quemadmodum ista voce exigamus debitorem Deum, maxime dicente nobis Apostolo, *Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei* (*Rom.* XI, 34, 35)? Illo ergo modo possumus exigere Dominum nostrum, ut dicamus: Redde quod promisisti, quia fecimus quod jussisti: et hoc tu fecisti, quia laborantes juvisti.

CAPUT III. — 3. *Vocati et prædestinati sumus gratis.* Nemo ergo dicat: Ideome vocavit Deus, quia colui Deum. Quomodo coluisses, si vocatus non fuisses? Si propterea te vocavit Deus, quia coluisti Deum: ergo prior dedisti, et retributum tibi. Nonne istam tibi vocem Apostolus tollit, cum dicit, *Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei?* Sed ecce quando vocatus es, vel jam eras. Quomodo prædestinareris, nisi quando non eras [2]? Quid Deo dedisti, quando qui aliquid dares, non eras? Quid ergo fecit Deus, quando prædestinavit qui non erat? Quod ait Apostolus: *Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt* (*Id.* IV, 17). Si jam esses, non prædestinareris; nisi aversus esses, non vocareris; nisi impius esses, non justificareris, nisi terrenus et abjectus esses, non glorificareris. *Quis ergo prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.* Quid ergo reddimus? *Ipsi gloria* (*Rom.* XI, 36). Quia non eramus, quando sumus prædestinati; quia aversi eramus, quando sumus vocati; quia peccatores eramus, quando sumus justificati: agamus Deo gratias, ne remaneamus ingrati.

CAPUT IV. — 4. *Justificati utrum jam simus. Lucta hic in justificatis manens.* Proposueramus autem considerare de his quatuor rebus quid jam consecuti fuerimus, quid adhuc adipiscendum exspectemus. Prædestinati enim jam sumus et antequam essemus. Vocati sumus, quando christiani facti sumus. Jam ergo et hoc habemus. Justificati, quid? Quid est, justificati? Audemus dicere, jam hoc tertium habere nos? Et erit quisquam nostrum qui audeat dicere, Justus sum? Puto enim hoc esse, Justus sum, quod est, peccator non sum. Si audes hoc dicere, occurrit tibi Joannes: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est* (I *Joan.* I, 8). Quid ergo? Nihil habemus de justitia? An habemus, sed non totum habemus? Hoc ergo quæramus. Si enim aliquid habemus, et aliquid non habemus; crescat quod habemus, et implebitur quod non habemus. Ecce enim baptizati sunt homines, omnia illis peccata dimissa sunt, justificati sunt a peccatis; negare non possumus: restat tamen lucta cum carne, restat lucta cum mundo, restat lucta cum diabolo. Qui autem luctatur, aliquando ferit, aliquando percutitur; aliquando vincit, aliquando perimitur: quomodo de stadio exeat attenditur. Nam si *dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est.* Item, si dixerimus quia justitiæ nihil habemus, adversum Dei dona mentimur. Si enim justitiæ nihil habemus, nec fidem habemus: si fidem non habemus, christiani non sumus. Si autem fidem habemus, jam aliquid habemus justitiæ. Ipsum aliquid, vis nosse quantum sit? *Justus ex fide vivit* (*Habac.* II, 4; *Rom.* I, 17): *justus*, inquam, *ex fide vivit;* quia credit quod non videt.

CAPUT V. — 5. *Justificatio aliqua vere per fidem.* Patres, arietes sancti, duces Apostoli, quando annuntiaverunt, non solum viderunt oculis, sed etiam manibus tractaverunt: et tamen Dominus servans nobis donum fidei, cuidam discipulorum suorum tractanti, palpanti, veritatem digitis inquirenti et invenienti, exclamanti, *Dominus meus et Deus meus;* ait ipse Dominus et Deus, *Quia vidisti, credidisti.* Et nos futuros intuens: *Beati*, inquit, *qui non viderunt et crediderunt* (*Joan.* XX, 28 *et* 29). Non vidimus, audivimus, et credidimus. Beati prædicti sumus, et de justitia nihil habemus? Venit Dominus carnaliter ad Judæos, et occisus est: non venit ad nos, et acceptus est. *Populus quem non cognovi, servivit mihi, in obauditu auris obedivit mihi* (*Psal.* XVII, 45). Nos sumus, et de justitia nihil habemus? Omnino habemus. Grati simus ex eo quod habemus: ut addatur quod non habemus, et non perdamus quod habemus. Ergo et hoc tertium jam agitur in nobis. Justificati sumus: sed ipsa justitia, cum proficimus, crescit. Et quomodo crescit dicam, et vobiscum quodam modo conferam; ut unus-

[1] Florus, *in his qui pertinent ad Deum.*
[2] Am. et Er., *Quando prædestinareris non eras.* Florus, *Ut prædestinareris quando non eras, quid Deo,* etc. Mss. omnes omittunt, *nisi.*

quisque vestrum jam in ipsa justificatione constitutus, accepta scilicet remissione peccatorum per lavacrum regenerationis, accepto Spiritu sancto, proficiens de die in diem, videat ubi sit, accedat, proficiat et crescat, donec consummetur, non ut finiatur, sed ut perficiatur.

CAPUT VI. — 6. *Fides justificans a fide dæmonum discernitur per spem et charitatem. Spes. Charitas.* Incipit homo a fide: quid pertinet ad fidem? Credere. Sed adhuc ista fides discernatur ab immundis spiritibus. Ad fidem quid pertinet? Credere. Sed ait apostolus Jacobus: *Et dæmones credunt, et contremiscunt* (*Jacobi* II, 19). Si tantum credis, et sine spe vivis, vel dilectionem non habes: *Et dæmones credunt, et contremiscunt.* Quid magnum est, si dicis Christum Filium Dei? Hoc dixit Petrus, et audivit, *Beatus es Simon Bar Jona:* hoc dixerunt dæmones, et audierunt, *Obmutescite.* Ille beatus, dicitur ei, *Quia non revelavit tibi caro et sanguis, sed Pater meus qui in cœlis est* (*Matth.* XVI, 17). Illi autem audiunt, *Obmutescite* (*Marc.* I, 25): et hoc ipsum dicunt, et repelluntur. Una vox est: sed Dominus radicem interrogat, non florem. Unde dicitur ad Hebræos: *Ne qua radix amaritudinis sursum germinans molestet, et per illam contaminentur multi* (*Hebr.* XII, 15). Prius ergo discerne fidem tuam a fide dæmonis. Unde eam discernis[1]? Dæmones hoc dixerunt timendo, Petrus amando. Adde ergo fidei spem. Et quæ spes est, nisi de aliqua conscientiæ bonitate? Speique ipsi adde charitatem. Desuper eminentem viam habemus, dicente Apostolo, *Supereminentem viam vobis demonstro: Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens:* et cætera enarrat bona, et sine charitate nihil prodesse confirmat. Maneant ergo hæc, fides, spes, charitas: major autem horum charitas (I *Cor.* XII, 31 *et* XIII). Sectamini charitatem. Discernite ergo fidem vestram. Jam estis de prædestinatis, vocatis, justificatis. Paulus Apostolus dicit: *Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium; sed fides.* Dic adhuc, Apostole, adde, discerne; quia, *Et dæmones credunt et contremiscunt:* ergo adde et discerne, *dæmones* enim *credunt, et contremiscunt* quod oderunt. Distingue, Apostole, et circumcide fidem meam, et discerne causam meam de gente non sancta (*Psal.* XLII, 1). Plane distinguit, discernit, circumcidit. Et *fides*, inquit, *quæ per dilectionem operatur* (*Galat.* V, 6).

CAPUT VII. — 7. *Cultus gratuitus Dei. Qui solus animam satiat.* Unusquisque ergo, fratres mei, inspiciat se intus, appendat se[2], probet se in omnibus factis suis, bonis operibus suis, quæ faciat cum charitate, non exspectans retributionem temporalem, sed promissum Dei, faciem Dei. Non enim quidquid tibi Deus promittit, valet aliquid præter ipsum Deum[3]. Omnino me non satiaret Deus, nisi promitteret mihi se ipsum Deum. Quid est tota terra? Quid est totum mare? Quid est totum cœlum? Quid sunt omnia sidera? Quid sol? Quid luna? Quid exercitus Angelorum? Omnium istorum Creatorem sitio[1]: ipsum esurio, ipsum sitio, ipsi dico, *Quoniam apud te est fons vitæ* (*Psal.* XXXV, 10). Qui mihi dicit: *Ego sum panis qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI, 41). Esuriat et sitiat peregrinatio mea, ut satietur præsentia mea. Arridet mundus multis rebus, pulchris, fortibus, variis: pulchrior est ille qui fecit, fortior et clarior ille qui fecit, suavior ille est qui fecit. *Satiabor, cum manifestabitur gloria tua* (*Psal.* XVI, 15). Fides ergo quæ per dilectionem operatur si est in vobis, jam pertinetis ad prædestinatos, vocatos, justificatos: ergo crescat in vobis. Fides enim quæ per dilectionem operatur, sine spe esse non potest. Cum autem venerimus, jam erit ibi fides? dicetur nobis, Crede? Non utique. Videbimus eum[2], contemplabimur eum. *Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus.* Quia *nondum apparuit*, ideo fides. *Filii Dei sumus*, prædestinati, vocati, justificati: *filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus.* Modo ergo fides, antequam appareat quod erimus. *Scimus quod cum apparuerit, similes ei erimus.* Numquid quia credimus? Non. Quare ergo? *Quoniam videbimus eum sicuti est* (I *Joan.* III, 2).

CAPUT VIII. — 8. *Spes, in hac peregrinatione solatium.* Quid spes? erit ibi? Spes jam non erit, quando erit res. Etenim ipsa spes peregrinationi necessaria est, ipsa est quæ consolatur in via. Viator enim quando laborat ambulando, ideo laborem tolerat, quia pervenire sperat. Tolle illi spem perveniendi, continuo franguntur vires ambulandi. Ergo et spes quæ hic est, ad justitiam pertinet peregrinationis nostræ. Ipsum Apostolum audi: *Adoptionem*, inquit, *exspectantes, in nobismetipsis ingemiscimus adhuc.* Ubi est gemitus, jam non potest dici illa felicitas, de qua Scriptura dicit, *Transiit labor et gemitus* (*Isai.* XXXV, 10). Ergo *adhuc*, inquit, *in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem exspectantes redemptionem corporis nostri.* Adhuc ingemiscimus. Quare? *Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Si enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus.* In hac ergo patientia martyres coronabantur; desiderabant quæ non videbant, contemnebant quæ ferebant. In hac spe dicebant: *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? a persecutio? an fames? an nuditas? an gladius? Quia propter te.* Et ubi est propter quem? *Quia propter te*, inquit, *mortificamur tota die* (*Rom.* VIII, 23, 2, 25, 35, 36). *Propter te.* Et ubi est, *Beati qui non viderunt et crediderunt* (*Joan.* XX, 29)? Ecce ubi est, in te est, quia et fides ipsa in te ipso est. An fallit nos Apostolus, qui dicit *habitare Christum per fidem in cordibus nostris* (*Ephes.* III, 17)? Modo per fidem, tunc per

[1] In Mss., *Unde enim discreta.*
[2] Mss., *ab se pendat se.*
[3] Mss., *apud ipsum Deum.*

[1] Editi, *scio.* Sed plures Mss., *sitio.*
[2] Sic Colbertinus Ms. At editi, hoc et proximo loco, pro *eum*, habent, *eam.*

speciem : modo per fidem, quamdiu in via, quamdiu in peregrinatione. *Quamdiu enim sumus in corpore, peregrinamur a Domino : per fidem enim ambulamus, non per speciem* (II *Cor.* V, 6 *et* ").

CAPUT IX. — 9. *Deus beatis erit omnia in omnibus. Charitas sola semper manet.* Si hoc est fides, quid erit species? Audi quid erit : *Ut sit Deus omnia in omnibus* (I *Cor.* XV, 28). Quid est, *Omnia ?* Quidquid hic quærebas, quidquid hic pro magno habebas, ipse tibi erit. Quid hic volebas, quid amabas? Manducare et bibere? Ipse tibi erit cibus, ipse tibi erit potus. Quid hic volebas? Sanitatem corporis fragilem, transeuntem? Ipse tibi immortalitas erit. Quid hic quærebas? Divitias? Avare, quid enim tibi sufficit, si Deus ipse non sufficit? Sed quid amabas? Gloriam, honores? Deus tibi erit gloria : cui et modo dicitur, *Gloria mea, et exaltans caput meum* (*Psal.* III, 4). Jam enim exaltavit caput meum. Caput nostrum Christus est. Sed quid miraris? Qua caput et cætera membra exaltabuntur; tunc erit Deus omnia in omnibus. Hoc modo credimus, hoc modo speramus : cum venerimus, tenebimus; et jam visio erit, non fides : cum venerimus, tenebimus, et jam res erit, non spes. Charitas quid? numquid et ipsa modo est, et tunc non erit? Si amamus credendo et non videndo; quomodo amabimus videndo et tenendo? Ergo charitas erit, sed perfecta erit : sicut Apostolus ait, *Fides, spes, charitas, tria hæc : major autem horum charitas* (I *Cor.* XIII, 13). Hanc habentes, et in nobis nutrientes, securi illo adjuvante perseverantes in eo, dicamus : *Quis nos separabit a charitate Christi ?* donec ipse misereatur, ipse perficiat. *Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus ut oves occisionis.* Et quis supportat? quis omnia tolerat? *Sed in his omnibus superamus.* Unde? *Per eum qui dilexit nos* (*Rom.* VIII, 36, 37). Ergo, *Si Deus pro nobis, quis contra nos ?*

SERMO CLIX * (*a*).

De verbis eisdem Apostoli, Rom. VIII, 30, 31, *seu de justificatione : necnon de verbis Jacobi* I, 2-4, Omne gaudium existimate, fratres mei cum in tentationes varias incideritis, *etc.* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Justificatio hic in nobis imperfecta. Perfecta justificatio in martyribus. Injuria est, pro martyre orare.* Hesterno die de justificatione nostra, quæ nobis est a Domino Deo nostro, sermo productus est, ministrantibus nobis, donante illo, audientibus vobis. Et cum simus in hac vita onerati sarcina corruptibilis carnis, non utique sine peccato; quia si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I *Joan.* I, 8) : justificatos tamen nos esse secundum modum pergrinationis nostræ, viventes ex fide quousque fruamur specie, claruit, quantum arbitror, Charitati vestræ. Incipitur ergo a fide, ut perveniatur ad speciem : via curritur, patria quæritur. In peregrinatione dicit anima nostra : *Quoniam ante te est omne desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus* (*Psal.* XXXVII, 10). In patria vero nullus orandi locus erit, sed tantum laudandi. Quare orandi locus nullus erit? Quia nihil deest. Quod hic creditur, ibi videtur; quod hic speratur, ibi tenetur; quod hic petitur, ibi accipitur. Perfectio tamen in hac vita nonnulla est, ad quam sancti martyres pervenerunt. Ideoque habet ecclesiastica disciplina, quod fideles noverunt, cum martyres eo loco recitantur ad altare Dei, ubi non pro ipsis oretur : pro cæteris autem commemoratis defunctis oratur. Injuria est enim, pro martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendari. Certavit enim contra peccatum usque ad sanguinem. Quibusdam vero adhuc imperfectis, et tamen ex parte justificatis, ad Hebræos dicit Apostolus : *Nondum enim usque ad sanguinem pugnastis, adversus peccatum certantes* (*Hebr.* XII, 4). Si ergo illi nondum usque ad sanguinem, procul dubio aliqui usque ad sanguinem. Qui usque ad sanguinem? Utique sancti martyres; de quibus lectio sancti apostoli Jacobi modo audita est. *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis.* Perfectis jam dicitur, qui etiam possunt dicere : *Proba me, Domine, et tenta me* (*Psal.* XXV, 2). *Scientes*, inquit, *quia tribulatio patientiam operatur; patientia autem opus perfectum habet.*

CAPUT II. — 2. *Justitiæ amor admittit aliquot gradus. Primus gradus. Delectationes sensuum licitæ et illicitæ.* Amanda est enim justitia; et in hac justitia amanda gradus sunt proficientium. Prius est ut amori justitiæ non præponantur omnia quæ delectant. Ipse est primus gradus. Quid est quod dixi? Ut inter omnia quæ delectant, plus te delectet ipsa justitia; non ut alia non delectent, sed plus ipsa delectet. Delectant enim quædam naturaliter infirmitatem nostram, ut cibus et potus delectant esurientes atque sitientes; ut nos delectat hæc lux, quæ de cœlo funditur sole exorto, vel quæ de sideribus et luna fulget, vel quæ in terra accenditur luminibus consolantibus tenebras oculorum : delectat canora vox et suavissima cantilena, delectat odor bonus; delectant etiam tactum nostrum quæcumque pertinent ad carnis aliquam voluptatem. Et hæc omnia, quæ nos delectant in sensibus corporis, aliqua licita sunt. Delectant enim, ut dixi, oculos spectacula ista magna naturæ : sed delectant oculos etiam spectacula theatrorum. Hæc licita, illa illicita. Psalmus sacer suaviter cantatus delectat auditum : sed delectant auditum etiam cantica histrionum. Hoc licite, illud illicite. Delectant olfactum flores et aromata, et hæc Dei creatura : delectant olfactum etiam thura in aris dæmoniorum. Hoc licite, illud illicite. Delectat gustum cibus non prohibitus; delectant gustum etiam epulæ sacrilegorum sacrificiorum. Hoc licite, illud illicite. Delectant conjugales amplexus : delectant etiam meretricum. Hoc licite, illud illicite. Videtis ergo, charissimi, esse

* Castigatus ad bn. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et ad Am. Fr. Par. Lv.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 17.

(*b*) Citat Florus ad Rom. VI, et Hebr. XII. Habitus est proximo post superiorem sermonem, die forte natali Martyrum.

in istis corporis sensibus licitas et illicitas delectationes. Justitia sic delectet, ut vincat etiam licitas delectationes; et ei delectationi qua licite delectaris, præpone justitiam.

CAPUT III. — 3. *Delectatio mentis de justitia et fide.* Constituamus ante oculos, propter hoc quod dixi, exemplum certaminis. Interrogo utrum ames justitiam : respondebis, Amo. Quod non responderes veraciter, nisi te aliquatenus delectaret. Non enim amatur, nisi quod delectat. *Delectare in Domino* (*Psal.* XXXVI, 4), Scriptura dicit. Dominus autem justitia est. Non enim tibi fingere debes Deum quasi idolum. Invisibilibus similis est Deus; et ea in nobis sunt meliora, quæ sunt invisibilia. Melior est fides quam caro, melior est fides quam aurum, et melior est fides quam argentum, quam pecunia, quam prædia, quam familia, quam divitiæ; et ista omnia videntur, fides non videtur. Cui ergo similiorem putabimus Deum, visibilibus, an invisibilibus? pretiosis, an vilibus? De vilioribus loquar. Habes duos servos, unum deformem corpore, alium pulcherrimum; sed illum deformem fidelem, alterum infidelem. Dic mihi quem plus diligas : et video te amare invisibilia. Quid ergo, quando plus amas servum fidelem, licet corpore deformem, quam pulchrum infidelem, errasti, et fœda pulchris præposuisti? Utique non : sed pulchriora fœdis præposuisti. Contempsisti enim oculos carnis, et erexisti oculos cordis. Interrogasti oculos carnis, et quid tibi renuntiaverunt? Iste pulcher est, ille fœdus. Repulisti eos, eorum testimonium reprobasti : erexisti oculos cordis in servum fidelem, et in servum infidelem [1] : istum invenisti fœdum carne, illum pulchrum; sed pronuntiasti et dixisti, Quid fide pulchrius? quid infidelitate deformius?

CAPUT IV. — 4. *Justitia præ omnibus licitis delectationibus amanda.* Ergo præ omnibus voluptatibus, hoc est delectationibus etiam licitis, amanda est justitia. Si enim habes sensus interiores, omnes illi interiores sensus delectantur delectatione justitiæ. Si habes oculos interiores, vide justitiæ lumen : *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen* (*Psal.* XXXV, 10). De illo lumine dicit Psalmus : *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte* (*Psal.* XII, 4). Item si habes aures interiores, audi justitiam. Tales aures quærebat, qui dicebat : *Qui habet aures audiendi, audiat* (*Luc.* VIII, 8). Si habes olfactum interius, audi Apostolum : *Christi bonus odor sumus Deo in omni loco* (II *Cor.* II, 15). Si habes gustatum interius, audi : *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (*Psal.* XXXIII, 9). Si habes tactum interius, audi quid sponsa cantet de sponso : *Sinistra ejus sub capite meo, et dextera ejus amplectetur me* (*Cant.* II, 6).

5. *Justitiæ delectatio anteponenda cæteris delectationibus.* Exemplum ergo, ut dicere cœperam, hujus certaminis proponamus. Videamus, fratres mei, quisnam sit; interrogo [1], et respondeat, quod dicturus sum, utrum sic delectetur justitia, ut eam cæteris ad hos sensus corporis pertinentibus delectationibus anteponat. Ecce delectat te aurum tuum, oculos tuos delectat : metallum est pulchrum, fulgentissimum, delectat. Pulchrum est, non nego : nam si pulchrum negavero, Creatori injuriam facio. Venit ergo tentator, et dicit tibi : Tollo tibi aurum, nisi dixeris pro me falsum testimonium : si autem dixeris, addo tibi. Decertant in te duæ delectationes : modo interrogo te quid præponas, quid te plus delectet, aurum, an veritas; aurum, an verum testimonium. An hoc lucet, et illud non lucet? Fides quæritur in vero testimonio. Aurum lucet, fides non lucet? Erubesce, habeto oculos : quod amabas in servo tuo, redde Domino tuo. Jamdudum enim cum interrogarem de duobus servis tuis, uno deformi fideli, alio pulchro infideli, quem magis diligeres; respondebas mihi juste, et præponebas quod præponendum fuit. Redi in te, quia modo agitur de te ipso. Certe amasti servum fidelem : Dominus tuus indignus est, si te habeat servum fidelem? Et tu servo tuo fideli pro magno quid promittebas? Ut multum diligeres, summum præmium libertatis. Quid magnum promittebas fideli servo tuo? Libertatem temporalem. Nonne videmus multos servientes non egentes, et liberos mendicantes? Et exigebas ab eo fidem, cui promittebas libertatem : nec ei servas fidem, qui tibi promittit æternitatem!

CAPUT V. — 6. *Justitia cum delectatione ex amore sectanda.* Longum est, per singulos corporis sensus excurrere : sed quod de oculis dixi, hoc de cæteris intelligite; et præponite delectationi carnis, delectationem mentis. Carnem quippe vestram delectant illicitæ voluptates : mentem vestram delectet invisibilis, pulchra, casta, sancta, canora, dulcis justitia, ut non ad eam timore cogamini. Si enim ad eam timore cogimini, nondum delectat. Peccare non debes, non timore pœnæ, sed amore justitiæ. Hinc Apostolus dicit : *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ* [2] *et iniquitati ad iniquitatem; sic nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem* (*Rom.* VI, 19). Quid dixi? *Humanum dico :* quod potestis portare, dico. Quando exhibuistis membra vestra iniquitati ad flagitia perpetranda, timore adducti estis, an delectatione invitati? Quid dicitis? Respondete nobis, quia et qui bene vivitis, male aliquando fortasse vixistis. Quando peccabatis, delectabamini in peccatis vestris; timor vos adducebat ad peccandum, an suavitas peccati? Respondebitis, Suavitas. Ad peccatum suavitas adducit, et ad justitiam timor impingit? Probate vos, inspicite vos. Tollat aurum qui minatur : suavior est justitia, lucidior est justitia. Non det aurum qui promittit : præponenda est auro justitia, delectando præponenda est; fulgentior est, lucidior est, suavior est, dulcior

[1] Sic manuscripti. Editi autem, *et non in servum pulchrum.*

[1] Er. Lugd. Ven. Lov., *interroget.* M.

[2] Am. Er. et manuscripti, *servire injustitiæ et iniquitati.*

est. Jam ergo si quis se probat, et in hoc certamine superavit, audivit Apostolum dicentem, *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ.* Sine dubio pepercit infirmitati : et nescio quid gratius minus idoneis dicere tentavit.

CAPUT VI. — 7. *Pro justitia non solum contemnenda voluptas, sed etiam ferendus dolor.* Ecce, inquit, hoc dico quod capere potestis : exhibuistis membra vestra deliciis illicitis, peccatorum suavitate ducti estis, ut illa faceretis ; ducat vos ad recta facta suavitas et dulcedo justitiæ : amate justitiam, quomodo amastis iniquitatem. Digna est justitia, quæ a vobis impetret ut exhibeatis illi, quod exhibuistis iniquitati : hoc est *Humanum dico*, hoc est, quod infirmitas vestra tolerare adhuc potest. Quid ergo suspendit Apostolus? quid distulit dicere ? Quid distulit, dicam, si potero. Appende justitiam et iniquitatem : tantumne digna est justitia, quantum digna fuit iniquitas ? Sic amanda est ista, quomodo amata est illa ? Absit ut sic, sed et utinam vel sic. Ergo plus ? Plus omnino. In iniquitate secutus est voluptatem, pro justitia tolera dolorem. In injustitia, inquam, secutus es delectationem, pro justitia tolera dolorem : hoc est plus. Ecce nescio quis ætatis lubricæ impudicus adolescens, suavitate illiciente injecit oculos in conjugem alienam, amavit, cupit pervenire ; quærit tamen latere : sic enim amat voluptatem, ut plus timeat dolorem. Quare quærit latere ? Timet apprehendi, ligari, adduci, includi, produci, torqueri, occidi. Hæc omnia timendo, in illa appetitione suavitas suæ latebra quærit : aucupatur absentiam mariti, ipsum adjutorem flagitii sui timet invenire, quia conscio se formidat implicare. Et videmus eum suavitate duci : sed suavitas illa non est tanta, ut vincat etiam timorem et dolorem timoremque pœnarum. Da mihi pulchram justitiam, da mihi fidei pulchritudinem : procedat in medium, ostendat se oculis cordis, inspiret fervorem amatoribus suis. Jam tibi dicitur : Frui me vis ? Contemne quidquid te aliud delectat, contemne pro me. Ecce contempsisti, parum est illi : Humanum est hoc, propter infirmitatem carnis vestræ. Parum est ut contemnas quidquid te delectabat : contemne quidquid te terrebat ; contemne carceres, contemne vincula, contemne equuleum, contemne tormenta, contemne mortem. Hæc vicisti, me invenisti. In utroque gradu amatores justitiæ vos probate.

CAPUT VII. — 8. *Martyres perfecti amatores justitiæ.* Invenimus forsitan aliquos qui præponant justitiæ delectationem voluptatibus et delectationi corporis sui : qui autem pro illa pœnas, delores, mortemque contemnat, putas est aliquis in vobis ? Saltem cogitemus, quod profiteri non audemus. Quid cogitamus ? Ubi cogitamus ? Millia martyrum adjacent oculis nostris, ipsi veri amatores perfectique justitiæ. De illis dictum est : *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis ; scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur ; patientia autem opus perfectum habet.* Quid addi potest, ut opus perfectum habeat ? Amat, ardet, fervet ; calcat omnia quæ delectant, et transit : venit ad aspera, horrenda, truculenta, minantia ; calcat, frangit, et transit. O amare, o ire, o sibi perire, o ad Deum pervenire ! *Qui animam suam amat, perdet illam ; et qui perdiderit animam suam propter me, in vitam æternam inveniet illam.* Sic armandus est amator justitiæ, sic armandus est amator invisibilis pulchritudinis. *Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine ; et quæ in aure auditis, super tecta prædicate* (*Matth*, x, 39, 27). Quid est, *quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine ?* Quæ dico et auditis mente, dicite præsumentes. *Et quod in aure auditis, super tecta prædicate.* Quid est, *In aure auditis ?* In secreto auditis ; quia profiteri et confiteri adhuc timetis. Quid est ergo, *Super tecta prædicate ?* Domus vestræ, corpora vestra ; domus vestræ, carnes vestræ. Ascende in tectum, calca carnem, et prædica verbum.

CAPUT VIII. — 9. *Ex Deo est, si quid justitiæ habemus.* Sed prius, fratres mei, plangite quod eratis, ut quod nondum estis, esse possitis. Hoc quod loquor magnum est. Et unde nobis magnum ? Summum est, perfectum est, optimum est : unde nobis ? Audite unde nobis : *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec momenti obumbratio* (*Jacobi* I, 17). Inde est quod habemus bonum, inde est quod nondum habemus. Non habetis ? *Petite, et accipietis. Si vos,* ait Salvator, *si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris ; quanto magis Pater vester cœlestis dabit bona petentibus se* (*Matth.* VII, 7, 11) ? Examinet se ergo omnis homo, et quidquid in se boni invenerit, quod pertineat ad justificationem nostram, agat gratias illi qui dedit ; et agendo gratias illi qui dedit, ab illo petat et quod nondum dedit. Non enim tu in accipiendo proficis, et ille in dando deficit. Quantumlibet capaces fauces, capacem ventrem afferas ; fons vincit sitientem.

SERMO CLX * (*a*).

De verbis Apostoli, I Cor. cap. I, 31, Qui gloriatur, in Domino glorietur. *Et de versu Psalmi* LXX, 2, In tua justitia erue me, et exime me (*b*).

1. *Glorietur homo in Domino, non in sua justitia.* Admoniti ab Apostolo sumus, ut *qui gloriatur, in Domino glorietur ;* eique Domino cantavimus, *In tua justitia erue me, et exime me.* Hoc est ergo in Domino gloriari, non in sua, sed in ejus justitia gloriari. Hæc autem justitia latuit eos qui de sua justitia gloriantur. Et hoc maxime vitium apparuit in Judæis novum Testamentum recusantibus et in vetere homine remanentibus. Frustra et infructuose in suis codicibus legerant atque cantaverant, *In tua justitia erue me. Ignorantes enim Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt sub-*

* Collatus ad bd. fl. gr. et Lov.

(*a*) Alias, 11 inter editos ex majoris Carthusiæ manuscriptis.

(*b*) Meminit Possidius in Indiculo, cap. 9, citatque Beda et Florus ad Galat. VI.

jecti. Nemo ergo tanquam de sua justitia glorietur, etiamsi justus est. De sua quippe justitia glorianti dictum est : *Quid enim habes quod non accepisti* (I *Cor.* IV, 7) ? Ergo *qui gloriatur, in Domino glorietur.* Quid enim securius, quam in illo gloriari, de quo nemo potest omnino confundi ? Nam si gloriatus fueris in homine, potest inveniri aliquid in homine, imo multa inveniri possunt in homine, de quibus confundatur qui in illo gloriatur. Cum autem audis non esse in homine gloriandum, utique nec in te : non enim tu non homo. Si ergo gloriaris in te, in homine gloriaris : et hoc est stultius et exsecrabilius. Quia si gloriatus fueris in homine justo aliquo vel alio sapiente, ille non in se gloriatur in quo tu gloriaris ; tu autem si in te gloriaris, non sapiens, non justus es : si autem non oportet in homine sapiente gloriari, multo minus oportet in insipiente gloriari. Qui autem gloriatur in se, in insipiente gloriatur. Eo enim ipso insipiens convincitur, quia in se ipso gloriatur. Ergo *qui gloriatur, in Domino glorietur.* Nihil tutius, nihil securius. Si potes, habes quod apprehendas, in Domino gloriatus non confunderis. Non enim aliquid reprehensionis inveniri potest in illo, in quo gloriaris. Ac per hoc et ille qui non dicebat, In mea justitia erue me ; sed, *In tua justitia erue me :* hoc prius dixit, *In te speravi, Domine, non confundar in æternum* (*Psal.* LXX, 1).

2. *Judæi propriæ justitiæ opinione excæcati.* Numquid enim aliud est, in quo erraverunt Judæi, aut quo alio vitio ab evangelica gratia extorres facti sunt, nisi uno illo de quo Apostolus non tacuit, quod paulo ante commemoravi? *Testimonium*, inquit, *eis perhibeo, quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam.* Ubi laudavit, etiam reprehendit. Unde ergo illi vitiosi? Quia utique quamvis zelum Dei habeant, non secundum scientiam. Et quasi consuleremus Apostolum, et diceremus, Quid est quod dixisti, non secundum scientiam? Quæ est ista scientia, quam illi non habent, qui tamen zelum Dei habent? Quam scientiam non habent, vis audire? Attende quod sequitur : *Ignorantes enim Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (*Rom.* II, 3). Si ergo zelum Dei habes, et vis habere secundum scientiam, et pertinere ad Testamentum novum, ad quod Judæi propterea pertinere non potuerunt, quia zelum Dei non secundum scientiam habuerunt; agnosce Dei justitiam, et noli tuam velle constituere hanc ipsam, si quam habes : si bene vivis, si præcepta Dei facis, noli tuum putare; hoc est enim velle suam justitiam constituere. Agnosce a quo acceperis et habes quod accepisti. Non enim habes, quod non accepisti. *Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis* (I *Cor.* IV, 7)? Cum enim gloriaris, quasi non acceperis, in te gloriaris : et ubi est, *Qui gloriatur, in Domino glorietur?* Datum tene, sed datorem agnosce. Spiritum suum se daturum cum promitteret Dominus : *Si quis sitit*, inquit, *veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus* (*Joan.* VII, 37, 38). Unde in te hoc flumen? Recordare tuam pristinam siccitatem. Nisi enim siccus fuissès, non sitisses : si non sitisses, non bibisses. Quid est, si non sitisses, non bibisses? Nisi tu te inanem invenisses, in Christum non credidisses. Antequam diceret, *flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus;* prius dixit, *Si quis sitit, veniat et bibat.* Ideo flumen habebis aquæ vivæ, quia bibis : non bibis, si non sitis : si autem sitiebas, quare tanquam de tuo flumine gloriari volebas? Ergo *qui gloriatur, in Domino glorietur.*

3. *Scire Christum crucifixum magna sapientia. Superbia hominem prohibet a fide in Christum.— Et ego*, inquit, *fratres, veniens ad vos veni non in elatione verbi aut sapientiæ, annuntians vobis mysterium Dei.* Dicit etiam : *Numquid dixi me scire aliquid in vobis, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum* (I *Cor.* II, 1, 2)? Et si hoc solum sciebat, nihil est quod nesciebat. Magnum est scire Christum crucifixum : sed ante oculos parvulorum tanquam involutum posuit thesaurum. *Christum*, inquit, *crucifixum.* Quanta habet intus iste thesaurus? Deinde alio loco, cum metueret quibusdam, ne per philosophiam et inanem fallaciam seducerentur a Christo, thesaurum scientiæ et sapientiæ Dei promisit in Christo. *Cavete*, inquit, *ne quis vos seducat per philosophiam et inanem seductionem, secundum elementa mundi, non secundum Christum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* (*Coloss.* II, 8, 3). Christus crucifixus, thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. Nolite ergo, inquit, nomine sapientiæ decipi. Ad hoc involucrum vos advocate, hoc vobis ut evolvatur, orate. Stulte hujus mundi philosophe, quod quæris nihil est : quem non quæris [1]. Quid prodest, quia multum sitis, et fontem calcando pertransis? Contemnis humilitatem, quia non intelligis majestatem. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I *Cor.* II, 8). *Jesum Christum*, inquit, *crucifixum. Non dixi aliquid me in vobis scire, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum :* humilitatem ejus, quam irrident superbi, ut fiat in eis, *Increpasti superbos; maledicti enim qui declinant a mandatis tuis* (*Psal.* CXVIII, 21). Et quod est mandatum ejus, nisi ut credamus in eum, et diligamus invicem? In quem credamus? In Christum crucifixum. Quod non vult audire superbia, hoc audiat sapientia. Mandatum ejus est, ut credamus in eum. In quem? In Christum crucifixum. Hoc est mandatum ejus, ut credamus in Christum crucifixum. Hoc omnino : sed superbus iste, erecta cervice, tumenti gutture, elata lingua, inflatis buccis irridet Christum crucifixum. *Maledicti* ergo *qui declinant a mandatis tuis.* Quare irrident, nisi quia vilem vesticulam forinsecus circumdatam vident, latentem intus thesaurum non vident? Videt carnem, videt hominem, videt crucem, videt mortem, ista contemnit. Mane, noli transire, noli spernere, noli insultare. Exspecta, scrutare : forte est aliquid intus quod te multum delectet. Si invenias *quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor*

[1] Hic aliquid deest.

hominis ascendit (I *Cor.* II, 9). Videt oculus carnem : est infra carnem quod oculus non videt. Audit auris tua vocem : est ibi quod auris non audivit. Ascendit in cor tuum, quasi de terrenis cogitationibus, homo crucifixus et mortuus : est illic quod in cor hominis non ascendit. Ascendunt enim in cor nostrum usitatæ cogitationes : *Ascendit*, inquit, *in cor Moysi visitare fratres suos* (*Exod.* II, 11) ; humana est ista conditio [1]. Et cum discipuli de ipso Domino dubitarent, et apud se ipsos dicerent, cum subito resurrexisse conspicerent, Ipse est, non est ; caro est, spiritus est : hoc eis dicit, *Quid cogitationes ascendunt in cor vestrum* (*Luc.* XXIV, 38) ?

4. *Humilitas crucis via ad celsitudinem.* Quæramus ergo, si possumus, non quod in cor nostrum possit ascendere, sed quo cor nostrum mereatur ascendere. Merebitur enim in regnante glorificari, qui didicerit in crucifixo gloriari. Unde videns ipse Apostolus, non solum quo ascendat, sed etiam qua ascendat : multi enim viderunt quo, nec viderunt qua : amaverunt celsitudinis patriam, sed ignoraverunt humilitatis viam : sciens ergo Apostolus, et cogitans et præmeditans, non solum quo, sed etiam qua, (*a*) *Mihi*, inquit, *absit gloriari, nisi in cruce Domini Jesu Christi.* Poterat dicere, In sapientia Domini nostri Jesu Christi ; et verum diceret : poterat, In majestate ; et verum diceret : poterat, In potestate ; et verum diceret : sed dixit, *in cruce.* Ubi mundi philosophus erubuit, ibi thesaurum Apostolus reperit : non contemnendo vile involucrum, pervenit ad pretiosum involutum. *Absit*, inquit, *mihi gloriari*, *nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Bonam sarcinam sustulisti, ibi totum est quod quæsisti ; et quid ibi magnum lateret, ostendisti. Quale adjutorium? *Per quem mihi*, inquit, *mundus crucifixus est et ego mundo* (*Galat.* VI, 14). Quando tibi crucifigeretur mundus, nisi pro te crucifigeretur per quem factus est mundus? Ergo *qui gloriatur*, *in Domino glorietur.* Quo Domino? Christo crucifixo. Ubi humilitas, ibi majestas ; ubi infirmitas, ibi potestas ; ubi mors, ibi vita. Si vis ad illa pervenire, noli ista contemnere.

5. *Filii Zebedæi celsitudinem appetentes ad viam vocantur.* Audisti in Evangelio filios Zebedæi. Quærebant altitudinem, dicentes ut unus eorum sederet ad dexteram tanti patrisfamilias, alter ad sinistram. Magnam plane illi celsitudinem requirebant, magnam : sed quoniam postponebant qua, vocat eos Christus ab eo quo ire volebant, ad illud qua ire debebant. Quærentibus quippe tantam celsitudinem quid respondit? *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum* (*Matth.* XX, 22)? Quem calicem, nisi humilitatis, nisi passionis? quem bibiturus et in se transformans infirmitatem nostram ait Patri : *Pater*, *si fieri potest*, *transeat a me calix iste* (*Id.* XXVI, 39). Istos ipsos in se transformans, qui talem calicem bibere recusabant, et altitudinem quærebant, humilitatis viam negligebant, *Potestis bibere*, inquit, *calicem quem ego bibiturus sum?* Christum quæritis excelsum ; redite ad crucifixum. Vultis regnare et gloriari in sedibus Christi ; prius discite dicere, *Mihi absit gloriari*, *nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (*a*). Hæc est doctrina christiana, humilitatis præceptum, humilitatis commendatio, ut non gloriemur, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Nam non est magnum in Christi sapientia gloriari : magnum est in cruce Christi gloriari : unde tibi insultat impius, inde glorietur pius ; unde insultat superbus, inde glorietur christianus. Noli erubescere de cruce Christi : ideo in fronte tanquam in sede pudoris signum ipsum accepisti. Recole frontem tuam, ne linguam expavescas alienam.

6. *Circumcisio veteris Testamenti*, *crux novi signum.* Signum veteris Testamenti circumcisio in latenti carne : signum novi Testamenti crux in libera fronte. Ibi enim occultatio est, hic revelatio : illud est sub velamine, hoc in facie. *Quamdiu* enim *legitur Moyses, velamen super cor eorum positum est.* Quare? Quia non transierunt ad Christum. *Cum* enim *transieris ad Christum*, *auferetur velamen :* ut qui habebas in occulto circumcisionem, in fronte portes crucem. *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes*, *in eamdem imaginem*, inquit, *transformamur, de gloria in gloriam*, *tanquam a Domini Spiritu* (II *Cor.* III, 15, 16, 18). Ne hoc tibi tribuas, ne hoc tuum putes, ne ignorans Dei justitiam et tuam volens constituere, justitiæ Dei non sis subjectus. Transi ergo ad Christum, o qui gloriaris de circumcisione. Inde enim vis gloriam habere, quod verecundaris ostendere. Signum est, verum est [1], a Deo præceptum est : sed occultationis signum est. Novum enim Testamentum in veteri velabatur : vetus Testamentum in novo revelatur. Ideo signum ab occulto transeat in manifestum, et incipiat esse in fronte quod latebat sub veste. Nam in eo signo Christum esse prænuntiatum quis ambigat? Inde cultellus petrinus : Petra autem erat Christus (I *Cor.* X, 4). Inde octavus dies circumcisionis, et dominicus resurrectionis (*b*). Ideo Apostolus inde transiens, inde veniens, transiens scilicet ad Christum, ut auferatur velamen, novit unde glorietur. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Quid enim prius dixerat? *Neque enim qui circumcisi sunt*, *ii legem custodiunt ; sed volunt vos circumcidi*, *ut in vestra carne glorientur* (*Galat.* VI, 14, 13). Tu quid, Apostole? Transfer signum ad frontem. *Mihi autem absit gloriari*, *nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Hic [2] habeo, inquit, quod ignora-

[1] Forte, *cogitatio.*

(*a*) Florus ad Galat. VI, post citatum sermonem qui nunc ordine est 27, subjungit hujusce tractatus fragmentum ab istis verbis, *Mihi*, inquit, *absit gloriari*, etc., cum hoc titulo, « Ex eodem sermone. » Sed castigandus Florus ex Beda, qui id ibidem notat excerptum, « Ex sermone de Apostolo. « *Qui gloriatur in Domino glorietur.* »

[1] Ita in Germanensi Lectionario. At editi ex majoris Carthusiæ Mss., *Et signum verum est*, *a Deo præceptum est.*

[2] Lectionarium Germanense, *Hinc.* Quo quidem ex Le-

(*a*) Hinc incipiebat sermo alias 15 inter editos a Parisiensibus, qui hanc solum partem repererant in vetere Lectionario Carthusiano aut Germanensi, ad diem Exaltationis S. Crucis.

(*b*) Vide serm. 169, n. 3.

bam. Venit Testamentum novum, revelatum est quod occultabatur. Qui sedebant in umbra mortis, lumen ortum est eis (*Isai.* IX, 2). Revelatum est eis quod occultabatur: quod latebat, in aperto est. Venit ipsa Petra, omnes nos spiritu circumcidit, et suæ humilitatis signum in redemptorum fronte defixit.

7. *Gloriatio sit in cruce Christi, non in nostra justitia.* Jam gloriatio in cruce sit Christi: non nos pudeat humilitatis Excelsi. Quamdiu discretio ciborum, et carnis circumcisio? Quorum Deus venter, et gloria in pudendis eorum (*Philipp.* III, 19). Illis futura prænuntiabantur, jam facta credantur. Non simus ingrati ei qui venit, si exspectavimus ut veniret. Sed unde Judæi ab hac gratia extorres, alieni, fugitivi? *Quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam.* Quam scientiam? *Ignorantes*, inquit, *Dei justitiam, et suam volentes constituere:* non tenentes Deum nisi in præceptis, et suis viribus se arbitrantes implere posse præcepta, adjutorium devitarunt [1]. *Finis enim legis Christus*, perfectio legis Christus, *ad justitiam omni credenti* (*Rom.* X, 2-4). Et quid facit Christus? Justificat impium. Credendo quippe in eum qui justificat impium, non pium, sed impium; faciens pium, quem reperit impium: *credenti* ergo *in eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam. Si enim Abraham ex operibus justificatus est*, tanquam ipse fecerit, tanquam sibi hoc ipse præstiterit; *habet gloriam, sed non apud Deum* (*Id.* IV, 5, 2). *Qui* autem *gloriatur, in Domino glorietur;* et securus dicat, *In tua justitia erue me, et exime me.* Eruit enim et eximit in se sperantes; non suis viribus, quod acceperint, tribuentes. *Et hoc ipsum enim est sapientiæ, scire cujus est donum* (*Sap.* VIII, 21). Quis hoc dixit? Qui rogavit Deum, ut daret illi continentiam. Quæ justitia, quæ particula justitiæ impleri potest, sine aliqua continentia? Delectat enim peccare: nam si non delectaret, non fieret. Minus autem delectat justitia, aut non delectat, aut minus quam dignum est, delectat. Unde hoc, nisi de languoribus animæ? Panis in fastidio est, et delectat venenum. Unde iste languor sanabitur, obsecro vos? Itane a nobismetipsis et per nosmetipsos? Qui omnes idonei fuimus vulnerare nos, quis nostrum est idoneus curare quod fecit? Sic et in ipsis delictis, quis non cum voluerit, vulnerat se? Sed non quis cum voluerit, sanat se. Sit ergo animus pius, sit fideliter christianus, sit gratiæ non ingratus. Agnoscatur medicus: nunquam se sanat ægrotus.

SERMO CLXI * (*a*).

De verbis Apostoli, Nolite errare: neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores... regnum Dei possidebunt. Nescitis quia corpora vestra membra Christi sunt? *etc.* I *Cor. cap.* VI, ℣℣. 9, 10, 15, 19 (*a*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Fornicatio fugienda. Injuriam Christo facit fornicator.* Apostolum audivimus, cum legeretur, corripientem et coercentem humanas libidines; et dicentem: *Nescitis quia corpora vestra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit.* Corpora ergo nostra membra Christi esse dixit; quoniam Christus caput nostrum est, eo quod homo factus est propter nos: caput de quo dictum est, *Ipse Salvator corporis nostri* (*Ephes.* V, 23). Corpus autem ejus Ecclesia est (*Coloss.* I, 18). Si ergo Dominus noster Jesus Christus tantummodo animam humanam susciperet; membra ejus non essent nisi animæ nostræ: quia vero et corpus suscepit, per quod etiam caput est nobis, qui ex anima et corpore constamus; profecto illius membra sunt et corpora nostra. Si ergo unusquisque cupiens fornicari, vilescebat sibi, et in se ipso contemnebat se ipsum; non in se contemnat Christum: non dicat, Faciam, nihil sum: *Omnis caro fenum* (*Isai.* XL, 6). Sed corpus tuum membrum est Christi. Quo ibas? Redi. Quo te tanquam præcipitare cupiebas? Parce in te Christo, agnosce in te Christum. *Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?* Meretrix est enim quæ tibi ad adulterium consentit: et forte ipsa christiana tollit membra Christi, et facit membra adulteri. Invicem in vobis contemnitis Christum, nec agnoscitis Dominum vestrum, nec cogitatis pretium vestrum. Qualis autem ille Dominus, qui servos suos fecit fratres suos? Sed parum erat fratres suos, nisi faceret membra sua. Itane tanta dignitas viluit? Quia tam benigne præstita est, non honor ei retribuitur? Si non præstaretur, desideraretur: quia præstita est, contemnitur?

CAPUT II. — 2. *Fornicator in Spiritum sanctum injuriosus.* Hæc autem corpora nostra, quæ dicit Apostolus membra esse Christi, propter corpus Christi, quod ex genere corporis nostri suscepit; hæc ergo corpora nostra dicit idem apostolus templum esse in nobis Spiritus sancti, quem habemus a Deo. Propter corpus Christi corpora nostra membra sunt Christi: propter inhabitantem Spiritum Christi, corpora nostra sunt templum Spiritus sancti. Quid horum in te contemnis? Christum, cujus membrum es? an Spiritum sanctum, cujus templum es? Ipsam meretricem, quæ tibi consentit ad malum, non audes fortasse introducere in cubiculum tuum, ubi habes lectum tuum conjugalem: sed quæris aliquem abjectum in domo tua et turpem locum, in quo turpiter voluteris. Defers ergo honorem cubiculo uxoris tuæ, et non defers templo Dei tui? Non introducis impudicam, ubi dormis cum conjuge tua, et tu ipse is ad impudicam, cum sis templum Dei? Puto quia melius est templum Dei, quam cubiculum uxoris tuæ. Quocumque enim ieris, Jesus videt te; qui fecit te, et perditum redemit te, et pro mortuo mortuus est pro te. Tu te non

ctionario habes quæ sequuntur deinceps post verba, *quod ignorabam.* Reliqua enim deerant in editis ex majoris Carthusiæ manuscriptis.

[1] Forte, *adjutorium Dei ignorarunt.*

* Collatus cum a bn. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 18.

(*a*) Ex hoc sermone quædam citat Florus ad I Cor. VI, VII.

agnoscis : sed ille a te oculos non avertit, non ad adjuvandum, sed ad puniendum. *Oculi enim Domini super justos, et aures ejus ad preces eorum.* Continuo subjecit, et terruit eos qui sibi malam securitatem dabant, qui sibi dicebant, Faciam : non enim Deus me tam turpia facientem dignatur attendere. Audi quid sequitur, cujus sis attende ; quoniam quocumque ieris, Jesus videt : *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum* (*Psal.* XXXIII, 16, 17). Sed de qua terra? Ubi dicitur, *Spes mea es tu, portio mea in terra viventium* (*Psal.* CXLI, 6).

CAPUT III. — 3. *Fornicatio excludit a regno Dei.* Forte enim malus, iniquus, adulter, impudicus, fornicarius gaudet quia facit, et senescit in quo libido non senescit, et dicit apud se : Certe verum est, *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.* Ecce ego jam senui, qui ab ineunte ætate usque in hodiernum diem tanta committo, multos castos ante me sepelivi, multorum castorum funera juvenum ad sepulcrum ipse deduxi, et pudicis impudicus supervixi. Quid est quod dicitur, quia *Vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum?* Est alia terra ubi non est impudicus, est alia terra in regno Dei. *Nolite errare : neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt.* Hoc est, perdet de terra memoriam eorum. Multi enim talia committentes, spem sibi ponunt : propter eos qui perdite viventes spem sibi ponunt in regno Dei, quo non accessuri sunt, dictum est, *Perdet de terra memoriam eorum.* Erit enim cœlum novum, et terra nova, quam justi inhabitabunt. Ibi impii, ibi mali, ibi nequissimi habitare non sinuntur. Eligat modo qui talis est, ubi desideret habitare, cum tempus est ut possit mutari.

CAPUT IV. — 4. *Habitationes duæ, in igne, aut in regno. Pro corpore quantum timetur.* Duæ quippe habitationes sunt ; una in igne æterno, alia in regno æterno. Puta quia in igne æterno aliter ille, aliter ille torquebuntur : ibi erunt tamen, ibi omnes cruciabuntur ; minus ille, plus ille. Quia tolerabilius erit Sodomæ in die judicii, quam alteri civitati (*Matth.* X, 15) : et quidam circumeunt mare et terram, facere unum proselytum, quem cum fecerint, faciunt eum filium gehennæ duplo quam sunt ipsi (*Id.* XXIII, 15). Puta quia alii duplo, alii simplo ; puta quia alii plus, alii minus : non est regio ubi tibi eligas locum. Quæcumque ibi mitiora tormenta sunt, pejora sunt, quam quæ formidas in isto sæculo. Cogita quomodo tremas, si tibi aliquis calumnietur, ne mittaris in carcerem : et tu ipse contra te male vivis, ut mittaris in ignem? Contremiscis, conturbaris, pallescis, ad ecclesiam curris, episcopum videre desideras, ad pedes ejus volutaris. Quærit, quare? Libera me, inquis. Quid agitur? Ecce ille mihi calumniatur. Et quid tibi facturus est? Domine, concutior ; Domine, in carcerem mittor ; miserere mei, libera me. Ecce quomodo timetur carcer, quomodo timetur conclusio ; et non timetur gehennæ exustio! Postremo, quando augetur calamitas, et pressura sævit atrocior, et usque ad mortem sævit, quando bonum videtur homini ne moriatur, ne occidatur, debere succurri omnes clamant, adjutoria cuncta implorantur ; subvenite, currite propter animam. Tota exaggeratio calamitatis est, quia dicitur, propter animam. Succurrendum est quidem, nec huic timori adjutorium denegandum : faciendum quod fieri potest, a quo potest.

CAPUT V. — 5. *Mors animæ plus timenda quam corporis.* Verumtamen ego interrogare volo periclitantem, et isto nomine mea viscera commoventem ; quoniam dicit, Curre propter animam [1]. Facile huic ego respondeo : Ego quidem curro propter carnem tuam ; utinam tu curreres propter animam tuam. Et tu noveris quia propter corpus tuum curro, non propter animam tuam. Melius audio [2] Christum vera dicentem, quam te timore falso murmurantem. Ipse enim Dominus dicit : *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere* (*Matth.* X, 28). Certe propter animam tuam me vis currere : ecce quem times, et sub cujus comminationibus expallescis, non potest occidere animam tuam : usque ad corpus sævit, tu noli sævire in animam tuam. Ab illo occidi non potest, a te potest ; non lancea, sed lingua. Inimicus qui te percutit, finit hanc vitam : *Os autem quod mentitur, occidit animam* (*Sap.* I, 11). Ex his ergo quæ in hoc tempore homines timent, conjiciant quæ timere debeant. Timet enim carcerem, et non timet gehennam? Timet quæstionarios tortores, et non timet infernales angelos? Timet cruciatum temporalem, et non timet pœnas ignis æterni? Postremo timet ad modicum mori, et non timet in æternum mori?

6. *Vita animæ et vita corporis unde. Animæ vita Deus.* Ille qui te occisurus est, quem times, quem exhorrescis, quem fugis, a cujus timore non sineris dormire, et ipsum in somnis si vides, cum dormieris, expavescis, quid est facturus tibi? Exclusurus est de carne tua animam tuam : anima tua exclusa quo eat, vide. Neque enim potest ille aliter carnem tuam occidere, nisi inde excludat animam tuam, per quam vivit caro tua. Præsentia quippe animæ tuæ caro vivit, et quamdiu in carne tua præsens est anima tua, necesse est ut vivat caro tua. Ille autem qui tuam mortem quærit, ejicere vult de carne tua vitam tuam, qua vivit caro tua.

CAPUT VI. — Putas, non est aliqua vita, qua vivit ipsa anima tua? Est enim anima vita quædam, qua vivit caro tua. Putas, nulla alia vita est, qua vivit ipsa anima tua ; aut quomodo habet caro tua vitam, animam qua vivit caro tua, fit et ipsa anima tua, ut habeat aliquam vitam suam? et quomodo caro, cum moritur, exspirat animam vitam suam ; sic et anima, quando moritur, exspirat aliquam vitam suam? Si invenerimus quæ sit hæc vita, non corporis tui, quod

[1] Er. Lugd. Ven. Lov., *Currite propter animam.* M.
[2] Er. Lugd. Ven., *Ut tu noveris quia propter corpus tuum curro, non propter animam tuam, melius audio.* M.

est anima tua; sed vita vitæ corporis tui, hoc est, vita animæ tuæ: si invenerimus eam, ex hac morte, qua times ne de carne ejiciatur anima tua, puto quia plus debes timere illam mortem, ne vita animæ tuæ projiciatur de anima tua. Breviter ergo dicam: et quid multis teneor? Vita corporis anima est, vita animæ Deus est. Spiritus Dei habitat in anima, et per animam in corpore, ut et corpora nostra templum sint Spiritus sancti, quem habemus a Deo. Venit enim Spiritus ad animam nostram: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (*Rom.* v, 5); et totum possidet qui principale tenet. In te quippe illud principatur, quod melius est. Tenens Deus quod melius est, id est, cor tuum, mentem tuam, animam tuam, profecto per meliorem possidet et inferiorem, quod est corpus tuum. Sæviat igitur inimicus, minetur mortem, faciat si permittitur, excludat de carne animam tuam: anima tua non excludat a se vitam suam. Si recte plangis, et putas te miserabiliter dicere potenti inimico tuo, Noli ferire, parce sanguini meo: non tibi dicit Deus, *Miserere animæ tuæ placens Deo* (*Eccli.* xxx, 24)? Anima tua forte dicit: Roga illum, ne feriat; nam dimitto te. Si enim percusserit, manere tecum non possum. Roga ne feriat, si vis ut non te dimittam. Quæ tibi dicit, si vis ut non te dimittam? Tu ipse: tu enim qui loqueris, anima es. Si ergo percusserit carnem, tu fugis, tu exis, tu migras, jacet terra in terra. Ubi erit quod animavit terram? quod flatu Dei tibi datum est, ubi erit? Si non efflavit vitam suam, id est, Deum suum, in illo erit quem non perdidit, in illo erit quem non a se exclusit. Si autem obtemperas infirmitati animæ tuæ, dicenti tibi, Ferit, et dimitto te; non times Deum dicentem tibi, Peccas, et dimitto te?

CAPUT VII. — 7. *Timor vanus et timor utilis.* De timore vano timorem utilem capiamus. Timor vanus est omnium hominum timentium amittere temporalia, quandoque migraturorum, et migrare trepidantium, volentium semper differre quod non possunt auferre. Vanus est iste timor hominum: et tamen est, et vehemens est, et resisti ei non potest. Hinc increpandi, hinc objurgandi, hinc plangendi, hinc lugendi homines, timentes mori, et nihil aliud agentes, nisi serius mori. Quare non agunt non mori? Quoniam quidquid agunt, non efficiunt ut non moriantur. Possunt autem aliquid agere, quo efficiant ut nunquam moriantur? Nullo modo. Prorsus quidquid egeris, quantumcumque invigilaveris, quocumque fugeris, quælibet munimenta quæsieris, quibuslibet divitiis te redemeris, quibuslibet calliditatibus hostem fefelleris; non fallis febrem. Nihil enim aliud agis, ut non cito ab hoste moriaris, nisi ut serius aliquando a febre moriaris. Habes quod agas, ut nunquam moriaris. Si times mortem, ama vitam. Vita tua Deus est, vita tua Christus est, vita tua Spiritus sanctus est. Non illi places male agendo. Templum ruinosum non inhabitat, templum sordidum non ingreditur. Sed geme ad illum, ut mundet sibi locum; geme ad illum, ut ædificet templum sibi: quod tu destruxisti, ipse construat; quod tu exterminasti, ipse reformet; quod tu dejecisti, ipse erigat. Clama ad Deum, clama interius, clama ubi audit: quia et ibi peccas, ubi videt; ibi clama, ubi audit.

8. *Timore pœnæ malum non faciens, nondum laudandus. Gehennæ timor ad quid utilis.* Et cum timorem correxeris, et utiliter timere cœperis, non temporales cruciatus, sed æterni ignis supplicia, et ideo adulter non fueris: hinc enim loquebamur, propter Apostolum, qui dixit, *Corpora vestra membra Christi sunt:* cum ergo ideo adulter esse non cœperis, quia times ardere in igne sempiterno, nondum laudandus es; non quidem ita dolendus, ut ante, sed tamen nondum laudandus.

CAPUT VIII. — Quid enim magnum est, timere pœnam? Magnum est, sed amare justitiam. Interrogo te, et invenio te. Tu inspice interrogationem meam sonantem, et fac de te ipso interrogationem silentem. Dico ergo tibi: Libidine cum victus habes consentientem, quare non committis adulterium? Et respondebis: Quia timeo gehennam, timeo supplicium ignis æterni, timeo judicium Christi, timeo societatem diaboli, ne puniar ab illo, et cum illo ardeam. Quid dicturus sum, Male times? quomodo tibi dicebam de adversario, quia quærebat corpus tuum occidere. Ibi enim recte dicebam, Male times, securum te fecit Dominus tuus, dicens: *Nolite timere eos qui corpus occidunt.* Modo cum dicis mihi, Gehennam timeo, ardere timeo, in æternum puniri timeo: quid dicturus sum? Male times? vane times? Non audeo, quandoquidem ipse Dominus ablato timore, subjecit timorem; et ait, ubi dixit, *Nolite timere eos qui corpus occidunt, et postea non habent quid faciant: sed eum timete, qui habet potestatem et corpus et animam occidere in gehennam ignis: ita dico vobis, hunc timete* (*Luc.* xii, 4, 5). Cum ergo Dominus timorem incusserit, et vehementer incusserit, et repetendo verbum comminationem geminaverit, dicturus ego sum, Male times? Ista non dicam. Plane time, nihil melius times; nihil est quod magis timere debeas. Sed interrogo te: Si non te videret Deus, quando facis, nec quisquam te convinceret in judicio illius, faceres? Tu te vide. Non enim potes ad verba omnia mea respondere, inspice te ipsum. Faceres? Si faceres, ergo pœnam times, castitatem nondum amas, charitatem nondum habes: serviliter times; formido est mali, nondum dilectio boni [1]. Sed time tamen, ut ista formido custodiat te, ut perducat ad dilectionem. Timor enim iste, quo gehennam times, et ideo mala non facis, continet te; et sic volentem peccare animum interiorem non sinit. Est enim quidam custos timor, quasi pædagogus legis; littera est minans, nondum gratia juvans. Custodiat tamen te timor iste, dum non facis timendo, et veniet charitas; intrat in cor tuum [2], et quantum illa intrat, tantum timor exit. Timor enim id agebat, ne faceres: charitas id agit, ut nolis facere, etiam si impune possis admittere.

[1] Plerique Mss., *nondum delectatio boni.*
[2] Sic Am. Er. et nonnulli Mss. At Lov., *et veniat charitas, intret in cor tuum.*

CAPUT IX. — 9. *Charitas timorem alium pellit, alium introducit. Timor servilis. Timor castus.* Dixi quid timeatis. dixi quid appetatis. Sectamini charitatem, intret charitas; admittite illam, timendo peccare, admittite amorem non peccantem, admittite amorem bene viventem. Illa, ut dicere cœperam, intrante, incipit timor exire. Quanto plus illa intraverit, tanto timor minor erit. Cum illa tota intraverit, nullus timor erit : quia perfecta charitas foras mittit timorem (I *Joan.* IV, 18). Intrat ergo charitas, pellit timorem. Non autem intrat et ipsa incomitata. Habet secum suum timorem, quem introducit ipsa; sed illum castum, permanentem in sæculum sæculi (*Psal.* XVIII, 10). Servilis timor est, quo times cum diabolo ardere : timor castus est, quo times Deo displicere. Considerate, charissimi, et ipsos humanos interrogate affectus. Timet servus offendere dominum suum, ne jubeat eum verberari, jubeat in compedes mitti, jubeat carcere includi, jubeat eum pistrino conteri. Hæc timens servus non peccat : sed quando senserit absentes oculos domini sui, nec habuerit testem a quo possit convinci, facit. Quare facit? Quia pœnam timebat, non justitiam diligebat. Vir autem bonus, vir justus, homo liber (nam solus justus est liber; omnis enim qui facit peccatum, servus peccati est [*Joan.* VIII, 34]), delectatur ipsa justitia : et si possit sine teste peccare, testem reformidat et Deum : et si possit audire Deum dicentem sibi, Video te cum peccas, non te damnabo, sed displices mihi : ille nolens displicere oculis patris, non formidolosi judicis, timet, non ne damnetur, non ne puniatur, non ne crucietur; sed ne offendat gaudium paternum, ne displiceat oculis amantis. Si enim amat ipse, et amantem sui dominum sentit, non facit quod displicet amanti se.

CAPUT X. — 10. *Vis impuri amoris.* Lubricos et inhonestos amatores attendite [1]; si quis amore feminæ lascivus et nequam vestit se aliter quam illi placet, vestit se aliter quam amatæ suæ placet, aut ornat se aliter quam illi placet. Illa dixerit [2], Nolo habeas talem byrrhum; non habet : si per hiemem illi dicat, In lacerna te amo [3]; eligit tremere, quam displicere. Numquid illa cui displicet, damnatura est? numquid in carcerem missura? numquid tortores adhibitura? Hoc solum ibi timetur, Non te videbo : hoc solum ibi contremiscitur, Faciem meam non videbis. Si hoc impudica dicit, et terret; Deus dicit, et non terret? Sane plurimum; sed si amamus. Si autem non amamus, non inde terremur; sed terremur ut servi, de igne, de gehenna, de atrocissimis tartareis minis, de exaggeratissimis diaboli angelis, ejusque suppliciis? Vel inde terreamur. Si illud minus amamus, vel illa timeamus.

CAPUT XI. — 11. *Virgines sacras amor facit. Ornamenta feminarum.* Non ergo fiant fornicationes. *Templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus* (I *Cor.* III, 16, 17). Licita sunt matrimonia, nihil amplius requiratis. Non enim grande onus impositum est. Virginibus major amor imposuit majus onus. Virgines quod licebat noluerunt [1], ut plus placerent ei cui se devoverunt. Ambierunt illam majorem pulchritudinem cordis sui. Quid jubes? Tanquam dicerent, Quid jubes? Ne adulteræ simus, hoc præcipis? Amando te, plus facimus quam jubes. *De virginibus*, ait Apostolus, *præceptum Domini non habeo.* Ergo quare hoc faciunt? *Consilium autem do* (I *Cor.* VII, 25). Illæ autem amantes, quibus terrenæ nuptiæ viluerunt, quæ terrenos amplexus non desideraverunt, usque adeo acceptaverunt præceptum, ut non recusarent consilium : ut plus placerent, plus se ornaverunt. Corporis enim hujus, id est, exterioris hominis ornamenta quanto magis appetuntur, tanto sunt interioris majora detrimenta : quanto autem minus appetuntur ornamenta exterioris hominis, tanto magis moribus pulchris homo interior adornatur. Unde dicit et Petrus : *Ornantes se non in tortis crinibus.* Cum enim dixisset, *Ornantes se;* quid aliud a carnalibus, quam visibilia ista ornamenta putarentur? Continuo tulit cogitationi quod cupiditas inquirebat. *Non* inquit, *in tortis crinibus, neque auro, vel margaritis, vel veste pretiosa; sed ille absconditus cordis homo, qui est ante Deum dives* (I *Petr.* III, 3, 4, *et* I *Tim.* II, 9, 10). Neque enim Deus divitias daret exteriori homini, et inopem relinqueret interiorem : dedit invisibili divitias invisibiles, et invisibilem ornavit invisibiliter.

CAPUT XII. — 12. *Virginum sacrarum amor.* His ornamentis studentes Dei puellæ, sanctæ virgines, nec quod licebat appetierunt, nec quod cogebantur consenserunt. Multæ enim etiam parentum suorum contrarios conatus igne superni amoris superaverunt [2]. Iratus est pater, ploravit mater : non curavit illa, cui ante oculos versabatur *speciosus forma præ filiis hominum* (*Psal.* XLIV, 3). Ei quippe se ornari desideravit, ut tota ejus curam gereret. Quia *quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo viro placeat : quæ autem innupta est, cogitat quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo* (I *Cor.* VII, 34). Videte quid sit amare. Non dixit, Cogitat ne damnetur a Deo. Adhuc enim iste timor ille servilis est, custos quidem malorum, ut abstineant se a malis, et abstinendo digni sint ad se admittere charitatem. Sed illæ non cogitant quemadmodum non puniantur a Deo, sed quomodo placeant Deo, pulchritudine interiore, decore occulti hominis, decore cordis, ubi illius oculis nudæ sunt : nudæ intus, non foris; integræ et intus et foris. Vel virgines doceant conjugatos et conjugatas, non ire in adulterium. Illæ faciunt plus quam licet; illi non faciant quod non licet.

[1] Mss., *Lubricos et inhonestos amores attendite.*

[2] Er. Lugd. Ven. sic habent hunc locum : *Attendite. Si quis amore feminæ lascivus et nequam..... ornat se aliter quam illi placet, et illa dixerit.* Lov., *et illi dixerit.* M.

[3] Am. : *In laterna te amo.* Melius autem alii libri, *In lacerna te amo.* Lacerna genus est vestis fimbriatæ et vilioris.

[1] Lov., *Non enim grande onus impositum est virginibus, major amor imposuit majus onus virginibus. Quod licebat noluerunt.* Correximus ad codices Mss.

[2] Mss., *ignitæ superni amoris superaverunt.* Unus e Colbertinis Mss., *ignitæ ardore superni amoris superaverunt.* Florus, *ignitæ superno amore,* etc.

SERMO CLXII (*a*).

De verbis Apostoli, Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat. I *Cor. cap.* VI, ℣. 9-20.

FRAGMENTUM.

1. *Difficilis quæstio ex verbis Apostoli.* Quæstio de Epistola Corinthiorum beati Pauli apostoli, ubi dicit, *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat;* nescio si possit ad liquidum dissolvi, quamvis possit, donante Domino, aliquid inde probabiliter dici : ita enim profunda est. Nam cum superius in eadem Epistola Apostolus diceret, *Nolite errare : neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt :* et paulo post, *Nescitis*, ait, *quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quia qui adhæret meretrici, unum corpus est? Erunt enim*, inquit, *duo in carne una. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est. Fugite fornicationem :* atque ibi subjunxit, *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat. An nescitis quia corpus vestrum, templum in vobis Spiritus sancti est, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti enim estis pretio magno : glorificate et portate Deum in corpore vestro :* cum ergo multa et horrenda in hoc capitulo prius enumerasset hominum peccata, quibus non dabitur regnum Dei, quæ tamen nonnisi per corpus perpetrari ab hominibus possunt; quod corpus utique jam fidelium, templum esse dicit Spiritus sancti, quem habemus a Deo; ipsaque membra corporis nostri, membra esse asseverat Christi : de quibus arguendo et quodam modo interrogando, ait : *Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?* responderitque sibi, *Absit;* subjungat adhuc et dicat, *Nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus est. Erunt enim, inquit, duo in carne una : qui autem adhæret Domino, unus spiritus est;* et concludat, *Fugite fornicationem :* sequitur tamen ipse, et dicit, *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat;* quasi vero illa quæ dinumeravit peccata, dicens, *Nolite errare : neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt;* ista omnia facinora et flagitia, numquid nonnisi per corpus fieri aut exerceri possunt[1]? Quis hoc sani capitis homo negaverit? Totum quippe istum locum Apostolus, propter ipsum corpus jam emptum pretio magno, id est, Christi sanguine pretioso, templum Spiritus sancti factum a Domino, ne talibus flagitiis pollueretur, sed potius inviolatum tanquam Dei habitaculum servaretur, agebat et defendebat. Quare ergo subjungere voluit hoc, unde difficilis quæstio nasceretur; id est, ut diceret, *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat :* cum sive ipsa fornicatio, sive alia hujusmodi, quæ nonnisi per corpus fiunt peccata turpitudini et fornicationi simillima, nonnisi per ipsum corpus gerantur atque exerceantur? Quid enim? poteritne esse quispiam (ut cætera superius memorata taceam) fur, vel ebriosus, vel maledicus, vel rapax, extra operationem corporis hujus? Quamvis nec ipsa idololatria neque ipsa avaritia, præter servitium corporis hujus poterit ad usum fructumque suum pervenire. Quid est ergo, *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat?* Primum, quia in corpore isto homo constitutus, quidquid solo tantum animo poterit inique concupiscere, dici non potest extra corpus hoc hominem facere, cum constet eum carnali sensu et carnali prudentia hoc agere, isto adhuc circumseptum corpore. Nam et quod in Psalmo scriptum est, *Dixit impius in corde suo, Non est Deus* (*Psal.* XIII, 1) : idem beatus Paulus apostolus non potuit utique separare a corporali opere, illo loco ubi ait, *Omnes astabimus ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum* (II *Cor.* V, 10). Quia videlicet nonnisi in corpore constitutus impius potuit dicere, *Non est Deus.* Ut taceam quod in alia Epistola ipse Doctor Gentium dicit, *Manifesta autem sunt opera carnis :* et exsequitur, *Quæ sunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, et his similia; quæ prædico vobis, sicut prædixi, quia qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt* (*Galat.* V, 19-21). Numquid enim non videtur nobis extra corpus fieri cætera illa quæ ibi interposuit, æmulationes, animositates, dissensiones, invidias, hæreses? et tamen operibus carnis ista tribuit Doctor Gentium in fide et veritate. Quid est ergo, *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est;* et unum tantummodo fornicationis peccatum nominans, ait : *Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat?*

2. *Solutio difficultatis. Cur sola fornicatio dicitur peccatum in corpus proprium.* Apparet igitur cuivis tardo et obtunso, quam sit ista quæstio difficilis : quam Dominus piæ intentioni nostræ, si aliquantulum dignatus fuerit dilucescere atque revelare, poterimus aliquid rationabiliter dicere. Videtur enim beatus Apostolus, in quo loquebatur Christus, aut exaggerare voluisse fornicationis malum super cætera omnia peccata, quæ etsi per corpus committantur; non tamen animum humanum concupiscentiæ carnali ita efficiunt obstrictum et obnoxium, quemadmodum in solo opere

[1] Forte, *numquid nisi per corpus fieri aut exerceri possunt?*

(*a*) Alias, fragmentum 3 in Eugypii collectione repertum et citatum a Floro ad I Cor. VI. Castigatum est ad Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

fornicationis corporalis, commisceri facit animum vis ingens libidinis cum ipso corpore, et unum cum ipso quodam modo agglutinari et devinctum esse; in tantum ut nihil aliud ipso momento et experimento hujus tam magni flagitii cogitare homini liceat, aut intendere, nisi quod sibimet addicit mentem, quam captivam subdit ipsa submersio, et quodam modo absorptio libidinis et concupiscentiæ carnalis; ut hoc esse videatur quod dictum est, *Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat :* quia tunc fit proprie et familiariter servum corporis cor hominis fornicantis, in tempore maxime ipsius nequissimæ operationis : in tantum ut ipse Apostolus inculcatius volens commendare cavendum hominibus hoc malum, dixerit, *Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?* et exsecrans atque detestans responderit, *Absit. An nescitis*, inquit, *quoniam qui adhæret meretrici unum corpus est? Erunt enim*, *inquit*, *duo in carne una.* Numquid hoc posset dici de aliis atque aliis quibuscumque facinoribus hominum? Liberum est enim animo humano in aliis quibusque sceleribus, et unum aliquid eorum operari, et eo ipso tempore alibi cogitatione distendi : quod in fornicationis ipso opere atque tempore non licet animo, ad aliud aliquid cogitandum liberum esse. Sic enim totus homo absorbetur ab ipso et in ipso corpore, ut jam dici non possit ipse animus suus esse; sed simul totus homo dici possit quod caro sit, et spiritus vadens et non revertens (*Psal.* LXXVII, 39). Sic ergo possumus intelligere, quia *omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat :* ut videatur, ut dixi, Apostolus in tantum exaggerare voluisse fornicationis malum, ut in comparatione hujus fornicationis, cætera extra corpus habenda esse duxerit quæcumque peccata; solo hoc tantummodo fornicationis malo in corpus proprium peccari dixerit, quia majore libidinis ardore, quo superior nullus est, voluptas ipsius corporis tenet servum, efficitque captivum.

3. *Generalis fornicatio, qua non adhæretur Deo.* Hæc dicta sint de speciali fornicatione hujus corporis. Verum quia non solum fornicatio in sacris Litteris specialiter, sed etiam generaliter arguitur et nominatur; conemur, Deo adjuvante, et hinc aliquid probabiliter dicere. Generalis igitur fornicatio aperte manifestatur in Psalmo, ubi dicitur : *Quoniam ecce qui longe se faciunt a te, peribunt; perdidisti omnem qui fornicatur abs te.* Ubi subsequenter, qualiter ista generalis fornicatio evadi et effugi possit, adjunxit dicens: *Mihi autem adhærere Deo bonum est* (*Psal.* LXXII, 27, 28). Ut exinde facile advertamus, illam esse generalem fornicationem animæ humanæ, qua non adhærens quisque Deo, adhæret mundo. Unde beatus apostolus Joannes dicit : *Si quis dilexerit mundum, dilectio Patris non est in eo* (I *Joan.* II, 15). Et apostolus Jacobus dicit : *Adulteri, nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Deo* (*Jacobi* IV, 4)? Breviter ergo definitum est, non posse habere dilectionem Dei, qui habuerit dilectionem mundi; et inimicum esse Dei, qui amicus esse voluerit mundi. Ad hoc etiam pertinet quod Dominus in Evangelio dicit : *Nemo potest duobus dominis servire : aut enim unum odio habebit, et alterum diliget; aut unum patietur, et alterum contemnet.* Et concludit : *Non potestis Deo servire et mammonæ* (*Matth.* VI, 24). Ista est ergo generalis, ut dictum est, animæ fornicatio, omnia omnino in se continens, qua non adhæretur Deo, dum adhæretur mundo : ut sic etiam intelligere valeamus, secundum istam generalem fornicationem, quod ait Apostolus, *Omne peccatum quodcumque fecerit homo*, *extra corpus est; qui autem fornicatur*, *in corpus proprium peccat.* Quia si non fornicetur anima humana, adhærendo Deo, nec adhærendo mundo, quæcumque alia peccata, a concupiscentia carnali prorsus aliena potuerit pro ipsa fragilitate mortalitatis, vel ignorando, vel negligendo, vel obliviscendo, vel non intelligendo homo incurrere, hoc sit quod dictum est, *Omne peccatum quodcumque fecerit homo*, *extra corpus est :* quia nullum hic corporalis vel temporalis concupiscentiæ peccatum poterit reperiri; unde merito extra corpus esse quodlibet tale peccatum, dici videtur. Quod si adhærens mundo mundanus homo, longe se facit a Deo, fornicando ab ipso Deo, in corpus proprium peccat : quia corporali concupiscentia in quæque temporalia et carnalia, carnali sensu et prudentia humanus animus trahitur, atque distrahitur creaturæ serviens potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula.

4. *Apostoli interpretatio duplex.* Sic ergo, quantum mihi videtur, salva fide, intelligi potest utriusque fornicationis malum, tam specialis, quam universalis, in hoc uno capitulo tanti et tam magni doctoris, ubi ait, *Omne peccatum quodcumque fecerit homo*, *extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat :* ut aut exaggeratio facta sit ab Apostolo hujus specialis fornicationis, qua in corpus proprium peccari recte intelligitur; quia nusquam sic totus homo corporis ipsius voluptati addicitur, et ineffabiliter vel inevitabiliter affigitur, ut in comparatione hujus tanti mali, cætera peccata extra corpus esse videantur, etiamsi per corpus exerceantur. Quemadmodum solius fornicationis vis quædam imperiosæ libidinis, conditioni suæ subdit, propriumque ipsius corporis mancipium pessimum facit, tempore maxime ipsius immundissimæ operationis; ut aliud quid præter quod agit in ipso corpore, non sit liberum humanæ menti vel cogitare, vel intendere. Si autem etiam generalem significare voluit Apostolus fornicationem, propter quam dixisse videatur, *Omne peccatum quodcumque fecerit homo*, *extra corpus est : qui autem fornicatur*, *in corpus proprium peccat :* sic accipiendum est et intelligendum, ut quisque dum non adhæret Deo, qui adhæret mundo, omnia temporalia diligens et concupiscens, merito in corpus proprium peccare dicatur, id est, universæ concupiscentiæ carnali deditus et subditus factus, tanquam totus creaturæ servus ab ipso Creatore alienus, per illam initium omnis peccati superbiam, cujus *superbiæ initium* est, ut scri-

pium est, *apostatare a Deo* (*Eccli.* x, 15, 14). A quo generali fornicationis malo quisque alienus, quodcumque aliud peccatum potuerit ut homo corruptibilis adhuc et mortalis incurrere, hoc intelligatur extra corpus esse; id est, extra corporeæ et temporalis omnis concupiscentiæ malum, alienum esse, extra corpus, ut sæpe dictum est, esse. Tantummodo enim carnalis et generalis concupiscentiæ malo per omnia fornicatur anima a Deo, tanquam corporalibus et temporalibus desideriis et delectationibus illigata et devincta, in corpus proprium peccat, cujus universaliter concupiscentiæ serviens, incurvatur mundo, et alienatur a Deo : quod est, ut dictum est, *Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo.* Propter quod generalis fornicationis cavendum malum, beatus Joannes admonet, dicens : *Nolite diligere mundum, neque ea quæ sunt in mundo ; quoniam quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi, quæ non est ex Patre, sed ex mundo. Et mundus transit, et concupiscentia ejus. Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, sicut ille manet in æternum* (I *Joan.* II, xv, 17). Ista ergo dilectio mundi, quæ universalem in se concupiscentiam continet mundi, generalis est fornicatio, qua peccatur in corpus proprium; eo quod omnibus corporalibus et visibilibus et temporalibus desideriis et voluptatibus humanus indesinenter servit animus, ab ipso Creatore universorum desolatus atque derelictus.

SERMO CLXIII * (*a*).

De verbis Apostoli, Spiritu ambulate, et concupiscentias carnis ne perfeceritis. *Galat. cap.* v, ỳ. 16-21.

Habitus in Basilica Honoriana VIII cal. octobris (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Templi antea profani dedicatio.* Si consideremus, fratres, ante gratiam Domini quid fuerimus, et per gratiam Domini quid esse cœperimus; profecto invenimus quia sicut homines in melius commutantur, ita etiam terrarum loca quæ prius contra Dei gratiam fuerunt, nunc Dei gratiæ dedicantur. *Nos enim*, sicut dicit Apostolus, *templum Dei vivi sumus ; propter quod dicit Deus, Inhabitabo in illis, et deambulabo.* Quæ autem hic simulacra fuerunt, figi noverant, ambulare non noverant. Deambulat autem in nobis præsentia majestatis, si latitudinem invenerit charitatis. Ad hoc nos exhortans Apostolus ait : *Dilatamini, ne sitis jugum ducentes cum infidelibus* (II *Cor.* VI, 16, 15, 14). Si dilatemur, deambulat in nobis Deus : sed ut dilatemur, operetur ipse Deus. Si enim latitudinem charitas facit, quæ non novit angustias; videte quia Deus sibi in nobis latitudinem facit, ipso dicente Apostolo, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (*Rom.* v, 5). Propter hanc latitudinem, inquam, in nobis deambulat Deus.

CAPUT II. — 2. *In nobis, uti in profano templo, alia dejicienda, alia consecranda.* Modo Apostoli Epistola cum recitaretur, audivimus : *Spiritu ambulate, et concupiscentias carnis ne perfeceritis. Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc enim invicem, adversantur; ut non ea quæ vultis faciatis.* Baptizatis dicebat : sed templum Dei adhuc ædificabat, nondum dedicabat. Videte, fratres mei, quemadmodum cum loca ipsa terrena in melius convertuntur, alia diruuntur atque franguntur, alia in meliores usus commutantur; sic et nos sumus. Opera carnis fuerunt in nobis. Audistis cum commemorarentur : *Manifesta autem sunt*, inquit, *opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, idolorum servitus, veneficia*, non beneficia, id est, non a bonis dicta, sed a venenis; *contentiones, inimicitiæ, hæreses, invidiæ, ebrietates, et his similia;* dejicienda sunt, non mutanda : *quæ prædico*, inquit, *vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Ista in nobis, tanquam idola frangenda sunt. In usus autem meliores vertenda sunt ipsa corporis nostri membra, ut quæ serviebant immunditiæ cupiditatis, serviant gratiæ charitatis.

CAPUT III.— 3. *Ædificatio per fidem, dedicatio per resurrectionem.* Sed videte quid dixerit, et diligenter advertite. Operarii Dei sumus, adhuc ædificatur templum Dei. In capite suo jam dedicatum est; quoniam Dominus resurrexit a mortuis, devicta morte, mortalitate consumpta ascendit in cœlum : quia scriptus de illo erat Psalmus dedicationis domus. Ideo post passionem dicit : *Convertisti luctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, et accinxisti me jucunditate; ut psallat tibi gloria mea, et non compungar* (*Psal.* XXIX, 12, 13). Facta est ergo illa post passionem dedicatio in resurrectione. Ergo et nostra modo fit ædificatio per fidem, ut fiat et ipsa dedicatio per ultimam resurrectionem. Denique post istum psalmum dedicationis domus, ubi ostenditur resuscitatio capitis nostri, alius est psalmus post istum, non ante istum, cujus sic habet titulus: *Quando domus ædificabatur post captivitatem.* Recolite captivitatem, ubi antea fuerimus, quando totum mundum velut massam infidelium diabolus possidebat. Propter hanc captivitatem Redemptor advenit; pretium nostrum sanguinem suum fudit : fuso suo sanguine, captivitatis nostræ instrumenta delevit. *Lex*, inquit Apostolus, *spiritualis est; ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato* (*Rom.* VII, 14). Antea sub peccato venumdati, sed postea gratia liberati. Post illam captivitatem, domus modo ædificantur; et ut ædificetur, evangelizatur. Sic enim incipit Psalmus ipse : *Cantate Domino canticum novum.* Et ne putes domum istam in uno angulo ædificari, sicut ædificant schismatici vel hæretici; attende quod sequitur : *Cantate Domino, omnis terra* (*Psal.* XCV, 1).

CAPUT IV. 4. —*Novum canticum. Salutare Dei Christus ab antiquis desideratus.—Cantate Domino canticum novum :* contra canticum vetus, Testamentum novum, quia prius Testamentum vetus : novus homo, ut de-

* Castigatus ad a bn. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 3.

(*b*) Sic in Romano codice manuscripto PP. Cisterciensium S. Crucis in Jerusalem. Citat hunc sermonem Florus ad I Cor. xv, et Galat. v.

ponatur vetus homo. *Exuite vos*, inquit, *veterem hominem cum actibus suis; et induite novum, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis* (*Coloss.* III, 9, 10, *et Ephes.* IV, 22-24). Ergo, *Cantate Domino canticum novum; cantate Domino, omnis terra.* Cantate, et ædificate; cantate, et bene canite. *Annuntiate diem ex die salutare ejus: annuntiate diem ex die* Christum ejus. Quid est enim *salutare ejus*, nisi Christum ejus? Pro isto salutari orabamus in Psalmo: *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis* (*Psal.* LXXXIV, 8). Desiderabant hoc salutare antiqui justi, de quibus Dominus dicebat discipulis: *Multi voluerunt videre quæ vos videtis, et non potuerunt* (*Luc.* X, 24). *Et salutare tuum da nobis.* Dixerunt hoc antiqui justi, *Salutare tuum da nobis:* Christum tuum cum in hac carne vivimus, videamus. Videamus in carne, qui nos liberet a carne: veniat caro mundans carnem; patiatur caro, et redimat animam et carnem. *Et salutare tuum, Domine, da nobis.* In hoc desiderio erat ille sanctus senex Simeon: in hoc, inquam, desiderio erat senex ille sanctus et de Deo bene meritus Simeon; sine dubio et ipse dicebat, *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.* In hoc desiderio in talibus precibus responsum accepit, quia non gustaret mortem, nisi vidisset Christum Domini. Natus est Christus, veniebat ille, ille ibat: sed donec veniret ille, ille ire nolebat. Jam senectus matura excludebat, sed sincera pietas detinebat. At ubi venit, at ubi natus est, at ubi eum portari matris manibus vidit, et divinam infantiam pia senectus agnovit; accepit eum in manus suas, et dixit: *Nunc dimittis, Domine, servum tuum in pace; quoniam viderunt oculi mei salutare tuum* (*Luc.* II, 26-30). Ecce unde dicebat, *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.* Impletum est desiderium senis, mundi ipsius senectute vergente. Ipse ad senem hominem venit, qui mundum veterem invenit. Ergo si mundum veterem invenit, audiat mundus: *Cantate Domino canticum novum; cantate Domino, omnis terra* Destruatur vetustas, novitas surgat.

CAPUT V. — 5. *Christi prædicatio.* — *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino.* Videte certamen ædificantium. *Cantate Domino, benedicite nomen ejus. Bene nuntiate*, quod est græce evangelizate. Quid? *Diem ex die.* Quem diem ex die? *Salutare ejus.* Quem diem ex die? Lumen ex lumine, Filium de Patre, *salutare ejus. Annuntiate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.* Ecce quomodo domus ædificatur post captivitatem. Terribilis est super omnes deos. Super quos deos? *Quoniam omnes dii gentium dæmonia; Dominus autem cœlos fecit* (*Psal.* XCV, 1-5). Sanctos fecit, Apostolos fecit. Quoniam *cœli enarrant gloriam Dei. Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit sonus eorum* (*Psal.* XVIII, 2, 4, 5): quia omnis terra cantat canticum novum.

6. *Lucta carnis et spiritus.* Audiamus ergo et Apostolum, architectum magistri: *Ut sapiens*, inquit, *architectus fundamentum posui.* Audiamus ergo istum architectum, quædam nova construentem, quædam vetera dejicientem. *Spiritu*, inquit, *ambulate*, nova est ista constructio: *et concupiscentias carnis ne perfeceritis*, veterum est ista destructio. *Caro enim*, inquit, *concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc enim invicem adversantur; ut non ea quæ vultis faciatis.* Adhuc enim ædificamini, nondum dedicamini. *Ut non ea quæ vultis faciatis.*

CAPUT VI. — Quæ enim vultis? Ut omnino nullæ sint concupiscentiæ malarum et illicitarum delectationum. Quis sanctus non hæc velit? Sed non efficit: quamdiu hic vivitur, hoc non impletur. *Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc enim invicem adversantur; ut ea quæ vultis facere*, ut nullæ sint in vobis prorsus rerum illicitarum concupiscentiæ, *non possitis.* Quid ergo restat? *Spiritu ambulate; et*, quia non potestis efficere ut concupiscentias carnis consumatis, *concupiscentias carnis ne perficiatis.* Consumere quidem illas atque finire, et penitus exstirpare omni modo velle debetis: sed quamdiu sunt in vobis, et est alia lex in membris vestris repugnans legi mentis vestræ, *concupiscentias carnis ne perfeceritis.* Quid enim vultis? Ut omnino non sint concupiscentiæ carnis. Non vos permittunt implere quod vultis; nolite eas permittere implere quod volunt. Quid vultis? Ut omnino non sint. Sed sunt. *Caro concupiscit adversus spiritum:* concupiscat spiritus adversus carnem. *Ut non ea quæ vultis faciatis*, id est, ut non sint in vobis ipsæ concupiscentiæ carnis; nec ipsæ faciant quod volunt, ut opus earum perficiatis. Si non tibi in totum ceditur, noli et tu cedere. Prius æquetur pugna, ut aliquando sit victoria.

CAPUT VII. — 7. *Victoria post resurrectionem. Cur differtur victoria.* Etenim procul dubio, fratres mei, erit: credamus, speremus, amemus, erit aliquando victoria, in dedicatione domus, quæ modo ædificatur post captivitatem. Novissima enim inimica destruetur mors, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem. Præmeditamini verba triumphantium: *Ubi est, mors, contentio tua* (I *Cor.* XV, 26, 53, 54, 55)? Triumphantium ista vox est, non pugnantium. Pugnantium autem vox est, *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea, et anima mea turbata est valde; et tu, Domine, usquequo* (*Psal.* VI, 3, 4)? Vide laborantem in certamine. *Et tu, Domine, usquequo?* Quid est, Usquequo? Quousque probes quia ego subvenio. Si enim cito subvenirem, luctamen non sentires: si luctamen non sentires, tanquam de tuis viribus superbires; et per istam superbiam nunquam ad victoriam pervenires. Dictum est quidem, *Adhuc te loquente dicam: Ecce adsum* (*Isai.* LVIII, 9): sed Deus et cum differt adest, et quod differt adest, et differendo adest; ne præproperam cum implet voluntatem, perfectam non impleat sanitatem.

CAPUT VIII.—8. *Medicamentum elationis in Paulo.* Non enim, fratres mei, apostolo Paulo non aderat, qui cum certaret, ne extolleretur, timebat. *In magnitudine*, inquit, *revelationum mearum ne extollar.* Videte

in conflictatione certantem, nondum in securitate triumphantem. *In magnitudine revelationum mearum ne extollar*. Quis dicit, *Ne extollar?* O terror, o tremor! Quis dicit, *Ne extollar?* Cum tanta ejus verba sint retundentia elationem, compescentia tumorem, et dicit, *Ne extollar?* Parum est quia dicit *Ne extollar*: videte medicamentum quod sibi dicit appositum. *Ne extollar*, inquit, *datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ*. O venenum, quod non curatur nisi veneno! *Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet*. Caput cædebatur, ne caput extolleretur. O antidotum, quod quasi de serpente conficitur, et propterea theriacum nuncupatur! Serpens enim ille superbiam persuasit. Gustate, et eritis sicut dii (*Gen.* III, 5): superbiæ persuasio ista est[1]. Unde cecidit, inde dejecit. Merito ergo venenum serpentis de serpente sanatur. Quid ait Apostolus? *Propter quod ter Dominum rogavi, ut auferret eum a me*. Ubi est, *Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum?* *Propter quod*, non semel, sed iterum et tertio *Dominum rogavi*. Nonne tunc et ipse dicebat, *Et tu, Domine, usquequo?* Sed numquid quia differebat, ideo non aderat, et falsum erat, *Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum?* Quid enim? medicus quando dat quod desideras, adest; quando secat, non adest? Nonne sub medici ferramento clamas ut parcat; et quia magis adest, magis secat? Denique ut scias quia aderat, videte quid ter roganti responderit. *Dixit*, inquit, *mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur* (I *Cor.* XII, 7-9). Ego, inquit, novi: medicus optimus, Ego, inquit, novi in quem tumorem pergat quod volo sanare. Quiesce, adhibeam quod scio. *Sufficit tibi gratia mea*: non tibi sufficit voluntas tua. Hæc erant utique verba certantis, et in certamine periclitantis, et divinum auxilium postulantis.

CAPUT IX. — 9. *Humilitate victoria obtinenda*. Triumphantis autem verba quæ erunt? Verba certantis, dum domus ædificatur: verba triumphantis, cum domus in ultimo dedicatur. *Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus? Aculeus autem mortis est peccatum*. Sic ista dicebat Apostolus, quasi ipse jam ibi esset. Denique post hæc verba, quæ constat esse de futura perceptione, non de præsenti conflictatione; quandoquidem dicit, *Tunc fiet*: non modo fit, sed *tunc fiet*. Quid *tunc fiet?* Sermo *qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus?* Tunc fiet ut nusquam sit aculeus mortis, nusquam possit inveniri peccatum. Quid festinas? *Tunc fiet, tunc fiet*. Mereatur in te humilitas, ut tunc in te fiat; ne superbia non permittat ut vel tunc in te fiat. *Tunc fiet*. Modo interim dum pugnas, dum laboras, dum periclitaris, dic, dic, *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth.* VI, 12). Dic omnino dum pugnas, dic, verum dic, ex animo dic: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus* (I *Joan.* I, 8). Tu tibi diabolus eris. *Nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est*. Non enim verum dicimus, dicendo nos non habere peccatum; cum hic non simus sine peccato. Dicamus ergo veritatem, ut aliquando inveniamus securitatem. Sit veritas in pugna, ut acquiratur securitas in victoria. *Tunc fiet, Ubi est, mors, aculeus tuus? Aculeus enim mortis est peccatum*.

CAPUT X. — 10. *Lex sine gratia*. Sed de lege præsumis, quia data est tibi lex, et datum est tibi præceptum. Bonum est tibi ut Spiritus te vivificet, ne littera occidat. Volo ut velis; sed non sufficit ut velis. Adjuvandus es ut plene velis, et impleas quod velis. Nam vis videre quid valeat sine Spiritu adjuvante littera jubens? Ibi dixit. Cum dictum est, *Ubi est, mors, aculeus tuus? Aculeus autem mortis est peccatum*; continuo subjunxit, *Virtus autem peccati lex* (I *Cor.* XV, 54-56)? Quid est, *Virtus peccati lex?* Non mala jubendo, vel bona prohibendo: imo vero mala prohibendo, et bona jubendo. *Virtus autem peccati lex*: quia, *Subintravit*, inquit, *lex ut abundaret delictum*. Quid est, *ut abundaret delictum?* Quia ubi gratia non erat, auxit prohibitio desiderium: et cum quasi de propria præsumitur virtute, factum est grande vitium[1]. Sed quid fecit gratia? *Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia* (*Rom.* V, 20). Venit Dominus: totum quod de Adam traxisti, totum quod tuis pravis moribus addidisti, totum dimisit, totum delevit; orationem docuit, gratiam promisit; certamen indixit, laboranti subvenit, victorem coronavit, *Itaque*, inquit Apostolus, *Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum*, Nam quando non prohibebaris, erat; sed non apparebat. *Nam concupiscentiam*, inquit, *nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces. Occasione igitur accepta, peccatum per mandatum fefellit me, et per illud occidit* (*Rom.* VII, 7-13). Ecce quid est, *Littera occidit* (II *Cor.* III, 6).

CAPUT XI-11. *Necessitas divini adjutorii*. Si vis ergo evadere legem minantem, ad Spiritum fuge adjuvantem. Quod enim lex imperat, fides sperat. Clama ad Deum tuum, adjuvet te. Non remaneas sub littera reus, sed Spiritu suo te adjuvet Deus: ne tibi similis sit superbus Judæus. Cum enim aculeus mortis esset peccatum, virtus autem peccati lex; quid ageret humana infirmitas, in qua fatigabatur voluntas? *Velle*, inquit, *adjacet mihi; perficere autum bonum non invenio* (*Rom.* VII, 18). Quid ergo ageret? Ecce *aculeus mortis peccatum*, ecce *virtus peccati lex*. *Sed lex subintravit, ut abundaret delictum. Si enim lex posset vivificare, omnino ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato*. Quomodo *conclusit?* Ne vagareris, ne præcipitareris, ne mergereris; cancellos tibi fecit lex, ut non inveniendo qua exires, ad gratiam convolares. *Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio*. Qui promittit, quod facit promittit, non quod tu facis. Si tu facturus esses, prænuntiator esset Deus, non promissor. *Sed*

[1] Er. Lugd. Ven. Lov., *Gustate et eritis sicut dii, superbiæ persuasio est*. M.

[1] Aliquot Mss., *de proprio præsumitur virtus, factum est grande vitium*. Sic etiam Florus in manuscriptis qui tamen in editis habet *virtus facta est grande vitium*.

conclusit, inquit, *Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus* (*Galat.* III, 21 *et* 22). Audi, *daretur.* Quid superbis? Audi, *daretur.* Quid enim habes, quod non accepisti (1 *Cor.* IV, 7)? Ergo quia aculeus mortis est peccatum, virtus autem peccati lex; et hoc de bona providentia Dei, ut concluderentur homines sub peccato, et quærerent adjutorem, quærerent gratiam, quærerent Deum, non de sua virtute præsumerent; ideo et hic cum dixisset, *Aculeus autem mortis peccatum, virtus autem peccati lex :* quid times? quid laboras? quid sudas? Audi quod sequitur : *Gratias autem Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum* (*Id.* XV, 56, 57). Certe tu tibi das victoriam? *Gratias Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.*

CAPUT XII. — 12. *Invocandum Dei adjutorium.* Ergo cum cœperis laborare pugnans contra concupiscentias carnis, spiritu ambula, spiritum invoca, donum Dei quære. Et si lex in membris repugnat legi mentis tuæ ex parte inferiori, id est, a carne, captivum te tenet sub lege peccati : et hoc emendabitur, et hoc transiet in jura victoriæ. Tu tantum clama, tu tantum invoca. *Oportet semper orare, et non deficere* (*Luc.* XVIII, 1). Invoca omnino, invoca adjutorium. *Adhuc te loquente*, dicit, *Ecce adsum.* Post intellige, et audis dicentem animæ tuæ, *Salus tua ego sum* (*Psal.* XXXIV, 3). Cum ergo lex carnis repugnare cœperit legi mentis, et captivum te ducere in lege peccati, quæ est in membris tuis : orando dic, confitendo dic, *Miser ego homo.* Quid enim aliud est homo? *Quid est homo, nisi quod memor es ejus* (*Psal.* VIII, 5)? Dic, *Miser ego homo :* quia nisi venisset Filius hominis, periisset homo. Exclama in angustiis, *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* ubi lex in membris meis repugnat legi mentis meæ. *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Si hoc fideliter, si humiliter dicis; verissime respondetur, *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (*Rom.* VII, 22-25). Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLXIV *(*a*).

De verbis Apostoli, Galat. cap. VI, 2-5, Invicem onera vestra portate : *et de istis,* Unusquisque onus suum portabit. *Contra Donatistas, paulo post habitam Carthagine Collationem pronuntiatus* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Lex Christi a portantibus invicem onera sua impletur.* Omnes nos per Apostolum admonet veritas, ut invicem onera nostra portemus : et in eo ipso quo nos admonet, ut invicem onera nostra portemus, quo fructu id faciamus ostendit, adjungens et dicens, *Et sic adimplebitis legem Christi :* quæ non implebitur, nisi invicem onera nostra portemus. Quæ sint onera ista, et quemadmodum portanda sint, quoniam quidem omnes pro nostris viribus conari debemus implere legem Christi, adjuvante Domino conabor ostendere. Quod me demonstraturum esse proposui, mementote ut exigatis : et cum reddidero, non petatis. Hoc me demonstraturum esse proposui, adjuvante Domino intentionem meam et pro me orationes vestras, quæ sint onera quæ invicem nos jubet ut portemus Apostolus, et quemadmodum portanda sint. Hoc si fecerimus, illud ubi fructum posuit, sua sponte consequetur, ut impleamus legem Christi.

2. *Onera distinguenda.* Dicit aliquis : Obscure enim apostolus locutus est, ut tu coneris exponere quæ sint ista onera, vel quemadmodum invicem sustinenda? Est illic quæstio, quæ nos cogit onera distinguere. Et in ipso quippe capitulo lectionis habes ibi positum, *Unusquisque autem proprium onus portabit.* Jam ergo occurit sensibus vestris, Si *unusquisque onus proprium portabit*, quomodo dicit, *Invicem onera vestra portate?* Nisi quia onera distinguenda sunt, ne sibi contraria loqui putetur Apostolus. Non enim longe, non enim in alia Epistola, non enim in hac ipsa longe superius aut inferius; sed in eo ipso loco, ita ut sibi sint eadem verba contigua, utrumque posuit, et quia unusquisque proprium onus portabit, et quod admonuit et hortatus est, ut invicem onera nostra portemus.

CAPUT II. — 3. *Onerum duo genera.* Alia ergo sunt onera, in quibus unusquisque proprium portat, nec portat cum alio alter, nec projicit in alterum; et alia sunt onera, in quibus recte dicis fratri, Porto tecum, aut Porto pro te. Si ergo distinctione opus est, non est facilis intellectus. Contra eos ergo qui putabant posse hominem contaminari peccatis alienis, respondit Apostolus, *Unusquisque onus proprium portabit.* Item, contra eos quibus per hoc possit negligentia subintrare, ut quasi securi facti quod non contaminarentur peccatis alienis, neminem curarent corrigere, *Invicem onera vestra portate.* Breviter dictum, breviterque distinctum est : et quantum existimo, manifestationem veritatis non impedivit. Nam et breviter audistis, et cito intellexistis. Corda vestra non vidi : sed testes cordis voces audivi. Jam ergo tanquam de intellectis securi, aliquanto latius disseramus; non ut intelligendum insinuetur, sed ut quod intellectum est, commendetur.

4. *Sua cuique onera, peccata. Concionator mundi, Christus.* Onera quæ unusquisque sua portat, peccata sunt. Has detestabilium onerum sarcinas portantibus hominibus, et sub eis frustra sudantibus, Dominus dicit : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Quomodo reficit peccatis oneratos, nisi indulgentia peccatorum? Concionator mundi, de quadam specula excelsæ auctoritatis exclamat : Audi, genus humanum; audite, filii Adam; audi, genus laboriosum et infructuosum : video laborem vestrum, videte donum meum. Scio, laboratis et onerati estis; et quod est miserius, perniciosas sarcinas, vestris humeris alligatis : ad hæc, quod pejus est, onera addi vobis petitis, non deponi.

* Castigatus ad a. bn. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 22.

(*b*) Ex eodem sermone quædam transtulit Florus ad Galat. VI.

CAPUT III.—5. *Onus avaritiæ. Onus pigritiæ.* Quis nostrum brevi tempore potest multiplicitatem et varietatem harum disserere sarcinarum? Tamen inde pauca commemoremus, et de his cætera conjectemus. Vide hominem oneratum sarcina avaritiæ, vide illum sub hac sarcina sudantem, anhelantem, sitientem, et laborando sarcinam addentem. Quid exspectas, o avare, amplectens onus tuum, et catenis cupiditatis alligans malam sarcinam sub humeros tuos? Quid exspectas? quid laboras? quid inhias? quid concupiscis? Nempe satiare avaritiam. O vota inania et facta nequissima! Exspectas ergo satiare avaritiam? Illa te potest premere, tu illam non potes satiare. An forte non est gravis? Usque adeo sub hac sarcina sensum etiam perdidisti? Non est gravis avaritia? Quare ergo te de somno excitat, quæ te aliquando etiam dormire non sinit? Et fortasse habes cum illa alterum onus pigritiæ, et ista duo nequissima onera secumque pugnantia premunt te, et dilaniant te. Non enim paria imperant, non enim similia jubent. Pigritia dicit, Dormi : avaritia dicit, Surge. Pigritia dicit, Noli pati frigidos dies : avaritia dicit, Tolera in mari etiam tempestates. Illa dicit, Quiesce ; illa non sinit quiescere. Jubet, non solum , Procede ; sed et, Naviga trans mare, quære terras quas ignoras. Merces in Indiam deportandæ sunt : non nosti linguam Indorum , sed intelligibilis videtur sermo avaritiæ. Venies ignotus ad ignotum ; das, accipis, emis, portas ; periclitatus pervenisti , cum periculis redis , exclamas in mari exagitatus tempestate, Deus , libera me. Non audis respondentem , Quare? Misi te? Avaritia tibi jussit ut acquireres quod non habebas : ego tibi jussi ut sine labore ante ostium tuum pauperi dares quod habebas. Illa te ad Indos misit ad reportandum aurum : ego tibi ad ostium Christum posui , a quo emeres regnum cœlorum. Laboras in jussione avaritiæ, in jussione mea non laboras. Ambo jussimus ; non audisti me : cui obaudisti liberet te.

CAPUT IV. — 6. *Pro sarcinis cupiditatis, suscipiendæ sarcinæ charitatis.* Quam multi has sarcinas portant? Quanti mihi modo contra ipsas sarcinas loquenti sub ipsis positi exclamant? Cum sarcinis intrarunt, cum sarcinis exeunt : avari ingressi sunt, avari discedunt. Ego loquendo contra istas sarcinas laboravi. Si clamatis, ponite quod portatis. Postremo me nolite audire ; Imperatorem vestrum audite clamantem, *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis.* Non enim venitis, nisi laborare desinatis. Vultis ad me currere, sed cum gravibus sarcinis non potestis. *Venite*, inquit, *ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam.* Do veniam præteritorum peccatorum, tollam quod premebat oculos vestros, sanabo quod nocuit humeris vestris. Tollam quidem sarcinas, sed inanes a sarcinis non dimittam : tollam sarcinas malas, et imponam bonas. Cum enim dixisset, *Et ego vos reficiam;* adjunxit, *Tollite jugum meum super vos.* Male te subjugaverat cupiditas, salubriter te subjuget charitas.

7. *Christus magister quid a se disci velit. Sarcina Christi levis.—Tollite jugum meum super vos, et discite a me.* Si vobis viluit humanum qualecumque magisterium, *discite a me.* Christus clamat magister, unicus Dei Filius, solus verax, verus, veritas clamat, *Discite a me.* Quid? Quia in principio erat Verbum , et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, et omnia per ipsum facta sunt (*Joan.* I , 1-3)? Numquid hoc ab eo discere poterimus, mundum fabricare, cœlum luminibus implere, diei noctisque , vicissitudines ordinare, tempora et sæcula jubere percurrere , seminibus vim tribuere, animalibus terram replere? Nihil horum nos jubet discere magister cœlestis : illa facit ut Deus.

CAPUT V. — Sed quia iste Deus et homo esse dignatus est, in eo quod Deus est, audi ut recreeris ; in eo quod homo est, audi ut imiteris. *Discite*, inquit, *a me ;* non mundum fabricare, et creare naturas : nec illa quidem alia quæ hic latens Deus, homo manifestus effecit ; nec ipsa dicit [1], Discite a me febres ab ægrotantibus pellere, fugare dæmonia , mortuos suscitare, ventis et fluctibus imperare, super aquas ambulare : nec hoc dicit, *Discite a me.* Hæc enim dedit quibusdam discipulis suis, quibusdam non dedit : hoc autem, *Discite a me,* omnibus dicit; ab hoc præcepto nemo se excuset, *Discite a me quoniam mitis sum, et humilis corde.* Quare dubitas hanc sarcinam ferre? Hæc sarcina gravis est, humilitas et pietas? Hæc sarcina gravis est, fides , spes, charitas? Istæ enim humilem, istæ mitem reddunt. Et vide quia oneratus non eris, si ipsum audieris. *Jugum enim meum lene est, et sarcina mea levis est* (*Matth.* XI, 28-30). Quid est, *levis est?* Quid si habet pondus, sed minus? plus habet avaritia, minus justitia? Nolo sic intelligas. Hæc sarcina non est pondus onerati , sed alæ sunt volaturi [2]. Habent enim et aves pennarum suarum sarcinas. Et quid dicimus? Portant illas , et portantur. Portant illas in terra, portantur ab illis in cœlo. Tu si misericordiam velis præbere avi, præsertim æstate, et dicas, Miseram istam aviculam onerant pennæ, et detrahas onus hoc ; in terra remanebit, cui subvenire voluisti. Porta ergo pennas pacis, alas accipe charitatis. Hæc est sarcina, sic implebitur lex Christi.

CAPUT VI. — 8. *Cupiditatis aut charitatis quisque suæ onus portat.* Distincta sunt onera. Videte nunc, nescio quis avarus intrat : nosti illum avarum, stat tecum, et tu non es avarus ; sed etiam misericors, das pauperi quod habes, non inhias in ea quæ non habes; audis dicentem Apostolum , *Præcipe divitibus hujus mundi, non superbe sapere , neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum : divites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent , thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam* (I *Tim.* VI, 17-19). Audisti, agnovisti , didicisti, tenuisti, fecisti. Fac quod facis, noli pigre-

[1] Lov., *nec ipse dicit.* M.
[2] MSS., *volatori.*

scere, noli cessare. Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth.* x, 22). Bene fecisti homini, ingratus est homo : non te pœniteat bene fecisse, ne fundas pœnitendo quod implesti miserando : dic in corde tuo. Non videt iste in quem feci, videt ille propter quem feci; quia iste si videret, si ingratus non esset, sibi potius quam mihi prodesset. Ad Deum me teneam, quem non latet quod facio ; non solum quod facio, sed etiam quod corde facio : illum sperem retributorem, qui facti mei non quærit testem. Talis es, et forte in populo Dei stat juxta te avarus raptor, inhians rebus alienis. Quem nosti talem, et fidelis est, vel potius fidelis vocatur, non eum potes de ecclesia pellere, non habes aliquem aditum castigando et corripiendo corrigere, accessurus est tecum ad altare : noli timere; *Unusquisque proprium onus portabit*. Memento Apostoli, ut securus accedas : *Unusquisque proprium onus portabit*. Tantummodo non tibi dicat, Porta mecum. Nam si cum illo communicare volueris avaritiam, onus non minuetur, sed duo gravabuntur. Portet ergo sarcinam suam, et tu tuam : quoniam quando ex humeris Dominus tuus talem sarcinam excussit, alteram imposuit ; excussit cupiditatis, imposuit charitatis. Ergo secundum cupiditates malas [1] unusquisque sarcinam suam portat, malus malam, bonus bonam.

CAPUT VII. — 9. *Onera quæ communicanda. Paupertas, onus. Divitiæ, onus.* Converte te jam et ad illud præceptum, *Invicem onera vestra portate*. Habes enim sarcinam Christi ; unde portes cum altero onus proprium. Pauper est, dives es : onus illius paupertas est ; tu tale onus non habes. Vide ne forte cum te interpellaverit pauper, tu dicas, *Unusquisque onus proprium portabit*. Hic alterum præceptum audi : *Invicem onera vestra portate*. Paupertas non est onus meum, sed est onus fratris mei. Vide ne divitiæ sint majus onus tuum. Nam non habes onus paupertatem, sed habes onus divitias. Si bene intendas, onus est. Ille alterum onus habet, tu alterum. Porta cum illo, et portet tecum, ut invicem onera vestra portetis. Quod est onus paupertatis? Non habere. Quod est divitiarum onus? Plus quam opus est habere. Et ille oneratus est, et tu oneratus es. Porta cum illo non habere, portet tecum plus habere ; ut fiant æquales sarcinæ vestræ. Si enim dederis indigenti, minuis illi non habenti onus ipsius, quod erat non habere : si ei dederis, incipit habere ; minutum est illi onus, quod vocatur non habere : minuit et ipse onus tuum, quod vocatur plus habere. Duo ambulatis viam Dei in peregrinatione hujus sæculi : tu portabas sumptus magnos superfluos ; ille autem sumptus non habebat : adhæsit tibi, comes tuus esse desiderans ; noli negligere, noli spernere, noli relinquere. Non vides quantum portes? Nihil portanti et non habenti da inde aliquid, et comitem adjuvabis, et te relevabis. Apostolica sententia satis, quantum opinor, exposita est.

10. *Donatistæ in schismate post Collationem pertinaces*. Non vobis fumos vendant qui dicunt : Sancti sumus, non portamus sarcinas vestras, ideo vobis non communicamus. Majores isti portant sarcinas divisionis, majores portant sarcinas præcisionis, sarcinas schismatis, sarcinas hæresis, sarcinas dissensionis, sarcinas animositatis, sarcinas falsorum testimoniorum, sarcinas calumniosarum criminationum. Istas sarcinas conati sumus, et conamur deponere de humeris fratrum nostrorum. Illi amant illas tenentes ad se, minores esse nolunt, quia ipsis sarcinis tumuerunt. Nam et qui ponit sarcinam, quam gestabat collo, quasi minor fit; sed pondus posuit, non staturam.

11. *Qui tolerat malos non eo ipso communicat eorum peccatis*. Sed ego, inquis, non communico peccatis alienis. Quasi hoc tibi dicam : Veni, communica peccatis alienis. Non hoc dico, novi quid dicat Apostolus : sed illud dico. Propter peccata aliena, si vera essent, et non tua magis essent, gregem Dei mixtum ovibus et hædis non desereres; aream dominicam, quamdiu palea trituratur, non relinqueres; retia dominica quamdiu bonos et malos pisces ad littus trahunt, non disrumperes. Et quomodo, inquis, ferrem quem novi malum? Nonne melius ipsum ferres, quam te foras efferres? Ecce quomodo ferres : si attenderes Apostolum dicentem, *Unusquisque proprium onus portabit;* liberaret te ista sententia. Non enim cum illo communicares avaritiam, sed communicares cum illo Christi mensam. Et quid tibi obesset, si cum illo communicares Christi mensam? Apostolus dicit : *Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit* (I *Cor.* xi, 29). *Sibi*, non tibi. Sane si judex es, si judicandi potestatem accepisti, ecclesiastica regula, si apud te accusatur, si veris documentis testibusque convincitur, coerce, corripe, excommunica, degrada. Sic vigilet tolerantia, ut non dormiat disciplina.

CAPUT VIII. — 12. *Cæcilianus absens et innocens damnatur. Leges Imperatorum contra Donatistas. Cæcilianus ter absolutus. Primianus.* Sed damnatus est, inquiunt, Cæcilianus. Damnatus? A quibus? Primo absens, deinde a Traditoribus innocens. Allegata sunt ista, Gestis inserta, probata sunt. Enervare quidem vires veritatis conati sunt, et inanium nebulis prosecutionum [1] ejus serenitatem nebulare, quantum potuerunt, enisi sunt. Adfuit Dominus, vicit serenitas ejus nebulas eorum. Et videte quomodo nescientes absolverunt Ecclesiam orbis terrarum, cujus communione gaudemus, qualescumque in ea simus. Non ipsos nos, sed ipsam tuemur, defendimus, obtinemus, aream dominicam defendendo, pro area dominica clamo. Tu quis in ea sim, nolo cures : ventilabrum exspecto (*Matth.* iii, 12). Nolo, inquam, hoc cures : aut si curare vis, noli cum lite curare, ut possis fratrem sanare. Cura paleam, si potes : sed triticum noli relinquere, si paleam curare non potes. Excutiuntur aliquando de area dominica et paleæ ; interdum et grana, sed non longe. Sunt autem operarii

[1] Forte, *suas*.

[1] Editi, *persecutionum*. Verius manuscripti, *prosecutionum*, id est litigationum.

boni, circumeunt aream, et ea quæ foris excussa sunt, quibusdam mundatoriis trahunt et revocant in aream, etsi trahendo, etsi cogendo. Mundatoria instrumenta sunt leges istæ mundanæ. Revoca, etiam cum terra trahe triticum, ne propter terram pereat triticum. Damnatus est, inquiunt, Cæcilianus. Damnatus est semel absens, ter absolutus est præsens. Respondimus eis; et homines indociles, quantum potuimus, breviter de suis factis admonuimus, et diximus: Quid recitatis contra Cæcilianum concilium septuaginta episcoporum, sententias in absentem proferentium? Plures prolatæ sunt a Maximianistarum concilio contra absentem Primianum. Diximus: Absens ab illis damnatus est Cæcilianus, absens ab istis damnatus est Primianus. Quomodo isti non præjudicant absenti Primiano, sic et illi præjudicare non potuerunt absenti Cæciliano.

CAPUT IX. — 13. *Donatistæ sua ipsorum sententia damnati.* Quid eos putatis in hac angustia respondisse? Quid enim dicerent? Qua evaderent inclusi retibus veritatis? Ut hæc retia violenter rumperent, quid dixerunt breviter et absolute pro nobis? Et quidem multa, et pene omnia pro nobis, sicut Gesta indicabunt, quæ jam proponenda vestra Charitas lectura est. Sed hoc loco rogo vos, et obsecro per Christum, ut teneatis, dicatis, in ore semper habeatis. Non potuit enim pro nobis brevior, et certior, et liquidior ferri sententia. Quid ergo dixit, cum hoc objiceremus: Sic non præjudicant isti Cæciliano, quomodo nec illi Primiano. Et ille defensor illorum: *Nec causa causæ præjudicat, nec persona personæ* (*Brevic. Collationis cum Donatistis, die* 3, *cap.* 16, *n.* 28). O responsum breve, liquidum, verum! Non enim scivit quid dixit; sed Caiphæ similis, cum esset pontifex prophetavit (*Joan.* XI, 49): *Nec causa causæ præjudicat, nec persona personæ.* Si nec causa causæ, nec persona personæ præjudicat, ergo unusquisque sarcinam suam portat. Eat nunc et objiciat tibi Cæcilianum: non tibi cuicumque homini, sed ipsi orbi terrarum objiciat Cæcilianum. Quod cum facit, innocentem objicit innocentibus. Prorsus Gesta indicabunt liquidissime. Purgatus est Cæcilianus. Sed fac eum non purgatum, fac criminosum inventum; audi vocem tuam ab orbe terrarum: *Nec causa causæ, nec persona personæ præjudicat.* Anima hæretica, insanabilis, animosa, cum tu in te sententiam dicas, judicem quid accusas? Si illum ego corrupi, ut judicaret pro me; te quis corrupit, ut damnares te?

CAPUT X. — 14. *Donatistas quid in errore detineat.* Utinam hæc aliquando cogitent, vel sero cogitent, vel detumescente animositate cogitent; ad se redeant, se interrogent, se discutiant, sibi respondeant, pro veritate non timeant eos quibus falsitatem diutissime vendiderunt. Ipsos enim timent offendere; erubescunt humanæ infirmitati, et non erubescunt invictissimæ veritati. Utique hoc timent, ne dicatur eis: Quare ergo nos decepistis? quare nos seduxistis? quare tanta mala et falsa dixistis? Respondere deberent, si Deum timerent: Humanum fuit errare, diabolicum est per animositatem in errore manere. Melius quidem erat si nunquam erraremus: sed vel quod secundum est faciamus, ut errorem aliquando emendemus. Decepimus, quia decepti eramus: falsa prædicavimus, qui prædicantibus falsa credidimus [1]. Dicant suis: Simul erravimus, simul ab errore recedamus. Duces vobis fuimus ad foveam, et secuti estis cum duceremus ad foveam; et nunc sequimini cum ducimus ad Ecclesiam. Possent ista dicere: indignantibus dicerent, iratis dicerent, aliquando et illi ponerent indignationem, amarent vel sero unitatem.

15. *Patientia in ipsos exhibenda.* Nos tamen, fratres, patientes circa illos simus. In fervore sunt et tumore oculi quos curamus. Non dico ut curare cessemus; sed ut non insultationibus ad majores amaritudines provocemus; rationem leniter reddamus, non de victoria superbe exsultemus. *Servum enim Domini litigare non oportet*, Apostolus dicit, *sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diversa sentientes: ne forte det illis Deus pænitentiam, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur secundum ipsius voluntatem* (II *Tim.* II, 24-26). Patienter ergo ferte, si sani estis, patienter ferte, in quantum sani estis. Nam quis perfecte sanus? Cum Rex justus sederit in throno, quis gloriabitur mundum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato (*Prov.* XX, 8 *et* 9)? Ergo quamdiu tales sumus, hoc nobis debemus, ut invicem onera nostra portemus. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLXV * (*a*).

De verbis Apostoli, Ephes. cap. III, 13 18, Peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra, *etc.*, *deque gratia et libera voluntate, contra Pelagianos.*

Habitus in basilica Majorum (*b*)

CAPUT PRIMUM. — 1. *Spes collocanda in Deo, non in viribus liberi arbitrii. Gratiæ et liberi arbitrii concursus.* Apostolum audivimus, Psalmum audivimus, Evangelium audivimus; consonant omnes divinæ lectiones, ut spem non in nobis, sed in Domino collocemus. *Peto*, inquit Apostolus, *non infirmari* [2] *in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Peto*, inquit, *non infirmari*, id est, ut non infirmemini, quando auditis me pati pro vobis tribulationes; quia hæc est gloria vestra. Petit ergo eos, ut non infirmentur; quod non faceret, nisi eorum vellet excitare voluntatem. Si enim responderent, Quid nos petis quod in potestate non habemus? numquid non viderentur sibi justum reddidisse responsum? Et tamen Apostolus, nisi sciret esse in eis voluntatis propriæ consensionem, ubi et ipsi aliquid agerent, non dice-

[1] Sic manuscripti. Editi vero, *falsa præjudicavimus, qui præjudicantibus falsa credidimus.*

[2] In editis plerumque, non tamen semper, *vos non infirmari*. At in manuscriptis vix aliquando ponitur, *vos*; quæ vox a græco abest.

* Castigatus ad omnes Mss. et in Edd. sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 7.

(*b*) Sic in Romano codice manuscripto PP. Cisterciensium. Citatur hic sermo a Floro ad Rom. IX, et ad Ephes. III.

ret, *Peto*. Et si diceret, Jubeo, nisi eos nosset adhibere posse jussioni suæ voluntatem, sine causa hoc verbum de ejus ore procederet. Sed rursus sciens sine Dei adjutorio infirmam esse hominis voluntatem, non solum ne dicerent, Voluntatis arbitrium non habemus, dixit, *Peto;* verum etiam ne dicerent, Voluntatis arbitrium sufficit nobis, videte quid addidit : *Hujus rei gratia*. Cujus rei gratia, nisi quam supra dixerat, *Peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra?* Quia ergo voluntatis habetis arbitrium, *Peto*. Quia vero vobis voluntatis non sufficit arbitrium ad implendum quod peto, *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo et in terra nominatur. Ut det vobis*. Quid, *det vobis?* Quod peto a vobis, rogo det vobis. Peto enim a vobis, propter arbitrium voluntatis : rogo det vobis, propter auxilium majestatis.

CAPUT II. — 2. *A Deo petitur hoc ipsum quod ab homine exigitur*. Sed Apostoli verba prævenimus. Adhuc fortasse exspectatis audire, qui textum ejusdem lectionis memoria non tenetis, utrum revera ideo Apostolus pro ipsis ad Patrem genua flectat, ut det illis quod dixerat eis, *Peto*. Mementote ergo quid petierit ab ipsis. *Peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis :* hoc ab ipsis petit. Modo videte quid illis petit : *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtute corroborari*. Quid est aliud, nisi non infirmari? *Virtute corroborari*, inquit, *per Spiritum ejus*. Iste Spiritus gratiæ. Videte quid petit. Hoc a Deo petit, quod ab hominibus exigit : quia ut Deus velit dare, debes et tu ad accipiendum accommodare voluntatem. Quomodo vis accipere gratiam divinæ bonitatis, qui sinum non aperis voluntatis? *Det*, inquit, *vobis*. Non enim habetis, nisi det vobis. *Det vobis virtute corroborari per Spiritum ejus*. Si enim dederit vobis virtute corroborari, ibi dabit vobis non infirmari. *In interiore homine* [1] *habitare Christum per fidem in cordibus vestris*. Totum hoc det vobis. *In charitate radicati et fundati, ut prævaleatis comprehendere cum omnibus sanctis*. Quid comprehendere? Det vobis per Spiritum suum virtute corroborari, et habitare in interiore homine vestro Christum per fidem, atque ita in charitate radicati et fundati possitis comprehendere cum omnibus sanctis : quid? *Quæ sit latitudo, longitudo, altitudo et profundum*. Altitudo quidem in latina lingua utrumque significat : et quod sursum versus est, altitudinis nomen habet; et quod in profundum altum est, altitudinis nomen habet. Ideo bene respondit interpres ad id quod sursum altum est, altitudinem dicere; ad illud quod deorsum altum est, profundum dicere.

CAPUT III. — 3. *In quatuor dimensionibus mysterium crucis*. Quid est ergo, fratres mei, exponam hoc ego vobis. Facilius forte si cuiquam sit, quid ergo [2] ? quia latitudinem, longitudinem, altitudinem, et profundum, quatuor ista quæ dicit Apostolus, minus idoneus sum vel comprehendere vel proferre, transibo ab hoc? An forte pulsabo, et ut vobis salubre aliquid proferam, vestris orationibus adjuvabor? Quid pergis corde, homo christiane, per latitudinem terræ, longitudinem temporum, altitudinem cœli, profunditatem abyssi? Quando ista comprehendis vel mente vel corpore? hoc est, sive cogitando sive carnis oculis intuendo, quando ista comprehendis? Ipsum audi Apostolum dicentem tibi : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (*Galat.* VI, 14). Et nos in illa gloriemur, vel quia super illam incumbimus. In illa gloriemur omnes, o boni fratres, in illa gloriemur. Ibi forte inveniemus et latitudinem, et longitudinem, et altitudinem, et profundum. His enim Apostoli verbis crux quodam modo nobis ante oculos constituta est. Habet enim latitudinem, in qua manus figuntur : habet longitudinem, quod inde usque ad terram ducitur lignum; habet et altitudinem, quod ab ipso transverso, in quo figuntur manus, excedit aliquantum, ubi caput crucifixi ponitur : habet et profundum, hoc est quod in terra figitur, et non videtur. Videte magnum sacramentum. Ab illo profundo quod non vides, surgit totum quod vides.

CAPUT IV. — 4. *Crucis latitudo, longitudo et altitudo*. Ubi ergo est latitudo? Confer te ad vitam moresque sanctorum, qui dicunt, *Absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi*. Invenimus in moribus eorum latitudinem charitatis; unde illos admonet ipse Apostolus, dicens, *Dilatamini, ne sitis jugum ducentes cum infidelibus*. Et quia ipse latus erat, qui eos ad latitudinem exhortabatur, audi quid dicat : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii; cor nostrum dilatatum est* (II *Cor.* VI, 11-14). Latitudo ergo charitas est, quæ sola bene operatur. Latitudo facit ut hilarem datorem diligat Deus (*Id.* IX, 7). Si enim angustiam passus fuerit, tristis dabit : si tristis dabit, perit quod dabit. Opus est ergo latitudine charitatis, ne pereat quidquid boni facis. Sed quoniam ait Dominus. *Ubi abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum;* da mihi et longitudinem. Quæ est longitudo? *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* XXIV, 12, 13). Hæc est longitudo crucis, ubi totum corpus porrigitur : ubi quodam modo statur, quo stando perseveratur. Si ergo quæris, qui in cruce gloriaris, habere crucis latitudinem; habeto bene operandi virtutem. Si vis habere crucis longitudinem; habeto perseverandi longanimitatem. Si autem vis habere crucis altitudinem; nosce quid audias, et ubi audias, Sursum cor. Quid est, Sursum cor? Ibi spera, ibi ama : inde pete virtutem, ibi exspecta mercedem. Nam si bene operaris, et hilariter tribuis, videris habere latitudinem. Si in iisdem bonis operibus usque in finem perseveraveris, videris habere longitudinem. Sed si omnia hæc non propter supernam mercedem facis, altitudinem non habebis; et illa jam nec latitudo erit nec longitudo. Quid est enim habere alti-

[1] Lov., *in interiorem hominem*. At Am. Er. et Mss., *in interiore homine*; et sic legi solet apud Augustinum.

[2] Ita Benignianus Ms. Editi vero sic, *quod facilius forte sit cuiquam, quam sibi sit quis. Quid ergo?*

tudinem, nisi cogitare Deum, amare Deum; et gratis amare ipsum Deum adjutorem, ipsum spectatorem, ipsum coronatorem, ipsum præmii largitorem; postremo ipsum præmium deputare, non aliud ab ipso quam ipsum exspectare? Si amas, gratis ama: si vere amas, ipse sit merces quem amas. An vero tibi chara sunt omnia, et vilis est ille qui condidit omnia?

CAPUT V.—5. *Profundum crucis.* Hæc ut possimus, flexit genua sua pro nobis Apostolus, utique ideo ut detur nobis. Terret enim et Evangelium: *Vobis datum est scire mysterium regni, illis autem non est datum. Qui enim habet, dabitur ei.* Quis autem habet cui dabitur, nisi cui datum est? *Qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo* (*Matth.* XIII, 11, 12). Quis autem non habet, nisi cui non est datum? Quare ergo illi datum est, et illi non est datum? Non me piget dicere, hoc est profundum crucis. De profundo nescio quo judiciorum Dei, quæ perscrutari contemplarique non possumus, procedit omne quod possumus. De profunditate, inquam, nescio qua judiciorum Dei, quæ inscrutabilia contemplari non possumus, perscrutari non valemus, procedit omne quod possumus. Quod possum, video: unde possim, non video; nisi quia et hoc hactenus video, quod novi esse a Deo. Quare autem illum, et non illum: multum est ad me, abyssus est, profundum crucis est; admiratione exclamare possum, disputatione demonstrare non possum. Quid possum exclamare de ista profunditate? *Quam magnificata sunt opera tua, Domine!* Gentes illuminantur, Judæi excæcantur. Quidam parvuli sacramento Baptismatis abluuntur, quidam vero parvuli in morte primi hominis relinquuntur. *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ!* Et sequitur: *Vir imprudens non cognoscit, et stultus non intelligit hæc* (*Psal.* XCI, 6, 7). Quid non intelligit stultus et imprudens? Quia vel profundum est. Nam si stultus non intelligit, et sapiens intelligit, non est nimis profundum. Sed si sapiens intelligit quia profundum est, stultus non intelligit quia vel profundum est.

6. *Error de animarum peccato ante corpus, unde.* Ideo multi de isto profundo quærentes reddere rationem, in fabulas vanitatis abierunt. Aliqui dixerunt quod animæ sursum in cœlo peccant, et secundum sua peccata ad corpora pro meritis diriguntur, et dignis ibi quasi carceribus includuntur. Ierunt post cogitationes suas; volentes disputare de Dei profundo, mersi sunt in profundum. Occurrit enim eis Apostolus, volens gratiam commendare, et elegit illos geminos in utero Rebeccæ, et dicit: *Nondum enim natis, nec qui aliquid egerint boni aut mali* (*Rom.* IX, 11). Vide quemadmodum tulit vanis hominibus phantasias conversationis animarum ante corpus in cœlo. Si enim ibi jam conversatæ sunt, jam aliquid boni egerunt vel mali, et pro meritis suis ad corpora terrena detrusæ sunt [1]. Si placet, contradicamus Apostolo, qui dixit, *Nondum natis, nec qui aliquid egerint boni aut mali.* Hoc autem quia propter Apostoli evidentem sententiam respuit catholica fides, quod animæ in cœlis prius vivant et conversentur, et illic recipiendorum corporum merita assumant, modo isti novelli (*a*) non audent dicere.

CAPUT VI. — 7. *Mors nonnisi ex peccato. Parvulorum mors ex peccato primi hominis.* Sed quid dicunt? Aliqui, sicut audivimus, ipsorum ita disputant: Prorsus, inquiunt, pro meritis suis omnes homines moriuntur, quia peccaverunt; non enim esset mors, nisi veniens de peccato. Optime quidem et vere dictum est, Non esset mors, nisi veniens de peccato Sed ego, cum hoc audio, ideo laudo, quia illam primam mortem intueor et illius primi hominis peccatum. Audio enim Apostolum: *Sicut in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur* (I *Cor.* XV, 22). *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt* (*Rom.* V, 12). Omnes enim unus fuerunt. Sic te audio dicentem mortem hominis de peccato esse? Non, inquit. Et quid dicis? Omnem hominem Deus immortalem creat modo. Mirabilis novitas [1]. Quid dicis? Prorsus, inquit, omnem hominem Deus immortalem creat. Quare ergo moriuntur parvuli infantes? Nam si dicam, Quare moriuntur grandes homines? dicturus es mihi, Peccaverunt. Ergo de majorum ætate non disputabo: parvulorum infantiam contra te testem citabo. Non loquuntur, et convincunt: tacent, et quod dico probant. Ecce infantes in suis utique operibus innocentes sunt, nihil secum nisi quod de primo homine traxerunt habentes: quibus propterea est gratia Christi necessaria, ut in Christo vivificentur, qui in Adam mortui sunt; ut quia inquinati sunt generatione, purgentur regeneratione. Ipsos ergo testes citabo. Responde mihi: Quare moriuntur, si omnes homines immortales nascuntur, et quoniam peccant, ideo moriuntur? Quid putatis dici potuisse? Quæ aures ferant? Peccaverunt et ipsi. Ubi peccaverunt? Rogo te, quando peccaverunt? quomodo peccaverunt? Bonum et malum quid sit nesciunt. Peccatum accipiunt, qui præceptum non capiunt? Proba mihi peccatores infantes: quod dixisti, vere quia oblitus es quod fuisti, proba mihi peccata infantium. An quia plorant, peccant? quia motibus quasi mutorum animalium, molestias repellunt, voluptates accipiunt, ideo peccant? Si motus isti peccata sunt, ampliores peccatores in Baptismo fiunt; quia cum baptizantur, vehementissime reluctantur. Quare illis in tanta reluctatione non imputatur peccatum, nisi quia nullum est adhuc voluntatis arbitrium?

8. *Parvuli in utero exstincti.* Sed aliud dico: Isti quia nati sunt, ut arbitraris, peccarunt. Nam si non peccarent, inquis, non morerentur. Quid de illis dicis qui in utero moriuntur? O angustia! Et ipsi, inquit, peccarunt, ideo moriuntur. Mentiris, an falleris? Contradicit Apostolus: *Nondum natis, nec aliquid agentibus boni aut mali.* Magis Apostolum audio quam te: magis Apostolo credo quam tibi. *Nondum natis, nec ali-*

[1] In Mss., *dirutæ sunt.*

[1] Verba in quibusdam libris sic interpunguntur: *immortalem creat. Modo mirabilis novitas.*

(*a*) Pelagiani.

quia agentibus boni aut mali. Si autem hoc testimonium refellis, vade tibi potius ad illas vagationes, et dic : Quia in cœlo peccarunt, et inde in corpora præcipitantur. Non dico, inquit. Quare non dicis? Quia dicit Apostolus, *Nondum natis, nec aliquid agentibus boni aut mali.* Si ergo non eos accusas in cœlo, quare accusas in utero? Ad utrumque respondet Apostolus, et eis respondet qui dicunt, In cœlo peccaverunt; et eis respondet qui dicunt, In utero peccaverunt, quia ad utrumque valent illa verba quæ dicunt, antequam nascerentur, nihil egisse vel boni vel mali. Quare ergo moriuntur? Et hic te auditurus sum, et non potius Magistrum Gentium?

CAPUT VII. — 9 *Gratia parvulis et majoribus subveniens. Gratiæ mysterium inscrutabile.* Dic mihi, Paule apostole, quare moriuntur? *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Ecce primus homo totam massam damnabilem fecit : veniat, veniat Dominus noster, secundus homo; veniat, veniat; ex alio tramite veniat, per virginem veniat; vivus veniat, mortuos inveniat : moriatur, ut morienti subveniat, mortuos ad vitam transferat, mortuos redimat a morte, servet vitam in morte[1], occidat mortem de morte. Sola est ista gratia parvulorum, sola majorum : sola liberat pusillos cum magnis. Quare illum, et quare illum; quare non illum atque illum; nolo a me quæras. Homo sum : profundum crucis adverto, non penetro; expavesco, non scrutor. Inscrutabilia sunt judicia ejus, investigabiles sunt viæ ejus (*Rom.* XI, 33). Homo sum, homo es : homo erat qui dicebat, *O homo, tu quis es qui respondeas Deo* (*Id.* IX, 20)? Homo dicebat, homini dicebat. Audiat homo, ne pereat homo, propter quem Deus factus est homo. In hac ergo crucis profunditate, in hac rerum tanta obscuritate teneamus quod cantavimus : non de nostra virtute præsumamus, non ingenioli nostri viribus in hac quæstione aliquid arrogemus : Psalmum dicamus, cum Psalmo dicamus, *Miserere mei, Deus, miserere mei.* Quare? Quia virtutem habeo qua te promerear? Non. Quare? Quia voluntatis arbitrium gero, unde gratiam tuam meritum meum præcedat? Non. Sed quare? *Quoniam in te confidit anima mea* (*Psal.* LVI, 2). Magna scientia, ista confidentia. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLXVI * (*a*).

Sermo de verbis Apostoli, Ephes. cap. IV, 25, Deponentes mendacium, loquimini veritatem : *et Psalmi* CXV, 11, Omnis homo mendax.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Mendacium prohibitum homini.* Hanc sententiam, quam dixit Apostolus, *Deponentes mendacium, loquimini veritatem,* non esse contrariam illi sententiæ, quæ dicta est in Psalmo, *Omnis homo mendax,* si Dominus dat intellectum, breviter exponemus. Quid ergo est, *Deponentes mendacium, loquimini veritatem;* et, *Omnis homo mendax?* An impossibilia per Apostolum Deus jubet? Non. Quid ergo jubet? Audeo dicere : sed sine contumelia dictum accipiatis, quia et in me ipsum dico : hoc jubet Deus, ut non simus homines. Si enim dicerem, Jubet Deus ut non sitis homines; acerbe forsitan acciperetis : et me itaque conjunxi, ne quis irascatur.

CAPUT II. — 2. *Homines cur objurgantur quod sint homines. In vetere homine mendacium, in novo veritas.* Plus enim dico Sanctitati vestræ : invenimus Apostolum tanquam crimen objecisse hominibus, quia homines sunt : objurgans enim illos hoc dixit. Quomodo nos irati dicimus alicui, Pecus es : sic ille corripiens in flagello dominicæ disciplinæ, objecit hominibus quia homines erant. Quid illos fieri volebat, quibus crimen erat quia homines erant? *Cum enim sit inter vos,* inquit, *æmulatio et contentio; nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat, Ego quidem sum Pauli; alius autem, Ego Apollo : nonne homines estis* (I *Cor.* III, 3 *et* 4)? Exprobrans et objurgans ait, *Nonne homines estis?* Quid ergo eos fieri volebat, nisi quod in Psalmo dicitur, *Ego dixi, Dii estis et filii Altissimi?* Hoc quidem dixit Deus : ad hoc enim vocat. Sed quid subjungit? *Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis* (*Psal.* LXXXI, 6 *et* 7). Et ibi opprobrium objectum est, cum dicitur, *Vos autem sicut homines moriemini.* Homo enim Adam, et non filius hominis : Christus autem filius hominis, et Deus. Ad mendacium vetus homo pertinet, id est, Adam; ad veritatem novus homo filius hominis, hoc est, Christus Deus. Si deponis mendacium, exue Adam; si loqueris veritatem, indue Christum : et non tibi erunt contraria quæ modo in Scripturis sunt posita. Quia et Apostolus exuendum hominem veterem et induendum novum monens, dicit, *Deponentes mendacium, loquimini veritatem :* et Psalmus illos admonebat et plangebat, qui nolentes exuere Adam et induere Christum, non novi homines, sed tantum homines esse cupiebant; qualibus dicitur, *Nonne homines estis?* Et in vos cadit quod dictum est, *Omnis homo mendax.*

CAPUT III. — 3. *Quomodo quæ Dei sunt, fiant nostra.* Si homo vis esse, mendax eris. Noli velle esse homo, et non eris mendax. Indue Christum, et eris verax : ut quæ locutus fueris, non tua sint quasi propria, et abs te instituta, sed illustrantis te et illuminantis veritatis. Nam si spoliaberis lumine, remanebis in tenebris tuis, et non poteris nisi mendacia loqui. Ait enim ipse Dominus, *Qui loquitur mendacium, de suo loquitur* (*Joan.* VIII, 44) : quia *omnis homo mendax.* Qui ergo loquitur veritatem, non de suo loquitur, sed de Dei. Non quidem ita, ut cum loqui dicamus aliena : fiunt enim sua, cum amat quod accipit, et gratias agit illi qui dedit. Nam si ablata fuerit homini illustratio veritatis, remanebit tanquam nudus indumento luminis, et non poterit nisi mendacia loqui. Hoc enim in illo remanebit, quod in Psalmo scriptum est, *Omnis homo mendax.*

[1] Am. Er. et plures manuscripti, *in mortem;* sed minus bene.

* Emendatus ad gr. Ulim. Par. et Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 25

CAPUT IV. — 4. *Vocatus es ut non sis homo, sed filius Dei.* Non est ergo unde quisquam calumnietur, et dicat mihi : Mentiar, quia homo sum. Dicam enim et ego fidentissime : Noli esse homo, ut non mentiaris. Ergo, inquit, homo non ero? Non utique. Ut enim non sis homo, ad hoc vocatus es ab illo qui propter te factus est homo. Noli succensere. Non enim ita tibi dicitur ut homo non sis, ut pecus sis : sed ut sis inter eos quibus dedit potestatem filios Dei fieri (*Joan.* I, 12). Deus enim deum te vult facere : non natura, sicut est ille quem genuit; sed dono suo et adoptione. Sicut enim ille per humanitatem factus est particeps mortalitatis tuæ; sic te per exaltationem facit participem immortalitatis suæ. Age igitur gratias, et amplectere quod donatum est ut merearis perfrui quo vocatus es. Noli esse Adam, et non eris homo. Si non homo, non utique mendax : quia *omnis homo mendax*. Et cum cœperis non mentiri, noli tibi tribuere et extolli, quasi ex tuo proprio : ne vento superbiæ, tanquam lucerna quæ aliunde accenditur, exstinguaris, et remaneas rursus in mendacio tuo. Nolite ergo mentiri, fratres. Jam enim veteres homines eratis : accessistis ad gratiam Dei, facti estis homines novi. Mendacium ad Adam pertinet, veritas ad Christum. *Deponentes* ergo *mendacium, loquimini veritatem*, ut et caro ista mortalis quam adhuc habetis de Adam, præcedente novitate spiritus, mereatur et ipsa innovationem et commutationem tempore resurrectionis suæ : ac si totus homo deificatus inhæreat perpetuæ atque incommutabili veritati.

SERMO CLXVII *(a).

De Verbis Apostoli, Videte quomodo caute ambuletis; non ut insipientes, sed ut sapientes; redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. *Ephes. cap.* v, ỳ ỳ. 15, 16 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Dies mali unde.* Apostolum, cum legeretur, audistis; imo omnes audivimus, dicentem nobis : *Videte quomodo caute ambuletis; non ut insipientes, sed ut sapientes; redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Dies malos, fratres, duæ res faciunt, malitia et miseria. Per malitiam hominum et miseriam hominum ducuntur [1] dies mali. Cæterum dies isti, quantum pertinet ad spatia horarum, ordinati sunt : ducunt vices, agunt tempora; oritur sol, occidit sol, transeunt tempora. Cui molesta sunt tempora, si homines sibi non sunt molesti? Ergo dies malos, sicut dixi, duæ res faciunt, miseria hominum et malitia hominum. Sed miseria hominum communis est : non debet malitia esse communis. Ex quo enim lapsus est Adam, et de paradiso expulsus, nunquam fuerunt dies, nisi mali. Istos pueros qui nascuntur, interrogemus, quare a ploratu incipiunt, qui et ridere possunt [2]. Nascitur, et statim plorat : post nescio quot dies ridet. Quando plorabat nascens, propheta suæ calamitatis erat : lacrymæ enim testes sunt miseriæ. Nondum loquitur, et jam prophetat. Quid prophetat? In labore se futurum, vel in timore. Et si bene vixerit et justus fuerit, certe in mediis positus tentationibus semper timebit.

CAPUT II. — 2. *Justi hic nunquam sine persecutione.* Quid ait Apostolus? *Omnes qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patientur* (II *Tim.* III, 12). Ecce quia dies mali sunt, sine persecutione vivere hic justi non possunt. Qui inter malos vivunt, persecutionem patiuntur. Omnes mali persequuntur bonos, non ferro et lapidibus, sed vita et moribus. Numquid aliquis sanctum Lot persequebatur in Sodomis? Nemo illi molestus erat : et tamen inter impios vivebat, et inter immundos, superbos, blasphemos, persecutionem patiebatur, non vapulando, sed malos videndo. Quisquis me audis, et nondum vivis in Christo pie, incipe in Christo pie vivere, et probas quod dico. Denique Apostolus cum commemoraret pericula sua : *Periculis*, inquit, *in mari, periculis in fluminibus, periculis in deserto, periculis in latronibus, periculis in falsis fratribus* (II *Cor.* XI, 26). Cætera pericula quiescere possunt, pericula a falsis fratribus quiescere usque in finem sæculi non noverunt.

3. *Redimere tempus.* Redimamus tempus; quoniam dies mali sunt. Exspectatis a me forte scire, quid est tempus redimere. Dicturus sum quod pauci audiunt, pauci ferunt, pauci aggrediuntur, pauci agunt : tamen dicam, quoniam ipsi pauci qui me audituri sunt, inter malos vivunt. Redimere tempus, hoc est, quando aliquis tibi infert litem, perde aliquid, ut Deo vaces, non litibus. Perde ergo : ex eo quod perdis, pretium est temporis. Certe quando pro tuis necessitatibus procedis ad publicum, das nummos, et emis tibi panem, aut vinum, aut oleum, aut lignum, aut aliquam supellectilem : das et accipis, aliquid amittis, aliquid acquiris; hoc est emere. Nam si nihil amittas, et habeas quod non habebas; aut invenisti, aut donatum accepisti, aut hæreditate acquisisti. Quando autem aliquid amittis ut aliquid habeas, tunc emis : quod habes, emptum est; quod amittis, pretium est. Quomodo ergo perdis nummos, ut emas tibi aliquid; sic perde nummos, ut emas tibi quietem. Ecce hoc est tempus redimere.

CAPUT III. — 4. *Proverbium Punicum cum Christi præcepto consentiens.* Proverbium notum est Punicum, quod quidem Latine vobis dicam, quia Punice non omnes nostis. Punicum enim proverbium est antiquum : Nummum quærit pestilentia; duos illi da, et ducat se. Numquid non hoc proverbium de Evangelio videtur natum? Nam quid aliud dixit Dominus, quam, *Redimentes tempus*, quando ait, *Si quis vult judicio tecum contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium* (*Matth.* v, 40)? *Judicio vult tecum contendere, et tunicam tuam tollere,* vult avocare te litibus [1] a Deo tuo : non habebis quietum cor, non habebis tranquillum animum, everteris cogitationibus tuis,

[1] Mss. plerique, *dicuntur*. Sic etiam Florus.

[2] Sic Am. Er. et manuscripti. At Lov., *qui nec ridere possunt.*

* Collatus cum a. bn. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et cum Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 24.

(*b*) Citat Florus ad Ephes. v, et II Tim. III.

[1] Am. Er. et Mss., *avocare te habet litibus.* Florus, *vult avocare te damno et litibus.*

irritaris adversus ipsum adversarium tuum. Ecce tempus perdidisti. Quanto ergo melius est ut nummum amittas, et tempus redimas? Fratres mei, in causis vestris et in negotiis vestris, quando ad nos judicanda veniunt, si homini christiano dico ut pro tempore redimendo perdat aliquid suum; quanto majore cura et fiducia debeo dicere ut reddat alienum? Ambos enim christianos audio. Jam ille calumniosus, qui vult alteri facere causam (*a*), et tollere ab illo vel pro compositione, gaudet ad ista verba. Apostolus dixit [1], *Redimentes tempus*, *quoniam dies mali sunt*. Facio ergo calumniam christiano illi, velit nolit, dat mihi aliquid ut tempus redimat, quia episcopum audivit [2]. Dic mihi, si illi dicturus sum, Perde aliquid, ut sis otiosus; tibi non sum dicturus, Calumniose, perdite fili diaboli, quare res alienas auferre moliris? Causam non habes, et calumnia plenus es. Si ergo illi dixero, Illi da aliquid, ut recedat a calumnia; tu ubi eris, qui habebis de calumnia pecuniam? Ille qui propter vitandam calumniam tempus a te redimit, hic tolerat dies malos: tu autem qui de calumniis pasceris, hic habebis dies malos, et post istos habiturus es in die judicii pejores. Sed hoc forte rides, quia pecuniam rapis. Ride, ride, et contemne: ego erogem, veniet qui exigat.

SERMO CLXVIII * (*b*).

De verbis apostoli, Ephes., cap. VI, 23, Pax fratribus, et charitas cum fide. *Sive de gratia Dei, secundum Vasis electionis confessionem atque doctrinam, quoniam fides misericordiæ Dei donum est* (*c*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Filios fidei Abrahæ facit, qui promisit.* Lectionibus, canticis, sermonibusque divinis, et quod est præcipuum, gratia sua ædificet Dominus cor vestrum; ut quod verum auditis, non audiatis ad judicium, sed ad præmium. Faciet hoc, quoniam qui promisit potens est et facere. Ita credidit Abraham, dans gloriam Deo, unde et plenissime credens quoniam quæ promisit potens est et facere (*Rom.* IV, 20, 21). Magnum nostrum gaudium: nos promisit Abrahæ; nos promissionis filii sumus (*Galat.* IV, 28). Quando enim dictum est Abrahæ, *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII, 18), nos promissi sumus. Ergo ipse nos fecit filios fidei Abrahæ, qui potens est facere quod promisit. Nemo dicat: Ego feci. Non enim promittit Deus, et facis tu. Potest autem recte dici quia quæ promittis tu, facit Deus. Tu enim infirmus es, tu omnipotens non es. Quando ergo promittis, nisi Deus faciat, inanis est promissio tua. Dei autem promissio non pendet ex te, sed ex illo. Sed ego, inquis, credidi. Concedo. Verum dicis: tu credidisti, sed non tibi tu fidem dedisti. Unde autem credidisti, nisi ex fide? Fides in te donum Dei est.

[1] In Mss., *Episcopus dixit.*
[2] Er. Lugd. Ven. Lov., *quia Apostolum audivit.* M.
* Emendatus est ad duos cl. gr. rm. Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Forte, *calumniam.*
(*b*) Alias, 17 ex Homiliis 50.
(*c*) Titulus in editis libris fuerat imprudenter confusus cum sermonis exordio, quod istis verbis ducebatur: « Secundum Vasis electionis confessionem, » etc.

CAPUT II. — 2. *Fides Christianorum alia a fide dæmonum. Fides filiorum Dei, cum charitate. Fides initium salutis. Pax vera.* Audi Apostolum ipsum fidei disputatorem [1], et gratiæ magnum defensorem: audi eum dicentem, *Pax fratribus, et charitas cum fide.* Magna tria dixit, Pax, charitas, fides. A fine cœpit, ad initium terminavit. Initium est enim in fide, finis in pace. Qua enim credimus, ipsa est fides. Sed fides debet esse Christianorum, non dæmoniorum. Nam, sicut dicit Jacobus apostolus, *Et dæmones credunt et contremiscunt* (*Jacobi* II, 19). Et dæmones dixerunt Christo, *Tu es Filius Dei.* Confitebantur dæmones quod non credebant homines. Illi tremuerunt, illi occiderunt. Quid enim quia dixerunt dæmones, *Tu es Filius Dei, scimus qui sis* (*Marc.* III, 12, et I, 24); ideo regnaturi sunt cum Filio Dei? Absit. Discernenda est ergo fides dæmonum a fide sanctorum. Plane discernenda vigilanter et diligenter. Nam et Petrus hoc dixit Domino dicenti, *Quem me esse dicitis? Tu es Christus Filius Dei vivi.* Et Dominus: *Beatus es, Simon Bar-Jona* (*Matth.* XVI, 15-17). O Domine, hoc tibi dixerunt et dæmones: quare ipsi non sunt beati? Quare? Quia dæmones hoc dixerunt timore, Petrus amore. Ideo initium est a fide. Sed quali fide? Quam definivit Apostolus: *Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides.* Dic quæ fides? *Quæ per dilectionem operatur* (*Galat.* V, 6). Hanc dæmones non habent fidem, quæ per dilectionem operatur: sed soli servi Dei, soli sancti Dei, soli fide filii Abrahæ, soli filii dilectionis, filii promissionis; ideo dicta est *et charitas.* Tria illa dicta sunt ab Apostolo, *Pax fratribus, et charitas cum fide. Pax fratribus.* Unde pax? *Et charitas.* Unde charitas? *Cum fide.* Si enim non credis, non amas. Dixit ergo Apostolus, sic incipiens a fine, et veniens ad initium: *Pax, charitas, cum fide.* Nos dicamus, Fides, charitas, pax. Crede, ama, regna. Si enim credis et non amas, adhuc non discrevisti fidem tuam ab eis qui tremebant et dicebant: *Scimus qui sis, Filius Dei.* Ergo tu ama: quia charitas cum fide ipsa te perducit ad pacem. Quam pacem? Veram pacem, plenam pacem, solidam pacem, securam pacem; ubi nulla pestis, nullus hostis. Ipsa pax est finis omnium desideriorum bonorum. *Charitas cum fide:* et si sic dicas, bene dicis, Fides cum charitate.

CAPUT III. — 3. *Omnia bona, et ipsa etiam fides a Deo est. Fides plena.* Magna ergo bona commemoravit Apostolus, *Pax fratribus, et charitas cum fide:* magna bona. Sed dicat unde bona ista: unde sunt, a nobis, an a Deo? Si dicis, A nobis; in te gloriaris, non in Deo. Si autem didicisti quod ait et ipse Apostolus, *Ut qui gloriatur, in Domino glorietur* (I *Cor.* I, 31); confitere pacem, charitatem cum fide, non tibi esse nisi a Deo. Sed respondes mihi: Tu hoc dicis, proba quod dicis. Probo: ipsum Apostolum testem vocabo. Ecce habetis: Apostolus dixit, *Pax fratribus, et charitas cum fide.* Ipse dixit. Quid ipse dixit? Vide, sequitur, *Pax fratribus, et charitas cum fide, a Deo Pa-*

[1] Mss., *de fide disputatorem.*

tre nostro et Domino Jesu Christo. Quid ergo habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis (I *Cor.* IV, 7)? Nam si gloriatus est Abraham, ex fide gloriatus est. Quæ est fides plena et perfecta? Quæ credit ex Deo esse omnia bona nostra, et ipsam fidem. Iterum dicit Apostolus, *Misericordiam consecutus sum.* O confessio! Non ait, Misericordiam consecutus sum, quia fidelis eram; sed, *ut fidelis essem, misericordiam consecutus sum* (*Id.* VII, 25).

CAPUT IV. — 4. *Gratia data infideli et persecutori crudeli.* Veniamus ad ejus primordia, videamus Saulum sævientem, spectemus furentem, spectemus odia anhelantem, sanguinemque sitientem. Spectemus, fratres, eum; magnum spectaculum. Ecce post Stephani necem, post effusum testis Dei lapidibus sanguinem, ubi vestimenta servabat lapidantium, ut et in eorum etiam manibus lapidaret, tunc dispersi sunt fratres qui erant Jerosolymis congregati; et ille sæviens cui parum erat vidisse et fudisse sanguinem Stephani, accepit litteras a principibus sacerdotum, ut iret Damascum, et quoscumque ibi inveniret Christianos, vinctos adduceret. Et ibat. Hæc Pauli via erat, cujus via nondum erat Christus; adhuc Sauli, nondum Pauli. Ibat. Quid habebat in corde? Quid, nisi malum? Date mihi merita ejus. Si merita quæris, damnationis sunt, non liberationis. Ibat ergo sævire in membra Christi, ibat sanguinem fundere, ibat lupus pastor futurus: sic ibat. Non enim poterat aliter ire ad illa, propter quæ ibat. Et cum sic ambulat, cogitat, anhelat cædes; cum ducit pedes ejus ira, movet membra odium, dum pergit et ambulat, obtemperat mancipium crudelitati: et ecce vox de cœlo, *Saule, Saule, quid me persequeris?* Ecce quare dixit, *Misericordiam consecutus sum, ut fidelis essem.* Erat infidelis; parum est, erat in ipsa infidelitate crudelis: sed misericordiam consecutus est, ut fidelis esset (*Act.* VII-IX). Quid dicturus es Deo dicenti, Hoc volo? Ergo, Domine, ille qui tanta fecit, tanta mala in sanctos tuos facere cupiebat, tali eum misericordia dignum existimas? Hoc volo. *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum* (*Matth.* XX, 15)?

CAPUT V. — 5. *Et fides et oratio ex Dei gratia. Pelagiana objectio.* Habete fidem: sed ut habeatis fidem, orate fide [1]. Sed orare fide non possetis, nisi fidem haberetis. Non enim orat, nisi fides. *Quomodo* enim *invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Aut quomodo prædicabunt, si non mittantur* (*Rom.* X, 14, 15)? Ideo loquimur, quia missi sumus. Audite nos, audite illum per nos. Ergo, ait aliquis, invocamus Deum, ut det nobis perseverare in his bonis quæ habemus, et addat bona [2] quæ non habemus. Præcessit ergo fides quæ rogat. Certe totum dat Deus. Ut enim daret mihi, rogavi: ut rogarem, prius credidi. Ergo mihi dedi quod credidi, et Deus dedit quod credens oravi. Solvatur quæstio: non enim parva est. Hoc te video loqui, quia tu prior dedisti aliquid Deo, ut cætera daret tibi. Dedisti quippe illi fidem tuam et orationem tuam. Et ubi est quod ait Apostolus: *Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei* (*Rom.* XI, 34, *et* 35)? Ecce qualis vis esse. Ergo prior dedisti Deo, et hoc dedisti quod tibi non dedit Deus? Invenisti unde dares Homo mendice, unde habuisti? Ergo unde dares? aliquid habuisti? Quid enim habes, quod non accepisti? Ergo de Dei das Deo: ex eo quod tibi dedit, a te accipit. Nam mendicitas tua, nisi ipse prior dedisset, inanissima remaneret.

CAPUT VI. — 6. *Fidem donum Dei esse probat oratio facta pro Saulo infideli.* Audite unde hoc evidentius probetis. Ecce vos quia credidistis, accepistis: quid dicimus de eis qui nondum crediderunt, qualis erat Saulus, qui nondum crediderat? Accepit autem ut crederet: posteaquam credidit Christo, tunc cœpit invocare Christum. Ab illo accepit ut crederet, et credendo invocaret, invocando cætera acciperet. Quid putamus, fratres? Saulus antequam crederet, orabant pro illo qui crediderant, an non orabant? Dicatur mihi, si non pro illo orabant, quare dixit Stephanus, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (*Act.* VII, 59)? Orabatur et pro illo, et pro aliis infidelibus, ut crederent. Ecce nondum habebant fidem, et orationibus fidelium accipiebant fidem. Nondum habebant quod Deo offerrent; quia nondum erant misericordiam consecuti [1], ut fideles essent. Denique posteaquam Saulus iste conversus est, una voce elisus et levatus, elisus persecutor, levatus prædicator: posteaquam cœpit evangelizare fidem quam aliquando vastabat, quid de se dixit? *Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ sunt in Christo: tantum autem audiebant, quia is qui aliquando nos persequebatur, nunc evangelizat fidem quam aliquando vastabat; et in me magnificabant Deum* (*Galat.* I, 22-24). Numquid dixit, et in me magnificabant me? Et in me, qui evangelizabam fidem quam aliquando vastabam, non me magnificabant, sed Deum. Ergo ipse fecit, ut Saulus deposita tunica veteri, peccatis pannosa [2], cædibus sanguinea, ut deposita ista tunica, acciperet tunicam humilitatis, et fieret de Saulo Paulus.

CAPUT VII. — 7. *Paulus, id est modicus, gratiæ in se collatæ prædicator.* Quid est Paulus? Minimus. *Ego enim sum minimus Apostolorum.* Ecce quid est Paulus. Paulum enim latine modicum est. Sic loquimur quando dicimus, Post paulum video te, paulo post facio illud. Quid est, paulo post? Modico post: post paulum, post modicum. Quare ergo Paulus? Quia modicus. Modicus, quia novissimus. *Ego enim sum,* inquit, *novissimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.* Bene dicis: unde debuisti damnari, ab eo accepisti unde debeas coronari. A quo accepisti, unde debeas coronari? A quo accepit, vultis audire? Nolite me, ipsum audite: *Non sum,* inquit, *dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei; sed*

[1] Vox, *fide*, hoc et proximo loco redundare videtur.
[2] Sic manuscripti. Editi autem, *et addere bona.*

[1] Mss., *quia misericordiam consecuti sunt.*
[2] Sic manuscripti. At editi, *tam e veteris peccati pannosa.*

gratia Dei sum id quod sum. Ergo quod eras, iniquitate tua eras : quod es, gratia Dei es. *Et gratia ejus,* inquit, *vacua in me non fuit.* Ecce evangelizat fidem quam aliquando vastabat : nec gratia ipsa vacat in illo, qui ait, *In me vacua non fuit, sed plus omnibus illis laboravi.* Observa, erigere te cœpisti. Ubi es, Paule? Certe modicus eras. *Plus omnibus illis laboravi.* Dic unde? Quid enim habes quod non accepisti? Statim respexit : et cum dixisset, *Plus omnibus illis laboravi;* quasi expavit ad verba sua, et mox subjecit se humilem Paulum, *Non autem ego, sed gratia Dei mecum* (I *Cor.* xv, 9, 10).

8. *Oratur pro infidelibus, ut credant.* Ergo, fratres mei, ut noveritis etiam fidem a Domino Deo esse nobis, orate [1] pro illis qui nondum crediderunt. Si quis habet amicum forte infidelem, moneo illum ut oret pro illo. Vere opus est ut ego illum moneam? Maritus christianus est, uxor infidelis est : non orat pro uxore sua, ut credat? Uxor est christiana, maritus infidelis est : non orat mulier religiosa pro marito suo, ut credat? Quando hoc orat qui orat; quid orat, nisi ut Deus det illi fidem? Ergo donum Dei est fides. Nemo se extollat, nemo sibi arroget, quasi sibi aliquid dederit. *Qui gloriatur, in Domino glorietur* (*Id.* I, 31).

SERMO CLXIX * (*a*).

De verbis Apostoli, Philipp., cap III, 3-16, Nos enim sumus circumcisio, qui spiritui Dei servimus, *etc. Contra Pelagianos.*

Habitus ad mensam S. martyris Cypriani.

CAPUT PRIMUM.—1. *Spiritu Deo servire, quid sit.* Ad apostolicam lectionem aures et animum intendat Sanctitas vestra, adjuvando nos affectu vestro apud Dominum Deum nostrum, ut ea quæ ille nobis [2] revelare dignatur, ad vos apte atque salubriter proferre possimus. Ergo cum legeretur, audistis dicentem apostolum Paulum, *Nos enim sumus circumcisio, qui spiritui Dei servimus.* Scio plerosque codices habere, *Qui spiritu Deo servimus.* Quantum autem inspicere potuimus, plures græci hoc habent, *Qui spiritui Dei servimus.* Sed non ibi quæstio est. Manifestum est enim utrumque, et congruum regulæ veritatis, quia et spiritui Dei servimus, et non carne, sed spiritu Deo servimus. Carne enim servit Deo, qui de rebus carnalibus sperat se placere Deo. Cum vero et ipsa caro ad bona opera spiritui subditur, spiritu servimus Deo : quia carnem domamus, ut spiritus obtemperet Deo. Spiritus enim regit, caro regitur : nec spiritus bene regit, si non regatur.

2. *Circumcisio et justitia quomodo nos sumus. Justitia nostra ex Dei dono.* Cum ergo ait, *Nos sumus circumcisio;* videte quid voluerit intelligi in illa circumcisione, quæ in umbra data est significante, quæ remota est luce veniente. Cur autem non dixerit, Nos habemus circumcisionem; sed, *Nos sumus circumcisio:* sic accipite hoc voluisse Apostolum dicere, Nos sumus justitia. Circumcisio enim justitia est. Magis autem commendat quod dicit dicendo nos esse justitiam, quam dicendo nos esse justos : ita tamen ut cum justitiam dicit esse, justos intelligamus. Non enim sumus illa incommutabilis justitia, cujus participes facti sumus : sed quemadmodum dicitur, Magna ibi juventus est, pro multis juvenibus; sic dicitur justitia, ut intelligantur justi. Audite hoc ipsum evidentius, eodem dicente Apostolo, *Ut nos,* inquit, *simus justitia Dei in ipso* (II *Cor.* v, 21). *Nos simus justitia,* non nostra, sed *Dei;* ab illo accepta, non a nobis assumpta; impertita, non usurpata; donata, non rapta. Cuidam enim rapina erat esse æqualis Deo : et quoniam quæsivit rapinam, invenit ruinam. Dominus autem noster Jesus Christus, *cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Cui enim æqualitas Dei natura erat, rapina non erat. *Sed tamen semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (*Philipp.* II, 6, 7), *ut nos essemus justitia Dei in ipso.* Si enim ille paupertatem vitaret, nos paupertate non careremus. *Pauper* enim *ille factus est*, *cum dives esset; ut illius paupertate,* sicut scriptum est, *nos ditaremur* (II *Cor.* VIII, 9). Divitiæ illius quid nos facturæ sunt, cujus paupertas nos divites facit? Apostolus ergo non tibi negavit circumcisionem, sed exposuit; lucem prætendit, umbram removit.

CAPUT II. — 3. *Circumcisio spiritualis gloriantium in Christo. Circumcisio quare octavo die fiebat. Dominicus dies.* — *Nos sumus,* inquit, *circumcisio, qui spiritu Deo servimus, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fidentes.* Respexit quosdam in carne fidentes : ipsi erant qui de carnis circumcisione gloriabantur. De quibus alio loco dicit, *Quorum Deus venter est, et gloria in pudendis eorum* (*Philipp.* III, 19). Intellige tu circumcisionem, et esto circumcisio : intellige, et esto. *Intellectus* enim *bonus,* sed *omnibus qui faciunt eum* (*Psal.* CX, 10). Non utique frustra octavo die jussus est infans circumcidi (*Gen.* XVII, 12; *Levit.* XII, 3), nisi quia petra, qua circumcidimur, Christus erat. Cultellis enim petrinis circumcisus est populus (*Josue* V, 2) : Petra autem erat Christus (I *Cor.* X, 4). Quare ergo octavo die? Quia in hebdomadibus idem primus qui octavus. Completis enim septem diebus, reditur ad primum. Finitur septimus, Dominus sepultus : reditur ad primum, Dominus resuscitatus. Domini enim resuscitatio promisit nobis æternum diem et consecravit nobis Dominicum diem. Qui vocatur dominicus, ipse videtur proprie ad Dominum pertinere : quia eo die Dominus resurrexit. Reddita est petra, circumciduntur qui volunt dicere, *Nos enim sumus circumcisio. Traditus est* enim *propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (*Rom.* IV, 25). Justificatio tua, circumcisio tua, non est a te. *Gratia salvi facti estis per fidem; et hoc non ex vobis, sed Dei donum est : non ex operibus* (*Ephes.* II, 8, 9). Ne forte dicas, Promerui, et ideo accepi. Non putes te promerendo accepisse, qui non promerereris, nisi accepisses. Gra-

[1] Forte, *oratis.*

[2] Am. Er. et plerique Mss., *affectu apud Dominum Deum nostrum, ut ea quæ illic nobis,* etc.

* Emendatus ad a. bn. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et Am. Er. Par Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 15. — Sic in Romano PP. Cisterciensium exemplari. Sermonem hunc citat Florus ad Rom. V et IX, ad Ephes. II, ad Philipp. II et III.

tia præcessit meritum tuum : non gratia ex merito, sed meritum ex gratia. Nam si gratia ex merito; emisti, non gratis accepisti. *Pro nihilo*, inquit, *salvos facies eos* (*Psal.* LV, 8). Quid est, *Pro nihilo salvos facies eos?* Nihil in eis invenis unde salves, et tamen salvas. Gratis das, gratis salvas. Omnia merita præcedis, ut dona tua consequantur merita mea. Prorsus gratis das, gratis salvas, qui nihil invenis unde salves, et multum invenis unde damnes.

CAPUT III. — 4. *Fidere in carne.* — *Nos* ergo, inquit, *sumus circumcisio, qui spiritui Dei servimus, et gloriamur in Christo Jesu.* Qui gloriatur, in Domino glorietur (I *Cor.* I, 31). *Et non in carne fidentes.* Et quid est, fidere in carne? Audite, inquit. *Quanquam ego*, inquit, *habeam fiduciam, et in carne. Si quis alius in carne putat se habere fiduciam, magis ego.* Ne arbitremini, inquit, me hoc contemnere quod non habeo. Quid magnum est, si homo abjectus, plebeius, ignobilis, contemnat nobilitatem, et tunc exhibeat veram humilitatem? *Quanquam ego*, inquit, *habeam fiduciam et in carne.* Ideo vos, inquit, doceo contemnere, quoniam videtis me habere quod contemnam. *Si quis alius in carne putat se habere fiduciam, magis ego.*

5. *Paulo causa gloriandi in carne quæ fuerit.* Et audi in carne fiduciam : *Circumcisione octavi diei;* id est, non proselytus, non advena ad populum Dei, non major circumcisus, sed a parentibus natus Judæus, habeo circumcisionem octavi diei. *Ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum Legem pharisæus.* Primarii quidam erant, et quasi ad nobilitatem Judaicam segregati, non contemptibili plebi commixti, qui dicebantur Pharisæi. Nam dicitur hoc verbum, quasi segregationem interpretari, quomodo in latina lingua dicitur egregius, quasi a grege separatus. Fuerunt autem Israelitæ, id est, ex genere Israel, etiam illi qui separati fuerant a templo. Remansit autem ad templum tribus Juda, et tribus Benjamin. Tribus Levi in sacerdotibus, tribus Juda regia, et tribus Benjamin, hoc solum remansit ad Jerusalem [1] et ad templum Dei, quando facta est separatio illa in servo Salomonis (III *Reg.* XII). Non ergo leviter accipiatis quod ait, *tribu Benjamin :* inhærens Judæ, non recedens a templo. *Hebræus ex Hebræis, secundum legem pharisæus, secundum æmulationem persequens Ecclesiam.* Inter merita sua commemorat quod fuerit persecutor : *secundum æmulationem*, inquit. Quam æmulationem? Non eram, inquit, piger Judæus : quidquid erat quod Legi meæ adversarium videretur, impatienter ferebam, acriter insequebar. Hæc apud Judæos nobilitas : sed apud Christum quæritur humilitas. Ideo ibi iste Saulus, hic Paulus. Saulus a Saüle nomen derivatur. Qui fuerit Saül, nostis : ipsius electa est statura proceris [2]. Sic eum describit Scriptura, quod supereminens esset omnibus, quando electus est ut ungeretur in regem (I *Reg.* IX, 2). Non fuit sic Paulus [3], sed factus Paulus. Paulus enim parvus, ideo Paulus modicus. Ergo, *secundum æmulationem*, inquit, *persequens Ecclesiam.* Hinc intelligant homines, qualis apud Judæos fuerim, qui Christi Ecclesiam persequebar æmulatione traditionum paternarum.

CAPUT IV. — 6. *Ambulare in lege sine querela.* Addit, *Secundum justitiam quæ est in lege, qua fuerim sine querela.* Novit Charitas vestra, dictos esse sine querela ambulasse in omnibus justificationibus Domini Zachariam et Elizabeth. *In omnibus*, inquit Scriptura, *justificationibus Domini ambulantes sine querela* (*Luc.* I, 6). Ecce hoc erat et Paulus noster, quando Saulus erat. In lege sine querela ambulabat : et quod in eo fuit sine querela, hoc de illo faciebat magnam querelam. Quid ergo putamus, fratres, esse sine querela secundum justitiam, quæ in lege est, malum est? Si malum est, secundum justitiam quæ in lege est, esse sine querela ; ergo aliquid mali est lex? Sed habemus eumdem apostolum dicentem, *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum* (*Rom.* VII, 12). Si lex sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum ; secundum justitiam quæ est ex lege sancta, conversari sine querela, quomodo potest non esse bonum? quomodo potest non esse sanctum? An forte sanctum est? Audiamus ipsum Apostolum ; videte quid dicat : *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc propter Christum damna esse duxi.* Damna sua dicit, et inter damna sua computat, quod in justitia, quæ est in lege, fuerit sine querela. *Verumtamen*, inquit, *et arbitror omnia damna esse propter eminentem scientiam Christi Jesu Domini nostri.* Attendo, inquit, laudes meas, comparo eminentiæ Domini nostri Jesu Christi. Illud sitio, hoc contemno. Parum est hoc : *Propter quem arbitror*, inquit, *omnia non solum detrimenta esse, verum et stercora existimavi esse, ut Christum lucrifacerem.*

CAPUT V. — 7. *Justitia ex Lege cur a Christo removeat.* Quæstio major exorta est, o Paule! Si secundum justitiam, quæ in lege est, versabaris sine querela, et hoc in detrimentis tuis, in damnis, in stercoribus computas, ut Christum lucrifacias, ergo justitia illa a Christo prohibebat? Obsecro te, expone hoc paululum. Deo potius dicamus, ut illuminet et nos, a quo ipse illuminatus est, qui Epistolam istam scripsit nobis, non atramento, sed Spiritu Dei vivi. Videtis, charissimi, quam sit arduum, quam difficile intelligere hoc : cum constet legem sanctam esse, et mandatum sanctum, et justum, et bonum ; constetque omnino inter fideles catholicos; ita ut nemo dissentiat, nisi qui non vult esse catholicus, hanc legem non datam nisi a Domino Deo nostro : secundum istam justitiam, quæ in lege est, conversari sine querela, impedimentum fuisse Apostolo, ne veniret ad Christum ; nec eum venisse ad Christum, nisi hoc quod fuit secundum justitiam, quæ in lege est, sine querela, inter damna et detrimenta et stercora computasset. Sequamur ergo, et accedamus aliquantum, ne forte in ipsis verbis Apostoli elucescat nobis aliquid, unde ista removeatur et solvatur obscuritas. *Detrimenta*, inquit, *credidi hæc omnia, et stercora existimavi, ut*

[1] Sic manuscripti. Editi vero, *remanserat in Jerusalem.*
[2] Lov. *procera.* Alii editi et manuscripti, *proceris.*
[3] *Saulus*, juxta Er. Lugd. et Ven. M.

Christum lucrifaciam. Intendite, obsecro. Damna, detrimenta, stercora ista existimavi, in quibus etiam illud commemoro, quod fuerim sine querela secundum justitiam, quæ in lege est. *Existimavi* ergo *hæc omnia detrimenta et stercora, ut Christum lucrifaciam, et inveniar in illo, non habens meam justitiam quæ ex lege est*. Qui prævenistis intellectu expositionem, arbitramini vos tanquam veloces in via cum tardioribus ambulare. Celeritas aliquantum reprimatur, ne comes tardior deseratur. *Ut Christum*, inquit, *lucrifaciam, et inveniar in illo, non habens meam justitiam, quæ ex lege est*. Si *meam* dixerat, quare addidit *ex lege?* Si enim ex lege est, quomodo tua est? Numquid tu tibi imposuisti legem? Deus legem dedit, Deus legem imposuit, Deus legi suæ te obtemperare præcepit. Lex si non te doceret quemadmodum vivere deberes, quomodo posses habere justitiam sine querela secundum legem? si secundum legem habes, quomodo dicis, *Non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed eam quæ est per fidem Christi, quæ est a Deo?*

CAPUT VI. — 8. *Solutionem quæstionis aggreditur. Justitia ex lege, cum legi timore obeditur. Timore pœnæ concupiscentia non tollitur. Justitiæ delectatio donum Dei*. Jam ergo dicam ut potero : revelet melius qui vos possidet, donet et intellectum et affectum. Donabit enim effectum, si donabit affectum [1]. Hoc est enim quod volo dicere : lege Dei proposita, ipsa enim dixit, *Non concupisces* (*Exod*. XX, 16) : lege ergo Dei proposita, exceptis illis carnalibus sacramentis, quæ fuerunt umbræ futurorum : lege Dei proposita quisquis timuerit, et suis viribus eam implere se posse putaverit, et fecerit quod lex jubet, non amando justitiam, sed timendo pœnam; fuit quidem secundum justitiam, quæ ex lege est, homo sine querela; non furatur, non adulterat, non dicit falsum testimonium, non facit homicidium, non concupiscit rem proximi sui : potest hoc, potest fortassis; unde? Timore pœnæ. Quanquam qui timore pœnæ non concupiscit, puto quia concupiscit. Terrore ingenti armorum atque telorum, et circumdantis forsitan multitudinis vel obviam euntis, etiam leo revocatur a præda : et tamen leo venit, leo redit; prædam non rapuit, non malitiam posuit. Si talis es, adhuc justitia est, qua justitia tibi consulis ne torquearis. Quid magnum est, pœnam timere? Quis eam non timet? quis latro, quis sceleratus, quis nefarius? Sed hoc interest inter timorem tuum; timoremque latronis, quod latro timet leges hominum, et ideo facit latrocinium, quia sperat se fallere leges hominum : tu autem leges ejus times, ejus pœnam times, quem fallere non potes. Nam si fallere posses, quid non fecisses? Ergo et concupiscentiam tuam malam non amor tollit, sed timor premit. Ad ovile venit lupus; latratu canum et clamore pastorum ab ovili reversus est lupus : ipse tamen semper est lupus. In ovem vertatur. Facit enim et hoc Dominus : sed ipsa est justitia ejus, non tua. Nam quamdiu habes tuam, potes timere pœnam, non amare justitiam.

CAPUT VII. — Ergo, fratres mei, habet delicias suas iniquitas, et justitia non habet? Delectat malum, et non delectat bonum? Delectat omnino : sed, *Dominus dabit suavitatem, et terra nostra dabit fructum suum* (*Psal*. LXXXIV, 13). Ille nisi prior det suavitatem, terra nostra non habebit nisi sterilitatem. Hanc ergo justitiam concupivit Apostolus, delectatus est ; memor fuit Dei, et delectatus est (*Psal*. LXXVI, 4) : concupivit anima ejus, et æstuavit in atria Domini (*Psal*. LXXXIII, 3); et viluerunt omnia quæ pro magno habebat, facta sunt damna, detrimenta, stercora.

9. *Saulus Ecclesiæ persecutor, quia justitiam suam constituens*. Hinc enim erat et illud, quod Ecclesiam persequebatur secundum æmulationem paternarum traditionum (*Galat*. I, 14); inde erat, quia suam justitiam constituebat, non justitiam Dei quærebat. Videte enim, quia inde persequebatur Ecclesiam. *Quid ergo dicemus?* ait alio loco ipse Apostolus : *Quia gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam*. Sed quam? *Justitiam autem quæ ex fide est. Gentes autem quæ non sectabantur justitiam*, quæ ex lege est, quasi propriam suam, quæ fit de timore pœnæ, non de amore justitiæ; quia *non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam; justitiam autem quæ ex fide est. Israel autem*, inquit, *persequens legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit* [1]. *Quare? Quia non ex fide*. Quid est, *Quia non ex fide?* Non speravit in Deum, non illam petivit a Deo, non credidit in eum qui justificat impium (*Rom*. IV, 5) : non fuit similis Publicano oculos in terram dejicienti, pectus suum percutienti, et dicenti, *Domine, propitius esto mihi peccatori* (*Luc*. XVIII, 13). Ergo *persequens legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis* (*Rom*. IX, 30, 32). Ecce unde Saulus persequebatur Ecclesiam. Quando enim persequebatur Ecclesiam, in lapidem offensionis offendebat. Christus humilis in terra jacebat : in cœlis quidem et ipse erat, levata illo carne sua a mortuis resuscitata; sed nisi et in terra Christus jaceret, non ipse Saulo clamaret, *Quid me persequeris?* Ergo ille jacebat, quia humilitatem præferebat : ille offendebat, quia non videbat. Et totum hoc non videre, unde erat? De tumore superbiæ. Quid est, De tumore superbiæ? Quasi de justitia sua. Ex lege quidem, sed sua. Quid est, Ex lege? Quia in mandatis legis. Quid est, De sua? Tanquam de viribus suis. Amor deerat, amor justitiæ, amor charitatis Christi. Et unde illi amor? Solus illum possidebat timor, sed charitati venturæ locum in corde servabat. Cum sæviret erectus, jactabundus, glorians apud ipsos Judæos quod secundum æmulationem paternarum traditionum persequebatur Ecclesiam; cum sibi videretur excelsus, audivit desuper vocem Domini nostri Jesu Christi, jam in cœlo sedentis, et adhuc humilitatem commen-

[1] Hic apud Lov. additur, *Donabit autem affectum, si donaverit intellectum*; quod ab aliis editis et a nostris manuscriptis abest.

[1] Mss. hoc et proximo loco, *in legem non pervenit*; omissa voce, *justitiæ*.

dantis, *Saule*, inquit, *Saule*, *quid me persequeris? Durum est tibi adversus stimulum calces mittere* (*Act*. IX, 4 *et* 5). Possem te dimittere : tu enim vexareris punctionibus meis, non ego frangerer calcibus tuis : sed non te dimitto. Sævis, et misereor. *Quid me persequeris?* Non enim timeo te, ne iterum crucifigas me : sed volo agnoscas me, ne occidas non me, sed te.

CAPUT VIII. — 10. *Justitiam suam horret Paulus, ut habeat justitiam a Deo.* Horruit ergo Apostolus, percussus et prostratus, erectus et instructus. Factum enim est in illo : *Ego percutiam, et ego sanabo* (*Deut*. XXXII, 39). Non enim ait, Sanabo, et percutiam; sed, *Percutiam, et sanabo.* Percutiam te, et dabo tibi me. Sic prostratus horruit justitiam suam, in qua erat certe sine querela, laudabilis, magnus, quasi gloriosus apud Judæos : detrimenta existimavit, damna credidit, stercora deputavit, *ut inveniretur in illo non habens suam justitiam, quæ ex lege est; sed eam quæ per fidem est Christi, quæ est*, inquit, *ex Deo.* Illi autem qui offenderunt in lapidem offensionis, quid de illis dicit ipse Apostolus? *Quia non*, inquit, *ex fide*, *sed tanquam ex operibus.* Quia ipsi quasi sua justitia *offenderunt in lapidem offensionis : sicut scriptum est*, *Ecce pono in Sion lapidem offensionis*, *et petram scandali; et qui crediderit in eum, non confundetur* (*Rom*. IX, 32, 33). Qui enim crediderit in eum, non habebit suam justitiam, quæ ex lege est, quamvis sit bona lex; sed implebit ipsam legem, non sua justitia, sed data ex Deo. Ita enim non confundetur. Charitas enim est legis plenitudo (*Id*. XIII, 10). Et unde ista charitas diffusa est in cordibus nostris? Non utique a nobis, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis (*Id*. V, 5). Offenderunt ergo illi in lapidem offensionis, et petram scandali. Et ait de illis : *Fratres*, *bona voluntas quidem cordis mei, et deprecatio ad Deum pro illis in salutem.* Deprecatur Apostolus pro non credentibus, ut credant; pro aversis, ut convertantur. Videtis quia nec ipsa conversio sine Dei adjutorio. *Deprecatio*, inquit, *ad Deum pro illis ad salutem. Testimonium enim perhibeo, quia zelum Dei habent.* Sic habebat et ipse : zelum Dei habebat. Sed quomodo ipse habebat? Quomodo illi habebant : *Sed non secundum scientiam.* Quid est hoc, *non secundum scientiam? Ignorantes enim Dei justitiam*, *et suam volentes constituere.* Unde iste correctus inquit, *Non habens meam justitiam.* Illi volunt suam constituere, adhuc eos delectat in stercore jacere. Ego non habeo meam justitiam, sed eam quæ est per fidem Christi, justitiam ex Deo; justitiam, inquam, ex Deo, qui justificat impium.

CAPUT IX. — 11. *Justitia nobis vera non est nisi ex gratia.* Tolle te, tolle, inquam, te a te, impedis te : si tu te ædificas, ruinam ædificas. Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam (*Psal*. CXXVI, 1). Noli ergo velle habere justitiam tuam. Certe ex lege est, nempe ex lege est : certe Deus dedit legem, et quia justitia ex lege est, non sit tua. Apostolus Paulus loquitur : mihi amantes justitiam suam non calumnientur. Ecce ubi illum habes : aperi, lege, audi, vide. Tuam justitiam noli habere : stercora illam deputat Apostolus, quamvis sit ex lege, tamen quia suam. *Ignorantes enim Dei justitiam, et suam volentes constituere justitiæ, Dei non sunt subjecti* (*Rom*. X, 1-3). Noli putare quia christianus vocaris, ideo te non posse offendere in lapidem offensionis. Cujus gratiæ derogas, in ipsum offendis. Minus est offendere Christum in cruce pendentem, quam in cœlo sedentem. Justitia sit, sed ex gratia sit, a Deo tibi sit; non tua sit. *Sacerdotes tui*, inquit, *induantur* justitiam (*Psal*. CXXXI, 16). Vestis accipitur, non cum capillis nascitur : pecora de suo vestiuntur. Hanc prædicat apostolus Paulus : a Deo tibi sit. Geme ut impetres, Plora ut impetres, crede ut impetres. *Qui*, inquit, *invocaverit nomen Domini*, *salvus erit* (*Joel*. II, 32). An putatis sic dictum esse, *Qui invocaverit nomen Domini*, *salvus erit;* quia a febre, aut a peste, aut a podagra, aut aliquo dolore corporis? Non sic, sed *salvus erit*, justus erit. Quia *non est opus sanis medicus*, *sed male habentibus.* Exposuit cum dixit, *Non veni vocare justos*, *sed peccatores* (*Matth*. IX 12, 13).

CAPUT X. — 12. *Magnum est cognoscere virtutem resurrectionis Christi. Resurrectio nostra mirabilior.* Videte ergo quid sequitur. *Et inveniar*, inquit, *in illo, non habens meam justitiam, quæ ex lege est;* quamvis ex lege, tamen meam : *sed eam quæ est per fidem Christi;* quæ impetratur a Deo, *quæ est ex Deo, justitiam in fide, ad cognoscendum eum, et virtutem resurrectionis ejus.* Aliquid magnum est, agnoscere virtutem resurrectionis Christi. Hoc putatis esse magnum, quia carnem suam resuscitavit? Ipsam dixit virtutem resurrectionis ejus? Nonne erit etiam nostra in fine sæculi resurrectio? Nonne et nostrum corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc induet immortalitatem? Nonne quomodo ipse resurrexit a mortuis, et jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur (*Rom*. VI, 9).; sic et nos, mirabilius, ut ita dicam? Nam illius caro non vidit corruptionem, nostra de cinere reparatur. Magnum est quidem, quia præcessit in exemplo, et dedit (*a*) nobis quid speraremus : sed non hoc est solum illi qui de justitia loquebatur non sua, sed illa quæ ex Deo est, et ibi nominavit virtutem resurrectionis Christi : agnosce ibi justificationem tuam. Ex illius enim resurrectione justificamur, tanquam a petra circumcidamur. Propterea inde cœpit, *Nos sumus circumcisio.* Unde circumcisio? A petra. Qua petra? Christo. Quomodo? Octavo die. Quomodo ressurrexit Dominus dominico die.

CAPUT XI. — 13. *Justificatio nostra ex gratia, non sine nostra voluntate.* Hanc ergo, fratres mei, justificationem et habeamus in quantum habemus, et augeamus in quantum minores sumus, et perficiamus cum illuc venerimus, ubi dicetur : *Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, aculeus tuus* (I *Cor*. XV, 53-55.)? Sed totum ex Deo : non tamen quasi dormientes, non quasi ut non conemur, non quasi ut non velimus. Sine voluntate tua non erit in te justitia Dei. Voluntas quidem non est nisi tua, justitia non

(*a*) Forte, *ostendit*.

est nisi Dei. Esse potest justitia Dei sine voluntate tua, sed in te esse non potest præter voluntatem tuam[1]. Demonstratum est quid agere debeas : jussit lex, Non facias illud, non illud ; fac hoc atque illud. Demonstratum est tibi, jussum est tibi, apertum est tibi, si tibi est cor[2], intellexisti quid facias : roga ut facias, si cognoscis virtutem resurrectionis Christi. *Traditus est* enim *propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (*Rom.* IV, 25). Quid est, propter justificationem nostram? Ut justificet nos, ut justos faciat nos. Eris opus Dei, non solum quia homo es, sed etiam quia justus es. Melius est enim justum esse, quam te hominem esse. Si hominem te fecit Deus, et justum tu te facis; melius aliquid facis quam fecit Deus. Sed sine te fecit te Deus. Non enim adhibuisti aliquem consensum, ut te faceret Deus. Quomodo consentiebas qui non eras? Qui ergo fecit te sine te, non te justificat sine te. Ergo fecit nescientem, justificat volentem. Tamen ipse justificat, ne sit justitia tua, ne redeas ad damna, ad detrimenta et stercora, invenire in illo non habens justitiam tuam, *quæ ex lege est, sed justitiam per fidem Christi, quæ est ex Deo : justitiam ex fide, ad cognoscendum eum, et virtutem resurrectionis ejus, et communicationem passionum ejus.* Et ipsa virtus tua erit; communicatio passionum Christi, virtus tua erit.

14. *Communicatio passionum Christi ex charitate.* Quid autem erit in communicationibus passionum Christi, si charitas non erit? Nonne inveniuntur torti latrones in tanta fortitudine corporum, ut quidam eorum non solum conscios prodere noluerint, sed nec nomina sua confiteri dignati sint; inter cruciatus, inter tormenta, effossis lateribus, et pene perditis membris, manserit animus in obstinatione nequissima? Vide ergo quid amabant. Facere tamen ista sine magno amore non poterant. Sed non sic amator Dei. Deus non amatur, nisi de Deo. Amavit ille nescio quid aliud de carne, sicut homo. Quodlibet amaverit, socios suos amaverit, conscientiam scelerum amaverit, gloriam in facinoribus amaverit; quodlibet amaverit, multum amavit, qui torqueri potuit, deficere non potuit. Si ergo ille non potuit, qui torqueri potuit, deficere non potuit[3]; si ergo ille non potuit tanta perferre sine amore; nec tu poteris communicare Christi passionibus sine amore.

CAPUT XII. — 15. *Charitas et dilatatio cordis a Spiritu sancto.* Sed quæro quo amore. Non sit cupiditas, sed sit charitas. *Si* enim, inquit, *tradidero corpus meum ut ardeam, et charitatem non habeam; nihil mihi prodest* (I *Cor.* XIII, 3). Ut prosit tibi communicatio passionum Christi, charitas adsit. Unde tibi charitas? O mendicissima infirmitas, unde tibi charitas Dei? Vis ostendo tibi unde sit tibi? Ipsum interroga horrearium dominicum. Si enim in te fuerit charitas Dei, communicabis Christi passionibus et verus eris martyr. In quo charitas coronatur, ipse erit verus martyr. Unde ergo tibi? *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus*, ait ipse Apostolus, *ut eminentia virtutis sit Dei, et non ex nobis* (II *Cor.* IV, 7). Ergo unde tibi charitas, nisi quia *diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (*Rom.* V, 5). Ecce ad quod geme. Contemne spiritum tuum, accipe Spiritum Dei. Non timeat spiritus tuus, ne cum cœperit in te habitare Spiritus Dei, angustias patiatur in corpore tuo. Cum habitare in corpore tuo cœperit Spiritus Dei, non inde excludet spiritum tuum : noli timere. Si divitem aliquem hospitio suscipias, pateris angustias; ubi maneas tu non invenis, ubi illi lectus paretur, ubi conjux, ubi filii, ubi familia. Quid ago, inquis? Quo eo? quo migrabo? Suscipe divitem Spiritum Dei : dilataberis, non angustaberis. *Dilatasti gressus tuos subter me* (*Psal.* XVII, 37.) : dicis. Hospiti tuo dicturus es, *Dilatasti gressus meos subter me.* Quando non hic eras, angustias patiebar : implesti cellam meam, et non me exclusisti, sed angustiam meam[1]. Cum enim dicit, *Charitas Dei diffusa est*, ipsa diffusio latitudinem significat. Non ergo timeas angustias, recipe hospitem istum : et non sit hospes quasi de transeuntibus. Non enim habet dare[2] discedendo : Veniens habitet in te, et dedit. Ipsius esto, non te deserat, non inde migret : tene illum omnino, et dic illi, *Domine Deus noster, posside nos* (*Isai.* XXVI, 13, sec. LXX).

CAPUT XIII. — 16. *Apostolus imperfectum se profitetur.* Ergo ad hoc, inquit, habeamus justitiam, quæ ex Deo est, ad cognoscendum eum, et virtutem resurrectionis ejus, et communicationem passionum ejus, conformati morti ipsius. *Consepulti enim*, inquit, *sumus cum Christo per Baptismum in mortem; ut quemadmodum Christus surrexit a mortuis, sic et nos in novitate vitæ ambulemus* (*Rom.* VI, 4). Morere, ut vivas : sepelire, ut resurgas. Cum enim sepultus fueris, et resurrexeris; tunc verum erit, Sursum cor. Sapuit quod dixi. Numquid iste sermo saperet, nisi esset in vobis interna dulcedo? *Conformatus*, inquit, *morti ipsius, si quo modo occurram in resurrectionem mortuorum.* De justitia loquebatur, justitia quæ est ex fide Christi, justitia quæ a Deo est, et sic cuncta exsecutus est. Et cum justitiam quæreret dicens, *Ut inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex Lege est, sed justitiam quæ est ex fide Christi, quæ est ex Deo;* dicit modo, *Si quo modo occurram in resurrectionem mortuorum.* Quare dixisti, *Si quo modo occurram? Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim : sequor autem, si quo modo apprehendam, in quo et apprehensus sum a Christo Jesu.* Prævenit me justitia ipsius, sequatur illum mea. Tunc autem sequetur mea, si non sit mea. *Si quo modo occurram. Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim.* Cœperunt mirari, qui hoc audiebant dicentem Apostolum : *Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim.* Quid est quod

[1] Sic Mss. At editi, *non potest nisi per voluntatem tuam.*
[2] Am. Er. et aliquot manuscripti, *apertum est tibi cor.*
[3] Lugd. Ven. Lov., *multum amavit, qui torqueri potuit, deficere non potuit. Si ergo ille non potuit tanta perferre sine amore*; omisso, *Si ergo ille non potuit, qui torqueri potuit, deficere non potuit.* M.

[1] Lov. *sed angustiam meam dilatasti.* Verbum, *dilatasti*, abest ab Am. Er. et a manuscriptis.
[2] Manuscripti, *debet dare.* Et paulo post iidem libri cum Am. et Er. pro, *et dedit*, ferunt, *et debet.*

nondum acceperat? Fidem habebat, virtutem habebat, spem habebat, charitate flagrabat, virtutes operabatur, invictissime prædicabat, omnes persecutiones tolerabat, in omnibus patiens, amans Ecclesiam, sollicitudinem omnium Ecclesiarum corde gestans: quid nondum acceperat? *Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim.* Quid est quod dicis? Dicis, et miramur; dicis, et stupemus. Novimus enim quid audiamus: quid dicis? *Fratres*, ait. Quid est quod dicis? quid dicis? *Ego me non arbitror apprehendisse.* Nolite, inquit, in me falli: plus me ipse novi quam vos. Si nescio quid mihi desit; nescio quid adsit. *Ego me ipsum non arbitror apprehendisse. Unum autem:* hoc non me arbitror apprehendisse. Multa habeo, et unum nondum apprehendi. *Unam petii a Domino, hanc requiram.* Quid petisti, aut quid requiris? *Ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ.* Utquid? *Ut contempler delectationem Domini* (*Psal.* XXVI, 4.). Ipsum est unum, quod se dicebat nondum apprehendisse Apostolus: et quantum illi deerat, in tantum nondum perfectus erat.

CAPUT XIV. — 17. *Marthæ et Mariæ officia. Contemplatio.* Meministis, fratres mei, evangelicæ illius lectionis, ubi duæ sorores Dominum susceperunt, Martha et Maria. Certe recolitis: Martha in multo ministerio conversabatur et occupata erat circa curam domus; quippe Dominum hospitio receperat et discipulos ejus [1]. Satagebat omni cura religiosissima, ne sancti apud eam ullam paterentur injuriam. Cum ergo esset occupata circa multum ministerium, Maria soror ejus sedebat ad pedes Domini, et verbum ejus audiebat. Illa in labore stomachabunda, quod illam videret sedentem, et de suis laboribus nihil curantem, interpellavit Dominum: *Placet*, inquit, *tibi*, *Domine, quod soror mea deseruit me, et ecce tantum in ministerio laboro?* Et Dominus: *Martha*, *Martha*, *circa multum es occupata. Porro unum est necessarium. Maria meliorem partem elegit, quæ non auferetur ab ea* (*Luc.* X, 38-42). Tu bonam, sed ista meliorem. Tu bonam (bonum est enim conversari in obsequio sanctorum), sed ista meliorem. Denique quod tu elegisti, transit. Ministras esurientibus, ministras sitientibus, ministras lectulos dormituris, præbes domum habitare volentibus: omnia ista transeunt. Erit tempus ubi nemo esuriat, nemo sitiat, nemo dormiat [2]. Ergo cura tua auferetur a te. *Maria meliorem elegit partem, quæ non auferetur ab ea. Non auferetur:* contemplari elegit, verbo vivere elegit. Qualis erit vita de Verbo sine verbo? Modo ista vivebat de Verbo, sed sonante verbo. Erit vita de Verbo, nullo sonante verbo. Ipsum Verbum vita est. *Similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (I *Joan.* III, 2). Ipsa erat una, ut contemplaretur delectationem Domini. Hoc in sæculi hujus nocte non possumus. *Mane astabo tibi, et contemplabor* (*Psal.* V, 5). Ergo, *Ego*, inquit, *me non arbitror apprehendisse. Unum autem.*

[1] Manuscripti, *circa curam. Domo quippe Dominum*, etc.
[2] In B.: *Erit tempus ubi nemo esuriat neque sitiat*, *nemo dormiat*. Er. Lugd. et Ven. secuti sumus. M.

CAPUT XV. — 18. *Proficiendum semper in via ad Deum.* Quid ergo facio? *Quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor.* Adhuc sequor: *ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.* Adhuc sequor, adhuc proficio, adhuc ambulo, adhuc in via sum, adhuc me extendo, nondum perveni. Ergo si et tu ambulas, si te extendis, si ea quæ ventura sunt cogitas; obliviscere præterita, noli in ea respicere, ne ibi remaneas ubi respexeris. Mementote uxoris Lot (*Luc.* XVII, 32). *Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus.* Dixerat, Non sum perfectus, et dicit, *Quotquot perfecti, hoc sapiamus. Ego me non arbitror apprehendisse. Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim:* et dicit, *Quotquot perfecti, hoc sapiamus.* Perfecti, et non perfecti: perfecti viatores, nondum perfecti possessores. Et ut noveritis quod perfectos viatores dicat; qui jam in via ambulant, perfecti viatores sunt: ut scias viatores eum dixisse, non habitatores, non possessores; audi quod sequitur: *Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus. Et si quid aliter sapitis,* ne forte subrepat vobis, quia vos aliquid estis. Qui autem se ipsum putat esse aliquid, cum nihil sit, se ipsum seducit (*Galat.* VI, 3). Et qui se putat aliquid scire, necdum scit [1] quemadmodum oportet scire (I *Cor.* VIII, 2). Ergo, *Et si quid aliter sapitis,* quasi parvuli; *id quoque vobis Deus revelabit. Verumtamen in quo pervenimus, in eo ambulemus.* Ut revelet nobis Deus et quod aliter sapimus, in quo pervenimus, non in eo remaneamus, sed in eo ambulemus. Videtis quia viatores sumus. Dicitis, Quid est ambulare? Breviter dico, Proficere; ne forte non intelligatis, et pigrius ambuletis. Proficite, fratres mei, discutite vos semper sine dolo, sine adulatione, sine palpatione. Non enim aliquis est intus tecum, cui erubescas, et jactes te. Est ibi, sed cui placet humilitas, ipse te probet. Proba et te ipsum tu ipse. Semper tibi displiceat quod es, si vis pervenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris, Sufficit; et periisti: Semper adde, semper ambula, semper profice: noli in via remanere, noli retro redire, noli deviare. Remanet, qui non proficit; retro redit, qui ad ea revolvitur unde jam abscesserat; deviat, qui apostatat. Melius it claudus in via [2], quam cursor præter viam. Conversi ad Dominum etc.

SERMO CLXX [*] (*a*).

De iisdem verbis Apostoli, Philipp., cap. III, 6-16, Secundum justitiam quæ ex Lege est, qui fuerim sine querela, etc., *deque verbis Psalmi* CXLII, 1, 2, Exaudi me in tua justitia, etc., *ac postremo de lectione Evangelii Joannis, cap.* VI, 39, Voluntas Patris est ut omnia quæ dedit mihi, non pereant, etc. (*b*).

CAPUT I. — 1. *Justitia ex Lege Apostolo damnum*

[1] Editiones Er. Lugd. et Ven. *nondum scit.* M.
[2] Mss. alii *Melius vel claudus*, alii, *Melius est claudus.*
[*] Emendatus est ad cs. cl. Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Tempore 49.
(*b*) Hunc sermonem recenset Possidius in Indiculo cap. 8.

videtur. Divinæ lectiones omnes ita sibi connectuntur, tanquam una sit lectio : quia omnes ex uno ore procedunt. Multa sunt ora ministerium sermonis gerentium : sed unum est os ministros implentis. Audivimus apostolicam lectionem, et forte aliquem moveat quod ibi scriptum est : *Secundum justitiam quæ ex lege est, qui fuerim sine querela. Quæ mihi lucra fuerunt, hæc propter Christum damna esse duxi.* Deinde secutus ait : *Non solum damna, sed etiam stercora existimavi esse, ut Christum lucrifaciam, et inveniar in illo non habens meam justitiam quæ ex lege est, sed justitiam quæ est ex fide Jesu Christi.* Quomodo enim stercora existimavit et damna, secundum justitiam quæ ex lege est, conversari sine querela? Quis enim legem dedit? Nonne ipse legem præmisit, qui postea reis legis cum indulgentia venit? Sed his eum credimus venisse cum indulgentia, quos reos lex tenebat. Numquid autem lex reos tenebat eos qui secundum justitiam quæ ex lege est conversati sunt sine querela? Si ergo indulgentiam et veniam peccatorum reis legis attulit Dominus, non attulit Paulo apostolo, qui dicit sine querela se in lege conversatum? Sed ipsum audiamus alio loco : *Non ex operibus*, inquit, *quæ nos fecimus, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis* (*Tit.* III, 5). Et iterum, *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus : sed misericordiam consecutus sum* (I *Tim.* I, 13), et reliqua. Hac se constituit conversatum in lege sine querela, hac talem se confitetur fuisse peccatorem, ut omnis peccator propterea de se non desperet, quia Paulus meruit indulgentiam.

CAPUT II. — 2. *Dictum Apostoli sic accipiendum, ut caveatur error Manichæorum de lege veteri. Lex ad quid data. Originale peccatum.* Videte, fratres, et vim sermonis hujus intuemini, quomodo Paulus apostolus damna existimat et stercora, ubi sine querela dicit se conversatum fuisse. Hac impletor legis, hac reus legis, uno eodemque tempore, ante Baptismum, ante gratiam. Sed non sine causa damna esse dicit : ne subintrent cogitationes noxiæ, hoc ideo dixisse apostolum Paulum, quod alius dederit legem, alius Evangelium : sicut Manichæus mente perversa sentit, et reliqui hæretici, qui dixerunt, alium fuisse datorem legis quæ data est per Moysen, alium autem largitorem evangelicæ gratiæ; illum quidem Deum malum, illum vero Deum bonum. Quid miramur, fratres? In obscuritate legis, tanquam in clausis ostiis, caliginem passi sunt; quia non pietate pulsaverunt. Invenimus aliquando eumdem Paulum apertissime dicere, legem bonam esse (*Rom.* VII, 12) : quam tamen ideo datam dicit esse, ut abundaret peccatum; et ideo abundasse peccatum, ut superabundaret gratia (*Id.* V, 20). Præsumebant enim homines de viribus suis, et faciendo quidquid sibi licere arbitrabantur, peccabant in legem Dei occultam [1]. Unde ista lex manifesta promulgata est eis, qui omnino sibi rei esse non videbantur. Data est illis lex, non quæ sanaret, sed quæ ægrotantes probaret. Lex præcucurrit ante medicum, ut se ægrotus, qui se sanum putabat, inveniret ægrotum : et dixit : *Non concupisces* (*Rom.* VII, 7). Et quia ante datam legem prævaricatio nondum erat : *Ubi enim non est*, inquit, *lex*, *nec prævaricatio* (*Id.* IV, 15) : antea sine lege peccabatur; data vero lege posteaquam peccatum est, amplius peccatum est, quia cum prævaricatione peccatum est [2]. Invenit se homo vinci a cupiditatibus suis, quas mala consuetudine adversum se nutriebat; qui etiam cum vinculo et obligatione peccati ex Adam fuerat propagatus. Unde dicit Apostolus : *Fuimus et nos aliquando natura filii iræ* (*Ephes.* II, 3). Inde est, quod nec unius diei infantem mundum dicit a peccato (*Job* XIV, 4, *sec.* 70) : non ex eo quod commisit, sed ex eo quod contraxit.

CAPUT III. — 3. *Peccatum in Christo nullum.* Audi Psalmum interiora dicentem, et peccatorum nostrorum secretiora canentem. Ex persona enim generis humani dicitur Christo : *Tibi soli peccavi, et malignum coram te feci.* Non ex persona unius David hoc dicit, sed ex Adam persona, de quo est genus humanum. Audi enim sequentia : *Tibi*, inquit, *soli peccavi, et malignum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis.* Christo dicitur : unde hoc intelligimus? Audi quod sequitur : *Et vincas, cum judicaris* (*Psal.* L, 6). Non est judicatus Deus Pater, non est judicatus Deus Spiritus sanctus : non invenimus nisi solum Filium in ista carne, quam de nostra massa suscipere dignatus est, judicatum : non ex modo concupiscentiæ hominis et feminæ : virgo credidit, virgo concepit, virgo peperit, virgo permansit. Et ideo dicitur, *Et vincas, cum judicaris.* Judicatus est enim, et vicit; quia sine peccato judicatus est. Patientiæ fuit sustinere judicium, non reatus. Multi innocentes judicantur, sed in ipsis causis quas agunt. Nam de reliquo, peccato non carent; quia sicut ante homines facti, sic ante Deum cogitationis peccatum est. Factum tuum coram oculis Dei, cogitatio tua est [3]. Testis facti est ipse judex : accusatrix facti ipsa conscientia. Ergo ille vere innocens judicatus est, et ideo vicit. Solus enim vicit, non de judice Pontio Pilato, neque de Judæis sævientibus; sed de ipso diabolo, qui omnia nostra peccata rimatur diligentia invidentiæ.

CAPUT IV. — 4. *Mundus, peccatores et dilectores mundi. Solus Christus innocens. Originale peccatum.* Et quid ait Dominus Jesus de ipso diabolo? *Ecce venit princeps mundi hujus.* Jam sæpe dictum est Charitati vestræ, mundum istum appellari peccatores. Et quare peccatores nomine mundi appellantur? Quia dilectione mundi inhabitant mundum. Qui enim non diligunt mundum, non habitant in eo quod non diligunt. *Nostra*, inquit, *conversatio in cœlis est* (*Philipp.* III, 20). Si ergo qui diligit Deum, in cœlo habitat cum Deo; qui diligit mundum, in mundo cum principe habitat mundi. Omnes itaque dilectores mundi, ipsi sunt mundus : habitatores mundi, non carne,

[1] Colbertinus Ms., *occulte.*

[2] Hic Mss., addunt : *Ubi vero cum prævaricatione peccatum est, invenit se homo*, etc.

[3] Colbertinus codex, *Factum tuum coram oculis hominum, coram oculis Dei cogitatio tua est.*

quod omnes justi; sed animo, quod soli peccatores, quibus princeps est diabolus. Quomodo dicitur domus habitatores domus : secundum quam sententiam dicimus malam domum esse marmoratam, et bonam domum esse fumigatam. Invenis domum fumosam, quam boni habitant, et dicis, Bona domus. Invenis domum marmoratam et laqueatam, quam possident iniqui, et dicis, Mala domus : domum appellans non parietes et receptacula corporum, sed ipsos habitatores. Sic mundum appellavit Scriptura habitatores mundi per concupiscentiam dilectionis, non per conversationem corporis. Ergo, *Ecce*, inquit, *venit princeps mundi, et in me nihil invenit.* In solo ipso nihil invenit diabolus. Et tanquam diceretur ei, Quare ergo moreris? ibi sequitur, *Sed ut sciant omnes quia voluntatem Patris mei facio, surgite, eamus hinc* (*Joan.* XIV, 30, 31). Surgit, et it ad passionem. Quare? *Quia voluntatem Patris mei facio.* Propter hanc ergo singularem innocentiam ait Psalmus, *Tibi soli peccavi, et malignum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris :* quia nihil mali in te invenit. Quare autem in te invenit, o genus humanum? Quia sequitur et dicit, *Ego enim in iniquitate conceptus sum, et in peccatis concepit* [1] *me mater mea* (*Psal.* L, 6, 7). Dicit hoc David. Quære unde natus sit David; invenies de legitima uxore, de nullo adulterio. Secundum quam ergo propaginem dicit, *In iniquitate conceptus sum;* nisi quia ibi est quiddam de mortis propagine, quod secum trahit omnis qui ex conjunctione viri et feminæ nascitur?

CAPUT V. — 5. *Conversatio sine querela secundum legem.* Habens ergo unusquisque concupiscentiam, attendat legem dicentem, *Non concupisces* (*Exod.* XX, 16) : invenit in se quod lex prohibet, et fit reus legis. Inveniens autem in se cui subditus est, incipiat jam dicere, *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem : video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Cognovit se ægrotum, imploret medicum : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Respondeat medicus, *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (*Rom.* VII, 22-25). *Gratia Dei*, non merita tua. Quare ergo te dixisti in lege cum justitia sine querela conversatum? Attendite : sine querela dixit hominum. Est enim quædam justitia, quam potest homo implere, ut nullus hominum queratur de homine. Dicit enim, *Non concupiscas alienum.* Tu si non rapueris alienum, nulla querela erit hominum. Ergo aliquando concupiscis, et non rapis. Sed sententia Dei supra te est, quia concupiscis : reus es legis, sed in oculis legislatoris. Sine querela vivis : quare ergo ista damna? quare ista stercora? Constrictior est aliquanto nodus iste : sed solvet qui solet. Hoc autem non ego solus pia subjectione, sed omnes pia intentione mereamur. Quidquid faciebant Judæi, unde homines non quererentur, et esset ipsis conversatio in lege sine querela, sibi tribuebant, et ipsam justitiam secundum legem viribus suis assignabant [1] : implere non poterant, sed in tantum faciebant, in quantum poterant; sibi tribuendo, nec hoc pie implebant.

CAPUT VI. — 6. *Justitia hominis nisi a Deo, nulla.* Hoc ergo dicit legem implere, hoc est, non concupiscere. Quis hoc qui vivit, potest? Adjuvet nos Psalmus, qui modo cantatus est, *Exaudi me in tua justitia :* hoc est, non in mea. Si diceret, Exaudi me in justitia mea : tanquam meritum vocaret. Vocat quidem in nonnullis locis et suam justitiam : sed hic melius discernit, quia et suam quando dicit, datam dicit; quomodo dicimus, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie* (*Luc.* XI, 3). Quomodo, *nostrum;* quomodo, *da?* Ergo hic distinctius loquens ait, *Exaudi me in tua justitia.* Et sequitur, *Et non intres in judicium cum servo tuo.* Quid est, *Non intres in judicium cum servo tuo?* Non stes mecum in judicio, exigendo a me omnia quæ præcepisti, exigendo omnia quæ jussisti. Nam reum me invenies, si in judicium intraveris mecum. Opus est ergo, inquit, mihi misericordia tua potius, quam liquidissimo judicio tuo. Quare ergo, *Ne intres in judicium cum servo tuo?* Sequitur, et dicit, *Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Servus enim sum : quare mecum stas in judicio? Misericordia Domini utar [2]. Quare? *Quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Quid dixit? Quamdiu vivitur in hac vita, nemo justificatus est, sed in conspectu Dei. Non frustra addidit, *in conspectu tuo :* nisi quia potest esse justificatus aliquis in conspectu hominum, ut et illud impleatur, *Secundum justitiam quæ ex lege est, qui fuerim sine querela*, in conspectu hominum. Refer ad conspectum Dei : *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.*

CAPUT VII. — 7. *Justitia hujus vitæ ad justitiam futuram collata, quam nihili facienda.* Quid ergo facturi sumus? Clamemus, *Ne intres in judicium cum servo tuo.* Clamemus, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Hoc ergo Psalmum audivimus, hoc Apostolum audivimus; quia cum fuerit illa justitia secundum quam vivunt Angeli, cum fuerit illa justitia ubi nulla erit concupiscentia, inde unusquisque metiatur se quid est modo, et quid erit tunc; et inveniet in comparatione illius justitiæ, istam damna esse et stercora. Quisquis autem putat se modo posse implere justitiam, cum vixerit bene atque innocenter secundum probabilitatem existimationis humanæ; in via remansit : non desiderat melius, quia implesse se putat; maximeque sibi tribuens, erit superbus. Et melior est peccator humilis, quam justus superbus. Ideo ait, *Et inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est,* sicut Judæi putabant; *sed justitiam quæ ex fide est Christi Jesu.*

[1] Sic in Colbertino Ms. At in editis, *peperit.*

[1] Colbertinus Ms., *viribus suis observabant.*
[2] Mss., *Misericordia Domini utar.*

Deinde secutus ait, *Si quo modo occurram in resurrectionem mortuorum.* Ibi se credidit impleturum esse justitiam, id est, plenam se habiturum justitiam. In comparatione resurrectionis illius, stercus est tota vita quam gerimus. Adhuc Apostolum audi apertius dicentem, *Si quo modo occurram in resurrectionem justorum* (*a*) *: non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim* Et contexit deinde, *Fratres, ego me non arbitror apprehendisse.* Quomodo comparat justitiam justitiæ, salutem saluti, fidem speciei, peregrinationem civitati?

CAPUT VIII. — 8. *Perfectæ justitiæ desiderio contemnenda præsens justitia.* Attendite quomodo hoc impleat : *Fratres, ego me non arbitror apprehendisse. Unum autem.* Quid *unum*, nisi ex fide vivere, spe salutis æternæ, ubi erit plena et perfecta justitia, in cujus comparatione damna sunt quæ transitura sunt, et stercora quæ reprobanda sunt? Quid ergo, *Unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.* Et ad eos qui de sua perfectione [1] possent præsumere, *Quotquot autem perfecti sumus, hoc sapiamus.* Jam dudum dixerat se imperfectum, nunc autem perfectum. Quare, nisi quia ipsa est perfectio hominis, invenisse se non esse perfectum? *Quotquot autem perfecti sumus, hoc sapiamus. Et si quid forte aliter sapitis, id quoque vobis Deus revelabit :* id est, ut si vos in aliquo profectu animi justificatos probatis, legendo Scripturas, et inveniendo quæ sit vera et perfecta justitia, inveniatis vos reos, et desiderio futurorum damnetis præsentia, vivatis ex fide et spe et charitate; et intelligatis quia quod adhuc creditis, nondum videtis; quod adhuc speratis, nondum tenetis; quod adhuc desideratis, nondum impletis. Et si talis est charitas peregrinantium, qualis erit videntium? Ergo ille qui docebat justitiam Dei, et non constituebat suam, clamabat de Psalmo, *Exaudi me in tua justitia. Et non intres in judicium cum servo tuo; quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.*

CAPUT IX. — 9. *Perfecta justitia et felicitas cum videbitur Deus.* Secundum hanc vitam dicitur Moysi, *Nemo faciem Dei vidit, et vixit* (*Exod.* XXXIII, 20). Non enim vivendum est in hac vita, ut illam faciem videamus. Moriendum est mundo, ut Deo in sempiternum vivamus. Tunc non peccabimus, non solum factis, sed nec concupiscentiis, cum illam faciem videbimus, quæ vincit omnes concupiscentias. Tam enim dulcis est, fratres mei, tam pulchra, ut illa visa nihil aliud possit delectare. Satietas erit insatiabilis, nullum fastidium; semper esuriemus, semper saturi erimus. Audi ipsas duas sententias de Scriptura : *Qui bibunt me*, dicit Sapientia, *adhuc sitient; et qui edunt me, adhuc esurient* (*Eccli.* XXIV, 29). Sed ne putes quia ibi erit indigentia et fames, audi Dominum : *Qui biberit ex aqua hac, non sitiet in æternum* (*Joan.* IV, 13). Sed dicis : Quando erit? Quandocumque erit, tamen exspecta Dominum, sustine Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum (*Psal.* XXVI, 14). Numquid tanta restant, quanta peracta sunt? Intende ab Adam usque ad hodiernum diem, quot sæcula evoluta sunt, et ecce jam non sunt. Pauci dies remanent quodam modo : sic enim dicendum est quod remanet in comparatione transactorum sæculorum. Exhortemur invicem, exhortetur nos ille qui venit ad nos, qui cucurrit viam, et dixit, Sequimini : qui ascendit prior in cœlum, ut caput de sublimioribus subveniat cæteris membris in terra laborantibus; qui dixit de cœlo, *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 4)? Ergo nemo desperet : reddetur nobis in fine quod promissum est; ibi implebitur illa justitia.

CAPUT X. — 10. *Dies noster, Christus. Toto desiderio tendendum in cœlum.* Audistis et Evangelium his sermonibus concordare. *Voluntas*, inquit, *Patris est, ut omnia quæ dedit mihi non pereant, sed habeant vitam æternam ; et ego resuscitabo eos in novissimo die.* Se ipsum primo die, nos novissimo die. Primus dies ad caput Ecclesiæ. Dies enim noster Dominus Christus, non facit occasum. Novissimus dies, erit finis sæculi. Nolo dicas : Quando iste erit? Generi humano longe erit, unicuique hominum prope erit; quia novissimus dies est cujusque dies mortis. Et enim cum hinc exieris, recipieris pro meritis, et resurges ad recipienda quæ gessisti. Tunc Deus coronabit, non tam merita tua, quam dona sua. Quidquid tibi donavit, si servasti, cognoscet. Nunc ergo, fratres, desiderium nostrum non sit, nisi in cœlum; non sit, nisi ad vitam æternam. Nemo sibi placeat, quasi qui hic juste vixerit, et comparet se illis qui male vivunt, secundum Pharisæum qui se justificabat (*Luc.* XVIII, 11), qui non audierat Apostolum, *Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim.* Ergo non acceperat adhuc hoc quod desiderabat. Pignus acceperat, sic dixit : *Qui dedit nobis pignus Spiritum* (II *Cor.* V, 5). Cujus rei pignus erat, ad hoc pervenire cupiebat : participatio quædam, sed distat. Aliter modo participamus, aliter tunc participabimus. Modo per fidem, per spem, in eodem Spiritu : tunc autem species erit, res erit : idem autem Spiritus, idem Deus, eadem plenitudo. Qui clamat absentibus, exhibebit præsentibus : qui vocat peregrinos, nutriet et alet in patria.

CAPUT XI. — 11. *Via nostra, Christus.* Via nobis factus est Christus, et desperamus nos perventuros? Via ista finiri non potest, præcidi non potest, corrumpi non potest, nec pluvia, nec diluviis, nec a latronibus obsideri. Ambula securus in Christo, ambula ; ne offendas, ne cadas, ne retro respicias, ne in via remaneas, ne a via recedas. Ista omnia præcave tantum, et pervenisti. Cum perveneris, tunc jam gloriare ex hoc : noli in te. Nam qui se laudat, Deum non laudat ; sed se a Deo avertit : quomodo qui vult recedere ab igne, ignis calidus remanet, sed ille frigescit : quomodo qui vult recedere a lumine, si recesserit, lumen in se lucidum remanet, sed ille tenebratur. Non recedamus a calore Spiritus, a lumine veritatis. Vocem modo audivimus, tunc autem facie ad

[1] Vox, *perfectione*, abest ab Am. Er. et a manuscriptis.
(*a*) Forte, *mortuorum*.

faciem videbimus. Nemo sibi placeat, nemo alii insultet. Omnes sic velimus proficere, ut non invideamus proficientibus [1], non insultemus deficientibus : et erit in nobis cum gaudio impletum quod promissum est in Evangelio, *Et ego resuscitabo eos in novissimo die.*

SERMO CLXXI * (a).

De verbis Apostoli, Gaudete in Domino semper, *etc.* *Philipp.*, *cap.* IV, ỷ. 4-6. *(b)*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Gaudium sit in Domino, non in sæculo. Dominus nobis proximus.* Gaudere nos Apostolus præcipit, sed in Domino, non in sæculo. *Quicumque* enim *voluerit amicus esse hujus mundi*, sicut Scriptura dicit, *inimicus Dei reputabitur* (*Jacobi* IV, 4). Sicut autem non potest homo duobus dominis servire (*Matth.* VI, 24); sic nemo potest gaudere et in sæculo, et in Domino. Multum inter se hæc duo gaudia differunt, suntque omnino contraria. Quando gaudetur in sæculo, non gaudetur in Domino : quando gaudetur in Domino, non gaudetur in sæculo. Vincat gaudium in Domino, donec finiatur gaudium in sæculo. Gaudium in Domino semper augeatur : gaudium in sæculo semper minuatur, donec finiatur. Non ideo ista dicuntur, quoniam in hoc sæculo cum sumus, gaudere non debemus; sed ut etiam in hoc sæculo constituti, jam in Domino gaudeamus. Sed ait aliquis : In sæculo sum; utique si gaudeo, ibi gaudeo ubi sum. Quid enim? quia es in sæculo, in Domino non es? Audi eumdem apostolum ad Athenienses loquentem, et in Actibus apostolorum dicentem de Deo et de Domino Creatore nostro, *In illo vivimus, et movemur, et sumus* (*Act.* XVII, 28). Qui enim ubique est, ubi non est? Nonne ad hoc nos exhortabatur? *Dominus in proximo est*, *nihil solliciti fueritis.* Magnum est hoc, quod ascendit super omnes cœlos, et proximus est eis qui versantur in terris. Quis est iste longinquus et proximus, nisi qui nobis misericordia factus est proximus?

CAPUT II. — 2. *Samaritanus homini sauciato subveniens, Christus.* Totum enim genus humanum est homo ille qui jacebat in via semivivus a latronibus relictus, quem contempsit transiens sacerdos et Levites, et accessit ad eum curandum eique opitulandum transiens Samaritanus. Ut autem narraret hoc, unde causa descendit? Quemdam quærentem quæ sint optima præcepta et summa in Lege, admonuit duo esse : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua ; et diliges proximum tuum tanquam te ipsum.* Ille autem : *Et quis est mihi proximus?* Et narravit Dominus, Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho. Ostendit illum quodam modo Israelitam. Et incidit in latrones. Cum exspoliassent, et plagas ei graves irrogassent, dimiserunt eum in via semivivum. Transiit sacerdos, utique genere proximus, præteriit jacentem. Transiit Levites, et hic genere proximus, jacentem etiam ipse contempsit. Transiit Samaritanus, genere longinquus, misericordia proximus, fecitque quod nostis (*Luc.* X, 25-37). In quo Samaritano se voluit intelligi Dominus Jesus Christus. Samaritanus enim Custos interpretatur. Ideo *surgens a mortuis*, *jam non moritur*, *et mors ei ultra non dominabitur* (*Rom.* VI, 9) : quia *non dormit, neque dormitat qui custodit Israel* (*Psal.* CXX, 4). Denique quando conviciis tantis blasphemabant Judæi, dixerunt illi : *Nonne verum dicimus, quia Samaritanus es, et dæmonium habes?* Cum ergo duo essent verba conviciosa objecta Domino, dictumque illi esset, *Nonne verum dicimus, quia Samaritanus es, et dæmonium habes?* poterat respondere, Nec Samaritanus sum, nec dæmonium habeo : respondit autem, *Ego dæmonium non habeo* (*Joan.* VIII, 48, 49). Quod respondit, refutavit : quod tacuit, confirmavit. Negavit se habere dæmonium, qui se noverat dæmoniorum exclusorem : non se negavit infirmi custodem. Ergo *Dominus in proximo est;* quia Dominus nobis factus est in proximo.

CAPUT III. — 3. *Incarnatione Deus homini factus est proximus.* Quid tam longinquum, quid tam remotum, quam Deus ab hominibus, immortalis a mortalibus, justus a peccatoribus? Non loco longe, sed dissimilitudine. Nam solemus etiam ita loqui, cum de duobus hominibus dicimus, quando diversi sunt mores : Iste longe est ab illo. Etiamsi juxta steterint, etiamsi vicinius inhabitent, etiamsi una catena colligentur; longe est pius ab impio, longe est innocens a reo, longe est justus ab injusto. Si hoc de duobus hominibus dicitur, quid de Deo et hominibus? Cum ergo longe a nobis esset immortalis et justus, tanquam a mortalibus et peccatoribus, descendit ad nos, ut fieret nobis proximus ille longinquus. Et quid fecit? Cum haberet ipse duo bona, et nos duo mala; ille duo bona, justitiam et immortalitatem; nos duo mala, iniquitatem et mortalitatem : si utrumque malum nostrum suscepisset, par noster factus esset, et liberatore nobiscum opus haberet. Quid ergo fecit, ut esset proximus nobis? Proximus non hoc quod nos, sed prope nos. Duo attende : Justus est, immortalis est. In duobus tuis malis, una est culpa, altera est pœna : culpa est quod injustus es, pœna est quia mortalis es. Ille ut esset proximus, suscepit pœnam tuam, non suscepit culpam tuam : et si suscepit, delendam suscepit, non faciendam. Justus et immortalis, longe ab injustis et mortalibus. Peccator mortalis, longe eras a justo immortali. Non est factus ille peccator, quod tu : sed factus est mortalis, quod tu. Manens justus, factus est mortalis. Suscipiendo pœnam et non suscipiendo culpam, et culpam delevit et pœnam. *Dominus* ergo *in proximo est*, *nihil solliciti fueritis.* Etsi super omnes cœlos ascendit corpore, non recessit majestate. Ubique præsens est, qui fecit omnia.

CAPUT IV. — 4. *Gaudium in sæculo. Gaudete in Domino semper.* In sæculo gaudium quod est? Gaudere de iniquitate, gaudere de turpitudine, gaudere de dedecore, de deformitate. De his omnibus gaudet sæculum. Quæ omnia non essent, nisi homines voluissent.

[1] Colbertinus Ms., *si volumus proficere, non invideamus proficientibus.*

* Emendatus est ad tres bn. ad quatuor cl. ad cb. f. fs. gr. lr. m. pr. rm. vd. et ad editiones Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Verbis Domini 37.

(b) Citatur in Flori collectione, ad Philipp. IV.

Alia sunt quæ faciunt homines, alia quæ patiuntur, etsi nolunt, ferunt. Quid ergo est hoc sæculum, et quod est gaudium sæculi? Dico, fratres, breviter quantum possum, quantum Deus adjuvat; festinanter, breviter dico. Sæculi lætitia est impunita nequitia. Luxurientur homines, fornicentur, in spectaculis nugentur, ebriositate ingurgitentur, turpitudine fœdentur, nihil mali patiantur : et videte sæculi gaudium. Ista mala quæ commemoravi, non castiget fames, non belli timor, non aliquis timor, non aliquis morbus, non aliquæ adversitates; sed sint omnia in rerum abundantia, in pace carnis, in securitate malæ mentis : ecce videte sæculi gaudium. Sed non cogitat Deus sicut homo : alia est Dei cogitatio, alia hominis. Magnæ misericordiæ est, nequitiam impunitam non relinquere [1] : et ne cogatur in extremo gehennæ damnare, modo flagello dignatur castigare.

CAPUT V. — 5. *Impunitas, maxima Dei vindicta. Severitas.* Nam vis nosse, nulla pœna quanta sit pœna, non tamen justo, sed peccatori, cui est temporalis pœna, ne succedat æterna? Vis ergo nosse, nulla pœna quanta sit pœna? Psalmum interroga : *Irritavit Dominum peccator.* Exclamavit vehementer, attendit, consideravit, exclamavit : *Irritavit Dominum peccator.* Quare, obsecro? quid vidisti? Qui autem hoc exclamavit, vidit peccatorem impune luxuriantem, male facientem, bonis abundantem, et exclamavit : *Irritavit Dominum peccator.* Quare hoc dixisti? Quid enim vidisti? *Præ magnitudine iræ suæ non requirit* (*Psal.* IX, 4). Intelligite, fratres christiani, misericordiam Dei. Quando castigat mundum, non vult damnare mundum. *Præ magnitudine iræ suæ non exquirit.* Ideo non exquirit, quia multum irascitur. Magna est ira ejus. Parcendo sævit, sed juste sævit. Est enim severitas, quasi sæva veritas. Si ergo aliquando sævit parcendo, bonum est nobis ut subveniat castigando. Et tamen si facta generis humani consideremus, quid patimur? Non secundum peccata nostra fecit nobis (*Psal.* CII, 10). Filii enim sumus. Unde hoc probamus? Mortuus est pro nobis Unicus, ne remaneret unus. Noluit esse unus, qui mortuus est unus. Multos enim filios Dei fecit unicus Filius Dei. Emit sibi fratres sanguine suo, probavit reprobatus, redemit venditus, honoravit injuriatus, vivificavit occisus. Dubitas quod dabit tibi bona sua, qui non dedignatus est suscipere mala tua? Ergo, fratres, *gaudete in Domino*, non in sæculo : id est, gaudete in veritate, non in iniquitate; gaudete in spe æternitatis, non in flore vanitatis. Ita gaudete : et ubicumque, et quamdiucumque hic fueritis, *Dominus in proximo est, nihil solliciti fueritis.*

SERMO CLXXII * (*a*).

De verbis Apostoli, I *Thess. cap.* IV, 12, Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent. *Et de operibus misericordiæ, quibus mortui adjuvantur* (*a*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Tristitia de mortuis, qualis prohibetur.* Admonet nos beatus Apostolus, ut de dormientibus, hoc est, mortuis charissimis nostris, non contristemur, sicut et cæteri qui spem non habent, spem scilicet resurrectionis et incorruptionis æternæ. Nam ideo et dormientes eos appellat Scripturæ veracissima consuetudo, ut cum dormientes audimus, evigilaturos minime desperemus. Unde etiam cantatur in Psalmo : *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat* (*Psal.* XL, 9)? Est ergo de mortuis eis qui diligunt [1], quædam tristitia quodam modo naturalis. Mortem quippe horret, non opinio, sed natura. Nec mors homini accideret, nisi ex pœna quam præcesserat culpa. Quapropter si animalia quæ ita creata sunt, ut suo quæque tempore moriantur, mortem fugiunt, diligunt vitam; quanto magis homo, qui sic fuerat creatus, ut si vivere sine peccato voluisset, sine termino viveret? Hinc itaque necesse est ut tristes simus, quando nos moriendo deserunt quos amamus : quia etsi novimus eos non in æternum relinquere nos mansuros, sed aliquantum præcedere secuturos; tamen mors ipsa quam natura refugit, cum occupat dilectum, contristat in nobis ipsius dilectionis affectum. Ideo non admonuit Apostolus, ut non contristemur; sed, non *sicut cæteri qui spem non habent.* Contristamur ergo nos in nostrorum mortibus necessitate amittendi, sed cum spe recipiendi. Inde angimur, hinc consolamur : inde infirmitas afficit, hinc fides reficit : inde dolet humana conditio, hinc sanat divina promissio.

CAPUT II. — 2. *Orationes et sacrificium ac eleemosynæ pro defunctis.* Proinde pompæ funeris, agmina exsequiarum, sumptuosa diligentia sepulturæ, monumentorum opulenta constructio, vivorum sunt qualiacumque solatia, non adjutoria mortuorum. Orationibus vero sanctæ Ecclesiæ, et sacrificio salutari, et eleemosynis, quæ pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adjuvari; ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a patribus traditum, universa observat Ecclesia, ut pro eis qui in corporis et sanguinis Christi communione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Cum vero eorum commendandorum causa opera misericordiæ celebrantur, quis eis dubitet suffragari, pro

[1] Sic aliquot manuscripti. At editi, *nequitiæ impunitatem non relinquere.*

* Emendatus ad ar. bn. cl. cb. f. fs. g. l. lr. m. pr. r. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 32.

[1] Sic Mss. Editi vero, *qui diliguntur.*

(*a*) De sermonis hujus integritate dubitandi ansam præbet Florus (qui est Beda Vulgatus) ad I Thess. IV : quando præmisso hocce titulo, « Ex sermone de iisdem verbis Apostoli, » quo nonnisi fragmentum dari significatur, id nihilominus totum subjicit, quod hic habetur. Auget vero dubitationem, cum ibidem post hunc ipsum sermonem proxime adjungit subsequentis sermonis cap. 3 fragmentum in hæc verba, « Item ex eodem sermone. Non tantum ait, *Ut non « contristemini,* » etc. Sic nimirum habetur in veteri codice Corbeiensi : ubi nunc tamen in Bedæ editis est, « Item ex serm. 2, de eadem lectione. Non tantum ait, *Ut non « contristemini,* » etc.

quibus orationes Deo non inaniter allegantur? Non omnino ambigendum est, ista prodesse defunctis; sed talibus qui ita vixerint ante mortem, ut possint eis hæc utilia esse post mortem. Nam qui sine fide quæ per dilectionem operatur (*Galat.* v, 6), ejusque Sacramentis, de corporibus exierunt, frustra illis a suis hujusmodi pietatis impenduntur officia, cujus, dum hic essent, pignore caruerunt, vel non suscipientes, vel in vacuum suscipientes Dei gratiam, et sibi non misericordiam thesaurizantes, sed iram. Non ergo mortuis nova merita comparantur, cum pro eis boni aliquid operantur sui, sed eorum præcedentibus consequentia ista redduntur. Non enim actum est, nisi cum hic viverent, ut eos hæc aliquid adjuvarent, cum hic vivere destitissent. Et ideo istam finiens quisque vitam, nisi quod meruit in ipsa, non poterit habere post ipsam.

3. *Luctus et officia defunctis exhibenda.* Permittantur itaque pia corda charorum de suorum mortibus contristari dolore sanabili, et consolabiles lacrymas fundant conditione mortali; quas cito reprimat fidei gaudium, qua creduntur fideles, quando moriuntur, paululum a nobis abire, et ad meliora transire. Consolentur eos etiam fraterna obsequia, sive quæ funeribus exhibentur, sive quæ dolentibus adhibentur, ne sit justa querela dicentium, *Sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et consolantes, et non inveni* (*Psal.* LXVIII, 21). Sit pro viribus cura sepeliendi et sepulcra construendi: quia et hæc in Scripturis sanctis inter bona opera deputata sunt: nec solum in corporibus Patriarcharum aliorumque sanctorum, et humanis cadaveribus quorumcumque jacentium; verum etiam in ipsius Domini corpore prædicati atque collaudati sunt, qui ista fecerunt. Impleant hæc homines erga suos officia postremi muneris, et sui humani lenimenta mœroris. Verum illa quæ adjuvant spiritus defunctorum, oblationes, orationes, erogationes, multo pro eis observantius, instantius, abundantius impendant, qui suos carne, non spiritu mortuos, non solum carnaliter, sed etiam spiritualiter amant.

SERMO CLXXIII * (*a*).

De eisdem verbis Apostoli, I *Thess. cap.* IV, ℣. 12-17 (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *In defunctorum exsequiis quid recogitandum.* Quando celebramus dies fratrum defunctorum, in mente habere debemus, et quid sperandum, et quid timendum sit. Secundum hoc enim sperandum est, quoniam *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* CXV, 15): secundum hoc autem timendum est, quia *mors peccatorum pessima* (*Psal.* XXXIII, 22). Ideoque propter spem, *In memoria æterna erit justus*: propter timorem, *Ab auditu malo non timebit* (*Psal.* CXI, 7). Erit enim auditus quo nullus sit pejor, quando dicetur sinistris, *Ite in ignem æternum.* Ab hoc auditu malo justus non timebit. Erit enim ad dexteram inter illos quibus dicetur, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum* (*Matth.* XXV, 41, 34). In hac autem vita, quæ media ante summa bona et ante summa mala ducitur, in medio bonorum malorumque mediorum, id est, in neutra parte summorum; quia et bona quæcumque hic fuerint homini, in comparatione bonorum æternorum nulla sunt; et mala quæcumque in hac vita experitur homo, in comparatione ignis æterni nec comparanda sunt [1]: in hac ergo medietate vitæ, illud quod audivimus nunc ex Evangelio, tenere debemus, *Qui credit*, inquit, *in me, licet moriatur, vivit.* Et vitam pronuntiat, et mortem non negat. *Qui credit in me, licet moriatur, vivit.* Quid est, *licet moriatur, vivit?* Licet moriatur corpore, vivit spiritu. Deinde adjungit: *Et qui vivit et credit in me, non morietur in æternum* (*Joan.* XI, 26, 25). Certe *licet moriatur*; quomodo, si *non morietur?* Sed *licet moriatur* ad tempus, *non morietur in æternum.* Sic ista solvitur quæstio, ut non sint inter se contraria verba veritatis, et possint instruere affectum pietatis. Ergo licet corpore morituri simus, vivimus si credimus.

CAPUT II.— 2. *Resurrectionis fides, solatium in morte charorum. Mors pœna peccati.* Est autem fides nostra maxime discreta ab omni fide Gentilium in resurrectione mortuorum. Hanc enim illi omnino non recipiunt: quia ubi recipiant, non habent. A Domino enim præparatur voluntas hominis, ut sit fidei receptaculum (*Prov.* VIII, 35, *sec.* LXX). Dicit Judæis Dominus: *Sermo meus non capit in vobis* (*Joan.* VIII, 37). Ergo in his capit, in quibus invenit quod capiat. In his enim invenit quod capiat sermo qui capit, quos Deus pollicendo non decipit. Ille enim qui quærit ovem perditam (*Luc.* XV, 4), et quam quærit novit, et ubi quærat, et quomodo ejus membra dispersa colligat, et in unam salutem redigat [2], et ita restituat ut eam ulterius non perdat (*a*). Consolemur ergo nos invicem, et in his sermonibus nostris. Potest non dolere cor humanum defuncto charissimo: melius tamen cum dolet sanatur cor humanum quam non dolendo fit inhumanum. Maria Domino cohærebat, et mortuum fratrem dolebat. Sed quid miraris quia Maria dolebat tunc, cum ipse Dominus flebat? Movere autem quemvis potest, quomodo flebat mortuum, se continuo jubente victurum (*Joan.* XI)? Non mortuum flebat, quem ipse suscitavit; sed mortem, quam sibi homo peccando comparavit. Si enim peccatum non præcessisset, sine dubio mors

* Emendatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 33.

(*b*) In manuscriptis inscribitur, « De celebritate defunctorum atque resurrectione mortuorum: » qui titulus apprime convenit cum sermonis exordio, sed hoc nescimus an vere sit Augustini. Suspicamur additum ab iis qui sermonem in ista celebritate legendum instituerunt. Quippe si non fallit Florus in Ms. Corbeiensi, altera pars hujusce sermonis, quam ipse ad I Thess. IV refert, excerpta est ex eodem sermone, ex quo sermo superior.

[1] Forte, *nec computanda sunt.*

[2] Sic manuscripti. At editi, *in unam salutem reducat.* An forte pro, *in unum ovile reducat?*

(*a*) Reliquum sermonis, si excipias clausulam, « Sufficiant hæc pauca, » etc., habetur in Collectione Flori, sed alio sententiarum ordine. Nam ejus excerptum ab istis verbis incipit, cap. 3, « Non tantum ait, *Ut non contristemini,* » etc.; postque verba, « Per illam transivit et Dominus » subjungit, « Consolemur ergo nos, » etc.

secuta non fuisset. Secuta est ergo mors etiam corporis, quam præcessit mors animæ. Mors animæ præcessit deserendo Deum [1], et mors corporis secuta est deserente anima. Hac deseruit volens, hac coacta est deserere nolens. Tanquam illi diceretur : Recessisti ab eo quem diligere debuisti, recede ab eo quod dilexisti. Quis enim vult mori? Prorsus nemo : et ita nemo, ut beato Petro diceretur, *Alter te cinget, et feret quo tu non vis* (*Joan.* XXI, 18). Si ergo nulla esset mortis amaritudo, non esset magna martyrum fortitudo.

CAPUT III.—3. *Consolatio in mortuorum luctu.* Ideo et Apostolus, *De dormientibus*, inquit, *nolo vos ignorare, fratres, ut non contristemini, sicut et Gentes, quæ spem non habent.* Non tantum ait, *ut non contristemini;* sed, *ut non sic contristemini, quemadmodum Gentes, quæ spem non habent.* Necesse est enim ut contristemini : sed ubi contristaris, consoletur te spes. Quomodo enim non contristaris, ubi corpus quod vivit ex anima, fit exanime, discedente anima? Qui ambulabat jacet, qui loquebatur tacet, clausi oculi lucem non capiunt, aures nulli voci patescunt : omnia membrorum officia conquieverunt; non est qui moveat gressus ad ambulandum, manus ad operandum, sensus ad percipiendum. Nonne ista est domus, quam nescio quis invisibilis habitator ornabat? Discessit qui non videbatur, remansit quod cum dolore videatur. Ista est causa tristitiæ. Si hæc est causa tristitiæ, sit hujus tristitiæ consolatio. Quæ consolatio? « Quia ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in novissima tuba descendet de cœlo, et mortui in Christo resurgent primi : deinde nos viventes, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aera. » Numquid et hoc ad tempus? Non : sed quid est? *Et ita semper cum Domino erimus.* Pereat contristatio, ubi tanta est consolatio : detergatur luctus ex animo, fides expellat dolorem. In tanta spe non decet esse triste templum Dei. Ibi habitat bonus consolator, ibi qui non fallit, promissor. Quid mortuum diu plangamus? Quoniam mors amara est? Per illam transivit et Dominus. Sufficiant hæc pauca Charitati vestræ : consoletur vos abundantius qui non migrat de corde vestro; sed ita dignetur habitare, ut nos dignetur etiam in fine mutare [2]. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLXXIV * (*a*).

De verbis Apostoli, I *Tim. Cap.* I, 15, Humanus sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere, *etc. deque lectione Evangelii Lucæ, cap.* XIX, 1-10, *ubi de Zacchæo. Contra Pelagianos.*

Habitus in basilica Celerinæ, die dominica (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Adventus Christi in mundum ratione carnis intelligendus. Incarnationis necessitas.* Audivimus beatum apostolum Paulum dicentem, *Humanus sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Humanus* ergo *sermo et omni acceptione dignus.* Quare humanus, et non divinus? Procul dubio nisi iste humanus sermo etiam divinus esset, dignus omni acceptione non esset. Sed sic est sermo iste humanus et divinus, quomodo est ipse Christus et homo et Deus. Si ergo recte intelligimus sermonem istum, non solum humanum esse, verum etiam divinum; quare Apostolus humanum maluit dicere, quam divinum? Procul dubio enim qui non mentiretur, si diceret divinum, non sine causa maluit dicere humanum. Hoc ergo elegit, per quod Christus in mundum venit. Venit enim per quod homo erat. Nam per quod Deus erat, semper hic erat. Ubi enim non est Deus, qui dixit, *Cœlum et terram ego impleo* (*Jerem.* XXIII, 24)? Christus est certe virtus et sapientia Dei; de qua dicitur, *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (*Sap.* VIII, 1). Ergo *in hoc mundo erat, et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit* (*Joan.* I, 10). Et hic erat, et venit : hic erat per divinam majestatem, venit per humanam infirmitatem. Quia ergo venit per infirmitatem humanam, ideo prædicans adventum ejus dixit, *Humanus sermo.* Non liberaretur humanum genus, nisi sermo Dei dignaretur esse humanus. Nam et homo ille dicitur humanus, qui se exhibet hominem, et maxime qui hospitio suscipit hominem. Si ergo humanus dicitur qui in domo sua suscipit hominem, quam humanus est qui in se ipso suscepit hominem?

CAPUT II. — 2. *Incarnationis causa peccatum. Liberi arbitrii infirmitas cernitur in Adamo. Gratiæ donum in Christo perspicitur.* Ergo, *Humanus sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere.* Attende Evangelium. *Venit enim Filius hominis quærere et salvare quod perierat.* Si homo non perisset, Filius hominis non venisset. Ergo perierat homo, venit Deus homo, et inventus est homo. Perierat homo per liberam voluntatem : venit Deus homo per gratiam liberatricem. Quæris quid valeat ad malum liberum arbitrium? Recole hominem peccantem. Quæris quid valeat ad auxilium Deus et homo? Attende in eo gratiam liberantem. Nusquam potuit sic ostendi, quantum valeat voluntas hominis usurpata per superbiam, ad vitandum [1] sine adjutorio Dei malum; non potuit plus et manifestius exprimi, quam in homine primo. Et ecce periit primus homo, et ubi esset, nisi venisset secundus homo? Quia et ille homo, ideo et iste homo, et ideo *humanus sermo.* Prorsus nusquam sic apparet benignitas gratiæ et liberalitas omnipotentiæ Dei, quam in homine mediatore Dei et hominum [2], homine Christo Jesu (I *Tim.* II, 5). Quid enim dicimus,

[1] Editi, *deserente Deo.* Sed Mss. et Florus, *deserendo Deum.*
[2] Apud Rabanum legere est, *ut nos dignetur etiam in fine invitare.*
* Castigatus ad a. bn. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 8.
(*b*) Locus et dies hic notatur ex veteri codice PP. Cisterciensium in Jerusalem de Urbe. Citat eumdem sermonem Florus ad I Tim. I.

[1] Editi, *ad utendum.* Emendantur ope Benigniani Ms. et Flori.
[2] Forte, *quomodo in homine mediatore Dei et hominum.*

fratres mei? In fide catholica nutritis loquor, vel in pacem catholicam lucratis. Novimus et tenemus mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum, in quantum homo erat, ejus esse naturæ cujus et nos sumus. Non enim alterius naturæ caro nostra et caro illius, nec alterius naturæ anima nostra et anima illius. Hanc suscepit naturam, quam salvandam esse judicavit. Nihil minus habebat in natura, sed nihil habebat in culpa. Natura pura, sed non sola humana. Ibi erat Deus, ibi erat Verbum Dei. Et sicut tu unus homo, anima es et caro; sic et ille unus Christus, Deus et homo. Audebit ergo aliquis dicere quia natura nostra in illo Mediatore primum per liberum arbitrium promeruit Deum, et sic suscipi meruit, ut esset homo et Deus unus Christus Jesus? Ecce nos possumus dicere virtutibus nostris, moribus nostris, conversatione vitæ nostræ meruisse ut efficiamur filii Dei: possumus dicere, Accepimus præceptum, si servaverimus et bene vixerimus, recipiemur in numerum filiorum Dei. Numquid et ille prius vixit filius hominis, et bene vivendo factus est filius Dei? Inde cœpit, et inde incœpit, et susceptione factus est. *Verbum* enim *caro factum est, ut habitaret in nobis.* Verbum Dei, unicus Dei Filius assumpsit animam et carnem hominis, non antea se promerentis, nec ad illam percipiendam sublimitatem virtute propria laborantis, sed omnino gratis. Nihil enim præcessit illam susceptionem: susceptione factus est [1]. Virgo concepit: ante conceptum virginis homo mediator? Non utique prius justus fuit. Quomodo enim justus fuit, qui nec fuit? Virgo concepit, et susceptione hominis inde cœpit. Merito dictum est: *Vidimus gloriam ejus, gloriam tanquam unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate* (*Joan.* I, 14). Amas liberam voluntatem tuam, dicturus es patri tuo: *Da mihi substantiam meam quæ me contingit* (*Luc.* XV, 12). Quid te tibi committis? Melius te potest servare, qui te potuit, antequam esses, creare. Agnosce ergo Christum, gratia plenus est. Hoc tibi vult fundere, quo plenus est: hoc tibi dicit, Quære dona mea, obliviscere merita tua; quia si ego quærerem merita tua, non venires ad dona mea. Noli te extollere, pusillus esto, Zacchæus esto.

CAPUT III. — 3. *Zacchæi factum allegoricæ. Sycomorus, crux Christi. Crux in fronte.* Sed dicturus es: Si Zacchæus fuero, præ turba non potero videre Jesum. Noli esse tristis, ascende lignum, ubi pro te pependit Jesus, et videbis Jesum. Et quale genus ligni ascendit Zacchæus? Sycomorum. In regionibus nostris aut omnino nusquam, aut raro forte alicubi nascitur: in illis autem partibus multum est hujus generis ligni et pomi. Sycomora dicuntur poma quædam ficis similia: sed tamen distant aliquid; quod possunt nosse qui viderunt vel gustaverunt. Quantum tamen indicant interpretatione nominis, sycomora Fici fatuæ latine interpretantur. Jam vide Zacchæum meum, vide illum, obsecro te, volentem in turba videre Jesum, et non valentem. Humilis enim erat, turba superba erat: et ipsa turba ad videndum bene Dominum, sicut solet turba, se ipsam impediebat: ascendit a turba, et vidit Jesum non impediente turba. Turba enim dicit humilibus, humilitatis viam gradientibus, injurias suas Deo dimittentibus, vindictam de inimicis non requirentibus, turba insultat, et dicit: Indefense, qui te non potes vindicare. Turba impedit ne videatur Jesus: turba glorians et exultans quando se potuerit vindicare, impedit ne videatur ille qui pendens ait, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Hunc ergo volens videre Zacchæus, in quo figurabatur persona humilium, non attendit turbam impedientem; sed ascendit sycomorum, quasi fatui pomi lignum. *Nos* enim, inquit Apostolus, *prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum:* attende sycomorum: *Gentibus autem stultitiam* (I *Cor.* I, 23). Denique de cruce Christi nobis insultant sapientes hujus mundi, et dicunt: Quale cor habetis, qui Deum colitis crucifixum? Quale cor habemus? Non utique vestrum. Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum (*Id.* III, 19). Non enim vestrum cor habemus. Sed dicitis cor nostrum stultum. Dicite quod vultis: nos ascendamus sycomorum, et videamus Jesum. Ideo enim vos Jesum videre non potestis, quia sycomorum ascendere erubescitis. Apprehendat Zacchæus sycomorum, ascendat humilis crucem. Parum est, ascendat; ne de cruce Christi erubescat, in fronte illam figat, ubi sedes pudoris est: ibi omnino, ibi in quo membro erubescitur, ibi figatur unde non erubescatur. Puto quia tu irrides sycomorum: et ipsa me fecit videre Jesum. Sed tu irrides sycomorum, quia homo es: stultum autem Dei sapientius est quam hominum (*Id.* I, 25).

CAPUT IV. — 4. *Gratiæ prævenientis necessitas.* Et vidit Dominus ipsum Zacchæum. Visus est, et vidit: sed nisi visus esset, non videret. Quos enim prædestinavit, illos et vocavit (*Rom.* VIII, 30). Ipse est qui Nathanaeli dixit, jam quasi testimonio suo adjuvanti Evangelium, et dicenti, *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Dominus ad illum, *Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub arbore fici, vidi te* (*Joan.* I, 46, 48). Nostis unde sibi succinctoria fecerunt primi peccatores Adam et Eva. Quando peccaverunt, de foliis fici succinctoria sibi fecerunt et pudenda texerunt (*Gen.* III, 7): quia quod eos puderet peccando fecerunt. Ergo si succinctoria sibi primi peccatores fecerunt, unde originem ducimus, in quibus perieramus, ut veniret ille quærere et salvare quod perierat, de folii fici ad pudenda tegenda fecerunt; quid aliud dictum est, *Cum esses sub arbore fici, vidi te;* nisi, non venires ad purgatorem peccati, nisi prior te vidisset in umbra peccati? Ut videremus, visi sumus; ut diligeremus, dilecti sumus. Deus meus, misericordia ejus præveniet me (*Psal.* LVIII, 11).

5. *Suscipere Jesum in cor.* Jam ergo Dominus, qui Zacchæum in corde susceperat, in domum ejus di-

[1] Hic editi addunt. *Susceptus est Dei Filius*: Abest a Benign. Ms.

gnatus est suscipi : et dixit, *Zacchæe, festinans* [1] *descende, quoniam in domo tua oportet me manere.* Magnum beneficium ille arbitrabatur, Christum videre. Qui magnum et ineffabile beneficium putabat, transeuntem videre, subito meruit in domo habere. Infunditur gratia, operatur fides per dilectionem; suscipitur Christus in domum, qui jam habitabat in corde. Dicit Christo Zacchæus : *Domine, dimidium rerum mearum do pauperibus; et si quid aliquem fraudavi, quadruplum reddo.* Quasi diceret : Ideo mihi dimidium teneo, non quod habeam, sed unde reddam. Vere ecce quod est suscipere Jesum, in cor suscipere. Ibi enim erat Christus, in Zacchæo erat, et de illo sibi dicebat, quod ex ore ejus audiebat. Sic enim Apostolus dicit : *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris* (*Ephes.* III, 17).

CAPUT V. — 6. *Qui sani sibi videntur, insaniunt in medicum. Sanguis medici medicamentum suo interfectori.* Jam ergo quia Zacchæus erat, quia princeps publicanorum erat, quia valde peccator erat; quasi sana [2] illa turba, quæ impediebat videre Jesum, admirata est, et reprehendit quod in domum peccatoris intrasset Jesus. Hoc erat reprehendere quod in domum ægroti intravit medicus. Quia ergo velut peccator Zacchæus irrisus est, irrisus est autem ab insanis sanatus, Dominus respondit irridentibus : *Hodie salus huic domui facta est.* Ecce quare intravi, *salus hodie facta est.* Utique si Salvator non intrasset, salus in illa domo facta non esset. Quid ergo miraris, ægrote? Voca et tu Jesum, noli tibi sanus videri. Cum spe ægrotat, qui medicum suscipit : desperate ægrotat, qui per insaniam medicum cædit. Qualis ergo ejus insania, qui medicum occidit? Quanta vero bonitas et potentia medici, qui de sanguine suo, insano interfectori suo medicamentum fecit? Neque enim ille qui venerat quærere et salvare quod perierat, pendens sine causa dicebat, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Insani sunt, medicus sum : sæviant, patienter fero; cum occiderint, tunc sanabo. Simus ergo inter illos quos sanat. *Humanus sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere* : magnos, pusillos, *peccatores salvos facere. Venit Filius hominis quærere et salvare quod perierat.*

CAPUT VI. — 7. *Originale peccatum probatur. Christus etiam infantibus est Jesus. Parvulorum baptismus et communio.* Qui dicit infantilem ætatem non habere quod salvet Jesus, omnibus fidelibus infantibus Christum negat esse Jesum. Qui dicit, inquam, infantilem ætatem non habere quod salvet Jesus in ea, nihil aliud dicit quam Christum Dominum fidelibus infantibus, id est, in Christo baptizatis infantibus non esse Jesum. Jesus enim quid est? Interpretatur Jesus, Salvator. Salvator est Jesus. Quos non salvat, non habendo quod in eis salvet, non est illis Jesus. Jam si corda vestra tolerant, aliquibus baptizatis Christum non esse Jesum, nescio utrum fides vestra in regula sana possit agnosci. Infantes sunt, sed membra ejus fiunt. Infantes sunt, sed Sacramenta ejus accipiunt. Infantes sunt, sed mensæ ejus participes fiunt, ut habeant in se vitam. Quid mihi dicis, Sanus est, non habet vitium? Quare cum illo curris ad medicum, si non habet vitium? Non times ne dicat tibi, Aufer hinc eum quem putas sanum? Filius hominis non venit, nisi quærere et salvare quod perierat. Quare illum ad me affers, si non perierat?

CAPUT VII. — 8. *Causa quare Christus venit. Ratio nominis Jesu. Parvuli Salvatore egent. Fides recta sit respondentium pro ipsis in Baptismo.— Humanus sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in mundum.* Quare venit in mundum? *Peccatores salvos facere.* Alia causa non fuit quare veniret in mundum. Non eum de cœlo ad terram merita nostra bona, sed peccata duxerunt. Hæc est causa cur veniret, *peccatores salvos facere. Et vocabis*, inquit, *nomen ejus Jesum.* Quare *vocabis nomen ejus Jesum? Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum* (*Matth.* I, 21). *Vocabis nomen ejus Jesum.* Quare *Jesum?* quæ ratio est hujus nominis? Audi quare : *Ipse enim salvum faciet populum suum.* Unde? *A peccatis eorum. Populum suum a peccatis eorum.* Numquid ad istum populum non pertinent parvuli, quem *salvum faciet* Jesus *a peccatis eorum?* Pertinent plane, pertinent, fratres mei. Sic habete in corde, sic credite, cum ista fide parvulos ad gratiam Christi portate; ne si hanc fidem in corde non habueritis, pro quibus respondetis, lingua vestra occidatis. Prorsus, fratres, qui non cum ista fide cum parvulo cucurrerit, fingit. Sanus est, nihil mali habet, nihil vitii habet; sed tollam illum ad medicum. Quare? Quia sic solet fieri. Non times ne tibi dicat medicus. Tolle hinc tecum ipsum; *non est opus sanis medicus, sed male habentibus* (*Id.* IX, 12).

CAPUT VIII. — 9. *Omnes parvuli tanquam pupilli considerandi. Parvulis regeneratio necessaria. Objectio contra peccatum originale. Regula antiqua fidei, baptizare parvulos.* Commendaverim Charitati vestræ causam eorum qui pro se loqui non possunt. Omnes parvuli tanquam pupilli considerentur, etiam qui nondum parentes proprios extulerunt. Omnis prædestinatorum numerus parvulorum populum Dei [1] quærit tutorem, qui exspectat Dominum salvatorem. Universam massam generis humani in homine primo venenator ille percussit; nemo ad secundum transit a primo, nisi per Baptismatis sacramentum. In parvulis natis et nondum baptizatis agnoscatur Adam : in parvulis natis et baptizatis et ob hoc renatis agnoscatur Christus. Qui Adam non agnoscit in parvulis natis, nec Christum agnoscere poterit in renatis. Sed quare, inquiunt, jam baptizatus homo fidelis, jam dimisso peccato, generat eum qui est cum primi hominis peccato? Quia carne illum generat, non spiritu. Quod natum est de carne, caro est

[1] Verbum, *festinans*, abest ab Am. Er. et manuscriptis.
[2] Fossatensis Ms., *quasi insana.*

[1] Editi, *populus Dei.* Correximus ex manuscriptis et ex Floro.

(*Joan.* III, 6). *Et si exterior homo noster*, ait Apostolus, *corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem* (II *Cor.* IV, 16). Ex eo quod in te renovatur, non generas parvulum : ex eo quod in te corrumpitur, generas parvulum. Tu ut non in æternum moriaris natus es, et renatus es : ille adhuc natus, renatus nondum est. Si tu renascendo vivis, sine ut et ille renascatur et vivat ; sine, inquam, renascatur, sine renascatur. Quare contradicis ? quare novis disputationibus antiquam fidei regulam frangere conaris ? Quid est enim quod dicis, Parvuli non habent omnino vel originale peccatum ? Quid est quod dicis, nisi ut non accedant ad Jesum ? Sed tibi clamat Jesus, *Sine parvulos venire ad me* (*Marc.* X, 14). Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLXXV * (*a*).

De eisdem verbis Apostoli, Fidelis sermo et omni acceptione dignus, *etc.* I *Tim. cap.* I, ỳ ỳ. 15, 16 (*b*).

CAPUT PRIMUM.— 1. *Incarnationis Christi causa.* Quod lectum est modo de sancto Evangelio, hoc et Paulus apostolus dicit, cujus verba ista sunt : *Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.* Nulla causa fuit veniendi Christo Domino, nisi peccatores salvos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, et nulla causa est medicinæ. Si venit de cœlo magnus medicus, magnus per totum orbem terræ jacebat ægrotus. Ipse ægrotus genus humanum est. Sed non omnium est fides (II *Thess.* III, 2). Novit Dominus qui sunt ejus (II *Tim.* II, 19). Superbiebant Judæi, extollebant se, alta sapiebant, justos se putabant, et Dominum colligentem peccatores insuper accusabant. Qui ergo superbiebant et alta sapiebant, relicti sunt in montibus, ad nonaginta novem pertinent (*Matth.* XVIII, 12). Quid est, relicti sunt in montibus ? Relicti sunt in timore terreno. Quid est, ad nonaginta novem pertinent ? In sinistra sunt, non in dextera. Nonaginta enim et novem in sinistra numerantur ; unum adde, ad dexteram transitur. *Venit ergo*, ut ipse alio loco dicit, *Venit Filius hominis quærere et salvare quod perierat* (*Luc.* XIX, 10). Totum enim perierat : ex quo peccavit unus, ubi erat totum periit totum. Sed venit unus sine peccato, qui salvos faceret a peccato. Isti autem superbiendo, quod est pejus, et ægrotabant, et sanos se esse credebant.

CAPUT II. — 2. *Judæorum periculosior ægritudo. Judæi in medicum insanientes.* Periculosius ægrotant, qui mentem febribus perdiderunt. Illi rident, et sani plorant. Ridet enim phreneticus ; sed non est sanus. Porro autem qui mentis est sanæ, plorat phreneticum ridentem. Primum, si duo ista proponas, Quid est melius, ridere, an plorare ? quis n n sibi eligat ridere ? Denique propter dolorem salubrem pœnitentiæ, in fletu Dominus posuit officium, in risu beneficium. Quomodo ? Quando ait in Evangelio, *Beati qui plorant, quoniam ridebunt* (*Luc.* VI, 21). Ergo in ploratu officium est, in risu est præmium sapientiæ. Risum enim pro gaudio posuit, non cachinnationem, sed exsultationem. Ergo si duo ista proponas, et quæras quid horum sit melius, ridere, an plorare ; omnis homo plorare non vult, et ridere vult. Porro si addas personas ad istos affectus, et ita proponas cum personis, Quid est melius, ridere phreneticum, an plorare sanum ? eligit sibi homo fletum cum sanitate, quam risum cum amentia. Tantum valet mentis sanitas, ut etiam cum planctu eligatur. Isti ergo qui sanos se putabant, multo periculosius et desperatius ægrotabant ; et ipsa ægritudine qua mentes perdiderant, etiam medicum cædebant. Parum est, cædebant : dicam totum ; non solum cædebant, sed etiam occidebant. Ille autem etiam cum occideretur, medicus erat, vapulabat, et curabat ; patiebatur phreneticum, nec deserebat ægrotum : tenebatur, alligabatur, colaphis percutiebatur, arundine plagas accipiebat, irridebatur, insultabatur ei, postremo audiebatur, damnabatur, ligno suspendebatur, undique circumfremebatur ; et medicus erat.

CAPUT III. — 3. *Christus interfectoribus suis medicamentum parat de suo sanguine.* Agnoscis phreneticos, agnosce et medicum. *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Id.* XXIII, 34). Illi perdita mente sæviebant, et medici sanguinem sæviendo fundebant : ille autem etiam de ipso sanguine suo ægrotis medicamenta faciebat. Non enim vere frustra dixit, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Orat christianus, et exauditur ; orat Christus, et non exauditur? Nam qui exaudit cum Patre, quia Deus est, quomodo non exauditur homo, quod pro nobis factus est ? Prorsus exauditus est. Ibi erant, ibi sæviebant : de his erant qui reprehendebant eum, et dicebant, *Ecce cum publicanis et peccatoribus convescitur* (*Marc.* II, 16). Erant in ipso populo, a quo ipse medicus occidebatur, et in ejus sanguine etiam ipsis antidotum parabatur. Cum enim Dominus non solum sanguinem funderet, verum etiam ipsam suam mortem ad medicamenti confectionem impenderet ; resurrexit ad demonstrandum resurrectionis exemplum. Patientia sua passus est, ut doceret patientiam nostram ; et in resurrectione sua præmium patientiæ demonstravit. Item, ut nostis, et omnes confitemur, ascendit in cœlum, deinde ab eo Spiritus sanctus est missus, ante promissus. Dixerat enim discipulis suis : *Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto* (*Luc.* XXIV, 49). Venit ergo et promissio ipsius, venit Spiritus sanctus, implevit discipulos, cœperunt loqui linguis omnium gentium : signum in illis procedebat unitatis. Loquebatur enim tunc unus homo omnibus linguis ; quia locutura erat unitas Ecclesiæ in omnibus linguis. Expaverunt qui audiebant. Noverant enim homines idiotas fuisse, unius tantum linguæ ; et mirabantur ac stupebant, quod unius linguæ homines, vel ut multum duarum, linguis omnium gentium loquerentur : suspensi sunt stupore, perdiderunt ci-

* Emendatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 9.

(*b*) Citatur a Floro ad I Tim. I.

tionem, de monte facti sunt valles. Jam si humiles sunt, valles sunt; quod infuderis capiunt, non dimittunt. Si venerit aqua super altitudinem, decurrit et defluit : si venerit aqua ad concavum et humilem locum, et capitur et stat. Tales jam illi erant; stupebant, mirabantur, perdiderant sævitiam.

CAPUT IV. — 4. *Interfectorum Christi conversio.* Denique loquente sibi Petro, compuncti sunt, et factum est in illis quod Psalmus prædixerat : *Conversus sum in ærumnam*[1], *cum configeretur spina* (*Psal.* XXXI, 4). Quid est *spina?* Compunctio pœnitentiæ. Sic habes et verba ipsa Scripturæ in Actibus Apostolorum : *Compuncti sunt corde, et dixerunt ad Apostolos, Quid faciemus?* Quare dixerunt, *Quid faciemus?* Novimus quid fecimus : *quid faciemus?* Quantum ad nostrum factum attinet, desperatio est salutis : sit ergo in vestro consilio, si fieri potest, spes aliqua sanitatis. Novimus quid fecerimus, dicite quid faciamus. Quid est quod fecimus? Non enim quemcumque hominem occidimus; et multum mali fecissemus, si quemcumque hominem innocentem occidissemus. Latronem elegimus, innocentem occidimus; mortuum elegimus, medicum occidimus : dicite, *quid faciemus?* Et Petrus : *Agite pœnitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi;* ut transeatis de nonaginta novem ad centum : quia cum nonaginta et novem essetis[2], pœnitentiam vobis necessariam non putabatis, et Domino colligenti peccatores et volenti eos facere pœnitentes, insuper insultabatis. Modo ergo compuncti, quia cognovistis peccatum vestrum, *agite pœnitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi;* baptizetur in ejus nomine quem occidistis sine crimine : et remittuntur vobis peccata vestra. Reducti sunt in spem : doluerunt, gemuerunt, conversi sunt, sanati sunt (*Act.* II). Ipsi erant illi; *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

CAPUT V. — 5. *Peccatores Christus amat ut non semper sint peccatores.* Unusquisque ergo, charissimi, quando audit Dominum Jesum Christum non venisse propter justos, sed propter peccatores, non amet esse peccator : ne forte dicat in corde suo, Si justus fuero, non me amat Christus; si peccator fuero, amat me : quia propter peccatores descendit, non propter justos. Respondet enim tibi : Si medicum agnovisti, febrem quare non timuisti? Utique medicus ad ægrotum venit, constat : sed ideo venit medicus ad ægrotum, ne ille sit semper ægrotus. Quid ergo dicimus? quid pronuntiamus? quid definimus? Ægrotum amat medicus, an sanum? Quod vult facere amat; non quod invenit. Ad ægrotum quidem venit, ad sanum non venit : noli attendere quia ad illum venit, ad illum non venit; plus enim amat sanum, quam ægrotum. Nam, ut noveritis quia plus amat sanum, quam ægrotum; numquid faceret quod odisset?

[1] Ita manuscripti juxta græcum LXX. At Editi, *in ærumna.*
[2] Forte, *quia cum in nonaginta et novem essetis.*

6. *Paulus quomodo peccatorum primus.* Ergo Paulum apostolum attende : *Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.* Dixit, *quorum primus ego sum.* Quomodo erat primus? Ante illum non fuerunt peccatores tot Judæi? Ante illum non fuerunt peccatores in genere humano? Ante illum in omnibus hominibus nemo peccato tenebatur? Adam non ante illum fuit[1], qui primus peccavit, et nos omnes in mortem præcipitavit? Quid est, *Quorum primus ego sum?* Ad quos venit, primus ego sum? Sed nec hoc verum est. Primus electus est Petrus, primus Andreas (*Matth.* IV, 18), primi alii apostoli; tu apostolus es novissimus : quomodo dicis, *Quorum primus ego sum?* Ergo apostolus novissimus, primus peccator. Et hoc quomodo primus peccator? Ante te peccavit Petrus, quando ipsum Dominum ter negavit (*Id.* XXVI, 70-74). Nolo dicere, quia et ipse nisi peccator inventus esset, de sinistra ad dexteram non transisset.

CAPUT VI. — 7. *Primus peccatorum, quia omnibus pejor.* Quid est ergo, *Quorum primus ego sum?* Quia omnibus pejor sum. Ergo pejorem voluit intelligi primum. Quomodo in artificibus, quicumque vult ædificare, quid dicit? Quis est hic primus structor? quis est primus faber? Aut si curari vult, Quis est hic primus medicus? Non utique interrogat quis prior sit ætate, aut quis prior sit professione; sed quis prior sit arte. Quomodo illi in arte primi, sic iste in iniquitate primus. Quare Paulus in iniquitate primus? Recolite Saulum, et invenietis. Attenditis Paulum, obliti estis Saulum : attenditis ad pastorem, obliti estis lupum. Nonne ille est cui ad lapidandum Stephanum manus una non sufficiebat, et aliorum vestimenta servabat? Nonne ipse est qui Ecclesiam ubique persequebatur? Nonne ipse est qui litteras acceperat a principibus sacerdotum? Quia parum illi erat persequi Christianos, qui erant in Jerusalem; sed volebat ad alia loca venire, ubi eos inveniret, et ligaret, et puniendos adduceret. Nonne cum iter agens spirat et anhelat cædes, de cœlo percussus est, et vocem Domini ad salutem fulminatus audivit? Dum ambulat, prosternitur; ut videat, excæcatur. Ipse est ergo qui primus erat persecutor, illo pejor non fuit.

CAPUT VII. — 8. *Pauli conversio.* Audite unde plus intelligatis. Ananiæ loquebatur ipse Dominus Christus, jam illo prostrato, jam erecto : et dicebat ei, *Vade ad vicum illum, ibi invenies Saulum a Tarsis Ciliciæ, loquere ei.* Quoniam vidit virum Ananiam intrantem ad se, et baptizantem se. Ille audivit nomen Sauli, et inter manus ipsius medici tremuit. Quod est autem dulcius, Saulus unde vocaretur, credo quia recolitis, et propter eos qui non recolunt, commemorem. Saül erat ille persecutor David. In David Christus erat, in David Christus præfigurabatur, in Saule Saulus præfigurabatur : tanquam David Saüli de cœlo, *Saule, Saule, quid me persequeris?* Ananias

[1] Sic unus e Colbertinis Mss. At editi, *non peccato tenebatur Adam? non ante illum fuit.*

Ovis interpretatur : loquebatur ovi pastor, et timebat ovis lupum. Tanta hujus lupi fama præcesserat, ut non se putaret tutam ovis, nec inter manus pastoris. Et Dominus ad illum, quasi ad ovem trementem. Ille enim cum audisset hoc, dixit : *Domine, audivi de isto homine quanta mala fecit sanctis tuis in Jerusalem, et modo dicitur epistolas accepisse a principibus sacerdotum, ut quoscumque tenuerit, alligatos ducat.* Quo me mittis? ovem ad lupum? Sed ille non audivit hanc excusationem. Jam enim dixerat paucis oviculis suis : *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum* (*Matth.* x, 16). Si missæ sunt oves in medio luporum, quare trepidas ire, Anania, ad eum qui jam non est lupus? Lupum timebas : sed respondet tibi Dominus Deus tuus, De lupo ovem feci; facio de ove pastorem.

CAPUT VIII. — 9. *Christi medici ars commendata in curatione Pauli.* Quomodo ergo ipse Saulus postea Paulus gratulatur se ad Dei pervenisse misericordiam[1], quia primus, hoc est excellens in peccatis inventus est : *Et tamen misericordiam consecutus sum, ut in me ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem, propter eos qui credituri sunt illi in vitam æternam :* ut dicant sibi omnes, Si Paulus sanatus est, ego quare despero? Si a tanto medico tam desperatus æger sanatus est, ego cur vulneribus meis illas manus non aptabo? ad illas manus non festinabo? Ut hoc dicerent homines, ideo Saulus factus est ex persecutore apostolus (*Act.* VII-IX). Quia quo venit medicus, quærit aliquem ibi desperatum, et ipsum sanat : et si pauperrimum inveniat, tamen desperatum inveniat; non ibi quærit mercedem, sed commendat artem. Dicam ergo quod cœperam. Quomodo ergo Saulus congratulatur se a Christo, quia peccator erat, assumptum atque sanatum, nec dixit, Maneam in peccato, quia propter me venit Christus, non propter justum : ita etiam tu, qui audieras quia Christus propter peccatores venit, noli tibi dormire in dulci stratu; sed audi ipsum Paulum dicentem, *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus* (*Ephes.* v, 14). Noli amare stratum peccati. *Totum stratum ejus vertisti in infirmitate ejus* (*Psal.* XL, 4), dictum est antea. Surge, sanus esto, sanitatem ama, et noli rursus per superbiam de dextera ire ad sinistram, de valle ad montem, de humilitate ad tumorem. Cum factus fueris sanus, id est, cum juste cœperis vivere, Deo tribue, non tibi. Non enim laudando te, salvus factus es; sed contra te pronuntiando. Nam si te laudaveris per superbiam, gravius ægrotabis. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur (*Luc.* XVIII, 14). Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLXXVI *(*a*).

De tribus lectionibus Apostoli, I *Tim. cap.* I, 15, 16, Fidelis sermo et omni acceptione dignus, *etc.* *Psalmi* XCIV, 6, 2, Venite adoremus, et prosternamur ei, *etc.*, *ac Evangelii Lucæ*, *cap.* XVII, 12-19, *ubi de decem leprosis a Domino mundatis. Contra Pelagianos* (*a*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Lectiones et cantus in Ecclesia.* De divinis lectionibus quod Dominus admonere dignatur, intenti audite, fratres, illo dante, me ministrante. Primam lectionem audivimus Apostoli : *Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem suam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.* Hoc de apostolica lectione percepimus. Deinde cantavimus Psalmum, exhortantes nos invicem, una voce, uno corde dicentes, *Venite adoremus, et prosternamur ei, et fleamus coram Domino qui fecit nos :* et ibi *præveniamus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei.* Post hæc, evangelica lectio decem leprosos mundatos nobis ostendit, et unum ex eis alienigenam gratias agentem mundatori suo. Has tres lectiones, quantum pro tempore possumus, pertractemus, dicentes pauca de singulis; et quantum conari possumus, adjuvante Domino, non in aliqua earum sic immorantes, ut aliis duabus impedimentum afferamus.

CAPUT II. — 2. *Gratiarum actio ab omnibus debita medico. Peccatum originale in parvulis. Pupillorum tutores episcopi.* Proponit nobis Apostolus scientiam gratiarum actionis. Mementote quid ultima evangelica lectio resonet, quomodo Jesus Dominus laudat gratias agentem, ingratos improbat, mundatos in cute, leprosos in corde. Quid ergo Apostolus? *Fidelis*, inquit, *sermo et omni acceptione dignus.* Quis est iste sermo? *Quia Christus Jesus venit in mundum*, Utquid? *Peccatores salvos facere.* Quid tu? *Quorum primus ego sum.* Qui dicit, vel Non sum peccator, vel Non fui, ingratus est Salvatori. Nullus hominum in ista quæ ex Adam defluit massa mortalium, nullus omnino hominum non ægrotus, nullus sine gratia Christi sanatus. Quid de parvulis pueris[1], si ex Adam ægroti? Nam et ipsi portantur ad Ecclesiam : et si pedibus illuc currere non possunt, alienis pedibus currunt, ut sanentur. Accommodat illis mater Ecclesia aliorum pedes ut veniant, aliorum cor ut credant, aliorum linguam ut fateantur : ut quoniam quod ægri sunt alio peccante prægravantur, sic cum hi sani sunt[2], alio pro eis confitente salventur. Nemo ergo vobis susurret doctrinas alienas. Hoc Ecclesia semper habuit, semper tenuit : hoc a majorum fide percepit; hoc usque in finem perseveranter custodit. Quoniam non est opus sanis medicus, sed ægrotantibus. Quid necessarium ergo habuit infans Christum, si non ægrotat? Si sanus est, quare per eos qui eum diligunt, medicum quærit? Si quando portantur infantes, dicuntur omnino nullum propaginis habere peccatum, et veniunt ad Christum; quare non eis dicitur in Ecclesia qui

[1] Omnes Mss., *Gratulatur se ad Dei pertinuisse misericordiam.*

* Emendatus ad a. bn. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 10.

[1] Forte, *Quid de parvulis quæris.*

[2] Am. Er. et Mss., *cum hic sani sunt.*

(*a*) Sermonem hunc citant Beda et Florus ad I Tim. I.

eos apportant, Auferte hinc innocentes istos : non est opus sanis medicus, sed male habentibus ; non venit Christus vocare justos, sed peccatores (*Matth.* IX, 12, 13)? Nunquam dictum est : sed nec aliquando dicetur. Quisque ergo quod potest, fratres, loquatur pro eo qui loqui pro se non potest. Pro magno commendantur episcopis patrimonia pupillorum, quanto magis gratia parvulorum? Pupillum tuetur episcopus, ne mortuis parentibus ab extraneis opprimatur. Clamet plus pro parvulo, cui timet ne a parentibus occidadatur : clamet cum Apostolo, *Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in mundum*, nullam aliam ob causam, nisi *peccatores salvos facere*. Qui venit ad Christum, habet quod in eo sanetur : qui non habet, non est causa quare medico offeratur. Eligant parentes unum de duobus : aut confiteantur in parvulis suis sanari peccatum, aut eos medico offerre desinant. Hoc nihil est aliud quam velle medico sanum offerre. Quid offers? Baptizandum. Quem? Infantem. Cui offers? Christo. Ei certe qui *venit in mundum?* Ita, inquit. Quare venit in mundum? *Peccatores salvos facere*. Ergo quem offers, habet quod in illo salvum fiat? Si dixeris, Habet; confitendo deles : si dixeris, Non habet; negando tenes.

CAPUT III.—3. *Paulus quomodo peccatorum primus.* — *Peccatores*, inquit, *salvos facere*, *quorum primus ego sum*. Ante Paulum non erant peccatores? Certe vel ipse Adam ante omnes, et plena peccatoribus terra deleta diluvio, et deinceps quam multi. Unde verum est, *ego primus sum?* Primum se dixit, non peccatorum ordine, sed peccati magnitudine. Magnitudinem peccati sui attendit, unde se primum dixit peccatorum; quomodo dicuntur inter advocatos, verbi gratia, primi : primus est iste, non quia plures annos habet, ex quo causas agit; sed quia ex quo cœpit, cæteros superavit. Dicat ergo Apostolus alio loco unde primus sit peccatorum : *Ego*, inquit, *sum novissimus Apostolorum*, *qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei* (I *Cor*. XV, 9). Nemo acrior inter persecutores : ergo nemo prior inter peccatores.

CAPUT IV. — 4. *In Pauli curatione spes salutis allata desperatis.—Sed misericordiam*, inquit, *consecutus sum*. Et quare sit misericordiam consecutus, exponit causam : *Ut in me*, inquit, *ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam*. Christus, inquit, daturus veniam conversis ad se peccatoribus usque ad inimicos suos, me primo elegit acriorem inimicum; quem cum sanaret, nemo in cæteris desperaret. Faciunt hoc medici : quando ad ea loca veniunt ubi ignoti sunt, quos curent primitus eligunt desperatos; ut in eis et benevolentiam exerceant, et commendent doctrinam ; ut unusquisque in illo loco dicat proximo suo, Vade ad illum medicum, securus esto, sanat te. Et ille, Me sanat? Non vides quid patiar? Ego novi quid simile : tu quod pateris, et ego quidem passus sum [1]. Sic dicit Paulus unicuique ægroto, et desperare volenti desperare : Qui curavit me, misit me ad te, et dixit mihi, Illi desperanti vade, et dic quid habuisti, quid in te sanavi, quam cito sanavi. De cœlo vocavi, una voce percussi et dejeci, alia erexi et elegi, tertia implevi et misi, quarta liberavi et coronavi [1] (*Act.* IX). Vade, dic ægrotis, clama desperatis : *Fidelis sermo, et omni acceptione dignus*, *quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere*. Quid timetis? quid trepidatis? *Quorum primus ego sum*. Ego, inquit, vobis loquor, sanus ægrotantibus, stans jacentibus, securus desperantibus. *Ideo enim misericordiam consecutus sum*, *ut in me ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem*. Morbum meum diu pertulit, et sic abstulit; tanquam bonus medicus phreneticum patienter toleravit, sustinuit me ferientem se, donavit mihi feriri pro se. *Omnem*, inquit, *longanimitatem ostendit in me, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam*.

CAPUT V. — 5. *Salus nostra ex Deo, non ex nobis. Gratiæ beneficia. Confessio duplex.* Nolite ergo, desperare. Ægroti estis, accedite ad eum, et sanamini : cæci estis, accedite ad eum, et illuminamini. Et qui sani estis, [2] ei gratias agite : et qui ægrotatis, ad eum sanandi currite : dicite omnes, *Venite adoremus, et prosternamur ei*, *et ploremus coram Domino qui fecit nos*, et homines, et salvos. Nam si ille nos fecit homines, nos autem ipsi nos fecimus salvos; aliquid illo melius fecimus. Melior est enim salvus homo, quam quilibet homo. Si ergo te Deus fecit hominem, et tu te fecisti bonum hominem ; quod tu fecisti melius est. Noli te extollere super Deum : subde te Deo, adora, prosternere, confitere illi qui fecit te : quia nemo recreat, nisi qui creat; nemo reficit, nisi qui fecit. Hoc et in alio psalmo : *Ipse fecit nos, et non ipsi nos* (*Psal.* XCIX, 3). Sane quando te fecit, quid tu faceres non habebas : quando autem jam es, habes et tu ipse quod facias; ad medicum curras, medicum implores, qui ubique est. Et ut implorares, excitavit cor tuum, et posse implorare donavit tibi; *Deus est enim*, inquit, *qui operatur in vobis et velle*, *et operari*, *pro bona voluntate* (*Philipp.* II, 13). Quia ut haberes bonam voluntatem, illius vocatio præcessit. Clama, *Deus meus, misericordia ejus præveniet me* (*Psal.* LVIII, 11). Ut esses, ut sentires, ut audires, ut consentires, prævenit te misericordia ejus. Prævenit te in omnibus : præveni et tu in aliquo iram ejus. In quo, inquis, in quo? Confitere ista omnia a Deo te habere quidquid boni habes, a te quidquid mali. Ne in bonis tuis illum contemnas, te laudes; ne in malis tuis illum accuses, te excuses : ipsa est vera confessio. Ille qui in tantis bonis prævenit te, venturus est ad te, et inspecturus dona sua et mala tua; quomodo bono ejus usus fueris, inspicit te. Ergo quia in omnibus istis donis prævenit te, vide in quo tu prævenias faciem venturi : audi Psalmum, *Præveniamus faciem ejus in confessione. Præveniamus faciem ejus :* antequam

[1] Florus, *Ego novi, inquit, quod pateris, et ego passus sum*.

[1] Beda, *postea erexi et elegi, tertio implevi et misi, quarto liberavi et coronavi*.

[2] Nonnulli codices, *sanati estis*.

veniat, propitietur; antequam adsit, placetur. Habes enim sacerdotem per quem possis placare Deum tuum, et ipse cum Patre Deus est ad te, qui homo est propter te. Ita jubilabis in Psalmis, præveniens faciem ejus in confessione. Jubila in Psalmo : præveniens faciem ejus in confessione, accusa te; jubilans in Psalmo, lauda illum. Accusando te, et laudando eum qui fecit te; veniet qui mortuus est pro te, et vivificabit te.

CAPUT VI. — 6. *Doctrina varia et inconstans lepra mentis.* Hoc tenete, in hoc persistite. Nemo variet, nemo leprosus sit. Doctrina inconstans, non habens unum colorem, mentis lepram significat : et istam Christus mundat. Forte in aliquo variasti, et inspexisti, et in melius sententiam commutasti; et quod varium erat, unius coloris effectum est. Noli tibi tribuere, ne sis inter novem qui gratias non egerunt. Unus egit gratias : cæteri Judæi erant : ille alienigena erat, gentes alienigenas significabat, numerus ille Christo decimas dedit. Illi ergo debemus quod sumus, quod vivimus, quod intelligimus : quod homines sumus, quod bene viximus, quod recte intelleximus, illi debemus. Nostrum nihil, nisi peccatum quod habemus. Quid enim habes, quod non accepisti (I *Cor.* IV, 7)? Vos ergo, maxime qui scitis quid audiatis, curandum [1] ab ægritudine, mundatum a varietate sursum cor ponite, et Deo gratias agite.

SERMO CLXXVII * (*a*).

De verbis Apostoli, Nihil in hunc mundum intulimus, sed nec auferre aliquid possumus, *etc.* I *Tim. cap.* VI, ỹ. 7-19 (*b*).

1. *Avaritia verbis apud omnes damnatur, non factis.* Sermonis nostri propositio, apostolica lectio. *Nihil*, inquit, *intulimus in hunc mundum, sed nec auferre aliquid possumus : victum et tegumentum habentes, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum, et in desideria multa et noxia, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim est omnium malorum avaritia : quam quidam appetentes, a fide pererraverunt, et inseruerunt se doloribus multis.* Digna res quæ intentos vos faciat ad audiendum, et nos promptos ad loquendum. His verbis constituitur ante oculos nostros avaritia : accusatur [2], non defendatur; imo accusata damnetur, ne defensor ejus cum illa damnetur. Nescio quo autem modo id agit avaritia in cordibus hominum, ut omnes, vel ut verius et cautius dicam, pene omnes verbis eam constituant ream, et factis velint habere susceptam. Dixerunt in illam multi et multa, et magna, et gravia, et vera; et poetæ et historici et oratores et philosophi, et omne litterarum et professionum genus multa dixit in avaritiam. Magnum est autem non illam habere, et multo plus est non eam habere, quam de vitiis ejus non tacere.

2. *Christianis quæ fugiendæ avaritiæ doctrina traditur.* Quid autem interest inter philosophos, verbi gratia, accusantes avaritiam, et Apostolos eamdem ipsam accusantes? quid interest? Si advertamus, discimus aliquid, quod proprium non habet nisi schola Christi. Ecce quod modo commemoravi, *Nihil intulimus in hunc mundum, nec auferre aliquid possumus : habentes victum et tegumentum, his contenti simus*, multi dixerunt. Etiam hoc, *Radix omnium malorum avaritia*, fuerunt qui dicerent. Illud quod sequitur, nemo dixit illorum : *Tu autem, homo Dei, hæc fuge; sectare vero justitiam, fidem, charitatem, cum his qui invocant nomen Domini de corde puro.* Talia nullus dixit illorum. Longe est a crepantibus buccis soliditas pietatis. Quapropter, charissimi, quoniam sunt extra societatem nostram qui et avaritiam accusaverunt et contempserunt; ne nobis magni videantur aut hominibus Dei, propterea, *Tu autem, homo Dei.* Si ullo modo compararentur, primitus discernere et tenere debemus propter Deum nos facere quod facimus. Nam si veri Dei cultus afferatur, quilibet amator avaritiæ reprobatur. Verumtamen incutere nobis debet majorem curam regula pietatis. Turpe est enim, et nimis pudendum et dolendum, si cultores idolorum inventi sunt avaritiæ domitores, et cultor Dei unius ab avaritia subjugetur, et fiat avaritiæ mancipium, cujus sanguis fit pretium. Addidit Apostolus, et dixit Timotheo : *Testificor coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem* (hoc ab illis quantum longe est, vide), *ut serves mandatum irreprehensibile usque in adventum Domini nostri Jesu Christi : quem temporibus propriis ostendit beatus et solus potens, Rex regum et Dominus dominantium; qui solus habet immortalitatem et lucem habitat inaccessibilem; quem nemo hominum vidit, nec videre potest; cui est honor et gloria in sæcula sæculorum.* Hujus familiæ facti sumus, in hujus familiam adoptati sumus; hujus filii non nostris meritis, sed ipsius gratia sumus. Nimis grave est et nimis horribile, ut avaritia nos teneat in terris; cum illi dicamus, *Pater noster, qui es in cœlis* (*Matth.* VI, 9), cujus desiderio vilescunt omnia; nec nata nobis sunt inter quæ nati sumus, quia propter illum renati sumus. Sint hæc ad necessitatis usum, non ad charitatis affectum : sint tanquam stabulum viatoris, non tanquam prædium possessoris. Refice, et transi. Iter agis, attende ad quem venisti; quia magnus est qui ad te venit. Discedendo de hac vita, locum facis venienti : stabuli est ista conditio : cedes, ut alius accedat. Sed si vis ad locum tutissimum pervenire, Deus a te non recedat, cui dicimus, *Deduxisti me per semitas justitiæ tuæ, propter nomen tuum* (*Psal.* XXII, 3) : non propter meritum meum.

3. *Itineri hujus vitæ necessaria sine cupiditate habeantur.* Aliud est ergo iter mortalitatis, aliud iter

[1] In quibusdam libris, *curatum.*
[2] Lov., *accusetur.* M.
* Hunc sermonem nonnisi in editis videre nobis licuit.
(*a*) Alias 10 inter editos ex majoris Carthusiæ manuscriptis.
(*b*) Meminit Possidius in Indiculo, cap. 8; et citat aliquoties Beda ad I Tim. VI, scilicet in vera illa collectione ipsius quæ apud nos exstat, nondum vulgata.

pietatis. Iter mortalitatis commune est; illuc enim ambulant omnes nati : illuc, nonnisi renati. Ad illud pertinet nasci, crescere, senescere, mori. Propter hoc necessarius est victus et tegumentum. Sufficientes sint hujus itineris sumptus. Quare te gravas? Quare tantum portas in via brevi, non unde ad hanc viam finiendam juveris, sed unde potius ad hanc viam finiendam (a) gravius onereris? Nimium quippe mirabile est, quod tibi vis ut contingat : oneras te, multum portas, premit te in hac via pecunia, et per hanc viam premit te avaritia. Avaritia enim cordis est immunditia. Nihil tollis de hoc mundo, quem amasti : sed tollis vitium quod amasti. Si perseveranter amas mundum; qui fecit mundum, non te invenit mundum. Si ergo in usum temporalem moderata pecunia sit viatici, in eo fine constituto qui scriptus est, *Sine amore*, inquit, *pecuniæ, modus sufficiens est præsentibus* (*Hebr.* XIII, 5). Vide ante omnia quid præstruxit : *Sine amore*, inquit : ita manum mitte, ut cor inde solvas. Nam si pecuniæ per amorem cor alligare volueris, inseris te doloribus multis : et ubi erit, *Tu autem, homo Dei, hæc fuge?* Non enim ait, Relinque, et desere; sed, *Fuge* quasi hostem. Quærebas fugere cum auro, fuge aurum [1] : cor tuum fugiat, et servus est tuus. Cupiditas non sit, pietas tamen non desit; est quod facias de auro, si dominus es auri, non servus. Si dominus auri es, facis de illo quod bonum est : si servus, facit de te quod malum est. Si dominus auri es, vestitus de te Dominum laudat : si servus auri es, spoliatus de te blasphemat. Servum autem te facit cupiditas, liberum charitas. Inde servus, si non fugeris. *Tu autem, homo Dei, hæc fuge.* In hac causa si non vis esse servus, esto fugitivus.

4. *Divitiæ interiores sectandæ.* Audisti quid fugias, habes et quod secteris. Non enim inaniter fugis, aut sic relinquis ut non apprehendas. *Sectare ergo justitiam, fidem, pietatem, charitatem.* Hæc te divitem faciant. Hæ divitiæ intus sint : fur ad eas non accedit, nisi mala voluntas ei dederit locum. Muni arcam interiorem, hoc est, conscientiam. Has divitias non tibi latro, non quilibet potentissimus inimicus, non irruens hostis aut barbarus, non denique naufragium poterit auferre, unde si nudus exeas, plenus exis. Neque enim vere inanis erat, quamvis forinsecus nihil habere videretur, qui dicebat : *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum* (*Job* I, 21). Laudabilis ista plenitudo, ingentes divitiæ; inanis auro, plenus Deo; inanis omni transitoria facultate, plenus sui Domini voluntate. Quid quæritis aurum tantis laboribus, et peregrinationibus? Amate has divitias, et modo implemini : fons earum non latet, si cor patet : aperit cor clavis fidei, et aperit et mundat ubi ponas. Noli tibi angustus videri : divitiæ tuæ, Deus tuus; quando intravit, ipse dilatavit.

[1] Beda, *Quærebas, fuge : ne pereas cum auro, fuge aurum.*
(a) Forte, *non finiendam.*

5. *Thesaurizare hic volentium inepta excusatio. Sursum cor.* Ergo, *Sine amore pecuniæ, modus sufficiens est præsentibus* : quare *præsentibus?* quia, *Nihil intulimus in hunc mundum, nec auferre aliquid possumus :* ideo *præsentibus*, non futuris. Sed quæ res decipit hominem ad avaritiæ computum? Quid, si diu vivo? Qui dat vitam, dat unde vita sustentetur. Postremo sint reditus, quare quæritur et thesaurus? Redit aliquid de negotio, redit aliquid de artificio, redit aliquid de pretio : sufficiat, non thesaurizetur; ne ubi pones thesaurum tuum, ibi remaneat et cor tuum, et ut sursum sit, frustra audias, falsumque respondeas. Quando enim respondes ad illud sacratissimum verbum et voce suscribis, ab ipso corde intus non accusaris? Quamvis pressum et oppressum cor tuum, non tibi intus dicit, Sub terra me ponis, quare mentiris? Ergone tibi non dicit : Nonne ibi sum, ubi thesaurus tuus? Ergo mentiris. An vero ille mentitur, qui dixit : *Ubi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit et cor tuum* (*Matth.* VI, 21)? Tu dicis : Non illic erit. Veritas dicit : Illic erit. Sed non illic erit, quia non amo. Factis proba. Non amas, sed dives es. Bene quidem attendis, et discernis te : ab eo qui dives est, discernis eum qui vult dives esse. Inter divitem esse, et divitem velle esse, justa discretio negari non potest. Ibi facultas est, hic cupiditas.

6. *Divitiarum cupiditas insatiabilis.* Nam et ipse Apostolus non ait, Qui divites sunt; sed, *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum, et desideria multa et noxia :* volendo fieri, non existendo. Ideo ait, *desideria.* Desiderium est enim in homine, quo vult pervenire. Nam nemo desiderat quod habet. Insatiabilis est quidem avaritia; nec tamen in ipsis qui multum habent, desiderium dicendum est ejus rei quam habent, sed quam volunt addere. Habet istam villam, desiderat habere et illam quam non habet; sed cum habuerit, aliam desiderabit; non tamen desiderabit quod habuit, sed quod non habuit. Volendo ergo dives esse, desiderat, æstuat, sitit; et tanquam hydropisis morbo, plus bibendo, plus sitit. Mira ista similitudo est in corporis morbo, omnino avarus in corde hydrops est. Nam hydrops in carne, humore plenus est [1], humore periclitatur, et humore non satiatur : sic hydrops in corde, quanto plus habet, tanto plus eget. Quando minus habebat, minora volebat, paucioribus gaudebat, exiguis buccellis exhilarabatur : quia vero impletus est, distentus abundantissimus factus est hæreditatis (a). Quotidie bibit, venit et sitit. Si hoc habebo, illud potero; parum possum, quia parum habeo. Cum et hoc habueris, plus habes velle : egestas aucta est, non potestas.

7. *Divitiæ sine cupiditate si habentur, non culpandæ. Pauperi cavenda cupiditas divitiarum. Diviti cavenda superbia.* Sed non amo, inquis, quod habeo, ut sursum cor habeam. Plane consentio; si non amas, potest esse sursum cor tuum. Quare enim non sit sur-

[1] Sic Lov. In B., *humore plus est.* M.
(b) Bened. ad marginem : *Locus mendosus.* M.

sum cor liberum? Sed vide si non amas, ipse tibi fideliter renuntia, non a me accusatus, sed a te interrogatus. Plane, inquis, non amo: dives quidem sum, sed quia jam sum, non autem volo esse, ut incidam in tentationem et laqueum, et desideria multa et noxia, quæ mergunt hominem in perditionem. Grave malum, horrendum, periculosum, exitiosum. Jam sum, inquis, dives, non esse volo. Jam es dives, jam inquis, non esse vis. Non, inquis. Si non esses, nolles? Nollem, inquis. Jam ergo quia es, et verbum Dei te foris divitem invenit, intus divitem fecit; accipe quæ divitibus dicta sunt. Hoc enim quod his dicebatur verbis, *Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre aliquid possumus: victum et tegumentum habentes, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem*, et cætera. *Qui volunt*, inquit, *divites fieri;* tanquam ad pauperes dicebantur. Hæc verba Apostoli pauperem te invenerunt? Dic illa, et dives es: dic in corde ex corde, Nihil intuli in hunc mundum, sed nec auferre aliquid possum: victum et tegumentum habens, his contentus sum. Nam si voluero dives fieri, incidam in tentationem et laqueum. Dic, et consiste ubi inventus es. Noli te inserere doloribus multis; ne cum volueris te exuere, lanieris. Sed dives inventus es? Sunt et alia verba, quæ recitemus: non existimet ad se nihil dictum qui dives inventus est. Eidem Timotheo dicit, eidem Apostolus dicit, sed pauperi dicit Timotheo: Timotheus enim pauper erat, sicut Paulus. Quid ergo Timotheo de hoc dicturus est, homini pauperi, quod pertineat ad eos qui inventi sunt divites? Audi quid: *Præcipe*, inquit, *divitibus hujus mundi:* quia sunt et divites Dei; et veri divites non sunt nisi divites Dei, qualis erat ipse Paulus, qui ait, *Ego enim* [1] *didici in quibus sum sufficiens esse* (*Philipp.* IV, 11). Avaro autem non sufficit. Ergo, *Præcipe*, inquit, *divitibus hujus mundi.* Quid eis dicam? Nolite velle esse divites? Jam divites inventi sunt: audiant quod ad eos dictum est, ubi caput est, *non superbe sapere.* Adhuc habentur divitiæ, multumque amantur. Nidus colligitur superbiæ, ubi nutriatur et crescat; quod pejus est, non volet, sed maneat. Ergo ante omnia, *non superbe sapere.* Ut intelligat, sapiat, cogitet se mortalem, et mortales pauperes pares. Ambos enim terra nudos excepit, ambos exspectat mors, ambos non timet febris. Habet eam pauper strato terreno, sed nec dives eam venientem lecto terret argenteo. Ergo, *Præcipe hujus mundi divitibus, non superbe sapere.* Agnoscant pauperes suos (*a*): pauperes homines sunt et homines; dissimilis vestis, sed similis cutis: et si dives mortuus conditur aromatibus, non erit nulla putredo, sed sera; serius putrescit, numquid non putrescit? Sed ponamus, non ambo putrescant: tamen non ambo non sentiunt? *Præcipe divitibus hujus mundi non superbe sapere.* Non superbe sapiant; et vere tales erunt, quales videri esse volunt; sine amore possidebunt, non possidebuntur.

8. *Spes in divitiis non ponenda. Frui et uti.* Sed quæ sequantur vide: *Non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum.* Amas aurum; fac, si potes, certum, ut non timeas amittere. Congregasti facultatem; da tibi [1], si potes, securitatem. *Neque sperare in incerto divitiarum.* Tolle inde spem, ubi fixisti. *Sed in Deo vivo.* Ibi fige spem, ibi anchoram cordis tui, ut tempestas sæculi non te inde abrumpat: *in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum.* Si *omnia*, quanto magis se? Et vere ad fruendum ipse nobis erit omnia. Nam non mihi videtur dictum, *Qui dedit nobis omnia abundanter ad fruendum*, nisi se ipsum. Videtur enim aliud esse uti, aliud frui. Utimur enim pro necessitate, fruimur pro jucunditate. Ergo ista temporalia dedit ad utendum, se ad fruendum. Si ergo se, quare dictum est *omnia*, nisi quia scriptum est, *Ut sit Deus omnia in omnibus* (I *Cor.* XV, 28)? Ergo ibi cor ad fruendum, ut sit sursum cor. Solve te hinc, sed alliga ibi: periculosum est tibi in his tentationibus sine vinculo remanere.

9. *Homini sufficit solus Deus. Avaritiæ crimen et pœna.*— *Non sperare in incerto divitiarum:* non tamen nusquam; *sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum.* Quid tam omnia, quam qui fecit omnia? Non enim ab illo fierent hæc omnia, nisi ea nosset. Quis audeat dicere, Hoc fecit Deus, quod non noverat? Quod noverat fecit. Habebat ergo antequam fecit: sed habebat miris, modis, non sicut fecit, ut fecit temporalia et transeuntia, sed sicut facit artifex. Habet intus quod operatur foris. Ibi ergo sunt omnia præcipua, immortalia, indeficientia, permanentia, et ipse Deus omnia in omnibus: sed sanctis suis ipse erit omnia in omnibus. Ipse ergo sufficit, solus sufficit, de quo dictum est, *Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Sed, *Tanto*, inquit, *tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Qui me vidit, et Patrem vidit* (*Joan.* XIV, 8, 9). Omnia Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus. Merito solus sufficit. Si avari sumus, ipsum amemus. Si opes desideramus, solus nos satiare poterit de quo dictum est, *Qui satiat in bonis desiderium tuum* (*Psal.* CII, 5). Hoc peccatori non sufficit? hoc tantum, tam magnum bonum peccatori non sufficit? Volendo habere omnia, plus perdidit omnia: quia, *Radix est omnium malorum avaritia.* Merito per prophetam increpat animæ peccatrici et a se fornicanti, et dicit: *Existimasti, si a me discederes, aliquid te amplius habituram.* Sed quomodo ille filius minor, ecce porcos pavisti (*Luc.* XV, 15): ecce omnia perdidisti; ecce egens remansisti, et sero fessus redisti. Jam intellige quia id quod tibi pater dabat, tutius ipse servabat. *Existimasti, si a me recessisses, aliquid amplius te habituram.* O anima peccatrix et impleta fornicationibus, facta turpis, facta decolor, facta immunda, et sic amata! Redi ergo ad pulchrum, ut ad pulchritudinem redeas: redi, et dic illi qui tibi solus sufficit:

[1] Editi, *et veri divites. Non ait, Ego enim*, etc. Locum restituimus ex Bedæ Collectione.

(*a*) Morel, Element. Critic., pag. 284, existimat legendum esse: *agnoscant pauperes pares suos*: cujus lectionis non rationes dat sufficientes. M

[1] Beda, *fac tibi.*

Perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Quid ergo sufficit, nisi quod sequitur, *Mihi autem adhærere Deo bonum est* (*Psal.* LXXII, 27, 28)? Ergo sursum cor, non in terra, non in mendacissimo [1] thesauro, non in loco putredinis. *Radix est enim omnium malorum avaritia.* Et in ipso Adam radix omnium malorum avaritia fuit. Plus enim voluit, quam accepit, quia Deus illi non suffecit.

10. *Divitiæ piis operibus impendendæ. Divitiis emenda vera vita.* Quid ergo sis facturus ex his quæ habes, dives, attende. Jam non superbe sapis : recte. Non speras in incerto divitiarum, sed speras in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum : laudabiliter. Noli ergo piger esse in his quæ sequentur. *Divites sint in operibus bonis.* Hæc videamus ; et quod non videmus, credamus. Dicebas, Aurum habeo, sed non amo : sed non amare tuum intus est ; si quid de te mereor, proba et mihi ; quod non abscondis Deo tuo, proba et fratri tuo. Unde, inquis, probabo? Ex eo quod sequitur, *Divites sint in operibus bonis, ut facile tribuant.* Ad hoc dives esto, ut facile tribuas. Pauper enim vult tribuere, et non potest : apud illum difficultas, apud te facilitas. Hoc tibi prosit quod dives es, quia cum volueris facere, statim facis. *Facile tribuant, communicent.* Numquid perdunt? *Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum.* Et ne ipsum aurum et argentum et prædia, et ea quæ pulchra videntur in facultatibus hominum, etiam ibi desideremus, cum dicitur nobis, Illuc migrate, thesaurum vestrum ibi ponite : admonuit nos contra carnales cogitationes, et subjecit, *Ut apprehendant veram vitam :* non aurum, quod in terra remansit, non facultates putredinis, non bona transeuntia, sed *veram vitam.* Quodam modo ergo migramus, quando hoc illuc transit, neque hoc ibi habebimus, quod hinc transferimus. Quodam modo Dominus Deus noster mercatores nos vult esse, mutationem nobiscum facit ; quod hic abundat damus, quod ibi abundat accipimus : quemadmodum plerique trajectitias merces faciunt, aliud dant alibi, et quo veniunt aliud accipiunt. Verbi gratia, dicit amico suo, Accipe hic a me aurum, et da mihi in Africa oleum : et migrat et non migrat ; jam quod desiderat accepit. Talis est ista mutatio, qualis, fratres mei, nostra mercatio. Quid damus, et quid accipimus? Hoc damus quod nobiscum auferre non possumus, etsi vellemus. Quare ergo perit? Id quod minus est detur, ut quod est majus ibi inveniatur. Damus terram, et accipimus cœlum ; damus temporalia, et accipimus æterna ; damus putrescentia, et accipimus immortalia : postremo damus quod dedit Deus, et accipimus ipsum Deum. Non ergo simus pigri in ista mutatione rerum, in ista mercatura optima et ineffabili. Prosit quia hic sumus, prosit quia nati sumus, prosit quia peregrinamur. Non inopes remaneamus.

11. *Tinea malæ cogitationis revocans a faciendis eleemosynis.* Non intret arcam cordis tinea malæ cogitationis : non dicatur, Non dabo, ne cras non habeam. Noli multum cogitare de futuris : imo multum cogita de futuris ; sed de longe futuris : *Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.* Hæc ita, quemadmodum dixit Apostolus, *Non ut aliis refectio, vobis autem angustia, sed ex æqualitate* [1] (II *Cor.* VIII, 13). Habe : tantum noli amare, servare, thesaurizare, incubare reconditis; hoc est de incertis sperare. Quam multi divites dormierunt, pauperes surrexerunt! Propter istam enim cogitationem, cum dixisset, *Sine amore modus pecuniæ sufficiens est præsentibus.* Propter malas cogitationes, quæ dicunt, Si thesaurum non habuero, quis mihi dabit, cum egere cœpero? Deinde, Abundat unde vivam, sufficit mihi unde vivam : sed quid, si impingat mihi calumnia? unde me redimam? Quid, si mihi necesse sit litigare? unde sumptus impendam? Quamdiu omnia mala quæ possunt evenire generi humano narrare et computare non poteris, plerumque una calamitas turbat computum numerantis, et totum quod numerabatur, non solum perit, sed nec in digitis remanebit? Ideo contra istum cogitationis vermiculum, contra malignam tineam apposuit Deus in Scriptura sua, quomodo solent apponi vestibus odoramenta quædam, ne tineent. Quid? cogitabasne tibi calamitates? non timebas unam grandem? Attende quod sequitur, *Sine amore modus pecuniæ sufficiens est præsentibus.* Ipse enim dixit : *Non te derelinquam, non te deseram* (*Hebr.* XIII, 5). Timebas mala nescio quæ, propterea pecuniam servabas : tene fidejussorem ; hoc Deus tibi dicit, *Non te derelinquam, non te deseram.* Homo si promitteret, crederes ; Deus promittit, et dubitas? Promisit, scripsit, cautionem fecit : esto securus. Lege quod tenes, cautionem tenes, ipsum debitorem tenuisti, a quo tua debita relaxari petisti.

SERMO CLXXVIII * (*a*).

De verbis Apostoli, Tit. cap. I, 9, Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et contradicentes arguere. *Contra rerum alienarum raptores* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Episcoporum onus.* Beati Apostoli Epistola cum legeretur de constituendis episcopis, commemoravit nos sine dubio respicere in nos : et vos commemoravit non judicare nos ; maxime quia omnes audivimus capituli Evangelii recentis lectionis novissimam sententiam : *Nolite judicare personaliter, sed justum judicium judicate* (*Joan.* VII, 24). Personam itaque judicando nemo accipit alienam, si non accipit suam. Beatus Apostolus ait quodam loco : *Non sic pugno, quasi aerem cædens : sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo ; ne forte aliis prædicans, ipse reprobus inveniar* (I *Cor.* IX, 26, 27). Suo timore nos terruit. Quid enim faciet agnus ubi aries

[1] Non male quidem : sed forte legendum, *mendicissimo* ; qua voce libenter utitur Augustinus.

[1] In excusis deerat, *Non* ; et pro, *ex æqualitate*, legebatur, *ex eo quisque*. Emendare oportuit ad Epistolam secundam ad Corinthios, cap. 8. Quo loco Vulgata quidem habet, *Non ut aliis sit remissio* ; at Augustinus legere solet, *refectio*.

* Emendatus est ad a. bn. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 19.

(*b*) Nonnulla ex hoc sermone retulit Florus ad Tit. I, et Hebr. XII.

tremit? Inter multa ergo, quibus [1] scripsit Apostolus, qualis esse episcopus debeat, etiam illud audivimus, unde modo forsitan loqui et disputare sufficiat. Si enim singula discutere, et de singulis, ut dignum est, disputare conemur; nec nostræ vires sufficiunt ad loquendum, nec vestræ ad audiendum. Quid ergo est quod volo dicere, si adjuvet me qui terruit me? Inter cætera ait episcopum potentem esse debere in doctrina sana, ut contradicentes redarguere possit. Magnum opus est, gravis sarcina, clivus arduus. Sed *sperabo*, inquit, *in Deum, quoniam ipse liberabit me de laqueo venantium, et a verbo aspero* (*Psal.* xc, 2, 3). Nulla enim causa est, quæ magis faciat hominem dispensatorem Dei pigriorem ad redarguendos contradicentes, quam timor verbi asperi.

CAPUT II. -- 2. *Avarus suorum reconditor damnatur*. Prius ergo quid sit, *contradicentes redarguere*, ut Dominus donaverit, exponam vobis. Contradicentes non uno modo intelligendi sunt. Paucissimi enim nobis contradicunt loquendo : sed multi male vivendo. Quando mihi audet dicere christianus, bonum esse rapere res alienas; quandoquidem non audet dicere, bonum esse tenaciter servare res suas? Numquid enim dives ille, cui successerat regio, et non inveniebat ubi poneret fructus suos, et se consilium invenisse gaudebat destruendi veteres apothecas, et construendi novas ampliores, ut impleret eas, et diceret animæ suæ, *Anima, habes multa bona in multum tempus, lætare, jucundare, satiare :* numquid ergo iste dives aliena quærebat? Fructus suos colligere disponebat, ubi poneret consulebat, non de cujusquam vicini agris, non limite perturbato, non spoliato paupere, non circumvento simplice, sed tantummodo de suis colligendis cogitabat. Audite quid audierit, qui tenaciter servabat sua; et hinc intelligite quid exspectent, qui rapiunt aliena. Cum ergo se prudentissimum consilium invenisse arbitraretur, de apothecis veteribus angustis dejiciendis, et amplioribus novis ædificandis, et omnibus suis fructibus colligendis et recondendis, non alienis concupiscendis atque rapiendis; ait illi Deus, *Stulte :* ubi tibi sapiens videris, ibi stulte. *Stulte*, inquit, *hac nocte repetunt a te animam tuam ; hæc quæ præparasti cujus erunt* (*Luc.* xii, 16-20)? Si servaveris, tua non erunt : si erogaveris, tua erunt. Quid, inquit, reponis, quod relicturus es? Ecce increpatus est stultus male recondens. Si stultus est qui recondit sua, vos invenite nomen ei qui tollit aliena. Si sordidus est reconditor suorum, ulcerosus est raptor alienorum. Sed non qualis ille ulcerosus, qui jacebat ante januam divitis, et cujus canes lingebant ulcera. Ille enim ulcerosus erat in corpore ; raptor, in corde [2].

CAPUT III. — 3. *Dives quia immisericors, punitur.* Fortassis aliquis respondeat, et dicat : Non valde magna pœna erat illi homini, cui dixit Deus, *Stulte.* Non sic dicit Deus, *Stulte*, quomodo homo dicit. Tale in quemquam Dei verbum, judicium est. Numquid enim Deus stultis daturus est regnum cœlorum? Quibus autem non est daturus regnum cœlorum, quid eis restat, nisi pœna gehennarum? Conjicere hoc videmur : aperte hoc manifesteque videamus. Nam et ille dives, ante cujus januam jacebat pauperrimus ulcerosus, non est dictus raptor rerum alienarum. *Erat quidam dives*, inquit, *qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide. Dives*, inquit, *erat :* non dixit, Calumniator; non dixit, Pauperum oppressor; non dixit, Rerum alienarum raptor, aut delator, aut receptor; non dixit, Pupillorum spoliator; non dixit, Viduarum persecutor; nihil horum : sed, *Erat quidam dives.* Quid magnum est? Dives erat, de suo dives erat. Cui aliquid tulerat? An forte ille auferret, et Dominus de illo reticeret, et personam ejus acciperet, si crimina ejus absconderet, qui nobis dicit, *Nolite personaliter judicare?* Si vis ergo audire crimen divitis illius, noli amplius quærere, quam audis a Veritate. *Dives erat; induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide.* Quod ergo ejus crimen? Jacens ante januam ulcerosus, et non adjutus. Hoc enim aperte de illo dictum est, quod immisericors erat. Numquid enim, charissimi, si pauper ille ante januam jacens sufficientem panem a divite acciperet, diceretur de illo quia *cupiebat saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis?* Propter hanc solam inhumanitatem [1], qua contemnebat pauperem ante januam suam jacentem, nec congrue digneque pascebat, mortuus est et sepultus; et cum apud inferos in tormentis esset, levavit oculos suos, et vidit pauperem in sinu Abrahæ. Et quid pluribus immorer? Desideravit guttam, qui non dedit micam : non accepit justa sententia [2], qui non dedit crudeli avaritia (*Luc.* xvi, 19-26). Si hæc ergo pœna est avarorum, quæ pœna raptorum?

CAPUT IV. — 4. *Raptoris eleemosynæ Deo non acceptæ.* Sed ait mihi raptor rerum alienarum : Ego similis illius divitis non sum. Agapes facio, vinctis in carcere victum mitto, nudos vestio, peregrinos suscipio. Dare te putas? Tollere noli, et dedisti. Cui dederis, gaudet; cui abstuleris, plorat : quem duorum istorum exauditurus est Dominus? Dicis ei cui dederis : Gratias age quia accepisti. Sed alter tibi ex alia parte dicit : Ego gemo cui abstulisti. Et pene totum tenuisti, et exiguum illi dedisti. Si ergo quod alteri abstulisti egentibus dedisses, nec talia opera diligit Deus. Dicit tibi Deus : Stulte, jussi ut dares, sed non de alieno. Si habes, da de tuo : si non habes quod des de tuo, melius nulli dabis, quam alteros spoliabis. Dicturus est Dominus Christus, cum in judicio suo sederit, et alios ad dexteram et ad sinistram alios separaverit, bene operantibus : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum ;* sterilibus autem, qui nihil boni in pauperes operati sunt : *Ite in ignem æternum.* Et quæ dicturus est bonis? *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare*, et cætera. Et respondebunt illi : *Domine, quando te vidimus esurientem?* Et ille ad eos :

[1] Sic Am. Er. et MSS. At Lov., *quæ*.
[2] Lov., *non raptor in corde*; refragantibus editis aliis et aliquot manuscriptis.

[1] Quidam MSS., *immanitatem*.
[2] Am. Er. et Lov., *Nonne accepit justam sententiam*, etc.

Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Intellige ergo, stulte, qui vis eleemosynam facere de rapina, quoniam si quando pascis christianum, pascis Christum; quando spolias christianum, spolias Christum. Attendite quid sinistris dicturus est : *Ite in ignem æternum.* Quare? *Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; nudus fui, et non vestistis me* (*Matth.* XXV, 34, *etc.*). *Ite.* Quo? *In ignem æternum.* Prorsus *ite.* Quare? *Nudus fui, et non vestistis me.* Si ergo in ignem æternum ibit cui dicturus est Christus, Nudus fui, et non vestisti me; quem locum in igne æterno habebit cui dicturus est, Vestitus fui, et spoliasti me?

CAPUT V. — 5. *Paganorum res rapere non licet.* Hic fortasse ut evadas hanc vocem, ne dicat tibi Christus, Vestitus fui, et spoliasti me; mutata consuetudine, cogitas spoliare paganum, et vestire christianum. Et hic (*a*) respondebit tibi Christus, imo nunc respondebit tibi per servum qualemcumque ministrum suum : respondebit tibi Christus, et dicet, Etiam hic parce damnis meis. Cum enim christianus spolias paganum, impedis fieri christianum. Etiam et hic fortasse respondebis adhuc : Ego non odio pœnam ingero, sed dilectione potius disciplinæ : ideo spolio paganum, ut per hanc asperam et salubrem disciplinam faciam christianum. Audirem et crederem, si quod abstulisti pagano, redderes christiano.

6. *Raptores redarguit.* Diximus contra unum vitium rapinarum, quo res humanæ usquequaque vastantur : diximus, et nemo nobis contradicit. Quis enim audet apertissimæ loquendo contradicere veritati? Non ergo facimus quod Apostolus monuit, non contradicentes redarguimus; obedientes alloquimur, laudantes instruimus; non contradicentes redarguimus. Ita vero non contradicunt lingua, sed vita. Moneo, rapit; doceo, rapit; præcipio, rapit; arguo, rapit : quomodo non contradicit? Dicam ergo quod de hac re sufficere existimo. Abstinete vos, fratres, abstinete vos, filii, abstinete vos a consuetudine rapiendi : et vos qui sub manibus raptorum gemitis, abstinete vos a cupiditate rapiendi. Alius potens est, et rapit : tu in manu raptoris gemis; quia rapere non potes, ideo non facis. Habeto facultatem, et ibi laudabo domitam cupiditatem.

CAPUT VI. — 7. *Res inventa restituenda.* Beatum sancta Scriptura dicit, *qui post aurum non abiit; qui potuit transgredi, et non est transgressus; qui facere mala potuit, et non fecit* (*Eccli.* XXXI, 8, 10). Tu autem dicis, Nunquam negavi rem alienam. Quia forte nemo tibi commendavit; aut forte commendavit, sed sub testibus commendavit. Dic mihi, reddidisti, quando a solo solus, ubi Deus inter vos fuerat, accepisti? Si tunc reddidisti, si mortuo qui commendavit, nescienti filio reddidisti; túnc te laudabo, quia post aurum non isti; quia potuisti transgredi, et non es transgressus; quia potuisti mala facere, et non fecisti. Si forte alienum sacculum solidorum, ubi nemo te vidit, in via invenisti, et sine ulla mora cujus fuerat reddidisti. Eia, fratres, redite ad vos, inspicite vos, interrogate vos, vera respondete vobis, et judicate vos non secundum personam, sed justum judicium judicate. Ecce christianus es, ecclesiam frequentas, verbum Dei audis, de lectione verbi Dei lætissime commoveris. Tu laudas tractantem, ego quæro facientem : tu, inquam, laudas dicentem, ego quæro facientem. Christianus es, frequentas ecclesiam, amas verbum Dei, et libenter audis. Ecce hoc quod propono, in eo te examina, in eo te appende, in eo ascende mentis tuæ tribunal, et constitue te ante te, et judica te : et si pravum inveneris, corrige te. Propono ergo. Deus dicit in lege sua, inventionem esse reddendam (*Deut.* XXII, 3) : Deus in lege sua dicit, quam primo populo dedit, pro quibus Christus nondum erat mortuus, inventionem tanquam alienum esse reddendam; si quisquam, verbi gratia, in via inveniat alienum sacculum solidorum, debere reddere. Sed nescit cui? Non se excusat ignorantia, si non dominetur avaritia [1].

CAPUT VII. — 8. *Exemplum eximium de restituenda re aliena.* Dicam vestræ Charitati, quoniam dona Dei sunt; et sunt in populo Dei qui non frustra audiunt verbum Dei : dicam quod fecerit pauperrimus homo, nobis apud Mediolanum constitutis; tam pauper, ut proscholus esset grammatici (*a*) : sed plane christianus, quamvis ille esset paganus grammaticus; melior ad velum, quam in cathedra. Invenit sacculum, nisi forte me numerus fallit, cum solidis ferme ducentis : memor legis proposuit pittacium (*b*) publice. Reddendum enim sciebat; sed cui redderet, ignorabat. Proposuit pittacium publice : « Qui solidos « perdidit, veniat ad locum illum, et quærat homi« nem illum. » Ille qui plangens circumquaque vagabatur, invento et lecto pittacio, venit ad hominem. Et ne forte quæreret alienum, quæsivit signa, interrogavit sacculi qualitatem, sigillum, solidorum etiam numerum. Et cum omnia ille fideliter respondisset, reddidit quod invenerat. Ille autem repletus gaudio, et quærens vicem rependere, tanquam decimas obtulit illi solidos viginti : qui noluit accipere. Obtulit vel decem : noluit accipere. Saltem rogavit vel quinque acciperet : noluit ille. Stomachabundus homo projecit sacculum : Nihil perdidi, ait; si non vis aliquid a me accipere, nec ego aliquid perdidi. Quale certamen, fratres mei, quale certamen? qualis pugna, qualis conflictus? Theatrum mundus, spectator Deus. Victus tandem ille quod offerebatur accepit : continuo totum pauperibus erogavit, unum solidum in domo sua non dimisit.

(*a*) Forte, *tunc.*

[1] Colbertinus codex, *si dominatur avaritia,* omissa negante particula, nec minus recte.

(*a*) Proscholum Ausonius, Epigr. 23 in Professor., subdoctorem vocat. Sed erat ille non tam docendis pueris, quam iis ad auditorium introducendis præfectus, ut scilicet composite ad magistrum accederent. Locus ipsius ante velum, proscholium vocabatur. « Vela » quippe, ut dicit Augustinus in libro 1 Confessionum, cap. 13, n. 22, « pendebant liminibus gram« maticarum scholarum. » Unde hic proscholum grammatico pagano christiana fide præstantem laudans, « Melior, » ait, « ad velum, quam in cathedra. »

(*b*) Pittacium seu pictacium dicitur schedula membranea, vel tabella ad scribendum comparata.

CAPUT VIII.—9. *Idem tractatur argumentum.* Quid est? Si aliquid egi in cordibus vestris, si verbum Dei insedit in vobis, si requiem invenit apud vos, facite hoc, fratres mei: nolite putare damnum vos pati, si feceritis; magnum lucrum est, si feceritis quod dico. Perdidi viginti solidos, perdidi ducentos, quingentos. Quid perdidisti? De domo tua perierant: alter perdiderat, non tu. Terra communis est, in una domo estis, in hoc mundo ambo viatores, hujus vitæ (a) unum stabulum intrastis. Posuit ille, oblitus est ille; cecidit ab illo, tu invenisti alibi. Quis invenisti? Christianus. Quis invenisti? Qui legem audisti, christianus qui legem audisti. Quis invenisti? Qui cum audires multa laudasti, tu invenisti. Si ergo veraciter laudasti, redde quod invenisti. Si ergo non reddidisti quod invenisti; quando laudasti, testimonium contra te dixisti. Estote fideles inventores, et tunc iniquos vituperate raptores. Nam quod invenisti et non reddidisti, rapuisti. Quantum potuisti, fecisti: quia plus non potuisti, ideo non plus fecisti. Qui alienum negat, si possit et tollit[1]. Quod non tollis, timor prohibet: non bonum facis, sed malum metuis.

CAPUT IX. — 10. *Timor servilis nequitiam cordis non impedit.* Quid est magnum, timere malum? Magnum est, non facere malum: magnum est, amare bonum. Nam et latro timet malum; et ubi non potest, non facit: et tamen latro est. Deus enim cor interrogat, non manum. Lupus venit ad ovile ovium, quærit invadere, quærit jugulare, quærit devorare: vigilant pastores, latrant canes: nihil potest, non aufert, non occidit; sed tamen lupus venit, lupus redit. Numquid quia ovem non tulit, ideo lupus venit, et ovis redit? Lupus venit tremens, lupus redit tremens: lupus est tamen et fremens et tremens. Interroga ergo te, quisquis vis judicare; et vide si tunc non facis male, quando potes facere et ab homine non puniri: tunc times Deum[2]. Nemo est ibi, nisi tu et ille cui facis malum, et Deus qui ambos videt: vide, ibi time. Parum est quod dico, Vide, ibi time malum: ibi ama bonum. Nam etiamsi timore gehennæ non facis malum, nondum es perfectus. Audeo dicere, si timore gehennæ non facis malum, est quidem in te fides, quia credis futurum Dei esse judicium: gaudeo fidei tuæ, sed adhuc timeo malitiæ tuæ. Quid est quod dixi? Quia si timore gehennæ non facis malum, non amore justitiæ facis bonum.

CAPUT X. — 11. *Amor justitiæ castus unde probatur.* Aliud est, timere pœnam; aliud est, amare justitiam. Amor castus in te esse debet, quo amore desideres videre, non cœlum et terram, non campos liquidos maris, non spectacula nugatoria, non fulgores nitoresque gemmarum: sed desidera videre Deum tuum, amare Deum tuum; quia dictum est: *Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus: scimus autem quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (I *Joan.* III, 2). Ecce propter quam visionem fac bonum, ecce propter quam noli facere malum. Si enim amas videre Deum tuum, si in hac peregrinatione illo amore suspiras; ecce probat te Dominus Deus tuus, quasi dicat tibi: Ecce fac quod vis, imple cupiditates tuas, extende nequitiam, dilata luxuriam, quidquid libuerit, licitum puta; non hinc te punio, non te in gehennas mitto, faciam meam tantum tibi negabo. Si expavisti, amasti; si hoc quod dictum est, Faciem suam tibi negabit Deus tuus, contremuit cor tuum, in non videndo Deum tuum magnam pœnam putasti; gratis amasti. Si ergo sermo meus invenit in cordibus vestris aliquam scintillam gratuiti amoris Dei, ipsam nutrite: ad hanc augendam vos advocate prece, humilitate[1], dolore pœnitentiæ, dilectione justitiæ, operibus bonis, gemitibus sinceris, conversatione laudabili, amicitia fideli. Hanc scintillam boni amoris flate in vobis, nutrite in vobis: ipsa cum creverit, et flammam dignissimam et amplissimam fecerit, omnium cupiditatum carnalium fena consumit[2].

SERMO CLXXIX * (a).

De verbis Apostoli Jacobi, Sit autem unusquisque vestrum velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. *Ac de illis ibidem,* Estote autem factores verbi, et non auditores tantum, *etc. Cap.* I, ℣ ℣. 19, 22.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Dicendum de utrorumque officio, auditorum et prædicatorum verbi Dei.* Verbi Dei assiduos auditores, beatus Jacobus apostolus convenit, dicens: *Estote autem factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos.* Neque enim eum cujus verbum est, aut per quem dicitur verbum; sed vosmetipsos fallitis. Ex hac ergo sententia manante de fonte veritatis, per os apostolicum veracissimum, audemus et nos exhortari vos: et cum exhortamur vos, respicere nos. Verbi Dei enim inanis est forinsecus prædicator, qui non est intus auditor. Nec ita aversi ab humanitate et fideli consideratione sumus, ut pericula nostra non intelligamus, qui verbum Dei populis prædicamus. Consolatur autem nos, quia ubi periclitamur in ministeriis nostris, adjuvamur orationibus vestris. Nam ut noveritis, fratres, quam tutiore loco stetis quam nos, ipsius apostoli aliam sententiam profero dicentis, *Sit autem unusquisque vestrum velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Prius itaque de hoc officio nostro loquar, propter hanc sententiam, qua admonemur esse velociores ad audiendum, tardiores ad loquendum: ut cum officium nostrum qui sæpe loquimur, excusavero, tunc veniam ad id quod primo proposui.

CAPUT II. — 2. *Audire verbum Dei tutius est quam prædicare.* Oportet nos exhortari vos, ut non sitis auditores tantum verbi, sed etiam factores. Quod ergo sæpe vobis loquimur, quis non, parum advertens necessitatem nostram, judicat nos, cum legit, *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad lo-*

[1] Er. Lugd. Ven. Lov., *si posset et tolleret.* M.
[2] Er. Lugd. Ven., *quando potes facere et ab hominibus non puniris: tunc time Deum.* Sic etiam Lov.; sed loco, *puniris,* legunt, *puniri.* M.
(a) Forte, *viæ.*

[1] Sic Am. Er. et Mss. At Lov., *prece humilitatis.*
[2] Lov., *fenum consumet.* M.
* Emendatus ad gr. Ulim. Par. Lov.
(a) Alias, de Diversis 27.

quendum? Ecce studium vestrum nos non permittit istam servare sententiam. Debetis ergo orare, sublevare, quem cogitis periclitari. Verumtamen, fratres mei, dicam vobis, quod volo credatis; quia hoc in corde meo non videtis. Ego qui vobis assidue loquor, jubente domno et fratre meo episcopo vestro (*a*), et exigentibus vobis, tunc solidum gaudeo, dum audio. Gaudium, inquam, meum tunc solidum est, quando audio, non quando prædico. Tunc enim securus delector. Voluptas illa non habet inflationem. Non ibi formidatur præcipitium elationis, ubi est petra solidæ veritatis. Et ut sciatis ita esse, audite ubi dictum est, *Auditui meo dabis exsultationem et lætitiam.* Ibi gaudeo, ubi audio. Deinde secutus adjunxit, *Exsultabunt ossa humiliata* (*Psal.* L, 10). Ubi audimus ergo, humiles sumus: ubi autem prædicamus, et si non elatione periclitamur, certe vel frenamur. Et si non extollor, periclitor ne extollar. Ubi autem audio, sine fraudatore fruor, sine teste delector. Noverat hoc gaudium etiam amicus ille sponsi, qui dicebat: *Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi stat, et audit eum.* Et ideo stat, quia audit eum. Quia et primus homo audiendo Deum stetit, audiendo serpentem cecidit. Ergo *amicus sponsi stat, et audit eum: et gaudio,* inquit, *gaudet propter vocem sponsi* (*Joan.* III, 29). Non propter vocem suam, sed propter vocem sponsi. Vocem tamen sponsi quam intus audiebat, foras populis non claudebat.

CAPUT III. — 3. *Mariæ et Marthæ officia. Pars Marthæ bona. Hospitalitatis bonum.* Hanc partem sibi elegerat etiam illa Maria, quæ ministrante et circa multum ministerium occupata sorore sua, sedebat ad pedes Domini, et otiosa verbum ejus audiebat. Joannes stabat, illa sedebat: sed illa corde stabat, et ille humilitate sedebat. Statio enim significat permansionem; sessio, humilitatem. Et ut sciatis quia statio permansionem significat, hanc permansionem dicitur diabolus non habuisse; de quo dictum est: *Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit* (*Joan.* VIII, 44). Item quia sessio significat humilitatem, ille psalmus ostendit, ubi admonet de pœnitentia, et dicit: *Surgite postquam sedistis, qui manducatis panem doloris* (*Psal.* CXXVI, 2). Quid est, *Surgite postquam sedistis? Qui se humiliat, exaltabitur* (*Luc.* XIV, 11). Quid autem boni habeat auditio, ipse Dominus testis est, loquens de Maria quæ sedebat ad pedes ejus, et verbum ejus audiebat. Cum enim soror ejus occupatissima circa ministerium, a germana sua desertam se esse quereretur, ab interpellato Domino audivit: *Martha, Martha, circa multa es occupata; porro unum est necessarium. Maria meliorem partem elegit, quæ non auferetur ab ea* (*Id.* X, 38-42). Numquid malum erat quod Martha agebat? Quis nostrum satis explicet verbis, quantum sit bonum hospitalitatem ministrare sanctis? Si quibuslibet sanctis, quanto magis capiti et præcipuis membris, Christo et Apostolis? Nonne unusquisque vestrum habens hoc hospitalitatis bonum, quando audit quid Martha faciebat, dicit apud se ipsum: O beata, o felix, quæ suscipere Dominum meruit; cujus hospites Apostoli facti sunt ambulantes in carne! Nec tu deficias, quia non potes quod Martha, suscipere Christum in domum tuam cum Apostolis suis: facit te ipse securum: *Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 40). Opus ergo magnum est, valde magnum, quod præcipit Apostolus dicens: *Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes* (*Rom.* XII, 13). Quam laudans in Epistola ad Hebræos dicit: *Per hanc quidam nescientes, hospitio receperunt Angelos* (*Hebr.* XIII, 2). Magnum ergo ministerium, magnum donum. Et tamen *Maria meliorem partem elegit;* quia sorore sollicita, laborante, multa curante, illa vacabat, sedebat, audiebat.

CAPUT IV. — 4. *Pars Mariæ melior, quia non aufertur. Marthæ opus aufertur, non merces.* Ostendit tamen Dominus, unde fuerit illa pars melior. Continuo quippe cum dixisset, *Maria meliorem partem elegit;* quasi quæreremus, ut scire vellemus unde meliorem, subjunxit et ait, *Quæ non auferetur ab ea.* Quid intelligimus, fratres mei? Si ideo meliorem partem elegit, quia non auferetur ab ea; sine dubio Martha eam partem elegerat, quæ auferretur ab ea. Plane auferetur ab omni homine, qui ministrat sanctis ea quæ sunt corpori necessaria, auferetur ab eo quod facit. Non enim semper ministraturus est sanctis. Cui enim ministrat, nisi infirmitati? cui ministrat, nisi mortalitati? cui ministrat, nisi esurienti ac sitienti? Hæc omnia non erunt, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem. Cum enim transierit ipsa necessitas, nullum erit ministerium necessitatis. Auferetur labor, sed reddetur merces. Cui tunc ministrabitur cibus, ubi esurit nemo? cui potus, ubi sitit nemo? cui hospitium? ubi peregrinus est nemo? Dominus ergo cum discipulis suis, ut posset mercedem hujus operis reddere, dignatus est indigere. Esuriebat et ipse, et sitiebat: non quia cogebatur, sed quia dignabatur. Bonum enim erat, ut per quem facta sunt omnia, esuriret: sic enim felix esset qui pasceret. Et quando Dominum quisque pascebat, quid dabat? quis dabat? unde dabat? cui dabat? Quid dabat? Cibum pani dabat. Quis dabat? Ille utique dabat, qui plus accipere volebat. Unde dabat? numquid de suo? quid enim habebat, quod non acceperat? Cui dabat? Nonne illi qui creaverat et quod accipiebat, et a quo accipiebat? Magnum hoc ministerium, magnum hoc opus, magnum donum. Et tamen *Maria meliorem partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Pars ergo Marthæ transit: sed, ut dixi, merces pro illa data non transit.

CAPUT V.— 5. *Pars Mariæ quomodo non transit.* Pars vero Mariæ non transit. Videte quomodo non transeat. Unde delectabatur Maria quando audiebat? Quid manducabat? quid bibebat? Scitis quid manducabat, quid bibebat? Ipsum Dominum interrogemus, qui talem suis præparat mensam, ipsum interrogemus. *Beati*, inquit, *qui esuriunt et sitiunt justitiam*,

(*a*) Hinc intelligas sermonem habitum Carthagine.

quoniam ipsi saturabuntur (*Matth.* v, 6). De isto fonte, de isto horreo justitiæ sancta Maria sedens ad pedes Domini, quasdam esuriens micas accipiebat. Tantum enim Dominus tunc dabat, quantum illa capiebat. Totum autem tantum quantum in illa sua futura mensa daturus est, nec ipsi discipuli, nec ipsi Apostoli capere tunc poterant, quando illis dicebat : *Adhuc habeo vobis multa dicere; sed non potestis illa audire modo* (*Joan.* XVI, 12). Unde ergo Maria, ut dixi, delectabatur? Quid manducabat, quid bibebat avidissimis cordis faucibus? Justitiam, veritatem. Veritate delectabatur, veritatem audiebat : veritati inhiabat, veritati suspirabat. Veritatem esuriens manducabat, sitiens bibebat : et ipsa reficiebatur, et unde pascebatur non minuebatur. Unde Maria delectabatur? quid manducabat? Immoror, quia delector. Audeo dicere, ipsum manducabat quem audiebat. Si enim veritatem manducabat, nonne ipse dixit, *Ego sum veritas* (*Id.* XIV. 6)? Et quid amplius dicam? Manducabatur, quia panis erat: *Ego sum*, inquit, *panis qui de cœlo descendi* (*Id.* VI, 41). Iste panis est qui reficit, nec deficit.

CAPUT VI.— 6. *Veritate pasci, pars Mariæ quæ non transit. Delectatio de lumine veritatis.* Intendat itaque Charitas vestra. Ecce dicimus ministrare sanctis, cibum parare, potum ministrare, mensam ponere, pedes lavare, lectum sternere, tecto suscipere; nonne omne hoc transiturum est? Quis autem audet dicere, modo nos pasci veritate, non pasci autem cum venerimus ad immortalitatem? Nonne si pascimur modo micis, tunc plenam habebimus mensam? De ipso enim cibo spirituali Dominus dicebat, quando laudavit fidem Centurionis, et dixit : *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel. Et ideo dico vobis, quia multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum* (*Matth.* VIII, 10, 11). Absit a cogitationibus nostris, ut illos cibos in mensa illius regni cogitemus, de qualibus dicit Apostolus : *Esca ventri, et venter escis; Deus autem et hunc et has evacuabit* (I *Cor.* VI, 13). Quare *evacuabit?* Quia fames non erit ibi. Quod manducabitur, non finitur. Nam et hoc præmium sanctis suis promittens in illo regno, ait : *Amen dico vobis, quia faciet eos recumbere; et transiet, et ministrabit eis* (*Luc.* XII, 37). Quid est, *faciet eos recumbere,* nisi, faciet requiescere, faciet vacare? Quid est, *transibit,* vel, *transiet, et ministrabit eis?* Post hunc transitum ministrabit eis. Hic enim transitum fecit Christus : veniemus ad eum quo transivit, ibi jam non transit. Nam et Pascha in hebræa lingua Transitus interpretatur. Hoc Dominus ostendit, imo evangelista, ubi de Domino dixit : *Cum autem venisset hora ut transiret de hoc mundo ad Patrem* (*Joan.* XIII, 1). Si ergo hic nos pascit, et sic pascit; ibi quomodo pascet? Quod ergo elegit Maria, crescebat, non transibat. Delectatio enim cordis humani de lumine veritatis, de affluentia sapientiæ, delectatio cordis humani, cordis fidelis, cordis sancti, non invenitur voluptas, cui possit aliqua ex parte comparari, ut vel minor dicatur. Quod enim dicis, Minus est, quasi crescendo par erit. Nolo dicere, Minor : non comparo; alterius generis est, longe aliud est. Quid est enim modo quod omnes attenditis, omnes auditis, omnes excitamini, et quando verum aliquid dicitur, delectamini? Quid vidistis? Quid tenuistis? Quis color apparuit oculis vestris? Quæ forma, quæ figura, quæ statura, quæ lineamenta membrorum, quæ corporis pulchritudo? Nihil horum. Et tamen amatis. Quando enim sic laudaretis, si non amaretis? Quando amaretis, si nihil videretis? Me itaque non ostendente formam corporis, lineamenta, colorem, pulchros motus, me non ostendente, vos tamen videtis, amatis, laudatis. Si hæc delectatio veritatis dulcis est nunc, multo dulcior erit tunc. *Maria meliorem partem elegit, quæ non auferetur ab ea.*

CAPUT VII. — 7. *Factores verbi et intus et foris esse debemus.* Ostendi, sicut potui, quantum me Dominus adjuvare dignatus est, dulcissimæ Charitati vestræ, quam tutiore loco stetis audiendo, quam nos prædicando. Hoc enim modo vos facitis, quod tunc omnes facturi sumus. Non enim erit tunc aliquis magister verbi, sed magistrum Verbum. Illud ergo sequitur, quod ad vos pertinet facere, ad nos monere. Vos enim estis auditores verbi, nos prædicatores. Intus autem ubi nemo videt, omnes auditores sumus : intus in corde, in mente, ubi vos docet ille, qui vos admonet laudare. Ego enim forinsecus loquor, ille intus excitat. Omnes ergo intus auditores sumus; et omnes et foris et intus in conspectu Dei factores esse debemus. Unde intus factores? *Quia qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* v, 28). Et potest esse mœchus, nullo hominum vidente, sed Deo puniente. Quis est ergo intus factor? Qui non ad concupiscendum videt. Quis est foris factor? *Frange panem tuum esurienti* (*Isai.* LVIII, 7). Hoc enim cum fit, videt et proximus : sed quo animo fit, non videt nisi Deus. *Estote* ergo, fratres mei, *factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos:* non Deum, non eum qui prædicat. Ego enim, vel quisquis vobis prædicat verbum, cor vestrum non videt : quid agatis intus in cogitationibus vestris, judicare non potest. Quia [1] homo non potest, intuetur Deus, cui cor humanum non potest occultari. Ipse videt quo studio audias, quid cogites, quid teneas, quantum proficias de supplementis suis, quam instanter ores, quemadmodum depreceris Deum ex eo quod non habes, quomodo gratias agas ex eo quod habes : ille novit qui exacturus est. Nos pecuniam dominicam erogare possumus : veniet exactor qui dixit, *Serve nequam, dares pecuniam meam nummulariis, et ego veniens cum usuris exigerem.*

CAPUT VIII. — 8. *Auditores verbi ædificantes alii super petram, alii super arenam.* Nolite ergo, fratres mei, fallere vosmetipsos, quia venistis studiose ad audiendum verbum, si non facitis quod auditis deficiendo. Cogitate si pulchrum est audire, quanto magis facere. Si non audis, auditum negligis, nihil ædificas. Si audis et non facis, ruinam ædificas. Domini

[1] Forte, *Quod.*

Christi est de hac re proposita congruentissima similitudo: *Qui audit*, inquit, *verba mea hæc, et facit ea, similabo eum viro prudenti qui ædificat domum suam super petram. Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et non cecidit.* Quare non cecidit? *Fundata enim erat super petram.* Ergo audire et facere, ædificare est super petram. Ipsum enim audire ædificare est. *Qui autem*, inquit, *audit verba mea hæc, et non facit ea, similabo eum viro stulto qui ædificat.* Et ipse ædificat. Quid ædificat? Ecce *ædificat domum suam:* sed quia non facit quod audit, et audiendo *ædificat super arenam.* Ergo super arenam, qui audit et non facit, ædificat: super petram, qui audit et facit: nec super arenam, nec super petram ædificat, qui omnino non audit. Vide autem quid sequatur: *Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et cecidit; et facta est ruina ejus magna* (*Matth.* VII, 24-27). Spectaculum miserabile!

CAPUT IX. — 9. *Non audire, quasi non ædificare, malum est.* Ait ergo aliquis: Quod non sum facturus, quid mihi opus est audire? Audiendo enim, inquit, et non faciendo, ruinam ædificabo. Nonne tutius est nihil audire? Ipsam quippe partem Dominus in sua similitudine proposita attingere noluit, sed intelligendam dedit. In hoc enim sæculo, pluvia, venti, flumina non quiescunt. Non ædificas super petram, ut veniant, et non te dejiciant? Non ædificas super arenam, ne cum venerint, domum dejiciant? Ergo sine ullo tecto, quia nihil audis, sic remanebis. Venit pluvia, veniunt flumina: numquid ideo tutus, quia raperis nudus? Considera ergo, qualem tibi elegeris partem. Non eris, ut putas, non audiendo securus: necesse est te nudum sine ullo tecto obrui, tolli, submergi. Si ergo malum est super arenam ædificare, malum est nihil ædificare; restat ut non sit bonum nisi in petra ædificare. Malum est ergo non audire: malum est audire et non facere: restat audire et facere. *Estote* ergo *factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos.*

CAPUT X. — 10. *Auditor negligens prædicatoris vitia ne causetur.* Post hanc exhortationem timeo ne non verbo erigam, sed desperatione confringam. Fortassis enim aliquis, vel unus, vel duo, vel certe plures, in ista vestra frequenti præsentia judicat me, et dicit: Vellem scire, si iste qui mihi loquitur, omnia facit quæ vel ipse audit, vel cæteris dicit. Huic respondeo: *Mihi autem minimum est ut a vobis dijudicer, aut ab humano die.* Quoniam et ego ipse ex aliqua parte, quid nunc sim, possum scire; quid cras futurus sim, nescio. Sed tibi de me, o quisquis ita moveris, Dominus securitatem dedit. Si enim facio quæ dico vel quæ audio, *imitatores mei estote; sicut et ego Christi* (I *Cor.* IV, 3, 16). Si autem dico, et non facio; Dominum audite: *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite.* Ergo si bene de me sentis, laudas me: si male sentis, accusas me, sed non excusas te. Quomodo enim te excusabis, si in malum prædicatorem veritatis verbum Dei tibi dicentem, et sua mala opera facientem contorqueas accusationem; cum Dominus tuus, redemptor tuus, effusor pretii, aggregans te militiæ suæ, et faciens de servo suo fratrem suum, non te desinat commonere, et dicat, *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite? Dicunt enim*, inquit, *et non faciunt* (*Matth.* XXIII, 3). Bona dicunt, mala faciunt: tu audi bona, et noli facere mala. Hic respondebis: Quomodo audio bona ab homine malo? *Numquid colligunt de spinis uvas* (*Id.* VII, 16) (*a*)?

SERMO CLXXX * (*b*).

De verbis apostoli Jacobi, Ante omnia nolite jurare, *etc.*, *cap.* V, ỷ. 12 (*c*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *De cavenda juratione admonitio.* Prima lectio quæ nobis hodie recitata est apostoli Jacobi, oblata nobis est ad disserendum, et quodam modo indicta. Intentos enim vos fecit, admonens ante omnia ne juretis. Difficilis quæstio est. Hoc peccatum quem non reum teneat, si jurare peccatum est? Nam perjurium peccatum esse, et grande peccatum, nemo dubitat. Sed non ait Apostolus, de cujus lectione tractamus, *Ante omnia, fratres mei*, nolite perjurare; sed, *nolite jurare.* Præcessit etiam ipsius Domini Jesu Christi in Evangelio similis admonitio: *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis, Non perjurabis: ego autem dico vobis, nolite jurare, neque per cœlum, quia sedes Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per caput tuum jurabis, quia non tibi est potestas facere unum capillum album aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est, est; Non, non: si quid amplius est, a malo est* (*Matth.* V, 33-37). Huic dominicæ admonitioni memorata Apostoli lectio omnino sic congruit, ut nihil aliud Deus jussisse videatur: quia nullus alius hoc dixit, quam ille qui per Apostolum dixit: *Ante omnia*, inquit, *fratres mei, nolite jurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester, Est, est; Non, non.* Nisi quod iste addidit, *Ante omnia:* ex quo multum fecit intentos, auxitque difficultatem quæstioni.

CAPUT II. — 2. *Juratio licet a Deo usurpata, homini tamen fugienda. Perjurium quot modis contingit.* Invenimus enim jurasse sanctos, jurasse primitus ipsum Dominum, in quo non est omnino peccatum. *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech* (*Psal.* CIX, 4). Æternitatem sacerdotii Filio cum juratione promisit. Habes etiam, *Per memetipsum juro, dicit Dominus* (*Gen.* XXII, 16). Et illud juratio est, *Vivo ego, dicit Dominus* (*Num.* XIV, 28). Quomodo homo per Deum, sic Deus per se ipsum. Non est ergo peccatum

* Collatus ad bn. eb. fs. pr. rm. vd. Am. Er. et Par. Lov.

(*a*) Vlimmerius huic sermoni aliqua deesse annotavit ante Lovanienses. In nostro reipsa Germanensi codice, unde forsitan descriptus et publicatus fuit, imperfectus invenitur, errore amanuensis, qui ad hæc verba, « de spinis uvas, » subjunxit postremam partem sermonis 49.

(*b*) Alias, de Verbis Apostoli 28.

(*c*) Citatur a Floro ad I Cor. XV.

jurare? Durum est hoc dicere [1] : et quoniam diximus Deum jurasse, quam blasphemum est hoc dicere? Jurat Deus qui peccatum non habet : non ergo est peccatum jurare; sed magis peccatum est pejerare. Fortasse quis dicat non esse proponendum de Domino Deo jurationis exemplum. Deus enim est, et forte illi soli competit jurare, qui non potest pejerare. Homines enim falsum jurant, vel cum fallunt, vel cum falluntur. Aut enim putat homo verum esse quod falsum est, et temere jurat : aut scit vel putat falsum esse, et tamen pro vero jurat, et nihilominus cum scelere jurat. Distant autem ista perjuria, quæ duo commemoravi. Fac illum jurare, qui verum putat esse, pro quo jurat : verum putat esse, et tamen falsum est. Non ex animo iste perjurat; fallitur, hoc pro vero habet quod falsum est; non pro re falsa sciens jurationem interponit. Da alium qui scit falsum esse, et dicit verum esse; et jurat tanquam verum sit, quod scit falsum esse. Videtis quam ista detestanda sit bellua, et de rebus humanis exterminanda? Quis enim hoc fieri velit? Omnes homines talia detestantur. Fac alium, putat falsum esse, et jurat tanquam verum sit, et forte verum est. Verbi gratia, ut intelligatis, Pluit in illo loco? interrogas hominem ; et putat non pluisse, et ad negotium ipsius competit, ut dicat, Pluit : sed putat non pluisse; dicitur ei, Vere pluit? Vere, et jurat : et tamen pluit ibi, sed ille nescit, et putat non pluisse; perjurus est. Interest quemadmodum verbum procedat ex animo. Ream linguam non facit, nisi mens rea. Quis est autem qui non fallatur, etsi noluit fallere? Quis est homo cui non subrepat fallacia? Et tamen juratio ab ore non discedit, frequentatur : plura sunt plerumque juramenta, quam verba. Si discutiat homo quoties juret per totum diem, quoties se vulneret, quoties gladio linguæ se feriat et transfigat, quis in illo locus invenitur sanus? Quia ergo grave peccatum est pejerare, compendium tibi dedit Scriptura, Noli jurare.

CAPUT III. — 3. *Periculum perjurii in juratione.* Quid tibi dicturus sum homo! Verum jura? Ecce verum jura, non peccas : si verum juras, non peccas. Sed homo inter tentationes positus, carne involutus, calcans terram sub terra, dum corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (*Sap.* IX, 15); inter ista multa tua cogitata incerta, volatica, conjecturas humanas, fallacias humanas, quando non subrepit tibi quod falsum est, posito in regione falsitatis? Vis ergo longe esse a perjurio? Jurare noli. Qui enim jurat, aliquando verum jurare potest; qui autem non jurat, mendacium jurare nunquam potest. Juret ergo Deus, qui jurat securus, quem nihil fallit, quem nihil latet, qui omnino fallere ignorat, quia nec falli potest. Cum enim jurat, se adhibet testem. Quomodo tu cum juras, Deum adhibes testem ; sic ipse cum jurat, se testem adhibet. Tu quando illum adhibes testem, forte supra mendacium tuum, accipis in vanum nomen Domini Dei tui (*Exod.* XX, 7). Ne ergo mendacium jures, noli jurare. Ipsa est angustia. Perjurium præcipitium. Qui jurat, juxta est : qui non jurat, longe est. Peccat et graviter qui falsum jurat : non peccat qui verum jurat : sed nec ille peccat, qui omnino non jurat. Sed qui non jurat, et non peccat, longe est a peccato : qui autem verum jurat, non peccat, sed prope est ad peccatum. Fac te ambulare in aliquo loco, ubi a parte dextera spatiosa sit terra, nec usquam angustias patiaris; a sinistra præceps locus est. Ubi eligis ambulare? Super finem terræ in labio præcipitii, an inde longe? Puto quia inde longe. Sic et qui jurat, in fine ambulat; et ambulat pedibus infirmis, quia humanis. Si offenderis, deorsum is; si lapsus fueris, deorsum is. Et quid te excipit? Perjurii pœna. Ergo volebas verum jurare : audi consilium Dei, Noli jurare.

CAPUT IV. — 4. *Verum jurare fas est; non jurare, tutius.* Si peccatum esset juratio, nec in veteri Lege diceretur, *Non perjurabis; reddes autem Domino jusjurandum tuum* (*Levit.* XIX, 12). Non enim peccatum præciperetur nobis. Sed ait tibi Deus tuus, Si juraveris, non damnabo : si verum juraveris, non damnabo. Sed numquid si non juraveris damnabo? Duo sunt, inquit, quæ non damno unquam; veram jurationem, et nullam jurationem : damno autem falsam jurationem. Falsa juratio exitiosa est, vera juratio periculosa est, nulla juratio secura est. Scio esse difficilem quæstionem, et Charitati vestræ fateor, semper illam vitavi. Nunc autem cum die dominico debito reddendi sermonis recitaretur eadem lectio, divinitus mihi inspiratum [1] esse credidi, ut inde tractarem. Hinc me dicere Deus voluit : hinc vos audire. Obsecro ne contemnatis, obsecro ut cor stabiliatis, linguæ mobilitates mutetis. Non frustra est omnino, non vacat quod cum eam, ut dixi, quæstionem semper devitare voluerim, imposita est necessitati meæ, ut imponatur et Charitati vestræ.

CAPUT V. — 5. *Juratio ab Apostolo adhibita.* Ut noveritis, verum jurare non esse peccatum, invenimus et apostolum Paulum jurasse : *Quotidie morior, per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro* (I *Cor.* XV, 31). *Per vestram gloriam*, juratio est. Non quasi sic ait, *Per vestram gloriam morior*, quasi vestra gloria me facit mori; quomodo si diceret, Per venenum mortuus est, per gladium mortuus est, per bestiam mortuus est, per inimicum mortuus est; id est, faciente inimico, faciente gladio, faciente veneno, et similia : non sic dixit, *Per vestram gloriam.* Ambiguitatem græcus sermo dissolvit. Inspicitur in Epistola græca, et invenitur ibi juratio quæ non est ambigua, Νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν. Νὴ τὸν Θεόν, ubi dixerit græcus, jurat. Quotidie auditis Græcos, et qui græce nostis, Νὴ τὸν Θεόν : quando dicit, Νὴ τὸν Θεόν, juratio est, Per Deum [2]. Ergo nemo dubitet jurasse Apostolum, cum dixit, *Per vestram glo-*

[1] Lugd. et Ven. : *Non est ergo peccatum jurare, sed durum*, etc. Sic etiam Er. qui tamen post vocem, *durum*, adjicit, *malum*. M.

[1] Aliquot Mss., *imperatum.*

[2] Er. Lugd. Ven. Lov. : *quotidie auditis Græcos, et qui græce non nostis, Nè ton Theon. Quando dixit, Ne ton Theon, juratio est per Deum. Nè ton Theon.* M.

riam, fratres, (et ne putemus eum per humanam gloriam jurasse) *quam habeo in Christo Jesu Domino nostro*. Est alio loco juratio prorsus certa et expressa: *Testem invoco super animam meam*. Apostolus dicit, *Testem Deum invoco super animam meam, quia parcens vobis nondum veni Corinthum* (II *Cor.* I, 23). Et alio loco ad Galatas: *Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior* (*Galat.* I, 20).

CAPUT VI. — 6. *Varii modi jurandi*. Intendite, quæso, et advertite: et si non tam plausibilis sermo vobis sit, propter angustias quæstionis; utilis tamen est, si ad viscera vestra perveniat. Ecce juravit Apostolus. Non vos fallant, qui nescio quomodo volentes ipsas jurationes discernere, vel potius non intelligere, dicunt non esse jurationem, quando dicit homo, Scit Deus, Testis est Deus, Invoco Deum super animam meam verum me dicere. Invocavit, inquit, Deum, testem fecit Deum: numquid juravit? Qui hæc dicunt, nihil aliud volunt, nisi invocato Deo teste mentiri. Itane vero, quisquis es pravi cordis, et perversi cordis, si dicas, Per Deum, juras; si dicas, Testis est Deus, non juras? Quid est enim, Per Deum; nisi, Testis est Deus? Aut quid est, Testis est Deus; nisi, Per Deum?

7. *Jurare quid sit*. Quid est autem jurare, nisi jus Deo reddere, quando per Deum juras; jus saluti tuæ reddere, quando per salutem tuam juras; jus filiis tuis reddere, quando per filios tuos juras? Quod autem jus debemus saluti nostræ, filiis nostris, Deo nostro, nisi charitatis, veritatis, et non falsitatis? Maxime autem per Deum cum fit, ipsa est vera juratio: quia et cum dicit quisque, Per meam salutem, salutem suam Deo obligat: quando dicit, Per filios meos, oppignerat Deo filios suos, ut hoc veniat in caput eorum, quod exit de ore ipsius: si verum, verum; si falsum, falsum. Cum ergo filios suos, vel caput suum, vel salutem suam quisque in juratione nominans, quidquid nominat obligat Deo; quanto magis quando pejerat per ipsum Deum? Timet enim falsum jurare per filium suum, et non timet falsum jurare per Deum suum? Fortassis hoc dicens in animo suo, Timeo per filium meum falsum jurare, ne moriatur: Deo autem qui non moritur, etsi falsum per eum juretur, quid mali contingit? Bene quidem dicis, nihil mali contingit Deo, quando falsum juras per Deum: sed contingit mali multum tibi, qui fallis proximum, cui testem adhibes Deum. Si aliquid teste filio tuo faceres, et amico vel proximo tuo vel cuilibet homini diceres, Non feci, et tangeres filio tuo caput, quo teste fecisti, et diceres, Per hujus salutem, quia non feci: exclamaret forte filius tuus sub paterna manu tremens, nec tamen paternam manum, sed divinam tremens, Noli pater, non tibi vilis sit salus mea; Deum super me invocasti, ego te vidi, fecisti, noli pejerare: te quidem habeo genitorem, sed plus et tuum et meum timeo Creatorem.

CAPUT VII. — 8. *Perjurium animæ mortiferum. Vita corporis anima, vita animæ Deus*. Sed quia Deus, quando per eum juras, non tibi dicit, Ego te vidi, noli jurare, fecisti: sed times ne te iste occidat, tu te ante occidis: quia ergo non dicit, Ego te vidi, putas quia non vidit? Et ubi est quod dicit: *Tacui, tacui; numquid semper tacebo* (*Isai.* XLII, 14)? Et tamen plerumque dicit, Ego te vidi: sed aliter quando vindicat in perjurum. Sed non in omnes vindicat: ideo homines ædificantur ad exemplum [1]. Ego scio, ille mihi falsum juravit, et vivit. Ille tibi falsum juravit, et vivit? Falsum juravit, et vivit: ille falsum juravit. Tu falleris [2]. Si tu oculos haberes unde mortem hujus videres, si et tu in eo quod est mori, et non mori, non fallereris, videres hujus mortem. Et modo intende Scripturam; et ibi invenies jacentem, quem putas viventem. Quia pedibus ambulat, quia manibus contrectat, quia oculis videt, et audit auribus, officiis cæteris membrorum satis utitur, viventem putas. Vivit, sed corpus ejus: mortua est autem anima ejus, mortuum est quod melius est ejus. Vivit habitaculum, mortuus est habitator. Quomodo, inquies, cum vivat corpus, mortua est anima; cum corpus non viveret, nisi vivificatum ab anima? Quomodo ergo mortua est anima, de qua vivit corpus? Audi ergo, et disce: corpus hominis creatura Dei est, et anima hominis creatura Dei est. De anima Deus vivificat carnem; ipsam item animam vivificat de se ipso, non de se ipsa. Vita ergo corporis anima est; vita ergo animæ Deus est. Moritur corpus, cum recedit anima: moritur ergo anima, si recedit Deus. Recedit anima, cum corpus percutitur gladio: et putas quia non recedit Deus, cum ipsa anima feritur perjurio? Vis videre quia mortuus est, de quo loqueris? Lege Scripturam: *Os quod mentitur, occidit animam* (*Sap.* I, 11). Sed tu præsentem Deum ultorem putas, si ille qui te juratione falsa deceperit, continuo exspiret. Si expiret ante oculos tuos, exspiravit caro ipsius. Quid est, exspiravit caro ipsius? Spiritum quo vivificabatur, ejecit. Hoc est, exspiravit excluso spiritu, quo vivebat caro. Pejeravit, exclusit spiritum quo vivebat anima. Exspiravit, sed nescis; exspiravit, sed non vides. Carnem enim jacentem sine anima vides, animam miseram sine Deo videre non potes. Credo ergo, adhibe oculos fidei. Nemo perjurus impunitus; prorsus nemo, cum illo est pœna sua. Si haberet in cubiculo suo tortorem carnis, punitus esset: habet in secreto cordis sui tortorem conscientiæ suæ, et impunitus vocatur? Et tamen quid dicis? Vivit, gaudet, luxuriatur qui mihi mendacium juravit: quid est, quod me mittis ad invisibilia? Quia et ipse Deus, per quem juravit, invisibilis est. Juravit per invisibilem, feritur pœna invisibili. Sed vivit, inquit, et quodam modo scatet et bullit luxuriis. Si hoc ita est, quod scatet luxuriis, quod bullit luxuriis, vermes sunt animæ mortuæ. Denique omnis homo prudens, qui tales luxuriantes perjuros attendit, sano cordis olfactu, avertit se, non vult videre, non vult audire. Unde se ista sanitas avertit, nisi quia putet anima mortua?

[1] Sic manuscripti. Editi vero, *educantur ad exemplum*.

[2] Sic Er. Lugd. Ven. Lov., *ille tibi falsum juravit et vivit: falsum juravit et vivit: ille falsum juravit, tu falleris*. M.

CAPUT VIII. — 9. *Cur dicitur a juratione ante omnia abstinendum.* Breviter ergo audite, fratres mei, concludam sermonem, figens in cordibus vestris curam salubrem : *Ante omnia nolite jurare.* Quare, *Ante omnia?* Si magnum est facinus pejerare, nulla autem culpa est verum jurare, quare, *Ante omnia nolite jurare?* Debuit enim dicere, Ante omnia nolite pejerare. *Ante omnia,* inquit, *nolite jurare.* Jurare enim pejus est, quam furari? Jurare pejus est, quam adulterare? Non dico falsum jurare; jurare dico : jurare pejus est, quam hominem occidere? Absit. Hominem occidere, adulterare, furari, peccatum est : jurare non est peccatum; sed falsum jurare, peccatum est. Quare ergo, *Ante omnia?* Isto verbo quod ait, *Ante omnia,* cautos nos fecit adversus linguam nostram. *Ante omnia,* ait, ut attendatis præ cæteris, ut vigiletis ne subrepat vobis consuetudo jurandi. Tanquam in specula ita te posuit contra te : *Ante omnia,* levavit te super cætera, unde te attendas. Considerat enim te jurare, Per Deum, per Christum occido illum : et hæc quoties per diem, quoties per horam? Non aperis os, nisi ad talem jurationem. Nolles ut diceret tibi, *Ante omnia,* ut te adversus consuetudinem intentissimum redderet, ut omnia tua inspiceres, omnes motus linguæ tuæ diligentissime custodires, esses custos malæ consuetudinis tuæ, ad eam constringendam? Audi, *Ante omnia.* Dormiebas, pungo, *Ante omnia,* spinas admoveo. Quid est, *Ante omnia?* Ante omnia vigila, ante omnia intentus esto.

CAPUT IX. — 10. *Jurandi consuetudini aliquando obnoxius Augustinus. Juratio qua conditione adhibenda.* Juravimus et nos passim, habuimus istam teterrimam consuetudinem et mortiferam. Dico Charitati vestræ : ex quo Deo servire cœpimus, et quantum malum sit in perjurio vidimus, timuimus vehementer, et veternosissimam consuetudinem timore frenavimus. Frenata restringitur, restricta languescit, languescens emoritur, et malæ consuetudini bona succedit. Denique non vobis dicimus, non nos jurare. Si enim hoc dicimus, mentimur. Quantum ad me pertinet, juro; sed quantum mihi videtur, magna necessitate compulsus. Cum videro non mihi credi nisi faciam, et ei qui mihi non credit non expedire quod non credit, hac perpensa ratione et consideratione librata, cum magno timore dico, Coram Deo; aut, Testis est Deus; aut, Scit Christus sic esse in animo meo : et video quia plus est, id est, quia amplius est quam *Est, est; Non, non :* sed *quod amplius est, a malo est;* et si non a malo jurantis, a malo est non credentis. Denique non ait, Si amplius facit, malus est : et, Sit in ore vestro, Est, est; Non, non; si quis amplius facit, malus est : sed, *Sit in ore vestro, Est, est; Non, non : quod autem amplius est, a malo est* (*Matth.* v, 37). Sed quære cujus. Sed tamen aliud habet humana pessima consuetudo. Et cum tibi creditur, juras; et cum nemo exigit, juras; et horrentibus hominibus juras; non taces jurando, vix es sanus non perjurando. Nisi forte putatis, fratres, quia si sciret apostolus Paulus credere sibi Galatas, adderet jurationem et diceret, *Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior* (*Galat.* I, 20). Videbat ibi eos qui credebant; videbat et alios qui non credebant. Ergo noli dicere, Non juro, si forte exigitur. A malo est enim quod facis; sed illius qui exigit. Nam tu quomodo te purges non habes, quomodo satisfacias negotio quod instat, non invenis. Sed aliud est, cum exigitur juratio; aliud, cum offertur : et hoc ipsum quod offertur, aliud cum offertur non credenti; aliud cum ventilatur et credenti.

CAPUT X. — 11. *Juramentum ab alio exigens, quomodo peccet.* Tene ergo linguam et consuetudinem, quantum potes : non quomodo quidam, quando illis dicitur, Verum dicis? non credo. Non fecisti? non credo : Deus judicet, jura mihi. Et ipse qui exigit jurationem, multum interest si nescit illum falsum juraturum, an scit. Si enim nescit, et ideo dicit, Jura mihi, ut fides ei fiat; non audeo dicere non esse peccatum, tamen humana tentatio est. Si autem scit eum fecisse, novit fecisse, vidit fecisse, et cogit jurare, homicida est. Ille enim suo perjurio se perimit : sed iste manum interficientis et expressit et pressit. Cum vero aliquis sceleratus fur audit, Jura si non tulisti, jura si non fecisti, ab eo qui nescit an fecit : ille tunc, Christiano non licet jurare; quando ab illo exigitur jusjurandum, non licet jurare; Christianus sum, non mihi licet. Capta talem, averte te ab illo, dissimula a negotio de quo loquebaris; misce alias fabulas, et invenies eum millies jurantem, qui semel jurare noluit. Istam ergo consuetudinem quotidianam, crebram, sine causa, nullo extorquente, nullo de tuis verbis dubitante jurandi, avertite a vobis, amputate a linguis vestris, circumcidite ab ore vestro.

CAPUT XI. — 12. *Jurandi consuetudini operosius resistendum.* Sed consuetudo est, solet dici. Solet dici, quando non dico. Hoc est, *Ante omnia.* Quid est, *Ante omnia?* Præ cæteris cautus esto, plus ad hoc intentus esto, quam ad alia. Major consuetudo majorem intentionem flagitat, non rei levis consuetudo. Si de manu aliquid faceres, facilius manui tuæ imperares ne faceret; si pedibus aliquo eundum esset, pigritia retardante excitares te ut surgeres, et ires. Lingua facilitatem habet motus, in udo posita est, facile in lubrico labitur. Quanto illa citius et facilius movetur, tanto tu adversus illam fixus esto. Domabis, si vigilabis; vigilabis, si timebis; timebis, si christianum te esse cogitaveris. Nam tantum mali habet juratio, ut qui lapides colunt, timeant falsum jurare per lapides : tu non times Deum præsentem, Deum viventem, Deum scientem, Deum manentem, Deum in contemptorem vindicantem? Claudit ille templum super lapidem, et it ad domum suam : ipse super deum suum clausit, et tamen quando illi dicitur, Jura per Jovem, præsentis oculos timet.

CAPUT XII. — 13. *Falsum jurare per idola, perjurium est.* Et ecce dico Charitati vestræ, et qui per lapidem falsum jurat, perjurus est. Unde hoc dico? Quia multi et in hoc falluntur, et putant, quia nihil est per quod jurant, non se crimine teneri perjurii.

Prorsus perjurus es, quia per id quod sanctum putas, falsum juras. Sed ego illud [1] sanctum non puto. Sanctum putat cui juras. Non enim quando juras, tibi juras, aut lapidi juras; sed proximo juras. Homini juras ante lapidem : sed numquid non ante Deum ? Non te audit lapis loquentem : sed punit te Deus fallentem.

14. *Jurandi consuetudo quomodo convellitur.* Ante omnia ergo, fratres mei, obsecro vos, ne sine causa me Deus hæc loqui compulerit. Dico enim ante ipsum quod dixi, sæpe me istam quæstionem devitasse : timui ne monendo et præcipiendo plus reos facerem non audituros : hodie autem plus timui ne loqui recusarem, quod loqui juberer. Quasi vero parvus sit fructus sudoris hujus mei, si omnes qui mihi acclamaverunt, clament et contra se, ne falsum jurent adversum se : si tot homines qui me attentissime audierunt, attenti sint adversus consuetudinem suam, et admoneant se hodie, cum ad domos suas venerint, cum consuetudinem suam lapsu linguæ repetiverint; admoneat proximus proximum : Hoc est quod hodie audivimus, hoc est quod obstricti sumus. Non fiat hodie, certe cum recens sermo est. Expertus loquor : non fiat hodie, pigrius fit cras. Si et cras factum non fuerit, minus laborat qui custodit; adjuvatur enim consuetudine superioris diei. Triduo moritur pestis de qua laboramus : et gaudebimus de fructu vestro; quia magno bono abundabitis, si tam magno malo carebitis. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLXXXI * (a).

De verbis Epistolæ I *Joannis, cap.* I, 8, 9, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. *Contra Pelagianos.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Nemo hic vivit sine peccato.* Beatissimus Joannes apostolus salubriter et veraciter scribens, inter cætera ait : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et justus, qui dimittat nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate.* His verbis docuit beatus Joannes, imo ipse Dominus Jesus non se tacens per Joannem, neminem in ista carne, in isto corruptibili corpore, in ista terra, in isto maligno sæculo, in ista vita tentationibus plena, neminem hic vivere sine peccato. Absoluta sententia est, nec expositore indiget : *Si dixerimus quia peccatum non habemus.* Quis est enim qui non habet peccatum? Sicut Scriptura dicit, *Nec infans cujus est vita diei unius super terram* (*Job* XIV, 4, *sec.* LXX). Talis parvulus peccatum non fecit, sed de parentibus traxit. Ergo nullo modo quisquam potest dicere, non se habuisse peccatum. Sed accessit per fidem ad lavacrum regenerationis homo fidelis, et omnia dimissa sunt ei; jam sub gratia vivit, in fide vivit, membrum Christi factus est, templum Dei factus est : et tamen sic quomodo membrum Christi et templum Dei factus est, si dixerit se non habere peccatum, seipsum seducit, et veritas in eo non est; prorsus mentitur, si dicat, Justus sum.

CAPUT II. — 2. *Pelagianorum error, justos hic sine peccato reperiri. Argumentum Pelagianorum.* Sunt autem quidam inflati utres, spiritu elationis pleni, non magnitudine ingentes, sed superbiæ morbo tumentes, ut dicere audeant, inveniri homines absque peccato. Dicunt ergo, justos prorsus in hac vita nullum habere peccatum. Hæretici autem sunt Pelagiani, iidemque Cœlestiani, qui hoc dicunt. Et cum responsum illis fuerit, Quid est quod dicitis? Ergo vivit hic homo sine peccato, et non habet omnino ullum peccatum, nec facto, nec verbo, nec cogitatione? Respondent de illo superbiæ vento, quo pleni sunt : quem ventum utinam finirent, reflarentur et tacerent, id est, humiles fierent, non elati : respondent, inquam, Prorsus isti homines sancti, fideles Dei, nec facto, nec verbo, nec cogitatione possunt ullum habere peccatum. Et cum eis dicitur, Qui sunt isti justi, qui sine peccato sunt? respondent et dicunt, Tota Ecclesia. Mirari potuissem, si invenirem unum, duos, tres, decem, quot quærebat Abraham. Abraham enim a quinquaginta usque ad decem descendit (*Gen.* XVIII, 24-32) : tu, hæretice, respondes, et dicis mihi totam Ecclesiam. Unde hoc probas? Probo, inquis. Proba, rogo te. Magnum enim mihi gaudium affers, si docere potueris, totam prorsus Ecclesiam in singulis quibusque fidelibus suis nullum habere peccatum. Probo, inquis. Dic unde? Apostolus loquitur. Quid loquitur Apostolus? *Christus*, inquit, *dilexit Ecclesiam.* Audio, et Apostoli verba esse cognosco. *Mundans eam lavacro aquæ in verbo, ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi* (*Ephes.* V, 25-27). Audivimus de nube magna tonitrua. Nubes enim Dei Apostolus. Verba ista sonuerunt, et tremere nos fecerunt.

CAPUT III. — 3. *Refutantur ab ipsorum de se ipsis professione. Hæretici extra Ecclesiam sunt.* Sed dicite nobis, antequam quæramus quomodo ista verba Apostolus dixerit; dicite, inquam, nobis, utrum vos justi estis, an non. Respondent, Justi sumus. Ergo non habetis peccatum? Per omnes dies, per omnes noctes nihil mali facitis, nihil mali dicitis, nihil mali cogitatis? Non audent dicere, Nihil. Sed quid respondent? Nos quidem peccatores sumus; sed de sanctis loquimur, non de nobis. Hoc vos interrogo : Christiani estis? Non dico, Justi estis? Christiani estis? Non audent negare : Christiani, inquiunt, sumus. Fideles ergo estis? Baptizati estis? Baptizati, inquiunt, sumus. Dimissa sunt vobis cuncta peccata? Dimissa, inquiunt. Quomodo ergo estis peccatores? Sufficit mihi unde vos repellam. Vos christiani estis, baptizati estis, fideles estis, membra Ecclesiæ estis, et habetis maculas et rugas? Quomodo ergo est Ecclesia isto tempore sine macula et ruga, cum vos sitis ruga ejus et macula? Aut si non vultis esse Ecclesiam, nisi eam quæ sine macula et ruga est, cum rugis vestris et maculis præcidite vos a membris ejus,

[1] Sic Mss. Editi vero, *illum.*

* Collatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 29.

præcidunt vos a corpore ejus. Sed quid adhuc dicam ut se ab Ecclesia segregent, cum hoc jam fecerint? Hæretici enim sunt, jam foris sunt : cum tota munditia sua foris remanserunt. Redite, et audite; audite, et credite.

4. *Mendax humilitas Pelagianorum.* Forte dicturi estis, in corde vestro tumido et inflato : Numquid potuimus dicere quia justi sumus? Necesse utique erat propter humilitatem, ut diceremus nos peccatores esse. Propter humilitatem ergo mentiris? Justus es, sine peccato es : sed propter humilitatem dicis te peccatorem. Quomodo te accipiam tanquam christianum in alterum testem, quem contra te ipsum teneo falsum testem? Justus es, sine peccato es, et dicis te habere peccatum. Testis ergo falsus es contra te. Non accipit Deus mendacem humilitatem tuam. Inspice vitam tuam, vide conscientiam tuam. Ergo justus es, sed non potes nisi dicere te peccatorem? Audi Joannem; ipse tibi repetit quod etiam superius veraciter dixit : *Si dixerimus*, inquit, *quia peccatum non habemus*, *nos ipsos seducimus*, *et veritas in nobis non est.* Tu non habes peccatum, et dicis te habere peccatum; veritas in te non est. Quia non dixit Joannes, *Si dixerimus quia peccatum non habemus*, humilitas in nobis non est : sed dixit, *nos ipsos seducimus*, *et veritas in nobis non est.* Ergo mentimur, si dixerimus nos non habere peccatum. Si mendacium timuit Joannes, tu mendacium non times, ut cum sis justus, dicas te esse peccatorem? Quomodo ergo te accipiam ad alienam causam testem, qui in causa tua mentiris? Sanctos reos constituis, dum contra te falsum testimonium dicis. Quid facturus es alteri, qui te infamas? Quomodo alter tuam calumniam devitabit, quando te tuæ linguæ mendacio reum facis?

CAPUT IV. — 5. *Mendacium specie humilitatis, peccatum est.* Iterum te interrogo alio modo : Justus es, aut peccator? Respondes, Peccator. Mentiris, quia non quod te esse corde credis, hoc ore dicis. Ergo et si non eras peccator, esse incipies dum mentiris. Dicis enim : Humilitatis causa nos dicimus peccatores esse; nam Deus videt quia justi sumus. Cum ergo humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris quod evitaveras. Veritas in te non est, nisi te ita dixeris peccatorem, ut etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa est, ut quod es dicas. Nam quomodo est humilitas, ubi regnat falsitas?

6. *Ecclesiam hic non esse sine peccato*, *liquet ex dominica oratione.* Postremo omittamus Joannis verba : ecce in corpore Ecclesiæ, quam dicis non habere maculam aut rugam aut aliquid ejusmodi, et esse sine peccato, ecce veniet hora orationis, oratura est tota Ecclesia : et tu quidem foris es; veni ad orationem dominicam, veni ad trutinam, veni, dic, *Pater noster, qui es in cœlis.* Sequere : *Sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua*, *sicut in cœlo*, *et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Sequere, et dic : *Dimitte nobis debita nostra.* Responde, hæretice, quæ sunt debita tua? An forte pecuniam mutuam a Deo accepisti? Non, inquit. Non te ego amplius interrogabo de hoc : ipse enim Dominus expositurus est, quæ sint debita quæ nobis petimus relaxari. Dicamus ergo sequentia : *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Exponat hoc Dominus : *Si enim dimiseritis hominibus peccata* (ergo debita vestra peccata sunt), *dimittet vobis et Pater vester peccata vestra.* Redi ergo, hæretice, ad orationem, si obsurduisti contra veram fidei rationem. *Dimitte nobis debita nostra*, dicis, an non dicis? Si non dicis, etsi præsens fueris corpore, foris tamen es ab Ecclesia. Ecclesiæ enim oratio est, vox est de magisterio Domini veniens. Ipse dixit, *Sic orate* (*Matth.* VI, 9-14) : discipulis dixit, *Sic orate* [1] : discipulis dixit, Apostolis dixit, et nobis qualescumque agniculi sumus dixit; arietibus gregis dixit, *Sic orate.* Videte quis dixerit, et quibus dixerit. Veritas discipulis, Pastor pastorum arietibus : *Sic orate, Dimitte nobis debita nostra*, *sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Rex militibus, Dominus servis, Christus Apostolis, veritas hominibus loquebatur, sublimitas humilibus loquebatur. Scio quid in vobis agatur : ego vos appendo, ego de trutina mea renuntio, prorsus dico quid in vobis agitur. Hoc enim ego plus quam vos scio. Dicite, *Dimitte nobis debita nostra*, *sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.*

CAPUT V. — 7. *Tota Ecclesia hic petit sibi dimitti peccata. Hic agitur ut Ecclesia in cœlis sit sine macula et ruga.* Interrogo te, homo juste, sancte, homo sine macula et ruga; interrogo te, inquam : Oratio ista Ecclesiæ est [2], fidelium est, an catechumenorum? Certe utique regeneratorum est, id est, baptizatorum : postremo, quod totum superat, filiorum est. Nam si non est filiorum, qua fronte dicitur, *Pater noster, qui es in cœlis?* Ubi ergo estis, o justi et sancti? In membris Ecclesiæ hujus estis, an non estis? Ibi eratis, sed jam non estis ibi. Et utinam jam præcisi accepta ratione audiant et credant. Ergo si tota Ecclesia dicit, *Dimitte nobis debita nostra*, reprobus est qui hoc non dicit. Et nos quidem cum dicimus, *debita nostra*, quousque id quod petimus accipiamus, reprobi sumus, quia peccatores sumus : sed quod vos non facitis, nos faciendo, id est peccata nostra confitendo, mundamur; si tamen faciamus quod dicimus, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Ubi es ergo, hæretice Pelagiane vel Cœlestiane? Ecce tota Ecclesia dicit, *Dimitte nobis debita nostra.* Habet ergo maculas et rugas. Sed confessione ruga extenditur, confessione macula abluitur. Stat Ecclesia in oratione, ut mundetur confessione : et quamdiu hic vivitur, sic stat. Et cum de corpore exierit unusquisque, dimittuntur ei omnia, quæ talia habebat [3] ut dimitterentur debita; quia et quotidianis precibus dimittuntur : et tunc

[1] Er. Lugd. et Ven. omittunt, *discipulis dixit*, *Sic orate.* M.

[2] Lov., *Oratio ista ex Deo est*, *Ecclesiæ est.* Am. et Er. omittunt *Ecclesiæ est.* Manuscripti vero non habent, *ex Deo est.*

[3] Sic MSS. At Lov., *dimittuntur et peccata, quia talia habebat.*

exit mundatus, et thesaurizatur Ecclesia in thesauros Domini aurum purum; ac per hoc in thesauros Domini Ecclesia est sine macula et ruga. Et si ibi sine macula et ruga est, hic quid orandum est? Ut venia percipiatur. Qui dat veniam, maculam extergit: qui ignoscit, rugam extendit. Et ubi extenditur ruga nostra? Tanquam in tendicula magni fullonis, in cruce Christi. In ipsa enim cruce, id est, in ipsa tendicula pro nobis sanguinem fudit. Et nostis fideles quale testimonium perhibeatis sanguini quem accepistis. Certe enim dicitis, Amen. Nostis qui sit sanguis qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum. Ecce quomodo fit Ecclesia sine macula et ruga, tanquam bene mundata in tendicula crucis extenditur: sed hic omnino potest id agi [1]. Exhibet sibi Ecclesiam gloriosam Dominus, non habentem maculam aut rugam. Agit hoc et hic, exhibet ibi. Hoc enim agit, ut non habeamus maculam aut rugam. Magnus est qui agit [2], bene curat, doctissimus artifex est. Extendit in ligno, et facit nos sine ruga, quos abluendo fecerat sine macula. Ipse qui venit sine macula et sine ruga, extensus est in tendicula; sed propter nos, non propter se, ut nos faceret sine macula et ruga. Rogemus ergo eum ut faciat, et postquam fecerit, ad horrea nos ducat, ibique nos reponat, ubi pressorium non erit.

CAPUT VI. — 8. *Remedia peccatorum sine quibus vivi non potest.* — *Mortifera non facit bonæ fidei et bonæ spei Christianus. Conditio qua nobis relaxantur quotidiana peccata.* Tu ergo qui loquebaris, sine macula et ruga es? Quid hic facis in Ecclesia, quæ dicit, *Dimitte nobis debita nostra?* Debita se habere confitetur, quæ relaxentur. Qui non confitentur, non ideo non habent: sed ideo eis non relaxabuntur. Confessio nos sanat, et vita cauta, vita humilis, oratio cum fide, contritio cordis, lacrymæ non fictæ de vena cordis profluentes, ut dimittantur nobis peccata, sine quibus esse non possumus. Confessio, inquam, nos sanat, dicente apostolo Joanne, *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus, ut dimittat nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate.* Non autem, quia dico quod non possumus hic esse sine peccato, homicidia facere debemus, aut adulteria, vel cætera mortifera peccata, quæ uno ictu perimunt. Talia non facit bonæ fidei et bonæ spei christianus: sed illa sola, quæ quotidiano orationis penicillo terguntur. Humiles et devoti dicamus quotidie, *Dimitte nobis debita nostra:* sed si faciamus quod sequitur, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Sponsio hæc cum Deo, vera sponsio et fixa conditio est. Tu homo es, et habes debitorem, et debitor etiam tu es. Accedis ad Deum, qui habet debitores, et debitor non est, ut postules tibi debita relaxari. Sed hoc tibi dicit: Ego debita non habeo, tu habes debita; debes enim mihi: sed etiam frater tuus debet tibi. Debitor meus es, habes et tu debitorem. Debitor meus es, quia peccasti in me: habes debitorem fratrem, quia peccavit in te. Quod feceris cum debitore tuo, facio et ego cum meo: id est, si dimittis, dimitto; si tenes, teneo. Tu contra te tenes, qui alteri non dimittis. Nemo ergo dicat se esse sine peccato: sed non tamen ideo debemus amare peccatum. Oderimus ea [1], fratres; etsi non sumus sine peccatis, oderimus tamen ea: et maxime a criminibus nos abstineamus; abstineamus, quantum possumus, a levibus peccatis. Ego, ait, nescio quis, non habeo peccata. Se ipsum decipit, et veritas in eo non est. Prorsus oremus, ut Deus dimittat: sed faciamus quod dicitur, dimittamus et nos debitoribus nostris. Cum dimittimus, et dimittitur nobis. Quotidie dicimus hoc, et quotidie facimus, et quotidie fit in nobis. Non hic sumus sine peccato, sed exibimus hinc sine peccato.

SERMO CLXXXII * (*a*).

De verbis Epistolæ I Joannis, cap. IV, 1-3, Charissimi, nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sunt, *etc. Contra Manichæos* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Non cuilibet spiritui credendum.* Quando Joannes apostolus legebatur, audivimus loquentem per eum Spiritum sanctum, et dicentem: *Charissimi, nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sunt.* Repeto, quia necessarium est ut repetam, et hoc mentibus vestris, quantum Dominus adjuvat, vehementer inculcem. *Charissimi, nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sunt. Quoniam multi pseudoprophetæ prodierunt in hunc mundum.* Præcepit Spiritus sanctus, ne omni spiritui credamus: et causam cur hoc præceperit, dixit. Quæ illa causa est? *Quoniam multi,* inquit, *pseudoprophetæ prodierunt in hunc mundum.* Quisquis ergo ista præcepta contempserit, et omni spiritui credendum putaverit, necesse est incurrat in pseudoprophetas, et quod pejus est, blasphemet veros Prophetas.

CAPUT II. — 2. *Ex Deo non est, qui negat Christum in carne venisse.* Hic jam ex isto præcepto homo cautus effectus dicturus est mihi: Audivi, teneo, obtemperare desidero, quia et ego in pseudoprophetas nolo incurrere. Quis enim hoc velit, a mendacibus decipi? Siquidem pseudopropheta est mendax propheta. Da mihi hominem religiosum, non vult fallere: da mihi hominem impium, sacrilegum, fallere vult, falli non vult. Cum ergo nolint fallere boni, falli autem nec boni velint nec mali, quis est qui in pseudoprophetam velit incurrere? Verba dico consulentis me: sed utique in pseudoprophetam nemo nisi invitus incurrit. Audivi præceptum Joannis, imo Domini per Joannem, *Nolite omni spiritui credere.* Ecce accipio, ita volo. Addit, et dicit, *Sed probate spiritus, si ex*

[1] Benignianus Ms., *omnino non potest id agi:* sed refragantibus cæteris libris. In subsequenti sententia facile crederemus legendum, *Exhibet ibi Ecclesiam;* si non, *sibi,* vox Apostoli esset in ipso de quo disputatur loco, ad Ephes. cap. V, 27.

[2] Sic Am. Er. et manuscripti. At Lov., *Regnum est, quia hoc agit.*

[1] In omnibus Mss., *cum.*

* Collatus ad bn. cb. fs. pr. rm. vd. et Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 30.

(*b*) Sermonis hujus mentio fit in subsequenti: subsequentis vero excerpta dat Florus ad Rom. VIII, et ad Philipp. II.

Deo sunt. Unde probo? Probare vellem, si errare non possem. Certe nisi probavero spiritus qui ex Deo sunt, incurram necesse est in spiritus qui ex Deo non sunt, et ex hoc seducar a pseudoprophetis. Quid agam? Quomodo observem? O si sanctus Joannes, quomodo nobis dixit, *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt;* dicere dignaretur, quomodo probentur spiritus qui ex Deo sunt! Noli esse sollicitus, et hoc audi. *Hinc cognoscitur spiritus Dei:* hoc certe exspectabas audire, ut probares spiritus qui ex Deo sunt. *Hinc cognoscitur spiritus Dei:* Joannes dixit, non ego: hoc sequitur in lectione quam tracto. Cum enim nos propterea faceret sollicitos et cautos, ne omni spiritui credamus, sed probemus spiritus qui ex Deo sunt, quia multi pseudoprophetæ prodierunt in hunc mundum; continuo vidit quid desideraremus, occurrit exspectationi, injecit oculum tacitæ cogitationi. Gratias Deo, quia et hoc per illum loqui dignatus est. *Hinc cognoscitur spiritus Dei.*

Eia audite; audite, intelligite, discernite; inhærete veritati, resistite falsitati. *Hinc cognoscitur spiritus Dei.* Unde, rogo te? Hoc est quod audire cupiebam. *Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est: et omnis spiritus qui non confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo non est* (I *Joan.* IV, 1-3). Interim ergo, charissimi, repellite ab auribus vestris omnem disputatorem, prædicatorem, scriptorem, susurratorem, qui negat Jesum Christum in carne venisse. Ergo repellite Manichæos a domibus, ab auribus, a cordibus vestris. Manichæi enim Christum in carne venisse apertissime negant. Spiritus ergo illorum non sunt ex Deo.

3. *Manichæorum in ipso loco Joannis insidiæ. Error de duabus naturis.* Hic video unde velit lupus obrepere; agnosco, et quantum valeo, devitandum esse demonstro. Hinc, in eo quod dixi, vel potius ab Apostolo dictum commemoravi; quia *Omnis spiritus qui negat Jesum Christum in carne venisse, ex Deo non est;* insidiatur Manichæus in hoc verbo, et dicit mihi: Ecce spiritus qui negat Jesum Christum in carne venisse, ex Deo non est; unde est ergo? Si ex Deo non est, inquit, unde est? Numquid enim potest esse, nisi aliunde? Si ergo, inquit, ex Deo non est, et aliunde est, vides esse duas naturas. Invenimus lupum: retia salubria tendamus, venemur, capiamus, captum trucidemus. Trucidemus plane; moriatur error, vivat homo. Ecce in eo quod dixi, Capiamus, trucidemus; moriatur error, vivat homo; ibi solvitur quæstio. Sed recolite quod proposui, ne obliti quæstionem, non intelligatis solutionem. *Omnis spiritus qui non confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo non est.*

CAPUT III. — Et Manichæus continuo: Et unde est? Si ex Deo non est, aliunde est. Si aliunde est, docui [1] duas esse naturas. Hanc quæstionem tenete, et mentes ad illa mea verba revocate, ubi dixi, Capiamus, trucidemus; moriatur error, vivat homo. Error non est ex Deo, homo ex Deo est. Redite ad quæstionem: *Omnis spiritus qui non confitetur Jesum in carne venisse, ex Deo non est.* Dico et ego, *Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 3). *Omnis spiritus laudet Dominum* (*Psal.* CL, 6). Sed si non omnis spiritus ex Deo est, quomodo spiritus qui ex Deo non est laudat Dominum? Prorsus omnis spiritus laudet Dominum. Utrumque video, languidum intelligo; vitium sanetur, natura liberetur. Vitium natura non est, sed naturæ inimicum est. Sana unde langues, remanet unde laudes. Medicina vitia persequitur, non naturam. *Omnis spiritus qui non confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo non est.* In quantum non confitetur Christum in carne venisse, in tantum ex Deo non est; quia iste error qui non confitetur Christum in carne venisse, ex Deo non est. Fratres, quid est quod renascimur? Si bene nati sumus, quid est quod renascimur? Natura quæ corrupta fuerat, reparatur; natura quæ lapsa fuerat, erigitur; natura quæ deformis jacebat, gratia reformatur. Solus enim Creator, Pater, Filius et Spiritus sanctus; trina unitas, una trinitas; sola illa natura immutabilis, incommutabilis, nec defectui, nec profectui obnoxia, nec cadit, ut minus sit; nec transcendit, ut plus sit; perfecta, sempiterna, omni modo immutabilis, sola illa natura. Creatura vero bona, sed Creatori impar valde. Vis adhærere diabolo desertori, si æquare contendis condita Conditori [1].

CAPUT IV. — 4. *Manichæorum error, animam esse partem Dei, confutatur.* Agnoscat anima conditionem suam: non est Deus. Cum se anima putat Deum, offendit Deum: non invenit salvatorem, sed invenit damnatorem. Quoniam Deus quando animas malas damnat, non se damnat: si autem anima hoc est quod Deus, se damnat. Demus honorem Deo nostro, fratres, cui clamamus, *Libera nos a malo* (*Matth.* VI, 13). Et si susurret [2] tibi, ut in oratione invenias tentationem, et dicat tibi, Quid est quod clamasti, *Libera nos a malo?* Certe non est malum? Responde illi: Ego sum malus; et si liberaverit me a malo, ero de malo bonus: liberet me a me, ne incurram in te. Hoc dic Manichæo: Si Deus liberaverit me a me, non incurram in te: quia si Deus liberaverit me a me malo, ero bonus; si bonus ero, sapiens ero; si sapiens ero, non errabo; si non errabo, a te decipi non potero. Liberet ergo Deus me a me, et non incurro in te. Meum est enim vitium, ut errem et credam tibi: quoniam anima mea impleta est illusionibus (*Psal.* XXXVII, 8). Non sum mihi ipse lumen: nam si essem, nunquam errassem. Ideo pars Dei non sum, quia substantia Dei, natura Dei, errare non potest: ego autem erro; nam et tu ipse confiteris, sapientem te dicis, ab errore me liberare conaris. Unde ergo erro, si natura Dei sum? Erubesce, da honorem Deo. Ego dico quia multum adhuc erras: sed sicut tu ipse confiteris, erraveras. Erraverat ergo natura Dei? Ierat in immunditiam natura Dei? Adulteria committebat natura Dei? Stupra illicita faciebat natura Dei? Cæca nesciebat qua iret

[1] Forte, *docuit.*

[1] Fossatensis codex, *si æquari vis Conditori.*

[2] Editi, *succurret.* Melius manuscripti, *susurret:* subaudi, *Manichæus.*

natura Dei? Facinoribus et flagitiis obruebatur natura Dei? Erubesce, da honorem Deo.

CAPUT V. — 5. *Lumen sibi esse homo non potest. Mala non ex natura, sed ex vitio naturæ.* Lumen tibi esse non potes; non potes, non potes [1]. *Erat lumen verum.* In comparatione Joannis dictum est, *Erat lumen verum.* Numquid non et Joannes lucerna? *Ille erat lucerna ardens et lucens*, Dominus dixit (*Joan.* v, 35). Numquid lucerna lumen non est? Sed erat *lumen verum.* Lucerna et accendi potest, et exstingui potest: lumen verum accendere potest, exstingui non potest. *Erat* ergo *lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Id.* I, 9). Illuminandi sumus, non lumen sumus. Expergiscere, clama mecum: *Dominus illuminatio mea.* Quid est ergo quod dicis? Ergo non sunt mala? Sunt mala, sed mutantur; et ipsa erunt bona: quia ipsa mala, vitio sunt mala, non natura. Quid est, *Libera nos a malo?* Nonne possemus et possumus hæc verba dicere, Libera nos a tenebris? A quibus tenebris? A nobis ipsis, si quæ in nobis sunt reliquiæ tenebrarum, donec in totum lux efficiamur, nihil habentes in nobis quod resistat charitati, quod repugnet veritati, quod subjaceat infirmitati, quod conditione mortalitatis deficiat. Tunc totum videte quid erit, quando erit, *Corruptibile hoc induetur incorruptione, et mortale hoc* induetur *immortalitate. Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus? Aculeus autem mortis est peccatum* (I *Cor.* xv, 53-56). Ubi malum?

CAPUT VI. — 6. *Mala hominis duo, error et infirmitas.* Modo mala hominum quæ? Error et infirmitas. Aut nescis quid agas, et errando laberis; aut scis quid agi debeat, et infirmitate superaris. Ergo omne malum hominis error et infirmitas. Contra errorem clama, *Dominus illuminatio mea.* Contra infirmitatem adde, *Et salus mea* (*Psal.* xxvi, 1). Crede, bonus esto: tu es malus, tu eris bonus. Noli dividere. Natura in te sananda est, non separanda. Vis nosse quid es? Tenebræ. Quare tenebræ? Homo qui dicis, Corrumpitur Deus, aliquid his tenebris potest esse profundius? Crede, agnosce Christum in carne venisse, accepisse quod non erat, non amisisse quod erat; hominem in se mutasse, non in hominem fuisse mutatum. Agnosce, et tu ipse ex malo eris bonus, ex tenebris eris lux. An mentior, et non est unde convincam? Apostolum accipis, si te non fingis accipere; Apostolum legis, et deciperis, et decipis. Unde deciperis? Errando malo tuo te ipso. Si autem credideris, erroremque discusseris, audies ab Apostolo, *Fuistis enim aliquando tenebræ; nunc autem lux.* Sed addidit, *lux*, sed ubi? *In Domino* (*Ephes.* v, 8). Ergo tenebræ in te, lux in Domino. Quia non tibi potes lucere, accedendo illuminaris, recedendo tenebraris: quia non tibi lumen tu ipse es, aliunde illuminaris. *Accedite ad eum, et illuminamini* (*Psal.* xxxiii, 6).

CAPUT VII. — 7. *De eodem Joannis loco quæstio alia differtur in subsequentem sermonem.* Scio, charissimi, de ista lectione sancti Joannis in re una multum me fuisse immoratum, nec vos esse fatigandos ultra video, vel ultra capacitatem replendos; et nostra infirmitas cogitanda est. Nam hæc verba sancti Joannis habent adhuc magnas latebras suas. Interim eos qui negant Christum in carne venisse, repellite. Constat enim eos non esse ex Deo. In quantum errant, in quantum peccant, in quantum blasphemant, non sunt ex Deo: sanentur, et ex Deo erunt; quia et natura ex Deo erant. Hinc quantumcumque disputavi, attendite Scripturas. Nolite credere eis qui negant Christum in carne venisse. Sed certe dicturus es mihi: Ergo qui dicit Christum in carne venisse, ex Deo est? Audiamus Donatistas, quia confitentur Christum in carne venisse; audiamus Arianos, quia confitentur Christum in carne venisse; audiamus Eunomianos, quia confitentur Christum in carne venisse; audiamus Photinianos, quia confitentur Christum in carne venisse. Si enim omnes spiritus qui confitentur Christum in carne venisse, ex Deo sunt, quam multæ sunt hæreses mendaces, deceptrices, insanæ, confitentur tamen Christum in carne venisse. Quid ergo dicturi sumus? Quomodo istam quæstionem soluturi? Quomodocumque solvenda sit, hodie solvi non potest. Tenete me debitorem: sed Deum pro me et pro vobis orate adjutorem. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CLXXXIII * (*a*).

Rursum de verbis Epistolæ I *Joannis, cap.* iv, 2, Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Quæstio tractanda.* Vestræ Charitatis exspectatio, mei debiti exactio est. Non dubito meminisse vos, quid in adjutorio Domini de sancti Joannis lectione promiserim. Cum ergo audistis Lectorem, credo vos cogitasse me debere esse debiti redditorem. Magnam quippe quæstionem sermone in longum procedente distulimus, quomodo recte possit intelligi quod ait in Epistola sua beatus Joannes, non Baptista, sed Evangelista: *Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est.* Videmus enim multas hæreses confiteri Christum in carne venisse, et tamen non eas possumus dicere ex Deo esse. Negat Christum in carne venisse Manichæus. Non est laborandum, neque vobis diutius suadendum, quod iste error non sit ex Deo. Sed Arianus confitetur Christum in carne venisse, Eunomianus, Sabellianus, Photinianus. Quid istis convincendis quærimus testes? Quis tot numerat pestes? Sed interim quæ sunt notiora tractemus. Multis quippe hæreses illæ, quas nominavi, ignotæ sunt, et est ista ignorantia tutior. Certe quod novimus, Donatista confitetur Christum in carne venisse: et tamen absit ut sit hic error ex Deo. Ut de recentioribus hæreticis loquar,

[1] Er. Lugd. Ven.: *Erubesce, da honorem Deo, lumen tibi esse non potes. Erat lumen verum*, etc. M.

* Collatus ad omnes Mss. Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 51.

(*b*) Citat Florus ad Rom. viii, et ad Philipp. ii.

Pelagianista confitetur Christum in carne venisse : tamen omnino non est hic error ex Deo.

CAPUT II. — 2. *Hæretici in hoc conveniunt, ut negent Christum in carne venisse.* Proinde, charissimi, diligenter consideremus, quoniam non dubitamus veram esse sententiam, *Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est* : convincendi sunt isti quod non confiteantur Christum in carne venisse. Nam si eis istam concesserimus confessionem, ex Deo illos esse fatebimur. Quomodo vos ab eorum erroribus vel prohibemus, vel deterremus, vel adversus eos scuto veritatis defendimus ? Adjuvet nos Dominus, quia et vestra exspectatio pro nobis oratio est, ut convincantur isti quia non confitentur Christum in carne venisse.

3. *Arianus, quomodo negat Christum in carne venisse.* Arianus audit, et prædicat partum virginis Mariæ. Confitetur ergo Christum in carne venisse ? Non. Quomodo probamus ? Si adjuvet Dominus intelligentias vestras, facillime. Quid est quod exigimus ? Utrum confiteatur Jesum Christum in carne venisse. Quomodo confiteri potest, in carne venisse Jesum Christum, qui negat ipsum Christum ? Quis enim est Christus ? Beatum Petrum interrogemus. Modo cum Evangelium legeretur, audistis, cum quæsisset Dominus ipse Jesus Christus, quem illum dicerent homines Filium hominis ; responderunt discipuli opiniones alienas, et dixerunt : *Alii Joannem Baptistam, alii Eliam, alii Jeremiam, aut unum ex Prophetis.* Qui hæc confitebantur vel confitentur, Jesum Christum plus quam hominem non noverunt. Si autem Jesum Christum plus quam hominem non noverunt, Jesum Christum utique non noverunt. Si enim tantummodo homo est, et nihil amplius, non est ipse Jesus Christus. *Vos ergo*, inquit, *quem me esse dicitis ?* Respondit Petrus, unus pro omnibus, quia unitas in omnibus : *Tu es Christus Filius Dei vivi* (*Matth.* XVI, 13-16).

CAPUT III. — 4. *Idem tractatur argumentum.* Ecce habes confessionem veram, confessionem plenam. Jungere enim debes utrumque, quod de se Christus, et quod de Christo Petrus. Quid de se Christus ? *Quem me dicunt homines esse Filium hominis?* Quid de Christo Petrus ? *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Utrumque conjunge, et venit Christus in carne. Hoc de se Christus quod minus est, hoc de Christo Petrus quod majus est. Respondit de veritate humilitas, et de humilitate veritas : hoc est de veritate Dei humilitas, et de humilitate hominis veritas. *Quem me dicunt homines esse*, inquit, *Filium hominis ?* Dico ego quod factus sum propter vos : dic tu, Petre, quis est qui fecit vos. Qui ergo confitetur Jesum Christum in carne venisse, profecto confitetur Filium Dei in carne venisse. Dicat nunc Arianus, utrum confiteatur Christum in carne venisse. Si Filium Dei confitetur in carne venisse, Christum confitetur in carne venisse. Si Filium Dei negat Christum, nescit Christum : alium pro alio dicit, non ipsum dicit. Quid est enim Filius Dei ? Quomodo quærebamus, quid est Christus ; et audiebamus, quod sit Filius Dei : quæramus, quid est Filius Dei. Ecce Filius Dei : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum ; hoc erat in principio apud Deum. In principio erat Verbum.* Quid dicis, Ariane ? *In principio*, sicut dicit Genesis, *fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I, 1) ; tu autem dicis, In principio fecit Deus Verbum. Factum enim dicis Verbum, creaturam dicis Verbum. Tu ergo dicis, In principio fecit Deus Verbum : sed Evangelista dicit, *In principio erat Verbum.* Et ideo in principio fecit Deus cœlum et terram, quia erat Verbum. *Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 1-3). Factum dicis. Si factum dicis, Filium negas.

CAPUT IV. — 5. *Idem tractatur argumentum.* Filium enim quærimus natura, non gratia ; Filium unicum, unigenitum, non adoptatum. Talem Filium quærimus, tam verum Filium quærimus, *qui cum in forma Dei esset*, Apostoli verba sunt, propter rudes commemoro, ne mea verba putentur : illum Filium quærimus, *qui cum in forma Dei esset*, sicut dicit Apostolus, *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Non rapina, quia natura. Natura erat, rapina non erat. *Non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Non erat ei rapina, natura erat : sic erat ex æternitate, sic erat coæternus gignenti, sic erat æqualis Patri, sic erat. *Semetipsum exinanivit* : ut confiteamur Jesum Christum in carne venisse. *Semetipsum exinanivit.* Quomodo ? Amittendo quod erat, an assumendo quod non erat ? Sequatur Apostolus ; audiamus : *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (*Philipp.* II, 6, 7). Sic se exinanivit, formam servi accipiens, non formam Dei amittens. Forma servi accessit, non forma Dei discessit. Hoc est confiteri Christum in carne venisse. Arianus autem qui non confitetur æqualem, non confitetur Filium. Si non confitetur Filium, non confitetur Christum. Qui non confitetur Christum, quomodo confitetur Christum in carne venisse ?

CAPUT V. — 6. *Eunomianus.* Sic et Eunomianus par ejus, socius ejus, non multum diversus. Etenim dicuntur Ariani confessi fuisse quia vel similis est Patri Filius ; et si non æqualis dixerunt, sed similis, Ille, nec similis. Et iste ergo negat Christum. Si enim Christus verus Patri æqualis est et similis, profecto qui negat æqualem, negat Christum ; qui negat similem, negat Christum. Qui ergo negat æqualem et similem, negat in carne venisse Christum. Quæro enim : Venit in carne Christus ? Respondet : Venit. Et putamus quia confitetur. Interrogo : Quis Christus venit in carne ? æqualis Patri, an inæqualis ? Respondet : Inæqualis. Inæqualem ergo Patri dicis venisse in carne : negas Christum in carne venisse, quia Christus æqualis est Patri.

7. *Sabellianus.* Sabellianum audi. Ipse est Filius, qui est et Pater. Hoc dicit, hinc pungit, hinc venena diffundit. Ipse est, inquit, Pater. Quando vult, Filius est : quando vult, Pater est. Non est ipse Christus. Et tu erras, si hunc Christum dicis in carne venisse : quia iste Christus non est, negas Christum

in carne venisse.

8. *Photinus.* Quid dicis, Photine? Ait Photinus: Christus solum homo est, Deus non est. Formam servi confiteris, formam Dei negas. Et Christus in forma Dei æqualis est Patri, in forma servi consors est nobis. Et tu negas Christum in carne venisse.

9. *Donatista.* Donatista quid? Donatistæ plurimi hoc confitentur de Filio quod nos, quod æqualis sit Patri Filius, ejusdemque substantiæ: alii vero eorum, ejusdem quidem substantiæ confitentur, sed æqualem negant. Quid opus est disputare de his qui negant æqualem? Si enim negant æqualem, negant Filium. Si negant Filium, negant Christum. Si negant Christum, quomodo confitentur in carne venisse Christum?

CAPUT VI. — 10. *Idem tractatur argumentum.* De illis subtilior disputatio est, qui hoc confitentur quod nos, unigenitum Filium æqualem Patri, ejusdem substantiæ, æterno coæternum; et tamen Donatistæ sunt. Dicamus eis: Verbis confitemini, factis negatis. Aliquis enim negat factis. Non omnis qui negat, verbo negat. Plane sunt homines qui factis negant. Interrogemus Apostolum: *Omnia* inquit, *munda mundis; immundis autem et infidelibus nihil est mundum, sed pollutæ sunt eorum et mens et conscientia. Confitentur enim Deum se nosse, factis autem negant* (*Tit.* I, 15, 16). Quid est, negare factis? Superbire, et schismata facere; non in Deo, sed in homine gloriari. Ita factis negatur Christus: unitatem quippe amat Christus. Postremo ecce quomodo et ipsi Christum negant, ut apertius loquamur. Nos eum dicimus Christum, de quo ait Joannes Baptista: *Qui habet sponsam, sponsus est* (*Joan.* III, 29). Bonum conjugium, sanctæ nuptiæ. Sponsus Christus, sponsa Ecclesia. Ab sponso cognoscimus sponsam. Dicat nobis ipse sponsus, quam habet sponsam: dicat, ne fortassis erremus, et invitati ad nuptias sancta vota turbemus: dicat, ostendat primo se ipsum sponsum.

CAPUT VII. — 11. *Idem tractatur argumentum.* Post resurrectionem ait discipulis suis: *Non sciebatis quia oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi et Prophetis, et Psalmis de me? Tunc,* Evangelista sequitur et dicit, *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, et dixit eis: Quia sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertio die.* Ecce sponsus, quem confessus est Petrus, hoc est Filium Dei vivi, oportebat ut pateretur, et tertio die resurgeret. Et factum erat: impletum videbant, caput tenebant, corpus quærebant. Quod est caput? Ipse Christus: passus est, tertio die resurrexit: caput est Ecclesiæ. Corpus quod est? Ipsa Ecclesia. Videbant ergo discipuli caput, corpus non videbant. Ergo eos corpus non videntes, doceat caput. Dic, Domine Jesu; dic, sancte sponse, instrue nos de corpore tuo, de sponsa tua, de dilecta tua, de columba tua, quam dotasti sanguine tuo, dic: *Oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertio die.* Ecce sponsus: dic de sponsa, imple tabulas matrimoniales. Audite sponsam: *Et prædicari,* inquit. Hoc enim sequitur. *Oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertio die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes.* Ubi te abscondis? *Per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem* (*Luc.* XXIV, 44-47). Sic est factum. Legimus promissum, videmus impletum. Ecce lux mea; ubi est obscuritas tua? Ergo Christus sponsus est hujus Ecclesiæ, quæ prædicatur in omnes gentes, et pullulat et crescit usque ad fines terræ, incipientibus ab Jerusalem: hujus sponsus est Christus. Tu quid dicis? Cujus sponsus est Christus? Partis Donati? Non est ipse, non est ipse. Homo bone, non est ipse: imo homo male, non est ipse. Ad nuptias venimus, tabulas legamus, et non litigemus. Ergo si tu dicis, Christus est sponsus partis Donati; ego tabulas lego, et invenio esse Christum sponsum Ecclesiæ diffusæ toto orbe terrarum. Si dicis, Ipse est, et non est ipse, negas Christum in carne venisse.

CAPUT VIII. — 12. *Pelagianista.* Pelagianista restat, (*a*) non ex hæresibus omnibus, sed eis quas pro parvo tempore commemoravi. Jam enim dixi, Quis numerat tot pestes? Quid dicis, Pelagianista? Audite quid dicit. Videtur confiteri Christum in carne venisse: sed discussus invenitur negare. Christus enim in carne venit, quæ similitudo esset carnis peccati, non esset caro peccati. Apostoli verba sunt: *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati* (*Rom.* VIII, 3). Non in similitudinem carnis, quasi caro non esset caro; sed *in similitudinem carnis peccati*, quia caro erat, sed peccati caro non erat. Iste autem Pelagius et cæteram carnem omnis infantis carni Christi conatur æquare. Non est, charissimi. Non pro magno commendaretur in Christo similitudo carnis peccati, nisi omnis cætera caro esset caro peccati. Quid ergo prodest, quia dicis Christum in carne venisse, et omnium infantium carni eum conaris æquare? Et tibi hoc dico quod Donatistæ: Non est ipse. Ecce video Ecclesiam matrem testimonium reddentem ipsis uberibus suis. Accurrunt matres cum parvulis filiis, ingerunt Salvatori salvandos, non Pelagio damnandos. Mater quælibet mulier pietate currens cum parvulo filio dicit: Baptizetur, ut salvetur. Pelagius contra: Quid salvetur? Non est quod in eo salvetur; nihil habet vitii, nihil ex traduce damnationis attraxit. Si æqualis est Christo, quare quærit Christum? Ecce dico tibi: Sponsus Filius Dei qui venit in carne, salvator est et majorum et minorum, salvator est et grandium et infantium, et ipse est Christus: tu autem dicis salvatorem Christum majorum, non minorum: non est ipse. Si non est ipse, negas et tu Christum in carne venisse.

CAPUT IX. — 13. *Hæreticis commune est et malis Catholicis, negare incarnationem Christi.* Et si discutiamus

(*a*) Hunc ipsum Joannis locum Augustinus in varias hæreses cum itidem intorqueret, eamdem epistolam homiliis decem anno 416 tractans, nihil ibi dixit de Pelagianorum errore. Hunc ergo sermonem aliquanto post tempore habuit: præsertim quia hæreticos illos ex Pelagii nomine hic appellat; cujus tamen nomini aliquandiu parcendum judicavit, sic eum facilius posse corrigi sperans, uti ait in Retractationum libro 2, cap. 33.

omnes hæreses, invenimus eas negare Christum in carne venisse. Omnes hæretici negant Christum in carne venisse. Quid miramini, si Pagani negant Christum in carne venisse? Quid miramini, si Judæi negant Christum in carne venisse? Quid miramini, si Manichæi apertissime negant Christum in carne venisse? Sed dico Charitati vestræ, etiam omnes mali Catholici verbis confitentur Christum in carne venisse; factis autem negant. Nolite ergo esse tanquam de fide securi. Adjungite fidei rectæ vitam rectam, ut Christum confiteamini in carne venisse, et verbis vera dicendo, et factis bene vivendo. Nam si confiteamini verbis, et factis negetis; fides talium malorum prope est fides dæmoniorum. Audite me, charissimi, audite me, ne sit vobis testis sudor hic meus; audite me. Jacobus apostolus cum de fide et operibus loqueretur adversus eos, qui sibi putabant fidem sufficere, et opera bona habere nolebant, ait: *Tu credis quia unus est Deus; bene facis: et dæmones credunt, et contremiscunt* (*Jacobi* II, 19). Numquid ideo dæmones ab æterno igne liberabuntur, quia credunt, et contremiscunt! Ecce modo quod audistis in Evangelio, quod ait Petrus, *Tu es Christus Filius Dei vivi*: legite, et invenietis dixisse dæmones, *Scimus qui sis, Filius Dei*. Petrus tamen laudatur, dæmon compescitur. Una vox, facta diversa. Unde separantur istæ duæ confessiones? Laudatur amor, damnatur timor. Non enim amore dicebant hoc dæmones, *Tu es Filius Dei*. Timore hoc dicebant, non amore. Denique illi in confessione dicebant: *Quid nobis et tibi* (*Marc.* I, 24, 25)? Petrus autem: *Tecum sum usque ad mortem* (*Luc.* XXII, 33).

CAPUT X. — 14. *Et recta fides et bona vita ex Deo.* Seu et ipse Petrus unde, fratres mei, unde illi dicere ex amore, *Tu es Christus Filius Dei vivi?* Unde illi? Itane de suo? Absit. Bene, quod ipsum Evangelii capitulum utrumque demonstrat, quid Petrus de Dei, quid de suo. Utrumque ibi habes: lege, non est quod a me exspectes audire. Commemoro Evangelium: *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Et Dominus ad eum: *Beatus es, Simon Bar-Jona.* Quare? De tuo beatus? Non. *Quia caro et sanguis non revelavit tibi:* hoc enim es tu. *Non tibi revelavit caro et sanguis; sed Pater meus qui in cœlis est.* Et sequitur, et dicit cætera quæ commemorare longum est. Paulo post Dominus ibi, post hæc verba sua, quibus approbavit fidem Petri, eamque petram esse monstravit, cœpit ostendere discipulis suis, quia oportebat eum venire Jerosolymam, et multa pati, et reprobari a senioribus et scribis et sacerdotibus, et occidi, et tertio die resurgere. Ibi Petrus de suo expavit, et horruit mortem Christi, expavit æger medicinam suam. *Absit a te, Domine*, inquit: *propitius tibi esto, non fiat hoc.* Et ubi est, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (*Joan.* X, 18)? Oblitus es, Petre? Oblitus es, *Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (*Id.* XV, 13)? Oblitus es. Oblivio illa de ipsius; trepidatio, horror et timor mortis, totum de Petri: imo de Simonis, non de Petri. Et Dominus: *Vade retro, satanas. Beatus es, Simon Bar-Jona: Vade retro, satanas* [1]. *Beatus es, Simon Bar-Jona;* sed de Dei. *Vade retro, satanas;* unde? Recolite unde beatus. Jam dixi: *Quia non tibi revelavit caro et sanguis; sed Pater meus qui in cœlis est.* Unde satanas? Dicat Dominus: *Neque enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum* (*Matth.* XVI, 16-23).

15. *Et credendo et bene vivendo confiteri debemus Christum in carne venisse.* Sperate in Dominum, et veræ fidei bona facta conjungite. Confitemini Christum in carne venisse, et credendo, et bene vivendo, et utrumque ab illo acceptum tenete, ab illo augendum et perficiendum sperate. Maledictus enim omnis qui spem suam ponit in homine (*Jerem.* XVII, 5). Et bonum est homini ut qui gloriatur, in Domino glorietur (I *Cor.* I, 31). Conversi ad Dominum Deum Patrem omnipotentem, puro corde ei, quantum potest parvitas nostra, maximas atque veras gratias agamus; precantes toto animo singularem mansuetudinem ejus, ut preces nostras in beneplacito suo exaudire dignetur; inimicum quoque a nostris actibus et cogitationibus sua virtute expellat, nobis multiplicet fidem, mentem gubernet, spirituales cogitationes concedat, et ad beatitudinem suam perducat: per Jesum Christum Filium ejus. Amen.

[1] Er. Lugd. et Ven.: *Et Dominus: Vade retro, satanas. Beatus es, Simon Bar-Jona; sed de Dei;* omisso *Beatus es Simon Bar-Jona: Vade retro, satanas.* M.

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

SERMONES

AD POPULUM.

CLASSIS II. DE TEMPORE.

SERMO CLXXXIV * (a).

In Natali Domini nostri Jesu Christi, 1 (b).

CAPUT PRIMUM.— 1. *Incarnationis mysterium sapientibus mundi absconditum.* Natalis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, quo Veritas de terra orta est, et dies ex die in nostrum natus est diem [1], anniversario reditu nobis hodie celebrandus illuxit : exsultemus et jucundemur in eo. Quid enim nobis præstiterit tantæ sublimitatis humilitas, fides habet Christianorum, remotum est a cordibus impiorum; quoniam abscondit Deus hæc a sapientibus et prudentibus, et revelavit ea parvulis (*Matth.* XI, 25). Teneant ergo humiles humilitatem Dei : ut in hoc tanto adjumento, tanquam in infirmitatis suæ jumento, perveniant ad altitudinem Dei. Sapientes autem illi et prudentes, dum alta Dei quærunt, et humilia non credunt, ista prætermittentes, et propter hoc nec ad illa pervenientes; inanes et leves, inflati et elati, et tanquam inter cœlum et terram in ventoso medio [2] pependerunt. Sunt enim sapientes et prudentes, sed hujus mundi, non illius a quo factus est mundus. Nam si esset in eis vera sapientia, quæ Dei est et Deus est, intelligerent a Deo carnem potuisse suscipi, nec eum in carnem potuisse mutari : intelligerent eum assumpsisse quod non erat, et permansisse quod erat; et in homine ad nos venisse, et a Patre non recessisse; et id eum perseverasse quod est, et nobis apparuisse quod sumus; et corpori infantili potentiam esse inditam, et mundanæ moli non esse subtractam [3]. Cujus opus est apud Patrem manentis mundus universus, hujus opus est ad nos venientis Virginis partus. Dedit quippe indicium majestatis ejus Virgo mater, quam virgo ante conceptum, tam virgo post partum; a viro prægnans inventa, non facta : gravida masculo, sine masculo : felicior atque mirabilior fecunditate addita, integritate non perdita. Hoc tam grande miraculum malunt illi fictum putare, quam factum. Ita in Christo homine et Deo, credere quoniam non possunt humana, contemnunt; quoniam non possunt contemnere divina, non credunt. Nobis autem quanto illis abjectius, tanto sit gratius in humilitate Dei hominis corpus : et quanto illis est impossibilior, tanto sit divinior in hominis nativitate virginis partus.

CAPUT II. — 2. *Natalis Christi cunctis lætitiæ causa.* Proinde Natalem Domini frequentia et festivitate debita celebremus. Exsultent viri, exsultent feminæ : Christus vir est natus, ex femina est natus; et uterque sexus est honoratus. Jam ergo ad secundum hominem transeat, qui in primo fuerat ante damnatus. Mortem nobis persuaserat femina : vitam nobis peperit femina. Nata est similitudo carnis peccati (*Rom.* VIII, 3), qua mundaretur caro peccati. Non itaque caro culpetur, sed ut natura vivat, culpa moriatur : quia sine culpa natus est, in quo is qui in culpa fuerat, renascatur. Exsultate, pueri sancti, qui Christum præcipue sequendum elegistis, qui conjugia non quæsistis. Non ad vos per conjugium venit, quem sequendum invenistis; ut donaret vobis contemnere per quod venistis. Vos enim venistis per carnales nuptias, sine quibus ille spirituales venit ad nuptias : et vobis dedit spernere nuptias, quos præcipue vocavit ad nuptias. Ergo unde nati estis, non quæsistis; quia eum qui non ita natus est, plus quam cæteri [1] dilexistis. Exsultate, virgines sanctæ : Virgo vobis peperit, cui sine corruptione nubatis; quæ nec concipiendo, nec pariendo potestis perdere quod amatis. Exsultate, justi : Natalis est Justificatoris. Exsultate, debiles et ægroti : Natalis est Salvatoris. Exsultate, captivi : Natalis est Redemptoris. Exsultent servi : Natalis est dominantis. Exsultent liberi : Natalis est liberantis. Exsultent omnes Christiani : Natalis est Christi.

[1] Isthæc verba, *in nostrum natus est diem*; et paulo infra, *tanquam in infirmitatis suæ jumento*; et aliquanto post, *a viro prægnans inventa*, etc., itemque ad Sermonis finem, *et cujus ubera sugebat, eam veritate pascebat*; aliaque passim in ante editis omissa, restituimus ad veterum codicum fidem.

[2] Lov., *invento medio*. Sed Mss. concinnius, *in ventoso medio*.

[3] Sic manuscripti. At editi, *et apud Patrem perseverasse quod sumus, et corpore infantili esse indutum, et mundanæ moli non esse subtractum*. Cætera quæ hic manuscriptorum subsidio redintegrantur loca nihil juvat referre.

* Emendatus est ad cl. r. v. et Lov.

(a) Alias, de Diversis 56.

(b) Sermones de Natali Domini habitos ab Augustino Possidius in Indiculo, cap. 9, testatur; et rursum, cap. 10, notat de hoc eodem festo septem, ubi sermonem tamen aliquem distincte non designat.

[1] In editis, *cætera*. Verius in manuscriptis, *cæteri*.

3. *Nativitas Christi duplex. Admiranda in Deo infante.* Hic de matre natus istum diem sæculis commendavit, qui de Patre natus sæcula cuncta creavit. Nec illa nativitas ullam habere potuit matrem, nec ista quæsivit hominem patrem. Denique natus est Christus et de patre, et de matre; et sine patre, et sine matre: de patre Deus, de matre homo; sine matre Deus, sine patre homo. *Generationem ergo ejus quis enarrabit* (*Isai.* LIII, 8): sive illam sine tempore, sive istam sine semine; illam sine initio, istam sine exemplo; illam quæ nunquam non fuit, istam quæ nec antea nec postea fuit; illam quæ non habet finem, istam quæ initium illic habet, ubi finem [1]?

CAPUT III. — Merito ergo Prophetæ nuntiaverunt nasciturum, cœli vero atque Angeli natum. Jacebat in præsepio continens mundum: et infans erat et Verbum. Quem cœli non capiunt, unius feminæ sinus ferebat. Illa regem nostrum regebat; in quo sumus, illa portabat; panem nostrum illa lactabat. O manifesta infirmitas, et mira humilitas, in qua sic latuit tota divinitas [2]! Matrem cui subjacebat infantia, regebat potentia; et cujus ubera sugebat, eam veritate pascebat. Perficiat in nobis sua munera, qui sumere non abhorruit etiam nostra primordia: et ipse faciat nos Dei filios, qui propter nos fieri voluit hominis filius.

SERMO CLXXXV * (*a*).

In Natali Domini, II (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Verbi incarnatione Veritas orta de terra.* Natalis Domini dicitur, quando Dei Sapientia se demonstravit infantem, et Dei Verbum sine verbis vocem carnis emisit. Illa tamen occulta divinitas, et Magis cœlo teste significata, et pastoribus angelica voce nuntiata est. Hanc igitur anniversaria solemnitate celebramus diem, qua impleta est prophetia dicens: *Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit* (*Psal.* LXXXIV, 12). Veritas quæ est in sinu Patris, de terra orta est, ut esset etiam in sinu matris. Veritas qua mundus continetur, de terra orta est, ut femineis manibus portaretur. Veritas qua beatitudo Angelorum incorruptibiliter alitur, de terra orta est, ut carnalibus uberibus lactaretur. Veritas cui cœlum non sufficit, de terra orta est, ut in præsepio poneretur. Cujus bono in tanta humilitate venit tanta sublimitas? Nulli utique suo; sed magno, si credimus, nostro. Expergiscere, homo: pro te Deus factus est homo. *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus* (*Ephes.* V, 14). Pro te, inquam, Deus factus est homo. In æternum mortuus esses, nisi in tempore natus esset. Nunquam liberareris a carne peccati, nisi suscepisset similitudinem carnis peccati. Perpetua te possideret miseria, nisi fieret hæc misericordia. Non revixisses, nisi tuæ morti convenisset. Defecisses, nisi subvenisset. Perisses, nisi venisset.

CAPUT II. — 2. *Justitia incarnatione Christi nobis allata.* Celebremus læti nostræ salutis et redemptionis adventum. Celebremus festum diem, quo magnus et æternus dies ex magno et æterno die venit in hunc nostrum tam brevem temporalem diem. Hic *est nobis factus justitia, et sanctificatio, et redemptio: ut, quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino glorietur* (I *Cor.* I, 30 *et* 31). Ut enim superbiæ Judæorum similes non essemus, qui *ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (*Rom.* X, 3): propterea cum dixisset, *Veritas de terra orta est;* mox addidit, *et justitia de cœlo prospexit:* ne sibi eam mortalis infirmitas arrogaret, ne ista sua diceret, et se homo a se ipso justificari, hoc est a se justum fieri credens, Dei justitiam recusaret. *Veritas* ergo *de terra orta est:* Christus qui dixit, *Ego sum veritas* (*Joan.* XIV, 6), de virgine natus est. *Et justitia de cœlo prospexit:* quoniam credens in eum qui natus est, non homo a se ipso, sed a Deo justificatus est. *Veritas de terra orta est:* quia *Verbum caro factum est* (*Id.* I, 14). *Et justitia de cœlo prospexit:* quia *omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est* (*Jacobi* I, 17). *Veritas de terra orta est*, caro de Maria. *Et justitia de cœlo prospexit:* quia *non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cœlo* (*Joan.* III, 27).

CAPUT III. — 3. *Gloria Dei in hominum gratuita justificatione.* — *Justificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum; per quem et accessum habemus in gratiam istam, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ* (*a*) *Dei* (*Rom.* V, 1, 2). His, fratres, quæ mecum recognoscitis, paucis apostolicis verbis, pauca verba psalmi hujus admiscere delectat, et consonantiam reperire. *Justificati ex fide, pacem habeamus ad Deum:* quia *justitia et pax osculatæ sunt invicem. Per Dominum nostrum Jesum Christum:* quia *Veritas de terra orta est. Per quem et accessum habemus in gratiam istam, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ Dei.* Non ait, Gloriæ nostræ; sed, *gloriæ Dei:* quia *justitia* non de nobis processit, sed *de cœlo prospexit.* Ergo *qui gloriatur*, non in se, sed *in Domino glorietur.* Hinc enim et nato ex Virgine Domino, cujus diem Natalem hodie celebramus, præconium vocis angelicæ factum est: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). In terra enim pax unde, nisi quia *Veritas de terra orta est*, id est, Christus de carne natus est? Et *ipse est pax nostra qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II, 14): ut essemus homines bonæ voluntatis, suaviter connexi vinculis unitatis. In hac igitur gratia gaudeamus, ut sit gloria nostra testimonium conscientiæ nostræ (II *Cor.* I, 12): ubi non in nobis, sed in Domino gloriemur.

[1] Apud Lov., *illam quæ non habet finem, istam quæ nec initium habuit nec finem.* M.

[2] Sic Mss. At Lov., *tanta divinitas.*

* Emendatus est ad cl. n. r. v. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 62.

(*b*) Hunc Maximo tribuit Navarricus codex: Augustino cæteri manuscripti, cujus revera stilum hic deprehendis et ingenium, non Maximi.

(*a*) Concordat Græcis, qui nec habent quod additur in Vulgata, *filiorum*. Unde et Theophilactus interpretatur in spe honorum, quæ nobis obvenient, non ex merito nostro, sed ut glorificetur Deus. Nec secus exponit Chrysostomus.

Hinc enim dictum est, *Gloria mea, et exaltans caput meum* (*Psal.* III, 4). Nam quæ major gratia Dei[1] nobis potuit illucescere, quam ut habens unigenitum Filium, faceret eum hominis filium, atque ita vicissim hominis filium, faceret Dei Filium? Quære meritum, quære causam, quære justitiam; et vide utrum invenias nisi gratiam.

SERMO CLXXXVI * (a).

In Natali Domini, III.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christus virginis partu editus. Incarnatione Deus esse non destitit.* Gaudeamus, fratres: lætentur et exsultent gentes. Istum diem nobis non sol iste visibilis, sed Creator ipsius invisibilis consecravit; quando eum pro nobis visibilem factum, a quo invisibili et ipsa creata est, visceribus fecundis et genitalibus integris Virgo Mater effudit. Concipiens virgo, pariens virgo[2], virgo gravida, virgo feta, virgo perpetua. Quid miraris hæc, o homo? Deum sic nasci oportuit, quando esse dignatus est homo. Talem fecit illam, qui est factus ex illa. Antequam enim fieret, erat: et quia omnipotens erat, fieri potuit manens quod erat. Fecit sibi matrem, cum esset apud Patrem: et cum fieret ex matre, mansit in Patre. Quomodo Deus esse desisteret, cum homo esse cœpit, qui genitrici suæ præstitit ne desisteret virgo esse, cum peperit? Proinde quod Verbum caro factum est, non Verbum in carnem pereundo cessit; sed caro ad Verbum, ne ipsa periret, accessit[3]: ut quemadmodum homo est anima et caro, sic esset Christus Deus et homo. Idem Deus qui homo, et qui Deus idem homo: non confusione naturæ, sed unitate personæ. Denique qui Filius Dei generanti est coæternus semper ex Patre, idem filius hominis esse cœpit ex Virgine. Ac sic et Filii divinitati est addita humanitas; et tamen non est personarum facta quaternitas, sed permanet trinitas.

CAPUT II.— 2. *Verbo non mutato factus est idem Dei et hominis filius. Regula fidei, symbolum.* Non ergo vobis subrepat quorumdam sententia minus attentorum in regulam fidei et in Scripturarum oracula divinarum. Dicunt enim: Qui filius est hominis, factus est Filius Dei; qui vero Filius est Dei, non est factus filius hominis. Hoc ut dicerent, quod verum est attenderunt; sed verum eloqui non valuerunt. Quid enim attenderunt, nisi quia humana natura potuit in melius commutari, in deterius autem divina non potuit? Hoc verum est: sed etiam sic, id est, nequaquam in deterius divinitate mutata, Verbum tamen caro factum est. Neque enim ait Evangelium, Caro Verbum facta est; sed ait, *Verbum caro factum est.* Verbum autem Deus; quia *Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 14). Et quid caro, nisi homo? Non enim sine anima in Christo hominis caro. Unde ait, *Tristis est anima mea usque ad mortem*[4] (*Matth.* XXVI, 38). Si ergo Verbum Deus, et homo caro, quid est aliud, *Verbum factum est caro*; nisi, Qui Deus erat, factus est homo? Ac per hoc qui erat Dei Filius, factus est hominis filius, assumptione inferioris, non conversione potioris; accipiendo quod non erat, non amittendo quod erat. Nam quomodo in Regula fidei confiteremur, credere nos in Filium Dei qui natus est ex virgine Maria, si non Filius Dei, sed filius hominis natus est ex virgine Maria? Quis enim christianus neget ex illa femina filium hominis natum? sed tamen Deum hominem factum, et ita hominem Deum factum. *Deus* enim *erat Verbum, et Verbum caro factum est.* Confitendum est igitur, eum qui Filius Dei erat, ut de virgine Maria nasceretur, assumpta forma servi filium hominis factum, quod erat manentem, quod non erat assumentem: esse incipientem quo minor est Patre[1], et semper manentem in eo quod unum sunt ipse et Pater.

CAPUT III. — 3. *Dei Filium eumdem esse filium hominis incarnatione.* Nam si ille qui semper est Dei Filius, non ipse est factus hominis filius, quomodo de illo dicit Apostolus: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo; sed se ipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo?* Neque enim alius, sed ipse in forma Dei æqualis Patri, qui est utique unigenitus Dei Filius, *semetipsum exinanivit, in similitudinem hominum factus.* Neque alius, sed idem ipse in forma Dei æqualis Patri, *humiliavit*, non alium, sed *semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (*Philipp.* II, 6, 7). Quod totum non fecit Dei Filius, nisi in ea forma qua est hominis filius. Item si ille qui semper est Dei Filius, non est ipse factus hominis filius, quomodo dicit Apostolus ad Romanos: *Segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem* (*Rom.* I, 1-3)? Ecce Filius Dei, quod utique semper erat, factus est ex semine David secundum carnem, quod non erat. Item si ille qui est Dei Filius, non est ipse factus filius hominis, quomodo *misit Deus Filium suum factum ex muliere* (*Galat.* IV, 4)? Quo nomine secundum hebræam linguam non virgineum decus negatur, sed femineus sexus ostenditur. Quis enim a Patre est missus, nisi unigenitus Dei Filius? Quomodo ergo ex muliere factus, nisi quia idem ipse qui erat apud Patrem Dei Filius, missus factus est hominis filius? De Patre natus sine temporis die, de matre natus hoc die. Istum enim diem quem creavit, in quo crearetur elegit, sicut factus est de matre quam fecit. Nam et ipse dies a quo deinceps incrementum lucis accipit dies, opus Christi significat, a quo interior homo noster renovatur de die in diem (II *Cor.* IV, 16). Æterno quippe Creatori in tempore creato ille dies debuit esse natalis, cui creatura[2] congrueret temporalis.

[1] Colbertinus Ms., *gloria Dei.*
[2] Mss., *permanens virgo.*
[3] Aliquot Mss., *sed carni Verbum*, etc. Et quidam, *sed caro Verbum, ne ipsa periret, accepit.*
[4] Manuscripti non habent, *Unde ait*, *Tristis est*, etc.
* Emendatus est ad duos cb. f. gr. n. r. v. d. et Am. Er. Par. Lov.
(a) Alias, de Tempore 19

[1] In Mss., *quo major est Pater.*
[2] Vox, *creatura*, abest a Mss. Corbeiensi et Navarrico.

SERMO CLXXXVII * (a).

In Natali Domini, IV.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Mira in Christo infante dissidentium attributorum convenientia.* Laudem Domini loquetur os meum : ejus Domini, per quem facta sunt omnia, et qui factus est inter omnia : qui est Patris revelator, matris creator : Filius Dei de Patre sine matre, filius hominis de matre sine patre : magnus dies Angelorum, parvus in die hominum : Verbum Deus ante omnia tempora, Verbum caro opportuno tempore : conditor solis, conditus sub sole : cuncta sæcula ordinans de sinu Patris, hodiernum diem consecrans de utero matris : ibi manens, hinc procedens : effector cœli et terræ, sub cœlo exortus in terra : ineffabiliter sapiens, sapienter infans : mundum implens, in præsepio jacens : sidera regens, ubera lambens : ita magnus in forma Dei, brevis in forma servi ; ut nec ista brevitate magnitudo illa minueretur, nec illa magnitudine ista brevitas premeretur. Neque enim quando membra humana suscepit, opera divina deseruit : nec attingere a fine usque ad finem fortiter, et disponere omnia suaviter destitit (*Sap.* VIII, 1) ; quando infirmitate carnis indutus, virginali utero receptus est, non inclusus ; ut nec Angelis subtraheretur sapientiæ cibus, et nos gustaremus quam suavis est Dominus.

CAPUT II. — 2. *Verbum a Patre non recessisse adventu in carnem, similitudine monstratur.* Quid hoc miramur de Verbo Dei, cum sermo iste quem promimus ita liber sensibus influat, ut eum et recipiat, et non includat auditor? Nam nisi reciperetur, neminem instrueret : si includeretur, ad alios non veniret. Et utique sermo iste verbis syllabisque dividitur : nec tamen ex eo tanquam ex cibo ventris singulas particulas tollitis ; sed omnes totum auditis, totum singuli capitis. Nec timemus dum loquimur, ne totum audiendo unus absumat, nec alter possit habere quod sumat : sed ita vos attentos esse volumus, nullius aurem mentemque fraudantes, ut et totum singuli audiatis, et totum ad audiendum cæteris relinquatis. Neque hoc fit alternis temporibus, ut cum sermo qui dicitur ad te primum intraverit, exeat a te, ut ad alium possit intrare : sed simul ad omnes venit, et totus ad singulos pervenit. Et si totus memoria teneri valuisset, sicut ad totum audiendum omnes venistis, ita cum toto singuli redire-tis. Quanto magis Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, et quod in se manens innovat omnia ; quod nec locis concluditur, nec temporibus tenditur, nec morulis brevibus longisque variatur, nec vocibus texitur, nec silentio terminatur ; quanto magis hoc tantum et tale Verbum potuit matris uterum assumpto corpore fecundare, et de sinu Patris non emigrare? hinc ad oculos humanos exire, inde mentes angelicas illustrare? hinc ad terras procedere, inde cœlos extendere [1] ? hinc homo fieri, inde homines facere?

[1] Mss., *excedere*.

* Emendatus est ad tres cb. ad duos n. ad f. t. v. Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Tempore 27.

CAPUT III. — 3. *Verbum incarnatione non mutatum.* Nemo ergo credat Dei Filium conversum et commutatum esse in hominis filium : sed potius credamus et non consumpta divina et perfecte assumpta humana substantia, manentem Dei Filium, factum hominis filium. Neque enim quia dictum est, *Deus erat Verbum*, et *Verbum caro factum est* (*Joan.* I, 1, 14) ; sic Verbum caro factum est, ut esse desineret Deus : quando in ipsa carne quod Verbum caro factum est, *Emmanuel* natum est, *nobiscum Deus* (*Matth.* I, 23). Sicut verbum quod corde gestamus, fit vox cum id ore proferimus, non tamen illud in hanc commutatur, sed illo integro ista in qua procedat assumitur, ut et intus maneat quod intelligatur, et foris sonet quod audiatur : hoc idem tamen profertur in sono, quod ante sonuerat in silentio ; atque ita verbum cum fit vox, non mutatur in vocem ; sed manens in mentis luce, et assumpta carnis voce procedit ad audientem, et non deserit cogitantem. Non cum ipsa vox in silentio cogitatur, quæ vel græcæ est, vel latinæ, vel linguæ alterius cujuslibet : sed cum ante omnem linguarum diversitatem res ipsa quæ dicenda est, adhuc in cubili cordis quodam modo nuda est intelligenti, quæ ut inde procedat loquentis voce vestitur. Verumtamen utrumque hoc, et quod cogitatur intelligendo, et quod sonat loquendo, mutabile atque dissimile est : neque illud manebit, cum oblitus fueris ; neque hoc, cum silueris : Verbum autem Domini manet in æternum, et incommutabiliter manet.

CAPUT IV. — 4. *Verbum incarnatum Deus et homo.* Et cum carnem assumpsit ex tempore, ut ad temporalem vitam nostram procederet, non in carne amisit æternitatem, sed etiam carni præstitit immortalitatem. Ita ipse *tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exsultavit ut gigas ad currendam viam* (*Psal* XVIII, 6). *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo :* sed ut propter nos fieret quod non erat, *semetipsum exinanivit ;* non formam Dei perdens, sed *formam servi accipiens :* et per hanc *in similitudinem hominum factus ;* nec propria substantia ; sed *habitu inventus ut homo* (*Philipp.* II, 6 *et* 7). Hoc enim totum quod sumus vel in anima vel in corpore, nostra natura est, illius habitus : nos nisi hoc essemus, non essemus ; ille si hoc non esset, esset utique Deus. Et cum hoc esse cœpit quod non erat, homo factus est permanens Deus : ut non unum horum, sed utrumque verissime diceretur ; et propter quod homo factus est, *Quoniam Pater major me est* (*Joan.* XIV, 28) ; et propter quod permansit Deus, *Ego et Pater unum sumus* (*Id.* X, 30). Nam si Verbum in carnem, hoc est, Deus in hominem mutatus converteretur, non esset verum, nisi, *Pater major me est ;* quia homine major est Deus : illud autem falsum esset, *Ego et Pater unum sumus ;* quia non sunt unum Deus et homo. Sed forsitan posset dicere : Ego et Pater, non unum sumus, sed unum fuimus. Quod enim erat et esse destitit, non est utique, sed fuit. Nunc autem, et propter veram formam servi, quam acceperat, verum dixit, *Pater major me est ;* et propter veram formam Dei, in qua per-

manebat, verum dixit, *Ego et Pater unum sumus*. Exinanivit ergo se apud homines, non ita factus quod non erat, ut non esset quod erat : sed occultans quod erat, et demonstrans quod factus erat. Proinde quia Virgo concepit et peperit filium, propter manifestam servi formam, *Puer natus est nobis* (*Isai.* IX, 6). Quia vero Dei Verbum quod manet in æternum, caro factum est, ut habitaret in nobis, propter Dei formam latentem, sed manentem, sicut nuntiavit Gabriel, vocamus *nomen ejus Emmanuel.* Factus est enim homo, permanens Deus, ut et filius hominis recte vocetur *Nobiscum Deus :* non alter Deus, alter homo. Exsultet itaque in credentibus mundus, quibus salvandis venit per quem factus est mundus. Conditor Mariæ, natus ex Maria : filius David, Dominus David : semen Abrahæ, qui est ante Abraham : factor terræ, factus in terra : creator cœli, creatus sub cœlo. Ipse est dies quem fecit Dominus, et dies cordis nostri ipse est Dominus [1]. Ambulemus in lumine ejus, exsultemus et jucundemur in eo.

SERMO CLXXXVIII * (*a*).

In Natali Domini, v.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Verbum Dei explicari ab homine non potest.* Filium Dei, sicuti est apud Patrem æqualis illi et coæternus, in quo condita sunt omnia in cœlo et in terra, visibilia et invisibilia, Verbum Dei et Deum, vitam et lucem hominum, si laudare moliamur; non mirum est quod nulla humana cogitatio, nullus sermo sufficiat. Quomodo enim laudare digne valeat lingua nostra, quem cor nostrum adhuc videre non valet, ubi oculum condidit quo possit videri, si purgetur iniquitas [2], si sanetur infirmitas, et fiant beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt (*Matth.* v, 8)? Non mirum est, inquam, nos non invenire, quibus verbis unum Verbum dicamus, in quo dictum est ut essemus, qui de illo aliquid diceremus. Hæc enim verba cogitata atque prolata mens nostra format, illo autem Verbo ipsa formatur. Nec eo modo facit homo verba, quo modo est factus ipse per Verbum : quia nec eo modo genuit Pater unicum Verbum, quo modo fecit cuncta per Verbum. Deum quippe genuit Deus; sed simul gignens et genitus unus est Deus. Mundum autem fecit Deus; mundus transit, et permanet Deus. Et sicut ea quæ facta sunt, se ipsa utique non fecerunt : sic a nullo factus est, per quem fieri omnia potuerunt. Non igitur mirum, si homo factus inter omnia, verbis non explicat Verbum, per quod facta sunt omnia.

CAPUT II. — 2. *Verbum æternum nostri causa natum in tempore.* Huc itaque paululum aures et animos advertamus, si forte valeamus aliquid congruum dignumque dicere, non ex eo quod *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum :* sed ex eo quod *Verbum caro factum est :* si forte dicatur a nobis per quod *habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 14); si forte ibi possit esse dicibilis, ubi voluit esse visibilis. Propter hoc enim et istum celebramus diem, quo nasci est dignatus ex virgine : quam generationem suam [1] fecit ab hominibus utcumque narrari. In illa vero æternitate, in qua Deus de Deo natus est, *Generationem ejus quis enarrabit* (*Isai.* LIII, 8)? Ibi talis dies non est, qui solemniter celebretur. Neque enim transit anniversario volumine rediturus; sed manet sine occasu, quia non cœpit exortu. Est ergo illud unicum Dei Verbum, illa vita, illa lux hominum, æternus quidem dies : iste autem in quo humanæ carni copulatus, factus est tanquam sponsus procedens de thalamo suo, nunc hodiernus est, cras fit hesternus. Verumtamen hodiernus natum ex virgine commendat æternum, quia æternus natus ex virgine consecravit hodiernum. Quas itaque laudes charitati Dei dicamus, quas gratias agamus? Qui nos ita dilexit, ut propter nos fieret in tempore, per quem facta sunt tempora; et multis servis suis in mundo minor esset ætate, ipso mundo antiquior æternitate [2]; homo fieret qui hominem fecit, crearetur ex matre quam creavit, portaretur manibus quas formavit, sugeret ubera quæ implevit, in præsepi muta vagiret infantia Verbum [3], sine quo muta est humana eloquentia.

CAPUT III. — 3. *Verbum infans doctor humilitatis.* Vide, o homo, quid pro te factus est Deus : doctrinam tantæ [4] humilitatis agnosce, etiam in nondum loquente doctore. Tu quondam in paradiso tam facundus fuisti, ut omni animæ vivæ nomina imponeres (*Gen.* II, 19, 20) : propter te autem Creator tuus infans jacebat, et nomine suo nec matrem vocabat. Tu in latissimo fructuosorum nemorum prædio te perdidisti, obedientiam negligendo : ille obediens in angustissimum diversorium mortalis venit, ut mortuum quæreret moriendo. Tu cum esses homo, Deus esse voluisti, ut perires (*Id.* III) : ille cum esset Deus, homo esse voluit, ut quod perierat inveniret. Tantum te pressit humana superbia, ut te non posset nisi humilitas sublevare divina.

4. *Maria Christum sine virginitatis damno peperit.* Celebremus ergo cum gaudio diem quo peperit Maria Salvatorem, conjugata conjugii creatorem, virgo virginum principem; et data marito, et mater non de marito [5]; virgo ante conjugium, virgo in conjugio; virgo prægnans, virgo lactans. Sanctæ quippe Matri omnipotens Filius nullo modo virginitatem natus abstulit, quam nasciturus elegit. Bona est enim fecunditas in conjugio : sed melior integritas in sanctimonio [6]. Homo igitur Christus qui utrumque præ-

[1] Sic Mss. Editi vero, *Domini.*
[2] Sic aliquot Mss. At editi, *fugetur.*
* Emendatus est ad duos cb. et duos n. ad f. r. v. et Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Tempore 25.

[1] Sic Am. Er. et Mss. At Lov., *et in qua generationem suam.*
[2] Sic meliores Mss. At editi, *antiquior sine vetustate.*
[3] Apud Lov. deest, *Verbum*; quod exstat in cæteris libris.
[4] Am. Er. et Mss., *tandem.*
[5] Hic editi addunt, *sed castior quam si de marito.* Verbis istis carent meliores manuscripti.
[6] Editi, *in sanctimonia.* At manuscripti, *in sanctimonio*, quam vocem eodem significatu adhibet Enarr. in Psal. 99, n. 13 : « Invenis, » ait, « sanctimoniales indisciplinatas : « numquid ideo sanctimonium reprehendendum est ? »

stare posset ut Deus (idem namque homo idem Deus), nunquam sic daret Matri bonum quod conjuges diligunt, ut auferret melius propter quod virgines matres esse contemnunt. Virgo itaque sancta Ecclesia celebrat hodie Virginis partum. Huic enim dicit Apostolus : *Aptavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (II *Cor.* XI, 2). Unde *virginem castam* in tot populis utriusque sexus, in tot non solum pueris et virginibus, verum etiam conjugatis patribus, matribusque? unde, inquam, *virginem castam*, nisi in fidei, spei, et charitatis integritate? Virginitatem proinde Christus Ecclesiæ facturus in corde, prius Mariæ servavit in corpore. Humano quippe conjugio sponso femina traditur, ut virgo jam non sit : Ecclesia vero virgo esse non posset, nisi sponsum cui traderetur, filium virginis invenisset.

SERMO CLXXXIX * (a).

In Natali Domini, VI.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christus dies de die.* Sanctificavit nobis, fratres, istum diem, dies qui fecit omnem diem. De quo Psalmus canit, *Cantate Domino canticum novum; cantate Domino, omnis terra. Cantate Domino, et benedicite nomini ejus : benedicite de die in diem* (b) *salutare ejus* (*Psal.* XCV, 1 *et* 2). Quis est dies de die, nisi Filius de Patre, lumen de lumine? Sed dies ille hunc genuit diem, qui de Virgine natus est hodie. Dies ergo ille non habet ortum, non habet occasum. Diem dico Patrem Deum [1]. Quid est dies, nisi lumen? Non oculorum carnalium, non lumen commune cum pecoribus [2]; sed lumen quod Angelis lucet, lumen cui videndo corda purgantur. Transit ista nox in qua modo vivimus, in qua nobis accenduntur lucernæ Scripturarum : et veniet illud quod in Psalmo canitur, *Mane astabo tibi, et contemplabor te* (*Psal.* V, 5).

CAPUT II. — 2. *Mirabilis ortus Christi ex virgine. Justitia ortu Christi nobis allata.* Dies ergo ille, Verbum Dei, dies qui lucet Angelis, dies qui lucet in illa unde peregrinamur patria, vestivit se carne, natusque est de Maria virgine. Mirabiliter natus. Quid mirabilius virginis partu? Concipit, et virgo est; parit, et virgo est. Creatus est de ea quam creavit : attulit ei fecunditatem, non corrupit ejus integritatem. Maria unde? Ex Adam. Adam unde? De terra. Si Maria de Adam, et Adam de terra; ergo et Maria terra. Si autem Maria terra, agnoscamus quod cantamus, *Veritas de terra orta est.* Quale nobis beneficium præstitit? *Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit* (*Psal.* LXXXIV, 12). Judæi enim, sicut dicit Apostolus, *ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti.* Unde potest homo esse justus? a semetipso? Quis pauper sibi dat panem? Quis nudus cooperitur, nisi acceperit vestem [1]? Unde justitia? Quæ justitia sine fide? *Justus* enim *ex fide vivit* (*Rom.* I, 17). Qui sine fide se dicit justum, mentitur. Quoniam mentitur in quo non est fides; si vult dicere verum, convertat se ad veritatem. Longe enim veritas erat, quæ de terra orta est. Dormiebas, venit ad te : gravi opprimebaris somno, excitavit te : viam tibi fecit per se, ne perderet te. Ergo, *Veritas de terra orta est*, quia Christus de virgine natus est : *justitia de cœlo prospexit*, ut per justitiam homines resipiscerent, qui per injustitiam desipuerunt [2].

CAPUT III. — 3. *Regenerationis beneficium ex humana Christi generatione.* Mortales eramus, peccatis opprimebamur, pœnas nostras portabamus. Omnis homo quando nascitur, a miseria inchoat. Noli quærere prophetantem : interroga nascentem, vide flentem. Cum hæc esset in terra Dei indignatio, qualis subito facta est dignatio? *Veritas de terra orta est.* Creavit omnia, creatus est inter omnia. Fecit diem, venit in diem. Dominus Christus in æternum sine initio apud Patrem, habet et Natalem. In principio Verbum, qui nisi haberet humanam generationem, nos ad divinam non perveniremus regenerationem, natus est, ut renasceremur. Christus natus est, nemo dubitet renasci : generatus est, non regenerandus. Cui enim necessaria erat regeneratio, nisi cujus damnata est generatio? Fiat itaque in cordibus nostris misericordia ejus. Portavit eum mater in utero : portemus et nos in corde. Gravidata est virgo incarnatione Christi : gravidentur pectora nostra fide Christi. Peperit virgo Salvatorem : pariat anima nostra salutem, pariamus et laudem. Non simus steriles : animæ nostræ Deo sint fecundæ.

CAPUT IV. — 4. *Generatio Christi duplex.* Generatio Christi a Patre sine matre, et a matre sine patre : ambæ mirabiles. Prima, æterna; secunda, temporalis. Natus est æternus de æterno [3] (a). Quid miraris? Deus est. Sit consideratio divinitatis; et perit causa admirationis. Transeat admiratio, ascendat laudatio : fides adsit, crede quod factum est. Parumne pro te humiliatus est Deus? Qui Deus erat, factus est. Angustum erat diversorium, involutus pannis, in præsepe positus est, quis non admiretur? Ille qui mundum implet, in diversorio locum non invenit. In præsepio positus cibus noster est factus. Accedant ad præsepe duo animalia, duo populi. *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui* (*Isai.* I,

[1] Adjicit P. Frangipane, *Non enim esset Jesus dies de die, nisi esset Pater dies.* M.

[2] Frang. : *Quid est dies nisi lumen? non oculorum carnalium, non lumen, non lumen commune hominibus et pecoribus.* M.

* Nusquam hunc sermonem vidimus in manuscriptis. — Hunc P. Frangipane restituit ex 7 Mss. M.

(a) Alias, de Diversis 55.

(b) Augustinus non raro legit, *bene nuntiate diem de die*, pro, *de die in diem* : quod forte hic male mutatum est; quandoquidem sequitur, *Quis est dies de die?*

[1] Hic additur a P. Frang. : *Justitiam non habebamus, peccata hic sola erant.* M.

[2] Frang. : *Ergo quia veritas de terra orta est, Dominus noster Jesus Christus de Virgine natus est; justitia de cœlo prospexit, ut habeant homines justitiam non suam sed Dei. Quantam dignationem! Qualis præcessit indignatio! Indignatio quæ præcessit? Mortales eramus, etc.* M.

[3] Apud Frang. : *Natus est æternus de æterno, coæternus.* M.

(a) Videtur deesse membrum alterum sententiæ. Sunt et alii quidam loci forte minus integri; sed iis sanandis necessaria exemplaria nos deficiunt.

3). Noli erubescere Dei esse jumentum : Christum portabis, non errabis ; ambulas per viam, sedet super te. Sedeat super nos Dominus, et quo vult nos dirigat : jumentum ipsius simus, ad Jerusalem eamus. Ipso insidente non opprimimur, sed elevamur : ipso ducente, non errabimus, per ipsum ad ipsum eamus; ut cum nato hodie puero in perpetuum gaudeamus [1].

SERMO CXC * (a).

In Natali Domini, VII.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Diem quo nasceretur Christus mysterii causa elegit.* Dominus noster Jesus qui erat apud Patrem antequam natus esset ex matre, non solum virginem de qua nasceretur, sed et diem quo nasceretur, elegit. Errantes homines plerumque eligunt dies, alius novellandi, alius ædificandi, alius proficiscendi, et aliquando etiam alius uxorem ducendi. Quod cum facit, ideo facit, ut inde aliquid natum feliciter nutriatur. Nemo tamen potest eligere diem, quo ipse nascatur. Sed ille potuit utrumque eligere, qui utrumque potuit et creare. Nec ita elegit diem, sicut eligunt qui fata hominum inaniter de siderum dispositione suspendunt. Non enim per diem felix factus est qui est natus; sed felicem fecit diem, quo nasci est ipse dignatus. Nam et dies nativitatis ejus, habet mysterium lucis ejus. Sic enim dicit Apostolus : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit : abjiciamus opera tenebrarum, et induamus nos arma lucis, sicut in die honeste ambulemus* [2] (*Rom.* XIII, 12, 13). Agnoscamus diem, et simus dies. Nox enim eramus, cum infideliter vivebamus. Et quoniam ipsa infidelitas quæ totum mundum vice noctis obtexerat, minuenda fuerat fide crescente ; ideo die Natalis Domini nostri Jesu Christi, et nox incipit perpeti detrimenta, et dies sumere augmenta. Habeamus ergo, fratres, solemnem istum diem ; non sicut infideles propter hunc solem, sed propter eum qui fecit hunc solem. Quod enim Verbum erat, caro factum est (*Joan.* I, 14), ut propter nos posset esse sub sole. Carne quippe sub sole : majestate autem super universum mundum, in quo condidit solem. Nunc vero et carne super istum solem, quem pro Deo colunt, qui mente cæci verum justitiæ non vident solem.

CAPUT II. — 2. *Nativitates Christi duæ. Cur nasci ex femina voluit.* Diem ergo istum, Christiani, non divinæ nativitatis celebremus, sed humanæ, scilicet qua contemperatus est nobis ; ut per invisibilem visibilem factum, a visibilibus ad invisibilia transiremus. Debemus enim fide catholica retinere duas esse nativitates Domini : unam divinam, alteram humanam ; illam sine tempore, hanc in tempore. Ambas autem mirabiles : illam sine matre, istam sine patre. Si istam non comprehendimus, illam quando enarramus? Quis comprehendat novitatem novam, inusitatam, unicam in mundo, incredibilem credibilem factam, et toto mundo incredibiliter creditam ut virgo conciperet, virgo pareret, virgo pariens permaneret? Quod humana ratio non invenit, fides capit : et ubi humana ratio deficit, fides proficit. Quis enim dicat non potuisse Dei Verbum per quod facta sunt omnia, facere sibi carnem etiam sine matre, sicut primum hominem sine patre fecit et matre? Sed quoniam utrumque sexum, id est, masculi et feminæ, ipse utique creavit ; ideo utrumque sexum etiam nascendo voluit honorare, quem venerat liberare. Lapsum certe primi hominis nostis, quia non est ausus serpens loqui viro, sed ad eum dejiciendum femineo usus est ministerio. Per infirmiorem, obtinuit fortiorem : et qui per alterum penetravit, de utroque triumphavit. Ideo ut non possemus mortem nostram in femina velut motu justi doloris horrere, eamque credere sine reparatione damnatam ; Dominus veniens quærere quod perierat, utrumque voluit honorando commendare, quia utrumque perierat. In nullo igitur sexu debemus injuriam facere Creatori : utrumque ad sperandam salutem commendavit Nativitas Domini. Honor masculini sexus est in carne Christi : honor feminini est in matre Christi. Vicit serpentis astutiam gratia Jesu Christi.

CAPUT III. — 3. *Christus propter nos infans in præsepi.* Uterque ergo sexus in eo qui hodie natus est renascatur, et celebret hodiernum diem : quo die non Dominus Christus esse cœpit, sed qui erat semper apud Patrem, carnem quam accepit ex matre, in hanc lucem protulit ; matri fecunditatem afferens, integritatem non auferens. Concipitur, nascitur, infans est. Quis est iste infans? Infans enim dicitur, quod non possit fari, id est loqui. Ergo et infans, et Verbum est. Per carnem tacet, per Angelos docet. Nuntiatur pastoribus princeps pastorque pastorum : et in præsepi jacet fidelium cibaria jumentorum. Prædictum enim fuerat per Prophetam : *Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui* (*Isai.* I, 3). Ideo in asello sedit, quando Jerusalem cum laudibus multitudinis præcedentis et consequentis intravit (*Matth.* XXI, 1-9). Et nos agnoscamus, ad præsepe accedamus, cibaria manducemus, Dominum rectoremque portemus ; ut ad cœlestem Jerusalem illo ducente veniamus. Infirma est Christi ex matre nativitas ; sed ex Patre ampla majestas. Habet in diebus temporalibus temporalem diem ; sed ipse est dies æternus ex æterno die.

4. *Celebranda Christi nativitas.* Merito psalmi ejus tanquam voce tubæ cœlestis accendimur, ubi audimus : *Cantate Domino canticum novum ; cantate Domino, omnis terra. Cantate Domino, et benedicite nomen ejus* (*Psal.* XCV, 1 *et* 2). Agnoscamus ergo, et annuntiemus *diem ex die*, qui in carne natus est isto die. Dies Filius ex die Patre, Deus ex Deo, lumen ex lumine. Hoc est enim salutare, de quo alibi dicitur : *Deus misereatur nostri, et benedicat nos ; illuminet*

[1] Sic explicit hic sermo juxta Frang. : *Ipso sedente non premimur, sed elevamur ; ipso ducente non erramus ; ad illum imus, per illum imus, non perimus.* M.

[2] Lov. : *Nox recessit, dies autem appropinquavit : abjiciamus opera tenebrarum, et induamus nos arma lucis, sic ut in die honeste ambulemus.* M.

* Repertus est in cl. r. v. Lov.

(a) Alias, de Diversis 61.

vultum suum super nos : ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum (*Psal.* LXVI, 2, 3). Quod dixit, *in terra*; hoc repetivit, *in omnibus gentibus* : et quod dixit, *viam tuam*; hoc repetivit, *salutare tuum.* Ipsum Dominum dixisse meminimus, *Ego sum via* (*Joan.* XIV, 6). Et modo cum Evangelium legeretur, audivimus Simeonem beatissimum senem responsum accepisse divinum, quod non gustaret mortem, nisi prius vidisset Christum Domini. Qui cum accepisset in manibus infantem Christum, et cognovisset parvulum magnum : *Nunc dimittis*, inquit, *Domine*, *servum tuum*, *secundum verbum tuum, in pace : quoniam viderunt oculi mei salutare tuum* (*Luc.* II, 26, 29, 30). Bene ergo nuntiemus *diem ex die, salutare ejus.* Annuntiemus *in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus* (*Psal.* XCV, 2 *et* 3). In præsepi jacet, sed mundum continet : ubera sugit, sed Angelos pascit : pannis involvitur, sed immortalitate nos vestit : lactatur, sed adoratur : locum in diversorio non invenit, sed templum sibi in credentium cordibus facit. Ut enim fieret fortis infirmitas, infirma facta est fortitudo. Magis ergo miremur, quam contemnamus ejus etiam carnalem nativitatem; et ibi agnoscamus tantæ propter nos celsitudinis humilitatem. Inde accendamus charitatem, ut perveniamus ad ejus æternitatem.

SERMO CXCI * (*a*).

In Natali Domini, VIII (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Verbum ut indigna pro indignis ferret incarnatum est.* Verbum Patris [1] per quod facta sunt tempora, caro factum, Natalem suum nobis fecit in tempore : et in ortu humano habere voluit unum diem, sine cujus nutu divino nullus volvitur dies. Ipse apud Patrem præcedit cuncta spatia sæculorum : ipse de matre in hac die cursibus se ingessit annorum. Homo factus, hominis factor : ut sugeret ubera, regens sidera; ut esuriret panis, ut sitiret fons, dormiret lux, ab itinere via fatigaretur, falsis testibus veritas accusaretur, judex vivorum et mortuorum a judice mortali judicaretur, ab injustis justitia damnaretur, flagellis disciplina cæderetur, spinis botrus coronaretur, in ligno fundamentum suspenderetur, virtus infirmaretur, salus vulneraretur, vita moreretur. Ad hæc atque hujusmodi sustinenda pro nobis indigna [1], ut liberaret indignos; quando nec ille aliquid mali, qui propter nos tanta pertulit mala, nec nos boni aliquid merebamur, qui per eum tanta accepimus bona : propter hæc ergo, qui erat ante omnia sæcula sine initio dierum Dei Filius, esse in novissimis diebus dignatus est hominis filius; et qui de Patre natus, non a Patre factus erat, factus est in matre quam fecerat; ut ex illa ortus hic aliquando esset, quæ nisi per illum nunquam et nusquam esse potuisset.

2. *Virginitate matris illæsa natus Christus.* Sic adimpletum est quod prædixerat Psalmus, *Veritas de terra orta est* (*Psal.* LXXXIV, 12). Maria virgo ante conceptum, virgo post partum. Absit enim ut in ea terra, hoc est in ea carne unde orta est veritas, periret integritas. Nempe post resurrectionem suam, cum spiritus putaretur esse, non corpus : *Palpate*, inquit, *et videte*, *quia spiritus carnem et ossa non habet*, *sicut me videtis habere* (*Luc.* XXIV, 38). Et tamen illius juvenilis corporis soliditas, non patentibus foribus se ad discipulos intromisit (*Joan.* XX, 19). Cur ergo qui potuit per clausa ostia magnus intrare, non potuit etiam per incorrupta membra parvus exire (*a*)? Sed neque hoc, neque illud volunt credere increduli. Ideo potius fides utrumque credit; quia infidelitas utrumque non credit. Ipsa est quippe infidelitas, cui nulla in Christo videtur esse divinitas. Porro si fides Deum natum credit in carne, Deo non dubitat utrumque possibile; ut et corpus majoris ætatis non reserato aditu domus, intus positis præsentaret, et sponsus infans de thalamo suo, hoc est utero virginali, illæsa matris virginitate procederet (*Psal.* XVIII, 6).

CAPUT II. — 3. *Ecclesia mente et virgo et mater.* Illic namque unigenitus Dei Filius humanam sibi dignatus est conjungere naturam, ut sibi capiti immaculato immaculatam consociaret [2] Ecclesiam : quam Paulus apostolus virginem vocat, non solas in ea considerans etiam corpore virgines, sed incorruptas omnium desiderans mentes. *Desponsavi enim vos*, inquit, *uni viro, virginem castam exhibere Christo* (II *Cor.* XI, 2). Ecclesia ergo imitans Domini sui matrem, quoniam corpore non potuit, mente tamen et mater est et virgo. Nullo itaque modo virginitatem matri suæ nascendo Christus ademit, qui Ecclesiam suam de fornicatione dæmonum redimendo virginem fecit. Ex cujus

[1] In Mss. f. n. t., etc., hic sermo istud habet exordium : *Unigenitus Christus Dei Filius, verus sol justitiæ, ita terris illuxit, ut non desereret cœlos, et ibi æterne manens, et hic temporaliter transiens : ibi sempiternum constituens diem, hic humanum patiens diem; ibi sine horarum cursu perenniter vivens, hic sine peccati incursu temporaliter moriens; ibi permanens vita sine occasu, hic vitam nostram a mortis liberans casu. Ibi majestatis suæ calore Angelorum mentes accendit, hic vitam hominum moresque discernit. Ibi lux capitur, quam peccato nullus exstinguit; hic homo nascitur, qui peccata cuncta distinguit. Ibi Deus cum Deo, hic Deus et homo; ibi lumen de lumine, hic quod illuminat omnem hominem. Ibi verbo cœlos extendit, hic viam perveniendi ad cœlos ostendit. Ibi mysterium nativitatis suæ cum Patre firmavit; hic membra carnis suæ in matre formavit. Ibi ad dexteram Patris sedens, hic in præsepio jacens; ibi Angelos pascens, hic in terra parvulus esuriens; ibi perfectis potestatibus manens indeficiens panis, hic cum natis infantibus alimento indigens lactis; ibi bona faciens, hic mala patiens; ibi nunquam moriens, hic post mortem resurgens et mortalibus æternam vitam condonans. Deus factus est homo, ut homo Deus fieret. Formam servi accepit Dominus, ut homo verteretur in Dominum. Cœlorum habitator et conditor habitavit in terris, ut homo de terris migraret ad cœlos. Verbum enim Patris*, etc.

* Collatus est ad tres cb. ad f. n. r. t. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 60.

(*b*) Citat Florus ad II Cor. XI. Huic autem sermoni prolixius in pluribus manuscriptis præfixum est exordium, in hæc verba : « Unigenitus Christus Dei Filius, verus sol justitiæ, ita terris illuxit, ut non desereret cœlos : et ibi æterne manens, et hic temporaliter transiens; ibi sempiternum constituens diem, hic humanum patiens diem, » etc. Totum damus supra, not. 1.

[1] Sic aliquot Mss. Editi autem, loco, *indigna*, habebant, *se inclinans.*

[2] Editi, *consignaret.* Sed aptius Florus, *consociaret.*

(*a*) Vide epistolam 137, n. 8.

incorrupta virginitate procreatæ virgines sanctæ, quæ terrenas nuptias contemnentes, esse etiam carne virgines elegistis, gaudentes celebrate solemniter hodierno die Virginis partum. Ille quippe est natus ex femina, qui non est a masculo satus in femina. Qui vobis attulit quod amaretis, matri non abstulit quod amatis. Qui sanat in vobis quod traxistis ex Eva, absit ut vitiaret quod dilexistis in Maria.

CAPUT III. — 4. *Virginitas Mariæ imitanda.* Illa igitur cujus vestigia sectamini, et ut conciperet, cum viro non mansit; et cum pareret, virgo permansit. Imitamini eam quantum potestis; non fecunditate, quia hoc non potestis, salva virginitate. Sola utrumque potuit, quorum vos unum habere voluistis; quia hoc perditis, si utrumque habere velitis. Sola utrumque potuit, quæ omnipotentem peperit, per quem potuit. Solum enim unicum Dei Filium, isto unico modo fieri oportebat filium hominis. Nec tamen ideo non est vobis aliquid Christus, quia unius [1] est virginis fetus. Ipsum quippe vos, quem filium edere non potuistis carne, sponsum invenistis in corde: et talem sponsum, quem et redemptorem sic teneat felicitas vestra [2], ut peremptorem non timeat virginitas vestra. Qui enim matri virginitatem nec corporali abstulit partu, multo magis in vobis eam spirituali servat amplexu. Nec propterea vos steriles deputetis, quia virgines permanetis. Nam et ipsa pia integritas carnis, ad fecunditatem pertinet mentis. Agite quod ait Apostolus: quoniam non cogitatis ea quæ sunt mundi, quomodo placeatis maritis; cogitate quæ Dei sunt, quomodo illi in omnibus placeatis (I *Cor.* VII, 32-34); ut non uterum fetibus, sed animum fecundum possitis habere virtutibus. Postremo omnes alloquor, omnibus dico; universam virginem castam, quam desponsavit Apostolus Christo, ista voce compello. Quod miramini in carne Mariæ, agite in penetralibus animæ. Qui corde credit ad justitiam, concipit Christum: qui ore confitetur ad salutem (*Rom.* X, 10), parit Christum. Sic in mentibus vestris et fecunditas exuberet, et virginitas perseveret.

SERMO CXCII * (*a*).

In Natali Domini, IX (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Incarnatio Filii Dei propter homines, quam admiranda.* Hodie *Veritas de terra orta est* (*Psal.* LXXXIV, 12), Christus de carne natus est. Gaudete solemniter, et sempiternum diem hodierno quoque admoniti cogitate, æterna dona spe firmissima concupiscite; filii Dei esse accepta potestate præsumite. Propter vos temporalis effectus est temporum effector, propter vos in carne apparuit mundi Conditor, propter vos creatus est Creator. Quid adhuc mortales mortalibus rebus oblectamini, et fugitivam vitam, si fieri posset, tenere conamini? Spes longe clarior effulsit in terris, ut terrenis vita promitteretur in cœlis. Hoc ut crederetur, res incredibilior prærogata est. Deos facturus qui homines erant, homo factus est qui Deus erat: nec amittens quod erat, fieri voluit ipse quod fecerat. Ipse fecit quod esset, quia hominem Deo addidit, non Deum in homine perdidit [1]. Miramur virginis partum, et novum ipsum nascendi modum incredulis persuadere conamur, quod in utero non seminato germen prolis exortum est, et a complexu carnis viscera immunia filium hominis protulerunt, cujus patrem hominem non tulerunt: quod virginitatis integritas et in conceptu clausa, et in partu incorrupta permansit. Mira est ista potentia, sed plus est miranda misericordia, quod ille qui sic nasci potuit, nasci voluit [2]. Erat enim jam unicus Patri, qui unicus natus est matri: et ipse est factus in matre, qui sibi fecerat matrem [3]: sempiternus cum Patre, hodiernus ex matre: post matrem de matre factus, ante omnia de Patre non factus: sine quo Pater nunquam fuit, sine quo mater nunquam fuisset.

CAPUT II. — 2. *Virginibus, viduis et conjugatis ex Christi nativitate lætitiæ causa. Ecclesia, mater est et virgo.* Exsultate, virgines Christi, consors vestra est mater Christi. Christum parere non potuistis, sed propter Christum parere noluistis. Qui non ex vobis natus est, vobis natus est. Verumtamen si verbi ejus memineritis, sicut meminisse debetis; estis etiam vos matres ejus, quia voluntatem facitis Patris ejus. Ipse enim dixit: *Quicumque facit voluntatem Patris mei, ipse mihi frater et soror et mater est* (*Matth.* XII, 50). Exsultate, viduæ Christi: qui fecundam fecit virginitatem, illi vovistis [4] continentiæ sanctitatem. Exsulta etiam, castitas nuptialis, omnes fideliter viventes cum conjugibus vestris: quod amisistis in corpore, in corde servate. Ubi jam non potest esse a concubitu caro integra, sit in fide virgo conscientia, secundum quam virgo est omnis Ecclesia. In Maria Christum pia virginitas peperit: in Anna Christum viduitas parvum grandæva cognovit: in Elisabeth Christo conjugalis castitas et anilis fecunditas militavit. Omnes gradus fidelium membrorum capiti contulerunt, quod ipsius gratia [5] conferre potuerunt. Proinde quia veritas et pax et justitia Christus est, hunc fide concipite, operibus edite; ut quod egit uterus Mariæ in carne Christi, agat cor vestrum in lege Christi. Quomodo autem non ad partum Virginis pertinetis, quando Christi membra estis? Caput vestrum peperit Maria, vos Ecclesia. Nam ipsa quoque et mater et virgo est:

[1] Ita Regius Ms. Alii cum editis, *unus*.

[2] Aliquot Mss., *fidelitas*.

* Correctus est ad tres cb. et duos n. ad c. f. gr. r. vd. et Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 16.

(*b*) Hunc sermonem dubium habuerunt Lovanienses; ob idque Verlinus facile credidit spurium, alicui tamen ex Augustini discipulis, quod ipsius hic doctrinam deprehenderet, tribuendum putans. At Vindingus crisim illius emendans legitimum affirmavit, nec ulla sane Augustino injuria, cujus nomine prænotatur in manuscriptis.

[1] Plures manuscripti omittunt verba, *non Deum in homine perdidit*; et horum loco habent, *ut hominibus appareret*.

[2] Lov., *sic nasci voluit*. Abest, *sic*, ab Am. Er. et a præcipuis manuscriptis.

[3] Floriacensis Ms., *qui non factus, sed genitus, sibi fecerat matrem*.

[4] Sic Am. Er. et Mss. At Lov., *quia fecundam fecit virginitatem ille cui vovistis*, etc.

[5] Editi, *gratiæ*. Melius Mss., *gratia*.

mater visceribus charitatis, virgo integritate fidei et pietatis. Populos parit, sed unius membra sunt [1], cujus ipsa est corpus et conjux, etiam in hoc similitudinem gerens illius Virginis, quia et in multis mater est unitatis.

CAPUT III. — 3. *Veritas de terra, justitia de cœlo. Die minimo anni cur natus Christus.* Omnes itaque unanimes, castis mentibus et affectibus sanctis, diem Natalis Domini celebremus : quo die, sicut istum sermonem exorsi sumus, *Veritas de terra orta est.* Jam enim et quod in eodem psalmo sequitur, factum est. Nam ille qui de terra ortus est, hoc est, de carne natus est, quia de cœlo venit, et super omnes est (*Joan.* III, 31); procul dubio cum ascendit ad Patrem, etiam *justitia de cœlo prospexit.* Hanc enim justitiam verbis suis ipse commendat, promittendo Spiritum sanctum : *Ipse*, inquit, *arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me : de justitia, quia ad Patrem vado; et jam non videbitis me* (*Joan.* XVI, 8-10). Hæc est justitia, quæ de cœlo prospexit. *A summo* enim *cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum cœli.* Ne vero quisquam contemneret veritatem, quia de terra orta est, cum sicut sponsus processit de thalamo suo, id est, de utero virginali, ubi Verbum Dei creaturæ humanæ quodam ineffabili conjugio copulatum est : ne hoc ergo quisquam contemneret, et quamvis mirabiliter natum, et dictis factisque mirabilem, tamen propter similitudinem carnis peccati nihil amplius Christum quam hominem crederet : cum dictum esset, *Tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exsultavit ut gigas ad currendam viam;* continuo subjunctum est, *A summo cœlo egressio ejus* (*Psal.* XVIII, 6, 7). Quod ergo audis, *Veritas de terra orta est*, dignatio est, non conditio; misericordia est, non miseria. Veritas ut de terra oriretur, de cœlo descendit : sponsus ut de thalamo suo procederet, a summo cœlo egressio ejus. Inde est quod hodie natus est, quo die minor dies nullus in terris, a quo tamen incrementa dies sumunt. Qui ergo inclinatus est, et nos erexit, minimum elegit diem, sed unde lux crescit : ipso suo tali adventu, nos etiam tacitus tanquam sonitu magni clamoris exhortans, ut qui pauper propter nos factus est, in illo divites esse discamus; qui propter nos formam servi accepit, in illo libertatem accipiamus; qui propter nos de terra ortus est, in illo cœlum possideamus.

SERMO CXCIII * (*a*).

In Natali Domini, X.

1. Angelorum vocem, per quam Dominus Jesus Christus natus Virginis partu, pastoribus nuntiatus est, cum Evangelium legeretur, audivimus : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Festa vox et gratulatoria, non uni feminæ, cujus uterus prolem ediderat; sed generi humano, cui Virgo pepererat Salvatorem. Dignum enim erat, et hoc prorsus decebat, ut ei fetæ quæ Dominum cœli et terræ procreaverat, et post editum fetum integra manserat [1], non mulierculæ humanis solemnitatibus, sed Angeli divinis laudibus, fetalia celebrarent. Dicamus ergo et nos, et quanta possumus cum exsultatione dicamus, qui non pecorum pastoribus eum natum nuntiamus, sed ejus Natalitia cum ejus ovibus celebramus : dicamus, inquam, et nos fideli corde, devota voce, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Et hæc verba divina, has Dei laudes, hoc angelicum gaudium, quanta valemus consideratione perspectum, fide et spe et charitate meditemur. Sicut enim credimus et speramus et desideramus, erimus et nos gloria in excelsis Deo, cum resurgente corpore spirituali rapti fuerimus in nubibus obviam Christo : si modo cum in terra sumus, pacem cum bona voluntate sectemur. In excelsis quippe vita, quia ibi regio vivorum; et ibi dies boni [2], ubi Dominus idem ipse est, et anni ejus non deficiunt. Quisquis autem vult vitam, et diligit videre dies bonos, cohibeat linguam suam a malo, et labia ejus non loquantur dolum; declinet a malo, et faciat bonum : et ita sit homo bonæ voluntatis. Et quærat pacem, ac sequatur eam (*Psal.* XXXIII, 13-15) : quia *in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

2. Quod si dicis, o homo, Ecce *velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio;* et condelectaris *legi Dei secundum interiorem hominem*, vides *autem aliam legem in membris* tuis *repugnantem legi mentis* tuæ, *et captivum* te *ducentem in lege peccati quæ est in membris* tuis : persiste in bona voluntate, et exclama quod sequitur, *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum* (*Rom.* VII, 18-25). Ipse est enim pax in terra hominibus bonæ voluntatis, post bellum in quo *caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem ; ut non quæ vultis illa faciatis* (*Galat.* V, 17) : quoniam *ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II, 14). Persistat igitur bona voluntas adversus concupiscentias malas, et persistens imploret auxilium gratiæ Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum. Repugnatur illi a lege membrorum carnalium, et ecce jam etiam captivatur : imploret auxilium, non fidat viribus suis; et saltem fessa, non dedignetur esse confessa. Aderit enim qui dixit ei quos jam videbat credentes in eum : *Si permanseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis; et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos* (*Joan.* VIII, 31 et 32). Aderit et liberabit veritas de corpore mortis hujus. Ideo quippe *Veritas*, cujus Natalitia celebramus, *de terra orta est* (*Psal.* LXXXIV, 12), ut sit pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Nam quis idoneus est velle et posse, nisi inspirando adjuvet ut possimus, qui vocando præstitit ut velimus? Quia ubique miseri-

[1] Ita in manuscriptis. At in excusis, *integritate fidei, pietatis populos parit, sed ejus membra sunt*, etc.

* Correctus est ad cl. cb. f. r. v. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 58.

[1] Sic manuscripti. Editi vero, *ut ei gignenti, quæ Dominum cœli terræque procreaverat, et post editam sobolem integra manserat* : pauloque post, *partum celebrarent castissimum.* Quo loco manuscripti quidam, *festalia* : sed plerique et potiores, *fetalia celebrarent.*

[2] Ita manuscripti. At Lov., *In cœlis quippe erimus gloria in excelsis Deo, quia ubi regio vivorum, et ibi dies boni*, etc.

cordia ejus prævenit nos [1], ut vocaremur qui nolebamus, et ut impetremus posse quod volumus. Dicamus ergo ei : *Juravi, et statui custodire judicia justitiæ tuæ.* Statui quidem, et quia imperasti [2], promisi obedientiam : sed quoniam *video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis ; humiliatus sum usquequaque, Domine, vivifica me secundum verbum tuum.* Ecce *velle adjacet mihi :* ergo *voluntaria oris mei approba, Domine* (*Psal.* CXVIII, 106-108) ; ut fiat pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Dicamus ista, et si qua alia suggerit pietas, sanctis instructa lectionibus : ut nati ex Virgine Domini celebritatem non inaniter frequentemus, inchoati bona voluntate, perficiendi plenissima charitate [3] ; quæ et diffunditur in cordibus nostris, non per nos ipsos, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis (*Rom.* v, 5).

SERMO CXCIV * (*a*).

In Natali Domini, XI (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Nativitas Christi duplex. Dies nativitatis Christi et Joannis.* Audite, filii lucis, adoptati in regnum Dei ; fratres charissimi, audite ; audite, et exsultate, justi, in Domino, ut vos rectos possit decere laudatio (*Psal.* XXXII, 1). Audite quod nostis, recolite quod audistis, amate quod creditis, prædicate quod amatis. Sicut anniversarium celebramus hunc diem, sic huic diei debitum exspectate sermonem. Natus est Christus, Deus de Patre, homo de matre. De Patris immortalitate, de matris virginitate. De Patre sine matre, de matre sine patre. De Patre sine tempore, de matre sine semine. De Patre principium vitæ, de matre finis mortis. De Patre ordinans omnem diem, de matre consecrans istum diem [4].

CAPUT II. — Præmisit enim hominem Joannem, qui tunc nasceretur, cum dies inciperent minui ; et natus est ipse, cum dies inciperent crescere, ut ex hoc præfiguraretur quod ait idem Joannes, *Illum oportet crescere, me autem minui* (*Joan.* III, 30). Debet enim vita humana in se deficere, in Christo proficere ; *ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro omnibus mortuus est et resurrexit* (II *Cor.* v, 15) : et dicat unusquisque nostrum quod dicit Apostolus, *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus* (*Galat.* II, 20). *Illum* enim *oportet crescere, me autem minui.*

2. *Verbum Angelorum in cœlis, et hominum in præsepio cibus.* Laudant eum condigne omnes Angeli ejus, quorum cibus æternus est, incorruptibili eos sagina vivificans ; quia Verbum Dei est, cujus vita vivunt, cujus æternitate semper vivunt, cujus bonitate semper beate vivunt. Illi eum condigne laudant, Deum apud Deum, et dant gloriam in excelsis Deo. *Nos autem plebs ejus et oves manuum ejus* (*Psal.* XCIV, 7), pro modulo infirmitatis nostræ pacem per bonam voluntatem reconciliati mereamur. Ipsorum enim Angelorum vere hodierna vox est, quam nato nobis Salvatore exsultando fuderunt : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Laudant ergo illi competenter, laudemus et nos obedienter. Sunt illi nuntii ejus, sumus et nos pecora ejus. Implevit in cœlo mensam ipsorum, implevit in terra præsepe nostrum. Plenitudo enim mensæ ipsorum est, quia *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Plenitudo præsepii nostri est, quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 14). Ut enim panem Angelorum manducaret homo, creator Angelorum factus est homo. Illi laudant vivendo, nos credendo : illi fruendo, nos petendo : illi capiendo, nos quærendo : illi intrando, nos pulsando.

CAPUT III. — 3. *Verbi visione post hanc vitam satiabimur.* Quis enim hominum omnes thesauros sapientiæ et scientiæ noverit in Christo occultos, atque in paupertate carnis ejus absconditos ? Quia *propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut illius paupertate ditaremur* (II *Cor.* VIII, 9). Cum enim mortalitatem assumeret, mortemque consumeret, in paupertate se ostendit : sed divitias dilatas promisit, non ablatas amisit. Quam multa [1] multitudo dulcedinis ejus, quam abscondit timentibus se, perficit autem sperantibus in se (*Psal.* XXX, 20) ! Ex parte enim scimus, donec veniat quod perfectum est. Cui capiendo ut idonei præstaremur, ille æqualis Patri in forma Dei, in forma servi factus similis nobis, reformat nos ad similitudinem Dei : et factus filius hominis unicus Filius Dei [2], multos filios hominum facit filios Dei ; et nutritos servos per visibilem formam servi, perficit liberos ad videndam formam Dei. *Filii* enim *Dei sumus, et nondum appa-*

[1] Editi, *et quia vocando persistit, et quia ubique misericordia ejus prævenit nos.* Emendantur ex manuscriptis.

[2] Lov., *impetravi.* Verius Mss., *imperasti.*

[3] Hic etiam locus manuscriptorum ope resarcitus, sic apud Lov. habebat : *in coacta bona voluntate, perficiendo plenissime charitatem.*

[4] Hoc loco Lovanienses addiderant : *In hac enim die ad salvanda omnia, oritur lux mundo, defunctis resurrectio, vita mortalibus. Ac propterea hodie utraque Salvatoris et salutis nostræ nativitas celebranda est. Nascitur ergo salus hominum Christus, quem Prophetæ testantur. Nascitur ex virgine, sicut Isaias declarat, dicens : Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur, Nobiscum Deus. Probat ergo veritatem salutis, ordo nativitatis. Concipit virgo, virilis ignara consortii, impletur uterus nullo libatus amplexu : sed quod Spiritu sancto castus venter excipit, pura membra servaverunt. Videte miraculum matris Dominicæ. Virgo concipit, virgo parturit, virgo post partum permansit. Gloriosa virginitas, et præclara fecunditas. Virtus mundi nascitur ; et nullus gemitus parturientis sentitur. Vacuatur uterus, infans excipitur ; nec tamen virginitas violatur. Dignum enim erat, ut Deo nascente, meritum cresceret castitatis ; nec per ejus adventum violarentur integra, qui venerat sanare corrupta ; nec per eum pudicitia corporalis læderetur, per quem donatur castitas spiritualis. Natus ergo puer, ponitur in præsepe. Et hæc sunt Dei prima cunabula ; nec regnator cœli has dedignatur angustias, cui habitaculum virgineus venter idoneus fuit.* Pleraque hæc verba, quibus hic nostri manuscripti et antiquiores editi carent, reperies in Appendicis sermone 121. Sed verius sunt Ambrosiani cujusdam sermonis de Natali Domini, teste Cassiano in libro septimo de Incarnatione.

* Emendatus est ad duos cb. et duos n. ad f. r. t. et Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 23.

(*b*) Citat Florus ad II Cor. cap. 5, et cap. 8 : sed utroque loco vocat sermonem « de Epiphania. » Adrianus autem papa « de Natali Domini » appellat in epist. ad Elipandum et ad episcopos Hispaniæ.

[1] Regius Ms., *magna.*

[2] Sic Am. Er. et Mss. At Lov., *factus est nobis similis. Reformavit nos ad similitudinem Dei : et factus filius hominis, factus est similis homini. Unicus Filius Dei, multos,* etc.

ruit quid erimus. *Et scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (I *Joan.* III, 2). Nam qui sunt illi sapientiæ scientiæque thesauri, quæ illæ divitiæ divinæ, nisi quia sufficiunt nobis? Et quæ illa multitudo dulcedinis, nisi quia satiat nos? *Ostende* ergo *nobis Patrem, et sufficit nobis* (*Joan.* XIV, 8). Et in quodam psalmo quidam ex nobis, vel in nobis, vel pro nobis, ait illi : *Satiabor, dum manifestabitur gloria tua* (*Psal.* XVI, 15). Ipse autem et Pater unum sunt (*Joan.* X, 30) : et qui ipsum videt, videt et Patrem (*Id.* XIV, 9). Ergo *Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ* (*Psal.* XXIII, 10). Convertens nos, ostendet nobis faciem suam; et salvi erimus (*Psal.* LXXIX, 4), et satiabimur, et sufficiet nobis.

CAPUT IV. — 4. *Conclusio.* Dicat itaque illi cor nostrum : *Quæsivi vultum tuum; vultum tuum, Domine, requiram; ne avertas faciem tuam a me* (*Psal.* XXVI, 8, 9). Et respondeat ipse cordi nostro : *Qui diligit me, mandata mea custodit : et qui diligit me, diligetur a Patre meo; et ego diligam eum, et ostendam me ipsum illi* (*Joan.* XIV, 21). Videbant utique eum oculis illi quibus hoc dicebat, et sonum vocis ejus auribus audiebant, et humano corde hominem cogitabant : sed quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, eumdem ipsum se promittebat ostendere diligentibus se (I *Cor.* II, 9). Quod donec fiat, donec ostendat nobis quod sufficiat nobis, donec eum fontem vitæ potemus et satiemur; interim dum ambulantes per fidem peregrinamur ab eo, dum esurimus et sitimus justitiam, et [1] formæ Dei pulchritudinem ineffabili ardore desideramus, formæ servi Natalem devoto obsequio celebremus. Nondum contemplari possumus quod genitus est ante luciferum a Patre, frequentemus [2] quod nocturnis horis est natus ex virgine. Nondum capimus, quod ante solem permanet nomen ejus (*Psal.* LXXI, 17), agnoscamus in sole positum tabernaculum ejus. Nondum contuemur Unicum permanentem in Patre suo, recordemur sponsum procedentem de thalamo suo (*Psal.* XVIII, 6). Nondum idonei sumus convivio Patris nostri, agnoscamus præsepe Domini nostri Jesu Christi.

SERMO CXCV * (*a*).

In Natali Domini, XII (*b*).

1. *Nativitas Christi duplex, utraque inenarrabilis.* Filius Dei idemque filius hominis Dominus noster Jesus Christus, sine matre de Patre natus, creavit omnem diem; sine patre de matre natus, consecravit hunc diem; divina nativitate invisibilis, humana visibilis, utraque mirabilis. Proinde quod de illo propheta prædixit, *Generationem ejus quis enarrabit* (*Isai.* LIII, 8)? de qua potius dictum sit, judicare difficile est; utrum de illa ubi nunquam non natus coæternum habet Patrem, an de ista ubi aliquando natus, in qua fieret, jam fecerat matrem : utrum de illa ubi semper natus est, qui semper erat; quis enim enarrabit quomodo natum sit lumen de lumine, et unum lumen utrumque sit? quomodo natus sit Deus de Deo, nec deorum numerus creverit? quomodo velut de re transacta dicatur quod natus est, cum tempus in illa nativitate nec transierit, quo præterita esset; nec præcesserit, quo futura esset; nec præsens fuerit, quasi adhuc fieret, et perfecta non esset? Hanc ergo generationem quis enarrabit; cum id quod enarrandum est supra tempora maneat, sermo autem enarrantis in tempore transeat? Istam quoque ex virgine generationem quis enarrabit, cujus conceptus in carne non carnaliter factus, cujus ortus ex carne ubertatem nutrienti attulit, integritatem parienti non abstulit? Quamlibet itaque earum, sive utramque *generationem ejus quis enarrabit?*

2. *Christus virginis filius, virginis sponsus.* Hic est Dominus Deus noster, hic est mediator Dei et hominum homo Salvator noster, qui natus de Patre creavit et matrem; creatus de matre glorificavit et Patrem : sine femineo partu unicus Patri, sine virili complexu unicus matri. Hic est speciosus forma præ filiis hominum (*Psal.* XLIV, 3), sanctæ filius Mariæ, sanctæ sponsus Ecclesiæ, quam suæ genitrici similem reddidit : nam et nobis eam matrem fecit, et virginem sibi custodit. Ad hanc quippe dicit Apostolus : *Aptavi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo* (II *Cor.* XI, 2). De qua rursus dicit, matrem nostram non ancillam, sed liberam, cujus multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum (*Galat.* IV, 26 *et* 27). Est ergo et Ecclesiæ, sicut Mariæ, perpetua integritas, et incorrupta fecunditas. Quod enim illa meruit in carne, hæc servavit in mente : nisi quod illa peperit unum, hæc parit multos, in unum congregandos per unum.

3. *Cur Christus in carne venit.* Hic est ergo dies quo venit in mundum, per quem factus est mundus; quo carne factus est præsens, virtute nunquam absens : quia in hoc mundo erat, et in sua venit. In mundo erat, sed mundum latebat : quia lux lucebat in tenebris, et eam tenebræ non comprehendebant (*Joan.* I, 10, 11, 5). Venit ergo in carne, carnis vitia mundaturus. Venit in medicinali terra [1], unde curaret interiores oculos nostros, quos exterior nostra excæcaverat terra : ut eis sanatis, qui fuimus antea tenebræ, lux efficiamur in Domino (*Ephes.* V, 8); et non jam lux in tenebris luceat præsens absentibus, sed appareat certa cernentibus. Ad hoc processit sponsus de thalamo suo, et exsultavit ut gigas ad currendam viam (*Psal.* XVIII, 6). Speciosus ut sponsus, fortis ut gigas, amabilis et terribilis, severus et serenus, pulcher bonis, asper malis, manens in sinu Patris, im-

[1] Particulam, *et* commitunt plures Mss. qui infra loco, *desideramus*, habent, *desideremus*.

[2] Floriacensis Ms., *pensamus*.

* Correctus est ad tres cb. ad f. u. t. et Am. Er. Par Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 12.

(*b*) Sermo iste Lovaniensibus dubius fuit ; ac subinde spurius Verino. Vindingo autem germanus videtur ; et nostra opinione Augustino, cui manuscripti tribuunt, non est indignus.

[1] Editi, *medicinæ in terram*. At optimæ notæ Floriacensis Ms., *in medicinali terra*. Cujus etiam codicis ope, inferius verba, *Speciosus ut sponsus, fortis ut gigas*; itemque hæc, *habitaret in nobis, ut ad Patrem præcedens*; quæ in excusis deerant, restituimus.

plevit uterum matris. In quo thalamo, id est, Virginis utero, natura divina sibi copulavit humanam : ubi Verbum caro factum est pro nobis, ut a matre procedens, habitaret in nobis (*Joan.* I, 14); ut ad Patrem præcedens, ubi habitemus præparet nobis. Hunc ergo diem læti solemniter celebremus; et æternum diem, per eum qui nobis æternus in tempore natus est, fideliter exoptemus.

SERMO CXCVI * (a).

In Natali Domini, XIII.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christi nativitates duæ sunt. Filius sine initio semper genitus a Patre.* Hodiernus dies Natalis Domini nostri Jesu Christi nobis festus illuxit. Natalis dies, quo natus est dies. Et ideo hodie, quia ex hodierno crescit dies. Nativitates Domini nostri Jesu Christi, duæ sunt; una divina, altera humana : ambæ mirabiles; illa sine femina matre, ista sine viro patre. Quod ait sanctus Isaias propheta, *Generationem ejus quis enarrabit* (*Isai.* LIII, 8)? ad ambas generationes referri potest. Quis digne enarret generantem Deum [1]? Quis digne enarret virginis partum? Illud sine die, hoc certo die : utrumque sine humana æstimatione, et cum magna admiratione. Illam primam attendite generationem : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Cujus Verbum! Ipsius Patris. Quod Verbum? Ipse Filius. Nunquam Pater sine Filio. Et tamen qui nunquam sine Filio, genuit Filium. Et genuit, et non cœpit. Sine initio generato nullum est initium. Et tamen Filius, et tamen genitus. Dicturus est homo : Quomodo genitus, et non habet initium? Si genitus, habet initium : si non habet initium, quomodo genitus? Quomodo, nescio. Quæris ab homine quomodo sit genitus Deus? Interrogatione tua laboro; sed Prophetam appello : *Generationem ejus quis enarrabit?* Veni mecum ad istam generationem humanam, veni mecum ad istam, in qua se ipsum exinanivit formam servi accipiens : si forte vel ipsam capere possimus, si forte vel de ipsa aliquid loqui valeamus. Etenim quis capiat, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo?* Quis hoc capiat? quis hoc digne cogitet? Cujus mens hoc audeat perscrutari? Cujus lingua audeat pronuntiare? Cujus valeat cogitatio capere? Interim hoc omittamus : multum est ad nos. Ut autem non multum esset ad nos, *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus* (*Philipp.* II, 6, 7). Ubi? In virgine Maria. Inde ergo aliquid loquamur, si forte possumus. Angelus nuntiat, virgo audit, credit, et concipit. Fides in mente, Christus in ventre. Virgo concepit, miramini : virgo peperit, plus miramini : post partum, virgo permansit. Generationem ergo istam quis enarrabit?

CAPUT II. — 2. *Tres vitæ, conjugalis, vidualis, et virginalis, Christo attestantur.* Dico quod vos delectet, charissimi. Tres vitæ sunt in Ecclesia membrorum Christi : conjugalis, vidualis, virginalis. Quia ipsæ vitæ, ipsæ pudicitiæ futuræ erant in sanctis membris Christi; omnes istæ vitæ tres attestatæ sunt Christum. Prima, conjugalis : quando Maria virgo concepit, Elisabeth uxor Zachariæ et ipsa conceperat; hujus Judicis præconem ferebat in utero. Venit ad eam sancta Maria, tanquam ad cognatam suam salutandam. Exsultavit infans in utero Elisabeth. Ille exsultavit, illa prophetavit. Habes attestantem pudicitiam conjugalem. Ubi vidualis? In Anna. Audistis modo cum Evangelium legeretur, quod esset sancta prophetissa vidua octoginta et quatuor annorum, quæ septem annis vixerat cum viro suo; frequentans templum Domini, serviens in orationibus nocte et die. Et ipsa vidua agnovit Christum. Vidit parvum, agnovit magnum. Et ipsa attestata est. Habes et in ista vitam vidualem. In Maria, virginalem (*Luc.* I *et* II). Eligat sibi quisque de istis tribus quam voluerit. Qui præter istas esse voluerit, in membris Christi esse non disponit. Non dicant conjugatæ : Nos ad Christum non pertinemus. Habuerunt maritos sanctæ feminæ. Non se extollant virgines. Quanto magnæ sunt, humilient se in omnibus (*Eccli.* III, 20). Omnia exempla salutis proposita sunt ante oculos nostros. Nemo exorbitet. Nemo præter uxorem : melius sine uxore. Si pudicitiam conjugalem quæris; habes Susannam : si vidualem; habes Annam : si virginalem; habes Mariam.

CAPUT III. — 3. *Deus nostri causa infans.* Dominus Jesus homo esse voluit propter nos. Non vilescat misericordia : jacet in terra Sapientia. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* O cibus et panis Angelorum : de te implentur Angeli, de te satiantur, et non fastidiunt; de te vivunt, de te sapiunt, de te beati sunt. Ubi es propter me? In diversorio angusto, in pannis, in præsepio. Propter quem? Qui regit sidera, sugit ubera : implet Angelos, fatur in sinu Patris, tacet in sinu matris. Sed locuturus est competente ætate, impleturus Evangelium nobis. Propter nos passurus, propter nos moriturus, ad exemplum præmii nostri resurrecturus, ante oculos discipulorum in cœlum ascensurus, ad judicium de cœlo venturus. Ecce qui in præsepi jacebat, diminutus est, sed non perdidit se : accepit quod non erat, sed mansit quod erat. Ecce habemus infantem Christum, crescamus cum illo.

CAPUT IV. — 4. *Calendarum Januariarum solemnitas superstitiosa.* Satis hæc sint Charitati vestræ. Quia multos hic video propter solemnitatem, oportet ut dicam. Calendæ Januariæ venturæ sunt. Christiani estis omnes; Deo propitio, christiana est civitas [1].

[1] Editi, *generatum Deum*. At Regium exemplar, quod unum reperimus hujus sermonis, habet, *generantem Deum*.

* Nullum hujus sermonis exemplar scriptum invenimus, præterquam in Regio libro.

(a) Alias, de Diversis 59.

[1] Regius Ms., *Christiani estis; omnis Deo propitio*, etc. Ob hæc a nonnullis dubitatum, num hic genuinus esset Augustini sermo, « Eo quod » inquiunt, « etiam tunc « Manichæos, Donatistas, aliosve hæreticos Hippone exsti- « tisse probabile sit. » Recte id quidem si hic *catholica*, non, *christiana est civitas*, diceretur. Sed nihil vetat quominus Manichæi, Donatistæ aliive hæretici, qui Christi nomen aut venerantur aut suscipiunt, sub christiano nomine comprehendantur. Imo hoc eos passim Augustinus donat. Quod autem putant, fortasse etiam ibi Paganos egisse, mera est conjectura. Sed ut hoc largiamur, certe præ

Duo genera hominum hic sunt [1], Christiani et Judæi. Non fiant illa quæ odit Deus : per lusum iniquitas, per jocum improbitas. Non sibi faciant homines judices, ne veniant in manus veri Judicis. Audite, Christiani estis, membra Christi estis. Cogitate quid estis, cogitate quanti empti estis. Postremo si vultis scire quid facitis : ego eis dico, qui faciunt. Nolite ad injuriam vestram referre, quibus ista displicent : eis dico qui faciunt, et quibus placent. Vultis nosse quid facitis, et qualem tristitiam nobis ingeritis? Faciunt illud Judæi [2]? Vel sic erubescite, ne fiat. Natali Joannis, id est ante sex menses (tot enim menses inter se habent præco et Judex), de solemnitate superstitiosa pagana [3], Christiani ad mare veniebant et ibi se baptizabant. Absens eram : sed, sicut comperi, per disciplinam Christianorum presbyteri permoti, quibusdam dignam et ecclesiasticam disciplinam dederunt. Murmuraverunt inde homines, et dixerunt quidam : Quantum erat ut indicaretur nobis? Si ante præmoneremur, non faceremus. Ipsi præmonuissent presbyteri, non fecissemus. Ecce episcopus præmonet; moneo, prædico, denuntio. Audiatur episcopus jubens, audiatur episcopus monens, audiatur episcopus rogans, audiatur episcopus adjurans. Adjuro per ipsum qui hodie natus est : adjuro, obstringo, nemo faciat. Ego me absolvo. Melius est ut monens audiar, quam tristis sentiar.

SERMO CXCVII [4].

De Calendis Januariis, contra Paganos (*a*)

FRAGMENTA (*b*).

1. *Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem.* Quorum, nisi et Judæorum et Gentium? Sed ne diceretur, Quare super impietatem Gentium? Nunquam enim Gentes Legem acceperunt et prævaricatores facti sunt? Recte revelatur ira Dei super Judæos, quibus data est Lex, et eam observare noluerunt : Gentibus autem non est data. Intuemini, fratres, et intelligite quomodo omnes reos ostendit, et omnes salutis indigere ac misericordiæ Dei. *Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum qui veritatem in iniquitate detinent.* Videte quemadmodum non dixerit, Non habent veritatem : sed, *Veritatem*, inquit, *in iniquitate detinent.* Et quasi quæreres dicens, Quomodo possunt habere veritatem, qui Legem non acceperunt? sequitur. *Quia quod notum est*, inquit, *Dei, manifestum est in illis.* Et quomodo potuit manifestum esse in illis quod notum est Dei, qui Legem non acceperunt? Sequitur, et dicit : *Invisibilia enim ejus, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque ejus virtus et divinitas.* Utique subaudimus, intellecta conspicitur. Cur enim attendat opera, et non quærat artificem? Attendis terram fructificantem, attendis mare plenum animalibus suis, attendis aerem plenum volatilibus, attendis cœlum fulgere stellis, et cætera, et non quæris tanti operis artificem? Sed dicis mihi : Ista video, illum non video. Ad ista videnda corporis oculos dedit, ad se videndum mentem dedit. Neque enim et animam hominis vides. Sicut ergo ex motibus et administratione corporis animam, quam non vides, intelligis : sic ex administratione totius mundi, et ex regimine ipsarum animarum intellige Creatorem. Sed parum est intelligere. Nam illi intellexerunt; et vide quid ait Apostolus : *Quia cognoscentes Deum, non sicut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum.* Quo merito, nisi superbiæ? Nam vide sequentia : *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.* Non enim debebant sibi arrogare quod ille donaverat, nec se jactare ex eo quod non a se ipsis, sed ab illo habebant. Quod illi utique reddendum fuit, ut ad hoc tenendum quod videre poterant, ab illo sanarentur qui dederat ut viderent. Si enim hoc facerent, humilitatem servarent, et possent purgari, atque illi beatissimæ contemplationi cohærerent. Quia vero superbia erat in eis, interposuit se falsus et fallax et superbus, qui eis promitteret quod per partes nescio quas superbiæ purgarentur animæ illorum, et fecit cultores dæmoniorum. Inde sacra omnia quæ celebrantur a Paganis, quæ valere dicunt ad purgationem animarum suarum. Et audi Apostolum consequenter hæc dicentem, quia pro mercede superbiæ ista receperunt; quia non sic honorificaverunt Deum, ut honorificandus est Deus. *Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.* Jam simulacra sunt. Et ista quidem omnium Græcorum aliarumque gentium, quæ similitudinem hominum habent. Quia vero non est major et superstitiosior idololatria quam Ægyptiorum : nam Ægyptus perfudit mundum figmentis talibus, qualia deinceps dicit Apostolus : cum dixisset, *In similitudinem imaginis corruptibilis hominis;* addidit, *et volucrum, et quadrupedum, et serpentium.* Numquid enim, fratres, in aliis templis vidistis simulacrum capite canino vel taurino, cæterorumque animalium irrationabilium figmenta? Hæc enim idola Ægyptiorum sunt. Utrumque enim genus complexus, ait Apostolus : « In similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium. Propterea tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam; ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. » Hæc mala eorum, ex impietate superbiæ sunt. Ista vero peccata quia de superbia, non solum peccata, sed etiam supplicia sunt. Cum enim dicit, *Tradidit illos Deus*, jam de vindicta est cujusdam peccati, ut hæc faciant. « Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium. » Quid est, « commutaverunt veritatem Dei in mendacium? In similitudinem » scilicet « imaginis corruptibilis hominis, et vo-

illorum paucitate Hipponensis civitas haud falso christiana dicebatur.

[1] Forte, *hic sint* ; id est, ponamus hic esse.

[2] Regius Ms., *Faciant.* Quod forte dicit Augustinus, Judæorum hac in re religionem opponendo; ut quod Judæi nunquam faciunt, facere erubescant Christiani.

[3] Regius Ms., *paganissima*

[4] Contulimus cum duobus bd. cum fl. et editis libris.

(*a*) Duos de Calendis Januariis, inter Tractatus contra Paganos recenset Possidius in Indiculo, cap. 1.

(*b*) Reperta in Bedæ et Flori collectione in Paulum.

lucrum, et quadrupedum, et serpentium. » Et ne quisquam eorum diceret, Non simulacrum colo, sed quod significant simulacra ; subjecit statim, *Et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori* (*Rom.* I, 18-25). Intelligite prudenter. Aut simulacrum enim colunt, aut creaturam. Qui simulacrum colit, convertit veritatem Dei in mendacium. Nam mare veritas est, Neptunus autem, mendacium factum ab homine, conversa veritate Dei in mendacium : quia Deus fecit mare; homo autem, simulacrum Neptuni. Sic, Deus fecit solem : homo autem simulacrum solis faciendo, convertit veritatem Dei in mendacium. Sed ne dicant, Non colo simulacrum, sed solem colo, ideo dixit, *Coluerunt creaturam potius quam Creatorem* (*a*).

2. Sed forsitan dicet aliquis : Etsi ipse humiliter natus est, in discipulorum nobilitate jactare se voluit. Non elegit reges, aut senatores, aut philosophos, aut oratores : imo vero elegit plebeios, pauperes, indoctos, piscatores. Petrus piscator, Cyprianus orator. Nisi fideliter præcederet piscator, non humiliter sequeretur orator. Non de se quisquam desperet abjectus : teneat Christum, et spes ejus falsa non erit, etc. (*b*).

3. Quid volebat Simon, nisi laudari in miraculis, extolli superbia? Ipsa enim eum compulit, ut pecunia emendum putaret donum Spiritus sancti (*Act.* VIII, 18, 19). Cui superbiæ contrarius Apostolus, in humilitate manendo, in meridie fervens spiritu, fulgens prudentia, dicit : *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat ; sed qui incrementum dat Deus.* Quia dixerat : *Ego plantavi, Apollo rigavit ; sed Deus incrementum dedit* (I *Cor.* III, 7, 6). Et iterum : *Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis* (*Id.* I, 13)? Vide quomodo se coli respuit pro Christo, et non vult se fornicanti animæ ostentare pro sponso. Nonne magnum videtur plantare et rigare? Sed *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat.* Quomodo timuit? Non se dicit aliquid ad salutem eorum quos in Christo ædificare cupiebat (*c*).

4. Nec ipse Apostolus voluit in se poni spem, sed in veritate quam annuntiabat. Quod per ipsum dicebatur melius erat, quam ipse per quem annuntiabatur. *Licet si nos*, inquit. Parum est, audi sequentia : *aut angelus*, inquit, *de cœlo annuntiaverit vobis aliquid præterquam quod accepistis, anathema sit* (*Galat.* I, 8). Videbat posse falsum mediatorem transfigurare se in angelum lucis, et aliquid falsum annuntiare. Sicut ergo superbi homines volunt se adorari pro Deo, sibi arrogare quidquid possunt, se nominari, et si fieri potest, Christum ipsum gloria transire : ita diabolus et angeli ejus. Donatum Donatistæ pro Christo habent. Si audiant aliquem paganum detrahentem Christo, forsitan patienter ferant, quam si audiant detrahentem Donato (*d*).

5. Quia ipse Christus loquitur in sanctis suis, dicente Apostolo, *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus* (II *Cor.* XIII, 3)? Et licet dicat, *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat ; sed qui incrementum dat Deus ;* non quia se ipsum, sed quia illum in se diligi volebat : perhibet tamen testimonium quibusdam, dicens, *Quia sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum* (*Galat.* IV, 14). In omnibus ergo sanctis suis ipse est amandus, qui ait : *Esurivi, et dedistis mihi manducare* (*Matth.* XXV, 35). Non enim ait, Dedistis illis : sed, *Dedistis mihi.* Tanta est charitas capitis erga corpus suum (*a*)!

6. Quid est Juno? Juno, inquiunt, est aer. Jam dudum invitabat ut mare coleremus in simulacro telluris : nunc invitat ut aerem colamus. Elementa sunt ista, quibus mundus iste consistit. Hoc ergo apostolus Paulus in Epistola sua proponens : *Cavete*, inquit, *ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum elementa mundi hujus* (*Coloss.* II, 8). Ipsos enim tangebat, qui quasi prudentibus idola exponunt. Ideo cum diceret *philosophiam ;* in eodem loco ait, *secundum elementa hujus mundi :* non quasi qualescumque adoratores simulacrorum, sed quasi doctiores interpretatores signorum cavendos esse admonens.

(a) Ex eodem serm., Beda et Florus ad I Cor. I.
(b) Ex eodem serm., Beda et Flor. ad I Cor. III.
(c) Ex eodem serm., Beda et Flor. ad Gal. I.
(d) Ex eodem serm., Beda et Flor. ad Gal. IV.

SERMO CXCVIII * (*b*).

De Calendis Januariis, II.

1. *Solemnitas Calendarum Januariarum.* Admonemus Charitatem vestram, fratres, quoniam vos quasi solemniter hodie convenisse conspicimus, et ad hunc diem solito frequentius congregatos ; ut memineritis quod modo cantastis, ne sit lingua perstrepens corde muto ; sed quod sonuistis voce ad aures invicem vestras, clametis affectu ad aures Dei. Hoc enim cantabatis : *Salva nos, Domine Deus noster, congrega nos de Gentibus, ut confiteamur nomini sancto tuo* (*Psal.* CV, 47). Et modo si solemnitas Gentium, quæ fit hodierno die in lætitia sæculi atque carnali, in strepitu vanissimarum et turpissimarum cantionum, in conviviis et saltationibus turpibus, in celebratione ipsius falsæ festivitatis, si ea quæ agunt Gentes non vos delectent, congregabimini ex Gentibus.

2. *Separatio nostra a Gentibus Christiana fide, spe, et charitate.* Vos certe cantavistis, et adhuc divini cantici sonus recens est in auribus vestris, *Salva nos, Domine Deus noster, et congrega nos de Gentibus.* Quis potest congregari de Gentibus, nisi cum fit salvus? Qui ergo miscentur Gentibus, salvi non sunt ; salvantur autem qui congregantur de Gentibus, salute fidei, salute spei, salute sincerissimæ charitatis, salute spirituali, salute promissorum Dei. Qui ergo credit, sperat, et amat, non continuo salvus dicendus est. Interest enim quid credat, quid speret, et quid amet. Nemo quippe vivit in quacumque vita, sine tribus istis animæ affectionibus, credendi, sperandi, amandi. Si non credis quod credunt Gentes, non speras quod

* Sermonem hunc in manuscriptis frustra quæsivimus.
(a) Ex eodem serm. Beda et Flor. ad Coloss. II.
(b) Alias, ex Sirmondianis 7.

sperant Gentes, non amas quod amant Gentes; congregaris de Gentibus, segregaris, hoc est separaris de Gentibus. Nec te terreat commixtio corporalis in tanta separatione mentis. Quid enim tam separatum, quam ut credant illi dæmones deos, credas tu qui unus et verus est Deus? sperent illi inania sæculi, speres tu æternam vitam cum Christo? ament illi mundum, ames tu artificem mundi? Qui ergo aliud credit, aliud sperat, aliud amat, vita probet, factis ostendat. Acturus es celebrationem strenarum, sicut paganus, lusurus alea, et inebriaturus te: quomodo aliud credis, aliud speras, aliud amas? Quomodo libera fronte cantas, *Salva nos, Domine Deus noster, et congrega nos de Gentibus?* Segregaris enim de Gentibus, mixtus corpore Gentibus, dissimili vita. Et quanta sit ista segregatio, videte, si modo facitis, si modo probatis. Jam enim Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, qui propter nos homo factus est, dedit pro nobis pretium. Itaque suum dedit ille pretium: ad hoc dedit, ut redimat, ut congreget de Gentibus. Si autem misceris Gentibus, non vis sequi eum qui te redemit: misceris autem Gentibus vita, factis, corde, talia credendo, talia sperando, talia diligendo: ingratus es Redemptori tuo, nec agnoscis pretium tuum, sanguinem Agni immaculati. Ut ergo sequaris Redemptorem tuum, qui te redemit sanguine suo, noli te miscere Gentibus similitudine morum atque factorum. Dant illi strenas, date vos eleemosynas. Avocantur illi cantionibus luxuriarum, avocate vos sermonibus Scripturarum: currunt illi ad theatrum, vos ad ecclesiam: inebriantur illi, vos jejunate. Si hodie non potestis jejunare, saltem cum sobrietate prandete. Hoc si feceritis, bene cantastis, *Salva nos, Domine Deus noster, et congrega nos de Gentibus.*

3. *Piis operibus secernuntur Christiani a Paganis. Dii falsi malis moribus cultorum suorum delectantur.* Itaque multi luctabuntur hodie in corde suo cum verbo quod audierunt. Diximus enim, Nolite strenas dare, date pauperibus. Parum est ut tantum detis, amplius etiam date. Non vultis amplius? vel tantum date. Sed dicis mihi: Quando strenas do, mihi accipio et ego. Quid ergo, quando das pauperi, nihil accipis? Certe non hoc credas, quod Gentes credunt; certe non hoc speres, quod Gentes sperant. Ecce si dicis te nihil recipere cum pauperi dederis, factus es pars Gentilium: sine causa cantasti, *Salva nos, Domine Deus noster, et congrega nos de Gentibus,* Noli oblivisci illius præscriptionis, ubi dicitur: *Qui dat pauperibus, nunquam egebit* (*Prov.* XXVIII, 26). Oblitus es jam quid dicturus Dominus eis, qui pauperibus dederunt, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum?* et quid dicetur eis qui non dederint, *Mittite eos in ignem æternum* (*Matth.* XXV, 34, 41)? Modo qui libenter audierunt quid dixit, cum his certe stant qui non libenter audierunt. Ego nunc Christianis veris loquor. Si aliud creditis, aliud speratis, aliud amatis; aliter vivite, et distantem fidem, spem, et charitatem vestram distantibus moribus approbate. Audite Apostolum commonentem: « Nolite, » inquit, « jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luminis ad tenebras? Quæ pars fideli cum infideli? qui autem consensus templi Domini cum idolis » (II *Cor.* VI, 14-16)? Et alibi dicit: « Quæ enim immolant Gentes, dæmoniis immolant, et non Deo. Nolo vos, » inquit, « socios fieri dæmoniorum » (I *Cor.* X, 20). Ergo Deos ipsorum delectant mores eorum. Ille autem qui dixit, *Nolo vos fieri socios dæmoniorum,* voluit ut ab illis qui dæmonibus servirent, vita et moribus separarentur. Etenim illa dæmonia delectantur canticis vanitatis, delectantur nugatorio spectaculo, et turpitudinibus variis theatrorum, insania circi, crudelitate amphitheatri, certaminibus animosis eorum qui pro pestilentibus hominibus lites et contentiones usque ad inimicitias suscipiunt, pro mimo, pro histrione pro pantomimo, pro auriga, pro venatore. Ista facientes, quasi thura ponunt dæmoniis de cordibus suis. Spiritus enim seductores gaudent seductis; et eorum quos seduxerint atque deceperint, malis moribus et vita turpi infamique pascuntur. « Vos autem, » sicut dicit Apostolus, « non ita didicistis Christum: si tamen eum audistis, et in ipso edocti estis (*Ephes.* IV, 20, 21). Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; sicut filii lucis ambulate » (*Id.* v, 7, 8): ut et nos, qui vobis verbum Domini prædicamus, possimus vobiscum et de vobis in illa perpetua luce gaudere.

SERMO CXCIX * (*a*).

In Epiphania Domini, I (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christus Judæos et Gentes in se mox copulat.* Nuper celebravimus diem quo ex Judæis Dominus natus est: hodie celebramus, quo a Gentibus adoratus est. *Quoniam salus ex Judæis* (*Joan.* IV, 22): sed hæc *salus usque ad fines terræ* (*Isai.* XLIX, 6). Nam et illo die pastores adoraverunt, hodie Magi. Illis Angeli, istis autem stella nuntiavit. Utrique de cœlo didicerunt, cum regem cœli in terra viderunt, ut esset *gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum.* Jam hinc infans natus atque annuntiatus ostenditur lapis ille angularis, jam in ipso primordio nativitatis apparuit. Duos ex diverso parietes in se copulare jam cœpit, pastores a Judæa, Magos ab Oriente perducens: *ut duos conderet in se in unum novum hominem, faciens pacem; pacem his qui longe, et pacem his qui prope* (*Ephes.* II, 14-20). Ideoque illi ipso die de proximo accedentes, de longinquo isti hodie venientes, duos dies celebrandos posteris signaverunt, unam tamen lucem mundi utrique viderunt.

* Invenimus nunc sermonem in quatuor cb. et duobus n. in f. gr. r. rm. t. vd. et Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 34.

(*b*) In Possidii Indiculo, cap. 10, tractatus de hac solemnitate septem, ac præterea quatuor, cap. 1: sic in manuscriptis notantur, « De Epiphania duo. Item de Epiphania, contra quos supra, duo, » id est contra Paganos. Hunc primum et alterum proxime subsequentem citat Facundus, libro 1, cap. 4.

2. *Magorum fides et contra infidelitas Judæorum.* Sed hodie de istis loquendum est, quos de remotis terris fides duxit ad Christum. Venerunt enim, et quæsierunt eum, dicentes : *Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum* (*Matth.* II, 2). Nuntiant et interrogant, credunt et quærunt; tanquam significantes eos qui ambulant per fidem, et desiderant speciem. Nonne alii reges Judæorum jam toties in Judæa nati erant? Quid est, quod iste ab alienigenis in cœlo agnoscitur, in terra quæritur; in alto fulget, in humili latet? In Oriente Magi vident stellam, et in Judæa natum intelligunt regem. Quis est iste rex tam parvus, tam magnus; nondum in terris loquens, jam in cœlis edicta proponens? Veruntamen propter nos, quibus de Scripturis suis sanctis innotescere voluit, ipsos etiam Magos quibus tam clarum signum in cœlo dederat, et quorum cordibus se in Judæa natum esse revelaverat, Prophetis tamen suis de se credere voluit. Quærendo enim civitatem in qua natus erat, quem videre et adorare cupiebant, necesse habuerunt percontari principes Judæorum; ut illi de sancta Scriptura, quam in ore, non in corde gestabant, infideles fidelibus de gratia fidei [1] responderent, mendaces a se, veraces contra se. Quantum enim erat, ut illis quærentibus Christum comites fierent, cum ab eis audissent quod visa stella ejus venirent eum adorare cupientes; ipsi eos ad Bethlehem Judæ, quam de Libris divinis indicaverant, ducerent, pariter viderent, pariter intelligerent, pariter adorarent? Nunc vero aliis demonstrato vitæ fonte, ipsi sunt mortui siccitate. Facti sunt eis tanquam lapides ad milliaria [2] : viatoribus ambulantibus aliquid ostenderunt, sed ipsi stolidi atque immobiles remanserunt. Magi quærebant, ut invenirent : Herodes quærebat, ut perderet : Judæi civitatem nascentis legebant, tempus venientis non intelligebant. Inter Magorum pium amorem, et Herodis crudelem timorem, illi evanuerunt Bethlehem demonstrantes : Christum autem qui ibi natus est, non tunc quæsitum, sed visum postea negaturi [3], nec tunc infantem, sed loquentem postea necaturi. Felix potius infantum ignorantia, quos Herodes persecutus est territus, quam istorum scientia quos consuluit perturbatus. Illi pro Christo potuerunt pati, quem nondum poterant confiteri : isti docentis non secuti sunt veritatem, cujus nascentis potuerunt nosse civitatem.

CAPUT II. — 3. *Error de sidereis fatis.* Magos sane ad ipsum proprie locum, ubi Deus Verbum infans erat, illa stella perduxit. Hic jam erubescat stultitia sacrilega, et quædam, ut sic dicam, indocta doctrina, quæ ideo putat Christum sub stellarum decreto esse natum, quia scriptum est in Evangelio, quando natus est, stellam ejus Magos in Oriente vidisse. Quod verum non esset, nec si homines sub decreto ejusmodi nascerentur : quia non sicut Dei Filius propria voluntate, sed naturæ mortalis conditione nascuntur. Nunc autem tantum abhorret a vero, sub stellato fato [1] natum esse Christum, ut nullum hominum ita nasci credat quisquis recte credit in Christum. Sed de genituris hominum vani homines loquantur quod insipienter opinantur, negent voluntatem qua peccant, confingant necessitatem qua peccata defendant; perditos mores, per quos in terra ab hominibus detestantur, in cœlo etiam figere conentur, et a sideribus manare mentiantur : videat tamen unusquisque eorum quemadmodum non vitam, sed familiam suam qualicumque potestate regendam putet; quandoquidem ista sentiendo servos suos in domo peccantes verberare non sinitur, nisi prius deos suos in cœlo radiantes blasphemare cogatur. Christum tamen isti nec secundum suas vanissimas conjecturas, et non sane fatidicos, sed plane falsidicos libros, possunt ideo putare sub stellarum decreto esse natum, quia eo nato stellam Magi in Oriente viderunt. Hinc enim potius Christus non sub dominatu ejus, sed Dominus ejus apparuit; quia illa non in cœlo sidereas vias tenuit, sed hominibus quærentibus Christum viam usque ad locum, in quo natus fuerat, demonstravit. Unde non ipsa Christum fecit mirabiliter vivere, sed ipsam fecit Christus mirabiliter apparere : nec ipsa Christi mirabilia decrevit, sed ipsam Christus inter sua mirabilia demonstravit. Ipse enim natus ex matre, de cœlo terræ novum sidus ostendit, qui natus ex Patre cœlum terramque formavit. Eo nascente lux nova est in stella revelata, quo moriente lux antiqua est in sole velata. Eo nascente superi novo honore claruerunt, quo moriente inferi novo timore tremuerunt, quo resurgente discipuli novo amore exarserunt, quo ascendente cœli novo obsequio patuerunt. Celebremus ergo devota solemnitate et hunc diem, quo cognitum Christum Magi ex Gentibus adoraverunt (*Matth.* II, 1-11); sicut celebravimus illum diem, quo natum Christum pastores ex Judæa viderunt (*Luc.* II, 8-20). Ipse enim Dominus Deus noster elegit Apostolos ex Judæa pastores, per quos congregaret salvandos etiam ex Gentibus peccatores.

SERMO CC * (*a*).

In Epiphania Domini, II.

CAP. PRIMUM.—1. *Manifestationis Christi solemnitas.* Ad partum Virginis adorandum Magi ab Oriente venerunt. Hunc diem hodie celebramus, huic debitam solemnitatem sermonemque persolvimus. Illis dies iste primus illuxit, anniversaria nobis festivitate rediit. Illi erant primitiæ Gentium, nos populus Gentium. Nobis hoc lingua nuntiavit Apostolorum, stella illis tanquam lingua cœlorum : et nobis iidem Apostoli, tanquam cœli, enarraverunt gloriam Dei

[1] Sic manuscripti. Editi vero, *de gratia Dei.*
[2] Editi, *lapides a milliario.* At Mss. alii, *lapides ad milliaria*; alii, *lapidea milliaria.*
[3] Sic manuscripti. At editi hic omittunt, *postea negaturi*; et infra pro, *necaturi*, habent, *negaturi.*

[1] Nonnulli Mss., *sub stella et fato*; et quidam, *sub stellarum fato.*
* Castigatus est ad tres cb. ad f. gr. n. r. rm. t. v. vd. et ad Am. Er. Par. Lov
(*a*) Alias, de Tempore 30.

(*Psal.* XVIII, 1). Cur enim non agnoscamus eos cœlos, qui facti sunt sedes Dei? sicut scriptum est, *Anima justi, sedes est sapientiæ* (*Sap.* VII). Per hos enim cœlos ille cœlorum fabricator et habitator intonuit, quo tonitru mundus contremuit, et ecce jam credit. Magnum sacramentum. In præsepi tunc jacebat, et Magos ab Oriente ducebat. Abscondebatur in stabulo, et agnoscebatur in cœlo; ut agnitus in cœlo manifestaretur in stabulo, et appellaretur Epiphania dies iste [1], quod latine manifestatio dici potest: simul ejus celsitudinem humilitatemque commendans, ut qui in aperto cœlo signis sidereis monstrabatur, in angusto diversorio quæsitus inveniretur; invalidus infantilibus membris, involutus infantilibus pannis [2], adoraretur a Magis, timeretur a malis.

2. *Herodis terror.* Timuit enim eum rex Herodes, eisdem sibi Magis nuntiantibus, cum adhuc quærerent parvulum, quem cognoverant cœlo teste jam natum. Quid erit tribunal judicantis, quando superbos reges cunæ terrebant infantis? Quanto consultius nunc reges, non sicut Herodes, interficere quærunt; sed sicut Magi potius, adorare delectantur, jam præsertim eum qui et ipsam mortem quam cupiebat inimicus inferre, etiam pro ipsis inimicis ab inimicis sustinuit, eamque in suo corpore occisus occidit. Pie timeant nunc reges ad Patris dexteram jam sedentem, quem rex ille impius timuit adhuc matris ubera lambentem. Audiant quod scriptum est: *Et nunc, reges, intelligite; erudimini, qui judicatis terram: servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore* (*Psal.* II, 10 *et* 11). Ille enim rex, ultor impiorum regum, et rector piorum, non ita natus est, ut reges nascuntur in sæculo; quia et ille natus est, cujus regnum non est de hoc sæculo. Nobilitas fuit nascentis, in virginitate parientis; et nobilitas parientis, in divinitate nascentis. Denique cum tam multi jam nati atque defuncti essent reges Judæorum, nunquam quemquam eorum adorandum Magi quæsierunt: quia nec quemquam eorum cœlo loquente didicerunt.

CAPUT II. — 3. *Judæorum cæcitas in ipsa illuminatione Magorum. Scripturæ apud Judæos propter Gentium fidem relictæ.* Verumtamen, quod prætereundum non est, hæc Magorum illuminatio magnum testimonium cæcitatis exstitit Judæorum. In terra eorum isti requirebant, quem illi in sua non agnoscebant. Apud eos isti infantem invenerunt, quem illi apud se docentem negaverunt [3]. In his terris de longinquo isti peregrini puerum Christum nondum verba promentem adoraverunt, ubi cives illi juvenem miracula facientem crucifixerunt. Isti in membris parvis Deum agnoverunt [4]; illi in factis magnis nec tanquam homini pepercerunt: quasi plus fuerit videre novam stellam in ejus nativitate fulgentem, quam solem ejus in morte lugentem. Jam vero quod eadem stella, quæ Magos perduxit ad locum ubi erat cum matre virgine Deus infans, quæ utique poterat eos et ad ipsam perducere civitatem, se tamen subtraxit, nec eis prorsus apparuit, donec de civitate, in qua Christus nasceretur, iidem ipsi interrogarentur Judæi, ut ipsi eam secundum divinæ Scripturæ testimonium nominarent, ipsi dicerent, *In Bethlehem Judæ. Sic enim scriptum est: Et tu Bethlehem, terra Juda, non es minima in principibus Juda: ex te enim exiet dux qui reget populum meum Israel* (*Matth.* II, 1-6): quid aliud hic significavit divina providentia, nisi apud Judæos solas divinas Litteras remansuras, quibus Gentes instruerentur, illi excæcarentur; quas portarent non ad adjutorium salutis suæ, sed ad testimonium salutis nostræ? Nam hodie cum præmissas prophetias de Christo proferimus, jam rerum completarum luce declaratas, si forte Pagani, quos lucrari volumus, dixerint non eas tanto ante prædictas, sed post rerum eventum, ut hæc quæ facta sunt prophetata putarentur, a nobis esse conficta; Judæorum codices recitamus, ut tollatur dubitatio Paganorum: qui jam in Magis illis figurabantur, quos Judæi de civitate in qua natus est Christus, divinis eloquiis instruebant, et eum ipsi nec requirebant, nec agnoscebant.

CAPUT III. — 4. *Christo charitate cum Judæis Gentes cohærent.* Nunc ergo, charissimi, gratiæ filii et hæredes, videte vocationem vestram, et manifestato Judæis et Gentibus Christo tanquam angulari lapidi perseverantissima dilectione cohærete. Manifestatus enim est in ipsis cunabulis infantiæ suæ his qui prope, et his qui longe erant; Judæis in pastorum propinquitate, Gentibus in Magorum longinquitate. Illi ipso die quo natus est, isti ad eum hodie advenisse creduntur. Manifestatus ergo est, nec illis doctis, nec istis justis. Prævalet namque imperitia in rusticitate pastorum, et impietas in sacrilegiis Magorum. Utrosque sibi lapis ille angularis applicuit: quippe qui venit stulta mundi eligere, ut confunderet sapientes (I *Cor.* I, 27); et non vocare justos, sed peccatores (*Matth.* IX, 13); ut nullus magnus superbiret, nullus infirmus desperaret [1]. Unde Scribæ et Pharisæi dum nimis docti et nimis justi sibi videntur, cujus nascentis civitatem ostenderunt prophetica eloquia recitantes, hunc reprobaverunt ædificantes. Sed quia factus est in caput anguli (*Psal.* CXVII, 22), et quod natus ostendit, passus implevit; huic nos inhæreamus cum alio pariete habente reliquias Israel, quæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt (*Rom.* XI, 5). Eos enim pastores illi præfigurabant de proximo conjungendos, ut et nos, quorum ex longinquo vocationem Magorum significabat adventus, jam non peregrini et inquilini, sed cives sanctorum et domestici Dei maneamus, coædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide existente Christo Jesu: qui fecit utraque unum

[1] Floriacensis Ms., *Agnitus est e cœlo, ut appellaretur Epiphania dies iste.*

[2] Sic Am. Er. et Mss. At Lov., *monstrabatur magnus, in angusto diversorio quæsitus inveniretur invalidus, infantilibus in membris natus, infantilibusque pannis involutus*, etc.

[3] Editi omittunt, *docentem.* Habent, Mss. et ex his quidam, *necaverunt*, pro, *negaverunt.*

[4] Editi, *Deum adoraverunt.* At manuscripti, *Deum agnoverunt.*

[1] Sic potiores manuscripti. At editi, *infirmus*

(*Ephes.* II, 11-22), ut in uno amemus unitatem, et ad colligendos ramos qui etiam de oleastro inserti, per superbiam fracti hæretici sunt facti (*a*), quoniam potens est Deus iterum inserere illos (*Rom.* XI, 17-24), habeamus infatigabilem charitatem.

SERMO CCI * (*a*).

In Epiphania Domini, III.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Manifestatio Christi facta Gentibus. Stella lingua cœli.* Ante paucissimos dies Natalem Domini celebravimus : hodierno autem die manifestationem, qua manifestari Gentibus cœpit, solemnitate non minus debita celebramus. Illo die natum pastores Judæi viderunt : hodie Magi ab Oriente venientes adoraverunt. Natus quippe fuerat lapis ille angularis, pax duorum parietum ex circumcisione et præputio, non ex parva diversitate venientium ; ut in illo copularentur, qui factus est pax nostra, et fecit utraque unum (*Ephes.* II, 11-22). Hoc in pastoribus Judæorum, et Magis Gentium præsignatum est. Inde cœpit, quod in universo mundo fructificaret et cresceret. Nos itaque duos dies, Nativitatis et Manifestationis Domini nostri, spirituali lætitia gratissimos habeamus. Judæi pastores ad eum angelo nuntiante, gentiles Magi stella demonstrante perducti sunt. Hæc stella vanas computationes astrologorum divinationesque confudit, cum stellarum adoratoribus Creatorem cœli et terræ adorandum potius demonstravit. Nam ipse novam stellam declaravit natus, qui antiquum solem obscuravit occisus. Illa luce inchoata est fides Gentium; illis tenebris accusata est perfidia Judæorum. Quid erat illa stella, quæ nec unquam antea inter sidera apparuit, nec postea demonstranda permansit? Quid erat, nisi magnifica lingua cœli, quæ narraret gloriam Dei, quæ inusitatum virginis partum inusitato fulgore clamaret, cui postea non apparenti Evangelium toto orbe succederet? Quid denique Magi venientes dixerunt ? *Ubi est qui natus est rex Judæorum ?* Quid est hoc ? Nonne tam multi antea reges erant nati Judæorum ? Quid tantopere alienæ gentis regem nosse et adorare cupierunt? *Vidimus enim*, inquiunt, *stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum* (*Matth.* II, 2). Numquid hoc tanta devotione requirerent, tanto pietatis affectu desiderarent, nisi eum agnoscerent regem Judæorum, qui rex est etiam sæculorum ?

CAPUT II. — 2. *In Pilato et Magis significatæ Gentes ab Oriente et Occidente congregandæ.* Hinc et Pilatus nonnulla utique aura veritatis [1] afflatus est, quando in ejus passione titulum scripsit, *Rex Judæorum :* quem Judæi conati sunt mendosi emendare [2]. Quibus ille respondit, *Quod scripsi, scripsi* (*Joan.* XIX, 19 22) : quia prædictum erat in Psalmo, *Tituli inscriptionem ne corrumpas* (*Psal.* LVI, 1). Advertamus itaque magnum hoc et mirabile sacramentum. Magi ex Gentibus erant, ipse etiam Pilatus ex Gentibus : illi stellam viderunt in cœlo, ille titulum scripsit in ligno : utrique tamen non regem Gentium, sed Judæorum vel quærebant, vel agnoscebant. Judæi vero ipsi nec stellam secuti sunt, nec titulo consenserunt. Jam igitur præsignabatur quod postea ipse Dominus dixit : *Multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum : filii autem regni ibunt in tenebras exteriores* (*Matth.* VIII, 11 et 12). Nam Magi ab Oriente, Pilatus ab Occidente venerat. Unde illi orienti, hoc est nascenti ; ille autem occidenti, hoc est morienti, attestabantur regi Judæorum : ut cum Abraham et Isaac et Jacob, ex quibus Judæi ducebant originem, recumberent in regno cœlorum ; non ex eis propagati per carnem, sed eis inserti per fidem : ut ille de quo Apostolus loquitur, olivæ inserendus jam præmonstraretur oleaster (*Rom.* XI, 24). Propterea quippe non rex Gentium, sed Judæorum ab eisdem Gentibus, vel quærebatur, vel agnoscebatur ; quia oleaster ad olivam, non ad oleastrum oliva veniebat. Rami tamen frangendi, hoc est, infideles Judæi, et Magis inquirentibus ubi Christus nasceretur, *In Bethlehem Judæ*, respondebant (*Matth.* II, 5) ; et Pilato exprobrante quod regem suum crucifigi vellent, pertinacissime sæviebant. Itaque Magi adoraverunt, Judæis ostendentibus locum Christi nascentis ; quia in Scriptura, quam Judæi acceperunt, Christum cognoscimus. Pilatus ex Gentibus manus lavit, Judæis mortem Christi petentibus (*Id.* XXVII, 24); quia sanguine quem Judæi fuderunt, nostra peccata diluimus. Sed de testimonio Pilati per titulum, in quo scripsit regem Judæorum esse Christum, alius est disserendi locus : quo passionis est tempus.

CAPUT III. — 3. *Judæi ad Gentium salutem Scripturarum custodes.* Nunc vero quod attinet ad manifestationem nati Christi, de cujus manifestationis die, quæ græco vocabulo Epiphania nominatur, qua manifestari cœpit Gentibus cum eum Magi adoraverunt, quæ restant pauca dicamus. Nam etiam atque etiam considerare delectat, quemadmodum Magis quærentibus ubi Christus nasceretur, Judæi responderunt : *In Bethlehem Judæ ;* nec tamen ad eum venerunt ipsi, sed eis abscedentibus, Magos ad eum locum in quo infans erat, eadem stella perduxit ; ut ostenderetur quod et civitatem poterat demonstrare, sed ad hoc se aliquantum subtraxerat, ut Judæi possent interrogari. Ad hoc sunt autem interrogati Judæi, ut demonstraretur eos non ad suam, sed ad Gentium salutem et agnitionem testimonia divina portare. Propter hoc enim illa gens regno suo pulsa est et dispersa per terras, ut ejus fidei cujus inimici sunt, ubique testes fieri cogerentur. Perdito quippe templo, sacrificio, sacerdotio, ipsoque regno, in paucis veteribus sacramentis nomen genusque custodiunt ; ne permixti gentibus sine discretione dispereant, et testimonium veritatis amittant : velut Cain accipiente signum, ut eum nullus occidat, qui fratrem justum invidus et superbus occidit (*Gen.* IV, 1-15). Hoc nimirum etiam in quinquagesimo octavo psalmo non incongruenter in-

[1] Manuscripti, *aura pietatis.*
[2] Plures manuscripti, *mendose emendare.*
* Ad Mss. duos cb. et duos n. ad f. gr.r. rm. t. v. et ad editiones correctus est.
(*a*) Alias, de Tempore 31.

telligi potest, ubi Christus ex persona sui corporis loquitur et dicit : *Deus meus demonstravit mihi in inimicis meis, ne occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ* (*Psal.* LVIII, 12). In eis quippe inimicis fidei Christianæ demonstratur Gentibus quomodo prophetatus est Christus : ne forte, cum vidissent tanta manifestatione impleri prophetias, putarent easdem Scripturas a Christianis esse conflictas, cum de Christo prædicta recitarentur, quæ completa cernuntur. Proferuntur ergo codices a Judæis, atque ita Deus demonstrat nobis in inimicis nostris; quos ideo non occidit, hoc est, de terris non penitus perdidit, ne obliviscerentur legis ipsius : quam propterea legendo, et quædam ejus quamvis carnaliter observando, meminerunt, ut sibi sumant judicium, nobis præbeant testimonium.

SERMO CCII * (a).

In Epiphania Domini, IV.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Epiphania, manifestatio Christi.* Hodierni diei per universum mundum nota solemnitas quid nobis afferat festivitatis, quidve anniversaria repetitione commemoret, anniversario quoque sermone tempus admonet ut loquamur. Epiphania quippe græce, latine manifestatio dici potest. Hoc enim die Magi Dominum adorasse perhibentur; stella scilicet apparente commoniti, et præcedente perducti. Eo quippe die quo natus est, illi stellam in Oriente viderunt; et quem natum indicaverit, agnoverunt. Ex illo igitur die ad hunc diem occurrerunt, Herodem regem nuntio terruerunt, Judæis ex prophetica Scriptura respondentibus, Bethlehem civitatem, ubi Dominus natus fuerat, invenerunt. Ad ipsum deinde Dominum stella eadem ducente venerunt, demonstratum adoraverunt; aurum, thus, et myrrham obtulerunt; alio itinere redierunt (*Matth.* II, 1-12). Manifestatus est quidem et die ipso nativitatis suæ Dominus pastoribus ab angelo admonitis; quo etiam die per stellam et illis est longe in Oriente nuntiatus : sed isto die ab eis est adoratus. Suscepit ergo devotissime istum diem celebrandum universa Ecclesia Gentium : quia et illi Magi quid jam fuerunt, nisi primitiæ Gentium? Israelitæ pastores, Magi gentiles : illi prope, isti longe : utrique tamen ad angularem lapidem concurrerunt. « Veniens quippe, sicut Apostolus dicit, evangelizavit pacem nobis qui eramus longe, et pacem his qui prope. Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum, et duos condidit in se, in unum novum hominem, faciens pacem, et commutavit utrosque in uno corpore Deo, interficiens inimicitias in semetipso » (*Ephes.* II, 11-22).

CAPUT II. — 2. *Primitiæ Gentium in Magis delibatæ.* Merito istum diem nunquam nobiscum hæretici Donatistæ celebrare voluerunt : quia nec unitatem amant, nec Orientali Ecclesiæ, ubi apparuit illa stella, communicant. Nos autem manifestationem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, qua primitias Gentium delibavit, in unitate Gentium celebremus. Tunc enim puer, priusquam sciret vocare patrem aut matrem, sicut de illo fuerat prophetatum, accepit virtutem Damasci, et spolia Samariæ (*Isai.* VIII, 4) : id est, antequam per humanam carnem humana verba proferret, accepit virtutem Damasci, illud scilicet unde Damascus præsumebat. In divitiis quippe civitas illa secundum sæculum florens aliquando præsumpserat. In divitiis autem principatus auro defertur, quod Christo Magi suppliciter obtulerunt. Spolia vero Samariæ iidem ipsi erant, qui eam incolebant. Samaria namque pro idololatria posita est. Illic enim populus Israel aversus a Domino, ad idola colenda conversus est. Debellaturus scilicet Christus gladio spirituali per universum orbem regnum diaboli, hæc prima puer spolia idololatriæ dominationi detraxit, ut ad se adorandum Magos conversos a peste illius superstitionis averteret, et in hac terra nondum loquens per linguam, loqueretur de cœlo per stellam; ut et quis esset, et quo, et propter quos venisset, non voce carnis, sed virtute Verbi, quod caro factum est, demonstraret. Hoc enim Verbum, quod in principio erat Deus apud Deum, jam etiam caro factum, ut habitaret in nobis, et ad nos venerat, et apud Patrem manebat; sursum Angelos non deserens, et deorsum ad se homines per Angelos colligens; et cœlestibus habitatoribus secundum Verbum incommutabili veritate fulgebat, et propter angustum diversorium in præsepi jacebat. Ab ipso in cœlo demonstrabatur stella, et ipsum adorandum demonstrabat in terra. Et tamen infans tam potens, tam magnus, parvulus propter inimicitias Herodis in Ægyptum portantibus parentibus fugit : ita nondum sermone, sed factis jam suis membris loquens, et tacitus dicens, *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam* (*Matth.* X, 23). Mortalem quippe carnem, in qua nos præfiguraret, gerebat, in qua erat etiam pro nobis opportuno tempore moriturus. Unde a Magis illis non solum aurum honorandus, et thus adorandus, verum etiam myrrham sepeliendus acceperat. Quales etiam fuissent pro ejus nomine morituri, quam innocentes, quam humiles, ostendit in parvulis, quos Herodes occidit. Nam ex quibus tota Lex pendet et Prophetæ, etiam illum numerum præceptorum (*Matth.* XXII, 37-40) significavit bimatus illorum.

CAPUT III. — 3. *Judæi Christum suis ritibus et Scripturis ostendunt.* Jam vero quem non facit intentum, quid sibi velit quod Magorum inquisitioni, ubi Christus nasceretur, Judæi de Scriptura responderunt, et ipsi cum eis non adoraverunt? Nonne hoc videmus etiam nunc, quando ex ipsis sacramentis, quibus eorum duritia subditur, nihil aliud quam Christus, in quem nolunt credere, ostenditur? Nonne et quando occidunt ovem et Pascha manducant (*Exod.* XII, 9), gentibus Christum demonstrant, quem cum eis ipsi non adorant? Nam illud quale est, quod sæpe de testimoniis propheticis, quibus Christus prænuntiatus est, quibusque hominibus dubitantibus, ne forte a Christianis illa conscripta sint, non adhuc futura, sed facta; ad Judæorum codices provocamus, ut animos dubi-

* Castigatus est ad cb. f. gr. n. r. rm. Am. Er. Par. Lov.
(a) Alias, de Tempore 32.

tantium confirmemus? Nonne etiam tunc Judæi Christum ostendunt Gentibus, quem nolunt adorare cum Gentibus?

4. *Pristina vita post pœnitentiam non repetenda.* Nos ergo, charissimi, quorum erant illi Magi primitiæ, nos hæreditas Christi usque ad terminos terræ, propter quos cæcitas ex parte in Israel facta est, ut plenitudo Gentium intraret (*Rom.* XI, 25), cognito Domino et Salvatore nostro Jesu Christo, qui propter nos consolandos tunc jacuit in angusto diversorio, nunc propter sublimandos sedet in cœlo; sic eum annuntiemus in hac terra, in hac regione carnis nostræ, ut non qua venimus redeamus, nec prioris nostræ conversationis vestigia repetamus. Hoc est enim quod et illi Magi non qua venerant redierunt. Via mutata, vita mutata est. Et nobis cœli enarraverunt gloriam Dei (*Psal.* XVIII, 2); et nos ad Christum adorandum fulgens ex Evangelio veritas, tanquam de cœlo stella, perduxit; et nos prophetiam in gente Judaica celebratam, tanquam indicium Judæorum non nobiscum pergentium, fideli aure percepimus; et nos regem et sacerdotem et pro nobis mortuum Christum agnoscentes atque laudantes, tanquam in auro et thure et myrrha honoravimus: superest ut eum evangelizantes novam viam carpamus, non qua venimus redeamus.

SERMO CCIII * (*a*).

In Epiphania Domini, V.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Epiphaniæ festivitas merito instituta.* Epiphania græcæ linguæ vocabulo, latine manifestatio dici potest. Hodierno igitur die manifestatus Redemptor omnium gentium, fecit solemnitatem omnibus gentibus. Cujus itaque nativitatem ante dies paucissimos celebravimus, ejusdem manifestationem hodie celebramus. Dominus ergo noster Jesus Christus ante dies tredecim natus, a Magis hodie traditur adoratus. Quia factum est, Evangelii loquitur veritas: quo die autem factum sit, ubique clamat tam præclaræ istius solemnitatis auctoritas. Justum enim visum est, quod et vere justum est, ut quoniam illi Magi primi ex Gentibus Christum Dominum cognoverunt, et nondum ejus sermone commoti, stellam sibi apparentem et pro infante Verbo visibiliter loquentem, velut linguam cœli, secuti sunt (*Matth.* II, 1-12), ut diem salutis primitiarum suarum Gentes gratanter agnoscerent, et eum Domino Christo cum gratiarum actione solemni obsequio dedicarent. Primitiæ quippe Judæorum ad fidem revelationemque Christi in illis pastoribus exstiterunt, qui ipso die quo natus est, eum de proximo veniendo viderunt. Illis Angeli, istis stella nuntiavit. Illis dictum est, *Gloria in excelsis Deo* (*Luc.* II, 14): in istis impletum est, *Cœli enarrant gloriam Dei* (*Psal.* XVIII, 2). Utrique sane tanquam initia duorum parietum de diverso venientium, circumcisionis et præputii, ad angularem lapidem cucurrerunt: ut esset pax eorum, faciens utraque unum (*Ephes.* II, 11-22).

CAPUT II. — 2. *In Judæis gratia prior, in gentibus humilitas amplior.* Verumtamen illi Deum, ex eo quod Christum viderant, laudaverunt: isti autem visum Christum etiam adoraverunt. In illis gratia prior, in istis humilitas amplior. Fortasse ergo illi pastores minus rei, de salute alacrius exsultabant: isti autem Magi multis onerati peccatis, submissius indulgentiam requirebant. Hæc est illa humilitas, quam plus in eis qui ex Gentibus erant, quam in Judæis, divina Scriptura commendat. Ex Gentibus enim erat ille Centurio, qui cum Dominum in toto pectore suscepisset, se tamen dixit indignum ut in domum ejus intraret, nec ab eo ægrum suum voluit videri, sed salvum juberi (*Matth.* VIII, 5-10). Sic interius præsentem corde retinebat, cujus a suo tecto præsentiam honorifice revocabat. Denique Dominus, *Non inveni*, inquit, *tantam fidem in Israel.* Illa etiam Chananæa ex Gentibus erat, quæ cum se a Domino audisset canem, et cui panis filiorum mitteretur indignam, micas tanquam canis exegit: et ideo non esse meruit, quia id quod fuerat non negavit. Nam et ipsa audivit a Domino, *O mulier, magna est fides tua* (*Id.* XV, 21-28). Humilitas in ea fecerat fidem magnam; quia se ipsam fecerat parvam.

CAPUT III. — 3. *Gentium omnium salus figurata.* Veniunt ergo pastores de proximo videre, et Magi de longinquo veniunt adorare. Hæc est humilitas qua inseri meruit oleaster in olivam, et olivam dare contra naturam (*Rom.* XI, 17); quia naturam meruit mutare per gratiam. Nam cum hoc oleastro totus silvesceret et amaresceret mundus, per insertionis gratiam pinguefactus enituit. Veniunt enim ab extremo terræ, secundum Jeremiam, dicentes: *Vere mendacia coluerunt patres nostri* (*Jerem.* XVI, 19). Et veniunt, non ab una orbis parte, sed sicut Evangelium secundum Lucam loquitur, *ab Oriente, et Occidente, ab Aquilone et Meridie*, qui recumbant cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum (*Luc.* XIII, 29). Sic totus orbis ex partibus quatuor Trinitatis gratia vocatur in fidem. Secundum quem numerum, cum quatuor ter ducuntur, duodenarius numerus apostolicus consecratus est; tanquam universi orbis salutem ex quatuor mundi partibus, in Trinitatis gratiam præfigurans. Hunc enim numerum etiam discus ille significavit, qui demonstratus est Petro plenus omnibus animalibus (*Act.* X, 11), tanquam omnibus gentibus. Nam et ipse quatuor lineis suspensus e cœlo ter submissus assumptus est; ut quaterni duodecim facerent. Ideo fortasse post Natalem Domini duodecim diebus additis, Magi primitiæ Gentium ad Christum videndum adorandumque venerunt, et non solum accipere propriam, sed omnium quoque gentium salutem significare meruerunt. Celebremus ergo devotissime etiam istum diem; et Dominum Jesum, quem primitiæ illæ nostræ adoraverunt jacentem in diversorio, nos habitantem adoremus in cœlo. Hoc quippe in eo illi venerati sunt futurum, quod nos veneramur im-

* Emendatus est ad quatuor cb. ad f. n. t. Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 64.

pletum. Adoraverunt primitiæ Gentium inhiantem uberibus matris : adorant gentes sedentem ad dexteram Dei Patris.

SERMO CCIV* (a).

In Epiphania Domini, VI.

1. *Epiphania, Christi manifestatio.* Ante paucos dies Natalem Domini celebravimus : Epiphaniam hodie celebramus; quo græco vocabulo significatur manifestatio, et refertur ad illud quod ait Apostolus, *Sine dubio magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne* (I *Tim.* III, 16). Ambo itaque dies ad manifestationem pertinent Christi. In illo quippe natus est homo ex homine matre, qui sine initio Deus erat apud Patrem. Sed carni est manifestatus in carne; quia caro eum videre non poterat, sicut erat in spiritu. Et illo quidem die, qui Natalis ipsius nuncupatur, viderunt eum pastores Judæorum : hodierno autem die qui Epiphania proprie, hoc est manifestatio dicitur, adoraverunt eum Magi Gentium. Illis eum Angeli, istis vero stella nuntiavit. Cœlos Angeli habitant, et sidera exornant : utrisque ergo cœli enarraverunt gloriam Dei (*Psal.* XVIII, 2).

2. *Christus Judæis et Gentibus adunandis angularis lapis.* Utrisque enim natus est lapis angularis; *ut*, quemadmodum dicit Apostolus, *duos conderet in se, in unum novum hominem, faciens pacem, et commutaret utrosque in uno corpore Deo per crucem.* Quid enim est angulus, nisi conjunctio duorum parietum, qui ex diverso veniunt, et illic quodam modo osculum pacis inveniunt? Inimica quippe inter se fuerunt circumcisio et præputium, hoc est Judæi et Gentes, propter duo inter se diversa atque contraria, inde veri unius Dei cultum, hinc multorum atque falsorum. Cum itaque illi essent prope, isti autem longe, utrosque adduxit ad se, qui « commutavit utrosque in uno corpore Deo, » sicut idem apostolus consequenter adjungit, « per crucem interficiens inimicitias in semetipso. Et « veniens evangelizavit pacem vobis, *inquit*, qui eratis longe, et pacem iis qui prope; quia per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem » (*Ephes.* II, 11-22). Videte si non et duos parietes ex inimicitiarum diversitate venientes, et angularem lapidem demonstravit Dominum Jesum, ad quem de diverso utrique accesserunt, in quo utrique concordaverunt, hoc est, et qui ex Judæis in eum, et qui ex Gentibus crediderunt; tanquam diceretur eis : Et vos de propinquo, et vos de longinquo, « accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescent » (*Psal.* XXXIII, 6). Scriptum est enim : « Ecce pono in Sion lapidem angularem, electum, pretiosum; et qui crediderit in eum, non confundetur » (I *Petr.* II, 6). Qui audierunt et obedierunt, hinc atque inde utrique venerunt, pacem tenuerunt, inimicitias finierunt : utrorumque primitiæ pastores et Magi fuerunt. In eis cœpit bos agnoscere possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui (*Isai.* I, 3). Ex Judæis animal cornutum, ubi Christo crucis cornua parabantur. Ex Gentibus animal auritum, unde, prædictum erat : *Populus quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obaudivit mihi* (*Psal.* XVII, 45). Ipse namque possessor bovis et dominus asini in præsepi jacebat, et ambobus alimentum commune præbebat. Quia ergo pax venerat eis qui erant longe, et pax eis qui erant prope; pastores Israelitæ tanquam prope inventi, eo die quo natus est Christus, ad eum venerunt, viderunt et exsultaverunt : Magi autem gentiles, tanquam longe inventi, tot diebus interpositis ab illo quo natus est, hodie pervenerunt, invenerunt, adoraverunt. Oportebat itaque nos, hoc est, Ecclesiam quæ congregatur ex Gentibus, hujus diei celebrationem, quo est Christus primitiis Gentium manifestatus, illius diei celebrationi, quo est Christus ex Judæis natus, adjungere, et tanti sacramenti memoriam geminata solemnitate servare.

3. *Ex Judæis alii reprobati, alii electi. Jacob et benedictus et claudus.* Quando duo parietes isti cogitantur, unus ex Judæis, alius ex Gentibus, angulari lapidi cohærendo, servantes unitatem spiritus in vinculo pacis (*Ephes.* IV, 3); non offendat animum reproborum multitudo Judæorum, in quibus fuerunt ædificantes, id est, volentes esse Legis doctores : sed quales dicit Apostolus, *Non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant* (I *Tim.* I, 7). Per hanc enim mentis cæcitatem, lapidem reprobaverunt, qui factus est in caput anguli (*Psal.* CXVII, 22). Sed non fieret in caput anguli, nisi duobus populis de diverso venientibus præberet pacificam, gratia copulante, juncturam. Non ergo cogitentur in Israelitico pariete persecutores et interfectores Christi, quasi legem ædificantes et fidem destruentes, angularem lapidem reprobantes et ruinam civitati miseræ fabricantes. Nec ista ibi cogitetur numerositas Judæorum dispersa per terras, ad divinarum, quas nescientes ubique portant, testimonium Litterarum. In his enim claudicat Jacob, cui tacta et arefacta femoris latitudo (*Gen.* XXXII, 25), qua significaretur a semitis suis claudicans generis multitudo. Sed in pariete sancto, qui ex eis ad pacem lapidis angularis accessit, illi cogitentur in quibus benedictus est Jacob. Idem quippe et benedictus et claudus : benedictus in sanctificatis, claudus in reprobatis. Illi in isto pariete cogitentur, quorum abundantia præcedebat et sequebatur asellum Salvatoris, clamans : *Benedictus qui venit in nomine Domini* (*Matth.* XXI, 9). Illi cogitentur qui discipuli inde electi, et apostoli facti sunt. Cogitetur Stephanus in græca lingua coronæ nomine appellatus, et prior post resurrectionem Domini martyrio coronatus. Cogitentur etiam ex ipsis persecutoribus tot millia credentium, quando venit Spiritus sanctus. Cogitentur Ecclesiæ, de quibus Apostolus dicit : *Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo : tantum autem audientes erant quia qui aliquando nos persequebatur, nunc evangelizat fidem quam aliquando vastabat; et in me magni-*

* Castigatus est ad cl. rm. et Vign.
(*a*) Alias, ex Vignerianis, 7.

ficabant Deum (*Galat.* I, 22-24). Isto modo Israeliticus paries cogitetur, et parieti ex Gentibus venienti, qui nunc est conspicuus, adjungatur: atque ita lapis angularis prius in præsepio positus, usque ad cœli culmen erectus, non frustra prædictus Christus Dominus invenitur.

SERMO CCV * (*a*).

In Quadragesima, I (*b*).

1. *Quadragesimæ tempore crux castigandi corporis assumenda. Christianus perpetuo debet pendere in cruce. Crux totius vitæ nostræ.* Observationem Quadragesimæ, solemni reditu præsentatam, hodierno die ingredimur: quo vobis solemniter etiam exhortatio nostra debetur; ut Dei sermo per nostrum officium ministratus, jejunaturos corpore, pascat in corde; ac sic interior homo cibo suo refectus, exterioris castigationem possit agere, et robustius sustinere. Congruit enim nostræ devotioni, ut qui Domini crucifixi passionem jam propinquantem celebraturi sumus, reprimendarum carnalium voluptatum crucem nobis ipsi etiam faciamus, sicut dicit Apostolus: *Qui autem Jesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum passionibus et concupiscentiis* (*Galat.* V, 24). In hac quidem cruce, per totam istam vitam, quæ in mediis tentationibus ducitur, perpetuo debet pendere christianus. Non enim est in hac vita tempus evellendi clavos, de quibus in Psalmo dicitur: *Confige clavis a timore tuo carnes meas* (*Psal.* CXVIII, 120). Carnes, sunt carnales concupiscentiæ; clavi, sunt præcepta justitiæ: his illas timor Domini configit, qui nos illi acceptabilem hostiam crucifigit. Unde item dicit Apostolus: *Obsecro itaque vos, fratres, per miserationem Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem* (*Rom.* XII, 1). Crux ergo ista, in qua Dei servus non solum non confunditur, sed etiam gloriatur dicens, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* VI, 14): crux, inquam, ista non quadraginta dierum est, sed totius hujus vitæ, quæ mystico numero quadraginta istorum significatur dierum; sive quod homo ducturus hanc vitam, sicut nonnulli asserunt, diebus quadraginta formatur in utero; sive quod Evangelia quatuor cum denaria Lege concordant, et quater deni istum numerum signant, nobisque in hac vita Scripturas utrasque necessarias esse demonstrant; sive alia qualibet probabiliore causa, quam potest intellectus melior et luculentior invenire. Unde et Moyses et Elias et ipse Dominus quadraginta diebus jejunaverunt: ut insinuaretur nobis et in Moyse et in Elia et in ipso Christo, hoc est, in Lege et Prophetis et in ipso Evangelio, id nobiscum agi, ne conformemur et hæreamus huic sæculo, sed crucifigamus hominem veterem, non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et æmulatione agentes; sed induamus Dominum Jesum; et carnis curam ne feceritnus in concupiscentiis (*Rom.* XIII, 13 *et* 14). Sic semper hic vive, Christiane: si terreno limo gressus non vis immergere, noli de ista cruce descendere. Si autem hoc faciendum est per hanc totam vitam, quanto magis per istos Quadragesimæ dies, quibus non solum agitur, verum etiam significatur hæc vita?

2. *Pia opera ferventius exercenda per Quadragesimæ tempus.* Per alios ergo dies non graventur corda vestra in crapula et ebrietate (*Luc.* XXI, 34): per hos autem etiam jejunate. Per alios dies, adulteria, fornicationes, omnesque illicitas corruptelas nolite contingere: per hos autem etiam a conjugibus abstinete. Quod vobis demitis jejunando, eleemosynis addite prærogando. Tempus quod reddendo conjugali debito occupabatur, supplicationibus impendatur. Corpus quod carnalibus affectibus solvebatur, puris precibus prosternatur. Manus quæ amplexibus implicabantur, orationibus extendantur. Vos autem qui etiam per alios dies jejunatis, per hos augete quod facitis. Qui per alios dies perpetua continentia crucifigitis corpus, per hos Deo vestro crebrioribus et intentioribus inhærete orationibus. Omnes unanimes, omnes fideles fideliter, omnes in hac peregrinatione unius patriæ desiderio suspirantes, et amore ferventes. Donum Dei, quod ipse non habet, nullus in altero invideat, nullus irrideat. In spiritualibus bonis, tuum deputa, quod amas in fratre: suum deputet, quod amat in te. Nemo sub abstinentiæ specie, mutare affectet potius, quam resecare delicias; ut pretiosos cibos quærat, quia carne non vescitur, et inusitatos liquores, quia vinum non bibit: ne per occasionem quasi domandæ carnis, magis agat negotium voluptatis. Alimenta quidem mundis munda sunt omnia: sed in nullo est munda luxuria.

3. *A litibus in primis jejunandum.* Præ cæteris, fratres, a litibus et discordiis jejunate. Mementote prophetam quibusdam exprobrantem atque clamantem: *In diebus jejunii vestri, inveniuntur voluntates vestræ, quod omnes qui sub jugo vestro sunt stimulatis, et cæditis pugnis; auditur in clamore vox vestra* (*Isai.* LVIII, 3-5), et cætera talia. Quibus commemoratis adjunxit: *Non hoc jejunium ego elegi, dicit Dominus.* Si clamare vultis, illum frequentate clamorem, de quo scriptum est: *Voce mea ad Dominum clamavi* (*Psal.* CXLI, 2). Ille quippe non est litis, sed charitatis; nec carnis, sed cordis. Non est talis ille, de quo dicitur: *Expectavi ut faceret judicium, fecit autem iniquitatem; et non justitiam, sed clamorem* (*Isai.* V, 7). *Dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37 *et* 38). Hæ sunt duæ alæ orationis, quibus volat ad Deum [1]: si illud quod committitur, ignoscit delinquenti, et donat egenti.

* Collatus est ad cl. r. v. et ad Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 68.
(*b*) Possidius in Indiculo, cap. 10 recenset, « de Quadragesima ante Pascha tractatus quinque. » Sex tamen aut septem hic habes; e quibus unum hunc citant Beda et Florus ad Galat. V.

[1] Lov., *quibus quisque volat ad Deum.* Abest *quisque* a Mss.; cujus loco subauditur, *oratio.*

SERMO CCVI * (a).

In Quadragesima, II.

1. *Quadragesimæ tempus operibus pietatis et humilitatis fervere debet.* Anniversario reditu Quadragesimæ tempus advenit, quo vobis exhortatio nostra debetur : quia et vos tempori congrua Domino opera vestra debetis : quæ tamen non Domino utilia possint esse, sed vobis. Orationibus, jejuniis, eleemosynis et alia quidem tempora debent christiano fervere : verumtamen et illos qui diebus aliis in his pigri sunt, debet ista solemnitas excitare ; et ii qui per alios dies ad ista sunt alacres, nunc ea debent ferventius exercere. Tempus quippe humilitatis nostræ vita in hoc sæculo est, quam dies significant isti, Domino pro nobis Christo, qui semel moriendo passus est, velut annis omnibus revoluta solemnitate passuro. Quod enim semel in toto tempore factum est, ut vita nostra novaretur ; celebratur annis omnibus, ut in memoriam revocetur. Si ergo veracissimæ pietatis affectu, toto peregrinationis hujus tempore, quo in mediis tentationibus vivimus, humiles corde esse debemus : quanto magis his diebus, quibus ipsum tempus humilitatis nostræ non solum vivendo agimus, sed etiam celebrando significamus? Humiles esse nos docuit humilitas Christi, quia impiis moriendo cessit : excelsos nos facit celsitudo Christi, quia pios resurgendo præcessit. *Si enim commortui sumus*, ait Apostolus, *et convivemus : si toleramus, et conregnabimus* (II *Tim.* II, 11 *et* 12). Unum horum modo, tanquam ejus propinquante passione ; alterum post Pascha, tanquam ejus resurrectione completa, devotione debita celebramus. Tunc enim post dies hujus humilitatis, etiam nostræ celsitudinis tempus, etsi nondum videndo agere vacat ; jam tamen præmeditando significare delectat. Nunc itaque orationibus ingemiscamus instantius : tunc uberius exhilarabimur laudibus.

2. *Oratio fulcienda jejunio et eleemosyna. Duo genera eleemosynarum. In paupere pascitur Deus. Nemo pauper in altero eleemosynæ genere.* Sed orationibus nostris, quibus ad Deum facilius volando perveniant [2], eleemosynis et jejuniis pennas pietatis addamus. Hinc autem intelligit animus christianus, quantum remotus esse debet a fraude alienæ rei ; quando sentit simile esse fraudi, si superflua sua non tribuerit indigenti. Dominus dicit : *Date et dabitur vobis ; dimittite et dimittetur vobis* (*Luc.* VI, 37 *et* 38). Hæc duo genera eleemosynarum, tribuendi et ignoscendi, clementer et ferventer operemur ; qui nobis a Domino ut bona tribuantur, et mala non retribuantur, oramus. *Date*, inquit, *et dabitur vobis.* Quid verius, quid justius ; ut qui dare detrectat, se fraudet ipse, nec accipiat? Si impudenter agricola quærit messem, ubi se novit non præmisisse semen ; quanto impudentius quærit Deum divitem dantem, qui hominem pauperem noluit exaudire poscentem? In paupere enim se pasci voluit, qui non esurit. Deum ergo nostrum egentem non spernamus in paupere, ut egentes satiemur in divite. Habemus egentes, et egemus : demus ergo, ut accipiamus. Verumtamen quid est quod damus? Et pro isto exiguo, visibili, temporali atque terreno, quid est quod accipere desideramus? *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (I *Cor.* II, 9). Nisi ipse promitteret, impudentiæ fuisset dare ista, et accipere velle illa : et nolle dare nec ista (a) : quæ tamen ista nec ipsa haberemus, nisi dante illo qui exhortatur ut demus. Qua igitur fronte in utrisque speramus dantem, si in minimis contemnimus imperantem? *Dimittite, et dimittetur vobis.* Hoc est, Ignoscite, et ignoscetur vobis. Conservus conservo reconcilietur ; ne juste servus a Domino puniatur. In hoc genere eleemosynæ, nullus est pauper. Potest hoc facere ut in æternum vivat, etiam qui ad tempus non habet unde vivat. Gratis datur, dando cumulatur, quæ non consumitur, nisi quando non erogatur. Cujus ergo usque ad hos dies inimicitiæ perdurarunt, confundantur atque finiantur. Finiantur, ne finiant : non teneantur, ne teneant : perimantur per redemptorem, ne perimant retentorem.

3. *Jejunia Deo accepta.* Jejunia vestra non sint talia, qualia propheta condemnat, dicens : *Non hoc jejunium elegi, dicit Dominus* (*Isai.* LVIII, 5). Arguit enim jejunia litigiosorum : quærit piorum. Arguit opprimentes : quærit relaxantes. Arguit inimicantes : quærit liberantes. Inde enim per hos dies a rebus licitis desideria vestra frenatis, ne illicita committatis. Nullis diebus se ingurgitet vino, nec adulterio, qui diebus istis temperat a conjugio. Ita oratio nostra humilitate et charitate, jejunando et dando, temperando et ignoscendo, bona tribuendo et mala non retribuendo, a malo declinando et bona faciendo, quærit pacem, et consequitur eam (*Psal.* XXXIII, 15). Volat enim talibus oratio pennis adminiculata virtutum : et quo Christus pax nostra præcessit, facilius perfertur in cœlum.

SERMO CCVII * (b).

In Quadragesima, III.

1. *Eleemosyna isto maxime tempore eroganda.* In adjutorio misericordiæ Domini Dei nostri, tentationes sæculi, insidiæ diaboli, mundi labor, carnis illecebra, turbulentorum temporum fluctus, et corporalis omnis atque spiritualis adversitas, eleemosynis, et jejuniis, atque orationibus superandæ sunt. Hæc cum per totam vitam fervere debeant christiano ; tum maxime propinquante solemnitate Paschali [1], quæ suo reditu anniversario nostras excitat mentes ; innova...

[1] In editione Lovaniensium et in recentioribus tantum Mss. r. v. prænotatur hic sermo, *Dominica 2 Quadragesimæ* ; non quod hac die dictus sit ab Augustino, sed ut in ipsa legatur plebi. Sic sermo superior aliique ex subsequentibus quidam certis diebus assignantur in prædictis libris.

[2] Lov., *facilius volando perveniamus.* At Mss., *facilius volando perveniant* : supple, *orationes nostræ.*

* Ad hunc emendandum usi sumus codicibus cl. r. rm. v. et edit. Lov.

(a) Alias, de Diversis 70.

[1] Colbertinus Ms., *tum maxime appropinquante Dominica, quæ suo*, etc.

* Castigatus ad cl. r. rm. v. et Lov.

(a) Aliquid hic supplendum.

(b) Alias, de Diversis 71.

in eis memoria salutari, quod Dominus noster unicus Dei Filius misericordiam præstitit nobis, jejunavit oravitque pro nobis. Eleemosyna quippe græce, misericordia est. Quæ autem major esse misericordia super miseros potuit, quam illa quæ cœli creatorem de cœlo deposuit, et terreno corpore terræ induit conditorem; eum qui in æternitate Patris manet æqualis, mortalitate coæquavit et nobis, formam servi mundi Domino imposuit; ut ipse panis esuriret, satietas sitiret, virtus infirmaretur, sanitas vulneraretur, vita moreretur? Hoc autem, ut nostra pasceretur fames, rigaretur ariditas, consolaretur infirmitas, exstingueretur iniquitas, ardesceret charitas. Quæ major misericordia, quam creari creatorem, servire dominatorem, vendi redemptorem, humiliari exaltatorem, occidi suscitatorem? Nobis de præbendis eleemosynis præcipitur ut panem demus esurienti (*Isai.* LVIII, 7) : ille se ipsum ut nobis daret esurientibus, prius pro nobis se tradidit sævientibus. Præcipitur nobis ut peregrinum recipiamus : ille pro nobis in sua propria venit, et sui eum non receperunt (*Joan.* I, 11). Ipsum denique benedicat anima nostra, qui propitius fit omnibus iniquitatibus ejus, qui sanat omnes languores ejus, qui redimit de corruptione vitam ejus, qui eam coronat in miseratione et misericordia : qui satiat in bonis desiderium ejus (*Psal.* CII, 2-5). Exerceamus itaque eleemosynas nostras tanto impensius, tantoque frequentius, quanto propinquior fit dies qua nobis prærogata eleemosyna celebratur. Quia jejunium sine misericordia ei nihil est qui jejunat.

2. *Jejunium et abstinentia qualis requiritur. Minuendæ voluptates, non mutandæ.* Jejunemus etiam humiliantes animas nostras, appropinquante die quo magister humilitatis humiliavit semetipsum, factus subditus usque ad mortem crucis (*Philipp.* II, 8). Imitemur ejus crucem, abstinentiæ clavis edomitas concupiscentias configentes. Castigemus corpus nostrum, et servituti subjiciamus : et ne per indomitam carnem ad illicita prolabamur, in ea domanda aliquantum et licita subtrahamus. Crapula et ebrietas etiam per dies cæteros devitanda : per hos autem dies etiam concessa prandia removenda. Adulteria et fornicationes semper exsecranda atque fugienda : his autem diebus et a conjugibus temperandum est. Facile tibi obtemperabit caro, ne inhæreat alienis, quæ refrenari consueverit et a suis. Sane cavendum est ne mutes, non minuas voluptates. Videas enim quosdam pro usitato vino, inusitatos liquores exquirere, et aliorum expressione pomorum, quod ex uva sibi denegant, multo suavius compensare; cibos extra carnes multiplici varietate ac jucunditate conquirere; et suavitates quas alio tempore consectari pudet, huic tempori quasi opportune colligere : ut videlicet observatio Quadragesimæ non sit veterum concupiscentiarum repressio, sed novarum deliciarum occasio. Hæc, fratres, ne vobis persuasa subrepant, quanta potestis vigilantia providete. Parcimonia jejuniis conjungatur. Sicut ventris castiganda saturitas, ita gulæ irritamenta cavenda sunt. Non humanorum alimentorum genera detestanda, sed carnalis est delectatio refrenanda. Esau non pingui vitulo vel volatilibus saginatis, sed immoderate concupita lenticula reprobatus est (*Gen.* XXV, 30-34). Sanctum David aquam plus justo desiderasse pœnituit (I *Paral.* XI, 18, 19). Non operosis ergo neque pretiosis, sed in promptu et positis quibusque vilioribus alimentis est corpus a jejunio reficiendum, vel potius fulciendum.

3. *Oratio jejunantis libera sit a cupiditate et odio. Quomodo oratio facit eleemosynas.* His diebus adminiculis piarum eleemosynarum et frugalium jejuniorum oratio nostra in superna sustollitur: quia nec impudenter a Deo misericordia petitur, cum ab homine homini non negatur, nec serena cordis petentis intentio [1] carnalium voluptatum phantasmatibus nubilis impeditur. Sit autem oratio casta, ne forte non quod charitas, sed quod cupiditas quærit, optemus; ne inimicis mali aliquid imprecemur; ne in quos nocendo vel vindicando non possumus, orando sæviamus. Certe sicut nos apti efficimur ad orandum eleemosynis et jejuniis, sic et ipsa nostra oratio facit eleemosynas, cum dirigitur atque profunditur, non pro amicis tantum, verum etiam pro inimicis, et jejunat ab ira et odio et a perniciosissimis vitiis. Si enim nos jejunamus a cibis, quanto potius illa a venenis? Denique nos debitis opportunisque temporibus alimentorum perceptione reficimur : nunquam illam escis talibus oblectemus. Perpetua suscipiat ista jejunia : quia est illi cibus proprius, quem sumere sine intermissione præcipitur. Semper ergo jejunet ab odio, semper dilectione pascatur.

SERMO CCVIII * (*a*).

In Quadragesima, IV.

1. *Quadragesimalis abstinentia qualis esse debet. Restringendæ deliciæ, non mutandæ.* Solemne tempus advenit, quo vestram commoneamus et exhortemur in Domino Charitatem : quanquam ipsum tempus, etiam tacentibus nobis, satis vos admoneat et hortetur, ut jejuniis et orationibus et eleemosynis solito instantius et alacrius ferveatis. Sed ministerium nostri sermonis accedit, ut et vocis hujus tuba, vires suas spiritus vester adversus carnem dimicaturus accipiat. Sint ergo vestra jejunia sine litibus, clamoribus, cædibus : ut etiam qui sub jugo vestro sunt, remissionem cautam sentiant et benignam; ut aspera severitas refrenetur, non ut salubris disciplina solvatur. Cum vero aliquo genere ciborum etiam concessorum atque licitorum, causa castigandi corporis abstinetis, mementote *omnia munda mundis :* ne quid putetis immundum, nisi quod infidelitas inquinaverit. *Immundis enim et infidelibus*, ait Apostolus, *nihil est mundum* (*Tit.* I, 15; *Rom.* XIV, 20). Sed plane fidelium corpora cum servituti subjiciuntur, proficit spi-

[1] Codex Colbertinus, *cordis pœnitentis intentio.*

* Castigatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Diversis 72.

rituali saluti, quidquid corporali minuitur voluptati. Ideoque cavendum est, ne pretiosas escas vel pro aliis alias, vel etiam pretiosiores sine carnibus animalium requiratis. Cum enim corpus castigatur, et servituti subjicitur (I *Cor.* IX, 27), restringendæ sunt deliciæ, non mutandæ. Quid enim interest in quali cibo concupiscentia immoderata culpetur? Non utique de solis carnibus, sed etiam de quibusdam pomis et agriculturæ alimentis [1] Israelitarum concupiscentia divina voce damnata est (*Num.* XI, 5, 33, 34). Et Esau, non propter offam suillam, sed propter lenticulam defricatam, sua primogenita perdidit (*Gen.* XXV, 30-34). Ut omittam quid esuriens Dominus tentatori etiam de ipso pane responderit (*Matth.* IV, 3, 4): qui certe non suam carnem quasi rebellem domabat, sed quid in talibus tentationibus respondere debeamus misericorditer admonebat. Quapropter, charissimi, a quibuscumque cibis vobis placuerit abstinere; mementote ut propositum vestrum pia temperantia conservetis, non ut Dei creaturam sacrilego errore damnetis. Quicumque etiam estis conjugibus alligati, nunc maxime apostolica monita nolite contemnere, ut invicem abstineatis ad tempus, ut vacetis orationibus (I *Cor.* VII, 5). Quod enim et aliis diebus utiliter fit, nimis inverecundum est si modo non fiat. Arbitror onerosum non esse debere, anniversaria observatione solemnibus diebus hoc facere conjugatos, quod viduæ ex quadam vitæ parte professæ sunt, quod tota vita sanctæ virgines susceperunt.

2. *Eleemosynæ opera amplificanda. Eleemosynæ genus, parcere inimicis.* Jam vero eleemosynas his diebus augere, quodam modo ex debito est. Ubi enim justius quam miserendo impenditis, quod vobis abstinendo demitis? Et quid iniquius, quam ut quod minus erogat abstinentia, servet permanens avaritia, aut consumat dilata luxuria? Intendite itaque quibus debeatis quod vobis denegatis; ut quod detrahit temperantia voluptati, addat misericordia charitati. Quid jam dicam de illo opere misericordiæ, ubi nihil de apothecis, nihil de sacculo impenditur, sed ex corde dimittitur; quod magis si maneat, quam si recedat, incipit esse damnosum? Iram dico adversus aliquem in corde servatam. Quid autem stultius, quam inimicum forinsecus devitare, et multo pejorem in præcordiis intimis retinere? Unde Apostolus dicit, *Sol non occidat super iracundiam vestram;* moxque subjungit, *Neque detis locum diabolo* (*Ephes.* IV, 26 *et* 27). Tanquam hoc agat, qui non cito iram pellit ex animo, ut per illam velut per januam aditum præstet diabolo. Primitus itaque agendum est, ut super iram non occidat iste sol; ne deserat ipsam mentem justitiæ sol. Sed in cujus pectore adhuc usque permansit, pellat eam saltem jam proximus dies Dominicæ passionis, qui non est iratus interfectoribus suis, pro quibus in ligno pendens et precem fudit et sanguinem (*Luc.* XXIII, 34). In cujuscumque ergo vestrum pectore usque ad istos sanctos dies fronte impudentissima perduravit, nunc inde saltem ira discedat (*Eccle.* XI, 10), ut oratio secura procedat: nec offendat, aut palpitet, aut sub conscientiæ stimulis obmutescat, cum ad eum locum venerit, ubi dicendum est, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Aliquid petituri estis ne vobis retribuatur, et aliquid ut tribuatur. *Remittite* ergo, *et remittetur vobis: date, et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37 *et* 38). Hæc, fratres, etiamsi non admoneam, perpetua meditatione curare debetis. Cum vero tot divinorum testimoniorum ministra vox nostra diei quoque præsentis celebritate juvetur; timere non debeo ne me, vel potius omnium Dominum in me, aliquis vestrum forte contemnat: sed sperare potius quod grex ejus agnoscens ejus esse quod dicitur, eum efficaciter exaudiendus exaudiat.

[1] Ita Victorinus Ms. Alii vero cum Lov., *et agricolis alimentis.*

SERMO CCIX * (*a*).

In Quadragesima, V.

1. *Quadragesimali observatione finiendæ inimicitiæ. Tria vitia, quibus inimicitiæ vivunt.* Solemne tempus advenit, quando de anima attentius cogitanda et corpore castigando vestram commoneam Charitatem. Hi sunt enim quadraginta dies sacratissimi toto orbe terrarum, quos propinquante Pascha universus mundus, quem Deus in Christo reconciliat sibi, prædicanda devotione concelebrat. Si quæ inimicitiæ, quæ vel nasci non debuerunt, vel cito mori debuerunt, et tamen usque ad hoc tempus sive negligentia, sive pertinacia, sive non modesta, sed superba verecundia, inter fratres perdurare potuerunt; saltem modo finiantur. Super quas sol non debuit occidere (*Ephes.* IV, 26), saltem post multos solis ortus et occasus, etiam ipsæ suo tandem aliquando exstinguantur occasu, nec ulterius ullo renoventur exortu. Negligens inimicitias finire obliviscitur; pertinax veniam non vult concedere, cum rogatur; superbe verecundus veniam petere dedignatur. His tribus vitiis inimicitiæ vivunt: sed animas in quibus non moriuntur, occidunt. Vigilet contra negligentiam memoria, contra pertinaciam misericordia, contra superbam verecundam submissa prudentia. Qui se concordiæ recolit neglectorem, excutiat expergiscendo torporem: qui se cupit esse sui debitoris exactorem, Dei se cogitet debitorem: qui erubescit petere ut sibi frater ignoscat, vincat per bonum timorem malum pudorem: ut noxiis inimicitiis finitis, ut eis mortuis, vos vivatis. Totum hoc charitas agit, quæ non agit perperam (I *Cor.* XIII, 4). Charitas, fratres mei, in quantum adest, exerceatur bene vivendo; in quantum autem minus est, impetretur petendo.

2. *Orationes eleemosynis adminiculandæ.* Ut autem nostræ orationes congruis adminiculis adjuventur, quoniam in his diebus ferventiores eas habere debemus; etiam eleemosynas ferventius erogemus. Ipsis

* Collatus ad cl. r. rm. v. et ad Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 73.

adjiciatur, quod nobis jejunando et a cibis solitis abstinendo detrahitur. Quamvis eas debeat largiores habere, qui propter aliquam necessitatem corporis sui et consuetudinem alimentorum non potest abstinere, ut hoc addat pauperi, quod sibi detrahit : sed ideo plus det pauperi, quia sibi non detrahit; ut quoniam minus potest orationes suas castigatione corporis adjuvare, abundantiorem in corde pauperis includat eleemosynam, quæ pro illo possit orare. De Scripturis sanctis hoc est saluberrimum amplectendumque consilium : *Include*, inquit, *eleemosynam in corde pauperis, et hæc pro te exorabit* (*Eccli.* XXIX, 15).

3. *Abstinentia qualis suscipienda.* Admonemus etiam eos qui se a carnibus abstinent, ne vasa in quibus sunt coctæ tanquam immunda devitent. Sic enim loquens Apostolus ait : *Omnia munda mundis* (*Tit.* I, 15). Quod enim fit in hujusmodi observationibus sana doctrina, non fit causa immunditiæ devitandæ, sed concupiscentiæ refrenandæ. Unde et illi qui sic se a carnibus temperant, ut alias escas et difficilioris præparationis et pretii majoris inquirant, multum errant. Non enim est hoc suscipere abstinentiam, sed mutare luxuriam. Quomodo istis dicturi sumus, ut quod sibi detrahunt dent pauperi; a quibus solitus ita cibus relinquitur, ut in alio comparando sumptus augeatur? Estote ergo his diebus et crebrius jejunantes, et vobis parcius impendentes, et egenis largius tribuentes. A conjugali quoque concubitu, hi dies postulant continentiam : *Ad tempus*, ait Apostolus, *ut vacetis orationi : et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter intemperantiam vestram* (I *Cor.* VII, 5). Non est hoc arduum atque difficile diebus paucis fidelibus conjugatis, quod a certo vitæ articulo usque in finem sanctæ viduæ susceperunt, quod tota vita sanctæ virgines faciunt. Atque in his omnibus ferveat devotio, comprimatur elatio. Nemo sic gaudeat de bono largitatis, ut bonum amittat humilitatis. Omnia vero cætera Dei dona non faciunt prodesse aliquid, nisi adsit vinculum charitatis.

SERMO CCX * (*a*).

In Quadragesima, VI.

CAPUT PRIMUM. — 1. *In Quadragesima considerandum anni tempus et dierum numerus.* Solemne tempus advenit, quod amplius quam per anni cætera spatia, nos orationibus atque jejuniis animam humiliare, et corpus castigare commoneat. Cur autem hoc propinquante solemnitate Dominicæ passionis, et cur quadragesimi numeri mysterio celebretur, quoniam solet movere nonnullos, merito de hac re quod dicendum Dominus donare dignatus est, ad vestram Charitatem proferre suscipimus. Quos autem ista non ad litigandum, sed ad cognoscendum quærere novimus, eorum fide atque pietate multum adjuvamur, ut dicenda impetrare possimus.

* Collatus pariter ad cl. r. rm. v. et ad Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 71.

2. *Quæstio : Cur eo tempore jejunetur, ante Baptismi celebrationem. Responsio.* Hoc enim solet facere quæstionem, cur ipse Dominus Jesus Christus, qui humano corpore assumpto ad hoc utique hominibus homo factus apparuit, ut nobis et vivendi et moriendi et resurgendi præberet exemplum, non antequam baptizaretur, sed posteaquam baptizatus est jejunavit. Sic enim scriptum est in Evangelio : « Baptizatus autem confestim ascendit de aqua; et ecce aperti sunt ei cœli, et vidit Spiritum Dei descendentem super se. Et ecce vox de cœlis dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo. Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit » (*Matth.* III, 16 *et* 17; IV, 2). Nos autem cum eis qui baptizandi sunt, ante diem Baptismi eorum, qui dies Paschalis appropiat, jejunamus, post quem diem per dies quinquaginta jejunia relaxamus. Quod merito movere deberet, si baptizare vel baptizari nisi die Paschali solemnissimo non liceret. At cum per totum annum, sicut unicuique vel necessitas fuerit vel voluntas, non prohibeatur a Baptismo, id donante illo qui dedit eis potestatem filios Dei fieri (*Joan.* I, 12); anniversariam vero Domini passionem, nonnisi certo anni die, quod Pascha dicitur, liceat celebrari : Baptismi sacramentum a Pascha procul dubio distinguendum est. Hoc enim omni die licet accipere : illud uno et certo anni die fas est agere. Hoc ad innovandam vitam datur : illud ad religionis memoriam commendatur. Sed quod ad illum diem longe major baptizandorum numerus confluit, non gratia uberior salutis hic distat, sed lætitia major festivitatis invitat.

CAPUT II. — 3. *Baptismus Joannis a Baptismo Christi discernendus. Sacramenta veteris Legis cur suscepit Christus. Quando tentatio infertur, jejunandum.* Quid quod etiam baptismus Joannis, quem tunc Christus accepit, a baptismo ipsius Christi, quem fideles ejus accipiunt, discernendus est; nec ideo ille quo baptizatus est Christus, melior est isto quo baptizatur christianus, quia christiano melior est Christus; sed ideo magis istud baptismum, quia Christi est, illi præponitur? Joannes enim baptizavit Christum, cum se Christo confiteretur minorem : Christus autem baptizat christianum, qui se ostendit et Joanne majorem. Sicut circumcisione carnis, quamvis eam et Christus accepit, et nemo christianus nunc accipit, melius est sacramentum resurrectionis Christi, quo ad expoliandam carnalem ac veterem vitam circumciditur christianus, ut audiat Apostolum dicentem : *Sicut Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, sic et nos in novitate vitæ ambulemus* (*Rom.* VI, 4). Sicut ipsum vetus Pascha, quod agni occisione celebrare præceptum est, non ideo quia hoc cum discipulis celebravit Christus, melius est quam Pascha nostrum, quo immolatus est Christus. Pertinuit enim ad præbendum nobis humilitatis et devotionis exemplum, ut illa etiam sacramenta veniens suscipere dignaretur, quibus venturus ipse prænuntiabatur : ut hinc osten-

deret quanta religione nos oporteat hæc suscipere sacramenta, quibus jam venisse nuntiatur. Non ergo quia Christus post acceptum Joannis baptismum continuo jejunavit, tanquam regulam observationis dedisse credendus est, ut post ipsius Christi Baptismum acceptum, continuo jejunare necesse sit : sed plane illo exemplo docuit jejunandum esse, quando forte acriore luctamine cum tentatore confligimus. Ob hoc enim Christus, qui sicut homo dignatus est nasci, non respuit sicut homo tentari, ut christianus magisterio ejus instructus non possit a tentatore superari. Sive ergo continuo post Baptismum, sive quolibet intervallo temporis interposito, quando simile prælium tentationis infertur homini, jejunandum est : ut et corpus impleat de castigatione militiam, et animus impetret de humiliatione victoriam. In illo ergo dominico exemplo illius causa jejunii, non Jordanis tinctio, sed diaboli tentatio fuit.

CAPUT III. — 4. *Cur Quadragesimale jejunium ante Pascha. Ablato sponso filiis lugendum.* Cur autem nos ante solemnitatem passionis Dominicæ jejunemus, et illa jejuniorum relaxatio quinquagesimo die perficiatur, hæc ratio est. Omnis qui recte jejunat, aut animam suam in gemitu orationis et castigatione corporis humiliat ex fide non ficta; aut ab illecebra carnali inopia aliqua spirituali veritatis et sapientiæ delectatione suspensa, ad famem sitimque sentiendam descendit ejus intentio (*a*). De utroque jejunii genere Dominus respondit interrogantibus cur discipuli ejus non jejunarent. Nam de illo primo, quod habet animæ humiliationem : *Non possunt,* inquit, *lugere filii sponsi, quamdiu cum eis est sponsus. Sed veniet hora quando auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt.* De illo autem altero, quod habet epulas mentis, ita consequenter locutus est : *Nemo assuit pannum novum vestimento veteri, ne major scissura fiat : neque mittunt vinum novum in utres veteres, ne et utres rumpantur, et vinum effundatur; sed vinum novum in utres novos mittunt, et utraque servantur* (*Matth.* IX, 15-17). Proinde quia jam sponsus ablatus est, utique nobis filiis illius pulchri sponsi, lugendum est. Speciosus enim forma præ filiis hominum, cujus diffusa gratia in labiis ejus (*Psal.* XLIV, 3), inter manus persequentium non habuit speciem neque decorem, et ablata est de terra vita ejus (*Isai.* LIII, 2, 8). Et recte lugemus, si flagramus desiderio ejus. Beati quibus eum licuit ante passionem tunc habere præsentem, interrogare sicut vellent, et audire sicut audire deberent. Illos dies concupierunt videre patres ante adventum ejus, neque viderunt : quia in alia dispensatione fuerant ordinati, per quos venturus annuntiaretur, non a quibus veniens audiretur. De his enim ad discipulos loquitur dicens : *Multi justi et Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt ; et audire quæ auditis, et non audierunt* (*Matth.* XIII, 17). In nobis autem illud impletum est, quod ipse itidem dicit : *Venient dies, quando desiderabitis videre unum de diebus istis, et non poteritis* (*Luc.* XVII, 22)

CAPUT IV. — 5. *Cur gemendum et jejunandum in hac vita.* Quis non sancti desiderii flamma uratur ? quis non hic lugeat ? quis non laboret in gemitu suo ? quis non dicat, *Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Ubi est Deus tuus* (*Psal.* XLI, 4) ? Credimus quippe in eum jam sedentem ad dexteram Patris : sed tamen quamdiu sumus in corpore, peregrinamur ab eo (II *Cor.* V, 6), nec eum dubitantibus vel negantibus et dicentibus, *Ubi est Deus tuus?* valemus ostendere. Merito Apostolus ejus concupiscebat dissolvi, et esse cum illo : manere autem in carne non sibi optimum ducebat, sed necessarium propter nos (*Philipp.* I, 23, 24). Ubi cogitationes mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ; quoniam deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (*Sap.* IX, 14, 15). Inde tentatio est vita humana super terram (*Job* VII, 1) : et in hac sæculi nocte circuit leo quærens quem devoret (I *Petr.* V, 8). Non Leo de tribu Juda, rex noster (*Apoc.* V, 5); sed leo diabolus, adversarius noster. Ille autem quatuor animalium de Apocalypsi Joannis figuras in se uno exprimens, natus ut homo, operatus ut leo, immolatus ut vitulus, volavit ut aquila (*Id.* IV, 7). *Volavit super pennas ventorum, et posuit tenebras latibulum suum* (*Psal.* XVII, 11 *et* 12). Posuit tenebras, et facta est nox, in qua pertranseunt omnes bestiæ silvæ. Catuli leonum rugientes, tentatores videlicet per quos diabolus quærit quem devoret; non quidem habentes potestatem, nisi in eis quos acceperint quia et in Psalmo ipso ita sequitur, *Quærentes a Deo escam sibi* (*Psal.* CIII, 20, 21). In tam periculosa et tentationibus plena hujus sæculi nocte quis non timeat, quis non medullis omnibus contremiscat, ne dignus judicetur qui devorandus dimittatur in fauces tam crudelis inimici? Unde jejunandum et orandum est.

CAPUT V. — 6. *Jejunium ante solemnitatem passionis Christi maxime conveniens.* Et quando potius, quando instantius, quam propinquante ipsa Dominicæ passionis solemnitate, qua celebritate anniversaria quodammodo nobis ejusdem noctis memoria resculpitur, ne oblivione deleatur, ne nos non corpore, sed spiritu dormientes, ille rugiens devorator inveniat. Nam et ipsa Dominica passio, quid nobis aliud in capite nostro Christo Jesu, quam ipsam vitæ hujus tentationem maxime commendavit ? Unde adveniente jam mortis suæ tempore, Petro dixit : « Postulavit satanas vexare vos sicut triticum : et ego rogavi, Petre, pro te, ne deficiat fides tua, vade et conforta fratres tuos (*Luc.* XXII, 31 *et* 32). » Et plane confortavit nos per apostolatum, per martyrium, per epistolas suas. Ubi etiam noctem, de qua loquor, admonens formidandam, consolatione propheticæ tanquam nocturni luminis, ut cauti vigilaremus, edocuit. « Habemus, inquit, certiorem propheticum sermonem, cui benefacitis intendentes, tanquam lucernæ lucenti

(*a*) Locus perplexus, quem B. Thoma in Catena ad Matth. IX, ita refert : *aut illecebras carnales spiritualis sapientiæ delectatione suspendit. De utroque*, etc. — Morel, Elem. Critic. pagg. 355-356, opinatur legendum, *in pia*, pro, *inopia*, quod partem magnam obscuritatis tolleret. M.

in obscuro loco, donec dies lucescat, et lucifer orialur in cordibus vestris (II *Petr.* 1, 19). »

7. *Dies nunc laboris et tristitiæ.* Sint ergo lumbi nostri accincti et lucernæ ardentes, et nos similes hominibus exspectantibus Dominum suum, quando veniat a nuptiis (*Luc.* XII, 35, 36). Nec dicamus invicem nobis, *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur* (I *Cor.* XV, 32). Sed eo magis, quo incertus est mortis dies, et molestus est vitæ dies, jejunemus et oremus, cras enim moriemur. *Pusillum*, inquit, *et non videbitis me; et iterum pusillum, et videbitis me.* Hæc est hora de qua dixit, *Vos tristes eritis, sæculum autem gaudebit:* id est, vita ista tentationibus plena, in qua peregrinamur ab eo. *Sed iterum*, inquit, *videbo vos, et gaudebit cor vestrum; et gaudium vestrum nemo auferet a vobis* (*Joan.* XVI, 19, 20, 22). In hac spe fidelissimi promissoris etiam nunc utcumque gaudemus, donec veniat illud uberrimum gaudium, cum similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I *Joan.* III, 2), et gaudium nostrum nemo auferet a nobis. Hujus enim spei tam gratum et gratuitum etiam pignus Spiritum sanctum accepimus, qui in cordibus nostris inenarrabiles gemitus operatur sanctorum desideriorum. « Concepimus enim, » sicut ait Isaias, « et parturivimus spiritum salutis » (*Isai.* XXVI, 18). Et « mulier cum parturit, » ait Dominus, « tristitia est illi, quoniam venit dies ejus: sed cum pepererit, fit gaudium magnum, quoniam natus est homo in sæculum » (*Joan.* XVI, 21). Hoc erit gaudium, quod nemo auferet a nobis; quo in æternum lumen ex hac fidei conceptione transfundemur. Nunc ergo jejunemus, et oremus, cum dies parturitionis est.

CAPUT VI. — 8. *Jejunium quadragenario numero cur institutum.* Hoc totum corpus Christi per totum orbem diffusum, id est, tota hoc agit Ecclesia, et illa unitas quæ dicit in Psalmo: *A finibus terræ ad te clamavi, dum angeretur cor meum* (*Psal.* LX, 3). Unde jam nobis elucet cur Quadragesima instituta sit hujus humiliationis solemnitas. Quæ enim a finibus terræ clamat, cum angitur cor ejus, a quatuor orbis terræ partibus clamat, quas frequenter etiam Scriptura commemorat, Oriente et Occidente, Aquilone et Meridie. Per hoc totum ille decalogus Legis, jam non per litteram tantummodo metuendus, sed per gratiam charitatis implendus, indictus est. Unde quater multiplicatis decem, videmus quadraginta compleri. Sed adhuc in labore tentationis, cum venia delictorum. Quis enim perfecte implet, *Non concupisces* (*Exod.* XX, 17)? Unde jejunandum et orandum est: a bono tamen opere non cessandum. Cui labori merces illa redditur in fine, quæ denarii nomine nuncupatur (*Matth.* XX, 2-13). Sicut autem ternarius a tribus, quaternarius a quatuor; ita denarius a decem nomen accepit: qui conjunctus quadragenario tanquam merces labori redditur. Quinquagenarii numeri figura tempus illius gaudii significat, quod nemo auferet a nobis: cujus in hac vita nondum functionem habemus; sed tamen post solemnitatem Dominicæ passionis a die resurrectionis ejus per dies quinquaginta, quibus jejunia relaxamus, hoc in dominicis laudibus personante Alleluia celebramus.

9. *Quadragesimæ tempus abstinentia et piis operibus magis fervere debet.* Nunc itaque, in persona Christi, ut non circumveniamini a satana, exhortor vos, dilectissimi, ut quotidianis jejuniis, largioribus eleemosynis, ferventioribus orationibus Deum propitietis. Nunc tempus est quo et conjugati ab uxoribus, et nuptæ a suis viris abstineant, ut orationibus vacent: quanquam et per totum annum certis diebus hoc facere debeant; et quanto crebrius, tanto utique melius: quia et qui concessa immoderate appetit, eum qui concessit offendit. Oratio quippe spiritualis res est, et ideo tanto est acceptior, quanto magis suæ naturæ implet effectum. Tanto magis autem spirituali opere funditur, quanto magis animus qui eam fundit, a carnali voluptate suspenditur.

CAPUT VII. — Quadraginta diebus jejunavit Moyses Legis administrator, quadraginta Elias excellentissimus Prophetarum, quadraginta ipse Dominus testimonium habens a Lege et Prophetis. Inde cum his duobus in monte se ostendit. Nos autem qui tam longum jejunium perpetuare non possumus, ut per tot dies et noctes nihil alimentorum, sicut et illi, accipiamus, saltem quantum possumus faciamus; ut exceptis diebus per quos certis de causis mos Ecclesiæ prohibet jejunare, Domino Deo nostro vel quotidiano vel crebro jejunio placeamus. Sed numquid sicut a cibo et potu abstinentia per tot dies non potest esse continua, sic et a concubitu non potest? cum videamus in nomine Christi multos utriusque sexus ab hac re penitus immunia membra Deo dicata servare. Puto non esse magnum, ut tota Paschali solemnitate possit conjugum castitas, quod potest tota vita virginitas.

CAPUT VIII. — 10. *Deliciosi quadragesimæ observatores.* Jamvero illud, quanquam admonere non debui, quandoquidem tempus humiliandæ animæ, quantum potui, maxime commendavi; tamen propter hominum errores, qui per vaniloquas seductiones et pravas consuetudines nobis molestam pro vobis curam inferre non cessant, tacere non possum. Sunt quidam observatores Quadragesimæ deliciosi potius quam religiosi, exquirentes novas suavitates magis quam veteres concupiscentias castigantes; qui copiosis pretiosisque apparatibus fructuum diversorum, quorumlibet obsoniorum varietates et sapores superare contendunt: vasa in quibus coctæ sunt carnes tanquam immunda formidant, et in sua carne ventris et gutturis luxuriam non formidant: jejunant, non ut solitam temperando minuant edacitatem; sed ut immoderatam differendo augeant aviditatem. Nam ubi tempus reficiendi advenerit, opimis mensis tanquam pecora præsepibus irruunt; numerosioribus ferculis corda obruunt ventresque distendunt; artificiosis et peregrinis condimentorum diversitatibus gulam, ne vel copia compescatur, irritant. Denique tantum capiunt manducando, quantum digerere non sufficiant jejunando.

CAPUT IX. — 11. *Abstinentia a vino delicato.*

Sunt etiam qui vinum ita non bibunt, ut aliorum expressione pomorum alios sibi liquores, non salutis causa, sed jucunditatis, exquirant : tanquam non sit Quadragesima piæ humilitatis observatio, sed novæ voluptatis occasio. Quanto enim honestius, si stomachi infirmitas aquam potare non tolerat, vino usitato et modico sustentetur, quam quærantur vina quæ vindemiam nesciunt, quæ torcularia non noverunt; non ut potus mundior eligatur, sed ut frugalior improbetur? Quid autem absurdius, quam tempore quo caro arctius castiganda est, tantas carni suavitates procurare, ut ipsa faucium concupiscentia nolit Quadragesimam præterire? Quid inconvenientius, quam in diebus humilitatis, quando pauperum victus omnibus imitandus est, ita vivere, ut si toto tempore sic vivatur, vix possint divitum patrimonia sustinere? Cavete ista, dilectissimi : cogitate quod scriptum est, *Post concupiscentias tuas non eas* (*Eccli.* XVIII, 30). Quod saluberrimum præceptum si omni tempore observandum est, quanto amplius his diebus, quando ita turpe est si cupiditas nostra ad inusitatas laxetur illecebras, ut merito culpetur qui non restrinxerit usitatas?

CAPUT X. — 12. *Misericordiæ opera in pauperes. Alterum misericordiæ genus in ignoscendo.* Præcipue sane pauperum mementote, ut quod vobis parcius vivendo subtrahitis, in cœlesti thesauro reponatis. Accipiat esuriens Christus, quod jejunans minus accipit christianus. Castigatio volentis, fiat sustentatio non habentis. Voluntaria copiosi inopia, fiat necessaria inopis copia. Sit etiam in animo placabili et humili misericors ignoscendi facilitas. Petat veniam, qui fecit injuriam : det veniam, qui accepit injuriam : ut non possideamur a satana, cujus triumphus est dissensio Christianorum. Et hæc enim magni lucri eleemosyna est, debitum relaxare conservo, ut tibi relaxetur a Domino. Utrumque opus bonum cœlestis magister discipulis commendavit dicens : *Remittite, et remittetur vobis; date, et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37 *et* 38). Mementote servi illius, cui omne debitum dominus ejus quod donaverat, replicavit, quia conservo ipse debenti sibi centum denarios misericordiam non rependit, quam de talentorum decem millibus quæ debebat accepit (*Matth.* XVIII, 26-35). In hoc genere operis boni excusatio nulla est, ubi sola voluntas tota facultas est. Potest quisque dicere : Ne stomachus doleat, jejunare non possum. Potest etiam dicere : Volo dare pauperi; sed unde, non habeo : aut tantum habeo, ut timeam egere, si dedero. Quanquam et in his operibus excusationes plerumque sibi homines falsas faciunt, quia veras non inveniunt. Verumtamen quis est qui dicat : Ideo non ignovi veniam petenti, quia me valetudo impedivit, aut quia manus qua porrigerem non fuit? Dimitte, ut dimittatur tibi. Carnis hic opus nullum est, nullum vel carnis suæ membrum in adjutorium animæ assumitur, ut hoc impleatur quod rogatur. Voluntate agitur, voluntate perficitur. Fac securus, da securus, nihil in corpore dolebis, nihil in domo minus habebis. Jam vero, fratres, videte quid mali sit, ut pœnitenti fratri non ignoscat, cui præceptum est ut inimicum adhuc diligat. Quæ cum ita sint, cum scriptum sit, *Sol non occidat super iracundiam vestram* (*Ephes.* IV, 26); considerate, charissimi, utrum christianus dicendus sit, qui saltem his diebus inimicitias non vult finire, quas nunquam debuit exercere.

SERMO CCXI * (*a*).

In Quadragesima, VII [1].

De fraterna concordia, et condonatione offensarum.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Finiendæ querelæ in Quadragesima. Pactum dimittendi ut dimittatur nobis. Aliud ira, et aliud odium.* Dies isti sancti, quos agimus in observatione Quadragesimæ, commonent nos de fraterna concordia loqui vobis, ut quicumque habet adversus alium querelam, finiat, ne finiatur. Nolite ista contemnere, fratres mei. Cum enim vita ista mortalis et fragilis, quæ inter tot terrenas tentationes periclitatur, et orat ne submergatur, non potest esse in quovis justo sine qualibuscumque peccatis; unum est remedium per quod vivere possimus, quia docuit nos magister Deus dicere in Oratione : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Pactum et placitum cum Deo fecimus, et conditionem solvendi debiti in cautione subscripsimus. Dimitti nobis plena fiducia petimus, si et nos dimittimus : si autem non dimittimus, dimitti nobis peccata non putemus; ne nos ipsos fallamus. Homo se non fallat, Deus neminem fallit. Humanum est irasci : et utinam nec hoc possemus. Humanum est irasci : sed non debet iracundia tua, natus surculus brevis, suspicionibus irrigari, et ad trabem odii pervenire. Aliud est enim ira, aliud odium. Nam sæpe etiam pater irascitur filio, sed non odit filium : irascitur, ut corrigat. Si propterea irascitur ut corrigat, amando irascitur. Propterea dictum est : *Festucam in oculo fratris tui vides; trabem autem in oculo tuo non vides* (*Id.* VII, 3). Culpas in alio iram, et tenes odium in te ipso. In comparatione odii, ira festuca est. Sed festucam si nutrias, trabes erit. Si evellas et projicias, nihil erit.

CAPUT II. — 2. *In tenebris et carcere est qui odit.* Si advertistis, beati Joannis, cum ejus Epistola legeretur, debuit vos terrere sententia. Ait enim : *Tenebræ transierunt, lux vera jam lucet.* Deinde secutus adjunxit : *Qui se dicit in lumine esse, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc* (I *Joan.* II, 8 *et* 9). Sed forte tales tenebras esse homo putet, quales patiuntur in carceribus inclusi. Utinam tales essent! Et tamen in talibus nemo vult esse. In his autem carcerum tenebris possunt includi et innocentes. In talibus enim tenebris inclusi sunt martyres. Tenebræ circumquaque fundebantur, et lux fulgebat in cordibus [2]. In illis tenebris carceris oculis non videbant, sed amore

[1] In Cambronensi codice hic sermo inscribitur Lovaniensium testimonio, *Sermo habitus Dominica quinta Quadragesimæ;* at in Regio codice prænotatur tantum, *Dominica quinta*, omisso verbo, *habitus.*

[2] Manuscripti, *vigebat in cordibus.*

* Correctus ad duos cl. ad gr. rm. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 40 inter Homilias 50.

fraternitatis Deum videbant. Vultis scire quales sunt istæ tenebræ, de quibus dictum est, *Qui odit fratrem suum, in tenebris est usque adhuc?* In alio loco dicit: *Qui odit fratrem suum, homicida est* (I *Joan.* III, 15). Qui odit fratrem suum, ambulat, exit, intrat, procedit, nullis catenis oneratus, nullo carcere inclusus: reatu tamen ligatus est. Noli illum putare sine carcere esse: carcer ejus, cor ejus est. Cum audis, *Qui odit fratrem suum, in tenebris est usque adhuc:* ne forte contemnas tales tenebras, adjungit, et dicit: *Qui odit fratrem suum, homicida est.* Odis fratrem tuum, et securus ambulas? et concordare non vis, quamvis ideo Deus spatium det tibi? Ecce jam homicida es, et adhuc vivis: si Dominum iratum haberes, cum odio fratris subito rapereris. Parcit Deus tibi, parce tu tibi, concorda cum fratre tuo. At forte tu vis, et ille non vult? Sufficiat tibi. Habes unde illum doleas: te solvisti. Dic, si vis concordare, et ille non vult; dic securus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.*

CAPUT III. — 3. *Ignoscendum, ut possis dominicam orationem dicere.* Forte peccasti in illum, vis cum illo concordare, vis ei dicere: Frater, ignosce mihi quod peccavi in te. Ille non vult ignoscere, non vult dimittere debitum: quod ei debes, non vult tibi dimittere. Ipse observet, quando habet orare. Quando venturus est, qui tibi noluit dimittere quod in eum forte peccasti, quando venturus est ad orationem, quid facturus est? Dicat: *Pater noster, qui es in cœlis.* Dicat, accedat: *Sanctificetur nomen tuum.* Adhuc dic: *Veniat regnum tuum.* Sequere: *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra.* Adhuc ambula: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Dixisti: quod sequitur vide ne forte velis transcendere, et aliud dicere. Non est qua transire possis, ibi teneris. Dic ergo, et verum dic: aut si non habes quare dicas, *Dimitte nobis debita nostra*, noli dicere. Et ubi est illud quod idem apostolus dixit: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est* (*Id.* I, 8)? Si autem mordet conscientia fragilitatis, et in hoc sæculo ubique abundantia iniquitatis; dic ergo, *Dimitte nobis debita nostra.* Sed quod sequitur vide. Noluisti enim dimittere peccatum fratri tuo, et dicturus es, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 9-12). An non es dicturus? Si non es dicturus, nihil es accepturus: si autem dicturus, falsum es dicturus. Ergo dic, et verum dic. Quomodo dicturus es verum, qui fratri tuo noluisti relaxare peccatum?

CAPUT IV. — 4. *Securus apud Deum est, cui petenti negatur venia a fratre. De iis qui veniam ab homine petere erubescunt. Venia a quibusdam nonnisi tacite et blandiendo petenda.* Illum admonui: modo te consolor[1], o quisquis es, si tamen es, qui dixisti fratri tuo, Dimitte mihi quod in te peccavi: si dixisti ex toto corde, si vera humilitate, non ficta charitate, quomodo Deus videt in corde unde dixisti, sed ille noluit tibi dimittere, noli esse sollicitus. Servi estis ambo, habetis Dominum: conservo tuo debes, noluit tibi dimittere; interpella Dominum amborum. Quod tibi dimiserit Dominus, si potest, exigat servus. Dico aliud: Admonui ergo eum qui noluit dimittere fratri suo, cum petat ille dimitti sibi, ut faciat quod nolebat; ne, quando orat, non accipiat quod desiderat. Admonui et illum qui petivit veniam peccati sui a fratre suo, et non accepit; ut in eo quod non impetravit a fratre suo, securus sit de Domino suo. Est et aliud quod admoneam: Peccavit in te frater tuus, et noluit tibi dicere, Dimitte mihi quod in te peccavi. Abundant verba ista[1]: utinam illa Deus eradicet de agro suo, hoc est de cordibus vestris. Quam multi sunt enim, qui sciunt se peccasse in fratres suos, et nolunt dicere, Dimitte mihi. Non erubuerunt peccare, et erubescunt rogare: non erubuerunt de iniquitate, et erubescunt de humilitate.

CAPUT V. — Ipsos ergo in primis admoneo. Quicumque habetis discordiam cum fratribus vestris, et revocatis vos ad vos, et consideratis vos, et justum judicium fertis in vos[2], intus in cordibus vestris, et invenitis vos non debuisse facere quod fecistis, non debuisse dicere quod dixistis; petite veniam fratres a fratribus vestris, facite fratribus quod ait Apostolus, *Donantes vobis ipsis, sicut et Deus in Christo donavit vobis* (*Ephes.* IV, 32): facite, nolite erubescere veniam petere[3]. Perinde omnibus dico, viris et feminis, minoribus et majoribus, laicis et clericis: dico et mihi ipsi. Omnes audiamus, omnes timeamus. Si peccavimus in fratres nostros, si adhuc inducias vivendi accepimus, non ideo morimur: adhuc enim vivimus, nondum damnati sumus: dum vivimus, faciamus quod jubet Pater, qui erit Deus judex; et petamus veniam a fratribus, quos forte peccando in eos aliquid offendimus, aliquid læsimus. Sunt personæ humiles pro ordine sæculi hujus, a quibus si petas veniam, extolluntur in superbiam: hoc est quod dico; aliquando dominus peccat in servum suum: quia etsi ille dominus est, ille servus; ambo tamen alieni servi sunt, quia[4] ambo Christi sanguine redempti sunt. Tamen durum videtur ut hoc etiam jubeam, hoc præcipiam, ut si forte dominus peccat in servum suum injuste litigando, injuste cædendo; dicat ille, Ignosce mihi, da mihi veniam. Non quia non debet facere, sed ne ille incipiat superbire[5]. Quid ergo? Ante oculos Dei pœniteat eum, ante oculos Dei puniat cor suum: et si non potest servo dicere, quia non oportet, Da mihi veniam; blande illum alloquatur. Blanda enim appellatio, veniæ est postulatio.

CAPUT VI. — 5. *Nolenti petere veniam, quomodo ignoscendum ex animo.* Restat ut eos alloquar, in

[1] Sic Mss. At editi, *modo consule*.

[1] Er. Lugd. Ven.: *Si abundant verba ista*. M.
[2] Am. Er. et Mss., *in vobis*.
[3] Mss. non habent, *veniam petere*.
[4] Hic apud Lov. additur, *ambo christiani*; quod a cæteris libris abest.
[5] Er. et Lov. addunt, *si pœniteat eum*. Id non habent manuscripti.

quos alii peccaverunt, et illi qui in eos peccaverunt, veniam petere noluerunt. Illos enim jam sum allocutus, qui petentibus veniam fratribus dare noluerunt. Nunc ergo cum alloquor vos omnes, quoniam dies sancti sunt, ne discordiæ vestræ remaneant; credo quia cogitastis aliqui in cordibus vestris, qui scitis vos cum fratribus vestris aliquas habere discordias, et invenistis quod non ipsi vos in eos peccaveritis, sed illi in vos. Etsi non modo mihi loquimini, quia meum est loqui in hoc loco, vestrum autem tacere et audire; tamen forte cogitando loquimini, et dicitis vobis, Volo concordare, sed ille me læsit, ille in me peccavit, et non vult veniam postulare. Quid ergo? dicturus sum, Vade ad illum, et tu pete veniam? Absit. Nolo mentiaris: nolo dicas, Da mihi veniam, qui te nosti non peccasse in fratrem tuum. Quid enim tibi prodest, cum tu fueris tuus accusator? Quid expetas tibi ignosci, ab eo quem non læsisti, aut in quem non peccasti? Nihil tibi prodest, nolo facias: nosti, bene discussisti, scis quia in te peccavit, non tu in illum. Scio, inquit. In ista tuta scientia, sit tua conscientia[1]. Noli venire ad fratrem tuum qui in te peccavit, et ultro ab illo petere veniam. Debent inter vos esse alii pacifici, qui illum objurgent, ut a te prius veniam petat: tu tantum paratus esto ignoscere, prorsus paratus esto ex corde dimittere. Si paratus es dimittere, jam dimisisti. Habes adhuc quod ores: ora pro illo, ut petat a te veniam; quia scis ei nocere si non petat, ora pro illo ut petat. Dic Domino in oratione tua: Domine, scis me non peccasse in illum fratrem meum, sed illum potius peccasse in me, et obesse illi quod peccavit in me, si veniam non petat a me; ego bono animo peto ut ignoscas ei.

CAPUT VII. — 6. *Offensæ donandæ exemplo Christi.* Ecce dixi vobis quod maxime per istos dies jejuniorum vestrorum, observationum vestrarum, continentiæ vestræ, mecum agere debeatis, ut cum fratribus vestris concordetis. Gaudeam et ego de pace vestra, qui contristor litibus vestris: ut omnes donantes vobismetipsis, si quis habet adversus aliquem querelam, securi agamus Pascha, securi celebremus ejus passionem, qui nihil cuiquam debebat, et pretium pro debentibus solvit: Dominum Jesum Christum dico, qui in neminem peccavit, et prope in illum omnis mundus peccavit; nec exegit supplicia, sed promisit præmia. Habemus ergo ipsum testem in cordibus nostris, quia si in aliquem peccavimus, vero corde veniam postulemus; si aliquis in nos peccavit, veniam dare parati simus, et pro inimicis nostris oremus. Non exspectemus vindicari, fratres. Quid est, vindicari, nisi malo alieno pasci? Scio quotidie venire homines, genua figere, frontem terræ concutere[2], aliquando vultum suum lacrymis rigare; et in ista tanta humilitate ac perturbatione dicere: Domine, vindica me, occide inimicum meum. Plane ora, ut occidat inimicum tuum, et salvet fratrem tuum: occidat inimicitias, salvet naturam. Sic ora, ut vindicet te Deus: pereat qui te persequebatur, sed maneat qui tibi reddatur.

[1] Aliquot Mss., *tua scientia.* Forte non male, si post legatur, *si tuta conscientia.* Porro in Regio Ms. habetur, *Ista tua scientia sit tua sententia.* — Er. Lugd. Ven., *Scito, inquam, in tua scientia, scit tua scientia.* M.

[2] Sic manuscripti. Editi vero, *venire hominem, genua figere, fronte terram concutere.*

SERMO CCXII *. (a)

In traditione Symboli, I.

Feria secunda post Dominicam quintam Quadragesimæ (b).

1. *Symbolum unde dictum.* Tempus est ut Symbolum accipiatis, quo continetur breviter, propter æternam salutem, omne quod creditis. Symbolum autem nuncupatur a similitudine quadam, translato vocabulo; quia symbolum inter se faciunt mercatores, quo eorum societas pacto fidei teneatur. Et vestra societas est commercium spiritualium, ut similes sitis negotiatoribus bonam margaritam quærentibus (*Matth.* XIII, 45). Hæc est charitas, quæ diffundetur in cordibus vestris per Spiritum sanctum, qui dabitur vobis (*Rom.* V, 5). Ad hanc pervenitur ex fide, quæ isto Symbolo continetur: ut credatis in Deum Patrem omnipotentem, invisibilem, immortalem, regem sæculorum, visibilium et invisibilium creatorem; et quidquid aliud digne de illo vel ratio sincera, vel Scripturæ sanctæ auctoritas loquitur. Nec ab ista excellentia Dei Filium separetis. Neque enim sic ista de Patre dicuntur, ut ab illo aliena sint qui dixit, *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* X, 30): et de quo Apostolus ait, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo* (*Philipp.* II, 6). Rapina quippe usurpatio est alieni: cum illa æqualitas natura sit. Ac per hoc quomodo non erit omnipotens Filius, per quem facta sunt omnia; cum etiam sit Virtus et Sapientia Dei (I *Cor.* I, 24), de qua scriptum est, quod *cum sit una, omnia potest* (*Sap.* VII, 27)? Est autem etiam natura invisibilis, in ea ipsa forma, in qua æqualis est Patri. Natura quippe invisibile est Verbum Dei, quod in principio erat, et Deus erat (*Joan.* I, 3, 1): in qua natura etiam immortalis

* Emendatus ad cl. r. v. Lov.

(a) Alias, de Diversis 75.

(b) Sic inscribitur hic sermo apud Lovanienses. At in Victorino Ms. notatur, « Dominica in ramis palmarum; » In Regio, « Feria secunda: » post ipsam videlicet Dominicam palmarum; quandoquidem isti Dominicæ assignatur sermo qui hunc in eodem codice antecedit. Testatur quidem Isidorus in libro 1 de Of. Eccl. cap. 27, Symbolum Competentibus tradi die dominica palmarum: sed non erat Ecclesiarum omnium una et constans ubique consuetudo. Nam ex Ordinis Romani præscripto, symbolum feria quarta hebdomadæ quartæ simul cum oratione dominica tradebatur, reddendum sabbato sancto Paschæ; eumdemque ritum describit Amalarius Fortunatus, libro 1 de Offic. cap. 8. In Africa vero, ætate Augustini, Symboli seorsim traditio fiebat die ante Pascha serius ocius quinto decimo, dieque ab hinc octavo redditio: post redditionem Symboli mox subsequebatur traditio dominicæ orationis, reddendæ post octo dies. Mos iste liquido explicatur exordio Sermonum 58 et 59. Redditionem alteram Symboli faciendam die sabbati in vigiliis Paschæ commemorat Augustinus in eodem Sermone 58, nn. 1 et 13, ibique diserte significat Orationis redditionem non incidere in eumdem diem sabbati Paschalis. Hanc tamen ipse in Sermone 227, die Paschæ habito, indicat jam factam, his verbis: « Ecce ubi est peracta sanctificatio, dicimus orationem dominicam, quam accepistis et reddidistis. »

omnino, id est omni modo incommutabilis manet. Nam et anima humana secundum quemdam modum dicitur immortalis : sed non est vera immortalitas, ubi tanta est mutabilitas, per quam et deficere et proficere potest. Unde mors ejus est, alienari a vita Dei per ignorantiam quæ est in illa : vita vero ejus, currere ad fontem vitæ, ut in lumine Dei videat lumen. Secundum quam vitam etiam vos per Christi gratiam reviviscetis a morte quadam, cui renuntiatis. Verbum autem Dei quod est unigenitus Filius, cum Patre semper incommutabiliter vivit ; nec deficit, quia permansio non minuitur ; nec proficit, quia perfectio non augetur. Est etiam ipse sæculorum visibilium et invisibilium creator : quia, sicut dicit Apostolus, *In ipso condita sunt omnia in cœlo et in terra, visibilia et invisibilia ; sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates : omnia in ipso et per ipsum creata sunt, et omnia illi constant* (*Coloss.* I, 16, 17). Sed quoniam *semetipsum exinanivit*, non formam Dei amittens, sed *formam servi accipiens* (*Philipp.* II, 7) ; per hanc formam servi invisibilis visus est : quia natus est de Spiritu sancto et Maria virgine [1]. In hac forma servi infirmatus est omnipotens : quia passus est sub Pontio Pilato. Per hanc formam servi, immortalis mortuus est : quia crucifixus est et sepultus. Per hanc formam servi, rex sæculorum die tertio resurrexit. Per hanc formam servi visibilium et invisibilium creator ascendit in cœlum, unde nunquam recessit. Per hanc formam servi, sedet ad dexteram Patris, qui est brachium Patris : de quo dicit propheta, *Et brachium Domini cui revelatum est* (*Isai.* LIII, 1) ? In hac forma servi, venturus est judicare vivos et mortuos : in qua particeps esse voluit mortuorum, cum sit vita vivorum. Per ipsum nobis Spiritus sanctus missus est a Patre, et ab ipso. Spiritus Patris et Filii ab utroque missus, a nullo genitus : unitas amborum, æqualis ambobus. Hæc Trinitas unus Deus est, omnipotens, invisibilis, rex sæculorum, visibilium et invisibilium creator. Neque enim tres dominos, aut tres omnipotentes, aut tres creatores, aut quidquid aliud de excellentia Dei dici potest, dicimus : quia nec tres dii, sed unus Deus. Quamvis in hac Trinitate Pater non sit Filius, et Filius non sit Pater, et Spiritus sanctus nec Filius sit nec Pater : sed ille Pater Filii, ille Filius Patris, ille Spiritus Patris et Filii. Credite, ut intelligatis. Nisi enim credideritis, non intelligetis (*Isai.* VII, 9, *sec.* LXX). Ex hac fide gratiam sperate : in qua vobis peccata omnia dimittentur. Hinc enim salvi eritis, non ex vobis : Dei enim donum est. Post hanc etiam mortem, quæ in omnes pertransit, quæ vetustati primi hominis debetur, sperate etiam in fine vestrorum corporum resurrectionem : non ad passiones dolorum, sicut resurrecturi sunt impii ; nec ad gaudia carnalium desideriorum, sicut putant stulti : sed sicut Apostolus ait, *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale* (I *Cor.* XV, 54), ut jam non aggravet animam (*Sap.* IX, 15), nec ullam quærat refectionem, quia nullam patietur defectionem.

[1] Sic in manuscriptis. At in editis, *ex Maria virgine*

2. *Symbolum memoria tenendum, quare.* Hinc igitur brevem sermonem de universo Symbolo vobis debitum reddidi, in quo Symbolo quod audieritis, totum in isto sermone nostro breviter collectum agnoscetis. Nec ut eadem verba Symboli teneatis, ullo modo debetis scribere ; sed audiendo perdiscere : nec cum didiceritis, scribere ; sed memoria semper tenere atque recolere. Quidquid enim in Symbolo audituri estis, in divinis sacrarum Scripturarum litteris continetur. Sed quod ita collectum et in formam quamdam redactum non licet scribi, commemoratio fit promissionis Dei, ubi per prophetam prænuntians Testamentum novum dixit : *Hoc est Testamentum quod ordinabo eis post dies illos, dicit Dominus, dando legem meam in mente eorum, et in corde eorum scribam eam* (*Jerem.* XXXI, 33). Hujus rei significandæ causa, audiendo symbolum discitur : nec in tabulis, vel in aliqua materia, sed in corde scribitur [1]. Præstabit ille qui vos vocavit ad suum regnum et gloriam, ut ejus gratia regeneratis vobis, etiam Spiritu sancto scribatur in cordibus vestris ; ut quod creditis diligatis, et fides per dilectionem operetur in vobis ; ac sic Domino Deo largitori bonorum omnium placeatis, non serviliter timendo pœnam, sed liberaliter amando justitiam. Hoc est ergo Symbolum, quod vobis per Scripturas et sermones ecclesiasticos insinuatum est : sed sub hac brevi forma fidelibus consistendum et proficiendum est.

SERMO CCXIII * (*a*).

In traditione Symboli, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Symbolum quid. Deus quomodo omnipotens.* Symbolum est breviter complexa regula fidei, ut mentem instruat, nec oneret memoriam ; paucis verbis dicitur, unde multum acquiratur. Credo in Deum Patrem omnipotentem. Vide quam cito dicitur, et quantum valet. Deus est, et Pater est : Deus potestate, Pater bonitate. Quam felices sumus, qui Dominum nostrum patrem invenimus ! Credamus ergo in eum, et omnia nobis de ipsius misericordia promittamus, quia omnipotens est : ideo in Deum Patrem omnipotentem credimus. Nemo dicat : Non mihi potest dimittere peccata. Quomodo non potest omnipotens ? Sed dicis : Ego multum peccavi. Et ego dico : Sed ille omnipotens est. Et tu : Ego talia peccata commisi, unde liberari et mundari non possum. Respondeo : Sed ille omnipotens est. Videte quid ei cantetis in Psalmo : *Benedic*, inquit, *anima mea Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus : qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos* (*Psal.* CII, 2 *et* 3). Ad hoc nobis est ejus omnipotentia necessaria. Nam universæ creaturæ ad hoc erat necessaria, ut crearetur. Omnipotens est ad facienda majora et minora : omnipotens

[1] Editi hic, *discitur*. Sed melius in sermone 245 Appendicis, *scribitur*.

* In editis tantum sermonem hunc vidimus, non in manuscriptis.

(*a*) Alias, de Tempore 119.

est ad facienda cœlestia et terrestria : omnipotens est ad facienda immortalia et mortalia : omnipotens est ad facienda spiritualia et corporalia : omnipotens est ad facienda visibilia et invisibilia : magnus in magnis, nec parvus in minimis. Postremo omnipotens est ad facienda omnia quæ facere voluerit. Nam ego dico quanta non possit. Non potest mori, non potest peccare, non potest mentiri, non potest falli. Tanta non potest : quæ si posset, non esset omnipotens. Credite ergo in eum, et confitemini. *Corde enim creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom.* x, 10). Ideo cum credideritis, oportet ut confiteamini, quando Symbolum reddetis. Accipite modo quod teneatis, et postea reddatis, et nunquam obliviscamini.

CAPUT II. — 2. *Christus Filius Dei unicus. Quomodo incarnatus. Christus nobis unicus Salvator.* Post hoc quid? Et in Jesum Christum. Credo, dicis, in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum. Si Filium unicum, ergo Patri æqualem. Si Filium unicum, ergo ejusdem substantiæ cujus est Pater. Si Filium unicum, ergo ejus omnipotentiæ cujus est Pater. Si Filium unicum, ergo Patri coæternum. Hoc in se, et apud se, et apud Patrem. Propter nos quid? ad nos quid? Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex virgine Maria. Ecce qua venit, quis, ad quos. Per virginem Mariam, in qua operatus est Spiritus sanctus, non homo maritus; qui fecundavit castam, et servavit intactam. Sic ergo carne indutus est Dominus Christus, sic factus est homo qui fecit hominem, assumendo quod non erat, non perdendo quod erat. *Verbum* enim *caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14). Non Verbum in carnem versum est, sed Verbum manens carne accepta, invisibilis semper, factus est visibilis quando voluit, et *habitavit in nobis.* Quid est, *in nobis?* In hominibus. Factus unus ex hominum numero, unus et unicus. Unicus Patri. Nobis quid? Et nobis unicus Salvator : nemo enim præter ipsum salvator noster. Et nobis unicus Redemptor : nemo enim præter ipsum redemptor noster : non auro, non argento, sed sanguine suo.

CAPUT III. — 3. *Christus Filius Dei quomodo mortuus et sepultus.* Ergo ipsa, ubi empti sumus, ejus commercia videamus. Cum enim dictum esset in Symbolo, Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex virgine Maria : jam quid pro nobis? Passus est, sequitur, sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Qui Filius Dei unicus Dominus noster crucifixus, Filius Dei unicus Dominus noster sepultus est [1]. Homo crucifixus est, homo sepultus : Deus non est mutatus, Deus non est occisus, et tamen secundum hominem occisus. *Si enim cognovissent*, ait Apostolus, *nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I *Cor.* II, 8). Et Dominum gloriæ ostendit, et crucifixum confessus est. Quia si quis etiam tuam tunicam illæsa carne tua conscindat, tibi facit injuriam : nec sic clamas pro veste tua, ut dicas, Conscidisti tunicam meam; sed, Conscidisti me, fila de me fecisti. Loqueris ista integer, et verum dicis, et de carne tua nihil detraxit qui læsit. Sic et Dominus Christus crucifixus est. Dominus est, unicus Patri est; Salvator noster est, Dominus gloriæ est : tamen crucifixus est; sed in carne, et sepultus in sola carne. Nam ubi sepultus est, et quando sepultus est, tunc ibi nec anima fuit. Sola carne in sepulcro jacebat, et tamen confiteris Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum; qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex virgine Maria, qui Jesus Christus, unicus Filius Dei, Dominus noster. Sub Pontio Pilato crucifixus, qui Jesus Christus, unicus Dei Filius, Dominus noster. Et sepultus, qui Jesus Christus, unicus Dei Filius, Dominus noster. Sola caro jacet, et tu dicis, Dominus noster? Dico, plane dico : quia vestem intueor, et vestitum adoro. Caro illa illius vestimentum fuit : quia *cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*, non formam Dei amittens; *in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo* (*Philipp.* II, 6, 7).

CAPUT IV. — 4. *Dextera Dei æterna felicitas.* Non contemnamus solam carnem : quando jacuit, tunc nos emit. Quare nos emit? Quia non semper jacuit : Tertia enim die resurrexit a mortuis. Hoc sequitur in Symbolo. Cum confessi fuerimus ejus passionem, confitemur et resurrectionem. In passione quid egit? Docuit quid toleremus. In resurrectione quid egit? Ostendit quid speremus. Hic opus, ibi merces : opus in passione, merces in resurrectione. Nec, quia resurrexit a mortuis, hic remansit. Sed quid sequitur? Ascendit in cœlum. Et modo ubi est? Sedet ad dexteram Patris. Intellige dexteram, ne quæras ibi sinistram. Dextera Dei dicitur æterna felicitas. Dextera Dei dicitur ineffabilis, inæstimabilis, incomprehensibilis beatitudo atque prosperitas. Hæc est dextera Dei. Ibi sedet. Quid est, Ibi sedet? Ibi habitat. Sedes enim dicuntur, ubi quisque habitat. Num enim quando illum vidit Stephanus sanctus, mentiebatur qui dicebat, Sedet ad dexteram Patris? Quomodo enim dicit Stephanus : *Ecce ego video cœlum apertum, et Filium hominis stantem ad dexteram Dei* (*Act.* VII, 55)? Quia ille vidit stantem, mentiebatur forte qui dicebat tunc, Sedet ad dexteram Patris? Sedet ergo, dictum est, manet, habitat. Quomodo? Quomodo tu. Quo statu? Quis dicet? Dicamus quod docuit, dicamus quod novimus.

CAPUT V. — 5. *Salvator noster, judex noster et advocatus.* Quid? Inde venturus judicaturus vivos et mortuos. Confiteamur Salvatorem, ne timeamus judicem. Qui enim modo in eum credit, et præcepta ejus facit, et diligit eum, non timebit quando veniet judicare vivos et mortuos : non solum non timebit, sed ut veniat optabit. Quid enim nobis felicius, quam quando

[1] In editis, *Quia Filius Dei unicus Dominus non crucifixus, Filius Dei unicus Dominus non sepultus.* Mendosissime. Sic enim id quod mox affirmat et ex Apostolo probat, Filium Dei crucifixum negare videbatur : quo videlicet argumento permotus Emmanuel Sa rejiciendum hunc sermonem existimavit. Errata corriguntur ex altero inferius loco, ubi sine vitio in iisdem editis eadem sententia bis terque repetitur.

venit quem desideramus, quando venit quem amamus? Sed timeamus, quia judex noster erit. Qui modo est advocatus noster, ipse tunc erit judex noster. Audi Joannem : « Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, » dixit, « fidelis est et justus, qui dimittat nobis peccata et mundet nos ab omni iniquitate. Hæc scripsi vobis, ut non peccetis : et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum; et ipse est exoratio peccatorum nostrorum » (I *Joan.* I, 8-II, 2). Si haberes causam apud aliquem judicem agendam, et instrueres advocatum, esses susceptus ab advocato, ageret causam tuam sicut posset; et si non illam finisset, et audires illum judicem venturum; quantum gauderes, quia ipse potuit esse judex tuus, qui fuit paulo ante advocatus tuus? Et modo ipse pro nobis orat, ipse pro nobis interpellat. Advocatum eum habemus, et judicem timeamus? Imo quia advocatum præmisimus securi, judicem venturum speremus.

CAPUT VI. — 6. *De Spiritu sancto. Sic accipi debet Spiritus sanctus, ut non credatur minor quam Filius, et minor quam Pater.* Transitum est in Symbolo quod pertinet ad Jesum Christum Filium Dei unicum, Dominum nostrum : sequitur, Et in Spiritum sanctum, ut compleatur Trinitas, Pater et Filius et Spiritus sanctus. Et de Filio multa sunt dicta, quia Filius suscepit hominem, Filius Verbum caro factum est, non Pater, non Spiritus sanctus : sed carnem Filii tota Trinitas fecit. Inseparabilia enim sunt opera Trinitatis. Sic ergo accipite Spiritum sanctum, ut non credatis minorem esse quam Filium, et minorem esse quam Patrem. Pater enim et Filius et Spiritus sanctus tota Trinitas unus Deus. Nihil ibi distat, nihil varium, nihil defectivum, nihil alteri contrarium; æquale semper, invisibile et incommutabile Pater et Filius et Spiritus sanctus. Liberet nos Trinitas a multitudine peccatorum.

CAPUT VII. — 7. *Sancta Ecclesia catholica quæ. Inventa meretrix et facta virgo. Mariæ similis, et parit et virgo est.* Jam quod sequitur ad nos pertinet, Sanctam Ecclesiam. Sancta Ecclesia nos sumus : sed non sic dixi, Nos, quasi ecce qui hic sumus, qui me modo audistis. Quotquot hic sumus, Deo propitio, Christiani fideles in hac ecclesia, id est, in ista civitate, quotquot sunt in ista regione, quotquot sunt in ista provincia, quotquot sunt et trans mare, quotquot sunt et in toto orbe terrarum : quoniam a solis ortu usque ad occasum laudatur nomen Domini (*Psal.* CXII, 3). Sic se habet Ecclesia catholica mater nostra vera, vera illius sponsi conjux. Honoremus eam, quia tanti Domini matrona est. Et quid dicam? Magna est sponsi et singularis dignatio; meretricem invenit, virginem fecit. Quia meretrix fuit, non debet negare, ne obliviscatur misericordiam liberantis. Quomodo non erat meretrix, quando post idola et dæmonia fornicabatur? Fornicatio cordis in omnibus fuit : in paucis carne, in omnibus corde. Et venit, et virginem fecit. Ecclesiam virginem fecit. In fide virgo est. In carne paucas habet virgines sanctimoniales : in fide omnes virgines debet habere et feminas, et viros. Ibi enim debet esse castitas et puritas et sanctitas. Nam vultis nosse quam virgo sit? Apostolum Paulum audite, amicum sponsi audite zelantem sponso, non sibi. *Aptavi vos*, inquit, *uni viro*. Ecclesiæ dicebat : et cui Ecclesiæ? Quocumque Litteræ illæ pervenire potuerunt. *Aptavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem*, dixit, *ne sicut serpens Evam decepit astutia sua.* Serpens ille numquid corporaliter concubuit cum Eva? Et tamen virginitatem cordis ejus exstinxit. Hoc *timeo*, dicit, *ne corrumpantur mentes vestræ a castitate, quæ est in Christo* (II *Cor.* XI, 2, 3). Virgo est ergo Ecclesia : virgo est, virgo sit. Caveat seductorem, ne inveniat corruptorem. Virgo est Ecclesia. Dicturus es mihi forte : Si virgo est, quomodo parit filios? Aut si non parit filios, quomodo dedimus nomina nostra, ut de ejus visceribus nasceremur? Respondeo : Et virgo est, et parit. Mariam imitatur, quæ Dominum peperit. Numquid non virgo sancta Maria et peperit, et virgo permansit? Sic et Ecclesia, et parit, et virgo est. Et si consideres, Christum parit : quia membra ejus sunt qui baptizantur. *Vos estis*, inquit Apostolus, *corpus Christi et membra* (I *Cor.* XII, 27). Si ergo membra Christi parit, Mariæ simillima est.

CAPUT VIII. — 8. *Remissio peccatorum in Baptismo et oratione dominica. Quotidianus baptismus.* Remissionem peccatorum. Hæc in Ecclesia si non esset, nulla spes esset : remissio peccatorum si in Ecclesia non esset, nulla futuræ vitæ et liberationis æternæ spes esset. Gratias agimus Deo, qui Ecclesiæ suæ dedit hoc donum. Ecce venturi estis ad fontem sanctum, diluemini Baptismo, salutari lavacro regenerationis renovabimini; eritis sine ullo peccato, ascendentes de illo lavacro. Omnia quæ vos præterita persequebantur, ibi delebuntur. Ægyptiis insequentibus Israelitas similia erant vestra peccata, persequentibus, sed usque ad mare Rubrum (*Exod.* XIV). Quid est, usque ad mare Rubrum? Usque ad fontem Christi cruce et sanguine consecratum. Quod enim rubrum est, rubet. Non vides quomodo rubeat pars Christi? Interroga oculos fidei. Si crucem vides, attende et cruorem. Si vides quod pendet, attende quod fudit. Lancea perforatum est latus Christi, et manavit pretium nostrum (*Joan.* XIX, 34). Ideo signo Christi signatur Baptismus, id est, aqua ubi tingimini, et quasi in mari Rubro transitis. Peccata vestra, hostes vestri sunt. Sequuntur, sed usque ad mare. Cum vos intraveritis, evadetis, illa delebuntur : quomodo evadentibus per siccum Israelitis, aqua cooperuit Ægyptios. Et quid dicit Scriptura? *Unus ex eis non remansit* (*Psal.* CV, 11). Peccasti multa, peccasti pauca; peccasti magna, peccasti parva : quod est minus ex eis non remansit [1]. Sed quoniam victuri sumus in isto sæculo, ubi quis non vivit sine peccato; ideo remissio peccatorum non est in sola ablutione sacri Baptismatis, sed etiam in oratione

[1] Forte : *Peccasti multa, peccasti pauca; peccasti magna, peccasti parva : delebuntur omnia, et magna et parva; quod est, unus ex eis non remansit.*

dominica et quotidiana, quam post octo dies accepturi estis. In illa invenietis quasi quotidianum baptismum vestrum, ut agatis Deo gratias qui donavit hoc munus Ecclesiæ suæ, quod confitemur in Symbolo : ut cum dixerimus, Sanctam Ecclesiam ; adjungamus, Remissionem peccatorum.

CAPUT IX. — 9. *Carnis resurrectio qualis promissa.* Post hæc, Carnis resurrectionem. Iste jam finis est. Sed finis sine fine erit resurrectio carnis. Sed erit postea nulla mors carnis, nullæ angustiæ carnis, nulla fames et sitis carnis, nullæ afflictiones carnis, nulla senectus et lassitudo carnis. Noli ergo horrere carnis resurrectionem. Bona ejus vide, mala obliviscere. Prorsus quidquid querelarum est carnalium modo, tunc ibi non erit. Æterni erimus, æquales Angelis Dei (*Matth.* XXII, 30). Unam cum Angelis sanctis civitatem habebimus, a Domino possidebimur, hæreditas ejus erimus, et ipse hæreditas nostra erit : quoniam ipsi dicimus modo, *Dominus pars hæreditatis meæ* (*Psal.* XV, 5). Et de nobis dictum est Filio ipsius : *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam* (*Id.* II, 8). Possidebimus, et possidebimur ; tenebimus, et tenebimur. Quid dicam? Colimur, et colimus. Sed colimus ut Deum, colimur ut ager. Ut sciatis quia colimur, Dominum audite : *Ego sum vitis vera, vos estis sarmenta, Pater meus agricola* (*Joan.* XV, 1, 5). Si agricola dicitur, agrum colit. Quem agrum? Colit nos. Et agricola terræ hujus visibilis arare potest, fodere potest, plantare potest ; rigare, si aquam invenerit, potest : numquid potest incrementum dare, germen educere in terram, radicem figere, in auras promovere, robur addere ramis, fructibus onerare, foliis honestare? numquid agricola potest? Agricola tamen noster Deus Pater omnia ista potest in nobis. Quare? Quia credimus in Deum Patrem omnipotentem. Ergo tenete quod et proposuimus vobis, et quomodo Deus dare dignatus est exposuimus.

SERMO CCXIV *

In traditione Symboli, III.

1. *Symbolum fidei cur institutum.* Pro modulo ætatis rudimentorumque nostrorum, pro tirocinio suscepti muneris atque in vos dilectionis affectu, qui jam ministrantes altari, quo accessuri estis, assistimus, nec ministerio sermonis vos fraudare debemus (*a*). Apostolus dicit : « Quoniam si confessus fueris in ore tuo quia Dominus est Jesus, et credideris in corde tuo quia Dominus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam ; ore confessio fit ad salutem » (*Rom.* X, 9 *et* 10). Hoc in vobis ædificat Symbolum, quod et credere et confiteri debetis, ut salvi esse possitis. Et ea quidem, quæ breviter accepturi estis, mandanda memoriæ et ore proferenda, non nova vel inaudita sunt vobis. Nam in sanctis Scripturis et in sermonibus ecclesiasticis ea multis modis posita soletis audire. Sed collecta breviter et in ordinem certum redacta atque constricta tradenda sunt vobis ; ut fides vestra ædificetur, et confessio præparetur, et memoria non gravetur. Hæc sunt quæ fideliter retenturi estis, et memoriter reddituri. (Post hanc prælocutionem pronuntiandum est totum Symbolum, sine aliqua interposita disputatione : Credo in Deum Patrem omnipotentem, et cætera quæ sequuntur in eo. Quod Symbolum nostis quia scribi non solet : quo dicto, adjungenda est hæc disputatio [*a*].)

2. *Credere omnipotentem Deum oportet, creatorem universorum.* Ista quæ breviter audistis, non solum credere, sed etiam totidem verbis memoriæ commendare et ore proferre debetis. Sed quoniam munienda sunt adversus diversa sentientes et a diabolo captivatos, qui insidiantur fidei, cum adversantur saluti ; mementote ita credere omnipotentem Deum, ut nulla omnino natura sit, quam ipse non condidit. Et ideo peccatum punit, quod ipse non fecit ; quia eo fœdatur natura, quam fecit. Omnes ergo visibiles invisibilesque creaturas, vel quidquid rationabili mente potest esse particeps incommutabilis veritatis, sicuti angelus et homo ; quidquid vivit et sentit, quamvis careat intellectu, sicut sunt cuncta animalia, in terra, in aquis, in aere, gradientia, reptilia, natatilia, volatilia [1] ; quidquid sine intellectu, sine aliquo sensu, quoquo modo dicitur vivere, sicut sunt ea quæ radicibus figuntur in terra, et in auras germinando erumpunt atque consurgunt ; quidquid sola corpulentia locum occupat, sicut lapis, atque ipsius mundanæ molis quæcumque cernuntur vel etiam tanguntur elementa : hæc omnia fecit omnipotens, mediis ima et summa conjungens, et universa quæ creavit locis congruis temporibusque disponens. Fecit autem non ex aliqua materie quam ipse non fecit. Non enim aliena formavit, sed ipse quod formaret instituit. Qui enim dicit quod aliquid facere de nihilo non potuerit, quomodo credit quod omnipotens fecerit? Sine dubio quippe negat omnipotentem, qui dicit quod mundum Deus facere non posset, si unde faceret non haberet. Nam quæ est omnipotentia, ubi tanta est indigentia, ut ad sui operis effectum, quemadmodum faber, pervenire non posset, nisi eum materies quam ipse non instituit adjuvaret? Ab his igitur opinionibus et erroribus purget

* Prodit nunc primum ex Remigiano libro ante annos circiter octingentos descripto, postque editionem repertus est etiam in Ms. Theodericensi.

(*a*) Hinc habitus sermo intelligitur anno 391, quo cœpit Augustinus creatus Hipponensis presbyter altari ministrare ; primus forte quem ille dixit post eum secessum, de quo sibi usque ad Pascha permittendo egit apud Valerium in epistola 21. Confer exordium sermonis 216.

[1] Hanc vocem, *volatilia*, addit Ms. Theodericensis. [*reptilia, natatilia ; quidquid sine intellectu.*]

(*a*) Verba sunt sermonem suum scribentis, cui religio erat Symbolum ipsum scripto tradere : « Quod Symbolum, » ait, « nostis quia scribi non solet : » qua de re supra in sermone 212, n. 2. Cæterum quod sermonem quem dixisset Augustinus, aliquando etiam dictum conscriberet, testatur ipse in libro 15 de Trinitate, cap. 27. Suspicari etiam licet, aliquid hic ab ipso additum, cum alterum de Fide et Symbolo sermonem, cui sermo iste in Remigiano Ms. proxime conjungitur, in Retractationum libro 1, cap. 17, recognosceret. Eodem forsitan tempore addidit infra, n. 8, exemplum, quo de servis Dei observat sæpissime dici, « Tot annos ille in illo vel illo monasterio sedit. » Id enim exempli anno 391, quo hunc sermonem habitum putamus, proferre vix poterat. Si tamen aliunde satis constat monasticæ vitæ genus ipso primum auctore sic invectum in Africam, ut non aliqua illic ante exstarent monasteria.

animum, qui credit in omnipotentem Deum. Illa enim quæ dicitur informis rerum materies, formarum capax et subjecta operi Creatoris, in omnia est convertibilis, quæ placuerit facere Conditori. Non eam Deus velut sibi coæternam, unde mundum fabricaret, invenit : sed eam ipse ex omnino nihilo, cum rebus quas de illa fecit, instituit. Nec fuit ante res ipsas, quæ factæ videntur ex ipsa : ac per hoc omnipotens ex nihilo primitus cuncta fecit, cum quibus fecit pariter unde fecit. Materies itaque cœli et terræ, sicut hæc in principio sunt creata, simul cum ipsis est creata : nec fuit unde fierent quæ Deus in principio fecit : et tamen facta sunt quæ omnipotens fecit, quæ facta composuit, implevit, ornavit. Si enim quæ in principio fecit, ex nihilo utique fecit; etiam ex his quæ fecit quidquid voluerit facere potens est, quia omnipotens est.

3. *Omnipotens iniquis multa contra ejus voluntatem facientibus non superatur.* Nec ideo credant iniqui Deum non esse omnipotentem, quia multa contra ejus faciunt voluntatem. Quia et cum faciunt quod non vult, hoc de eis facit quod ipse vult. Nullo modo igitur omnipotentis vel mutant, vel superant voluntatem : sive homo juste damnetur, sive misericorditer liberetur, voluntas omnipotentis impletur. Quod ergo non vult omnipotens, hoc solum non potest. Utitur ergo malis, non secundum eorum pravam, sed secundum suam rectam voluntatem. Nam sicut mali natura sua bona, hoc est, bono ejus opere male utuntur; sic ipse bonus etiam eorum malis operibus bene utitur, ne omnipotentis voluntas aliqua ex parte vincatur. Si enim non haberet quod bonus de malis juste ac bene faceret, nullo modo eos vel nasci vel vivere sineret; quos malos ipse non fecit, quia homines fecit : quia non peccata quæ sunt contra naturam, sed naturas ipsas creavit. Malos tamen eos futuros præscius ignorare non potuit : sed sicut noverat quæ ipsi essent mala facturi; sic etiam noverat quæ bona de illis esset ipse facturus. Quis verbis explicet, quis æquiparet laudibus, quantum nobis bonum contulerit passio Salvatoris, cujus in remissione peccatorum sanguis effusus est? et tamen tantum hoc bonum per malitiam zabuli, per malitiam Judæorum, per malitiam Judæ traditoris impletum est. Nec eis juste tribuitur bonum, quod per illos Deus, non ipsi hominibus contulerint : sed eis juste retribuitur supplicium, quoniam nocere voluerunt. Sicut autem aliquid invenire potuimus, quo manifestum esset nobis, quemadmodum Deus etiam malis operibus et Judæorum et Judæ traditoris bene usus est ad nostram redemptionem ac salutem : sic in universa creatura occultis atque abditis sinibus, quos nec oculorum nec mentis acie penetramus, novit quemadmodum malis Deus bene utatur, ut in omnibus quæ nascuntur et administrantur in mundo, voluntas omnipotentis impleatur.

4. *Omnipotens id solum non potest, quod non vult.* Sed quoniam dixi hoc solum omnipotentem non posse, quod non vult : ne quis me temere dixisse arbitretur aliquid omnipotentem non posse; hoc et beatus Apostolus dixit. *Si non credimus, ille qui fidelis permanet, negare se ipsum non potest* (II *Tim.* II, 13). Sed quia non vult, non potest; quia et velle non potest. Non enim potest justitia velle facere quod injustum est, aut sapientia velle quod stultum est, aut veritas velle quod falsum est. Unde admonemur Deum omnipotentem, non hoc solum quod ait Apostolus, *Negare seipsum non potest*, sed multa non posse. Ecce ego dico, et ejus veritate dicere audeo, quod negare non audeo : Deus omnipotens non potest mori, non potest mutari, non potest falli, non potest miser fieri, non potest vinci. Hæc atque hujusmodi absit ut possit omnipotens. Ac per hoc non solum ostendit veritas omnipotentem esse, quod ista non possit; sed etiam cogit veritas omnipotentem non esse, qui hæc possit. Volens enim est Deus quidquid est; æternus ergo, et incommutabilis, et verax, et beatus, et insuperabilis volens est. Si ergo potest esse quod non vult, omnipotens non est : est autem omnipotens; ergo quidquid vult potest. Et ideo quod non vult, esse non potest; qui propterea dicitur omnipotens, quoniam quidquid vult potest. De quo et Psalmus dicit : *In cœlo et in terra omnia quæcumque voluit fecit* (*Psal.* CXXXIV, 6).

5. *Christus Filius Dei unicus.* Deus igitur omnipotens, qui quæcumque voluit fecit omnia, genuit unicum Verbum per quod facta sunt omnia : sed hoc non de nihilo, sed de se ipso : ideo non fecit, sed genuit. *In principio* enim *fecit cœlum et terram* (*Gen.* I, 1) : non autem fecit in principio Verbum; quia, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Hic est Deus de Deo. Pater autem Deus, sed non de Deo. Hic est Filius Dei unicus; quia de substantia Patris, coæternus, æqualis Patri filius nullus alius est. Verbum Deus : non sicut verbum, cujus sonus et corde cogitari potest, et ore proferri; sed, sicut dictum est, quod brevius et melius dici non potest. *Deus erat Verbum.* Apud Patrem incommutabiliter manens, et incommutabilis etiam ipse cum Patre : de quo dicit Apostolus, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Esse quippe æqualem Patri, natura illi est, non rapina. Sic credimus in Jesum Christum Filium Dei Patris unicum, Dominum nostrum.

6. *Nativitas Christi de Spiritu sancto ex Virgine.* Sed quia ille, qui in forma Dei non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, per quem creati sumus, ut quod perierat quæreret et salvaret, *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo* (*Philipp.* II, 6, 7) : sic in eum credimus quod natus sit [1] de Spiritu sancto et virgine Maria. Utraque enim ejus nativitas mira est, et divinitatis et humanitatis. Illa est de Patre sine matre, ista de matre sine patre : illa est sine aliquo tempore, ista in acceptabili tempore : illa æterna, ista opportuna : illa sine corpore in sinu Patris, ista cum corpore, quo non violata est virginitas matris : illa sine ullo sexu, ista sine ullo virili complexu. Ideo autem dicimus natum de Spiritu sancto et

[1] Ms. Theodericensis, *sic credimus quod natus sit*, omisso, *in eum*.

Maria virgine, quia cum sancta virgo inquisisset ab angelo, *Quomodo fiet istud?* ille respondit : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Deinde addidit : *Propterea quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc.* I, 34, 35). Non ait, Quod nascetur ex te, vocabitur filius Spiritus sancti. Susceptus quippe a Verbo totus homo, id est, anima rationalis et corpus; ut unus Christus, unus Deus Dei Filius non tantum Verbum esset, sed Verbum et homo, totum hoc Dei Patris est Filius propter Verbum, et hominis filius propter hominem. Per id quod Verbum est, æqualis est Patri : per [1] id quod homo est, major est Pater. Et simul cum homine Filius Dei est, sed propter Verbum, a quo susceptus est homo : et simul cum Verbo filius hominis est, sed propter hominem, qui est susceptus a Verbo. Propter cujus sanctam in virginis utero conceptionem, non concupiscentia carnis urente factam, sed fidei charitate fervente, ideo dicitur natus de Spiritu sancto et virgine Maria : ut unum eorum pertineat, non ad gignentem, sed ad sanctificantem, alterum vero ad concipientem atque parientem. *Propterea*, inquit, *quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.* Quia *Sanctum*, ideo de Spiritu sancto; quia *nascetur ex te*, ideo de virgine Maria; quia Filius Dei, ideo *Verbum caro factum est* (*Joan.* I, 14).

7. *Christus Filius Dei crucifixus, mortuus et sepultus.* Oportebat autem ut in homine assumpto, non solum invisibilis videretur, et Patri coæternus temporaliter nasceretur; verum etiam incontrectabilis teneretur, insuperabilis ligno suspenderetur, inviolabilis clavis configeretur, et vita et immortalis in cruce moreretur, in monumento sepeliretur : hoc totum Dei Filius Dominus noster Jesus Christus. Unde consequens est ut eumdem ipsum Filium Dei unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum, non solum hominem ex homine natum, verum etiam usque ad mortem et sepulturam humana passum, et corde credamus ad justitiam, et ore confiteamur ad salutem. Cum enim sit totus Filius Dei unicus Dominus noster Jesus Christus Verbum et homo, atque ut expressius dicam, Verbum, anima, et caro; ad totum refertur quod in sola anima tristis fuit usque ad mortem (*Matth.* XXVI, 38); quia Filius Dei unicus Jesus Christus tristis fuit : ad totum refertur quod in solo homine crucifixus est, quoniam Filius Dei unicus Jesus Christus crucifixus est : ad totum refertur quod in sola carne sepultus est. Ex quo enim cœpimus dicere credere nos in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, ex illo quidquid aliud de illo dicimus, non subauditur nisi Jesus Christus Filius Dei unicus Dominus noster. Nec miremini : sic enim dicimus Filium Dei unicum Jesum Christum Dominum nostrum sepultum, cum sola caro ejus sepulta sit; quemadmodum, verbi gratia, dicimus apostolum Petrum hodie jacere in sepulcro, cum et illud verissime dicamus, eum in requie cum Christo gaudere. Eumdem quippe apostolum dicimus : non enim duo apostoli Petri, sed unus est. Eumdem ergo ipsum dicimus, et in solo corpore jacere in sepulcro, et in solo spiritu gaudere cum Christo. Additur autem, Sub Pontio Pilato, sive unde colligatur temporis veritas, sive unde Christi plus commendetur humilitas, quod sub homine judice sit tanta perpessus, qui judex vivorum et mortuorum est cum tanta potestate venturus.

8. *Christi resurrectio et ascensio. Sessio ad dexteram Patris.* Tertio vero die resurrexit in carne vera, sed nequaquam ulterius moritura. Hoc discipuli ejus oculis manibusque probaverunt; nec eorum fidem deciperet tanta bonitas, nec falleret veritas. Sed propter brevitatem cito subjungitur quod ascendit in cœlum. Nam quadraginta diebus fuit cum discipulis suis; ne tam magnum resurrectionis ejus miraculum, si eorum oculis cito subtraheretur, ludificatio putaretur. Ubi nunc sedet ad dexteram Patris : quod fidei oculis prudenter debemus intueri; ne arbitremur in aliqua sede immobiliter fixum, ut ei stare vel ambulare non liceat. Non enim quia Stephanus sanctus eum stantem videre se dixit (*Act.* VII, 55), ideo vel ille falsum vidit, vel Symboli hujus verba turbavit. Absit hoc putare, absit hoc dicere. Sed illius habitatio in excelsa et ineffabili beatitudine ita significata est, ut illic sedere diceretur. Unde etiam sedes habitationes dicuntur; velut cum interrogamus ubi sit aliquis, et respondetur, In sedibus suis. Et de servis Dei maxime ac sæpissime dicitur, Tot annos ille in illo vel in illo monasterio sedit; hoc est, requievit, commoratus est, habitavit. Nec sancta Scriptura hoc genus locutionis ignorat. Ille quippe Semei a rege Salomone in Jerusalem civitate jussus habitare, addita comminatione, ut, si quando inde auderet exire, pœnas debitas lueret, per tres ibi annos sedisse perhibetur (ἐκάθισε) (III *Reg.* II, 38, *sec.* LXX), quod intelligitur habitasse. Dextera vero ipsa Patris non ita dicitur secundum humani corporis situm, tanquam Filio sit ipse ad sinistram, si ei secundum istos corporeos situs habitusque membrorum Filius collocatur ad dexteram. Sed ad dexteram Dei dicitur, honoris et felicitatis inenarrabilis celsitudo. Sicut de sapientia dictum legitur : *Sinistra ejus sub capite meo, et dextera ejus amplectitur me* (*Cant.* II, 6). Si enim subter jacuerit terrena commoditas, tum desuper amplectitur æterna felicitas.

9. *Christus visibili forma judex veniet.* De sublimi ergo habitatione cœlorum, ubi nunc est ejus etiam immortale jam corpus, Dominus noster Jesus Christus ad judicandos vivos mortuosque venturus est, secundum evidentissimum angelicum testimonium, quod scriptum est in Actibus Apostolorum. Intuentes enim discipuli Dominum ascendentem in cœlum, et eum suspensis aspectibus deducentes, audierunt Angelos dicere : *Viri Galilæi, quid hic statis? Hic Jesus, qui receptus est a vobis, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum* (*Act.* I, 11). Repressa est multa et diversa continens humana præsumptio. In ea forma judicabit Christus, in qua judicatus est. Sic enim eum viderunt Apostoli ascendentem in cœlum, quando audierunt sic esse venturum. Illa forma erit conspicua

[1] Forte, *propter*.

vivis et mortuis, bonis et malis : sive bonos intelligamus nomine appellatos esse vivorum, malosque mortuorum ; sive illos vivos accipiamus, quos nondum finisse istam vitam inveniet ejus adventus, mortuos autem quos ejus præsentia suscitabit, sicut ipse in Evangelio loquitur dicens, *Veniet hora, quando omnes qui sunt in monumentis, audient vocem ejus ; et procedent qui bene fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui mala egerunt, in resurrectionem judicii* (*Joan.* v, 28 *et* 29). Et illi videbunt in forma hominis in quem crediderunt, et illi quem contempserunt. Formam vero Dei, qua æqualis est Patri, impii non videbunt. *Tolletur* enim *impius*, sicut dicit propheta, *ne videat claritatem Domini* (*Isai.* xxvi, 10, *sec.* LXX). Et, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* v, 8). Hæc de Jesu Christo Filio Dei unico Domino nostro satis dicta sint.

10. *Spiritus sanctus de Patre procedens Deus. Trinitatis mysterium.* Credimus enim (*a*) in Spiritum sanctum, de Patre procedentem (*Joan.* xv, 26), nec tamen filium : super Filium manentem (*Id.* i, 32), nec Filii patrem : de Filii accipientem (*Id.* xvi, 14), nec tamen Filii filium : sed Spiritum Patris et Filii; Spiritum sanctum et ipsum Deum. Non enim haberet tale templum, si non esset Deus, unde dicit Apostolus, *Nescitis quia corpora vestra templum in vobis Spiritus sancti est, quem habetis a Deo* (I *Cor.* vi, 19)? Non creaturæ templum, sed Creatoris. Absit enim a nobis, ut templum simus creaturæ : cum dicat Apostolus, *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (I *Cor.* iii, 17). In hac Trinitate non est aliud alio majus aut minus, nulla operum separatio, nulla dissimilitudo substantiæ. Unus Pater Deus, unus Filius Deus, unus Spiritus sanctus Deus. Nec tamen Pater et Filius et Spiritus sanctus tres dii, sed unus Deus. Ita ut non sit ipse Pater qui Filius, nec Filius sit qui Pater, nec Spiritus sanctus sit aut Pater aut Filius : sed Pater Filii Pater, et Filius Patris Filius, et Spiritus sanctus Patris et Filii Spiritus : et singulus quisque Deus, et ipsa Trinitas unus Deus. Hæc fides imbuat corda vestra, et confessionem dirigat. Hoc audiendo credite, ut intelligatis ; ut quod creditis, intelligere proficiendo valeatis.

11. *Ecclesia sancta catholica, columna et firmamentum veritatis. Remissio peccatorum.* Sanctam quoque Ecclesiam, matrem vestram, tanquam supernam Jerusalem sanctam civitatem Dei, honorate, diligite, prædicate. Ipsa est quæ in hac fide, quam audistis, fructificat et crescit in universum mundum (*Coloss.* i, 6). Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis (I *Tim.* iii, 15) : quæ malos in fine separandos, a quibus interim discedit disparilitate morum, tolerat in communione Sacramentorum. Hæc propter sua frumenta inter paleas modo gementia, quorum in novissima ventilatione massa horreis debita declarabitur, claves accepit regni cœlorum ; ut in illa per sanguinem Christi, operante Spiritu sancto, fiat remissio peccatorum. In hac Ecclesia reviviscet anima, quæ mortua fuerat peccatis, ut convivificetur Christo, cujus gratia sumus salvi facti.

12. *Resurrectio carnis. Conclusio.* Sed nec de ista carne mortali, quod resurrectura sit in sæculi fine, dubitare debemus. *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione : seminatur in contumelia, surget in gloria : seminatur corpus animale, surget corpus spirituale* (I *Cor.* xv, 53, 42, 43). Hæc est christiana, hæc catholica, hæc apostolica fides. Credite Christo dicenti, *Capillus capitis vestri non peribit* (*Luc.* xxi, 18) : et infidelitate depulsa, quanti valeatis, potius cogitate. Quid enim nostrum a Redemptore nostro contemni potest, quorum capillus contemni non potest? Aut quomodo dubitabimus quod animæ et carni nostræ vitam daturus sit æternam, qui pro nobis animam et carnem, et suscepit in qua moreretur, et posuit cum moreretur, et recepit ne mors timeretur? Omnia quæ traduntur in Symbolo pro modulo nostro, fratres mei, vestræ exposui Charitati. Quod ideo Symbolum dicitur, quia ibi nostræ societatis fides placita continetur, et ejus confessione tanquam signo dato christianus fidelis agnoscitur. Amen.

SERMO CCXV * (*a*).

In Redditione Symboli.

1. *Symbolum fidei animo semper versandum.* Sacrosancti martyrii Symbolum [1], quod simul accepistis, et singuli hodie reddidistis, verba sunt in quibus matris Ecclesiæ fides supra fundamentum stabile, quod est Christus Dominus, solidata firmatur. *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* (I *Cor.* iii, 11). Accepistis ergo, et reddidistis, quod animo et corde semper retinere debetis, quod in stratis vestris dicatis, quod in plateis cogitetis, et quod inter cibos non obliviscamini ; in quo etiam dormientes corpore, corde vigiletis. Renuntiantes enim diabolo, pompis et angelis ejus mentem atque animam subtrahentes, oblivisci oportet præteritorum, et vetustate prioris vitæ contempta, cum novo homine vitam quoque ipsam sanctis moribus innovare; et, sicut Apostolus dicit, quæ retro sunt obliti, atque in ea quæ ante sunt extenti, sequi ad palmam supernæ vocationis Dei (*Philipp.* iii, 13); et credere quod nondum vides, ut merito possis ad id quod credideris pervenire. *Quod enim videt quis, quid sperat ? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus* (*Rom.* viii, 24 *et* 25).

2. *De Deo quid credendum.* Fides ergo hæc et salutis est regula, credere nos in Deum Patrem omnipotentem, universorum creatorem, regem sæculorum, immortalem et invisibilem. Ipse est quippe Deus om-

(*a*) Forte, *credimus etiam*, juxta Morel. Element. Critic., pag. 227. M.

[1] Editi, *mysterii Symbolum*. Melius, nostra opinione, Laudunensis Ecclesiæ codex vetustissimus, *martyrii Symbolum*, id est profitendæ fidei. Paulo post vox, *hodie*, quæ in editis deerat, restituitur ex eodem manuscripto, et ex codice Corbeiensi.

* Recognitus ad cb. I. r. v. Vign.

(*a*) Alias, ex Vignerianis 16.

nipotens, qui in primordio mundi cuncta ex nihilo fecit, qui est ante sæcula, qui fecit et regit sæcula. Non enim tempore augetur, aut loco distenditur, aut aliqua materia concluditur aut terminatur : sed manet apud se et in se ipso plena et perfecta æternitas, quam nec comprehendere humana cogitatio potest, nec lingua narrare. Nam si munus quod promittit sanctis suis, nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (I *Cor.* II, 9) ; quomodo potest ipsum qui promittit, aut mens concipere, aut cor cogitare, aut lingua narrare?

3. *De Christo. Nativitas ejus æterna et temporaria, utraque inenarrabilis. In carne natus est illæsa matris virginitate.* Credimus et in Filium ejus Dominum nostrum Jesum Christum, Deum verum de Deo vero, Dei Patris Filium Deum : sed non duos Deos. Ipse enim et Pater unum sunt (*Joan.* x, 30) : et per Moysen populo insinuat dicens, *Audi, Israel, mandata vitæ; Dominus Deus tuus, Deus unus est* (*Deut.* VI, 4). Si autem vis cogitare quemadmodum æternus Filius de æterno Patre sine tempore natus sit; redarguit te Isaias propheta, qui dicit : *Generationem ejus quis enarrabit* (*Isai.* LIII, 8)? Nativitatem itaque Dei ex Deo nec cogitare poteris, nec narrare : credere tantum tibi permittitur, ut salvus esse possis; sicut Apostolus dicit : *Credere enim oportet qui ad Deum accedit, quia est, et quærentibus eum mercedis redditor erit* (*Hebr.* XI, 6). Si vero nativitatem ejus secundum carnem, quam pro nostra salute dignatus accepit, scire desideras; audi, et crede natum de Spiritu sancto ex Maria virgine. Qanquam et hanc ipsam nativitatem ejus quis enarrabit? Quis enim digne æstimare potest Deum propter homines [1] nasci voluisse, sine virili semine virginem concepisse, sine corruptione peperisse, et post partum in integritate permansisse? Dominus enim noster Jesus Christus uterum virginis dignatus intravit, membra feminæ immaculatus implevit, matrem sine corruptione fetavit, a se ipso formatus exivit, atque integra genitricis viscera reservavit (*a*); ut eam de qua nasci dignatus est, et matris honore perfunderet, et virginis sanctitate. Quis hoc cogitat? quis enarrat? Ergo et hanc nativitatem ejus quis enarrabit? Cujus enim mens ad cogitandum, cujus ad enuntiandum lingua sufficiat, non solum quod in principio erat Verbum, non habens ullum nascendi principium; verum etiam quod Verbum caro factum est (*Joan.* I, 1, 14), eligens virginem quam sibi faceret matrem, faciens matrem quam servaret et virginem; Dei Filius nulla matre concipiente, hominis filius nullo homine seminante; fecunditatem feminæ veniendo afferens, integritatem nascendo non auferens? Quid est hoc? quis dicat? quis taceat? Et mirum dictu : quod eloqui non valemus, silere non sinimur; sonando prædicamus, quod nec cogitando comprehendimus. Tantum quippe Dei donum nec effari possumus, quoniam sumus ad ejus enarrandam magnitudinem parvuli; et tamen laudare compellimur, ne tacendo remaneamus ingrati. Sed Deo gratias, quia id quod competenter non potest dici, potest fideliter credi.

4. *Maria credendo concepit sine viro. Christus nostri gratia natus est in carne.* Credimus ergo in Jesum Christum Dominum nostrum, natum de Spiritu sancto ex virgine Maria. Nam et ipsa beata Maria, quem credendo peperit, credendo concepit. Cum enim promisso sibi filio, quæsisset quemadmodum fieret, quoniam virum non cognosceret; utique solus ei modus cognoscendi atque pariendi notus erat, quem quidem ipsa experta non fuerat, sed ex aliis feminis natura frequentante didicerat, ex viro scilicet et femina hominem nasci : responsum ab Angelo accepit, *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; propterea quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.* Quæ cum dixisset Angelus, illa fide plena, et Christum prius mente quam ventre concipiens, *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (*Luc.* I, 34-38). Fiat, inquit, sine virili semine conceptus in virgine; nascatur de Spiritu sancto et integra femina, in quo renascatur de Spiritu sancto integra Ecclesia. Sanctum quod nascetur de homine matre sine homine patre, vocetur Dei Filius; quoniam qui natus est de Deo Patre sine ulla matre, mirabiliter oportuit ut fieret hominis filius; in ea carne natus, ut per clausa viscera parvus exiret, in qua resuscitatus per clausa ostia magnus intraret. Mira sunt hæc, quia divina sunt; ineffabilia, quia et inscrutabilia : non sufficit explicando os hominis, quia nec investigando cor hominis. Credidit Maria, et in ea quod credidit factum est. Credamus et nos, ut et nobis possit prodesse quod factum est. Quamvis ergo mirabilis sit etiam ista nativitas : tamen cogita, o homo, quid pro te Deus tuus, Creator pro creatura susceperit; ut Deus in Deo manens, æternus cum æterno vivens, æqualis Filius Patri, pro reis et pro peccatoribus servis formam servi non dedignaretur induere. Neque enim hoc meritis humanis est exhibitum. Nam pro iniquitatibus nostris pœnas potius merebamur : sed si iniquitates observasset, quis sustinuisset? Pro impiis ergo et pro peccatoribus servis Dominus factus est homo, de Spiritu sancto et virgine Maria nasci dignatus est.

5. *Pro nobis mortuus. Crux non erubescenda.* Parum hoc forsitan videatur, quod pro hominibus Deus, pro peccatoribus justus, pro reis innocens, pro captivis rex, pro servis Dominus carne humanitatis indutus advenit, in terris visus est et cum hominibus conversatus est : crucifixus insuper, mortuus et sepultus est. Non credis? Dicis forte : Quando hoc factum est? Audi quo tempore : sub Pontio Pilato. In significatione tibi etiam nomen judicis positum est, ne vel de tempore dubitares. Crede ergo Filium Dei crucifixum sub Pontio Pilato et sepultum. *Majorem autem hac charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (*Joan.* XV, 13). Putas, nemo? Omnino nemo. Verum est, Christus hoc dixit. Interrogemus Apostolum, etiam respondeat nobis.

[1] Hic duo Mss. addunt, *hominem*.
(*a*) Forte, *reseravit*.

Christus, inquit, *pro impiis mortuus est*. Et iterum dicit : *Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus*. Ecce ergo in Christo majorem invenimus charitatem, quia animam suam non pro amicis, sed pro suis tradidit inimicis. Quantus ergo Dei amor erga homines et qualis affectio, sic amare etiam peccatores, ut amore eorum moreretur. *Commendat* enim *charitatem suam in nobis*, Apostoli verba sunt ; *quia cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est* (*Rom.* v, 6, 10, 8). Crede ergo hoc et tu, et pro salute tua noli erubescere confiteri. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (*Id.* x, 10). Denique ne dubitares, ne erubesceres, quando primum credidisti, signum Christi in fronte tanquam in domo pudoris accepisti. Recole frontem tuam, ne linguam expavescas alienam. *Qui enim*, inquit, ipse Dominus, *confusus me fuerit coram hominibus, confundet illum Filius hominis coram Angelis Dei* [1] (*Marc.* VIII, 38). Noli ergo erubescere ignominiam crucis, quam pro te Deus ipse non dubitavit excipere ; et dic cum Apostolo : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (*Galat.* VI, 14). Et respondet tibi idem ipse apostolus : *Non me judicavi aliquid scire in vobis, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum* (I *Cor.* II, 2). Ille qui ab uno populo est tunc crucifixus, in omnium populorum est nunc cordibus fixus.

6. *Resurrectionis Christi fides. Hæc fides Christianos discernit.* Tu autem, quisquis es qui de potentia magis quam de humilitate vis gloriari, accipe consolationem, habe exsultationem. Qui enim crucifixus sub Pontio Pilato et sepultus est, Tertia die resurrexit a mortuis. Forte et hic dubitas, forte trepidas. Quando tibi dictum est, Crede natum, crede passum, crucifixum, mortuum et sepultum ; quasi de homine facilius credidisti : nunc quia dicitur, Tertia die resurrexit a mortuis, dubitas, o homo? Ut de multis unum proferamus exemplum ; Deum attende, omnipotentem cogita, et noli dubitare. Si enim potuit te, cum non esses, ex nihilo facere ; cur non potuit hominem suum, quem jam fecerat, a mortuis excitare ? Credite ergo, fratres : ubi de fide agitur, longo uti sermone non opus est. Sola hæc fides est, quæ Christianos ab omnibus hominibus discernit et separat. Nam quia mortuus est et sepultus, et Pagani modo credunt, et Judæi tunc viderunt : quia vero tertia die resurrexit a mortuis, nec Paganus nec Judæus admittit. Discernit ergo a mortuis perfidis vitam fidei nostræ, resurrectio mortuorum. Nam et apostolus Paulus cum Timotheo scriberet : *Memento*, inquit, *Jesum Christum resurrexisse a mortuis* (II *Tim.* II, 8). Credamus ergo, fratres, et quod in Christo factum credimus, hoc futurum speremus in nobis. Deus enim qui promittit, non fallit.

7. *Christi sessio ad dexteram Patris.* Postquam ergo resurrexit a mortuis, ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris. Adhuc forte non credis. Audi Apostolum : *Qui descendit*, inquit, *ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia* (*Ephes.* IV, 10). Vide ne quem non vis credere resurgentem, sentias vindicantem. Qui enim non crediderit, jam judicatus est (*Joan.* III, 18). Nam qui modo sedet ad dexteram Patris advocatus pro nobis, inde venturus est judicare vivos et mortuos. Credamus ergo ; ut sive vivamus, sive moriamur, Domini simus (*Rom.* XIV, 8).

8. *De Spiritu sancto, remissione peccatorum, etc.* Credamus et in Spiritum sanctum. Deus enim est ; quia scriptum est, *Deus Spiritus est* (*Joan.* IV, 24). Per ipsum remissionem accipimus peccatorum ; per ipsum resurrectionem credimus carnis ; per ipsum vitam speramus æternam. Sed videte ne numerando errorem patiamini, et me putetis tres deos dixisse, quia unum Deum tertio nominavi. Una est in Trinitate substantia deitatis, una virtus, una potestas, una majestas, unum nomen divinitatis ; sicut ipse Christus dixit discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis : *Ite, baptizate gentes*, non in multis nominibus, sed in uno *nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (*Matth.* XXVIII, 19). Credentes ergo divinam Trinitatem, et trinam unitatem, cavete, dilectissimi, ne quis vos ab Ecclesiæ catholicæ fide ac unitate seducat. « Qui enim vobis aliter evangelizaverit, præterquam quod accepistis, anathema sit. » Apostolum, non me audite, qui ait : « Sed etsi nos, aut angelus de cœlo aliter vobis evangelizaverit, præterquam quod accepistis, anathema sit » (*Galat.* I, 9, 8).

9. *In ecclesia catholica vivendum.* Videtis certe, charissimi, etiam in ipsis sancti Symboli verbis, quomodo conclusioni omnium regularum, quæ ad sacramentum fidei pertinent, quasi supplementum quoddam additum, ut diceretur, Per sanctam Ecclesiam. Fugite ergo, quantum potestis, diversos et varios deceptores, quorum sectas et nomina præ multitudine sui, nunc longum est enarrare. Multa enim habemus dicere vobis ; sed non potestis illa portare modo. Unum vestris precibus commendo, ut ab eo qui catholicus non est, animum et auditum vestrum omnimodis avertatis : quo remissionem peccatorum et resurrectionem carnis et vitam æternam, per unam veram et sanctam Ecclesiam catholicam apprehendere valeatis ; in qua discitur Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus ; cui est honor et gloria in sæcula sæculorum.

SERMO CCXVI * (*a*).

Ad competentes

CAPUT PRIMUM. — 1. *Competentes quinam.* Rudimenta ministerii nostri (*b*), et vestri conceptus quo

[1] Vign.: *Confessus me fuerit coram hominibus, confitebitur illum*, etc. Verius Ms. L., *confusus..... confundet*.

* Collatus est ad gr. Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 8.

(*b*) Habitus itaque sermo anno 391, quo presbyter Hipponensis creatur Augustinus. Vide notam in exordium sermonis 214, eodem tempore pronuntiati. In Possidii Indiculo, cap. 10, notatur, « Exhortatorius ad Competentes tractatus « unus. »

fidei concipitis (a) utero generari cœlesti gratia, adjuvanda sunt ore : ut et noster vos sermo salubriter alloquatur, et nos vester conceptus utiliter consoletur. Nos instruimus sermonibus, vos proficite moribus. Spargimus sermonem verbi, fructum reddite fidei. Omnes secundum vocationem qua vocati sumus a Domino, in ejus via semitaque curramus ; nullus retro respiciat. Veritas enim quæ nec fallit nec fallere potest, aperte denuntiat : *Nemo ponens manum super aratrum, et respiciens retro, aptus erit regno cœlorum* (*Luc.* IX, 62). Hoc nempe vos concupiscere, ad hoc ambire omnibus mentis vestræ conatibus, ipsum vestrum nomen, quod competentes vocamini, ostendit. Quid enim aliud sunt Competentes, quam simul petentes? Nam quomodo condocentes, concurrentes, considentes, nihil aliud sonat, quam simul docentes, simul currentes, simul sedentes; ita etiam Competentium vocabulum non aliunde quam de simul petendo atque unum aliquid appetendo compositum est. Et quod illud est unum, quod petitis vel concupiscitis, nisi quod quidam abjectis desideriis carnalibus et superatis terroribus sæculi clamat intrepidus? *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum ; si exsurgat in me bellum, in hoc ego sperabo.* Et quæ illa sit exprimens, adjunxit et dixit : *Unam petii a Domino, hanc requiram ; ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ.* Atque hujus regionis et habitationis beatitudinem explanans, connectit et exprimit : *Ut contempler delectationem Domini, et protegar a templo ejus* (*Psal.* XXVI, 3, 4).

CAPUT II. — 2. *Hortatur ut renuntient sæculo.* Videtis, contirones mei, ad quam delectationem Domini venietis, cum delectationem sæculi abjicitis? Si despicitis mundum, habebitis cor mundum, et videbitis eum qui fecit mundum : et sicut ille vicit, ita et vos in ejus gratia vincetis hunc mundum. Quem profecto jam jamque superabitis atque calcabitis, si non de vestris viribus, sed de Dei misericordissimi adjutorio præsumatis. Nolite vos despicere, quia nondum apparuit quod eritis. Scitote autem, quoniam cum apparuerit, similes ei eritis, dum apparuerit quod eritis. Scitote autem, quoniam videbitis eum, non qualis in temporis plenitudine venit ad nos, sed qualis semper manens condidit nos (I *Joan.* III, 2). Exuite vos veterem hominem, ut induamini novo (*Coloss.* III, 9, 10). Pactum vobiscum Dominus inchoat. Vixistis sæculo, carni vos et sanguini dedistis, imaginem hominis terreni portastis. Sicut ergo imaginem portastis ejus qui de terra est, ita etiam ejus qui de cœlo est ultra portate (*Id.* XV, 49). *Humanus sermo*, quia ideo Verbum caro est factum, *ut sicut exhibuistis corpora vestra arma iniquitatis peccato, ita nunc exhibeatis membra vestra arma justitiæ Deo* (*Rom.* VI, 19). In perniciem adversus vos vester oppugnator vestris jaculis armabatur : in salutem vestram adversus eum vicissim membris vestris vester protector armetur. Nihil vobis ille nocebit, si membra vestra vobis auferentibus non tenebit. Iste vos jure derelinquet, si ab eo vestrum votum voluntasque dissentiet.

CAPUT III. — 3. *De regno cœlorum emendo cogitent. Non abjecte de se sentiant. Bonorum operum fructus reddant.* Ecce cum auctione et mercatu fidei, regnum vobis cœlorum venale proponitur : inspicite et congerite vestræ conscientiæ facultates, thesauros cordis vestri unanimiter congregate. Et tamen gratis emitis, si gratam gratiam quæ vobis offertur, agnoscitis. Nihil impenditis, et tamen magnum est quod acquiritis. Non sitis viles vobis, quos cunctorum Creator et vester tam charos æstimat, ut vobis quotidie Unigeniti sui pretiosissimum sanguinem fundat. Non sic eritis viles si pretiosum distinguatis a vili ; si non creaturæ, sed Creatori serviatis; si vobis inferiora vestra non fuerint dominata, ut immaculati a capitali magnoque peccato mundemini (*Psal.* XVIII, 14); si non in vobis semen verbi Dei, quod etiam nunc spargit cœlestis agricola in agro cordis vestri, aut tanquam in via indignorum transitu conculcetur, aut tanquam inter petrosa durissimæ conscientiæ vestræ stoliditate jam germinans comprimatur, aut inter spinas cupiditatum vestrarum perniciosis aculeis suffocetur. Si a tam damnosæ damnandæque terræ sterilitate abhorreatis, fructifera vos profecto terra uberrimaque suscipiet, et cum magno gaudio seminatori et complutori vestro multiplicatam centeni reddetis ubertatem ; aut si ad hoc impares forte fueritis, sexageni fructus usuras exsolvetis : quod si nec ad hoc occurretis, non erit vester ingratus etiam trigeni proventus (*Matth.* XIII, 1-23) ; quia cœlestibus omnes horreis excipientur, omnes in æterna requie recondentur. De omnium fructibus cœlestis panis ille conficietur, et omnis operarius in dominica vinea sine dolo laborans, ipso abundanter ac salubriter saturabitur : dum tanti seminatoris, plutoris, et rigatoris, atque ipsius incrementi datoris, evangelica prædicatione gloria diffamatur.

CAPUT IV. — 4. *Ad Deum conversi tendant ad æternam vitam.* Accedite ergo ad eum in obtritione cordis : quoniam prope est omnibus qui obtriverunt cor, et ipse vos humiles spiritu salvos faciet (*Psal.* XXXIII, 19). Certatim accedite, ut illuminemini. Estis enim adhuc in tenebris, et tenebræ in vobis. Eritis autem lux in Domino, qui *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Joan.* I, 9). Confortamini [1] sæculo, reformamini Deo. Babylonicæ captivitatis vos aliquando jam tædeat. Ecce Jerusalem mater illa cœlestis, in viis hilariter invitans occurrit, et obsecrat ut velitis vitam, et diligatis videre dies bonos, quos nunquam habuistis, nec unquam in hoc sæculo habebitis. Ibi enim deficiebant, sicut fumus, dies vestri : quibus augeri, minui ; et quibus crescere, deficere ; et quibus ascendere, vanescere fuit. Qui vixistis peccato annos multos et malos, desiderate vivere Deo : non multos annos quandoque finiendos, et ad inter-

(a) An legendum, *inciptis?* ut quos hic alloquitur, significet tum primum factos ex Catechumenis Competentes, perceptione fidei et petitione Baptismi. Item infra loco *ore*, forte melius *oratione*.

[1] In Germanensi Ms., *Conformamini*. Forte pro, *Conformabamini*.

eumdum in umbra mortis currentes; sed bonos, et in veritate vivacis vitæ propinquos; ubi nulla fame, nulla siti lassabitis; quia cibus vester fides, potus sapientia erit. Nunc enim in Ecclesia in fide benedicitis Dominum: tunc autem in specie affluentissime rigabimini de fontibus Israel.

CAPUT V. — 5. *Hic vitæ æternæ desiderio lugeant, et membra sua mortificent.* Sed in hac interim peregrinatione sint vobis lacrymæ vestræ panis die ac nocte; dum dicentibus vobis quotidie, Ubi est Deus vester (*Psal.* XLI, 4)? non potestis carnalibus demonstrare quod oculus non vidit, nec auris audivit, aut in cor hominis ascendit (I *Cor.* II, 9). Donec veniatis et appareatis ante oculos Dei vestri, nolite deficere. Veniet enim et ipse promissa persolvere, qui se sponte professus est debitorem: qui nihil ab aliquo mutuatus est, et suo promisso debitor esse dignatus est. Nos debebamus; et tantum debebamus, quantum peccaveramus. Venit ille sine debito, quia sine ullo peccato; invenit nos damnoso ac damnando fenore oppressos, et quæ non rapuerat exsolvens, nos a sempiterno debito misericorditer liberavit. Nos admiseramus culpam, exspectabamus pœnam; ille non factus socius culpæ nostræ, sed factus particeps pœnæ, simul et culpæ esse voluit donator et pœnæ. Ipse est enim qui ex usuris et iniquitate eruet animas credentium (*Psal.* LXXI, 14), atque ex corde in unoquoque dicentium: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (*Psal.* XXVI, 13). Hæc terra, non terreno vel mortuo, sed cœlesti quodam modo ac vivo corde concupiscenda est. Ipsa est enim cui in psalmo alio flagrans quidam ejus amore et alacriter cantans dicit: *Spes mea es tu, portio mea in terra viventium* (*Psal.* CXLI, 6). Ad quam illi tendunt, qui vitaliter mortificant membra sua super terram: non membra quibus corporis mundi hujus compago consistit, sed illa membra quibus animæ virilitas miserabiliter infirmatur. Apertissime ea dinumerans ac designans Vas electionis Paulus apostolus dicit: « Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram; fornicationem, immunditiam, perturbationem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est idolorum servitus » (*Coloss.* III, 5). Ecce quæ in hac terra morientium mortificare debeatis, qui in illa terra viventium vivere concupiscitis. Sic ergo efficiamini membra Christi, ut non ea tollatis, et faciatis membra meretricis. Quæ enim turpior, quæ dedecorosior est meretrix, quam ipsa quæ prima posita est fornicatio, et ultima avaritia? Quam idolorum servitutem veraciter appellavit; quia non solum in corporis luxu, sed etiam in animæ fluxu agnoscere et vitare debetis, ne illam perditionem minacis et casti sponsi ac justi judicis incurratis, cui dicitur: *Perdidisti omnem qui fornicatur abs te.* Quanto justius, quanto utilius, in cordis ad eum castitate singuli quique clamabitis: *Mihi adhærere Deo, bonum est* (*Psal.* LXXII, 27 *et* 28)? Hanc adhæsionem illa dilectio præstat, de qua similiter dicitur: *Dilectio sine simulatione; odientes malum, adhærentes bono* (*Rom.* XII, 9).

CAPUT VI. — 6. *Quod illis certamen indictum. Exorcismus adjurato Christi nomine. Maledicta in diabolum. Expulsio diaboli.* Ecce ubi est stadium vestrum, ecce ubi lucta certantium, ecce ubi cursus currentium, ecce ubi ferientium pugillatus. Si vultis perniciosissimum colluctatorem fidei lacertis elidere; prosternite mala, complectimini bona. Si vultis sic currere, ut comprehendatis; fugite iniquum, consequimini justum. Si vultis sic pugillare, ut non aerem cædatis, sed hostem viriliter feriatis; castigate corpus vestrum, et in servitutem redigite, ut ab omnibus abstinentes ac legitime certantes, bravii cœlestis et incorruptæ coronæ participes triumphetis. Quod in vobis adjurato vestri Redemptoris nomine facimus, hoc vestri cordis scrutatione et contribulatione complete. Nos precibus ad Deum et increpationibus inveterati hostis dolis resistimus [1]: vos votis et vestri cordis contritione persistite, ut eruamini de potestate tenebrarum, et transferamini in regnum claritatis ejus. Hoc est nunc opus vestrum, et hic labor vester. Digna in eum nos suis nequitiis maledicta congerimus: vestra vos potius aversione ac pia renuntiatione gloriosissimum ei certamen indicite. Atterendus, vinciendus, excludendus est Dei et vester, ac sui potius inimicus. Nam furor ejus et in Deum protervus, et adversum vos nefarius, et in se perniciosus ostenditur. Anhelet usquequaque cædes, supponat muscipulas, exacuat multiplices et dolosas linguas suas: omnia venena ejus, obtestato nomine Salvatoris, vestris cordibus effundite.

CAPUT VII. — 7. *Ad spiritualem renascentiam cooperentur Christo et Ecclesiæ.* Quidquid facinorosissimis suggestionibus, quidquid flagitiosissimis illecebris immittebat, nunc exhaurietur, nunc publicabitur. Nunc populabitur captivitas ejus, qua vos tyrannice possidebat. Avertetur a vobis jugum, quo vos immaniter deprimebat, et ejus cervicibus imponetur: tantum vos in liberationem vestram, Redemptori vestro vestrum præbete consensum. Sperate in eum, omne concilium novæ plebis, et popule qui nasceris, quem fecit Dominus, enitere ut salubriter pariaris, ne feraliter abortiaris. Ecce uterus matris Ecclesiæ, ecce ut te pariat, atque in lucem fidei producat, laborat in gemitu suo. Nolite vestra impatientia viscera materna concutere, et partus vestri januas angustare. Popule qui crearis, lauda Deum tuum: lauda, qui crearis, lauda Dominum tuum. Quia lactaris, lauda: quia aleris, lauda: quia nutriris, profice sapientia et ætate. Ille quoque has moras partus temporalis admisit, qui nec brevitate temporis deficit, nec longitudine ulla temporis proficit, sed a diebus æternis cunctas angustias et tempus exclusit. *Nolite* hic, sicut benignus parvulum nutritor admonet, *pueri effici mentibus, sed malitia parvuli estote, mentibus perfecti sitis* (I *Cor.* XIV, 20). Ut Competentes competenter adolescite in Christo, ut in virum perfectum juveniliter accrescatis. Lætificate, ut scriptum est, profectu sapientiæ vestræ patrem vestrum, et nolite defectu vestro contristare matrem vestram

[1] Germanensis Ms., *insistimus dolis.*

(*Prov.* x, 1, *et* xv, 20).

CAPUT VIII. — 8. *Novæ regenerationis gratia.* Amate quod eritis. Eritis enim filii Dei, et filii adoptionis. Hoc vobis gratis dabitur, gratisque conferetur. In quo largius uberiusque abundabitis, quanto plus grati ei a quo hæc accepistis, fueritis. Ad eum ambite, qui novit qui sint ejus. Tunc autem non dedignabitur vos inter eos qui ejus sunt nosse, si nominantes nomen Domini, ab injustitia recedatis (II *Tim.* II, 19). Parentes carnis vestræ habetis, vel habuistis in sæculo, qui vos in laborem atque ad pœnam mortemque genuerunt : sed quia feliciori orbitate potest unusquisque vestrum de talibus dicere, *Pater meus et mater mea dereliquerunt me* (*Psal.* XXVI, 10) ; illum Patrem, christiane, agnosce, qui illis relinquentibus suscepit te ex utero matris tuæ, cui quidam fidelis fideliter dicit, *De ventre matris meæ tu es protector meus* (*Psal.* XXI, 11). Pater Deus est, mater Ecclesia. Longe aliter ab his generabimini, quam ab illis geniti fueratis. Hos partus, non labor, non miseria, non fletus, non mors ; sed facilitas, felicitas, gaudium, vitaque suscipiet. Per illos lamentabilis generatio ; per hos optanda generatio est. Illi nos generando in æternam pœnam generant, propter veterem culpam : isti regenerando, nec pœnam faciunt remanere, nec culpam. Hæc est illa regeneratio *quærentium eum, quærentium faciem Dei Jacob* (*Psal.* XXIII, 6). Humiles quærite : quod cum inveneritis, ad securam altitudinem venietis. Infantia vestra innocentia erit, pueritia reverentia, adolescentia patientia, juventus virtus, senium meritum, senectus nihil aliud quam canus sapiensque intellectus. Per hos articulos vel gradus ætatis, non tu evolveris, sed permanens innovaris. Non enim ut decidat prior secunda succedet, aut tertiæ ortus secundæ erit interitus, aut quarta jam nascitur ut tertia moriatur ; non quinta quartæ invidebit ut maneat, nec quintam sexta sepeliet. Cum simul ætates istæ non veniant, tamen in anima pia et justificata pariter et concorditer perseverant. Hæ te ad septimam perennem quietem pacemque perducent. Tamen sexies, ut legimus, de necessitatibus ætatis mortiferæ liberatum, jam in septima non te tangent mala (*Job* v, 19). Non enim certabunt quæ non erunt, aut prævalebunt quæ nec audebunt. Ibi secura immortalitas, ibi immortalis securitas.

CAPUT IX. — 9. *Ætates spirituales.* Et unde hæc, nisi de immutatione dexteræ Excelsi, qui benedicet filios tuos in te, qui ponet terminos tuos pacem (*Psal.* CXLVII, 13, 14)? Excitamini ergo ad hæc, concreti, discreti ; concreti bonis, discreti a malis : electi, dilecti, præsciti, vocati, justificandi, glorificandi : ut crescentes, juvenescentes, ac senescentes in fide ac maturitate virium, non corruptione membrorum [1], in senecta uberi, tranquilli annuntietis opera Domini, qui fecit vobis magna, qui potens est : quia magnum nomen ejus, et sapientiæ ejus non est numerus. Vitam quæritis currite ad eum qui est fons vitæ : et fugatis tenebris fumosarum cupiditatum vestrarum, videbitis lumen in lumine Unigeniti illius vestri atque clementissimi Redemptoris, et fulgentissimi illuminatoris. Si salutem quæritis, sperate in eum qui salvos facit sperantes in se (*Psal.* XVI, 7). Si ebrietatem deliciasque sectamini, nec ipsas negabit. Tantum venite et adorate, procidite et plorate ante eum qui fecit vos (*Psal.* XCIV, 6) : et inebriabit vos ab ubertate domus suæ, et torrente deliciarum suarum potabit vos (*Psal.* XXXV, 9).

CAPUT X. — 10. *Cavenda superbia, et adhibenda vigilantia.* Sed cavete, ne veniat vobis pes superbiæ ; et vigilate, ne vos manus moveant peccatorum (*Ibid.*, 12). Primum ne contingat, orate ut ab occultis vestris mundet vos : secundum vero ne irruat et dejiciat vos, petentes ut ab alienis parcat vobis (*Psal.* XVIII, 13, 14) ; jacentes surgite, surgentes state, stantes adsistite, adsistentes persistite. Nolite ultra ferre jugum : disrumpite potius vincula eorum, et abjicite a vobis jugum ipsorum (*Psal.* II, 3), ne iterum servitutis jugo attineamini. *Dominus in proximo est ; nihil solliciti fueritis* (*Philipp.* IV, 5, 6). Manducate nunc panem doloris : veniet tempus, quando post panem tristitiæ panis vobis lætitiæ ministretur. Sed meritum illius, hujus est tolerantia. Aversio et fuga tua panem luctus commeruit : convertere, compungere, et redi ad Dominum tuum. Paratus est ille compuncto et redeunti panem gaudii erogare ; si non dissimules nec differas pro fuga tua flebiliter ærumnosus orare. In tantis ergo catervis molestantium induite vos cilicio, et humiliate in jejunio animam vestram [1]. Redditur humilitati quod superbiæ denegatum est. Et vos quidem cum scrutaremini, atque ipsius fugæ ac desertionis persuasor in Trinitatis tremendæ omnipotentia debite increparetur, non estis induti cilicio : sed tamen vestri pedes in eodem mystice constiterunt.

CAPUT XI. — 11. *Quanta Dei misericordia : quomodo ad illam confugiendum.* Calcanda sunt vitia velleraque caprarum : sinistrorum hædorum conscindendi sunt panni. Cum prima stola ultro vobis occurret misericors pater, qui ad vestram depellendam pestiferam famem etiam saginatum vitulum non distulit immolare (*Luc.* xv, 11-32). Ejus carnibus pascemini, ejus sanguine potabimini : cujus effusione peccata dimittuntur, debita donantur, maculæ deterguntur. Ut pauperes manducate, et tunc saturabimini : ut et vos de illis sitis, de quibus dicitur, *Manducabunt pauperes, et saturabuntur* (*Psal.* XXI, 27) : ac saturati salubriter ejus panem gloriamque ructate. Currite ad eum, et convertimini : ille est enim qui convertit aversos, prosequitur fugitivos, invenit perditos, humiliat superbos, pascit famelicos, solvit compeditos, illuminat cæcos, purgat immundos, recreat fatigatos, suscitat mortuos, atque nequitiæ spiritibus possessos et captos eripit. A quibus quia vos nunc immunes esse probavimus ; gratulantes vobis admonemus vos, ut sanitas quæ apparuit in vestro corpore, hæc in vestris cordibus conservetur [2].

[1] In Germanensi Ms., *morborum*.

[1] Sic Germanensis Ms. At editi, *et humiliamini in jejunio animarum vestrarum.*

[2] Apud Lov. assutus hic erat finis sermonis 83, ab illis

SERMO CCXVII (a).

De oratione Christi, Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, ibi sint ipsi. *Joan. cap.* XVII, 24.

Habitus paulo ante Pascha.

1. *Christus orat, et dat quod orat.* Dominus Christus, qui nos exaudit cum Patre, orare pro nobis dignatus est Patrem. Quid felicitate nostra certius, quando ille pro nobis orat, qui dat quod orat? Est enim Christus homo et Deus : orat ut homo; dat quod orat, ut Deus. Quod autem tenere debetis, ideo totum Patri assignat, quia Pater non de illo est, ipse de Patre est. Fonti unde natus est, totum dat. Sed et ipse fons natus est. Ipse est enim fons vitæ. Ergo Pater fons fontem genuit. Genuit quidem fontem fons; sed et generans fons et genitus fons : quemadmodum generans Deus et genitus Deus, unus est Deus. Pater non est Filius, Filius non est Pater, Spiritus sanctus amborum nec Pater nec Filius : sed Pater et Filius et Spiritus sanctus unus est Deus. Ædificamini in unitate, ne cadatis in separatione.

2. *Locus bonus, quo nobis migrandum de hoc loco malo.* Audistis quid pro nobis oraret, imo quid vellet. Dixit : *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, ibi sint ipsi. Volo*, inquit, *ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum.* O domus beata! o patria secura! Non habet hostem, non habet pestem. Securi ibi vivemus, migrare non quæremus, tutiorem locum non inveniemus. Quidquid hic elegeris in terra, ad timorem eligis, non ad securitatem. Elige tibi locum, dum es in malo loco, id est in hoc sæculo, in hac vita tentationibus plena, elige in hac mortalitate gemitibus et timoribus plena : dum es in malo loco, elige tibi locum, quo migres de malo loco. Non poteris ad locum bonum migrare de loco malo, nisi bene feceris in loco malo. Qualis locus est ille, ubi nemo esurit? Ergo si vis habitare in loco bono, ubi nemo esurit; in loco malo frange panem tuum esurienti. In loco illo beato nemo est peregrinus : omnes in patria sua vivunt. Si ergo vis esse in loco bono, ubi nemo est peregrinus; in loco malo non habentem quo intret, suscipe in domum tuam. Peregrino præbe hospitium in loco malo, ut venias ad locum bonum, ubi hospes esse non possis. In loco bono nemo indiget vestimento : frigus ibi non est, æstus ibi non sunt : utquid tectum, utquid indumentum? Ibi non erit tectum, sed protectio. Ecce et ibi invenimus tectum : *Sub umbra alarum tuarum sperabo* (*Psal.* LVI, 2). Ergo in hoc loco malo præbe non habenti tectum, ut sis in loco bono, ubi habeas tale tectum, ut non quæras facere sarta tecta : quia non ibi stillat imber. Est perpetuus fons veritatis : sed imber ille lætificat, non humectat : imber iste, ipse est fons vitæ. Quid est enim, *Apud te est fons vitæ* (*Psal.* XXXV, 10); et, *Verbum erat apud Deum* (*Joan.* I, 14)?

3. *Bene agendo in loco malo pervenitur ad locum bonum. Dies Quadragesimæ. Dies Quinquagesimæ post Pascha.* Ergo, charissimi, facite bene in loco malo, ut veniatis ad locum bonum, de quo ait qui nobis eum præparat, *Volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum.* Ascendit præparare, ut nos ad paratum securi veniamus. Ipse præparavit : in illo manete. Parva tibi domus est Christus? Jamne passionem ipsius times? Resurrexit a mortuis, et non moritur, et mors ei ultra non dominabitur (*Rom.* VI, 9). Locus malus, dies mali, sæculum hoc. Sed bene faciamus in loco malo, et bene vivamus in diebus malis. Transit locus malus et dies mali : et veniet locus bonus æternus, et dies boni æterni : et ipsi dies boni unus dies erunt. Hic enim quare sunt mali dies? Quia transit unus, ut veniat alius. Transit hodiernus, ut veniat crastinus : transit hesternus, ut veniat hodiernus. Ubi nihil transit, unus est dies. Et dies Christus est, et Pater dies : sed Pater dies de nullo die, Filius dies ex die. Commendavit ergo nobis Dominus Jesus Christus in passione sua labores et contritiones præsentis sæculi : in resurrectione sua commendavit æternam vitam et beatam futuri sæculi. Toleremus præsentia, speremus futura. Ideo in diebus istis dies agimus significantes laborem præsentis sæculi, in jejuniis et observatione conterentes animas nostras; in diebus autem venturis dies significamus futuri sæculi, nondum ibi sumus. Significamus dixi; non, tenemus. Usque ad passionem enim contritio : post resurrectionem laudatio.

SERMO CCXVIII * (a).

De Passione Domini in Parasceve (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Passionis Dominicæ mysteria explicanda.* Cujus sanguine delicta nostra deleta sunt, solemniter legitur passio, solemniter celebratur; ut annua devotione memoria nostra lætius innovetur, et ipsa frequentatione populorum fides nostra clarius illustretur. Exigit ergo a nobis solemnitas, ut de passione Domini vobis sermonem, qualem donat ipse, reddamus. Et quidem ad salutem nostram et vitæ hujus transigendæ utilitatem, in his quæ passus est ab inimicis Dominus noster, exemplum patientiæ nobis præbere dignatus est; ut pro evangelica dignitate, si hoc ipse voluerit, nihil tale perpeti recusemus. Verumtamen quia nec in ipsa carne mortali aliquid ille necessitate, sed omnia voluntate perpessus est; recte creditur etiam significare aliquid voluisse in singulis quibusque factis, quæ circa ejus passionem gesta atque conscripta sunt.

CAPUT II. — 2. *Quid significet quod Christus crucem suam portavit.* Ac primum, quod traditus ut crucifigeretur crucem suam ipse portavit (*Joan.* XIX, 17);

scilicet verbis, *Dominus dives et pauper occurrerunt sibi. In qua via, nisi in ista vita? Natus est*, etc.

(a) Prodit nunc primum ex Mss. Germanensi et Floriacensi.

* Inventus in Ms. unico Regio et apud Lov.

(a) Alias, de Diversis 76.

(b) Possidius in Indiculo, cap. 10, notat « de Domini Passione tractatus duos. » Fragmenta sermonis de Passione proferunt Beda et Florus, quæ in subjecto sermone non leguntur.

continentiæ signum dedit, et demonstravit præcedens, quid facere debeat qui eum sequi voluerit. Hoc etiam verbo commonuit, ubi ait : *Qui diligit me, tollat crucem suam, et sequatur me* (*Matth.* XVI, 24). Tollit enim quodam modo crucem suam, qui regit mortalitatem suam.

CAPUT III. — 3. *Calvariæ locus.* Quod in loco Calvariæ crucifixus est (*Joan.* XIX, 17, 18); significavit in passione sua remissionem omnium peccatorum, de quibus in Psalmo dicitur : *Multiplicatæ sunt iniquitates meæ super capillos capitis mei* (*Psal.* XXXIX, 13).

CAPUT IV. — 4. *Latrones a dextris et a sinistris.* Quod duo cum illo ab utroque latere crucifixi sunt (*Joan.* XIX, 18); ostendit alios sibi dextros, alios sinistros esse passuros : dextros, de quibus dicitur, *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam* (*Matth.* V, 10); sinistros autem, de quibus dicitur, *Et si tradidero corpus meum, ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (I *Cor.* XIII, 3).

CAPUT V. — 5. *Titulus super crucem.* Quod titulus est positus super ejus crucem, in quo scriptum erat, *Rex Judæorum* (*Joan.* XIX, 19), illud ostendit, quia nec occidendo efficere potuerunt, ut eum regem non haberent, qui eis manifestissime eminentissima potestate secundum sua opera redditurus est. Unde in Psalmo canitur : *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.*

CAPUT VI. — 6. *Cur tribus linguis conscriptus. Cur rex Judæorum, et non Gentium.* Quod tribus linguis titulus conscriptus erat, hebræa, græca, et latina (*Ibid.*, 20); non solum Judæis, sed etiam Gentibus eum regnaturum fuisse declaratum est. Proinde in eodem psalmo cum dixisset, *Ego autem constitutus sum rex super Sion montem sanctum ejus*, ubi scilicet hebræa lingua regnavit; continuo tanquam græca, latinaque subjungens, *Dominus*, inquit, *dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te : pete a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ* (*Psal.* II, 6, 7). Non quia græca et latina solæ sunt gentium linguæ : sed quia ipsæ maxime excellunt, græca, propter studium litterarum; latina, propter peritiam [1] Romanorum. Quamvis in illis tribus linguis Christo subjuganda universitas gentium omnium monstraretur : non tamen illic scriptum est et rex Gentium, sed tantummodo Judæorum; ut commendaretur origo seminis, in proprietate nominis. *Lex* enim *a Sion prodiet*, dictum est, *et verbum Domini ab Jerusalem* (*Isai.* II, 3). Nam qui sunt qui dicunt in Psalmo, *Subjecit plebes nobis, et Gentes sub pedibus nostris* (*Psal.* XLVI, 4); nisi de quibus dicit Apostolus, *Si enim spiritualibus eorum communicaverunt Gentes, debent et in carnalibus ministrare eis* (*Rom.* XV, 27)?

CAPUT VII. — 7. *Judæi apud Pilatum agentes de mutando titulo.* Quod suggesserunt principes Judæorum, Pilato, ne absolute scriberet quod sit rex Judæorum, sed quod ipse regem se dixerit Judæorum (*Joan.* XIX, 21); ramis illis fractis ita Pilatus inserendum figurabat oleastrum : quia homo erat ex Gentibus, Gentium scribens confessionem, de quibus merito ipse Dominus dixit, *Auferetur a vobis regnum, et dabitur genti facienti justitiam* (*Matth.* XXI, 43). Nec ideo tamen, non est rex ille Judæorum. Radix enim portat oleastrum, non oleaster radicem. Et quamvis illi rami per infidelitatem fracti sint; non ideo Deus repulit plebem suam, quam præscivit. *Et ego*, inquit, *Israelita sum* (*Rom.* XI, 1, 2, 17). Et quamvis filii regni, qui noluerunt Dei Filium regnare sibi, eant in tenebras exteriores; tamen multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent, non cum Platone et Cicerone, sed cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum (*Matth.* VIII, 12 *et* 11). Pilatus quidem regem Judæorum scripsit, non regem Græcorum aut Latinorum; quamvis Gentibus regnaturum. Et quod scripsit, scripsit, neque infidelium suggestione mutavit (*Joan.* XIX, 22.) : cui tanto ante prædictum erat in Psalmis, *Tituli inscriptionem ne corrumpas* (*Psal.* LVI, 1; LVII, 1). Omnes gentes credunt in regem Judæorum : omnibus gentibus regnat, sed tamen rex Judæorum. Tantum valuit illa radix, ut insertum oleastrum in se possit ipsa mutare [1], oleaster autem olivæ nomen non possit auferre.

CAPUT VIII. — 8. *Vestes in quatuor partes divisæ.* Quod in quatuor partes divisa vestimenta ejus milites abstulerunt (*Joan.* XIX, 23); per quatuor orbis partes peragratura sacramenta ejus significaverunt.

CAPUT IX. — 9. *Inconsutilis tunica sorti commissa.* Quod unam tunicam inconsutilem desuper textam sortiti sunt, potius quam partiti (*Ibid.*, 23, 24); satis demonstratum est sacramenta visibilia, quamvis et ipsa indumenta sint Christi, posse tamen habere quoslibet hæc, sive bonos, sive malos; sincerissimam vero fidem, quæ per dilectionem operatur unitatis integritatem, quia dilectio Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis (*Rom.* V, 5), non pertinere ad quoslibet, sed occulta Dei gratia tanquam sorte donari. Unde Simoni qui Baptismum habebat, et istam non habebat, a Petro dictum est, *Non est tibi sors, neque pars in ista fide* (*Act.* VIII, 21).

CAPUT X. — 10. *Mater commendata a moriente.* Quod in cruce cognitam matrem dilecto discipulo commendavit (*Joan.* XIX, 26, 27); congruenter tunc humanum affectum, quando ut homo moriebatur, ostendit. Ista hora nondum venerat, quando aquam in vinum conversurus eidem matri dixerat : *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea* (*Id.* II, 4). Non enim de Maria sumpserat quod habebat in divinitate, sicut de Maria sumpserat quod pendebat in cruce.

CAPUT XI. — 11. *Acetum in spongia datum.* Quod dixit, *Sitio;* fidem quærebat a suis : sed quia *in propria venit, et sui eum non receperunt* (*Id.* I, 11); pro suavitate fidei, acetum perfidiæ dederunt, et hoc in spongia. Vere spongiæ comparandi, non solidi, sed tumidi; non recto confessionis aditu aperti, sed insidiarum tortuosis anfractibus cavernosi. Sane ille

[1] Forte, *potentiam.*

[1] Sic Regius Ms. At Lov., *monstrare.*

potus habebat et hyssopum (*Joan.* XIX, 28, 29), quæ humilis herba radice fortissima petræ dicitur inhærere. Erant quippe in illo populo, quibus hoc facinus ad humiliandam pœnitendo animam post abjiciendo servabatur. Noverat eos ipse, qui hyssopum cum aceto accipiebat. Nam et pro eis oravit, sicut alius evangelista testatur, cum pendens in cruce dixit : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34).

CAPUT XII. — 12. *Vox ultima et inclinatio capitis.* Quod ait, *Perfectum est, et inclinato capite reddidit Spiritum* (*Joan.* XIX, 30); non necessitatem, sed potestatem suæ mortis ostendit, donec omnia quæ pro illo prophetata erant perficerentur exspectans : quia et hoc scriptum erat, *Et in siti mea potaverunt me aceto* (*Psal.* LXVIII, 22) : tanquam potestatem habens ponendi animam suam, sicut et ipse testatus est (*Joan.* X, 18). Et reddidit Spiritum per humilitatem, hoc est, capite inclinato; recepturus eum per resurrectionem, capite sublevato. Istam mortem et capitis inclinationem magnæ potestatis fuisse, Jacob ille patriarcha in Judæ benedictione prænuntians, *Ascendisti*, inquit, *recumbens, dormisti sicut leo* (*Gen.* XLIX, 9) : per ascensionem mortem, per leonem significans potestatem.

CAPUT XIII. — 13. *Crura latronibus, non Christo confracta.* Jamvero quod illis duobus crura confracta sunt, illi autem non, quia defunctus est; quare factum sit, ipsum Evangelium declaravit. Oportebat enim ut isto etiam signo demonstraret in ejus prænuntiata prophetia [1] commendatum esse Pascha Judæorum, ubi hoc præceptum est, ut ovis ossa non frangerent.

CAPUT XIV. — 14. *Sanguis et aqua e lateris vulnere.* Quod latus lancea percussum in terra sanguinem et aquam manavit; procul dubio sacramenta sunt quibus formatur Ecclesia; tanquam Eva facta de latere dormientis Adam, qui erat forma futuri.

CAPUT XV.—15. *Joseph et Nicodemus sepelientes.* Quod Joseph et Nicodemus eum sepeliunt (*Joan.* XIX, 31-42); sicut nonnulli nomina interpretati sunt, Joseph interpretatur Auctus; Nicodemus autem, quia nomen est græcum, pluribus notum est quod ex victoria et populo sit compositum; quia νῖκος victoria est, δῆμος populus. Quis est ergo moriendo auctus, nisi qui dixit, *Granum tritici si non moriatur, solum remanet; si autem moriatur, multiplicatur* (*Id.* XII, 24, 25)? Et quis etiam moriendo persecutorem populum vicit, nisi qui eos resurgendo judicabit?

SERMO CCXIX * (*a*).

* In Vigiliis Paschæ, I (*b*).

Vigiliæ sacræ. Celebrandæ quomodo. Beatus Paulus apostolus exhortans nos ad imitationem suam, inter alia multa suæ virtutis insignia, dicit etiam : *In vigiliis sæpius* (II *Cor.* XI, 27). Quanto ergo alacrius in hac vigilia, velut matre omnium sanctarum vigiliarum, vigilare debemus, in qua totus vigilat mundus? Non ille mundus, de quo scriptum est : *Si quis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo : quoniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi, quæ non est a Patre* (I *Joan.* II, 15 *et* 16). Talem quippe mundum, id est filios infidelitatis, regunt diaboli et angeli ejus : contra quos nobis esse colluctationem idem dicit apostolus, ubi ait, *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, et rectores mundi, tenebrarum harum* (*Ephes.* VI, 12). Quod et nos fuimus aliquando, nunc autem lux in Domino. Luce itaque vigiliarum, resistamus rectoribus tenebrarum. Non ergo ille mundus in hac solemnitate vigilat : sed ille de quo dicitur, *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta eorum* (II *Cor.* V, 19). Quanquam tam clara sit vigiliæ hujus celebritas toto orbe terrarum, ut etiam illos vigilare carne compellat, qui corde, non dicam, dormiunt, sed tartarea impietate sepulti sunt. Vigilant etiam ipsi nocte ista, de qua etiam visibiliter redditur, quod tanto ante promissum est : *Et nox tanquam dies illuminabitur* (*Psal.* CXXXVIII, 12). Fit hoc in cordibus piorum, quibus dictum est : *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V, 8). Fit hoc etiam in æmulis omnium [1], et qui vident in Domino, et qui invident Domino. Vigilat ergo ista nocte et mundus inimicus, et mundus reconciliatus. Vigilat iste, ut laudet medicum liberatus : vigilat ille, ut blasphemet judicem condemnatus. Vigilat iste, mentibus piis fervens et lucescens : vigilat ille, dentibus suis frendens et tabescens. Denique istum charitas, illum iniquitas : istum christianus vigor, illum diabolicus livor nequaquam dormire in hac celebritate permittit. Unde ab ipsis etiam nostris inimicis nescientibus admonemur quemadmodum debeamus vigilare pro nobis, si propter nos vigilant etiam qui invident nobis. Eorum quippe qui nullo modo Christi sunt nomine consignati, tamen ista nocte multi dolore, multi pudore; nonnulli etiam qui fidei propinquant, Dei jam timore non dormiunt. Diversis causis excitat eos ista solemnitas. Quomodo ergo debet gaudendo vigilare Christi amicus, quando et dolendo vigilat inimicus? Quomodo in tanta Christi gloria inardescat vigilare christianus, quando erubescit dormire paganus? Quomodo decet eum, qui hanc domum magnam intravit, in tanta ejus festivitate vigilare, quando jam vigilat qui disponit intrare? Vigilemus ergo, et oremus; ut et forinsecus et intrinsecus hanc vigiliam celebremus. Deus nobis loquatur in lectionibus suis; Deo loquamur in precibus nostris. Si eloquia ejus obedienter audiamus, in nobis habitat quem rogamus.

[1] Regius codex, *prænuntianda*.

* Emendatus est ad r. t. v. et Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 77.

(*b*) In Possidii Indiculo, cap. 10, legitur : « Per vigilias Paschæ tractatus viginti tres. »

[1] Theodericensis Ms., *etiam*.

SERMO CCXX * (a).

In Vigiliis Paschæ, II.

Quis mortuus pro nobis. Solemnitas Paschæ.

Scimus, fratres, et fide firmissima retinemus, semel Christum mortuum esse pro nobis; pro peccatoribus justum, pro servis Dominum, pro captivis liberum, pro ægrotis medicum, pro miseris beatum, pro egenis opulentum, pro perditis quæsitorem, pro venditis redemptorem, pro grege pastorem, et quod est omnibus mirabilius, pro creatura creatorem: servantem tamen quod semper est, tradentem quod factus est; Deum latentem, hominem apparentem; virtute vivificantem, infirmitate morientem, divinitate immutabilem, carne passibilem: ut ait Apostolus, *Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (*Rom.* IV, 25). Hoc semel factum esse, optime nostis. Et tamen solemnitas tanquam sæpius fiat, revolutis temporibus iterat, quod veritas semel factum tot Scripturarum vocibus clamat. Nec tamen contraria sunt veritas et solemnitas, ut ista mentiatur, illa verum dicat. Quod enim semel factum in rebus veritas indicat, hoc sæpius celebrandum in cordibus piis solemnitas renovat. Veritas quæ facta sunt, sicut facta sunt aperit: solemnitas autem non ea faciendo, sed celebrando, nec præterita prætterire permittit. Denique *Pascha nostrum immolatus est Christus* (I *Cor.* V, 7). Ille utique semel occisus, qui jam non moritur, mors ei ultra non dominabitur (*Rom.* VI, 9). Proinde secundum vocem veritatis, semel Pascha dicimus factum, et ulterius non futurum: secundum autem vocem solemnitatis, omni anno dicimus Pascha venturum. Sic intelligi arbitror quod in Psalmo scriptum est: *Cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquiæ cogitationis diem solemnem celebrabunt tibi* (*Psal.* LXXV, 11). Nisi enim quod de rebus temporaliter gestis dicitur cogitatio memoriæ commendaret, nullas post tempus reliquias inveniret. Ideo cogitatio hominis intuens veritatem Domino confitetur: reliquiæ vero cogitationis quæ sunt in memoria, notis temporibus non cessant celebrare solemnia, ne ingrata cogitatio judicetur. Ad hoc pertinet noctis hujus tam præclara solemnitas, ubi vigilando tanquam resurrectionem Domini per cogitationis reliquias operemur, quam semel factam cogitando verius confitemur. Quos ergo fecit doctos prædicata veritas, absit ut faciat irreligiosos deserta solemnitas. Hæc istam noctem per totum mundum fecit illustrem. Hæc demonstrat Christianorum agmina populorum, hæc confundit tenebras Judæorum, hæc evertit idola Paganorum.

SERMO CCXXI ** (b).

In Vigiliis Paschæ, III (c).

Quod in Genesi dies a luce, nunc a nocte computentur.

Dicendum est cur tanta celebritate hodierna potissimum nocte vigilemus. Quod die tertio resurrexerit a mortuis Dominus Christus, nullus ambigit christianus. Hac autem nocte hoc factum esse, sanctum Evangelium contestatur. Totum enim diem a præcedente nocte computari non dubium est: non secundum dierum ordinem qui commemoratur in Genesi: quanquam et illic tenebræ præcesserunt. Nam tenebræ erant super abyssum, cum dixit Deus, *Fiat lux; et facta est lux.* Sed quia illæ tenebræ nondum erant nox, nondum enim præcesserat dies: divisit quippe Deus inter lucem et tenebras, et prius lucem vocavit diem, deinde tenebras noctem; et facta luce usque ad alterum mane commemoratus est dies unus (*Gen.* I, 3-5): manifestum est illos dies a luce cœpisse, et transacta luce usque ad mane singulos terminatos. Sed posteaquam creatus homo a luce justitiæ ad peccati tenebras declinavit, a quibus eum Christi gratia liberat, factum est ut nunc dies a noctibus computemus: quia non a luce ad tenebras, sed a tenebris ad lucem venire conamur, et Domino adjuvante fieri speramus. Sicut et Apostolus dicit: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit: abjiciamus itaque opera tenebrarum, et induamus nos arma lucis* (*Rom.* XIII, 12). Dies igitur Dominicæ passionis quo crucifixus est, jam transactam noctem propriam sequebatur; ideoque clausus et terminatus est usque ad Parasceven, quam Judæi etiam Cœnam puram vocant, ab ejus noctis exordio incipientes sabbati observationem. Deinde sabbati dies a sua nocte incipiens, finitus est vespere incipientis noctis, quæ pertinet ad initium dominici diei: quoniam eum Dominus suæ resurrectionis gloria consecravit. Illius itaque noctis ad initium dominici diei pertinentis, nunc ista solemnitate memoriam celebramus: illam noctem agimus vigilando, qua Dominus resurrexit; et illam vitam, de qua paulo ante dicebamus, meditamur, ubi nec mors ulla, nec somnus est, quam in sua carne nobis inchoavit, quam sic excitavit a mortuis, ut jam non moriatur, et mors ei ultra non dominetur. Nam quando venientes ad sepulcrum ejus, a quibus diligentibus quærebatur, diluculo corpus non invenerunt, responsumque acceperunt ab Angelis, quod jam resurrexerat; manifestum est quod ea nocte resurrexit, cujus extremitas illud diluculum fuit. Deinde cui resurgenti paulo diutius vigilando concinimus, præstabit ut cum illo sine fine vivendo regnemus. Sed et si forte his horis, quibus nos ducimus istam vigiliam, illius adhuc corpus in sepulcro erat, nondumque resurrexerat; nec sic vigilando sumus incongrui: quia ille dormivit ut vigilemus, qui est mortuus ut viveremus.

SERMO CCXXII * (a).

In vigiliis Paschæ, IV (b).

Vigilandum adversus diabolum. Rectores mundi diabolus et angeli ejus. In cœlestibus quibusnam habitant. Diabolus e cordibus piorum ejectus.

* Collatus est ad cl. r. t. v. Lov.
** Collatus est ad duos e. ad r. t. v. et Lov.
(a) Alias, de Diversis 78.
(b) Alias, de Diversis 79.
(c) Totus exstat inter Eugyppii excerpta.

* Emendatus est ad r. t. v. Lov.
(a) Alias, de Diversis 80.
(b) Florus hunc sermonem citat ad Ephes. cap. VI, et sup sequentem ad Ephes. V.

Cum vos, dilectissimi, ad vigilandum et orandum ipsa solemnitas sanctæ hujus noctis hortetur; etiam nostrum vobis tamen solemniter debetur alloquium, ut adversus contrarias et invidas potestates rectoresque tenebrarum, velut contra nocturnas bestias, dominicum gregem etiam vox pastoralis exsuscitet. *Non est enim nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem*, sicut Apostolus dicit; id est, adversus homines mortali corpore infirmos : *sed adversus principes et potestates, et rectores mundi tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitiæ in cœlestibus* (*Ephes.* VI, 12). Nec ideo sane diabolum et angelos ejus, quos Apostolus his verbis significat, mundi hujus existimetis esse rectores, de quo scriptum est, *Et mundus per eum factus est* (*Joan.* I, 10). Nam eos rectores mundi cum etiam ipse dixisset, ne quis mundum intelligeret, qui plerisque Scripturarum locis cœli et terræ nomine nuncupatur; continuo tanquam exponendo addidit, *tenebrarum harum*, hoc est, infidelium. Propter quod jam fidelibus dicit, *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V, 8). Sunt ergo ista spiritualia nequitiæ in cœlestibus; non ubi sidera disposita effulgent, et sancti Angeli commorantur; sed in hujus aeris infimi caliginoso habitaculo, ubi et nebula conglobatur : et tamen scriptum est, *Qui cooperit cœlum nubibus* (*Psal.* CXLVI, 8). Ubi et aves volitant : et tamen dicuntur *volatilia cœli* (*Psal.* XLIX, 11). In his ergo cœlestibus, non in illa superiore tranquillitate cœlestium, habitant isti nequissimi spiritus, contra quos nobis colluctatio spiritualis indicitur : ut devictis angelis malis, illo præmio perfruamur, quo Angelis bonis incorrupta æternitate sociemur. Unde alio loco idem apostolus, cum significaret tenebrosum diaboli principatum : *Secundum spiritum*, inquit, *mundi hujus secundum principem potestatis aeris hujus, qui nunc operatur in filiis infidelitatis* (*Ephes.* II, 2). Quod ergo est spiritus mundi hujus, hoc sunt rectores mundi. Et sicut illic exposuit quid dixerit mundum, *in filiis infidelitatis :* sic etiam hic, cum addidit, *tenebrarum harum*. Et quod ibi ait, *principem potestatis aeris;* hoc isto loco, *in cœlestibus*. Gratias itaque Domino Deo nostro, qui nos eruit de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii charitatis suæ (*Coloss.* I, 12, 13). Ab illis ergo tenebris evangelica luce distincti, et ab illis potestatibus sanguine pretioso redempti, vigilate et orate, ne intretis in tentationem (*Matth.* XXVI, 41). Nam quicumque habetis fidem quæ per dilectionem operatur (*Galat.* V, 6), missus est princeps hujus mundi foras a cordibus vestris (*Joan.* XII, 31) : sed forinsecus tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret (I *Petr.* V, 8). Non ergo detis locum diabolo, quacumque ex parte penetrare volenti : sed qui eum foras misit patiendo pro vobis, adversus eum habitet intus in vobis. Cum vobis ille dominaretur, *fuistis aliquando tenebræ; nunc autem lux in Domino : sicut filii lucis ambulate*. Adversus tenebras earumque rectores in matre luce vigilate, et Patrem luminum de sinu matris lucis orate [1].

[1] Sic manuscripti. Editi vero, *in sinu matris orate*; omisso *lucis*.

SERMO CCXXIII *(a).

In Vigiliis Paschæ, V.

1. *Dies, fideles baptizati. Hortatur ut boni imitentur, tolerent malos.* In libro qui appellatur Genesis, Scriptura dicit : *Et vidit Deus lucem quia bona est. Et divisit Deus inter lucem et tenebras : et vocavit Deus lucem diem, et tenebras vocavit noctem* (*Gen.* I, 4, 5). Si ergo Deus vocavit diem lucem, sine dubio illi quibus dicit apostolus Paulus, *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V, 8), dies erant : quoniam ille qui jussit de tenebris lumen clarescere, illuminavit eos (II *Cor.* IV, 6). Infantes isti (*b*), quos cernitis exterius dealbatos, interiusque mundatos, qui candore vestium splendorem mentium præfigurant, cum peccatorum suorum nocte premerentur, tenebræ fuerunt. Nunc autem quia mundati sunt lavacro indulgentiæ, quia irrigati fonte sapientiæ, quia perfusi luce justitiæ : *Hic est dies quem fecit Dominus, exsultemus et lætemur in eo* (*Psal.* CXVII, 24). Audiat nos dies Domini, audiat nos dies factus a Domino : audiat, et obaudiat; ut exsultemus et lætemur in eo. Quoniam, sicut ait Apostolus, hoc est gaudium et corona nostra, si vos statis in Domino (*Philipp.* IV, 1). Audite ergo nos, o novelli filii castæ matris : imo audite nos, filii virginis matris. Quoniam *fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino : ut filii lucis ambulate*, filiis lucis adhærete; atque ut hoc ipsum planius dicam, bonis fidelibus adhærete. Sunt enim, quod pejus est, fideles mali. Sunt fideles qui vocantur, et non sunt. Sunt fideles, in quibus sacramenta Christi patiantur injuriam : qui sic vivunt, ut et ipsi pereant, et alteros perdant. Pereunt quippe ipsi, male vivendo : perdunt vero alios, male vivendi exempla præbendo. Vos ergo, dilectissimi, nolite talibus jungi. Bonos quærite, bonis adhærete : boni estote.

2. *Bonorum et malorum permixtio in Ecclesia.* Neque miremini multitudinem christianorum malorum, qui ecclesiam implent, qui ad altare communicant, qui episcopum, vel presbyterum de bonis moribus disputantem magnis vocibus laudant : per quos impletur quod congregator noster prædixit in Psalmo, *Annuntiavi, et locutus sum, multiplicati sunt super numerum* (*Psal.* XXXIX, 6). In Ecclesia hujus temporis possunt esse nobiscum : in illa vero, quæ post resurrectionem futura est, congregatione sanctorum esse non poterunt. Ecclesia enim hujus temporis areæ comparatur, habens mixta grana cum paleis, habens permixtos bonis malos; habitura post judicium sine ullis malis omnes bonos. Hæc area continet messem ab Apostolis seminatam, a sequentibus usque in præsens tempus bonis doctoribus irrigatam, non parum etiam inimicorum persecutione contritam; sed quod solum restat, nondum superna ventilatione purgatam. Veniet autem ille de quo reddidistis in Symbolo, Inde venturus est judicare vivos et mortuos : et, sicut Evangelium loquitur, *habebit ventilabrum in manu sua, et expurgabit*

* Emendatus ad d. r. t. v. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 81.

(*b*) Hoc nomine vocabant Baptismo novissime renatos, etiamsi ætate senes.

aream suam; et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inexstinguibili (*Matth.* III, 12). Quod dico audiant et antiqui fideles. Qui granum est, cum tremore gaudeat, et permaneat, et ab area non recedat. Non se judicio suo velut a palea conetur exuere: quoniam si se voluerit modo a palea separare, non poterit in area permanere. Et cum venerit ille qui sine errore discernit, quod in area non invenerit, ad horreum non levabit. Incassum se de spica tunc grana jactabunt, quæcumque nunc ab area recesserunt. Implebitur illud horreum, atque claudetur. Quidquid extra remanserit, flamma vastabit. Qui ergo bonus est, charissimi, toleret malum: qui malus est, imitetur bonum. In hac quippe area possunt in paleas grana deficere; possunt rursus grana de paleis consuscitari. Quotidie fiunt ista, fratres mei: plena est vita hæc suppliciis atque solatiis. Quotidie qui videbantur boni, labuntur et pereunt: et rursus qui videbantur mali, convertuntur et vivunt. *Non vult* enim *Deus mortem impii, tantum ut revertatur et vivat* (*Ezech.* XVIII, 23). Audite me, grana; audite me, qui estis quod esse desidero: audite me, grana. Nolite contristari de permixtione palearum: non erunt vobiscum in æternum. Quantum est hoc quod premit palea? Deo gratias, quia levis est. Nos tantum grana simus, et quantacumque fuerit, non gravabit. Fidelis est enim Deus, qui non permittet nos tentari supra id quod possumus; sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut sustinere possimus (I *Cor.* X, 13). Audiant nos et paleæ; ubicumque sunt, audiant. Nolo hic sint: alloquamur eas tamen, ne forte sint. Ergo audite me, paleæ: quamvis, si auditis, paleæ non eritis. Audite ergo. Prosit vobis Dei patientia. Granorum conjunctio, commonitio, grana vos faciat. Non vobis desunt imbres verborum Dei: non sit sterilis in vobis ager Dei. Ergo revirescite, granascite, maturascite. Qui enim vos seminavit, spicas vult invenire, non spinas.

SERMO CCXXIV * (*a*).

In die Paschæ, I.

Ad populum et ad Infantes, seu eo die baptizatos.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Gratia baptizatis collata. Bonos imitentur, non malos.* Hodierno die qui baptizati sunt, et renati sunt in Christo Jesu, alloquamur eos, et vos in eis, et ipsos in vobis. Ecce facti estis membra Christi. Si cogitetis quid facti estis, omnia ossa vestra dicent [1]: *Domine, quis similis tibi* (*Psal.* XXXIV, 10)? Non enim digne cogitari potest illa dignatio Dei, et deficit omnis sermo sensusque humanus, venisse vobis gratuitam gratiam nullis meritis præcedentibus. Ideo et gratia dicitur, quia gratis datur. Quam gratiam? Ut sitis membra Christi, filii Dei, ut sitis fratres Unici. Si ille Unicus, unde vos fratres, nisi quia ille Unicus natura, vos gratia fratres facti? Quia ergo membra Christi facti estis, admoneo vos: timeo vobis, non tantum a Paganis, non tantum a Judæis, non tantum ab hæreticis, quantum a malis catholicis. Eligite vobis in populo Dei quos imitemini. Nam si turbam imitari volueritis, inter paucos angustam viam ambulantes non eritis. Abstinete vos a fornicatione, a rapinis, a fraudibus, a perjuriis, ab illicitis rebus, a jurgiis: ebrietas repellatur a vobis: adulterium sic timete quomodo mortem; mortem, non quæ animam solvit a corpore, sed ubi anima semper ardebit cum corpore.

CAPUT II. — 2. *Carnis peccata diabolus levia facit, cum sint gravia et mortifera.* Fratres mei, filii mei, filiæ meæ, sorores meæ, scio agere diabolum partes suas, nec quiescere loqui in cordibus eorum quos obligatos suis vinculis tenet: scio fornicatoribus, adulteris qui contenti non sunt conjuge sua, dicere diabolum in cordibus eorum, Non sunt magna carnis peccata. Contra hanc diaboli susurrationem debemus habere Christi incarnationem. Hoc est unde Christianos decipit inimicus per carnis illecebras, cum eis facit leve quod grave est, lene quod asperum, dulce quod amarum est. Sed quid prodest quia satanas facit leve, quod Christus ostendit grave? Numquid novum aliquid facit diabolus dicere Christianis fidelibus: Nihil grave est quod facis? In carne tua peccas: numquid in spiritu? Facile deletur carnis peccatum, facile a Deo venia datur? Quid magnum facit? Artificium suum facit, quod in paradiso dixit; *Manducate, et eritis sicut dii: nequaquam moriemini.* Deus dixerat: *Qua die manducaveritis, morte moriemini* (*Gen.* II, 17). Venit inimicus, et ait: *Non moriemini, sed aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii.* Dimissa est jussio Dei [1], et audita est persuasio diaboli. Tunc inventa est vera jussio Dei, et falsa deceptio diaboli. Numquid profuit, obsecro vos, quia dixit mulier, *Serpens seduxit me?* Numquid valuit excusatio? Si valuit excusatio, quare secuta est damnatio (*Id.* III)?

CAPUT III. — 3. *Incontinentes corripiuntur et excommunicantur. Meretrix est quæcumque concubina præter uxorem.* Ideo vobis dico, fratres mei, filii mei, qui habetis uxores, ut nihil aliud noveritis; et qui non habetis, et ducere vultis, integros vos ad eas servate, sicut integras vultis eas invenire. Vos qui continentiam Deo vovistis, nolite retro respicere. Ecce dico vobis, ecce clamo vobis, ego me absolvo: erogatorem me Deus posuit, non exactorem. Et tamen ubi possumus, ubi datur locus, ubi conceditur, ubi scimus, corripimus, objurgamus, anathematizamus, excommunicamus: et tamen non corrigimus.

[1] In quibusdam manuscriptis hic sermo prænotatur, *Dominica in albis*; et in iisdem, Regio scilicet ac Victorino, prolixius habet exordium, hæc in verba: *Ad omnes quidem pertinet sermo, quos cura nostra complectitur. Veruntamen hodie terminata sacramentorum solemnitate, vos alloquor, novella germina sanctitatis, regenerata ex aqua et spiritu, germen pium, examen novellum, flos nostri honoris, et fructus laboris, gaudium et corona mea; omnes qui statis in Domino apostolicis verbis vos alloquor: Ecce nox præcessit..... Et carnis curam ne feceritis in concupiscentiis. Et ut vitam induatis, quam sacramento induistis. Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Facti enim estis membra Christi. Et cogitetis quid facti estis; omnia ossa vestra dicent*, etc. Illud fere totum reperies in Sermone 172 Appendicis, necnon ex prioribus verbis quædam initio Sermonis 355 inter Augustinianos.

* Collatus ad r. rm. v. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 164.

[1] Mss., *minatio Dei.*

Quare? Quia *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus* (I *Cor.* III, 7). Modo quia loquor, quia moneo, quid opus est, nisi exaudiat me Deus pro vobis, et agat aliquid in vobis, hoc est, in cordibus vestris? Breviter dico, et vobis commendo, et fideles terreo, et vos ædifico. Membra Christi estis: nolite me, sed Apostolum audire: *Tollens*, inquit, *membra Christi, faciam membra meretricis* (*Id.* VI, 15)? Sed dicit nescio quis: Meretrix non est quam habeo, concubina mea est. O sancte episcope, meretricem fecisti concubinam meam! Numquid ego dixi? Apostolus clamat, et ego incurri calumniam. Ego te volo esse sanum: in me quare furis sicut insanus? Habes uxorem, qui hoc dicis? Habeo, inquis. Bene: velis nolis, illa quæ præter uxorem tecum dormit, jam dixi, meretrix est. Ecce vade, et dic ei quia injuriam tibi fecit episcopus. Habes uxorem tuam legitimam, et alia tecum dormit: quæcumque est illa, jam dixi, meretrix est. Sed servat tibi uxor tua fidem, nec novit alium nisi te solum, et non disponit se nosse alterum. Cum sit ergo illa casta, tu quare fornicaris? Si illa te unum, tu quare duas? Sed dicis: Ancilla mea concubina mea est, numquid ad uxorem alienam vado? numquid ad meretricem publicam vado? An non licet mihi in domo mea facere quod volo? Dico tibi, non licet. In gehennam vadunt, qui hoc faciunt, in sempiterno igne ardebunt.

CAPUT IV. — 4. *Morum correctio non differenda.* Vel hic liceat mihi loqui, et dicere. Corrigant se qui tales sunt, dum vivunt; ne postea velint, et non possint: quia subito venit mors, et non est qui corrigatur, sed qui in ignem mittatur. Et quando veniat ipsa novissima hora, nescitur, et dicitur, Corrigo. Quando corrigis, quando mutaris? Cras, inquis. Ecce quoties dicis, Cras, cras; factus es corvus. Ecce dico tibi, cum facis vocem corvinam, occurrit tibi ruina. Nam ille corvus, cujus vocem imitaris, exiit de arca, et non rediit (*Gen.* VIII, 7). Tu autem, frater, redi in Ecclesiam, quam tunc illa arca significabat. Sed vos me audite, o baptizati: audite me, vos per sanguinem Christi renati: obsecro vos per nomen quod super vos invocatum est, per illud altare ad quod accessistis [1], per Sacramenta quæ accepistis, per judicium futurum vivorum et mortuorum; obsecro vos, obstringo vos per nomen Christi, ut non imitemini eos quos tales esse cognoscitis; sed illius sacramentum maneat in vobis, qui de ligno descendere noluit, sed voluit de sepulcro resurgere.

SERMO CCXXV* (*a*).

In die Paschæ, II (*b*).

Ad Infantes.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christus quid erat ante incarnationem.* Commendat nobis divinæ circa nos altitudinem gratiæ Filius Dei sine tempore natus ex Patre. Quid enim erat antequam esset in homine? Putate vos quæsisse atque dixisse. Putamus enim, fratres mei, antequam Christus de Maria virgine nasceretur, erat, an non erat? Putate nos quærere, unde non licet dubitare. His itaque cogitationibus ipse Dominus respondit, quando ei dictum est: *Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?* Respondit enim, et dixit: *Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum* (*Joan.* VIII, 57, 58). Ergo erat, sed homo nondum erat. Ne forte aliquis dicat, Angelus erat; sanctum Evangelium dixit vobis quia Christus erat. Et quæritis quid erat? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum.* Ecce quod erat, *In principio erat Verbum.* Non est in principio factum Verbum, sed *erat Verbum.* De isto autem mundo audi quid dicit Scriptura: *In principio fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I, 1). Quæritis per quod fecit? *In principio erat Verbum*, per quod fieret cœlum et terra. Non est factum, sed *erat Verbum.* Jam restat quærere quale Verbum: quia verba dicuntur et nostra. Nostra quidem verba cogitatione concipiuntur, voce pariuntur; et tamen cogitata et prolata transeunt. Illud autem quid? *Et Verbum erat apud Deum.* Dic ubi erat, dic quid erat. Jam dixi. Sanctum Evangelium dixit tibi: *In principio erat Verbum.* Dic ubi erat, dic quid erat. *Et Verbum erat apud Deum.* Sed ego quæsivi quale Verbum. Vultis audire quid erat? *Et Deus erat Verbum.* O Verbum! quale Verbum? Quis explicet verbum: *Et Deus erat Verbum.* Sed forte factum a Deo? Absit. Audi quid dicit sanctum Evangelium: *Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 1-3). Quid est, *Omnia?* Quidquid factum est a Deo, per ipsum factum est. Et quomodo ipse factus est, qui omnia fecit? Numquid ipse se fecit? Postremo si ipse se fecit, qui se faceret erat. Si ergo erat qui se faceret, nunquam non erat [1].

CAPUT II. — 2. *Incarnatio Christi opus est totius Trinitatis. Virginitatis propositum in Maria.* Quomodo in virgine tale Verbum? *Omnia per ipsum facta sunt.* Quid est, *Omnia?* Quidquid factum est a Deo, per ipsum factum est. Noli, frater, ab isto tanto opere separare Spiritum sanctum. A quo tanto opere? Non parvum opus, magnum opus sunt Angeli: carnem Christi sedentem ad dexteram Patris adorant Angeli. Tale ergo opus operatus est maxime Spiritus sanctus. In isto opere cognominatus est, quando sanctæ Virgini per angelum futurus nuntiatus est filius. Illa quia proposuerat virginitatem, et erat maritus ejus, non ablator, sed custos pudoris: imo non custos, quia Deus custodiebat; sed testis pudoris virginalis fuit maritus, ne de adulterio gravida putaretur: quando ei nuntiavit angelus, ait, *Quomodo fiet istud, quoniam*

[1] In Remigiano manuscripto, *acceditis*; et infra, *accipitis.*

* Non repertus est nisi in Ms. Vaticano et in Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 53.

(*b*) Apud Lovanienses hic sermo inscribitur, « de Nativitate Domini; » in Ms. Vaticano, « de Trinitate. » Sed ex capite quarto liquet habitum esse in die Paschæ: quo nimirum die baptizatis legebatur initium Evangelii Joannis ut ex eo caperent altitudinem divinæ gratiæ, qua Filius Dei natus hominis filius ipsos homines regeneratos fecerat filios Dei. Sunt in eamdem rem supra, habiti eodem die, sermones 119, 120 et 121.

[1] Sic Vaticanus Ms. At editi, *numquid non erat?*

virum non cognosco? Si cognoscere disponeret, non miraretur. Illa admiratio, propositi est testificatio, *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Quomodo fiet?* Et angelus ad eam : *Spiritus sanctus superveniet in te.* Ecce quomodo fiet quod quæris : *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc.* I, 34, 35) Et bene dixit, *Obumbrabit tibi :* ne tua virginitas æstum libidinis sentiat. Et cum prægnans esset, dictum est de illa, *Inventa est Maria habens de Spiritu sancto in utero* (*Matth.* I, 18). Operatus est ergo Spiritus sanctus carnem Christi. Operatus est et ipse unigenitus Filius Dei carnem suam. Unde probamus? Quia inde ait Scriptura : *Sapientia ædificavit sibi domum (Prov.* IX, 1).

3. *Incarnatione quomodo Verbum non recessit a Patre.* Ergo animadvertite. Tantus Deus, Deus apud Deum, Verbum Dei per quod facta sunt omnia, quomodo in utero includitur? Primum ut ibi esset Verbum, deseruit cœlum? Ut esset in utero virginis Verbum, deseruit cœlum? Et unde Angeli viverent, si Verbum deseruit cœlum? Sed ut panem Angelorum manducaret homo, Dominus Angelorum factus est homo. Adhuc cogitatio humana erret per nebulas suas, deficiat, quærat, dicat, ut inveniat, quomodo Verbum Dei in utero virginis, per quod facta sunt omnia, Angelos non deseruit, Patrem non deseruit. Quomodo in illo utero includi potuit? Esse potuit, includi non potuit. Quomodo, inquit, esse potuit tantus in loco tantillo? Ergo cepit uterus, quod non capit mundus. Nec minoratus est, ut esset in utero. In utero erat, et tantus erat. Quantus erat? Dic quantus erat, dic quod erat.

CAPUT III. — *Et Verbum erat apud Deum.* Dic quod erat. *Et Deus erat Verbum.* Et ego scio, inquam, qui tecum loquor; nec ego comprehendo : sed cogitatio facit nos extendi, extensio dilatat nos, dilatatio nos capaces facit. Nec facti capaces totum comprehendere poterimus : sed verbo meo vobiscum ago. Ecce quod dico, quod dicturus sum, hoc audite, hoc comprehendite verbum meum, hoc est verbum humanum. Si autem nec hoc comprehendere poteritis, videte ab illo quam longe sitis. Certe miramur quomodo Christus carnem accepit, de virgine natus est, et a Patre non recessit : ecce ego qui vobiscum loquor, antequam ad vos venirem, cogitavi ante quod vobis dicerem. Quando cogitavi quod vobis dicerem, jam in corde meo verbum erat. Non enim vobis dicerem, nisi ante cogitarem. Inveni te Latinum, latinum tibi proferendum est verbum. Si autem Græcus esses, græce tibi loqui deberem, et proferre ad te verbum græcum. Illud verbum in corde nec latinum est, nec græcum : prorsus antecedit linguas istas quod est in corde meo. Quæro illi sonum, quæro quasi vehiculum; quæro unde perveniat ad te, quando non recedit a me. Ecce audistis quod est in corde meo, jam est et in vestro. In meo est et in vestro est : et vos habere cœpistis, et ego non perdidi. Sicut verbum meum assumpsit sonum, per quem audiretur : sic Verbum Dei assumpsit carnem, per quam videretur. Quantum potui, dixi. Et quid dixi? Quoniam quis dixi? Homo loqui volui de Deo[1]. Tantus est, talis est, ut nec eum loqui possimus, nec eum tacere debeamus.

CAPUT IV. — 4. *Ab ebrietate caveri debet. Ebrietas sancta.* Gratias tibi ago, Domine, quia quod dico, vel dicere volui, tu scis : tamen de micis mensæ tuæ pavi conservos meos; pasce et tu ac nutri interius quos regenerasti. Ecce multitudo ista quid fuit? *Tenebræ : nunc autem lux in Domino.* Talibus enim Apostolus dicit : *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V, 8). O vos qui baptizati estis, *fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Si lux, utique dies : vocavit enim Deus lucem diem (*Gen.* I, 5). Fuistis tenebræ, fecit vos lucem, fecit vos diem : de vobis cantavimus, *Hic est dies quem fecit Dominus, exsultemus et jucundemur in eo* (*Psal.* CXVII, 24). Fugite tenebras. Ebrietas ad tenebras pertinet. Nolite discedere sobrii, et redire ebrii : et post meridiem videbimus vos. Spiritus sanctus habitare cœpit, non migret : nolite illum excludere de cordibus vestris. Bonus hospes, inanes invenit, implet vos : esurientes invenit, pascit vos : postremo sitientes invenit, inebriat vos. Ipse vos inebriet : Apostolus enim ait, *Nolite inebriari vino, in quo est omnis luxuria.* Et quasi volens nos docere unde inebriari debeamus : *Sed implemini,* inquit, *Spiritu sancto; cantantes vobismet ipsis, hymnis, et psalmis, et canticis spiritualibus, cantantes in cordibus vestris Domino* (*Ephes.* V, 18, 19). Qui lætatur in Domino, et cantat laudes Domino magna exsultatione, nonne ebrio similis est? Probo istam ebrietatem : *Quoniam apud te, Deus, fons vitæ est, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Unde? *Quia apud te, Deus, fons vitæ est, et in lumine tuo videbimus lumen* (*Psal.* XXXV, 9, 10). Spiritus Dei et potus et lux est. Si invenires fontem in tenebris, lucernam accenderes, ut pervenires ad eum. Noli accendere lucernam ad lucis fontem : ipse tibi lucet, et ad se te ducet. Cum veneris ad bibere, accede et illuminare. *Accedite ad eum, et illuminamini* (*Psal.* XXXIII, 6) : nolite recedere, ne contenebremini. Domine Deus, voca, et accedatur ad te : firma, ne recedatur. Fac filios tuos novos, de parvulis senes, sed non de senibus mortuos[2]. In ista enim sapientia senescere licet, mori non licet.

SERMO CCXXVI * (*a*).

In die Paschæ, III.

Ad populum et ad Infantes.

Sic audistis prædicari Dominum Christum, quia *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Ipse est enim Dominus Christus, qui si non se humiliaret, sed semper sic

[1] Lov., *Quoniam qui dixi, homo loqui volui de Deo.* M.
[2] Lov., *de parvulis senes, de non senibus mortuos.* Hunc et alios plures locos emendamus ad Ms. Vaticanum.
* Castigatus est ad ed. d. r. t. vat. v. Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 82.

(Trente-cinq)

manere voluisset, homo perisset. Agnoscimus Verbum Deum apud Deum, agnoscimus Patri æqualem unigenitum Filium, agnoscimus lumen de lumine, diem ex die. Ipse est dies, qui fecit diem : a die non factus, sed genitus. Si ergo dies de die, non factus, sed genitus est; quis est dies quem fecit Dominus? Quare dies? Quia lux est. *Et vocavit Deus lucem diem.* Quæramus quem diem fecit Dominus, ut exsultemus et jucundemur in eo. In prima conditione mundi legitur quia *tenebræ erant super abyssum, et Spiritus Dei ferebatur super aquam. Et dixit Deus, Fiat lux ;et facta est lux. Et divisit Deus inter lucem et tenebras; et lucem vocavit diem, et tenebras vocavit noctem* (*Gen.* I, 2-5). Ecce dies quem fecit Dominus. Sed numquid ipse est, in quo exsultare et jucundari debemus? Est alius dies quem fecit Dominus, quem magis debemus agnoscere, et in eo jucundari et exsultare. Quoniam dictum est fidelibus in Christum credentibus, *Vos estis lux mundi* (*Matth.* V, 14). Si lux, utique dies : quia lucem vocavit diem. Ferebatur ergo etiam hic hesterno die Dei Spiritus super aquam, et tenebræ erant super abyssum, quando isti Infantes adhuc sua peccata portabant. Quando ergo illis per Spiritum Dei peccata dimissa sunt, tunc dixit Deus, *Fiat lux; et facta est lux.* Ecce *dies quem fecit Dominus, exsultemus et jucundemur in eo* (*Psal.* CXVII, 24). Alloquamur istum diem apostolicis verbis. O dies quem fecit Dominus, fuistis aliquando tenebræ : nunc autem lux in Domino. *Fuistis*, inquit, *aliquando tenebræ.* Fuistis, aut non? Recolite facta vestra, si non fuistis. Respicite conscientias vestras, quibus renuntiastis. Quia ergo *fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux*, non in vobis, sed *in Domino; sicut filii lucis ambulate* (*Ephes.* V, 8). Satis sint vobis pauca ista, quoniam et post laboraturi sumus, et de Sacramentis altaris hodie Infantibus disputandum est.

SERMO CCXXVII* (*a*).

In die Paschæ, IV.

Ad Infantes, de Sacramentis.

Memor sum promissionis meæ. Promiseram enim vobis, qui baptizati estis, sermonem quo exponerem mensæ Dominicæ Sacramentum, quod modo etiam videtis, et cujus nocte præterita participes facti estis. Debetis scire quid accepistis, quid accepturi estis, quid quotidie accipere debeatis. Panis ille quem videtis in altari, sanctificatus per verbum Dei, corpus est Christi. Calix ille, imo quod habet calix, sanctificatum per verbum Dei, sanguis est Christi. Per ista voluit Dominus Christus commendare corpus et sanguinem suum, quem pro nobis fudit in remissionem peccatorum. Si bene accepistis, vos estis quod accepistis [1]. Apostolus enim dicit : *Unus panis, unum corpus, multi sumus* (I *Cor.* X, 17). Sic exposuit sacramentum mensæ Dominicæ : *Unus panis, unum corpus, multi sumus.* Commendatur vobis in isto pane quomodo unitatem amare debeatis. Numquid enim panis ille de uno grano factus est? Nonne multa erant tritici grana? Sed antequam ad panem venirent, separata erant : per aquam conjuncta sunt, et post quamdam contritionem. Nisi enim molatur triticum, et per aquam conspergatur, ad istam formam minime venit, quæ panis vocatur. Sic et vos ante jejunii humiliatione et exorcismi sacramento quasi molebamini [1]. Accessit Baptismum et aqua ; quasi conspersi estis, ut ad formam panis veniretis. Sed nondum est panis sine igne. Quid ergo significat ignis? Hoc est Chrisma. Oleum etenim ignis nostri [2], Spiritus sancti est sacramentum. In Actibus Apostolorum advertite, quando legitur. Modo incipit liber ipse legi : hodie cœpit liber qui vocatur Actuum Apostolorum (*a*). Qui vult proficere, habet unde. Quando convenitis ad ecclesiam, tollite fabulas vanas : intenti estote ad Scripturas. Codices vestri nos sumus. Attendite ergo, et videte, quia venturus est Pentecoste Spiritus sanctus. Et sic veniet : in linguis igneis se ostendit. Inspirat enim charitatem, qua ardeamus in Deum, et contemnamus mundum, et fenum nostrum exuratur, et cor quasi aurum purgetur. Accedit ergo Spiritus sanctus, post aquam ignis : et efficimini panis, quod est corpus Christi. Et ideo unitas quodam modo [3] significatur. Tenetis sacramenta ordine suo. Primo post orationem, admonemini sursum habere cor. Hoc decet membra Christi. Si enim membra Christi facti estis, caput vestrum ubi est? Membra habent caput. Si caput non præcessisset, membra non sequerentur. Quo ivit caput vestrum? Quid reddidistis in Symbolo? Tertia die resurrexit a mortuis, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris. Ergo in cœlo est caput nostrum. Ideo cum dicitur, Sursum cor; respondetis, Habemus ad Dominum. Et ne hoc ipsum quod cor habetis sursum ad Dominum, tribuatis viribus vestris, meritis vestris, laboribus vestris, quia Dei donum est sursum habere cor; ideo sequitur episcopus, vel presbyter qui offert, et dicit, cum responderit populus [4], Habemus ad Dominum sursum cor : Gratias agamus Domino Deo nostro, quia sursum cor habemus [5]. Gratias agamus, quia nisi donaret, in terra cor haberemus. Et vos attestamini, Dignum et justum est dicentes, ut ei gratias agamus qui nos fecit sur-

[1] Lov., *in remissionem peccatorum, si bene accipitis*; omisso, *vos estis quod accepistis*, quod nos ex manuscriptis restituimus.

* Emendatus ad d. f. t. v. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 83.

[1] Lov., *ante jejunii humiliationen exorcismi sacramento, quasi molebamini*. Floriacensis vetus codex, *ante jejuniis, humiliatione, exorcismis quasi molebamini*. Aliorum quorumdam Mss. est lectio quam elegimus. Confer infra fragmentum sermonis 229, et librum de Fide et Operibus, cap. 6.

[2] Floriacensis Ms. loco, *nostri*, habet, *nutritus*, seu, *nutrit*. — Morel, Elem. Critic. pagg. 214, 215, censet melius legendum, *nutritius*. M.

[3] Omnes manuscripti, *quomodo*.

[4] Floriacensis Ms. non habet, *qui offert et dicit cum responderit populus*. Sed horum loco in interlineari spatio a secunda manu additum est, *postquam responsum est*.

[5] Hic et infra, verba quædam in editis omissa restituuntur ex manuscriptis.

(*a*) Vide serm. 315, n. 1.

sum ad nostrum caput habere cor. Deinde post sanctificationem sacrificii Dei[1], quia nos ipsos voluit esse sacrificium suum, quod demonstratum est, ubi impositum est primum illud, sacrificium Dei et nos, id est signum rei quod sumus : ecce ubi est peracta sanctificatio dicimus orationem dominicam, quam accepistis et reddidistis. Post ipsam dicitur, Pax vobiscum : et osculantur se Christiani in osculo sancto. Pacis signum est : sicut ostendunt labia, fiat in conscientia. Id est, quomodo labia tua ad labia fratris tui accedunt, sic cor tuum a corde ejus non recedat. Magna ergo sacramenta, et valde magna. Vultis nosse quomodo commendentur? Ait Apostolus : *Qui manducat corpus Christi, aut bibit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* (I *Cor.* XI, 27). Quid est indigne accipere? Irridenter accipere, contemptibiliter accipere. Non tibi videatur vile, quia vides. Quod vides, transit : sed quod significatur invisibile, non transit; sed permanet. Ecce accipitur, comeditur, consumitur : numquid corpus Christi consumitur? numquid Ecclesia Christi consumitur? numquid membra Christi consumuntur? Absit. Hic mundantur : ibi coronantur. Manebit ergo quod significatur æternaliter[2], quanquam transire videatur. Sic ergo accipite, ut vos cogitetis, ut unitatem in corde habeatis, sursum cor semper figatis. Spes vestra non sit in terra, sed in cœlo : fides vestra firma sit in Deum, acceptabilis sit Deo. Quia quod modo hic non videtis, et creditis; visuri estis illic, ubi sine fine gaudebitis.

SERMO CCXXVIII * (*a*).

In die Paschæ, V.

Ad populum et ad Infantes.

1. *Dies Sacramentis Infantium deputati. Infantibus exempla probitatis præbeant alii fideles.* Post laborem noctis præteritæ, quoniam etsi spiritus promptus est, caro tamen infirma, diu vos tenere sermone non debeo, et tamen sermonem vobis debeo. Dies istos, quibus post passionem Domini nostri Deo cantamus Alleluia, festos habemus in lætitia usque ad Pentecosten, quando missus est de cœlo promissus Spiritus sanctus. Ex his diebus, septem vel octo qui nunc aguntur, Sacramentis Infantium deputantur. Qui paulo ante vocabantur Competentes, modo vocantur Infantes. Competentes dicebantur, quoniam materna viscera, ut nascerentur, petendo pulsabant : Infantes dicuntur, quia modo nati sunt Christo, qui prius nati fuerant sæculo. In illis est novata, quæ in vobis debet esse firmata[3] : et qui jam fideles estis, non eis exempla, quibus pereant, sed quibus proficiant præbeatis. Intendunt enim vos modo nati, quomodo vivatis olim nati. Hoc faciunt qui etiam secundum Adam nascuntur : prius parvuli sunt; post mores majorum cum sentire cœperint, quid imitentur attendunt. Et quoniam quo duxerit major, sequitur minor; optandum est ut bona via major eat, ne sequendo major et minor pereant. Itaque vos, fratres, qui jam quodam modo per ætatem regenerationis parentes estis, alloquor vos, ac exhortor, ut ita vivatis, ut cum eis qui vos imitantur, gaudeatis, non pereatis. Attendit modo natus nescio quem fidelem ebriosum; timeo ne dicat sibi : Quare ille fidelis est, et tantum bibit? Attendit nescio quem feneratorem, tristem datorem, truculentum exactorem, et dicit sibi : Faciam et ego. Respondetur ei : Jam fidelis es, noli facere; baptizatus es, renatus es, mutata est spes, mutentur mores. Et ille; Quare ille et ille fideles sunt? Nolo dicere alia; quis enim commemoret omnia? Ideo, fratres mei, quando male vivitis, qui jam fideles estis, et de vobis et de istis malam rationem Deo reddetis.

2. *Infantes hortatur ut imitentur bonos.* Jam ipsos alloquor, ut grana sint in area, ut paleam quæ vento circumfertur, non sequantur, cum qua pereant; sed maneant pondere charitatis, ut perveniant ad regnum immortalitatis. Vos ergo, fratres, vos filii, vos novella germina matris Ecclesiæ, obsecro vos per quod accepistis, ut attendatis in eum qui vos vocavit, qui dilexit vos, qui perditos quæsivit vos, qui inventos illuminavit vos, ut non sectemini vias perditorum, in quibus errat nomen fidelium : non enim quæritur quid vocentur, sed utrum nomini suo consonent. Si natus est, ubi est nova vita? Si fidelis est, ubi est fides? Audio nomen, agnoscam et rem. Eligite vobis quos imitemini, Deum timentes, ecclesiam Dei cum timore intrantes, verbum Dei diligenter audientes, memoria retinentes, cogitatione ruminantes, factis implentes; ipsos eligite quos imitemini. Non dicat cor vestrum : Et ubi inveniemus tales? Estote tales, et invenietis tales. Omnis res similis ad similem cohæret : si perditus vixeris, non se tibi junget nisi perditus. Incipe bene vivere, et videbis quanti socii te circumdent, de quanta fraternitate gratuleris. Postremo, non invenis quod imiteris? Esto quod alius imitetur.

3. *Sermo debitus Infantibus, de Sacramento altaris.* Sermonem ad altare Dei debemus hodie Infantibus de Sacramento altaris. Tractavimus ad eos de sacramento Symboli, quod credere debeant : tractavimus de sacramento orationis dominicæ, quomodo petant; et de sacramento fontis et Baptismi. Omnia hæc et disputata audierunt, et tradita perceperunt : de Sacramento autem altaris sacri, quod hodie viderunt, nihil adhuc audierunt; hodie illis de hac re sermo debetur. Propterea hic sermo brevis esse debet, et propter laborem nostrum, et propter ædificationem illorum.

[1] In loco perplexo libris manuscriptis insistimus. Quippe non concinnius apud Lov. hic habetur. *sacrificii dicitur, qua*; et paulo post omittitur, *ubi impositum est*.
[2] Vox, *æternaliter*, abest a libro Floriacensi.
[3] Sensus hic claudicat; aliquid deesse vel superesse videtur. M.
* Castigatus ad Ms. V. et ad Vign.
(*a*) Alias, ex Vignerianis 17.

SERMO CCXXIX*(a).

De Sacramentis fidelium, feria II Paschæ (b).

FRAGMENTUM.

Quia passus est pro nobis, commendavit nobis in isto Sacramento corpus et sanguinem suum; quod etiam fecit et nos ipsos. Nam et nos corpus ipsius facti sumus, et per misericordiam ipsius quod accipimus, nos sumus. Recordamini, et vos non fuistis, et creati estis. Ad aream dominicam comportati estis: laboribus boum, id est annuntiantium Evangelium, triturati estis. Quando Catechumeni differebamini, in horreo servabamini. Nomina vestra dedistis; cœpistis moli jejuniis et exorcismis. Postea ad aquam venistis, et conspersi estis, et unum facti estis: accedente fervore Spiritus sancti cocti estis; et panis dominicus facti estis. Ecce quod accepistis. Quomodo ergo unum videtis esse quod factum est, sic unum estote vos, diligendo vos, tenendo unam fidem, unam spem, individuam charitatem. Hæretici quando hoc accipiunt, testimonium contra se accipiunt: quia illi quærunt divisionem, cum panis iste indicet unitatem. Sic et vinum in multis racemis fuit, et modo in unum est[1]. Unum est in suavitate calicis, post pressuram torcularis. Et vos post illa jejunia, post labores, post humilitatem et contritionem, jam in nomine Christi tanquam ad calicem Domini venistis: et ibi vos estis in mensa, et ibi vos estis in calice. Nobiscum vos estis. Simul enim hoc sumimus, simul bibimus: quia simul vivimus.

SERMO CCXXX** (c).

In diebus Paschalibus, I.

De versu Psalmi CXVII, 24, Hic est dies quem fecit Dominus.

Sicut Domino nostro cantavimus, ita illo adjuvante faciamus. Omnis enim dies a Domino factus est: non tamen sine causa de aliquo præcipue scriptum est, *Hic est dies quem fecit Dominus.* Legimus cum Deus conderet cœlum et terram, quia dixit, *Fiat lux; et facta est lux. Et vocavit Deus lucem, diem; et tenebras, noctem* (*Gen.* I, 3, 5). Sed est alius dies certus nobis et præcipue commendandus, de quo dicit Apostolus: *Sicut in die honeste ambulemus.* Dies iste vulgaris quotidianus, oriente sole et occidente perficitur. Est alius dies, quo fulget verbum Dei in cordibus fidelium, et pellit tenebras, non oculorum, sed morum malorum. Ipsum ergo agnoscamus, in ipso gaudeamus. Audiamus Apostolum dicentem, « Filii enim lucis sumus, et filii diei: non sumus noctis, neque tenebrarum (I *Thess.* V, 5). Sicut in die honeste ambulemus: non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et æmulatione; sed induite Dominum Jesum Christum, et carnis providentiam ne feceritis in concupiscentiis » (*Rom.* XIII, 13, 14). Hoc si facitis, toto corde cantatis, *Hic est dies quem fecit Dominus.* Quod enim cantatis, vos estis, si bene vivatis. Quam multi per hos dies inebriantur? Quam multi per hos dies, parum est quia inebriantur, insuper etiam turpiter crudeliterque rixantur? Tales non cantant, *Hic est dies quem fecit Dominus.* Respondet eis Dominus: Tenebræ estis; non ego feci vos. Si vultis esse dies quem fecit Dominus, bene vivite; et habebitis [1] lucem veritatis, quæ nunquam occasum faciet in cordibus vestris.

SERMO CCXXXI*(a).

In diebus Paschalibus [2], II.

De resurrectione Christi secundum Marcum.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Discipuli non credentes merito objurgati.* Resurrectio Domini nostri Jesu Christi ex more legitur his diebus ex omnibus libris sancti Evangelii. In hac lectione animadvertimus, quomodo ipse discipulos suos prima membra sua, hærentes lateri suo objurgavit Dominus Jesus: quia quem dolebant occisum fuisse, non credebant vivum esse (*Marc.* XVI, 14). Patres fidei, nondum fideles: magistri, ut crederet totus orbis terrarum quod prædicaturi fuerant, et propter quod fuerant morituri, nondum credebant. Quem viderant mortuos suscitasse, non credebant resurrexisse. Merito ergo objurgabantur: ostendebantur sibi, ut innotescerent sibi qui essent per se ipsos, qui futuri essent per illum. Sic etiam Petrus demonstratus est sibi; quando Domini imminente passione præsumpsit, et veniente ipsa passione titubavit. Vidit se in se, doluit se in se, flevit se in se: conversus est ad eum qui fecerat se (*Matth.* XXVI, 33-35, 69-75). Ecce isti adhuc non credebant, cum jam viderent. Qualis illius dignatio, qui nobis dedit credere quod non videmus? Nos credimus eorum verbis, illi non credebant oculis suis.

CAPUT II. — 2. *Sacramentum passionis et resurrectionis Christi quodnam sit. Mortis parens peccatum.* Resurrectio autem Domini nostri Jesu Christi nova vita est credentium in Jesum, et hoc est sacramentum passionis et resurrectionis ejus, quod valde nosse et agere debetis. Non enim sine causa vita venit ad mortem. Non sine causa fons vitæ unde bibitur ut vivatur, bibit hunc calicem qui ei non debebatur. Non enim Christo debebatur mori. Unde venerit mors, originem ipsius quæramus. Pater mortis peccatum est. Si enim nunquam peccaretur, nemo moreretur. Legem Dei, hoc est, præceptum Dei

[1] Sic in manuscriptis et apud Algerum. At in Beda vulgato legitur, *et modo unum est.*

* Hoc fragmentum in Bedæ et Flori Collectione repertum, hic adjiciendum curavimus.

** Emendatus ad cl. r. t. vat. v. et Lov.

(a) In Bedæ et Flori Collectione repertum, ad I Cor. x.

(b) Florus Bedam secutus sub hoc titulo citat. Sic postea quoque Algerus in libro 1 de Sacramento, capp. 3 et 19. Ejusdem argumenti sermonem habes non tantum supra in ipso die Paschæ quartum, sed etiam infra in die Pentecostes postremum.

(c) Alias, de Diversis 89.

[1] Aliquot manuscripti, *habete*: et infra, *occasum faciet.*

[2] In Floriacensi codice perantiquo prænotatur, *Habitus secunda feria.* Non secus in aliis manuscriptis, nisi quod omittitur verbum, *Habitus.*

* Emendatus ad d. f. r. t. v. et Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Tempore 141.

cum conditione homo primus accepit ; ut si servaret, viveret ; si corrumperet, moreretur. Non se se credendo moriturum, fecit unde moreretur ; et invenit verum fuisse quod dixerat qui legem dederat. Inde mors, inde mortalis, inde labor, inde miseria, inde etiam post mortem primam mors secunda, id est, post mortem temporalem mors sempiterna. Huic ergo traditioni [1] mortis, his legibus inferni obstrictus nascitur omnis homo : sed præter illum hominem, qui homo factus est, ne periret homo [2]. Non enim legibus mortis venit obstrictus : ideo dicitur in Psalmo, *Inter mortuos liber* (*Psal.* LXXXVII, 6). Quem sine concupiscentia virgo concepit quem et virgo peperit, et virgo permansit. Qui vixit sine culpa, qui non est mortuus propter culpam : communicans nobiscum pœnam, non communicans culpam [3]. Pœna culpæ mors : Dominus Jesus Christus mori venit, peccare non venit : communicando nobiscum sine culpa pœnam, et culpam solvit et pœnam. Quam pœnam solvit ? Quæ nobis debebatur post istam vitam. Ergo crucifixus est, ut in cruce ostenderet veteris hominis nostri occasum : et resurrexit, ut in sua vita ostenderet nostræ vitæ novitatem. Sic enim doctrina docet apostolica : *Traditus est*, inquit, *propter peccata nostra. et resurrexit propter justificationem nostram* (*Rom.* IV, 25). Hujus rei signum circumcisio data erat Patribus, ut octavo die circumcideretur omnis masculus (*Gen.* XVII, 12). Circumcisio fiebat in cultellis petrinis (*Josue* V, 2) : quia petra erat Christus (I *Cor.* X, 4). In ista circumcisione significabatur exspoliatio carnalis vitæ octavo die per Christi resurrectionem. Septimus enim dies hebdomadis sabbato completur. Sabbato Dominus jacuit in sepulcro, septima sabbati : resurrexit octava. Resurrectio ipsius innovat nos. Ergo octavo die resurgendo circumcidit nos. In ipsa spe vivimus [4].

CAPUT III. — 3. *Bona vita mortem comprehendit et resurrectionem.* Audiamus Apostolum dicentem, *Si resurrexistis cum Christo.* Quomodo resurgimus, qui nondum mortui sumus ? Quid est ergo quod voluit dicere Apostolus, *Si resurrexistis cum Christo ?* Numquid ille resurrexisset, nisi prius mortuus fuisset ? Viventibus loquebatur, nondum morientibus, et jam resurgentibus ? Quid sibi vult ? Videte quid dicat : « Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis. » Ipse dicit Apostolus, non ego : sed tamen verum dicit ; et ideo dico et ego. Quare illud dico et ego ? *Credidi, propter quod locutus sum* (*Psal.* CXV, 1). Si bene vivimus, mortui sumus, et resurreximus. Qui autem nondum mortuus est, nec resurrexit, male adhuc vivit : et si male vivit, non vivit : moriatur, ne moriatur. Quid est, moriatur, ne moriatur ? Mutetur, ne damnetur. « Si resurrexistis cum Christo, » verba repeto Apostoli, « quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria » (*Coloss.* III, 1-4). Hæc sunt verba Apostoli. Ei qui nondum mortuus est, dico ut moriatur : ei qui adhuc male vivit, dico ut mutetur. Si enim male vivebat, et jam non male vivit, mortuus est : si bene vivit, resurrexit.

CAPUT IV. — 4. *Bene vivere, quid. Beatam vitam in terra quærere, mendacium.* Sed quid est bene vivere? Quæ sursum sunt sapere, non quæ super terram. Quamdiu terra es, et in terram vadis (*Gen.* III, 19)? Quamdiu lingis terram? Amando terram, utique lingis terram, et efficeris ejus inimicus, de quo dicit Psalmus : *Et inimici ejus terram lingent* (*Psal.* LXXI, 9). Quid eratis? Filii hominum. Quid estis? Filii Dei. *Filii hominum quousque graves corde? Utquid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Quod mendacium quæritis? Dico modo [1]. Beati esse vultis, scio. Da mihi hominem latronem, sceleratum, fornicatorem, maleficum, sacrilegum, omnibus vitiis inquinatum, omnibus flagitiis seu facinoribus obrutum, qui non velit beate vivere. Scio, omnes vultis beate vivere : sed unde homo beate vivit, hoc non vultis quærere. Quæris aurum, quia putas te de auro beatum futurum : sed aurum te non facit beatum. Quare quæris mendacium? Quare vis esse in isto sæculo sublimatus? Quia honore hominum et pompa sæculi putas te beatum futurum : sed pompa sæculi non te facit beatum. Quare quæris mendacium? Et quidquid hic aliud quæris, cum sæculariter quæris, cum amando terram quæris, cum lingendo terram quæris; propterea quæris, ut sis beatus : sed nulla res terrena te facit beatum. Quare non cessas quærendo mendacium? Unde ergo eris beatus? *Filii hominum quousque graves corde?* Non vultis esse graves corde, qui terra oneratis cor vestrum? Quousque fuerunt graves corde homines? Antequam veniret Christus, antequam resurgeret Christus, fuerunt homines graves corde. *Quousque graves corde? Utquid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Volentes beati esse, eas res quæritis unde miseri sitis. Fallit vos quod quæritis : mendacium est, quod quæritis.

CAPUT V. — 5. *Beata vita ubi quærenda.* Beatus vis esse? Ostendo, si vis, unde sis beatus. Sequere ibi : *Quousque graves corde? Utquid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium? Scitote.* Quid? *Quoniam Dominus magnificavit Sanctum suum* (*Psal.* IV, 3, 4). Venit Christus ad miserias nostras ; esurivit, sitivit, fatigatus est, dormivit; mira fecit, mala passus est, flagellatus est, spinis coronatus est, sputis illitus est, alapis cæsus, ligno confixus, lancea vulneratus, in se-

[1] Sic plerique Edd. In B., *conditioni.* M.

[2] Ita omnes manuscripti. At editi, *sed propter illum hominem Deus factus est homo, ne periret homo.*

[3] Sic Mss. Editi vero, *qui est mortuus propter culpam non suam. Nam mortuus est propter nostram. Pœna culpæ mors*, etc.

[4] Sic Mss. At editi, *jacuit in sepulcro : octavo autem die resurgendo nos innovavit; nos octavo die circumcidit ; nos in ipsa spe vivimus.*

[1] Sic manuscripti. At editi, *Mundum* ; omisso verbo *Dico.*

pulcro positus; sed tertio die resurrexit, finito labore, mortua morte. Ecce ibi oculum habete in ejus resurrectione; quia ita magnificavit Sanctum suum, ut resuscitaret eum a mortuis, et daret ei honorem in cœlo sedendi ad dexteram suam. Ostendit tibi quid debeas sapere, si vis beatus esse : hic enim esse non potes. In hac vita beatus esse non potes : nemo potest. Bonam rem quæris, sed terra ista non est regio ejus rei quam quæris. Quid quæris? Beatam vitam. Sed non est hic. Aurum si quæreres in loco ubi non est, ille qui novit quia non est ibi, nonne diceret tibi : Quid fodis? quid terram sollicitas? Fossam facis quo descendas, non ubi aliquid invenias. Quid es responsurus admonenti te? Aurum quæro. Et ille : Non tibi dico, Nihil est quod quæris; sed, Non est ubi quæris. Sic et tu quando dicis, Beatus esse volo; bonam rem quæris, sed non est hic. Si habuit hic illud Christus, habebis et tu. In regione mortis tuæ, quid ille invenit, attende : veniens de alia regione quid hic invenit, nisi quod hic abundat [1]? Manducavit tecum, quod abundat in cella miseriæ tuæ. Acetum hic bibit, fel hic habuit. Ecce quid in cella tua invenit. Sed ad magnam mensam suam te invitavit, mensam cœli mensam Angelorum, ubi ipse panis est. Descendens ergo et ista mala inveniens in cella tua, et non dedignatus est talem mensam tuam, et promisit tibi suam. Et quid nobis dicit? Credite, credite vos venturos ad bona mensæ meæ, quando non sum dedignatus mala mensæ vestræ. Malum tuum tulit, et bonum suum non dabit? Utique dabit. Vitam suam promisit nobis : sed incredibilius est quod fecit. Mortem suam prærogavit nobis : tanquam diceret, Ad vitam meam vos invito, ubi nemo moritur, ubi vere vita beata est, ubi cibus non corrumpitur, ubi reficit et non deficit. Ecce quo vos invito, ad regionem Angelorum, ad amicitiam Patris et sancti Spiritus, ad cœnam sempiternam, ad fraternitatem meam; postremo ad me ipsum, ad vitam meam vos invito. Non vultis credere quia dabo vobis vitam meam? Tenete pignus mortem meam. Modo ergo cum in ista carne corruptibili vivimus, morum mutatione cum Christo moriamur, amore justitiæ cum Christo vivamus : beatam vitam non accepturi, nisi cum ad illum venerimus, qui venit ad nos, et cum illo esse cœperimus, qui mortuus est pro nobis.

SERMO CCXXXII * (a).

In diebus Paschalibus, III (b).

De resurrectione Christi secundum Lucam.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Resurrectio secundum quatuor Evangelistas recitari solita. Passio nonnisi secundum Matthæum.* Resurrectio Domini nostri Jesu Christi et hodie recitata est; sed de altero libro Evangelii, qui est secundum Lucam. Primo enim lecta est secundum Matthæum, hesterno autem die secundum Marcum, hodie secundum Lucam (a) : sic habet ordo Evangelistarum. Sicut enim passio ipsius ab omnibus Evangelistis conscripta est; sic dies isti septem vel octo dant spatium, ut secundum omnes Evangelistas resurrectio Domini recitetur. Passio autem quia uno die legitur, non solet legi, nisi secundum Matthæum. Volueram aliquando, ut per singulos annos secundum omnes Evangelistas etiam passio legeretur : factum est; non audierunt homines quod consueverant, et perturbati sunt. Qui autem amat Litteras Dei, et non vult esse semper idiota, omnia novit, et omnia diligenter inquirit. Sed sicut cuique Deus partitus est mensuram fidei, sic quisque proficit.

CAPUT II. — 2. *Incredulitas discipulorum audita resurrectione Christi.* Nunc attendamus quod hodie, cum legeretur, audivimus : nam quod heri commendavi Charitati vestræ, expressius hodie audivimus, infidelitatem discipulorum : ut intelligamus quantum ejus beneficio nobis præstitum est, ut quod non vidimus, sic credamus. Vocavit eos, instruxit eos, vixit cum eis in terra, fecit ante eorum oculos tanta mirabilia usque ad mortuos suscitandos. Mortuos resuscitavit, carnem suam posse resuscitare non credebatur. Venerunt mulieres ad monumentum : corpus in monumento non invenerunt; resurrexisse Dominum ab Angelis audierunt: feminæ viris nuntiaverunt. Et quid scriptum est? quid audistis? *Visa sunt ista ante oculos eorum quasi deliramenta.* Magna infelicitas conditionis humanæ! Quando locuta est Eva quod dixerat serpens, audita est cito. Mulieri mentienti creditum est, ut moreremur : non est creditum feminis vera dicentibus, ut viveremus. Si non erat credendum feminis, quare Adam credidit Evæ? Si feminis credendum, quare sanctis mulieribus non crediderunt discipuli? Et ideo in hoc facto consideranda est benigna dispensatio Domini nostri. Nam hoc est quod egit Dominus Jesus Christus, ut prius illum sexus femineus resurrexisse nuntiaret. Quia per sexum femineum cecidit homo, per sexum femineum reparatus est homo, quia virgo Christum pepererat, femina resurrexisse nuntiabat. Per feminam mors, per feminam vita. Sed non crediderunt discipuli ut dixerant feminæ : delirare putaverunt, quando tamen vera nuntiabant.

CAPUT III. — 3. *Discipuli abeunt in alienorum opiniones de Christo. Petri de Christo confessio.* Ecce alii duo ambulabant in via, et loquebantur secum de his quæ acciderant in Jerusalem, de iniquitate Judæorum, de morte Christi : ambulabant fabulantes, et quasi mortuum dolentes, resurrexisse nescientes. Apparuit et ipsis, factus est tertius viator, miscuit cum eis amica colloquia. Oculi eorum tenebantur, ne agnoscerent eum. Oportebat enim, ut melius cor instrueretur : cognitio differtur : quærit ab eis quid inter se loque-

[1] Quidam manuscripti hic addunt, *labores, dolores, mortem.*

* Emendatus est ad omnes codices scriptos et excusos qui in sermone modo præcedenti designantur.

(a) Alias, de Tempore 144.

(b) Multis in Mss. hic sermo inscribitur, « Feria secunda : » quo solum indicatur ea die legendus in Ecclesia. Nam in optimæ notæ codice Floriacensi prænotatur, « Habitus tertia feria. » Et certe hic, nn. 2 et 8 significat Augustinus pridie dictum fuisse sermonem superiorem, cui tamen in plerisque codicibus præfigitur titulus idem, « Feria secunda. »

(a) Nonnunquam tamen Passio legebatur prius secundum Lucam, posterius secundum Marcum; uti patet ex sermone 239, n. 2, et ex sermone 247, n. 1.

rentur, ut quod ipse sciebat illi faterentur. Et quod audistis, mirari cœperunt, quia de re clara et tam manifesta velut a nesciente interrogabantur. *Tu solus*, inquiunt, *peregrinus es in Jerusalem, et nescis quæ ibi gesta sunt?* At ille dixit : *Quæ? De Jesu Nazareno, qui fuit propheta potens factis et dictis* (*Luc.* XXIV, 1-19). Hoc est, o discipuli? Propheta erat Christus, Dominus prophetarum? Judici vestro nomen præconis imponitis. Ad alienorum verba devenerant. Quid est quod dixi, alienorum verba? Recolite, quando ipse Jesus ait discipulis suis, *Quem me homines esse dicunt filium hominis?* responderunt opiniones alienas. *Alii dicunt quod Elias es; alii, quia Joannes Baptista; alii, quia Jeremias, aut unus ex Prophetis.* Verba ista alienorum erant, non discipulorum. Ecce ad ipsa verba discipuli venerunt. *Nunc ergo vos quem me esse dicitis?* Respondistis mihi opiniones alienas, fidem vestram volo audire. Tunc ait Petrus, unus pro omnibus, quia unitas in omnibus [1]: *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Non quicumque unus ex Prophetis, sed Filius Dei vivi; adimpletor Prophetarum, creator et Angelorum. *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Audivit quod decuit illum audire ex hac voce, et tali voce. « Beatus es, Simon Bar-Jona; quia non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cœlis est. Et ego dico tibi, Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferorum non vincent eam. Tibi dabo claves regni cœlorum : et quæcumque solveris in terra, soluta erunt et in cœlo; et quæcumque ligaveris in terra, ligata erunt et in cœlo. » Fides hoc meruit audire, non homo. Nam ipse homo quid erat, nisi quod ait Psalmus, *Omnis homo mendax* (*Psal.* CXV, 11)?

CAPUT IV. — 4. *Petri mox humana cogitatio de Christo.* Denique continuo post hæc verba denuntiavit illis passionem suam et mortem. Expavit Petrus, et ait : *Absit a te, Domine, non fiet istud.* Tunc Dominus : *Redi post me, satanas.* Petrus satanas? Ubi sunt illa verba, *Beatus es, Simon Bar-Jona?* Numquid beatus satanas? *Beatus*, de Dei [2] : *satanas*, de hominis. Denique ipse Dominus exposuit quare illum dixerit satanam : *Non enim sapis quæ sunt Dei, sed quæ sunt hominis* (*Matth.* XVI, 13-23). Unde tunc beatus? *Quia non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cœlis est.* Unde postea satanas? *Non sapis quæ Dei sunt;* quæ quando sapiebas, beatus eras : *sed sapis quæ hominum sunt.* Ecce quomodo alternabat anima discipulorum, quasi ex ortu et occasu : modo stabat, modo jacebat; modo illuminabatur, modo tenebrabatur; quia de Dei illuminabatur, de suo tenebrabatur. Unde illuminabatur? *Accedite ad eum, et illuminamini* (*Psal.* XXXIII, 6). Unde tenebrabatur? *Qui loquitur mendacium, de suo loquitur* (*Joan.* VIII, 44). Filium Dei vivi dixerat, et timebat ne moreretur, cum Filius Dei esset, et ad hoc venisset, ut moreretur. Nisi ille venisset ut moreretur, nos unde viveremus?

CAPUT V. — 5. *Nec mors Christo, nec vita nobis debebatur.* Unde nobis vita, unde illi mors? Ipsum attende : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Quære ibi mortem. Ubi? unde? quomodo? Erat Verbum, Verbum apud Deum, Deus Verbum. Si invenis ibi carnem et sanguinem, invenis mortem. Ergo illi Verbo unde mors? Nobis autem hominibus in terra positis, mortalibus, corruptibilibus, peccatoribus, unde vita? Non erat illi unde haberet mortem; non habebamus nos unde haberemus vitam : accepit ille mortem de nostro, ut daret nobis vitam de suo. Quomodo ille mortem de nostro? *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Accepit hinc a nobis, quod offerret pro nobis. Vita autem unde nobis? *Et vita erat lux hominum* (*Joan.* I, 1, 14, 4). Ipse nobis vita, nos illi mors. Sed qualis mors? Dignatione, non conditione; quia dignatus est, quia voluit, quia misertus est : potestate mortuus est. *Potestatem*, inquit, *habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (*Id.* X, 18). Hoc Petrus nesciebat, quando audita morte Domini expavit. Sed ecce jam dixerat Dominus moriturum se, et resurrecturum tertia die. Factum est quod prædixerat, et non credebant qui audierant. *Ecce jam triduum est, ex quo ista facta sunt; et nos putabamus quia ipse esset redempturus Israel* (*Luc.* XXIV, 21). Sperabatis, jam desperatis? de spe cecidistis? Levat vos qui vobiscum ambulat. Discipuli erant, ipsum audierant, cum ipso vixerant, magistrum ipsum noverant, ab illo instructi erant, et non potuerunt imitari et habere fidem latronis pendentis in cruce!

CAPUT VI. — 6. *Latronis fides quam magna, cum titubant discipuli.* Sed forte aliqui vestrum nesciunt quod dixi de latrone, non audiendo passionem secundum omnes Evangelistas. Iste enim evangelista Lucas narravit quod dico. Quia duo latrones crucifixi sunt cum Christo, dixit hoc et Matthæus (*Matth.* XXVII, 38)? sed unus eorum latronum quia insultavit Domino, et alter eorum quia credidit in Christum, Matthæus non dixit, Lucas dixit. Recolamus fidem latronis, quam non invenit Christus post resurrectionem in discipulis suis. Pendebat in cruce Christus, pendebat et latro : in medio ille, illi a lateribus. Insultat unus, credit alter, judicat medius ille. Ille enim qui insultabat, hoc dixit : *Si Filius Dei es, libera te.* Et alius ad illum : *Tu non times Deum. Si nos propter facta nostra merito patimur, ipse quid fecit?* Et conversus ad eum : *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.* Magna fides! huic fidei quid addi possit, ignoro. Titubaverunt ipsi qui viderunt Christum mortuos suscitantem : credidit ille qui videbat secum in ligno pendentem. Quando illi titubaverunt, tunc ille credidit. Qualem fructum Christus de arido ligno percepit? Quid ei dixerit Dominus audiamus. *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII, 39-43). Tu differs te, ego agnosco te. Quando speraret latro, de

[1] Hic ex Mss. addimus, *quia unitas in omnibus.* Præterea plura superius et inferius omissa in editis, restituuntur ex iisdem Mss.

[2] Editi, *de Deo* : et infra *de homine.* At manuscripti, *de Dei*; subaudi, *dono* : et, *de hominis*; supple, *malo.*

latrocinio ad judicem, de judice ad crucem, de cruce ad paradisum? Denique ipse attendens merita sua, non dixit, Memento mei, ut liberes me hodie: sed, *cum veneris in regnum tuum*, tunc *mei memor esto;* ut si mihi tormenta debentur, vel quousque veneris in regnum tuum. Et ille: Non sic; invasisti in regnum cœlorum, vim fecisti, credidisti, rapuisti. *Hodie mecum eris in paradiso.* Non te differo: tantæ fidei hodie reddo quod debeo. Latro dicit, *Memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Non solum credebat resurrecturum, sed etiam regnaturum. Pendenti, crucifixo, cruento, hærenti: *Cum veneris*, inquit, *in regnum tuum.* Et illi, *Nos sperabamus.* Ubi spem latro invenit, discipulus perdidit.

CAPUT VII. — 7. *In fractione panis agnoscitur Dominus.* Deinde jam, charissimi, magnum sacramentum quod cognovimus, audite. Ambulabat cum illis, suscipitur hospitio, panem frangit, et cognoscitur (*Luc.* XXIV, 21-31). Et nos non dicamus quia Christum non cognovimus: novimus, si credimus. Parum est, novimus si credimus; habemus si credimus. Habebant illi Christum in convivio, nos intus in animo. Plus est Christum habere in corde, quam in domo. Cor enim nostrum interius nobis est, quam sit domus nostra [1]. Jam vero ubi eum debet fidelis agnoscere? Agnoscit qui fidelis est: qui autem catechumenus est, ignorat. Sed januam contra illum nemo claudat, ut noverit [2].

8. *Ad pœnitentes.* Hesterno die monui, et admoneo Charitatem vestram, quia resurrectio Christi est in nobis, si bene vivamus; si vita vetus nostra mala moriatur, et quotidie nova proficiat (*In sermone superiori, nn.* 2, 3). Abundant hic pœnitentes: quando illis imponitur manus, fit ordo longissimus. Orate, pœnitentes; et eunt orare pœnitentes. Discutio pœnitentes, et invenio male viventes. Quomodo pœnitet quod fit? Si pœnitet, non fiat. Si autem fit, nomen errat, crimen manet. Aliqui ipsi sibi pœnitentiæ locum petierunt; aliqui excommunicati a nobis in pœnitentiæ locum redacti sunt: et qui sibi petierunt, hoc volunt facere quod faciebant; et qui a nobis excommunicati in pœnitentiæ locum redacti sunt, nolunt inde surgere, quasi electus sit locus pœnitentium. Qui debet esse locus humilitatis, fit locus iniquitatis [3]. Vobis dico, qui vocamini pœnitentes, et non estis: vobis dico. Quid vobis dicam? Laudo vos, in hoc non laudo: sed gemo et plango.

CAPUT VIII. — Et quid faciam, factus vile canticum [4]? Mutamini, mutamini, rogo. Vitæ finis incertus est. Omnis homo cum casu suo ambulat. Quid differtis bene vivere, cum putatis quia longa erit vita? Longam vitam putatis, et mortem subitaneam non timetis? Sed ecce longa sit: et quæro unum pœnitentem, et non invenio [1]. Quanto melius longa bona, quam, mala vita erit? Longam cœnam malam nemo ferre, longam vitam malam omnes volunt habere. Utique si grande est quod vivimus, bonum sit ipsum grande. Quid enim vis mali, dic mihi, in omnibus tuis actibus, cogitationibus, cupiditatibus? Terram malam non vis, segetem malam non vis utique, sed bonam; arborem bonam, equum bonum, servum bonum, amicum bonum, filium bonum, uxorem bonam. Et quid hæc magna commemoro: quandoquidem vestem ipsam malam non vis habere, sed bonam; caligam postremo ipsam non vis nisi bonam? Aut da mihi aliquid te velle quod malum est, nec te velle aliquid bonum. Puto, villam malam non vis, sed bonam; solam animam malam vis (*a*)? Quid te offendisti? Quid de te male tu ipse meruisti? Inter bona tua non vis esse malum, nisi te solum. Putate quia dico quod soleo, et facitis quod soletis. Ego coram Deo excutio vestimenta mea. Timeo ne mihi imputetur, quia non dico. Officium meum impleo, fructum vestrum quæro; de bonis operibus vestris gaudium habere volo, non pecuniam. Non enim qui bene vivit, divitem me facit. Et tamen bene vivat, et facit. Divitiæ meæ non nisi spes vestra est in Christo. Gaudium meum, solatium meum, et respiramentum periculorum meorum in his tentationibus nullum est, nisi bona vita vestra. Obsecro vos, fratres, si obliti estis vestri miseremini mei.

SERMO CCXXXIII. * (*b*).

In diebus Paschalibus, IV.

De resurrectione Christi secundum Marcum (*c*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Resurrectionis fides propria Christianorum.* Audistis lectionem sancti Evangelii de resurrectione Christi. In resurrectione Christi constabilita est fides nostra. Passionem Christi et Pagani et impii et Judæi crediderunt: resurrectionem nonnisi Christiani. Passio Christi significat miserias hujus vitæ: resurrectio Christi ostendit beatitudinem futuræ vitæ. In præsenti laboremus: in futura speremus. Modo tempus est operis: tunc mercedis. Qui piger est in exhibendo opere, impudens est in exigenda mercede. Audistis quid dixerit discipulis suis post resurrectionem. Misit eos ad Evangelium prædicandum, et factum est: prædicatum est Evangelium, pervenit ad nos. Et ecce, *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 5). Ambulando et ambulando, Evangelium pervenit ad nos, et ad fines terræ. Breviter constituit nobis, loquens discipulis suis quid faciamus, quid speremus. Ait enim, sicut audistis quando loquebatur: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* (*Marc.* XVI, 16). Exigitur a nobis fides, offertur salus: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Pretiosum

[1] Floriacensis Ms., *quasi domus nostra.* Mox plures. Mss., *Jam vero ubi eum debeat fidelis agnoscere, agnoscit qui fidelis est.*
[2] Plures Mss., *ut non intret.*
[3] Sic manuscripti. At editi, *sit locus humilitatis.*
[4] Aliquot Mss., *factus sum vile canticum.* Alii non habent, *sum.*

[1] Plures manuscripti carent his verbis, *et quæro unum pœnitentem, et non invenio*; eorumque loco habent, *videte ut bona sit.*
* Emendatus ad d. r. t. v. et Lov.
(*a*) Vide Serm. 72, n. 5, et Serm. 82, n. 11.
(*b*) Alias, de Diversis 86.
(*c*) Citat Florus ad Rom. VIII.

est quod nobis promittitur, gratis fit quod jubetur.

2. — *Salus credentibus promissa discernenda a salute temporali. Christus est fons vitæ.— Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Quid enim? qui hæc audiebant, salvi non erant? Nonne multi salvi credunt, salvi sunt et antequam credant? Salvi plane: sed vana salus hominum (*Psal.* LIX, 13). Qualis est ista salus, quæ tibi cum jumento tuo communis est? Verumtamen etiam ipsa unde, nisi ab illo, de quo scriptum est: *Homines et jumenta salvos facies, Domine?* Et addidit: *Secundum multitudinem misericordiæ tuæ, Deus.* Tanta est enim multitudo misericordiæ tuæ, ut veniat a te salus in istam carnem mortalem hominum, veniat et ad carnem pecorum. Hæc est multitudo misericordiæ tuæ. Filiis tuis quid? Ecce *homines et jumenta salvos facies, Domine.* Nihil nobis amplius? Quod hominibus quibuscumque, quod pecoribus, hoc præstatur et nobis? Non plane hoc.

CAPUT II. — Sed quid? Audi: *Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt: inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ* (*Psal.* XXXV, 7-10). Christus est fons vitæ. Habebamus salutem cum jumentis, quousque veniret ad nos fons vitæ: fons vitæ venit ad nos, et fons vitæ mortuus est propter nos. Negabit vitam suam, qui nobis erogavit mortem suam? Ipsa est salus, quæ non est vana. Quare? Quia non transit.

3. *Homines et filii hominum in quo differant.* Bene animadvertenda est ista distinctio, *Homines et jumenta salvos facies, Domine: Homines*, pertinentes ad hominem. *Filii autem hominum*, pertinentes ad Filium hominis, *sub tegmine alarum tuarum sperabunt.* Constituite vobis ante oculos duos homines. Erigite fidem, evigilet cor vestrum: recordamini hominem in quo decepti sumus; recordamini hominem a quo redempti sumus. Ille homo numquid filius hominis? Adam homo erat, filius hominis non erat. Ideo Dominus Christus assidue se dicit filium hominis, ut faciat nos recordari hominem qui non fuit filius hominis: ut recordemur in illo mortem, in isto vitam; in illo peccatum, in isto remissionem peccatorum; in illo vinculum, in isto libertatem; in illo damnationem, in isto absolutionem. Duo ergo isti homines significati sunt in his verbis, *Homines et jumenta salvos facies, Domine. Homines*, pertinentes ad hominem: *et jumenta*, simul cum jumentis eos *salvos facies.* Homo enim in honore positus non intellexit, sicut scriptum est: *Homo in honore positus non intellexit; comparatus est jumentis insensatis, et similis factus est eis* (*Psal.* XLVIII, 13). Propterea, *Homines et jumenta*, quibus similes facti sunt homines, quia non intellexerunt, et eis quibus dominari creati sunt, comparati sunt, *salvos facies.*

CAPUT III. — 4. *Salus hic vera non inventa a Christo. Christus natus mortalis, ut mortem auferret.* Numquid ipsa est salus, de qua dictum est, *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit?* Alia est illa salus, longe alia. Angeli hanc habent: nolite eam quærere in terra. Magna est, sed non est hic. Non est ista res de ista regione, non est hic talis salus. Sursum cor. Quid hic quæris in terra salutem hanc? Ipsa salus huc venit, et mortem nostram hic invenit. Numquid Dominus noster Jesus Christus, quando venit ad nos in carne, invenit hic salutem istam in regione nostra? Magnum quid huc attulit mercator iste de regione sua veniens: mercator iste invenit in regione nostra quod hic abundat. Quid hic abundat? Nasci et mori. Plena est terra his mercibus, nasci et mori. Natus est, et mortuus est. Sed qua via natus est? Ad istam regionem venit, sed non ea via qua et nos venit. De cœlo enim venit a Patre. Et tamen natus est mortalis. Natus est de Spiritu sancto ex virgine Maria. Numquid nos sic de Adam et Eva? Nos per concupiscentiam carnis, ille autem non per ipsam. Maria enim virgo sine virili amplexu, sine concupiscentiæ æstu; quoniam ne pateretur hunc æstum, ideo ei dictum est, *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc.* I, 35). Virgo ergo Maria non concubuit et concepit: sed credidit et concepit. Natus est enim mortalis mortalibus. Quare mortalis? Quia in similitudine carnis peccati (*Rom.* VIII, 3): non in carne peccati, sed in similitudine carnis peccati. Quid habet caro peccati? Mortem et peccatum. Quid habuit similitudo carnis peccati? Mortem sine peccato. Si haberet peccatum, caro esset peccati: si mortem non haberet, non esset similitudo carnis peccati. Talis venit, Salvator venit: mortuus est, sed mortem occidit: finivit in se quam timebamus; suscepit illam, et occidit illam; quomodo summus venator leonem cepit, et necavit.

CAPUT IV. — 5. *Mors in Christo mortua.* Ubi est mors? Quære in Christo, jam non est: sed fuit, et mortua est ibi. O vita, mors mortis! Bono animo estote, morietur et in nobis. Quod præcessit in capite, reddetur in membris: morietur et in nobis mors. Sed quando? In fine sæculi, in resurrectione mortuorum, quam credimus, et de qua non dubitamus. *Qui enim crediderit et baptizatus fuerit, ipse salvus erit.* Sequere quod timeas: *Qui autem non crediderit, condemnabitur.* Ergo mors morietur in nobis, victura est in damnatis. Ubi mors nesciet mortem, sempiterna mors erit: quia æterna tormenta erunt. In nobis morietur, et non erit. Vultis nosse? Dico vobis pauca verba triumphantium, ut habeatis quod meditemini, quod corde cantetis, quod toto animo speretis, quod fide et bono opere requiratis. Audite verba triumphantium, quando non erit mors; quando et in nobis, sicut et in capite nostro, morietur mors. Paulus apostolus dicit: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam.* Dixi vobis quia morietur mors in nobis: *Absorpta est mors in victoriam.* Ista est mors mortis. Absorbebitur, ut non appareat. Quid est, ut non appareat? Ut non sit, nec intus, nec foris. *Absorpta est mors in victoriam.* Gaudeant triumphantes; gaudeant, dicant quod sequitur: *Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, aculeus tuus* (I *Cor.* XV, 53-55)? Ubi est, Cepisti, possedisti, vicisti, et tibi ad-

dixisti; percussisti, et occidisti; *Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, aculeus tuus?* Nonne confregit illum Dominus meus? O mors, quando Domino meo hæsisti, tunc et mihi peristi. Ista salute *salvus erit, qui crediderit et baptizatus fuerit. Qui autem non crediderit, condemnabitur.* Fugite condemnationem, amate et sperate salutem æternam.

SERMO CCXXXIV * (a).

In diebus Paschalibus, v.

De resurrectione Christi secundum Lucam (b).

1. *Quatuor Evangelia legi debent. Quatuor Evangelistæ necessarii.* Resurrectio Domini secundum omnes quatuor Evangelistas legitur his diebus. Ideo enim necessarium est ut legantur omnes, quia singuli non dixerunt omnia; sed quæ alius prætermisit, alius dixit: et quodam modo sibi dederunt locum omnes, ut necessarii essent omnes. Marcus evangelista, cujus hesterno die Evangelium recitatum est, breviter dixit quod Lucas uberius prosecutus est, de duobus quibusdam discipulis, qui non erant de numero quidem duodecim, sed tamen discipuli erant · quibus iter agentibus Dominus apparuit, et cum eis ambulavit. Ille enim tantummodo dixit quia apparuit duobus iter agentibus: iste vero evangelista Lucas, et quid illis dixerit, et quid eis responderit, et quousque cum eis ambulaverit, et quomodo eum in panis fractione cognoverint; omnia hæc dixit, sicut audivimus.

2. *Discipuli de Christo dubitantes, a latrone victi.* Quid ergo, fratres, quid hic discutimus? Ædificamur ad credendum resurrexisse Dominum Christum. Jam credebamus quando Evangelium audivimus, et in hanc ecclesiam hodie credentes ingressi sumus: et tamen nescio quomodo cum gaudio auditur, quod memoria renovatur. Quomodo vultis lætificetur cor nostrum, quando videmur istis qui in via ambulabant, et quibus Dominus apparuit, esse meliores? Nos enim credimus quod illi nondum credebant. Spem perdiderant, et nos non dubitamus, unde illi dubitabant. Crucifixo Domino spem perdiderant: hoc apparuit in verbis illorum, quando eis dixit, *Qui sunt isti sermones quos habetis inter vos, et quare tristes estis?* Et illi: *Tu solus peregrinaris in Jerusalem, et nescis quæ ibi contigerunt?* Et respondit ille: *Quæ?* Sciens omnia de se ipso quærebat: quia se in ipsis esse cupiebat. *Quæ?* dixit. Et illi: *De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, magnus in dictis et factis.* Ecce meliores sumus. Illi dicebant Christum prophetam: nos eum novimus Dominum Prophetarum. *Fuit*, inquiunt, *propheta magnus in factis et dictis. Et quomodo eum principes sacerdotum crucifixerunt: et ecce tertia dies est ex quo hæc omnia facta sunt. Nos autem sperabamus.* Sperabatis: jam non speratis? Hic est omnis discipulatus vester? In cruce latro vos vicit. Vos obliti estis eum qui docebat: ille agnovit cum quo pendebat. *Nos sperabamus.* Quid sperabatis? *Quia ipse erat redempturus Israel.* Quod sperabatis, et illo crucifixo perdidistis, hoc latro crucifixus agnovit. Ait enim Domino: *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum* (*Luc.* XXIII, 42). Ecce quia ipse erat redempturus Israel. Crux illa, schola erat. Ibi docuit Magister latronem. Lignum pendentis, cathedra factum est docentis. Sed qui reddidit se vobis, revocet spem vobis. Sic et factum est. Mementote tamen, charissimi, quemadmodum Dominus Jesus ab eis, quorum oculi tenebantur ne illum agnoscerent, in fractione panis voluit se agnosci. Norunt fideles quid dicam: norunt Christum in fractione panis. Non enim omnis panis, sed accipiens benedictionem Christi, fit corpus Christi. Ibi illi agnoverunt, exsultaverunt, ad alios perrexerunt: jam scientes invenerunt, narrantes quod viderant, Evangelio addiderunt (*Id.* XXIV, 13-35). Dicta sunt, facta sunt, scripta sunt: pervenerunt ad nos.

3. *Fides Christianos a Paganis et Judæis discernens. Fides Christianorum quonam differt a fide dæmonum.* Credamus in Christum crucifixum; sed eum qui die tertio resurrexit. Ipsa est fides quæ nos distinguit ab eis, distinguit a Paganis, distinguit a Judæis; fides qua credimus Christum resurrexisse a mortuis. Apostolus dicit Timotheo: *Memor esto Christum Jesum resurrexisse a mortuis, ex semine David, secundum evangelium meum* (II *Tim.* II, 8). Itemque ipse Apostolus: *Quia si credideris in corde tuo*, inquit, *quia Dominus est Jesus, et confessus fueris ore tuo quia Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris* (*Rom.* X, 9). Ipsa est salus, de qua hesterno die disputavi (*In super. serm.*). *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* (*Marc.* XVI, 16). Scio vos credere: salvi eritis. Corde retinete, ore proferte quia Christus resurrexit a mortuis. Sed fidem habete Christianorum, non dæmoniorum. Ecce enim distinguo ista vobis: quod meum est, distinguo; secundum gratiam Dei quæ data est mihi, distinguo vobis. Cum distinxero, eligite, diligite. Ecce dixi, Fides ista, qua credimus Christum Jesum resurrexisse a mortuis, distinguit nos a Paganis. Quære a Pagano, utrum crucifixus fuerit Christus: clamat, Valde. Utrum resurrexerit: negat. Quære a Judæo, utrum crucifixus sit Christus: confitetur crimen parentum suorum; confitetur crimen, ubi habet et partem. Bibit enim quod ei parentes sui propinaverunt: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (*Matth.* XXVII, 25). Sed quære ab illo, utrum resurrexerit a mortuis: negabit, irridebit, accusabit. Distincti sumus. Credimus enim nos Christum ex semine David secundum carnem resurrexisse a mortuis. Numquid hoc dæmones nescierunt, aut ista dæmones non crediderunt, quæ et viderunt? Adhuc antequam resurrexisset, clamabant et dicebant: *Scimus qui sis, Filius Dei.* Discernebamus nos a Paganis, credendo Christum resurrexisse: si aliquid possumus, a dæmonibus nos discernamus. Quid est, obsecro vos, quid est quod dixerunt dæmones? *Scimus qui sis, Filius Dei.* Et audiunt, *Obmutescite* (*Marc.* I, 24, 25). Nonne hoc dixerunt quod et Petrus, quando quæsivit ab eis et dixit: *Quem me dicunt homines esse?* Et cum

* Emendatus pariter ad d. r. t. v. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 87.

(b) Citat Florus ad I Cor. X, et ad II Tim. II. Habitus est proximo die post superiorem sermonem, ex n. 3.

opiniones respondissent alienas, addidit et interrogavit dicens : *Vos autem quem me esse dicitis?* Respondit Petrus : *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Hoc dæmones, hoc Petrus : hoc maligni spiritus, hoc Apostolus. Et audiunt dæmones, *Obmutescite :* audit Petrus, *Beatus es* (*Matth.* XVI, 13-17). Quod discernebat illos, hoc discernat et nos. Unde hoc dæmones clamabant? Timendo. Unde Petrus? Diligendo. Eligite, diligite. Ipsa est fides quæ Christianos a dæmonibus discernit; fides non quæcumque. Nam ait apostolus Jacobus, *Tu credis :* Epistola hoc habet apostoli Jacobi : *Tu credis quia unus est Deus : bene facis. Et dæmones credunt, et contremiscunt* (*Jacobi* II, 19). Ipse hoc dixit, qui in eadem Epistola scripsit, *Si fidem habeat aliquis, opera autem non habeat, numquid potest fides salvare eum* (*Ibid.* 14)? Et apostolus Paulus discernens, ait : *Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium; sed fides quæ per dilectionem operatur* (*Galat.* V, 6). Discrevimus, distinximus : imo distinctam invenimus, distinctam legimus, distinctam esse didicimus. Quomodo distinguimur fide; sic distinguamur et moribus, sic distinguamur et operibus, accensi charitate, quam dæmones non habebant. Quo igne et illi duo in via ardebant. Cognito enim Christo et ab eis discedente, dixerunt apud se : *Nonne cor nostrum erat ardens in via, cum aperiret nobis Scripturas* (*Luc.* XXIV, 32)? Ardete : ne ardeatis igne quo arsuri sunt dæmones (*Matth.* XXV, 41). Ardete igne charitatis, ut a dæmonibus vos discernatis. Ardor iste sursum vos rapit, sursum tollit, in cœlum levat. Quidquid molestiarum passi fueritis in terra, quantumcumque christianum cor deorsum humiliatum premat inimicus; summa petit ardor dilectionis. Similitudinem accipite. Si faculam teneas ardentem, rectam capite sursum teneas; flammæ crinis surgit in cœlum : deprime faculam, flamma in cœlum it : fac faculam capite deorsum, numquid et flammam deponis in terram? Quacumque ardens vergit, flamma aliam viam nescit, cœlum petit. Spiritu ferventes accendimini igne charitatis : fervere facite vos laudibus Dei, et moribus optimis. Alter calidus, alter frigidus : calidus frigidum accendat; et qui parum ardet, optet augmentum, oret adjumentum. Dominus paratus est dare : nos pansis[1] cordibus optemus accipere. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCXXXV (*a*).

In diebus Paschalibus, VI.

De eadem lectione Evangelii Lucæ, cap. XXIV, ℣. 13-31

CAPUT PRIMUM. — 1. *Evangelistæ salva narrationis veritate variant.* Hesterno die, id est nocte[2], lecta est ex Evangelio resurrectio Salvatoris. Lecta est autem ex Evangelio secundum Matthæum : hodie vero, sicut audistis pronuntiare Lectorem, recitata est nobis Domini resurrectio, sicut Lucas evangelista conscripsit. Quod sæpe admonendi estis, et memoriter tenere debetis; non vos debet movere quod alius evangelista dicit, si quid alius prætermittit : quia et ille qui prætermittit quod alius dicit, dicit aliquid quod ille prætermiserat. Aliqua vero singuli dicunt, et alii tres non dicunt; aliqua duo dicunt, et alii non dicunt; aliqua tres dicunt, et unus non dicit. Auctoritas autem tanta est Evangelii sancti, ut quia in eis loquebatur Spiritus unus, verum sit etiam quod dixerit unus. Hoc ergo quod modo audistis, quia Dominus Jesus, posteaquam resurrexit a mortuis, invenit duos in via ex discipulis suis, colloquentes invicem de his quæ contigerant, et dixit illis, *Qui sunt sermones isti quos loquimini vobiscum, et estis tristes?* etc.; solus dixit Lucas evangelista. Breviter hoc attigit Marcus, quia apparuit duobus in via (*Marc.* XVI, 12, 13) : sed quid illi dixerint Domino, vel quid eis dixerit Dominus, prætermisit.

2. *Christus cum discipulis in via.* Quid ergo ista lectio contulit nobis? Magnum aliquid, si intelligamus. Apparuit Jesus : videbatur oculis, et non agnoscebatur. Magister ambulabat cum illis in via, et ipse erat via : et nondum illi ambulabant in via; sed invenit eos exorbitasse de via. Quando enim cum illis fuerat ante passionem, omnia prædixerat, passurum se fuisse, moriturum, tertio die resurrecturum (*Matth.* XX, 18, 19) : omnia prædixerat; sed mors[1] illius, illorum oblivio fuit. Sic perturbati sunt, quando eum viderunt in ligno pendentem, ut obliviscerent docentem, non exspectarent resurgentem, nec tenerent promittentem.

CAPUT II. — *Nos,* inquiunt, *sperabamus quia ipse erat redempturus Israel.* O discipuli, sperabatis; ergo jam non speratis? Ecce Christus vivit, et spes mortua est in vobis! Prorsus vivit Christus. Vivens Christus mortua discipulorum corda invenit : quorum oculis et apparuit et non apparuit; et videbatur et abscondebatur. Nam si non videbatur, quomodo illum interrogantem audiebant, interroganti respondebant? In via cum illis tanquam comes ambulabat, et ipse dux erat. Utique videbant, sed non agnoscebant. *Tenebantur enim oculi eorum,* sicut audivimus, *ne eum agnoscerent.* Non tenebantur, ne viderent : sed *tenebantur, ne eum agnoscerent.*

3. *Christus cur agnosci voluit in fractione panis. Hospitalitatis merces.* Eia, fratres, ubi voluit Dominus agnosci? In fractione panis. Securi sumus, panem frangimus, et Dominum agnoscimus. Noluit agnosci, nisi ibi; propter nos, qui non eum visuri eramus in carne, et tamen manducaturi eramus ejus carnem. Quisquis ergo fidelis es, quisquis non inaniter christianus vocaris, quisquis ecclesiam non sine causa ingrederis, quisquis verbum Dei cum timore et spe audis, consoletur te fractio panis. Absentia Domini, non est absentia : habeto fidem, et tecum est quem non vides. Illi, quando cum eis Dominus loquebatur, nec

[1] Sic meliores manuscripti. At Lov., *paucis.*
[2] Aliquot manuscripti omittunt, *id est nocte.* Et infra loco, *secundum Matthæum*, iidem codices habent, *secundum Marcum.*
* Castigatus ad tres cb. ad d. n. r. v. Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Tempore 140.

[1] Editi, *sermo.* Melius Mss, *mors.*

fidem habebant : quia eum resurrexisse non credebant, non resurgere posse sperabant. Perdiderant fidem, perdiderant spem. Ambulabant mortui cum vivente, ambulabant mortui cum ipsa vita. Cum illis ambulabat vita ; sed in eorum cordibus nondum renovata [1] erat vita.

CAPUT III. — Et tu ergo, si vis habere vitam, fac quod fecerunt, ut agnoscas Dominum. Hospitio susceperunt. Similis enim erat Dominus tanquam in longinqua pergenti, illi vero tenuerunt eum. Et posteaquam venerunt ad locum quo tendebant, dixerunt : *Jam hic nobiscum mane, declinavit enim in vesperum dies.* Tene hospitem, si vis agnoscere Salvatorem. Quod tulerat infidelitas, reddidit hospitalitas. Dominus ergo præsentavit se ipsum in fractione panis. Discite ubi Dominum quæratis, discite ubi habeatis, discite ubi agnoscatis, quando manducatis. Norunt enim fideles aliquid quod melius intelligunt in ista lectione, quam illi qui non noverunt.

4. *Christus absentavit se corpore ut ædificetur fides.* Dominus Jesus cognitus est ; et posteaquam cognitus est, nusquam comparuit. Abscessit ab eis corpore, qui tenebatur fide. Ideo enim Dominus absentavit se corpore ab omni Ecclesia, et ascendit in cœlum, ut fides ædificetur. Si enim non nosti nisi quod vides, ubi est fides? Si autem credis et quod non vides, cum videris gaudebis. Ædificetur fides, quia reddetur species. Veniet quod non videmus, veniet, fratres, veniet : sed vide quomodo te inveniet. Nam veniet quod dicunt homines : Ubi est, quando est, quomodo est, quando erit, quando venturum est? Certus esto, veniet : nec solum veniet, sed et si nolis veniet. Væ qui non crediderunt ; erit enim his magnus tremor ; et magnum gaudium eis qui crediderunt. Gaudebunt fideles, confundentur infideles. Fideles dicturi sunt : Gratias tibi, Domine ; vera audivimus, vera credidimus, vera speravimus, vera cernimus. Infideles autem dicturi sunt : Ubi est quod non credebamus? ubi est quod illa quæ legebantur, mendacia putabamus? [Laudandi ergo [2] qui non vident et credunt : quia cum viderint, gaudebunt. Causa salutis nostræ suscepit Dominus carnem ; in qua suscepit et mortem. Resurrexit die tertio, jam non ulterius moriturus ; et recepta quam deposuerat carnis substantia, primus nobis resurrectionis incorruptibilis fecit exemplum. Ascendens in eodem corpore ad Patrem, sedet ad dexteram Dei, judicium Patris communicans potestate, quem venturum ad judicium speramus vivorum ac mortuorum : ut et nos de nobis credamus, de ipso pulvere eamdem carnem accipere, eadem ossa, eamdem semper mansuram membrorum reparationem. Omnes sumus resurrecturi : sed non omnes lætaturi. *Veniet dies*, inquit, *quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei : et procedent qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ ; qui vero male egerunt, in resurrectionem judicii* (*Joan.* v, 28, 29)]. Ita fiet, ut confusioni reddatur supplicium, fiduciæ [1] reddatur præmium. *Ibunt* enim *illi in ambustionem æternam*. *justi autem in vitam æternam* (*Matth.* xxv, 46). Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCXXXVI * (a).

In diebus Paschalibus, vii.

De eadem lectione Evangelii Lucæ, *cap.* xxiv, ℣. 13-31 (*b*).

1. *Mors Christi propter aliud, et propter aliud resurrectio.* Dominus noster Jesus Christus, sicut Apostolus dicit, *mortuus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (*Rom.* iv, 25). Sicut morte ipsius seminamur, sic resurrectione ipsius germinamus. Etenim morte ipsius significatur mors vitæ nostræ. De hac re audi Apostolum : *Consepulti*, inquit, *sumus Christo per Baptismum in mortem, ut quemadmodum Christus resurrexit a mortuis, sic et nos in novitate vitæ ambulemus* (*Id.*, vi, 4). Ille non habuit quod emendaret in cruce : quia sine peccato ascendit in crucem. Nos in cruce ejus emendemur, et ibi ponamus quod male contraximus, ut justificari ejus resurrectione possimus. Distinguere enim ita debetis : *Traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.* Non dixit, Traditus est propter justificationem nostram, et resurrexit propter delicta nostra. In ejus traditione delictum sonat, in ejus resurrectione justitia sonat. Ergo moriatur delictum, et resurgat justitia.

2. *Spes discipulis morte Christi ablata.* Istam spem, hoc donum, hanc promissionem, hanc tantam gratiam, quando mortuus est Christus, discipuli ejus de animo perdiderunt, et in ejus morte ab spe deciderunt. Ecce annuntiabatur illis resurrectio ejus, et videbantur illis verba nuntiantium quasi deliramentum. Quasi deliramentum facta erat veritas. Si quando prædicatur resurrectio in isto tempore, et videtur alicui esse deliramentum, nonne omnes dicunt habere illum grande tormentum? Nonne omnes detestantur, abhorrent, aversantur, aures claudunt, audire nolunt? Ecce quod erant discipuli, mortuo Christo : quod nos exhorremus, hoc erant illi. Hoc malum habebant arietes, quod horrent agni. Deinde isti duo quibus apparuit in via, et tenebantur oculi eorum, ne illum agnoscerent, ubi erat cor, indicant verba ; et quid agatur in animo, vox testis est, sed nobis : nam illi etiam cor patebat. De illius morte loquebantur inter se. Adjunxit se illis ipse quasi tertius viator ; et via in via cœpit colloqui, commiscuit sermonem. Quærit quid inter se loquerentur, cum omnia sciret ; ut

[1] Am. et Er. omittunt, *renovata* ; cujus loco Regius manuscriptus, *revocata.*

[2] Hæc quæ ansulis includuntur addiderunt Lovanienses Non habebant Am. et Er. nec nostri manuscripti qui hic post verba, *mendacia putabamus*, proxime subjiciunt, *Ita fiet ut confusioni*, etc. Nec male sic res cohærent. Itaque fragmentum esse id suspicamur alterius cujuspiam sermonis forte de Symbolo.

[1] In Mss., *lætitiæ*.

* Emendatus ad el. r. t. vat. v. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 88.

(*b*) Citatur a Beda et Floro, ad Rom. iv.

eos ad confessionem tanquam nesciens provocaret. Et dicunt illi : *Tu solus peregrinaris in Jerusalem, et nescis quid actum sit in illa istis diebus, de Jesu Nazareno, qui fuit propheta magnus?* Jam non Dominus, sed propheta. Hoc enim eum putabant fuisse, cum mortuus esset. Adhuc honorabant quasi prophetam; nondum agnoscebant Dominum, non solum Prophetarum, sed etiam Angelorum. *Quomodo*, inquiunt, *seniores nostri et principes sacerdotum tradiderunt eum in damnationem mortis. Et ecce jam tertius est dies ex quo ista gesta sunt. Nos autem sperabamus quia ipse erat redempturus Israel.* Ipse est totus labor? Sperabatis, jam desperatis? Videtis quia perdiderant spem. Cœpit ergo eis exponere Scripturas, ut illic magis agnoscerent Christum, ubi deseruerant Christum. Ideo enim desperaverant Christum, quia viderant mortuum. Ille vero aperuit eis Scripturas, ut agnoscerent quia si mortuus non fuisset, Christus esse non posset. Docuit de Moyse, docuit de subsequentibus Scripturis, docuit de Prophetis, quod illis dixerat, *Quia oportebat Christum mori, et sic intrare in gloriam suam.* Audiebant, gaudebant, suspirabant; et quomodo ipsi confessi sunt, ardebant : et præsentem lucem non agnoscebant.

3. *Hospitalitatis meritum.* Quale autem mysterium, fratres mei? Intrat ad eos, fit eis hospes; et qui per totam viam non agnoscebatur, in fractione panis agnoscitur. Discite hospites suscipere, ubi agnoscitur Christus. An nescitis quia si quem christianum susceperitis, ipsum suscipitis? Nonne ipse dicit, *Hospes fui, et suscepistis me?* Et quando ei dicitur, *Domine, quando te vidimus hospitem?* Respondet, *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 35, 38, 40). Cum ergo christianus christianum suscipit, serviunt membra membris; et gaudet caput, et sibi imputat datum quod membro ejus fuerit erogatum. Hic ergo pascatur Christus esuriens, accipiat potum sitiens, vestiatur nudus, suscipiatur peregrinus, visitetur ægrotus. Hoc habet necessitas itineris. Sic in ista peregrinatione vivendum est, ubi eget Christus. Eget in suis, plenus est in se. Sed qui eget in suis, et plenus est in se, egentes adducit ad se. Ibi non erit fames, non erit sitis, non erit nuditas, non erit ægritudo, non erit peregrinatio, non erit labor, non erit dolor. Scio quia ista ibi non erunt, et nescio quid ibi erit. Ista enim quæ ibi non erunt, novi : illud autem quod ibi inventuri sumus, nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (I *Cor.* II, 9). Amare possumus, desiderare possumus, in hac peregrinatione tanto bono suspirare possumus : digne hoc cogitare et verbis explicare non possumus. Certe ego non possum. Ergo, fratres mei, quærite quis possit. Si invenire potestis; et me vobiscum discipulum trahite. Illud scio, quoniam *qui potens est*, sicut Apostolus ait, *facere super quam petimus, aut intelligimus* (*Ephes.* III, 20), illuc perducet, ubi fiat quod scriptum est, *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te* (*Psal.* LXXXIII, 5). Totum negotium nostrum, laus Dei erit. Quid laudabimus, si non amabimus[1]; et illud amabimus, quod videbimus? Verum enim videbimus, et ipsum verum Deus erit, quem laudabimus. Ibi inveniemus quod hodie cantavimus, Amen, Verum est : Alleluia, Laudate Dominum.

SERMO CCXXXVII * (a).

In diebus Paschalibus, VIII [2].

De ultima lectione Evangelii Lucæ, cap. XXIV, 37-39; *cum refutatione Manichæorum.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Discipulis spiritum, non carnem Christi se videre putantibus, similes Manichæi. Negantes carnem Christi, totum mysterium redemptionis nostræ evacuant.* De resurrectione Domini quod sequebatur in Evangelio secundum Lucam, hodie terminatum est, ubi audivimus apparuisse Dominum in medio discipulorum suorum disceptantium de resurrectione ejus, et non credentium. Tam vero eis inopinatum fuit et incredibile, ut nec videntes viderent. Videbant enim vivum, quem planxerant mortuum : videbant in medio sui stantem, quem doluerant in cruce pendentem. Videbant ergo; et quia suis oculis non credebant, ut verum viderent, falli se putabant. *Existimabant enim*, sicut audistis, *se spiritum videre.* Quod postea crediderunt de Christo pessimi hæretici, prius hoc crediderunt titubantes Apostoli. Sunt enim hodie qui non credunt carnem habuisse Christum : quia et partum virginis destruunt, et nolunt eum natum ex femina credere. *Verbum caro factum est* (*Joan.* I, 14), prorsus alienant[3] a sua fide, vel potius a sua infidelitate. Totam istam dispensationem salutis nostræ, quod factus est homo pro inveniendo homine, qui Deus fecerat hominem; totum hoc, quod Christus in remissionem peccatorum nostrorum verum, non falsum sanguinem fudit, et de vero suo sanguine chirographum peccatorum nostrorum delevit; hoc totum hæretici damnabiles evacuare conantur. Totum hoc, ut Manichæi credunt, quod apparuit oculis hominum, spiritus fuit, caro non fuit.

CAPUT II. — 2. *Non melius de Christo sentire, qui eum dicunt spiritum fuisse sine carne.* Ecce loquitur Evangelium. Stabat Dominus inter discipulos suos, nondum credentes quod resurrexerat. Videbant eum, et putabant se spiritum videre. Si nihil mali est, credere Christum spiritum fuisse, non carnem; si nihil mali est, dimittantur in ista opinione discipuli. Attendite, ut intelligatis quod volo dicere : Deus autem donet ut dicam, id est, sic dicam, quomodo vos audire expedit. Ecce hoc ipsum repeto. Aliquando ipsi detestabiles, carnem detestantes, et secundum carnem viventes, aliquando hoc dicunt, et sic decipiunt :

[1] Editi, hoc et proximo loco, *amarimus*. At Victorinus Ms., *amabimus*. Quo etiam ex codice restituitur hæc sententia, *Verum enim videbimus*, etc., quæ in editis desideratur.

[2] In optimæ notæ Floriacenci manuscripto hic sermo inscribitur, *Tractatus quarta feria.*

[3] Sic in manuscriptis. At in editis alia inducta est vocum interpunctio, omisso verbo, *alienant.*

* Castigatus ad f. r. t. v. Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Tempore 143.

Qui melius credunt de Christo, illi qui dicunt quia carnem habuit, an nos qui dicimus, Deus erat, spiritus erat, et oculis hominum non corpus, sed Deus apparebat? Quid est melius, caro, an spiritus? Quid responsuri sumus, nisi spiritum carne esse meliorem? Si ergo, dicit, confiteris quia spiritus melior sit quam caro; melius ego de Christo sentio, qui eum spiritum fuisse dico, non carnem. O infelix error! Quare? Ego carnem dico fuisse Christum? Tu dicis spiritum: ego spiritum et carnem. Non tu melius dicis, sed minus dicis. Audi ergo totum quod dico ego: id est, quod dicit catholica fides, quod dicit fundatissima et serenissima veritas. Tu qui dicis spiritum tantum fuisse Christum; quod est et spiritus noster, id est, anima nostra, hoc dicis tantum fuisse Christum: audi quid dicas. Dico quod dicis. Erat ipse spiritus ex ea natura et substantia, unde et noster est spiritus. Quanto minus dicas, attende. Erat ibi Verbum, erat ibi caro. Tu dicis: Humanus spiritus solus. Ego dico: Verbum, spiritus, corpus; Deus et homo. Si duo nolo dicere, si duas res nolo dicere; isto utor compendio, Deus et homo. Et verus Deus, et verus homo. Nihil falsum in humanitate, nihil falsum in divinitate. Sed de ipso homine si quæris a me, duo iterum dico: Anima humana, et caro humana. Tu homo es propter animam et carnem: ille Christus propter Deum et hominem. Ecce quod dico.

3. *Manichæorum error in discipulorum reprehensione damnatus. Discipuli spiritum se videre putantes, reprehenduntur.* Sed tu melius te dicere putas, quia dicis: Spiritus erat, spiritus apparebat, spiritus videbatur, spiritus in homine conversabatur. Hoc dicis: ut dixi, hoc putabant et discipuli. Si nihil mali dicis, si bonum est quod dicis; bonum erat et quod discipuli putabant. Si Dominus sic eos dimisit, ut hoc putarent; dimittendus es et tu. Hoc enim credebant quod et tu: si bonum est quod tu credis, bonum erat quod illi credebant. Sed non erat bonum.

CAPUT III. — Ait illis Dominus, *Quid turbati estis?* Perturbatio credidit quod credis. Quid? Putabant se spiritum videre. Et Dominus ad hæc: *Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in cor vestrum?* Cogitationes istæ terrenæ sunt. Si enim cœlestes essent, descenderent in cor, non ascenderent. Quare enim dicitur nobis, Sursum cor, nisi ut terrenæ cogitationes non ante se inveniat cor nostrum, quod sursum posuerimus? Ergo, *Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in cor vestrum? Videte manus meas et pedes meos, palpate et videte.* Si parum est vobis attendere; manus mittite. Si parum est attendere, nec sufficiat tangere; palpate. Nec, Tangite, solum dixit; sed Palpate et contrectate. Probent sibi manus vestræ, si mentiuntur oculi vestri: *Palpate et videte,* oculos in manibus habete. Quid palpate, et quid videte? *Quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Errabas cum discipulis, corrigere cum discipulis. Humanum est, concedo. Putatis spiritum Christum: hoc et Petrus, hoc et cæteri qui spiritum putaverunt se videre; sed in isto errore non remanserunt, ut scias prorsus hoc fuisse in cordibus eorum. Medicus eos non dimisit sic: accessit, medicamentum adhibuit: vulnera in cordibus videbat; et unde vulnera cordium curaret, in corpore cicatrices ferebat.

CAPUT IV. — 4. *De Christo quid credendum. Verbum Dei. Incarnatione suscepit totum hominem.* Sic ergo credamus. Scio quia sic creditis: sed ne forte in agro isto Domini sit herba mala, etiam eos alloquor quos non video. Nemo credat de Christo, nisi quod de se credi voluit Christus: ante quem nobis expedit, ut credamus quod credi de se voluit, qui nos redemit, qui salutem nostram quæsivit, qui pro nobis sanguinem fudit; qui pro nobis quod non ei debebatur pertulit, qui nobis quod nobis non debebatur attulit: hoc credamus. Christus quid est? Filius Dei, Verbum Dei. Quid est Verbum Dei? Quod dici non potest per verbum hominis, hoc est Verbum Dei. Quæris a me quid sit Verbum Dei. Si tibi vellem dicere quid sit verbum hominis, non explico, fatigor, hæsito, succumbo; non possum explicare vim verbi humani. Ecce antequam dicam vobis, quod volo dicere, jam verbum est in corde meo; nondum a me dictum est, et apud me est: dicitur a me, et pervenit ad te, et non recedit a me. Intenditis, ut audiatis verbum a me; mentes vestras pasco, cum loquor. Divideretis inter vos cibum, si afferrem ventribus, nec totus perveniret ad singulos; sed quanto plures estis, tanto in plura frutra quod ponerem divideretis, et tanto minus quisque acciperet, quanto major esset accipientium multitudo. Modo autem cibum attuli mentibus; dico, Accipite, sumite, comedite: accepistis, comedistis, et non divisistis. Quidquid loquor, et omnibus totum est, et singulis totum est. Ecce quomodo non potest satis explicari, quantam vim habet hominis verbum: et dicitis mihi, Quid est verbum Dei? Verbum Dei pascit Angelorum tot millia. Mente enim pascuntur, mente implentur. Implet Angelos, implet mundum, implet virginis uterum: nec ibi spatiatur, nec hic angustatur. Quid est Verbum Dei? Ipse dicat: breviter de se dicit; sed magnum est quod dicit: *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* x, 30). Nolo numeres, verba appende. Quid ergo? Plura verba de uno verbo non sufficiunt explicando. *Verbum* ergo quod non potest explicari, *caro factum est, et habitavit in nobis* (*Id.* I, 14). Suscepit totum quasi plenum hominem, animam et corpus hominis. Et si aliquid scrupulosius vis audire; quia animam et carnem habet et pecus: cum dico animam humanam et carnem humanam, totam animam humanam accepit. Fuerunt enim qui hinc hæresim facerent, et dicerent quia anima Christi non habuit mentem, non habuit intellectum, non habuit rationem; sed Verbum Dei fuit illi pro mente, pro intellectu, pro ratione. Nolo sic credas. Totum redemit, qui totum creavit: totum suscepit, totum liberavit Verbum. Ibi mens hominis et intellectus, ibi anima vivificans carnem; ibi caro vera et integra: peccatum solum non ibi [1].

[1] Er. et Lov. sic: *Vivificans carnem. Caro vera et integra erat ibi, peccatum solum non erat ibi.* M.

SERMO CCXXXVIII *.

In diebus Paschalibus, IX.

De eadem lectione Evangelii Lucæ, cap. XXIV, ℣. 38-47.

1. *Christus verus et vera Ecclesia ex loco Lucæ agnoscitur.* Sic sacra perennisque evangelica lectio nobis demonstrat verum Christum, et veram Ecclesiam, ne in aliquo eorum erremus, aut sancto sponso aliam pro alia supponamus, aut sanctæ sponsæ non suum virum sed alium importemus. Ergo ne in aliquo eorum erremus, tanquam matrimoniales eorum Evangelii tabulas audiamus.

2. *Contra Manichæos et Priscillianistas, Christum habere veram carnem.* De Domino Christo non defuerunt, nec desunt, qui sic falluntur, ut eum veram carnem habuisse non crederent. Audiant quod modo audivimus. In cœlo est, sed hic sonat: ad dexteram Patris sedet, sed inter nos loquitur. Ipse se indicet, ipse se manifestet. Quid opus est ut alium de illo testem quæramus? Ipsum potius audiamus. Apparuit discipulis suis, et subito stetit in medio eorum. Cum legeretur audistis. Illi autem turbati sunt: existimabant enim se spiritum videre. Hoc est quod putant, qui eum veram carnem habere non credunt: Manichæi sunt, Priscillianistæ sunt, et aliæ quæcumque nec nominandæ pestes. Non enim putant Christum nihil esse, hoc non putant: sed spiritum putant esse, carnem non habuisse. Quid tu, Catholica? quid tu, sponsa, non adultera? Ergo quid tu, nisi quod ab eo didicisti? Non enim alium meliorem de illo quam ipsum testem invenire potuisti. Ergo quid tu? Et Verbum et spiritum hominis et carnem hominis Christum esse didicisti. Quid didicisti de Verbo? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum* (*Joan.* I, 1, 2). Quid didicisti de spiritu hominis? *Et inclinato capite tradidit spiritum* (*Id.* XIX, 30). Quid didicisti de carne? Modo audi. Ignosce illis qui hoc putant, quod prius errantes discipuli putaverunt. Sed illi in errore non perseveraverunt. Nam hoc putaverunt discipuli, quod hodie putant Manichæi, quod hodie putant Priscillianistæ, non fuisse veram carnem in Domino Christo, sed tantummodo spiritum. Videamus si dimisit eos errare. Videte quam malus sit error, quem medicus festinabat sanare, noluit confirmare. Putaverunt ergo se spiritum videre: et ille qui sciebat malas istas cogitationes esse, de eorum cordibus eradicans, *Quid turbati estis*, dixit? *quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in cor vestrum? Videte manus meas et pedes meos: tangite, et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Tene contra omnes omnium insanas cogitationes, tene quod accepisti: alioquin peristi. Christus verum Verbum, unigenitum, æqualis Patri, verus humanus spiritus, vera caro sine peccato. Hæc mortua est, hæc resurrexit, hæc pependit in ligno, hæc jacuit in sepulcro, hæc sedet in cœlo. Volebat Dominus Christus persuadere discipulis quia illud quod videbant, ossa et caro erant: sed tu contradicis. Ille ergo mentitur, et tu verum dicis? tu ædificas, et ille decipit? Quare mihi hoc voluit persuadere Christus, nisi quia sciebat quid mihi prodest credere, et quid mihi nocet non credere? Sic ergo credite. Ipse est sponsus.

3. *Contra Donatistas, Ecclesiam esse toto orbe diffusam.* Audiamus et de sponsa: quia nescio qui rursus faventes adulteris, volunt veram subvertere, falsamque supponere. Audiamus et de sponsa. Cum ergo tetigissent pedes, manus, carnem, ossa; adjecit Dominus, et ait, *Habetis hic aliquid quod manducare* [1]? ut etiam communicato cibo probaretur verus homo. Accepit, manducavit, dedit; et cum adhuc trepidarent præ gaudio, ait illis: *Non ne hæc dicebam vobis, cum adhuc essem vobiscum?* Quare modo non cum illis erat? Quid est, *cum adhuc essem vobiscum?* Cum adhuc mortalis essem, quod et vos estis. Quid ergo dicebam vobis? « Quia oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, et in Prophetis, et in Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas; et dixit eis, quia sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis die tertia. » Tollite veram carnem, non erit vera passio, non erit vera resurrectio. Ecce habes sponsum: *Oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die.* Tene caput: audi de corpore. Quid enim modo debemus ostendere? Qui audivimus sponsum, agnoscamus et sponsam. *Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum.* Ubi? unde? quousque? *Per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem.* Ecce habes sponsam. Nemo tibi fabulas vendat, non latret rabies hæreticorum de angulo. Toto terrarum orbe Ecclesia diffusa est: omnes gentes habent Ecclesiam [2]. Nemo vos fallat: ipsa est vera, ipsa est Catholica. Christum non vidimus, hanc videmus: de illo credamus. Apostoli e contra illum videbant, de ista credebant. Unam rem illi videbant, aliam credebant: et nos e contra unam rem videmus, aliam credamus. Videbant illi Christum, credebant Ecclesiam, quam non videbant: videmus et nos Ecclesiam, credamus in Christum, quem non videmus; et tenentes quod videmus, perveniemus ad eum quem nondum videmus. Cognoscentes itaque sponsum et sponsam, in tabulis eorum eos agnoscamus, ne in tam sanctis nuptiis litigemus.

* Prodit nunc primum ex veteri Vindocinensis abbatiæ codice annorum fere 800. Exordium in Ms. exemplari verbis aliquot erasis et quæ tituli loco esse debuerant substitutis, ita nunc habet: « De vero sponso, id est Christo, « et vera sponsa, id est Ecclesia catholica, sic sacra peren« nisque evangelica lectio, » etc. Hunc et superiorem sermonem confer cum sermone 116.

SERMO CCXXXIX * (*a*).

In diebus Paschalibus, X.

De Resurrectione Christi secundum Marcum et Lucam.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Resurrectio secundum qua-*

[1] Sic plerumque veteres manuscripti in eo Lucæ loco; ubi editi habere solent, *manducetur*.

[2] Forte *habet Ecclesia*.

* Correctus ad Vat., Am. Er. Par. Lov., et ad Appendicem operum Fulgentii.

(*a*) Alias, de Tempore 116.

tuor Evangelistas recitari solita. Hodierno die jam ecce tertio audivimus ex Evangelio Domini nostri resurrectionem : quemadmodum me vobis locutum esse meministis : quoniam hoc moris est, ut secundum omnes Evangelistas resurrectio Domini recitetur. Marci Evangelium est, quod modo, cum legeretur, audivimus. Marcus autem meruit istam dispensationem, cum in numero illorum duodecim non fuisset, quemadmodum et Lucas. Nam cum sint quatuor Evangelistæ, Matthæus, Joannes, Marcus, et Lucas; duo sunt ex illis duodecim Apostolis, id est, Matthæus et Joannes. Sed illorum præcessio infecunda non fuit, ut consequentes comites non haberent. Marcus et Lucas Apostolorum non pares, sed suppares fuerunt. Ideo namque voluit Spiritus sanctus etiam ex his qui inter duodecim non fuerunt, eligere ad Evangelium conscribendum duos, ne putaretur gratia evangelizandi usque ad Apostolos pervenisse, et in illis fontem gratiæ defecisse. Cum enim dicat Dominus de spiritu suo et de verbo suo, quod si quis perceperit digneque habuerit, *fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (*Joan.* IV, 14) : fons utique manando se indicat, non remanendo : per Apostolos pervenit gratia ad alios, et missi sunt evangelizare. Quoniam qui vocavit primos, ipse vocavit secundos : ipse vocavit etiam usque ad novissimum tempus corpus Unigeniti sui, id est, Ecclesiam toto orbe diffusam.

CAPUT II. — 2. *Christus in panis fractione agnoscitur. Hospes esse Christus cur voluerit.* Quid ergo audivimus Marcum dicentem? Quod apparuerit Dominus in via duobus, sicut dixit et Lucas, cujus Evangelium heri audivimus : *Apparuit*, inquit, *duobus in via in alia effigie* (*Marc.* XVI, 12). Lucas autem hoc ipsum aliis verbis dixit, sed ab eadem sententia non deviavit. Lucas enim quid dixit? *Tenebantur oculi eorum, ne eum agnoscerent* (*Luc.* XXIV, 16). Marcus autem quid dixit? *Apparuit eis in alia effigie.* Quod ille dixit, *Tenebantur oculi eorum, ne eum agnoscerent;* hoc iste dixit, *in alia effigie.* Alia enim effigies visa est, retentis oculis, non apertis [1]. Quid ergo, fratres, quoniam Lucas dixit, quod credo vos de lectione hesterna recentissime meminisse, quod cum benedictum frangeret panem, aperti sunt oculi eorum; quid putamus, si tunc aperti sunt oculi eorum, ergo clausis oculis in via cum illo comitabantur, et poterant scire ubi gressus ponerent, si clausos oculos haberent? Aperti sunt ergo ad cognitionem, non ad visionem. Dominus itaque noster Jesus Christus ante panis fractionem ignotus loquitur cum hominibus, in panis fractione cognoscitur : quia ibi percipitur, ubi vita æterna percipitur [2]. Hospitio suscipitur, qui domum parat in cœlo. Ait enim secundum evangelistam Joannem : *Multæ mansiones sunt apud Patrem meum : alioquin dicerem vobis, Ibo parare vobis locum. Sed si iero et paravero, iterum veniens assumam vos* (*Joan.* XIV, 2, 3). Hospes in terra esse voluit Dominus cœli, peregrinus in mundo, per quem factus est mundus : hospes esse dignatus est, ut tu haberes suscipiendo benedictionem; non quia ille indigebat, cum hospes intrabat.

CAPUT III. — 3. *Elias ad viduam mittitur pascendus, ut beneficium præstetur pascenti.* Eliam sanctum famis tempore per corvum Dominus pascebat : et quem persequebantur homines, ei serviebant aves. Afferebat servo Dei corvus mane panes, et ad vesperam carnes. Non indigebat ergo ille, quem Deus ministris avibus pascebat : et tamen quamvis Elias non indigeret, mittitur ad viduam in Sarepta, et dicitur ei, *Vade ad illam viduam, pascet te.* Defecerat Deus, ut Elias ad viduam mitteretur? Sed si Deus servo suo sine humano ministerio semper præberet panem, vidua unde haberet mercedem? Mittitur ergo non indigens ad indigentem, non esuriens ad esurientem; et dicit ad eam : *Vade, et affer mihi pusillum, ut manducem.* Illa modicum habebat, quod consumptura fuerat, et moritura. Respondit, quantum haberet, prophetæ intimavit : et ait illi propheta, *Vade, prius affer mihi.* Illa non dubitavit, sed attulit. Obtulit refectionem, et meruit benedictionem. Benedixit sanctus Elias hydriam farinæ, et capsacem olei. Illud in domo repositum erat consumendum; et illud oleum in palo pendebat finiendum : accessit benedictio, et vasa illa thesauri facti sunt [1]. Laguncula olei facta est fons olei, farina parva uberrimas segetes superavit (III *Reg.* XVII).

CAPUT IV. — 4. *Super pauperem non sese efferat, qui ipsum juvat.* Si Elias non indigebat, Christus indigebat? Ideo, fratres mei, admonet nos Scriptura sancta, quia plerumque servos suos quos potest pascere Deus, ideo facit indigentes, ut inveniat operantes. Nemo superbiat, quia dat pauperi : Christus pauper fuit. Nemo superbiat, quia hospitem suscipit : Christus hospes fuit. Melior est susceptus, quam suscipiens; ditior accipiens, quam tradens. Qui accipiebat, cuncta possidebat : qui dabat, ab illo cui dabat, acceperat quod dabat. Nemo ergo superbiat, fratres mei, quando dat pauperi : non dicat in animo suo, Ego do, ille accipit; ego suscipio, ille indiget tecto. Forte quo tu indiges, plus est. Forte quem suscipis justus est : ille indiget pane, tu veritate; ille indiget tecto, tu cœlo; ille indiget pecunia, tu justitia.

5. *Fenerandum Deo.* Fenerator esto, eroga quod recipias. Noli timere, ne te feneratorem judicet Deus. Prorsus, prorsus esto fenerator [2]. Sed Deus tibi dicit : Quid vis? Fenerare vis? Quid est fenerare? Minus dare, et plus accipere. Ecce mihi da, dicit tibi Deus : ego accipio minus, et do plus. Quid? Centuplicia, et vitam æternam [3]. Quem quæris cui des, unde crescat pecunia tua, homo quem quæris, quando accipit, gaudet; quando reddit, plorat : ut accipiat, precatur; ne reddat, calumniatur (*a*). Da quidem et homini, et noli te avertere ab eo qui mutuum petit (*Matth.* V, 42). Sed

[1] Ita sermo 37, in Appendice editionis Operum Fulgentii recentissimæ. At hic Am. Er. et Lov., *apparentis*.

[2] In Fulgentii Appendice, sermo 37, *quia ibi percipitur vita æterna*.

[1] In Vaticano libro, *et illud quod erat modicum thesauri facti sunt.*

[2] Er. Lugd. Ven. Lov., *Prorsus esto fenerator* ; non iterato verbo, *prorsus*. M.

[3] Er. Lugd. Ven. Lov. prætermittunt, *Centuplicia et vitam æternam*. M.

(*a*) Vide Enarrationem in Psalmum 36, serm. 3, n. 6

tantum accipe, quantum dedisti. Non ploret cui dedisti : nam beneficium perdidisti. Et si hoc ipsum quod datum est, vel quod accepit exigitur, forte ad manum nondum habet : pertulisti petentem, exspecta non habentem : cum habuerit, reddet tibi (*a*). Noli facere angustias ei, cujus angustias relaxasti. Ecce tu dedisti, et exigis : sed non habet unde reddat; cum habuerit, reddet tibi. Noli clamare et dicere : Numquid fenus quæro? Tantum peto, quantum dedi : quod dedi, hoc accipiam. Bene facis, sed nondum habet. Non es fenerator, et vis cui præstitisti, ut quærat feneratorem, ut tibi reddat. Si propterea fenus non exigis, ne te feneratorem patiatur; quare vis ut propter te alium feneratorem patiatur? Premis, suffocas : etsi tantum exigis, quantum dedisti; suffocando tamen et angustias faciendo, non beneficium dedisti, sed potius majores angustias intulisti. Sed forte dicis : Habet unde reddat : habet domum, vendat; habet possessionem, vendat. Quando a te petivit, ideo petivit ne venderet : propter te non faciat, qui subvenisti ne fieret. Hoc fiat ita circa homines, hoc jubet Deus, hoc vult Deus.

CAPUT V. — 6. *Christus cur egenus factus est.* Sed avarus es? Dicit tibi Deus : Esto avarus, esto quantum potes avarus; sed me conveni pro avaritia tua. Dicit tibi Deus : Me conveni, ego filium meum divitem pauperem pro te feci. Propter nos enim pauper factus est Christus, cum dives esset (II *Cor.* VIII, 9). Aurum quæris? ille fecit. Argentum quæris? ille fecit. Familiam quæris? ille fecit. Pecora quæris? ille fecit. Possessiones quæris? ille fecit. Quid quæris tantum quæ fecit? Ipsum accipe qui fecit[1]. Cogita quemadmodum te dilexit. *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (*Joan.* I, 3). Omnia per ipsum, et ipse inter omnia. Qui fecit omnia, factus est inter omnia. Qui fecit hominem factus est homo : factus est quod fecit, ne periret quem fecit. Qui fecit omnia, factus est inter omnia. Attende divitias : quid ditius eo, per quem facta sunt omnia? Et tamen ille cum dives esset, mortalem carnem accepit in utero virginis. Infans natus est, pannis infantilibus involutus est, in præsepi positus est; patienter exspectavit ætates, patienter tempora pertulit, per quem facta sunt tempora. Suxit, vagivit, infans apparuit. Sed jacebat, et regnabat : in præsepi erat, et mundum continebat : a matre nutriebatur, et a Gentibus adorabatur : a matre nutriebatur, et ab Angelis nuntiabatur : a matre nutriebatur, et stella fulgente declarabatur. Tales divitiæ, talis paupertas : divitiæ, ut creareris; paupertas, ut restituereris. Quod ille ergo pauper susceptus est hospitio quasi pauper, dignatio fuit suscipientis, non miseria egentis.

CAPUT VI.—7. *Christus in paupere eget.* Forte dicis tibi : O beati qui meruerunt Christum suscipere! O si ego tunc fuissem! o si unus fuissem de duobus illis, quos invenit in via! Tu esto in via, non deerit hospes Christus. Putas enim jam non tibi licere suscipere Christum? Unde, inquis, licet? Jam resurgens manifestatus est discipulis suis, ascendit in cœlum, ibi est ad dexteram Patris; non est venturus nisi in ultimo sæculo ad judicandos vivos et mortuos : venturus autem in claritate, non in infirmitate; daturus regnum, non quæsiturus hospitium. Quando dabit regnum, excidit tibi quod dicturus est : *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 40)? Ille dives, egens est usque in finem sæculi. Eget prorsus, non in capite, sed in membris suis. Ubi eget? In quibus doluit, quando dixit : *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 4)? Obsequamur ergo Christo. Nobiscum est in suis, nobiscum est in nobis : nec frustra dixit, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* XXVIII, 20). Hæc faciendo agnoscimus Christum in bonis operibus, non corpore, sed corde; non oculis carnis, sed oculis fidei. *Quia vidisti, credidisti*, ait cuidam discipulo suo incredulo, qui dixerat, *Non credam, nisi tetigero*. Et Dominus : *Veni, tange, et noli esse incredulus*. Tetigit, et clamavit : *Dominus meus et Deus meus!* Et Dominus : *Quia vidisti me, credidisti* (*Joan.* XX, 25-29). Ipsa est tota fides tua, quia credis quod vides : laudo eos qui non vident, et credunt; quia cum viderint, gaudebunt.

SERMO CCXL * (*a*).

In diebus Paschalibus, XI.

De Resurrectione corporum, contra Gentiles.

CAPUT PRIMUM. — NUM. 1. *Evangelistarum in historia resurrectionis varietas sine discordia. Defensio fidei titubantibus necessaria.* Per hos dies, sicut recolit Charitas vestra, solemniter leguntur evangelicæ lectiones ad resurrectionem Domini pertinentes. Omnes enim Evangelistæ quatuor, neque de passione, neque de resurrectione ejus tacere potuerunt. Nam quia multa fecit Dominus Jesus, non omnes omnia conscripserunt : sed alius ista, alius illa; summa tamen concordia veritatis. Multa etiam commemorat Joannes evangelista facta esse a Domino Jesu Christo, quæ a nullo eorum conscripta sunt. Tanta facta sunt, quanta tunc fieri debuerunt : tanta scripta sunt, quanta nunc legi debuerunt. Ut autem ostendantur Evangelistæ omnes quatuor, in eo quod simul omnes dicunt et non prætermittunt, id est, vel de passione, vel de resurrectione Christi, non inter se dixisse contraria, valde operosus est labor. Nonnulli enim putaverunt eos inter se esse contrarios, cum ipsi essent contrarii animæ suæ. Et ideo data est opera ab eis qui potuerunt, adjuvante Domino, ut ostenderentur inter se non esse contrarii. Sed, sicut dixi, si hoc vobis ostendam, et in populo velim ista tractare, multitudo audientium prius obruitur tædio, quam revelctur[1] scientia veritatis. Sed scio fidem vestram, id est, fidem hujus totius

[1] Vaticanus codex, *Quid quæris tanta quæ fecit? Ipsum quære qui fecit.*

(*a*) Reliquum capitis hujus quarti, quod in ante editis deerat, restituitur ex Vaticano, Ms., aliaque passim loca ejusdem codicis ope redintegrantur. Totus fere iste de fenerando locus insertus est sermoni Appendicis octogesimo octavo, qui alias fuit 48 inter Homilias quinquaginta.

[1] Mss., *relevatur*; aut, *relevetur*.

* Emendatus adduos eb. ad d. gr. r. t. v. vd. Am Fr. Par Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 139.

multitudinis, et eorum qui hodie hic non sunt, et tamen fideles sunt; novi fidem eorum sic esse certam de veritate Evangelistarum, ut expositione mea non indigeant. Qui novit quomodo ista defendat, doctior est, non fidelior. Habet fidem, habet facultatem defendendi fidem. Alius non habet facultatem et copiam et doctrinam defendendi fidem, sed habet ipsam fidem. Ille autem qui novit defendere fidem, titubantibus est necessarius, non credentibus. In defensione enim fidei, curantur vulnera dubitationis vel infidelitatis. Qui ergo defendit fidem, bonus est medicus : sed in te non est infidelitatis morbus. Quando ille novit curare quod tu non habes? Novit ille ponere medicamentum, sed in te non est vitium. *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus* (*Matth.* IX, 12).

CAPUT II. — 2. *Resurrectio contra infideles probatur ex omnipotentia Dei.* Tamen quæ possunt expeditius dici pro tempore, et commodius audiri, subticere[1] vobis non est consilii. De ipsa resurrectione, cujus in se ipso Dominus præmisit exemplum, ut sciremus quid etiam in corporibus nostris in fine sæculi sperare debeamus, multi multa disputant; aliqui fideliter, aliqui infideliter. Qui fideliter disputant, scire volunt diligentius quid respondeant infidelibus : qui autem infideliter disputant, argumentantur contra animas suas, disputando contra potentiam Omnipotentis, dicentes, Unde fieri potest ut mortuus resurgat? Dico ego, Deus est qui facit, et tu dicis, Fieri non potest? Non dico, Da mihi Christianum, da mihi Judæum : sed, da mihi Paganum, idolorum cultorem, dæmonum servum, qui non dicat Deum esse omnipotentem. Negare Christum potest, negare omnipotentem Deum non potest. Quem tu ergo credis; quasi Pagano loquor; quem tu credis Deum omnipotentem, ipsum ego dico mortuorum suscitatorem. Si dixeris, Non potest fieri, derogas Omnipotenti. Si autem credis illum omnipotentem, me quare respuis ista dicentem?

CAPUT III. — 3. *Caro resurget sine vitio. Calamitatum omnium causa peccatum.* Si diceremus carnem resurrecturam, ut esuriat, ut sitiat, ut ægrotet, ut laboret; ut corruptionibus subjiciatur; merito credere non deberes. Habet enim modo caro ista has vel necessitates vel calamitates. Et hoc unde? Causa peccatum est. In uno peccavimus, et omnes ad corruptionem nati sumus. Malorum omnium nostrorum causa peccatum est. Non enim sine causa homines mala ista patiuntur. Justus est Deus, omnipotens est Deus : nullo modo ista pateremur, si non mereremur. Sed cum essemus in pœnis, ad quas venimus de peccatis, Dominus noster Jesus Christus voluit esse in pœnis nostris sine peccatis suis. Sustinendo sine culpa pœnam, et culpam solvit et pœnam. Culpam solvit, peccata donando : pœnam solvit, a mortuis resurgendo. Hoc promisit, et nos in spe ambulare voluit : perseveremus, et ad rem perveniemus. Caro resurget incorruptibilis, caro resurget sine vitio, sine deformitate, sine mortalitate, sine onere, sine pondere. Quæ nunc tibi facit tormentum, postea tibi erit ornamentum. Ergo si bonum est habere corpus incorruptibile, quare hoc facturum Deum volumus desperare?

CAPUT IV. — 4. *Philosophorum de animæ conditione post mortem opiniones.* Philosophi sæculi hujus, qui magni fuerunt et docti, et cæteris meliores, animam humanam immortalem esse senserunt : nec solum senserunt, sed quantis potuerunt argumentationibus defenderunt, et ipsas defensiones suas conscriptas posteris reliquerunt. Sunt libri, leguntur. Ideo istos philosophos dixi aliis fuisse meliores in comparatione pejorum; quia fuerunt philosophi qui dicerent homini, cum mortuus fuerit, nullam vitam postea remanere. Talibus illi utique præponendi sunt. Et in quo erant illi meliores, quamvis in multis a veritate deviantes, tamen in quo erant isti superiores, veritati fuerant propinquantes. Hi ergo qui senserunt atque dixerunt animas humanas immortales, de malis hominum, de ærumnis erroribusque mortalium quæsierunt causas, quantum homines potuerunt; et dixerunt, sicut potuerunt, præcessisse nescio quæ in alia vita peccata, quorum peccatorum merito ista corpora velut carcerem animæ mererentur. Deinde quæsitum est ab eis, quid postea cum fuerit homo mortuus, quid erit. Et hic contriverunt ingenia sua; et laboraverunt, quantum potuerunt, reddere hominibus rationem, vel sibi, vel aliis : et dixerunt, animas hominum male viventium immundas pessimis moribus, cum exierint de corporibus, rursus continuo revolvi ad alia corpora, et pœnas hic luere quas videmus; eas vero animas quæ bene vixerunt, cum exierint de corporibus, ire ad superna cœlorum, requiescere ibi in stellis et luminibus istis conspicuis, vel quibuscumque cœlestibus abditisque secretis, oblivisci omnium præteritorum malorum, et rursus delectari redire ad corpora, et venire iterum ad ista patienda. Hoc ergo interesse voluerunt inter animas peccatorum et animas justorum, quia peccatorum animas de proximo statim cum exierint de corporibus, dicunt revolvi ad altera corpora; justorum autem animas diu esse in requie; non tamen semper, sed rursus delectari corporibus, et de summis cœlis post tantam justitiam ad ista mala facere ruinam.

CAPUT V. — *Sapientia mundi Deo stultitia. Resurrectio promissa piis credentibus in Mediatorem.* Hoc dixerunt valde magni philosophi. Isto plus invenire nihil potuerunt philosophi mundi hujus, de quibus dicit Scriptura nostra : *Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi.* Si sapientiam, quanto magis stultitiam? Si sapientia mundi stultitia est apud Deum, vera stultitia mundi quam longe est a Deo? Est tamen quædam stultitia mundi hujus, quæ pervenit ad Deum, de qua dicit Apostolus : *Quoniam in sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.* Et dicit : « Quoniam Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt : nos autem prædicamus Christum

[1] Mss., *subtrahere*

crucifixum; Judæis quidem scandalum, Gentibus stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis et Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam » (I *Cor.* I, 20-24). Venit Dominus Christus, sapientia Dei: cœlum tonat: ranæ taceant. Quod dixit veritas, hoc est verum. Quod dixit, in malo quidem esse genus humanum causa peccati, manifestum est. Sed qui crediderit in Mediatorem, qui constitutus est medius inter Deum et homines (inter Deum justum et homines injustos, medius homo justus, humanitatem habens de imo, justitiam de summo; et ideo medius: hinc unum, et inde unum: quia si utrumque inde, ibi esset; si utrumque hinc, nobiscum jaceret, et medius non esset): qui ergo crediderit in Mediatorem, et fideliter ac bene vixerit, exiet quidem de corpore, et erit in requie; postea vero recipiet corpus non ad tormentum, sed ad ornamentum, et vivet cum Deo in æternum. Non est quod eum delectet ut redeat: quia secum habet corpus. Ergo, charissimi, quoniam proposui vobis hodie quid dicant etiam philosophi mundi hujus, quorum Deus sapientiam tanquam veram stultitiam reprobavit, crastino, adjuvante Domino, exponere poterimus.

SERMO CCXLI * (*a*).

In diebus Paschalibus, XII.

De Resurrectione corporum, contra Gentiles.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Resurrectio fides Christianorum. Deus a philosophis cognitus ex operibus mundi.* Propria fides est Christianorum, resurrectio mortuorum. Hanc in se ipso, id est, resurrectionem mortuorum, caput nostrum Christus ostendit, et exemplum fidei nobis præstitit; ut hoc sperent membra in se, quod præcessit in capite. Hesterno die vobis insinuavimus, sapientes Gentium, quos philosophos dicunt, ipsos qui in eis excellentissimi fuerunt, scrutatos fuisse naturam, et de operibus artificem cognovisse (*In superiore sermone*). Prophetas non audierunt, legem Dei non acceperunt: sed eis Deus quodam modo silens ipsius mundi operibus loquebatur, et eos ad quærendum artificem rerum, mundi species invitabat: nec potuerunt in animum inducere, cœlum et terram sine auctore constare. De his beatus Paulus apostolus ita loquitur: *Revelatur*, inquit, *ira Dei de cœlo super omnem impietatem*. Quid est, *super omnem impietatem?* Non solum super Judæos, qui Dei legem acceperunt, et legis datorem offenderunt; verum etiam super omnem impietatem Gentium revelatur ira Dei de cœlo. Et ne quisquam diceret, Quare, cum ipsi legem non acceperint? secutus adjunxit: *Et injustitiam eorum qui veritatem in iniquitate detinent.* Jam tu responde: Quam veritatem? Non enim acceperunt Legem, non enim audierunt prophetam. Audi quam veritatem: *Quoniam quod notum est*, inquit, *Dei, manifestum est in illis.* Unde manifestum? Adhuc audi: *Deus enim illis manifestavit.* Si adhuc quæris, Quomodo manifestavit, quibus legem non dedit? audi quomodo: *Invisibilia enim ejus, a constitutione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Invisibilia enim ejus*, hoc est, invisibilia Dei: *a constitutione mundi*, id est, ex quo constituit mundum: *per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur*, illa per hæc intellecta conspiciuntur. *Sempiterna quoque;* verba Apostoli dico, ipsa attexo: *Sempiterna quoque virtus ejus et divinitas*, subaudis, Intellecta conspiciuntur. *Ut sint inexcusabiles.* Quare *inexcusabiles? Quia cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt.* Non dixit, Nescientes Deum; sed, *cognoscentes*.

CAPUT II. — 2. *Pulchritudo creaturarum confessio est Creatoris. Ab hominis cognitione ad cognitionem Dei quomodo pervenerunt philosophi.* Unde cognoscentes? Ex his quæ fecit. Interroga pulchritudinem terræ, interroga pulchritudinem maris, interroga pulchritudinem dilatati et diffusi aeris, interroga pulchritudinem cœli, interroga ordinem siderum, interroga solem fulgore suo diem clarificantem, interroga lunam splendore subsequentis noctis tenebras temperantem, interroga animalia quæ moventur in aquis, quæ morantur in terris, quæ volitant in aere; latentes animas, perspicua corpora; visibilia regenda, invisibiles regentes: interroga ista, Respondent tibi omnia: Ecce vide, pulchra sumus. Pulchritudo eorum, confessio eorum. Ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis pulcher? In ipso denique homine, ut possent intelligere et cognoscere Deum universi mundi creatorem; in ipso, inquam, homine interrogaverunt hæc duo, corpus et animam. Hoc interrogabant quod et ipsi gestabant: videbant corpus, animam non videbant. Sed corpus nisi de anima non videbant. Videbant enim per oculum, sed intus erat qui per fenestras aspiciebat. Denique discedente habitatore, jacet domus: discedente qui regebat, cadit quod regebatur: et quoniam cadit, cadaver vocatur. Nonne ibi oculi integri? Etsi pateant, nihil vident. Aures adsunt; sed migravit auditor: linguæ organum manet; sed abscessit musicus qui movebat. Interrogaverunt ergo ista duo, corpus quod videtur, animam quæ non videtur: et invenerunt melius esse illud quod non videtur, quam illud quod videtur; meliorem animam latentem, deteriorem carnem apparentem. Viderunt ista, intuiti sunt, discusserunt utrumque, et invenerunt utrumque, mutabile in ipso homine. Mutabile corpus per ætates, per corruptiones, per alimenta, per refectiones, per defectiones, per vitam, per mortem. Transierunt ad animam, quam utique comprehenderant meliorem, et etiam invisibilem mirabantur: invenerunt et ipsam mutabilem; modo velle, modo nolle; modo scire, modo nescire; modo meminisse, modo oblivisci; modo timere, modo audere; modo ire in sapientiam, modo in stultitiam deficere. Viderunt et ipsam mutabilem, transierunt et ipsam: quæsierunt enim aliquid immutabile.

CAPUT III. — 3. *Philosophi post Deum cognitum idololatræ.* Sic ergo pervenerunt ad cognoscendum

* Collatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.
(*a*) Alias, de Tempore 143.

Deum qui fecit, per ista quæ fecit. *Sed non sicut Deum honorificaverunt, aut gratias egerunt* : ipse dicit Apostolus. *Sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.* Sibi arrogando quod acceperant, perdiderunt quod tenebant. Dicentes se quasi magnos esse, stulti facti sunt. Et quo pervenerunt? *Et immutaverunt*, inquit, *gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.* Idola dicit. Et parum erat facere idolum ad speciem hominis, et ad sui operis similitudinem addicere artificem : parum fuit hoc. Sed insuper quid? *Et volucrum, et quadrupedum, et serpentium* (*Rom.* I, 18-23). Omnia quippe ista muta animalia et irrationabilia, illi quasi magni sapientes, deos sibi fecerunt. Reprehendebam, quando adorabas imaginem hominis : quid tibi faciam, quando adoras imaginem canis, imaginem colubri, imaginem crocodili [1]? Pervenerunt usque ad ista. Quantum quærentes in superna evecti sunt, tantum cadentes in profunda demersi sunt. Altius enim mergitur, quod de alto cadit.

CAPUT IV. — 4. *De animarum statu post mortem quid senserint philosophi.* Hi ergo, sicut hesterno die vos commonui, quæsierunt quid postea, id est, quid post hanc vitam. Quæsierunt sicut homines : sed quando invenirent, cum homines essent? Doctrinam Dei non habuerunt, Prophetas non audierunt : non potuerunt invenire, suspicati sunt. Retuli vobis heri suspiciones illorum. Exeunt animæ malæ, inquiunt; et quia immundæ sunt, continuo in alia corpora revolvuntur : exeunt animæ sapientium atque justorum; et quia bene vixerunt, volant ad cœlum. Age belle, belle illis invenisti locum : volantes ad cœlum perveniunt. Et quid ibi? Ibi erunt, inquiunt, et requiescent cum diis : sedes eorum erunt stellæ. Non malum habitaculum illis invenistis : vel ibi illas dimittite, nolite illas dejicere. Sed, inquiunt, post longa tempora, facta penitus oblivione veterum miseriarum, incipiunt velle reverti in corpora; et delectabit eas venire, et rursus veniunt ad ista patienda, ad ista toleranda, ad obliviscendum Deum, ad blasphemandum Deum, ad sequendas corporis voluptates, ad pugnas contra libidines. Veniunt ad istas miserias, unde, et quo? Dic mihi, quare? Quia obliviscuntur. Si omnia mala obliviscuntur, obliviscantur et delectationem carnis. Hoc solum malo suo [2] meminerunt, unde ruerunt. Veniunt : quare? Quia delectat eas rursus in corporibus habitare. Unde delectat, nisi per memoriam, quia ibi aliquando habitaverunt? Dele totam memoriam, et forte residuam facies sapientiam : nihil remaneat quod revocet.

CAPUT V. — 5. *Virgilio non placet doctrina de animarum reditu in corpora. Animas in ea opinione beatas esse non posse.* Exhorruit quidam auctor ipsorum, cui demonstrabatur, vel qui inducebat apud inferos demonstrantem patrem filio suo. Nostis enim hoc prope omnes; atque utinam pauci nossetis. Sed pauci nostis in libris, multi in theatris, quia Æneas descendit ad inferos, et ostendit illi pater suus animas Romanorum magnorum venturas in corpora : expavit ipse Æneas, et ait :

> O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum est
> Sublimes animas, iterumque ad tarda reverti
> Corpora?

Credendumne est, inquit, quod eant ad cœlum, et iterum redeant?

> Quæ lucis miseris tam dira cupido?
> (*Virgil. Æneid.*, *lib.* 6, *vers.* 719-721.)

Melius filius intelligebat, quam pater exponebat. Reprehendit cupiditatem animarum rursus in corpora redire volentium. Dixit diram cupiditatem, dixit eas miseras; nec erubuit eas. Ad hoc, philosophi, perduxistis, ut purgentur animæ, perveniant ad summam munditiam, et per ipsam munditiam obliviscantur omnia, et per obliviones miseriarum redeant ad miserias corporum. Dicite, obsecro : nonne hæc etiam si vera essent, melius nescirentur? Etiam si vera essent, inquam, quæ sine dubio falsa, quia fœda sunt; nonne melius nescirentur? An forte dicturus es mihi : Non eris sapiens, si ista nescieris? Utquid illa sciam? Possumne esse modo melior, quam tunc ero in cœlo? Si in cœlo, quando ero melior et perfectior, obliviscar omnia quæ hic didici, et hæc ibi melior nesciturus sum; sine me modo illa nescire. In cœlo habitantem dicis omnia obliviscentem : sine in terra esse horum omnium nescientem. Deinde, rogo te, sciunt se istæ animæ in cœlo, passuras esse rursus hujus vitæ miserias, an nesciunt? Elige quod volueris. Si sciunt se passuras esse tantas miserias, quomodo sunt beatæ, miserias suas futuras cogitantes? quomodo sunt beatæ, ubi sunt sine securitate? Sed video quid eligas : dicturus es, Nesciunt. Laudas ergo ibi hanc ignorantiam, quam me nunc habere non sinis, docendo me in terra, quod me nesciturum dicis in cœlo. Nesciunt, inquis. Si nesciunt, et non se putant esse passuras, errando sunt beatæ. Quod enim passuræ sunt, putant se non passuras : quod falsum putare, quid est aliud quam errare? Erunt ergo errore felices; erunt beatæ; non æternitate, sed falsitate. Liberet nos veritas, ut vere beati esse possimus : quoniam non vacat sermo [1] Redemptoris nostri, *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis.* Ipse enim dixit : *Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis; et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos* (*Joan.* VIII, 36, 31, 32).

CAPUT VI. — 6. *Spes hic esset felicior quam in illa felicitate.* Deinde audite aliud pejus, aliud dolendum vel potius irridendum. Hic sapiens, hic philosophe, hoc est, in terra (verbi gratia, Pythagoras, Plato, Porphyrius, et nescio quis alius ipsorum), quare philosopharis? Propter vitam, inquit, beatam. Quando habebis istam vitam beatam? Cum hoc corpus, inquit, reliquero in terra. Modo ergo misera vita geritur, sed spes est beatæ vitæ : ibi beata vita geritur, sed spes est miseræ vitæ. Ergo spes nostræ infelici-

[1] In veteribus libris, *corcodrilli.*
[2] Sic manuscripti. At editi, *mali sui.*

[1] Lov., *non fraudat nos sermo;* dissentientibus cæteris libris.

tatis est felix, et felicitatis infelix. Abjiciamus hæc, et vel rideamus quia falsa sunt, vel doleamus quia magna existimantur. Sunt enim ista, fratres mei, magna magnorum deliramenta doctorum. Quanto melius tenemus magna magnorum sacramenta sanctorum? Amore corporum dicunt redire animas purgatas, mundatas, sapientes, purgatas animas amore corporum redire ad corpora. Ergo anima purgata sic amat? Nonne amor iste magnæ sunt sordes?

CAPUT VII. — 7. *Porphyrii sententia de fugiendo omni corpore. Refellitur.* Sed corpus est omne fugiendum. Magnus eorum philosophus posterius [1] Porphyrius, fidei christianæ acerrimus inimicus, qui jam christianis temporibus fuit; sed tamen ab ipsis deliramentis erubescendo, a Christianis ex aliqua parte correptus, dixit, scripsit: Corpus est omne fugiendum. Omne dixit, quasi omne corpus vinculum ærumnosum sit animæ (*a*). Et prorsus si corpus qualecumque est fugiendum, non est ut laudes ei corpus [2], et dicas quomodo Deo docente fides nostra laudat corpus: quia et corpus quod modo habemus, quamvis habeamus hinc pœnam de peccato, et corpus quod corrumpitur, aggravet animam (*Sap.* IX, 15); tamen habet corpus istud speciem suam, dispositionem membrorum, distinctionem sensuum, erectam staturam, et cætera quæ bene considerantes stupent. Verumtamen illud omnino incorruptibile, omnino immortale, omnino ad movendum agile et facile erit. Sed ait Porphyrius: Sine causa mihi laudas corpus; qualecumque sit corpus, si vult esse beata anima, corpus est omne fugiendum. Hoc dicunt philosophi: sed errant, sed delirant. Cito probo: nolo diutius disputare; quia illa quæ prædicata est debet habere subditum. Duo enim sunt invicem sibi connexa, prædicata et subdita. Superat omnia Deus: huic cuncta sunt subdita. Et anima si habet aliquem honorem apud Deum, debet habere aliquid subditum. Sed nolo hinc diutius disputare, libros vestros lego: mundum istum animal dicitis, id est, cœlum, terram, maria, omnia quæ sunt ingentia corpora, immensa usquequaque elementa; totum hoc, universumque corpus, quod ex his elementis omnibus constat, dicitis esse animal magnum, id est, habere animam suam, sed sensus corporis non habere; quia extrinsecus nihil est quod sentiri possit: habere tamen intellectum, hærere Deo: et ipsam animam mundi vocari Jovem, vel vocari Hecatem, id est, quasi animam universalem mundum regentem, et unum quoddam animal facientem. Eumdemque mundum æternum esse dicitis, semper futurum, finem non habiturum. Si ergo æternus est mundus, et sine fine manet mundus, et animal est mundus; anima ista semper tenetur in mundo: certe corpus est omne fugiendum? Quid est quod dicebas, Corpus est omne fugiendum? Ego dico beatas animas incorruptibilia corpora semper habituras. Tu qui dicis, Corpus est omne fugiendum, occide mundum. Tu dicis ut fugiam de carne mea: fugiat Jupiter tuus de cœlo et terra.

CAPUT VIII. — 8. *Rursum ex Platonis verbis confutatur.* Quid quod invenimus eumdem Platonem, magistrum istorum omnium, in libro quodam suo quem scripsit de constitutione mundi, inducere Deum fabricatorem deorum, facientem scilicet deos cœlestes, stellas omnes, solem et lunam? Dicit ergo Deum opificem deorum cœlestium: dicit ipsas stellas habere animas intellectuales, quæ intelligunt Deum, et corpora visibilia quæ cernuntur. Dico, ut intelligatis: Sol iste quem videtis, non videretur, nisi corpus esset: hoc verum est. Stella ulla vel luna non videretur, nisi corpus esset: verum dicit. Ideo dicit et Apostolus: *Et corpora cœlestia, et corpora terrestria.* Et sequitur: *Alia gloria cœlestium, alia et terrestrium.* Et rursus dicens de gloria cœlestium corporum Apostolus adjunxit, et ait: *Alia gloria solis, alia gloria lunæ, alia gloria stellarum. Stella enim ab stella differt in gloria: sic et resurrectio mortuorum* (I *Cor.* XV, 40-42). Videtis quia promissa est sanctorum corporibus claritas, et diversa species claritatis, quia diversa sunt merita charitatis. Sed illi quid dicunt? Stellæ istæ quas videtis, corpora quidem sunt, sed habent suas animas intellectuales, et sunt dii. Interim de corporibus, quia corpora sunt, verum dicunt: sed utrum habeant animas suas, utquid discutio? Modo veniamus ad rem. Inducitur Deus a Platone ipso alloqui deos, quos fecit de corporali et de incorporali substantia, atque inter cætera dicere illis: « Quoniam estis orti, immortales esse et indissolubiles non potestis. » Jam ad istam vocem illi intremiscere poterant. Quare? Quia immortales esse cupiebant, et mori nolebant. Ergo ut eis auferret timorem, secutus adjunxit atque ait: « Non tamen dissolvemini, neque vos ulla mortis fata periment, nec erunt valentiora quam consilium meum, quod majus est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa quibus colligati estis. » Ecce Deus dat securitatem diis a se factis: securitatem illis dat immortalitatis; securitatem illis dat, quod non relinquant globos corporum suorum. Certe corpus est omne fugiendum? Quantum existimo, responsum est illis, sicut intelligere potestis: sicut et nos loqui possumus, quantum hora sermonis permittit, quantum vestra capacitas sinit, responsum est eis. Jamvero quid et ipsi dicant de resurrectione corporum quasi acute, ut non eis, sicut arbitrantur, etiam nos respondere possimus, multum est ut hodie vobis dicam. Sed quia semel promisi vobis, per istos dies istam de resurrectione carnis quæstionem esse versandam, ad ea quæ restant, adjuvante Domino, et aures et corda in crastinum præparate.

SERMO CCXLII (*a*).

In diebus Paschalibus, XIII.

De Resurrectione corporum, contra Gentiles.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Resurrectionis fides mani-*

[1] Abest, *posterius*, ab Fr. Lugd. Ven. Lov. M.

[2] Fr. Lugd. et Ven., *Et prorsus si corpus qualecumque est fugiendum, non est ut laudes ejus corpus.* Lov., *non est ut laudes ei corpus.* M.

(*a*) Vide de Civitate Dei lib. 22, cap. 26.

* Emendatus ad duos cb. ad d. gr. r. t. v. vd. et ad Ar. Fr. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 147

festo probata, imprudenter ab hominibus impugnatur. Diebus his sanctis resurrectioni Domini dedicatis, quantum donante ipso possumus, de carnis resurrectione tractemus. Hæc enim fides est nostra, hoc donum in Domini nostri Jesu Christi nobis carne promissum est, et in ipso præcessit exemplum. Voluit enim nobis quod promisit in fine, non solum prænuntiare, sed etiam demonstrare. Illi quidem qui tunc fuerunt cum illo, viderunt; et cum expavescerent, et spiritum se videre crederent, soliditatem corporis tenuerunt. Locutus est enim non solum verbis ad aures eorum, sed etiam specie ad oculos eorum : parumque erat se præbere cernendum, nisi etiam offerret pertractandum atque palpandum. Ait enim : *Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in cor vestrum?* Putaverunt enim se spiritum videre. « Quid turbati estis, inquit, et cogitationes ascendunt in cor vestrum? Videte manus meas et pedes meos : palpate, et videte, quia spiritus ossa et carnem non habet, sicut me videtis habere. » Contra istam evidentiam disputant homines. Quid enim aliud facerent homines, qui ea quæ sunt hominum sapiunt, quam disputarent de Deo contra Deum? Ille enim Deus est, illi homines sunt. Sed Deus *novit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt* (*Psal.* XCIII, 11). In homine carnali tota regula intelligendi est consuetudo cernendi. Quod solent videre, credunt : quod non solent, non credunt. Præter consuetudinem facit Deus miracula, quia Deus est. Majora quidem miracula sunt, tot quotidie homines nasci qui non erant, quam paucos resurrexisse qui erant : et tamen ista miracula non consideratione comprehensa sunt, sed assiduitate viluerunt. Resurrexit Christus, absoluta res est. Corpus erat, caro erat, pependit in cruce, emisit animam, posita est [1] in sepulcro. Exhibuit illam vivam, qui vivebat in illa. Quare miramur? Quare non credimus? Deus est qui fecit : considera auctorem, et tolle dubitationem.

CAPUT II. — 2. *Contra resurrectionem carnis obtendunt, Si corruptio non erit, cur manducabitur?* Quærunt ergo homines, utrum corruptio ista corporis, quam sentiunt in carne sua, futura sit in resurrectione mortuorum. Dicimus non futuram. Respondent nobis : Si corruptio non erit, quare manducabitur? Aut si non manducabitur, quare post resurrectionem Dominus manducavit? Modo Evangelium cum legeretur, audivimus, quia cum exhiberet se vivum oculis manibusque discipulorum suorum, parum illi visum est ad demonstrandam evidentiam corporalem : sed addidit, *Habetis hic aliquid quod manducetur? Et obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis : et manducavit, et reliquias dedit illis* (*Luc.* XXIV, 37-43). Dicitur ergo nobis : Si corruptio corporis non resurget, quare manducavit Dominus Christus? Legistis quia manducavit, numquid legistis quia esurivit? Quod manducavit, potestatis fuit, non egestatis. Si desideraret manducare, egeret. Rursus si manducare non posset, minus valeret. Numquid et Angeli, quando suscepti sunt hospitio a patribus nostris, non manducaverunt (*Gen.* XVIII, 1-9, *et Tob.* XII, 19), et tamen corruptibiles non fuerunt?

3. *Si carnis vitia non resurgent, cur in Christo cicatrices.* Rursus dicunt : Resurgent vitia, quæ erant in corpore humano, cum quibus moritur homo? Respondemus : Non resurgent vitia. Et dicitur nobis : Quare ergo Dominus cum suorum vulnerum cicatricibus resurrexit? Quid ad hoc dicimus, nisi quia et hoc potestatis fuit, non necessitatis? Sic resurgere voluit, sic se voluit quibusdam dubitantibus exhibere. In illa carne cicatrix vulneris, sanavit vulnus incredulitatis.

CAPUT III. — 4. *Parvulorum resurrectio qualis.* Adhuc disputant, et quærunt a nobis : Parvuli qui moriuntur, parvuli resurrecturi sunt? an ætas erit plena reviviscentium, quorum erat parva morientium? Hoc quidem in Scripturis definitum non invenimus. Incorruptibilia corpora et immortalia resurrectura promissa sunt. Sed si parva ætas redditur, si statura pusilla revocatur, numquid et propterea infirmitas revocatur? Si parvi erunt, numquid jacebunt, et ambulare non poterunt? Credibilius tamen accipitur et probabilius et rationabilius, plenas ætates resurrecturas, ut reddatur munere, quod accessurum erat tempore. Non enim credituri sumus etiam senectam resurrecturam anhelam et curvam. Postremo corruptionem tolle, et quod vis adde.

5. *Terrenum corpus quomodo in cœlo erit.* Sed, inquis, quomodo erit terrenum corpus in cœlo? Philosophi enim Gentium, illi valde magni, quorum vobis jam vel insanas vel certe humanas sententias intimavi (quæsierunt quippe ista non spiritu Dei, sed conjectura cordis humani); hinc maxime faciunt quæstionem, tractant subtiliter de momentis ponderum et ordine elementorum : et dicunt, quod etiam videmus, mundum sic esse dispositum, ut ima sit terra tanquam in fundo ejus, secunda aqua superfundatur terræ, tertius aer veniat, quartus æther cuncta cooperiat. Illud elementum supernum, quod æthera appellant, ignem dicunt esse liquidum et purum, inde sidera esse formata, ibi nihil posse esse terrenum, quoniam ordo ponderum non admittit. Si dicamus eis nostra corpora in terra nova esse victura, et in cœlo non futura; audacter et temere, imo infideliter dicimus. Credere enim debemus talia corpora nos habituros, ut ubi velimus, quando voluerimus, ibi simus. Nam si respondemus, ad solvendam de ordine ponderum quæstionem, in terra nos esse victuros; de ipso corpore Domini nobis est quæstio, cum quo ascendit in cœlum.

CAPUT IV. — 6. *Christi corpus in cœlo.* Audistis quod de Evangelio modo recens sonuit in auribus nostris : *Elevatis manibus suis benedixit eis. Et factum est, dum benediceret eis, recessit ab eis, et ferebatur in cœlum* (*Luc.* XXIV, 50 *et* 51). Qui ferebatur in cœlum? Dominus Christus. Qui Dominus Christus? Dominus Jesus. Quid enim, separaturus es hominem a Deo, et facturus es aliam personam Dei, aliam hominis, ut jam non sit Trinitas, sed quaternitas? Quomodo tu

[1] Subaudi, *caro*. — Quam vocem exprimunt Er. Lugd. Ven. et Lov. M.

homo anima es et corpus; sic Dominus Christus Verbum, anima et corpus [1]. Sed Verbum non recessit a Patre: et ad nos venit, et Patrem non deseruit; et in utero carnem accepit, et mundum rexit. Quid ergo levatum est in cœlum, nisi quod sumptum est de terra? id est, caro illa, corpus illud, de quo loquens ad discipulos ait: *Palpate, et videte, quia spiritus ossa et carnem non habet, sicut me videtis habere*. Credamus hoc, fratres: et si argumenta philosophorum difficile solvimus; illud quod demonstratum est in Domino, sine difficultate fidei teneamus. Illi garriant, nos credamus.

CAPUT V. — 7. *Deo volente fit quod alias fieri non potest.* Sed non potest, inquiunt, esse terrenum corpus in cœlo. Quid, si hoc velit Deus? Responde contra Deum, et dic: Non potest Deus. Nonne et tu quicumque paganus, dicis omnipotentem Deum? Nonne in libro Platonis, quod hesterno die demonstravi (*In superiore sermone*, *n.* 8), legitur dixisse Deus non factus diis a se factis: « Quoniam estis orti, immortales quidem esse et indissolubiles non potestis; non tamen dissolvemini, neque ulla vos mortis fata periment; nec erunt valentiora quam consilium meum, quod majus est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa quibus estis colligati (*a*)? » Totum ad voluntatem suam redegit Deus, qui potest et quod impossibile est. Nam quid est aliud, Non potestis esse immortales, sed ut non moriamini ego facio; nisi, et quod fieri non potest, ego facio?

CAPUT VI. — 8. *Corporum ordo ex diversitate ponderum. Terrenum corpus contra ponderum ordinem super aquam.* Volo tamen aliquid etiam de diversitate ponderum disputare. Rogo te, dic mihi, Terra terra est, Aqua aqua est, Aer aer est, Æther, id est cœlum, et ignis ille liquidus cœlum est. Quatuor nempe ista quasi gradatim [2] construxerunt et ædificaverunt mundum, hoc est, ex his quatuor ædificatus est mundus. Quære quid in imo sit, terra est: quid desuper, aqua est: quid super aquam, aer est: quid super aerem, cœlum est, æther est. Quid corpora solida quæ tenentur atque tractantur? Non humida dico, quæ labuntur et fluunt; corpora dico tractabilia, unde sunt? Terræ deputanda sunt, an aquæ, an aeri, an ætheri? Responsurus es, Terræ. Terrenum ergo corpus est lignum? Plane terrenum. In terra nascitur, in terra alitur, in terra crescit. Tractabile est, non fluxibile. Redi mecum ad illum ordinem ponderum. Terra in fundamento est: ordinem sequere. Quid super terram? Aqua. Quare lignum natat super aquam? Terrenum est corpus: si revoces ad illum ordinem ponderum, sub aqua esse debuit, non supra. Invenimus inter terram et lignum aquam mediam: subter terram, super aquam, et super aquam iterum terram, quandoquidem lignum terra est. Perdidisti illum ordinem, tene fidem. Ergo terrena corpora inventa sunt super elementum, quod secundum est in ordine elementorum, quando natant ligna, neque merguntur.

CAPUT VII. — 9. *Plumbum super aquam.* Attende aliud, quod plus mireris. Corpora ipsa gravissima, et tamen terrena, quæ [1] mox ut dimissa fuerint super aquam, continuo demerguntur, et ad ima profunda perveniunt, sicut est ferrum, postremo sicut est plumbum. Quid enim plumbo gravius? Accedit tamen manus artificis ad plumbum, facit inde aliquod vas concavum, et natat plumbum super aquam. Ergone non dabit Deus corpori meo, quod dat artifex plumbo? Deinde aquam ipsam ubi ponitis? Redite ad ordinem elementorum. Certe respondebitis, quod aqua sit super terram. Quare ergo antequam currant in terra, pendent nubibus flumina?

10. *Corporum graviorum celerior quorumdam motus.* Revoca inde considerationem tuam et cogitationem ad ea quæ dicturus sum, si Domino adjuvante potuero. Quid facilius movetur, quid velocius agitatur, gravius corpus, an levius? Quis non respondeat, Levius? Leviora enim corpora facilius moventur, velocius aguntur: graviora difficilius atque tardius. Certe regulam fixisti, certe considerasti, et circumspectis omnibus respondisti quia facilius moventur et velocius aguntur corpora leviora, quam graviora. Ita est, dicis. Responde ergo mihi. Quare levissima aranea tarde se movet, et gravis equus velociter currit? De ipsis hominibus loquar: majus corpus hominis gravius est; brevius corpus quod minus habet ponderis, levius est. Ita vero est, sed si alius portet. Si autem ipse homo corpus suum portet, validus currit, macer languore vix ambulat. Appende macrum et robustum hominem; illum languore vix paucas libellas appendentem, illum salubritate corporis multa pondo in carne sua gerentem: tenta tu ambos tollere; gravis est validus, levis est macilentus. Recedat portator, appareat ambulator; ipsos dimitte sibi, agant corpora sua: video macrum vix passum moventem, video validum robustumque currentem. Si hoc valet sanitas, immortalitas quid valebit?

CAPUT VIII. — 11. *Corpora spiritualia post resurrectionem, unde dicta.* Dabit ergo Deus miram facilitatem, miram levitatem. Non sine causa illa corpora spiritualia nuncupata sunt. Non ideo dicta sunt spiritualia, quia erunt spiritus, non corpora. Nam ista quæ modo habemus, dicuntur animalia corpora: et tamen animæ non sunt, sed corpora. Quomodo nunc ista animalia dicuntur, et animæ non sunt: sic illa spiritualia dicuntur, sed non sunt spiritus, quia corpora erunt. Quare dicitur spirituale corpus, charissimi, nisi quia ad nutum spiritus serviet? Nihil tibi contradicet ex te, nihil in te rebellabit adversus te. Non ibi erit quod Apostolus gemit, *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (*Galat.* v, 17). Non ibi erit, *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ* (*Rom.* VII, 23). Hæc bella non ibi erunt: pax ibi erit, pax perfecta

[1] Sic Mss. At editi, *Quomodo tu homo anima es et corpus, et sicut anima et corpus unus est homo; ita Deus et homo unus est Christus. Sed Verbum*, etc.

[2] Sic aliquot manuscripti. Alii vero cum editis, *ista gravida*.

(*a*) Vide de Civitate Dei lib. 22, cap. 26.

[1] Er. Lugd. Ven. Lov. omittunt, *quæ*. M

ibi erit. Ubi volueris, eris : sed a Deo non recedes. Ubi volueris, eris : sed quocumque ieris, Deum tuum habebis. De quo beatus eris, semper cum illo eris.

12. *Resurrectionis promissio tot aliis Dei promissionibus jam impletis confirmatur.* Nemo ergo fallat, nemo argumentetur, nemo sua suspicione deliret : quod nobis promisit Deus, venturum esse certissime teneamus. Quando videbatur Christus, fratres mei, quando spiritus putabatur, ut se corpus esse persuaderet, non solum præbebat oculis videndum, sed etiam manibus contrectandum. Quibus ad exhibendam fidei veritatem in corpore, dignatus est etiam non necessitate, sed potestate cibum sumere : tamen adhuc illis præ gaudio trepidantibus [1], firmamentum cordis adhibuit de sanctis Scripturis ; et ait illis, *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum : quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum,* sicut Evangelium loquitur, quod modo lectum est, *ut intelligerent Scripturas ; et dixit eis, Quia sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertio die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem* (*Luc.* XXIV, 44-47). Illud non vidimus, sed hoc videmus. Quando ista promittebantur, nondum videbantur. Apostoli Christum præsentem videbant : sed toto orbe terrarum diffusam Ecclesiam non videbant : videbant caput, et de corpore credebant. Habemus vices nostras, habemus gratiam dispensationis et distributionis nostræ : ad credendum certissimis documentis, tempora nobis in una fide sunt distributa. Illi videbant caput, et credebant de corpore : nos videmus corpus, credamus de capite.

SERMO CCXLIII [2] (*a*).

In diebus Paschalibus, XIV.

De resurrectione Domini secundum Joannem, in illud, cap, XX, 17, Noli me tangere ; nondum enim ascendi ad Patrem meum (*b*). *Et de membrorum usu post resurrectionem.*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Difficultas in verbis Domini nolentis se a Maria tangi ante ascensionem.* Narratio resurrectionis Domini nostri Jesu Christi secundum evangelistam Joannem hodie legi cœpit. Hoc enim scitis, et commendaveram vobis, secundum omnes quatuor Evangelistas istis diebus resurrectionem Domini recitari. In his ergo quæ audivimus, illud tantum solet movere, quare dixerit Dominus Jesus mulieri quærenti corpus ejus, et eum jam vivum agnoscenti : *Noli me tangere ; nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Dixi autem vobis, et meminisse debetis, non omnia omnes dicere ; sed dici ab aliis, quæ ab aliis prætermissa sunt. Non tamen ita, ut inter se repugnare credendi sint, si absit contentio, et adsit pietas intelligentis. Nam sicut legitur apud evangelistam Matthæum, posteaquam resurrexit, occurrit duabus mulieribus, in quibus et ista erat ; et dixit eis, *Avete. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum* (*Matth.* XXVIII, 9) : et utique ad Patrem nondum ascenderat. Quomodo ergo huic nunc dicitur, *Noli me tangere ; nondum enim ascendi ad Patrem meum ?* Sic enim verba ista videntur sonare, quasi tunc eum posset tangere Maria, quando ascendisset in cœlum. Si in terra positum non tangit, in cœlo sedentem quis mortalium potest tangere ?

CAPUT II. — 2. *Tangere Christum quid.* Sed ille tactus fidem significat. Tangit Christum, qui credit in Christum. Nam et illa mulier quæ fluxum sanguinis patiebatur, dixit apud se ipsam : *Si tetigero fimbriam vestimenti ejus, salva ero* (*Id.* IX, 21). Fide tetigit, et sanitas subsecuta est, quam præsumpsit. Denique ut nossemus quid sit vere tangere, Dominus continuo dixit discipulis suis : *Quis me tetigit ?* Et dixerunt discipuli : *Turbæ te comprimunt, et dicis, Quis me tetigit ?* Et ille : *Tetigit me aliquis* (*Luc.* VIII, 45-46). Quasi dicens : Turba premit, fides tangit. Videtur ergo ista Maria, cui dixit Dominus, *Noli me tangere ; nondum enim ascendi ad Patrem meum,* Ecclesiæ gestare personam, quæ tunc in Christum credidit, cum ascendisset ad Patrem. Ecce vos interrogo, quando credidistis ; interrogo Ecclesiam toto orbe terrarum diffusam, cujus persona erat in una femina : et una voce mihi respondet, Tunc credidi, cum Jesus ascendisset ad Patrem. Quid est, Tunc credidi ; nisi, tunc tetigi ? Multi carnales Christum tantummodo hominem putaverunt, divinitatem in illo latentem non intellexerunt. Non bene tetigerunt, quia non bene crediderunt. Vis bene tangere ? Intellige Christum ubi est Patri coæternus, et tetigisti. Si autem hominem putas, et nihil amplius putas, tibi nondum ascendit ad Patrem.

CAPUT III. — 3. *Difficultas de usu membrorum post resurrectionem.* Adhibuit ergo Dominus Jesus speciem corporis sui humanis sensibus, ad confirmandam carnis resurrectionem. Nihil nos aliud docere voluit, ostendendo se vivum in corpore post resurrectionem suam, nisi ut credatur a nobis resurrectio mortuorum. Cum ergo integra instauranda sint omnia, quæri solet ab eis qui scire desiderant, et rursus proponi solet ab eis qui litigare desiderant, quæstio difficilis de usu membrorum. Dicunt enim, corpus nostrum habere omnia membra sua, et apparere quæ membra quibus sint operibus necessaria. Quis enim nesciat, quis non videat, ad videndum nos habere oculos, aures ad audiendum, linguam ad loquendum, nares ad olfaciendum, dentes ad mandendum, manus ad operandum, pedes ad ambulandum ; illa etiam membra quæ pudenda dicuntur, ad generandum ? Porro autem interiora etiam viscera, quæ ne horrerent aspectibus, voluit Deus esse contecta ; interiora nostra et intestina quæ dicuntur, ad quos usus valeant, et multi hominum, et melius medici cognoverunt. Argumentantur ergo et dicunt nobis : Si aures habe-

[1] Aliquot Mss., *titubantibus.*
[2] Castigatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.
(*a*) Alias, de Diversis 6.
(*b*) Hunc locum ab Augustino tractatum ad plebem testatur Possidius in Indiculo, cap. 8.

bimus ut audiamus, oculos ut videamus, linguam ut loquamur; dentes quare habebimus, si non manducabimus, fauces, pulmones, stomachum, intestina qua cibi transeunt, et pro nostræ valetudinis temperie commutantur; postremo illa ipsa membra quæ vocantur pudenda, quare, inquiunt, habebimus, ubi nulla erit generatio, nulla digestio?

CAPUT IV. — 4. *Membra corporis erunt aut ad usum, aut ad speciem. Harmonia membrorum.* Quid eis respondeamus? Numquidnam dicturi sumus sine intestinis nos resurrecturos, ad similitudinem statuarum? Nam de dentibus facile respondetur. Dentes enim non tantum nos adjuvant ad mandendum, verum etiam ad loquendum; sicut plectrum nervos, sic linguam nostram, ut syllabas sonet, percutientes. Cætera ergo membra nostra erunt ad speciem, non ad usum; ad commendationem pulchritudinis, non ad indigentiam necessitatis. Numquid quia vacabunt, ideo indecora erunt? Et quidem nunc quia imperiti sumus, et causas rerum ignoramus, si videantur interiora nostra, horrentur potius quam diliguntur. Quis enim novit quemadmodum sibi invicem connexa sint membra, et quibus numeris coaptata? Unde vocatur etiam harmonia; quod verbum dictum est de musica: ubi videmus certe in cithara nervos distentos. Si omnes nervi similiter sonent, nulla est cantilena. Diversa distensio diversos edit sonos; sed diversi soni ratione conjuncti, pariunt, non videntibus pulchritudinem, sed audientibus suavitatem. Istam rationem quisquis in membris humanis didicerit, tantum miratur, tantum delectatur, ut omni visibili pulchritudini ista ratio ab intelligentibus præferatur. Modo eam nescimus; sed tunc sciemus: non quia nudabuntur, sed quia etiam cooperta latere non poterunt.

CAPUT V.—5. *Nec interiora membra, nec ipsa corda latebunt post resurrectionem. Omnes invicem noti erunt.* Respondebit mihi aliquis, et dicet: Quomodo si cooperta erunt, latere non poterunt? Corda nostra non latebunt, et viscera latebunt? Cogitationes, fratres mei, cogitationes quas modo non videt nisi Deus, omnes invicem videbunt in illa societate sanctorum. Nemo ibi vult tectum esse quod cogitat, quia nemo ibi male cogitat. Unde ait Apostolus, *Nolite ante tempus quidquam judicare:* id est, Ne temere judicetis, quod non videtis quo corde quis faciat. Si aliquid fit, quod et bono corde fieri potest, noli reprehendere: noli tibi amplius quam humanitas exigit usurpare. Corda videre, Dei est: hominum autem non est, nisi de his quæ manifesta sunt judicare. *Nolite ergo*, inquit, *ante tempus quidquam judicare.* Quid est, *ante tempus?* Sequitur, et dicit: *Donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum.* Quas dixerit tenebras, consequentibus verbis evidenter ostendit: *Illuminet*, inquit, *abscondita tenebrarum.* Quid est hoc? Audi quod sequitur: *Et manifestabit cogitationes cordis* (I *Cor.* IV, 5). Hoc est illuminare abscondita tenebrarum, manifestas facere cogitationes cordis. Modo ergo cogitationes nostræ nobis ipsis, singulis quibusque in luce sunt, quia novimus eas: sed proximis nostris in tenebris sunt, quia non vident eas. Ibi quod nosti te cogitare, et alter sciturus est. Quid times? Modo vis abscondere, modo times publicari cogitationes tuas: forte enim aliquid mali aliquando cogitas, forte aliquid turpe, forte aliquid vanum. Nihil ibi nisi bonum, nihil nisi honestum, nihil nisi verum, nihil nisi purum, nihil nisi sincerum, quando ibi fueris, cogitabis. Quomodo vis videri modo faciem tuam, sic tunc voles videri conscientiam tuam.

CAPUT VI. — Nam et ipsa agnitio, charissimi, ipsa agnitio nonne omnium nostrum erit? Putatis quia me cognituri estis, ideo quia me nostis, et patrem meum non estis cognituri, quem non nostis, aut nescio quem episcopum, qui ante multos annos in hac ecclesia fuit? Omnes noscetis. Qui ibi erunt, non ideo se agnoscent, quia facies videbunt: majori notitia ibi erit invicem agnitio. Sic videbunt omnes, et multo excellentius, quomodo hic solent videre Prophetæ. Divine videbunt, quando Deo pleni erunt. Nec quod offendat erit, nec quod lateat cognitorem.

6. *Membra alia ad usum, alia ad decorem.* Erunt ergo ibi membra integra, etiam quæ hic pudenda sunt, sed ibi pudenda non erunt. Non ibi erit sollicitum integritatis decus, ubi non erit libidinis dedecus. Ecce etiam hic, ubi omnium quodam modo nostrorum operum necessitas mater est; quæ necessitas tunc non erit; tamen invenimus aliqua quæ Deus posuit in corporibus ad nullos usus, sed ad solum decus.

CAPUT VII. — Jamdudum per membra currebam: et nunc ea paulo diligentius retexamus. Oculos habemus ad videndum, aures ad audiendum, nares ad olfaciendum, os et linguam ad loquendum, dentes ad mandendum, guttur ad vorandum, stomachum ad suscipiendum et coquendum, intestina ad trajiciendos cibos ad ima, et illa quæ pudenda appellantur, vel ad egestionem, vel ad generationem: ad operandum manus, ad ambulandum pedes. Barbæ quis usus, nisi sola est pulchritudo? Quare Deus barbam creavit in homine? Speciem video, usum non quæro. Apparet feminæ quare habeant ubera, utique ut parvulos lactent: mammillas viri quare habent? Interroga usum, nullus est: interroga speciem, decet mammillatum pectus et viros. Virili pectori mammillas detrahe, et vide quantam pulchritudinem dempseris, quantam ingesseris fœditatem.

CAPUT VIII.—7. *In beatorum corporibus pulchritudo erit omnibus numeris absoluta.* Sic ergo, charissimi, sic credite, sic tenete, multorum membrorum ibi usum non futurum, sed decus nullius defuturum. Nihil indecorum erit ibi, summa pax erit, nihil discordans, nihil monstruosum, nihil quod offendat aspectum, in omnibus Deus laudabitur. Nam si nunc in ista infirmitate carnis et tenera operatione membrorum apparet tanta corporis pulchritudo, quæ illicit libidinosos, et ad quærendum excitat sive studiosos sive curiosos; et si inveniatur in corpore ratio numerorum, non alius artifex horum, alius invenitur esse cœlorum, sed idem ipse creator infimorum atque

summorum [1] : quanto magis ibi, ubi erit libido nulla, nulla corruptio, nulla deformis pravitas, nulla ærumnosa necessitas, sed interminata æternitas, pulchra veritas, summa felicitas?

CAPUT IX.—8. *Beatorum actio quænam erit. Quadragesima ante Pascha et quinquaginta dies post Pascha. Alleluia. In futura vita laus Dei sine cessatione, sine fastidio.* Sed dicis mihi : Quid acturus sum? usus membrorum ibi non erit, quid acturus sum? Nulla actio tibi videtur stare, videre, amare, laudare? Ecce dies isti sancti, qui post resurrectionem Domini celebrantur, significant futuram vitam post resurrectionem nostram. Sicut enim Quadragesimæ dies ante Pascha significaverunt laboriosam vitam in hac ærumna mortali : sic isti dies læti significant futuram vitam, ubi erimus cum Domino regnaturi. Vita quæ significatur Quadragesima ante Pascha, modo habetur : vita quæ significatur quinquaginta diebus post resurrectionem Domini, non habetur, sed speratur, et sperando amatur; et in ipso amore Deus qui promisit ista, laudatur, et ipsæ laudes Alleluia sunt. Quid est enim Alleluia? Verbum est hebræum, Alleluia, Laudate Deum. Allelu, Laudate; Ia, Deum : Alleluia ergo laudate Deum sonamus, et invicem nos excitamus ad laudandum Deum : concordibus cordibus melius quam citharæ chordis, dicimus laudes Deo, cantamus Alleluia. Et cum cantaverimus, propter infirmitatem recedimus, ut corpora reficiamus. Quare reficimus, nisi quia deficimus? Deinde tanta est infirmitas carnis, tanta hujus vitæ molestia, ut quælibet magna res veniat in fastidium. Quomodo desideravimus istos dies ad annum venturos, cum modo abirent; et quanta aviditate ad illos venimus per temporis intervallum? Si diceretur nobis, Sine cessatione dicite Alleluia, excusaremus. Quare excusaremus? Quia lassi non possemus, quia et ad ipsum bonum fastidio fatigaremur. Ibi nullus defectus, nulla fastidia. State, laudate, *qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri* (*Psal.* CXXXIII, 1). Quid quæris, quid ibi facturus sis? *Beati*, ait, *qui habitant in domo tua, Domine; in sæcula sæculorum laudabunt te* (*Psal.* LXXXIII, 5).

SERMO CCXLIV * (*a*).

In diebus Paschalibus, XV.

De eadem lectione Evangelii Joannis, cap XX, ỹ. 1-18 (*b*).

1. *Resurrectionem Christi nec Magdalena credebat, nec Apostoli. Fides Petri passo Domino absorpta.* Ex Evangelio secundum Joannem resurrectio Domini cœpit hodie recitari. Audivimus, et fidei oculis vidimus erga Dominum Jesum piæ mulieris affectum. Quærebat Jesum, sed tamen adhuc tanquam corpus requirebat hominis mortui, et diligebat tamen tanquam magistrum bonum. Non intelligebat eum resurrexisse a mortuis, non credebat; et quod a monumento remotum lapidem vidit, credens ablatum inde corpus quod quærebat, nuntiavit discipulis rem dolendam. Cucurrerunt duo, quorum unus erat Petrus, alius Joannes. Ipse est enim quem diligebat Jesus, utique præ cæteris : nam omnes ut Dominus diligebat. Cucurrerunt, ut viderent utrum verum diceret mulier, sublatum esse corpus de monumento. Venerunt, attenderunt, non invenerunt corpus, et crediderunt. Sed quid crediderunt? Quod credere non debuerunt. Quando ergo audistis, *Et crediderunt*, forte putastis eos credidisse quod credere debuerunt, hoc est, resurrexisse Dominum a mortuis. Non hoc crediderunt, sed quod nuntiaverat mulier. Denique ut sciatis hoc eos credidisse, subjecit mox Evangelista, et ait : *Nondum enim noverant Scripturas, quia oportebat eum a mortuis resurgere.* Ubi est fides? ubi est toties veritas contestata? Nonne eis ipse Dominus Jesus ante passionem aliquoties dixit tradendum se esse, occidendum, et resurrecturum? Loquebatur adhuc surdis. Jam Petrus ei dixerat, « Tu es Christus Filius Dei vivi. » Jam audierat, « Beatus es, Simon Bar-Jona, quia non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cœlis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferorum non vincent eam. » (*Matth.* XVI, 16-18). Talis fides Domino crucifixo absorpta est. Tamdiu enim Petrus Filium Dei credidit, donec videret in ligno pendentem, donec videret clavis affixum, donec videret mortuum, donec videret sepultum. Tunc perdidit quod tenebat. Ubi petra? ubi firmitas petræ? Petra erat ipse Christus, ille autem a petra Petrus. Ideo surrexerat petra, ut firmaret Petrum : nam perierat Petrus, nisi viveret petra.

2. *Christus agnoscitur a Magdalena. Difficultas in verbis Domini ad Magdalenam.* Postea tamen, quando Dominus dixit mulieri, *Maria*, conversa agnovit eum, et appellavit magistrum, *Rabboni.* Manifestata est huic mulieri resurrectio Domini. Quid sibi ergo vult, *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum?* Quæstio mirabilis multis modis. Primo quia vetuit se tangi, quasi male posset tangi a tangente. Deinde quia rationem reddens quare se tangi noluerit et prohibuerit, ait, *Nondum enim ascendi ad Patrem meum :* quasi diceret, Tunc me tanges, cum ascendero ad Patrem meum. In terra positum tangere prohibebatur, et eum tangere poterat in cœlo sedentem? Dixeram enim, Quid est, *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum?* Plus addo : Quando resurrexit, sicut et ipse dicit, et alii Evangelistæ, et audivimus jam, cum lectiones sanctæ legerentur, apparuit discipulis suis; et cum spiritum eum putarent, ait illis : *Quid turbati estis, et quare cogitationes ascendunt in cor vestrum? Videte manus meas et pedes meos. Palpate, et videte* (*Luc.* XXIV, 37-39). Numquid jam ascenderat? Nondum ascenderat ad Patrem suum, et dixit discipulis suis, *Palpate, et videte.* Ubi est, *Noli me tangere?* Hic forte aliquis dicturus est : Tangi a viris voluit, a

[1] Sic aliquot Mss. At editi, loco *creator*, habent *laudatur*.
* Collatus ad d. r. t. v. et ad Sirm.
(*a*) Alias, ex Sirmondianis 17.
(*b*) Citat Florus ad Philipp. II.

mulieribus noluit. Si feminam horreret, non nasceretur ex femina. Veruntamen quidquid hoc est quod potest facere qualemcumque quæstionem, ut dicatur Dominum se, antequam ad Patrem ascenderet, a viris tangi voluisse, a mulieribus noluisse; ait evangelista Matthæus. Ipse enim narravit[1], occurrisse mulieres Domino resurgenti, in quibus erat et ipsa Maria, et tenuisse pedes ejus (*Matth.* XXVIII, 9). Coarctata est quæstio multis modis, quid sibi velit, *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Totum quidquid locutus sum, ad hoc locutus sum, ut quæstionis difficultas augeretur: videtis validam, et quasi insolubilem. Adjuvet me Dominus, ut solvatur. Qui dignatus est eam proponere, dignetur exponere. Orate mecum effectum: ad me aures, ad illum cor. Quod mihi suggerere dignatur, communicabo vobis. Qui melius intelligit, doceat me: sic doctor sum, ut indocilis non sim. Qui autem melius non intelligit, quod intelligit audiat a me.

3. *Discipulorum de Christo fides ante resurrectionem qualis erat. De Christo quid credendum. Tangere Christum est in ipsum credere. Fidei tactum qualem exigat Christus.* Dominum Jesum, sicut audivimus, sicut apparet, hominem putabant discipuli, et secundum hoc fidem suam librabant: altius non erigebant. In terra cum Christo ambulabant. Quod factus erat propter nos, hoc noverant: quod nos fecit, non noverant. Ipse est Christus et factor, et factus. Vide factorem: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt. » Vide factum: « Et verbum caro factum est, et habitavit in nobis » (*Joan.* I, 1, 2, 3, 14). Videmus ergo Jesum, sed prædicata jam nobis fide Apostolorum. Quod nos novimus, illi nondum noverant. Non facio injuriam. Non audeo dicere ignorantes: sed tamen video ignorantiam confitentes. Non noverant, postea didicerunt, quod jam nos novimus. Christum et Deum et hominem, Christum et factorem rerum et factum in rebus, Christum et creatorem hominis et creatum hominem, nos novimus, illi nondum. Deus Christus æqualis est Patri: tantus est, quantus ille: talis est, qualis ille: hoc est quod ille; non hic est, qui ille. Hoc est quod ille; quia ille Deus; et ille Deus ille omnipotens, et ille omnipotens; ille immutabilis, et ille immutabilis: hoc est quod ille. Non hic est, qui ille; quia ille Pater, hic Filius. Hoc quicumque novit, illi ascendit ad Patrem: qui hoc non novit, nondum illi ascendit Christus ad Patrem; parvulus cum illo est, in terra cum illo est, æqualis omnipotenti nondum illi est. Proficienti ascendit, cum illo qui proficit ascendit. Quid est ergo, *Noli me tangere?* Tactus fidem significat. Tangendo enim acceditur ad eum qui tangitur. Mulierem illam videte, quæ fluxum sanguinis patiebatur. Dixit in corde suo: *Sanabor, si tetigero fimbriam vestimenti ejus* (*Matth.* IX, 21). Accessit et tetigit, sanata est. Quid est, Accessit et tetigit? Propinquavit et credidit. Ut sciatis eam credendo tetigisse, Dominus dixit: *Tetigit me aliquis.* Quid est, *Tetigit me;* nisi, Credidit in me? Et ut noveritis hoc esse *Tetigit me*, quod est Credidit in me; *Responderunt discipuli, et dixerunt ei: Turbæ te comprimunt, et dicis, Quis me tetigit* (*Luc.* VIII, 45 *et* 46)? Si solus ambulares, si spatium tibi ambulandi turba fecisset, si nemo juxta te esset, bene diceres, *Tetigit me aliquis.* Turba premit te, tu unum tangentem commemoras. Et ille repetiit, *Tetigit me aliquis.* Prius enim dixerat, *Quis me tetigit?* et postea, *Tetigit me aliquis.* Nostis[1], quia dicitis, *Turbæ te comprimunt. Tetigit me aliquis.* Turba ista premere novit, tangere non novit. Constat hoc eum significare voluisse dicendo, *Quis me tetigit? Tetigit me aliquis.* Ut illum tactum fidem credamus esse tangentis, vel potius credentis accessum. Quid sibi ergo vult, *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum?* Quod me vides, hoc me putas: *nondum ascendi ad Patrem.* Hominem me vides, hominem me putas: sum quidem homo, sed non hic stet fides tua. Noli me sic tangere, ut hominem tantummodo credas. *Nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Ascendo ad Patrem meum, et tange me: id est, profice, intellige me æqualem Patri, et tunc tange, et salva eris. *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Quod descendi vides, quod ascendi nondum vides. *Nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Memetipsum exinanivi *formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.* Hoc crucifixum est, hoc sepultum, hoc resuscitatum. Illud autem, *Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo* (*Philipp.* II, 7, 6), nondum vides. Quod ascendi nondum vides. Noli tangendo terram, cœlum perdere: noli remanendo in homine, in Deum non credere. *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem.*

4. *Ariani et Photiniani Christum recta fide non tangunt.* Procedat Arianus: prius procedat Photinianus[2]. Respondemus Photiniano: Noli tangere. Quid est, Noli tangere? Noli sic credere: nondum tibi Christus ascendit ad Patrem. Procedat Arianus. Ego, inquit, Deum credo Christum, sed minorem. Nec tibi adhuc ascendit ad Patrem. Cum ascenderit ad Patrem, extende te, ut tangas: extende te, tange Deum. Et ego, inquit, Deum profiteor; sed alterius naturæ, et alterius substantiæ; creatum, non per quem creata sunt omnia; factum, non in principio Verbum sine tempore. Adhuc ergo infra es; nondum tibi ascendit ad Patrem. Vis ascendat tibi ad Patrem? Crede, *Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Rapina non erat, quia natura erat. Rapina usurpatur, natura cognoscitur. *In forma Dei non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Sic est natus, et sem-

[1] Sirm., *Veruntamen quidquid hoc est, potest...... Ait evangelista Matthæus, ipse enim narravit.* M.

[1] Sirmondus, *Nescitis*; dissidentibus omnibus manuscriptis.

[2] Hoc loco apud Florum additur, *Hæretici qui Dominum Jesum nisi hominem omnino non noverunt, Homuncionistæ dicuntur. Isti, inquam, hæretici Homuncionistæ dicuntur, quia Christum nonnisi hominem credunt*; quæ verba absunt ab omnibus exemplaribus hujus sermonis.

per natus; et natus, et semper natus, et sine initio natus. Tu quid dicis, Ariane? Erat tempus, quando non erat Filius. Vides quia nondum tibi ascendit ad Patrem? Noli tangere, noli sic credere. Non est tempus inter Patrem et Filium. Genuit Pater, natus est Filius : sine tempore ille genuit, sine tempore natus est, per quem facta sunt tempora. Sic tange, et ascendit tibi ad Patrem. Verbum, sed coæternum Deo : Sapientia Dei, sed sine qua nunquam Pater fuit. Respondere tibi habet caro tua, et confabulatura tecum, dictura tibi in tenebris : Quomodo natus is fuit? Tenebræ tecum loquuntur. Exponatur mihi, clamas : clamo, exponatur mihi. Quid tibi vis exponatur? Natus est, an non natus? Non enim esset Filius, nisi natus. Si ergo natus est, fuit tempus quando non erat. Falsum est hoc : terra loqueris, de terra loqueris. Expone ergo mihi, ait, quomodo natus, si semper fuit. Non expono, non expono; non possum. Non expono : sed pro me prophetam oppono, *Generationem ejus quis enarrabit* (*Isai.* LIII, 8)?

SERMO CCXLV (*a*).

In diebus Paschalibus, XVI.

De eadem lectione Evangelii, Joannis, cap. XX, ỹ. 1-18.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christum resurrexisse non credebant Apostoli.* Et hodie resurrectio Domini recitata est de sancto Evangelio. Lectum est autem Evangelium secundum Joannem. Audivimus quæ in aliis libris Evangelii non audieramus. Omnibus quidem communis est prædicatio veritatis, et de uno fonte omnes biberunt : sed in prædicatione Evangelii, sicut sæpe commonui Charitatem vestram, alia omnes, alia tres, alia duo, alia singuli posuerunt. Modo ergo quod audivimus secundum Joannis Evangelium, quia Maria vidit Dominum, et dixit ad eam Dominus, *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem*, solus evangelista Joannes commemorat. Hinc ergo loquendum est Sanctitati vestræ. Visis etiam linteaminibus in sepulcro, Dominum non resurrexisse crediderant, sed ablatum esse. Ipse Joannes (se ipsum enim dicit, *quem diligebat Jesus*) cum audisset nuntiantibus mulieribus et dicentibus, *Tulerunt Dominum meum de monumento*, cucurrit cum Petro, et attendit in monumentum, vidit sola linteamina, et credidit. Quid credidit? Non quia resurrexerat, sed quia de monumento perierat. Hoc sequentia verba testantur. Sic enim scriptum est, quod modo audivimus : *Attendit, vidit, et credidit : nondum enim sciebat Scripturas, quia oportebat eum a mortuis resurgere.* Apparuit ergo quid credidit : quod fidei non erat, hoc credidit : credidit, sed falsum credidit. Apparuit ei postea Dominus, fugavit falsum, inseruit verum.

CAPUT II. — 2. *Difficultas in Christi verbis ad Magdalenam.* Tamen illud quod solet movere lectorem et auditorem non incuriosum neque negligentem, quomodo sit dictum, *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem;* hic videamus, Domino ipse adjuvante, quid dictum sit. Movet enim hoc, quid est, *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem.* Quando enim ascendit ad Patrem? Sicut indicant Actus Apostolorum, quadragesimo die post resurrectionem suam, quem diem in nomine ipsius celebraturi sumus : tunc ascendit ad Patrem; tunc eum discipuli qui manibus tetigerunt, oculis deduxerunt. Tunc sonuit angelica vox : *Viri Galilæi, quid statis, intuentes in cœlum? Hic Jesus qui assumptus est a vobis, sic veniet quomodo eum vidistis euntem in cœlum* (*Act.* I, 1-11). Si ergo tunc ascendit ad Patrem, quid dicimus, fratres mei? Maria non poterat eum tangere in terra stantem, et poterat tangere in cœlo sedentem? Si hic non poterat, quanto minus poterat ibi? Quid est ergo, *Noli me tangere; non enim ascendi ad Patrem?* Sic enim sonant verba, tanquam diceret, Tunc me tange, cum ascendero; antequam ascendam, noli me tangere. O Domine, hic es, et non tango; cum ascenderis, tangam? Deinde si antequam ad Patrem ascenderet, tactum horrebat humanum; quomodo se discipulis non solum videndum, sed etiam contrectandum præbuit, quando dixit : *Quid cogitatis in cordibus vestris? Videte manus meas et pedes meos : palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (*Luc.* XXIV, 38-39)? Incredulus etiam ille discipulus Thomas tetigit latus perforatum, et exclamavit : *Dominus meus et Deus meus!* Quando tetigit, nondum ascenderat Jesus ad Patrem. An forte aliquis insipiens dixerit : Antequam ad Patrem ascenderet, viri eum poterant tangere; mulieres autem non poterant, nisi cum ad Patrem ascenderet? Absurda est ista cogitatio, et perversa sententia. Prorsus quod audivit Maria, audiat Ecclesia. Hoc omnes audiant, omnes intelligant, omnes faciant. Quid ergo est, *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem?* Quod me vides, hominem solum putas, Patri æqualem esse adhuc nescis : noli me tangere talem, noli in hominem solum credere, sed Verbum æquale genitori intellige. Quid ergo est, *Noli me tangere?* Noli credere. Quid noli credere? Quia hoc solum sum quod vides. Ascendam ad Patrem, et tunc tange. Tibi ascendo, quando intellexeris æqualem. Quando enim me putas minorem, nondum ascendo tibi.

CAPUT III. — 3. *Noli tangere, id est, noli hominem tantum credere.* Tangere autem, credere esse, puto quia facile possumus intelligere de illa muliere, quæ tetigit fimbriam vestimenti Christi, et salva facta est. Recordamini Evangelium : Dominus Jesus Christus ibat ad visitandam archisynagogi filiam, quæ primo nuntiata fuit infirma, postea mortua. Illo pergente, ecce mulier de transverso venit, quæ fluxu sanguinis laborabat per duodecim annos, et in medicis frustra curantibus et non sanantibus, omnia sua consumpserat : dixitque in corde suo, *Si tetigero fimbriam vestimenti ejus, salva ero* (*Matth.* IX, 21). Hoc ipsum dicere, jam tangere fuit. Denique audi sententiam. Cum salva facta esset secundum fidem suam, ait Dominus

* Hujus sermonis scriptum exemplar nullum vidimus. Exstabat in editis Am. Er. Par. Lov. et in Appendice Operum Fulgentii.

(*a*) Alias, de Tempore 155.

Jesus Christus : *Tetigit me aliquis.* Et discipuli : *Turbæ te comprimunt, et dicis, Quis me tetigit?* Et ille : *Tetigit me aliquis; nam ego scio virtutem exiisse de me* (*Luc.* VIII, 41-46). Gratia processit, ut illa sanaretur, non ut ille minueretur. Dicunt ergo, discipuli, Premunt te turbæ; et tu unum aut unam sensisti? et ille, *Tetigit me aliquis* : illi premunt, ista tetigit. Quid est, illi premunt, ista tetigit? Judæi affligunt, Ecclesia credidit.

CAPUT IV. — 4. *Dominicorum verborum sensus.* Secundum hunc ergo intellectum, quo videmus mulierem tetigisse, quod est credidisse, secundum hoc dictum est ad Mariam, *Noli me tangere*; ascendam, et tange. Tunc enim tange, quando cognoveris, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Verbum quidem caro factum est, Verbum incontaminatum, immaculatum, immutabile manet, et integrum. Sed quia tu hominem solum vides, Verbum non vides; nolo credas in carnem, et relinquas Verbum. Totus Christus tibi appareat, quia æqualis est Patri in Verbo. Noli ergo, inquit, modo tangere : quia nondum vides qui sim. Ecclesia ergo, cujus figuram Maria gerebat, audiat quod audivit Maria. Tangamus omnes, si credamus. Jam ascendit ad Patrem, sedet ad dexteram Patris. Confitetur hoc hodie universa Ecclesia : Ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris. Hoc audiunt qui baptizantur : hoc credunt antequam baptizentur. Quando ergo credunt, Maria tangit Christum. Intellectus obscurus, sed sanus : incredulis clausus, fide pulsanti est apertus. Ipse ergo Dominus Jesus Christus et ibi est, et nobiscum est; et cum Patre est, et in nobis est; et ab illo non recedit, et nos non deserit : et orare docet, ut magister; et cum Patre exaudit, ut Filius.

SERMO CCXLVI[1] (*a*).

In diebus Paschalibus [1], XVII.

De eadem lectione Evangelii Joannis, cap. XX, ℣. 1-18.

1. *Evangelistarum sine falsitate varietas.* Multis modis Dominus Jesus post resurrectionem apparuit fidelibus suis : habuerunt unde scriberent omnes Evangelistæ, sicut eis subministrabat spiritus recordationis rerum quas scriberent. Alius aliud dixit, alius aliud. Prætermittere aliquis potuit aliquid verum, non dicere aliquid falsum. Omnia ista computate unum dixisse : vere enim unus dixit, quia unus Spiritus in omnibus fuit. Hodie quid audivimus? Illud, quod non credebant discipuli resurrexisse Jesum. Et non ei crediderunt, hoc ipsum ante prænuntianti. Res manifesta est, et propterea scripta est, ut Deo magnas gratias agamus, quia in eum credidimus, quem in terra non vidimus : illorum oculis et manibus vix persuasum est, quod nos credimus.

2. *Discipuli credunt ablatum corpus Domini.* Audistis quia intravit in monumentum discipulus ejus, *et vidit linteamina posita, et credidit : nondum enim noverat Scripturas, quia oportebat eum a mortuis resurgere.* Sic audistis, sic lectum est : *Vidit, et credidit; nondum enim noverat Scripturas.* Ergo debuit dici : Vidit, et non credidit; nondum enim noverat Scripturas. Quid ergo est, *Vidit linteamina, et credidit?* Quid credidit? Quod dixerat mulier, *Tulerunt Dominum de monumento.* Si enim audistis, imo quia audistis, hoc dixerat illa mulier : *Tulerunt Dominum de monumento, et nescio ubi posuerunt eum.* Hoc audito cucurrerunt : et intravit in monumentum, vidit linteamina, et credidit quod dixerat mulier, ablatum esse Christum de monumento. Quare credidit ablatum esse et furatum Christum de monumento? quare? *Nondum enim noverat Scripturas, quia oportebat eum a mortuis resurgere.* Intraverat, non invenerat. Resurrexisse eum credere debuit, non furatum esse.

3. *Apparitio Christi Magdalenæ.* Quid sibi ergo vult? Solemus vobis inde omni anno loqui. Sed lectio ipsa solemniter legitur, et sermo ipse solemniter reddatur. Quare dixit Dominus Christus mulieri jam agnoscenti. Primo enim dixerat, *Quem quæris? quid ploras?* Illa autem putabat eum esse hortulanum. Et revera, si consideres quomodo olera ipsius simus, hortulanus est Christus. Nonne est hortulanus, qui posuit granum sinapis in horto suo? id est, semen minimum et fervidum : et crevit et ascendit, et fecit arborem tantam, ut etiam volucres cœli requiescerent in ramis ejus. *Si habueritis,* ipse dicit, *fidem, sicut granum sinapis* (*Matth.* XVII, 19). Modicum videtur granum sinapis, nihil contemptibilius aspectu; nihil fortius gustu. Quod quid est aliud, nisi maximus ardor et intima vis fidei in Ecclesia? Ergo merito putavit eum hortulanum; et ait illi, *Domine,* honorificentiæ causa : quia beneficium petebat, ideo Dominum vocabat. *Si tu abstulisti eum,* inquit, *ostende mihi ubi posuisti eum, et ego eum tollam.* Quasi diceret : Mihi necessarius est, tibi non. O mulier necessarium tibi putas mortuum Christum : vivum agnosce. Tu mortuum quæris : sed ipse tecum vivus loquitur. Nihil autem nobis mortuus prodesset, nisi a mortuis resurrexisset. Et qui quærebatur mortuus, vivum se ostendit. Quomodo vivum? Proprio nomine ipsam appellavit : *Maria.* Et continuo illa nomine suo audito, *Rabboni*, respondit. Hortulanus enim potuit dicere, *Quem quæris? quid ploras? Maria*, non posset dicere nisi Dominus. Nomine ipse appellavit, qui ad regnum cœlorum vocavit. Hoc nomen dixit, quod in libro suo ipse scripserat, *Maria.* Et illa, *Rabboni :* quod est magister. Ipsum cognoverat, a quo ut cognosceretur illuminabatur : jam qui prius hortulanus putabatur, Christus videbatur. Et Dominus ad illam, *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum.*

4. *Quomodo intelligenda verba Christi ad Magdalenam. Tangere fide.* Quid sibi hoc vult, *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum?* Si non illum poterat tangere in terra stantem, poterat tangere in cœlo sedentem? Tanquam diceret : Modo noli me tangere, tunc me tanges cum ascendero ad Pa-

[1] In optimæ notæ Floriacensi libro hic sermo inscribitur, *Habitus quinta feria.*

[1] Collatus ad t. r. t. v et ad Vign.

(*a*) Alias, ex Vignerianis 19.

trem. Recolat Charitas vestra hesternam lectionem, quando apparuit discipulis Dominus, et putaverunt se spiritum videre : ille autem volens eis hunc tollere errorem, præbuit se tangendum. Quid dixit? Heri lectum est : inde Sermo fuit. *Quid turbati estis*, inquit, *et cogitationes ascendunt in cor vestrum? Videte manus meas et pedes meos : palpate et videte* (*Luc.* XXIV, 37-39). Numquid jam ascenderat ad Patrem, quando dicebat, *Palpate et videte?* Præbet se tangendum discipulis suis, non tangendum, sed palpandum, ut fides fiat veræ carnis, veri corporis, ut exhibeatur etiam tactibus humanis soliditas veritatis : præbet ergo se palpandum manibus discipulorum ; et mulieri dicit, *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Quid sibi vult? Viri non potuerunt eum tangere nisi in terra, mulieres eum habebant tangere in cœlo? Quid est ergo tangere, nisi credere? Fide enim tangimus Christum : et melius est manu non tangere, et fide tangere, quam manu palpare, et fide non tangere. Non magnum fuit manu Christum tangere. Judæi tetigerunt quando comprehenderunt, tetigerunt quando ligaverunt, tetigerunt quando suspenderunt : tetigerunt, et male tangendo, quod tetigerunt, perdiderunt. Tangendo fide, o Ecclesia catholica, fides te salvam facit. Tu tantum fide tange, id est, fideliter accede et firmiter crede. Si Christum tantummodo hominem putaveris, in terra tetigisti. Si Christum Deum credideris æqualem Patri, tunc tetigisti quando ascendit ad Patrem. Ergo ascendit nobis, quando illum recte intelligimus. Semel tunc illo in tempore ascendit, sed modo quotidie ascendit. O quam multis necdum ascendit, et quam multis adhuc in terra jacet? Quam multi dicunt : Homo fuit magnus? Quam multi dicunt : Propheta fuit? Quam multi antichristi exstiterunt, qui dicerent, ut Photinus : Homo fuit, plus nihil habuit ; sed omnes homines pios et sanctos excellentia sapientiæ et justitiæ superavit : nam Deus non fuit. O Photine, in terra tetigisti, festinasti tangere, præcipitasti te : et ideo ad patriam non pervenisti, quia in via errasti [1].

5. *Cur Christus distincte dicit, Patrem meum et patrem vestrum*, etc. Deinde verba ipsius audiamus. *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum.* Quare non, Ad Patrem nostrum et Deum nostrum ; sed cum distinctione, *Patrem meum et Patrem vestrum? Patrem meum*, quia unicus sum : *Patrem vestrum*, gratia, non natura. *Patrem meum* quia hoc semper fui : *Patrem vestrum*, quia ego vos elegi. *Deum meum et Deum vestrum.* Unde Deus Christi Pater? Pater ejus, quia genuit eum. Unde Deus ejus? Quia et creavit. Genuit eum Verbum unigenitum ; creavit eum ex semine David secundum carnem. Ergo et Pater Christi, et Deus Christi : Pater Christi, secundum divinitatem ; Deus Christi, secundum infirmitatem. Audi unde Deus Christi, Psalmum interrogemus : *De ventre matris meæ*, inquit, *Deus meus es tu* (*Psal.* XXI, 11). Ante ventrem matris meæ Pater meus, de ventre matris meæ Deus meus. Quare ergo et ibi distinctio, puta, *Patrem meum et Patrem vestrum?* Est distinctio, quia aliter Pater unigeniti Filii, aliter Pater noster : illius Pater per naturam, noster per gratiam. Debuit ergo dicere, *ad Patrem meum et Patrem vestrum*, et, Deum nostrum. Quia Deus creaturæ, si sit Deus, et ideo Christi, quia et creatura Christus secundum hominem : Pater Christi distincte, quia creator Christus ; Deus Christi, quare distincte, cum secundum hominem creatura Christus, creatura et nos? Secundum hominem Christus utique servus, *formam servi accipiens*, juxta Apostolum (*Philipp.* II, 7). Quare ergo *Deum meum et Deum vestrum* ibi distincte? Distincte plane. Nos enim omnes Deus noster per propaginem peccati formavit : ille et homo aliter factus est. Ille de virgine natus est [1] : illum mulier non concupiscendo, sed credendo concepit. Ille propaginem peccati ex Adam non traxit. Nos omnes per peccatum nati sumus : ille sine peccato natus est, qui peccata mundavit. Ergo et ibi distinctio, *Deum meum et Deum vestrum.* Ex semine enim creati estis, ex masculo et femina, ex concupiscentia carnis venistis cum propagine peccati, quibuscumque Scriptura dicit : *Quis mundus in conspectu tuo? Nec infans, cujus unius diei est vita super terram* (*Job.* XIV, 4, *sec.* LXX). Denique cum infantibus curritur, ut solvatur illis quod non vivendo addiderunt, sed quod nascendo traxerunt. Non sic Christus. *Deum meum et Deum vestrum : Deum meum*, propter similitudinem carnis peccati ; *Deum vestrum*, propter carnem peccati.

6. *Conclusio.* Hucusque de lectione evangelica, quæ pertinet ad resurrectionem Domini, quam scripsit Joannes evangelista, sermonem fecisse suffecerit : propterea quia legendæ erunt aliæ lectiones ipsius Evangelii Joannis de ipsa resurrectione Domini. Nemo enim de resurrectione ejus copiosius narravit quam sanctus Joannes, ita ut uno die legi non possit : sed legitur et alio, legitur et tertio, quousque finiatur quidquid et Joannes sanctus de Domini resurrectione scripsit.

SERMO CCXLVII (*a*).

In diebus Paschalibus, XVIII.

De alia lectione Evangelii Joannis, cap. XX, 19-31.

1. *Resurrectio ex quatuor Evangeliis recitata.* Resurrectio Domini nostri Jesu Christi secundum veritatem quatuor Evangelistarum hesterno die videtur esse completa. Primo enim die lecta est resurrectio secundum Matthæum, alio die secundum Lucam, tertio die secundum Marcum, quarto, id est hesterno secundum Joannem. Sed quoniam Joannes et Lucas de ipsa resurrectione et quæ contigerunt post resurrectionem, plurima scripse-

[1] Floriacensis Ms., *sententiam præcipitasti ; ad veritatem Patri æqualis non pervenisti. Deinde verba*, etc.

[1] Tres sequentes versus, qui Vignerio exciderant, mendosum forte exemplar legenti, huc revocantur, aliaque passim errata corriguntur ex manuscriptis.

(*a*) Augustino restitutus nunc primum ex veteri codice PP. Cisterciensium S. Crucis in Jerusalem de Urbe. Erat olim inter Sermones Fulgentii, sed nova demum ipsius operum editione collocatur in suppositiorum Appendice.

runt, quæ non possunt una lectione recitari; et heri audivimus aliquid secundum Joannem, et hodie, et adhuc aliæ lectiones restant. Hodie ergo quid audivimus? Quia ipso die quo resurrexit, id est dominico die, cum sero factum esset, et essent discipuli in uno loco, et ostia clausa essent propter timorem Judæorum, apparuit Dominus in medio eorum. Ipso ergo die, sicut evangelista Joannes testis est, bis apparuit discipulis suis, mane et sero. Ex eo quod mane apparuit, etiam ipsa lectio recitata est: quod vero eodem die sero rursus apparuerit, modo cum recitaretur audivimus. Non opus erat ut a me ista commemorarentur, sed ut a vobis adverterentur: propter quorumdam vero minorem intelligentiam vel majorem negligentiam oportuit commemorare, ut sciatis non solum quid audistis, sed etiam de qua Scriptura vobis legitur quod audistis.

2. *Christi ad discipulos per ostia clausa intrantis miraculum ex aliis miraculis suadetur.* Videamus ergo quid nobis ad loquendum hodierna lectione proponitur. Ipsa quippe lectio admonet nos, et quodam modo loquitur nobis, ut aliquid dicamus, quemadmodum Dominus qui in ea soliditate corporis resurrexit, ut non solum videretur a discipulis, sed etiam tangeretur, potuerit illis apparere ostiis clausis. Nonnulli enim de hac re ita moventur, ut pene periclitentur, afferentes contra miracula divina præjudicia ratiocinationum suarum. Sic enim disputant: Si corpus erat, si caro et ossa erant, si hoc surrexit de sepulcro, quod pependit in ligno; quomodo per clausa ostia intrare potuit? Si non potuit, dicunt, Non est factum. Si potuit, quomodo potuit? Si comprehendis modum, non est miraculum: et si miraculum tibi non videtur, propinquas ut neges quia et de sepulcro resurrexit. Respice ab initio miracula Domini tui, et redde mihi de singulis rationem. Vir non accessit, et virgo concepit. Redde rationem, quomodo sine masculo virgo conceperit. Ubi defecerit ratio, ibi est fidei ædificatio. Ecce habes unum in Domini conceptu miraculum: audi etiam in partu. Virgo peperit, et virgo permansit. Jam tunc Dominus antequam resurgeret, per clausa ostia natus est. Quæris a me et dicis: Si per clausa ostia intravit, ubi est corporis modus? Et ego respondeo: Si super mare ambulavit, ubi est corporis pondus? Sed fecit illud Dominus tanquam Dominus. Numquid ergo cum resurrexit, destitit esse Dominus? Quid quod et Petrum fecit ambulare super mare (*Matth.* XIV, 25-29)? Quod in illo divinitas potuit, in isto fides implevit. Sed Christus, quia potuit; Petrus, quia Christus adjuvit. Si ergo cœperis [1] humano sensu miraculorum discutere rationem, timeo ne perdas fidem. Nescis nihil esse impossibile Deo? Quicumque ergo tibi dixerit, Si intravit per ostia clausa, non erat corpus: responde tu illi a contrario, Imo si tactus est, corpus erat; si manducavit, corpus erat: et fecit illud miraculo, non natura. Nonne admirandus est quotidianus cursus ipse naturæ? Omnia miraculis plena sunt: sed assiduitate viluerunt. Redde mihi rationem: aliquid interrogo de consuetis et solitis: redde rationem, quare tam magnæ arboris fici semen tam modicum est, ut videri vix possit, et humilis cucurbita tam grande semen parit. In illo tamen grano seminis exiguo, vix visibili, si consideres animo, non oculis; in illa exiguitate, illis angustiis, et radix latet, et robur insertum est, et folia futura alligata [1] sunt, et fructus qui apparebit in arbore, jam est præmissus [2] in semine. Non opus est multa percurrere: de quotidianis rebus nemo reddit rationem, et exigis a me de miraculis rationem. Evangelium ergo lege, et crede facta quæ mira sunt. Plus est quod fecit Deus, et non miraris quod excedit omnia opera: nihil erat, et mundus est.

3. *Confirmatur ex dicto Domini de camelo, qui Deo faciente potest intrare per foramen acus.* Sed non potuit, inquis, corporis moles transire per ostia, quæ clausa erant. Quanta erat illa moles, rogo te? Tanta utique, quanta est in omnibus: numquid tanta, quanta est in camelo? Non utique tanta. Lege Evangelium, audi ipsum: difficultatem divitis intrantis in regnum cœlorum cum voluisset ostendere, ait, *Facilius intrat camelus per foramen acus, quam dives in regnum cœlorum.* Hoc audito discipuli, considerantes nullo modo fieri posse ut camelus per foramen acus intraret, contristati sunt apud se, dicentes: *Si ita est, quisnam poterit salvare semetipsum?* Si facilius intrat camelus per foramen acus quam dives in regnum cœlorum; nullo modo potest camelus intrare per foramen acus; nullus ergo divitum salvari potest. Respondit Dominus: *Quæ hominibus impossibilia sunt, Deo facilia sunt* (*Luc.* XVIII, 25-27). Potest Deus et camelum per foramen acus trajicere, et divitem introducere in regnum cœlorum. Quid mihi de ostiis clausis calumniaris? Ostia clausa habent vel rimam: compara rimam ostiorum foramini acus, compara molem carnis humanæ magnitudini camelorum; et noli calumniari divinitati miraculorum.

SERMO CCXLVIII * (*a*).

In diebus Paschalibus, XIX.

De lectione Evangelii Joannis, cap. XXI, 1-14: *et de duabus piscationibus, una ante passionem, altera post resurrectionem* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Piscatio ad mare Tiberiadis non sine mysterio. In piscationibus duabus figura Ecclesiæ præsentis ac futuræ.* Et hodie lectio recitata est de his quæ facta sunt post resurrectionem Domini secundum evangelistam Joannem. Audivit nobiscum Charitas vestra, Dominum Jesum Christum ad mare Tiberiadis ostendisse se discipulis suis; et qui eos jam fecerat piscatores hominum, invenit eos adhuc piscatores piscium. Per totam noctem nihil ceperunt: viso autem Domino, et eo jubente retia mittentes,

[1] Alias, *coneris.*

[1] Alias, *occulta.*
[2] Alias, *promissus.*
* Recognitus est in libris t. Am. Fr. Par. Lov. et in Fulgentii Operum Appendice.
(*a*) Alias, de Tempore 148.
(*b*) In Possidii Indiculo, cap. 8, tractatus iste sive sequentes notantur his verbis: « De centum quinquaginta tribus piscibus, ex Evangelio Joannis. »

ceperunt quantum numerum audistis. Nunquam hoc Dominus juberet, nisi aliquid significare vellet, quod nobis nosse expediret. Quid ergo pro magno potuit ad Jesum Christum pertinere, si pisces caperentur, aut si non caperentur? Sed illa piscatio, nostra erat significatio. Recolamus ergo vobiscum duas illas piscationes discipulorum factas jubente Domino Jesu Christo, unam ante passionem, alteram post resurrectionem. In his ergo duabus piscationibus tota figuratur Ecclesia, et qualis est modo, et qualis erit in resurrectione mortuorum. Modo enim habet sine numero multos, et bonos et malos : post resurrectionem autem habebit certo numero solos bonos.

CAPUT II. — 2. *Piscatio prima*. Recordamini ergo primam piscationem, ubi videamus Ecclesiam qualis est in isto tempore. Dominus Jesus invenit discipulos suos piscantes, quando primum eos vocavit, ut sequerentur eum. Tunc tota nocte nihil ceperunt. Eo autem viso, audierunt ab illo, *Mittite retia. Domine*, inquiunt, *per totam noctem nihil cepimus; sed ecce in verbo tuo rete mittimus*. Miserunt, jubente Omnipotente. Quid potuit aliud fieri, nisi quod ille voluisset? Sed tamen eodem ipso facto aliquid nobis, ut dixi, quod nosse expediat, significare dignatus est. Missa sunt retia. Adhuc Dominus nondum erat passus, nondum resurrexerat. Missa sunt retia : ceperunt tantum piscium, ut duo navigia implerentur, et ipsa retia eadem piscium multitudine scinderentur (*Luc*. v, 1-11). Tunc illis dixit : *Venite et faciam vos piscatores hominum* (*Matth*. IV, 19). Acceperunt ab illo retia verbi Dei, miserunt in mundum tanquam in mare profundum : ceperunt quantam multitudinem Christianorum cernimus et miramur. Duo autem illa navigia, duos populos significabant, Judæorum et Gentium, Synagogæ et Ecclesiæ, circumcisionis et præputii. Illorum enim duorum navigiorum, tanquam duorum parietum de diverso venientium, lapis angularis est Christus (*Ephes*. II, 11-22). Sed quid audivimus? Ibi premebantur navigia præ multitudine. Sic fit modo : multi christiani qui male vivunt, Ecclesiam premunt. Parum est quia premunt · et retia disrumpunt. Nam si non essent retia scissa, schismata non essent commissa.

CAPUT III. — 3. *Secunda piscatio*. Transeamus ergo ab ista piscatione quam toleramus, et ad illam veniamus quam ardenter optamus et fideliter exoptamus. Ecce Dominus mortuus est, sed resurrexit : apparuit ad mare discipulis suis, jubet eos retia mittere, non quomodocumque. Intendite. Nam in prima piscatione non illis dixit, Mittite retia in dexteram, aut in sinistram. Quia si diceret, In sinistram; soli mali significarentur : si diceret, In dexteram; soli boni figurarentur. Ideo non dixit, vel, In dexteram, vel, In sinistram, quia permixti erant capiendi boni cum malis. Jam modo post resurrectionem qualis erit Ecclesia, audite, discernite, gaudete, sperate, comprehendite. *Mittite*, inquit, *retia in dexteram partem*. Jam dexteri capiuntur : nulli mali timeantur. Scitis enim quia dixit se separaturum esse oves ab hædis; oves positurum ad dexteram, hædos ad sinistram : sinistris dicturum, *Ite in ignem æternum*, dexteris dicturum, *Accipite regnum* (*Matth*. xxv, 41, 34). Ecce unde, *Mittite retia in dexteram partem*. Miserunt, ceperunt : certus est numerus; nemo est ibi super numerum (*Psal*. XXXIX, 6). Modo autem quanti super numerum accedunt ad altare, in populo Dei videntur, et in libro vitæ non scribuntur. Ibi ergo certus numerus est. De quibus piscibus et vos esse affectate; non audiendo tantum et laudando, sed intelligendo et bene vivendo. Mittuntur ergo retia, capiuntur pisces magni. Quis est enim ibi tunc parvus, quando erunt æquales Angelis Dei (*Matth*. XXII, 30)? Capiuntur ergo pisces magni, centum quinquaginta et tres. Dicet mihi aliquis, Et tot erunt sancti? Absit a nobis ut tantam paucitatem esse sanctorum et in illo regno futurorum etiam de sola ista Ecclesia suspicemur. Certus numerus erit : sed millia millium erunt de populo Israelitico. Joannes sanctus in Apocalypsi de solo populo Israel duodecies duodena millia dicit futuros, qui se cum mulieribus non conquinaverunt; virgines enim permanserunt. At vero de cæteris gentibus venire dicit cum stolis albis tanta millia hominum, quæ numerare nemo potest (*Apoc*. VII et XIV).

CAPUT IV. — 4. *Numerus piscium quid mysterii habeat. Præcepta nullus implet, nisi adjutus gratia*. Aliquod ergo signum vult iste numerus, et anniversaria solemnitate sermonis hujus commemorare vobis debeo, quod omni anno soletis audire. Centum quinquaginta et tres pisces, numerus est significans millia millium sanctorum atque fidelium. Quare autem isto numero tot millia, quæ futura sunt in regno cœlorum, Dominus significare dignatus est? Audite quare. Scitis Legem datam esse per Moysen populo Dei, et in ipsa Lege præcipuum commemorari Decalogum, id est, decem præcepta Legis. Quorum est unum præceptum de colendo uno Deo; secundum præceptum, *Ne accipias nomen Domini Dei tui in vanum;* tertium præceptum de observatione sabbati, quod Christiani spiritualiter observant, Judæi carnaliter violant. Ista tria præcepta ad Deum pertinent, reliqua septem ad homines : propter illa duo principalia, *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua; et diliges proximum tuum tanquam te ipsum. In his duobus mandatis, tota Lex pendet et Prophetæ* (*Matth*. XXII, 37-40) Quia ergo duo sunt ista præcepta, in illo Decalogo tria pertinent ad dilectionem Dei, et septem ad dilectionem proximi. Quæ sunt septem pertinentia ad hominem? *Honora patrem tuum et matrem, Non mœchaberis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dixeris, Non concupisces uxorem proximi tui, Non concupisces rem proximi tui* (*Exod*. xx, 1-17).

CAPUT V. — Hæc decem præcepta nemo implet viribus suis, nisi adjuvetur gratia Dei. Si ergo legem nemo implet viribus suis, nisi Deus adjuvet Spiritu suo; jam recolite quemadmodum Spiritus sanctus septenario numero commendatur, sicuti sanctus propheta dicit, implendum hominem Spiritu Dei, sa-

pientiæ et intellectus, consilii et fortitudinis, scientiæ et pietatis, Spiritu timoris Dei (*Isai.* xi, 2, 3). Istæ septem operationes commendant septenario numero Spiritum sanctum, qui quasi descendens ad nos, incipit a sapientia, finit ad timorem. Nos autem ascendentes incipimus a timore, perficimur in sapientia. *Initium* enim *sapientiæ timor Domini* (*Eccli.* i, 16). Si ergo Spiritu opus est ut lex possit impleri, accedant septem ad decem, fit numerus decem et septem. Si computes ab uno usque ad decem et septem, fiunt centum quinquaginta et tres. Non opus est omnia nunc numerare, apud vos numerate : sic computate, unum et duo et tria et quatuor sunt decem. Quomodo decem sunt unum et duo et tria et quatuor, sic adde cæteros numeros usque ad decem et septem : et invenis numerum sacrum fidelium atque sanctorum in cœlestibus cum Domino futurorum.

SERMO CCXLIX * (a).

In diebus Paschalibus, xx.

De eadem lectione et de duabus piscationibus.

1. *Piscatio jussu Domini facta duplex.* Audivimus Evangelium, quemadmodum Dominus Jesus, post resurrectionem apparuit discipulis piscantibus ad mare Tiberiadis. Quando eos vocavit primum, dixerat eis : *Venite post me, et faciam vos piscatores hominum* (*Matth.* iv, 19). Et tunc quidem quando vocati sunt, ad ejus verbum mittentes retia, ceperunt magnam multitudinem piscium; sed numerus non est dictus. Deinde in ipsa piscatione prima, non eis dixerat, *Mittite rete in dexteram partem :* sed tantum dixerat, *Mittite;* nec, In dexteram dixit; nec, In sinistram. Captus est autem tantus piscium numerus, ut esset sine numero, et onerata sunt navigia eorum. Et quomodo onerata sunt? Sic loquitur Evangelium, *Ut pene mergerentur* (*Luc.* v, 1-11). Tunc eis dixit quod commemoravi, *Venite post me, et faciam vos piscatores hominum.* Ad ipsa retia pertinemus, sumus quidem illis retibus capti; sed non remanemus captivi. Non timeat capi homo : si capi potest, decipi non potest. Sed quid sibi vult ista postrema piscatio, de qua hodie lectum est Evangelium? Apparuit Dominus piscatoribus stans in littore, et quæsivit ab eis utrum haberent pulmentarium. Dixerunt se non habere; nihil enim ceperant tota nocte. Et ait illis, *Mittite in dexteram partem :* quod tunc non dixerat. Et fecerunt; et non poterant trahere retia præ multitudine piscium. Inventi sunt autem pisces centum quinquaginta tres. Et quoniam in illa prima piscatione dictum erat quia præ multitudine piscium retia rumpebantur, pertinuit ad curam Evangelistæ in ista piscatione dicere, *Et cum tam magni essent, non est scissum rete.*

2. *Piscationes duæ statum Ecclesiæ præsentis et futuræ adumbrant. Donatistarum schisma.* Discernamus piscationes duas; unam ante resurrectionem, alteram post resurrectionem. In illa mittuntur passim retia : non nominatur dextera, ne intelligantur soli boni, non nominatur sinistra, ne intelligantur soli mali : ergo permixti boni et mali. Et retia præ multitudine rumpebantur. Rupta retia significant schismata. Videmus, sic est, sic fit. Implentur navigia duo propter populos duos de circumcisione et præputio : et sic implentur, ut premantur, et pene mergantur. Hoc quod significat, gemendum est. Turba turbavit Ecclesiam. Quam magnum numerum fecerunt male viventes, prementes et gementes [1]? Sed propter pisces bonos non sunt mersa navigia. Disseramus [2] illam piscationem novissimam post resurrectionem. Malus ibi nullus, magna securitas, sed si bonus eris. Inter malos estote boni, et eritis sine malis boni. In ista piscatione est quod moveamini : inter malos estis. O qui fideliter me auditis, o vos ad quos non perit quod dico, o vos quibus verbum non per aures transit, sed in cor descendit, o vos qui plus timetis male vivere quam male mori : quia si bene vixeris, male mori non poteris [3] : vos ergo qui me auditis, ut non solum credatis, sed etiam bene vivatis; vivite bene, et inter malos vivite bene, retia nolite disrumpere. Qui multum sibi placuerunt, et quasi malos sustinere noluerunt, retia ruperunt, in mari perierunt. Vivite inter malos bene, non vobis suadeant mali christiani male vivere. Non dicat cor tuum : Ego solus sum bonus. Si cœperis esse bonus; crede esse et alios, si tu esse potueris. Ne adulteretis, ne fornicemini, ne fraudem faciatis, ne furemini, ne falsum testimonium dicatis, ne falsum juretis, ne inebriemini, ne commodatum negetis, ne inventum alicujus in vico non reddatis. Hæc et talia facite, securi inter malos pisces. Intra eadem retia natatis; sed venietis ad littus, post resurrectionem in dextera inveniemini. Ibi nullus est malus. Quid enim, quia legem nostis, quia Dei mandata cognoscitis, quia scitis quid sit bonum et malum, quid vobis prodest, si non faciatis? Nonne ipsa scientia punitur conscientia? Sic discite, ut faciatis.

3. *Mandata Dei nonnisi per gratiam impleri, intelligitur in numero piscium captorum.* Mandata Dei propter magnum perfectionis mysterium Decalogo continentur. Decem præcepta Legis sunt scripta in tabulis lapideis digito Dei, hoc est Spiritu sancto : in una tabula, præcepta quæ ad Deum pertinent; in altera, quæ ad hominem pertinent. Quare hoc? Quia in dilectione Dei et proximi tota Lex pendet et Prophetæ (*Matth.* xxii, 37-40). Sed quid valent ista decem? Data est lex, sed *si data esset lex quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia* (*Galat.* iii, 21). Nosti legem, et non facis legem; *Littera occidit :* ut autem facias quod nosti, *Spiritus autem vivificat* (II *Cor.* iii, 6). Accedant ad decem septem. Sicut enim lex Decalogo significatur, ita Spiritus sanctus septiformis ostenditur. Ipse invocatur super baptizatos ut det illis Deus, secundum prophetam, Spiritum sapientiæ

* Castigatus est ad d. r. t. v. et ad Vign.
(a) Alias, ex Vignerianis 21.

[1] Forte, *pene mergentes.*
[2] Forte, *Discernamus.*
[3] Rectius legeretur, *quia si bene vixeritis, male mori non poteritis.* M.

et intellectus : ecce duo. Spiritum consilii et fortitudinis : ecce quatuor. Spiritum scientiæ et pietatis : ecce sex. Spiritum timoris Domini : ecce septem (*Isai.* XI, 2, 3). Quando ista septem accesserunt, fiunt decem. Quid dixi? Quasi absurdum est : Cum septem ad decem accesserunt, fiunt decem : quasi oblitus sum numerare. Ergo dicere debui. Cum septem ad decem accesserunt, fiunt decem et septem. Hoc omnes norunt : nam cum dicerem, Cum septem ad decem accesserunt, fiunt decem; pueri isti non me ridebant? Et tamen dico, et repeto, non erubesco. Cum intellexeritis, non reprehendetis computantem, sed amabitis disputantem. Decem sunt illa præcepta legis : sed enumeravi et septem cooperationes Spiritus sancti. Cum ista septem accesserint, fiunt decem : cum Spiritus sanctus accesserit, impletur lex. Si autem ista septem non accesserint, non fiunt illa decem : in littera erunt, sed littera occidit; scientia prævaricatorem facit. Accedat Spiritus, et impletur lex, adjutorio Dei, non viribus tuis. Ergo vide : non valde amemus pertinere ad illa decem. *Si enim ex lege justitia, ergo Christus gratis mortuus est* (*Galat.* II, 21). Sed quo pertineamus? ad illa septem? Tale est ac si facere possimus, sed quid facimus nesciamus. Ergo ad decem septem pertineamus. Lex jubet, Spiritus juvat : lex agit tecum, ut scias quid facias; Spiritus, ut facias. Ergo ad decem septem pertineamus, et computemus decem septem, et inveniemus nos in centum quinquaginta tribus. Jam nostis, sæpe dixi, sæpe ostendi. Ab uno usque ad quatuor decem sunt : sed si omnes addas. Unum sequantur duo : adde et duo, jam tria sunt : post duo sequantur tria, jam sex sunt : post tria sequantur quatuor, jam decem sunt. Quid me rumpo? Quod nostis loquor. Addite cæteros numeros, et pervenietis. Cum perveneritis ad decem et septem, ad centum et quinquaginta et tres crescendo pervenietis. Quid est crescendo? Proficiendo tanquam gradatim pervenietis ad dexteram, Obedite nobis, computate vobis.

SERMO CCL * (*a*).

In diebus Paschalibus [1], XXI.

De eadem lectione et de duabus piscationibus.

1. *Ignobiles cur prius electi a Christo.* Dominus Jesus infirma mundi eligens, ut confunderet fortia, et colligens Ecclesiam suam de toto orbe terrarum, non cœpit ab imperatoribus, aut a senatoribus, sed a piscatoribus. Quæcumque enim dignitates fuissent prius electæ, sibi hoc auderent tribuere, non Dei gratiæ. Hoc consilium secretum Dei, hoc consilium Salvatoris nostri exponit Apostolus, ubi dicit : « Videte enim vocationem vestram, fratres, » Apostoli verba sunt, « quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles ; sed infirma mundi elegit Deus, ut confunderet fortia ; et ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, ut quæ sunt evacuentur, ut non glorietur omnis caro coram illo » (I *Cor.* I, 26-29). Hoc et propheta dixit : « Omnis vallis implebitur, omnis mons et collis humiliabitur, æqualitas campi constituetur » (*Isai.* XL, 4). Denique hodie ad gratiam Domini pariter accedunt nobiles et ignobiles, doctus et imperitus, pauper et dives. Ad istam gratiam accipiendam non se præponit superbia humilitati, nihil scienti, nihil habenti. Sed quid eis dixit? *Venite post me, faciam vos piscatores hominum* (*Matth.* IV, 19). Si illi piscatores non præcessissent, nos quis cepisset? Modo magnus est quilibet orator, si potuerit bene exponere de quo scripsit piscator.

2. *Piscationum duarum discrimen et mysterium. Prima piscatione boni et mali significantur congregandi. Periculum ex malorum felicitate. Schismata.* Cum ergo piscatores piscium elegisset Dominus Jesus Christus, et fecisset piscatores hominum, in ipsis etiam piscationibus eorum aliquid nos voluit admonere de vocatione populorum. Duas piscationes attendite necessaria distinctione discretas : unam, quando Dominus elegit eos de piscatoribus, et fecit eos discipulos suos ; alteram, quam modo audivimus, cum sanctum Evangelium legeretur, post resurrectionem Domini nostri Jesu Christi : illam ante resurrectionem, istam post resurrectionem. Quid intersit inter ambas piscationes, valde debemus attendere : navigium est instructionis nostræ nova Evangelii prædicatio, in quo et piscantes invenit, quibus et ait, *Mittite retia.* Dixerunt illi : *Tota nocte nil cepimus*, frustra laboravimus ; *ecce in nomine tuo mittemus retia.* Miserunt, et tantum ceperunt, ut implerent duas naviculas, quæ piscium multitudine ita premebantur, ut propemodum mergerentur. Deinde ipsa multitudine piscium disrupta sunt retia. Tunc ait illis, *Venite post me, et faciam vos piscatores hominum.* Tunc relictis retibus et naviculis, secuti sunt Christum (*Luc.* V, 1-11). Modo post resurrectionem exhibuit nobis Dominus Christus aliam piscationem, distantem ab illa superiore. Tunc enim, *Mittite retia*, dixit : nec, In sinistram ; nec, In dexteram partem ; sed tantum, *Mittite retia*, dictum est. Si enim diceret, In sinistram, malos solos significaret; si, In dexteram, solos bonos. Quia ergo nec In dexteram nec In sinistram dixit, boni et mali significantur, de quibus loquitur Evangelium alio loco : quia misit paterfamilias servos suos parata cœna, et adduxerunt quos invenire potuerunt, bonos et malos, et impletæ sunt nuptiæ discumbentibus (*Matth.* XXII, 8, 10). Talis est modo Ecclesia, plena bonis et malis. Multitudine impletur Ecclesia : sed multitudo ista aliquando premit, et prope naufragium conatur adducere. Male viventium multitudo bene viventes ita perturbat, ut qui bene vivit, stultum se putet, quando attendit alios male vivere : maxime quia secundum bona hujus sæculi inveniuntur multi felices nocentes, et inveniuntur multi infelices innocentes. Et quam metuendum est ne naufragio prematur atque mergatur ! Quam metuendum est, charissimi, ne di-

[1] In vetustissimo codice Floriacensi hic sermo prænotatur, *Habitus feria sexta.*

* Castigatus ad d. f. r. t. et ad Vign.

(*a*) Alias, ex Vignerianis 22.

cat qui bene vivit : Quid mihi prodest, quia bene vivo ! Ecce enim ille male vivit et honoratior est me. Mihi quid prodest quia bene vivo? Periclitatur : timeo ne mergatur. Alloquar eum, ut de profundo erigatur. Qui bene vivis, bene vive : noli fatigari, noli retro respicere. Vera est promissio Domini tui dicentis, *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* XXIV, 13). Attendo, inquis, quod alius male vivit, et felix est. Falleris, infelix est : et eo est infelicior, quo sibi videtur felicior. Insania est, quod non agnoscit miseriam suam. Si videres febrientem ridentem, tu plangeres insanientem. Quod tibi promissum est, nondum venit. Ille qui tibi felicior videtur, rebus visibilibus et temporalibus pascitur, ipsis lætatur : nec attulit ea, nec auferet ea. Nudus ingressus est, nudus est exiturus. A falsis gaudiis venturus est ad veros dolores. Tibi autem quod promissum est, nondum venit. Dura, ut pervenias; persevera, ne deficiendo te ipsum fraudes : nam Deus te fallere non potest. Ecce dixi breviter, ne navigia mergantur. Accessit aliud ad illam piscationem detestabilius, ut retia rumperentur. Rupta sunt retia, hæreses factæ sunt. Quid enim aliud sunt schismata, nisi scissuræ? Sic ferenda et toleranda est prima piscatio, ut nemo tædio fatigetur : quamvis scriptum sit, *Tædium tenuit me pro peccatoribus relinquentibus legem tuam* (*Psal.* CXVIII, 53). Navigium clamat, quod prematur a multitudine, tanquam ipsa navis habet hanc vocem : *Tædium tenuit me pro peccatoribus relinquentibus legem tuam*. Etsi premeris, vide semper ne mergaris. Tolerandi sunt mali modo, non separandi. Misericordiam et judicium Domino canto (*Psal.* C, 1) : prius misericordia prærogatur, et postea judicium exercetur. Separatio in judicio fiet. Modo audiat me bonus, ut sit melior : audiat et malus, ut sit bonus; cum tempus est pœnitentiæ, nondum sententiæ. Transeamus ab ista piscatione, quæ habet gaudia mixta lacrymis : gaudia, quia colliguntur boni; mixta lacrymis, quia vix feruntur mali.

3. *Altera piscatio. Numerus piscium in hac sola dictus. Mysterium numeri piscium. Lex sine gratia nihil valet. Decem præceptorum distinctio. Auxilium Dei ad implendam legem necessarium.* Ad illam piscationem novissimam animum convertamus : ibi reficiamur, ibi consolemur. Et ideo ipsa post resurrectionem Domini facta est, quia significavit Ecclesiam, qualis post resurrectionem futura est. Ecce dicitur discipulis piscantibus; Dominus dicit, qui et prius dixit : sed prius, quid mitterent; modo, quo mitterent, id est, in dexteram partem navigii. Ergo illi modo capiuntur, qui ad dexteram stabunt : illi capiuntur, quibus dictum est, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum* (*Matth.* XXV, 34). Mittunt, et capiunt. Ibi numerus non est dictus in prima piscatione; sola multitudo dicta est, numerus non est definitus. Multi sunt enim super numerum modo, id est, veniunt, intrant, implent ecclesias. Ipsi implent theatra, qui ecclesiam. Super numerum implent : ad numerum illum qui futurus est in vita æterna, non pertinent, nisi mutentur, cum vivunt. Et numquid omnes mutantur? Quomodo nec illi boni omnes perseverant. Ideo illis dictum est : *Qui perseveravit usque in finem, hic salvus erit*. Et illis qui adhuc mali sunt, dicitur : *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (*Ezech.* XXXIII, 11). Ergo ibi numerus non est dictus, quia multi super numerum facti sunt. Dixit Psalmus : *Annuntiavi, et locutus sum, multiplicati sunt super numerum* (*Psal.* XXXIX, 6). Modo in dexteram, non super numerum : centum quinquaginta tres sunt, sed magni. Hoc enim dictum est : *Et cum tam magni essent, non est scissum rete*. Tunc enim congregatio sanctorum erit, divisiones et scissuræ hæreticorum non erunt : pax erit, et perfecta unitas erit. Nemo minus, nemo plus erit, integer numerus erit. Sed valde pauci sunt; si centum quinquaginta tres tantum sunt. Absit a nobis, ut tot soli sint in hac plebe : quanto magis in universa Ecclesia Dei? Apocalypsis ipsius Joannis evangelistæ ostendit visam fuisse tantam multitudinem sanctorum et in illa æternitate felicium, quantam numerare nemo possit. Sic ibi habetur scriptum (*Apoc.* VII, 9). Et tamen omnes ad numerum istum pertinent, ad centum quinquaginta tres. Ad paucitatem ampliorem volo redigere numerum istum. Centum quinquaginta tres sunt, pauciores illos faciamus. Decem et septem sunt isti centum quinquaginta tres. Quare decem? quare septem? Decem, propter legem : septem, propter Spiritum. Septenaria enim forma, propter perfectionem quæ prædicatur in donis Spiritus sancti. *Requiescet*, inquit Isaias propheta, *super eum Spiritus sanctus*. Et cum dixisset Spiritum sanctum, enumeravit septem virtutes. *Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis :* habes quatuor. *Spiritus scientiæ et pietatis, Spiritus timoris Domini* (*Isai.* XI, 2, 3). A sapientia cœpit, ad timorem terminavit : tanquam descendens locutus est a summis ad ima, a sapientia ad timorem. Ab imis ad summa, a timore ad sapientiam : *Initium* enim *sapientiæ timor Domini* (*Psal.* CX, 10). Hoc est donum gratiæ : ista septenaria virtute in dilectis Dei operatur Spiritus sanctus, ut aliquid lex valeat ibi. Nam si tollas Spiritum, quid valet lex? Prævaricatorem facit. Ideo dictum est, *Littera occidit*. Jubet, et non facit. Non occidebat, antequam tibi juberetur; et si tenebat providentia peccatorem, non tamen tenebat prævaricatorem. Jubetur, et non facis; prohibetur, et facis : ecce littera occidit. Lex autem decem præcepta habet. Præceptum primum legis est, colendum esse unum Deum, nullum alium, nullum idolum faciendum. Præceptum secundum est, *Non accipies nomen Dei tui in vanum*. Præceptum tertium est, *Observa diem sabbati*; sed spiritualiter, non carnaliter quomodo Judæi. Ista tria præcepta ad dilectionem Dei pertinent. Sed quia, *In his duobus præceptis*, ait, *tota Lex pendet et Prophetæ*, id est, in dilectione Dei et in dilectione proximi (*Matth.* XXII, 37-40) : cum audisti quid pertineat ad dilectionem Dei, unitas, veritas, quies; attende quid pertineat ad dilectionem proximi. *Honora patrem tuum, et matrem tuam :* habes quartum præceptum. *Non mœchaberis :* habes quin-

tum. *Non homicidium facies* : habes sextum. *Non furtum facies* : habes septimum. *Non falsum testimonium dices* : habes octavum. *Non concupisces rem proximi tui* : habes nonum. *Non concupisces uxorem proximi, tui* (*Exod.* xx, 1-17) : habes decimum. Qui dicit, *Non concupisces*, interna pulsat, interiora percutit. Concupiscentia negotium agit. Ecce ista Lex est in decem : quid prodest cum didiceris, et non feceris? Prævaricator eris. Ut autem facias, auxilium necessarium est. Unde auxilium? De Spiritu. Ergo *Littera occidit, Spiritus autem vivificat* (II *Cor.* III, 6). Ad decem accedant septem, fiunt decem et septem. In isto numero est omnis multitudo perfectorum; sed quomodo perveniant ad centum quinquaginta tres, soleo vobis dicere, et multi præveniunt me : solemniter tamen sermo reddendus est. Multi obliti sunt, aliqui nec audierunt : qui autem non sunt obliti et audierunt, patienter ferant, ut alii commemorentur et instruantur. Quando duo ambulant in via, unus celerior et alter tardior, in potestate celerioris est ut comes non deseratur. Nihil perdit, qui audit quod sciebat; et in eo quod nihil perdit etiam gaudere debet, quia instruitur qui nesciebat. Decem et septem numera, ab uno usque ad decem et septem, ita ut omnes addas, et pervenies ad centum quinquaginta tres. Quid a me exspectatis? Numerate vobis.

SERMO CCLI * (*a*).

In diebus Paschalibus (*b*), XXII.

De eadem lectione et de duabus piscationibus.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Piscationes Domini jussu factæ duæ. In prima piscatione tria significata sunt : mixtura bonorum et malorum, pressura turbarum, separationes hæreticorum.* Liberatoris nostri piscatio, nostra est liberatio. Duas autem advertimus in sancto Evangelio Domini piscationes, id est, quando ad verbum ipsius missa sunt retia : unam prius, quando discipulos elegit; et hanc alteram, quando a mortuis resurrexit. Illa piscatio significavit Ecclesiam, qualis est modo : ista vero post resurrectionem Domini, significavit Ecclesiam, qualis futura est in fine sæculi. Denique in illa priori piscatione, jussit mitti retia, et non dixit in quam partem; sed tantummodo ut mitterentur, præcepit. Miserunt discipuli : non dictum est, In dexteram; non dictum est, In sinistram. Pisces enim homines significabant : si ergo diceretur, In dexteram, soli boni futuri erant; si diceretur, In sinistram, soli mali. Quia vero permixti futuri erant in Ecclesia et boni et mali, sine differentia missa sunt retia; ut caperentur pisces significantes mixturam bonorum et malorum. Deinde et hoc ibi scriptum est, quia tantum ceperunt piscium, ut duæ naviculæ impletæ mergerentur, hoc est, ad submersionem premerentur (*Luc.* V, 1-7). Non enim submersa sunt illa duo navigia, sed periclitata. Unde periclitata? Multitudine piscium. Significatum est hinc, quia per multitudinem quam collectura erat Ecclesia, periclitatura erat disciplina. Et hoc adjunctum est in illa piscatione, atque narratur, quia et retia præ multitudine piscium disrupta sunt. Disrupta retia quid significaverunt, nisi futura schismata? Tria ergo ista in illa piscatione significata sunt : mixtura bonorum et malorum, pressura turbarum, separationes hæreticorum. Mixtura bonorum et malorum; quia nec in dexteram, nec in sinistram missa sunt retia : pressura turbarum; quia tantum captum est, ut naviculæ premerentur : separationes hæreticorum; quia tanta fuerat multitudo, ut retia rumperentur.

CAPUT II. — 2. *Altera piscatione significatus electorum numerus. Rete missum in dexteram, quia soli boni colligendi. Numerus, ad electos : super numerum, ad reprobos spectat.* Respicite nunc ad piscationem istam, quæ hodie recitata est. Facta est enim post resurrectionem Domini, ut significaret talem futuram Ecclesiam post nostram resurrectionem. *Mittite*, inquit, *rete in dexteram partem.* Discretus est ergo numerus eorum qui ad dexteram stabunt. Meministis enim Dominum dixisse venturum se esse cum Angelis suis, et quod congregabuntur ante eum omnes gentes; et dividet eas, sicut pastor dividit oves ab hædis : oves ponet ad dexteram, hædos ad sinistram. Ovibus dicturus est, *Venite, percipite regnum* : hædis dicturus est, *Ite in ignem æternum* (*Matth.* XXV, 31-41). *Mittite in dexteram.* Tanquam diceret : Jam resurrexi, Ecclesiam volo significare, quæ erit in resurrectione mortuorum. *Mittite in dexteram.* Missa sunt retia in dexteram : nec poterant ea levare præ multitudine piscium. Et ibi dicta est multitudo : sed hic certus numerus, et multitudo, et magnitudo : ibi autem non est dictus numerus. Modo enim antequam veniat resurrectio, et separentur boni a malis, illud impletur quod ait propheta : *Annuntiavi, et locutus sum.* Quid est, *Annuntiavi, et locutus sum?* Retia misi. Et quid? *Multiplicati sunt super numerum* (*Psal.* XXXIX, 6). Est numerus, sunt super numerum. Numerus ad sanctos pertinet, qui sunt regnaturi cum Christo. Super numerum modo in Ecclesiam intrare possunt, in regnum cœlorum non possunt.

CAPUT III. — Quare admoneo, ut eripiatis vos de præsenti sæculo malo. Quare admoneo, ut qui vultis vivere, non imitemini malos christianos. Non dicatis : Quare? ille non fidelis est, et inebriatur? Quare? ille non fidelis est, et concubinas habet? Quare? ille non fidelis est, et quotidie fraudes facit? Quare? ille non fidelis est, et mathematicos consulit? Modo enim qui volueritis esse grana, tunc inveniemini in massa. Qui autem volueritis palea esse, inveniemini in magno acervo, sed magno igne incendendo.

3. *Littus, finis sæculi. Non scissum rete, quia nullæ hæreses. Quis magnus, et quis minimus, in regno cælorum.* Quid ergo? *Adduxerunt*, inquit, *retia ad littus.* Petrus attraxit retia ad littus : modo cum Evange-

* Emendatus ad duos cb. ad d. gr. r. t. vd. et ad Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 4.

(*b*) In Homiliarum collectione Alcuini sive Pauli diaconi studio adornata, et Parisiis apud Joannem Parvum anno 1537 impressa, legendus ponitur feria quarta Paschæ, ibique prænotatur, « Sermo sancti Maximini : » sed manifesto errore, pro « sancti Augustini. »

lium legeretur, audistis. Ubi audis littus, intellige finem maris: ubi audis finem maris, intellige sæculi finem. In illa piscatione non ad littus attracta sunt retia: sed ipsi pisces qui capti sunt, in naviculas fusi sunt. Hic autem traxerunt ad littus. Spera finem sæculi. Venturus est finis; bono dextrorum, malo sinistrorum. Et quot pisces? *Attraxerunt*, inquit, *retia habentia pisces centum quinquaginta tres*. Et adjecit Evangelista rem necessariam: *Et cum tanti*, id est, tam magni *essent*, *non est scissum rete*. Magni erunt, sed hæreses non erunt: et ideo magis hæreses non erunt, quia magni erunt. Qui sunt magni? Lege verba ipsius Domini in Evangelio, et invenies magnos. Ait enim quodam loco: *Non veni Legem et Prophetas solvere, sed adimplere.*

CAPUT IV. — *Amen enim dico vobis, quoniam quicumque solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit*: solverit et docuerit sic; *solverit* male vivendo, *et docuerit* bona docendo: *minimus vocabitur in regno cœlorum* (*Matth.* v, 17-19). Sed in quo regno cœlorum? In Ecclesia quæ modo est; quia et ipsa vocatur regnum cœlorum. Nam si non vocaretur regnum cœlorum et ista Ecclesia, quæ colligit bonos et malos, non diceret ipse Dominus in parabola loquens: *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, quæ congregat omnia genera piscium.* Sed ecce quid sequitur? *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare.* Sagenæ, retia sunt: *congregat omnia genera piscium.* Sed quid? Trahunt illa ad littus. Hoc in parabola Dominus dicit. Et cum traxerint ad littus, sedent, *et colligunt bonos et mittunt in vascula, malos autem projiciunt.* Et exposuit quod proposuit. Quid enim ait? *Sic erit in consummatione sæculi.* Intellexistis littus? *Veniunt*, inquit, *Angeli, et colligunt malos de medio justorum, et mittunt in caminum ignis ardentis: ibi erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* xiii, 47-50). Tamen regnum cœlorum est appellata Ecclesia. Et quando quidem mare habet pisces simul natantes et bonos et malos, in isto regno cœlorum, id est, in Ecclesia hujus temporis minimus vocatur ille qui docet bona, et agit mala: quia ibi est et ipse. Non enim non est ibi: ibi est in regno cœlorum, id est, in Ecclesia, qualis est isto tempore. Docet bona, agit mala: necessarius est, mercenarius est. *Amen dico vobis*, ait, *perceperunt mercedem suam* (*Id.* vi, 2). Prodest aliquid. Nam si nihil prodessent, qui bona docent et male vivunt, non diceret ipse Dominus suo populo: *Scribæ et Pharisæi cathedram Moysi sedent: quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite.* Quare? *Dicunt enim, et non faciunt* (*Id.* xxiii, 2 *et* 3).

CAPUT V. — 4. *Magnus in regno cœlorum.* Intendat ergo Charitas vestra: volo enim exponere qui sunt pisces magni. *Qui solverit*, inquit, *unum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cœlorum.* Ibi erit, sed minimus. *Qui autem fecerit, et sic docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum.* Ecce sunt illi pisces magni, ad dexteram capti. *Qui fecerit, et sic docuerit*: bona fecerit, bona docuerit: non sibi loquenti male vivendo contradixerit, cum male vitæ testem habeat linguam bonam. « Qui » ergo « fecerit, et sic docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum. » Et sequitur: « Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra super Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum » (*Matth.* v, 20). Modo quomodo intelligis regnum cœlorum? Illud unde dicitur dextris, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum* (*Id.* xxv, 34). *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum.* Quid est, *plus quam Scribarum et Pharisæorum?* Respice Scribas illos et Pharisæos, qui cathedram Moysi sedent, de quibus dictum est, *Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite: dicunt enim, et non faciunt.* Ergo justitia Pharisæorum est, dicere et non facere. Abundet justitia vestra super Scribarum et Pharisæorum, ut et bona dicatis, et bene vivatis.

CAPUT VI. — 5. *Numerus piscium centum quinquaginta trium quid significet. Spiritus sanctus septenario commendatus. Sanctificatio nostra plena.* Jam ergo de numero centum quinquaginta trium piscium quid opus est eadem retexere? Nostis illa. A decem et septem nascitur numerus crescens. Incipe ab uno, perveni ad decem et septem, ut omnes addas: id est, unum addas ad duos, et fiant tres; addas tres, et fiant sex; addas quatuor, et fiant decem. Sic omnes adde usque ad decem et septem, et pervenis ad centum quinquaginta tres. Tota ergo intentio nostra esse non debet, nisi quid sibi volunt decem et septem: ibi est enim fundamentum centum quinquaginta trium. Quid sibi volunt decem et septem? In lege agnosce decem. Decem præcepta data sunt prima: Decalogus [1] dicitur scriptus in tabulis digito Dei. In decem agnosce Legem, in septem agnosce Spiritum sanctum. Septenario enim numero commendatur Spiritus sanctus. Ideo non nominatur in Lege sanctificatio, nisi septimo die. Fecit Deus lucem: non dictum est, Sanctificavit eam. Fecit firmamentum: non dictum est, Sanctificavit firmamentum. Discrevit mare a terra, jussit germinare terram: non dictum est, Sanctificavit. Fecit lunam et sidera: non dictum est, Sanctificavit. Jussit animalia procedere de aquis natantia et volantia: non dictum est, Sanctificavit. Jussit de terra exire animalia quadrupedia et omnia repentia: non dictum est, Sanctificavit. Fecit ipsum hominem: non dictum est, Sanctificavit.

CAPUT VII. — Ventum est ad septimum diem, ubi requievit; et ipsum sanctificavit (*Gen.* ii, 3). Per requiem suam Deus sanctificavit requiem nostram. Ibi ergo erit sanctificatio nostra plena, ubi cum illo sine fine requiescemus. Nam quare Deus requiesceret? Non enim operando fatigatus est. Tu si verbo facias, non fatigaris: si jubeas, et continuo fiat, stas, integer manes. Pauca verba dixit, unde totum fecit, et subito lassatus est?

6. *Lex non impletur sine Dei adjutorio. Non timore pœnæ lex impletur, sed amore justitiæ.* Ergo legem agnosce in decem; Spiritum sanctum agnosce in septem. Jungatur Spiritus Legi. Quia si acceperis Le-

[1] In Homiliarum collectione, *data sunt. Primo Decalogus.*

gem, et defuerit tibi adjutorium Spiritus, non imples quod legis, non imples quod tibi jubetur : sed homo sub Lege insuper prævaricator tenetur. Accedat Spiritus, adjuvet; et fit quod jubetur. Si desit Spiritus, littera occidit te. Quare littera occidit te? Quia prævaricatorem te faciet. Nec potes te excusare de ignorantia, quia legem accepisti. Jam quod faceres didicisti, ignorantia te non excusat, Spiritus te non adjuvat : ergo periisti. Sed quid ait apostolus Paulus, *Littera occidit, Spiritus autem vivificat* (II *Cor.* III, 6)? Unde Spiritus vivificat? Quia facit impleri litteram, ne occidat. Isti sunt sancti, qui faciunt legem Dei ex dono Dei. Lex jubere potest, juvare non potest. Accedit adjutor Spiritus; et fit jussum Dei cum gaudio, cum delectatione. Nam multi faciunt ex timore. Sed qui faciunt legem, timendo pœnam, mallent non esse quod timerent. Qui autem faciunt Legem amando justitiam, gaudent et ibi, quia non habent inimicam.

CAPUT VIII. — 7. *Sermo Dei adversarius noster.* Ideo dicit Dominus, *Concorda cum adversario tuo cito, dum es cum illo in via* (*Matth.* V, 25). Quis est adversarius tuus? Sermo Legis. Quæ est via? Vita ista. Quomodo est ille adversarius? Dicit, *Non mœchaberis :* et tu vis mœchari. Dicit, *Non concupisces rem proximi tui :* et tu vis rapere res alienas. Dicit, *Honora patrem et matrem :* et tu contumeliosus es in parentes. Dicit Lex, *Noli dicere falsum testimonium* (*Exod.* XX, 1-17): tu a mendacio non recedis. Quando vides quia ille sermo aliud jubet, et tu aliud facis, est adversarius tuus. Adversarium habes malum, non tecum intret in secretarium : compone dum es cum illo in via. Adest Deus qui vos concordet. Quomodo vos concordat Deus? Donando peccata, et inspirando justitiam, ut fiant opera bona. Cum ergo concordaveris cum adversario, id est, cum decalogo Legis, per Spiritum sanctum, pertinebis ad decem et septem. Cum pertinueris ad decem et septem, jam exinde excrescet numerus ad centum quinquaginta tres. Eris ad dexteram coronandus : ne remaneas ad sinistram damnandus.

SERMO CCLII * (*a*).

In diebus Paschalibus, XXIII.

De eadem lectione et de duabus piscationibus.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Piscatio jussu Domini facta non sine mysterio. Altera piscatio ante passionem. Etiam factis loquitur Christus.* Multis et variis modis, et altitudinem divinitatis suæ, et misericordiam humanitatis, in Scripturis sanctis Dominus noster Jesus Christus ostendit, quemadmodum solet, in mysteriis et sacramentis; ut petentes accipiant, et quærentes inveniant, et pulsantibus aperiatur. Hoc enim etiam quod lectum est hodie de sancto Evangelio quærit intellectorem, et facit gaudium spirituale, cum fuerit intellectum. Intendat Sanctitas vestra quid sibi velit, quod eo modo se Dominum discipulis demonstrasse sancta Scriptura testatur, quomodo Evangelista narrat. Perrexerunt enim discipuli piscatum, et tota nocte nihil ceperunt. Dominus autem apparuit eis mane in littore, interrogavit utrum haberent pulmentarium : illi se dixerunt non habere. Ait illis : *Mittite retia in dexteram partem, et invenietis.* Qui quasi empturus venerat, gratis tanta largitus est; et largitus de mari, tanquam de creatura sua. Magnum quidem miraculum. Miserunt statim, et tantum ceperunt ut præ multitudine piscium extrahere retia non possent. Sed hoc tantum miraculum si attendas quis fecerit, non est mirum : multa enim majora jam fecerat. Non enim qui ante resurrectionem mortuos suscitaverat, magnum aliquid post resurrectionem fuit quod pisces capi fecit. Ergo interrogare debemus ipsum miraculum, quid nobis interius loquatur. Non enim sine causa non dixit utcumque, Mittite retia; sed, *Mittite in dexteram partem.* Deinde pertinuit ad Evangelistam dicere et numerum piscium. Pertinuit etiam dicere, *Et cum tanti essent*, id est, tam magni, *retia non sunt disrupta.* Hoc loco recordari nos fecit, aliquando ad jussum Domini missa esse retia, quando elegit discipulos, antequam pateretur ipse. Ibi erat Petrus, Joannes et Jacobus. Miserunt retia, ceperunt pisces innumerabiles, et cum unum navigium impletum esset, quæsierunt se adjuvari a vicino navigio : et impleta sunt duo navigia piscibus (hoc ante resurrectionem), sane tam multis, ut retia rumperentur (*Luc.* V, 1-7). Quare ibi numerus nullus dicitur? Quare ibi retia rumpebantur, hic non rupta sunt? Quare ibi non dictum est, ut ad dexteram partem mitterentur retia, hic autem dixit, *Mittite retia in dexteram partem?* Non est utique sine causa. Non enim faciebat ista Dominus quasi frustra et inaniter. Verbum Dei est Christus, qui non solum sonis, sed etiam factis loquitur hominibus.

CAPUT II. — 2. *Discrimen duarum piscationum. Retia, verbum Dei; mare, sæculum.* Hoc ergo nobis propositum est, quod cum vestra Charitate tractemus, quid sibi velit ista diversitas. Etenim retia illa quæ missa sunt antea, et ceperunt innumerabilem piscium numerum, et oneraverunt duas naves, et retia rumpebantur, et non sunt missa in dexteram partem retia; sed neque dictum est, in sinistram. Jam mysterium captionis illius impletur hoc tempore. Illud autem alterum mysterium, quod non sine causa post resurrectionem fecit, jam non moriturus, sed semper vivus futurus; non solum divinitate, qua nunquam mortuus est, sed etiam corpore, quo pro nobis mori dignatus est. Non ergo frustra illud ante passionem, hoc post resurrectionem. Illic nec in dexteram, nec in sinistram, sed tantum, *Mittite retia :* hic autem, *Mittite in dexteram.* Ibi nullus numerus, sed sola copiosa multitudo, ut duas naves pene mergeret; nam et hoc dictum est ibi : est hic autem et numerus, et magnitudo piscium. Deinde ibi retia rumpebantur, hic pertinuit ad Evangelistam dicere, *Et cum tam magni essent, retia non sunt disrupta.*

* Castigatus ad duos cb. ad gr. r et ad t lim. Par. Lov.
(*a*) Alias. de Diversis 5.

Numquid non videmus, fratres, verbum Dei retia esse, et hoc sæculum mare, et omnes qui credunt intra illa retia includi? Si forte quis dubitat hoc significare, attendat ipsum Dominum in parabola hoc dixisse, quod in miraculo ostendit. Ait enim: « Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, quæ congregat ex omni genere piscium. Quam, cum impleta esset, educentes, traxerunt illam ad littus; et juxta littus sedentes elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in fine sæculi: exibunt Angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus et stridor dentium » (*Matth.* XIII, 47-50). Apparet ergo signum habere fidei, retia missa in mare. Annon est mare hoc sæculum, ubi se invicem homines quasi pisces devorant? An parvæ procellæ et fluctus tentationis perturbant hoc mare? An parva pericula sunt navigantium, id est, in ligno crucis patriam cœlestem quærentium? Manifestissima ergo similitudo est.

CAPUT III. — 3. *Duo navigia, duo populi. Submersionis periculum ex multitudine. Periclitatur navis Judæorum.* Illud tantum videamus, fratres (quia resurrectio Domini novam vitam significat, quam habebimus, cum hoc sæculum transierit), quomodo primum verbum Dei missum est in hoc mare, id est, in hunc mundum. In hoc sæculum fluctibus turbulentum, et tempestatibus periculosum, et naufragiis molestum, missum est verbum Dei, et cepit multos, ita ut implerentur duo navigia. Quæ sunt duo navigia? Populi duo. Quibus populis duobus, tanquam duobus parietibus lapis angularis factus est Dominus, ut eos in se conjungeret ex diverso venientes (*Ephes.* II, 11-22). Venit enim populus Judæorum ex alia longe consuetudine: venit autem populus Gentium ab idolis. Venit ex circumcisione populus Judæorum: venit ex præputio populus Gentium. Ex diverso venerunt: sed in lapide angulari junguntur. Nunquam enim angulum faciunt parietes, nisi e diverso venientes. In Christo ergo concordaverunt duo populi, vocati ex Judæis qui erant prope, et ex Gentibus qui erant longe. Nam quia prope erant Judæi (jam enim unum Deum colebant), quando crediderunt in Christum, attende quid fecerint. Quidquid habuerunt, vendiderunt, et posuerunt pretia prædiorum suorum ante Apostolorum pedes: et distribuebatur unicuique, prout cuique opus erat (*Act.* IV, 34, 35). Liberati sunt sarcinis negotiorum sæcularium, et levibus humeris secuti sunt Christum: subdiderunt collum jugo leni, et amplectentes lapidem angularem ex propinquo, pacati sunt. Venit autem et populus Gentium ex longinquo, et ipse pervenit ad illum lapidem, et convenit in pace. Istos duos populos significant duæ illæ naves. Sed tanta multitudine piscium impletæ sunt, ut pene mergerentur. Legimus enim et inter ipsos, qui de Judæis crediderant, exstitisse carnales, qui pressuram faciebant Ecclesiæ, et prohibebant Apostolos Gentibus loqui Evangelium, dicentes, Non est missus Christus nisi circumcisis: ut si vellent Evangelium accipere Gentes, circumciderentur. Unde apostolus Paulus missus ad Gentes, odiosus eis factus erat verum prædicans, qui de Judæa crediderant (*Galat.* IV, 16). Volebat enim Apostolus, ut ex diverso veniens populus Gentium, tamen angulum tangeret, ubi firma pax erat. Carnales ergo illi exigentes circumcisionem, non pertinebant ad numerum spiritualium: neque jam videbant transactis sacramentis carnalibus venisse illum, cujus præsenti luce umbræ fugarentur. Tamen quia seditiones faciebant, quasi multitudine sua mergebant navem.

CAPUT IV. — 4. *Navis Gentium. Retia rupta, hæreses et schismata.* Attendamus etiam navem Gentium. Videamus si non tanta multitudo collecta est in Ecclesiam, ut vix ibi appareant grana frumenti in tam multo numero palearum. Quam multi raptores, quam multi ebriosi, quam multi maledici, quam multi spectatores theatrorum! Nonne ipsi implent ecclesias, qui implent et theatra? Et talia plerumque seditionibus quærunt in ecclesiis, qualia solent in theatris. Et plerumque si aliquid spiritualiter dicatur aut jubeatur, resistunt, reluctantur, sequentes carnem, repugnantes Spiritui sancto. Unde Judæos quoque Stephanus accusabat (*Act.* VII, 51). In ista civitate, fratres mei, nonne experti sumus, quod recordatur nobiscum Sanctitas vestra, quanto periculo nostro de ista basilica ebriositates expulerit Deus (*a*)? Nonne seditione carnalium pene mergebatur nobiscum navis? Unde hoc, nisi de illo numero piscium innumerabili? Deinde etiam illud ibi dictum est, quia retia rumpebantur. Disruptis retibus, hæreses et schismata facta sunt. Retia quidem omnes concludunt: sed impatientes pisces, nolentes venire ad cibum Domini, ubi possunt, impingunt se, et rumpunt, et exeunt. Et retia quidem illa per totum expanduntur: qui rumpunt autem, per loca rumpunt. Donatistæ ruperunt in Africa, Ariani ruperunt in Ægypto, Photiniani ruperunt in Pannonia, Cataphryges ruperunt in Phrygia, Manichæi ruperunt in Perside. Quot locis sagena illa disrupta est? Et tamen quos includit, perducit ad littus. Perducit quidem, sed numquid qui ruperunt retia? Omnes mali exeunt[1]. Non quidem exeunt, nisi mali: remanent autem et boni et mali. Nam unde perducitur sagena ad littus cum piscibus et bonis et malis, de qua in parabola locutus est Dominus?

CAPUT V.— 5. *In area Domini palea semper aliqua cum frumento. Venti paleas ad aream reflant.* Hanc enim similitudinem habet etiam area, cum trituratur. Est palea, sunt frumenta: sed tamen qui attendunt aream, difficile vident nisi paleam. Diligentia opus est ut frumenta in palea inveniantur. Venti autem perflant undique aream. Et cum trituratur, antequam subrigatur ut possit ventilari, numquid non patitur ventos? Ventus flat ex hac parte, verbi gratia, tollit paleas: inde rursus flat, tollit ad alteram partem. A quacumque parte tollit paleas, et mittit in sepem, et

[1] Mss., *sed numquid corruperunt* (vel, *corrumpunt*) *retia? Omnes mali exeunt.* Videtur legendum sic, *Sed numquid cum rumpunt retia, omnes mali exeunt?*

(*a*) Vide Augustini epist. 22 et 29.

in spinas, et quolibet. Non potest frumentum inde tollere ; non tollit ventus nisi paleas. Sed tamen cum tulerint undique flantes venti paleas, numquid solum triticum in arca remanebit? Non inde it nisi palea : remanet autem et palea et frumentum. Quando it omnis palea? Quando venerit Dominus ferens ventilabrum in manu sua, et mundabit aream suam, frumenta recondet in horreum, paleam autem comburet igni inexstinguibili (*Matth.* III, 12). Melius intendat Sanctitas vestra quid dicam. Aliquando enim venti qui tollunt paleam de area, iterum flant a sepe ubi hæserat palea, et eam revocant in aream. Sicut, verbi gratia, nescio quis homo in Catholica constitutus, passus est aliquam tentationem tribulationis. Vidit sibi carnaliter subveniri posse in negotio suo apud Donatistas : dictum est illi, Non tibi subvenietur, nisi hic communicaris. Flavit ventus, projecit in spinas. Si contingat illi negotium habere sæculare rursus, quod non possit finiri nisi in Ecclesia catholica, non attendens ubi sit, sed ubi negotia sua commodius explicet, quasi flante vento ab altera parte sepis, revocatur ad aream Domini.

CAPUT VI.— 6. *Carnalia quærentes, sive sint intra, sive foris, palea sunt. Palea potest fieri frumentum.* Isti ergo, fratres, qui carnalia quærunt in Ecclesia, et non sibi proponunt quid promittat Deus : quia hic sunt tentationes, pericula, difficultates ; post temporales autem labores, requiem sempiternam promittit, et Angelorum sanctorum societatem : sibimet ergo ista non proponentes, sed carnalia desiderantes in Ecclesia, sive sint in area, sive sint foris, palea sunt. Nec ad illos valde gaudemus, nec palpamus eos vanis adulationibus. Bonum est illis ut fiant frumentum. Hoc enim interest inter illas veras paleas, et istos carnales homines, quia paleæ illæ non habent liberum arbitrium, homini autem Deus dedit liberum arbitrium. Et si vult homo, heri fuit palea, hodie fit frumentum : si a verbo Dei se avertat, hodie fit palea. Et non est quærendum, nisi quales inveniat ultima ventilatio.

CAPUT VII. — 7. *Ecclesia post resurrectionem non nisi bonos habitura significatur.* Attendite jam, fratres, etiam illam Ecclesiam beatam, mysticam, magnam, quam significant centum quinquaginta tres pisces. Ista enim qualis sit, audivimus, et novimus, et videmus : illa autem qualis futura sit, in prophetia nobis est ; sed adhuc nondum pervenit experimento. Sed tamen licet de futura gaudere, quamvis præsentem nondum videamus. Missa sunt tunc retia, nec in dexteram, nec in sinistram : captura enim erant et bonos et malos. Si enim diceretur, In dexteram ; non ibi intelligerentur mali : si diceretur, In sinistram ; non ibi intelligerentur boni. Quando autem bonos et malos habitura erant, passim missa sunt retia, et ceperunt, ut tractavimus, iniquos et justos. Nunc autem jam futura Ecclesia in illa Jerusalem sancta, ubi patebunt omnium corda mortalium, non est metuendum ne intret aliquis in illam Ecclesiam qui malus est. Non enim sub pelle mortalitatis teget astutiam cordis nequissimi. Jam enim venit Dominus : et ideo post resurrectionem jubet ut mittantur hæc retia in dexteram, jam non moriturus. Et fit quod Apostolus ait, *Quo usque veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestabit cogitationes cordis : et tunc laus erit unicuique a Deo* : quando publicabuntur conscientiæ, quæ modo teguntur. Tunc ergo boni soli erunt ibi, pellentur mali. Ad dexteram enim missa sunt retia, iniquos habere non poterunt.

CAPUT VIII. — 8. *Centum quinquaginta tres pisces quid significent.* Quare ergo centum quinquaginta tres? Numquid tot erunt sancti? Nam si computentur, non solum omnes fideles, qui in bona vita exierunt de corpore, sed soli martyres ; unus dies passionis martyrum si computetur, millia hominum inveniuntur coronatorum. Ergo centum quinquaginta tres pisces, quid sibi volunt, sine dubio conquirendum est. Quid sibi volunt quinquaginta? In isto enim numero, id est, in quinquaginta mysterium est : quia ter multiplicati quinquaginta, fiunt centum quinquaginta. Nam ideo videtur additus ternarius numerus, ut admoneamur ex qua multiplicatione facti sint centum quinquaginta tres : ac si diceretur, Centum quinquaginta in tria divide. Nam si diceretur, Centum quinquaginta duo, ex illo numero qui supercrevit admoniti, divideremus in septuaginta quinque : quoniam septuaginta quinque bis ducti, faciunt centum quinquaginta. Divisionem quippe binariam binarius numerus additus indicaret. Si diceretur, Centum quinquaginta sex, in vigenos quinos partiri debuimus, ut fierent eorum sex partes. Nunc autem quia dictum est, Centum quinquaginta tres, in tres partes debemus dividere totum illum numerum, id est, centum quinquaginta. Hujus ergo numeri pars tertia, quinquaginta sunt. Itaque nostra tota consideratio in quinquagenario numero figenda est.

CAPUT IX. — 9. *Quinquaginta dies, et Alleluia post Pascha antiquæ traditionis.* Numquid forte ipsi sunt quinquaginta isti dies, quos nunc celebramus? Non enim sine causa, fratres mei, consuetudinem antiquæ traditionis tenet Ecclesia, ut per istos quinquaginta dies Alleluia dicatur. Alleluia enim laus est Dei. Significatur ergo nobis laborantibus actio quietis nostræ. Cum enim post istum laborem ad illam requiem veniemus, solum negotium laus Dei erit, actio nostra ibi Alleluia est. Quid est Alleluia? Laudate Deum. Quis laudet Deum sine defectu, nisi Angeli? Non esuriunt, non sitiunt, non ægrotant, non moriuntur. Nam et nos diximus Alleluia, et cantatum est mane hic, et cum jam adessemus, paulo ante diximus Alleluia. Odor nos quidam divinæ laudis, et illius quietis attingit, sed ex majore parte mortalitas premit. Lassamur enim dicendo, et membra nostra reficere volumus : et si diu dicatur Alleluia, onerosa nobis est laus Dei, propter molem corporis nostri. Nam plenitudo sine cessatione in Alleluia, post hoc sæculum et post laborem erit. Quid ergo, fratres? Dicamus quantum possumus, ut semper dicere mereamur. Ibi cibus noster Alleluia, potus Alleluia, actio quie-

tis Alleluia, totum gaudium erit Alleluia, id est, laus Dei. Quis enim laudat aliquid sine defectu, nisi qui fruitur sine fastidio? Quantum ergo erit robur in mente, quanta immortalitas et firmitas in corpore, ut neque mentis deficiat intentio in contemplatione Dei, neque membra succumbant in continuatione laudis Dei?

CAPUT X. — 10. *Quinquagenarii et quadragenarii numeri mysterium. Quadragenarius numerus, hoc tempus significat.* Quare ergo quinquaginta dies in hoc mysterio celebrantur? Dominus quadraginta dies fecit cum discipulis post resurrectionem, sicut Actus Apostolorum testantur: post quadraginta dies ascendit in cœlum, et decimo die postea quam ascendit, misit Spiritum sanctum. Quo impleti Apostoli, et omnes qui convenerant in unum, locuti sunt linguis, et fecerunt illa magnalia, quæ legentes et credentes amplectimur, cum magna fiducia loquentes verbum Dei (*Act.* I *et* II). Quadraginta dies fecit in terra cum discipulis, ante passionem autem quadraginta dies jejunavit (*Matth.* IV, 2): non invenis alium jejunasse quadraginta diebus, præter Dominum, et Moysen (*Exod.* XXXIV, 28), et Eliam (III *Reg.* XIX, 8). Dominus tanquam Evangelium, Moyses tanquam Lex, Elias tanquam Prophetia: quia Evangelium testimonium habet a Lege et Prophetis (*Rom.* III, 21). Ideo et in monte, quando voluit ostendere Dominus noster Jesus gloriam suam, inter Moysen et Eliam stetit (*Matth.* XVII, 2, 3). Medius in honore ipse fulgebat: Lex et Prophetæ a lateribus attestabantur. Quadragenarius ergo numerus tempus hoc significat, in quo laboramus in sæculo: quia sapientia nobis hic dispensatur temporaliter. Aliter enim visio sapientiæ immortalis sine tempore, aliter autem temporaliter dispensatur. Fuerunt enim Patriarchæ, et transierunt hinc: temporalis fuit dispensatio ipsorum. Non dico, temporaliter vivunt; nam semper vivunt, et cum Deo vivunt. Sed temporalis dispensatio verbi per eos facta est. Non enim modo loquuntur hic; sed scripta sunt quæ locuti sunt, et leguntur in tempore. Venerunt Prophetæ tempore proprio, et abierunt. Venit Dominus tempore proprio: nam nunquam recessit præsentia majestatis, nunquam recedit divinitate ubique constitutus; sed quomodo in Evangelio dictum est, *In hoc mundo erat, et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit: in sua propria venit, et sui eum non receperunt* (*Joan.* I, 10, 11). Quomodo hic erat, et quomodo venit, nisi quia hic erat majestate, venit humanitate? Quod enim venit in carne, temporaliter nobis sapientiam ipse ministravit: temporaliter per Legem, temporaliter per Prophetas, temporaliter per Scripturas Evangelii. Cum transierint enim tempora, videbimus ipsam sapientiam sicut est, quæ retribuit denarium numerum. Septenarius enim numerus indicat creaturam: quia sex diebus Deus operatus est, et septimo ab operibus quievit. Ternarius vero numerus conditorem Patrem et Filium et Spiritum sanctum insinuat. Perfecta est sapientia, creaturam creatori pie subdere; discernere conditorem a conditione, artificem ab operibus. Qui commiscet artifici opera, nec artem intelligit, nec artificem: qui autem discernit, impletur sapientia. Iste est ergo denarius, plenitudo sapientiæ. Sed quando temporaliter distribuitur; quia in quaternario numero est insigne temporalium, quater ductus denarius, quadragenarium numerum facit. Et annus quadrifarie variatur, verno, æstate, autumno et hieme: et maxime apparet in tempore quaternaria quædam vicissitudo. Quatuor etiam ventos Scriptura commemorat. Per quatuor enim cardines perrexit Evangelium, quod in tempore dispensatur: et ipsa est catholica Ecclesia, quæ quatuor partes orbis obtinuit. Ergo denarius hoc modo quadragenarium numerum facit.

CAPUT XI. — 11. *Quadragenario bene gesto additur denarius. Quinquagenarius numerus significat Ecclesiam futuram.* Ideo quadraginta diebus illi jejunaverunt, significantes in isto tempore necessariam esse abstinentiam ab amore rerum temporalium. Hoc enim significant per tot dies perpetua illa jejunia, quadraginta diebus. Unde et populus ille Israel quadraginta annos per eremum ductus est, antequam terram promissionis regnaturus intraret. Sic et nos in vita ista, ubi maxima sollicitudo est, ubi timor, ubi pericula tentationum, temporali dispensatione quasi per eremum ducimur. Sed cum bene gesserimus quadragenarium numerum, id est, bene vixerimus in ista temporali dispensatione, secundum præcepta Dei ambulantes, accipiemus mercedem denarium illum fidelium. Quia et Dominus quando ad vineam mercenarios conduxit, mercedem illis denarium dedit. Omnibus denarium, et quos mane conduxerat, et quos medio die, et quos fine diei, omnibus denarium dedit (*Matth.* XX, 1-10). Quia si fuerit ab ineunte ætate quisque fidelis, denarium accepturus est; jam non per temporum distributionem, sed in æterna contemplatione sapientiam discernentem Creatorem a creatura; ut Creatore perfruatur, de creatura laudet Creatorem. Sed credidit aliquis juvenis, et priore tempore suo non fuit fidelis; denarium est accepturus. Sed credidit senex, jam in occasu diei quasi hora undecima conductus ad vineam; et ipse denarium percepturus est. Itaque ad quadragenarium illum bene gestum, adde mercedem denarii, et fiet quinquagenarius numerus, qui significat Ecclesiam futuram ubi semper laudabitur Deus. Sed quia in nomine Trinitatis vocati sunt omnes, ut in quadragenario numero bene vivant, et denarium accipiant, ipsum quinquagenarium ter multiplica, et fiunt centum quinquaginta. Adde ipsum mysterium Trinitatis, fiunt centum quinquaginta tres, qui piscium numerus in dextera inventus est: in quo tamen numero innumerabilia sunt millia sanctorum. Unde nulli mali projicientur, quia non ibi erunt: nec ullo schismate retia disrumpentur, quæ sunt vincula unitatis et pacis.

CAPUT XII. — 12. *Quadraginta dies ante, et quinquaginta post Pascha. Carnalis festorum celebratio. Perfecta beatitudo.* Satis esse arbitror expositum grande mysterium. Sed scitis quod ad nos pertinet

bene operari tempore quadragesimo, ut possimus Dominum laudare in quinquagesimo. Ideo quadraginta illos dies, antequam vigilemus, in labore et jejunio et abstinentia celebramus: significant enim præsentiam hujus temporis. Post resurrectionem autem Domini, quia isti dies significant lætitiam sempiternam (nondum hoc sunt, sed hoc significant: in mysterio res est, fratres, nondum in effectu: non enim quando celebratur Pascha, crucifigitur Dominus: sed quomodo præterita anniversaria celebratione significamus, sic et futura quæ nondum sunt): isto ergo tempore relaxantur jejunia; significat enim numerus dierum istorum quietem futuram. Sed videte, fratres, ne per multam ebriositatem quasi permissi magna effusione, carnaliter volentes celebrare istos dies, non mereamini quod significant in sempiternum cum Angelis celebrare. Forte enim quemcumque ebrium reprehendero, dicturus est: Tu nobis tractasti quia isti dies lætitiam sempiternam significant; tu nobis insinuasti quia hoc tempus gaudium angelicum et cœleste prænuntiat: non ergo debui mecum bene facere? Utinam bene, et non male. Significat enim tibi gaudium, si fueris templum Dei. Si autem immunditia vinolentiæ impleas templum Dei, sonat tibi Apostolus, *Quisquis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus* (*I Cor.* III, 17). Sit hoc conscriptum in cordibus Sanctitatis vestræ, meliorem esse hominem minus intelligentem et melius viventem, quam multum intelligentem et non bene viventem. Plenitudo quidem est et beatitudo perfecta, ut cito quisque intelligat et bene vivat: sed si forte utrumque non potest, melius est bene vivere, quam cito intelligere. Qui enim bene vivit, meretur amplius intelligere: qui male vivit, et quod intelligit perdet. Sic dictum est: *Qui habet, dabitur ei; qui autem non habet, et id quod videtur habere, auferetur ab eo* (*Matth.* XXV, 29).

SERMO CCLIII * (*a*).

In diebus Paschalibus (*b*) XXIV.

De ultima lectione Evangelii Joannis, cap. XXI, ℣. 15-25.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Petrus ob trinam negationem, ter interrogatus de sua dilectione.* Evangelium sancti Joannis apostoli, quod dicitur secundum Joannem, hodie terminatum est, de his quæ narravit quomodo apparuerit Dominus post resurrectionem discipulis suis [1]. Compellavit ergo apostolum Petrum, illum præsumptorem et negatorem, cum loqueretur ei jam vivus morte devicta, et dicebat: *Simon Joannis* (sic enim appellabatur Petrus), *amas me?* Respondebat ille quod erat in corde ipsius. Si Petrus respondebat quod in corde habebat; Dominus quare quærebat, qui cor videbat? Denique ipse etiam Petrus mirabatur, et cum quodam tædio audiebat quærentem, quem noverat scientem. Semel dictum est: *Amas me?* Responsum est: *Diligo te, Domine, tu scis.* Et iterum: *Amas me? Domine, tu omnia nosti; tu scis quia diligo te.* Et tertio, *Amas me?* Contristatus est Petrus. Quid contristaris, Petre, quia ter respondes amorem? Oblitus es trinum timorem? Sine interroget te Dominus: medicus est qui te interrogat, ad sanitatem pertinet quod interrogat. Noli tædio affici. Exspecta, impleatur numerus dilectionis, ut deleat numerum negationis.

2. *Dilectionem Christus postulat sibi erga oves suas impendi.* Ubique tamen, ubique, id est, in ipso ternario numero interrogationis suæ Dominus Jesus respondenti amorem commendat agnos suos, et dicit, *Pasce agnos meos, pasce oves meas*: tanquam diceret, Quid mihi retribuis, quia diligis me? Dilectionem tuam ostende in ovibus meis. Quid mihi præstas, quia diligis me; quando ego tibi præstiti, ut diligeres me? Sed dilectionem tuam erga me, habes ubi ostendas, habes ubi exerceas: *pasce agnos meos.*

CAPUT II. — Qualiter autem essent pascendi agni dominici, oves tanto pretio comparatæ quanta essent dilectione pascendæ, in consequentibus demonstravit. Postquam enim Petrus impleto legitimo numero trinæ responsionis professus est se esse Domini dilectorem, commendatis sibi ovibus ejus, audit de sua futura passione. Hic demonstravit Dominus, sic diligendas oves suas ab eis quibus eas commendat, ut parati sint mori pro eis. Sic idem Joannes in Epistola sua ait: *Sicut pro nobis Christus animam suam posuit, sic et nos debemus pro fratribus animas ponere* (*I Joan.* III, 16).

3. *Petrus de se ante infirmus, nunc ex gratia Christi maturus ad passionem.* Responderat ergo Domino Petrus per superbam quamdam præsumptionem, quando ei dixerat, *Animam meam pro te ponam.* Nondum acceperat vires, quibus impleret promissum. Modo jam ut possit hoc facere, impletur charitate. Ideo ei dicitur, *Amas me?* Et respondet, *Amo*: quia hoc non implet nisi charitas. Quid est ergo, Petre? quando negasti, quid timuisti? Totum quod timuisti, hoc erat, mori. Vivus tecum loquitur, quem mortuum vidisti: noli jam timere mortem; in illo victa est [1], quam timebas. Pependit in cruce, confixus est clavis, spiritum reddidit, lancea percussus est, in sepulcro positus. Hoc timuisti, quando negasti; ne hoc patereris, timuisti; et mortem timendo, vitam negasti. Modo intellige: quando timuisti mori, tunc es mortuus. Mortuus est enim negando: sed resurrexit plorando. Quid deinde ait illi? *Sequere me*: sciens ejus maturitatem. Si enim meministis, imo quia meminerunt qui legerunt; commemorentur etiam qui non meminerunt, aut cognoscant qui non legerunt. Dixerat Petrus: *Sequar te quocumque ieris.* Et Dominus ad illum: *Non potes me sequi modo: sequeris autem postea* (*Joan.* XIII,

[1] Sermonis hujus initium sic se habet apud Er. Lugd. Ven. Lov.: *Hodie terminatum est de his quæ narravit Joannes, quomodo apparuerit Dominus post resurrectionem discipulis suis.* M.

* Emendatus ad f. r. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 149.

(*b*) In vetere Floriacensi codice prænotatur, «Habitus die sabbato.» Eidem diei in manuscriptis assignatur, qui in eamdem lectionem compositus est sermo supra 147. Ad quem etiam diem pertinet forte ejusdem argumenti sermo 146.

[1] Editi, *vita est.* At manuscripti, *victa est.* Et mox ex iis nonnulli, *quem timebas mori.*

57, 36). *Modo*, inquit, *non potes* : promittis, sed ego video vires tuas. Ego venam cordis inspicio, et quod verum est ægroto renuntio. *Non potes me sequi modo.* Sed ista medici renuntiatio, non est desperatio : adjunxit, et ait, *Sequeris autem postea.* Eris sanus, et sequeris me. Jam quia videt quid agatur in corde ipsius, et videt quod donum dederit dilectionis animæ ipsius, dicit ei : *Sequere me.* Ego certe dixeram, *Non potes modo* : ego modo dico, *Sequere me.*

CAPUT III. — 4. *Quæstio de verbis Domini, quomodo velit manere Joannem donec veniat.* Sed nata est quædam quæstio non omittenda. Cum dixisset Dominus Petro, *Sequere me* : respexit Petrus ad discipulum quem diligebat Jesus, id est, ad ipsum Joannem, qui Evangelium hoc scripsit; et ait Domino, *Domine, iste quid?* Scio quia diligis eum, quomodo ego sequor, et ipse non sequitur? Ait Dominus : *Sic eum volo manere, donec veniam : tu me sequere.* Ipse vero Evangelista, ipse qui scripsit, de quo dictum est hoc, *Sic eum volo manere, donec veniam*; secutus adjunxit verba sua in Evangelio, et ait, natam fuisse famam inter fratres propter hoc verbum, quia discipulus ille non esset moriturus. Et ut tolleret istam opinionem adjunxit : *Non autem dixit, eum non fuisse moriturum : sed tantum dixit, Sic eum volo manere, donec veniam : tu me sequere.* Hanc ergo opinionem, qua putabatur Joannes non moriturus, abstulit Joannes ipse consequentibus verbis suis, et ne hoc credatur, ait : Non hoc dixit Dominus, sed dixit hoc. Quare illud autem dixerit, Joannes non exposuit, sed nobis reliquit propter quod pulsemus, si forte aperiatur nobis.

CAPUT IV. — 5. *Verba illa Domini duobus modis intelligi possunt. Primo de passione non a Joanne subeunda, secundo de Joannis Evangelio non bene intelligendo nisi in futura felicitate.* Quantum mihi Dominus donare dignatur, quantum mihi videtur (videtur autem et melius melioribus), sic puto istam solvi quæstionem duobus modis : aut de passione Petri dixit Dominus, quod dixit; aut de Evangelio Joannis. Quod est de passione : ut sit, *Sequere me*, patere pro me, patere quod ego. Crucifixus est enim Christus, crucifixus est et Petrus. Expertus est clavos, expertus est cruciatus. Joannes autem nihil eorum expertus est : hoc est, *Sic eum volo manere*, sine vulnere, sine cruciatu dormiat, et exspectet me. *Tu me sequere*, patere quod ego : sanguinem fudi pro te, funde pro me. Uno ergo isto modo exponi potest, quod dictum est, *Sic eum volo manere, donec veniam : tu me sequere* : Nolo ut ipse patiatur, tu patere. Secundum autem Evangelium Joannis, hoc mihi videtur intelligi : quoniam Petrus scripsit de Domino, scripserunt et alii; sed scriptura eorum magis circa humanitatem Domini est occupata. Dominus enim Christus et Deus est, et homo. Quid est homo? Anima et caro. Quid est ergo Christus? Verbum, anima et caro. Sed qualis anima? quia et pecora habent animas. Verbum, rationalis anima et caro : hoc totum Christus. Sed de divinitate Christi in litteris Petri aliquid [1] : in Evangelio autem Joannis multum eminet. *In principio erat Verbum*, ipse dixit. Transcendit nubes, et transcendit sidera, transcendit Angelos, transcendit omnem creaturam, pervenit ad Verbum, per quod facta sunt omnia. « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt » (*Joan.* I, 1-3). Quis videt, quis cogitat, quis digne suscipiat, quis digne pronuntiet? Tunc habet bene intelligi [2], quando venerit Christus. *Sic eum volo manere, donec veniam.* Exposui sicut potui : potest ipse melius in cordibus vestris.

SERMO CCLIV * (*a*).

In diebus Paschalibus, XXV.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Tristitiæ tempus prius tempore lætitiæ.* Sic se habet, fratres mei, sic se habet miseria nostræ conditionis et Dei miseratio, ut tempus mœstitiæ tempus lætitiæ præcedat : id est, ut prius sit tempus mœstitiæ, posterius tempus lætitiæ; prius sit tempus laboris, posterius quietis; prius sit tempus calamitatis, posterius felicitatis. Sic se habet miseria nostræ conditionis, ut diximus, et divina miseratio. Tempus enim mœstitiæ, laboris, miseriæ, peccata nostra nobis pepererunt : tempus vero lætitiæ, quietis, felicitatis, non venit de meritis nostris, sed de gratia Salvatoris. Aliud meremur, aliud speramus : meremur mala, speramus bona. Hoc facit misericordia ejus, qui creavit nos.

2. *Tristitia unde esse debet. Pœnitentia impœnitenda.* Sed tempore miseriæ nostræ, et, sicut Scriptura loquitur, diebus nativitatis nostræ, nosse debemus unde debeat esse ipsa tristitia. Tristitia enim sic est, quomodo stercus. Stercus non loco suo positum, immunditia est. Stercus non loco suo positum, immundam facit domum : loco suo positum, fertilem facit agrum. Videte stercoris locum ab agricola provisum. Ait Apostolus : « Et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me » (II *Cor.* II, 2)? Et alio loco : « Tristitia, » inquit, « secundum Deum pœnitentiam in salutem impœnitendam operatur (*Id.* VII, 10). » Qui secundum Deum tristis est, in pœnitentiam tristis est de peccatis suis. Tristitia de iniquitate propriam (*b*) justitiam parturit. Prius tibi displiceat quod es, ut possis esse quod non es.

CAPUT II. — « Quæ secundum Deum est, » inquit, « tristitia, pœnitentiam in salutem impœnitendam operatur. Pœnitentiam, » inquit, « in salutem. » Qualem salutem? « Impœnitendam. » Quid est, « Impœnitendam? » Cujus te omnino pœnitere non possit. Habuimus enim vitam cujus nos debuimus pœnitere : habuimus vitam pœnitendam. Sed non possumus pervenire

[1] Sic aliquot manuscripti. Alii vero, *non aliquid.* Editi, *non aliud.*

[2] Editi, *Tunc hunc qui bene intelligit.* Emendantur veterum codicum auctoritate, e quibus nonnulli omittunt particulam, *bene.*

* Hunc sermonem in ante editis invenimus, non autem in manuscriptis.

(*a*) Alias, de Tempore 151.

(*b*) Forte, *propria.*

ad vitam impœnitendam, nisi per malæ vitæ pœnitentiam. Numquid, fratres, ut dicere cœperam, in massa tritici purgata invenies stercus? Tamen ad illum nitorem, ad illam speciem et pulchritudinem per stercus pervenitur: rei pulchræ fœditas via fuit.

3. *Infructuosæ arbori stercus adhibitum figura pœnitentiæ.* Merito etiam Dominus dicit in Evangelio de quadam arbore infructuosa: *Jam ecce triennium est quod venio ad eam, et fructum in ea non invenio: præcidam illam, ne mihi agrum impediat.* Intercedit colonus: intercedit jam securi imminente infructuosis radicibus, et pene feriente; intercedit colonus, quomodo intercessit Deo Moyses; intercedit colonus, et dicit: *Domine, dimitte illam et hoc anno; circumfodio ei, et adhibeo cophinum stercoris: si fecerit fructum, bene; si quo minus, præcides eam* (*Luc.* XIII, 6, 9). Arbor ista genus est humanum. Visitavit istam arborem Dominus tempore Patriarcharum, quasi primo anno. Visitavit eam tempore Legis et Prophetarum, quasi secundo anno. Ecce in Evangelio tertius annus illuxit. Jam quasi præcidi debuit: sed interpellat misericors misericordem. Qui enim se volebat exhibere misericordem, ipse sibi opposuit intercessorem. Dimittatur, inquit, et hoc anno: circumfodiatur ei fossa; signum est humilitatis: adhibeatur cophinus stercoris, si forte det fructum. Imo quia dat fructum, ex parte non dat fructum, veniet Dominus ejus, et dividet eam (*Luc.* XII, 46). Quid est, dividet? Quia sunt boni, et sunt mali: modo autem in uno cœtu, tanquam in uno corpore sunt constituti.

CAPUT III. — 4. *Tristitia de sæculi rebus perniciosa. Quæ hic lugenda.* Ergo, fratres mei, ut dixi, stercoris locus opportunus dat fructum, importunus autem locum facit immundum. Nescio quis tristis est, inveni nescio quem tristem: stercus video, locum quæro; dic, amice, unde tristis es? Perdidi, inquit, pecuniam. Locus immundus, fructus nullus. Audiat Apostolum: *Tristitia mundi mortem operatur* (II *Cor.* VII, 10). Non solum fructus nullus, sed et magna pernicies. Sic et de cæteris rebus ad gaudia sæcularia pertinentibus, quas res longum est enumerare. Video alium tristantem, gementem, flentem: multum stercoris video, et ibi locum quæro. Et cum viderem tristem, flentem; inspexi et orantem. Orans nescio quid mihi bonæ significationis ingessit: sed adhuc locum quæro. Quid enim si iste orans, gemens, magno fletu mortem roget inimici sui? Etiamsi sic jam plorat, jam rogat, jam orat; locus immundus, fructus nullus. Plus est quod invenimus in Scripturis: rogat ut moriatur inimicus ipsius, incidit in maledictionem Judæ: *Oratio ejus fiat in peccatum* (*Psal.* CVIII, 7). Inspexi alium rursus gementem, flentem, orantem: stercus agnosco, locum quæro. Intendi autem orationi ejus, et audio dicentem, *Ego dixi: Domine, miserere mei; sana animam meam, quoniam peccavi tibi* (*Psal.* XL, 5). Gemit peccatum: agnosco agrum, exspecto fructum. Deo gratias: bono loco est stercus; non ibi vacat; fructum parturit. Hoc est vere tempus fructuosæ mœstitiæ, ut conditionem mortalitatis nostræ, abundantiam tentationum, subreptiones peccatorum, adversitates cupiditatum, rixas concupiscentiarum contra bonas cogitationes semper tumultuantium doleamus: hinc tristes simus.

CAPUT IV. — 5. *Duo tempora, Quadragesimæ et Quinquagesimæ, quid significent. Alleluia quid.* Hoc tempus miseriæ nostræ et gemitus nostri, quadraginta dies illi significant ante Pascha: lætitiæ vero, quæ posterior erit, quietis, felicitatis, vitæ æternæ, regni sine fine, quod nondum est, his diebus quinquaginta, quibus diebus Deo laudes dicuntur, significatur. Significantur enim nobis duo tempora: unum ante resurrectionem Domini; alterum post resurrectionem Domini; unum in quo sumus, alterum in quo nos futuros esse speramus. Tempus mœroris, quod significant dies Quadragesimæ, et significamus et habemus: tempus autem lætitiæ et quietis et regni, quod significant dies isti, significamus per Alleluia, sed nondum habemus laudes. Sed nunc suspiramus ad Alleluia. Quid est, Alleluia? Laudate Deum. Sed nondum habemus laudes: in Ecclesia frequentantur laudes Dei post resurrectionem, quia nobis erit perpetua laus post resurrectionem nostram. Domini passio tempus nostrum significat, in quo nunc flemus. Flagella, vincula, contumeliæ, sputa, spinea corona, vinum fellitum, in spongia acetum, insultationes, opprobria, postremo ipsa crux, in ligno membra sacra pendentia, quid nobis significant, nisi tempus quod agimus, tempus mœroris, tempus mortalitatis, tempus tentationis? Ideo fœdum tempus: sed fœditas ista stercoris sit in agro, non in domo. Mœror sit de peccatis, non de cupiditatibus fraudatis. Fœdum tempus: sed si bene utamur, fidele tempus. Quid fœtidius agro stercorato. Pulchrior fuit ager, antequam cophinum stercoris haberet; perductus est ager ad fœditatem, ut veniret ad ubertatem. Ergo fœditas hujus temporis signum est: sed nobis sit ista fœditas tempus fertilitatis.

CAPUT V. — Videamus ergo cum propheta, quid dicat, *Vidimus eum*, Qualem? *Non habentem speciem neque decorem* (*Isai.* LIII, 2). Quare? Alium prophetam interroga: *Dinumeraverunt omnia ossa mea* (*Psal.* XXI, 18). Dinumerata sunt ossa pendentis. Fœda species, crucifixi species: sed ista fœditas pulchritudinem parturit. Quam pulchritudinem? Resurrectionis. Quia *speciosus forma præ filiis hominum* (*Psal.* XLIV, 3).

6. *Debitor Deus quia promisit, non quia accepit. Deo retribuere aliquid non valemus.* Laudemus ergo, fratres, Dominum; quia ejus fidelia promissa retinemus, nondum accepimus. Parum putatis, quia promissorem tenemus, ut jam debitorem exigamus? Promissor Deus debitor factus est bonitate sua, non prærogantia nostra. Quid ei dedimus, ut eum debitorem teneamus? An forte quod audistis in Psalmo: *Quid retribuam Domino?* Primo quando dicit, *Quid retribuam Domino?* verba sunt debitoris, non debitum exigentis. Prærogatum est illi: *Quid retribuam Do-*

mino? Quid est, Quid retribuam? Rependam. Pro qua re? *Pro omnibus quæ retribuit mihi.* Quid retribuit mihi? Primo nihil eram, et fecit me; perieram, quæsivit me; quærens invenit me, captivum redemit me, emptum liberavit me, de servo fratrem fecit me. *Quid retribuam Domino?* Non habes quod retribuas. Quando ab illo totum exspectas, quid habes retribuere? Sed exspecta : nescio quid vult dicere. Cur quærit, *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Circumspiciens undique quid retribuat, quasi invenit. Quid invenit? *Calicem salutaris accipiam.* Retribuere cogitabas, adhuc accipere quæris. Vide, rogo. Si adhuc accipere quæris, adhuc debitor eris; quando retributor? Si ergo semper debitor eris, quando retribues? Non invenis quod retribuas : nisi quod dederit, non habebis.

7. *Homo de suo non habet nisi mendacium.* Vide, quando dicebas, *Quid retribuam?* ad illud pertinet quod dixisti, *Omnis homo mendax* (*Psal.* cxv, 11-13). Qui enim voluerit dicere quia retribuet aliquid Deo, mendax est (omnia ab illo speranda sunt; a nobis ipsis præter illum nihil nisi forte peccatum), et mendacium de suo loquitur. Vere plene de suo abundat homo; mendacium omnino hic habet et thesaurum mendaciorum : cor suum mentiatur, quantum potest, non deficit; fingat quidquid potest, mentiatur quidquid potest. Quare? Quia quod gratis habet, de se habet, non illud emit. Quando venitur ad veritatem, si verax vult esse, non erit de suo.

CAPUT VI. — Mendax Petrus de suo. Ubi mendax? Promisit nobis Dominus passionem : et dicit, *Absit a te, non fiat illud. Omnis homo mendax.* Unde mendax? Ipsum Dominum audi : *Non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominis.* Verax autem Petrus : quando? *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Unde ista veritas homini mendaci? Ecce homo dicit, *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Quis dicit? Petrus. Quid erat Petrus? Homo, qui dixit verum. Certe, *Omnis homo mendax.* Ecce, ecce lingua ejus; ecce lingua de lingua ejus : quomodo, *Omnis homo mendax?* Audi, quia *Omnis homo mendax*, quia de suo. Ergo unde Petrus verax? Audi ipsam veritatem : *Beatus es, Simon Bar-Jona.* Unde beatus? de suo? Absit. *Quia tibi non revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cœlis est* (*Matth.* XVI, 22, 23, 16, 17).

8. *Laudandus Deus nunc et semper.* Laudemus ergo Dominum, charissimi, laudemus Deum, dicamus Alleluia. Significemus istis diebus diem sine fine; significemus locum immortalitatis, tempus immortalitatis; festinemus ad domum æternam. *Beati qui habitant in domo tua; in sæcula sæculorum laudabunt te* (*Psal.* LXXXIII, 5). Lex dicit, Scriptura dicit, veritas dicit. Venturi sumus ad domum Dei, quæ est in cœlis. Ibi non quinquaginta diebus Deum laudabimus; sed quemadmodum scriptum est, *in sæcula sæculorum.* Videbimus, amabimus, laudabimus. Nec quod videbimus deficiet, nec quod amabimus peribit, nec quod laudabimus tacebit; sempiternum totum erit, sine fine erit. Laudemus, laudemus; sed non solis vocibus, laudemus et moribus : laudet lingua, laudet vita; sed habeat charitatem infinitam. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCLV * (*a*).

In diebus Paschalibus, XXVI.

De Alleluia.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Alleluia, piorum hic solatium, sola erit actio beatorum.* Quoniam voluit Dominus, ut Charitatem vestram in Alleluia videremus (*b*), de Alleluia vobis verbum debemus. Non sim oneri, si commemoro quod nostis : quia et ipsum Alleluia quotidie dicimus, et quotidie delectamur. Nostis enim quia Alleluia, latine dicitur Laudate Deum : et in hoc verbo consonantes ore et consentientes corde, exhortamur nos invicem ad laudandum Deum. Eum tantum homo securus laudat, qui non habet unde displiceat. Et in hoc quidem tempore peregrinationis nostræ ad solatium viatici dicimus Alleluia; modo nobis Alleluia canticum est viatoris : tendimus autem per viam laboriosam ad quietam patriam, ubi retractis omnibus actionibus nostris, non remanebit nisi Alleluia.

CAPUT II. — 2. *Mariæ et Marthæ diversa officia.* Istam partem suavissimam sibi Maria elegerat, quæ vacabat, discebat, laudabat : Martha vero soror ejus, circa plurima fuerat occupata. Equidem agebat rem necessariam, sed non permansuram : agebat rem viæ, nondum patriæ : agebat rem peregrinationis, nondum possessionis. Susceperat enim Dominum, et eos qui cum illo erant. Et Dominus carnem habebat : et sicut pro nobis dignatus est carnem suscipere, ita dignatus est esurire et sitire. Et ex eo quod dignatus est esurire et sitire, dignatus est pasci ab eis quos ipse ditavit : dignatus est suscipi, non inopia, sed gratia. Agebat ergo Martha quod pertinebat ad necessitatem esurientium et sitientium : parabat conversatione sollicita, quod manducaretur et biberetur a sanctis et ab ipso Sancto sanctorum in domo ejus (*Luc.* x, 38-42). Magnum opus, sed transitorium. Numquid esurire et sitire semper erit? Quando inhærebimus purissimæ illi et perfectissimæ bonitati, non erit quare [1] servire necessitati. Beati erimus, nullo indigentes; multum habentes, nihil quærentes. Et quid est quod habebimus, ut nihil quæramus? Dixi : quod creditis, postea videbitis [2]. Quod ergo diximus, multum habentes et nihil quærentes, id est, nullo indigentes; quid est ipsum quod habebimus? Servientibus sibi Deus, colentibus eum, credentibus in eum, sperantibus in eum, amantibus eum quid dabit?

CAPUT III.—3. *Beneficia Dei in omnes et bonos et ma-*

[1] Editi, *quærere.* Melius autem Germanensis Ms., *quare.*

[2] Editi, *Dixi, quod si creditis, postea videbitis.* Abest, *si*, a Ms. Germanensi. Itaque verbum, *Dixi*, respicit ad superiorem sententiam, *inhærebimus purissimæ illi et perfectissimæ bonitati.*

* Hunc sermonem vidimus in unico gr. et in Elim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 1.

(*b*) Habuit ergo sermonem in loco peregrino, forte Carthagine anno 418, quo synodus ibi contra Pelagianos calendis maii celebrata est.

los. *Sanitas a Deo.* Videmus enim quanta det in hoc tempore diffidentibus de illo, desperantibus de illo, aversis ab illo, blasphemantibus illum; videmus quanta dona largiatur. Ab illo est enim primo sanitas: quæ sic dulcis est, ut in fastidium nunquam veniat. Quando hanc habet, quid deest pauperi? Quando istam non habet, quidquid habet quid prodest diviti? Ab illo est ergo, id est, a Domino Deo nostro quem colimus, a vero Deo in quem credimus, et in quo speramus, et quem diligimus; ab illo est tanta res, sanitas. Videte tamen, cum sit magna res sanitas, quomodo eam det et bonis et malis, et blasphematoribus suis et laudatoribus suis. Et quid dicam? Utrique homines sunt. Omni pecore melior est et malus homo. Dat sanitatem etiam jumentis et draconibus, usque ad muscas et vermiculos donat sanitatem; et salvat omnia qui creavit omnia. Ut ergo alia omittamus; quia nihil melius invenimus quam est sanitas: non solum eam dat Deus hominibus, sed et pecoribus, sicut dicit Psalmus: *Homines et jumenta salvos facies, Domine; sicut multiplicata est misericordia tua, Deus.* Sic enim es, quia Deus es; ut bonitas tua non remaneat in summis, et deserat infima. Pervenit ab Angelis usque ad extrema et minuta animalia. Pervenit enim a fine usque in finem pertendens fortiter sapientia, et disponit omnia suaviter (*Sap.* VIII, 1): et in ipsa dispositione suavitatis ejus, suavis est omnibus sanitas.

CAPUT IV. — 4. *Deum aliquid servare bonis. Homines et filii hominum in quo differant.* Cum ergo tantum bonum det et bonis et malis, et hominibus et jumentis; quid est, fratres mei, quod servat bonis? Jam enim dixerat, *Homines et jumenta salvos facies, Domine; sicut multiplicata est misericordia tua, Deus.* Et deinde adjunxit: *Filii autem hominum* (*Psal.* XXXV, 7, 8). Qui sunt isti? Quasi alii sunt homines, de quibus paulo ante dixerat, *Homines et jumenta salvos facies, Domine;* et alii filii hominum. Aliud enim sunt homines quam filii hominum, et aliud sunt filii hominum quam homines? Quid sibi ergo vult ista distinctio? Nisi forte quia homines pertinent ad hominem, filii hominum ad Filium hominis: homines, ad hominem; filii hominum, ad Filium hominis. Est enim quidam homo qui non fuit filius hominis. Qui enim primus factus est, homo fuit, filius hominis non fuit. Quid ergo nobis venit per hominem, et quid nobis venit per Filium hominis? Commemoro quod venit per hominem, et Apostoli verba dico: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors: et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt* (*Rom.* V, 12). Ecce quod nobis propinavit homo, ecce quod de parente bibimus, et vix digerimus. Si hoc per hominem, quid per Filium hominis? « Proprio, » inquit, « Filio non pepercit. » Si « proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum; quomodo non et cum illo omnia nobis donabit [1] » (*Id.* VIII, 32). Item, « Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; sic et per obedientiam unius hominis, justi constituentur multi » (*Rom.* V, 19). Per illum ergo peccatum, per Christum justitia. Omnes ergo peccatores ad hominem pertinent: omnes justi ad Filium hominis. Quid ergo miramini, quia peccatores, quia impii, quia iniqui, quia Dei contemptores, a Deo aversi, sæculi dilectores, amplectentes iniquitatem, odio habentes veritatem, hoc est, homines pertinentes ad hominem; quid miramini, quia habent istam sanitatem, cum audiatis Psalmum, *Homines et jumenta salvos facies, Domine?* Ne extollerent se ipsi homines, quia habent temporalem sanitatem, addita sunt illis jumenta. Quid est ergo unde gaudes, homo? Nonne tibi cum asino tuo commune est, et cum gallina tua, cum quocumque animante in domo tua, cum istis passeribus? nonne tibi sanitas corporis cum his omnibus communis est?

CAPUT V. — 5. *Piis promissa delectatio laudis Dei, quæ non datur impiis.* Quære ergo quod promissum est filiis hominum, et audi quod sequitur: *Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt.* Interim sperabunt, quamdiu in via sunt. *Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Spe enim salvi facti sumus* (*Id.* VIII, 24). Hoc non pertinet ad homines et jumenta, sperare sub tegmine alarum Dei. Et ecce spes lactat nos, nutrit nos, confirmat nos, et in ista laboriosa vita consolatur nos; in ipsa spe cantamus Alleluia. Ecce spes quantum gaudium habet. Res ipsa quid erit? Quid erit quæris? Audi quod sequitur: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ* (*Psal.* XXXV, 7-9). Hujus rei spes est. Sitimus, esurimus, opus est ut satiemur: sed in via fames, in patria satietas. Quando satiabimur? *Satiabor cum manifestata fuerit gloria tua* (*Psal.* XVI, 15). Modo autem gloria Dei nostri, gloria Christi nostri latet: et cum illo abscondita est et nostra. Sed *cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria* (*Coloss.* III, 4). Tunc erit Alleluia in re: modo autem in spe. Spes illam cantat, amor cantat modo, amor cantabit et tunc: sed modo cantat amor esuriens, tunc cantabit amor fruens. Quid est enim Alleluia, fratres mei? Dixi vobis, Laus Dei est. Ecce modo verbum auditis, et in audiendo delectamini, et in delectatione laudatis. Si rorem sic amatis, fontem ipsum quomodo amabitis? Quod est enim stomacho ructanti ructatio, hoc est cordi saginato laudatio. Si enim laudamus quod credimus, quomodo laudabimus cum viderimus? Ecce quod sibi Maria elegerat: sed significabat vitam illam, nondum tenebat.

CAPUT VI. — 6. *Duæ vitæ in Martha et Maria adumbratæ. Unum necessarium. Dei fruitio erit beatis bonorum omnium loco.* Duæ sunt vitæ: una pertinens ad delectationem, altera pertinens ad necessitatem. Quæ ad necessitatem, laboriosa est: quæ ad delectationem, voluptuosa est. Sed intra intro, noli foris quærere delectationem: ne tumescas de illa, et per angustum intrare non possis. Ecce quomodo Maria Dominum videbat in carne, et Dominum audiebat per

[1] Editi, *donavit.* At MS. Germanensis, *donabit;* juxta græcum, *charisetai.*

carnem, sicut audistis, cum Epistola ad Hebræos legeretur, quasi per velum (*Hebr.* x, 20). Nullum erit velum, quando videbimus facie ad faciem. Maria ergo sedebat, hoc est vacabat, et audiebat, et laudabat: Martha vero circa plurimum ministerium occupata erat. Et dicit ei Dominus, *Martha, Martha, circa multa es occupata: porro unum est necessarium* (*Luc.* x, 38, 42). Unum verum: multa non erunt necessaria. Antequam perveniamus ad unum, multis indigemus. Unum nos extendat, ne multa distendant et abrumpant ab uno. Ipsum unum dixit apostolus Paulus, quia nondum perceperat. *Ego*, inquit, *non me arbitror apprehendisse. Unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus.* Non distentus, sed extentus. Unum enim extendit, non distendit. Multa distendunt, unum extendit. Et quamdiu extendit? Quamdiu hic sumus. Cum venerimus, colligit, non extendit. *Unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem.* Ecce extensionem: nunquam distensionem. *Secundum intentionem sequor, ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu* (*Philipp.* III, 13, 14). Ordo verborum est: *Unum autem sequor.* Tunc ergo veniemus, et uno perfruemur; sed ipsum unum omnia nobis erit. Quid enim diximus, fratres, quando cœpi loqui? Quid est ipsum multum quod habebimus, quando non indigebimus? quid est multum quod habebimus? Hoc proposueram dicere: quid nobis dabit Deus, quod non dabit illis? *Tollatur impius, ne videat claritatem Dei* (*Isai.* XXVI, 10). Ergo claritatem suam nobis dabit Deus, qua fruamur: unde tolletur impius, ne videat claritatem Dei. Totum multum nostrum quod habebimus, ipse Deus erit. Avare, quid quærebas accipere? Quid quærit a Deo, cui non sufficit Deus?

CAPUT VII. — 7. *Carnalis cogitatio de futura felicitate. Gaudium carnale de mentis ægritudine venit. Vera sanitas nostra, immortalitas. Divitiæ terrenæ, non facultatis, sed infirmitatis argumenta.* Sed quando dicitur, quia Deum habebimus, et ipso solo contenti erimus, imo ipso solo sic delectabimur, ut nihil aliud requiramus; quia et in uno ipso fruemur, et in nobis invicem ipso fruemur: (quid enim sumus, si Deum non habemus? aut quid aliud in nobis quam Deum debemus diligere, aut quia habemus, aut ut habeamus?) quando ergo dicitur quia cætera subtrahuntur, et solus Deus erit quo delectemur; quasi angustatur anima, quæ consuevit multis delectari; et dicit sibi anima carnalis, carni addicta, carnalibus cupiditatibus implicata, visco malarum cupiditatum involutas pennas habens, ne volet ad Deum, dicit sibi: Quid mihi erit, ubi non manducabo, ubi non bibam, ubi cum uxore mea non dormiam? quale mihi gaudium erit? Hoc gaudium tuum de ægritudine est, non de sanitate. Certe ipsa caro tua in hoc tempore aliquando ægrotat, aliquando sana est. Intendite, ut aliquid dicam, unde capiatis, exemplum rei quam non possum dicere. Sunt quædam ægrotantium desideria: ardent desiderio aut alicujus fontis, aut alicujus pomi; et sic ardent, ut existiment quia si sani fuerint, frui debeant ipsis desideriis suis. Venit sanitas, et perit cupiditas. Quod desiderabat, fastidit: quia hoc in illo febris quærebat. Et qualis est ista sanitas, in qua convalescit ægrotus?

CAPUT VIII. — Sanitas ista qua dicimur sani, quid est? Sed tamen hinc capite exemplum. Quia cum multa sint ægrotantium desideria, quæ ista sanitas tollit; quomodo illa tollit ista sanitas, sic omnia tollit immortalitas: quia sanitas nostra immortalitas est. Recolite Apostolum, et videte quid erit: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem* (I *Cor.* xv, 53). Et erimus æquales Angelis Dei (*Matth.* XXII, 30). Numquid illi miseri sunt, qui non epulantur? Nonne ideo beatiores, quia istis non indigent? An vero quilibet dives æquabitur Angelis? Angeli vere divites sunt. Quid dicuntur divitiæ? Facultates. Angeli habent magnas facultates, qui habent magnas facilitates. Audis cum laudatur dives: Quantum magnus est, dominus est, dives est, potens est. Quantum magnum ut eat quo vult, jumenta adsunt, sumptus adsunt, servi adsunt, ministeria adsunt. Omnia ista habet dives: quo vult it, laborem non patitur. Angelus ubi voluerit, ibi erit: nec dicit, Junge; nec dicit, Sterne; quod cum superbia dicunt divites, et tumescere inde volunt, quia habent quibus dicant, Junge et Sterne. Infelix, verba ista sunt infirmitatis, non facultatis. Non ergo indigebimus: et ideo beati erimus. Pleni enim erimus, sed Deo nostro: et omnia quæ hic pro magno desideramus, ipse nobis erit. Pro magno cibum hic quæris: Deus tibi cibus erit. Amplexum carnis hic quæris: *Mihi autem adhærere Deo, bonum est* (*Psal.* LXXII, 28). Divitias hic quæris: quomodo tibi deerunt omnia, quando illum habebis qui fecit omnia? Et ut verbis Apostoli te faciam securum, de illa vita hoc dixit: *Ut sit Deus omnia in omnibus* (I *Cor.* xv, 28).

SERMO CCLVI * (*a*).

In diebus Paschalibus, XXVII.

De Alleluia.

1. *Laudare Deum oportet vita et lingua. Concordia et securitas perfecta laudantium Deum non nisi in cœlo.* Quoniam placuit Domino Deo nostro, ut hic constituti præsentia corporali (*b*), etiam cum vestra Charitate illi cantaremus Alleluia, quod latine interpretatur, Laudate Dominum; laudemus Dominum, fratres, vita et lingua, corde et ore, vocibus et moribus. Sic enim sibi dici vult Deus Alleluia, ut non sit in laudante discordia. Concordent ergo prius in nobis ipsis lingua cum vita, os cum conscientia. Concordent, inquam, voces cum moribus, ne forte bonæ voces testimonium dicant contra malos mores. O felix Alleluia in cœlo, ubi templum Dei Angeli sunt! Ibi enim concordia summa laudantium, ubi est exsultatio secura cantantium: ubi nulla lex in membris repugnat legi mentis; ubi non est rixa cupiditatis, in

* Correximus hunc sermonem ad d. cl. r. t. vat. v. et ad Sirm.

(*a*) Alias, ex Sirmondianis 18.

(*b*) Inde patet hunc etiam sermonem habitum esse in loco peregrino.

qua periclitetur victoria charitatis. Hic ergo cantemus Alleluia adhuc solliciti, ut illic possimus aliquando cantare securi. Quare hic solliciti? Non vis ut sim sollicitus, quando lego, *Numquid non tentatio est vita humana super terram* (*Job* VII, 1)? Non vis ut sim sollicitus, quando mihi adhuc dicitur, *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem* (*Marc.* XIV, 38)? Non vis ut sim sollicitus, ubi sic abundat tentatio, ut nobis ipsa præscribat oratio, quando dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris?* Quotidie petitores[1], quotidie debitores. Vis ut sim securus, ubi quotidie peto indulgentiam pro peccatis, adjutorium pro periculis? Cum enim dixero propter præterita peccata, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris:* continuo propter futura pericula addo et adjungo, *Ne nos inferas in tentationem* (*Matth.* VI, 12, 13). Quomodo est autem populus in bono, quando mecum clamat, *Libera nos a malo?* Et tamen, fratres, in isto adhuc malo cantemus Alleluia Deo bono, qui nos liberat a malo. Quid circum inspicis unde te liberet, quando te liberat a malo? Noli longe ire, noli aciem mentis circumquaque distendere. Ad te redi, te respice. Tu es adhuc malus. Quando ergo Deus te ipsum liberat a te ipso, tunc te liberat a malo. Apostolum audi; et ibi intellige a quo malo sis liberandus. « Condelector, » inquit, « legi Dei secundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est. » Ubi? « Captivantem, » inquit, « me in lege peccati, quæ est in membris meis. » Putavi quia captivavit te sub nescio quibus ignotis barbaris: putavi quia captivavit te sub nescio quibus gentibus alienis, vel sub nescio quibus hominibus dominis. *Quæ est*, inquit, *in membris meis.* Exclama ergo cum illo: *Miser ego homo, quis me liberabit?* Unde quis liberabit? Dic unde. Alius dicit ab optione, alius de carcere, alius de barbarorum captivitate, alius de febre atque languore: dic tu, Apostole, non quo mittamur, aut quo ducamur; sed quid nobiscum portemus, quid nos ipsi simus, dic: *De corpore mortis hujus.* De corpore mortis hujus? *De corpore*, inquit, *mortis hujus.*

2. *Error quorumdam, carnem non pertinere ad hominem.* Alius dicit: Corpus mortis hujus non ad me pertinet: carcer meus est ad tempus, catena mea est ad tempus: in corpore mortis sum ego; non corpus mortis sum ego. Argumentaris, ideo non liberaris. Ego enim, inquit, spiritus sum; caro non sum, sed in carne sum: cum fuero liberatus a carne, quid erit mihi deinde cum carne? Huic argumentationi vultis, fratres, ut ego respondeam, an Apostolus? Si ego respondero, contemnetur fortassis magnitudo verbi propter vilitatem ministri. Taceo potius. Audi mecum Doctorem Gentium: audi mecum Vas electionis, ut a te tollatur controversia dissensionis. Audi, sed dic prius quod dicebas. Nempe hoc dicebas. Non sum ego caro, sed spiritus sum. In carcere meo gemo: quando fuerit hoc vinculum et hoc ergastulum dissolutum, ego liber abscedo. Terra terræ redditur, spiritus cœlo recipitur: vado ego, dimitto quod non sum. Ergo hoc dicebas? Hoc, inquit. Non tibi ego respondeo: responde, Apostole; responde, obsecro te. Prædicasti, ut audireris; scripsisti, ut legereris; totum factum est, ut credereris. Dic: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Unde te liberat? *De corpore mortis hujus.* Sed non es tu ipse corpus mortis hujus? Respondet: *Igitur ipse ego mente servio legi Dei, carne autem legi peccati* (*Rom.* VII, 22-25). Sed *ipse ego:* quomodo per diversa ipse tu? Mente, inquit, quia diligo; carne, quia concupisco: victor quidem, si non consentio; adhuc tamen luctator, urgente adversario. Et quomodo cum fueris, o Apostole, ab hac carne liberatus, jam non eris tu nisi spiritus? Respondet Apostolus, morte jam imminente, debito quod nemo evadit: Carnem non in æternum pono, sed ad tempus sepono. Ergo rediturus es ad corpus mortis hujus? Et quid? Ipsius verba potius audiamus. Quomodo redis ad corpus, unde tam pia voce liberandum te esse clamasti? Respondet: Redeo quidem ad corpus, sed jam non mortis hujus. Audi, imperite, contra quotidianas lectionum voces surde: audi quomodo redit ad corpus quidem, sed non mortis hujus. Non quia aliud erit corpus, sed quia *oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Fratres mei, quando dicebat Apostolus corruptibile hoc, mortale hoc, quodam modo carnem sua voce tangebat. Non ergo aliud. Non, inquit, pono corpus terrenum, et accipio corpus aereum, aut accipio corpus æthereum. Ipsum accipio, sed non jam mortis hujus. Quia *oportet corruptibile*, non aliud, sed *hoc, induere incorruptionem; et mortale*, non aliud, sed *hoc, induere immortalitatem. Tunc fiet sermo qui scriptus, est, Absorpta est mors in victoriam.* Cantetur Alleluia. *Tunc fiet sermo qui scriptus est:* qui sermo, non jam pugnantium, sed triumphantium: *Absorpta est mors in victoriam.* Cantetur Alleluia. *Ubi est, mors, aculeus tuus?* Cantetur Alleluia. *Aculeus autem mortis est peccatum* (I *Cor.* XV, 53-56). Sed *quæres locum ejus, et non invenies* (*Psal.* XXXVI, 10).

3. *Alleluia hic inter tentationum pericula quomodo cantandum.* Sed etiam hic inter pericula, inter tentationes, et ab aliis, et a nobis cantetur Alleluia. *Fidelis enim Deus*, *qui non permittet*, inquit, *vos tentari super id quod potestis.* Ergo et hic cantemus Alleluia. Adhuc est homo reus, sed fidelis est Deus. Non ait, Non permittet vos tentari: sed, *Non permittet vos tentari super id quod potestis; sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere* (I *Cor.* X, 13). Intrasti in tentationem: sed faciet Deus etiam exitum, ne pereas in tentatione: ut quomodo vas figuli, formeris prædicatione, coquaris tribulatione. Sed quando intras, exitum cogita: quia fidelis est Deus, *custodiet Dominus introitum tuum, et exitum tuum* (*Psal.* CXX, 8).

[1] Sic Victorinus codex. At Theodericensis Sirmondo consentiens, *parcitores.* Regius, *parcitores et petitores.* Vaticanus, *pariatores.* Huic nomini cognata est vox, *pariatoria*, Enarr. in Psal. 61, n. 4.

Porro autem, cum factum fuerit corpus hoc immortale et incorruptibile, quando perierit tota tentatio; quia *Corpus quidem mortuum est:* quare mortuum est? *propter peccatum. Spiritus autem vita est*, Apostoli verba sunt: quare? *propter justitiam.* Remittimus ergo mortuum corpus? Non, sed audi: *Si autem spiritus ejus qui suscitavit Christum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra* (*Rom.* VIII, 10, 11). Modo enim corpus animale, tunc spirituale. *Factus est* enim *primus homo in animam viventem, novissimus homo in spiritum vivificantem* (I *Cor.* XV, 44, 45). Ideo *vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.* O felix illic Alleluia! o secura! o sine adversario! ubi nemo erit inimicus, nemo perit amicus. Ibi laudes Deo, et hic laudes Deo: sed hic a sollicitis, ibi a securis; hic a morituris, ibi a semper victuris; hic in spe, ibi in re; hic in via, illic in patria. Modo ergo, fratres mei, cantemus, non ad delectationem quietis, sed ad solatium laboris. Quomodo solent cantare viatores; canta, sed ambula: laborem consolare cantando, pigritiam noli amare: canta, et ambula. Quid est, ambula? Profice, in bono profice. Sunt enim, secundum Apostolum, quidam proficientes in pejus (II *Tim.* III, 13). Tu si proficis, ambulas: sed in bono profice, in recta fide profice, in bonis moribus profice: canta, et ambula. Noli errare, noli redire, noli remanere. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCLVII (*a*).

In diebus Paschalibus, XXVIII (*b*).

De versu Psalmi CXV, 11, *Omnis homo mendax.*

1. *Deus corde laudandus.* Quod hebraica lingua dicitur Alleluia, latine est Laudate Dominum. Laudemus ergo Dominum Deum nostrum, non tantum voce, sed etiam corde. Quoniam qui corde laudat, interioris hominis voce laudat. Vox ad homines, sonus est; vox ad Deum, affectus est.

2. *Homo de suo mendax, ad Deum confugiat, ut sit verax.* Dixit quidam in ecstasi sua, sicut legistis, sicut audistis: *Omnis homo mendax.* Inde fuit qui non credebat, nisi tetigisset corpus Domini. Mendacium ei videbatur, quod condiscipuli ejus verum loquebantur: et parum illi erat veritatem audire, volebat et tangere. Exhibuit autem illi hoc Dominus in his quæ sequuntur in Evangelio postea recitanda (*Joan.* XX, 25-27). Quicumque autem audit, *Omnis homo mendax*, non se debet figerere in mendacio, et nolle inde surgere, tanquam ratiocinari apud se rationem inaniter, tanquam homo mendax, et dicere sibi: Quando non ero homo? Si autem quamdiu hic sum homo, ero mendax; melius ego mendax ero, quam mentiatur Scriptura quæ dicit, *Omnis homo mendax.* Si enim ego verax, Scriptura mendax erit. Sed quia Scriptura mendax esse non potest, ego mendax ero. Hæc ibi garriens requiescere sibi securus videtur, tanquam in portu mendacii, ubi faciat naufragium. Bene tibi requiescere, quasi in isto portu, cupiebas; audi scopulum, in quem incurras: *Perdes omnes qui loquuntur mendàcium* (*Psal.* V, 7). Et ista Scriptura Dei est, quæ dicit, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Ergo omnes perditurus est, quia *Omnis homo mendax.* Sed quid nobis dictum est? quid admoniti sumus? Quia de nostro mendaces sumus. Si autem veraces esse volumus, ad Dominum confugiamus. De illius veraces sumus, de nostro mendaces.

3. *Petrus mendax a se ipso, verax Dei beneficio.* Audite hoc uno exemplo, brevi et magno: brevi, quia cito dicitur; magno, quia sapienter appenditur. Petrus unus ostendit hoc quod volo dicere. Quando dixit Domino Christo, *Tu es Christus Filius Dei vivi:* quid respondit? *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cœlis est.* Verum dixisti, sed non de tuo. Unde ergo? *Pater meus qui in cœlis est, tibi revelavit.* Inde beatus, quia de Dei; non nisi miser de tuo. Post hæc, ubi ei Dominus ait, *Beatus es, quia non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cœlis est;* post hæc verba, cœpit Dominus Christus prænuntiare passionem et mortem suam. Ibi continuo Petrus: *Absit a te, Domine. Omnis homo mendax.* Ecce paulo ante Petrus verax, ecce modo Petrus mendax. Sed unde Petrus verax? *Non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cœlis est.* Unde Petrus mendax? *Redi post me, satanas; non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum* (*Matth.* XVI, 16, 17, 22, 23). *Omnis homo mendax.* Dictum est ergo nobis, *Omnis homo mendax*, ut fugiamus nos ipsos, et curramus ad Deum, qui solus est verax.

SERMO CCLVIII (*a*).

In diebus Paschalibus, XXIX. Quem dixit ad basilicam Majorem (*b*).

De versu Psalmi CXVII, 24, Hic est dies quem fecit Dominus.

1. *Dies a Domino factus Christi Ecclesia ex Judæis et Gentibus.* Quod cantavimus Deo, *Hic est dies quem fecit Dominus*, hinc loquamur quod dederit. Hic Scriptura utique prophetica aliquid nos intelligere voluit, aliquem diem non vulgarem, non conspicuum oculis carnis, non eum diem qui oritur et occidit, sed diem

(*a*) Prodit nunc primum ex veteri libro Floriacensi, descripto ante annos circiter 800.

(*b*) Semesi tituli residua hæc verba in libro Floriacensi vix leguntur, scilicet, « Tractatus die dominica, quem dixit ad « memoriam sanctorum. » Diem ibi intelliges dominicam post Pascha. Nam sermo in eodem codice proxime ante collocatus, quem supra ordine 253 posuimus, ibidem notatur « habitus die sabbato: » tametsi ille sermo 253 sit de ultima lectione Joannis; iste autem sermo 257 in die non ultimæ lectionis pronuntiatus significetur, n. 2. Lectionem porro hanc non ultimam Joannis ex capite vigesimo recitatam fuisse in die dominica octavarum Paschæ intelliges ex sermone 259, n. 1.

(*a*) Prodit nunc primum ex Floriacensi libro supra laudato.

(*b*) Titulus in exemplari manuscripto est, « Incipit alius sermo, quem dixit ad basilicam Majorem, eadem die, » supple « dominica: » siquidem ibi subsequitur sermonem superiorem « die dominica » prænotatum. In basilicam vero « illam Majorem, » seu forte « Majorum, » quæ apud Carthaginem erat, vide notam (*b*) ad sermonem 19, col. 132.

qui potuit scire ortum, nescire occasum. Videamus quod supra dixerat idem Psalmus: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factus est, iste est mirabilis in oculis nostris.* Et sequitur, *Hices tdies quem fecit Dominus.* Exordium diei hujus a lapide angulari sumamus. Quis est lapis angularis, quem reprobaverunt Judæorum doctores? Legis enim periti doctores Judæorum reprobaverunt eum, dicentes: *Non est iste a Deo, qui solvit sabbatum* (*Joan.* IX, 16). Jam dixistis, *Non est iste a Deo, qui solvit sabbatum. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Quomodo in caput anguli? Quare angularis lapis dictus est Christus? Quia omnis angulus duos parietes de diverso pacificat. Venerunt Apostoli de circumcisione, venerunt de gente Judæorum; venerunt inde et illæ turbæ quæ præcedebant et sequebantur jumentum ejus, dicentes quod in hoc ipso Psalmo est, *Benedictus qui venit in nomine Domini* (*Matth.* XXI, 9, *et Psal.* CXVII, 26). Venerunt inde tot Ecclesiæ, de quibus dicit apostolus Paulus, « Eram ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ sunt in Christo: tantum autem audiebant quia ille qui aliquando nos persequebatur, nunc evangelizat fidem quam aliquando vastabat; et in me magnificabant Deum » (*Galat.* I, 22-24); Judæi, sed adhærentes Christo, sicut Apostoli, venientes et credentes Christo, et unum parietem facientes. Restabat alius paries, Ecclesia de Gentibus veniens: invenerunt se. Pax in Christo, unitas in Christo, qui fecit utraque unum (*Ephes.* II, 11-22). Ipse est dies quem fecit Dominus. Totum diem intellige, caput et corpus: caput Christus, corpus Ecclesia. Iste est dies quem fecit Dominus.

2. *Baptizati dies ex tenebris facti.* Recolite primam mundi conditionem. « Tenebræ erant super abyssum, et Spiritus Dei superferebatur super aquam. Et dixit Deus, Fiat lux: et facta est lux. Et divisit Deus lucem a tenebris; et lucem vocavit diem, tenebras autem vocavit noctem » (*Gen.* I, 2-5). Cogitate tenebras istorum, antequam venirent ad remissionem peccatorum. Tenebræ ergo erant super abyssum, antequam ista [1] fuissent dimissa peccata. Sed Spiritus Dei superferebatur super aquas: descenderunt isti in aquam, super aquas ferebatur Spiritus Dei, pulsæ sunt tenebræ peccatorum. Iste est dies quem fecit Dominus. Huic diei Apostolus dicit: *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V, 8). Numquid dixit, Fuistis tenebræ in Domino? *Tenebræ* in vobis; *lux in Domino Vocavit* autem *Deus lucem diem:* quia ipsius gratia fit quod fit. Illi per se ipsos tenebræ esse potuerunt: lux fieri, nisi Dominus fecisset, non potuerunt. Quia *iste est dies quem fecit Dominus:* non ipse dies, sed Dominus.

3. *Thomas factus dies.* Numquid non homo erat Thomas, unus de discipulis, quasi homo de turba? Dicebant ei condiscipuli ejus: *Vidimus Dominum.* Et dicebat ipse: *Nisi tetigero, nisi digitum misero in latus ejus, non credam.* Evangelistæ tibi annuntiant, et non credis. Ipsis credidit mundus, et non credit discipulus. De ipsis dictum est: *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 5). Exeunt, verba eorum, perveniunt usque in fines terræ; credit totus mundus: annuntiant omnes uni, et non credit. Nondum erat dies quem fecerat Dominus. Adhuc tenebræ erant in abysso, in profunditate cordis humani: tenebræ ibi erant. Veniat ille, caput diei hujus veniat, et dicat patiens, mitis, non iratus, quia medicus: Veni, inquit; veni tange hoc, et crede. Dixisti, *Nisi tetigero, nisi digitum misero, non credam.* Veni, tange; *mitte digitum, et noli esse incredulus, sed fidelis.* Veni, mitte digitum. Sciebam vulnera tua, servavi tibi cicatricem meam. Sed plane mittens manum suam complevit fidem. Quæ est enim fidei plenitudo? Ut non credatur Christus tantum homo, nec credatur Christus tantummodo Deus, sed homo et Deus. Ipsa est fidei plenitudo: quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14). Ergo iste discipulus oblatis sibi tangendis cicatricibus et membris Salvatoris sui, ubi tetigit, exclamavit: *Dominus meus et Deus meus* (*Id.* XX, 25-28)! Hominem tetigit, Deum cognovit: et tetigit carnem, respexit ad Verbum; quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Verbum hoc passum est carnem suam suspendi in ligno: Verbum hoc passum est in carne sua clavos figi: Verbum hoc passum est carnem suam lancea transforari: Verbum hoc passum est carnem suam in sepulcro poni: Verbum hoc resuscitavit carnem suam, obtulit aspectibus discipulorum videndam, præbuit manibus contrectandam. Tangunt, exclamant, *Dominus meus et Deus meus!* Iste est dies quem fecit Dominus.

SERMO CCLIX * (*a*).

In die Dominico octavarum Paschæ.

1. *In futuram vitam esse debet Christianorum intentio.* Hodiernus dies magno sacramento perpetuæ felicitatis est nobis. Non enim sicut iste dies transiturus est, sic transitura est et vita quam dies iste significat. Itaque, fratres, exhortamur et obsecramus vos in nomine Domini nostri Jesu Christi, per quem nobis peccata dimissa sunt, qui voluit pretium nostrum esse sanguinem suum, qui nos indignos qui vel servi ejus diceremur, fratres facere dignatus est, ut omnis intentio vestra, quare christiani estis, et nomen ejus in fronte et in corde portatis, non dirigatur nisi ad illam vitam, quæ nobis cum Angelis est futura: ubi perpetua quies, sempiterna lætitia, indeficiens beatitudo, nulla perturbatio, nulla tristitia, nulla mors. Quam vitam nosse non possunt, nisi qui experiuntur: experiri autem non poterunt, nisi qui credunt. Si enim exigatis ut quod vobis promittit Deus, demonstremus vobis, non possumus. Sed audistis quomodo conclusit Evangelium Joannis: *Beati*

[1] Forte, *istis*, id est, baptizatis.

* Emendatus ad m. r. vat. v. et ad Sirm.

(*a*) Alias, ex Sirmondianis 19.

qui non vident, et credunt (*Joan.* xx, 29). Et videre vultis, et ego. Pariter credamus, et simul videbimus. Non simus duri adversus verbum Dei. Numquid enim, fratres, dignum est ut Christus descendat modo de cœlo, et cicatrices suas nobis ostendat? Ideo illi incredulo ostendere dignatus est, ut objurgaret dubios, et instrueret credituros.

2. *Octavi et septimi diei mysterium. Regnum Christi et sanctorum in terra post separationem malorum. Sabbatismus sanctorum in terra.* Octavus ergo iste dies in fine sæculi novam vitam significat: septimus quietem futuram sanctorum in hac terra. Regnabit enim Dominus in terra (a) cum sanctis suis, sicut dicunt Scripturæ, et habebit hic Ecclesiam, quo nullus malus intrabit, separatam atque purgatam ab omni contagione nequitiæ; quam significant centum quinquaginta tres illi pisces (*Id.* xxi, 11), de quibus jam, quantum memini, aliquando tractavimus. Nam Ecclesia hic primo apparebit in magna claritate et dignitate et justitia. Non ibi libebit decipere, non mentiri, non sub ovis pelle lupum latere. *Veniet* enim *Dominus*, sicut scriptum est, *et illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit cogitationes cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo* (I *Cor.* iv, 5). Iniqui ergo non ibi erunt: jam enim separabuntur. Tunc tanquam massa purgata apparebit, veluti in area, multitudo sanctorum, et sic mittetur in horreum cœleste immortalitatis. Sicut enim frumentum prius ubi trituratur, ibi purgatur; et locus ubi frumenta pertulerunt trituram, ut a palea mundarentur, decoratur dignitate massæ purgatæ. Videmus quippe in area post ventilationem, acervum palearum ex una parte, et acervum frumenti ex alia. Quo autem palea destinata sit, novimus; et quemadmodum agricolis faciant frumenta lætitiam. Quomodo ergo apparet in area prius frumentum a palea separatum, et cum gaudium fecerit post tantos labores inspecta illa congeries, quæ latebat in palea, quæ non videbatur, quando triturabatur; deinde in horreum mittitur, atque in secreto servatur: sic in isto sæculo, videtis quomodo trituratur hæc area, sed palea frumento ita permixta est, ut difficile discernatur: quia nondum ventilata est. Sic ergo post ventilationem diei judicii apparebit massa sanctorum, fulgens dignitate, præpotens meritis, et misericordiam liberatoris sui præ se gerens. Et ipse erit septimus dies. Quasi primus dies sit in toto sæculo tempus quod est ab Adam usque ad Noe; secundus, a Noe usque ad Abraham, et quomodo jam dividit Evangelium Matthæi, tertius ab Abraham usque ad David; quartus, a David usque ad transmigrationem in Babyloniam; quintus, a transmigratione usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi (*Matth.* ii, 17). Ab adventu ergo Domini sextus agitur, in sexto die sumus. Et ideo quomodo formatus est homo in Genesi sexto die ad imaginem Dei (*Gen.* i, 26, 27), sic et in isto tempore, quasi sexto die totius sæculi, renovamur in Baptismo, ut recipiamus imaginem Conditoris nostri. Sextus autem dies iste cum transierit, veniet requies post illam ventilationem, et sabbatizabunt sancti et justi Dei. Post septimum autem, cum apparuerit in area dignitas messis, fulgor, meritumque sanctorum, ibimus in illam vitam et in illam requiem, de qua dictum, *Quia oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I *Cor.* ii, 9). Tunc velut ad caput reditur. Quomodo enim cum peracti fuerint isti septem dies, octavus ipse est qui primus: sic post terminatas et peractas ætates septem sæculi transeuntis, ad illam immortalitatem beatitudinemque rediemus, de qua lapsus est homo. Et ideo octavæ complent sacramenta infantium. Hinc et ipse septenarius numerus septies multiplicatus facit quadraginta novem; et addito uno tanquam reditur ad caput, et fiunt quinquaginta: qui numerus a nobis usque ad Pentecosten in mysterio celebratur. Qui etiam secundum illam divisionem quadragesimi numeri, cui accedit tanquam merces denarius, diversa ratione idem rursus apparet. Ambæ quippe rationes ad eumdem quinquagenarium numerum redeunt. Qui ter multiplicatus propter mysterium Trinitatis, facit centum quinquaginta. Addito quippe ipso ternario, tanquam teste atque indice triplicationis et Trinitatis, intelligimus Ecclesiam in illis piscibus centum quinquaginta tribus.

3. *Misericordiæ opera commendat.* Sed interim modo, donec veniamus ad illam requiem, isto tempore quo laboramus, et in nocte sumus, quamdiu non videmus quod speramus, et in eremo iter agimus, donec ad Jerusalem cœlestem, veluti ad terram promissionis fluentem lac et mel, veniamus: nunc ergo cum tentationes non cessant, bene operemur. Medicina semper adsit [1], veluti prope quotidianis adhibenda vulneribus. Est autem medicina in bonis operibus misericordiæ. Si enim vis impetrare misericordiam Dei, esto misericors. Si tu negas homini, cum tu homo sis, humanitatem; negabit tibi et Deus divinitatem, hoc est incorruptionem immortalitatis, qua nos facit deos. Non enim a te quidquam indiget Deus: tu autem indiges a Deo. Nihil a te ille petit, ut beatus sit: tu autem, nisi ab illo accipias, beatus esse non poteris. Quid ab illo accipis? Nescio utrum auderes conqueri si ab illo, qui omnia condidit, acciperes aliquid quod excellentissimum [2] condidit. At ille non aliquid ex iis quæ condidit; sed se ipsum tibi dat ad fruendum, se ipsum omnium conditorem. Quid enim ex iis quæ facta sunt ab illo, pulchrius et melius potest esse eo qui fecit? Et quomodo tibi dabit? an quasi meritis tuis? Si quæris quid merueris, attende peccata tua; audi sententiam

(a) Additur hic, *in terra*, auctoritate Vaticani Ms. Cæterum de illo regno et sabbatismo sanctorum in terra post resurrectionem, quem mille annos duraturum putabant, mutata sententia sic demum loquitur Augustinus in libro 20 de Civitate Dei, cap. 7: « Quæ opinio esset utcumque tole« rabilis, si aliquæ deliciæ spirituales in illo sabbato affuturæ « sanctis per Domini præsentiam crederentur: nam etiam « nos hoc opinati fuimus aliquando. » Consule ejusdem operis librum 22, cap. 30.

[1] Sic Vaticanus Ms. Alii cum Sirmondo, *quod absit*

[2] Sirmondus, *non excellentissimum*. Abest, *non*, a Vaticano Ms.

Dei in transgressorem hominem latam : *Terra es, et in terram ibis* (*Gen.* III, 19). Quoniam comminatio præcessit, cum præceptum daretur : *Qua die tetigeritis, morte moriemini* (*Id.* II, 17). Si peccatorum meritum quæris, quid occurrit nisi supplicium? Obliviscere ergo merita tua, ne tibi faciant in corde terrorem : aut noli potius oblivisci, ne per superbiam repellas misericordiam. Commendamus nos, fratres, Deo operibus misericordiæ. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus* (*Psal.* CXVII, 29). Confitere, quoniam habet Deus misericordiam, et vult peccata donare confessis. Sed offer illi sacrificium. Miserere hominis, homo, et tui miserebitur Deus. Tu homo, et alter homo, duo miseri. Deus autem non est miser, sed misericors. Si autem miser non miseratur miserum, quomodo exigit misericordiam ab illo qui nunquam erit miser? Videte quid dicam, fratres. Quicumque est contra naufragum crudelis, verbi gratia, tamdiu crudelis est, donec contingat illi naufragium. Si autem contigerit, recordatus in pristinam vitam, quando viderit naufragum, percutit illum similis aliquando miseria; et quem non poterat ad misericordiam flectere societas humanitatis, flectit consortium calamitatis. Servo quam cito miseretur, qui aliquando servivit. Mercenarium mercede fraudatum quam cito dolet, qui mercenarius fuit. Homini filium suum plangenti amarissime compatitur, qui aliquando tale aliquid planxit. Ergo quantamvis duritiam cordis humani solvit similitudo miseriæ. Si ergo tu, qui aut miser fuisti, aut times ne miser sis (quamdiu enim hic vivis, et timere debes quod non fuisti, et meminisse quod fueris, et cogitare quid sis): positus ergo et in memoria præteritarum miseriarum, et in timore futurarum, et afflictione præsentium, non misereris calamitosi hominis et egentis ope tua, et exspectas ut misereatur tibi ille, quem nunquam tangit miseria? Et tu non das ex eo quod a Deo accepisti, et vis ut det tibi Deus ex eo quod a te non accepit?

4. *Opera misericordiæ superare debent offensiones nostras. Misericordia gemina.* Misericordiam, fratres mei, omnes qui ituri estis ad domos vestras, et ex hoc vix nos videbimus, nisi per aliquam solemnitatem, misericordiam operamini, quia abundant peccata. Alia requies, alia via non est, qua perveniamus ad Deum, qua redintegremur, qua reconciliemur ei, quem periculosissime offendimus. Venturi sumus in conspectum ejus : loquantur ibi pro nobis opera nostra; et ita loquantur, ut superent offensiones nostras. Quod enim amplius fuerit, hoc obtinebit, vel ad pœnam, si peccata meruerint; vel ad requiem, si opera bona. Misericordia autem gemina est in Ecclesia : una in eo titulo quo nemo impendit pecuniam, nemo etiam vel laborem; altera quæ de nobis exigit aut officium operis, aut impendia pecuniæ. Illa quæ a nobis exigit nihil erogationis vel laboris, in animo constituta est, ut ignoscas ei qui in te peccavit. Ad hanc eleemosynam impendendam thesaurus tuus in corde tuo est : ibi te explicas coram Deo. Non tibi dicitur, Profer sacculum, aperi arcam, resigna horreum : neque hoc tibi dicitur, Veni, ambula, curre, festina, intercede, loquere, visita, labora. Stans uno loco projecisti de pectore tuo duo tenes contra fratrem tuum, fecisti misericordiam, nullo sumptu, nullo labore, sola bonitate, sola misericordiæ cogitatione. Nam si dicamus, Erogate res vestras pauperibus; duri videbimur. Certe vel nunc lenes et faciles sumus, quando dicimus : Impendite unde nihil minuetis, dimittite ut dimittatur vobis. Dicamus tamen etiam istud, Date et dabitur vobis. Conjunxit hæc Dominus in præcepto, et ista duo misericordiæ genera expressit. *Dimittite, et dimittetur vobis :* misericordia est ignoscentis. *Date et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37, 38) : misericordia est erogantis. Vide si non amplius Deus dat nobis. Tu ignoscis homini, in quo te læsit homo hominem : ignoscit tibi Deus, in quo offendisti homo Deum. Numquid enim hoc est hominem lædere, quod est Deum offendere? Ergo plus tibi dedit : quia tu hoc dimisisti, in quo homo læsus est; hoc ille dimittit, in quo Deus offensus est. Attendite aliam misericordiam dispensationis. Tu das panem, ille dat salutem; tu das sitienti poculum liquoris alicujus, ille tibi dat poculum sapientiæ suæ. Numquid ista vel comparanda sunt, quod das, et quod accipis? Ecce quomodo fenerandum est. Si quis vult esse fenerator, omnino non prohibemus : sed illum feneretur, qui non sit pauper plura et majora reddendo, et cujus est etiam hoc ipsum qualecumque quod ei das, ut amplius meliusque recipias.

5. *Eleemosyna eroganda cum humilitate et hilaritate.* Illud etiam moneo Sanctitatem vestram, ut sciatis eum duplam misericordiam facere, qui pauperibus sic dat aliquid, ut ipse eroget. Non enim debet esse sola benignitas largientis, sed et humilitas ministrantis. Nescio quomodo, fratres mei, animus ejus qui porrigit pauperi, velut communi humanitati atque infirmitati compatitur, quando ponitur manus habentis in manum indigentis. Quamvis ille det, ille accipiat, conjunguntur minister et cui ministratur. Non enim jungit nos calamitas, sed humilitas. Abundantia vestra erit vobis, si Domino placet, et filiis vestris. Sed de ista terrena abundantia nulla mentio est, quam videtis obnoxiam tantis casibus. Jacet in domo thesaurus quietus, dominum quietum esse non sinit. Timetur latro, timetur effractor, timetur servus infidelis, timetur vicinus malus et potens. Quanto plus tenetur, tanto plus timetur. Si autem erogas Deo in pauperes, non perdis, et securus efficeris, quia ipse Deus custodit tibi in cœlo, qui et tibi necessaria dat super terram. An forte times, ne perdat Christus quod illi commendaveris? Nonne dispensatorem unusquisque eligit de familia sua fidelem, cui committat pecuniam suam? Qui etsi habet in potestate non auferre, non tamen habet in potestate non perdere. Quid fide Christi prolixius? quid omnipotentia divinius? Nec auferre tibi aliquid potest, quia ipse dedit tibi spe quod illi dares : nec aliquid perdere, quia universa omnipotens tenet. Reficitis viscera, quando agapes

facitis. Quia videmur nos ministrare, et nostra dantur, et per nos dantur; et tamen ea dantur, quæ nobis Deus dedit. Bonum est, fratres, etiam manu vestra dispensetis : valde gratum est Deo. Ipse accipit, et dabit tibi, qui ante tibi quam deberet quod dares dedit. Debet erogationis officio conjungi ministrationis officium. Cum tibi liceat duas mercedes habere, quare perdis unam? Sed quisquis minus idoneus est omnibus dare, det pauperibus pro viribus, cum hilaritate. *Hilarem autem datorem diligit Deus* (II *Cor.* IX, 7). Omni pretio comparandum propositum est regnum cœlorum. Non est ut dicat aliquis habens duos denarios, idoneum se non esse ad comparandum. Tanto evangelica illa vidua comparavit (*Luc.* XXI, 2).

6. *Dies feriati.* Peracti sunt dies feriati (*a*), succedent jam illi conventionum, exactionum, litigiorum : videte quomodo in his vivatis, fratres mei. De vacatione dierum istorum mansuetudinem debetis concipere, non jurgiorum consilia meditari. Sunt enim homines, qui propterea vacaverunt per dies istos, ut cogitarent malitias, quas exercerent post dies istos. Petimus vos, ut ita vivatis, tanquam qui Deo rationem reddituros vos sciatis de tota vita, non de solis istis quindecim diebus. Deinde Scripturarum quæstiones, quas hesterna die proposui, et angustia temporis impediente, non solvi, fateor me debere (*b*). Sed certe, quia dies qui sequuntur jam exactiones etiam pecuniæ permittunt jure forensi et publico, hoc a me potius vos exigite jure christiano. Modo enim omnes solemnitatis gratia veniunt : post istos dies amor legis adducat a me exigi quod promisi. Qui enim dat, per me dat vobis : ipse utique dat omnibus nobis. Novi quippe Apostolum dicentem, *Reddite omnibus debita : cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui honorem, honorem; cui timorem, timorem : nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis* (*Rom.* XIII, 7 *et* 8). Sola dilectio est semper reddenda; nemo a tali debito alienus est. Quod enim debeo, fratres, in nomine Domini redditurus sum. Sed fateor vobis, non officio segnibus, sed exigentibus reddo.

SERMO CCLX * (*c*).

Habitus eodem die in ecclesia Leontiana, de monitis baptizatorum (*d*).

Octavæ infantium. Falsi fideles. Continentia servanda pro suo cuique gradu. Votum continentiæ non reddens, damnatur. Ne moras faciamus, acturi multa, regeneratis in Baptismo, qui hodie miscendi sunt populo, brevis, sed gravis sermo reddendus est. Vos qui baptizati estis, et hodie completis sacramentum octavarum vestrarum, breviter accipite et intelligite translatam fuisse figuram circumcisionis carnis, ad circumcisionem cordis. Die octavo circumciduntur carne secundum veterem Legem (*Gen.* XVII, 12): et hoc propter Dominum Christum, qui post diem septimum sabbatorum octavo Dominico resurrexit. Cultellis petrinis jussum est circumcidi (*Josue* V, 2): Petra erat Christus (I *Cor.* X, 4). Infantes appellamini, quoniam regenerati estis, et novam vitam ingressi estis, et ad vitam æternam renati estis, si hoc quod in vobis renatum est, male vivendo non suffocetis. Reddendi estis populis, miscendi estis plebi fidelium : cavete ne imitemini malos fideles, imo falsos fideles; quasi confitendo fideles, sed male vivendo infideles. Videte, quia testificor vobis coram Deo et Angelis ejus : castitatem servate, sive conjugalem, sive omnimodæ continentiæ. Quisque quod vovit reddat. Qui non habetis uxores, licet vobis ducere uxores, sed quarum mariti non vivunt. Feminæ quæ non habent viros, licet eis nubere, sed eis viris quorum uxores non vivunt. Qui habetis uxores, nihil mali faciatis præter uxores. Reddite quod exigitis. Fides vobis debetur, fidem debetis. Fidem debet maritus uxori, uxor marito; ambo Deo. Quicumque continentiam vovistis, reddite quod vovistis : quia non exigeretur, si non vovissetis. Quod potuit licere, non licet : non quia nuptiæ damnantur, sed qui retro respicit damnatur[1]. Cavete a fraudibus in negotiis vestris. Cavete a mendaciis et perjuriis. Cavete a verbositate et luxuria. Quæcumque non vultis fieri vobis, nolite facere aliis, et hominibus et Deo. Quid vos onerem? *Hæc agite, et Deus pacis erit vobiscum* (*Philipp.* IV, 9).

SERMO CCLXI * (*a*).

In die quadragesimo Ascensionis Domini, I (*b*).

Habitus Carthagine in basilica Fausti.

CAPUT I. — 1. *Ascensio Domini sic celebranda, ut cum ipso ascendamus. Sursum cor, quandonam pietatis, quandonam superbiæ.* Resurrectio Domini, spes nostra; ascensio Domini, glorificatio nostra. Ascensionis enim hodie solemnia celebramus. Si ergo recte, si fideliter, si devote, si sancte, si pie ascensionem Domini celebramus, ascendamus cum illo, et sursum cor habeamus. Ascendentes autem non extollamur, nec de nostris quasi de propriis meritis præsumamus. Sursum enim cor habere debemus, sed ad Dominum. Sursum enim cor non ad Dominum, superbia vocatur : sursum autem cor ad Dominum, refugium voca-

* Emendatus ad codices cb. gr. r. et ad Ulim. Par. Lov.

(*a*) Dies quindecim, ut mox dicet : hoc est septeni ante Pascha, totidem post Pascha, quibus diebus lites omnes et contentiones partium cessabant, ex lege Theodosii, quæ est lex II Cod. Theod. de Feriis : « Sacros quoque Paschæ dies, « qui septeno vel præcedunt numero, vel sequuntur, in « eadem feriarum observatione numeramus. »

(*b*) Quæstiones forte quæ supra in sermone 149 tractantur.

(*c*) Alias, de Diversis 11.

(*d*) Cum hoc titulo in editis et in Germanensi Ms. subsequitur sermonem supra ordine 148 habitum « die Domi- « nico octavarum Paschæ. » Eidem diei multis in libris assignatur sermo qui supra est 224, « ad Infantes. » Possidius in Indiculo, capp. 8 et 10, notat Tractatus « de die « octavarum, » seu « de octavis Infantium duos. » Hos Baronius in Martyrolog. die 5 jan. perperam existimavit ad diem octavam festi SS. Innocentium spectasse. Infantes, interprete Augustino, sunt Baptismo regenerati; quorum ipse nunquam forte diem octavum, sed octavas aliquoties commemorat. De his haud dubie in epist. 55, n. 35, scribit : « Tam « multis præsumptionibus sic plena sunt omnia, ut gravius « corripiatur qui per octavas suas terram nudo pede tetige- « rit, quam qui mentem vinolentia sepelierit. » Vide item epistolam 34, n. 3.

[1] Lov., *non quia nuptiæ damnantur, sed qui retrospicit damnatur*. M.

* Emendatus ad gr. et ad Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 12.

(*b*) Sermones de die Ascensionis Domini recenset Possidius in Indiculo, capp. 8, 9, et 10.

tur. Illi enim dicimus, qui ascendit, *Domine, refugium factus es nobis* (*Psal.* LXXXIX, 1). Resurrexit enim, ut spem nobis daret, quia resurgit quod moritur : ne moriendo desperaremus, et totam vitam nostram morte finitam putaremus. Solliciti enim eramus de ipsa anima; et ille nobis resurgendo et de carne securitatem dedit. Ergo ascendit, quis? Qui descendit. Descendit, ut sanaret te : ascendit, ut levaret te. Cadis, si levaveris te : manes, si levaverit te. Sursum ergo cor, sed ad Dominum, refugium est : sursum cor, sed non ad Dominum, superbia est. Dicamus ergo illi resurgenti, *Quoniam tu es, Domine, spes mea :* ascendenti autem, *Altissimum posuisti refugium tuum* (*Psal.* XC, 9). Quomodo enim ad eum cor sursum habentes, superbi erimus, qui propter nos humilis factus est, ne superbi remaneremus?

CAPUT II. — 2. *Christus semper Deus. Dei notitiam vanitas litigando quærit, pietas credendo.* Deus Christus, hoc semper : nunquam hoc desinet, quia nunquam cœpit. Si enim per gratiam ejus aliquid incipit, quod nunquam desinat; ille quomodo desinet, qui nunquam cœpit? Quid est quod incipit, et nunquam desinet? Immortalitas nostra initium habebit, finem non habebit. Non enim jam habemus, quod cum habere cœperimus, non amittemus. Semper ergo Deus Christus. Et qualis Deus? Quæris qualis? Patri æqualis. Noli ergo quærere in æternitate qualitatem, sed felicitatem. Qualis Deus Christus, cape, si potes. Ecce dico, non te fraudabo. Quæris qualis Deus Christus? Audi me, imo audi mecum : simul audiamus, simul discamus. Non enim quia loquor et vos auditis, ideo vobiscum non audio. Quæris ergo, cum audis, Deus est Christus, Qualis Deus Christus? Audi mecum : non, inquam, me audi, sed mecum. In hac enim schola omnes sumus condiscipuli. Cœlum est cathedra magistri nostri. Audi ergo qualis Deus Christus. *In principio erat Verbum.* Ubi? *Et Verbum erat apud Deum.* Sed verba quotidie solemus audire. Noli sic cogitare, quomodo soles audire, *Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Qualis quæro. Nam ecce jam Deum credo : sed qualis Deus sit, quæro. *Quærite faciem ejus semper* (*Psal.* CIV, 4). Nemo quærendo deficiat, sed proficiat. Proficit quærens, si pietas quærat. Quomodo quærit pietas, quomodo vanitas? Pietas quærit credendo, vanitas litigando. Si enim litigare mecum velis, mihique dicere, Quem Deum colis? qualem Deum colis? ostende mihi quod colis : respondebo, Etsi est quod ostendam, non est cui.

CAPUT III. — 3. *Pauli in Dei cognitione modestia.* Nec ego audeo dicere, jam me cepisse quod quæris. Ingredior enim, quantum possum, post vestigia illius tanti athletæ Christi, apostoli scilicet Pauli dicentis, *Fratres, ego me ipsum non arbitror apprehendisse. Ego me ipsum : Ego,* quid est, et, *me ipsum?* Ego qui *plus omnibus illis laboravi.* Novi, Apostole, quomodo dicas, *Ego.* Expressio est, non elatio. Nam vis audire quomodo dicat, *Ego?* Cum dixisset, *Plus omnibus illis laboravi ;* et quasi nos ad illum, Quis? et ille ad nos, *Non ego autem, sed Dei gratia mecum* (I *Cor.* XV, 10). Ille ergo cum quo tanta gratia Dei erat, ut posterius vocatus plus præcedentibus laboraret; dicit tamen, *Fratres, ego me ipsum non arbitror apprehendisse.* Ibi ego, ubi non apprehendit. Humanæ quippe infirmitatis est, non apprehendere. Ubi autem levatus est in tertium cœlum, et audivit ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui, non dixit, *Ego.* Sed quid dixit? *Scio hominem ante annos quatuordecim* (II *Cor.* XII, 2-4). *Scio hominem :* et ipse homo erat qui loquebatur, et quod in eo factum est, quasi alterum fecit, ideo non defecit. Noli ergo contendere, noli litigare, exigendo a me qualem Deum colo. Non enim idolum est, et digitum extendo, et dico tibi, Ecce Deum quem colo : aut aliquod sidus est, aut aliqua stella, aut sol, aut luna ; et extendo digitum in cœlum, et dico, Ecce quod colo. Non est quo digitus extendatur : sed est quo mens extendatur. Vide ipsum non comprehendentem, et tamen quærentem; sequentem, inhiantem, suspirantem, desiderantem : vide illum, quid intendat vide, ad Deum suum, utrum digitum, an vero animum. Quid ait? *Non me arbitror apprehendisse. Unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ sunt ante extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo. Sequor,* inquit : ambulo, inquit, in via sum. Sequere, si potes : simul ad patriam veniamus, ubi non a me quæras, nec ego a te. Simul ergo modo credendo quæramus, ut simul postea videndo gaudeamus.

CAPUT IV. — 4. *Mundandum cor, quo videatur Deus.* Nam quis tibi ostendit qualis sit Deus Christus? Ecce quod dignatus est dicere per servum suum, dicat et per istum servum suum, conservis meis, servis suis. Dictum est tibi, *In principio erat Verbum.* Quærebas ubi esset, responsum est, *Verbum erat apud Deum.* Et ne verba contemneres ex consuetudine locutionis humanæ, audisti, *Deus erat Verbum.* Adhuc quæris qualis Deus? *Omnia per ipsum facta sunt.* Ama illum ; quidquid amas, ab illo est. Non amemus creaturam, neglecto Creatore : sed attendamus creaturam, et laudemus Creatorem. Non tibi possum ostendere Deum meum : ostendo quæ fecit, recolo quæ fecit. *Omnia per ipsum facta sunt.* Fecit nova non novus; fecit temporalia sempiternus ; fecit mutabilia, qui nescit mutari. Facta inspice, lauda factorem : crede, ut munderis. Videre enim vis? Bonam rem, magnam rem vis : hortor, ut velis. Videre vis? *Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt* (*Matth.* V, 8). Prius ergo cogita de corde mundando : hoc habeto negotium, ad hoc te advoca [1], insta huic operi. Quod vis videre mundum est, immundum est unde vis videre. Cogitas Deum quasi aliquam istorum oculorum immensam vel multiplicem lucem, auges tibi spatia quanta vis : non ponis finem ubi non vis, ponis ubi vis. Phantasmata sunt ista cordis tui, immunditia est ista cordis tui. Tolle, abjice. Si terra tibi in oculum caderet, et velles ut ostenderem tibi lucem ; prius tui oculi quærerent mundatorem. Tantum immunditiæ est

[1] Codex gr., *ad hoc te avoca.*

in corde tuo : ibi avaritia non parva immunditia est. Congeris quod tecum non tollas. Nescis quia cum congeris, ad cor tuum lutum trahis? Unde videbis ergo quod quæris?

CAPUT V. — 5. *Deus habitare vult in corde mundo. Avaritiæ homo servit, non Deo.* Tu mihi dicis : Ostende mihi Deum tuum. Ego tibi dico : Attende, paululum ad cor tuum. Ostende, inquis, mihi Deum tuum. Attende, inquio, paululum ad cor tuum. Quidquid ibi vides quod displicet Deo, tolle inde. Venire ad te vult, Deus; Dominum ipsum Christum audi : *Ego et Pater veniemus ad eum, et mansionem apud eum faciemus* (*Joan.* XIV, 23). Ecce quid promittit Deus. Si ego promitterem venturum me in domum tuam, mundares eam : Deus in cor tuum venire vult, et piger es ei domum mundare? Non amat habitare cum avaritia, cum muliere immunda et insatiabili, cui tu jubenti serviebas, et Deum videre quærebas. Quid fecisti, quod Deus jussit? Quid non fecisti, quod avaritia jussit? Quid fecisti, quod Deus jussit? Ego ostendo quid habitet in corde tuo, qui vis videre Deum. Hoc enim dixeram : Est quod ostendere, sed cui non est. Quod Deus jussit, quid fecisti? Quod avaritia jussit, quid distulisti? Jussit Deus ut nudum vestires, tremuisti : jussit avaritia ut vestitum exspoliares, insanisti. Si fecisses quod Deus jussit, quid tibi dicam, haberes illud et illud? Ipsum Deum haberes. Si fecisses quod Deus jussit, Deum haberes. Fecisti quod avaritia jussit, quid habes? Scio, dicturus es mihi : Habeo quidquid abstuli. Ergo auferendo habes. Habes aliquid apud te, qui perdidisti te? Habeo, inquis. Ubi, ubi, rogo te? Certe aut in cubiculo, aut in saccello, aut in arca : nolo amplius dicere. Ubicumque habes, modo certe tecum non habes. Certe modo cogitas in arca te habere : forte periit, et nescis; forte cum redis, non invenis quod dimisisti. Cor tuum quæro : ibi quid habeas, interrogo. Ecce implesti arcam tuam, et fregisti conscientiam tuam. Vide plenum : disce esse plenus. *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum* (*Job* I, 21). Nempe omnia perdiderat. Unde ergo istas gemmas laudis Domino proferebat?

CAPUT VI. — 6. *Tenebræ cupiditates et opera mala.* Munda ergo cor, quantum potes : id age, id operare. Et ut ille mundet ubi maneat, roga, supplica, humiliare. Non capis, « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat; et vita erat lux hominum : et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt. » Ecce quare non capis. *Lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt.* Quæ sunt tenebræ, nisi opera mala? Quæ sunt tenebræ, nisi cupiditates malæ, superbia, avaritia, ambitio, invidentia? Omnia ista tenebræ sunt : ideo non comprehendis. Nam lux lucet in tenebris : sed da qui comprehendat.

7. *Deus homo factus manet semper Deus. Una persona Deus et homo in Christo.* Vide ergo, ne forte hoc quomodocumque possis accipere : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1-14). Per hominem Christum tendis ad Deum Christum. Multum est ad te Deus : sed homo factus est Deus. Quod longe erat a te, per hominem factum est juxta te. Ubi maneas, Deus est : qua eas, homo est. Idem ipse Christus, et qua eas, et quo eas. Ipse ergo *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Assumpsit quod non erat, non amisit quod erat. Apparebat homo, et latebat Deus. Occisus est homo, et offensus est Deus : sed resurrexit homo, et inventus est Deus. Cogita ergo quanta fecit ut Deus, quanta passus est ut homo. Occisus est, sed non in divinitate : ipse Christus occisus est. Non enim duo, Deus et homo; ut jam non faciamus vel noverimus Trinitatem, sed quaternitatem. Homo quidem homo, et Deus Deus; sed totus Christus homo et Deus : ipse ergo Christus homo et Deus. Quomodo tu homo corpus et animus : sic totus Christus homo et Deus. Ergo totus Christus, caro, anima, et Deus.

CAPUT VII. — Idem ipse aliquid dicit, quod ad Deum pertinet; aliquid dicit, quod ad animam pertinet; aliquid dicit, quod ad carnem pertinet : totum ad Christum pertinet. Quid dicit ut Deus? *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit Filio habere vitam in semetipso. Quæcumque Pater facit, hæc eadem et Filius facit similiter* (*Id.* V, 26, 19). *Ego et Pater unum sumus* (*Id.* X, 30). Quid dicit Christus secundum animam suam? *Tristis est anima mea usque ad mortem* (*Matth.* XXVI, 38). Quid dicit Christus secundum carnem? *Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud* (*Joan.* II, 19). *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (*Luc.* XXIV, 39). Hæc sunt thesauri sapientiæ et scientiæ.

CAPUT VIII. — 8. *Præceptum utrumque dilectionis erga Christum impletur.* Certe tota Lex in duobus præceptis pendet. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua; et diliges proximum tuum tanquam te ipsum. In his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37-40). In Christo habes totum. Deum tuum vis diligere? Habes in Christo : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Proximum vis diligere? Habes in Christo : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.*

CAPUT IX. — 9. *Bona opera frequentanda. Peccata, præter crimina, sunt alia minora.* Mundet nos gratia sua : mundet nos opitulationibus et consolationibus suis. Fratres mei, per ipsum et in ipso obsecro vos, in bonis operibus abundetis, in misericordia, benignitate, bonitate. Cito dimittite quod in vos peccatur. Nemo teneat iram adversus alium, ne intercludat sibi orationem ad Deum. Hæc enim omnia, quia in hoc sæculo sumus, quia etsi proficimus, etsi juste vivimus, sine peccato hic non vivimus. Non enim peccata sola sunt illa quæ crimina nominantur, adulteria, fornicationes, sacrilegia, furta, rapinæ, falsa testimonia : non ipsa sola peccata sunt. Attendere aliquid quod non debebas, peccatum est : audire ali-

quid libenter, quod audiendum non fuit, peccatum est : cogitare aliquid, quod non fuit cogitandum, peccatum est.

CAPUT X. — 10. *Remedia quotidiana. Minora peccata multitudine obruunt.* Sed dedit Dominus noster post illud lavacrum regenerationis alia quotidiana remedia. Quotidiana nostra mundatio, dominica oratio. Dicamus, et verum dicamus, quia et ipsa eleemosyna est : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). *Date eleemosynas, et omnia munda sunt vobis* (*Luc.* XI, 41). Mementote, fratres, ad dexteram staturis quid dicturus est. Non dicet, Illa et illa magna fecistis : sed, *Esurivi, et dedistis mihi manducare.* Ad sinistram staturis non est dicturus, Illa et illa mala fecistis : sed, *Esurivi, et non dedistis mihi manducare* (*Matth.* XXV, 35, 42). Illi pro eleemosyna, in vitam æternam : isti propter sterilitatem, in ignem æternum. Modo eligite aut dextram aut sinistram. Nam rogo vos, quam habere poterit spem salutis piger in remediis, creber in morbis ?

CAPUT XI.—Sed parvi morbi sunt? Congerie premunt. Minora peccata sunt quæ habeo. Non sunt multa? Nam quomodo minora sunt, quæ premunt, obruunt : quid minutius pluviæ guttis? Flumina implent. Quid minutius granis tritici? Horrea implent. Tu attendis quia minora sunt, et non attendis quia multa sunt. Attendere nosti : numera, si potes. Sed plane quotidianum remedium dedit Deus.

CAPUT XII.—11. *Conclusio.* Magna misericordia ejus qui *ascendit in altum, et captivavit captivitatem.* Quid est, *captivavit captivitatem?* Occidit mortem. Captivitas captiva est : mors mortua est. Quid ergo? Hoc solum fecit qui *ascendit in altum, et captivavit captivitatem?* Ergo dimisit nos? *Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem sæculi* (*Matth.* XXVIII, 20). Ergo illud attende, *Dedit dona hominibus* (*Psal.* LXVII, 19). Aperi sinum pietatis, excipe donum felicitatis.

SERMO CCLXII * (a).

In die Ascensionis Domini, II.

Habitus in basilica Leontiana.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Sancti Leontii solemnitas.* Dominus Jesus, Patris unigenitus et gignenti coæternus, pariter invisibilis, pariter immutabilis, pariter omnipotens, pariter Deus ; propter nos, ut nostis, et accepistis, et tenetis, factus est homo, forma assumpta humana, non amissa divina : potens occultus, infirmus manifestus ; sicut nostis, natus est, ut renasceremur ; mortuus est, ne nos in æternum moreremur. Ille continuo, id est, die tertio resurrexit : nobis resurrectionem carnis in fine promisit. Exhibuit se discipulorum oculis videndum, manibusque tractandum ; persuadens quod factus erat, non auferens quod semper erat. Conversatus est cum eis diebus quadraginta, sicut audistis, intrans et exiens, manducans et bibens ; non jam indigentia, sed totum potentia : et manifestans eis carnis veritatem, in cruce infirmitatem, a sepulcro immortalitatem.

CAPUT II. — 2. *Idem tractatur argumentum.* Hodiernum ergo diem ascensionis ipsius celebramus. Occurrit autem huic Ecclesiæ alia vernacula solemnitas [1]. Conditoris basilicæ hujus sancti Leontii hodie depositio est. Sed dignetur obscurari stella a sole. Ergo de Domino potius, quod cœperamus, loquamur. Gaudet bonus servus, quando laudatur Dominus.

CAPUT III. — 3. *Ascensionis fides et celebritas per totum orbem.* Hodierno ergo die, hoc est, quadragesimo post resurrectionem suam, Dominus ascendit in cœlum. Non vidimus : sed credamus. Qui viderunt prædicaverunt, et orbem terrarum impleverunt. Scitis qui viderunt, et qui nobis indicaverunt : de quibus prædictum est, « Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum » (*Psal.* XVIII, 4 *et* 5). Ergo et ad nos venerunt, et nos de somno excitaverunt. Ecce celebratur hodiernus dies toto orbe terrarum.

CAPUT IV. — 4. *Ascensionis Christi prophetia.* Recolite Psalmum. Cui dictum est, *Exaltare super cœlos, Deus?* Cui dictum est? Numquid Deo Patri diceretur, *Exaltare,* qui nunquam est humiliatus? Exaltare tu : tu qui fuisti in ventre matris inclusus ; tu qui in illa factus es, quam fecisti ; tu qui in præsepi jacuisti ; tu qui ubera tanquam parvulus in vena carnis suxisti [2] ; tu qui portans mundum, portabaris a matre : tu quem Simeon senex parvulum agnovit, magnumque laudavit : tu quem vidua Anna vidit sugentem, et cognovit omnipotentem : tu qui esuristi propter nos, sitisti propter nos, fatigatus es in via propter nos : (numquid esurit panis, aut sitit fons, aut fatigatur via?) tu qui omnia ista pertulisti propter nos : tu qui dormisti, et tamen non dormitas, custodiens Israel : postremo, tu quem vendidit Judas, quem Judæi emerunt, et non possederunt : tu apprehense, ligate, flagellate, spinis coronate, in ligno suspense, lancea percusse, tu mortue, tu sepulte, *Exaltare super cœlos, Deus.*

CAPUT V.—Exaltare, inquit, exaltare super cœlos, quia Deus es. Sede in cœlo, qui pependisti in ligno. Judex exspectaris venturus, qui exspectatus es judicatus. Quis ista credat, nisi illo faciente, qui erigit de terra inopem, et de stercore exaltat pauperem? Ille ipse inopem carnem suam erigit, et collocat eam cum principibus populi sui (*Psal.* CXII, 7, 8), cum quibus judicaturus est vivos et mortuos. Cum eis collocavit hanc inopem carnem, quibus dicit : *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth.* XIX, 28).

CAPUT VI.—5. *Ecclesia gloria Christi.— Exaltare*

* Recensitus ad f. gr. et ad Ulim. Am. Par. Lov.
(a) Alias, de Diversis 13.

[1] Editi, *Occurrit autem huic Ecclesiæ a tabernaculo solemnitas.* Verius Germanensis Ms., *Occurrit autem huic Ecclesiæ alia vernacula solemnitas.* Eodem significatu hanc vocem, *vernacula*, adhibuerat Cicero in lib. 9, n. 15, ad Pætum : « Antiquæ et vernaculæ festivitatis. » De illa autem Leontii Hipponensis episcopi solemnitate Augustinus in epist. 29.

[2] Floriacensis Ms., *in vera carne suxisti.*

ergo *super cœlos, Deus.* Jam factum est, jam impletum est. Sed dicimus, Quomodo futurum prædictum est, *Exaltare super cœlos Deus;* non vidimus, sed credimus : ecce ante oculos nostros est quod sequitur, *Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua* (*Psal.* LVI, 12). Non credat illud, qui non videt istud. Quid est enim, *Et super omnem terram gloria tua?* nisi, super omnem terram Ecclesia tua, super omnem terram matrona tua[1], super omnem terram sponsa tua, dilecta tua, columba tua, conjux tua. Ipsa est gloria tua, *Vir quidem*, ait Apostolus, *non debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei : mulier autem gloria viri* (I *Cor.* XI, 7). Si mulier gloria viri, Ecclesia gloria Christi[2].

SERMO CCLXIII *(a).

De Ascensione Domini, III.

1. *Glorificatio et victoria Christi completa est resurrectione et ascensione. Christus, leo, et agnus. Diabolus, leo. Muscipula diaboli.* Glorificatio Domini nostri Jesu Christi resurgendo et ascendendo completa est. Resurrectionem ipsius Paschæ Dominico celebravimus : ascensionem hodie celebramus. Festus nobis dies uterque. Ideo enim resurrexit, ut nobis exemplum resurrectionis ostenderet : et ideo ascendit, ut nos desuper protegeret. Habemus ergo Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum prius pendentem in ligno, nunc sedentem in cœlo. Pretium nostrum dedit, cum penderet in ligno : colligit quod emit : cum sedet in cœlo. Cum enim omnes collegerit, quos utique per tempora colliget, in fine temporis veniet, et quomodo scriptum est, *Deus manifestus veniet* (*Psal.* XLIX, 3) : non quemadmodum primitus venit occultus, sed sicut dictum est, *manifestus.* Occultum enim oportebat eum venire, ut judicaretur : manifestus autem veniet, ut judicet. Si enim prius manifestus venisset, judicare manifestum quis auderet? Quando quidem dicit apostolus Paulus, *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I *Cor.* II, 8). Sed si ille non occideretur, mors non moreretur. Tropæo suo diabolus victus est. Exsultavit enim diabolus, quando primum hominem seducendo dejecit in mortem. Seducendo primum hominem, occidit : occidendo novissimum, primum de laqueis perdidit. Facta est ergo victoria Domini nostri Jesu Christi, cum resurrexit et ascendit in cœlum; et impletum est quod audistis, cum Apocalypsis legeretur, *Vicit Leo de tribu Juda* (*Apoc.* V, 5). Ipse leo dictus est, qui agnus occisus est : leo propter fortitudinem, agnus propter innocentiam : leo quia invictus, agnus quia mansuetus. Et ipse Agnus occisus morte sua vicit leonem qui circuit quærens quem devoret. Dictus est enim diabolus leo, feritate, non virtute. Apostolus quippe Petrus ait : *Vigilare vos oportet adversus tentationes, quia adversarius vester diabolus circuit, quærens quem devoret.* Sed quomodo circuit, dixit : *Sicut leo rugiens circuit, quærens quem devoret* (I *Petr.* V, 8). Quis non incurreret in dentes leonis hujus, nisi vicisset Leo de tribu Juda? Contra leonem leo, contra lupum agnus. Exsultavit diabolus quando mortuus est Christus, et ipsa morte Christi est diabolus victus : tanquam in muscipula escam accepit. Gaudebat ad mortem, quasi præpositus mortis. Ad quod gaudebat, inde illi tensum est. Muscipula diaboli, crux Domini : esca qua caperetur, mors Domini. Et ecce surrexit Dominus noster Jesus Christus. Ubi est mors quæ pependit in ligno? Ubi est insultatio Judæorum? Ubi est typhus et superbia caput ante crucem agitantium et dicentium, *Si filius Dei est, descendat de cruce* (*Matth.* XXVII, 40)? Et plus fecit, quam illi insultando exigebant. Plus enim est de sepulcro resurgere, quam de ligno descendere.

2. *Ascensio Christi pignus nostræ ascensionis.* Jam vero quanta gloria est quod ascendit in cœlum, quod sedet ad dexteram Patris? Sed hoc oculis non videmus, quia nec pendentem in ligno vidimus. Totum hoc fide tenemus, oculis cordis intuemur. Hodie enim, sicut audistis, fratres, Dominus noster Jesus Christus ascendit in cœlum : ascendat cum illo et cor nostrum. Audiamus Apostolum dicentem, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* (*Coloss.* III, 1 *et* 2). Sicut enim ille ascendit, nec recessit a nobis : sic et nos cum illo ibi jam sumus, quamvis nondum in corpore nostro factum sit quod promittitur nobis. Ille jam exaltatus est super cœlos. Neque enim propterea nobis desperanda est perfecta et angelica cœlestis habitatio, quia dixit, *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo* (*Joan.* III, 13). Sed hoc dictum est propter unitatem, qua caput nostrum est, et nos corpus ejus. Cum ascendit in cœlum, nos ab illo non separamur. Qui de cœlo descendit, non nobis invidet cœlum : sed quodam modo clamat, Membra mea estote, si ascendere vultis in cœlum. In hoc ergo ipsi interim roboremur, in hoc votis omnibus æstuemus. Hoc meditemur in terris, quod computamur in

[1] Floriacensis Ms. non habet, *super omnem terram matrona tua.*

[2] Sermo in Floriacensi codice auctior est hisce verbis : *Ipsa est sancta Catholica; ipsa est toto orbe diffusa. Ipsa est seges crescens inter zizania. Respice illam de cœlo, propter quam es irrisus in ligno. Irriserunt te Judæi, et pendens orasti pro eis; hoc de te meruerunt persequentes; quid de te meruerunt credentes? quibus dignatus es promittere dicens : Et accipietis virtutem Spiritus sancti supervenientem in vos, et eritis mihi testes. Ubi? In Jerusalem, ubi occisus sum. In Jerusalem, parum est. Non tantum pretium dedisti, ut hoc solum emeres. Dic adhuc : valde angusta est Jerusalem nomini tuo. In Jerusalem et tota Judæa et Samaria, et usque in fines terræ. Venisti ad fines : quare contentiones non finis? Nemo mihi jam dicat, Ecce hic est. Sileat humana allocutio, audiatur divina prædicatio : In Jerusalem et in tota Judæa et Samaria, et usque in fines terræ. Ecclesiam suam nobis novissimis servis Dominus commendavit. Commendavit filiis matrem; prævidit enim malorum filiorum futura litigia. Prævidit homines partes sibi facientes de re aliena. Quare ergo non dividant, quod non comparaverunt? Hæc est itaque, fratres charissimi, sancta, ut dixi, Catholica, quæ ubique est; et quæ nunquam nubit, et quotidie parit.* Sunt quidem hæc et superioribus non male cohærentia, et non ab Augustino aliena, sed huc forte adscita ex aliis tractatibus : nam eadem paucis exceptis leguntur in sermone 265.

* Collatus ad duos cb. ad n. r. t. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 174, et de Diversis 90

cœlis. Tunc exuturi carnem mortalitatis, nunc exuamus animi vetustatem. Facile corpus levabitur in alta cœlorum, si non premat spiritum sarcina peccatorum [1].

3. *Christum cum corpore ascendisse.* Nam et illud nonnullos calumniantibus hæreticis movet, quemadmodum Dominus sine corpore descenderit, cum corpore ascenderit, velut contrarium sit illis verbis quibus ait, *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit.* Corpus, inquiunt, quod non descendit de cœlo, quomodo potuit ascendere in cœlum (*a*)? Quasi ille dixerit, Nihil ascendit in cœlum, nisi quod de cœlo descendit; sed ait, *Nemo ascendit, nisi qui descendit.* Hoc enim ad personam, non ad personæ habitum retulit. Descendit sine corporis indumento, ascendit cum corporis indumento. Nemo tamen, nisi qui descendit, ascendit. Nam si nos sibimet tanquam sua membra ita coaptavit, ut etiam nobis conjunctis idem ipse sit; quanto magis illud corpus, quod de virgine assumpsit, aliam non potest in illo habere personam? Quis enim vel in montem, vel in murum, vel in aliquem superiorem locum dicit non eum solum qui descenderit ascendisse, si cum descendisset exutus, ascendat indutus; aut cum descendisset inermis, ascendat armatus? Quemadmodum ergo de hoc dicitur, Nemo ascendit nisi qui descendit, quamvis cum ea re cum qua non descendit ascenderit: sic nemo in cœlum nisi Christus ascendit; quia de cœlo, nisi Christus, nemo descendit; quamvis sine corpore descenderit, cum corpore ascenderit, ascensuris et nobis non virtute nostra, sed nostra et illius unitate. Duo quippe sunt in carne una; sacramentum magnum est in Christo et in Ecclesia (*Ephes.* v, 31 *et* 32). Unde et et ipse dicit: *Igitur jam non duo, sed una caro* (*Matth.* XIX, 6).

4. *Christus cur quadraginta diebus jejunavit, et totidem dies egit cum discipulis post resurrectionem.* Et ideo jejunavit, cum tentaretur ante mortem cibo adhuc indigens: manducavit autem et bibit, cum glorificaretur post resurrectionem jam cibo non indigens. Illic enim ostendebat in se nostrum laborem, hic autem in nobis suam consolationem, quadraginta diebus utrumque definiens. Nam quadraginta diebus jejunavit, cum tentaretur in eremo, sicut in Evangelio scriptum est, ante mortem carnis suæ (*Matth.* IV, 1, 2); et rursum quadraginta diebus cum discipulis fuit, sicut Petrus in Actibus Apostolorum loquitur, intrans et exiens, manducans et bibens, post resurrectionem carnis suæ (*Act.* I, 3, 4). Quo numero quadragesimo hujus sæculi significare videtur excursus in his qui vocantur ad gratiam, per eum qui non venit legem solvere, sed adimplere. Decem namque sunt præcepta legis. Jam gratia Christi diffusa per mundum et quadripartitus mundus, et decem quadriplicata quadraginta faciunt: quoniam *qui redempti sunt a Domino, de regionibus congregavit eos, ab Oriente et Occidente et Aquilone et Mari* (*Psal.* CVI, 2 *et* 3). Jejunans itaque quadraginta diebus ante mortem carnis, velut clamabat: Abstinete vos a desideriis hujus sæculi. Manducans autem et bibens quadraginta diebus post resurrectionem carnis, velut clamabat: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* XXVIII, 20). Jejunium quippe est in tribulatione certaminis; quoniam qui in agone contendit, ab omnibus abstinens est (I *Cor.* IX, 25): cibus autem in spe pacis, quæ perfecta non erit, nisi cum corpus nostrum, cujus exspectamus redemptionem, induerit immortalitatem. Quod nondum adipiscendo gloriamur, sed sperando jam pascimur. Utrumque Apostolus simul nos agere ostendit dicens, *Spe gaudentes, in tribulatione patientes* (*Rom.* XII, 12): tanquam illud esset in cibo, hoc in jejunio. Simul enim cum viam Domini carpimus, et a vanitate præsentis sæculi jejunemus, et futuri promissione reficiamur; hic non apponentes cor, illuc pascentes sursum cor.

[1] Hic sermo desinit apud Am. Er. et in nostris manuscriptis.

(*a*) Vide librum de Agone Christiano, cap. 25.

SERMO CCLXIV (*a*).

De Ascensione Domini, IV.

1. *Dicendum de mysterio ascensionis Christi.* Multa sunt divinarum Scripturarum recondita sacramenta, sive quæ adhuc nos ipsi quærenda habemus, sive quæ jam humilitati nostræ Dominus revelare dignatus est: sed aperiendi hæc Sanctitati vestræ tempus non sufficit. Novi enim maxime his diebus impleri ecclesiam talibus, qui citius vellent discedere, quam venire; et onerosos nos habent, si aliquando diutius colloquamur: qui tamen in prandiis suis, ad quæ festinant, si teneantur usque ad vesperam, nec laborant, nec recusant, nec saltem aliquando ullo pudore discedunt. Tamen ne fraudemus eos qui esurientes veniunt, etsi breviter, non tacebimus hujus rei sacramentum, quod Dominus noster Jesus Christus cum eo corpore, in quo resurrexit ascendit.

2. *Christus post resurrectionem conversatur cum discipulis, ut in fide confirmentur. Ascendit in cœlum, ne remaneant in carne.* Sane propter infirmitatem discipulorum suorum: non enim deerant etiam in illo numero, quos diabolus infidelitate tentaret, ita ut quidam discipulus ejus in ipsa specie in qua noverat, non tamen magis fidem haberet viventibus membris, quam recentibus cicatricibus (*Joan.* XX, 25): ergo ad eorum confirmationem dignatus est post resurrectionem vivere cum illis quadraginta diebus integris, ab ipso die passionis suæ usque in hodiernum diem, intrans et exiens, manducans et bibens, sicut dicit Scriptura (*Act.* I, 3, 4); confirmans hoc redditum esse oculis eorum post resurrectionem, quod ablatum erat per crucem. Verumtamen non illos voluit in carne remanere, nec carnali dilectione diutius retinere. Eo enim animo volebant eum esse semper carnaliter secum, quo animo etiam Petrus timebat eum pati. Videbant enim secum magistrum, confortatorem et

(*a*) Prodit nunc primum ex veteri Vindocinensis abbatiæ Ms. annorum fere 800.

consolatorem et protectorem hominem, quales videbant se ipsos. Si tale aliquid non viderent, absentem credebant; cum ubique ille majestate sit præsens. Tuebatur autem eos revera, quemadmodum ipse dicere dignatus est, tanquam gallina pullos suos (*Matth.* XXIII, 37). Sicut enim gallina propter infirmitatem pullorum et ipsa infirmatur. Si enim recordamini, ante oculos nostros sunt tantæ aves, quæ pullos faciunt; non videmus aliquam avem infirmari cum pullis, nisi gallinam : et ideo de illa Dominus similitudinem duxit; quia propter infirmitatem nostram et ipse susceptione carnis infirmari dignatus est. Oportebat autem ut erigerentur aliquantum, et jam inciperent eum spiritualiter cogitare, tanquam Verbum Patris, Deum apud Deum, per quem facta sunt omnia: et non eos sinebat caro, quam videbant. Proderat ergo illis confirmari in fide per conversationem ejus secum quadraginta diebus : sed plus proderat eis, ut se ab oculis eorum subtraheret; et qui in terra tanquam frater conversatus fuerat, de cœlo tanquam Dominus subveniret; discerentque illum cogitare secundum Deum. Hoc enim evangelista Joannes sonuit: si quis advertat, si quis intelligat. Ait enim Dominus: *Non turbetur cor vestrum. Si me diligeretis*, inquit, *gauderetis, quia vado ad Patrem; quoniam Pater major me est* (*Joan.* XIV, 1, 28). Et alio loco, dicit: *Ego et Pater unum sumus* (*Id.* X, 30). Tantamque sibi æqualitatem vindicat, non rapina, sed natura, ut hoc diceret cuidam discipulo dicenti sibi, *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis* : et ille, *Philippe, tanto tempore vobiscum sum, et Patrem nescitis? Qui me vidit, vidit et Patrem* (*Id.* XIV, 8, 9). Quid est, *Qui me vidit?* Si secundum oculos carnis, viderunt et qui crucifixerunt. Quid est ergo, *Qui me vidit;* nisi, qui intellexit, qui oculo cordis vidit. Quomodo enim sunt aures interiores, quas quærebat Dominus, cum diceret, *Qui habet aures, audiat* (*Matth.* XI, 15), cum ante illum nullus surdus staret: sic est etiam aspectus interior cordis, quo si quis viderat Dominum, viderat Patrem; quia æqualis est Patri.

3. *Filius Dei natura æqualis Patri, misericordia ad mortem usque infirmatus.* Audi Apostolum volentem nobis commendare misericordiam ipsius, quia propter nos infirmatus est, ut sub alis suis pullos colligeret, docens alios etiam discipulos, ut et ipsi compaterentur infirmitati infirmorum, qui ad aliquam firmitatem de infirmitate communi ascendissent; cum ille de cœlesti firmitate ad infirmitatem nostram descenderit : ait illis, *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu.* Dignamini, inquit, imitari Filium Dei per compassionem cum parvulis. *Qui cum in forma Dei esset.* Jam dicendo, *in forma Dei esset*, æqualem ostendit Deo. Non enim forma minor est quam ille cujus forma est. Si enim minor est, forma non est. Tamen ne aliquis dubitaret, adjecit, et posuit ipsum Verbum, unde ora sacrilegis clauderet : *Qui cum in forma Dei esset*, inquit, *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Quid est, fratres charissimi, quod ait Apostolus, *Non rapinam arbitratus est?* Quia naturaliter æqualis. Cui ergo erat rapina æqualitas Dei? Primo homini, cui dictum est, *Gustate, et eritis sicut dii* (*Gen.* III, 5). Voluit per rapinam tendere se ad æqualitatem, et per pœnam perdidit immortalitatem. Ille enim cui rapina non erat, *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Si ergo non rapina; natura, integra societas et summa ipsa comparatio. Sed quid fecit? *Semetipsum*, ait, *exinanivit, formam servi accipiens; in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo : humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (*Philipp.* II, 5-8). Parum erat dicere mortem, et genus mortis ostendit. Quare et genus mortis? Quia multi ad mortem sunt parati : multi enim dicunt, Non timeo mori, sed vellem in lectulo meo mori, circumdatus filiis, nepotibus, lacrymis uxoris. Mortem quidem videntur isti non recusare, sed eligendo genus mortis, de timore puniuntur. Ille autem elegit genus mortis, sed quod est deterius omnibus. Quomodo sibi eligunt homines melius genus mortis, sic ipse deterius elegit, hoc quod exsecrabile erat omnibus Judæis. Non enim timuit mori per falsos testes, per sententiam judicis, qui veniet judicare vivos et mortuos : non timuit mori per ignominiam crucis, ut omnes credentes ab omni ignominia liberaret. Ergo *factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis :* tamen naturaliter æqualis Deo; fortis in virtute majestatis, infirmus compassione humanitatis : fortis, ut faceret omnia; infirmus, ut reficeret omnia.

4. *Christus abire vult, ut absente carne divinitas ipsius cogitetur. Filius Dei in se non minor per incarnationem.* Quod ergo ait Joannes attendite : *Si diligeretis me, gauderetis, quia vado ad Patrem; quoniam Pater major me est.* Quomodo æqualis, sicut dicit Apostolus? Sicut ipse Dominus, *Ego et Pater unum sumus.* Et alio loco, *Qui me vidit, vidit et Patrem.* Quomodo hic, *Quia Pater major me est?* Vox ista, fratres, quantum Dominus aspirat advertere, quodam modo exprobrantis fuit et consolantis. Fixi enim erant in homine, et Deum cogitare non poterant. Tunc enim cogitarent Deum, si ab illis et ab eorum oculis homo auferretur, ut amputata familiaritate quæ cum carne erat facta, discerent vel absente carne divinitatem cogitare. Ergo hoc eis ait : *Si me diligeretis, gauderetis, quia eo ad Patrem.* Quare? Ut cum eo ad Patrem, possitis me cogitare æqualem Patri (*a*). Propterea enim *major me est :* adhuc cum videtis me in carne, adhuc major me est Pater. Videte si suscepistis : non enim noverant nisi hominem cogitare. Hoc dico aliquanto planius, propter fratres nostros tardiores : qui autem intellexerunt, ferant tarditatem cæterorum et imitentur ipsum Dominum, *qui cum in forma Dei esset, humiliavit se, factus obediens usque ad mortem. Si me diligeretis*, quid est hoc? *Si me diligeretis, gauderetis, quia eo ad Patrem. Si me diligeretis*, quid aliud est, quam, non me diligitis? Quid ergo diligitis? Carnem quam videtis. Ipsam enim non vultis ab oculis discedere. *Si*

(*a*) Vide librum 1 de Trinitate, cap. 7.

autem *me diligeretis* : quid est, *me? In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1) : quod ait ipse Joannes. Si ergo sic me diligeretis, quomodo per me facta sunt omnia, *gauderetis, quoniam vado ad Patrem.* Quare? *Quoniam Pater major me est.* Adhuc cum me videtis in terra, major me est Pater. Discedam ab oculis vestris; tollatur ab aspectibus caro mortalis, quæ propter vestram mortalitatem suscepta est; indumentum hoc, quod humilitate suscepi, incipiatis non videre : levetur tamen in cœlum. ut discatis quid speretis. Non enim dimisit hic ipsam tunicam, quam hic voluit indui. Nam si hic illam dimisisset, desperarent omnes de resurrectione carnis. Modo enim levavit eam in cœlum, et sunt qui dubitent de carnis resurrectione. Si Deus in se illam ostendit, homini negaturus est illam? Deus enim accepit illam miseratione, homo autem conditione. Et tamen ostendit illam, confirmavit illos, et levavit illam. Subducto autem ab oculis carnali aspectu, jam illi hominem non viderunt. Si quid erat in cordibus eorum tractum de desiderio carnali, quasi contristatum est in ipsis. Congregati sunt tamen in unum, et cœperunt orare. Ille autem missurus erat post istum decem diebus interpositis Spiritum sanctum, ut Spiritus sanctus impleret eos amore spirituali, auferens eis desideria carnalia. Faciebat eos jam sic intelligere Christum quomodo erat Verbum Dei, Deus apud Deum, per quod facta sunt omnia. Non autem possent impleri tali intellectu, nisi carnalis charitas ab eorum oculis discessisset. Et ideo dixit, *Si me diligeretis, gauderetis, quia eo apud Patrem; quoniam Pater major me est.* Secundum hominem major me est, æqualis secundum Deum : æqualis secundum naturam, major secundum Filii misericordiam. Humiliavit enim eum, non infra se tantum, sed et infra Angelos, sicut Scriptura dicit (*Psal.* VIII, 6). Non est minor; et si aliquantum susceptione carnis ab æqualitate Patris videtis recessisse Filium, unde nunquam recedit : sed accipiendo carnem (accepit enim hominem), non mutatus est. Quomodo qui accipit vestem, non vertitur in vestem, sed manet ipse integer homo intus : et si senator accipiat vestem servilem, si forte non potest intrare ad consolandum aliquem in carcere compeditum cum ipsa senatoria veste, accipit habitum carceris, videtur sordidus habitus per humanitatem; sed intus manet dignitas senatoria tanto magis integra, quanto majore misericordia voluit quod humilitatis erat induere. Sic et Dominus manens Deus, manens Verbum, manens sapientia, manens virtus divina, manens in gubernatione cœlorum, manens in administratione terrarum, implens Angelos, totus ubique, totus in mundo, totus in Patriarchis, totus in Prophetis, totus in omnibus sanctis, totus in utero Virginis, ad induendam carnem, ad conjungendam sibi tanquam sponsam, ut procederet de thalamo suo sponsus, ut desponsaret Ecclesiam virginem castam. Ad hoc ergo minor Patre, quia homo : æqualis autem Patri, quia Deus. Tollite ergo de medio desideria carnalia. Tanquam hoc diceret Apostolis suis : Non vultis me dimittere (quomodo unusquisque non vult dimittere amicum suum, tanquam dicens : Esto nobiscum aliquantum, refrigeratur anima nostra quando te videmus); sed melius est ut istam carnem non videatis, et divinitatem cogitetis. Tollo me a vobis exterius, et me ipso impleo vos interius. Numquid enim secundum carnem et cum carne intrat in cor Christus? Secundum divinitatem possidet cor : secundum carnem per oculos loquitur ad cor, et admonet foras; habitans intus, ut interius nos convertamur, et vivificemur ex ipso, et formemur ex ipso; quia forma est omnium infabricata.

5. *Christus post resurrectionem cum discipulis agit dies quadraginta, ut significet necessariam hic semper fidem Incarnationis.* Ergo si quadraginta dies fecit cum discipulis suis, non sine causa quadraginta dies fecit. Forte sufficerent viginti, sufficerent triginta : quadraginta dies dispensatio est totius hujus sæculi. Aliquando inde tractavimus propter denarium numerum quater ductum. Commemoro vos qui audistis. Denarius enim numerus totam sapientiam significat. Hæc sapientia dispensata est per quatuor partes mundi, per totum orbem terrarum : et tempora quadrifaria dispositione dispertiuntur. Nam annus quatuor tempora habet : et mundus quatuor cardines habet. Decem ergo quater ducti quadragenarium numerum habent. Ideo autem quadraginta diebus jejunavit Dominus (*Matth.* IV, 2), ostendens nobis abstinentiam ab omni corruptione esse debere fidelibus, quamdiu sunt in hoc mundo. Quadraginta diebus, jejunavit Elias (III *Reg.* XIX, 8), gestans personam Prophetiæ, ostendens quia et in Prophetia hoc docetur. Quadraginta diebus jejunavit Moyses (*Exod.* XXXIV, 28), qui gerebat personam Legis, ostendens quia et in Lege hoc docetur. Quadraginta annis ductus est populus Israel in eremo (*Num.* XXXII, 13). Quadraginta diebus arca in diluvio fluctuavit, quæ arca Ecclesia est : lignis imputribilibus facta; ligna imputribilia sunt animæ sanctorum et justorum : habens tamen animalia munda et immunda; quia quamdiu vivitur in hoc sæculo et per Baptismum tanquam per diluvium Ecclesia purgatur, non potest nisi habere bonos et malos : ideo arca illa et munda et immunda habebat. Sed posteaquam exivit inde Noe, non fecit sacrificium Deo nisi de mundis animalibus (*Gen.* VI-VIII). Unde debemus intelligere quia in arca ista et munda et immunda animalia sunt, sed post diluvium istum non accipit Deus nisi eos qui se mundaverunt. Ergo totum hoc tempus quod videtur, fratres, pro quadraginta diebus habetote. Totum hoc tempus, quamdiu hic sumus, arca est in diluvio : quamdiu baptizantur Christiani et per aquam mundantur, natare videtur arca in fluctibus, quæ quadraginta diebus in aqua versabatur. Dominus autem manens cum discipulis per quadraginta dies, significare dignatus est quia per istud tempus necessaria est omnibus fides Incarnationis Christi : quæ infirmis est necessaria. Si esset jam

oculus, qui videret *In principio erat Verbum* (*Joan.* I, 1), qui videret, qui teneret, qui amplecteretur, qui frueretur, non opus erat ut Verbum caro fieret et habitaret in nobis : sed quia ad illud tenendum et fruendum excæcatus erat oculus interior pulvere peccatorum, jam non erat unde intelligeretur Verbum ; quod dignatus est caro fieri, ut mandaretur quo possit postea videri, quod modo non potest. Quia ergo dispensatio carnis Christi huic vitæ fidelibus necessaria est, per quam tendant ad Dominum; cum autem ventum fuerit ad speciem illam Verbi, omnis carnalis dispensatio non erit necessaria : ideo conversatio ipsius in carne post resurrectionem per quadraginta dies erat necessaria, ut demonstraret tamdiu esse necessariam fidem Incarnationis Christi, quamdiu in ista vita docetur arca in diluvio fluctuare. Ecce quod dico, fratres · credite in Jesum Christum natum de Maria virgine, crucifixum resurrexisse. Non opus est ut interrogemus post istud sæculum, quia jam illud accepimus in fide : tenemus illud ; infirmitati nostræ necessarium est. Putate ergo charitatem gallinæ illius, quæ protegit infirmitatem nostram (*Matth.* XXIII, 37) : putate esse jumentum misericordis illius transeuntis, in quod levavit languidum, qui vulneratus erat (*Luc.* X, 30-34). Levavit enim illum, quo? In jumentum suum. Jumentum Domini caro est. Ergo cum transierit hoc sæculum, quid tibi dicetur? Quia recte credidisti in carnem Christi, modo fruere majestate et divinitate Christi. Necessarius fuit infirmus infirmo, necessarius erit fortis forti.

6. *Carnis resurrectio futura.* Quia et tu deponere habes ipsam infirmitatem, juxta quod audisti in Apostolo : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Quia *caro et sanguis*, ait, *regnum Dei non possidebunt* (1 *Cor.* XV, 53, 50). Quare non possidebunt? quia non resurget caro? Absit : resurget caro, sed quid fit? Immutatur, et fit ipsa corpus cœleste et angelicum. Numquid carnem habent Angeli? Sed hoc interest, quia ista caro resurget, ista ipsa quæ sepelitur, quæ moritur ; ista quæ videtur, quæ palpatur, cui opus est manducare et bibere, ut possit durare; quæ ægrotat, quæ dolores patitur, ipsa habet resurgere, malis ad pœnas sempiternas, bonis autem ut commutentur. Cum fuerit commutata, quid fiet? Jam corpus cœleste vocabitur, non caro mortalis : quia *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Mirantur autem si facit Deus de carne corpus cœleste, qui de nihilo fecit omnia. In carne constitutus Dominus de aqua vinum fecit, et mirum est si de carne corpus cœleste facere potuerit? Nolite ergo dubitare de Deo quia potens est illud facere. Angeli ut essent, nihil erant; sed ipsius majestate sunt quod sunt. Qui potuit te facere cum non esses, non potest reparare quod fueras, et non potest dare honorem claritatis fidei tuæ propter ipsam incarnationem suam? Ergo cum transierint ista, veniet nobis illud quod ait Joannes : *Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus : scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicut est* (1 *Joan.* III, 2). Ad istam visionem vos parate, interim quamdiu in carne estis credite in Christum incarnatum; et sic credite, ut non putetis seductos vos esse aliqua falsitate. Nunquam enim mentitur veritas : nam si mentitur, quo imus ad consilium? quid facimus? cui nos credimus? Ergo veritas, Verbum verum, sapientia vera, virtus Dei vera : *Verbum caro factum est* (*Id.*, 14), vera caro. *Palpate, et videte*, ait, *quia spiritus ossa et nervos non habet, sicut me videtis habere* (*Luc.* XXIV, 39). Vera enim ossa erant, veri nervi, veræ cicatrices : verum quidquid tangebatur, verum quidquid intelligebatur. Tangebatur homo, intelligebatur Deus : tangebatur caro, intelligebatur sapientia : tangebatur infirmitas, intelligebatur potentia. Totum verum. Tamen deinde caro in cœlum præcessit, id est caput. Sequentur cætera membra. Quare? Quia oportet ut dormitionem accipiant membra ista aliquantum, et resurgant tempore suo omnes. Si et Dominus tunc vellet resurgere, non esset in quem crederemus. Ideo voluit primitias dormientium liberare [1] Deo in se ipso, ut cum in illo videres quod redditum est, in te sperares quod donandum est. Erit omnis populus Dei æquatus Angelis et sociatus. Nemo ergo vobis dicat, fratres : Credunt stulti Christiani quia caro resurget : quis resurgit? aut quis resurrexit? aut quis huc inde venit ab inferis, et dixit vobis? Christus inde venit. O miser! o cor humanum perversum et præposterum! Si avus ipsius resurgeret, crederet illi : Dominus mundi resurrexit, et non vult credere.

7. *Trinitatis mysterium.* Tenete itaque, fratres mei, veram, germanam, catholicam fidem. Filius æqualis est Patri, donum Dei Spiritus sanctus æqualis est Patri, et ideo Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus, non tres dii : non gradibus sibi adjecti, sed majestate adunati, et unus Deus. Sed Filius tamen propter nos, *Verbum caro factum est et habitavit in nobis. Non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo* (*Philipp.* II, 6-7). Et ut noveritis, fratres, quia vere Trinitas ista æqualis est, et non est dictum quia *Pater major me est* (*Joan.* XIV, 28), nisi propter carnem quam suscepit Dominus; quare de Spiritu sancto nunquam dictum est, Minor est, nisi quia ipse non suscepit carnem? Videte quid dixi : perscrutamini omnes Scripturas, levate omnes paginas, legite omnes versus; nunquam invenietis quia Spiritus sanctus minor sit quam Deus. Ille ergo dictus est minor, qui propter nos factus est minor, ut per illum nos efficeremur majores.

SERMO CCLXV * (*a*).

De Ascensione Domini, v (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Veritas resurrectionis*

[1] Forte, *libare*.

* Emendatus ad cb. r. v. et ad Par. Lov.

(*a*) Alias, 6 inter sermones 17 additos a Parisiensibus.

(*b*) Hujus sermonis excerptum apud Eugypium reperies; et apud Florum, ad Rom. v.

Christo per quadraginta dies cum discipulis agente confirmata. Solemnitate diei hujus admonemus scientes, instruimus negligentes. Ascensum Domini in cœlum hodie solemniter celebramus. Dominus enim Salvator noster, posito corpore, et recepto corpore, posteaquam resurrexit a mortuis, exhibuit se discipulis viventem, quem desperaverant morientem. Posteaquam se reddidit oculis intuendum, manibus contrectandum, ædificans fidem, exhibendo veritatem; quoniam parum fuit humanæ fragilitati et infirmæ trepidationi tam magnum miraculum uno die exhibere, et inde subtrahere; conversatus est cum eis in terra, sicut audivimus, cum liber Actuum Apostolorum legeretur, conversatus est cum eis in terra quadraginta diebus, intrans et exiens, manducans et bibens : ut exhiberet veritatem, non quod haberet necessitatem. Ipso ergo quadragesimo die, quem hodie celebramus, eis videntibus, et videndo deducentibus, ascendit in cœlum.

2. *Adventus Christi ad judicium prænuntiatus.* Tunc ergo posteaquam id quod videbant ascendere mirabantur, sursum tamen ire gaudebant; capitis enim præcessio, spes membrorum est; audierunt et angelicam vocem, *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? Hic Jesus sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum* (*Act.* I, 2-11). Quid est, *sic veniet?* In ea forma veniet : ut impleatur quod scriptum est, *Videbunt in quem pupugerunt* (*Zach.* XII, 10; *Joan.* XIX, 37). *Sic veniet.* Ad homines veniet, homo veniet; sed Deus homo veniet. Veniet verus homo et Deus, ut faciat homines deos. Ascendit judex cœli, sonuit præco cœli. Bonam causam habeamus, ut futurum judicium non timeamus. Ascendit enim : viderunt qui nobis nuntiaverunt. Qui non viderunt, crediderunt : alii non [1] credentes irriserunt. *Non enim omnium est fides* (II *Thess.* III, 2). Et quia *non omnium est fides, et novit Dominus qui sunt ejus* (II *Tim.* II, 19), quid disceptamus quod ascendit in cœlum Deus? Miremur potius quia descendit in infernum Deus. Mortem Christi miremur, resurrectionem vero laudemus potius quam miremur. Perditio nostra, peccatum nostrum : sanguis Christi, pretium nostrum. Resurrectio Christi, spes nostra : adventus Christi, res nostra. Ille ergo qui est ad dexteram Patris, exspectandus est donec veniat. Dicat anima nostra sitiens illi : Quando veniet? et, *Sitivit anima mea ad Deum vivum* (*Psal.* XLI, 3). Quando veniet? Veniet : sed quando veniet? Optas ut veniat : utinam paratum te inveniat.

CAPUT II. — 3. *Discipulorum inquisitio de tempore futuri adventus Christi.* Verumtamen ne putemus nos solos habere hoc desiderium de Domino nostro, ut dicamus, Quando veniet? Habuerunt hoc desiderium et discipuli ejus. Si possem vobis dicere inhiantibus, exspectantibus, suspensis, nosse cupientibus, quando veniat Dominus Deus noster, si possem vobis dicere, qualis vobis viderer? Sed si hoc ex me non vos speratis audire posse; qui si speratis, desipitis : ipsum certe Dominum Jesum Christum in corpore præsentem, viventem, loquentem, si ante oculos vestros et ante manus vestras haberetis, scio quia præ isto desiderio interrogaretis, et diceretis ei : Domine, quando venturus es? Discipuli ipsi Dominum Jesum Christum præsentem interrogaverunt. Non potestis interrogare quod interrogaverunt, audite quod audierunt. Etenim illi tunc erant, nos nondum eramus : quibus tamen si credamus, et nobis interrogaverunt, et nobis audierunt. Ergo discipuli Christi deducturi aspectu ascensurum Christum interrogaverunt, et dixerunt ei : *Domine, si hoc tempore præsentaberis?* Cui dicebant? Quem præsentem videbant. *Si hoc tempore præsentaberis?* Et quid est illud? Nonne præsentem videbant? nonne præsentem audiebant? nonne præsentem etiam tangebant? Quid est hoc, *Si hoc tempore præsentaberis?* nisi quia noverant præsentia Christi futurum judicium, ut videretur a suis et ab alienis? Nam quando resurrexit, non est visus nisi a suis. Hoc ergo sciebant, et fide retinebant, futurum esse tempus quando judicatus judicaret, quando reprobatus probaret et reprobaret; quando conspicuus utrique hominum generi alios poneret ad dexteram, alios ad sinistram, dicturus quod utrique audirent, oblaturus quod non utrique acciperent, comminaturus quod non utrique pertimescerent. Sciebant futurum; sed quando, quærebant. *Si hoc tempore præsentaberis?* Non utique nobis; nam et modo videmus te : sed præsentaberis etiam his qui non crediderunt in te. *Si hoc tempore præsentaberis, dic nobis, et quando regnum Israel?* Hoc quæsierunt, *Si hoc tempore præsentaberis, et quando regnum Israel?* Quod regnum? De quo dicimus : *Veniat regnum tuum* (*Matth.* VI, 10). Quod regnum? De quo audituri sunt ad dexteram positi : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Quando dicturus est etiam sinistris : *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Id.* XXV, 34, 41). Terribilis vox, tremenda vox : sed, *In memoria æterna erit justus : ab auditu malo non timebit* (*Psal.* CXI, 7). Istis hoc, illis illud : in utroque verax, quia in utroque justus.

CAPUT III. — 4. *Responsum Christi.* Sed quod quærebant, si audierunt, audiamus : si non audierunt, quod audierunt teneamus; et quod venturum est, non timeamus. *Domine, si hoc tempore præsentaberis?* Et nos æstimantes nos præsentem videre Dominum in corpore constitutum, dicamus illi, *Domine, si hoc tempore præsentaberis, et quando regnum Israel?* Quando regnum tuorum, quando regnum humilium, quamdiu typhus superborum? Certe hoc est quod quærebatis, hoc est quod audire desiderabatis. Videamus quid responderit. Non dedignentur audire agni, quod audierunt arietes. Audiamus quid dixit ipse Dominus. Quibus? Petro, Joanni, Andreæ, Jacobo, cæteris tantis et talibus, tam dignis : sed quos invenit indignos, et fecit dignos. Quid eis respondit dicentibus, *Si hoc tempore præsentaberis, et quando regnum Israel? Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate.* Quid est hoc? Dicitur Petro, *Non est vestrum :*

[1] Colbertinus codex caret particula, *non*.

et dicis tu, Meum est? *Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate.* Quod creditis, bene creditis: quia venturum est. Quando venturum sit, quid ad te? Quando venerit, præpara te. *Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate.* Curiositas abscedat, pietas succedat. Quid ad te quando veniet? Sic vive, quasi hodie venturum sit; et non timebis, cum venerit.

CAPUT IV.—5. *Christus bonus magister, docens quod expedit scire.* Videte autem ordinem et disciplinam magistri boni, magistri singularis, magistri solius. Non dixit quod interrogaverunt, et dixit quod non interrogaverunt. Sciebat enim quod interrogaverunt non eis expedire ut nossent: quod autem sciebat eis expedire, etiam non eis interrogantibus dixit. *Non est vestrum scire*, inquit, *tempora.* Quo tibi tempora? Hoc agitur ut evadas tempora, et quæris tempora. *Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate.* Et quasi diceretur ei, Et quid est nostrum? Modo audiamus quid ad nos maxime pertineat, modo audiamus. Quæsitum est quod non oporteat dici: sed dictum est quod oporteat audiri. *Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate.* Sed quid est vestrum scire?

CAPUT V. — 6. *Ecclesia una ubique diffusa prædicatur contra schismaticos.* — *Sed accipietis virtutem Spiritus sancti supervenientem in vos, et eritis mihi testes.* Ubi? *In Jerusalem.* Consequens erat ut hoc audiremus: his enim verbis Ecclesia prædicatur, Ecclesia commendatur, unitas annuntiatur, divisio accusatur. Apostolis dictum est, *Et eritis mihi testes.* Fidelibus dicitur, vasis Dei dicitur, vasis misericordiæ dicitur, *Eritis mihi testes.* Ubi? *In Jerusalem,* ubi occisus sum: *et in tota Judæa et Samaria, et usque in fines terræ.* Ecce quod audite, ecce quod tenete. Sponsa estote, et sponsum securi exspectate. Sponsa Ecclesia est. Ubi futura prædicata est, quam illi testes annuntiarent; ubi futura prædicata est? Multi enim dicturi sunt, Ecce hic est. Audirem, si non et alius diceret, Ecce hic est. Quid tu dicis? Ecce hic est. Jam ibam: sed revocat alius simili voce, Ecce hic est. Tu ex una parte, Ecce hic est: alius ex parte alia, Ecce hic est. Dominum interrogemus, Dominum interpellemus. Sileant partes, totum audiamus. Dicit unus ex uno angulo, Ecce hic est: alius ex alio angulo, Non, sed ecce hic est. Tu, Domine, dic: tu assere quam redemisti, ostende quam dilexisti. Ad nuptias tuas invitati sumus, ostende sponsam tuam, ne vota tua litigando turbemus. Dicit plane, ostendit plane: non deserit inquirentes, non amat litigantes. Dicit discipulis suis, et non quærentibus dicit; quia contendentibus contradicit. Et ideo fortasse hoc ab Apostolis nondum quærebatur, quia grex Christi nondum a latronibus dividebatur. Nos experti dolores divisionis, studiose coagulum quæramus unitatis. Apostoli quærunt tempus judicii, et Dominus respondet locum Ecclesiæ. Non respondit quod quæsierunt, sed nostros prævidebat dolores. *Eritis*, inquit, *mihi testes in Jerusalem.* Parum est. Non pro hoc tantum pretium dedisti, ut hoc solum emeres. *In Jerusalem.* Dic adhuc, *Et usque in fines terræ.* Venisti ad fines: quare contentiones non finis? Nemo mihi dicat jam, Ecce hic est: Non, sed ecce hic. Sileat humana præsumptio, audiatur divina prædicatio, teneatur vera promissio: *In Jerusalem, et in tota Judæa et Samaria, et usque in fines terræ.* His dictis, *nubes suscepit eum* (*Act.* I, 6-9). Jam non opus erat, ut aliquid adderetur, ne aliunde cogitaretur.

CAPUT VI. — 7. *Verba novissima Christi a schismaticis contempta. Tunica Christi inconsutilis.* Fratres, pro magno audiri solent verba novissima parentis ituri in sepulcrum, et contemnuntur Domini verba novissima ascendentis in cœlum? Existimemus Dominum nostrum testamentum scripsisse, et in testamento suo novissima verba posuisse. Prævidit enim malorum filiorum futura litigia, prævidit homines partes sibi conantes facere de possessione aliena. Quare enim non dividant, quod non emerunt? Quare non concidant, pro quo pretium non dederunt? Sed ille tunicam desuper textam nusquam consutilem dividi noluit: sorte provenit (*Joan.* XIX, 23, 24). In illa veste unitas commendata est, in illa veste charitas prædicata est, ipsa est, desuper texta. De terra est cupiditas, desuper charitas. Agite, fratres: testamentum scripsit Dominus, novissima verba posuit. Videte, obsecro vos, et moveat vos quomodo et nos, moveat, si fieri potest.

CAPUT VII.—8. *Christi duæ glorificationes. Spiritus sanctus bis datus.* Duæ sunt glorificationes secundum suscepti hominis formam: una, qua surrexit a mortuis tertio die; alia, qua ascendit in cœlum ante oculos discipulorum suorum. Duæ sunt istæ, quæ commendantur, glorificationes ejus jam factæ. Restat una et ipsa in conspectu hominum, cum se judicio præsentabit. De Spiritu sancto hoc erat dictum per Joannem evangelistam: *Spiritus autem nondum fuerat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus* (*Joan.* VII, 39). *Spiritus autem nondum fuerat datus:* quare nondum fuerat datus? *Quia Jesus nondum erat glorificatus.* Exspectabatur ergo, ut glorificato Jesu daretur Spiritus. Meritoque bis glorificatus, resurgendo et ascendendo, bis dedit Spiritum. Unum dedit, et unus dedit, unitati dedit, et tamen bis dedit. Primo posteaquam resurrexit, dixit discipulis suis: *Accipite Spiritum sanctum.* Et insufflavit in faciem eorum (*Id.* XX, 22). Habes semel. Deinde promittit adhuc se missurum Spiritum sanctum, et dicit, *Accipietis virtutem Spiritus sancti supervenientem in vos* (*Act.* I, 8): et alio loco, *In civitate sedete: ego enim impleam promissionem Patris, quam audistis,* inquit, *ex ore meo* (*Luc.* XXIV, 49). Posteaquam ascendit, decem diebus ibi factis misit Spiritum sanctum: ipse est solemnis futurus Pentecostes.

CAPUT VIII.— 9. *Spiritus sanctus ideo bis datus, ut duo præcepta charitatis commendarentur.* Videte, fratres mei. Quærat a me aliquis, Quare bis dedit Spiritum sanctum? Multi multa dixerunt, et sicut homines quæsierunt: et aliquid dixerunt quod non est contra fidem; alius hoc, alius illud,

utrumque quod non excederet regulam veritatis. Si dicam me scire quare bis dederit, mentiar vobis. Nescio. Qui se dicit scire quod nescit, temerarius est : qui se negat scire quod scit, ingratus est. Ergo fateor vobis, quare bis dederit Dominus Spiritum sanctum, adhuc quæro : ad aliquid certius pervenire cupio. Adjuvet me Dominus orantibus vobis, ut quod donare dignatur, et vobis non taceatur. Ergo nescio. Quid tamen existimem nondum sciens, nondum pro certo tenens, sicut certissimum teneo dedisse; quid ergo existimem, non tacebo. Si hoc est, confirmet Dominus : si aliud est quod verius appareat, donet Dominus. Ergo arbitror, sed arbitror, ideo bis datum esse Spirtum sanctum, ut commendarentur duo præcepta charitatis. Duo sunt enim præcepta, et una est charitas : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua* : et, *Diliges proximum tuum, tanquam te ipsum. In his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37-40). Una charitas, et duo præcepta : unus Spiritus, et duo data. Non enim alius datus est prius, et alius datus est postea : quia non alia charitas diligit proximum, quam illa quæ diligit Deum. Non ergo alia charitas est. Qua charitate proximum, ipsa charitate diligimus et Deum. Sed quia aliud est Deus, aliud proximus; una charitate diliguntur, non sunt tamen unum qui diliguntur : quia ergo magna est primitus commendanda dilectio Dei, secunda dilectio proximi; a secunda autem incipitur, ut ad primam perveniatur : *Si enim fratrem quem vides non diligis; Deum quem non vides, quomodo diligere poteris* (I *Joan.* IV, 20)? Ideo forte informans nos ad dilectionem proximi, dedit in terra conspicuus et proximis proximus Spiritum sanctum, insufflando in faciem eorum; et ab hac maxime charitate quæ in cœlis est, de cœlo misit Spiritum sanctum. Spiritum sanctum accipe in terra, et diligis fratrem : accipe de cœlo, et diligis Deum. Quia et in terra quod accepisti, de cœlo est. In terra Christus dedit, sed de cœlo est quod dedit. Ille enim dedit, qui de cœlo descendit. Hic invenit cui daret, sed inde attulit quod daret.

CAPUT IX — 10. *Charitas Spiritus sancti donum.* Quid est ergo, fratres? An forte commemoro et hoc, quomodo charitas ad Spiritum sanctum pertineat? Paulum audite : « Non solum autem, inquit, sed et gloriamur in tribulationibus : scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem; spes autem non confundit : quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. » Unde charitas Dei diffusa est in cordibus nostris? Unde? Quid tibi dabas? Quid quasi de tuo præsumebas; *Quid enim habes quod non accepisti* (I *Cor.* IV, 7)? Ergo unde, nisi quod sequitur, *Per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (*Rom.* V, 3-5)?

11. *Charitas non habetur extra Ecclesiam.* Charitas ista non tenetur, nisi in unitate Ecclesiæ. Non illam habent divisores : sicut dicit apostolus Judas, *Hi sunt qui se ipsos segregant, animales. Spiritum non habentes* (*Judæ.* I, 19). *Qui se ipsos segregant* : quare segregant? Quia *animales, Spiritum non habentes.* Ideo defluunt, quia coagulum non habent charitatis. Ipsa charitate plena est gallina illa propter pullos infirmata, cum pullis humilians vocem suam, extendens alas suas : *Quoties*, inquit, *volui colligere filios tuos* (*Matth.* XXIII, 37)? Colligere, non dividere. Quia *habeo*, inquit, *alias oves, quæ non sunt de hoc ovili : oportet me et ipsas adducere, ut sit unus grex et unus pastor* (*Joan.* X, 16). Merito non audivit fratrem contra fratrem interpellantem, et dicentem, *Domine, dic fratri meo dividat mecum hæreditatem. Domine*, inquit, *dic fratri meo.* Quid? *Dividat mecum hæreditatem.* Et Dominus : *Dic, homo.* Quare enim vis dividere, nisi quia homo? *Cum enim dicit alius, Ego sum Pauli; alius autem, Ego Apollo : nonne homines estis* (I *Cor.* III, 4)? *Dic, homo, quis constituit me divisorem hæreditatis inter vos?* Colligere veni, non dividere. *Ideo*, inquit, *dico vobis, cavete ab omni cupiditate* (*Luc.* XII, 13-15). Cupiditas enim cupit dividere, sicut charitas colligere. Quid est autem, *Cavete ab omni cupiditate*, nisi, Implemini charitate? Nos charitatem pro captu nostro habentes, interpellamus Dominum contra fratrem, sicut et ille contra fratrem : sed non hac voce, non hac postulatione. Ille enim dicit : *Domine, dic fratri meo dividat mecum hæreditatem.* Nos dicimus : Domine, dic fratri meo teneat mecum hæreditatem.

CAPUT X. — 12. *Ecclesiæ unitas Christo glorificato quoties commendata.* Videte ergo, fratres, quid maxime diligatis, quid fortiter teneatis. Glorificatus Dominus resurgendo, commendat Ecclesiam : glorificandus ascendendo, commendat Ecclesiam : Spiritum sanctum mittens de cœlis commendat Ecclesiam. Resurgens enim, quid dicit discipulis suis? « Hæc dicebam vobis, cum adhuc essem apud vos, quia oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, et Prophetis, et Psalmis de me. Et tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, et dixit eis, Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertio die. » Ubi est Ecclesiæ commendatio? *Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum.* Et hoc ubi? *Per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem* (*Id.* XXIV, 44-47). Hoc resurrectione glorificatus. Quid ascensione glorificandus? Quod audistis, *Eritis mihi testes in Jerusalem, et in tota Judæa et Samaria, et usque in fines terræ* (*Act* I, 8). Quid ipso adventu Spiritus sancti? Venit Spiritus sanctus : quos primum implevit, linguis omnium gentium loquebantur. Unusquisque homo loquens omnibus linguis, quid aliud significavit, quam unitatem in omnibus linguis? Hoc tenentes, in hoc firmati, in hoc roborati, in hoc inconcussa charitate defixi, laudemus pueri Dominum, et dicamus alleluia. Sed in una parte? Et unde? et quo usque? *A solis ortu usque ad occasum, laudate nomen Domini* (*Psal.* CXII, 3).

SERMO CCLXVI * (a).

In vigiliis Pentecostes (b).

De versu Psalmi CXL, 5, Emendabit me justus, *etc.*

Contra Donatistas.

1. *Psalmi versus male intellectus a Donatistis.* Inter alia divina eloquia, quæ, cum Psalmus cantaretur, audivimus, placet adjuvante Domino istam potissimum discutere et pertractare sententiam, qua dictum est, *Emendabit me justus in misericordia, et arguet me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Nonnulli enim crediderunt oleum peccatoris, oleum esse hominis; quia *omnis homo mendax* (*Psal.* CXV, 11). Oleum autem Christi, quia nullum habuit omnino peccatum, etsi per peccatorem ministretur, non est oleum peccatoris. Cum tres considerandi animo occurrant; a quo datur, cui datur, per quem datur : non timeamus oleum peccatoris, quia non intercipit medius minister beneficium largitoris.

2. *Spiritus sancti adventus die Pentecostes. Unitas Ecclesiæ catholicæ dono linguarum significata.* Certe enim solemnitatem modo celebramus adventus Spiritus sancti : nam die Pentecostes, qui dies jam cœpit, erant uno in loco centum viginti animæ, in quibus Apostoli et mater Domini et alii utriusque sexus orantes et exspectantes promissum Christi, hoc est adventum Spiritus sancti. Non erat inanis spes exspectantis, quia non erat fallax pollicitatio promittentis : quod exspectabatur, advenit et vasa munda, a quibus susciperetur, invenit. *Visæ sunt illis linguæ divisæ velut ignis, qui et insedit super unumquemque eorum; et cœperunt loqui linguis sicut Spiritus dabat eis pronuntiare.* Unusquisque homo linguis omnibus loquebatur, quia futura Ecclesia in omnibus linguis prænuntiabatur. Unus homo signum erat unitatis : omnes linguæ in uno homine, omnes gentes in unitate. Qui pleni erant, loquebantur : et qui inanes erant, mirabantur; et quod est reprehensibilius, mirabantur et calumniabantur. Dicebant enim : *Hi ebrii sunt et musto pleni.* Quam stulta et calumniosa reprehensio! Homo ebrius non alienam linguam discit, sed suam perdit. Verumtamen per ignorantes et calumniantes veritas loquebatur. Jam quippe illi pleni erant vino novo, quia facti erant utres novi (*Matth.* IX, 17). Sed utres novos utres veteres mirabantur, et calumniando nec innovabantur, nec implebantur. Sed repressa tandem calumnia, mox ubi sermocinantibus rationemque reddentibus et Christi gratia prædicantibus aures Apostolis præbuerunt, audiendo compuncti sunt, compunctione mutati sunt, mutati crediderunt; credentes, hoc quod in aliis mirabantur, accipere meruerunt (*Act.* II).

3. *Spiritus sanctus donum, non hominis ministri, sed Dei. Donatistarum error, non dari Spiritum sanctum nisi per sanctos ministros.* Deinde cœpit Spiritus sanctus dari per ministerium Apostolorum. Illi manus imponebant, et ille veniebat. Sed hoc non erat hominum : non sibi arroget minister plus quam quod ut minister. Alius est donator, alius ministrator. Hoc quippe testatus est Spiritus, ne homines sibi arrogarent quod Dei erat. Hinc enim voluit Simon inflari, qui existimans hoc hominibus esse tribuendum, pecuniam promisit Apostolis, ut et ad ipsius manus impositionem veniret Spiritus sanctus. Gratiam non noverat. Nam si gratiam agnosceret, gratis haberet. Ideo quia voluit emere Spiritum, non meruit redimi abs Spiritu. Quid es, homo, quod te inflare vis? Sufficit tibi ut implearis, non ut infleris. Qui impletur, dives est : qui inflatur, inanis est. Sed per homines, inquiunt, dabatur. Numquid ideo erat hominum quod dabatur? Sed non poterat dari, inquiunt, nisi per homines sanctos. Numquid in ipsos per homines venerat? Apostoli manus imponebant, et Spiritus sanctus veniebat : quando ad ipsos venit, ipsis quis manus imposuit?

4. *Spiritus sanctus sine hominum ministerio aliquando datus.* Accipite et tenete divina exempla : sed eloquia Dei sunt, Scripturæ auctoritas, fides verborum, veritas exemplorum. Totum legimus, totum credamus. Per manus impositionem Apostolorum datus est multis Spiritus sanctus : sed per quos dabatur, acceperant. Quando acceperant? Quando in uno conclavi centum viginti homines erant : unusquisque eorum orabat, nullus manum imponebat; orantibus supervenit, orantes implevit, impletos ministros fecit, et per ipsos suum dedit. Adhuc audite. Philippus evangelista, qui prædicavit Evangelium in Samaria, unus erat de septem diaconibus : nam in ministerii necessitate duodecim Apostolis septem diacones additi erant; ex quibus erat unus, ut dixi, Philippus, qui propter promptum prædicationis eloquium, evangelista proprie meruit appellari. Quamvis omnes hoc agerent; iste, ut dixi, in Samaria Evangelium prædicavit : crediderunt multi in Samaria, credentes baptizati sunt. Ut autem audierunt Apostoli, miserunt ad eos Petrum et Joannem, ut baptizatis manus imponerent, et eis manus imponendo, impetrarent Spiritum sanctum invocantes. Simon admiratus tantam gratiam Apostolorum, pecuniam dare voluit, quasi illud, quod invocabatur, venale proponeretur : sed repulsus est, et tanta gratia indignus inventus est. Acceperunt ergo illi Spiritum sanctum per manus Apostolorum. Tunc ergo quia Simon ille hominum esse putaverat donum Dei, ne apud infirmos hæc suspicio firmaretur; postea eunuchus quidam Candacæ reginæ veniebat de Jerusalem, quo ierat ut oraret, et sedens in curru legebat Isaiam prophetam. Tunc Spiritus sanctus ait Philippo ut accederet ad currum. Ille qui in Samaria baptizaverat, et nemini manum imposuerat, et Apostolis nuntiaverat, ut per illorum adventum et manus impositionem ab eo baptizati Spiritum sanctum accipere mererentur, accedit ad currum, interrogat Eunuchum utrum in-

* Hujus sermonis scriptum aliquod exemplar videre non licuit.

(a) Alias, 5 inter undecim editos ex majoris Carthusiæ manuscriptis.

(b) Possidius in Indiculo, cap. 9, recenset cum alio sermone in iisdem vigiliis habito quem reperies supra ordine 29.

telligeret quod legebat. Respondet ille, posse se intelligere, si habeat expositorem : rogat Philippum ut currum ascenderet; ascendit, sedit cum illo, invenit eum legentem in Isaia propheta quod de Christo fuerat prænuntiatum, *Sicut ovis ad immolandum ductus est*, et cætera, quæ sunt ejusdem circumstantia lectionis. Tunc interrogans utrum de se ipso Propheta diceret, an de alio; aperta occasionis janua evangelizavit Christum januam salutis. Cum hæc in itinere aguntur, ventum est ad aquam, et ait Eunuchus Philippo : *Ecce aqua, quis me prohibet baptizari?* Ait Philippus : *Si credis, fieri potest.* Et ille : *Credo Filium Dei esse Jesum.* Descenderunt in aquam, baptizavit eum Philippus. Posteaquam ascenderunt ab aqua, venit super Eunuchum Spiritus sanctus (*Act.* VIII). Ecce Philippus ibi erat, qui in Samaria baptizaverat, et ad eos baptizatos Apostolos duxerat, baptizavit, nec manus imposuit : sed ut ostenderet Spiritus non verum suspicatum esse Simonem, quod hominum donum esset Spiritus Dei, in hominem venit liberaliter, et liberum fecit. Venit ut Deus, et implevit : ut venit Dominus, et redemit.

5. *Philippus diaconus alius ab apostolo.* Forte aliquis dicat de contentiosis, quia Philippus non erat diaconus qui baptizaverat in Samaria, sed apostolus erat; quia et inter Apostolos Philippus nominatur, et qui proprie evangelista appellatus est unus de diaconibus septem. Sed suspicentur quod volunt, cito solvo quæstionem. Apostolus fuerit, an diaconus, quod lectio tacuit, sit hoc incertum. Illud tamen scriptum est, quia mox ut ascenderet de aqua, venit Spiritus sanctus super spadonem (*a*). Nemo ibi commemorat manus impositionem. Forte et hoc parum est : dicit enim ille, Aliquis prorsus imposuit illi manum, sed hoc tacuit Scriptura.

6. *Spiritus sanctus Cornelio sine manus impositione et ante Baptismum datus.* Ergo quid dicis? Hoc, inquit, dico, quia in primos illos centum viginti revera, quia tunc primum veniebat Spiritus sanctus, sine impositione manus advenit; ex illo autem jam in neminem venit, nisi fuisset manus imposita. Oblitus es Cornelium centurionem : lege diligenter, et intellige prudenter. Cornelius centurio, sicut in eodem libro Actuum Apostolorum legitur, ubi etiam adventus Spiritus sancti prædicatur. Ad centurionem Cornelium angelus missus est, nuntiavit illi acceptas eleemosynas ejus, exauditas orationes : proinde eum debere mittere ad Petrum, qui habitaret in Joppe in domo Simonis coriarii, eumque accersendum. Tunc autem magna quæstio inter Judæos et Gentes versabatur, id est, inter eos qui de Judæis, et eos qui de Gentibus crediderant, utrum Evangelium ministrandum esset incircumcisis. Erat inde magna cunctatio, cum mittit Cornelius. Interim admonetur Petrus, agitur negotium regni cœlorum, et hic et ibi, ab illo qui ubique est. Cum enim hæc apud Cornelium aguntur, interim et Petrus in Joppe esurivit, ascendit orare cum ei refectio pararetur, orantis mens alienata est; sed ab infimis ad superna; non ut deviaret, sed ut videret. Venit illi discus de cœlo submissus, quasi esurienti cœleste ferculum. Erat autem discus iste quatuor lineis alligatus, habens omnia genera animalium, munda et immunda, et voce superna pulsatus est esuriens : *Petre, surge; macta, et manduca.* Attendit ille, vidit in disco immunda animalia, quæ non solebat tangere, et respondit voci : *Absit a me Domine : nunquam commune et immundum intravit in os meum.* Et vox ad illum : *Quæ Deus mundavit, tu immunda ne dixeris.* Non Petro carnalis cibus offerebatur, sed mundatus Cornelius nuntiabatur. Hoc autem factum est ter, et receptum est vas in cœlum. Evidens mysterium. Discus est orbis terrarum. Quatuor lineæ discum continentes, quatuor orbis cardines, quos Scriptura commemorat, dicens : *Ab Oriente et Occidente, et ab Aquilone et Mari* (*Luc.* XIII, 29). Animalia, omnes gentes. Ter submissus discus, commendatio Trinitatis. Petrus, Ecclesia; esuriens Petrus, Ecclesia desiderans fidem Gentium. Vox cœlestis, sanctum Evangelium. *Macta, et manduca :* occide quod sunt, fac quod es. Petro discrepante de jussu, subito nuntiatum est quod quidam milites missi a Cornelio vellent eum videre. Et Spiritus sanctus Petro : *Vade cum eis; ego eos misi.* Pergit Petrus jam de visione non cunctabundus, sed certus : et sicut legitur, nuntiatur Cornelio, occurrit humiliter, prosternitur humiliter : levatur humilius. Pervenitur domum, inveniuntur multi alii congregati. Narratur Petro quæ causa fuerit mittendi ad eum, et gratiæ aguntur quod venerit Petrus. Ergo aperto ore suo evangelizare cœpit Gentibus incircumcisis, unde illa magna quæstio versabatur, gratiam Domini Jesu Christi. Erant quidam cum Petro, qui ex Judæis crediderant, qui possent moveri, si baptizarentur incircumcisi : ibi plane Petrus ait, *Vos scitis, fratres, quemadmodum abominandum sit Judæo accedere vel conjungi Gentili; sed mihi Deus ostendit neminem communem aut immundum hominem dicere* (*a*). Ille esuriens respexit ad discum.

7. *Ex his refellit Donatistas.* Ubi sunt qui dicebant : propterea enim totum narravi, propter quod volo dicere : ubi sunt qui dicebant per hominis potestatem dari Spiritum sanctum? Evangelizante Petro, Cornelius et omnes qui cum illo erant gens [1], hoc est gentiles, crediderunt; et subito, antequam baptizarentur, impleti sunt Spiritu sancto (*Act.* x)? Quid hic respondet humana præsumptio? Non solum ante impositas manus, sed ante ipsum Baptismum venit Spiritus sanctus; de potestate, non de necessitate. Venit ante baptismi ablutionem, ut auferret controversiam circumcisionis. Posset enim a calumniantibus vel non intelligentibus dici Petro : Male fecisti dare

(*a*) Non sic hodie Vulgata : sed Augustino consentiunt libri aliquot græci, ipseque Hieronymus in dialogo contra Luciferianos, cap. 4.

[1] Forte, *erant audientes.*

(*a*) Præterivit amanuensis sequentia verba Scripturæ, quæ maxime ad rem faciebant.

Spiritum sanctum. Ecce impletum est, ecce demonstratum est, quod Dominus ait, *Spiritus ubi vult inspirat* (*Joan.* III, 8). Ecce impletum est, ecce monstratur quam verum Dominus dixerit, *Spiritus ubi vult inspirat.* Et tamen arrogantiæ spiritum nondum hæreticus superbus exspirat. Adhuc dicit : Meum est ; noli ab illo accipere, sed a me. Respondes : Quæro quod Dei est. Ille : Non legisti, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum?* Ergo oleum tuum est? Si tuum est, nolo : si tuum est, malum est. Si autem Dei est, et per te malum bonum est. Cœnum non inquinat solis radium, et tu inquinas Dei oleum? Ideo autem malo tuo habes, quia quod bonum est malus habes; quod Dei est, malus accepisti : quia separatus non collegisti, sed sparsisti. Qui manducant indigne, judicium sibi manducant et bibunt (I *Cor.* XI, 29) : quia manducant indigne, non manducant? Indigno buccellam Christus Judæ dedit (*Joan.* XIII, 26), et ille hanc ad judicium accepit. Numquid a malo accepit? numquid malum accepit? Sed ideo reus est, quia a bono bonum malus accepit. Non est ergo oleum peccatoris, oleum salutaris. Bene accipiatur, et bonum est : etsi male accipiatur, bonum est. Væ hominibus bonum male accipientibus !

8. *Amandus objurgator, cavendus adulator.* Vide tamen Scripturæ sensum, ne forte aliquid admoneat, quod intelligentiæ pateat meliori. *Emendabit me,* inquit, *justus in misericordia :* etsi cædit, amat, diligit objurgator; decipit adulator : ille miseretur, ille circumvenit. Dura est virga cædentis, molle est oleum blandientis. Etenim omnes adulatores caput ungunt, non viscera sanant. Ama objurgatorem, cave adulatorem. Si enim amas veridicum objurgatorem, et caves fallacem adulatorem, potes dicere quod cantatum est, *Emendabit me justus in misericordia, et arguet me, oleum autem peccatoris*, hoc est blandimentum adulatoris, *non impinguet caput meum.* Pingue caput, grande caput est : grande caput, superbum caput est. Melius est cor sanum, quam grande caput : sed cor sanum facit virga objurgantis; grande caput facit oleum peccatoris, hoc est, assentatio adulatoris. Si caput grande fecisti, cave pondus capitis, ne in præcipitium perducaris. Hæc, quantum existimo, pro tempore de hac una Psalmi sententia sufficienter locuti sumus, Domino adjuvante, et corda vestra in secreto ædificante.

SERMO CCLXVII * (*a*).

In die Pentecostes, I (*b*).

CAPUT PRIMUM. 1. *Solemnitas adventus Spiritus sancti.* Hodierni diei solemnitas, Domini Dei magni et magnæ gratiæ, quæ superfusa est super nos recordationem facit. Ideo enim solemnitas celebratur, ne quod semel factum est, de memoria deleatur. Solemnitas enim ab eo quod solet in anno, nomen accepit : quomodo perennitas fluminis dicitur, quia non siccatur æstate, sed per totum annum fluit : ideo perenne, id est, per annum; sic et solemne, quod solet in anno celebrari. Celebramus hodie adventum Spiritus sancti. Dominus enim Spiritum sanctum de cœlo misit, quem in terra promisit. Et quia sic promiserat de cœlo esse missurum, *Non potest ille venire,* ait, *nisi ego abiero ; dum autem abiero, mittam illum ad vos* (*Joan.* XVI, 7); passus est, mortuus est, resurrexit, ascendit : restabat ut impleret quod promisit. Hoc exspectantes discipuli ejus, animæ, ut scriptum est, centum viginti (*Act.* I, 15), decuplato numero Apostolorum; duodecim enim elegit, et in centum viginti Spiritum misit : hoc ergo promissum exspectantes in una domo erant, orabant : quia desiderabant jam ipsa fide, quod ipsa oratione, ipso spirituali desiderio ; utres novi erant, vinum novum de cœlo exspectabatur, et venit. Jam enim fuerat magnus botrus ille calcatus et glorificatus. Legimus enim in Evangelio, *Spiritus enim nondum erat datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus* (*Joan.* VII, 39).

CAPUT II.—2. *Donum linguarum.* Jam quid responderit, audistis, magnum miraculum. Omnes qui aderant, unam linguam didicerant. Venit Spiritus sanctus; impleti sunt, cœperunt loqui linguis variis omnium gentium, quas non noverant, nec didicerant : sed docebat ille qui venerat; intravit, impleti sunt, fudit. Et tunc hoc erat signum, quicumque accipiebat Spiritum sanctum, subito impletus Spiritu linguis omnium loquebatur (*Act.* X, 46); non illi solum centum viginti. Docent nos Litteræ ipsæ, postea crediderunt homines, baptizati sunt, acceperunt Spiritum sanctum, linguis omnium gentium locuti sunt. Expaverunt qui aderant, alii admirantes, alii irridentes : ita ut dicerent. *Isti ebrii sunt, musto pleni sunt* (*Id.* II, 1-13). Ridebant, et aliquid verum dicebant. Impleti enim erant utres novo vino. Audistis cum Evangelium legeretur, *Nemo mittit vinum novum in utres veteres* (*Matth.* IX, 17) : spiritualia non capit carnalis. Carnalitas vetustas est, gratia novitas est. Quantocumque homo in melius fuerit innovatus, tanto amplius capit, quod verum sapit. Bulliebat mustum, et musto bulliente linguæ gentium profluebant.

CAPUT III. — 3. *Cur donum linguarum non modo conceditur.* Numquid modo, fratres, non datur Spiritus sanctus? Quisquis hoc putat, non est dignus accipere. Datur et modo. Quare ergo nemo loquitur linguis omnium gentium, sicut loquebatur qui tunc Spiritu sancto implebatur? Quare? Quia quod illud significabat, impletum est. Quid est illud? Quando celebravimus Quadragesimam [1], recolite, quia commendavimus vobis Dominum Jesum Christum Ecclesiam suam commendasse et ascendisse (*a*). Quærebant discipuli, Quando erit finis sæculi? Et ille : « Non est vestrum scire tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. » Adhuc promittebat quod hodie complevit : « Accipietis virtutem Spiri-

* Hujus sermonis scriptum aliquod exemplar videre non licuit.

(*a*) Alias, de Tempore 186.

(*b*) In Possidii Indiculo, cap. 10, notatur hic sermo, « De adventu Spiritus sancti tractatus unus. »

[1] Forte, *diem quadragesimum.*

(*a*) In sermone 265.

tus sancti supervenientis in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in tota Judæa et Samaria, et usque in fines terræ » (*Act.* I, 7, 8). Ecclesia tunc in una domo erat, accepit Spiritum sanctum : in hominibus paucis erat, in linguis totius orbis erat. Ecce quod prætendebat modo. Nam quod illa Ecclesia parva linguis omnium gentium loquebatur, quid est, nisi quod Ecclesia ista magna a solis ortu usque ad occasum linguis omnium gentium loquitur? Modo impletur quod tunc promittebatur. Audivimus, videmus. *Audi, filia, et vide*, (*Psal.* XLIV, 11) : ipsi reginæ dictum est, *Audi, filia, et vide;* audi promissum, vide completum. Non te fefellit Deus tuus, non te fefellit sponsus tuus, non te fefellit qui suo sanguine te dotavit : non te fefellit qui de fœda pulchram, de immunda virginem fecit. Tu tibi promissa es : sed promissa in paucis, impleta in multis.

CAPUT IV.—4. *Spiritus sanctus, tanquam anima corporis Ecclesiæ, extra eam non habetur.* Nemo ergo dicat : Accepi Spiritum sanctum; quare non loquor linguis omnium gentium ? Si vultis habere Spiritum sanctum, intendite, fratres mei : spiritus noster quo vivit omnis homo, anima vocatur; spiritus noster quo vivit singulus quisque homo, anima vocatur : et videtis quid faciat anima in corpore. Omnia membra vegetat; per oculos videt, per aures audit, per nares olfacit, per linguam loquitur, per manus operatur, per pedes ambulat : omnibus simul adest membris, ut vivant; vitam dat omnibus, officia singulis. Non audit oculus, non videt auris, non videt lingua, nec loquitur auris et oculus; sed tamen vivit : vivit auris vivit lingua; officia diversa sunt, vita communis. Sic est Ecclesia Dei : in aliis sanctis facit miracula, in aliis sanctis loquitur veritatem, in aliis sanctis custodit virginitatem, in aliis sanctis custodit pudicitiam conjugalem, in aliis hoc, in aliis illud : singuli propria operantur, sed pariter vivunt. Quod autem est anima corpori hominis, hoc est Spiritus sanctus corpori Christi, quod est Ecclesia : hoc agit Spiritus sanctus in tota Ecclesia, quod agit anima in omnibus membris unius corporis. Sed videte quid caveatis, videte quid observetis, videte quid timeatis. Contingit ut in corpore humano, imo de corpore aliquod præcidatur membrum, manus, digitus, pes; numquid præcisum sequitur anima? Cum in corpore esset, vivebat; præcisum amittit vitam. Sic et homo christianus catholicus est, dum in corpore vivit; præcisus hæreticus factus est, membrum amputatum non sequitur spiritus. Si ergo vultis vivere de Spiritu sancto, tenete charitatem, amate veritatem, desiderate unitatem, ut perveniatis ad æternitatem. Amen.

SERMO CCLXVIII [*] (*a*).

In die Pentecostes, II (*b*).

1. *Spiritus sanctus dono linguarum unitatem Ecclesiæ catholicæ commendat.* Propter adventum Spiritus sancti hodiernus dies solemnis est nobis, a resurrectione Domini quinquagesimus, septem septimanis multiplicatus. Sed computantes septem septimanas, quadraginta novem invenietis : unus additur, ut nobis unitas commendetur. Quid ipse adventus Spiritus sancti, quid egit? Præsentiam suam unde docuit? unde monstravit? Linguis omnium gentium locuti sunt omnes. Erant autem in uno loco centum viginti : per decem duodenarius Apostolorum numerus sacratus mysterio est decuplatus. Quid ergo, singuli in quos venit Spiritus sanctus, singulis linguis omnium gentium sunt locuti, illi alia lingua, et illi alia, et quasi diviserunt inter se linguas omnium gentium? Non sic : sed unusquisque homo, unus homo linguis omnium gentium loquebatur. Loquebatur unus homo linguis omnium gentium : unitas Ecclesiæ in linguis omnium gentium. Ecce et hic unitas Ecclesiæ catholicæ commendatur toto orbe diffusæ.

2. *Spiritus sanctus extra Ecclesiam non habetur.* Qui ergo habet Spiritum sanctum [1], in Ecclesia est, quæ loquitur omnium linguis. Quicumque præter hanc Ecclesiam est, non habet Spiritum sanctum. Ideo enim Spiritus sanctus in omnium linguis gentium se demonstrare dignatus est, ut ille se intelligat habere Spiritum sanctum, qui in unitate Ecclesiæ continetur, quæ linguis omnibus loquitur. *Unum corpus*, Paulus dicit Apostolus : *unum corpus, et unus spiritus* (*Ephes.* IV, 4). Membra nostra attendite. Multis membris constitutum est corpus, et vegetat membra omnia unus spiritus. Ecce humano spiritu, quo sum ego ipse homo, membra omnia colligo : impero membris ut moveantur, intendo oculos ad videndum, aures ad audiendum, linguam ad loquendum, manus ad operandum, pedes ad ambulandum. Officia membrorum dispartita sunt, sed unus spiritus [2] continet omnia. Multa jubentur, multa fiunt : unus jubet, uni servitur. Quod est spiritus noster, id est anima nostra, ad membra nostra; hoc Spiritus sanctus ad membra Christi, ad corpus Christi, quod est Ecclesia. Ideo Apostolus, cum corpus unum nominasset, ne intelligeremus mortuum corpus : *Unum*, inquit, *corpus*. Sed rogo te, vivit hoc corpus? Vivit. Unde? De uno spiritu. *Et unus spiritus.* Attendite ergo, fratres, in nostro corpore, et dolete eos qui de Ecclesia præciduntur. In membris nostris, quamdiu vivimus, cum sani sumus, implent omnia membra officia sua. Si unum membrum dolet alicunde, compatiuntur omnia membra. Tamen quia in corpore est, dolere potest, exspirare non potest. Quid est enim exspirare, nisi spiritum amittere? Jam vero si membrum præcidatur de corpore, numquid sequitur spiritus? Et tamen membrum agnoscitur quid est; digitus est, manus est, brachium est, auris est : præter corpus habet formam, sed non habet vitam. Sic et homo ab Ecclesia separatus. Quæris ib illo sacramentum, invenis : quæris Baptismum, invenis : quæris symbolum, invenis. Forma est : nisi intus

[*] Correctus ad cl. d. r. t. vat. v. et ad Sirm.
(*a*) Alias, ex Sirmondianis 20.
(*b*) A Beda et Floro citatur ad Ephes. IV.

[1] Hoc et alio quodam infra loco verba a Sirmondo præter missa restituit codex Vaticanus.
[2] In Mss., *sed unitas spiritus.*

spiritu vegeteris, frustra foris de forma gloriaris [1].

3. *Unitas commendata in creatione rerum et in Christi ortu.* Charissimi, multum Deus commendat unitatem. Hoc ipsum vos moveat, quod in principio creaturarum, quando Deus cuncta constituit, fecit sidera in cœlo, in terra autem herbas et ligna, dixit, *Producat terra*, et producta sunt ligna, et cuncta virentia : dixit, *Producant aquæ natantia et volatilia*, et factum est sic : *Producat terra animam vivam omnium pecorum et bestiarum*, et factum est sic. Numquid Deus de ave una fecit cæteras aves? numquid de uno pisce omnes pisces? de uno equo omnes equos? de una bestia omnes bestias? Numquid non multa simul terra produxit, et multiplicibus fetibus multa complevit? Ventum est ad hominem faciendum, et factus est unus, de uno genus humanum. Nec duos facere voluit separatim, masculum et feminam : sed unum, et de uno unam (*Gen.* I *et* II). Quare sic? Quare ab uno genus humanum inchoatur, nisi quia generi humano unitas commendatur? Et Dominus Christus ex una, unitas virgo est; tenet virginitatem, servat incorruptionem.

4. *Ecclesiæ catholicæ unitatem Christus commendat Apostolis.* Ipse Dominus Ecclesiæ unitatem commendat Apostolis : ostendit se, putant illi spiritum se videre : expavescunt, confirmantur, dicitur eis, « Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in cor vestrum? Videte manus meas : palpate et videte, quia spiritus ossa et carnem non habet, sicut me videtis habere. » Ecce adhuc illis turbatis præ gaudio, accipit cibum, non egestate, sed potestate; accipit coram illis : commendat contra impios corporis veritatem, commendat Ecclesiæ unitatem. Quid enim ait? « Nonne hæc sunt quæ locutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum, quia oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me? Tunc aperuit illis sensum, » Evangelium loquitur, « ut intelligerent Scripturas. Et dixit eis, Quia sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertio die. » Ecce caput nostrum; ecce caput, ubi sunt membra? Ecce sponsus, ubi est sponsa? Matrimoniales tabulas lege : sponsum audi. Sponsam quæris? Ab ipso audi : nemo illi tollit suam, nemo supponit alienam : ab ipso audi. Ubi quæris Christum? In fabulis hominum, an in veritate Evangeliorum? Passus est, resurrexit tertio die, ostendit se discipulis suis. Jam ipsum habemus : illam ubi quærimus? Ab ipso interrogemus : *Oportebat Christum pati et resurgere a mortuis tertio die.* Ecce jam factum est, jam videtur. Dic, o Domine; tu dic, Domine, ne nos erremus : *Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem* (*Luc.* XXIV, 36-47). Cœpit ab Jerusalem, et pervenit ad nos. Et ibi est, et hic. Non enim ut ad nos veniret, inde discessit : excrevit, non migravit. Hoc commendavit continuo post resurrectionem suam. Fecit cum illis quadraginta dies : ascensurus in cœlum ipsam rursus Ecclesiam commendavit. Sponsus profecturus sponsam suam amicis suis commendavit : non ut amet aliquem ipsorum : sed ipsum tanquam sponsum, illos tanquam amicos sponsi, neminem eorum tanquam sponsum. Hoc zelant amici sponsi, et non eam admittunt lascivo amore corrumpi. Oderunt quando sic amantur. Attendite zelantem amicum sponsi : cum videret sponsam per amicos sponsi quodam modo fornicari, ait, « Audio in vobis schismata esse, et ex parte credo » (I *Cor*, XI, 18). « Nuntiatum est mihi de vobis, fratres, ab his qui sunt Chloes, quia contentiones sunt in vobis, et unusquisque vestrum dicit, Ego quidem sum Pauli; ego vero Apollo; ego autem Cephæ; ego autem Christi. Divisus est Christus? Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis » (*Id.* I, 11-13)? O amicum! Amorem sponsæ alienæ repellit a se. Non vult se amari pro sponsa [1], ut possit regnare cum sponso. Commendata est ergo Ecclesia : et quando ascendit in cœlum, sic illis dixit, qui quærebant de fine sæculi, *Dic nobis, quando ista fient, et quando tempus adventus tui* (*Matth.* XXIV, 3)? Et ille, *Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate.* Audi quid noveris a magistro, discipule : *Sed accipietis virtutem Spiritus sancti supervenientem in vos* (*Act.* I, 6, 8). Et factum est : quadragesimo die ascendit in cœlum, et ecce hodierno die adveniente Spiritu sancto implentur omnes qui aderant, loquuntur linguis omnium gentium. Item ipsa unitas per linguas omnium gentium commendatur. Commendatur a Domino resurgente, commendatur a Christo ascendente; confirmatur ab Spiritu sancto hodie veniente.

SERMO CCLXIX [2] (a).

In die Pentecostes, III

CAPUT PRIMUM. — 1. *Adventus Spiritus sancti cum dono linguarum prænuntiat unitatem Ecclesiæ per omnes gentes. Contra Donatistas.* Adventum Spiritus sancti anniversaria festivitate celebramus. Huic solemnis congregatio, solemnis lectio, solemnis sermo debetur. Illa duo persoluta sunt, quia et frequentissimi convenistis, et cum legeretur, audistis. Reddamus et tertium : non desit obsequium linguæ nostræ ei qui et linguas omnes indoctis donavit, et linguas doctorum in omnibus gentibus subjugavit, et diversas linguas gentium ad unitatem fidei congregavit. « Factus est » enim « subito de cœlo sonus, quasi ferretur flatus vehemens : et visæ sunt illis linguæ divisæ, velut ignis, qui et insedit super unumquemque eorum; et cœperunt linguis loqui, quemadmodum Spiritus dabat eis pronuntiare » (*Act.* II, 2-4). Flatus enim ille non inflavit, sed vegetavit : ignis ille non cremavit, sed excitavit. Impletum est in eis quod fuerat tanto ante prophetatum, *Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum* : ut deinde ad prædicandum Evangelium distributi, quod sequitur, facerent, *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 4, 5). Quid enim aliud Spiritus sanctus prænuntiabat in linguis

[1] Sirm., *Forma es, quisquis es : nisi intus spiritu vegeteris, frustra foris de forma gloriaris.* M.

[1] Forte, *sponso*.
[2] Emendatus ad cl. d. r. t. vat. v. et ad Sirm.
(*a*) Alias, ex Sirmondianis 21.

omnium gentium, quas donabat eis, qui unam tantum suæ gentis linguam didicerant (quod indicium præsentiæ suæ tunc esse voluit), nisi omnes gentes Evangelio credituras; ut primo unusquisque fidelium, postea vero ipsa unitas Ecclesiæ linguis omnibus loqueretur? Quid ad hæc dicunt, qui christianæ societati, quæ in omnibus gentibus fructificat et crescit, nolunt incorporari atque conjungi? Numquidnam possunt negare, etiam nunc in Christianos venire Spiritum sanctum? Cur ergo nunc neque apud nos, neque apud illos quisquam loquitur linguis omnium gentium (quod tunc erat adventus ejus indicium), nisi quia nunc impletur quod tunc significabatur? Tunc enim et unus fidelis linguis omnibus loquebatur : et nunc unitas fidelium linguis omnibus loquitur. Itaque etiam nunc omnes linguæ nostræ sunt, quoniam membra sumus corporis in quo sunt.

2. *Schismaticos, etsi Baptismum habeant, non tamen habere Spiritum sanctum. Spiritus sanctus per Sacramenta et sine Sacramentis datus.* Nec immerito recte intelligitur, quamvis ipsos Baptismum Christi habere fateamur, hæreticos non accipere vel schismaticos Spiritum sanctum, nisi dum compagini adhæserint unitatis per consortium charitatis. Tunc enim gentium linguæ etiam ipsorum erunt : quia ubi sunt illæ, ibi et ipsi erunt, in eodem scilicet Christi corpore ubique crescente, servantes unitatem spiritus in vinculo pacis (*Ephes.* IV, 3). Hoc vinculum quem non alligat, servus est. *Non enim accepimus*, sicut Apostolus ait, *spiritum servitutis iterum in timore; sed accepimus Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater* (*Rom.* VIII, 15). Proinde veraciter sapimus, ideo linguis omnium gentium demonstrasse illo tempore præsentiam suam Spiritum sanctum, ut etiam hoc tempore, quo se non ita demonstrat, non eum intelligatur habere, quamvis sacramento Baptismi imbuatur, quisquis ab unitate omnium gentium separatur. Et ne putaretur consequens esse ut quisquis Baptismum Trinitatis habuerit, habeat etiam Spiritum sanctum; propterea etiam in ipsa unitate facta est tanta distinctio, ut inveniamus quosdam baptizatos Spiritum sanctum postea meruisse, cum ad illos in Samariam venissent Apostoli, quibus absentibus fuerant baptizati (*Act.* VIII, 14-17) : alios autem, quod singulare occurrit exemplum, eum ante Baptismum percepisse; sicut loquente Petro, Cornelio et eis qui cum illò erant, superna potestate concessum est, cui homo contradicere nihil potest (*Id.* X, 44-48). Super alios mox baptizatos advenit; sicut super illum spadonem, cui Philippus ex propheta Isaia evangelizaverat Christum (a) (*Id.* VIII, 26-39). Super alios per manuum impositionem Apostolorum, sicut maxime plurimos. Super alios, nullo manum imponente, sed cunctis orantibus; sicut eo ipso die, quem solemniter hodie celebramus, cum essent in uno conclavi centum viginti animæ cum Apostolis. Super aliquos, nec aliquo manum imponente, nec aliquo orante, sed verbum Dei cunctis audientibus; sicut super illos, quos paulo ante commemoravi, Cornelium et domesticos ejus. Cur igitur modo sic, modo autem sic, nisi ne aliquid hinc humanæ superbiæ, sed totum divinæ gratiæ potestatique tribuatur? Hæc itaque distinctio inter acceptionem Baptismi, et acceptionem Spiritus sancti, satis nos instruit, ne habere hos continuo Spiritum sanctum putemus, quos habere Baptismum non negamus. Quanto magis illos, quos non solum nulla charitas christianæ unitatis armavit[1]! *Charitas enim Dei diffusa est in cordibus nostris;* non utique per nos ipsos, sed sicut sequitur, *per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (*Rom.* V, 5). Quamobrem sicut tunc indicabant adesse Spiritum sanctum in uno homine linguæ omnium gentium; sic eum nunc charitas indicat unitatis omnium gentium.

3. *Schismaticos animales esse, nec habere Spiritum sanctum. Donatistas carere charitate.* — *Animalis autem homo*, Apostoli verba sunt, *non percipit quæ sunt Spiritus Dei* (I *Cor.* II, 14). Et utique animales increpat, quibus ait : *Unusquisque vestrum dicit, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi. Divisus est Christus? Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis* (*Id.* I, 12, 13)? Sicut enim spirituales unitate gaudent, sic animales dissensionibus student. De his et Judas apostolus apertissime scribens : *Hi sunt*, inquit, *qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes* (*Judæ* 19). Quid evidentius? quid expressius? Desinant itaque insipientes sibi blandiri, nobisque dicere : Quid accepturi sumus, cum ad vos accesserimus, cum jam nos Baptismum Christi habere fateamini? Respondemus eis : Habetis Baptismum Christi; venite ut habeatis et Spiritum Christi. Timete quod scriptum est : *Quisquis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (*Rom.* VIII, 9). Induistis Christum forma sacramenti; induite imitatione exempli. *Quoniam Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus* (I *Petr.* II, 21). Nolite esse *habentes formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes* (II *Tim.* III, 5). Quæ autem major est virtus pietatis, quam charitas unitatis? Dicitur in Psalmis, *Omnis consummationis vidi finem : latum mandatum tuum valde* (*Psal.* CXVIII, 96). Quod mandatum, nisi de quo dictum est, *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (*Joan.* XIII, 34). Quare latum, nisi quia *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris* (*Rom.* V, 5)? Quare omnis consummationis est finis, nisi quia *plenitudo legis est charitas ;* et *omnis lex in hoc sermone recapitulatur, in eo quod scriptum est, Diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (*Rom.* XIII, 10, 9, *et Galat.* V, 14)? Ita autem proximos tanquam vos ipsos diligitis, ut cum mali aliquid, quod nec visum, nec probatum est in vobis, credi de vobis nolitis, id quod nec vidistis, nec probatum accepistis, de toto terrarum orbe credatis.

4. *Eos factis non posse dicere, Dominus Jesus.* Vide-

(a) De Cornelio, et de Eunucho Candacæ reginæ, vide supra, sermonem 266, n. 1-6.

[1] Hic deesse videtur aliquid.

mini vobis dicere, *Dominus Jesus*. Et forte non intelligentes attenditis ad id quod Apostolus ait : *Nemo dicit, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto* (I *Cor*. XII, 3). Sed hoc quod ait, *dicit*, signate positum est, et proprio quodam modo. *Nemo* enim *dicit, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto :* sed si *dicit* factis, non solis verbis. Nam possunt dicere, *Dominus Jesus*, etiam de quibus ait, *Quæ dicunt, facite ; quæ autem faciunt, facere nolite* (*Matth*. XXIII, 3). Omnes hæreses, quas utique etiam vos improbatis, dicunt, *Dominus Jesus*. Nec utique segregaturus est de regno cœlorum eos, quos invenerit in Spiritu sancto; et tamen ait : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum*. Sed *Nemo dicit, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto :* nemo plane, sed eo modo quo dictum est, id est factis. Unde secutus adjunxit : *Sed is qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum* (*Id*. VII, 21). Dicit enim et de quibusdam idem apostolus, *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant* (*Tit*. I, 16). Quemadmodum negatur factis, sic dicitur factis. Hoc modo dicendi *nemo dicit, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto*. Si ergo unitati non accesseritis, segregantes vosmetipsos, animales eritis, Spiritum non habentes. Si autem ficte accesseritis, *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum* (*Sap*. I, 5). Tunc ergo vos sanctum Spiritum habere cognoscite, quando mentem vestram per sinceram charitatem unitati consenseritis hærere. Hæc eis respondeamus dicentibus, Quid accepturi sumus! nosque ipsos, fratres, exemplum illis bonorum operum præbeamus, nec quia stamus superbientes, nec de jacentibus desperantes.

SERMO CCLXX * (*a*).

In die Pentecostes, V (*b*).

1. *De Spiritu sancto dicendum cur die quinquagesimo post Pascha missus sit*. Quoniam sanctam solemnitatem celebramus diei tam sanctæ, ut hodie venerit ipse Spiritus sanctus, admonet nos tam festiva et grata solemnitas, de ipso dono Dei, gratia Dei, et abundantia misericordiæ ejus in nos, id est de ipso Spiritu sancto aliquid loqui. In schola Domini condiscipulis loquimur. Magistrum enim habemus unum, in quo omnes sumus unum : qui nos, ne forte de magisterio superbire audeamus, admonuit, et ait, *Nolite vocari ab hominibus Rabbi; unus est enim magister vester Christus* (*Matth*. XXIII, 8). Sub hoc ergo magistro, cujus cathedra cœlum est, quia erudiendi sumus [1] Litteris ejus, advertite pauca quæ dicam, donante ipso qui jubet ut dicam. Qui nostis, recolite ; qui ignorabatis, accipite. Sæpe movet animum pie curiosum, si tamen admittatur humana fragilitas et infirmitas talia perscrutari. Imo admittitur. Non enim quod in Scripturis sanctis legitur, ideo clausum est ut negetur, et non potius ut pulsanti aperiatur, dicente ipso Domino, *Petite, et accipietis ; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis* (*Matth*. VII, 7). Sæpe ergo movet studiosorum animum [1], quare quinquagesimo die post Dominicam passionem et resurrectionem missus fuerit promissus Spiritus sanctus.

2. *Cur Spiritus sanctus non posset venire, nisi abeunte Christo. Humanitas Christi, in qua humano affectu hærebant, oculis discipulorum auferri debuit. Petra super quam ædificata Ecclesia, ipse est Christus*. Ubi primum illud admoneo Charitatem vestram, ut aliquantum vos considerare non pigeat, quare dictum sit ab ipso Domino, *Non potest ille venire, nisi ego abiero*. Quasi aliquid, ut secundum carnalem sensum loquamur, quasi aliquid in supernis Dominus Christus servaret, et inde descendens hoc quod servabat, sancto Spiritui commendasset, et ideo ad nos venire non posset, nisi ille rediisset qui commendatum reciperet; aut quasi nos utrumque ferre non valeremus, nec utriusque possemus tolerare præsentiam. Quasi vero alter ab altero separetur ; aut quando ad nos veniunt, ipsi angustias patiantur, ac non potius nos dilatemur. Quid sibi ergo vult, *Non potest ille venire, nisi ego abiero? Expedit enim*, inquit, *vobis ut ego eam. Nam si non iero, Paracletus non veniet ad vos* (*Joan*. XVI, 7). Hoc ergo quid sit, quantum vel capimus, vel æstimamus, vel ipso donante percipimus, vel quæ credimus loquimur [2], breviter accipiat Charitas vestra. Videtur mihi, quod discipuli circa formam humanam Domini Christi fuerant occupati, et tanquam homines in homine humano tenebantur affectu. Volebat autem eos affectum potius habere divinum, atque ita de carnalibus facere spirituales : quod non fit homo nisi dono Spiritus sancti. Hoc ergo ait : Mitto vobis donum, quo efficiamini spirituales ; donum scilicet Spiritus sancti. Spirituales autem fieri non poteritis, nisi carnales esse destiteritis. Carnales vero esse desistetis, si forma carnis a vestris oculis auferatur, ut forma Dei vestris cordibus inseratur [3]. Ex hac enim humana forma Dominus, hoc est forma servi, *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens* (*Philipp*. II, 7) : ex hac igitur forma servi Petri etiam tenebatur affectus, quando eum quem multum amabat, mori timebat. Amabat enim Dominum Jesum Christum, sicut homo hominem ; sicut carnalis carnalem, non sicut spiritualis majestatem. Unde hoc probamus? Quia cum interrogasset ipse Dominus discipulos suos, quis ab hominibus diceretur, et aliorum opiniones recolendo dixissent, quod alii eum dicerent Joannem, alii Eliam, alii Jeremiam, aut unum ex Prophetis; ait illis, *Vos autem quem me esse dicitis?* Et Petrus unus pro cæteris, unus pro omnibus [4], *Tu es*, inquit, *Christus Filius Dei vivi*. Hoc optime, veracissime : merito tale responsum ac-

[1] In uno Ms., *cujus cathedra in cœlo est, quoniam, erudiendi sumus*.

* Collatus pariter ad el. d. r. t. vat. v. et ad sirm.

(*a*) Alias, 5 ex sirmondianis 22.

(*b*) Citat Florus ad II Cor. III, hoc titulo in manuscriptis : « Ex sermone de quinquagesima Paschæ; » pro quo pejus in excusis, « Ex sermone de Pascha. » In uno manuscripto inscribitur, « de quinquagesima Paschæ, « ubi Spiritus sanctus missus est super Apostolos. »

[1] In uno Ms., *Sæpe ergo movet, studiosum sanctæ Scripturæ animum*.

[2] Idem Ms. habet, *vel quæ credimus loquitur*.

[3] Idem Ms., *ut forma Dei vestris mentibus inseratur*.

[4] Idem Ms., *Et Petrus unus pro cæteris, unus pro omnibus*.

cipere meruit, *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cœlis est. Et ego dico tibi*, quia tu dixisti mihi; dixisti, audi; dedisti confessionem, recipe benedictionem: ergo, *Et ego dico tibi, Tu es Petrus:* quia ego petra, *tu Petrus;* neque enim a Petro petra, sed a petra Petrus, quia non a christiano Christus, sed a Christo christianus. *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam:* non supra Petrum quod tu es; sed supra petram, quam confessus es. *Ædificabo* autem *Ecclesiam meam:* ædificabo te, qui in hac responsione figuram gestas Ecclesiæ. Hoc et cætera, propter quod dixerat Petrus, *Tu es Christus Filius Dei vivi:* et audierat, ut meministis, *Non tibi revelavit caro et sanguis*, id est, humana mens, humana infirmitas, humana imperitia, *sed Pater meus qui in cœlis est.* Deinde cœpit Dominus Jesus suam prædicere passionem, et ostendere quanta esset ab impiis perlaturus. Hic Petrus expavit, et timuit ne periret morte Christus Filius Dei vivi. Utique Christus Filius Dei vivi, bonus de bono, Deus de Deo, vivus de vivo, fons vitæ et vera vita, perdere mortem venerat, non perire a morte. Tamen ut homo Petrus exterritus, cujus erat, ut dixi, circa Christi carnem humanus affectus: *Propitius*, inquit, *tibi esto, Domine; absit, non fiat istud.* Et Dominus talia verba digna et congrua responsione confutat. Quomodo illi [1] confessioni dignam laudem dedit, sic etiam huic trepidationi dignam correptionem [2]: *Redi*, inquit, *retro, satanas.* Ubi est illud, *Beatus es, Simon Bar-Jona?* Distingue verba laudantis, et coercentis: distingue causas confessionis, et trepidationis. Causa confessionis: *Non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cœlis est.* Causa trepidationis: *Non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominis sunt* (*Matth.* XVI, 13-23). Nollemus ergo ut talibus diceretur, *Expedit enim vobis ut ego vadam? Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos.* Nisi aspectibus carnalibus vestris humana forma subtrahatur, divinum aliquid capere, sentire, cogitare minime poteritis. Hoc sit satis. Inde oportebat ut post resurrectionem et ascensionem Domini Jesu Christi, ejus de Spiritu sancto promissio compleretur. Sic enim et ipse Joannes evangelista ex persona sua dixerat, quando Jesus eumdem significans Spiritum sanctum clamaverat, dicens: « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat; et flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus. » Secutus enim Evangelista ait: « Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant ii qui in eum credituri erant. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus » (*Joan.* VII, 37-39). Glorificatus est ergo Dominus noster Jesus Christus resurrectione et ascensione, et misit Spiritum sanctum.

3. *Post quadragesimum diem Ascensionis cur decimo die venerit Spiritus sanctus. Quadragenarii numeri sacramentum. Denarii mysterium. Spiritus sanctus die decimo venit ut significetur legem impleri per gratiam. Lex sine gratia quomodo littera est occidens. Spiritus sanctus missus ut impleretur lex.* Sicut autem didicimus ex Libris sanctis, quadraginta dies complevit cum discipulis suis post resurrectionem, manifestans eis, ne aliquid fictum existimarent, resuscitati corporis veritatem, intrans cum eis et exiens, manducans et bibens. Quadragesimo autem die, quem ante hos decem dies celebravimus, in eorum conspectu ascendit in cœlum, promissus ut ibat, ita venturus (*Act.* I, 3-11); hoc est in forma humana, qua judicatus est, in illa judicaturus. Voluit alia die quam ascendit mittere Spiritum sanctum; non saltem post biduum, vel triduum, sed post decem dies. Hæc quæstio perscrutari et interrogare nos compulit nonnullas latebras numerorum. Quadraginta dies quater habent decem. Commendatur hoc numero, quantum mihi videtur, sacramentum. Homines enim hominibus loquimur; et recte Scripturarum tractatores dicimur, non nostrarum opinionum affirmatores. Numerus ergo iste quadragenarius, quater habens decem, significat, ut mihi videtur, sæculum hoc, quod nunc agimus et peragimus; agimur et peragimur, cursu temporum, rerum instabilitate, decessione et successione, rapacitate volatica, et quodam fluvio rerum non consistentium. Sæculum hoc ergo significatur hoc numero, propter mundi quadripartita tempora, quæ implent annum; quadripartitos etiam cardines ipsius mundi, notos omnibus, et sæpe ab Scriptura sacra commemoratos: *Ab Oriente et Occidente, ab Aquilone et Meridie* [1] (*Luc.* XIII, 29). Per hæc ergo tempora quadripartita, et per mundum quadripartitum, prædicatur lex Dei, tanquam denarius numerus. Unde et Decalogus primitus commendatur. In decem enim præceptis lex constituta est: propterea quia videtur in isto denario numero quædam perfectio. Usque ad eum quippe numerum progressus est numerantis, et inde redit ab uno usque ad decem, rursus ad unum [2]. Sic centena, sic millena; sic supra, denariis quibusdam complicantibus, infinite crescit silva numerorum. Perfecta itaque lex in denario, et lex prædicata per mundum quadripartitum, quater deni quadraginta fiunt. Docemur autem, in hac conversatione sæculi hujus cum sumus, abstinere nos a cupiditatibus sæcularibus: quod significat jejunium quadragenarium notum omnibus Quadragesimæ nomine. Hoc tibi præcepit Lex, hoc Prophetia, hoc Evangelium. Ideo quia hoc Lex, jejunavit quadraginta diebus Moyses: quia hoc Prophetia, jejunavit diebus quadraginta Elias: quia hoc Evangelium, jejunavit quadraginta diebus Dominus Christus. Impletis ergo post quadraginta dies aliis decem diebus, denario numero semel, denario numero simpliciter, non quadrupliciter, venit Spiritus sanctus, ut lex impleatur per gratiam. Lex enim sine gratia littera est occidens. *Si enim data esset lex*, inquit, *quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus* (*Galat.* III, 21, 22). Ideo, *Littera occidit, Spiritus autem*

[1] Abest, *illi*, a Ms.
[2] In eodem Ms., *coercitionem.*

[1] Sirm. fert, *mari*, ut legitur serm. 266, n. 6; at Vulgata habet, *austro*, et græcum, *noton*. M
[2] In nostro Ms., *et rursus ad unum.*

vivificat (II *Cor.* III, 6). Non ut aliud impleas, quam tibi per Litteram jubetur : sed sola littera reum facit, gratia et a peccato liberat[1], et litteram donat impleri. Unde fit per gratiam remissio omnium peccatorum, et fides quæ per dilectionem operatur. Nolite ergo putare damnatam esse litteram, quia dictum est, *Littera occidit.* Hoc est enim, littera reos facit. Datur præceptum, non adjuvaris gratia : continuo te invenis non solum non operatorem legis, sed etiam reum prævaricationis. *Ubi enim non est lex, nec prævaricatio* (*Rom.* IV, 15). Non ergo reprehensa est lex, cum dictum est, *Littera occidit, Spiritus autem vivificat,* quasi illam condemnaret, et istum laudaret : sed *Littera occidit,* sola littera sine gratia. Exemplum accipite. Hac locutione dictum est, *Scientia inflat.* Quid est, *Scientia inflat ?* Scientia damnata est? Si inflat, melius imperiti remanebimus. Sed quoniam adjunxit, *Charitas vero ædificat* (I *Cor.* VIII, 1); quomodo ubi adjunxit, *Spiritus autem vivificat,* dedit intelligi, Littera sine Spiritu occidit, cum Spiritu vivificat, et impleri litteram facit ; sic scientia sine charitate inflat, charitas cum scientia ædificat. Ergo missus est Spiritus sanctus, ut lex impleretur, et fieret quod ipse Dominus dixerat, *Non veni legem solvere, sed adimplere* (*Matth.* V, 17). Hoc donat credentibus, hoc donat fidelibus, hoc donat eis quibus dat Spiritum sanctum. Quanto fit eo quisque capacior, tanto ad operandam legem fit facilior.

4. *Lex charitate impletur, non timore pœnæ. Timor alius castus, alius servilis. Charitas ex Spiritu sancto.* Dico enim Dilectioni vestræ, quod et vos considerare, et facile videre poteritis : charitas implet legem[2]. Timor pœnarum facit hominem operari, sed adhuc serviliter. Si enim propterea facis bonum, quia times pati malum, aut propterea non facis malum, quia times pati malum ; si aliquis tibi promitteret impunitatem, statim comprehenderes iniquitatem. Diceretur tibi, Securus esto, nihil patieris mali, fac ; faceres. Timore enim pœnæ revocabaris, non dilectione justitiæ[3]. Nondum enim de te charitas operabatur. Vide ergo quemadmodum charitas operetur. Sic amemus quem timemus, ut eum casto amore timeamus. Nam et uxor casta timet virum. Sed discerne istos timores. Uxor casta timet ne a viro absente deseratur : uxor adultera timet ne a viro superveniente comprehendatur. Charitas ergo implet legem : quia *perfecta charitas foras mittit timorem* (I *Joan.* IV, 18) ; timorem scilicet servilem, de peccato venientem. Nam *timor Domini castus permanet in sæculum sæculi* (*Psal.* XVIII, 10). Si ergo charitas implet legem, unde est ista charitas? Recolite, advertite, et videte, quia donum Spiritus sancti est charitas. *Charitas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (*Rom.* V, 5). Merito itaque impletis decem diebus, quo numero legis etiam perfectio commendatur, Dominus Jesus Christus misit Spiritum sanctum : quia gratia donat nobis implere legem, quam non venit solvere, sed adimplere.

5. *Spiritus sanctus commendatus in septenario numero. Sanctificatio et vacatio septimæ diei.* Spiritus autem sanctus in Scripturis sanctis septenario numero solet commendari, non denario : lex denario, Spiritus sanctus septenario. Quia lex denario, notum est : quia Spiritus sanctus septenario, commemoramus. Primo in ipso libro, in capite libri qui inscribitur Genesis, enumerantur opera Dei. Fit lux, fit cœlum, quod appellatum est firmamentum inter aquam et aquam ; nudatur arida, separatur mare a terra, datur terræ omnium stirpium fecunda conceptio ; fiunt luminaria majus et minus, sol et luna, et cætera sidera ; producunt aquæ fetus suos, terra suos ; fit homo ad imaginem Dei : complet Deus opera sua omnia sexto die ; in nullis operibus Dei tot enumeratis atque completis sonuit sanctificatio. Dixit Deus, *Fiat lux ; et facta est lux : et vidit Deus lucem quia bona est :* non dixit, sanctificavit Deus lucem : *Fiat firmamentum : et factum est : vidit Deus quia bonum est :* nec dictum est quia sanctificatum est firmamentum. Ita et cætera, ne in rebus manifestissimis immoremur, usque ad illa quæ sexta die facta sunt, cum homine creato ad imaginem Dei, enumerantur omnia, nihil sanctificatum dicitur. Ventum est ad septimum diem, ubi nullum opus factum est, sed vacatio Dei insinuatur, et sanctificavit Deus diem septimum. In septenario dierum numero prima sonuit sanctificatio, Scripturarum locis omnibus quæsita et hic primitus inventa. Ubi quies Dei commemoratur, quies etiam nostra insinuatur. Non enim laboravit Deus, ut quietis indigeret ; et quasi post laborem die feriato gratularetur, sanctificavit eum diem, quo vacare permissum est. Carnalis est ista cogitatio, Insinuata est nobis quies post bona omnia opera nostra, sicut insinuata est Dei quies post omnia bona opera sua. *Fecit* enim *Deus omnia, et ecce omnia bona valde. Et requievit Deus in die septima ab omnibus operibus suis quæ fecit* (*Gen.* I-II, 3). Requiescere vis et tu ? Fac primo opera bona valde. Sic data est Judæis observatio sabbati carnaliter, sicut cætera, significantibus sacramentis. Vacatio enim quædam imperata est : vacatio illa quod significat, tu age. Vacatio enim spiritualis, tranquillitas est cordis : tranquillitas autem cordis provenit de serenitate bonæ conscientiæ. Ergo ille vere observat sabbatum, qui non peccat. Ita enim præcipitur illis, quibus observandum sabbatum præcipitur : *Omne opus servile non facietis* (*Levit.* XXIII, 7). *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* (*Joan.* VIII, 34). Septenarius ergo numerus dicatus est Spiritui sancto, sicut denarius legi. Hæc et Isaias propheta insinuat hoc in loco, ubi dicit : *Implebit eum Spiritus sapientiæ et intellectus* (numera), *consilii et fortitudinis, scientiæ et pietatis, Spiritus timoris Dei* (*Isai.* XI, 2). Veluti descendens ad nos gratia spiritualis, a sapientia incipit, terminat ad timorem. Nos autem ascendentes, ab imo ad summa tendentes, incipere debemus a timore, et terminare ad sapien-

[1] Noster Ms., *gratia et a reatu liberat.*
[2] Hic additur in eodem Ms., *timor non implet, charitas implet.*
[3] In aliquot Mss., *delectatione justitiæ.* Eadem lectio reperitur in nostro codice supra commemorato.

tiam. *Initium* enim *sapientiæ timor Domini* (*Psal.* CX, 10). Longum est, et supergreditur vires nostras [1] etiamsi non vestram aviditatem, omnia testimonia commemorare de septenario numero, quod attinet ad Spiritum sanctum. Ista ergo suffecerint.

6. *Lex per denarium et Spiritus sanctus per septenarium in quinquagenario commendatus.* Illud nunc attendite, quemadmodum, quoniam per gratiam Spiritus sancti lex impletur, et denarius numerus commemorandus fuit et commendandus, sicut jam ostendimus, et septenarius propter ipsam gratiam Spiritus sancti. Commendabat Christus denario numero, post decem dies mittens Spiritum sanctum, ipsam legem, quam jubebat impleri. Ubi ergo inveniemus hic commendationem numeri septenarii maxime propter ipsum Spiritum sanctum? Habes in Tobiæ libro ipsam festivitatem, id est Pentecosten, constare de septimanis (*Tob.* II, 1, *sec.* LXX). Quomodo? Septenarium multiplica per ipsum, hoc est septem per septem, quod in scholis discitur: septies septem fiunt quadraginta et novem. Ad hanc septenarii formam, ratione septem per septem [2] : (quoniam ipse Spiritus sanctus colligit nos, et congregat nos : unde et ipsum adventus sui primum signum dedit, ut illi qui eum acciperent, etiam singuli linguis omnibus loquerentur. Congregatur enim unitas corporis Christi ex omnibus linguis, per omnes scilicet gentes toto terrarum orbe diffusas. Et quod unus tunc omnibus linguis loquebatur, ipsam unitatem in linguis omnibus futuram testabatur. Dicit autem Apostolus, *Sufferentes invicem in dilectione*, quod est charitas : *satis agentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis* [*Ephes.* IV, 2 *et* 3]. Quia ergo Spiritus sanctus ex multis in unum colligit nos : capitur autem per humilitatem, repellitur per superbiam. Aqua est enim cor humile tanquam locum concavum quærens, ubi consistat : elatione autem superbiæ, tanquam tumore collis, repulsa labitur : unde dictum est, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* [*Jacobi* IV, 6]. Quid est, *dat gratiam?* Dat Spiritum sanctum. Implet humiles, quia capaces invenit). Ergo quia hæc ita sunt, ad quadraginta novem, qui efficiuntur de septem per septem, ut fiat Pentecoste, unus additur, et unitas commendatur.

7. *De duabus piscationibus, et de piscibus centum quinquaginta tribus, captis post resurrectionem.* Quia infirmitatem nostram adjuvat apud Dominum Deum nostrum studium Charitatis vestræ, aliquid accipite, quantum mihi videtur, tanto dulcius cum expositum fuerit, quanto abstrusius si non exponatur. Ante resurrectionem, Dominus jussit discipulis suis, ut in mare mitterent retia, quando eos elegit. Miserunt, ceperunt piscium multitudinem innumerabilem, ita ut retia rumperentur, et onerata navigia mergerentur. Non autem præcepit in quam partem mitterent retia, sed tantum ait, *Mittite retia* (*Luc.* V, 1-7). Si enim præcepisset ut in dexteram partem mitterent solos bonos significaret capi : si in sinistram, solo malos. Quia vero passim missa sunt, nec in dexteram, nec in sinistram; et bonos et malos. Hæc est Ecclesiæ significatio præsentis temporis, in hoc sæculo. Nam et illi servi missi ad invitatos exierunt, et quoscumque invenerunt bonos et malos adduxerunt, et impletæ sunt nuptiæ recumbentium (*Matth.* XXII, 10). Congregantur ergo nunc et boni et mali. Quare autem et schismata fiunt, si non retia disrumpunt? Quare plerumque turbarum carnalium male tumultuantium scandalis urgetur Ecclesia, si non et navigia premunt? Hoc ergo Dominus ante resurrectionem. Post resurrectionem autem invenit piscantes similiter discipulos suos : jussit idem mitti retia, non utcumque et passim, quia jam post resurrectionem. Post resurrectionem enim jam corpus ejus, quod est Ecclesia, malos non habebit. *Mittite*, inquit, *retia in dexteram partem.* Missa sunt retia, eo jubente, in dexteram partem, et capti sunt pisces certi numeri. Nam illi sine numero, illi quibus significabatur Ecclesia, quæ nunc agitur, tanquam ex illa captura : *Annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum* (*Psal.* XXXIX, 6). Intelliguntur ergo quidam supernumerarii, quodam modo superflui : colliguntur tamen. Ibi vero in dextera capiuntur pisces, et numerati, et magni. *Qui enim fecerit*, inquit, *et sic docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum* (*Matth.* V, 19). Ergo capti sunt pisces magni numero centum quinquaginta tres. Quem non moveat, non frustra istum numerum commemorari? Non enim vere nihil significans Dominus, aut hoc ipsum diceret, *Mittite retia;* aut pertineret ad eum ut in partem dexteram mitterentur. Significat etiam iste numerus centum quinquaginta tres : et pertinuit ad Evangelistam dicere, quasi respexisset primam illam capturam, ubi retia disrupta schismata significaverunt; quia in illa Ecclesia vitæ æternæ nulla erunt schismata, quia nulla dissensio; omnes magni, quia charitate pleni : quasi ergo illud quod primo factum est ad significanda schismata respexisset, pertinuit ad eum dicere in ista secunda captura, *Et cum tam magni essent, retia non sunt disrupta* (*Joan.* XXI, 1-11). Quid itaque dextera pars significaverit, dictum est, quia omnes boni. Quid magnitudo, dictum est, quia *qui fecerit et sic docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum.* Quid etiam illud quod retia non sunt disrupta, dictum est, quia tunc non sunt schismata. Quid ergo centum quinquaginta tres? Numerus iste non utique ipse erit sanctorum numerus. Neque enim centum quinquaginta tres erunt sancti; cum soli illi, qui se cum mulieribus non coinquinaverunt, duodecies duodena millia commemorentur (*Apoc.* XIV, 1-4). Sed iste numerus, tanquam arbor, a quodam semine videtur succrescere. Semen autem hujus magni numeri quidam minor numerus est, qui est decem et septem. Decem et septem faciunt centum quinquaginta tres. Si vero computes ab uno usque ad decem et septem, et addas numeros omnes : nam si ab uno usque ad decem et

[1] Hic sequitur in Ms., *Sed quid facimus? Deprecemur ipsum Medicum jejunantes*, ac reliqua sermonis 357, n. 5, quæ hic librarii oscitantia male assuta sunt.

[2] Sirm., *Ad hanc septenarii formam rationis, septem per septem.*

septem numeros non addas, quos commemoras totos, non erunt nisi decem et septem : si autem ita numeres : unum, duo, tria ; sicut unum et duo et tria faciunt sex, sex quatuor et quinque faciunt quindecim : sic pervenis usque ad decem et septem, portans in digitis centum quinquaginta tres. Jam ergo recole, quod paulo ante commemoravi et commendavi, et vide quos, et quid significent decem et septem. Decem, lex ; septem, Spiritus sanctus. Unde quid intelligimus, nisi eos futuros in Ecclesia resurrectionis æternæ, ubi schismata non erunt, ubi mors non timebitur, quia post resurrectionem futura est ; eos ergo ibi futuros, et cum Domino victuros in æternum, qui legem impleverint per gratiam Spiritus sancti et Dei donum, cujus festa celebramus?

SERMO CCLXXI * (*a*).

In die Pentecostes, v (*b*).

Dies nobis, fratres, gratus illuxit, quo sancta Ecclesia fidelium fulget aspectibus, fervet in cordibus. Celebramus quippe istum diem, quo Dominus Jesus Christus post resurrectionem ascensione glorificatus misit Spiritum sanctum. Sic enim Scriptum est in Evangelio, cum diceret : *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat ; qui credit in me, flumina fluent de ventre ejus aquæ vivæ* : evangelista secutus exponit, et ait : *Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant hi qui in eum fuerant credituri. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus* (*Joan.* VII, 37-39). Restabat ergo ut clarificato Jesu, cum resurrexit a mortuis et ascendit ad cœlos, jam daretur Spiritus sanctus, ab eo missus, a quo promissus : sicut et factum est. Quadraginta enim Dominus post resurrectionem diebus cum discipulis suis conversatus, ascendit in cœlum, et die quinquagesimo, quem hodie celebramus, misit Spiritum sanctum, sicut scriptum est : quia *factus est subito sonus de cœlo, quasi ferretur flatus vehemens ; et visæ sunt illis linguæ divisæ sicut ignis, qui insedit super unumquemque : et cœperunt linguis omnibus loqui, quomodo Spiritus dabat eis pronuntiare* (*Act.* II, 1-4). Flatus ille a carnali palea corda mundabat ; ignis ille fenum veteris concupiscentiæ consumebat ; linguæ illæ quibus loquebantur a Spiritu sancto impleti, per omnium gentium linguas futuram Ecclesiam præsignabant. Sicut enim post diluvium superba impietas hominum turrim contra Dominum ædificavit excelsam, quando per linguas diversas dividi meruit genus humanum, ut unaquæque gens lingua propria loqueretur, ne ab aliis intelligeretur (*Gen.* XI, 1-9) : sic humilis fidelium pietas earum linguarum diversitatem Ecclesiæ contulit unitati ; ut quod discordia dissipaverat, colligeret charitas, et humani generis tanquam unius corporis membra dispersa ad unum caput Christum compaginata redigerentur, et in sancti corporis unitatem dilectionis igne conflarentur. Ab hoc itaque dono Spiritus sancti prorsus alieni sunt, qui oderunt gratiam pacis, qui societatem non retinent unitatis. Licet enim etiam ipsi hodie solemniter congregentur, licet istas audiant lectiones, quibus Spiritus sanctus est promissus et missus : ad judicium audiunt, non ad præmium. Quid enim eis prodest percipere auribus, quod cordibus respuunt ; et ejus diem celebrare, cujus lumen oderunt ? Vos autem, fratres mei, membra corporis Christi, germina unitatis, filii pacis, hunc diem agite læti, celebrate securi. Hoc enim in vobis impletur, quod illis diebus quando venit Spiritus sanctus, præsignabatur. Quia sicut tunc qui Spiritum sanctum percipiebat, etiam unus homo linguis omnibus loquebatur : sic et nunc per omnes gentes omnibus linguis ipsa unitas loquitur, in qua constituti Spiritum sanctum habetis ; qui a Christi Ecclesia loquente omnibus linguis, nullo schismate dissidetis.

* In manuscriptis frustra quæsitus est.

(*a*) Alias, de Tempore 187.

(*b*) Fuit hic sermo dubius Lovaniensibus, quem videlicet observarunt manuscriptos libros alios Augustino, alios Fulgentio tribuere. Sed in ætatem Augustini melius quadrat istud in ra de Donatistis : « Licet enim etiam ipsi hodie so« lemniter congregentur. » Augustino contra Ver[illegible]um asserit in critico Augustiniano Vindingus.

SERMO CCLXXII * (*a*).

In die Pentecostes postremus (*b*).

Ad Infantes, de Sacramento.

Hoc quod videtis in altari Dei, etiam transacta nocte vidistis : sed quid esset, quid sibi vellet, quam magnæ rei sacramentum contineret, nondum audistis. Quod ergo videtis, panis est et calix ; quod vobis etiam oculi vestri renuntiant : quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix sanguis Christi. Breviter quidem hoc dictum est, quod fidei forte sufficiat : sed fides instructionem desiderat. Dicit enim propheta : *Nisi credideritis, non intelligetis* (*Isai.* VII, 9, *sec.* LXX). Potestis enim modo dicere mihi : Præcepisti ut credamus, expone ut intelligamus. Potest enim in animo cujusquam cogitatio talis suboriri : Dominus noster Jesus Christus, novimus unde acceperit carnem ; de virgine Maria. Infans lactatus est, nutritus est, crevit, ad juvenilem ætatem perductus est, a Judæis persecutionem passus est, ligno suspensus est [1], in ligno interfectus est, de ligno depositus est, sepultus est, tertia die resurrexit, quo die voluit, in cœlum ascendit ; illuc levavit corpus suum ; inde est venturus ut judicet vivos et mortuos ; ibi est modo sedens ad dexteram Patris : quomodo

[1] Hoc, *a Judæis persecutionem passus est, ligno suspensus est*, non ex Augustini Mss., sed tantum ex epistola Fulgentii.

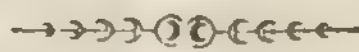
* Recognitus in cl. fl. t. vat., in Vign., et in epistola Fulgentii ad Ferrandum.

(*a*) Alias, ex Vignerianis 16.

(*b*) In omnibus manuscriptis prænotatur « habitus die « Pentecostes. » Refertur a Fulgentio in fine epistolæ nunc ordine 12, ad Ferrandum, de Duabus quæstionibus, post isthæc verba : « Qui ergo membrum corporis Christi fit, quo« modo non accipit quod ipse fit ? quando utique illius fit « verum corporis membrum, cujus corporis est in sacrificio « Sacramentum. Hoc ergo fit ille regeneratione sancti Ba« ptismatis, quod est de sacrificio sumpturus altaris. Quod « etiam sanctos Patres indubitanter credidisse ac docuisse « cognoscimus. Beatus quoque Augustinus de hac re sermo« nem fecit admodum luculentum, et aptum ædificationi at« que instructioni fidelium : quem sermonem totum episto« læ malui subjungere, quia nec est prolixus, et in ipsa « brevitate magnæ instructionis ac suavitatis est plenus. »

est panis corpus ejus? et calix, vel quod habet calix, quomodo est sanguis ejus? Ista, fratres, ideo dicuntur Sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Corpus ergo Christi si vis intelligere, Apostolum audi dicentem fidelibus, *Vos autem estis corpus Christi, et membra* (I *Cor.* XII, 27). Si ergo vos estis corpus Christi et membra, mysterium vestrum in mensa Dominica positum est: mysterium vestrum accipitis. Ad id quod estis, Amen respondetis, et respondendo subscribitis. Audis enim, Corpus Christi; et respondes, Amen. Esto membrum corporis Christi, ut verum sit Amen. Quare ergo in pane? Nihil hic de nostro afferamus, ipsum Apostolum identidem audiamus, qui cum de isto Sacramento loqueretur, ait, *Unus panis, unum corpus multi sumus* (*Id.* x, 17): intelligite et gaudete; unitas, veritas, pietas, charitas. *Unus panis:* quis est iste unus panis? *Unum corpus multi.* Recolite quia panis non fit de uno grano, sed de multis. Quando exorcizabamini, quasi molebamini. Quando baptizati estis, quasi conspersi estis. Quando Spiritus sancti ignem accepistis, quasi cocti estis. Estote quod videtis, et accipite quod estis. Hoc Apostolus de pane dixit. Jam de calice quid intelligeremus, etiam non dictum, satis ostendit. Sicut enim ut sit species visibilis panis, multa grana in unum consperguntur, tanquam illud fiat, quod de fidelibus ait Scriptura sancta, *Erat illis anima una, et cor unum in Deum* (*Act.* IV, 32): sic et de vino. Fratres, recolite unde fit vinum. Grana multa pendent ad botrum, sed liquor granorum in unitate confunditur. Ita et Dominus Christus nos significavit, nos ad se pertinere voluit, mysterium pacis et unitatis nostræ in sua mensa consecravit. Qui accipit mysterium unitatis, et non tenet vinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se. Conversi ad Dominum Deum Patrem omnipotentem, puro corde ei, quantum potest parvitas nostra, maximas atque veras gratias agamus; precantes toto animo singularem mansuetudinem ejus, ut preces nostras in beneplacito suo exaudire dignetur; inimicum quoque a nostris actibus et cogitationibus sua virtute expellat, nobis multiplicet fidem, mentem gubernet, spirituales cogitationes concedat, et ad beatitudinem suam perducat: per Jesum Christum Filium ejus. Amen.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
SERMONES
AD POPULUM.

CLASSIS III. DE SANCTIS.

SERMO CCLXXIII * (*a*).

In Natali martyrum Fructuos episcopi, Augurii et Eulogii diaconorum (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Mors animæ timenda, non corporis. Deus animæ vita.* Dominus Jesus martyres suos non solum instruxit præcepto, sed et firmavit exemplo. Ut enim quod sequerentur haberent passuri, prior ille passus est pro eis: iter ostendit, et viam fecit. Mors aut animæ est, aut corporis. Sed anima non potest mori, et potest mori: mori non potest, quia sensus ejus nunquam perit; mori autem potest, si Deum perdit. Sicut enim est ipsa anima sui corporis vita; sic Deus est ipsius animæ vita. Quomodo ergo corpus moritur, quando illud dimiserit anima, id est vita ipsius; sic anima moritur, quando illam dimiserit Deus. Ut autem animam non dimittat Deus, sit semper in fide, ut non timeat mortem pro Deo; et non moritur dimissa a Deo. Restat ergo ut mors quæ timetur, corpori timeatur. Sed etiam inde Dominus Christus securos martyres suos fecit. Quomodo enim incerti essent de integritate membrorum, qui securitatem acceperant de numero capillorum? *Capilli*, inquit, *vestri numerati sunt* (*Matth.* x, 30, *et Luc.* XII, 7). Alio autem loco apertius dicit: *Dico enim vobis, quia capillus capitis vestri non peribit* (*Luc.* XXI, 18). Dicit Veritas, trepidat infirmitas?

CAPUT II. — 2. *Solemnitates martyrum ad exhortationem fidelium. S. Fructuosi responsum.* Beati sancti, in quorum memoriis celebramus diem passionis illorum: illi acceperunt pro temporali salute æternam coronam, sine fine immortalitatem; nobis dimiserunt in istis solemnitatibus exhortationem. Quando audi-

* Castigatus ad f. r. rm. v. et ad Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 101.

(*b*) Tarracone in Hispania, tempore Galieni, Æmiliano et Basso Coss. passi sunt, die vigesima prima januarii, feria quarta. In hanc januarii diem vigesimam primam prædictis consulibus incidit quarta feria, anno Christi ducentesimo quinquagesimo nono. Passionis eorum acta, inque ipsis Martyrum responsa quæ hic refert Augustinus, reperies apud Surium et Bollandum. Sermonem hunc citat Florus ad II Cor. II.

mus quomodo passi sunt martyres, gaudemus et glorificamus in illis Deum : nec dolemus quia mortui sunt. Etenim si mortui pro Christo non essent, numquid usque hodie viverent? Quare non faceret confessio, quod factura fuerat ægritudo? Audistis persequentium interrogationes, audistis confitentium responsiones, cum sanctorum passio legeretur. Inter cætera, quale erat illud beati Fructuosi episcopi? Cum ei diceret quidam, et peteret ut eum in mente haberet, et oraret pro illo, respondit : *Me orare necesse est pro Ecclesia catholica, ab oriente usque ad occidentem diffusa.* Quis enim orat pro singulis? Sed neminem singulorum prætcrit, qui orat pro universis. Ab eo nullum membrum prætermittitur, cujus oratio pro toto corpore funditur. Quid ergo vobis videtur admonuisse istum, a quo rogabatur ut oraret pro eo? quid putatis? Sine dubio intelligitis. Commemoramini a nobis. Rogabat ille ut oraret pro illo. *Et ego*, inquit, *oro pro Ecclesia catholica, ab oriente usque ad occidentem diffusa.* Tu si vis ut pro te orem, noli recedere ab illa, pro qua oro.

CAPUT III. — 3. *Responsum Eulogii diaconi. Martyres honorandi, Deus colendus. Mortuis hominibus cultus a Paganis impensus.* Quale est etiam illud sancti diaconi, qui cum episcopo suo passus et coronatus est? Ait illi judex : *Numquid et tu Fructuosum colis?* Et ille : *Ego non colo Fructuosum, sed Deum colo, quem colit et Fructuosus.* Quo modo nos admonuit, ut martyres honoremus, et cum martyribus Deum colamus. Neque enim tales esse debemus, quales Paganos dolemus. Et quidem illi mortuos homines colunt. Illi quippe omnes, quorum nomina auditis, quibus templa constructa sunt, homines fuerunt; et in rebus humanis habuerunt plerique eorum et pene omnes regiam potestatem. Auditis Jovem, auditis Herculem, auditis Neptunum, auditis Plutonem, Mercurium, Liberum et cæteros : homines fuerunt. Non ista solum in fabulis poetarum, sed etiam in historia gentium declarantur. Qui legerunt, noverunt : qui non legerunt, credant eis qui legerunt. Illi ergo homines beneficiis quibusdam temporalibus res humanas sibi conciliaverunt et ab hominibus vanis et vana sectantibus ita coli cœperunt, ut dii vocarentur, dii haberentur; tanquam diis templa ædificarentur, tanquam diis supplicaretur, tanquam diis aræ construerentur, tanquam diis sacerdotes ordinarentur, tanquam diis victimæ immolarentur.

CAPUT IV. — 4. *Templum et sacrificium uni vero Deo debitum.* Templum autem solus Deus verus habere debet, sacrificium soli Deo vero offerri debet. Ista ergo quæ debentur rite et integre uni vero Deo, exhibebant miseri decepti multis falsis diis. Hinc humanam miseriam perversus error obsedit : hinc omnium prostratis mentibus diabolus incubabat. At ubi gratia Salvatoris et misericordia Dei tandem respexit indignos; impletum est quod prophetice prædictum est in Cantico canticorum : *Exsurge, aquilo; et veni, auster; et perfla hortum meum, et fluent aromata* (*Cant.* IV, 16). Tanquam dictum est, *Exsurge, aquilo.* Aquilonia enim pars mundi frigida est. Sub diabolo tanquam sub aquilone animæ friguerunt, et charitatis calore perdito gelaverunt. Sed quid ei dicitur? *Exsurge, aquilo.* Sufficit quod incubuisti, sufficit quod possedisti, sufficit quod super prostratos recubuisti : *Exsurge. Veni, auster*, ventus de parte lucis atque fervoris : *et perfla hortum meum, et fluent aromata.* Ista paulo ante aromata legebantur.

CAPUT V. — 5. *Aromata, sancti et martyres.* Quæ sunt ista aromata? De quibus dicit ipsa Dominica sponsa : *Post odorem unguentorum tuorum curremus* (*Cant.* I, 3). Cujus odoris memor apostolus Paulus dicit : *Christi bonus odor sumus in omni loco, et in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt.* Magnum sacramentum : *Christi bonus odor sumus in omni loco, et in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt. Quibusdam quidem odor vitæ in vitam, quibusdam odor mortis ad mortem. Et ad hæc* intelligenda *quis idoneus* (II *Cor.* II, 14-16)? Quomodo bonus odor alios vegetat, alios necat? Bonus odor, non malus. Non enim ait : Bonus odor bonos vegetat, et malus odor malos necat. Non ait : Aliis quidem sumus odor bonus ad vitam, aliis odor malus ad mortem. Non hoc ait : sed, *Christi bonus odor sumus in omni loco.* Væ miseris, quos bonus odor occidit. Si ergo bonus odor estis, o Paule, quare iste odor alios occidit, alios vegetat? Quod alios vegetat, audio, intelligo : quod alios occidit, difficile assequor; maxime quia dixisti, *Et ad hæc quis idoneus?* Non est mirum quia non sumus idonei. Faciat nos idoneos, cujus odor erat de quo loquimur. Cito enim mihi respondet Apostolus : Intellige, *Christi bonus odor sumus in omni loco, et in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt.* Nos tamen bonus odor, *aliis odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis ad mortem.* Odor iste vegetat diligentes, necat invidentes. Si enim non esset claritudo sanctorum, invidia non surgeret impiorum. Cœpit persecutionem pati odor sanctorum : sed quomodo ampullæ unguentorum, quanto magis frangebantur, tanto amplius odor diffundebatur.

CAPUT VI. — 6. *Beata Agnes. Dii Paganorum non comparandi martyribus.* Beati quorum passio recitata est. Beata Agnes sancta, cujus passionis hodiernus est dies. Virgo quæ quod vocabatur, erat. Agnes latine agnam significat; græce, castam. Erat quod vocabatur : merito coronabatur. Quid ergo, fratres mei, quid vobis dicam de hominibus illis quos Pagani pro diis coluerunt, quibus templa, sacerdotia, altaria, sacrificia exhibuerunt? Quid vobis dicam? non illos esse comparandos martyribus nostris? Etiam hoc ipsum injuria est, quia vel dico. Quibuscumque, qualibuscumque infirmis fidelibus, licet adhuc carnalibus et lacte alendis, non cibo, absit ut illi sacrilegi comparentur. Contra unam aniculam fidelem christianam quid valet Juno? Contra unum infirmum et trementem omnibus membris senem christianum quid valet Hercules? Vicit Cacum[1], vicit Hercules leonem, vicit

[1] Editio Lov. non habet, *Vicit Cacum.*

Hercules canem Cerberum : vicit Fructuosus totum mundum. Compara virum viro. Agnes puella tredecim annorum[1], vicit diabolum. Eum puella ista vicit, qui de Hercule multos decepit.

CAPUT VII. — 7. *Templa et sacrificia non martyribus, sed Deo soli exhibentur. Martyres loco meliore recitantur ad altare.* Et tamen, charissimi, nos martyres nostros, quibus illi nulla ex parte sunt conferendi, pro diis non habemus, non tanquam deos colimus. Non eis templa, non eis altaria, non sacrificia exhibemus. Non eis sacerdotes offerunt : absit. Deo præstantur. Imo Deo ista offeruntur, a quo nobis cuncta præstantur. Etiam apud memorias sanctorum martyrum cum offerimus, nonne Deo offerimus? Habent honorabilem locum martyres sancti. Advertite : in recitatione ad altare Christi loco meliore recitantur ; non tamen pro Christo adorantur. Quando audistis dici apud memoriam sancti Theogenis (*a*), a me, vel ab aliquo fratre et collega meo, vel aliquo presbytero[2] : Offero tibi, sancte Theogenis? aut offero tibi, Petre? aut, offero tibi, Paule? Nunquam audistis. Non fit : non licet. Et si dicatur tibi, numquid tu Petrum colis? responde quod de Fructuoso respondit Eulogius : Ego Petrum non colo, sed Deum colo, quem colit et Petrus. Tunc te amat Petrus. Nam si volueris pro Deo habere Petrum, offendis petram, et vide ne pedem frangas, offendendo in petram.

CAPUT VIII. — 8. *Sancti cultum Deo debitum impendi sibi horrent.* Ut noveritis verum esse quod dico ; audite, admoneo vos. In Actibus Apostolorum cum magnum miraculum fecisset apostolus Paulus in Lycaonia, cives ejusdem regionis[3] sive provinciæ putaverunt deos descendisse ad homines, et crediderunt esse Barnabam Jovem, Paulum autem Mercurium, quia ipse erat in sermone promptissimus. Hoc credentes attulerunt vittas et victimas, et voluerunt illis offerre sacrificium. Illi continuo non irriserunt, sed expaverunt; vestimenta sua continuo consciderunt, et dixerunt eis : *Fratres, quid facitis? Et nos sicut vos homines sumus passibiles : sed annuntiamus vobis Deum verum. Convertimini ab his vanis* (*Act.* XIV, 10-14). Videtis quomodo sancti horruerunt coli se pro diis. Item beatus Joannes evangelista, qui scripsit Apocalypsim, cum illa mira quæ sibi ostendebantur stuperet, expavescens quodam loco cecidit ad pedes angeli, a quo sibi omnia monstrabantur. Et ait illi angelus, cui nullus homo est comparandus : *Surge, quid facis? Deum adora. Nam ego conservus tuus sum, et fratrum tuorum* (*Apoc.* XIX, 10). Oderunt martyres lagenas vestras, oderunt martyres sartagines vestras, oderunt martyres ebrietates vestras. Sine injuria eorum dico, qui tales non sunt : illi ad se referant, qui talia faciunt : oderunt ista martyres, non amant talia facientes. Sed multo plus oderunt, si colantur.

CAPUT IX. — 9. *In diebus martyrum cogitandum de ipsorum sequendis vestigiis. Martyres laudandi et amandi, Deus martyrum colendus.* Ideo, charissimi, exsultate in diebus sanctorum martyrum : orate, ut sequamini vestigia martyrum. Non enim homines estis, et illi homines non fuerunt : non enim nati estis, et illi aliunde nati sunt : non enim alterius generis carnem portaverunt, quam vos portatis. Ex Adam omnes sumus, in Christo omnes esse conamur. Ipse Dominus noster, ipsum caput Ecclesiæ, unigenitus Filius Dei, Verbum Patris per quod facta sunt omnia, non alterius generis carnem habuit quam nos. Ideo voluit de virgine hominem suscipere, de una ex genere humano carne[1] nasci. Nam si aliunde faceret sibi corpus, quis crederet quia carnem portabat, quam portamus et nos? Sed tamen ille carnem in similitudinem carnis peccati, nos[2] carnem peccati. Non enim ex virili semine, aut ex masculi et feminæ concupiscentia : sed quid? Nuntio Patris. Et tamen cum sit mirabiliter natus, mortalis nasci dignatus est, et mori pro nobis, et sanguine suo redimere nos, secundum quod homo est. Videte quod dico, fratres : et ipse Christus cum sit Deus, cum sit cum Patre unus Deus, cum sit Verbum Patris, unigenitus, æqualis Patri et coæternus ; tamen in quantum homo esse dignatus est, maluit sacerdos dici, quam sibi exigere sacerdotem ; maluit sacrificium esse, quam poscere ; in quantum homo est. Nam in quantum Deus est, totum quod Patri debetur, et unigenito Filio debetur. Ideo, charissimi, veneramini martyres, laudate, amate, prædicate, honorate : Deum martyrum colite. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCLXXIV * (*a*).

In Natali martyris Vincentii, I (*b*).

Vincentius ubique vicit. Christi sanguine redemptus non perit. Patientia donum Dei. Victoria perfecta de universis machinis inimicis. Magnum spectaculum spectavimus oculis fidei, martyrem sanctum Vincentium ubique vincentem. Vicit in verbis, vicit in pœnis ; vicit in confessione, vicit in tribulatione; vicit exustus ignibus, vicit submersus fluctibus : postremo vicit tortus, vicit mortuus. Quando caro ejus, in qua erat tropæum Christi victoris, de navicula mittebatur in mare, tacite dicebat : *Dejicimur, sed non perimus* (II *Cor.* IV, 9). Quis istam patientiam militi suo donavit, nisi qui pro illo prior sanguinem fudit? Cui dicitur in Psalmo : *Quoniam tu es patientia mea, Domine ; Domine, spes mea a juventute mea* (*Psal.* LXX, 5). Magnum certamen magnam comparat gloriam ; non humanam, nec temporalem,

[1] Vetustissimus Floriacensis codex non habet, *tredecim annorum.*

[2] Quædam hic ex Floriacensi libro restituuntur verba, quibus patet sermonem habitum esse Augustino jam episcopo.

[3] Ita Floriacensis Ms. At editi, *ejusdem civitatis.*

(*a*) Theogenis (cujus nominis episcopus Hipponensis adfuit Carthaginensi concilio, de quo in libro sexto de Baptismo contra Donatistas) passio in martyrologiis celebratur die januarii vigesima sexta.

[1] Vox, *carne*, abest a Floriacensi Ms.

[2] In Mss. loco, *nos*, habetur, *non.*

* Castigatus ad ed. gr. rm. v. et ad Par Lcv.

(*a*) Alias, 8 inter editos a Parisiensibus.

(*b*) Possidius sermones « de Natali S. Vincentii » recenset in Indiculo, capp. 9, 10. Eo die festo habitus est sermo supra ordine quartus.

sed divinam et sempiternam. Fides pugnat; et quando fides pugnat, carnem nullus expugnat. Quia etsi laniatur, etsi laceratur; quando perit qui sanguine Christi redemptus est? Potens homo non potest perdere quod emit auro suo, et Christus perdit quod emit sanguine suo? Sed hoc totum non ad hominis, sed ad Dei gloriam referatur. Ab ipso vere est patientia, vera patientia, sancta patientia, religiosa patientia, recta patientia; christiana patientia donum Dei est. Nam et multi latrones patientissime torquentur; et non cedentes et tortorem vincentes, postea æterno igne puniuntur. Causa[1] discernit martyrem a patientia, imo a duritia sceleratorum. Par est pœna, sed dispar est causa. Martyrum voce cantavimus (dixerat enim ista Vincentius in orationibus suis): *Judica me, Deus, et discerne causam meam a gente non sancta* (*Psal.* XLII, 1). Discreta est causa ejus: quia pro veritate, pro justitia, pro Deo, pro Christo, pro fide, pro Ecclesiæ unitate, pro individua charitate certavit. Quis ei donavit istam patientiam? Quis? Indicet nobis Psalmus. Ibi enim legitur, ibi cantatur: *Nonne Deo subjecta erit anima mea? Ab illo enim patientia mea* (*Psal.* LXI, 2). Quisquis putat sanctum Vincentium viribus suis ista potuisse, nimis errat. Quisquis enim viribus suis hoc se posse præsumpserit, etsi videtur vincere patientia, vincitur a superbia. Bene vincere, hoc est, universas machinas vincere. Illecebras dum ministrat, vincitur per continentiam: pœnas et tormenta infligit, vincitur per patientiam: errores suggerit, vincitur per sapientiam. Ad extremum, cum omnia hæc victa fuerint, suggerit animæ, Euge, euge, quantum potuisti? quantum certasti? Quis tibi comparatur? Quam bene vicisti? Respondeat illi anima sancta: *Confundantur et revereantur, qui dicunt mihi, Euge, euge* (*Psal.* LXIX, 4). Quando ergo vincit, nisi cum dicit, *In Domino laudabitur anima mea; audiant mites, et jucundentur* (*Psal.* XXXIII, 3). Mites enim sciunt quod dico; quia in illis habitat verbum, in illis habitat exemplum. Nam qui non est mitis, nescit quid sapiat quod dictum est, *In Domino laudabitur anima mea.* Omnis enim non mitis, superbus, asper, elatus, in se vult laudari, non in Domino. Qui autem dicit, *In Domino laudabitur anima mea;* non dicit, Audiant gentes, et jucundentur; audiant homines, et jucundentur: sed, *Audiant mites, et jucundentur.* Audiant quibus sapit. Mitis enim erat Christus: *Sicut ovis ad immolandum ductus est* (*Isai.* LIII, 7). Propterea mitis, quia sicut ovis ad immolandum ductus est. *Audiant mites, et jucundentur.* Quia sapiunt quod dictum est, *Gustate, et videte quam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eum* (*Psal.* XXXIII, 3, 9). Longam lectionem audivimus, brevis est dies: longo sermone etiam nos tenere vestram patientiam non debemus. Novimus quia patienter audistis, et diu stando et audiendo tanquam martyri compassi estis. Qui audit vos, amet vos, et coronet vos.

[1] Mss., *merces.*

SERMO CCLXXV * (*a*).

In Natali martyris Vincentii II.

1. *Vincentii in pœnis fortitudo ex adjutorio Christi. Martyres discernit causa, non pœna.* Magnum et multum mirandum spectaculum noster animus cepit: nec inanissimam et perniciosissimam, sicut solet in theatris quarumque nugarum, sed plane utilissimam et fructuosissimam voluptatem oculis interioribus hausimus, cum beati Vincentii gloriosa passio legeretur. Erat videre invictam Martyris animam contra insidias antiqui hostis, contra sævitiam impii judicis, contra dolores mortalis carnis, acerrima conflictatione certantem, et in adjutorio Domini cuncta superantem. Ita plane, charissimi, ita prorsus fuit: in Domino laudemus hanc animam, ut audiant mites, et jucundentur (*Psal.* XXXIII, 3). Quas voces audierit, quas reddiderit, quæ tormenta devicerit, decursa lectio declaravit, et nobis tanquam in conspectu quæ gesta sunt posuit. Tanta pœna erat in membris, tanta securitas in verbis, tanquam alius torqueretur, alius loqueretur. Et vere alius: prædixit enim hoc Dominus, et promisit martyribus suis dicens: *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth.* X, 20). In Domino ergo laudetur hæc anima. Nam *quid est homo, nisi quod memor* est *ejus* (*Psal.* VIII, 5)? Aut quæ vires pulveris, nisi illo adjuvante qui nos fecit ex pulvere? *Ut qui gloriatur, in Domino glorietur* (I *Cor.* I, 31). Si enim diabolicus et seductor spiritus plerumque implet vel fallaces vates, vel falsos martyres suos, ut tormenta corporis vel ipsi sibi ingerant, vel ingesta contemnant; quid magnum est Domino Deo nostro ad confirmandam prædicationem nominis sui, ipsorum prædicatorum carnem quidem in manus persequentium tradere, mentem vero in arcem libertatis assumere; ut etiam dum illa patitur iniquitatem, hæc asserat veritatem? scilicet ut victores non tolerantia faciat, sed justitia: quoniam martyres discernit causa, non pœna. Multi enim dolores toleraverunt pertinacia, non constantia; vitio, non virtute; pravo errore, non recta ratione; diabolo possidente, non persequente. In nostro autem vincente Vincentio, ille quidem vincebat, qui possidebat: sed ille possidebat, qui principem hujus mundi miserat foras (*Joan.* XII, 31); ut etiam pugnans extrinsecus superaretur, qui jam fuerat superatus, ne intus dominaretur. Ille quippe qui missus est foras, non cessans tanquam leo rugiens circuit requirendo quem devoret (I *Petr.* V, 8). Sed eum expugnat ille pro nobis, qui eo excluso regnat in nobis.

2. *Diabolus in Vincentii tormentis magis tortus quam Vincentius.* Denique magis diabolus non victo Vincentio, quam Vincentius persequente diabolo torquebatur. Quanto enim erant illa truculentiora et exquisitiora tormenta, tanto magis tortus de torquente triumphabat; et ex illa carne tanquam ex terra suo sanguine irrigata, de qua plus dolebat inimicus, palma crescebat. Sed quia ille latenter sævit, et latenter victus af-

* Castigatus etiam ad cl. gr. rm. v. et ad Par. Lov.

(*a*) Alias, 9 inter editos a Parisiensibus.

fligitur; manifeste apparebat in præside homine, quid in occulto diabolus pateretur, et ille invisibilis adversarius per sui vasculi, quod impleverat, crepantis rimulas prodebatur. Voces enim hujus hominis, oculi, vultus, et turbulentus totius corporis motus, indicabant quam graviora tormenta sentiret interius, quam erant quæ Martyri infligebat exterius. Si consideremus perturbationem torquentis et tranquillitatem tormenta patientis, videre facillimum est quis erat sub pœnis, quis supra pœnas. Quæ gaudia erunt in virtute [1] regnantium, quando tanta sunt pro veritate morientium? Quid erit cum corporis incorruptione fons vitæ, quando ros ejus inter tormenta tam dulcis est? Et quid faciet impiis æterna flamma, quos ita vastat irati cordis insania? Quid passuri sunt, cum judicabuntur, qui jam cum judicant cruciantur? Judicia futura sanctorum quid habitura sunt potestatis, cum in hac vita tribunal judicis catasta torserit Martyris?

3. *Corpus Martyris exanime divino præsidio non destitutum. Reliquiis sanctorum divinitus honor conciliatus.* Magnum autem Dominus testimonium præbet testibus suis, cum ille qui rexit [2] corda certantium, nec corpora deserit mortuorum, velut de hujus ipsius beati Vincentii corpore præclarissimum miraculum exhibuit; ut id quod inimicus omnino non apparere cupierat, sategerat, fecerat, tam præsenti nutu divino proderetur, et religiosius humandum venerandumque demonstraretur, ut victricis pietatis et devictæ impietatis præclara in eo memoria perduraret. Vere *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* cxv, 15): quando nec terra carnis vita deserente contemnitur; et invisibili anima de domo visibili discedente, habitaculum servi cura Domini custoditur, et in gloriam Domini a conservis fidelibus honoratur. Quid enim agit Deus, mira opera faciendo circa sanctorum corpora defunctorum, nisi testimonium perhibet, sibi non perire quod moritur; et ut hinc intelligatur in quali honore secum habeat animas occisorum, quando caro exanimis tanto effectu divinitatis ornatur [3]? Sicut enim de membris Ecclesiæ loquens Apostolus, similitudinem adhibuit de membris corporis nostri, quoniam *quæ inhonesta sunt nostra, his abundantiorem honorem circumponimus* (I *Cor.* xii, 23): ita providentia Creatoris cadaveribus martyrum tam præclara miraculorum testimonia præstando, abundantiorem honorem exsanguibus reliquiis hominum circumponit, et quod vita emigrante tanquam deforme jam remanet, ibi evidentius præsens vitæ dator apparet.

SERMO CCLXXVI * (a).

In festo martyris Vincentii, iii.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Martyris fortitudo a Christo est.* In passione, quæ nobis hodie recitata est, fratres mei, evidenter ostenditur judex ferox, tortor cruentus, Martyr invictus. In cujus corpore pœnis variis exarato, jam tormenta defecerant, et adhuc membra durabant. Tot convicta miraculis persistebat impietas, tot vexata suppliciis non cedebat infirmitas: agnoscatur ergo operata divinitas. Quando enim corruptibilis pulvis contra tam immania tormenta duraret, nisi in eo Dominus habitaret? In his enim omnibus ille agnoscendus, ille glorificandus, ille laudandus est, qui et in prima vocatione dedit fidem, et in suprema passione virtutem. Vultis nosse quia utrumque donatum est? Audite apostolum Paulum: *Vobis*, inquit, *donatum est pro Christo, non solum ut credatis in eum, verum etiam ut patiamini pro eo* (*Philipp.* i, 29). Acceperat hæc utraque levita Vincentius, acceperat et habebat. Si enim non accepisset, quid haberet? Habebat in sermone fiduciam, habebat in passione tolerantiam. Nemo ergo de suo corde præsumat, quando profert sermonem; nemo de suis viribus confidat, quando suffert tentationem: quia et ut bona prudenter loquamur, ab illo est nostra sapientia; et ut mala fortiter perferamus, ab illo est nostra patientia. Recolite Dominum Christum suos in Evangelio discipulos admonentem: recolite martyrum Regem cohortes suas armis spiritualibus instruentem, bella monstrantem, adjutoria ministrantem, præmia pollicentem: qui cum dixisset discipulis suis, *In hoc mundo pressuram habebitis;* mox unde territi consolarentur, adjunxit dicens, *Sed confidite, ego vici mundum* (*Joan.* xvi, 33). Quid ergo miramur, charissimi, si in illo Vincentius vicit, a quo victus est mundus? *In hoc*, inquit, *mundo pressuram habebitis:* ut si premit, non opprimat; si oppugnat, non expugnet.

CAPUT II. — 2. *Duplex mundi acies contra milites Christi, blanditiæ et terrores.* Duplicem mundus aciem producit contra milites Christi. Advertite, fratres. Duplicem, dixi, aciem producit mundus contra milites Christi. Blanditur enim, ut decipiat; terret, ut frangat. Non nos teneat voluptas propria, non nos terreat crudelitas aliena; et victus est mundus. Ad utrosque aditus occurrit Christus, et non vincitur christianus. Si consideretur in ista passione humana patientia, incipit esse incredibilis; si agnoscatur divina potentia, desinit esse mirabilis. Tanta grassabatur crudelitas in Martyris corpore, et tanta tranquillitas proferebatur in voce, tantaque pœnarum asperitas sæviebat in membris, et tanta securitas sonabat in verbis; ut miro modo putaremus Vincentio patiente, alium non loquentem torqueri. Et vere, fratres, ita erat: prorsus ita erat; alius loquebatur. Promisit enim et hoc testibus suis Christus in Evangelio, quos ad hujusmodi certamina præparabat. Sic enim ait: *Nolite præmeditari quomodo aut quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth.* x, 19 *et* 20). Caro ergo patiebatur, et Spiritus loquebatur. Et loquente Spiritu, non solum convincebatur impietas, sed etiam confortabatur infirmitas.

CAPUT III. — 3. *Vincentius tormentis suis non tantum vastatus, quantum Dacianus.* Clariorem nobis Martyrem tot tormenta faciebant. Multiplici enim

[1] Aliquot Mss., *in veritate*.
[2] In quibusdam Mss., *erexit*.
[3] Sic Mss. At editi, *affectu divinitatis coronatur*.
* Castigatus ad duos cb. et tres gr. ad m. u.pr. rm. et ad Am. Er. Par. Lov.
(a) Alias, de sanctis 12.

vulnerum varietate confossus, non deserebat pugnam, sed acrius iterabat. Putares quod eum duraret flamma, non ureret; et tanquam figuli fornax lutum molle suscipiens, duram redderet testam. Poterat Martyr noster dicere Daciano : Jam non urit ignis tuus carnem meam, quia *exaruit velut testa virtus mea* (*Psal.* xxi, 16). Et quoniam veraciter scriptum est, *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis* (*Eccli.* xxvii, 6); probatus est atque decoctus illo igne Vincentius : arsit vero et crepuit Dacianus. Si enim non ardebat, unde clamabat? Quid enim erant verba irascentis, nisi fumus ardentis? Ergo Martyri nostro refrigerium in corde habenti, flammas extrinsecus admovebat : sed ipse facibus furoris accensus, tanquam clibanus intus ardebat, et habitatorem suum diabolum concremabat. Per furiosas enim Daciani voces, per truces oculos et minaces vultus et totius corporis motus ille habitator ejus interior monstrabatur; et per hæc signa visibilia, tanquam per sui vasculi, quod impleverat, crepantis rimulas videbatur. Non tantum Martyrem cruciabant tormenta, quantum illum vastabat insania.

CAPUT IV. — 4. *Vincentii gloria post passionem, etiam in hoc mundo.* Sed jam, fratres, illa omnia transierunt, et ira Daciani, et pœna Vincentii. Nunc autem pœna Daciano, corona vero manet Vincentio. Denique his præmissis futuræ videlicet retributionis finibus, etiam in hoc mundo martyrum gloriam demonstremus. Quæ hodie regio, quæve provincia ulla, quo usque vel Romanum imperium, vel christianum nomen extenditur, natalem non gaudet celebrare Vincentii? Quis autem hodie Daciani vel nomen audisset, nisi Vincentii passionem legisset? Quod vero tanta cura servavit Dominus Martyris corpus, quid aliud demonstravit, nisi se gubernasse viventem, quem non reliquit exanimem? Vicit ergo Dacianum vivens Vincentius, vicit et mortuus. Vivens tormenta calcavit, mortuus maria transnatavit. Sed ipse inter undas gubernavit cadaver exstinctum, qui inter ungulas animum donavit invictum. Non flexit flamma tortoris cor ejus, non mersit aqua maris corpus ejus. Sed in his et hujusmodi omnibus nihil est aliud, nisi *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* cxv, 15).

SERMO CCLXXVII * (a).

In festo martyris Vincentii, iv.

In quo disputatur de corpore spirituali post resurrectionem, et utrum ejusmodi corporis oculis videri Deus possit.

Habitus in basilica Restituta [1].

CAPUT PRIMUM. — 1. *Vincentii cadaver invictum. Reliquiæ sanctorum ad fidelium consolationem. Corpora sanctorum data Ecclesiis ad memorias orationum, non ad glorias martyrum.* Oculis fidei certantem exspectavimus Martyrem, et amavimus totum invisibiliter pulchrum. Qualis enim decoris habebat spiritum, cujus fuit et cadaver invictum? Dominum confessus est vivus : inimicum superavit et mortuus. Quid putamus, fratres, quod istum honorem providentia et consilium omnipotentis Creatoris cum etiam defuncto corpori detulit, Martyri aliquid præstitit? Quid enim? si non sepeliretur, ignorabat ille unde suscitaretur? Illi et in victoria corona, et in resurrectione servata est vita æterna. Sed de corpore ejus, Ecclesiæ præstita est consolationis memoria. Sic plerumque Deus de servis suis præstat servis suis quadam dignatione, donans quod magis [1] prosit ei cui datur, quam ei de quo datur. Sic Eliam sanctum Deus per avem pascebat : non autem misericordia Dei et omnipotentia defecerat, ut semper sic pasceret. Mittitur tamen pascendus ad viduam (III *Reg.* xvii, 9) : non quia non erat quomodo Dei servus aleretur, sed ut fidelis vidua benedictionem mereretur. Præstitit ergo sanctorum corpora Ecclesiis suis ad memorias orationum, non ad glorias martyrum. Illi enim habent integram gloriam suam apud Creatorem suum. Nec ipsi corpori aliquid timent, quoniam non est quod timeant. Magis si parcant corpori, nocent et corpori. Si autem per fidem non parcant corpori, præstant et corpori.

CAPUT II. — 2. *Martyr corpori non parcendo, ipsi consulit. Judicium, pro pœna æterna.* Ecce hoc attendite, et fidem vestram interrogate. Sanctus Vincentius si formidine tormentorum negaret Christum, videretur corpori pepercisse : quadam autem conditione mortali, corpore solveretur. Quid ageret in resurrectione, cum in æternum ignem præcipitaretur? Negans Christum, negatur a Christo. *Qui negaverit me*, inquit, *coram hominibus, negabo eum coram Patre meo qui est in cœlis* (*Luc.* xii, 9). Ecce negaret, quiescerent illi tortores, et vulnerato animo sanum esset corpus; imo occiso animo, viveret corpus : quid prodesset in æternum mortuo brevis corporis vita? Veniret dies, quam commemorat Dominus, *quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent :* sed cum magna differentia. Omnes procedent, sed non omnes ad eamdem rem procedent. Omnes surrecturi, sed non omnes immutandi. *Qui* enim *bene fecerunt*, inquit, *in resurrectionem vitæ; qui autem male, in resurrectionem judicii* (*Joan.* v, 28, 29). Cum dicit, *Omnes qui in monumentis sunt*, procul dubio manifestat corporum resurrectionem. Judicium autem cum audis, ne tibi tanquam de temporali judicio blandiaris; ponitur judicium pro pœna æterna. Secundum hoc dictum est, *Qui autem non credit, jam judicatus est* (*Id.* iii, 18). Hæc ergo differentia separatura est justos ab injustis, fideles ab infidelibus, confessores a negatoribus, amatores vitæ periture ab amatoribus vitæ æternæ; separatura est illa discretio. *Et ibunt justi in vitam æternam, impii vero in ignem æternum* (*Matth.* xxv, 46). Ibi cum corpore torque-

[1] In veteri libro Colbertino inscribitur hic sermo, *De basilica in vallis gloriosi martyris Vincentii restituta.*
* Castigatus ad cl. n. r. mi. t. et ad Lov.
(a) Alias, de Diversis 102.

[1] Plerique Mss., *quamdam dignationem donans, quæ magis*, etc.

buntur, qui corpori pepercerunt. Timendo enim tormenta corporis, corpori pepercerunt; et parcendo corpori, Christum negaverunt; et negando Christum, pœnas æternas etiam corpori distulerunt [1]. Si distulerunt, numquid abstulerunt?

CAPUT III. — 3. *Corpus non contempserunt martyres, sed ei bene consuluerunt.* Ergo prudenter martyres Christi non sua corpora contempserunt. Perversa est ista, et mundana philosophia, eorum qui non credunt corporum resurrectionem. Videntur enim sibi quasi magni corporis contemptores, quia ipsa corpora quasi pro carceribus se habere arbitrantur, quo detrusas putant animas, quod alibi ante peccaverunt. Deus autem noster et corpus fecit et spiritum; et utriusque creator est, et utriusque recreator; utriusque institutor, utriusque etiam restitutor. Non ergo carnem tanquam inimicam, vel contempserunt, vel persecuti sunt martyres. *Nemo enim unquam carnem suam odio habuit* (*Ephes.* v, 29). Magis ei consuluerunt, quando eam negligere videbantur: quando in ea fideliter persistentes, temporalia tormenta tolerabant, æternam etiam ipsi carni gloriam comparabant.

CAPUT IV. — 4. *Corporis gloria post resurrectionem. Sanitas corporis, concordia eorum quibus constat.* Quæ sit autem futura in resurrectione gloria carnis hujus, quis explicet verbis? Nemo adhuc nostrum habendo expertus est. Nunc carnem onerosam portamus; quia indigam, quia infirmam, quia mortalem, quia corruptibilem. *Corpus* enim *quod corrumpitur, aggravat animam* (*Sap.* IX, 15). Sed noli hoc in resurrectione metuere. *Oportet ut corruptibile hoc induat in corruptionem, et mortale hoc induat immortalitatem* (I *Cor.* XV, 53). Quod nunc est onus, erit honor: quod nunc sarcina, tunc levamen. Non enim habebit pondus, ut corpus habere te sentias. Videte, charissimi: quando sanum est corpus nostrum, etiam hoc fragile atque mortale, quando suarum partium temperamento moderatum est, quando in eo nihil ejus adversus aliud rixatur; non calor superat et urget algorem, non copia frigoris fervor exstinguitur, et dum luctatur affligit; non humorem siccitas sorbet, non inundat humor et premit; sed omnia quibus constat concordi inter se junctura librata sunt, quæ sanitas dicitur. Est autem, ut breviter dicam, sanitas corporis, eorum concordia quibus constat. Hæc ergo sanitas, id est membrorum humorumque concordia in re corruptibili, in re egena et infirma, in re quæ adhuc esurire et sitire potest, stando lassari, sedendo refici, rursus sedendo lassari, esuriendo deficere, vescendo refici; non succurrere defectionibus præteritis nisi aliis inchoatis: quidquid enim aliud ad refectionem ceperis lassus, initium est alterius lassitudinis; quia in re, quam sumpsisti ut succurreres, si perseveres, et inde fatigaberis: in hoc ergo infirmo et corruptibili corpore, quid est ipsa sanitas qualiscumque? Neque enim hæc, quæ in carne mortali et corruptibili dicitur sanitas, ullo modo Angelorum sanitati comparanda est, quorum nobis æqualitas in resurrectione promittitur (*Luc.* XX, 36).

CAPUT V. — Hæc tamen sanitas, ut dixi, qualiscumque quid habet delectationis, quam exoptabile bonum est omnibus? Quantam rem habet pauper, cum hanc solam habet; quantam non habet dives, cum hanc solam non habet? Quid se jactat copiosum? Febris lectum non formidat argenteum: non timet pompam divitis, non timet jacula bellatoris.

5. *Sanitas est nihil sentire, scilicet molestum et onerosum.* Quid ergo sanitas hæc ipsa, quam recte martyres contempserunt, quia in ipsa carne aliam speraverunt? Tamen quia illam nondum experti sumus, ex ista quam novimus, illam utcumque conjiciamus. Quid est sanitas? Si dicas mihi, Quid est videre? quantum ad corpus attinet, respondebo tibi fortasse, formas coloresque sentire. Si dicas mihi, Quid est audire? respondebo, sonos sentire. Si dicas, Quid est olfacere? respondebo, odores sentire. Quid est tangere? Dura vel mollia, calida vel frigida, aspera et lenia, gravia vel levia sentire. Quid est sanitas? Nihil sentire [1]. Sed et hæc ipsa in nobis modo aliorum comparatione vilescunt. Acute vides: acutius te forsitan aquila. Acute audis: sunt bestiolæ quæ audiunt acutius. Acute olfacis: canem sagacem non vincis. Acute sapores gustando dijudicas: sunt animalia quæ inexpertas herbas discernunt, et quod est noxium non attingunt. Nam tu quamlibet acute discernas cibum, imprudens irruis in venenum. Acute sentis tangendo: quam multæ aves æstatem futuram præsentiunt, et loca demutant; hiemem imminere præsentiunt, ad loca calidiora demigrant? quod tu cum venerit sentis, antequam veniat illæ præsentiunt [2]. Et hoc ipsum quod in sanitate laudavi, nihil sentit lapis, nihil arbor, nihil cadaver.

CAPUT VI. — 6. *Dacianus sæviens in corpus mortuum. Vivere in corpore, et nihil ex ejus onere sentire, est sanum esse. Onus corporis in hac vita semper manet.* Nam præses ille Dacianus in corde nihil sentiebat, quando in nihil sentiens cadaver sæviebat? Quid enim jam faciebat nihil sentienti, qui potuit et a sentiente superari? Fecit tamen quidquid potuit, fecit iratus. Sed qui jam nihil in palam patiebatur [3], in occulto coronabatur. Tenebat enim sententiam Domini sui: qui cum vellet nos securos facere de his qui corpus occidunt, *Nolite*, inquit, *timere eos qui corpus occidunt, et postea non habent quid faciant* (*Matth.* X, 28; *Luc.* XII, 4). Quomodo postea non habent quid faciant, quando insanus ille de Vincentii corpore tanta fecit? Sed Vincentio quid fecit, qui etiam sentienti nihil fecit? Ergo non sic non sentire, ut non sentit lapis, ut non sentit arbor, ut non sentit cadaver; sed vivere in corpore, et nihil ex ejus onere sentire, hoc est sanum esse. Et tamen quantumlibet sit homo in hac vita sanus, sentit etiam

[1] Aliquot Mss., *pœnis æternis etiam corpora distulerunt.*

[1] Colbertinus Ms., *Nihil adversum sentire.*

[2] Apud Lov., *illa præsentit.* M.

[3] Plures Mss., *Sed qui jam nihil a palam sæviente patiebatur.*

sani corporis pondus. Aggravat animam etiam sanum corpus quod corrumpitur, id est, corruptibile. Aggravat animam, id est, non obtemperat animæ ad nutum omnis voluntatis. Obtemperat in multis : movet manus ad operandum, pedes ad ambulandum, linguam ad loquendum, oculos ad videndum, ad sentiendas voces intendit auditum : in his omnibus corpus obsequitur. Mutandi loci cupiditas sentit onus, sentit pondus : non tanta facilitate movetur corpus ad perveniendum, quo desiderat. Desiderat aliquis amicum videre in corpore constitutus, in corpore constitutum; illum novit esse in loginquo, multæ mansiones interjacent : animo jam præcessit, corpore quando pervenit, tunc sentit quale onus portet. Non potuit ad celeritatem præsumptam obedire voluntati pondus carnis: non potuit ea celeritate rapi, qua voluit, qua eam portat animus. Tardum et onerosum est.

CAPUT VII. — 7. *Quærendum aliquid in hoc corpore unde intelligatur velocitas corporis futuri spiritualis.* Putamusne, habet aliquid ipsum corpus, unde probetur velocitas corporis? Pedes dicemus? Quid tardius? Ipsi sunt qui perveniunt, et desideria vix sequuntur, et molimenta moliendo perveniunt. Sed fac quemquam ita velocem, ut sunt quædam animalia, quibus nec comparanda est velocitas nostra; fac quemquam ita velocem, ut sunt aves : non eo ictu pervenit, quo voluerit. Diu volant aves migrando, et aliquando fessæ insidunt arboribus navium. Ergo si etiam sicut aves volare possemus, præ desiderio perveniendi tardi essemus. Cum vero fuerit corpus spirituale, de quo dictum est, *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale* (I *Cor*. xv, 44); quanta ibi facilitas, quanta celeritas, quanta obedientia volentis? In nullo pondus, in nullo egestas, in nullo lassitudo, in nullo ex alia parte renitentia et reluctatio.

CAPUT VIII. — 8. *De corpore spirituali ex occasione dicendum.* Quale illud corpus erat, quod Dominus per claustra trajecit? Intendite, obsecro, si possim adjuvante Domino qualibuscumque verbis exspectationi vestræ aut satisfacere, aut non multum deesse. Nata nobis occasio est de corpore spirituali aliquid disputandi ex passione Martyris, a quo sic vidimus et mirati sumus corpus inter tormenta contemni. Diximus enim quia non parcendo corpori, eidem etiam corpori consulebat : ne forte fugiendo temporales pœnas, et Christum negando, idem ipsum corpus pœnis sempiternis et atrocissimis suppliciis destinaret. Hinc ergo hortari vos cupiens, et me ipsum ad præsentia contemnenda, futura speranda : *Etenim in hoc habitaculo ingemiscimus gravati*, et tamen mori nolumus, et exui pondere formidamus; *nolumus enim spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita* (II *Cor.* v, 4) : hac ergo occasione de spirituali corpore suscepi aliquid loqui vobis, et primitus commendandam putavi hanc ipsam hujus fragilis et corruptibilis corporis sanitatem, ut ex ipsa magnum aliquid inveniamus. Invenimus in ipsa sanitate nihil sentire. Etenim multa habemus intus in visceribus nostris; quis ea nostrum sciret nisi in corporibus laniatis videret? Viscera nostra, interiora nostra, quæ dicuntur intestina, unde novimus? Et tunc est bonum, quando illa non sentimus. Quando enim illa non sentimus, tunc sani sumus. Dicis alicui, Observa stomachum. Respondet tibi, Quid est stomachus? Felix ignorantia : nescit ubi habeat, quod semper sanum habet. Si sanum non haberet, sentiret : si sentiret, non bono suo sciret.

CAPUT IX. — 9. *Celeritas corporum cœlestium. Angelorum corpora.* Sed quamvis laudata corporis sanitate venimus ad celeritatem motus, et invenimus nos plumbeos quodam modo. Quanta est celeritas cœlestium corporum? Vis nosse quanta sit? Intueris solem, et tibi videtur quasi non moveatur, et tamen movetur. Forte dicis : Movetur, sed tardius. Vis nosse quanta celeritate moveatur? Vis ratione colligere, quod non sentis aspectu? Si recta via ab oriente usque in occidentem in hac terra veredis quisque curreret, per quot dies perveniret? Qualibet equorum velocitate ferretur, quot mansiones ageret? Spatium itineris ab initio orientis usque ad finem occidentis sol, qui tibi videtur stare, uno die conficit, et una nocte ad ortum redit. Nolo dicere, quia obscurum est, et ad persuadendum difficile, vel fortassis incertum, quam sint spatia cœlestia multo quam terrestria latiora. Cum ergo videamus tantam celeritatem cœlestium corporum, quæ nobis videntur cum attenduntur non moveri; cui celeritati comparare possumus corpus angelicum? Adfuerunt etiam, et quando voluerunt se conspiciendos tangendosque præbuerunt. Lavit Angelis pedes Abraham (*Gen*. xviii, 4). Non solum lavit illa corpora, verum etiam contrectavit. Apparuerunt, ut voluerunt, quando voluerunt, quibus voluerunt. Nihil difficultatis, nihil omnino tarditatis sentiunt. Sed non eos videmus currentes, non eos videmus de loco in locum migrantes, ut nossemus ab oculis hominum discedentes : quando voluerunt, pervenerunt. Non est ergo unde etiam de istis evidentissimum celeritatis hujus præbeamus exemplum. Omittamus incognita, et de inexpertis nihil temere præsumere audeamus.

CAPUT X. — 10. *Radii oculi celeritas.* In hoc ipso corpore, quod gestamus, invenio aliquid, cujus ineffabilem mirer celeritatem. Quid est hoc? Radius oculi nostri, quo tangimus quidquid cernimus. Quod enim vides, oculi tui radio contingis. Si velis videre longius, et interponatur aliquod corpus, irruit radius in corpus objectum, et transire non permittitur ad id quod videre desideras; et dicis impedienti, Exi, obstas mihi. Columnam vis videre, homo in medio stat, impedit aciem tuam. Radius tuus emissus est, sed pervenit usque ad hominem, usque ad columnam pervenire non sinitur : incurrit in aliud aliquid, non permittitur. Ecce qui tibi obstabat, discessit e medio, pervenit acies quo volebat. Modo discute, et si potes, inveni atque responde, utrum acies ista, radius iste oculi tui citius pervenit ad proximum, tardius ad longinquum. Vidisti hominem in proximo constitutum, tanta mora illum vidisti, tanta mora ad eum radium oculi tui tetendisti, tanta mora ad eum oculi tui ra-

dio pervenisti, quanta mora pervenis et ad illam columnam quam volebas videre, et quia homo interpositus erat, non poteras : non ad ipsum citius, et ad illam tardius; et ecce ipse in proximo erat, et illa longius. Si ambulare velles, citius ad hominem, quam ad columnam pervenires : quia videre voluisti, tam cito ad hominem, quam ad columnam pervenisti. Nihil est hoc de columna et de homine. Jace adhuc oculos, vides longe parietem : mitte longius, pervenis ad solem. Quantum est inter te et solem? Quis illa intervalla metiatur? Quis ullo acumine cogitationis æstimet quantum a te longe sit sol? Et tamen mox ut oculum aperueris, ecce tu hic es, radius tuus ibi est. Mox ut videre voluisti, videndo pervenisti. Non quæsisti machinas quibus nitereris, non scalas quibus ascenderes, non funes quibus levareris, non pennas quibus volares. Oculum aperuisse, hoc est pervenisse.

CAPUT XI. — 11. *Celeritati radii ex oculo emissi resurrectio comparata.* Quid ergo ista celeritas? quanta est? quid sibi vult? Corporis nostri est, de carne nostra emittitur. Radios nos habemus, et non miramur. Videndo utimur, considerando expavescimus. Non invenis aliquid quod huic compares celeritati, quantum attinet ad corporis celeritatem. Merito huic celeritati apostolus Paulus facilitatem resurrectionis comparavit, dicens, *In ictu oculi* (I *Cor.* xv, 52). Ictus oculi est, non in palpebris claudendis et aperiendis : nam hoc tardius agitur, quam videtur. Tardius palpebram levas, quam dirigis radium. Citius radius tuus pervenit ad cœlum, quam palpebra levata ad supercilium. Videtis quid sit ictus oculi : videtis quam facilitatem Apostolus resurrectioni corporum dederit. Quam tarde ista creata atque formata sunt? Recolamus moras conceptus, et in ipsis uteris matrum coalescentium semina parvulorum; per temporum numerum membra formata, diebus certis, mensibus multis, quo usque illud quod intus creatum atque formatum est proferatur in lucem. Deinde quanta mora crescit, quanta mora succedit adolescentia pueritiæ, juventus adolescentiæ, senectus juventuti, mors omnibus. Accedit etiam alia mora : videtur integrum recens cadaver, in putredinem solvitur; et ad ipsam resolutionem necessaria sunt tempora, donec in tabem defluat, siccetur in cinere : et ab ipsis primordiis uteri usque ad cinerem extremum sepulcri quanta interjacet mora? quot dies? quæ temporum spatia? Venit ad resurgendum, in ictu oculi reparatur.

CAPUT XII. — 12. *Ex resurrectionis futuræ facilitate intelligenda facilitas corporis spiritualis. Hæc mirabilior celeritate radii oculi.* Attendite ergo, fratres, et comparate quæ comparanda sunt, rebus quibus comparanda sunt. Celerius movetur ista caro in ambulando, quam formata est, quam nutrita est, quam crevit, quam ad habitum juvenilem pervenit, integramque ætatem et staturam percepit : celerius movetur in ambulando, quam hoc in illa fiat. Porro autem resurrectio fiet in ictu oculi : quanta erit celeritas movendi, si tanta potuit esse resurgendi? Laniata sunt corpora a sævientibus : toto licet mundo dissipentur membra mortuorum, per totam terram cineres dispergantur; de toto tam grandi sinu totum quod sparsum est in ictu oculi reparatur. Miramur radiorum nostrorum, qui funduntur ex oculis, nimiam quamdam, et nisi experiremur, incredibilem celeritatem : mirabilior est in corpore, quod futurum est, spirituali facilitas. In ictu quidem oculi resurget : sed Dominus noster, quod radius oculi nostri non potest, corpus etiam per claustra trajecit. Post resurrectionem in loco uno constitutis discipulis suis, subito apparuit ostiis clausis (*Joan.* xx, 19). Qua nos videre non possumus, ille potuit et intrare. Nemo dicat, Hoc quidem potuit, sed Domini corpus; numquid continuo etiam meum poterit? Et hinc accipe ab Spiritu, qui de Apostolo loquebatur, plenam securitatem. De ipso quippe Domino dictum est : *Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ* (*Philipp.* iii, 21).

CAPUT XIII. — 13. *An Deus videbitur per corpus spirituale. Deus non potest videri in loco ad modum corporis.* De isto ergo tali corpore, de hujus corporis tanta facilitate, tanta celeritate, tanta sanitate, nihil temere ac præsumenter definire audeat humana fragilitas. Quales erimus, sciemus cum fuerimus. Antequam simus, temerarii non simus, ne illud non simus. Quærit aliquando humana curiositas, et dicit sibi : Putasne per illud spirituale corpus videbimus Deum? Cito quidem responderi potest : In loco non videtur Deus, per partes non videtur Deus, spatiis diffusus intervallisque separatus non videtur Deus. Quamvis impleat cœlum et terram, non ideo tamen dimidius est in cœlo, dimidius in terra. Nam aer iste si implet cœlum et terram; pars ejus quæ in cœlo est, non est in terra. Et quidquid aqua implet, implet quidem spatium quo capitur; sed dimidia est in dimidio spatio, dimidia in alio dimidio, tota in toto. Non est tale aliquid Deus. Hoc omnino noli dubitare, quoniam non est corpus Deus. Per spatia diffundi, locis capi, habere partes dimidias, tertias, quartas, totas, corporum proprium est. Nihil tale Deus; quia ubique totus Deus : non alibi dimidius, et alibi alio dimidio constitutus; sed ubique totus. Implet cœlum et terram : sed totus est in cœlo, totus in terra. *In principio erat Verbum.* Ut etiam de ipso Filio hoc idem audias, quia et Filius cum Patre unus est Deus : non æqualis mole, sed divinitate. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Et paulo post, *Et lux lucet in tenebris* (*Joan.* i, 1-5). Iste unigenitus totus manens apud Patrem, totus lucet in tenebris, totus in cœlo, totus in terra, totus in Virgine, totus in infante; non alternis temporibus tanquam de loco ad locum migrando. Nam et tu totus es in domo tua, et totus in ecclesia : sed quando in ecclesia, non in domo tua; quando in domo tua, non in ecclesia. Non ergo ille sic totus in cœlo, totus in terra, totus in Virgine, totus in infante (ut aliud nihil commemorem), quasi migrando de cœlo in terram, de terra in

Virginem, de Virgine in infantem, sed ubique simul totus. Non enim quasi aqua refunditur, aut quasi terra molimine separatur atque transfertur. Quando totus in terra est, cœlum non deserit : sed et cum cœlum implet, a terra non recedit. *Attingit* enim *a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (*Sap*. VIII, 1).

CAPUT XIV. — 14. *Si per corpus spirituale videri possit substantia quæ non videtur in loco, adhuc incompertum.* Si ergo substantiam, quæ non videtur in loco, poterunt vel tunc corporales oculi videre, cum fuerit corpus spirituale; si poterunt aliqua vi occulta, aliqua vi inexperta et prorsus incognita, nec ulla æstimatione percepta, si poterunt, possint. Oculis enim videmus, non nostris oculis invidemus. Tantum non conemur Deum perducere ad locum, non conemur Deum includere in loco, non conemur Deum per spatia locorum quasi aliqua mole diffundere; non audeamus hoc, non cogitemus. Maneat substantia divinitatis in sua et propria dignitate. Nos certe, quam (*a*) possumus, in melius mutemus, non Deum in deterius commutemus. Maxime quia definitum aliquid inde in Scriptura non invenimus, aut nondum invenimus. Nam neque hoc audeo præsumere, non in ea esse quod valeat inveniri. Aut non est, aut latet, aut me latet. Si quid in alterutram partem potuerit ab aliquo inveniri, libenter accipio, et me instructum nisi gratias egero, non homini dicenti, sed ei qui per hominem docet, ingratus ero. Absit autem ut dator gratiæ, me esse permittat ingratum. Hoc tantum dico, quia oculi qui per intervalla locorum vident quod vident, id est, ut spatium sit inter videntem, et illud quod videtur; aliter enim isti oculi non vident nam si ab eis aliquid multum in longinquo removeris, ideo non vident, quia radii ad longe posita non perveniunt; si autem ad eos aliquid propinquius admoveris, nisi sit intervallum aliquod inter oculos videntis et corpus quod videtur, videri omnino non potest; nam si propius admovendo oculos ipsos, quibus aliquid videtur, contingas, perdito spatio amittitur visio : hoc ergo dico, quoniam tales oculi, qui nonnisi per intervalla et spatia locorum vident quidquid vident, nec nunc possunt videre Deum, nec tunc poterunt, quia ille non est in loco. Aut ergo aliud erit quod videre possint, et quod in loco videri non potest : aut si manebit in eis non posse videre nisi in loco, non videbunt eum qui non est in loco.

CAPUT XV. — 15. *De corpore spirituali, deque invisibili Dei natura quid jam certum.* Hoc autem donec de spirituali corpore diligentius requiratur, quod aut intelligatur aut recte credatur, teneamus corpus resurrecturum, teneamus formam corporis nostri, hanc futuram, quam vel Christus exhibuit, vel in occulto promisit. Teneamus corpus spirituale futurum, non animale, sicut nunc est. Evidenter enim expressum est, et contradici non potest : *Seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale* (I *Cor*. XV, 44). Teneamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum natura propria, substantia propria, pariter et æqualiter esse invisibilem, quia pariter et æqualiter credimus immortalem, pariter et æqualiter credimus incorruptibilem. Uno autem loco simul hæc posuit Apostolus : *Regi autem sæculorum, immortali, invisibili, incorruptibili, soli Deo, honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen* (I *Tim*. I, 17). Deus solus, Pater et Filius et Spiritus sanctus, immortalis, invisibilis, incorruptibilis : non modo invisibilis, et postea visibilis; quia non modo incorruptibilis, et postea corruptibilis. Sicut immortalis semper, sicut incorruptibilis semper; ita et invisibilis semper. Si mutatur invisibilitas, metuendum est ne mutetur immortalitas. Puto, propterea ipse Apostolus invisibilem in medio posuit, inter immortalem et incorruptibilem. De quo ambigi poterat, ne posset everti, ex utroque latere communivit.

CAPUT XVI. — Teneamus istam indeclinabilem confessionem. Non est simile offendere in creaturam, et offendere in Creatorem. Certe qualitates creaturarum disserendo quæramus, et si in aliquo fallimur, in quod pervenimus in eo ambulemus. Tunc enim si quid aliter sapimus, et hoc nobis Deus revelabit (*Philipp*. III, 15 16,). Unde hesterno die diutius disputavimus (*a*). *Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth*. V, 8). Nos mundandis cordibus modis omnibus instemus, omni conatu invigilemus; omni prece, quantum possumus, impetremus, ut cor mundemus. Et si de his quæ forinsecus sunt cogitamus : *Mundate*, ait, *quæ intus sunt, et quæ foris sunt mundata erunt* (*Id*. XXIII, 26).

16. *Visio Dei an carni promissa. Salutare Dei, Christus per carnem videbitur. Christus in judicio videbitur ab omni carne.* Fortassis alicui videatur tam clarum esse testimonium de carne, quam de corde : quia scriptum est, *Videbit omnis caro salutare Dei* (*Luc*. III, 6). Habemus de corde evidentissimum testimonium. *Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt.* Habemus et de carne, *Videbit omnis caro salutare Dei.* Jam quis dubitaret visionem Dei carni esse promissam, nisi moveret, quid est salutare Dei? Imo quia non movet, non enim dubii sumus : salutare Dei Christus Dominus est. Dominus itaque noster Jesus Christus si in sola divinitate videretur, nemo dubitaret carnem visuram esse substantiam Dei; quia, *Videbit omnis caro salutare Dei.* Quia vero Dominus noster Jesus Christus, et oculis cordis mundis, perfectis, Deo plenis videri potest quantum attinet ad ejus divinitatem; visus est autem et in corpore, secundum quod scriptum est, *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (*Baruch* III, 38) : unde scio quomodo dictum sit, *Videbit omnis caro salutare Dei?* Quia videbit Christum, dictum est, nemo dubitet.

CAPUT XVII. — Sed utrum in corpore Dominum Christum, an sicut *erat in principio Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, hinc ambigitur, hoc quæritur. Noli me urgere uno testimo-

(*a*) Forte, *cum*.

(*a*) Hac de re serm. 53 in die unius Virginis mart., forte Agnetis.

nio ; cito confiteor : *Videbit omnis caro salutare Dei.* Dicunt hoc esse, Videbit omnis caro Christum Dei. Sed visus est Christus et in carne, non quidem carne mortali, si adhuc illa spiritualis mutatio caro dicenda est ; quia et ipse post resurrectionem sic dixit videntibus et tangentibus, « Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere (*Luc.* XXIV, 39). » Videbitur et sic : non solum visus est, sed et videbitur. Et forte tunc perfectius implebitur quod dictum est, *omnis caro.* Modo enim vidit eum caro, sed non omnis caro : tunc vero in judicio venientem cum Angelis suis ad judicandos vivos et mortuos, cum audierint vocem ejus omnes qui sunt in monumentis, et processerint alii ad resurrectionem vitæ, alii ad resurrectionem judicii (*Joan.* V, 28, 29), ipsam formam videbunt, quam pro nobis suscipere dignatus est, non solum justi, sed etiam iniqui, alii ad dexteram, alii ad sinistram ; quia et qui occiderunt, *videbunt in quem pupugerunt* (*Joan.* XIX, 37). *Videbit ergo omnis caro salutare Dei.* Corpus per corpus : quia in vero corpore veniet judicaturus [1]. Sed ad dexteram positis, et in regnum cœlorum missis, sic se demonstraturus est, quomodo jam in corpore videbatur : et tamen dicebat, *Qui diligit me diligetur a Patre meo ; et ego diligam eum, et manifestabo me ipsum illi* (*Id.* XIV, 21). Hoc Judæus impius non videbit. *Tolletur enim impius, ne videat claritatem Dei* (*Isai* XXVI, 10, *sec.* LXX).

CAPUT XVIII. — 17. *Simeon hic oculis vidit salutare Dei. Visibilis Christus in judicio futuro.* Simeon justus vidit eum et corde, quia cognovit infantem ; et oculis vidit, quia portavit infantem. Utroque modo videns eum, agnoscens Dei Filium, et amplectens de Virgine procreatum : « Nunc dimittis, inquit, Domine, servum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum » (*Luc.* II, 25 30). Videte quid dixerit. Tenebatur enim quousque et oculis videret, quem fide cernebat. Corpus parvulum accepit, corpus amplexus est ; corpus videndo, id est, Dominum in carne cernendo ait, *Viderunt oculi mei salutare tuum.* Unde scis, ne sic videat omnis caro salutare Dei ? ne autem desperemus eum in ea forma venturum ad judicium, quam pro nobis accepit, non in qua semper æqualis Patri permansit ; audiamus et hinc vocem Angelorum. Ante oculos discipulorum suorum cum ferretur in cœlum, et illi attenderent, eumque corde desideratum aspectu deducerent, audierunt ab Angelis : « Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum ? Hic Jesus qui acceptus est a vobis, sic veniet quomodo vidistis eum euntem in cœlum » (*Act.* I, 11). Sic ergo, sic veniet, quomodo abscessit in cœlum. Visibilis veniet ad judicium ; quia visibilis abscessit in cœlum. Nam si visibilis abscessit et invisibilis veniet, quomodo *sic veniet ?* Si autem sic veniet, visibilis ergo veniet ; et *videbit omnis caro salutare Dei.*

[1] Colbertinus Ms., *in uno eodem corpore venit judicandus, veniet judicaturus.*

CAPUT XIX. — 18. *De difficultate proposita, deque Deo et de corpore futuro spirituali quid tenendum.* Non hoc ideo dixi (mementote quantum potestis, ut ea discamus, usquequo invenerimus, quæ nondum novimus ; quod autem novimus, non opus est ut discamus, sed Domino adjuvante, doceamus) : non ergo hoc ideo dixi, quia carnem visuram negavi ; sed quia quærenda sunt testimonia clariora, si forte poterunt inveniri. Nam hoc quod prolatum est, videtis quale sit. Pro nobis enim magis facit, vel pro ipsa veritate, vel pro his qui quasi certo contendunt, carnem non visuram omnino ullo modo Deum, nec in resurrectione mortuorum. Nos hinc non contendimus, sed repetendo acutos commemoramus, tardis inculcamus. Licet multis tædiosi simus, dicimus tamen. Deus non videtur in loco, quia non est corpus ; quia ubique totus est, quia non in parte minor, et in parte major est. Hoc firmissime teneamus. Si autem caro illa tantam acceperit mutationem, ut possit per eam videri quod non videtur in loco ; omnino ita sit. Sed quærendum est, unde doceatur. Et si nondum docetur, nondum negetur ; sed certe vel dubitetur. Ita tamen ut carnem resurrecturam non dubitetur, spirituale corpus futurum ex animali non dubitetur, corruptibile hoc et mortale hoc induere immortalitatem et incorruptionem non dubitetur : ut *in quod pervenimus, in eo ambulemus* (*Philipp.* III, 16). Certe si nimis inquirendo in aliquo forte deviamus ; saltem in creatura, non in Creatore deviemus. Conetur unusquisque quantum potuerit, corpus convertere in spiritum, dum tamen in corpus non convertat Deum.

SERMO CCLXXVIII * (*a*).

De vocatione apostoli Pauli, et commendatione dominicæ orationis (*b*).

Pro solemnitate conversionis S. Pauli, I.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Paulus ex persecutore prædicator Christi. Gratiæ Dei exemplum in Paulo datum, ne aliquis peccator desperet.* Hodie lectio de Actibus Apostolorum hæc pronuntiata est, ubi apostolus Paulus ex persecutore Christianorum, annuntiator Christi factus est. Hodie in illis regionibus etiam loca ipsa testantur, quod tunc gestum est : et nunc legitur, et creditur. Utilitas autem rei gestæ hujus hæc est, quam Apostolus ipse commemorat in Epistolis suis. Dicit enim ad hoc sibi veniam datam omnium peccatorum suorum, et illius furoris atque insaniæ qua pertrahebat Christianos ad necem, qui minister erat furoris Judæorum, sive in lapidatione

* Castigatus ad cl. ch. d. gr. m. et ad Ulim. Par. Lov

(*a*) Alias, de Diversis 34.

(*b*) Cum hoc titulo ediderunt post Ulimmerium Lovanienses : quibus veterrimum Germanense exemplar, imo et Possidius in Indiculo, cap. 8, suffragatur. Florus tamen in I Cor. III, et I Thess. IV, et I Tim. I, sermonem « de Conversione apostoli Pauli appellat. » Baronius in martyrologio, die 25 januarii, putat in solemnitate conversionis S. Pauli habitum ab Augustino. Hujus vero solemnitatis in antiquo Carthaginensis Ecclesiæ calendario recens vulgato, nulla mentio. Et certe infra, cap. 14, his verbis, « Si non « illas » amaritudines odiorum « dimiserunt, vel per istos « dies videant, » etc., designari, videtur Paschale tempus ; quo, ut notum est, tempore legebatur olim et exponebatur liber Actuum Apostolorum

sancti martyris Stephani, sive in cæteris exhibendis et adducendis ad pœnam ; ut nemo de se desperet, qui fuerit magnis peccatis involutus, et magnis sceleribus irretitus, quasi veniam non sit accepturus, si conversus fuerit ad eum, qui pendens in cruce oravit pro persecutoribus dicens : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Factus est ille ex persecutore prædicator et doctor Gentium. « Fui primo, inquit, blasphemus et persecutor et injuriosus : sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam (I *Tim.* I, 13 *et* 16). Gratia enim Dei salvi efficimur a peccatis nostris, in quibus ægrotamus. Illius, illius medicina est, quæ sanat animam. Nam se ipsa vulnerare potuit, sanare non potuit.

2. *Ægrotare et convalescere non æque habet homo in potestate. Ex libera hominis voluntate semen mortis. Medicus proprie quis.* Namque et in ipso corpore in potestate habet homo ægrotare, convalescere autem non ita habet in potestate. Si enim excedat modum, et intemperanter vivat, faciatque illa quæ sunt incommoda valetudini, et expugnantia sanitatem, uno die, si vult, cadit in morbos ; non autem cum ceciderit, convalescit. Ut enim ægrotet, se ipsum adhibet ad intemperantiam : ut autem convalescat, medicum adhibet ad salutem. Non enim potest, ut diximus, in potestate habere recipiendam sanitatem, quomodo habet in potestate amittendam.

CAPUT II. — Sic etiam secundum animam, ut peccando in mortem caderet homo, ut ex immortali mortalis fieret, ut subderetur diabolo seductori, fuit in ejus libero arbitrio; quo ad inferiora declinando superiora deseruit, et aurem præbendo serpenti, aurem clausit ad Deum, atque constitutus inter præceptorem et seductorem, magis seductori quam præceptori obtemperare delegit. Unde enim audivit Deum, inde audivit diabolum. Quare ergo non potius meliori credidit? Ideoque invenit verum esse quod prædixerat Deus, falsum quod promiserat diabolus. Hæc prima origo malorum nostrorum, hæc radix omnium miseriarum, hoc semen mortis ex propria et libera voluntate primi hominis : qui sic est factus, ut si obediret Deo, semper beatus et immortalis esset ; si negligeret et contemneret præceptum ejus, qui volebat in illo salutem perpetuam custodire, in morbum mortalitatis irrueret. Tunc ergo medicus a sano contemptus est, nunc curat ægrotum. Alia sunt enim præcepta, quæ dat medicina ad tenendam sanitatem ; sanis enim dantur, ne ægrotent : alia sunt autem, quæ jam ægroti accipiunt, ut recuperent quod amiserunt.

CAPUT III.— Bonum erat homini ut obediret medico, cum sanus esset, ne medicus illi opus esset. *Non est* enim *opus sanis medicus, sed ægrotantibus.* Proprie quippe medicus dicitur, per quem sanitas recuperatur. Nam semper Deus medicus opus est etiam sanis, ut sanitas ipsa teneatur. Bonum ergo illi erat tenere perpetuam sanitatem, in qua conditus erat. Contempsit, abusus est, intemperantia sua decidit in malam valetudinem hujus mortalitatis : audiat vel modo præcipientem medicum, ut possit inde surgere, quo per peccatum, ipse decubuit.

3. *Ægrotus præcepta medici observando nonnisi paulatim fit sanus.* Sed plane, fratres, quemadmodum in ipsa medicina sanus faciendo quæ imperat sapientia salutis, manet in eo quod habet; si autem cœperit ægrotare, incipit audire præceptum, et incipit facere, si vere curat recipere bonam et integram valetudinem; cum autem cœperit id facere, non continuo jam sanus est; sed diu observando pervenit ad illam sanitatem, quam minus temperando perdiderat : hoc illi autem prodest quod jam incipit observare, ne augeat ægritudinem, et ut non solum deterior non fiat, sed etiam incipiat melius habere, qui paulatim fit sanus : spes est enim perfectæ sanitatis, quando incipit homo minus minusque ægrotare. Sic etiam juste vivere in hac vita, quid est aliud, nisi audire præcepta legis, et facere? Numquid ergo quicumque faciunt præcepta legis, jam sani sunt? Nondum : sed ut sani fiant, faciunt. Non deficiant faciendo : quia paulatim recipitur quod semel amissum est. Si enim cito rediret homo ad pristinam beatitudinem, ludus illi esset peccando cadere in mortem.

CAPUT IV. — 4. *Cum præceptis medici ferendus etiam dolor sectionis.* Cecidit quisque, verbi gratia, in morbum corporis per intemperantiam, natum est illi aliquid in corpore, quod opus est etiam secari : sine dubio dolores passurus est ; sed dolores illi non erunt infructuosi. Si dolores sectionis pati non vult, vermes putredinis patietur. Incipit ergo dicere medicus : Observa illud atque illud, hoc noli tangere, noli isto cibo uti vel potu, inquietus esse ad illam rem noli. Incipit facere, jam observans est præceptorum ; sed nondum sanus. Quo ergo valet quod observat? Ne pestis quæ illi accidit augeatur, atque ut etiam minuatur. Quid ergo sequitur? Accedat oportet ad observationem præceptorum etiam medici secantis manus, et dolores salubres infligentis. Si ergo ille positus in ulcere putrido dicat, Quid mihi prodest quia observo præcepta, si dolores patior sectionis? respondetur, Sed utroque curaberis, et observantia præceptorum, et tolerantia dolorum. Tantum est enim quod fecisti tibi, non observando cum sanus esses. Acquiesce itaque medico, donec saneris; meritum est enim ulceris tui, quidquid pateris molestiarum.

CAPUT V.— 5. *Christus medicus quomodo nos paulatim sanat.* Sic venit ad afflictum et laborantem medicus Christus, qui ait : *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus. Non veni vocare justos, sed peccatores* (*Matth.* IX, 12 *et* 13). Vocat peccatores ad pacem vocat ægrotantes ad sanitatem. Imperat fidem, imperat continentiam, temperantiam, sobrietatem; refrenat concupiscentiam avaritiæ : dicit quid faciamus, quid observemus. Qui observat hæc, jam potest dici juste vivere secundum præceptum medicinæ : sed nondum recepit illam sanitatem et illam integram va-

letudinem, quam Deus promittit per Apostolum, dicens: « Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus » (I *Cor.* xv, 53-55)? Tunc plena sanitas erit, et cum Angelis sanctis æqualitas. Sed modo antequam fiat, fratres mei, cum cœperimus observare præcepta, quæ medicus præcipit, quando patimur etiam aliquas tentationes et tribulationes, non putemus nos sine causa observare, quia major dolor videtur sequi præcepta illa quæ observas. Quod enim pateris tribulationes, manus est secantis medici, non sententia judicis punientis. Fit hoc ut perfecta sit sanitas: patiamur, feramus dolores. Dulce peccatum est: per amaritudines ergo tribulationis perniciosa dulcedo digeratur. Delectabat te, quando fecisti malum: sed incidisti in infirmitatem faciendo. A contrario medicina est, facit tibi ad tempus dolorem, ut recipias perpetuam sanitatem. Utere illa, et noli repellere.

CAPUT VI. — 6. *Antidotum contra omnia peccata. Duobus peccatorum generibus duo opponuntur præcepta.* Sane ante omnia illud antidotum non recedat, quod contra omnes putredines, contra omnium peccatorum venena plurimum valet, ut dicas, et verum dicas Domino Deo tuo: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* vi, 12). Hoc enim pactum cum ægrotis medicus conscripsit atque firmavit. Quoniam duo sunt genera peccatorum; unum quo in Deum, alterum quo in hominem peccatur. Unde etiam duo sunt præcepta illa, in quibus tota Lex pendet et Prophetæ: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua; et diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (*Id.* xxii, 37-40). Et in his continetur etiam decalogus præceptorum Legis, ubi tria præcepta pertinent ad dilectionem Dei, septem ad proximi: de quibus satis aliquando tractavimus.

CAPUT VII.—7. *Peccat in Deum, qui in se corrumpit templum ejus.* Quomodo ergo duo sunt præcepta, sic et duo genera peccatorum. Aut enim in Deum peccatur, aut in hominem. Peccatur autem in Deum, etiam corrumpendo templum ejus in te: etenim Deus redemit te sanguine Filii sui. Quanquam et antequam redimereris, cujus servus eras, nisi ejus qui condidit omnia? Peculiariter quodam modo te habere voluit redemptum sanguine Filii sui. *Et non estis vestri*, inquit Apostolus; *empti enim estis pretio magno: glorificate et portate Deum in corpore vestro* (I *Cor.* vi, 19 *et* 20). Ergo ille a quo redemptus es, fecit te domum suam. Numquid tu vis everti domum tuam? Sic nec Deus suam, hoc est, te ipsum. Si tibi non parcis propter te ipsum, parce tibi propter Deum, qui te fecit templum suum. *Templum enim Dei sanctum est*, inquit, *quod estis vos;* et, *Qui templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus* (*Id.* iii, 17). Quæ peccata homines quando faciunt, putant se non peccare, quia nulli homini nocent.

CAPUT VIII. — 8. *Corruptores sui, non innocentes. Innocens quis.* Hoc itaque volo intimare Sanctitati vestræ, quantum breve tempus admittit, quid mali faciant, qui se ipsos corrumpunt voracitate, ebrietate, fornicatione; et reprehendentibus respondent, Feci de ratione mea, de possessione mea: cui quid rapui? cui quid abstuli? contra quem feci? Bene mihi sit volo, ex eo quod Deus mihi dedit. Videtur iste innocens, quod quasi nulli noceat. Sed quomodo est innocens, qui non parcit sibi? Ille enim innocens est, qui nulli nocet: quia dilectionis proximi regula ab ipso est. Hoc enim dixit Deus, *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum.* Quomodo ergo in te salva est dilectio proximi, quando dilectio tui per intemperantiam vulneratur? Deinde dicit tibi Deus: Cum per ebrietatem corrumpere te vis, non cujuslibet domum evertis, sed domum meam. Ubi habitabo? In istis ruinis? in istis sordibus? Si hospitem reciperes aliquem servum meum, reficeres et mundares domum, quo intraret servus meus: non mundas cor, ubi habitare ego volo?

CAPUT IX. — 9. *Modus in rerum concessarum usu difficile tenetur. Usus uxoris immoderatus, nisi liberorum procreandorum causa fiat.* Unam ergo rem commemoravi, fratres, ut videatis quomodo peccent, qui se ipsos corrumpunt, cum sibi innocentes videntur. Sed quoniam in ipsa fragilitate et mortalitate vitæ hujus difficile est ut homo non excedat modum aliquantum in his rebus, quibus ad necessitatem utitur; adhibendum est illud remedium, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris:* si dicatur, et vere dicatur. Adulterium facere prohiberis, ne noceas proximo. Quomodo enim non vis accedi ad tuam, sic non debes accedere ad alienam uxorem. Si autem tua intemperantius usus fueris, numquid videris nocere alicui, quia uteris tua? Sed eo ipso concesso immoderatius utendo, corrumpis in te templum Dei. Nemo te accusat extraneus: sed quod responsum dabit conscientia tua Deo dicenti per Apostolum, *Ut sciat unusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione et honore; non in morbo desideriorum, sicuti Gentes quæ ignorant Deum* (I *Thess.* iv, 4, 5)? Quis est autem habens uxorem, qui eo modo utatur uxore, ut non excedat legem liberos procreandi? Ad hoc enim data est: convincunt te tabulæ quæ scribuntur in matrimonio. Pactus es quemadmodum duceres: sonat tibi scriptura pactionis, *Liberorum procreandorum causa.* Non ergo accedas, si potes, nisi liberorum procreandorum causa. Si modum excesseris, contra illas tabulas facies et contra pactum. Nonne manifestum est? Eris mendax, et pacti violator: et quærit in te Deus integritatem templi sui, et non invenit; non quia tua usus es, sed quia immoderate usus es. Nam et vinum de apotheca tua bibis, et tamen si sic bibis, ut inebrieris, non quia re tua usus es, ideo non peccasti: donum enim Dei convertisti ad corruptionem tuam.

CAPUT X. — 10. *Deus ipse offenditur usu rerum concessarum immoderato. Remedium contra peccata*

ejusmodi immoderationis. Quid ergo, fratres? Certe manifestum est, et renuntiat omnium conscientia, quia difficile est sic uti rebus concessis, ut non aliquantulum excedatur modus. Quando autem excesseris modum, offendis Deum, cujus templum es. *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Nemo se fallat : *Quisquis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus.* Dicta sententia est, teneris reus. Quid dicturus es in orationibus tuis, quando rogabis Deum, quem offendis in templo suo, quem pellis de templo suo? Quomodo mundabis rursus in te domum Dei? quomodo eum reduces ad te? Quomodo, nisi dicendo ex vero corde tuo, et verbis et factis, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris?* Quis enim te accusabit immoderate utentem tuo cibo, tuo potu, tua conjuge? Nemo accusabit hominum : sed tamen quia Deus arguit, exigens de te integritatem templi sui et incorruptionem habitationis suæ, dedit tibi remedium, tanquam dicens : Si excedendo modum offendis me, et ego tenebo te reum, ubi te nullus hominum accusat; dimitte homini quod in te peccavit, ut dimittam tibi quod peccas in me.

CAPUT XI. — 11. *Contempto illo remedio non remanet spes ulla salutis.* Tenete istud fortiter, fratres. Qui enim et ad hujusmodi antidotum renuntiaverit, nulla illi spes salutis omnino remanebit. Qui mihi dixerit, Non remitto [1] peccata, quæ in me forte homines peccant : non est unde illi promittam salutem. Non enim possum ego promittere, quod non promittit Deus. Ero enim non dispensator verbi Dei, sed dispensator serpentis. Serpens enim promisit bonum peccanti, Deus autem mortem minatus est. Quid enim illi evenit, nisi quod minatus est Deus? Et longe ab eo factum est, quod ille pollicitus est. Vultis ergo, fratres, ut dicam vobis : Etsi peccaveritis, etsi non dimiseritis peccata hominibus, prorsus salvi eritis, cum venerit Christus Jesus, omnibus indulgentiam dabit? Non dico, quia non audio [2] : non dico quod mihi non dicitur. Promittit quidem Deus indulgentiam peccatori, sed præterita omnia dimittens conversis, credentibus, baptizatis. Hoc lego, hoc audeo promittere, hoc promitto, et quod promitto promittitur mihi. Et cum legitur, omnes audimus : condiscipuli enim sumus, unus magister est in ista schola.

CAPUT XII. — 12. *Peccata gravia, quæ pœnitentiæ laborem exigunt vehementiorem. Levia peccata multitudine opprimunt, nisi a Deo dimittantur.* Omnia ergo præterita conversis dimittuntur : cæterum hujus vitæ sunt quædam gravia et mortifera, quæ nisi per vehementissimam molestiam humiliationis cordis et contritionis spiritus et tribulationis pœnitentiæ non relaxantur. Hæc dimittuntur per claves Ecclesiæ. Si enim tu te cœperis judicare, si tibi cœperis displicere; Deus veniet, ut misereatur. Si tu te punire volueris, parcet ille. Qui autem agit bene pœnitentiam, suus ipse punitor est. Sit oportet ipse severus in se, ut in eum sit misericors Deus : quomodo dicit David, *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.* Sed quo merito? Ait in ipso psalmo : *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum ante me est semper* (*Psal.* L, 11, 5). Si ergo tu agnoscis, ille ignoscit. Sunt autem peccata levia et minuta, quæ devitari omnino non possunt, quæ quidem videntur minora [1], sed multitudine premunt. Nam et acervus frumenti minutissimis granis colligitur, et tamen onerantur inde naves : et si amplius onerentur, demerguntur. Unum fulmen dejicit aliquem, et occidit : sed et si pluvia sit nimia, minutissimis guttis tamen multos interficit. Illud uno ictu perimit, illa ex multitudine exstinguit. Magnæ bestiæ uno morsu occidunt hominem : minutæ autem cum fuerint multæ congregatæ, plerumque interimunt, et talem perniciem inferunt, ut pœnis hujusmodi gens superba Pharaonis judicari meruerit. Si ergo, quamvis minuta sint ista peccata, tamen quia tam multa sunt, ut congregata acervum faciant, quo te premant; bonus est Deus, qui etiam ipsa dimittit, sine quibus non potest ista vita duci. Quomodo autem dimittit, si tu non dimittas quæ in te committuntur?

CAPUT XIII. — 13. *Sentinare, debita debitoribus nostris dimittendo.* Sententia ista sic est in corde hominis, quomodo cadus, unde sentinatur navis in pelago. Non potest enim nisi aquam admittere per rimas compaginis suæ. Paulatim tamen adhibendo tenuem liquorem, facit multam collectionem, ita ut si non exhauriatur, navem opprimat. Sic et in ista vita habemus quasdam mortalitatis fragilitatisque nostræ rimulas, per quas intrat peccatum de fluctibus hujus sæculi. Arripiamus, tanquam sitellam, istam sententiam [2], ut sentinemus, ne demergamur. Dimittamus debita debitoribus nostris, ut dimittat nobis Deus debita nostra. Per hanc sententiam (si fiat, ut vere dicatur) exhauris quidquid influxerat. Sed cautus esto : adhuc enim in mari es. Nam cum hoc semel feceris, non sufficit, nisi perveneris trajecto isto mari ad illam patriæ soliditatem et firmitatem, ubi nullis fluctibus quatiaris, nec dimittas quod in te non admittitur, nec tibi dimitti velis quod non admittis.

CAPUT XIV. — 14. *Odium cito deponendum, ne corrumpat cor.* Satis me hoc commendasse arbitror Charitati vestræ, et commendo propter fluctus istos, in quibus periclitamur, remedium salutare teneamus. Et videte etiam quantum peccet, qui nocere studet innocenti; cum ille jam non sit ferendus, qui non dimittit quod ei quisque nocuerit. Attendant ergo fratres nostri, et videant adversus quos habebant aliquas amaritudines odiorum. Si non illas dimiserunt, vel per istos dies videant quid faciant ista de cordibus eorum. Aut certe si se tutos putant, mittant acetum in vasa, in quibus bonum vinum servare consueverunt. Non mittunt, et cauti sunt, ne testa vitietur : et odium mittunt in cor suum, non timentes ne quid ibi corruptionis operetur? Servate ergo, fratres, ut

[1] Ulim. et Mss., *non relinquo.*
[2] Sic Germanen. At editi, *audeo.*

[1] In Germanensi et Colbertino Mss., *et minuta de vita humana, quæ non possunt nisi committi, videntur minora, sed*, etc.
[2] Editi, *sentinam.* Melius Mss., *sententiam.*

nulli noceatis, quantum potestis : et si qua vobis immoderatio de usu isto concessarum rerum, vitæ humanæ infirmitate subrepserit, quoniam pertinet ad corruptionem templi Dei; tenete atque versate, ut ea quæ in vos committuntur, cito dimittatis hominibus, ut Pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra.

SERMO CCLXXIX * (a).

De Paulo apostolo [1].

Pro solemnitate Conversionis ejusdem, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *In Pauli mutatione impletur prophetia Jacob de Benjamin.* Verba Apostoli audivimus, imo per Apostolum verba Christi loquentis in illo, quem de persecutore prædicatorem fecit, percutiens et sanans, occidens et vivificans; occisus agnus a lupis, et faciens agnos de lupis. Prædictum erat in præclara prophetia, cum Jacob sanctus patriarcha benediceret filios suos, præsentes tangens, futura prospiciens, prædictum erat quod in Paulo contigit. Erat enim Paulus, sicut ipse testatur, de tribu Benjamin (*Philipp.* III, 5). Cum autem Jacob benedicens filios suos venisset ad Benjamin benedicendum, ait de illo : *Benjamin lupus rapax.* Quid ergo? Si lupus rapax, semper rapax? Absit. Sed quid? *Mane rapiet, ad vesperum dividet escas* (*Gen.* XLIX, 27). Hoc in apostolo Paulo completum est, quia et de illo prædictum erat. Jam, si placet, inspiciamus illum mane rapientem, ad vesperum escas dividentem. *Mane et vesperum* posita sunt pro eo ac si diceretur, Prius et postea. Sic ergo accipiamus, Prius rapiet, postea dividet escas. Attendite raptorem : *Saulus*, inquit, sicut Actus Apostolorum testantur, *acceptis litteris a principibus sacerdotum, ut ubicumque inveniret viæ Dei sectatores, attraheret et adduceret*, utique puniendos, *ibat spirans et anhelans cædes.* Hic est ille mane rapiens. Nam et quando lapidatus est Stephanus primus martyr pro nomine Christi, evidentius aderat et Saulus. Et sic aderat lapidantibus, ut non ei sufficeret si tantum suis manibus lapidaret. Ut enim esset in omnium lapidantium manibus, ipse omnium vestimenta servabat, magis sæviens omnes adjuvando, quam suis manibus lapidando. Audivimus, *Mane rapiet :* videamus, *ad vesperum dividet escas.* Voce Christi de cœlo prostratus est, et accipiens interdictum sæviendi, cecidit in faciem suam; prius prosternendus, deinde erigendus; prius percutiendus, postea sanandus. Non enim in illo Christus postea viveret, nisi occideretur in eo quod male ante vixisset. Quid ergo prostratus audivit? *Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi adversus stimulum calcitrare.* Et ille, *Quis es, Domine?* Et vox desuper, *Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris.* Membris adhuc in terra positis caput in cœlo clamabat, et non dicebat, Quid persequeris servos meos; sed, *Quid me persequeris?* Et ille, *Quid me vis facere?* Jam parat se ad obediendum, qui prius sæviebat ad persequendum. Jam informatur ex persecutore prædicator, ex lupo ovis, ex hoste miles. Audivit quid facere debeat. Cæcus sane factus est : ut interiore luce fulgeret cor ejus, exterior ad tempus erepta est; subtracta est persecutori, ut redderetur prædicatori. Et eo tamen tempore, quo cætera non videbat, Jesum videbat. Ita et in ipsa ejus cæcitate mysterium informabatur credentium; quoniam qui credit in Christum, ipsum intueri debet, cætera nec nata computare; ut creatura vilescat, et Creator in corde dulcescat.

2. *Paulus ad Ananiam, lupus ad ovem captivus adducitur.* Videamus ergo. Adductus est ad Ananiam, et Ananias interpretatur Ovis. Ecce lupus rapax adducitur ad ovem sequendam, non rapiendam. Sed ne repentinum ovis expavesceret lupum, ipse pastor de cœlo, qui hæc omnia faciebat, nuntiavit ovi lupum venturum, sed non sæviturum. Et tamen tam immanis fama lupum illum præcesserat, ut non posset ovis audito ejus nomine non conturbari. Nam cum Dominus Jesus eidem Ananiæ nuntiaret Paulum jam venisse ut crederet, et ad eum Ananiam ire debere, ait Ananias : « Domine, audivi de isto homine, quia multa mala operatus est in sanctos tuos : et nunc litteras accepit a principibus sacerdotum, ut ubicumque invenerit tui nominis sectatores, pertrahat. » Dominus autem ad illum : « Sine, et ego ei ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo » (*Act.* IX, 13, 16). Mira et magna res geritur. Lupo sævitia interdicitur, lupus ad ovem captivus adducitur. Tanta autem præcesserat fama lupi raptoris, ut ejus nomine audito, timeret ovis etiam sub manu pastoris. Confortatur, ne jam putet sævientem, ne timeat tumentem. Ab agno pro ovibus mortuo fit ovis secura de lupo.

3. *Christus mitis et humilis, quomodo nec sileat, nec mitescat.* Deinde ille, cui præcedente Dominico cantavimus, *Domine, quis similis tibi? Ne sileas, neque mitescas, Deus* (*Psal.* LXXXII, 2); qui tamen dicit, *Venite ad me, et discite a me quoniam mitis sum, et humilis corde* (*Matth.* XI, 28 *et* 29) : videamus quemadmodum utrumque exhibet, et in se ostendit sua eloquia consonare. Mitis est et humilis corde, quia *sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente sine voce, sic non aperuit os suum* (*Isai.* LIII, 7). Ligno suspensus pertulit odiorum flammas injustas, sustinuit ministras pessimi cordis linguas : quibus linguis illi percusserunt immaculatum, crucifixerunt justum. De quorum linguis dictum erat : *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum machæra acuta.* Et quid fecit lingua? gladius acutus quid fecit? Occidit. Quid occidit? Occidit vitam mors, ut a vita occideretur mors. Quid ergo, quid fecit lin-

[1] In codice Regio et Victorino titulus est, *In Conversione S. Pauli.* Sed tamen Sirmondo, cujus primum cura ex istis codicibus vulgatus est hic sermo, Bedam sive Florum sequi placuit, qui constanter citat, *Ex Sermone de Paulo apostolo*, ad Rom. I, VIII et X, et ad Philipp. II. Cæterum ex hoc uno sermone membratim dissecto conflati fuerant duo, scilicet qui in ante editis est sermo 14 de Sanctis, et sermo 36 de Diversis.

* Castigatus ad d. r. t. v. vd. et ad Sirm.

(a) as, inter Sirmondianos 24.

gua eorum gladius acutus? Audi quid fecit : vide quid sequitur. *Exaltare super cœlos, Deus ; et super omnem terram gloria tua* (*Psal.* LVI, 5-6). Ecce quid fecit gladius acutus. Exaltatum super cœlos novimus Dominum, non videndo, sed credendo : super omnem terram gloriam ejus, legendo, credendo, videndo. Vide ergo mitem et humilem corde, ut ad istam gloriam tropæum mortificatæ carnis adduceret. Vide illum mitem. Pendens dicebat : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34); et, *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde.* Discamus a te, quia mitis es et humilis corde. Ubi magis apparere vel potuit, vel debuit dignius, quam in ipsa cruce? Cum in ligno membra penderent, cum clavis confixæ manus et pedes essent, cum adhuc illi sævirent linguis, cum se sanguine fuso non satiarent, cum ægrotantes medicum non agnoscerent : *Pater*, inquit, *ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Tanquam diceret, Ego veni ægros curare : quod me non agnoscunt, febris immanitas facit. Mitis ergo et humilis corde dicit, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

4. *Erga Paulum exhibet utrumque; et non silet, et non mitescit. Tribulationes temporales futuræ gloriæ spe parvi pendendæ.* Quid ergo, *Ne sileas, neque mitescas, Deus?* Impleat et hoc. Ecce non siluit: clamavit de cœlo, *Saule, Saule, quid me persequeris?* Fecit, *Non sileas :* exhibeat, *Et non mitescas.* Primo quia non pepercit errori ejus, quia non pepercit sævitiæ, quia anhelantem cædes voce prostravit, sævienti lumen eripuit, captivum ad Ananiam, quem persequens quærebat, adduxit. Ecce non mitis, ecce sæviens, non in hominem, sed in errorem. Parum est hoc : adhuc non sileat, neque mitescat. Ananiæ timenti et trementi audito illius lupi famosi nomine, *Ego*, inquit, *ostendam illi. Ego illi ostendam.* Vide minantem, vide adhuc sævientem : *Ego illi ostendam. Ne sileas, neque mitescas, Deus.* Ostende persecutori, non solum bonitatem, verum etiam severitatem tuam. Ostende, patiatur quod fecit, discat et pati quod faciebat, sentiat et ipse quod aliis inferebat. *Ego*, inquit, *illi ostendam quæ illum oporteat pati.* Sed tanquam sæviens dicit, et implet quod dictum est, *Ne sileas, neque mitescas, Deus.* Non inde recedat, *Discite a me quoniam mitis sum, et humilis corde. Ego illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo.* Ostendisti terrorem; subveni, ne patiatur et pereat quem fecisti, quem invenisti. Minax est, non silet, non mitescit, minatur. *Ego illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo.* Ubi terror, ibi salus. Qui faciebat contra nomen, patiatur pro nomine. O sævitia misericors! Vides illum præparare ferrum : secturus est, non pereniptturus; curaturus, non occisurus. Christus dicebat, *Ego illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo.* Sed quo fine? Ipsum qui patiebatur audi. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis.* Ipse dicit qui patiebatur, et sciebat pro quo nomine patiebatur, et quo fructu patiebatur. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18). Sæviat mundus, fremat mundus, increpet linguis, coruscet armis, quidquid potest faciat : quid faciet ad id quod accepturi sumus? Appendo quod patior, contra id quod spero. Hoc sentio, illud credo. Et tamen plus valet quod credo, quam quod sentio. Quidquid est quod sævit [1] pro nomine Christi, si potest vivi [2], tolerabile est : si non potest vivi, migrare hinc facit. Non exstinguit, sed accelerat. Quid accelerat? Ipsum præmium, ipsam dulcedinem; quæ cum venerit, sine fine erit. Opus cum fine, merces sine fine.

5. *Saulus unde appellatus. Paulus, modicus et humilis.* Iste ergo, fratres, iste vas electionis, primo Saulus a Saüle. Recordamini enim qui nostis Litteras Dei, quis erat Saül. Rex pessimus, persecutor sancti servi Dei David : et ipse, si meministis, de tribu Benjamin. Inde iste Saulus, ducto secum tramite sæviendi, sed in sævitia non permansurus. Postea, si Saulus a Saüle, Paulus unde? Saulus a rege sævo, cum superbus, cum sæviens, cum cædes anhelans : Paulus autem unde? Paulus, quia modicus. Paulus humilitatis nomen est. Paulus, posteaquam adductus est ad Magistrum, qui ait, *Discite a me quoniam mitis sum, et humilis corde.* Inde Paulus. Usum latinæ locutionis advertite : quia paulum, modicum dicitur. Paulo post videbo te, paulum hic exspecta; id est, Post modicum videbo te, modicum hic exspecta. Audi ergo Paulum : *Ego sum*, inquit, *minimus Apostolorum* (I *Cor.* XV, 9). Prorsus *ego sum minimus Apostolorum :* et alio loco, *Ego sum novissimus Apostolorum* (*Id.* IV, 9).

6. *Humiles Deus exaltat.* Et minimus, et novissimus, tanquam fimbria de vestimento Domini. Quid tam exiguum, quid tam novissimum, quam fimbria? Hac tamen tacta, mulier a fluxu sanguinis sanata est (*Matth.* IX, 20-22). In modico isto magnus erat, in minimo grandis habitabat; et tanto minus a se magnum excludebat, quanto magis minor erat. Quid miramur magnum habitare in angusto? Magis in minimis habitat. Audi illum dicentem, *Super quem requiescet spiritus meus? Super humilem, et quietum, et trementem verba mea* (*Isai.* LXVI, 2). Ideo altus habitat in humili, ut humilem exaltet. *Excelsus enim est Dominus, et humilia respicit; excelsa autem a longe cognoscit* (*Psal.* CXXXVII, 6). Humilia te, et propinquabit tibi : extolle te, et recedet a te.

7. *De Christo crucifixo non erubescendum.* Minimus ergo iste quid dicit? Quod audivimus hodie : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom.* X, 10). Multi credunt corde, et erubescunt confiteri ore. Sciatis, fratres, prope jam neminem esse Paganorum, qui non apud se ipsum miretur, et sentiat impleri prophetias de Christo exaltato super cœlos; quia vident super omnem terram gloriam ejus. Sed cum se invicem timent, sibimet invicem erubescunt, faciunt a se longe salutem : quia *ore confessio fit ad salutem.* Quid prodest corde credi-

[1] Sirm. et quidam Mss., *sentit.*
[2] Quidam codices hoc et proximo loco pro, *vivi*, habent, *vinci.*

disse ad justitiam, si os dubitat proferre quod corde conceptum est? Intus fidem Deus videt: sed parum est. Ne confitearis humilem, times superbos; et ei præponis superbos, qui pro te displicuit superbis. Humilem times confiteri Filium Dei. Magnum Verbum Dei, virtutem Dei, sapientiam Dei non erubescis confiteri: natum, crucifixum, mortuum erubescis confiteri. Altus, excelsus et æqualis Patri, per quem facta sunt omnia, per quem factus es et tu, factus est quod tu; factus est propter te homo, propter te natus, propter te mortuus. Ægrote, quomodo sanaberis, qui de medicamento tuo erubescis? Elige tempus. Nunc est tempus: postea contemptus ille veniet admirandus, judicatus ille veniet judicaturus, occisus ille veniet excitaturus, exhonoratus ille veniet honoraturus. Modo, et postea: modo in fide res est, postea in manifestatione erit. Elige hoc tempore quam partem teneas in futuro. De Christi nomine erubescis? Ex eo quod erubescis modo hominibus, habes erubescere, cum venerit in gloria sua redditurus quod promisit bonis, quod minatus est malis. Ubi eris tu? Quid facies, si te attendat ille excelsus, et dicat tibi, Erubuisti de humilitate mea, non eris in claritate mea? Discedat ergo mala verecundia; accedat salubris impudentia, si impudentia dicenda est: sed tamen, fratres, extorsi mihi ut hoc dicerem, nec prorsus timerem.

8. *De Christi morte cur non erubescendum. Christus suscepit duo mala nostra, ut daret duo bona sua.* Nolo enim erubescamus de Christi nomine. Insultetur nobis quod credimus in crucifixum, in occisum. Plane in occisum; sed de quo nisi sanguis manaret, chirographum peccatorum nostrorum adhuc maneret. Prorsus in occisum credidi: sed hoc in illo occisum est quod sumpsit de me, non unde fecit me. Prorsus in occisum credo, sed in quem occisum? Qui venit aliquis, et accepit aliquid. Quis venit? *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Ecce quis venit: quid accepit? *Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus* (*Philipp.* II, 6, 7). Ille factor factus, ille creator creatus. Sed in quo factus et creatus? In forma servi, accipiendo formam servi, non amittendo formam Dei. In hac ergo forma servi, in eo quod a nobis pro nobis accepit, et natus est, et passus est, et resurrexit, et ascendit in cœlum. Quatuor res dixi. Natus est, mortuus est, resurrexit, et ascendit in cœlum. Duo prima, duo novissima: duo prima, natus est, mortuus est; duo novissima, resurrexit, ascendit in cœlum. In duobus primis conditionem tuam tibi ostendit: in duobus novissimis mercedis exemplum præbuit. Nasci et mori noveras: plena est his duobus regio mortalium. Quid hic abundat in omni carne, nisi nasci et mori? Hoc homo cum pecore habet: hanc ergo vitam cum pecoribus communem ducimus. Nati sumus, morituri sumus. Istud nondum noveras, resurgere, et in cœlum ascendere. Duo noveras, duo non noveras: suscepit quod noveras, ostendit quod non noveras: patere quod suscepit, spera quod ostendit.

9. *Mors non timenda temporalis, sed æterna.* Quid enim, si nolis mori, non es moriturus? Quid times, quod vitare non potes? Times, quod et si nolis, erit; et non times, quod etsi nolis, non erit. Quid est quod dixi? Omnibus hominibus natis constituit Deus mortem, per quam de isto sæculo emigrent. Exceptus eris a morte, si exceptus fueris a genere humano. Quid facis? Numquid tibi modo dicitur, Elige utrum velis esse homo? Jam homo es, venisti. Quomodo hinc exeas, cogita: natus es, moriturus es. Fuge, cave, repelle, redime: mortem potes differre, non auferre. Veniet, etsi nolis: veniet quando nescis. Quid ergo times, quod etsi nolueris, erit? Time potius, quod si nolueris, non erit. Quid est hoc? Impiis, infidelibus, blasphemis, perjuris, iniquis, et omnibus malis gehennæ ignes ardentis et æternas flammas minatus est Deus. Primo compara hæc duo, mortem ad momentum, et pœnas in æternum. Times mortem ad momentum, veniet, etsi nolis: time pœnas in æternum, quæ non venient, si nolueris. Multo majus est quod timere debes, et in potestate habes ne veniat tibi; et majus est, et longe majus, incomparabiliter majus quod timere debes, et in potestate habes ne veniat tibi. Etenim si bene vixeris, si male vixeris, moriturus es: non effugies ut non moriaris, seu vivendo bene, seu vivendo male. At vero si elegeris hic bene vivere, in æternas pœnas non mitteris. Quia vero eligere non potes hic, ne moriaris; elige cum vivis, ne in æternum moriaris. Hæc est fides, hoc Christus ostendit moriendo et resurgendo. Moriendo ostendit, quod velis nolis passurus es: resurgendo ostendit, quod si bene vixeris, accepturus es. Hic *corde creditur ad justitiam, ore confessio fit ad salutem.* Sed times confiteri, ne insultent tibi homines, non qui non crediderunt; nam et ipsi intus credunt: sed ne insultent tibi qui confiteri erubescunt. Audi quod sequitur: *Dicit enim Scriptura, Omnis qui crediderit in eum, non confundetur* (*Rom.* X, 10, 11). Hæc meditare, in his esto: hæc est esca non ventris, sed mentis. Ille qui mane rapiebat, ipsas escas ad vesperum dividebat. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCLXXX * (*a*).

In Natali martyrum Perpetuæ et Felicitatis, I (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Perpetua et Felicitas*

* Collatus cum r. rm. t. v. et cum Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 103.

(*b*) Possidius in Indiculo, cap. 10, recenset « de Natali Perpetuæ et Felicitatis Tractatus tres. » Quartum nomine Augustini prænotatum, e Vaticano Ms. eruit Holstenius, dubios inter Sermones collocandum. De his martyribus Tertullianus in libro de Anima, cap. 55, et martyrologia nonis martii. Locum et tempus quo passæ sunt, inquirit Henricus Valesius, præfatione ad earum Acta Parisiis impressa. Fas porro Carthagine, ubi corpora ipsarum sepulta Victor in lib. 1 de Persecutione Vandalica scripsit, contendit martyrium consummasse: et quidem non apud Tuburbum Mauritaniæ, uti in multis martyrologiis ferebatur, passas fuisse probat; sed de Tuburbo majore, quæ erat Proconsularis provinciæ civitas, dicere prætermisit. Annum deinde earumdem passioni, non Severi tertium, sed undecimum, qui fuit Christi melius 203, assignari demonstrat.

perpetuæ felicitatis præmium insigni martyrio adeptæ. Hodiernus dies anniversaria replicatione nobis in memoriam revocat, et quodam modo repræsentat diem, quo sanctæ famulæ Dei Perpetua et Felicitas coronis martyrii decoratæ, perpetua felicitate floruerunt, tenentes nomen Christi in prælio, et simul invenientes etiam suum nomen in præmio. Exhortationes earum in divinis revelationibus, triumphosque passionum, cum legerentur, audivimus; eaque omnia verborum digesta et illustrata luminibus, aure percepimus, mente spectavimus, religione honoravimus, charitate laudavimus. Debetur tamen etiam a nobis tam devotæ celebritati sermo solemnis, quem si meritis earum imparem profero, impigrum tamen affectum gaudio tantæ festivitatis exhibeo. Quid enim gloriosius his feminis, quas viri mirantur facilius, quam imitantur? Sed hoc illius potissimum laus est, in quem credentes, et in cujus nomine fideli studio concurrentes, secundum interiorem hominem, nec masculus, nec femina inveniuntur; ut etiam in his quæ sunt feminæ corpore, virtus mentis sexum carnis abscondat, et in membris pigeat cogitare, quod in factis non potuit apparere. Calcatus est ergo draco pede casto et victore vestigio, cum erectæ demonstrarentur scalæ, per quas beata Perpetua iret ad Deum. Ita caput serpentis antiqui, quod fuit præcipitium feminæ cadenti, gradus factum est ascendenti.

CAPUT II. — 2. *Gloria martyrum.* Quid hoc spectaculo suavius? quid hoc certamine fortius? quid hac victoria gloriosius? Tunc cum bestiis sancta objicerentur corpora, toto amphitheatro fremebant gentes, et populi meditabantur inania. Sed qui habitat in cœlis, irridebat eos, et Dominus subsannabat eos (*Psal.* II, 1, 4). Nunc autem posteri illorum, quorum voces in carnem martyrum impie sæviebant, merita martyrum piis vocibus laudant. Neque tunc tanto concursu hominum ad eos occidendos cavea crudelitatis impleta est, quanto nunc ad eos honorandos ecclesia pietatis impletur. Omni anno spectat cum religione charitas, quod uno die cum sacrilegio commisit impietas. Spectaverunt et illi, sed longe voluntate dissimili. Illi clamando faciebant, quod mordendo bestiæ non implebant. Nos autem et quod fecerunt impii, miseramur, et quod pii passi sunt, veneramur. Illi viderunt oculis carnis, quod cordis immanitati refunderent: nos aspicimus oculis cordis, quod illis ereptum est, ne viderent. Illi mortua lætati sunt corpora martyrum, nos mentes mortuas dolemus illorum. Illi sine lumine fidei martyres putaverunt exstinctos, nos fidelissimo intuitu cernimus coronatos. Denique illorum insultatio facta est nostra exsultatio. Et hæc quidem religiosa et sempiterna: illa vero tunc impia, nunc plane jam nulla.

CAPUT III. — 3. *Martyrum cur maxima præmia. Vitæ hujus laboriosæ amor.* Præmia martyrum, charissimi, maxima credimus, et rectissime credimus. Sed si certamina diligenter intueamur, nequaquam illa tam magna esse mirabimur. Nam vitæ hujus quamvis laboriosæ ac temporalis, tamen tanta dulcedo est, ut cum homines non possint efficere ne moriantur, tamen multis et magnis conatibus agant ne cito moriantur. Pro morte auferenda nihil fieri potest, et pro ea differenda fit quidquid potest. Certe omni animæ laborare molestum est: et tamen etiam ab his, a quibus nihil seu boni, seu mali, post hanc vitam speratur, omnibus laboribus agitur, ne labor omnis morte finiatur. Quid illi, qui vel errore post mortem futuras falsas et carnales delicias suspicantur, vel recta fide quietem quamdam ineffabiliter tranquillissimam et beatissimam sperant, nonne etiam ipsi satagunt, et magnis curis agunt ne cito moriantur? Quid sibi enim aliud volunt pro victu necessario tot labores, tanta servitus, sive medicinæ, sive aliorum obsequiorum, quam vel exigunt ægroti, vel exhibetur ægrotis, nisi ne ad terminum mortis cito veniatur? Quanti itaque comparanda est in futura vita nulla mortis illatio, cujus tam pretiosa est in hac vita sola dilatio? Tanta quippe est etiam hujus ærumnosæ vitæ nescio quæ suavitas, tantusque in natura utcumque viventium horror mortis, ut nec illi mori velint, qui per mortem ad vitam transeunt, in qua mori non possint.

CAPUT IV. — 4. *Martyres et mortem et dolores pro Christo contempserunt.* Hanc igitur vivendi tantam jucunditatem metumque moriendi charitate sincera, spe certa, fide non ficta martyres Christi præcipua virtute contemnunt. In his promittentem minantemque mundum post tergum relinquentes, in anteriora se extendunt. Hæc varie sibilantis calcantes caput serpentis ascendunt. Omnium quippe victor est cupiditatum, qui tanquam tyrannum subjugat amorem vitæ hujus, cujus satellites sunt omnes cupiditates. Nec est omnino quo in hac vita vinculo teneatur, quisquis vitæ ipsius amore non tenetur. Timori autem mortis et corporales dolores solent utcumque conferri. Nam aliquando ille, aliquando iste vincit in homine. Mentitur tortus, ne moriatur; mentitur et moriturus, ne torqueatur. Verum dicit, non ferendo tormenta, ne pro se mentiendo torqueatur. Sed superet horum quilibet in mentibus quibuslibet. Martyres Christi pro nomine et justitia Christi utrumque vicerunt: nec mori, nec dolere timuerunt. Vicit in eis qui vixit in eis; ut qui non sibi, sed illi vixerunt, nec mortui morerentur. Ipse eis exhibebat spiritualés delicias, ne sentirent corporales molestias; quantum non defectioni, sed exercitationi sufficeret. Nam ubi erat illa femina, quando ad asperrimam vaccam se pugnare non sensit, et quando futurum esset quod jam fuerat, inquisivit? Ubi erat? Quid videns, ista non viderat? Quo fruens, ista non senserat? Quo amore alienata, quo spectaculo avocata, quo poculo inebriata? Et adhuc hærebat nexibus carnis, adhuc moribunda membra gestabat, adhuc corruptibili corpore gravabatur. Quid, cum resolutæ his vinculis animæ martyrum post labores periculosi certaminis, triumphis angelicis exceptæ atque refectæ sunt, ubi non eis dicitur, Implete quod jussi; sed, Accipite quod promisi? Qua nunc jucunditate spiritualiter epu-

lantur? Quam securi in Domino, et quam sublimi honore glorianlur, quis terreno docere possit exemplo?

CAPUT V. — 5. *Felicitas martyrum alia ante, alia post resurrectionem.* Et hæc quidem vita, quam nunc beati martyres habent, quamvis jam nullis possit sæculi hujus felicitatibus vel suavitatibus comparari, parva particula promissionis agitur, imo solatium dilationis. Veniet autem retributionis dies, ubi corporibus redditis, totus homo recipiat quod meretur. Ubi et illius divitis membra quæ quondam temporali purpura decorabantur, æterno igne torreantur, et caro pauperis ulcerosi mutata inter Angelos fulgeat: quamvis etiam nunc ille guttam ex digito pauperis apud inferos sitiat, et ille in sinu justi deliciose requiescat (*Luc.* XVI, 19-24). Sicut enim plurimum distat inter lætitias miseriasve somniantium et vigilantium; ita multum interest inter tormenta vel gaudia mortuorum et resurgentium: non quod spiritus defunctorum sicut dormientium necesse sit falli; sed quod alia est animarum sine ullis corporibus requies, alia cum corporibus cœlestibus claritas et felicitas Angelorum, quibus æquabitur resurgentium multitudo fidelium: in qua gloriosissimi martyres præcipua sui honoris luce fulgebunt, ipsaque corpora in quibus indigna tormenta perpessi sunt, eis digna in ornamenta vertentur.

CAPUT VI. — 6. *Solemnitates martyrum, quo animo celebrandæ. Martyres miserantur nos, ac precantur pro nobis.* Unde solemnitates eorum, sicut facimus, devotissime celebremus, sobria hilaritate, casta congregatione, fideli cogitatione, fidenti prædicatione. Non parva pars imitationis est, meliorum congaudere virtutibus. Illi magni, nos parvi: sed benedixit Dominus pusillos cum magnis (*Psal.* CXIII, 13). Præcesserunt, præeminuerunt. Si eos sequi non valemus actu, sequamur affectu: si non gloria, certe lætitia: si non meritis, votis: si non passione, compassione: si non excellentia, connexione. Non nobis parum videatur quod ejus corporis membra sumus, cujus et illi, quibus æquiparari non possumus. *Quia si unum membrum patitur, compatiuntur omnia membra: ita cum glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra* (I *Cor.* XII, 26). Gloria capiti, unde consulitur et superioribus manibus, et infimis pedibus. Sicut ille unus animam suam pro nobis posuit: ita et imitati sunt martyres, et animas suas pro fratribus posuerunt, atque ut ista populorum tanquam germinum copiosissima fertilitas surgeret, terram suo sanguine irrigaverunt. Fructus laboris ergo illorum etiam nos sumus. Miramur eos, miserantur nos. Gratulamur eis, precantur pro nobis. Illi corpora sua tanquam vestimenta straverunt, cum pullus Dominum portans in Jerusalem duceretur: nos saltem velut ramos de arboribus cædentes, de Scripturis sanctis hymnos laudesque decerpimus, quas in commune gaudium proferamus (*Matth.* XXI, 7-9). Omnes tamen eidem Domino paremus, eumdem magistrum sequimur, eumdem principem comitamur, eidem capiti subjungimur, ad eamdem Jerusalem tendimus, eamdem sectamur charitatem, eamdemque amplectimur unitatem.

SERMO CCLXXXI * (*a*).

In Natali martyrum Perpetuæ et Felicitatis, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *In Perpetua et Felicitate Christus invictus.* Refulget et præeminet inter comites martyres et meritum et nomen Perpetuæ et Felicitatis, sanctarum Dei famularum. Nam ibi est corona gloriosior, ubi sexus infirmior. Quia profecto virilis animus in feminas majus aliquid fecit, quando sub tanto pondere fragilitas feminea non defecit. Bene inhæserant uni viro, cui virgo casta unica exhibetur Ecclesia (II *Cor.* XI, 2). Bene, inquam, inhæserant illi viro, a quo virtutem traxerant, qua resisterent diabolo: ut feminæ prosternerent inimicum, qui per feminam prostraverat virum. Ille in eis apparuit invictus, qui pro eis factus est infirmus. Ille eas ut meteret, fortitudine implevit; qui eas seminaret, semetipsum exinanivit. Ille eas ad hos honores laudesque perduxit, qui pro eis opprobria et crimina audivit. Ille fecit feminas viriliter et fideliter mori, qui pro eis dignatus est de femina misericorditer nasci.

CAPUT II — 2. *Perpetuæ victoria de diabolo.* Delectat autem piam mentem tale spectaculum contueri, quale sibi beata Perpetua de se ipsa revelatum esse narravit, virum se factam certasse cum diabolo. Illo quippe certamine in virum perfectum etiam ipsa currebat, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (*Ephes.* IV, 13). Merito ille vetus ac veterator inimicus, ne ullas præteriret insidias, qui per feminam deceperat virum, quia viriliter secum agentem feminam sensit, per virum eam superare tentavit. Nec maritum supposuit, ne illa quæ jam superna cogitatione habitabat in cœlis, suspicionem desiderii carnis erubescendo permaneret fortior; sed patrem verbis deceptionis instruxit, ut religiosus animus, qui non molliretur voluptatis instinctu, pietatis impetu frangeretur. Ubi sancta Perpetua tanta patri moderatione respondit, ut nec præceptum violaret, quo debetur honor parentibus, nec dolis cederet, quibus altior (*b*) agebat inimicus. Qui undique superatus, eumdem patrem ejus virga percuti fecit; ut cujus verba contempserat, saltem verbera condoleret. Ibi vero doluit illa senis parentis injuriam; et cui non præbuit assensum, servavit affectum. Oderat quippe in illo stultitiam, non naturam; et ejus infidelitatem, non originem suam. Majore igitur gloria tam dilectum patrem male suadentem fortiter repulit, quem vapulantem videre sine mœrore non potuit. Proinde et dolor ille nihil retraxit robori fortitudinis, et aliquid addidit laudibus passionis. *Diligentibus* enim *Deum omnia cooperantur in bonum* (*Rom.* VIII, 28).

CAPUT III. — 3. *Felicitatis partus et martyrium.* Felicitas vero etiam in carcere prægnans fuit. In parturiendo femineam conditionem feminea voce testata est. Non aberat Evæ pœna, sed aderat Mariæ gra-

* Castigatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Diversis 104.

(*b*) Forte, *astutior*

tia. Exigebatur quod mulier debebat : opitulabatur quem Virgo pepererat. Denique editus est partus, immaturo mense maturus. Actum est enim divinitus, ut non suo tempore onus uteri poneretur, ne suo tempore honor martyrii differretur. Actum est, inquam, divinitus, ut indebito die fetus ederetur, dum tamen tanto comitatui debita Felicitas redderetur : ne si defuisset, non solum socia martyribus, verum etiam ipsorum martyrum præmium defuisse videretur. Hoc enim erat nomen ambarum, quod munus est omnium. Nam cur omnia martyres perferunt, nisi ut perpetua felicitate glorientur? Hoc ergo illæ vocabantur, ad quod cuncti vocantur. Et ideo cum esset in illo certamine plurimus comitatus, harum duarum nominibus omnium est significata perennitas, omnium signata solemnitas.

SERMO CCLXXXII * (*b*).

In Natali martyrum Perpetuæ et Felicitatis, III.

CAPUT PRIMUM. — 1. *De nominibus martyrum Perpetuæ et Felicitatis.* Duarum sanctarum martyrum festum diem hodie celebramus, quæ non solum eminuerunt excellentibus in passione virtutibus, verum etiam pro tanto labore pietatis mercedem suam cæterorumque sociorum propriis vocabulis signaverunt. Perpetua quippe et Felicitas nomina duarum, sed merces est omnium. Neque enim omnes martyres in certamine passionis atque confessionis ad tempus fortiter laborarent, nisi ut perpetua felicitate gauderent. Divina ergo providentia gubernante istæ non solum martyres, verum etiam conjunctissimæ comites, sicut factum est, esse debuerunt, ut unum suæ gloriæ diem signarent, communemque solemnitatem celebrandam posteris propagarent. Sicut enim exemplo gloriosissimi certaminis ut imitemur hortantur; ita suis nominibus munus inseparabile nos accepturos esse testantur. Ambæ invicem teneant, invicem nectant. Alteram sine altera non speramus. Nam nec prodest perpetua, si felicitas non sit; et felicitas deserit, si perpetua non sit. Hæc de vocabulis Martyrum, quibus consecratus est dies, pro tempore pauca suffecerint.

CAPUT II. — 2. *Feminæ de hoste victrices.* Quod autem attinet ad istas quarum sunt ista vocabula, sicut audivimus, cum earum passio legeretur, sicut memoriæ traditum novimus, istæ tantarum virtutum atque meritorum, non solum feminæ, verum etiam mulieres fuerunt. Quarum altera et mater, ut ad infirmitatem sexus impatientior adderetur affectus, ut in omnibus eas hostis attentans, tanquam non valentes dura et crudelia persecutionis onera sustinere, cessuras sibi continuo, et suas crederet mox futuras. Sed illæ interioris hominis cautissimo et fortissimo robore omnes ejus obtuderunt insidias, impetusque fregerunt.

CAPUT III. — 3. *Cur martyrum comitum nomina non pariter celebrantur.* In hoc insignis gloriæ comitatu etiam viri martyres fuerunt, eodem ipso die etiam viri fortissimi passione vicerunt; nec tamen eumdem diem suis nominibus commendaverunt. Quod non ideo factum est, quia feminæ viris morum dignitate prælatæ sint : sed quia et muliebris infirmitas inimicum antiquum miraculo majore devicit, et virilis virtus propter perpetuam felicitatem certavit.

* Castigatus ad r. rm. t. v. et ad Lov.

(*b*) Alias, de Diversis 105.

SERMO CCLXXXIII * (*a*).

In Natali martyrum Massilitanorum (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Gratia Dei prædicanda in festis martyrum. Voluptas et dolor, duo incitamenta ad peccandum.* Fortitudinem sanctorum martyrum sic in eorum passione miremur, ut gratiam Domini prædicemus. Neque enim et illi in se ipsis laudari voluerunt, sed in illo cui dicitur, *In Domino laudabitur anima mea.* Hoc qui intelligunt, non superbiunt : cum tremore petunt, cum gaudio accipiunt : perseverant, jam non amittunt. Quia enim non superbiunt, mites sunt. Et ideo cum dixisset, *In Domino laudabitur anima mea;* addidit, *Audiant mites, et jucundentur* (*Psal.* XXXIII, 3). Quid caro infirma, quid vermis et putredo esset, nisi quod cantavimus verum esset, *Deo subjicietur anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea* (*Psal.* LXI, 6)? Etenim ut mala omnia pro fide martyres tolerarent, virtus eorum patientia nominatur. Duo sunt enim quæ in peccata homines aut illiciunt, aut impellunt; voluptas, aut dolor : voluptas illicit, dolor impellit. Contra voluptates, necessaria est continentia; contra dolores, patientia. Hoc enim modo suggeritur humanæ menti, ut peccet : aliquando dicitur, Fac, et hoc habebis ; aliquando autem, Fac, ne hoc patiaris. Voluptatem præcedit promissio, dolorem comminatio. Ut ergo habeant homines voluptatem, vel non patiantur dolorem, peccant. Ideo Deus contra ista duo, quorum est unum in blanda promissione, alterum in terribili comminatione, et promittere dignatus est, et terrere; promittere regnum cœlorum, terrere de suppliciis inferorum.

CAPUT II. — Dulcis est voluptas, sed dulcior Deus. Malus est dolor temporalis, sed pejor est ignis æternus. Habes quod ames pro mundi amoribus, imo pro immundis amoribus. Habes quod timeas, pro mundi terroribus.

2. *Patientia et continentia, dona Dei sunt. Cognitio gratiæ Dei et gratitudo.* Sed parum est moneri, nisi impetres adjuvari. Præsens ergo psalmus quem cantavimus, docuit nos, a Deo utique esse patientiam nostram contra dolores. Unde invenimus ab ipso esse et continentiam nostram, quæ necessaria est contra

* Castigatus ad cb. r. t. v. et ad Ulim. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 42.

(*b*) Sic in prius editis prænotatur, sic in ipsa Bedæ et Flori Collectione ad I Cor. II. Tametsi hic sub finem sermonis unus martyr laudatur, non plures. Prodiit nimirum sermo iste ex lectionariis, quibus in manuscriptis tractatus videmus truncatos plerumque ac festivitatibus diversis cum insigni mutatione aptatos. Hunc in antiquo Germanensi lectionario inter sermones de S. Vincentio descripserant legendum « in Refectorio. » Massilitanorum martyrum solemnitas incidit in diem nonam aprilis.

voluptates? Habes evidentissimum testimonium : *Et cum scirem*, inquit, *quia nemo potest esse continens, nisi Deus det; et hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum* (*Sap.* VIII, 21). Ergo si habes aliquid a Deo, et nescis a quo habeas, non eris muneratus, quia remanes ingratus. Si nescis a quo habeas, non agis gratias : non agendo gratias, et quod habes perdis. *Qui enim habet, dabitur ei.* Quid est, plene habere? Scire unde habeas. *Qui autem non habet*, id est, nescit unde habeat, *et quod habet auferetur ab eo* (*Matth.* XIII, 12). Denique sicut idem ait, *Hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum.* Sic et apostolus Paulus ait, cum commendaret nobis gratiam Dei in Spiritu sancto.

CAPUT III. — 3. *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est.* Et quasi diceretur illi, Unde discernis? secutus adjunxit, *Ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis* (I *Cor.* II, 12). Ergo Spiritus Dei, Spiritus est charitatis : spiritus hujus mundi, spiritus est elationis. Qui habent spiritum hujus mundi, superbi sunt, ingrati sunt Deo. Multi[1] dona ejus habent, sed non colunt eum a quo habent : ideo sunt infelices. Aliquando unus habet dona majora, alter habet minora : verbi gratia, intelligentiam, memoriam. Dona Dei sunt. Invenis aliquando hominem acutissimum, memorem ad incredibilem admirationem; invenis alium parvo intellectu, memoria non tenaci, sed utroque parvo præditum : illum autem superbum, istum humilem ; istum de parvis Deo gratias agentem, illum majora sibi tribuentem.

CAPUT IV. — Melior est incomparabiliter Deo gratias agens de parvo, quam se extollens de magno. Illum enim qui de parvo gratias agit, ad magnum Deus admittit : qui autem de magnis gratias non agit, et quod habet amittit. *Qui enim habet, dabitur ei; qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo.* Quomodo non habet, si habet? Non habens habet, qui nescit unde habeat. Tollitur enim a Deo res sua, et remanet illi iniquitas sua. Ergo *nemo* est *continens, nisi Deus det.* Habes munus contra voluptates : Quoniam *hoc ipsum*, inquit, *erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum : nemo* est *continens, nisi Deus det.* Habes munus contra dolores : *Quoniam ab ipso est*, inquit, *patientia mea.* Ergo *sperate in eum, omne concilium plebis.* In eum sperate, nolite vestris viribus fidere. Illi confitemini mala vestra, ab illo sperate bona vestra. Sine illius adjutorio nihil eritis, quantumcumque superbi fueritis. Ergo ut humiles esse valeatis, *effundite coram illo corda vestra.* Et ne in vobis male remaneatis, dicite quod sequitur, *Deus adjutor noster est* (*Psal.* LXI, 9).

CAPUT V. — 4. *Vera et falsa patientia. Contra Donatistas.* Hunc adjutorem, ut vinceret, beatus Martyr habuit, quem miramur, cujus solemnitatem hodie celebramus. Sine illo non vinceret. Et si dolores vinceret, diabolum non vinceret. Aliquando enim victi a diabolo, vincunt dolores; non habentes patientiam, sed duritiam. Ille ergo adjutor adfuit, ut donaret ei veram fidem, faceret ei bonam causam, et pro bona causa donaret patientiam. Tunc enim est patientia, quando præcedit bona causa. Non enim et ipsam fidem alius quam Deus donat. Breviter utrumque commendavit Apostolus, et causam pro qua patiamur, et patientiam qua mala perferamus, a Deo nobis esse. Exhortans enim martyres ait : *Quia vobis donatum est pro Christo.* Ecce causa bona, quia pro Christo : non pro sacrilegio contra Christum, pro hæresi et schismate contra Christum. Christus enim ait : *Qui mecum non colligit, spargit* (*Luc.* XI, 23). Ergo, *Vobis*, inquit, *donatum est pro Christo, non solum ut credatis in eum, sed etiam ut patiamini pro eo* (*Philipp.* I, 29). Hæc est vera patientia. Hanc ergo patientiam diligamus, hanc teneamus : et si nondum habemus, petamus; et recte cantamus, *Deo subjicietur anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea.*

[1] Sic aliquot libri. At Lov., *Multa.*

SERMO CCLXXXIV * (*a*).

In Natali martyrum Mariani et Jacobi (*b*).

1. *Martyrum patientia, donum Dei.* Hodierno die reddendi nostri debiti, propitio Deo, tempus illuxit. Cum ergo devoti sint debitores, quare tumultuantur exactores? Si omnium mentes quietas habeamus, ad omnes potest pervenire quod reddimus. De passione et gloria sanctorum martyrum sermo debetur. Quoniam ergo illi gloriosissime passi sunt, patientiam nobis indicunt. Pertulerunt ergo illi turbas sævientes, nos habeamus populos acquiescentes, quia vidimus credentes. Laudanda est martyrum constantia, sed ei laudandæ quæ sufficit eloquentia? Quando impleo loquendo, quod vestris cordibus factum est jam credendo? Unde autem tantum donum patientiæ? Unde, nisi unde omne datum optimum? Unde datum optimum, nisi unde donum perfectum? Sic enim et ibi scriptum est, « Patientia autem opus perfectum habet. Omne, » inquit, « datum optimum et omne donum perfectum est descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec momenti obumbratio » (*Jacobi* I, 4, 17). Adhumanas mentes mutabiles de fonte immutabili descendit patientia, quæ et ipsas faciat immutabiles. Unde homini placere Deo, nisi a Deo? Unde homini bona vita, nisi a fonte vitæ? Unde homini illuminatio, nisi ab æterno lumine? *Quoniam apud te est*, inquit, *fons vitæ. Apud te est*, inquit : poteram dicere, A me ; sed si dixero, A me, recedo a te. *Apud te* ergo *fons vitæ. In lumine tuo;* non in nostro : *In lumine tuo videbimus lumen* (*Psal.* XXXV, 10). Ergo, *Accedite ad eum, et illuminamini* (*Psal.* XXXIII, 6). Fons est vitæ; accede, bibe, et vive : lumen est; accede, cape, et vide. Si non influat ille, siccus eris.

2. *Martyres blanditiis carnalium parentum tentati. Mariani mater Maria in filii sui passione exsultat.* Hinc ergo martyres nostri, hinc biberunt : hinc ebriati non agnoverunt suos. Quam multos enim martyres sanctos

* Hic sermo nostris in Mss. non inventus.
(*a*) Alias, 1 inter editos ex majoris Carthusiæ manuscriptis.
(*b*) Marianus lector et Jacobus diaconus in martyrologiis celebrantur die aprilis trigesima; in antiquo autem Ecclesiæ Carthaginensis calendario, die sexta maii. Martyrium in Valeriani et Galieni persecutione apud Lambesam Numidiæ civitatem simul consummarunt.

putamus propinquante passione, blanditiis suorum fuisse tentatos, conantium eos ad hujus vitæ temporalem et vanam et fugitivam dulcedinem revocare? Sed illi qui de fonte, qui est apud Deum, sitientes biberant, et inebriati erant, Christum confitendo ructuabant; suos carnales et vino erroris ebrios, male amantes, et suadendo a vita revocantes non attendebant, non agnoscebant. Non ex illis erat Mariani mater, non ex illis male suadentibus, carnaliter blandientibus, amando decipientibus : non erat ex illis sancti Mariani mater. Nomen non inane portabat, non frustra Maria vocabatur (*a*) : mulier quidem illa, non virgo, non intacta de Spiritu sancto, sed tamen pudica de marito, tale pignus pepererat, quod ad gloriosissimam passionem suis potius exhortationibus deducebat, quam inde suis malis blanditiis revocabat. O sancta et tu Maria, impar quidem merito, sed par voto! felix et tu! Peperit illa martyrum Principem, peperisti tu Principis martyrem : peperit illa testium Judicem, peperisti tu Judicis testem. Felix partus, felicior affectus. Quando peperisti gemuisti, quando amisisti exsultasti. Quid est hoc, Quando peperisti gemuisti, exsultasti quando amisisti? Non frustra, nisi quia non amisisti. Ubi dolor non erat, fides erat. Carnalem dolorem de corde fides spiritualis excluserat. Videbas te filium non amittere, sed præmittere : totum quod gaudebas, sequi volebas.

3. *Fortitudo martyrum non ab ipsis, sed a Deo.* Miramur ista, laudamus ista, amamus ista. O beati martyres, unde vobis ista? Scio vobis corda humana : unde vobis ista divina? Ego dico, A Deo : quis est qui dicat, A vobis? Quis est qui vos male laudando invideat vobis? Nescio quis dicit a vobis hæc esse? Respondete illi, *In Domino laudabitur anima mea.* Nescio quis dicit a vobis hæc esse? Respondete illi, si mites estis, respondete, *In Domino laudabitur anima mea.* Respondete et hoc in populo Dei, *Audiant mites, et jucundentur* (*Psal.* XXXIII, 3). Nescio quis dicit a vobis hæc esse? Respondete illi, *Non potest homo accipere quidquam, nisi datum ei fuerit desuper* (*Joan.* III, 27). Nobis enim et vobis ait Dominus Jesus, *Sine me nihil potestis facere* (*Id.* XV, 5). *Sine me*, inquit, *nihil potestis facere :* et vobis hoc dictum est; agnoscite verba pastoris, cavete adulationem deceptoris : superbia ista, impia, iniqua, ingrata, scio quia displicet vobis. Martyres sancti, passi estis pro Christo; sed vobis profuit quod passi estis, non Christo. Quid vobis deesset, nisi vobis donatum esset? Hæc repellite ab auribus vestris inimici venena serpentis. Lingua illa est, quæ dixit, *Eritis sicut dii* (*Gen.* III, 5). Præcipitavit hominem arbitrium liberum ingratum, arbitrium liberatum dicat nunc Domino, *Patientia Israel, Domine* (*Jerem.* XVII, 13). Quid, infidelis, superbis? laudas martyrum patientiam, quasi a se ipsis possent esse patientes? Apostolum potius audi Gentium doctorem, non infidelium deceptorem. Certe in martyribus patientiam pro Christo laudas, et eam ipsis assignas? Audi potius Apostolum martyres alloquentem, et corda humana sedantem. Audi, inquam, dicentem, *Quia vobis donatum est pro Christo.* Audi pietatem exhortantem, non adulationem fallentem : *Vobis*, inquit, *donatum est.* Donatum est, audi : *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut credatis in eum, verum etiam ut patiamini pro eo* (*Philipp.* I, 29). *Vobis donatum est :* quid ad hanc sententiam addi potest? *Vobis donatum est :* agnosce donatum, ne perdas usurpatum. *Vobis*, inquit, *donatum est pro Christo :* quid pro Christo, nisi pati? Sed non suspiceris, audi sequentia : *non solum ut credatis in eum;* quia et hoc donatum est : sed non hoc solum donatum est; *verum etiam ut patiamini pro eo*, et hoc donatum est. Convertat dorsum martyr ad infidelem et ingratum adulatorem : convertat faciem ad benignissimum largitorem, et ipsam passionem suam imputet Deo, non tanquam de suo hoc obtulerit Deo; sed potius dicat, *In Domino laudabitur anima mea, audiant mites et jucundentur.* Et cum ei dixeris, Quid est quod, *In Domino laudabitur anima mea?* In te ergo laudatur? Ille contra, *Nonne Deo subdita erit anima mea? Ab ipso enim patientia mea* (*Psal.* LXI, 6). Quare ergo *mea?* Sinum aperui, et libenter accepi; *ab ipso mea.* Et *ab ipso*, et *mea;* et quia *ab ipso*, ideo tutius *mea.* Mea est, sed a me mihi non est. Ut habeam donum meum, agnosco datorem Deum. Nam si non agnosco datorem Deum, tollit Deus bonum suum, et remanet malum meum, per arbitrium meum.

4. *Ex multitudine cor ad unum gratia Dei convertitur. Martyres unius delectationis Dei amore in mundi blanditiis et acerbitatibus victores.* Ait fidelis Scriptura : *Fecit Deus hominem rectum, et ipsi exquisierunt cogitationes multas* (*Eccle.* VII, 30). *Fecit Deus*, inquit, *hominem rectum, et ipsi :* unde *ipsi*, nisi per liberum arbitrium? *Et ipsi exquisierunt cogitationes multas.* Rectum dixerat factum, et tamen non ait, Et ipsi exquisierunt cogitationes pravas, quia dixerat rectum; aut cogitationes iniquas; sed dixit, *multas.* Ab ista multitudine, *corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (*Sap.* IX, 15). Liberet nos Deus ab ista multitudine cogitationum humanarum, et liberet nos ab uno [1], ut simus in illo unum ex multitudine. Conflet nos igne charitatis, ut uno corde sequamur unum, ne in multa decidamus ex uno, et in multis dispergamur relicto uno. De hoc enim uno Apostolus loquebatur, cum diceret, *Fratres, ego me ipsum non arbitror apprehendisse : quid? Unum autem : quid unum? Ea quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, sequor* (*Philipp.* III, 13). Unum sequor; unum inquit, sequor : sed non me arbitror apprehendisse; quia deprimit corpus, quod corrumpitur, sensum multa cogitantem. Ecce quo ibant martyres; quando fervebant, multum strepitum non curabant, quia unum amabant. Desiderium vi-

(*a*) Consentiunt eorumdem martyrum Acta apud Surium et Bollandianos, necnon in Baronii Annalibus ad annum 262. Sed Baronius eo loco, « O te felicem merito Mariam! o te beatam et filio tuo matrem et nomine! » pro « Mariam, » male legit, « Mariani; » ac martyris matri nomen « Beatæ » imponit.

[1] Forte, *levet nos ad unum.*

dele martyrum : *Unam*, inquit, *petii a Domino. Unam petii :* vale, inquit, facio multitudini sæculari. *Unam petii :* unam utique beatitudinem, unam felicitatem, unam veram, non multas falsas. *Unam*, inquit, *petii a Domino*, *hanc requiram*. Quæ est ista una? *Ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ.* Utquid hoc? *Ut contempler delectationes Domini* (*Psal.* XXVI, 4). Martyres sancti quando illam delectationem cogitabant, tunc illis mala omnia et acerba atque aspera vilescebant. Erat delectatio contra delectationem : erat delectatio contra dolorem. Delectatio illa contra utrumque pugnabat, et contra sævientem mundum, et contra blandientem. Respondebat mundo : Quid blandiris? Dulcius est quod amo, quam id quod polliceris. Audio dicentem mihi Deum, imo Scripturam sanctam : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ*, *Domine*, *quam abscondisti timentibus te* (*Psal.* XXX, 20)? Ecce iterum bona multitudo, quia non dissentiens, sed in uno.

5. *Orationibus martyrum se commendat Ecclesia. Martyrum plena victoria. Tentatio Domini triplex ad illecebras pertinens. Aliud tentationis genus in tormentis.* Non ergo mirum est, fratres mei : scitis quo loco martyres recitentur? Non pro illis orat Ecclesia. Nam merito pro aliis defunctis dormientibus orat Ecclesia : pro martyribus non orat, sed eorum potius orationibus se commendat. Certaverunt enim adversus peccatum usque ad sanguinem. Impleverunt quod scriptum est, *Certa pro veritate usque ad mortem* (*Eccli.* IV, 33). Promissa mundi contempserunt : sed parum est; parum est enim lethum contemnere, parum est aspera tolerare : ubi usque ad sanguinem certamen, ibi gloriosissima et plena victoria. Nam prima Domino nostro principi martyrum tentamenta sunt blandimenta proposita : *Dic lapidibus istis ut panes fiant. Tibi dabo omnia regna ista. Videamus si suscipiunt te Angeli ; quia scriptum est, Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Ista læta mundi sunt : in pane, concupiscentia carnis; in promissione regnorum, ambitio sæculi; in curiositate tentationis, concupiscentia oculorum : hæc omnia de sæculo sunt; sed blandiuntur, non sæviunt. Attendite martyrum Ducem exemplorum certamina proponentem, et certantes misericorditer adjuvantem. Quare se permisit tentari, nisi ut doceret resistere tentatori? Promittit mundus carnalem voluptatem : responde illi, Delectabilior est Deus. Promittit mundus honores et sublimitates sæculares : responde illi, Altius est omnibus regnum Dei. Promittit mundus superfluas vel damnabiles curiositates : responde illi, Sola non errat veritas Dei. Cum ista triplici tentatione Dominus fuisset tentatus, quia in omnibus illecebris mundi hujus tria sunt, aut voluptas, aut curiositas, aut superbia ; quid ait Evangelista? *Postquam perfecit diabolus omnem tentationem :* omnem, sed ad illecebras pertinentem. Restabat alia tentatio in asperis et duris, in sævis, in atrocibus atque immitibus ; restabat alia tentatio. Hoc sciens Evangelista, quid peractum esset, quid restaret, ait : *Postquam complevit diabolus omnem tentationem, recessit ab eo ad tempus* (*Matth.* IV, 1-11, *et Luc.* IV, 1-13). Discessit ab eo, id est, insidians serpens : venturus est rugiens leo ; sed vincet eum, qui conculcabit leonem et draconem (*Psal.* XC, 13). Revertetur : introibit in Judam, faciet magistri traditorem. Adducet Judæos, non jam adulantes, sed sævientes : vasa sua possidens clamabit linguis omnium, *Crucifige*, *crucifige* (*Luc.* XXIII, 21). Ibi Christum victorem quid miramur? Deus omnipotens erat.

6. *Patientiæ exemplum in Domino et in martyribus conservis nostris præstitum.* Propter nos pati voluit Christus. Ait apostolus Petrus : *Pro vobis passus est*, *relinquens vobis exemplum*, *ut sequamini vestigia ejus* (I *Petr.* II, 21). Pati te docuit, et patiendo te docuit. Parum erat verbum, nisi adderetur exemplum. Et quomodo docuit, fratres? Pendebat in cruce, Judæi sæviebant : in asperis clavis pendebat, sed lenitatem non amittebat. Illi sæviebant, illi circumlatrabant, illi pendenti insultabant; quasi uno summo medico in medio constituto, phrenetici, circumquaque sæviebant. Pendebat ille, et sanabat. *Pater*, inquit, *ignosce illis*, *quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Petebat, et tamen pendebat : non descendebat, quia de sanguine suo medicamentum phreneticis faciebat. Denique quia verba petentis Domini, ejusdemque misericordiam exaudientis, quia Patrem petiit, et cum Patre exaudivit ; quia illa verba non potuerunt inaniter fundi, post resurrectionem suam sanavit quos pendens insanissimos toleravit. Ascendit in cœlum, misit Spiritum sanctum ; nec se illis ostendit post resurrectionem, sed solis fidelibus discipulis suis, ne quasi insultare se occidentibus voluisse videretur. Plus enim erat, amicos docere humilitatem, quam inimicis exprobrare veritatem. Resurrexit : plus fecit quam illi exigebant, non credendo, sed insultando et dicendo, *Si filius Dei est*, *descendat de cruce* (*Matth.* XXVII, 40). Et qui de ligno descendere noluit, de sepulcro surrexit. Ascendit in cœlum, misit inde Spiritum sanctum : implevit discipulos, correxit timentes, fecit fidentes. Petri trepidatio in fortitudinem prædicatoris repente conversa est. Unde hoc homini? Quære Petrum præsumentem, invenis Petrum negantem : quære Deum adjuvantem, Petrum invenis prædicantem. Ad horam trepidavit infirmitas, ut præsumptio vinceretur, non ut pietas deleretur. Implet ille Spiritu suo, et facit prædicatorem fortissimum, cui præsumenti prædixerat, *Ter me negabis.* Præsumpserat enim ille de viribus suis, non de Dei dono, sed de libero arbitrio. Dixerat enim, *Tecum ero usque ad mortem* (*Matth.* XXVI, 33-35). Dixerat in abundantia sua, *Non movebor in æternum.* Sed qui in voluntate sua præstiterat decori ejus virtutem, avertit faciem suam, et factus est conturbatus (*Psal.* XXIX, 7, 8). *Avertit*, inquit, *Dominus*, *faciem suam :* ostendit Petro Petrum ; sed postea respexit, et Petrum firmavit in petra. Imitemur ergo, fratres mei, quantum possumus, in Domino passionis exemplum. Implere poterimus, si ab illo posca-

mus adjumentum, non prævenieudo, sicut Petrus præsumens; sed sequendo et orando, sicut Petrus proficiens. Quando enim Petrus ter negavit, quid evangelista dicit, attendite: *Et respexit eum Dominus, et recordatus est Petrus* (*Luc.* XXII, 61). Quid est, *respexit eum*? Non enim Dominus in facie corporali eum tanquam commemorando respexit. Non sic est: Evangelium legite. Dominus in interioribus domus judicabatur, Petrus in atrio tentabatur. Ergo *respexit eum Dominus*, non corpore, sed majestate; non oculorum carnis intuitu, sed misericordia altissima. Ille quia averterat faciem suam, respexit eum, et factus est liberatus. Ergo præsumptor periisset, nisi Redemptor respexisset. Et ecce lacrymis suis ablutus, correptus et ereptus prædicat Petrus. Prædicat qui negaverat: credunt qui erraverant. Valet in phreneticis medicina illa sanguinis Domini. Bibunt credentes quod fuderunt sævientes. Sed multum est ad me, inquit, imitari Dominum. Ex gratia Domini imitare conservum, imitare Stephanum, imitare Marianum et Jacobum. Homines erant, conservi erant; sicut tu nati, sed ab illo qui non sic natus est, coronati.

SERMO CCLXXXV * (*a*).

In die Natali martyrum Casti et Æmili (*b*).

1. *Martyrum sic celebranda solemnia, ut eos delectet imitari.* Sanctorum martyrum non magna solum, sed etiam pia virtus (ipsa est enim utilis virtus, imo ipsa est vera et sola dicenda virtus, quæ non militat typho, sed Deo) admonet nos Charitati vestræ loqui, eamque admonere, ita solemnia martyrum celebrare, ut vestigia martyrum sequendo delectet imitari. Non enim et ipsi quod fortes exstiterunt, de suo habuerunt. Non usque ad illos fons ille manavit. Qui dedit ipsis, potens est dare et nobis: quoniam unum pretium datum est pro omnibus nobis.

2. *Martyrem non facit pœna, sed causa. Latronis in cruce fides causam patientis mutavit. Tres cruces. Crux Christi, tribunal judicis.* Illud ergo præcipue commonendi estis, quod assidue commoneri, et semper cogitare debetis, quod martyrem Dei non facit pœna, sed causa. Justitia enim nostra, non cruciatibus, delectatur Deus: nec quæritur in omnipotentis veracisque judicio, quid quisque patiatur, sed quare patiatur. Ut enim cruce dominica nos signemus, non fecit hoc Domini pœna, sed causa. Nam si pœna hoc fecisset, hoc et latronum similis pœna valuisset. Unus locus erat trium crucifixorum, in medio Dominus, qui *inter iniquos deputatus est* (*Isai.* LIII, 12). Duos latrones hinc atque inde posuerunt: sed causam similem non habuerunt. Lateribus pendentis adjungebantur, sed longe separabantur. Illos facinora sua, illum crucifixerunt nostra. Verumtamen etiam in uno ipsorum satis apparuit, quantum valeret, non cruciatus pendentis, sed pietas confitentis. Acquisivit latro in dolore, quod Petrus perdiderat in timore: scelus admisit, crucem ascendit; causam mutavit, paradisum comparavit. Meruit omnino causam mutare, qui non contempsit in Christo similitudinem pœnæ. Judæi contempserunt miracula facientem, ille credidit in pendentem. Consortem crucis Dominum agnovit, et regno cœlorum credendo vim fecit. Tunc in Christum latro credidit, quando fides apostolica trepidavit. Merito audire meruit, *Hodie mecum eris in paradiso.* Hoc quidem sibi ipse non promiserat: magnæ quidem se misericordiæ commendabat, sed et sua merita cogitabat. *Domine*, inquit, *memento mei, dum veneris in regnum tuum.* Quousque veniret Dominus in regnum suum, in pœnis se futurum sperabat, et saltem in ejus adventu misericordiam in se fieri flagitabat. Proinde se latro, sua merita cogitans, differebat: sed Dominus latroni, quod desperaverat, offerebat; tanquam diceret, Tu petis ut meminerim tui, dum venero in regnum meum: *Amen, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII, 42, 43). Agnosce cui te commendas; quem credis venturum, antequam veniam, ubique sum. Ideo quamvis in inferna descensurus, habeo te hodie in paradiso; non alteri commendatum, sed mecum. Ad homines enim mortales et ad ipsos mortuos descendit humilitas mea, de paradiso autem nunquam discedit divinitas mea. Ita factæ sunt tres cruces, tres causæ. Unus latronum Christo insultabat, mala confessus Christi se misericordiæ commendabat alter sua dabat. Crux Christi in medio non fuit supplicium, sed tribunal: de cruce quippe insultantem damnavit, credentem liberavit. Timete insultantes, gaudete credentes: hoc faciet in claritate, quod fecit in humilitate.

3. *Munera gratiæ ex profundo Dei judicio dantur. Petrus præsumptor paulisper deseritur, ut sibi demonstretur. Præsumptores odit Deus.* Munera divina de profundo Dei judicio veniunt: mirari ea possumus, investigare non possumus. *Quis enim cognovit sensum Domini?* et, *Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus* (*Rom.* XI, 34, 33)! Sequens per omnia vestigia Christi Petrus conturbatur, et negat: respicitur, et plorat; fletus tergit quod timor infecerat. Non fuit illa Petri desertio, sed eruditio. Amare quippe Dominum interrogatus [1] in corde suo præsumpserat se pro eo etiam moriturum. Viribus suis hoc tribuerat: nisi paulisper a regente desereretur, non sibi demonstraretur. Ausus est dicere, *Animam meam pro te ponam.* Animam suam pro Christo præsumptor se positurum esse jactabat, pro quo nondum posuerat Liberator. Denique cum timore turbatur, sicut Dominus prædixerat, ter negat eum, pro quo se promiserat moriturum. Sicut scriptum est, *Respexit illum Dominus.* At ille *amare flevit* (*Luc.* XXII, 33, 61, 62). Amara erat recordatio negationis, ut dulcis esset gratia redemptionis. Nisi desertus, non negaret; nisi respectus, non fleret. Odit Deus præsumptores de viribus suis, et tumorem istum

* Emendatus ad r. t. v. et ad Lov.

(*a*) Alias, 4 inter editos ex majoris Carthusiæ manu scriptis.

(*b*) Sermo notatus est in Possidii Indiculo, cap. 9. Martyrum vero istorum natalitia in martyrologiis et in Carthaginensi calendario consignata sunt XI cal. junii.

[1] Aliquot Mss., *amorem quippe Domino interrogante.*

in eis, quos diligit, tanquam medicus secat. Secando quidem infert dolorem : sed firmat postea sanitatem. Itaque resurgens Dominus commendat Petro oves suas, illi negatori; sed negatori, quia præsumptori; postea pastori, quia amatori. Nam quare ter interrogat amantem, nisi ut compungat ter negantem? Proinde perfecit postea Petrus gratia Dei, quod primo non potuit fiducia sui. Nam posteaquam illi oves, non Petri, sed suas commendavit, ut non pasceret sibi, sed Domino, annuntiavit ei passionem futuram, quam primo perdiderat; quoniam præpropere festinabat. *Cum senior*, inquit, *factus fueris, alter te cinget, et feret quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte glorificaturus erat Dominum* (*Joan.* XXI, 18 *et* 19). Factum est, pervenit Petrus ad passionem, qui lacrymis diluerat negationem. Quod ei promiserat Salvator, non potuit auferre tentator.

4. *Castus et Æmilius in tormentis unde victi primum, unde post victores.* Tale aliquid factum esse arbitror etiam in his martyribus sanctis Casto et Æmilio, quorum diem hodie celebramus (*a*). Fortasse et ipsi de suis viribus antea præsumpserunt, et ideo defecerunt. Ostendit eis qui essent ipsi, qui ipse. Repressit præsumentes, et vocavit credentes : adjuvit pugnantes, coronavit vincentes. Denique jam de illis gaudebat inimicus in prima congressione, quando cesserunt doloribus, in suis eos partibus computabat; jam exsultabat, jam suos habebat : sed quantum eis concessum est, Domino miserante; alii martyres diabolum vicerunt tentantem, isti etiam triumphantem. Itaque, fratres mei, meminerimus quorum celebritatem hodie celebramus : nec velimus imitari quod victi sunt, sed potius quod vicerunt. Ideo magnorum casus non latuerunt, ut timeant qui de se præsumpserunt. Ubique nobis humilitas magistri boni diligentissime commendatur. Quandoquidem et salus nostra in Christo, humilitas Christi est. Nulla enim nostra salus esset, nisi Christus humilis pro nobis fieri dignatus esset. Meminerimus de nobis ipsis non esse præfidendum. Deo commendemus quod habemus : ab illo imploremus quod minus habemus.

5. *Martyres advocati nostri, et tamen unus advocatus noster Christus.* Martyrum perfecta justitia est, quoniam in ipsa passione perfecti sunt. Ideo pro illis in Ecclesia non oratur. Pro aliis fidelibus defunctis oratur, pro martyribus non oratur : tam enim perfecti exierunt, ut non sint suscepti nostri, sed advocati. Neque hoc in se, sed in illo cui capiti perfecta membra cohæserunt. Ille est enim vere advocatus unus (I *Joan.* II, 1), qui interpellat pro nobis, sedens ad dexteram Patris (*Rom.* VIII, 34) : sed advocatus unus, sicut et pastor unus. Nam *oportet*, inquit, *me et eas oves adducere, quæ non sunt de hoc ovili* (*Joan.* X, 16). Ut Christus pastor, Petrus non pastor? Imo et Petrus pastor, et cæteri tales sine ulla dubitatione pastores. Nam si non pastor, quomodo ei dicitur, *Pasce oves meas* (*Joan.* XXI, 17)? Sed tamen verus pastor, qui pascit oves suas. Petro enim dictum est, non, Pasce oves tuas; sed, *meas.* Petrus ergo non in se, sed in corpore pastoris est pastor. Nam si oves suas pasceret, continuo fierent hædi, quos pasceret.

6. *Extra Ecclesiam non oves Christi, sed hædi pascuntur a schismaticis. Donatistarum vox.* Contra hoc enim quod Petro dicitur, *Pasce oves meas;* dicitur in Canticis canticorum, *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres.* Cui dicitur, utique agnoscimus, et in illa nos etiam audimus. Ecclesia quippe hoc audit a Christo, sponsa audit a sponso : *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres, exi tu* (*Cant.* I, 7). Quam mala vox, *Exi. A nobis*, inquit, *exierunt, sed non erant ex nobis* (I *Joan.* II, 19). Huic tristi voci, quod est, *Exi*, contraria est in bono illa vox gratulabilis, *Intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* XXV, 21). Ergo, *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres*, o catholica pulchra inter hæreses : *nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres, exi tu;* non enim ego te ejicio, sed *exi tu.* A nobis enim exierunt, *qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes* (*Judæ* 19). Non enim dictum est, Ejecti sunt; sed, *Exierunt.* Hoc et in primis peccantibus justitia divina servavit. Tanquam enim jam pronos proprio pondere, dimisit eos de paradiso, non exclusit (*Gen.* III, 23). *Nisi* ergo *cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres, exi tu :* non ego te ejicio, *exi tu.* Ego te in corpore meo volo sanari, tu putredinem tuam appetis amputari. Hoc illis dictum est, qui prævidebantur exituri, ut possint se agnoscere et cavere mansuri. Quare enim et illi exierunt, nisi quia se non agnoverunt? Si enim agnoscerent, ibi viderent non suum, sed Dei esse quod darent. Ego do : meum est quod do; et ideo sanctum est, quia ego do. Non te agnovisti, merito existi. Noluisti enim audire dicentem, *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres.* Pulchra enim aliquando eras, quando sponsi tui membris inhærebas. Noluisti ergo audire et appendere quid sit, *Nisi cognoveris temetipsam :* quia utique fœdam te invenit, quia de fœda pulchram fecit, quia de nigra dealbavit. *Quid enim habes quod non accepisti* (I *Cor.* IV, 7)? Non ergo advertis quemadmodum dictum sit, *Nisi cognoveris temetipsam, exi tu.* Et putasti te pascere debere oves tuas, non quomodo dictum est Petro, *Pasce oves meas.* Sed vide quid tibi adjunxerit, quid tibi ista prædixit : *Exi tu in vestigiis gregum;* non gregis, sed *gregum.* Nam ibi pascuntur oves Christi, ubi est unus grex et unus pastor. *Exi* ergo *tu in vestigiis gregum*, divisibilis, divisa, conscissa; *exi tu in vestigiis gregum : et pasce hædos tuos;* non sicut Petrus, *oves meas*, sed *hædos tuos : in tabernaculis pastorum*, non in tabernaculo pastoris. Petrus intrat charitate, tu exis animositate : quia Petrus cognovit semetipsum, ideo se flevit de se præsumentem, et invenire meruit adjuvantem : ideo *exi tu.* Ille *oves meas*, tu *hædos tuos.* Ille in tabernaculo pastoris, tu *in tabernaculis pastorum.* Quid ergo

(*a*) Cyprianus in libro de Lapsis : « Sic, sic Casto et Æmilio aliquando Dominus ignovit : sic in prima congressione devictos, victores in secundo prælio reddidit; ut fortiores ignibus fierent, qui ignibus ante cessissent. »

jactas pœnam tuam malam, quæ non habes causam bonam?

7. *Martyres in Ecclesiæ unitate honorandi.* Martyres itaque intus honoremus in tabernaculo pastoris, in membris pastoris, habentes gratiam, non audaciam; pietatem, non temeritatem; constantiam, non pertinaciam; collectionem, non divisionem. Proinde si vultis martyres veros imitari, causam vobis eligite, ut dicatis Domino: *Judica me, Domine, et discerne causam meam a gente non sancta* (*Psal.* XLII, 1). Discerne, non pœnam meam; nam habet hanc et gens non sancta; sed causam meam, quam non habet nisi gens sancta. Causam ergo vobis eligite, causam bonam et justam tenete, et in adjutorio Domini nullam pœnam timete. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCLXXXVI * (a).

In Natali martyrum Protasii et Gervasii (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Martyres græce, latine Testes. Testis Christi usque ad mortem non omnis qui in eum credit. Credentium tres gradus.* Martyres, nomen est græcum, sed jam isto nomine consuetudo utitur pro latino: latine autem Testes dicuntur. Sunt ergo martyres veri, sunt falsi: quia sunt testes veri, sunt falsi. Sed ait Scriptura, *Testis falsus non erit impunitus* (*Prov.* XIX, 5 *et* 9). Si testis falsus non erit sine pœna, nec testis verus sine corona. Et facile quidem fuit, Domino Jesu Christo et veritati, quia Deus est, testimonium perhibere; sed usque ad mortem, magnum opus fuit. Fuerunt quidam, quos Evangelium notat, principes Judæorum, qui crediderant in Dominum Jesum: sed propter Judæos, inquit, non audebant publice confiteri. Et continuo nota addita est capiti [1]; secutus enim ait Evangelista, *Amaverunt enim hominum gloriam magis quam Dei* (*Joan.* XII, 43). Fuerunt ergo qui erubescerent coram hominibus confiteri Christum: fuerunt vero alii jam meliores, qui non erubescerent coram hominibus confiteri Christum, sed non eum possent confiteri usque ad mortem. Dona enim Dei sunt hæc: et aliquando gradatim in anima nutriuntur.

CAPUT II.— Attendite prius, et istos tres testes comparate inter se: unum qui credit in Christum, et vix timide susurrat Christum; alium qui credit in Christum, et publice confitetur Christum; tertium qui credit in Christum, et paratus est in sua confessione mori pro Christo. Prior ille tam infirmus est, ut pudor eum vincat, non timor: secundus jam habet firmam frontem, sed nondum usque ad sanguinem: tertius totum [2], ut nihil sit amplius quod restet. Implet enim quod scriptum est, *Certa pro veritate usque ad mortem* (*Eccli.* IV, 33).

2. *Petrus ante mortem Domini infirmior martyribus ac puellis quibusdam. Petrus vitam negando moritur.* De Petro quid dicimus? Prædicavit Christum, missus est, evangelizavit adhuc ante Domini passionem. Novimus enim missos Apostolos, ut Evangelium prædicarent: missus est, et prædicavit. Quantum vicerat illos Judæos, qui timebant publice confiteri? Sed tamen adhuc non erat similis Protasio et Gervasio. Jam apostolus erat, primus erat, Domino cohærebat. Dictum illi erat, *Tu es Petrus* (*Matth.* XVI, 18): sed nondum erat Protasius aut Gervasius, nondum erat Stephanus, nondum erat Nemesianus [1] puer (a); nondum hoc erat Petrus; nondum erat quod mulieres quædam, quod puellæ, quod Crispina, quod Agnes; nondum erat Petrus, quod istarum muliebris infirmitas.

CAPUT III. — Laudo Petrum: sed prius erubesco pro Petro. Quam prompta anima! sed nesciens se metiri. Nam utique si prompta non esset, non diceret Salvatori, Moriar pro te. *Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo* (*Id.* XXVI, 35). Sed medicus qui noverat venam cordis inspicere, prænuntiavit accessionis periculum. *Tu*, inquit, *pro me animam tuam ponis? Agnosce ordinem. Ego prior pono. Tu pro me animam tuam ponis? Amen dico tibi, priusquam gallus cantet, ter me negabis* (*Joan.* XIII, 37, 38). Prænuntiavit medicus quod nesciebat ægrotus. Invenit se ergo ægrotus falsum præsumpsisse, quando interrogatus est, *Tu de illis es* (*Matth.* XXVI, 69)? Quæ interrogavit ancilla, febris fuit. Ecce febris accessit, ecce hæret: quid dicam? Ecce periclitatur, ecce moritur Petrus. Quid est enim aliud mori, quam vitam negare? Negavit Christum, negavit vitam, mortuus est. Sed ille qui resuscitat mortuos, *respexit eum Dominus, et flevit amare* (*Luc.* XXII, 61, 62). Negando periit, flendo resurrexit. Et mortuus est prior pro illo Dominus, sicut oportebat: et mortuus est postea pro Domino Petrus, sicut ordo ipse postulabat: et secuti sunt martyres. Strata est via prius spinosa, et pedibus Apostolorum contrita, facta lenior secuturis.

CAPUT IV. — 3. *Martyres Christum plus asserunt mortui, quam vivi. Mors eorum pretiosa.* Quasi semine sanguinis impleta est martyribus terra, et de illo semine seges surrexit Ecclesiæ. Plus asseruerunt Christum mortui, quam vivi. Hodie asserunt, hodie prædicant: tacet lingua, sonant facta. Tenebantur, ligabantur, includebantur, producebantur, torquebantur, urebantur, lapidabantur, percutiebantur, bestiis subrigebantur. In omnibus suis mortibus quasi viles irridebantur: sed *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* CXV, 15). Tunc in conspectu Domini tantum pretiosa, modo et in conspectu nostro. Tunc enim quando opprobrium erat esse christianum, vilis erat mors sanctorum in conspectu hominum: detestabantur, exsecrationi habebantur; pro maledicto objiciebantur, Sic moriaris, sic cruci-

[1] Vox, *capiti*, non in omnibus inest Mss.
[2] Subaudi, *habet*, vel, *implet*.
* Emendatus ad cl. d. gr. r. t. vat. v. et ad t lim. Par. Lov.
(a) Alias, de Diversis 39.
(b) De his Mediolanensibus martyribus in Carthaginensi calendario et in martyrologiis die junii decima nona.

[1] In recentioribus Mss., *Messanus*. At in antiquissimo Ms Germanensi, ut in editis libris, *Nemesianus*.
(a) Martyrem hunc non habet Romanum martyrologium In calendario Carthaginensi notatur x cal. jan. « Sancti Ne« messiani » celebritas, istius forte pueri memoriæ dedicata, quem videlicet hic laudat Augustinus quasi martyrem vulgo notissimum. Alius est Nemesianus ex Africa episcopus in martyrologiis celebratus iv idus septembris.

figaris, sic incendaris. Modo ista maledicta quis fidelis non optat?

CAPUT V. — 4. *Protasii et Gervasii detectio miraculis illustrata.* Celebramus ergo hodierno die, fratres, memoriam in hoc loco positam sanctorum Protasii et Gervasii, Mediolanensium martyrum. Non eum diem quo hic posita est, sed eum diem hodie celebramus, quando inventa est pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus per Ambrosium episcopum, hominem Dei: cujus tunc tantæ gloriæ martyrum etiam ego testis fui. Ibi eram, Mediolani eram, facta miracula novi, attestante Deo pretiosis mortibus sanctorum suorum: ut per illa miracula jam non solum in conspectu Domini, sed etiam in conspectu hominum esset mors illa pretiosa. Cæcus notissimus universæ civitati illuminatus est, cucurrit, adduci se fecit, sine duce reversus est. Nondum audivimus quod obierit: forte adhuc vivit. In ipsa eorum basilica, ubi sunt eorum corpora, totam vitam suam serviturum se esse devovit. Nos illum gavisi sumus videntem, reliquimus servientem (*a*).

5. *Per martyres non omnibus sanitas, sed eorum imitatoribus immortalitas datur. Æger non exauditur ad voluntatem, sed ad sanitatem.* Non cessat Deus attestari: et novit quomodo ipsa miracula sua debeat commendare. Novit agere, ut magnificentur: novit agere, ne vilescant. Non omnibus donat per martyres sanitatem: sed omnibus promittit imitatoribus martyrum immortalitatem. Quod non omnibus dat, non quærat cui non dat; nec murmuret adversus eum quia non dat, ut det quod in fine promisit. Nam et qui modo sanantur, post paululum aliquando moriuntur: qui in fine resurgunt, cum Christo vivent.

CAPUT VI. — Præcessit caput, exspectat membra secutura: implebitur totum corpus, Christus et Ecclesia. Ibi nos computet scriptos: et in hac vita quod expedit det. Novit enim ille quid expediat filiis suis. *Si ergo vos*, inquit, *cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se* (*Matth.* VII, 11)? Quæ bona? numquid temporalia? Dat et ipsa; sed et infidelibus dat. Dat et ipsa; sed et impiis dat, sed et blasphematoribus suis dat. Bona quæramus, quæ non nobis sint cum malis communia. Novit ille Pater dare ista bona filiis suis. Modo petit ab illo filius suus sanitatem corporis: et non dat, adhuc flagellat. Sed numquid pater, quando flagellat, non præstat? Profert flagellum, sed cogita quale præparet patrimonium. *Flagellat*, inquit, *omnem filium quem recipit. Quam enim diligit Dominus, corripit* (*Hebr.* XII, 6). Ideo ista dico, fratres mei, ne contristemini quando petitis, et non accipitis, et arbitremini quod ante oculos vos non habeat Deus, si ad tempus non exaudiat voluntatem vestram. Non enim semper ægrum exaudit medicus ad voluntatem, quamvis ejus sine dubio procuret atque appetat sanitatem. Non dat quod petit: sed quod non petit, hoc procurat. Petit frigidam, non dat. Crudelis factus est, qui venit sanare? Artis est, non crudelitatis. Non dat ad horam quod delectat: ut sanus possit omnia, nondum sano negantur aliqua.

CAPUT VII. — 6. *Martyribus et Machabæis plus præstitum, quam tribus pueris ab igne liberatis.* Considerate promissiones Dei. Istis ipsis martyribus quid, putatis quia omne quod postulaverunt dedit? Non. Multi se optaverunt dimitti, et cum aliquo miraculo dimitti, quomodo dimissi sunt tres pueri de camino. Qualis vox regis Nabuchodonosor? *Quoniam*, inquit, *speraverunt in eum, et verbum regis immutaverunt.* Quale testimonium perhibet, qui conabatur occidere? Incendi illos voluit, qui postea per illos credidit. Si illi in igne morerentur, occulte coronarentur, huic non prodesset. Ideo ad tempus servati sunt [1], ut crederet infidelis, ut laudaret Deum, qui damnaverat illos. Ipse fuit Deus trium puerorum, qui fuit Deus Machabæorum. Illos de igne liberavit (*Dan.* III, 95), illos in igne mori fecit (II *Machab.* VII). Mutatus est? Plus illos quam illos diligebat? Major corona data est Machabæis. Certe illi evaserunt ignes, sed ad pericula istius sæculi servati sunt: illi in ignibus omnia pericula finierunt. Non ulterius restabat ulla tentatio, sed sola coronatio. Ergo plus acceperunt Machabæi.

CAPUT VIII.—Excutite fidem vestram, oculos cordis proferte, nolite humanos: habetis enim alios intus, quos vobis Dominus fecit, qui vobis oculos cordis aperuit, quando fidem dedit. Ipsos oculos interrogate: qui plus acceperunt, Machabæi, an tres pueri? Fidem interrogo. Homines sæculi hujus amatores si interrogem: Ego inter tres pueros volebam esse, dicit mihi anima infirma. Erubesce matri Machabæorum, quæ voluit filios suos ante se mori, quia sciebat non mori.

7. *Libelli de miraculis martyrum lecti in Ecclesia. Martyrium in lecto.* Ego aliquando memoror de libellis miraculorum martyrum [2], quæ in conspectu vestro leguntur (*a*). Ante dies lectus est quidam libellus, ubi cuidam ægrotæ quæ doloribus acerrimis torquebatur, cum dixisset, Ferre non possum; ait illi ipse martyr qui sanare venerat: Quid, si martyrium duceres? Multi ergo ducunt martyrium in lecto: prorsus multi. Est quædam persecutio satanæ, occultior et astutior quam tunc fuit. Jacet fidelis in lecto, torquetur doloribus, orat, non exauditur: imo exauditur [3], sed probatur, sed exercetur, sed ut recipiatur filius, flagellatur. Ergo cum torquetur doloribus, venit linguæ tentatio, accedit ad lectum aut muliercula aliqua,

(*a*) Vide Confess. lib. 9, cap. 7; et De Civitate Dei, lib. 22, cap. 8.

[1] Sic aliquot Mss. At editi, *coronati sunt*: ac paulo post, *qui damnaverat Deum.*

[2] Ita in pluribus Mss. At in excusis, *Ego quia mando memoriæ de libellis miraculorum Martyris.*

[3] Editi juxta Germanensem Ms., *orat, exauditur; imo non exauditur.* Verior visa est aliorum manuscriptorum lectio, hic restituta.

(*a*) Libellorum ejusmodi dandorum et in populo recitandorum consuetudinem se auctore introductam Augustinus in lib. 22 de Civitate Dei, cap. 8, de miraculis sanitatum per martyrem Stephanum factis agens testatur; ibique significat libellos non ante biennium dari cœpisse. Hæc vero scribebat sub finem anni 426.

aut vir, si vir dicendus est; et dicit ægroto, Fac illam ligaturam, et sanus eris: adhibeatur illa præcantatio, et sanus eris. Ille et ille et ille, interroga, sani inde facti sunt. Non cedit, non obtemperat, non cor inclinat; certat tamen. Vires non habet, et diabolum vincit. Fit martyr in lecto, coronante illo qui pro illo pependit in ligno.

SERMO CCLXXXVII * (a).

In Natali S. Joannis Baptistæ, qui est VIII calendas julii (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Natalis dies Christi tantum et Joannis ab Ecclesia celebratus.* Prolixa narratio, sed compensatur labor auditoris dulcedine veritatis. Illustrem nativitatem beatissimi Joannis præconis et præcursoris Christi, cum sanctum Evangelium legeretur, audivimus. Hinc attendat Charitas vestra, quam magni hominis nativitas facta sit. Natalis dies carnis nulli Prophetarum, nulli Patriarcharum, nemini Apostolorum celebravit Ecclesia: solos duos Natales celebrat, hujus et Christi. Tempora ipsa quibus nati sunt ambo, magnum mysterium præfigurant. Joannes magnus erat homo, sed homo. Tam magnus autem erat homo, ut quidquid plus illo esset, Deus esset. *Qui post me venit, major me est* (*Matth.* II, 11). Dixit hoc Joannes: *Ipse major me est.* Si major te est, quid est quod ipsum majorem te, audivimus dicentem, *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista* (*Id.* XI, 11)? Si nemo hominum est te major, quid est ille qui te major est? Quis sit, vis audire? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.*

2. *Christus hic diem habet natalem ut homo, non ut Deus.* Et quomodo Verbum Dei Deus, per quod facta sunt omnia, quod natum est sine initio temporis, per quod facta sunt tempora, diem natalem invenit in tempore? Quomodo, inquam, Verbum per quod facta sunt tempora, diem natalem invenit in tempore? Quæris quomodo? Audi ipsum Evangelium: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 14). Natalis Christi natalis est carnis, non Verbi: sed ideo natalis est Verbi, quia *Verbum caro factum est.* Natum est Verbum, sed in carne natum est, non in se. In se autem est quidem a Patre, sed diem natalem non habet in tempore.

CAPUT II. — 3. *Mirabilis utraque nativitas, Christi et Joannis, licet tanta sit inter eos distantia.* Natus est Joannes, natus est et Christus: annuntiatus Joannes ab angelo, annuntiatus Christus ab angelo. Utrumque magnum miraculum. Servum præcursorem parit sterilis de sene viro, Dominum possessorem parit virgo sine viro. Magnus homo Joannes: sed plus quam homo Christus; quia et homo et Deus. Magnus homo; sed humiliandus erat homo, ut exaltaretur Deus. Denique quia humiliandus erat homo, audi ipsum hominem: *Non sum dignus corrigiam calceamenti ejus solvere* (*Joan.* I, 27). Si se dignum diceret, quantum se humiliaret? Nec hoc se dixit dignum. Omnino prostravit se, et prostravit se sub petra. Lucerna enim erat (*Id.* V, 35), et vento superbiæ timebat exstingui.

CAPUT III. — 4. *Christi et Joannis in die natali et in passione differentia quid significavit.* Denique quia humiliandus erat omnis homo Christo, ac per hoc et Joannes; et quod exaltandus erat Deus homo Christus, demonstravit et dies natalis, et genera passionum. Natus est Joannes hodie: ab hodierno minuuntur dies. Natus est Christus octavo calendas januarias: ab illo die crescunt dies. Joannes in passione capite est diminutus, Christus in ligno est exaltatus. Quam bene nuntiatus est virgini Mariæ, quam vere, quam sancte[1]: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Credebat, sed modum quærebat. Et quid audivit? *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi*, ipse Spiritus sanctus, id est, *virtus Altissimi obumbrabit tibi. Et propterea hoc quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc.* I, 34 *et* 35). *Virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Erit in te conceptus, libido non erit concupiscentiæ. Non erit æstus, ubi umbram facit Spiritus sanctus. Sed quia corpori nostro sunt æstus, sufficiant hæc charitati vestræ: bene cogitata plura erunt.

SERMO CCLXXXVIII * (a).

In Natali Joannis Baptistæ, II (b).

De voce et verbo.

1. *Celebritas nativitatis S. Joannis.* Diei hodiernæ festivitas anniversario reditu memoriam renovat, natum esse Domini præcursorem ante mirabilem mirabiliter; cujus nativitatem considerare nos et laudare maxime hodie convenit. Ad hoc enim et dies anniversarius huic miraculo dedicatus est, ut beneficia Dei et excelsi magnalia non deleat oblivio de cordibus nostris. Joannes ergo præco Domini missus ante illum, sed factus per illum. *Omnia* enim *per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Missus homo ante hominem Deum, agnoscens Dominum suum, annuntians Creatorem suum; jam in terra præsentem mente discernens, digito ostendens. Ipsius enim verba sunt ostendentis Dominum et testimonium perhibentis, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* (*Joan.* I, 3, 29). Merito ergo sterilis peperit præconem, virgo judicem. In matre Joannis sterilitas accepit fecunditatem: in matre Christi fecunditas non corrupit integritatem. Si vestra patientia, et quietum studium, et attentum silentium præbeat mihi copiam, adjuvante Domino, dicere quod donat ut dicam; erit procul dubio fructus attentionis vestræ, et operæ pretium studii nostri, ut aliquid quod ad magnum sacramentum pertineat, insinuem auribus et cordibus vestris.

2. *Joannes plus quam propheta, se abjecto Christum commendat.* Fuerunt Prophetæ ante Joannem, et

* Emendatus ad gr. et ad Clim. Par. Lov.
(a) Alias, de Diversis 40.
(b) Sermones de Natali Joannis Baptistæ plures notat Possidius in Indiculo, capp. 8, 9 et 10.

[1] Germanensis Ms., *quam vere sancta.*
* Emendatus ad d. r. t. vd. Sirm. et ad Petavianum Ms.
(a) Alias, 25 inter Sirmondianos.
(b) Meminit Possidius in Indiculo, cap. 8; et Fl[illegible] ad

multi, et magni, et sancti, digni Deo, Deo pleni, Salvatoris prænuntiatores; veritatis attestatores. Verumtamen de nullo eorum dici potuit, quod dictum est de Joanne : *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Quid ergo sibi vult ista magnitudo præmissa ante magnum? Ad testimonium magnæ humilitatis. Tam enim magnus erat, ut Christus posset putari. Posset Joannes abuti errore hominum, et non laborare persuadere se esse Christum, quia hoc jam illi, qui eum audiebant et videbant, illo non dicente putaverant. Non erat ei opus seminare errorem, sed confirmare. At ille sponsi amicus humilis, sponso zelans, non se pro sponso adulterum supponens, perhibet testimonium amico suo, et eum qui vere sponsus erat, sponsæ commendat : ut ametur in illo, odit se amari pro illo. *Qui habet*, inquit, *sponsam, sponsus est.* Et quasi diceres, Quid tu? *Amicus autem*, inquit, *sponsi stat, et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi* (*Joan.* III, 29). *Stat, et audit :* discipulus audit magistrum; quia audit, stat; quia si non audit, cadit. Hinc magnitudo Joannis maxime commendatur; quia cum posset putari Christus, maluit Christo testimonium perhibere, illum commendare; se humiliare, quam pro ipso accipi, et a se decipi. Merito dictus est amplius quam propheta. De Prophetis enim, qui fuerunt ante adventum Domini, Dominus ipse ita loquitur : *Multi Prophetæ et justi voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt* (*Matth.* XIII, 17). Etenim illi qui implebantur Spiritu Dei, ut annuntiarent Christum venturum, eo cupiscebant, si fieri posset, in terra videre præsentem. Unde Simeon ille differebatur exire de sæculo, ut videret natum, per quem conditum est sæculum (*Luc.* II, 25, 26). Et ille quidem infantem vidit Verbum Dei in carne : sed nondum docebat, nondum magistri personam professus erat, qui jam apud Patrem Angelis magister erat. Simeon ergo vidit, sed infantem : Joannes autem jam prædicantem, jam discipulos eligentem. Ubi? Ad flumen Jordanis. Inde enim cœpit magisterium Christi. Ibi Baptismus Christi commendatus est futurus : quia susceptus est baptismus præveniens, et viam parans, et dicens, *Parate viam Domino, rectas facite semitas ejus* (*Matth.* III, 3). Baptizari enim voluit Dominus a servo, ut viderent quid accipiunt qui baptizantur a Domino. Inde ergo cœpit, unde merito prophetia præcesserat : *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ* (*Psal.* LXXI, 8). Ad ipsum flumen, unde cœpit dominari Christus, vidit Joannes Christum, cognovit, testimonium perhibuit. Magno se humiliavit, ut a magno exaltaretur humilis. Et se amicum sponsi dixit : et qualem amicum? fortassis æqualem? Absit : longe infra. Quantum longe? *Non sum dignus*, ait, *corrigiam calceamenti ejus solvere* (*Marc.* I, 7). Hic propheta, imo amplius quam propheta, prænuntiari meruit per prophetam. De illo namque dixit Isaias, quod hodie nobis lectum est, « Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur; et erunt tortuosa in directum, et aspera in vias planas; et videbit omnis caro salutare Dei. Exclama : Quid exclamabo? Omnis caro fenum, et omnis claritas ejus ut flos feni : fenum aruit, flos decidit : Verbum autem Domini manet in æternum » (*Isai.* XL, 3-8). Attendat Charitas vestra. Joannes interrogatus quis esset, utrum Christus esset, utrum Elias, utrum propheta, *Non sum*, inquit, *Christus, nec Elias, nec propheta.* Et illi, *Quis ergo es? Ego sum vox clamantis in deserto.* Vocem se dixit. Habes Joannem vocem. Quid habes Christum, nisi Verbum? Vox præmittitur, ut Verbum postea intelligatur. Et quale Verbum? Audi illud tibi clare ostendentem, « In principio, » inquit, « erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil » (*Joan.* I, 20, 21, 1, 2, 3). Si omnia, et Joannes. Quid miramur, si Verbum fecit sibi vocem? Vide, vide utrumque ad flumen, et vocem et Verbum. Vox Joannes, Verbum Christus.

3. *Vocem inter et verbum quid discriminis.* Quæramus quid intersit inter vocem et verbum : attenti quæramus; non parva res est, nec parvam intentionem desiderat. Dabit Dominus, ut nec ego in explicando fatiger, nec vos in audiendo. Ecce duo quædam, vox et verbum. Quid est vox? quid est verbum? Quid? Audite quod in vobis ipsis approbetis, et vobis ipsis a vobismetipsis interrogati respondeatis. Verbum, si non habeat rationem significantem, verbum non dicitur. Vox autem, etsi tantummodo sonet, et irrationabiliter perstrepat, tanquam sonus clamantis, non loquentis, vox dici potest, verbum dici non potest. Nescio quis ingemuit, vox est : ejulavit, vox est. Informis quidam sonus est, gestans vel inferens strepitum auribus sine aliqua ratione intellectus. Verbum autem, nisi aliquid significet, nisi aliud ad aures ferat, aliud menti inferat, verbum non dicitur. Sicut ergo dicebam, si clames, vox est : si dicas, Homo, verbum est; si dicas, Pecus; si, Deus; si, Mundus, vel aliquid aliud. Has enim omnes voces significantes dixi, non inanes, non sonantes et nihil docentes. Si ergo jam distinxistis inter vocem et verbum, audite quod miremini in his duobus, Joanne et Christo. Verbum valet plurimum et sine voce : vox inanis est sine verbo. Reddamus rationem, et quod proposuimus, si possumus, explicemus. Ecce voluisti aliquid dicere : hoc ipsum quod vis dicere, jam corde conceptum est; tenetur memoria, paratur voluntate, vivit intellectu. Et hoc ipsum quod vis dicere, non est alicujus linguæ. Res ipsa, quam vis dicere, quæ corde concepta est, non est alicujus linguæ, nec græcæ, nec latinæ, nec punicæ, nec hebrææ, nec cujusquam gentis. Res est tantum corde concepta, parata procedere. Ergo, ut dixi, res est quædam, sententia quædam, ratio corde concepta, parata procedere, ut insinuetur audienti. Sic igitur quomodo nota est ei in cujus corde est, verbum est, jam notum dicturo [1],

[1] Codex L., *Si ergo nota est ei in cujus corde est, verbum*

nondum audituro. Ecce ergo verbum jam formatum, jam integrum, manet in corde : quærit procedere, ut dicatur audienti. Attendit ille qui concepit verbum quod dicat, et notum habet verbum sibi in corde suo, attendit cui dicturus est. Loquar in nomine Christi auribus eruditis in Ecclesia, et audeo etiam aliquid jam quod sit subtilius, insinuare non rudibus. Intendat ergo Charitas vestra. Videte verbum corde conceptum, quærit procedere, ut dicatur : attendit cui dicatur. Invenit Græcum? græcam vocem quærit, qua procedat ad Græcum. Invenit Latinum? latinam vocem quærit, qua procedat ad Latinum. Invenit Punicum? punicam vocem quærit, qua procedat ad Punicum. Remove diversitatem auditorum, et verbum illud, quod corde conceptum est, nec græcum est, nec latinum, nec punicum, nec cujusquam linguæ. Talem vocem quærit procedendi, qualis assistit auditor. Modo, fratres, ut aliquid propositum sit quod intelligatis, concepi corde ut dicam, Deus. Hoc quod concepi corde, magnum aliquid est. Non enim duæ syllabæ sunt Deus; non enim vox ista brevis est Deus. Deum volo dicere, intendo cui dicam. Latinus est? Deum dico. Græcus est? Θεὸν dico. Latino dico Deum, Græco dico Θεὸν. Inter Deum et Θεὸν distat sonus : litteræ aliæ sunt hic, aliæ sunt ibi : in corde autem meo, in eo quod volo dicere, in eo quod cogito, nulla est diversitas litterarum, nullus sonus varius syllabarum : hoc est quod est. Ut enuntiaretur Latino, alia vox adhibita est; ut Græco, alia. Si Punico enuntiare vellem, aliam adhiberem; si Hebræo, aliam; si Ægyptio, aliam; si Indo, aliam. Quam multas voces faceret personarum mutatione verbum cordis [1], sine ulla sui mutatione vel varietate? Pergit ad Latinum voce latina, ad Græcum græca, ad Hebræum hebræa. Ad audientem pervenit, nec a loquente discedit. Numquid enim quod dicendo in alio facio, ego amitto? Sonus ille adhibitus medius in te aliquid propagavit, a me non emigravit. Deum jam ego cogitabam : tu nondum audieras vocem meam; hac audita, cœpisti et tu habere quod cogitabam : sed ego non perdidi quod habebam. Ergo in me, tanquam in cardine cordis mei, tanquam in secretario mentis meæ, præcessit verbum vocem meam. Nondum sonuit vox in ore meo, et inest jam verbum cordi meo. Ut autem exeat ad te quod corde concepi, ministerium vocis inquirit.

4. *Vocis ministerio opus est ut verbum insinuetur menti auditoris.* Si possim, adjuvante intentione vestra et orationibus, dicere quod volo, puto quia gaudebit qui intelliget : qui autem non intelliget, ignoscat homini laboranti. Deo supplicet miseranti. Etenim et quod loquor inde est. Inde unde loquor, inest cordi quod dicam : sed vocum ministeria laborant ad aures vestras. Quid ergo, fratres? quid ergo? Certe intendistis, certe jam intelligitis, quia verbum erat in corde meo, antequam sibi adhiberet vocem, in qua procederet ad aures vestras. Puto quia intelligant omnes homines : quia quod mihi accidit, hoc omni loquenti. Ecce jam scio quod volo dicere, corde teneo, ministerium vocis inquiro; antequam sonet vox in ore meo, jam tenetur verbum in corde meo. Præcessit ergo verbum vocem meam, et in me prius est verbum, posterior vox : ad te autem, ut intelligas, prior venit vox auri tuæ, ut verbum insinuetur menti tuæ. Nosse enim non posses quod in me fuerat ante vocem, nisi in te fuerit post vocem [1]. Ergo si vox Joannes, verbum Christus : ante Joannem Christus, sed apud Deum; post Joannem Christus, sed apud nos. Magnum sacramentum, fratres. Intendite, accipite magnitudinem rei etiam atque etiam. Delectat enim me intellectus vester, et audaciorem facit ad vos, adjuvante illo quem prædico, tantillus tantum, homo qualiscumque Verbum Deum. Ipso ergo adjuvante, audacior fio ad vos, et præmissa ista informatione distinctionis vocis et verbi, quæ consequantur insinuo. Personam gerebat Joannes vocis in sacramento : nam non ipse solus vox erat. Omnis enim homo annuntiator Verbi, vox Verbi est. Quod enim est sonus oris nostri ad verbum quod in corde gestamus, hoc omnis anima pia prædicatrix ad illud Verbum de quo dictum est : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum* (*Joan.* I, 1, 2). Quanta verba, imo quantas voces facit verbum corde conceptum! Quantos prædicatores fecit Verbum apud Patrem manens! Misit Patriarchas, misit Prophetas, misit tot et tantos prænuntiatores suos. Verbum manens voces misit, et post multas præmissas voces, unum ipsum Verbum venit tanquam in vehiculo suo, in voce sua, in carne sua. Collige ergo tanquam in unum omnes voces, quæ præcesserunt Verbum, et eas omnes constitue in persona Joannis. Harum omnium sacramentum ille gestabat, harum omnium persona sacrata et mystica ille unus erat. Ideo proprie dictus est vox, tanquam omnium vocum signaculum atque mysterium.

5. *Vocis ministerium minuitur, crescente profectu mentis ad Verbum.* Ergo attendite jam quo pertineat, *Illum oportet crescere, me autem minui.* Attendite, si possim eloqui; si non dicam, insinuare, sed saltem cogitare sufficiam, quo modo, qua ratione, qua intentione, qua causa, secundum distinctionem quam locutus sum vocis et verbi, dixerit ipsa vox, ipse Joannes, *Illum oportet crescere, me autem minui* (*Id.* III, 30). O magnum et mirabile sacramentum! Attendite personam vocis, in qua persona erant sacramenta omnium vocum, dicentem de persona Verbi, *Illum oportet crescere, me autem minui.* Quare? Attendite. Apostolus dicit, *Ex parte scimus, et ex parte prophetamus; cum autem venerit quod perfectum est, quod ex parte est evacuabitur* (I *Cor.* XIII, 9, 10). Quid est perfectum? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Hoc est perfectum. Quid est perfectum? Dicat et apostolus Paulus, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqua*

jam notum est dicturo.

[1] Mss., *faceret per sonorum mutationes verbum cordis.*

[1] Aliquot Mss., *nisi in te fieret post vocem.*

lis Deo (*Philipp.* II, 6). Nunc æqualem Deo Patri, hoc Verbum Dei apud Deum, per quod facta sunt omnia, videbimus sicuti est, sed in fine. Nam nunc, quod evangelista Joannes dicit, « Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Dilectissimi, scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est » (I *Joan.* III, 2). Hæc visio nobis promittitur, ad hanc visionem erudimur, ad hanc visionem corda mundamus. *Beati* enim, inquit, *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* V, 8). Ostendit carnem suam, ostendit servis, sed formam servi; tanquam propriam vocem suam, inter multas voces, quas præmisit, ipsam etiam carnem suam ostendit. Pater quærebatur, quasi jam ipse sicuti est videretur: qui æqualis Patri Filius, in forma servi servis loquebatur. *Domine*, ait illi Philippus, *ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Omnis intentionis suæ finem quærebat, hoc est, profectus sui terminum, quo cum pervenisset, nihil amplius jam requireret. *Ostende*, inquit, *nobis Patrem, et sufficit nobis.* Bene, Philippe, bene, optime intelligis quod tibi sufficit Pater. Quid est *sufficit?* Nihil ultra quæres: implebit te, satiabit te, perficiet te, Sed vide ne forte sufficiat tibi et iste quem audis. Solus sufficit, an cum Patre? Sed quomodo solus, quando nunquam discedit a Patre? Ergo respondeat Philippo volenti videre: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui vidit me, vidit et Patrem* (*Joan.* XIV, 8, 9). Quid est, *Philippe, qui vidit me, vidit et Patrem*; nisi, Tu me non vidisti, ideo quæris Patrem? *Philippe, qui me vidit, vidit et Patrem.* Tu autem vides me, et non vides me. Non vides enim me qui feci te; sed vides quod factus sum propter te. *Qui me*, inquit, *vidit, vidit et Patrem.* Unde, nisi quia *in forma Dei non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo?* Quid ergo Philippus videbat? Quod *semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo* (*Philipp.* II, 6, 7). Hoc videbat Philippus, formam servi, liber futurus ad formam Dei. Ergo omnium vocum persona Joannes, Verbi persona Christus. Omnes voces necesse est minuantur, quando ad Christum videndum proficimus. Quanto enim proficis ad videndam sapientiam, tanto minus tibi vox est necessaria. Vox in Prophetis, vox in Apostolis, vox in Psalmis, vox in Evangelio. Veniat illud, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Cum eum viderimus sicuti est, numquid ibi recitabitur Evangelium? Numquid prophetias audituri sumus? Numquid Epistolas Apostolorum lecturi sumus? Quare? Quia deficiunt voces, crescente verbo: quia *Illum oportet crescere, me autem minui.* Et Verbum quidem per se ipsum nec crescit, nec deficit in se. In nobis autem crescere dicitur, cum proficiendo in illum crescimus: sicut crescit in oculis lux, cum acie convalescente videtur amplius, quæ acie languente minus utique videbatur. Et minor erat oculis ægris, major est oculis sanis: cum ipsa per se ipsam nec ante imminuta sit, nec postmodum creverit. Minuitur ergo ministerium vocis, cum fit mentis profectus ad Verbum. Ita oportet Christum crescere, Joannem autem minui. Hoc eorum indicant passiones. Nam Joannes minutus est, cæsus capite; Christus exaltatus est, crevit tanquam (*a*) in cruce. Hoc eorum indicant natales dies. Nam a Natali Joannis incipiunt dierum detrimenta; a Christi autem, renovantur augmenta.

SERMO CCLXXXIX * (*b*).

In Natali Joannis Baptistæ, III.

1. *Joannes non sine causa tam mirabiliter natus et tam magnus.* Causa hodiernæ celebris congregationis nostræ, Natale est Joannis Baptistæ, cujus mirabilem conceptum et partum, cum Evangelium legeretur, audivimus. Magnum mysterium, fratres mei: mater Joannis et sterilis erat et anus, pater senex; prorsus in utroque desperata posteritas. Sed quia Deo impossibile nihil est, promissus est filius non credenti. Vox ablata est patri, cui defuit fides: jam enim fuerat scriptum, *Credidi, propter quod locutus sum* (*Psal.* CXV, 10). Non credidit, et non locutus est. Interea etiam virgo concepit, et hoc sublime miraculum longeque præstantius. Concipit sterilis præconem, virgo judicem. Joannes de masculo et femina, Christus de sola femina. Comparandus est forte Joannes Christo? Absit. Non tamen frustra tantus tantum præcessit. Si enim, potestatem conatui meo ipso dignante atque donante Domino Deo nostro, potuero explicare quod sentio, nec mea vilitas deseretur, nec exspectatio vestra fraudabitur. Si autem minus potuero explicare quod sentio, supplebit in cordibus vestris Dominus Deus noster, quod mihi forte pro infirmitate mea subtraxerit. Hoc ideo prælocutus sum, quoniam quid velim dicere, ego scio, vos nescitis; et quæ sit difficultas in exponendo ego jam sentio. Commendandum autem erat vobis, ut in ipsa intentione vestra possitis orare pro nobis.

2. *Joannes homo tantum, Christus Deus et homo.* Hominem concepit Elisabeth, hominem Maria: Elisabeth mater Joannis, Maria mater Christi: sed Elisabeth solum hominem, Maria Deum et hominem. Mira res est, quomodo potuerit concipere creatura Creatorem. Quid est ergo intelligendum, fratres mei, nisi quia ipse sibi fecit carnem de sola matre, qui fecit primum hominem sine patre et matre? Primus ille noster casus fuit, quando femina per quam mortui sumus, in corde concepit venena serpentis. Persuasit enim serpens peccatum, et admissus est male suadens. Si primus noster casus fuit, cum femina concepit corde venena serpentis; non mirandum quod salus nostra facta est, cum femina concepit in utero carnem Omnipotentis. Uterque ceciderat sexus, uterque fuerat reparandus. Per mulierem in interitum missi eramus, per mulierem nobis reddita est salus.

3. *Joannes tam excellens homo, ut Christus putaretur. Joannis de se ipso ac de Christo testimonium.* Quid

* Correctus ad d. el. mm. t. et ad Vign.

(*a*) Forte, *exstinctus*.

(*b*) Alias, 3 inter Vignerianos.

sibi ergo vult Joannes? Unde interpositus? unde præmissus? Dicam si potuero. Dominus noster Jesus Christus de Joanne dixit : *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Si compararetur hominibus Joannes, omnes superat ille homo, non eum vincit nisi Deus homo. Joannes præmissus est ante Dominum. Tanta in illo excellentia erat, tanta gratia, ut ipse putatus sit Christus. Christum enim exspectabant Judæi; quia et in ipsis Prophetis, quos et ipsi legerunt, prænuntiatus est Christus. Exspectabant absentem, occiderunt præsentem : cum putant non esse ipsum, defecerunt ipsi, et mansit ipse. Non tamen omnes defecerunt, et de Judæis multi crediderunt. Ergo quia Christus exspectabatur; videte gloriam Joannis : cum enim in illo adverteretur tanta gratia, cum baptizaret in pœnitentia, et pararet viam Domino velut præmissus metator, miserunt ad illum Judæi, et dixerunt, *Quis es tu? Numquid tu Elias, aut propheta? aut tu es Christus? Non sum*, inquit, *Christus, nec Elias, nec propheta. Et tu*, inquiunt, *quis es? Ego sum*, inquit, *vox clamantis in eremo* (*Joan.* I, 21-23). Joannes respondit Judæis quærentibus quis esset, et jam putare incipientibus quod ipse esset Christus, *Ego vox clamantis in eremo.* Audistis, si intenti fuistis, lectionem propheticam, quæ primo recitata est. Ibi scriptum est : « Vox clamantis in eremo, Parate viam Domino, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt tortuosa in directa, et aspera in vias planas; et videbit omnis caro salutare Dei. » Deinde dixit Dominus per Prophetam : *Exclama; et dixi*, *Quid exclamabo?* Et Dominus ibi apud Prophetam : *Omnis caro fenum*, *et omnis claritas carnis ut flos feni : fenum aruit*, *et flos decidit; Verbum autem Domini manet in æternum* (*Isai.* XL, 3-8). Joannes dixit, *Ego vox clamantis in eremo, Parate viam Domino :* hoc est dicere, De me prædictum est a Propheta quod ego futurus eram clamans in eremo. Ad Joannem ergo pertinet dicere, *Omnis caro fenum, et omnis claritas carnis ut flos feni : fenum aruit*, *et flos decidit; Verbum autem Domini manet in æternum.* Verbum concipitur in utero virginis; clamat in eremo vox Verbum. Vox si verbum non sit, strepitus est aurium forte; nam nec hoc forte dici posset. Omne verbum vox, non omnis vox verbum. Si homo ore patente clamet quantum potest, vox est, verbum non est. Quæ est autem vox quæ dicitur verbum? Ubi intelligitur aliquid, vox significans verbum est. Sed ecce necdum sonat, dicere volo aliquid, jam verbum est in corde meo. Verbum est in corde, et nondum vox in ore. Potest ergo esse verbum sine voce, et potest esse vox sine verbo. Adde vocem verbo, procedit in notitiam verbum. Quid ergo Christus ad Mariam? Verbum occultum. Præmissa est vox ut præcederet Verbum. Quid est Joannes? *Vox clamantis in eremo.* Quid est Christus? *In principio erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Quid tu vox? quid tu homo? *Omnis caro fenum*, *et omnis claritas hominis ut flos feni : fenum aruit*, *et flos decidit : Verbum autem Domini manet in æternum.* Tene te ad Verbum; pro te enim suscepit fenum Verbum. Incarnatum Verbum Christus. Sed *omnis caro fenum*, *et omnis honor carnis ut flos feni :* contemnamus præsentia, speremus futura. *Omnis vallis implebitur*, omnis humilitas exaltabitur : *et omnis mons*, *et collis humiliabitur*, omnis superbia dejicietur. Depone montes, imple valles, et facta est campi æqualitas. Da mihi divites et honoratos de flore feni; ipsi audiant, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jacobi* IV, 6). Da mihi pauperes desperatos, conscios infirmitatis suæ; non desperent, credant in eum qui venit propter omnes. Illi erigantur, illi premantur. Venturus ille campum inveniat, non lapidem ubi pedem offendat. Ideo enim dicebat ipse Joannes, *Parate viam Domino;* non mihi, sed Domino; a quo missus sum, non quod ego sum.

4. *Joannes nominis Christi superbam usurpationem cavet.* Sed dicunt Judæi, *Numquid tu es Christus?* Iste si non esset vallis implenda, sed mons humiliandus, invenerat occasionem decipiendi. Illi enim audire ab eo volebant quod crederent. Tantum enim mirabantur ejus gratiam, ut quod diceret, sine dubio crederent. Ecce invenerat occasionem decipiendi generis humani : si diceret, Ego sum Christus, crederent illi. Si jactaret se per nomen alienum, perderet meritum proprium. Si jactaret se quasi Christus, nonne ipse sibi responderet, Quid te extollis? *Omnis caro fenum*, *et claritas ejus ut flos feni : fenum aruit, flos decidit.* Intellige quid manet in æternum : *Verbum autem Domini manet in æternum.* Agnovit se : merito Dominus lucernam eum dixit. Dominus de Joanne hoc ait : *Ille erat lucerna ardens et lucens*, *et vos voluistis exsultare ad horam in lumine ejus* (*Joan.* V, 35). Joannes autem evangelista quid de illo dicit? *Fuit homo missus a Deo*, *cui nomen erat Joannes : hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine; non erat ille lumen.* Quis? Joannes Baptista. Quis hoc dicit? Joannes Evangelista : *Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine.* Tu dicis, *Non erat ille lumen :* de quo dicit ipsum lumen, *Ille erat lucerna ardens et lucens.* Sed novi, inquit, quale lumen dicam; novi in cujus luminis comparatione non est lucerna lumen. Audi quid sequitur : *Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Joan.* I, 6-9). Joannes non omnem illuminat hominem, Christus omnem hominem. Et Joannes agnovit se lucernam, ne vento superbiæ exstingueretur. Lucerna et accendi, et exstingui potest. Verbum Dei exstingui non potest, lucerna semper potest.

5. *Joannes præcursor maximus homo*, *ut Christus agnoscatur plus quam homo.* Missus est ergo summus, homo, qui perhiberet testimonium ei qui plus esset quam homo. Quando enim ille, quo nemo major exsurrexit in natis mulierum, dicit, *Non sum ego Christus*, et humiliat se Christo, aliquid plus homine intelligendus est. Nam si quæris summum hominem Joannem, plus homine Christus est : sic intellige præ-

cursorem, ut quæras judicem; sic audi præconem, ut timeas judicem. Missus est, prædixit venturum. Et quale testimonium Joannes perhibet Christo? Quale audi : *Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere* (*Joan* I, 27). Intellexisti, homo, quid ageres? *Omnis qui se humiliat, exaltabitur* (*Luc.* XIV, 11). Quid igitur de Christo? *Nos omnes de plenitudine ejus accepimus* (*Joan.* I, 16). Quid est, *Nos omnes?* Ergo Patriarchæ, et Prophetæ et Apostoli sancti, vel ante incarnationem præmissi, vel ab incarnato missi, *omnes nos de plenitudine ejus accepimus.* Nos vasa sumus, ille fons est. Ergo si intelleximus mysterium, fratres mei, Joannes homo est, Christus Deus est : humilietur homo, et exaltetur Deus. Ut humilietur homo, eo die natus est Joannes, quo dies incipiunt decrescere. Ut exaltetur Deus, eo die natus est Christus, quo dies incipiunt crescere. Magnum sacramentum. Ideo celebramus Natalem Joannis, sicut Christi, quoniam ipsa nativitas plena est mysterio. Quo mysterio? Altitudinis nostræ. In homine minuamur, in Deo crescamus. In nobis humiliemur, ut in illo exaltemur. Impletum est passionibus amborum hujus tantæ rei sacramentum. Ut minueretur homo, caput perdidit Joannes : ut exaltaretur Deus, Christus ligno suspensus est. Ad hoc missus est Joannes, ut eum imitemur, et ad Verbum nos teneamus. Quantumcumque se jactet humana superbia, de quavis excellentia sanctitatis, quis erit quod Joannes? Quisquis es qui te magnum putas, non eris quod Joannes. Nondum natus erat, et jam nasciturum Dominum exsultans in utero prænuntiabat. Quid excellentius ista sanctitate? Imitare : audi quid dicat de Christo. *Nos de plenitudine ejus accepimus.* Lucerna in nocte fontem tibi ostendit, inde et ipse bibit : *Nos enim,* inquit, *de plenitudine ejus omnes accepimus. Nos omnes :* ille fons, nos vasa : ille dies, nos lucernæ. Magna infirmitas hominum : per lucernam quæritur dies.

6. *Non Joannes solus, sed et Apostoli lucernæ. Candelabrum lucernæ, crux Christi.* Sed et Apostoli, fratres mei, lucernæ sunt diei. Nolite putare quia Joannes solus est lucerna, et Apostoli non sunt. Ait illis Dominus : *Vos estis lux mundi.* Et ne putarent quia talis lux erant, qualis dictus est lux, de quo dictum est, *Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum;* continuo docuit illos veram ipsam lucem. Cum dixisset, *Vos estis lux mundi;* adjunxit, et ait, *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio.* Quod vos dixi lucem, lucernam vos dixi : nolite exsultare in superbia vestra, ne flammula exstinguatur. Non vos pono sub modio : sed ut luceatis, in candelabro eritis. Quod est candelabrum lucernæ? Audite candelabrum : estote lucernæ, et habebitis candelabrum. Crux Christi est magnum candelabrum. Qui vult lucere, non erubescat de ligneo candelabro. Audi, ut intelligas quia candelabrum crux Christi est. *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona facta vestra, et glorificent :* non sicut tu quæris glorificari, quæris exstingui : *glorificent Patrem vestrum qui est in cœlis* (*Matth.* V, 14-16). Per bona opera vestra glorificent Patrem vestrum. Ut lucernæ esse possitis, accendere vos non potuistis, ponere vos supra candelabrum non potuistis : ille glorificetur, qui vobis hoc præstitit. Audi ergo Paulum Apostolum audi lucernam in candelabro exsultantem. *Mihi autem,* ait (clamant qui noverunt quid sequitur), *Mihi autem :* quid tibi autem? *Absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* In candelabro glorior : si se candelabrum subtrahat, cado. *Absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* VI, 14). Laudastis, et favistis. Crucifigatur vobis mundus, crucifigimini mundo. Quid est hoc? Felicitatem non quæratis de mundo : abstinete vos a felicitate mundi. Blanditur mundus, caveatur corruptor : minatur mundus, non timeatur oppugnator. Si bona mundi non te corruperint, si mala mundi non te corruperint, crucifixus est tibi mundus, crucifixus es mundo. Gloriare in candelabro : serva, lucerna, in candelabro semper humilitatem, ut teneas splendorem : observa, ne superbia exstinguaris. Conserva quod factus es, ut de factore glorieris. Quid enim eras, homo? Omnis homo, attende quid natus es : etsi nobilis natus es, nudus natus es. Quid est nobilitas? Nativitas pauperis et divitis æqualis est nuditas. An forte quia nobilis natus es, quantum vis vivis? Quando nescisti, intrasti : quando non vis, exis. Postremo sepulcra inspiciantur, et ossa divitum agnoscantur.

SERMO CCXC * (a).

In Natali Joannis Baptistæ, IV.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Testimonium Joannis de Christo, et Christi de Joanne.* Sanctus Joannes [1], non Evangelista, sed Baptista, missus est ante faciem Christi præparare vias ejus. Testimonium Christi de Joanne est, *In natis mulierum non surrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Testimonium Joannis de Christo est, *Qui venit post me, major me est, cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere* (*Joan.* I, 27). Utrumque testimonium consideremus, quod perhibuit Dominus servo, et quod perhibuit servus Domino. Quod est testimonium Domini de servo? *In natis mulierum non surrexit major Joanne Baptista.* Quod est testimonium servi de Domino? *Qui venit post me, major me est.* Si ergo in natis mulierum non surrexit major Joanne Baptista; qui major illo est, quid est? Joannes magnus homo, sed homo : Christus Joanne major, quia Deus et homo. Ambo mirabiliter nati, præco et Judex, lucerna et dies, vox et Verbum, servus et Dominus. De sterili servus, de virgine Dominus. Ipse Dominus fecit sibi servum in utero sterili, de sene patre, et de anicula matre : et idem ipse Dominus fecit sibi carnem in utero virginis, sine homine patre,

[1] Exordium credimus decurtatum : et certe nonnullis in manuscriptis post titulum præmittitur, *Cujus hodie celebramus natalem diem præcursoris Domini.*

* Castigatus ad tres el. ad gr. r. rm. t. et ad Vm. Fr. Par. Lov.

(a) Alias, 11 inter Homilias 50.

qui fecit primum hominem sine patre et matre. *Nemo surrexit in natis mulierum major Joanne Baptista.* Tam magnus visus est Joannes, ut a nonnullis etiam Christus putaretur. Nec in superbia sua alienum est secutus errorem, nec ausus est dicere, Sum quod putatis: sed, quod bonum erat ei, se agnovit, ut ad pedes Domini, et ad corrigiam calceamenti servus humiliaretur, ne vento superbiæ lucerna exstingueretur.

CAPUT II. — 2. *Natalis Christi et Joannis cur celebretur, non aliorum.* Denique quia in magno sacramento natus est Joannes, ipsius solius justi [1] natalem diem celebrat Ecclesia. Et Natalis Domini celebratur, sed tanquam Domini. Date mihi alium servum præter Joannem inter Patriarchas, inter Prophetas, inter Apostolos, cujus natalem diem celebret Ecclesia Christi. Passionum diem servis plurimis celebramus: nativitatis diem nemini, nisi Joanni. Audistis quando Evangelium legebatur, qui ordo fuerit amborum nascentium, præcursoris et Dominatoris, et quod paulo ante dixi, præconis et Judicis, vocis et Verbi. Angelus Gabriel nuntiat Joannem, idem ipse angelus Gabriel nuntiat Dominum Jesum Christum. Præcedit ille, sequitur ille: ille præcedit obsequendo, sequitur ille regendo [2]. Sequitur enim nascendo, antecedit regendo: quia et ipsum Joannem creavit Christus, post quem creatus est Christus, et creator et creatus; creator ante matrem, creator matris, creatus in matre. Et quid dicam, creator ante matrem? *Ante Abraham ego sum*, ipse dixit, Evangelium loquitur (*Joan.* VIII, 58): audite, vel legite. Sed parum est, ante Abraham creator: ante Adam creator, ante cœlum et terram creator, ante omnes Angelos universamque creaturam spiritualem, Thronos, Dominationes, Principatus et Potestates, ante omnia creator. Quia *in principio*, non est factum Verbum, sed *erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 1-3). Si omnia, visibilia et invisibilia, cœlum et terra, et virgo Maria: quia et virgo Maria de terra, et Christus factor terræ factus est de terra, quia *veritas de terra orta est* (*Psal.* LXXXIV, 12).

CAPUT III. — 3. *Joannes ideo tantus homo, ut Christo se humilians, eum plus quam hominem esse ostendat.* Breviter ergo commendo Charitati vestræ magnum sacramentum. Quoniam multi futuri erant, qui putarent Christum non esse nisi hominem, nihil esse amplius quam hominem: ideo magnus homo, quo major in hominibus non fuit, perhibuit ei testimonium Joannes, subditus, inclinatus, humiliatus. In quantum se humilem reddidisset, si solvere corrigiam calceamenti ejus, dignum se esse dixisset? Attendite in magno sacramento [3] corrigiam calceamenti. Quantum humilis exstitisset, et si se Joannes dixisset dignum? Quid fecit, dicendo se indignum [4]? Propterea notatus est dies nativitatis ejus, et celebrationi Ecclesiæ commendatus.

CAPUT IV. — 4. *Zachariæ et Mariæ eadem fere verba, non eadem incredulitas.* Verum interest plurimum, non solum in matribus, quod illa virgo, illa mulier fuerit sterilis; illa de Spiritu sancto pariens Filium Dei Dominum nostrum, illa de viro suo sene pariens præcursorem Domini. Et illud attendite. Non credidit Zacharias. Quomodo non credidit? Quæsivit ab angelo per quid cognosceret quod promittebat, quoniam ipse erat senex, et uxor ejus processerat in diebus suis. Et dixit illi angelus: *Ecce eris tacens, et non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant, propter quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.* Idem ipse angelus venit ad Mariam, nuntiat Christum nasciturum ex ea in carne, et Maria tale aliquid dicit. Ille enim dixit: *Per quid cognoscam hoc? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis.* Et dicitur ei: *Ecce eris tacens: et non poteris loqui usque in diem quo hæc implebuntur, propter quod non credidisti verbis meis.* Et accepit supplicium taciturnitatis, merito infidelitatis. Quid dixerat propheta de Joanne? *Vox clamantis in eremo* (*Isai.* XL, 3). Tacet Zacharias generaturus vocem. Quia non credidit, tacuit: merito obmutuit quousque vox nasceretur. Si enim recte dictum est, imo quia valde recte dictum est in sancto psalmo, *Credidi, propter quod locutus sum* (*Psal.* CXV, 10): quia non credebat, merito non loquebatur. Sed rogo, Domine, cum audientibus me pariter pulso, aperi nobis, expone nobis quid sibi velit hæc quæstio. Causas quærit Zacharias ab angelo, per quid cognosceret quod illi annuntiatum est, quoniam senex erat, et uxor ejus progressa in diebus suis: dicitur ei, *Quoniam non credidisti, eris tacens.* Nuntiatur Christus virgini Mariæ, et ipsa causam quærit, et dicit angelo, *Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco.* Et ille, *Per quid cognoscam hoc? Ego enim sum senex, et uxor mea progressa in diebus suis.* Et illa, *Quomodo fiet istud? Quoniam virum non cognosco.* Illi dicitur, Tacebis, quia non credis: illi autem causa exponitur, silentium non imponitur. *Quomodo fiet istud? Quoniam virum non cognosco.* Et angelus: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Ecce quomodo fiet quod quæris, ecce quomodo virum non cognoscis et paries, ecce quomodo: quia *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Non timeas æstum libidinis, sub tantæ umbraculo sanctitatis. Quare hoc? Si verba attendamus, aut ambo crediderunt, aut ambo dubitaverunt, Zacharias et Maria. Sed nos verba valemus audire: Deus potest et corda interrogare.

CAPUT V. — 5. *Zacharias desperando interrogat, Maria inquirendo. Gratia Dei quam maxima in incarnatione Verbi.* Intelligimus, charissimi, quoniam Zacharias quando ait, *Per quid cognoscam hoc? ego enim sum senex, et uxor mea progressa in diebus suis*, desperando dixit, non inquirendo: Maria vero quando e contra ait, *Quomodo fiet istud? quoniam virum non*

[1] Sic Mss. Editi vero, *juste.*
[2] Hoc loco tres manuscripti, *regnando*; sed omnes infra, *regendo*
[3] Sic tres Mss. Alii autem cum editis, *in magno Christo.*
[4] Sic meliores Mss. Alii vero, *qui se fecit dicendo indignum.* At Lov., *quod dicendo fecisset se indignum.*

cognosco, inquirendo dixit, non desperando. Dum interrogavit, non de promissione dubitavit. O vere gratia plena! Sic est enim ab angelo salutata, *Ave, gratia plena*. Quis hanc explicet gratiam? Quis huic gratiæ gratias agendo sufficiat? Fit homo, et per liberum arbitrium perit homo, et invenitur homo factus qui fecit, ne periret quem fecit. In principio Verbum Deus apud Deum, per quod omnia facta sunt, fit caro: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14). Caro fit Verbum, sed caro accedit ad Verbum, non perit in carne Verbum. O gratia! Ut hoc haberemus, quid digni eramus [1]?

CAPUT VI. — 6. *Divites, id est superbi, exinaniendi sunt; et esurientes, id est humiles, implendi. Pharisæus, dives; Publicanus, pauper.* Sed videte quid dicat ipsa sancta Maria, plena fide, plena gratia, mater futura, virgo permansura. Quid dicit inter cætera, de quibus singulis loqui, valde multum est? Quid ait? *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes* (*Luc.* I). Qui sunt esurientes? Humiles, indigentes. Qui sunt divites? Superbi et inflati. Non vos longe mitto: ostendo vobis modo in uno templo divitem de illis qui dimittuntur inanes, et pauperem de illis qui implentur bonis. *Ascenderunt duo in templum orare; unus pharisæus, et alter publicanus. Pharisæus dicebat.* Quid dicebat? Attende divitem indigesta ructantem, crapulam exhalantem, sed superbiæ, non justitiæ: *Deus*, inquit, *gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, sicut publicanus iste. Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo.* Rogare veneras, an te laudare? Totum te habere dixisti: nihil tanquam egens petisti. Quomodo ergo orare venisti? *Gratias tibi ago, Domine.* Non dicit: Domine, da mihi gratiam. *Quia non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri.* Ergo tu solus justus? *Quia non sum sicut publicanus iste.* Insultas, non exsultas. *Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo.* O divitem exinaniendum! Veni, veni pauper, esuriens publicane: imo ibi sta, ubi stas. *Publicanus* enim *de longinquo stabat.* Sed Dominus humili appropinquabat. *Nec oculos in cœlum audebat levare.* Quo oculos non levabat, ibi cor habebat. *Sed percutiebat pectus suum, dicens: Domine, propitius esto mihi peccatori.* O esurientem bonis implendum!

7. *Dominicum judicium de Pharisæo et Publicano. Pelagianos redarguit ipso Pharisæo superbiores.* Audisti, Domine, controversiam; prome sententiam. Audite sententiam inter partes prolatam. Non appellat victus, quia non est ad quem. Non enim appellat a Filio ad Patrem. Deus enim *Pater non judicat quemquam; sed omne judicium dedit Filio* (*Joan.* V, 22). Dicat ergo sententiam inter partes Veritas. *Amen*, inquit, *dico vobis, quia descendit hic justificatus de templo, magis quam ille pharisæus.* Quare hoc, rogo te? qua justitia? Vis audire? *Quoniam omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur* (*Luc.* XVIII, 10-14). A quo iste exaltabitur, et qui se exaltat humiliabitur. Quia *esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes.* Vade nunc, et ventila divitias tuas: jacta te, et dic, Dives sum. Quam dives? Si volo, justus sum; si nolo, justus non sum. In potestate habeo justum esse, et justum non esse. Non audis in Psalmo, *Qui confidunt in virtute sua* (*Psal.* XLVIII, 7)? Ergo Deus tibi carnem, Deus tibi sensum, Deus tibi animam, Deus tibi mentem, Deus tibi intelligentiam dedit: tu das tibi ipsi justitiam? Quid est caro, quid sunt sensus, quid est anima, quid est mens, quid est intelligentia sine justitia? Nonne omnia ista, si justitia careant, ad pœnam valebunt? Ergo tam dives es, ut cum Deus tibi dederit inferiora, des tibi potiora? Male dives, exinaniende dives; si tamen habes quod te habere dixisti: *Quid habes quod non accepisti* (I *Cor.* IV, 7)? Nec saltem a superbo et divite illo pharisæo, de his quæ te habere dixisti, gratias Domino agere didicisti.

[1] Sic Am. Er. et Mss. At Lov., *quo digni non eramus*

SERMO CCXCI * (*a*).

In Natali Joannis Baptistæ, V.

1. *Joannis nativitas mirabilis propter Christum.* Quem diem celebramus hodiernum vobis dici non opus est, quia omnes, cum Evangelium legeretur, audistis. Hodie accepimus sanctum Joannem Domini præcursorem, sterilis filium nuntiantem virginis filium, sed tamen servum nuntiantem Dominum. Quia enim venturus erat per virginem Deus homo, præcessit eum de sterili mirabilis homo: ut cum se indignum dicit, cujus calceamenti corrigiam solvat mirabilis homo, agnoscatur Deus homo. Mirare Joannem, quantum potes: Christo proficit quod miraris. Proficit, inquam, Christo, non quia tu præstas aliquid Christo, sed ut tu proficias in Christo. Mirare ergo Joannem, quantum potes. Audisti quod mireris. Annuntiatur per angelum patri sacerdoti: vocem aufert angelus patri non credenti; remanet mutus, in filii nativitate exspectans linguam. Concepit sterilis, concepit et anus: gemina infecunditas, sterilitas et ætas. Dicitur ab angelo qualis futurus sit: impletur in eo quod dicitur; et quod maxime mirandum est, impletur Spiritu sancto adhuc ex utero matris suæ. Deinde veniente Maria sancta, exsultat in utero; et quem non poterat vocibus, salutat motibus. Nascitur, dat patri vocem; pater loquens dat filio nomen: mirantur omnes tantam gratiam (*Luc.* I). Quid enim aliud quam gratia? Ubi enim Joannes iste promeruit Deum? Ubi promeruit Deum, antequam esset qui promereretur? O gratia gratis data!

2. *Ex magnitudine Joannis majestas Christi intelligenda.* Mirantur omnes, obstupescunt, et motu cordis sui dicunt, ut scriberetur nobis quod legeretur: *Quid, putas, erit puer iste? Nam manus Domini cum illo. Quid, putas, erit puer iste?* Excedit metas humanæ naturæ. Novimus pueros: sed, *quid, putas, erit puer iste?* Quare dicis, *Quid, putas, erit puer iste? Manus enim Domini cum illo?* Quia manus Domini cum illo

* Castigatus ad cl. d. rm. t. et ad Vign.

(*a*) Alias, inter Vignerianos 4.

est, jam scimus; sed quid erit, nescimus. Utique valde magnus erit, qui tam magnus cœpit. Quid erit, qui tantillus tantus est? quid erit: Hebescit humana infirmitas, omnium considerantium corda contremiscunt: *Quid, putas, erit puer iste?* Magnus erit: sed quid erit qui major illo erit? Valde iste magnus erit: sed quid erit qui isto magno major erit? Si ille qui modo cœpit esse, tam magnus erit, quid erit qui erat? Sed quid dixi, qui erat? Ante Joannem et Zacharias erat, multo magis ante Joannem et Abraham et Isaac et Jacob erant. Ante Joannem certe cœlum et terra erant. Quid erit qui in principio erat? *In principio* enim, quod est ante Joannem, et ante omnem hominem, *fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I, 1). Sed per quid fecit quæris? In principio non fecit Deus Verbum, sed erat Verbum: *In principio erat Verbum, et Verbum erat*, non qualecumque, sed *Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt.* Et novissimo tempore factus est qui erat, ne periret quod fecerat. *Quid, putas, erit puer iste? Manus enim Domini cum illo est.* Si puer tam magnus erit, quia est cum illo manus Domini; quid ipsa manus Domini? Christus enim manus Domini, Filius Dei manus Dei, Verbum Dei manus Dei. Quæ est enim manus Dei, nisi per quam facta sunt omnia? *Quid, putas, erit puer iste? Manus enim Domini cum illo.* O humana infirmitas, quid factura es in judice, quæ sic hæsitas in præcone? Sed etiam hic quid dixi? Redeo ad considerationem consuetudinis humanæ. Et quid dixi? Præconem dixi, judicem dixi et præco: homo, et judex homo. Quod apparebat dixi, quod latebat quis dixerit? *Verbum caro factum est* (*Joan.* I, 1, 2, 14): non tamen Verbum in carnem versum est. Verbum caro factum est, accipiendo quod non erat; non amittendo quod erat. Ecce admirati sumus præconis ejus nativitatem, quam hodie celebramus, sed propter quem facta est videamus.

3. *Angelus ad Zachariam et ad Mariam missus. Oratio Zachariæ quomodo exaudita.* Venit angelus Gabriel ad Zachariam, non ad Elisabeth uxorem ejus, matrem Joannis: venit, inquam, angelus Gabriel ad Zachariam, non ad Elisabeth. Quare? Quia Joannes per Zachariam futurus erat in Elisabeth. Ergo angelus annuntians venturum Joannem nascendo, non venit ad exceptorium ventris, sed ad fontem seminis. Nuntiavit amborum futurum filium, sed patri nuntiavit. Venturus enim erat Joannes de connubio masculi et feminæ. Ecce iterum ipse Gabriel venit ad Mariam, non ad Joseph: unde erat caro illa cœptura, unde erat initium habitura, ad ipsam angelus venit. Patri autem sacerdoti Zachariæ quomodo angelus futurum filium prænuntiavit? *Noli*, inquit, *timere, Zacharia, exaudita est oratio tua.* Quid enim, fratres mei, sacerdos ille ideo intraverat in sancta sanctorum, ut filios precaretur a Domino: Absit. Dicit aliquis: Unde hoc probas? non enim indicavit Zacharias quid rogaverit. Unum est quod breviter dico: Si petisset filium, crederet annuntiatum. Angelus dicit quod ei filius nasceretur, ille non credit? certe hoc rogaverat? Quis rogat sine spe? aut quis non credit in spe? Si non speras, quare petis? si speras, quare non credis? Quid ergo? *Exaudita est*, inquit, *oratio tua: nam ecce concipiet Elisabeth, et pariet tibi filium.* Quare? Quia *exaudita est oratio tua.* Si diceret Zacharias, Quare? hoc rogavi? Utique angelus nec falleretur, nec falleret, quando dicebat? *Exaudita est oratio tua: nam ecce paritura est uxor tua.* Sed quare hoc dictum est? Quia ille pro populo sacrificabat: sacerdos pro populo sacrificabat, populus Christum exspectabat; Joannes Christum annuntiabat.

4. *Maria inter mulieres benedicta.* Angelus vero idem ipse ad Mariam virginem: *Ave*, inquit, *gratia plena, Dominus tecum:* jam tecum est qui erit in te. *Benedicta tu inter mulieres.* Proprietate hebraicæ linguæ omnes feminas mulieres dici solere Scriptura sancta testatur: ne forte mirentur aut scandalizentur, qui non solent Scripturas audire. Dominus quodam Scripturarum loco aperte dicit, *Segregate mulieres, quæ non cognoverunt virum* (*Num.* XXXI, 17, *sec.* LXX). Ipsam denique recolite originem nostram: quando facta est Eva de latere viri, quid dicit Scriptura? *Detraxit ei costam, et ædificavit eam in mulierem* (*Gen.* II, 22). Jam mulier vocatur, de viro quidem sumpta, sed nondum viro conjuncta. Jam ergo cum auditis ab angelo, *Benedicta tu inter mulieres;* sic accipite, ac si more nostro diceretur, Benedicta tu inter feminas.

5. *Zachariæ et Mariæ similis interrogatio, animus dissimilis. Propositum virginitatis.* Promittitur Zachariæ filius, promittitur et sanctæ Mariæ filius, et dicit etiam ipsa pene ipsa verba quæ dixerat Zacharias. Quid enim dixerat Zacharias? *Unde mihi hoc? Ego enim sum senex, et uxor mea sterilis, et progressa in diebus suis.* Quid et Maria sancta? *Quomodo fiet istud?* Similis vox, dissimile cor. Vocem similem aure audiamus, cor autem dissimile angelo pronuntiante noscamus. Peccavit David, et a propheta correptus dixit, *Peccavi:* continuo ei dictum est, *Dimissum est tibi peccatum* (II *Reg.* XII, 13). Peccavit Saül, et a Propheta correptus dixit, *Peccavi:* nec ei dimissum est peccatum, sed mansit ira Dei super eum (I *Reg.* XV, 30, 35). Quid est hoc, nisi quod similis vox, dissimile cor? Homo enim est vocis auditor, Deus cordis inspector. In illis ergo verbis Zachariæ non fuisse fidem, sed dubitationem et desperationem angelus vidit, angelus indicavit, vocem tollendo, infidelitatem damnando. Sancta vero Maria: *Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco?* Agnoscite propositum virginis. Quando diceret, concubitura cum viro, *Quomodo fiet istud?* Si enim fieret, quomodo de omnibus infantibus fieri solet, non diceret, Quomodo fiet? Sed illa propositi sui memor, et sancti voti conscia, quia noverat quid voverat; dicendo, *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* quoniam non noverat hoc fieri, ut filii nascerentur nisi conjugatis et concumbentibus cum viris suis, quod ipsa proposuerat ignorare, dicendo, *Quomodo fiet istud?* modum quæsivit, non de Dei omnipotentia dubitavit. *Quomodo fiet istud?* Quis modus est quo fiet istud? Annuntias

mihi filium, habes meum paratum animum, dic mihi modum. Potuit enim virgo sancta metuere, aut certe ignorare consilium Dei, quomodo eam vellet habere filium, quasi improbasset virginis votum. Quid enim si diceret, Nube, conjungere viro? Non diceret Deus: accepit enim votum virginis, quomodo Deus [1]. Et hoc ab illa accepit, quod ipse donavit. Dic mihi ergo, nuntie Dei, *Quomodo fiet istud?* Vide angelum scientem, illam quærentem, non diffidentem. Quia ergo vidit eam quærentem, non diffidentem, non se negavit instruentem. Audi quomodo: erit virginitas tua, tu tantum crede veritatem, serva virginitatem, accipe integritatem. Quoniam integra est fides tua, intacta erit et integritas tua. Denique audi quomodo fiet istud: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Tale umbraculum nescit libidinis æstum. *Propterea*, quia *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*; quia fide concipis, quia credendo, in utero, non concumbendo habebis: *propterea quod nascetur de te Sanctum, vocabitur Filius Dei.*

6. *Maria ex gratia mater Filii Dei.* Quid es, quæ postea paritura es? Unde meruisti? unde hoc accepisti? unde fiet in te qui fecit te? Unde, inquam, tibi hoc tantum bonum? Virgo es, sancta es, votum vovisti; sed multum quod meruisti, imo vero multum quod accepisti. Nam unde hoc meruisti? Fit in te qui fecit te, fit in te per quem facta es: imo vero per quem factum est cœlum et terra, per quem facta sunt omnia, fit in te Verbum Dei caro, accipiendo carnem, non amittendo divinitatem. Et Verbum jungitur carni, et Verbum copulatur carni; et hujus tanti conjugii thalamus, uterus tuus; et hujus, inquam, tanti conjugii, id est Verbi et carnis thalamus uterus tuus: unde *ipse sponsus procedit de thalamo suo* (*Psal.* XVIII, 6). Invenit te virginem conceptus, dimittit virginem natus. Dat fecunditatem, non tollit integritatem. Unde tibi hoc? Proterve virginem videor interrogare, et quasi importune aures verecundas ista mea voce pulsare. Sed video virginem verecundantem, et tamen respondentem, meque admonentem: Quæris a me unde mihi hoc? Verecundor tibi respondere bonum meum, angeli audi ipsius salutationem, et in me agnosce tuam salutem. Crede cui credidi. Unde mihi hoc quæris? Angelus respondeat. Dic mihi, angele, unde Mariæ hoc? Jam dixi, cum salutavi: *Ave, gratia plena* (*Luc.* 1, 28).

SERMO CCXCII * (*a*).

In Natali Joannis Baptistæ, VI.

In quo disputatur contra Donatistas (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Joannis nativitas cur celebretur, non aliorum.* Diei hodiernæ solemnitas solemnem desiderat tanta exspectatione sermonem. Ergo, adjuvante Domino, ministrabimus vobis quod dederit, recolentes et animo tenentes nostræ officium servitutis, ut loquamur, non tanquam magistri, sed tanquam ministri; non discipulis, sed condiscipulis; quia nec servis, sed conservis. Magister autem unus est nobis, cujus schola in terra est, et cathedra in cœlo: cujus præcursor Joannes est natus, cujus nativitatis dies hodiernus traditur, hodie celebratur. Hoc majorum traditione suscepimus, hoc ad posteros imitanda devotione transmittimus. Joannis ergo non Evangelistæ, sed Baptistæ Natalem hodie celebramus. Qua prima re posita, occurrit quæstio non prætereunda, quare Natalem, quo est ortus ex utero Joannes, potius celebremus, quam cujuslibet apostoli vel martyris vel prophetæ vel patriarchæ? Si interrogemur, quid respondebimus? Quantum mihi videtur, quantum mearum virium mediocritati occurrit, hæc causa est: Discipuli Domini nati, et per ætatis accessum ad annos capaciores perducti, in discipulatum assumpti sunt; illorum postea fides Domino adhæsit, sed nullius illorum nativitas Domino militavit. Recordemur et Prophetas, recolamus Patriarchas: nati sunt homines, ætatis accessu repleti Spiritu sancto prophetaverunt Christum; nati sunt, ut postea prophetarent. Joannis autem ipsa nativitas Dominum Christum prophetavit, quem conceptum ex utero salutavit.

CAPUT II. — 2. *Cur tantus homo Joannes, nec inter discipulos Domini, sed discipulos habens cum Domino. Donatistarum voces superbæ.* Ista, ut potuimus, soluta quæstione, alteram aggrediamur, pro viribus quas dederit Dominus. Occurrit enim alia quæstio aliquanto, ut mihi videtur, obstrusior, et ad perscrutandum laboriosior, in qua me multum adjuvabit vestra intentio, et pro mea exiguitate ad Dominum deprecatio. Joannes iste tanta excellens gratia, ut quemadmodum dictum est, Dominum etiam ex utero salutaret, nondum loquendo, sed exsultando; cujus gratia in Deum jam tunc erat aperta, quando ejus caro in carne erat inclusa: hic ergo Joannes non invenitur inter discipulos Domini, sed invenitur potius discipulos habuisse cum Domino. Quid est hoc? Quis est iste homo? Homo tantus [1], quis homo tantus? quantus tantus homo? Tamen non sequebatur inter discipulos Dominum, et sequebantur eum discipuli: absit ut dicam, contra Dominum; sed tamen quasi extra Dominum. Discipulos habebat Christus, discipulos habebat Joannes: docebat Christus, docebat Joannes. Quid jam dicam? Baptizabat Joannes, baptizabat Christus. Plus hic de baptismo dico, a Joanne baptizatus est Christus. Ubi sunt qui de ministerio Baptismi arrogantia tumidæ animositatis inflantur? Ubi sunt voces carentes humilitate, elatæ superbia, Ego baptizo, ego baptizo? Quid dixisses, si Christum baptizare meruisses? Magna jam, quantum advertit Sanctitas vestra, apparere et eminere causa cœpit, qua fuerat et Christus a Patre mittendus, et Joannes a Christo præmittendus. Prior missus est Joannes, sed sicut ab obsequentibus anteceditur judex. Posterior homo creatus est Christus, sed Joannem creavit Deus Christus. Erat igitur Joannes homo perfectus quidem, et

[1] Forte, *accepit enim votum virginis, quod vovit Deo.*
* Castigatus ad duos ch. ad el. d. r. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov. et ad Vign.
(*a*) Alias, de Sanctis 25.
(*b*) Citat Florus ad Philipp. II.

[1] Sic Mss. At editi, *tantum.*

cujus tanta gratia commendata est, ut ipse de illo Dominus diceret, *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Iste ergo tam magnus agnoscit Dominum in parvo magnum: agnoscit homo eum qui venerat homo Deus. Si enim in natis mulierum, hoc est, in hominibus, nemo exsurrexit major Joanne Baptista; quisquis Joanne plus est, non tantum homo, sed et Deus est. Debuit ergo tantus iste, et discipulos proprios habere, et cum discipulis suis magistrum omnium Christum cognoscere. Quod enim est majus testimonium veritatis, quam se humiliando eum agnoscere, cui æmulando poterat invidere? Putari Christus potuit, et noluit: existimari Christus potuit, et noluit. Dixerunt homines, cum fallerentur in eo: Num forte hic est Christus? Respondit ille quod non erat, ut maneret quod erat. Inde quippe Adam lapsus perdidit quod erat, quia id quod non erat usurpavit. Recolebat hoc homo iste magnus, sed ut parvo Christo minimus: noverat hoc, recolebat hoc, et tenebat; quia recipere quod ille perdiderat cogitabat. Homo ergo iste, ut dixi, magnus Joannes, cui Dominus testimonium tale perhibuit, quem sic veritas commendavit, ut diceret, *In natis mulierum non exsurrexit major Joanne Baptista;* potuit credi Christus, imo jam ab eis qui ejus magnitudinis gratia fallebantur, credebatur Christus: et in illo errore morerentur, nisi ab illo confitente corrigerentur. Respondit ergo ita putantibus, et ait: *Non sum ego Christus* (*Joan.* I, 20). Tanquam diceret: Certe in honorem meum ita fallimini; et certe mihi hoc putando magnam additis laudem: sed ego me debeo agnoscere, ut vobis errantibus ille possit ignoscere. Si enim quod non erat fallaciter putaretur, ab illo qui erat veraciter amputaretur.

CAPUT III. — 3. *Christus ut humilitatis viam doceret, baptizatus et incarnatus.* Præmissus est ergo Joannes, ut Dominum humilem baptizaret. Baptizari enim Dominus propter humilitatem voluit, non propter iniquitatem. Dominus Christus quare est baptizatus? Dominus Christus Dei Filius unigenitus, quare est baptizatus? Inveni quare est natus, et ibi invenies quare sit baptizatus. Ibi quippe invenies humilitatis viam, quam pede superbo non carpis: quam nisi humili pede calcaveris, ad celsitudinem, quo perducit, pervenire non poteris. Baptizatus est propter te, qui descendit propter te. Vide quantus factus sit tantillus: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Non enim erat rapina, sed erat natura æqualitas Filii cum Patre. Joannes si se Christum putari vellet, illi rapina esset. *Non* ergo *rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Erat enim, et sine rapina erat, coæternus ab æterno natus erat. Tamen *semetipsum exinanivit formam servi accipiens* (*Philipp.* II, 6, 7); hoc est, formam hominis accipiens. *Qui cum in forma Dei esset,* non formam Dei accepisset: ergo *cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* Sic accepit quod non erat, ut non perderet quod erat. Manens Deus, hominem assumpsit. Formam servi accepit, et factus est Deus homo, a quo Deo factus est homo.

CAPUT IV. — Vide ergo, quæ majestas, quæ potestas, quæ sublimitas, quæ cum Patre æqualitas venit propter nos ad indumentum formæ servilis: et intellige illam a magistro tanto humilitatis viam; quoniam plus est quod voluit homo fieri, quam quod voluit ab homine baptizari.

4. *Baptizari cur a Joanne voluit.* Baptizat ergo, inquam, Joannes Christum, servus Dominum, vox Verbum. Mementote enim, *Ego sum vox clamantis in eremo:* et mementote quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 23, 14). Baptizat ergo, inquam, Joannes Christum, servus Dominum, vox Verbum, creatura Creatorem, lucerna solem; sed solem, qui fecit hunc solem; solem de quo dictum est, *Ortus est mihi sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus* (*Malach.* IV, 2). De quo impii sero pœnitentes in fine in judicio Dei dicturi sunt: *Quid nobis profuit superbia? aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt illa omnia, tanquam umbra:* et cum umbris qui secuti sunt umbras. *Ergo,* inquiunt, *erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol*[1] *non est ortus nobis* (*Sap.* V, 6-8). Illis non est ortus Christus, a quibus non est agnitus Christus. Sol ille justitiæ, sine nube, sine nocte; ipse non oritur malis, non oritur impiis, non oritur infidelibus. Nam solem istum de cœlo corporeum quotidie facit oriri super bonos et malos (*Matth.* V, 45). Baptizavit ergo, ut dixi, creatura Creatorem, lucerna solem: et non se extulit baptizator, sed subdidit baptizando (*a*). Nam venienti ad se dixit: *Tu venis ad me baptizari? Ego a te debeo baptizari.* Magna confessio, et secura lucernæ in humilitate professio. Illa si contra solem extolleretur, vento superbiæ cito exstingueretur. Hoc est ergo quod Dominus prævidit, quod baptismo suo Dominus docuit. Baptizari voluit tantus a tantillo; ut breve explicem, salvator a salvando. Nam meminerat Joannes alicujus fortassis, quamvis tantus esset, ægritudinis suæ. Nam unde, *Ego a te debeo baptizari?* Certe Domini Baptismus salus: quia *Domini est salus* (*Psal.* III, 9). *Nam vana salus hominum* (*Psal.* LIX, 13). Unde ergo, *Ego a te debeo baptizari,* si non opus habebat curari? Mira autem in ipsa Domini humilitate medicina: ille baptizabat, et ille sanabat. Si enim Christus *salvator omnium hominum, maxime fidelium* (I *Tim.* IV, 10): apostolica et vera sententia est, quia Christus salvator omnium hominum: nemo dicat, Non opus habeo salvatore. Qui hoc dicit, se medico non humiliat, sed in morbo suo perit. Si salvator omnium hominum, ergo et Joannis: neque enim Joannes non homo. Magnus quidem homo, sed tamen homo. Ille salvator omnium hominum: agnoscit itaque ille salvatorem suum. Neque enim Joannis non erat salvator Christus. Non hoc dicit ipse, qui humiliter confitetur, dicens: *Ego a te debeo baptizari.* Et Dominus: *Sine modo, impleatur omnis*

[1] Editi, *sol intelligentiæ.* Vox, *intelligentiæ,* abest a manuscriptis.

(*a*) Hic olim sermo desinebat Apud Am. Er. et Lov. Reliquam partem Vignerius in supplemento dederat, sed profecto graviter sauciam multis in locis, quæ nunc demum sanantur veterum librorum subsidio.

justitia (*Matth.* III, 14, 15). Quid est, *omnis justitia?* Humilitate commendavit justitiam : justitiam nobis maxime humilitate magister cœlestis et verus Dominus commendavit. Quod enim baptizabatur, ad humilitatem pertinebat : et ideo quod ad humilitatem pertinebat facturus, dixit : *Impleatur omnis justitia.*

5. ***Donatistæ locum Evangelii de arbore et ejus fructu ad ministrum Baptismi perperam transferunt.*** Prævidit multos inflaturos se de ministerio Baptismi, et dicturos, Ego baptizo ; et, Qualis sum ego qui baptizo, talem facio quem baptizo. Unde hoc probas ? Probo, inquit. Quibus testimoniis ? Evangelicis, inquit. Audiamus nescio quem novum evangelistam contra antiquum Baptistam. Quibus ergo testimoniis evangelicis probas, quod qualis es, talem facis cum quem baptizas? Quoniam scriptum est, inquit, *Arbor bona bonos fructus facit.* Scriptum recito, Evangelium fero : *Arbor bona bonos fructus facit, arbor mala malos fructus facit* (*Id.* VII, 17). Agnosco Evangelium : sed tu te, quantum arbitror, non agnoscis. Et ut te patienter aliquantum feram, expone quod loqueris, non me intellexisse interim deputa. Dic mihi quo pertineant hæc testimonia, quid adjuvent ad solvendam hujusmodi de Baptismate quæstionem. Arbor, inquit, bona, bonus baptizator est. Arbor, inquit, bona, sicut illi dicunt : arbor bona, inquit, bonus baptizator est ; fructus ejus bonus, qui ab illo baptizatur : tunc enim erit fructus bonus, si ille fuerit arbor bona. Quid dicis de Christo et Joanne? Evigila, expergiscere, perstringit oculos tuos splendor perspicuæ veritatis ; vide quid præmissum est ante nos ; lege Evangelium : Joannes baptizavit Christum. Dicturus es, Joannes arbor, fructus Christus ? Creaturam vocabis arborem, et fructum Creatorem ? Ideo voluit Dominus Christus a Joanne baptizari, non ut per baptismum iniquitate careret, sed ut iniquitati os clauderet. Ecce qui baptizat, inferior est ; qui baptizatur, dicturus sum, melior ? Hoc forte ad me multum est intelligi. Ad homines redi, ambos vide homines. Ananias Paulum baptizavit. Anania Paulus melior fuit. Nunquam fructus arbore melior fuit. Arbor enim profert fructum, non profertur a fructu.

6. ***Donatistæ se pro Christo jactare convincuntur.*** Tu quid tibi assumas, non vides? Ipse Dominus ait : *Multi venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus* (*Id.* XXIV, 5). Multi errantes et seducentes venerunt in nomine Christi, nullum audivimus dicentem, Ego sum Christus. Innumerabiles hæretici venerunt omnes in nomine Christi, id est in nomine Christi palliati venerunt, parietem luteum splendido nomine dealbantes venerunt, et neminem audivimus dicentem, Ego sum Christus. Quid ergo ? Dominus nescivit quid prædixit? An potius nos ad intelligendum secreta ipsa ad apertionem secreti de somno excitavit, ut perscrutemur et pulsemus, ut nobis aperiatur quod tectum est, et aperto tecto ad Dominum submittamur, ut sicut ille paralyticus, a Domino sanari mereamur (*Marc.* II, 3-12) ? Prorsus invenimus istos dicentes, Ego sum Christus : non his verbis, sed quod pejus est, factis. Non audacia verborum istorum. Quis enim eos audit? Quis ad aures vel ad cor, tam insipientes deceptus admittit? Si dicat ei qui eum baptizaturus est, Ego sum Christus : avertit faciem suam ab illo, relinquit hominis arrogantiam manifestam, quærit Dei gratiam. Non ergo ita ille, Ego sum Christus. Sed quoniam alio modo, Ego sum Christus ; videte quemadmodum. Christus sanat, Christus mundat, Christus justificat : homo non justificat. Quid est justificare? Justum facere. Quomodo mortificare, mortuum facere ; vivificare, vivum facere : sic et justificare, justum facere. Ecce de transverso baptizator quidam, non per januam intrans, sed per maceriam descendens ; non pastor et custos, sed fur et latro ; de transverso ait, Ego baptizo. Si sicut minister, audeo [1] : noli addere ; quidquid amplius est a malo est (*Matth.* V, 37). Et tamen addit, non dubitat. Quid addit ? Ego justifico, ego justum facio. Hoc est enim, Ego sum arbor bona, ex me nascatur qui vult esse fructus bonus. Paululum, si sapienter admittis, audi ; pauca verba sunt, et nisi fallor, lucida sunt. Tu ergo justificas, tu justum facis? Ergo, inquit [2], credat in te quem justificas. Dic, aude dicere, Crede in me ; qui non dubitas dicere, Justificaris a me. Turbatur, fluctuat, excusat. Quid enim opus est, inquit, ut dicam illi, Crede in me? Crede in Christum, dico. Hæsitasti, dubitasti : aliquantum ad nos dignatus es descendere. Confessus es aliquid, unde saneris. Dixisti aliquid rectum, unde prava tua cætera corrigantur. Audi jam non me, sed te. Certe enim non audes dicere, Crede in me. Absit, inquit. Et tamen audes dicere, Justifico te. Audi, et disce, quia unde non audes dicere, Crede in me ; inde debes non audere dicere, Justifico te. Apostolus loquitur, cui cedes, cui velis nolis, subderis. Non enim Apostolo tanquam homini, sed ei de quo dicit Apostolus, *An vultis experimentum accipere ejus, qui in me loquitur Christus* (II *Cor.* XIII, 3) ? Audi ergo non Apostolum, sed Christum per Apostolum. Quid dicit Apostolus ? *Credenti in eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam* (*Rom.* IV, 5). Intendite, obsecro ; videte quam planum est, quam apertum est : *Credenti in eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam.* Quisquis crediderit in eum qui justificat impium, qui de impio facit pium : quisquis ergo crediderit in eum qui justificat impium, qui justum facit eum qui impius erat, deputatur fides ejus ad justitiam. Modo dic, si audes, Justifico te. Vide quomodo tibi respondi ex Apostolo : Si justificas me, credam in te ; quia *credenti in eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam.* Justificas me ? credam in te. Si enim tu me justificas, ego ero credens in eum qui justificat me, id est, qui justificat impium : securus credo, quia deputatur fides mea ad justitiam. Si ergo non audes dicere, Justifico te ; imo si non audes dicere, Crede in me : cave jam ne dicas, Justifico te. Perdite, inveni te ; ne perdas et me et te.

[1] Aliquot Mss., *audio.*
[2] Forte, *inquam.*

7. *Locus Evangelii de arbore et fructu quomodo intelligendus.* Nam illud quod proposuisti de arbore et de fructu, propono tibi aliquid de exemplis, ut discas intelligere quod dictum est, *Arbor bona bonos fructus facit, et arbor mala malos fructus facit.* Ego enim sic intelligo, quomodo et ipse Dominus exponit. Quid est, *Arbor bona bonos fructus facit* (*Matth.* VII, 17)? *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona; et malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala* (*Id.* XII, 35). Homines arbores posuit, thesauros actus posuit. Qualis homo est, tales actus habet. Si bonus homo est, bonos actus habet; si malus homo est, malos actus habet: non potest bonus homo malos actus habere, nec malus homo bonos actus habere. Quid evidentius? quid liquidius? quid apertius? Modo autem te arborem facis bonam qui baptizas, et fructum facis eum quem baptizas; ut qualis es tu, talis sit ille. Absit ab illo, et vide quam perverse intelligis. Est apud vos aliquis, aut fuit aliquando adulter vel occultus. Sed quod nescio, inquit, non me contaminat. Non inde ago; alia quæstio est: de Baptismo volo aliquid dicere; hoc enim suscepimus. Occultus adulter est: ergo fictus est; non adulter fictus, sed adulter verus, fictus castus. Istum ergo adulterum hominem fictum, magisque fictum, quia latet; nam si apertus sit adulter, jam fictus non est: istum ergo adulterum fugiet profecto Spiritus sanctus. Evidens quippe est prolata sententia: *Sanctus enim Spiritus disciplinæ effugiet fictum* (*Sap.* I, 5). Cum ergo sit iste adulter occultus, utique baptizat. Ecce video hominem baptizatum ab adultero occulto: natus est fructus; ubi est arbor bona? Baptizatus est, innocens est, facta est in illo remissio peccatorum; ergo justificatus est impius, natus est fructus bonus: quæro de qua arbore? Dic, responde mihi: arbor illa occultus adulter est, mala arbor est; si hujus arboris iste fructus, malus fructus est. Sententia Domini est, *Arbor mala malos fructus facit.* Respondebis, ut istum fructum bonum esse commendes, non eum de illa arbore natum. Non enim quia nescis tu illam arborem malam, ideo non est mala: tanto est pejor, quanto magis ignoratur. Tanto enim magis ignoratur, quanto perdita astutia occultat factum suum. Nam si apertus adulter esset, vel confessione sanabilis esset. Pessima arbor, et tamen ecce fructus bonus. Unde natus? an forte non natus? Natus, inquis. Quæro unde: quid dicturus es? Unde natus est iste? Non est quid dicat, nisi, De Deo: nescio utrum aliud dicturus est, quam, Ex Deo. Si hoc de omnibus diceret, et non se, cum sit arbor mala, fingendo ostenderet bonam, faceretque pejorem, de omnibus diceret quod ex Deo nascuntur; habet Evangelii evidentem sententiam: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt* (*Joan.* I, 12, 13). Ergo redi ad istum: ex Deo natus est? Ex Deo. Quare iste ex Deo? Quia fructus bonus de arbore mala nasci non potuit. Castus baptizator arbor bona est, non est fictus; vere castus baptizavit, fructus bonus de arbore bona. Ecce et iste fructus bonus, de qua arbore natus est? Dic de mala, si audes. Non audeo, inquit. Ergo et ipse de bona? De bona. De qua bona? Ex Deo. Ille quid? Ex homine casto. Paululum intende: intelligamus quod dicimus. Iste ab homine casto baptizatus, ex arbore bona, id est, ex homine bono, natus est fructus bonus. Ille ab adultero occulto baptizatus, ex arbore mala natus est fructus, quid? Bonus. Non potest fieri. Si bonus est fructus: ergo arborem muta. Fructum istum bonum confiteris, illum hominem malum, quia occultus adulter est: arborem muta huic fructui. Mutavi, inquis: ideo dixi, Ex Deo. Jam compara istos duos natos: illum baptizavit castus manifestus; hunc baptizavit adulter occultus: ille ex homine, iste ex Deo natus est. Felicius ergo natus est ex adultero occulto, quam ille ex casto manifesto.

8. *Ex Joannis et Apostoli verbis Donatistas redarguit.* Melius ergo Joannem audis, o hæretice; melius audis præcursorem recursor[1]; melius audis humilem, o superbe; melius audis lucernam ardentem, o lucerna exstincta. Audi Joannem, cum veniretur ad eum: « Ego quidem baptizo vos in aqua. » Et tu, si te agnoscas, minister es aquæ. « Ego, » inquit, « baptizo vos in aqua; qui veniet autem, major me est. » Quantum major te est? « Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere. » Quantum se humiliaret, si se dignum diceret? Ne hoc quidem dixit dignum se esse, corrigiam calceamenti solvere. *Ipse est qui baptizat in Spiritu sancto* (*Luc.* III, 16, *et Joan.* I, 27, 33). Quid te pro Christo supponis? *Ipse baptizat in Spiritu sancto.* Ergo ipse justificat. Tu quid dicis? Ego baptizo in Spiritu sancto, ego justifico. Certe non dicis, Ego sum Christus? Certe non es de illis, de quibus dictum est, *Multi venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus* (*Matth.* XXIV, 5)? Captus es: atque utinam vel captus inveniaris, qui non captus perieras. Bonum est ad escam magni regis capi retibus veritatis. Noli ergo jam dicere, Ego justifico, ego sanctifico: ne convincaris dicere, Ego sum Christus. Dic potius quod amicus sponsi, non qui te velis jactare pro sponso: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus* (I *Cor.* III, 7). Audi etiam et ipsum, de quo agimus, amicum sponsi. Certe cum Christo quasi discipulos habebat, et Christi discipulus non erat: audi illum confitentem se Christi discipulum. Vide illum inter Christi discipulos, et tanto certiorem, quanto humiliorem; tanto humiliorem, quanto majorem. Vide illum facientem quod scriptum est, *Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam* (*Eccli.* III, 20). Jam dixit, *Non sum dignus corrigiam calceamenti solvere:* sed non in hoc se discipulum demonstravit. *Qui de cœlo*, inquit, *venit, super omnes est* (*Joan.* III, 31): *nos autem omnes de plenitudine ejus accepimus* (*Id.* I, 16). Ergo et ipse inter discipulos erat, qui cum Christo discipulos colligebat. Audi apertius fatentem se discipulum: *Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi stat, et audit eum* (*Id.* III, 29). Et ideo

[1] Vign., *præcursor.* At plerique Mss., *recursor.*

stat, quia audit eum. *Stat et audit;* quia si non audiat, cadit. Merito ille, *Auditui meo dabis*, inquit, *exsultationem et lætitiam.* Quid est, *auditui meo?* Audire illum, non audiri velle pro illo. Et ut noverimus quia in eo quod audit eum, humilitatem commendat: cum dixisset, *Auditui meo dabis exsultationem et lætitiam;* continuo subjunxit, *et exsultabunt ossa humiliata* (*Psal.* L, 10). Stat ergo et audit eum. *Exsultabunt ossa humiliata*, quia franguntur elata. Nullus ergo sibi servus potestatem Domini assumat. Gaudeat se esse in familia, et si est præpositus, proferat in tempore conservis cibaria (*Matth.* XXIV, 45); sed unde et ipse vivat, non ut de ipso illi vivant. Nam quid est proferre in tempore cibaria, nisi proferre Christum, laudare Christum, commendare Christum, prædicare Christum? hoc est, proferre in tempore cibaria. Nam ut esset ipse Christus cibaria jumentorum suorum, natus in præsepi positus est.

SERMO CCXCIII * (*a*).

In Natali Joannis Baptistæ (*b*), VII.

1. *Joannis et Christi in nativitate comparatio.* Sancti Joannis, cujus nativitatem, cum Evangelium legeretur, mirantes audivimus, solemnitatem hodie celebramus. Quanta est gloria judicis, si tanta est præconis? Qualis est venturus via, si talis est qui præparat viam? Nativitatem Joannis quodam modo consecratam observat Ecclesia: nec invenitur ullus in Patribus, cujus nativitatem solemniter celebremus: celebramus Joannis, celebramus et Christi: hoc vacare non potest, et si forte a nobis pro tantæ rei dignitate minus explicatur, fructuosius tamen et altius cogitatur. Nascitur Joannes de anicula sterili, nascitur Christus de juvencula virgine. Joannem parit sterilitas, Christum integritas. In nativitate Joannis ætas congrua non erat parentalis, in nativitate Christi complexus non exstitit maritalis. Ille angelo prædicante nuntiatur, iste angelo nuntiante concipitur. Non creditur Joannes nasciturus, et fit pater mutus: creditur Christus, et fide concipitur. Fit prius adventus fidei in cor virginis, et sequitur fecunditas in utero matris. Et tamen prope eadem verba sunt Zachariæ dicentis, cum angelus Joannem nuntiaret, *Per quid cognoscam hoc? Ego enim sum senex, et uxor mea jam processit in diebus suis:* et Mariæ sanctæ angelo nuntiante partum ejus futurum, « Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? » pene eadem verba. Illi dicitur: « Ecce eris tacens, nec potens loqui, quousque fiant hæc, propter quod non credidisti verbis meis, quæ adimplebuntur tempore suo. » Illi autem: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; propterea quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. » Ille corripitur, illa instruitur. Illi dicitur, Quia non credidisti: illi dicitur, Accipe quod quæsisti. Propemodum eadem verba sunt, *Per quid cognoscam hoc?* et, *Quomodo fiet istud?* Sed eum qui verba audiebat et cor videbat, non latebat. In utriusque verbis cogitatio latebat; sed homines, non angelum latebat: imo non latebat eum qui loquebatur per angelum. Postremo nascitur Joannes, dum jam lux minuitur, et nox incipit crescere: nascitur Christus, dum nox accipit detrimentum, et dies augmentum. Et tanquam hoc signum nativitatis amborum Joannes ipse respiciens, dicit: *Illum oportet crescere, me autem minui* (*Joan.* III, 30). Proposuimus inquirenda, et discutienda prædiximus: sed hoc prælocutus sum, et si omnibus tanti mysterii sinibus perscrutandis non sufficimus, vel facultate, vel tempore; melius vos docebit qui loquitur in vobis, etiam absentibus nobis, quem pie cogitatis, quem corde suscepistis, cujus templa facti estis.

2. *Joannes quidam limes veteris et novi Testamenti. Ideo et de senibus nascitur, et in utero exsultat. Zachariæ os prius clausum, et post apertum.* Videtur ergo Joannes interjectus quidam limes Testamentorum duorum, veteris et novi. Nam eum esse, ut dixi, quodam modo limitem Dominus ipse testatur dicens: *Lex et Prophetæ usque ad Joannem Baptistam* (*Luc.* XVI, 16). Sustinet ergo personam vetustatis, et præconium novitatis. Propter personam vetustatis, de senibus nascitur: propter personam novitatis, in visceribus matris propheta declaratur. Nondum enim natus ad sanctæ Mariæ adventum, exsultavit in utero matris. Jam ibi designatus erat, designatus antequam natus: cujus præcursor esset ostenditur, antequam ab eo videretur. Divina sunt hæc, et mensuram humanæ fragilitatis excedunt. Postremo nascitur, accipit nomen, lingua solvitur patris (*Luc.* I). Refer quod factum est ad significantem imaginem rerum: tantum quod factum est ne non factum putes, quoniam quid significaret forsitan dices. Hoc quod factum est, refer ad significationem rerum, et vide magnum mysterium. Zacharias tacet, et amittit vocem, donec Joannes nasceretur præcursor Domini, et aperiret vocem. Quid est silentium Zachariæ, nisi prophetia latens, et ante prædicationem Christi quodam modo occulta et clausa? Aperitur illius adventu, clara fit venturo eo qui prophetabatur. Hoc est apertio vocis Zachariæ in nativitate Joannis, quod est discissio veli in cruce Christi. Joannes si se ipsum nuntiaret, Zachariæ os non aperiret. Solvitur lingua, quia nascitur vox: nam Joanni jam prænuntianti Dominum dictum est, *Tu quis es?* Et respondit, *Ego sum vox clamantis in eremo* (*Joan.* I, 22, 23).

3. *Vox Joannes, Verbum Christus. Vox Verbum putata.* Vox Joannes, Dominus autem *in principio erat Verbum* (*Ibid.*, 1). Joannes vox ad tempus, Christus Verbum in principio æternum. Tolle verbum, quid est vox? Ubi nullus est intellectus, inanis est strepitus. Vox sine verbo aurem pulsat, cor non ædificat. Verumtamen in ipso corde nostro ædificando advertamus ordinem rerum. Si cogito quid dicam, jam verbum est in corde meo: sed loqui ad te volens, quæro quemadmodum sit etiam in corde tuo, quod jam est in meo. Hoc quærens quomodo ad te perveniat, et in

* Castigatus ad cl. r. rm. t. vat. et ad Vign.
(*a*) Alias, inter Vignerianos 5.
(*b*) Citatur in Bedæ vera Collectione nondum impressa, ad I Tim. II, et in exordio sermonis subsequentis Carthagine pronuntiati.

corde tuo insideat verbum quod jam est in corde meo, assumo vocem, et assumpta voce loquor tibi : sonus vocis ducit ad te intellectum verbi : et cum ad te duxit sonus vocis intellectum verbi, sonus quidem ipse pertransit; verbum autem quod ad te sonus perduxit, jam est in corde tuo, nec recessit a meo. Sonus ergo, transacto verbo ad te, nonne tibi videtur dicere sonus ipse, *Illum oportet crescere, me autem minui?* Sonus vocis strepuit in ministerium, et abiit, quasi dicens, *Hoc gaudium meum completum est* (*Joan.* III, 30, 29). Verbum teneamus, verbum medullitus conceptum non amittamus. Vis videre vocem transeuntem, et Verbi divinitatem manentem? Baptismus Joannis modo ubi est? Ministravit, et abiit. Christi nunc Baptismus frequentatur. Omnes in Christum credimus, salutem in Christo speramus : hoc sonuit vox. Nam quia discernere difficile est a voce verbum, et ipse Joannes putatus est Christus. Vox verbum putata est : sed agnovit se vox, ne offenderet verbum. *Non sum*, inquit, *Christus, nec Elias, nec propheta.* Responsum est, *Tu ergo quis es? Ego sum*, inquit, *vox clamantis in eremo*, *Parate viam Domino* (*Id.* I, 20-23). *Vox clamantis in eremo*, vox rumpentis silentium. *Parate viam Domino*, tanquam diceret, Ego ideo sono, ut illum in cor introducam : sed quo introducam non dignatur venire, nisi viam præparetis. Quid est, *Viam parate;* nisi, congrue supplicate? Quid est, *Viam parate;* nisi, humiliter cogitate? Ab ipso accipite humilitatis exemplum. Putatur Christus, dicit se non esse quod putatur, nec ad suum fastum [1] errorem assumit alienum. Si diceret, Ego sum Christus; quam facillime crederetur, qui antequam diceret, credebatur? Non dixit : agnovit se, distinxit se, humiliavit se. Vidit ubi haberet salutem : lucernam se intellexit, et ne exstingueretur vento superbiæ timuit.

4. *Cur tantæ gratiæ homo missus, qui perhiberet testimonium Christo.* Hæc enim dispositio placuit Deo, ut tantæ gratiæ homo testimonium perhiberet Christo, qui posset putari Christus. Denique *in natis mulierum*, sicut dixit ipse Christus, *nemo exsurrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Si hoc homine nullus erat major homo, qui major est illo, plus est quam homo. Magnum testimonium Christi de se ipso, sed lippientibus et infirmis oculis parum de se testificatur dies [2]. Infirmi oculi diem expavescunt, lucernam ferunt. Ideo præmisit lucernam dies venturus. Sed in corda fidelium lucernam præmisit, ad confundenda corda infidelium. *Paravi*, inquit, *lucernam Christo meo :* Deus Pater in prophetia loquens, *Paravi lucernam Christo meo :* Joannem Salvatori præconem, judici præcursorem venturo, futuro amicum sponso. *Paravi*, inquit, *lucernam Christo meo.* Quare parasti? *Inimicos ejus induam confusione : super ipsum autem florebit sanctificatio mea* (*Psal.* CXXXI, 17, 18). Quomodo per hanc lucernam inimici ejus induti sunt confusione? Evangelium perscrutemur. Calumniantes Judæi Domino dixerunt, *In qua potestate ista facis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Causam quærebant, non fidem; unde insidiarentur, non unde liberarentur. Denique qui corda eorum vidit, attendite quid respondit confusurus eos de lucerna. *Interrogo*, inquit, *etiam vos unum sermonem : Dicite mihi, Baptisma Joannis unde est? de cœlo, an ex hominibus?* Illi continuo repercussi, et quamvis tenuiter radiante die, ad palpandum compulsi, quoniam claritatem illam speculari non poterant, ad sui cordis tenebras confugerunt, et ibi secum turbari cœperunt, offendentes et ruentes. *Si dixerimus*, inquiunt : hoc apud se ipsos, ubi cogitabant, sed quo ille cernebat : *Si dixerimus*, inquiunt, *De cœlo est; dicet nobis, Quare ergo non credidistis ei?* Ipse enim testimonium perhibuerat Christo Domino. *Si autem dixerimus, Ab hominibus; lapidant nos populi :* quia propheta magnus Joannes habebatur. Et dixerunt, *Nescimus.* Nescitis : in tenebris estis, lumen amittitis. Quanto enim melius, si forte tenebræ in corde humano versantur, lumen admittere, non amittere. Ubi dixerunt, *Nescimus :* ait Dominus, *Nec ego dico vobis in qua potestate ista facio* (*Matth.* XXI, 23-27). Scio enim quo corde dixeritis, *Nescimus*, non volentes doceri, sed timentes confiteri.

5. *Christus Deus latens in carne.* Hæc divina dispensatio; quantum homo perscrutari potest, melior melius, inferior inferius; hæc divina dispensatio magnum nobis insinuat sacramentum. Venturus enim erat Christus in carne, non quicumque, non angelus, non legatus; sed *ipse veniens salvos faciet eos* (*Isai.* XXXV, 4). Non erat quicumque venturus : et tamen quomodo erat venturus? In carne mortali nasciturus, infans parvulus futurus, in præsepi ponendus, cunis involvendus, lacte nutriendus, per ætates augendus, postremo etiam morte perimendus. Hæc ergo omnia humilitatis indicia et nimiæ humilitatis est forma. Cujus hæc humilitas? Excelsi. Quam excelsi? Noli quærere in terra, transcende et sidera. Cum ad cœlestes exercitus Angelorum veneris, audies ab eis, Transi et nos. Cum veneris ad Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates, audies, Transi et nos; et nos facti sumus : *Omnia per ipsum facta sunt.* Universam transcende creaturam; quidquid conditum est, quidquid institutum, quidquid mutabile, sive corporeum, sive incorporeum, cuncta transcende. Videndo nondum potes, credendo transcende : perveni ad Creatorem, et interim fide antecedente te, quæ perducit te, perveni ad Creatorem. Ibi vide, *In principio erat Verbum.* Non enim aliquando factum est : sed in principio erat. Non quomodo creatura, de qua dicitur, *In principio fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I, 1). Hoc quod in principio erat, non est quando non erat. Hoc ergo quod *in principio erat*, *et Verbum erat apud Deum, et* ipsum *Verbum Deus erat :* et *omnia per ipsum facta sunt*, *et sine ipso factum est nihil :* et *in quo est vita quod factum est* (*Joan.* I, 1-4), venit ad nos. Ad quos? ad dignos? Absit : sed ad indignos. Etenim

[1] Vign., *factum.* Verius Mss., *fastum*
[2] Mss., *justificatur dies.*

Christus pro impiis mortuus est (*Rom.* v, 6), et indignis, sed dignus. Nos enim indigni quorum misereretur; sed dignus ille qui misereretur, cui diceretur, *Propter misericordiam tuam, Domine, libera nos.* Non propter præcedentia nostra merita, sed *propter misericordiam tuam, Domine, libera nos; et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum* (*Psal.* LXXVIII, 9), non propter meritum nostrum. Nam non propter meritum peccatorum, sed *propter nomen tuum.* Nam meritum peccatorum, non utique præmium, sed supplicium. Ergo *propter nomen tuum.* Ecce ad quos venit, ecce quantus venit. Ad nos ille quomodo venit? *Verbum* plane *caro factum est*, ut inhabitaret in nobis (*Joan.* I, 14). Si enim in sua divinitate tantummodo veniret, quis eum ferret? quis eum caperet? quis susciperet? Sed suscepit quod nos eramus, ne remaneremus quod eramus: sed quod nos eramus natura, non culpa. Quia enim ad homines homo, non tamen quia ad peccatores peccator. De duobus istis, natura humana et culpa humana, unum suscepit, aliud sanavit. Nam si ipse susciperet nostram iniquitatem, et ipse quæreret salvatorem. Suscepit tamen ferendam et sanandam, non autem habendam: et homo apparuit inter homines, latens Deus.

6. *Deo in carne latenti necessarium fuit testimonium hominis, quo non esset alius major. Joannes discipulos sicut Christus habens, fit Christi testis credibilior.* Quis ergo testimonium huic perhibeat diei latenti in quadam nube carnis? Da lucernam, testetur diem: sed hanc lucernam auge, ut quisquis plus illa fuerit, dies sit: *In natis mulierum non exsurrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). O ineffabilis dispensatio! Ego, fratres, cum hæc cogito, multum miror quod dicit Joannes de Christo, teste Evangelio: *Non sum dignus*, inquit, *corrigiam calceamenti ejus solvere* (*Joan.* I, 27). Quid humilius dici potest? Quid excelsius Christo? quid humilius crucifixo? « Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi stat, et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi » (*Joan.* III, 29), non propter suam. « Nos, » inquit, « de plenitudine ejus omnes accepimus » (*Id.* I, 16). Quanta dicit de Christo, quam præclara! quam excelsa! quam digna! si tamen de illo aliquid ab aliquo digne dicitur. Et tamen non ambulat inter discipulos Domini, non eum secutus est, ut Petrus, ut Andreas, ut Joannes, ut cæteri. Sed discipulos sibi ipse etiam congregavit, et constituto hic licet Domino cum discipulis suis, habebat discipulos et Joannes. Dicebantur discipuli Joannis. Dicebatur ipsi Domino, *Quare Joannis discipuli jejunant, discipuli autem tui non jejunant* (*Marc.* II, 18)? Hoc erat procul dubio necessarium præcursori fideli [1], ab eo Christum prædicari qui posset æmulus credi. Habebat discipulos Joannes, habebat et Christus: quasi extra docebat, sed testis inhærebat. Ideo *in natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista.* Fuerunt Prophetæ, habuerunt discipulos, sed non præsente Christo. Fuerunt postea magni Apostoli, sed quia discipuli Christi, non quia discipulos potuerunt habere cum Christo. Habet ille discipulos, congregat, baptizat: quid putamus? foris, an intus? Imo vero reipsa intus, ut tanquam homo a Deo liberaretur; specie quasi foris, ut testis crederetur. Intende hoc ipsum: perhibebant Domino testimonium, verbi gratia, Petrus, Andreas, Joannes et cæteri; cum diceretur eis, Laudatis quem sequimini, prædicatis cui adhæretis. Veniat lucerna confundens inimicos, colligat discipulos. Habet Christus, habet et Joannes. Baptizat Christus, baptizat et Joannes; et venitur ad Joannem, et dicitur ei, *Ille cui testimonium perhibuisti, ecce baptizat, et omnes veniunt ad eum:* ut quasi æmulus invidiæ de Christo aliquid mali loqueretur. Sed ibi lucerna ardet tutius, ibi splendet clarius, ibi vegetatur, quanto distinctius, tanto securius. *Jam*, inquit, *dixi vobis, quia ego non sum Christus. Qui habet sponsam, sponsus est: qui de cœlo venit, super omnes est* (*Joan.* III, 26-31). Tunc illi credentes Christum admirabantur, tunc vero inimici confundebantur, quando quodam modo compellebatur prædicare, qui credi poterat invidere. Cogitur enim Dominum servus agnoscere, cogitur creatura Creatori testimonium perhibere: nec cogitur, sed libenter facit. Amicus est enim, non invidus: nec sibi, sed sponso zelat.

7. *In Christi nuptiis paranymphus Joannes. Mediator Christus in quantum homo.* Faciunt hoc amici sponsi; et est quædam in nuptiis humanis solemnitas, ut exceptis aliis amicis, etiam paranymphus adhibeatur, amicus interior, conscius secreti cubicularis. Sed hic interest, et plane multum interest. Quod in nuptiis humanis homo homini paranymphus est, hoc est Joannes Christo, et idem Deus Christus sponsus, mediator Dei et hominum; sed in quantum homo. Nam in quantum Deus non mediator, sed æqualis Patri, hoc idem quod Pater, cum Patre unus Deus. Quando esset ista sublimitas mediatrix, a qua multum longe disjuncti jacebamus? Ut medius sit, aliquid assumat quod non erat: sed ut perveniamus, maneat quod erat. Ecce enim Deus super nos, ecce nos infra illum, et multa interjacent spatia, maxime peccati intervallum longe nos distinguit atque abjicit. In hac tanta distantia cum veniendum esset ad Deum, qua venturi eramus? Ipse Deus, Deus manet: accedit homo Deo, et fit una persona, ut sit non semideus, quasi parte Dei Deus, et parte hominis homo; sed totus Deus et totus homo: Deus liberator, homo mediator; ut per illum ad illum, non per alium, nec non ad illum; sed per id quod in illo nos sumus, ad illum per quem facti sumus. Ideo Apostolus quamvis Christum noverit Deum: nam ipse de illo dixit, cum de Judæorum præcedentibus meritis loqueretur, *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (*Rom.* IX, 5): cum ergo sciret illum Deum, et super omnia Deum; ac per hoc utique super omnia, quia per illum facta sunt omnia; ventum est ut commendaret mediatorem, et non dixit Deum; non enim per hoc mediator est, quod Deus est; sed per hoc mediator, quia

[1] Mss., *fidei.*

factus est homo. Ipsa est liberatio nostra. *Unus enim Deus.* Quia utique Catholici auditis, instructi auditis, vigilanter auditis, *Unus Deus :* numquid solus Pater? numquid solus Filius? numquid solus Spiritus sanctus? Sed utique Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus. Ergo, *Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus* (I *Tim.* II, 5). Si diceret, Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum Christus Jesus[1]; tanquam minor Deus intelligeretur. Etenim ab illa Trinitatis deitate quasi separaretur, si unus Deus, unus et mediator Dei et hominum Jesus Christus, quasi non ille Deus qui unus diceretur. Sed quia in unitate Dei, ibi Pater et Filius et Spiritus sanctus : unitatem teneat divinitas, medietatem suscipiat humanitas.

8. *Mediatoris gratia omnibus, ut Deo reconcilientur, necessaria.* Hac medietate reconciliatur Deo omnis generis humani massa ab illo per Adam alienata. *Per Adam enim peccatum in travitin mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt* (*Rom.* V, 12). Quis hinc erueretur? quis ab hac massa iræ ad misericordiam distingueretur? *Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti* (I *Cor.* IV, 7)? Non ergo nos discernunt merita, sed gratia. Nam si merita, debitum est : si debitum est, gratis non est : si gratis non est, gratia non est. Hoc ipse Apostolus dixit : *Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia* (*Rom.* XI, 6). Per unum salvamur, majores, minores, senes, juvenes, parvuli, infantes; per unum salvamur. *Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Per unum hominem mors, et per unum resurrectio mortuorum. Sicut in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur* (I *Cor.* XV, 21, 22).

9. *Omnes in Adam et omnes in Christo.* Hic aliquis occurrit, et dicit mihi : Quomodo *omnes?* Qui ergo in gehennam mittendi sunt, qui cum diabolo damnabuntur, qui æternis ignibus torquebuntur? Quomodo *omnes* et *omnes?* Quia nemo ad mortem nisi per Adam, nemo ad vitam nisi per Christum. Si esset alius per quem veniremus ad mortem, non omnes in Adam morerentur. Si esset alius per quem veniremus ad vitam, non omnes in Christo vivificarentur.

10. *Infantes etiam ipsi egent liberatore.* Quid ergo, ait aliquis, et infans indiget liberatore? Plane indiget : testis est mater fideliter currens cum parvulo baptizando ad ecclesiam. Testis est ipsa mater Ecclesia suscipiens parvulum abluendum, et aut liberatum dimittendum, aut pietate nutriendum. Quis audeat dicere testimonium contra tantam matrem? Postremo et in ipso parvulo miseriæ ipsius testis est fletus. Quantum potest, testatur natura infirma, parum intelligens; non incipit a risu, incipit a fletu. Agnosce miserum, porrige auxilium. Omnes misericordiæ visceribus induantur. Quanto minus pro se ipsi possunt, tanto misericordius pro parvulis nos loquamur. Auxilium rerum suarum tuendarum Ecclesia solet præbere pupillis : omnes loquamur pro parvulis, ab omnibus eis præbeatur auxilium, ne perdant cœleste patrimonium (*a*). Et propter illos Dominus illorum parvulus factus est. Quomodo ad ejus liberationem non pertinuerunt, qui pro illo primi occidi meruerunt?

11. *Christus etiam parvulis est Jesus, id est salvator.* Postremo de ipso Domino Salvatore, cum ejus nativitas proxima prænuntiaretur, dictum est, *Vocabunt nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum* (*Matth.* I, 21). Jesum tenemus, interpretationem nominis hujus habemus. Quare Jesus, quod latine Salvator dicitur, quare Jesus? *Ipse enim salvum faciet populum suum.* Sed salvum fecit populum suum in manu potenti Moyses, et in adjutorio Excelsi a persecutione et dominatione Ægyptiorum : fecit salvum populum suum et Jesus Nave a persecutoribus bellisque gentium : fecerunt salvum populum Judices, cum ab Allophylis liberantes; fecerunt et Reges, a dominatu circumquaque oblatrantium gentium liberantes. Non sic salvat Jesus : sed *a peccatis eorum. Vocabunt nomen ejus Jesum.* Quare? *Ipse enim salvum faciet populum suum.* Unde? *A peccatis eorum.* Nunc de parvulo interrogo, affertur ad ecclesiam faciendus christianus, baptizandus, puto quia ideo ut sit in populo Jesu. Cujus Jesu? Qui *salvum* facit *populum suum a peccatis eorum.* Si non habet quod in illo salvetur, auferatur hinc. Quare non dicimus matribus, Auferte hinc istos parvulos? Jesus namque salvator est : si non habent isti quod in illis salvetur, auferte hinc eos (*b*). *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus* (*Id.* IX, 12). Audebit mihi quisquam in hoc parvuli discrimine dicere : Mihi est Jesus, huic non est Jesus. Ergo tibi est Jesus, huic non est Jesus? Non venit ad Jesum? non pro illo respondetur ut credat in Jesum? Alterum baptismum instituimus parvulis, in quo non fit remissio peccatorum? Plane si iste parvulus pro se loqui posset, vocem contradicentis refelleret, et clamaret : Da mihi vitam Christi; in Adam mortuus sum; da mihi vitam Christi, *in cujus conspectu mundus non est, nec infans cujus est unius diei vita super terram* (*Job* XIV, 4, *sec.* LXX). Istis gratiam non negaret, nec qui de suo daret. Fiat misericordia cum miseris. Utquid eorum innocentia ultra modum laudatur? Inveniant salvatorem, nondum sentiant adulatorem. Nos plane in tanto infantium periculo nec disputare debemus, ne eorum salutem vel disputando differre videamur. Afferatur, abluatur, liberetur, vivificetur. *Sicut in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur.* Non invenit qua veniret in hujus sæculi vitam, nisi per Adam : non inveniet qua evadat futuri sæculi pœnam, nisi per Christum. Quid claudis unicam januam? *Unus enim*

[1] Vignerius ex Regio codice, *homo Christus Jesus.* Hoc loco meliores manuscripti non habent, *homo*; quam vocem hic reticuit Augustinus, ut sensum Apostoli ea detracta non constare ostenderet : qui nimirum sensus est, mediatoris officium ad hominem Christum, qui unus cum Patre et Spiritu sancto Deus est, pertinere.

(*a*) Vide serm. 176, n. 2.
(*b*) Vide serm. 174, n. 7-9.

Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Audi, clamat tibi : *Non est enim opus sanis medicus, sed male habentibus.* Quare istum sanum dicis, nisi quia medico contradicis?

12. *Joannes cum peccato natus salvatore indiguit.* Itane, inquit, et Joannes, de quo loquebaris, cum peccato natus est? Invenisti plane præter peccatum natum, quem invenis præter Adam natum. Non avellis hanc sententiam de manibus fidelium : « Per unum hominem mors, et per unum resurrectio mortuorum. Sicut in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur. Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit. Si verba mea hæc essent, posset a me hæc sententia dici expressius? posset evidentius? posset plenius? *Ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Jam tu excipe Joannem : si separaveris ab hominibus, si separaveris ab illo tramite humanæ propaginis, si separaveris a complexu masculi et feminæ, etiam ab ista sententia separabis. Nam ille qui voluit ab ea esse separatus, per virginem est venire dignatus. Utquid me cogis discutere merita Joannis? In utero Dominum salutavit : sed puto quia eum salutavit, a quo salutem desideravit. Non quærit tuam perniciosissimam defensionem. Venienti Domino ad baptismum suum, conscius communis infirmitatis ait : *Ego a te debeo baptizari* (*Matth.* III, 14). Veniebat enim Dominus ad commendandam etiam in baptismo humilitatem, ad ipsius sacramenti consecrationem. Quia sic suscepit baptismum juvenis, quemadmodum infans circumcisionem. Suscepit commendanda medicamenta, non vulnera. Ille autem quare liceret, *Ego a te debeo baptizari*, mundus ab omni penitus noxa, si non in eo erat quod sanaretur, si non in eo erat quod mundaretur? Ille se dicit debitorem, et tu eum purgas, ne debita relaxentur. *Ego a te*, inquit, *debeo baptizari :* opus est mihi, necessarium est mihi. Et hoc illi ibi præstitum est. Quando enim Dominus in aquam, non ille præter aquam. Quid pluribus? Cesset deinceps, si fieri potest, contrarius disputator; quia et præconem suum liberavit ipse Salvator.

SERMO CCXCIV * (*a*).

Habitus in basilica Majorum, in Natali martyris Guddentis, V calendas julii (*b*).

De Baptismo parvulorum, contra Pelagianos.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Occasio sermonis.* In Natali sancti Joannis inter cætera quæ dicenda videbantur, ad Baptismum parvulorum noster sermo deductus est : et quia jam prolixus erat, et de illo terminando cogitabatur, non tanta dicta sunt de tanta quæstione, quanta in tanto periculo a sollicitis dici debuerunt. Sollicitos autem nos facit, non ipsa sententia jam olim in Ecclesia catholica summa auctoritate fundata, sed disputationes quorumdam, quæ modo crebrescere, et multorum animos evertere moliuntur. Hodie ergo, adjuvante Domino, placuit nobis hinc loqui. Diem quidem solemnem Martyris celebramus : sed major causa est omnium fidelium, quam tantum modo martyrum. Non enim omnes fideles etiam martyres, sed illi ideo martyres, quia fideles. Videamus ergo quid ab eis proponatur, quid eos movet; quoniam et de ipsis non tam refellendis quam sanandis cogitare debemus.

2. *Baptizandos parvulos Pelagiani concedunt, non propter vitam æternam, sed propter regnum cœlorum.* Concedunt parvulos baptizari oportere. Non ergo quæstio est inter nos et ipsos, utrum parvuli baptizandi sint; sed de causa quæritur, quare baptizandi sint. Hoc ergo quod concedunt, sine ulla cum ipsis dubitatione teneamus. Baptizandos esse parvulos, nemo dubitat. Nemo dubitet, quando nec illi hinc dubitant, qui ex parte aliqua contradicunt.

CAPUT II. — Sed nos dicimus eos aliter salutem et vitam æternam non habituros, nisi baptizentur in Christo : illi autem dicunt non propter salutem, non propter vitam æternam, sed propter regnum cœlorum. Quid sit hoc, dum exponimus ut possumus, parumper attendite. Parvulus, inquiunt, etsi non baptizetur, merito innocentiæ, eo quod nullum habeat omnino, nec proprium, nec originale peccatum, nec ex se, nec de Adam tractum, necesse est, aiunt, ut habeat salutem et vitam æternam, etiamsi non baptizetur; sed propterea baptizandus est, ut intret etiam in regnum Dei, hoc est, in regnum cœlorum. Si discutiendum est hoc, discutiendum est utique propter illos, non propter nos. Fratres enim nostri sunt, permoti sunt profunditate quæstionis; sed regi debuerunt gubernaculo auctoritatis. Cum enim dicunt non esse baptizandos

* Recognitus in duobus bn. in a. cst. cl. cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 14.

(*b*) Hunc titulum præfixum habet in vetere libro PP. Cisterciensium S. Crucis in Jerusalem de Urbe. Sermonis tempus, occasionem et locum jam ante noveramus, partim ex ipsius exordio, quo significatur habitus in festo Martyris, paulo post superiorem de Natali Joannis Baptistæ tractatum; partim ex illis Augustini ad Aurelium Carthaginensem episcopum verbis in libro de Gestis Pelagii, cap. 11, n. 25 : « Unde coacti sumus sollicitudine charitatis, quam erga Ecclesiam Christi per gratiam Christi nos habere convenit, « etiam ad beatæ memoriæ Marcellinum, qui eos quotidie « disputatores molestissimos patiebatur, et me per litteras « consulebat, de quibusdam istarum quæstionibus scribere, « et maxime de Baptismo parvulorum : de quo etiam postea, te jubente, in basilica Majorum, gestans quoque in « manibus epistolam gloriosissimi martyris Cypriani, et de « hac re verba ejus recitans atque pertractans, ut error iste « nefarius de quorumdam cordibus auferretur, quibus persuasa fuerant, quæ in his Gestis videmus damnata, adju« tus orationibus tuis, quantum potui, laboravi. » In isto loco, pro « in basilica Majorum, » quod ibi ferebat idem liber prima editione; alii « Majorum » legunt, alii « Majore. » Exstat supra, Sermo 258 dictus « ad basilicam Majorem; » et contra, Sermo 34 « ad Majores, » et Sermo 165 « in basi« lica Majorum. » Victor tandem, lib. 1 de Persecutione Vandalica, ubi legimus in excusis « basilicam Majorem, » in vetere Colbertino codice habet « basilicam Majorum. » Sermonem autem hunc citati loci auctoritate referunt ad Christi annum 413. Quia ibi testatur Augustinus habitum esse post scriptos ad Marcellinum contra Pelagianam hæresim libros, de Peccatorum meritis et remissione, qui pertinent ad annum 412. Hoc autem anno 412, die junii decima quarta, Cirtensi concilio aderat Augustinus, neque hos apud Carthaginem sermones in Natali sive post Natalem S. Joannis habere potuit citius anno 413 : quo anno revera longiorem hac in urbe moram fecit, usque ad Marcellini cædem. Porro in martyrologiis aliquot « Gaudentii » mart. ex Africa mentio fit VI cal. julii, sed « Guddentis » nusquam.

salutis et vitæ æternæ percipiendæ causa, sed tantummodo regni cœlorum et regni Dei; baptizandos quidem fatentur, sed non propter vitam æternam, sed propter regnum cœlorum. Quid de vita æterna? Habebunt, inquiunt. Quare habebunt? Quia nullum peccatum habent, et ad damnationem pertinere non possunt. Ergo est vita æterna extra regnum cœlorum?

CAPUT III. — 3. *Vitam æternam non esse præter regnum cœlorum. Inter dextram ad regnum Dei pertinentium, et sinistram damnatorum nullus medius locus.* Primus hic error aversandus ab auribus, exstirpandus a mentibus. Hoc novum in Ecclesia, prius inauditum est, esse vitam æternam præter regnum cœlorum, esse salutem æternam præter regnum Dei. Primo vide, frater, ne forte hinc consentire nobis debeas, quisquis ad regnum Dei non pertinet, cum ad damnationem sine dubio pertinere. Venturus Dominus, et judicaturus de vivis et mortuis, sicut Evangelium loquitur, duas partes facturus est, dextram et sinistram. Sinistris dicturus, *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus :* dextris dicturus, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Hac regnum nominat, hac cum diabolo damnationem. Nullus relictus est medius locus, ubi ponere queas infantes. De vivis et mortuis judicabitur : alii erunt ad dextram, alii ad sinistram : non novi aliud. Qui inducis medium, recede de medio : non te offendat qui dextram quærit. Et te ipsum admoneo : recede de medio, sed noli in sinistram. Si ergo dextra erit et sinistra, et nullum medium locum in Evangelio novimus : ecce in dextra regnum cœlorum est, *Percipite*, inquit, *regnum.* Qui ibi non est, in sinistra est. Quid erit in sinistra? *Ite in ignem æternum.* In dextra ad regnum, utique æternum; in sinistra in ignem æternum. Qui non in dextra, procul dubio in sinistra : ergo qui non in regno, procul dubio in igne æterno. Certe habere potest [1] vitam æternam, qui non baptizatur? Non erit in dextra, id est, non erit in regno. Vitam æternam computas ignem sempiternum? Et de ipsa vita æterna audi expressius, quia nihil aliud est regnum quam vita æterna. Prius regnum nominavit, sed in dextris; ignem æternum in sinistris. Extrema autem sententia, ut doceret quid sit regnum, et quid sit ignis æternus, *Tunc*, inquit, *abibunt isti in ambustionem æternam; justi autem in vitam æternam* (*Matth.* XXV, 33, 34, 41, 46).

CAPUT IV. — Ecce exposuit tibi quid sit regnum, et quid sit ignis æternus; ut quando confiteris parvulum non futurum in regno, fatearis futurum in igne æterno. Regnum enim cœlorum est vita æterna.

4. *Exclusioni a regno Dei, conjunctam esse pœnam ignis æterni.* Nec aliud etiam apostolus Paulus, cum terreret homines, non parvulos, non baptizatos, sed scelestos, facinorosos, contaminatos, perditos; non eos terruit quod erunt in igne sempiterno, quo sine dubio ibunt, si non corrigantur : sed tantum terruit, quia in regno non erunt; ut cum viderint se perdere spem regni, non viderent esse consequentem nisi pœnam ignis æterni. « Nolite, » inquit, « errare : neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. » Non dixit, Illi et illi, tales et tales igni æterno torquebuntur; sed, *regnum Dei non possidebunt.* Subtracta dextra, non remansit nisi sinistra. Unde autem evadunt ab igne sempiterno? Non ob aliud, nisi quia erunt in regno. Sequitur : « Et hæc quidem fuistis. » Et unde jam non sunt? « Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri. In nomine Domini nostri Jesu Christi » (I *Cor.* VI, 9-11). « Non enim est aliud nomen sub cœlo in quo oportet salvos fieri nos » (*Act.* IV, 12), nos omnes, pusillos cum magnis. Si autem salvos fieri oportet nos in hoc nomine, sine hoc nomine procul dubio nec salus erit, quæ sine Christo promittitur parvulis. Pace eorum dicam, qui cuiquam salutem promittit sine Christo, nescio utrum ipse salutem habere possit in Christo.

CAPUT V. — 5. *Pelagiana vitæ æternæ et regni Dei distinctio plane arbitraria.* Deinde quærimus ab eis : Quid, si aliquis dicat, parvulos merito innocentiæ suæ, sicut dicitis, atque immunitatis ab omni delicto, non solum habituros salutem et vitam æternam, sed et regnum Dei? unde apud vos definitum certumque est, sine Baptismo regnum Dei non habituros parvulos; ut divideretis eis pro arbitrio vestro, non adjutores parvulorum, sed oppressores miserorum; ut divideritis eis pro arbitrio vestro, et daretis eis salutem et vitam æternam præter regnum cœlorum? Alius benevolentior vobis et misericordior, et ut putatis justior, totum eis dabit, et vitam æternam et regnum cœlorum. Istum quomodo superabitis? Quoniam vos aliquando contra evidentissimam auctoritatem ratiocinatio humana delectat [1], proferte ipsam regulam rationis vestræ, et asserite, quantis viribus valueritis, unde vincatur iste, qui parvulis propter merita innocentiæ, propter nullam, sicut dicitis, culpam, hoc est, originale peccatum, dare voluerit etiam non baptizatis, non solum vitam æternam, verum etiam regnum cœlorum : istum vincite. Ego sine præjudicio partes hujus parumper suscipio, et dicam quod ipse non sentio : sed admoneo vos, ut acriorem adversarium videatis.

6. *Negato semel originali peccato, Pelagianos non posse eum vincere, qui nolit parvulos excludi a regno Dei.* Ecce existit nescio quis, et dicit : Parvulus non habens ullum omnino peccatum, nec quod sua vita contraxit, nec quod de vita primi parentis traxit, habebit et vitam æternam et regnum cœlorum.

CAPUT VI. — Respondete, vincite hominem resistentem vobis, qui aliter divīditis. Vos enim dicitis : Vitam quidem habebit iste non baptizatus æternam,

[1] Editi, *non potest.* Abest, *non*, a Mss.

[1] Editiones Er. Lugd. et Ven. habent, *ratio humana delectat.* M.

sed non habebit regnum cœlorum. Ille contra : Imo et vitam et regnum cœlorum. Quare enim patrimonium regni cœlorum abripis innocenti? A quo regnum cœlorum non acquiritur, profecto magno bono fraudatur. Quæ est ista justitia? Dic, quare? Quid offendit parvulus non baptizatus, nullam habens culpam, nec suam, nec de parente tractam? Quid offendit, dic mihi, ut non intret in regnum cœlorum, ut separetur a sorte sanctorum, ut sit exsul a societate Angelorum? Videris enim tibi misericors, quia non ei aufers vitam : damnas tamen, quem separas a regno cœlorum. Damnas : non eum percutis, sed in exsilium mittis. Nam et qui exsulant, vivunt, si sani sunt : in doloribus corporis non sunt, non torquentur, non carceris tenebris affliguntur : hæc illis sola pœna est, non esse in patria. Si amatur patria, magna pœna : si autem non amatur patria, pejor est cordis pœna. Parvum malum est in hominis corde, qui societatem non quærit sanctorum, qui non desiderat regnum cœlorum? Si non desiderat, pœna est de perversitate : si autem desiderat, pœna est de fraudata charitate. Sed si, quod vis, parva sit pœna; et ipsa parva magna est, si nulla culpa est. Hic defende justitiam Dei. Quare vel parva pœna infligitur innocenti, in quo nullum invenitur omnino peccatum? Dic contra istum adversarium, qui parvulis non baptizatis, misericordia et justitia majore quam tu, dare vult, non solum vitam æternam, verum etiam regnum cœlorum : responde si potes, sed rationem affer; hac enim te gloriari delectat.

CAPUT VII. — 7. *In quæstione de parvulis non baptizatis confugiendum ad auctoritatem divinam.* Ego istam quæstionem profundam sentio, et ad ejus fundum rimandum vires meas idoneas non agnosco. Libet me et hic exclamare quod Paulus, *O altitudo divitiarum!* Parvulus non baptizatus pergit in damnationem : Apostoli enim verba sunt, *Ex uno in condemnationem* (*Rom.* v, 16) : non satis invenio dignam causam, quia non invenio, non quia non est. Ubi ergo non invenio in profundo profundum, attendere debeo humanam infirmitatem, non damnare divinam auctoritatem. Ego prorsus exclamo, nec me pudet : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula sæculorum » (*Id.* xi, 33-36). Ego infirmitatem meam his verbis munio, et hac cautela circumseptus, adversus sagittas ratiocinationum tuarum muratus assisto. Sed tu, bellator, hoc est, fortis ratiocinator, huic responde, qui tibi dicit : Prorsus innocens parvulus, et immunis ab omni peccato, et proprio et originali, non solum vitam æternam habebit, sed etiam regnum cœlorum. Hoc est justum. Qui nihil mali habet, quare aliquid boni non habet? sed scio, inquis. Unde scis? Quia Dominus dixit. Tandem venisti. Non ergo quia tu ratiocinaris, sed quia Dominus dixit. Laudo plane hoc, sanum est : sicut homo non invenisti rationem, fugis ad auctoritatem. Approbo, prorsus approbo. Bene facis; non invenis quid respondeas, ad auctoritatem fuge : non ibi te persequor, non inde expello; imo fugientem recipio et amplector.

8. *Sententia dominica excludens non baptizatos a regno Dei, fatentibus Pelagianis.* Profer ergo auctoritatem, stemus in ea simul contra communem inimicum. Quia enim parvulus non baptizatus non intrat in regnum cœlorum, et tu dicis et ego. Illi igitur communi adversario, qui dicit non baptizatum parvulum intraturum in regnum cœlorum, resistamus ambo, et adversus ejus insidiosissima jacula scutum fidei proferamus.

CAPUT VIII.—Cedant paulisper conjecturæ rationis humanæ, assumantur arma divina. *Assumite*, inquit Apostolus, *armaturam Dei* (*Ephes.* vi, 13). Ecce simul dicamus huic homini : Christianus es? Christianus, inquit. Audi Evangelium, qui vis non baptizatos parvulos mittere in regnum cœlorum; audi Evangelium : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei.* Domini sententia est : huic non resistit, nisi non christianus. Repulsus est ille, remanet mihi tecum certamen : et forte unde vicisti bono illius, inde bono vinceris tuo. Nam quem vicisti, si durus non est, docuisti. Noli ergo esse durus et tu : simul teneamus interim sententiam istam, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum Dei.* Ideo, inquis, parvulo non baptizato polliceri regnum Dei non possum contra apertam Domini sententiam. Ecce quare dico : Regnum Dei non habebunt. Ecce quare dico : Ideo baptizandi sunt, ut habeant regnum Dei. Ideo dicis? Ideo, inquit. Vide tamen, propter illa quæ supra diximus, ne forte non invenias vitam æternam præter regnum Dei. Multum enim aperta sunt dicta de duabus illis partibus, dextra et sinistra, ubi nullum in medio dedit locum vitæ sine regno. Parum te hoc corrigit? parum admonet? Ipsam mecum lectionem, unde hanc sententiam protulisti, paululum adverte.

9. *Ex eadem Evangelii lectione vincendi Pelagiani. Una in duabus naturis persona Christi, qui simul in terra se esse dicit et in cœlo.* Dixisti enim, te ideo regnum cœlorum non baptizatis parvulis nolle promittere, quia sententia Domini aperta est, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum cœlorum.* Non ibi advertisti, cum quæreret Nicodemus, quomodo ista fierent, id est, quomodo renasceretur homo, quomodo denuo nasceretur; quoniam non potest utique iterum introire in uterum matris, et denuo nasci; quid audierit a Domino, quid audierit a magistro bono, quid audierit error a veritate?

CAPUT IX. — Inter cætera enim ostendens quemadmodum fiat, etiam similitudinem posuit. Sed prius ait : *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis qui est in cœlo* (*Joan.* iii, 5, 13). In terra erat, et in cœlo se esse dicebat; et quod est majus, in cœlo Filium hominis : ut unam demonstraret in utraque natura personam, et in eo

quod Dei Filius erat æqualis Patri, Verbum Dei in principio Deus apud Deum, et in eo quod filius hominis erat, assumens animam humanam et carnem humanam, et indutus hominem, exiens ad homines: quia in hoc utroque non duo christi sunt, nec duo filii Dei sed una persona, unus Christus Dei Filius, idemque unus Christus, non alius, hominis filius; sed Dei, Filius secundum divinitatem, hominis filius secundum carnem. Quis autem nostrum, qui parum advertimus, aut parum sapimus, non potius ita vellet distinguere, Filius Dei in cœlo, et Filius hominis in terra? Sed ne sic divideremus, et ita dividendo duas personas induceremus, *Non ascendit in cœlum*, inquit, *nisi qui de cœlo descendit Filius hominis.* Filius ergo hominis descendit de cœlo. Nonne filius hominis in terra factus est? nonne filius hominis per Mariam factus est? Sed, o homo, noli, inquit, separare, quem volo copulare. Parum est quia Filius hominis descendit (Christus enim descendit, idemque filius hominis qui Filius Dei est); sedet in cœlo, qui ambulat in terra. In cœlo erat, quia ubique est Christus, idemque Christus est et Filius Dei et filius hominis. Propter unitatem personæ in terra Filius Dei, propter eamdem unitatem personæ esse probavimus in cœlo filium hominis, ex his verbis Domini, *Filius hominis*, inquit, *qui est in cœlo.* Propter unitatem personæ, nonne in terra constituto atque conspicuo Petrus dicit, *Tu es Christus Filius Dei vivi* (*Matth.* XVI, 17)?

10. *In cœlum solus Christus ascendit. Christi membra cum capite unus Christus.* Ergo discat Nicodemus quomodo fiat illud, quod ei minus intelligenti, incredibile et quasi impossibile videbatur: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit.*

CAPUT X. — Omnes autem qui renascuntur, utique ascendunt in cœlum: cæterorum nemo prorsus. Et omnes qui renascuntur, per gratiam Dei ascendunt in cœlum: et *nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis qui est in cœlo.* Unde hoc? Quia omnes qui renascuntur, membra ipsius fiunt; et solus Christus de Maria natus unus est Christus, et cum corpore suo caput unus est Christus. Hoc ergo dicere voluit, *Nemo ascendit, nisi qui descendit.* Non ergo ascendit, nisi Christus. Si vis ascendere, esto in corpore Christi: si vis ascendere, esto membrum Christi. *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum est corpus; sic et Christus* (I *Cor.* XII, 12): quia caput et corpus Christus. Et quomodo fit hoc, adhuc quæramus. Latet quæstio, exaltatur illa profunditas.

11. *Quomodo Christi membra efficimur. Fides in Christum necessaria ad salutem.* Christus peccatum non habet, nec originale traxit, nec suum addidit: extra voluptatem carnalis libidinis venit, non ibi fuit complexus maritalis: de Virginis corpore non assumpsit vulnus, sed medicamentum; non assumpsit quod sanaret, sed unde sanaret: quantum ad peccatum pertinet, dico. Solus ergo ille sine peccato: quomodo erunt membra ejus, quorum nullus est sine peccato? Quomodo? Audi similitudinem quæ sequitur: *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in eremo, sic oportet exaltari Filium hominis, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam* (*Joan.* III, 14, 15). Unde tibi non videbatur peccatores homines posse fieri membra Christi, id est, illius qui nullum omnino haberet peccatum? Serpentis morsu movebaris: ideo crucifigitur Christus, ideo fundit sanguinem Christus in remissionem peccatorum; quia propter peccatum, id est, serpentis venenum, *Sicut exaltavit Moyses serpentem in eremo*, unde sanarentur qui in illo deserto a serpentibus mordebantur, et illum exaltatum attendere jubebantur, et quisquis attenderet, sanabatur; *sic oportet exaltari Filium hominis, ut omnis qui credit in eum*, id est, qui attendit exaltatum, qui non erubescit crucifixum, qui in cruce Christi gloriatur, *non pereat, sed habeat vitam æternam. Non pereat*, unde? Credendo in eum. Unde non pereat? Attendendo exaltatum: alioquin perisset. Hoc est enim, *Omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.*

CAPUT XI. — 12. *Parvulis alieno facto vulneratis aliena fide subvenitur.* Profers parvulum mihi, et jubes ut attendat exaltatum, quem negas habere serpentis venenum. Imo si faves ei, si movet te innocentia in vita propria, noli negare tractum aliquem reatum de vita prima, non sua, sed parentis sui primi. Noli negare; confitere venenum, ut poscas medicamentum: aliter non sanatur. Aut utquid ei dicis ut credat? Hoc enim respondetur a portante parvulum. Ad verba aliena sanatur, quia ad factum alienum vulneratur. Credit in Jesum Christum? fit interrogatio: respondetur, Credit. Pro non loquente, pro silente, pro flente, et flendo quodam modo ut subveniatur orante, respondetur, et valet. An etiam hoc serpens ille persuadere conatur, quia non valet? Absit a cordibus qualiumcumque Christianorum. Ergo respondetur, et valet. Conspiratione quadam communicat spiritus; credit in altero, quia peccavit in altero. An vero invenit vitam præsentis sæculi, quem parturivit infirmitas; et non invenit vitam futuri sæculi, quem parturivit charitas?

13. *Serpens æreus exaltatus figura Christi crucifixi in similitudine carnis peccati.* Ergo sicut Moyses exaltavit serpentem in eremo, ut omnis a serpente percussus intueretur exaltatum, et sanaretur: sic oportuit exaltari Filium hominis, ut omnis a serpente venenatus intueatur exaltatum, et sanetur. Adam primus accepit morsum serpentis cum veneno. Ergo natus in carne peccati, fit salvus in Christo per similitudinem carnis peccati.

CAPUT XII. — *Misit* enim *Deus Filium suum*, non in carne peccati; sed, sicut sequitur qui scripsit, *in similitudine carnis peccati*; quia non de complexu maritali, sed de utero virginali. *Misit in similitudine carnis peccati*: utquid hoc? *Ut de peccato damnaret peccatum in carne* (*Rom.* VIII, 3): de peccato peccatum, de serpente serpentem. Quis enim dubitet nomine serpentis appellari peccatum? Ergo de peccato pecca-

tum, de serpente serpentem : sed de similitudine, quia in Christo nullum peccatum, sed sola similitudo carnis peccati. Ideo exaltatus serpens, sed æreus; exaltata est similitudo carnis peccati, ut sanaretur origo peccati. Quia *misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati.* Non in similitudine carnis; nam vera caro est, sed *in similitudine carnis peccati;* quia mortalis caro sine ullo omnino peccato. *Ut de peccato*, propter similitudinem, *damnaret peccatum in carne*, propter veram iniquitatem. Vera iniquitas in Christo non fuit : sed mortalitas in illo fuit. Peccatum non suscepit, sed pœnam peccati suscepit. Suscipiendo sine culpa pœnam, et pœnam sanavit et culpam. Ecce quomodo fiunt ista. Quod admiratus Nicodemus dixerat, *Quomodo possunt ista fieri?* Sic enim sanamur, non quia meremur. Ecce quomodo fiunt ista. Modo ubi mihi parvulos ponis? Jam dicis, Nullo veneno sauciati sunt. Aufer eos a conspectu exaltati serpentis. Si autem non aufers, sanandos dicis, venenatos confiteris.

CAPUT XIII. — 14. *Quicumque in Christum non credit damnatur. Judicium pro damnatione. Infantes dicti fideles. Peccatum originis.* Deinde ipse Dominus in eodem sermone ad Nicodemum non audistis quid dixerit, cum eadem lectio hodie legeretur? *Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non crediderit, jam judicatus est* (*Joan.* III, 9, 18). Et hic quæris medium homo de medio, et disputas, et attenderis, nec attendis : *Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non crediderit, jam judicatus est.* Quid est autem, *Jam judicatus est?* Damnatus est. Nam judicium pro damnatione plerumque poni nostis : Scripturæ testes sunt; maxime illo uno testimonio apertissimo, cui nemo est qui contradicat. De resurrectione cum ageret Dominus, *Qui bene fecerunt*, inquit, *in resurrectionem vitæ; qui male egerunt*, *in resurrectionem judicii* (*Id.* v, 29) : utique judicium pro damnatione posuit. Et tu aliter audes disserere aut credere? *Qui non credit, jam judicatus est.* Alio loco : *Qui credit in Filium, habet vitam æternam :* quam tu parvulis promittebas non baptizatis. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* Sed habet, inquit, et qui non credit parvulus, quamvis non habeat regnum Dei. Sed vide quod sequitur : *Qui autem incredulus est Filio, non habet vitam; sed ira Dei manet super eum* (*Joan.* III, 36). Ubi ponis parvulos baptizatos? Profecto in numero credentium. Nam ideo et consuetudine Ecclesiæ antiqua, canonica, fundatissima, parvuli baptizati fideles vocantur. Et sic de his quærimus : Iste infans christianus est? Respondetur : Christianus. Catechumenus, an fidelis? Fidelis; utique a fide, fides a credendo. Inter credentes igitur baptizatos parvulos numerabis : nec judicare ullo modo aliter audebis, si non vis esse apertus hæreticus. Ergo ideo habent vitam æternam : quia *qui credit in Filium, habet vitam æternam.*

CAPUT XIV. — Noli eis sine ista fide, et sine isto sacramento hujus fidei, promittere vitam æternam. *Qui autem incredulus est Filio*, et qui non credit in Filium, *non habet vitam, sed ira Dei manet super eum.* Non dixit, Veniet super eum; sed, *manet super eum.* Respexit originem, cum ait, *Ira Dei manet super eum.* Quam respiciens et Apostolus dixit, *Fuimus et nos aliquando natura filii iræ* (*Ephes.* II, 3). Non accusamus naturam. Naturæ auctor Deus est. A Deo bona est instituta natura : sed per malam voluntatem a serpente vitiata est. Ideo quod fuit in Adam culpæ, non naturæ, nobis propagatis factum est jam naturæ. Ab hoc vitio naturæ, cum quo nascitur homo, non liberat nisi qui natus est sine vitio. Ab hac carne peccati non liberat nisi ille qui natus est sine peccato per similitudinem carnis peccati. Ab hoc veneno serpentis non liberat nisi exaltatio serpentis. Quid ad hæc dicis? Satisne hoc est?

15. *Pelagianorum effugium, dum urgentur verbis Apostoli de originali peccato. Non primum peccandi exemplum, sed originis peccatum ibi significatum.* Unum aliquid acutissimum, quod ab eis profertur, paululum attendite. Cum cœperint urgeri verbis Apostoli dicentis, *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt* (*Rom.* v, 12). quæ verba nescio quis non intelligat; in quibus verbis nescio utrum quisquam expositorem requirat : conantur respondere, et dicere, ideo dictum hoc ab Apostolo, quia primus peccavit Adam, et qui postea peccaverunt, illum imitando peccaverunt. Hoc quid est aliud, quam conari tenebras aperto lumini offundere? *Peccatum per unum hominem intravit, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Propter imitationem dicis, quia primus peccavit Adam.

CAPUT XV. — Respondeo prorsus : Non primus peccavit Adam. Si primum peccatorem requiris, diabolum vide. Sed humani generis massam volens ostendere Apostolus de origine venenatam, ideo eum posuit unde nati sumus, non eum quem imitati sumus. Dicitur quidem et pater tuus, quem fueris imitatus : *Filii mei*, inquit, *quos iterum parturio* (*Galat.* IV, 19). Qui itidem dicit : *Imitatores mei estote* (I *Cor.* IV, 16). Et propter ipsam imitationem dicitur impiis : *Vos a patre diabolo estis* (*Joan.* VIII, 44). Nam constat in catholica fide, quod diabolus nec generavit nostram naturam, nec condidit : sola in illo seductio est præcedentis, imitatio consequentis. Denique quomodo dictum est de Adam, *In quo omnes peccaverunt;* legatur mihi alicubi, Omnes in diabolo peccaverunt. Aliud est illo præcedente et seducente peccare, aliud in illo peccare. Quia secundum propaginem carnis in illo eramus omnes, antequam nati essemus, tanquam in parente, tanquam in radice ibi eramus : sic venenata est ista arbor, ubi eramus. Nam quia ad diabolum, hoc est, principem peccati, et vere primum peccatorem, non pertinet origo, sed imitatio; cum de illo Scriptura loqueretur, *Invidia*, inquit, *diaboli, mors intravit in orbem terrarum : imitantur autem eum, qui sunt ex parte ipsius* (*Sap.* II, 24, 25). Imitando eum fiunt ex parte ipsius. Numquid dictum est, In illo peccaverunt? Cum vero de Adam diceretur, propter ori-

ginem, propter posteritatem, propter propaginem viscerum, *In quo omnes*, inquit, *peccaverunt*. Nam si propterea primus constitutus est Adam, quia primus peccavit, tanquam in exemplo sit, non in origine; utquid tam in longinquo, post tam prolixa tempora contra Adam quæritur Christus? Si omnes peccatores ad Adam propterea pertinent, quia primus peccator: omnes justi debuerunt ad Abel pertinere, quia primus justus. Quare Christus quæritur? Expergiscere, frater. Quare Christus quæritur, nisi quia in Adam damnata est generatio, in Christo quæritur regeneratio?

CAPUT XVI. — 16. *Pelagianorum objectio contra peccatum originale, Cur de baptizato non justus nascitur.* Proinde nemo nos fallat: Scriptura evidens est, auctoritas fundatissima est, fides catholicissima est [1]. Omnis generatus, damnatus: nemo liberatus, nisi regeneratus. Unde et alteri versutiæ illorum jam vos instructi respondete, charissimi: quando dicunt, et parvulos turbant, Si de peccatore peccatores nati sunt, quare non de baptizato jam fideli, cui remissa sunt universa peccata, justi nascuntur? Cito respondete: Ideo de baptizato non justus nascitur, quia non eum generat unde regeneratus est, sed unde generatus est. De Christo dictum est, *Mortificatus carne, vivificatus spiritu* (I *Petr.* III, 18): sic de homine dici potest, Tabefactus carne [2], justificatus spiritu. *Quod nascitur de carne, caro est.* Quæris ut de justo justus nascatur, cum videas justum esse nisi regeneratum omnino non posse. Nec attendis Domini sententiam, quam tu ipse in ore habes: *Si quis non renatus fuerit ex aqua et Spiritu* (*Joan.* III, 6, 5). Puto quia non hoc factum est in concubitu. Miraris quare peccator nascatur de semine justi: non te delectat mirari quare oleaster nascatur de semine olivæ? Accipe aliam similitudinem. Justum baptizatum, pone granum purgatum: non attendis, quia de grano purgato frumentum cum palea nascitur, sine qua seminatur. Deinde cum sit in propagine natorum generatio carnalis, in propagine renatorum generatio spiritualis, vis ut de baptizato baptizatus nascatur, cum videas de circumciso non nasci circumcisum? Carnalis est certe ista generatio, et carnalis est circumcisio, et tamen de circumciso non nascitur circumcisus: sic ergo de baptizato non potest nasci baptizatus; quia nemo renatus, antequam natus.

CAPUT XVII. — 17. *Alia eorumdem cavillatio exploditur. Christus nihil prodest non credentibus. Infantibus baptizatis prodest Christus. Infantes baptizati vere credentes aliorum fide. Infantes credunt fide parentum.* Aliud eorum quasi acutissimum: sed quid acutum non obtunditur scuto veritatis? Aliud dicunt, videte quale. Si Adam, inquiunt, nocet his qui non peccaverunt; ergo et Christus prodesse debet etiam his qui non crediderunt. Videtis certe quam hoc acutum sit contra veritatem: audite quantum adjuvet veritatem. Qui enim hoc dicit, nihil aliud, nisi Christum nihil prodesse non credentibus. Hoc est verum. Quis non acceptet. Quis non consentiat, quia Christus non credentibus non prodest, credentibus prodest? Sed dic mihi, obsecro te, Parvulis baptizatis Christus aliquid, an nihil prodest? Necesse est ut dicat prodesse: premitur mole matris Ecclesiæ. Forte quidem vellent hoc dicere; nam ratiocinationes eorum ad hoc videntur compellere: sed auctoritate reprimuntur Ecclesiæ, ne non dicam sputis hominum obruantur, sed ipsorum infantium lacrymis tanquam fluvio pertrahantur. Si enim dixerint, nihil prodesse Christum baptizatis infantibus; nihil aliud dicunt quam, Superfluo baptizantur infantes. Ut autem non superfluo baptizentur, quia hoc dicere non audent, prodesse Christum baptizatis infantibus confitentur.

CAPUT XVIII. — Si prodest baptizatis, quæro quibus prosit, credentibus, an non credentibus? Eligant quod volunt. Si dixerint, Non credentibus: ubi est ergo quod calumniabaris, quia Christus non credentibus prodesse non potest? Ecce tu confiteris prodesse infantibus, non tamen credentibus. Ad quodlibet prodest: non putas ad vitam æternam, non putas ad salutem æternam: ad ipsum regnum cœlorum percipiendum utique prodest Christus parvulis baptizatis. Prodest ergo non credentibus? Sed absit, ut ego dicam non credentes infantes. Jam superius disputavi, credit in altero, qui peccavit in altero: dicitur, Credit; et valet, et inter fideles baptizatos computatur. Hoc habet autoritas matris Ecclesiæ, hoc fundatus veritatis obtinet canon: contra hoc robur, contra hunc inexpugnabilem murum quisquis arietat, ipse confringitur. Ergo prodest Christus aliquid infantibus baptizatis; et sicut ego dico, et sicut mecum tota Ecclesia dicit, credentibus prodest, fidelibus prodest: tu quod vis elige. Volo quidem ut quod verius est, eligas; ut nobiscum dicas quia credentibus prodest. Sed si dixeris, Non credentibus prodest; contra te dixisti. Si dixeris, Credentibus prodest; mecum dixisti. Elige, utrum contra te dicas quod falsum est, an mecum dicas quod verum est. Tu enim paulo ante dicebas, Christum non credentibus nihil prodesse, volens efficere quia sic et Adam non peccantibus nihil nocuit, quomodo Christus non credentibus nihil prodest. Ecce jam fateris infantibus non credentibus baptizatis aliquid prodesse Christum. Sed si credentibus dicis, bene dicis, mecum dicis, credunt et infantes.

CAPUT XIX. — Unde credunt? Quomodo credunt? Fide parentum. Si fide parentum purgantur, peccato parentum polluti sunt. Corpus mortis in primis parentibus generavit eos peccatores: spiritus vitæ in posterioribus parentibus regeneravit eos fideles. Tu das fidem non respondenti, et ego peccatum nihil agenti.

18. *Contra peccatum originale perperam citatus Apostolus. Sanctificationis modi multi.* Sancti, inquit, de sanctis nasci debuerunt: quia dixit Apostolus, *Alio-*

[1] Aliquot Mss., *Scripturæ evidens est auctoritas, fundatissima est fides, catholicissima est.*
[2] Loco, *tabefactus*, habetur in Mss., *t bificatus.*

quia filii vestri immundi essent; nunc autem sancti sunt (I *Cor.* VII, 14). Et quomodo hoc accipis? Quomodo intelligis, de fidelibus natum ita sanctum, ut baptizari non debeat? Quomodo libet, accipias istam sanctitatem. Multi enim modi sunt sanctitatis, et multi modi sunt sanctificationis. Non enim omne quod sanctificatur, ad regnum cœlorum mittitur. De esca nostra dixit Apostolus, *Sanctificatur per verbum Dei et orationem* (I *Tim.* IV, 5). Numquid quia esca nostra sanctificatur, non scimus quo mittatur? Disce ergo esse aliquem modum, et quasi umbraculum quoddam sanctificationis, quod non sufficiat ad perceptionem salutis. Distat, et quid distet, Deo notum est. Tamen cum filio fidelium curratur ad Baptismum; non sic errent parentes, ut putent eum jam fidelem natum. Natum enim possunt dicere, non renatum. Nam ut noveris quomodo intelligas sanctificatos filios fidelium, ut modo non quæram, quia longum est, modum sanctificationis hujus; ubi et maritum habes infidelem, ibi habes et uxorum fidelem. *Sanctificatur*, inquit, *vir infidelis in uxore*, *et sanctificatur mulier infidelis in fratre* (I *Cor.* VII, 14). Numquid quia est ibi forte modus aliquis sanctificationis, ut vir infidelis sanctificetur in uxore fideli, ideo jam securitatem debet accipere, quod in regnum cœlorum intraturus est, et non baptizandus, non regenerandus, non Christi sanguine redimendus? Quomodo ergo sanctificatur vir infidelis in uxore, et tamen perit, nisi baptizetur: sic filii fidelium, etsi ad quemdam modum sanctificati, pereunt tamen, si non fuerint baptizati.

CAPUT XX. — 19. *Cypriani auctoritas pro originali peccato.* Rogo vos, ut paululum acquiescatis. Lego tantum. Sanctus Cyprianus est, quem in manus sumpsi, antiquus episcopus Sedis hujus: quid senserit de Baptismo parvulorum, imo quid semper Ecclesiam sensisse monstraverit paululum accipite. Parum est enim quia isti disserunt, et disputant nescio quas impias novitates; et nos conantur arguere, quod aliquid novum dicamus. Ad hoc ergo lego sanctum Cyprianum, ut videatis quomodo sit intellectus canonicus, et catholicus sensus in his verbis quæ paulo ante tractavi. Interrogatus est utrum infans baptizari debeat ante octavum diem, quia vetere Lege non licebat circumcidi infantem, nisi octavo die. Quæstio inde erat nata, de die baptizandi: nam de origine peccati nulla erat quæstio; et ideo ex ea re, unde nulla erat quæstio, soluta est exorta quæstio. Sanctus Cyprianus dixit inter cætera, quæ superius dixi: « Propter quod « neminem putamus a gratia consequenda impedien- « dum esse a lege [1] quæ jam statuta est, nec spiri- « tualem circumcisionem impediri carnali circum- « cisione debere, sed omnem omnino admittendum « esse ad gratiam Christi: quando et Petrus in Acti- « bus Apostolorum loquatur et dicat, *Deus mihi dixit* « *neminem hominem communem dicendum et immun-* « *dum* (*Act.* X, 15). Cæterum si homines impedire « aliquid ad consecutionem gratiæ possit, magis « adultos et provectos et majores natu possint impe- « dire peccata graviora. Porro autem, si etiam gra- « vissimis delictoribus et in Dominum multum ante « peccantibus, cum postea crediderint, remissa pecca- « torum datur, et a Baptismo atque gratia nemo pro- « hibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, « qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum « Adam carnaliter natus contagium mortis antiquæ « prima nativitate contraxit; qui ad remissam pec- « catorum accipiendam hoc ipso facilius accedit, « quod illi dimittuntur, non propria, sed aliena pec- « cata » (*Epist.* 59, *ad Fidum*)? Videte quemadmodum de hac re nihil dubitans, solvit illam unde dubitabatur. Hoc de fundamento Ecclesiæ sumpsit, ad confirmandum lapidem nutantem.

CAPUT XXI. — 20. *Veritatis hostes quatenus patienter ferendi.* Impetremus ergo, si possumus, a fratribus nostris, ne nos insuper appellent hæreticos, quod eos talia disputantes nos appellare possimus forsitan, si velimus, nec tamen appellamus. Sustineat eos mater piis visceribus sanandos, portet docendos, ne plangat mortuos. Nimium est quo progrediuntur; multum est, vix ferendum est, magnæ patientiæ adhuc ferri. Non abutantur hac patientia Ecclesiæ, corrigantur, bonum est. Ut amici exhortamur, non ut inimici litigamus. Detrahunt nobis, ferimus: canoni non detrahant, veritati non detrahant; Ecclesiæ sanctæ pro remissione peccati originalis parvulorum quotidie laboranti non contradicant. Fundata ista res est. Ferendus est disputator errans in aliis quæstionibus non diligenter digestis, nondum plena Ecclesiæ auctoritate firmatis; ibi ferendus est error: non tantum progredi debet, ut etiam fundamentum ipsum Ecclesiæ quatere moliatur. Non expedit, adhuc forte nostra non est reprehendenda patientia: sed debemus timere ne culpetur etiam negligentia. Sufficiat Charitati vestræ, habete ad illos qui nostis illos, habete cum illis amice, fraterne, placide, amanter, dolenter: quidquid potest faciat pietas; quia postea diligenda [1] non erit impietas. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCXCV * (*a*).

In Natali apostolorum Petri et Pauli, I (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Petra super quam ædificata est Ecclesia ipse est Christus.* Istum nobis diem beatissimorum apostolorum Petri et Pauli passio consecravit. Non de obscuris aliquibus martyribus loquimur. *In omnem terram exiit sonus eorum*, *et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 5). Isti martyres viderunt quod prædicaverunt, secuti æquitatem, confitendo veritatem, moriendo pro veritate. Beatus Petrus, primus Apostolorum, vehemens Christi amator, qui meruit audire, *Et ego dico tibi*, *Quia tu es*

[1] In Cypriani editis, *ea lege*.

[1] Aliquot Mss., *postea diligentia*. Et quidam, *post eam diligentiam*.

* Collatus ad d. r. mm. t. v. et ad Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 108.

(*b*) [illegible] in calendario [illegible] Natali [illegible] 9 et 10.

Petrus. Dixerat enim ipse : *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Christus illi : *Et ego dico tibi, Quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* XVI, 16, 18). Super hanc petram ædificabo fidem, quam confiteris. Super hoc quod dixisti, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, ædificabo Ecclesiam meam. Tu enim Petrus. A petra Petrus, non a Petro petra. Sic a petra Petrus, quomodo a Christo Christianus. Vis nosse de qua petra Petrus dicatur? Paulum audi : « Nolo » enim « vos ignorare, fratres ; » Apostolus Christi dicit ; « Nolo vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eumdem cibum spiritualem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritualem biberunt. Bibebant enim de spirituali sequente eos petra : petra autem erat Christus » (I *Cor.* X, 1-4). Ecce unde Petrus.

CAPUT II. — 2. *Petro Ecclesiæ personam gerenti datæ claves regni cœlorum. Uni datæ sunt, quia Ecclesiæ unitati. Christus prius resuscitat, tum Ecclesia solvit.* Dominus Jesus discipulos suos ante passionem suam, sicut nostis, elegit, quos Apostolos appellavit. Inter hos pene ubique solus Petrus, totius Ecclesiæ meruit gestare personam. Propter ipsam personam, quam totius Ecclesiæ solus gestabat, audire meruit, *Tibi dabo claves regni cœlorum* (*Matth.* XVI, 19). Has enim claves non homo unus, sed unitas accepit Ecclesiæ. Hinc ergo Petri excellentia prædicatur, quia ipsius universitatis et unitatis Ecclesiæ figuram gessit, quando ei dictum est, *Tibi trado*, quod omnibus traditum est. Nam ut noveritis Ecclesiam accepisse claves regni cœlorum, audite in alio loco quid Dominus dicat omnibus Apostolis suis. *Accipite Spiritum sanctum.* Et continuo : *Si cui dimiseritis peccata, dimittentur ei ; si cujus tenueritis, tenebuntur* (*Joan.* XX, 22, 23). Hoc ad claves pertinet, de quibus dictum est, *Quæ solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo ; et quæ ligaveritis in terra, ligata erunt et in cœlo.* Sed hoc Petro dixit. Ut scias quia Petrus universæ Ecclesiæ personam tunc gerebat, audi quid ipsi dicatur, quid omnibus fidelibus sanctis : « Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te et ipsum solum. Si non te audierit, adhibe tecum unum aut duos : scriptum est enim, In ore duorum aut trium testium, stabit omne verbum. Si nec ipsos audierit, refer ad Ecclesiam : si nec ipsam audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus. Amen dico vobis, quia quæ ligaveritis in terra, ligata erunt et in cœlo ; et quæcumque solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo » (*Matth.* XVIII, 15-18). Columba ligat, columba solvit ; ædificium supra petram ligat et solvit.

CAPUT III. — Timeant ligati, timeant soluti. Qui soluti sunt, timeant ne ligentur : qui ligati sunt, orent ut solvantur. *Criniculis peccatorum suorum unusquisque constringitur* (*Prov.* V, 22) : et præter hanc Ecclesiam nihil solvitur. Quatriduano mortuo dicitur, *Lazare, prodi foras.* Et prodiit de monumento institis ligatus manibus et pedibus. Excitat Dominus, ut mortuus de monumento prodeat ; si cor tangit, ut peccati confessio foras exeat. Sed parum adhuc ligatus est. Dominus ergo, postquam exiit Lazarus de monumento, ad discipulos suos, quibus dixerat, *Quæcumque solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo : Solvite,* inquit, *eum, et sinite abire* (*Joan.* XI, 43, 44). Per se excitavit, per discipulos solvit.

3. *Ecclesiæ fortitudo et infirmitas in Petro figurata.* Proinde Ecclesiæ fortitudo in Petro maxime commendata est ; quia euntem ad passionem secutus est Dominum : et infirmitas quædam notata ; quoniam interrogatus ab ancilla, negavit Dominum. Ecce ille amator subito negator. Invenit se, qui præsumpserat de se. Dixerat enim, sicut nostis : *Domine, tecum ero usque ad mortem : et si opus fuerit ut moriar, animam meam pro te ponam.* Et Dominus ad præsumptorem : *Animam tuam pro me pones? Amen dico tibi, antequam gallus cantet, ter me negabis* (*Matth.* XXVI, 33-35, *et Joan.* XIII, 37, 38). Factum est quod prædixerat medicus : fieri non potuit quod præsumpsit ægrotus. Sed quid? Continuo respexit eum Dominus. Sic scriptum est, sic loquitur Evangelium : *Respexit eum Dominus, et exiit foras, et flevit amare* (*Luc.* XXII, 61, 62). *Exiit foras :* hoc est, confiteri. *Flevit amare,* qui noverat amare. Dulcedo secuta est in amore, cujus amaritudo præcesserat in dolore.

CAPUT IV. — 4. *Petro Ecclesiæ unitatem significanti oves a Christo commendatæ. Cur ter interrogatus Petrus de suo amore.* Merito etiam post resurrectionem Dominus ipsi Petro oves suas commendavit pascendas. Non enim inter discipulos solus meruit pascere dominicas oves : sed quando Christus ad unum loquitur, unitas commendatur ; et Petro primitus, quia in Apostolis Petrus est primus. *Simon Joannis,* inquit Dominus, *amas me?* Respondit ille, *Amo.* Et iterum interrogatus, iterum respondit. Et tertio interrogatus, et tanquam illi non credatur, contristatur. Sed quomodo ei non credebat, qui cor ejus videbat? Denique post illam tristitiam sic respondit : *Domine tu scis omnia, tu scis quia amo te.* Non enim qui omnia scis, hoc solum nescis. Noli tristis esse, Apostole ; responde semel, responde iterum, responde tertio. Ter vincat in amore confessio, quia ter victa est in timore præsumptio. Solvendum est ter, quod ligaveras ter. Solve per amorem, quod ligaveras per timorem. Et tamen Dominus semel, et iterum, et tertio, oves suas commendavit Petro.

CAPUT V. — 5. *In Donatistas dominici gregis divisores.* Attendite, fratres mei : *Pasce,* inquit, *oviculas meas, pasce agnos meos* (*Joan.* XXI, 15-17). *Pasce oves meas :* numquid dixit, Tuas? Pasce, bone serve, oves dominicas, habentes dominicum characterem. *Numquid* enim *Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine* Petri et *Pauli baptizati estis* (I *Cor.* I, 13)? Ergo pasce oves ejus, ablutas Baptismo ejus, signatas nomine ejus, redemptas sanguine ejus, *Pasce,* inquit, *oves meas.* Nam hæretici servi mali et fugitivi, quod non emerunt dividentes sibi, et de furtis peculia tanquam propria facientes, suas oves sibi videntur

pascere. Nam quid est aliud, rogo vos, Nisi te ego baptizavero, immundus eris, Nisi Baptismum meum habueris, ablutus non eris? Itane non audistis, *Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine* (*Jerem.* XVII, 5)? Proinde, charissimi, quos baptizavit Petrus, oves Christi sunt; et quos baptizavit Judas, oves Christi sunt. Nam videte quid dicat sponsus dilectæ suæ in Cantico canticorum, quando ei dixit sponsa, *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie; ne forte fiam sicut operta, super greges sodalium tuorum. Annuntia*, inquit, *mihi, ubi pascis, ubi cubas in meridie*, in splendore veritatis, in fervore charitatis. Quare times, o dilecta? quid times? *Ne forte fiam*, inquit, *sicut operta*, id est, sicut obscura, sicut non Ecclesia; quia Ecclesia non est operta: *Non* enim *potest civitas abscondi super montem constituta* (*Matth.* V, 14). *Et* errando *incurram*, non in gregem tuum, sed *in greges sodalium tuorum*. Etenim hæretici sodales dicuntur. *A nobis exierunt* (I *Joan.* II, 19): ad unam nobiscum mensam, antequam exirent, accesserunt. Ergo quid ei respondetur? *Nisi cognoveris temetipsam*: sponsus dicit, interroganti respondet, *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres*. O verax inter hæreses, *nisi cognoveris temetipsam*: quia de te prædicta sunt tanta, « In semine tuo benedicentur omnes gentes (*Gen.* XXII, 18): Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram, a solis ortu usque ad occasum (*Psal.* XLIX, 1): Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (*Psal.* II, 8): In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum » (*Psal.* XVIII, 5): de te testimonia ista prædicta sunt. *Nisi* ergo *cognoveris temetipsam, exi tu.* Ego enim te non ejicio, ut dicant de te qui remanserint, *Ex nobis exierunt. Exi tu in vestigiis gregum*: non gregis, de quo dictum est, *Erit unus grex et unus Pastor* (*Joan.* X, 16). *Exi tu in vestigiis gregum, et pasce hædos tuos* (*Cant.* I, 6, 7): non sicut Petrus, *oves meas*. Pro his commendatis sibi ovibus Petrus meruit martyrio coronari, quod hodierna solemnitate per orbem meruit celebrari.

CAPUT VI. — 6. *Paulus ex persecutore prædicator Christi.* Veniat et de Saulo Paulus, de lupo agnus; prius inimicus, postea apostolus; prius persecutor, postea prædicator. Veniat, accipiat litteras a principibus sacerdotum, ut ubicumque invenerit Christianos, vinctos adducat ad pœnas. Accipiat, accipiat, proficiscatur, pergat, anhelet cædem, sitiat sanguinem: qui habitat in cœlis, irridebit eum (*Psal.* II, 4). Ibat enim, sicut scriptum est, *spirans cædem*, et propinquabat Damascum. Tunc Dominus de cœlo: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Ego sum hic, ego sum ibi: hic caput, ibi corpus. Non ergo miremur, fratres, ad corpus Christi pertinemus. *Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi adversus stimulum calcitrare.* Te lædis: nam Ecclesia mea persecutionibus crescit. At ille pavens et tremens: *Domine, quis es tu?* Et ille: *Ego sum Jesus Nazarenus quem tu persequeris.* Continuo mutatus exspectat imperium: ponit invidentiam, præparat obedientiam. Dicitur ei quid faciat. Et antequam Paulus baptizetur, loquitur Dominus Ananiæ: *Vade ad illum vicum, ad illum hominem nomine Saulum, baptiza illum; quia vas electionis mihi est.* Vas aliquid portare debet, vas inane esse non debet. Vas implendum est: unde, nisi gratia? Ananias autem respondit Domino nostro Jesu Christo: « Domine, audivi quia homo iste multa mala fecit sanctis tuis. Et nunc litteras portat a principibus sacerdotum, ut ubicumque invenerit viæ hujus viros, vinctos adducat. *Et Dominus ad illum*: Ego illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo (*Act.* IX). Trepidabat Ananias, audito nomine Sauli: trepidabat famam lupi infirma ovis, etiam sub manu pastoris [1].

CAPUT VII. — 7. *Paulus et Petrus pro Christo passi.* Ecce ostendit illi Dominus quæ illum oporteret pati pro nomine ejus. Post exercuit illum in labore. Ipse in vinculis, ipse in plagis, ipse in carceribus, ipse in naufragiis. Ipse illi procuravit passionem: ipse perduxit ad istum diem. Unus dies passionis duobus Apostolis. Sed et illi duo unum erant: quanquam diversis diebus paterentur, unum erant. Præcessit Petrus, secutus est Paulus. Primo Saulus, postea Paulus: quia primo superbus, postea humilis. Saulus a Saüle sancti David persecutore. Dejectus est persecutor, erectus est prædicator. Mutavit nomen superbi ad humilitatem. Paulus enim modicus est. Verba videte Charitatis vestræ: nonne quotidie dicimus, Post paululum videbo te, paulo post faciam hoc aut illud? Ergo quid est Paulus? Ipsum interroga. *Ego sum*, inquit, *minimus Apostolorum* (I *Cor.* XV, 9).

CAPUT VIII. — 8. *Dies martyrum ideo celebrantur, ut eos imitari delectet.* Celebramus diem festum, Apostolorum nobis sanguine consecratum. Amemus fidem, vitam, labores, passiones, confessiones, prædicationes. Proficimus enim amando; non ista propter carnalem lætitiam celebrando. Martyres enim a nobis quid quærunt? Minus habent, si adhuc laudes hominum quærunt. Si adhuc laudes hominum quærunt, nondum vicerunt [2]. Si autem vicerunt, a nobis propter se nihil quærunt; sed propter nos ipsos quærunt. Dirigatur ergo via nostra in conspectu Domini. Arcta erat, spinosa erat, dura erat: talibus tamque multis transeuntibus lenis facta est. Transiit ipse prior Dominus, transierunt Apostoli intrepidi, postea martyres, pueri, mulieres, puellæ. Sed quis in eis? Ille qui dixit, *Sine me nihil potestis facere* (*Joan.* XV, 5).

SERMO CCXCVI * (*a*).

In Natali apostolorum Petri et Pauli, II (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Petrus infirmus plus promittit quam potest.* Recens sancti Evangelii lectio

[1] Quidam libri, *sub voce pastoris.*
[2] Plures Mss. habent, *non mundum vicerunt.*
* Collatus ad cl. d. r. rm. t. v. et ad Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 106.
(*b*) In Flori Collectione citatur ad Rom. VIII. Habitus est versus finem forte anni 410, post captam Urbem a Gothis. Vide supra, serm. 81, n. 7, sq. ac serm. 105, nn. 12 et 45

hodiernæ solemnitati conveniens, quæ modo sonuit in auribus nostris, si ab auribus etiam in cor nostrum descendit, et in eo locum quietis invenit (tunc enim in nobis requiescit verbum Dei, quando nos acquiescimus verbo Dei); admonuit nos omnes, qui vobis verbum et sacramentum Domini ministramus, pascere oves suas. Beatus Petrus Apostolorum primus, Domini nostri Jesu Christi major amator, quam negator, sicut indicat Evangelium, secutus est Dominum passurum: sed tunc non potuit sequi passurus. Secutus est pedibus, nondum idoneus sequi moribus. Promisit se moriturum pro illo, et non potuit nec cum illo. Plus enim ausus erat, quam ejus capacitas sustinebat. Plus promiserat, quam poterat: quia et indignum erat ut faceret quod promiserat. *Animam meam*, inquit, *pro te ponam* (*Joan.* XIII, 37). Hoc pro servo Dominus erat facturus, non servus pro Domino. Qui ergo plus est ausus, ibi præpostere amavit; ideo timuit et negavit. Postea vero Dominus postquam surrexit, docet Petrum amare. Inordinate amans, defecit sub pondre passionis: ordinate autem amanti promisit passionem.

2. *Infirmitas Petri timentis mori Dominum.* Meminimus infirmitatem Petri dolentis quod Dominus esset moriturus: hanc commemoro, ecce commemoro. Qui meminerunt, in corde suo mecum dicant: qui obliti fuerant, commonente me recolant. Dominus Jesus Christus passionem suam imminentem ipse discipulis prænuntiavit. Tunc Petrus amans eum, sed adhuc carnaliter, mori timens mortis interfectorem: *Absit a te*, inquit, *Domine*; *absit a te*, *propitius esto tibi*. Non dixisset, *propitius tibi esto*, nisi agnosceret verum Deum. Ergo, Petre, si Deus a te cognoscitur, quid times ne Deus moriatur? Tu homo es, ille Deus est. Et pro homine Deus factus est homo, assumens quod non erat, non perdens quod erat. In eo ergo Dominus moriturus erat, in quo et resurrecturus. Expavit ergo Petrus humanam mortem, et noluit eam contingere Dominum. Nesciens, saccum volebat claudere, unde nostrum pretium erat manaturum. Audivit a Domino tunc, *Redi retro*, *satanas*; *neque enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.* Cui paulo ante dixerat, dicenti, *Tu es Christus Filius Dei vivi: Beatus es, Simon Bar-Jona, quia tibi non revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui est in cœlis* (*Matth.* XVI, 22, 23, 16, 17). Paulo ante beatus, postea satanas. Sed unde beatus? Non de suo: *Non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui est in cœlis.* Unde autem satanas? Ex homine, et in homine: *Non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.* Talis Petrus amans Dominum, timens mori Dominum, et volens mori pro Domino, secutus est: et inventum est quomodo prædixerat medicus, non quomodo præsumpserat ægrotus. Interrogatus ab ancilla, negat semel, bis, et tertio. Aspicitur a Domino, flet amare (*Luc.* XXII, 56-62): tergit lacrymis pietatis cordis negationes.

CAPUT II. — 3. *Petro jam amanti Christus oves commendat.* Resurgit Dominus, apparet discipulis. Videt jam Petrus viventem, cui morienti timuerat. Videt non Dominum occisum, sed mortem in Domino occisam. Jam ergo confirmatus exemplo [1] carnis ipsius Domini, mortem non esse usque adeo metuendam, docetur amare. Modo opus est ut amet, jam viso Domino vivo post mortem: modo amet, modo securus amet; securus, quia secuturus. Dominus ergo: *Petre*, *amas me?* Et ille: *Amo, Domine.* Et Dominus: Non quia amas me, volo ut moriaris pro me; hoc enim ego jam feci pro te. Sed quid? *Amas me?* Quid mihi redd(iturus es, quia amas me? *Amas me? Amo. Pasce oves meas.* Et iterum hoc, et tertio hoc: ut ter confiteretur amor, quod ter negaverat timor. Videte, percipite, discite. Non aliud quam, Amas, interrogatur: non aliud quam, Amo, respondetur. Respondenti dicitur, *Pasce oves meas.* Et commendatis Petro ovibus suis, et commendato sibi Petro cum ovibus suis, jam prænuntiat passionem, et dicit: *Cum esses junior, cingebas te, et ibas quo velles; cum autem senior factus fueris, alter te cinget, et feret quo tu non vis. Hoc autem dicebat*, ait Evangelista, *significans qua morte clarificaturus esset Deum* (*Joan.* XVIII, 15-19). Videtis hoc pertinere ad pascendas oves Domini, ut non recusetur mors pro ovibus Domini.

CAPUT III. — 4. *Pastor idoneus ille est*, *qui vitam rependere valet pro ovibus. Pasce oves meas.* Commendat oves idoneo, an minus idoneo? Primo, quas oves commendat? Pretiosas, emptas, non auro, non argento, sed sanguine. Si dominus homo commendaret servo suo oves suas, procul dubio cogitaret, utrum peculium servi illius idoneum esset pretium ovium suarum, et diceret: Si perdiderit, si dissipaverit, si consumpserit, habet unde reddat. Commendaret ergo servo idoneo oves suas, et servi facultates in pecunia quæreret, pro ovibus quas pecunia comparavit. Nunc vero Dominus Jesus Christus, quia servo commendat oves, quas sanguine comparavit; idoneitatem servi in passione sanguinis quærit. Tanquam diceret: Pasce oves meas, commendo tibi oves meas. Quas oves? Quas emi sanguine meo. Mortuus sum pro eis. Amas me? Morere pro eis. Et quidem servus ille hominis homo pecuniam redderet pro consumptis ovibus: Petrus sanguinem reddidit pro ovibus conservatis.

CAPUT IV. — 5. *Cæteris Ecclesiæ pastoribus id mandatum, quod Petro. Animus martyrii martyrem facit.* Eia, fratres, aliquid pro tempore volo dicere. Quod Petro commendatum est, quod Petro mandatum est, non Petrus solus, sed etiam alii Apostoli audierunt, tenuerunt, servaverunt, maximeque ipse consors sanguinis et diei [2] apostolus Paulus. Audierunt ista, et ad nos audienda transmiserunt. Pascimus vos, pascimur vobiscum. Det nobis Deus vires sic amandi vos, ut possimus etiam mori pro vobis, aut effectu, aut affectu. Non enim quia Joanni apostolo passio defuit, ideo passioni animus præparatus deesse potuit. Non est passus, sed potuit pati. Præparationem ejus Deus noverat. Quemadmodum tres pueri arsuri missi

[1] Regius Ms, *Jam ergo informatus de exemplo.*
[2] Editi, *et Dei.* Melius plerique manuscripti, *et diei.*

sunt in caminum, non victuri. Negabimus eos martyres, quia flamma eos urere non potuit? Interroga ignes, passi non sunt : interroga voluntatem, coronati sunt. *Potens est enim Dominus*, dixerunt, *eruere nos de manibus tuis : sed et si non* : ibi sunt certa pectora et stabilis fides, ibi virtus inconcussa, ibi certa victoria : *sed et si non, notum tibi sit, rex, quoniam statuam quam statuisti, non adoramus*. Aliud Deo placuit : non arserunt, sed ignem idololatriæ in animo regis exstinxerunt (*Dan.* III).

CAPUT V. — 6. *Tribulationes temporales pro futura gloria ferendæ. Romæ vastatio temporibus christianis.* Videtis ergo, charissimi, quæ sunt proposita in hoc tempore servis Dei, propter futuram gloriam quæ revelabitur in nobis : contra quam gloriam non appenditur quælibet quantalibet tribulatio temporalis. *Indignæ* enim *sunt passiones hujus temporis*, ait Apostolus, *ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18). Si hæc ita sunt, modo nemo cogitet carnaliter, non est tempus. Concutitur mundus, excutitur vetus homo : premitur caro, liquescat spiritus. Jacet Petri corpus Romæ, dicunt homines; jacet Pauli corpus Romæ, Laurentii corpus Romæ, aliorum sanctorum martyrum corpora jacent Romæ; et misera est Roma, et vastatur Roma, affligitur, conteritur, incenditur. Tot strages mortis fiunt, per famem, per pestem, per gladium; ubi sunt Memoriæ Apostolorum? Quid dicis? Ecce hoc dixi, Tanta mala Roma patitur, ubi sunt Memoriæ Apostolorum? Ibi sunt, sed in te non sunt. Utinam in te essent, quisquis ista loqueris, quisquis ita desipis, quisquis vocatus in spiritu carnaliter sapis. Prorsus adhuc patientiam doceo, nondum sapientiam. Patiens esto, Dominus vult. Quæris quare velit? Differ secretum cognitionis, strenuitatem obedientiæ præpara. Ferre te vult : ferto quod vult, et dabit quod vis. Et tamen, fratres mei, ecce audeo dicere : libenter audituri estis, si jam primas partes obedientiæ retinetis, si est in vobis lenis et mitis patientia ferendi dominicam voluntatem. Lenia quippe non ferimus, sed amamus : aspera toleramus, ad lenia gaudemus. Dominum Deum tuum vide, caput tuum vide, exemplum vitæ tuæ vide; redemptorem tuum, pastorem tuum attende : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*. Quomodo ostendit humanam voluntatem, et continuo convertit renisum ad obedientiam? *Veruntamen non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater* (*Matth.* XXVI, 39). Ecce Petro hoc dixit : *Cum senueris, alter te cinget, et feret quo tu non vis*. Ostendit in illo humanam voluntatem, circa trepidationem mortis. Numquid quia nolens mortuus est, nolens coronatus est? Sic et tu nolebas forte amittere peculium tuum, quod hic relicturus eras : attende ne cum relinquendo remaneas. Nolebas ante te mori filium tuum, nolebas ante te mori uxorem tuam. Quid enim? Etsi Roma non caperetur, non aliquis vestrum prior moriturus erat? Nolebas ante te mori uxorem tuam, nolebat uxor tua ante se mori virum suum : ambobus obtemperaturus erat Dominus? Ordo penes ipsum sit, qui novit ordinare quod creavit. Obtempera ergo tantæ voluntati Dei.

CAPUT VI. — 7. *Pagano de Roma christianis temporibus incensa insultanti quid respondendum. Christianus vocatus non ad terrena, sed ad cœlestia.* Jam video quid dicas in corde tuo : Ecce temporibus christianis Roma afflicta est, et incensa est. Quare temporibus christianis? Quis hoc dicit? Christianus? Ergo tu tibi responde, si christianus es : Quando voluit Deus. Sed quid dico pagano? insultat mihi. Quid tibi dicit? unde tibi insultat? Ecce quando faciebamus sacrificia diis nostris, stabat Roma, florebat Roma; modo quia superavit et abundavit sacrificium Dei vestri, et inhibita sunt et prohibita sacrificia deorum nostrorum, ecce quid patitur Roma. Breviter responde interim, ut illo careamus; cæterum tibi alia meditatio est. Non enim vocatus es ad amplectendam terram, sed ad comparandum cœlum; non vocatus es ad felicitatem terrenam, sed ad cœlestem; non ad temporales successus et prosperitatem volaticam et transitoriam, sed ad æternam cum Angelis vitam. Tamen huic amatori carnalis felicitatis, et murmuratori adversus Deum vivum et verum, volenti servire dæmoniis et lignis et lapidibus, cito responde. Sicut habet historia eorum, incendium hoc Romanæ urbis tertium est. Sicut habet historia eorum, sicut habent litteræ ipsorum, incendium Romanæ urbis, quod modo contigit, tertium est. Quæ modo semel arsit, inter sacrificia Christianorum, jam bis arserat inter sacrificia Paganorum. Semel a Gallis sic incensa est, ut solus collis Capitolinus remaneret. Postea a Nerone, nescio utrum dicam sæviente an fluente, secundo igne Roma flagravit. Jussit Nero imperator ipsius Romæ, servus idolorum, interfector Apostolorum, jussit, et incensa est Roma. Quare putatis? qua causa? Homo elatus, superbus et fluidus, delectatus est Romano incendio. Videre, inquit, volo, quomodo Troja arserit. Arsit ergo sic semel, bis, tertio. Modo te quid delectat contra Deum stridere, pro ea quæ consuevit ardere (*a*)?

CAPUT VII. — 8. *Christianorum est pati mala temporalia, et sperare bona sempiterna. Tribulationes prædictæ a Christo.* Sed in ea, inquiunt, passi sunt tanta mala tam multi Christiani. Excidit tibi quia Christianorum est pati mala temporalia, et bona sperare sempiterna? Tu quisquis paganus es, habes quod plangas; quia temporalia perdidisti, et æterna nondum invenisti. Habet christianus quod cogitet : *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationibus variis incideritis* (*Jacobi* I, 2). Dicis itaque, o pagane : Dii præsides Romam modo non servaverunt, quia non sunt; tunc servaverunt, quando erant. Nos Deum nostrum ostendimus veracem. Prædixit ista omnia, legistis, audistis : sed nescio utrum meministis, qui talibus verbis turbamini. Non audistis Prophetas, non audistis ipsum Dominum Jesum Christum prædicentem mala futura? Quantum accedit ætas mundo, tantum propinquatur fini. Audistis, fratres, simul audivimus : *Erunt bella, erunt tumultus, erunt pressuræ, erunt fames* (*Luc.* XXI, 9-11). Quare nobis ipsis

(*a*) Vide de Civitate Dei, lib. 2, cap. 22.

contrarii sumus, ut quando leguntur credamus, quando implentur murmuremus?

CAPUT VIII. — 9. *Tribulationes temporibus christianis, an majores sint, et quare. Thesaurizare in cœlo jubemur, non in terra.* Sed plus inquiunt, plus vastatur modo genus humanum. Interim considerata præterita historia, salva quæstione, nescio utrum plus. Sed ecce sit plus : credo quia plus. Dominus ipse solvit quæstionem : plus modo vastatur mundus, plus vastatur. Audi quare modo plus vastatur, cum Evangelium ubique prædicatur. Attendis quanta celebritate Evangelium prædicatur, et non attendis quanta impietate contemnatur? Jam, fratres, dimittamus paululum Paganos foris, oculum ad nos. Evangelium prædicatur toto mundo : verum est. Antequam Evangelium prædicaretur, latebat voluntas Dei : in prædicatione Evangelii patuit voluntas Dei. Dictum est nobis in prædicatione Evangelii quid amare debeamus, quid contemnere, quid agere, quid vitare, quid sperare. Omnia audivimus : non latet voluntas Dei per totum mundum. Pone servum mundum : et attende Evangelium. Audi Domini vocem. Servus iste mundus est. *Servus nesciens voluntatem domini sui, et faciens digna plagis, vapulabit pauca.* Servus mundus. Quomodo servus mundus? Quia *mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit* (*Joan.* I, 10). *Servus nesciens voluntatem domini sui.* Ecce quid erat ante mundus. Nunc vero quid? *Servus autem sciens voluntatem domini sui, et faciens digna plagis, vapulabit multa* (*Luc.* XII, 47). Et utinam multa vapulet, non semel damnetur. Quid recusas vapulare multa, o serve sciens voluntatem domini tui, et faciens digna plagis? Dicitur tibi (ecce una voluntas Domini tui) : *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi neque ærugo, neque comestura exterminat, ubi fures non effodiunt, nec furantur* (*Matth.* VI, 20). Tu in terra thesaurizas : ille in cœlo jubet, dicens tibi, Mihi da, ibi habeto thesaurum, ubi ego sum custos. Mitte ante te : quid servas in terra? Quod custodit Christus, non tollit Gothus. Tu contra, prudentior scilicet et sapientior Domino tuo, condis in terra. Sed cognovisti voluntatem Domini tui : sursum condere voluit. Et tu : Ego in terra condo. Paratus ergo esto vapulare multa. Ecce scis voluntatem Domini tui volentis te servare in cœlo, et tu servas in terra : facis digna plagis. Et quando vapulas, blasphemas. Blasphemas, murmuras; dicis quod tibi facit Dominus tuus, fieri non debuit. Quod facis tu servus malus, hoc fieri debuit?

CAPUT IX. — 10. *Contra Deum in adversis non murmurandum. Impiorum felicitas magna ira Dei.* Saltem illum locum tene, noli murmurare, noli blasphemare. Lauda magis Dominum tuum, quia corripit te : lauda quia emendat te, ut consoletur te. *Quem enim diligit Deus, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit* (*Hebr.* XII, 6). Tu delicatus filius dominicus, et recipi vis, et flagellari non vis : ut tu fluas, ille mentiatur. Debuit ergo Apostolorum Memoria, per quam tibi præparatur cœlum, servare tibi in terra theatra insanorum? Plane verum est : ideo mortuus est Petrus, et Romæ positus, ut lapides de theatro non caderent? Excutit Deus delicias puerorum de manibus indisciplinatorum. Fratres, peccata minuamus et murmura. Hostes simus iniquitatibus nostris, murmuri nostro : nobis irascamur, non Deo. *Irascimini*, prorsus irascimini : sed ad quos usus? *Et nolite peccare* (*Psal.* IV, 5). Ad hoc irascimini, ne peccetis. Etenim omnis homo, quem pœnitet, sibi irascitur : pœnitentiæ iram exercet in se. Vis ergo ut tibi parcat Deus? Tu tibi noli parcere. Quia si tu tibi parcis, ille tibi non parcet : quia si et ille tibi parcat, peris. Ne scis quod optas, miser; peris. Sicut enim scriptum est, *Flagellat omnem filium, quem recipit :* sic etiam illud time, *Irritavit Dominum peccator.* Unde scis? quasi diceretur illi, Unde scis quia irritavit Dominum peccator? Vidit felicem peccatorem, quotidie mala facientem, et nihil mali patientem, et in Spiritu sancto [1] horruit. et doluit, et dixit, *Irritavit Dominum peccator.* Peccator iste qui facit tanta mala, et nihil mali patitur, irritavit Dominum. Provocat Dominum : *pro magnitudine iræ suæ non exquiret* (*Psal.* IX, 4). Ideo non exquiret, quia multum irascitur. Qui tollit correptionem, parat damnationem. *Non exquiret :* nam si exquireret, flagellaret; et fortasse emendaret. Modo autem multum irascitur : felicibus iniquis multum irascitur, cum non flagellantur. Nolite zelare illos, nolite velle esse sicut illi infeliciter felices. Melius est ad tempus flagellari, quam in æternum damnari.

CAPUT X. — 11. *Amor in Deum tum apparet, si amantur lucra Dei.* Ergo commendavit nobis Dominus oves suas, quia Petro commendavit : si tamen ex aliqua parte vel extrema digni sumus pulverem vestigiorum Petri calcare; commendavit nobis oves Dominus. Oves ipsius estis, vobiscum oves sumus, quia christiani sumus. Jam diximus, pascimus et pascimur. Amate Deum, ut amet vos Deus. Et non potestis ostendere quantum ametis Deum, nisi quantum apparueritis amare lucra Dei. Quid habes præstare Deo, homo cordate? quid præstas Deo? Quid præstabat Petrus? Totum hoc : *Pasce oves meas* (*Joan.* XXI, 17). Quid præstas Deo, ut sit major, ut sit melior, ut sit ditior, ut sit honoratior? Qualiscumque tu eris, ille hoc erit quod erat. Ergo attende juxta te, ne forte proximo præstare debeas, quod perveniat ad Deum. *Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 40). Si ergo esurienti juberis panem frangere, tu pulsanti debes ecclesiam claudere?

CAPUT XI. — 12. *Ex hæresi etiam post relapsum redeuntes, benigne recipiendi.* Quare hoc dixi? Contristavit nos quod audivimus, quamvis præsentes non fuerimus, quod quidam ex Donatistis veniens ad Ecclesiam, peccatum rebaptizationis confitens, cum ad pœnitentiam ab episcopo exhortaretur, reclamatum est a quibusdam fratribus, et repulsus est. Dico Charitati vestræ, torta sunt, torta sunt ex hoc viscera nostra. Fatemur vobis, non nobis placet talis diligentia. Scio quia zelo Dei fecerunt et Ecclesiæ. Putatis quia nihil factum est, quia hoc ad omnes sonuit? Ro-

[1] Forte, *et in spiritu suo.*

go vos, ideo sonuerit hodie vox ista, ut illud quod male sonuit, obruat ea res quæ bene sonuit. Hanc operam date, hoc sonet, hoc prædicemus, hoc prædicamus. Veniant, admittantur more solito, qui nunquam adhuc catholici fuerunt. Si autem jam catholici fuerunt, et inventi sunt lubrici, inventi sunt inconstantes et infirmi, inventi sunt perfidi; numquid prorsus parco perfidis? Forte erunt fideles, qui fuerunt perfidi: veniant et ipsi admittendi ad pœnitentiam. Nec sibi blandiantur, quod redeuntes ad partem Donati egerint pœnitentiam. Illa pœnitentia fuit de re bona: sit vera de re mala. Quando egerunt pœnitentiam in parte Donati, pœnituit illos quod bene fecerant: modo agant, ut pœniteat illos quod male fecerunt. Timetis, quod perfidi inventi sunt, ne sanctum conculcent? Ecce et huic timori vestro consulitur, in pœnitentiam admittuntur. Erunt in pœnitentia, quando voluerint reconciliari, jam nemine cogente, nemine terrente: quoniam pœnitens catholicus jam legum comminationes non patitur; cœpit velle reconciliari dum nemo terreret, vel tunc credatur voluntati. Puta quia coactus est esse catholicus, erit pœnitens. Quis illum cogit petere reconciliationis locum, nisi voluntas propria? Modo ergo admittamus infirmitatem, ut postea probemus voluntatem.

SERMO CCXCVII * (*a*).

In Natali apostolorum Petri et Pauli, III.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Præsumptio Petri. Timor ex infirmitate humana, amor ex gratia divina.* Hodiernum nobis diem festum fecit sanguis Apostolorum. Hoc reddiderunt servi, quod pro eis impensum est sanguine Domini. Beatus Petrus, sicut modo audivimus, sequi jubetur: et tamen præcedere meditabatur, quando dixit Domino, *Animam meam pro te ponam* (*Joan.* XIII, 37). Præsumptionem ferebat, timorem suum nesciebat. Præire volebat, quem sequi debebat. Bonum cupiebat, sed ordinem non tenebat. Quam esset amara mors, amaro timore sensit, et peccatum amari timoris amaris lacrymis lavit. Timor interrogatus est ab ancilla, amor a Domino. Et quid respondit timor, nisi humanam trepidationem? Quid respondit amor, nisi divinam professionem? Amare enim Deum, donum Dei est. Quando de amore Dominus Petrum interrogabat, quod dederat exigebat.

2. *Petrus prædicitur passurus quod non volet.* Quid tamen Dominus Petro prænuntiavit, unde est festus hic dies? « Cum esses junior, inquit, præcingebas te, et ibas quo velles: cum autem senueris, alter te cinget, et feret quo tu non vis » (*Id.* XXI, 18). Ubi est, « Tecum ero usque ad mortem » (*Luc.* XXII, 33)? ubi est, « Animam meam pro te ponam? » Ecce formidabis, ecce negabis, ecce plorabis; et pro quo mori timuisti, resurget, et firmaberis. Quid enim mirum, quia timuit Petrus, antequam resurgeret Christus? Ecce jam resurrexit Christus, jam apparet veritas animæ et carnis, jam quod est in promisso, firmatur exemplo. Videtur Dominus vivus post crucem, post mortem, post sepulcrum. Parum est quod videtur: tangitur, contrectatur, probatur. Fecit cum discipulis quadraginta dies, intrans et exiens, manducans et bibens, non egestate, sed potestate; non necessitate, sed charitate: manducans et bibens, non esuriendo, nec sitiendo, sed docendo et monstrando. Probatus verus et verax, ascendit in cœlum, mittit Spiritum sanctum, implet credentes et orantes, mittit prædicantes. Et tamen post hæc omnia, Petrum alius præcingit, et fert quo ipse non vult. Quod volebas quando Dominus prædicebat, tunc velles quando sequi debebas.

CAPUT II. — 3. *Mortis amaritudo tolerata a martyribus. Martyrum inde corona illustrior. Petreis pedibus tritæ spinæ.* Alter te cingit, et fert quo tu non vis. Consolatur Dominus de hoc, transfigurans in se infirmitatem nostram, et dicens: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (*Matth.* XXVI, 38). Inde martyres magni, quia dulcedinem hujus mundi calcaverunt: inde martyres magni, quia amaræ mortis asperitatem durissimam pertulerunt. Nam si facile est mortem ferre, quid magnum martyres pro Domini morte pertulerunt? Unde magni, unde excelsi, unde cæteris hominibus multo florentius coronati? Unde, quod norunt fideles, distincti a defunctis loco suo martyres recitantur; nec pro eis oratur, sed eorum orationibus Ecclesia commendatur? Unde hoc, nisi quia mors, quam pro dominica confessione elegerunt suscipere, quam Christum negare, utique amara est? Utique natura refugit mortem. Intuere omne animalium genus, nullum invenies quod nolit vivere, quod non timeat interire. Habet istum sensum genus humanum. Dura est mors: sed non, inquam, quia mors est dura, ideo neganda est vita. Petrus etiam senex nolebat mori. Mori quidem nolebat, sed Christum sequi malebat. Malebat Christum sequi, quam non mori. Si via lata esset, qua sine morte Christum sequeretur, quis dubitet quod hanc arriperet, hanc eligeret? Sed non erat qua sequi Christum quo ire volebat, nisi per viam quam pati nolebat. Denique per illam mortis asperitatem arietibus transeuntibus secutæ sunt oves. Arietes ovium sancti Apostoli. Aspera via mortis, spinis plena: sed istæ spinæ Petra et Petro transeunte, petreis pedibus tritæ sunt.

CAPUT III. — 4. *Vitæ amor cujusnam laudatur.* Non reprehendimus, non accusamus, etiamsi vita ista ametur. Sic tamen vita ista ametur, ne in ejus amore peccetur. Ametur vita, sed eligatur vita. Interrogo amatores vitæ, et dico: *Quis est homo qui vult vitam?* Etiam taciti omnes respondetis: Quis est homo qui non vult vitam? Addo quod Psalmus addidit: *Quis est homo qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?* Respondetur: Quis enim homo est qui non vult vitam, et qui non diligat videre dies bonos? Si ergo vis ad vitam venire, et dies bonos videre, quia ista merces est, opus hujus mercedis attende: *Contine linguam tuam a malo.* Hoc in Psalmo sequitur. *Quis est homo, qui vult vitam, et amat videre dies bonos?*

* Castigatus ad el. d. r. m. t. v. et ad Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 107.

Adjungit : *Contine linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum : declina a malo, et fac bonum* (*Psal.* XXXIII, 13-15). Modo dic, Volo. Interrogabam, Vis vitam? Respondebas, Volo. Interrogabam, Vis videre dies bonos? Respondebas, Volo. *Cohibe linguam tuam a malo.* Modo dic, Volo. *Declina a malo, et fac bonum.* Dic, Volo. Si autem hoc vis; quære opus, et ad mercedem curris.

CAPUT IV. — 5. *Corona Paulo redditur debita, quia præcessit gratia indebita.* Attende apostolum Paulum, quoniam et ipsius hodie dies festus est. Concordem vitam ambo duxerunt, socium sanguinem ambo fuderunt, cœlestem coronam ambo sumpserunt, diem hodiernum ambo consecraverunt Attende ergo apostolum Paulum, recole verba quæ paulo ante, cum ejus Epistola legeretur, audivimus. « Ego, inquit, jam immolor, et tempus meæ resolutionis instat. Bonum certamen certavi, cursum consummmavi, fidem servavi. De cætero, inquit, superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex » (II *Tim.* IV, 6-8). Non enim negabit debitum, qui donavit indebitum. Justus judex reddet coronam, reddet : habet enim cui reddat. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi :* coronam his meritis reddet; nec negabit debitum, sicut dixi, qui donavit indebitum. Quid est quod donavit indebitum? *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus.* Quid ergo donavit indebitum? Ipsum audiamus confitentem, et donatorem gratiæ de vita [1] sua confessione laudantem. *Prius,* inquit, *fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus.* Debebatur tibi ergo ut esses apostolus? Quid debebatur blasphemo et persecutori et injurioso? Quid, nisi æterna damnatio? Et pro æterna damnatione quid accepit? *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate* (I *Tim.* I, 13). Hæc est misericordia, quam Deus donavit indebitam. Audi aliud eodem ipso dicente alio loco : *Non sum,* inquit, *dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.* Video ergo, Apostole, quod non eras dignus. Unde hoc tibi, ut dignus esses? Quare ergo es quod dignus non es? Audi : *Sed gratia Dei consecutus sum quod sum.* Pœna mea fui quod fui : gratia Dei sum quod sum. *Gratia,* inquit, *Dei sum id quod sum : et gratia ejus in me vacua non fuit; sed plus omnibus illis laboravi.* Rependisti ergo gratiæ Dei? Accepisti, et reddidisti? Attende quid dixisti. Attendo, inquit. *Non ego autem, sed gratia Dei mecum* (I *Cor.* XV, 9, 10). Ergo huic laborioso Apostolo bonum agonem certanti, cursum consummanti, fidem servanti, negabit justus Deus coronam debitam, cui gratiam donavit indebitam?

6. *Dei dona sunt merita nostra. Vincimus per eum qui dilexit nos.* Cui autem reddet coronam debitam, o Paule parve, magne, cui reddet? Utique meritis tuis. Bonum certamen certasti, cursum consummasti, fidem servasti : reddet coronam debitam his meritis tuis. Sed ut reddatur tibi corona tua, Dei dona sunt merita tua. Ecce bonum agonem certasti, cursum consummasti. Vidisti enim aliam legem in membris tuis, repugnantem legi mentis tuæ, et captivum te ducentem in lege peccati, quæ est in membris tuis : unde tibi vincere, nisi ex hoc quod sequitur? *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum* (*Rom.* VII, 23-25). Ecce unde pugnasti, ecce unde laborasti, ecce unde non defecisti, ecce unde vicisti. Videte pugnantem : « Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an persecutio? an nuditas? an gladius? Sicut scriptum est, Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus ut oves occisionis. » Ecce infirmitas, labor, miseria, pericula, tentationes. Unde victoria certantium? Audi quod sequitur : *Sed in his omnibus supervincimus per eum qui dilexit nos* (*Id.* VIII, 35-37). Cursum consummasti : quo ducente, quo regente, quo juvante? Quid hic dicis? *Cursum,* inquit, *consummavi;* sed *neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* (*Id.* IX, 16). Fidem servasti, verum est. Primo quam fidem? quam tibi ipse dedisti? Falsum est quod dixisti, *Sicut unicuique Deus partitus est mensuram fidei* (*Id.* XII, 3)? Nonne tu alloqueris quosdam concertatores tuos, et in hujus vitæ stadio tecum laborantes atque currentes, quibus dicis, *Vobis enim donatum est pro Christo?* Quid donatum est? *Non solum ut credatis in eum, sed etiam ut patiamini pro eo* (*Philipp.* I, 29). Ecce utrumque donatum est, et credere, et pati pro Christo.

CAPUT V. — 7. *Dei est custodire dona sua in nobis.* Sed ait forte aliquis : Accepi quidem fidem, sed ego custodivi. Tu forte hoc dicis, quisquis hæc audis insipiens, Accepi fidem, sed ego custodivi : Paulus noster non hoc dicit, Ego custodivi. Respicit enim, *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum laboravit qui custodit eam* (*Psal.* CXXVI, 1). Labora, custodi : sed bonum est ut custodiaris. Nam custodire te non sufficis. Si desertus fueris, dormitabis et dormies. *Non autem dormitat, neque dormit, qui custodit Israel* (*Psal.* CXX, 4).

8. *Vita ametur, sed bona. Omnia volunt homines bona præter animam suam.* Vitam ergo amamus, et amare nos vitam nullo modo dubitamus : neque omnino negare poterimus, amare nos vitam. Ergo eligamus vitam, si amamus vitam. Quid eligimus? Vitam. Primo hic bonam; post hanc, æternam. Primo hic bonam, sed nondum beatam. Bona modo agatur, cui postea beata servatur. Bona vita, opus est : beata, merces est. Age bonam, et accipies beatam. Quid justius, quid ordinatius? Ubi es amator vitæ? Bonam elige. Si uxorem velles, nonnisi bonam velles : amas vitam, et eligis malam? Dic mihi quid malum velis. Quidquid volueris, quidquid amaveris, bonum vis. Prorsus non vis jumentum malum, non servum malum, non vestem malam, non villam malam, non domum malam, non uxorem malam, non filios malos. Omnia bona quæris : esto bonus qui quæris. Quid te

[1] Forte, *et donatorem gratiæ debita.*

offendisti, ut inter omnia quæ vis bona, solus velis esse malus? Cara est tibi villa, uxor tua, vestis tua, et, ut ad extremum veniamus, caliga tua; et viluit tibi anima tua? Certe vita ista laboribus plena est, ærumnis, tentationibus, miseriis, doloribus, timoribus plena est ista vita : certe manifestum est quia his omnibus malis plena est. Et tamen sic quomodo omnibus malis plena est, si quis illam nobis daret æternam sic, talem qualis est, quantas gratias ageremus, ut semper miseri essemus? Non talem promittit, non quicumque homo, sed Deus verus. Vera veritas promittit vitam, non solum æternam, sed etiam beatam; ubi nulla molestia, nullus labor, nullus timor, nullus dolor. Ibi plena et tota certa securitas. Vita sub Deo, vita cum Deo, vita de Deo, vita ipse Deus. Talis nobis æterna promittitur : et huic temporalis, et ista, hoc est, misera et ærumnosa præponitur? Præponitur, inquam, an non? Præponitur, quando vis homicidium facere, ne moriaris. Times enim ne te occidat servus, et tu occidis servum. Times ne te occidat uxor, de qua forte falsum suspicaris; et tu dimissa uxore, adulterinas nuptias cum altera concupiscis. Ecce amando vitam, perdidisti vitam : æternæ vitæ temporalem, beatæ miseram prætulisti. Et quid invenisti? Forte cum servas vitam, nolens exspiras. Quando hinc eas, ignoras. Qua fronte exis ad Christum? Qua fronte recusas supplicium? Non dico, Qua fronte postulas præmium? Eris in æterna morte damnatus, qui eligis temporalem vitam, cujus electione contemnis sempiternam.

CAPUT VI. — 9. *Vita beata hic non quærenda. Dies malos nos facimus. Homini malum nonnisi ab homine. Homo a malo se ipso liberatus lædi ab aliquo non potest.* Sed non audis consilium. Vitam quæris, dies bonos quæris. Bonum est quod quæris, sed non est hic. Habet iste lapis pretiosus regionem suam, non hic nascitur. Quantumlibet labores fodiendo, non hic invenies quod hic non est. Sed fac quod jubetur, et quod amas reddetur. Ecce enim quamlibet longa sit vita ista, numquid dies bonos invenies hic? Videte quid adjunxerit : *Vitam et dies bonos :* ne sit vita, et misera sit propter dies malos. Abundant hic dies mali : sed dies malos non ille sol facit, qui currit ab oriente in occidentem veniens, et altero die procedens : sed dies malos, fratres, nos facimus. Si bene viveremus omnes dies, et hic haberemus bonos dies. Etenim homini unde malum, nisi ab homine? Enumerate quanta extrinsecus homines patiantur. Quæ non videantur ab hominibus fieri, perpauca sunt. Abundant mala homini ab homine. Furta ab homine, adulterium passus est in uxore ab homine, seductus est ei servus ab homine, celatus est ab homine, proscriptus est ab homine, expugnatus est ab homine, captivus ductus est ab homine. *Libera me, Domine, ab homine malo* (*Psal.* CXXXIX, 2). Jam tu quisquis audis, non cogitas nisi de inimico, quem pateris vicinum malum, potentem, consortem, civem. Forsitan de latrone ista cogitas, quando audis, *Libera me, Domine, ab homine malo ;* et sic oras, quando oras, ut liberet te Deus ab homine malo, illo vel illo inimico tuo. Tu noli tibi esse malus. Audi me : liberet te Deus a te. Quando enim Deus gratia sua et misericordia de malo facit te bonum ; unde te facit bonum, unde te liberat, nisi a te ipso homine malo? Omnino, fratres mei, hoc verum est, hoc certum est, hoc fixum est : si Deus te liberaverit a te ipso homine malo, nihil tibi nocebit quisquis fuerit alius homo malus.

CAPUT VII. — 10. *Paulus a malo se ipso liberatus.* Exemplum proponam unde agitur, de ipso apostolo Paulo, cujus celebramus passionis diem. Fuit persecutor, blasphemus, injuriosus. Homo erat malus ; pœna sua ipse sibi erat. Porro autem cum anhelat cædes, et sitit sanguinem Christianorum, fusurus proprium, habens litteras a principibus sacerdotum, ut apud Damascum quoscumque inveniret christianæ viæ sectatores, vinctos adduceret puniendos, carpens viam crudelitatis, nesciens pietatis, audivit vocem desuper ipsius Domini nostri Jesu Christi de cœlo dicentis : *Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi adversus stimulum calcitrare* (*Act.* IX, 4, 5). Ista voce percussus, prostratus est persecutor, et erectus est prædicator : excæcatus est in carne, ut videret in corde ; illuminatus est in carne, ut prædicaret ex corde. Quid videtur, fratres? Liberatus est Saulus ab homine malo : a quo, nisi a se ipso Saulo? Propterea quoniam liberatus est ab homine malo se ipso, quid ei fecit alius homo malus? Apostoli Petri verba sunt : *Et quis vobis nocebit, si boni amatores fueritis* (I *Petr.* III, 13)? Persecutus est homo malus, lapidavit homo malus, virgis cecidit homo malus : ad extremum tenuit, vinxit, traxit, occidit homo malus. Quanta ille addidit mala, tanta Deus præparavit bona. Quidquid passus est, non fuit tormentum pœnæ, sed occasio coronæ. Videte quid sit liberari ab homine malo, hoc est a se ipso. *Quis*, inquit, *vobis nocebit, si boni amatores fueritis?*

CAPUT VIII. — 11. *Mali non nocent homini liberato a se ipso malo. Festa sanctorum quomodo celebranda.* Sed ecce nocent homines mali. Tanta tibi fecerunt, o Paule. Respondet tibi Paulus : Opus esset ut liberatus essem ab homine malo, hoc est, a me ipso. Cæterum quid isti homines mali mihi faciunt? « Non « sunt condignæ passiones hujus temporis ad futu« ram gloriam, quæ revelabitur in nobis (*Rom.* VIII, « 18). Etenim quod est leve tribulationis nostræ, « supra incredibilem modum, æternum gloriæ pon« dus operatur nobis [1], non respicientibus quæ vi« dentur. Quæ enim videntur, temporalia sunt ; quæ « autem non videntur, æterna » (II *Cor.* IV, 17, 18). Vere liberatus es ab homine malo, hoc est a te ipso ut cæteri tibi mali homines non obessent, sed magis prodessent. Ergo, charissimi, festum sanctorum diem, qui adversus peccatum usque ad sanguinem certaverunt, et Domino suo donante atque juvante vicerunt, sic celebremus, ut amemus ; sic amemus, ut imite-

[1] Editi, *in nobis*. Abest, *in*, a manuscriptis et a græco textu Apostoli.

mur: ut imitati, ad eorum præmia pervenire mereamur.

SERMO CCXCVIII * (a).

In Natali apostolorum Petri et Pauli (b), IV.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Petri et Pauli natalitia frequentia majore celebranda.* Debuimus quidem tantorum martyrum diem, hoc est, sanctorum apostolorum Petri et Pauli majore frequentia celebrare. Si enim celebramus frequentissime natalitia agnorum, quanto magis debemus arietum? De fidelibus enim, quos lucrati sunt Apostoli prædicatione sua, scriptum est, *Afferte Domino filios arietum* (*Psal.* XXVIII, 1). Per angustias passionum, per viam spinis plenam, per tribulationes persecutionum, ut transeant postea fideles, Apostolos duces habuerunt. Beatus Petrus primus Apostolorum, beatus Paulus novissimus Apostolorum : qui rite coluerunt eum qui dixit, *Ego sum primus, et ego sum novissimus* (*Apoc.* I, 17) ; ad unum diem passionis sibi occurrerunt primus et novissimus. Petrus ordinator sancti Stephani fuit (*Act.* VI, 6). Quando ordinatus est diaconus martyr Stephanus, inter alios Apostolos eum ordinavit apostolus Petrus. Petrus illius ordinator, Paulus illius persecutor. Sed prima Pauli non quæramus, de novissimis novissimi gaudeamus. Nam si priora quærimus, nec ipsius Petri satis placebunt. Paulum diximus Stephani fuisse persecutorem, Petrum respiciamus Domini negatorem. Petrus negationem Domini lacrymis lavit : Paulus persecutionem Stephani cæcitate expiavit. Flevit Petrus ante flagellum, Paulus passus est et flagellum. Boni ambo, sancti, devotissimi : Litteræ ipsorum quotidie populis recitantur. Et quibus populis? et quantis populis? Psalmum attendite : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 5). Et nos probamus, et ad nos ista verba venerunt, et ad sanitatem fidei ab infidelitatis insania converterunt.

CAPUT II. — 2. *Amandi in primis Petrus et Paulus. Vulnus amoris.* Hæc loquor, charissimi, lætus quidem hodierno die propter tantam festivitatem, sed aliquantulum tristis, quia non video tantum populum congregatum, quantus congregari debuit in Natali passionis Apostolorum. Si lateret nos, non nobis imputaretur : si autem neminem latet, quæ est ista tanta pigritia? Non amatis Petrum et Paulum? Ego in vobis illis loquor qui hic non sunt. Nam vobis ago gratias, quia vel vos venistis. Et potest animus cujusque christiani non amare Petrum et Paulum? Si adhuc frigidus est, legat et amet : si adhuc non amat, sagittam verbi in cor accipiat. De ipsis enim Apostolis dictum est, *Sagittæ tuæ acutæ, potentissimæ* [1]. Quibus sagittis factum est quod sequitur, *Populi sub te cadent* (*Psal.* XLIV, 6). Bona sunt talia vulnera. Vulnus amoris salubre est. Sponsa Christi cantat in Cantico canticorum, *Vulnerata charitate ego sum* (*Cant.* V, 8). Vulnus hoc quando sanatur? Quando satiabitur in bonis desiderium nostrum. Vulnus dicitur, quamdiu desideramus, et nondum tenemus. Sic enim est amor, ut sit illic dolor. Cum pervenerimus, tunc transit dolor, non deficit amor.

3. *Pauli gaudium passione sua imminente. Per angustias transitur ad locum latitudinis.* Audistis verba in Epistola Pauli, quam scripsit ad discipulum suum beatum Timotheum : *Ego enim jam immolor.* Videbat imminentem passionem : videbat, sed non timebat. Quare non timebat? Quia jam dixerat, *Concupiscentiam habens dissolvi et esse cum Christo* (*Philipp.* I, 23). *Ego enim*, inquit, *jam immolor.* Nemo cum tanta exsultatione dicit se esse pransurum, et magnas epulas habiturum, cum quanta exsultatione dicit se esse passurum. *Ego enim jam immolor.* Quid est, *immolor?* Sacrificium ero. Sacrificium cujus? Dei : quia *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* CXV, 15). *Ego*, inquit, *immolor.* Securus sum : habeo sursum sacerdotem, qui me offerat Deo. Ipsum habeo sacerdotem, qui pro me prior victima fuit. *Jam immolor, et tempus meæ resolutionis instat.* Resolutionem dicit a corpore.

CAPUT III. — Est enim quoddam dulce vinculum corporis, et ligatus est homo, et solvi non vult. Ille tamen qui dicebat, *Concupiscentiam habens dissolvi, et esse cum Christo*, gratulabatur quod ista vincula essent aliquando solvenda. Solvenda vincula carnalium membrorum, accipienda indumenta et ornamenta æternarum virtutum. Securus ponebat carnem, coronam accepturus. Felix mutatio, sancta migratio. Quam beata mansio, fides eam videt, nondum oculus : quia *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I *Cor.* II, 9). Ubi sunt sancti isti, putamus? Ibi ubi bene est. Quid quæris amplius? Non nosti locum, sed cogita meritum. Ubicumque sunt, cum Deo sunt. *Justorum animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum* (*Sap.* III, 1). Sed ad locum sine tormento per tormenta transierunt : ad locum latitudinis per angustias pervenerunt. Non ergo timeat laboriosam viam, qui talem desiderat patriam. *Tempus*, inquit, *resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : de cætero superest mihi corona justitiæ.* Merito festinas, merito te immolandum esse lætaris : superest enim tibi corona justitiæ. Adhuc imminet amaritudo passionis, sed transit eam passuri cogitatio, et quid ultra sit cogitat; non qua itur, sed quo itur. Et quia cum magno amore cogitatur quo itur, cum magna fortitudine calcatur qua itur.

CAPUT IV. — 4. *Corona non redderetur debita, nisi gratia prius data fuisset indebita.* Cum autem dixisset, *Superest mihi corona justitiæ;* intulit, *quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex* (II *Tim.* IV, 6-8). Reddet justus, ante non reddidit. Nam si, o Paule, primo Saule, quando persequebaris sanctos Christi, quando servabas vestimenta lapidatorum Stephani, exerceret circa te Dominus justum judicium, ubi esses? Tanto sceleri tuo quis locus in fundo gehennæ

[1] Lov., *potentissime.* Alii editi, *potentissimæ.* Sic etiam legitur Enarr. in psalmos, 44, n. 16. M.

* Recognitus in cl. d. gr. r. t. et in Ulim. Pac. Lov., et quidem in posterioribus aliquot Mss. brevior inventus est quam in editionibus; sed editiones a vetustissimis Mss. habent auctoritatem.

(a) Alias, de Diversis 41.

(b) In Bedæ vera et nondum vulgata Collectione citatur ad II Tim. IV.

reperiretur? Sed tunc tibi non reddidit, ut modo reddat. Verba enim tua de prioribus factis tuis legimus in Epistola tua, et per te novimus. Tu dixisti, *Ego enim sum novissimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus.* Quare? *Quia persecutus sum Ecclesiam Dei.* Si persecutus es Ecclesiam Dei, unde ergo apostolus? *Sed gratia Dei sum quod sum.* Ante gratia, modo debitum. Ante gratia donabatur, modo debitum redditur. *Gratia Dei sum*, inquit, *quod sum.* Ego nihil sum. Quidquid sum, gratia Dei sum. Quidquid sum; sed modo apostolus; nam quod eram, ego eram : *Gratia Dei sum quod sum : et gratia ejus in me vacua non fuit; sed plus omnibus illis laboravi.* Quid est, apostole Paule? Quasi extulisti te, quasi de aliqua cervicula videtur dictum, *Plus omnibus illis laboravi.* Agnosce ergo. Agnosco, inquit : *Non ego autem, sed gratia Dei mecum* (I *Cor.* xv, 9, 10). Non erat oblitus, sed unde gaudeamus in novissimo [1], servabat novissimus. *Non ego autem, sed gratia Dei mecum.*

CAPUT V. — 5. *Victoria certanti datur per Christum. Merita hominis dona sunt Dei.* Tunc non redditum est, modo quid? *Cursum consummavi, fidem servavi : de cætero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.* Bonum agonem certasti. Sed quis fecit ut vinceres? Lego tibi te, et tu dicis, *Gratias ago Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum* (*Ibid.* 57). Quid proderit certasse, si non prosit vicisse? Ergo habes quia certasti quidem, sed Christus dedit victoriam. Sequere aliud : *Cursum consummavi.* Et hoc quis in te? Nonne tu dixisti, *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* (*Rom.* IX, 16). Dic quod sequitur : *Fidem servavi.* Et hoc unde tibi? Audi verba tua : *Misericordiam*, inquit, *consecutus sum, ut fidelis essem* (I *Cor.* VII, 25). Ergo fidem servasti ex misericordia Dei, non ex fortitudine tua. De cætero ergo superest tibi corona justitiæ, quam reddet tibi Dominus in illa die justus judex. Meritis enim reddet, ideo justus judex. Sed etiam hic non extollatur cervix tua, quia dona ipsius sunt merita tua. Quod illi dixi, ab illo didici, et vos mecum in ista schola utique didicistis. Superiore loco propter præconium præsidemus, sed in una schola communem magistrum in cœlis habemus.

SERMO CCXCIX * (*a*).

De Natali apostolorum Petri et Pauli, V.

In quo disputatur contra Pelagianorum hæresim.

1. *Petrus Apostolorum primus, Paulus novissimus.* Prædicandis prædicatoribus, et tantis prædicatoribus, de quibus audivimus et cantavimus, quod *in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 5), procul dubio nulla nostra verba sufficiunt. Devotionem debemus, vestram exspectationem non implemus. Exspectatis enim a nobis hodie prædicari apostolos Petrum et Paulum, quorum solemnis hic dies est. Agnosco quid exspectetis; et ubi agnosco, succumbo. Video enim exspectari quid, a quo. Sed quia Deus eorum laudari dignatur ab omnibus nobis, non dedignentur servi ejus utcumque prædicari ab eis qui serviunt vobis.

2. *Idem tractatur argumentum.* Sicut nostis, omnes qui Scripturas sanctas nostis, apostolus Petrus inter discipulos, quos Dominus præsens in carne elegit, primus electus est : Paulus autem non inter illos, non cum illis; sed longe postea, non dispar illis. Petrus ergo primus Apostolorum, Paulus novissimus : Deus autem, cujus hi servi, cujus hi præcones, cujus hi prædicatores, primus et novissimus. Petrus in Apostolis primus, Paulus in Apostolis novissimus : Deus et primus et novissimus, ante quem nihil et post quem nihil. Deus ergo qui se primum et novissimum æternitate commendavit, ipse Apostolos primum et novissimum passione conjunxit. Utriusque passio concordat solemnitate, utriusque vita consonat charitate. *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* sonuerunt. Ubi electi sunt, ubi prædicaverunt, ubi etiam passi sunt, omnes novimus. Illos autem ipsos unde nos novimus, nisi quia *in omnem terram exiit sonus eorum?*

3. *Apostoli verba de passione sua imminente. Ex Dei gratia et debitores efficimur, et redditores. Martyrum virtus a Deo. Revelatione Paulus confirmatus de sua futura passione et victoria.* De passione sua jam imminente et propinquante prænuntiantem audivimus Paulum, cum ejus Epistola legeretur : « Ego enim jam immolor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : de cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex : non solum autem, inquit, mihi, sed omnibus qui diligunt manifestationem ejus. (II *Tim.* IV, 6 8). Hinc dicamus aliquid : adjuvant enim nos, quæ in fines orbis terræ exierunt, verba eorum. Primo sanctam devotionem videte. Immolari se dixit, non mori : non quia non moritur, qui immolatur; sed non omnis qui moritur, immolatur. Ergo immolari est Deo mori. Ductum est enim Verbum a sacrificio. Omne quod sacrificatur, Deo occiditur. Intellexit enim Apostolus cui ejus sanguis in passione deberetur : factus est enim debitor sanguinis sui, pro quo fusus est sanguis Domini sui. Unus ille sanguinem fudit, et omnes oppigneravit. Quotquot illam fidem recipimus, debemus quod accipimus : et hoc quia dignatus est facere et debitores et redditores. Quis enim nostrum in tanta inopia et paupertate infirmitatis idoneus est reddere tanto creditori? Sed quomodo scriptum est, *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa* (*Psal.* LXVII, 12) : verbum, quo diffamentur; virtutem, qua patiantur. Ipse ergo sibi victimas fecit, ipse sibi sacrificia dicavit, ipse implevit Spiritu martyres, ipse virtute instruxit confessores. Eis quippe dixit, *Non enim vos estis qui loquimini* (*Matth.* x, 20). Quamvis ergo passurus, quamvis pro fide Christi sangui-

[1] Editi, *in novissimis.* At manuscripti, *in novissimo.*

(*a*) Ex vetere libro Corbeinsi nunc primum prodit. Excerpta ex hoc sermone tria dedit Beda nondum vulgatus in Pauli Epistolas : unum prolixius cum Floro ad II Cor. v; et alia breviora duo ad II Tim. IV, quæ præteriit Florus.

nem fusurus; recte tamen dicit, *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Et quid occurrit? *Calicem salutaris accipiam, et nomem Domini invocabo* (*Psal.* cxv, 12 *et* 13). De retributione cogitabas, quid retribueres inquirebas; et occurrit tibi quasi retributuro, *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.* Certe redditurus eras? Ecce accipis. Quod accipis ergo, quia accepisti quod deberes, accipis unde reddas; debitor cum acceperis, debitor cum reddideris. *Quid* enim *retribuam*, inquit? *Calicem salutaris accipiam.* Ergo et hoc accipis, calicem passionis, calicem de quo Dominus ait : *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum* (*Matth.* xx, 22)? Sed ecce jam calix in manu tua est, jam imminet passio : quid facis ne trepides? quid facis ne titubes? quid facis ne quod jam portas, bibere non possis? Quid faciam, inquit? Et ibi accipiam : debitor ero; quia nomen Domini invocabo. *Ego*, inquit, *jam immolor.* Confirmatum illi erat revelatione (*a*) : non enim hoc sibi humana infirmitas promittere auderet. Fiducia ejus non a se, sed ab eo qui totum dedit, quem intellexit cum diceret superius : *Quid enim habes quod non accepisti* (I *Cor.* iv, 7)? *Ego* ergo, inquit, *jam immolor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi.* Interroga conscientiam : non cunctatur, quia in Domino gloriatur. *Bonum*, inquit, *certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.* Merito cursum consummasti, quia fidem servasti. *De cætero*, inquit, *superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die justus judex.*

4. *Corona justitiæ non martyribus tantum, sed omnibus fidem servantibus promissa. Desiderium adventus Christi judicis futuri.* Et ne ipse quasi unus supra modum gloriari videretur, et sibi proprie Dominum vindicare, *Non solum autem*, inquit, *mihi, sed omnibus qui diligunt manifestationem ejus.* Non potuit melius et brevius insinuare quid debeant homines facere, ut mereantur illam justitiæ coronam. Non enim omnes infundendum sanguinem exspectare debemus : pauci martyres, sed multi fideles. Immolari sicut Paulus non potes? Fidem servare potes : fidem servando diligis manifestationem ejus. Si enim times ne veniat Dominus (*b*), non diligis manifestationem ejus. Dominus Christus modo in occulto est; manifestabitur tempore suo, judex futurus juste, qui fuit reus sub judice injuste. Venturus est : et quomodo venturus? Judicaturus. Neque enim iterum judicandus, sed utique jam judicaturus, sicut novimus, sicut credimus, de vivis et mortuis. Interrogo quemlibet hominem intentum in me, ut audiat me; interrogo; respondeat non mihi, sed sibi : Vis ut veniat judex iste? Volo, inquit. Vide quid dicis : si verum dicis, si vis ut veniat, vide quomodo te inveniat. Judex enim venturus est : jam tibi prærogata est humilitas, ventura est potestas. Non enim sic venturus est, ut corpore induatur, de matre nascatur, sugat ubera, cunis involvatur, in præsepe ponatur; postremo jam juvenis ab homine illudatur, teneatur, flagelletur, suspendatur, taceat cum judicatur. Ne forte ideo venturum exspectes, quia humilem venturum adhuc putas. Tacuit judicandus; non tacebit judicaturus. Occultus hic fuit, ut non agnosceretur : *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I *Cor.* ii, 8). Cum ergo hic jam fuerit occultus in potestate sua, tacitus sub aliena; contrarium erit occultationi et huic taciturnitati quod venturum exspectamus. *Deus* enim *manifestus veniet.* Qui prius venit occultus, veniet manifestus. Ecce habes contrarium, illi occultationi : vide contrarium illi taciturnitati. *Deus noster veniet, et non silebit.* Siluit occultus; quia *sicut ovis ad immolandum ductus est*, Siluit occultus; quia *sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum.* Siluit occultus; quia *in humilitate judicium ejus sublevatum* (*a*) *est* (*Isai.* liii, 7, 8). Siluit occultus; quia homo tantum putatus est : sed *Deus manifestus veniet, Deus noster et non silebit.* Quid ergo tu qui dicebas, Volo veniat : Volo, inquit, veniat, veniat: nondum times? *Ignis ante ipsum præibit* (*Psal.* xlix, 3). Si non times judicem, non ignem?

5. *Corona debita servantibus fidem.* Sed si servas fidem, diligis vere ejus manifestationem, securus coronam debes exspectare justitiæ : non enim donatur talibus, sed debetur. Nam et ipse apostolus Paulus tanquam debitum flagitat : *Quam reddet*, inquit, *mihi Dominus in illo die justus judex.* Reddet, quia justus est : fecit se mihi promissione debitorem. Præcepit, audivi : prædicavit, credidi. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi*. . . . .
His donis suis debet pro. . . . .
moralis, quod bonum . . . .
servas, ab illo habes. *Qu*. . . . .
accepisti? Sed his, inquam. . . . .
sua. Antequam talia don. . . . . . , ...
beret?

6. *Salvator Christus Jesus. Paulus primus peccator, quia cæteris persecutoribus crudelitate superior. Pro supplicio debito salus ipsi reddita. Medicus Christus artis suæ vim in Pauli curatione commendavit.* Vide ipsum Apostol. . . . .
et omni acceptione dign. . . . .
in mundum peccatores. . . . . (*b*)

(*a*) Paulo allatam divina revelatione securitatem de victoria in ultimo certamine non hic tantum dicit. In libro secundo de peccatorum Meritis, cap. 16, n. 24, Pelagianos, qui ex eodem isto loco Apostoli, nunc humanæ voluntatis vires, nunc sanctorum virorum in hac vita perfectionem extollebant, sic refellit : « Quod si ideo talibus verbis certus « securusque gaudebat, quia de victoria futuri tanti certa« minis certum eum securumque jam fecerat, qui eamdem « passionem jam illi revelaverat imminere; non re plenis« sima, sed spe firmissima hæc dixit, » etc.

(*b*) Timorem hunc vehementer improbat Augustinus, Enarr. in Psal. 147, n. 1 : « Si enim, » inquit, « amamus « Christum, utique adventum ejus desiderare debemus. Per« versum enim est, et nescio utrum verum, quem diligis « timere ne veniat; orare, *Adveniat regnum tuum*, et ti« mere ne exaudiaris. »

(*a*) Forte, *sublatum*.

(*b*) Hæc lacuna contigit (ut sæpe alias in elegantioribus manuscriptis) facinore nebulonis cujusdam male feriati, qui litteram initialem hujus sermonis auro minioque depictam cultro præcidit. Quod sane non admodum gravate tulissemus, nisi scriptura detractæ litteræ spatio in aversa parte, respondens eodem vulnere periisset. — Addit.

quorum primus ego sum. Christus, inquit, *Jesus*, id est Christus Salvator. Hoc est enim latine Jesus. Nec quærant grammatici quam sit latinum, sed Christiani quam verum. Salus enim latinum nomen est. Salvare et salvator non fuerunt hæc latina antequam veniret Salvator : quando ad latinos venit, et hæc latina fecit. Ergo *Christus Jesus*, Christus Salvator, *venit in mundum*. Et quasi quæreremus, Quare? Ait, *Peccatores salvos facere*. Ideo Jesus venit. Nam sic ipsum nomen etiam interpretatum et expositum quodam modo in Evangelio legimus : *Vocabunt nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum* (*Matth.* I, 21). *Sermo* igitur *omni acceptione dignus*, credulitate dignus : id est, *quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere*, *quorum primus ego sum*. Non quia prior peccavit, sed quia cæteris plus peccavit. Quomodo dicimus in artibus medicum primum, multis ætate inferiorem, sed arte superiorem; fabrum primum, architectum primum : solemus ita loqui. Sic se Apostolus appellavit peccatorem primum. Nemo enim est gravius Ecclesiam persecutus. Ergo peccatoribus, ad quos venit Jesus, si quæras quid debebatur, non invenis quid peccatoribus deberetur, nisi supplicium. Si quid deberetur quæris, supplicium est : si quid redditum sit quæris, salus est : pro supplicio salus. Debebatur supplicium, reddita est salus : debebatur pœna, reddita est corona. Nihil debebatur Paulo prius Saulo, primo peccatori, crudelitate cæteros superanti, nihil ei debebatur, nisi supplicium, magnumque supplicium; et vocatur de cœlo, *Saule*, *Saule*, *quid me persequeris* (*Act.* IX, 4)? Coercetur, ut parcat, ut ei parci possit. Mutatur lupus in ovem : parum est, in ovem; imo in pastorem. Superna voce occiditur et vivificatur, percutitur et sanatur. Prosternitur persecutor, erigitur prædicator. Quæ ista gratia, nisi gratia? Quid enim boni meriti præcessit? Gratia vocatur, quia gratis datur. *Venit*, inquit, *Jesus in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum*. Numquid posset tunc dicere, *Reddet mihi Dominus in illa die justus judex?* Si primo peccatori reddet Dominus in illa die justus judex, quid reddet, nisi quod primo peccatori debetur, magnum supplicium, pœna æterna? Hoc prius debebatur, nec redditum est. *Ideo*, inquit, *misericordiam consecutus sum*. Non debitum accepi : *sed misericordiam consecutus sum* primus peccator, *ut in me ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam* (I *Tim.* I, 15, 16). Quid est, *ad informationem?* Ut quilibet sceleratus, quilibet facinoribus involutus, non desperet veniam, quam accepit Saulus. Medicus magnus, hoc est Jesus, medicus magnus, ad regionem veniens languidorum, unde medicina ejus diffamaretur, talem sibi curandum elegit, de quo multum desperabatur. Talis ergo modo, qui prius talis, dicit : *Jam immolor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi*, *cursum consummavi*, *fidem servavi*. Tu eras ille qui currebas per præceps, qui Christianos trahebas ad mortem, qui cum lapidaretur Stephanus, ut in omnium manibus lapidares, omnium vestimenta servabas? tu eras ille? Ego, inquit, eram, sed non sum. Quare eras, et non es? Quia misericordiam consecutus sum. Accepisti ergo, Paule, quod non tibi debebatur. Dic jam securus quid tibi debeatur, dic jam. *De cætero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex*. Quam fidenter exigit debitum, cui donatum est non debere supplicium. Dic jam Domino tuo, dic securus, dic certus, dic fiducia plenissimus : Ego eram antea in malitia mea, usus sum indebita misericordia tua; corona ex debito munera tua. Satis hoc sit. Veniamus ad Petrum; et illi non facultatem dignam, sed solemnem devotionem reddamus : a novissimo ad primum; quia et nos a novissimis conamur ad prima.

7. *Petro jam sane prædicitur sua passio*, *cui infirmo fuerat prædicta negatio*. Petro sancto primo apostolo Dominus ipse Jesus in Evangelio, quod modo cum legeretur, audivimus, passionem suam prænuntiavit dicens : *Cum esses junior, cingebas te, et ibas quo velles; cum autem senex fueris factus*, *extendes manus tuas*, *et alter te cinget*, *et feret quo tu non vis*. Et ipse Evangelista consequenter exposuit nobis quid dictum fuerit : *Hoc autem*, inquit, *dicebat Dominus*, *significans qua morte clarificaturus erat Deum* (*Joan.* XXI, 18, 19). Passionem ejus, crucem ejus prænuntiavit ei ipse Dominus Christus, sed jam amanti, non neganti. Utrumque enim tempus servavit in eo medicus : negavit infirmus, amavit sanus. Ostendit ei Dominus, eidem Petro ostendit Petrum, quando temeraria quadam fiducia promiserat pro Christo se esse moriturum, cum venisset Christus pro Petro moriturus. *Animam*, inquit, *tuam pro me ponis? Amen dico tibi*; *antequam gallus cantet*, *ter me negabis* (*Id.* XIII, 38). Sanabo te : sed prius est ut æger agnoscas te. Ergo in illa negatione prædicta ostendit Dominus Petro Petrum : in illo autem amore ostendit Dominus Petro Christum. *Amas me*, inquit? *Amo*. *Pasce oves meas* (*Id.* XXI, 15-17). Hoc semel, hoc iterum, hoc tertio. Ter amor confessus est, ter timor damnatus est. Et quia amabat, indicatur ei passio ejus. Hoc enim

tomi quinti PP. Benedictinorum : « Lacuna ibi relicta sic videtur supplenda : *Bonum certamen certavi*, *cursum consummavi, fidem servavi*. De cætero his donis suis debet promissa sua. Quod enim immolaris, quod bonum certamen certas, quod fidem servas, ab illo habes. *Quid enim habes quod non accepisti?* sed his, inquam, donis suis debet promissa sua. Antequam talia donaret, quid erat quod Paulo deberet? Vide ipsum Apostolum dicentem : *Humanus* (seu) *Fidelis sermo* (utrumque enim legit Augustinus, primum quidem serm. 174; secundum autem serm. 175 et serm. 176), *et omni acceptione dignus : quia venit Jesus in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.* » Bossuet eumdem locum sic restituit : « *Bonum certamen certavi. cursum consummavi, fidem servavi*. Hæc donavit. His suis donis debet promissam coronam : quod immolaris, quod bonum certamen certas, quod fidem servas, ab illo habes. *Quid enim habes quod non accepisti?* sed his, inquam, donis suis debet alia dona sua. Antequam talia donaret, quam coronam deberet? Vide ipsum Apostolum : *Humanus sermo, et omni acceptione dignus : quod Christus Jesus in mundum peccatores venit salvos facere, quorum primus ego sum.* » M.

erat amare, usque ad passionem per Christi amorem pervenire.

8. *Petrus quomodo nolens passurus. Mors pœna peccati.* Sed quid est illud, fratres, quem non moveat? *Alter*, inquit, *te cinget, et feret quo tu non vis.* Non ergo volens Petrus ad tantam gratiam passionis advenit? Ecce Paulus, *Ego enim jam immolor, et tempus resolutionis meæ instat*; videtur in his verbis exsultande quasi festinare ad passionem: huic autem, *Alter te cinget, et feret quo tu non vis.* Volens Paulus et nolens Petrus? Imo si intelligamus, volens Paulus et volens Petrus, et nolens Paulus et nolens Petrus. Hoc dum explicem ut possum, intentione vestra mihi opus est. Amari mors non potest, tolerari potest. Nam si amatur, nihil magnum fecerunt qui eam pro fide susceperunt. Numquid si eos lætari videremus in conviviis, diceremus magnos viros, diceremus fortes viros? Si voluptatibus circumfluere cerneremus, fortitudinem in eis aut patientiam laudaremus? Quare? Num quia rem facerent contrariam doloribus, contrariam molestiis, essent in gaudiis, in voluptatibus, in deliciis; num quia tales, ut magni, ut fortes, ut patientissimi laudarentur? Martyres autem non sic laudamus. Magni viri, fortes viri, patientes viri. Vis nosse quia tolerandum est, non amandum? Nomen interroga: passio vocatur. Natura ergo, non tantum homines, sed et omnes omnino animantes recusant mortem et formidant. Ideo magni martyres, quia quod valde durum est, pro regno cœlorum fortiter susceperunt, et cogitantes promissa tolerarunt molestias. Videte Dominum dicentem, *Majorem hac charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (*Joan.* xv, 13). Si hoc durum non est, quid magnum charitas facit, quia pro me amat delicias? Non. Sed quia tolerat mortem. *Propter verba labiorum tuorum*; martyrum vox est; *Propter verba labiorum tuorum*, hoc est, propter monita et promissa tua, *ego custodivi vias duras* (*Psal.* xvi, 4). Ergo quantum ad naturæ modum et vim consuetudinis recusatur mors: sed dum amatur quod erit post mortem, suscipitur quod nolumus, ut perveniatur quo volumus. Ecce unde venit, *Feret quo tu non vis.* Naturam expressit, non devotionem. Hanc nostræ infirmitatis naturam in se ipse Dominus transfiguravit, cum passurus ait Patri: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (*Matth.* xxvi, 39). *Ego enim jam immolor*, patientis verba sunt, non delicianlis. Mors ergo nostra de pœna est, propinata nobis. A radice hanc accepimus, diffusio [1] ramorum generis humani. Adam primus hanc peccando meruit. *A muliere initium factum est peccati*, sicut Scriptura loquitur, *et per illam omnes morimur* (*Eccli.* xxv, 33). Et, *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt* (*Rom.* v, 12). Ergo in nostra natura et culpa et pœna. Deus naturam sine culpa fecit, et si sine culpa persisteret, nec pœna utique sequebatur [2]. Inde venimus, inde utrumque traximus, et hinc multa contraximus. In nostra igitur natura et culpa et pœna: in Jesu carne et pœna sine culpa, ut et culpa sanaretur et pœna. *Alter te*, inquit, *cinget, et feret quo tu non vis.* Pœna est hæc: sed per pœnam tenditur ad coronam. Contemnebat pœnam Paulus: ergo attendens coronam, contemnebat pœnam, et dicebat, Jam immolor, debetur mihi corona justitiæ. Durum est qua transitur, sed magnum est quo transitur. Et Petrus noverat quo tendebat: ideo et ipse passionem plena devotione suscepit; sed toleravit, non amavit passionem. Toleravit passionem, quod sequebatur amavit, et quoniam quo ibat amavit, qua ibat toleravit.

9. *Paulum quoque mori noluisse ostenditur.* Diximus ambos noluisse et ambos voluisse; ambos, si fieri posset, noluisse pœnam, ambos tamen pariter coronam adamasse. Sed ostendamus et Paulum pœnam noluisse. Petro enim testis factus est ipse Dominus: quia et te transfiguravit in se, quando dixit, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.* Petro ergo attestatus est Dominus: Paulus autem ipse sibi. Ait enim quodam ioco de mortali isto corpore, *Ingemiscimus gravati*: secundum illud Scripturæ alio loco, *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (*Sap.* ix, 15). Ergo ait, *ingemiscimus gravati*: sub sarcina scilicet corruptibilis corporis. *Ingemiscimus gravati.* Si ingemiscis, libenter pone sarcinam istam. Certe ingemiscere se dixit sub hoc onere, gravari sub sarcina hac corruptibilis corporis: vide utrum velit hoc onere spoliari, sub quo gravatur, sub quo ingemiscit. Non hoc sequitur: sed quid ait? *In quo nolumus exspoliari.* O vocem naturæ, confessionem pœnæ! Grave corpus est, onerosum corpus est, corruptibile corpus est: gemitur sub illo, et non libenter deseritur, et non libenter deponitur. *Nolumus*, inquit, *spoliari.* Sic remansurus es gemens? Et si ingemiscis gravatus, quare spoliari non vis? Non, inquit. Vide quid sequitur: *Nolumus spoliari, sed supervestiri.* Sub terrena tunica gemo, ad cœlestem festino: illam volo accipere, istam nolo ponere. *In quo nolumus spoliari, sed supervestiri.* Ergo, Paule, intelligam te, quid dicis? Fiet injuria tanto illi cœlesti vestimento, ut veniat tibi super hos pannos mortalitatis et corruptionis, ut hoc sit inferius, illud superius; hoc interius, illud exterius? Absit, inquit: non sic dico. Nolo spoliari, sed supervestiri. Non tamen ut sub incorruptione lateat corruptio, sed ut *absorbeatur mortale a vita.* Bene exclamasti, qui Scripturas nosti. Sed ne aliquis ignarus Scripturarum verba mea putet subsecuta, Pauli sunt verba, omnia ista apostolica verba sunt: *Ingemiscimus gravati, in quo nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita* (II *Cor.* v, 4). Bene tenes, quod alibi dicis de resurrectione corporis loquens: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam.* Quod illo loco ait, *ut absorbeatur mortale a*

[1] Forte, *diffusione*.
[2] Forte, *sequeretur*.

vita; hoc isto loco, *Absorpta est mors in victoriam.* Nusquam mors : non infra, non supra ; non intra, non extra. *Absorpta est* enim *mors in victoriam. Ubi est, mors, contentio tua?* dicetur morti in futura corporis resurrectione, et tali commutatione, ut absorbeatur mors in victoria. *Cum corruptibile hoc induerit incorruptionem,* dicetur morti, *Ubi est, mors, contentio tua?* Ipsa contentio facit ut feraris quo non vis. *Ubi est, mors, contentio tua? Ubi est, mors, aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatum* (I *Cor.* xv, 53-56).

10. *Mortem a peccato esse contra Pelagianos probatur.* Certe non est mors a peccato? De qua enim morte alia loquebatur, cum de resurrectione corporis loqueretur. Induetur incorruptibilitate hoc corruptibile : absorbebitur mors in victoria. Hæc corporis resurrectio. Ibi dicetur, *Ubi est, mors, contentio tua?* Cui, nisi corporis morti? Quia sermo est de corporis resurrectione. *Ubi est, mors, contentio tua? Ubi est, mors, aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatum.* Peccatum aculeus mortis, quo aculeo facta est mors, non quem aculeum fecit mors : quomodo venenum poculum mortis, quia facit mortem, non quia fit a morte. Dominus ergo in resurrectione finit hanc pœnam : mortem autem etiam et fidelibus et sanctis relinquit ad luctam. Ad agonem tibi mors dimissa est. Nam poterat Deus justificato tibi auferre mortem, sed dimisit ad certamen, ut esset quod pro fide contemneres. Nam de quibus voluit, fecit. Enoch translatus est, et Elias translatus est, et vivunt. Justitia ipsorum meruit hoc? an Dei gratia et Dei beneficium et speciale concessum? Ut Creator ostendat in omnibus potestatem, commendavit nobis quid possit.

11. *Pelagianorum errori, mortem naturæ esse, non peccati, Enoch et Eliæ exemplum nihil suffragatur.* Frustra ergo isti, qui dicunt non de peccato nos mori, quantum pertinet ad corporis mortem, sed naturæ esse quod morimur, et moriturum fuisse Adam etiamsi non peccasset, frustra nobis istos opponunt, Enoch et Eliam (*a*). Valde inconsiderate loquuntur; et si attendant, contra se loquuntur. Quid enim dicunt? Si peccati est mors, quare non mortui sunt Enoch et Elias? Non vides, qui hoc loqueris, quia naturæ dicis esse mortem, qui negas esse peccati. Tu dicis, naturæ; ego dico, peccati : est naturæ quidem, sed jam vitiosæ, jam isto supplicio condemnatæ. Proinde tu naturæ dicis, ego peccati dico esse mortem corporis. Et interrogas me : Si peccati est quare Enoch et Elias non sunt mortui? Et ego respondeo : Imo si naturæ est, quare Enoch et Elias non sunt mortui? Vivunt Enoch et Elias; translati sunt, ubicumque sint, vivunt. Et si non fallitur quædam ex Scriptura Dei conjectura fidei, morituri sunt. Commemorat enim Apocalypsis quosdam duos mirabiles prophetas, eosdemque morituros, et in conspectu hominum resurrecturos, et ascensuros ad Dominum (*Apoc.* xi, 3-12) : et intelliguntur ipsi Enoch et Elias; quamvis illic nomina eorum taceantur. Et si forte tu, qui ista sapis, hanc Scripturam non accepisti; aut si accipis, contemnis et dicis, Non sunt nominatim expressi : vivant, ut putas, nunquam morituri. Adhuc dic mihi : Si peccati est mors, quare non sunt mortui? Repono tibi : Si naturæ est mors, quare non sunt mortui? Ego dico, ut vivant, finitam esse culpam : tu dic, si potes, finitam esse naturam.

12. *Crebrescentes Pelagianos caveri jubet.* Aliud quidem ex alio et per occasionem diximus : sed quod tamen sic pertinet ad fidei nostræ stabilitatem, contra quosdam disputatores male crebrescentes. Sed non vincant patientiam nostram : nec tamen evertant fidem nostram. Cauti et circumspecti simus adversus novitates disputationum, humanarum utique, non divinarum. Apostolorum solemnitatem hodie celebramus. Apostolum monentem audiamus : *Profanas vocum novitates evita; multum enim proficiunt ad impietatem* (I *Tim.* vi, 20, *et* II *Tim.* ii, 16). *Volumus autem vos sapientes quidem esse in bono, integros autem a malo* (*Rom.* xvi, 19). Mortuus est Adam, sed serpens ille nondum est mortuus. Susurrat, et insibilare non cessat. Extremum illi supplicium reservatur : sed comites suæ damnationis inquirit. Audiamus amicum sponsi, zelantem sponso non sibi : *Zelo enim vos zelo Dei; aptavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Et timeo,* inquit, *ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic et vestræ mentes corrumpantur a castitate, quæ est in Christo.* (II *Cor.* xi, 2, 3). Verba apostolica omnes audivimus, omnes observemus, omnes serpentis venena caveamus. Non enim possumus dicere, Non audivimus, non novimus, quando modo cantavimus, *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* xviii, 5). Currentia verba in fines terræ venerunt ad nos : excepimus, conscripsimus, lectores instituimus. Non tacet lector, parturit disputator : quare non cessat insidiator?

SERMO CCC * (*a*).

In solemnitate martyrum Machabæorum, (*b*) I.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christiani ante Christum nonnulli exstitere.* Istum diem nobis solemnem

(*a*) Idipsum aliquando Marius Mercator Augustino per litteras significavit, objici a Pelagianis Enoch et Eliam, quod mortui non fuerint, sed cum suis corporibus translati. Cui argumento in Epist. 193, eidem Mercatori anno 418 scripta respondet hoc fere quod in isto sermone : « Quid eos, » inquit, n. 5, « ad hoc unde agitur adjuvet, non intelligo. Ut « enim omittam quod ipsi quoque morituri postea perhi« bentur, sicut plerique exponunt Apocalypsim Joannis de « duobus illis Prophetis, etc., quid istos adjuvat, quæso te? « Neque enim hinc ostendunt non propter peccatum homi« nes secundùm corpus mori. Nam si Deus, qui tam multis « fidelibus suis donat ipsa peccata, voluit quibusdam etiam « istam pœnam donare peccati; qui nos sumus qui respon« deamus Deo, cur alius sic, alius autem sic? » Et postea, « n. 7 : « Si mors etiam corporis pœna peccati est, ista po« tius aliqua quæstio est, cur moriatur infans cum fuerit ba« ptizatus, quam cur mortuus non sit Elias cum fuerit justifi« catus. »

* Collatus ad d. r. t. v. et ad Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 109.

(*b*) Eamdem solemnitatem habet calendarium vetus Carthaginense calendis augusti. Toto christiano orbe jam olim receptam fuisse testantur antiquorum Patrum homiliæ de illa quamplures, cum Græcorum, tum Latinorum.

gloria Machabæorum fecit : quorum mirabiles passiones, cum legerentur, non solum audivimus, sed etiam vidimus et spectavimus. Olim ista gesta sunt, ante incarnationem, ante passionem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi. In primo populo illo exstiterunt, in quo Prophetæ exstiterunt, qui hæc præsentia prædixerunt. Nec quisquam arbitretur, antequam esset populus Christianus, nullum fuisse populum Deo. Imo vero, ut sic loquar, quemadmodum se veritas habet, non nominum consuetudo, christianus etiam ille tunc populus fuit. Neque enim post passionem suam cœpit habere populum Christus : sed illius populus erat ex Abraham genitus, cui perhibens testimonium ipse Dominus ait, *Abraham concupivit videre diem meum; et vidit, et gavisus est* (*Joan.* VIII, 56). Ergo ex Abraham natus est ille populus, qui servivit in Ægypto, et qui manu potenti per Moysen famulum Dei de domo servitutis liberatus, per mare Rubrum fluctibus descendentibus ductus, in eremo exercitatus, legi subditus, in regno collocatur. Unde, sicut dixi, exstiterunt Prophetæ, inde isti martyres floruerunt. Nondum quidem erat mortuus Christus : sed martyres eos fecit moriturus Christus.

CAPUT II. — 2. *Machabæi martyres, non appellatione, sed reipsa christiani.* Hoc ergo in primis commendandum est charitati vestræ, ne, cum illos martyres admiramini, putetis non fuisse christianos. Christiani fuerunt : sed nomen Christianorum postea divulgatum factis antecesserunt. Sed videlicet quasi non eis erat confessio Christi, a rege impio et persecutore non cogebantur negare Christum, quod postea martyres, cum cogerentur, ne facerent, similem gloriam consecuti sunt. Posteriores enim persecutores populi christiani, ad negandum nomen Christi compellebant eos quos persequebantur : illi in Christi nomine perseverantissime consistentes, patiebantur talia, qualia illos perpessos esse, cum legerentur, audivimus. Istis ergo martyribus recentioribus, quorum millibus terra purpurata est, imperabatur et dicebatur a persecutoribus, Negate Christum. Quod non facientes, patiebantur talia, qualia et isti perpessi sunt. Istis vero dicebatur, Negate legem Moysi. Non faciebant : patiebantur pro lege Moysi. Isti pro nomine Christi, illi pro lege Moysi.

CAPUT III. — 3. *Machabæorum passio merito celebratur in Ecclesia. Christi mysterium in vetere Testamento velatum. Clavis Testamenti veteris, crux.* Existit aliquis Judæus, et dicit nobis : Quomodo istos nostros, vestros martyres computatis? Qua imprudentia eorum memoriam celebratis? Legite confessiones eorum : attendite si confessi sunt Christum. Cui respondemus : Vere quia unus es ex eis qui in Christum non crediderunt, et fracti de oliva, oleastro succedente, foris aridi remanserunt (*Rom* XI, 17); quid dicturus es unus ex perfidis? Non confitebantur illi aperte Christum, quia adhuc velabatur Christi mysterium. Testamentum enim vetus velatio est novi Testamenti, et Testamentum novum revelatio est veteris Testamenti Vide ergo de infidelibus Judæis patribus tuis, sed in malo fratribus tuis, vide quid de talibus dicat apostolus Paulus. *Usque nunc quamdiu legitur Moyses, velamen super corda eorum positum est. Idipsum autem velamen in lectione veteris Testamenti manet, quod non revelatur, quoniam in Christo evacuatur. Cum transieris*, inquit, *ad Christum, auferetur velamen* (II *Cor.* III, 14, *etc.*). *Velamen*, inquit, *in lectione veteris Testamenti manet, quod non revelatur, quoniam in Christo evacuatur :* non lectio veteris Testamenti, sed velamen quod ibi positum est. Lectio denique veteris Testamenti non evacuatur, sed impletur ab illo qui dixit, *Non veni solvere legem, sed adimplere* (*Matth.* V, 17) Velamen ergo evacuatur, ut quod obscurum erat intelligatur. Hoc utique clausum erat, quia nondum clavis crucis accesserat.

CAPUT IV. — 4. *Passione Christi impletæ prophetiæ et omnia crucis in mysterio revelata.* Intuere denique Domini passionem, pone tibi ante oculos in ligno pendentem, et tanquam leonem, cum voluit, recumbentem, atque ut occideret mortem, non necessitate, sed potestate morientem. Idipsum attende : vide quemadmodum in cruce dixit, *Sitio.* Et cum Judæi nescientes quid per eos ageretur, quid de nescientium manibus impleretur, spongiam cum aceto ligarent cum arundine, et ei sorbendam darent; ille hausto aceto respondit, *Perfectum est. Et inclinato capite tradidit spiritum* (*Joan.* XIX, 28-30). Quis ita proficiscitur, ut ille defunctus est? Quanta veritate, quanta potestate, quam ille qui dixerat, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem iterum sumendi eam. Nemo eam tollit a me; sed ipse eam pono a me, et iterum sumo eam* (*Id.* X, 17, 18). Agnoscit regnum viventis, qui digne cogitaverit potestatem morientis. Hoc autem dixerat per prophetam ipsis Judæis, *Ego dormivi* (*Psal.* III, 6). Tanquam diceret : Quid vos de mea morte jactatis? quid, quasi me viceritis, inaniter gloriamini? *Ego dormivi.* Ego dormivi, quia volui; non quia sævistis. Ego implevi quod volui : vos in scelere remansistis. Accepto ergo aceto et hausto, dixit, *Perfectum est.* Quid perfectum est? Quod de me scriptum est. Quid de illo scriptum est? *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto* (*Psal.* LXVIII, 22). Circumspiciens ergo cuncta quæ gesta fuerant in passione ejus; jam illi ante crucem caput agitaverant, jam fel dederant, jam ossa pendentis et extenti numeraverant, jam vestimenta divisa erant, jam super tunicam indivisibilem sortem miserant : circumspectis et quodam modo computatis omnibus quæ de ipsius passione Prophetæ prædixerant, restabat nescio quid, quod minus erat : *Et in siti mea potaverunt me aceto.* Ut hoc quod modicum remanserat adderetur, dixit, *Sitio.* Accepto quod minus erat, respondit, *Perfectum est.* Quo dicto, *inclinato capite tradidit spiritum.* Tunc terræ fundamenta concussa sunt, tunc disruptis petris inferorum secreta patuerunt, tunc sepulcra mortuos reddiderunt; et ut dicam propter quod totum diximus, quia jam tempus erat ut in mysterio crucis omnia quæ in veteri Testamento velabantur, revelarentur, velum templi conscissum est.

CAPUT V. — 5. *Christum alii martyres in Evangelio revelatum, Machabæi in Lege velatum confessi sunt.* Cœpit ergo ex illo Christus post resurrectionem apertissime prædicari. Cœperunt in eo quæ prædicta erant prophetica manifestissime impleri; cœperunt eum martyres constantissime confiteri. Ipsum martyres in manifesto confessi sunt, quem tunc Machabæi in occulto confessi sunt: mortui sunt isti pro Christo in Evangelio revelato; mortui sunt illi pro Christi nomine in lege velato. Christus habet utrosque, Christus pugnantes adjuvit utrosque, Christus coronavit utrosque. Christus habet in ministerio suo utrosque, tanquam quidam potentissimus incedens cum agmine obsequentium, aliis præcedentibus, aliis sequentibus. Ipsum ergo potius intuere in carnis vehiculo præsidentem: et qui præcedunt, illi obsequuntur; et qui sequuntur, illi devoti sunt. Nam ut noveris, aperteque noveris quia pro lege Moysi morientes, pro Christo sunt mortui; audi ipsum Christum, o Judæe, audi; et aperiatur tandem cor tuum, velum tollatur ab oculis tuis. *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi.* Hoc audi, hoc accipe, si potes. Si a me velamen ablatum est, vide. *Si crederetis,* inquit, *Moysi, crederetis et mihi: de me enim ille scripsit* (*Joan.* v, 46). Si de Christo Moyses scripsit; qui pro lege Moysi veraciter mortuus est, pro Christo animam posuit. *De me,* inquit, *ille scripsit.* Cui servierunt linguæ confitentium, ei servivit calamus vera scribentium. Vos calamum Moysi quomodo intelligere poteritis, qui in calamo acetum ligastis? Utinam aliquando vinum ejus bibatis, cui adhuc blasphemando acetum propinatis.

CAPUT VI. — 6. *Machabæis merito instituta solemnitas. Basilica in eorum memoriam erecta Antiochiæ. Filios diligere matres discant a Machabæorum matre.* Machabæi ergo martyres Christi sunt. Ideo non incongrue, neque importune, imo convenientissime dies eorum et solemnitas eorum a Christianis potius celebratur. Quid tale Judæi celebrare noverunt? Sanctorum Machabæorum basilica esse in Antiochia prædicatur: in illa scilicet civitate, quæ regis ipsius persecutoris nomine vocatur. Antiochum quippe regem persecutorem impium pertulerunt, et memoria martyrii eorum in Antiochia celebratur; ut simul sonet et nomen persecutoris, et memoria coronatoris. Hæc basilica a Christianis tenetur, a Christianis ædificata est. Eorum ergo memoriam celebrandam nos habemus, nos tenemus: apud nos passiones eorum millia per orbem terrarum sanctorum martyrum imitata sunt. Nemo ergo dubitet, fratres mei, imitari Machabæos; ne cum imitatur Machabæos, putet se non imitari christianos. Prorsus imitationis affectus ferveat in cordibus nostris. Discant viri mori pro veritate. Discant feminæ, de matris illius tanta patientia, ineffabili virtute; quæ noverat servare filios suos. Habere noverat, quæ perdere non timebat. Isti in se singuli sentiendo, illa videndo in omnibus passa est. Facta mater septem Martyrum, septies martyr: a filiis non separata spectando, et filiis addita moriendo. Videbat omnes, amabat omnes. Ferebat in oculis, quod in carne omnes; nec solum non terrebatur, sed etiam exhortabatur.

CAPUT VII. — 7. *Filium qui reliquus erat, cohortatur ad martyrium.* Hanc Antiochus persecutor velut matrem de cæteris matribus computavit. Persuade, inquit, filio tuo, ne pereat. Et illa: Plane filio meo vitam persuadebo, ad mortem cohortando: tu mortem vis persuadere, parcendo. Qualis autem allocutio, quam pia, quam materna, quam inter spirituales et carnales in ambiguo suspensa! « Fili, miserere mei. Fili, » inquit, « miserere mei, quæ te novem mensibus in utero portavi, cui lac triennio dedi, atque ad hanc ætatem perduxi: miserere mei » (II *Machab.* vii, 27). Omnes exspectabant verba consequentia: Consenti Antiocho, noli deserere matrem tuam. Illa e contra: Consenti Deo, noli deserere fratres tuos. Si me quasi deseris, tunc me non deseris. Ibi te habebo, ubi ne perdam ulterius non timebo. Ibi te mihi servabit Christus, unde non tollet Antiochus. Deum timuit, matrem audivit, regi respondit, fratribus adhæsit, matrem traxit.

SERMO CCCI * (*a*)

In solemnitate SS. Machabæorum, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Mater Machabæorum in filiorum passione quam fortis.* Magnum spectaculum positum est ante oculos fidei nostræ. Aure audivimus, corde vidimus optantem matrem ante se finire istam vitam filios suos: longe contrariis votis consuetudini humanæ. Omnes enim homines filios suos ex hac vita migrando præcedere volunt, non sequi: illa autem optavit posterior mori. Non enim amittebat filios, sed præmittebat: nec intuebatur quam vitam finirent, sed quam inchoarent. Desinebant enim vivere, ubi quandoque fuerant morituri; et incipiebant vivere, sine fine victuri. Parum est fuisse spectatricem, mirati sumus potius hortatricem. Fecundior virtutibus, quam fetibus: videns certantes, in quibus omnibus ipsa certabat; et in omnibus vincentibus ipsa vincebat. Una mulier, una mater, quomodo nobis ante oculos posuit unam matrem sanctam Ecclesiam, ubique exhortantem filios suos pro illius nomine mori, de quo eos concepit et peperit? Sic sanguine martyrum impletus orbis præjactatis seminibus seges Ecclesiæ pullulavit. Unde hoc homini, nisi quia *salus justorum a Domino, et protector eorum est in tempore tribulationis* (*Psal.* xxxvi, 39)?

2. *Deus non tantum tribus pueris, sed etiam Machabæis adfuit. Cur tres pueri ab ignibus liberantur, Machabæi consumuntur.* Vidimus, novimus protectorem fuisse Dominum in tempore tribulationis trium virorum illorum, qui ambulabant inter ignes innoxios, et Dominum sine ulla læsione laudabant. Ubi homo sæviebat, flamma parcebat.

CAPUT II. — Vidimus, novimus quemadmodum salus eorum justorum a Domino fuit, ut in ignem mit-

* Collatus ad ci. d. r. t. v. et ad Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 110.

terentur, et illum asperum regem, quem loquendo irritaverant, vivendo converterent. Credidit quippe in eorum Deum, et proposuit edictum, ut quicumque blasphemaret Deum Sidrach, Misach et Abdenago, in interitum iret, et domus ejus in direptionem (*Dan.* III, 96). Quam dissimilis jussio primæ jussioni! Qualis prima jussio? Pereat qui statuam auream non adoraverit. Qualis secunda? Pereat qui Deum verum blasphemaverit. Fideles homines non mutati, infidelem hominem mutaverunt. Illum in perfidia stare non permiserunt, quia ipsi in fide steterunt. Salus ergo illorum manifeste a Domino fuit. Quando illi non ardebant et laudabant, aderat Dominus. Quando isti ardebant, confitebantur, tamen moriebantur, ubi erat Dominus? An forte illi justi erant, isti peccatores? Audivimus enim istos paulo ante, cum passio eorum legeretur, confiteri peccata sua, et dicere quoniam omnia illa irascente Domino sibi, sed et paterno merito paterentur (II *Machab.* VII). Quid illi? Legite, et videbitis etiam ipsos peccata propria confiteri, et dicere se merito perpeti. Æqualiter justi, confessores æqualiter peccatorum; et ideo justi, quia confessores æqualiter peccatorum. Ideo irreprehensibiles, quia non mendaces. *Si enim dixerimus*, ait Joannes, *quia peccatum non habemus; nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est. Si autem peccata nostra confessi fuerimus; fidelis est et justus, qui dimittat nobis peccata, et emundet nos ab omni iniquitate* (I *Joan.* I, 8 *et* 9). Ad justos ergo pertinet confessio peccatorum: ad superbos pertinet defensio meritorum. Pariter ergo justi peccata confitentes, pariter Deo gloriam dantes, pariter pro ejus legibus mori parati.

CAPUT III. — Quare illi ab ignibus liberantur, isti ab ignibus consumuntur? Ergo illis Deus aderat, hos deseruerat? Absit: imo utrisque adfuit; illis in aperto, istis in occulto. Illos visibiliter liberabat: istos invisibiliter coronabat. Illi quidem de morte liberati sunt; sed in hujus vitæ tentatione manserunt: ab igne liberati, ad pericula reservati; uno tyranno victo, adhuc certaturi cum diabolo. Fratres mei, sicut christiani intelligite. Machabæi melius et tutius liberati sunt. Ab illis tribus viris, cæteris remanentibus, illa una tentatio superata est: ab istis ista vita finita, quæ tota tentatio est. Deinde divino judicio, occulto procul dubio, sed tamen justo, Nabuchodonosor meruit converti, Antiochus meruit obdurari. Ille invenit misericordiam, iste auxit superbiam.

CAPUT IV. — 3. *In eos qui felicitatem in hac vita esse censent, ac de altera vita dubitant.* Sed quantum et quo usque auxit superbiam? *Vidi impium exaltari super cedros Libani.* Quo usque? quamdiu? *Transivi, et ecce non erat: et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus* (*Psal.* XXXVI, 35, 36). Bene: quæsisti, et non invenisti; quia transisti. Vis videre impium non esse? vis quærere eum, et locum ejus non invenire? Transi. Quid dico, Transi? Noli expavescere: non dixi, Morere. Putasti enim me dixisse, Transi de hac vita: et ideo expavisti, quia non transisti. Quid est, non transisti? Non transisti erectione cordis temporalis felicitatis illecebras; non transisti blandimenta carnis, non transisti suggestiones sæculi cor titillantes et immittentes timorem miseriarum humanarum. Ideo in hoc mundo putas esse felicitatem, in hoc mundo non [1] putas esse calamitatem. Felicitas regni cœlorum non tetigit cor tuum, non inde aspersa est æstibus tuis aura [2] refrigerii. Quando tibi dicitur, Falsa est felicitas mundi; etsi non audeas ita dicere [3], video tamen in corde tuo, forte os torques, subsannas, irrides, et dicis tibi: O si hic mihi bene sit! postea quid futurum sit nescio. Et non est parum quia vel nescio dicis: ne forte etiam hoc dicas, *Exiguum et cum tædio est tempus vitæ nostræ, et non est reversio in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis* (*Sap.* II, 1). Vel nescio dic. Confessio ignorantiæ, gradus est scientiæ. Sic ergo te alloquar, tanquam mihi dicas, Nescio quid post mortem futurum sit: prorsus ignoro an beati futuri sint justi, et miseri peccatores; an utrique pariter non sint futuri. Illud tamen quamvis nescias, non audebis dicere post mortem beatos futuros peccatores, miseros justos. Non potes dicere, illos etsi suspicaris pariter non futuros, in meliori tamen statu futuros impios, et justos in malis post mortem futuros. Nec ignorantia tua tibi potest suggerere hoc. Ergo potes dicere: Utrum bene sit post mortem justis, et male post mortem impiis, an utrique pariter sine sensu futuri sint, nescio. O si hic mihi bene sit, cum vivo, cum sentio! Vides quia nondum transisti. Istas, inquam, istas cogitationes terrenas, pulvereas, fumeas, vaporeas, carnales, mortales nondum transisti. Ideo tibi videtur impius exaltari super cedros Libani: ideo quæris locum ejus, et invenis, quia non transisti.

CAPUT V. — 4. *Mali hic suo loco in usus bonos positi.* Locum ejus quæris, et invenis; sed hic. Habet locum suum in hoc sæculo. Non enim frustra a Deo præscio crearetur, aut frustra nutriretur, aut frustra super eum sol oriretur, et pluvia funderetur, frustra ei maligno et male viventi tanta Dei patientia parceretur. Non est hoc frustra: habet hic locum suum. Et si non omnia possumus nos invenire: sed Deo nota sunt omnia, qui novit cuncta disponere. Ecce, ut de aliis taceamus, qualem locum hic habuit iste miser Antiochus? Per eum populus Dei flagellatus est et probatus: per eum isti sancti juvenes coronati. Ergo habuit hic locum suum. Malus erat; sed bene illo usus est, qui malus esse non potest. Sicut enim mali homines male utuntur creaturis bonis: sic Creator bonus bene utitur hominibus malis. Novit quid inde agat, qui totum creavit humanum genus. Aurifex portat, aurifex appendit, aurifex librat. Pictor novit ubi ponat nigrum colorem, ut sit decora pictura: et Deus nescit ubi ponat peccatorem, ut sit ordinata creatura?

CAPUT VI. — Nisi Deus anterioribus sæculis servaret sua patientia peccatores, unde nascerentur hodie

[1] Particula negans hic apud Lov. omissa, restituitur ex manuscriptis.
[2] Sic Theodericensis codex. Alii Mss. cum Lov., *aurora*.
[3] Forte, *contradicere*.

tot fideles? Alii mali servantur, ut boni inde nascantur. Boni gratia Dei : nam tota damnata est massa peccati. Quid diabolo nequius? et de illius nequitia quanta bona fecit Deus? Non funderetur pro salute nostra sanguis Redemptoris, nisi per nequitiam desertoris. Lege Evangelium, et vide quid ibi scriptum est : *Immisit diabolus in cor Judæ, ut traderet Christum* (*Joan.* XIII, 2). Malus diabolus, malus Judas : qualis organarius, tale organum. Usus est ergo male diabolus suo vase : usus est ambobus Dominus bene. Conati sunt ergo ad nostram perniciem : Deus hoc vertere dignatus est ad nostram salutem.

5. *Traditio Christi et a Juda et a Deo.* Tradidit Judas Christum, et damnatus est. Judas tradidit, et damnatur : tradidit Filium Pater, et glorificatur. Tradidit, inquam, Judas magistrum, et damnatur : tradidit se ipse Filius, et laudatur. Quomodo Judas tradidit Christum, omnes novimus : exspectatis fortassis audire quomodo Pater tradidit Filium. Et hoc nostis : sed commemorabo, ut recordemini. Audi Apostolum dicentem de Deo Patre : *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (*Rom.* VIII, 32). Audi et de Filio : *Qui me*, inquit, *dilexit, et tradidit semetipsum pro me* (*Galat.* II, 20). Duos jam vide traditores : Patrem Filii traditorem, Filium sui ipsius traditorem, sed utrumque salvatorem, quia utrumque creatorem. Judas ergo quid fecit? Quid enim boni fecit? Bonum de illo factum est, non ipse bonum fecit. Neque enim ait Judas : Tradam Christum, ut liberetur genus humanum. In Juda tradidit avaritia; in Deo, misericordia. Non redditum est Judæ nisi quod fecit, non quod de illo Deus fecit.

CAPUT VII. — 6. *Impio locus hic inter justos, non in altera vita.* Quare ista diximus? Quia est in hoc sæculo impio locus : et prorsus novit Dominus qui sunt ejus (II *Tim.* II, 19); et novit quid pro ipsis faciat, de illis qui non sunt ejus. Sed tu si transieris, si terrena calcaveris, si non frustra sursum cor te habere responderis; transeundo quæres locum impii, et non invenies. In illa enim vita futura quis locus impii? Numquid adhuc opus habemus exerceri malis? Numquid necesse habet aurum adhuc purgari per paleam? Totus enim mundus fornax aurificis. Ibi justi tanquam aurum : ibi impii tanquam palea. Ibi tribulatio sicut ignis : ibi Deus sicut aurifex. Pius Deum laudat, aurum rutilat : impius Deum blasphemat, palea fumat. Ad unam tribulationem, tanquam ad unum ignem, ille purgatur, ille vastatur : sed Deus aurifex in utroque laudatur.

CAPUT VIII. — 7. *De sæculari felicitate impiorum ne perturbentur pii.* Dicam, charissimi, exhortans vos et me ipsum. Cogitationes carnales in adjutorio Domini transeamus, sursum cor habeamus, de vita futura cogitemus : ubi cum fuerit cor tuum, transisti. Ubi est impius? Non ibi erit. Hic necessarius erat : ibi quæres eum, et non invenies locum ejus. Quando ergo videtis, fratres, qui ex fide vivitis, quorum cor rectum est, qui futuram eamdemque veram et sempiternam felicitatem speratis; quando videtis gaudentes et lætantes homines in ista falsa et deceptoria felicitate, si pii estis, dolete; si sani estis, flete. Sic enim et ille cui commoti sunt pedes, reprehendit se, quia Deum cœperat accusare, et ibi jam erat; sed pene fuit, paulo minus fuit. Non negavit Deo scientiam : sed tanquam motis pedibus nutavit. Quid est nutare? Dubitare. Quando autem se reprehendit, quod cor rectum non habuit, quid dixit? Quare mihi turbati sunt pedes? *Quia zelavi*, inquit, *in peccatoribus, pacem peccatorum videns* (*Psal.* LXXII, 3-17). Quia vidi divites iniquos, zelavi; et dixi quia perdidi justitiam, et *sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas.* Et cum dubito, sic cœpi cognoscere. *Sic cœpi*, inquit, *cognoscere : hoc labor est ante me.* Magnus labor, istam solvere quæstionem. Vere labor est. Bene est illi, et malus est; male est illi, et bonus est : et super ambos Deus judex est. Justus ergo judex dat bona malis, et mala bonis. *Labor est ante me.* Sed quousque labor est? *Donec introeam in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima.* Ergo si intellexeris in novissima, erit requies inventionis, peribit labor quæstionis.

CAPUT IX. — 8. *Cœlestis felicitas piis qualis parata. Mundi felicitas piis, non honos, sed onus.* Intellige in novissima, ubi nemo erit felix malus, nemo infelix bonus. Quid enim ait? *Quid enim mihi est in cœlo?* Postea cognovi quid mihi est in cœlo, cum intrarem in sanctuarium Dei, et intelligerem in novissima. *Quid enim mihi est in cœlo?* Incorruptio, æternitas, immortalitas, nullus dolor, nullus timor, nullus beatitudinis finis. *Quid* ergo *mihi est in cœlo?* quid mihi servatur in cœlo? *Et a te quid volui super terram* (*Psal.* LXXII)? *Quid enim mihi est in cœlo?* Quid? dicam quid? Quando explicabo quid? Ideo hoc admirans dixit, non explicans, *Quid enim mihi est?* inquit. Quare non dicis quid? Quomodo dico *quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (I *Cor.* II, 9)? Calcate deorsum quid; quia nihil est : sperate sursum quid; quia explicari non potest. Et hanc fidem habentes, nolite zelare in peccatoribus, quando videtis eos quasi felices, falso felices, revera infelices. Et vos *lætamini in Domino* (*Psal.* XXXI, 11). Et si habetis forte secundum tempus divitias, honores, potestates, nolite inde vos putare felices.

CAPUT X. — Scienti lætari in Domino, et intelligenti in novissima, felicitas mundi non est honor, sed onus. Felix homo secundum sæculum periclitatur, ne ipsa felicitate, non in corpore, sed in anima corrumpatur. Nam ista felicitas falsa est. Tales, et si videntur aliquid esse in hoc sæculo, non lætantur, in præceptis Domini delectantur. Tunc quod jubet Deus, præponitur mundo, et blandienti et minanti : calcatur omne visibile, transitur; cogitando, non ambulando, transitur. Non dixi, omne visibile; facile est enim transire quod calcas : sed transitur, dixi, omne mutabile. Quoniam quidquid visibile, mutabile : non autem quidquid mutabile, visibile; quia et animus mutabilis est, et tamen invisibilis. Transi omne quod videtur; transi et quod non videtur, et

tamen mutatur : ut venias ad eum, qui nec videtur, nec mutatur. Cum veneris ad eum, venies ad Deum.

CAPUT XI. — 9. *Breve tempus vitæ.* Sed modo ambula ex fide, mores compone. Longe in alto est ille : nutri pennas. Crede quod nondum potes videre, ut merearis videre quod credis. Tanquam peregrini vivamus, transire nos cogitemus; et minus peccabimus. Agamus potius Domino Deo nostro gratias, quia hujus vitæ ultimum diem et brevem esse voluit et incertum. A prima infantia usque ad decrepitam senectutem breve spatium est. Qui tamdiu vixerat, quid ei profuisset si Adam hodie mortuus esset? Quid diu est, ubi finis est? Hesternum diem nemo revocat : hodiernus a crastino urgetur, ut transeat. Ipso parvo spatio bene vivamus, et illo eamus, unde non transeamus. Et modo cum loquimur utique transimus. Verba currunt, ex ore volant : sic actus nostri, sic honores nostri, sic miseria nostra, sic ista felicitas nostra. Totum transit : sed non expavescamus; *Verbum Domini manet in æternum* (*Isai.* XL, 8).

SERMO CCCII * (*a*).

In solemnitate martyris Laurentii, I (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Temporalia beneficia per martyrum orationes cur Deus impertit. Apta similitudo.* Beati martyris Laurentii dies solemnis hodiernus est. Huic solemnitati sanctæ lectiones congruæ sonuerunt. Audivimus, et cantavimus, et evangelicam lectionem intentissime accepimus. Martyrum ergo vestigia imitando sectemur, ne solemnitates eorum inaniter celebremus. Cujus autem meriti sit memoratus Martyr, quis ignorat? Quis ibi oravit, et non impetravit? Quam multis infirmis meritum ejus etiam temporalia beneficia præstitit, quæ ille contempsit. Concessa sunt enim, non ut precantium permaneret infirmitas; sed ut deterioribus concessis, amor fieret ad appetenda meliora [1]. Quædam enim plerumque parva et ludicra concedit pater parvulis filiis, quæ maxime, nisi acceperint, plorant. Benigna et paterna indulgentia hæc impertit, hæc donat, quæ non vult permanere in filiis suis jam grandiusculis, jam proficientibus. Donat ergo pueris nuces, quibus servat hæreditatem. Ludentibus et de quibusdam ludicris se oblectantibus cedit paterna pietas, ne deficiat ætatis infirmitas. Blandientis est hoc, non ædificantis. Quod ædificaverunt martyres, quod capere potuerunt, quod grandi corde ceperunt, propter quod sanguinem fuderunt, audistis in Evangelio : *Merces vestra copiosa est in cœlis* (*Matth.* v, 12).

CAPUT II. — 2. *Duæ vitæ. Præsens vita quam ærumnosa, et tamen vehementer amata. Æterna vita sic diligatur quomodo ista temporalis.* Verumtamen, charissimi, cum duæ vitæ sint, una ante mortem, alia post mortem; ambæ istæ habuerunt et habent amatores suos. Qualis sit brevis hæc vita, quid describere opus est? Experimur quam ærumnosa, quam querelosa : circumdata tentationibus, plena timoribus; ardens cupiditatibus, subdita casibus; in adversis dolens, in prosperis tumens; lucris exsultans, damnis excrucians. Et in ipsis lucris exsultatione trepidat, ne quod acquisivit, amittat; ne propter hoc quæratur, qui antequam haberet non quærebatur. Vera infelicitas, mendosa felicitas. Humilis cupit ascendere, sublimatus timet descendere. Qui non habet, invidet habenti; qui habet, contemnit non habentem. Et quis explicet verbis, hujus vitæ tantam et tam conspicuam fœditatem? Et tamen ista fœditas habet amatores suos tales, ut optemus invenire paucissimos, qui sic diligant æternam vitam, quam finire non possunt, quomodo ista diligitur, quæ et cito finitur, et si protendatur, quotidie timetur, ne per horas singulas finiatur. Quid faciamus? quid agamus? quid dicamus? Quos comminationis aculeos, quos exhortationis ignes admoveamus cordibus pigris et duris, et terreni stuporis glacie congelatis, ut torporem mundi aliquando decutiant, et in æterna inardescant? Quid, inquam, faciamus? quid dicamus? Adjacet mihi, et interim occurrit, quia res ipsæ quotidianæ admonent nos, et suggerunt quid dicamus.

CAPUT III. — Ab amore hujus temporalis vitæ, accede, si fieri potest, ad amandam æternam vitam, quam martyres amaverunt, qui hæc temporalia contempserunt. Rogo, obsecro, exhortor, non solum vos, sed vobiscum et nos, diligamus æternam vitam. Nolo amplius, cum sit amplior; sic eam diligamus, quomodo diligitur temporalis ab amatoribus suis : non quomodo temporalis vita dilecta est a sanctis martyribus. Istam enim aut nihil, aut minimum dilexerunt, et ei facile sempiternam præposuerunt. Non ergo martyres attendi, quando dixi, Diligamus æternam, quomodo diligitur temporalis : sed quomodo diligitur temporalis ab amatoribus suis, sic diligamus æternam, cujus amorem christianus profitetur.

3. *Christiani sumus, non propter temporalem, sed propter æternam vitam. Crux Christi in fronte quid nos admoneat.* Ideo enim Christiani facti sumus, non propter hanc temporalem vitam. Quam multi enim Christiani immaturi rapiuntur, et sacrilegi homines usque ad decrepitam ætatem in hac vita perdurant? Sed rursus et apud eos multi moriuntur immaturi. Multa damna Christianorum, et lucra impiorum : et rursus multa damna impiorum, et lucra Christianorum. Et multi honores impiorum et abjectiones Christianorum : et rursus multi honores Christianorum, et abjectiones impiorum.

CAPUT IV. — Cum sint ergo ista bona et mala utrisque communia, numquid, fratres, quando Christiani facti sumus, propter mala ista devitanda, vel bona adipiscenda, nomen Christo dedimus, et frontem tanto signo subjecimus? Christianus es, in fronte portas crucem Christi. Character tuus docet quid profitearis. Quando ille in cruce pendebat, quam crucem portas in fronte (non signum ligni te delectat, sed

[1] Editi, *ad impetranda meliora.* At manuscripti, *ad appetenda meliora.*

* Collatus est ad bd. cl. d. fl. r. t. et ad Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 111.

(*b*) De sermonibus « per Natalem S. Laurentii » non tacuit Possidius in Indiculo, cap. 9. Hunc sermonem citant Beda et Florus ad Rom. XII et XIII.

signum pendentis) : quando ergo ille pendebat in cruce ; sævientes circumspiciebat, insultantes ferebat, pro inimicis orabat. Medicus etiam cum occideretur, suo sanguine ægrotos sanabat. Dixit enim : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Nec ista vox vacua vel inanis fuit. Et ex ipsis postea millia crediderunt in eum quem occiderant, ut discerent pati pro ipso, qui pro ipsis et ab ipsis passus est.

CAPUT V. — Hinc ergo intelligitur, fratres, ab isto signo, ab isto charactere, quem accipit Christianus, etiam cum fit catechumenus ; hinc intelligitur quare sumus Christiani, quia non propter temporalia et transeuntia, vel bona, vel mala, sed propter vitanda mala quæ non transibunt, et propter adipiscenda bona quæ terminum non habebunt.

CAPUT VI. — 4. *Vita temporalis multum diligitur; non sic vita æterna.* Verumtamen, ut dicere cœperam, fratres, quod admonueram, quod proposueram, obsecro vos, attendamus, quomodo diligatur vita ista temporalis ab amatoribus suis; in quam magno timore sunt homines, ne moriantur morituri. Videas hominem tremere, fugere, latebras quærere, defensiones aucupari, rogare, provolvi ; si fieri potest, quidquid habet, dare, ut vita donetur, ut uno die plus vivatur, ut ætas incerta semper aliquanto diutius protendatur. Tanta faciunt homines : quis tale aliquid pro vita æterna? Alloquamur amatorem præsentis vitæ : Quid agis? quid festinas? quid trepidas? quid fugis? quid latebras quæris? Ut vivam, inquit. Certe ut vivas? Ut vivas semper victurus? Non. Non ergo mortem satagis auferre, sed differre. Qui tanta agis, ut paulo serius moriaris, age aliquid, ut nunquam moriaris.

5. *Necessaria dat homo, ut hic diutius vel misere vivat; non dat superflua, ut in æternum cum Christo regnet.* Quam multos invenimus qui dicant, Tollat fiscus res meas, ut serius moriar : quam raro invenimus qui dicat, Tollat Christus res meas, ut nunquam moriar. Et tamen, o amator temporalis vitæ, si tollat fiscus, te spoliat in hoc sæculo; si tollat Christus, tibi servat in cœlo. Propter hanc vitam volunt habere homines unde vivant, et propter hanc volunt dare unde vivant. Quod tibi servas unde vivas, hoc das ut vivas, forte fame defecturus. Et tamen dicis : Tollat, quid ad me? Mendicare volo Das unde vivis, mendicare paratus ut vivas. Paratus es, datis etiam necessariis, mendicare in hoc mundo; et non es paratus, erogatis superfluis, regnare cum Christo?

CAPUT VII. — Rogo, appende. Si aliqua statera æquitatis invenitur in arca cordis tui, profer illam, et hæc duo impone in illa, et appende : Mendicare in hoc mundo, et regnare cum Christo. Non est quod appendere. Non enim in illius rei comparatione habet hoc aliquod pondus. Si dicerem regnare in hoc mundo, et regnare cum Christo; non esset quod appendere. Pœnitet me dixisse, Appende : prorsus non est quod appendere. *Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur* (*Matth.* XVI, 26)? Qui autem non passus fuerit detrimentum animæ suæ, ipse regnabit pro Christo. Quis autem in hoc mundo regnat securus? Fac quia regnat securus; numquid regnat æternus?

6. *Immerito vitam istam sic amari.* Illud advertite, quod proponebam, quales amatores habeat præsens vita, temporalis vita, brevis vita, fœda vita, quales habeat amatores. Fit plerumque homo propter hanc vitam nudus, mendicus. Quæris ab eo quare? Sic respondet : Ut viverem. Quid amasti, et quid amans quo pervenisti ? quid dicturus es, male amatæ perverse amator ? quid dicturus es huic amatæ vitæ tuæ ? Dic, alloquere, blandire, si potes. Quid dicturus es ? Ad istam nuditatem me perduxit pulchritudo tua. Clamat tibi, Fœda sum, et tu amas ? Clamat, Dura sum, et tu amplecteris ? Clamat, Volatica sum, et tu sequi conaris ? Ecce respondet tibi amata tua, Non tecum stabo : etsi tecum aliquantum ero, non tecum permanebo. Nudare te potui, beare non potui.

CAPUT VIII. — 7. *Vita æterna Deus est; vita præsens, vapor.* Ergo quoniam Christiani sumus, implorato adjutorio Domini Dei nostri adversus blanditias male amatæ, amemus illius pulchritudinem vitæ, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Hanc enim præparavit Deus diligentibus se (I *Cor.* II, 9); et ipsa vita ipse Deus est. Acclamastis, suspirastis. Amemus hanc fortiter. Donet Dominus ut amemus. Illi lacrymas pro hac non solum adipiscenda, sed etiam diligenda fundamus. Quid monituri sumus, quid demonstraturi? Numquid libros recitamus, ut ostendamus quam sit ista incerta, quam transitoria, quam pene nulla, quam verum sit quod scriptum est, *Quæ enim est vita vestra? Vapor est ad modicum apparens ; deinceps exterminabitur* (*Jacobi* IV, 15). Vivebat heri, non est hodie : paulo ante videbatur, modo non est qui videbatur. Deducitur homo ad sepulcrum : redeunt tristes, cito obliviscentes. Dicitur quam nihil est homo : et hoc dicit ipse homo : et non corrigit se homo, ut non nihil, sed aliquid sit homo. Hujus ergo amatores martyres fuerunt, et hujus vitæ acquisitores sunt. Habent quod amaverunt, uberius habebunt in resurrectione mortuorum. Hoc ergo iter nobis magnis suis passionibus constraverunt.

CAPUT IX. — 8. *Laurentius opes Ecclesiæ quærenti eas persecutori quales profert.* Sanctus Laurentius archidiaconus fuit. Opes Ecclesiæ ab illo a persecutore quærebantur, sicut traditur; unde tam multa passus est, quæ horrent audiri. Impositus craticulæ, omnibus membris adustus est, pœnis atrocissimis flammarum excruciatus est : vincens tamen omnes corporis molestias magno robore charitatis, adjuvante illo qui talem fecerat. *Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus* (*Ephes.* II, 10). Ut autem accenderet in iram persecutorem hoc fecit, non illum volens irasci, sed suam fidem cupiens posteris commendare, et quam securus moreretur ostendere : « Per-

« gant, » inquit, « mecum vehicula, in quibus apportem « opes Ecclesiæ. » Missa sunt vehicula, oneravit ea pauperibus, et redire jussit, dicens : « Hæ sunt opes Ec- « clesiæ. » Et verum est, fratres : magnæ opes sunt Christianorum, necessitates egentium; si intelligamus ubi debeamus servare quod habemus. Ante nos sunt egentes : ibi si servaverimus, non perdemus. Non timemus ne aliquis tollat : ille enim qui dedit servat. Nec meliorem possumus invenire custodem, nec fideliorem promissorem.

CAPUT X.— 9. *Martyres imitandi.* Hoc ergo cogitantes impigre martyres imitemur, si volumus nobis prodesse solemnitates, quas celebramus. Semper hæc admonuimus, fratres, nunquam cessavimus, nunquam tacuimus. Vita æterna diligenda est, præsens contemnenda est, bene vivendum est, bonum sperandum est. Mutandus est, qui malus erat; mutatus instruendus est; instructus perseverare debet. *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* x, 22; *et* xxiv, 13).

CAPUT XI.— 10. *Sævire in malos non licet.* Sed dicunt multi mali multa mala. Et quid velles tu? An a malis bona? Noli quærere uvam in spinis : prohibitus es, *Ex abundantia cordis os loquitur* (*Luc.* vi, 45). Si aliquid potes, si tu jam non es malus, opta malo ut sit bonus. Quid sævis in malos? Quia mali sunt, inquis. Addis te illis, sæviendo in illos. Consilium do : displicet tibi malus, non sint duo. Reprehendis, et adjungeris? auges ejus numerum, quem condemnas? De malo vis vincere malum? de malitia vincere malitiam? Erunt duæ malitiæ, ambæ vincendæ. Non audis consilium Domini tui per Apostolum : *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum* (*Rom.* xii, 21)? Forte ille pejor est : cum et tu sis malus, duo tamen mali [1]. Ego vellem ut vel unus esset bonus. Postremo sævit usque ad mortem. Quid et post mortem, ubi ad illum malum jam non pervenit pœna, et alterius mali tota exercetur malitia? Hoc insanire est, non vindicare (*a*).

CAPUT XII.— 11. *Prohibere suos quisque subditos debet, ne malis noceant.* Quid vobis dicam, fratres mei? quid vobis dicam, Non vobis placeant tales? Itane vero de vobis sensurus sum, quia placent vobis tales? Absit a nobis ut sentiamus ista de vobis. Sed parum est ut tales displiceant vobis, parum est : est aliquid quod de vobis exigendum est. Ne quis dicat, Deus novit quia nolui fieri. Ecce duas res dixisti : et non feci, et nolui fieri. Adhuc parum est. Parum est prorsus si noluisti, si non etiam prohibuisti. Habent mali judices suos, habent potestates suas : de quibus Apostolus ait, *Non enim sine causa gladium portat. Vindex est enim in iram*, sed *ei qui male agit*. In iram vindex ei qui male agit. *Quod si malum*, inquit, *feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa* (*Rom.* xiii).

CAPUT XIII. — 12. *Qui bonum facit, quomodo ex potestate laudem meretur.* Quid ergo, ait aliquis, sanctus Laurentius malum fecerat, ut a potestate occideretur? Quomodo in illo impletum est, *Bonum fac, et habebis laudem ex illa*, quando propter bonum [1] tantos cruciatus meruit ex illa? Si non haberet laudem ex illa, hodie non honoraretur, non a nobis prædicaretur, non tanto præconio laudaretur. Habet ergo laudem ex illa, etiam nolente illa. Non enim ait Apostolus, Bonum fac, et laudabit te potestas ipsa. Bonum enim fecerunt Apostoli omnes et martyres; et non eos laudaverunt, sed interfecerunt potius potestates. Ergo si diceret, Bonum fac, et laudabit te potestas, deciperet te. Modo autem temperavit verba, circumspexit, appendit, moderatus est, circumcidit. Discite quod audistis : *Bonum fac, et habebis laudem ex illa;* etiam ipsa laudante, si bona est. Si autem iniqua est, mortuus pro fide, pro justitia, pro veritate, habebis laudem ex illa; etiam sæviente illa. Ex illa enim habebis, non ipsa laudante, sed ipsa tibi laudis occasionem præbente. Ergo bonum fac, et habebis, et securus eris.

CAPUT XIV. — 13. *Malos interficere non cuilibet licet.* Sed malus ille tanta fecit, tantos oppressit, tantos ad mendicitatem egestatemque perduxit. Habet judices suos, habet potestates suas. Ordinata est respublica. *Quæ enim sunt, a Deo ordinatæ sunt* (*Rom.* xiii, 1-4). Tu quare sævis? Quam potestatem accepisti, nisi quia non sunt ista publica supplicia, sed aperta latrocinia? Quid enim? Considerate in ipsis ordinibus potestatum, destinatum supplicio et damnatum, cui gladius imminet, non licere feriri, nisi ab illo qui ad hoc militat. Militat quæstionarius : ab illo percutitur damnatus. Si damnatum, jam supplicio destinatum, percutiat exceptor, nonne et damnatum occidit, et tanquam homicida damnatur? Certe quem occidit, jam damnatus erat, jam supplicio destinatus : sed inordinate ferire, homicidium est. Si homicidium est, inordinate ferire damnatum; quid est, rogo vos, velle ferire inauditum, velle ferire non judicatum, velle ferire nulla accepta potestate hominem malum? Non enim malos defendimus, aut dicimus malos non esse malos. Reddent inde rationem qui judicant. Quare de morte aliena tu vis reddere difficultatem rationis, qui non portas sarcinam potestatis? Liberavit te Deus, ut non sis judex : quid tibi usurpas alienum? De te redde rationem.

CAPUT XV. — 14. *Sententia Domini in homines immisericordes.* O Domine, quomodo pupugisti corda sævientium, quando dixisti, *Qui sine peccato est, prior in illam lapidem mittat.* Verbo gravi et acuto compunctis cordibus conscientias suas agnoverunt, et justitiæ præsenti erubuerunt; et unus post unum abscedentes, solam mulierem miseram reliquerunt. Sed non fuit sola rea : quia cum illa erat judex, nondum judicans, sed misericordiam prærogans. Dimissæ sunt enim, discedentibus sævientibus, misera et misericordia. Et ait illi Dominus : *Nemo te con-*

[1] Florus, *pejor est quam tu sis, duo tamen mali.*

(*a*) Hominis alicujus male de populo meriti cædem conqueritur, non legitima potestate, sed populi furore factam, cum insana furentium in cæso adhuc crudelitate.

[1] Apud Bd. et Fl., *quando faciendo bonum.*

demnavit? Respondit: *Nemo, Domine. Nec ego,* inquit, *te damnabo : vade, et deinceps jam noli peccare* (*Joan.* VIII, 3-11).

CAPUT XVI. — 15. *Milites non militia, sed malitia bonos esse non sinit. Teloneariis quid præceptum, quid universis.* Sed tanta mihi fecit miles iste. Vellem nosse, si militares, utrum similia non faceres. Nec volumus talia fieri a militibus, quibus pauperes opprimuntur : volumus et ipsos audire Evangelium. Non enim benefacere prohibet militia, sed malitia [1]. Venientes autem milites ad baptismum Joannis, dixerunt: *Et quid nos faciemus?* Ait illis Joannes : *Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis; sufficiat vobis stipendium vestrum.* Et vere, fratres, si tales essent milites, felix esset ipsa respublica.

CAPUT XVII. — Sed non solum miles talis esset, sed et telonearius talis esset, qualis ibi describitur. Nam dixerunt ei publicani, id est, telonearii : *Et nos quid faciemus?* Responsum est : *Nihil amplius exigatis, quam constitutum est vobis.* Correptus est miles, correptus est telonearius : corrigatur et provincialis (*a*). Habes universalem directam correctionem. Quid faciemus omnes? *Qui habet duas tunicas, communicet cum non habente; et qui habet escas, similiter faciat* (*Luc.* III, 11-14). Volumus ut audiant milites quod præcepit Christus : audiamus et nos. Non enim Christus illis est, et nobis non est. Omnes audiamus, et concorditer in pace vivamus.

CAPUT XVIII. — 16. *Negotiator fraudi et perjurio obnoxius. In malos non sæviunt nisi mali.* Oppressit me, cum essem negotiator. Tu ipsum negotium bene egisti? In ipso negotio fraudem non fecisti? In ipso negotio falsum non jurasti? Non dixisti, Per illum qui me trajecit, per ipsum mare, quia tanti emi, quod non tanti emisti? Fratres, dico vobis expresse, et quantum Dominus donat, libere : Non sæviunt in malos, nisi mali. Alia est potestatis necessitas. Nam judex plerumque cogitur eximere gladium, et ferire nolens. Quantum enim ad ipsum pertinet, volebat servare sententiam incruentam : sed perire noluit forte publicam disciplinam. Pertinuit ad ejus professionem, ad ejus potestatem, ad ejus necessitatem. Ad te quid pertinet, nisi rogare Deum, *Libera nos a malo* (*Matth.* VI, 13)? O qui dixisti, *Libera nos a malo :* liberet te Deus a te ipso.

CAPUT XIX. — 17. *Episcopus pius rem habere cogitur, cum sæcularibus potestatibus.* Ad summam, fratres, quid vitemus? Omnes christiani sumus : nos etiam majoris periculi sarcinam sustinemus. Sæpe de nobis dicitur, Ivit ad illam potestatem : et quid quærit episcopus cum illa potestate? Et tamen omnes nostis quia vestræ necessitates nos cogunt venire quo nolumus : observare, ante ostium stare, intrantibus dignis et indignis exspectare, nuntiari, vix aliquando admitti : ferre humilitates, rogare, aliquando impetrare, aliquando tristes abscedere. Quis vellet hæc pati nisi cogeremur? Dimittamur, non illa patiamur, nemo nos cogat : ecce concedatur nobis, date nobis ferias hujus rei. Rogamus vos, obsecramus vos, nemo nos cogat : nolumus habere rationem cum potestatibus; novit ille quia cogimur. Et ipsas potestates sic habemus, quomodo Christianos habere debemus, si Christianos in eadem potestate invenimus; et Paganos, quomodo Paganos habere debemus; omnibus bona volentes. Sed moneam, inquit, potestates, ut bona faciant. Vobis præsentibus monituri sumus? Scitis, si monuimus? Nescitis, sive fecerimus, sive non fecerimus. Hoc novi, quia nescitis, et temere judicatis. Tamen, fratres mei, obsecro vos, de potestatibus potest mihi dici : Moneret illum, et bona faceret. Et respondeo ego : Monui, sed non me audivit. Et ibi monui, ubi tu non audisti. Populum quis monet in parte? Vel potuimus unum hominem in parte admonere, et dicere : Sic age, vel sic age, ubi alius nullus esset. Quis ducat populum in partem, et nullo sciente moneat populum?

18. *Malus mortuus, bis dolendus.* Ista necessitas (*a*) nos coegit talia vobis loqui, ne malam rationem reddamus Deo de vobis; ne dicatur nobis, Tu moneres, tu dares, ego exigerem (*Luc.* XIX, 23).

CAPUT XX. — Avertite ergo vos, ergo omnino avertite vos ab istis cruentis factis. Non ad vos pertineat, cum talia videtis et auditis, nisi misereri. Sed malus mortuus est. Bis dolendus est; quia et mortuus, et malus. Bis dolendus; quia bis mortuus, et temporaliter, et in æternum. Nam si bonus mortuus esset, affectu humano doleremus; quia deseruit nos, quia volebamus eum nobiscum vivere. Mali plus dolendi sunt; quia post hanc vitam a pœnis æternis excipiuntur. Dolere ergo ad vos pertineat, fratres mei; dolere ad vos pertineat, non sævire.

CAPUT XXI.— 19. *Civiles tumultus prohibere quisque pro viribus debet.* Sed parum est, ut dixi, parum est ut non faciatis, parum est ut doleatis, nisi etiam ea quæ ad populi pertinent potestatem pro viribus vestris prohibeatis. Non dico, fratres, quia potest aliquis vestrum exire et populum prohibere : hoc nec nos possumus : sed unusquisque in domo sua filium suum, servum suum, amicum suum, vicinum suum, clientem suum, minorem suum. Agite cum illis, ut ista non faciant. Quibus potestis, suadete; et in quos potestatem habetis, severitatem adhibete. Unum scio, quod omnes mecum sciunt, in hac civitate multas inveniri domos, in quibus non sit vel unus paganus; nullam domum inveniri, ubi non sint Christiani. Et si discutiatur diligenter, nulla domus invenitur, ubi non plures Christiani sint quam pagani. Verum est, consentitis. Videtis ergo quia mala non fierent, si Christiani nollent. Non est quid respondeatur. Occulta mala possent fieri, publica non possent, prohibentibus Christianis; quia unusquisque teneret servum suum, unusquisque teneret filium suum : adolescentem do-

[1] Lov., *prohibet a militia, sed a malitia.* Locum ad Theodericensem Ms. castigavimus.

(*a*) Provincialis dicitur quisque de plebe militi præbens annonam, ut videre est Enarr. in Psal. 90, serm. 1, n. 10, et Enarr. in Psal. 103, serm. 3, n. 9.

(*a*) Cædis nempe in malum quempiam civili seditione perpetratæ

maret severitas patris, severitas patrui, severitas magistri, severitas boni vicini, severitas correctionis majoris ipsius. Hæc si sic agerentur, non multum nos mala contristarent.

CAPUT XXII. — 20. *Ira Dei ex populi peccatis.* Fratres mei, iram Dei timeo. Deus non timet turbas. Quam cito dicitur, Quod populus fecit, fecerit: quis est qui vindicet populum? Itane, quis est? nec Deus? Timuit enim Deus universum mundum, quando fecit diluvium? Timuit tot civitates Sodomæ et Gomorrhæ, quando cœlesti delevit igne? Nolo jam dicere de præsentibus malis, quanta et ubi facta sunt, et quæ secuta sunt; nolo commemorare, ne videar insultare. Numquid in ira sua sejunxit Deus eos qui faciebant, ab eis qui non faciebant? Sed junxit eos qui faciebant, cum eis qui non prohibebant.

CAPUT XXIII. — 21. *Populus ne sibi sumat quod ad potestates pertinet, neve inordinate sæviat in malos.* Explicemus ergo aliquando sermonem, fratres mei. Hortamur vos, obsecramus vos per Dominum et ejus mansuetudinem, ut mansuete vivatis, pacifice vivatis; potestates facere quod ad illas pertinet, unde Deo et majoribus suis redditure sunt rationem, pacifice permittatis: quotiescumque petendum est, honorifice et pacifice petatis. Cum his qui mala faciunt, et infeliciter atque inordinate sæviunt, non vos misceatis; non talibus factis vel spectandis interesse cupiatis. Sed quantum potestis, quisque in domo sua et in vicinia sua, cum eo cum quo habet alicujus necessitudinis et charitatis vinculum, moneatis, suadeatis, doceatis, corripiatis; comminationibus etiam quibuslibet a tantis malis coerceatis: ut aliquando Deus misereatur, et finem det humanis malis, et non secundum peccata nostra faciat nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuat nobis, sed quantum distat ortus ab occidente, longe faciat a nobis peccata nostra (*Psal.* CII, 10 *et* 12); et propter honorem nominis sui liberet nos, et propitius sit peccatis nostris, ne forte dicant gentes, Ubi est Deus eorum (*Psal.* LXXVIII, 9 *et* 10)?

SERMO CCCIII * (*a*).

In Natali martyris Laurentii, II.

1. *Laurentius archidiaconus opes Ecclesiæ proferre jussus.* Beati Laurentii illustre martyrium est, sed Romæ, non hic: tantam enim video vestram paucitatem. Quam non potest abscondi Roma, tam non potest abscondi Laurentii corona. Sed quare adhuc istam civitatem lateret, scire non possum. Ergo pauci audite pauca: quia et nos in hac lassitudine corporis et æstibus non possumus multa. Diaconus erat, secutus Apostolos: tempore post Apostolos fuit. Cum ergo persecutio, quam modo ex Evangelio audistis prædictam fuisse Christianis, Romæ, sicut in cæteris locis, vehementer arderet, et tanquam ab archidiacono postulatæ essent res Ecclesiæ; ille respondisse fertur, *Mittantur mecum vehicula, in quibus apportem opes Ecclesiæ.* Aperuit fauces avaritia: sed sciebat quid faceret sapientia. Continuo jussum est: quot vehicula poposcit, tot ierunt. Poposcit autem multa: et quanto plura erant vehicula, tanto erat major spes prædæ corde conceptæ. Implevit vehicula pauperibus, et reversus est cum eis: et dictum est ei, Quid est hoc? Respondit, *Hæ sunt divitiæ Ecclesiæ.* Illusus persecutor flammas poposcit; sed non erat ille frigidus, ut flammas timeret: ardebat pene [1] furore, sed plus anima charitate. Quid pluribus? Craticula admota est, et tostus est. Et cum ex uno latere arsisset, dicitur tanta tranquillitate illa tormenta tolerasse, ut impleretur in eo quod modo in Evangelio audivimus, *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (*Luc.* XXI, 19). Denique flamma ustus, sed patientia tranquillus: *Jam*, inquit, *coctum est; quod superest, versate me, et manducate.* Tale duxit martyrium: ista gloria coronatus est. Beneficia ejus Romæ tam clara sunt, ut numerari omnino non possint. Iste est de quo dixit Christus: *Qui perdiderit animam suam propter me, salvabit eam* (*Id.* IX, 24). Salvavit eam per fidem, salvavit per contemptum mundi, salvavit per martyrium. Quanta est gloria ejus apud Deum, dum tanta est laus ejus apud homines?

2. *Martyrum merces Christum sequentibus parata.* Sequamur vestigia ejus fide, sequamur et contemptu mundi. Non solum martyribus præmia promittuntur cœlestia, sed etiam integra fide et perfecta charitate Christum sequentibus. Nam inter martyres honoratus est, ipsa veritate pollicente, ac dicente: *Nemo est qui relinquat domum, aut agrum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in sæculo autem futuro vitam æternam habebit* (*Matth.* XIX, 29). Quid est gloriosius homini, quam sua vendere, et Christum emere (*a*), offerre Deo acceptissimum munus, incorruptam virtutem mentis, incolumem laudem devotionis; Christum comitari, cum venire cœperit vindictam de inimicis recepturus; lateri ejus assistere, cum sederit judicaturus; cohæredem Christi fieri, Angelis adæquari, cum Patriarchis, cum Apostolis, cum Prophetis, cœlestis regni possessione lætari? Has cogitationes quæ persecutio potest vincere, quæ possunt tormenta superare? Dura, fortis [2], et stabilis religiosis meditationibus fundata mens, et adversus omnes zabuli terrores et minas mundi animus immobilis perstat, quem

* Sermonem 303 in manuscriptis non reperimus. Notandum est postremam partem hujus sermonis, a verbis n. 2, *offerre Deo*, ex fine tractatus S. Cypriani de Exhortatione martyrii, ad Fortunatum, ad verbum descriptam esse.

(*a*) Alias, de Diversis 125.

[1] Forte, *pœnæ*.

[2] Apud Cyprianum, *Durat fortis*. Dein, *Clauduntur oculi in persecutionibus terræ*; editio Oxoniensis simpliciter: *Clauduntur in persecutionibus terræ*. M.

(*a*) Ut modo observavimus, postrema pars sermonis ex fine tractatus S. Cypriani de Exhortatione martyrii, ad Fortunatum, ad verbum descripta est. Cum autem Augustino inusitatum sit aliquid ex aliis scriptoribus, iis non nominatis, mutuari; hinc magna oboritur suspicio neque hunc illius esse sermonem, sed alicujus opus; qui tamen, sicut postremam partem ex Cypriano, ita ex aliqua Augustini lucubratione primam mutuatus sit. Quæ scribendi ratio Bedæ, Alcuino, Rabano, Ivoni solemnis fuit. » M.

futurorum fides certa et solida corroborat. Clauduntur oculi in persecutionibus; sed patet cœlum. Minatur Antichristus; sed tuetur Christus. Mors infertur; sed immortalitas sequitur. Occiso mundus eripitur; sed restituto paradisus exhibetur. Vita temporalis exstinguitur; sed æterna reparatur. Quanta est dignitas et quanta securitas exire hinc lætum, exire inter pressuras et angustias gloriosum; claudere in momento oculos, quibus homines videbantur et mundus; aperire eos statim, ut Deus videatur, etiam feliciter migrando! Quanta velocitas! Terris repente retraheris, ut regnis cœlestibus reponaris [1]. Hæc oportet mente et cogitatione complecti, hæc die ac nocte meditari. Si talem persecutio invenerit Dei militem, vinci non poterit virtus ad prælium prompta. Vel si accersitio ante pervenerit; fidei, quæ erat ad martyrium præparata, sine damno temporis [2], merces Deo judice redditur. In persecutione militia, in pace constantia coronatur.

SERMO CCCIV * (a)

In solemnitate Laurentii martyris, III (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Diaconi officium, ministrare sanguinem Christi. Cœnæ Dominicæ mysterium, ut cujus sanguinem sumimus, pro ipso animam ponamus.* Beati Laurentii triumphalem diem, quo calcavit mundum frementem, sprevit blandientem, et in utroque vicit diabolum persequentem, hodiernum nobis Ecclesia Romana commendat. Quam gloriosa enim, et quanta virtutum multitudine, quasi florum varietate, distincta Laurentii martyris sit corona, universa testis est Roma. In ipsa enim Ecclesia, sicut soletis audire, diaconi gerebat officium. Ibi sacrum Christi sanguinem ministravit: ibi pro Christi nomine suum sanguinem fudit. Ad mensam potentis prudenter accesserat. Ad illam mensam, de qua nobis modo Salomonis proverbia loquebantur, ubi scriptum est: *Si sederis cœnare ad mensam potentis, cognoscens intellige quæ apponuntur tibi; et sic extende manum tuam, sciens quoniam similia te oportet præparare* (*Prov.* XXIII, 1, 2). Hujus cœnæ mysterium beatus apostolus Joannes evidenter exposuit, dicens: *Sicut Christus pro nobis animam suam posuit, sic et nos debemus animas pro fratribus ponere* (I *Joan.* III, 16). Intellexit hoc, fratres, sanctus Laurentius; intellexit, ac fecit: et prorsus qualia sumpsit in illa mensa, talia præparavit. Amavit Christum in vita sua, imitatus est eum in morte sua.

CAPUT II. — 2. *Christum sequi omnes debemus.* Et nos ergo, fratres, si veraciter amamus, imitemur. Non enim meliorem reddere poterimus dilectionis fructum, quam imitationis exemplum; *Christus enim pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus* (I *Petr.* II, 21). In hac sententia vidisse videtur apostolus Petrus, quod pro his tantum passus est Christus, qui sequuntur vestigia ejus, neque prosit quidquam Christi passio, nisi illis qui sequuntur vestigia ejus. Secuti sunt eum martyres sancti, usque ad effusionem cruoris, usque ad similitudinem passionis: secuti sunt martyres, sed non soli. Non enim postquam illi transierunt, pons incisus est; aut postquam ipsi biberunt, fons ipse siccatus est. Quæ est enim spes fidelium bonorum, qui vel sub fœdere conjugali jugum matrimonii caste et concorditer ducunt, vel sub continentia viduali domant carnis illecebras, vel etiam sanctitatis apicem celsius erigentes et in nova virginitate florentes sequuntur agnum quocumque ierit? Quæ istis, inquam, quæ nobis omnibus spes est, si non sequuntur Christum, nisi qui pro ipso sanguinem fundunt? Perditura est ergo filios suos, quos tanto fecundius, quanto securius tempore pacis enixa est mater Ecclesia? Quos ne perdat, oranda est persecutio, oranda tentatio? Absit, fratres. Quomodo enim potest orare persecutionem, qui quotidie clamat, *Ne nos inferas in tentationem* (*Matth.* VI, 13)?

CAPUT III. — Habet, habet, fratres, habet hortus ille dominicus, non solum rosas martyrum, sed et lilia virginum, et conjugatorum hederas, violasque viduarum. Prorsus, dilectissimi, nullum genus hominum de sua vocatione desperet: pro omnibus passus est Christus. Veraciter de illo scriptum est, *Qui vult omnes homines salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire* (I *Tim.* II, 4).

3. *In quibus licet Christum sequi, præter martyrium. Humilitas ipsius sectanda. Vindicta exemplo Christi, non expetenda. Præsentia contemnenda.* Intelligamus ergo præter effusionem cruoris, præter periculum passionis, quomodo Christum debeat sequi Christianus. Apostolus dicit, loquens de Domino Christo: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Quanta majestas! *Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.* Quanta humilitas! Humiliavit se Christus: habes, christiane, quod teneas. Christus *factus est obediens*: quid superbis? Quousque factus est obediens Christus? Usque ad incarnationem Verbi, usque ad participationem mortalitatis humanæ, usque ad trinam diaboli tentationem, usque ad irrisionem populi Judæorum, usque ad sputa et vincula, usque ad alapas et flagella; si parum est, *usque ad mortem*; et si adhuc aliquid etiam de genere mortis addendum, *mortem autem crucis* (*Philipp.* II, 6-8). Habemus tale humilitatis exemplum, superbiæ medicamentum.

CAPUT IV. — Quid ergo intumescis, o homo? O pellis morticina, quid tenderis? O sanies fetida, quid inflaris? Anhelas, doles, æstuas, quia nescio quis tibi fecit injuriam. Unde tu flagitas ultionem, sitis arenti fauce vindictam; nec prius ab intentione

[1] Apud Cyprianum, *et aperire eos statim, ut Deus videatur et Christus. Tam feliciter migrandi quanta velocitas? Terris repente traheris ut in regni cœlestibus reponaris.*

[2] Apud eumdem, *Vel accersitio ante prævenerit, sine præmio non erit fides quæ erat ad martyrium præparata. Sine damno temporis.*

* Recognitus in cl. d. r. t. et in Ulim. Par. Lov.

(a) Alias, de Diversis 37.

(b) Citat Florus ad Philipp. II.

desistis, donec de illo qui te læserit, vindiceris? Si Christianus es, exspecta regem tuum: prius se vindicet Christus. Nondum enim vindicatus est, qui pro te tanta perpessus est. Et utique illa majestas posset vel nihil perpeti, vel continuo vindicari. Sed cum esset in illo tanta potentia, ideo fuit etiam tanta patientia: quia *pro nobis est passus, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus*. Videtis certe, dilectissimi, quia præter effusionem cruoris, præter vincula et carceres, præter flagella et ungulas, sunt multa in quibus sequi possumus Christum. Deinde hac humilitate decursa, et morte prostrata, ascendit Christus in cœlum: sequamur eum. Audiamus Apostolum dicentem, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, sapite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram* (*Coloss.* III, 1 *et* 2). Quidquid delectabile de temporalibus rebus mundus ingesserit, respuatur: quidquid infremuerit asperum atque terribile, contemnatur. Et qui sic agit, non dubitet Christi se cohærere vestigiis, ut merito dicere audeat cum apostolo Paulo, *Conversatio nostra in cœlis est* (*Philipp.* III, 20).

CAPUT V. — 4. *Vera et invicta virtus charitas.* Sed tunc potest in istis esse virtus invicta, si non sit charitas ficta. Ille ergo dat nobis veram virtutem, qui diffundit in nostris cordibus charitatem (*Rom.* V, 5). Quando autem beatus Laurentius appositos extrinsecus ignes non timeret, nisi intus flamma charitatis arderet? Ideo, fratres mei, gloriosus Martyr atroces incendiorum flammas non pertimescebat in corpore, quia ardentissimo cœlestium gaudiorum desiderio flagrabat in mente. In comparatione fervoris, quo pectus ejus ardebat, exterior persecutorum flamma frigebat. Quando enim ferret tantorum aculeos dolorum, nisi æternorum diligeret gaudia præmiorum? Postremo quando contemneret istam vitam, nisi amando meliorem vitam? *Et quis nocere vobis potest*, ait apostolus Petrus; *quis*, inquit, *nocere vobis potest, si boni amatores fueritis* (I *Petr.* III, 13)? Faciat in te licet persecutor malum: tu ne deficias amando bonum. Si enim vere quod bonum est, toto corde dilexeris, omne malum patienter et æquanimiter sustinebis. Quid enim beato Laurentio illa, quæ a persecutoribus illata sunt, tormenta nocuerunt; nisi quod eum clariorem ipsis suppliciis reddiderunt, et hunc nobis festivissimum diem de pretiosa ejus morte fecerunt?

SERMO CCCV * (*a*).

In solemnitate martyris Laurentii, IV. Habitus ad Mensam S. Cypriani.

1. *Granum morte multiplicatum.* Agnoscit fides vestra granum, quod in terram cecidit, et mortuum multiplicatum est. Agnoscit, inquam, hoc granum fides vestra, quia ipsum habitat in mente vestra. Hoc enim quod de se ipso dixerit Christus, nullus ambigit Christianus. Sed plane illo mortuo grano et multiplicato, multa grana sunt sparsa in terram: ex quibus est et beatus Laurentius, cujus seminationem hodie celebramus. De illis autem granis sparsis toto orbe terrarum, quanta pullulaverit seges videmus, gaudemus, sumus: si tamen et nos per illius gratiam ad horreum pertinemus. Neque enim ad horreum pertinet quidquid in segete est. Eadem quippe pluvia utilis et nutritoria, et triticum pascit et paleam. Absit ut simul utrumque in horreo recondatur; quamvis simul utrumque in agro nutriatur, et simul utrumque in area trituretur. Nunc tempus eligendi est. Antequam veniat ventilatio, fiat morum separatio: sicut in area, granum adhuc mundatione discernitur, nondum ventilabro ultimo separatur.

2. *Anima hic non amanda. Christus propinquante morte turbatur, quia nos in se transfigurat.* Audite me, grana sancta, quæ hic esse non dubito; nam si dubito, nec ipse granum ero: audite, inquam, me [1]; imo audite primum granum per me. Non ametis in hoc sæculo animas vestras: nolite amare, si amatis; ut non amando servetis: quia non amando plus amatis. *Qui amat in hoc sæculo animam suam, perdet eam* (*Joan.* XII, 24, 25). Granum loquitur, granum quod in terram cecidit, et mortificatum est ut multiplicaretur, loquitur: audiatur, quia non mentitur. Quod admonuit, ipse fecit: instruxit præcepto, præcessit exemplo. Non amavit Christus in hoc sæculo animam suam; ideo venit, ut hic perderet eam, pro nobis poneret eam, et cum vellet resumeret eam. Sed quia ipse sic erat homo, ut et Deus esset: Christus enim est Verbum, anima, et caro, Deus verus et verus homo; sed homo sine peccato, qui auferret mundi peccatum: majoris erat utique potestatis, ut posset veraciter dicere, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam: nemo tollit eam a me; sed ipse pono eam a me, et iterum sumo eam* (*Id.* X, 17, 18). Cum esset ergo tantæ potestatis, quare dixit, *Nunc anima mea turbata est* (*Id.* XII, 27)? Homo Deus tantæ potestatis quare turbatur, nisi quia in illo imago est nostræ infirmitatis? *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.* Quando hoc audis a Christo, ipse est in se; quando hoc, inquam, audis a Christo, ipse est in se: quando anima ejus morte propinquante, turbatur, ipse est in te. Etenim corpus ejus Ecclesia non esset, nisi et in nobis ipse esset.

3. *Christus potestate mortuus est, potestate resurrexit.* Attende ergo Christum: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam: nemo tollit eam a me. Ego dormivi*: hoc enim dicit in Psalmo, *Ego dormivi.* Tanquam diceret: Quid fremunt? quid exsultant? quid ventilantur lætitia Judæi, quasi ipsi aliquid fecerint? *Ego dormivi. Ego*, inquit, ego qui potestatem habeo ponendi animam meam, ponendo eam *dormivi*, *et somnum cepi.* Et quoniam potestatem habebat iterum sumendi eam,

* Sermonem hunc redintegravimus juvantibus cl. d. r. t. vat. et sirm.
(*a*) Alias, inter Sirmondianos 26.

[1] Isthæc verba, *quæ hic esse non dubito; nam si dubito, nec ipse granum ero: audite, inquam, me*, apud Sirm. omissa, restituuntur hic ex Mss. cl. t.

adjunxit, *Et exsurrexi*. Sed dans gloriam Patri : *Quoniam Dominus*, inquit, *suscepit me* (*Psal.* III, 6). Hæc verba ubi ait, *Quoniam Dominus suscepit me*, non sic occurrant mentibus vestris, quasi corpus suum non suscitaverit ipse Christus. Suscitavit eum Pater, suscitavit et ipse se ipsum. Unde docebimus quia suscitavit et se ipsum? Recole quid dixit Judæis : *Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud* (*Joan.* II, 19). Sic ergo Christum intellige potestate natum ex virgine, non conditione, sed potestate : potestate mortuum, potestate sic mortuum. Ad bonum suum utebatur nescientibus malis, et frementem populum insanum in usum suæ virtutis ad nostram beatitudinem transferebat, et in his a quibus moriebatur, suos victuros secum videbat : et videns eos in insano populo adhuc insanos, *Pater*, inquit, *ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Ego, inquit, ego medicus tango venam, de ligno ægrotos inspicio; pendeo, et tango; morior, et vivifico; sanguinem fundo, et inde inimicis meis medicamentum salutis conficio. Sæviunt et fundunt : credent et bibent.

4. *Morte imminente turbatur, ne nos desperemus.* Ipse ergo Christus Dominus et salvator noster, caput Ecclesiæ, natus ex Patre sine matre; ipse, inquam, Dominus et salvator noster Jesus Christus, quantum ad ipsum pertinet, potestate posuit animam suam, potestate resumpsit eam. Ad hanc potestatem non pertinet proprie, *Anima mea turbata est*. Nos in se transfiguravit; nos vidit, nos inspexit, nos fatigatos suscepit et fovit; ne forte quando veniret alicui membro ejus ultimus dies, quo ista esset vita finienda, turbaretur per infirmitatem, et desperaret salutem, et diceret se ad Christum non pertinere, quoniam non sic præparatus esset ad mortem, ut nulla in illo perturbatio exoriretur, nulla tristitia mentem devotissimam nubilaret. Quoniam ergo periclitarentur membra ejus desperatione, quando propinquante morte aliquis turbaretur, nolens finire miseram vitam, piger inchoare nunquam finiendam : ne ergo desperatione frangerentur, ipsos infirmos suos intendit, ipsa membra sua ultima non valde fortia collegit in sinum suum, ipsa non valde fortia tanquam gallina texit pullos suos; et tanquam alloquitur eos, *Nunc anima mea turbata est*. Agnoscite vos in me, ut quando forte turbati fueritis, non desperetis, sed ad caput vestrum revocetis aspectum, et dicatis vobis, Quando Dominus dicebat, *Anima mea turbata est*, nos in illo eramus, nos significabamur. Turbamur, sed non perimus. *Quare tristis es, anima mea? et quare conturbas me?* Non vis finiri miseram vitam? Tanto est miserior, quanto et misera amata est, et non vis finiri : minus esset misera, si non amaretur. Qualis est beata vita, quando sic amatur misera vita, tantum quia vocatur vita? *Quare ergo tristis es, anima mea? et quare conturbas me?* Habes quid agas. Defecisti in te? *Spera in Domino* (*Psal.* XLII, 5). Turbaris in te? *Spera in Domino*, qui te elegit ante mundi constitutionem, qui te prædestinavit, qui te vocavit, qui te impium justificavit, qui tibi glorificationem sempiternam promisit, qui pro te mortem non debitam sustulit, qui pro te sanguinem fudit, qui te in se transfiguravit, quando dixit, *Anima mea turbata est*. Ad illum pertines, et times? Et aliquid tibi nociturus est mundus, pro quo mortuus est, per quem factus est mundus? Ad illum pertines, et times? *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non et cum illo omnia nobis donavit* (*Rom.* VIII, 31 *et* 32)? Resiste perturbationibus, ne consentias amori sæculi. Titillat, blanditur, insidiatur : non ei credatur, Christus teneatur.

SERMO CCCVI * (*a*).

In Natali martyrum Massæ Candidæ (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Martyrum gloria insipientibus abscondita. Malitia pro pœna.* Sicut audivimus, et cantando respondimus : *Pretiosa est mors sanctorum Domini*, sed *in conspectu ejus* (*Psal.* CXV, 15), non in conspectu insipientium. *Visi sunt* enim *oculis insipientium mori, et æstimata est malitia exitus illorum*. Malitia in latino sermone non eam significationem habere solet, quam habet in ea lingua qua Scriptura locuta est. Malitia enim in latina lingua dici solet, qua mali sunt homines : illa autem lingua malitia dicitur etiam malum, quod patiuntur homines. Malitia ergo isto loco pœna intelligitur. Hoc itaque dixit : *Visi sunt oculis insipientium mori, et æstimata est pœna exitus illorum : illi autem sunt in pace. Et si coram hominibus tormenta passi sunt*, hæc est malitia : *spes eorum*, inquit, *immortalitate plena est; et in paucis vexati, in multis bene disponentur* (*Sap.* III, 2-5). *Non enim condignæ sunt passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18). Sed donec reveletur abscondita est. Et quoniam abscondita est, ideo *visi sunt oculis insipientium mori*. Sed numquid quia abscondita est, etiam Deo abscondita est, apud quem pretiosa est? Ideo *pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus*. Huic igitur abscondito sacramento oculos fidei debemus, ut quod non videmus, credamus, et mala injuste perpessi fortiter toleremus.

CAPUT II. — 2. *Pœna non nocet, si bona est causa. Massa Candida.* Sit nobis electa causa, ne nobis noceat pœna. Nam mala causa nullum habet præmium, sed justum tormentum. Non est igitur in hominis potestate quo exitu hanc vitam finiat : sed est in hominis potestate quomodo vivat, ut vitam securus finiat. Neque hoc in potestate esset, nisi *dedisset* Dominus *potestatem filios Dei fieri*. Sed quibus? *Credentibus in nomine ejus* (*Joan.* I, 12). Hæc est prima Martyrum

* Correctus ad r. 1. et ad Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 112.

(*b*) Recenset Possidius in Indiculo, cap. 9. Massæ Candidæ solemnitas in Carthaginensi calendario notatur. Martyrum eorumdem passionem celebrant martyrologia die 24 augusti, eamque nonnulla ex iis consummatam Carthagine significant : quibus favet Prudentius in Peristeph. hymno 13. At ipsos Augustinus infra, serm. 311, n. 10. appellat « Uticensem Massam Candidam. » Et enarr. in Psal. 144, sermonem Uticæ in basilica Massæ Candidæ habuit : unde n. 17 dicebat, « Admoneat te Massa redditi debiti mei. »

causa, hæc est Candida Martyrum Massa. Si causa candida, et Massa candida. Massa enim dicta est, de numeri multitudine (*a*); Candida, de causæ fulgore. Tam multi comites non timuerunt latrones. Sed etiamsi singuli ambularent, muniti essent adversus latrocinium; quia ipsa via fuerat munimentum. *Juxta semitam*, inquit, *scandala posuerunt mihi* (*Psal.* CXXXIX, 6). Ideo qui non declinat a via, non cadit in scandalum. Habemus autem et summam et fidelem pollicitationem Domini nostri Jesu Christi dicentis, *Ego sum via, et veritas, et vita* (*Joan.* XIV, 6).

3. *Beatam vitam omnes, in diverso licet vitæ genere, pariter volunt.* Omnis autem homo, qualiscumque sit, beatus vult esse. Hoc nemo est qui non velit, atque ita velit, ut præ cæteris velit; imo quicumque vult cætera, propter hoc unum velit.

CAPUT III. — Diversis cupiditatibus homines rapiuntur, et alius cupit hoc, alius illud: diversa genera sunt vivendi, in genere humano; et in multitudine generum vivendi alius aliud elegit et capessit: nemo est tamen quocumque genere vitæ electo, qui non beatam vitam cupiat. Beata ergo vita, omnium est communis possessio: sed qua veniatur ad eam, qua tendatur, quo itinere tento perveniatur, inde controversia est. Ac per hoc si quæramus beatam vitam in terris, nescio utrum invenire possimus: non quia malum est quod quærimus, sed quia non in loco suo quærimus. Alius dicit: Beati qui militant. Negat alius, et dicit: Beati, sed qui agrum colunt. Et hoc negat alius, et dicit: Beati qui in foro populari claritate versantur, causasque defendunt, vitam mortemque hominum lingua moderantur. Et hoc alius negat, et dicit: Beati, sed qui judicant, qui potestatem habent audiendi et discernendi. Negat hoc alius, et dicit: Beati qui navigant, multas regiones discunt, multa colligunt lucra. Videtis, charissimi, in omni ista multitudine generum vivendi non placere unum omnibus: et tamen beata vita placet omnibus. Quid est hoc, ut cum omnibus non placeat quæcumque vita, omnibus placeat beata vita?

CAPUT IV. — 4. *Beata vita quid sit. Omnes vivere volunt, et sani esse.* Ergo definiamus, si possumus, beatam vitam, de qua omnes respondeant, Hoc volo. Quia ergo nemo est, qui interrogatus utrum beatam vitam velit, dicat, Nolo, quærimus autem quæ sit ipsa vita beata; tale aliquid definire debemus, cui sensus omnis consentiat, et quod nullus dicat, Nolo. Quid ergo, fratres mei, quid est beata vita, quam volunt omnes, et non habent omnes? Quæramus ergo. Si cui dicatur, Vis vivere? numquid sic audit, quomodo si diceretur, Vis militare? In illa enim interrogatione, quod est, Vis militare? aliqui mihi dicerent, Volo: et forte plures, Nolo. Si autem dicam, Vis vivere? puto nemo est qui dicat, Nolo. Omnes enim natura habent insitum, vivere velle, mori nolle. Item si dicam. Vis sanus esse? puto nemo est qui dicat, Nolo: nemo enim vult dolere. Sanitas etiam in divite pretiosa, certe in paupere est sola. Sed quid prodest opulentia diviti, si sanitas non sit ibi, quæ patrimonium est pauperi? Valde vellet dives lectum argenteum cum pauperis mutare cilicio, si posset ægritudo migrare cum lecto. Ecce ad duo ista consensit mihi omnium sensus, vitam et sanitatem. Numquid omnium sensus consensit ad militiam? numquid omnium ad agriculturam? numquid omnium ad navigationem? Omnium ad vitam et sanitatem.

CAPUT V. — Cum ergo est homo vivus et sanus, nihilne plus quærit? Si sapiat, forte nihil plus debet quærere. Ubi enim est perfecta vita et perfecta sanitas, si quæritur amplius, quid erit nisi vitiosa cupiditas?

5. *Vita in doloribus non proprie vita. Vita non censenda, nisi quæ beata.* Habebunt vitam in cruciationibus impii. *Veniet* enim *hora*, sicut Evangelium loquitur, *quando omnes qui sunt in monumentis, audient vocem ejus: et procedent qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero male egerunt, in resurrectionem judicii* (*Joan.* V, 28 *et* 29). Ergo illi ad præmium, illi ad tormentum; et utrique vivunt, nec aliquis eorum mori potest. Illi qui vivunt in præmio, amplectuntur dulcissimam vitam: qui autem vivunt in tormento, cupiunt, si fieri possit, finire talem vitam; et nemo eis dat interitum, ut nemo auferat cruciatum. Sed vide Scripturam loquentem et discernentem: non est dignata talem vitam vocare vitam. In cruciatibus, in tormentis, in ignibus sempiternis noluit appellare vitam: ut ipsum nomen vitæ laudis sit, non mœroris; ut ubicumque audis vitam, tormenta non cogites. Nam in tormentis esse semper, æterna mors est, non aliqua vita. Ipsam vocant Scripturæ mortem secundam (*Apoc.* II, 11, *et* XX, 6, 14), post hanc primam, quam omnes humanæ conditioni debemus. Et mors secunda, et mors vocatur, et nemo ibi moritur. Satius et melius dixerim, nemo ibi vivit. In doloribus enim vivere, non est vivere. Et unde probamus sic locutam Scripturam? Ecce unde; ex hoc testimonio, quod modo commemoravi: *Audient enim vocem ejus*, inquit, *et procedent qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ.* Non dixit, Beatæ vitæ; sed, *in resurrectionem vitæ.*

CAPUT VI. — Solum vitæ nomen trahit beatitudinem. Nisi enim consequentem haberet beatitudinem nomen vitæ, non diceretur Deo, *Quoniam apud te est fons vitæ* (*Psal.* XXXV, 10). Non enim et ibi dictum est, Quoniam apud te est fons beatæ vitæ. Non addidit, beatæ; tantummodo dixit, *vitæ*, ut tu intelligas beatæ. Quare? Quia si miseræ, jam nec vitæ.

6. *Idem ostenditur ex alio Scripturæ loco. Vita beata non est, nisi æterna sit.* Ecce aliud testimonium. Jam duo diximus. Dictum est enim, *Qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ*: item dictum est, *Apud te est fons vitæ.* Nusquam additum est, beatæ: sed sola intelligitur vita quæ beata; quæ autem non beata, nec vita. Accipe aliud rursus ex Evangelio. Dives ille qui nolebat dimittere quod habebat, et de rerum suarum

(*a*) Hinc enarr. in Psal. 49, n. 9: « Attendite Martyrum « numerositatem: sola in proximo quæ dicitur Massa Can- « dida, plus habet quam centum quinquaginta tres mar- « tyres. » Trecentos memorant Pontius in Actis S. Cypriani, Prudentius in hymno citato et martyrologia.

amissione indignabatur, quas moriendo dimittere cogebatur: credo in illa rerum magnarum, sed tamen terrenarum profluentissima copia cum gauderet, interpellabatur timore mortis, et quasi dicebat ei cor suum, Ecce gaudes in bonis, et nescis quando veniat una febris. Colligis, acquiris, comparas, et servas, et gaudes: anima tua repetitur a te; hæc quæ parasti, cujus erunt (*Luc.* xii, 20)? Hac cogitatione, quantum intelligitur, cum velut quibusdam timoris stimulis sæpe compungeretur, accessit ad Dominum, et ait illi: *Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam consequar* (*Matth.* xix,16)? Timebat mori, et cogebatur mori. Non erat qua iret, ne periret. Constipatus necessitate moriendi, et cupiditate vivendi, accessit ad Dominum et ait: *Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam consequar?*

CAPUT VII. — Audivit inter cætera, ut potius dicamus quod ad rem præsentem pertinet: *Si vis venire ad vitam, serva mandata* (*Matth.* xix, 17). Hoc est quod me dixeram probaturum. Nec ille qui interrogavit, dixit, *Quid faciam, ut vitam consequar* beatam; sed tantummodo *vitam* dixit *æternam.* Nolendo mori, quæsivit vitam quæ non habet finem. Et numquid non, sicut dixi, etiam in tormentis impiorum vita non habet finem? Sed hanc ille non vocabat vitam. Quæ esset in doloribus et cruciatibus, vitam non esse sciebat: mortem potius appellandam esse noverat. Ideo vitam æternam quærebat: ut ubi vita auditur, de beatitudine non dubitetur. Et Dominus ad illum non dixit, Si vis venire ad vitam beatam, serva mandata: sed etiam ipse solam vitam nominavit, et ait, *Si vis venire ad vitam, serva mandata.* Ergo illa vita in tormentis non est vita; et illa vita sola est, quæ beata: nec beata esse potest, nisi fuerit æterna. Propterea dives ille sciens se interpellari quotidie timore mortis, vitam æternam quærebat. Nam vitam beatam, sicut ei videbatur, jam habebat. Erat enim dives et sanus, et credo quia dicebat sibi: Nihil volo amplius, si possit esse perpetuum. Habebat enim quasi amabiles voluptates, quia satiabat stultas cupiditates. Proinde Dominus uno eum nomine vitæ, si ille intellexit, correxit. Non ait, Si vis venire ad vitam æternam, quam ille quærebat, quasi jam habens beatam: nec ait, Si vis venire ad vitam beatam; sciens quia si misera est, nec vita dicenda est: sed ait, *Si vis venire ad vitam;* ibi est æterna, ibi beata; *Si vis venire ad vitam, serva mandata.* Ergo vita, quæ æterna et beata: quia si non æterna, nec beata; si autem æterna in pœnis, nec vita.

CAPUT VIII. — 7. *Vita vera est, quæ æterna et beata. Ad beatam vitam, necessaria certitudo æternitatis.* Quid est, fratres? Cum quærerem utrum velletis vivere, omnes respondebatis velle vos; utrum velletis sani esse, omnes respondebatis velle vos. Sed sanitas et vita si timetur ne finiatur, jam non est vita. Non est enim semper vivere, sed semper timere. Si semper timere, semper cruciari. Si cruciatus sempiternus, ubi vita æterna? Tenemus certe non esse beatam, nisi vitam æternam; imo non esse beatam, nisi vitam: quia si non æterna, et si non cum satietate perpetua, procul dubio nec beata, nec vita. Invenimus, omnes consentiunt. Invenimus plane in cogitatione, nondum in possessione. Hæc est possessio quam omnes quærunt: nemo est qui non quærat. Malus sit, bonus sit, ipsam quærit: sed bonus fidenter, malus impudenter. Quid quæris bonum, male? Nonne tibi respondet ipsa postulatio tua, quam sis improbus, cum quæris bonum malus? Nonne rem quæris alienam? Si ergo summum bonum quæris, hoc est, vitam; bonus esto, ut ad bonum pervenias. *Si vis venire ad vitam, serva mandata.* Cum autem pervenerimus ad vitam, quid addam æternam? quid addam beatam? semel vitam, quia ipsa est vita, quæ et æterna et beata: cum pervenerimus ad vitam, certum nobis erit in ea nos semper futuros. Nam si erimus ibi, et utrum ibi semper futuri simus, incerti erimus; etiam ibi erit timor. Et si erit timor, cruciatus erit, non carnis, sed, quod pejus est, cordis. Ubi autem cruciatus, quæ beatitudo? Erit ergo nobis certum quia in illa vita semper erimus, et eam finire non poterimus: quia in illius regno erimus, de quo dictum est, *Et regni ejus non erit finis* (*Luc.* i, 33).

CAPUT IX. — Et gloriam sanctorum Dei, quorum mors est pretiosa in conspectu ejus, cum Sapientia demonstraret, ait, sicut in fine lectionis audistis, *Et regnabit eorum Dominus in perpetuum* (*Sap.* iii, 8). Erimus ergo in regno magno et sempiterno; et ideo magno et sempiterno, quia justo.

8. *A felicitate regni Dei procul suspiciones falsæ, quæ hic sunt origo malorum.* Nemo fallit ibi, nemo fallitur: non est illic ut male suspiceris de fratre tuo. Pleraque enim mala generis humani non aliunde oriuntur, nisi de suspicionibus falsis. Credis de homine quod oderit te, qui forte amat te; et per pravam suspicionem fis inimicissimus amicissimo. Quid faciat, cui non credis, et cor suum tibi demonstrare non valet? Loquitur tibi dicens, Amo te. Sed quia posset tibi hoc dicere et mentiens (ea sunt enim verba mentientis, quæ vera dicentis), non credendo adhuc odisti. Ideo securum te facere voluit ab eo peccato, qui tibi dixit, *Diligite inimicos vestros* (*Matth.* v, 44). Christiane, dilige et inimicos tuos, ne incautus oderis et amicos. Corda ergo nostra in hac vita videre non possumus, *donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestabit cogitationes cordis; et tunc laus erit unicuique a Deo* (I *Cor.* iv, 5).

CAPUT X. — 9. *Vitæ, ut sit beata, adesse debet veritas et amicorum cognitio sine metu deceptionis.* Ergo si quis nobis modo diceret, cui procul dubio crederemus, si Propheta diceret, si Deus quomodo vellet, et per quem vellet, diceret: Vivite securi, omnia vobis abundabunt, nemo vestrum morietur, nemo ægrotabit, nemo dolebit; abstuli mortem de genere humano, nolo quisquam moriatur, si diceret; quasi securi facti exsultaremus, et nihil amplius requireremus. Sic nobis videtur omnino. Si hoc audiremus, continuo vellemus et hoc nobis addi, ut corda invicem videremus, nec invideremus; ut non humana

suspicione, sed divina veritate videremus: ne essem sollicitus de amico meo, de vicino meo, ne me odisset, ne mihi malum vellet, et ipsa sollicitudine prius malum facerem, quam paterer. Quæreremus hoc sine dubio, quæreremus certam vitam, et invicem cognitionem cordium nostrorum. Jam enim intelligitis quam dicam vitam; ne sæpius commendando obtundam potius quam instruam. Ergo vitæ vellemus addi veritatem, ut corda nostra invicem nosceremus, ne nostris suspicionibus falleremur: ut de ipsa vita perpetua, quod ab ea non caderemus certi essemus. Adde vitæ veritatem, et invenis vitam beatam. Nemo enim vult falli, quomodo non vult mori. Da mihi hominem qui falli velit. Qui fallere velint, quam multi inveniuntur: qui falli velit, nemo. Compone tecum. Non vis falli, noli fallere: quod pati non vis, noli facere. Vis venire ad vitam ubi non fallaris, age modo vitam ubi non fallas. Vis venire ad vitam, ubi non fallaris? quis nolit? Delectat merces; non dedigneris opus, cujus merces est. Age modo vitam, ubi non fallas; et venies ad vitam, ubi non fallaris. Veraci merces reddetur veritas, et temporaliter bene viventi merces reddetur æternitas.

10. *Via ad vitam et veritatem Christus. Viam duram post Christum tenuerunt martyres, et nobis linierunt.* Ergo omnes hoc volumus, fratres, vitam et veritatem. Sed qua venimus, qua imus? Nam quo veniamus, etsi nondum possessione tenemus, jam tamen cogitatione et ratione credimus et videmus: ad vitam tendimus et veritatem. Ipse Christus est. Qua ire quæris? *Ego sum*, inquit, *via*. Quo ire quæris? *Et veritas et vita* (*Joan.* XIV, 6).

CAPUT XI. — Ecce quod martyres amaverunt, ideo præsentia et transitoria contempserunt. Nolite mirari fortitudinem, amor vicit dolorem. Massæ ergo Candidæ solemnitatem candida conscientia celebremus; et vestigia martyrum sectantes caputque martyrum et nostrum intuentes, si ad tam magnum bonum venire concupiscimus, iter durum non timeamus. Qui promisit verax est, qui promisit fidelis est, qui promisit fallere non potest. Dicamus ergo ei candida conscientia, *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras* (*Psal.* XVI, 4). Quid times vias duras passionum et tribulationum? Transiit ipse. Respondes forte: Sed ipse. Transierunt Apostoli. Adhuc respondes: Sed Apostoli. Accipio. Responde: transierunt postea et multi viri. Erubesce: transierunt et feminæ. Senex venisti ad passionem? noli timere mortem, vel quia vicinus es morti. Juvenis es? transierunt et juvenes, qui adhuc vitam sibi sperabant: transierunt et pueri, transierunt et puellæ. Quomodo adhuc via aspera est, quam multi ambulando linierunt? Hæc ergo est solemnis et assidua commonitio nostra ad vos, fratres, ut solemnitates martyrum, non vana solemnitate celebremus; sed quos in suis solemnitatibus amamus, etiam fide simili imitari non formidemus.

SERMO CCCVII * (*a*).

In Decollatione beati Joannis Baptistæ, I (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Joannis Baptistæ cædes qua occasione facta.* Cum sanctum Evangelium legeretur, crudele spectaculum ante oculos nostros constitutum est, caput sancti Joannis in disco, feralis missus crudelitatis, propter odium veritatis. Puella saltat, et sævit mater: et inter delicias et lascivias convivantium temere juratur, et impie quod juratur, impletur. Factum est Joanni quod ipse prædixerat. De Domino enim Jesu Christo dixerat, *Illum oportet crescere, me autem minui* (*Joan.* III, 30). Iste minutus est in capite, ille crevit in cruce. Odium peperit veritas. Non potuit æquo animo tolerari, quod homo Dei sanctus monebat: qui utique salutem eorum quærebat, quos sic monebat. Responderunt illi mala pro bonis. Quid enim ille diceret, nisi quo plenus erat? Et quid illi responderent, nisi quo pleni erant? Ille triticum seminavit, sed spinas invenit. Dicebat regi, *Non licet tibi habere uxorem fratris tui* (*Marc.* VI, 17-28). Vincebat enim regem libido: tenebat apud se prohibitam uxorem fratris sui. Sed eum tamen sic libebat, ut non sæviret. Honorabat eum a quo verum audiebat. Sed mulier detestabilis odium concipiebat, quod aliquando dato tempore pareret. Quando parturiebat, peperit filiam, filiam saltantem. Et rex ille qui sanctum virum habebat Joannem, qui eum propter Dominum timebat, etsi ei non obediebat, posteaquam ab illo petitum est caput Joannis in disco, contristatus est. Sed propter jurationem et propter conrecumbentes, misit spiculatorem, et implevit quod juravit.

CAPUT II. — 2. *Juratio omnis prohibita propter periculum falsæ jurationis.* Admonet nos locus iste, charissimi, ut propter vitam et mores vestros aliquid vobis de juramento tractemus. Falsa juratio non est leve peccatum: imo tam magnum peccatum est, falsum jurare, ut propter reatum falsæ jurationis Dominus prohibuerit omnem jurationem. Ait enim: *Dictum est, Non perjurabis, reddes autem Domino jusjurandum tuum: ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum ejus est; neque aliud quodcumque juramentum; neque per caput tuum juraveris; quia non potes facere capillum album aut nigrum. Sit autem in ore vestro, Est, est; Non, non. Si quid amplius est, a malo est* (*Matth.* V, 33-37).

3. *Juratio a Deo adhibita.* Invenimus autem in Scri-

* Correctus ad duos cb. ad cr. gr. r. t. et ad Par. Lov.

(*a*) Alias, inter additos a Parisiensibus 10.

(*b*) Cum hoc titulo hic et alter sermo fuit olim a Parisiensibus editus ex antiquis lectionariis. Sed non inde constat ab Augustino habitos in ea festivitate: tametsi hæc ipsa festivitas in Carthaginensi calendario celebretur, non quidem 29 augusti, ut in plerisque martyrologiis, sed 27 decembris, his verbis, « VI cal. jan. Sancti Joannis Baptistæ, « et Jacobi apostoli, quem Herodes occidit. » Joannem Baptistam imminente Pascha occisum observat Beda in Marc. VI. Cædis vero hujus, quemadmodum et apostoli Jacobi, celebritas in aliud tempus translata est.

pluris sanctis Dominum jurasse, quando ei usque ad immolationem dilecti filii obedivit Abraham. Locutus est ei angelus de cœlo dicens : *Per memetipsum juro, dicit Dominus, quia obaudisti vocem meam, et non pepercisti filio tuo dilecto propter me, benedicens benedicam te, et implebo semen tuum, sicut stellas cœli, et sicut arenam maris; et benedicentur in semine tuo omnes gentes* (*Gen.* XXII, 16-18). Quod videtis totum orbem terrarum Christianos implere, exhibet verax juratio Dei. Itemque in Psalmis de Domino Jesu Christo prophetatum est, *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal.* CIX, 4). Qui noverunt Scripturas, sciunt quid protulerit Melchisedech sacerdos Dei excelsi, quando benedixit Abraham (*Gen.* XIV, 18-20). Non oportet ut hoc memoremus, propter catechumenos. Fideles tamen agnoscunt, quemadmodum ante prophetatum sit, quod modo videmus impleri. Et unde hoc? Quia juravit Dominus. Et *juravit Dominus, et non pœnitebit eum :* non quomodo Herodem pœnituit quia juraverat.

CAPUT III. — 4. *Nobis tamen merito prohibita.* Cum ergo Dominus juraverit, quare Dominus Christus suos jurare prohibuit? Dico quare. Non est peccatum, verum jurare. Sed quia grande peccatum est falsum jurare, longe est a peccato falsum jurandi qui omnino non jurat : propinquat falsæ jurationi, qui vel verum jurat. Dominus ergo, qui prohibuit jurare, supra ripam te noluit ambulare, ne pes tuus in angusto labatur, et cadas. Sed Dominus juravit, inquit. Securus jurat qui mentiri nescit. Non te moveat quia Dominus juravit; quia forte non debet jurare nisi Deus. Tu enim quando juras, quid facis? Testem Deum adhibes. Tu illum, ipse se ipsum. Sed tu homo, quia in multis falleris, plerumque adhibes testem veritatem ad tuam falsitatem. Aliquando et nolens homo perjurat, cum verum putat esse quod jurat. Non est quidem tantum peccatum, quantum ejus qui scit falsum esse, et tamen jurat. Quanto melior, et a peccato isto gravi omnino longe fit, qui audit Dominum Christum, et non jurat?

CAPUT IV. — 5. *Consuetudo jurandi ab Augustino victa.* Scio grave esse consuetudini vestræ : sed et grave fuit consuetudini nostræ. Timendo Deum abstulimus jurationem de ore nostro. Ecce vobiscum vivimus : quis nos aliquando audivit jurantes? Numquid non consueveram quotidie jurare? At ubi legi, et timui, luctatus sum contra consuetudinem meam, in ipsa luctatione invocavi Dominum adjutorem. Præstitit mihi Dominus adjutorium non jurandi. Nihil mihi facilius est, quam non jurare. Hoc ideo admonui Charitatem vestram, ne dicatis, Quis potest? O si Deus timeatur! o si perjuri expavescant! lingua frenatur, veritas tenetur, juratio tollitur (*a*).

(*a*) Vide serm. 180.

SERMO CCCVIII* (*a*).

In eadem solemnitate, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Herodes in angustiis aut perjurii aut cruenti facinoris admittendi.* Propter hunc locum, quem hodie audivimus, cum Evangelium recitaretur, dico Charitati vestræ : videtis miserum istum Herodem, Joannem sanctum virum et Dei hominem dilexisse : sed quoniam temere juravit ebrius lætitia et delectatione saltantis, daturum se promisit quidquid illa puella, quæ saltando placuerat, poposcisset. At ubi poposcit rem crudelem et nefariam, contristatus est quidem; videbat enim tantum scelus fieri : sed positus inter jurationem suam et puellæ petitionem, ubi videbat cruentum facinus, ibi rursus timebat reatum perjurii; ne Deum offenderet perjurando, Deum offendit sæviendo (*Marc.* VI, 17-28). Dicit mihi aliquis : Quid ergo debuit facere Herodes? Si dixero, Non debuit jurare : quis non videat hoc eum non facere debuisse? Sed non consulor de homine, utrum jurare debeat; sed quid facere debeat qui juravit. Ipsa est magna deliberatio. Temere juravit : quis nesciat? Tamen lapsus est, juravit[1]. Ecce puella petivit caput sancti Joannis : quid facere debuit Herodes? Demus illi consilium. Si dixerimus, Parce Joanni, ne facias scelus; perjurium suademus. Si dixerimus, Noli perjurare; ad scelus implendum provocamus. Mala conditio.

CAPUT II. — Antequam veniatis ergo ad istum bicipitem laqueum, tollite de ore vestro temerarias jurationes : antequam veniatis ad istam consuetudinem malam, moneo fratres meos, moneo filios meos : quid opus est, ut veniatis ad hunc articulum, ubi non possumus invenire consilium?

2. *Temeraria juratio non implenda admisso homicidio. Perjurium Davidis magnum peccatum, licet minus quam homicidium.* Tamen Scripturis diligentius perscrutatis, occurrit mihi unum exemplum, ubi video pium hominem et sanctum in temerariam jurationem cecidisse, et maluisse non facere quod juraverat, quam jurationem suam fuso hominis sanguine implere. Commemoro ergo Charitatem vestram. Quando Saül sanctum David persequebatur ingratus, ille cum suis ibat quocumque poterat, ne inveniretur a Saüle, et occideretur. Et quodam die ab homine divite, qui vocabatur Nabal, et tondebat oves suas, petivit sustentaculum victus, sibi et eis qui cum illo erant. Immisericors dare noluit, et quod est gravius, contumeliose respondit. Juravit sanctus David, eum occisurum se esse. Erat enim armatus. Et quod facile fuerat, et juste facere ira persuadente videbatur, incautus fudit jurationem; et cœpit ire, ut faceret quod juraverat. Occurrit Abigail uxor Nabal, et tulit ei necessaria quæ poposcerat. Suppliciter eum rogavit, flexit, et a mariti

* Correctus pariter ad duos cb. ad cr. gr. r. t. et ad Par. Lov.

[1] Codex alter cb. : *Temere juravit, quia nescivit. Tamen lapsus est, quia juravit.* In eodem codice cb. initium hujus sermonis ita fini alterius cohæret, ut sermo ex duobus unus efficiatur.

(*a*) Alias, inter additos a Parisiensibus, 11.

sanguine revocavit (I *Reg.* xxv). Juravit temere, sed non implevit jurationem majore pietate.

CAPUT III. — Proinde, charissimi, iterum redeo ad monendos vos. Ecce sanctus David, non quidem iratus sanguinem hominis fudit; sed eum falsum jurasse negare quis poterit? De duobus peccatis elegit minus : sed minus fuit illud in comparatione majoris. Nam per se ipsum appensum, magnum malum est falsa juratio. Prius ergo laborare debetis, et confligere adversus consuetudinem vestram malam, malam, malam, et valde malam; et tollere jurationem de oribus vestris.

3. *Jurans ab alio provocatus non sic peccat, quomodo iste alius.* Si quis autem provocaverit te ad jurationem, ut forte sic sibi existimet satisfieri posse, si juraveris de illa re quam putat te commisisse aut fecisse, et forsitan non fecisti; ne remaneat in illo mala suspicio, si juraveris tu, non sic peccas quomodo ille qui te provocavit : quia dixit Dominus Jesus, *Sit in ore vestro, Est, est; Non, non. Si quid amplius est, a malo est* (*Matth.* v, 37). Loquebatur autem de juratione, ubi nos intelligere voluit ipsam jurationem a malo esse. Si ab alio provocatus fueris, ab ipsius malo erit quod juras, non a tuo. Et hoc est prope a malo communi generis humani, quoniam corda nostra videre non possumus. Nam si corda nostra videremus, cui juraremus? Quando a nobis exigeretur juratio, quando videretur oculis proximi ipsa cogitatio?

CAPUT IV. — 4. *Jurare compellens eum quem falsum juraturum credit, pejor est homicida.* Scribite in cordibus vestris quod dico : Ille autem qui hominem provocavit ad jurationem, et scit eum falsum esse juraturum, vincit homicidam. Quia homicida corpus occisurus est, ille animam; imo duas animas, et ejus quem jurare provocavit, et suam. Scis verum esse quod dicis, et falsum esse quod ille dicit, et jurare compellis? Ecce jurat, ecce pejerat, ecce perit : tu quid invenisti? Imo et tu peristi, qui de illius morte te satiare voluisti.

CAPUT V. — 5. *Tutuslymeni ob hoc peccatum divina correptione flagellatus.* Aliquid dicam, quod nunquam dixi Charitati vestræ, in hoc populo, quod contigit in hac ecclesia. Fuit hic homo quidam simplex, innocens, bene fidelis, a multis vestris, id est, Hipponensibus, imo ab omnibus cognitus, Tutuslymeni vocatus. Tutumlymeni quis vestrum non novit, qui cives estis? Ab illo audivi quod dico. Nescio quis negavit ei, vel quod commendaverat, vel quod ei debebatur; et hominis fidei se commisit. Commotus provocavit eum ad jusjurandum. Juravit ille, iste perdidit : sed isto perdente, ille penitus periit. Dicebat ergo iste Tutuslymeni homo gravis et fidelis, ipsa nocte exhibitum se fuisse ad judicem, et cum magno impetu atque terrore se pervenisse ad præsidentem excelsum quemdam et admirabilem virum, cui parebat officium similiter excelsorum, jussum fuisse perturbatum retro revocari, et interrogatum fuisse his verbis : Quare provocasti hominem ad jurationem, quem sciebas falsum esse juraturum? Respondit ille : Negavit mihi rem meam. Responsum est illi : Et nonne melius erat, ut rem tuam quam exigebas perderes, quam animam hominis istius falsa juratione perimeres? Prostratus jussus est cædi. Cæsus est tam graviter, ut in dorso evigilantis vestigia plagarum apparerent. Sed dictum est illi, postquam emendatus est : Parcitur innocentiæ tuæ, de cætero cave ne facias. Fecit quidem ille grave peccatum, et emendatus est : sed multo gravius peccatum faciet, qui post istum meum sermonem et istam meam admonitionem et exhortationem tale aliquid fecerit. Cavete a falsa juratione, cavete a temeraria juratione. Ab his duobus malis securissime cavebitis, si consuetudinem jurandi a vobis abstuleritis.

SERMO CCCIX *(*a*).

In Natali Cypriani martyris, I (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Cypriani passio recolitur.* Sermonem a nobis debitum auribus et cordibus vestris exigit tam grata et religiosa solemnitas, qua passionem beati Martyris celebramus. Tristis procul dubio tunc Ecclesia fuit, non damno cadentis, sed desiderio recedentis; semper cupiens videre præsentem tam bonum rectorem atque doctorem. Sed quos afflixerat sollicitudo certaminis, consolata est corona victoris. Et nunc, non solum sine ulla tristitia, verum etiam cum ingenti lætitia cuncta quæ tunc gesta sunt legendo et diligendo recolimus; dieque isto gaudere jam concessum est, non timere. Neque enim eum formidamus terribiliter venientem, sed expectamus hilariter redeuntem. Placet itaque universam illam fidelissimi et fortissimi et gloriosissimi Martyris passionem cum exsultatione recordari præteritam, quam tunc fratres cum sollicitudine sustinuere futuram.

2. *Exsilium ipsius. Reditus ab exsilio.* Primo igitur quod pro fide confessionis Christi in exilium Curubin missus est, non sancto Cypriano aliquid nocitum, sed multum illi præstitum est civitati. Quo enim ipse mitteretur, ubi ille non esset, propter cujus testimonium mittebatur? Christus ergo qui ait, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* xxviii, 20), in omni loco membrum suum excipiebat, quocumque furor inimici pellebat. O stulta infidelitas persequentis! Si quæris exsilium quo Christianus jubeatur ire; prius, si potes, inveni unde Christus cogatur exire. De patria sua in alienam te arbitraris excludere hominem Dei, in Christo nusquam exsulem, in carne ubique peregrinum. Sed jam considerare et commemorare delectat post illud, quod Cyprianus non senserat, sed inimicus putabat exsilium, quid ex ordine passionis ipsius consecutum sit. Cum enim Cyprianus sanctus martyr electus a Deo de civitate Curubitana, in quam exsilio

* Emendatus ad gr. r. t. v. et ad Par. Lov.

(*a*) Alias, inter additos a Parisiensibus 12.

(*b*) Possidius in Indiculo, cap. 10, recenset « de Natali « S. Cypriani tractatus quatuor. » Hunc citat Florus ad Ephes. II.

præcepto Aspasii Paterni proconsulis missus fuerat, regressus esset; in hortis suis manebat : et inde quotidie sperabat veniri ad se, sicut ostensum illi erat.

CAPUT II.—3. *Comprehensio a duobus apparitoribus.* Quid jam fremeret persecutoris impetus [1] adversus cor semper paratum, accedente etiam Domini revelatione firmatum? Quando enim desereret patientem, quem non est passus præoccupari nescientem? Jam ergo quod ad eum passioni exhibendum duo missi sunt, qui eum etiam secum in curriculum levaverunt in medioque posuerunt; et hoc divinæ admonitionis fuit, ut gaudens recoleret ad ejus corpus se pertinere, qui inter iniquos deputatus est. Christus namque inter duos latrones ligno suspensus, ad exemplum patientiæ præbebatur (*Marc.* xv, 17,28). Cyprianus autem inter duos apparitores, ad passionem curru portatus Christi vestigia sequebatur.

4. *Cypriani sollicitudo pastoralis.* Quid illud quod cum in alium diem dilatus apud custodes esset, atque illuc se multitudo fratrum ac sororum congregans, pro foribus pernoctaret, custodiri puellas præcepit, quanta intentione considerandum? quanta laude prædicandum? quanto præconio commendandum est? Vicina corporis morte, non moriebatur in animo pastoris vigilantia pastoralis; et cura tuendi dominici gregis usque ad extremum vitæ hujus diem mente sobria tenebatur : nec excutiebat ab animo diligentiam fidelissimi dispensatoris, manus jam proxima cruenti carnificis. Ita se martyrem cogitabat futurum, ut esse non oblivisceretur episcopum : magis curans quam rationem pastorum principi de commissis sibi ovibus redderet, quam quid infideli proconsuli de fide propria responderet. Amabat quippe eum, qui Petro dixerat, *Amas me? Pasce oves meas* (*Joan.* xxi, 17). Et pascebat oves ejus, pro quibus sanguinem fundere illum imitans præparabat. Custodiri puellas præcepit, sciens non solum se habere simplicem Dominum, sed etiam versipellem adversarium. Itaque adversus leonem aperte frementem in confessione virile pectus armabat, adversus lupum insidiantem gregi sexum femineum muniebat.

CAPUT III. — 5. *Quomodo sibi consulendum. Dies omnis pro extremo computandus. Proconsulis verba ad Cyprianum, et hujus responsum.* Ita vere sibi consulit, qui Deum judicem cogitat, apud quem causam gestæ hujus vitæ atque ab illo sibi muneris injuncti quisque dicturus est : ubi omnis homo recipit, sicut testatur Apostolus, *quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum* (II *Cor.* v, 10). Ita sibi consulit, qui ex fide vivens, et satagens ne ab extremo præoccupetur die, extremum computat omnem diem, et sic Deo placitos mores perducit usque ad extremum diem. Ita sibi beatus Cyprianus et episcopus misericordissimus, et martyr fidelissimus, consulebat, non sicut eum lingua subdola diaboli per os possessi a se impii judicis monere videbatur dicens, *Consule tibi.* Cum enim ejus immobilem mentem videret, quando ei dixit, *Jusserunt te principes cærimoniari* [1]; responditque ille, *Non facio :* adjecit et ait, *Consule tibi.* Ipsa est lingua subdola diaboli : etsi non hujus qui nesciebat quid loqueretur, illius tamen qui per eum loquebatur. Loquebatur enim proconsul, non tam secundum principes homines, quorum jussa sibimet injuncta jactabat, quam secundum principem potestatis aeris de quo Apostolus dicit, *Qui operatur in filiis diffidentiæ* (*Ephes.* II, 2) : quem per hujus quoque linguam operari Cyprianus noverat, quod ipse non noverat. Noverat, inquam, Cyprianus, cum a proconsule audiret, *Consule tibi* quod caro et sanguis diceret stolide, hoc diabolum dicere subdole : atque intuebatur in uno opere duos; istum oculis, illum fide. Nolebat eum iste mori, nolebat ille coronari : proinde circa istum placidus, circa illum cautus; huic aperte respondebat, illum occulte vincebat.

CAPUT IV. — 6. *Cypriani verba. Sententia in Cyprianum.— Fac*, inquit, *quod tibi præceptum est:in re tam justa nulla est consultatio.* Dixerat quippe ille, *Consule tibi.* Ad hoc responsum est, *In re tam justa nulla est consultatio.* Consulit enim qui consilium vel impertit, vel quærit. Sed proconsul non a Cypriano consilium accipere volebat, sed eum potius ut a se acciperet, admonebat. At ille, *In re*, inquit, *tam justa nulla est consultatio.* Non adhuc consulo, quia non adhuc dubito : abstulit enim mihi dubitationem ipsa justitia. Justus autem, ut securus moriatur in carne, certus vivit in fide. Præcesserant Cyprianum multi martyres, quos flagrantissimis exhortationibus suis ad vincendum diabolum accenderat; et erat utique justum ut quos veridicus loquendo præmiserat, patiendo intrepidus sequeretur : ergo *in re tam justa nulla est consultatio.* Quid ad hæc dicamus? quid ad hæc exsultemus? Tanta conceptione gaudiorum, in quid erumpat cor nostrum et os nostrum, nisi in ipsam venerabilis Martyris ultimam vocem? Cum enim Galerius Maximus decretum ex libello recitasset : *Tascium* [2] *Cyprianum gladio animadverti placet.* Respondit ille, *Deo gratias.* Habentes igitur de re tanta memoriam præsentis loci, festivitatem solemnissimi diei, propositionem saluberrimi exempli, omnibus medullis nostris dicamus et nos, Deo gratias.

SERMO CCCX * (*a*).

In Natali Cypriani martyris, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Natale Cypriani martyris Africa tota percelebre.* Spiritus sanctus doceat nos in hac hora quæ oporteat dicere : dicturi enim sumus aliquid de laude Cypriani gloriosissimi martyris, cujus Natalem hodie, sicut nostis, celebramus. Quod nomen sic frequentat Ecclesia, id est, Natales, ut Natales

[1] Fossatensis Ms., *impietas.*

[1] Acta S. Cypriani in quibusdam exemplaribus, *sacrificare.*

[2] Lov., *in Cyprianum*; omisso pronomine, *Tascium* : cujus loco Parisiensium editio male, *tacitum.* Emendatur ex Fossatensi Ms. necnon ex Actis passionis S. Cypriani, et ex titulo epistolæ ejusdem 69, ad Florentium. Nonnulli Mss. ferunt, *Thatium.*

* Emendatus ad d. r. t. vat. v. et ad Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 113.

vocet pretiosas martyrum mortes. Sic, inquam, hoc nomen frequentat Ecclesia, ut etiam qui non sunt in illa, hoc dicant cum illa. Quis enim hodie, non dicam in hac nostra civitate, sed plane per Africam totam transmarinasque regiones, non Christianus solum, sed Paganus, aut Judæus, aut etiam hæreticus poterit inveniri, qui non nobiscum dicat Natalem martyris Cypriani? Quid est hoc, fratres? Quando natus sit, ignoramus; et quia hodie passus est, Natalem ejus hodie celebramus. Sed illum diem non celebraremus, etsi nossemus. Illo enim die traxit originale peccatum: isto autem die vicit omne peccatum. Illo die ex fastidioso matris utero istam processit in lucem, quæ oculos carnis illecebrat: isto autem die ex occultissimo naturæ sinu illam discessit ad lucem, quæ visum mentis feliciter et beate illustrat.

CAPUT II. — 2. *Carthaginensis Ecclesia Cypriani episcopatu et martyrio nobilitata. Mensa Cypriani apud Carthaginem.* Carthaginensem Ecclesiam vivens gubernavit, moriens honoravit. Ibi episcopatum gessit, ibi martyrium consummavit. In eo quippe loco, ubi posuit carnis exuvias, sæva tunc multitudo convenerat, quæ propter odium Christi sanguinem funderet Cypriani: ibi hodie venerans multitudo concurrit, quæ propter Natalem Cypriani bibit sanguinem Christi. Et tanto dulcius in illo loco propter Natalem Cypriani sanguis bibitur Christi, quanto devotius ibi propter nomen Christi sanguis fusus est Cypriani. Denique, sicut nostis, quicumque Carthaginem nostis, in eodem loco mensa Deo constructa est; et tamen mensa dicitur Cypriani, non quia ibi est unquam Cyprianus epulatus, sed quia ibi est immolatus, et quia ipsa immolatione sua paravit hanc mensam, non in qua pascat sive pascatur, sed in qua sacrificium Deo, cui et ipse oblatus est, offeratur. Sed ut mensa illa, quæ Dei est, etiam Cypriani vocetur, hæc causa est; quia ut illa modo cingatur ab obsequentibus, ibi Cyprianus cingebatur a persequentibus: ubi nunc illa ab amicis orantibus honoratur, ibi Cyprianus ab inimicis frementibus calcabatur: postremo ubi illa erecta est, ibi prostratus est. *Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus: qui ascendit super occasum* (*Psal.* LXVII, 5), ipse fecit ista super occisum.

CAPUT III. — 3. *Cypriani mors pretiosa.* Sed cum Carthago habuerit cathedram ejus, Carthago habeat memoriam ejus; unde nos celebraremus Natalitia ejus, nisi esset *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* CXV, 15)? *In omnem terram exiit sonus ejus, et in fines orbis terræ verba ejus* (*Psal.* XVIII, 5). Docuit fideliter quod facturus erat, fecit fortiter quod docuerat. Ad pretiosam mortem juste vivendo, ad gloriosam vero vitam injuste moriendo pervenit; atque adeptus est triumphale martyris nomen, quia perduxit usque ad sanguinem pro veritate certamen.

CAPUT IV. — 4. *Cyprianus et passione et scriptis suis per orbem clarus.* Verum quia non solum dixit quæ audirentur, sed scripsit etiam quæ legerentur, et ad alia loca per alienas linguas, ad alia vero per suas litteras venit, et innotuit regionibus multis, partim per famam fortissimæ passionis, partim per dulcedinem suavissimæ lectionis: alacres celebremus hunc diem, et ita omnes unanimiter supplicemus, ut in Ecclesia majore communem patrem audire et videre mereamur; habituri et de sermone ejus gaudium, et de passionis ejus gloria profectum, per Dominum nostrum Jesum Christum. Amen.

SERMO CCCXI * (*a*).

In Natali Cypriani martyris, III.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Solemnitates martyrum celebrandæ imitatione virtutum. Mundi blandientis errores et sævientis terrores sapientia et patientia superati.* Istum nobis festum diem passio beatissimi Cypriani martyris fecit: cujus nos victoriæ celebritas in istum locum devotissimos congregavit. Sed celebratio solemnitatis martyrum, imitatio debet esse virtutum. Facile est honorem martyris celebrari: magnum est fidem atque patientiam martyris imitari. Hoc sic agamus, ut illud optemus: hoc sic celebremus, ut illud potius diligamus. Quid laudamus in fide martyris? Quia usque ad mortem pro veritate certavit, et ideo vicit. Blandientem mundum contempsit, sævienti non cessit: ideo victor ad Deum accessit. Abundant in isto sæculo errores et terrores: beatissimus Martyr, errores sapientia, terrores patientia superavit. Magnum est quod fecit: secutus agnum, leonem vicit. Quando persecutor sæviebat, leo fremebat: sed quia agnus sursum attendebatur, leo deorsum calcabatur: qui morte mortem destruxit, ligno pependit, sanguinem fudit, mundum redemit.

CAPUT II. — 2. *Apostoli de Domino quæ ipsi viderant confitendo mortui.* Primi beati Apostoli arietes gregis sancti, ipsum Dominum Jesum viderunt pendentem, doluerunt morientem, expaverunt resurgentem, amaverunt potentem, et ipsi sanguinem fuderunt pro eo quod viderunt. Cogitate, fratres, quale fuit mitti homines per orbem terrarum, prædicare hominem mortuum resurrexisse, in cœlum ascendisse; et pro ista prædicatione perpeti omnia quæ insaniens mundus inferret, damna, exsilia, vincula, tormenta, flammas, bestias, cruces, mortes. Hoc pro nescio quo? Numquid enim, fratres mei, Petrus pro sua gloria moriebatur, aut se ipsum prædicabat? Alius moriebatur, ut alius honoraretur; alius occidebatur, ut alius coleretur. Numquid hoc faceret, nisi flagrantia charitatis, de conscientia veritatis? Viderant quod dicebant: nam quando pro ea re morerentur, quam non viderant? Quod viderant, negare debebant. Non negaverunt: prædicaverunt mortuum, quem sciebant vivum. Sciebant pro qua vita contemnerent vitam: sciebant pro qua felicitate ferrent transitoriam infelicitatem, pro quibus præmiis ista damna contemnerent. Fides eorum cum toto mundo non appenderetur. Audierant, *Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur* (*Matth.* XVI, 26)? Non re-

* Emendatus ad eosdem libros, excepto V.
(*a*) Alias, de Diversis 115.

tardavit illecebra sæculi festinantes, transitura migrantes, quantumlibet et quomodo libet fulgens felicitas hic dimittenda, ad aliam vitam non transferenda, aliquando hic et a viventibus relinquenda.

CAPUT III. — 3. *Contemptum mundi martyres exemplo docent.* Contemnite ergo sæculum, Christiani; contemnite sæculum, contemnite. Contempserunt martyres, contempserunt Apostoli, contempsit beatus Cyprianus, cujus hodie memoriam celebramus. Divites esse vultis, honorati esse vultis, sani esse vultis : totum ille contempsit, ad cujus memoriam convenistis. Quid, obsecro, tantum amatis, quod contempsit quem sic honoratis? quem, si ista non contempsisset, non utique sic honoraretis. Quare te invenio earum rerum amatorem, quarum veneraris contemptorem? Certe illum, si hæc amaret, non venerareris. Et tu noli amare : non enim intravit, et ostium contra te clausit. Contemne et tu; et intra post illum. Patet qua intres : Christus est janua. Et tibi est ostium apertum, quando est latus ejus lancea perforatum. Quid inde manavit recole; et elige qua possis intrare. De latere Domini pendentis et morientis in ligno, posteaquam est lancea perforatum, aqua sanguisque profluxit (*Joan.* XIX, 34). In uno est mundatio tua, in altero redemptio tua.

CAPUT IV. — 4. *Rerum terrenarum amor viscus animæ.* Amate, et nolite amare : ad aliquid amate, et ad aliquid amare nolite. Est enim quod ad profectum ametur, et est quod ad impedimentum ametur. Noli amare impedimentum, si non vis invenire tormentum. Quod amas in terra, impedimentum est : viscum est pennarum spiritualium, hoc est virtutum, quibus volatur ad Deum. Capi non vis, et viscum amas? Numquid ideo non caperis, quia dulciter caperis? Quanto magis delectat, tanto fortius strangulat. Hæc dico : et laudatis, et clamatis, et amatis. Respondet tibi, non ego, sed sapientia : Mores volo, non voces. Sapientiam lauda vivendo; non sonando, sed consonando.

CAPUT V. — 5. *Cantica profana et saltationes pulsæ de ecclesia, ubi sepultus Cyprianus.* Dominus dicit in Evangelio, *Cantavimus vobis, et non saltastis* (*Matth.* XI, 17). Quando hoc ego dicerem, si non legerem? Irridet me vanitas, sed juvat auctoritas. Si non præmisissem quis hoc dixerit, quis me vestrum posset ferre dicentem, *Cantavimus vobis, et non saltastis?* Numquidnam in hoc loco, etsi Psalmus cantandus est, ab aliquo saltandum est? Aliquando ante annos non valde multos etiam istum locum invaserat petulantia saltatorum. Istum tam sanctum locum, ubi jacet tam sancti Martyris corpus, sicut meminerunt multi qui habent ætatem; locum, inquam, tam sanctum invaserat pestilentia et petulantia saltatorum. Per totam noctem cantabantur hic nefaria, et cantantibus saltabatur. Quando voluit Dominus per sanctum fratrem nostrum episcopum vestrum, ex quo hic cœperunt sanctæ vigiliæ celebrari, illa pestis aliquantulum reluctata, postea cessit diligentiæ, erubuit sapientiæ.

CAPUT VI. — 6. *Canticum nostrum cui moribus, tanquam saltatione, oportet consonare.* Cum ergo modo hic ista Deo propitio non fiant, quia non celebramus dæmoniis ludos, ubi solent ista fieri in eorum delectationem qui coluntur, et immunditia sua solent suos depravare cultores, sed celebratur hic sanctitas et solemnitas martyrum; non hic saltatur, et ubi non saltatur, tamen de Evangelio legitur, *Cantavimus vobis, et non saltastis.* Reprehenduntur, increpantur, accusantur, qui non saltaverunt. Absit ut redeat adhuc illa petulantia : audite potius quid velit intelligi sapientia. Cantat, qui præcipit : saltat qui facit. Quid est saltare, nisi motu membrorum cantico consonare? Quod est canticum nostrum? Non proferam ego, non sit meum. Melius minister sum, quam actor [1]. Dico canticum nostrum : *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Quisquis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo : quia omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, et concupiscentia ejus : qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, sicut et Deus manet in æternum* (*Joan.* II, 15-17).

CAPUT VII. — 7. *Saltatores spirituali cantico mutatione vitæ consonantes.* Quale canticum, fratres mei? Audistis cantantem, audiamus saltantes : facite vos congruentia morum, quod faciunt saltatores motu membrorum. Intus hoc agite : mores consonent. Cupiditas exstirpetur, charitas plantetur. De ista arbore quidquid exit, bonum est. Cupiditas nihil boni potest generare : charitas nihil mali. Et dicitur, et laudatur; et nemo mutatur [2]. Absit, non est verum quod dixi. Mutati sunt piscatores, mutati sunt postea etiam plurimi senatores : mutatus est Cyprianus, cujus hodie memoriam frequentamus. Ipse scribit, ipse testatur, cujus vitæ fuerit aliquando, quam nefariæ, quam impiæ, quam improbandæ, ac detestandæ (*Epist.* 2, *ad Donatum*). Audivit cantantem : exhibuit se, non corpore, sed mente saltantem. Aptavit se cantico bono, aptavit se cantico novo : aptavit, amavit, perseveravit, certavit, superavit.

CAPUT VIII. — 8. *Tempora mala non faciunt nisi homines mali.* Et dicitis : Molesta tempora, gravia tempora, misera tempora sunt. Vivite bene, et mutatis tempora vivendo bene : tempora mutatis, et non habetis unde murmuretis. Quid sunt enim tempora, fratres mei? Spatia et volumina sæculorum. Ortus est sol, peractis horis duodecim ex alia mundi parte occidit; alia die mane ortus iterum occidit; numera quoties : ipsa sunt tempora. Quem læsit solis ortus? quem læsit occasus solis? Ergo neminem læsit tempus. Qui læduntur, homines sunt; a quibus læduntur, homines sunt. O magnus dolor! homines læduntur, homines spoliantur, homines opprimuntur. A quibus? non a leonibus, non a colubris, non a scorpionibus; sed ab hominibus. Dolent qui læduntur. Si

[1] Mss., *auctor.*
[2] Sic Mss. At editi, *imitatur* : et dein, *Imitati sunt piscatores, imitati sunt postea etiam plurimi senatores : imitatus est Cyprianus, cujus hodie memoriam frequentamus.*

possint, non faciunt ipsi quod reprehendunt [1]? Tunc invenimus hominem qui murmurabat, quando potuerit facere unde murmurabat. Laudo, laudo, si non fecerit quod accusabat.

CAPUT IX. — 9. *Ex auro bonus multa bona præstat, malus multa mala.* Illi autem, charissimi, qui potentes videntur in sæculo, quomodo laudantur quando minus faciunt quam possunt? Ipsum laudavit Scriptura, *Qui potuit transgredi, et non est transgressus ; qui post aurum non abiit* (*Eccli.* XXXI, 8). Post te debet ire aurum, non tu post aurum. Nam bonum est aurum. Non enim aliquid mali creavit Deus. Tu noli esse malus ; et bonum est aurum. Ecce aurum pono inter bonum hominem et malum. Tollat malus ; inopes opprimuntur ; judices corrumpuntur, leges pervertuntur, res humanæ perturbantur. Quare hoc? Quia aurum tulit malus. Tollat bonus ; pauperes pascuntur, nudi vestiuntur, oppressi liberantur, captivi redimuntur. Quanta bona de auro quod habet bonus ? quanta mala de auro quod habet malus ? Utquid ergo dicitis aliquando stomachati : O si non esset ipsum aurum ? Tu noli amare aurum. Si malus es, is post aurum : si bonus es, it post te. Quid est, it post te ? Tu ducis, non duceris : quia possides, non possideris.

CAPUT X. — 10. *Boni inter malos in Ecclesia non desunt. Massa Candida. Cyprianus electum granum.* Ergo redeamus ad verba sacræ Scripturæ. *Qui post aurum non abiit. Qui potuit transgredi, et non est transgressus. Quis est hic, et laudabimus eum* (*Eccli.* XXXI, 10?) Quis est hic, aut quis est hic? Quam multi audiunt : et quis est hic? Et tamen absit ut desperem esse hic aliquem, imo non aliquem, sed aliquos. Absit ut de area tanti patrisfamilias desperem. Qui longe aream videt, solam paleam putat : invenit grana, qui novit inspicere. Ubi te offendit palea, ibi latet granorum massa. Ubi te offendit quod triturando contunditur, ibi est, quod tritura purgatur : ibi est, certus esto ; ibi est. Postremo ille certus est qui seminavit, qui messuit, qui ad aream congregavit : novit ibi esse unde horreum repleatur, quando fuerit ventilatum. Modica qualiscumque ventilatio fuit tempore persecutionis : quæ inde grana processerunt? Inde floruit Uticensis Massa Candida : inde tam magnum et electum granum hic beatissimus Cyprianus. Quam multi divites tunc contempserunt quod habuerunt? Quam multi pauperes tunc in tentatione defecerunt? Ecce in tentatione illa, tanquam in ventilatione, divitibus non obfuit habere aurum ; pauperibus quid profuit non habere aurum? illi vicerunt, illi defecerunt.

CAPUT XI. — 11. *Res quarum est bonus et malus usus. Bona alia bonorum propria, alia bonis et malis communia.* Non faciunt bonos mores, nisi boni amores. Tollatur aurum de rebus humanis : imo adsit aurum, ut probet res humanas. Præcidatur lingua humana propter Dei blasphematores : et unde erunt Dei laudatores? Quid tibi fecit lingua? Sit qui bene cantet, et bonum est organum. Da mentem bonam ad linguam : bona dicuntur, discordes concordantur, lugentes consolantur, luxuriosi corripiuntur, iracundi refrenantur ; Deus laudatur, Christus commendatur, mens ad amorem inflammatur ; sed divinum, non humanum ; spiritualem, non carnalem. Hæc bona facit lingua. Quare? Quia bona est mens quæ utitur lingua. Da malum hominem ad linguam : erunt blasphematores, litigatores, calumniatores, delatores. Omnia mala de lingua, quia malus est qui utitur lingua.

CAPUT XII. Non tollantur res de rebus humanis : sint res, et adsit usus rerum bonarum. Alia enim sunt bona, quæ non sunt nisi in bonis, et alia sunt bona quæ sunt communia bonis et malis. Bona quæ non sunt nisi in bonis, pietas, fides, justitia, castitas, prudentia, modestia, charitas, et cætera hujusmodi. Bona quæ sunt communia bonis et malis, pecunia, honor, hujus sæculi potestas, administratio, salus ipsa corporis. Et hæc bona sunt, sed bonos quærunt.

CAPUT XIII. — 12. *Cur et malis dantur a Deo bona temporalia.* Jam hic murmurator ille, qui quærit semper quod reprehendat; et hoc in Deo; qui utinam ad se rediret, se videret, se reprehenderet, se corrigeret : ille ergo reprehensor et argumentator mox mihi objecturus est in Deo, Et quare Deus, qui omnia gubernat, bona ista dat malis ? Non illa daret nisi bonis. Exspectas a me audire consilium Dei? Quis, a quo, et quid? Tamen secundum meum, quantum capio, quantum donare dignatur, indico tibi, quod fortasse non sufficiat tibi, sed est hic aliquis cui sufficiat. Ergo cantem : non enim vere in ista tanta multitudine poterit mihi deesse qui saltet. Ecce audi, sapiens, sed a contrario : audi. Quod ista bona dat Deus et malis, si velis intelligere, eruditio tua est, non perversitas Dei. Adhuc scio te non intellexisse quod dixi: audi ergo quod dicebam, ille cui dicebam, qui reprehendis Deum et accusas Deum, quia bona ista terrena et temporalia dat etiam hominibus malis, quæ secundum sensum tuum putas non dare debuisse nisi solis bonis. Hinc enim est unde quibusdam subrepsit letalis impietas, ut omnino credant Deum non aspicere res humanas. Dicunt enim et disputant : Numquid, si Deus res humanas attenderet, haberet ille divitias, haberet ille honores, haberet ille potestatem? Non curat Deus res humanas : nam si curaret, ista solis bonis daret.

CAPUT XIV. — 13. *Ideo et malis dantur, ut a bonis contemnantur, et meliora quærantur. Divitiæ quale bonum.* Redi ad cor, et inde ad Deum. De proximo enim redis ad Deum, si redieris ad cor tuum. Nam quando te ista offendunt, existi et a te : exsul factus es pectoris tui. Moveris rebus quæ sunt foris a te, et perdis te. Tu intus es, ista foris adjacent ; foris bona sunt, sed foris sunt. Aurum, argentum, omnis pecunia, vestis, clientela, familiæ, pecora, honores, foris sunt. Si ista bona infima, bona terrena, bona temporalia, bona transitoria, non donarentur et malis, magna crederentur a bonis. Ergo Deus qui dat malis ista bona, te docet concupiscere meliora. Ecce dico,

[1] Editio Lov.: *Si non possunt et non faciunt, quid reprehenduntur?* Hic et aliis infra locis castigatur ad veteres libros.

ista moderatione rerum humanarum quodam modo te alloquitur Deus pater tuus : et quasi puerum desipientem docet his verbis, quæ, sicut possum, profero ad te, tanto fidentius, quanto magis ille dignatur manere in me. Constitue tibi dicere Deum, qui te renovavit et adoptavit : O fili, quid est quod quotidie surgis, et oras, et genu figis, et fronte terram percutis, et aliquando etiam lacrymaris, et dicis mihi : Pater meus, Deus meus, da mihi divitias? Si dem tibi, aliquid boni te putas, et magni adeptum.

CAPUT XV. — Quia petisti, accepisti : ecce fac inde bene. Antequam haberes, humilis eras : habere divitias cœpisti, et pauperes contempsisti. Quale bonum est, unde pejor factus es? Pejor factus es, quia malus eras : et quid te pejorem posset facere nesciebas; ideo hæc a me petebas. Dedi, et probavi : invenisti, et inventus es. Latebas quando non habebas. Corrigere : evome cupiditatem, bibe charitatem. Quid est magnum quod a me petis, dicit tibi Deus tuus? Non vides quibus ea dederim? non vides qualibus ea dederim? Si magnum bonum esset quod a me petis, haberet hoc latro? haberet hoc perfidus? haberet hoc blasphemator meus? haberet hoc infamis mimus? haberet meretrix impudica? Hi omnes haberent aurum, si magnum bonum esset aurum?

CAPUT XVI. — Sed dicis mihi : Non est ergo bonum aurum? Imo bonum est aurum. Sed mala faciunt de bono auro mali : bona faciunt de bono auro boni. Quia ergo vides quibus ea dederim; meliora pete a me, majora pete a me; spiritualia pete a me, ipsum me pete a me.

CAPUT XVII. — 14. *Mundus amarus factus amari non desinit; quid si dulcis esset.* Sed mala, inquis, fiunt in mûndo, aspera, immunda, odiosa. Fœdus est, non ametur. Ecce talis est, et sic amatur. Ruinosa est domus, et piget migrare. Matres sive nutrices, ne pueri multum sugant, ubi eos grandescere viderint, et non jam decere ut lacte nutriantur, illos tamen moleste mammis inhiare, circumlinunt papillas suas aliqua amaritudine, qua offensus parvulus, lac ulterius non requirat. Quid ergo adhuc tam delectabiliter sugitur, si amarus tibi factus est mundus? Implevit Deus amaritudinibus mundum; et inhias tu, incumbis tu, sugis tu; non nisi inde et inde voluptatem capis. Quamdiu? Quid, si dulcis esset? quomodo amaretur? Offendunt te ista? elige aliam vitam. Ama Deum, contemne ista. Despice res humanas, quandocumque hinc iturus : non enim hic futurus semper. Et tamen sic, quomodo malus est, quomodo amarus est mundus, quomodo plenus est calamitatibus mundus, si dictum tibi esset a Deo quod semper hic esses, lætitia te non caperes, exsultares, gratias ageres. Unde? Quia miseriam non finires. Ipsa est major infelicitas, quæ se amari cogit. Minor esset, si non amaretur : tanto pejor est, quanto plus amatur.

CAPUT XVIII. — 15. *Thesaurizandum in cœlo. Sursum cor.* Est alia vita, fratres mei : est post hanc vitam alia vita, credite. Ad eam vos præparate : præsentia cuncta contemnite. Si habetis, bene inde facite : si non habetis, nolite cupiditate inardescere. Migrate, transferte ante vos : quod hic habetis, illuc eat quo secuturi eritis. Audite consilium Domini vestri : *Ne thesaurizetis vobis in terra, ubi tinea et ærugo exterminant, et ubi fures effodiunt et furantur; sed thesaurizate vobis thesaurum in cœlo, quo fur non accedit, quo tinea non corrumpit. Ubi est enim thesaurus tuus, ibi est et cor tuum* (*Matth.* VI, 19-21). Audis quotidie, homo fidelis, Sursum cor : et quasi contrarium audias, tu mergis in terram cor tuum. Migrate. Habetis unde? facite bene. Non habetis unde? adversus Deum nolite murmurare. Audite me, o pauperes : Quid non habetis, si Deum habetis? Audite me, o divites : Quid habetis, si Deum non habetis?

SERMO CCCXII * (*a*).

In Natali Cypriani martyris, IV.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Martyr non in ipso, sed in Domino laudandus.* Diei tam grati lætique solemnitas, et coronæ tanti Martyris tam felix et jucunda festivitas, sermonem a me debitum flagitat. Sed tantam sarcinam orationes illius mecum portant; ut si quid minus quam debetur, exsolvero, non me despiciat loquentem vobis, sed omnes reficiat precando pro vobis. Faciam sane quod ei certum mihi est esse gratissimum, ut eum in Domino laudem, cum de illo Dominum laudo. Mitis enim erat, etiam cum vitæ hujus turbidæ ac procellosæ pericula in variis tentationibus sustinebat, et Deo cantare vir ille bene noverat corde veraci, *Audiant mansueti, et lætentur* (*Psal.* XXXIII, 3). Et nunc relicta terra morientium, beatus possidet terram viventium. Hic enim de illis erat, de quibus dictum est, *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (*Matth.* V, 4). Sed quam terram, nisi de qua dicitur Deo, *Spes mea es tu, portio mea in terra viventium* (*Psal.* CXLI, 6)? Aut si terra viventium non est, nisi corpus resurgentium, ex terra sumptum et in cœlestem gloriam commutatum; non ille adhuc gemens in infirmitate mortalitatis hujus, cui manere in carne non fuit optimum, sed necessarium propter nos; sed solutus atque liberatus a nexu et debiti et vinculi cum Christo quietus exspectat redemptionem corporis sui. Qui enim vivæ suæ carnis tentatione non victus est, de sepultæ reparatione securus est.

CAPUT II. — 2. *Cyprianus qualis ante conversionem ad fidem.* In Domino ergo laudetur anima ejus, ut mites audiant et lætentur. In Domino laudetur anima bona, quo possidente fit bona, quo inspirante viget, quo illuminante fulget, quo formante pulchra, quo implente fecunda est. Hoc enim deserente, quondam mortua, tenebrosa, deformis, sterilis fluctuabat, antequam credidisset in Christum. Quid enim ei pagano proderat eloquentia, qua tanquam poculo pretioso et bibebat mortiferos, et propinabat errores? Cum autem benignitas et humanitas illuxit Salvatoris nostri Dei (*Tit.* III, 4), mundavit eum credentem sibi a sæculari-

* Emendatus ad cl. d. r. t. vat. v et ad Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 116.

bus cupiditatibus, et fecit vas in honorem utile domui suæ, ad omne opus bonum paratum (II *Tim.* II, 21). Nec ille tanquam ingratus hæc tacuit. Absit enim ut cognoscens Deum non sicut Deum glorificaret : sed gratias egit, pristina sua non impie resorbens quæ vomuerat, sed pie recolens quæ mutaverat. Scribens enim ad amicum suum, ut et ipse ex tenebris, quod erat in se, fieret lux in Domino : *Ego*, inquit, *cum in tenebris atque in nocte cæca jacerem, cumque in salo jactantis sæculi nutabundus ac dubius vestigiis oberrantibus fluctuarem, vitæ meæ nescius, veritatis ac lucis alienus.*» Et paulo post : *Nam ut ipse*, inquit, *plurimis vitæ meæ prioris erroribus implicatus tenebar, quibus exui me posse non crederem; sic vitiis adhærentibus obsecundans eram, et desperatione meliorum, malis meis velut jam propriis ac vernaculis adfavebam* (*Epist.* 2, *ad Donatum*).

CAPUT III. — 3. *Dei gratia conversus factus est verus Cyprianus.* Ecce qualem Cyprianum Christus invenit : ecce ad qualem animam percutiendam et sanandam ille eradicator et plantator accessit. Neque enim frustra dicit, *Ego occidam, et ego vivere faciam; ego percutiam, et ego sanabo* (*Deut.* XXXII, 39) : aut frustra in futurorum figura ad Jeremiam dictum est, *Ecce constitui te hodie super gentes et regna, eradicare, et effodere, et perdere, et reædificare, et plantare* (*Jerem.* I, 10). Accessit ergo ad illam animam eradicator atque plantator; et evertit veterem Cyprianum, positoque ibi fundamento ipso se, novum Cyprianum ædificavit in se, et verum [1] Cyprianum fecit ex se. Christo enim dicit Ecclesia, *Botrus cypri fratruelis meus* (*Cant.* I, 13). Quando ergo ille factus est a Christo christianus, tunc vere factus est etiam a cypro Cyprianus. Christi enim bonus odor factus est in omni loco, sicut ait apostolus Paulus : qui etiam ipse destructus est persecutor, et ædificatus est prædicator. *Christi*, inquit, *bonus odor sumus Deo in omni loco, et in iis qui salvi fiunt, et in iis qui pereunt : aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem. Et ad hæc quis idoneus* (II *Cor.* II, 15 *et* 16)? Alii enim Cyprianum imitando vixerunt : alii Cypriano invidendo perierunt.

CAPUT IV. — 4. *Ex forensi oratore factus prædicator Christi.* Illi laus, illi gloria, qui animam servi sui per fidem justificando eruit ab impiis, et fecit frameam suam, hoc est gladium bis acutum; ut per illam linguam stultitia Gentium nudata feriretur; per quam prius tecta atque velata pulchra prudentibus videbatur; atque ut eloquii tam nobilis instrumentum, quo ruinosis doctrinis dæmoniorum indigna ornamenta fiebant, in ædificationem converteretur Ecclesiæ, qua crescente illa laberentur; et ut tantæ vocis tuba, quæ forensium mendaciorum certamina solebat acuere, ad prosternendum pretiosis sanctorum mortibus diabolum Christo militantes et in ipso gloriantes devotos martyres excitaret. Inter quos et ipse Cyprianus, cujus pio et sancto, non jam fabulosos fumos emovente, sed dominica luce radiante accendebantur eloquio, moriendo vixit, judicatus judicem superavit, adversarium percussus vicit, mortemque occisus occidit. Qui enim in ludo perversitatis humanæ et suam et aliorum linguas docuerat loqui mendacium, ut quod ab adversario objiceretur, astuta fallacia negaretur, jam in alia schola didicerat confitendo devitare adversarium. Ubi enim Christi nomen inimicus convertit in crimen, ibi supplicium Christus convertit in laudem.

[1] Editi, *et iterum*. Melius aliquot Mss., *et verum*.

CAPUT V. — 5. *Victoria martyrum de dæmoniis quam nunc evidens.* Et si adhuc quisquam quærit forte quis vicerit, ut omittam regnum cœleste sanctorum, quod infideles credere nolunt, quia videre non possunt; nunc in ista terra, in ista vita, in domibus, in agris, in civitatibus in orbe terrarum, ecce sunt ferventes laudationes martyrum : ubi sunt furentes accusationes impiorum? Ecce quemadmodum honorantur memoriæ peremptorum, nunc illi ostendant idola dæmoniorum. Quid eis judicando facturi sunt, qui eorum templa moriendo everterunt? Quomodo eorum superbas fallacias resurgentium militum suorum splendore damnabit, qui eorum fumantes aras morientium sanguine exstinxit?

CAPUT VI. — 6. *Cyprianus doctrina et exemplo inter martyres præcellens. Locus sepulcri ipsius. Gratiæ beneficia in Cyprianum. Unitatem Ecclesiæ quantum dilexit Cyprianus.* Inter has Christi legiones beatissimus Cyprianus gloriosorum præliorum doctor et gloriosus ipse præliator, ita quod facturus erat docuit, et quod docuerat fecit; ut et in verbis docentis prænosceretur animus martyris, et in animo patientis recognoscerentur verba doctoris. Non enim erat similis eorum, de quibus Dominus ait : *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, nolite facere : dicunt enim et non faciunt* (*Matth.* XXIII, 3). Iste quia credidit, locutus est; quia locutus est, passus est. Hoc ergo docuit in vita, quod fecit; et hoc fecit in morte, quod docuit. Illi laus, illi gloria, Domino Deo nostro, regi sæculorum, creatori et recreatori hominum, qui suo tali antistite hujus civitatis Ecclesiam ditavit, et tam sancto corpore hujus loci amplitudinem consecravit. Illi laus, illi gloria, qui dignatus est illum virum prædestinare inter sanctos suos ante tempora, creare inter homines opportuno tempore, vocare errantem, mundare sordentem [1], formare credentem, docere obedientem, regere docentem, adjuvare pugnantem, coronare vincentem. Illi laus, illi gloria, qui hunc talem fecit, in quo maxime ostenderet Ecclesiæ suæ quantis malis opponenda et quantis esset bonis charitas præponenda, et quam nulla esset charitas Christiani, a quo non custodiretur unitas Christi. Quam sic ille dilexit, ut et malis pro charitate non parceret, et malos pro pace toleraret; et liber in dicendo quod ipse sentiret, et pacificus in audiendo quod fratres sentire cognosceret. Merito in Ecclesia catholica tanti honoris celsitudinem meruit, cujus concordissimum vinculum tanta humilitate servavit. Quapro

[1] Quædam hic et paulo infra restituuntur ex manu scriptis.

pter, charissimi, tam gratæ festivitati debito sermone pro viribus persoluto, exhortor dilectionem devotionemque vestram, ut istum diem honeste ac sobrie peragamus, et hoc exhibeamus diei, quo Cyprianus beatissimus passus est, quod amavit ut pateretur.

SERMO CCCXIII * (a).

In Natali Cypriani martyris, v.

CAPUT PRIMUM.—1. *Cypriani laudibus nulla lingua par est.* Sanctissimus et solemnissimus dies, atque huic Ecclesiæ ornamento familiarior et præclarior, lætificandis nobis hodiernus illuxit, quem suæ nobis gloria passionis Cyprianus beatissimus illustravit. Cujus reverendi episcopi et venerandi martyris laudibus nulla lingua sufficeret, nec si se ipse laudaret. In hoc itaque sermone nostro, quem de illo debitum vestris auribus reddimus, magis approbate voluntatis affectum, quam exigite facultatis effectum. Sic enim et laudibus Dei, quibus non solum oratio, sed ne cogitatio quidem ulla satis est, cum se sanctus laudator minus idoneum cerneret, ait: *Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine* (*Psal.* CXVIII, 108). Hoc et ego dixerim: sit etiam ista mea devotio, ut si par non sum ad explicandum quod volo, accepto feratur, quia volo.

CAPUT II. — 2. *Martyrum laudes in Deum recidere.* Quid enim nisi Dei sunt laudes tanti Martyris laudes? Aut cujus honor est Cyprianus ad Deum toto corde conversus, nisi ejus cui dictum est, *Deus virtutum, converte nos* (*Psal.* LXXIX, 8)? Cujus opus est Cyprianus doctor, nisi ejus cui dictum est, *Doce me justificationes tuas* (*Psal.* CXVIII, 135)? Cujus opus est Cyprianus pastor, nisi ejus qui dixit, *Dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos cum disciplina* (*Jerem.* III, 15)? Cujus opus est Cyprianus confessor, nisi ejus qui dixit, *Dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere inimici vestri* (*Luc.* XXI, 15)? Cujus opus est Cyprianus tantæ illius persecutionis pro veritate perpessor, nisi ejus cui dictum est, *Patientia Israel, Domine* (*Jerem.* XVII, 13); et de quo dictum est, *Quoniam ab ipso est patientia mea* (*Psal.* LXI, 6)? Postremo cujus opus est Cyprianus in omnibus victor, nisi ejus de quo dictum est, *In omnibus supervincimus per eum qui dilexit nos* (*Rom.* VIII, 37)? Non ergo recedimus a laudibus Dei, quando laudamus opera Dei, et prælia Dei in milite Dei.

CAPUT III. — 3. *Martyres et armantur a Deo, et ab eodem armato adjuvantur.* Sic enim exhortatur Apostolus: *State succinti lumbos vestros in veritate, et induti lorica justitiæ, et calceati pedes in prædicatione Evangelii pacis: in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea exstinguere; et galeam salutis accipite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (*Ephes.* VI, 14-17). Quid est justitiæ lorica indui, et accipere scutum fidei, et galeam salutis, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, nisi a Domino donis ejus armari? Nec armari tantum sufficeret huic militi, nisi impetrasset ab armato ipso, a quo armatus fuerat, adjuvari. Neque enim piissimus Martyr in illa conflictione passionis non oravit et dixit: *Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma et scutum, et exsurge in adjutorium mihi. Effunde frameam, et conclude adversus eos qui me persequuntur: dic animæ meæ, Salus tua ego sum* (*Psal.* XXXIV, 1-3). Quomodo vinceretur, quem sic Dominus producebat armatum, sic adjuvabat armatus?

CAPUT IV. — 4. *Armatus Deus quomodo intelligendus. Framea Dei, Ecclesia. Framea Dei, anima justi.* Absit autem ut armatum Deum quibusdam corporalibus instrumentis puerili corde credamus. Cujusmodi quippe arma sint illa, quibus ab armato Deo solent ejus milites adjuvari, ipsi confitentur adjuti, ubi exclamantes et gratias agentes dicunt: *Domine, ut scuto bonæ voluntatis coronasti nos* (*Psal.* V, 13). Framea vero Dei, hoc est gladius Dei, quam frameam corpus Christi quod est Ecclesia, adversus eos qui se persequuntur, precatur effundi atque concludi; potest quidem intelligi, ubi ipse Salvator suo corpori dicit, *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (*Matth.* X, 34). Quo gladio spirituali à martyribus suis cœlestia concupiscentibus gaudia, terrenos male blandos separavit affectus, quibus de cœlo ad terram revocarentur astricti, nisi gladius intercideret Christi. Sed est etiam alia evidentissima Dei framea anima justi in manu Dei; de qua illi in Psalmo dicitur: *Erue animam meam ab impiis, frameam tuam ex inimicis manus tuæ* (*Psal.* XVI, 13 *et* 14). Quod dixit, *animam meam*; hoc repetivit, *frameam tuam*; quod dixit, *ab impiis*; hoc repetivit, *ex inimicis manus tuæ*.

CAPUT V. — 5. *Framea magna Dei Cypriani anima. Altare erectum super corpus Cypriani.* Hanc effudit frameam spargendo usquequaque martyres suos: et conclusit adversus eos qui persequebantur Ecclesiam; ut quia prædicantium vocibus non flectebantur, morientium virtutibus frangerentur. Fortia quippe sibi adversus inimicos fabricat arma Deus, eos ipsos quos facit amicos. Magna itaque framea Dei anima beatissimi Cypriani, splendida charitate, acuta veritate, pugnantis Dei acta et vibrata virtute, quæ bella confecit? quas contradicentium catervas redarguendo superavit? quot percussit infensos? quot prostravit adversos? In quam multorum inimicorum cordibus ipsas inimicitias, quibus oppugnabatur, occidit, eosque amicos quibus adversus alios Deus copiosius pugnaret, effecit? Ubi autem venit tempus, ut tanquam prævalescentibus hostibus prenderetur, tum vero ne oppressus et victus ab impiis eorum manibus cederet, adfuit ille per quem præstaretur (a) invictus: suscepit victoriam, postquam nullum certamen ulterius remaneret, quam de hoc scilicet mundo et de mundi hujus principe reportaret. Adfuit omnino fidelissimo suo testi usque ad mortem pro veritate certanti, fecit quod exoratus fuerat, eruit animam ejus ab impiis, frameam suam ab inimicis manus suæ. Cujus victricis

* Emendatus ad cl. d. r. t. vat. v. et ad Lov.
(a) Alias, de Diversis 114.

(a) Forte, *præstaret*.

animæ sanctam carnem, tanquam frameæ illius vaginam, hoc loco sublimitate divini altaris ornamus; eidem ipsi animæ triumphali resurrectione reddendam et nulla deinceps morte ponendam.

SERMO CCCXIV * (a).

In Natali Stephani martyris, I.

1. *Imitandus Stephanus, præsertim in dilectione inimicorum.* Natalem Domini hesterna die celebravimus; servi hodie Natalem celebramus : sed Natalem Domini celebravimus, quo nasci dignatus est; Natalem servi celebramus, quo coronatus est. Celebravimus Natalem Domini, quo indumentum nostræ carnis accepit : Natalem servi celebramus, quo suæ carnis indumentum abjecit. Natalem Domini celebravimus, quo factus est similis nobis : celebramus Natalem servi, quo factus est proximus Christo. Sicut enim Christus nascendo Stephano, ita Stephanus moriendo conjunctus est Christo. Sed Domini nostri Jesu Christi ideo nativitatis et passionis diem geminæ devotionis obsequio frequentat Ecclesia, quoniam utrumque medicina est. Nam et natus est, ut renasceremur : mortuus est, ut in perpetuum viveremus. Martyres autem ad mala certamina nascendo venerunt, trahentes originale peccatum : moriendo autem ad bona certissima transierunt [1], finientes omne peccatum. Nam si in persecutione constitutos futuræ beatitudinis præmia non consolarentur, quando illa de diversis passionibus supplicia sustinerent? Si beatus Stephanus sub imbre lapidum constitutus futura præmia non cogitasset, quomodo illam grandinem pertulisset? Sed illius præceptum gestabat in animo, cujus præsentiam cernebat in cœlo; et ad eum flagrantissimo amore suspensus, carnem quantocius relinquere, et ad ipsum cupiebat advolare : nec mortem jam timebat, quia Christum, quem pro se occisum sciebat, viventem videbat; ac per hoc festinabat etiam ipse mori pro illo, ut viveret cum illo. Quid enim videret beatissimus Martyr in illo agone constitutus, recolitis sine dubio verba ejus, quæ de Actuum Apostolorum libro soletis audire. *Ecce*, inquit, *video cœlos apertos, et Christum stantem a dextris Dei* (*Act.* VII, 55). Jesum stantem videbat : ideo stabat, et non cadebat; quia stans sursum et deorsum certantem desuper spectans, invictas militi suo vires, ne caderet, suggerebat. *Ecce*, inquit, *video cœlos apertos.* Beatus homo cui cœli patebant. Sed quis cœlum aperuit? Ille de quo in Apocalypsi dicitur, *Qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit* (*Apoc.* III, 7). Quando Adam de paradiso ejectus est, post illud primum nefandumque peccatum, contra humanum genus clausum est cœlum : post passionem Christi latro primus intravit, postea Stephanus apertum vidit. Quid miramur? Quod fideliter vidit, fideliter indicavit, et violenter invasit?

2. *Idem tractatur argumentum.* Eia, fratres, sequamur eum; si enim sequimur Stephanum, coronabimur. Maxime autem sequendus et imitandus est nobis in dilectione inimicorum. Nostis enim quia frequentium inimicorum congregatione circumdatus, cum crebris hinc et illinc saxorum ictibus tunderetur, placidus et intrepidus, mitis et lenis inter lapides a quibus occidebatur, intuens illum pro quo occidebatur, non ait, Domine judica obitum meum; sed, *accipe spiritum meum.* Non ait, Domine Jesu, vindica servum tuum, quem vides isto supplicio mortis addictum; sed, *ne statuas illis hoc peccatum* (*Act.* VII, 58, 59). Persistens ergo beatissimus Martyr in testimonio veritatis, et charitatis ardens spiritu, sicut nostis, pervenit ad gloriosissimum finem; et qui vocatus usque ad finem perseveravit, in fine quod vocabatur adeptus est, sui nominis gloria Stephanus perductus est ad coronam. Quando ergo beatus Stephanus pro Christo primus sanguinem fudit, quasi corona processit de cœlo; ut eam sumerent sequentes in præmio, qui præcedentis virtutem imitarentur in prælio. Impleverunt postmodum terram crebra martyria. Quicumque postea sanguinem pro Christi confessione fuderunt, imposuerunt coronam illam capiti suo, et eam secuturis integram servaverunt. Et modo, fratres, de cœlo pendet: quisquis eam concupierit, ad eam velociter volabit. Et ut Sanctitatem vestram breviter atque evidenter hortemur, multis non opus est verbis : sequatur Stephanum, quicumque desiderat coronam. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCCXV * (a).

In solemnitate Stephani martyris, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Stephani gesta canonico Libro contenta. Actuum Apostolorum liber legi solitus a Dominico Paschæ.* Beatissimus Stephanus quomodo fuerit diaconus ordinatus cum aliis sex etiam ipse septimus, et quomodo pervenerit ad supernam coronam, cum ipsa lectio legeretur, audistis. Hoc primum primi Martyris meritum commendatum est Charitati vestræ : quia cum aliorum martyrum vix Gesta inveniamus, quæ in solemnitatibus eorum recitare possimus, hujus passio in canonico libro est. Actus Apostolorum liber est de Canone Scripturarum. Ipse liber incipit legi a Dominico Paschæ, sicut se consuetudo habet Ecclesiæ. In hoc ergo libro, cui titulus est, Actus Apostolorum, audistis quomodo sint electi, et ab Apostolis ordinati septem diaconi, in quibus sanctus Stephanus erat. Priores Apostoli, sequentes diaconi. Et prior martyr de diaconis, quam de Apostolis, : prior victima de agnis, quam de arietibus.

2. *Stephani passio similis passioni Christi. Falsi testes contra utrumque. Veritatis magna vis.* Quantam autem cum Domino suo et Salvatore suo habuit similitudinem passionis! Falsi testes adversus istum, quomodo adversus illum : et de ipsa re. Nostis enim et recolitis, falsi te-

[1] In prius editis, *ad bona certamina transierunt* : quod veritati contrarium judicans Verlinus, volebat Sermonem esse supposititium. Locum hunc et alios quosdam Corbeiensis libri subsidio castigamus.

* Non inventus nisi in cb. et in Lov.

(a) Alias, de Diversis 95.

* Non inventus nisi in r. et in Lov.

(a) Alias, de Diversis 95.

stes contra Dominum Christum quid dixerunt: *Nos audivimus eum dicere, Solvo templum hoc, et post triduum ædifico alterum novum* (*Marc.* XIV, 58). Non autem hoc Dominus dixerat: sed vicina voluit esse falsitas veritati. Quomodo sunt falsi testes? Audierunt dixisse: *Solvite templum hoc, et post triduum resuscitabo illud.* Evangelista autem dicit: *Hoc autem dicebat de templo corporis sui* (*Joan.* II, 19-21). Falsi testes, pro eo quod dictum est *Solvite*, dixerunt *Solvo*. Modicum in syllabis mutaverunt: sed tanto falsi testes pejores fuerunt, quanto propinquare veritati per calumniam voluerunt. Et huic quid objectum? *Nos audivimus eum dixisse quia Jesus Nazarenus destruet templum hoc, et mutabit consuetudinem Legis* (*Act.* VI, 14). Falsum testimonium dicebant, et vera prophetabant. Quomodo Caiphas ille, magister illorum, princeps sacerdotum, dans consilium Judæis, ut occideretur Christus, hoc dixit: *Expedit unum mori, quam ut tota gens pereat.* Ait autem evangelista: *Hoc non a semetipso dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit quia oportebat Christum mori pro gente* (*Joan.* XI, 50, 51). Quid hoc est, fratres? Magna vis est veritatis. Oderunt veritatem homines, et veritatem prophetant nescientes. Non agunt, sed agitur de illis. Processerunt ergo isti falsi testes similes falsis testibus, sed pro quibus occisus est Christus.

CAPUT II. — 3. *Stephanus in concilium adductus cur non exemplo Christi tacet. Super tectum prædicare.* Illi adduxerunt eum in concilium, ut haberent majus judicium. Amicus autem Christi, cum dixisset causam suam, prædicavit veritatem Domini sui. Moriturus erat: quare impiis pia lingua taceret? Quare non pro veritate moreretur? Hoc uno impar Domino suo, certi causa mysterii, quantum pertinet ad similitudinem passionis. Nam ille Deus est excellentia majestatis. Dominus quando ad passionem ductus est, interrogatus tacere maluit: iste non tacuit. Quare ille tacere maluit? Quia prædictum de illo erat: *Sicut ovis ad immolandum ductus est, et sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum* (*Isai.* LIII, 71). Iste autem quare tacere noluit? Quia ab ipso Domino dictum erat: *Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quæ in aure auditis, prædicate super tecta* (*Matth.* X, 27). Quomodo sanctus Stephanus super tectum prædicavit? Quia domum luteam carnem calcavit. Qui enim mortem non timet, carnem calcat. Hic prius exposuit illis ab initio legem Dei, ab Abraham usque ad Moysen, usque ad datam legem, usque ad introitum in terram promissionis; ut commendaret quia non erat verum testimonium, unde illi calumniam commovebant. Deinde de Moyse dedit eis magnam similitudinem ad Christum. Reprobatus ab eis Moyses, et ipse eos liberavit: reprobatus liberavit. Non reddidit malum pro malo: imo reddidit bonum pro malo. Sic et Dominus Christus reprobatus a Judæis, ipse illos est postea liberaturus.

CAPUT III. — 4. *Judæorum gens per Christum in quibusdam liberata.* Sed modo qui moritur, mortuus est. Judæi quos vides, habebunt tempus liberationis suæ, per ipsum quem reprobaverunt; sed nesciunt. Modo qui blasphemant, pereunt: tunc alii erunt, non isti. Quando ista dicimus, non aliis, sed sibi promittimus salutem. Gens liberabitur, non isti. Intendite et accipite similitudinem. Numquid non modo Gentes liberat Deus? Credunt omnes gentes in Christum, et fiunt de filiis diaboli filii Dei. Tamen illi parentes nostri, de quibus nati sumus, qui idola coluerunt, cum idolis perierunt.

5. *Stephanus in Judæos lingua ferox, corde lenis.* Audistis, et spectacula cordis vidistis. Sonus erat in auribus, visio in mentibus. Spectastis magnum agonem sancti Stephani, qui in agone lapidabatur. Quis? Qui jamdudum legem docebat. Quam legem docebat? Quam illi in tabulis lapideis acceperunt. Merito lapidei facti, amicum Christi lapidaverunt. *Dura cervice* (posteaquam docuit, objurgare cœpit), *et non circumcisi corde et auribus. Quem prophetarum non occiderunt patres vestri?* Sævire videtur: lingua ferox, cor lene. Clamabat, et amabat. Sæviebat, et salvos fieri volebat. Quis non crederet iratum, quis non crederet odiorum facibus inflammatum, quando dicebat, *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus?* Interea de cœlo Dominus aspexit, et vidit. Apertum est cœlum: vidit Jesum tanquam exhortantem athletam suum. Nec tacuit quod vidit: *Ecce video*, inquit, *cœlum apertum, et Filium hominis stantem ad dexteram majestatis.* Illi hoc audito, quasi blasphemia esset, quod ille dixisset, aures obturaverunt, ad lapides cucurrerunt. In Psalmo erat dictum, *Sicut aspidis surdæ, et obturantis aures* (*Psal.* LVII, 5). Prorsus exhibuerunt quod de illis prædictum erat. Cœpit lapidari. Modo attendite illum sævientem, recolite verba dura: *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus* (*Act.* VII, 51). Quasi inimicus erat: tanquam, si fieri posset, omnes occidere cupiebat. Hoc dicat, qui cor non videt. Latebat cor ejus: sed audita sunt novissima verba ejus, et patuerunt occulta ejus, cum lapidaretur. *Domine Jesu*, inquit, *accipe spiritum meum.* Tibi dixi: tibi morior. *Domine Jesu, accipe spiritum meum.* Quia adjuvisti, vicit quem suscipis. Accipe spiritum meum, de manu eorum qui oderunt tuum. Hoc dixit sanctus Stephanus stans.

CAPUT IV. — Et post hoc fixit genu, et ait: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Ubi est, *Dura cervice?* Hoc est totum quod clamabas? hoc est totum quod sæviebas? Foris clamabas, et intus orabas.

6. *Stephanus pro se orans stat, quia exigit debitum. Homo ex se malus, Dei autem dono bonus.* — *Domine Jesu, accipe spiritum meum*: hoc stans. Exigebat enim debitum, quando dicebat, *Domine Jesu, accipe spiritum meum.* Exigebat debitum, quod martyribus promissum erat: debitum, de quo dicit Apostolus, *Ego enim jam immolor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex* (II *Tim.* IV, 68). Reddet, reddet quod debet. Qui erat ante debitor suppliciorum, postea cœpit Deum tene-

re largitorem præmiorum. Unde fuit apostolus Paulus debitor suppliciorum? Quia inimicus Ecclesiæ, quia persecutor. Ipsum audi : *Non sum dignus dici apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei. Non sum dignus*, dignus dicit. Quare non es dignus? Pœnas pati, in gehennas intrare, pro meis meritis cruciari, hoc eram dignus : apostolus esse, non eram dignus. Unde ergo hoc tibi, quo non eras dignus? Secutus est : *Sed gratia Dei sum quod sum* (I *Cor.* xv, 9, 10). Malo meo fui quod fui : dono Dei sum quod sum. Ut ergo postea exigeret debitum, prius accepit indebitum. Quod debitum postea? *Superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die justus judex.* Reddet mihi, debetur mihi : indebitum prius. Quid? *Non sum dignus vocari apostolus : sed gratia Dei sum quod sum.* Sic et sanctus Stephanus, *Domine Jesu*, stans secum ad fiduciam, quia bene militaverat, bene certaverat, hosti non cesserat, timorem calcaverat, carnem spreverat, mundum et diabolum vicerat : inde stabat cum diceret, *Domine Jesu, accipe spiritum meum.*

7. *Saulus in Stephani cæde sævior persecutor. Saulus à Saüle dictus Paulus, modicus, parvus. Stephanus pro inimicis fixo genu orat, quia petit indebitum.* Quando iste exigebat debitum, Paulus apostolus cumulabat sibi debitum. Ille petebat debitum bonum : ille addebat ad debitum malum. Quid enim putatis, fratres? Quando lapidabatur Stephanus, audistis, sed forte non advertistis, posuerunt falsi testes lapidaturi Stephanum, posuerunt vestimenta sua ad pedes cujusdam adolescentis, nomine Sauli.

CAPUT V.—Iste Saulus, et postea Paulus : persecutor Saulus, prædicator Paulus. Saulus enim nomen est a Saüle. Saül persecutor erat regis David. Talis fuerat Saül in David, qualis Saulus in Stephanum. Postea vero cum vocatus esset de cœlo ; vocatus, prostratus, mutatus, ubi cœpit apostolus prædicare verbum Dei ; mutavit sibi nomen, et dixit se Paulum. Et hoc quare elegit? Quia Paulus modicus est, Paulus parvus est. Nos solemus sic loqui : Videbo te post paulum, id est post modicum. Unde ergo Paulus? *Ego sum minimus Apostolorum* (I *Cor.* xv, 9). Magna, divina spectacula! Qui erat in cæde Stephani persecutor, factus est regni cœlorum postea prædicator. Quantum sæviebat in illa cæde, vultis audire? Vestimenta lapidantium servabat, ut omnium manibus lapidaret. Ergo posteaquam Stephanus sanctus stans exigeret debitum dicens, *Domine Jesu, accipe spiritum meum;* attendens inimicos suos, qui sibi lapidando malum debitum faciebant, et addebant ad thesaurum illum, de quo dicit apostolus Paulus, *Tu autem secundum duritiam tuam et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei* (*Rom.* II, 5) : attendit eos, et misertus est eis, et fixit pro eis genu. Pro se stabat, pro eis genua figebat. Discrevit justum a peccatoribus : pro justo stans petebat, quia mercedem exigebat ; pro peccatoribus genua fixit, quia sciebat quam difficile pro tam sceleratis posset exaudiri. Quamvis justus, quamvis sub ipsa corona constitutus, non præsumpsit, sed genu fixit : non attendens quid ipse dignus esset petendo accipere, sed quid ipsi digni essent, a quibus volebat horrenda supplicia removere. *Domine*, inquit, *ne statuas illis hoc peccatum.*

8. *Christus in crucis cathedra docens regulam pietatis. Discipulum imitatorem habet Stephanum.* Quod Stephanus humilis, Christus sublimis : quod ille ad terram inclinatus, hoc Christus in ligno suspensus. Nam recolite quia et ipse ait : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Sedebat in cathedra crucis, et docebat Stephanum regulam pietatis. O Magister bone, bene pronuntiasti, bene docuisti. Ecce discipulus tuus orat pro inimicis suis, orat pro lapidatoribus suis. Ostendit quomodo te debuerit imitari sublimem humilis, creatorem creatura, mediatorem victima, Deum et hominem homo : Deum, sed tamen in cruce hominem; Deum Christum, sed in cruce hominem, quando dicebat clara voce, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

CAPUT VI.—Dicit sibi ille : Ille oravit pro inimicis suis, quia Christus, quia Deus, quia Unicus; ego qui sum, qui hoc faciam? Si multum est ad te Dominus tuus, nescis quia Stephanus est conservus tuus? Docuit Deus per Stephanum non exinanitum. Si ista in Evangelio præcessisse videtis, fratres mei, nemo dicat in corde suo, Quis illud facit? Ecce Stephanus fecit : de se? de suo fecit? Si autem de dono Dei fecit ; numquid intravit, et contra te clausit? Numquid pontem transivit, et præcidit? Multum est ad te? Pete et tu. Fons manat, non siccavit.

9. *Mansuetudo erga inimicos. Ira scorpio est. Ira inimica, præter quam cæteri inimici minime nocent.* Et vere dico Charitati vestræ, fratres mei : exercete vos, quantum potestis, ad exhibendam mansuetudinem, etiam erga inimicos vestros. Frenate iram, quæ vos stimulat ad vindictam. Ira enim scorpio est. Si te suis internis flammis excitaverit, magnum aliquid putas, si te de inimico tuo vindicaveris. Si vindicare te vis de inimico tuo, ad ipsam iram tuam te converte : quia ipsa est inimica tua, quæ occidit animam tuam. O homo bone : nolo enim dicere homo male ; melius hoc dico quod te esse volo, quam quod es : homo bone, quid tibi facturus est inimicus tuus? quid est facturus, ut multum possit ; ut Deus illum ad totum permittat, quod cupit? Sanguinem tuum cupit fundere. Difficile est quidem, et ipsi rari inimici sunt, qui usque ad mortem sæviant. Solent et ipsi inimici, quando viderint eos quos persequuntur affligi, convertere iram in misericordiam. Difficile invenis inimicum qui sæviat usque ad mortem. Sed fac, usque ad mortem. Talem pone tibi inimicum qui sæviat usque ad mortem. Quid facturus est? Quod Judæi Stephano : sibi pœnam, illi coronam. Occisurus est te inimicus tuus quasi non moriturum, quasi semper victurum? Hoc tibi facturus est inimicus, quod quandoque factura erat febris : si te occiderit, febri tuæ similis erit. Tibi ergo occidendo te, erit nociturus? Non : imo tibi, si bene mortuus fueris, cumque dilexeris, ad cœleste præmium aliquid addituros. Nescis quantum præsti-

terint isti lapidatores sancto Stephano? Numquid sciebant, illi pro bonitate reddendam esse coronam, illis pro malitia reddendam esse pœnam? Diabolus quanta præstitit? Omnes martyres ipse nobis fecit. Sed numquid hinc iturus est (a)? Sed de beneficiis suis, quod nolebat, illi imputabitur quod ipse cupiebat, non quod de illo Deus faciebat. Ergo inimicus tuus quicumque fuerit usque ad mortem, nihil tibi nocebit.

CAPUT VII.—10. *Ira inimica nostra, quantum noceat. Ira non potest interimi, sed reprimi potest.* Ira vide quid noceat. Agnosce inimicam tuam : agnosce cum qua pugnas in theatro pectoris tui. Angustum theatrum ; sed Deus spectat : ibi doma inimicam tuam. Vis videre quam sit ista vera tua inimica? Modo ostendo. Oraturus es Deum : ventura est hora ut dicas, *Pater noster, qui es in cœlis.* Venturus es ad illum versum, *Dimitte nobis debita nostra.* Quid sequitur? *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 9, 12). Ibi illa inimica stat contra te. Sepit viam orationis tuæ : murum erigit, et non est qua transeas. Bene totum dixisti : *Pater noster.* Cucurrit : *Dimitte nobis debita nostra.* Et quid postea? *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* En ipsa adversaria contradicit; nec ante velum, sed intus : in ipso secretario cordis tui, ibi tibi clamat, contradicit. Qualis inimica, fratres, quæ contradicit? *Sicut et nos dimittimus.* Non permittitur ut sævias contra inimicum tuum : in istam sævias. *Melior est qui vincit iram, quam qui capit civitatem,* Scriptura dicit (*Prov.* XVI, 32). Quod dixi modo, scriptum est : *Melior est qui vincit iram, quam qui capit civitatem.* Numquid non bellator imperator quando venit ad aliquos hostes, et invenit civitatem munitam, armatis instructam, optimam, adversantem sibi, si illam ceperit, si illam vicerit, si illam everterit, triumphos quærit? Sicut autem narrat Scriptura, *Melior est qui vincit iram, quam qui capit civitatem.* In manu tua est. Non potes illam interimere, potes illam reprimere. Si fortis es, iram vince : et civitati parce. Video vos attentos, scio quam bene accepistis. Deus adsit certaminibus vestris, ut prosit vobis quod tanti Martyris agonem spectastis ; ut quomodo vincentem vidistis et vincenti favistis, sic et vos in corde vestro vincatis.

SERMO CCCXVI * (b).

In solemnitate Stephani martyris, III.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Stephanus inter diaconos primus. Prodigia a Stephano facta, sed per nomen Christi.* Beatissimus et in Christo gloriosissimus martyr Stephanus jam sermone suo saginavit nos : sed post illam saginam appono vobis de sermone ministerii mei quasi secundam mensam. Et quid dulcius invenio quod in ea ponam, quam Christum et Martyrem ipsum? Ille enim Dominus, iste servus : sed Stephanus de servo amicus. Nos autem sine dubio servi : ille præstet ut simus et amici. Tamen quales servi? Tales qui possimus salva conscientiæ fronte cantare, *Mihi autem valde honorificati sunt amici tui, Deus* (*Psal.* CXXXVIII, 17). Antequam occideretur sanctus Stephanus in aperto, et in occulto coronaretur, audistis qualis fuerit electus ab Apostolis. Inter diaconos illos nominatur primus, sicut inter Apostolos Petrus. Ergo cum esset ab Apostolis ordinatus, in brevi ad passionem præcessit ordinatores suos : ab eis est ordinatus, sed prior est coronatus. Quid ergo audistis, cum ejus passio legeretur? *Stephanus autem plenus gratia et Spiritu sancto, faciebat prodigia et signa magna in plebe, per nomen Domini Jesu Christi* (*Act.* VI, 8). Intelligite quis, per cujus nomen. Qui nostis amare Stephanum, in Christo amate. Hoc enim vult, hoc illi gratum est : inde gaudet, hoc acceptum habet. Non enim nomen suum voluit jactare apud lapidatores suos. Attendite quem confitebatur, quando lapidabatur; quem confitebatur in terra, quem videbat in cœlo; pro quo tradebat carnem suam, cui commendabat animam suam. Numquid enim legimus, aut in doctrina sana alicubi legere possumus, quia faciebat aut facit signa Jesus per nomen Stephani? Fecit Stephanus, sed per nomen Christi. Hoc facit et modo : quidquid videtis quia fit per memoriam Stephani, in nomine Christi fit; ut Christus commendetur, Christus adoretur, Christus exspectetur judex vivorum et mortuorum, et ab eis qui illum diligunt ad dexteram stetur. Quando enim venerit, stabunt ad dexteram, stabunt ad sinistram : beati, qui ad dexteram; miseri, qui ad sinistram.

CAPUT II. — 2. *Duri Judæi in Stephanum.* Imitetur tamen Dominum suum beatissimus Stephanus. Miro modo inter lapides patiebatur duros, mittentes, quid, nisi quod erant? Ut sciatis quia duros patiebatur; hoc illis dixit : *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis.* Mori vis, festinas lapidari, ardes coronari. *Vos semper Spiritui sancto restitistis.* Talia cum diceret, fremebant illi, et stridebant dentibus suis. Adde, Stephane, adde quod non ferant, adde quod sustinere non possint : adde unde te possint lapidare, ut inveniamus quod celebrare. Aperti sunt cœli : vidit Martyr martyrum caput; vidit Jesum stantem ad dexteram Patris : vidit, ut non taceret [1]. Non illi videbant, sed invidebant; et ideo non videbant, quia invidebant. Non tacuit ille quod vidit, ut perveniret ad eum quem vidit. *Ecce,* inquit, *video cœlos apertos, et Filium hominis stantem ad dexteram majestatis.* Illi continuerunt aures suas, quasi contra blasphemiam. Agnoscitis illos in Psalmo : *Sicut aspidis,* inquit, *surdæ et obturantis aures suas, ne audiat vocem incantantis, et medicamentum medicatum a sapiente* (*Psal.* LVII, 5, 6). Sicut enim dicuntur aspides, quando incantantur, ut non prorumpant et exeant de cavernis suis, premere unam aurem ad terram, et de cauda sibi alteram obturare, et tamen incantator producit illas : sic et isti adhuc in cavernis suis stridebant, quando in suis cor-

* Emendatus in gr. pr. r. et in Lov.
(a) Locus vitiatus.
(b) Alias, de Diversis 94.

[1] Mss. gr. et pr., *vidit, tacere non potuit.*

dibus æstuabant. Nondum prorumpebant : obturaverunt aures suas. Jam prorumpant, appareant qui sint : ad lapides currant. Cucurrerunt, lapidaverunt.

CAPUT III. — 3. *Dominum Stephanus moriens imitatur, commendando spiritum suum et orando pro interfectoribus suis.* Quid Stephanus? quid? Attendite prius illum, quem bonus amicus imitabatur. Dominus Jesus Christus, cum penderet in cruce, dixit : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Hoc sicut homo, sicut crucifixus, sicut natus ex femina, sicut carne indutus; sicut pro nobis moriturus, sicut in sepulcro futurus, sicut tertio die resurrecturus, sicut in cœlos ascensurus. Omnia enim ista in homine. Homo ergo : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Ille dixit, *Pater* : Stephanus, *Domine Jesu.* Quid et ipse? *Accipe spiritum meum.* Tu dixisti Patri, ego tibi. Mediatorem agnosco. Venisti jacentem levare : non cecidisti mecum. *Accipe*, inquit, *spiritum meum.* Hoc pro se orabat : venit illi in mentem aliud, unde imitaretur Dominum suum. Recolite pendentis verba in ligno, et intendite verba [1] ejus qui lapidabatur confitentis. Quid ille? *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 46, 34). Forte in ipsis erat tunc Stephanus, qui nesciebant quid faciebant. Multi enim postea crediderunt. Et incertum est nobis unde fuerit beatissimus Stephanus, utrum ex illis qui prius in Christum crediderant, sicut Nicodemus qui ad eum venit nocte (*Joan.* III, 2), qui ibi sepeliri meruit ubi et iste, quia per illum et iste inventus est [2] : utrum ergo in his fuerit, an forte in illis qui post ascensum Domini veniente Spiritu sancto, quando impleti sunt discipuli, et loquebantur linguis omnium gentium, compuncti Apostolis dixerunt, *Viri fratres, quid faciemus?* indicate nobis. Desperabant enim de salute, eo quod Salvatorem occiderant. Et ait illis Petrus : *Agite pœnitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi; et accipietis Spiritum sanctum, et remittentur vobis peccata vestra* (*Act.* II, 37, 38). Putas omnia? Quid peccatorum remanebat, quando et illud peccatum remittebatur, quo remissor occisus est peccatorum? Quid pejus, quam occidere Christum? Hoc deletum est. Quid igitur? Forte inter illos fuit Stephanus. Si inter illos fuit; et pro illo valuit illa oratio, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Tamen et Saulus inter illos fuit. Cum lapidaretur Stephanus agnus, adhuc ille erat lupus, adhuc sanguinem sitiebat; adhuc manus suas quibus lapidaret parum putabat, lapidantium vestimenta servabat. Ergo recolens quid pro se dictum sit, si et ipse inter illos erat, de quibus dixit Dominus, quando ait, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt;* imitans ergo etiam in hoc ipso Dominum suum, ut ejus amicus esset, dixit et ipse, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (*Id.* VII, 59). Sed quomodo dixit? Posito genu in terra. Se stans commendavit : quando oravit pro inimicis, genu fixit. Quare se stans commendavit? Quia justum commendabat. Quare pro illis genua fixit? Quia pro sceleratis orabat. *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.*

CAPUT IV. — 4. *Saulus lupus, propter Stephani orationem mutatus in ovem.* Putas verba ista audivit Saulus? Audivit, sed irrisit : et tamen ad orationem Stephani pertinebat. Adhuc grassabatur, et jam pro illo Stephanus exaudiebatur. Nostis enim jam, ut aliquid dicam de Saulo, et postea Paulo; utique nostis : in eodem libro scriptum est quemadmodum crediderit Paulus. Occiso Stephano persecutionem gravissimam Ecclesia Jerosolymis passa est. Fugati sunt fratres qui ibi erant : soli Apostoli remanserunt [1]; cæteri fugabantur. Sed tanquam ardentes faces, quocumque veniebant, accendebant. Stulti Judæi, quando illos de Jerosolymis fugabant, carbones ignis in silvam mittebant. Adhuc Saulus, cui non suffecit occisus Stephanus, quod libenter recolimus, quia jam colimus, quid fecit? Accepit epistolas a sacerdotibus et Scribis, ut ubicumque inveniret viros viæ hujus, id est, Christianos, alligatos adduceret ad supplicia sumenda, qualia sumpserat Stephanus. Et iratus ibat Saulus, ibat lupus ad caulas, ad greges Domini : ut rabidus lupus sanguinem sitiebat, cædes anhelabat, ibat per viam. Et ille desursum : *Saule, Saule, quid me persequeris?* Lupe, lupe, quid agnum persequeris? Ego quando sum occisus, leonem occidi. *Quid me persequeris?* Exue te lupo : esto de lupo ovis de ove pastor (*Act.* VIII *et* IX).

CAPUT V.—5. *Pictura Stephani lapidationem et Sauli conversionem exhibens.* Dulcissima pictura est hæc [2], ubi videtis sanctum Stephanum lapidari, videtis Saulum lapidantium vestimenta servantem. Iste est *Paulus Apostolus Christi Jesu*, iste est *Paulus servus Christi Jesu.* Bene audistis vocem, *Quid me persequeris?* Stratus es, erectus es : prostratus persecutor, erectus prædicator. Dic, audiamus : *Paulus servus Christi Jesu, per voluntatem Dei* (*Rom.* I, 1, *et* I *Cor.* I, 1). Numquid per voluntatem tuam, o Saule? Per voluntatem tuam scimus, vidimus fructus tuos : occisus est Stephanus per voluntatem tuam. Per voluntatem Dei, videmus fructus tuos : ubique legeris, ubique recitaris, ubique ad Christum adversantia corda convertis, ubique pastor bonus magnos greges colligis. Cum eo quem lapidasti, cum Christo regnas. Ambo ibi vos videtis; ambo modo sermonem nostrum auditis; ambo pro nobis orate. Ambos vos exaudiet, qui vos coronavit, unum prius, alterum postea : unum qui persecutionem passus est, alterum qui persecutus est. Ille tunc agnus erat, ille autem lupus erat : modo autem ambo agni sunt. Agni agnoscant nos, et in grege Christi videant nos : orationibus suis commendent nos, ut quietam et tranquillam vitam impetrent Ecclesiæ Domini sui.

[1] Corbeiensis Ms., *et invenietis confitentis sub lapidibus verba.*
[2] In Corbeiensi libro, *qui illum sepelire meruit, unde per ipsum et ipse inventus est.*

[1] Codex gr., *soli Apostoli remanserunt ad paucos.*
[2] Regius et Corbeiensis Mss. : *Dulcissima pictura est hic.*

SERMO CCCXVII * (a).

De Stephano martyre, IV.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Reliquiæ Stephani in Africam translatæ, ac ubique ob Dei beneficia diffamatæ. Præceptum diligendi inimicos habet grande præmium. Exemplum de Patre cœlesti datum.* Martyr Stephanus, beatus et primus post Apostolos ab Apostolis diaconus ordinatus, ante Apostolos coronatus; illas terras passus illustravit, istas mortuus visitavit (b). Sed mortuus non visitaret, nisi et mortuus viveret. Exiguus pulvis tantum populum congregavit : cinis latet, beneficia patent. Cogitate, charissimi, quæ nobis Deus servet in regione vivorum, qui tanta præstat de pulvere mortuorum. Caro sancti Stephani per loca singula diffamatur : sed fidei ejus meritum commendatur. Sic exspectemus consequi temporalia beneficia, ut eum imitando accipere mereamur æterna. Quod nobis beatus Martyr imitandum in sua passione proposuit, hoc attendere, hoc credere, hoc implere, vere est solemnia Martyris celebrare. Dominus noster inter præcepta magna et salubria, divina et altissima quæ dedit discipulis suis, hoc videtur hominibus grave, quod jussit ut diligant inimicos suos. Grave præceptum, sed grande præmium. Denique cum hoc moneret, videte quid dixerit : *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt, et orate pro persequentibus vos.* Audisti opus, exspecta mercedem; et vide quid addat : *Ut sitis*, inquit, *filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Matth.* v, 44, 45). Hoc videmus, hoc negare non possumus. Numquid dictum est nubibus : Pluite super agros cultorum meorum, et recedite ab agris blasphematorum meorum? Numquid dictum est soli : Videant te qui me colunt, non te videant qui mihi maledicunt? Beneficia de cœlo, beneficia de terra : scatent fontes, agri pinguescunt, arbores fructibus onerantur. Habent ista boni, habent et mali; habent grati, habent ingrati. Qui præstat tanta bonis et malis, putamus nihil servat bonis? Hoc dat bonis et malis, quod dedit et lapidatoribus Stephani : hoc vero servat bonis, quod dedit Stephano.

CAPUT II. — 2. *Exemplum aliud in Christo.* Maxime ergo, fratres, exemplo hujus Martyris, inimicos nostros amare discamus. Exemplum propositum est de Deo Patre, qui solem suum oriri facit super bonos et malos. Dixit hoc etiam Filius Dei, post acceptionem carnis suæ, per os carnis suæ, quam suscepit amando inimicos suos. Qui enim amator inimicorum suorum in mundum venit, omnes prorsus inimicos suos invenit, neminem amicum invenit. Pro inimicis sanguinem fudit : sed sanguine suo inimicos convertit. Inimicorum suorum peccata suo sanguine delevit : delendo peccata, ex inimicis amicos fecit. De his amicis erat etiam Stephanus : imo est et erit. Ostendit tamen primus ipse Dominus in cruce, quod monuit. Undique enim Judæis frementibus, irascentibus, irridentibus, insultantibus, crucifigentibus, ait : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Cæcitas enim me crucifigit. Cæcitas crucifigebat : et crucifixus eis de sanguine suo collyrium faciebat.

3. *Exemplum et in Stephano. Evangelium et instrumentum est et testamentum.* Sed homines pigri ad præceptum, avidi ad præmium, qui non diligunt inimicos suos, sed de illis se vindicare affectant, nec attendunt Dominum, qui si vellet se vindicare de inimicis suis, non remaneret qui laudaret eum; quando audiunt locum istum Evangelii, quo Dominus in cruce dixit, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt;* dicunt sibi, Ipse hoc potuit, tanquam Filius Dei, tanquam unicus Patris. Caro enim pendebat, sed Deus intus latebat. Nos autem quid sumus, qui ista faciamus? Fefellit qui jussit? Absit : non fefellit. Si multum ad te putas imitari Dominum tuum, attende Stephanum conservum tuum. Dominus Christus, unicus Dei Filius : numquid hoc Stephanus? Dominus Christus, de incorrupta virgine natus : numquid hoc Stephanus? Dominus Christus venit, non in carne peccati, sed in similitudine carnis peccati (*Rom.* VIII, 3) : numquid hoc Stephanus? Sic natus est ut tu; inde natus est, unde et tu; ab eo renatus est, a quo et tu; eo pretio redemptus, quo et tu; tanti valet, quanti vales. Unum instrumentum nobis factum est. Evangelium instrumentum est, ubi omnes empti sumus [1] : ubi tu, ibi ille. Quia servi sumus, instrumentum est : quia filii sumus, testamentum est. Ipsum attende, conservum attende.

CAPUT III. — 4. *Lucerna infirmis oculis accensa in sanctorum exemplis. Inimicorum dilectio donum Dei.* Multum est ad te, quia infirmos oculos habes, intueri solem? lucernam vide. Suis enim discipulis dixit Dominus : *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt* (*Matth.* v, 15). Domus, mundus est : candelabrum, Christi crux est : lucerna in candelabro lucens, Christus in cruce pendens. In ipso candelabro lucebat etiam ille, qui prius lapidantium vestimenta servabat, de Saulo Paulus, de lupo agnus, et parvus et magnus; raptor agnorum, et pastor agnorum : in ipso candelabro lucebat, quando dicebat, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* VI, 14). *Sic luceat*, inquit, *lumen vestrum coram hominibus* (*Matth.* v, 16). Ecce lucet lumen Stephani, lucet lucerna ista : attendamus illam. Nemo dicat, Multum est ad me : homo erat, homo

* Recognitus in duobus n. in cl. r. et in Lov.

(a) Alias, de Diversis 92.

(b) Hinc suspicamur habitum sermonem in adventu reliquiarum S. Stephani : quæ postea cum in basilica ipsis erecta collocarentur, præbuerunt occasionem sermoni subsequenti. De hujus martyris corpore in Palæstina sub anni 415 finem revelato, deque allatis in Africam ipsius reliquiis, ac de memoriis in earum gratiam Uzali ab Evodio episcopo, Calamæ a Possidio, Hippone ab Augustino excitatis dicit ipse Augustinus in lib. 22 de Civit. Dei, cap. 8. Scripta Aviti, Luciani et Evodii eodem pertinentia habebis in Appendice tomi 7.

[1] Editi, *septi sumus.* Melius aliquot manuscripti, *empti sumus.*

es. Sed non accepit a se. Numquid accepit, et clausit tibi? Fons communis est : bibe unde bibit. Beneficio Dei accepit : abundat qui dedit; et tu pete, et accipe.

CAPUT IV. — 5. *Objurgatio amantis nonnunquam acerba. Stephani amor erga suos interfectores.* Dominus amare et acerbe arguit Judæos, sed amando : *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ* (*Matth.* XXIII, 13). Quando dicebat ista, quis non diceret quia oderat illos? Venit ad crucem, et ait : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Sic et Stephanus in sermone suo prius arguit : *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus.* Verba sunt sancti Stephani, quando Judæos alloquebatur : *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus; vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut et patres vestri. Quem prophetarum non occiderunt patres vestri?* Ista dicendo, quasi odit, quasi sævit. Lingua clamat, cor amat. Audivimus linguam clamantem, probemus animum diligentem. Nam cum ad lapides cucurrissent, duri ad duros, jactabant in illum pares suos. Petris lapidabatur, qui pro Petra moriebatur; dicente Apostolo, *Petra autem erat Christus* (I *Cor.* X, 4). Et cum tanta esset in docendo constantia, videte qualis exstiterit in morte patientia. Hi enim ictibus lapidum corpus ipsius quatiebant, et ille pro inimicis orabat : contundebatur homo exterior, et supplicabat interior. Sed Dominus qui cinxerat, qui probaverat, qui ei characterem, non in manu, sed in fronte posuerat, spectabat desuper militem suum, juvaturus certantem, coronaturus vincentem. Denique ostendit se illi. *Ecce enim*, inquit, *video cœlos apertos, et Filium hominis stantem ad dexteram Dei.* Solus videbat, quia illi soli apparebat. Et quid ait pro se? *Domine Jesu, accipe spiritum meum.* Pro se rogans stetit, pro illis genu flectit : pro se erectus, pro illis curvus; pro se celsus, pro illis humilis : genu flexit, et ait, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Et hoc dicto, obdormivit (*Act.* VII). O somnus pacis! Qui inter lapides inimicorum dormivit, quomodo in suis cineribus vigilabit? Dormivit securus, quietus in pace; quia spiritum suum Domino commendavit.

SERMO CCCXVIII * (*a*).

De martyre Stephano (*b*), V.

1. *Reliquiæ Stephani martyris in loco sacro collocatæ. Detectio corporum Gervasii et Protasii. Altare Deo erectum super reliquias Stephani.* Exspectat Sanctitas vestra scire quid hodie in isto loco positum sit. Reliquiæ sunt primi et beatissimi martyris Stephani. Audistis, cum passionis ejus lectio legeretur de libro canonico Actuum Apostolorum, quemadmodum lapidatus sit a Judæis, quemadmodum Domino commendaverit spiritum suum, quemadmodum etiam in extremo genibus fixis oraverit pro lapidatoribus suis (*Act.* VII). Hujus corpus ex illo usque ad ista tempora latuit; nuper autem apparuit, sicut solent apparere sanctorum corpora martyrum, revelatione Dei, quando placuit Creatori. Sic ante aliquot annos, nobis juvenibus [1] apud Mediolanum constitutis, apparuerunt corpora sanctorum martyrum Gervasii et Protasii. Scitis quod Gervasius et Protasius longe posterius passi sunt, quam beatissimus Stephanus. Quare ergo illorum prius, et hujus postea? Nemo disputet : voluntas Dei fidem quærit, non quæstionem. Verum autem revelatum fuit ei, qui res ipsas inventas monstravit. Præcedentibus enim signis locus demonstratus est; et quomodo fuerat revelatum, sic et inventum est. Multi inde reliquias acceperunt, quia Deus voluit, et huc venerunt. Commendatur ergo Charitati vestræ et locus et dies : utrumque celebrandum in honorem Dei, quem confessus est Stephanus. Nos enim in isto loco non aram fecimus Stephano, sed de reliquiis Stephani aram Deo. Grata sunt Deo hujusmodi altaria. Quæris quare? Quia *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* CXV, 15). Redempti sunt sanguine, qui sanguinem pro Redemptore fuderunt. Ille fudit, ut eorum salus redimeretur : illi fuderunt, ut Evangelium ejus diffamaretur. Reddiderunt vicem, sed non de suo : ut enim hoc possent, ille donavit; et ut fieret quod ab ipsis fieri potuit, ille donavit. Exhibendo dignationem, dedit occasionem. Factum est, passi sunt, calcaverant mundum.

2. *Martyres non tantum sæculi delicias, sed, quod difficilius est, tormenta vicerunt. Certamen usque ad sanguinem.* Parum eis fuit contemnere delicias sæculi; pœnas, minas, tormenta vicerunt. Pro confessione enim Dei contemnere quod delectat, valde magnum : sed minus est contemnere quod delectat, quam vincere quod molestat. Constitue alicui dictum esse, Nega Christum, et do tibi quod non habes : contempsit quod delectat, et non negavit. At ille persecutor adjecit : Non vis accipere quod non habes? tollo quod habes. Non sic sapit lucrum, quomodo dolet damnum : quia facilius est non manducare, quam vomere. Non acquisivit, non manducavit : quod acquisierat perdidit, quod manducaverat vomuit. In non manducando gula fraudatur, in vomendo stomachus evertitur. Fortior est ergo in confessione Christi, qui damna non timuit, quam qui lucra contempsit. Sed damna qualia? Amissionem pecuniæ, amissionem patrimonii, amissionem rerum omnium, quas habebat. Sed inimicus nondum proxime accessit. Res perierunt, quæ forinsecus adjacebant. Si non sunt amatæ cum haberentur, non contristaverunt cum amitterentur. Et ut breviter dicam, quando amittuntur, tantum mœroris dimittunt, quantum cum ha-

* Recognitus in cl. d. r. t. v. et in Sirm.

(*a*) Alias, inter Sirmondianos 25.

(*b*) In antiquis lectionariis locum iste sermo cum subsequente occupat proxime ante sermones de S. Laurentio; ibique inscribitur, « In Inventione S. Stephani : » quia videlicet in ea solemnitate, de qua in Carthaginensi calendario nihil habetur, legi soleret. Habitus fuit ipso die quo Stephani reliquiæ collocatæ sunt in basilica eam ob causam erecta, forte apud Hipponem, ubi ejusdem martyris « memoria cœpit esse » versus initium anni 425, ex libro 22 de Civitate Dei, cap. 8.

[1] Sirmondus, *videntibus*. Plures Mss., *juvenibus*. Vide Confessiones, lib. 9, cap. 7.

berentur, amari potuerunt. Sed persecutori illorum temporum, quando occidebantur sancti, parum fuit dicere : Aufero quod habes. Torqueo, inquit, ligo, occido. Hoc qui non timuit, mundum vicit. Certamen pro veritate ad summum perduxerunt, qui usque ad ista certaverunt. Hoc est quod dicit in Epistola ad Hebræos : *Nondum enim usque ad sanguinem adversus peccatum certastis* (*Hebr.* XII, 4). Ipsi sunt perfecti, qui adversus peccatum usque ad sanguinem certaverunt. Quid est adversus peccatum? Adversus magnum peccatum : adversus negationem Christi. Nostis quomodo certaverit adversus peccatum Susanna usque ad sanguinem (*Dan.* XIII). Sed ne solæ feminæ hinc habeant consolationem, et viri de numero suo aliquid quærant tale, quale in Susanna extitit : nostis quemadmodum Joseph contra peccatum usque ad sanguinem certavit (*Gen.* XXXIX). Similis est causa. Et illa habuit falsos testes eos ipsos, quibus consentire noluit, ne peccaret; et ille eam ipsam, cui noluit consentire. Utrique quibus non est ad peccatum consensum, falsum dixerunt testimonium; et qui audierunt crediderunt : sed Deum non vicerunt. Liberatur illa, liberatur et ille. Quid, si et morerentur, nonne amplius liberarentur, quando securi coronarentur? Quare dixi, securi coronarentur? Quia nulla tentatio remaneret. Nam etsi liberata est Susanna, adhuc tentanda; et ipse Joseph adhuc tentandus liberatus est. Unde tentandus? quia *tentatio est vita humana super terram* (*Job* VII, 1). Usque ad mortem tota tentatio : post mortem sola beatitudo; sed Sanctorum, quorum mors pretiosa est in conspectu Dei. Et illa ergo contra peccatum, id est contra adulterium, et ille contra tale peccatum, usque ad sanguinem certaverunt. Majus peccatum est Christum negare, quam adulterium perpetrare. Adulterium carnis est, illicite concumbere : adulterium cordis est, veritatem negare. In fide, in mente, ibi debet esse castitas. Prima ibi est parens Eva corrupta. Vis nosse in illa corruptione magnitudinem iniquitatis? Attende in nobis, qui inde nati sumus, magnitudinem calamitatis. Verbi hujus mei sanctam Scripturam testem citabo : *A muliere*, inquit, *initium factum est peccati, et propter illam morimur omnes* (*Eccli.* XXV, 33). Quod illa accepit in pœna, hoc contemnunt martyres pro victoria. Mortem illis comminatus est Deus, ne peccarent : mortem martyribus inimicus comminatus est, ut peccarent. Illi ut morerentur, peccaverunt : martyres mortui sunt, ne peccarent. Unde illis pœna inflicta, inde istis gloria suscitata.

3. *Martyrii quædam lucta in tentationibus quotidianis.* Certaverunt ergo, et vicerunt. Priores vicerunt : sed non pontem quo transiere præciderunt, et nostrum accessum prohibuerunt. Patet cui placet : nec qualem illi passi sunt, optanda est persecutio; sed quotidiana est humanæ vitæ tentatio. Aliquando ægrotat fidelis, et ibi est tentator. Promittitur illi pro salute illicitum sacrificium, noxia et sacrilega ligatura, nefanda incantatio, magica consecratio promittitur, eique dicitur : Ille et ille pejus te periclitati sunt, et sic evaserunt; fac, si vis vivere; morieris, si non feceris. Vide si non est, Morieris, si Christum non negaveris. Quod dicebat aperte martyri persecutor, hoc tibi ex obliquo dicit occultus tentator. Fac tibi hoc remedium, et vives : nonne hoc est, Sacrifica, et vives? Si non feceris, morieris : nonne hoc est, Si non sacrificaveris, morieris? Invenisti parem pugnam, quære parem palmam. In lecto es, et in stadio es; jaces, et luctaris. Permane in fide; et dum fatigatus es, vincis. Habetis ergo, charissimi, non parvum solatium, orationum locum. Martyr Stephanus hic honoretur : sed in ejus honore coronator Stephani adoretur.

SERMO CCCXIX * (a).

De Stephano martyre, VI.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Stephani ad Judæos oratio quam prudens. Stephanus tanquam servus miracula facit in Christi nomine.* Donet mihi Dominus pauca dicere salubriter, qui donavit sancto Stephano tanta dicere fortiter. Sic cœpit ad suos persecutores loqui, quasi timeret eos : *Viri fratres et patres, audite.* Quid lenius? quid clementius? Conciliabat auditorem, ut commendaret Salvatorem. Blande cœpit, ut diu audiretur. Et quia hinc fuerat accusatus, quod verba dixerat contra Deum et legem, ipsam legem illis exposuit, ut ejus legis esset prædicator, cujus accusabatur esse vastator. Hoc et audivimus et audistis : non sunt nostra multa necessaria, quia multa audistis. Hoc tantum exhortor ad Charitatem vestram ædificandam, ut sciatis sanctum Stephanum honorem Christi quæsisse, ut sciatis sanctum Martyrem testem Christi fuisse, ut sciatis eum tanta tunc miracula in nomine Christi fecisse. Hoc enim salubriter scitis, Stephanum sanctum fecisse miracula in nomine Christi, nullum autem miraculum fecisse Dominum Christum in nomine Stephani : ut discernatis servum a Domino, cultorem a Deo, adoratorem ab adorando. Quando enim discernitis, tunc vos amat. Non enim pro se ille sanguinem fudit, sed pro Christo fudit.

CAPUT II. — 2. *Spiritum suum Christo commendat.* Videte cui animam suam commendaverit. *Ecce*, inquit, *video cœlos apertos, et Filium hominis stantem ad dexteram Dei.* Vidit Christum confitens Christum, moriturus pro Christo, perrecturus ad Christum; et in extremis cum ictus crebrescerent lapidum, et dura vulnera a duris cordibus jactarentur, vidit se vicinum, non exitio, sed exitui; vidit animam suam jam exituram, et commendavit eam. Cui? Illi quem vidit, illi quem coluit, illi cui servivit, illi cujus nomen prædicavit, illi pro cujus Evangelio animam posuit, illi commendavit ipsam animam. *Domine*, inquit, *Jesu, accipe spiritum meum.* Fecisti me victorem, recipe in triumphum[1]. *Accipe spiritum meum.* Illi persequuntur, tu suscipe : illi ejiciunt, tu intromitte. Dic spiritui meo, *Intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* XXV, 21). Hoc est enim, *Accipe spiritum meum.*

[1] Mss., *recipe triumphum*; omisso, *in*.

* Recognitus in d. n. r. t. et in Ulim. Par. Lov.

(a) Alias, de Diversis 51.

3. *Quonam receptus ejus spiritus a Christo.* Sed spiritum illius quo accepit Jesus? in quam mansionem? in quod cœlum cœli? Quis comprehendit? quis explicat.

CAPUT III. — Vis audire compendium (*a*)? Audi ipsum Christum: *Pater, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum* (*Joan.* XVII, 24). Esse ubi est Christus, quæ potest comprehendere cogitatio? cujus ad hoc explicandum sufficit sermo? Fidei commendetur, a lingua non exspectetur. Audistis, cum Evangelium legeretur, *Ubi ego sum, illic et minister meus* (*Id.* XII, 26). Græcum codicem legite, et diaconum invenietis. Quod enim interpretatus est latinus, Minister; græcus habet, Diaconus; quia vere diaconus græce, minister est latine: quomodo martyr græce, testis latine; apostolus græce, missus latine. Sed jam consuevimus nominibus græcis uti pro latinis. Nam multi codices Evangeliorum sic habent, *Ubi sum ego, illic et diaconus meus.* Hoc putate dictum, quia hoc est dictum, *Ubi sum ego, illic et diaconus meus.* Ergo bene diaconus ipsius, *Domine Jesu, accipe spiritum meum.* Tu promisisti Evangelium legi, Evangelium prædicavi, *Ubi sum ego, illic et diaconus meus.* Exstiti tibi diaconus tuus, ministravi tibi sanguinem meum, posui pro te animam meam; redde mihi promissionem tuam.

CAPUT IV. — 4. *Pro lapidatoribus suis cur genu fixo orat.* Et pro Judæis, pro lapidatoribus suis, pro cruentis cordibus, pro crudelibus animis quomodo oravit? Genu fixit. Tanta humilitas Stephani, magnus reatus est illius populi. Pro se stans rogavit, pro illis genu fixit. Illos sibi præposuit? Absit: non est credendum. Diligebat inimicos: sed de proximo dictum est, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (*Matth.* XXII, 39). Quare ergo genu fixit? Quia sciebat se pro sceleratis orare; et quanto erant illi maligniores, tanto se difficilius exaudiri. Dominus in cruce pendens, *Pater*, inquit, *ignosce illis:* Stephanus sub lapidibus genu fixo, *Domine, ne statuas illis hoc delictum* (*Act.* VII). Secutus est vestigia pastoris sui, tanquam bona ovis: bonus agnus secutus est Agnum, cujus sanguis tulit peccatum mundi. Implevit quod ait apostolus Petrus: *Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus* (I *Petr.* II, 21).

CAPUT V. — 5. *Stephanus in sua passione imitator Christi patientis.* Vide hominem sequentem vestigia Domini sui. Christus in cruce, *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum:* Stephanus sub lapidibus, *Domine Jesu, suscipe spiritum meum.* Christus in cruce, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34, 46): Stephanus sub lapidibus, *Domine Jesu, ne statuas illis hoc delictum.* Quomodo posset iste non ibi esse ubi erat quem secutus est, ubi erat quem imitatus est?

CAPUT VI. — 6. *Detectio corporis ejus. Orationes ipsius multa impetrant, non omnia.* Triumphavit, coronatus est. Latuit tanto tempore corpus ejus, processit quando Deus voluit, illuminavit terras, tanta miracula fecit, mortuus vivos facit mortuos, quia nec mortuus. Ergo hoc commendo Charitati vestræ, ut sciatis quod orationes ejus multa impetrant, non tamen omnia. Nam invenimus etiam in libellis qui dantur, fuisse illi difficultates impetrandi, et accepisse tamen postea beneficium, non deficiente supplicis fide. Non cessatum est, oratum est, et dedit postea Deus per Stephanum. Sunt verba orantis Stephani, et responsum est illi: Pro qua oras non est digna, hoc et hoc fecit. Et tamen institit, rogavit, accepit.

CAPUT VII. — Dedit nobis intelligere, quia in cujus nomine faciebat antequam carnem deponeret, in ejus nomine faciunt orationes ejus ut beneficia impetrentur, quibus novit ea dari debere.

7. *Stephanus conservus noster, non pro Deo colendus.* Ille autem tanquam servus orat. Apocabatur angelus quidam cum Joanne. Angeli tales sunt apud Deum, ut si boni fuerimus, et perfecte eum promeruerimus, Angelis æquemur: *Erunt*, dixit, *æquales Angelis Dei* (*Matth.* XXII, 30). Angelus ostendebat multa miracula sancto Joanni evangelistæ; turbatus miraculis adoravit eum. Adoravit homo angelum; et angelus homini: *Surge, quid facis? Illum adora: conservus enim tuus sum et fratrum tuorum* (*Apoc.* XIX, 10).

CAPUT VIII. — Si tanta humilitas apparuit in angelo, quantam putatis esse debere in martyre, sicut est? Non ergo credamus superbum esse Stephanum, cum putamus quia virtute sua facit quod facit. Per conservum beneficia sumamus, honorem et gloriam Domino demus. Quid vobis plus dicam et multum loquar? Legite quatuor versus quos in cella scripsimus, legite, tenete, in corde habete. Propterea enim eos ibi scribere voluimus, ut qui vult legat, quando vult legat. Ut omnes teneant, ideo pauci sunt: ut omnes legant, ideo publice scripti sunt. Non opus est ut quæratur codex: camera illa codex vester sit. Aliquanto quidem temperius solito processimus: sed quia longa lectio recitata est, et graves æstus sunt, libellum beneficiorum Dei per ipsum, quem lecturi hodie fuimus, in diem dominicum differamus.

SERMO CCCXXI * (*a*).

De homine sanato per orationes S. Stephani. Ubi Augustinus episcopus se excusat, quod sermonem facere non potuerit.

Habitus ipso die Paschæ.

De miraculis Dei per orationes beatissimi martyris Stephani libellos solemus audire. Libellus hujus, aspectus est; pro scriptura notitia, pro charta facies demonstratur. Qui nostis quid in illo dolentes videre solebatis, in præsenti gaudentes legite quod videtis: ut Dominus Deus noster abundantius honoretur, et quod in libello conscriptum est, in vestram memoriam conscribatur. Date veniam, quia diuturnum non reddo sermonem: nostis etenim fatigationem meam. Ut heri jejunus tanta agere possem et non deficere, ut et hodie vobiscum loquar, orationes sancti Stephani præstiterunt. Conversi ad Dominum, etc.

(*a*) Forte, *compendio.*

* Sermonem hunc et quatuor proxime sequentes ab Ulimmerio primum vulgatos, non vidimus in manuscriptis.

(*a*) Alias, de Diversis 29.

SERMO CCCXXI (*a*).

Ubi libellum sanati hominis promisit, feria secunda Paschæ.

Diximus quidem hesterno die, sicut meminit Charitas vestra : Hujus libellus, aspectus est. Tamen quia nonnulla nobis indicavit, quæ nosse debetis, ad majorem admirationem et Domini nostri gloriam, de suorum sanctorum memoriis, de quibus dictum est, *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* (*Psal.* cxv, 15); etiam libellum dare decet, qui habet omnia quæ ex ejus ore cognovimus. Sed si Dominus voluerit, hodie parabitur, et vobis die crastino recitabitur.

SERMO CCCXXII (*b*).

Ubi libellum promissum sanati hominis præsentavit, feria tertia Paschæ.

Hesterno die libellum promisimus Charitati vestræ, ubi de illo sanato audire etiam possitis, quæ videre non potuistis. Si ergo placet Charitati vestræ, imo quia placere debet quod et mihi placet, ambo fratres stent in conspectu vestro : ut qui illum non viderant, in isto videant quid ille patiebatur. Stent ergo ambo, unus cui donata est gratia, et alter cui petenda est misericordia.

Exemplar libelli a Paulo dati Augustino episcopo.

Rogo, domine beatissime papa Augustine, ut hunc libellum meum, quem ex præcepto tuo obtuli, sanctæ plebi jubeas recitari.

Cum adhuc in patria nostra Cæsarea Cappadociæ moraremur, frater noster natu major gravibus atque intolerandis communem matrem affecit injuriis, in tantum ut ei etiam manus non dubitaret inferre. Quod nos omnes filii pariter congregati patienter tulimus, ut ne verbum quidem fratri nostro pro matre nostra, cur hoc faceret, dixerimus. Illa autem feminei doloris stimulis incitata, injuriosum filium maledicendo punire constituit. Cumque ad sacri Baptismatis fontem post gallorum cantus memorato filio suo iram Dei imprecatura properaret, tunc ei nescio quis in patrui nostri similitudine, ut intelligitur, dæmon occurrit, et ab ea prior quo pergeret requisivit. Cui illa, ad maledicendum filio suo ob intolerabilem contumeliam se ire respondit. Tunc autem ille inimicus, quoniam in mulieris corde insaniente locum facile invenire potuit, ut omnibus malediceret persuasit. Illa autem vipereis inflammata consiliis, sacrum fontem provoluta corripuit, et sparsis crinibus nudatisque uberibus hoc a Deo potissimum postulavit, ut extorres patria et circumeuntes alienas terras, omne hominum genus nostro terreremus exemplo. Mox maternas preces efficax vindicta prosequitur, eumdemque continuo fratrem nostrum ætate culpaque majorem tremor membrorum tantus invasit, quantum in me usque ante hoc triduum vestra Sanctitas vidit. Servato autem ordine, quo nati eramus, intra unum annum eadem nos pœna omnes corripuit. Videns autem mater maledictiones suas ad tantam efficaciam pervenisse, impietatis suæ conscientiam et opprobrium hominum diutius ferre non potuit : sed laqueo guttur astringens, luctuosam vitam termino funestiore conclusit. Egressi ergo nos omnes, opprobrium nostrum non ferentes, et communem patriam relinquentes passim sumus per diversa dispersi. Ex nobis autem omnibus decem fratribus, qui nascendi quoque ordine primum sequitur ad gloriosi martyris Laurentii memoriam, quæ apud Ravennam nuper collocata est, sicut audivimus, meruit sanitatem. Ego autem qui nascendi ordine sum sextus illorum, cum hac sorore mea, quæ me ætate subsequitur, ubicumque gentium, ubicumque terrarum loca esse sacra, in quibus operaretur Deus miracula, comperissem, magno desideratæ sanitatis amore carpebam iter. Sed ut de cæteris celeberrimis sanctorum locis taceam, etiam ad Anconam, Italiæ civitatem, ubi per gloriosissimum martyrem Stephanum multa miracula Dominus operatur, eadem circuitione perveni. Sed ideo alibi curari non potui, quia huic loco divina prædestinatione servabar. Nec Uzalim civitatem Africæ prætermisi, ubi beatus martyr Stephanus magna prædicatur frequenter operari. Verumtamen ante hos tres menses, id est, calendarum januariarum [1] die, tam ego quam soror mea, quæ hic mecum est, eadem adhuc passione detenta, evidenti sumus visione commoniti. Ait enim mihi quidam aspectu clarus, et candido crine venerabilis, quod intra tertium mensem desiderata esset mihi sanitas adfutura. Sorori autem meæ in visione Sanctitas tua in ea effigie, in qua te præsentes videmus, apparuit : per quod nobis significatum est, ad istum locum nos venire debuisse. Nam et ego Beatitudinem tuam sæpius postea videbam per alias civitates in itinere, quo veniebamus, talem prorsus, qualem modo conspicio. Admoniti ergo evidenti auctoritate divina, ad hanc venimus civitatem ante dies ferme quindecim. Passionis meæ vel oculi vestri testes sunt, vel miserabilis soror mea, quæ ad eruditionem omnium, communis mali præbet exemplum : ut qui in illa qualis ego fuerim vident, in me quantum per Spiritum sanctum suum Dominus sit operatus, agnoscant. Orabam ego quotidie cum magnis lacrymis in loco ubi est memoria gloriosissimi martyris Stephani. Die autem dominico Paschæ, sicut alii qui præsentes erant, viderunt, dum orans cum magno fletu cancellos teneo, subito cecidi. Alienatus autem a sensu, ubi fuerim nescio. Post paululum assurrexi, et illum tremorem in corpore meo non inveni. Huic itaque tanto Dei beneficio non ingratus, hunc libellum obtuli; in quo etiam quæ de nostris calamitatibus

(*a*) Alias, de Diversis 30.
(*b*) Ibid. 31.

[1] In prius editis, *juniarum*. Erratum sane, pro, *januariarum* aut *februariarum*. Id siquidem agebatur feria tertia Paschæ, anno forsitan 425, quo Pascha in aprilis diem 19 incidit. Hoc ipsum miraculum Augustinus in libro 22 de Civitate Dei, cap. 8, sub finem anni 426 conscripto narravit, postquam ibidem paulo ante de libellis dari solitis, ac de memoria Stephani Hippone-regio exstructa dixisset, « Nec « tamen omnia miracula sanitatum colligi potuerunt, sed « tantum de quibus libelli dati sunt, qui recitarentur in po- « pulis. Id namque fieri voluimus » etc. « Nondum est autem « biennium, ex quo apud Hipponem-Regium cœpit esse ista « memoria » etc.

ignorabatis, et quod de mea incolumitate et salute cognovistis, exhibui : ut et pro mea sorore orare dignemini, et pro me agere Deo gratias (*a*).

SERMO CCCXXIII (*b*).

Habitus post libellum de sancto Stephano.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Parentum imprecationes in filios, quam reformidandæ.* Misericordia quidem Dei, fratres, sicut credendum est, omnes isti fratres, quos una Dei ira materna plaga percussit, ad hujus de quo gaudemus, quandoque perventuri sunt sanitatem. Verumtamen discant filii obsequi, timeant parentes irasci. Scriptum est, *Benedictio patris firmat domum filiorum : maledictio matris eradicat fundamenta* (*Eccli.* III, 11). Modo isti per terras in fundamentis patriæ suæ non sunt : præbent ubique spectaculum, proponunt suum supplicium; præbent oculis miseriam suam, terrent superbiam alienam. Discite filii, quod dicit Scriptura, reddere honorem parentibus debitum. Sed et vos, parentes, quando offendimini, parentes vos esse recordamini. Oravit mater contra filios, exaudita est; quia Deus vere justus est, quia vere injuriam passa fuerat. Unus ipsorum et verba contumeliosa et manus injecerat; et cæteri matris injuriam patienter tulerunt, nec unum pro ea verbum contra fratrem responderunt. Justus Deus qui audivit precantem, audivit dolentem. Sed quid illa misera? Nonne unde citius exaudita, inde plus punita? Discite hoc petere a Deo, ubi non timeatis exaudiri.

CAPUT II. — 2. *Sanitas duobus fratribus non impetrata Anconæ, ut iis Hippone concederetur. Memoria Stephani qua occasione apud Anconam ante corporis ejus detectionem exstructa.* Nos autem, fratres, satagamus Domino Deo nostro gratias referre pro illo qui sanatus est; et pro illa quæ adhuc tenetur, preces fundamus. Benedicamus Deum, quia dignos nos habuit, ut hoc videremus. Quid enim sumus, quia ego apparui istis nesciens? Illi enim me videbant, et ego nesciebam : et admonebantur ut ad istam civitatem venirent. Quis sum ego? Homo sum unus de multis, non de magnis. Et vere, ut audiat Charitas vestra, multum miror, et gaudeo nobis esse concessum : quoniam iste homo nec Anconæ curari potuit; imo potuit, sed propter nos factum non est, quia facillime fieri potuit. Sciunt enim multi quanta miracula per beatissimum martyrem Stephanum in ista civitate fiant. Et audite quod miremini : memoria ejus antiqua ibi erat, et ipsa est ibi. Sed fortasse dicis : Corpus ejus nondum apparuerat, memoria ibi unde erat? Latet quidem causa : sed quid ad nos fama pertulerit, non tacebo Charitati vestræ. Quando lapidabatur sanctus Stephanus, aliqui etiam innocentes, et maxime de iis qui jam in Christum crediderant, circumstabant : dicitur lapis venisse in cubitum, et excussus inde venisse ante quemdam religiosum. Tulit illum, et servavit. Homo erat de navigantibus, sors navigationis attulit illum ad littus Anconæ, et revelatum est illi ibi debere reponi lapidem illum. Ille obedivit revelationi, et fecit quod jussum est : ex illo cœpit esse ibi memoria sancti Stephani, et rumor erat quia brachium sancti Stephani ibi est, nescientibus hominibus quid contigisset. Verum autem intelligitur propterea ibi fuisse revelatum, ut ibi poneret lapidem qui de cubito Martyris excussus est, quia græce cubitum ἀγκών dicitur. Sed qui sciunt quæ ibi miracula fiant, ipsi nos doceant. Non ibi cœperunt fieri ista miracula, nisi posteaquam corpus sancti Stephani apparuit. Ecce ibi non est curatus iste juvenis, ut nostris oculis servaretur.

3. *De miraculis apud Uzalim factis.* Apud Uzalim ubi est episcopus frater meus Evodius, quanta miracula ibi fiant quærite, et invenietis. Prætermissis autem aliis, indico vobis unum quod ibi factum est, ut videatis quanta sit ibi præsentia majestatis.

CAPUT III. — Mulier quædam subito ægrotum filium, cui succurrere festinando non potuit, in gremio suo catechumenum amisit : quæ clamans, Mortuus est, inquit, filius meus catechumenus.

4. *Populi clamor ex subita curatione puellæ exortus.* Et cum hæc diceret Augustinus, populus de memoria sancti Stephani clamare cœpit, Deo gratias! Christo laudes! In quo continuo clamore, puella quæ curata est ad absidam perducta est. Qua visa, populus cum gaudio et fletu, nullis interpositis sermonibus, sed solo strepitu interposito, aliquandiu clamorem protraxit : et silentio facto, Augustinus episcopus dixit, Scriptum est in Psalmo, *Dixi, Proloquar adversum me delictum meum Domino Deo meo, et tu dimisisti impietatem cordis mei* (*Psal.* XXXI, 5). *Dixi, Proloquar :* nondum prolocutus sum : *Dixi, Proloquar, et tu dimisisti.* Commendavi istam miseram, imo ex misera, commendavi eam vestris orationibus. Disposuimus orare, et exauditi sumus. Sit gaudium nostrum actio gratiarum. Citius exaudita est mater Ecclesia, quam in perniciem maledicta mater illa. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCCXXIV (*a*).

Quo Augustinus complet partem sermonis mox præcedentis miraculo interrupti.

Miraculum apud Uzalim factum. Parvulo ante baptismum extincto vita reddita, ut sacramenta perciperet. Debet a nobis hesternus sermo compleri, qui majori interruptus est gaudio. Statueram enim et cœperam loqui Charitati vestræ, quare mihi videntur isti fratres divina auctoritate ad hanc civitatem esse directi, ut hic in eis diu optata et exspectata sanitas impleretur. Et hoc volens dicere, prius commendare cœperam Charitati vestræ loca sancta, in quibus non sunt sanati, et ad nos inde sunt directi. Et dixi de Ancona civitate Italiæ : cœperam de Uzali civitate dicere, quæ est in Africa (episcopum habet fratrem meum, quem nostis, Evodium); quia et ad illam civitatem eos venire, fama ejusdem martyris et operum ejus compulisset. Non est illic datum quod dari potuit, ut hic daretur ubi dari debuit. Cum autem opera divina per sanctum Martyrem commemorare breviter

(*a*) Vid. lib. 22 de Civitate Dei, cap. 8.
(*b*) Alias, de Diversis 32.

(*a*) Alias, de Diversis 33.

vellem, omissis cæteris, unum institueram dicere: quod cum dico, restituta illi puellæ sanitate, subito lætitiæ tumultus exortus est, et nos aliter compulit finire sermonem. Ergo tale ibi miraculum scimus factum inter multa alia, quæ commemorari utique cuncta non possunt. Mulier quædam amisit in gremio ægrotantem filium catechumenum infantem lactentem. Quæ cum vidisset amissum et irreparabiliter perditum, cœpit eum magis flere fideliter, quam mater (*a*). Non enim filii sui desiderabat vitam, nisi in futuro sæculo, et hanc sibi ablatam et perisse plangebat. Impleta affectu fiduciæ tulit illum mortuum, et cucurrit ad memoriam beati martyris Stephani, et cœpit ab illo exigere filium, et dicere: Sancte martyr, vides nullum mihi remansisse solatium. Non enim possum dicere filium præcessisse, quem nosti perisse: tu enim vides quare plangam. Redde filium meum, ut habeam eum ante conspectum coronatoris tui. Hæc et talia cum precaretur, lacrymis quodam modo non petentibus, sed ut dixi, exigentibus, revixit filius ejus. Et quia dixerat, Nosti quare illum quæram: ostendere voluit etiam Deus verum animum ipsius. Continuo tulit illum ad presbyteros, baptizatus est, sanctificatus est, unctus est, imposita est ei manus, completis omnibus sacramentis, assumptus est. Illa autem tali eum cum vultu deduxit, tanquam non deduceret ad requiem sepulcri, sed ad sinum martyris Stephani. Probatum est cor fidele mulieris. Ubi ergo tale miraculum fecit Deus per Martyrem suum, non potuit ibi istos curare? Et tamen huc nobis directi sunt. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCCXXV * (*b*).

In Natali viginti Martyrum (*c*).

1. *Solemnitates martyrum cur institutæ.* Die solemni sanctorum Martyrum debitus sermo reddendus est. De gloria martyrum locuturos, breviter justam causam martyrum locuturos, adjuvent nos orationes martyrum. Hoc enim per istas solemnitates commemorari debet Sanctitas vestra, primum ne arbitremur aliquid nos conferre martyribus, quia eorum dies solemnissimos celebramus. Illi nostris festivitatibus non egent, quia in cœlis cum Angelis gaudent: congaudent autem nobis, non si honoremus eos, sed si imitemur eos. Quanquam et quod honoramus, nobis prodest, non illis. Sed honorare, et non imitari, nihil est aliud quam mendaciter adulari. Ad hoc ergo istæ festivitates in Ecclesia constitutæ sunt Christi, ut per eas congregatio membrorum Christi admoneatur imitari martyres Christi. Hæc est omnino hujus festivitatis utilitas, alia non est. Si enim nobis proponatur imitandus Deus, respondet humana fragilitas, multum esse ad se imitari eum, cui non potest comparari. Si deinde ipsius Domini nostri Jesu Christi ad imitationem nobis proponatur exemplum, qui propterea cum Deus esset, mortali carne vestitus est, ut hominibus mortalem carnem gerentibus insinuaret præceptum, et demonstraret exemplum; de quo etiam scriptum est, *Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus* (I *Petr.* II, 21): tamen et hic adhuc respondet humana fragilitas, Quid simile ego et Christus? Ille etsi caro, tamen Verbum caro. *Verbum* enim *caro factum, ut habitaret in nobis* (*Joan.* I, 14): carnem assumpsit, non Verbum perdidit; quod non erat accepit, non quod erat amisit. *Deus* enim *erat in Christo mundum reconcilians sibi* (II *Cor.* V, 19). Quid ergo simile ego et Christus? Ad tollendas igitur omnes excusationes infidelis infirmitatis, martyres nobis stratam construxerunt. Lapideis enim tabulis construenda erat, qua securi ambularemus. Ipsi fecerunt sanguine suo, confessionibus suis. Denique contemptis corporibus suis, venienti ad gentes lucrandas Christo, tanquam in jumento illo sedenti, corpora sua sicut vestimenta straverunt (*Matth.* XXI, 7, 8). Quis est, quem pudeat dicere, Impar sum Deo? Plane impar. Impar sum Christo? Etiam mortali Christo impar. Petrus hoc erat quod tu, Paulus hoc erat quod tu, Apostoli et Prophetæ hoc erant quod tu. Si piget imitari Dominum, imitare conservum. Præcessit agmen servorum, sublata est excusatio pigrorum. Postremo adhuc dicit: Impar sum Petro, impar sum Paulo. Impar es veritati [1]? Coronatur rusticitas, non excusatur vanitas. Postremo impar es pueris? impar es puellis? impar es sanctæ Valerianæ? Si adhuc sequi piget, non vis adhærere Victoriæ? Sic enim nobis sanctorum viginti Martyrum series recitata est. Cœpit ab episcopo Fidentio, clausit ad fidelem feminam sanctam Victoriam. Initium a fide, finis ad victoriam.

2. *In martyribus non pœna attenditur, sed causa. Donatistarum falsos martyres carpit.* Videte ergo, fratres: sic celebrate passiones martyrum, ut cogitetis imitari martyres. Illi ut fructuosam haberent pœnam, elegerunt causam. Attenderunt enim Dominum dicentem, non *Beati qui persecutionem patiuntur;* sed, *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam* (*Matth.* V, 10). Elige causam, et non cures pœnam. Si autem non eligis causam, et hic et in futuro invenies pœnam. Non te commoveant supplicia et pœnæ malefacientium, sacrilegorum, hostium pacis, et inimicorum veritatis. Non enim illi pro veritate moriuntur: sed ideo moriuntur, ne veritas annuntietur, ne veritas prædicetur, ne veritas teneatur, ne unitas ametur, ne charitas diligatur, ne æternitas teneatur. O causa pessima! ideo pœna infructuosa. Non attendis, qui te de pœna jactas, tres cruces fuisse, quando Dominus passus est? Inter duos latrones passus est Dominus: pœna non discernebat, sed causa discer-

* Collatus ad m. r. rm. t. v. et ad Sirm.

(*a*) Forte, *materne*.

(*b*) Alias, inter Sirmondianos 30.

(*c*) Hos Baronius eosdem censet cum Martyribus viginti, qui apud Tarsum Ciliciæ passi sub Diocletiano leguntur die 6 junii. Diversos esse, certius videri sibi monet Sirmondus, cujus nos opinioni facilius accedimus. Horum martyrum memoriam Hippone celeberrimam fuisse docet Augustinus, illustre quod in ea contigerat miraculum commemorans in libro 22 de Civitate Dei, cap. 8. Ad istam basilicam dictus fuit Sermo 148. De iisdem viginti Martyribus forte est sermo subsequens.

[1] Victorinus Ms.: *Impar es postea veritati.* Forte legendum, *Impar es rusticitati?*

nebat. Ideo martyrum vox est in illo Psalmo, *Judica me, Deus*. Non timet judicium : non enim habet quod in illo ignis absumat ; ubi totum aurum est, flamma quid formidatur? *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta* (*Psal.* XLII, 1). Numquid dixit, Discerne pœnam meam? Diceretur ei, Pœnam passus est latro. Numquid ait, Discerne crucem meam (*a*)? Ibi et adulter inclusus est. Numquid dixit, Discerne catenam meam? Ibi fures etiam colligati sunt. Numquid dixit, Discerne vulnus meum? Ferro etiam scelerati necati sunt. Cum ergo videret omnia bonis malisque communia in passionibus, exclamavit, et ait, *Judica me, Domine, et discerne causam meam de gente non sancta*. Si discernis causam meam, coronas patientiam meam. Hæc Charitati vestræ pro exhortatione in hoc sancto loco sufficiant; quoniam dies parvi sunt, et adhuc nobis in majore basilica restant quæ agamus cum Charitate vestra.

SERMO CCCXXVI * (*b*).

In Natali Martyrum (*c*).

1. *Martyres ad felicitatem expediti cucurrerunt.* Solemnitas beatissimorum Martyrum lætiorem nobis reddidit diem. Lætamur, quia de terra laboris ad regionem quietis Martyres transierunt : sed hoc non saltando, sed orando ; non potando, sed jejunando ; non rixando, sed tolerando meruerunt. Contristabantur, credo, parentes eorum, quando ad passionem abierunt : sed illi lætabantur et dicebant, *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus* (*Psal.* CXXI, 1). Nolite, parentes, nolite plangere gaudia nostra. Si eos quos nutristis, non vultis in gehennam ire; imitari debetis, non impedire. Illi noverant quo pergebant, et parentes increduli sine causa plangebant. Sed tunc amantes filios carnales lugebant : postea credentes in Deum dicebant, *Convertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, et præcinxisti me lætitia* (*Psal.* XXIX, 12). Utinam, fratres, rumpatur in nobis saccus pœnitentiæ, et effundatur pretium indulgentiæ. Martyres omnes sarcinas lucrorum sæculi hujus hic posuerunt, hic dimiserunt, et viam quæ ducit ad vitam, expediti sicut boni milites cucurrerunt ; sicut scriptum est, *Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes* (II *Cor.* VI, 10). Et vere in terra nihil habebant, sed in cœlo felicitatem perpetuam possidebant. Ad cœlum devote festinabant, et viam vitæ securi currebant ; et adhuc longe positi manus ad palmam extendebant. Currite, sancti ; sic currite, ut comprehendatis. *Regnum cœlorum vim patitur, et qui vim faciunt, diripiunt illud* (*Matth.* XI, 12). Non est angustum : quisquis beatus vult esse, ad regnum cœlorum festinet. Nulli clausum est, nisi ei qui se excluserit. Paratus est Christus suscipere confessores suos. Ipse desuper dicit : Specto vos, certantes adjuvabo, vincentes coronabo.

2. *Persecutoris interrogationes et martyrum responsa.* Hanc pollicitationem Martyres tenentes, terrores et minas persecutoris pro nihilo habuerunt. Nam cum persecutor diceret : « Sacrificate idolis; » responderunt : « Non facimus, quia æternum Deum in cœlis « habemus, cui semper sacrificamus ; nam dæmoniis « non immolamus. » Et judex : « Quare ergo contra « præceptum sacrum facitis? » Responderunt : « Quia « magister cœlestis in Evangelio nobis dicit, *Qui re- « liquerit patrem et matrem, et uxorem, et filios, et « omnia quæ possidet, propter nomen meum, centu- « plum accipiet, et vitam æternam possidebit* » (*Id.* XIX, 29). Et judex : « Ergo non obtemperabitis « præceptis Imperatorum? » Et responderunt : « Non. » Et ille : « Quam ergo auctoritatem potestis habere, « cum vos videatis supplicio subjacere? » Et Martyres dixerunt : « Auctoritatem Regis æterni porta- « mus, ideo auctoritatem mortalis hominis non cu- « ramus. » Tunc in carceribus missi, catenis onerati sunt. Quantum dictum est ab impiis, *Ubi est Deus eorum* (*Psal.* CXIII, 2)? Veniat Deus eorum, in quem crediderunt, et liberet eos de carceribus, eripiat eos a gladio, eripiat eos a bestiis. Omnia ista dicebant, sed in petra positos non dejiciebant. Illi sæviebant, sed illi non timebant. Sciebant ubi eos dimittebant, et quo festinabant. Coronantur Martyres confessores, et remanserunt judices desertores. Sic Deus vult unumquemque christianum probare, ut probatum velit cum Martyribus coronare.

SERMO CCCXXVII * (*a*).

In Natali Martyrum.

1. *Martyres a sceleratis discernit, non pœna, sed causa.* Cantavimus Deo martyrum voce, *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta* (*Psal.* XLII, 1). Martyrum vox est. Quis audeat dicere, *Judica me, Deus*, nisi qui habet optimam causam? Promissis et minis tentatur anima, mulcetur illecebris, torquetur doloribus : omnia pro Christo victa sunt ab invictis martyribus. Victus est promittens mundus, victus est sæviens mundus. Non tenuit voluptas, non terruit cruciatus. Aurum in fornace purgatum ignem gehennæ non timet. Ideo tanquam purgatus igne tribulationis beatissimus martyr securus dicit, *Judica me, Deus*. Quidquid in me inveneris bonum, judica. Donasti mihi quod tibi placeat; inveni in me, et judica me. Non me tenuit dulcedo sæculi, non me a te detorquet tribulatio sæculi. *Judica me, et discerne causam meam de gente non sancta*. Multi patiuntur tribulationes; parem habent pœnam, sed parem non ha-

* Emendatus ad r. rm. t. v. et ad Vign.

(*a*) Aliqua hic desiderantur.

(*b*) Alias, inter Vignerianos 30.

(*c*) Eorumdem forte viginti Martyrum, de quibus est sermo superior, qui hunc sermonem 326 in Victorino codice proxime antecedit. Et sane in Theodericensi manuscripto post superiorem illum sermonem subsequitur cento quidam diversis constans Augustini excerptis, cui titulus, « Item « Sermo beati Augustini episcopi, in Natali sanctæ Victoriæ « martyris, » unius scilicet ex viginti Martyribus. Tum isti centoni subjicitur noster hic Sermo 326 cum hoc titulo, « Item Sermo cujus supra, de eodem unde supra. » Consentit vetus codex Remigiensis.

* Castigatus ad cl. r. t. v. et ad Sirm.

(*a*) Alias, ex Sirmondianis 27.

bent causam. Multa mala patiuntur adulteri, multa mala patiuntur malefici, multa mala patiuntur latrones et homicidæ, multa mala patiuntur scelerati omnes, multa mala, inquit, et ego martyr tuus patior : sed *discerne causam meam de gente non sancta*, latronum, homicidarum, scelestorum omnium. Pati talia, qualia ego, possunt : habere talem causam non possunt. Ego in fornace purgor; illi cinerescunt. Et hæretici patiuntur, et plura a se ipsis; et volunt martyres dici. Sed contra illos cantavimus, *Discerne causam meam de gente non sancta*. Non facit martyrem pœna, sed causa.

2. *Crucifixorum cum Domino una pœna fuit, sed dispar causa.* In passione Domini tres cruces erant; una pœna, sed dispar causa. Ad dexteram unus latro, ad sinistram alter latro : in medio judex, inter ambos pendens in cruce, quasi pronuntians de tribunali, audivit unum dicentem, *Libera te, si justus es;* audivit alterum parem suum corripientem et dicentem, *Tu non times Deum? Nos pro malis nostris ista patimur; nam iste justus est.* Malam habebat causam, et discernebat martyrum causam. Quid est enim aliud, *Nos pro malis nostris ista patimur; nam iste justus est?* Quis causam discerneret martyrum a causa impiorum pœnam patientium? Iste, inquit, justus agnoscitur; nos pro nobis patimur, pro malis nostris patimur. *Domine :* vide quid dicat socio pœnæ suæ. Christus pariter pendebat; sed non pariter vilescebat. Agnoscebatur Dominus a pendente. Unum erat crucis consortium; non erat unum præmium. Quid dico? Das Christo præmium, qui dator est præmiorum? *Domine*, inquit, *memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Pendentem videbat, crucifixum videbat; et regnaturum sperabat. *Memento*, inquit, *mei*, non modo, sed *cum veneris in regnum tuum.* Multa, inquit, mala feci, requiem celerem non mihi spero : sufficiant tormenta mea usque ad adventum tuum. Modo torquear; cum veneris, tunc mihi parce. Ille se differebat, sed Christus paradisum non petenti offerebat. *Memento mei :* sed quando? *Cum veneris in regnum tuum.* Et Dominus : *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII, 39, 43). Discipuli mei dimiserunt me, discipuli mei desperaverunt de me; et tu in cruce cognovisti me, non contempsisti moriturum, sperasti regnaturum : *Hodie mecum eris in paradiso.* Non a te recedo. Discreta est causa; numquid pœna? Bona ergo vox, *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta.* Omnes qui vivimus in hoc sæculo, laboremus ut bonam causam habeamus : ut si quid nobis acciderit in hoc sæculo, cum bona causa hinc exeamus.

SERMO CCCXXVIII * (a).

In Natali Martyrum.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christus prior passus patiendi virtutem martyribus dedit.* In Psalmo diximus Domino Deo nostro, *Pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Pretiosa est mors sanctorum martyrum; quia pretium eorum est sanguis Domini ipsorum. Passus est enim passione sua, quia erant passuri post ipsum. Præcessit ipse, et secuti sunt multi. Valde enim erat aspera via; sed fecit ipsam lenem, quando ipse ante omnes transivit. Ideo cæteri non timuerunt transire, quia ipse prior transivit. Mortuus est enim, et terruit discipulos suos. Resurrexit, et abstulit illis timorem, et dedit amorem. Quando enim mortuus est Christus, trepidaverunt discipuli, et putaverunt quod periit. Quando secuti sunt, ibi videte gratiam Dei. Tunc latro credidit, quando discipuli trepidaverunt. Erat enim unus latro in cruce cum illo, sicque in illum credidit, ut diceret, *Domine, in mente me habe, dum veneris in regnum tuum* (*Luc.* XXIII, 42). Quis illum docebat, nisi qui juxta illum pendebat? Erat enim illi fixus a latere : sed habitabat in corde.

2. *Martyres quomodo veraces, si omnis homo mendax. Martyr græce, Testis latine.* In isto autem psalmo, ubi diximus, *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus :* ibi scriptum est et quod audistis, *Ego dixi in ecstasi mea, Omnis homo mendax* (*Psal.* CXV, 15, 11).

CAPUT II. — Quid dicimus, fratres? *Omnis homo mendax.* Ergo et martyres mendaces fuerunt? Si autem martyres veraces fuerunt; quomodo verum est, *Omnis homo mendax?* Scriptura dicit, *Omnis homo mendax.* Si dixerimus, Veraces erant martyres; Scripturam facimus mendacem. Si autem verum dixit Scriptura, quia *omnis homo mendax;* ergo martyres mendaces fuerunt. Quomodo ergo habemus ostendere et Scripturam veracem et martyres veraces? An forte martyres non fuerunt homines? Si autem erant homines, quomodo verum est, *Omnis homo mendax?* Quid ergo faciemus? Laborabimus, ut ostendamus vobis quia et Scriptura vera est, et *omnis homo mendax;* et martyres veraces fuerunt, quia pro veritate mortui sunt? Ideo enim sunt martyres, quia pro veritate passi sunt. Martyr enim est verbum græcum, et latine Testis dicitur. Si ergo veri testes fuerunt, vera dixerunt; et vera dicendo coronas acceperunt. Si autem testes falsi fuerunt, quod absit, non ad coronas, sed ad pœnas ierunt : quia scriptum est, *Testis falsus non erit impunitus* (*Prov.* XIX, 5). Ergo ostendamus illos veraces. Jam ipsi se ostenderunt, quando pro veritate etiam mori voluerunt. Quomodo ergo verax est Scriptura, quæ dicit, *Omnis homo mendax?* Rogemus Dominum nostrum Jesum Christum; et ipse nobis solvet istam quæstionem. Unde habet illam nobis solvere? De Evangelio, de quo modo loquebamur, quando vobis legebatur.

CAPUT III. — 3. *Veraces martyres, quia in eis Spiritus Dei loquebatur.* Audistis enim, quando legebatur Evangelium, quia martyribus dicebat Dominus Jesus : *Cum tradent vos, nolite cogitare quid loquamini, aut quid dicatis, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis* (*Matth.* X, 19 et

* Non reperimus nisi apud Lov.
(a) Alias, de Diversis 117.

20). Quia si vos loquimini, mendacium dicitis : quia *omnis homo mendax*. Vidit ergo ipse Dominus, quia *omnis homo mendax*, et dedit martyribus Spiritum suum; ut non ipsi loquerentur, sed Spiritus ejus : ut non essent mendaces, sed ut essent veraces. Ecce quare veraces fuerunt; quia non ipsi loquebantur, sed Spiritus ejus. Et modo quod vobis loquimur, si de nostro loquimur, mendacium dicimus. Si autem sunt Spiritus Dei, quæ vobis dicimus, ideo vera sunt. Et vos proficite : nolite de vestro velle loqui, si vultis vera loqui; ut non remaneatis homines mendaces, sed sitis filii Dei veraces.

CAPUT IV. — 4. *Pro veritate pati, martyrum est; pro falsitate, etiam impiorum. Causa patientiæ bona eligatur.* Omnes hæretici etiam pro falsitate patiuntur, non pro veritate : quia mentiuntur contra ipsum Christum. Omnes Pagani, impii quæcumque patiuntur, pro falsitate patiuntur. Nemo ergo se extollat et glorietur de passione, sed prius ostendat linguæ suæ veritatem. Tu ostendis pœnam, ego quæro causam. Tu dicis, Sum passus : ego dico quare sis passus. Nam si attendamus solas passiones, coronantur et latrones. Numquid audet dicere ille : Tanta et tanta passus sum? Quare? Quia dicitur illi : Propter facta tua mala; ideo malam habuisti pœnam, quia prius malam habuisti causam. Si de passione gloriandum est; potest et ipse diabolus gloriari. Videte quanta patitur, cujus ubique templa evertuntur, cujus ubique idola franguntur, cujus ubique sacerdotes et arreptitii cæduntur. Numquid potest dicere : Et ego martyr sum, quia tanta patior! Ergo homo Dei prius sibi eligat causam, et securus accedat ad pœnam. Quia si in bona causa accedit ad pœnam, post pœnam accipiet et coronam.

CAPUT V. — 5. *Judicii futuri certitudo. Resurrectio cujusque cum causa sua. Damnatorum acriores pœnæ post resurrectionem.* Ergo *in memoria æterna erit justus, et ab auditu malo non timebit* (*Psal.* CXI, 7). Venit enim judex omnium vivorum et mortuorum, sicut in Evangelio legimus. Et verum est, quoniam ista quæ modo videmus, non erant quando futura dicebantur. Quod videtis modo prædicari nomen Christi per omnes gentes, converti homines ad unum Deum, dimitti idola, dimitti dæmonia, everti templa, frangi simulacra; omnia ista nondum erant, tamen dicebantur, et modo videntur. In quibus ergo Litteris scripta sunt ista, quæ jam videmus (tunc autem scripta sunt, quando non videbantur, sed futura promittebantur), in ipsis Litteris legimus quod nondum venit. Nondum enim venit dies judicii, nondum venit resurrectio mortuorum, nondum venit judicaturus, qui prius venerat judicandus. Judicatus injuste, judicaturus juste. Differens potentiam, cum vult ostendere patientiam. Venturus est ergo, et quomodo se promisit esse venturum cum Angelis suis, sic veniet et apparebit in claritate omnibus etiam resurgentibus.

CAPUT VI. — Unusquisque enim resurrecturus est cum causa sua. Qualis enim modo cum moritur, recipitur in carcerem, talis procedit ad judicem. Modo opus est ut componat causam suam, inclusus non potest. Qui ergo bonas habent causas, recipiuntur in requiem : qui autem malas habent causas, recipiuntur in pœnas. Sed majores pœnas passuri sunt, cum resurrexerint : in quarum comparatione tales sunt istæ quas patiuntur qui mortui sunt homines mali, qualia sunt somnia hominum qui torquentur in somnis. Animæ namque eorum patiuntur, caro non patitur. Major autem cruciatus est, si vigilans torqueatur.

CAPUT VII. — Ergo cum resurrexerint omnes, et apparuerint ante judicem justum, sicut ipse prædixit, separabit eos sicut pastor separat oves ab hædis : hædos ponet ad sinistram, oves autem ad dexteram. Et dicet his qui ad dexteram sunt : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Ad istam vocem gaudent dexteri, gaudent justi. Illis autem qui sunt a sinistra dicturus est : *Ite in ignem æternum cum diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 32, 33, 34, 41). Ab hoc auditu malo justus non timebit.

6. *Martyrum beatitudo et gloria post resurrectionem major* Nondum ergo receptis fructibus [1] suis, beati sunt modo sancti martyres, quoniam cum Christo sunt animæ eorum. Quid autem paretur illis in resurrectione, quis potest verbis explicare? *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I *Cor.* II, 9). Si tanta bona quæ accepturi sunt fideles boni, nemo explicat verbis; non sine causa talia illis præmia præparantur, qui usque ad sanguinem pro veritate certaverunt. Non eos mundus illexit, non eos terror fregit, non tormenta vicerunt, non blanditiæ deceperunt. Corpora ipsa sua habebunt magna ornamenta, in quibus passi sunt magna tormenta.

SERMO CCCXXIX * (*a*).

In Natali Martyrum.

1. *Pretiosa mors Martyrum empta pretio mortis Christi.* Per tam gloriosa sanctorum martyrum gesta, quibus ubique floret Ecclesia, ipsis oculis nostris probamus quam verum sit quod cantavimus, quia *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* : quando et in conspectu nostro pretiosa est, et in conspectu ejus, pro cujus nomine facta est. Sed pretium mortium istarum mors est unius. Quantas mortes emit unus moriens, qui si non moreretur, granum frumenti non multiplicaretur? Audistis verba ejus cum appropinquaret passioni, id est, cum nostræ appropinquaret redemptioni : *Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum affert* (*Joan.* XII, 24 *et* 25). Egit enim in cruce grande commercium; ibi solutus est sacculus pretii nostri : quando latus ejus apertum est lancea percussoris, emanavit inde pretium totius orbis. Empti sunt fideles et martyres : sed martyrum fides

[1] Forte, *corporibus*.
* Emendatus ad cl. r. t. v. et ad Vign.
(*a*) Alias, inter Vignerianos 33.

probata est; testis est sanguis. Quod illis impensum est, reddiderunt, et impleverunt quod ait sanctus Joannes: *Sicut Christus pro nobis animam suam posuit, sic et nos debemus pro fratribus animas ponere* (I *Joan.* III, 16). Et alibi dicitur: *Ad mensam magnam sedisti, diligenter considera quæ apponuntur tibi, quoniam talia te oportet præparare* (*Prov.* XXIII, 1, 2). Mensa magna est, ubi epulæ sunt ipse dominus mensæ. Nemo pascit convivas de se ipso: hoc facit Dominus Christus; ipse invitator, ipse cibus et potus. Agnoverunt ergo martyres quid comederent et biberent, ut talia redderent.

2. *Martyres non ex se, sed ex Dei gratia victores.* Sed unde talia redderent, nisi ille daret unde redderent, qui prior impendit? Unde et Psalmus, ubi scriptum cantavimus, *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus,* quid nobis commendat? Consideravit illic homo quanta accepit a Deo; circumspexit quanta munera gratiæ Omnipotentis qui eum creavit, qui perditum quæsivit, qui invento veniam dedit, qui pugnantem infirmis viribus juvit, qui se periclitanti non subtraxit, qui vincentem coronavit, qui præmium se ipsum dedit: consideravit hæc omnia, et exclamavit, et dixit, *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Nolebat esse ingratus, rependere volebat, et quid rependeret non habebat. Non dixit, *Quid retribuam Domino* pro omnibus quæ tribuit mihi; sed, *pro omnibus quæ retribuit mihi?* Non tribuit, sed retribuit. Si retribuit, aliquid nos impenderamus. Plane impenderamus mala nostra, retribuit bona sua: retribuit enim bona pro malis, cum nos retribuerimus mala pro nobis. Quærit ergo quid retribuat; angustias patitur, unde debitum solvat non invenit: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Et quasi invenerit quod retribueret, *Calicem*, inquit, *salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo* (*Psal.* CXV, 15, 12, 13). Quid est hoc? Certe reddere cogitabat. Adhuc quærit accipere: *Calicem salutaris accipiam.* Quis est calix iste? Calix passionis amarus et salubris: calix quem nisi prius biberet medicus, tangere timeret ægrotus. Ipse est calix iste: agnoscimus in ore Christi calicem istum dicentis, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (*Matth.* XXVI, 39). Nam et Filii Zebedæi per matrem suam quæsierunt excelsa loca, ut unus eorum sederet a dextris, alius a sinistris: quibus ille ait, *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum* (*Id.* XX, 22)? Altitudinem quæritis? Per vallem venitur ad montem. Sedem quæritis claritatis? Prius bibite calicem humilitatis. De ipso calice dixerunt martyres, *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.* Non ergo times ne ibi deficias? Non, inquit. Quare? Quia *nomen Domini invocabo.* Quomodo vincerent martyres, nisi ille in martyribus vinceret, qui dixit, *Gaudete, quoniam ego vici sæculum* (*Joan.* XVI, 33)? Imperator cœlorum regebat mentem et linguam eorum, et per eos diabolum in terra superabat, et in cœlo martyres coronabat. O beati qui sic biberunt calicem istum! finierunt dolores, et acceperunt honores. Attendite ergo, charissimi: quod oculis non potestis, mente et animo cogitate, et videte quia *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.*

SERMO CCCXXX * (*a*).

In Natali Martyrum (*b*).

1. *Sermonis exordium.* Beatorum solemnitas martyrum, et exspectatio Sanctitatis vestræ de nobis sermonem flagitat. Intelligimus enim nos quod huic diei congruit disputare debere. Hoc vultis, hoc volumus: hoc faciat in cujus manu sunt et nos et sermones nostri; donet facultatem, qui tribuit voluntatem (*c*). In hoc enim martyres flagraverunt: invisibilium enim amore succensi visibilia contempserunt. Quid amavit in se, qui contempsit et se, ne perderet se? Templa enim Dei erant, et Deum verum in se habitare sentiebant; ideo falsos deos non colebant. Audierant, sitienter hauserant, medullisque intimis cordis tradiderant, sibique quodam modo invisceraverant quod Dominus dixit, *Si quis vult venire post me? neget semetipsum. Neget*, inquit, *semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* (*Matth.* XVI, 24). Hinc aliquid volo dicere, et terret me vestra intentio, jubet oratio.

2. *Negare se quomodo debeat Christi discipulus.* Quid est, rogo vos, *Si quis vult post me venire, neget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me?* Intelligimus quid est, *Tollat crucem suam;* sustineat tribulationem suam: *tollat* enim est ferat, sufferat. Patienter, inquit, accipiat omnia quæ patitur propter me. *Et sequatur me.* Quo? Quo eum novimus isse post resurrectionem. Ascendit enim in cœlum, et sedet ad dexteram Patris. Ibi nos etiam collocavit. Interim præcedat spes, ut sequatur res. Quomodo debeat præcedere spes, noverunt qui audiunt, Sursum cor. Restat autem quærere, quantum adjuvat Dominus, et discutere, et illo aperiente intrare, et illo donante invenire, et vobis quod invenire potuerimus depromere, quid sit quod ait, *Neget se.* Quomodo negat se qui amat se? Ita vero rationis est, sed humanæ: homo mihi dicit, Quomodo negat se qui amat se? Sed dicit Deus homini, Neget se, si amat se. Amando enim se, perdit se: negando se, invenit se. *Qui amat*, inquit, *animam suam, perdet eam* (*Joan.* XII, 25). Jussit qui novit quid jubeat, quia scit consulere qui novit instruere, et novit reparare qui dignatus est creare. *Qui amat, perdat.* Luctuosa res est perdere quod amas. Sed interdum et agricola perdit quod seminat. Profert, spargit, abjicit, obruit. Quid miraris? Iste contemptor et perditor avarus est messor. Quid factum sit, hiems et æstas probavit; ostendit tibi gaudium metentis consilium seminantis.

* Emendatus ad d. r. t. v. et ad Sirm.

(*a*) Alias, inter Sirmondianos 29.

(*b*) Hunc Beda nondum vulgatus ad Galat. II appellat sermonem « de *Qui amat animam suam, perdet eam.* » Florus ibidem sermonem « de Verbis Domini. » Cæterum hunc et alios quosdam antecedentes ac subsequentes de Natali Martyrum, qui ex lectionariis editi fuerunt sermones, haud quaquam integros esse ostendit sæpe scissa et non satis constans orationis series.

(*c*) Forte aliqua hic prætermissa.

Ergo *qui amat animam suam, perdet eam.* Qui fructum in ea quærit, seminet eam. Hoc est ergo neget se, ne perverse eam amando perdat se.

3. *Amor sui perversus, verius est sui contemptus. Pecuniæ amor usque ad animæ contemptum.* Nemo enim est qui non se amet; sed rectus amor est quærendus, perversus cavendus. Quisquis enim dimisso Deo amaverit se, Deumque dimiserit amando se, non remanet nec in se, sed exit et a se. Exit exsul pectoris sui, contemnendo interiora, amando exteriora. Quid dixi? Omnes qui mala faciunt, nonne conscientiam suam contemnunt? Ponit autem modum iniquitati suæ, quisquis erubuerit conscientiæ suæ. Ergo quia contempsit Deum ut amaret se, amando foris quod non est ipse, contempsit et se. Videte, audite Apostolum huic sensui testimonium perhibentem: *In novissimis*, inquit, *temporibus instabunt tempora periculosa.* Quæ sunt tempora periculosa? *Erunt homines se ipsos amantes.* Hoc est caput mali. Videamus ergo si remanent vel in se, amando se; videamus, audiamus quod sequitur: *Erunt*, inquit, *homines se ipsos amantes, amatores pecuniæ* (II *Tim.* III, 1, 2). Ubi es qui te amabas? Nempe foris es. Rogo te, pecunia numquid tu es? Nempe qui neglecto Deo amasti te, amando pecuniam deseruisti et te. Prius deseruisti, postea perdidisti. Fecit enim amor pecuniæ ut perderes te. Mentiris propter pecuniam: *Os quod mentitur, occidit animam* (*Sap.* I, 11). Ecce cum quæris pecuniam, perdidisti animam tuam. Profer trutinam veritatis, non cupiditatis: profer stateram, sed veritatis, non cupiditatis; profer, obsecro te, et pone in una parte pecuniam, in altera animam. Jam tu appendis, et ex cupiditate fraudulentos digitos adhibes; vis ut mergat pars quæ habet pecuniam. Pone, noli appendere: fraudem vis facere contra te; video quid agas. Præponere vis pecuniam animæ tuæ; mentiri propter illam, perdere istam. Pone, Deus appendat; qui nescit falli, nec fallere, ipse appendat. Ecce ipse appendit; vide appendentem, audi renuntiantem: *Quid prodest homini, si totum mundum lucretur?* Vox divina est, vox est appendentis, nec fallentis; renuntiantis, admonentis. Tu in una parte pecuniam ponebas, et in altera animam; vide ubi posuisti pecuniam. Quid respondet qui appendit? Tu pecuniam posuisti: *Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur* (*Matth.* XVI, 26)? Animam autem appendere volebas cum lucro: appende cum mundo. Volebas eam perdere, ut abs te acquireretur terra: plus habet ista ponderis, quam cœlum et terra. Sed facis hoc, quia dimittendo Deum, et amando te, existi et a te; et alia jam, quæ sunt forinsecus, pluris æstimas quam te. Redi ad te: sed iterum sursum versus cum redieris ad te, noli remanere in te. Prius ab his quæ foris sunt redi ad te, et deinde redde te ei qui fecit te, et perditum quæsivit te, et fugitivum invenit te, et aversum convertit te ad se. Redi ergo ad te, et vade ad illum qui fecit te. Imitare filium illum juniorem; quia forte tu es. Populo dico, non uni homini; etsi omnes me [1] audire possint, non dico uni, sed humano generi. Redi ergo, esto filius ille junior, qui sua substantia vivens prodige dispersa et perdita eguit, porcos pavit, fame fatigatus respiravit, recoluit memoria patrem suum. Et quid de illo Evangelium dicit? *Et reversus ad semetipsum.* Qui dimiserat et semetipsum, reversus ad semetipsum, videamus si remanserit in semetipso. *Reversus in semetipsum dixit, Surgam.* Ergo ceciderat. *Surgam*, inquit, *et ibo ad patrem meum.* Ecce jam negat se, qui invenit se. Quomodo negat? Audite: *Et dicam illi, Peccavi*, inquit, *in cœlum, et coram te.* Negat se. *Jam non sum dignus vocari filius tuus.* (*Luc.* XV, 11-19). Ecce quod sancti martyres fecerunt. Contempserunt ea quæ foris erant; omnes illecebras hujus sæculi, omnes errores atque terrores, quidquid libebat, quiquid terrebat, totum contempserunt, totum calcaverunt. Venerunt et ad se, et attenderunt se; invenerunt se in se, displicuerunt sibi: ad eum cucurrerunt, a quo formarentur, in quo reviviscerent, in quo remanerent, in quo periret quod ipsi per semet ipsos esse cœperant, et hoc maneret quod in eis ipse condiderat. Hoc est negare se ipsum.

4. *Petri timor audita futura passione Christi. Negare se quid.* Hoc Petrus apostolus nondum poterat capere, quando Domino nostro Jesu Christo suam prænuntianti passionem ait: *Absit a te, Domine, non fiet istud.* Timebat ne vita moreretur. Modo, cum sanctum Evangelium legeretur, audistis quid beatus Petrus responderit Salvatori passionem suam pro nobis prænuntianti, et quodam modo promittenti. Captivus contradicebat Redemptori. Quid agis, Apostole? quomodo contradicis? quomodo dicis, *Non fiet istud*? Ergo Dominus non est passurus? Scandalum tibi verbum crucis: pereuntibus stultitia est. Redimendus es, et mercatori contradicis? Dimitte patiatur: novit quid agat, novit quare venerit, novit quomodo te quærat, novit quomodo te inveniat. Noli docere magistrum tuum; quære de latere ipsius pretium tuum. Audi tu potius corrigentem: tu noli velle corrigere; perversum est, præposterum est. Audi quid dicat: *Vade post me.* Et quia ille dixit, dico; verbum Domini non tacebo, nec Apostolo contumeliam facio. Dominus Christus ait, *Vade post me, satanas* (*Matth.* XVI, 22, 23). Quare satanas? Quia vis ire ante me. Non vis esse satanas? Vade post me. Si enim vadis post me, sequeris me: si sequeris me, tolles crucem tuam, nec mihi eris consiliarius, sed discipulus. Nam unde expavisti, Domino mortem suam prænuntiante? unde expavisti, nisi quia et tu mori timuisti? Mori timendo, non te negasti, te male amando, ipsum negasti. Sed postea beatus Petrus apostolus, postquam ter negavit Dominum, culpam illam flendo delevit: resurgente Domino confirmatus, ædificatus, pro illo mortuus est, quem mori metuendo negaverat; confitendo mortem invenit, sed mortem inveniendo vitam apprehendit. Et ecce jam Petrus non moritur; præter-

[1] Sirmondus, *etsi omnes non me*, etc. Abest, *non*, a Mss.

fit omnis timor, nullæ illi ulterius lacrymæ, omnia recesserunt, manet beatus cum Christo. Calcavit enim omnes foris illecebras, minas atque terrores: negavit se, tulit crucem suam, et secutus est Dominum. Audi et apostolum Paulum negantem se: *Mihi*, inquit, *absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi per quem mundus mihi crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* VI, 14). Adhuc audi negantem se: *Vivo*, inquit, *non ego*. Aperta sui negatio: sed jam sequitur gloriosa Christi confessio, *vivit vero in me Christus* (*Id.* XI, 20). Quid est ergo, Nega te? Noli tu ipse vivere in te. Quid est, Noli tu ipse vivere in te? Noli facere voluntatem tuam, sed illius qui habitat in te.

SERMO CCCXXXI * (a).

In Natali Martyrum (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Amare et perdere animam suam, duobus modis intelligitur.* Illa evangelica tuba, quando ait Dominus, *Qui amat animam suam, perdet illam; et qui perdiderit illam propter me, inveniet eam* (*Matth.* X, 39, *et Joan.* XII, 25), ad prælium accensi sunt martyres; et vicerunt, quia non de se, sed de Domino præsumpserunt. *Qui amat animam suam, perdet illam.* Duobus modis intelligi potest, quod dictum est, *Qui amat animam suam, perdet illam.* Si amas illam, perdis eam. Et alio modo: Noli amare, ne perdas. Prior modus istum habet sensum: Si amas, perde illam. Si amas ergo illam, si amas, perde illam. Hic semina illam, et in cœlo metes illam. Agricola triticum si non perdit in semine, non amat in messe. Alius modus sic habet: Noli amare illam, ne perdas illam. Videntur sibi amare animas suas, qui timent mori. Animas suas martyres si sic amassent, sine dubio perdidissent. Quid enim prodesset tenere animam in hac vita, et perdere in futura? quid prodesset tenere animam in terra, et perdere in cœlo? Et quid est ipsam tenere? quamdiu tenere? Quod tenes, perit a te: si perdis, invenis in te. Ecce tenuerunt animas suas martyres. Et quomodo essent martyres, si semper tenuissent? Sed ecce si tenuissent, numquid usque in hodiernum vixissent? Si negando Christum suas in hac vita animas tenuissent, nonne olim ex hac vita transissent, et animas utique perdidissent?

CAPUT II. — Sed quia Christum non negaverunt; transierunt de hoc mundo ad Patrem. Quæsierunt Christum, confitendo; tenuerunt, moriendo. Magno itaque lucro perdiderunt animas suas; fenum perdentes: coronam promerentes: coronam, inquam, promerentes, et vitam sine fine tenentes.

2. *Martyrem non facit pœna, sed causa. Morientes propter Christum, non Christo, sed sibi consuluerunt.* Fit denique, imo factum est in eis, quod Dominus subsequenter adjunxit, *Et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. Qui perdiderit*, inquit, *propter me.* Tota causa ibi est. *Qui perdiderit*, non quomodocumque, non qualibet causa, sed *propter me.* Illi enim in prophetia jam dixerant martyres, *Propter te mortificamur tota die* (*Psal.* XLIII, 22). Propterea martyrem non facit pœna, sed causa.

CAPUT III. — Quando Dominus passus est, tres cruces causa discrevit. Inter duos latrones crucifixus erat: hinc et inde facinorosi confixi, in medio ipse. Et tanquam illud lignum tribunal esset, insultantem damnavit, confitentem coronavit. Quid faciet judicaturus, si hoc potuit judicatus? Jam ergo discernebat cruces. Nam, si pœna interrogaretur, similis erat Christus latronibus. Sed si interroget quis crucem, quare crucifixus est Christus; respondet nobis, Propter vos. Dicant ergo illi et martyres: Et nos mortui sumus propter te. Ipse propter nos, nos autem propter illum. Sed ipse propter nos, ut conferret nobis beneficium: nos autem propter illum, non ad impertiendum illi beneficium. Proinde nobis in utroque consultum est: et quod manat ex illo, venit ad nos; et quod fit propter illum, redit ad nos. Ipse est enim de quo dicit anima, quæ lætatur in Domino: *Dixi Domino, Deus meus es tu; quoniam bonorum meorum non eges* (*Psal.* XV, 2). Quid enim est, *bonorum meorum*, nisi a te datorum? Et quomodo eget aliquo bono, a quo datur omne bonum?

CAPUT IV. — 3. *Dona Dei bonis et malis communia. Proprium servatur bonis.* Dedit nobis naturam, ut essemus: dedit animam, ut viveremus: dedit mentem, ut intelligeremus: dedit alimenta, ut mortalem vitam sustentaremus: dedit lucem de cœlo, fontes de terra. Sed hæc omnia communia dona sunt bonorum et malorum. Si hæc dedit et malis, nihil ergo proprium servat bonis? Servat plane. Et quid est illud quod servat bonis? *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* Quod enim in cor hominis ascendit, infra cor hominis erat: ideo in cor ascendit, quia supra illud est cor quo ascendit. Quod servat bonis, cor illuc ascendit. Non quod ascendit in cor tuum, sed quo ascendit cor tuum, hoc tibi servat Deus. Noli surdus audire, Sursum cor. Quod ergo oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; oculus non vidit, quia non est color; auris non audivit, quia non est sonus; nec in cor ascendit, quia non est terrena cogitatio. Sic intelligite, *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I *Cor.* II, 9).

CAPUT V. — 4. *Deus ipse bonorum præmium erit.* Adhuc quid hoc sit forsitan quæretis a me. Illum interrogate, qui cœpit in vobis habitare. Dico tamen et ego quod inde sentio. Hoc enim vos quæritis quid Deus proprium servat bonis, si tanta largitur et malis et bonis. Et cum dicerem, *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit*, non desunt qui dicant, Putas quid est? Ecce quid est quod servat Deus solis bonis, quos tamen ipse fecerit bo-

* Emendatus ad r. et ad Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 100.

(*b*) Sic in Flori Collectione appellatur, ad Rom. VIII, et I Cor. II. In Lovaniensium autem editione et in Regio codice additur, « Fabiani et Sebastiani: » puta quod in eorum martyrum solemnitate legi soleret; quamvis non ipsa die januarii 20, sed æstivo tempore, uti ex conclusione patet, dictus fuerit.

nos : ecce quid est. Breviter præmium nostrum definitum est per prophetam : *Ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi plebs* (*Levit.* XXVI, 12 ; II *Cor.* VI, 16). *Ero illorum Deus :* præmium nobis se ipsum promisit. Quære aliud, si inveneris melius. Si dicerem, Promisit aurum ; gauderes : se promisit, et tristis es? Si dives Deum non habet, quid habet? Nolite aliquid a Deo quærere ; nisi Deum. Gratis amate, se solum ab illo desiderate [1]. Nolite timere inopiam : dat se ipsum nobis, et sufficit nobis. Det se ipsum nobis, et sufficiat nobis. Philippum apostolum audite in Evangelio : *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis* (*Joan.* XIV, 8).

CAPUT VI. — 5. *Avari martyres auri.* Quid ergo miramini, fratres, si amatores Dei martyres tanta pertulerunt, ut acquirerent Deum? Amatores auri videte quanta patiantur. Hiemalibus asperitatibus se navigando committunt : sic fervent avaritia, ut nulla formident frigora ; jactantur ventis, suspenduntur et deprimuntur fluctibus; ineffabilibus periculis usque ad mortem agitantur. Dicant et ipsi auro, *Propter te mortificamur tota die.* Dicant martyres Christo, *Propter te mortificamur tota die.* Vox quidem est similis : sed causa est valde dissimilis. Ecce utrique dixerunt, isti Christo, illi auro, *Propter te mortificamur tota die.* Respondeat Christus suis martyribus, Si moriemini pro me, et vos invenietis et me. Respondeat autem aurum avaris, Si naufragaveritis pro me, et vos perdetis et me. Amantes ergo et imitantes; non inaniter amantes, sed amantes et imitantes, dies martyrum celebremus, et æstus istos nostros, gaudiorum refrigerio mitigemus. Cum illis enim sine fine regnabimus, si eos fideliter et non inaniter diligamus.

SERMO CCCXXXII * (*a*).

In Natali Martyrum (*b*).

1. *Martyres unde amici Christi. Diligere invicem jubemur propter regnum Dei.* Quando honorem martyribus exhibemus, Christi amicos honoramus. Quæritis quæ causa eos amicos Christi fecerit? Ipse Christus ostendit : ait enim, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem.* Diligunt invicem qui histriones simul spectant, diligunt invicem qui simul se in popinis inebriant, diligunt invicem mala sibi conscientia sociati. Cum ergo dixisset Christus, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*, debuit distinguere dilectionem. Fecit utique : audite. Cum enim dixisset, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem;* mox addidit *sicut ego dilexi vos.* Sic diligite invicem, propter regnum Dei, propter vitam æternam. Amate simul, sed me. Amaretis invicem, si simul diligeretis histrionem : magis diligite invicem, simul amando eum qui displicere [2] non potest, Salvatorem.

2. *Quantum diligere invicem præcipimur.* Accessit adhuc Dominus, et decuit adhuc : tanquam diceremus ei, Et quomodo nos dilexisti, ut sciamus et nos quemadmodum nos diligere debeamus? Audite : *Majorem hac charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis* (*Joan.* XV, 12, 13). Sic diligite invicem, ut unusquisque animam suam ponat pro cæteris. Hoc enim martyres fecerunt, quod et ipse Joannes evangelista in Epistola sua dicit : *Sicut Christus animam suam pro nobis posuit, sic et nos debemus animas nostras pro fratribus ponere* (I *Joan.* III, 16). Acceditis ad mensam potentis : nostis fideles ad quam mensam acceditis : recolite Scripturam dicentem, *Cum accedis ad mensam potentis, scito quoniam oportet te talia præparare* (*Prov.* XXIII, 1, 2). Ad quam mensam potentis accedis? Qui tibi exhibet se ipsum, non mensam coquorum arte conditam : exhibet tibi Christus suam mensam, scilicet semetipsum. Accede ad hanc mensam, et saturare. Esto pauper, et saturaberis. *Edent pauperes, et saturabuntur* (*Psal.* XXI, 27). *Scito quoniam talia te oportet præparare.* Ut intelligas, Joannem expositorem attende. Forte enim nesciebas quid sit, *Cum accedis ad mensam potentis, scito quoniam talia te oportet præparare.* Audi expositorem : *Sicut Christus animam suam pro nobis posuit, sic et nos debemus* talia præparare. Quid est, talia præparare? *Animas pro fratribus ponere.*

3. *Charitas Dei donum.* Ut saturareris, pauper accessisti : unde talia præparabis? Ab ipso qui te invitavit pete, ut habeas unde illum pascas. Nisi ipse tibi dederit, nihil habebis. Sed habes jam aliquid charitatis? Nec hoc tibi imputes : *Quid enim habes quod non accepisti* (I *Cor.* IV, 7)? Habes jam aliquid charitatis? Pete ut augeat, pete ut perficiat, quousque pervenias ad illam mensam, qua major in hac vita non est. *Majorem hac charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis.* Accessisti pauper, recedis dives : imo non recedis, sed manendo dives eris. Ab illo martyres acceperunt quod pro illo passi sunt : credite ; ab illo acceperunt. Paterfamilias dedit illis unde illum pascerent. Ipsum habemus, ab ipso petamus. Et si accipere minus digni sumus, per amicos ipsius, qui eum de ipsius dono paverunt, petamus. Orent ipsi pro nobis, ut donet et nobis. Et ut plus habeamus, de cœlo accipimus. Joannem audi præcursorem ipsius, *Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cœlo* (*Joan.* III, 27). Ergo et quod habemus, de cœlo accepimus; et ut plus habeamus, de cœlo accipimus.

4. *Fornicatores non esse intraturos in cœlestem civitatem.* Ipsa est civitas [1], quæ de cœlo descendit : tales simus, ut intremus in eam. Audistis enim quales intrent, quales non intrent. Nolite esse tales, quales non intraturos audistis; maxime fornicatores. Nam

[1] Florus, *Gratis amabitis, si solum Deum ab illo desiderabitis.*

[2] Sic meliores Mss. At Sirmondus, *dispicere.*

* Emendatus ad d. r. t. v. et ad Sirm.

(*a*) Alias, inter Sirmondianos 28.

(*b*) Citatur a Beda ad I Cor. VII.

[1] Sirmondus : *Ipsa est charitas.* At Mss. : *Ipsa est civitas* : aptius profecto ad subsequentia verba, quæ respicere videntur lectionem Apocalypsis, cap. 21. Sed revera minus cohæreret cum verbis superioribus ; quod argumento est sermonem in [illegible], e quibus [illegible], non totum exhiberi.

cum Scriptura commemorasset eos qui non intrabunt, ibi etiam nominavit homicidas : non expavistis. Nominavit fornicatores (*Galat.* vi, 19-21) : audivi quia pectora tutudistis. Ego audivi, ego audivi, ego vidi : et quod nea vidi in cubilibus vestris, vidi in sonitu, vidi in pectoribus vestris, quando tutudistis pectora vestra. Ejicite inde peccatum : nam pectora tundere, et hæc eadem facere, nihil est aliud quam peccata pavimentare (*a*). Fratres mei, filii mei, estote casti, amate castitatem, amplectimini castitatem, diligite munditiam : quia Deus auctor munditiæ in templo suo, quod estis vos, eam quærit; procul a templo expellit immundos. Sufficiant vobis uxores vestræ, quia sufficere vos vultis uxoribus vestris. Non vis ab illa fiat aliquid præter te : noli facere aliquid præter ipsam. Tu dominus es, illa ancilla : Deus fecit utrumque. *Sara*, inquit Scriptura, *obsequebatur Abrahæ, dominum eum vocans* (I *Petr.* iii, 6). Verum est; istis tabulis subscripsit episcopus : ancillæ vestræ sunt uxores vestræ, domini estis uxorum vestrarum. Sed quando venitur ad illud negotium, quo sexus discernitur, et sexus sibi uterque miscetur; *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir.* Gaudebas, erigebas te, jactabas te. Bene dixit Apostolus, optime dixit Vas electionis : *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir.* Quia ego sum dominus. Laudasti : audi quod sequitur, audi quod non vis, rogo ut velis. Quid est hoc? Audi : *Similiter et vir;* dominus ille; *similiter et vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier* (I *Cor.* vii, 4). Hoc libenter audi. Vitium tibi tollitur, non dominium : adulteria tua prohibentur, non feminæ subriguntur [1]. Tu vir es, ostende : vir enim a virtute, vel virtus a viro. Habes ergo virtutem? Vince libidinem. *Mulieris,* inquit, *caput vir* (*Id.* xi, 3). Si caput es, duc, et sequatur : sed vide quo ducas. Caput es, duc quo sequatur : sed noli ire quo non vis ut sequatur. Ne in præcipitium ruas, vide ut recto tramite gradiaris. Sic vos parate intrare ad illam novam nuptam, ad illam pulchram, ornatam viro suo, non monilibus, sed virtutibus. Si enim casti, et sancti, et boni intraveritis, membra ipsius novæ nuptæ, beatæ et gloriosæ cœlestis Jerusalem, et vos eritis.

SERMO CCCXXXIII * (*b*).

In Natali Martyrum.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Martyribus data securitas. Patientia a Deo data quomodo nostra est. Panis noster, Christus.* Dominus noster Jesus Christus testibus, id est martyribus suis pro humana fragilitate sollicitis, ne forte eum confitendo atque moriendo perirent, magnam securitatem dedit, dicens, *Capillus de capite vestro non peribit* (*Luc.* xxi, 18). Times ergo ne pereas, cujus capillus non peribit? Si sic custodiuntur superflua tua, in quanta tutela est anima tua? Non perit capillus, qui cum tondetur, non sentis; et perit anima, per quam sentis? Sane multa dura eos passuros esse prædixit, ut prædicendo faceret paratiores, dicerentque illi, *Paratum cor meum* (*Psal.* lvi, 8). Quid est, *paratum cor meum*, nisi, Parata voluntas mea? Paratam ergo habent martyres voluntatem in martyrio : sed *præparatur voluntas a Domino* (*Prov.* viii, 35, *sec.* LXX). Illis autem malis duris atque asperis futuris commemoratis adjecit, *In vestra patientia possidebitis animas vestras* (*Luc.* xxi, 18, 19). *In vestra*, inquit, *patientia.* Non enim esset patientia tua, si non ibi esset et voluntas tua. *In vestra patientia :* sed unde nostra? Nostrum est quod a nobis habetur, nostrum est et quod nobis donatur. Nam si non sit nostrum, non donatur. Quomodo enim aliquid donas, nisi ut ejus sit cui donas? Aperta est illa confessio : *Nonne Deo subjicietur anima mea? Ab ipso est enim patientia mea* (*Psal.* lxi, 6). Dicit nobis ipse, *In vestra patientia.* Dicamus illi et nos, *Ab ipso est patientia mea.* Tuum fecit donando, noli esse ingratus tibi assignando. Nonne in oratione dominica dicimus et nostrum esse quod a Deo est? Quotidie dicimus, *Panem nostrum quotidianum.* Jam dixisti, *nostrum;* et dicis, *da nobis* (*Matth.* vi, 11). Ecce *nostrum*, ecce *da nobis.* Illo dante fit nostrum. Si illo dante fit nostrum, nobis superbientibus fit alienum. Dicis, *nostrum;* et dicis, *da nobis.* Quid ergo tibi assignas, quod non tibi ipse dedisti? *Quid enim habes quod non accepisti* (I *Cor.* iv, 7). Dicis, *nostrum;* et, *da nobis.* Agnosce largitorem, confitere te accipere, ut libenter ille dignetur dare. Quid si non egeres, qui mendicas et superbus es? Annon mendicas, qui panem petis? Panis noster æternus, Christus in Patris æqualitate; panis noster quotidianus, Christus in carne : æternus sine tempore, quotidianus in tempore. Tamen ipse est *panis qui de cœlo descendit* (*Joan.* vi, 41). Fortes sunt martyres, firmi sunt martyres : sed *panis confirmat cor hominis* (*Psal.* ciii, 15).

CAPUT II. — 2. *Paulo merces debita. Eidem prius pro supplicio debito, data gratia.* Jam ergo audiamus Paulum apostolum dicentem, cum passioni appropinquaret, de corona sibi parata præsumentem. *Bonum,* inquit, *certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : de cætero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex; non solum autem mihi, sed et omnibus qui diligunt manifestationem ejus* (II *Tim.* iv, 7 *et* 8). *Reddet*, inquit, *mihi Dominus coronam justus judex.* Debet ergo quod reddet. Reddet ergo justus judex. Non enim opere inspecto potest negare mercedem. Quod opus inspicit? *Bonum certamen certavi*, opus est : *cursum consummavi*, opus est : *fidem servavi*, opus est. *Superest mihi corona justitiæ*, merces est. Sed in mercede tu nihil agis; in opere non solus agis. Corona tibi ab ipso est; opus autem abs te est, sed non nisi ipso adjuvante. Cum autem Paulus apostolus, prius Sau-

[1] Aliquot Mss., *subrogantur.*

* Sic in manuscriptis Lectionariis. At in libris Homiliarum 50 inscribitur, *De Martyribus et de gratia Dei.*

* Emendatus ad tres cl. ad gr. r. rm. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Vide supra serm. 82, n. 11.

(*b*) Alias, 14 inter Homilias 50.

lus, crudelissimus esset et immanissimus persecutor, nihil omnino boni merebatur, imo merebatur plurimum mali : merebatur enim damnari, non eligi. Et ecce subito, cum mala faceret, et mala mereretur, una cœlesti voce prosternitur : persecutor dejicitur, prædicator erigitur. Audi eum hoc ipsum confitentem : *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus; sed misericordiam consecutus sum* (I *Tim*, I, 13). Numquid ibi dixit, *Reddet mihi justus judex? Misericordiam*, inquit, *consecutus sum :* mala merebar, bona accepi. *Non secundum peccata nostra fecit nobis. Misericordiam consecutus sum.* Debita mihi non sunt reddita. Si enim debita redderentur, supplicium redderetur. Non, inquit, accepi quod debebatur : *sed misericordiam consecutus sum. Non secundum peccata nostra fecit nobis.*

CAPUT III. — 3. *Pauli mutatio. Prophetia Jacob in Paulo impleta.—Quantum distat oriens ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras* (*Psal.* CII, 10, 12). *Quantum distat oriens ab occidente :* avertere ab occidente, convertere ad orientem. Ecce unus homo, Saulus et Paulus : Saulus in occidente, Paulus in oriente; persecutor in occidente, prædicator in oriente. Occidunt ibi peccata, oritur inde justitia. In occidente vetus, in oriente novus : in occidente Saulus, in oriente Paulus. Unde hoc Saulo, unde hoc crudeli, unde hoc persecutori, unde hoc non pastori? Ipse enim erat lupus rapax, de tribu Benjamin. Ipse dicit (*Rom.* XI, 1). Dictum autem erat in Prophetia, *Benjamin lupus rapax, mane rapiet prædam, et ad vesperam dividet escas* (*Gen.* XLIX, 27). Prius consumpsit, posterius pavit. Rapiebat, prorsus rapiebat. Legite, rapiebat : legite librum Actuum Apostolorum (*Act.* IX). Litteras a pontificibus acceperat, ut quoscumque inveniret sectantes viam Christi, vinctos adduceret puniendos. Ibat, sæviebat, cædes et sanguinem anhelabat. Ecce rapit : sed adhuc mane est, vanitas sub sole est. Fit ei vespera, quando cæcitate percutitur. Oculi ejus ad hujus mundi vanitatem clauduntur, alii interiores illuminantur. Vas paulo ante perditionis, fit vas electionis : et ecce impletur, *Dividet escas :* divisiones escarum ejus ubique recitantur [1]. Vide quemadmodum dividat escas. Novit quid cui congruat. Dividit; non passim, non confuse erogat. Dividit, hoc est, distribuit, distinguit; non passim, non confuse dispensat. Loquitur sapientiam inter perfectos (I *Cor.* II, 6) : quibusdam vero non valentibus capere solidum cibum, dividens dicit, *Lac vobis potum dedi* (*Id.* III, 2).

CAPUT IV. — 4. *Paulus post Dei gratiam retribuit bona opera.* Ecce hoc facit, qui paulo ante faciebat : quid? Nolo recordari : imo recorder hominis nequitiam, ut approbem Dei misericordiam. A quo patiebatur Christus, patitur pro Christo : fit Paulus ex Saulo; fit verus testis ex falso. Qui spargebat, colligit : qui oppugnabat, defendit. Unde hoc Saulo, quod dicimus? Ipsum audiamus. Quæritis, inquit, unde hoc mihi? Non est, inquit, hoc a me : *Misericordiam consecutus sum.* Non est, inquit, mihi hoc a me : *Misericordiam consecutus sum. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Retribuit enim, sed non mala pro malis : retribuit plane, sed non mala pro malis; retribuit bona pro malis. Quid ergo retribuam? *Calicem salutaris accipiam* (*Psal.* CXV, 12, 13). Certe retribuebas? Accipis : adhuc accipis. Sed modo plane propinquante passione, retribuam bona pro bonis, non bona pro malis. Prius ergo Dominus debebat mala pro malis : noluit autem retribuere mala pro malis, sed retribuit bona pro malis. Retribuendo bona pro malis, invenit quomodo retribueret bona pro bonis.

CAPUT V. — 5. *Bona opera dona Dei. Pauli propria nonnisi mala.* Ecce enim in Paulo, prius Saulo, nihil boni invenit. Cum in illo nihil boni invenisset, mala dimisit, bona retribuit. Cum ergo ei prius bona retribuit, prævenit : sed donando bona [1] quibus retribueret bona, ecce retribuit mercedem his bonis operibus. Bonum certamen certanti, cursum consummanti, fidem servanti, retribuit bona; sed quibus bonis? Quæ ipse dedit. Annon ipse dedit, ut bonum certamen certares? Si non ipse dedit, quid est quod alio loco dicis, *Plus illis omnibus laboravi; non autem ego, sed gratia Dei mecum* (I *Cor.* XV, 10)? Ecce iterum dicis, *Cursum consummavi.* Non et ipse dedit, ut cursum consummares? Si non ipse dedit, quid est quod alio loco dicis, *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* (*Rom.* IX, 16)? *Fidem servavi.* Servasti : agnosco, approbo; fateor, servasti. Sed, *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilat qui custodit eam* (*Psal.* CXXVI, 1). Illo ergo ipso adjuvante, ipsoque donante, et bonum agonem certasti, et cursum consummasti, et fidem servasti. Da veniam, Apostole, propria tua non novi, nisi mala. Da veniam, Apostole; dicimus, quia tu docuisti : audio confitentem, non invenio ingratum. Prorsus tua a te tibi parata non novimus, nisi mala. Cum ergo Deus coronat merita tua, nihil coronat nisi dona sua.

CAPUT VI. — 6. *Contra præsumentes de libero arbitrio, probatur non inesse nobis quidquam boni, nisi a Deo. Spiritus hujus mundi facit superbos.* Hanc fidem veramque pietatem, ne quis extollatur de libero arbitrio, in bonis operibus (quæ quisquis accipit, sic accipiat, ut noverit dantem, ut quisquis datori non sit ingratus, medico non superbiat, vel adhuc insanus, vel non a se sanus) : hanc, inquam, fidem veramque pietatem nullæ argumentationes evellant de cordibus vestris. Servate quod accepistis. Quid enim habetis quod non accepistis? Hoc est Deo confiteri, dicere quod ait apostolus Paulus, *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus.* Spiritus hujus mundi facit superbos, spiritus hujus mundi facit inflatos, spiritus hujus mundi facit ut putet se quisque aliquid esse, cum nihil sit. Sed contra spiritum hujus mundi, quid ait Apostolus? Contra spiritum hujus mundi inflatum, superbum, tumidum, elatum,

[1] Sic aliquot Mss. Alii cum editis, *quotidie recitantur.*

[1] Quidam Mss., *prævenit, reddendo bona.*

non solidum, quid ait? *Nos non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est.* Unde probas? *Ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis* (I Cor II, 12). [Audiamus (*a*) ergo Dominum dicentem, *Sine me nihil potestis facere* (*Joan.* XV, 5). Et illud, *Nemo habet quidquam, nisi ei datum fuerit desuper* (*Id.* III, 27). Et, *Nemo venit ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum* (*Id.* VI, 44). Et illud, *Ego sum vitis, vos palmites. Sicut palmes non potest facere fructum a semetipso, nisi manserit in vite; sic et vos, nisi in me manseritis* (*Id.* XV, 5 *et* 4). Et illud quod Jacobus apostolus protestatur, dicens : *Omne datum bonum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum* (*Jacobi* I, 17). Et quod apostolus Paulus ad reprimendam præsumptionem illorum, qui de libero arbitrio gloriantur, clamat et dicit, *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis* (I *Cor.* IV, 7)? Et illud, *Gratia salvi facti sumus per fidem, et hoc non ex nobis. Dei enim donum est, ut ne quis extollatur* (*Ephes.* II, 8, 9). Et illud, *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro ipso patiamini.* Et illud, *Deus qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet* (*Philipp.* I, 29, 6). Hæc ergo et his similia diligenter ac fideliter cogitantes, non acquiescamus eis qui liberum arbitrium in superbiam extollentes, præcipitare magis quam elevare conantur. Sed humiliter consideremus illud quod Apostolus dicit, *Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere* (*Id.* II, 13).

7. *Gratias agendum Deo.* Gratias agamus Domino ac Salvatori nostro, qui nos nullis præcedentibus meritis vulneratos curavit, et inimicos reconciliavit, et de captivitate redemit, de tenebris ad lucem reduxit, de morte ad vitam revocavit : et humiliter confitentes fragilitatem nostram, illius misericordiam deprecemur, ut quia nos, secundum Psalmistam, misericordia sua prævenit (*Psal.* LVIII, 11), dignetur in nobis non solum custodire, sed etiam augere munera vel beneficia sua, quæ ipse dignatus est dare; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.]

SERMO CCCXXXIV * (*b*).

In Natali Martyrum (*c*).

1. *Martyrum securitas sub præsidio Dei.* Omnium quidem bonorum fidelium Christianorum, maxime tamen gloriosorum martyrum est vox ista : *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Fremebat mundus adversus eos, populi meditabantur inania, principes conveniebant in unum (*Psal.* II, 1, 2) : excogitabantur novi cruciatus, et pœnas incredibiles inveniebat ingeniosa crudelitas. Obruebantur opprobriis, falsis arguebantur criminibus, custodiis intolerabilibus includebantur, ungulis exarabantur, ferro perimebantur, bestiis subrigebantur, ignibus cremabantur, et dicebant martyres Christi : *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Totus mundus contra vos, et dicitis : *Quis contra nos?* Respondent tibi : Et quis est totus mundus, quando pro eo nos morimur, per quem factus est mundus? Dicant, dicant, audiamus, simul dicamus : *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Sævire possunt, maledicere possunt, calumniari possunt, falsis opprobriis agitare possunt, postremo possunt corpus non solum perimere, sed etiam laniare; et quid facient? *Ecce enim Deus auxiliator mihi est, et Dominus susceptor est animæ meæ* (*Psal.* LIII, 6). Dic mihi [1], beate martyr : corpus tuum laniatur, et tu dicis, Nihil ad me pertinet? Etiam dixi. Quare? dic nobis quare. Quia *Dominus susceptor est animæ meæ.* Corpus meum per animam meam restauratur. Capillus meus non perit, et caput perit? Pilus meus non perit. Sed a canibus corpus tuum laceratur. Et quid ad me? Etsi a canibus corpus meum laceratur, sed a Domino suscitatur. Mundus interfector est corporis mei, sed *Dominus susceptor est animæ meæ.* Et quid mihi obest, cum sit Dominus susceptor animæ meæ, quod mundus interfector est corporis mei? Quid perdidi? quid amisi? Quando Dominus susceptor est animæ meæ, erit et restitutor corporis mei. Quid mihi deerit, si membra mea dilaceret inimicus, quando capillos meos dinumerat Deus? Exhortans martyres suos Christus, ne ab inimicis persecutoribus aliquid formidarent, *Capilli*, inquit, *vestri omnes numerati sunt* (*Luc.* XII, 7). Timebo ergo de damno membrorum, quando securitatem accepi de numero capillorum? Ergo dicamus, dicamus ex fide, dicamus in spe, dicamus flagrantissima charitate : *Si Deus pro nobis, quis contra nos?*

2. *Unde securi et certi sumus de Dei præsidio. Christi mors, pignus vitæ ejus nobis donatæ.* Ecce contra te rex, et tu dicis, *quis contra nos?* Ecce contra te omnis populus, et tu dicis, *Quis contra nos?* Unde probas, o gloriose martyr; unde mihi probas quod dicis, *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Manifestum est enim quia si Deus pro vobis, quis contra vos? Sed proba quia Deus pro vobis. Non ergo probo? Ecce doceo : *Qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* Hoc quod sequitur, cum Apostolus legeretur, audistis. Cum enim dixisset, *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* tanquam ei diceretur, Proba quia Deus pro vobis : continuo attulit grande documentum, continuo introduxit Martyrem martyrum, Testem testium; illum scilicet cui proprio Filio Pater non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum : hinc probavit Apostolus vere se dixisse, *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non et cum illo omnia nobis donavit* (*Rom.* VIII, 31, 32)? Quando cum illo omnia donavit nobis, et ipsum donavit nobis. Numquid terret me fremitus mundi, cui donatus est artifex mundi? Christum nobis donatum esse gaudeamus, et nullos Christi inimicos in hoc sæculo timeamus. Quis enim nobis donatus sit videte : *In principio erat Verbum, et Ver-*

* Emendatus ad tres cb. ad f. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Reliqua uncis inclusa videntur adjecta ab alio, forte a Cæsario, ut in aliis quibusdam ex 50 Homiliis.

(*b*) Alias, de sanctis 48.

(*c*) Citant Beda et Florus ad Rom. VIII.

[1] Locus iste atque alii passim redintegrantur ad manuscriptos.

bum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Ipse est Christus, ipse est unigenitus Dei Filius, ipse est gignenti coæternus. *Omnia per ipsum facta sunt.* Quomodo non nobis donata sunt, quæ per ipsum facta sunt, quando nobis donatus est ipse, per quem omnia facta sunt? Et ut sciatis quia ipse est: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 3, 14). Desidera et expete donatam tibi vitam Christi; et donec pervenias, tene pignus mortem Christi. Non enim, promittens nobis victurum se esse nobiscum, potuit majus pignus dare nobis, quam mori pro nobis. Mala, inquit, vestra pertuli, bona mea non reddam [1]? Promisit, cautionem fecit, pignus dedit; et tu dubitas credere? Promisit, cum hic inter homines ambularet; cautionem fecit, cum Evangelium scriberet. Ad pignus ipsius quotidie dicis, Amen. Pignus accepisti, quotidie erogatur tibi. Noli desperare, qui vivis ex pignore.

3. *Christus ipse futurus possessio nostra.* An forte injuria fit unigenito Filio, cum dicitur quod donatus est nobis, tanquam ipse futurus sit nostra possessio? Plane ipse futurus est. Quid enim si quispiam hodie tibi donet villam amœnam et fertilem, ubi te delectet semper habitare propter amœnitatem, unde te possis facile sustentare propter fertilitatem; nonne amplecteris donum, et danti gratias agis? In Christo mansuri sumus. Quomodo non erit nostra possessio, ubi manebimus, et unde vivemus? Dicat et hoc Scriptura, ne nostris conjecturis aliquid contra disciplinam verbi Dei usurpasse videamur. Audi quid ei dicat quidam, qui noverat, quia *si Deus pro nobis, quis contra nos? Dominus*, inquit, *pars hæreditatis meæ* (*Psal.* XV, 5). Non dixit, O Domine, quid das mihi aliquam hæreditatem? Quidquid mihi dederis, vile est. Tu esto hæreditas mea, amo te, totus amo te, toto corde, tota anima, tota mente amo te. Quid erit mihi, quidquid dederis mihi præter te? Hoc est Deum gratis amare, de Deo Deum sperare, de Deo properare impleri, de ipso satiari. Ipse enim sufficit tibi; præter illum nihil sufficit tibi. Noverat hoc Philippus, quando dicebat: *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis* (*Joan.* XIV, 8). Quando ergo erit quod Apostolus dicit in fine, *Ut sit Deus omnia in omnibus* (I *Cor.* XV, 28), ut ipse sit nobis quidquid hic sine illo desideramus, et cujus desiderio plerumque in illum peccamus? pro omnibus ipse erit nobis, quando erit Deus omnia in omnibus. Peccas in Deum ut manduces, peccas in Deum ut vestiaris, peccas in Deum ut vivas, peccas in Deum ut honoreris. Et quando omnia numerabo? Noli in Deum propter ista peccare. Propter cibum peccas in Deum? cibus tibi æternus erit Deus. Propter vestem peccas in Deum? immortalitate te vestiturus est Deus. Propter honorem peccas in Deum? honor tuus erit Deus. Propter amorem vitæ temporalis peccas in Deum? æterna vita tibi erit Deus. Noli propter aliquid in eum peccare. Ipsum enim debes gratis amare, qui ipse te poterit pro rebus omnibus satiare.

[1] MSS.: *Mala nostra abstulit a nobis, bona sua non reddet nobis?*

SERMO CCCXXXV [*] (a).

In Natali Martyrum.

CAPUT PRIMUM.— 1. *Sanctorum martyrum voces. Delectationes et dolores vicerunt martyres.* Quoniam dies sanctorum martyrum est, unde potius aliquid delectet nos dicere, nisi de gloria ipsorum? Adjuvet nos Dominus martyrum, quia ipse est corona eorum. Voce martyrum audivimus paulo ante beatum apostolum Paulum prædicantem, *Quis nos separabit a charitate Christi?* Ista vox est martyrum: *Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est, Propter te morte afficimur tota die, deputati sumus ut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos* (*Rom.* VIII, 35-37). Hæc est vox martyrum, omnia tolerare, et de se nihil præsumere, illum diligere qui glorificatur in suis: *ut qui gloriatur, in Domino glorietur* (I *Cor.* I, 31). Noverant et illud quod nos cantavimus paulo ante, *Lætamini in Domino, et exsultate, justi* (*Psal.* XXXI, 11). Si justi in Domino lætantur, injusti non noverunt lætari nisi in sæculo. Sed ipsa est prima acies debellanda: primo vincendæ sunt delectationes, et postea dolores. Quomodo potest superare mundum sævientem, qui non potest superare blandientem? Blanditur hic mundus, pollicendo honores, divitias, voluptates: minatur hic mundus, intentando dolores, egestates, humilitates. Qui non contemnit quod pollicetur, quomodo superare potest quod minatur? Habent delectationem suam divitiæ: quis nesciat? Sed plus habet delectationis justitia. Delectare divitiis cum justitia: ubi autem talis articulus tentationis inciderit, ut duo hæc veniant in tentationem, divitiæ et justitia, et non possis habere utrumque, sed si miseris manum ad divitias, necesse est ut amittas justitiam; si miseris manum ad justitiam, pereant divitiæ: modo elige, modo pugna; modo videamus si non sine causa cantasti, *Lætamini in Domino, et exsultate, justi:* modo videamus si non sine causa audisti, *Quis nos separabit a charitate Christi?* Et quidem prætermisit omnia, quibus blanditur mundus; et te voluit commemorare, cui blanditur mundus. Quare? Quia certamina martyrum prænuntiabat, illa utique certamina, ubi vicerunt persecutionem, famem, sitim, egestatem, ignominiam, ad extremum timorem mortis et hostem sævissimum.

CAPUT II. — 2. *Martyres non pœna, sed charitas discernit. Avarus quasi martyr auri.* Sed videte, fratres, quia totum ars [1] Christi facit. Admonet nos Apostolus, ut præferamus charitatem Christi mundo. Quantas angustias patiuntur, qui volunt rapere res alienas? *An persecutio*, ait? Et ipsa non frangit. Avaritia terretur, avarus rapit ac timet pœnam, æstuat in rapinam. Multi etiam famem patiuntur, dum acquirunt et faciunt lucra, quibus præcipimus jejunare, et excusant se stomacho. Vacat illis toto die solidos nu-

[1] Forte, *charitas.*
[*] Emendatus ad edd. P. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov.
(a) Alias, de Sanctis 30.

merare, et jejuni dormiunt. *An nuditas*, ait? quid dicam de nuditate? Quotidie negotiatores de naufragio nudi evadunt, et iterum navigant ad periculum. Unde quotidie periclitantur homines, nisi propter divitias acquirendas? Nec gladius prohibet. Capitale crimen est falsitas, et tamen comminuitur[1] hæreditas. Si ergo hoc meretur temporalis cupiditas, quare non mereatur Christi hæreditas? Avarus dicit in corde suo, qui forte non audet in lingua sua : Quis nos separabit a cupiditate auri? Tribulatio? an angustia? an persecutio? Possunt et avari dicere auro : Propter te occidimur tota die. Optime ergo dicunt sancti martyres in Psalmo : *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta* (*Psal.* XLII, 1). Discerne, inquit, tribulationem meam : tribulantur et avari. Discerne angustias meas : patiuntur angustias et avari. Discerne persecutiones meas : patiuntur et avari. Discerne famem meam : pro auro acquirendo esuriunt et avari. Discerne nuditatem meam : pro auro despoliantur et avari. Discerne mortem meam : pro auro moriuntur et avari. Quid est, *Discerne causam meam? Propter te morte afficimur tota die.* Illi propter aurum, nos propter te. Similis pœna, sed discreta causa. Ubi discreta est causa, ibi certa est victoria. Si ergo causam intuemur, solemnitates martyrum amamus. Amemus in eis, non passiones, sed causas passionum. Nam si amaverimus passiones tantum, multos inventuri sumus qui pejora patiuntur in causis malis. Sed causam attendamus, crucem Christi attendite : ibi erat Christus, ibi erant et latrones. Similis pœna, sed dissimilis causa. Unus latro credidit, alius blasphemavit. Dominus tanquam de tribunali inter ambos judicavit : illum qui blasphemavit, in tartarum damnavit; alterum secum duxit in paradisum (*Luc.* XXIII, 39-43). Quare hoc? Quia etsi æqualis pœna, sed impar erat causa. Eligite ergo martyrum causas, si vultis pervenire ad martyrum palmas.

SERMO CCCXXXVI * (*a*).

In Dedicatione Ecclesiæ, I (*b*).

CAPUT PRIMUM.—1. *Ædificatio et dedicatio domus Dei in nobis. Mandatum novum canticum novum.* Celebritas hujus congregationis, dedicatio est domus orationis. Domus ergo nostrarum orationum ista est, domus Dei nos ipsi. Si domus Dei nos ipsi, nos in hoc sæculo ædificamur, ut in fine sæculi dedicemur. Ædificium, imo ædificatio habet laborem, dedicatio exsultationem. Quod hic fiebat, quando ista surgebant, hoc fit modo cum congregantur credentes in Christum. Credendo enim quasi de silvis et montibus ligna et lapides præciduntur : cum vero catechizantur, baptizantur, formantur, tanquam inter manus fabrorum et opificum dolantur, collineantur, complanantur. Verumtamen domum Domini non faciunt, nisi quando charitate compaginantur. Ligna ista et lapides si non sibi certo ordine cohærerent, si non se pacifice innecterent, si non se invicem cohærendo sibi, quodam modo amarent; nemo huc intraret. Denique quando vides in aliqua fabrica lapides et ligna bene sibi cohærere, securus intras, ruinam non times. Volens ergo Dominus Christus intrare, et in nobis habitare, tanquam ædificando dicebat : *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (*Joan.* XIII, 34). *Mandatum*, inquit, *do vobis.* Veteres enim eratis, domum mihi nondum faciebatis, in vestra ruina jacebatis. Ergo ut eruamini de vestræ ruinæ vetustate, vos invicem amate. Consideret ergo Charitas vestra, ædificari adhuc istam domum toto, sicut prædictum est et promissum, orbe terrarum. Cum enim ædificaretur domus post captivitatem, sicut habet alius psalmus, dicebatur : *Cantate Domino canticum novum; cantate Domino, omnis terra* (*Psal.* XCV, 1). Quod ibi dixit, *canticum novum;* hoc Dominus dixit, *mandatum novum.* Quid enim habet canticum novum, nisi amorem novum? Cantare amantis est. Vox hujus cantoris, fervor est sancti amoris.

CAPUT II. — 2. *Amandus Deus propter ipsum, et proximus propter Deum.* Amemus, gratis amemus : Deum enim amamus, quo nihil melius invenimus. Ipsum amemus propter ipsum, et nos in ipso, tamen propter ipsum. Ille enim veraciter amat amicum, qui Deum amat in amico, aut quia est in illo, aut ut sit in illo. Hæc est vera dilectio : propter aliud si nos diligimus, odimus potius quam diligimus. *Qui enim amat iniquitatem :* quid odit? forte vicinum suum, forte vicinam suam? Expavescat, *odit animam suam* (*Psal.* X, 6). Odium animæ, amor nequitiæ. Ergo contra odium nequitiæ, amor animæ. *Qui diligitis Dominum, odio habete malum* (*Psal.* XCVI, 10). Bonus est Deus, malum est quod amas, et te ipsum malum amas : quomodo amas Deum, cum adhuc amas quod odit Deus? Audisti enim quia Deus dilexit nos (I *Joan.* IV, 10) : et verum est, dilexit nos; et quales dilexerit, si attendamus, erubescimus. Sed ideo non erubescimus, quia diligendo tales, fecit esse non tales. Erubescimus recordatione præteritorum, gaudemus spe futurorum. Quare enim jam erubescamus quod fuimus, et non potius confidamus quia spe salvi facti sumus? Denique audivimus, *Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescent* (*Psal.* XXXIII, 6). Si recedat lumen, redis ad confusionem [1]. *Accedite ad eum, et illuminamini.* Ergo ille lumen, nos sine illo tenebræ. Si recesseris a lumine, in tuis tenebris remanebis : si ergo accesseris, non de tuo lucebis, *Fuistis enim aliquando tenebræ*, ait Apostolus fidelibus ex infidelibus : *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V, 8). Si ergo lux in Domino, tenebræ sine Domino. Porro si lux in

[1] Sic Mss. At editi, *comitatur*.

* Emendatus ad cb. f. r. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 256.

(*b*) Possidius in Indiculo, cap. 10, notat « de Dedicatione Ecclesiæ tractatus duos : » ipsa, putamus, habitos die qua primum dedicatio fiebat, populi conventu præsente celeberrimo, non vero qua post annum deinceps recolebatur facta jam ante dedicatio. Hujusmodi quippe anniversariæ solemnitatis in vetere Carthaginensis Ecclesiæ calendario nullum vestigium.

[1] Mss, *recedis a confessione.*

Domino, et tenebræ sine Domino; *accedite ad eum, et illuminamini.*

CAPUT III. — 3. *Christi passio prædicta in Psalmo dedicationis.* Attendite in Psalmo dedicationis, quem modo cantavimus, ex ruina ædificium [1]. *Conscidisti saccum meum:* hoc pertinet ad ruinam. Quid ergo ad ædificium? *Et accinxisti me lætitia.* Vox dedicationis, *Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.* Quis est qui loquitur? In verbis ejus agnoscite. Si expono obscurum est. Ergo verba ejus dicam, continuo agnoscetis loquentem, ut ametis alloquentem. Quis est qui dicere potuit, *Domine, eruisti ab inferis animam meam* (*Psal.* XXIX, 12, 13, 4)? Cujus anima jam ab inferis eruta est, nisi de qua dictum est alio loco, *Non derelinques animam meam in inferno* (*Psal.* XV, 10)? Proponitur dedicatio, et cantatur liberatio: jubilatur canticum dedicationis domus, et dicitur, *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, et non jucundasti inimicos meos super me* (*Psal.* XXIX, 2). Attendite Judæos inimicos, qui se putabant occidisse Christum, vicisse quasi inimicum, perdidisse quasi hominem cæteris similem atque mortalem. Resurrexit tertia die, et hæc est vox ejus, *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me.* Attendite Apostolum dicentem, *Propter quod eum Deus exaltavit, et dedit illi nomen quod est super omne nomen* (*Philipp.* II, 9). *Et non jucundasti inimicos meos super me.* Ipsi quidem in Christi morte jucundabantur, sed in ejus resurrectione, ascensione, prædicatione aliqui compungebantur. In ejus ergo prædicatione et per Apostolorum constantiam diffamatione aliqui compungebantur et convertebantur, aliqui obdurabantur et confundebantur; nulli tamen jucundabantur. Modo quando implentur ecclesiæ, putamus jucundari Judæos? Ecclesiæ ædificantur, dedicantur, implentur, quomodo illi jucundantur? Non solum non jucundantur, sed etiam confunduntur; et impletur vox exsultantis, *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, et non jucundasti inimicos meos super me.* Non jucundasti super me: si mihi credant, jucundabis in me.

CAPUT IV. — 4. *Pretium nostrum sanguis Christi.* Ne multa dicamus, ad illa quæ cantavimus aliquando veniamus. Quomodo dicit Christus, *Conscidisti saccum meum, et accinxisti me lætitia?* Saccus ejus erat similitudo carnis peccati. Non tibi vilescat, quod ait, *saccum meum:* ibi erat inclusum pretium tuum. *Conscidisti saccum meum.* Evasimus ad saccum istum. *Conscidisti saccum meum.* In passione conscissus est saccus. Quomodo ergo Deo Patri dicitur, *Conscidisti saccum meum?* Quomodo Patri dicatur, vis audire? *Conscidisti saccum meum.* Quia *proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (*Rom.* VIII, 32). Fecit enim per Judæos nescientes, unde redimerentur scientes, et confunderentur negantes. Nesciunt enim quid boni nobis operati sunt malo suo. Suspensus est saccus, et quasi lætatus est impius. Conscidit saccum lancea persecutor, et fudit pretium nostrum Redemptor. Cantet Christus redemptor, gemat Judas venditor, erubescat Judæus emptor. Ecce Judas vendidit, Judæus emit, malum negotium egerunt, ambo damnificati sunt, se ipsos perdiderunt venditor et emptor. Emptores esse voluistis: quanto melius redempti essetis? Ille vendidit, iste emit: infelix commercium; nec iste habet pretium, nec iste habet Christum. Huic dico: Ubi est quod accepisti? Illi dico: Ubi est quod emisti? Huic dico: Ubi vendidisti, te decepisti. Exsulta, christiane, in commercio inimicorum tuorum tu vicisti. Quod iste vendidit et ille emit, tu acquisisti.

CAPUT V. — 5. *Prophetia de Christo capite, nobis ejus membris aptata.* Dicat ergo caput nostrum, dicat caput pro corpore occisum, pro corpore dedicatum; dicat, audiamus: *Conscidisti saccum meum, et accinxisti me lætitia*, id est, conscidisti mortalitatem meam, et accinxisti me immortalitate et incorruptione. *Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.* Quid est, *non compungar?* Jam contra me non ferat lanceam persecutor, ut compungar: *Christus enim resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur: quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo. Ita et nos*, inquit, *existimemus nos mortuos esse peccato, vivere autem Deo, in Christo Jesu Domino nostro* (*Rom.* VI, 9-11). Ergo in illo cantamus, in illo dedicati sumus. Quo enim caput præcessit, et membra secutura speramus. *Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes; quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus* (*Id.* VIII, 24 *et* 25), per patientiam ædificamur. Forte autem est illic et vox nostra, si bene attendamus, si diligenter intueamur, si oculum acutum geramus; non quemadmodum solent corporum cæci amatores: si ergo spiritualem oculum intendamus, in ipsis vocibus Domini nostri Jesu Christi et nos ipsos invenimus. Non enim frustra dixit Apostolus, *Scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est cum illo, ut evacuetur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato* (*Id.* VI, 6). Agnosce ibi vocem tuam: *Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.* Modo enim cum istas corporis mortalis sarcinas bajulamus, non deest unde compungamur. Nam si cor non compungitur, quare pectus tunditur? Cum ergo venerit etiam nostri corporis dedicatio, quæ præcessit in Domini exemplo, tunc non compungemur. Compunctionem enim, quam habemus de peccato, significavit lancea percussoris. Denique quoniam scriptum est, *A muliere initium factum est peccati, et per illam omnes moriuntur* (*Eccli.* XXV, 33): recolite de quo membro facta est, et videte ubi Dominus lancea compunctus est. Recolite, inquam, recolite primam conditionem nostram: non enim frustra, ut dixi, *Vetus homo noster simul crucifixus est, ut evacuetur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato.* Nempe Eva, a qua facta est initium peccati, sumpta est, ut formaretur, de latere viri. Dormiens jacebat ille, cum factum est: mortuus pendebat iste, cum factum est. Cognata duo sunt somnus et mors, latus et latus.

[1] Sic MSS. At editi, *ex ruina ædificiorum.*

compunctus est Dominus in loco peccatorum. Sed de illo latere facta est Eva, quæ nos peccando mortificaret; de isto autem latere facta est Ecclesia, quæ nos pariendo vivificaret.

[CAPUT VI (*a*).— 6. *Ecclesiæ novæ dedicatio.* Ergo dum novam constructionem sanctæ hujus ecclesiæ libenter attendimus, quam divino nomini hodie dedicamus, invenimus a nobis deberi et Deo nostro maximam laudem, et Sanctitati vestræ congruum de divinæ domus ædificatione sermonem. Tunc autem sermo noster congruus erit, si in se aliquid ædificationis habeat, quod utilitati animarum vestrarum Deo vos interius ædificante proficiat. Quod hic factum corporaliter videmus in parietibus, spiritualiter fiat in mentibus; et quod hic perfectum cernimus in lapidibus et lignis, hoc ædificante gratia Dei perficiatur in corporibus [1] vestris. Principaliter ergo gratias agamus Domino Deo nostro, a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum; et ejus bonitatem tota cordis alacritate laudemus, quoniam ad construendam istam domum orationis fidelium suorum visitavit animum, excitavit affectum, surrogavit auxilium; inspiravit necdum volentibus ut vellent, adjuvit bonæ voluntatis conatus ut facerent; ac per hoc Deus, *qui operatur* in suis *et velle et perficere pro bona voluntate* (*Philipp.* II, 13), hæc omnia ipse cœpit, ipse perfecit. Et quia opera bona in conspectu suo nunquam esse permittit inania, fidelibus suis, quibus operantibus præbuit virtutis suæ favorem, tribuet condignam pro tanta operatione mercedem. Adhuc amplius agendæ sunt gratiæ Deo nostro. Hanc enim Ecclesiam, quam fecit nomini suo construi, fecit etiam sanctorum martyrum reliquiis amplius honorari.]

SERMO CCCXXXVII * (*b*).

In Dedicatione Ecclesiæ, II (*c*).

CAPUT PRIMUM — 1. *Ecclesiæ constructio bonum opus ex fide et charitate operantis æstimandum. Fabrica Ecclesiæ cœlestis.* Bona opera fidelium de sua temporali terrenaque substantia, cum in thesauris cœlestibus reconduntur, fides hoc videt, quæ pietatis oculum habet in corde. Unde et ista ædificia, quæ congregandis religiosis cœtibus exstruuntur, cum oculo carnis inspexerit, laudat interius quod cernit exterius, et visibili accipit lumine ad quod gaudeat invisibili veritate. Neque enim occupata est fides inspicere, quam pulchra sint membra hujus habitationis; sed de quanta interioris hominis pulchritudine procedant hæc opera dilectionis. Retribuet ergo Dominus fidelibus suis tam pie, tam hilariter, tam devote ista operantibus, ut eos quoque ipsos in suæ fabricæ constructione componat, quo currunt lapides vivi, fide formati, spe solidati, charitate compacti. Ubi sapiens ille architectus Apostolus fundamentum posuit Christum Jesum (I *Cor.* III, 10, 11), summum ipsum *lapidem angularem*, sicut et Petrus de prophetica Scriptura commemorat, *ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum et honorificatum* (I *Petr.* II, 4). Huic adhærendo, pacamur; huic incumbendo, firmamur. Simul enim est et fundamentalis, quia ipse nos regit; et angularis, quia ipse conjungit. Ipsa est petra, super quam vir sapiens ædificans domum suam, contra omnes hujus sæculi tentationes tutissimus perseverat: nec pluvia irruente labitur, nec flumine inundante subvertitur, nec ventis flantibus commovetur (*Matth.* VII, 24, 25). *Ipse est* et *pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II, 14) : in ipso enim *neque circumcisio quidquam valet, neque præputium, sed nova creatura* (*Galat.* VI, 15). Hi enim duo tanquam parietes ex diverso venientes, longe ab invicem fuerant, donec ad illum, tanquam ad angulum ducti, etiam in illo sibimet copulati sunt.

CAPUT II. — 2. *Ædificatio in labore, dedicatio in lætitia.* Itaque sicut hoc ædificium visibile factum est nobis corporaliter congregandis; ita illud ædificium, quod nos ipsi sumus, Deo spiritualiter habitaturo construitur. *Templum enim Dei sanctum est,* inquit Apostolus, *quod estis vos.* Sicut hoc terrenis molibus construimus, sic illud bene compositis moribus erigamus. Hoc enim nunc visitantibus nobis, illud in fine sæculi Domino veniente dedicabitur, quando corruptibile hoc nostrum induet incorruptionem, et mortale hoc nostrum induet immortalitatem (I *Cor.* XV, 53) : quia corpus humilitatis nostræ conformabit corpori gloriæ suæ (*Philipp.* III, 21). Videte enim quid dicat in Psalmo dedicationis : *Convertisti luctum meum in gaudium mihi ; conscidisti saccum meum et accinxisti me lætitia : ut cantet tibi gloria mea, et non compungar* (*Psal.* XXIX, 12, 13). Cum enim ædificamur, gemit ei humilitas nostra; cum autem dedicabimur, cantabit ei gloria nostra : quia in ædificatione labor est, in dedicatione lætitia. Dum cæduntur de montibus lapides, et ligna de silvis, dum formantur, dolantur, coaptantur; labor et cura est : cum autem perfecti ædificii dedicatio celebratur, gaudium et securitas laboribus curisque succedunt. Sic etiam ædificatio spiritualis, cujus habitator Deus, non ad tempus, sed in æternum erit; dum ex infideli vita homines segregantur ad fidem, dum quidquid in eis non bonum atque perversum est, amputatur et cæditur, dum fiunt aptæ, pacificæ piæque juncturæ; quantæ tentationes timentur, quantæ tribulationes sustinentur? Cum vero advenerit dies dedicationis domus æternæ, cum dicetur nobis, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi* (*Matth.* XXV, 34); quæ illa exsultatio, quæ securi-

[1] Forte, *cordibus.*

* Emendatus ad cb. f. r. t. v. et ad Par. Lov.

(*a*) Caput istud sextum superiori capiti quinto in prius excusis mutilo admodum et interpolato male cohæret, sed abest prorsus a nostris manuscriptis. Verlinus sane ac Vindingus suspicabantur non eodem stilo conscriptum, neque hujus sermonis epilogum esse, sed alterius cujusdam prologum, quo pollicetur concionator, facturum se ut suus sermo « congruus sit, et utilitati animarum proficiat. »

(*b*) Alias, inter additos a Parisiensibus 16.

(*c*) Hunc Lovanienses dubium habuerunt, non alia, credimus, permoti ratione, præterquam stili disparitate : quæ tamen minima aut nulla est a primis illis sermonibus, quos sub initium ordinationis suæ composuit Augustinus. Confer sermones 216 et 356.

tas erit? Cantabit claritas, nec compungetur infirmitas. Cum ostendet se ipsum nobis qui nos dilexit, et tradidit se ipsum pro nobis; et qui apparuit hominibus quod est factus in matre, apparebit eis Deus factor quod erat in Patre: cum ingredietur perfectam et ornatam, unitate stabilitam, immortalitate vestitam æternus ipse habitator domum suam; implebit omnia, fulgebit in omnibus, *ut sit Deus omnia in omnibus* (I *Cor.* xv, 28).

CAPUT III. — 3. *Desiderium habitandi in domo Dei. Domus Dei sunt ipsi ejus habitatores.* Hanc unam visionem petivit a Domino quidam; et ipse quidam, si volumus, nos sumus. Hujus desiderio laboravit in gemitu suo, hinc lavit per singulas noctes lectum suum, et in lacrymis stratum suum rigavit (*Psal.* vi, 7). Propter hanc enim fuerunt ei lacrymæ suæ panis die ac nocte, dum diceretur ei per singulos dies, *Ubi est Deus tuus* (*Psal.* xli, 4)? Ipse quippe ait: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ, ut contempler delectationem Domini, et protegar templum ejus* (*Psal.* xxvi, 4). Suis ipse habitator, ipsi habitatio. Qui enim habitant in domo Dei, ipsi sunt etiam domus Dei: quæ contemplatur delectationem ejus, et protegitur templum ejus, et absconditur in abscondito vultus ejus. Hanc spem tenemus, rem nondum videmus. *Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus* (*Rom.* viii, 25), et per patientiam ædificamur.

CAPUT IV. — 4. *Fundamentum nostrum sursum, non deorsum.* Eia ergo, fratres, *si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* (*Coloss.* iii, 1 *et* 2). Ideo enim et Christus fundamentum nostrum ibi positus est, ut sursum versus ædificemur. Sicut enim terrenis molibus construendis, quarum gravia corpora non utique nisi ad ima devergunt, in imo ponitur fundamentum: sic nobis e contrario sursum est positus lapis ille fundamentalis, ut sursum nos rapiat etiam pondere charitatis. Alacriter ergo *cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini. Deus enim est qui operatur in vobis velle et operari pro bona voluntate*[1]. *Omnia facite sine murmuratione* (*Philipp.* ii, 12-14). *Et tanquam lapides vivi coædificamini in templum Dei* (I *Petr.* ii, 5,): et tanquam ligna imputribilia de vobis ipsis facite domum Dei. Conquadramini, dolamini, in laboribus, in necessitatibus, in vigiliis, in negotiis, ad omne opus bonum paramini: ut in æterna vita velut compage societatis Angelorum requiescere mereamini.

CAPUT V.—5. *Habitaculum æternum per opera bona præparandum.* Iste enim locus temporaliter ædificatus est, nec in æternum durabit: sicut et ipsa nostra corpora, propter quorum necessitatem per opera misericordiæ factus est, non sunt utique sempiterna, sed temporalia atque mortalia. *Habitationem autem habemus ex Deo, domum non manufactam, æternam in cœlis* (II *Cor.* v, 1): ubi et ipsa nostra corpora conversione resurrectionis cœlestia et sempiterna futura sunt. Et nunc quamvis nondum per speciem, sicut erit facie ad faciem (I *Cor.* xiii, 12), tamen per fidem habitat in nobis Deus: et ei sic habitanti habitaculum per bona opera efficimur; quæ opera æterna non sunt, sed ad æternam vitam perducunt. Ex quibus est et hoc opus, quo ista basilica fabricata est: non enim tales fabricas ibi operabimur. Nullus ibi locus ruiturus ædificatur, quo nullus habitator moriturus ingreditur. Nunc tamen sit bonum temporale opus vestrum, ut æterna sit merces vestra. Nunc, inquam, fidei et spei domum spirituali dilectione construite in omni opere bono, quod tunc non erit; quia indigentia nulla erit. Fundamenta ergo in cordibus vestris apostolica et prophetica monita jacite, humilitatem vestram sicut pavimentum sine offensione prosternite; salutarem in vestro corde doctrinam orationibus et sermonibus tanquam firmis parietibus communite, divinis eos testimoniis tanquam luminaribus illustrate, infirmos sicut columnæ sufferte, inopes sicut tecta protegite: ut Dominus Deus noster pro temporalibus bonis æterna restituat, et vos in æternum perfectos dedicatosque possideat.

SERMO CCCXXXVIII * (*a*).

In Dedicatione Ecclesiæ, iii.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Bona opera in manifesto facta duplicem habent utilitatem.* Quando bona opera, etiam quæ propter Deum fiunt, hominibus ostenduntur, cum ea faciunt boni et religiosi, non laudes humanæ expetuntur, sed imitanda proponuntur. Duplex est enim misericordia, quæ fit in bono opere, corporalis et spiritualis. Esurientibus, sitientibus, nudis, peregrinis corporali misericordia subvenitur: eadem tamen ipsa cum ostenduntur, et ad imitationem cæteros provocant, etiam spiritus mentesque pascuntur. Alius pascitur opere bono, alius exemplo bono: ambo enim esuriunt. Ille vult accipere unde alatur, ille vult videre quod imitetur. Monet nos de hac veritate etiam sancti Evangelii lectio, quæ modo recitata est. Christianis enim dicitur in Deum credentibus, bene operantibus, spem vitæ æternæ pro bonis operibus exspectantibus, *Vos estis lumen mundi.* Et universæ ubique diffusæ Ecclesiæ dicitur, *Non potest civitas abscondi supra montem constituta* (*Matth.* v, 14). *Erit*, inquit, *in novissimis temporibus manifestus mons domus Domini, paratus in cacumine montium* (*Isai.* ii, 2). Ipse est mons, qui ex parvo lapide crevit, et totum orbem crescendo implevit (*Dan.* ii, 34, 35). In illo ædificatur Ecclesia, quæ abscondi non potest.

CAPUT II.—2. *Lucerna in candelabro.—Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt* (*Matth.* v, 15). Bene occurrit lectio, quando candelabra dedicantur, ut sit qui operatur lucerna posita in

[1] Editi, *in vobis volentibus operari per bonam voluntatem.* Castigantur hic et aliis locis ad optimæ notæ manuscriptos.

* Emendatus pariter ad cb. f. r. t. v. et ad Par. Lov.
(*a*) Alias, inter additos a Parisiensibus 17.

candelabro. Lucerna est enim homo qui bene operatur. Quod est autem candelabrum? *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (*Galat.* VI, 14). Qui ergo secundum Christum facit, et propter Christum facit, ut non glorietur nisi in Christo, candelabrum est. Luceat omnibus, videant quod imitentur : non sint pigri, non aridi [1] : prosit quod vident; non sint oculis videntes, et cordibus cæci.

CAPUT III. — 3. *Domini præcepta duo in speciem contraria conciliantur.* Sed ne forte occurrat alicui, quod Dominus bona opera velut jubet abscondi, ubi dicit, *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* VI, 1) : debet quæstio ista dissolvi, ut noverimus quemadmodum Domino obtemperemus, nec obtemperare illi non possimus, cum eum contra jubere audimus. Hac dicit, *Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra :* hac dicit, *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis.* Vultis nosse quam sit ista quæstio dissolvenda, et nisi dissolvatur, moleste erit, si remaneat insoluta? Quidam homines faciunt bene, et timent videri; et omni studio, quantum possunt, cooperiunt bona opera sua. Captant quando neminem videant : tunc aliquid porrigunt, timentes ne offendant in illud præceptum ubi dictum est, *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis.* Non autem Dominus jussit bona opera abscondi, sed in bonis operibus laudem humanam non cogitare. Denique cum dixit, *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus :* ubi finivit? *Ut videamini ab eis.* Ut ideo faciant, ut videantur ab hominibus; hunc fructum boni operis quærant, hunc ferant : nihil aliud expectent, nihil superioris et cœlestis commodi concupiscant. Sed si ideo solum faciat, ut laudetur : hoc prohibuit Dominus. *Cavete facere.* Quomodo? *Ut videamini ab eis.* Cavete hunc habere fructum, visionem hominum.

CAPUT IV. — 4. *In bono opere laudem nostram quærere prohibemur.* Jubet autem videri opera nostra, et dicit, *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Et, *Sic luceant opera vestra coram hominibus, ut videant*, inquit, *bona facta vestra.* Et non ibi remansit : sed, *glorificent*, subjunxit, *Patrem vestrum, qui in cœlis est* (*Id.* V, 16). Aliud est in bono opere quærere laudem tuam, aliud est in bono opere quærere laudem Dei. Quando quæris laudem tuam, in visione hominum remansisti : quando quæris laudem Dei, æternam gloriam acquisisti. Sic ergo faciamus, ut non videamur ab hominibus, hoc est, sic faciamus, ut visionem hominum pro mercede non quæramus : sed sic faciamus, ut a videntibus et imitantibus gloriam Dei quæramus et cognoscamus quod si nos tales non faceret, nihil essemus.

[1] Sic aliquot Mss. At editi, *non avari.*

SERMO CCCXXXIX * (*a*).

In die Ordinationis suæ, I (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Sarcinæ episcopalis pondus. Ad hominum laudes quomodo affectus Augustinus.* Hodiernus dies iste, fratres, admonet me attentius cogitare sarcinam meam. De cujus pondere etiamsi mihi dies noctesque cogitandum sit, nescio quo tamen modo anniversarius iste dies impingit eam sensibus meis, ut ab ea cogitanda omnino dissimulare non possim. Et quanto anni accedunt, imo decedunt, nosque propinquiores faciunt diei ultimo, utique quandoque sine dubitatione venturo; tanto mihi est acrior cogitatio, et stimulus [1] plenior, qualem Domino Deo nostro rationem possim reddere pro vobis. Hoc enim interest inter unumquemque vestrum et nos, quod vos pene de vobis solis reddituri estis rationem, nos autem et de nobis et de omnibus vobis. Ideo major est sarcina : sed bene portata majorem comparat gloriam; infideliter autem gesta ad immanissimam præcipitat pœnam. Quid ergo mihi hodie maxime faciendum, nisi ut commendem vobis periculum meum, ut sitis gaudium meum? Periculum autem meum est, si attendam quomodo laudatis, et dissimulem quomodo vivatis. Ille autem novit, sub cujus oculis loquor, imo sub cujus oculis cogito, non me tam delectari laudibus popularibus, quam stimulari et angi quomodo vivant qui me laudant. Laudari autem a male viventibus nolo, abhorreo, detestor : dolori mihi est, non voluptati. Laudari autem a bene viventibus, si dicam nolo, mentior : si dicam volo, timeo ne sim inanitatis appetentior quam soliditatis. Ergo quid dicam? Nec plene volo, nec plene nolo. Non plene volo, ne in laude humana pericliter : non plene nolo, ne ingrati sint quibus prædico.

CAPUT II. — 2. *Cura de aliorum salute quanta imposita episcopo.* Sarcina autem mea est, quam modo audistis, cum Ezechiel propheta legeretur. Parum est enim quia dies ipse admonet nos eamdem sarcinam cogitare : insuper etiam talis lectio recitata est, quæ nobis incutiat magnum timorem, ut quid portemus cogitemus; quia nisi nobiscum qui imposuit portet, deficimus. Ecce audistis : *Terra*, inquit, *super quam induxero gladium, et posuerit sibi exploratorem, qui videat gladium supervenientem, et dicat et denuntiet : si veniente autem gladio taceat ille explorator, et superveniens gladius super peccatorem, occidat; peccator quidem pro sua iniquitate morietur, sanguinem autem ejus de manu exploratoris inquiram. Si autem viderit gladium supervenientem, et tuba cecinerit, et annuntiaverit, et ille cui annuntiat non observaverit; ille quidem*

[1] Forte, *stimulis.*

* Emendatus ad duos cl. ad gr. r. rm. f. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 25 ex 50 Homiliis.

(*b*) Habitus scilicet in anniversario suscepti episcopatus, quem diem Natalem episcopi appellabant. Natalitia Optati Thamugadensis frequentissimo Donatistarum conventu, quamdiu ille vixit, celebrari solita commemorat Augustinus in epist. 108, n. 5, et in libro 2 contra Litteras Petiliani, cap. 23, n. 55. Diem etiam anniversarium ordinationis Aurelii Carthaginensis celebrandum postridie esse significat supra in fine serm. 111.

in sua iniquitate morietur, explorator autem animam suam liberavit. Et tu, fili hominis, exploratorem posui te filiis Israel. Exposuit quid dixerit gladium, exposuit quid dixerit exploratorem, exposuit quam dixerit mortem. Non nos permisit in obscuritate lectionis excusare negligentiam nostram. *Posui te ergo*, inquit, *exploratorem. Si dixero peccatori, Morte morieris, et tu tacueris, et ille in peccato suo mortuus fuerit; ille quidem in peccato suo morietur digne et juste, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem tu dixeris peccatori, Morte morieris, et ille se non observaverit; ille in iniquitate sua morietur, tu vero animam tuam liberasti* (*Ezech.* XXXIII, 2-9).

CAPUT III. — 3. *Suos hortatur ut ipsum bene viventes relevent.* Relevate ergo, fratres, relevate sarcinam meam, et portate mecum. Bene vivite. Natalis Domini imminet, pascendos habemus compauperes nostros, et cum eis communicanda est humanitas. Vobis autem fercula mea verba ista sunt: pascere omnes pane tractabili et visibili non sufficio. Inde pasco, unde pascor. Minister sum, paterfamilias non sum. Inde vobis appono, unde et ego vivo. De thesauro dominico, de epulis illius patrisfamilias, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut ejus paupertate nos ditaremur (II *Cor.* VIII, 9). Si panem vobis ponerem, fracto pane singula frusta ablaturi eratis: etsi ego multum ponerem, perparum ad singulos perveniret. Modo autem quod dico, et omnes totum habent, et singuli quique totum habent. Numquid enim verbi mei inter vos syllabas divisistis? Numquid ipsius producti sermonis singula verba abstulistis? Unusquisque vestrum totum audivit: sed videat quomodo audivit; quia erogator sum, non exactor.

4. *Evangelio terretur, ne episcopali onere posito securiorem vitam deligat. Servi est erogare; Domini, rationem exigere.* Si non erogem, et pecuniam servem, terret me Evangelium. Possem enim dicere: Quid mihi est tædio esse hominibus, dicere iniquis, Inique agere nolite, sic agite, sic agere desistite? Quid mihi est oneri esse hominibus? Accepi quomodo vivam, quomodo jussus sum, quomodo præceptus sum, assignem quomodo accepi: de aliis me reddere rationem quo mihi? Evangelium me terret. Nam ad istam securitatem otiosissimam nemo me vinceret. Nihil est melius, nihil dulcius, quam divinum scrutari, nullo strepente, thesaurum: dulce est, bonum est. Prædicare, arguere, corripere, ædificare, pro unoquoque satagere magnum onus, magnum pondus, magnus labor. Quis non refugiat istum laborem?

CAPUT IV. — Sed terret Evangelium. Processit quidam servus, et ait domino suo: *Sciebam te hominem molestum, metere ubi non seminasti; servavi pecuniam tuam, nolui eam erogare, tolle quod tuum est.* Si aliquid minus est, indica [1]; si integrum est, noli mihi molestus esse. Ait autem ille: *Serve nequam, ex ore tuo te condemnabo.* Quare hoc? Quia avarum dixisti me; lucra mea quare neglexisti? Sed timui dare ne perderem: hoc dicis. Plerumque enim dicitur: Quid corripis? Perit ad illum quod dicis, non te audit. Et ego, inquit ille, nolui dare, ne perderem pecuniam tuam. *Ego veniens cum usuris exigerem* (*Luc.* XIX, 21-23). Erogatorem, inquit, posueram te, non exactorem. Tu exerceres erogationem, mihi relinqueres exactionem. Hoc ergo timens unusquisque, videat quomodo accipiat. Si ego erogans timeo, qui accipit securus esse debet?

CAPUT V. — 5. *Hortatur ut vitam mutent in melius. Vitam solam non curant homines habere bonam.* Qui malus fuit heri, bonus sit hodie. Hæc est ergo erogatio mea. Qui malus fuit heri, bonus sit hodie. Malus fuit heri, et non est mortuus. Si mortuus esset, et malus esset, isset unde non redisset [1]. Malus fuit heri, vivit hodie: prosit illi quod vivit, non male vivat. Quare ergo diei hesterno hodiernum vult addere malum? Longam vitam vis habere; bonam non vis? Quis longum ferat malum vel prandium? Usque adeo cæcitas mentis occalluit [2], usque adeo surdus est homo interior, ut omnia bona velit habere præter seipsum? Vis habere villam? Nego te habere velle malam villam. Uxorem vis habere? Non vis nisi bonam: domum nonnisi bonam. Quid curram per singula? Caligam non vis habere malam, et vis habere vitam malam? Quasi plus tibi noceat mala caliga, quam vita mala. Cum tibi caliga mala et constricta nocuerit, sedes, discalceas te, abjicis, aut corrigis, aut mutas, ne digitum lædas; et calceas te. Mala vita est, qua animam perdis. Sed plane hoc video unde fallaris. Caliga nocens dolorem facit, vita nocens voluptatem: illud nocet illud libet. Sed quod ad tempus libet, postea pejus dolet. Quod autem ad tempus salubriter dolet, postea infinita voluptate et abundanti gaudio lætificat; secundum illud quod scriptum est, *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent* (*Psal.* CXXV, 5); et illud, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* V, 5).

6. *Conclusio.* Hæc ergo diligentius attendentes, cogitemus illud quod de luxuria ac voluptate scriptum est: *Ad tempus*, inquit, *indulcat fauces, postea felle amarior invenitur* (*Prov.* V, 3 *et* 4). Et quia vita nostra in hoc sæculo quasi via esse cognoscitur, oportet nobis [3] de labore ad requiem pervenire, quam de requie ad laborem: et melius est nobis in via brevi tempore laborare, ut postea in patria possimus ad æternum gaudium feliciter pervenire; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre, etc.

SERMO CCCXL * (*a*).

In die ordinationis suæ, II.

1. *Episcopalis sarcina. Christi adjutorio eget, ut portetur. Gratuitus Dei amor spem mercedis non tollit.*

[1] Mss., *judica*.

[1] Sic Mss. Editi vero, *et malus esset, inde non redisset.*

[2] Editi, *occubuit*. Pro quo Mss., *occalluit*.

[3] Editi, *oportet nos*. At omnes Mss., *oportet nobis*. Modus loquendi ejus auctoris est, qui sermoni clausulam apposuit, ab istis verbis: *Hæc ergo diligentius attendentes*, etc.

* Emendatus ad r. t. v. et ad sirm.

(*a*) Alias, inter sirmondianos 30.

Semper quidem me, ex quo humeris meis ista, de qua difficilis ratio redditur, sarcina imposita est, honoris mei cura sollicitat : verumtamen multo amplius hujusmodi consideratione permoveor, quando anniversarius ejus dies memoriam pristinam renovans ejus, ita eam mihi ponit ante oculos, ut quod jam antea suscepi, sic teneam, quasi hodie suscepturus accedam. Quid autem isto reformidatur in munere, nisi ne plus nos delectet quod periculosum est in nostro honore, quam quod fructuosum est in vestra salute? Adjuver igitur orationibus vestris, ut suam sarcinam mecum ferre dignetur. Cum oratis, etiam pro vobis oratis. Hæc enim mea sarcina, de qua nunc loquor, quid aliud quam vos estis? Orate mihi vere, sicut oro, ut non sitis graves. Nam Dominus Jesus sarcinam levem non diceret, nisi cum portante portaret. Sed et vos sustinete me, ut secundum præceptum apostolicum, invicem onera nostra portemus et sic adimpleamus legem Christi (*Galat.* VI, 2). Qui nobiscum si non portat, succumbimus; si nos non portat, occumbimus. Ubi me terret, quod vobis sum; ibi me consolatur, quod vobiscum sum. Vobis enim sum episcopus, vobiscum sum Christianus. Illud est nomen suscepti officii, hoc gratiæ; illud periculi est, hoc salutis. Denique tanquam in mari magno illius actionis tempestate jactamur : sed recolentes cujus sanguine redempti fuerimus, velut portum securitatis tranquillitate hujus cogitationis intramus; et in hoc proprie laborantes officio, in communi requiescimus beneficio. Si ergo plus me delectat, quod vobiscum emptus sum, quam quod vobis præpositus sum; tunc, ut Dominus præcipit, ero abundantius vester servus, ne ingratus sim pretio, quo vester merui esse conservus. Amare quippe debeo Redemptorem : et scio quid Petro dixit, *Petre, amas me? Pasce oves meas* (*Joan.* XXI, 17). Hoc semel, hoc iterum, hoc tertio. Interrogabatur amor, et imponebatur labor [1] : quia ubi major est amor, minor est labor. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi* (*Psal.* CXV, 12)? Si dicam hoc me retribuere, quod pasco oves ejus; etiam hoc facio, *non ego*, *sed gratia Dei mecum* (I *Cor.* XV, 10). Ubi ergo retributor inveniar, cum ubique præveniar? Et tamen quia gratis amamus, quia oves pascimus, mercedem quærimus. Quomodo fiet istud? Quomodo convenit, Gratis amo ut pascam; et, Mercedem posco quia pasco? Nullo modo fieret hoc, nullo modo merces quæreretur ab eo qui gratis amatur, nisi merces esset ipse qui amatur. Nam si hoc retribuimus pro eo quod nos redemit, quia ejus pascimus oves; pro eo ipso quid retribuemus, quod nos fecit esse pastores? Mali namque pastores, quod a nobis absit, nostra malitia sumus : boni vero, quod ab illo nobis adsit, nisi ejus gratia esse non possumus. Unde et vos, fratres mei, *præcipientes rogamus, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* (II *Cor.* VI, 1). Facite nostrum ministerium fructuosum. *Dei agricultura estis* (I *Cor.* III, 9). Extrinsecus accipite plantatorem atque rigatorem; intrinsecus vero incrementi datorem. Corripiendi sunt inquieti, pusillanimes consolandi, infirmi suscipiendi, contradicentes redarguendi, insidiantes cavendi, imperiti docendi, desidiosi excitandi, contentiosi cohibendi, superbientes reprimendi, litigantes pacandi, inopes adjuvandi, oppressi liberandi, boni approbandi, mali tolerandi, omnes amandi. In hac tanta, et tam multiplici ac varia rerum diversarum actione, adjuvate nos et orando et obtemperando; ut nos vobis non tam præesse, quam prodesse delectet.

2. *Episcopus pro fidelibus, et fideles pro episcopo orare debent.* Sicut enim vobis hoc expedit, ut pro salute vestra Dei misericordiam studeamus orare; ita et vos oportet pro nobis ad Dominum preces fundere. Ne hoc incongruum judicemus, quod Apostolum fecisse cognoscimus. Nam in tantum se apud Deum commendari orationibus cupiebat, ut ipse omni populo supplicaret dicens : *Orantes simul et pro nobis* (*Coloss.* IV, 3), etc. Et ideo hoc debemus loqui, quod et nosmetipsos cohortari [1] et vos possit instruere. Sicut enim nobis cum grandi timore ac sollicitudine cogitandum est, qualiter pontificatus officium sine reprehensione possimus implere : ita et a vobis observandum est, ut ad omnia quæ vobis fuerint imperata, humilem studeatis habere obedientiam. Oremus ergo pariter, dilectissimi, ut episcopatus meus mihi prosit, et vobis. Mihi enim proderit, si facienda dicam; vobis, si faciatis audita. Si enim et nos pro vobis, et vos pro nobis cum perfecto charitatis amore indesinenter oraverimus, ad æternam beatitudinem, auxiliante Domino, feliciter veniemus (*a*).

[1] Mss., *imperabatur labor*.

[1] Sic Theodericensis Ms. At Sirmondus, *coarctare*.

(*a*) Conclusio ab initio n. 2, Augustinum, judicio quidem nostro, minus sapit quam Cæsarium. Hujus certe perpetuæ sunt istæ loquendi rationes : « Sicut enim vobis hoc expedit, « ut pro salute vestra.... studeamus orare; ita et vos, etc. « Nam in tantum, etc. Et ideo hoc debemus loqui, etc. Sicut « enim nobis cum grandi timore ac sollicitudine cogitandum est, qualiter pontificatus officium, » etc.

EXPLICIT TOMI QUINTI PARS PRIOR.

Ex typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

SANCTI AURELII

AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

OPERA OMNIA,

POST LOVANIENSIUM THEOLOGORUM RECENSIONEM,

CASTIGATA DENUO AD MANUSCRIPTOS CODICES GALLICOS, VATICANOS, BELGICOS, ETC.,

NECNON AD EDITIONES ANTIQUIORES ET CASTIGATIORES,

OPERA ET STUDIO

MONACHORUM ORDINIS SANCTI BENEDICTI

E CONGREGATIONE S. MAURI.

Editio novissima, emendata et auctior,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS QUINTUS.

Pars altera.

16 VOL. PRIX: 86 FR.

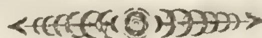

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA *D'AMBOISE*, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1841

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC QUINTO TOMO CONTINENTUR.

SERMONUM CLASSES QUATUOR,

Necnon Sermones dubii.

IN II PARTE.

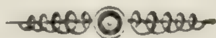
CONTENTA IN APPENDICE.

SERMONES SUPPOSITII.

Quatuor his Sermonum classibus Appendice comprehensis inserti sunt Sermones CÆSARII, Episcopi Arelatensis, præter eos qui inscribuntur ad monachos.

Ex typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
SERMONES
AD POPULUM.
CLASSIS IV. DE DIVERSIS.

SERMO CCCXLI * (a).

De eo quod Christus tribus modis in Scripturis intelligitur; contra Arianos habitus (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christus in Scripturis dictus tribus modis.* Dominus noster Jesus Christus, fratres, quantum animadvertere potuimus paginas sanctas, tribus modis intelligitur et nominatur, quando prædicatur, sive per Legem et Prophetas, sive per Epistolas apostolicas, sive per fidem rerum gestarum, quas in Evangelio cognoscimus. Primus modus est, secundum Deum et divinitatem illam Patri coæqualem atque coæternam ante assumptionem carnis. Alter modus est, cum assumpta carne jam idem Deus qui homo, et idem homo qui Deus, secundum quamdam suæ excellentiæ proprietatem, qua non cæteris coæquatur hominibus, sed est mediator et caput Ecclesiæ, esse legitur et intelligitur. Tertius modus est quodam modo totus Christus, in plenitudine Ecclesiæ, id est, caput et corpus, secundum plenitudinem perfecti cujusdam viri, in quo viro singuli membra sumus. Quod credentibus prædicatur, et prudentibus agnoscibile offertur. Non omnia testimonia Scripturarum tam multa angusto tempore sive recolere sive explicare possumus, quibus omnia tria ista genera probemus : sed tamen non omnia possumus improbata relinquere, ut quibusdam commemoratis testimoniis, cætera quæ commemorare non sinimur propter angustias temporis, per vos ipsos jam observare in Scripturis et invenire possitis.

CAPUT II. — 2. *Primus modus quo Christus prædicatur ut Deus. Verbi similitudo.* Ad primum ergo modum insinuandi Domini nostri Jesu Christi Salvatoris, unici Filii Dei, per quem facta sunt omnia, pertinet illud quod nobilissimum et præclarissimum est in Evangelio secundum Joannem : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum : omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in illo vita erat ; et vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt* (*Joan.* I, 1-5). Miranda et stupenda verba hæc, et priusquam intelligantur, amplectenda sunt. Si cibus apponeretur ori vestro, partem cibi alius illam acciperet, alius istam : ad omnes tamen perveniret unus cibus; sed non ad omnes totus cibus. Sic quasi quidam cibus et potus verborum nunc apponitur auribus vestris; et tamen totum ad omnes pervenit. An forte cum loquor, alius sibi tollit unam syllabam, alius alteram? aut alius unum verbum, alius alterum verbum? Si ita est, tot verba dicturus sum, quot homines video, ut ad omnes perveniant vel verba singula. Et facile quidem plura dico, quam hic sunt homines : sed omnia ad omnes perveniunt. Verbum ergo hominis non dividitur per syllabas, ut omnes audiant; et Verbum Dei per frusta conciditur, ut ubique sit? Numquid hæc, fratres, sonantia atque transeuntia verba illi incommutabiliter permanenti Verbo ulla ex parte comparanda arbitramur? aut ego quia hæc dixi, comparavi? Sed quoquo modo insinuare vobis volui, ut Deus quod exhibet in corporalibus rebus, valeat vobis ad credenda ea, quæ nondum videtis de spiritualibus verbis. Sed jam ad meliora transeamus. Nam verba sonant, et abeunt. De spiritualibus cogitationibus (a) justitiam cogitate. Cogitans justitiam constitutus in istis partibus occidentalibus, cogitans justitiam constitutus in oriente, unde fit ut ille totam justitiam cogitet, et ille totam? et ille totam videat, et ille totam? Nam qui videt justitiam, secundum quam gerat aliquid, ipse juste gerit. Videt intus, agit foris. Unde videt intus, si nihil sibi præsto est? Quia ipse in parte positus est, ad eamdem partem non perveniet alterius cogitatio? Cum autem idem videas mente tu hic positus, quod videt ille tam longe positus, et totum tibi luceat, totum illi videatur; quia ea quæ divina et incorporea sunt, ubique sunt tota; crede Verbum totum in Patre, totum in utero. Crede enim hoc de Verbo Dei, qui est Deus apud Deum.

CAPUT III. — 3. *Alius modus quo Christus commendatur ut Deus et homo.* Sed audi jam aliam insinuationem, alium modum insinuandi Christum, quem Scriptura prædicat. Ea enim quæ dixi, dicta sunt

* Emendatus est ad duos cl. ad cs. r. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Tempore 40.

(b) Citant sæpe Beda et Florus in Pauli Epistolas.

(a) Isthæc verba : *De spiritualibus cogitationibus*, videntur superesse.

ante assumptam carnem. Nunc autem audi illud quod modo prædicat Scriptura : *Verbum*, inquit, *caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14). Nam qui dixerat, *In principio erat Verbum*, *et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum : omnia per ipsum facta sunt*, *et sine ipso factum est nihil;* frustra nobis divinitatem Verbi prædicaret, si Verbi humanitatem taceret. Ut enim illud videam, hic mecum agitur; ut purget ad illud contemplandum, infirmitati meæ ipse subvenit. Suscipiendo de natura humana ipsam naturam humanam, factus est homo. Venit cum jumento carnis ad eum qui jacebat in via vulneratus (*Luc.* X, 30-37), ut parvam fidem nostram incarnationis suæ sacramento informaret [1] atque nutriret, faceretque serenum intellectum ad videndum quod nunquam amisit per id quod suscepit. Esse enim cœpit homo, esse non destitit Deus. Ergo hæc est prædicatio Domini nostri Jesu Christi secundum quod mediator est, secundum quod caput est Ecclesiæ; quod Deus homo est, et homo Deus est, cum dicat Joannes : *Et Verbum caro factum est*, *et habitavit in nobis.*

4. *Christus utroque modo commendatus ab Apostolo.* Audite jam utrumque in illo notissimo capitulo apostoli Pauli : *Qui cum in forma Dei esset*, inquit, *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Hoc est, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum*, *et Deus erat Verbum.* Quomodo Apostolus dixit, *Non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo,* si non est æqualis Deo? Si autem Pater Deus, ille non Deus, quomodo æqualis? Ubi ergo ille ait, *Deus erat Verbum;* ibi iste, *Non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Et ubi ille, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis ;* ibi iste, *Sed semetipsum exinanivit*, *formam servi accipiens* (*Philipp.* II, 6, 7). Attendite : per hoc ergo quod homo factus est, per hoc quod *Verbum caro factum est*, *et habitavit in nobis;* per hoc *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* Quid enim exinanivit? Non ut amitteret divinitatem, sed ut indueret humanitatem, apparens hominibus quod non erat, antequam homo esset. Sic apparendo se exinanivit, id est, reservans [2] dignitatem majestatis, et offerens carnem indumentum humanitatis. Per id ergo quod semetipsum exinanivit formam servi accipiens (non formam Dei accipiens. De forma Dei cum diceret, non dixit, accepit; sed, *Cum in forma Dei esset constitutus*, *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo :* ad formam autem servi ubi ventum est, *Formam*, inquit, *servi accipiens*) : per hoc ergo mediator et caput est Ecclesiæ, per quem reconciliamur Deo, per sacramentum humilitatis [3] et passionis et resurrectionis et ascensionis et judicii futuri, ut duo illa futura audiantur, cum semel locutus sit Deus. Ubi duo audiuntur? Ubi reddit *unicuique secundum opera sua* (*Matth.* XVI, 27).

CAPUT IV. — 5. *Caveri jubet ab Arianorum hæresi. Virginitas mentis integritas fidei. Serpens pollicitatione scientiæ seducens.* Hoc ergo tenentes, nolite quæstiones mirari hominum, quæ serpunt sicut cancer, quemadmodum dixit Apostolus (II *Tim.* II, 17) : sed custodite aures vestras, et virginitatem mentis vestræ, tanquam desponsati ab amico sponsi uni viro virginem castam exhibere Christo. Virginitas enim vestra in mente. Virginitas corporis in paucis Ecclesiæ : virginitas mentis in omnibus fidelibus esse debet. Hanc virginitatem vult serpens corrumpere, de quo idem apostolus dicit : *Desponsavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Et timeo, ne sicut Evam astutia sua serpens decepit; sic quoque et vestri sensus corrumpantur, et excidant a castitate quæ est in Christo Jesu* (II *Cor.* XI, 2, 3). *Vestri* inquit, *sensus*, id est, vestræ mentes. Nam hoc magis proprium est. Sensus enim intelliguntur et hujus corporis, videndi, audiendi, odorandi, gustandi, tangendi. Mentes nostras timuit corrumpi Apostolus, ubi est fidei virginitas. Modo perge, anima [1], virginitatem tuam serva, fecundanda postea in amplexu sponsi tui. Sepite ergo, ut scriptum est, aures vestras spinis (*Eccli.* XXVIII, 28). Turbavit fratres infirmos Ecclesiæ quæstio Arianorum : sed in Domini misericordia superavit catholica fides. Non enim deseruit ille Ecclesiam suam; et si ad tempus turbavit eam, ob hoc turbavit, ut semper supplicaret ei, a quo in solida petra confirmaretur. Et adhuc mussitat serpens, et non tacet. Quærit pollicitatione quadam scientiæ dejicere de paradiso Ecclesiæ, quem non permittat redire ad illum paradisum, unde primus homo dejectus est.

CAPUT V. — 6. *Id nunc agit in Ecclesia, quod olim in paradiso. Contra Arianos, quomodo Pater Filio major. Filium Patri esse æqualem in forma Dei, minorem in forma servi.* Intendite, fratres. Quod gestum est in illo paradiso, hoc geritur in Ecclesia. Nemo nos seducat ab isto paradiso. Sufficiat quod illinc lapsi sumus, vel experti corrigamur. Ipse est serpens, qui semper suggerit iniquitatem et impietatem. Ipse aliquando promittit impunitatem, quemadmodum et ibi promisit, dicens : *Numquid morte moriemini* (*Gen.* III, 4)? Ipse talia suggerit, ut modo male vivant Christiani. Numquid omnes, inquit perditurus est Deus? numquid omnes damnaturus est Deus? Ille dicit, Damnabo : ignoscam eis qui se mutaverint; mutent facta sua, muto minas meas. Ipse est ergo qui murmurat, et mussitat, et dicit : Ecce ubi scriptum est, *Pater major me est* (*Joan.* XIV, 28); et tu dicis æqualem Patri? Accipio quod dicis : sed utrumque accipio, quia utrumque lego. Quare tu unum accipis, et unum non vis? Nam mecum utrumque legisti. Ecce *Pater major me est;* accipio, non a te, sed ab Evangelio : et tu esse Filium æqualem Deo Patri, accipe ab Apostolo. Conjunge utrumque, utrumque concordet : quia qui locutus est per Joannem in Evangelio, ipse locutus est per Paulum in Epistola. Non potest ipse secum discordare : sed tu concordiam Scripturarum non vis intelligere, cum amas ipse litigare. Sed ex Evangelio, inquit, probo : *Pater major me est.* Et ego ex Evange-

[1] Quidam libri, *firmaret.*
[2] Sic Mss. At editi, *reserans.*
[3] Nonnulli codices, *humanitatis.*

[1] Florus et Cisterciensis liber : *Velo ergo mira.*

lio probo: *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* x, 30). Quomodo utrumque verum est? Quomodo nos docet Apostolus, *Ego et Pater unum sumus? Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Audi, *Pater major me est: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* Ecce ego ostendo quare major est: tu ostende in quo æqualis non est. Utrumque enim legimus. Minor est Patre, in quantum filius hominis est: æqualis Patri, in quantum Filius Dei; quia Deus erat Verbum. Mediator, Deus et homo: Deus æqualis Patri, homo minor Patre. Est ergo et æqualis et minor: æqualis in forma Dei, minor in forma servi. Tu ergo dic, unde æqualis et minor? Numquid alia parte æqualis, et alia parte minor? Ecce excepta susceptione carnis, ostende mihi æqualem et minorem. Unde demonstraturus es, volo videre.

CAPUT VI. — 7. *Filius Dei ante incarnationem nullo modo minor Patre.* Attendite impietatem stolidam carnem sapere, quomodo scriptum est: *Sapere secundum carnem, mors est* (*Rom.* VIII, 6). Hic siste. Sequestro adhuc, et nondum loquor de incarnatione Domini nostri Jesu Christi unici Filii Dei: sed tanquam nondum factum sit quod jam factum est, attendo tecum, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum.* Attendo tecum, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Ibi mihi ostende et majorem et minorem. Quid dicturus es? Divisurus es Deum per qualitates, id est, per quasdam affectiones corporales vel animales, in quibus aliud atque aliud esse sentimus? Naturaliter dicere quidem possum: sed utrum sic et vos intelligatis, Deus viderit. Ergo, ut dicere cœperam, ante susceptionem carnis, antequam Verbum caro fieret et habitaret in nobis, ostende minorem, ostende æqualem. Numquid aliud et aliud Deus, ut ex alia parte sit minor illo Filius, et ex alia parte illi æqualis? Veluti si dicamus, Corpora sunt quædam; potes mihi dicere, Æquale est in longitudine, sed minus est in robore. Plerumque enim duo corpora talia occurrunt, ut statura longitudinis æqualia sint, robore autem unum sit minus, alterum majus. Ergo talia quasi corpora cogitaturi sumus Deum et Filium ejus? cogitaturi sumus eum qui totus in Maria fuit, totus apud Patrem, totus in carne, totus super Angelos? Avertat Deus istas cogitationes a cordibus Christianorum. Item forte ita cogitabis, ut dicas: Et robore et longitudine æquales, sed colore dispares sunt. Ubi color, nisi in corporalibus? Ibi autem lux sapientiæ. Ostende mihi colorem justitiæ. Si ista colorem non habent, tu illa de Deo non diceres, si pudoris colorem haberes.

8. *Filium non posse dici alia ratione æqualem, alia minorem. In Deo non aliud potestas, aliud prudentia et cæteræ virtutes.* Quid ergo dicturus es? Potestate æquales sunt, sed minor Filius prudentia? Injustus est Deus, si minori prudentiæ potestatem dedit æqualem. Si prudentia æquales sunt, sed minor est Filius potestate, invidus est Deus, qui æquali prudentiæ potestatem dedit minorem. In Deo autem omne quod dicitur, idipsum est. Neque enim in Deo aliud potestas et aliud prudentia, aliud fortitudo et aliud justitia aut aliud castitas. Quidquid horum de Deo dicis, neque aliud et aliud intelligitur, et nihil digne dicitur: quia hæc animarum sunt, quas illa lux perfundit quodam modo, et pro suis qualitatibus afficit; quomodo cum oritur corporibus lux ista visibilis. Si auferatur, unus est corporibus omnibus color; qui potius dicendus est nullus color. Cum autem illata illustraverit corpora, quamvis ipsa unius modi sit, pro diversis tamen corporum qualitatibus diverso eos nitore aspergit. Ergo animarum sunt istæ affectiones, quæ bene sunt affectæ ab illa luce quæ non afficitur, et formatæ ab illa quæ non formatur.

CAPUT VII. — 9. *Justitia et similia de Deo dicuntur non proprie, sed quia nihil dici potest melius.* Tamen ista de Deo dicimus, fratres, quia non invenimus melius quod dicamus. Dico justum Deum; quia in verbis humanis nihil melius invenio: nam est ille ultra justitiam. Dicitur in Scripturis, *Justus Dominus, et justitias dilexit* (*Psal.* x, 8). Sed ibi dicitur et pœnitere Deum (*Gen.* VI, 7), ibi dicitur et nescire Deus (*Id.* XVIII, 21). Quis non exhorreat? Nescit Deus, pœnitet Deum? Ideo tamen et ad ista verba salubriter Scriptura descendit, quæ tu exhorres, ne illa quæ magna putas, digne dicta arbitreris. Atque ita si quæras, Quid ergo de Deo digne dicitur? aliquis fortasse tibi respondeat et dicat, quia justus est. Alius autem isto melius intelligens, etiam hoc verbum dicat superari ab illius excellentia, et indigne de illo etiam hoc dici, quamvis congruenter secundum humanam capacitatem dicatur: ut cum ille de Scripturis probare voluerit, quia scriptum est, *Justus Dominus;* recte illi respondeatur, in eisdem Scripturis positum esse, quia pœnitet Deum: ut quomodo istud non accipit secundum consuetudinem loquentium, sicut solent homines pœnitere; sic et illud quod dicitur justus, supereminentiæ ipsius non competere intelligat: quamvis hoc Scriptura bene posuerit, ut per qualiacumque verba gradatim animus ad id quod dici non potest perducatur. Justum quidem Deum dicis: sed intellige aliquid ultra justitiam quam soles et de homine cogitare. Sed Scripturæ justum dixerunt: propterea et pœnitentem dixerunt et nescientem, quod jam non vis dicere. Quomodo ergo illa quæ jam exhorres, intelligis propter infirmitatem tuam dicta; sic et ista quæ magnipendis, pro aliqua firmitate [1] validiore dicta sunt. Qui autem et ista transcenderit, et de Deo, quantum homini conceditur, digne cogitare cœperit, inveniet silentium ineffabili cordis voce laudandum.

CAPUT VIII. — 10. *Filium Dei non posse dici ex alia parte æqualem, ex alia inæqualem.* Ergo, fratres, quia hoc est in Domino virtus quod justitia (quidquid de illo dixeris, hoc idem dicis, cum tamen nihil digne dicas), non potes dicere æqualem esse Patri Filium per justitiam et non esse æqualem per virtutem, aut

[1] Colbertinus Ms., *infirmitate.*

æqualem per virtutem et non æqualem per scientiam : quia si ex una re aliqua æqualis est, ex omni re æqualis est; quia omnia quæ ibi dicis, idem sunt, et idem valent. Sufficit ergo, quia dicere non potes quomodo sit inæqualis [1] Filius Patri, nisi dederis diversitates quasdam in substantia Dei. Quas cum dederis, foras te mittit veritas, nec accedis ad illud sanctuarium Dei, ubi sincerissime videtur. Cum autem non possis æqualem dicere ex alia parte et ex alia inæqualem, quia non sunt in Deo partes; non possis dicere ex alia eum esse æqualem, ex alia minorem, quia non sunt in Deo qualitates; secundum Deum non potes dicere æqualem, nisi omni modo æqualem : unde ergo potes dicere minorem, nisi quia formam servi accepit? Itaque, fratres, semper hæc advertite. Si in Scripturis regulam quamdam acceperitis, omnia vobis lux ipsa monstrabit. Sicubi inveneritis, secundum quod dictum est, æqualem Filium Patri, secundum divinitatem accipite. Secundum formam vero servi assumptam, minorem accipite : secundum quod dictum est, *Ego sum qui sum ;* et secundum quod dictum est, *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob* (*Exod.* III, 14, 15, 6) : sic tenebitis, et quod in ejus natura est, et quod in ejus misericordia. Arbitror satis esse dictum de illo etiam modo, quo Dominus noster Jesus Christus Salvator noster caput Ecclesiæ mediator factus, per quem reconciliamur Deo, Deus et homo insinuatur in Scripturis.

CAPUT IX. — 11. *Christus tertio modo intelligitur caput et corpus.* Tertius modus est, quomodo totus Christus secundum Ecclesiam, id est, caput et corpus prædicetur. Etenim caput et corpus unus est Christus : non quia sine corpore non est integer, sed quia et nobiscum integer esse dignatus est, qui et sine nobis semper est integer, non solum in eo quod Verbum est unigenitus Filius æqualis Patri, sed et in ipso homine quem suscepit, et cum quo simul Deus et homo est. Verumtamen, fratres, quomodo corpus ejus nos sumus, et nobiscum unus Christus [2]? Ubi invenimus hoc, quia unus Christus est caput et corpus, id est, corpus cum capite suo? Sponsa cum sponso suo quasi singulariter loquitur apud Isaiam : certe unus idemque loquitur; et videte quid ait : *Velut sponso alligavit mihi mitram, et velut sponsam induit me ornamento* (*Isai.* LXI, 10). Ut sponsus et sponsa : eumdem [3] dicit sponsum secundum caput, sponsam secundum corpus. Duo videntur, et unus est. Alioquin quomodo membra Christi sumus? Apostolo apertissime dicente, *Vos estis corpus Christi et membra* (I *Cor.* XII, 27). Membra Christi et corpus sumus omnes simul; non qui hoc loco tantum sumus, sed et per universam terram; nec qui tantum hoc tempore, sed quid dicam? Ex Abel justo usque in finem sæculi quamdiu generant et generantur homines, quisquis justorum per hanc vitam transitum facit, quidquid nunc, id est, non in hoc loco, sed in hac vita, quidquid post nascentium futurum est, totum hoc unum corpus Christi : singuli autem membra Christi. Si ergo omnes corpus, singuli membra; est utique caput cujus hoc sit corpus. *Et ipse est,* inquit, *caput corporis Ecclesiæ, primogenitus, ipse primatum tenens* (*Coloss.* I, 18). Et quia de illo ait etiam, quod semper *caput omnis principatus et potestatis* sit (*Id.* II, 10), adjungitur ista Ecclesia, quæ nunc peregrina est, illi cœlesti Ecclesiæ, ubi Angelos cives habemus; cui æquales nos futuros post resurrectionem corporum impudenter nobis arrogaremus, nisi Veritas promisisset, dicens : *Erunt æquales Angelis Dei* (*Luc.* XX, 36); et fit una Ecclesia, civitas Regis magni.

CAPUT X. — 12. *Christus in Scripturis enuntiatus tribus modis. Christus et Ecclesia unus Christus.* Sic ergo aliquando in Scripturis insinuatur Christus, ut intelligas Verbum æquale Patri. Sic aliquando, ut intelligas mediatorem; cum *Verbum caro factum est,* ut habitaret *in nobis* (*Joan.* I, 14) : cum ille unigenitus per quem facta sunt omnia, *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (*Philipp.* II, 6-8). Sic autem aliquando, ut intelligas caput et corpus, exponente ipso Apostolo apertissime quod dictum est de viro et uxore in Genesi, *Erunt,* inquit, *duo in carne una.* Videte ipsum exponentem, ut non conjecturis nostris aliquid ausi dicere videamur. *Erunt enim,* inquit, *duo in carne una :* et addidit, *Sacramentum hoc magnum est.* Et ne adhuc putaret quisquam in viro esse et uxore secundum naturalem utriusque sexus copulationem corporalemque mixturam : *Ego autem dico,* inquit, *in Christo et Ecclesia* (*Gen.* II, 24; *Ephes.* V, 31, 32). Secundum hoc ergo quod in Christo et Ecclesia accipitur quod dictum est, *Erunt duo in carne una : non jam duo, sed una caro est* (*Matth.* XIX, 5, 6). Et quomodo sponsus et sponsa, sic caput et corpus : quia caput mulieris vir. Sive ergo dicam caput et corpus, sive dicam sponsus et sponsa; unum intelligite. Ideoque idem apostolus, cum esset adhuc Saulus, audivit : *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 4)? quoniam corpus capiti adjungitur. Et cum jam Christi prædicator pateretur ab aliis, quæ persecutor ipse fecerat, *Ut suppleam,* inquit, *quæ desunt pressurarum Christi in carne mea* (*Coloss.* I, 24) : ad pressuras Christi ostendens pertinere quod patiebatur. Quod non potest intelligi secundum caput, quod jam in cœlo nihil tale patitur; sed secundum corpus, id est, Ecclesiam : quod corpus cum suo capite, unus Christus est.

CAPUT XI. — 13. *Sponsa Christi agat ut sit sine macula et ruga.* Exhibete ergo vos dignum corpus tali capite, dignam sponsam tali sponso. Non potest habere caput illud, nisi condignum corpus; nec ille vir tantus, nisi condignam ducit uxorem. *Ut exhiberet sibi,* inquit, *gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam*

[1] Plures Mss., *æqualis.* Forte legendum, *æqualis et inæqualis.*
[2] Regius liber et Florus, *quomodo corpus ejus nos, si non et nobiscum unus Christus?*
[3] Editi, *cum dicit.* At Regius Ms., *eum.* Florus, *eumdem.*

aut rugam, aut aliquid ejusmodi (*Ephes.* v, 27). Hæc est sponsa Christi, non habens maculam aut rugam (*a*). Non vis habere maculam? Fac quod scriptum est; *Lavamini, mundi estote, auferte nequitias de cordibus vestris* (*Isai.* I, 16). Non vis habere rugam? Extendere in crucem. Non enim tantum opus est ut laveris, sed etiam ut extendaris, ut sis sine macula aut ruga. Per lavacrum enim auferuntur peccata : per extensionem fit desiderium futuri sæculi, propter quod Christus crucifixus est. Audi ipsum Paulum lotum : *Non*, inquit, *ex operibus justitiæ quæ nos fecimus, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis* (*Tit.* III, 5). Audi eumdem extensum : *Ea*, inquit, *quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt extensus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu* (*Philipp.* III, 13 *et* 14).

SERMO CCCXLII * (*b*).

De Sacrificio vespertino (*c*). *In quo explicatur initium Evangelii Joannis.*

1. *Crucis signum. Sacrificium crucis.* De Sacrificio vespertino sermo reddendus est. Oravimus enim cantando, et orando cantavimus, *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo : elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (*Psal.* CXL, 2). In oratione advertimus hominem, in extensione manuum agnoscimus crucem. Est ergo hoc signum quod in fronte gestamus, signum quo salvi sumus. Signum irrisum, ut honoraretur; contemptum, ut glorificaretur. Deus comparet, ut homo deprecetur; et Deus latet, ut homo moriatur. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I *Cor.* II, 8). Hoc ergo sacrificium, ubi sacerdos est victima, redemit nos fuso sanguine Creatoris. Non tamen [1] creavit nos cum sanguine, sed redemit sanguine. Creavit enim nos *in principio* quod *erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Ab hoc creati sumus. Sermo contextus adjungit, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Hoc est quo creati sumus. Quo vero redempti, audi : *Quod factum est*, inquit, *in eo vita erat, et vita erat lux hominum; et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt.* Adhuc Deus est : adhuc illud dicitur, quod incommutabile semper manet; adhuc illud dicitur, cui videndo corda mundanda sunt : unde autem mundentur, nondum dicit. *Lux*, inquit, *lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt.* Sed ut non sint tenebræ, possintque eam comprehendere; tenebræ enim peccatores, tenebræ infideles : ut ergo non sint tenebræ, possintque comprehendere, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Videte Verbum, videte Verbum carnem, Verbum ante carnem. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : omnia per ipsum facta sunt.* Ubi hic sanguis? Ecce jam auctor tuus, sed nondum est pretium tuum. Unde ergo redemptus? Quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.*

2. *Joannes missus ante Christum, ut lucerna ante lumen.* Paulo superius attende. *Lux*, inquit, *lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt.* Quia ergo tenebræ lumen non comprehenderunt, opus erat hominibus humano testimonio. Diem videre non poterant, lucernam forte poterant tolerare. Quia ergo ad videndum diem minus idonei erant, lucernam tamen utcumque tolerabant; *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Hic venit, ut testimonium perhiberet de lumine.* Quis, de quo hic venit, ut testimonium perhiberet de lumine [1]? Quomodo non erat ille lumen, si vel lucerna erat? Primo vide quia lucerna erat. Audire vis lucernam de die, et diem de lucerna [2]? *Vos*, inquit, *misistis ad Joannem, et voluistis ad horam exsultare in lumine ejus : ille erat lucerna ardens et lucens* (*Joan.* v, 33 *et* 35). Joannes ergo iste quid videbat, qui lucernam contemnebat? *Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine.* De quo lumine? *Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Si omnem hominem, ergo et Joannem. Qui nondum [3] se volebat ostendere diem, ipse sibi suam accenderat testem lucernam. Sed talis erat lucerna, quæ de die posset accendi. Audi ipsum Joannem confitentem : *Nos*, inquit, *omnes de plenitudine ejus accepimus.* Christus putabatur, hominem se esse fatebatur. Dominus putabatur, servum se esse confitebatur. Bene agnoscis, lucerna, humilitatem tuam, ne te superbiæ ventus exstinguat. *Erat* enim *lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum :* id est omne animal, quod est illuminationis capax, hoc est omnem hominem habentem mentem atque rationem, qua possit esse particeps Verbi.

3. *Mundus duobus modis intelligitur.* Illud ergo quod erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem habentem mentem venientem in hunc mundum, ubi erat? *In hoc mundo erat.* Sed et terra in hoc mundo erat, et sol et luna in hoc mundo erant. Audi de die tuo, o mentis humanæ oculus! *In hoc mundo erat, et per ipsum mundus factus est.* Sic erat hic, ut et antequam mundus esset, non quasi non haberet ubi esset. Deus enim habitando continet, non continetur. Ergo miro et ineffabili modo in hoc mundo erat. *Et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit.* Quis est mundus, qui per eum

[1] Sirmondus, *non tantum*. Aptius Florus, *non tamen*.

* Recensitus primum ad fl. v. et ad Sirm.; et deinde, post editionem, castigatusad cl.

(*a*) Vide Retract. lib. 2, cap. 38.
(*b*) Alias, inter Sirmondianos 8.
(*c*) Citat Florus ad Rom. XI, ad I Cor. XI, et ad Hebr. IX.

[1] Codex cl.: Quis, de quo hic venit ut testimonium perhiberet de lumine? *Quis, de quo? Joannes de Christo, lucerna de die. Quis, de quo? Joannes de Christo : ergo lucerna de die. Non injuriam Joanni facimus : sed diem nostrum si constanter intueri non possumus, saltem cum honore laudemus. Venit ut testimonium perhiberet de lumine. Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Quomodo non erat*, etc.

[2] Ita legendum cum eodem codice cl. [*Audire vis lucernam, lucernam de die in diem. De lucerna.*]

[3] Sic idem codex cl. non repetita voce, *Joannem*, quæ superest in editis. [*Si omnem hominem, ergo Joannem : Joannem qui nondum.*]

factus est? *In principio fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I, 1), quia omnia per ipsum facta sunt. Quis mundus eum non cognovit? Mundus et mundus, sicut domus et domus; domus in fabrica, domus in habitatoribus. In fabrica domus; quemadmodum, Magnam domum fecit, pulcherrimam domum construxit. Domus in habitatoribus; quomodo, Bona domus, benedicat eam Dominus; mala domus, parcat ei Deus. Ergo *mundus per eum factus est*, et habitatio et habitatores: *et mundus eum non cognovit*, habitatores.

4. *Christus quomodo non receptus a suis. Judæi ob superbiam præcisi, Gentiles ob humilitatem in oliva inserti. Centurionis humilitas et fides.* — *In sua propria venit, et sui eum non receperunt.* Ergo quare venit, quasi non præscius quod sui non essent eum recepturi? Audi propter quod venerit [1]: *Quotquot autem receperunt eum.* Sui non receperunt, et sui receperunt [2]; mundus non credidit, et mundus totus credidit. Sicut dicimus, Tota arbor plena foliis; numquid fructibus est locus ablatus? Utrumque dici, utrumque intelligi potest, et arbor foliis plena, et arbor fructibus plena: una arbor in utroque, sed foliis dispergendis, fructibus colligendis. Ergo, fideles ejus, servi ejus [3], dilectores ejus, quorum gloria est, quorum spes, quorum res est; quando auditis, *Sui eum non receperunt*, nolite dolere: quia credendo ipsius estis. *Sui eum non receperunt.* Qui isti sunt? Forte Judæi olim vocati ex Ægypto, liberati in manu potenti, per Rubrum mare trajecti, per siccum evadentes, hostibus insequentibus carentes, manna pasti, de servitute eruti, ad regnum perducti, tot beneficiis empti. Ecce sui, qui non receperunt: sed non recipiendo facti sunt alieni. In oliva erant, superbiendo fracti sunt. Oleaster contemptibilis, amaritudine baccarum aspernabilis [4], per totum mundum erat; illo totus mundus horrebat silvestri oleastro [5]: sed tamen per humilitatem ibi meruit inseri, unde oliva superbiendo præcidi (*Rom.* XI, 17). Audi olivam superbientem, et frangi dignam: *Nos de servitute non sumus nati, patrem habemus Abraham.* Respondetur: *Si filii Abrahæ essetis, facta Abrahæ faceretis.* Contra id quod dictum est, *De servitute non sumus nati: Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.* Liberos vos esse jactatis? *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* (*Joan.* VIII, 33-39). Quanto ergo tutius homo servus esses hominis, quam perversæ cupiditatis? Illi tamen superbiendo humilem non receperunt. Vide oleastrum dignum inseri, Centurionem illum, non de Israeliticis, sed de Gentilibus [6]: *Domine, non sum dignus, ut sub tectum meum intres.* Et Dominus: *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel.* In oliva non inveni quod inveni in oleastro. Ergo oliva superbiens præcidatur, oleaster humilis inseratur. Vide inserentem, vide præcidentem: *Propterea dico vobis, quia multi ab oriente et occidente venient*; multus veniet oleaster inserendus in oliva; *et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum.* Audisti quemadmodum oleaster humilis inseratur; audi quemadmodum oliva superba præcidatur: *Filii autem regni ibunt in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* VIII, 8-12). Quare? Quia *sui eum non receperunt.* Et quare insertus oleaster? Quia *quotquot eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri.*

5. *Potestas data ut efficiamur filii Dei.* Erige cor, genus humanum, respira in aura vitæ et securissimæ libertatis [1]. Quid audis? quid tibi promittitur? *Dedit eis potestatem.* Quam potestatem? An forte unde inflantur homines, judicandi de capitibus humanis, ferendi sententias de innocentibus et nocentibus? *Potestatem*, inquit, *dedit eis filios Dei fieri.* Jam enim erant non filii, et fiebant filii [2]; quia ille per quem fiunt filii Dei, jam erat Filius Dei, et factus est filius hominis. Jam ergo et illi erant filii hominum, et facti sunt filii Dei. Descendit ad id quod non erat, quia aliud erat. Levavit te ad id quod non eras, quia alius eras [3]. Erige ergo spem. Magnum est quod tibi promissum est, sed a magno promissum est. Multum et incredibile videtur [4], et quasi non posse æstimatur filios hominum fieri filios Dei. Sed plus pro illis factum est, quia Filius Dei factus est filius hominis. Erige ergo spem, o homo, pelle a corde infidelitatem. Incredibilius jam pro te factum est, quam quod tibi promissum est. Miraris si homo habeat vitam æternam? miraris si homo perveniat ad vitam æternam? mirare potius quod Deus pro te pervenit ad mortem. Quid dubitas de promisso, tanto pignore accepto? Vide ergo quomodo te confirmat, quomodo promissionem Dei roborat: *Quotquot*, inquit, *receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Qua generatione? Non illa usitata, non veteri, non transitoria vel carnali. *Non ex carne*, inquit, *non ex sanguine, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Miraris, non credis? *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 2, *etc.*). Ecce unde factum est sacrificium vespertinum. Inhæreamus illi: nobiscum offeratur, qui pro nobis oblatus est. Sic enim vespertino sacrificio vita vetus interficitur, et diluculo nova oritur.

[1] Idem codex cl.: *Audi propter quos venerit.*
[2] Illud, *et sui receperunt*, restituitur ex eodem codice cl. [*Sui non receperunt, mundus non credidit.*]
[3] Vox, *ejus*, hic restituitur ex eodem codice cl. [*Ergo fideles ejus, servi, dilectores ejus.*]
[4] In eodem codice cl., *amaritudine baccarum aspernabilis;* ubi scripsimus, *baccarum.* [*Amaritudine batorum aspernabilis.*]
[5] Illud, *silvestri oleastro*, additur ex eodem codice cl. [*Totus mundus horrebat; sed tamen.*]
[6] Idem codex cl., *non de Israelitis, sed de Gentibus.*

[1] Idem codex cl., *respira in auras vitæ et serenissimæ libertatis.*
[2] Hanc adhibemus lectionem ex eodem codice cl. [*Jam enim non erant filii, et fiunt filii.*]
[3] Illud, *Levavit te ad id quod non eras, quia alius eras*, additur ex eodem codice cl. [*Quia aliud erat. Erige ergo spem.*]
[4] Illud: *sed a magno promissum est. Multum*, additur ex eodem codice cl. [*Magnum est quod tibi promissum est, et incredibile videtur.*]

SERMO CCCXLIII * (a).

De Susanna et Joseph : cum exhortatione ad castitatem (b).

1. *Susanna exemplum pudicitiæ conjugalis. Castitas donum Dei. Susanna divinitus liberata a falsis testibus.* Divinæ lectiones, et sancta oracula Dei, quæ insonuerunt auribus nostris, nidum faciant in mentibus nostris : non volent et transeant, aut sedeant, et discedant [1] ; sed aliquid pariant. Nam si *passer invenit sibi domum, et turtur nidum ubi reponat pullos suos* (*Psal.* LXXXIII, 4) ; quanto magis passer verbum Dei et turtur misericordia Dei? Audivimus de Susanna lectionem : ædificetur pudicitia conjugalis, et tam firmo fundamento innitatur muroque valletur, ut et insidiantes repellat, et falsos testes convincat. Remanserat casta mulier moritura, nisi adesset qui videbat quod judicantes latebat. Conscripta sunt verba ejus, quæ habuit in paradiso, hoc est in viridario suo : quæ verba nullus hominum audivit, nisi soli duo, qui pudori uxoris alienæ insidiabantur, et reluctanti falsum testimonium meditabantur. Illi soli audierunt quod dictum est : *Angustiæ mihi undique. Si enim hoc fecero, mors mihi est ; si autem non fecero, non effugiam manus vestras. Melius est autem mihi manus vestras non evadere, quam in conspectu Dei peccare* (*Dan.* XIII, 22). Contemnebat quod audiebat, quia timebat quem non videbat ; cujus tamen divinis oculis erat ipsa conspicua. Neque enim quomodo illa Deum non videdat, sic non videbatur a Deo. Videbat Deus quod ædificabat, inspiciebat opus suum, habitabat templum suum ; ibi erat ipse, insidiantibus respondebat. Nam si castitatis dator deseruisset, castitas interiisset. Ait ergo, *Angustiæ mihi undique*. Sed et exspectabat eum, qui eam salvam faceret a pusillanimitate, et tempestate falsorum testium, tanquam ventorum malorum. In illis tamen ventis et fluctibus naufragium castitas non fecit ; quia Dominus gubernavit. Clamatum est, ventum est, processum est : pervenit causa ad judicium. Domus Susannæ crediderat contra dominam senioribus falsis : et quamvis anteacta illæsa et immaculata vita idoneum videretur pudicitiæ testimonium perhibere ; illis tamen irreligiosum videbatur senioribus non credere. Nullus talis sermo unquam sonuerat de Susanna. Illi ergo falsi testes ; sed noti Deo. Aliud credebat domus, aliud videbat Dominus : sed quod videbat Dominus, homines nesciebant, senioribus recte credi videbatur. Ergo moriendum erat : sed si caro moreretur, castitas coronaretur. Adfuit Dominus precanti, exaudivit quam noverat : non deseruit ne moreretur, cui subvenit ne adulteraretur. Excitavit Dominus spiritum sanctum Danielis adhuc novelli ætate, sed robusti pietate. Quia ergo erat in eo propheticus Spiritus, continuo nequissimorum seniorum vidit fallaciam. Sed quod ille intuebatur, providendum erat quomodo cæteris monstraretur. *Falsi*, inquit, *testes sunt ; redite in judicium*. Sed quod falsi essent, ille noverat, cui propheticus Spiritus revelaverat : docendi erant qui nesciebant. Ergo si judices docendi, testes procul dubio convincendi. Convincens ergo eos, intendens falsitatem testimonii, quam ipse jam noverat, jussit eos ab invicem separari. Interrogavit singulos : unam enim concupiscentiam habere ambo potuerunt, sed unum consilium meditari non potuerunt. Interrogatus est unus, sub quam arborem comprehendisset adulteros ; respondit, *Sub lentisco*. Interrogatus est alius ; respondit, *Sub ilice*. Dissonantia testimoniorum patefecit veritatem, liberavit castitatem (*Dan.* XIII).

2. *Susannæ, quia liberata est, non major exinde felicitas.* Et castitas quidem, fratres, sicut jam dixi, liberaretur et coronaretur, etiamsi caro quandoque moritura, illo judicio moreretur. Morituri enim sumus omnes : nec agit quisquam qui cupit evadere, ut mortem auferat ; sed ut differat debitum. Hoc omnes tenet, hoc omnes reddituri sumus, quod de Adam traximus ; et quod mori nolumus, ab exactore hujus debiti non securitas datur, sed dilatio postulatur. Susanna ergo religiosa mulier et pudica conjux erat utique quandoque moritura : et ipsum quandoque si tunc esset, pudicitiæ quid obesset, dum caro conderetur sepulcro, et castitas redderetur Deo, coronaretur a Deo? Putatis enim, fratres, tanquam ad magnum meritum pertinere, si falsi testes, non prævaleant adversus innocentem? Non est magnum meritum, si non prævaleat falsum testimonium adversus innocentem. Magnum meritum esset, si adversus Dominum non prævaluisset. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus per linguas falsorum testium est crucifixus. Sed ipsi quidem falsi testes ad horam prævaluerunt, resurrecturo quid nocuerunt? Exemplo itaque suo Dominus Deus noster in carne sua, in infirmitate sua, et in forma servi, quam suscepit ad liberandum servum, ad quærendum fugitivum, ad redimendum captivum, solvendum vinctum, faciendum de servo fratrem ; ad hoc veniens in forma servi demonstravit servo exemplum, ne falsos testes perhorrescat ; et cum creduntur, non timeat. Possunt enim facere malam famam ; sed non possunt interficere conscientiam puram. Liberati sunt tres viri de camino ignis ardentis, adfuit Deus eorum, deambulaverunt inter ignes innoxios, circum ardentes et non urentes, et in ipsa deambulatione laudes dixerunt Deo, et illæsi sicut missi fuerant, evaserunt ; adfuit ergo Deus eorum (*Dan.* III) : numquid defuit Deus Machabæorum (II *Machab.* VII)? Illi evaserunt, illi mox arserunt : utrique tentati, hi carne consumpti, hi carne illæsi ; sed utrique coronati. Ut evaderent flammas tres viri, Nabuchodonosor præstitum est, ut crederet in Deum eorum. Nam qui eos potuit in manifesto liberare, potuit et in occulto coronare. Sed

[1] Apud Chrysostomum, *sed sedeant, nec discedant*.

* Hic sermo in nostris Mss. integer non invenitur.

(a) Alias, 2 inter editos ex Carthusiæ majoris manuscriptis.

(b) Recensitus est a Possidio in Indiculi cap. 10. Exstat idem sermo, sed plus media parte minutus, inter latinas homilias Joannis Chrysostomi nomine publicatas.

si illos in occulto coronasset, regem, qui sævierat, non liberasset. Salus corporis illorum, salus animæ facta est illius. Illi Deum laudando evaserunt, sed præsentes ignes : ille in Deum credendo evasit, sed æternas gehennas. Plus ergo illi, quam illis, præstitum est. Antiochus autem non erat dignus cui talia præstarentur, a quo Machabæi torquebantur : ideo illis igne tormentisque consumptis, exsultavit : sed *qui se exaltat, humiliabitur* (*Luc.* XVIII, 14).

3. *Maria a falsa suspicione Joseph liberata.* Qui ergo liberavit Susannam mulierem castam, conjugem fidelem a falso testimonio seniorum, ipse liberavit et virginem Mariam a falsa suspicione mariti sui. Inventa est ergo virgo illa prægnans, ad quam vir non accesserat. Uterus quidem fetu intumuerat; sed virginalis integritas manserat. Seminatorem fidei fide conceperat, Deum in suum corpus assumpserat, qui ejus corpus violari non permiserat : marito tamen tanquam homini venit in suspicionem. Aliunde esse credebat, quod de se non esse sciebat, et ipsum aliunde adulterium suspicabatur. Ab angelo corrigitur. Quare dignus fuit ab angelo corrigi? Quia non in illo erat malevola suspicio : quales Apostolus dicit malevolas suspiciones nasci inter fratres (I *Tim.* VI, 4). Malevolæ suspiciones sunt calumniantium, benevolæ suspiciones sunt gubernantium. Licet cuiquam de filio male suspicari; sed de filio non licet calumniari : utique suspicaris malum; sed optas invenire bonum. Qui benevole suspicatur, vinci cupit : tunc enim bene lætatur, quando falsum inventum fuerit quod male suspicabatur. Talis erat Joseph circa conjugem suam, cui corpore non erat mixtus, sed tamen fide jam fuerat copulatus. Venit ergo et virgo in falsam suspicionem : sed sicut pro Susanna adfuit in Daniele Spiritus, sic pro Maria adfuit angelus. Ad Joseph inquit angelus : *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam : quod enim de ea nascitur, de Spiritu sancto est* (*Matth.* I, 18-20). Ablata suspicio est, quia inventa redemptio est.

4. *Virginum et conjugatarum castitas, præmium inæquale, sed æternum utraque habet. Jugum Christi lene et sarcina levis amantibus.* Gaudebant paulo ante conjugatæ ad Susannam, gaudeant virgines ad Mariam : utræque teneant castitatem; illæ conjugalem, illæ virginalem. Utraque enim castitas habet apud Deum meritum : etsi virginalis major est, conjugalis minor; tamen utraque grata est Deo, quia donum est Dei. Ad vitam æternam omnes perveniunt; sed in vita æterna non omnes eumdem honorem, eamdem dignitatem, idem meritum comparant. Sic erit vita æterna et regnum Dei, quomodo, similitudinis causa, quod dicimus cœlum. In cœlo sunt omnia sidera : sic et in regno Dei omnes erunt boni fideles. Vita æterna par erit omnibus : non enim ibi alius plus vivit, alius minus; quando omnes sine fine victuri sumus. Ipse est denarius quem accepturi sunt operarii, sive qui in vinea mane laboraverunt, sive qui ad horam undecimam venerunt (*Id.* XX, 9, 10) : denarius ille vita æterna est, quæ omnibus par est. Sed intuemini cœlum, recordamini Apostolum : *Alia corpora cœlestia, et alia terrestria. Alia gloria solis, et alia gloria lunæ, et alia gloria stellarum; stella enim a stella differt in gloria : sic et resurrectio mortuorum* (I *Cor.* XV, 40-42). Ergo unusquisque, fratres mei, pro dono quod accepit, certet in hoc sæculo, ut gaudeat in futuro. Conjugatus es? Inferior vita est, inferius præmium spera; æternum tamen regnum non despera. Præcepta tibi conjugalia retinenda sunt. Quid enim, quia uxorem habes, non te debes agnoscere peregrinari in hoc mundo, moriturum non te debes cogitare, exiturum de lecto voluptatis? et vide quo utcumque pergas, ad tormentum calamitatis, an ad præmium æternitatis. Cogita ergo, serva quod accepisti, ferto sarcinam tuam : quia levis est, si diligis; gravis, si odisti. Non enim frustra Dominus ait, aut vere cum hoc ait, solis continentibus loquebatur : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris :* non carnibus vestris, sed animabus vestris. *Jugum enim meum lene est, et sarcina mea levis est* (*Matth.* XI, 28-30) : levis amanti, gravis neganti. Jugum Domini in cervicem sumpsisti? Lene est, si bene conaris; asperum, si reluctaris. Circumstant tentationes conjugalem vitam. Numquid enim ista Susanna ideo non tentata est in ipsa pudicitia, quia marito erat conjuncta? Numquid hæ solæ in hac parte non tentantur, quæ viris copulantur? Ecce Susanna uxor aliena erat, maritum habebat : tamen tentata est, fluctuavit in tempestate. *Angustiæ*, inquit, *mihi sunt undique.* A falsis enim testibus timuit mori : sed a Deo judice vero timuit penitus mori. A falsis enim testibus ad tempus moreretur : a judice Deo in æternum puniretur. Appendit, elegit : prius timuit, et appendit; appendit, et elegit; elegit, et vicit. Docuit feminas conjugatas religiosas, tentatori resistere docuit, pugnare docuit, laborare docuit, adjutorium implorare docuit.

5. *Feminis exemplum Susanna. Agendum non solum ut bona sit vita, sed et fama illæsa.* Si de femina tanta Scriptura testis est; numquid viros deseruit? numquid eis exemplum imitationis deesse permisit? Intuebamur Susannam tentatam a viris concupiscentibus ejus corruptionem, intuebamur certantem. Lectio illa theatrum nostri cordis erat, athletam Dei pudicum spiritum exspectabamus, certantem adversarium videbamus, de victo cum victrice triumphemus. Habent exemplum suum religiosæ conjuges, habent quod imitentur. Deo debeant quod servant, non homini : tunc enim servant, si Deo debeant; tunc servant, si illi debeant, qui videt quod servant, quod etiam maritus non videt. Sæpe enim absens est maritus, semper est præsens Deus : et aliquando, quia homo est maritus, suspicatur falsum; tunc oret mulier pro marito suo suspicante falsum; oret ut ille salvetur, non ut ille damnetur. Falsa enim viri suspicio non claudit oculos Dei. Illius conscientia nuda est coram illo, qui creat eam. Ipse enim ad tempus oppressam liberat in æternum. Sed oret uro

marito, et det operam non solum habere bonam vitam, sed etiam illæsam famam. Bonam enim vitam ipsa pudicitia liberat, ne damnetur : bona vero fama alios liberat, ne falsum suspicando labantur, et forte in peccatum decidant, dum quod non vident judicant : sicuti judices isti ceciderunt, et Daniel sanctus, imo per Danielem Dominus, magis illos judices, quam Susannam, ab interiore morte liberavit. Liberavit enim illam, ne ad tempus damnaretur : liberavit autem illos, ne male judicando et innocentem damnando, in æternum supplicium caderent ejus judicis, quem nemo potest corrumpere, a quo nemo se potest abscondere.

6. *Joseph viris exemplum pudicitiæ.* Dicebam ergo de viris, quia nec ipsi sine exemplo dimissi sunt. Viri casti, viri timentes Deum, viri quibus sufficiunt conjuges suæ; viri qui non violatis quod vobis violari non vultis; viri qui fidem, quam exegistis, reddidistis; expsectate et vos me commemorante, quod exspectabant uxores vestræ lectore recitante. Nec vos sine exemplo Scriptura divina dimisit. Illæ Susannam audiebant, et in ea vincente gaudebant : vos Joseph attendite; non illum Joseph, cui desponsata fuerat virgo Maria, quæ peperit Christum; nam ille suspicione tentatus est, et ab angelo mox sanatus est. Alium Joseph sancta Scriptura testatur, quem tentavit impudica : amavit pulchrum non casta, sed perversa mente, ubi oculos non habebat, ubi videretur spiritualis et invisibilis pulchritudo; quem amabat pulchrum, nolebat castum. Amavit alienum, amavit servum viri sui : sed fidem servantem domino suo non amavit. An putas amavit illum, an potius se? Ego puto quia nec illum, nec se. Si enim illum amabat, quare volebat perdere? si se amabat, quare volebat perire? Ecce probavi quia non amabat. Veneno libidinis ardebat, non flamma charitatis lucebat. Sed ille noverat videre, quod illa non noverat. Pulchrior erat intus, quam foris; pulchrior in cordis luce, quam in carnis cute : quo illius feminæ oculi non penetrabant, ibi ipse sua pulchritudine fruebatur. Intuens ergo interiorem pulchritudinem castitatis, quando illam maculari, quando violari illius feminæ tentatione permitteret? Amabat illa; sed amabat et ille : et plus erat quod amabat ille, quam quod amabat illa; quia videbat ille, quod non videbat illa.

7. *Castitatem in aliis impudici vel ipsi amant.* Si vis videre quomodocumque spiritualem pulchritudinem pudicitiæ, si habes ad illam qualescumque oculos, exempli gratia aliquid tibi propono : ipsam amas in conjuge tua. Noli ergo odisse in aliena, quod amas in tua. Quidnam amas in tua? Utique castitatem. Hanc odisti in aliena, quam amas in tua : hanc odisti in aliena, cum qua concumbendo ejus vis perdere castitatem. Quod amas in tua, hoc vis interficere in aliena? Quod amas in tua, hoc vis perdere in aliena? Quomodo habebis orationem pietatis, homicida castitatis? Serva ergo in aliena, quod servari cupis in tua : ipsam castitatem potius dilige, quam carnem. Sed forte existimas te amatorem esse carnis uxoris tuæ, non castitatis. Sordida quidem cogitatio; sed non te dimitto sine exemplo. Ego enim puto quod castitatem plus ames in conjuge tua, quam carnem. Sed ut te absolutissime ostendam amatorem esse castitatis magis quam carnis, hanc amas in filia tua. Quis hominum est qui non filias suas castas esse velit? quis hominum est qui non filiarum suarum congaudeat castitati? Numquid et ibi carnem amas? numquid concupiscis corpus pulchrum, ubi exhorrescis incestum? Ecce probavi te amatorem esse castitatis. Si ergo amatorem castitatis ostendi te, quid te offendisti, ut non illam ames in te? Ecce habes compendium, ama in te quod amas in filia tua : ama hoc in uxore aliena; quia et filia tua uxor erit aliena. Ama ergo et in te castitatem. Si uxorem alienam amaveris, non continuo habebis : si castitatem amaveris, mox habebis. Ama ergo castitatem, ut habeas æternam felicitatem.

8. *Pudicitiæ amore resistendum in tentatione exemplo Susannæ et Joseph.* Sed forte tentaberis, amabit te mulier impudica, inveniet te in solitudine, conabitur extorquere complexum; si renueris, minabitur infamando supplicium. Hoc seniores falsi Susannæ fecerunt, hoc uxor domini sui fecit sancto Joseph. Sed attendite illum, quem attendit et Susanna et Joseph. Num quia nullus testis est, Deus ibi non est? Ejus oculos noluit offendere Joseph, oculos Domini sui præsentis. Noluit impudicæ mulieri ad concubitum illicitum consentire. Repulit concupiscentiam alienam, amplexus est pudicitiam suam. Fecit tamen illa, quod minata est : mentita est viro; credita est a suo marito. Adhuc patiens Deus. Traditur Joseph in carcerem; custoditur tanquam reus, a quo non est offensus Deus : sed nec ibi defuit Deus, quia ille non erat reus. Adfuit Dominus Joseph patienti : quod non cito subvenit, ad majora præmia distulit (*Gen.* XXXIX, XLI). Lætificavit merito, quem exercuit supplicio. Debuit enim sanctus ipse Joseph pro ipsa pudicitia aliquid etiam durum pati, hoc est, amarum. Si ipsam impudicam mulierem forsitan amaret, pro illa paratus esset dura perpeti : et illa amorem suum erga se non probaret, nisi propter illam talia molesta vel dura toleraret, et charitati, imo non charitati, sed malæ cupiditati, vicem redderet. Exardesceret illa in illum vicissim, quia videret eum tanto amore suo inardescere, ut propterea non recusaret quæcumque supplicia tolerare. Si hoc pro impudica, quanto magis pro ipsa pudicitia? Bene ergo aliquando Deus differt adjutorium suum; ut probet hominem, ut exerceat hominem, ut ipse sibi homo innotescat. Nam Deum nihil latet.

9. *Pro pudicitia spernendæ delectationes et molestiæ.* Hoc ergo monuerim Charitatem vestram, fratres, ut ante omnia concupiscentiis carnalibus et gaudiis sæcularibus et vanæ pompæ et volaticæ, vaporique vitæ hujus præsentis præponatis decus et pulchritudinem sapientiæ, præponatis dulcedinem suavitatemque sapientiæ, præponatis decus pudicitiæ, pulchri-

tudinem castitatis. Hæc omnia abscondita sunt in thesauro cœlesti, nudæ coram oculis Dei gemmæ sunt istæ pretiosæ, multum lucent; si oculos habetis, videtis. Diversis ergo et illicitis delectationibus ista præponite; et si tentatio usque accesserit, ut etiam molestiam patiamini, fratres mei, quis non patiatur propter sacculum suum? quis non patiatur pro agro suo, pro uno lapide limitis agri sui? Si pro his rebus patiamini, quas non habetis in potestate, quamdiu vultis retinere, et quibus vultis dimittere; sed sæpe amittuntur, cum vivimus, sæpe post mortem nostram ab eis quos odimus, possidentur : si pro his bonis (si tamen dicenda sunt bona, quæ non faciunt bonos) tanta mala homines æquo animo patiuntur; pro fide quare pigri sunt? pro thesauro cœlesti quare timidi sunt? pro illis divitiis [1], quas nec naufragia nobis possunt auferre? Justus enim naufragus evadit dives et nudus.

10. *Job in stercore quam dives.* His divitiis plenus erat sanctus Job : omnia uno ictu perierunt, nihil in domo ejus remanserat, quibus paulo ante opulentus videbatur, subito mendicus, in stercore a capite usque ad pedes vermibus scatens. Quid ista miseria miserius? Quid interiore felicitate felicius? Perdiderat omnia illa quæ dederat Deus : sed habebat ipsum, qui dederat omnia, Deum. *Nudus*, inquit, *exivi de utero matris meæ, nudus revertar in terram. Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum.* Certe pauper est? certe nihil habet? Si nihil remanet, de quo thesauro gemmæ istæ laudis Dei proferebantur? Postea usque ad carnem tentator accessit : omnibus sublatis, tentatricem mulierem reliquit. Evam dimisit; sed Adam ille non fuit. Et ibi qualis inventus est? quomodo respondit uxori blasphemiam suggerenti? *Locuta es*, inquit, *tanquam una ex insipientibus mulieribus. Si bona suscepimus de manu Domini, mala cur non toleramus* (*Job* I *et* II)? O virum putrem et integrum! o fœdum et pulchrum! o vulneratum et sanum! o in stercore sedentem, et in cœlo regnantem! Si amamus, imitemur; ut imitemur, laboremus; et si in labore subdeficimus, adjutorium imploremus. Adjuvat certantem qui certamen indixit. Non enim sic te Deus exspectat certantem, ut populus aurigam : clamare novit, adjuvare non novit. Non sic te Deus exspectat certantem, ut agonista exspectat athletam : coronam feneam parat, vires subministrare laboranti non novit; nec enim potest, homo enim est, non Deus. Et forte dum exspectat, plus laborat sedendo, quam ille luctando. Nam Deus quando exspectat certatores suos, adjuvat eos invocatus : nam ejus athletæ vox est in Psalmo, *Si dicebam, Motus est pes meus; misericordia tua, Domine, adjuvabat me* (*Psal.* XCIII, 18). Non ergo simus pigri, fratres mei : petamus, quæramus, pulsemus. *Omnis enim qui petit, accipit, et quærens inveniet, et pulsanti aperietur* (*Matth.* VII, 8).

[1] Ante, *pro illis divitiis*, forte legendum, *quare non sunt solliciti?* vel aliquid simile.

SERMO CCCXLIV *(a).

De amore Dei et amore seculi (b).

1. *Pugna inter amorem Dei et amorem sæculi.* Amores duo in hac vita secum in omni tentatione luctantur, amor sæculi, et amor Dei; et horum duorum qui vicerit, illuc amantem tanquam pondere trahit. Non enim pennis aut pedibus, sed affectibus venimus ad Deum. Et rursum non corporeis nodis et vinculis, sed contrariis affectibus terræ inhæremus. Venit Christus mutare amorem, et de terreno facere vitæ cœlestis amatorem : homo propter nos factus, qui nos homines fecit; et assumens hominem Deus, ut homines faceret deos. Hic propositus nobis agon, hæc lucta cum carne, hæc lucta cum diabolo, hæc lucta cum sæculo. Sed fidamus, quoniam ille qui hoc certamen indixit, non sine adjutorio suo spectat, nec de viribus nostris ut præsumamus hortatur. Qui enim de viribus suis præsumit, utique quia homo est, de viribus præsumit hominis : et *maledictus omnis qui spem suam ponit in homine* (*Jerem.* XVII, 5). Hujus pii et sancti amoris flamma ardentes martyres, fenum quidem carnis robore mentis arserunt; ipsi autem integri in spiritu ad eum, quo accensi sunt, pervenerunt. Præstabitur tamen ipsa contemnenti carni honor debitus in resurrectione mortuorum. Ideo enim seminata est in contumelia, ut resurgat in gloria.

2. *Amandus Deus super parentes.* Hoc amore accensis, vel potius ut accendantur hoc dicit : *Qui amat patrem aut matrem super me, non est me dignus : et qui non tulerit crucem suam et secutus fuerit me, non est me dignus* (*Matth.* X, 37 *et* 38). Amorem parentum, uxoris, filiorum, non abstulit, sed ordinavit : non dixit, Qui amat; sed, *qui amat super me.* Hoc est quod Ecclesia loquitur in Canticis canticorum : *Ordinavit in me charitatem* (*Cant.* II, 4). Ama patrem, sed noli super Dominum : ama genitorem, sed noli super Creatorem. Pater genuit, sed non ipse formavit : nam quis, aut qualis sibi nasciturus esset, cum seminaret, ignoravit. Pater nutrivit, sed non de suo pater panem esurienti instituit. Postremo quidquid tibi pater reservat in terra, decedit ut succedas, vitæ tuæ locum faciet morte sua. Pater autem Deus quod tibi servat, secum servat; ut hæreditatem cum ipso possideas patre, nec eum decessorem quasi successor exspectes, sed inhæreas semper mansuro, semper in illo mansurus. Ama ergo patrem, sed noli super Deum tuum. Ama matrem tuam, sed noli super Ecclesiam, quæ te genuit ad vitam æternam. Denique ex ipsorum parentum amore perpende quantum diligere debeas Deum et Ecclesiam. Si enim tantum diligendi sunt qui genuerunt moriturum, quanta charitate diligendi sunt qui genuerunt ad æternitatem venturum, in æternitatem mansurum? Ama uxorem, ama filios secundum Deum, ut consulas eis ad Deum colendum tecum : cui junctus cum fueris, separationem nullam timebis. Ideo non debes illos plus Deo diligere, quos omnino male diligis, si negle-

* Repertus in v. tantum et in Sirm.
(a) Alias, inter Sirmondianos 31.
(b) Citat Florus ad II Cor. v.

xeris tecum ad Deum ducere. Veniet fortasse hora martyrii. Tu vis confiteri Christum. Confessus excipies fortasse temporis pœnam, excipies temporalem mortem. Pater, aut uxor, aut filius blandiuntur ne moriaris, et blandiendo efficiunt ut moriaris. Si non efficiant, illic tibi veniet in mentem, *Qui amat patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios super me, non est me dignus.*

3. *Humanus affectus exemplo Christi vincendus. Humana voluntas in Christo mortem refugiens.* Sed blandimentis suorum flectitur carnalis affectus, et quodam modo labitur humana mollities. Restringe sinus fluentis vestis, virtute accingere. Cruciat te amor carnis? Tolle crucem tuam, et sequere Dominum. Et ipse tibi Salvator tuus, quamvis in carne Deus, quamvis cum carne Deus, humanum tamen demonstravit affectum, ubi ait : *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste* (*Matth.* XXVI, 39). Noverat quod calix iste transire non poterat, ad eum bibendum venerat. Voluntate, non necessitate, bibendus ille calix. Omnipotens erat : si vellet, utique transiret, quia Deus cum Patre, et ipse et Deus Pater unus Deus. Sed ex forma servi, ex eo quod suscepit abs te pro te, vocem hominis, vocem carnis emisit. Te in se dignatus est transfigurare, ut de illo loquereris infirma, ut in illo apprehenderes fortia. Voluntatem ostendit, qua tentari posses : et continuo docuit quam voluntatem, cui voluntati præferre deberes. *Pater*, inquit, *si fieri potest, transeat a me calix iste.* Hæc voluntas humana est; hominem gero, ex forma servi loquor. *Pater, si fieri potest, transeat hic calix.* Vox carnis est, non spiritus; vox infirmitatis, non divinitatis. *Si fieri potest, transeat calix iste.* Illa est voluntas, de qua et Petro dicitur, *Cum autem senueris, alter te cinget, et tollet, et feret quo tu non vis* (*Joan.* XXI, 18). Unde ergo et martyres vicerunt? Quia voluntati carnis voluntatem spiritus præposuerunt. Amabant hanc vitam, et deponderabant. Inde considerabant quantum amanda esset æterna, si sic amatur ista peritura. Moriturus mori non vult; et tamen erit necessario moriens, quamvis continue mori nolens. Nil agis quod mori non vis, nil efficis, nil extorques : nullam habes potestatem tollendi mortis necessitatem. Veniet, te nolente, quod times; aderit, te recusante, quod differs. Mortem quippe satagis ut differas; numquid ut auferas? Si ergo in amatoribus hujus vitæ tantum de differenda morte satagitur, quantum de auferenda laborandum est? Mori certe non vis. Muta amorem, et ostenditur tibi mors, non quæ te nolente aderit, sed quæ, si volueris, non erit.

4. *Mors duplex, prima et secunda. Mors prima omnibus necessario subeunda, altera solis malis parata. A morte temporali homo se pecunia redimit; ab æterna morte, justitia. Sanguis Christi pro nostra redemptione fusus.* Vide ergo, si aliquantum in corde tuo amor evigilavit, si scintilla de cinere carnis emicuit, si aliquid roboris in corde tuo comprehendit, quod vento tentationis non solum non exstinguatur, sed etiam vehementius accendatur : si non ardes ut stupa, quæ uno levi flatu exstinguaris; sed ardes ut robur, ardes ut carbo, ut flatu potius exciteris : vide duas mortes, unam temporalem, eamdemque primam; alteram sempiternam, et eamdem secundam. Prima mors omnibus præparata est : secunda solis malis, impiis, infidelibus, blasphemis, et quidquid aliud sanæ doctrinæ adversatur. Intende, propone tibi istas mortes duas. Si fieri potest, ambas non vis pati. Scio, vivere amas, mori non vis; et de hac vita in aliam vitam sic transire velles, ut non mortuus resurgeres, sed vivus in melius mutareris. Hoc velles, hoc habet humanus affectus; hoc ipsa anima nescio quo modo habet in voluntate et cupiditate. Quoniam diligendo vitam, odit mortem : et quoniam carnem suam non odit, nec ipsi vult accidere quod odit. *Nemo enim unquam carnem suam odio habuit* (*Ephes.* V, 29). Hunc affectum ostendit Apostolus, ubi ait : *Habitationem habemus ex Deo, domum non manu factam, æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum quod de cœlo est superindui cupientes. In quo nolumus*, inquit, *exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita.* Non vis spoliari : sed spoliandus es. Hoc tamen agas oportet, ut spoliatus per mortem carnea tunica, inveniaris indutus lorica fidei. Hoc enim secutus adjungit : *Si tamen et induti, non nudi inveniamur* (II *Cor.* V, 1-4). Nam prima mors spoliatura est te carne, interim seponenda, et suo tempore recipienda. Hoc velis, nolis. Non enim quia vis, resurges; aut si nolis, non resurges; aut si resurrectionem non credis, propterea non resurges. Opus est ut potius agas, ut qui resurrecturus es, velis nolis, sic resurgas ut habeas quod velis. Dominus quippe ipse Jesus dixit : *Venit hora, quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent*, sive boni sint, sive mali sint; *omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent*, et emittentur ex abditis. Nulla creatura mortuum tenebit sub voce vivi Creatoris. *Omnes*, inquit, *qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent.* Hoc ut ait, *Omnes*, fecit quasi confusionem et permixtionem. Sed audi discretionem, audi et separationem : *qui bona*, inquit, *fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui mala egerunt, in resurrectionem judicii* (*Joan.* V, 28, 29). Hoc judicium, ad quod subeundum resurgent impii, mors secunda appellatur. Quid ergo, christiane, metuis istam primam? Et te invito veniet, et te recusante aderit. Redimis te forte a barbaris, ne occidaris : redimis te magno, non parcis omnino rebus tuis, et filios tuos spolias; et redemptus crastino morieris. A diabolo te redimi oportet, qui te secum ad secundam mortem trahit, ubi audient impii ad sinistram positi, *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 41). Ab ista secunda morte oportet ut redimaris. Respondebis, Unde? Noli quærere hircos et tauros : noli postremo arcam tuam discutere, et dicere in animo tuo, Ut me redimerem a barbaris, habebam pecuniam : ut te redimas a secunda morte, habeto justitiam. Pecuniam posset tibi ipse barbarus ante tollere, et postea te captivum ducere,

ut non esset unde te redimeres, eo tua omnia possidente qui possedit et te : justitiam non amittis invitus; in thesauro cordis intimo manet; ipsam tene, ipsam posside, inde redimeris a secunda morte. Quæ si nolis, ideo non erit, quia illud, unde te ab ista morte redimes, si volueris, erit. Justitiam voluntas impetrat a Domino, et bibit illam tanquam de fonte suo. Ad quem fontem nullus prohibetur accedere, si dignus accedit. Postremo adjutorium tuum vide. Redemit te a barbaris argentum tuum, redemit te a prima morte pecunia tua : redemit te a secunda morte sanguis Domini tui. Habuit ille sanguinem, unde nos redimeret; et ad hoc accepit sanguinem, ut esset quem pro nobis redimendis effunderet. Sanguis Domini tui, si vis, datus est pro te : si nolueris esse, non est datus pro te. Forte enim dicis : Habuit sanguinem Deus meus, quo me redimeret : sed jam cum passus est, totum dedit; quid illi remansit quod det et pro me? Hoc est magnum, quia semel dedit, et pro omnibus dedit. Sanguis Christi volenti est salus, nolenti supplicium. Quid ergo dubitas, qui mori non vis, a secunda potius morte liberari? qua liberaris, si vis tollere crucem tuam, et sequi Dominum; quia ille tulit suam, et quæsivit servum.

5. *Vita æterna quantum amanda, cum tantum ametur vita temporalis. In eos qui temporalis vitæ amore perdunt vitam æternam.* Omnino, fratres mei, non vos maxime hortantur ad amandam vitam æternam, qui sic amant temporalem vitam? Quanta faciunt homines, ut vivant paucos dies? Quis enumerare poterit conatus et molimina omnium vivere volentium, post paululum morientium? Quanta agunt pro ipsis paucis diebus? Quid tantum agimus pro æterna vita? Quid dicam, pro paucis diebus redimendis, et his in terris? Paucos enim dies dico, si liberatus senuerit; paucos dies dico, si liberatus puer decrepitus factus fuerit. Non dico quia redemptus hodie, cras fortasse morietur. Ecce ad incertum, propter ipsos paucos dies incertos, quanta faciunt? quæ excogitant? Si veniant per morbum corporis in medici manus, salusque omnis a pronuntiantibus et inspicientibus desperetur; si promittitur aliquis medicus, qui etiam desperatum liberare sit idoneus, quanta promittuntur? quanta prorsus ad incertum dantur? Ut modicum vivatur, hoc dimittitur unde vivatur. Jamvero si in hostis aut prædonis manus inciderit, ne occidatur, ut redimatur, etiam, si pater detentus fuerit, filii currunt, et quod eis relicturus fuerat, impendunt, redempturi quem possint efferre. Quæ ambitiones? quæ preces? qui conatus? quis hoc explicet? Et tamen volo dicere aliud gravius, et nisi fieret, incredibilius. Quid enim dico, quia dant homines pecuniam ut vivant, quia nihil sibi dimittunt? Ut paucos dies eosdemque incertos paululum vivant cum timore, vivant cum labore, quanta impendunt? quanta dant? Væ generi humano! Dixi quod ut vivant impendunt unde vivant : quod est pejus audite, quod est gravius, quod est sceleratius, quod est, ut dixi, incredibile, nisi fiat. Ut liceat illis paululum vivere, dant etiam illud, unde possent semper vivere. Quod dixi audite, et intelligite. Adhuc enim clausum est, et tamen multos movet, quibus jam Dominus cum clausum erat, aperuit. Dimitte illos qui dant et perdunt unde possunt vivere, ut concedatur illis paululum vivere. Illos attendite, qui perdunt unde possunt semper vivere, ut concedatur eis paululum vivere. Quid est hoc? Fides vocatur, pietas vocatur : hæc omnis tanquam pecunia est, qua vita æterna acquiritur. Veniet de transverso inimicus territans, et non tibi dicet, Da mihi pecuniam tuam, ut vivas : sed dicet tibi, Nega Christum, ut vivas. Quod tu si feceris, ut liceat tibi paululum vivere, perdes unde posses semper vivere. Hoc est amare vitam, qui timebas mortem? Homo bone, quare timebas mortem, nisi amando vitam? Christus est vita. Quare appetis parvam, ut perdas securam? An forte fidem non perdidisti, sed quod perderes non habuisti? Tene ergo unde semper vivas. Attende proximum tuum, quanta faciat ut modicum vivat. Attende et illum qui Christum negavit, quantum malum fecit propter paucos dies vitæ. Et tu non vis ipsos paucos dies contemnere vitæ, ut nullo die moriaris, et in sempiterno vivas die, a Redemptore tuo protegaris, in æterno regno Angelis adæqueris? Quid amasti? quid perdidisti? Ut sequereris Dominum, crucem tuam non tulisti.

6. *Perdere animam, ut inveniatur anima.* Vide quam prudentem te velit, qui tibi dixit : *Tolle crucem tuam, et sequere me. Qui invenerit,* inquit, *animam suam, perdet illam; et qui perdiderit eam propter me, inveniet eam* (*Matth.* x, 38, 39). Qui invenerit, perdet eam; qui perdiderit, inveniet illam. Ut perdas, prius est ut invenias; et cum perdideris, postremum est ut rursum invenias. Duæ sunt inventiones : in medio est qua transit una perditio. Nemo potest animam suam perdere propter Christum, nisi eam prius invenerit; et nemo potest animam suam invenire in Christo, nisi eam prius perdiderit. Inveni, ut perdas; perde, ut invenias. Quomodo eam prius inventurus es, ut habeas quam perdas? Quando cogitas te ex parte mortalem, quando cogitas eum qui te fecit, et insufflando animam tibi creavit, et videris eam illi debere, qui dedit; illi reddendam, qui commodavit; ab illo custodiendam, qui instituit; invenisti animam tuam, inveniens eam in fide. Credidisti enim hoc, et invenisti animam tuam. Nam perditus eras, antequam crederes. Invenisti animam tuam : mortuus quippe fueras in infidelitate, revixisti in fide. Talis es, de quo dici possit, *Mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est* (*Luc.* xv, 32.) Ergo invenisti animam tuam in fide veritatis, si a morte infidelitatis revixisti. Hoc est, animam tuam invenisti. Perde eam, et anima tua semen tibi sit. Nam et agricola triturando et ventilando invenit triticum, et rursus seminando perdit triticum. Invenitur in area, quod perierat in semente. Perit in semente quod inveniatur in messe. *Qui* ergo *invenerit animam suam, perdet eam.* Qui laborat colligere, quare piger est seminare?

7. *Animam cujus gratia perdere jubemur.* Vide tamen ubi invenias, et quare perdas. Unde enim inve-

nires, nisi lumen tibi accenderet ille cui dicitur, *Tu illuminabis lucernam meam, Domine?* (*Psal.* XVII, 29.) Jam ergo invenisti, illo tibi accendente lucernam. Vide quare perdas. Non enim passim perdendum est, quod tam diligenter inventum est. Non ait, Qui perdiderit eam, inveniet eam; sed, *Qui perdiderit eam propter me.* Naufragi forte negotiatoris corpus cum in littore inspexeris, reddis lacrymas miseratus, et dicis : Væ huic homini! propter aurum perdidit animam suam. Bene plangis, bene miseraris. Redde illi fletum, cui non præstas et auxilium. Propter aurum enim perdere animam suam potuerit, propter aurum invenire non poterit. Ad damnum animæ suæ idoneus fuit, ad eam lucrandam minus idoneus exstitit. Non enim cogitandum est quod perdidit, sed quare perdidit. Si propter avaritiam, ecce ubi jacet caro, ubi est quod erat charum? Et tamen jussit avaritia, et propter aurum perdita est anima, et propter Christum non perit anima, neque pereat. Stulte, noli dubitare : audi consilium Creatoris. Ipse te instituit ut sapias, qui te fecit antequam esses qui sapias. Audi, noli dubitare pro Christo animam perdere. Fideli Creatori commendas quod diceris perdere. Tu quidem perdes : sed ille suscipit, cui nihil perit. Si amas vitam, perde ut invenias : quia cum inveneris, jam non erit quod perdas, non erit quare perdas. Ea quippe invenitur vita, quæ invenitur ut omnino perire non possit. Quia et Christus, qui tibi nascendo, moriendo et resurgendo dedit exemplum, *surgens a mortuis jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur* (*Rom.* VI, 9).

SERMO CCCXLV * (a).

De contemptu mundi.

1. *Præsens vita spe futuræ vitæ contemnenda. Divitibus vita hæc somnus.* Loquar Charitati vestræ, fratres, quod pertineat ad contemptum præsentis sæculi, ad spem futuri sæculi. Si quæris quid contemnas, omnis martyr vitam præsentem contempsit : si quid speres, resurrectionem dico, quia hodie Dominus resurrexit. O tu homo, si titubas in re, esto firmus in spe; si autem te opus turbat, erigat ipsa merces. Nos quoque admonet Apostolus, cum præcipit Timotheo dicens : *Præcipe divitibus hujus mundi, non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deum vivum, qui præstat nobis omnia. Divites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum, ut apprehendant veram vitam* (I *Tim.* VI, 17-19). Et maxime hoc divites audire debent. Audite, divites, qui aurum et argentum habetis, et tamen cupiditate ardetis : quos quando pauperes intuentur, murmurant, gemunt, laudant et invident; æquari optant, et impares se dolent; et inter laudes divitum hoc plerumque dicunt, Soli isti sunt, ipsi soli vivunt. Pro his verbis, quibus homines tenues divitibus adulantur, cum dicunt, Isti soli vivunt; ne in superbiam erigamini, o vos divites : sed potius Apostolum audite, morbi curatorem, et non verbi adulatorem. Vita ista somnus vester est : divitiæ istæ velut in somnis fluunt. Paulus dicit, *ut apprehendant vitam veram.* Paulum audite, et superbire nolite. Audi et Psalmum, o tu dives pauperrime; quid habes, si Deum non habes? vel quid non habes, si Deum habes? De divitibus dicit Psalmus, *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* (*Psal.* LXXV, 6). Aliquando et mendicus in terra jacens et frigore tremens, occupatus a somno thesauros somniat; gaudet, exsultat, superbit, et patrem suum pannosum videre indignatur. In somnis est quod vides, o tu mendice, qui dormis et gaudes. Tamen donec evigilet, dives est : cum dormierit, invenit quod certum doleat. Dives ergo moriens, similis est illi pauperi dormienti et thesauros somnianti. Nam ille dives, qui induebatur purpura et bysso, nec nominatus, nec nominandus, contemptor pauperis ante januam jacentis, epulabatur quotidie splendide; postea mortuus est, et sepultus : evigilavit, et se in flamma invenit (*Luc.* XVI, 19-24). Dormivit somnum suum, et post somnum nihil invenit; quia nihil operatus est de manibus suis, id est, de divitiis suis.

2. *Vita peritura redimitur omnibus bonis : vita æterna quanti emenda.* Propter vitam quæruntur divitiæ, non vita propter divitias : quam multi cum suis hostibus pacti sunt, ut vitam solam redimerent? Quantumcumque habuerunt, totum dederunt, tantum ne vitam amitterent. Totum dedisti barbaris quod habuisti, frater? Totum, inquit, dedi, nudus remansi; etsi nudus, vivam. Et quare? Totus occidendus eram, ideo totum dedi. Et quare tibi hoc contigit? Vis dico tibi? Quia antequam barbarus superveniret, pauperi non subveniebas, ut per pauperem eleemosyna ad Christum perveniret? Christo modicum non dedisti, et barbaris totum quod habuisti, dedisti, et hoc cum sacramento dedisti. Christus rogat, et non accipit : ille torquet, et totum aufert. Si tanti redemisti vitam perituram, quanti comparanda est vita æterna? Qui das hosti, ut vivas mendicus, da aliquid Christo, ut vivas beatus. Ut vivas paucis diebus, quod hostis exigit facis, et quod Christus exigit, contemnis? Omnes dies hominis ab infantia usque ad senectutem pauci sunt : et si ipse Adam hodie moreretur, paucos dies vixerat, quia omnes finierat; qui utique sex millia annos vixerat; et tamen pauci erant, quia cunctos finierat. Paucos dies laboriosos, tentationibus plenos redimis, ut modicam terram habeas, id est villam. Ecce inimicus, qui te captivaverat, dicit tibi, Quidquid habes da mihi : et ut viveres totum dedisti; hodie redemptus, cras moriturus; ab isto redemptus, ab alio trucidandus. Ecce quanta a barbaris patiuntur homines propter vitam temporalem, et piget aliquid pati pro vita æterna! Erudiant nos ista pericula, fratres. Ecce totum dedisti, et abjecisti; et gaudes quia vivis, et hoc dicis : Etsi pauper, nudus, egens, mendicus, gaudeo quia vivo, et istam lucem dulcem non perdidi. Appareat Christus; paciscatur et ipse tecum : non barbarus qui te captivaverat; sed qui pro te captus est, qui pro te occidi dignatus est. Ille qui se

* Repertus in cl. tantum et in Sirm.

(a) Alias, inter Sirmondianos 32.

dedit pro te, ipse tibi dicit : Mecum paciscere. Habere vis te? habe et me. Oportet ut oderis te, et diligas me. Vitam tuam perdendo invenies, ne tenendo perdas eam.

3. *Divitiæ ne hic pereant, in cœlum præmittendæ.* De divitiis tuis, quas amas possidere, quas pro vita præsente paratus es dare, do consilium quid facias. Si et ipsas amas, noli eas perdere. Quod si hic eas amas, tecum perituræ sunt. Si amas eas, præmitte eas quo sequaris; ne cum amas in terra, aut vivus eas amittas, aut mortuus. Jam dedi consilium : non dixi, Perde; sed, Serva. Jam dixi, Thesaurizare vis? Bene : non dico, Noli; sed dico ubi. Consultorem me accipe, non perditorem. Scriptum est, *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, quo fur non accedit, nec tinea, nec rubigo exterminat* (*Matth.* VI, 20). Sed forte dicis : Non video locum in cœlo ubi ponam. Quam scalam, quam machinam quæsiturus sum, quæ ad cœlum attingat, ut videam ubi ponam pecuniam meam? Quid dicis? Vides in terra locum ubi obruis? Video, inquit. Bene satis : si securus es obruendo in terra, quare sollicitus es de Deo, qui fecit cœlum et terram? Da securus Deo. Ipsi te commenda, qui tibi pecuniam in cœlo servat; quia ipse et te in terra, quamdiu vivis, gubernat. Pecuniam servare vis? Serva quomodo vis. Si inveneris meliorem custodem quam Christum, commenda ei pecuniam tuam. Commendo, inquit, servo meo. Bene : quanto melius Domino tuo? Et servum tuum præponis Domino tuo? O christianum virum! Servus tuus fortassis auferet et fugiet : numquid Christus hoc facturus est? Multi ad dominos suos servi repente inimici exstiterunt, et eos cum ipso auro hostibus tradiderunt. Cui ergo commendas? Servo, inquit, meo. Novi fidem servi mei, ideoque commendo servo meo aurum meum. Bene satis, præfers servum tuum, aurum tuum commendas servo tuo : animam tuam cui? Animam meam commendo Deo meo. Quanto melius, o homo, illi et aurum tuum, cui et animam tuam? An forte fidelis est in custodiendo animam tuam, et infidelis in custodiendo pecuniam tuam? Servat tibi, qui servat et te. Laudas fidem servi tui? Etiam, ego novi fidem servi mei. Tota fides ejus est, ne fraudet, ne tollat : numquid agit ne perdat? Ecce posuit, et non latuit; invenit alius, et tulit. Numquid hoc Christo quisquam facturus est? Pigritiam excute, consilium accipe. Da Christo esurienti, thesauriza in cœlo. Numquid labor est in cœlo thesaurizare? Etsi labor esset, faciendum erat ad ponendum pecuniam tuam in loco munito, unde nemo eam possit auferre. Cum tamen dicit Christus, In cœlo thesauriza : non dicit tibi, Scalas quære, machinas liga, pennas apta. Hoc dicit : Mihi in terra da, et tibi in cœlo servo. Ideo veni egere ego in terra, ut sis tu dives in cœlo. Fac trajectitium. Forte times fraudatorem, ne perdas; et quæris qui portet, qui migret. Christus tibi in utroque adest. Non faciet imposturam, faciet insuper et usuram.

4. *Christus accipit quod pauperibus erogatur. Cor hominis cum thesauro suo.* Sed Christum ubi invenio, inquit, in terra? Eum ubi invenio, ut dem illi? Cum habeat fides mea, quod audio in Ecclesia, hoc didici, sic credidi, hoc sacramento imbutus sum : passus est, mortuus et sepultus est, resurrexit tertio die, post quadraginta dies in cœlos ascendit, sedet ad dexteram Patris, in fine venturus est. Quando hic eum invenio? Cui dabo, ut ad eum deferat? Noli satagere, totum audi : aut si totum audisti, vel legisti, an istud nunquam audisti, quia cum Ecclesiam Saulus persequeretur, superbus, crudelis, sanguinem Christianorum sitiens, non audisti quid ei clamaverit, quem sedentem in cœlo confiteris? Recole. Quid ergo dixit? *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 4)? Quem Paulus nec videbat, nec tangebat, in cœlo clamat, *Quid me persequeris?* Non ait, Quid persequeris familiam meam, servos meos, sanctos meos, vel fratres? Nihil eorum dixit. Et quid dixit? *Quid me persequeris?* ait, id est, membra mea. Pro quibus in terra calcatis caput de cœlo clamabat : quia et si pedem tuum in terra calcet aliquis, lingua tua de capite clamat; non, Calcas pedem meum; sed, Calcas me, dicis. Quid ergo dubitas? quid dicis? Qui dixit Saulo, *Quid me persequeris?* ipse tibi dicit, Pasce me. In terra Saulus sæviebat, et Christum in cœlo tangebat : sic et tu in terra eroga, et Christum in cœlo pascis. Nam istam quæstionem, qua moveris, prædixit ipse Dominus. Commovebuntur et illi qui ad dexteram ponentur, et cum dixerit, *Esurivi, et dedistis mihi manducare;* respondebunt, *Domine, quando te vidimus esurientem?* Et audient continuo, *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 35-40). Si audieras hoc, aperte dic, Nolo dare : et non habes unde te excusare, sed voce tua te damnare. De divitiis ergo tuis dicit tibi Dominus tuus, Dedi consilium quid facias : amas divitias? Amo, inquis. Ergo migra eas, et cum migraveris eas, sequere eas interim corde, cum vivis : quia *ubi fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum* (*Id.* VI, 21). Si autem in terra obruis cor tuum, erubesce quia mentiris, cum respondes quando audis, Sursum cor. Nam dicitur, Sursum cor; et continuo respondes, Habemus ad Dominum. Deo mentiris. Una hora in ecclesia verum non dicis, Deo mentiris, quod semper hominibus facis. Dicis, Habemus ad Dominum, et in terra obrutum habes cor; quia *ubi fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum.*

5. *Divitiæ veræ regni cœlorum. Divitiæ terrenæ nihil præter sollicitudinem afferunt. Tua erogare non sufficit, nisi et Christum sequaris* Si feceris de divitiis tuis quod audisti, si talis dives fueris, qualem Apostolus dicit, non superbe sapias, neque speres in incerto divitiarum; ut thesaurizes tibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendas veram vitam : jam interroga Deum et Dominum tuum, et dic illi, Ecce jam migravi, Domine, in cœlum quod habui; vel quod habeo, sic habeo, tanquam si non habeam. Tanti valet regnum cœlorum, quantum patrimonium meum? Charius valet. Non enim vere tale est, ut tanti valeat. Hoc dicit Dominus tuus, quem interrogasti de patrimonio tuo : Ad tempus victurus es, et postea moriturus; in

regno meo nunquam moriturus, sed in æternum victurus es. Verus ibi dives eris, ubi nunquam egebis. Nam ideo ad subvectionem multa animalia quæris, ne deficias; ad victum epulas copiosas, ad indumentum pretiosas vestes. Revera tu multa habendo dives es, et angelus meus pauper est? Nihil habet, nec equo utitur, nec rheda vehitur, nec mensam honestis implet apparatibus; nec ei vestis texitur, quia luce æterna vestitur. Disce, o homo dives, veras divitias appetere. Tu istas divitias habere vis, ut habeas unde multum manduces, quia deficis : ille te vere divitem facit, qui tibi donat ne in æternum esurias. Nam quantumvis habeas, cum venerit hora quinta (*a*), antequam ad mensam accedas, esuris, et deficis, quia miser es. Numquid hoc angelus sustinet? Absit. Nec esuriem, nec defectionem habet angelus. Postremo his epulis anhelas superbus. Non est expletio ista indigentiarum, sed fumus curarum. Cum cogitas de divitiis augendis, vide si facile dormis. Ni fallor, ubi divitias invenisti, requiem perdidisti. Cum vigilas, augmentum divitiarum cogitas : cum dormis, latrones somnias. In die sollicitus, et nocte pavidus, semper mendicus. Divitem verum te facere vult, qui tibi regnum cœlorum promittit : et putas quia tanti empturus es illas veras divitias, illam veram et beatam vitam, quanti paratus es redimere istos miseros et laboriosos dies? Aliquid multo plus valere debet quod multo plus est; quia regnum cœlorum est.

6. *Idem tractatur argumentum.* Et quid faciam, inquis? Ecce, sancte episcope, monita tua audivi, consilio tuo parui, jussum Domini non sprevi, quod habui pauperibus dedi, et quod habeo cum indigentibus communico; quid plus possum facere? Habes adhuc, temetipsum habes : tu ipse plus es, tu dees rebus tuis, tu addendus es. Consilium Domini tui fecisti? Feci, inquit. Quid mentiris? Non totum fecisti : ex una parte fecisti, ex alia nihil tetigisti. Audi quod jubet : *Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus.* Numquid dimisit eum? Et ne se ille perdere putaret quod pauperibus erogavit, securum eum reddidit dicens, *Et habebis thesaurum in cœlo.* Numquid sufficit hoc? Non. Et quid? *Veni, sequere me* (*Matth.* XIX, 21), dicit. Amas, et sequi vis eum quem amas? Cucurrit, volavit : quære qua. Nescio qua. O christianum! nescis qua ivit Dominus tuus? Vis dico tibi, qua eum sequaris? Per pressuras, per opprobria, per falsa crimina, per sputa in faciem, per alapas et flagellorum verbera, per coronam spineam, per crucem, et per mortem. Quid piger es? Ecce demonstrata est tibi via. Sed dura est, inquis, via; quis per istam illum sequatur? Erubesce barbare, erubesce : a virtute vir diceris. Feminæ secutæ sunt, quarum hodie natalitia celebramus. Feminarum martyrum Suburbitarum (*b*), solemnitatem celebramus. Dominus vester, Dominus noster, Dominus illarum, Redemptor vitæ nostræ, de via angusta et aspera præcedendo stratam eam vobis fecit, stratam securam, munitam, Christus Dominus noster, qui regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCXLVI (*a*).

De peregrinatione nostra in hac vita, per fidem.

1. *Vita hæc mors verius quam vita. Vera vita nonnisi æterna.* Recordamini nobiscum, dilectissimi fratres, dixisse Apostolum, *Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino; per fidem enim ambulamus, non per speciem* (II *Cor.* V, 6, 7). Dominus enim noster Jesus Christus, qui ait, *Ego sum via, et veritas et vita* (*Joan.* XIV, 6), ambulare nos voluit et per seipsum et ad se ipsum. Qua enim ambulamus, nisi per viam? Et quo ambulamus, nisi ad veritatem et ad vitam, vitam scilicet æternam, quæ sola vita dicenda est? Nam ista vita mortalis, in qua nunc sumus, ex illius vitæ comparatione mors esse convincitur; quæ tanta mutabilitate variatur, et nulla stabilitate firmatur, et cursu brevissimo terminatur. Et ideo Dominus illi diviti, qui ei dixerat, *Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam consequar?* respondit, *Si vis venire ad vitam, serva mandata* (*Matth.* XIX, 16, 17). Erat utique in aliqua vita; neque enim cadaveri, et non viventi homini loquebatur. Sed quia ille de consequenda vita æterna quæsiverat, non ait Dominus, Si vis venire ad vitam æternam; sed, *Si vis*, inquit, *venire ad vitam, serva mandata :* videlicet hoc intelligi volens, quoniam quæ vita æterna non est, nec vita dicenda est; quia vera vita nonnisi æterna est (*c*). Hinc et Apostolus, cum eleemosynarum consilium dandum divitibus admoneret, *Divites sint*, inquit, *in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam* (I *Tim.* VI, 18, 19). Quam dixit veram vitam, nisi æternam vitam, quæ sola vita dicenda est, quia sola beata est? Nam utique illi divites, quibus præcipiendum esse dicebat ut apprehenderent veram vitam, in abundantia divitiarum habebant istam vitam : quam tamen Apostolus si veram vitam esse judicaret, non diceret, *Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam :* nihil aliud admonens, nisi non esse veram vitam divitum; vitam, quæ ab stultis non solum vera, sed etiam beata nominatur. Quomodo autem beata est, quæ vera non est? Non ergo beata vita est, nisi vera vita; nec vera vita est, nisi æterna vita, quam divites intelliguntur per quasli-

(*a*) Quæ nimirum undecimæ nostræ respondet, sextam prisco genere horarum, id est meridiem antecedens, et legitima est hora prandii. Hinc Martialis, lib. 8, epigr. 67.

Horas quinque puer nondum tibi nuntiat, et tu
Jam conviva mihi, Ceciliane, venis.

(*b*) Ita Colbertinus codex 1785 quo alias Pithœano Sirmondus utens, correxit *Tuburbitanarum.* Ubi ipse Perpetuam et Felicitatem intelligit, quarum corpora in basilica Majore condita Carthagine, et anniversarius dies agitur 7 martii. Contra vero Henricus Valesius Maximam, Donatillam ac Secundam, quæ apud Tuburbum etiam passæ dicuntur julii 30, laudatas hic esse contendit in præfatione ad Acta Perpetuæ et Felicitatis, de qua supra ad Serm. 280.

(*a*) Prodit nunc primum ex vetere Ms. Michaelino, quo in libro cum duobus hic subsequentibus proxime est collocatus, sub eodem titulo, « De timore Domini. » Nobis tamen videtur ad eum potius pertinere tractatum, qui in Possidii Indiculo, cap. 8, recensetur, « De peregrinatione Christianorum, « quæ in hac vita est. »

(*b*) Vide serm. 306, nn. 6, 7.

ret delicias nondum tenere; et ideo per eleemosynas admonentur apprehendere : ut in fine audiant, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi : esurivi enim, et dedistis mihi manducare.* Nam quia ipsum regnum æterna vita est, paulo post consequenter idem Dominus ostendit dicens : *Ibunt illi in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam* (*Matth.* xxv, 34, 35, 46).

2. *Peregrinatio per fidem in hac vita.* Hanc vitam donec apprehendamus, *peregrinamur a Domino ; quoniam per fidem ambulamus, non per speciem.* Ille quippe ait, *Ego sum via, veritas et vita.* In fide nobis via est, in specie autem veritas et vita. *Videmus nunc per speculum in ænigmate*, et hæc est fides : *tunc autem facie ad faciem* (I *Cor.* xiii, 12), et illa erit species. Item dicit, *In interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris :* hæc via est, ubi ex parte scimus. Sed paulo post dicit, *cognoscere etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei* (*Ephes.* iii, 16, 17, 19) : illa erit species, quando in ista plenitudine, cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est auferetur (I *Cor.* xiii, 10). Item dicit, *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo :* hæc est fides. Deinde subjungit, *Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria* (*Coloss.* iii, 3, 4) : illa erit species. Dicit et Joannes, *Dilectissimi, nunc jam filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus :* hæc est fides. Deinde subnectit, *Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (I *Joan.* iii, 2) : illa erit species. Quocirca ipse Dominus, qui ait, *Ego sum via et veritas et vita*, cum loqueretur ad Judæos, inter quos erant qui jam in eum crediderant, ad ipsos jam sermones suos dirigens, *Si manseritis*, inquit, *in verbo meo, vere discipuli mei eritis ; et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.* Jam isti crediderant : nam Evangelista sic ait, *Dicebat autem Jesus ad eos qui crediderant in eum : Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis; et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos?* (*Joan.* viii, 31, 32). Jam ergo crediderant, et tanquam in via in Christo ambulare jam cœperant. Hortatur itaque illos ut permanendo perveniant. Quo perveniant, nisi ad id quod ait, *Veritas liberabit vos?* Quæ est illa liberatio, nisi ab omni mutabilitate vanitatis, ab omni corruptione mortalitatis? Ergo ipsa est vita vera, æterna vita, quam nondum apprehendimus, quamdiu peregrinamur a Domino : sed apprehensuri sumus, quia in ipso Domino per fidem ambulamus, si in ejus verbo constantissime permanemus. Nam secundum id quod ait, *Ego sum via ;* secundum hoc ait, *Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis.* Et secundum id quod ait, *et veritas et vita ;* secundum hoc ait, *et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.* In hac ergo peregrinatione et in hac via, id est in fide, quid vos exhortor, fratres, nisi verbis Apostoli dicentis, *Has ergo promissiones habentes, charissimi, mundemus nos ab omni inquinatione carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Domini* (II *Cor.* vii, 1)? Qui enim lucem illam sincerissimæ atque incommutabilis veritatis, antequam credant, sibi expetunt ministrari, cum eam contueri non possint nisi per fidem corde mundato ; *Beati* enim *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* v, 8) : similes sunt hominibus cæcis, qui corpoream lucem solis istius prius videre desiderant, ut a cæcitate sanentur; cum eam videre non possint, nisi ante sanentur.

SERMO CCCXLVII * (*a*).

De timore Dei, I (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Timor Dei in Scripturis quam crebro commendatus.* Multa nobis, fratres, de Dei timore præcepta sunt, et quam sit utile timere Deum, innumerabiliter divina eloquia sonuerunt. Ex qua uberrima copia pauca me commemorantem, et ad ea, quantum pro temporis brevitate potuero, disserentem libenter advertite. Quis non sapientem se esse lætetur, aut si nondum est, esse desideret? Sed quid dicit Scriptura? *Initium sapientiæ timor Domini* (*Psal.* cx, 10). Quem non regnare delectet? Sed audiamus quid in Psalmo Spiritus moneat : *Et nunc, reges, intelligite; erudimini, qui judicatis terram : servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore* (*Psal.* ii, 10, 11). Unde et Apostolus dicit : *Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini* (*Philipp.* ii, 12). Legimus etiam scriptum, *Concupisti sapientiam, serva justitiam, et Dominus præbebit illam tibi.* Multos enim reperimus negligentissimos justitiæ, et avidissimos sapientiæ. Hos docet Scriptura divina pervenire non posse ad id quod appetunt, nisi servando quod negligunt. *Serva*, inquit, *justitiam*, *et præbebit illam tibi Dominus*, quam *concupisti sapientiam.* Quis autem potest, nisi Deum timeat, servare justitiam? Dicit enim alio loco, *Nam qui sine timore est, non poterit justificari* (*Eccli.* i, 16, 33, 28). Porro si Dominus non præbet sapientiam, nisi servanti justitiam, qui autem sine timore est, non poterit justificari : recurritur ad illam sententiam, *Initium sapientiæ timor Domini.*

CAPUT II. — 2. *Gradus a timore ad sapientiam.* Isaias etiam propheta cum septem illa notissima dona spiritualia commendaret, incipiens a sapientia pervenit ad timorem Dei, tanquam de sublimi descendens ad nos, ut nos doceret ascendere. Inde ergo cœpit, quo volumus pervenire ; et illuc pervenit, unde debemus incipere. *Requiescet in eo*, inquit, *Spiritus Dei, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, Spiritus timoris Domini* (*Isai.* xi, 2, 3). Sicut ergo ille, non deficiendo, sed docendo a sapientia usque ad timorem descendit; sic nos, non superbiendo, sed proficiendo a timore usque ad sapientiam oportet ascendere. *Initium* enim *sapientiæ timor Domini.* Ipsa est enim convallis plorationis, de qua Psalmus dicit, *Ascensiones in corde ejus disposuit in convalle plorationis.* Per con-

* Emendatus pariter ad cs. cl. m. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Sanctis 17.

(*b*) Hunc a Beda vulgato citari monent Parisienses et Lovanienses Theologi ; sed falso. Errori occasionem præbuit fragmentum ex sermone 191, de Natali Domini 8, quod huic assutum erat in editis Am. Er. et Parisiensium.

vallem quippe humilitas significatur. Quis est autem humilis, nisi timens Deum, et eo timore conterens cor in lacrymis confessionis et pœnitentiæ? Quia *cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (*Psal.* L, 19). Sed non timeat ne in convalle remaneat. In ipso enim corde contrito et humiliato, quod Deus non spernit, ascensiones per quas in illum assurgamus, ipse disposuit. Nam ita Psalmus dicit : *Ascensiones in corde ejus disposuit in convalle plorationis, in locum quem disposuit* (*Psal.* LXXXIII, 6, 7). Ubi fiunt ascensiones? *In corde*, inquit. Sed unde ascendendum est? Utique a convalle plorationis. Et quo ascendendum est? *In locum*, inquit, *quem disposuit.* Quis iste est locus, nisi quietis et pacis? Ibi enim est illa clara, et quæ nunquam marcescit sapientia. Unde ad nos exercitandos quibusdam doctrinæ gradibus descendit Isaias a sapientia usque ad timorem, a loco scilicet sempiternæ pacis usque ad convallem temporalis plorationis : ut nos in confessione pœnitentiæ dolendo, gemendo, flendo, non remaneamus in dolore et gemitu et fletu; sed ascendentes ab ista convalle in montem spiritualem, ubi civitas sancta Jerusalem mater nostra æterna fundata est, imperturbabili lætitia perfruamur. Ergo ille cum præposuisset sapientiam, lumen scilicet mentis indeficiens, adjunxit intellectum : tanquam quærentibus unde ad sapientiam veniretur, responderet, Ab intellectu; unde ad intellectum, A consilio; unde ad consilium, A fortitudine; unde ad fortitudinem, A scientia; unde ad scientiam, A pietate; unde ad pietatem, A timore. Ergo ad sapientiam a timore; quia *initium sapientiæ timor Domini.* A convalle plorationis usque ad montem pacis.

CAPUT III. — 3. *Gradus ex Isaia septem comparantur ad octo beatitudines Evangelii.*— *Beati* enim *pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth.* v, 3). Ipsi sunt in convalle humiles, ipsi in tremore, cor contritum et humiliatum sacrificant Deo: unde ascendunt ad pietatem, ut non resistant voluntati ejus, sive in sermonibus ejus, ubi non capiunt sensum ejus; sive in ordine ipso et gubernatione creaturæ, cum pleraque aliter accidunt, quam privata hominis voluntas exposcit : ibi quippe dicendum est, *Verum non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater* (*Id.* XXVI, 39). *Beati* enim *mansueti, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram* (*Id.* v, 4) : non terram morientium, sed terram de qua dictum est, *Spes mea es tu, portio mea in terra viventium* (*Psal.* CXLI, 6). Ab ista quippe pietate merebuntur scientiæ gradum, ut noverint non solum mala præteritorum peccatorum suorum, de quibus in primo gradu pœnitentiæ dolore fleverunt, sed etiam in quo malo sint hujus mortalitatis et peregrinationis a Domino, etiam cum felicitas sæcularis arridet. Nam ideo scriptum est, *Qui apponit scientiam, apponit et dolorem* (*Eccle.* I, 18). *Beati* enim *lugentes, quoniam ipsi consolabuntur.* Inde assurgunt ad fortitudinem, ut mundus eis crucifigatur, et ipsi mundo, ut in hujus vitæ perversitate et abundantia iniquitatis charitas non refrigescat; sed toleretur fames sitisque justitiæ, donec ad ejus saturitatem veniatur in illa immortalitate sanctorum, et societate Angelorum. *Beati* enim *qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Matth.* v, 5, 6). Verumtamen propter inquietudinem tentationum, et quod dictum est, *Væ mundo ab scandalis* (*Id.* XVIII, 7); si qua forte delicta minutatim furtimque subrepunt, quibus humana præoccupatur infirmitas, consilium deesse non debet. Neque enim tantum potest in ista mortali vita ille fortitudinis gradus, ut qui cum astutissimo adversario continua certatione confligit, non aliquando feriatur : maxime per tentationes linguæ, ubi *si dixerit quis fratri suo, Fatue; reus erit gehennæ ignis.* (*Id.* v, 22). Quod est ergo consilium, nisi quod Dominus dicit, *Dimittite, et dimittetur vobis* (*Luc.* VI, 37)? Et ideo sicut in gradibus quos per Isaiam discimus, quintum est consilium; sic in Evangelio in illis beatitudinis laudibus quinto loco ponitur, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Sextus est apud Isaiam intellectus : ubi ab omni falsitate carnalis vanitatis corda mundantur, ut pura intentio dirigatur in finem. Propterea sexto loco etiam Dominus dixit, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* v, 7, 8). Cum vero ad finem perventum fuerit, jam consistitur, jam requiescitur, jam secura pace triumphatur. Et quis finis, nisi Deus Christus? *Finis* enim *legis Christus, ad justitiam omni credenti* (*Rom.* x, 4). Et sapientia Dei quis, nisi Christus? Et filius Dei quis, nisi Christus? In illo ergo sapientes, et in illo filii Dei fiunt, quicumque fiunt : et hæc est pax plena atque perpetua. Ideo cum apud Isaiam sit septima sapientia sursum versus ascendentibus, unde cœpit ipse ad nos docendo descendere; septimo etiam loco Dominus qui nos erigit, posuit, *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Has igitur promissiones habentes, et his gradibus tendentes ad Dominum, omnia mundi hujus aspera et dura toleremus, nec nos ejus frangat sævitia, qua victa in æterna pace gaudebimus. Ad hoc nos enim jam demonstrato fine cohortatur octava sententia, *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth.* v, 9, 10).

SERMO CCCXLVIII * (*a*).

De timore Dei, II (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Timore Dei fortitudo vera comparatur. Timor charitate pellendus non vanitate.* Non dubito, dilectissimi fratres, insitum esse cordibus vestris timorem Dei, quo ad veram et solidam fortitudinem perducamini. Cum enim fortis ille dicatur, qui neminem timet; perverse fortis est, qui primo Deum non vult timere, ut timendo audiat, audiendo diligat, et diligendo non timeat. Tunc erit vere fortissimus, non superba duritia, sed secura ju-

* Emendatus ad eosdem Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Tempore 214.

(*b*) Citat Florus ad Rom. XI. Sed hunc sermonem, quem Augustinus in fine longiorem dicit, nescimus an integrum hic habeas. Certe multo brevior erat in prius editis, in quibus id totum desideratur, quod ante caput tertium, ab istis verbis, « quapropter irridendi sunt, » etc., n. 3, continetur. Hoc nos restitutum imus ex veteri codice Michaelino.

stitia. Sic etiam scriptum est, *Timor Domini, spes fortitudinis* (*Prov.* XIV, 26). Cum enim timetur pœna quam minatur, discitur amari præmium quod pollicetur : ac sic per timorem pœnæ bona vita retinetur ; per bonam vitam bona conscientia comparatur, ut per bonam conscientiam nulla pœna timeatur. Quapropter discat timere, qui non vult timere. Discat ad tempus esse sollicitus, qui semper vult esse securus. Ut enim dicit Joannes, *Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem* (I *Joan.* IV, 18). Dixit sane, et veraciter dixit. Si ergo habere non vis timorem, prius vide utrum jam perfectam habeas charitatem, quæ foras mittit timorem. Si vero ante istam perfectionem timor excluditur, superbia inflat, non charitas ædificat. Nam sicut in bona valetudine fames non fastidio, sed cibo pellitur ; ita in bona mente timor non vanitate, sed charitate pellendus est.

CAPUT II. — 2. *Timore carere, qua dilectione contingat, discutiendum.* Discute itaque conscientiam tuam, quisquis timere jam non vis. Noli superficiem compalpare, descende in te, penetra interiora cordis tui. Rimare diligenter, utrum nulla ibi vena venenata tabificum amorem sæculi sugat et sorbeat, utrum nulla carnalis voluptatis movearis et capiaris illecebra, nulla inani jactantia tumidus extollaris, nulla cura vanitatis exæstues : audeas nuntiare purum ac liquidum te videre, quidquid latebrarum in conscientia perscrutaris, a factis, a dictis, a cogitationibus pravis ; si jam iniquitatis diligentia non fatigat, utrum æquitatis negligentia nulla subrepat. Si hæc ita sunt, recte gaudes, gaude esse te sine timore. Excluserit autem eum charitas Dei, quem diligis ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente tua. Excluserit eum et charitas proximi, quem diligis tanquam te ipsum : et ideo pro illo satagis, ut etiam ipse tecum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligat Deum ; quia non aliter recte diligis et te ipsum, nisi quia sic diligis Deum, ut non propterea minus eum diligas, quia converteris vel ad te ipsum. Si autem quamvis intra te ipsum nulla irritaris cupiditate [1] (quod quidem de se quis audeat gloriari ?), tamen si te ipsum in te ipso diligis, et de te ipso tibi places, hoc ipsum vehementius timere debes, quia nihil times. Non enim quacumque dilectione foras mittendus est timor, sed recta dilectione qua tota [2] diligimus Deum, et propterea proximum, ut sic et ipse diligat Deum. Se autem in se diligere, et sibi placere, non est justitiæ charitas, sed superbiæ vanitas. Ac per hoc Apostolus justa reprehensione percussit se ipsos amantes et sibi placentes (II *Tim.* III, 1-5). *Perfecta* ergo *charitas foras mittit timorem.* Sed ea dicenda est charitas, quæ non est vilitas. Quid autem vilius quam homo sine Deo ? Ecce quid amat, qui se ipsum non in Deo, sed in se ipso amat. Recte huic dicitur, *Noli altum sapere, sed time* (*Rom.* XI, 20). Quia enim altum sapit, et ideo non timet, utique perniciose non timet, qui non in solido collocatur, sed flatu superbiæ ventilatur. Neque mitis [1] et pius est, qui se ipsum in se ipso amat et laudat : sed elatus et ferox, non novit dicere, *In Domino laudabitur anima mea ; audiant mites, et jucundentur* (*Psal.* XXXIII, 3). Quid enim boni amat, qui forte hoc ipsum propter hoc ipsum amat nihil timere ? Potest enim hoc sibi persuadere, non sanitate, sed immanitate. Verbi gratia, est aliquis audacissimus latro, quanto perverse fortior, tanto periculose crudelior, qui propter ipsum amorem suum quo amat nihil timere, ingentia facinora moliatur, ut quod amat exerceat, et exercendo corroboret : quanto ejus fuerint majora commissa, tanto major erit non timentis audacia. Non hoc ergo pro magno bono amandum est, quod et in homine pessimo inveniri potest.

3. *Epicurei et Stoici carere timore amant, sed perverse.* Quapropter irridendi sunt hujus mundi philosophi, non solum Epicurei, qui etiam ipsam justitiam venalem habent, carnalis pretio voluptatis. Dicunt enim propterea sapientem, justum esse debere, ut vel acquirat, vel teneat ex corpore voluptatem. Nam et hi fortissimos se jactant, et nihil omnino timere se dicunt : quia nec quidquam Deum res humanas curare arbitrantur, et consumpta ista vita nullam postea credunt futuram ; et si quid eis adversitatis in hac ipsa contingit, eo se munitos existimant, quia corporis voluptatem, cum eam in ipso corpore tenere non possunt, possunt tamen animo cogitare, et ea cogitatione sese oblectando, corporalis voluptatis beatitudinem, etiam contra corporalis doloris impetum custodire. Numquid non et apud istos dilectio foras mittit timorem ? Sed dilectio sordidissimæ voluptatis, imo dilectio turpissimæ vanitatis. Nam cum ipsam voluptatem de membris corporis irruens dolor excluserit, per falsam ejus imaginem in animo vanitatis remanebit. Quæ vanitas tantum amatur, ut cum eam vanus homo totis viribus cordis amplectitur, etiam doloris sævitia mitigetur. Non solum ergo isti deridendi sunt, sed etiam ipsi Stoici. Nam istæ duæ sectæ Epicureorum et Stoicorum, sicut in Apostolorum Actibus legimus, adversus lumen Pauli nostri fumos suos ausæ sunt jactitare (*Act.* XVII, 18). Nam et Stoici se fortissimos præferunt, et non propter corporis voluptatem, sed propter animi virtutem, idipsum non timere propter non timere custodiunt, typho turgidi, et non sapientia sanati, sed errore durati. Eo quippe minus minusque sani sunt, quo ægrotum animum a se ipsis sanari posse crediderunt. Hanc autem putant esse animi sanitatem, ut nec misereri dicant debere sapientem. Si enim miseretur, inquiunt, dolet : quod autem dolet, sanum non est. O stulta cæcitas ! Quid, si eo minus dolet, quo sanum non est ? interest enim utrum perfecta sanitate non doleat : quale erit sanctorum et corpus et animus in resurrectione mortuorum, quam isti non credunt ; quia indoctos magistros habent, cum se ipsos habent. Interest ergo utrum aliquid sa-

[1] Michaelinus Ms., *extra te ipsum nulla irretiris cupiditate.*
[2] Idem Ms., *tota mente.*

[1] Sic Michaelinus Ms. At editi : *Qui enim altum sapit, et ideo non timet, utique perniciose non timet, Neque enim mitis*, etc.

nitate, an stupore non doleat. Nam secundum sanitatem hujus mortalitatis sana caro cum pungitur dolet. Qualis est et animus secundum istam vitam bene affectus, qui compunctus laborantis miseria, condolescit misericordia. Caro autem graviore morbo stupida, vel amisso etiam spiritu mortua, nec cum pungitur dolet : qualis est istorum animus, qui sine Deo philosophantur, vel potius præfocantur. Sicut enim corpus animo inspiratum, sic Deo inspiratus ipse animus vivit. Videant ergo isti, qui non dolent nec timent, ne forte non sint sani, sed mortui.

CAPUT III. — 4. *Timor in Christiano, alius paulatim ejiciendus, alius permansurus.* Timeat autem christianus, antequam perfecta charitas foras mittat timorem : credat et intelligat se peregrinari a Domino, quamdiu vivit in corpore quod corrumpitur et aggravat animam. Tanto minor sit timor, quanto patria quo tendimus propior. Major enim timor debet esse peregrinantium, minor propinquantium, nullus pervenientium. Sic et timor perducit ad charitatem, et perfecta charitas foras mittit timorem. Timeat autem christianus, non eos qui corpus occidunt, et postea non habent quid faciant; sed eum qui habet potestatem et corpus et animam in gehennam ignis occidere (*Luc.* XII, 4, 5). Est autem alius *timor Domini, castus, permanens in sæculum sæculi* (*Psal.* XVIII, 10). Non ergo eum perfecta charitas foras mittit, alioquin non permaneret in sæculum sæculi : nec frustra, cum dictum esset, *Timor Domini*, additum est *castus*; atque ita conjunctum est, *permanens in sæculum sæculi.* Quare, nisi quia ille timor, quem foras charitas mittit, propterea pungit animam, ne amittatur aliquid, quod in creatura diligitur, vel ipsa salus et requies corporalis, aut aliquid tale post mortem? Propterea enim timentur et apud inferos pœnæ et dolores ac tormenta gehennarum. Cum vero cavet anima, ne Deus illam desertus deserat, timor est castus permanens in sæculum sæculi. De quo latius dicerem, nisi sermo jam longior et meis senilibus viribus, et vestræ fortasse satietati parcere cogeret.

SERMO CCCXLIX * (*a*).

De Charitate, et de cæco illuminato, I (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Charitas alia divina, alia humana. Charitas humana, alia licita, alia illicita.* De charitate nobis paulo ante Apostolus loquebatur, cum ejus Epistola legeretur : et eam nobis sic commendabat, ut intelligeremus cætera omnia, quamvis magna Dei dona, sine illa nihil prodesse. Ubi autem ipsa est, sola esse non potest. Et nos ergo vestræ Charitati sermonem de charitate reddamus. Charitas alia est divina, alia humana : alia est humana licita, alia illicita. De his ergo tribus charitatibus vel dilectionibus; duo enim nomina habet apud Latinos, quæ græce ἀγάπη dicitur; quod Dominus donaverit dicam. Hæc ergo prima est distributio mea, quod dixi, aliam humanam, aliam divinam esse charitatem : eamdemque humanam in duo distribui, quod alia sit licita, alia illicita. Prius ergo loquor de humana licita, quæ non reprehenditur : deinde de humana illicita, quæ damnatur : tertio de divina, quæ nos perducit ad regnum.

CAPUT II. — 2. *De humana charitate licita.* Ut ergo breviter insinuem, licita est humana charitas, qua uxor diligitur; illicita, qua meretrix vel uxor aliena. In foro enim et plateis magis licita charitas diligitur quam meretrix [1] : in domo Dei, in templo Dei, in civitate Christi, in corpore Christi, etiam meretricis amor ad gehennas amantem perducit. Licitam ergo charitatem habete : humana est; sed, ut dixi, licita est. Non solum autem ita licita est, ut concedatur : sed ita licita, ut si defuerit, reprehendatur. Liceat vobis humana charitate diligere conjuges, diligere filios, diligere amicos vestros, diligere cives vestros. Omnia enim ista nomina habent necessitudinis vinculum, et gluten quodam modo charitatis. Sed videtis istam charitatem esse posse et impiorum, id est, Paganorum, Judæorum, hæreticorum. Quis enim eorum non amat uxorem, filios, fratres, vicinos, affines, amicos, etc.? Hæc ergo humana est. Si ergo tali quisque crudelitate effertur, ut perdat etiam humanum dilectionis affectum, et non amet filios suos, et non amet conjugem suam; nec inter homines numerandus est. Non enim laudandus est qui amat filios suos; sed damnandus est qui non amat filios. Adhuc enim videat cum quibus debet ei esse dilectio ista communis. Amant filios et feræ : amant filios aspides, amant filios tigrides, amant filios leones. Nulla enim bestia est, quæ non filiis suis blande immurmuret. Nam cum terreat homines, parvulos fovet. Fremit leo in silvis, ut nemo transeat : intrat in speluncam, ubi habet filios suos, omnem rabiem feritatis exponit. Foris eam ponit, cum ipsa non ingreditur. Ergo qui non amat filios suos etiam leone pejor est. Humana sunt ista, et licita sunt.

CAPUT III. — 3. *De illicito amore. Membra Christi.* Illicitum amorem cavete. Membra Christi estis, et corpus Christi estis. Audite Apostolum, et terreamini. Non potuit enim gravius dicere, non potuit vehementius, non potuit acrius deterrere Christianos ab amore fornicationum, nisi ubi dixit : *Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?* Ut autem hoc diceret, superius ait : *Nescitis quia qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur?* Et testimonium de Scriptura dedit quod scriptum est, *Erunt duo in carne una* (I *Cor.* VI, 15, 16, *et Gen.* II, 24). Dictum est enim hoc divinitus : sed de viro et uxore ubi licet, ubi concessum est, ubi honestum est; non ubi turpe, non ubi illicitum, non ubi omni ratione damnabile. Sicut autem una fit caro in permixtione licita viri et uxoris : sic una fit caro in permixtione illicita meretricis et amatoris. Cum ergo una fit caro, illud te terreat, illud exhorreat quod addidit, *Tollens ergo membra Christi.* Membra Christi attende, christiane :

* Emendatus ad cl. cb. et ad Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Tempore 52.
(*b*) Possidius in Indiculo, cap. 9, notat « de Charitate tractatus duo. »

[1] Forte, *qua diligitur meretrix.*

membra Christi noli in altero, in te attende membra Christi, qui emptus es sanguine Christi. *Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?* Hoc qui non horret, Deo horret.

CAPUT IV. — 4. *Charitas divina amorem illicitum meretricis non compatitur.* Prorsus, prorsus obsecro vos, fratres mei : ecce ponamus, quod non est, promisisse Deum talibus impunitatem, et dixisse, Qui talia fecerint, miserebor eorum, non eos damnabo. Faciamus hoc dixisse Deum. Etiam promissa impunitate tollit quisque membra Christi, et facit jam membra meretricis? Non facit, si est ibi tertia divina dilectio. Etenim tres dilectiones commemoravi : de tribus me, quod Dominus daret, dicturum esse promisi; de licita humana, de illicita humana, de illa excellenti atque divina. Interrogemus divinam charitatem, et ponamus ante illam duas humanas charitates, et dicamus ei : Ecce licita charitas humana, qua uxor diligitur, et filiæ aliæque necessitudines sæculares : ecce alia illicita, qua diligitur meretrix, qua diligitur ancilla aliena, qua diligitur aliena filia non petita, non promissa, qua diligitur uxor aliena. Duæ ante te sunt charitates; cum qua istarum vis manere? Qui eligit manere cum illa humana licita, cum illa humana illicita non manet. Nemo sibi dicat, Ambas habeo. Si ambas habes admittendo ad te dilectionem meretricis, injuriam facis tanquam matronæ, quæ ibi habitat, divinæ charitati. Puto enim, quia si homo conjugatus sis, et diligas meretricem, non mittis meretricem in domum tuam, ut habitet cum matrona tua. Non usque adeo progrederis. Tenebras quæris, latebras quæris, turpitudinem non profiteris. Sed et qui non habent uxores, et sunt meretricum quasi licentius amatores (ideo dixi, Quasi, quia et ipsi damnantur, si jam sunt fideles); puto quia et adolescens nondum habens uxorem, si diligat meretricem, non eam facit habitare cum sorore sua, non eam facit habitare cum matre sua, ne injuriam faciat humanæ pudicitiæ, ne offendat decus sanguinis sui. Si ergo non facis habitare meretricem, quam diligis, cum matre tua, cum sorore tua, ne, sicut dixi, offendas decus sanguinis tui; facis habitare in corde tuo dilectionem meretricis cum dilectione Dei, et offendis decus sanguinis Christi?

CAPUT V. — 5. *Lucis internæ amore exemplo cæci clamandum bene vivendo. Contradictio mundi.* Amate Deum, nihil melius invenitis. Amatis argentum, quia melius est ferro et æramento : amatis plus aurum, quia melius est argento : amatis plus lapides pretiosos, quia et auri pretium superant : amatis postremo istam lucem, quam dimittere formidat omnis qui mortem timet; amatis, inquam, istam lucem, quomodo eam amore quodam ingenti desiderabat, qui post Jesum clamabat, *Miserere mei, fili David.* Clamabat cæcus Christo transeunte. Metuebat enim ne transiret, et non sanaret. Et quantum clamabat? Ut turba prohibente non taceret. Vicit contradictorem, tenuit Salvatorem. Obstrepentibus turbis et clamare prohibentibus, stetit Jesus, vocavit eum, et dixit ei : *Quid vis tibi fieri? Domine*, inquit, *ut videam. Respice, fides tua te salvum fecit* (*Luc.* XVIII, 38-42). Amate Christum; desiderate lumen, quod est Christus. Si desideravit ille lumen corporis, quanto plus lumen cordis desiderare debetis? Ad eum, non vocibus, sed moribus clamemus. Vivamus bene, mundum contemnamus : nihil nobis sit omne quod transit. Reprehensuri sunt nos, quando sic vixerimus, quasi dilectores nostri homines sæculares, amantes terram, sapientes pulverem, nihil de cœlo ducentes, auras liberas corde, nare carpentes : reprehensuri sunt nos procul dubio, atque dicturi, si viderint nos ista humana, ista terrena contemnere : Quid pateris? quid insanis? Turba illa est contradicens, ne cæcus clamet. Et aliquanti christiani sunt, qui prohibent vivere christiane : quia et illa turba cum Christo ambulabat, et vociferantem hominem ad Christum ac lucem desiderantem ab ipsius Christi beneficio prohibebat. Sunt tales christiani : sed vincamus illos, vivamus bene; et ipsa vita sit vox nostra ad Christum. Stabit; quia stat.

CAPUT VI. — 6. *Christi transitus.* Nam et ibi mysterium magnum est. Transiens erat ille, quando ille clamabat : quando sanavit, stetit. Transitus Christi intentos nos faciat ad clamandum. Quis est transitus Christi? Quidquid pro nobis temporaliter pertulit, transitus ejus est. Natus est, transiit : numquid adhuc nascitur? Crevit, transiit : numquid adhuc crescit? Suxit : numquid adhuc sugit? Defessus dormivit : numquid adhuc dormit? Manducavit et bibit : numquid adhuc facit? Postremo prensus est, vinctus est, verberatus est, spinis coronatus est, alapis cæsus est, sputis illitus, ligno suspensus, occisus, lancea percussus, sepultus resurrexit : adhuc transit. Ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris : stetit. Clama quantum potes : modo te illuminat. Nam et in eo ipso quod *Verbum erat apud Deum*, utique stabat, quia non mutabatur. *Et Deus erat Verbum : et Verbum caro factum est.* Caro per transitum multa fecit, et passa est : Verbum stetit. Ipso Verbo cor illuminatur; quia ipso Verbo caro, quam suscepit, honoratur. Tolle Verbum, quid est caro? Hoc est quod tua. Caro autem Christi ut honoretur, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 14). Clamemus ergo, et bene vivamus.

CAPUT VII. — 7. *Diligantur parentes, sed plus Christus.* Amate filios vestros, amate conjuges vestras, etsi sæculariter. Nam secundum Christum amare debetis, ut secundum Deum illis consulatis, et non in eis nisi Christum diligatis, et oderitis in vestris si Christum habere noluerint. Ipsa enim est charitas illa divina. Nam quid eis proderit transitoria et mortalis charitas vestra? Tamen quando et humanitus diligitis, plus Christum amate. Non dico ut non diligas uxorem; sed plus dilige Christum. Non dico ut non diligas patrem, non dico ut non diligas filios; sed plus dilige Christum. Audi illum dicentem, ne mea putes ista verba : *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus* (*Matth.* X, 37). Quando audis, Non

est me dignus, non times? De quo dicit Christus, *Non est me dignus*, non est cum illo : qui cum illo non erit, ubi erit? Si non amas cum illo esse, time sine illo esse. Quare time sine illo esse? Quia cum diabolo eris, si cum Christo non fueris. Et ubi erit diabolus? Audi ipsum Christum : *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 41). Si igne cœli non accenderis, ignem time gehennarum. Si non amas esse inter Angelos Dei, time esse inter angelos diaboli. Si non amas esse in regno, time esse in camino ignis ardentis, inexstinguibilis, sempiterni. Vincat in te prius timor [1], et erit amor. Timor pædagogus sit, non ipse in te remaneat, sed te ad charitatem, quasi ad magistrum perducat.

SERMO CCCL * (*a*).

De Charitate, II (*b*).

1. *Charitatis laus. Per eam divina doctrina sine errore comprehenditur, sine labore custoditur. Mandatum novum faciens hominem novum.* Divinarum Scripturarum multiplicem abundantiam, latissimamque doctrinam, fratres mei, sine ullo errore comprehendit, et sine ullo labore custodit, cujus cor plenum est charitate : dicente Apostolo, *Plenitudo autem legis charitas* (*Rom.* XIII, 10); et alio loco, *Finis autem præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* [2] (I *Tim.* I, 5). Quis est autem finis præcepti, nisi præcepti adimpletio? et quid est præcepti adimpletio, nisi legis plenitudo? Quod ergo ibi dixit, *Plenitudo legis est charitas*; hoc etiam hic dixit, *Finis præcepti est charitas*. Nec dubitari ullo modo potest, quod templum Dei sit homo, in quo habitat charitas. Dicit enim et Joannes, *Deus charitas est* (I *Joan.* IV, 8). Hæc autem dicentes Apostoli et nobis charitatis excellentiam commendantes, non utique aliud, nisi quod comederant, ructuare potuerunt. Ipse quippe Dominus pascens eos verbo veritatis, verbo charitatis, quod est ipse panis vivus, qui de cœlo descendit, *Mandatum*, inquit, *novum do vobis, ut diligatis invicem*: Et iterum, *In hoc scient omnes quia discipuli mei estis, si vos invicem dilexeritis* (*Joan.* XIII, 34, 35). Ille enim qui venit per crucis irrisionem carnis perimere corruptionem, et vetustatem vinculi mortis nostræ suæ mortis novitate dissolvere, mandato novo fecit hominem novum. Res enim vetus erat, ut homo moreretur. Quod ne semper valeret in homine, res nova facta est, ut Deus moreretur. Sed quia in carne mortuus est, non in divinitate, per sempiternam vitam divinitatis non permisit esse sempiternum interitum carnis. Itaque, sicut dicit Apostolus, *Mortuus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (*Rom.* IV, 25). Qui ergo contra mortis vetustatem attulit vitæ novitatem, ipse contra vetus peccatum opponit novum mandatum. Quapropter quisquis vetus peccatum vis exstinguere, mandato novo exstingue cupiditatem, et amplectere charitatem. Sicut enim radix omnium malorum est cupiditas; ita et radix omnium bonorum est charitas.

2. *Charitate doctrina Scripturarum tota possidetur.* Totam magnitudinem et latitudinem divinorum eloquiorum secura possidet charitas, qua Deum proximumque diligimus. Docet enim nos cœlestis unus Magister, et dicit : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua : et diliges proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus præceptis universa Lex pendet, et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37-40). Si ergo non vacat omnes paginas sanctas perscrutari, omnia involucra sermonum evolvere, omnia Scripturarum secreta penetrare; tene charitatem, ubi pendent omnia : ita tenebis quod ibi didicisti; tenebis etiam quod nondum didicisti. Si enim nosti charitatem, aliquid nosti unde et illud pendet quod forte non nosti : et in eo quod in Scripturis intelligis, charitas patet; in eo quod non intelligis, charitas latet. Ille itaque tenet et quod patet et quod latet in divinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus.

3. *Charitatis præconium prosequitur.* Quapropter, fratres, sectamini charitatem, dulce ac salubre vinculum mentium, sine qua dives pauper est, et cum qua pauper dives est. Hæc in adversitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat; in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris; in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima; inter veros fratres lætissima, inter falsos patientissima. In Abel per sacrificium grata, in Noe per diluvium secura, in Abrahæ peregrinationibus fidelissima, in Moyse inter injurias lenissima, in David tribulationibus mansuetissima. In tribus pueris blandos ignes innocenter exspectat : in Machabæis sævos ignes fortiter tolerat. Casta in Susanna erga virum, in Anna post virum, in Maria præter virum. Libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum : humana in Christianis ad confitendum, divina in Christo ad ignoscendum. Sed quid ego de charitate majus aut uberius possum dicere, quam quas per os Apostoli laudes ejus intonat Dominus, supereminentem viam demonstrantis atque dicentis. *Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et sciero omnia sacramenta, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si donavero omnes facultates meas, et si distribuero omnia mea pauperibus, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem non habeam, nihil mihi prodest. Charitas magnanima est, charitas benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non dehonestatur, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum,*

[1] Sic in Mss. At in editis : *Vincat in te prius timor.*

[2] Hic in prius editis additur : *Si ergo non vacat omnes paginas Scripturarum evolvere, tene charitatem, et in ea invenies omnem scientiam.* Quæ sententia in manuscriptis non isto loco, sed alio tantum infra cum nonnulla varietate reperitur.

* Emendatus ad duos e. et duos t. ad cb. m. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 39 et in tomo nono.

(*b*) Exstat in fine Excerptorum Eugypii cum titulo, « De « laude charitatis. » Sic etiam vocant Beda et Florus ad I Cor. XIII et XIV, et ad I Tim. I. Legebatur olim et in tomo nono; sed intervocatus ibi, et Erasmi censura reprobatus.

non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia tolerat, omnia credit, omnia sperat, omnia suffert, Charitas nunquam cadit (I *Cor.* XIII, 1-8)? Quanta est ista? Anima litterarum, prophetiæ virtus, sacramentorum salus, scientiæ solidamentum [1], fidei fructus, divitiæ pauperum, vita morientium. Quid tam magnanimum, quam pro impiis mori? quid tam benignum, quam inimicos diligere? Sola est quam felicitas aliena non premit, quia non æmulatur. Sola est quam felicitas sua non extollit, quia non inflatur. Sola est quam conscientia mala non pungit, quia non agit perperam. Inter opprobria secura est, inter odia benefica est : inter iras placida est, inter insidias innocens : inter iniquitates gemens, in veritate respirans. Quid illa fortius, non ad retribuendas, sed ad non curandas injurias? Quid illa fidelius, non vanitati, sed æternitati [2]? Nam ideo tolerat omnia in præsenti vita, quia credit omnia de futura vita ; et suffert omnia quæ hic immittuntur, quia sperat omnia quæ ibi promittuntur : merito nunquam cadit. Ergo sectamini charitatem, et eam sancte cogitantes afferte fructus justitiæ. Et quidquid uberius, quam ego dicere potui, vos inveneritis in ejus laudibus, appareat in vestris moribus. Oportet enim ut senilis sermo non solum sit gravis, sed etiam brevis.

SERMO CCCLI * (*a*).

De utilitate agendæ pœnitentiæ, I (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Pœnitentiæ humilitas quam necessaria. Deo excelso humilitate propinquatur. Lex ad quid data.* Quam sit utilis et necessaria pœnitentiæ medicina, facillime homines intelligunt, qui se homines esse meminerunt. Scriptum est enim, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jacobi* IV, 6). Et Dominus in Evangelio dicit, *Quoniam qui se exaltat, humiliabitur ; et qui se humiliat, exaltabitur* : magisque justificatus descendit de templo Publicanus ille peccatorum confessione sollicitus, quam Pharisæus meritorum enumeratione securus. Quamvis enim et ipse gratias egerit Deo, dicens : *Gratias tibi ago, Deus, quoniam non sum sicut cæteri homines, injusti, adulteri, raptores ; quomodo et publicanus iste. Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæcumque possideo* : tamen ei prælatus est ille, qui *de longinquo stabat, neque oculos audebat ad cœlum levare, sed percutiebat pectus suum, dicens : Deus, propitius esto mihi peccatori* (*Luc.* XVIII, 10-14). Non enim ille pharisæus tam sua sanitate, quam morborum alienorum comparatione gaudebat. Utilius autem illi erat, quoniam ad medicum venerat, ea de quibus ægrotabat, confitendo monstrare, quam dissimulare a vulneribus suis, et de cicatricibus alienis audere gloriari. Non ergo mirum si publicanus magis curatus abscessit, quem non puduit ostendere quod dolebat. In rebus quippe visibilibus, ut excelsa quisque contingat, in excelsum erigitur : Deus autem cum sit omnium excellentissimus, non elatione, sed humilitate contingitur. Unde propheta dicit : *Prope est Dominus his qui obtriverunt cor* (*Psal.* XXXIII, 19). Et iterum : *Excelsus Dominus, et humilia respicit, et excelsa a longe cognoscit* (*Psal.* CXXXVII, 6). Excelsa ipsa posuit pro superbis. Illa ergo respicit, ut attollat ; ista cognoscit, ut dejiciat. Cum enim ait, quod *a longe excelsa cognoscit*, satis eum ostendit humilia de proximo attendere : ipsum tamen Dominum excelsum esse prædixit. Solus enim Deus arrogans non est, quantacumque se prædicatione laudaverit. Non ergo se arbitretur ab oculis Dei abscondit superbia : Deus enim excelsa cognoscit. Nec se rursus Deo conjunctam putet : excelsa enim a longe cognoscit. Quisquis itaque pœnitentiæ recusat humilitatem, Deo propinquare non cogitat. Aliud est enim levare se ad Deum ; aliud est levare se contra Deum. Qui ante illum se projicit, ab illo erigitur : qui adversus illum se erigit, ab illo projicitur. Alia est enim soliditas magnitudinis, alia est inanitas inflationis. Qui foris tumescit, intus tabescit. Qui *eligit abjici in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum* ; eligit illum Deus, ut inhabitet in atriis ejus ; et nihil sibi assumentem ille in sedem beatitatis assumit. Unde in Psalmo suavissime et verissime canitur, *Beatus vir cujus est susceptio ejus abs te, Domine.* Ne putes eum qui se humiliat semper jacere ; cum dictum sit, *Exaltabitur.* Et ne opineris ejus exaltationem in oculis hominum per sublimitates fieri corporales ; cum enim dixisset, *Beatus vir, cujus est susceptio ejus abs te, Domine* ; consequenter annexuit et ostendit ejusdem susceptionis celsitudinem spiritualem : *Ascensus*, inquit, *in corde ejus disposuit in convalle plorationis, in locum quem disposuit.* Ubi ergo disposuit ascensus ? In corde, in convalle scilicet plorationis. Hoc est, *Qui se humiliat, exaltabitur*. Sicut enim ascensus exaltationem indicat ; ita vallis humilitatem, et convallis plorationes. Sicut enim comes pœnitentiæ dolor est ; ita lacrymæ sunt testes doloris. Optime autem sequitur, et dicit : *Etenim benedictionem dabit, qui legem dedit* (*Psal.* LXXXIII, 11, 6, 7, 8). Ad hoc enim lex data est, ut vulnera ostenderet peccatorum, quæ gratiæ benedictio sanaret. Ad hoc lex data est, ut superbo infirmitatem suam notam faceret, infirmo pœnitentiam suaderet. Ad hoc lex data est, ut diceremus in convalle plorationis, *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis* : et cum ipso ploratu clamaremus, *Infelix ego homo ! quis me liberabit de corpore mortis hujus ?* et succurreret nobis, exau-

[1] Editi : *Quanta est ista animarum salus, scientiæ solidamentum.* Nos hic sequimur codices manuscriptos.

[2] Sic Mss. At editi : *Quid illa facilius, non vanitate, sed veritate?*

* Emendatus ad duos cl. ad f. gr. ph. r. rm. s. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 50 inter Homilias quinquaginta, et in tomo nono.

(*b*) Exstabat in tomo 9 membris multis mutilus apud Erasmum, qui hunc et subsequentem tractatum censuit plurimum discrepare ab Augustino. Sed ipsius sane et doctrinam uterque habet et stilum, nostro judicio. Notat utrumque seorsim Possidius in eodem Indiculi capite 8. Atque hunc priorem sæpe citat Florus, appellans librum de Pœnitentia, ad I Cor. V et VI, etc. Sermonem tamen sapiunt nonnulli modi loquendi, ut iste, cap. 2, « Quas mecum vestra Eruditio recognoscit. »

diente illo qui erigit elisos, solvit compeditos, illuminat cæcos (*Psal.* CXLV, 7, 8), *gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (*Rom.* VII, 23, 25).

CAPUT II. — 2. *Tria pœnitentiæ genera. Prima pœnitentia, ante Baptismum.* Tres sunt autem actiones pœnitentiæ, quas mecum vestra Eruditio recognoscit. Sunt enim usitatæ in Ecclesia Dei, et diligenter attendentibus notæ. Una est quæ novum hominem parturit, donec per Baptismum salutare omnium præteritorum fiat ablutio peccatorum : ut tanquam puero nato dolores transeant, quibus viscera urgebantur ad partum, et tristitiam lætitia consequatur. Omnis enim qui jam arbiter voluntatis suæ constitutus est, cum accedit ad Sacramenta fidelium, nisi eum pœniteat vitæ veteris, novam non potest inchoare. Ab hac pœnitentia, cum baptizantur, soli parvuli sunt immunes : nondum enim uti possunt libero arbitrio. Quibus tamen ad consecrationem remissionemque originalis peccati prodest eorum fides, a quibus offeruntur ; ut quascumque maculas delictorum per alios, ex quibus nati sunt, contraxerunt, aliorum etiam interrogatione ac responsione purgentur. Verissime quippe in Psalmis plangitur, *Ecce in iniquitate conceptus sum, et in peccatis mater mea me in utero aluit* (*Psal.* L, 7). Item quod scriptum est, non esse mundum in conspectu Dei, nec infantem, cujus est vita diei unius super terram (*Job* XIV, 4, *sec.* LXX). Exceptis ergo talibus, de quorum ordine ac merito in futura illa, quæ promittitur, sorte sanctorum, velle amplius quærere, hominum modulum excedit ; pie tamen creditur eis prodesse ad spiritualem salutem, quod ecclesiasticæ auctoritatis per totum orbem terrarum tam firmo robore custoditur : cæterorum hominum nullus transit ad Christum, ut incipiat esse quod non erat, nisi eum pœniteat fuisse quod erat. Hæc prima pœnitentia præcipitur Judæis, dicente apostolo Petro, *pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi* (*Act.* II, 38). Talis ab ipso Domino imperabatur, cum diceret : *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Matth.* IV, 17). De hac etiam Joannes Baptista, plenus Spiritu sancto, præcursor et præparator viæ Domini ita dicit : *Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ* (*Id.* III, 7, 8).

CAPUT III. — 3. *Altera pœnitentia quæ hic omnium est ac perpetua. Vitæ hujus pœnitere nos debet, quia corruptioni et tentationibus obnoxia est.* Altera vero pœnitentia est, cujus actio per totam istam vitam, qua in carne mortali degimus, perpetua supplicationis humilitate subeunda est. Primo, quia nemo vitam æternam, incorruptibilem, immortalemque desiderat, nisi eum vitæ hujus temporalis, corruptibilis, mortalisque pœniteat. Non enim sic quisque in vitam novam per sanctificationem Baptismi nascitur, ut quemadmodum deponit ibi omnia peccata præterita, ita etiam statim mortalitatem ipsam carnis corruptionemque deponat. Quod si non ita est, restat ut illud quod scriptum est, quod etiam quisque in se sentit adhuc, dum in hac vita est, *corpus quod corrumpitur aggravet animam, et deprimat terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (*Sap.* IX, 15). Quod tunc in illa beatitudine quia non erit, cum absorbebitur mors in victoriam (I *Cor.* XV, 54) ; quis dubitet in quacumque temporali felicitate [1] versemur, pœnitere tamen nos debere hujus vitæ, ut ad illam incorruptionem tota aviditate curramus? Inde est enim quod etiam Apostolus ait : *Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino : per fidem enim ambulamus, non per speciem* (II *Cor.* V, 6, 7). Quis ergo festinat atque optat ad patriam remeare, et illam speciem quæ est facie ad faciem contemplari, nisi quem peregrinationis suæ pœnituerit? Ex quo dolore pœnitentis, etiam vox illa miserabilis erumpit et sonat : *Heu me! quoniam peregrinatio mea longinqua facta est.* Et ne putes nondum fidelem ista loqui, vide quid sequitur : *Inhabitavi in tabernaculis Cedar : cum his qui oderunt pacem, eram pacificus ; cum loquerer eis, impugnabant me valde* (*Psal.* CXIX, 5-7). Non solum hominis fidelis, sed etiam evangelistæ firmissimi et martyris fortissimi hæc verba sunt. Nam inde est etiam illud Apostoli : *Scimus enim, quia et si terrena nostra domus hujus habitationis dissolvatur, ædificationem habemus ex Deo, domum non manu factam, æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum, quod de cœlo est, superindui cupientes : si tamen et induti, non nudi inveniamur. Etenim qui sumus in hac habitatione, ingemiscimus gravati, in quo nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita* (II *Cor.* V, 1-4). Quid ergo cupimus, nisi ita non esse ut nunc sumus? et quid ingemiscimus, nisi pœnitendo quia ita sumus? Sed quando ita non erimus, nisi terrena domo resoluta, ut cœlestem habitationem et animo et corpore totius hominis immutatione sortiamur? Quapropter et sanctus Job non ait esse tentationem in hac vita, sed hanc ipsam vitam tentationem dixit esse, ita loquens : *Numquid non tentatio est vita humana super terram?* Quo in loco etiam mysterium lapsi hominis mirabiliter tetigit dicens : *Tanquam servus fugiens dominum suum, et consecutus umbram* (*Job* VII, 1, 2, *sec.* LXX). Non enim hæc vita dicenda est potius, quam umbra vitæ. Nec immerito fugitivus Adam post offensionem peccati abscondit se a facie Domini, tectus foliis arborum, quibus opacantur umbracula, *tanquam fugiens Dominum suum*, sicut dictum est, *et consecutus umbram.*

4. *Pœnitentiæ humilitas etiam justificatis necessaria. Quantumcumque justis, non gloriandi, sed pœnitendi causam semper adesse. Dispensatoribus verbi Dei et Sacramentorum unde pœnitentiæ causa.* Quæ universa ad hoc dicta sunt, ne quis per Baptismum quamvis justificatus sit a prioribus peccatis, tamen superbire audeat, si nihil committat, unde ab altaris communione separetur, quasi jam de plena securitate se jactans ; sed potius servet humilitatem, quæ pene una

[1] Mss. carent verbo, *felicitate* ; pro quo forte supplendum fuisset, *vita*.

disciplina christiana est : nec superbiat terra et cinis (*Eccli.* x, 9), donec ista nox tota transeat, *in qua pertranseunt omnes bestiæ silvæ, catuli leonum rugientes, quærentes a Deo escam sibi* (*Psal.* CIII, 21). In hanc escam Job ipse petitus est, qui dixit, *Tentatio est vita humana super terram.* Etiam Dominus, *In hac nocte*, inquit, *postulavit satanas vexare vos sicut triticum* (*Luc.* XXII, 31). Quis itaque sanæ mentis non ingemiscat? Cui non per pœnitentiam sic esse displiceat? Quis non tota humilitate supplicans divino adjutorio se exaudibilem præbeat, donec transeat omnis ista tentationum materies atque umbra terrena : et ille qui nunquam deficit, etiam nobis illucescat sempiternus dies, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestet cogitationes cordis, et tunc laus erit unicuique a Deo (I *Cor.* IV, 5)? Deinde quamvis se quisque glorietur sic habere corpus edomitum, ut mundo crucifixus ab omni opere malo, in servitutem redacta membra castiget, ne jam regnet peccatum in ejus mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus; solum unum verum Deum colat, nulli simulacrorum ritui deditus, nullis sacris dæmoniorum irretitus, non accipiens in vanum nomen Domini Dei sui, quietem sempiternam certus exspectans, debitum honorem parentibus reddens, nec cruentus homicidio, nec fornicatione turpatus, nec furto fraudulentus, nec mendacio duplicatus, nec rei vel uxoris alienæ concupiscentia sordidus; non in suis etiam rebus aut luxuria diffluat, aut arescat avaritia; non sit contentiosus, non sit contumeliosus, non maledicus; vendat postremo omnia sua, et det pauperibus, et sequatur Christum, atque thesauro cœlesti radicem cordis infigat : quid videtur addi posse ad tam plenam justitiam? tamen nolo glorietur. Intelligat hæc omnia præstita sibi esse, non a se existere. Quid enim habet, quod non accepit? Quod si accepit, quid gloriatur, quasi non acceperit (*Ibid.*, 7)? Eroget sane pecuniam dominicam : consulat proximo, sicut sibi sentit esse consultum [1]. Nec putet satis esse servare integrum quod accepit, ne dicatur ei : *Serve nequam et piger, dares pecuniam meam, et ego veniens cum usuris exigerem :* ne auferatur ab eo quod accepit, ne projiciatur in tenebras exteriores (*Matth.* XXV, 26-30). Quam vehementissimam pœnam si timere debent illi, qui servare integrum possunt quod acceperunt; quæ spes illorum est, qui hoc impie sceleratèque disperdunt? Versabitur ergo iste in rebus humanis, non carnalis, sed spiritualis acquisitionis devinctus officio; non quidem negotiis sæcularibus obligatus, sed tamen quia militat Deo, non otio desidiæ torpidus et abjectus. Det ergo, si potest, suas eleemosynas omnes cum hilaritate, sive cum carnalibus necessitatibus pauperum aliquid erogat, sive cum panis cœlestis dispensator [2] invicta adversus diabolum castra in credentium cordibus construit. *Hilarem enim datorem diligit Deus* (II *Cor.* IX, 7). Non itaque tædio frangatur in difficultatibus rerum, quæ necesse est existant, ut ostendatur homini quod homo est. Non ira subrepat in eum qui aut odiose irruit, aut inopportune inopia coactus petit; aut negotio suo, cum tu majore occupatus es, indifferenter flagitat subveniri; aut in verbo manifestæ justitiæ resistit cæca cupiditate, aut miserabili tarditate. Non det quidquam amplius vel minus quam oportet : non loquatur amplius quam opus est, aut cum etiam non opus est. *Speciosi* enim *pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona* (*Rom.* x, 15). Sed tamen de terra sicca pulverem contrahunt, qui sane in judicium eorum excutitur, qui sibi hanc exhibitionem perversa voluntate contemnunt. Non solum ergo propter ipsam vitæ hujus mortalitatem [1] et ignorantiam, et propter diei malitiam, quæ utinam sufficeret, sicut de illa dictum est, *Sufficit diei malitia sua* (*Matth.* VI, 34); quam jubemur ferre atque portare, donec transeat, et sustinere Deum viriliter agendo, ut fructum afferamus cum tolerantia : sed etiam propter ipsum pulverem mundi hujus, qui per itinera consulendi consulentium pedibus adhæreseit, et damna quæ in ipsa negotiosissima dispensationis actione contingunt, quæ Dominus præstet ut cum lucris majoribus compensentur, quotidianam debemus habere pœnitentiam.

5. *Laicorum peccata quotidiana. Conjugii usus quandonam inculpabilis.* Sed si hoc dispensatores verbi Dei et ministri Sacramentorum ejus, milites Christi; quanto magis cætera stipendiaria multitudo, et quædam provincia magni regis? Quam ne forte vel falsa suspicione avaritiæ miles ille fidelissimus atque fortissimus apostolus Paulus offenderet, suis stipendiis militavit : et ubi forte defuit sumptus necessarius, *Alias*, inquit, *Ecclesias exspoliavi, accipiens ab eis stipendium ad vestram ministrationem* (II *Cor.* XI, 8). Quanto ergo magis Ecclesiæ provinciales (*a*) sæcularibus negotiis obligati, quotidianam debent agere pœnitentiam? Qui quamvis a furtis, a rapinis, a fraudibus, ab adulteriis et fornicationibus omnique luxuria, a crudelitate odiorum et inimicitiarum pertinacia, ab omni denique idololatriæ fœditate, spectaculorum nugacitate, hæresum atque schismatum impia vanitate, atque ab omnibus hujuscemodi flagitiis et facinoribus immunes, puri atque integri esse debeant : tamen propter administrationem rerum familiarium, et conjugiorum arctissima vincula, tam multa peccant, ut non tam de istius mundi pulvere aspergi [2], quam luto obliniri videantur. Hoc est quod Apostolus eis dicit : *Jam quidem omnino delictum est in vobis, quia judicia habetis vobiscum. Quare non magis iniquitatem patimini? quare non potius fraudamini?* Nam illud exsecrabile est, quod propter quosdam

[1] In editis additur, *vel consulendum;* quod abest a manuscriptis.
[2] Sic in Mss. At in editis, *dispensatione*

[1] Ita Mss. Editi vero, *mutabilitatem.*
[2] Mss., *de isto mundo pulvere aspergi.*
(*a*) Quos laicos usitatius dicimus, ipsos vocat Ecclesiæ provinciales et stipendiarios : pulchre alludens, ut sæpe alias, ad popularem loquendi usum, quo provinciæ quæ solvendo militibus stipendio obnoxiæ essent, stipendiariæ dicebantur. Vide supra serm. 302, n. 15, et citata ibidem loca sermonum quorumdam in Psalmos, necnon Tractatum 122 in Joan., n. 3.

addit et dicit : *Sed vos iniquitatem facitis, et fraudatis, et hoc fratribus* (I *Cor.* VI, 7, 8). Exceptis tamen iniquitatibus et fraudibus, hoc ipsum habere inter se judicia et lites de sæcularibus rebus, delictum esse dicit : quod tamen ferendum esse admonet, si vel ecclesiastico judicio lites hujuscemodi finiantur. Hinc est etiam illud : *Qui sine uxore est, cogitat ea quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo : qui autem matrimonio conjunctus est, cogitat ea quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori.* Quod etiam de femina similiter notat. Vel illud [1] cum ait, *Et iterum ad idipsum estote, ne vos tentet satanas propter intemperantiam vestram.* Quod ut peccatum esse demonstraret, sed infirmitati concessum ; subjecit statim : *Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium* (*Id.* VII, 32, 33, 5, 6). Sola enim generandi causa est inculpabilis sexus utriusque commixtio. Quam multa sunt alia peccata, sive in loquendo de rebus et negotiis alienis, quæ non ad te pertinent ; sive in vanis cachinnationibus, cum scriptum sit, *Stultus in risu exaltat vocem suam, sapiens autem vix tacite ridebit* (*Eccli.* XXI, 23) : sive in ipsis escis, quæ ad necessitatem sustentandæ hujus vitæ præparantur, avidior atque immoderatior appetitus, sæpe excessum modum postridiana [2] cruditate contestans : sive in vendendis et emendis rebus charitatis et vilitatis vota perversa [3]. Piget cuncta colligere, quæ quisque in se ipso certius comprehendit atque reprehendit, si divinarum Scripturarum speculum non negligenter attendat. Quæ quamvis singula non lethali vulnere ferire sentiantur, sicuti homicidium et adulterium, vel cætera hujusmodi : tamen omnia simul congregata velut scabies, quo plura sunt necant, aut nostrum decus ita exterminant, ut ab illius sponsi speciosi forma præ filiis hominum (*Psal.* XLIV, 3) castissimis amplexibus separent, nisi medicamento quotidianæ pœnitentiæ desiccentur [4].

6. *Peccata quotidiana omnes ex carnis infirmitate contrahimus. Lucta christianæ animæ.* Quod si falsum est, unde quotidie tundimus pectora? Quod nos quoque antistites ad altare assistentes cum omnibus facimus. Unde etiam orantes dicimus, quod in tota ista vita oportet ut dicamus : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Non enim ea dimitti precamur, quæ jam in Baptismo nisi dimissa credimus, de ipsa fide dubitamus : sed utique de quotidianis peccatis hoc dicimus, pro quibus etiam sacrificia eleemosynarum, jejuniorum, et ipsarum orationum ac supplicationum quisque pro suis viribus offerre non cessat. Quisquis itaque se diligenter attendens, nulla se ipsum adulatione seducit, satis intelligit cum quanto periculo mortis æternæ, et cum quanta penuria perfectæ justitiæ peregrinetur a Domino; quamvis jam in Christo, hoc est, in via constitutus redire conetur. Nam si non habemus peccata, et tundentes pectora dicimus, *Dimitte nobis debita nostra;* ex hoc ipso certe et graviter nullo dubitante peccamus, cum inter ipsa Sacramenta mentimur. Quamobrem, in quantum Deo nostro fide, spe et charitate connectimur, et eum in quantum possumus, imitamur, non peccamus, sed filii Dei sumus : in quantum autem ex occasione carnalis infirmitatis, quia nondum morte resoluta, nondum resurrectione mutata est, motus reprehensibiles improbique subrepunt, peccamus. Quod utique fateri nos convenit ; ne dura cervice, non languoris nostri sanitatem, sed damnationem superbiæ mereamur. Unde utrumque verissime scriptum est : et, *Qui natus est ex Deo, non peccat* (I *Joan.* III, 9) ; et quod in eadem Joannis Epistola legimus, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos decipimus, et veritas in nobis non est* (*Id.* I, 8). Illud enim ex primitiis novi hominis, hoc ex reliquiis veteris dictum est : utrumque enim agimus in hac vita. Paulatim autem novitas accedit, et paulatim vetustate cedente succedit. Cum vero utrumque agitur, in stadio sumus ; nec solum percutimus adversarium bonis operibus, sed etiam peccata incautius evitando percutimur. Neque nunc quis nostrum vicerit, sed quis crebrius feriat, quis fortius confligat attenditur ; donec alios secum in sempiternam mortem pertrahat, qui homini stanti lapsus invidit, et ab aliis triumphantibus in fine dicatur : *Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus* (I *Cor.* XV, 55)? Sed neque facilius ab inimico dejicimur, quam cum eum superbiendo imitamur ; nec vehementius eum prosternimus, quam cum humilitate Dominum sequimur ; nec acriores ei dolores infligimus, quam cum plagas peccatorum nostrorum confitendo et pœnitendo sanamus.

CAPUT IV. — 7. *Tertia pœnitentia severior pro peccatis mortiferis. Lacrymæ sanguis pœnitentis.* Tertia actio est pœnitentiæ, quæ pro illis peccatis subeunda est. Quæ Legis decalogus continet ; et de quibus Apostolus ait, *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt* (*Galat.* V, 21). In hac ergo pœnitentia, majorem quisque in se severitatem debet exercere ; ut a se ipso judicatus, non judicetur a Domino, sicut idem apostolus ait : *Si enim nos judicaremus, a Domino non judicaremur* (I *Cor.* XI, 31). Ascendat itaque homo adversum se tribunal mentis suæ ; si timet [1] illud quod *oportet nos exhiberi ante tribunal Christi, ut illic recipiat unusquisque quod per corpus gessit, sive bonum, sive malum* (II *Cor.* V, 10). Constituat se ante faciem suam, ne hoc ei postea fiat. Nam minatur hoc Deus peccatori, dicens : *Arguam te, et statuam te ante faciem tuam* (*Psal.* XLIX, 21). Atque ita constituto in corde judicio, adsit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex timor. Inde quidam sanguis animi confitentis per lacrymas profluat. Postremo ab ipsa mente talis sententia proferatur, ut se indignum homo judicet participatione corporis et sanguinis Domini : ut qui separari a regno cœlorum timet per ultimam sententiam summi ju-

[1] Apud Er. Lugd. Ven. Lov., *ut illud.* M.

[2] Mss., *post triduana.* Lov., *postriduana.* Melius Parisiensium editio Nivelliana, *postridiana.*

[3] Lov., *nota perversa ;* dissentientibus editis aliis et manuscriptis.

[4] Sic Er. et Mss. At Lov., *desecentur.*

[1] Lov., *existimet.* Aptius cæteri libri, *si timet.*

dicis, per ecclesiasticam disciplinam a Sacramento cœlestis panis interim separetur. Versetur ante oculos imago futuri judicii : ut cum alii accedunt ad altare Dei, quo ipse non accedit, cogitet quam sit contremiscenda illa pœna, qua percipientibus aliis vitam æternam, alii in mortem præcipitantur æternam. Ad hoc enim altare, quod nunc in Ecclesia est in terra positum, terrenis oculis expositum, ad mysteriorum divinorum signacula celebranda, multi etiam scelerati possunt accedere : quoniam Deus commendat in hoc tempore patientiam suam, ut in futuro exserat severitatem suam. Accedunt enim ignorantes quoniam patientia Dei ad pœnitentiam eos adducit. Illi autem secundum duritiam cordis sui et cor impœnitens, thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (*Rom.* II, 4-6). Ad illud autem altare, quo præcursor pro nobis introiit Jesus, quo caput Ecclesiæ præcessit, membris cæteris secuturis, nullus eorum accedere poterit, de quibus, ut jam commemoravi, dixit Apostolus, *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Solus enim sacerdos, sed plane ibi totus assistet, adjuncto scilicet corpore qui caput est, quod jam ascendit in cœlum. Ipse est cui dixit apostolus Petrus, *Plebs sancta, regale sacerdotium* (I *Petr.* II, 9). Quomodo ergo in interiora veli, et in illa invisibilia Sancta Sanctorum intrare audebit aut poterit, qui medicinam cœlestis disciplinæ contemnens, noluit paulisper a visibilibus separari ? Qui enim noluit humiliari, ut exaltaretur ; cum exaltari voluerit, dejicietur ; et in æternum sejungetur ab æternis sanctis, quisquis hoc tempore per merita obedientiæ et per satisfactionem pœnitentiæ non sibi providit locum in corpore sacerdotis. Qua enim fronte impudentiæ tunc volet averti faciem Dei a peccatis suis, qui nunc toto corde non dicit, *Quoniam facinus meum ego agnosco, et peccatum meum ante me est semper* (*Psal.* L, 5)? Quo pacto, quæso, Deus dignatur ignoscere, quod in se ipse homo dedignatur agnoscere ?

8. *In eos qui sibi salutem præter regnum cœlorum pollicentur. Sententia ultima mittens aut in regnum, aut in ignem.* Aut illud quale est, in quo sibi blandiuntur, qui sua se vanitate seducunt? Perseverantes enim in malitiis atque luxuriis suis, cum audiunt Apostolum dicentem, *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt :* audent sibi præter Dei regnum salutem, quam desiderant, polliceri ; atque ita inter se loquuntur, dum recusant agere pœnitentiam pro peccatis suis, et perditos mores aliquando in melius commutare : Regnare nolo, sufficit mihi salvum me esse. In quo primum eos fallit, quia eorum nec salus ulla est ; quorum iniquitas perseverat. Quod enim ait Dominus, *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum ; qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* XXIV, 12, 13) : salutem utique promisit perseverantibus in charitate, non in iniquitate. Ubi autem charitas est, opera illa mala a regno Dei separantia esse non possunt. *Omnis enim lex in uno sermone impleta est, in eo quod scriptum est, Diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (*Galat.* V, 14). Deinde si est aliqua differentia inter regnantes et non regnantes ; oportet tamen ut in uno regno sint omnes, ne in hostium aut alienorum numero deputentur. Omnes enim Romani Romanum regnum possident ; quamvis non omnes in eo regnent, sed cæteris regnantibus pareant. Non autem ait Apostolus, *Qui talia agunt*, non regnabunt cum Deo ; sed *regnum Dei non possidebunt.* Quod etiam de carne et sanguine dictum est, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt :* quia *corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc induet immortalitatem* (I *Cor.* XV, 50, 53) ; ut jam non caro et sanguis, sed ex animali corpore spiritualis corporis habitum naturamque mereatur. Vel illa eos terreat ultima sententia judicis nostri, quam propterea nunc aperiri voluit, ut ab ejus fidelibus præcaveatur ; dans *metuentibus se significationem, ut fugiant a facie arcus* (*Psal.* LIX, 6). Exceptis enim eis qui cum illo etiam judicabunt, quibus et promisit, dicens : *Sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth.* XIX, 28). In quo numero judicantium omnes intelliguntur, qui propter Evangelium omnia sua dimiserunt, et secuti sunt Dominum. Duodenarius quippe numerus ad quamdam universitatem refertur. Non enim Paulus apostolus ibi non erit, quia inter illos duodecim non fuit. Exceptis ergo illis, quos etiam nomine Angelorum significavit, quando ait, *Cum venerit Filius hominis judicare cum Angelis suis.* Angeli enim utique nuntii sunt. Nuntios autem rectissime accipimus omnes qui salutem cœlestem hominibus nuntiant. Unde etiam Evangelistæ boni nuntii possunt interpretari : et de Joanne Baptista dictum est, *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam* (*Malach.* III, 1). His ergo, ut dicere cœperam, exceptis, cætera omnium hominum multitudo, sicut in ipsius verbis Domini manifestum est, in duas partes dividetur. Positurus est enim oves ad dexteram, hædos ad sinistram : et dicetur ovibus, id est justis, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi.* De hoc utique regno dixit Apostolus, cum enumeraret opera mala, *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Audi quid audiant qui a sinistris erunt : *Ite*, inquit, *in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 31-41). Quapropter, præsumere quis audeat [1] de nomine christiano, et non cum omni obedientia et timore audiat Apostolum dicentem, *Hoc enim scitote, cognoscentes quoniam omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei? Nemo vos seducat inanibus verbis : propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite itaque effici participes eorum* (*Ephes.* V, 5-7). Latius autem ad Corinthios hæc dicit : *Nolite errare ; neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculo-*

[1] Mss. : *Quis gaudeat ;* omisso verbo, *præsumere.*

rum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Sed videte quemadmodum timorem et desperationem salutis abstulerit eis, qui hæc in vita veteri commiserunt. *Et hæc quidem*, inquit, *fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri* (*I Cor.* VI, 9-11).

9. *Pœnitentia relapsis post Baptismum amplectenda.* Quisquis ergo post Baptismum aliquorum pristinorum malorum opere obligatus tenetur, usque adeone sibi inimicus est, ut adhuc dubitet vitam mutare, cum tempus est, cum ita peccat et vivit? Nam utique quod ita perseveranter peccat, thesaurizat sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei. Quod autem adhuc vivit, patientia Dei ad pœnitentiam eum adducit. Implicatus igitur tam mortiferorum vinculis peccatorum detrectat, aut differt, aut dubitat confugere ad ipsas claves Ecclesiæ, quibus solvatur in terra, ut sit solutus in cœlo; et audet sibi post hanc vitam, quia tantum christianus dicitur, salutem aliquam polliceri; nec veridico illo dominicæ vocis tonitruo contremiscit, *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum* (*Matth.* VII, 21)? Quid, ad Galatas idem apostolus, nonne talia enumerans eodem fine concludit? *Manifesta sunt*, inquit, *opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, comessationes, et his similia; quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt* (*Galat.* V, 19-21). Judicet ergo se ipsum homo in istis voluntate, dum potest, et mores convertat in melius: ne cum jam non poterit, etiam præter voluntatem a Domino judicetur. Et cum ipse in se protulerit severissimæ medicinæ, sed tamen medicinæ sententiam, veniat ad antistites, per quos illi in Ecclesia claves ministrantur: et tanquam bonus jam incipiens esse filius, maternorum membrorum ordine custodito, a præpositis Sacramentorum accipiat satisfactionis suæ modum; ut in offerendo sacrificio cordis contribulati devotus et supplex, id tamen agat quod non solum ipsi prosit ad recipiendam salutem, sed etiam cæteris ad exemplum. Ut si peccatum ejus, non solum in gravi ejus malo, sed etiam in tanto scandalo aliorum est, atque hoc expedire utilitati Ecclesiæ videtur antistiti, in notitia multorum, vel etiam totius plebis agere pœnitentiam non recuset, non resistat, non lethali et mortiferæ plagæ per pudorem addat tumorem. Meminerit semper, quod *superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jacobi* IV, 6). Quid enim est infelicius, quid perversius, quam de ipso vulnere, quod latere non potest, non erubescere, et de ligatura ejus erubescere?

10. *In eos qui pœnitentiæ negligendæ exemplum ex aliis sumunt. A communione non prohibentur nisi sponte confessi, vel legitime convicti.* Nemo arbitretur, fratres, propterea se consilium salutiferæ hujus pœnitentiæ debere contemnere, quia multos forte advertit et novit ad Sacramenta altaris accedere, quorum talia crimina non ignorat. Multi enim corriguntur, ut Petrus: multi tolerantur, ut Judas: multi nesciuntur, donec veniat Dominus, qui illuminet abscondita tenebrarum, et manifestet cogitationes cordis (I *Cor.* IV, 5). Nam plerique propterea nolunt alios accusare, dum se per illos cupiunt excusare. Plerique autem boni christiani propterea tacent, et sufferunt aliorum peccata quæ noverunt, quia documentis sæpe deseruntur, et ea quæ ipsi sciunt, judicibus ecclesiasticis probare non possunt. Quamvis enim vera sint quædam; non tamen judici facile credenda sunt, nisi certis indiciis demonstrentur. Nos vero a communione prohibere quemquam non possumus (quamvis hæc prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis), nisi aut sponte confessum, aut in aliquo sive sæculari, sive ecclesiastico judicio nominatum atque convictum. Quis enim sibi utrumque audeat assumere, ut cuiquam ipse sit et accusator et judex? Cujusmodi regulam etiam Paulus apostolus in eadem ad Corinthios Epistola breviter insinuasse intelligitur, cum quibusdam talibus commemoratis criminibus, ecclesiastici judicii formam ad omnia similia ex quibusdam daret. Ait enim: *Scripsi vobis in epistola non commisceri fornicariis: non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut raptoribus, aut idolis servientibus; alioquin debueratis de hoc mundo exire.* Non enim possunt homines in hoc mundo viventes, nisi cum talibus vivere: nec eos possunt lucrifacere Christo, si eorum colloquium convictumque vitaverint. Unde et Dominus cum publicanis et peccatoribus comedens: *Non est opus*, inquit, *sanis medicus, sed male habentibus. Non enim veni vocare justos, sed peccatores* (*Matth.* IX, 12 *et* 13). Et ideo sequitur Apostolus, et adjungit: *Nunc autem scripsi vobis non commisceri. Si quis frater nominatur aut fornicator, aut idolis serviens, aut avarus, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax; cum hujusmodi nec quidem cibum sumere. Quo enim mihi de his qui foris sunt judicare* [1]*? Nonne de his qui intus sunt vos judicatis? De his autem qui foris sunt, Deus judicabit. Auferte malum a vobis ipsis* (I *Cor.* V, 9-13). Quibus verbis satis ostendit non temere aut quomodolibet, sed per judicium auferendos esse malos ab Ecclesiæ communione: ut si per judicium auferri non possunt, tolerentur potius, ne perverse malos quisque evitando, ab Ecclesia ipse discedens, eos quos fugere videtur, vinciat [2] ad gehennam. Quia et ad hoc nobis sunt in Scripturis sanctis exempla proposita, velut in messe, ut palea sufferatur usque ad ultimum ventilabrum (*Matth.* III, 12); velut intra illa retia, ubi pisces boni cum malis usque ad segregationem, quæ futura est in littore, id est, in fine sæculi, æquo animo tolerentur (*Id.* XIII, 47-50). Non enim contrarium est huic loco id quod alio loco dicit Apostolus: *Tu quis es qui judicas alienum servum? Suo domino*

[1] Apud Er. Lugd. Ven. Lov., *Quid enim mihi de his qui foris sunt judicare?* M.
[2] Mss., *vincat.*

stat, aut cadit (*Rom.* xiv, 4). Noluit enim hominem ab homine judicari ex arbitrio suspicionis, vel etiam extraordinario usurpato judicio : sed potius ex lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ, sive ultro confessum, sive accusatum atque convictum. Alioquin illud cur dixit, *Si quis frater nominatur aut fornicator*, *aut idolis serviens*, et cætera; nisi quia eam nominationem intelligi voluit quæ fit in quemquam, cum sententia ordine judiciario atque integritate profertur? Nam si nominatio sufficit, multi damnandi sunt innocentes, quia sæpe falso in quoquam crimine [1] nominantur.

11. *Adversus eos qui pravis exemplis acquiescentes contemnunt pœnitentiam. Præpositi mali non imitandi. Elegans similitudo.* Non ergo illi, quos monemus agere pœnitentiam, quærant sibi comites ad supplicium; nec gaudeant quia plures inveniunt [2]. Non enim propterea minus ardebunt, quia cum multis ardebunt. Non est enim hoc sanitatis certum consilium, sed malevolentiæ vanum solatium. An forte attendunt multos etiam in ipsis honoribus ecclesiasticis præpositorum et ministrorum non congruenter vivere sermonibus et Sacramentis, quæ per eos populis ministrantur? O miseros homines, qui hos intuendo Christum obliviscuntur! qui et tanto ante prædixit, ut legi Dei potius obtemperetur, quam imitandi videantur illi, qui ea quæ dicunt non faciunt (*Matth.* xxiii, 3): et traditorem suum tolerans usque in finem, etiam ad evangelizandum cum cæteris misit. Tam sunt autem isti absurdi et præposteri et miseri, qui præpositorum suorum malos mores imitari eligunt, quam per eos prædicata Domini præcepta servare; quam si quisquam viator remanendum sibi esse existimet in itinere, cum viderit milliaria lapidea litteris plena viam docere, et non ambulare. Cur enim non potius, si pervenire desiderat, tales comites intuetur et consequitur, qui et viam bene demonstrant, et in ea perseveranter atque alacriter ambulant? Quod si isti desint, vel potius minus appareant, nam deesse non possunt : non enim sic quærunt homines charitate studiosa quod prædicent ad imitationem, quomodo quærunt iniquitate suspiciosa quod murmurent ad deceptionem, partim non inveniendo bonos, dum ipsi mali sunt; partim timendo invenire, dum mali esse semper volunt. Sed tamen concedamus non apparere nunc homines dignos imitatione. Quisquis hoc putas, mente Dominum intuere, qui homo factus est, ut hominem vivere doceret. Si habitat Christus in interiore homine per fidem in corde tuo, recordarisque illud quod Joannes ait, *Qui dicit se in Christo manere, debet quemadmodum ille ambulavit, et ipse ambulare* (I *Joan.* ii, 6) : ita nec tibi deerit quem sequaris, et cum te alius viderit, de bonorum inopia conqueri desinet. Si enim non nosti quid sit recte vivere, divina præcepta cognosce. Fortassis enim multi recte vivunt; sed propterea tibi nullus recte vivere videtur, quoniam quid sit recte vivere ignoras. Si autem nosti, age quod nosti; ut et tu quod quæris habeas, et aliis quod imitentur ostendas. Christum animo attende, attende Apostolos, quorum novissimus est ille qui dicit, *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (I *Cor.* iv, 16). Attende animo tot martyrum millia. Cur enim te Natalitia eorum conviviis turpibus celebrare delectat, et eorum vitam sequi honestis moribus non delectat? Ibi videbis non solum viros, sed etiam feminas, postremo pueros et puellas, nec imprudentia decipi, nec iniquitate perverti, nec periculi timore frangi, nec sæculi amore corrumpi. Ita te non invenientem quid excuses, non solum præceptorum inevitabilis rectitudo, sed etiam exemplorum innumerabilis multitudo circumdabit.

CAPUT V. — 12. *Peccator nullus desperet, sed ad pœnitentiam confugiat. Mutatio vitæ et satisfactio pro commissis.* Sed de utilitate ac salubritate pœnitentiæ, ut quod instituimus aliquando peragamus : si jam de sanitate desperans addis peccata peccatis, sicut scriptum est, *Peccator, cum venerit in profundum malorum, contemnit* (*Prov.* xviii, 3) : noli contemnere, noli desperare; clama etiam de profundo ad Dominum, et dic ei : *De profundis clamavi ad te*, *Domine; Domine, exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes in vocem obsecrationis meæ. Si iniquitates observaveris, Domine; Domine, quis sustinebit? Quoniam apud te propitiatio est* (*Psal.* cxxix, 1-4). De tali profundo Ninivitæ clamaverunt, et hanc propitiationem invenerunt : faciliusque est evacuata comminatio Prophetæ, quam humiliatio pœnitentiæ (*Jonæ* iii). Hic fortasse dicis : Sed ego jam baptizatus sum in Christo, a quo omnia mihi peccata præterita dimissa sunt; vilis factus sum nimis iterans vias meas, et canis horribilis oculis Dei, conversus ad vomitum suum. Quo abibo a spiritu ejus? et a facie ejus quo fugiam? Quo, frater, nisi ad ejus misericordiam pœnitendo, cujus potestatem peccando contempseras? Nemo enim recte fugit ab illo, nisi ad illum, ab ejus severitate ad ejus bonitatem. Quis enim locus te excipiet fugientem, ubi ejus præsentia te non inveniat? Si ascenderis in cœlum, ibi est : si descenderis ad infernum, adest. Recipe ergo pennas tuas in directum, et habita in spe in extrema [1] hujus sæculi : etenim illuc manus sua deducet te, et perducet te dextera sua (*Psal.* cxxxviii, 7-10). Quidquid enim feceris, quæcumque peccaveris; adhuc in hac vita es, unde te Deus omnino, si sanare nollet [2], auferret. Cur ergo ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit (*Rom.* ii, 4)? Qui enim clamando non tibi persuasit ut non recederes, parcendo clamat ut redeas. Intuere David regem : jam utique et ipse illius temporis sacramenta perceperat, jam utique circumcisus erat, quod patres nostri pro Baptismo habebant. Nam ad hoc dicit Apostolus sanctum Abraham signaculum justitiæ fidei recepisse (*Id.* iv, 11). Jam etiam unctus erat unctione venerabili, qua regale sacerdotium præfigurabatur Ecclesiæ. Repente autem factus et adulterii et

[1] Sic Mss. At editi, *crimina*.
[2] Er. Lugd. et Ven., *invenerint*. Lov., *inveniant*.

[1] Editi, *in extremo*. At Mss., *in extrema*. Augustinus eumdem Psalmum 138 enarrans legebat, *in novissima*.
[2] Mss., *si sanari nollet*.

homicidii reus, non frustra tamen de tam immani et abrupto profundo sceleris pœnitens clamavit ad Dominum, dicens : *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.* Quo tandem merito, nisi quia item dicit : *Iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum ante me est semper?* Quid autem obtulit Domino unde illum propitiaret sibi? *Quoniam si voluisses*, inquit, *sacrificium, dedissem utique; holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (*Psal.* L, 11, 5, 18, 19). Non solum ergo devote obtulit, sed etiam ista dicendo quid offerri oporteret ostendit. Non enim sufficit mores in melius commutare, et a factis malis recedere; nisi etiam de his quæ facta sunt, satisfiat Deo per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis. *Beati enim misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus* (*Matth.* v, 7). Non enim dictum est, ut tantum abstineamus a peccatis : *Sed et de præteritis*, inquit, *deprecare Dominum, ut tibi dimittantur* (*Eccli.* xxi, 1). Et Petrus jam erat fidelis, jam in Christo et alios baptizaverat. Intuere ergo Petrum præsumentem accusatum, timentem vulneratum, flentem sanatum. Jam etiam post adventum de cœlo Spiritus sancti, quidam Simon pecunia voluit eumdem Spiritum sanctum emere, sceleratissimum et impium mercimonium cogitans, jam baptizatus in Christo : et tamen pœnitentiæ consilium ab ipso Petro correptus accepit (*Act.* viii, 13-22). Dicit etiam apostolus Paulus, qui utique fidelibus mittebat Epistolas : *Ne iterum cum venero ad vos, humiliet me Deus, et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditia et luxuria, et fornicatione quam gesserunt* (II *Cor.* xii, 21). Circumstant ergo nos et præcepta recte faciendi, et exempla non tantum recte facientium, sed etiam pœnitentium ad recipiendam salutem, quæ fuerat amissa peccando. Sed fac incertum esse utrum ignoscat Deus. Quid perdit, cum supplicat Deo, qui salutem perdere non dubitavit, cum offenderet Deum? Quis enim certus est quod etiam imperator ignoscat? Et tamen pecunia funditur, maria transmeantur, procellarum incerta subeuntur; et pene ut mors evitetur, mors ipsa suscipitur. Supplicatur deinde per homines homini : sine dubitatione fiunt ista, cum sit dubium quo fine proveniant. Et tamen certiores sunt claves Ecclesiæ, quam corda regum : quibus clavibus quodcumque in terra solvitur, etiam in cœlo solutum promittitur (*Matth.* xvi, 19). Et multo est honestior humilitas, qua se quisque humiliat Ecclesiæ Dei : et labor minor imponitur, et nullo temporalis mortis periculo mors æterna vitatur.

SERMO CCCLII * (*a*).

De utilitate agendæ pœnitentiæ, ii.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Sermoni occasio data ex lectione.* Vox pœnitentis agnoscitur in verbis quibus psallenti respondimus : *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele* (*Psal.* L, 11). Unde cum sermonem ad vestram Charitatem non præpararemus, hinc nobis esse tractandum Domino imperante cognovimus. Volebamus enim hodierna die vos in ruminatione permittere, scientes quam abundantes epulas ceperitis. Sed quia salubriter quod apponitur accipitis, quotidie multum esuritis. Præstet ergo Dominus ipse Deus noster, et nobis virium sufficientiam, et vobis utilem audientiam. Neque enim ignoramus, esse serviendum bonæ vestræ et utili voluntati. Adjuvemur ergo a vobis et voto et studio; voto ad Deum, studio ad verbum; ut ea dicamus quæ vobis esse utilia ipse judicat, qui vos pascit per nos. Vox igitur in his verbis pœnitentis agnoscitur : *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnia facinora mea dele.* Proinde aliquid de pœnitentia dicere divinitus jubemur. Neque enim nos istum psalmum cantandum lectori imperavimus : sed quod ille censuit vobis esse utile ad audiendum, hoc cordi etiam puerili imperavit. Dicamus aliquid de utilitate pœnitentiæ : præsertim, quia et dies jam sanctus anniversarius imminet, quo propinquante humiliari animas et domari corpora studiosius decet.

2. *Pœnitentia triplex. Prima baptizandorum. Pœnitentia ante baptismum imperata Judæis.* Triplex autem consideratio agendæ pœnitentiæ in sacra Scriptura invenitur. Nam neque ad Baptismum Christi, in quo omnia peccata delentur, quisquam bene accedit, nisi agendo pœnitentiam de vita pristina. Nemo enim eligit vitam novam, nisi quem veteris pœnitet. Hoc autem etiam auctoritate divinorum Librorum probare debemus, utrum baptizandi egerint pœnitentiam. Quando Spiritus sanctus missus est ante promissus, et implevit Dominus fidem pollicitationis suæ; accepto Spiritu sancto discipuli, ut nostis, cœperunt loqui omnibus linguis, ut in illis qui aderant, linguam suam quisque cognosceret. Hoc autem miraculo territi, consilium vitæ ab Apostolis petierunt. Tunc eis Petrus annuntiavit eum colendum quem crucifixerunt, ut ejus jam sanguinem biberent credentes, quem fuderant sævientes. Annuntiato autem illis Domino nostro Jesu Christo, et agnoscentibus reatum suum, ut impleretur in eis quod propheta ante prædixerat, *Conversus sum in ærumnam meam, dum configitur spina;* compuncti sunt. Conversi enim sunt in ærumnam doloris, cum configeretur spina peccati recordationis. Nihil enim mali se fecisse putaverant, nondum infixa erat spina. Loquente autem Petro, ut agnoscas infixam spinam, Scriptura dixit, *Petro loquente compuncti sunt corde.* Proinde in eodem psalmo, cum dictum est, *Conversus sum in ærumnam meam, dum configitur spina;* sequitur, *Peccatum cognovi, et facinus meum non operui. Dixi, Proloquar adversum me delictum meum Domino; et tu dimisisti impietatem cordis mei* (*Psal.* xxxi, 4, 5). Cum ergo spina illa recordationis compuncti dicerent Apostolis, *Quid ergo faciemus?* ait illis Petrus. *Agite pœnitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi; et remittentur vobis peccata* (*Act.* ii, 37). Ergo interim

* Emendatus ad v. et ad Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, 27 inter Homilias 50.

nunc, si qui forte adsunt ex eo numero, qui baptizari disponunt (credimus enim eos adesse tanto ad verbum studiosius, quanto ad indulgentiam vicinius), hos primum paucis alloquimur, ut erigant mentes in spem. Ament fieri quod non sunt, oderint quod fuerunt. Novum hominem nasciturum jam voto concipiant: quidquid de vita præterita remordebat, quidquid angebat conscientiam, quidquid omnino vel magnum vel parvum, vel dicendum vel non dicendum, non dubitent posse dimitti; ne forte quod vult dimittere Dei miseratio, contra se teneat humana dubitatio.

3. *Figuræ nostræ in iis quæ Israelitis contigerunt. Petra, figura Christus. Transitus maris Rubri, Baptismus. Manna Christi panis cœlestis figura. Quomodo cibum et potum spiritualem eumdem nobiscum sumpserunt Israelitæ. Petra virga percussa.* Exemplum etiam in primo illo populo exhibitum unusquisque fideliter recordetur. Ait enim Apostolus: *Omnia hæc figuræ nostræ fuerunt*: cum de rebus talibus loqueretur. Quid enim dixerat? *Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt; et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari; et omnes eumdem cibum spiritualem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritualem biberunt. Bibebant enim de spirituali sequente petra. Petra autem erat Christus* (I *Cor.* x, 1-4). Has figuras nostras fuisse ille dixit, cui nemo fidelis unquam contradixit. Et cum multa enumeraret, unam rem solam solvit, quia dixit, *Petra autem erat Christus.* Solvendo unum aliquid, cætera proposuit inquirenda: sed ne recedens a Christo inquisitor erraret, ut firmus quærat, in petra fundatus; *Petra*, inquit, *erat Christus.* Dixit illas figuras nostras fuisse, et obscura erant omnia. Quis evolveret involucra ista figurarum? quis aperiret? quis discutere auderet? In quibusdam quasi dumetis densissimis et crassa umbra lumen accendit: *Petra*, inquit, *erat Christus.* Jam ergo lumine illato, quæramus quid cætera significent; quid sibi velint, mare, nubes, manna. Hæc enim non exposuit, sed petra quid esset ostendit. Per mare transitus, Baptismus est. Sed quia baptismus, id est, salutis aqua non est salutis, nisi Christi nomine consecrata, qui pro nobis sanguinem fudit, cruce ipsius aqua signatur. Hoc ut significaret ille baptismus, mare Rubrum fuit. Manna de cœlo aperte ab ipso Domino exponitur. *Patres vestri manducaverunt*, inquit, *manna in eremo, et mortui sunt.* Quando enim viverent, cum figura prænuntiare vitam posset, vita esse non posset? *Manducaverunt*, inquit, *manna, et mortui sunt*; id est, manna quod manducaverunt non illos potuit de morte liberare: non quia ipsum manna mors eis fuit, sed quia eos a morte non liberavit. Ille enim liberaturus erat a morte, qui per manna figurabatur. De cœlo certe manna veniebat, attendite quem figurabat: *Ego sum*, inquit, *panis vivus, qui de cœlo descendi* (*Joan.* vi, 49, 51). Sicut studiosi autem et bene vigilantes verba dominica attendite, ut proficiatis et legere et audire noveritis. *Eumdem*, inquit, *cibum spiritualem manducaverunt.* Quid est, *eumdem*, nisi quia eum quem etiam nos? Video aliquantum esse ad promendum explicandumque difficile quod dicere institui: sed adjuvabor benevolentia vestra, hæc mihi a Domino impetret facultatem. *Eumdem*, inquit, *cibum spiritualem manducaverunt.* Suffecerat ut diceret, Cibum spiritualem manducaverunt. *Eumdem*, inquit. *Eumdem* non invenio quomodo intelligam, nisi eum quem manducamus et nos. Quid ergo, ait aliquis, hoc erat manna illud, quod ego nunc accipio? Ergo nihil modo venit, si ante jam fuit. Ergo evacuatum est scandalum crucis. Quomodo ergo *eumdem*, nisi quia addidit *spiritualem*? Nam qui manna illud sic acceperunt, ut tantummodo indigentiæ suæ corporali satisfieri putarent, et ventrem suum pasci, non mentem; nihil magnum manducaverunt, factum satis est eorum indigentiæ. Alios Deus pavit, aliis aliquid nuntiavit. Hi tales cibum corporalem manducaverunt, non cibum spiritualem. Quos ergo dicit patres nostros cibum spiritualem eumdem manducavisse? Quos putamus, fratres, nisi qui vere patres nostri fuerunt? imo patres nostri non fuerunt, sed sunt. Omnes enim illi vivunt. Sic enim quibusdam illis infidelibus dicit Dominus, *Patres vestri manducaverunt manna in eremo, et mortui sunt.* Quid est enim, *Patres vestri*; nisi, quos infidelitate imitamini, quorum vias non credendo et Deo resistendo sectamini? Secundum quem intellectum quibusdam dicit, *Vos a patre diabolo estis* (*Joan.* viii, 44). Neque enim diabolus aliquem hominem vel potentia creavit, vel generando procreavit: et tamen dicitur pater impiorum, non propter generationem, sed propter imitationem. Sicut e contra de bonis dicitur, *Ergo semen Abrahæ estis* (*Galat.* iii, 29): cum loquatur Gentibus, quæ stirpem carnis ex Abrahæ genere non ducebant. Filii enim erant, non nascendo, sed imitando. Abrogatur autem et alienatur a perfidis pater Abraham, quando eis Dominus dicit, *Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis* (*Joan.* viii, 39). Et ut malæ arbores de Abrahæ paternitate gloriantes eradicarentur, filii Abrahæ de lapidibus promittuntur (*Matth.* iii, 9). Sicut ergo hoc loco dicit, *Patres vestri manducaverunt manna in eremo, et mortui sunt*: non enim intellexerunt quod manducaverunt; itaque non intelligentes, cibum nonnisi corporalem acceperunt: sic et Apostolus dicit, patres nostros, non patres infidelium, non patres impiorum, manducantes et morientes; sed patres nostros, patres fidelium, spiritualem cibum manducasse, et ideo eumdem. *Patres nostri*, inquit, *eumdem cibum spiritualem manducaverunt, et eumdem potum spiritualem biberunt.* Erant enim ibi qui quod manducabant, intelligebant: erant ibi quibus plus Christus in corde, quam manna in ore sapiebat. Quid de aliis loquamur? Inde erat primitus ipse Moyses famulus Dei, fidelis in tota domo ejus (*Hebr.* iii, 2), sciens quid dispensaret, et quia illo tempore ita dispensari deberent clausa præsentium, aperta futurorum. Breviter ergo dixerim: quicumque in manna Christum intellexerunt, eumdem quem nos cibum spiritualem manducaverunt; quicumque autem de manna solam saturitatem quæsie-

runt, patres infidelium manducaverunt, et mortui sunt. Sic etiam eumdem potum : *Petra enim Christus*. Eumdem ergo potum quem nos, sed spiritualem ; id est, qui fide capiebatur, non qui corpore hauriebatur. Audistis eumdem potum, *Petra erat Christus :* non enim alter Christus tunc, alter nunc. Altera quidem illa petra (*Exod.* XVII, 6), alter lapis quem sibi posuit ad caput Jacob (*Gen.* XXVIII, 11) ; alter agnus occisus ut manducaretur Pascha (*Exod.* XII), alter aries hærens in vepribus immolandus, quando filio suo pepercit Abraham jussus, quem jussus obtulerat (*Gen*, XXII, 13) : altera ovis et altera ovis, alter lapis et alter lapis, idem tamen Christus; ideo eumdem cibum, ideo eumdem potum. Denique percussa est ipsa petra ligno, ut aqua deflueret : virga enim percussa est (*Exod.* XVII, 5 *et* 6). Quare ligno, non ferro, nisi quia crux ad Christum accessit, ut nobis gratiam propinaret? Eumdem ergo cibum, eumdem potum, sed intelligentibus et credentibus. Non intelligentibus autem, illud solum manna, illa sola aqua; ille cibus esurienti, potus iste sitienti; nec ille, nec iste credenti : credenti autem idem qui nunc. Tunc enim Christus venturus, modo Christus venit. Venturus et venit, diversa verba sunt, sed idem Christus.

4. *Moysi dubitatio figurativa.* Aliquid etiam, quoniam res venit in medium, de dubitatione famuli Dei Moysi volo dicere. Figura enim erat veterum etiam ista sanctorum. Dubitavit ad aquam Moyses ; quando petram virga percussit ut aqua flueret, dubitavit. Dubitationem autem ejus legens quisque forte transiret, nec intelligeret, quia nec quærere auderet. Domino autem Deo dubitatio illa displicuit, et eam notavit, non solum arguendo, sed etiam vindicando. Nam propter hanc dubitationem dicitur Moysi, *Non introduces tu populum in terram promissionis* (*Num.* XX, 12). *Ascende in montem, et morere* (*Deut.* XXXII, 49). Deus hic utique apparet iratus. Quid ergo de Moyse, fratres mei? Omnis ille labor ejus, omnis pro populo æstus ejus, et illa charitas, dicens, *Si dimittis illis peccatum, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo* (*Exod.* XXXII, 31, 32), hac subita et repentina dubitatione damnata est? Et quid est quod conclusit lector cum Apostolum legeret, *Charitas nunquam cadit* (1 *Cor.* XIII, 8)? Cum quædam solvenda proponerem, studium vestrum me fecit et aliud proponere, quod forte non quæreretis. Videamus ergo, et adhuc quantum possumus conemur penetrare mysterium. Irascitur Deus, dicit eum non introducturum populum in terram promissionis; jubet ut ascendat in montem et moriatur. Et tamen multa injungit agenda eidem Moysi : jubet quid agat, quomodo populum disponat, quomodo non relinquat passim et negligenter. Nunquam ista damnato injungere dignaretur. Aliud accipite mirabilius. Quoniam dictum est Moysi (hoc enim placuit Deo certi mysterii dispensationisque gratia) quod ipse in terram promissionis non introduceret populum, eligitur alius Jesus Nave; et iste homo non hoc nomine vocabatur, vocabatur Auses (*Num.* XIII, 17). Et cum ei introducendum populum Moyses commendaret, vocavit eum, et mutavit ei nomen, et appellavit eum Jesum : ut non per Moysen, sed per Jesum, id est non per legem, sed per gratiam populus Dei in terram promissionis intraret. Sicut autem Jesus ille non verus, sed figuratus; ita etiam terra promissionis illa non vera, sed figurata. Illa enim populo primo temporalis fuit : nobis quæ promissa est, æterna erit. Sed figuris temporalibus promittebantur et prænuntiabantur æterna. Sicut ergo ille non verus Jesus, nec illa terra promissionis vera, sed figurata : ita manna non cibus vere cœlestis, sed figuratus; ita petra illa non vere Christus, sed figuratus, et sic omnia. Quam ergo sibi exigit considerationem dubitatio Moysi? Ne forte et ibi aliqua figura expressa sit, et innuerit intelligenti, et ad inquirendum commoverit et provocaverit animum. Video enim et post illam dubitationem, et post iram Dei, et post minas mortis, et post remotionem ab introductione populi in terram promissionis, multa Deum sic dicere ad Moysen, tanquam ad amicum, quomodo et antea loquebatur : usque adeo ut ipsi Jesu Nave obedientiæ exemplum de Moyse proponatur, et hoc cum moneat Deus, ut sic ei serviat, quomodo servivit Moyses; et sic se pollicetur cum eo futurum, quomodo cum Moyse. Evidenter, charissimi, constringit nos ipse Deus, non passim reprehendere, sed intelligere dubitationem Moysi. Figura petra jacens, figura virga percutiens, figura aqua fluens, figura et Moyses dubitans. Et ibi dubitavit, ubi percussit. Hinc facta est dubitatio Moysi, quando lignum accessit ad petram. Jam veloces prævolant, imo tardos patienter exspectent. Dubitavit Moyses quando lignum accessit ad petram : dubitaverunt discipuli quando viderunt Dominum crucifixum. Horum figuram gerebat Moyses. Figura erat Petri illius ter negantis. Quare Petrus dubitavit? Quia lignum petræ propinquavit. Cum mortis suæ genus, id est, crucem ipsam prænuntiaret Dominus, ipse Petrus expavit : *Absit a te, Domine, non erit hoc* (*Matth.* XVI, 22). Dubitas, quia petræ imminere virgam vides. Ideo spem suam, quam gerebant de Domino discipuli, tunc perdiderunt : quodam modo intercepta est, quando crucifixum viderunt, quando planxerunt occisum. Invenit eos post resurrectionem loquentes inter se de hac re, tristi colloquio; et tenens oculos eorum ne ab eis agnosceretur, non se auferens credentibus, sed differens dubitantes, se tanquam tertium collocutorem sermoni commiscuit, et quæsivit ab eis unde loquerentur. Mirantur illi, quia solus ignorat quod in eo factum fuerat qui quærebat. *Tu solus*, inquiunt, *peregrinaris in Jerusalem?* Et commemorant quæ gesta sint de Jesu. Et continuo jam desperationis suæ medullas aperiunt, et vulnus medico licet nescientes ostendunt : *Nos autem*, inquiunt, *sperabamus quod in illo redemptio esset Israel* (*Luc.* XXIV, 13-21). Ecce facta est dubitatio, quia lignum accessit ad petram : impleta est figura Moysi.

5. *Moyses in monte moriens, quid adumbravit.* Videamus et hanc : *Ascende in montem, et morere.* Per

mortem corporalem Moysi figurata est mors ipsius dubitationis; sed in monte. O mira mysteria! Hoc certe expositum et intellectum, quanto dulcius quam manna? Ad petram nata est dubitatio, in monte mortua est. Quando fuit humilis Christus in passione, quasi petra jacebat ante oculos: merito in illo dubitabatur, humilitas illa nihil magnum prætendebat. Merito ipsa humilitate factus est lapis offensionis: resurrectione autem clarificatus magnus apparuit, jam mons est. Jam ergo illa dubitatio, quæ nata erat ad petram, in monte moriatur. Agnoscant discipuli salutem suam, revocent spem suam. Attende quemadmodum moriatur illa dubitatio, attende quemadmodum moriatur Moyses in monte. Non intret in terram promissionis: nolumus ibi dubitationem; moriatur. Ostendat nobis eam Christus mori. Trepidavit Petrus: et negavit ter. *Petra enim erat Christus*. Resurrexit, mons factus est: firmavit et Petrum. Sed moritur dubitatio. Quomodo moritur? *Petre, amas me?* Cordis inspector, cordis cognitor interrogat; et vult audire quod ametur, et parum est semel. Interrogat hoc, audit prope cum tædio ipsius Petri: miratur enim interrogari se a præscio, sed etiam toties interrogari cum semel sufficeret respondere etiam nescienti. Sed tanquam tibi diceret Dominus, Exspecto, numerus legitimus impleatur: tertio confiteatur per amorem (*Joan.* XXI, 15-17), quia ter negaverat per timorem (*Matth.* XXVI, 69-74). Quod ergo Dominus toties interrogabat, dubitationem illam in monte occidebat.

6. *Ad Baptismum invitat. Manus Moysi contra Amalech nunc extentæ, nunc demissæ.* Quid ergo, charissimi, si patent hæc? Non ad fraudem, sed ad jucunditatem clausa erant. Neque enim tam dulciter caperentur, si prompta vilescerent. Respiciat ergo negotium suum competiturus Baptismum, quem alloqui cœperam. Mare Rubrum Baptismus erat, populus transiens baptizabatur: transitus ipse Baptismus erat, sed in nube. Adhuc enim nubilabatur quod prænuntiabatur: adhuc occultabatur quod promittebatur. Jam modo recessit nubes, manifestæ veritatis serenitas facta est: quia recessit et velum, per quod loquebatur Moyses. Hoc velum et in templo pendebat, ne secreta templi viderentur: sed in cruce Domini velum conscissum est, ut paterent. Veni ergo ad Baptismum: ingredere intrepidus viam per mare Rubrum; noli esse de peccato præterito tanquam de Ægyptio sequente sollicitus. Premebant te peccata tua duro onere servitutis, sed in Ægypto, in amore hujus sæculi, in peregrinatione longinqua; cogebant te sectari opera terrena, tanquam lateres facere, opera lutea operabaris. Premunt te peccata, veni [1] securus ad Baptismum: usque ad aquam hostis sequi poterit, ibi morietur. Time aliquid de vita præterita, crede aliquid remansurum tuorum peccatorum, si aliquis remansit Ægyptiorum. Audio vocem pigrorum: Ego, inquit, de præteritis peccatis non timeo, omnia mihi in aqua sancta per Ecclesiæ etiam charitatem dimitti non dubito; sed timeo futura peccata. Placet ergo in Ægypto remanere? Interim hostem præsentem evade, qui jam te pressit, et jam subjugavit. De futuris quid tibi hostes meditaris? Quod jam fecisti, etsi nolueris erit: quod facturum te putas, si volueris non erit. Sed periculosa est via: neque enim cum Rubrum mare transiero, jam ero in terra promissionis: ductus est ille populus per longa deserta. Interim ab Ægypto liberare. Quid ergo, putas defuturum tibi auxiliatorem in via, eum qui te eruit de vetusta captivitate? Novos tuos inimicos non compescit, qui te a vetustis hostibus liberavit? Tantum intrepidus transi, intrepidus ambula, obediens esto: noli amaricare Moysi illi, cujus typum ille portabat in hac obedientia. Fateor, non desunt hostes. Sicut enim non deerant qui sequerentur fugientes, ita non deerant qui impedirent ambulantes. Prorsus, charissimi, figuræ nostræ fuerunt. Interim in te non sit quod contristet Moysen: noli esse aqua amara, quam post mare Rubrum non potuit ille populus bibere. Erat enim et ibi tentatio. Et tamen ista quando eveniunt, quando amaricat populus, ostendimus eis Christum, quæ pro illis tulerit, quomodo pro eis sanguinem fuderit: et mitescunt, tanquam nobis lignum in aquam mittentibus. Plane hostem adversantem itineri tuo Amalech habebis. Tunc orabat Moyses, tunc extendebat manus: et ubi deponebat manus, convalesebat Amalech; ubi extendebat manus, deficiebat Amalech. Et tuæ manus extentæ sint, deficiat Amalech tentator et hujus itineris impeditor: esto vigil et sobrius in orationibus, in operibus bonis, non tamen præter Christum, quia extensio illa manuum, Christi crux fuit. In illa extenditur Apostolus, cum dicit: *Mundus mihi crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* VI, 14). Ergo deficiat Amalech, vincatur, et non impediat transitum populi Dei. Si dimittis manus a bono opere, a cruce Christi; prævalebit Amalech. Tamen noli omni modo aut continuo te fortem futurum putare, aut penitus desperando deficere. Alternatio enim illa defectus et fortitudinis in manibus servi Dei Moysi, forte alternatio tua fuit. Aliquando enim in tentationibus deficis, sed non succumbis. Deponebat ille paulum manus, non omnino ruebat. *Si dicebam, Motus est pes meus; ecce misericordia tua, Domine, adjuvabat me* (*Psal.* XCIII, 18). Noli ergo timere: adest in itinere auxiliator, qui in Ægypto non defuit liberator. Noli timere, aggredere viam, præsume securus. Aliquando ille deponebat manus, aliquando erigebat; tamen victus est Amalech (*Exod.* XVII, 11-13). Rebellare potuit, superare non potuit.

CAPUT II.— 7. *Altera pœnitentia, quæ omnium est, ac quotidiana. Medicina et pactum in dominica oratione de remittendis debitis. Ignoscendum fratri.* Itaque admonemur jam de altera loqui pœnitentia. Triplicem quippe ejus considerationem in sancta Scriptura esse proposui. Illa prima competentium est et ad Baptismum venire sitientium: hanc de Scripturis sanctis ostendi. Est alia quippe quotidiana. Et ubi illam ostendimus pœnitentiam quotidianam? Non habeo

[1] codex v., *operabaris premente peccato. Veni.*

ubi melius ostendam, quam in oratione quotidiana, ubi Dominus orare nos docuit, quid ad Patrem dicamus ostendit, et in his verbis posuit : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* vi, 12). Quæ debita, fratres? Quandoquidem debita hic intelligi non possunt nisi peccata ; quæ debita dimisit in Baptismo, iterum ut dimittat oramus? Certe mortuus est omnis Ægyptius qui sequebatur. Si nihil de sequentibus hostibus residuum factum est, quid oramus ut dimittatur, nisi propter manus deficientes contra Amalech? *Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus.* Constituit medicinam, firmavit pactum. Hic preces dictat, ibi precanti respondet : novit quo jure res agatur in cœlo, quomodo impetrari possint desiderata. Dimitti vis? dimitte, ait. Quid enim habes quod Deo præstes, a quo vis ut præstetur tibi? Numquid jam Christus salvator in terra ambulat? Numquid suscipit illum modo in domum gaudens Zacchæus (*Luc.* xix, 6)? Numquid ei hospitium et epulas præparat Martha (*Id.* x, 40)? Nihil horum indiget, ad dexteram Patris sedet. Sed *quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* xxv, 40). Hæc est extensio manuum, sub qua defecit Amalech. Et erogas quidem pauperi, quando aliquid das esurienti : forte id quod dederis minus habebis, sed in domo, non in cœlo. Sed hic quoque in terra, quo jubente præstitisti, ipse supplet quod dedisti. De hac re cum loqueretur Apostolus, ait : *Qui administrat semen seminanti, et panem in escam subministrabit* (II *Cor.* ix, 10). Operarius enim Dei es, quando das egenti : seminas hieme, quod metas æstate. Quid ergo metuis, infidelis, ne in hac magna domo tantus paterfamilias non pascat operarium suum? Erit et ibi, sed quod sufficiat tibi. Dabit Deus necessitati totum, non cupiditati. Operare ergo intrepidus, extende manus, deficiat Amalech. Sed hinc, ut dixi, aliquid in domo tua cum dederis, vel minus vides quod ibi videbas : non ibi vides cum dederis, donec iterum det Deus. Dic mihi, cum ignoscis de corde, quid perdis? Cum ignoscis ei qui peccat in te, quid minus habebis in corde tuo? Inde enim dimittis, sed nihil amittis. Imo vero unda quædam charitatis ibat in corde tuo, et tanquam de vena interiore manabat : tenes odium contra fratrem, obturasti fontem. Non solum ergo nihil perdis, cum ignoscis; sed abundantius irrigaris. Charitas non angustatur. Ponis ibi lapidem offensionis, et tu tibi facis angustias. Vindicabo me, ulciscar me, ego illi ostendam, ego faciam : æstuas, laboras, cui licet ignoscendo esse securum, securum vivere, securum orare. Nam ecce quid acturus es? Oraturus es. Quid dicam quando? Hodie oraturus es. An non es oraturus? Ira et odio impletus, vindictam minaris : non dimittis ex corde. Ecce oras, ecce venit orandi hora, incipis verba illa vel audire vel dicere. Dictis et auditis superioribus, venturus es ad hunc versum. Aut si non venturus, quo iturus? Ne ignoscas inimico, deviabis a Christo? Plane si in oratione deviabis, ut nolis dicere, *Dimitte nobis debita nostra*; quia non potes dicere, *sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*; ne tibi cito respondeatur. Sic dimitto quomodo et tu dimittis : ergo quia hoc non potes dicere, et non vis dimittere, deviabis ab hoc versu, et prætermittes, et dices quod sequitur, *Ne nos patiaris induci in tentationem :* ibi te capiet creditor tuus, cujus quasi faciem devitabas. Quomodo quisque in vico cum occurrerit ei cui aliquid debet, si ad manum est diverticulum, dimittit quo ibat; et it per aliam partem, ne faciem videat creditoris. Hoc tu in isto versu te fecisse arbitratus es : devitasti dicere, Dimitte, sicut ego dimitto; ne sic dimitteret, id est non dimitteret, quia non dimittis; et noluisti dicere, devitans faciem creditoris. Quem devitas? quis devitas? Quo ibis, ubi tu esse possis et ille non esse? Dicturus es, *Quo abibo a spiritu tuo? et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades.* Quantum potest a Christo debitor fugere, quam ut eat in infernum? Adest iste creditor et ibi. Quid facturus es, nisi quod sequitur? *Si assumpsero pennas meas in directum, et volavero in extrema maris* (*Psal.* cxxxviii, 7-9) : id est, spe mea finem sæculi meditabor, in præceptis tuis vivam, duabus alis charitatis attollar. Imple ergo duas alas charitatis. Dilige proximum sicut te ipsum; et non teneas odium, unde fugias creditorem.

CAPUT III. — 8. *Tertium genus pœnitentiæ luctuosæ, pro mortiferis peccatis. Desperatione veniæ anima suffocatur.* Restat pœnitentiæ tertium genus, unde aliquid breviter dicam, ut adjuvante Domino proposita et promissa persolvam. Est pœnitentia gravior atque luctuosior, in qua proprie vocantur in Ecclesia pœnitentes, remoti etiam a Sacramento altaris participandi, ne accipiendo indigne, judicium sibi manducent et bibant. Illa ergo pœnitentia luctuosa est. Grave vulnus est : adulterium forte commissum est, forte homicidium, forte aliquod sacrilegium, gravis res, grave vulnus, lethale, mortiferum : sed omnipotens medicus. Jam post suggestionem facti et delectationem et consensionem et perpetrationem, quasi quatriduanus mortuus putet : sed nec ipsum Dominus deseruit, sed clamavit, *Lazare, prodi foras.* Cessit voci misericordiæ moles sepulturæ : cessit mors vitæ, cessit infernus superno. Elevatus est Lazarus, processit de tumulo : et ligatus erat, sicut sunt homines in confessione peccati agentes pœnitentiam. Jam processerunt a morte : nam non confiterentur, nisi procederent. Ipsum confiteri, ab occulto et a tenebroso procedere est. Sed quid Dominus Ecclesiæ suæ? *Quæ solveritis,* inquit, *in terra, soluta erunt et in cœlo* (*Matth.* xviii, 18). Proinde Lazaro procedente, quia implevit Dominus misericordiæ suæ bonum, perducere ad confessionem mortuum latentem, putentem; jam cætera implet Ecclesiæ ministerium : *Solvite illum, et sinite abire* (*Joan.* xi, 39-44). Sed, charissimi, hoc genus pœnitentiæ nemo sibi proponat, ad hoc genus nemo se præparet : tamen si forte contigerit, nemo desperet. Judam traditorem non tam scelus quod commisit, quam indulgentiæ desperatio fecit penitus interire. Non erat dignus mi-

sericordia, ideo ei non fulsit lumen in corde, ut ad ejus indulgentiam concurreret quem tradiderat, sicut illi qui eum crucifixerant; sed desperando se occidit, et laqueo suspendit se, suffocavit se. Quod fecit in corpore suo, hoc factum est in anima ipsius. Spiritus enim dicitur etiam iste ventus aeris hujus. Quomodo ergo qui sibi collum ligant, inde se occidunt, quia non ad eos intrat spiritus aeris hujus : sic illi qui desperant de indulgentia Dei, ipsa desperatione intus se suffocant, ut eos Spiritus sanctus visitare non possit.

9. *Contra Paganos pœnitentiæ permissione peccandi licentiam dari suggillantes.* Solent inde Christianis Pagani insultare de pœnitentia quæ instituta est in Ecclesia : et contra nonnullas hæreses tenuit Ecclesia catholica istam veritatem de pœnitentia agenda. Fuerunt enim qui dicerent, quibusdam peccatis non esse dandam pœnitentiam ; et exclusi sunt de Ecclesia, et hæretici facti sunt. In quibuscumque peccatis non perdit viscera pia mater Ecclesia. Ergo solent inde etiam Pagani quasi insultare nobis, nescientes quid loquantur; quia ad verbum Dei, quod linguas infantium facit disertas, nondum pervenerunt. Vos, inquiunt, facitis ut peccent homines, cum illis promittitis veniam, si egerint pœnitentiam. Dissolutio est ista, non admonitio. In hanc sententiam exaggerant verba, quanta quisque potest; lingua vel sonanti, vel titubanti, non tacent : tamen et quando eis loquimur, etsi vincantur, non consentiunt. Tamen quomodo vincantur, breviter accipiat Charitas vestra, quia Domini misericordia totum optime constituit in Ecclesia sua. Dicunt nos dare peccatis licentiam, quia portum pœnitentiæ pollicemur. Si clauderetur aditus pœnitentiæ, nonne ille peccator tanto magis adderet peccata peccatis, quanto magis sibi desperaret ignosci? Diceret enim sibi : Ecce peccavi, ecce scelus admisi, jam mihi veniæ nullus est locus ; pœnitentia infructuosa est, damnandus sum : quare jam non vivo ut volo? Quia ibi non invenio charitatem, hic saltem pascam cupiditatem. Quare enim me abstineam ? Ibi mihi locus omnis clausus est, hic quidquid non fecero, perdo; quia vita quæ post hanc futura est, non mihi dabitur. Quare ergo non servio libidinibus meis, ut eas impleam et saturem, et faciam quidquid non licet, sed libet? Diceretur ei fortassis : Sed miser capieris, accusaberis, torqueberis, punieris. Sciunt ista homines mali ab hominibus dici, et inter homines servari; attendunt multos male et scelerate viventes impunita habere peccata : occultare possunt, redimere quæ occultare non possunt; redimere usque in senectutem vitam lascivam, blasphemam, sacrilegam, perditam. Enumerant sibi : Quid? ille qui tanta fecit, non senex mortuus est[1]? Numquid attendis ideo illum peccatorem et sceleratum senem mortuum, ut ostenderet in illo Deus patientiam, exspectans pœnitentiam? Unde Apostolus dicit : *Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Ille autem secundum duritiam cordis sui et cor impœnitens, thesaurizavit sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua* (*Rom.* II, 4-6). Opus est ergo ut hic timor mentes possideat, opus est ut ille qui peccare non vult, præsentem Deum sibi cogitet, non in publico solum, sed etiam in domo ; non in domo solum, sed et in cubiculo, in nocte, in lecto suo, in corde suo. Ergo si tuleris portum pœnitentiæ, desperatione augebunt peccata. Ecce nihil (*a*) dicunt illi, qui putant ideo augeri peccata, quia portus pœnitentiæ in christiana fide proponitur. Quid ergo? Deus, ne per illam spem indulgentiæ rursus augerentur peccata, non debinc providere debuit? Quomodo enim providit ne desperando augeantur, sic providere debuit ne sperando augeantur. Quomodo enim revera auget peccata qui desperaverit, sic potest augere peccata et qui veniam speraverit : ut dicat sibi, Faciam quod volo, Deus bonus est, quando me convertero, ignoscet mihi. Ita plane dic tibi, Quando me convertero, ignoscet mihi; si crastinus dies certus est tibi. Nonne ad hoc te admonet Scriptura, dicens : *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem; subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te* (*Eccli.* v, 8 *et* 9)? Ecce ad utrumque vigilavit pro nobis providentia Dei. Ne desperando augeamus peccata, propositus est pœnitentiæ portus : rursus ne sperando augeamus, datus est dies mortis incertus.

SERMO CCLIII * (*b*).

In die octavarum Infantium : quos exhortatur verbis Petri apostoli, Deposita ergo omni malitia, *etc.* (*c*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Baptizatos exhortatur. Innocentia morum retinenda. Humilitas sectanda.* Omnium quidem aures et mentes, quos cura nostra complectitur, solliciti pastoris sermo compellat : verumtamen ad vos proprie nunc dirigitur, quorum recens infantia spiritualis generationis Sacramentorum cunabulis insignitur. Vobis enim maxime per apostolum Petrum sic divinum blanditur eloquium : *Deposita ergo,* inquit, *omni malitia et omni dolo et adulatione et invidia et detractione, tanquam modo nati infantes rationabile et innocens lac concupiscite; ut in illo crescatis in salutem, si gustastis quoniam dulcis est Dominus* (I *Petr.* II, 1-3). Proinde quia gustastis, nos testes sumus : nos vobis hanc suavitatem nutricis officio ministravimus. Agite itaque admoniti sanctæ instar infantiæ, deponite malitiam, dolum, adulationem et invidiam et detractionem. Hanc innocentiam sic tenere debetis, ut eam crescendo non amittatis. Quid est malitia,

[1] Sic Victorinus Ms. At. Am. et Er., *occultare possunt; quæ occultavere, non possunt redim re. Usque in senectutem vitæ, lascivias, blasphemias, sacrilegia perdita enumerant sibi, cur ille qui tanta fecit senex mortuus est?* Nec multo melius Lov.

* Recognitus ad duos cl. et duos r. ad gr. rm. Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Forte, *mihi.*

(*b*) Alias, 20 inter Homilias 50.

(*c*) In Possidii Indiculo, cap. 8, notantur sermones « de « die octavarum Infantium duo : » ac rursum, cap. 10, « de « octavis Infantium tractatus duo. » Hunc isti diei assignant manuscripti omnes. Pertinet ad priores annos Augustini, ut ex stilo patet, qui plane idem est ac sermonis 216, habiti paulo post susceptum ab ipso presbyteratum. Rejici voluerunt Verlinus et Vindingus, stili discrepantiam opponentes, sed immerito.

nisi nocendi amor? Quid est dolus, nisi aliud agere et aliud simulare? Quid est adulatio, nisi fallaci laude seductio? Quid est invidia, nisi odium felicitatis alienæ? Quid est detractio, nisi mordacior, quam veracior reprehensio? Malitia malo delectatur alieno: invidentia et bono cruciatur alieno: dolus duplicat cor: adulatio duplicat linguam: detractio vulnerat famam. Hujus autem vestræ innocentiæ sanctitatis, quoniam filia est charitatis, *non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati* (I *Cor.* XIII, 6). Simplex ut columba, et sic astuta ut serpens (*Matth.* X, 16), non studio nocendi, sed nocentem cavendi.

CAPUT II.—Ad hanc vos exhortor. *Talium est enim regnum cœlorum* (*Matth.* XIX, 14), humilium scilicet, hoc est, spiritualiter parvulorum. Non contemnatis, non abhorreatis. Magnorum est ista pusillitas. Superbia vero fallax infirmorum est magnitudo; quæ ubi mentem possederit, erigendo dejicit, inflando evacuat, distendendo dissipat. Humilis esse non potest nocens, superbus esse non potest innocens. Humilitatem illam loquor, quæ non vult perituris rebus excellere, sed æternum aliquid veraciter cogitat, quo non suis viribus, sed adjuta perveniat [1]. Hæc malum cujusquam velle non potest, quo nequaquam bonum ejus augetur. Porro autem superbia continuo parit invidiam. Quis vero sit invidus, qui non ei malum velit, cujus bono cruciatur? Ergo et invidia parit consequenter malitiam: unde procedit et dolus et adulatio et detractio, et omne opus malum, quod pati nolis ab alio. Pia itaque humilitate servata, quæ in Scripturis sanctis sancta probatur infantia, securi eritis de immortalitate beatorum [2]: *Talium est enim regnum cœlorum.*

2. *Erga Deum multo maxime servanda innocentia. In Israelitis data baptizatis figura vitæ christianæ.* Porro qui superbus in homines non est, multo maxime adversus Deum contumax esse non debet: quoniam si non est alicui faciendum quod quisque ab alio pati non vult, et nullus hominum vult inobedientem pati eum qui suo juri subditus fuerit; quanto magis cavendum est, ne in Deum quisquam talis existat, qualem in se existere hominem non vult?

CAPUT III. — Fallunt proinde animas suas qui sufficere existimant, si quod sibi fieri nolunt, nulli hominum faciant, seseque vita luxuriosa ita corrumpunt, ut Deo facere conentur quod sibi ab homine fieri nolunt. Neque enim volunt a quoquam perverti domum suam, qui in se ipsis domum Dei miserabili cæcitate pervertunt, surdi adversus Apostolum clamantem, *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei corrumpit, corrumpet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (I *Cor.* III, 16 *et* 17). Nemo se fallat. Quid ergo se putant servare circa alios homines innocentiam suam, cum sibi ita noceant, ut Deo careant habitatore, et puniantur ultore? Hinc etiam fit ut per noxias voluptates lapsi et effusi, non solum templa Dei esse desinant, verum etiam ruinæ fiant, in quibus habitant mala dæmonia, quibus supplicare, et quæ colere incipiunt: *fiuntque illis, ut dictum est, posteriora deteriora prioribus* (*Luc.* XI, 26). Unde vos semine immortali regeneratos, sicut superius propter malitiosas nocendi cupiditates, quibus fit hominibus quod oderunt, ita postea propter turpes et illicitas carnis delectationes et nefaria sacrilegia, quibus homines nocere hominibus non videntur, non eis faciendo quod nolunt, sed Deo non obediendo cui cuncta sunt subdita, ipsi dominorum Domino faciunt quod sibi a servulis suis fieri nolunt, idem ipse apostolus Petrus alloquitur, dicens: *Christo ergo passo per carnem, et vos eadem cogitatione armamini.*

CAPUT IV. — *Quia qui mortuus est carne, desiit peccare, ut jam non hominum desideriis, sed voluntate Dei reliquum in carne vivat. Sufficit enim præteritum tempus voluntates gentium consummasse in libidinibus, et voluptatibus, et comessationibus, potatione et nefandis idolorum servitutibus* (I *Petr.* IV, 1-3). Sufficit enim præteritum tempus luteis operibus peccatorum, tanquam Ægyptiorum dominationi servisse. Jam mare Rubrum, Baptisma scilicet Christi sanguine consecratum, verum dejecit Pharaonem, Ægyptios interemit [1]: nihil de peccatis præteritis tanquam de insequentibus a tergo hostibus formidetis. De cætero cogitate vitæ hujus eremum permeare, et ad terram promissionis, supernam Jerusalem, terram viventium pervenire: ne verbi Dei contemptu tanquam mannæ fastidio, corda vestra velut ora interiora desipiant; ne cibos concupiscentes Ægyptios de alimentis cœlestibus murmuretis: ne fornicemini, sicut quidam illorum fornicati sunt; et ne tentetis Christum, sicut quidam illorum tentaverunt. Si vobis fidem Gentilium sitientibus amaritudo aliqua resistentium, velut aquarum illarum quas Israel non potuit bibere, occurrerit; imitata Domini patientia, velut injecto crucis ligno dulcescant. Si tentatio serpentina momorderit; conspecta illius exaltatione serpentis, tanquam mortis in carne Domini victæ atque triumphatæ, eodem crucis medicamento sanetur. Si adversarius Amalechita iter intercludere atque impedire conabitur, perseverantissima extensione brachiorum ejusdem crucis indicio superetur. Veri et germani estote christiani: nolite imitari nomine christianos, opere vacuos [2]. Iterum dico, et sæpe dicendum est: *Sufficit præteritum tempus voluntates gentium consummasse.* Detestamini et aversamini canes conversos ad vomitum suum: detestamini et aversamini mundatam et vacantem domum, quo nequiores alii spiritus septem adducuntur, ut sint novissima hominis pejora, quam erant prima. Vos vestrum mundatorem tenete habitatorem. *Præcipientes enim rogamus ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* (II *Cor.* VI, 1). *Sufficit enim præ-*

[1] Editi, *sed alienis ad vitam perveniat.* Emendantur ad manuscriptos.
[2] Mss., *bonorum.*

[1] Sic Mss. At editi, *consecratum vos trajecit, Ægyptios*, etc.
[2] Editi, *vanos.* At Mss., *vacuos.*

teritum tempus voluntates gentium consummasse. Audite et apostolum Paulum : *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad injustitiam : sic nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem* (*Rom.* vi, 19).

SERMO CCCLIV (*a*).

Ad Continentes habitus : quo eos primum adversus obtrectatores et invidos corroborat, tum deinde superbiam cavere jubet (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christi membra in mundi odium, uti prædixit ipse, necesse est incurrant.* Hoc admonuit Dominus, cum Evangelium legeretur, quoniam qui credit in eum, credit in illum qui eum misit (*Joan.* xii, 44). Missum esse ad nos Salvatorem mundi, fides verissima tenet : quoniam Christum ipse prædicat Christus, hoc est corpus Christi toto orbe diffusum. In cœlis enim ille erat, et sævienti in terra persecutori dicebat, *Quid me persequeris* (*Act.* ix, 4)? Ubi Dominus sic expressit et hic se esse in nobis. Sic totus crescit : quia quemadmodum ille in nobis est hic, sic et nos ibi in illo sumus. Hoc facit compago charitatis. Ipse qui caput nostrum, Salvator est corporis sui. Prædicat ergo Christus Christum, prædicat corpus caput suum, et tuetur caput corpus suum. Et ideo nos mundus odit, sicut ab ipso Domino audivimus (*Joan.* xv, 18-21). Non enim Apostolis hoc dicebat paucis, quod odisset eos mundus; et quia gaudere deberent, cum eis detraherent homines et dicerent omnia mala adversum eos, quia propter hæc merces eorum major esset in cœlis (*Matth.* v, 11, 12) ; non eis solis dixit Dominus, cum hæc dixit : sed dixit universo corpori suo, dixit omnibus membris suis. Quicumque in corpore ejus et membrum ejus esse voluerit, non miretur quia odit eum mundus.

2. *Membra Christi non solum eos qui foris, sed quosdam etiam intus patiuntur inimicos.* Corporis autem ejus sacramentum multi accipiunt : sed non omnes qui accipiunt sacramentum, habituri sunt apud eum etiam locum promissum membris ejus. Pene quidem sacramentum omnes corpus ejus dicunt [1], quia omnes in pascuis ejus simul pascunt : sed venturus est qui dividat, et alios ponat ad dexteram, alios ad sinistram. Et utraque pars dictura est, *Domine, Domine, quando te vidimus, et ministravimus tibi?* vel, *Domine, quando te vidimus, et non ministravimus tibi?* Pars utraque dictura est : uni tamen dicet, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum;* alteri, *Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* xxv, 31-41).

CAPUT II. — Non ergo solos inimicos nostros deputare debemus, charissimi, quicumque bona conscientia Christi membra sumus; non solos eos inimicos nostros putare debemus, qui aperte foris sunt. Multo enim pejores sunt qui intus videntur, et foris sunt. Amant enim mundum ; et ideo mali sunt. Et quidem de nobis ea sentiunt, quæ ipsi diligunt, et in hujus mundi quasi prosperitatibus quibus ingemiscimus, invident nobis. Ibi nos felices putant, ubi nos periclitamur. Felicitatem vero nostram internam nec noverunt; quia non gustaverunt. Quia vero quidquid nobis temporaliter mundus arridet, magis est periculum, quam ornamentum nostrum, nesciunt; quia ista distinguere gaudia non noverunt.

3. *Continentium locus excellentior in Christi corpore. Continentia ipsorum ab invidis mordetur, ut probetur. Mali bonis necessarii.* Unde hortamur Charitatem vestram, maxime quia vos videmus frequentius convenisse, qui propositum altius habetis, id est, in ipso corpore Christi ex ejus munere, non meritis vestris, excellentiorem locum tenetis, habentes conscientiam [1] quæ a Deo donata est. Nam et ipsa malis et invidis nostris in suspicionem venit. Ad hoc tamen mordetur, ut probetur. Si enim in ipsius continentiæ professione laudes quærimus hominum, deficimus reprehensionibus hominum. Cum sis castus servus Dei, ecce te mundus suspicatur forsitan impudicum, et mordet, et reprehendit, et libenter in tuis detractionibus immoratur ; malevolæ quippe animæ quasi dulciter sapit, quod pessime suspicatur; tu autem si propter laudes humanas continentiam suscipere voluisti, reprehensionibus humanis defecisti, et totum quod tibi proposueras, perdidisti.

CAPUT III. — Porro autem si nosti dicere cum Apostolo, *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (II *Cor.* i, 12); non solum tibi reprehensionibus mercedem non minuit, sed et facit ampliorem. Tu tamen pro illo ora, ne tua mercede moriatur. Nam et hinc probamur, charissimi, quia si non haberemus inimicos, non essent pro quibus oraremus ex præcepto Domini nostri dicentis, *Diligite inimicos vestros, et orate pro eis qui vos oderunt* (*Matth.* v, 44). Unde probamus, unde cor nostrum interrogamus, utrum hoc facere valeamus, si nullum inimicum, nullum reprehensorem, nullum detractorem, nullum maledicum experiamur? Videtis ergo quia et mali necessarii sunt bonis. In fornace quodam modo aurificis sumus, hoc est, in hoc mundo. Si aurum non es, simul ardes. Si aurum es, palea tua est malus. Si et tu palea es, simul eritis fumus.

CAPUT IV. — 4. *In Christi corpore non soli continentes, sed etiam conjugati locum habent. Conjugati humiles superbis continentibus meliores.* Verumtamen primum id noveritis, charissimi, in corpore Christi excellentiora membra esse non sola. Est enim conjugalis vita laudabilis, et habet in corpore Christi locum suum : sicut et in nostro corpore non ea sola habent locum, quæ excellentius locata sunt, sicut sensus in

[1] Fossatensis vetus codex, *Sacramentum quidem pene omnes gentes dicunt corpus ejus.* Sic etiam Floriacensis, omisso tantum vocabulo, *gentes.* Cæteri fere manuscripti ab editis nil differunt nisi transpositione particulæ, hoc modo : *Pene sacramentum quidem omnes corpus ejus dicunt.*

* Recognitus ad tres bn. ad quatuor cl. ad a. cb. f fs. g. lr m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Domini 53.

(*b*) Florus « sermonem de Verbis Domini » appellat ad I Cor. viii et xiii.

[1] Forte, *continentiam.* — Apud Er. Lugd. Ven., *scientiam.* M.

facie superiorem corporis partem occupaverunt; sed nisi pedes portarent, quidquid sublime est in terra jaceret. Unde Apostolus dicit : *Et quæ inhonesta sunt nostra, magis necessaria sunt. Deus temperavit corpus, ut non essent scissuræ in corpore* (I *Cor.* XII, 23-25). Novimus autem membra Christi, quæ conjugalem agunt vitam, si membra Christi sunt, id est, si fideles sunt, si futurum sæculum vel sperant, vel exspectant, si norunt quare signum Christi portent, sicut novimus quod honorem deferunt vobis; novimus quod meliores esse vos judicant, quam ipsi sunt. Sed quantum vos illi honorant, tantum et vos mutuam honorificentiam eis præstare debetis. Si enim est in vobis sanctitas, timete ne perdatis eam. Unde? Per superbiam. Aliter perit sanctitas casti, si adulter fuerit; aliter perit, si superbus fiat. Et audeo dicere, conjugalem agentes vitam, si tenent humilitatem, superbis castis meliores sunt. Consideret enim Charitas vestra quod dico : diabolum attendite, numquid ei in judicio Dei objiciendum est adulterium aut fornicatio? Nihil horum facit, qui non habet carnem. Sola eum superbia et invidia mittit in ignem æternum.

CAPUT V. — 5. *Superbia invidiæ mater. Agnes virgo et Crispina mulier, ambæ martyres. Continens cogitet quid sibi desit, non quid adsit.* Servo ergo Dei cui subrepserit superbia, continuo ibi est et invidia. Non potest superbus esse non invidus. Invidia filia est superbiæ : sed ista mater nescit esse sterilis; ubi fuerit, continuo parit. Ut autem non sit in vobis, hoc cogitate, persecutionis tempore non solam Agnen fuisse coronatam virginem, sed et Crispinam mulierem : et forte, quod non dubitatur, aliqui tunc de continentibus defecerunt, et multi de conjugatis pugnaverunt, atque vicerunt. Unde non frustra dicit Apostolus omnibus membris Christi : *Alter alterum existimantes superiorem sibi, et honore mutuo prævenientes* (*Philipp.* II, 3, et *Rom.* XII, 10). Hæc etenim si cogitetis, non eritis apud vos magni. Magis enim cogitare debetis quid vobis desit, quam quid vobis adsit. Quod habes, cave ne perdas : quod nondum habes, supplica ut habeas. In quantis sis minor, tibi cogitandum est; non in quantis sis major. Si enim cogitas quantum præcessisti alterum, time tumorem. Si vero cogitas quantum tibi adhuc deest, ingemiscis; et cum ingemiscis, curaris, humilis eris, tutior ambulabis, non præcipitaberis, non inflaberis.

CAPUT VI. — 6. *Charitas sectanda, ut vitetur inflatio. Superbia quid est, et cur parit invidiam. An fugienda scientia, ne inflet.* Et utinam possint omnes de una charitate cogitare. Sola est enim quæ et vincit omnia, et sine qua nihil valent omnia, et quæ ubicumque fuerit trahit ad se omnia. Ipsa est quæ *non æmulatur*. Quæris causam? Attende quod sequitur : *Non inflatur* (I *Cor.* XIII, 4). Prior est in vitiis superbia, ut dicere cœperam, deinde invidia. Non enim invidia peperit superbiam, sed superbia peperit invidiam. Non enim invidet, nisi amor excellentiæ. Amor excellentiæ, superbia vocatur. Cum ergo in ordine prior sit superbia, sequatur autem invidia : Apostolus in laudibus charitatis noluit dicere prius, *Non inflatur*; et postea, *Non æmulatur* : sed prius dixit, *Non æmulatur*; postea, *Non inflatur*. Quare hoc? Quia cum dixisset, *Non æmulatur*, quasi quæsiturus eras causam, quare non æmulatur; subdidit, *Non inflatur*. Ergo si ideo non æmulatur, quia non inflatur; si inflaretur, æmularetur. Hoc in vobis crescat, et anima solidatur, quia non inflatur. *Scientia*, ait Apostolus, *inflat*. Quid ergo? scientiam fugere debetis, et electuri estis nihil scire potius quam inflari? Utquid vobis loquimur, si melior est ignorantia quam scientia? utquid vobis disputamus? utquid ista distinguimus? utquid quod nostis admonemus, quod non nostis inferimus, si scientia cavenda est, ne inflet? Ergo amate scientiam, sed anteponite charitatem. Scientia si sola sit, inflat. Quia vero *charitas ædificat* (I *Cor.* VIII, 1), non permittit scientiam inflari. Ibi ergo inflat scientia, ubi charitas non ædificat : ubi autem ædificat, solidata est. Non est ibi inflatio, ubi petra est fundamentum.

CAPUT VII. — 7. *Stimulus carnis Apostolo datus, ne superbiret. Exaudiri optemus, non ad voluntatem, sed ad sanitatem. Æterna quomodo petenda, quomodo temporalia.* Quantum autem tentat inflatio, hoc est, elatio, ut propter hoc vitium [1] etiam tantus ille Apostolus appositum sibi esse diceret stimulum carnis, angelum satanæ, a quo colaphizaretur? Qui colaphizatur, caput ejus tunditur, ne erigatur : nam et ibi de scientia metus erat inflationis, hoc est elationis. Ait enim : *In magnitudine revelationum mearum ne extollar*. Ibi ergo metuenda erat elatio, ubi magnarum rerum erat revelatio : « In magnitudine revelationum « mearum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis « meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet. Propter « quod ter Dominum rogavi, ut auferret eum a me : « et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in « infirmitate perficitur » (II *Cor.* XII, 7-9). Petit æger, ut quod ad salutem apponit medicus, cum voluerit ægrotus auferatur. Medicus dicit : Non; mordet, sed sanat. Tu dicis : Tolle quod mordet. Medicus dicit : Non tollo, quia sanat. Tu ad medicum quare venisti? Sanari, an molestiam non pati? Non ergo exaudivit Dominus Paulum ad voluntatem, quia exaudivit ad sanitatem. Nam non est magnum, exaudiri a Deo ad voluntatem; non est magnum. Ne putetis magnum esse hoc, quando quisque orat, pro magno, si exauditur. Quære quid orat, quære in quo exaudiatur. Nam non habeatis pro magno, exaudiri ad voluntatem : habete pro magno, exaudiri ad utilitatem. Ad voluntatem etiam dæmones exauditi sunt, et ad porcos quos petierant, ire permissi sunt (*Matth.* VIII, 31, 32). Ad voluntatem etiam princeps eorum exauditus est diabolus; a quo petitus Job tentandus non est negatus, ut esset ille probatus, iste confusus (*Job* I et II). Ad voluntatem etiam Israelitæ exauditi sunt; et cum adhuc cibus esset in ore ipsorum, nostis quæ

[1] Sic melioris notæ Mss. At Lov.: *Quando autem tentat inflatio, hoc est elatio? Utique ubi et quando charitas deest. Nam propter hoc vitium*, etc. Editi cæteri nostris manuscriptis consentiunt, nisi quod pro, *quantum*; habent, *quando*.

consecuti sunt (*Num.* xi). Nolite ergo pro magno habere, exaudiri ad voluntatem. Aliquando Deus iratus dat quod petis, et Deus propitius negat quod petis. Cum vero ea quæ Deus laudat, quæ Deus præcipit, quæ Deus in futuro sæculo promittit, ab illo petitis; securi petite, et incumbite, quantum potestis, orationibus, ut sumatis. Illa enim propitio Deo conceduntur : illa ejus non ira, sed misericordia largiuntur. Quando autem petitis temporalia, cum modo petite, cum timore petite : illi committite, ut si prosunt, det; si scit obesse, non det. Quid autem obsit, quid prosit, medicus novit, non ægrotus.

CAPUT VIII. — 8. *Contra continentes superbos.* Sunt ergo continentes humiles, sunt superbi. Non sibi promittant superbi regnum Dei. Excellentior locus est, quo ducit continentia : sed *qui se exaltat, humiliabitur* (*Luc.* xiv, 11). Quid quæris celsiorem locum appetitu celsitudinis, quem potes apprehendere retentione humilitatis? Si extollis te, Deus dejicit te : si tu dejicis te, Deus elevat te. Sententia Domini est : nec addi aliquid, nec detrahi potest. Usque adeo autem continentes homines plerumque superbiunt, ut non solum quibuscumque hominibus, sed etiam parentibus ingrati sint, et adversus parentes extollantur. Quare? Quia illi genuerunt, isti nuptias contempserunt. Unde ingrati essent qui nuptias contempsissent, nisi illi genuissent? Sed melior est filius patre suo conjugato, quia ipse non duxit uxorem : et melior est filia matre sua maritata, quia ipsa non quæsivit virum. Si superbior, nullo modo melior : si melior, sine dubitatione humilior. Si vis te invenire meliorem, interroga animam tuam, si vides ibi inflationem. Ubi inflatio est, inanitas est. Diabolus ubi inane invenerit, nidum facere molitur.

CAPUT IX. — 9. *Continentibus quam maxime cavenda superbia. Conjugatus humilis quantum melior continente superbo. Continens superbus locum non habet in regno Dei.* Denique, fratres mei, audeo dicere, superbis continentibus expedit cadere, ut in eo ipso in quo se extollunt humilientur. Quid enim prodest cui inest continentia, si dominatur superbia? Contempsit unde natus est homo, et appetit unde cecidit diabolus. Nuptias contempsisti, bene fecisti; aliquid melius elegisti : sed noli superbire. De nuptiis homo natus est, de superbia angeli ceciderunt. Si singula vestra bona considerem, melior es patre tuo, qui nuptias contempsisti; et tu melior matre tua, quæ nuptias contempsisti. Etenim melior est virginalis sanctitas, quam pudicitia conjugalis. Ista duo simul si comparentur, melius est illud quam illud : quis dubitat? Sed addendo alia duo, superbiam et humilitatem; in istis duobus interrogo vos, et de his respondete mihi : Quid est melius, superbia, an humilitas? Respondes, Humilitas. Junge illam virginali sanctitati. Superbia vero non solum non sit in virginitate tua, sed non remaneat nec in matre tua. Si enim tu tenueris superbiam, et tua mater humilitatem, melior erit mater quam filia. Iterum comparabo vos. Jam dudum singula cum intenderem, meliorem te inveneram : modo bina cum intendo, non dubito præferre humilem mulierem virgini superbæ. Et quomodo præferre? Videte quomodo præfero illam, quam modo comparabam. Bona pudicitia conjugalis est, melior integritas virginalis. Duo bona comparabam, non malum et bonum; sed bonum et melius distinguebam. Porro autem duo illa cum posuero, superbiam et humilitatem, numquid possumus dicere, Bonum est superbia, sed melior est humilitas? Sed quid dicimus? Superbia malum est, humilitas bonum : et superbia magnum malum, humilitas magnum bonum. Si ergo horum duorum unum est malum, et alterum bonum : jungitur malum ad majus tuum bonum, et fit totum malum : jungitur bonum ad matris tuæ minus bonum, et fit magnum bonum. Minorem locum habebit mater in regno cœlorum, quoniam maritata est, quam filia, quoniam virgo est. Majorem enim locum filia virgo, minorem locum mater maritata, ambæ tamen ibi : quomodo fulgida stella, obscura stella, ambæ tamen in cœlo. Si vero mater tua fuerit humilis, tu superba : illa habebit qualemcumque locum, tu autem nullum locum. Et quis invenit alterum locum qui ibi non habuerit locum, nisi cum illo qui inde cecidit, stantemque dejecit? Inde cecidit diabolus, unde stantem dejecit hominem. Dejecit stantem : sed Christus descendens erexit jacentem. Unde te tamen erexit Dominus tuus, attende. Humilitate erexit, factus obediens usque ad mortem, humiliavit semetipsum (*Phil.* ii, 8). Princeps tuus humilis, et tu superbus? Caput humile, et membrum superbum? Absit. Non vult esse de corpore capitis humilis, qui amat superbiam. Si autem non fuerit, videat ubi erit. Ego nolo dicere, ne amplius videar terruisse. Imo utinam terruerim, et aliquid egerim. Utinam qui sic fuerat, vel quæ sic fuerat, non sit ulterius. Utinam verba ista infuderim, et non effuderim. Totum sperandum est de misericordia Dei : quia qui terret, contristat; qui contristat, consolatur; sed si qui contristatus est, emendatur.

SERMO CCCLV * (*a*).

De Vita et Moribus clericorum suorum, i (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Curandum ut bona sit non solum conscientia, sed etiam fama.* Propter quod volui et rogavi hesterno die, ut hodie frequentius conveniretis, hoc est quod dicturus sum. Vobiscum hic vivimus, et propter vos vivimus : et intentio votumque nostrum est, ut apud Christum vobiscum sine fine

* Emendatus ad cl. gr. m. et ad Clim. Par. Lov. ad veterem codicem S. Quintini Bellovacensis, et ad editiones concilii Aquisgranensis.

(*a*) Alias, de Diversis 49.

(*b*) Sermones subsequentes Augustini, quos apud plebem dixit, « dum forte de possessionibus invidia ipsius clericis fieret, » memorat Possidius in ejus Vita, cap. 23. Citati olim fuerunt in conciliis et ecclesiasticis diplomatibus, secundus quidem ante mille et centum annos a Petro abbate in synodo Carthaginensi, anno 525, tomo 4 Conciliorum novæ editionis, pag. 1647. Subinde vero simul cum ejusdem synodi auctoritate laudatus est in Privilegio Landerici Parisiensis episcopi Dionysianis monachis, et in altero Bertefridi Ambianensis Corbeiensibus concesso circiter medium septimi sæculi, tomo 6 Conciliorum, pagg. 487 et 527. Uterque demum, primus et secundus in Aquisgranensi concilio, anno 816 exhibitus fuit. Primum citat Florus ad II Cor. viii.

vivamus. Credo autem ante oculos vestros esse conversationem nostram; ut et nos dicere fortassis audeamus, quamvis illi multum impares, quod dixit Apostolus, *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (I *Cor.* IV, 16). Et ideo nolo ut aliquis de nobis inveniat male vivendi occasionem. *Providemus enim bona*, ut ait idem apostolus, *non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus* (II *Cor.* VIII, 21). Propter nos, conscientia nostra sufficit nobis: propter vos, fama nostra non pollui, sed pollere debet in vobis. Tenete quod dixi, atque distinguite. Duæ res sunt conscientia et fama. Conscientia tibi, fama proximo tuo. Qui fidens conscientiæ suæ negligit famam suam, crudelis est: maxime in loco isto positus, de quo dicit Apostolus scribens ad discipulum suum, *Circa omnes te ipsum bonorum operum præbens exemplum* (*Tit.* II, 7).

2. *Vita communis, cujus exemplum in primis christianis. Monasterium ab Augustino, primum in horto, et post in episcopii domo institutum. In loco humili salus, in alto periculum. Vita communis in monasterio. Proprium aliquid habere quemquam vitæ illius lege vetitum.* Ut ergo non vos diu teneam, præsertim quia ego sedens loquor, vos stando laboratis: nostis omnes, aut pene omnes, sic nos vivere in ea domo quæ dicitur domus episcopii [1], ut, quantum possumus, imitemur eos sanctos, de quibus loquitur liber Actuum Apostolorum, *Nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis omnia communia* (*Act.* IV, 32). Quia forte aliqui vestrum non sunt tam diligentes vitæ nostræ scrutatores, ut hoc sic noverint, quomodo volo vos nosse; dico quid sit, quod breviter dixi. Ego, quem Deo propitio videtis episcopum vestrum, juvenis veni ad istam civitatem, ut multi vestrum noverunt. Quærebam ubi constituerem monasterium, et viverem cum fratribus meis. Spem quippe omnem sæculi reliqueram, et quod esse potui, esse nolui: nec tamen quæsivi esse quod sum. *Elegi in domo Dei mei abjectus esse, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum* (*Psal.* LXXXIII, 11). Ab eis qui diligunt sæculum, segregavi me: sed eis qui præsunt populis, non me coæquavi. Nec in convivio Domini mei superiorem locum elegi, sed inferiorem et abjectum: et placuit illi dicere mihi, Ascende sursum. Usque adeo autem timebam episcopatum, ut quoniam cœperat esse jam alicujus momenti inter Dei servos fama mea, in quo loco sciebam non esse episcopum, non illo accederem. Cavebam hoc, et agebam quantum poteram, ut in loco humili salvarer, ne in alto periclitarer. Sed, ut dixi, domino servus contradicere non debet. Veni ad istam civitatem propter videndum amicum, quem putabam me lucrari posse Deo, ut nobiscum esset in monasterio; quasi securus, quia locus habebat episcopum. Apprehensus, presbyter factus sum, et per hunc gradum perveni ad episcopatum. Non attuli aliquid, non veni ad hanc Ecclesiam, nisi cum iis indumentis quibus illo tempore vestiebar. Et quia hoc disponebam, in monasterio esse cum fratribus [1], cognito instituto et voluntate mea, beatæ memoriæ senex Valerius dedit mihi hortum illum, in quo nunc est monasterium. Cœpi boni propositi fratres colligere, compares meos, nihil habentes, sicut nihil habebam, et imitantes me: ut quomodo ego tenuem paupertatulam meam vendidi et pauperibus erogavi, sic facerent et illi qui mecum esse voluissent, ut de communi viveremus; commune autem nobis esset magnum et uberrimum prædium ipse Deus. Perveni ad episcopatum: vidi necesse habere episcopum exhibere humanitatem assiduam quibusque venientibus sive transeuntibus: quod si non fecisset episcopus, inhumanus diceretur. Si autem ista consuetudo in monasterio permissa esset [2], indecens esset. Et ideo volui habere in ista domo episcopii mecum monasterium clericorum.

CAPUT II. — Ecce quomodo vivimus. Nulli licet in societate nostra habere aliquid proprium: sed forte aliqui habent. Nulli licet: si qui habent, faciunt quod non licet. Bene autem sentio de fratribus meis, et semper bene credens ab hac inquisitione dissimulavi: quia et ista quærere, quasi male sentire mihi videbatur. Noveram enim, et novi omnes, qui mecum viverent, nosse propositum nostrum, nosse legem vitæ nostræ.

3. *Januarius presbyter proprium contra monasterii legem retinuit. Testamentum fecit. Hæreditatem ipsius pro Ecclesia suscipere non vult Augustinus. Lis inter Januarii filios de ejus hæreditate.* Venit ad nos etiam presbyter Januarius, qui videbatur sua honeste erogando quasi consumpsisse, sed non consumpsit [3]. Remansit illi quædam pecunia, id est, argentum, quod diceret esse filiæ suæ. Filia ipsius, Deo propitio, in monasterio feminarum, et bonæ spei est. Gubernet illam Dominus, ut impleat quæ de illa speramus, in illius misericordia, non in ejus meritis. Et quia infra annos erat, et de sua pecunia nihil facere poterat (quamvis enim videremus fulgorem professionis, tamen lubricum timebamus ætatis); factum est ut ipsum argentum quasi puellæ servaretur, ut cum ad legitimos annos veniret, faceret inde quod virginem Christi deceret, quando optime jam facere posset. Dum hæc exspectantur, cœpit ille morti propinquare: qui diu tanquam de suo [4], jurans quia ipsius erat, non filiæ, testamentum fecit. Testamentum, inquam, fecit presbyter et socius noster, nobiscum manens, de Ecclesia vivens, communem vitam profitens; testamentum fecit, hæredes instituit. O dolor illius societatis! o fructus natus, non de arbore quam plantavit Domi-

[1] Editi, *domus episcopi*. At Colbertinus ante octingentos annos descriptus liber habet, *domus episcopii*.

[1] Sic Mss. et Aquisgranense concilium. At editi, *Et quia hæc disponebam esse in monasterio cum fratribus*.

[2] Mss., *in monasterio missa esset*. Sic etiam in Aquisgranensi concilio Binianæ editionis. An, *missa*, ibi positum pro *omissa*? vel forte legendum, *in monasterium missa*, ut intelligatur, si ita fieret, indecens fore, non monasterio, sed episcopo. Dicit sane de consuetudine suscipiendi hospites, quæ tunc maxime in monasteriis ubique vigebat. Vide Hieronymum, Apolog. in Rufin. lib. 3, cap. 4.

[3] Mss., *quod videbatur habere, honeste erogando, quasi consumpsit, et non consumpsit*.

[4] Sic Mss. Editi vero, *tanquam de suo vivens*.

nus? Sed Ecclesiam scripsit hæredem? Nolo munera ista, non amo amaritudinis fructum. Ego illum Deo quærebam, societatem professus erat, hanc teneret, hanc exhiberet, nihil haberet, testamentum non faceret. Habebat aliquid? non se nostrum socium quasi Dei pauperem fingeret. Magnus inde mihi dolor est, fratres. Dico Charitati vestræ, propter hunc dolorem statui hæreditatem ipsam in Ecclesia non suscipere. Filiorum ipsius sit quod reliquit, ipsi inde faciant quod voluerint. Videtur enim mihi quia si eam suscepero, in isto facto, quod mihi displicet et quod doleo, ejus particeps ero. Hoc volui non latere Charitatem vestram. Filia ipsius in monasterio feminarum est: filius ipsius in monasterio virorum est. Ambos exhæredavit: illam cum laude, istum cum elogio, id est, cum vituperatione. Commendavi [1] autem Ecclesiæ ut non accipiant ipsas portiunculas, quæ pertinent ad exhæredatos, nisi cum ad legitimam ætatem pervenerint. Hoc eis reservat Ecclesia. Deinde litem dimisit inter filios suos, in qua laboro. Puella dicit: Meum est, nostis quia hoc dicebat semper pater meus. Puer dicit: Credatur patri meo, quia moriens mentiri non potuit. Et ista contentio quale malum est? Sed si pueri isti servi Dei sunt, litem hanc inter illos cito finimus. Audio illos ut pater, et forte melius quam pater ipsorum. Videbo quid sit juris, sicut Deus voluerit, cum paucis fratribus fidelibus honoratis, Deo propitio, de numero vestro, id est, de plebe ista. Audio inter illos causam; et sicut Dominus donaverit, finio.

4. *Hæreditatem cujusquam, exhæredatis filiis, non suscipit Augustinus.* Tamen rogo vos, nemo me reprehendat, quia ejus hæreditatem nolo suscipiat Ecclesia. Primo, quia factum illius detestor: deinde, quia institutum meum est. Multi laudant quod dicturus sum, sed aliqui et reprehendunt. Utrisque facere satis valde difficile est.

CAPUT III. — Audistis modo cum Evangelium legeretur, *Cantavimus vobis, et non saltastis; planximus, et non luxistis. Venit Joannes non manducans neque bibens, et dicunt, Dæmonium habet: venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt, Ecce homo vorax, potator vini, et amicus publicanorum* (*Matth.* XI, 17-19). Quid ego facio inter illos, qui parant me reprehendere, et dentes in me ducere, si suscepero hæreditates eorum qui filios suos irati exhæredant? Iterum quid sum facturus eis quibus canto, et nolunt saltare? qui dicunt, Ecce quare nemo donat Ecclesiæ Hipponensi aliquid: ecce quare non eam faciunt qui moriuntur hæredem; quia episcopus Augustinus de bonitate sua (laudando enim mordent, labiis mulcent, dentem figunt) donat totum, non suscipit. Plane suscipio, profiteor me suscipere oblationes bonas, oblationes sanctas. Si quis autem irascitur in filium suum et moriens exhæredat eum, si viveret, non eum placarem? non ei filium suum reconciliare deberem? Quomodo ergo cum filio suo volo ut habeat pacem, cujus appeto hæreditatem? Sed plane, si faciat quod sæpe hortatus sum; unum filium habet, putet Christum alterum; duos habet, putet Christum tertium; decem habet, Christum undecimum faciat, et suscipio. Quia ergo feci hoc in quibusdam rebus, jam volunt bonitatem meam vel commendationem famæ meæ in aliud vertere, ut alio modo me reprehendant, quia oblationes devotorum hominum nolo suscipere. Considerent quam multa susceperim. Quid opus est ea numerare? Ecce unum dico, filii Juliani [1] hæreditatem suscepi. Quare? Quia sine filiis defunctus est.

CAPUT IV. — 5. *Bonifacii hæreditatem quare non susceperit.* Bonifacii hæreditatem suscipere nolui: non misericordia, sed timore. Naviculariam nolui esse Ecclesiam Christi. Multi sunt quidem, qui etiam de navibus acquirunt. Tamen una tentatio esset, iret navis, et naufragaret: homines ad tormenta daturi eramus, ut de submersione navis secundum consuetudinem quæreretur, et torquerentur a judice qui essent de fluctibus liberati? Sed non eos daremus. Nullo pacto enim hoc facere deceret Ecclesiam. Onus ergo fiscale persolveret? Sed unde persolveret? Enthecam (*a*) nobis habere non licet. Non est enim episcopi servare aurum, et revocare a se mendicantis manum. Quotidie tam multi petunt, tam multi gemunt, tam multi nos inopes interpellant; ut plures tristes relinquamus, quia quod possimus dare omnibus, non habemus. Non habemus ergo enthecam. Propter naufragium ergo, hoc vitando feci, non donando. Nemo ibi me laudet, sed nemo etiam vituperet. Plane quando donavi filio, quod iratus pater moriens abstulit, bene feci. Laudent qui volunt, parcant qui laudare nolunt. Quid plura, fratres mei? Quicumque vult exhæredato filio hæredem facere Ecclesiam, quærat alterum qui suscipiat, non Augustinum: imo Deo propitio neminem inveniat. Quam laudabile factum sancti et venerandi episcopi Aurelii Carthaginensis, quomodo implevit omnibus qui sciunt, os laudibus Dei? Quidam cum filios non haberet, neque speraret, res suas omnes retento sibi usufructu donavit Ecclesiæ. Nati sunt illi filii, et reddidit episcopus nec opinanti quæ ille donaverat. In potestate habebat episcopus non reddere; sed jure fori, non jure poli [2].

6. *Clericis suis præcipit, ut si qui habent proprium, cito dimittant. Clericatum, si cui a sua societate discedere placuerit, proponit non auferre. Simulare propositum sanctitatis pejus est, quam cadere a proposito. Clericatus magis onus quam honor.* Sane etiam hoc noverit Charitas vestra dixisse me fratribus meis, qui mecum manent, ut quicumque habet aliquid, aut vendat et eroget, aut donet et commune illud faciat. Ecclesiam habet, per quam nos Deus pascit. Et dedi dilationem usque ad Epiphaniam, propter eos qui vel cum fratribus suis non diviserunt, et dimiserunt quod habent apud fratres suos, vel nondum de re sua aliquid egerunt, quia exspectabatur ætas legitima. Faciant inde quod volunt: dum tamen sint pauperes mecum,

[1] Mss., *Commendavit.* Forte melius, referendo ad Januarium.

[1] Al., *Juniani.*
[2] In Mss., *non jure cœli.*
(a) Entheca est gaza, repositorium.

simul exspectantes misericordiam Dei. Si autem nolunt, qui forte nolunt : certe [1] ego sum qui statueram, sicut nostis, nullum ordinare clericum, nisi qui mecum vellet manere; ut si vellet discedere a proposito, recte illi tollerem clericatum, quia desereret sanctæ societatis promissum cœptumque consortium. Ecce in conspectu Dei et vestro, muto consilium : qui volunt habere aliquid proprium, quibus non sufficit Deus et Ecclesia ejus, maneant ubi volunt, et ubi possunt, non eis aufero clericatum. Nolo habere hypocritas. Malum enim est, quis nesciat? malum est cadere a proposito; sed pejus est simulare propositum. Ecce dico, audite : qui societatem communis vitæ jam susceptam, quæ laudatur in Actibus Apostolorum, deserit, a voto suo cadit, et a professione sancta cadit. Observet judicem, sed Deum, non me. Ego ei non aufero clericatum. Quantum sit periculum, ante oculos ejus posui : faciat quod vult. Novi enim quia si aliquem hoc facientem degradare voluero, non ei deerunt patroni, non ei deerunt suffragatores, et hic et apud episcopos qui dicant, Quid mali fecit? Non potest tecum tolerare istam vitam : extra episcopium vult manere, et de proprio vivere, ideone debet perdere clericatum? Ego scio quantum mali sit profiteri sanctum aliquid, nec implere. *Vovete*, inquit, *et reddite Domino Deo vestro* (*Psal.* LXXV, 12) : et, *Melius est non vovere, quam vovere et non reddere* (*Eccle.* V, 4). Virgo etsi nunquam fuit in monasterio, et virgo sacra est, illi nubere non licet, quamvis esse in monasterio non compellitur [2]. Si autem cœpit esse in monasterio, et deseruit, et tamen virgo est; dimidia ruit. Sic et clericus duas res professus est, et sanctitatem, et clericatum : interius [3] sanctitatem; nam clericatum propter populum suum Deus imposuit cervicibus ipsius, cui magis onus est quam honor : sed *quis sapiens et intelliget hæc* (*Psal.* CVI, 43)? Ergo professus est sanctitatem, professus est communiter vivendi societatem; professus est *quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum* (*Psal.* CXXXII, 1) : si ab hoc proposito ceciderit, et extra manens clericus fuerit; dimidius et ipse cecidit. Quid ad me? Non eum judico. Si foris servat sanctitatem, dimidius cecidit : si vero intus habuerit simulationem, totus cecidit. Nolo habeat necessitatem simulandi. Scio quomodo homines ament clericatum : nemini eum tollo nolenti mecum communiter vivere. Habet Deum, qui mecum manere vult. Si paratus est pasci a Deo per Ecclesiam ipsius, non habere aliquid proprium, sed aut erogare pauperibus, aut in commune mittere, maneat mecum. Qui hoc non vult, habeat libertatem : sed videat utrum habere possit felicitatis æternitatem.

7. *Pollicetur sermonem subsequentem.* Sufficiant hæc nunc interim Charitati vestræ. Quod egero cum fratribus meis, annuntiabo vobis. Spero enim bona. Omnes mihi libenter obediunt : nec inventurus sum aliquos habere aliquid, nisi aliqua necessitate religionis, non occasione cupiditatis. Quod ergo egero post Epiphaniam, Charitati vestræ in Domini voluntate nuntiabo; et quomodo litem finiero inter duos fratres, filios presbyteri Januarii, non vobis tacebo. Multa locutus sum, date veniam loquaci senectuti, sed timidæ infirmitati. Ego, sicut videtis, per ætatem modo senui, sed per infirmitatem corporis olim sum senex. Tamen si Deo placet, quod dixi modo, ipse det vires, non vos desero. Orate pro me, ut quantum inest anima in hoc corpore, et qualescumque vires suppetunt, in verbo Dei serviam vobis.

[1] Sic Lov. In B., *ergo*. M.

[2] Mss., *Virgo est, si nunquam fuit in monasterio, non compellitur. Si autem cœpit esse*, etc.

[3] Mss., *interim*.

SERMO CCCLVI * (*a*).

De Vita et Moribus clericorum suorum, II (*b*).

1. *Forma vivendi cœnobitarum in Actibus Apostolorum descripta.* Charitati vestræ hodie de nobis ipsis sermo reddendus est. Quod enim ait Apostolus, *spectaculum facti sumus mundo et Angelis et hominibus* (I *Cor.* IV, 9). Qui nos amant, quærunt quod laudent in nobis : qui autem nos oderunt, detrahunt nobis. Nos autem in utroque medio constituti, adjuvante Domino Deo nostro, et vitam et famam nostram sic custodire debemus, ut non erubescant de detractoribus laudatores. Quomodo autem vivere velimus, quomodo Deo propitio jam vivamus, quamvis de Scriptura sancta multi noveritis, tamen ad commemorandos vos, ipsa de libro Actuum Apostolorum vobis lectio recitabitur, ut videatis ubi descripta sit forma quam desideramus implere. Dum ergo recitatur, vos intentissimos volo, ut post ejus recitationem, quod institui loquar, Deo donante, intentioni vestræ. (Et Lazarus diaconus legit :) « Cum orassent, motus est locus in quo erant congregati, et impleti sunt omnes Spiritu sancto, et loquebantur verbum Dei cum fiducia omni volenti [1]. Multitudinis autem credentium erat anima una et cor unum : et nemo eorum quæ possidebat, dicebat aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia. Et virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Domini Jesu : gratiaque magna erat super omnes illos. Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores prædiorum vel domorum erant, vendentes afferebant pretia illorum, et ponebant ante pedes Apostolorum. Distribuebatur autem unicuique prout cuique opus erat » (*Act.* IV, 31-35). (Cumque Lazarus diaconus recitasset, et episcopo codicem tradidisset; Augustinus episcopus dixit :) Et ego legere volo. Plus enim me delectat hujus verbi esse lectorem, quam verbi mei disputatorem. « Cum orassent, motus

[1] Editi, *volenti credere*. Abest, *credere*, a manuscriptis.

* Emendatus ad omnes Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.

(*a*) Alias, de Diversis 50.

(*b*) In Carthaginensi synodo anni 525 appellatur « de Moribus clericorum secundus liber. » In Landerici autem et Bertefridi Privilegio, « libri de Gradibus ecclesiasticis » vocantur iidem isti sermones, puta quod hic Augustinus clericorum singulos gradus percurrat, et n. 9 dicat, « sic enim ad eos gradatim ascendere volui. »

est locus in quo erant congregati, et impleti sunt omnes Spiritu sancto, et loquebantur verbum Dei cum fiducia omni volenti. Multitudinis autem credentium erat anima una et cor unum : et nemo eorum quæ possidebat, dicebat aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia. Et virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Domini Jesu : gratiaque magna erat super omnes illos. Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores prædiorum vel domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum, et ponebant ante pedes Apostolorum. Distribuebatur autem unicuique prout cuique opus erat. » (Cumque episcopus legisset, dixit :)

2. *Unde Augustino visum est de suorum clericorum vita apud plebem agere.* Audistis quid velimus : orate ut possimus. Contigit autem quædam necessitas, ut hæc diligentius agerem : quoniam, sicut jam nostis, presbyter in nostra societate constitutus, quali societati perhibet testimonium lectio, quam modo, cum recitaremus, audistis, moriens testamentum fecit, quia habuit unde faceret. Erat quod diceret suum, cum in ea societate viveret, ubi nemini licebat dicere aliquid suum, sed essent illis omnia communia. Si quis dilector et laudator noster apud detractorem nostrum prædicaret istam societatem, et diceret, Cum episcopo Augustino sic vivunt omnes cohabitatores ejus, quomodo scriptum est in Actibus Apostolorum : continuo ille detractor caput movens, dentem promovens, diceret, Ita vere sic ibi vivitur, quomodo tu dicis? Quare mentiris? Quare falsa laude honoras indignos? Nonne ibi modo in eorum societate positus presbyter testamentum fecit, et quod habuit quomodo voluit disposuit, et reliquit? Certe omnia ibi sunt communia? certe nemo dicit aliquid suum? Sub his verbis quid ageret laudator meus? Nonne os ejus quasi plumbo oppilaret ille detractor? Nonne illum laudasse pœniteret? Nonne reverentia perfusus et illius sermone confusus, vel nobis vel testatori illi malediceret? Hæc fuit necessitas, ut ad istam diligentiam veniremus.

3. *Clerici omnes Augustini in proposito paupertatis constantes inventi. Valens diaconus, Patricius subdiaconus.* Nuntio ergo vobis unde gaudeatis. Omnes fratres et clericos meos, qui mecum habitant, presbyteros, diaconos, subdiaconos, et Patricium nepotem meum, tales inveni, quales desideravi. Sed qui de sua qualicumque paupertate, quod statuerant, nondum fecerunt, hi duo sunt, Valens diaconus, et paulo ante dictus nepos meus subdiaconus ; sed matris vita impediebat, quia inde vivebat. Exspectabatur in illo etiam legitimæ ætatis accessus, ut quod faceret, firmissime faceret. Nondum autem fecit, quia ipsos agellos habet cum suo fratre communes, et sub indiviso eos possident. Si autem divisi fuerint, eos cupit [1] Ecclesiæ conferre, ut inde alantur qui sunt in proposito sanctitatis, quousque in hac vita degunt. Scriptum est enim, et hoc Apostolus loquitur, *Qui autem suis, et maxime domesticis, non providet, fidem denegat, et est infideli deterior* (I *Tim.* v, 8). Adhuc autem mancipia sunt ei similiter cum fratre communia, nondum divisa. Disponit ea manumittere; non potest antequam dividantur. Quid enim ad quem pertineat, adhuc ignorat. Ad ipsum sane, quia major est, pertinet divisio ; et ad fratrem ejus electio. Et ipse frater ejus Deo servit, subdiaconus est cum sancto fratre meo et coepiscopo Severo in Ecclesia Milevitana. Hoc agitur, hoc sine dilatione peragendum est, ut illi servuli dividantur, manumittantur, et sic det Ecclesiæ, ut eorum excipiat alimentum. Nepos autem meus ex quo conversus est, et mecum esse cœpit, impediebatur et ipse aliquid de agellulis suis agere invita usufructuaria matre sua [1], quæ hoc anno defuncta est. Inter ipsum et sorores ejus [2] sunt quædam in Christi adjutorio cito finienda : ut et ipse faciat quod servum Dei decet, quod ipsa professio, et ista exigit lectio.

4. *Faustinus diaconus.* Diaconus Faustinus, sicut pene omnes nostis, hic de militia sæculi ad monasterium conversus est : hic baptizatus, inde diaconus ordinatus. Sed quia exiguum est quod videtur possidere, sicut jurisperiti loquuntur, jure, non corpore (*a*) reliquerat illud, et ab ejus fratribus tenebatur. Nunquam inde cogitavit ex quo conversus est, nec ipse aliquid quæsivit a fratribus suis, nec ab illo est aliquid quæsitum. Modo quia ventum est ad hunc articulum temporis, cum consilio meo divisit ipsam rem : et dimidiam donavit fratribus suis, dimidiam Ecclesiæ pauperi in loco eodem constitutæ.

5. *Severus diaconus cæcus.* Diaconus Severus sub qua Dei disciplina et flagello sit, nostis : lumen tamen non perdidit mentis. Unam domum hic emerat propter matrem et sororem suam, quas de sua patria huc desiderabat adducere. Emerat autem non sua pecunia, quam non habebat ; sed ex collatione religiosorum virorum, quos mihi quærenti etiam nominans indicavit. De ipsa [3] non possum dicere quid fecerit, aut quid disponat, nisi quia totum et ipse in mea posuit voluntate, ut quidquid ipse vellem, hoc inde fieret. Sed habet quasdam causas cum matre sua, quarum causarum me judicem posuit ; ut cum illæ causæ fuerint terminatæ, fiat de ipsa domo quod ego voluero. Quid autem velle potero Deo regente, nisi quod justitia jubet, et pietas postulat? Habet etiam in patria sua aliquos agellos : disponit eos sic distribuere, ut etiam illic in illo loco positæ pauperi largiatur Ecclesiæ.

6. *Hipponensis diaconus.* Diaconus Hipponensis homo pauper est, quid alicui conferat, non habet : tamen de laboribus suis antequam esset clericus emerat aliquos servulos, hodie illos in conspectu vestro manumissurus est episcopalibus Gestis.

[1] Mss., *Sic autem cupit eos* ; omisso, *divisi fuerint*. Et paulo infra, loco, *Adhuc autem mancipia sunt*, habent, *Hæc autem mancipia sunt*.

[1] Mss., *usufructuario matris suæ* ; omissa voce, *invita*.
[2] Sic Mss. et Aquisgranense concilium. At editi, *et sororem ejus*.
[3] Mss., *De ipso*.
(*a*) Forte, *corpore, non jure*.

7. *Eraclius diaconus.* Diaconus Eraclius ante vestros oculos versatur, opera ejus lucent coram oculis vestris. De opere ejus et expensa pecunia memoriam sancti Martyris habemus (*a*). De pecunia sua emit etiam possessionem ex consilio meo : nam ipsam pecuniam volebat per manus meas erogari, sicut mihi placeret. Ego si pecuniæ avidus essem, aut necessitates meas ipsas, quas pro pauperibus habeo, in hac causa plus curarem, pecuniam acciperem. Quare, dicit aliquis? Quia possessio illa quæ ab illo empta et Ecclesiæ donata est, adhuc nihil præstat Ecclesiæ. Minus enim habebat ad pretium, et quia mutuatus fuerat, hoc de ejus adhuc fructibus reddit. Homo sum senex, quantus mihi de illa possessione potest fructus accedere? Numquid promitto mihi tot annos esse victurum, donec suum pretium illa persolvat? Quod ergo vix diu partibus reddit, de proximo haberem totum, si accipere voluissem. Non feci, aliud attendi. Fateor enim vobis, et ipsa suspecta mihi adhuc ætas ejus fuit, et verebar ne forte, ut sunt homines, matri ejus hoc displiceret; et diceret inductum a me fuisse adolescentem, ut bona ejus paterna consumerem, et eum egentem relinquerem. Ideo volui ejus pecuniam in illa possessione servari; ut si aliquid, quod Deus avertat, aliter quam volumus evenisset, redderetur villa [1] ne culparetur episcopi fama. Scio enim quantum vobis sit fama mea necessaria : nam mihi sufficit conscientia mea. Emit etiam spatium ab ista postea ecclesia [2] notum vobis, et sua pecunia ædificavit domum. Et hoc nostis. Ante paucos dies priusquam sermonem de hac re haberem vobiscum, eam donavit Ecclesiæ. Exspectabat enim ut eam perficeret, et perfectam donaret. Fabricandi autem domum necessitas illi nulla erat, nisi quia cogitavit matrem suam huc esse venturam. Si autem venisset, in re filii sui habitaret : modo si venerit, in opere filii sui habitabit. Testimonium ei perhibeo, pauper remansit : sed in charitatis possessione [3] permansit. Aliqui servuli ei reliqui fuerant, jam quidem in monasterio viventes, quos tamen Gestis ecclesiasticis manumissurus est hodie. Nemo ergo dicat, Dives est : nemo existimet, nemo male loquatur, nemo se ipsum vel animam suam suis dentibus laniet. Pecuniam nullam habet servatam : utinam quam debet restituat.

8. *Subdiaconi.* Cæteri, id est, subdiaconi, pauperes sunt, Deo propitio, misericordiam Dei exspectant. Unde ipsi faciant non habent : nullas habentes facultates, finierunt mundi cupiditates. Vivunt nobiscum in societate communi : nemo eos distinguit ab illis qui aliquid attulerunt. Charitatis unitas præponenda est terrenæ commodo hæreditatis.

[1] Sic Mss. et Aquisgranense concilium. At editi, *redderetur illa.*

[2] Mss., *ab ista postera ecclesiæ.*

[3] Sic Mss. et Aquisgranense concilium. At Clim., *professione.* Lov., *promissione.*

(*a*) Stephani forte collocandis reliquiis, quæ non multo ante annum 425 in Africam allatæ sunt, ædificatam. Sic sermo paulo post Epiphaniam habitus, ad initium anni 425 pertinebit. Eraclium porro, de quo hic loquitur, factum postea presbyterum Augustinus suum in episcopatu successorem designavit anno 426, die 26 septembris, ex epist. 213.

9. *De presbyteris.* Restant presbyteri. Sic enim ad eos gradatim ascendere volui. Cito dixerim, pauperes Dei sunt. Nihil ad domum societatis nostræ attulerunt, nisi ipsam, qua nihil charius est, charitatem. Verumtamen quoniam scio natos fuisse rumores de divitiis ipsorum : non a me ad aliquid compellendi, sed vobis meo sermone purgandi sunt.

10. *Leporius presbyter.* Vobis dico, qui forte nescitis; nam vestrum plurimi sciunt : presbyterum Leporium, quamvis sæculi natalibus clarum, et apud suos honestissimo loco natum, tamen jam Deo servientem, cunctis quæ habebat relictis, inopem suscepi; non quia nihil habuit, sed quia jam fecerat quod lectio ista persuadet. Hic non fecit, sed nos scimus et ubi fecit. Unitas Christi et Ecclesiæ una est [1]. Ubicumque fecit opus bonum, pertinet et ad nos, si congaudeamus [2]. Hortus est unus ubi nostis, ibi monasterium suis constituit, quia et ipsi Deo serviunt. Ille hortus ad Ecclesiam non pertinet, nec ad ipsum. Et ad quem, dixerit aliquis? Ad illud quod ibi est monasterium. Sed quod verum est, usque ad hoc tempus curam pro illis ita gerebat, ut sumpticulos, quibus sustentantur, apud se haberet, et eis ipse, ut videbatur, impenderet. Sed ne propter hoc daretur locus hominibus, suspiciones suas rodentibus, et ventrem non implentibus, hoc placuit et mihi et ipsi, ut sic se illi transigant, quasi iste jam de sæculo exierit. Numquid enim cum obierit ipse, illis dispensaturus est aliquid? Melius est ut videat illos ibi bene conversantes, et regente Deo in disciplina Christi sic viventes, ut de illis tantummodo gaudeat, non eorum necessitatibus occupetur. Pecuniam non habet, quam suam dicere possit : habebat xenodochium ædificandum, quod modo videtis ædificatum. Ego illi injunxi, ego jussi. Obtemperavit mihi libentissime, et sicut videtis, operatus est : quomodo meo jussu etiam basilicam ad octo Martyres fabricavit, de his quæ per vos Deus donavit. Cœpit enim de pecunia quæ data erat Ecclesiæ propter xenodochium, et cum cœpisset ædificare, ut sunt religiosi desiderantes opera sua in cœlo scribi, adjuverunt prout quisque voluit, et fabricavit. Opus ante oculos habemus : omnis homo quid factum sit videt. De pecunia, quia non habet, mihi credant, dentem compescant, non frangant. Emerat de ipsa pecunia xenodochii quamdam domum in Carraria, quam sibi existimabat propter lapides profuturam; sed lapides ejus domus fabricæ necessarii non fuerunt, quoniam aliunde provisi sunt. Domus ergo ipsa sic remansit, pensionem præstat; sed Ecclesiæ, non presbytero. Nemo amplius dicat : In domum presbyteri, ante domum presbyteri, ad domum presbyteri. Ecce ubi est domus presbyteri : ubi est domus mea, ibi est domus presbyteri : alibi non habet domum; sed ubicumque [3] habet Deum.

11. *Lis inter Januarii filios, sponte finita.* Quid am-

[1] Mss., *Unitas Christi est, Ecclesia una est.*

[2] Ita in Mss. et in concilio Carthaginensi. In editis autem et in Aquisgranensi concilio, *ut sibi congaudeamus.*

[3] Editi, *nisi ubicumque.* Longe verius Mss., *sed ubicumque.*

plius quæritis? Nisi quia me illud memini etiam promisisse, ut ad vos perferrem quid egissem inter duos, fratrem videlicet et sororem, filios Januarii presbyteri, quia orta inter illos fuerat controversia pecuniaria : sed tamen sicut inter fratres, salva, Deo propitio, charitate. Promiseram ergo audire, ut inter illos quidquid esset, judicando finirem. Paraveram me judicem : sed antequam judicarem, ipsi unde judicaturus fueram, finierunt. Non inveni unde judicarem, sed unde lætarer. Acquieverunt omnino concorditer voluntati meæ et consilio meo, ut pares essent in pecunia, quam reliquit pater eorum, Ecclesia renuntiante.

12. *Obtrectatorum calumniæ sine rixa refellendæ.* Post sermonem meum locuturi sunt homines; sed et quodlibet homines loquantur, qualicumque aura flante, perducetur inde aliquid ad aures meas. Et si fuerit tale, ut sit iterum necesse nos purgare, respondebo detractoribus, respondebo maledicis, respondebo incredulis, non nobis credentibus præpositis suis [1], ut potero, respondebo quod Dominus dederit : interim modo non est necesse, quia nihil forte dicturi sunt. Qui nos amant, libere gaudebunt : qui nos oderunt, tacite dolebunt. Tamen si linguas exercuerint, audient, Deo propitio, vobiscum responsionem meam, non litem meam. Non enim homines nominaturus sum et dicturus, Ille hoc dixit, iste sic detraxit; cum fortasse etiam ad me falsa, quia et hoc potest fieri, perferantur. Verumtamen quæcumque perlata fuerint, si oportere videbitur, loquar inde Charitati vestræ. Ante oculos vestros volo sit vita nostra. Scio quia quærentes licentiam male faciendi, quærunt sibi exempla male viventium, et multos infamant, ut socios invenisse videantur. Ideo quod nostrum est, fecimus : plus quid faciamus, non habemus. Ante oculos vestros sumus. Nullius aliquid desideramus, nisi bona opera vestra.

13. *In communem usum cedere vult, quæ clericis suis offeruntur a fidelibus. Augustini modestia.* Et vos exhortor, fratres mei, si aliquid vultis clericis dare, sciatis quia non debetis quasi vitia eorum fovere contra me. Omnibus offerte quod vultis, offerte de voluntate vestra. Quod commune erit, distribuetur unicuique sicut cuique opus erit. Gazophylacium attendite, et omnes habebimus. Valde me delectat, si ipsum fuerit præsepe nostrum, ut nos simus jumenta Dei, vos ager Dei. Nemo det byrrhum, vel lineam tunicam, seu aliquid, nisi in commune [2] : de communi accipio et mihi ipsi, cum sciam commune me habere velle quidquid habeo. Nolo talia offerat Sanctitas vestra, quibus ego solus quasi decentius utar; offerat mihi, verbi gratia, byrrhum pretiosum : forte decet episcopum, quamvis non deceat Augustinum, id est, hominem pauperem, de pauperibus natum. Modo dicturi sunt homines quia inveni pretiosas vestes, quas non potuissem habere vel in domo patris mei, vel in illa sæculari professione mea. Non decet : talem debeo habere, qualem possum, si non habuerit, fratri meo dare. Qualem potest habere presbyter, qualem potest habere decenter diaconus et subdiaconus, talem volo accipere : quia in commune accipio. Si quis meliorem dederit, vendo : quod et facere soleo; ut quando non potest vestis esse communis, pretium vestis possit esse commune. Vendo, et erogo pauperibus. Si hoc eum delectat, ut ego habeam; talem det, unde non erubescam. Fateor enim vobis, de pretiosa veste erubesco : quia non decet hanc professionem, hanc admonitionem, non decet hæc membra, non decet hos canos. Etiam illud dico : si forte in nostra domo vel in nostra societate æger est aliquis, vel post ægritudinem, ut necesse sit eum ante horam prandii reficere; non prohibeo religiosos vel religiosas mittere eis quod eis videtur ut mittant : prandium tamen et cœnam extra nemo habebit.

14 *Clericorum albo expungendum statuit, qui paupertatis propositum violaverit.* Ecce dico, audistis, audiunt : Qui habere voluerit proprium et de proprio vivere, et contra ista præcepta nostra facere; parum est ut dicam, non mecum manebit : sed et clericus non erit. Dixeram enim, et scio me dixisse, quod si nollent suscipere socialem vitam nostram, non illis tollerem clericatum; sed seorsum manerent, seorsum viverent, quomodo nossent Deo viverent. Et tamen ante oculos posui, quantum malum sit a proposito cadere. Malui enim habere vel claudos [1], quam plangere mortuos. Qui enim hypocrita est, mortuus est. Quomodo ergo quicumque voluisset extra manere et de suo vivere, non ei tollerem clericatum : ita modo quia placuit illis, Deo propitio, socialis hæc vita, quisquis cum hypocrisi vixerit, quisquis inventus fuerit habens proprium, non illi permitto ut inde faciat testamentum, sed delebo eum de tabula clericorum. Interpellet contra me mille concilia, naviget contra me quo voluerit, sit certe ubi potuerit : adjuvabit me Deus, ut ubi ego episcopus sum, ille clericus esse non possit. Audistis, audierunt. Sed spero in Deum nostrum et misericordiam ejus, quia sicut dispositionem meam istam hilariter acceperunt, sic eam pure fideliterque servabunt.

15. *Presbyter Barnabas.* Dixi aliquid suum non habere presbyteros cohabitatores meos, inter quos est et presbyter Barnabas. Sed de illo audivi quædam fuisse jactata, ante omnia quod emit villam a dilecto et honorabili filio meo Eleusino. Hoc falsum est :

[1] sic Mss. At editi, *non vobis credentibus presbyteris suis.*

[2] Codices manuscripti, *Nemo det byrrhum, lineam tunicam, nisi in commune*; omisso, *vel*, et, *seu aliquid*. *Pyrrhum* hic legi volebat Erasmus, pileum rubrum episcopo usitatum interpretatus in censura ad Reg. Aug., tom. 1. Sed verius omnino libri editi et manuscripti habent, *byrrhum*. Quod indumentum nonnullis clericale est aut episcopale, aliis vero communius quoddam usuque etiam apud profanos vulgare. Augustinus supra, in sermone 161, cap. 10, n. 10, de femina ad amasium suum : « Illa dixerit, Nolo habeas « talem byrrhum, non habet. » Messianus in Cæsarii Vita, n. 9, ipseque Cæsarius in suo Testamento amicularis byrrhi sui meminit. Byrrhus albus dictus etiam est, quo induebantur recens baptizati, apud Gregorium papam, lib. 7, ind. 2, epist. 5.

[1] Editi, *cæcos vel claudos*. Vox, *cæcos*, abest a manuscriptis.

monasterio donavit ille, non vendidit. Ego sum testis. Quid amplius quæratis, ignoro. Ego sum testis: donavit ille, non vendidit. Sed dum non creditur donare potuisse, creditus est vendidisse. Beatus homo, qui tam bonum opus fecit, ut non crederetur. Tamen vel modo credite, et detractores audire libenter desinite. Jam dixi, ego sum testis. Dictum est de illo (a) quod anno præpositurae suæ per industriam debita fecerit, ut dum volo ego reddi debita, darem illi licentiam [1] poscendi fundum Victorianensem: tanquam dixisset mihi, Ut reddam debita mea, da mihi in decem annos fundum Victorianensem. Et hoc falsum est. Sed fuit unde rumor nasceretur, fecit debita reddenda. A nobis reddita sunt partim, unde potuerunt. Remansit aliquid quod non debebatur [2], etiam monasterio illi quod per ipsum Deus instituit. Cum ergo remansisset, cœpimus quærere unde debitum redderemus. Ad conductionem ipsius fundi nullus accessit, nisi quadraginta solidorum offerens pensionem. Sed vidimus fundum amplius posse dare, ut celerius redderetur debitum; et commisi fidei ejus, ut de ipsa conductione lucra non requirerent fratres; sed quidquid daret fundus, de ipsis fructibus imputarent ad debitum. Fide agitur. Paratus est presbyter ut alium constituam, qui de fructibus fratribus reddat [3]. Ex numero vestro sit aliquis, cui hæc committam; ex numero ipsorum qui ad nos talia pertulerunt. Sunt enim in vobis homines religiosi, qui eum rumorem falso reprehensum esse doluerunt, et tamen crediderunt factum. Ex ipsis ergo aliquis veniat ad nos, suscipiat possessionem, omnes fructus pretiis suis fideliter vendat, ut reddi possit facilius quod debetur, et hodie recedit inde cura presbyteri. Locus etiam ipse, ubi monasterium constitutum est a memorato honorabili filio meo Eleusino, ipsi presbytero Barnabæ donatus est antequam ordinaretur presbyter; in ipso loco monasterium instituit. Sed tamen quia nomine ipsius donatus erat locus, mutavit instrumenta, ut nomine monasterii possideatur. De fundo Victorianensi, ego rogo, ego hortor, ego peto, ut si quis religiosus est, fide agat, et exhibeat Ecclesiæ istam operam, ut cito debitum reddam. Quod si nemo de laicis fuerit inventus, ego præpono [4] alium, iste illuc non accedet. Quid vultis amplius? Nemo laceret servos Dei: quia non expedit lacerantibus. Servis Dei quidem merces falsis detractionibus crescit: sed crescit etiam pœna detrahentibus. Non sine causa dictum est, *Gaudete et exsultate, quando detrahunt de vobis, dicentes falsa: quia merces vestra magna est in cœlis* (*Matth.* v, 11, 12). Nolumus cum detrimento vestro magnam habere mercedem. Minus ibi habeamus, et tamen vobiscum ibi regnemus.

[1] Mss. carent voce, *licentiam*. Hac forte omissa, loco, *poscendi*, legendum erat, *poscenti*, vel, *pro annis decem*.
[2] In Colbertino codice scriptum a prima manu fuerat, *dabatur*.
[3] Editi, *debitum reddat*. At Mss. non habent, *debitum*.
[4] Editi, *propono*. Melius Mss., *præpono*.
(a) Forte, *dictum est et de illo*, scilicet Barnaba presbytero.

SERMO CCCLVII * (a).

De laude pacis.

Apud Carthaginem habitus, instante collatione cum Donatistis, anno 411, circiter 15 diem maii.

1. *Pacis laus.* Tempus est exhortari Charitatem vestram, pro viribus quas Dominus donat, ad pacem amandam, et pro pace Dominum deprecandum. Sit ergo pax dilecta nostra et amica, cum qua sit castum cubile cor nostrum; cum qua sit fida requies et non amarum consortium, cum qua sit dulcis complexus et inseparabilis amicitia. Pacem laudare difficilius est, quam habere. Si enim eam laudare volumus, vires optamus, sensus quærimus, verba libramus: si autem habere volumus, sine aliquo labore habemus et possidemus. Laudandi sunt qui amant pacem: qui autem oderunt, melius interim docendo ac tacendo pacandi, quam vituperando provocandi. Verus pacis amator inimicorum ejus amator est. Quemadmodum enim, si lucem istam amares, cæcis non irascereris, sed eos doleres; quale enim bonum tu caperes, nosses, et ideo quanto bono illi fraudarentur conspiciens, misericordia tibi digni viderentur; et si opes haberes, si artem, si medicamentum, potius ad eos sanandos curreres, quam damnandos: ita si pacis amator es, quisquis es, miserere eum qui non amat quod amas, qui non habet quod habes. Talis quippe est res quam diligis, ut non invideas compossessori tuo. Habet tecum pacem, et tibi non angustat possessionem. Quidquid terrenum amas, difficile est ut habenti non invideas. Deinde si forte ascendit in animum tuum, terram, quam possides, communicare cum amico, ut laudetur benevolentia tua, ut etiam in istis temporalibus rebus charitas prædicetur: si ergo velis possessionem tuam terrenam, velut prædium, velut domum, vel quodlibet hujusmodi, communicare cum amico; communicas cum uno, et admittis eum ad societatem, et gaudes cum illo. Cogitas admittere tertium fortassis, et quartum: jam attendis quantos capiat, quantos ferat, vel domus ad inhabitandum, vel ager ad pascendum; et dicis, Jam quintum non capit, sextus habitare non potest nobiscum, septimum quando pascit tantilla possessio? Excludit ergo cæteros, non tu, sed angustia. Ama pacem, habe pacem, posside pacem, cape ad te quantos potes ad possidendam pacem: tanto latior erit, quanto a pluribus possidebitur. Domus terrena cohabitatores multos non capit: possessio pacis cum multis habitatoribus crescit.

2. *Pacem hoc est habere, quod amare.* Quam bonum est amare! Hoc enim est habere. Quis autem nolit crescere quod amat? Si paucos tecum vis esse in pace, parva tibi erit pax. Si vis crecere istam possessionem, adde possessorem. Nam illud quod dixi, fratres, Bonum est amare pacem, et ipsum amare est habere, quanti constat? qua voce laudetur, quo corde cogitetur: Hoc est habere, quod amare? Considera cætera, quorum homines cupiditate conflagrant. Vide

* Emendatus ad cl. v. et ad Sirm.
(a) Alias inter Sirmondianos 35.

alium amare fundos, argentum, aurum, filios numerosos, pretiosas et ornatas domos, amœnissima et pretiosissima prædia. Amat hoc? Amat. Numquid jam, qui amat, habet? Potest fieri ut horum omnium amator inanis sit. Quando non habet amat, cupiditate ardet ut habeat: cum autem habere cœperit, timore cruciatur ne perdat. Amat honorem, amat potestatem. Quanti homines potestatibus accipiendis privati suspirant? et plerumque ante illos occupat ultimus dies, quam perveniant ad id quod amant. Quanti ergo constat, quod cum amaveris, habebis? Non pretio quæris quod amas; non ambulas ad patronum, per quem pervenias. Ecce ubi stas, ama pacem, et tecum est quod amas. Res ista cordis est: nec sic cum amicis communicas pacem, quomodo panem. Panem quippe si communicare velis, quanto plures sunt quibus frangitur, tanto minus fit unde datur. Pax autem illi pani similis est, qui in manibus discipulorum Domini frangendo et dando crescebat.

3. *Schismatici ad pacem pacifice revocandi. Donatistarum animus ab unitate alienus.* Habete igitur pacem, fratres. Si vultis ad illam trahere cæteros, primi illam habete, primi illam tenete. In vobis ferveat quod habetis, ut alios accendat. Odit pacem hæreticus, et lucem lippus. Numquid ideo mala lux, quia lippus non potest eam tolerare? Odit lucem lippus: sed tamen propter lucem creatus est oculus. Datur itaque opera ab eis qui amant pacem, et volunt secum possideri quod amant, ut possessore addito crescat possessio. Dent ergo operam curari oculos lipporum, qualibet ope, quolibet conatu. Nolens curatur, non vult dum curatur: sed dum lucem viderit, delectabitur. Puta quia succenset; noli instando defatigari. Amator pacis, attende, et delectare tu prior pulchritudine dilectæ tuæ, et inardesce ad trahendum alterum. Videat quod vides, amet quod amas, teneat quod tenes. Alloquitur te dilecta tua, quam diligis: loquitur tibi, Ama me, et continuo habes me. Adduc tecum quos potes ad amandum me; casta ero, et integra permanebo. Adduc quos potes, inveniant, teneant, perfruantur. Si lucem istam non corrumpant multi videntes; me corrumpunt multi amantes? Sed nolunt venire, quia non habent unde me possint videre. Nolunt venire, quia splendor pacis reverberat lippitudinem dissensionis. Vide miserandam vocem lipporum. Nuntiatur illis, Visum est ut pacem habeant Christiani. Tali nuntio illi accepto, aiunt inter se, Væ nobis. Quare? Unitas venit. Quid est? quæ vox, Væ nobis, unitas venit? Quanto justius diceretis, Væ nobis, dissensio venit? Absit hoc, ut veniat dissensio: hæc tenebræ sunt videntium. Nam venit unitas, gaudendum est, fratres. Quid expavisti? Unitas venit, dictum est. Num dictum est, Fera venit, ignis venit? Unitas venit, lux venit. Si velit veridice respondere, dicet vobis: Non expavi, quia fera venit: non enim timidus sum: sed expavi, quia lux venit; lippus enim sum. Danda igitur opera curandi. Communicandum est cum illis, quod communicatione non fit angustum, pro viribus, quantum valemus, quantum donat Deus.

4. *Mansuetudo hæreticis exhibenda litigantibus et conviciantibus. Non jurgiis, sed magis apud Deum precibus agendum est contra hæreticos.* Proinde, charissimi, exhortor Charitatem vestram, ut exhibeatis illis christianam et catholicam mansuetudinem. Nunc curandis instatur. In fervore sunt oculi sanctorum[1], caute curandi, leniterque tractandi sunt. Nemo suscipiat cum aliquo litem, nemo velit nunc vel ipsam suam fidem altercando defendere, ne de lite scintilla nascatur, ne quærentibus occasionem occasio præbeatur. Prorsus convicium audis, tolera, dissimula, præteri. Memento curandum. Videte quam blandi sunt medici eis quos etiam mordaciter curant. Audiunt convicium, præbent medicamentum, nec reddunt convicium convicio. Verbum sit verbo: ut unus sit curandus, alter curat: non duo litigantes. Fertote, obsecro, fratres mei. Sed non fero, inquit, quia blasphemat Ecclesiam. Hoc te rogat Ecclesia, ut feras, quia blasphematur Ecclesia. Detrahit, inquit, episcopo meo; crimen dicit in episcopum meum, et taceo? Crimen dicat, et tace; non agnoscendo, sed ferendo. Hoc præstas episcopo tuo, si pro illo tempore non miscearis. Intellige tempus, habeto consilium. Deum tuum quanti blasphemant? Tu audis, et ille non audit? tu nosti, et ille non novit? Et tamen *facit oriri solem super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Matth.* v, 45). Ostendit patientiam, differt potentiam. Sic et tu agnosce tempus, noli provocare tumentes oculos ad turbandos se ipsos. Amator pacis es? Sit tibi in corde bene cum dilecta tua. Et quid agam? Habes quod agas. Tolle jurgia, convertere ad preces. Noli conviciis repellere conviciantem, sed ora pro eo. Loqui vis illi contra illum: loquere Deo pro illo. Non tibi dico quod taceas: sed elige magis ubi loquaris, apud quem tacitus loqueris, labiis clausis, corde clamante. Ubi non te videt, ibi esto bonus pro illo. Illi autem pacem non amanti, et litigare volenti, responde pacificus: Quidquid vis dicas, quantumlibet oderis, ut placuerit detesteris, frater meus es. Quid agis, ut non sis frater meus? Prorsus bonus, malus, volens, nolens, frater meus es. Et ille: Unde sum frater tuus, hostis, inimice (*a*)? Sic quomodo ista dicis, frater meus es. Mirum videtur: odit, detestatur, et frater est? Illi enim vis credam nescienti quid loquatur? cujus opto sanitatem, ut lucem videat, et fratrem agnoscat. Illi ergo vis credam, quia non sum frater ipsius, quia detestatur, quia odit, et non potius ipsi luci? Audiamus quid dicat ipsa lux. Prophetam lege: *Audite, qui pavetis, verbum Domini.* Spiritus sanctus loquitur per Isaiam prophetam: *Audite, qui pavetis, verbum Domini. Dicite, Fratres*

[1] Forte, *sauciorum*.

(*a*) Nolebant videlicet se fratres dici Donatistæ, et tamen fratres a nostris dicebantur. Optatus, lib. 1 adversus Parmenianum, » Nolunt, » inquit, « se dici fratres « nostros. Sunt sine dubio fratres, quamvis non boni; » et lib. 4, « Non enim potestis non esse fratres, quos iis- « dem sacramentorum visceribus una mater Ecclesia genuit, « quos eodem modo adoptivos filios Deus pater excepit. » Quo in genere plura etiam Augustinus, cum agit contra Donatistas. SIRM.

nostri estis, eis qui vos oderunt, et qui vos detestantur. Quid est? Radiavit lux, ostendit fraternitatem : et adhuc dicit lippus, Claude fenestram. Præbe oculos tuos luci : agnosce fratrem in tenebris non constitutum, in tenebris constitutus : et dic, dic securus, verba Dei dicis et non mea. *Dicite,* dicit Deus, *Fratres nostri estis :* quibus? *eis qui vos oderunt.* Nam quid mirum si dicitis eis qui vos diligunt? *His qui vos oderunt, et qui vos detestantur.* Utquid hoc? Audi, et causæ aspice fructum. Velut interrogaveris Dominum Deum tuum, et dixeris, Domine, quomodo dicam, Frater meus es, qui odit, qui detestatur? Dic quare. *Ut nomen Domini honorificetur. Appareat vel in jucunditate : ipsi autem erubescant* (*Isai.* LXVI, 5, *sec.* LXX). Vide, obsecro, fructum patientiæ, tantæ mansuetudinis. *Dicite, Fratres nostri estis.* Quare? *Ut nomen Domini honorificetur.* Quare autem non te agnoscit fratrem? Quia nomen hominis homines honorificavit. Ergo dic, Frater meus : oderis licet, detesteris licet, frater meus es. Agnosce in te signum patris mei. Sermo patris nostri. Male frater, litigiose frater, frater meus es tu. Dicis etenim tu, quomodo et ego, *Pater noster qui es in cœlis* (*Matth.* VI, 9). Unum dicimus : quare in uno non sumus? Rogo te, frater, agnosce quod mecum dicis, et damna quod contra me facis. Adverte verba exeuntia de ore tuo. Audi, non me, sed te. Vide cui dicimus, *Pater noster qui es in cœlis.* Non amicus, non vicinus; sed ipse cui dicimus, concordare nos jubet. Simul habemus apud Patrem unam vocem : quare non simul habemus unam pacem?

5. *Pia opera pro Ecclesiæ obtinenda pace. Jejunium solemne post Pentecosten. Hospitalitas in eos qui Carthaginem veniunt collationis causa.* Talia dicite ardenter, dicite leniter. Dicite ardentes fervore charitatis, non tumore dissensionis, et deprecamini nobiscum Dominum solemnibus jejuniis. Quæ jam reddimus Deo, reddamus et pro causa. Jam enim jejunamus post Pentecosten solemniter : et utique jejunaremus, etiamsi ista causa non esset. Quid ergo debemus fratribus nostris, quos in nomine Domini Dei nostri, medici nostri, curandos sanandosque suscipimus, illi offerentes ut sanentur, non nobis manus medici præsumentes? Sed quid facimus? Deprecemur ipsum medicum, jejunantes humili corde, pia confessione, timore fraterno. Exhibeamus Domino pietatem, fratribus charitatem. Crescant enim eleemosynæ nostræ, quibus exaudiantur facilius orationes nostræ [1]. Hospitalitatem sectamini. Tempus est : servi Dei veniunt. Tempus est, occasio est, quare perit? Attende quid habes in cœnaculo domus tuæ [2]. Attende et sursum quid reponas, quid tibi serves, de quo thesauro solo securus es. Pone sursum, commenda non servo tuo, sed Domino tuo. Numquid illic times ne fur obrepat, ne effractor invadat, ne hostis turbulentus eripiat? Fac ut habeas quod tibi reddatur. Nec hoc tibi redditur [1], quod posueris. Feneratorem te vult Dominus, sed suum, non proximi tui.

[1] In uno Ms., *Crebrescant etiam eleemosynæ vestræ, quibus exaudiuntur facilius orationes vestræ.*
[2] In eodem Ms., *Attende quid habes in sacculo domus tuæ.*

SERMO CCCLVIII [*] (*a*).

De pace et charitate.

Carthagine habitus, ante collationem cum Donatistis, n.

1. *Pacis conciliandæ cura catholicis episcopis. Vinci nolens a veritate, vincitur ab errore.* Curam nostram pro vobis, et pro inimicis nostris et vestris, et pro salute omnium, pro quiete, pro pace communi, pro unitate quam Dominus jussit, Dominus diligit, adjuvent preces Sanctitatis vestræ, ut de illa identidem et ad vos loquamur, et vobiscum gaudeamus. Etenim de pace et charitate loqui, si semper amamus, semper debemus. Multo magis ergo isto tempore, quando pax sic amatur, ut in periculo ejus amandæ et tenendæ constituti illi, quibus malum pro malo non reddimus, et cum quibus, sicut scriptum est, odio habentibus pacem sumus pacifici, et quia pacem loquimur eis, debellare nos volunt gratis (*Psal.* CXIX, 7). Illi ergo qui tales sunt, periclitantur inter amorem pacis et confusionem pudoris : nec id agunt, cum vinci nolunt, ut invicti sint. Qui enim vinci a veritate nolunt, ab errore vincuntur. O si eos charitas potius quam animositas superaret! Inde victores fierent, unde victi essent. Nos autem Ecclesiam catholicam, ad cujus pacem et concordiam et reconciliationem invitamus inimicos ejus, non humanis opinionibus, sed divinis testimoniis, amamus, tenemus et defendimus. Quid cum illo agam, qui pro parte clamat, et contra totum litigat? Nonne bonum illi est vinci, qui si victus fuerit, totum tenebit; si vicerit, in parte remanebit? Imo si vincere sibi videbitur. Nam non vincit nisi veritas : victoria veritatis est charitas.

2. *Testimonia pro Ecclesiæ catholicæ unitate. Contentio catholicorum quomodo dilectionis est, non litis.* Quid ergo vobis, fratres, Ecclesiam catholicam toto orbe terrarum fructificantem atque crescentem commendem multis verbis, et meis. Habemus verba Domini pro illa, et pro nobis. *Dominus*, inquit, *dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ* (*Psal.* II, 7 *et* 8). Quare ergo, fratres, de possessione litigamus, et non potius sanctas tabulas recitamus? Venisse nos opinemur ad judicem. De possessione contentio est : et hæc contentio non litis, sed dilectionis est. Denique litigator terrenæ possessionis ad hoc litigat, ut excludat adversarium : nos ut intromittamus. Litigator terrenæ possessionis, cum audierit adversarium dicentem, Possidere volo; respondet, Non permitto. Ego autem fratri dico, Possideas mecum volo : ille litigando dicit, Nolo. Non itaque timeo ne contemnat me Dominus, et corripiat,

[1] In uno Ms., *Nec hoc tibi solum redditur, quod posueris.*
[*] Emendatus ad Mss. et Edd. in sermone præcedenti modo designatos.
(*a*) Alias, inter Sirmondianos 5.

sicut illos fratres, vel illum fratrem, qui cum interpellavit in populo, et ait: *Domine, dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem.* Continuo Dominus proferens correptionem, quia oderat divisionem: *Dic, homo*, inquit, *quis me constituit judicem, aut divisorem hæreditatis inter vos? Ego autem dico vobis, cavete ab omni cupiditate* (*Luc.* XII, 13-15). Istam correptionem non timeo. Interpello enim Dominum meum, fateor, interpello. Non tamen dico, *Domine, dic fratri meo, ut dividat hæreditatem mecum:* sed dico, Domine, dic fratri meo, ut teneat mecum unitatem. Ecce possessionis hujus tabulas recito, non ad hoc ut solus possideam, sed ut fratrem meum mecum nolentem possidere convincam. Ecce tabulas, frater: *Postula a me*, inquit, *et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ.* Christo dictum est. Nobis ergo dictum est, quia Christi membra sumus. Quid curris in parte? aut quid remanes in parte? Ecce totum tene quod in tabulis. Quæris inter quem et quem possideas, quomodo solent instrumentis quæri possessores, inter quos sint affines. Qui tibi dedit omnes fines, nullos dimisit affines.

3. *Testimonium pro catholica Ecclesia. Aliud testimonium.* Audi sanctarum aliud testimonium tabularum. De Domino dicitur Christo in figura Salomonis: *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ. Coram illo procident Æthiopes, et inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis et insulæ munera offerent: reges Arabum et Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes servient illi.* (*Psal.* LXXI, 8-11). Quando dicebatur, credebatur: quando impletur, negatur. Tene ergo mecum hæreditatem a mari usque ad mare, et a flumine, scilicet Jordane, ubi cœptum est Christi magisterium, usque ad terminos orbis terræ. Quare non vis? Quare huic promissioni et hæreditati, divitiis tuis, inimicus es? Quare non vis? Propter Donatum? propter Cæcilianum? Quis fuit Donatus? quis Cæcilianus? Utique homines. Si boni, bono suo, non meo: ergo et si mali, malo suo, non meo. Tu Christum accipe, et zelantem Christo ejus Apostolum attende: *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis?* Ut autem hoc diceret, vide quid horruit: *Unusquisque vestrum dicit, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi. Divisus est Christus? Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis* (I *Cor.* I, 12 *et* 13)? Si non in nomine Pauli, multo minus in nomine Cæciliani; multo amplius, et multo minus [1] in nomine Donati. Et tamen adhuc post apostolicas voces, post Ecclesiæ declarationem et toto mundo dilatationem, dicitur mihi, Non dimitto Donatum, non dimitto nescio quem Gaium, Lucium [2], Parmenianum; mille nomina, mille scissuras. Privabis te, sequendo hominem, tanta hæreditate, de quâ modo audisti, *A mari usque ad mare, a flumine usque ad terminos orbis terræ?* Quare illam non tenes? Quia hominem amas. Quid est homo, nisi animal rationale factum de terra? Ideo ergo inimicus es, quia terram lingis. Despice hoc potius Noli lingere terram, ut spem ponas in eum qui fecit cœlum et terram. Hæc spes nostra, hæc testimonia. *Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram, a solis ortu usque ad occasum* (*Psal.* XLIX, 1). Noli remanere in terra, sed quo vocata est terra.

4. *Charitas latum mandatum, quo pax redintegratur.* Et quis potest ibi omnia de tabulis sanctis possessionis hujus testimonia recitare? Quare ergo non convertuntur ad Ecclesiam, nisi quia ipsius est vox Ecclesiæ, *Convertantur ad me qui timent te, et cognoscant testimonia tua?* Vidit hoc Ecclesia, quod dixit in Psalmo: modo audistis; recentia sunt verba in auribus et cordibus vestris. *Omnis consummationis vidi finem.* Quid est, *Omnis consummationis vidi finem?* Consummationis perfectionis, non consumptionis: vidi finem perfectionis, non abolitionis. *Omnis consummationis vidi finem.* Quis est iste finis? *Latum mandatum tuum valde* (*Psal.* CXVIII, 79, 96). *Finis* enim *præcepti est*, jam vos dicite mecum (a populo acclamatum est), *charitas de corde puro* (I *Tim.* I, 5). Omnes dixistis, quod non infructuose semper audistis. *Finis præcepti est charitas de corde puro.* Finis, quo perficimur, non quo consumimur. Iste finis latus est, quia mandatum Dei est, de quo dictum est, *Latum mandatum tuum valde. Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (*Joan.* XIII, 34). Vide latitudinem mandati hujus. Ubi latum est? numquid in carne? In corde potius. Nam si et in carne latum esset, auditores studiosi, angustias non pateremini. In corde latum est. Ubi latum est vide, si sit unde videas, et hinc audi Apostolum, quam latum est mandatum charitatis. *Charitas autem Dei diffusa est in cordibus vestris* (*Rom.* V, 5). Non dixit, Inclusa; sed, *diffusa.* Verbum enim quod est inclusa, quasi angustias sonat: quod est *diffusa*, latitudinem insinuat. *Latum* ergo *mandatum tuum valde.* Domine Deus noster, approba quia propter ipsam latitudinem fratres nostros ad possessionem pacis invitamus. Episcopi vultis esse? Nobiscum estote. Non vult populus duos episcopos. Nobiscum in hæreditate fratres estote. Non propter honores nostros impediamus pacem Christi. Quem honorem in cœlesti pace accepturi sumus, si honorem nostrum nunc in terrena lite defendamus? Tollatur paries erroris, et simul simus. Agnosce me fratrem: agnosco te fratrem: sed excepto schismate, excepto errore, excepta dissensione. Hæc corrigatur, et meus es. Annon vis esse meus? Ego, si te corrigas, volo esse tuus. Ergo sublato errore de medio, tanquam pariete maceriæ contradictionis et divisionis, esto frater meus, et ego sim frater tuus, ut ambo simus ejus qui Dominus est et meus, et tuus.

5. *Catholici quo animo veniunt ad collationem.* Hoc dicimus amore pacis, non diffidentia veritatis. Hoc

[1] Hæc verba, *in nomine Cæciliani, multo amplius et multo minus*, absunt a Mss. Colbertino et Victorino.
[2] Sirm., *Carum, Lucium.* Legendum videtur *Gaium, Lucium;* quæ pronomina sunt poni solita pro quolibet homine, ut supra in sermone 12, cap. 3, n. 3.

enim rescripsimus, hoc propositum legistis (*Epist.* 128 *et* 129); quia causam conferendam non fugimus, imo ut conferatur instamus; ut cum demonstravero possessionem, sic cum illo communicem hæreditatem. Intrepidus veniat, securus veniat, doctus [1] veniat: nolo auctoritate præjudicare. Aperiamus oculos ad illum qui errare non potest: ipse nos doceat quæ sit Ecclesia. Audistis testimonia ejus. Non eam contaminant humana delicta, quam non redemit humana justitia. Et tamen, cum alia sit causa Ecclesiæ, alia hominum, et omnino distincta sit, nec hominum causam formidamus, quos accusaverunt et convincere non potuerunt. Purgatos novimus, purgatos legimus. Qui si non essent purgati, non in causa eorum Ecclesiam constituerem, nec ædificarem super arenam, et dejicerem de petra. Quia *super hanc petram*, inquit, *ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferorum non vincent eam* (*Matth.* XVI, 18). Petra autem erat Christus. *Numquid Paulus pro vobis crucifixus est?* Hoc tenete, hoc amate, hoc fraterne et pacifice dicite.

6. *Rogat ne quisquam de plebe irruat in locum collationis.* Ad collationis locum nullus vestrum irruat, fratres mei. Prorsus, si fieri potest, etiam per illum locum transitum devitate, ne forte aliquis contentionis et litis aditus inveniatur, vel occasio aliqua præbeatur, et inveniant ipsam occasionem qui quærunt occasionem. Maxime quoniam qui parum Deum timent, aut admonitionem nostram parvi pendunt, vel quia præsentia diligunt, debent saltem terrenæ potestatis severitatem venerari [2]. Edictum viri illustris (*a*) publice propositum legistis: quod quidem non propter vos propositum est qui Deum timetis, et commonitionem episcoporum vestrorum non contemnitis; sed ne quis ista non curet, ne quis ista contemnat. Videant igitur quales sunt: ne forte illis eveniat quod ait Apostolus, *Qui enim resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Principes enim non sunt timendi bono opere, sed malo* (*Rom.* XIII, 2 *et* 3). Vitemus omnes seditiones, omnes causas seditionis. Forte dicitis: Intenti sumus quid facturi sumus. Et quid vobis injungamus? Partes forte uberes pietatis. Nos disputemus pro vobis: vos orate pro nobis. Orationes etiam vestras, sicut jam ante præmonuimus, jejuniis et eleemosynis adjuvate. Addite pennas illis, quibus volant ad Deum. Sic agentes negotium, fortasse utiliores nobis eritis, quam nos vobis. Nemo enim nostrum in hac disputatione de se præsumit [3]: in Deo est tota spes. Neque enim meliores sumus Apostolo, qui dicit, Orate pro nobis. *Orate*, inquit, *pro me, ut detur mihi sermo* (*Ephes.* VI, 19). Illum ergo pro nobis rogetis, in quo spem posuimus, ut de nostra disputatione gaudeatis. Tenete ista, fratres, obsecramus vos: per nomen ipsius Domini, per auctorem pacis, plantatorem pacis, dilectorem pacis, oramus vos [1], ut eum pacifice oretis, pacifice deprecemini; et memineritis esse filii ejus, a quo dictum est, *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (*Matth.* V, 9).

SERMO CCCLIX * (*a*).

De eo quod scriptum est in Ecclesiastico, cap. XXV, 2, Concordia fratrum, et amor proximorum, *etc. De lite et concordia cum Donatistis* (*b*).

Habitus post collationem.

1. *Tria excellentia. Concordia rara, quare.* Prima lectio divinorum eloquiorum, de libro qui appellatur Ecclesiasticus, commendavit nobis tria quædam excellentia et consideratione dignissima, concordiam fratrum, et amorem proximorum, et virum ac mulierem sibi consentientes. Bona hæc sunt plane, jucunda et laudabilia in rebus humanis; sed in divinis rebus multo potentiora. Quis est enim qui non congaudet concordibus fratribus? Et quod dolendum est, in rebus humanis tam magna res rara est: res ab omnibus laudatur, a paucissimis custoditur. Beati qui in se ipsis amplectuntur, quod etiam in aliis laudare coguntur. Nulli fratres non laudant concordantes fratres. Et unde fratres concordes esse difficile est? Quia litigant de terra, quia volunt esse terra. Audivit enim ab initio peccator homo, *Terra es, et in terram ibis* (*Gen.* III, 19). Unde discutiamus et perscrutemur vocem, quam justus debet audire a contrario. Si enim recte dictum est peccatori, *Terra es, et in terram ibis;* recte dicitur justo, Cœlum es, et in cœlum ibis. Aut non sunt justi cœli, cum de Evangelistis apertissime dictum sit, *Cœli enarrant gloriam Dei?* Et quidem quia de ipsis dictum est, consequentia satis edocent. *Et opera*, inquit, *manuum ejus annuntiat firmamentum.* Quos dixit cœlos, ipsos dixit firmamentum. *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam. Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Quæris quorum, et non invenis nisi cœlorum. Dictum ergo de Apostolis, dictum de annuntiatoribus veritatis. Unde sequitur, *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum* (*Psal.* XVIII, 2-5). Quando in eos venit Spiritus sanctus, et cœpit Deus habitare cœlum quod fecit de terra, locuti sunt, implente et donante Spiritu sancto,

[1] Ms. v., *indoctus veniat.*

[2] Ms. cl., *terrenæ potestatis timere severitatem. Edictum*, etc.

[3] Ita ex eodem Ms. cl. [*pro se præsumit.*]

(*a*) Id est, Marcellini tribuni et notarii, qui judex Honorii Augusti nomine præfuit collationi. Ejus edicto, quod in Gestis primæ cognitionis continetur, de admonenda per episcopos plebe inter cætera cavebatur, ut « nullus vel « laicus vel episcopus, ultra numerum præstitutum in illum « tranquillissimum concilii locum contra prohibitum molire« tur accedere, » etc. SIRM.

[1] Ita legendum cum uno Ms. cl. [*per amorem pacis, per plantatorem pacis, oramus vos.*]

* Emendatus ad cl. v. et ad Sirm.

(*a*) Alias, de Diversis 91, et ex Sirmondianis 57.

(*b*) Citat Florus ad 1 Thess. III. Nicolaus Faber in præfatione ad Hilarii fragmenta, pag. 49, opinatur Carthagine habitum in dedicationem basilicæ Florentiæ, ex Aurelio episcopo, qui et Florens diceretur, cognominatæ. Vide notam (*b*) infra, pag. 1597.

linguis omnium gentium. Inde dictum, *Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Et quia inde missi sunt ad prædicationem Evangelii per omnes gentes, *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Quorum? Cœlorum, quibus recte dicitur, Cœlum es, et in cœlum ibis : sicut recte peccatori, *Terra es, et in terram ibis.*

2. *Terrenæ possessionis amor causa discordiæ.* Fratres ergo si volunt esse concordes, non ament terram. Sed si volunt non amare terram, non sint terra. Quærant possessionem quæ dividi non potest, et semper concordes erunt. Unde inter fratres discordia? unde perturbatio pietatis? unde unus uterus, et non unus animus, nisi dum curvatur anima eorum, et partem suam quisque respicit, et parti suæ opimandæ et exaggerandæ operam impendit, et in possessione sua vult habere unitatem, qui cum fratre suo possidet divisionem? Bona est ista possessio, cujus est? Nostra est. Magna possessio! Sic dici solet. Tota tua est, frater? Non; habeo hic consortem : sed si vult Deus, vendet mihi partem suam. Adulator respondet, Faciat Deus. Quid faciat Deus? Ut opprimatur vicinus, et partem suam vendat vicino. Faciat Deus : bene cogitas, compleat tibi Deus. *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ; et qui iniqua gerit, benedicitur* (*Psal.* x, 3). Quid tam iniquum, quam velle ditescere alterius paupertate? Et tamen abundat hoc : *qui iniqua gerit, benedicitur;* et forte prævaluit, et forte pressit et oppressit, torsit et extorsit, non quemcumque consortem, sed forsitan fratrem. Melius est ut ego emam, quam extraneus. Et ille facile oppressus, si est justus, habet consolationem. Audiat Scripturam, quam modo audivit. Ille laborat inopia, frater ejus plenus est copia. Sed plenus est terra, et inanis justitiæ. Adverte terra, quid audiat ille pauper. *Noli timere, cum dives factus fuerit homo, neque cum multiplicata fuerit gloria domus ejus : quoniam cum morietur, non accipiet ea* (*Psal.* XLVIII, 17, 18). Tene tu pauper quod non dimittas moriens, et quod acquiras in æternum vivens. Tene justitiam, non te pœniteat. Contristaris quia in terra pauper es tu? Pauper hic fuit qui creavit terram. Consolatur te Dominus Deus tuus, consolatur te Creator tuus, consolatur te Redemptor tuus. Consolatur te non avarus frater tuus. Dignatus est enim esse frater noster ille Dominus noster. Solus frater sine dubitatione fidissimus, cum quo concordia possidenda est. Dixi eum non avarum, et forte invenio avarum. Avarus est : sed nos vult habere, nos vult acquirere. Pro nobis tantum pretium dedit se ipsum : nihil ad hoc pretium addi potest. Dedit pretium se ipsum, et factus est Redemptor noster. Non enim sic se dedit pretium, ut nos inimicus dimitteret, et ipsum possideret. Dedit se morti, occidens mortem. Morte quippe sua mortem occidit, non morte occisus est; et morte occisa, liberavit nos a morte. Vivebat enim morientibus nobis mors, morietur viventibus nobis, quando ei dicetur, *Ubi est mors, contentio tua* (I *Cor.* XV, 55)?

3. *Dominus interpellatus ut fratri jubeat hæreditatem partiri, cur facere renuit. Præceptum ut demus omni petenti, quomodo implendum.* Talis ergo frater interpellatus est a quodam fratre contra fratrem, inter quos non erat concordia propter terram, et ait illi : *Domine, dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem.* Totam tulit, mihi partem meam non vult dare, contemnit me, audiat vel te. Quid pertinebat ad Dominum? Sicut cogitamus nos humiles humilia, reptantes in terra, constituti in hac vita, et neminem volentes contristari, et plerumque inde gravius contristantes, quid diceremus? Veni, frater, redde fratri tuo partem suam. Non hoc dixit Dominus. Et quid illo justius? Quis talem judicem inveniat, quem interpellet contra avaritiam fratris sui? Nonne gaudebat ille homo tandem se invenisse magnum solatium? Magnum quoque adjutorium sine dubitatione sperabat, dicens tanto judici, *Domine, dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem.* At ille quid dixit? *O homo, quis me constituit divisorem hæreditatis inter vos?* Repulit Dominus, non dedit quod petebatur, non concessit gratuitum beneficium. Quid magnum erat? Quid inde perdebat? quid in eo beneficio saltem laborabat? Non dedit. Ubi est, *Omni petenti te, da* (*Luc.* VI, 30)? Non hoc egit ille, qui nobis vivendi præbuit exemplum. Quomodo nos id facturi sumus? Aut quomodo dabimus quod impendimus, si non damus beneficium ubi nihil impendimus, ubi nihil erogamus, ubi nihil amittimus? Non dedit Dominus hoc, nec tamen nihil dedit. Minus negavit, sed quod plus est donavit. Dixit manifeste, dixit, *Omni petenti te, da.* Quid, si aliquis petat a te, non dico quod inutile est dare, sed quod turpe est dare? Quid, si petat mulier aliqua, quod petiit mulier a Joseph? Quid, si petat vir aliquis, quod falsi seniores a Susanna petierunt? Etiam hic sequenda est illa tanquam generalis sententia, *Omni petenti te, da?* Absit. Faciemus ergo hic contra præceptum Domini? Imo faciamus secundum præceptum Domini, et mala petentibus non demus, nec contra istam sententiam faciemus. Dictum est enim, *Omni petenti te, da.* Non est dictum, Omnia petenti te da. *Omni petenti te, da :* prorsus da; etsi non quod petit, tu tamen aliquid da : malum petit, tu bona da. Fecit hoc Joseph. Non dedit quod petebat mulier impudica; et dedit tamen quod audire deberet, ne impudica esset exemplo suo : et ipse non incidit in foveam libidinis, et dedit consilium castitatis. Hoc enim respondit : *Absit a me, ne hoc faciam domino meo, ne polluam torum ejus qui credidit mihi omnia in domo sua* (*Gen.* XXXIX). Si servus ære emptus hanc fidem servavit domino, qualem debet conjux servare marito? Hoc erat admonere. Ego servus hoc non faciam domino meo : tu conjux debes hoc facere marito tuo? Dedit et Susanna, nec dimisit eos inanes, si impleri vellent consilio pudicitiæ. Non solum enim non consensit; sed et non tacuit quare non consensit. *Si consentio,* inquit, *vobis, pereo Deo; si non consentio, non effugio manus vestras : melius autem est in manus vestras incidere, quam Deo perire* (*Dan.* XIII). Quid est autem, *Melius est in manus ve-*

stras incidere, quam Deo perire? Vos Deo peristis, qui talia quæritis. Ergo hanc regulam tenete. Date quando petimini, etsi non hoc quod petimini. Hoc fecit Dominus. Petebat ille, quid? Divisionem hæreditatis. Dedit Dominus, quid? Peremptionem cupiditatis. Quid petebat? quid accepit? *Dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem. Dic, homo, quis me constituit divisorem hæreditatis inter vos? Ego autem dico vobis,* quid? *Cavete ab omni cupiditate* [1]. Et dico quare. Forte enim dimidium hæreditatis ad hoc petis, ut ditescas. Audi : *Hominis cujusdam divitis successit regio;* successus magnos habuit, id est, multis fructibus fecundata est [2]. *Et cogitavit apud se dicens : Quid faciam, quo congregem fructus meos?* Et diligenter cogitans, *Inveni*, inquit, *quid faciam. Destruam veteres apothecas, faciam novas, implebo eas.* Majores enim faciam, quam erant veteres. *Et dicam animæ meæ : Habes multa bona; satiare, jucundare.* Ait illi Deus : *Stulte*, qui valde tibi videris [3] esse cordatus : nosti enim destruere vetera, et ædificare nova, et tu in vetustate ruinæ remansisti, qui vetera in te ipso destruere debuisti, ut jam terrena non saperes : *Stulte*, quid dixisti? cui dixisti? Animæ tuæ dixisti, *Jucundare, habes multa bona. Hac nocte repetetur anima tua*, cui talia promisisti. *Quæ promisisti, cujus erunt* (*Luc.* XII, 13-20)? *Noli* ergo *timere, cum dives factus fuerit homo; quia non, cum morietur, accipiet ea.*

4. *Concordia fratrum in cœlesti hæreditate. Litigare quis censendus.* Ecce quale consilium Dominus fratribus dedit dissidentibus, quo concordes essent, ut carerent cupiditate, et continuo implerentur veritate. Inveniamus ergo talem hæreditatem. Quamdiu loquimur de concordia terrenorum fratrum, quæ rara est, quæ suspecta est, quæ difficilis est? Loquamur de illa fratrum concordia, quæ vera esse debet, et potest. Fratres sint Christiani omnes, fratres sint fideles omnes, fratres sint nati ex Deo et ex visceribus matris Ecclesiæ per Spiritum sanctum : fratres sint, habeant et ipsi hæreditatem dandam [4], et non dividendam (*a*). Hæreditas eorum Deus ipse est. Cujus sunt ipsi hæreditas, ipse est vicissim eorum hæreditas. Quomodo sunt ipsi ejus hæreditas? *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam* (*Psal.* II, 8). Quomodo est ille ipsorum hæreditas? *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei* (*Psal.* XV, 5). In hac hæreditate concordia custoditur : pro hac hæreditate non litigatur. Alia hæreditas litigando acquiritur : ista litigando amittitur. Nolentes homines hanc hæreditatem perdere, vitant litigare. Et quando forte videntur litigare, non litigant. Sed forte videntur litigare, aut putantur litigare, cum volunt fratribus consulere. Videte quam consors sit eorum litigatio, quam pacifica, quam benigna, quam justa, quam fidelis. Nam nos litigare videmur cum Donatistis : sed non litigamus. Ille enim litigat, qui adversario suo male vult; litigat ille qui adversarium suum vult detrimentum pati, se augmentum; illi aliquid decedere, sibi accedere. Non sic sumus nos. Scitis et vos, scitis qui extra unitatem litigatis; scitis et vos, qui ex divisione acquisiti estis : scitis quia ista lis non est talis lis, quia non est malevola, quia non tendit in detrimentum adversarii, sed magis in lucrum. Volebamus enim eos, cum quibus litigare videbamur, vel adhuc videmur, acquirere nobiscum; non perdere, ut nos acquiramur. Denique alia vox nostra est, quam fuit fratris illius, qui interpellavit Christum in terra ambulantem. Nam et nos interpellamus eum in hac causa in cœlo sedentem : et non dicimus, *Domine, dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem;* sed, Dic fratri meo, ut teneat mecum hæreditatem.

5. *Catholicorum propositum et voluntas pro Ecclesiæ pace.* Quoniam hoc volumus et publica Gesta testantur : quoniam hoc voluerimus, indices sunt non tantum sermones, sed litteræ nostræ datæ ad illos. Episcopatum amatis? Nobiscum habete. In vobis nihil odimus, nihil detestamur, nihil exsecramur, nihil anathemamus, nisi humanum errorem. Humanum, diximus, detestamur errorem, non divinam veritatem : sed quod Dei habetis, agnoscimus; quod vestrum improbum habetis, corrigimus. Signum Domini mei, signum Imperatoris mei, characterem Regis mei in desertore agnosco; quæro, invenio, admoveo, accedo, apprehendo, duco, corrigo desertorem, non violo characterem. Si quis advertat, si quis attendat, hoc non est litigare, sed amare. Diximus posse in una Ecclesia, pacis causa, esse fratres concordes : speciosa enim res est concordia fratrum (*a*). Non posse enim duos esse episcopos. Diximus, ut ambo sedeant [1] in una simplici basilica; ille in cathedra, ille ut peregrinus; ille in cathedra christiana, ille in hæretica quasi collega juxta sedeat : rursus ille in congregatione sua præsideat [2], vicissim ille in sua. Pœnitentiam prædicatam esse in remissionem peccatorum per omnes gentes ab Apostolis incipientibus ab Jerusalem, diximus. Quid respondebis huic Ecclesiæ, quæ est per omnes gentes ab Apostolis incipientibus ab Jerusalem ædificata? Diximus : Ponamus omnino malam habuerit causam Cæcilianus [3]. Unus homo malam causam habens, duo homines, quinque, decem, præjudicabunt tot millibus fidelium toto orbe terrarum multiplici fecunditate diffusorum? Diximus ista. Credidit Abraham, et promissæ sunt ei omnes gentes : peccavit Cæcilianus, et perierunt omnes gentes, ut plus valeat quod iniquitas commisit, quam quod veritas promisit? Dicta sunt hæc : leguntur. Omnino contra

[1] Hic addit codex cl., *Numquid petitorem inanem dimisit, et non potius veritate implevit, si ille impleri vellet ab eo qui ait, Cavete ab omni cupiditate?*

[2] Ita legendum ex eodem codice cl. [*successus magnos habuit, et multis fructibus fecundata est.*]

[3] Ita legendum ex eodem codice cl. et Lov. Sirm., *quia valde videris.* [*qui valde videris.*]

[4] Aliquot libri, *tenendam.*

(*a*) Hic olim desinebat sermo de Diversis 91.

[1] Codex cl., *ut alterni sedeant.*

[2] Idem codex cl., *rursus ille in congregatione fraterna præsideat.*

[3] Idem codex cl., *Ponamus omnino quod malam habuerit causam Cæcilianus.*

(*a*) Vide epist. 128 inter Augustinianas, et coll. d. 3, cap. 250.

exempla divina, contra testimonia, quæ asserunt Ecclesiam toto orbe terrarum diffundi, cujus Ecclesiæ in nomine Domini tenemus unitatem, nihil illi respondere potuerunt.

6. *De Cæciliano, salva Ecclesiæ causa, judicium haberi voluerunt. Cæcilianus inventus innocens.* Salva ergo causa Ecclesiæ, confirmata, et incommutabiliter fixa ac stabilita, tanquam supra fundamentum petræ, quam portæ inferorum non vincant : hac ergo salva, venimus et ad causam Cæciliani, jam securi quidquid ille inveniretur admisisse. Forte enim, si ut homo inveniretur in aliqua culpa, nos litigaturi eramus, ut propter culpam unius hominis damnandi aut rebaptizandi judicaremur? Et diximus, Salva causa Ecclesiæ, cui nihil præjudicat peccatum Cæciliani; nec justitia Cæciliani coronat Ecclesiam ; nec culpa Cæciliani damnat Ecclesiam; videamus et ipsius causam qualis sit. Suscepimus eam discutiendam, sed tanquam fratris, non tanquam patris, aut matris. Pater nobis Deus est, mater nobis Ecclesia est : Cæcilianus frater fuit, aut frater est; si bonus, bonus frater; si malus, malus frater, tamen frater. Si invenerimus eum innocentem, jam vos ubi eritis, qui et in ipsa humana calumnia defecistis? Si autem inventus fuerit nocens, si inventus fuerit reus, nec sic victi sumus, quia unitatem Ecclesiæ, quæ invicta est, obtinemus. Inventus sit prorsus reus, hominem anathemo, Christi Ecclesiam non desero. Hoc fecimus, diximus : deinceps eum ad altare inter episcopos, quos fideles et innocentes credimus, non recitabimus. Hoc solum fecimus (*a*). Numquid propter Cæcilianum rebaptizaturi estis orbem terrarum? Hac securitate constituta et firmata, cœpit discuti causa Cæciliani. Inventus est innocens, inventus est a calumniantibus appetitus. Semel absens damnatus, præsens ter absolutus (*b*) : damnatus a factione, absolutus ab ecclesiastica veritate. Lecta sunt hæc, probata sunt hæc. Quæsitum utrum haberent quod contra dicerent. Consumptis omnibus tergiversationibus calumniarum suarum, aut ubi nihil contra evidentissima proferre documenta, nec contra ipsius innocentiam Cæciliani potuerunt, prolata sententia est adversus eos. Et tamen ipsi dicunt, Vicimus. Vincant, sed se, ut possideat eos Christus; vincat eos qui redemit eos.

7. *Multi ex Donatistarum schismate conversi ad Ecclesiam.* Et tamen de multis gaudemus. Multi eorum fructuose victi sunt, quia nec victi sunt. Error humanus victus est, homo salvatus est. Nam medicus non[1] contendit cum ægroto; et si ægrotus facit cum medico, vincitur febris, et sanatur ægrotus. Nam hoc intendit medicus, vincere : hoc intendit et febris, vincere. Positus est quasi in medio ægrotus. Si vicerit medicus, salvus est ægrotus : si vicerit febris, morietur ægrotus. In contentione ergo nostra contendebat medicus pro salute, pro febre contendebat ægrotus. Qui animadverterunt medici consilium, vicerunt, febrem superaverunt. Habemus eos sanos et gaudentes nobiscum in Ecclesia. Blasphemabant nos antea, quia fratres nos non agnoscebant : febris enim mentem turbaverat. Nos tamen illos et detestantes nos, et sævientes in nos amamus, et sævientibus ægrotis serviebamus. Resistebamus, contendebamus, et quasi litigabamus; et tamen amabamus. Molesti enim sunt omnes qui talibus languentibus serviunt; sed ad salutem molesti sunt.

8. *Obstinatorum quorumdam inepta excusatio. Aliorum insania et furor.* Invenimus autem homines aliquando pigros dicentes, Verum est, domine, verum est; non est quid dicere. Quid ergo? Veni, age. Pater meus ibi est mortuus, mater mea ibi sepulta. Mortuum nominasti et sepultum. Vivis, adhuc est cum quo loqui. Parentes tui christiani fuerunt in parte Donati : parentes eorum forte et ipsi christiani, avi aut proavi certe pagani. Qui ergo primi facti sunt christiani, cum extulissent parentes suos paganos, numquid contra veritatem frigidi fuerunt? numquid auctoritatem mortuorum parentum secuti sunt, et non potius mortuis parentibus vivum Christum prætulerunt? Si ergo hic vera unitas est, extra quam necesse est in æternum moriaris, quare mortuos parentes tuos sequi vis, mortuos tibi et Deo? Quid dicis? responde. Verum dicis, non est quid dicere. Quid vis faciam? Consuetudo nescio quæ tenet sibi homines tales. Lethargici sunt, contrario morbo laborant, dormiendo morituri sunt. Alii phrenetici sunt, molesti sunt. Nam etsi moriturus est lethargicus, vel servienti sibi non est molestus. Phrenetici molesti sunt, qui mentem perdiderunt, et insani atque furiosi armati vagantur hac atque illac, quærentes quos occidant, quos excæcent. Nova enim nobis nuntiata sunt, cuidam presbytero nostro linguam exsecuerunt (*a*). Isti phrenetici sunt. Exercenda est charitas, amandi et ipsi. Multi correcti fleverunt, multi correcti : nos novimus, ad nos venerunt de numero ipsorum furiosorum. Flent quotidie præterita sua, nec satiantur lacrymis attendentes eorum furorem, qui non digesta ebrietate vanitatis adhuc sæviunt. Ergo quid facimus? Talibus servire charitas cogit. Et quamvis molesti sumus utrique generi, et lethargicum excitando, et phreneticum ligando, ambos tamen amamus.

9. *Concordia fratrum in Christo.* Bona res *concordia fratrum;* sed videte ubi : in Christo, Christianorum. *Et amor proximorum.* Quid, si adhuc nondum est frater in Christo? Quia homo, proximus est; ames et ipsum, ut lucreris et ipsum. Si ergo concordes cum fratre christiano, ames autem proximum, etiam cum quo modo concordia non est, quia nondum in Christo

[1] Particula negans abest a Colbertino codice.

(*a*) Vide collat. 3, capp. 230, 233, 235.

(*b*) Damnatus fuerat a Donatistis in synodo, apud Carthaginem, anno 311. Absolutus est primum Romæ in concilio sub Melchiade, an. 313 : iterum, Arelate a concilio generali, an. 314 : postremo, Mediolani a Constantino imperatore, ad quem pars adversa provocarat, an. 315. Tota autem in eum criminatio, quod ordinatus fuisset a Felice Aptungensi episcopo, qui sacros Codices sub Diocletiano tradidisse ferebatur. Quod etsi verum foret, ad schismatis causam satis non erat; quia alia est causa Ecclesiæ, alia hominum. Cæterum ex Actis publicis comprobatum est Felicem episcopum traditorem non fuisse. SIRM.

(*a*) Vide Augustini epist. 185, n. 30.

frater est, quia nondum in Christo renatus est, nondum Christi sacramenta novit; paganus est, Judæus est; est tamen proximus, quia homo est: si amas et ipsum, accessisti et ad aliam dilectionem alio dono. et sic sunt in te duo, *Concordia fratrum, et amor proximorum.* Ex his omnibus concordiam tenentibus cum fratribus et amantibus proximum, constat Ecclesia devota Christo, et subdita viro, ut fiat tertium, *Vir et mulier sibi consentientes* (*Eccli.* xxv, 2). Unde admonemus Charitatem vestram, et vos exhortamur in Domino, præsentia contemnatis, fratres mei, quæ non vobiscum moriendo portatis: caveatis peccata, caveatis iniquitates, caveatis sæculares cupiditates. Tunc enim est fructus noster in nobis integer, et merces nostra apud Dominum plena gaudiorum. Nam etsi dicimus quod dicendum est, etsi prædicamus quod prædicandum est, et solvimus nos apud Dominum in conspectu Domini, quia non tacuimus quod timemus, non tacuimus quod amamus, ut super quem venerit gladius vindictæ dominicæ, quid speculatori imputet non inveniat: tamen nolumus mercedem nostram securam esse vobis perditis, sed vobis inventis. Nam et apostolus Paulus securus erat de mercede sua, et tamen quid ait populo? *Nunc vivimus, si vos statis in Domino* (I *Thess.* III, 8). Loquor vobis et Charitati vestræ, secundum jussionem Domini, patres et fratres. Loquor etiam pro fratre meo episcopo vestro (*a*), cujus gaudium esse debetis, obediendo Domino Deo nostro. Certe in nomine Dei facta est vobis hæc ecclesia opera ipsius, per fidelium fratrum collationes beneficas, misericordes, devotas. Facta est vobis hæc ecclesia: sed vos magis estis Ecclesia. Facta est vobis, quo corpora vestra intrent: sed mentes vestræ debent esse, quo Deus intret. Honorastis episcopum vestrum, ut hanc basilicam Florentiam (*b*) vocare velletis; sed Florentia ejus vos estis. Nam sic dicit Apostolus: *Gaudium et corona mea vos estis in Domino* (*Philipp.* IV, 1). Quidquid est in sæculo, vanescit, transit. Vita ista quid est, nisi quod Psalmus dixit: *Mane sicut herba transiet, mane floriet et præteriet: vespere decidet, durescit et arescit* (*Psal.* LXXXIX, 6)? Hoc est omnis caro. Ideo Christus, ideo nova vita, ideo spes æterna, ideo consolatio immortalitatis promissa, et in Domini carne jam reddita. A nobis enim assumpta est illa caro, quæ jam immortalis est, et nobis quod in se implevit, ostendit. Propter nos enim carnem habuit. Nam propter se, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Quære carnem et sanguinem: ubi in Verbo? Quia vere nobis compati voluit, et nos redimere, induit se forma servi, et descendit qui hic erat, ut appareret qui non aberat; et voluit fieri homo qui fecit hominem, creari de matre, qui creavit matrem. Ascendit usque in crucem, mortuus est, et ostendit nobis quod noveramus, nasci et mori. Implevit in se humilis hæc vetera nostra usitata et nota. Nasci et mori noveramus: resurgere et in æternum vivere non noveramus. Duo ergo nostra vetera humilis assumpsit: duo alia magna et nova excelsus implevit. Resuscitavit carnem, levavit in cœlum carnem, sedet ad dexteram Patris. Caput nostrum esse voluit, caput pro membris clamavit: quia et cum hic esset, dixit, *Pater, volo ut ubi ego sum, ibi sint et isti mecum* (*Joan.* XVII, 24). Speremus hoc et de carne nostra, resuscitationem, commutationem, incorruptionem, immortalitatem, æternam mansionem: et agamus ut perveniamus. Hæc erit Florentia, vera Florentia.

(*a*) Suspicamur legendum, *secundum jussionem domini patris et fratris. Loquor enim pro fratre meo episcopo vestro.* Hoc epilogo utitur loquens alienæ plebi, apud quam forte non solebat concionari.

(*b*) Quemadmodum basilica Fausti et basilica Leontiana dictæ sunt a Fausto et Leontio conditoribus, sic Florentia hoc loco basilica de nomine Florentii episcopi. Cujus vero sedis episcopus fuerit incertum est: nisi Florentium intelligi placeat Hipponensium-diarrytorum in Proconsulari provincia episcopum, qui et collationi Donatistarum cum cæteris hoc anno interfuit, ut cognitionis primæ Gesta declarant, et aliquot post annos Leporii monachi epistolæ ad Gallos subscripsit cum Augustino et aliis. Quod si verum est, non Carthagine, neque Hippone-regio, sed Hyppone-diarryto habitum dici sermonem consentaneum fuerit. SIRM.

SERMO CCCLX * (*a*).

Ad vigilias Maximiani [1], *de quodam Donatista* (*b*) *qui reversus est ad Ecclesiam.*

Deo gratias, fratres, congratulamini fratri vestro, qui mortuus erat et revixit, perierat et inventus est. Gratias patientiæ et misericordiæ Domini Dei nostri: patientiæ, quia sustinuit tardantem; misericordiæ, quia suscipere dignatus est redeuntem. Hæc est vinea, ubi non operabar, et vires meas in aliena consumpseram. O vinea dilecta Domino meo, non solum labor meus nihil tibi proderat, verum etiam contra te inimico tuo serviebam. Magno sudore spargebam, quando tibi non colligebam. Gratias plantatori tuo, apud quem non manet merces operariorum etiam hora novissima vocatorum. Serus advenio, sed denarium non despero (*Matth.* XX, 9). Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus adversum te: sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci (I *Tim.* I, 13). Tenebam enim verba parentum meorum, non Patriarcharum, non Prophetarum, non Apostolorum; sed parentum carnis meæ. Non acquievi carni et sanguini; sed acquievi superatus veritati, et requievi redditus unitati. Numquid non easdem Scripturas legebam, quas et nunc lego? Sed etiam ille doctor Gentium vas electionis, ex Saulo Paulus, ex elato minimus, ex prædone pastor, ex lupo aries, Hebræus erat ex Hebræis, secundum legem Pharisæus (*Philipp.* III, 5, 6), ad pedes Gamalielis doctoris legem eruditus (*Act.* XXII, 3): et tamen Christum, quem legebat in Prophetis, nec sedere noverat in cœlis, nec coli permittebat in terris. Fidem passionis et resurrectionis ejus nesciens ore cantabat, et sæviens errore vastabat. Secundum Prophetas, in quibus natus erat et creverat, jam Christus surgens a mortuis sedebat in cœlo; et ille adhuc in parentum suorum cæcabatur mendacio, quia eum discipuli ejus furati fuerant de sepulcro. Sic et ego

[1] Ms. r. non, *ad Maximiani*, sed, *ad Maximini vigilias* præfert; alicujus forsitan martyris Africani.

* Emendatus ad el. v. r. et ad Sirm.

(*a*) Alias, inter Sirmondianos 38.

(*b*) Imo cujusdam Donatistæ ore aut nomine pronuntiatus, sed dictante haud dubie Augustino.

de Ecclesia catholica toto orbe diffusa circumtundebar divinarum vocibus Litterarum; et me surdum faciebant a parentibus intentata falsa crimina traditorum. Non me Pauli meritis comparo, sed peccatis. Etiamsi tam bonus esse non merui, non tamen sine medicina correptionis tam malus fui. Nec ille sponsum agnoscebat in Libris quos legebat, nec ego sponsam. Qui revelavit illi de Christi clarificatione quod scriptum est, *Exaltare super cœlos, Deus;* ipse revelavit mihi de Ecclesiæ effusione quod sequitur, *Super omnem terram gloria tua* (*Psal.* CVII, 6). Utraque testimonia aperta sunt videntibus, sed clausa cæcis. Illis oculos aperuit Baptismus Christi, mihi pax Christi. Illum lavacrum aquæ sanctæ reddidit novum: meorum autem charitas cooperuit multitudinem peccatorum.

SERMO CCCLXI * (*a*).

De Resurrectione mortuorum, I (*b*).

CAPUT PRIMUM.— 1. Animadvertimus, cum Apostoli Epistola legeretur, laudabilem motum fidei charitatisque vestræ, quemadmodum exhorrueritis homines, qui putantes hanc solam esse vitam, quam cum pecoribus habemus communem, post mortem autem finiri totum quod est hominis, nec esse spem ullam vitæ alterius melioris, pruritum malarum aurium corrumpentes, dicunt: *Manducemus et bibamus; cras enim morimur* (I *Cor.* XV, 32). Hinc ergo sumatur nostræ disputationis exordium, et hic sit nostri velut cardo sermonis, quo cætera, quæ Dominus suggerere dignatus fuerit, referantur.

CAPUT II. — 2. *Spes fidesque nostra, resurrectio mortuorum. Charitas nostra. Duæ quæstiones de futura resurrectione.* Spes enim nostra est resurrectio mortuorum: fides nostra, est resurrectio mortuorum. Charitas etiam nostra est, quam prædicatio rerum quæ nondum videntur inflammat, et accendit desiderio, cujus magnitudine fiant corda nostra capacia beatitudinis quæ ventura promittitur, quamdiu creditur quod nondum videtur: charitas ergo etiam ipsa nostra, nec circa temporalia hæc et visibilia debet occupari, ut tale aliquid nos habituros in resurrectione speremus, quale modo, si contemnimus, melius vivimus melioresque sumus, carnales videlicet voluptates atque delicias. Sublata itaque fide resurrectionis mortuorum, omnis intercidit doctrina christiana. Fundata vero fide resurrectionis mortuorum, non continuo securitas est de animo christiano, nisi distinguatur vita illa quæ futura est, ab ista quæ transit. Itaque sic proponendum est: Si non resurgent mortui, nulla spes nobis est futuræ vitæ: si autem resurgent mortui, erit quidem vita futura; sed secunda quæstio est, qualis erit. Prima itaque disputatio est, utrum futura sit resurrectio mortuorum: secunda vero disputatio est, qualis futura est in resurrectione vita sanctorum.

CAPUT III. — 3. *In altera infidelis errat, in altera christianus carnalis. Christianus auctoritatis pondere ducendus.* Qui ergo dicunt mortuos non resurgere, christiani non sunt: qui vero putant mortuos cum resurrexerint, carnaliter esse victuros, carnales christiani sunt. Quidquid ergo disputationis est adversus opinionem eorum qui resurrectionem mortuorum negant, adversus eos est qui foris sunt, ex quorum numero non hic arbitror adesse aliquem. Unde superflua videri potest nostra dissertio, si fuerit immorata, ut docere conemur resurgere mortuos. Auctoritatis enim pondere christianus ducendus est, qui jam Christo credidit, qui nullo modo putat mentiri Apostolum. Sufficit ergo ut iste audiat, *Si mortui non resurgunt, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra. Si mortui*, inquit, *non resurgunt, neque Christus resurrexit* (*Ibid.* 14, 13). Si autem Christus resurrexit, in quo salus est Christianorum, non utique impossibile est resurgere mortuos: quoniam ille qui suscitavit Filium suum, et ille qui suscitavit carnem suam, cætero corpori, quod est Ecclesia, in capite demonstravit exemplum. Poterat ergo esse superflua disputatio de resurrectione mortuorum, ut jam susciperemus eam quam inter se Christiani solent habere, cum resurrexerimus quales erimus, quemadmodum vivemus, quæ erunt negotia nostra, eruntne aliqua, aut nulla: si nulla erunt, desidiose victuri sumus nihil agendo; aut si aliquid agemus, quid agemus: deinde, manducaturi et bibituri sumus, conjunctiones marium feminarumque futuræ sunt, an aliqua simplex et incorrupta vita communis; et si ita est, qualis erit ipsa vita, qualis motus, qualis figura ipsorum corporum. Istæ disputationes Christianorum sunt, salva fide resurrectionis.

CAPUT IV. — 4. *Resurrectionem futuram probare suscipit.* Ad hanc ergo disputationem, quantum vel suscipi vel promi per homines hominibus potest, quales vel nos sumus, vel vos estis, jam jamque transirem, nisi me in illa quæstione, ubi quæritur, utrum omnino resurgant mortui, aliquantulum immorari cogeret sollicitudo quædam de nimis carnalibus fratribus nostris et prope paganis. Nam neminem hic paganum nunc esse arbitror, sed omnes christianos. Pagani vero et irrisores resurrectionis quotidie in auribus Christianorum immurmurare non cessant: *Manducemus et bibamus; cras enim morimur.* Et quod dixit Apostolus, subinferens sollicitudinem suam et subjungens huic sententiæ, *Corrumpunt mores bonos colloquia mala:* metuentes ista mala et sollicitudinem gerentes pro infirmis, non solum paterna, sed etiam materna quadam charitate, etiam hinc dicemus aliquid, quantum forte sufficiat Christianis, quia hodierno die hos omnes qui convenerunt devotio circa Scripturas major adduxit. Neque enim diei alicujus festi solemnitas ad ecclesiam Dei etiam turbas theatricas convocavit. Solent enim quidam non de pietate, sed de solemnitate concurrere. Hæc consideratio fecit ut primo dicamus de resurrectione mortuorum; et deinde, si copiam Dominus dederit, qualis sit postea vita futura justorum.

* Castigatus ad d. r. t. v. et ad Lov.
(*a*) Alias, de Diversis 120.
(*b*) Possidius, in Indiculo, cap. 1, notat « de Resurrectione tractatus duos. » Primum citat Florus ad I Cor. XV; secundum, idem ipse ac Beda ad I Cor. XV, et ad Coloss. III.

CAPUT V. — 5. *In eos qui sic vivendum hic decernunt, quasi post mortem supersit nihil.* — *Timeo*, inquit Apostolus, *ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic et vestræ mentes corrumpantur a castitate quæ est in Christo* (II *Cor.* XI, 3). Horum autem mentes corrumpunt illa colloquia. *Manducemus et bibamus; cras enim morimur.* Qui hæc amant, qui hæc sectantur, qui solam esse vitam istam arbitrantur, qui nihil de cætero sperant, qui Deum aut non rogant, aut propter hoc rogant, quibus onerosus est sermo diligentiæ, audiant nos cum magna tristitia ista dicentes. Manducare volunt et bibere; cras enim moriuntur. Utinam vere cogitarent se cras esse morituros. Quis enim tam demens atque perversus est, quis tam hostis animæ suæ, qui crastino die moriturus non cogitet finita esse omnia propter quæ laborat? Sic enim scriptum est, *In illo die peribunt omnes cogitationes ejus* (*Psal.* CXLV, 4). Etsi homines propter eos quos hic relinquunt, testamenti curam gerunt imminente die mortis suæ; quanto magis debent de anima sua aliquid cogitare? Cogitat homo quos relinquat, et se qui hæc omnia relinquit non cogitat? Ecce habebunt filii tui quod dimittis, tu nihil habebis, et tota cogitatio tua in eo consumitur qua peregrini post te transeant, non quo transeuntes perveniant. Utinam ergo esset cogitatio de morte. Sed cum efferuntur mortui, cogitatur mors, et dicitur: Væ misero! talis fuit, heri ambulabat; aut, ante septem dies illum vidi, illud atque illud mecum locutus est; nihil est homo. Murmurant ista. Sed forte cum mortuus plangitur, cum funus curatur, cum exsequiæ præparantur, cum effertur, cum itur, cum sepelitur, viget iste sermo: sepulto autem mortuo, etiam talis cogitatio sepelitur. Redeunt illæ curæ mortiferæ, obliviscitur quem deduxerit, de successione cogitat decessurus; reditur ad fraudes, ad rapinas, ad perjuria, ad vinolentiam, ad infinitas corporis voluptates, non dico, cum exhaustæ fuerint, perituras, sed cum hauriuntur pereuntes; et, quod est perniciosius, de sepulto mortuo argumentum sepeliendi cordis assumitur, et dicitur, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur.*

CAPUT VI. — 6. *Resurrectionis fides irridetur ab incredulis. Parentalia. In eos qui objiciunt nullum a mortuis rediisse.* Irrident etiam fidem asserentium resurrecturos esse mortuos, dicentes sibi: Ecce iste positus est in sepulcro, audiatur vox illius. Sed hujus non potest: patris mei vocem audiam, avi mei, proavi mei. Quis inde surrexit? Quis indicavit quid agatur apud inferos? Bene nobis faciamus, cum vivimus: cum autem mortui fuerimus, etiamsi parentes nostri, aut chari, aut propinqui afferant ad sepulcra nostra, sibi afferent qui vivunt, non nobis mortuis. Et hæc quidem irrisit etiam Scriptura, dicens de quibusdam bona præsentia non sentientibus, *Tanquam si epulas*, inquit, *mortuo circumponas* (*Eccli.* XXX, 18): et manifestum est hoc ad mortuos non pertinere, et consuetudinem hanc esse Paganorum, non venire de propagine illa et vena justitiæ patrum nostrorum Patriarcharum, quibus exsequias celebratas esse legimus, parentatum esse non legimus. Hoc etiam in moribus Judæorum animadverti potest: non enim tenuerunt inde virtutis frugem, sed tamen tenuerunt in quibusdam solemnitatibus consuetudinis vetustatem. Et quod objiciunt quidam de Scripturis, *Frange panem tuum, et effunde vinum tuum super sepulcra justorum, et ne tradas cum injustis* (*Tob.* IV, 18); non est quidem de hoc disserendum, sed tamen posse dico intelligere fideles quod dictum est. Nam quemadmodum ista fideles faciant religiose erga memorias suorum notum est fidelibus; et quia non sunt ista exhibenda injustis, id est, infidelibus, quia, *Justus ex fide vivit* (*Rom.* I, 17), etiam hoc fidelibus notum est. Nemo ergo quærat de medicina vulnus, et de Scripturis conetur torquere vinculum, unde laqueum mortis injiciat animæ suæ. Manifestum est quemadmodum illud intelligatur, et aperta atque salubris est hæc celebratio Christianorum.

CAPUT VII.—7. *Fides nostra in corde, quasi Christus in navi dormiens, excitanda, ut tempestas sedetur.* Illud ergo, ut cœperam dicere, videamus, propter homines immurmurantes in aures infirmorum, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur:* quia dicunt, Nullus inde resurrexit, non audivi vocem cujusquam, ex quo ibi positus est avus meus, ex quo atavus, ex quo pater; nullius audivi vocem. Respondete, Christiani, si christiani estis: ne forte cum vultis in populis inebriari, pigeat vos corruptoribus respondere. Habetis quid respondeatis: sed fluctuatis concupiscentia voluptatum, et vultis ingurgitari et vivi sepeliri. Surgit cupiditas ebrietatis, et quasi fluctus quidam irruit in animam, attractus flatu male suadentis. Tempestatem ergo magnam pateris, non vis respondere corruptori, cum faves propinatori; sed fluctus concupiscentiæ nimis erigitur, et obruere vult tanquam navem cor tuum. Christiane, dormit in navi tua Christus: excita illum; jubebit tempestatibus ut omnia tranquillentur (*Matth.* VIII, 24-26). Illo enim tempore, quando discipuli in navi fluctuabant Christo dormiente, significaverunt fluctuare Christianos christiana fide dormiente. Vides enim quid dicit Apostolus: *Habitare*, inquit, *Christum per fidem in cordibus vestris* (*Ephes.* III, 17). Secundum enim præsentiam pulchritudinis et divinitatis suæ semper cum Patre est; secundum præsentiam corporalem jam supra cœlos ad dexteram Patris est: secundum præsentiam vero fidei in omnibus Christianis est. Et ideo ergo fluctuas, quia Christus dormit: hoc est, ideo concupiscentias illas, quæ excitantur flatibus male suadentium, non superas, quia fides dormit. Quid est, fides dormit? Sopita est. Quid est, sopita est? Oblitus es eam. Quid ergo est excitare Christum? Excitare fidem, reminisci quod credidisti. Ergo recordare fidem tuam, excita Christum: ipsa fides tua jubebit fluctibus, quibus turbaris, et ventis perversa suadentium: statim discedent, statim omnia conquiescent; quia etsi non desistit malus suasor loqui, jam non commovet navem, non fluctum excitat, non mergit vehiculum quo portaris.

8. *Resurrectionis futuræ fides resurgente Christo satis comprobata. Totus orbis attestatur fidei nostræ. Omnia testimonium perhibent resurrectioni.* Quid ergo facis excitans Christum? Quid tibi dixerat malus ille sermocinator? Quid dixerat ille corruptor, corrumpens bonos mores per colloquia mala? quid dixerat? Certe hoc dixerat : Nemo inde reversus est, non audivi patrem meum, non avum meum; redeat inde aliquis, dicat quid illic agitur.

CAPUT VIII. — Tu jam excitato Christo in navi tua, recolens fidem tuam, responde illi, et dic : Stulte, si pater tuus resurgeret, crederes; Dominus omnium resurrexit, et non credis? Unde enim ita voluit mori et resurgere, nisi ut omnes uni crederemus, ne a multis deciperemur? Et quid faceret pater tuus, si resurgeret et loqueretur, iterum moriturus? Attende cum quanta ille potestate resurrexerit, qui jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur (*Rom.* VI, 9). Ostendit se ipsum discipulis et fidelibus suis : contrectata est soliditas corporis, cum parum esset quibusdam videre quod meminerant, nisi etiam tangerent quod videbant. Confirmata fides est, non solum in cordibus, sed etiam in oculis hominum. Ascendit ille, qui hæc demonstravit, in cœlum, misit Spiritum sanctum discipulis suis, prædicatum est Evangelium. Si mentimur hæc, interroga orbem terrarum. Multa quæ promissa sunt, facta sunt : multa quæ sperabantur, impleta sunt : in fide christiana totus orbis viget. Non audent Christi resurrectioni detrahere, nec illi qui nondum Christo crediderunt. Testimonium in cœlo, testimonium in terra : testimonium ab Angelis, testimonium ab inferis. Quid remansit, quod non clamet? Et tu dicis, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur!*

9. *Exemplum resurrectionis in semine.* Sed tristis factus es de sepulto charissimo tuo, quia non statim audisti vocem ejus. Vivebat, mortuus est : manducabat, jam non manducat : sentiebat, jam non sentit : non interest gaudiis et lætitiæ vivorum.

CAPUT IX. — Numquid plangeres semen, quando arares? Si ergo esset quisquam ita rerum imperitus, qui quando effertur semen in agrum, et in terram mittitur, et fracta gleba sepelitur; si ergo esset quisquam ignarus rerum etiam prope futurarum, qui plangeret triticum, quia meminisset æstatis, et cogitaret apud se dicens, Hoc frumentum, quod modo sepultum est, quanto labore messum, apportatum, trituratum, purgatum, servabatur in horreo, videbamus ejus decorem, et gratulabamur; modo ablatum est ab oculis nostris; terram exaratam video, frumentum vero nec in horreo, nec hic cerno : frumentum quasi mortuum atque sepultum lugubriter plangeret, fleret ubertim, attendens glebas et terram, messem autem non videns : quomodo irrideretur a quibuslibet indoctis, sed in illa re non indoctis; imperitis quidem aliarum rerum, peritis autem illius rei quam plangeret ille deformiter imperitus? Et quid ei dicerent illi qui scirent, si forte propterea ipse plangebat, quia nihil horum sciebat? Noli esse tristis; hoc quod sepelivimus certe jam non est in horreo, non est in manibus nostris : veniemus ad agrum hunc, et delectabit te videre speciem segetis, ubi nunc plangis nuditatem arationis. Ille qui noverat quid esset de frumento venturum, et in ipsa aratione gauderet : ille vero incredulus vel potius insipiens, et, ut verius dicam, inexpertus plangeret quidem forsitan primo, sed experto credens consolatus abscederet, et futuram messem cum experto speraret.

CAPUT X. — 10. *Resurrectionis nostræ exemplum in Christo. Omnis creatura loquitur resurrectionem. Evigilatio animalium. Novilunia. Frondes arborum.* Sed solent videri per annos singulos messes : generis autem humani una ultima in fine sæculi messis assurget. Ostendi nunc oculis non potest : sed de uno principali grano datum est experimentum. Dicit ipse Dominus, *Si granum sic manserit, et non mortificatum fuerit, solum manebit* (*Joan.* XII, 24), dicens de sua mortificatione, quia multiplex futura est in illum credentium resurrectio. Exemplum datum est de uno grano, sed tale exemplum cui crederent omnes qui grana esse vellent. Quanquam et omnis creatura loquitur resurrectionem, si surdi non sumus : unde conjicere debemus quid in fine semel de genere humano facturus est Deus, cum tot similia quotidie videamus. Resurrectio Christianorum semel erit, somnus animalium et evigilatio quotidiana est. Dormire, morti simile est : evigilare, resurrectioni simile est. Ex hoc quod quotidie fit, crede quod semel futurum est. Luna per omnes menses nascitur, crescit, perficitur, minuitur, consumitur, innovatur. Quod in luna per menses, hoc in resurrectione semel in toto tempore. Quomodo id quod de dormientibus quotidie, hoc de luna per singulos menses. Unde abeunt, unde redeunt frondes arboribus? in quæ secreta discedunt, de quibus secretis adveniunt? Hiems est, certe nunc arbores arentibus similes verno tempore virescunt [1]. Nunc primum factum est, an et præterito anno ita fuit? Imo et præterito sic fuit. Interceptum est ab autumno in hieme, redit per vernum in æstate. Ergo annus redit in tempore, et homines, facti ad imaginem Dei, cum mortui fuerint interibunt?

CAPUT XI. — 11. *Quomodo de terra quædam instaurantur.* Sed potest mihi aliquis dicere minus diligenter inspiciens mutationes instaurationesque rerum : Illa folia putruerunt, nova nascuntur. Bene autem considerans videt quod et illa quæ putrescunt, in vires terræ cedunt. Unde enim terra pinguificatur, nisi de putredine terrenorum? Attendunt hæc qui agrum colunt; et qui non colunt, quia in urbe semper vivunt, de hortis certe vicinis urbi cognoscant contemptibilia quæque purgamenta civitatis quibus studiis serventur, a quibus etiam pretio comparentur, quo portentur. Certe jam contemptibilia, exinanita omni utilitate, ab inexpertis possent putari. Et quis dignatur stercus intueri? Quod intueri homo

[1] Mss., *viridescunt.*

horret, servare curat. Illud ergo quod consumptum jam et abjectum videbatur, redit in pinguedinem terræ, pinguedo in succum, succus in radicem; et quod de terra in radicem transit, invisibilibus accessibus migrat in robur, distribuitur per ramos, a ramis in germina, a germine in fructus et folia. Ecce quod horrebas in putredine stercoris, in arboris fecunditate et viriditate miraris.

CAPUT XII. — 12. *Objectio, quod corpus abeat in cinerem. Mos Ægyptiorum. Gabbaræ.* Nolo mihi jam opponas quod soles opponere: Non manet integrum corpus sepulti mortui; nam si maneret, resurgere crederem. Ægyptii ergo soli credunt resurrectionem, quia diligenter curant cadavera mortuorum. Morem enim habent siccare corpora, et quasi ænea reddere: Gabbaras ea vocant [1]. Ergo secundum istos, qui secretos naturæ sinus ignorant, ubi omnia salva sunt Conditori, etiam cum mortalibus sensibus subtrahuntur, soli Ægyptii bene credunt resurrectionem mortuorum suorum, aliorum vero Christianorum spes in angusto est? Sæpe enim vel vetustate vel aliqua non sacrilega necessitate apertis vel nudatis sepulcris, inventa sunt corpora putruisse, et suspirantes gemuerunt homines, qui solent corporali specie delectari, et dixerunt in cordibus suis: Itane iste cinis aliquando habebit illam speciem pulchritudinis, reddetur vitæ, reddetur luci? Quando istud erit? Quando ego aliquid vivum de hoc cinere sperem? Qui hoc dicis, vides in sepulcro vel cinerem: replica ætatem tuam, si es, verbi gratia, triginta, quinquaginta vel amplius annorum: in sepulcro vel cinis est mortui, tu ante quinquaginta annos quid eras? ubi eras? Corpora omnium nostrum, qui nunc loquimur, vel audimus, post paucos annos cinis erunt, ante paucos annos nec cinis erant. Qui ergo potuit parare quod non erat, deficiet reparare quod erat?

CAPUT XIII. — 13. *Contra mala colloquia fides a Christo firmata.* Desinant ergo murmura male loquentium, et corrumpentium mores bonos colloquiis malis. Figite pedes in via, figite: ut non relinquatis viam, non ut remaneatis in via, sed quemadmodum dictum est, *Sic currite, ut comprehendatis* (I *Cor.* IX, 24). Semper vigeat Christus in corde, qui voluit in capite ostendere quod membra cætera sperent. In terra quidem laboramus, caput nostrum in cœlo jam nec moritur, nec deficit, nec aliquid patitur: passum est tamen pro nobis. Quia *traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (*Rom.* IV, 25). Hoc nos per fidem novimus: quibus autem se ostendit, per oculos didicerunt. Non tamen nos reprobati sumus, quia resurrexit, et eum videre oculis carnalibus non potuimus. Habemus pro nobis ipsius Domini testimonium, quod dixit dubitanti discipulo et tactu quærenti quod crederet. Nam cum exclamasset cicatricum contrectatione convictus, et dixisset, *Dominus meus, et Deus meus:* ille contra, *Quia vidisti me*, inquit, *et credidisti; beati qui non vident et credunt* (*Joan.* XX, 24-29). Expergiscimini ergo ad beatitudinem vestram, nullus male suadens excutiat de cordibus vestris quod Christus infixit.

14. *In eos qui resurgere Christo tantum licuisse dicunt. Membrorum conjunctio cum Christo capite. Apta similitudo.* Neque mihi illud dicatur. Hoc enim dicitur ab omnibus, qui jam etiam inviti auctoritati Christi cesserunt. Omnes enim pene Pagani, etiam qui nolunt aut differunt Christum devotione apprehendere, non audent reprehendere: quamvis audeant Christianos, Christum non audent; cedunt capiti, et adhuc corpori insultant. Sed corpus audiens insultationes eorum, qui jam cedunt capiti, non se præcisum putet a capite, sed subnixum. Nam si præcisi essemus, debuimus timere voces insultantium: non autem nos esse præcisos ille ipse testatur, qui Paulo, adhuc Saulo Ecclesiam persequenti, ait, *Saule, Saule, quid me persequeris?* Jam transierat per manus impietatis Judæorum, jam inferna penetraverat, jam de sepulcro resurrexerat, jam in cœlum ascenderat, jam dono Spiritus sancti credentium corda ditaverat atque firmaverat, ad dexteram Patris sedens interpellans pro nobis: non se iterum morti traditurus, sed nos de morte liberaturus, quid poterat perpeti a Saulo sæviente? Unde illum manus illa tangebat, quamvis esset ille, sicut scriptum est, *Spirans cædem* (*Act.* IX, 4, 1)? In Christianos humi laborantes impetum facere poterat: in Christum autem quando et quomodo? Clamat tamen pro cæteris membris, et non dicit, Quid persequeris meos? si enim diceret, Quid persequeris meos? crederemus servos. Sed non tantum cohærent servi domino, quantum Christiani Christo. Alia est ista compago: alius ordo membrorum, alia unitas charitatis. Caput pro membris loquitur, neque hoc saltem dicit, Quid persequeris membra mea? sed dicit, *Quid me persequeris?* Non tangebat caput, sed tangebat quod capiti junctum est.

CAPUT XIV. — Jam sæpe diximus, sed quia similitudo apta est, et rem bene insinuat, repetenda est. Qui te in turba calcat, pedem tuum premit, linguæ autem nihil facit. Quid sibi ergo vult, quod lingua clamat, Calcas me? Pressura pedis est, nulla linguæ læsio, sed una compago. *Et si unum membrum patitur, compatiuntur omnia membra; et si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra* (I *Cor.* XII, 26). Si ergo lingua tua pro pede tuo loquitur, Christus in cœlo pro Christianis non loquitur? Non sic ergo loquitur lingua tua pro pede, ut dicat, Calcas pedem meum; sed, Calcas me, cum ipsa non tacta sit. Cognosce illum caput tuum, cum pro te de cœlo loquitur, et dicit, *Saule, Saule, quid me persequeris?* Ergo, fratres, cur hoc diximus? Ne forte ita vobis subrepant illi de quibus dicit Apostolus, *Corrumpunt mores bonos colloquia mala;* quia dicunt, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur* (*Id.* XV, 33, 32): ut dicant vobis (non audent enim Christum reprehendere, contremiscunt majestatis auctoritatem toto orbe fundatam; sed quomodo scriptum est, *Peccator videbit, et irascetur, dentibus suis fremdet et tabescet* (*Psal.*

[1] Verba isthæc, *Gabbaras ea vocant*, absunt a manuscriptis.

cxi, 10) : frendere potest, et tabescere potest; blasphemare autem Christum non audet); ne forte ergo ita loquantur et dicant, Christo tantum licuit. Aliquando enim et ex animo dicunt, aliquando autem timore dicunt : tu tamen et quid audeant dicere attende, et quid non audeant.

CAPUT XV. — 15. *Christus dolose ab infidelibus laudatur, ne similem resurrectionem speremus.* Dicturi ergo sunt : Dicis mihi quod resurrexerit Christus, et inde speras resurrectionem mortuorum; sed Christo licuit resurgere a mortuis. Et incipit jam laudare Christum, non ut illi det honorem, sed ut tibi faciat desperationem. Serpentis astuta pernicies, ut laude Christi te avertat a Christo, dolose prædicat quem vituperare non audet. Exaggerat majestatem illius, ut singularem faciat, ne tu speres tale aliquid, quale in illo resurgente monstratum est. Et quasi religiosior apparet erga Christum, cum dicit : Ecce qui se audet comparare Christo, ut quia resurrexit Christus, et se resurrecturum putet. Noli perturbari perversa laude Imperatoris tui; hostiles insidiæ te perturbant, sed Christi humilitas et humanitas te consolatur. Ille prædicat quantum erectus sit Christus a te : Christus autem dicit quantum descendit ad te. Responde ergo huic : excita illam fidem; tempestas est, fluctus sunt, laborat navis, dormit Christus; excita illam fidem, noli oblivisci quod credidisti (*Matth.* viii, 24-26). Statim respondebis, cum in te fides evangelica vigilare cœperit. Non eris inops in respondendo : non enim tu eris qui loqueris; manens in te Christus arripiet instrumentum suum linguam tuam, velut gladium suum, utens corde tuo et voce tua tanquam possessor inhabitans, resistet adversario, securum te faciet : tu tantum excita dormientem, id est, recordare oblitam fidem.

CAPUT XVI. — 16. *Christi resurrectione spem nobis resurrectionis merito allatam esse. Mortalitas Christi unde. Christus quomodo factus mediator. Peccata quomodo in Christo. Mortalitas pœna peccati.* Modo enim quid dicturus sum, unde talibus responsurus sis? Non novum aliquid dicam, sed id quod credidisti. Excita ergo fidem, et responde dicenti, Christus solus potuit, nos non possumus : responde et dic, Ideo Christus potuit, quia Deus; ille utique, quia Deus. Si quia Deus, quia omnipotens; si quia omnipotens, cur desperabo quod poterit et in me, quod demonstravit in se propter me? Deinde quæro unde resurrexit Christus. Respondebit, A mortuis. Quæro quare mortuus sit. Numquid enim Deus mori potest? Illa etiam divinitas Verbum æquale Patri, ars omnipotentis artificis, per quem facta sunt omnia, incommutabilis sapientia, in se ipsa manens, innovans omnia (*Sap.* vii, 27), attingens a fine usque ad finem fortiter et disponens omnia suaviter (*Id.* viii, 1), mori potuit? Non, inquit. Et tamen Christus mortuus est. Unde mortuus est? Videlicet quod *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* Ante autem quid ait? *Qui cum in forma Dei esset* (*Philipp.* ii, 6 *et* 7). Formam Dei acceperat, an in ea naturaliter erat [1]? Distinguit Apostolus. Cum formam Dei diceret, *esset* dixit : cum formam servi nominaret, *accipiens* dixit. Christus ergo erat aliquid, accepit aliquid, ut cum illo unum esset quod acceperat. In forma Dei erat æqualis Deo, sicut evangelista ille piscator loquitur, *Verbum erat in principio, et Verbum apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* i, 1) : hoc est, *Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Quod enim non naturaliter inest, sed usurpatur illicite, rapina est. Æqualitatem Dei usurpavit angelus, et cecidit, et factus est diabolus : æqualitatem Dei usurpavit homo, et cecidit, et factus est mortalis. Hic autem, qui natus est æqualis, quia non natus ex tempore, sed sempiterno Patri sempiternus Filius, semper natus, per quem facta sunt omnia, in forma Dei erat. Ut autem mediator esset inter Deum et homines, inter justum et injustos, inter immortalem et mortales, assumpsit aliquid ab injustis et mortalibus, servans aliquid cum justo et immortali. Cum justo enim et immortali servans justitiam, ab injustis et mortalibus assumens mortalitatem, factus in medio reconciliator, dejiciens murum peccatorum nostrorum; unde illi canitur a populo suo, *Et in Deo meo transgrediar murum* (*Psal.* xvii, 30) : reddens Deo quod peccata abalienaverant, redimens suo sanguine quod diabolus possidebat; mortuus est pro nobis, et resurrexit pro nobis. Portavit peccata nostra, non illis inhærens, sed ea sustinens : sicut Jacob portavit pelles hædorum, ut pilosus patri benedicenti videretur (*Gen.* xxvii, 16). Esaü malus pilos proprios habebat, Jacob autem bonus alienos portabat. Mortalibus quippe hominibus peccata inhærent. Non autem inhærebant illi qui dixerat, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (*Joan.* x, 18).

CAPUT XVII. — Mors ergo in Domino nostro signum fuit alienorum peccatorum, non pœna propriorum. In omnibus autem hominibus mortalitas pœna peccati est : trahitur enim ab origine peccati, unde omnes venimus; de illius hominis lapsu, non de hujus descensu. Aliud enim est cadere, aliud descendere. Cecidit unus nequiter, descendit alius misericorditer. *Sicut* enim *in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificabuntur* (I *Cor.* xv, 22). Portans ergo aliena peccata, *Quæ non rapui*, inquit, *tunc exsolvebam* (*Psal.* lxviii, 5) : id est, peccatum non habens moriebar. *Ecce*, inquit, *veniet princeps hujus mundi, et in me nihil inveniet.* Quid est, *nihil in me inveniet?* Non in me inveniet meritum mortis. Meritum enim mortis peccatum est. Quare ergo morieris? Sequitur, et dicit : *Sed ut sciant omnes quia voluntatem Patris mei facio, surgite, eamus hinc* (*Joan.* xiv, 30, 31). Et surgit pergens ad passionem. Quare? Quia voluntatem Patris sui faciebat, non quia principi peccatorum aliquid debebat, in quo peccatum nullum erat. Ergo Dominus noster Jesus Christus divini-

[1] Mss., *Formam servi acceperat, an in ea naturaliter inerat?*

tatem secum attulit, mortalitatem autem a nobis assumpsit. Hanc accepit in utero virginis Mariæ, conjungens se ipsum Verbum Dei humanæ naturæ, tanquam sponsus sponsæ in thalamo virginali, ut ipse tanquam sponsus procederet de thalamo suo (*Psal.* XVIII, 6).

17. *Mortalitas in Christo vera, non ex merito, sed ex misericordia. Christi resurrectio secundum carnem antea mortalem. Si justum eum fatentur, non fefellit promittens resurrectionem.* Redi ergo ad id quod dicebam. Mortalitas de peccato venit in omnes homines: in Domino autem de misericordia erat, et tamen vera erat; quia talis caro vera erat, et vere mortalis erat, similitudinem habens carnis peccati (*Rom.* VIII, 3); non similitudinem carnis, sed similitudinem carnis peccati: vera enim caro, sed non peccati caro. Non enim mortalitatem illam, ut dixi, merito peccati acceperat, qui *semetipsum exinanivit formam servi accipiens, et factus obediens usque ad mortem.* Quid ergo erat, et quid habebat? Divinitas erat, habens mortalitatem. Unde autem mortuus est, inde resurrexit.

CAPUT XVIII. — Ad eos jam respicite qui dicunt: Christus solus potuit resurgere, non autem tu. Sed responde et dic: Christus in eo quod ex nobis acceperat, resurrexit. Tolle formam servi, non esset in qua resurgeret; quia non esset in qua moreretur. Quid ergo mihi de laude Domini mei fidem vis destruere, quam in me ædificavit Dominus meus? Ex illo enim quod formam servi accepit, mortuus est. Secundum hoc autem resurrexit, secundum quod mortuus est. Nullo modo ergo servi resurrectionem desperaverim, cum in forma servi Dominus resurrexerit. Aut si potentiæ hominis tribuunt quod Christus resurrexit a mortuis; nam et hoc solent dicere, quia homo erat tam justus, ut posset etiam resurgere a mortuis: ut interim secundum ipsos loquar, et de Domini nostri divinitate non dicam; ille tam justus, ut a mortuis etiam resurgere mereretur, nullo pacto nos fallere potuit, cum etiam nobis resurrectionem promisit.

CAPUT XIX. — 18. *Unde probata superius resurrectio futura.* Omnia ergo quæ dicta sunt, fratres, ad id valent, ut sitis instructi, si qui dicunt non resurgere mortuos. Dicta sunt autem, si meministis, quantum Deus suggerere dignatus est necessaria, et de rerum natura quotidianisque exemplis dicta sunt testimonia; et de ipsa omnipotentia Dei cui nihil difficile est, qui si potuit facere quod non erat, multo magis potest reparare quod erat; et de ipso Domino et Salvatore Jesu Christo, quem constat resurrexisse, neque ejus resurrectionem factam nisi in forma servi, quia neque mors fieri potuit, unde opus esset resurgere, nisi per formam servi. Unde quoniam servi sumus, id in forma nostra sperare debemus, quod ille in forma servi præmonstrare dignatus est. Obticescant ergo linguæ dicentium, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur.* Prorsus et vos respondete, et dicite: Jejunemus et oremus; cras enim moriemur.

CAPUT XX. — 19. *Ultimum judicium exspectare exemplo Noe admonemur.* Restat ut dicamus qualis erit in resurrectione vita justorum. Sed quia jam hodie moderatum tempus videtis assumptum, id quod reddidimus ruminate: hoc autem quod debemus, orate ut aliquando reddamus. Illud maxime tenete quare locuti sumus, præsertim propter dies festos istos, fratres mei, quos Pagani celebrant. Attendite vobis: transit hic mundus, recordamini Evangelium ubi prædicit Dominus sic futurum novissimum diem, quomodo in diebus Noe. *Manducabant et bibebant, emebant et vendebant, uxores ducebant, nubebant, donec intravit Noe in arcam; venit diluvium, et perdidit omnes* (*Luc.* XVII, 27). Habetis apertissime Dominum præmonentem, et alio loco dicentem, *Non graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Id.* XXI, 34). *Sint lumbi vestri accincti, et lucernæ ardentes*[1]; *et similes estote pueris exspectantibus dominum suum, quando veniat a nuptiis* (*Id.* XII, 35, 36). Exspectemus eum venturum, non nos torpentes inveniat. Turpe est mulieri conjugatæ non desiderare virum suum: quanto turpius Ecclesiæ non desiderare Christum? Venit vir ad carnales amplexus, et magnis votis castæ uxoris accipitur: venturus est sponsus Ecclesiæ ad tradendos æternos amplexus, ad faciendos nos sibi sempiternos cohæredes, et nos ita vivimus, ut ejus adventum non solum non desideremus, sed etiam timeamus! Quam verum est quod sic venturus est dies ille, quomodo in diebus Noe? Quam multos sic inventurus est, et eos qui christiani appellantur? Ideo per tot annos ædificatur arca, ut evigilent qui non credunt (*Gen.* VI). Per centum annos illa ædificata est, et non evigilaverunt ut dicerent, Non sine causa homo Dei arcam ædificat, nisi quia imminet exitium generi humano; et placarent iram Dei, conversi ad mores qui placent Deo, quomodo fecerunt Ninivitæ.

CAPUT XXI. — Fecerunt enim fructum pœnitentiæ, et propitiaverunt iram Dei.

20. *Ninive juxta prophetiam eversa, sed per pœnitentiam.* Annuntiavit Jonas, non misericordiam, sed iram futuram: non enim dixit, Triduo, et Ninive evertetur; si autem pœnitentiam in isto triduo egeritis, parcet vobis Deus: non dixit hoc. Eversionem solam minatus est, et prænuntiavit: et tamen illi de Dei misericordia non desperantes, converterunt se ad pœnitendum; et pepercit Deus (*Jonæ* III). Sed quid dicemus? quia Propheta mentitus est? Si carnaliter intelligas, falsum videtur dixisse: si spiritualiter intelligas, factum est quod dixit Propheta. Eversa est enim Ninive. Attende quid erat Ninive, et vide quia eversa est. Quid erat Ninive? Manducabant et bibebant, emebant, vendebant, plantabant, ædificabant,

[1] Editi addunt, *in manibus vestris*; quod abest a Mss. non hic tantum, sed ubique fere apud Augustinum. Iisdem verbis carent Mss. græci, nec ea exhibet nostra Vulgata in antiquis Corbeiensibus libris.

perjuriis vacabant, mendaciis, ebrietatibus, facinoribus, corruptionibus : hæc erat Ninive. Attende modo Ninive : plangunt, dolent, contristantur, in cilicio et cinere, in jejuniis et orationibus. Ubi est illa Ninive? Nempe eversa est, quia non in illis superioribus actibus constituta est.

CAPUT XXII. — 21. *Reprehensione digniores qui nunc Christo ædificante Ecclesiam non convertuntur, quam qui olim Noe ædificante arcam.* Ergo, fratres, et modo ædificatur arca, et illi centum anni tempora ista sunt : totus iste tractus temporis illo annorum numero significatus est. Si ergo digne perierunt, qui Noe ædificante arcam dissimulaverunt; quid digni sunt, qui Christo ædificante Ecclesiam a salute dissimulant? Tantum interest inter Noe et Christum, quantum inter servum et Dominum; imo vero, quantum inter Deum et hominem. Nam servus et dominus possunt et duo homines dici. Et tamen quia homine ædificante arcam non crediderunt homines, datum est de illis cavendum exemplum posteris. Christus Deus propter nos homo ædificat Ecclesiam; illi arcæ fundamentum se ipsum posuit : quotidie ligna imputribilia, fideles homines renuntiantes huic sæculo, intrant in arcæ compaginem; et adhuc dicitur, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur?* Vos ergo, ut dixi, fratres, contra illos dicite, Jejunemus et oremus; cras enim morimur. Illi enim dicunt, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur*, qui resurrectionem non sperant : nos autem qui jam resurrectionem et loquentibus Prophetis, et prædicante Christo et Apostolis credimus et annuntiamus, qui speramus nos post istam mortem victuros, non deficiamus, nec corda nostra oneremus crapula et ebrietatibus; sed solliciti exspectantes, accincti lumbis et lucernis ardentibus, adventum Domini nostri, jejunemus et oremus, non ideo quia cras moriemur, sed ut securi moriamur. Quod restat ergo, fratres, in nomine Domini alio tempore a nobis exigite. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCCLXII * (*a*).

De Resurrectione mortuorum, II.

CAPUT PRIMUM. — 1. *Dicendum qualis futura sit justorum resurrectio.* In memoria retinentes pollicitationem nostram, congruas etiam ex Evangelio et Apostolo fecimus recitari lectiones. Quicumque enim vestrum præterito sermoni adfuerunt, recordantur nobiscum propositam de resurrectione quæstionem in geminam disputationem a nobis distributam : ut primo dissereremus, propter eos qui dubitant, vel etiam qui negant, utrum futura sit resurrectio mortuorum; postea vero, quantum possumus, secundum Scripturas quæreremus, qualis in resurrectione futura sit vita justorum. In prima ergo parte ubi tractavimus quod resurgant mortui, tam diu sumus immorati, sicut meminisse dignamini, ut secundæ quæstioni tractandæ tempus deficeret, atque ita eam in hunc diem differre cogeremur. Hoc ergo a nobis debitum vestra poscit intentio, et nos reddendi tempus agnoscimus.

CAPUT II. — Pariter ergo pia cordis intentione Dominum deprecemur, ut et nos opportune solvamus debitum, et vos salubriter recipiatis. Est enim hæc, quod fatendum est, major quæstio : sed omnibus quæstionibus difficilibus fortior est charitas, cui omnes servire debemus, ut Deus qui hoc præcepit, omnes nostras difficultates in facilitatem gaudiumque convertat.

2. *Idem tractatur argumentum.* Meministis esse a nobis illo die responsum quibusdam dicentibus, sicut Apostolus eos arguit, *Manducemus et bibamus; cras enim morimur :* subjungens et dicens, *Corrumpunt bonos mores colloquia mala;* atque ita concludens, *Sobrii estote, justi, et nolite peccare : ignorantiam enim Dei quidam habent; ad reverentiam vobis loquor* (I *Cor.* XV, 32-34). Hæc verba apostolica omnes audierimus, et cordi mandaverimus : et quisquis audierit, et cordi mandaverit, opera indicent. Qui audit enim, tanquam ager est semen excipiens seminantis : qui autem cordi mandat, similis est glebam frangenti, et quod seminatum est operienti : qui autem secundum id quod audivit et cordi mandavit operatur, ipse est qui surgit in messem, et fructum affert cum tolerantia, aliud tricenum, aliud sexagenum, aliud centenum (*Matth.* XIII, 23, *et Luc.* VIII, 15). Huic non ignis velut paleæ, sed horrea sicut frumento præparantur.

CAPUT III. — In ipsis ergo abditis horreis, in resurrectione mortuorum beatitudo est illa perpetua etiam ipsa secreta justorum, quo eos recipiendos Scriptura commendat.

3. *Vasculorum nomine beatorum secretæ sedes significatæ. Absconditum vultus Dei.* Vasorum etiam nomine alio loco commemoravit, quando ait Dominus Jesus Christus, simile esse regnum cœlorum sagenæ, id est, retibus; retia enim quædam sagena appellantur. *Simile* ergo *est*, inquit, *regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere congreganti : quæ cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt* (*Matth.* XIII, 47 *et* 48). Significare voluit Dominus noster modo sic mitti verbum Dei super populos et super gentes, quomodo sagena in mare jacitur. Colligit autem modo sacramentis christianis et bonos et malos : sed non omnes quos sagena tollit, etiam vasculis reconduntur. Vascula enim sunt sanctorum sedes, et beatæ vitæ magna secreta, quo non poterunt omnes pervenire quicumque christiani appellantur, sed qui sic appellantur, ut sint. Sane autem boni et mali pisces intra sagenam natant, et boni tolerant malos, donec in fine separentur. Dictum est etiam quodam loco, *Abscondes eos in abscondito vultus tui* (*Psal.* XXX, 21) : loquebatur enim de sanctis. *Abscondes eos*, inquit, *in abscondito vultus tui :* id est, quo non possunt sequi oculi hominum, neque cogitationes mortalium; secreta quædam significans nimis abscondita nimis occulta, in abscondito vultus Dei

* Emendatus ad d. r. t. v. et ad Lov.
(*a*) Alias de Diversis 121.

dixit. Numquid carnaliter cogitandum est habere Deum quamdam faciem grandem, et in facie ejus esse aliquod receptaculum corporale, ubi sancti abscondendi sunt? Hæc videtis, fratres, quemadmodum carnalia sint, et ab omnium fidelium corde respuenda. Absconditum ergo vultus Dei quid oportet intelligi, nisi quod tantummodo vultui Dei cognitum est? Cum ergo dicuntur horrea, ut significentur secreta, et alio loco dicuntur vascula; neque horrea sunt quæ novimus, neque vascula. Nam si aliquid unum tale esset, alterum aliquid non diceretur. Sed quia per similitudines hominibus notas, ut possunt, insinuantur incognita, ad hoc utrumque nominatum accipite, ut secretum intelligatis, et horrei nomine et vasculorum. Sed si quæritis quale secretum, audite Prophetam dicentem, *Abscondes eos in abscondito vultus tui.*

CAPUT IV. — 4. *Ad patriam fide suspiramus.* Quæ cum ita sint, fratres, in hac adhuc vita peregrinamur, adhuc in illam nescio quam patriam fide suspiramus. Et quare nescio quam, unde cives sumus, nisi quia in longinqua peregrinando obliti eam sumus, ut patriam nostram possimus dicere nescio quam? Hanc oblivionem expellit de corde Dominus Christus, rex ipsius patriæ, veniens ad peregrinos; et susceptione carnis divinitas ejus fit nobis via, ut per hominem Christum pergamus, et in Deo Christo maneamus. Quid ergo, fratres? secretum illud, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (I *Cor.* II, 9), quo eloquio vobis explicaturi sumus, aut quo oculo nos visuri? Possumus aliquid aliquando nosse, quod eloqui tamen non possumus: quod autem non novimus, aliquando eloqui non valemus. Cum ergo fieri possit ut si ego illa nossem, eloqui ea vobis non possem; quanto difficilius eloquium meum erit, quando et ego, fratres, vobiscum per fidem ambulo, nondum per speciem? Sed hoc ego, an et ipse Apostolus? Nam consolatur ignorantiam nostram, et ædificat fidem, dicens: *Fratres, ego me non arbitror apprehendisse. Unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis* (*Philipp.* III, 13 *et* 14): unde se demonstrat in via esse. Et alio loco: *Quamdiu sumus*, inquit, *in corpore, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, non per speciem* (II *Cor.* V, 6 *et* 7). Et iterum: *Spe enim*, inquit, *salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus* (*Rom.* VIII, 24 *et* 25).

CAPUT V. — 5. *Ecclesia docet quod credidit, non quod novit.* Sic ergo, fratres, audite a me vocem quæ est in Psalmis, piam, humilem, mansuetam, non elatam, non turbulentam, non præcipitem, non temerariam. Ait enim quodam in loco Psalmus: *Credidi, propter quod locutus sum.* Et interposuit hoc testimonium Apostolus, atque subjecit: *Et nos credimus, propter quod et loquimur* (*Psal.* CXV, 10, *et* II *Cor.* IV, 13). Vultis ergo ea me dicere quæ novi? Non vos fallo, audite quod credidi. Non vobis vilescat, quia quod credidi auditis: auditis enim veracem confessionem. Si autem dicerem, Audite quod novi; audiretis temerariam præsumptionem. Si ergo, fratres, omnes nos, et, ut credimus sanctorum litteris, omnes etiam qui ante nos in carne vixerunt, et per quos loquens Spiritus Dei distribuit hominibus tantum quantum satis esset significari peregrinantibus, omnes quod credimus loquimur: Dominus autem ipse, quæ noverat. Quid igitur, si solus Dominus de vita in æternum futura nosse poterat quod dicebat; alii vero sequentes Dominum, ideo quia crediderunt? Invenimus ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, scientem quid loqueretur, non dicentem tamen. Ait enim quodam in loco discipulis suis: *Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis illa portare modo* (*Joan.* XVI, 12). Ille propter illorum infirmitatem, non propter suam difficultatem, quod noverat dicere differebat. Nos autem propter communem omnium nostrum infirmitatem, non quod novimus satis digne eloqui conamur, sed quæ digne credimus, ut possumus, explicamus; et vos capite ut potestis. Et si amplius forte capere aliquis vestrum potest, quam ego dicere; non attendat ad exiguum rivum, sed currat ad uberrimum fontem: quoniam apud eum est fons vitæ, in cujus lumine videbimus lumen (*Psal.* XXXV, 10).

CAPUT VI. — 6. *Christiano de resurrectione dubitare non licet.* Quia ergo est resurrectio disputavimus, sic credimus, sic credere debemus, sic loquimur, quia sic credidimus, si christiani sumus, intuentes potentiam brachii Domini sternentis usquequaque superbiam gentium, et ædificantis hanc fidem tam late per orbem terrarum, quam promissum est multo antequam fieret: hæc intuentes, ædificamur ad credendum ea quæ nondum videmus, ut ipsam visionem mercedem fidei recipiamus. Cum ergo manifestum sit fidei nostræ futuram resurrectionem mortuorum, et ita manifestum, ut hinc quisquis dubitaverit, impudentissime se dicat christianum; quæritur qualia corpora habebunt sancti, et quæ vita eorum futura sit. Multis enim visum est resurrectionem quidem fieri, sed per solas animas.

CAPUT VII. — 7. *Quæstio, qualia futura sint corpora. Regula fidei, symbolum. Apta similitudo.* Quia vero resurgunt et corpora, non opus est diu disserere post sermonem præteritum. Sed objicitur hujusmodi quæstio: Si corpora futura sunt, qualia futura sunt? Talia qualia nunc sunt, an alterius modi? Si alterius modi, quis ille modus? Si talia, ergo ad eadem opera? Quia ergo non ad eadem præscribit Dominus, quia non ad talia docet Apostolus. Nam non ad eamdem vitam, non ad eadem facta mortalia et corruptibilia et peritura atque transeuntia, non ad carnalia gaudia, non ad carnales consolationes. Si ergo non ad eadem, nec talia. Si non talia, quomodo ergo caro resurget? Carnis autem resurrectionem habemus in regula fidei, et eam confitentes baptizamur. Et quidquid ibi confitemur, ex veritate et in veritate confitemur, in qua vivimus et movemur et sumus. Temporalibus enim

gestis et transeuntibus quibusdam ac prætereuntibus factis instruimur ad vitam æternam. Omnia quæ gesta sunt, ut salubre aliquid audiremus, ut miracula fierent, ut Dominus noster nasceretur, esuriret et sitiret, comprehenderetur, contumeliis afficeretur, vapularet, crucifigeretur, moreretur, sepeliretur, resurgeret, in cœlum ascenderet, omnia transierunt; et cum prædicantur, fidei nostræ actiones quædam temporales et transitoriæ prædicantur. Numquid quia ipsæ transeunt, quod per eas ædificatur similiter transit? Intendat enim Sanctitas vestra, ut videatis hoc per similitudinem. Architectus ædificat per machinas transituras domum mansuram. Nam in isto tam magno et amplo, quod videmus, ædificio, cum instrueretur, machinæ fuerunt, quæ hic modo non sunt; quia quod per eas ædificabatur, jam perfectum stat. Sic ergo, fratres, ædificabatur aliquid in fide christiana, et perfecta sunt quædam machinamenta temporalia. Dominus enim noster Jesus Christus quod resurrexit, transactum est; neque enim adhuc resurgit: et quod ascendit in cœlum, transactum est; neque enim adhuc ascendit. Quod autem in illa vita est, ubi jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur (*Rom.* VI, 9); quod vivit in æternum etiam ipsa in illo natura humana, quam suscipere, et in qua nasci, et in qua mori et sepeliri dignatus est, hoc ædificatum est, hoc semper manet. Machinæ autem per quas ædificatum est, transierunt. Non enim semper in utero virginali concipitur, aut semper de Maria virgine nascitur Christus, aut semper comprehenditur, aut semper judicatur, flagellatur, crucifigitur, sepelitur. Omnia hæc machinæ deputantur, ut ædificaretur per has machinas illud quod manet in æternum. Hæc autem resurrectio Domini nostri Jesu Christi in cœlo posita est.

CAPUT VIII. — 8. *Ædificium cœlestis Jerusalem habet fundamentum sursum. Christus et fundamentum nostrum, et caput.* Attendat Charitas vestra ædificium mirabile. Ædificia quippe ista terrena pondere suo terram premunt, totusque nutus ponderum in ista structura magnitudine ad terram nititur, et nisi contineatur, ad inferiora contendit, quo pondus adducit. Quia ergo in terra ædificatur, in terra fundamentum præmittitur; ut supra fundamentum securus instruat qui ædificat. Ergo ponit in imo firmissimas moles, ut idonee possint portare desuper quod imponitur, et pro magnitudine ædificii magnitudo fundamenti præparatur: in terra tamen, ut dixi, quia et illud quod ædificatur supra, utique in terra collocatur. Jerusalem illa nostra peregrina in cœlo ædificatur. Ideo præcessit fundamentum Christus in cœlum. Ibi enim fundamentum nostrum est et caput Ecclesiæ: nam et fundamentum dicitur et caput, et revera ita est. Quia et caput ædificii fundamentum est: non enim caput est quod finitur, sed unde incipit sursum versus. Terrenorum ædificiorum culmina subriguntur, caput tamen in terræ soliditate constituunt. Sic et caput Ecclesiæ præcessit in cœlum, et sedet ad dexteram Patris. Quomodo operantur homines, ut ad constituendum fundamentum aliquid trahant quod in imo stabiliant, propter securitatem superventuræ molis in constructionibus fabricæ futuræ: sic per omnia illa quæ contigerunt in Christo, nasci, cresce re, comprehendi, contumeliam pati, flagellari, crucifigi, occidi, mori, sepeliri, velut attracta est moles ad fundamentum cœleste.

9. *Agendum ut in Christo ædificemur. Christus fundamentum est, si primum in corde locum obtineat. Ignis gehennæ quam timendus.* Posito ergo in summis fundamento nostro, ædificemur in eo. Audi Apostolum: *Fundamentum*, inquit, *aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.*

CAPUT IX. — Sed quid sequitur? *Unusquisque autem videat quid superædificet super fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam.* In cœlo quidem Christus est, sed etiam in corde credentium. Si primum locum habet Christus, recte positum est fundamentum. Ergo qui ædificat, securus ædificet, si pro dignitate fundamenti ædificat aurum, argentum, lapides pretiosos. Si autem non pro dignitate fundamenti ædificat, lignum, fenum, stipulam; saltem teneat fundamentum, et propter illa quæ exstruxit arida et fragilia, ad ignem se præparet. Sed si fundamentum est, id est, si primum locum in corde Christus obtinuit, sæcularia vero sic amantur, ut non Christo præponantur, sed eis Dominus Christus, ut sit in ædificio cordis tenens fundamentum, id est, primum locum: *detrimentum*, inquit, *patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem* (I *Cor.* III, 10-15). Non est nunc tempus hortari vos, ut potius aurum, argentum, lapides pretiosos ædificetis, quam lignum, fenum, stipulam, super tam magnum et validum fundamentum: sed tamen breviter dictum sic accipite, quasi diu et multis verbis dictum. Novimus enim, fratres, quia quisquis vestrum propter illa quæ modo diligit, per comminationes alicujus judicis in carcerem mitteretur, ut solum fumum pateretur, illa omnia mallet amittere, quam locum illum pati. Nescio quo autem modo cum ignis nominatur in die judicii futurus, omnes contemnunt, et flammas foci timentes, flammam gehennæ pro nihilo ducunt. Quæ est ista duritia? quæ tanta perversitas cordis? Si vel sic timerent homines quod ait Apostolus, *per ignem*, quomodo timet quisque ne vivus ardeat, quod illi uno momento contingit, donec sensus membra deserens omnes illas flammas superfluas facit; timeret tamen, et non faceret aliquid quod jure prohibetur, ne ad illum cruciatum momenti unius perveniret.

CAPUT X. — 10. *Resurrectio talis speranda qualis in Christo præcessit. Angeli apud Abraham vere manducarunt.* Sed, ut dixi, fratres, nunc de hac re spatium non est disserendi: illud dico, hoc nos sperare debere in resurrectione mortuorum, quod expressum est in capite nostro, quod expressum est in corpore Domini nostri Jesu Christi. Quisquis aliud sperat, jam non ædificat super fundamentum, non solum aurum, argentum et lapides pretiosos, sed nec ipsam

stipulam. Extra enim ponit totum, quia non in Christo ponit. Resurrexit ergo Dominus noster in eo corpore, in quo sepultus est. Resurrectio promittitur Christianis. Talem resurrectionem speremus, qualis in Domino nostro præcessit omnium nostrum fidem. Ad hoc enim prævenit, ut fides nostra superædificetur. Quid igitur? Quomodo non tales, quales nunc sumus? Caro enim Domini nostri Jesu Christi resurrexit, sed ascendit in cœlum. In terra officia humana servavit, ut persuaderet hoc resurrexisse quod sepultum erat. Numquid autem et in cœlo talis cibus est? Nam et Angelos officia humana in terra legimus executos. Venerunt ad Abraham, et manducaverunt; et cum Tobia angelus fuit, et manducavit. Quid dicimus, quia phantasma erat illa manducatio, et non erat vera? Nonne manifestum est, quod vitulum occidit Abraham, panes fecit, et ad mensam posuit; ministravit angelis, et manducaverunt (*Gen.* XVIII, 1-9)? Omnia ista manifestissime facta et manifestissime expressa sunt.

CAPUT XI. — 11. *Homo ex necessitate manducat, angelus ex potestate.* Quid ergo dicit in libro Tobiæ angelus? *Vidistis me manducare, sed visu vestro videbatis* (*Tob.* XII, 19). Numquid quia non manducabat, sed manducare videbatur? Imo vero manducabat. Quid est ergo, *visu vestro videbatis?* Intendat Sanctitas vestra quod dico: intendat in orationem plus quam in me; ut intelligatis quod dicimus, ut et nos ita dicamus quemadmodum vos oportet audire et intelligere quod auditis. Corpus nostrum quamdiu corruptibile est et moriturum, indigentiam patitur refectionis, inde et fames existit: propterea esurimus et sitimus; et si esuriem sitimque nostram distulerimus diutius quam potest corpus sustinere, perducitur ad tabificam maciem, et ad quamdam morbidam exilitatem, discedentibus viribus et non succedentibus: et si amplius fiat, mors etiam consequetur. Nam semper de corpore nostro discedit aliquid quasi quodam fluvio discessionis, sed inde non sentimus vires discedentes, quia per refectionem assumimus succedentes. Quod enim copiose accedit, paulatim discedit: propterea parvo tempore reficimus, productiore autem tempore deserunt nos vires, quæ acceptæ sunt cum reficeremus. Sicut oleum in lucerna, quod parvo tempore mittitur, diutius paulatimque consumitur. Cum autem prope consumptum fuerit, jam languor flammulæ illius quasi fames lucernæ, admonet nos, et continuo subvenimus, ut instauretur illa species, et maneat lux in lucerna, cibo suo refecta cum adjicimus oleum. Sic vires nostræ, quas accipimus manducando, eunt et deserunt nos perpetua discessione, sed paulatim. Nam et idipsum nunc agitur in nobis, et in omnibus actionibus nostris, in omni etiam quiete nostra non cessat ire quod acceptum est: et si fuerit omnino consumptum, ita homo et moritur quomodo lucerna exstinguitur. Ut autem non moriatur, id est, ut non exstinguatur, non quia moritur animo, sed ut corporalis hæc vita nostra non exstinguatur, et quædam quasi vigilatio in isto corpore succedat, currimus et subjicimus quod recessit, et reficere dicimur. Qui dicit refici, quid reficit, si nihil deficit? Per indigentiam ergo hanc et corruptionem etiam morituri sumus omnes, quia tale est hoc corpus, ut ei mors debita reservetur. Hanc enim mortalitatem significant pelles, quibus induti sunt Adam et Eva, et dimissi de paradiso (*Gen.* III, 21-24). Pelles enim mortem indicant, quæ a mortuis pecudibus detrahi solent. Cum ergo portamus istam defectibilem infirmitatem, cui etsi cibus nunquam desit, sed subinde reparet vires, non tamen efficit ut mors non sit futura (totus enim ille status corporis per succedentes ætates, etiamsi diutius hic vivatur, veniet aliquando ad terminum senectutis, et ultra quo porrigatur non inveniet nisi mortem. Nam et lucerna ipsa, etiamsi subinde semper mittas oleum, non valet semper ardere; quia, ut aliis casibus non exstinguatur, ipsa stupa deficit, et quadam quasi senectute consumitur): quamdiu ergo talia corpora gerimus, ex defectu indigemus, ex indigentia esurimus, ex esurie manducamus. Angelus vero non ex indigentia manducat. Aliud est enim ex potestate aliquid facere, aliud ex necessitate. Manducat homo, ne moriatur: manducat angelus, ut mortalibus congruat. Si enim mortem non timet angelus, non ex defectu reficitur: si non ex defectu reficitur, non ex indigentia manducat. Qui autem videbant angelum manducare, tanquam esurientem putabant. Hoc est quod ait, *Visu vestro videbatis.* Non enim dixit, Videbatis me manducare, sed non manducavi: *Videbatis*, inquit, *me manducare, sed visu vestro videbatis;* id est, ego manducabam ut vobis congruerem, non quia famem ullam aut indigentiam patiebar, qua cogente vos manducare consuevistis, et ideo quos manducare videritis, ex indigentia id fieri suspicamini, qui ex vestra consuetudine metimini quod videtis: hoc est, *visu vestro videbatis.*

CAPUT XII.—12. *Manducandi potestas post resurrectionem erit, sicut in Christo, non necessitas.* Quid ergo, fratres mei? *Scimus*, sicut dicit Apostolus, *quia Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo* (*Rom.* VI, 9 *et* 10). Si ergo ille jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur; sic nos resurrecturos speremus, ut in eo statu semper simus, in quem resurgendo mutabimur. Manducandi autem et bibendi etiamsi potestas erit, necessitas non erit. Erat autem tunc cur hoc faceret Dominus, quia erant adhuc in carne quibus vellet congruere, quibus etiam cicatrices ostendere voluit. Non enim qui fecit oculos cæci, quos in matris utero non acceperat, sine cicatricibus resurgere non valebat. Qui si vellet ipsius carnis suæ mortalem indigentiam ante mortem ita commutare, ut non haberet aliquam necessitatis inopiam, posset utique: in manu enim habebat, quia Deus erat in carne, et omnipotens Filius, sicut omnipotens Pater. Nam et ipsam carnem suam ante mortem mutavit in quod voluit. In monte quippe cum discipulis cum esset, sicut sol splenduit vultus ejus (*Matth.* XVII, 2). Hoc autem potestate fecit, ostendere volens quia et

ipsam carnem suam posset ab omni indigentia commutare, ut non moreretur si nollet. *Potestatem*, inquit, *habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo eam tollit a me* (*Joan.* x, 18). Potestas hæc magna, qua posset et non mori : sed major misericordia, qua voluit mori. Ad hoc enim fecit per misericordiam, quod posset et non facere per potestatem, ut nobis constitueret fundamentum resurrectionis : ut illud quod propter nos mortale portabat, et moreretur, quia morituri sumus; et ad immortalitatem resurgeret, ut immortalitatem speremus. Ideoque ante mortem non solum scriptum est quia manducavit et bibit, sed etiam quia esurivit et sitivit (*Matth.* IV, 22, *et Joan.* XIX, 28) : post resurrectionem tantum quia et manducavit et bibit, non autem quia esurivit et sitivit; quia in corpore non amplius morituro non erat illa indigentia corruptionis, ut esset necessitas refectionis, sed erat potestas edendi. Factum est causa congruendi, non ut subveniretur inopiæ carnis, sed ut suaderetur veritas corporis.

CAPUT XIII. — 13. *Quæstio, quomodo caro et sanguis non possidebit regnum Dei.* Adversus hanc tantam evidentiam, nonnulli nobis ex Apostolo faciunt quæstionem : contra istam quippe disputationem, vide quid objiciunt. Non, inquiunt, resurget caro : si enim resurget, possidebit regnum Dei; aperte autem dicit Apostolus, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit.* Audistis, cum Apostolus legeretur. Dicimus carnem resurgere, et clamat Apostolus, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit.* Ergo contra Apostolum prædicamus, aut ipse contra Evangelium prædicavit? Evangelium divina voce testatur, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14). Si caro factum est, vera caro factum est. Nam si non vera caro, nec caro. Sicut vera caro Mariæ, vera caro Christi, quæ inde suscepta est. Hæc vera caro comprehensa, flagellata, colaphizata, suspensa; hæc vera caro mortua, hæc vera caro sepulta est; hæc vera caro a morte etiam resurrexit. Reddunt testimonia cicatrices : vident oculi discipulorum, et adhuc fluctuat admiratio; compalpat manus, ne dubitet animus. Contra tantam evidentiam, fratres, quam hoc modo potuit Dominus noster Jesus Christus persuadere discipulis eam per orbem terrarum prædicaturis; contra hanc evidentiam pugnare videtur Apostolus, dicens : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit?*

14. *Solvitur quæstio. Prima expositio Apostoli.* Possemus hanc quæstionem ita solvere, et resistere vanis calumniatoribus : verumtamen et sic solvetur, quomodo potest cito responderi, et diligentius, quod ait Apostolus, considerabimus unde sit dictum. Dico ergo quomodo possimus facillime respondere. Quid habet Evangelium? Quod resurrexit Christus in eo corpore, quo sepultus est : quia visus, quia contrectatus est, quia discipulis ait putantibus quod spiritus esset, *Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (*Luc.* XXIV, 39). Quid contra Apostolus? *Caro et sanguis*, inquit, *regnum Dei non possidebunt.* Amplector utrumque, nec dico ista pugnantia, ne ego ipse contra stimulum pugnem. Quomodo ergo amplector utrumque? Cito, ut dixi, possem sic respondere : Apostolus ait, *Caro et sanguis regnum Dei hæreditate possidere non possunt.* Recte dixit; non est enim carnis possidere, sed possideri. Non enim corpus tuum aliquid possidet, sed anima tua per corpus possidet, quæ ipsum etiam corpus possidet. Si ergo sic resurgit caro, ut habeatur, non habeat; ut possideatur, non possideat : quid mirum si caro et sanguis regnum Dei non possidebit, quia utique possidebitur? Nam eos possidet caro, qui non sunt regnum Dei, sed regnum diaboli, et ideo subditi sunt voluptatibus carnis. Unde et ille paralyticus grabato portabatur : sed sanato Dominus ait, *Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam* (*Marc.* II, 11). Sic ergo paralysi sanata tenet carnem suam, et ducit quo vult : non quo non vult a carne ipse trahitur, et portat potius corpus, quam portatur a corpore. Manifestum est quod in illa resurrectione non habebit caro illecebrarum tractum, ut ducat animam per quasdam titillationes atque blanditias, quo anima non vult, et plerumque superatur, dicens : *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis.* Adhuc portatur grabato paralyticus, nondum portat : exclamet ergo, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Respondeatur, *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (*Rom.* VII, 22-25). Cum ergo resurrexerimus, non nos caro portabit, sed nos eam portabimus : si nos portabimus, nos eam possidebimus : si nos eam possidebimus, non ab ea possidebimur; quia liberati a diabolo regnum Dei sumus : atque ita caro et sanguis regnum Dei non possidebit. Ergo calumniatores illi conticescant, qui vere sunt caro et sanguis, et nihil possunt nisi carnaliter cogitare. Quia etiam de illis in eadem prudentia carnis perseverantibus, unde caro et sanguis merito appellantur, recte dici potuit, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.*

CAPUT XIV. — Etiam hoc modo solvatur hæc quæstio : quia tales homines, qui caro et sanguis appellantur (de talibus enim etiam Apostolus dicit, *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem* [*Ephes.* VI, 12]), si non se ad spiritualem vitam converterint, et spiritu facta carnis mortificaverint, regnum Dei possidere non poterunt.

15. *Verior Apostoli sensus.* Verumtamen quid ait Apostolus, dixerit aliquis? Ille enim verior sensus est, qui circumstantia lectionis aperitur. Itaque ipsum potius audiamus, et ex tota quæ circa est contextione Scripturæ, quid in eo loco intelligi voluerit, videamus. Sic enim ait : *Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de cœlo. Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est. Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei non possidebit; neque corruptio incorruptionem* (I *Cor.* XV, 47-50). Singula ergo videa-

mus. *Primus homo*, inquit, *de terra, terrenus; secundus homo, de cœlo. Qualis terrenus, tales et terreni*, id est, omnes morituri *: et qualis cœlestis, tales et cœlestes*, id est, omnes resurrecturi. Jam enim cœlestis homo resurrexit, et ascendit in cœlum : cui per fidem nunc incorporamur, ut sit ipse caput nostrum; membra autem ordine suo sequantur caput suum, et quod præmonstratum est in capite, tempore suo demonstretur in membris : modo autem hoc fide portemus, ut ad ipsam rem et speciem suo tempore veniamus. Sic enim alio loco dicit : *Si autem resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* (*Coloss.* III, 1 *et* 2). Sicut ergo cum in nobismetipsis nondum surreximus, sicut Christus in corpore, per fidem tamen cum Christo resurrexisse nos dicimur : ita imaginem cœlestis hominis, id est, qui jam in cœlis est, fide interim portare nos jubet.

16. *Christus quomodo homo de cœlo cœlestis.* Si quis autem quærit cur hominem secundum non in cœlo dixerit, sed de cœlo, cum et ipse Dominus de terra corpus acceperit, quia utique Maria ex Adam et Eva erat progenita; intelligat terrenum hominem secundum terrenam concupiscentiam dictum : et quoniam affectus ille terrenus est, quo per concubitum maris et feminæ nascuntur homines, trahentes etiam ex parentibus originale peccatum; corpus autem Domini nullo tali affectu ex utero virginali creatum est, quamvis de terra Christus assumpserit carnem, quod intelligitur Spiritus sanctus significare, dicens, *Veritas de terra orta est* (*Psal.* LXXXIV, 12); non tamen terrenus, sed cœlestis homo, et de cœlo dicitur. Si enim suis hoc fidelibus per gratiam præstitit, ut recte dicat Apostolus, *Nostra enim conversatio in cœlis est* (*Philipp.* III, 20) : quanto magis ipse cœlestis homo, et de cœlo dicendus est, in quo nullum unquam peccatum fuit? Propter peccatum enim dictum est homini, *Terra es, et in terram ibis* (*Gen.* III, 19). De cœlo ergo cœlestis homo ille rectissime dicitur, cujus conversatio de cœlo nunquam recessit : quamvis Dei Filius etiam hominis filius factus de terra corpus assumpserit, id est, formam servi. Non enim ascendit, nisi qui descendit. Quia etsi cæteri, quibuscumque donaverit ascendunt, vel potius ejus gratia levantur in cœlum, etiam sic ipse ascendit, quia corpus ejus fiunt; et secundum hoc unus ascendit : quoniam sacramentum magnum in Christo et Ecclesia exponit Apostolus, quo scriptum est, *Et erunt duo in carnem unam* (*Ephes.* V, 31). Unde etiam dicitur, *Igitur non jam duo, sed una caro* (*Matth.* XIX, 6). Quapropter *nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis, qui est in cœlo* (*Joan.* III, 13). Propter hoc enim addidit, *qui est in cœlo*, ne quisquam ejus conversationem de cœlo recessisse arbitraretur, cum per terrenum corpus in terra hominibus appareret. Ergo *sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est*, interim fide, per quam etiam cum illo resurreximus : ut et sursum cor habeamus, ubi Christus est in dextera Dei sedens; et ideo quæ sursum sunt quæramus, atque sapiamus, non quæ super terram.

CAPUT XV. — 17. *Hoc nobis resurrectione præstandum, quod in Christo præcessit. Caro sanguis pro corruptione.* Sed quia de resurrectione corporis agebat; nam ita proposuerat : *Sed dicit aliquis, Quomodo resurgunt mortui* (I *Cor.* XV, 35)? *quo autem corpore veniunt?* et propterea dixerat, *Primus homo de terra terrenus, secundus homo, de cœlo. Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis cœlestis, tales et cœlestes* : ut hoc speremus in nostro corpore futurum, quod in Christi corpore præcessit; atque hoc quanquam nondum reipsa percepimus, interim fide teneamus. Ideo subjunxerat, *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est.* Ne ad talia nos resurrecturos crederemus, qualia secundum primum hominem corruptibiliter agebamus, subjecit statim : *Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei hæreditate possidere non possunt.* Atque ostendere volens quid dixerit carnem et sanguinem, quia non ipsam speciem corporis, sed corruptionem significat nomine carnis et sanguinis, quæ corruptio tunc non erit. Corpus enim sine corruptione, non proprie dicitur caro et sanguis, sed corpus. Si enim caro est, corruptibilis atque mortalis est : si autem jam non moritur, jam non corruptibilis; et ideo sine corruptione manente specie, non jam caro, sed corpus dicitur : et si dicitur caro, non jam proprie dicitur, sed propter quamdam speciei similitudinem. Sicut possumus forte propter eamdem similitudinem, etiam Angelorum carnem dicere, cum sicut homines apparuerunt hominibus; cum essent corpus, non caro : quia corruptionis indigentia non inerat. Quia ergo possumus secundum similitudinem carnem appellare etiam corpus quod jam non corrumpitur, secutus sollicitus Apostolus exponere voluit quid dixerit carnem et sanguinem; quia secundum corruptionem hoc dixit, non secundum speciem : et subjecit statim, *Neque corruptio incorruptionem hæreditate possidebit* : tanquam diceret, Quod dixi, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit*; hoc dixi, quoniam *corruptio incorruptionem non possidebit.*

18. *Quomodo in cœlo erit corpus nostrum, si non erit ibi corruptio. Carnis non erunt eadem opera post resurrectionem. Judæorum et Sadducæorum error de resurrectione. Resurrectio ad vitam Angelorum.* Et ne quisquam diceret, Si ergo incorruptio a corruptione non potest possideri, quomodo ibi erit corpus nostrum? audite quod sequitur. Quasi enim diceretur Apostolo, Quid est ergo quod dicis? frustrane credidimus carnis resurrectionem? Si caro et sanguis regnum Dei non possidebit, frustra credidimus resurrexisse Dominum nostrum a mortuis in corpore in quo natus et crucifixus est, in eo ascendisse in cœlum coram oculis discipulorum suorum, de quo cœlo ad te clamavit, *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 4)? Occurrit hoc Paulo sancto et beato apostolo, et pia charitate parturienti filios suos in Chri-

to per Evangelium genitos (*I Cor.* IV, 15), quos adhuc parturiebat donec Christus in eis reformaretur (*Galat.* IV, 19), id est, donec portarent per fidem imaginem ejus qui de cœlo est. Nolebat enim eos in ea ruina remanere, ut arbitrarentur se talia facturos in regno Dei, in illa æterna vita, qualia faciebant in hac vita, in voluptatibus manducandi et bibendi, nubendi, uxores ducendi, et eos carnaliter generandi (*a*) : hæc enim opera corruptio carnis habet, non ipsa species carnis. Jam ergo quia non ad talia resurrecturi sumus, præscripsit, ut jam dudum dixeram, Dominus in evangelica lectione quæ modo recitata est. Judæi enim resurrectionem quidem credebant carnis, sed talem futuram putabant, ut ea vita esset in resurrectione, qualem in hoc sæculo gerebant; atque ita carnaliter cogitantes, Sadducæis respondere non poterant proponentibus de resurrectione quæstionem, cujus erit uxor mulier, quam septem fratres sibi succedentes habuerunt, cum vellet unusquisque fratri suo mortuo ex ejus uxore semen excitare. Sadducæi enim secta erat quædam Judæorum, quæ non credebat resurrectionem. Judæi ergo Sadducæis istam quæstionem proponentibus fluctuantes et hæsitantes respondere non poterant, quia regnum Dei a carne et sanguine, id est, incorruptionem a corruptione possideri posse arbitrabantur. Venit Veritas, interrogatur a deceptis et deceptoribus Sadducæis, proponitur illa quæstio Domino. Et Dominus qui sciret quid diceret, et quod nesciebamus credere nos vellet, respondet auctoritate majestatis suæ quod credamus. Apostolus autem exposuit quantum ei datum est : quod, quantum possumus, intelligamus. Quid ergo Dominus Sadducæis? *Erratis*, inquit, *non scientes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubunt, neque uxores ducunt ; neque enim incipiunt mori, sed erunt æquales Angelis Dei.* Magna virtus Dei. Quare non nubunt, neque uxores ducunt? Quia non incipient mori. Ibi enim successor, ubi decessor. Nulla ergo ibi talis corruptio. Et ille Dominus per ætates ab infantia usque ad juventutem cucurrit, quia carnis adhuc mortalis gerebat substantiam : posteaquam resurrexit in ætate in qua sepultus est, numquid credimus eum in cœlo senescere? Ergo *erunt*, inquit, *æquales Angelis Dei.* Abstulit de medio suspicionem Judæorum, refellit calumnias Sadducæorum : quia Judæi credebant quidem resurrecturos mortuos, sed ad quæ opera resurgerent, carnaliter sentiebant. *Erunt æquales*, inquit, *Angelis Dei.* Audisti de virtute Dei, audi etiam de Scripturis. *De resurrectione*, inquit, *non legistis, quomodo locutus sit Dominus ad Moysen de rubo, dicens : Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed vivorum* (*Matth.* XXII, 23-32, *et Luc.* XX, 27-38).

CAPUT XVI. — 19. *Resurrectio ad vitam sine corruptione. Mutatio carnis in melius bonorum propria.* Quod ergo resurgamus, dictum est : et quoniam ad vitam Angelorum resurgimus, a Domino audivimus : in qua vero specie resurgamus, ipse ostendit in resurrectione sua. Quia vero ipsa species corruptionem non habebit, Apostolus dicit : *Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei hæreditate possidere non possunt ; neque corruptio incorruptionem hæreditate possidebit :* ut ostenderet nomine carnis et sanguinis corruptionem mortalis animalisque corporis se intelligere voluisse. Deinde solvit jam ipse quæstionem, quam possent ab eo solliciti auditores exquirere : quia sollicitior ipse de intellectu filiorum, quam filii sunt de verbis parentum. Subjungit ergo, et dicit : *Ecce mysterium vobis dico.* Quiescat cogitatio tua, o homo, quisquis es. Cœperas enim cogitare de verbis Apostoli, quod caro humana non resurgat, cum audires, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit :* sed præbe aurem consequentibus verbis, et corrige præsumptionem cogitationis. *Ecce*, inquit, *mysterium dico vobis : omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Quid est hoc? Mutatio quippe aut in pejus est, aut in melius. Si ergo posita est mutatio, ut nondum videamus qualis erit, utrum in aliquid melius, an in aliquid deterius : ergo sequatur, et ipse exponat ; quid nobis est suspicari? Et fortasse humana suspicione labi in errorem te non permittit in conjecturas tuas apostolica auctoritas, et hoc liquide exponit, cujusmodi mutationem velit intelligi. Quid ergo? Cum dixisset, *Omnes resurgemus, non tamen omnes immutabimur :* video omnes resurrecturos et bonos et malos ; sed qui immutabuntur, videamus ; et hinc intelligamus mutationem, utrum in melius an in deterius sit futura. Si enim malorum est ista mutatio, in pejus ; si autem bonorum, in melius erit. *In atomo*, inquit, *in ictu oculi, in novissima tuba. Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.* Jam ergo in melius erit ista mutatio, cum dicit, *Et nos immutabimur :* sed nondum expressum est quantum exprimi oportuit, quousque corpus nostrum commutatur in melius. Quid est ipsum melius, nondum dictum est. Nam et ab infantia in adolescentiam cum mutatur, potest dici in melius commutari, ubi etsi minus infirmum, adhuc tamen infirmum et mortale est.

CAPUT XVII. — 20. *Celeritas resurrectionis. Atomus, quid. Atomus in corpore. Atomus in tempore. Ictus oculi.* Ergo singula diligentius retractemus. *In atomo*, inquit. Difficile videtur hominibus resurgere mortuos : sed mirum est quemadmodum abstulerit Apostolus omnes ancipites difficultates de cordibus fidelium. Dicis tu, Non resurgunt mortui : ego non solum resurgere mortuum dico, sed tanta celeritate, quanta non conceptus et natus es. Quanta enim mora est ut formetur homo in utero, ut perficiatur, ut nascatur, ut ætatum successione roboretur? Numquid forte sic resurrecturus est? Non : sed *in atomo*, inquit. Multi nesciunt quid sit atomus. Atomus dictus est a τομή, quod est sectio : ἄτομος græce quod secari non potest. Sed dicitur atomus in corpore, dicitur in tempore. In corpore dicitur si quid inveniri potest quod quidem

(*a*) Rectius forte legeretur : *uxores ducendi, natos*, vel, *pueros carnaliter generandi* ; aut cum Morel, Elem. Crit., p. 190 : *uxores ducendi, ex eis carnaliter generandi*. M.

dividi non posse perhibetur, corpusculum aliquod tam minutum, ut jam non habeat ubi secari possit. Atomus autem in tempore momentum est breve, quod jam non habet ubi dividatur. Verbi gratia, ut possint etiam corda tardiora capere quod dico : lapis est ; divide eum in partes, et partes ipsas divide in lapillos, lapillos quidem in grana, veluti sunt arenæ, rursusque ipsa arenæ grana divide in minutissimum pulverem, donec si possit pervenias ad aliquam minutiam, qualis jam dividi non potest. Hæc est atomus in corporibus. In tempore vero sic intelligitur. Annus, verbi gratia, dividitur in menses, menses dividuntur in dies, dies adhuc in horas dividi possunt, horæ adhuc in partes horarum quasdam productiores, quæ admittunt divisiones, quousque venias ad tantum temporis punctum, et quamdam momenti stillam, ut per nullam morulam produci possit, et ideo jam dividi non possit : hæc est atomus temporis. Dicebas ergo non resurgere mortuos : non solum resurgunt, sed tanta celeritate resurgunt, ut in atomo temporis futura sit omnium resurrectio mortuorum.

CAPUT XVIII. — Et exponens tibi atomi celeritatem, cum dixisset, *in atomo*, adjunxit continuo, quantum fieri possit actionis ac motus in atomo temporis, *In ictu oculi* ait. Scivit enim obscure dixisse, *in atomo*, et planius dicere voluit quod facilius intelligeretur. Quid est ictus oculi? Non quo palpebris claudimus oculum vel aperimus : sed ictum dicit oculi emissionem radiorum ad aliquid cernendum (*a*). Mox enim ut conjeceris aspectum, emissus radius in cœlum pervenit, ubi solem et lunam et stellas et sidera contuemur, tam immenso intervallo a terra separata. Tubam vero novissimam, signum novissimum dicit. *Canet enim*, inquit, *tuba*, *et mortui resurgent incorrupti*, *et nos immutabimur*. Nos utique fideles dixit, et priores resurgentes ad vitam æternam. Ergo illa mutatio, quia piorum atque sanctorum est, in melius erit, non in deterius.

21. *Immutatio sanctorum in resurrectione qualis erit. Caro et sanguis proprie corruptionis et mortalitatis nomina.* Sed quæ est ista mutatio? quid est illud quod ait, *Immutabimur?* Species amittitur quæ nunc est, an sola corruptio, propter id quod dictum est, *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt; neque corruptio incorruptionem hæreditate possidebit?* Quod ne auditorem moveret ad desperandam carnis resurrectionem, subjecit, *Ecce mysterium vobis dico : omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur*. Et ne putaremus immutationem in pejus futuram : et nos, inquit, *immutabimur*. Restat ergo ut dicat qualis immutatio futura sit. *Oportet enim hoc corruptibile*, inquit, *induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Si corruptibile hoc induetur incorruptione, et mortale hoc induetur immortalitate; jam non erit corruptibilis caro. Si ergo non erit corruptibilis caro, cessabit nomen corruptionis in carne et sanguine, cessabit etiam nomen proprium carnis et sanguinis; quia mortalitatis sunt ista nomina. Et si ita est et caro resurget, et quia immutatur et fit incorrupta, *caro et sanguis regnum Dei non possidebit.* Quod si illam immutationem in eis aliquis intelligere voluerit, quos tunc adhuc vivos ille dies inventurus est; ut qui jam mortui erant, resurgant, qui autem adhuc vivunt, immutentur; ut eorum personam suscepisse credatur Apostolus, cum ait, *Et nos immutabimur* : eadem tamen ratio consequetur, quia illa incorruptio ad omnes utique pertinebit, *cum corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc induet immortalitatem. Tunc fiet sermo qui scriptus est*, *Absorpta est mors in victoriam. Ubi est*, *mors*, *contentio tua? ubi est*, *mors*, *aculeus tuus?* Corpus autem quod jam mortale non est, non proprie dicitur caro et sanguis, quæ terrena sunt corpora : sed corpus dicitur, quod jam cœleste dici potest. Sicut idem apostolus cum diceret de carnium differentia : *Non omnis*, inquit, *caro eadem caro. Alia quidem est hominum, alia pecorum, alia piscium, alia volucrum, alia serpentium. Et corpora*, inquit, *cœlestia*, *et corpora terrestria* (I *Cor*. XV, 39 *et* 55). Nullo modo autem diceret carnes cœlestes; quamvis carnes possint dici corpora, sed terrestria. Omnis enim caro corpus est : non autem omne corpus caro : non solum quia cœleste corpus non dicitur caro, sed etiam quædam ipsa terrestria, sicut ligna et lapides, et si quid ejusmodi est. Etiam sic ergo caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt : quia resurgens caro in tale corpus commutabitur, in quo jam non erit mortalis corruptio, et propterea nec carnis et sanguinis nomen.

CAPUT XIX. — 22. *Error quorumdam circa veritatem resurrectionis.* Sed intendite, fratres, rogamus vos; non est res parvi pendenda, de fide nostra agitur : cui non tam a Paganis cavendum est, quam a quibusdam perversis, qui se Christianos dici et videri volunt. Non enim deerant etiam sub Apostolis, qui dicerent resurrectionem jam factam esse, et fidem quorumdam perverterent, de quibus Apostolus, *Qui circa veritatem*, inquit, *erraverunt, dicentes resurrectionem jam factam esse; et fidem quorumdam subverterunt* (II *Tim*. II, 18). Non autem vacat quod non ait, A veritate aberraverunt; sed, *circa veritatem*, non tamen veritatem tenuerunt. Mors ergo tollitur, et non erit quodam modo : sicut Apostolus ait, *Absorbebitur mortale a vita* (II *Cor*. V, 4). Sic enim dictum est et de Domino, quia deglutivit mortem (I *Petr*. III, 22). Non enim quasi recedit mors habens aliquam substantiam suam : sed in ipso corpore ubi erat, esse desinet, ut speciem videas, speciem teneas, quæras corruptionem et mortalitatem, et non invenias. Discessit ergo aliquo corruptio? Non : sed ibi interempta est, ibi absorpta est. Propterea cum dixisset, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc immortalitatem induere : tunc fiet*, inquit, *sermo qui scriptus est*, *Absorpta est mors in victoriam. Ubi est*, *mors*, *contentio tua? ubi est*, *mors*, *aculeus tuus?* Et non ait, Discessit mors in victoriam; sed, *Absorpta est mors in victoriam*. Quomodo ergo illi circa veritatem aberraverunt? Quia veram dixerunt

(*a*) Vide supra, serm. 277, cap. 10.

resurrectionem unam, sed aliam negaverunt.

CAPUT XX.—23. *Resurrectio duplex, in spiritu et in corpore. Corpora impiorum qualia resurgent.* Est enim resurrectio secundum fidem, in qua omnis qui credit, resurgit in spiritu. Etenim ille bene resurget in corpore, qui primo resurrexit in spiritu. Nam qui antea in spiritu per fidem non resurrexerint, non ad illam commutationem resurgent in corpore, ubi assumetur et absorbebitur omnis corruptio, sed ad illam pœnalem integritatem. Nam integra erunt et corpora impiorum, nihil ex eis imminutum apparebit; sed ad pœnam erit integritas corporis, et quædam, ut ita dicam, quædam firmitas corporis, corruptibilis firmitas: quia ubi dolor esse poterit, non potest dici non esse corruptio; quamvis non deficiat illa infirmitas in doloribus, ne dolor ipse moriatur. Nam ipsam corruptionem nomine vermis prophetice significatam non incongrue creditur, et ipsum dolorem nomine ignis. Sed quia firmitas tanta erit, ut nec doloribus cedat in mortem, nec ad incorruptionem, in qua nullus dolor est, commutetur; propterea sic scriptum est, *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur* (*Isai.* LXVI, 24; *Marc.* IX, 43, 45). Commutatio vero quæ corruptionem non habebit, sanctorum erit. Illorum ergo erit, qui modo habent resurrectionem spiritus per fidem: de qua resurrectione dicit Apostolus, *Si autem resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Quomodo morimur secundum spiritum, et resurgimus secundum spiritum: sic postea morimur secundum carnem, et resurgimus secundum carnem. Secundum spiritum mors est, non credere vana quæ credebat, non facere mala quæ faciebat. Secundum spiritum resurrectio est credere salubria quæ non credebat, et facere bona quæ non faciebat. Qui terrena idola et figmenta deos putabat, unum Deum cognovit, in eum credidit, mortuus est in idololatria, resurrexit in fide christiana. Ebriosus erat, sobrius est; mortuus est ab ebrietate, resurrexit in sobrietate. Sic ab omnibus malis operibus cum receditur, mors quædam fit in anima, et in ejus bonis operibus resurgit. *Mortificate*, inquit Apostolus, *membra vestra quæ sunt super terram, immunditiam, perturbationem, concupiscentiam malam, et avaritiam*, inquit, *quæ est idolorum servitus* (*Coloss.* III, 1-5). Mortificatis ergo istis membris, resurgimus in bonis quæ sunt istis contraria; in sanctitate, in tranquillitate, in charitate, in eleemosynis. Quomodo autem præcedit mors secundum spiritum, resurrectionem quæ est secundum spiritum: sic præcessura est mors secundum carnem, resurrectionem quæ futura est secundum carnem.

CAPUT XXI.—24. *Testimonia de duplici resurrectione ex Apostolo.* Utramque ergo noverimus, et spiritualem et corporalem. Ad spiritualem pertinet quod dictum est, *Surge, qui dormis; et exsurge a mortuis* (*Ephes.* V, 14): et illud, *Qui sedebant in umbra mortis, lux orta est eis* (*Isai.* IX, 2): et illud quod paulo ante commemoravi, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite.* Ad corporalem autem resurrectionem pertinet quod nunc dicit Apostolus, qui talem sibi quæstionem proposuerat: *Sed dicit aliquis, quomodo resurgunt mortui? quo autem corpore venient?* Agebat ergo de resurrectione corporis, in qua præcessit Dominus Ecclesiam suam: de hac ergo ait, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Propter illud quod dixerat, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit.* Habemus autem alio loco apertissime ipsius apostoli Pauli testimonium de resurrectione secundum spiritum, et de resurrectione secundum carnem. Corpus enim mortale, quod animatum est vel animatum fuit, caro dicitur. Sic ergo Apostolus loquitur: *Si autem Christus in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter justitiam.* Ecce jam resurrectio spiritus per justitiam facta intelligitur: vide utrum speranda sit etiam corporis resurrectio. Mortale enim corpus noluit appellare mortale, sed mortuum; et tamen hoc se significasse in consequentibus aperit. Sequitur itaque, et dicit: *Si ergo spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Dominum nostrum Jesum, vivificabit et mortalia corpora vestra per habitantem Spiritum ejus in vobis* (*Rom.* VIII, 10, 11). Quapropter illi *circa veritatem aberraverunt*, unam negaverunt resurrectionem. Si enim omni modo eam negarent, a veritate aberrarent, non *circa veritatem.* Quia vero *circa veritatem aberraverunt*, confessi sunt unam, quæ secundum spiritum fit; negaverunt autem alteram, quæ per carnis resurrectionem speratur, *dicentes resurrectionem jam factam esse:* quod nisi ita dicerent, ut illam quæ in corpore futura est credi et sperari prohiberent, non de his diceretur, *Fidem quorumdam subvertunt.*

CAPUT XXII.— 25. *Ambæ resurrectiones in Evangelio. Resurrectio secundum spiritum, quæ nunc fit per fidem.* Sed audite jam manifestissimum testimonium ipsius Domini in Evangelio secundum Joannem, uno loco ambas resurrectiones, et quæ secundum spiritum modo fit, et quæ secundum carnem postea futura est, ita declarantem, ut omnino dubitare non possit, qui quoquo modo christianum se dicit, et evangelicæ auctoritati subjectus est; ut nullus aditus calumniatoribus restet, et quasi per fidem christianam volentibus evertere Christianos, inserendo venena sua, ut occidant animas infirmorum. Sed ex ipso codice audite. Propterea enim non tantum disputatoris, sed etiam lectoris fungor officio, ut sermo iste noster sanctarum Scripturarum auctoritate fulciatur, non humanis suspicionibus super arenam ædificetur, si forte aliquid non memoriter occurrerit. Audite ergo Evangelium secundum Joannem. Dominus loquitur: *Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit et credit ei qui misit me, habet vitam æternam; et in judicium non venit, sed transitum fecit a morte in vitam. Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei; et qui au-*

dierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso; et potestatem dedit ei et judicium facere, quia filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumento sunt, audient vocem ejus: et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii (*Joan.* v, 24-29). Arbitror quidem multos intelligere ab ipso Domino in hoc loco utramque resurrectionem, et secundum spiritum per fidem, et secundum carnem, per illam notissimam tubam distincte aperteque declaratam. Tamen hæc eadem verba diligenter consideremus, ut omnibus audientibus manifestum sit. *Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit et credit ei qui misit me, habet vitam æternam; et in judicium non venit, sed transitum fecit a morte in vitam.* Secundum spiritum resurrectio est, quæ fit modo per fidem. Sed ne ita proposita videretur, quasi adhuc longe futura sit; quanquam non dixerit, Transiturus est a morte in vitam; sed, *transitum fecit a morte in vitam:* tamen ne verbo præteriti temporis figurate usus videretur, sicut est, *Foderunt manus meas et pedes* (*Psal.* xxi, 17), quod adhuc futurum prænuntiabatur; sequitur, et hoc ipsum planius explicat: *Amen, amen dico vobis*, inquit, *quia venit hora et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent.* Quod supra dixit, *Transiit a morte in vitam;* hoc nunc dicit, *vivent.* Sed ne illud quod ait, *Venit hora*, in finem sæculi speraretur, quando etiam corporum resurrectio futura est; addidit, *et nunc est.* Non enim ait tantum, *Venit hora*; sed, *Venit hora, et nunc est.* Qui autem audierint hanc vocem, vivent; scilicet vita quam superius significavit, dicens, *Transiit a morte ad vitam.* Hic ergo eos significavit qui ad pœnam judicii non pertinent; quia præveniunt judicium fide sua, et transitum faciunt a morte ad vitam.

CAPUT XXIII.— 26. *Resurrectio secundum carnem futura.* Restat ergo ut judicium futurum ostendat inter bonos et malos: quia hic bonos tantum commemoravit ad præsentem resurrectionem, quæ secundum spiritum est, pertinere. Sequitur itaque, et dicit, *Et potestatem dedit ei et judicium facere, quia filius hominis est.* Insinuavit secundum quid acceperit potestatem judicii: *quia filius*, inquit, *hominis est.* Nam secundum id quod Filius Dei est, sempiternam cum Patre habet potestatem. Jam quomodo sit futurum judicium, consequenter exponit: *Nolite*, inquit, *mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus: et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Superius cum dixisset, *Venit hora;* adjecit, *et nunc est:* ne illa hora prænuntiata putaretur, quæ in fine sæculi futura est corporum resurrectio. Hic ergo quia ipsam volebat intelligi, cum dixisset, *Venit hora;* non adjecit, *et nunc est.* Item superius mortuos dixit audire vocem Filii Dei, monumentorum autem nullam commemorationem fecit: ut distingueremus mortuos per mentis errorem qui resurgunt modo per fidem, ab eis mortuis quorum cadavera in monumentis sunt resurrectura in ultimo sæculi. Hic ergo ut illa in fine speraretur corporum resurrectio, *Omnes*, ait, *qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent.* Item superius, *Audient*, inquit, *vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent.* Quid opus erat addere, *Qui audierint;* cum posset ita dici, Audient vocem Filii Dei, et vivent: nisi quia de his dicebat qui secundum mentis errorem mortui sunt, quorum multi audiunt et non audiunt, id est, non obtemperant, non credunt? Qui vero sic audiunt, quomodo volebat audiri, cum diceret, *Qui habet aures audiendi, audiat* (*Luc.* viii, 8); ipsi vivent. Audient ergo multi, sed *qui audierint, vivent*, id est, qui crediderint. Nam qui sic audient, ut non credant, non vivent: unde apparet de qua morte, et de qua vita eo loco dixerit: de morte scilicet quæ ad solos malos pertinet, eo ipso quo mali sunt; et de vita quæ ad solos bonos pertinet, eo ipso quo boni fiunt.

CAPUT XXIV. — Hic autem, ubi secundum corpora resurrecturos pronuntiat, non ait, Audient vocem ejus, et qui audierint, procedent. Omnes enim novissimam tubam audient, et procedent, quia omnes resurgemus. Sed quia non omnes immutabimur, sequitur et dicit, *Qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Superius itaque ubi per fidem secundum spiritum reviviscitur, ad eamdem sortem omnes reviviscunt; ut vita eorum non distribuatur in beatitudinem et miseriam, sed ad bonam partem omnes pertineant. Et ideo cum dixisset, *Qui audierint, vivent;* non adjecit, Qui bona egerunt, in vitam æternam; qui vero mala egerunt, in pœnam æternam. Hoc enim ipsum quod dictum est, *vivent*, in bono tantummodo accipi voluit: sicut etiam superius, *Transitum*, inquit, *fecit a morte ad vitam;* nec dixit ad quam vitam; quia per fidem a morte reviviscere, non potest esse mala vita. Hic autem primo non, Audient vocem ejus et vivent; ipsum enim, *vivent*, per totam istam lectionem in bono intelligi voluit: sed dixit, *audient, et procedent*, quo verbo significavit corporalem motum corporum de locis sepulturarum suarum. Sed quia procedere de monumentis non omnibus ad bonum erit: *Qui bona*, inquit, *fecerunt, in resurrectionem vitæ;* etiam hic vitam in bono tantum intelligi voluit: *qui vero mala egerunt*, inquit, *in resurrectionem judicii*, judicium scilicet pro pœna posuit.

CAPUT XXV. — 27. *Quale corpus, et qualis sanctorum vita post resurrectionem.* Jam ergo, fratres, nemo quærat perversa subtilitate cujusmodi figura erit corporum in resurrectione mortuorum, quanta statura, qualis motus, qualis incessus. Sufficit tibi quod resurgit caro tua in ea specie, in qua Dominus apparuit, in hominis utique specie. Sed noli propter speciem timere corruptionem: si enim non timueris corruptionem, non timebis et illam sententiam, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebit:* nec incides in laqueum Sadducæorum, quem propterea non possis evitare, quia putas ad hoc resurgere homines, ut ducant uxores, et generent filios, et agant opera vi-

tæ mortalis. Si quæris qualis erit vita, quis hominum hoc poterit explicare? Vita erit Angelorum. Quicumque tibi potuerit ostendere vitam Angelorum, ostendet vitam eorum; quia æquales futuri erunt Angelis. Si autem Angelorum vita occulta est, nemo quærat amplius; ne per errorem non perveniat ad id quod quærit, sed ad quod sibi ipse confinxerit. Præpropere enim quærit, et festinans quærit. Tu in via ambula; venies ad patriam, si non deseras viam. Tenete ergo Christum, fratres, tenete fidem, tenete viam: ipsa vos perducet ad id quod videre modo non potestis. In illo enim capite apparuit quod speretur in membris; in illo fundamento demonstratum est quod in nostra ædificetur fide, ut postea perficiatur in specie: ne forte cum putatis vos cernere, appareat vobis aliquid per imaginem falsam quasi esse quod non est, et dimissa via in errorem devietis, et ad patriam quo ducit via, id est, ad speciem quo ducit fides, non perveniatis.

CAPUT XXVI. — 28. *Vita similis Angelorum erit, carens operibus corruptionis et indigentiæ. Sabbatum perpetuum. Misericordiæ opera cur ibi nulla erunt.* Dices, Quomodo vivunt Angeli? Sufficit tibi scire hoc, quod non corruptibiliter vivunt. Facilius enim tibi potest dici quid ibi non erit, quam quid ibi erit. Possum enim et ego, fratres mei, breviter vobis percurrere quædam quæ ibi non erunt: et hoc propterea possum, quia ista experti sumus, et novimus ea quæ ibi non erunt. Quid autem ibi erit nondum sumus experti. *Per fidem enim ambulamus, nondum per speciem: quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino* (II *Cor.* v, 6 *et* 7). Quid ergo ibi non erit? Ducere uxorem, ut filii propagentur; quia non est ibi mors: non ibi erit crescere, quia nec senescere: non erit refectio, quia nec defectio: non ibi erunt negotia, quia nec indigentia; nec ipsa laudabilia opera hominum innocentium, quæ cogit operari egestas et necessitas hujus vitæ. Non enim dico tantummodo non ibi futura opera latronum aut feneratorum, sed ipsa quæ innocentes homines operantur propter indigentiam sublevandarum humanarum necessitatum, non ibi erunt.

CAPUT XXVII. — Sabbatum erit perpetuum, quod a Judæis celebratur temporaliter, a nobis autem in æternum intelligitur. Quies erit ineffabilis, quæ explicari non potest; sed, ut dixi, utcumque explicatur, cum dicuntur quæ ibi non erunt. Ad illam quietem tendimus, ad illam spiritualiter regeneramur. Sicut enim ad labores carnaliter nascimur, ita ad quietem spiritualiter renascimur: clamante illo, *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (*Matth.* xi, 28). Hic pascit, ibi perficit: hic promittit, ibi reddit: hic significat, ibi exprimit. Cum autem in illa beatitudine et spiritu et corpore perfecti salvique fuerimus, ista negotia non erunt; nec illa ibi erunt, quæ hic laudantur in bonis operibus Christianorum. Quis enim non laudatur christianus porrigendo panem esurienti potumque sitienti, vestiendo nudum, suscipiendo peregrinum, pacando litigiosum, visitando ægrotum, sepeliendo mortuum, consolando lugentem? Magna opera, plena misericordiæ, plena laudis et gratiæ. Sed nec ipsa ibi erunt: quia opera misericordiæ necessitas miseriæ comparavit. Quem pascis, ubi nemo esurit? Cui potum das, ubi nemo sitit? An vestiturus es nudum, ubi omnes ipsa immortalitate vestiti sunt? Audisti paulo ante tunicas sanctorum, loquente Apostolo, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem.* Ubi induere sonat, indumentum indicat. Hoc indumentum Adam perdidit, ut pelles acciperet. An peregrinum suscepturus es, ubi omnes in patria sua vivunt? Ægrotos visitabis, ubi omnes eadem incorruptionis firmitate vigebunt? Mortuum sepulturus, ubi semper vivunt? Litigantes concordaturus, ubi omnia in pace sunt? Tristes consolaturus, ubi omnes in æternum gaudebunt? Quia ergo cessabunt simul miseriæ, cessabunt hæc opera misericordiæ.

CAPUT XXVIII. — 29. *Quæ erit beatorum actio post resurrectionem. Amen et Alleluia erit tota actio nostra sine tædio.* Quid ergo ibi agetur? Nonne jam dixi, facilius me dicere quid ibi non erit, quam quid ibi erit? Illud scio, fratres, quod non sumus dormitaturi vacando, quia et ipse somnus subsidium defectionis datus est animæ. Quippe intentionem perpetuam mortales sensus agitantem non ferret fragile corpus, nisi sensibus consopitis ad eamdem agitationem ferendam repararetur ipsa fragilitas; et quemadmodum ex morte innovatio futura est, sic nunc ex somno vigilatio fieret. Ibi ergo non erit. Ubi enim non est mors, nec imago mortis erit. Nec tamen cuiquam subrepat timor tædiorum, cum ei dicitur quod semper vigilabit, et non aget aliquid. Possum dicere, et quomodo quidem futurum sit, non possum dicere, quia nec videre adhuc possum: tamen aliquid non impudenter dico, quia de Scripturis dico, quæ ibi erit actio nostra. Tota actio nostra, Amen et Alleluia erit. Quid dicitis, fratres? Video quod auditis et gavisi estis. Sed nolite iterum carnali cogitatione contristari, quia si forte aliquis vestrum steterit et dixerit quotidie, Amen et Alleluia, tædio marcescet, et in ipsis vocibus dormitabit, et tacere jam volet: et propterea putet sibi esse aspernabilem vitam, et non desiderabilem, dicentes vobismetipsis: Amen et Alleluia semper dicturi sumus, quis durabit? Dicam ergo, si potero, quantum potero. Non sonis transeuntibus dicemus Amen et Alleluia, sed affectu animi. Quid est enim Amen? quid Alleluia? Amen, est verum: Alleluia, laudate Deum. Quia ergo Deus veritas est incommutabilis, sine defectu, sine provectu, sine detrimento, sine augmento, sine alicujus falsitatis inclinatione (a), perpetua, et stabilis, et semper incorruptibilis manens; hæc autem quæ agimus in creatura et in ista vita, velut figuræ sunt rerum per significationes corporum, et quædam in quibus ambulamus per fidem: cum viderimus facie ad faciem quod nunc videmus per speculum in ænigmate (I *Cor.* xiii, 12), tunc longe alio et ineffabiliter alio affectu dicemus, Ve-

(a) Melius cum Morel, El. Crit., p. 516, *inquinatione*, quod vocabulum apprime respondet tertiæ parti enumerationis [illegible] sequentis, id est, [illegible]. M.

rum est; et cum hoc dicemus, Amen utique dicemus, sed insatiabili satietate. Quia enim non deerit aliquid, ideo satietas : quia vero illud quod non deerit semper delectabit, ideo quædam, si dici potest, insatiabilis satietas erit. Quam ergo insatiabiliter satiaberis veritate, tam insatiabili veritate dices, Amen. Jam quale est quis potest dicere, *quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (I *Cor.* II, 9)? Quia itaque sine aliquo fastidio et cum perpetua delectatione videbimus verum, et certissima evidentia contuebimur, amore ipsius veritatis accensi et inhærentes ei dulci et casto amplexu eodemque incorporeo, tali etiam voce laudabimus eum, et dicemus, Alleluia. Exsultantes[1] enim se ad parilem laudem flagrantissima charitate invicem et in Deum, omnes cives illius civitatis dicent, Alleluia; quia dicent, Amen.

CAPUT XXIX. — 30. *Requies et recubitus beatorum in contemplatione ac laude veritatis.* Hæc igitur vita sanctorum etiam corpora eorum commutata in cœlestem et angelicum statum sic implebit, atque immortaliter vegetabit, ut ab illa beatissima contemplatione et laude veritatis, nulla corruptio necessitatis avertat aut avocet. Ita illis cibus erit ipsa veritas : ipsa autem requies tanquam recubitus. Quod enim dictum est, quia recumbentes epulabuntur, sicut dicit Dominus, *Quia multi venient ab oriente et occidente, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno Patris mei* (*Matth.* VIII, 11) : hoc significatum est, quoniam magna requie pascentur cibo veritatis. Talis enim cibus reficit, et non deficit; implet et integer est : tu consummaris, ipse non consumitur. Talis est ille cibus, non qualis iste, qui deficit ut reficiat, et ne vitam finiat qui eum accipit, ipse finitur. Recubitus ergo ille, sempiterna requies erit : epulæ illæ, veritas incommutabilis erit : epulatio illa, vita æterna erit, id est, ipsa cognitio. Quia *hæc est*, inquit, *vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (*Joan.* XVII, 3).

CAPUT XXX. — 31. *Vita delectabiliter summeque vacantium in visione Dei. Precatio post concionem.* Nam quia illa vita in contemplatione veritatis non solum ineffabiliter, sed quia et delectabiliter permanebit, multis locis Scriptura testatur, quæ omnia commemorare non possumus. Inde est illud : *Qui diligit me, mandata mea custodit; et ego diligam eum; et ostendam me ipsum illi* (*Joan.* XIV, 21). Tanquam enim fructus et merces ab eo quæreretur, quia mandata ejus custodiuntur : *Ostendam*, inquit, *me ipsum illi;* perfectam beatitudinem ponens, ut cognoscatur sicuti est. Inde est et illud : *Dilectissimi, filii Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus; quia videbimus eum sicuti est* (I *Joan.* III, 2). Ideo et Apostolus Paulus, *Tunc*, inquit, *facie ad faciem* (I *Cor.* XIII, 12) : quia etiam dixit alio loco, *In eamdem imaginem transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu* (II *Cor.* III, 18). Et in Psalmis dicit, *Vacate, et videte quia ego sum Dominus* (*Psal.* XLV, 11). Tunc ergo optime videbitur, quando summe vacabitur. Quando autem summe vacabitur, nisi cum transierint tempora laboriosa, tempora necessitatum, quibus modo obstricti sumus, quamdiu terra parit homini peccatori spinas et tribulos, ut in sudore vultus sui manducet panem suum? Temporibus ergo terreni hominis omni ex parte transactis, et die cœlestis hominis omni ex parte perfecto, summe videbimus; quia summe vacabimus. Finita enim corruptione et indigentia in resurrectione fidelium, non erit propter quod laboretur. Quasi enim diceretur, Recumbite et manducate; ita dictum est, *Vacate et videte.* Vacabimus ergo et videbimus Deum sicuti est; et videntes laudabimus Deum. Et hæc erit vita sanctorum, hæc actio quietorum, quia sine defectu laudabimus. Non uno die laudabimus : sed sicut dies ille non habet terminum temporis, ita laus nostra non habebit terminum cessationis; et ideo in sæcula sæculorum laudabimus. Audi etiam hoc Scripturam dicentem Deo, quod nos desideramus : *Beati qui habitant in domo tua; in sæcula sæculorum laudabunt te* (*Psal.* LXXXIII, 5). Conversi ad Dominum, ipsum deprecemur pro nobis et pro omni plebe sua astante nobiscum in atriis domus suæ : quam custodire protegereque dignetur; per Jesum Christum filium ejus Dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Forte, *exhortantes*.

SERMO CCCLXIII * (*a*).

De cantico Exodi (*b*). *Cap.* XV, ℣. 1-21.

1. *In Scripturis sanctis considerandis nos regere debet earumdem Scripturarum auctoritas.* Sensum nostrum, fratres charissimi, in Scripturis sanctis considerandis atque tractandis regere debet earumdem Scripturarum manifestissima auctoritas; ut ex eis quæ aperte dicta sunt ad nutriendos nos, ea quæ obscurius dicta sunt ad exercendos nos, fideliter disserantur. Quis enim audeat aliter exponere sacramenta divina, quam corde atque ore apostolico prædicatum atque præscriptum est? Dicit autem apostolus Paulus : *Nolo vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, et in nube, et in mari; et omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spirituali consequente eos petra; petra autem erat Christus. Sed non in plurimis eorum beneplacitum est Deo. Prostrati enim sunt in deserto. Hæc autem figuræ nostræ factæ sunt, ut non simus cupientes mala, sicut et illi cupierunt.* Et paulo

* Emendatus ad r. v. et ad Sirm.

(*a*) Alias, inter Sirmondianos 2.

(*b*) Idem est titulus apud Possidium, Indiculi cap. 8. Excerptum ex hoc sermone prolixius exhibet Joannes Romanæ Ecclesiæ diaconus in suis Collectaneis ad priores septem Veteris Testamenti libros, nondum vulgatis, quorum penes nos est ex bibliotheca Corbeiensi pervetustum exemplar, auctoris forsitan ætate, aut certe annis post nonum sæculum non multis descriptum. Dubium nobis aliquando sermonem istum effecerat enarrandi genus concisum et subobscurum : sed cum Augustinum cæteroquin maxime sapiat, par est credere locis nonnullis obscuritatem allatam esse librariorum lapsu; sicuti videre licet in uno et altero loco, quem ad Joannis Collectanea redintegramus. Suspicamur præterea sermonem hunc a parte esse decurtatum.

post : *Omnia hæc*, inquit, *in figurâ contingebant illis ; scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos finis sæculorum devenit* (I *Cor.* x, 1-11).

2. *Transitus maris Rubri figura Baptismi.* Hinc itaque, dilectissimi, nullus fidelium dubitaverit, transitum illius populi per mare Rubrum figuram fuisse Baptismi nostri : ut a diabolo et angelis ejus, qui nos tanquam Pharao et Ægyptii, luto carnis obnoxios velut laterum operibus atterebant, duce Domino nostro Jesu Christo, cujus tunc figuram Moyses gerebat, per Baptismum liberati, *Cantemus Domino : gloriose enim magnificatus est; equum et equitem projecit in mare.* Nobis enim mortui sunt, qui nobis jam dominari non possunt : quoniam ipsa delicta nostra, quæ nos illi subditos fecerant, lavacro gratiæ sanctæ liberatis nobis, tanquam in mari submersa atque deleta sunt. *Cantemus* ergo *Domino : gloriose enim magnificatus est; equum et equitem projecit in mare*, superbiam et superbum delevit in Baptismo. Jam quippe humilis subditus Deo cantat hoc canticum. Nam superbo gloriam suam quærenti, et se magnificanti, non est gloriose magnificatus Dominus. Justificatus autem impius, credendo in eum qui justificat impium, ut deputetur fides ejus ad justitiam (*Rom.* iv, 5), ut justus ex fide vivat (*Id.* i, 17) ; ne ignorans Dei justitiam, et suam volens constituere, justitiæ Dei non sit subjectus (*Id.* x, 3); verissime cantat adjutorem et protectorem sibi Dominum in salutem, Deum suum, quem honorificat. Neque enim est ex illis elatis, qui cognoscentes Deum, non sicut Deum honorificaverunt (*Id.* I, 21). Dicit itaque, *Deus patris mei.* Deus est enim patris Abraham[1], qui credidit Deo, et deputatum est illi ad justitiam (*Id.* iv, 3). Et ideo parvuli, non de nostra justitia præsumentes, sed de ipsius gratia, magnificamus Dominum, quoniam ipse *conterit pugnas*, qui pax est nostra. Et ideo *Dominus nomen est illi :* cui dicimus apud Isaiam, *Posside nos* (*Isai.* xxvi, 13). *Dominus nomen est illi.* Non eramus, et fecit nos : perieramus, et invenit nos : vendideramus nos, et emit nos. *Dominus nomen est illi. Currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare.* Et exaltationes sæculares, et catervas innumerabilium peccatorum, quæ in nobis diabolo militabant, delevit in Baptismo. *Ternos* (*a*) *stratores* curribus imposuerat, qui nos timore doloris, timore humiliationis, timore mortis, persequendo terrebant. Hæc omnia submersa sunt in Rubro mari, quia illi consepulti sumus per Baptismum in mortem (*Rom.* vi, 4), qui pro nobis flagellatus, exhonoratus, et occisus est. Ita Rubro pelago omnes hostes operuit, qui cruenta morte, qua nostra peccata consumerentur, Baptismum consecravit. Quod si hostes nostri devenerint in profundum tanquam lapis, illos solos possidet, et cum illis solis est duritia diaboli, de quibus scriptum est, *Peccator cum in profundum venerit malorum, contemnit* (*Prov.* xviii, 3). Non enim credunt dimitti sibi posse quæ fecerunt : et ea desperatione gravius altiusque merguntur. Sed, *Dextera tua, Domine, glorificata est in virtute; dextera manus tua, Domine, confregit inimicos; et multitudine majestatis tuæ, Domine, contrivisti adversarios. Misisti quippe iram tuam, et comedit eos tanquam stipulam.* Timuimus enim te nascentem (*a*), et credidimus in te, et omnia delicta nostra consumpta sunt. Nam quare *per spiritum iræ Domini divisa est aqua, et gelaverunt tanquam murus aquæ, gelaverunt fluctus in medio mari;* cum in ista divisione aquæ, gelantibus fluctibus, via patuerit populo liberato? Cur ergo non potius per spiritum misericordiæ Domini divisa est aqua; nisi quia terror iræ Dei, quam contemnit ille peccator, qui venit ad profundum malorum, ipse compellit ad Baptismum, ut per aquam non præfocantem, sed transeuntes per viam liberemur? *Dixit inimicus, Persequar, et comprehendam; partibor spolia, et replebo animam meam; interficiam gladio meo, dominabitur manus mea.* Neque intelligit inimicus vim dominici Sacramenti, quæ est in Baptismo salutari, eis qui credunt et sperant in eum : et adhuc putat etiam dominari baptizatis posse peccata, quoniam carnis fragilitate tentantur, nesciens ubi, et quando, et quomodo perficiatur plena totius hominis renovatio, quæ in Baptismo inchoatur, et præsignatur, et spe certissima jam tenetur. Tunc enim et mortale hoc induet immortalitatem, et evacuato penitus omni principatu et potestate, erit Deus omnia in omnibus (I *Cor.* xv, 53, 54, 24, 28). Nunc autem, quamdiu corpus, quod corrumpitur, aggravat animam (*Sap.* ix, 15), dicit inimicus, *Persequar, et comprehendam. Sed misisti spiritum tuum, et operuit eos mare.* Modo non dicitur spiritus iræ Dei, quando mare operuit inimicos : et paulo ante dictum est, *per spiritum iræ tuæ divisa est aqua;* cum per hoc potius transiens Dei populus liberatus sit. Sed nimirum videtur Deus non irasci, cui sunt impunita peccata, et magis ingravescit. Unde plumbo comparatus in profunda descendit, tanto magis, quanto magis videt eos qui per fidem justificati sunt, et pro spe futuræ vitæ præsentia mala tolerant, in laboribus vivere, in quibus eos perferendis confirmat Spiritus Dei. Misit ergo Deus Spiritum suum ad consolandos et exercendos in laboribus justos; et operuit mare impios, non solum putantes nihil interesse inter se et illos; sed potius æstimantes illis esse iratum Deum, qui tantis tribulationibus affligerentur, sibi autem propitium, qui tantis prosperitatibus lætarentur. Ita *descenderunt tanquam plumbum in aquam validissimam. Quis similis tibi in diis, Domine? quis similis tibi? gloriosus in sanctis,* qui non gloriantur in se : *mirabilis in majestatibus, qui facis prodigia.* Hæc enim quæ tunc facta sunt, futurum aliquid prænuntiabant, quoniam figuræ nostræ fuerunt. *Extendisti dexteram tuam, transvoravit eos terra.* Nullum certe Ægyptiorum illo tempore terræ hiatus absorbuit; aqua cooperti sunt, in mari perierunt. Quid est

[1] Sirmondus : *Sed dicit ei Deus. Deus est enim patris Abraham.* Locus similiter vitiatus in Mss. sanatur hic ad Joannis diaconi Collectanea nondum vulgata.

(*a*) Apud LXX, *tristatas*.

(*a*) Forte, *irascentem*.— Quæ lectio toti de quo tractatur argumento optime congruit. M.

ergo, *Extendisti dexteram tuam, transvoravit eos terra?* An recte intelligimus dexteram Dei eum, de quo Isaias dicit, *Et brachium Domini cui revelatum est* (*Isai.* LIII, 1)? Ipse est enim unicus Filius, cui non pepercit Pater, sed pro omnibus nobis tradidit illum (*Rom.* VIII, 32). Atque ita in cruce extendit manum suam dexteram, et transvoravit impios terra, cum se victores, et illum contemptibilem putabant. *Terra* enim *tradita est in manus impii, et faciem judicium ejus operuit* (*Job* IX, 24), id est, divinitatem ejus. Ita gubernavit Dominus populum suum, tanquam illo ligno portatum, ubi terra, id est, caro Domini extenta impios transvoravit. Neque enim navi transivit populus mare, ut *gubernasti* proprie diceretur. Sed *gubernasti justitia tua populum tuum*, non præsumentem de justitia sua, sed ex fide viventem sub gratia tua: *populum tuum hunc, quem liberasti.* Novit enim Dominus qui sunt ejus (II *Tim.* II, 19).

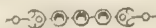
3. *Transitus per eremum figura peregrinationis nostræ in hac vita, in qua adversantes superamus auxilio Christi.*— *Exhortatus es in virtute tua*, id est, in Christo tuo. Quia quod infirmum est Dei, fortius est hominibus (I *Cor.* I, 25). Et si crucifixus est ex infirmitate, sed vivit in virtute Dei (II *Cor.* XIII. 4). *Exhortatus es in virtute tua, et in refectione sancta tua.* In eo quippe quod carnis mortalitas in illo refecta est per resurrectionem, et in illo jam corruptibile hoc induit incorruptionem, exhortati sumus in futurum sperantes, et propter hæc omnia præsentia tolerantes. Restat enim post Baptismum transitus per eremum, per vitam quæ agitur in spe, donec veniamus ad terram promissionis, terram viventium ubi nobis est portio Dominus, in æternam Jerusalem; quo donec veniamus, tota ista vita eremus nobis est, et tota tentatio. Sed in eo qui vicit sæculum, vincit omnia populus Dei. Nam sicut in Baptismo, tanquam hostes a tergo insequentes, præterita peccata delentur: sic post Baptismum, in itinere vitæ hujus, cum escam spiritualem manducamus, et potum spiritualem bibimus, omnia nobis adversantia superamus. Terruit quippe inimicos viæ nostræ nomen Imperatoris nostri. Prius enim surrexit ira gentium ad perdendum nomen christianum; ubi autem ira nihil potuit, conversa est in dolorem, et magis magisque fide crescente atque occupante omnia, dolor conversus est in timorem; ut et superbi hujus sæculi, tanquam volatilia cœli, sub umbra oleris illius, quod ex minutissimo grano sinapis multum crevit, refugium protectionemque conquirant (*Matth.* XIII, 31, 32). Sic et in hoc cantico, ubi commemorantur ea, quæ tunc in figura contingebant in illis, servatus est ordo iræ, doloris, et timoris gentium. *Audierunt,* inquit, *gentes, et iratæ sunt; dolores comprehenderunt habitatores Philistiim. Tunc festinaverunt*, id est conturbati sunt, *duces Edom, et principes Moabitarum: apprehendit eos tremor: tabuerunt omnes inhabitantes Chanaan. Incumbat in eos tremor, et timor magnitudinis brachii tui. Fiant tanquam lapides, donec transeat populus tuus, Domine, donec transeat populus tuus hic, quem acquisisti.* Sic factum est, sic fit. Admiratione stupentes tanquam lapides fiunt inimici Ecclesiæ, donec transeamus ad patriam. Sed et qui resistere tentaverint, sicut tunc Amalech extentis manibus Moysi (*Exod.* XVII), ita nunc in signo crucis dominicæ superantur. Atque ita introducimur, atque plantamur in monte hæreditatis Domini, qui ex parvo lapide, quem vidit Daniel, crevit et implevit universam terram (*Dan.* II, 34, 35). Hæc præparata est habitatio Domini. Templum enim Dei sanctum est, et sanctificatio domus ejus quæ ab ipso est. *Templum enim Dei sanctum est*, ait Apostolus, *quod estis vos* (I *Cor.* III, 17). Et ne quisquam respiceret ad terrenam Jerusalem, ubi templum istud figuram quamdam temporaliter gessit, sicut oportuit, significavit de regno æterno se dicere, quod est æterna hæreditas Dei, æterna Jerusalem. Secutus enim ait: *Quæ præparaverunt manus tuæ, Domine, qui regnas semper, et in sempiternum, et adhuc.* Estne quid ultra quam *in sempiternum?* Quis hoc dixerit? Cur ergo addidit, *et adhuc*? Forte quia solet sempiternum et pro longo nimis tempore intelligi, ad hoc additum est, *et adhuc*, ut verum sempiternum, quod sine fine est, intelligeretur. An quia regnat Deus *semper* in cœlestibus, quæ statuit in sæculum sæculi, præceptum posuit et non præteribit (*Psal.* CXLVIII, 6); *et in sempiternum* in eis quibus ex transgressione præcepti postea conversis peccata dimisit, et eos acquisivit ex tempore, eisque beatitudinem sine fine donavit; regnat *et adhuc* in eos, quos sub populi sui pedibus in suppliciis justissimis ordinavit? Neque enim quisquam ejus regno subtrahitur, cujus æterna lege in distributione dandi atque reddendi et meritis præmiorum atque pœnarum, et justissima ordinatione creaturæ cunctæ coercentur. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jacobi* IV, 6). *Quia intravit equitatus Pharaonis cum curribus et adscensoribus in mare; et adduxit super eos Dominus aquas maris. Filii autem Israel ambulaverunt per siccum, per medium mare.*

4. *Maria tympano assumpto concinens quid figurat.* Hoc cantavit Moyses et filii Israel, hoc Maria prophetissa et filiæ Israel cum ea, hoc et nos modo, sive viri et feminæ, sive spiritus et caro nostra. *Qui* enim *Jesu Christi sunt*, ait Apostolus, *carnem suam crucifixerunt cum passionibus et concupiscentiis* (*Galat.* V, 24). Hoc significare congruenter intelligitur tympanum, quod assumpsit Maria, ut huic cantico consonaret. In ligno enim caro extenditur, ut tympanum fiat: et ex cruce discunt suavem sonum gratiæ confiteri. Humiles ergo per Baptismum facti gratiæ pietate, et exstincta ibi nostra superbia, per quam superbus inimicus nobis dominabatur, ut jam qui gloriatur, in Domino glorietur (I *Cor.* I, 31), *Cantemus Domino: gloriose enim magnificatus est; equum et equitem projecit in mare.*

CLASSIS V.

SERMONES DUBII.

Quos inter qui visi sunt minus referre Augustinum, typis minutioribus exhibentur.

SERMO CCCLXIV * (*a*).

De Samsone (*b*). *Judic. capp.* XIII-XVI.

1. *Fortitudo Samson ex Spiritu Dei.* Samson fortitudinem habuit de gratia, non de natura. Nam si fortis esset natura, cum ei capillus demeretur, fortitudo non adimeretur. Et ubi erat illa potentissima fortitudo, nisi in eo quod Scriptura dixit, *Incedebat cum illo Spiritus Domini?* Ad Domini Spiritum pertinebat illa fortitudo. In Samson vas erat, in Spiritu plenitudo erat. Vas impleri et exinaniri potest. Omne autem vas aliunde habet complementum. Ideo in Paulo ipsa gratia commendata est, quando dictus est *vas electionis* (*Act.* IX, 15). Videamus ergo Allophylis qualem parabolam Samson proposuit. *De edente*, inquit, *exivit cibus, et de forti est egressa dulcedo.* Prodita est hæc parabola, delata ad amicos, soluta est; victus est Samson. Hic si justus est, latet : valde in profundo est hujus viri justitia. Nam et quod legitur victus blanditiis muliebribus, et quod ad meretricem intravit, videtur hujus meritum vacillare minus intelligentibus secreta veritatis. Nam et propheta uxorem meretricem præcepto Domini jubetur accipere (*Osee* I, 2). Fortasse poterimus dicere hoc in veteri Testamento criminosa vel damnabilia non fuisse, quando quidem hoc quod dicebat vel agebat, prophetia erat. Requiramus ergo quid significaverit victus, quid significaverit victor, quid significaverit cedens blanditiis muliebribus, quid significaverit prodens secretum parabolæ, quid significaverit intrans ad meretricem, quid significaverit vulpes capiens, et per caudas vulpium, quibus ignem alligavit, inimicorum fructus incendens. Quos quidem fructus de compendio incendere potuit, si non in vulpibus mysterium cogitaret. Numquid enim stipula arida ardere non potuit, nisi ignem per eam vulpes transferrent? Intelligamus ergo grandia latere mysteria.

2. *In Samsone figuratus Christus. Uxor Samsonis. Problema ipsius.* Quid erat Samson? Si dicam, Christum significabat : verum mihi dicere videor; sed continuo occurrit cogitantibus, Et Christus vincitur blanditiis muliebribus? Et Christus quomodo intelligitur ad meretricem intrare potuisse? Deinde, et Christus quando capite nudatur, capillo raditur, virtute spoliatur, alligatur, excæcatur, illuditur? Evigila, fides, attende quid sit Christus, non solum quid fecit, sed etiam quid passus est Christus. Quid fecit? Operatus est, ut fortis : passus est, ut infirmus. In uno intelligo utrumque. Video fortitudinem Filii Dei, video infirmitatem filii hominis. Accedit et aliud, quia Christus totus, quomodo eum Scriptura commendat, et caput et corpus est. Sicut Ecclesiæ caput est Christus, ita Christi corpus Ecclesia est (*Ephes.* IV, 15, *et Coloss.* I, 18). Et sola quidem ut non sit, cum capite suo totus Christus est. Habet ergo Ecclesia in se fortes, habet infirmos; habet eos qui solido pane vescuntur, habet eos qui adhuc lacte nutriendi sunt. Addo aliud, quod necesse est confiteri : in ipsa societate Sacramentorum, communicatione Baptismatis, participatione Altaris, habet justos, habet injustos. Modo enim corpus Christi, quod nostis, in area est; postea in horreo erit. Tamen cum in area est, non recusat paleas sustinere : cum tempus advenerit reponendi, triticum a paleis segregabit (*Matth.* III, 12). Quædam ergo fecit Samson ex persona capitis, quædam ex persona corporis, totum tamen ex persona Christi. In eo enim quod virtutes et mirabilia operatus est Samson, caput Ecclesiæ Christum significavit : in eo autem quod prudenter fecit, illorum qui in Ecclesia juste vivunt imaginem gessit : ubi forte præventus est et incaute egit, eos qui in Ecclesia peccatores sunt [1], figuravit. Meretrix quam Samson in conjugium sumit, Ecclesia est, quæ ante agnitionem unius Dei cum idolis fornicata fuit, quam postea sibi Christus adjunxit. Postquam vero ab eo illuminata fidem suscepit, etiam hoc meruit, ut per eum salutis sacramenta cognosceret, et ab eodem revelarentur ei mysteria cœlestium secretorum. Nam quæstio ipsa quæ continet, *De edente exivit cibus, et de forti est egressa dulcedo*, quid aliud significat quam Christum a mortuis resurgentem? De edente utique, id est, de morte quæ cuncta devorat atque consumit, exivit cibus ille qui dixit, *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI, 41). Quem humana exacerbavit iniquitas, et cui aceti et fellis amaritudinem propinavit, ab eo plebs Gentium vitæ dulcedinem conversa suscepit. Ac sic

* Emendatus ad b. cl. ful. r. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 107.

(*b*) Possidius in Indiculo, cap. 10, recenset tractatum « de « Samson et de versu Psalmi 57, » cujus partem repræsentari arbitramur in isto sermone. Fuit alias Lovaniensibus dubius, Verlino autem et Vindingo spurius. Nunc certe multo quam antea melior aut minus indignus Augustino prodit, emendatus ad varios codices manuscriptos, quorum auctoritate in eo quædam restituimus, quædam resecamus. Exordium in prius excusis istud habebat : « In lectione ista, quæ « nobis recitata est, fratres charissimi, multa et nimium « obscura divina mysteria continentur. Quæ quia non pos- « sunt breviter explicari, hac sola ex causa Psalmos matuti- « nos temperius voluimus consummare, ne vos sermo pro- « lixior fatigaret. Et quia hora consuetudinaria de ecclesia « exituri estis, ea quæ dicenda sunt, secundum vestram « consuetudinem, cum silentio et quiete attento animo au- « dite. Samson, fratres dilectissimi, » etc. Abest id totum a manuscriptis.

[1] Mss., *infirmi sunt.* Paulo post, loco, *meretrix*, verius ..., *mulier ex alienigenis*, ut alias Augustinus.

de mortui leonis ore, id est, de Christi morte, qui accubans dormivit ut leo, apum, id est Christianorum processit examen. Quod autem dicit, *Non invenissetis parabolam meam, nisi arassetis in vitula mea*: vitula hæc Ecclesia est, quæ fidei mysteria, Trinitatis, resurrectionis, judicii pariter et regni, in fines terræ per Apostolorum et sanctorum doctrinam ac prædicationem vulgavit, et intelligentibus atque cognoscentibus æternæ vitæ præmia repromisit.

3. *Sodalis ducens ipsius uxorem figura hæreticorum. Vulpes ignem in caudis trahentes.* Sequitur autem, *Iratus est Samson, quia duxit sodalis ejus uxorem ejus.* Sodalis iste omnium hæreticorum figuram gessit. Magnum secretum, fratres mei. Nam hæretici, qui Ecclesiam diviserunt, uxorem Domini sui ducere et abducere voluerunt. De Ecclesia enim et de Evangeliis exierunt, qui per impietatis adulterium Ecclesiam, id est, Christi corpus in partem suam conantur invadere. Unde fidelis ille servus et amicus dominicæ sponsæ loquitur dicens: *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Et depravati sodalis tangit fideli zelo et increpatione personam. *Et timeo*, inquit, *ne sicut serpens Evam seduxit, ita et sensus vestri corrumpantur a veritate quæ est in Christo Jesu* (II *Cor.* XI, 2, 3). Qui autem sunt sodales, id est, hæretici desertores, qui sponsam Domini invadere voluerunt, nisi Donatus, Arius, Manichæus, et cætera vasa erroris et perditionis? De talibus Apostolus dicit: *Audio in vobis*, inquit, *scissuras esse: alius enim dicit, Ego quidem sum Pauli; alius autem, Ego Apollo; alius vero, Ego Cephæ* (I *Cor.* I, 11, 12). Videamus igitur mysticus iste Samson quid fecerit offensus in uxore ab alieno. Cepit enim vulpes, id est, adulterantes sodales, de quibus dicitur in Canticis canticorum, *Capite nobis vulpes pusillas, exterminantes vineas* (*Cant.* II, 15). Quid est, *Capite?* Id est, comprehendite, convincite, confutate; ne exterminentur ecclesiasticæ vineæ. Quid est aliud vulpes capere, nisi hæreticos divinæ legis auctoritate revincere, et sanctarum Scripturarum testimoniis velut quibusdam vinculis alligare atque constringere? Vulpes capit, ligatis ignem caudis apponit. Quid sibi volunt caudæ vulpium colligatæ? Caudæ vulpium quid sunt, nisi posteriora hæreticorum, qui prima habent blanda et deceptoria: ligata, id est, damnata, et ignem in fine trahentia; ut eorum fructus et opera consumant, qui suis seductionibus acquiescunt? Dicit homini modo, Noli audire hæreticos, noli acquiescere hæreticis. Respondet, Quare? Numquid ille et ille non audivit hæreticos? Numquid et alius quilibet christianus non tanta mala commisit, tanta adulteria fecit, tantas rapinas exercuit? Et quid illi contigit mali? Prima vulpium sunt, quæ seducti attendunt; et retro est ignis. Nihil, inquit, illi contigit. Numquid quia præcedit, post se nihil trahit? Venturus est ad ignem posteriorem. Putas autem quia hæretici ignem trahunt unde ardeant fructus inimicorum, et ipsi non ardebunt? Sine dubio enim vulpes, ubi messes incenderunt, et ipsæ utique arserunt. Videte ergo judicium hæreticis retro, quomodo non vident post se. Habent blandimenta, ut mulceant, primas partes suas liberas ostendunt: in judicio Dei in ligatis caudis, id est, in posterioribus suis ignem trahunt, quia improbitas præcedit pœnas suas.

4. *Accessus ad meretricem. Portæ civitatis, cum a somno surrexisset, in montem ablatæ.* Quod autem intravit ad meretricem, si sine causa fecit, quicumque fecit, immundus est: si autem propheta fecit, sacramentum est. Si non ita intravit ut concumberet cum ea, mysterii causa fortassis intravit. Sed concubuisse non legimus. Sequitur, *Inimici vero exspectabant ad portas civitatis, ut comprehenderent eum, cum a meretrice, ad quam intraverat, fuisset egressus. Ille vero dormiebat.* Videte quemadmodum non scriptum est quia mixtus est meretrici; sed scriptum est quia *dormiebat. Ubi exsurrexit*, inquit, *media nocte exiit, et abstulit portas civitatis ipsius cum seris, et easdem portas levavit in cacumen montis, et ab Allophylis teneri non potuit.* Portas civitatis, quibus ad meretricem intravit, abstulit, et in montem levavit. Quid est hoc? Infernum et amorem mulieris, utrumque Scriptura conjungit. Inferni imaginem tenebat domus meretricis. Recte pro inferis ponitur: quia neminem repellit, et omnem intrantem ad se trahit (*Prov.* XXX, 16). Agnoscimus hoc loco Redemptoris nostri opera, postquam Synagoga, ad quam venerat, a se per diabolum separata est, posteaquam decalcavit eum, id est, in loco Calvariæ crucifixit, ad inferna descendit; et inimici custodiebant locum dormientis, id est, sepulcrum; et capere volebant quem videre non poterant. Ille autem dormiebat ibi. Hoc ideo dixi, quia vera mors erat. Quod dictum est, *Media nocte surrexit;* hoc significat, quia in secreto surrexit. Aperte enim passus est; solis autem discipulis et certis quibuscumque, cum surrexit, manifestatus est. Ergo quod intravit, omnes viderunt; quod surrexit, pauci cognoverunt, tenuerunt et palpaverunt. Tollit tamen portas civitatis, id est, aufert portas inferni. Quid est portas inferni tollere, nisi mortis imperium removere? Recipiebat enim et non remittebat. Quid autem fecit Dominus noster Jesus Christus? Ablatis portis mortis, ascendit in cacumen montis. Novimus enim eum et resurrexisse, et in cœlos ascendisse.

5. *Virtus in capillis. Excæcatio et mors Samsonis.* Quid est autem quod in capillis virtutem habebat? Et hoc, fratres, diligenter attendite. Virtutem non habuit in manu, non in pede, non in pectore, non in ipso capite; sed in capillis, in crinibus. Quid sunt capilli? quid comæ? Et nos videmus, et interrogatus Apostolus respondet nobis, *Coma velamentum est* (I *Cor.* XI, 15). Et in velamento Christus habebat virtutem, quando umbræ veteris Legis eum tegebant. Coma ergo Samson in velamento erat; quia in Christo aliud videbatur, et aliud intelligebatur. Quid autem sibi vult, quod proditum est secretum, et decalvatus est Samson? Contempta est Lex, et passus est Christus. Christum enim non occiderent, si Legem non contempsissent. Nam noverant et ipsi quia eis Chri-

stum non licebat occidere. Dicebant judici, *Nobis non licet occidere aliquem* (*Joan.* XVIII, 31). Decalvatus est Samson, revelata sunt condensa, remotum est velamentum; et Christus qui latebat apparuit. Capilli autem redivivi caput vestierunt: quia Judæi nec resurgentem Christum credere voluerunt. Fuit quidem in molendino cæcatus, fuit in domo carceris. Domus carceris vel molendinum, labor est hujus sæculi. Excæcatio autem Samson illos indicat, qui infidelitate cæcati Christum nec virtutes operantem, nec ascendentem ad cœlestia cognoverunt. Cæcitas ergo quam intulerunt, cæcitatem Judæorum significabat. Christus autem a Judæis et comprehensus est et occisus: sed magis interficientes occidit. Adduxerunt ergo eum inimici, ut illuderent ei. Jam hic imaginem crucis attendite. Expansas enim manus ad duas columnas, quasi ad duo ligna crucis extendit: sed adversarios suos interemptus oppressit, et illius passio interfectio facta est persequentium. Et ideo Scriptura ita conclusit, *Plures mortuus occidit, quam vivus occiderat.* Quod mysterium in Domino nostro Jesu Christo evidenter impletum est: redemptionem nostram, quam vivens minime celebraverat, mortuus celebravit: qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCLXV * (*a*).

De versu 7 Psalmi XV, Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum, *etc.* (*b*).

1. *Deus corde laudandus et amore. Laus sine amore, nec vera, nec Deo accepta.* Cantavimus, et diximus, *Benedicam Dominum:* utinam corde, non ore tantum: nam si ore et non corde, sordescit laus Domini in ore peccatoris (*Eccli.* XV, 9); nec sibi prodest oris confessio, si non sit intus charitatis professio. Videte, fratres: non est charitas virtus oris; ibi sedem figit, ubi pulchra est amica sponsi. Ubi autem hæc pulchritudo? *Omnis gloria filiæ regis ab intus* (*Psal.* XLIV, 14). Non est aliud ea gloria quam pulchritudo, non est aliud ea pulchritudo quam charitas, non est aliud charitas quam vita. Ergo ut vivas, ama. Si amas, pulcher es: amor bonum, amor pulchrum. Si absit illud pulchrum, non vivis; speciem quidem habes, sed non intus. Recludatur sepulcrum illud tantis fultum columnis, effringatur marmor; quid aliud occurret quam horrendum cadaver, ossa fetida, cineres, vermes? Est itaque species, sed tegit mortuum, ad aspectum cujus horrescis, fremis. Putas autem mortuus dicat, *Benedicam Dominum?* Imo teste Scriptura, *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum* (*Psal.* CXIII, 17). Aperi Evangelium, audies Dominum increpantem et dicentem diabolo, *Obmutesce* (*Marc.* I, 25). Quare? Quia *non mortui laudabunt te, neque omnes qui descendunt in infernum.* Nemo eum laudat quem non amat; aut si inimicus laudat, virtutem amat quam in inimico laudat. Qui peccat, inimicitias exercet cum Deo: neque igitur Deum laudat, nec virtutem Dei laudat; quia laus aliquod bonum est, quod non cadit in peccatum. Qui aliquem laudat et mentitur, calumniatur, aut irridet potius quam laudat. Aufer a corde charitatem, solum superat mendacium. Vis ut mendacium laudet veritatem, et inde Deus sumat elogium, unde proficiscitur blasphemia? Non magni ducunt sapientes, qui ab insanis et malis laudantur: laudabitur Deus ab impuro et impudentissimo corde, a blasphema et amentissima mente? Dic ergo, *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum.* Insanus non es, sanatus es, intellectum habes; lauda Deum tuum, qui tribuit tibi intellectum, qui præstat oculum: intellectum, ut capias; oculum, ut aspicias; capias quanta sit latitudo et longitudo amoris Dei, aspicias in auctorem et consummatorem fidei; capias charitatem, aspicias Christum; charitatem, ut ames; Christum, ut benedicas, et amando et benedicendo cognoscas Dominum, qui tibi tribuit intellectum; et cognoscendo vivas: quia, *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (*Joan.* XVII, 3).

2. *Contra hæreticos, intellectum bonum, quo benedicitur Deus, habere se a natura jactantes.* Sed unde, quæso, tibi intellectus iste? Veniet aliquis de transverso, et dicet: Qui naturam dedit, dedit intellectum; bona natura, bonus intellectus; hanc bonam sortiar, sufficit: neque enim intellectus erit degener; et inde benedicam Dominum, unde mihi tribuit intellectum, hoc est, a natura. O hæretice, ergo bonam sortitus es naturam? Taceat Apostolus et confundatur: *Non quod volo*, inquit, *bonum, hoc facio* (*Rom.* VII, 19); et tamen bonam sortitus est naturam, et in hac bona natura, bonum quod vult agere, non potest agere. Vult, desiderat, conatur: vult infirme, desiderat incassum; conatur frustra; et contra quod vult, quod desiderat, quod conatur, bonum hoc non perficit. O bonam naturam, cujus imbecilla voluntas, irritum desiderium, conatus inutiles! Partes suas agant philosophi, et maximam tibi gratiam habebunt, qui tam gratuito bonam eis naturam indulges. Quid inde? Noverunt cœlum, noverunt terram, noverunt mare, abyssos rimantur, abstrusa naturæ scrutantur, sciunt rerum discrimina, differentias, essentias; de his omnibus rationem reddunt; quid inde? Perge, dic amplius. Post tot tantaque deficiunt, nec sicut Deum glorificaverunt, et in cogitationibus suis evanuerunt, et insipientes facti sunt, cum se sapientes arbitrarentur, et mutaverunt similitudinem Dei in similitudinem vituli comedentis fenum, et effusi sunt in errore Baalim; et obcæcavit eos Deus sæculi, et traditi sunt in ignominiosas passiones, et similes facti sunt iis quæ adorabant (*Id.* I, 21-28). Et tamen bona natura gaudebant, et per naturam intellectu. O insane, vides an hæc natura tribuat intellectum, quo Deum benedicant? Quin potius tribuat intellectum, quo Deo maledicant, et adversus Creatorem exsurgant? Dicite potius, fratres, *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum:* nisi tribuisset, non intellexissem; nisi intellexissem, nunquam benedixissem: intellectum tribuit, oculum dedit. Cæca natura, quo ipsa caret non præstat. Fac tibi intellectum, et te facies cæcum. Lumen quod in te est, tenebræ sunt. Dic ergo, *Illumina tenebras meas, ne unquam obdormiam in morte* (*Psal.* XII, 4). Quid est obdormire in morte? Aliquid a natura sperare, brachium suum carnem facere, sibi ipsi intellectum fingere: hæc qui fecerit, non tantum in morte est, sed obdormit in morte, plusquam quatriduanus est, plusquam fœtet (*Joan.* XI, 39). Si tantum in morte esset, suscitari posset: sed in ipsa morte plusquam ferreum somnum dormit, in ea requiescit. Actum est de eo.

3. *Rursus confutantur verbis Salomonis.* Sed vis scire quid egerit is qui bonam sortitus erat naturam? Dixitne ut tu: In bona natura, bonus mihi est intellectus, et qui unum tribuit, alterum non negavit? Allidamus scorpium, conteramus, obstruatur iniquitati os suum. Lege. *Sortitus sum animam bonam.* Perge, audiamus qualem nactus fueris thesaurum, qui fortasse vertetur in carbones, et utinam in carbones qui super caput tuum congesti absumant superflua. *Et cum essem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum: et ut scivi quod non aliter continere possem, nisi Deus det; et hoc ipsum erat sapientiæ, cujus esset donum cognoscere; conveni Dominum, et deprecatus sum* (*Sap.* VIII, 19-21). Verissime sortitus es naturam bonam,

* Non exstat in manuscriptis nostris.
(*a*) Alias, inter Vigneranios 28.
(*b*) Adversus Pelagianos et Semipelagianos egregius, sed stilo non videtur scriptus Augustiniano.

quis neget? Nam et diaboli natura bona est, et omnia quæ Deus fecit, bona sunt: sed in hac natura licet bona, tu sapientem intellectum habebis, quo possis abstinere a concupiscentiis et desideriis, quæ militant adversus animam, si Deus non dederit? Disce, hæretice, disce tandem. *Et scivi quod non aliter continere possem, nisi Deus det:* et in hoc præcipuum sapientiæ, quæ tota est intellectus, scire unde contineas, et non aliter contineas nisi a solo Deo. O egregiam naturam quæ a nullo abstinere potest, nec aliter potest, nisi ut ruat, si Deus non dederit intellectum, quo non ruat! Cantemus ergo, fratres, cantemus. *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum:* dedit naturam, dedit intellectum; sanavit naturam, sanavit intellectum. In utroque pius Samaritanus misericordiam exhibuit; descendit, alligavit vulnera, vino quod intelligimus, tersit, curavit, in stabulum tulit, hoc est in Ecclesiam, hospiti commendavit (*Luc.* X, 33-35). Quali hospiti? Spiritui sancto Ecclesiæ sanctæ inhabitatori. Is accepta moneta, sed quam conscisso sacco effudit qui pro miseris solvit, oleo suo, unguento suo, vulnera naturæ jacentis et exspirantis sanavit, et eodem oleo quod accendit, tenebras meas illuminavit, et intellectum lucidum fecit. Hoc si non credideris, non tibi erit Samaritanus, et peribis in vulnere, qui medentis manum renuis admittere.

4. *Intellectus bonus a Spiritu sancto. Spiritus sanctus donum nobis Christi passione emptum.* Interrogentur Apostoli, et dicant quis in illo quinquagesimo a resurrectione Domini die tribuit illis intellectum? An fortassis excitaverant illi strepitum terribilem, quo concussus est locus, in quo exspectabant promissa Patris? Fortassis accenderunt illum supernum ignem, quo toti ardebant? Fortassis linguas illas ignitas ipsi creaverunt? Fortassis ipsi divina illa munera, ex quibus est intellectus, sibi procuraverunt, et in se secundum desideria cordis effuderunt? Hoc qui ait, nullam in hoc sacro quinquagenario partem habet; nec accipit intellectum, qui secundum naturam dari putat intellectum. Quando ergo datus est intellectus, nisi quando et datus est Spiritus? Agamus simul, jam confunderis, jam erubescis; et utinam ita confundaris ut ædificeris, ita erubescas ut glorificeris. Quid est Spiritus sanctus, nisi promissum Patris munus, nisi Filii donum? Si promittitur, habes a quo promittitur, nam quæ promittuntur, extra nos sunt; et promitteretur frustra quod aut in potestate nostra esset cum promittitur, aut cum liberet possideretur. Hoc tibi promitto quod non habes, et in me est cum promitto, ut in te descendat quod promitto. Est etiam Spiritus sanctus donum, et super omne donum, et quod nulli debetur donum, et quod gratis tribuitur donum. Natus est Christus, et in præsepio qui piorum jumentorum esca fieret, reclinatus: tamen sitim, lassitudines passus est, a suis venditus, a Judæis traditus et accusatus, a Gentibus flagellatus, spinis coronatus, crucifixus, saxo tandem inclusus: quorsum hæc omnia? Ut hoc tibi emeret donum, quod postea credenti dispensaret; aut potius dispensaret, ut crederes. Nam nisi prius dedisset, neque ante, neque post credidisses. Unde si a natura donum hoc habes, inanem reddis mortem Christi, passionem, crucem. Frustra enim moritur, ut tibi acquirat quod in te est, et donet quod possides. Redde Domino præsepii humilitatem, redde crucis maledictionem, redde profusi sanguinis copiam, incassum hæc omnia: tibi sufficis, inania hæc omnia; dives es, et in divitiis naturæ bonis computas intellectum, quem dedit natura, non gratia, et cujus non es debitor Creatori, nisi in quantum naturam tribuit, quæ tibi intellectum fecit.

5. *Convincuntur postremo experientia propriæ infirmitatis et concupiscentiæ.* Agnoscis, ut puto, errorem: et utinam emendent te renes tui (*Psal.* XV, 7), ut melius agnoscas, et agnoscendo petas, et petendo obtineas spiritum intellectus et consilii et timoris, quo sapientior evadas, quo fias cautior et Domino subjectior. Hæc, fratres, etsi non tractarem, alius tamen esset qui vos erudiret: et apud vosmetipsos tractatores essetis. Si enim, quod avertat Deus, in tam crassum et stupidum errorem prolapsi essetis, ut a natura vobis intellectum tribui putaretis, quem a sola gratia et misericordia Dei habetis, emendarent vos renes vestri, et clamarent, Quare ascendunt cogitationes hujusmodi in cor vestrum (*Luc.* XXIV, 38)? Unusquisque se ipsum consulat, se ipsum palpet, scrutetur, nec se quæsierit extra; interroget renes suos, et dicent illi, fuisse legem in membris meis contrariam legi mentis meæ (*Rom.* VII, 23); pronus sum ad omne flagitium, ita me obruunt concupiscentiæ fluctus, ut quotidie mergar, et in profundum peccatorum ruam. Ascendit invidia, ascendit superbia, ascendit luxuria, agmine facto miserum petunt: si Charybdim declinaverim, Scyllam incurro; si libidinem propulso, iræ succumbo; si non me domat avaritia, cædit ebrietas; si rapinis abstineo, manum et viscera pauperibus claudo; si calumniis aures obduco, mors intrat per fenestras, hoc est, per oculos libidinum et voluptatum incentiva haurio; denique si rimam unam obturo, centum patent, quibus accipiam inimicum imbrem, et tandem fatiscam. Hæc sunt quæ apud te tractant renes tui, et propria infirmitate conscii erudiunt te, increpant te, emendant te, et usque in noctem. Qualem noctem? Conscientiæ tuæ caliginosæ, cujus tenebris involutus velles, si posses, his quasi clypeum adversus lumen veritatis obtendere, et de fortitudine tua bene sperare. Sed emendant te renes tui. *In renibus et in lumbis robur*, ut est alicubi in Scriptura (*Job* XL, 11): sed quandoquidem adeo elumbes sint lumbi tui, adeo flaccessentes renes tui, erudiunt et dicunt, Si in renibus, unde est fortitudo, tanta est debilitas, tanta infirmitas, quid de cæteris fiet? Cum nos ergo erudierint lumbi nostri, et docuerint quam vana sit salus hominum; quid superest, nisi ut succingamus lumbos nostros, ut non diffluant? Quando apud nos tabulata nostra, aut nimia vetustate, aut nimio calore, aut tempestatum impulsione, vel alia quapiam de causa dehiscunt, illa statim clavis et nervis compingimus: hoc fiat de lumbis tuis, hoc est, de fortitudine tua; laxantur, ruunt, fatiscunt, solvitur tota compago; habes clavos in crucifixo, fortiter impinge, et tanto melius, quanto profundius; noli ponere labanti, ut sustentetur; sic firmabitur compago resoluta. Habent clavi crucis, quo jacentes erigant, quo debiles restituant, quo labentes retineant. Impelle, tunde, usque ad medullas, usque ad ipsam animam, ex hac emendatione sanaberis, et sanatus dices ad Dominum, *Fortitudinem meam ad te custodiam* (*Psal.* LVIII, 10): ex te fortitudo mea, ad te fortitudo mea. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO CCCLXVI * (*a*).

De Psalmo XXII, Dominus regit me, et nihil mihi deerit (*b*).

1. *Psalmus reformationis hominis mysterium continens.* Psalmum vobis, dilectissimi, qui ad Christi Baptismum properatis, in nomine Domini tradimus memoriæ collocandum; cujus necesse est, ut mysterium, illuminante divina gratia, exponamus. Hic enim psalmus specialiter reformationem lapsus humani generis, et sanctæ Ecclesiæ disciplinam, simulque continet sacramenta. Pateant igitur silentio aures cordis vestri ad audiendum, et totius intentionis paratos sulcos verbi semen inveniat: ut quod nunc sitiens terra susceperit, tempore accepto inebriata sanguine Christi, in procero germinans culmo [1], copiosos afferat fructus.

2. *Hominis lapsi figura in eo qui descendit ab Jerusalem in Jericho.—Dominus regit me, et nihil mihi deerit.* Magnum, charissimi, principium confitentis. Fir-

[1] Sirmondus, *prospero.* At Mss., *procero.*

* Collatus ad duos v. ad gr. rm. et ad sirm.

(*a*) Alias, inter sirmondianos 9.

(*b*) Augustino tributum reperit Sirmondus in tribus codicibus, uno Germanensi, et Victorinis duobus: nos prætera

mavit enim defensionis fiduciam, divitiarum roboravit infinitam substantiam. *Dominus regit me*, firmavit defensionis fiduciam. *Et nihil mihi deerit*, roboravit divitiarum infinitam substantiam. Sed quæramus cujus, quantique, qualisve sit ista confessio. Illius, illius est, dilectissimi, qui descendens ex Jerusalem in Jericho, incidit in latrones. Qui dispoliatus primæ originis dignitate, mortisque telo prostratus humo sine viribus jacebat et nudus. Qui tuba Legis et Prophetarum insonante, dum suis conatur surgere viribus, vulneris dolore retractus, in lapsum gravius recidit quo jacebat. Quia *Lex*, ut ait Apostolus, *ad perfectum nihil adduxit* (*Hebr.* VII, 19). Quem Samaritanus ille noster, Christus scilicet, qui Samaritanus a Judæis est dictus, quod interpretatur Custos, miserando cum eadem via transiret, id est, cum in carne justus pro nobis peccatoribus mori venisset, in jumentum suum, elevans a terra, imposuit; et aberrantem ut ovem subvectans humeris propriis, in paradisum, unde lapsus fuerat, ad centenarium, hoc est, ad perfectum numerum revocavit (*Luc.* X, 30-35). *Ipse* enim, ut ait propheta, *peccata nostra portavit, et pro nobis doluit* (*Isai.* LIII, 4). Dic jam, homo, dic in jumento misericordiæ, et humeris dominicæ dilectionis sedens, qui cognitus recognoscis auctorem tuum et Dominum, *Dominus regit me*. Quod utique, nisi a Domino erectus, jacens dicere non posses. Ipse ergo regit te, qui portat te. Cum enim dicis, *Dominus regit me;* nihil est proprium, unde fidas in te. Itaque cave ne extollaris de meritis tuis. Nulla enim fuerunt, cum ad te erigendum Dominus venit. Denique nudum invenit, non vestitum; plagatum invenit, non sanum; jacentem invenit, non stantem: errantem reperit, non revertentem. Cave jactantiam, cave; quia qui te semivivum miserando a terra sustulit, humilem portat, præcipitat extollentem. Cum enim dixeris timendo, et in innocentia ambulando, *Dominus regit me;* fiducialiter addes, *et nihil mihi deerit*. Quoniam nihil deest timentibus eum (*Psal.* LXXXIII, 13); et non privabit Dominus bonis ambulantes in innocentia (*Psal.* XXXIII, 10).

3. *Ovis per Christum ad ovile reductæ securitas. Pascua animæ christianæ.* Nam ut scias, quia nihil tibi deerit, adde quod sequitur: *In loco pascuæ ibi me collocavit; super aquam refectionis educavit me.* Agnosce, homo, quid fueris, ubi fueris, sub quo fueris. Ovis errans eras, in invio et inaquoso, spinis et tribulis pascebaris: sub mercenario posita, veniente lupo, secura non eras. Nunc autem requisita a vero pastore, humeris ejus pietate subvecta, reducta es ad ovile, id est, ad domum Dei, videlicet Ecclesiam, ubi pastor tuus Christus, et oves commanent congregatæ. Pastor iste non est ut mercenarius, sub quo misera laborabas, sub quo lupum timebas. Vis autem scire quantam tui curam habeat hic pastor bonus? Animam suam pro te posuit. Ipse enim in Evangelio dicit: *Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis.* Hoc fecit. Insidianti enim lupo tibi, se obtulit occidendum pro te. Nunc ergo secura manes in ovili. Nec indiges quempiam alium, qui cortis tuæ [1] claudat aperiatque januam: quia Christus tibi et pastor, et janua est; ipse et pascua, et provisor. *Ego sum*, inquit, *ostium ovium. Per me si quis ingressus fuerit, salvabitur; et egredietur et ingredietur, et pascua inveniet* (*Joan.* X, 11, 9). Pascua igitur, quæ tibi pastor hic bonus paravit, in quibus te satiari collocavit, non sunt herbarum virentium varietas, in quibus quædam dulci succo, quædam amarissimo constant, quæ successu temporum aliquando sunt, aliquando non sunt. Pascua tibi eloquia Dei et mandata sunt dulcia seminata. De his pascuis gustaverat ille qui dicebat Deo: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo* (*Psal.* CXVIII, 103)! De his pascuis idem ipse dominicis ovibus clamat, et dicit: *Gustate et videte quam suavis est Dominus* (*Psal.* XXXIII, 9). Lege igitur decalogum veteris Testamenti: *Non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices* (*Exod.* XX, 13-16), et cætera. Lege præceptorum laudem novi Testamenti: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram* (*Matth.* V, 3, 4): et cætera consequentia, vel similia, et plura per Prophetas et Apostolos seminata. De his utique pascuis clamat pastor ad oves, *Operamini cibum qui non perit* (*Joan.* VI, 27). Ideo autem non perit, quia verbum Domini manet in æternum, Verbum Domini cibus tuus est, et non solum cibus, sed et potus. Audi eum per Prophetam dicentem veteri populo, *Qui edunt me, adhuc esurient; et qui bibunt me, adhuc sitient* (*Eccli.* XIV, 29). Item per semetipsum, *Caro mea*, inquit, *vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (*Joan.* VI, 56). Non sunt autem longe pascua hæc ab aqua refectionis. Unus his locus est Ecclesia Dei catholica; ubi mandata vitæ sunt pascua tua, et fons aquæ salientis in vitam æternam, cujus reficieris fluentis, cum baptizaberis reparandus in Christo. Hac igitur aqua nisi rigata fuerint pascua tua, educari non poteris: quia mandata Dei sine Christi Baptismate germinare non possunt, nec edi ad animæ satietatem.

4. *Conversio ex Dei gratia, non ex meritis. Semitæ justitiæ quænam.* Cum ergo per aquam refectionis Christi cœperis esse idoneus, ut sapore pascuarum dulcium satieris; tunc cognosces, et clamabis gaudens, et dicens, *Animam meam convertit. deduxit me per semitas justitiæ propter nomen suum.* Diabolus per peccatum animam tuam evertit, et a Deo avertit; quam Deus Pater per Christum, non meritis tuis ad se, sed propter nomen suum, convertit. Jam ergo illuminatus, jam conversus, jam credens, jam divinis pascuis per aquam refectionis satiatus dices, *Animam meam convertit.* Bona est gloria confessionis tuæ, si non sit mutatio conscientiæ tuæ. Tunc enim vere et immutabili conscientia hoc dices, cum non ob meritum tuum, sed propter nomen suum dices. Quæ sunt autem semitæ justitiæ, in quibus te deduxit? Audi deductorem tuum. *Quam lata est*, inquit, *et spatiosa via quæ ducit ad perditionem; arcta autem et angusta via est quæ ducit ad vitam* (*Matth.* VII, 13 *et* 14). Omnis namque semita brevis est et compendiosa. Non ergo per delicias mundi, per opulentiam auri et argenti, lapidibus etiam vestibusque pretiosissimis conspicuum honore omni, nobilitate præditum, sapientia philosophorum cuncta tumentem, Deus te ordinavit ire ad regnum cœlorum: quia hæc omnia, et his similia, quibus male utuntur, quibus uti bene datur (*a*), efficiuntur eis via lata et spatiosa, id est in spe tantum quæ videtur; et ducit eos, cum præsenti fuerint vita privati, non ad spem, in qua non habuerunt spem, sed ad perditionem. Dormierunt enim somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis (*Psal.* LXXV, 6). Per semitas justitiæ ire te disposuit, id est, per misericordiam et veritatem. Universæ enim viæ Domini misericordia et veritas (*Psal.* XXIV, 10). Contempta via lata et spatiosa, semitas arctas et compendiosas incedere te vult, id est, per famem et sitim, per nuditatem, per jejunium, per ignobilitatem, per paupertatem, per patientiam, per despectum omnium præsentium, habentem vero spem promissam (*b*). Vis autem evidenter cognoscere compendium semitarum, per quas jussus es ambulare? *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua; et proximum tuum*

in Remigiano annorum fere octingentorum. Atque in his omnibus libris insertus est, tanquam eodem spectans, diversis Augustini lucubrationibus contra Pelagianos. Ipsum tamen dicendi genus fere persuasit falsam in manuscriptis esse inscriptionem sermonis, vixque dubitamus quin non sit Augustini.

[1] Sirmondus, *cordis tui*. Verius autem rm. Ms., *cortis tuæ*.

(*a*) Forte, *non datur*.
(*b*) Forte, *promissorum*.

sicut te ipsum. In his enim duobus mandatis omnis Lex pendet et Prophetæ (*Matth.* XXII, 37-40). Ut ergo cito pervenias, si festinas ad regnum cœlorum, in duabus his semitis, quæ omnium caput sunt, et unam faciunt viam, gradere; ut universas, cum perveneris, naviter te et sine fatigatione peregisse congaudeas.

5. *Umbra mortis via peccati.* Has ergo tene semitas, in his maneant incessus tui, inter diaboli sævientis insidias, ut securus possis cantare Deo, et dicere: *Nam et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala; quoniam tu mecum es.* Umbra mortis, via peccati est, in qua nebulo pirataque diabolus recte gradientibus retia deceptionis expandit. Umbra est, quia nihil commune luci cum tenebris. Hujus umbræ opera repudianda docet Apostolus, inquiens: *Abjiciamus opera tenebrarum, et induamur arma lucis; sicut in die honeste ambulemus, non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et æmulatione* (*Rom.* XIII, 12 *et* 13). Quamdiu igitur in præsenti vita manes, in medio vitiorum (*a*), sæcularium pressurarum, quæ sunt umbra mortis, ambulas. Luceat in corde tuo Christus, qui illuminat lucernam mentis nostræ per dilectionem Dei et proximi: et non timebis mala, quoniam ipse tecum est. *Non te*, inquit per prophetam, *deseram, neque derelinquam* (*Josue* I, 5). Item in Evangelio: *Ecce ego ero vobiscum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* XXVIII, 20). Idoneus est custos tuus. Tecum est Dominus Deus tuus. Cave ne jactantia deseras comitantem, et remaneas desertus in umbra mortis.

6. *Virga disciplinam, baculus adjutorium significat. Mensa per Christum præparata.* Cum itaque insidiis inimici oppugnari te in umbra, et deterreri cognoveris, apprehende virgam disciplinæ, et in baculo misericordiæ fidenter incumbe, ut cum tibi auxilio sol justitiæ refulserit Christus, veraciter dicas, *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Virga namque superbum regit, secundum quod dictum est in Psalmo secundo de Christo: *Reges eos in virga ferrea et tanquam vas figuli confringes eos* (*Psal.* II, 9). Baculus vero debilem sustentat et fessum. Memento ergo correptionis et disciplinæ virgæ, ut cum repletus fueris bonis donorum Dei, non extollaris superbia, et murmures adversus eum: quia sicut vas figuli iratus in ea confringet te. Memento etiam adjutorii baculi, et ne confidas in virtute tua, neve dicas, Sanctus sum, titubare non possum. Multos habet lapsus infirmitas nostra, nec sanctitate operum suorum adhuc in terra dante spinas et tribulos posita regitur, vel habet gloriam puritatis. Quamdiu ergo redeat in terram de qua sumpta est, nisi baculo divinæ gratiæ regatur, stare non potest. Sive itaque prospereris in Deo, sive tentationum tempestate turberis, totum te in baculum misericordiæ Dei projice, ut cum supra eum donis spiritualibus pascendus accubueris, delectatus gustu suavitatis ejus, convenienter dicas, *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, et poculum tuum inebrians quam præclarum est!* Hoc per orbem terrarum fulta gratiæ baculo universa cantat Ecclesia. Hoc adversus hæreticos, Judæos atque Gentiles, qui eam deridendo tribulant, prædicat, non in se, sed in Domino gloriando. Mensa namque jucunditatis passio Christi est, qui se pro nobis in mensa crucis obtulit sacrificium Deo Patri, donans Ecclesiæ suæ catholicæ vitale convivium, corpore suo nos videlicet satians, et inebrians sanguine. Hac mensa pasta et vivificata, adversus eos qui tribulant eam, exsultat Ecclesia, habens spem vitæ æternæ per suam vitam Dominum Christum, qui eam oleo lætitiæ per sanctum Spiritum unxit abunde. Propter hanc mensam corripiebat in idolio recumbentes Corinthios Apostolus, dicens: *Non potestis communicare mensæ Domini et mensæ dæmoniorum: non potestis bibere calicem Domini, et calicem dæmoniorum* (I *Cor.* X, 20 *et* 21).

7. *Gratia præveniens et subsequens.* Cum vos ergo divina gratia, ad quam properatis, advexerit, cognoscetis mensam spiritualis convivii, ut agnita veritate unusquisque vestrum exsultans, et gratias agens Deo, jam competenter et fiducialiter dicat, *Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ.* Magnum te gloriæ solatium comitatur. Propter miseriam videlicet infirmitatis tuæ, misericordia te Dei subsequitur. Sed prius ut iter tibi vitæ æternæ demonstret, prævenit te, id est, antecedit te, secundum quod dicit in alio psalmo, *Deus meus, misericordia ejus præveniet me* (*Psal.* LVIII, 11). Prævenit ergo te misericordia ejus, id est, in viam te ducit ignorantem viam, ad Deum te vocat longe factum a Deo; servum peccati attrahit, ut liberum faciat, ut ambulando in via omnibus diebus vitæ tuæ non erres. Subsequitur etiam te, custodiens terga tua, ne insidians calcaneo tuo serpens diabolus cum quo tibi sunt inimicitiæ, supplantet te. Latro namque aut occurrendo occidit, aut exsurgendo post tergum. Ob hoc te præcedit et subsequitur misericordia Dei, ut medius tutus ambules et securus omnibus diebus vitæ tuæ. Habe ergo spem et gloriam, non in te, sed in præcedente et subsequente misericordia Dei: qua præventus es peccator, ut salveris; non inventus es justus, ut placuisse glorieris.

8. *Gratiæ et christianæ professionis quis finis.* Vide autem quo te perducit, si non deserueris deducentem. Non in agrum miseriæ sæcularis, ut inter spinas et tribulos panem in labore et sudore conquiras; non ad marina discrimina, ut mercimonii causa ligno fragili incerta lucra secteris, ubi intentione quæstus multi merserunt. Ad domum Dei te ducit, non ut hospitem ad tempus, ut migres ex ea; sed habitatorem, ut permaneas in ea. Sequitur enim, *Et ut inhabitem in domo Domini in longitudine dierum.* Domus hæc Domini, paradisus est. Longitudo dierum, vita æterna est. Non illic esuries, non sities, nec laborabis æstu solis et lunæ, frigus et tempestates hiemis non senties. Tristitia et mœror in ea non sunt. Consortio semper sanctorum beatus eris. Gaudebis cum eis, et exsultabis, vivendo et laudando in sæcula sæculorum Deum. Dicit enim in alio psalmo, *Beati qui habitant in domo tua; in sæcula sæculorum laudabunt te* (*Psal.* LXXXIII, 5). Hæc est spes fidei vestræ, dilectissimi. Accessistis ad Dominum credere; festinate et operam date apprehendere per bonam conversationem quod credidistis. Non enim propter præsentem vitam efficimini christiani, sed propter futuram vitam, quam vobis credentibus et in se perseverantibus Dominus Christus ipse largitur: qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti, in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCLXVII * (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, cap. XVI, 19-31; *ubi de divite et Lazaro* (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Divitis cum Lazaro paupere comparatio. Avaritia inexplebilis.* Advertit Sanctitas vestra, fratres charissimi, et mecum, ut arbitror, tota mentis intentione perspexit opulentiam divitis, et indigentiam mendicantis; unum cibis æstuantem, et alium fame deficientem. Ambo quidem homines, ambo carnales, ambo mortales: sed non ambo æquales. Natura

(*a*) [illegible]

* Collatus ad duos bn. et quatuor cl. ad cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 25 de Verbis Domini.

(*b*) Augustino tribuunt mss. omnes, magno numero: sed indubitatam iis adjungi fidem non patitur dictionis ratio impropria, inelegans et numerose desinens, sententiis quandoque simul verborum sono studiose nimium terminatis. Dubium habuerunt Lovanienses, Verlinius autem suppositilium: Vindingus [illegible] Vignerius [illegible] nomine, si non stilus crebidueret, [illegible].

una, sed vita non una. Nullus eorum a conditione mortis immunis : et tamen unus epulatur splendide, et alter in pannis et in ærumna sordescit. Ille delicatis escis adinventione coquorum gaudebat : iste, si caderent micæ de mensa ejus, exspectabat. Audiant nunc divites, qui nolunt esse misericordes ; audiant quia una omnes nascimur lege, una vivimus luce, unum spiramus aerem, una quoque exstinguimur morte : quæ si non intercederet, nec pauper ipse duraret. Hic ulcerosus et nudus jacens Lazarus, ad Abrahæ sinum Angelorum portatur manibus. Ecce dives refectus et splendidus tartareo carcere clauditur. Ubi est vestis illa byssina ? ubi vita abundans et affluens copiis multis ? Nonne morte omnia transeunt tanquam umbra ? *Nihil intulimus in hunc mundum*, dicit Apostolus, *sed nec quidquam auferre possumus* (I *Tim.* VI, 7). Nihil nobiscum tollimus aut rapimus. Quid si aliquid tolleremus, nonne vivos homines voraremus ? Quæ est ista aviditas concupiscentiæ, cum ipsæ belluæ habeant modum ? Tunc enim rapiunt, quando esuriunt : parcunt vero prædæ, cum senserint satietatem. Inexplebilis est sola avaritia divitum. Semper rapit, et nunquam satiatur : nec Deum timet, nec hominem reveretur : nec patri parcit, nec matrem agnoscit : nec fratri obtemperat, nec amico fidem servat : viduam opprimit, pupilli rem invadit : libertos in servitium revocat, testamentum falsum profert. Res mortui occupantur ; quasi non et ipsi qui hoc faciunt moriantur. Quæ est ergo ista animarum insania, amittere vitam, appetere mortem ? acquirere aurum, et perdere cœlum ? Sed quia nemo cogitat Deum, ideo manet in morte judicium.

CAPUT II. — 2. *Dives cur damnatus.* Merito dictum est diviti, *Quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala; nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.* Audiant ista divites, qui nolunt esse misericordes. Audiant irrogari supplicia eis qui nolunt erogare subsidia. Audiant pauperem refrigerantem, audiant divitem pœnis gravioribus æstuantem. *Pater Abraham*, inquit, *mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam ; quia crucior in hac flamma.* At ille : *Memento*, inquit, *fili, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala.* Pensantur pro divitiis pœnæ, refrigerium pro paupertate, pro purpura flamma, refectio pro nuditate, ut salva sit æquitas stateræ, et non mentiatur modus illius mensuræ : *In qua*, inquit, *mensi fueritis mensura, ita remetietur vobis* (*Matth.* VII, 2). Ideo negatur in pœnis misericordia diviti, quia ipse dum viveret, noluit misereri. Ideo rogans dives non exauditur in tormentis ; quia rogantem pauperem non exaudivit in terris.

CAPUT III. — 3. *Ad eleemosynam exhortatur.* Dives et pauper duo sibi sunt contraria : sed iterum duo sibi sunt necessaria. Nullus indigeret, si se invicem supportarent ; et nemo laboraret, si se ambo juvarent. Dives propter pauperem factus est, et pauper propter divitem factus est. Pauperis est orare, et divitis erogare ; Dei est pro parvis magna pensare. De misericordia ejus parva, magna nascitur copia. Fecundus est ager pauperum, cito reddit dominantibus fructum. Via cœli est pauper, per quam venitur ad Patrem. Incipe ergo erogare, si non vis errare. Patrimonii tui, quo es ligatus, compedem in hac vita resolve ; ut libere ad cœlum possis accedere : abjice abs te divitiarum onera, abjice vincula voluntaria, abjice anxietates et tædia, quæ te pluribus in annis inquietant. Da petenti, ut possis ipse accipere : tribue pauperi, si non vis flammis exuri. Da in terra Christo, quod tibi reddat in cœlo. Obliviscere quod es, et attende quod futurus es. Præsens vita fragilis est, et in mortem proclivis. Nemo potest stare : sed omnes cogimur transire. Nolentes imus, inviti eximus, quia mali sumus. Si autem ante nos aliquid mitteremus, non ad inane hospitium veniremus. Quod enim pauperi damus, ante nos præmittimus : quod autem rapimus, hic totum dimittimus.

SERMO CCCLXVIII * (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, cap. XII, 25, Qui amat animam suam, perdet illam : *et de verbis Apostoli, ad Ephesios, cap.* V, 29, Nemo unquam carnem suam odio habuit (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Animam si quis amat, quomodo perdet.* Modo, fratres, cum divina lectio legeretur, audivimus Dominum dicentem, *Qui amat animam suam, perdet illam.* Huic sententiæ quasi contrarium videtur esse quod ait Apostolus, *Nemo unquam carnem suam odio habuit.* Si ergo nemo est qui carnem suam oderit, quanto magis nemo est qui oderit animam suam ? Multum quippe anima carni præponitur : quia ipsa est habitatrix, caro habitaculum ; et anima dominatur, caro autem servit ; anima superior est, caro subjecta est. Si ergo nemo unquam carnem suam odio habuit, quis est qui animam suam oderit ? Propter hoc non parvam quæstionem nobis intulit præsens evangelica lectio, ubi audivimus, *Qui amat animam suam, perdet illam.* Periculosum est animam amare, ne pereat. Sed si propterea periculosum est ut ames animam tuam, ne pereat anima tua, ideo non debes illam amare, quia non vis illam perire. Si autem non vis illam perire, amas illam. Quid est hoc ? Si amo, perdo. Ergo non amem, ne perdam. Sed quia timeo perdere, ideo non amo ; et utique quod timeo ne perdam, amo. Dicit et alibi Dominus : *Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur* (*Matth.* XVI, 26) ? Ecce quia sic est

* Collatus ad duos cl. ad gr. rm. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 37 inter Homilias 50.

(*b*) Sine Augustini nomine tanquam dubius a Lovaniensibus editus est, a Verlino autem et Vindingo rejectus ut spurius. Quæ isti ambo reprehendunt in illis ante caput tertium verbis, « Videtis certe modo, si cujus vita, » etc., ubi locum Augustini ex sermone 161, cap. 4, exscriptum aut imitatione infeliciter expressum conqueruntur, ea forte interpolatoris alicujus manu immissa hic fuerunt. Sermo, nostra opinione, dignus est Augustino, cuique facile convenit titulus a Possidio notatus in Indiculo, cap. 8 : « De « Apostolo, *Nemo unquam carnem suam odio habuit* : et ex « Evangelio, *Qui amat animam*, » etc. In antiquis lectionariis adscribitur « Natali SS. Fabiani et Sebastiani martyrum. »

amanda anima, ut lucro totius mundi præferatur; et tamen observet qui animam amat, quia si amat, perdet illam. Non vis perdere eam, noli illam amare. Sed si non vis eam perdere, non potes eam non amare.

CAPUT II. — 2. *Amor quidam perversus et quoddam rectum odium animæ.* Sunt ergo qui perverse animam suam amant: et hoc vult Dei sermo corrigere, non ut oderint animam suam, sed ut recte diligant. Male enim diligendo perdunt eam, et fit quiddam magnum quasi præposterum et contrarium: sed ita tamen fit, ut si diligas eam perverse, perdas illam; si oderis illam recte, conserves illam. Est ergo quidam perversus amor ejus, et quoddam rectum odium ejus. Sed amor perversus ab odio, odium rectum ab amore ejus. Quis est perversus animæ amor? Quando diligis animam tuam in iniquitatibus. Audi quia ab odio venit amor iste perversus: *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam* (*Psal.* x, 6). Odium autem rectum vide, quia ab amore venit. Ibidem Dominus secutus ait: *Qui autem odit animam suam in hoc sæculo, in vitam æternam inveniet eam.* Utique quod vis invenire in vitam æternam, multum amas. Quod enim amas ad tempus, quid prodest? Aut subduceris illi, aut subducitur tibi. Cum fueris tu subtractus, perit ipse amator: cum fuerit illud subtractum, perit quod amasti. Ubi ergo aut amator perit, aut quod amatur, non est amandum. Sed quid est amandum? Quod nobiscum potest esse in æternum. Sed si vis animam tuam in æternum habere salvam, oderis eam ad tempus. Ergo odium rectum ab amore venit; perversus amor ab odio venit.

3. *Modus diligendi animam. Duplex amor.* Quis igitur modus diligendi animam? Putatis martyres non amabant animas suas? Videtis certe modo, si cujus vita præsentis sæculi periclitetur, quomodo amici ejus currunt pro ea: quomodo curritur ad ecclesiam, rogatur episcopus, ut intermittat, si quas habet actiones, currat, festinet. Quare? Pro anima. Et omnes contremiscunt, omnibus cæteris rebus intermissis, festinandum esse decernunt. Omnis festinatio laudatur, omnis tardatio accusatur. Quare? Pro anima. Quid est, pro anima? Ne moriatur homo. Non noverant martyres amare animas suas: et tamen hoc est pro anima, ne moriatur homo.

CAPUT III. — Mors hominis iniquitas est. Si curris pro hac vita centum millia, quot millia debes currere pro vita æterna? Si festinas lucrari dies paucos, et ipsos incertos: hodie enim homo a morte liberatus, nescit utrum cras moriatur: tamen si sic curritur propter lucrum paucorum dierum, quia et usque in senectam pauci dies sunt, quomodo currendum est pro vita æterna? Et tamen propter hanc pigri sunt homines. Difficile invenis qui vel passus lente moveat pro vita æterna. Amor ergo perversus animæ abundat; amor autem rectus valde paucorum est. Nam sicut nemo est qui non diligat animam suam, sic nemo est qui non amet carnem suam. Unde fieri potest ut et verum sit quod ait Apostolus, *Nemo unquam carnem suam odio habuit*, et anima non ametur? Discamus ergo, fratres, amare animas nostras. Omnis voluptas sæculi transitoria est. Est amor utilis, est amor noxius: amor amore impeditur; amor noxius recedat, et amor utilis succedat. Sed quia homines nolunt illinc recedere; ideo in illos non potest aliud introire: ut non capiant, pleni sunt; fundant, et capiunt. Pleni sunt enim amore voluptatum carnalium, pleni sunt amore vitæ præsentis, pleni sunt amore auri et argenti, possessionum sæculi hujus. Qui ergo pleni sunt, sic sunt quomodo vasa. Vis ut intret mel unde acetum nondum fudisti? Funde quod habes, ut capias quod non habes. Ideo prima renuntiatio est huic sæculo, et deinde conversio ad Deum. Qui renuntiat, fundit; qui convertitur, impletur: sed si non fiat corpore solo, sed et corde.

CAPUT IV. — 4. *Amoris initia.* Quæritur autem, fratres, quomodo crescat iste amor. Habet enim initia sua, habet augmenta sua, habet perfectionem suam. Et debemus nosse quis cœperit, ut eum ad augmenta cohortemur: quis nec cœperit, ut eum quo incipiat moneamus: quis et cœperit et creverit, ut eum ad perfectionem incitemus. Primo illud attendat Charitas vestra: amores omnes et dilectiones prius sunt in hominibus de se, et sic de alia re quam diligunt. Si diligis aurum, prius te diligis, et sic aurum: quia si tu mortuus fueris, non erit qui aurum possideat. Ergo dilectio unicuique a se incipit; et non potest nisi a se incipere. Et nemo monetur ut se diligat. Hoc enim non solum inest hominibus, sed et pecoribus. Videtis enim, fratres, quemadmodum non tantum ingentes bestiæ et magna animalia, ut sunt boves aut cameli vel elephanti, sed et muscæ, sed et vermiculi minimi quomodo nolunt mori, et diligant se. Omnia animalia mortem fugiunt. Ergo diligunt se, custodire se volunt; alia velocitate, alia latebris, alia resistendo et repugnando: omnia tamen animalia pro vita sua pugnant, mori nolunt, custodire se volunt. Amant ergo se. Incipe et aliud amare. Sed quid est ipsum aliud? Quidquid amaveris, aut hoc est quod tu, aut inferius te est, aut superius te est. Si inferius te est quod amas, ad consolandum ama, ad tractandum ama, ad utendum ama, non ad illigandum. Verbi gratia, aurum amas, noli te illigare auro: quanto melior es quam aurum? Aurum enim terra est fulgens; tu autem ut illuminareris a Domino, ad imaginem Dei factus es. Cum sit aurum creatura Dei, non tamen fecit Deus aurum ad imaginem suam, sed te. Ergo posuit sub te aurum. Amor ergo iste contemnendus est. Ad usum assumenda sunt ista, non eis vinculo amoris quasi glutino hærendum est. Non facias tibi membra, quæ cum cœperint præcidi, doleas atque crucieris. Quid ergo? Assurge ab isto amore, quo amas inferiora quam tu es: incipe amare paria, id est, quod tu es. Sed quid multis opus est? Si volueris, breviter poteris.

CAPUT V. — 5. *Amor verus et probus quo ordine comparatur.* Quo ordine autem verum amorem et veram charitatem habere possimus, ipse Dominus dixit nobis in Evangelio, et evidenter ostendit. Sic enim

ait : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis; et proximum tuum sicut te ipsum* (*Matth.* XXII, 37, 39). Primum ergo dilige Deum, deinde te ipsum ; post hæc dilige proximum tuum sicut te ipsum. Prius tamen disce amare te ipsum : sic dilige proximum tuum sicut te ipsum. Nam si te ipsum non nosti amare, quomodo proximum poteris in veritate diligere? Putant enim nonnulli homines legitimo ordine se amare, quando res alienas rapiunt, quando se inebriant, quando libidini serviunt, quando per diversas calumnias injusta lucra conquirunt. Isti tales audiant Scripturam dicentem, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*. Si ergo amando iniquitatem, te ipsum non solum non diligis, sed etiam odio habes; quomodo aut Deum aut proximum diligere poteris? Si ergo vis veræ charitatis ordinem custodire, fac justitiam, dilige misericordiam, fuge luxuriam ; incipe secundum præceptum Domini, non solum amicos, sed etiam inimicos diligere. Et hæc cum fideliter custodire toto corde contenderis, istis virtutibus quasi quibusdam gradibus poteris ascendere, ut merearis Deum toto animo et tota virtute diligere. Et cum ad istam felicem perfectionem veneris, omnes concupiscentias istius mundi tanquam stercora computabis : et cum propheta poteris dicere, *Mihi autem adhærere Deo, bonum est* (*Psal.* LXXII, 28).

SERMO CCCLXIX * (*a*).

De Nativitate Domini, I (*b*).

1. *Duplex Christi ortus, alius ante omnem diem, alius in die. Nativitas Christi divinis testimoniis illustrata.* Salvator noster natus de Patre sine die, per quem factus est omnis dies, voluit in terra habere natalem hunc diem, quem hodie celebramus. Quisquis hunc diem miraris[1] æternum mirare potius ante omnem diem permanentem, omnem diem creantem, in die hodierno nascentem, a malitia diei liberantem. Adhuc mirare. Quæ peperit, et mater et virgo est; quem peperit, et infans et Verbum est. Merito cœli locuti sunt, Angeli gratulati, pastores læati. Magi mutati[2], reges turbati, parvuli coronati. Lacta, mater, cibum nostrum ; lacta panem de cœlo venientem, et in præsepi positum velut piorum cibaria jumentorum. Illic enim *cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui* (*Isai* I, 3); circumcisio scilicet et præputium, cohærendo lapidi angulari, quorum primitiæ fuerunt pastores et Magi. Lacta eum qui talem fecit te, ut ipse fieret in te, qui tibi et munus fecunditatis attulit conceptus, et decus virginitatis non abstulit natus : qui sibi, priusquam nasceretur, et uterum de quo nasceretur, et diem quo nasceretur elegit. Et ipse condidit quod elegit, ut illinc procederet ut sponsus de thalamo suo, quo mortalibus oculis posset videri, et augmento lucis annuæ se lucem mentium venisse testari. Prophetæ cecinerunt Conditorem cœli et terræ in terra cum hominibus futurum : angelus annuntiavit Creatorem carnis et spiritus in carne venturum. Salutavit Joannes ex utero in utero Salvatorem ; Simeon senex Deum agnovit infantem ; Anna vidua virginem matrem. Hæc sunt testimonia nativitatis tuæ, Domine Jesu, antequam tibi fluctus substernerentur calcanti, cederent imperanti ; antequam ventus te jubente siluisset, mortuus te vocante vixisset, sol te moriente palluisset, terra te resurgente tremuisset, cœlum te ascendente patuisset : antequam ista et alia mirabilia jam juvenilis tui corporis ætate fecisses. Adhuc in manibus matris portabaris, et jam Dominus orbis agnoscebaris. Ipse puer parvulus ex semine Israel, et ipse nobiscum Deus Emmanuel.

2. *Nativitas Christi æterna.* Quæ est illa nostri generatio Salvatoris, qua gignenti Patri coæternus est, quando hanc generationem ex virgine mundus expavit, quam pia fides agnovit et tenuit, infidelitas autem irrisit, superbia timuit superata? Quænam est illa generatio, qua *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1)? Vel quod est hoc Verbum, quod dicturus ante non silebat, quo dicto non siluit qui dicebat? Quod est Verbum sine tempore, per quod facta sunt tempora? Verbum quod labia nullius aperuit cœptum, clausitve finitum : Verbum quod initium non habet ex ore loquentium, et aperit ora mutorum : Verbum quod linguis gentium disertis non fit, et linguas infantium disertas facit. Quænam est, inquam, illa generatio, cui Pater moriendo non cedit, quia non eam vivendo præcedit? Ab omnibus[1] locorum temporumque intervallis, ab omni distentione spatiorum, quam vel in diebus, vel in corporibus sentire consuevimus, levemus ad eum, quantum ipso adjuvante possumus, animam nostram, si quomodo capere valeamus et natum non prævenientem qui gignit, et gignentem non subsequentem qui gignitur, Patrem et Filium : nec pariter patres, nec pariter filios, sed pariter æternos : non utrumque generantem, nec utrumque nascentem, sed alterum sine altero non viventem : et Patrem sempiterne genuisse, et Filium sempiterne natum esse cogitemus, si valemus; si non valemus, credamus. Non est quod hic dicere valeamus, sed tamen non longe positum est ab unoquoque nostrum : *In illo enim vivimus, et movemur, et sumus* (*Act.* XVII, 28). Transcendamus carnem nostram, in qua parentes ante filios vivunt : quia ut filios possent generare creverunt, et filiis crescentibus jam senescunt. Nondum natis filiis parentes vixerunt, quia et parentibus mortuis filii victuri sunt. Transcendamus et animas nostras : pariunt et ipsæ aliquid cogitando, quod secum habent sciendo; sed possunt amittere obliviscendo, quia non habebant ante nascendo. Cuncta corporalia, temporalia, mutabilia transcendamus : ut videamus super omnia, per quem facta sunt omnia. Ascensus noster in corde est : quia et ille ad quem ascendimus prope est. Longe autem ab illo sumus, in quantum dissimiles sumus. Ascendit ergo ad eum sua similitudo, quam in nobis fecit et refecit, qua nondum perfecta, palpitat infirmus aspectus, et ineffabilem candorem lucis æternæ non potest intueri. Cujus ergo fulgorem mentis acies nondum capit, *generationem ejus quis enarrabit* (*Isai.* LIII, 8)? Sed *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14).

3. *Nativitas Christi temporaria.* Hanc ergo generationem, cujus hodiernum celebramus diem, hanc in qua dignatus est venire per Israel, et fieri Emmanuel, nobiscum Deus in carnis infirmitate, non nobiscum in cordis iniquitate ; accedens ad nos per id quod assumpsit ex nostro, et liberans nos per id quod mansit in suo (visitavit quippe Dominus servos suos per mortalem infirmitatem, ut eos liberos faceret per incommutabilem veritatem) : hanc ergo generationem, cujus ut cumque capax est humana fragilitas ; non

[1] Mss., *in die miraris*.
[2] Sic meliores Mss. At editi, *Magi invitati*.
* Collatus ad tres cb. et duos n. ad f. gr. r. t. et ad Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Alias, de Tempore 5.
(*b*) Lovanienses dubitant an sit Augustini. Contra, Vindingus dicit nihil habere unde ipsi abjudicetur, imo assertum Augustino esse auctoritate antiqui scriptoris, in Conflictu Arnobii et Serapionis, ad cujus operis finem sermo iste totus recitatur. Verum Conflictus hujus commentitii auctor (ipsius etiam Vindingi conjectura in critico Augustiniano, tom. 6) Vigilius episcopus non meretur deinceps ullam hac in re fidem, postquam suas lucubrationes contra Arianos ementito superiorum Patrum nomine publicasse convictus est. Imitari stilum Augustini studet, probaturus eo sermone prædicatas ab ipso duas nativitates Christi. Confer Appendicis sermonem 117.

[1] Hic in excusis et aliquot Mss. additum, *segregata*; vel, *aliena*.

illam quæ sine tempore manet, sine matre super omnia; sed istam quæ in tempore facta est, sine patre inter omnia: hunc virginis filium et virginum sponsum, de incorrupta matre nascentem, incorruptibili veritate fetantem, laudemus, amemus, adoremus, ut in ejus misericordia de astutia victa diaboli triumphemus. Diabolus ad nos decipiendos corrupta feminea mente subrepsit: Christus ad nos liberandos incorrupta feminea etiam carne processit; qui est benedictus cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCLXX * (*a*).

De Nativitate Domini, II (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Nativitatis seu conditionis hominis quatuor genera.* Hodiernus dies ad habendam spem vitæ æternæ, magnum contulit gaudium generi humano. Primus (*c*) enim homo, quo cadente omnes cecidimus, cujus ruina est mortalitas nostra, non est natus, sed factus; patre nullo, nulla matre, sed Deo operante. Hæc est hominis prima conditio. Adam de terra. Secunda conditio est hominis, qua creatur femina de latere viri. Tertia conditio est hominis, qua natus est homo ex viro et femina. Quarta conditio est Dei et hominis, qua natus est Christus sine viro de femina. In istis quatuor conditionibus una sola nobis usitata est, cæteræ tres non sunt in oculis carnis, sed in fide cordis. De terra factum hominem sine patre, sine matre, non novimus; factam feminam de latere viri non novimus, lectam et auditam credidimus. Tertia illa usitata est nobis ipsa quotidiana de complexu maris et feminæ quotidie nascuntur homines. Jam ergo erat una sine viro et femina, jam erat altera de viro sine femina, jam erat tertia de viro et femina, quarta restabat sine viro de femina. Sed ista quarta liberavit tres. Prima enim et secunda ruerunt, tertiam de ruina genuerunt, in quarta salutem invenerunt.

CAPUT II. — 2. *Omnis fidelium gradus Salvatori omnium nato attestatur.* Exsultent ergo virgines; virgo peperit Christum. Nihil in ea quod voverunt [1] putent exterminatum: mansit virgo post partum. Exsultent viduæ; infantem Christum vidua Anna cognovit. Exsultent conjugatæ; nasciturum Dominum Jesum Christum Elisabeth maritata prophetavit. Nullus gradus prætermissus est, de quo non haberet testimonium salus omnium. Numquid enim solæ virgines ad regnum cœlorum perveniunt? Perveniunt et viduæ (*d*). Magni meriti fuit illa vidua sancta Anna. A virginitate enim sua septem annos vixerat cum viro suo; quo defuncto usque ad senilem ætatem p rvenerat, et in senectute sancta exspectabat infantiam Salvatoris; ut parvum videret annosa, parvum agnosceret anicula, intrantem in mundum Salvatorem videret itura (*Luc.* II, 36-38). Et in masculino sexu tria ipsa genera commendata sunt. Ipse Christus puer natus est; exsultent pueri, continentiam voventes puero. Ipse vere integritatem pudicitiæ consecravit, qui suæ matri fecunditatem attulit, virginitatem non abstulit. Simeon ille senex diu vixerat, cujus ætas comparatur Annæ; et audierat responsum; quod non esset visurus mortem nisi prius videret Christum Domini.

CAPUT III. — 3. *Desiderium Christi nascituri quantum in antiquis sanctis.* Intelligite, fratres, quantum desiderium habebant antiqui sancti videndi Christum. Sciebant illum esse venturum, et omnes qui pie vivebant, dicebant, O si hic me inveniat illa nativitas! o si quod credo in Scripturis Dei, videam oculis meis! Et ut noveritis quantum desiderium habebant sancti, qui noverant de Scripturis sanctis virginem parituram, sicut audistis cum Isaias legeretur, *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (*Isai.* VII, 14). Emmanuel quid sit, Evangelium nobis aperuit dicens, *quod interpretatur, Nobiscum Deus* (*Matth.* I, 23). Non tibi ergo sit mirum, quæcumque infidelis anima, non tibi videatur impossibile ut virgo pareret, virgo pariens permaneret. Intellige natum Deum, et non miraberis virginis partum. Ut ergo noveritis antiquos sanctos et justos optasse videre, quod concessum est huic seni Simeoni; Dominus noster Jesus Christus ad discipulos loquens ait: *Multi justi et prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt* (*Id.* XIII, 17). Multum senex iste fuit ad audiendum serus, sed ad videndum maturus. Non exspectavit ut Christum audiret loquentem, quoniam agnovit infantem. Et hoc illi concessum erat jam decrepito, quasi desideranti et suspiranti et dicenti quotidie in orationibus suis: Quando veniet? quando nascetur? quando videbo? Putas durabo? putas hic me inveniet? putas isti oculi mei videbunt, per quem cordis oculi revelabuntur? Dicebat ista in orationibus suis, et pro desiderio suo accepit responsum, quod non gustaret mortem, nisi prius videret Christum Domini. Gestabat eum Maria mater ejus infantem: vidit ille, et agnovit. Ubi noverat quem agnovit? An intus est revelatus, qui foris est natus? Vidit, et agnovit. Agnovit Simeon infantem tacentem; et occiderunt Judæi juvenem mirabilia facientem. Cum ergo cognovisset, accepit in ulnas suas, hoc est, in brachia sua, amplexatus est eum. Portabat a quo portabatur. Ipse enim est Christus sapientia Dei, attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter (*Sap.* VIII, 1). Quantus ibi erat, et quam magnus, quam parvus factus erat? Parvus factus, parvos quærebat. Quid est, parvos quærebat? Non superbos, non elatos; sed humiles et mites colligebat. In præsepi dignatus est poni, ut esset piorum cibaria jumentorum. Accepit ergo eum Simeon in brachia sua, et dixit: *Nunc dimittis, Domine, servum tuum in pace.* Dimittis in pace, quia video pacem. Quare ergo dimittis in pace? *Quoniam*

[1] Lov., *voverat*; refragantibus editis cæteris et manuscriptis.

* Emendatus ad tres cb. ad f. n. r. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Tempore 20.

(*b*) Dubius nobis hic sermo est, propter genus dicendi incultum ac minus accuratum. Exempli gratia, post recensitos quatuor modos conditi hominis, quod subjicitur, « Sed « ista quarta conditio liberavit tres. Prima enim et secunda « ruerunt, tertiam de ruina genuerunt, » etc., perplexe dictum est ac improprie. Nonnulla hic reperies consimilia sermonum verorum Augustini de Natali Domini.

(*c*) Hinc sermo incipit in multis libris.

(*d*) Vide serm. 184, cap. 2, et serm. 192, cap. 2.

viderunt oculi mei salutare tuum (*Luc.* II, 25-30). Salutare Dei, Dominus Jesus Christus. *Annuntiate diem ex die salutare ejus* (*Psal.* XCV, 2).

CAPUT IV. — 4. *Pueri et senes et conjugati attestantur Christo.* Habetis ergo, pueri, puerum Jesum; sancti senes, senem Simeonem. Si autem quæritis, ut et conjugatus aliquis vir testimonium Domino perhibeat, Zachariam considerate. Nemo ergo quærat aliud, fratres mei, christiani fideles, aut virgo, aut vidua, aut conjugata, aut puer, aut continens, aut uxoratus: quidquid plus esse quis voluerit, non invenit quemadmodum ad Christum pertineat. Non invenimus testimonium perhibuisse Christo adulteros, fornicatores, immundos. Et ut a talibus ei testimonium perhiberetur, ipse præstitit, ipse donavit. Non enim quisquam sanctus viribus suis (*a*). Exsultemus ergo, charissimi. Ab hodierno die crescunt dies. Crede in Christum, et crescit in te dies. Credidisti? Inchoatus est dies. Baptizatus es? Natus est Christus in corde tuo. Sed numquid Christus natus sic remansit? Crevit, ad juventutem pervenit: sed in senectutem non declinavit. Crescat ergo et fides tua, robur inveniat, vetustatem nesciat. Sic pertinebis ad Christum Filium Dei, in principio Verbum apud Deum, Verbum Deum; sed Verbum carnem factum, ut habitaret in nobis. Majestas ibi latebat, ubi infirmitas apparebat. In manus suas Simeon infirmitatem accepit, sed majestatem intus agnovit. Nemo contemnat natum, si vult esse renatus. Ad illum pertinuit propter nos nasci, ad nos pertineat in illo renasci: qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXI * (*b*).

De Nativitate Domini, III (*c*).

CAPUT PRIMUM.—1. *Christi duæ nativitates.* Natus est nobis hodie Salvator; et ideo hodie omni mundo sol verus exortus est. Deus homo factus est, ut homo Deus fieret: et ut servus in dominum verteretur, formam servi Dominus accepit. Habitavit in terris habitator cœlorum, ut homo habitator terræ habitaret in cœlis. Natus est ergo nobis Salvator, passus est diem partus repudiatæ Legis conceptus: natus autem de Patre semper, de matre semel. Etenim Domini nostri Jesu Christi duas accepimus nativitates: primo divinam, deinde humanam; sed plane utramque mirabilem: in illa ut matris, in hac ut patris officia cessarent: unam æternam, ut crearet temporales; alteram temporalem, ut præstaret æternos. Ille ergo in forma Dei Patri æqualis, ille in forma servi Patri subditus. Ille creator temporum, natus in tempore est: factusque est tam parvus, ut ederetur a femina; sed tam magnus utique permansit, ut non separaretur a Patre. Has ergo Domini nativitates etiam duo evangelistarum testantur principia. Unus enim de nativitate divina ita ait: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (*Joan.* I, 1-3). De hac vero nativitate humana, ita evangelista alius refert: *Liber generationis Jesu Christi filii David* (*Matth.* I, 1). Hic ergo natalis Domini, hic secundæ nativitatis dies est: exsultemus et lætemur in eo. Nec immerito, aucto jam abhinc die, hodie lux incrementum accipit; cum humano generi in hoc utique die vera lux venerit: ut recte dies tramitem solis augeat, quo nobis hunc, per quem tenebris mortis absolveremur, invexit. Hunc ergo Prophetæ annuntiantes, tanquam lucernæ, venturum, præcesserunt diem ortus ejus, et miracula quæ esset gesturus in carne, clarissimis præconiis ediderunt. Rectum namque erat ut prædicaretur esse venturus, ne cum venisset, dubitaretur. Hic itaque Deus noster, homo inter homines conversatus est. Apparuit enim videntibus homo, intelligentibus Deus: hominem intuentibus offerens, credentibus Deum servans. Ergo infirmos salvavit aspectus infirmitatis ejus: firmos quærit contemplatio divinitatis ejus.

CAPUT II. — 2. *Incarnatione visibilis Deus, quem homo sequatur, exhibetur.* Obsecro vos, charissimi, intuemini quam magnum sit hoc mysterium veritatis. Ad salvandos homines Legem dederat, Prophetas miserat: et quia sanandis languoribus hæc remedia præcesserunt, ipsum se ad salutem eorum offerre hominibus Deus voluit. Porro homines Deum ipsum in substantia sua videre non potuerunt: spem vero homines suam ponere in solo homine non debebant. Quid ergo hic fieret? Hominem sequi non debebant, homo sequendus non erat qui videri poterat: Deus sequendus erat qui videri non poterat. Ut ergo exhiberetur homini, et qui ab homine videretur et quem homo sequeretur, Deus factus est homo. Denique cum jam inter homines versaretur, et tribus apostolis in secreto adductis medius astaret, subito eis in illa divini cultus claritate resplenduit: quod apostoli qui præsentes erant, vix intueri pro humani affectus infirmitate potuerunt (*Id.* XVII, 1-6). Nasci humanitus voluit, ut nos in ipso nasceremur, et futuris cultoribus suis iteratæ nativitatis sacramenta sanciret: ut nos qui a nativitate illa coarctati tenebamur obnoxii, Salvatoris nostri vestigia comitati, secundæ nativitatis præsidio certo potiremur; quo in Deo et ex Deo nati, abrumperemus vincula mortis antiquæ, cum pignus salutis Spiritum sanctum sumeremus. Ergo cum apparere hominibus Deus vellet, eosque quæ prius mandaverat, docere etiam præsens cuperet, vim divinam assumpto homine temperavit, et posuit tenebras latibulum suum in circuitu suo (*Psal.* XVII, 12), cum se tabernaculo carnis obtexit. Tali ergo et tam ineffabili sacramento, Christus Deus noster et homo habetur et Deus; per matrem homo, per Patrem Deus. Sicque fit ut utrumque illud sit verum quod ait, *Pater major me est* (*Joan.* XIV, 28); et, *Ego et Pater unum sumus* (*Id.* X, 30). Nam divinitate æquatur Patri, incarnatione subditur Patri.

CAPUT III. — 3. *Deus et homo quomodo misceri potuit. Difficilior animæ corporisque permixtio.* Quærere tamen quidam solent, quomodo misceri potuit homo et Deus. Quærunt rationem hujus mysterii, quod semel factum est: cum ipsi nequaquam possint reddere rationem ejus quæ fit semper, id est, quomodo anima miscetur corpori, ut homo fiat. Ergo sicut corporea res incorporeaque conjungitur, ut homo efficiatur: ita homo conjunctus est Deo, et factus est Christus (*a*). Et tamen ut fieret Christus, duo illa incorporea, id est, anima et Deus facilius conjungi permiscerique potuerunt, quam miscetur una incorporea aliaque corporea, id est, anima et corpus, ut persona hominis existat. Quod si Deus creator cœli ac terræ, cum Deus esset, homo factus est, et humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem

* Desideratur in nostris manuscriptis.

(*a*) Similia in serm. 196, cap. 2.

(*b*) Alias, de Diversis 52.

(*c*) In Breviario Parisiensi legitur nomine Augustini. Certe quidem ipsius sententias bene multas in primo potissimum et secundo capite continet, sed eas ex sermone de Nativitate Joannis Baptistæ infra ordine 380, ubi omnia sinceriora et aptius connexa sunt, delibatas. Habet autem admixta quam plurima ab Augustini genio aut stilo manifeste aliena, qualia ista sunt: cap. 1, « Et ut servus in do-« minum verteretur; » ibidem, « Ut recte dies tramitem « solis augeat, » etc. Cap. 2, « Et futuris cultoribus suis ite-« ratæ nativitatis sacramenta sanciret. »

(*a*) Vide epist. ad Volusianum, 137, n. 11.

crucis (*Philipp.* II, 6-8), quanto autem superbire non debet terra et cinis? Videte, fratres, quantum se humiliavit propter homines Deus. Quantum se dejicere debet servus, quando ad tantam humilitatem descendit et Dominus? Quæ humilitas, charissimi, si plenissime ab hominibus possidetur, etiam ad charitatem usque proficiet. Nam dum alter alterum existimat superiorem, dilectio facit æqualitatem. Unde non se ipse homo despiciat, propter quem utique ista subire dignatus est Deus.

CAPUT IV. — 4. *Hominis dignitas ex Dei in ipsum dignatione.* Et ego quidem, fratres, pro quibus impendi et superimpendi cupio, licet magnos vos semper in conscientia mea fecerim; tamen majores quodam modo vos res mihi ista efficit, cum intendo quanta sit Domini mei pro homine dignatio. Vos utique estis Dominicæ incarnationis, vos Dominici sanguinis pretium, vos membra Christi, vobis caput Christus est: pro vobis nasci, pro vobis pati cuncta non distulit; crucem quoque ipsam ad hoc pertulit, ut vos sibi in familiam coaptaret. Vos appellamini Christi fratres, vos appellamini Christi hæredes. Proinde, dilectissimi, unusquisque dignum se ipsum habeat, coram quo peccare non debeat; dignum se existimet, coram quo si delictum cogitaverit, erubescat. *Pretio enim magno empti estis: glorificate et portate Deum in corpore vestro* (I *Cor.* VI, 20). Hic pro vobis natus est, hic pro vobis oblatus est; hic etiam, si digne agatis, habitat in vobis. Agamus ergo, meditantes in lege Domini die ac nocte, ut comprehendere eum, ut videre mereamur. Agamus, ut quia dignatus est descendere propter homines Deus, ad Deum homo possit ascendere.

SERMO CCCLXXII * (*a*).

De Nativitate Domini, IV (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Nativitas Christi duplex.* Novit fides vestra, charissimi, quæ hanc universam multitudinem congregavit, quia natus est nobis hodie Salvator. Natus est de Patre semper, de matre semel (*c*): de Patre sine sexu, de matre sine usu. Apud Patrem quippe defuit concipientis uterus: apud matrem defuit seminantis amplexus. Prima nativitas ex Patre naturam servavit; secunda nativitas ex matre gratiam seminavit. Illa tenuit majestatem divinæ substantiæ; ista suscepit societatem mortalitatis humanæ. In hac autem ideo venire dignatus est, ut fieret obediens usque ad mortem (*Philipp.* II, 6-8), et moriendo vinceret mortem. Utraque nativitas ineffabilis, utraque mirabilis. Quod enim cor humanum comprehendere, quæve lingua valeat explicare, quomodo natus sit Christus semper ex Deo, aut quomodo nuper ex utero? Quis intelligat coæternum Filio Patrem, quis eloquatur virginem matrem? illum sine initio, sine fine gignentem; istam sine libidine concipientem, sine corruptione parientem? Utraque nativitas mira est, quia divina est. Sive ergo illam, sive istam mens humana consideret, rectissime dicit, *Generationem ejus quis enarrabit* (*Isai.* LIII, 8)? Et nos quid faciemus, fratres? Quoniam digne eloqui non valemus, tacere debemus? Absit a nobis, absit ut taceat lingua servi, quando Natalis est Domini. Dicamus ergo quod possumus, quod legimus.

2. *Ad Christi nuptias Judæi et Gentiles invitati. Carne et sanguine Christi pascimur. Christus sponsus et gigas, pulcher et fortis.* Beatus David de Christo loquens, dicit in Psalmis, *In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exsultavit ut gigas* (*Psal.* XVIII, 6). Processit enim hodie de sacro thalamo, hoc est, beatorum virgineorum viscerum abdito incorruptoque secreto. Processit inde virginis filius, virginis sponsus: filius videlicet Mariæ, sponsus Ecclesiæ. Universæ enim Ecclesiæ loquebatur Apostolus, quando dicebat: *Aptavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (II *Cor.* XI, 2).

CAPUT II. — Ad has tales nuptias Christi, Pater sponsi primum invitavit populum Judæorum. Sed quid ait Evangelium? *Qui invitati erant, non fuerunt digni* (*Matth.* XXII, 8). Invitata est postea universarum Gentium multitudo, ipsa implevit Ecclesiam, ipsa accepit de mensa dominica non viles epulas, aut ignobiles potus, sed ipsius pastoris, ipsius occisi Christi carnem prælibavit et sanguinem. Occisus est ad nuptias suas ipse innocens agnus, occisus est ad nuptias; et quoscumque invitavit, de carne sua pavit. Occisus epulas præparavit: resurgens nuptias celebravit. Occisus voluntariam pertulit passionem: resurgens dispositam duxit uxorem. In utero virginis humanam carnem velut arrham accepit: in cruce pretiosissimam dotem suum sanguinem fudit: in resurrectione atque ascensione sua æterni matrimonii fœdera roboravit. *Ascendit enim in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus* (*Psal.* LXVII, 19). Quæ dona? Spiritum sanctum, per quem diffusa humanis mentibus charitate, inseparabiliter Christo tanquam viro suo adhæsit Ecclesia. Processit ergo hodie tanquam sponsus de sacro thalamo suo, et sicut exsequitur Psalmus, *Exsultavit ut gigas ad currendam viam.* Processit ut sponsus, exsultavit ut gigas. Pulcher et fortis: pulcher, ut sponsus; fortis, ut gigas. Pulcher, ut ametur; fortis, ut timeatur: pulcher, ut placeret; fortis, ut vinceret. Ubi invenitur in Scripturis sacris sponsi istius pulchritudo? *Speciosus forma præ filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis* (*Psal.* XLIV, 3). Ubi invenitur gigantis fortitudo? *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio* (*Psal.* XXIII, 8). Utrumque autem, id est, et pulchritudinem et fortitudinem in eo viderat et intellexerat Isaias, cum dicebat: *Quis est iste qui advenit ex Edom? rubor vestimentorum ejus ex Bosor, sic speciosus in stola vestimenti cum fortitudine* (*Isai.* LXIII, 1)? Iste ergo propheta, qui et speciosum dixit et fortem, sponsum noverat et gigantem.

CAPUT III. — 3. *Viam quomodo cucurrit Christus.*

* Hic quoque in nostris manuscriptis desideratur.

(*a*) Alias, de Diversis 54.

(*b*) Non omnia hic sapiunt Augustinum. Istud in exordio, « De Patre sine sexu, de matre sine usu, » haud satis accurate pronuntiatum videtur. Et prior pars ejusdem sententiæ, « Natus est de Patre semper, » etc., habetur etiam in superiori sermone. Ante finem citatur hymnus Ambrosii de Christi Natali, qui paulo ante fuerat cantatus. Num forte ritus cantandi in ecclesia hymnos Ambrosianos per Augustinum fuerat in Africam invectus? Dicit ipse in epist. 55, circiter annum 400 scripta, Catholicos a Donatistis reprehendi « quod sobrie psallant in ecclesia divina cantica « Prophetarum, cum ipsi » ait, « ebrietates suas ad canti- « cum psalmorum humano ingenio compositorum, inflam- « ment. »

(*c*) Hæc eadem initio sermonis superioris.

Ambrosii hymnus. Ergo, charissimi, *Exsultavit ut gigas ad currendam viam.* Quam viam, nisi mortalem viam, quam dignatus est nobiscum habere communem? Ipsa est via, per quam genus humanum transit. Transeunt enim per eam veniendo nascentes, et abscedendo morientes. Et iste generis humani fluvius ab initio usque in finem ex occultis naturæ venis jugiter manat. De isto fluvio rapido ac turbulento bibere dignatus est Christus. Modo audistis in psalmo, *De torrente in via bibit* (*Psal.* CIX, 7). Torrens iste produxit nos ad nativitatem, perduxit ad mortem. Quasi ex occulto fontis, abyssum maris suscepit Christus. Utrumque pro nobis, et natus et mortuus est. Et quia homines in medio hujus fluminis constituti, plerumque delectantur mundi blandimentis et illecebris, quæ limo hujus torrentis involvuntur, atque in profundum inferni demergunt eos, qui dum transeuntes undas avide hauriunt, sic necantur, stare cupientes in torrente præcipitante, et in republica [1] quærentes fixa vestigia: ideo Dominus *de torrente in via bibit.* Quid est, *in via bibit?* Transiens bibit. Bibit enim et transiit, non remansit: nec stetit in via peccatorum. Item mortem metuunt homines; quia necesse est præcipitari omnes hujus torrentis impulsu: Christus autem mortem quam sponte susceperat, timere non potuit; ideo dictum est, *Et exsultavit ut gigas ad currendam viam.* Descendit enim, et cucurrit: ascendit, et sedit. Nostis, quia sic confiteri (*a*) soletis: postquam resurrexit, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris. Hunc nostri gigantis excursum brevissime ac pulcherrime cecinit beatus Ambrosius in hymno, quem paulo ante cantastis. Loquens enim de Domino Christo, sic ait: « Egressus ejus a Patre, regressus ejus ad Patrem: excursus usque ad inferos, recursus ad sedem Dei. » Hæc omnia, charissimi, si quæramus cur facta sunt, inveniemus facta pro nobis. Descendit enim, ut ascenderemus; mortuus est, ut viveremus; resurrexit, ut resurgeremus; ascendit in cœlum, ut terrena contemnere, et cor sursum erigere disceremus. Denique ut levaret post se spem nostram, levavit primo carnem suam: et ut speraremus hoc secuturum in nobis, illud præcessit quod accepit ex nobis.

SERMO CCCLXXIII * (*b*).

De Epiphania Domini, I (*c*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christus manifestatus Magis.* Solemnitas quam hodie celebramus, propter manifestationem Domini Epiphaniæ græcum nomen accepit. Hodierno quippe die Magis adorantibus tanquam primitiis Gentium, commendatur manifestatus, qui ante paucos dies traditur etiam natus. Lapis ille angularis, qui velut parietes duos, circumcisionis videlicet et præputii, hoc est Judæorum atque Gentium, de diverso venientes in sua unitate copulavit, *et factus est pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II, 11-22); ut pastoribus Judæorum nuntiaretur, Angeli venerunt de cœlo; et ut a magis Gentium adoraretur, stella refulsit e cœlo [1]. Sive ergo per Angelos, sive per stellam, cœli enarraverunt gloriam Dei: ut in ejus qui natus est gratia, enarrarent eam etiam Apostoli, portantes Dominum sicut cœli, atque in omnem terram exiret sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal.* XVIII, 2, 5). Quæ quoniam et ad nos venerunt, credimus, propter quod et loquimur (II *Cor.* IV, 13).

CAPUT II. — 2. *Idem tractatur argumentum.* Multa igitur consideranda sunt, fratres, in hac quam audivimus, evangelica lectione. Magi veniunt ab oriente, regem Judæorum requirunt, qui tot reges Judæorum nunquam antea quæsierunt. Requirunt autem, non aliquem virilis ætatis, sive grandævum, humanis oculis, in excelsa sede conspicuum, exercitibus potentem, armis terrentem, purpura nitentem, diademate refulgentem [vel de cruce sibi exsultantem, in qua universos martyres redimeret confitentes, vel ab inferis resurgentem, aut in cœlos ascendentem]; sed recens natum, in cunis jacentem, uberibus inhiantem, nullo ornatu corporis, nullis membrorum viribus, nullis parentum opibus, non sua ætate, non suorum potestate præstantem. Et quærunt regem Judæorum, a rege Judæorum; ab Herode [homine], Christum [Deum et hominem; a terreno rege homine, regem cœlorum qui condiderat hominem]: a grandi parvulum, a claro latentem, ab excelso humilem, a loquente infantem, ab opulento inopem, a forti infirmum; et tamen [quamvis ab Herode persequente, sibi et aliis Christum dominantem], a contemnente adorandum: profecto in quo nulla pompa regia videbatur, sed vera majestas adorabatur.

CAPUT III. — 3. *Herodis metus et in parvulorum cæde sævitia. Innocentes martyrum corona donati.* Denique Herodes timet: Magi desiderant. Regem illi cupiunt invenire, regnum metuit ille finire [2]. Utrique postremo quærunt: illi, per quem possint vivere; ille, quem vellet occidere: ille, in quem peccatum grande committat; illi, qui omnia sibi peccata dimittat. Necat quippe Herodes parvulos multos, dum vult ad unius mortem pervenire. Et cum sævientissimam [3] et cruentissimam cædem in tot innocentibus perfecit; se ipsum tanta iniquitate primitus interfecit. Interea rex noster [Christus], Verbum [Dei] infans [Deus], Magis illum adorantibus, parvulis pro illo morientibus, sive jacebat, sive sugebat; et nondum locutus [4], credentes inveniebat; et nondum passus, etiam martyres faciebat. O parvuli beati, modo nati, nunquam tentati, nondum luctati, jam coronati! Ille

[1] Forte legendum, *et in re labili.*
* Recognitus ad eb. el. f. n. r. rm. v. et ad Lov.
(*a*) In Symbolo.
(*b*) Alias, de Diversis 66.
(*c*) Ambiguum reddunt fecit nonnulli, quibus temeritate alicujus labem allatam facile credimus inspecto Floriacensi vetere libro, qui ea plerumque præterit, quæ displicent in hoc sermone, uti intelliges ex uncis ad ea quæ codex ille non habet appositis.

[1] Floriacensis vetustissimus liber, *et ut delibatio Gentium Magi salvarentur, novo admoniti sunt lumine sidereo.*
[2] Sic Floriacensis Ms. At editi, *timet successorem. Magi desiderant redemptorem: illi cupiunt invenire regnum, metuit ille finire regnum.*
[3] Floriacensis Ms., *celebratissimam.*
[4] Ita idem Ms. Alii vero Mss. cum excusis, *sive surgebat crescebat, et nondum,* etc.

de vestra corona dubitaverit in passione pro Christo, qui etiam Baptismum parvulis prodesse non existimat Christi. Non habebatis quidem ætatem, qua in Christum passurum crederetis: sed habebatis carnem, in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. Nullo modo istos infantes desereret gratia Salvatoris infantis, qui venerat quærere quod perierat, non solum in carne nascendo, verum etiam in cruce pendendo [ad inferos descendendo, et in cœlis ascendendo, et ad dexteram Patris sedendo]. Nam qui potuit natus habere prædicatores Angelos, narratores cœlos, adoratores Magos, potuit et illis ne pro eo hic morerentur præstare, si sciret illa morte perituros, et non potius majore felicitate victuros. Absit, absit, ut ad liberandos homines [Christus] veniens, de illorum præmio qui pro eo interficerentur nihil egerit, qui pendens in ligno pro eis a quibus interficiebatur oravit.

CAPUT IV.— 4. *Infelices Judæi fabris Arcæ Noe et lapidibus milliariis persimiles.* Quid dicam de infelicitate Judæorum, qui Christum quærentibus Magis, etiam prophetiam indicem protulerunt, Bethlehem civitatem designaverunt [quam ipsi non invenerunt]? Similes fabris Arcæ Noe, aliis ubi evaderent præstiterunt, et ipsi diluvio perierunt: similes lapidibus milliariis, viam ostenderunt, nec ambulare potuerunt [quia stolidi in via remanserunt]. Quæsitum est ab eis, ubi Christus nasceretur: responderunt, *In Bethlehem Judæ. Sic enim scriptum est per prophetam* [1]: *Et tu Bethlehem terra Juda, non minima es in ducibus Juda. Ex te enim prodibit rex, qui recturus est populum meum Israel* (*Matth.* II, 1-6). Audierunt et abierunt inquisitores; dixerunt et remanserunt doctores: et contrariis affectibus separati, illi facti sunt adoratores, illi persecutores. Nunc quoque Judæi simile aliquid nobis exhibere non desinunt. Nonnulli enim paganorum ut noverint Christum ante prophetatum, quando eis de Scripturis testimonia clara proferimus, suspecti ne forte a Christianis ista conficta sint, malunt credere codicibus Judæorum: et sicut tunc Magi fecerunt, istos dimittunt inaniter lectitare, ipsi pergunt fideliter adorare.

CAPUT V.— 5. *Spectaculum spirituale in hoc festo.* Celebremus itaque exsultantes in Domino, festum diem Domini; non solum quo est ex Judæis natus, verum etiam quo est Gentibus manifestatus. Juvat intueri omnia, et in unum adducta conspectum, animo cernere spectaculo spirituali [2]. Nascitur Christus: virgo concipit, virgo parit, virgo nutrit; adest fecunditas, nec abest integritas. Angeli annuntiant, pastores glorificant, cœli enarrant, Magi desiderant, reges formidant, Judæi demonstrant, Gentes adorant: frustrantur sævientes, coronantur infantes, admirantur credentes. Quæ est ista humilis celsitudo, infirmi fortitudo, parvuli magnitudo? Profecto illud Verbum fecit hæc omnia, per quod facta sunt omnia.

[1] In Floriacensi Ms.: *Quid etiam de hac re scriptum esset, memoriter pronuntiaverunt: Et tu Bethlehem*, etc.
[2] In Floriacensi Ms., *spectacula spiritualia*.

Verbum quod longe erat a nobis, caro factum est, ut habitaret in nobis (*Joan.* I, 3, 14). Agnoscamus itaque in tempore, per quem facta sunt tempora: et celebrantes ejus festa temporalia, præmia desideremus æterna.

SERMO CCLXXIV * (*a*).

De Epiphania Domini, II (*b*).

1. *Magi ad Christum stella et Angelorum revelatione perducti.* Anniversaria celebratio diei hujus anniversarium sermonem a nobis exigit, debitum auribus et cordibus vestris. Hodie Salvator noster Magos ad se de tam longinqua gente perduxit. Venerunt ut adorarent infantem, Verbum Dei. Quare venerunt? Quia stellam inusitatam viderunt. Et unde eam Christi esse cognoverunt? Videre enim potuerunt stellam; numquid loqui eis potuit et dicere, Stella Christi sum? Procul dubio aliter indicatum est, per aliquam revelationem. Tamen inusitate rex natus erat, qui et ab alienis adorandus erat. Numquid non reges ante in Judæa erant nati, aut per universam terram in diversis gentibus? Quare iste adorandus, et ab alienigenis adorandus, non terrente exercitu, sed in paupertate carnis, latente majestate virtutis? Quando natus est, adoratus est a pastoribus Israelitis, quibus eum Angeli nuntiaverunt: sed Magi non erant de gente Israel. Colebant Gentium deos, hoc est dæmonia; quorum fallaci decipiebantur potentia. Viderunt ergo quamdam stellam inusitatam, mirati sunt: quæsierunt sine dubio cujus esset signum, quod tam novum insolitumque viderunt. Et utique audierunt, profecto ab Angelis, ab aliqua admonitione revelationis. Quæris fortassis, Ab Angelis bonis, an malis? Christum quidem et angeli mali, hoc est dæmones, Filium Dei esse confessi sunt. Sed cur non et a bonis audierunt, quando in Christo adorando salus eorum jam quærebatur, non iniquitas dominabatur? Potuerunt ergo illis dicere Angeli: Stella quam vidistis, Christi est, ite et adorate eum ubi natus est, et simul indicate qualis et quantus natus. Illi autem hoc audito venerunt et adoraverunt. Aurum, thus et myrrham obtulerunt, secundum consuetudinem suam. Talia enim solebant offerre diis suis.

2. *Christus ab ipsis Judæis demonstratus Gentibus.* Quod sane antequam facerent, antequam eum in civitate ubi natus fuerat invenirent, venerunt quærentes, *Ubi natus est rex Judæorum?* Nonne poterant etiam hoc revelatione cognoscere, sicut cognoverant illam stellam regis esse Judæorum? Nonne potuit eos ad illam civitatem eadem stella perducere, sicut postea perduxit ad locum ubi Christus cum matre

* Recognitus ad r. rm. v. et ad Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 67.
(*b*) Incunctanter asserit Magos visa stella edoctos ab Angelis fuisse quod illa Christi signum esset: « Et utique audierunt, » inquit, « profecto ab Angelis, ab aliqua admonitione revelationis. » Præterea dicit concionator, res in munera oblatas a Magis secundum consuetudinem suam, quia talia solebant offerre diis suis. At Augustinus in eorum muneribus nonnihil mysterii agnoscit in sermone 202, n. 2.

infans erat? Poterat sane, non tamen factum est; ut hoc a Judæis inquirerent. Quare voluit hoc Deus a Judæis inquiri? Ut dum ostendunt in quem non credunt, ipsa sua demonstratione damnentur. Attendite quia et nunc fiunt primitiæ Gentium Magi, quanto a majori impietate liberati, tanto majorem dantes gloriam liberanti. Quærunt, *Ubi est qui natus est rex Judæorum?* Herodes, audito regis nomine, tanquam æmulus contremiscit. Vocat Legis peritos, interrogat ab eis secundum Scripturas ut indicent ubi Christus nasceretur. Illi respondent, *In Bethlehem Judæ.* Perrexerunt Magi, et adoraverunt (*Matth.* II, 1-11): Judæi remanserunt, qui demonstraverunt. O magnum sacramentum! Hodie per Judæorum codices convincimus: fiunt fideles per eorum codices. Ostendimus Paganis quod nolunt credere. Nam aliquando Pagani faciunt nobis hujusmodi quæstionem, cum vident quæ scripta sunt sic impleri, ut negare omnino non possint, quod ea per Christi nomen in omnibus gentibus præsentantur, quæ in sanctis codicibus prædicta recitantur, in fide regum, in eversione idolorum, in mutatione rerum humanarum: et aliquando audent, ut dicant, Vidistis ita fieri, et tanquam prædicta sint conscripsistis. Hoc poeta quidam eorum fecit: recognoscunt ista qui legerunt. Narravit quemdam apud inferos descendisse, atque in beatorum regionem venisse, demonstratosque illi Romanorum principes nascituros, quos jam ipse, qui hæc scribebat, natos noverat (*Virgilius*, *Æneid. lib.* 6, *vers.* 752-887). Præterita enim narravit; sed quasi futura essent prædicta, conscripsit. Sic et vos, inquiunt nobis Pagani, vidistis hæc omnia fieri, et scripsistis vobis codices, in quibus hæc legantur tanquam prædicta. O gloria regis nostri! Merito Judæi a Romanis victi sunt, nec deleti. Omnes gentes a Romanis subactæ, in Romanorum jura transierunt: hæc gens et victa est, et in lege sua mansit, quantum ad Dei cultum attinet, patrias consuetudines ritumque custodivit. Everso etiam templo suo, exstincto sacerdotio pristino, sicut dictum est a Prophetis; servant tamen circumcisionem et morem quemdam, quo a cæteris gentibus distinguuntur. Propter quid, nisi propter testimonium veritatis? Sparsi sunt ubique Judæi, portantes codices quibus Christus prædicatur, et sicut prædictus est præsentatur, ut jam Paganis possit ostendi. Profero codicem, lego prophetam: ostendo impletam esse prophetiam. Dubitat paganus, ne forte hoc ipse confinxerim. Inimicus meus habet hunc codicem, antiquitus sibi a majoribus commendatum. Ambos inde convinco: Judæum, quia id prophetatum et completum ego cognovi; paganum, quia non ego hoc confinxi.

3. *Sacrificium uni Deo debitum.* Non ergo seducant dæmonia specie divinationis incautos, et rerum temporalium male curiosos; nec superbo fastu decipientes impios, sibi sacrificiorum exigant honorem. Vere divina prædixerunt divini viri unius discipuli [1]. Verum sacrificium, uni vero Deo debetur. Hujus figuræ ante gratiam, victimis adumbratæ sunt. Quod uno modo futurum fuerat, multis modis providentia divina prænuntiavit, ut quam magnum esset, ostenderet. Ipse medicus, ipse medicamentum: medicus, quia Verbum; medicamentum, quia Verbum caro factum est. Ipse sacerdos, ipse sacrificium. Ipse est qui mutavit viam Magorum: ipse etiam nunc mutat vitam malorum. Cujus in carne manifestationem, quæ græce dicitur Epiphania, justificatæ in spiritu gentes hodierna solemnitate concelebrant: ut renovet memoriam solemnitas, vigeat devotione pietas, ferveat congregatione charitas, luceat invidis veritas.

[1] Locus perplexus, qui in Pithœano libro sic jacet: *Vera divina prædixerunt divini viri unius Dei sunt.*

SERMO CCCLXXV * (*a*).

De Epiphania Domini, III (*b*).

Christus Judæis primum et post Gentibus manifestatus. Infantes martyres effecti. Duo parietes ad angulum convenientes. Epiphania latine manifestatio est. Dominus Christus ante paucos dies nativitate sua Judæis manifestatus est: hodierno autem die per stellam Gentibus declaratus est. *Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui* (*Isai.* I, 3). Bos de Judæis, asinus de Gentibus; ambo ad unum præsepe venerunt, et verbi cibaria invenerunt. Magi qui venerunt adorare Christum, et significant primitias Gentium, Legem non acceperunt, Prophetas non audierunt: lingua cœli stella fuit. Quasi diceretur eis, Quid a vobis quæsivi lucri? *Cœli enarrant gloriam Dei* (*Psal.* XVIII, 2). Et tamen Herodes turbatus, a Judæis quæsivit ubi nasceretur Christus. Et responderunt, *In Bethlehem Judæ:* et propheticum testimonium adhibuerunt; et Magis adorare pergentibus, ipsi immobiles permanserunt. In aggere lapides sunt; viam demonstrant, et ipsi non ambulant. Tamen perrexerunt Magi ad Bethlehem; sed inventa civitate, unde possunt domum invenire? Ecce stella illa quæ fulsit de cœlo, deduxit in terra, stetit super locum ubi erat puer. Quantus famulatus elementorum, et nequitia Judæorum! Turbatus est Herodes, quasi venerit Christus regnum quærere et invenire terrenum. Natus est cœli leo, et turbata est terrena vulpecula. Dominus dixit de Herode: *Ite, dicite vulpi illi* (*Luc.* XIII, 32). Turbata quid fecit? Occidit infantes. Quid fecit? Occidit infantes pro Verbo infante (*Matth.* II). Ante martyres sanguine sunt effecti, quam possent ore Dominum confiteri. Et has primitias Christus misit ad Patrem. Venit infans, et ierunt infantes; infans ad nos, infantes ad Deum. *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem* (*Psal.* VIII, 3). Gaudeamus, nobis illuxit dies. Magi primitiæ Gentium nos significaverunt.

* Emendatus ad r. rm. v. et ad Vign.

(*a*) Alias inter Vignerianos 9.

(*b*) De auctore incerti sumus, quia sic de Herode loquitur, ut duos videatur, infanticidam nempe et alterum in Evangelio Lucæ, cap. 13, nominatum confundi voluisse: quos ipse quidem Augustinus diserte distinguit in lib. 2 de Consensu Evangelistarum, cap. 7, et in lib. 22 contra Faustum, cap. 84.

Agnoverunt Judæi quando natus est, agnoverunt Gentes hesterno[1] die. Diversi parietes ad lapidem angularem venerunt, inde Judæi, inde Gentes; de diverso, sed non ad diversum. Vidistis et nostis, quia tantum a se parietes longe sunt, quantum ab angulo remoti sunt. Quantum ad angulum propinquant, propinquant sibi: cum ad angulum venerint, hærent sibi. Hoc fecit Christus. Longe a se fuerant Judæi et Gentes, circumcisio et præputium, Legis et sine Lege[2], cultores unius veri Dei, et multorum falsorum. Quam longe? Sed ille *est pax nostra*, *qui fecit utraque unum*. Sed qui venerunt de Judæis, ipsi in bono pariete numerantur: nam qui venerunt, in ruina non remanserunt. Facti sumus unum illi et nos: sed in uno, non in nobis (*Ephes.* II, 11-22). Unde natus est Christus? De Judæis. Sic habes scriptum, *Salus ex Judæis est* (*Joan.* IV, 22): sed non solis Judæis. Non enim dixit, Salus Judæis; sed, *Salus ex Judæis*. Illi comprehenderunt, et ipsi perdiderunt; illi ligaverunt, et ipsos fugit; ipsi viderunt, et occiderunt: nos nec comprehendimus, et tenemus; nec vidimus, et credimus; posteriores sumus, et antecedimus. Illi qui nos præcesserunt, viam perdiderunt: nos autem et viam invenimus, et in illa ambulantes ad patriam veniemus.

SERMO CCCLXXVI * (*a*).

Dominica in octavis Paschæ (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Magnum miraculum, intrare januis clausis.* Audivit Charitas vestra, cum sanctum Evangelium legeretur, Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum post resurrectionem suam clausis ostiis introisse ad discipulos suos. Magnum miraculum: sed mirari desinis, si Deum cogitaveris. Mirum enim esset, si solus homo hoc fecisset. Refer ad omnipotentiam, non ad phantasiam. Ostiis clausis intravit. Respondeo tibi, ut scias quia vera caro fuerat, cicatrices tangendas monstravit (*Joan.* XX, 19-27). Sed sicut non est, inquis, naturæ corporalis per januam clausam intrare, sic non est naturæ corporalis super fluctus maris ambulare. Intravit per clausa ostia, responde mihi, da mihi soliditatem carnis. Ambulavit super aquas maris, da mihi et tu pondus carnis. Vis nosse hoc omnipotentiæ fuisse? Et Petro dedit (*Matth.* XIV, 25-29). Qui quod voluit, dedit; quod proprium erat, sibi servavit. Ille enim vivens per clausas januas intravit, qui nascendo integritatem matris non violavit. Ergo, fratres, admirati credamus, credentes obaudiamus, obaudientes speremus promissa, si facimus jussa: quia ut faciamus jussa, ipse adjuvat, a quo speramus promissa.

CAPUT II. — 2. *Octavæ Infantium. Vetus et novus homo.* Hodie octavæ dicuntur infantium, revelanda sunt capita eorum, quod est indicium libertatis. Habet enim libertatem ista spiritualis nativitas: proprie autem carnis nativitas servitutem. Duæ sunt utique hominis nativitates, nasci et renasci. Nascimur ad laborem, renascimur ad quietem: nascimur ad miserias, renascimur ad æternam felicitatem. Nam illi pueri, infantes, parvuli, lactentes, maternis uberibus inhærentes, et quantum in eos gratiæ conferatur nescientes, ut ipsi videtis, quia infantes vocantur, et ipsi habent octavas hodie: et isti senes, juvenes, adolescentuli, omnes infantes. Una quippe illorum infantia pertinet ad vetustatem, altera ad novitatem. Nam quos videtis recentes a partu, veteres nascuntur. Vetus homo noster dictus est Adam, ex quo nascimur: novus homo Christus, per quem renascimur. Isti ergo et novi sunt, et renati sunt ad aliam vitam, et est in illis, si dici potest, quando nascuntur, nova vetustas.

3. *Baptizatos hortatur ne imitentur malos christianos. In Ecclesia mali bonis permixti.* Ecce miscentur hodie fidelibus infantes nostri, et tanquam de nido volant. Necesse est ergo, ut parturientes eos alloquamur. Sicut enim recolitis, fratres mei, hirundinum vel domesticorum passerum pullos, quando volare de nido cœperint, matres cum strepitu circumvolant, et vocibus piis testantur pericula filiorum.

CAPUT III. — Scimus ergo multos, qui appellantur fideles, male vivere, et gratiæ, quam acceperunt, moribus suis non convenire; laudare Deum lingua, blasphemare vita. Scimus autem alios inter istos multos, tanquam inter multam et abundantem paleam, velut grana gementes in tritura, sed spe horrei se consolantes. Duo ista genera hominum scimus esse in Ecclesia. Aream dominicam Ecclesiam novimus: ventilationem in die judicii speramus, massam frumenti in resurrectione desideramus, horreum in vita æterna sumere cupimus. Ibi nulla palea erit, sicut in gehenna nullum granum erit. Nunc ergo, fratres mei, cum sciamus duo ista genera hominum esse in Ecclesia, piorum et impiorum, bonorum et malorum, timentium et contemnentium, quibus conjungantur isti, nescimus. Quid autem velimus, et ipsi sciunt: utrum de illis vota nostra compleantur, humana ignorantia sollicitudine fatigatur, aliquando et falsis suspicionibus agitatur. Ex his discitur in hac terra, ubi sine tentatione non vivitur. Admoneo ergo vos, sancta germina; admoneo vos, novellæ in agro dominico plantæ, ne de vobis dicatur quod de vinea domus Israel dictum est, *Exspectavi ut faceret uvas, fecit autem spinas* (*Isai.* V, 2). Botrum in vobis inveniat, qui botrus pro nobis calcatus est. Uvam ferte, bene vivite. *Fructus* enim *spiritus est*, sicut dicit Apostolus, *charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, mansuetudo, fides, continentia, castitas* (*Galat.* V, 22). Quando ad nos venerit agricola noster, cujus nos operarii sumus, ille qui intus dat incrementum: nam nos forinsecus plantare novimus et rigare; sed ait Apostolus, *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed Deus qui incrementum dat* (I *Cor.* III, 7); qui modo videt quomodo audiatis, qui modo inspicit quo-

[1] Forte legendum, *hodierno*.
[2] Forte legendum, *auditores Legis et sine Lege*.
* Non inventus nisi in editis.
(*a*) Alias, de Tempore 160.
(*b*) Hujus sermonis exemplar calamo scriptum nullum reperimus. Prima pars, cui sequentia non cohærent, aliunde adscita videtur. Confer ad sermonem 247, n. 2.

modo timeatis, aut jam timere incipiatis : cum ad vos ille agricola venerit, inveniat in vobis quod dixerat Apostolus, *Gaudium meum et corona mea, omnes qui statis in Domino* (*Philipp.* IV, 1).

CAPUT IV. — 4. *Mali ad peccandum inducentes cavendi. Incantationum remedia illicita. Eleemosyna.* Fratres, filii dulcissimi, filii charissimi, imitamini bonos, cavete malos. Scio enim quia venturi sunt ad vos homines mali, et persuasuri vobis vinolentiam, et dicturi sunt vobis, Quare? Nonne et nos sumus fidelissimi? Scio, inde doleo, inde timeo. Jam tu si dixeris constanter : Frater, nec te vellem facere quod facis, sed si te non possum ducere in bonum meum, vel noli me trahere ad malum tuum. Hominibus istis, ut fieri solet, caput dolebit. Dicturus est tibi vicinus tuus aut vicina : Est hic incantator, est hic remediator, et nescio ubi mathematicus. Tu dicis : Christianus sum, non licet mihi. Et si ille dixerit tibi, Quare? nonne ego christianus sum? tu dicturus es, Sed ego fidelis sum. Et ille tibi : Et ego baptizatus sum. Fiunt angeli diaboli, membra Christi. Quia ipsum possidet inimicus, trahere quærit et alium. Inveniat vos paratos, qui ista vobis præparavit. Ideo loquor, ideo contestor, ideo non taceo, ideo vestimenta mea excutio, ideo in tribunali Dei mei excusatum me habeo. Dicam Deo meo : Domine, non tacui; Domine, talentum quod mihi dedisti non abscondi, sed erogavi. Hoc poterit mihi dicere : *Serve nequam, tu dares, ego exigerem* (*Matth.* XXV, 26, 27). Ecce, Domine, dedi, tu exige. Et si forte vos vetus titillaverit consuetudo, habetis quem interpelletis. Major est adjutor quam oppugnator. Ideo gemitis, ideo oratis, ideo dicitis, *Ne nos inferas in tentationem.* Observate illud etiam, fratres mei, quod supra dicitis, *Dimitte nobis debita nostra;* ut faciatis quod sequitur, *sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Id.* VI, 13, 12). Eleemosynam facis, eleemosynam, accipis. Ignoscis, ignoscetur tibi. Erogas, erogabitur tibi. Deum audi dicentem, *Dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37 *et* 38). In mente habete pauperes. Omnibus dico : facite eleemosynas, fratres mei; facite, et non perdetis. Deo credite. Non solum dico vobis, non perditis quod facitis pauperibus : sed plane dico vobis, hoc solum non perditis, cætera perditis. Ecce videamus si exhilaratis pauperes hodie; horrea ipsorum vos estis, ut det vobis Deus unde detis, et dimittat quod forte peccatis. Includite eleemosynam in corde pauperum, et ipsa pro vobis exorabit Dominum (*Eccli.* XXIX, 15) : cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCLXXVII * (*a*).

In Ascensione Domini (*b*).

1. — *Verbum Dei digne a nobis laudari non potest. Quomodo exsultavit ad currendam viam. Cur bis in Psalmo dictum,* Tollite portas, *etc.*— Dilectissimi fratres, de Verbo æterno quis temporale digne proferat verbum? Magnis infima quomodo sufficiant? Laudant cœli, laudant virtutes, laudant ætheriæ potestates, laudant cœli luminaria, laudant sidera, ut potest laudat et terra : non ut digne laudet, sed ne se ingrata condemnet. Quis explicat, quis loquitur, quis vel sapit eum qui attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (*Sap.* VIII, 1), quomodo exsultaverit ad currendam viam, ut esset a summo cœlo egressio ejus, et recursus ejus usque ad summum cœli (*Psal.* XVIII, 6, 7)? Si ubique attingit, unde exit? Si ubique attingit, quo vadit? Locis non distenditur, neque temporibus variatur, neque habet accessus et recessus : in se manens, ubique circuit totus. Quæ sunt spatia quæ non habent omnipotentem, quæ non tenent immensum, quæ non [1] suscipiunt venientem? Si verbum cogitas, nihil diximus. Sed ut de se humiles doceret aliquid dicere, humiliavit semetipsum formam servi accipiens (*Philipp.* II, 8). In hac forma descendit, in hac forma, secundum Evangelium, sapientiæ studio profecit (*Luc.* II, 52), in hac forma patiens fuit, in hac forma fortiter dimicavit, in hac forma mortuus est, in hac forma mortem vicit et resurrexit, in hac forma ad cœlum rediit, qui de cœlo nunquam recessit. Benedictus ergo est in solidamento cœli, qui *factus* est *pro nobis,* secundum Apostolum, *maledictus, ut in Gentibus benedictio Abrahæ fieret* (*Galat.* III, 13, 14). *Exsultavit ut gigas* (*Psal.* XVIII, 6). Qualis gigas? Mortem moriendo superavit. Qualis gigas? Portas inferni fregit : exiit, et ascendit. Quis est iste rex gloriæ, propter quem dictum est quibusdam principibus, *Tollite portas, principes, vestras; et elevamini, portæ æternæ?* Elevamini, magnus est : angustæ estis, non capitis, elevamini. Utquid hoc? *Ut introeat rex gloriæ.* Expavescunt : *Quis est iste rex gloriæ?* Non agnoscitur. Non solum Deus est, sed et homo : non solum homo est, sed et Deus. Patitur, certe Deus est? resurgit, certe homo est? An et Deus et homo est? Vere enim patitur, et vere resurgit. Hoc autem in uno eodemque psalmo bis dicitur, *Tollite portas, principes, vestras; et elevamini, portæ æternæ, et introibit rex gloriæ.* Et repetitur hoc ipsum post eadem verba, tanquam putetur superfluum et non necessarium. Sed in repetitione eorumdem verborum fines attendite, et advertite quare bis dictum fuerit. Tanquam enim semel resurgenti, et semel ascendenti, bis portæ inferorum et cœli aperiuntur. Res enim nova, inferis Deus præsens : res nova, cœlis homo assumptus. Utroque tempore, utroque loco, expavescunt principes. *Quis est iste rex gloriæ?* Unde hoc discernimus? Audi quid utrisque respondeatur. Illis interrogantibus dicitur, *Dominus fortis et potens, Dominus potens in bello.* Quali bello? Mortem pro mortalibus subire, solum pro omnibus pati, non re-

* Emendatus ad f. gr. et ad Lov.

(*a*) Alias, de Diversis 57.

(*b*) Titulus in excusis præfixus erat, « De Nativitate Domini. » Mutatus hic est ad exemplaria vetera, id est, ad lectionaria, in quo solo manuscriptorum genere reperimus hunc sermonem, ab istis incipientem verbis, « De Verbo « æterno, » etc. Habet aliquid Augustiniani stili.

[1] Hoc loco particula negans abest a manuscriptis.

sistere omnipotentem, et tamen vincere morientem. Magnus ergo iste rex gloriæ, etiam apud inferos. Repetitur etiam hoc cœlestibus potestatibus : *Tollite portas, principes, vestras; et elevamini, portæ æternæ.* Annon sunt portæ æternæ, quarum claves accepit Petrus? Sed quia secum hominem levat, ibi tanquam non agnitus dicitur : *Quis est iste rex gloriæ?* Sed ibi quia non jam certator, sed victor est, quia non dimicat, sed triumphat; non ibi respondetur, *Dominus potens in bello;* sed, *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ* (*Psal.* XXIII, 7-10)?

SERMO CCCLXXVIII * (*a*).

In die Pentecostes (*b*).

Charitas effectus præsentiæ Spiritus sancti. Spiritus sanctus arrha vitæ æternæ. Arrham inter et pignus discrimen. Datur arrha vitæ æternæ, ut eam desideremus. Grata est Deo solemnitas, ubi viget pietas, et fervet charitas. Ipse enim est effectus præsentiæ Spiritus sancti : quod docet Apostolus dicens, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (*Rom.* V, 5). Adventus ergo Spiritus sancti uno in loco centum viginti homines constitutos implevit. Cum Actus Apostolorum legerentur, audivimus, Erant congregati in unum centum viginti, tenentes promissum Christi (*Act.* I *et* II). Dixerant enim ut essent in civitate, quousque induerentur virtute ex alto. *Ego enim*, inquit, *mittam promissionem meam in vobis* (*Luc.* XXIV, 49). Fidelis promissor, benignus dator. Quod cum in terra esset promisit, in cœlum ascendit et misit. Habemus pignus futuræ vitæ æternæ regnique cœlorum. Non nos fraudavit recenti promissione, et fraudaturus est futura exspectatione? Omnes homines quando aliquod negotium inter se contrahunt, et pecuniarii negotii sponsione relaxantur, plerumque accipiunt arrham, vel dant : et arrha data fidem facit, etiam rem illam esse secuturam, cujus arrha præcessit. Arrham nobis dedit Christus Spiritum sanctum : et qui fallere nos non possit, securos tamen fecit, quando arrham dedit, quam etsi non daret, sine dubio quod promiserat exhiberet. Quid promisit? Vitam æternam, cujus arrham Spiritum sanctum dedit. Vita æterna possessio habitantium : arrha consolatio est peregrinantium. Melius enim dicitur arrha quam pignus. Hæc enim duo similia videntur inter se; sed tamen habent aliquam differentiam non negligendam. Et pignus quando datur, et arrha quando datur, ideo fit, ut quod promittitur impleatur : sed quando datur pignus, reddit homo quod accepit, re completa propter quam pignus accepit; arrha autem quando datur, non recipitur, sed superadditur ut impleatur. Arrham ergo habemus : ipsum fontem, unde arrha est, sitiamus. Arrham habemus aspersionem quamdam in cordibus nostris Spiritus sancti : si quis sentit hunc rorem, desideret fontem. Utquid enim habemus arrham, nisi ne fame et siti in hac peregrinatione deficiamus? Esurimus enim et sitimus, si tamen peregrinantes nos esse cognoscimus. Qui peregrinatur, et novit se peregrinari, desiderat patriam; quam dum desiderat, molesta est peregrinatio. Si amat peregrinationem, obliviscitur patriam, et non vult redire. Non est talis patria nostra, cui aliquid præponamus. Aliquando enim homines dum peregrinantur, divites fiunt. Qui egebant in patria sua, peregrinatione ditescunt, et redire nolunt. Nos a Domino nostro, ex quo inspiravit primo homini flatum vitæ, peregrinantes omnes nati sumus. Patria nostra in cœlis est, cives Angeli. De patria nostra, ut ad reditum exhortemur, litteræ nobis missæ sunt, quæ quotidie in populis recitantur. Vilescat mundus, ametur a quo factus est mundus (*a*).

* Emendatus ad cl. r. t. vat. v. et ad Vign.

(*a*) Alias, inter Vignerianos 24.

(*b*) Sermo iste aut Augustini est, aut alicujus in ipsius lectione versati. Confer sermonem 25, cap. 8, et sermonem 156, cap. 15.

(*a*) Vide serm. 25, cap. 8, et serm. 156, cap. 15.

SERMO CCCLXXIX * (*b*).

In Nativitate Joannis Baptistæ, I (*c*).

Joannes tam magnus homo, ut Christum Deum prædicaret. Cur prophetæ tot ante per Christum præmissi. Beatus Joannes, fratres charissimi, cujus hodie nativitatem celebramus, tam magnus exstitit inter homines, ut Dominus noster Jesus Christus tale ei testimonium perhiberet, dicens : *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Audivimus, cum Evangelium legeretur, quam mirabiliter fuerit ex desperatione conceptus, et quanto Spiritus sancti testimonio procreatus. Pater ejus eo quod non credidit, obmutuit. Annuntiatus ergo per Angelum, et non creditus, patris vocem abstulit, natus linguam resolvit (*Luc.* I). Accipite ergo in hujus rei mysterio magnum sacramentum. Ante Dominum Jesum Christum Joannes præmissus est, missi sunt Prophetæ per superiora sæcula, nec defuerunt qui Christum prædicarent. Tantus enim judex venturus erat, ut multi deberent præire præcones. Ab ipso prorsus exordio generis humani non cessavit se Christus prophetare, et venturum prænuntiare. Novissime missus est Joannes homo, sed quo homine nullus exstitit major. Venturus erat Dominus Jesus, non homo tantum, sed et Deus : utique et Deus et homo ; Deus semper, ad tempus homo; Deus ante tempora, homo in fine temporum ; Deus ante sæcula, homo in fine sæculi. Deus qui hominem fecit, propter hominem dignatus est homo fieri, quem fecit. Venturo ergo Domino Jesu Christo, qui plus est quam homo, ne putaretur tantum esse homo, testimonium debuit illi perhibere magnus homo. Christus, inquam, Dominus, non tantum Deus, sed et Deus et homo : Deus qui nos fecit, homo qui nos refecit. Joannes autem homo tantum, sed quantus homo? Audi de eo Deum et hominem dicentem. O Domine Jesu Christe, quis

* Emendatus ad r. t. v. et ad Vign.

(*b*) Alias, inter Vignerianos 5.

(*c*) Hujus sermonis stilus non multum dissidet ab Augustiniano.

est Joannes? Et dicit Deus, *In natis mulierum non surrexit major Joanne Baptista.* O Joannes magne homo, quo in natis mulierum major nemo surrexit, et tu dic mihi, o magne homo, quis est iste qui putatur solus [1] homo? Quis est, audi : *Cujus non sum dignus*, inquit, *calceamenta portare.* Didicimus ecce per Joannem, et per hominem credendum esse in Christum, et non esse ponendam spem in homine, sed in Christo. Ecce habes magnum hominem, quo nemo major surrexit, et ipse est Joannes. Sed vide quia iste Joannes amicus est sponsi; sponso zelat, non sibi. Dicit enim ad se venientibus : *Ego baptizo vos aqua; qui autem post me venit, major me est, cujus non sum dignus calceamenta solvere; ille autem baptizabit vos in Spiritu sancto* (*Matth.* III, 11). Venite post me, sed nolite manere in me : transite ad illum qui creavit vos et me, quia ipse vivificaturus est vos et me.

SERMO CCCLXXX * (*a*).

In Nativitate Joannis Baptistæ, II (*b*).

1. *Christum temporaliter natum præcessit Joannes. Nativitates Christi duæ. Superbia, tumor. Incarnationis causa, ut homini Deus exemplum præberet.* Quietis et parva vox sufficit. Si autem vultis, fratres, quieti audire, nolite habere cor in auribus, sed aures in corde. Hodiernum diem beati Joannis Baptistæ solemnitati illuxisse tradit et credit Ecclesia. Oportet autem hoc de ipso die credere, quod sine varietate totus orbis agnoscit : sed quia Joannis esse diem nemo dubitat, non Joannis qui Evangelium scripsit, sed Joannis Baptistæ præcursoris Domini, qui tanto magnus apparuit, quanto se humilem præbuit, dicens, cum ipse Christus putaretur, non se dignum corrigiam calceamenti solvere ei, quem Dominum agnoscebat (*Matth.* III, 11), ut amicus esse mereretur. Nonnulli autem putant passionis ejus diem hodie celebrari. Sciat prius Sanctitas vestra, nativitatis esse diem, non passionis. Ex lectione quippe evangelica invenitur ejus nativitas sex mensibus præcedere Domini nativitatem. Et quoniam diem nativitatis Domini octavo calendarum januariarum die consensus tradit Ecclesiæ; restat ut hodiernus dies nativitatis Joannis intelligatur.

2. *Idem tractatur argumentum.* Præcessit ergo Joannes Dominum, non tanquam magister discipulum, sed tanquam præcursor judicem; non ut superimponeret potestatem, sed ut præberet officium.

[1] Forte legendum, *solum.*

* Emendatus ad cl. d. r. t. v. et ad Vign.

(*a*) Alias, inter Vignerianos 6.

(*b*) Hujus sermonis insignem locum de duplici Christi nativitate insertum habet sermo 371, necnon Appendicis sermo 127. Et nos quidem quin vere Augustini sit nulli dubitamus : inter dubios tamen ipsum collocare idcirco decrevimus, quia in omnibus libris, etiam manuscriptis, a medio fere interpolatus ac vitiatus est. Duo hic, præter morem nostrum, absque manuscriptorum auctoritate, necessario præstamus : primum, centum circiter versus, qui sermonis erant centesimi vigesimi sexti, loco movemus; alterum, quadraginta plus minus alios versus extra propriam sedem repertos, ad eum ipsum locum, quem sermonis 126 pars illa occupabat, revocamus. Cætera, si quæ supersunt vitia, exemplarium veriorum subsidio destitutis abstergere sive detegere non licuit.

Ipsius autem testimonium Joannis de hac re sic se habet : *Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.* Post Joannem venit Dominus nascendo de virgine Maria, non de Patris substantia. Duas enim Domini nativitates accepimus, unam divinam, alteram humanam; tamen utramque mirabilem : illam sine matre, istam sine Patre : illam æternam, ut crearet temporalem; hanc temporalem, ut præstaret æternam [1]. Ille enim de quo dicit Joannes, non Baptista, sed Evangelista, quia *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum,* et quia *omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (*Joan.* I, 15, 1, 3) : ille tantus in forma Dei æqualis Patri, ille sine tempore fabricans tempora, ille ex nullo sæculo ante omnia sæcula judex sæculi, factus est tam parvus, ut de femina nasceretur; sed mansit tam magnus, ut a Patre non separaretur. Ei præbentes obsequium et testimonium, tanquam lucernæ venturo diei, omnes Prophetæ prænuntiantes eum ante ipsum nascendo venerunt, post ipsum credendo adhæserunt. Oportebat enim ut prænuntiaretur venturus, miracula facturus : quibus miraculis, bene intelligentibus indicaretur Deus; humano autem aspectu videntibus appareret homo, parvus ad parvos, sed humilis ad superbos : parvitate sua docens hominem, ut se agnosceret parvum; ne, non grandescendo, sed tumescendo, se crederet magnum. Est enim superbia, non magnitudo, sed tumor. Ut ergo generis humani istum tumorem sanaret ipse medicus, ipse medicina, non solum medicamentum adhibens, sed medicamentum se faciens, apparuit inter homines homo, offerens hominem videntibus, Deum servans credentibus. Aspectus enim humanitatis ejus sanavit infirmos; contemplatio divinitatis ejus quærit firmos. Et nondum erant homines qui Deum viderent in homine, nec poterant videre nisi hominem; nec tamen spem suam ponere debent in homine. Quid ergo fieret? Homo hominem videre potest, homo hominem sequi non debet. Deus sequendus erat, qui videri non poterat : homo sequendus non erat, qui videri poterat. Ut ergo exhiberetur homini, et qui ab homine videretur, et quem homo sequeretur, Deus factus est homo. O homo, propter quem Deus factus est homo, aliquid magnum te credere debes : sed descende, ut ascendas; quia et Deus descendendo factus est homo. Adhæresce medicamento tuo, imitare magistrum tuum, agnosce Dominum tuum, amplectere fratrem tuum, intellige Deum tuum. Hoc ille tantus et tantillus, vermis, non homo; sed per quem factus est homo. Hoc ergo ille : quid Joannes, nisi quod de illo Dominus, nisi quod de illo verax, nisi quod de illo veritas dicit? Si enim ipsi Joanni debemus credere de veritate, veritati non credimus de Joanne?

3. *Ex verbis Joannis Arianorum calumniæ. Verbum siquidem erat in principio, factum non erat.* Dicat testimonium primo veritati ipsius particeps veritatis; et dicat testimonium homini Conditor hominis. Primo

[1] Mss., *ut crearet temporales; hanc temporalem, ut præstaret æternos.*

audiamus quid Joannes de Christo, et deinde quid Christus de Joanne; priorem audiamus, sed posteriorem intelligamus : prior loquatur qui prius natus est, sed confirmetur per eum a quo factus est. *Post me*, inquit, *venit, et ante me factus est.* Hic jam, qui credunt factum ante cætera per quem facta sunt omnia, calumniantur his verbis vel per hæc verba nobis, et dicunt, Ecce quia factus est : Joannes dicit, *Post me venit, et ante me factus est.* Expone mihi quid sit, *ante me factus est.* Verba illorum dico, et ea discutienda propono. Soletis, inquiunt, dicere, quando aliquid tale de Christo dicitur, ut eum Patre minorem ostendat, quod ad hominem sit referenda sententia; ut quod in forma Dei est, æqualis sit Patri, quod autem semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, major sit Pater. Quid ergo dicetis ad hoc quod Joannes ait, *ante me factus est?* Audi quid dicamus : sed prius illud vide, quod Apostolus utrumque distinguens, et unum tamen in utroque eumdemque commendans, non dixit, Formam Dei accipiens. De forma vero Dei quid dixit? *Cum in forma Dei esset :* respiciens ad illum qui vocatus erat ante illum, in cujus Evangelio est, *In principio erat Verbum ;* imo respiciens ad illud lumen, unde et ille hoc dixit. Neque enim dixit Joannes, In principio fecit Deus Verbum : qui posset dicere ita, ut dixit Moyses, quia de creatura facta a Domino Deo loquebatur, *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Cum ergo ille, si hoc sentiret quod Ariani sentiunt, posset dicere, In principio fecit Deus Verbum; non hoc ait : sed ait, *In principio erat Verbum.* Quod in principio erat, factum non erat. Neque enim præcessit aliquid de facto Verbo. Omnia enim quæ Deus fecit, Verbo fecit : *Dixit, et facta sunt; mandavit, et creata sunt* (*Psal.* CXLVIII, 5). Inter dicentem ut fiat, et quod factum est a dicente, plurimum distat : sed si dicens est, Verbum habet; si Verbum habet, per Verbum fecit; si per Verbum fecit, Verbum non fecit.

4. *Arianorum cavillatio : similiter dictum esse in Genesi, Terra erat.* Quare, inquiunt? Annon audisti et de terra, *Terra erat invisibilis et incomposita* (*Gen.* I, 1, 2)? Si propterea, inquiunt, dicis Verbum factum non esse, quia dictum est, *Verbum erat ;* nec terra facta est, quia dictum est, *Terra erat.* O cæca et hæretica insania! Attende, si est unde attendas; audi, si est unde audias : ne sonus inaniter aurem percutiat, cujus cor veritas non illustrat. Verba ejusdem Scripturæ dicturus sum, quæ ibi invenisti cum legeres, et prætermisisti cum litigares. Nempe propterea putas tale aliquid dictum de Verbo Dei, cum dictum est, *In principio erat Verbum ;* quale dictum est de terra, quia dictum est, *Terra erat invisibilis et incomposita.* Ego tibi in hoc libro Geneseos superiora verba recitabo, quod antequam diceret scriptor Dei famulus, *Terra erat ;* ut appareret quia facta erat, prius dixit, *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Ecce ego prius tibi edidi (*a*) terram factam; et factam utique a Deo, sonante Scriptura et in aures recusantis irrumpente, *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Facta erant hæc; sed nondum ornata, nondum declarata : terra nondum distincta, sed tamen jam facta. Ne autem putares continuo terram factam sic fuisse, ut non in ea esset quod ornaretur, subsecutus ait : Facta erat quidem, quia *in principio fecit Deus cœlum et terram; terra autem*, quam fecit Deus, adhuc *invisibilis erat et incomposita.* Ostendit tibi qualis erat, quæ facta erat; non quia erat, quæ facta non erat. Poterat ergo dicere Joannes, In principio fecit Deus Verbum, Verbum autem erat; quomodo, *In principio fecit Deus cœlum et terram; terra autem erat :* ut iste esset ordo verborum, In principio fecit Deus Verbum, et Verbum erat apud Deum; ut intelligeremus quia hoc Verbum erat apud Deum, quod Verbum fecerat Deus. Nunc vero audis, *In principio erat Verbum.* Quid quæris anteriora factus extremior? Extremior enim tu in errore tuo factus es : de imo loqueris, et ad ima respicis. Vellem, si de imo loquereris, ut sursum cor tenderes, et clamares de profundo ad Dominum : rumperet nubes caliginis carnis tuæ, aperiret oculos humilitati lux quæ venit in humilitate; videres, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum ; hoc erat in principio apud Deum.* Dicat et Paulus, *Qui cum in forma Dei esset.* Quid de humana nativitate dicit Joannes? *Et Verbum caro factum est* (*Joan.* I, 1, 2, 3, 14). Dicat et Paulus, *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (*Philipp.* II, 6, 7). Quid ergo dicebas de verbis Joannis Baptistæ? Eadem mihi nunc ea repete, nunc ea loquere. Quid ait Joannes Baptista? *Post me venit.* Agnosco nativitatem. Ille de sterili, ille de virgine. Sterilitas conversa est in fecunditatem : virginitas mansit post fecunditatem.

5. *Objectio : Christum dici factum, in quantum Verbum est. Christus ante Joannem factus, id est ante positus ipsi et prælatus.* Sed Joannes, inquit, si secundum hoc dixisset factum, secundum quod ex virgine natus est, non diceret, *ante me factus est;* quia ex virgine post illum factus erat. Ergo, *ante me factus est*, quid est, nisi quia in principio Verbum factum erat? Sic enim ante Joannem erat; nam ex virgine post Joannem erat. Accipe, et si non rixaris, adverte. Aliquantum enim forte subobscurum est quod vis intelligere, ut rixando tibi augeas fumum, quo impediaris ab intellectu. Scripturam illam primo intuere, quæ te docet ut docilis fias. *Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas* (*Eccli.* V, 13). Patere ergo paulisper : forte inveniemus quomodo dictum sit, *ante me factus est ;* dum tamen non intelligamus factum Verbum per quod facta sunt omnia. Quomodo, inquit? Si potero, dicam : si dicere non potero, non tamen non est quod dicat qui dicere potuerit. Credo autem et spero, quod illius majestas Unigeniti, qui cum esset Verbum, infans factus est, aperiet infantiam linguæ meæ, et faciet in ore partum, qui fecit in corde conceptum. Ecce dicam ut potero : intellige ut potes; et quod non poteris intelligere, noli reprehendere, quasi jam ma-

(*a*) Forte, *ostendi.*

gnus sis; sed differ, ut crescere merearis. Certe hoc te movet, quomodo dictum sit, *Qui post me venit, ante me factus est.* Moveat plane ut quærentem, non ut rixantem. Certe et ego quæro tecum : simul inveniemus, si simul quæramus; ambo accipiemus, si ambo petamus; utrique nostrum aperietur, si ambo pulsemus. *Post me venit*, inquit : agnosce nativitatem ex virgine Maria. *Ante me factus est* : quid est, *ante me factus est*? Intellige, antepositus est mihi. Ille qui post me venit, factus est ante me. Quomodo si duo ambulent in itinere, et unus sit tardior, alter velocior, et præcedat tardior aliquantum, post paululum autem sequatur velocior; respicit tardior præcedens velociorem sequentem, et dicit, Post me venit. Et ecce accelerante illo, et propinquante, et adhærente, et transeunte, videt ille anteriorem, quem respiciebat posteriorem : certe si celeritatem ejus expavescat quodam modo et admiretur, nonne poterunt esse ista verba ejus : Ecce homo post me erat, et ante me factus est? Quid est hoc, qui post me erat, ante me factus est? Qui ambulabat post me, celeritate ejus factum est ut esset ante me. Nam si ubicumque legeris, *factus est*, non intelligis nisi formatum esse qui non erat; et Dominum Deum dicturus es factum, de quo dictum est, *Factus est mihi Dominus in refugium* (*Psal.* xciii, 22). *Factus est Dominus adjutor* (*Psal.* xxix, 11); et, *Factus est mihi in salutem* (*Psal.* cxvii, 14). Quoties factus? Et ipse fecit omnia. Ergo intellige mecum verba. Neque enim tacuit idem Joannes et illud quod Verbum erat; ne ibi putares significasse Verbum, quando dixit, *ante me factus est* : ut noveris ad hoc pertinere *ante me factus est*, quia præcessit me, quia glorificatus est amplius me, quia cum me intenderent homines præcursorem, agnoverunt Dominum, quem nascendo præcesseram, quem obsequendo nuntiaveram; spesque eorum, concursus eorum in Dominum factus est; glorificatus est ille tanquam Filius Dei, ante me factus, secundum id quod Apostolus ait, *Propterea Deus exaltavit eum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum* (*Philipp.* ii, 9 *et* 10). Gloria ergo ejus non esse cœpit, sed innotuit. Factus est ante Joannem, quia præcessit honore Joannem.

6. *Datæ interpretationi consonare verba Joannis subsequentia.* Sed vide utrum merito. Interroga ipsum Joannem : Ille qui post te venit, quare ante te factus est? Qui te sequebatur, quare tibi prælatus est? Sequitur, *Quia prior me erat.* Hoc est, *In principio erat Verbum.* Ergo merito *ante me factus est, quia prior me erat.* Prior Joanne, prior Abraham, prior quam Adam, prior quam cœlum et terra, prior quam Angeli, Sedes, Dominationes, Principatus et Potestates. Quare prior? Quia *omnia per ipsum facta sunt.* Agnoscat servus humilitatem suam : ostendat Dominus majestatem suam. Dicat idem Joannes, *Non sum dignus corrigiam calceamenti ejus solvere.* Multum se humiliaret, si diceret, Dignus sum. Quid enim si diceret dignum? numquid sedere in judicio ad dexteram Patris? numquid venire ad judicandos vivos et mortuos? Quid si diceret dignum solvere corrigiam calceamenti? Magna humilitas, si hoc est dignus amicus sponsi. Dicturus enim erat amicum se esse sponsi : et ne in illa amicitia æqualitas forte ab aliquo imprudente intelligeretur; dicit se amicum propter amorem, dejicit se ad vestigia propter timorem. Et parum est quod se ad vestigia deponit; nec dignum se dicit solvere corrigiam calceamenti. Humilis profecto, si dignum solvere; sed quia nec dignum se dicit solvere, dignus qui exaltaretur ab humilitate. Dicat etiam apertius, dicat distinctius, quid est, *Post me venit, ante me factus est.* Dixit enim et causam, *quia prior me erat.* Quoniam, *In principio erat Verbum;* et, *Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Illum oportet crescere, me autem minui* (*Joan.* iii, 30). Oportebat ut cresceret qui posterior venit, et minueretur qui anterior venit. Si crevit qui posterior venit, ante ipsum factus est crescendo. *Illum*, inquit, *oportet crescere, me autem minui.* Hoc est, *ante me factus est.* Et quomodo crevit Christus, minutus est Joannes? Præcessit ætate Joannes Dominum in nativitate humana; creverunt ambo annis accedentibus, statura carnis, et pervenerunt ad certum modum sicut homines. Sed Joannes homo, Christus Deus et homo (*a*). In divinitate si intelligamus quia crevit Christus, absurdi sumus, et nimis erramus. Crescit enim aliquid, ut proficiat. Deus quo crescat non habet : si enim habet quo crescat, minor erat antequam cresceret. Redeamus ad formam carnis. Ipsa cum Joanne crevit, non illo minuto crevit. Referamus ergo fortassis ad gloriam; et intelligamus, *Illum oportet crescere, me autem minui*, secundum hoc dictum, quod *post me venit, et ante me factus est.* Joannes enim personam sustinebat hominis, et loquebatur ex typo generis humani, ad quod salvandum venerat Christus. Dixeramus autem, fratres, humilis Deus venit ad superbum hominem. Agnoscat homo se hominem, appareat Deus homini. Etenim si ideo venit Christus, ut humiliaretur homo, et ex humilitate cresceret homo; oportebat ut gloria jam cessaret hominis, et commendaretur gloria Dei : ut spes hominis esset in gloria Dei, non in gloria sua, dicente Apostolo, *Qui gloriatur, in Domino glorietur* (I *Cor.* i, 31). Recte ergo dicitur homini, *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis* (*Id.* iv, 7)? Hunc typum humilitatis humanæ Joannes ostendens, quia quantum proficiebat opinio et fama Christi, non statura Christi, non majestas Christi, non sapientia, non Verbum Dei; sed fama illa, quæ cœpit a minimo, et jam tenet orbem terrarum : gloria Christi, non gloria hominis, ut agnoscat homo humilitatem suam, impertiat Deus divinitatem suam. Etenim gloria Dei, fratres, gloria nostra est. Quantum dulcius glorificatur Deus, tantum nobis

(*a*) Sermonis series interrupta erat transpositis hunc in locum quadraginta fere versibus, quos in propria sede reperies infra, n. 7, proxime ad illud, « *Fuimus et nos aliquando,* » etc.

prodest. Non enim altior erit Deus, quia honoramus illum : humiliemus nos, et exaltamus illum. Scriptum est enim, *Exaltabo te, Domine* (*Psal.* XXIX, 2). Quid est, *Exaltabo te?* In terra erat, et eum in cœlo posuisti? Et homo exaltat Deum? Quid est, *Exaltabo te?* Altum te confitebor. Confiteatur ergo se homo hominem; decrescat prius, ut crescat. Dicat Joannes decrescendo ad humilitatem, non se esse dignum, qui solvat corrigiam calceamenti, et intelligat se participando illuminatum fieri.

7. *Joannes Baptista non erat lumen, comparatione Christi veri luminis. Lumen tamen Joannes participatione sapientiæ.* Hoc enim Joannes evangelista dixit de illo : *Non erat ille lumen.* Injuriam forte fecit Joanni, quia ait, *Non erat ille lumen;* cum Apostolis dictum sit a Domino, *Vos estis lumen mundi?* Prætulerunt se Apostoli Joanni? Non faciunt, ne mendacem ipsum Dominum judicent, qui dixit, *In natis mulierum nemo exsurrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Non utique major statura corporis, sed gratia participatæ sapientiæ, gratia participatæ salutis. Quid sibi ergo vult, *Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine?* Quare hoc dixit? Novi, inquit, quid dicam, testimonium perhibere de lumine. Erat enim lumen verum distinctum a Joanne, ne prorsus non lumen Joannes, sed ut in comparatione hujus luminis dictum intelligatur, *Non erat ille lumen;* secundum quod dixit, quia *Erat lumen verum.* Quomodo discernis hoc verum? *Quod illuminat,* inquit, *omnem hominem venientem in hunc mundum.* Si omnem hominem, ergo et Joannem. Sed ut non videamur nos colligere ex verbis quod non est dictum, quamvis consequenter intelligendum, ipse Joannes dicat : *Nos omnes de plenitudine ejus accepimus* (*Joan.* I, 8, 9, 16). Erat ergo lumen verum. Joannes lumen illuminatum, Christus lumen illuminans. Nam ut noveris quia lumen erat Joannes, jam perhibeat et illi Dominus testimonium. Perhibuit ipse testimonium Domino suo, testimonium veritatis de Domino suo, quod habebat a Domino suo. Acceperat enim a Domino suo, ut diceret de Domino suo : ut autem ille diceret de servo suo, non acceperat a servo suo : et in se Christus de Joanne, et in Joanne Christus de se. Ipsa ergo veritas perhibeat testimonium, audiamus quia lumen est Joannes. Judæis dicitur de Joanne, *Ille erat lucerna ardens et lucens* (*Id.* V, 35). Et utique lucerna lumen est, non sicut dies, sed tamen lumen est. Ergo lucerna accenditur ut luceat, et Joannes illuminatus est ut loqueretur. Si ergo Joannes illuminatus est ut loqueretur, agnoscat se lucerna, ne superbiæ vento exstinguatur. Sed forte lumen discipuli, et lucerna Joannes? Dominus enim de Joanne ait, *Ille erat lucerna ardens, et lucens :* de discipulis autem, *Vos estis lumen mundi.* Discipulos suos prætulit Joanni? Numquid et fideles illi quos alloquitur Paulus, præponendi sunt Joanni, quibus ait, *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V, 8)? Lux ergo Apostoli, et lux fideles ex peccatoribus justificati, ex infidelibus fideles facti : tamen lucerna non sunt dicti discipuli. Attende, forte dicti, et non alio loco, sed ibi : ut ostenderet quemadmodum eos dixerit lumen; quia non lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; sequere verba Evangelii : *Vos estis lumen mundi. Non potest civitas abscondi supra montem constituta.* Sed de civitate dixit, non de lumine? Sequere adhuc : *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio.* Tale lumen estis, quale Joannes : lucerna illuminata. Tanquam cujus vox, vel quorum vox præcesserat, *Tu illuminabis lucernam meam, Domine; Deus meus, illumina tenebras meas* (*Psal.* XVII, 29). Quas tenebras in Apostolis? *Fuimus et nos aliquando*, etc. (*a*), quomodo illius reprobi et blasphemi, *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus.* Ecce tenebræ, accendatur lucerna : *Sed misericordiam consecutus sum* (I *Tim.* I, 13). Et ut noveris de ipsis dictum, *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt;* statim sequitur, *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona opera vestra* : sed in humilitate, quia hominem oportet minui. Quomodo autem Deum crescere? *Et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est* (*Matth.* V, 14-16). Glorificatur Pater, glorificatur Filius : quia Pater glorificat Filium, et Filius glorificat Patrem. Agnoscat se ergo homo humilem, agnoscat excelsum Deum propter se humiliatum, ut homo, qui humiliatus erat in confessione peccati, exaltetur in adeptione justitiæ. Hæc duo; Dominus et Joannes, humilitas et claritas : Deus humilis in claritate, homo humilis in infirmitate; Deus humilis propter hominem, homo humilis propter hominem. Deus enim humilis ut prodesset homini, homo humilis ut non obsit sibi.

8. *Passionis et nativitatis differentia. Christus crescit, Joannes minuitur.* Agnoscamus ergo hæc duo et in ipsa differentia passionum. Legimus Joannem passum martyrium pro veritate : numquid pro Christo? Non pro Christo, si non veritas Christus. Non omnino pro ipsius nomine, sed tamen pro ipsa veritate. Neque enim ideo decollatus est Joannes, quia confessus est Christum. Sed monebat temperantiam, monebat justitiam : dicebat, *Non tibi licet habere uxorem fratris tui* (*Marc.* VI, 18). Lex enim quæ hoc jusserat, de illis jusserat qui morerentur sine liberis, ut acciperent fratres uxores fratrum suorum, et resuscitarent semen fratribus suis. Ubi ista causa non erat, nihil nisi libido erat. Hanc libidinem Joannes arguebat, castus incestum : quia et illud quod figurabat, tale est, *Illum oportet crescere, me autem minui* (*Joan.* III, 30). Præceptum jam fuerat, ut si quis sine semine moreretur, qui magis propinquus esset, acciperet uxorem ejus, et suscitaret semen fratri suo. Utquid enim hoc Deus præceperat, nisi ut eo modo significaretur semen suscitandum fratris ad fratris nomen? Hoc enim præceptum erat, ut qui inde nasceretur, nomen haberet

(*a*) Deest nonnihil, quo superiora nectebantur cum subsequentibus verbis, quæ antehac locum superius designatum occupaverant, atque eorum loco in aliis editis et manuscriptis libris inserta hic erat prima pars sermonis 125.

defuncti. Defunctus est Christus, acceperunt conjugem ejus Apostoli Ecclesiam. Quos de illa genuerunt, non Paulianos, aut Petrianos, sed Christianos nominaverunt. Loquantur ergo hæc duo ambæ passiones: *Illum oportet crescere*, *me autem minui*. Ille crevit in ligno, hic est diminutus in ferro. Locutæ sunt et passiones hoc mysterium, loquantur et dies. Nascitur Christus, et augentur; nascitur Joannes, et minuuntur. Minuatur ergo honor hominis, augeatur honor Dei; ut honor hominis inveniatur in honore Dei.

SERMO CCCLXXXI * (*a*).

De Natali apostolorum Petri et Pauli (*b*).

Petri et Pauli apostolorum dies, in quo triumphalem coronam, devicto diabolo, meruerunt, quantum fides Romana testatur, hodiernus est. Quibus solemnis festivitas exhibetur, solemnis etiam sermo reddatur. Laudes audiant a nobis, preces fundant pro nobis. Sicut traditione patrum cognitum memoria retinetur, non uno die passi sunt per cœli spatia decurrente. Natalitio ergo Petri passus est Paulus, non quo ex utero matris in numerum fusus est hominum, sed quo ex vinculo carnis in lucem natus est Angelorum; ac per hoc ita singuli dies dati sunt duobus, ut nunc unus celebretur ambobus. Magnum hoc mihi signum videtur esse concordiæ: coapostolo suo novissimus primo, qui ad eumdem diem vocatus advenit, ad eumdem diem coronatus occurrit. Electus est ille ante Domini passionem, iste post ascensionem. Ordine temporis impares, æternitate felicitatis æquales: ille ex piscatore, iste ex persecutore. In illo infirma mundi electa sunt, ut confundantur fortia (I *Cor.* I, 27): in isto abundavit peccatum, ut superabundaret gratia (*Rom.* V, 20). In utroque magna Dei gratia atque ejus gloria claruit, qui eorum fecit merita, non invenit. Quid enim aliud demonstrare dignatus est, qui ad regnum primo vocare voluit piscatores, postea vocaturus imperatores, nisi ut *qui gloriatur, in Domino glorietur* (I *Cor.* I, 31)? Nam utique nobilium, doctorum, potentum non salutem contempsit, quibus ignobiles, imperitos infirmosque præposuit. Sed nisi prius eligeretur vilitas infirmorum, non sanaretur inflatio superborum. Si prius a Christo divites vocarentur, putarent et dicerent non in se electam nisi opulentiam, facundiam, eloquentiæ doctrinam, scientiæ splendorem, nobilitatem, generositatem, tranquillitatem, regalem potestatem; atque ita temporalibus et sæcularibus felicitatibus tumidi, tanquam ipsi prius Christo conferrent quod essent, ut eis ille videretur reddere, non donare, quod futuri essent gratia Dei, nec intelligerent, nec tenerent. Quanto ergo nunc melius, quanto ordinatius, prius *erexit de terra inopem*, *et de stercore exaltavit pauperem*, *ut collocaret eum cum potentibus populi sui* (*Psal.* CXII, 7, 8); ut munus intelligentiæ atque doctrinæ non solum ex Deo esset, sed etiam ut ex Deo esse appareret? Cum quanta itaque lætitia et quanta Dei gloria contuemur ab animo piscatoris contemni opes imperatoris? fundi preces imperatoris ad Memoriam piscatoris? ut nec ille ex eo quod non habuit, jaceret; nec iste ex eo quod habuit, superbiret. Jamvero illud quod Paulum ex persecutore suo prædicatorem suum Christus operatus est, quid valeat ad salutem hominum, ne quisquam magnarum sibi conscius iniquitatum de misericordia Dei debeat desperare, ipse potius apostolus eloquatur. *Humanus*, inquit, *sermo et omni acceptione dignus*, *quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere*, *quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum*, *ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem*, *ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam* (I *Tim.* I, 15, 16). Quis enim sub manu omnipotentis medici de salute desperet tanto informatus exemplo, considerans evangelizantem fidem quam aliquando vastabat, non solum evasisse pœnam persecutoris, verum etiam coronam meruisse doctoris, et cujus sanguinem in ejus membris cupiebat sæviendo fundere, pro ejus nomine suum sanguinem credendo fudisse? Habet ergo Roma caput gentium, duo lumina gentium ab illo accensa, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: unum, in quo Deus abjectam exaltavit humilitatem; alterum, in quo damnandam sanavit iniquitatem. In illo discamus non superbire; in isto, non desperare. Quam breviter magna nobis exempla præmissa sunt, quam salubria; quæ semper commemoremus, et in eorum laude lumen verum magnificemus. Nemo ergo se de hujus sæculi celsitudine extollat: Petrus piscator fuit. Nemo iniquitatem propriam cogitando misericordiam Dei defugiat: Paulus persecutor fuit. Ille dicit, *Factus est Dominus refugium pauperum* (*Psal.* IX, 10): iste dicit, *Doceam iniquos vias tuas*, *et impii ad te convertentur* (*Psal.* L, 15).

SERMO CCCLXXXII * (*a*).

De sancto Stephano (*b*).

CAPUT PRIMUM.—1. *Præceptum de diligendis inimicis.* Jesus filius Nave in eremo pugnabat, et Moyses orabat: non quidem ambo pugnabant, et ambo orabant; sed unus pugnabat, et alius orabat. Merito qui pugnabat, non deficiebat; quia alter orando vincebat. Ita et ego loqui quidem videor, sed aliis orantibus loquor, ut precibus eorum contingat mihi quod Dominus ait, *Aperi os tuum*, *et ego adimplebo illud* (*Psal.* LXXX, 11). Si ille ab uno tantum orante juvabatur,

* Emendatus ad cl. d. r. rm. t. vat. et ad Vign.

(*a*) Alias, inter Vignerianos 6.

(*b*) Augustini nomen in veteribus Lectionariis præfert, neque stilus ab ipso omnino alienus videtur.

* Emendatus ad duos c. b. et duos n. ad cl. gr. r. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de sanctis 4.

(*b*) Speciem centonis præ se fert hic sermo. Istud in exordio, « Loquendo jam non timebit cor meum, » etc., nec ad superiora, nec ad inferiora connectitur. Paulo post quod legitur, « Hic advertat vestra Sanctitas, » usque, « *perceperunt mercedem suam*, » totum hoc Vindingus esse dicit indoctæ manus assumentum. Nobis, præter alia quædam, venit in suspicionem etiam illud in num. 3, « Diaconus erat, « Evangelia legebat, » etc. Quippe Evangelia scripta ante Stephani passionem non exstiterunt. Simile quidpiam dictum est supra in sermone 319, n. 3, sed ibi facilius excusatur, nec sufficit ut sermo cæteroqui probus repudietur.

et non superabatur; quanto magis ego, pro quo non unus, sed multi rogant Deum mecum? Loquendo jam non timebit cor meum, quia *laudem Domini loquetur os meum* (*Psal.* CXLIV, 21). Dominus noster Jesus Christus, fratres, jubet nobis aliquid, et promittit nobis aliquid. Quod jubet, hic est : quod promittit alibi est. Quod jubet, finitur, quia temporale est : quod promittit, non finitur, quia æternum est. Quod jubet, opus est : quod promittit, merces est. Hic advertat vestra Sanctitas, quanta est ejus misericordia erga nos, ut laborem hic posuerit cum fine, mercedem in cœlo sine fine. Et ideo debemus prius hic laborare, et postea in cœlo mercedem sumere, quam hic mercedem vel accipere, et postea laborare. De quibusdam enim dicit : *Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam* (*Matth.* VI, 2). Sed forte avidus es ad mercedem, et piger ad laborem. Qua fronte postulas quod promisit Deus, si non facis quod jussit Deus? Prius audi monitiones, et sic exige repromissiones. Prius, inquam, audi jubentem, et tunc exige pollicentem. Jubet enim nobis, et dicit : *Diligite inimicos vestros, bene facite his qui vos oderunt ; et orate pro persequentibus et calumniantibus vos.* Audisti opus, exspecta mercedem : *Ut sitis*, inquit, *filii Patris vestri, qui in cœlis est; qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Id.* V, 44, 45).

CAPUT II. — 2. *Christi exemplum orantis pro suis interfectoribus. Christus orat pro nobis, orat in nobis, et oratur a nobis.* Attende ipsum Dominum qui hoc jussit, qui l fecerit. Nonne post tanta quæ in eum commiserunt impii Judæi, qui retribuebant ei mala pro bonis, pendens in cruce ait : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt?* Oravit in homine, qui exaudivit cum Patre. Nam et modo orat pro nobis, orat in nobis, et oratur a nobis (*a*). Ut sacerdos noster orat pro nobis, ut caput nostrum orat in nobis, ut Deus noster oratur a nobis. Quando ergo in cruce pendens orabat, videbat et prævidebat omnes inimicos; sed multos ex illis futuros amicos prævidebat, et ideo omnibus veniam postulabat. Illi sæviebant, et ille orabat. Illi dicebant Pilato, *Crucifige* (*Luc.* XXIII, 34, 21); ille clamabat, *Pater, ignosce.* In asperis clavis pendebat : sed lenitatem non amittebat. Illis jam petebat veniam, a quibus tantam accipiebat injuriam. Illi sæviebant, illi circumlatrabant, illi insultando caput agitabant, quod sanum non habebant; quia caput quod est Christus, non habebant, et quasi in uno summo medico in medio constituto phrenetici circumquaque sæviebant : pendebat ille, et sanabat. *Pater*, inquit, *ignosce illis.* Attendite, fratres. Magna pietas. Pendebat, et tamen petebat [1]. Et non descendebat, quia de sanguine suo medicamentum phreneticis faciebat. Denique, post resurrectionem sanavit quos pendens insanissimos toleravit : et sanguinem quem fuderunt sævientes biberunt, credentes; et facti sunt sequentes, qui erant persequentes. Ecce quare venit Christus, non perdere quod invenerat, sed quærere et salvare quod perierat (*Id.* XIX, 10); ut diligendo sævientes inimicos, faceret credentes amicos.

CAPUT III. — 3. *Exemplum Stephani orantis pro lapidatoribus.* Sed ne multum a te longe dicas imitari Dominum tuum, qui pro te passus est, relinquens tibi exemplum ut sequaris vestigia ejus (I *Petr.* II, 21), attende Stephanum conservum tuum. Homo erat, sicut et tu : de massa peccati creatus, sicut et tu : eo pretio redemptus, quo et tu. Diaconus erat, Evangelia legebat, quæ legis vel audis et tu. Ibi invenit scriptum, *Diligite inimicos vestros* (*Matth.* V, 44). Didicit legendo, perfecit implendo. Qui cum a Judæis saxorum grandine cæderetur, non solum non comminabatur, sed insuper lapidatoribus suis veniam precabatur. Positis enim genibus orabat, dicens : *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (*Act.* VII, 59). Illi lapidabant, et ille orabat. Illi eum furore persequebantur; ille pacatus Christum sequebatur. Illi malitia cæcabantur; ille aperto cœlo viso Dei Filio sapientia illustrabatur. Illi lapides mittebant; ille orationes præmittebat : tanquam dicens : Domine, si istos modo occideris inimicos, quos postea facies amicos?

CAPUT IV. — 4. *Saulo Stephani oratione gratia et salus impetrata.* Denique, fratres, ut noveritis quantum valuerit oratio sancti martyris Stephani, recurrite nobiscum ad illum adolescentem nomine Saulum : qui, cum sanctus Stephanus lapidaretur, omnium vestimenta servabat, et tanquam manibus omnium lapidabat (*Act.* VII). Et postea, sicut nostis, accepit epistolas a principibus sacerdotum, ut quoscumque invenisset Christianos viros ac mulieres, vinctos adduceret in Jerusalem, torquendos et puniendos. Hic cum iret in via, subito circumfulsit eum lumen de cœlo, et cecidit in terram, et audivit vocem de cœlo, dicentem sibi : *Saule, Saule, quid me persequeris?* Et ille : *Tu quis es, Domine?* Et Dominus ad illum : *Ego sum*, inquit, *Jesus Nazarenus, quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulum calcitrare :* quia non stimulum, sed pedes quibus calcitras, vulnerabis. Quid mihi et tibi? *Quare me persequeris?* Quare te erigis contra me malo tuo, et te non potius humilias bono tuo? Sed contra tanta mala quæ committis in me, olim quidem debui perdere te, sed Stephanus servus meus oravit pro te. Elisus est sæviens, erectus est credens : elisus est lupus, erectus est agnus : elisus est persecutor, erectus est prædicator. Dicam planius, dicam apertius : elisus est filius perditionis, erectus est vas electionis : elisus est Saulus, erectus est Paulus (*Id.* IX). Nam si martyr Stephanus non sic orasset, Ecclesia Paulum hodie non haberet. Sed ideo de terra erectus est Paulus, quia in terra inclinatus exauditus est Stephanus.

CAPUT V. — 5. *Mala precari inimicis quam iniquum.* Ecce quare Dominus dicit, *Diligite inimicos vestros:* quia diligendo inimicum, facis amicum. Sed contra tanta et talia hæc, tu quis es qui non diligis? Figis genu, collidis frontem in terram, et dicis : O si moriatur inimicus meus! Deus, si quid a te promerui, occide inimicum meum. Et utique tu qui oras ut homo moriatur, malus oras contra malum, et facti estis duo mali : ille male agendo, tu male orando. Tu malus orando incipis esse quando dicis, Deus, occide malum. Respondet tibi ipse : Quem vestrum? Te malum, an tuum inimicum? Advertat Sanctitas vestra. Judex homo per se ipsum reum non occidit, sed jubet, et spiculator occidit. Judex dicit, Occide : et tortor occidit. Et tu quando dicis, Occide inimicum meum, te facis judicem, et Deum quæris esse tortorem (*a*). Respondet tibi Deus : Non ero prorsus, non ero peccatoris tortor, sed liberator; quia *nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat* (*Ezech.* XXXIII, 11). Nam si voluntatem tuam haberem, te prius occiderem, antequam invitatus venires. Nonne me blasphemasti? Nonne me in tuis malis operibus irritasti? Nonne nomen meum de terra delere voluisti? Nonne me in præceptis vel in servis meis contempsisti? Si tunc te occidissem inimicum, quem modo facerem amicum? Quid ergo male orando doces me, quod non feci in te? Imo ego, dicit tibi Deus, doceam te ut imiteris me. In cruce pendens dixi, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Docui hoc milites meos, docui hoc martyres meos. Prius esto et tu martyr meus, tiro meus, adversus diabolum : aliter invicte nullo modo pugnabis, nisi pro tuis inimicis oraveris. Quod nobis præstare dignetur, etc.

[1] Aliquot Mss., *et tamen impendebat.*
(*a*) Enarr. in Psal. 85, n. 1.

(*a*) Enarr. in Psal. 35, n. 9.

SERMO CCCLXXXIII * (a).

In die anniversaria ordinationis episcopalis (b).

CAPUT PRIMUM.—1. *Episcopale onus quomodo gerat, secum inquirendum ducit.* Die quidem omni, et omni hora, curaque omnino continua, dilectissimi, cogitare debet episcopus, quantæ dispensationis sarcinam gerat, qualem de illa rationem Domino suo reddat. Verumtamen cum dies anniversarius nostræ ordinationis exoritur, tunc maxime onus hujus officii tanquam tunc primum imponatur, attenditur. Interest autem quod eo die, quo id prius suscepimus, tantum quemadmodum gerendum esset cogitavimus : at vero consequentibus diebus, præcipueque illo, quo ejus solemnitas agitur, non solum futura ejus, quemadmodum deinceps geri debeant, cauta prævisione consulimus; verum etiam præterita, quemadmodum gesta sint, sollicita recordatione recolimus : ut nosmetipsos in benefactis imitemur, et si qua culpanda transierunt, ne repetantur curemus, ut ignoscantur oremus; et accusationem diaboli, ubi possumus, recte agendi sedulitate fugiamus; ubi autem non possumus, confitendi pietate vincamus. Sicut enim futura peccata, negligendo justitiam, committuntur; ita præterita, injustitiam defendendo, firmantur. Sicut ergo ne fiant prospicit charitas, ita facta delet humilitas : ut quæ jam non possunt recte agendo non admitti, possint saltem non superbiendo dimitti. Didicimus quippe dicere Patri nostro, qui est in cœlis, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Quod ut veraciter dicere possimus, etiam inimicos nostros oportet utique diligamus : quos tamen habere, nisi cogente justitia, non debemus. Nam si homines nobis pro nostris malis meritis inimici sunt, non curandum est ut eis debita dimittamus, sed timendum potius ne reddamus. Quoniam si nos merito nostræ iniquitatis oderunt, nos eorum, non ipsi nostri sunt debitores.

CAPUT II. — 2. *Debitoribus suis ignoscit.* Die ergo isto solemni episcopatus mei, prius paucis alloquar debitores meos, qui mihi nescientes apud Deum suffragantur, dum faciunt debita quæ demittam, ut et mea mihi debita dimitti promerear. Vobis itaque dico sive præsentibus, sive absentibus, quibus inimicus efficior verum prædicans, quibus consulendo videor onerosus, quorum requirens utilitatem cogor offendere voluntatem : *Nolite esse sicut equus et mulus, non habentes intellectum* (*Psal.* XXXI, 9). Nam et hæc jumenta eos maxime calce morsuque appetunt, a quibus curantur, ut curentur eorum vulnera contrectantur. Non parcis, non parco : adversaris, adversor : resistis, resisto. Lucta nos comparat, sed causa separat. Tu inimicus es medico, ego morbo : tu diligentiæ meæ, ego pestilentiæ tuæ. *Retribuebant*, inquit, *mihi mala pro bonis; ego autem orabam* (*Psal.* XXXIV, 12). Quid orabat, nisi, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34)? *Cum vobis*, inquit, *detraxerint, et dixerint omne malum adversum vos propter justitiam, gaudete et exsultate, quoniam merces vestra multa est in cœlis* (*Matth.* V, 11 *et* 12). Vos tamen corrigite perversitatem vestram, agnoscite charitatem nostram; reddite dilectionem dilectioni : nolumus majorem cum vestra perditione mercedem. Hæc debitoribus meis, quibus dimitto, ut dimittatur mihi, nunc pauca suffecerint.

CAPUT III. — 3. *In gratiam cum eis redire cupit, in quorum forte offensionem incurrit.* Deinceps alloquendi sunt paululum etiam illi quibus debitor sum. Nam sicut ait Apostolus, *Græcis et Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum* (*Rom.* I, 14). Nam talis debitor etiam ego pro mearum virium exiguitate dispensationisque portiuncula, non quibusdam, sed omnibus sum. Verum nunc de his debitis loquor, quæ mihi dimitti, non a me exigi cupio. Neque enim sic tumore vanæ mentis extollor, ut audeam dicere, ex quo hujus muneris sarcinam porto, nullum hominem a me perperam læsum. Hoc cuilibet homini tam multis et tam molestis actibus occupato atque distento, ne dicam impossibile, certe difficile est : quanto magis mihi, qui novi infirmitatem meam, quam cum meis et pro me vestris orationibus diebus ac noctibus offero sanandam Domino Deo nostro? Diversarum ergo curarum æstibus ac difficultatibus conturbatus, si quem forte non ut poscebat audivi, si quem tristius quam opus erat aspexi, si in quem verbum durius quam oportebat emisi, si quem corde contribulatum et opis indigum responsione incongrua conturbavi, si quem pauperem mihi forte in aliud intento importunius instantem vel prætermisi, vel distuli, vel etiam nutu aspero contristavi; si cui de me falsi aliquid tanquam homini de homine suspicanti justo acerbius indignatus sum, si quis in sua conscientia non agnovit quod de illo humanitus suspicatus sum; vos quibus pro his atque hujusmodi offensis esse me fateor debitorem, simul me vestrum credite dilectorem [1]. Nam pullos, quos fovet, sæpe in angustiis, sed non toto pedis pondere calcat et mater, nec ideo desinit esse mater. Dimittite, ut dimittatur vobis. Dimittite amanti vos debita difficultatis, qui nec contra inimicos debita tenere debetis crudelitatis. Ad summam, omnes obsecro, commendate, vos, Domino curam pro vobis meam : hinc enim juste expeto pro me vestram; ut quidquid mearum est in præteritum offensionum propitius ignoscat, non severus agnoscat. Quod mihi deinceps temporis sub hac sarcina erit, iter agentem regat, et suis oculis placentem vobisque utilem faciat; ut non horrorem ac pœnam meam, sed gaudium et coronam meam vos ejus conspectus inveniat.

* Emendatus ad duos cl. ad gr. m. r. rm. t. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, 24 inter Homilias 50.

(b) Augustinum non sapit stilus, studiose quidem elaboratus, sed inepte, absque arte et ingenio; quo fit ut sermo subobscurus sit, et in ea re quæ commovendis auditorum affectibus de se maxime comparata erat, frigidissimus. — Aliter Bossuetius, qui eum inter genuinos Augustini sermones inscribendum arbitrabatur. M.

[1] Sic Mss. At editi, *debitorem*.

SERMO CCCLXXXIV * (*a*).

De Trinitate, sive de Scripturis veteribus et novis contra Arianos (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Deus, quid sit.* Sancta et divina eloquia, fratres, jugiter, imo quotidie nobis salubriter recitantur, ut animæ nostræ pascantur : in futuro autem sæculo æternis epulis saginentur ; dicente propheta, *Satiabor dum manifestabitur gloria tua* (*Psal.* XVI, 15). Qualis sit autem hæc gloria futura, et quibus divitiis floreat, quantoque splendore præfulgeat, laudare possumus, explicare non possumus. Quare? Quia legimus, *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I *Cor.* II, 9). Si igitur tanta et talia sunt bona æterna cœlestia, quæ Dominus omnipotens præparavit sanctis suis catholicis et fidelibus populis ; quid est ipse Deus, qui talia et tanta præparavit? Quid est, inquam, omnipotens Deus? quid, nisi inæstimabilis, ineffabilis, incomprehensibilis, ultra omnia, extra omnia, præter omnia? Omnem enim creaturam suam excedit, omnem facturam præterit, universa præcellit. Si enim quæras magnitudinem, major est ; si pulchritudinem, pulchrior ; si dulcedinem, dulcior ; si splendorem, fulgidior ; si justitiam, justior ; si fortitudinem, fortior ; si pietatem, clementior. Nulla enim ratio patitur, ut vel factura factori suo æquetur, vel opus artifici comparetur : sicut legitur in propheta, *Qui fecit fortia, fortior est ; et qui fecit pulchra, pulchrior illis est* (*Sap.* XIII, 3).

CAPUT II. — 2. *Trinitas unus Deus. Arianorum error. In sole tria inseparabilia. In igne quoque tria inseparabilia.* Sic autem hujus unicæ deitatis præcelsa insignia prædicamus, ut tamen non sicut Judæi, sed sicut Christiani, Trinitatis divinæ mysteria pariter fateamur. Sicut enim omnipotens et ineffabilis Pater est, ita omnipotens et incomprehensibilis Filius : ita etiam Spiritus sanctus in Patre et Filio indiscrete connexus, ineffabilis atque immensus est. Pater enim et Filius et Spiritus sanctus, unus omnipotens Deus, unus in trinitate, unus in potestate, unitas, trinitas, sempiterna majestas, unum potens per omnia, et trinitas in unitate, et unitas in trinitate consistit : sed nec trinitas dividitur, nec unitas separatur. Hac igitur catholica fide armati atque instructi, charissimi, nefandos Arianos hæreticos, qui se hoc tempore impie jactitant, et multos Christianos nostros seducendo corrumpunt atque decipiunt, breviter percontemur, quomodo orant Dominum, qui sentiunt contra Dominum. Respondent nobis, dicentes : Oramus Dominum utique in trinitate, sed ut legimus, Patrem majorem, Filium minorem, Spiritum sanctum inferiorem, quia ipse Christus dicit, *Pater major est me* (*Joan.* XIV, 28).

CAPUT III. — His respondemus, Sic, inquam, oratis et colitis Deum? Sic plane ; sic legimus, sic colimus, sic oramus. Ad hos dicimus : Si ergo ita Deum colitis et oratis, hoc non est Deum magnum unum colere et rogare, sed tres deos facere : et ubi est quod in lege divina legitur, *Audi, Israel ; Dominus Deus tuus, Deus unus est?* Et iterum alibi ait, *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (*Deut.* VI, 4, 5, 13). Si enim aliud est Pater, aliud Filius, aliud Spiritus sanctus ; jam non est una trinitas, sed divisa potestas. Quomodo autem discrepans potestas stare potest, cum juxta quod in Evangelio legimus, *Domus in semetipsa divisa vel regnum, stare non potest* (*Matth.* XII, 25)? Quomodo autem divinitas a semetipsa discernitur, cum lucis splendor aut solis calor nullatenus separetur? Ecce enim sicut videmus, in sole tria sunt, et separari omnino non possunt. Quæ autem tria sunt videamus : cursus, splendor, et calor. Videmus enim solem in cœlo currentem, fulgentem, calentem. Divide ergo, si potes, ariane, solem, et tum demum divide Trinitatem. Sed fortassis de sole discernendo difficilis est ratio, quia in cœlo est, et a nobis longe positus est. Ecce aliud proponimus elementum quod minus est, et in terra nobiscum est : ignem dico, qui in manibus nostris habetur, et tamen non dividitur. Et ignis enim tria habet, et dividi non potest : hoc est, motum, lucem et fervorem. Si igitur, nefande hæretice, dividere non potes creatum solem et ignem, quomodo potes dividere Deum omnium creatorem?

CAPUT IV. — 3. *Scripturarum testimonia de divina Trinitate. Fidei catholicæ encomium.* Audi autem et disce hanc magnam et unicam Trinitatem ab exordio generis humani fuisse ostensam. Audi in Lege et Prophetis, in Psalmis et in Evangelio, audi in Apostolo procul dubio declaratam. Audi, inquam, in Genesi : *Fecit Deus hominem ad imaginem Dei.* Ut simul ostenderet inseparabilem Trinitatem, ait in eo libro, *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas* (*Gen.* I, 27, 2). Audi prophetam dicentem ex persona Christi : *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me* (*Isai.* LXI, 1). Audi in Psalmis, *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (*Psal.* XXXII, 6) : et iterum, *Redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me* (*Psal.* L, 14). Audi hoc idem in Evangelio confirmatum : Dominus Christus Apostolis dicit, *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra : euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (*Matth.* XXVIII, 18 *et* 19). Audi Apostolum : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi, et reddetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula sæculorum* (*Rom.* XI, 33-36). Si igitur tam veteribus quam novis Scripturis satis aperteque probatum est divinam unitatem esse Trinitatem inseparabilem, spretis penitus hæreticis secundum Apostolum dicentem, *Hæreticum post unam correptionem devita* (*Tit.* III, 10) ; jam fideles nostros populos de ipsa fide catholica confirmemus. Nullæ quippe sunt majores divitiæ, nulli thesauri, nulli honores, nulla mundi hujus major substantia, quam est fides catholica, quæ peccatores homines salvat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechumenos baptizat, fideles justificat, pœnitentes reparat, justos augmentat, martyres coronat, virgines, viduas et conjugales casto pudore conservat, clericos ordinat, sacerdotes consecrat, regnis cœlestibus præparat, in æterna hæreditate cum Angelis sanctis communicat. Sicut ipse Dominus promittendo confirmat : *In resurrectione neque nubunt, neque uxores ducunt, sed erunt æquales Angelis Dei* (*Matth.* XXII, 30) ; per Christum Dominum nostrum.

* Emendatus ad codices duos bn. et tres cl. ad cb. f. fs. g. lr. m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, de Verbis Apostoli 1.

(*b*) Cum hoc titulo extremum locum occupat in veteribus libris Sermonum de Verbis Evangelii, qui manuscripti omnes Augustino assignant. Haud injuria tamen dubium habuerunt Lovanienses, imo Verlinus et Vindingus suppositititium affirmarunt, non habentem ipsius, nec stilum, nec ingenium.

SERMO CCCLXXXV * (*a*).

De amore hominis in hominem (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Amor hominis alius rectus, alius perversus.* Non solum in Novo, sed etiam in Veteri Testamento admonemur, fratres dilectissimi, qualiter perfectam charitatem tenere debeamus. Sic

* Emendatus ad duos cl. ad gr. rm. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 38 inter Homilias 50.

(*b*) Excepto exordio, quod hic male aptatum videtur ; seposita etiam conclusione, quæ Cæsarium Arelatensem sapit, totum corpus sermonis doctrinam exhibet ac sensus Augustini, sed hinc inde forsitan ex ipsius scriptis alicujus opera collectos et digestos. Stilus certe injucundus, resque invicem minus eleganter compactæ.

enim ipse Dominus in Evangelio dixit : *Diliges proximum tanquam te ipsum* (*Matth.* XXII, 39). Tractemus ergo aliquantum de amore hominis in hominem : quia sunt amores hominum perversi. Ipse perverse amat alterum, qui et se perverse amat : qui autem recte se amat, et alterum recte amat. Verbi gratia, sunt amores flagitiosi, detestabiles : amores adulterorum, amores corruptorum, immundi amores. Malos amores detestantur omnes leges humanæ, et leges divinæ. Remove ergo istos illicitos, quæramus licitos.

2. *Liciti amoris gradus.* Incipit licitus amor a conjugio; sed adhuc carnalis est. Videtis quia communis est cum pecoribus : et passeres illi qui personant, habent conjugia, et nidos faciunt, simul ova confovent, simul pullos nutriunt. Licitus quidem amor iste in hominibus, sed videtis quia carnalis est. Secundus amor filiorum est; sed adhuc ipse carnalis est. Non enim est laudandus qui amat filios, sed detestandus qui non amat. Pro magno enim laudaturus sum in homine, quod video in tigride? Serpentes amant filios suos, leones et lupi amant filios suos. Noli ergo magnum putare, quod amas filios tuos. Adhuc in hoc amore serpentibus compararis. Si non amaveris, a serpentibus vinceris. Honestos amores jam dico : illos enim flagitiosos exclusi. Alius amor qui est propinquorum, jam iste videtur proprius hominum, si non sit consuetudinis. Nam major est amor qui extenditur ultra propinquos, quam qui tenetur inter propinquos. Qui amat propinquos suos, adhuc sanguinem suum amat. Amet alios qui non sunt propinqui, suscipiat peregrinum; jam multum dilatatus est amor iste. Tantum autem crescit, ut a conjuge ad filios, a filiis ad propinquos, a propinquis ad extraneos, ab extraneis ad inimicos perveniat. Sed ut perveniat illuc, multos habet gradus.

CAPUT II. — 3. *Amicitia alia consuetudinis, alia rationis.* De amicitia ergo videte quid dicam. Sunt amici, excepta amicitia, quæ nec amicitia dicenda est, quam facit mala conscientia. Sunt enim homines qui pariter mala committunt, et ideo videntur sibi conjuncti, quia conscientia mala ligati sunt : excepta ergo ista nefaria amicitia, est quædam amicitia adhuc carnalis per consuetudinem cohabitandi, colloquendi, simul conversandi; ut contristetur homo, quando deseritur ab amico, cum quo solet colloqui, et habere conjunctiones. Conveniunt duo homines, ambulant secum triduo, et jam nolunt a se recedere. Et ista quædam amicitiæ dulcedo est : honesta quidem; sed adhuc discutiamus illam, quia gradus amoris hujus quærimus; et videamus quousque pervenerimus, usque ad amicitiam talem qualem dixi. Est ergo ista amicitia consuetudinis, non rationis. Habent illam et pecora. Duo equi manducent simul, desiderant se : si alia die præcedat unus, festinat alter, desiderans quasi amicum suum : vix regitur a sessore; et tamdiu impetu suo provocat, quousque perveniat. Cum pervenerit ad eum qui præcessit, sedatur : pondus illum ferebat, pondere amoris urgebatur; venit tanquam ad locum suum, et conquievit. Adhuc et ista amicitia consuetudinis est in pecoribus : surgamus adhuc et ab ista. Est alia superior amicitia, non consuetudinis, sed rationis, qua diligimus hominem propter fidem et mutuam benevolentiam in ista vita mortali. Hac superius quidquid jam invenerimus, divinum est. Incipiat homo amare Deum, et non amabit in homine nisi Deum.

CAPUT III. — 4. *Amicitiæ amor gratuitus.* Videat enim Charitas vestra primum amicitiæ amor qualiter debeat esse gratuitus. Non enim propterea debes habere amicum, vel amare, ut aliquid tibi præstet. Si propterea illum amas, ut præstet tibi vel pecuniam, vel aliquod commodum temporale; non illum amas, sed illud quod præstat. Amicus gratis amandus est, propter sese, non propter aliud. Si hominem te hortatur amicitiæ regula, ut gratis diligas; quam gratis amandus est Deus, qui jubet ut hominem diligas? Nihil delectabilius Deo. Nam in homine sunt quæ offendant; per amicitiam tamen cogis te, ut etiam illa quæ offendunt in homine toleres propter amicitiam : si ergo non debes propter quædam toleranda dissolvere hominis amicitiam; Dei amicitia quibus rebus debet cogi, ut dissolvatur a te? Nihil invenis delectabilius Deo. Deus non est unde te offendat, si tu eum non offendas : nihil illo pulchrius, nihil illo dulcius [1]. Sed dicturus es mihi : Non illum video; quomodo sum amaturus quem non video? Ecce quomodo discis amare quem non vides : modo ostendo unde coneris videre, quod istis oculis non potes videre. Ecce amas amicum; quid in illo amas? Gratis eum amas. Sed forte amicus iste tuus, ut alia omittam, senex homo est : fieri enim potest ut habeas amicum senem. Quid amas in sene? Incurvum corpus, album caput, rugas in fronte, contractam maxillam? Si corpus quod vides, nihil deformius præ senectute : et tamen aliquid amas, et corpus quod vides non amas, quia deforme est. Unde vides quod amas? Si enim quæram a te, Quare amas? responsurus es mihi, Homo est fidelis. Ergo fidem amas. Si fidem amas; quibus oculis videtur fides, ipsis oculis videtur Deus (*a*). Incipe ergo amare Deum, et amabis hominem propter Deum.

CAPUT IV. — 5. *Deus gratis diligendus.* Audite magnum testimonium. Diabolus certe accusator sanctorum est : et quia non apud talem judicem cogit quem fallat, non potest in nos crimina falsa dicere. Novit apud quem dicat. Quia ergo falsa contra nos non potest dicere, quærit vera quæ dicat. Ideo tentat ut habeat quod dicat. Hic ergo adversarius noster, qui nobis invidet regnum cœlorum, qui non vult ut ibi simus, unde ipse dejectus est : *Numquid*, inquit, *Job gratis colit Deum* (*Job.* I, 9)? Adhuc ad hoc provocamur ab adversario, ut gratis Deum colamus, quando ille quærens quod objiciat, pro magno se putavit invenisse quia dixit, *Numquid gratis Job colit Deum?* Non quia viderat cor ipsius, sed quia videbat divitias ejus. Cavere debemus ne ad præmium diliga-

[1] Aliquot Mss., *lucidius*.
(*a*) Vide Enarr. 2 in Psal. 32, serm. 1, n. 6, et in Psal. 64, n. 8.

mus Deum. Quid enim? Propter præmium dilecturus es Deum? Quale præmium est quod tibi daturus est Deus? Quidquid tibi aliud dederit, minus est quam ipse. Colis non gratis, ut aliquid ab ipso accipias. Gratis cole, et ipsum accipies. Se enim servat tibi Deus, quo fruaris. Et si amas quæ fecit, qualis est ille qui fecit? Si pulcher est mundus, qualis est artifex mundi? Evelle ergo cor tuum ab amore creaturæ, ut inhæreas Creatori, et dicas quod in Psalmo scriptum est, *Mihi autem adhærere Deo, bonum est.*

CAPUT V. — 6. *Creaturam deserto Creatore diligere, adulterare est.* Si autem deseris eum qui te fecit, et amas illa quæ fecit, deserto illo qui te fecit, adulter es. Sic clamat Epistola Jacobi, adulteros appellans, *Adulteri.* Et unde adulteri? Quæris unde? *Nescitis*, inquit, *quia amicitia hujus mundi inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur* (*Jacobi* IV, 4 *et* 5)..Expressit quid dixit, *Adulteri.* Anima, deserto Creatore, amans creaturam adultera est. Illius enim amore nihil castius, nihil delectabilius. Illo deserto, hoc amplectendo, efficeris immunda. O anima, ut illius amplexibus digna sis, dimitte ista, et illi inhære gratis. Nam inde dixit Psalmus : *Mihi autem adhærere Deo, bonum est.* Versu priore sic dixit : *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te* (*Psal.* LXXII, 28, 27). Et quasi ostenderet quæ sit fornicatio, subjecit : *Mihi autem adhærere Deo, bonum est.* Nihil aliud volo, sed ipsum. Adhærere illi, hoc est bonum meum, hoc gratuitum bonum meum. Ideo et gratia dicitur, quia gratis constat. Cum ergo cœperis Deum amare gratis, securitas est : quia et amicum gratis amas, et ad hoc eum amas, ut tecum amet Deum. Attendite enim ipsam amicitiam vulgarem, unde cœpimus, per quam gradus fecimus; attendite illam. Amat maritus uxorem, et uxor maritum : sine dubio et ille illam, et illa illum salvum vult. Vult illum habere incolumem, vult illum habere felicem. Ad hoc amat, quia ipsa vult incolumis esse et felix : quod sibi vult, hoc illi vult. Amat filios : quisnam vult, nisi salvos habere filios suos? Amat amicum : quis nisi incolumem habere vult? adeo ut, si forte contingat illi aliquid, contremiscat, contristetur, conturbetur, currat, accedat : cum accesserit, plangit. Quid ergo vult? Salvum habere. Si ergo omnis qui amat, salvum vult habere quod amat; si intelligat quæ sit vera salus, incipit illam amare in se, et ipsam cogitur veram amare et in amico.

CAPUT VI.—7. *Salus vitæ hujus quam vana.* Si oculis carneis quæris Deum, vide tres pueros de igne liberatos (*Dan.* III). Si fide quæris Deum, vide Machabæos in igne coronatos (II *Machab.* VII). Salus ergo illa amanda est, ista utenda. Hæc enim ad usum necessaria est : nam transitura est. Non enim vera salus est, fratres, quam dicunt medici. Ægrotamus quodam modo : nam ægritudo perpetua est in ista fragilitate carnis. Putatis enim tunc hominem ægrotare, quando frebricitat; et sanum esse, quando esurit? Sanus est, dicitur. Vis videre quantum malum est esurire? Dimitte illum sine medicamento septem diebus, occiditur. Sed quia ponis quotidie medicamentum, vivit. Medicamentum autem famis, cibus est; medicamentum sitis, potus est; medicamentum lassitudinis, somnus est; medicamentum sessionis, deambulatio est; medicamentum deambulationis, sessio est; medicamentum fatigationis, dormitio est; medicamentum dormitionis, vigilatio est. Et vide quam imbecille sit corpus humanum : hoc ipsum adjutorium, quod dixi, qui assumit, si in eo perseveraverit, deficit. Esuriendo cibi quærebas adjutorium : ecce adest adjutorium cibi; manducas, reficeris; si plus feceris, plus deficis. Adjutorium sitis quærebas potum : multum bibendo offocaris, qui sitiendo urgebaris. Lassasti ambulando, sedere vis : sede perpetuo, vide si non lassabis. Quidquid ergo assumpserit, ut aliud pellat, in eo ipso si perseveraverit, deficit (*a*).

CAPUT VII. — 8. *Vera salus vita æterna. Amicus ad salutem æternam diligendus. Charitas perfecta.* Qualis est ergo ista salus, fratres, transitura, fragilis, peritura, vana? Vere quomodo dictum est, *Quæ enim est vita vestra? Vapor est, ad modicum parens* (*Jacobi* IV, 15). *Qui* ergo in vita ista *amat animam suam, perdet eam. Qui autem* in hoc sæculo *odio habuerit animam suam, in vitam æternam custodit eam* (*Joan.* XII, 25). Quæ est vita æterna? Vera salus. Et si amicum tuum videris, quem amabas in hoc sæculo ut salvus esset, quia tu jam talem salutem desideras quæ æterna est, ad ipsam salutem diligis amicum tuum; et totum quidquid vis amico tuo præstare, ad hoc vis præstare, ut illam tecum teneat salutem. Amas enim justitiam, vis illum esse justum : amas sub Deo esse, vis et illum esse sub Deo : amas vitam æternam, illic eum vis tecum regnare in æternum. Inimicum tuum vides illum [1] persequi te, iniquitas est quæ te persequitur. In illo irasci debes misericordia, febrit in anima. Quomodo ergo amicus hujus sæculi secundum sæculum amans animam suam, febrem vult expellere de amico suo, quem similiter amat ut se, propter præsentem salutem : sic tu quemcumque diligis, propter vitam æternam dilige; cum inveneris iram, indignationem, odium, iniquitatem, sic coneris expellere morbum animi, quomodo amicus sæculi morbum corporis : ad hoc enim amas, ut facias quod et tu es : et erit in te perfecta charitas. Hoc si inveneris, ad hoc ama conjugem, ad hoc ama filium, ad hoc ama propinquum, vicinum, ignotum, inimicum, et erit in te perfecta charitas. Quæ si fuerit in te, vincis mundum, et pellitur foras princeps mundi. Audistis enim quod ait Dominus, *Princeps hujus mundi missus est foras* (*Ibid.* 31) : quia ipse passurus erat, et per passionem suam facturus in hominibus dilectionem. *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis* (*Id.* XV, 13). Ut ergo amaretur, prior amavit : ut in nomine ejus nemo mori timeret, prior

[1] Apud Er. Lugd. Ven. et Lov. abest, *illum*; et melius, ut videtur. M.

(*a*) Vide Enarr. in Psal. 122 nn. 11 et 12.

pro omnibus mortuus est. Ad hoc ergo ut ædificaret in cordibus hominum charitatem, misit diabolum foras. Quo foras? De cordibus hominum. Cupiditas intro illum mittit, charitas foras eum mittit.

CAPUT VIII. — 9. *Conclusio.* Nos vero, fratres, supra scriptos charitatis gradus cum grandi diligentia cogitantes, non reddamus Domino pro bonis mala. Et quia ille veniens alligavit fortem, id est diabolum, et nos omnes qui vasa ejus fuimus de potestate illius abstulit, per gratiam ipsius evacuati omnibus malis, studeamus repleri abundantibus bonis, timentes illud quod ipse Dominus dixit (*a*) : *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, et non invenit; post hæc reversus inveniens domum, unde exiit, vacuam, adduxit secum septem spiritus nequiores se : et facta sunt hominis illius posteriora pejora prioribus* (*Luc.* XI, 21-26). Ne ergo et nos tale aliquid patiamur, quantum possumus elaboremus, in locis vitiorum virtutes inducere, ut possimus ad Dei misericordiam pervenire.

SERMO CCCLXXXVI * (*b*).

De dilectione inimicorum (*c*).

1. *Charitas etiam ad inimicos extendi debet. Preces ab ipso judice Christo traditæ. Dimittendum ut dimittatur nobis. Securus apud Deum, cui roganti negatur venia a fratre. Orandum pro non rogante veniam.* Intendite, fratres mei, ad charitatem, quam sic laudat Scriptura divina, ut nihil ei coæquet. Cum nos moneat Deus, ut nos invicem diligamus, numquid hoc tantum monet, ut diligas diligentem te? Hæc est mutua dilectio, hoc non sufficit Deo : pervenire enim voluit usque ad inimicos diligendos, dicens : *Diligite inimicos vestros, benefacite eis qui oderunt vos, et orate pro eis qui vos persequuntur ; ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, qui pluit super justos et injustos* (*Matth.* V, 44 *et* 45). Quid dicis? diligis inimicum tuum? Respondebis forte : Per infirmitatem non possum. Sed profice, et age ut possis : maxime quia oraturus es judicem, quem fallere nemo potest, qui acturus est causam tuam. Interpella ergo hunc judicem, ubi nullus tabellarius conturbat, nullus officialis removet, nullus emitur advocatus qui possit pro te preces effundere, aut verba dicere quæ non didicisti : sed ipse Filius Dei unicus æqualis Patri, sedens ad dexteram Patris, illius assessor, tuus judex, docuit te pauca verba, quæ quivis idiota potest tenere et dicere, et in eis constituit tibi causam tuam; docuit te jus cœleste [1] quomodo preceris. Sed forsitan respondebis : Per quem peto? per me, an per alium? Qui te docuit orare, ipse pro te allegat precem, quia tu reus eras. Gaude, quia ille erit tunc judex tuus, qui modo advocatus tuus est. Ideo ergo quia oraturus es, acturus es causam tuam paucis verbis, venturus ad illa verba : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Dicit enim tibi Deus : Quid mihi das, ut ego dimittam tibi debita tua? Quale munus offers, quale sacrificium conscientiæ tuæ imponis altaribus meis? Continuo docuit te quid petas et quid offeras. Petis, *Dimitte nobis debita nostra :* et tu offers, quid? *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Debitor es ei qui falli non potest : habes et tu debitorem. Dicit tibi Deus : Tu debitor meus es, ille debitor tuus; hoc facio ego tibi debitori meo, quod tu feceris debitori tuo. Inde offers mihi munus, unde peperceris debitori tuo. Rogas me pro misericordia, tu noli esse piger in misericordia. Attende quod Scriptura dicit, *Misericordiam volo magis quam sacrificium* (*Osee* VI, 6). Noli offerre sacrificium sine misericordia; quia non remittuntur tibi peccata tua, nisi offeras cum misericordia. Sed forte dicis : Non habeo peccata. Quantumvis cautus sis, frater, tamen in carne vivens in sæculo, agis inter pressuras et angustias, et inter innumerabilia tentamenta versaris; non poteris esse sine peccato. Certe dicit tibi Deus : Securus esto de peccato, noli dimittere si non habes quod ego tibi dimittam, sed magis exige si nihil debes : si autem debitor es, magis gratulare te habere debitorem, in quo facias quod fiat in te. Audi me, et discute te, quia vel de (*a*) paucis probis, qui possunt [1] veraciter orare orationem dominicam, veraciter dicere, Domine, dimitte mihi, sicut et ego dimitto. Non fallaciter, non ficte, ex corde vero fac, ut et in te verum fiat. Si enim qui te læsit, qui in te peccavit, petit a te veniam, et ignoscis; jam potes securus dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Nam si resistis roganti, contemneris et tu cum rogaveris. Clausisti contra pulsantem, clausum invenies, cum pulsaveris. Nam si aperueris viscera indulgentiæ roganti te, aperiet et tibi Deus, cum rogaveris eum. Modo enim illos alloquor, qui petunt veniam a fratribus suis christianis, et non accipiunt. Ecce tu si concesseris, securus orabis. Ille vero, si te rogaverit, et si non concesseris, quomodo securus eris [2]? Quisquis enim es qui peccasti, et veniam non meruisti, noli timere, interpella Deum ipsius et tuum : debita enim sunt : numquid poterit debita exigere servus, quæ donaverit dominus (*b*)? Si forte non te rogaverit qui in te peccavit, si veniam non deprecatur; si peccaverit, insuper adhuc et irascitur, tu quid facies? dimittis, an non dimittis? Ecce non dimisisti. Quare? Quia non rogavit. Si propterea non dimisisti, quia non rogavit, noli titubare in dominica oratione, securus illam dic, non tibi pectus percutias, quia non roganti non dimisisti. Ergo ille qui non rogavit, remansit : exigitur, prorsus exigitur ab illo : ve-

[1] Forte, *docuit te jurisperitus cœlestis.*
* Emendatus ad cl. et ad Am. Er. Par. Lov.
(*a*) Vide Append. serm. 16, n. 4.
(*b*) Alias, de Tempore 170.
(*c*) De hoc sermone dubitarunt Lovanienses. Verlinus pronuntiavit nihil habere Augustini. Contra Vindingus solum excipi voluit exordium et conclusionem, reliquum Augustini esse affirmans.

[1] Er., *quia vel de paucis prodest, qui possint.* Lugd. Ven., *quia vel de paucis prodest, qui possunt.* Lov., *quia vel de paucis prodis, qui possunt.* M.
[2] Forte, *erit.*
(*a*) Forte, *si tu es de.*
(*b*) Vide Serm. 211, nn. 3 et 4.

rumtamen in te sit perfecta charitas, roga pro non rogante; quia rogas pro multum periclitante.

2. *Christi exemplum orantis pro insultantibus et interficientibus. Exemplum Stephani.* Hic jam attende Magistrum et Dominum tuum, non in cathedra sedentem, sed in ligno pendentem, circumspectis undique turbis inimicorum et dicentem : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Vide magistrum, audi imitatorem. Numquid tunc Dominus Christus pro rogantibus rogavit, et non potius pro insultantibus et interficientibus? Numquid deseruit medicus officium suum, quia phreneticus sæviebat? Dic enim, *Ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Salvatorem occidunt, quia salutem non quærunt. E contra et tu forsitan dicturus es : Et quando ego hoc possum quod Dominus potuit? Quare hoc dicis? Attende ubi hoc facit; attende quia in cruce hoc fecit, non in cœlo. Semper enim Deus in cœlo cum Patre : in cruce autem pro te homo, ubi se imitandum præbuit omnibus. Pro te enim misit ipsam vocem, ut ab omnibus audiretur. Nam potuit pro illis orare in silentio, sed tu non haberes exemplum. Sed si multum est ad te Dominus, non sit ad te multum servus. Non potes imitari Dominum tuum, cum penderet in cruce? Stephanum servum ejus, cum lapidaretur, attende. Primum ait tanquam servus ad Dominum, *Domine Jesu, accipe spiritum meum*; et post hæc genu flexo ait, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (*Act.* VII, 58 *et* 59) : et cum hoc dixisset, obdormivit in requie dilectionis. Pacem pinguissimam invenit, quia pacem inimicis optavit. Numquid et ipse tunc pro rogantibus rogavit, et non pro sævientibus, pro lapidantibus et interficientibus? Habes exemplum, disce, vide quomodo pro se stans oravit, et pro illis genu flexit. Putamus, fratres, quia plus eos diligit, quam se ipsum? Pro se vero stans tanquam justus, facile exaudiebatur. Nam pro iniquis genu figendum erat. Ostendit ergo dilectionem usque ad inimicos veniam rogantes[1]. Ergo, fratres, propter securitatem dominicæ orationis, rogantibus ex corde dimittite, et ut Dominus vobis vestra peccata dimittat in hoc mortali corpore et futuro usque in sæcula, etc.

SERMO CCCLXXXVII * (*a*).

De correptione proximi (*b*).

1. *Corripiendi cura sacerdotibus imposita. Sermo Dei adversarius noster.* Frequenter in Scripturis sanctis audivit Charitas vestra, fratres dilectissimi, in quo sint sacerdotes periculo constituti, si noluerint implere illud quod contestatur Apostolus, *Prædica verbum, insta opportune, importune; argue, increpa, obsecra cum omni patientia et doctrina* (II *Tim.* IV, 2). Et quia tam grave pondus imminet cervicibus nostris, quibus dicitur, *Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram* (*Ezech.* III, 18); necesse nobis est quoscumque negligentes aut secrete aut publice castigare. Sed quando corripimus, ille quem corripimus, si malus est, attendit a quo corripiatur; et facilius in correptore suo quam in se libenter agnoscit quod corrigat. Et si vera invenerit, quæ et ipse dicat in eum a quo corripitur, gaudet. Quando melius gauderet de sua sanitate correctus, quam de alieno languore correptus? Ecce puta verum esse quod dicis; invenisti aliquid in homine a quo reprehensus es : tamen per illum tibi veritas loquebatur; per malum, per iniquum tibi veritas loquebatur. Quæris quid reprehendas in homine : inveni potius quid reprehendas in veritate. Velis nolis, illa est adversaria tua, in qua non invenis quod accuses. Illam fac amicam, si potes. Adversarius tuus sermo Dei est : proferat eum peccator, proferat eum justus; sermo Dei est, inculpabilis est. Ipse est adversarius tuus : concorda cum eo, cum es cum illo in via. Via vita ista est. Adversarius omnium iniquorum sermo Dei est. Parum tibi est quod cum esset manens in sua beatissima et secretissima sede, venit ad te, ut esset tecum in via, et tecum voluit comitari? ut cum ambulas, et in potestate habes, componas causam tuam, et dicas, Quando finiturus es viam? et cum finieris viam, non erit cum quo causam tuam componere possis : et adversarius tradet te judici, judex autem ministro, minister autem in carcerem. Non exies inde, donec reddideris novissimum quadrantem (*Matth.* V, 25, 26). Est tecum verbum Dei, quasi adversarius in via : habes in potestate, compone. Quid a te quærit adversarius iste, ut concordes cum illo? quid, nisi salutem tuam? Ambulat cum adversariis suis, et dicit eis ut concordent cum illo. Fiat : nondum finita est via. Quod heri non est factum, fiat hodie. Nondum finita est via : quid exspectatis quousque finiatur? Cum finita fuerit, non erit alia ubi cum adversario concordetis. Judex restat, minister et carcer. Multis hæc via : cum sibi plures promitterent in ea annos, subito finita est. Sed ecce fac quia longa erit via tua, et semper tecum adversarius tuus ambulet : non erubescis, tanto tempore cum tali adversario habere discordiam? Sermo Dei, quantum est in ipso, amicus tuus est : adversarium tu tibi eum facis. Ipse enim tibi bene vult, tu tibi e contrario male. Ille jubet, Non fureris; tu furaris : ille jubet, Non adulteres; tu adulteras : ille jubet, Fraudem non facias; tu facis : vetat te jurare; tu falsum juras : facis contra omnia quæ dicit; tu tibi sermonem Dei facis inimicum. Nec mirum, quando tu tibi ipse inimicus es. *Qui* enim *diligit iniquitatem, odit animam suam* (*Psal.* X, 6). Si ergo diligendo iniquitatem odisti animam tuam, miraris quia odisti sermonem Dei, qui bene vult animæ tuæ?

2. *Correptio proximo non ex odio adhibenda.* Ergo tacebimus, et neminem omnino corripiemus? Corripiamus plane, sed prius nos. Proximum vis corripere : nihil est tibi te ipso propinquius. Quid is lon-

[1] Forte, *non rogantes*.

* Emendatus ad duos cl. a l gr. rm. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 5 inter Homilias 50.

(*b*) Augustino nec exordium convenit, nec conclusio. Res inter se invenuste cohærent, et nimium neglecta est in dictis perspicuitas et elegantia. Congesta hic putamus Augustini aut verba, aut sensus.

ge? Te habes ante te. Quid enim Dominus ait per Scripturam? *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (*Matth.* xxii, 39). Si ergo te ipsum non diligis, proximum quomodo diligis? Regulam dilectionis in proximum ex te accepisti. Diligo eum, inquies. Ideo dico, prius te dilige, et dic tibi. Si autem vere ex dilectione dicis, manifestum est quod intus egit aliquid verbum quod procedit. Sed timendum est ne te non diligas, et velis alium corripere, et facias hoc cum odio. Si autem odisti fratrem, leviora objicis quam facis. *Qui odit fratrem suum, homicida est* (I *Joan.* iii, 15). Audistis, hodie lecta est Epistola Joannis. Ait Scriptura, ne contemnerent homines quæ intus habent in corde, et illa accusarent quæ fiunt per corpus, jam *qui odit fratrem suum*, dixit, *homicida est*. Nondum manus armata est, nondum faucem (*a*) obsedit, nondum insidias præparavit, nondum venena quæsivit, et reus in oculis Dei concepto odio jam tenetur. Adhuc vivit quem quærit occidere, et occidisse jam judicatur. Si ergo cum odio corripis, audes aliquem homicida corripere? An quia non te tenent homines, et ducunt te ad judicem, ideo in oculis summi Dei et judicis non agnoscis crimen tuum? Si non vis agnoscere crimen tuum, agnosces pœnam tuam. Non enim ille parcit homicidis. Sed corrigo me, inquis, cum sum in via. Corrige ergo te, et tunc poteris fratrem corripere. Leviora objicis, graviora committis. *Festucam vides in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides* (*Matth.* vii, 3). Hoc enim dixit Dominus propter homines qui cum odio corripiunt. Irascentem corripis, et tu odio contabescis? Appende in statera considerationis iram et odium. Quid est ira? Fervor quidam animi. Ad præsens displicet tibi. Jam in te ira ista inveterata est, ideo fecit odium. Ira festuca est, trabes futura crescendo. Sicut enim festuca crescit in trabem, sic ira inveterata fit odium. Jam tu odisti, et corripis irascentem: jam in illo festuca displicet, in te adhuc trabes placet. Vultis scire quantum intersit? Sæpe invenimus irasci patres filiis: patrem odisse filium difficile invenies. Filio quem diligit, irasci potest pater: Irascitur et amat, potest dici; Odit et amat, non potest dici. Hoc dixi propter homines qui minora in aliis puniunt, in se majora non puniunt.

3. *Conclusio.* Hæc ergo, fratres charissimi, salubriter cogitantes, faciamus amicitias cum adversario nostro, dum sumus in via cum illo; hoc est, consentiamus verbo Dei, dum adhuc sumus in hac vita: quia postea cum de hoc sæculo transierimus, nulla compositio vel aliqua satisfactio remanebit. Judex restat, et minister, et carcer. Ut ergo hæc omnia, Domino auxiliante, possimus implere, diligamus toto corde non solum amicos, sed etiam inimicos: ut in nobis impleatur illud quod scriptum est, *Omnis lex in uno sermone impleatur in vobis, Diliges proximum tuum, tanquam te ipsum* (*Galat.* v, 14); et illud, *Charitas operit multitudinem peccatorum* (I *Petr.* iv, 8). Quam rem ipse qui est vera charitas, nobis præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula, etc.

(*a*) Id est, locum insidiis opportunum.

SERMO CCCLXXXVIII (*a*).

De faciendis eleemosynis, i (*b*).

1. *De solis eleemosynis mentio fit in ultimo judicio.* Lectio ista, fratres, quam modo audivimus de sancto Evangelio, ad eleemosynas faciendas nos hortatur: et sic hortatur, ut in judicio suo Dominus has solas factas imputet dextris, has solas non factas imputet sinistris (*Matth.* xxv, 31, 46) (*c*). Non quo cætera facta hominum vel bona vel mala non veniant in judicium; scriptum est enim, omnia ventura ad judicium (*Eccle.* xii, 14): et tamen non elegit Dominus noster Jesus Christus, prænuntians nobis judicium suum venturum; non elegit unde nos admoneret, nisi solas eleemosynas. Numquid dextris non erit dicendum: Quia caste vixistis, quia res alienas non rapuistis, quia fidem meam usque ad sanguinem confessi estis? Omnia enim facta ista bona necesse est honorari in judicio Jesu Christi. Rursus putatis non esse dicendum sinistris: Quia fuistis impudici, quia fornicati estis, quia res alienas rapuistis, quia superbia vestra et malis moribus nomen meum blasphemari fecistis, et cætera quæque enumerat? Tacet tamen Dominus noster, prænuntians nobis judicium suum, omnia cætera recta facta justorum, et solas eleemosynas commemorare dignatus est. Tacuit omnia mala facta iniquorum, et solam sterilitatem eleemosynæ increpandam esse judicavit, nonnisi ad nos commonendos. Quare hoc? Quia omnia crimina eleemosynis redimuntur. Ideo illam laudavit fecunditatem, istam culpavit et damnavit ariditatem.

2. *Eleemosynæ pro gravioribus peccatis non prosunt, nisi mores mutentur. Nemo hic sine peccato.* Sed quod audistis, omnia male facta eleemosynis redimi, nolite sic intelligere, ut intelligunt quidam perversi. Eleemosynæ enim possunt tibi prodesse ad delenda peccata præterita, si mores mutaveris. Si autem in eisdem malis perseveras, eleemosynis tuis non corrumpis judicem. Ego dico propter illa scelera et crimina, quæ omnes modo vitare debent, qui accipiunt corpus Christi et sanguinem. Cæterum non me latet, vitam istam mortalem et in carne corruptibili constitutam, sine peccatis esse non posse: sed illa quotidiana et levia habent etiam sua lavacra quotidiana. Hoc est quod pectus tundimus, et dicimus in oratione Domino Deo nostro, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.*

* Emendatus ad duos cl. ad gr. r. rm. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 19 inter Homilias 50.

(*b*) Dubius fuit Lovaniensibus, Verlino spurius visus est, Vindingo autem interpolatus et vitiatus. Verba nonnulla improprie usurpata, veluti cum dicitur n. 2, « extinguo « omnia peccata, » pro redimo et aboleo; moxque, « tamen exstinguis, » pro fluis peccata, seu peccare desinis: et universim stilus indicat sermonem non omni ex parte esse Augustinianum. Simillimus vero est trium superiorum.

(*c*) Vide serm. 60, n. 9.

vi, 12). Non enim sine causa hoc dicimus, aut vero ipse cœlestis magister doceret istam orationem, nisi nos peccatores esse prævideret. Vidit enim quæ cavere debeamus, et vidit quæ cavere difficile sit. Omnia autem cavere impossibile esse judicavit[1], qui istam orationem quotidianam, non quoslibet Christianos, sed ipsos arietes Apostolos docuit. Ubi autem Apostoli pectus tundunt, et dicunt, *Dimitte nobis debita nostra*, hoc est, peccata nostra, audet aliqua ovicula superbire de justitia? Videte qualis fuerit Joannes apostolus: supra pectus Domini discumbebat, de alto illo fonte sapientiæ secreta bibebat. Inde enim bibit quod in Evangelio eructavit, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* i, 1). Et assidue testatur Evangelium, quod Dominus præcipue ipsum diligebat (*Id.* xiii, 23 *et* xxi, 20). Et tamen ait, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est* (I *Joan.* i, 8). Nec tamen quia ista dicuntur, debet quisquam securus esse homicida, si propter quotidianas fornicationes et latrocinia sua venerit dicere, *Dimitte nobis debita nostra*. Quod enim Deus statuit quotidie dici propter levia peccata, ille putat ad illa gravia sibi posse opitulari, a quibus non vult discedere, sed in his cupit perpetuo permanere. Tundat et de his pectus, faciat et pro his eleemosynas, sed vita mutata: inde recedat, et huc accedat. Si autem dixerit in animo suo, Si quotidiana faciam latrocinia, et si quotidianis corruptionibus adulterinis me contaminem, et si sortilegos quæram, idolis sacrificem, mathematicos consulam, et a tali vita omnino non recedam, faciens tamen quotidianas eleemosynas exstinguo omnia peccata: tamen exstinguis, sed cum exstingueris. Sic enim tibi erit ista commutatio tua mala, ut non desit qui de te dicat, *Et adhuc pusillum, et non erit peccator; et quæres locum ejus, et non invenies. Vidi impium super cedros Libani exaltari: et transivi, et ecce non erat; et quæsivi, et non est inventus locus ejus* (*Psal.* xxxvi, 10, 35, 36). Pereunt ergo peccata tua, sed tecum. Non enim in gehenna peccare permitteris, aut cum te cœperit torquere ignis æternus, de satiandis libidinibus cogitabis. Pereunt ergo peccata, sed tecum. Si autem vitam mutaveris, illa pereunt, tu invenieris, et dicetur de te: *Mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est* (*Luc.* xv, 24).

SERMO CCCLXXXIX * (*a*).

De faciendis eleemosynis, iii (*b*).

1. *Panis cœlestis et panis terrenus. Consilium dandi panem terrenum, ut cœlestis impetretur.* Admonet nos Dominus de lectione evangelica, ut loquamur vobis de impetrando pane cœlesti. Iste enim panis terrenus terræ necessarius, quia caro nostra terra est. Fieri autem non potest ut panem suum caro nostra haberet, et panem suum anima non haberet. Etenim et anima nostra in quadam egestate in hoc sæculo eget pane suo, sicut caro suo. Nam qui non eget pane, Deus est. Ergo solus panis non eget pane. Ipse est enim panis animæ nostræ, qui pane altero non eget, sed sibi sufficiens nutrit et nos. Manifestus est itaque panis cœlestis, quo pascitur anima nostra. Sed quomodo ad eum perveniatur, ut eo saginemur, unde modo vix micas colligimus, ne in ista famelica eremo pereamus; quomodo ergo perveniatur ad saginam hujus panis, de quo Dominus ait, *Panem hunc qui manducaverit, non esuriet; et potum quem ego dedero qui biberit, non sitiet in æternum* (*Joan.* vi, 51), saginam quamdam promittens et satietatem sine fastidio: quomodo ergo perveniamus ad hanc satietatem panis, longe ab ea satietate in hac fame positi, consilio opus est. Quod consilium si neglexerimus, ad panem illum sine causa pulsamus. Imo vero consilium hoc quod daturus sum, vel potius quod commemoraturus: non enim a me dicam quod vobiscum didici: consilium ergo hoc quod dicturus sum, non dico quisquis contempserit, sine causa pulsat; sed quisquis contempserit, omnino non pulsat. Hoc enim consilium sequi et agere, hoc est pulsare. Quid enim putatis, fratres mei, quia vere quasi corporaliter habet Deus quamdam januam duram, quam claudat contra homines, et ideo nobis dixit, *Pulsate*, ut veniamus et tundamus ostium, quousque pulsando perveniat ad aures patrisfamilias in secreto quodam loco constituti, et jubeat nobis aperiri, dicendo, Quis est qui pulsat? quis est qui auribus meis tædium facit? Date illi quod petit, recedat hinc? Non ita est. Verumtamen est aliquid simile. Certe quando pulsas ad aliquem, manibus agis. Est quod agas manibus, quando pulsas ad Dominum. Prorsus manibus age, manibus pulsa. Si hoc non egeris, non dico, frustra pulsas; sed dico, non pulsas. Ideo non mereberis, ideo non accipies, quia non pulsas. Quomodo, inquit, vis ut pulsem? ecce quotidie rogo. Bene facis. Nam et hoc dictum est, *Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis* (*Matth.* vii, 7). Omnia dicta sunt, Pete, quære, pulsa. Petis orando, quæris disputando, pulsas erogando. Non ergo quiescat manus. Apostolus, cum de eleemosynis plebem moneret: *Consilium*, inquit, *in hoc do: hoc enim vobis prodest, qui non solum sapere, sed etiam velle cœpistis ab anno priore* (II *Cor.* viii, 10). Et Daniel regi Nabuchodonosor sic dixit: *Consilium meum accipe, rex, et peccata tua eleemosynis redime* (*Dan.* iv, 24).

2. *Ne se extollat qui dat pauperi. Pauper accipiendo plus diviti præstat, quam ille ipsi erogando.* Si ergo consilium est quod accipimus, quando nobis jubetur, vel quando monemur ut aliquid ex eo quod habemus indigentibus præbeamus, non superbiamus quando damus. Si enim consilium est quod accepisti, tibi prodest plus quam illi cui dedisti. Non ergo nos extollamus super opera nostra, et quasi placeamus nobis

[1] Forte, *indicavit*.
* Emendatus ad m. r. v. et ad Sirm.
(*a*) Alias, inter Sirmondianos 40.
(*b*) Sermo probæ notæ et Augustino dignus: sed posterior pars eadem est cum posteriore parte sermonis 60; nisi quod ibi omissa est tota narratio de homine qui de pretio solidi pauperibus erogavit.

quod beneficia præstamus quibus damus. Consilium qui vult accipere, hoc vult accipere quod sibi prosit; et consilium qui dat, consulit. Si consulit, ei prodest cui consulit. Accipit quisque a te supplex pauper; quia si te superbe dare non decet, quanto magis illum superbe non deceat accipere! Accipit humiliter, accipit gratias agens. Tu tamen scito et reminiscere, non solum quid des, sed etiam quid accipias. Si enim accipiat iste pauper libertatem respondendi tibi, si forte senserit te superbientem super se, et dicat tibi, Unde superbis? unde extolleris, quia dedisti mihi? Quid mihi dedisti? Panem. Hunc panem si in domo tua poneres et contemneres, iret in æruginem, ex ærugine in putredinem, ex putredine in terram, terra reverteretur in terram. Et tu quidem porrectæ manui meæ ut acciperet, porrexisti manum tuam ut dares. Memento unde fuerit facta manus tua, et unde in meam apposuisti: terram, de terra, in terram. Deinde quid facio de pane tuo? Comedo, molestiam famis compesco: beneficium accipio; non sum ingratus. Verumtamen tu cogita quid te Dominus ipse Salvator commonuerit: quia *omne quod in os intrat, in ventrem cadit, et in secessum emittitur* (*Matth.* xv, 17). Rursusque apostolus Paulus quid tibi dixerit: *Esca ventri, et venter escis; Deus autem et hunc et eas evacuabit* (I *Cor.* vi, 13). Panis ergo, ut dixi, terra, de terra, in terram; ut fulciatur terra, et reficiatur terra. Quid dedisti cogitas, quid accepturus es non cogitas. Vide ergo ne plus tibi præstem accipiendo, quam tu mihi dando. Si enim non esset qui a te acciperet, non erogares terram, et non acciperes cœlum. Pulso ad januam tuam, et audis me, jubes mihi porrigi unde fames mea sustentetur, et ab hac molestia quam mihi ingerit, compescatur. Bene fecisti. Audire me pulsantem noli, si audes. Si rogaturus non es, contemne rogantem. Contemne me, si nihil petis ab eo qui fecit et me et te. Si autem petiturus es illud quod mihi das; quia me exaudisti, tibi præstas ut exaudiaris. Age illi gratias, qui rem tam pretiosam tam vili pretio te facit emere. Das quod in tempore perit: accipis quod manet in æternum. Das quod si non dares, post paululum projiceres: accipis quo in æternum perfruaris. Das unde sustentetur fames hominum: accipis unde sis socius Angelorum. Das unde non esuriat homo post paululum famem iterum passurus: accipis unde famem nunquam sitimque patiaris. Cum ergo vides quid des, et quid accipias, noli dare, si audes. Videamus quis majore damno feriatur, ego, cui non das terram; aut tu, qui non pervenies ad eum qui fecit cœlum et terram.

3. *Consilium Christi de erogandis divitiis, ne hic pereant.* Si ergo consilium accipimus, faciamus propter nos; et nemo dicat quia præstat pauperi. Sibi enim plus præstat, quam pauperi. Si verum cogitemus, fratres mei, et secundum verba Domini nostri sapiamus; aliter enim si sapuerimus, perimus: si non ex nostro consilio, sed ex ipsius vivamus, tunc vere vivimus. Si habemus aliquid quod pauperibus demus, si non dederimus, hic dimittimus; aut forte cum vivimus, hic amittimus. Quam multi enim subito bona omnia perdiderunt, quæ studiosissime recondebant? Uno impetu hostili universi thesauri divitum perierunt. Nemo dixit hosti: Filiis meis servo. Certe videtis quia [1] si est in illis aliqua fides. De iis enim loquendum est, qui christiani hoc passi sunt. Nam de ignorantibus Deum nulla mentio est. Illi enim in hac vita quod pro magno habebant perdiderunt, aliam vitam non speraverunt. Tenebræ foris, tenebræ intus: paupertas in arca, major egestas in conscientia. De his ergo, ut dixi, quoquo modo non est loquendum; sed de iis potius, in quibus est fides aliqua christiana. Ideo dixi, aliqua, non robusta, non plena; quia si robusta et plena esset, consilium Domini non sprevissent. Certe tamen, charissimi, cum viderent domos suas inanes, aut forte nec ipsam inanitatem domorum suarum videre permissi sunt, cum inde captivi ducti sunt, cum eis discedentibus flamma successit: cum ergo se attenderent inanes, quomodo eos pœnituit, quia non audierant Domini consilium? Quid enim Dominus noster Jesus Christus, fratres, dixit diviti illi quærenti consilium de capessenda vita æterna? Quid ei dixit? Dixit ei, Perde quod habes? Plane, etiamsi hoc diceret, Perde temporalia, diceret ut acquiras æterna [2]. Non ei tamen dixit, Perde quod habes. Videbat enim illum amatorem rerum suarum. Non ait, Perde; sed ait, Migra ubi non perdas. Amas thesauros tuos? amas pecuniam tuam? amas divitias tuas? amas prædia tua? Quidquid amas, in terra habes. Ibi habes quod amas, ubi perdas et pereas. Consilium do, migra in cœlum. Hic si habes, perdes quod habes, peribis cum eo quod perdis. Ibi autem si habes, non amisisti, sed sequeris quo misisti (*Matth.* xix, 16-21). Consilium ergo do, etc. (*a*)..... Quare contempsimus patrem monentem, et hostem sensimus invadentem? [Multos ergo pœnitet. Nam quidam (quod revera dicitur accidisse) homo non dives, sed tamen etiam de tenui facultate pinguis adipe charitatis, cum solidum, ut assolet, vendidisset (*b*), centum folles ex pretio solidi pauperibus jussit erogari (*c*). Factum est. Ibi ille

[1] Apud Sirm. deest, *quia*; quam vocem præterea sensus repellit. M.

[2] Sirm. sic habet hunc locum: *Quid enim, dixit? Dixit ei, Perde quod habes? Placeret, si hoc diceret, Perde temporalia, ut acquiras æterna.* M.

(*a*) Omissa repete ex sermone 60, n. 7.

(*b*) Quanti solidum aureum vendiderit non declarat; intelligi autem potest ex novella Valentiniani xxv inter Theodosianas, qua cautum est, « Ne unquam intra septem millia nummorum solidus distrahatur. » Cassiodorus sex olim millibus venditum docet lib. 1 Variarum, epist. 10: « Sex, » inquit, « millia denariorum solidum esse voluerunt. » SIRM.

(*c*) Folles æreos dicit, non argenteos. Argentei enim folles centum pars solidi exigua non essent. Ut denarios ergo appellabant, tum argenteos, tum æreos; sic folles alii argentei fuerunt, alii ærei. Follium æreorum valor, aut idem fuit ac nummorum, seu denariorum, quorum sex septemve millia in solido censebantur, aut utriusque generis non magnum discrimen. Folles autem argentei Augustini ævo quid valerent, æstimari potest ex Lege III Cod. Theod. de Suariis, quæ porcinæ pretium in singulas libras senis follibus definit, et ex iis quæ in lib. 22 de Civitate Dei, cap. 8, narrantur de Florentio sartore Hipponensi, qui grandem piscem trecentis follibus vendidisse dicitur. Utrobique enim congruere omnia possunt, si pro follibus asses sive solidi sumantur monetæ nostræ Gallicanæ. Nam et porcinæ in singulas libras solidorum sex justum fuerit pretium, et grandem piscem trecentis assibus nostris vendi nihil est

hostis antiquus, id est diabolus, ut pœniteret eum [1] boni operis sui, et quod obediendo recte fecerat, murmurando deleret, immisit furem, et abstulit totum, unde pauperibus datum erat exiguum. Exspectabat diabolus vocem blasphemantis, invenit laudantis : exspectabat fieri titubationem, invenit confirmationem. Hoc volebat quidem et inimicus, ut pœniteret eum, et pœnituit. Sed videte quid. Me, inquit, miserum, qui non totum dedi! Hoc enim perdidi, quod non dedi. Non enim ibi posui, quo fur non accedit]. Ergo si consilium est hoc, etc. (*a*).

SERMO CCCXC * (*b*).

De faciendis eleemosynis, III (*c*).

1. *Eleemosynæ comites jejuniorum in sanctis viris. Consilium præmittendi divitias in cœlum.* Ad eleemosynas faciendas, volumus, quantum Dominus donat, exhortari Charitatem vestram, quæ solent in sanctis fidelibus viris esse comites jejuniorum, ut non habenti addatur, quod habenti detrahitur : ut, cum lucro tuo fraudas animam tuam, hoc subducas carni, quod in cœlo constituas. Habes enim illic horreum tuum, habes custodem tuum. Namque ubi ponant homines tutissime quod amant in terra, conducunt sibi loca munitissima, et quantum possunt satagunt sibi servare, quo fures non possunt accedere. Et eis hoc volentibus, hoc servantibus quando potest contingere in terra? Forte custos ipse fur erit. Hoc Dominus Jesus Christus attendens, quid velint homines, quid conentur, cum res suas servant in terra, dedit consilium. In cœlo servate, mihi commendate. Qui ergo jussit te dare, non te voluit perdere, sed migrare. Præcedat te secuturum res tua. Quod illuc non præmittis [2], ubi diu non eris, ubi post te quis possidere quod servasti possit, ignoras. Leva hinc ergo quod diligis, ne hic diligendo hæreas, et hærendo perdas et pereas. Dominus tuus ipse est custos tuus et tuorum. Si amicus tuus familiaris de frumento forsitan conservando ignoranti consilium daret, ut de inferioribus ad superiora levares, ubi melius servares; nonne consilium ejus acciperes (*d*)? Dat ergo illud tibi Dominus tuus : nec te vult corrumpi, nec tua. Pone hic, si non vis perdere. Vis scire quid agatur? Ego scio quod nemo melius de fabrica ista consilium dare potest, nisi qui fecit eam. Tu dicis, Ubi reponam? Respondet, In cœlo : sic enim ait, *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi fur non effodit, neque tinea corrumpit : ubi enim erit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum* (*Matth.* VI, 20 *et* 21). Accipe consilium, oblata tibi tanti horrei optione, unde tibi non tabula suspensa est ut perpetuo possideres.

2. *Divitiæ in cœlum erogando levantur. Eleemosyna fenus apud Deum.* Quæres fortasse quomodo illuc rem tuam leves? Noli æstuare, et cogitando scalas aut aliqua machinamenta quærere. Sed quomodo solet fieri civibus peregre constitutis, fac trajectitium (*a*). Multi sane hoc faciunt, cum idoneos inveniunt, dant impigre. Fecit Dominus tuus Christus, sursum dives, hic pauper. Esurit hic : trajectitium a te petit, æquum restituet. Quid ergo dubitas, quare differs dare? aut non est idoneus reddere? Da pauperibus, non perdes, noli timere : ipsi das, cum uni ex minimis ejus das. Audi Evangelium. Cum illi ad dexteram positi expavescerent, enumeratis quibusdam necessitatibus, dicentes, *Quando te vidimus in his?* respondet Dominus, *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Id.* XXV, 37-40). Ego, inquam, accepi, quando pauper accepit : in illo esuriebam, in illo satiabar. Da securus : Dominus accipit, Dominus petit. Non haberes quod ei dares, nisi prius ab illo acciperes. Si homines fenerares, gravares : non est hic talis qui fenore gravetur. Si vis fenerator esse, apud me esto, dicit tibi Deus, mihi da : ego cum usuris restituo. Jam nunc erige te; dilata avaritiam tuam. Pro uno forte solido, non decem, non centum, non mille, non terram, sed cœlum accepturus es. Si dares libram æramenti et acciperes argenti, aut libram argenti et acciperes auri, felicem te gauderes. Mutabitur revera quod das; non aurum, non argentum, sed vita æterna tibi fiet. Mutabitur, quia tu mutaberis. Qui dedit, fiet angelus. Quod dedit, fiet sedes angelica. Remedium non est quod liberet a morte, nisi eleemosyna. Difficile est vitam istam ducere sine peccatis cuilibet hominum. Erogate ergo, fratres mei, distribuite res vestras : facite vobis sacculos non veterascentes, thesaurum manentem in cœlo. Audite Psalmum : *Quanquam in imagine ambulat homo, vane autem conturbatur; thesaurizat, et nescit cui colligat* (*Psal.* XXXVIII, 7). *Date et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 38).

SERMO CCCXCI* (*b*).

Ad juvenes (*c*).

1. *A tentatione nulla ætas vacat. Non puerilis.* Ad vos mihi sermo est, o juvenes, flos ætatis, periculum mentis. Tempus quidem omne, atque omnis ætas, qua corruptibilis caro illa portatur, vacare a tentationibus non potest. Et tamdiu quisque bonus in agone luctatur, ne ab adversario superetur, in periculis agit, quamdiu cum illo, sicut in arenoso quodam stadio, sic in ista mortalitate contendit. Mox enim ut homo sæculo nascitur, et vitam plenam miseriæ, velut propheta futuri laboris sui, præconio lacrymosæ vocis ingreditur; etiam si nondum in animo suo, in animo tamen parentum suorum vel quorumlibet ho-

absurdi. Quo fit ut follium et solidorum nostratium valorem eumdem conjicere liceat, vel affinem. Verum hæc de folle accipienda, quatenus certum nummi genus significat. Folliis enim aliæ sunt in re pecuniaria notiones, quæ ad rem hoc loco non faciunt. Sirm.

[1] Sirm. ex codice r., *egit ut pœniteret eum.* Abest, *egit*, Mich. Ms.

[2] Forte deest, *hic dimittis ubi diu non eris.*

* Emendatus ad r. v. et ad Vign.

(*a*) Reliqua habes in sermone 60, n. 8 et seq., usque ad finem.

(*b*) Alias, inter Vignerianos 13.

(*c*) In manuscriptis assignatur Sabbato post Dominicam quintam Quadragesimæ. Mendosus et mutilus sermo sed præterea nihil fere habens dissentaneum Augustino.

(*d*) Vide serm. 60, n. 7.

* Emendatus ad v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Vide serm. 42, n. 2.

(*b*) Alias, de Tempore 246.

(*c*) Hunc Lovanienses ambiguum habent, suppositium Verlinus censet ac Vindingus. Iste porro ab stilo Ambrosiano dicit non abhorrere; sed profecto ab Augustiniano priorum annorum haud abhorret magis.

minum, in quorum manibus nutrienda ejus infirmitas jacet, tentari jam potest, et diaboli circumventionibus rapi, aut per ligaturas exsecrabilium remediorum, aut per sacrilega sacra Gentium, aut si forte mors urget, negligentia renuntiationis in Baptismo salutari. Et, ut brevi complectar, tentatur illa ætas, cum a suis in mundo diligitur, et in Christo negligitur. Trahit enim secum propaginem mortis, et in illo peccati vulnere radicatur, quod primo homini ex quo corruptionis originem duximus, venenoso dente serpentis inflictum est. Unde sanctus Job neminem mundum dicit, a peccati utique sordibus, nec infantem cujus est unius diei vita super terram (*Job* IV, 14, *sec.* LXX). Sed de jam nato quid loquar, cum David luctuosa voce clamet et dicat, *In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* (*Psal.* L, 7)? Superflua enim possent videri Baptismata recentium parvulorum, nisi omnes in Adam morerentur, et originale peccatum per parentum viscera usque ad fructum prolis tramite mortalitatis excurreret: cum et mortalem creaturam Dominus omnipotens lege sui ordinis format, et immortalitatem renovationis optimus pater misericordiæ gratia subministrat.

2. *Nec senilis.* Quod si nec infantia mortalis hominis propter corruptionis vinculum a tentationibus vacat, quid de cæteris ætatibus dicam? An forte senilis excepta est, et in carne jam vicina cadaveri sanguis ac membra illicitæ concupiscentiæ friguerunt, et a fesso ac prope mortuo jam corpore materies tentationis emarcuit? Imo vero tantus est in malis senibus plerumque gurges aviditatis et insatiabilis vorago ventris et gutturis, ut quanta boni senes prudentia serenantur, tanta isti vinolentia sepeliantur: quasi ad hoc in eis arida viscera et succo exhausta curventur, ut ad vigorem pristinum reparandum ebrietatis inundatione riganda sint. Quid avaritia, quæ radix est omnium malorum, nonne in frigidis senibus tanto ad acquirendum ferventius inardescit, quanto citius relictura est quod acquirit? mirabili sane dementia. Gravioribus enim sumptibus se onerare festinat, cum jam pervenerit quo tendebat.

3. *Juvenilis validius impugnatur.* Si ergo puerilis et senilis ætas non est a tentationibus libera, quarum altera, id est puerilis, nondum pene ingreditur, altera jam egreditur istam vitam; et altera paulo ante non erat, altera paulo post non erit: quid sentiendum est, quid dicendum est de flagrantia juvenilis ætatis, quæ utriusque in medio constituta, et ab infirmitate pueritiæ jam recessit, et nondum ad torporem senectutis accessit? Hæc pluribus atque majoribus tentationum tempestatibus quatitur, hæc fluctuum crebriore impetu sæculi exundantis operitur. Præsumit viribus, formæ dignitate jactatur, pompa rerum temporalium præfulgere aut exoptat aut gaudet. Itaque juventuti malorum venenum est quidquid veritas præcepit, esca est quidquid diabolus suggesserit: sed amaritudo justitiæ medicamentum est ulceris ætatis; dulcedo autem injustitiæ muscipula est temeritatis. Ad hoc pertinet quod scriptum est, *Dulciora sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici* (*Prov.* XXVII, 6); et illud quod ait David, *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (*Psal.* CXL, 5). Urat veritas, et tamen sanet: nam oleum peccatoris adulatio assentatoris mulcet, sed decipit. Ibi enim lenitur superbia; sed labitur vita. Loquitur enim Propheta ex persona ejus qui jam medicum quærit, qui manum curantis etiam cum doloris acerbitate supportat, qui ægritudinem suam sanari potius quam laudari desiderat. Periculosum vero est ulcus juventutis, quod cupiditatibus ignescit, spe tumescit, voluptatibus contabescit. Sed spes ista desperatorum est, spes rerum periturarum, quæ animæ miseræ non solvit, sed inflat affectum, facitque illam tactum non ferre veritatis; ut etiam de sua immortalitate desperans, amet dicere, amet etiam qui ista sibi dicunt [1], *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur*: oderit autem dicere et audire, *Sobrii estote, justi, et nolite peccare* (I *Cor.* XV, 32, 34). Amet perniciosam inimici lenitatem, oderit salubrem medici asperitatem. Ista perversitas, ista vesania in juvenili ætate maxime formidanda est.

4. *Luxuriantium verba. Mollitiem sequitur crudelitas.* Hinc ille nascitur sermo hominum in flagitia diffluentium, et inde in scelera crudescentium: *Dixerunt enim cogitantes apud se non recte, Exiguum et cum tædio est tempus vitæ nostræ, et non est refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis.* Et paulo post: *Venite ergo, fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tanquam in juventute celeriter. Vino pretioso et unguentis nos impleamus*; et cætera, quæ in eodem loco attexuntur gestientis verba luxuriæ, hominum de vita æterna desperantium, et spem suam tanquam in arena torrentis, ita in temporali carnis corruptione ponentium. Ex hac autem immoderatione libidinum et putrentium vermibus flagitiorum, videte in quæ facinora et in quam immania scelera prosilitur. Exhausti enim atque subversi immoderatorum delictorum turpium corruptelis, dum severitatem veritatis sibi contradicentis oderunt, *Opprimamus* ergo, inquiunt, *pauperem justum, et non parcamus viduæ, nec senes revereamur canos multi temporis. Sit autem fortitudo nostra lex justitiæ; quod infirmum est enim, inutile invenitur. Circumveniamus ergo justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris.* Talia de Domino nostro Jesu Christo Judæorum impietas cogitavit. Quod manifestius in verbis consequentibus invenitur: post paulo enim dicunt, *Promittit scientiam Dei se habere, et Filium Dei se nominat.* Deinde rursus paulo post dicunt: *Contumelia et tormento interrogemus illum, ut sciamus reverentiam illius. Morte turpissima condemnemus eum; erit enim respectus ex sermonibus illius.* Sed attendite quam de illis sententiam ferat Spiritus sanctus, quando statim subjungit: *Hæc cogitaverunt, et erraverunt; excæcavit enim illos malitia illorum* (*Sap.* II). Omnia igitur horrenda facinora, quæ timentur in sceleratis hominibus, videte de qua labe consurgant. Quid enim mollius quam illa luxuria? quid durius quam ista crudelitas? Jamdudum dicebant, *Fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tanquam in juventute celeriter; et non prætereat nos flos temporis, et ubique relinquamus signa lætitiæ*: nunc dicunt, *Opprimamus pauperem, non parcamus viduæ, nec revereamur senem. Circumveniamus justum, contumelia et tormento interrogemus eum, morte turpissima condemnemus eum.* Vinum sequitur furor, unguenta tormenta, sanguis rosas, ira lætitiam. A talibus ligatus, cæsus, interfectus est Dominus. Quis de coronis florentibus cruenta vincula formidaret? Quis de suavibus poculis dolores sævissimos prævideret? Quis de mollibus pratis tam dirum crucis lignum prænosceret? Et tamen nulla ætas in illa luxuria, nisi juventus, flori temporis comparata est. Sic enim dixerunt: *Utamur creatura tanquam in juventute celeriter.*

5. *Juvenes sensibilibus non capiantur. Ad sapientiæ amorem se convertant.* Vos ergo, o juvenes, maxime monemus et hortamur, ut veræ virtutis pulchritudine capiamini. Nulla species vos terrestris, nullus fulgor metallorum, nulla nemorum amœnitas, nullæ florum purpuræ, nullus vel naturalis vel adhibitus carnis ornatus, nullus quarumlibet chordarum atque tibiarum sonus, nulla odorum jucunditas, nulla saporum suavitas, nulli amplexus, pulchritudini, inspirationi, dulcedini, fomentis sapientiæ conferantur. Ab his enim quæ turpiter amantur, non ab ipso amore prohibemus. Amare vultis? Amate sapientiam, ambite ut perveniatis ad eam. Ut non vos exhorreat ejus aspectus, in homine vos interiore componite. Sicut lascivi oculi ornamenta corporis, sic illa cordis inqu-

[1] Er. Lugd. Ven. et Lov., *amet etiam ista sibi dici.* M.

rit. Nec de vestris divitiis hæc ornamenta proferatis: quia odit superbos et quasi de suo se jactare cupientes. *Quid autem habes quod non accepisti* (I *Cor.* IV, 7)? Ipsa ergo donat unde illi placeas. Tantum dilige eam, et servabit te; circumda eam, et exaltabit te; honora eam, et amplexabitur te: ut det capiti tuo coronam gratiarum (*Prov.* IV, 9). *Clara est et quæ nunquam marcescet sapientia, et facile invenitur ab his qui diligunt illam* (*Sap.* VI, 13). Proponite hanc adjungere vobis, in illam suspirate, in illam exardescite, in illam deperite. Te ipsum abnega tibi; ne illi te abneges dum places tibi. *Non habet amaritudinem conversatio illius* (*Id.* VIII, 16). Si amatores estis, hanc amate; si formosi estis, Deo placete; si juvenes estis, diabolum vincite. Daniel ab angelo vir desideriorum appellatus est (*Dan.* X, 11). Quæ illa ejus erant desideria, nisi quibus in sapientiæ pulchritudinem ardenter inhiabat; quia et in juvenili ætate calcavit lasciviam, et regum superbiam pressit captivus, et ora leonum clausit inclusus?

6. *Feminis etiam junioribus dicta conveniunt. In ecclesiis non se ostentent.* Nec vos, feminæ adolescentulæ, alienum a vobis arbitremini hunc esse sermonem. Ad vos enim, non tamen ut confundam vos, hæc dico, sed ut filias meas charissimas moneo: juvenilia desideria fugite. Nuptæ Susannam, viduæ Annam, virgines Mariam cogitate. Nec in publicum propterea procedatis, ut florem feni vestri oculis hominum ostentare cupientes, in domo vitæ mortem quæratis. *Omnis* enim *caro fenum, et claritas hominis ut flores feni.* Quid ergo facietis cum fenum aruerit, flos deciderit? Verbum autem Domini, quod manet in æternum (*Isai.* XL, 6-8), cineres vestros non facile inventurum putatis, quod nunc superba ætatis viriditate contemnitis? Ecce iterum dico atque contestor, juvenilia desideria fugite. Si auditis hoc, si obtemperatis, si tanquam Dei verbum cum honore et timore suscipitis, non solum pulchri ante oculos Dei, sed etiam sani eritis. Si autem de hac admonitione nostra etiam jocos fortasse amatorios vobis faciatis; de ipsis ferramentis medici mortifera vobis vulnera infligetis. Certe Judæi qui Dominum crucifixerunt (cum audimus, horrescimus et ingenti exsecratione prosequimur), sed tamen illi cum de sua luxuria cogitarent, deliciosorum agrorum solitudines meditabantur, dicentes: *Nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra* (*Sap.* II, 8). Quomodo ergo parceret Christo, si eum invenisset in terra, qui quidem non solitaria prata irritandis libidinibus suis, sed frequentissimas ecclesias elegit regnantis in cœlo? Ecce tertio contestor et dico, desideria juvenilia fugite. Danielis desideriis æstuate. Filii, a juventute vestra eligite doctrinam, et usque ad canos invenietis sapientiam (*Eccli.* VI, 18).

SERMO CCCXCII * (*a*).

Ad conjugatos (*b*).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Mulier curvata symbolum generis humani.* Apostolum audivimus nobis dicentem, *Legatione fungimur pro Christo, exhortantes reconciliari Deo* (II *Cor.* V, 20). Non exhortaretur ut reconciliaremur, nisi inimici fuissemus. Ergo erat totus mundus inimicus Salvatori, amicus captivatori: hoc est, inimicus Deo, amicus diabolo. Et totum genus humanum, tanquam ista mulier, curvatum erat ad terram. Jam intelligens quidam inimicos istos, clamat adversus eos, et dicit Deo: *Curvaverunt animam meam* (*Psal.* LVI, 7). Diabolus et angeli ejus animas hominum curvaverunt ad terras, id est, ut pronæ in ea quæ temporalia sunt et terrena, superna non quærerent. Nam utique hoc dicit Dominus de muliere ista, quam alligaverat satanas ecce decem et octo annis: et jam oportebat eam solvi a vinculo suo, et solvi in die sabbati. Calumniabantur autem erigenti, qui, nisi curvi (*Luc.* XIII, 11-16)? Quandoquidem et ipsa quæ Deus præceperat non intelligentes, terreno corde intuebantur. Sacramentum enim Baptismi [1] carnaliter celebrabant, spiritualiter non videbant.

CAPUT II. — 2. *Concubinas habere non licet; nec maritatas uxores ducere; nec a marito repudiatas.* Audite, charissimi, membra Christi et matris Catholicæ filii. Quod dico competentibus, audiant fideles; quod dico fidelibus, audiant competentes; quod dico competentibus et fidelibus, audiant pœnitentes; quod dico fidelibus et competentibus et pœnitentibus, audiant catechumeni, audiant omnes: omnes timeant, nemo contemnat. Sit mihi in consolationem vester auditus, ne sit vobis in testimonium dolor meus. Competentibus dico, Fornicari vobis non licet. Sufficiant vobis aut uxores aut nec uxores: concubinas vobis habere non licet. Audiat Deus, si vos surdi estis; audiant Angeli ejus, si vos contemnitis. Concubinas vobis habere non licet. Et si non habetis uxores, non licet vobis habere concubinas, quas postea dimittatis, ut ducatis uxores [2]; quanto magis damnatio vobis erit, si habere volueritis et concubinas et uxores [3]? Non vobis licet habere uxores, quarum priores mariti vivunt: nec vobis, feminæ, habere viros licet, quorum priores uxores vivunt. Adulterina sunt ista conjugia, non jure fori, sed jure cœli (*a*). Nec eam feminam quæ per repudium discessit a marito, licet vobis ducere vivo marito. Solius fornicationis causa licet uxorem adulteram dimittere: sed illa vivente non licet alteram ducere. Et vobis, feminæ, nec illos viros a quibus per repudium discesserunt uxores eorum, maritos habere conceditur; non licet: adulteria sunt, non conjugia. Contemnitur Augustinus, timeatur vel Christus. Nolite imitari turbam malorum, infidelium, filii mei: nolite sequi vias latas, quarum finis ad interitum ducit. Qui baptizatus fuerit, aut continentiam Deo voveat, aut permaneat cum uxore sua, aut si non habet, ducat uxorem.

CAPUT III. — 3. *Pœnitentia iis qui a castitatis proposito lapsi sunt amplectenda. Publica pœnitentia. Theodosii pœnitentia.* Audite me, fideles, id est baptizati. Quare moriemini jam renati? Quando baptizati per vias tortuosas et lubricas et immundas itis, nescitis quia peritis? Peritis, filii mei, credite. Non vultis credere? Quid vobis facio? Qui fideles estis, et

* Emendatus ad duos cl. ad gr. ph. rm. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 49 inter Homilias 50.

(*b*) In manuscriptis libris Homiliarum quinquaginta inscribitur, « De muliere curva. » In Flori autem Collectione, ad I Cor. VII, appellatur « Sermo ad conjugatos: » sic etiam in vetustissimo Ms Thimarconensi et aliis nonnullis, quibus in codicibus incipit ad isthæc verba, cap. 2, « Audite, « charissimi, » nec habentur quæ præcedunt de mulieris curvæ sanatione. Ex duobus saltem sermonibus unus iste conflatus est, cujus partes dubitare vix licet quin omnes pertineant ad Augustinum.

[1] Legendum videtur, *sabbati*.

[2] Sic omnes Mss. At editi, *quas postea ducatis uxores*; omisso, *dimittatis ut*.

[3] Editi, *et uxores dimittatis*. Abest, *dimittatis*, a manuscriptis.

(*a*) Serm. 355, n. 5.

auditis me, si forte talia commisistis, nolite addere; et ut vobis Deus ignoscat, orate. Si non potuistis habere, vel noluistis, pudicitiam conjugalem seu continentiam, et deviastis a proposito vel vinculi conjugalis vel devotæ continentiæ [1], sit in vobis dolor et humilitas pœnitentiæ. Apertius dico: nemo dicat, Non intellexi. Qui post uxores vestras vos illicito concubitu maculastis, si præter uxores vestras cum aliqua concubuistis; agite pœnitentiam, qualis agitur in Ecclesia, ut oret pro vobis Ecclesia. Nemo sibi dicat, Occulte ago, apud Deum ago: novit Deus qui mihi ignoscat, quia in corde meo ago. Ergo sine causa dictum est, *Quæ solveritis in terra, soluta erunt in cœlo* (*Matth.* XVIII, 18)? Ergo sine causa sunt claves datæ Ecclesiæ Dei? frustramus Evangelium, frustramus verba Christi? Promittimus vobis quod ille negat? Nonne vos decipimus? Job dicit, *Si erubui in conspectu populi confiteri peccata mea* (*Job* XXXI, 33). Talis justus, thesauri divini obryzum, tali camino probatus ista dicit; et resistit mihi filius pestilentiæ, et erubescit genu figere sub benedictione Dei superba cervix, mens tortuosa? Fortassis, imo quod non dubitatur, propterea Deus voluit ut Theodosius imperator ageret pœnitentiam publicam in conspectu populi, maxime quia peccatum ejus celari non potuit; et erubescit senator, quod non erubuit imperator? Erubescit, nec senator, sed tantum curialis, quod non erubuit imperator? Erubescit plebeius sive negotiator, quod non erubuit imperator? Quæ ista superbia est? Nonne sola sufficeret gehennæ, etiamsi adulterium nullum esset?

CAPUT IV. — 4. *Christianæ mulieres quomodo zelare debeant viros suos.* Postremo, fratres mei, audiunt me viri, audiunt me feminæ, quid ad me irascimini? Utinam faciatis quod scriptum est, *Irascimini, et nolite peccare* (*Psal.* IV, 5). Timere debeo, ne contingat mihi quod contigit apostolo Paulo, quod modo cum legeretur, si intenti fuistis, audistis: *Ergo inimicus factus sum vobis verum prædicans* (*Galat.* IV, 16)? Et si ita est, fiat. Si necesse est ut inimicus sim vobis, melius vobis opto esse, quam justitiæ. Commendo vos custodiendos etiam uxoribus vestris. Filiæ meæ sunt, sicut et vos filii mei estis. Audiant me: zelent viros suos; non sibi servent vanam gloriam, qua solent a maritis impudicis matronæ laudari, quia impudicitiam virorum suorum æquo animo ferunt. Nolo talem patientiam habeant christianæ mulieres: prorsus zelent viros suos; non propter carnem suam, sed propter animas illorum. Omnino ego moneo, ego præcipio, ego jubeo: episcopus jubet, Christus in me jubet. Novit ille in cujus conspectu ardet cor meum. Ego, inquam, jubeo. Nolite viros vestros permittere fornicari. Interpellate contra illos Ecclesiam. Non dico, judices publicos, non proconsulem, non vicarium, non comitem, non imperatorem; sed Christum. In cæteris omnibus ancillæ estote virorum vestrorum, subditæ ad obsequium. Nulla sit in vobis protervitas, nulla superbia, non contumeliosa cervix, non aliqua inobedientia: prorsus tanquam ancillæ servite. Sed ubi ventum fuerit ad illud negotium, ubi vos beatus Apostolus æquavit, dicens, *Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro;* subintulit, *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir.* Quid te extollis? Audi quod sequitur: *Similiter et vir non habet corporis sui potestatem, sed mulier* (I *Cor.* VII, 3, 4). Ubi ad hoc ventum fuerit, clamate pro re vestra. Aurum tuum vendit maritus pro necessitate sua: ferto, femina; ferto, ancilla; noli litigare, noli contradicere. Contemptus auri tui, dilectio est viri tui. Si villam tuam pro necessitate sua vendat, quæ est et tua (non enim potest esse ipsius, quæ non sit tua, si est charitas in te, quæ debet esse in uxore), ferto patienter; et si dubitat, tu offer: contemne omnia propter amorem viri tui. Sed castum opta, pro castitate litiga. Patienter pereat villa tua, non anima ipsius te patiente pereat.

CAPUT V. — 5. *Caput mulieris vir. Ducat hic in bonum, illa sequatur.* Non dico viris, ut in hac causa zelent uxores suas. Scio quia faciunt, novi. Quis ferat uxorem adulteram? Et imperatur feminæ ut ferat adulterum virum! O justitia! Quare, rogo te? quare? Quia ego sum vir. Vir es? in fortitudine tua probemus, quia vir es. Vir es? vince libidinem. Quomodo vir, quo uxor est fortior? Tu es caput mulieris, vir, verum est. Si caput est, ducat, uxor sequatur. Sed ubi recta est domus, caput mulieris vir. Si caput es, duc: sequatur illa caput suum. Sed vide quo eas. Noli ire quo non vis ut sequatur: noli ire quo times pedissequam, ne in foveam adulterii simul ruatis: ne cum tu facis, doceas quod facis (*a*). Dolet tibi anima, si in foveam adulterii ambo simul ruatis: doleat tibi, si tu solus ruas. Zelas, non vis ut ruat illa: time, tu noli ruere. Nolite autem, pudicissimæ feminæ, imitari impudicos viros vestros. Absit a vobis. Aut vobiscum vivant, aut soli pereant. Impudico marito non debet mulier pudicitiam, sed Deo illam debet, Christo illam debet. Non propter illum faciat, qui non meretur; sed propter Christum faciat. Pretium suum attendat, tabulas suas legat. Postremo quod libet sentiat, qui forte indignatur, quia talia disputo: nam scio, qui sapiunt, amant inde me; quia non sine causa scriptum est, *Corripe sapientem, et amabit te; corripe insipientem, et adjiciet odisse te* (*Prov.* IX, 8). Non dixit, Incipiet; sed, *adjiciet:* quia jam oderat. Ergo scio quia sapientes amant me in hoc. A communione se cohibeant, qui sciunt quia novi peccata ipsorum; ne de cancellis projiciantur. Quorum autem nescio, hos coram Deo convenio. Agant etiam ipsi pœnitentiam, et deinceps ab immunditia abstineant fornicationum suarum.

CAPUT VI. — 6. *Pœnitentes mutentur. Catechumeni imitentur bonos de Ecclesia.* Pœnitentibus dico: quid est quod agitis? Scitote, nihil agitis. Quid prodest quia humiliamini, si non mutamini? Catechumenis dico: exardescite voluntate ad percipiendam gratiam. Sed eligite vobis in Ecclesia Dei quos imitemini. Si

[1] Sic Mss. Editi vero, *vel vinculo conjugali, vel devotione continentiæ.*

(*a*) Serm. 132, cap. 2, n. 2.

non inveneritis : heu mihi, Deus meus ! quid est quod dico, Si non inveneritis? Ergo in populo fidelium non est quem inveniatis? Per tot annos, tot homines sine causa baptizavimus, si non ibi sunt qui servent quod acceperunt, qui custodiant quod audierunt. Absit a me ut hoc credam. Melius non vobis essem episcopus, si hoc ita est. Sed spero esse, credo esse. Inde est autem misera conditio mea, quia plerumque cogor adulteros nosse, castos nosse non possum. In occulto est unde gaudeam, in publico est unde torquear. Ergo desiderate gratiam Dei, eligite quos imitemini, cum quibus vivatis, et cum quibus colloquia dulcia charitatis habeatis. Nolite admittere susurrationes malas. *Corrumpunt mores bonos colloquia mala* (I *Cor.* xv, 33). Vivite sicut spicæ inter zizania : forte tribulationes hujus sæculi, sicut grana in area. Veniet ventilator : nemo sit passim isto tempore separator.

SERMO CCCXCIII * (*a*).

De pœnitentibus (*b*).

Pœnitentia non vera, si non vita mutatur. Pœnitentia in extremis quam incerta. Pœnitentes, pœnitentes, pœnitentes (si tamen estis pœnitentes, et non estis irridentes), mutate vitam, reconciliamini Deo. Et vos enim cum catena pascitis. Qua, inquis, catena? *Quæ ligaveritis in terra, erunt ligata et in cœlo* (*Matth.* xviii, 18). Audis ligaturam, et Deo putas facere imposturam? Pœnitentiam agis, genu figis, et rides, et subsannas patientiam Dei? Si pœnitens es, pœniteat te : si non pœnitet, pœnitens non es. Si ergo pœnitet, cur facis quod male fecisti? Si fecisse pœnitet, noli facere. Si adhuc facis, certe non es pœnitens. Equidem, charissimi, ægrotant homines, mittunt ad ecclesiam, vel portantur ad ecclesiam, et baptizantur, et renovantur, et felices hinc erunt. Sed non ipsa est causa pœnitentiæ. Qui nondum accepit Baptismum, nondum violavit Sacramentum : qui autem violavit Sacramentum male et perdite vivendo, et ideo remotus est ab altari, ne judicium sibi manducet et bibat ; mutet vitam, corrigat se, et reconcilietur, cum vivit, dum sanus est. Exspectat etiam ipse tunc reconciliari, quando incipit mori? Experti sumus multos exspirasse, exspectantes reconciliari. Deinde etiam dico in conspectu Dei, timori vestro, timorem meum. Qui autem non timet, timentem me contemnit, sed malo suo. Audi ergo. Certus sum quia homo baptizatus, si vitam, non audeo dicere sine peccato, quis enim sine peccato? sed vitam sine crimine duxerit, et talia peccata habuerit, quæ quotidie dimittuntur in oratione dicenti, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Id.* vi, 12) ; quando diem finierit, vitam non finit, sed transit de vita in vitam, de laboriosa ad quietam, de misera ad beatam : sive iste voluntate sua currat ad Baptismum, sive in periculo constitutus baptizetur, et exeat de hac vita, ad Dominum vadit, ad requiem vadit. Baptizatus autem desertor et violator tanti Sacramenti, si agat pœnitentiam ex toto corde, si agat pœnitentiam ubi Deus videt, qui vidit cor David, quando increpatus a propheta, et graviter increpatus, post comminationes Dei terribiles exclamavit, dicens, *Peccavi*; et mox audivit, *Dominus abstulit peccatum tuum* (II *Reg.* xii, 13). Tantum valent tres syllabæ. Tres syllabæ sunt, *Peccavi :* sed in his tribus syllabis, flamma sacrificii cordis ascendit in cœlum. Ergo qui egerit veraciter pœnitentiam, et solutus fuerit a ligamento quo erat constrictus et a Christi corpore separatus, et bene post pœnitentiam vixerit, sicut ante pœnitentiam vivere debuit, post reconciliationem quandocumque defunctus fuerit, ad Deum vadit, ad requiem vadit, regno Dei non privabitur, a populo diaboli separabitur. Si quis autem positus in ultima necessitate ægritudinis suæ, voluerit accipere pœnitentiam, et accipit, et mox reconciliatur, et hinc vadit; fateor vobis, non illi negamus quod petit, sed non præsumimus quia bene hinc exit. Non præsumo : non vos fallo, non præsumo. Fidelis bene vivens, securus hinc exit. Baptizatus ad horam, securus hinc exit. Agens pœnitentiam, et reconciliatus (*a*) cum sanus est, et postea bene vivens, securus hinc exit. Agens pœnitentiam ad ultimum et reconciliatus, si securus hinc exit, ego non sum securus. Unde securus sum, securus sum, et do securitatem : unde non sum securus, pœnitentiam dare possum, securitatem dare non possum. (Sed dicat aliquis : Bone sacerdos, tu nescire et nullam securitatem nobis dare posse dicis, si ille salvatur, et Christum adire meretur, cui morienti pœnitentia datur, qui dum vixit, dum sanus fuit, impœnitens fuit; instrue ergo nos, rogo, quomodo bene vivere post pœnitentiam debeamus. Dico, abstinete vos ab ebrietate, a concupiscentia, a furto, et maliloquio, ab immoderato risu, a verbo otioso, unde reddituri sunt homines rationem in die judicii. Ecce quam levia dixi. Omnia tamen gravia [1] et pestifera. Et aliud dico : non solum post pœnitentiam, ab istis vitiis se homo servare debet, sed et ante pœnitentiam, dum sanus est ; quia si ad ultimum vitæ steterit, nescit si ipsam pœnitentiam accipere ac Deo et sacerdoti peccata sua confiteri poterit. Ecce quare dixi, quia et ante pœnitentiam bene vivendum est, et post pœnitentiam melius). Quod dico attendite : debeo illud planius exponere, ne me aliquis male intelligat. Nam-

* Collatus ad tres cl. ad cr. cb. f. gr. r. rm. s. et ad Am. Er. Par. Lov.

(*a*) Alias, 41 inter Homilias 50.

(*b*) Dubius erat Lovaniensibus, Verlino autem et Vindingo falsus aut centonis in modum ex variis laciniis conflatus videbatur. Exstat etiam inter opuscula Ambrosii ac Cæsarii, sed cum insigni varietate. Apud Ambrosium et Cæsarium prætermissis prioribus viginti quinque versibus, incipit in hæc verba : « Admoneo vos, fratres, in conspectu Dei, « timori vestro adjungere timorem meum, etc. Audite ergo « quæ dicturus sum. Certus sum, » etc. Sic in veteri quoque libro Ecclesiæ Carnutensis, in quo tamen Augustini nomen præfert.

[1] Apud Ambrosium : *Ecce quam levia dixi, ut tacerem gravia.* In cr. libro, *et omisi illa gravia.* In reliquis liber iste cr. Ambrosianis editis fere consentit.

(*a*) Quæ paulo post cernuntur intra parenthesim, ipsa in Ambrosii ac Cæsarii editis et in Carnutensi Ms. sunt hic inserta, atque cum superioribus ita colligata : « et recon- « ciliatus, si postea bene vixerit, securus est. Sed dicis : « Quid est, bene vixerit? Vel hoc nos instrue, bone sacer- « dos : tu nescire, » etc. Postque verba in parenthesis fine, « et post pœnitentiam melius; » subjungitur, « Agens « vero pœnitentiam ad ultimum et reconciliatus, » etc. Cæterum quidquid est parenthesi contentum, abest prorsus a manuscriptis libris Homiliarum 50.

quid dico, Damnabitur? Non dico. Sed nec dico etiam, Liberabitur. Et quid dicis mihi? Nescio: non præsumo, non promitto; nescio. Vis te de dubio liberare? vis quod incertum est evadere? Age pœnitentiam, dum sanus es. Si enim agis veram pœnitentiam, dum sanus es, et invenerit te novissimus dies, curre ut reconcilieris: si sic agis, securus es. Quare securus es? Quia egisti pœnitentiam eo tempore, quo et peccare potuisti. Si autem tunc vis agere pœnitentiam ipsam, quando jam peccare non potes; peccata te dimiserunt, non tu illa. Sed unde scis, inquis, ne forte Deus dimittat mihi? Verum dicis. Unde, nescio. Illud scio, hoc nescio. Nam ideo tibi do pœnitentiam, quia nescio. Nam si scirem tibi nihil prodesse, non tibi darem. Item si scirem tibi prodesse, non te admonerem, non te terrerem. Duæ res sunt: aut ignoscitur tibi, aut non ignoscitur: quid horum tibi futurum sit, nescio. Ergo dimitte incertum, tene certum.

SERMO CCCXCIV (a).

De Natali SS. Perpetuæ et Felicitatis.

Duæ gemmæ hodie in Ecclesia refulserunt et una claritas: quia Perpetua et Felicitas una solemnitas; nec potest dubitari de felicitate, quæ perpetuam possidet dignitatem. Junxit illas carceris custodia, junxit et gratia: quia non est in eis ulla discordia. Simul cantant in carcere, simul Christo obviam veniunt in aere; simul pugnant ad vaccam, simul intrabunt in patriam sempiternam; simul martyrium gerebant; una lactabat, altera pariebat. Perpetua dicebat, cum traderet infantem et amoveret lactentem: *Quis nos separabit a charitate Christi* (*Rom.* VIII, 35)? Felicitas de partu gemitus dabat, et post comites suos intrepida festinabat; et gemendo liberata, quid Christo dicebat? *Dirupisti vincula mea; tibi sacrificabo sacrificium laudis* (*Psal.* CXV, 17). Et beatus David ad ejus gemitum consolandum dicebat: *Det tibi Dominus secundum cor tuum, et omne consilium tuum confirmet* (*Psal.* XIX, 5). O fragilitas! Tenebræ fugiebant, et humana conditio non transibat. Sed qui mortem vicit, et illam a partus periculo liberavit, et Perpetuam a lactis pondere sublevavit. Cum enim scalæ illius gradus ascenderent, et draconis insidiosa colla calcarent, venerunt ad viridarium cœlestium pratorum, et invenerunt illic pastorem bonum animam suam ponentem pro ovibus suis, et lactis succum quærentem a gregibus suis. Nam sedebat, inquit, pastor juvenis et senex, viridis ætate, canus capite, qui non novit senectutem. Juvenis in illo vultus micabat, quia idem ipse est, et anni ejus non deficient (*Psal.* CI, 28). Capite canescebat, quia justus Dominus justitiam diligebat, æquitatem agnoscebat in Martyribus. In circuitu ejus oves inclinatæ cubabant, ipse eas digito pastorali mulgebat, in quibus inveniebat lactis copiam et fecundam pietatis conscientiam. Mulgebat digitis et alloquebatur paternis solatiis, promissis cœlestibus præparatis dicens: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis præparatum est ab origine mundi* (*Matth.* XXV, 34). Et ostendit illis lactis alvea puro corde spumantia per lucidam eleemosynam, et dicit: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et po tastis me* (*Id.* 35). Accepit Perpetua a dulci pastore lac novum, antequam funderet sanguinem pretiosum. Responderunt, Amen, et cœperunt petere pietatem. Orabant in carcere, securæ jam de pastore. Domine, inquiunt, non sit arida confessio nostra, ut et nos mereamur tuis pretiosis gregibus sociari, et a tuis martyribus non separari. Proponitur eis in visione palæstra, in amphitheatro arena pomposa. Adest ille Ægyptius, qui fuit in cœlo Lucifer speciosus: ipse pugnaturus volutatur in pulvere, et Perpetua triumphatura Domino Salvatore, adjunxit manus in crucem, habens ante se dominicum juvenem defensorem. Accipit triumphum de victoria, et ramum consequitur de corona. Offeramus illi et nos munera nostra: alii eis in tempore offerebant visitationes carceris; nos offeramus illis votum solemnitatis, ut regnum mereamur cum omnibus sanctis.

(a) Ex Vaticana bibliotheca erutus per Holstensium.

SERMO CCCXCV (a).

De Ascensione Domini, VI.

1. Hodierno die Ascensionem Domini in cœlum celebramus: Sursum cor non inaniter audiamus, et integro corde cum illo ascendamus, docente Apostolo et dicente, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* (*Coloss.* III, 1, 2). Necessitas actionis in terra sit; voluntas ascensionis in cœlo. Spes hic, res ibi. Veniet enim tempus, quando res ibi. Quando autem res ibi, spes nec hic, nec ibi: non quia inanis est spes; sed quia finitur, quando venerit res. Denique audite de spe quid dixit Apostolus. *Spe, inquit, salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes: quod autem videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus* (*Rom.* VIII, 24, 25). Attendite in ipsis rebus humanis, et considerate quod si sperat aliquis ducere uxorem, adhuc ergo nondum habet. Nam si habet, quid sperat? Ducit ergo uxorem, quam sperabat; et jam non sperabit. Feliciter ergo finitur spes, quando venerit res. Sperat quispiam peregrinus ad patriam suam se esse venturum: quamdiu ibi non est, sperat; cum venerit, jam non sperat. Spei enim successit res. Feliciter spes finitur, quando quod sperabatur tenetur. Modo ergo, charissimi, quod audistis ut sursum cor habeamus, ipso corde fit ut de illa futura vita cogitemus. Hic bene vivamus, ut ibi vivamus.

2. Ecce enim quanta dignatio Domini nostri: qui fecit nos, descendit ad nos; quia cecideramus ab illo nos. Et ut veniret ad nos, non ipse cecidit, sed descendit ad nos. Si ergo descendit ad nos, levavit nos. Jam in corpore suo levavit nos caput nostrum: ubi est, sequentur et membra. Quia quo præcessit caput, secutura sunt membra. Ille est caput, nos sumus membra. In cœlo est ille, nos in terra. Quasi longe est ille a nobis? Absit. Spatia si interroges, longe est: charitatem interroga, nobiscum est. Si enim non esset ille nobiscum, non diceret ille in Evangelio: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* XXVIII, 20). Si non est nobiscum, mentimur quando vobis dicimus, Dominus vobiscum. Non de cœlo clamaret Saulo persequente, non ipsum, sed sanctos ejus, servos ejus; et quod familiarius dixerim, membra ejus: *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 4)? Ecce ego hic sum in cœlo, tu in terra, et in persecutoribus [1]. Quare me? Quia membra mea: per quæ membra mea ibi sum. Non enim si calcetur planta, non clamat lingua. Ille ergo per quem factum

[1] Forte, *tu in terra, et me persequeris.*

(a) Nunc primum prodit erutus ex vetustissimo codice Remigiano.

est cœlum et terra, propter eum quem fecit de terra, descendit in terram, et in cœlum hinc levavit terram. Quod ergo in illo præcessit, in finem speremus. Reddet nobis quod promisit : securi sumus, cautionem fecit, Evangelium scripsit; reddet nobis. Plus est quod impendit nobis. Nam putamus enim non eum reddi-turum vitam suam, qui pro nobis jam erogavit mortem suam? Humilitatem passionis, injurias, contumelias, omnes indignitates in terra suscepit pro nobis : regnum, felicitatem, immortalitatem, æternitatem non donabit nobis? Mala nostra pertulit, bona sua nobis non donabit? Ad hanc spem, quia promissor est verax, securi ambulemus : sed sic vivamus, ut bona fronte illi dicamus, Fecimus quod jussisti, redde quod promisisti.

SERMO CCCXCVI (a).

In assumptione episcopi.

1. Vos quidem, fratres, consolatorem quæritis : sed etiam nos consolandi sumus; et consolatio nostra nullus hominum est, sed qui facit hominem; quoniam qui fecit reficit, et recreat qui creavit. Non possumus per infirmitatem nisi contristari; sed per spem debemus consolari. Omnes bonos diutius nobiscum vivere volumus, et in hac asperrima vita deseri a comitibus nolumus; sed prævenientes nos qui bene vixerunt, hortantur exemplo suo, ut sive diu hic vivamus, sive cito hinc eamus, sic vivamus, ut ad ipsos veniamus. Quia id ipsum hic diu vivere, nihil est aliud, quam diu molestias sustinere. Cum Deo autem vivere et apud Deum, sine ulla molestia est vivere, et sine ullo timore ne pereat felicitas, quæ non habet finem. Nec debemus arbitrari episcopum vestrum, fratrem nostrum, cito hinc isse, et parum vixisse. Recte enim ibi non parum vivitur, ubi cum multum dicitur, non finitur. Nam hic etiam quod multum est, cum finitum fuerit, pro nihilo deputabitur. Nec tamen parum hic vixit, si ejus opera cogitemus, non annos numeremus. Quanti alii fortasse quod per multos annos non dimidiarunt, ille paucis annis implevit? Nihil ergo aliud erat, hic eum velle tenere, nisi ejus felicitati invidere.

2. In hoc enim habemus tristitiam de homine sicut homines. Quid ergo faciemus, ut non simus homines? Homines ergo de hominis abscessu humaniter contristamur : sed quomodo audivimus lectionem divinam, quod *consummatus in brevi replevit tempora longa* (*Sap.* IV, 13)? Ergo illic tempora computemus, sicut computatur dies. Quidquid ergo vobiscum egit hortando, loquendo, se ipsum proponendo ad imitandum, ad Deum laudandum et colendum, tenete; et Memoria ipsius ornatissima vos eritis. Non enim hoc illi magnum est, recondi tumulis marmoratis; sed condi in cordibus vestris. Vivat sepultus in vivis sepulcris. Sepultura enim ejus memoria vestra est. Apud Deum vivit, ut felix sit; apud vos vivat, ut felices sitis. Exhortari vos ad fidelem prudentiam multis verbis fortasse possemus, nisi et nos dolore humano vix loqui sineremur. Proinde quia donavit nobis Deus, ut morienti ad tempus præsentes essemus; quoniam donavit nobis, ut funus ejus deduceremus : deductio quæ debetur charitati, nihil addit felicitati : donavit etiam, ut sanctitatem vestram videremus, vosque alloqueremur, ut pro modulo nostro consolandi vos consolaremur : quidquid nos dolor dicere non permittit, cogitando supplete; et noster animus in recordatione tanti viri, etsi habet humanum mœrorem, non habet infidelem desperationem.

(a) Possidius in Indice operum Augustini recenset habitos ab ipso in quorumdam episcoporum depositione sermones, qui hactenus desiderantur. Hujus porro argumenti est hic sermo consolatorius, qui antea inter Fulgentii subdititios relatus fuerat, sed eruditorum forte judicio inter germanos Augustini sermones collocandus.

SERMO S. PRESBYTERI ERACLII,

DISCIPULI S. AUGUSTINI,

IPSO PRÆSENTE HABITUS (a).

1. Puto, fratres, quod meam sarcinam sentiatis; et peto ut tanto me onere laborantem, fraternis votis tanquam suppositis humeris, sublevetis. Nam beatissimus Pater, qui hoc mihi pondus imposuit, scio quia pro me orare non desinit. Non enim sola jussione me premeret, et pia oratione desereret. Sine dubio, fratres, qui jussit ut hoc feram, orat ut perferam. Quid ergo quod jussit, nisi audere ignorantiam præsente sapientia, et loqui imperitiam tacente doctrina? Cumque Scriptura dicat, *Loquere, senior : decet enim te* (*Eccli.* XXXII, 5); Pater dicit, Loquere, junior : delectat enim me. Scitis autem, fratres, quia loqui pro vobis verbum Dei et ante jam cœperam. Suscepi enim nuper officii necessitate compulsus; quia hoc munus effugere non habebam. Sed facile est absentis magistri locum suppleat quicumque discipulus : arduum vero est atque difficile docere condiscipulos sub magistro; tali præsertim magistro, cujus verbis ex eo est major auctoritas, quod docentem linguam vita comitatur. Ad omne enim bonum quod nobis insinuatur eruditionis verbo, præcedit nos conversationis exemplo. Præcedit nos, inquam; utinam vel sequamur! Quidquid enim in hoc viro miramur, veneramur, amplectimur, tunc creditur vere a nobis amari, si non pigeat imitari. Pro modulo ergo nostro ad eum nos unusquisque tendamus, atque existens [1] de radice cordis ejus diversos virtutum ramos prout valemus singuli decerpamus. Qui potest, assequatur ejus eloquentiam : qui non potest, teneat continentiam. Qui potest, impleat ejus auctoritatem : qui non potest, sectetur humilitatem. Qui potest, apprehendat ejus scientiam : qui non potest, imitetur ejus patientiam. Atque in omnibus viis Domini, qui potest, ambulet cum illo; et qui non potest, discat ab illo. Gaudeamus, fratres, secundum dispensationem mu-

[1] Forte, *existentes*.

(a) Ex manuscripto codice Ecclesiæ Bellovacensis erutus per V. C. Godefridum Hermant, ejusdem Ecclesiæ canonicum.

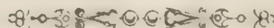
nerum divinorum habere nos in ipso quod non habemus in nobis. Quidquid enim in illo videmus, nostrum est, si amemus.

2. Hoc ergo tacente, nos loquimur. Hoc, inquam, tacente nos loquimur. Ciclada [1] clamat, et cygnus tacet: sed non tacet loquentibus nobis, quia ipse loquitur et in nobis. Si enim vobis dicimus quod ab eo didicimus, ipse vos docet sive per se, sive per me. Verumtamen, fratres, hoc quod nobis imposuit adhuc parvis, vix impletur a magnis. Sed non ideo jam desperare debemus, quia parvi sumus. Benedixit enim Dominus pusillos cum magnis (*Psal.* CXIII, 13). Multum fortia sunt, quæ poscuntur a nobis, et nos infirmi sumus. Infirmi sumus, fragiles sumus, fictiles sumus; sed quid? Placebit Domino ponere in vase fictili, ponere thesaurum suum; ut dicamus et nos cum Paulo apostolo, *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus* (II *Cor.* IV, 7). In manu enim illius nos et sermones nostri (*Sap.* VII, 16), qui dat verbum evangelizantibus virtute multa (*Psal.* LXVII, 12). Quid enim putatis, fratres, quia dispensator iste tam sapiens, nisi se sciret in nobis pecuniam dominicam collocasse, juberet vobis aliquid erogare? Conscius sibi est operum suorum; conscius sibi est piorum laborum: scit quantum me sale verbi condierit. Est enim ipse sal terræ vividum, referens apostolicæ doctrinæ saporem. Sed vereor ne condimentum ejus inculto corde non duxerim. Bene ergo fecit, quod nostrum voluit gustare sermonem. Bene fecit, inspicere quantum in nobis sui saporis agnoscat. Quid enim aliud existimandum est, quod inter cæteros patres, et compresbyteros meos loqui sub conspectu suo me potissimum jussit, quod ante facere nolebat, nisi quia de eorum maturitate atque eruditione securus, nostra voluit rudimenta sic probare. Pareo, fratres, salubrius imperatis; et cui me dudum in Domino nutriendum erudiendumque commisi, non subtraho. Inspice, Pater pie et Magister bone. Interroga linguam, et testimonium prodat tibi cordis affectum. [2] Quidquid tibi in nostro sermone placuerit, agnosce, quia tuum est: quidquid autem displicuerit, ignosce, quia meum est: sed sic ignosce, ut corrigas; sic ignosce, ut punias. Ignoscas mihi quia erravi; punias mihi quod erravi: ac sic parcas homini, non errori: donec paulatim totum quod non a te plantatum est, relinquatur.

3. Sed ut vobiscum potius, dilectissimi, quam cum ipso loquar, ne in aliquo limites paternæ jussionis excedam; qui me ut vobis loquerer, imperavit: in hoc ejus facto Paulum apostolum cogitemus, cujus modo Epistolam, cum legeretur, audivimus. Cum enim divinis mysteriis adolescentem Timotheum præpararet, cœlestibusque doctrinis mentem adolescentis imbueret, dicebat, *Prædica verbum*; et paulo post, *Opus fac evangelistæ, ministerium tuum adimple* (II *Tim.* IV, 2). Tunc si diceret ille, Non possum; responderet Paulus, Quare non potes, fili? Nonne ab infantia sacras Litteras didicisti (*Id.* III, 15)? Hoc, fratres, mihi non potest dici. Sicut enim noverunt plurimi vestrum, jam durus huc adveni. Per omnia enim tempore puerilis ætatis, quam facilius flectit ac dirigit norma doctrinæ, rebus aliis occupabar. Sed plane, quod fatendum est, postquam veni, quantum potuit, in me operatus est sanctus agricola, multumque conatus est nostram expugnare duritiam. Neque imbres unquam mihi, neque semina defuerunt: et ideo nunc qui semen injecit, fructum requirit. Oret ut non degeneraverint grana ejus in nobis: et quidquid vel in sermonibus vel in moribus ipso excolente et Domino incrementum dante processerit, non spina, sed spica sit. Quod ergo jam restat, dilectissimi, ipsum pariter deprecemur, ut quemadmodum ego ultra vires meas præceptis ejus parui, ita omnium nostrum desiderio se ipse non subtrahat, sed post hunc sermonem nostrum loqui vobis vel pauca dignetur; quæ discedentes vos meminisse delectet, et recordando salubriter ruminare non pigeat. Verumtamen, ne toto sermone in excusatione consumpto Sanctitatem vestram monuisse nihil videar, audite me, fratres. Quæcumque a Patre nostro semper audistis, et accepistis, et didicistis, hæc cogitate, hæc agite; et Deus pacis erit vobiscum (*Philipp.* IV, 8, 9). Amen.

[1] Pro, *cicada*.
[2] Forte, *affectus*.

S. AURELII AUGUSTINI
SERMONUM QUORUMDAM
QUI ADHUC DESIDERANTUR
FRAGMENTA
REPERTA IN COLLECTANEIS EUGYPII, BEDÆ, FLORI AC JOANNIS ROMANÆ ECCLESIÆ DIACONI.

Ex Sermone contra Pelagianos, in Eugypii tomo 2, *cap.* 287 *aut* 288 (*a*).

1. *Urbanus episcopus. Pelagianorum error, liberi arbitrii viribus vinci posse tentationes, nec de peccatorum tentationibus agi in oratione dominica.* Illa duo, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*; et, *Ne nos inferas in tentationem*, (*Matth.* VI, 12 *et* 13), quando Pelagianis objiciuntur, quid eos putatis respondere? Horrui, fratres mei, quando audivi. Ego quidem non audivi auribus meis, sed sanctus frater et coepiscopus meus Urbanus noster, qui hic presbyter fuit, et modo est Siccensis episcopus, cum remeasset ab urbe Roma, et ibi cum quodam talia sentiente confligeret, vel se conflixisse referret, cum urgeretur pondere orationis dominicæ: urgebat enim eum, et dicebat, Si in nostra potestate est non peccare, et in nostra potestate est omnes peccatorum tentationes solis voluntatis nostræ viribus superare, quare Deo dicimus, *Ne nos inferas in tentationem?* quid eum putatis respondisse? Rogamus, inquit, Deum, ne nos inferat in tentationem, ne aliquid mali patiamur, quod non habemus in potestate: ne ruam de equo, et ne frangam pedem, ne latro me

(*a*) Citat Florus ad II Cor. XIII, et I Tim. V.

interficiat, et quid hujusmodi. Hæc enim, inquit, non habeo in potestate : nam vincere tentationes peccatorum meorum, si volo, et possum, nec Dei adjutorio possum.

2. *Confutatur maligna hæresis ex oratione a Christo commendata et pro Petro adhibita.* Videtis, fratres, quam maligna hæresis; videtis quemadmodum omnes horretis : cavete ne capiamini. Novi enim calliditates et tergiversationes hominum impiorum aversorum a veritate, et quia jam in suas sententias ceciderunt vinci nolentium; videte, obsecro vos. Ecce enim invenit quod diceret, ideo nos dicere, *Ne nos inferas in tentationem*, ne aliquid nobis contingat, quod non habemus in potestate secundum corporis tentationem. Inde ergo dicebat Dominus, *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem* (*Matth.* XXVI, 41)? hoc dicebat, *Vigilate et orate*, ne pedem frangatis, aut ne caput doleatis, aut ne in damnum incurratis? Non hoc dicebat : sed quid dicebat? Quod Petro dixit, *Rogavi pro te, ne deficiat fides tua* (*Luc.* XXII, 32). *Rogavi*, inquit, *pro te*, dicit Deus homini, dominus servo, magister discipulo, medicus ægroto : *Rogavi pro te :* quid ? *Ne deficiat :* quid? manus tua? pes tuus? oculus tuus? lingua tua, aliqua paralysi, id est, dissolutione membrorum? Non; sed, *ne deficiat fides tua.* Secundum istos in potestate habemus, ne deficiat fides nostra.

3. *Orationes Ecclesiæ, auxilium gratiæ ut non peccemus necessarium esse probant.* Quare pro nobis rogatur Deus, ut concedat nobis, quod isti dicunt, nos non debere rogare a sempiterna majestate, sed habere in potestate. Benedictiones, fratres mei, benedictiones nostras, quas super vos facimus, evacuant, exinaniunt, elidunt. Auditis me, credo, fratres mei, quando dico, Conversi ad Dominum benedicamus nomen ejus, det nobis perseverare in mandatis suis, ambulare in via recta eruditionis suæ, placere illi in omni opere bono, et cætera talia. Prorsus, inquiunt, hoc totum in potestate nostra est constitutum. Ergo nos inaniter talia vobis optamus. Defendamus et nos, et vos; ne et nos sine causa benedicamus, et vos sine causa Amen subscribatis. Fratres mei, Amen vestrum, subscriptio vestra est, consensio vestra est, adstipulatio vestra est. Ne forte aliqui ipsorum et nos condemnent et vos, defendamus nos de apostolo Paulo : videamus si talia optavit plebi suæ, qualia oramus super vos. Audite quid dixerit quodam loco. Rem brevem dico. Quid dicis, o nove hæretice, quicumque me audis, si præsens es? quid dicis? Quia non peccare in potestate sic habemus, ut hoc sine adjutorio divinæ gratiæ implere possimus; hoc dicis? Hoc, inquit. Ergo in potestate habemus non peccare sine adjutorio Dei? Plane, inquit, liberum arbitrium nostrum ad hoc nobis sufficit. Quid est ergo quod ait Apostolus, scribens ad Corinthios, *Oramus ad Deum, ne quid faciatis mali* (II *Cor.* XIII, 7)? Attendistis, audistis, accepistis; et quia manifestissimum est, sine dubio intellexistis quid oravit Apostolus. *Oramus*, inquit, *ad Deum, ne quid faciatis mali.* Poterat dicere : Monemus vos, ne quid faciatis mali; docemus vos, ne quid faciatis mali; jubemus vobis, præcipimus vobis. Quod quidem si diceret, certum diceret, quia et voluntas nostra agit aliquid : non enim voluntas nostra nihil agit, sed sola non sufficit. Maluit tamen dicere, *Oramus*, ut ipsam gratiam commendaret : ut intelligerent illi, quando non faciunt aliquid mali, non sola sua voluntate se vitare malum, sed adjutorio Dei implere quod jussum est.

4. *Præcepto liberum arbitrium, oratione auxilium gratiæ necessarium ostenditur.* Ergo, fratres, quando præcipitur, agnoscite voluntatis arbitrium : quando oratur quod præcipitur, agnoscite gratiæ beneficium. Utrumque enim in Scripturis habes : et præcipitur, et oratur; quod præcipitur, hoc oratur. Videte quod dico. Præcipitur ut intelligamus. Quomodo præcipitur ut intelligamus? *Nolite esse sicut equus et mulus, non habentes intellectum* (*Psal.* XXXI, 9). Audisti quia jussum est; pete, ut possis implere quod jussum est. Quomodo, inquis, peto? Audi Scripturam. Quid tibi jussum est? *Nolite esse sicut equus et mulus, non habentes intellectum.* Quia jussum est, agnovisti voluntatem : audi quia oratur, ut agnoscas gratiam. *Da mihi intellectum, ut discam mandata tua* (*Psal.* CXVIII, 73). Jussum est ut habeamus sapientiam : quia jussum est lego. Ubi legis, inquit? Audite : *Qui insipientes estis in populo et stulti, aliquando sapite* (*Psal.* XCIII, 8). Jam ille quid dicit? Vides quomodo nobis præcepit Deus ut sapiamus. Ergo sapientia in nostra est potestate? Jam dixi, præceptum audivi, voluntatem cognovi : audi orationem, ut gratiam tu possis agnoscere. De sapientia igitur, quæ jussa est nobis, audiamus quid dicat apostolus Jacobus : *Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter* (*Jacobi* I, 5). Jubetur nobis continentia. Ubi jubetur? Apostolus ad Timotheum, *Contine te ipsum* (I *Tim.* V, 22). Jussio est, præceptio est; audiendum est, faciendum est : sed nisi Deus adjuvet, remanemus. Conamur quidem facere voluntate, et nititur aliquid voluntas : non præsumat potestas, nisi adjuvetur infirmitas. Certe enim jussum est : *Contine te ipsum.* Audi alium locum Scripturæ : *Et cum scirem*, inquit, *quia nemo esse potest continens, nisi Deus det; et hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum.* Et quid, inquit, feci? *Adii Dominum, et deprecatus sum* (*Sap.* VIII, 21). Quid opus est multa percurrere, fratres mei? Quidquid nobis jubetur [1], orandum est ut impleatur : sed non sic, ut dimittamus nos, et quomodo ægri jaceamus supini, et dicamus, Pluat Deus escas super facies nostras; ut prorsus nos nihil agere velimus; et cum esca compluta fuerit super os nostrum, dicamus etiam, Deus glutiat de nobis. Aliquid et nos agere debemus, studere debemus, conari debemus; et in eo gratias agere, in quo potuerimus; in eo quod non potuerimus, orare. Quando gratias agis, caves ne damneris ingratus : quando autem quod nondum habes petis, caves ne re-

[1] Germanensis Ms.: *Quid opus est multa percurrere, fratres mei? in eo quod non potuerimus, quidquid nobis jubetur*, etc.

maneas inanis, quia impediris.

5. *Objectio Pelagianorum. Pelagius quomodo absolutus.* Cogitate ergo ista, fratres mei, quisquis ad vos accesserit, et dixerit vobis : Quid ergo nos facimus, si nihil habemus in potestate nisi Deus det omnia? Ergo non nos coronabit Deus, sed se coronabit. Jam videtis quia de illa vena venit : vena est, sed venenum habet; percussa est enim a serpente, sana non est. Hoc enim agit hodie satanas, quomodo per venena hæreticorum ejiciat de Ecclesia, sicut tunc per venena serpentis ejecit de paradiso. Illum nemo dicat absolutum esse ab episcopis : absoluta est, sed confessio, quasi correctio ipsa est absoluta. Quia ea quæ dixit ante episcopos, catholica videbantur : quæ autem scripsit in libris suis, episcopi qui absolverunt, nescierunt; et forsitan correctus est. Desperare enim de homine non debemus, qui forte fidei catholicæ adjungi se maluit, et ad ejus gratiam auxiliumque confugit; forte hoc factum sit : tamen non hæresis est absoluta, sed homo hæresim negans, etc.

Ex Sermone de Passione Domini, in Collectione Bedæ et Flori ad Rom. v.

Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius (*Rom.* v, 10). Ergo Christus pro impiis mortuus est. Et Christus Deus est. Quomodo non regnabit inventus in vita Dei justus, quando, ne periret, morte Dei quæsitus est impius? In vita enim Dei salvi erimus, quia in vita nostra perieramus. Sed cum audimus et vitam Dei et mortem Dei, discernamus quid, unde sit. Vitam quippe attulit nobis, mortem vero accepit a nobis : nec tamen pro suo merito, sed pro nobis.

Item ex Sermone de Passione Domini, Beda et Florus ad Rom. XII.

Qui se exaltat, humiliabitur ; et qui se humiliat, exaltabitur (*Luc.* XVIII, 14). Proinde cum Apostolus nos admoneat, ne simus alta sapientes, sed humilibus consentientes (*Rom.* XII, 16) ; cogitet, si potest, in quantum superbiæ præcipitium feratur homo, si non consenserit humili Deo ; et quam sit perniciosum impatienter hominem ferre quod voluerit Dominus justus, si patienter pertulit Deus quod voluit inimicus injustus.

Item ex Sermone de Passione, Beda et Florus ad Rom. XV.

Rex ergo Judæorum Christus, sub cujus lene jugum etiam Gentes missæ sunt in salutem ; quia eis misericordia majore concessum est. Hoc apertius ipse ostendit Apostolus, ubi ait, *Dico enim Christum fuisse ministrum circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum ; Gentes autem super misericordia glorificare Deum* (*Id.* XV, 8 *et* 9). Neque enim debitum erat panem filiorum tollere, et mittere canibus, nisi canes humiliati ad colligendas micas, quas de mensa dominorum cadere cernerent, per ipsam humilitatem exaltati atque homines facti, ad ipsam mensam mererentur accedere.

Item ex Sermone de Passione, Beda et Florus ad Galat. VI.

Gloriemur ergo et nos in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem nobis mundus, et nos mundo crucifigamur (*Galat.* VI, 14). De qua cruce ut non erubesceremus, eam in ipsa fronte, hoc est, in pudoris domicilio collocavimus.

Item ex Sermone de Passione, Beda et Florus ad Ephes. IV.

Neque enim, ut nonnulli putant, vetus homo corpus est, et novus homo anima : sed corpus, exterior homo est ; anima, interior. In interiore agitur hæc vetustas et novitas. Cum enim Apostolus diceret, *Exuite vos veterem hominem, et induite novum ;* non hoc jubebat, ut corpus deponeretur, sed ut vita in melius mutaretur. Hoc denique consequenter edocuit ; nam volens quid dixerit explanare, *Quapropter*, inquit, *deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo* (*Ephes.* IV, 22-25).

Ex Sermone de Resurrectione Domini, Beda et Florus ad Rom. VI.

Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel ; quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu. Hoc est sacramentum, in quo hi qui baptizantur, vitæ veteris experiuntur occasum, et novæ exordiuntur ingressum. Unde idem dicit : *Consepulti ergo illi sumus per Baptismum in mortem ; ut quemadmodum resurrexit Christus a mortuis, sic et nos in novitate vitæ ambulemus* (*Rom.* VI, 10, 11, 4). Per hoc sacramentum agnoscamus nos et peccato mortuos esse cum Christo, et justitiæ vivere in Christo. In cruce dolor est confessorum : in sepultura requies absolutorum : in resurrectione vita justorum.

Ex Sermone octavarum Paschæ, inter Collectanea Joannis diaconi in Genesim nondum vulgata (*a*).

GEN. *cap.* I, ℣. 3. Lux facta.

1. *Dixitque Deus, Fiat lux ; et facta est lux*, etc. Lucis nomine per allegoriam omnes justos atque fideles appellatos intelligimus, sicut dicit Apostolus ; *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* v, 8). Sed lux ista facta est : *Erat autem lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Joan.* I, 9), quod non est factum, sed natum de Deo. Lux illa non est facta, et per non factam facta est ista. Sic et firmamentum : quomodo a lucente Deo facta est lux, sic a firmo Deo factum est firmamentum. Et invenimus firmamentum in Ecclesia oportere intelligi auctoritatem divinarum Scripturarum : et ideo prius lux, postea firmamentum ; quia Scriptura per homines justos facta est, et nisi prius justificarentur, ut lux essent, Scriptura propagari non posset, ut firmamentum fieret inter aquas et aquas, medium inter populos hominum inferiores et populos Angelorum superiores. Quare? Quia Angeli non desiderant de Scripturis proficere, ideo non sunt sub firmamento, sub auctoritate Scripturarum ; quia illi speciem divinitatis et sapientiæ contemplan

(*a*) Citatur etiam a Beda nondum vulgato ad II Reg. III.

tur. Nos autem merito sub firmamento sumus, quibus voluntas Dei per auctoritatem Scripturarum aperitur, etc.

Mare et arida. Herba pabuli.

2. Videmus terram, videmus mare; opera Dei sunt: ista subjacent oculis nostris, illa subjacent intellectibus nostris: ista nota sunt carni nostræ, illa nota sunt menti nostræ. Quid est arida in Ecclesia? Arida vocatur omnis anima sitiens Deum. Segregatæ sunt enim aquæ, et apparuit arida. Mare hoc sæculum est, et mali aquæ sunt amaræ; segregatæ sunt et congregatæ in congregatione una, id est, prædestinatæ ad unum finem, quo dirigit Deus omnes quos separat a sanctis. Separat autem Deus; nam homo non potest ista separare: et apparet arida per separationem. Duos homines pone simul; unus desiderat spectaculum, alter ecclesiam. Juncti corpore, separantur desideriis. Ille pertinet ad aquam amaram, hic apparet arida. Unde probamus quia arida est ista terra, quæ significat homines bona desiderantes? Dixit Psalmus Deo: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi* (*Psal.* CXLII, 6), anima mea sitiit te. Sitit, arida est: segregata est ab aquis maris. Non attendat quia nondum corpore segregata est: jam desiderium fecit segregationem. Alii desiderant Deum, alii desiderant sæculum. Quid ergo sitit arida? Imbrem de cœlo, imbrem de nubibus, imbrem de Scripturis, imbrem de firmamento. Cum autem desiderat imbrem, dulcem aquam desiderat, separatam ab aqua amara. Sed Deus novit quia desiderat arida: latet enim et in occulto est. Desideria maris, id est, desideria sæcularia apparent. Si quis desiderat pecuniam, movetur ad ipsam pecuniam, vult illam acquirere; quia visibilis res est pecunia, apparet desiderium ejus. Qui autem desiderat Deum, latet desiderium ipsius; quia latet Deus, quem desiderat: intus est, occulta res est. Sitit quidem, et arida est; sed apparet oculis Dei. Et non prætermisit fructum; statim dixit, *Germinet terra herbam pabuli.* Germinet terra ipso die quo facta est arida. Non potuit arida illa sine fructu diu esse. Audiamus et nos verbum Dei: et germinet terra herbam pabuli, id est, bona opera misericordiæ, de quibus dicit Isaias, *Frange esurienti panem tuum, et egenum sine tecto induc in domum tuam*, etc. (*Isai.* LVIII, 7). Firmamentum ergo Scriptura Dei est: luminaria in firmamento intelligentia Scripturarum: lumina autem in cœlo, intellectus in Scripturis. Vis pervenire ad lumen cœleste? Prius terra esto dans fructus, id est, præcedant opera misericordiæ: post opera enim misericordiæ, venit illuminatio lucis illius, quam desideras, etc.

Luminare majus et luminare minus.

3. *Dixit autem Deus, fiant luminaria in firmamento cœli, et dividant diem et noctem.* Evangelistæ luminaria sunt, Scriptura Dei firmamentum. Evangelium autem, quod habet testimonium a Lege et Prophetis, luminaria sunt in firmamento cœli. Parvulus autem in Ecclesia nondum potest capere cibum, sed est lacte contentus, quod significat luminare minus et stellæ. Et ideo *luminare majus ad potestatem diei, luminare minus ad potestatem noctis.* Quamdiu carnales sunt homines, et non possunt illam sapientiam, per quam facta sunt omnia, cogitare, in nocte sunt: sed non deseruit noctem; præstitit fidem. Non enim noctem deseruit Deus, dedit illi luminaria sua. Dies solem quærit, sol ei sufficit: luna et stellæ nocti datæ sunt, illuminant illam; et quando luna non lucet super terram, lux illa quæ est in aere, de stellis est. Unde fit ut exeamus foras nocte, et videamus arbores; et si non discernimus, tamen videmus utcumque lucem stellarum: et ideo quando crassa sunt nubila, tollitur et lux stellarum, et sic est homo ante se sub divo (*a*), quomodo intus in cubiculo. Ergo habet et nox lucem quamdam suam. Videamus quid dicit Apostolus in illis muneribus, in illis donis spiritualibus: *Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem.* Quomodo datur? *Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ* (I *Cor.* XII, 7, 8). Qui intelligit quid intersit inter sermonem sapientiæ et sermonem scientiæ, intellexit quid intersit inter luminare majus et luminare minus. Audiamus sermonem sapientiæ: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio*, etc. Qui comprehendunt, dies est, sol illis lucet: sed nisi primum a nocte, non venerunt ad lucem; *Tenebræ* enim *erant super abyssum, et dixit Deus, Fiat lux.* Nemo dicat quia a luce cœpit. Omnes enim ex peccatoribus justificamur. Capiant ergo qui possunt quod dixi de Evangelio. Sed dicunt mihi, Non intelleximus quid est, *In principio erat Verbum.* Si ergo adhuc nox est, attende quia assumpsit carnem Verbum, et fecit tibi quasi lumen nocturnum. *Verbum* enim *caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 2, 3, 14). Et in rubo loquitur Deus per angelum Moysi. Audi ubi est sermo sapientiæ. Quid vocaris, dixit Moyses? quomodo te nuntio populo? Si dictum fuerit, Quis te misit? quid dicam? Audi sermonem sapientiæ: *Dices filiis Israel, Qui est misit me ad vos.* Quis potest capere, *Qui est?* Cætera vero non sunt. Quis vere est? Qui non transit, qui semper manet incommutabilis. Sed iste cibus grandium est, iste sol diei est. Et quasi diceret Moyses illi, Adhuc nox sum, noctem illumina. Aliquid dicam quod potest nox capere, aliquid dicam quod possunt parvuli retinere: *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob.* Ergo, *Ego sum qui sum* (*Exod.* III, 14, 15), ad potestatem diei: *Ego sum Deus Abraham*, ad potestatem noctis. Fides temporaliter dispensata, lucet nocti: sapientia semper manens, lucet diei. Nutrit in nocte, ut procedamus in diem. Stellæ ergo cætera munera. Quia cum dixisset, *Alii datur sermo sapientiæ*, tanquam *solem in potestatem diei: alii datur sermo scientiæ*, tanquam *lunam in potestatem noctis:* dat et stellas, *alii donatio curationum, alii prophetia*, etc.

Reptilia animarum vivarum. Virtus sacramenti charitas.

4. *Dixit Deus, Producant aquæ reptilia animarum*

(*a*) Pro *sub aere*, ut Horat. lib. 2 Carm. ode 3, et Plin. lib. 11, cap. 21.

vivarum, et volatilia. Et produxerunt aquæ pisces, et cetos magnos, et volatilia cœli. Et vidit Deus quia bonum est, etc. Videamus ergo quid dicunt Scripturæ. Lux per lucem, justi per verbum. Firmamentum cœli, solidamentum Scripturarum. Aquæ sub firmamento, terrenus populus : aquæ supra firmamentum, cœlestis populus. Terra arida ab aquis maris separata, animæ sitientes Deum a multitudine delictorum sæculi. Germinat terra herbam pabuli et ligna fructifera, opera misericordiæ. Luminaria in firmamento cœli, prædicatores verbi, Evangelistæ et Apostoli, dona spiritualia. Attendamus ergo luminaria circumeuntia totum mundum, et videte quemadmodum producant aquæ reptilia animarum vivarum. Discurrunt Evangelistæ, evangelizantur homines. Ergo reptilia animarum vivarum, Sacramenta intelliguntur. Quare? Quia ad hoc sunt Sacramenta necessaria, ut Gentibus evangelizentur, et de Gentibus homines separentur; hoc est, ut aquæ producant illæ amaræ, et fiant pisces dulces. Magna enim res est; gustare aquam maris nemo potest, (*a*) pisces manducare : amaritudine nascuntur, et vegetantur. Ista sunt Sacramenta dulcia, quæ missa sunt per totum mundum. Sed reptilia dicuntur animarum vivarum : nondum anima viva. Quare? Hoc aliquantum ad intelligendum spissum est. Audistis modo, cum lectio legeretur, quia Simon Magus baptizatus est, et non deposuit malam mentem (*Act.* VIII, 13-23) : habuit formam Sacramenti, virtutem Sacramenti non habuit. Audi Apostolum quid dicat de impiis : *Habentes*, inquit, *formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes* (II *Tim.* III, 5). Quæ est forma pietatis? Sacramentum visibile. Quæ est virtus pietatis? Invisibilis charitas. Audi virtutem pietatis : *Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum ut æramentum sonans*, etc. Et si illud et illud habeam, *charitatem autem non habeam, nihil sum* (I *Cor.* XIII, 1-3). Nam Sacramenta sancta et magna sunt : sed nihil est homo, si charitatem non habeat. Ergo virtus Sacramenti charitas. Quam charitatem non habet hæreticus, cum apud eum inveniam formam Sacramenti. Itaque cum ad me venit hæreticus, defero formæ Sacramenti, ut non rebaptizem : sed reddo virtutem Sacramenti, ut radicem charitatis insinuem. Ipsa ergo erit anima viva, quam terra producit, ut anima viva sit, jam habens virtutem Sacramenti. Hoc est ergo quod dictum est, *Producant aquæ reptilia animarum vivarum*, etc.

Animæ vivæ creatio. Anima viva. Pietas virtus. Charitas. Homo ad imaginem Dei.

5. *Dixit quoque Deus, Producat terra animam viventem in genere suo*, etc. Sexto die dixit Deus, *Producat terra animam vivam :* non reptilia animarum vivarum, sed animam vivam. Et produxit terra omnia pecora, et bestias, et serpentes, et quidquid repit super terram. *Et vidit Deus quia bonum est. Et dixit Deus*, eodem die sexto, quando ejecit terra animam vivam, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, etc. Diximus quia fecit Deus lucem, id est, omnes fideles : fecit firmamentum in mundo, cœlum inter aquas et aquas ; fecit firmamentum in Ecclesia, auctoritatem Scripturarum inter populos Angelorum; quibus hoc non est necessarium, et populos hominum, qui ibi quærerent Deum : fecit Deus in mundo separationem maris a terra, fecit Deus in Ecclesia separationem gentium a servis suis : sitit terra arida imbrem, sitiunt homines in Ecclesia imbrem cœlestem : produxit terra herbam pabuli et ligna fructifera, producunt et homines in Ecclesia opera misericordiæ : fiunt luminaria in cœlo, luminare majus, sermo sapientiæ; luminare minus, sermo scientiæ : stellæ, dona curationum, prophetiæ fides, etc.; omnia ista in firmamento cœli. Cum ergo cœpissent ambulare et peragrare totum mundum, generarunt aquæ, id est, de Gentibus exstiterunt reptilia animarum vivarum, Sacramenta sancta; et homines consecrati habentes formam : forma est enim Sacramenti in homine, et aliquando virtus Sacramenti statim consequitur, sed jam in terra quæ separata est; ideo producit terra animam vivam. Et revera fratres animam vivam esse opus est. Acceperunt fratres Baptismum (*a*), sequatur formam virtus. Non sit Baptismus ad judicium, sed ad salutem. Ad judicium fuit Simoni Mago, ad salutem Petro. Videamus ergo quid est anima viva, quam terra produxit. Attendite hominem; habet corpus, habet animam. In ipsa anima multos motus habet similes bestiis; et habet nescio quid aliud, quod non habent bestiæ. Quos motus habet similes bestiis? Manducare et bibere, dormire et vigilare, et generare. Nonne communes sunt nobis cum bestiis? Istos motus quisquis in luxuriam projecerit, animam mortuam habet, non animam vivam. Unde probamus? Audi Apostolum : *Quæ autem in deliciis agit, vivens mortua est* (I *Tim.* V, 6). Quid est agere in deliciis, nisi illos motus animæ, quos communes habemus cum pecudibus, laxare in voluptates et concupiscentias immoderatas, in voracitatem, in ebrietatem, in fornicationem, in somnolentiam? In deliciis agunt qui sic vivunt; sed vivi mortui sunt. Si autem constringantur istæ omnes affectiones, et isti motus teneantur ad castitatem, ad continentiam, producit terra animam; quæ quia mortua erat in deliciis, restat ut refrenata a deliciis incipiat vivere, et habere virtutem pietatis. Quæ est autem virtus pietatis? Charitas in Deum et proximum. Qui autem habet charitatem, refrenat per fidem omnes libidines, omnes concupiscentias, omnes motus animi sui, quos communes habet cum pecudibus, erit anima viva. Et sequitur ut jam formetur homo ad imaginem et similitudinem Dei. Formatur autem cum omnia ista, quæ dicta sunt, ad illum hominem concluduntur[1]. Quia et fecit Deus lucem, de homine dictum est in Ecclesia : et fecit firmamentum, propter hominem auctoritas Scripturarum : et separavit aquas a terra, Gentes a credentibus : et germinavit terra herbam pabuli, opera misericordiæ : et lumina in cœlo, Evangelistæ sancti in homine : et pro-

(*a*) Forte deest *potest*. — Quod censet Morel, Elem. Critic., p. 211. M.

[1] Forte, *ad intellectum hominis conjunguntur*.

(*a*) Indicat recens baptizatos.

duxit terra reptile animarum vivarum, Sacramenta; et hoc in hominibus: postea produxit animam vivam, refrenationes omnium libidinum; et hoc in homine. Junge ista omnia ad intellectum; et factus est homo ad imaginem et similitudinem Dei. Attende unde illud probemus. Ideo de singulis dicebat, *Vidit Deus quia bonum est*. Quando autem fecit rem meliorem, non vidit quia melior facta est. Sed in ipso homine concludit omnia quæ facta sunt, et dictum est, *Vidit Deus omnia quæ fecit, et ecce bona valde*. Jamdudum dicebat de singulis, quia bona essent; homine facto omnia nominavit. Intelligitur quia illa singula in homine omnia inveniuntur. Quæris in homine lucem? Invenis fidem. Quæris firmamentum? Invenis auctoritatem Scripturarum. Quæris segregationem aquarum? Invenis fidelem segregatum a Gentibus. Quæris pullulare herbam et ligna fructifera? Invenis opera bona, opera misericordiæ. Quæris luminaria cœli? Invenis Evangelistas. Quæris reptilia animarum vivarum? Invenis Sacramenta. Quæris animam vivam? Invenis continentiam. Quæris in homine hominem? Invenis imaginem et similitudinem Dei.

Ex Sermone de Quinquagesima resurrectionis, *Florus ad* I *Cor*. I.

Humiliatus est Dominus Christus, ut esse humiles nosceremus: conceptus est continens omnia, natus est gignens omnia, mortuus est vivificans omnia: sed post triduum resurrexit, et ascendit in cœlum, et humanam quam susceperat carnem, ad Patris dexteram collocavit. Mirabile est, fratres, et hoc est quod credere impii nolunt; mirabile est hominem resurrexisse in carne, et in cœlum ascendisse cum carne: sed multo est mirabilius, totum mundum rem tam incredibilem credidisse. Quid est incredibilius Deum talia fecisse, an mundum credere potuisse? Quid, si et ipse modus consideretur a nobis, quo credidit mundus? etiam ipse vere divinus advertitur, et valde mirabilis invenitur. Ineruditos liberalibus disciplinis, et omnino quantum ad sæculi doctrinas pertinet impolitos, non peritos grammatica, non armatos dialectica, piscatores Christus cum retibus fidei ad mare sæculi paucissimos misit. Quid dico paucissimos? Duodecim misit; et tamen per eos sic omni genere piscium implevit Ecclesias, ut plurimi etiam ex ipsis sapientibus sæculi, quibus videbatur ignominiosa crux Christi, ea in fronte signentur; et de qua erubescendum putabant, nobisque insultabant, eam in pudoris arce constituant.

Ex Sermone de Apostolo Paulo, *in conversione cujusdam Fausti pagani*, *Florus ad Rom*. XIV.

Cor hominis nec videre possumus, nec ostendere. Deus dicit, *Quæ palam sunt*, *vobis; quæ occulta sunt*, *mihi*. Paulus dicit Apostolus, « Fratres, nolite ante « tempus judicare quidquam, donec veniat Dominus, « et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestabit « cogitationes cordium; et tunc laus erit unicuique à « Deo » (I *Cor*. IV, 5). Non potes inspicere cor novi christiani. Quid, cor veteris christiani potes? Dicturi estis, Sed ex necessitate credidit. Posset et de illo dici, de quo paulo ante loquebamur, *Qui prius fuit blasphemus, et persecutor, et injuriosus* (I *Tim*. I, 13). Et ipsi enim quædam necessitas impacta est: cœlesti voce prostratus est; ut lumen haberet, lumen perdidit. Minare quod volueris, et quantum volueris da cuilibet homini: quid dulcius ista luce? Quam tamen Paulus nisi perdidisset, æternam non accepisset. De necessitate credidit. Quid timuit? Dicatur mihi quid timuit. Clamantes oves? Oves clamare possunt, mordere non possunt. Potuit et in ipso clamore ovium Dei advertere gloriam Dei, et timere judicium Dei. Excitatus est a somno quodam modo, ut consideraret impleri de Christo quæ sunt prædicta de Christo, tantum posse nomen Christi, tantum prævalere gloriam Dei. Itaque breviter dico Charitati vestræ; Ecclesiam Dei alloquor, populum Dei alloquor: Si credidit, tu invenisti; si timuit, tu vicisti. Interim, fratres, ad quod possunt homines, ultra nobis non usurpemus quod concessum non est. Apostolus dicit: *Infirmum autem in fide recipite*, *non in dijudicationibus cogitationum* (*Rom*. XIV, 1). Non nobis usurpemus dijudicare cogitationes aliorum: sed Deo præbeamus cogitationes nostras, etiam pro illis de quibus forte aliquid dubitamus. Forte dubitat aliquid novitas ipsius. Amate abundantius dubitantem: amore vestro curate de corde infirmi dubitationem. Interiorem faciem videte, de qua gaudeatis; cor Deo committite, pro quo oretis. Sciatis eum deseri a malis, suscipiatur a vobis. Plus amate hominem, quam prius oderatis errorem. Sic venit Christus ægros sanare, de quo Evangelium audivimus: « Quia non est opus « sanis medicus, sed male habentibus » (*Matth*. IX, 12). « Et quis est homo qui cum perdiderit unam ovem, « nonne relinquit nonaginta novem in montibus, et « it quærere unam quæ perierat, et cum invenerit « gaudet de illa? Sic gaudet Pater meus de uno pœ- « nitente, quam de nonaginta novem justis, quibus « non est opus pœnitentia » (*Id*. XVIII, 12-14, *et Luc*. XV, 4-7). Sic prorsus venit Christus ægros sanare, sic se novit de inimicis suis misericors vindicare. Quibus forte animus dolet consortibus ejus erroris, ad horam irascuntur, postea fortassis imitabuntur. Itaque, fratres, commendamus eum et orationibus vestris, et dilectioni vestræ, et amicitiæ fidelissimæ, et susceptioni infirmitatis ejus. Quomodo præitis, sic sequitur: bonam viam docete, bonam in vobis inveniat. Jam factus christianus, discernat quid intersit inter id quod dimisit et id quod invenit. Vitam ipsius et studium circa fidem Christi posteriora tempora comprobabunt: nunc autem, fratres mei, non fuit necesse, non fuit consilii pastorum repellere pulsantem, differre quærentem. De occultis cordis velle judicare, et vocem manifestam non acceptare, nec consilii fuit, nec propositi nostri. Novimus enim quemadmodum minetur misericors illa Dei avaritia undique lucra quærentis de pecunia sua, et dicentis pigro servo judicare volenti quod non videbat, et circa lucra colligenda Domini torpescenti: « Serve nequam, ex « ore tuo te condemno. Tu me dixisti hominem mo-

« testum, metere ubi non seminavi, colligere ubi non « sparsi : » noveras ergo avaritiam meam. « Tu dares « pecuniam meam nummulariis, ego veniens cum « usuris exigerem » (*Luc.* XIX, 22, 23). Nos ergo non potuimus nisi erogare pecuniam dominicam. Exactor ille erit, non tantum ipsius, sed et omnium nostrum. Impleamus ergo officium prærogatoris, non usurpemus locum exactoris. Itaque, fratres mei, opus Dei in animo habete : aliud quærebatis, aliud disponebatis, aliud invenistis. Opus Domini commendamus, servi conservis. Plus in eo diligamus quod Dominus noster fecit, quam id quod facere volebamus. Meliora enim sunt opera ipsius. Et magnam et devotam vocem ejus audivimus : Majoratum nolo, christianus esse volo. Lætamini, exsultate, amplius quam oderatis amate. Opus suum Christo orationibus commendate : animum fidelem, pium, amicum rudimentis senis exhibete. Quid interest enim quia videtis jam provectam ætatem? Hora nona venit ad vineam, mercedem æqualem accepturus, etc.

Ex Sermone de Natali sancti Quadrati (*a*), *Beda nondum vulgatus ad* II *Cor.* IV.

Beatus apostolus Paulus adhibuit testimonium de Scripturis, in quo nobis gloriam martyrum commendavit. *Propter quod scriptum est*, inquit, *Credidi propter quod locutus sum. Et nos credimus, propter quod et loquimur* (II *Cor.* IV, 13). Si enim tantummodo credidissent, et non loquerentur, non paterentur. Credendo apprehenderunt vitam, et loquendo invenerunt mortem; sed mortem, in qua corpus corruptibile seminaretur, et incorruptio meteretur. Istum sensum, id est, quod credimus propter quod et loquimur, alio loco idem apostolus sic explicavit : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom.* X, 10).

Ex Sermone de tribus virgis, Beda et Florus ad I *Cor.* I.

Quare autem primo ignobiles, paucos imperitos et impolitos elegerit Dominus, cum haberet ante oculos suos turbam magnam, in comparatione quidem illorum pauperiorum pauciores, sed in genere suo multos divites, nobiles, doctos, sapientes, quos postea etiam collegit, exponit Apostolus sacramentum : *Infirma hujus mundi elegit Deus, ut confundat fortia; et stulta hujus mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; et ignobilia hujus mundi elegit Deus, et ea quæ non sunt*, id est, non computantur, *ut quæ sunt evacuentur* (I *Cor.* I, 27 *et* 28). Venerat enim docere humilitatem, et expugnare superbiam. Venerat humilis Deus : nullo modo hic prius altos quæreret, qui tam humilis venerat. Primo, quia elegit nasci de illa femina, quæ desponsata erat fabro. Non elegit ergo amplos natales, ne in hac terra nobilitas superbiret. Non elegit saltem nasci in amplissima civitate, sed natus est in Bethlehem Judæ, quæ nec civitatis nomine nuncupatur. Hodieque illam incolæ loci illius villam appellant : tam parva, tam exigua, prope nulla est, nisi pristina Domini Christi nativitate nobilitaretur. Elegit ergo infirmos, pauperes, indoctos : non quia reliquit firmos, divites, sapientes, nobiles; sed si ipsos primos eligeret, merito divitiarum suarum, merito substantiarum, merito natalium sibi eligi viderentur, atque inflati de his rebus, salutem humilitatis non reciperent, sine qua nemo potest redire ad illam vitam, unde non laberemur nisi per superbiam.

Item ex Sermone de tribus virgis, Beda nondum vulgatus ad I *Thess.* II.

Factus sum parvulus in medio vestrum, tanquam nutrix fovens filios suos (I *Thess.* II, 7). Ideo non dixit, Mater, quia aliquando matres vel delicatiores sunt, vel minus amantes filios suos, cum pepererint tradunt aliis nutriendos. Rursum si solum dixisset, *Tanquam nutrix fovens*; et non addidisset, *filios suos* : tanquam alia pariente nutriendos accepisse videretur. Et nutricem se dixit, quia alebat; et filios suos, quos ipse pepererat, dicens : *Filii mei, quos iterum parturio, quoadusque Christus reformetur in vobis* (*Galat.* IV, 19). Parit autem, sicut parit Ecclesia in utero suo, non semine suo.

Ex Sermone de bono Nuptiarum, Beda et Florus ad I *Cor.* VII.

Qui potest capere, capiat (*Matth.* XIX, 12). Sed non possum, inquit. Non potes? Non possum. Suscipiat te nutritoria[1] quædam Apostoli auctoritas, ut *si se non continent, nubant.* Fiat aliquid, unde perveniatur ad veniam. Pertineat ad veniam, ne irruatur in æternam pœnam. Fiat quod licet, unde ignoscatur quod non licet. Hoc indicat quod sequitur : *Mallem eos nubere, quam uri* (I *Cor.* VII, 9). Concessit, inquam, aliquid incontinentiæ quia majus timuit : timuit pœnas æternas, timuit quod exspectat et manet adulteros. Etiam hoc quod conjugati victi concupiscentia utuntur invicem ultra necessitatem liberos procreandi, ponam in his pro quibus quotidie dicitur, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12).

Ex Sermone de eo quod scriptum est, Matth., cap. XVI, 24, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum: *Beda nondum vulgatus ad* I *Thess.* V.

Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, etc. Quando videt homo aliquem male viventem, et forte aliquid Ecclesiæ præstantem, et non eum corripit, animo fugit. Quid est, animo fugere? Timere. Timor est fuga interior. Quare timet? Quia mercenarius est. Ne forte ille male accipiat quod corripitur, et non det quod solet (*a*). Videt lupum venientem, id est diabolum male viventis colla frangentem; et fugit animo, abstinet ab utili correptione, plenus timore. Qui autem pastor est, et est ei cura pro ovibus, non eum dimittat, et facit quod ait Apostolus, *Corripite inquietos, consolamini pusillanimes*, etc. Non ergo putet quis pium pastorem, vel qui se dicit pastorem, quia non reddet malum pro malo, cum reddat potius malum pro bono. Ille enim etsi peccator est scelestus, de bonis suis dat Ecclesiæ : ille autem malum pro bono ei reddit, cui

(*a*) In Calendario Carthaginensi mense augusto celebratur Quadratus, et martyr a Possidio dicitur in Indiculo, cap. 9.

[1] Beda in Mss., *nutricatoria.*

(*a*) Vide serm. 137, n. 12.

subtrahit correptionem. Sed quoniam hoc totum de dilectione faciendum est; aliquando autem homines correptores suos putant inimicos suos : ideo cum dixisset, *Corripite inquietos;* subjecit, *consolamini pusillanimes.* Forte enim de correptione incipit deficere, et perturbatur : tunc te oportet consolari. *Suscipite infirmos :* ne per infirmitatem cadant. Si titubare eum fecit infirmitas, sinu suo suscipiat charitas. Et cum ista dixisset, adjecit in novissimo, *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat* (I *Thess.* I, 14, 15). Ergo non est malum correptio si sit. Sed bona ovis, quando corripitur a præposito suo, quid dicit? *Emendabit me justus in misericordia* (*Psal.* CXL, 5).

Ex Sermone de eo quod ait Dominus, Luc. cap. XI, 10, 11, Petite et accipietis : *Beda nondum vulgatus ad* II *Cor.* XII.

Invenimus malos petisse et accepisse, et bonos petisse et non accepisse. Quid enim pejus dæmonibus? Et tamen porcos petierunt et acceperunt (*Matth.* VIII, 31, 32). Et invenitur Deus non fecisse desiderium Apostolorum, et implesse desiderium dæmoniorum. Quid ergo dicimus, nisi quia *novit Dominus qui sunt ejus* (II *Tim.* II, 19), et eorum *omnis qui petit accipit?* Sed adhuc de Apostolo scrupulus restat; non enim ipse non erat inter eos qui sunt ejus, qui hanc sententiam dixit, *Novit Dominus qui sunt ejus.* Ergo omnes qui sunt ejus, petunt et accipiunt. Sed quærimus quid? Ea quippe quæ propter vitam istam temporalem petuntur, aliquando prosunt, aliquando obsunt : et quando ea scit Deus obesse, non ea dat desiderantibus et petentibus suis : quomodo nec medicus dat quidquid æger petierit; et amando negat, quod non amando concederet. Exaudit ergo omnes suos ad æternam salutem; non omnes exaudit ad temporalem cupiditatem : et ideo non exaudit ad hoc, ut exaudiat ad illud. Denique etiam ipsa verba considera. Quando non accepit propter quod ter Dominum rogavit, ait illi : *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur* (II *Cor.* XII, 9). Quid a me desideras ut auferatur a te stimulus carnis, quem accepisti, ne in tuis revelationibus extollaris? Utique propterea hoc poscis, quia tibi prodesse nescis. Crede medico : quod imposuit, acre est, sed utile; facit dolorem, sed parturit sanitatem. *Virtus in infirmitate perficitur.* Tolera ergo infirmitatem, si desideras sanitatem : tolera infirmitatem, si desideras perfectionem, quia *virtus in infirmitate perficitur.*

Ex Sermone de verbis Apostoli, Non est nobis colluctatio, *etc. Beda et Florus ad Ephes.* VI.

Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem. Quia non tantum te homo persequitur, sed diabolus per illum; et antequam te lædat in corpore, se occidit in corde. *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem;* hominibus adversus homines, qui caro et sanguis sunt : *sed adversus principes et potestates, rectores tenebrarum harum* (*Ephes.* VI, 12); quia quomodo eos qui lux sunt, Christus gubernat et regit; sic eos qui tenebræ sunt, ad omne malum diabolus præcipitat et instigat. Hoc ergo nos hortatur Apostolus, ut non contra hominem malum, sed contra diabolum qui cum illo operatur, oremus; et quidquid possumus faciamus, ut diabolus expellatur et homo liberetur. Quomodo enim si ad aliquem in prælio constitutum de parte adversaria armatus equo sedens veniat, non equo, sed equiti irascitur; et quantum potest, hoc agere cupit, ut equitem percutiat, et equum possideat : sic circa homines malos agendum est; et non contra illos, sed contra eum qui illos instigat, totis viribus laborandum est ; ut dum diabolus vincitur, infelix ille quem possidere cœperat liberetur.

Ex eodem Sermone, Beda et Florus ad I *Cor.* XII.

Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare (I *Joan.* II, 6). Quæ est ista via, in qua Christus ambulavit? Quæ est alia, nisi charitas, de qua dicit Apostolus, *Adhuc supereminentiorem viam demonstro vobis* (I *Cor.* XII, 31)? Si ergo Christum volumus imitari, per ipsam viam debemus currere, quam Christus et in cruce pendens dignatus est ambulare. In cruce enim fixus erat, et charitatis viam currens, pro suis persecutoribus supplicabat. Denique sic dixit : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Et nos ergo pro omnibus inimicis nostris hoc jugiter supplicemus, ut illis Dominus emendationem morum et indulgentiam tribuat peccatorum.

Ex Sermone, Qualis debeat episcopus esse, et ubi reprehendit Paulus Petrum : Beda nondum vulgatus ad I *Tim.* III.

Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse (I *Tim.* III, 2). Quis hoc negat? Sed cum oporteat episcopum irreprehensibilem esse, numquid reprehensibilem decet esse christianum? Episcopus nomen græcum est : latine vero superintentor vel visitator dici potest. Nos episcopi sumus, sed vobiscum christiani sumus. Nos proprie vocamur a visitatione : communiter omnes ab unctione. Si unctio communis est, et lucta communis est. Quare autem nos visitamus, si nihil boni est quod in vobis videamus?

Ex Sermone de Sabbato, Florus ad II *Cor.* III.

Cum autem conversus fuerit ad Deum, auferetur velamen. Velamen, non Moyses evacuatur : velamen, non lex. Attendite quomodo Dominus venerit, et evacuatur velamen : quando pependit in ligno, velum scissum est. O magnum mysterium! o ineffabile sacramentum! Transgressores legis crucifixerunt, et legis secreta patuerunt. Nonne crux illa clavis fuit Domini? Tenuit, et clausa dissolvit. Sed Judæi etiam discisso velo coopertam habent faciem (*a*). *Nos autem,* ait Apostolus, *revelata facie gloriam Dei speculantes, in eamdem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu* (II *Cor.* III, 16, 18).

Ex Sermone de Calendis Januariis contra Paganos, Joannes diaconus in Leviticum.

Apostolus Petrus dicit ad Ecclesiam, quæ est corpus Christi : *Plebs sancta, regale sacerdotium* (I *Petr.* II, 9). Tunc enim unus sacerdos ungebatur, modo Christiani omnes unguntur. Ungebatur et rex, ungebatur

(*a*) Vide serm. 300, n. 5.

et sacerdos, cæteri non ungebantur. Utramque personam gerebat Dominus, non in figura, sed jam in veritate, et regis et sacerdotis. Ob hoc de ipso Domino dicit Apostolus, *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem* (*Rom.* I, 3). Ecce ergo regium genus. Ex semine itaque David propter Mariam Christus dicitur, quia illa erat ex semine David. Sed quo genus in Maria [1]? Scriptum est in Evangelio sacerdotem Zachariam habuisse uxorem Elisabeth de filiabus Aaron. Ergo de genere sacerdotali; quia tota ipsa tribus Levi. Dicitur autem in Evangelio Mariæ virgini ab angelo, *Cognata tua Elisabeth* (*Luc.* I, 36). Si ergo Elisabeth una de filiabus Aaron sacerdotis cognata erat Mariæ, non dubitatur virginem Mariam non tantum ad regalem, sed etiam ad sacerdotalem sanguinem pertinere. Quapropter inest in Domino secundum hominem quem suscepit, utraque persona, regia et sacerdotalis. Ideo ergo tunc in figura duo ungebantur, rex et sacerdos, quod in illo capite nostro completum est, cujus idem nos Ecclesiam totam corpus esse manifestum est. Unde merito genus regium et sacerdotale dicimur.

Item ex Sermone de Calendis Januariis contra Paganos, Joannes diaconus, ibid.

In illis veteribus sacramentis ille præfigurabatur unus Dominus noster Jesus Christus. Unus sacerdos intrabat in sancta sanctorum : populus autem omnis foris stabat. Numquid modo episcopis ad altare assistentibus vos foris estis, ac non intus? Intrabat tunc unus sacerdos in sancta sanctorum semel in anno. Annus totum tempus significat. Semel ergo in toto tempore intravit in sancta sanctorum, non figurata, sed vera, ultra velamenta cœlorum, unus sacerdos noster resurgens a mortuis Dominus Jesus Christus, offerens se ipsum pro nobis. Intravit, et ibi est. Populus autem adhuc nobiscum foris stat : nondum resurreximus ire in obviam Christo, et semper cum illo interius permanere, cum dicturus est bono servo, *Intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* XXV, 21). Hoc ergo figurabatur tunc per unum sacerdotem solum intrantem in sancta sanctorum et populum foris stantem, quod nunc impletum est per Dominum nostrum Jesum Christum solum intrantem supra secreta cœlorum, et populum adhuc foris gementem, spe salvum factum ; exspectantem redemptionem corporis sui, quæ futura est in resurrectione mortuorum.

Item ex Sermone de Calendis Januariis contra Paganos, Joannes diaconus, ibid.

Ipse enim summus sacerdos preces nostras offert, qui semetipsum holocaustum pro nobis obtulit. Ipse est qui nos perducit, interponens se, non ut intercludat, sed ut dirigat ; non ut separet, sed ut reconciliet ; non ut impediat, sed ut impedimenta disrumpat. Ipse est pontifex unus et sacerdos unus, qui præfigurabatur in antiquis sacerdotibus Dei. Ideo quærebatur sacerdos sine macula corporis ; quia ille solus sine macula peccati vixit etiam in carne mortali. Nam quod in corpore præfigurabatur illorum, in illius vita significabatur futurum.

[1] Forte : *Sed quomodo sacerdotale genus in Maria?*

Appendix tomi quinti
OPERUM S. AUGUSTINI

COMPLECTENS

SERMONES SUPPOSITITIOS,

IN QUATUOR CLASSES SUBJECTO NUNC PRIMUM ORDINE DIGESTOS.

PRIMA CLASSIS CONTINET SERMONES DE SCRIPTURIS VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.
SECUNDA, SERMONES DE TEMPORE.
TERTIA, SERMONES DE SANCTIS.
QUARTA, SERMONES DE DIVERSIS.

His classibus inserti sunt Sermones CÆSARII episcopi Arelatensis, præter eos qui inscribuntur ad Monachos.

Comparavimus omnes eas editiones initio Retr. *et* Confess., *t.* 1, *memoratas.* M.

CLASSIS PRIMA.

DE VETERI ET NOVO TESTAMENTO.

SERMO PRIMUS (*a*).

De ligno dignoscentiæ boni et mali. Gen. II, 16, 17 (*b*).
1. *Solvuntur vanæ quæstiones de arbore paradisi.*

Legimus in Genesi dixisse Dominum ad Adam, *Ex omni ligno quod est in paradiso, edetis ; de ligno autem dignoscentiæ boni et mali, quod est in medio paradisi, non edetis : qua die autem ederitis, morte moriemini.* Multos scimus, fratres charissimi, de hac arbore quæ-

(*a*) Alias, in tomo nono.
(*b*) Augustino in quibusdam e veteribus libris tributus. Bellarmini judicio dubius, Erasmi autem Verlini et Vindingi sententia est supposititius, atque in 9 tomi Appendicem per Lovanienses rejectus. Ambrosio quoque perperam adscriptus fuit, et in ejus operum tomo 1 cum insigni varietate excusus. Exstat sine auctoris nomine in veteri Corbeiensi libro ante annos mille, uti videtur, descripto.

stiones vanas movisse, qui dicant Adam non voluntate peccasse, quia in illa arbore fuit dignoscentia boni et mali : et dum hominis culpam excusare nituntur, sic Deo conditori injuriam faciunt. Quibus ratio reddenda est, ne diutius quæstiones vanas moveant, aut usque adhuc in errore taliter sentiendo lateant : sed si volunt nosse, taceant et audiant; ne stulta loquendo, Deo convicium faciant. Una arbor fuit in medio paradisi, explorans hominis voluntatem : in ea vita pendebat, in ea et mors per transgressionem latebat : in ea apparuit transgressio, in qua firmata fuerat legis præceptio. Dixit Deus, *Ex omni ligno quod est in paradiso, edetis; de illa vero arbore quæ est in medio paradisi, non edetis, ne morte moriamini.* In hoc verbo lex erat a Deo posita homini, in ea fuit præmium [1] constitutum cum in terminatione sententiæ Deus dixit, *Si gustaveritis, morte moriemini;* et diabolus dixit, *Non morte moriemini;* et stetit homo inter Deum factorem, et diabolum deceptorem. Deus mortem minatur, si arboris fructus tangatur; diabolus deos futuros esse eos promittit, si arbor illa violetur : et appetita est venenosa dulcedo [2], et contempta est salubritas perpetuæ vitæ.

2. *Mors in arbore facta non fuit.* Sed dicit aliquis calumniator, Vides quia in illa arbore fuit facta mors? Respondeamus vanæ quæstioni. Non fuit plane in eadem arbore facta, sed inventa per hominem : hæc probatio fuit hominis, non deceptio Salvatoris [3]. Nam si Deus hominem non amasset, nec et fecisset; nec et antea præmoneret, si mortificare voluisset. Quod si antea non præmoneret, non erat misericordia, sed impietas; nec justitia, sed injustitia, ut ipse misericorditer fecisset hominem, et labi fecisset injuste. Hæc impietas nec in homine esse debet : quanto magis nec in Deo fuisse credenda est, qui fons pietatis et bonitatis est? Quis hominum, fratres mei, opus suum perire patiatur, aut fabricam suam ruinæ tradat, aut filium quem genuit in foveam mortis impingat? Si in homine ista crudelitas non est; nec in Deo credas fuisse, qui fabricam suam, id est hominem, bene disposuit, et imminenti ejus ruinæ destinam præcepti [4] suffulsit, ne caderet; sed stare non potuit. Quare? Quia audire Deum noluit. Quid ergo imputamus Deo, si Adam cecidit; qui ut caderet, Dei præceptum contempsit?

3. *Arbor non erat mala. Res malæ non natura, sed malo usu.* Dic mihi, arbor ipsa bona fuit, an mala? Dicturus es, Mala : mala utique, de qua homo pomum rapiendo mulctatus est morte [5]. Ergo, arbor fuit mala, an transgressio mandati? Plane arbor : nam si mala non fuisset, Adam non cecidisset [6]. Hæc dicis non intendens virtutem Scripturarum. Nam sicut scriptum est in illa arbore fuisse dignoscentiam boni et mali; ita scriptum est, *Et vidit Deus quæ fecit, et ecce bona valde* (*Gen.* I, 31). Illud credis quod te in errorem inducat; et hoc non credis quod te ad salutem perducat? Vis nosse qui calumniaris, quia arbor illa non fuit mala, sed bona; nec in ea facta est a Deo mors, sed homo sibi mortem creavit? Dic mihi, calumniator, ferrum bonum est, an malum? Sine dubio dicturus es, Malum. Et quare malum, et non bonum; cum omnia quæ Deus fecit, bona sint valde? Quale bonum dicis esse ferrum, unde homines perimuntur? Audi ergo : non ferrum est malum; sed qui ad facinus utitur ferro, ipse malus est. Nam vis nosse quia bonum est ferrum? Unus eo utitur ad putandum vineam, et alius ad perpetrandum homicidium : alius se pascit ferro, alius innocentem perimit gladio : unus ferro agrum colit, alius in fauce ferro [1] sanguinem fundit : unus operatur ferro ut vitam sustentet suam, alius autem ferro vitam eripit alienam. Nam et judex gladium portat, ut in reum animadvertat, innocentem absolvat. Adhuc audi, si vacat, calumniator. Vinum bonum dicis esse, an malum? Puto quod bonum dicas esse, non malum; et hoc æquitatis judicio, non ebrietatis beneficio. Ergo bonum est vinum. Bonum valde. Bene, quod in vino confessus es bonam esse Dei creaturam : et ego confiteor bonam esse. Quare ergo unus accipit cum sobrietate, alius ad ebrietatem? Numquid quia unus de eo ebriatur et turpis videtur, ideo mala dicenda est Dei creatura? Alius sobrie bibit, et Deum in ipsa sobrietate benedicit : nam qui inebriatur, in foveam cadit, et aliquoties mortem incurrit. Cibi quos nobis Dominus largiri dignatus est ad utendum, non sunt mali, sed boni : et tamen si amplius præsumantur, perniciosi sunt et nocivi. Numquid ideo dicenda est mala Dei creatura, quia nocet, aut aliquibus perniciosa est? Sed quia in perniciem salutis suæ amplius præsumunt, et quod Deus generi humano largitus est, ipsis nocivum est. Et quæ dicturus sum, bene omnibus nota sunt. Scimus aliquos multo vino et cibo præfocatos : numquid in vino aut in cibo fuit mors? Absit : sed intemperantia ciborum fecit eos in mortem cadere. Sic et ferrum non ideo dicendum est malum, quia de eo latro facit homicidium : sed ipse malus est, qui eo utitur ad perimendum hominem. Ita et illa arbor non fuit mala, sed bona; sed fuit plane malum quod homo Dei præceptum transgressus est : nam bonum est quidquid Deus homini ad utendum tribuere dignatus est. Ecce de Novo Testamento profero testimonium, bona esse omnia quæ Deus fecit. In Actibus Apostolorum legimus, obdormisse Petrum, et visum vidisse, deponi de cœlo vas quoddam candidum ut linteum, in quo erant quadrupedia, volatilia et serpentia terræ posita. Et dixit ad eum vox : *Surge, Petre, victima et manduca.* Et Petrus ait : *Absit, Domine; quoniam nunquam comedi omne commune et immundum.* Cui dixit : *Quod Deus sanctificavit, tu ne commune dixeris* (*Act.* X, 11-15). Quid est, calumniator? Ecce non solum bona, sed et sanctificata esse omnia divino ore probavimus.

4. *Peccatum soli Adæ imputandum, non arbori, aut Deo.* Arbor hæc non fuit mala, sed bona, nec in ea aliquid mali potuit reperiri : sed homo fuit a semetipso malus, qui male usus est bono quod fecerat Deus. In hoc mala voluntas hominis cognoscitur; ut cui omnis paradisus subjacuit, ad arborem interdictam manum extendens mortem incurrit. Si unam arborem ei divinitas largiretur, et omnis paradisus fuisset interdictus; sufficere debuerat quod ei largitus est Deus. Sed quia amplius voluit quam quod ei voluntas largientis indulsit; et hoc quod habuit amisit, et in mortem nihilominus incurrit. Peccatum Adæ cui imputandum est? Deo qui monuit, aut ei qui audire noluit? medico qui vulnerato observandi præceptum dedit, aut vulnerato qui contra medici præceptum noxia poma gustando causam transgressionis incurrit? Medicorum ars est, ut eis quos viderint nimia ægritudine laborantes, ea prohibeant quæ perniciosa saluti, aut periculum procurent. Quod si ægrotus contra medici præceptum per intemperantiam contraria sumens, mortem inciderit; quid pertinet medico, qui prævidens causam, observationem indixit? Ita

[1] In Mss. duobus, *præmium vitæ.*

[2] Aliquot Mss., *dulcedo mortis.*

[3] In rm. Ms., *salutis.* At in gr. Ms. et in Er., *salutaris.*

[4] Editi, *destinatam præcepto.* Melius Mss., *destinam præcepti.* Destina quippe sumitur pro fabricæ fulcimine. Sic Beda in Historia Anglorum, lib. 3, cap. 17 : « Factum est ut acclinis destinæ, quæ extrinsecus ecclesiæ « pro munimine erat apposita, » etc. In ejusdem capitis titulo editio nova substituit, « apposta Ecclesiæ; » ubi antiqua, « destina Ecclesiæ. » Utitur eadem voce Augustinus in fine serm. 12, S. Braulio in Vita S. Isidori Hispal. april. 4 apud Sur.

[5] Ita duo Mss. At editi, *mutatus est in mortem.*

[6] Ms. cor., *si mala non fuisset, homini mortem non propinasset.*

[1] Apud Ambrosium, *in acie ferri.* Melius codices nostri, *in fauce;* id est, in angusto viarum congressu, insidiis et latrociniis idoneo. Ea voce utitur Augustinus, enarr. in Psalm. 86, « Hoc fecit ille latro, fortior in cruce quam « in fauce; » enarr. in Psalm. 55, necnon in Evangelium Joannis Tract. 7, n. 12.

nec medico animarum Deo imputandum est quod Adam cecidit, qui eum ante monendo in æternum vivere voluit.

[5. Multa supersunt de istis quæstionibus quæ dicenda sunt; sed hora præteriit singula dicere, ne longitudo sermonis fastidium faciat auditoribus. Debitorem me dico, dilationem peto : sed vereor ne debitor occurrat, et creditor absentiam procuret. Debitum curo solvere sermonem, sed pristinos meos non invenio creditores : aliquos video, aliquos requiro. O creditor piger, cum veneris [1] ut debitum exigas, quid tuam absentiam procuras? Debitor satisfacere creditori cupit, et creditor desidiosus absentem se facit. Novam rem video. Instat debitor creditori ut debitum recipiat, et ille excusat. Sed quid interest, si creditor venire noluit? Reddat debitor quod promisit [2].]

6. *Cur Deus sciens Adam peccaturum, non eum revocavit a peccato.* Adhuc calumniator ille pristinus tot probationibus convictus non acquiescit, sed dicit : Sciebat Deus hominem posse peccare, an non? Respondeamus ei, ne sibi videatur aliquid dixisse : Sciebat plane. Si ergo sciebat eum posse peccare, quare non eum revocavit a peccato? Quare? Quia invitum non decuit coronare. Quis unquam, fratres mei, præmium non pugnanti dat? aut quæ corona non dimicanti? aut quæ sine conflictu victoria? Audi Apostolum divino ore loquentem : *Nemo coronatur, nisi qui legitime certaverit* (II *Tim.* II, 5). Adam nec pugnavit, nec certamen cum diabolo suscepit; sed ad unam suggestionem præmium immortalitatis amisit. Victus est qui non pugnavit; succubuit voluntati, non necessitati. O calumniator qui signare te nescis, et Deo vis calumniari, quia Adam non voluntate peccavit! Nempe Job homo fuit similis illi, quanta perpessus est et toleravit? Pugnavit fortiter, et vicit : a Deo in potestatem diabolo datus est, et sustinuit. Et utique quem sciebat Deus penitus superari non posse, in potestatem non debuit dare : sed ideo taliter probare eum voluit Deus, ut nobis excusationis et calumniæ articulum amputaret. Exspoliatus divitiis et censu, vinci non potuit; quia nec voluit. Filios amisit, et Dominum benedixit. Parum est hoc : postea ulceribus plenus, in stercore jacuit; et nihil mali adversus Dominum loqui potuit, licet doloribus urgebatur loqui; sed verba non fuerant improperii. Cui jam uxor non adjutorium, sed deceptio fuit; adjutorium quidem diaboli, sed deceptio mariti : subornata [3] a diabolo talia persuadebat dicens, *Quamdiu pateris hæc? Dic verbum contra Dominum, ut indignetur tibi et moriaris* (*Job* II, 9). O affectus uxoris! O malagma conjugalis [4]! Quasi dixit, Confitere Deo, ut propitietur tibi, et vivas : Blasphema, inquit, Deum, ut indignetur tibi, et moriaris. O argumenta serpentis antiqui! Per uxorem putavit Job decipere, cujus animum vulneribus plenum [5] nec sic quidem valuit ad blasphemiam incitare. Adam vero quid tale pertulit? quod cum diabolo certamen habuit? Nihil tale pertulit : quare diabolo potius quam Deo obedivit?

7. *Mors ex divini mandati contemptu. Scripturæ quam reverenter accipiendæ.* Sed adhuc, calumniator, dicis : Quare dixit Deus, *Morte moriemini*, nisi quia Deus ipsam mortem fecit, quia eam non avertit? Respondetur tibi et in hoc, calumniator ineptissime, si tu cum sis homo habens filios, omnes admones, omnibus præceptum das, ut te sequantur et imitentur in omnibus; et si unus eorum contemptor exstiterit, et per malam conversationem mortem incurrerit; numquid ejus mors tibi imputanda est, et non potius ei qui tuam admonitionem contemnendo mortem incurrit? Sic nec Deo mors Adæ adscribenda est, qui eum ante transgressionem ne in mortem incideret monuit. Nam manifestum est monuisse Dominum, atque noluisse hominem mori, nec ipsum fecisse mortem. Testificatur huic verbo sapientissimus Salomon dicens, *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum* (*Sap.* I, 13). Adam Dei præceptum neglexit, et in mortem incidit. Revera, fratres, imperatoris Sacram [1] nemo sine periculo sui sanguinis contemnit; sed omnes suscipiunt cum tremore et veneratione, et adorant vilissimam chartulam atramento scriptam, et velut divinos adorant apices : Scripturæ divinæ leguntur, verba Dei tonant, ipse Dominus quodam modo præsens præsentibus loquitur; et non auditur, aut fastidiose homines audiunt, aut quod pejus est, sedentes fabulis vacant. Imperator longe positus de chartula loquitur; et tremitur, et quasi præsens in illa chartula adoratur : Testamentum Domini cum recitatur, ab aliquibus hominibus et contemnitur. Ipsum Prophetæ clamant, Apostoli prædicant, Evangelia loquuntur, per se ipsum hominibus confabulatur; et non auditur. Audi præsentem Dominum et loquentem : *Ubi fuerint*, inquit, *duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum* (*Matth.* XVIII, 20).

8. *An debuit Deus permittere peccatum.* Sed utique, inquiunt calumniosi homines, Deus non debuit permittere hominem ut peccaret. O stulti! Qui hoc dicunt, non considerant, quia Deus non statuam fecit lapideam, aut ligneam; sed hominem perfectum condidit, cui et liberi arbitrii potestatem dedit, ut consideraret quid boni appeteret, et quid mali contemneret. Debuit timere quod minatus est Deus, et contemnere quod persuaserat diabolus; et proposito sibi immortalitatis præmio ad hoc debuit habere cor paratum, et Creatoris sui servare præceptum, non exterminatoris audire consilium. Non melius hominem culpo quam Deum? qui hominem fecit, injuriam faciat [2]? O stulta et vana quæstio! Dicunt homines, Deus non debuit hominem permittere ut peccaret; et non dicunt, quia homo male fecit Dei præceptum transgredi ut peccaret : quia utique ipse homo debuit mortem timere, et ad interdictam arborem non accedere. Si quisquam hominum (nolo dicere imperatoris sæculi) judicis præconem contempserit, non rapitur ad supplicium? Dei præceptum contempsit Adam, et ab aliquibus defenditur! Quare culpas Deum cum tuo judicio [3], et non hominem sine tuo periculo? Quare incusas artificem, qui bene fabricavit; et defendis hominem, qui ædificio suo adesse noluit, qui divini præcepti immemor fuit, in vulnus transgressionis incurrit?

9. *Adam non ideo malus, quia genitor homicidæ.* O qui Adam defendis, et Deo injuriam facis, ad quod te interrogo, responde mihi. Adam bonus fuit, an malus? Dicturus es, Bonus, ut plena sit tua defensio. Si ergo bonus fuit, quare unum filium bonum, et alium latronem genuit? Debuit bonos ambos creare : aut si, ut tu dicis, Deo faciente peccavit, ambos malos debuit generare. Quare unum innocentem, et alium effundentem innocentis sanguinem genuit? Unus dedicavit martyrium, et alius initiavit parricidium. Ergo Cain quod germanum occidit, reus non est; quia genitor ejus suscepit reatum, qui filium creavit [4] : ergo Cain

[1] Er. et aliquot Mss., *conveneris.*

[2] Quæ ansulis conclusimus, licet exstent in omnibus manuscriptis, addita tamen videntur, ut ex uno tractatu fierent sermones duo : quorum alter in manuscriptis aliquot incipit ab his verbis, *Debitum curo solvere sermonem.* Interpolator imitatur Ambrosium, qui librum de Incarnatione sic exorditur : « Debitum, fratres, curo solvendum : Sed hesternos « meos non invenio creditores. »

[3] Ms. cor., *subrogata.*

[4] Ita Mss. At editi, *O malignitas conjugalis!* Et mox, *Potuit enim dixisse, Confitere Deo*, etc. At Mss., *Quasi dixit, Confitere*, etc., id est, blasphemiam Dei, ejusque iræ provocationem ea suasit fiducia, qua confessionem illius ac propitiationem suaderet.

[5] Vox *plenum* desideratur in Ms. cor.

[1] Mss. et Er., *Sacra.* Melius Lov., *Sacram*, id est Imperatoriam epistolam.

[2] In Mss. cor. rm., *injuriam facio.*

[3] Ms. rm., *cum tuo periculo.* Mox cor., *et non hominem sine tuo præjudicio.*

[4] Additur in Ms. cor., *latronem. Si Adam invitus peccavit : ergo*, etc.

invitus in jugulum fratris gladium fixit. Talem justitiam tenent, qui legi calumniari nituntur; ut geniti non sint rei, et horum genitores reatu teneantur obstricti. Ecce Adam qui genuit latronem, ecce Cain qui interfecit fratrem : qui ex his duobus reus est? pater qui genuit, aut filius qui germanum crudeli morte peremit? Cessit calumniator, tacuit calumniator : quamvis nunquam aliquid verius dicit, qui veritati calumniam facit. Ubi es, calumniator? Responde mihi pro suscepto tuo[1], qui de te erat securus, defende quem usquemodo defendebas. Quare cessisti? quid tacuisti? Ecce pro filii reatu reus tenetur Adam, qui genuit parricidam. Quare non dicis, Non est reus? Exsurrexit qui tacebat : Non taceo, inquit; respondeo plane, et defendo : Nec filius pro patre, nec pater pro filio reus est; quia scriptum est, *Anima patris mea est, et anima filii mea est; anima quæ peccaverit sola punietur* (*Ezech.* XVIII, 4). Quasi experrectus est calumniator ille, qui dormiebat, aperuit os suum, cœpit loqui; sed modo tacebit. Dic ergo, nec pater pro filio, nec filius pro patre reus est. Responde pro suscepto tuo, et ego pro Deo meo. Defende Adæ causam, et ego Dei mei injuriam. Tu dicis non esse justum ut reus sit Adam pro filio : et ego consentio. Si patrem non involvit filii reatus ad peccatum, et sicut non est judicandum pro Cain, sic nec Deo quod Adam peccavit imputemus; sed sic agamus, ut ad indulgentiam Dei veniamus.

SERMO II (*a*).

De vocatione Abrahæ, Egredere de terra tua, *etc.* *Gen.* XII, 1 (*b*).

1. *Egredi de terra sua quid sit.* Modo cum divina lectio legeretur, audivimus Dominum beato Abrahæ dicentem, *Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui.* Omnia, fratres charissimi, quæ in Veteri Testamento conscripta sunt, Novi Testamenti typum et imaginem prætulerunt. Sic enim Paulus dixit, *Omnia in figura contingebant illis : scripta sunt autem propter nos, in quos fines sæculorum devenerunt* (I *Cor.* X, 11). Si ergo propter nos scripta sunt; quod tunc in Abraham corporaliter legimus factum, spiritualiter in nobis videmus impletum. *Egredere*, inquit illi Dominus, *de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui.* Hæc omnia, fratres, per sacramentum Baptismi in nobis et credimus et sentimus impleri. Terra nostra, caro nostra est : bene de terra nostra egredimur, quando carnales consuetudines deserentes, Christi vestigiis inhæremus. Quasi non tibi videtur feliciter de terra sua, id est, de se ipso egredi, qui de superbo efficitur humilis, patiens ex iracundo, castus ex luxurioso, largus ex cupido, benignus ex invido, placidus ex cruento (*c*)? Vere, fratres, feliciter de terra sua egreditur, qui pro Dei amore taliter commutatur. Denique etiam in collocutione privata ita loqui consuevimus, ut si aliquis malus homo subito bona opera cœperit exercere, dicamus de illo, Exiit iste de se. Et vere bene de se exiisse dicitur, qui repudiatis vitiis, virtutibus delectatur. *Egredere*, inquit Dominus, *de terra tua.* Terra nostra, id est, caro nostra, ante Baptismum terra morientium fuit; per Baptismum facta est terra viventium. Ipsa est illa terra, de qua Psalmista commemorat dicens, *Credo videre bona Domini in terra viventium* (*Psal.* XXVI, 13). Terra viventium et non morientium, id est, virtutum, non vitiorum, ut dixi, per Baptismum facti sumus : si tamen post acceptum Baptismum ad vitiorum non revertimur volutabrum, si posteaquam terra viventium facti sumus, opera morti obnoxia et luxuriosa non faciamus. *Et veni*, inquit Dominus, *in terram, quam monstravero tibi.* Tunc enim ad terram, quam Dominus ostendit, cum gaudio venimus, si prius de terra nostra, id est, de carne nostra, ipso adjuvante, vitia et peccata repellimus.

2. *Egredi de cognatione nostra.* — *Egredere*, inquit, *et de cognatione tua.* Cognatio ista, vitia intelliguntur atque peccata, quæ nobiscum quodam modo ex parte nascuntur[1], et ab infantia malis actibus adduntur[2] ac nutriuntur. De cognatione ergo nostra egredimur, quando per gratiam Baptismi omnibus peccatis et vitiis vacuamur : ita tamen ut postea cum Dei adjutorio, quantum possumus, laboremus, ut expulsis vitiis, virtutibus repleamur. Nam si per Baptismum malis omnibus vacuati, desides et ignavi esse volumus[3] (*a*), timeo ne impleatur illud in nobis quod in Evangelio scriptum est, *Cum exierit spiritus immundus ab homine, vadit per loca arida quærens requiem, et non invenit. Postea reversus, si invenerit domum vacuam, adducit secum septem alios spiritus nequiores se, et ingressi habitant ibi : et sunt novissima illius pejora prioribus* (*Matth.* XII, 43-45). Ita ergo de cognatione nostra, id est, de peccatis et vitiis exeamus, ut nunquam ad hæc mala postea, velut canis ad vomitum, redire velimus.

3. *Egredi de domo patris sui.* — *Egredere*, inquit, *et de domo patris tui.* Et hoc, charissimi, spiritualiter debemus accipere. Pater noster ante gratiam Christi diabolus fuit. De ipso Dominus in Evangelio Judæos arguit dicens, *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere* (*Joan.* VIII, 44). Patrem ergo hominum dixit diabolum, non ex ipso nascendo, sed ipsius nequitiam imitando; non quod ex ipso potuerint nasci, sed quod eum voluerint imitari. Nam quod prius pater noster diabolus fuerit, ex persona Dei loquentis ad Ecclesiam Psalmista commemorat dicens, *Audi, filia, et vide, et obliviscere populum tuum et domum patris tui* (*Psal.* XLIV, 11). Considerate, fratres, quod dixit : *Audi*, inquit, *filia.* Qui dixit, *Audi, filia*, pater utique est. Et cum dicit, *Obliviscere populum tuum et domum patris tui*; patrem utique admonet derelinquendum. Invitamur ergo a Deo patre, ut beata et felici commutatione patrem diabolum relinquamus. Bene diabolum patrem relinquimus, si Deo auxiliante calliditates et nequitias illius vitare semper vel fugere studeamus.

4. *Recapitulatio supra dictorum.* Hæc ergo omnia, fratres, id est, ut ad exemplum Abrahæ de terra nostra, conversatione utique carnali, possimus exire, et cognationem nostram, vitia videlicet et peccata relinquere, et de domo diaboli patris effugere; non nostris viribus, sed Christi gratia donante meruimus. Et ideo quantum possumus, cum ipsius adjutorio laboremus, ne ad consortium vel ad amicitias diaboli, aut ad vitia vel ad carnales concupiscentias redeamus; propter illud quod scriptum est, *Jam sanus factus es; amplius noli peccare, ne quid tibi deterius contingat* (*Joan.* V, 14) : sed Abrahæ fidem potius imitando, et bona jugiter opera faciendo, non solum ad veniam, sed etiam ad consortium vel amicitias Dei pervenire possimus. Sed et illud, fratres charissimi, quod de hac eadem re Dominus locutus est ad Moysen, cum grandi metu et tremore considerare debemus. Sic enim ait : *Cum tradiderit vobis Dominus terram Chananæorum, cavete ne unquam cum habitatoribus terræ illius jungatis amicitias, quæ vobis protinus sint in ruinas* (*Deut.* VII, 1-4). Cum enim per gratiam Baptismi a nobis omnia crimina vel peccata expulsa esse credamus, si postea cum ipsis vitiis et peccatis

[1] Apud Ambrosium additur, *munere*; sed male : nam, *susceptus*, vox antiqua pro, *cliente*.

(*a*) Olim, de Tempore 51; et post, in Appendice 51.

(*b*) Hunc Amerbachiana et Erasmiana editio repræsentat inter germanos Augustini sermones : inter supposititios collocat Lovaniensium censura, quæ Verlino et Vindingo probatur. In manuscriptis præfert nomen Augustini, sed falso. Ex iis est, quos censemus Cæsarii Arelatensis episcopi.

(*c*) Cæsarius, homil. 10, et inter editas a Baluzio, 3.

[1] Morel, Elem. Crit., p. 291, censet legendum, *ex patre nascuntur*, quod aptissimè consentit cum textu, ubi de cognatione agitur. M

[2] Ita unus Ms. Alii duo, *malis artibus adducuntur.* Editi autem, *malis moribus adducuntur.*

[3] Mss., *Nam si per Baptismum malis morbus vacuari noluerimus et ignavi fuerimus*, timeo, etc.

(*a*) Cæsarius, homil. inter editas a Baluzio, 4.

amicitias ponimus, dum eis ad cupiditatem vel luxuriam consentimus, sine dubio hæc amicitia nobis efficitur in ruinam. Et ideo quantum possumus, cum Dei adjutorio pro salute animæ laboremus; et in agro cordis nostri, quem peccata vel crimina possederant, virtutes intromittere curemus, ut in nobis impleatur illud quod beatus Isaac in typo Christi benedicens filium suum dixit : *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus* (*Gen.* XXVII, 27) : quod ipse præstare dignetur, cui honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen [1].

SERMO III (*a*).

De beato Abraham (*b*).

1. *Abraham justificatus ex fide. — Credidit Abraham Deo, et deputatum est illi ad justitiam* (*Gen.* XV, 6). Ecce sine opere justificatur ex fide, et quidquid illi legali posset observatione conferri, totum credulitas sola donavit. Ipse sibi fuerat lex, qui legem non acceperat, natura tamen quidquid legis fuerat observabat (*Rom.* II, 14). Abraham Pater noster radicem fidei nominisque christiani habebat, qui cum ex proprietate genuina ad incerta atque peregrina juberetur exire, tota devotione complevit : cui in re tam dura nulla dubitatio fuit, sed sententiam Dei tanquam qui optare videretur, accepit. *Exi*, inquit Dominus, *de terra tua et de cognatione tua, et veni in terram quam monstravero tibi* (*Gen.* XII, 1). Novum probationis genus, habenti propria, exsilia indicere peregrina, ingerere laborem itineris quiescenti, imperare penuriam possidenti, et tantarum facultatum domino necessitatem imponere peregrinandi. Libenter tamen fides accepit quidquid arduum videbatur incredulis. Cui non est magis dulce proprium tugurium quam palatia peregrina, et voluntaria casa quam digesta prætoria? Leve cuiquam non est dimittere propria, et sectari aliena incerta; dimittere quod scias, quærere quod ignoras. Quis enim propria sine dolore deseruit, aut sine lacrymis dereliquit? Cui non est durum illos conscios natalium parietes, dulcia illa limina atque amabilem larem, quem et parentum memoria et ipsius infantiæ rudimenta commendant, ubi cunabula illa novi et mox orientis hominis famulabantur, ubi secura alludens infantia inter lucis primordia, aut pueriles anni simplicitate felices, quos sibi inter lascivos atque ipsius ætatis lusus vernaculo genuina solo necessitas exhibebat? Inter hæc ergo tam blanda, tam dulcia, quæ omni fuerant difficultate relinquenda, *Exi*, ait, *de terra tua*. Quis hoc sine fidei viribus libenter audiret? Levius probaretur, si vel nomen loci quo perrexisset, audiret. Proficiscitur, pergit, socia scilicet credulitate, conjuge comite, it securus, it fretus, promissum sibi fidei laboribus exacturus, plus sperans de incerto quam fuerat securus de proprio. It ergo per desertas solitudines, per invias sedes, per naturæ secreta, ubi hominis vestigium necdum rudis terra cognoverat : et inter illa omnia quæ Dei imperio dereliquerat, non tugurium, non casam, sed inter ipsa camporum silescentium formidolosa secreta, hospes tantummodo cœli terræque, nullum suffugium quo diverteret, inveniebat.

2. *Tres Angelos Abraham suscipit hospitio.* Excepit tamen Abraham peregrinum quercus arbor humana; quæ venientem Abraham atque æstivo sole decoctum, amœnitatis suæ umbraculo refoveret : cujus silvescentis nemoris comata luxuries, in æstivum tempus diem et urentis solis vaporiferos radios ramorum frequentia suspendebat; ut quidquid injuria temporis irrogabat, omne auferret et ramorum et foliorum densitas. Ingreditur ergo lucum arboris Abraham, sub qua construitur qualecumque suffugium; angustum quidem homini, sed sufficiens majestati. Dignum tamen Deo palatium fides devota pingebat, in quo fuisset majestas superna pransura. Cum ergo illic positus curiosis oculis cœlum intentaret, ecce subito in trium virorum persona majestas incorporea de scendit. Accurrit, properat, manus supplices tendit, et transeuntium genua osculatur : *Domine*, ait, *si inveni gratiam coram te, ne transieris puerum tuum* (*Gen.* XVIII, 3). Videtis, Abraham tribus occurrit, et unum adorat. Trina unitas, et una Trinitas. Sumatur aqua, laventur pedes vestri, et refrigerate sub arbore ista, et afferam panem, et manducabitis; et postea transibitis in viam vestram. Et dixerunt ei, *Fac ut dixisti* (*Id.* XVIII, 5). Servat semper in bonis tenorem sui perfecta justitia, offert peregrinis hospitium qui non habet tectum; et cum sit omni domicilio viduatus, domicilium, quale necessitas procurabat, exhibuit transeuntibus. Et licet illa minora fuerint quæ offerebantur, locorum angustiis magnitudinem dederat fides, quæ contemni non meruit a Deo. Divertunt ad arboris hospitium, quod Abraham Deo jam fecerat dignum. Interea conspergitur similago, fiunt encryphiæ [1] (*a*), mactatur et vitulus. Etsi illis divinitas non eguit; justitia tamen, quod optabat, impendit. Ecce ad humanam mensam cœlestis sublimitas recumbebat, cibus capitur, pransitatur, et contubernali colloquio inter hominem et Deum familiaria verba miscentur.

3. *Hospitalitas non est sine mercede.* Et quia apud Deum infructuosa hospitalitas esse non potuit, statim pretium mercedis accepit : datur filius seni, datur posteritas desperanti, accepit senectus quod minime potuit habere juventus. *Ad hoc*, inquit, *tempus veniam, et erit Saræ filius* (*Gen.* XVIII, 10). Cumque seniles anni, et emortua Saræ viscera hoc posse fieri denegarent; dedit tamen divinæ promissioni credulitas fidem. *Patrem*, inquit, *multarum gentium posui te* (*Id.* XVII, 5). Repletus est bonis; quia quod ei promisit, implevit. Ecce in ipso margine senectutis, nondum prolatis legibus recitatisque, asserimus Abraham quod fuerit religiosus; et qui fuerat in cultura justior, fuerit in credulitate probatior. Ecce enim senex ille maritus, qui adhuc unum non habebat, in uno tamen Deus innumerabiles promittebat. Ecce exhaustis visceribus dixit Deus ad Abraham, *Suspice in cœlum, et numera stellas : sic erit semen tuum. Et credidit Abraham Deo, et deputatum est illi ad justitiam* (*Id.* XV, 5 *et* 6). Defecerunt Saræ venire muliebria; quia jam lassa defecerant membra. Totum corpus sulcatur in rugas, fit perarata fronte, et exhausta senectute. Deficiente sanguine in venis tristis senectus delassatur; sed divino judicio ætatis fervor accenditur. Meliorem facit divina promissio matrem, quam ætas non fecerat generare. Accepit genitrix nomen, quod ei sterilitas temporis subtraxerat. Longe deficientibus membris Isaac concipitur : subito inanes ac marcescentes venæ redivivo sanguine ferbuerunt, et emortua seni viscera calefacto sanguine vaporata, usque ad partum inquilinis sunt caloribus animata. Juvenilis ætas incaluit, et calefacto sanguine vaporavit. Fit anus feta, fit senex gravida, crescit venter per dies singulos, et convalescente partu, tumescentis uteri capax sinus extenditur. Fit sarcina, et desideratus affectus ex visceribus lassis, onus nimium exoptata posteritas. Portabat uterum gravem talis mater, quæ inanis ambulare vix posset. Sed quia credulitatis fuerant quæ acceperat, defecta viscera fides validior animabat.

[1] Mss. Sic habent, *præstare dignetur, qui vivit et regnat cum Patre*, etc.

(*a*) Olim, de Tempore 68, et post, in Appendice 37.

(*b*) In nostris manuscriptis non reperitur. Editus per Amerbachium et Erasmum fuit cum sermonibus Augustinianis; post vero per Lovanienses in Appendice cum spuriis, reluctante nemine. Confer sermonem 7 Appendicis.

[1] Am., *engrisiæ*. Melius Er. et Lov., *encryphiæ*.

(*a*) Sic dicti subcineritii panes a verbo græco, *egcruptô*, quod dum coquuntur, sub cinere abscondantur.

Marcidæ mammæ, quas in vacuos folles subducti succi detrimenta laxaverant, lactei fontis ubertate tenduntur. Fit mater in pectore, fit mater in partu: fit, inquam, mater, quæ avia fuerat per ætatem. Dedit fides vetustis novos visceribus ignes. Sic Isaac credulitate nascitur, ut eorum fides in progenie enarretur in sæcula. Amen.

SERMO IV (a).

De vacca, ariete vel capra trium annorum, turture quoque et columba. *Gen.* xv, 9-17 (*b*).

1. *Carnales et spirituales in Abrahæ sacrificio significati.* Audivimus, fratres charissimi, Scripturam dicentem: « Locutus est Dominus ad Abram dicens, Sume mihi vaccam triennem, et capram trimam, et arietem annorum trium, turturem quoque et columbam. Qui tollens universa hæc divisit ea per medium, et utrasque partes contra se altrinsecus posuit; aves autem non divisit. Descenderuntque volucres super cadavera, et abigebat eas Abram. Cumque sol occumberet, sopor irruit super Abram; et horror magnus et tenebrosus invasit eum. Cum ergo occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa, et apparuit clibanus fumans, et lampas ignis transiens inter divisiones illas. Quid ergo significent ista, fratres, breviter, quantum Dominus dederit, Charitatis vestræ auribus cupimus intimare. Beatus Abraham pater multarum gentium a Domino dictus est. Omnes enim gentes, quæ in Christum credunt et credituræ sunt, filii sunt Abrahæ, imitando fidem, non nascendo per carnem. Nam sicut Judæi per infidelitatem degeneres facti, ex filiis Abrahæ filii diaboli, et progenies viperarum sunt in Evangelio appellati; ita e contrario omnes gentes quæ in Christum fideliter credunt, Abrahæ filii effici meruerunt. Vacca ergo triennis, et aries annorum trium, et capra triennis, et turtur vel columba, figuram omnium gentium prætulerunt. Dicta sunt autem trium annorum, quia omnes gentes in Trinitatis erant mysterium credituræ. Et quia tota Ecclesia catholica non solum habet spirituales, sed habet etiam et carnales: quamvis nonnulli in Trinitatem se credere dicant, carnales tamen sunt, quia crimina et peccata vitare dissimulant: quia ergo cum carnalibus sunt etiam spirituales, ideo turtur et columba sunt additæ. In turture et columba spirituales possunt significari, ut in illis tribus animalibus carnales intelligi.

2. *In Ecclesia catholica carnales contra se positi, non spirituales.* Ergo diligenter attendite, quia illa tria animalia divisisse in duas partes dicitur Abraham et contra se invicem posuisse. *Aves*, Scriptura inquit, *non divisit.* Quare hoc, fratres? Quia in Ecclesia catholica carnales dividuntur; spirituales omnino non dividuntur, et, sicut dicit Scriptura, contra se invicem præparantur. Quare carnales, et divisi, et contra se positi sunt? Quia omnes luxuriosi et amatores mundi contra se invicem divisiones et scandala habere non desinunt. Isti ergo dividuntur, quia sibi invicem adversantur: aves autem, id est spirituales non dividuntur. Quare spirituales non dividuntur? Quia est illis cor unum, et anima una in Deum, est in illis unum velle ac nolle. Illis enim, quas supra diximus avibus, similes sunt, turturi scilicet vel columbæ. In turture castitas, in columba simplicitas designatur. Omnes enim in Ecclesia catholica Deum timentes, et casti, simplicesque esse signantur, et cum Psalmista dicere possunt, *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo et requiescam* (*Psal.* LIV, 7)? Et iterum, *Turtur invenit sibi nidum, ubi reponat pullos suos* (*Psal.* LXXXIII, 4). Et quando carnales, qui dividi possunt, gravibus vitiorum compedibus premuntur in mundo; spirituales diversarum virtutum pennis elevantur in altum, et duabus velut alis, duobus scilicet præceptis, diligendo Deum et proximum, eriguntur in cœlum, et cum Apostolo dicere possunt, *Nostra autem conversatio in cœlis est* (*Philipp.* III, 20); et quoties sacerdos dixerit, Sursum corda, securi et fideliter dicunt se habere ad Deum; quod valde pauci et rari in Ecclesia fiducialiter et cum veritate dicere possunt. Ideo ergo aves Abraham non divisit, quia spirituales, quibus, sicut dixi, est cor unum et anima una, dividi et a Dei vel a proximi amore separari non possunt; sed cum Apostolo clamant, *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio?* Et cætera quæ sequuntur, usque ad id quod dictum est, *Neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro* (*Rom.* VIII, 35-39)? Spirituales ergo nec tormentis separantur a Christo; carnales vero interdum etiam otiosis fabulis separantur. Illos non separat nec crudelis gladius; istos vero separat carnalis affectus. Spirituales nec dura frangunt; carnales etiam blanda corrumpunt. Divisit ergo Abraham illa animalia in duas partes; aves autem non divisit.

3. *Judicii extremi figura.—Cum autem occubuisset sol, sopor,* inquit, *irruit super Abraham, et horror magnus et tenebrosus nimis: et apparuit clibanus ardens et fumans, et lampas ignis transiens inter divisiones illas.* Videte, fratres, quod ignis iste inter divisiones illas transiens dicitur, turturem quoque et columbam tetigisse non legitur. Vespera illa finem mundi significavit: animalia illa, sicut jam diximus, typum omnium gentium in Christo credentium prætulerunt. Quæ tamen gentes, sicut jam dictum est, quia in se non solum carnales, sed etiam spirituales, id est, non solum malos, sed etiam bonos habent; ideo animalia illa divisa sunt, et ignis transivit per ea, secundum illud quod dicit Apostolus, *Dies enim Domini declarabit; quia in igne revelabitur* (I *Cor.* III, 13). Clibanus ille ardens et fumans et lampas ignis diem judicii figuravit. Et ideo super beatum Abraham timor et horror tenebrosus incubuit. Unde intelligimus, quod si in die judicii justus vix salvabitur, peccator et impius ubi parebunt (I *Petr.* IV, 18)? Clibanus ergo ardens et fumans significavit diem judicii: diem, inquam, judicii in quo erit fletus et stridor dentium, in quo erit ululatus, et lamentatio, et tarda pœnitentia; quando movebuntur fundamenta montium, et ardebit terra usque ad inferos deorsum: quando, sicut dicit beatus Petrus, *Cœli ardentes solventur, elementa ignis ardore tabescent* (II *Petr.* III, 12): quando, sicut Dominus ipse in Evangelio dicit, etiam *Virtutes cœlorum commovebuntur: quando sol obscurabitur, quando et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo* (*Matth.* XXIV, 29). Ubi se tunc impii videbunt? Ubi adulteri, ubi ebriosi, ubi maledici se recognoscent? Ubi amatores luxuriæ, ubi raptores, ubi superbi et invidi apparebunt? Quid infelices pro sua defensione dicturi sunt, quos toties admonitos, et tamen imparatos, dies ille repererit? Cum ad illam Archangeli tubam omni buccina clariorem totus simul cœperit mugire mundus, cum, sicut dicit propheta, venerit Dominus ponere orbem terræ desertum (*Isai.* XIV, 17), et peccatores perdere ex eo: quando, sicut dicit Scriptura, *peccatores et impii mittentur in stagnum ignis, et fumus tormentorum illorum ascendet in sæcula sæculorum* (*Apoc.* XIV, 19, 11). Qui tunc tremor, quæ caligo, quæ tenebræ criminosos quosque negligentes ac tepidos occupabunt? Ne ergo et nos in istum veniamus cruciatum animæ, expergiscamur dum corrigendi tempus est, et voluntatem Domini nostri tanquam boni servi et utiles requiramus: ut cum dies ille judicii, quem clibanus ille ardens et fumans significavit, tremendus et nimium etiam bonis expavescendus advenerit, non cum mortalibus[1], quos illa animalia figurabant, qui per diversas voluptatum contentiones dividi possunt, flammis ultricibus cruciemur in inferno; sed simplicitatem columbæ

(*a*) Alias, de Tempore 51.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius fuit, Verlino et Vindingo supposititius. Nobis videtur ad Cæsarium pertinere. Confer editam ab Augustino ejusdem sacrificii Abrahæ expositionem allegoricam, enarr. in Psalm. 103, serm. 3, n. 5; et librum 16 de Civitate Dei, cap. 24.

[1] Forte, *carnalibus.*

et castitatem turturis præferentes, spiritualibus virtutum pennis elevemur in cœlum, secundum illud quod ait Apostolus, *Simul*, inquit, *rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus* (I *Thess.* IV, 16) : præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO V (*a*).

De tribus viris qui beato Abrahæ apparuerunt. *Gen.* XVIII (*b*).

1. *In lectione Scripturæ non litteræ tantum attendendum.* Frequenter admonui Charitatem vestram, fratres dilectissimi, ut his lectionibus quæ diebus istis in Ecclesia recitantur, non hoc tantum attendere debeamus, quod ex littera sonare cognoscimus, sed remoto velamine litteræ, vivificantem Spiritum fideliter requiramus. Sic enim dicit Apostolus, *Littera occidit, Spiritus autem vivificat* (II *Cor.* III, 6). Denique infelices Judæi, et plus infelices hæretici, dum solum litteræ aspiciunt sonum, quasi corpus sine anima, ita sine vivificante Spiritu mortui remanserunt. Nos audiamus Apostolum dicentem, quia *hæc omnia in figura contingebant illis; scripta sunt autem propter nos* (I *Cor.* X, 11). Videamus ergo quid sit, quod modo cum divina lectio legeretur, audivimus.

2. *Lot longe inferior Abraham.—Visus est*, inquit, *Deus Abrahæ, cum sederet ad ostium tabernaculi sui, ad ilicem Mambre. Ecce*, inquit, *tres viri astiterunt super eum, et exiit in occursum ejus.* Attendite, fratres, et videte qualiter Deus apparuit Abrahæ, et qualiter apparuit Lot. Ad Abraham tres veniunt, et stant super eum : ad Lot duo veniunt, et sedent in platea (*Gen.* XIX, 1, 2). Videte, fratres, si non dispensatione sancti Spiritus pro meritis res geruntur. Etenim Lot longe inferior erat Abraham. Nisi enim inferior fuisset, a beato Abraham separari non meruisset, nec ei Sodomorum habitatio placuisset. Veniunt ergo ad Abraham tres viri in meridie, venerunt ad Lot duo, et vespere veniunt : non enim sustinebat meridianæ lucis magnitudinem Lot; Abraham vero poterat plenum fulgorem lucis excipere.

3. *Hospitalitatis commendatio.* Nunc videamus qualiter Abraham, et qualiter Lot susceperunt venientes. Præsumpsit Abraham, et occurrit obviam eis. Et cum occurrisset, festinat ad tabernaculum, et dicit ad uxorem suam : *Festina*, inquit, *et consperge tres mensuras similaginis, et fac subcinericios panes*, quod græce ἐγκρυφίας dicitur, occultos videlicet et absconditos indicans panes. *Ipse autem Abraham ad armentum cucurrit, et accepit vitulum.* Qualem vitulum? Forte qui potuit primus occurrere? Non ita est; sed vitulum bonum et tenerum. Tulit ergo vitulum, et dedit puero : *Puer*, inquit, *festina facere eum.* Videte, fratres, attendite quam fervent animo hospites debeatis excipere. Ecce ipse Abraham currit, uxor festinat, puer accelerat. Nullus est piger in domo sapientis. Ecce æqualia sunt Abrahæ et Saræ hospitalitatis officia. Lot vero excepit quidem; sed duos tantum, et non integram Trinitatem, nec in meridie, sed ad vesperum. Et quid eis apposuit? *Coxit*, inquit, *azyma, et comederunt.* Et quia meritis multo inferior erat Abraham, nec vitulum saginatum habuit, nec in tribus mensuris similaginis mysterium Trinitatis agnovit : attamen quia vel hoc quod potuit, benigno animo obtulit, de perditione Sodomorum liberari promeruit. Attendite, fratres, quia etiam et Lot, dum hospites non repellit, Angelos excipere meruit. Ecce hospitalem domum Angeli ingrediuntur, clausæ hospitibus domus flammis sulfureis concremantur.

4. *Abraham mysterium Trinitatis cognovit. Lotio pedum.* Venerunt ergo tres viri ad Abraham, et steterunt super eum. Hoc ipsum videte quale sit, quod super eum veniunt, non contra eum. Subjecerat se voluntati Dei; et ideo super eum stare dicitur Deus. *Astiterunt*, inquit, *super eum;* non contra eum ad repellendum, sed *super eum* ad protegendum. Tres viros suscepit, tribus mensuris panes apponit. Quare hoc, fratres, nisi quia mysterium Trinitatis intelligit? Apponit et vitulum, qui vitulus non est durus, sed bonus et tener. Et quid tam tenerum, quid tam bonum, quam est ille qui se pro nobis humiliavit usque ad mortem? Ipse est ille vitulus saginatus, quem pro recepto pœnitente filio jugulat pater. Sic enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum daret (*Joan.* III, 16). Tribus ergo occurrit Abraham, et unum adorat. In eo autem quod tres vidit, sicut jam dictum est, Trinitatis mysterium intellexit : quod autem quasi unum adoravit, in tribus personis unum Deum esse cognovit. Ad unum loquitur dicens, *Declina ad puerum tuum.* Addit etiam, quasi ad homines loquens, *Accipiam*, inquit, *aquam, et laventur pedes vestri.* Discite, fratres, a beato Abraham hospites libenter excipere, pedes eorum cum humilitate et pietate lavare. Lavate, inquam, sanctorum peregrinantium pedes, ne forte in illis remaneat pulvis, quem ad judicium vestrum possint de pedibus suis excutere. Sic enim in Evangelio dixit : *Qui non susceperit vos, exeuntes excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum in die judicii, quam illi civitati* (*Matth.* X, 14 *et* 15). Hoc ergo prævidebat in spiritu Abraham; et ideo volebat prævenire et lavare pedes, ne quid forte pulveris resideret, quod ad testimonium incredulitatis excussum posset in die judicii reservari. Propterea ergo dicit sapiens Abraham, *Accipiam aquam, et laventur pedes vestri.* Diligenter hæc audite, fratres, qui hospitalitatem exercere non vultis, qui hospitem velut hostem excipitis. Ecce beatus Abraham, dum homines ferventer exciperet, ipsum Deum suscipere hospitalitatis contemplatione promeruit. Hoc etiam in Evangelio Christus confirmavit dicens : *Hospes fui, et suscepistis me* (*Id.* XXV, 35). Nolite ergo negligere peregrinos, ne forte quem non excepistis, ipse sit Christus.

5. *Sequitur de eodem argumento.* Ubi tamen factum sit hoc? *Ad ilicem Mambre*, quod in latina lingua interpretatur visio, sive perspicacia. Vides qualis sit locus in quo Dominus potest habere convivium? Delectavit enim eum visio et perspicacia Abrahæ. Erat enim mundus corde, ut posset Deum videre. In tali ergo loco, et in tali corde potest Dominus [1] habere convivium. De ista visione Dominus in Evangelio locutus est ad Judæos dicens : *Abraham exsultavit ut videret diem meum; vidit et gavisus est* (*Joan.* VIII, 56). Diem, inquit, meum vidit; quia mysterium Trinitatis agnovit. Vidit Patrem diem, Filium diem, Spiritum sanctum diem, et in his tribus unum diem : sicut et Pater Deus, et Filius Deus, et Spiritus sanctus Deus, et hi tres unus Deus. Nam et singulatim singulæ quæque personæ plenus Deus, et totæ tres simul unus Deus. Nam et illis tribus mensuris similaginis, propter unitatem substantiæ non incongrue Pater et Filius et Spiritus sanctus intelligitur. Quod tamen et alio modo potest accipi, ut Saram intelligamus Ecclesiam, tres mensuras similaginis, fidem, spem et charitatem. In his enim tribus virtutibus universæ fructus continentur Ecclesiæ. Qui hæc tria in se meruerit habere, securus potest ad convivium cordis sui totam Trinitatem excipere.

6. *Descendere Deus quomodo intelligatur.— Post hæc dixit Dominus ad Abraham, Clamor Sodomorum et Gomorrhæ ascendit ad me : descendi ergo ut viderem, si sermo qui venit ad me, opere compleatur; an non est ita, ut sciam.* Hæc Scripturæ sunt verba; videamus quid in his intelligi dignum sit. *Descendi*, inquit, *ut viderem.* Quando ad Abraham responsa redduntur, non dicitur descendere Deus, sed supra ipsum astare : nunc autem quia peccatorum causa agitur, de-

(*a*) Alias, de Tempore 70.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Auctoris artem et ingenium intelliges comparata Origenis Homilia in Genesim quarta, quam ille præfixa præfatione, et nonnullis additis passim ac detractis verbis variavit. Cæsarii stilum in exordio præsertim et in conclusione sermonis cernere nobis videmur.

[1] Hic apud Origenem additur, *cum Angelis suis*.

scendere dicitur Deus. Vide ne ascensionem et descensionem localem sentias. Indignum est hoc de incorporea et ubique tota sentire substantia. Sed descendere dicitur Deus, quando curam humanæ fragilitatis habere dignatur. Quod specialius de Domino ac Salvatore nostro sentire debemus, qui semetipsum exinanivit, servi formam accipiens (*Philipp.* II, 7).

7. *Quomodo nesciat Deus peccatores.* Sed videamus quid est quod dicit, *Descendi ut viderem, utrum sermo qui ad me pervenit, opere completus sit; an non est ita, ut sciam.* Solent enim nos hinc impugnare Pagani, et maxime immundissimi Manichæi (*a*) dicentes: Ecce nesciebat Deus Legis, quid ageretur in Sodomis. Nos enim sano intellectu respondemus et dicimus, quod aliter dicitur Deus nosse justos, aliter noverit peccatores. Denique de justis quid dicitur? *Novit Dominus qui sunt ejus* (II *Tim.* II, 19). De peccatoribus quid dicitur? *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem, quia non novi vos* (*Matth.* VII, 23). Et iterum Paulus Apostolus: *Si quis est Domini, intelliget quæ dico; qui autem ignorat, ignorabitur* (I *Cor.* XIV, 37 *et* 38). Quid est ergo, *Nescio?* Non novi vos, non vos agnosco in regula mea, non in vobis recognosco imaginem meam. Cognovit in vobis justitia mea quod puniat, et non cognoscit misericordia quod coronet: ac si quorum actus indigni Deo sunt, indigni etiam notitia Dei dicuntur. *Descendi* ergo *ut videam*, non ut ego quid agunt sciam: sed ut ipsos scientia mea dignos efficiam, si quos ipsorum inveniam justos, si quos inveniam pœnitentes, si quos tales quos debeam scire. Denique quia nullus qui pœniteret, nullus qui converteretur inventus est præter Lot, ipse solus cognoscitur, ipse solus de incendio liberatur. Nos vero, fratres, demus operam, et tales esse cum Dei adjutorio laboremus, ut digni habeamur notitia Dei; ut nos et agnoscere dignetur et scire, præstante Domino nostro Jesu Christo, etc.

SERMO VI (*b*).

De immolatione Isaac, I (*c*).

1. *Exordium.* Lectio illa, fratres charissimi, in qua beatus Abraham Isaac filium suum in holocaustum legitur obtulisse, ideo in ordine suo diebus Quadragesimæ non recitatur, quia, sicut ipsi nostis, in vigiliis Paschæ propter sacramentum dominicæ passionis reservatur. Et quia tunc non est in spatio, ut de ista possit aliquid dici; nunc, si videtur, expositionem ejus secundum quod eam patres nostri inspirante Domino tractaverunt, Charitatis vestræ auribus, quantum possumus, breviter intimemus.

2. *Trinitatis mysterium.—Dixit ergo Dominus ad Abraham, Tolle filium tuum, quem diligis Isaac, et offer eum mihi in holocaustum super unum montium, quem monstravero tibi. At ille surgens stravit asinam suam, et tulit secum duos pueros, et Isaac filium suum, et pervenit ad locum, quem ei ostenderat Dominus, die tertio;* (*Gen.* XXII, 2 *et seqq.*). Abraham enim quando Isaac filium suum obtulit, typum habuit Dei Patris; Isaac vero figuram Domini Salvatoris. Quod autem ad locum immolationis die tertia pervenitur, mysterium Trinitatis ostenditur. Nam quod dies tertius in sacramento vel mysterio accipi debeat Trinitatis, frequenter in voluminibus sacris invenitur, sicut in Exodo: *Viam*, inquit, *trium dierum ibimus in deserto* (*Exod.* V, 3). Et iterum quando ad montem Sinai ventum est, dictum est populo: *Sanctificamini, et estote parati in die tertia* (*Exod.* XIX, 15). Et Josue transiturus Jordanem, ut in die tertia populus paratus esset admonuit (*Josue* I, 11). Et Dominus noster die tertia resurrexit (*Matth.* XXVIII). Hoc ideo diximus, quia beatus Abraham die tertia venit ad locum, quem ei ostenderat Dominus.

3. *Christi figura aries et Isaac.* Duo pueri quos cum asina remanere jussit, typum habuerunt populi Judæorum, qui pro eo quod in Christo non erant credituri, ideo ad locum ubi immolandus erat, ascendere vel pervenire non poterant. Asina illa significavit Synagogam. Aries vero ille qui inter spinas cornibus tenebatur, et ipse typum Domini habuisse videtur. Nam et Christus quasi cornibus inter spinas hærebat, quando ad crucis cornua clavorum confixione pendebat. Quod vero Isaac ipse sibi ad immolandum ligna detulit, et in hoc Christum figuravit, qui ad locum passionis crucem suam ipse portavit. De quo mysterio multo ante dictum fuerat per prophetam: *Et erit*, inquit, *principatus ejus super humerum ejus* (*Isai.* IX, 6). Tunc enim Christus principatum super humeros habuit, quando crucem suam admirabili humilitate portavit. Non incongrue crux Christi principatum significat. Nam per ipsam et diabolus vincitur, et totus mundus ad Christi notitiam vel gratiam revocatur [1]. Denique sic et Apostolus dixit, cum de passione Domini loqueretur: *Factus*, inquit, *obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen* (*Philipp.* II, 8 *et* 9). Hoc ideo dicimus, fratres, ut agnosceret Charitas vestra quod principatus Christi, de quo scriptum est, *Et erit principatus super humerum ejus*, non sit alius nisi crux ejus. Et ideo lectio ipsa in Pascha legitur, quando Isaac verus, cujus typum gerebat filius Abrahæ, pro genere humano in patibulo crucis affigitur.

4. *In pueris Abrahæ figura est Judæorum.* Legitur in ipsa lectione, quod veniens beatus Abraham cum filio suo, viderit locum a longe, et dixerit ad pueros suos, *Sedete hic cum asina; ego et puer proficiscemur, et cum adoraverimus, revertemur ad vos.* Quare pueris, qui figuram habuerunt Judæorum dicitur, *Sedete hic cum asina?* Numquid asina illa sedere poterat, charissimi? Sed ideo dicitur, *Sedete cum asina;* quia Judæorum populus, qui in Christum crediturus non erat, stare non poterat, sed ut debilis et velut peccator languidus, qui baculum crucis despexerat, in terram casurus erat. Dixit ergo Abraham beatus, *Sedete hic cum asina; ego et puer proficiscemur, et cum adoraverimus, revertemur ad vos.* Quid est quod dicis, beate Abraham? Ad immolandum filium vadis, et dicis quod cum filio reverteris? Si cum in holocaustum obtuleris, utique tecum redire non poterit. Potuit respondere beatus Abraham: Verum dico, et offero filium, et cum filio revertar ad vos. Tanta est enim fides mea, ut credam quod ille qui mihi eum de matris sterilis utero dignatus est dare, possit etiam cum mortuum suscitare: et ideo verum dico, quia *cum adoraverimus, revertemur ad vos.*

5. *Adam sepultus in Calvariæ loco.* Quod autem aries occisus est, et Isaac non est occisus, ideo factum est, quia Isaac figura et non veritas erat. In ipso enim designatum est quod postea in Christo completum est. Videte Deum cum hominibus magna pietate certantem: Abraham mortalem filium non moriturum obtulit Deo, et Deus immortalem Filium pro hominibus tradidit morti. Potest tamen de beato Isaac, et de illo ariete etiam sic intelligi, ut in beato Isaac significata sit divinitas, in ariete humanitas Christi. Et quia in passione non divinitas, sed humanitas crucifixa creditur; ideo non Isaac, sed aries immolatur. Dei enim Filius vel unigenitus offertur,

(*a*) De Manichæis nihil in Origenis homilia, a qua etiam abest quæ mox occurrit vox, « Legis. »

(*b*) Alias, de Tempore 71.

(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Conflatus est ab incerto auctore, et interpolatus. Habet quædam ex Origenis Homilia in Genesim octava, et quædam aliunde congesta. In manuscriptis nostris strictius paulo quam in editis exordium habetur, hunc in modum: « Lectionis illius, fratres charissimi, in qua beatus Abraham Isaac filium suum « in holocausto legitur obtulisse, nunc, si jubetis, exposi« tionem secundum quod eam patres nostri inspirante Do« mino tractaverunt, Charitatis vestræ auribus, quantum « possumus, breviter intimamus. *Tolle filium tuum* » etc. Quod exordiolum ex Cæsarii verbis expressum videtur.

[1] Mss., *renovatur*.

et virginis primogenitus immolatur. Audite et aliud sacramentum. Beatus Hieronymus presbyter scripsit, ab antiquis et senioribus Judæorum se certissime cognovisse, quod ibi oblatus est Isaac, ubi postea Dominus Christus crucifixus [1] est (*a*). Denique ab eo loco unde beatus Abraham jussus est proficisci, tertio die ad locum ubi Christus crucifixus est pervenitur. [Etiam hoc antiquorum relatione refertur, quod et Adam primus homo in ipso loco ubi crux fixa est, fuerit aliquando sepultus; et ideo Calvariæ locum dictum esse, quia caput humani generis ibi dicitur esse sepultum. Et vere, fratres, non incongrue creditur, quia ibi erectus sit medicus, ubi jacebat ægrotus. Et dignum erat, ut ubi occiderat humana superbia, ibi se inclinaret divina misericordia : et sanguis ille pretiosus etiam corporaliter pulverem antiqui peccatoris dum dignatur stillando contingere, redemisse credatur [2] (*b*).] Hæc enim, fratres charissimi, secundum quod potuimus, e diversis [3] Scripturarum voluminibus, pro animæ nostræ profectu collegimus, et charitatis contemplatione suggessimus. Vos vero, auxiliante Domino, dum frequentius Scripturas divinas relegitis, si diligenter attenditis, credo quod etiam meliorem expositionem invenire possitis [4].

[6. *Baptismi sacramentum non negligenter aut tardius requirendum.* Rogo vos, fratres, ut quicumque aut filium, aut vernaculum suum baptizari desiderat, jam nunc eum Ecclesiæ offerre non differat : quia non est justum, ut res quæ tam magna, tam præclara creditur, negligenter aut tardius quam expedit requiratur. Timeo enim ne aliquæ mulieres ideo tardius infantulos suos offerant, quia cum ipsis ad Vigilias venire dissimulant. Certissime enim credimus, quod qui statim incipiente Quadragesima, eos qui baptizandi sunt offerre voluerint, et cum ipsis ad Vigilias feliciter venerint, et filii eorum legitimo ordine accipient Baptismi sacramentum, et ipsi acquirent indulgentiam peccatorum, præstante Domino nostro Jesu Christo, etc.]

SERMO VII (*c*).

De immolatione Isaac, II (*d*).

1. Novum præcepti genus est, homini legem sceleris dare; et religiosum habere, si impium voluerit perpetrare. Abraham si parricidium fecerit, justus est; si non fecerit, indevotus est. Quid sit ergo, quod nunquam Deum nisi pietate placamus? Cupit sibi vota offerri, non crudeliter coli. Ecce inter pietatem patris et devotionem Dei, filium est quidem scelus occidere; sed Deum scelestius non audire. In angusto posita est perfecta justitia. Parricidium juberis ut facias, tuis te manibus orbaturus. Quid hoc est? Imperat parricidium, qui prohibet homicidium? Jubetur, inquit, filium victimare, solatium paternæ senectutis, et unicum pignus posteritatis : qui quanto serior, tanto dulcior; quanto solus aut unicus, tanto charior et dilectus. In utroque senes creandæ prolis desperatio retinebat; utpote post tempus [1] quod natura fraudaverat, ætas in sene patre, sterilitas in anicula matre. Jam enim Sara actus suæ vulvæ perdiderat, et senem patrem vis generandi lassaverat; quia fructum sterilis non habebat. Ecce subito frigens vulva materna non instinctu libidinis, sed fomite virtutis incaluit, redivivo successit flore juventutis. Mœrentis jam artus corporis viruerunt, marcida membra et annosæ ætatis tabe pallentia, pueritiæ rubore viruerunt, et insuccido tepore [2] veterascens jam corpus, non tanquam concubitus, sed promissio vegetabat. Canis jam togatum caput albebat, et rugas suas vulva in ventre tendebat. Tumebat uterus gravidæ, tremebat gressus in poplite. Gestabat onustum uterum, quæ corpus jam non regebat incurvum. Novissimis annis feta et fessa mulier, quæ non noverat in juventute concipere, discit in senectute lactare. Discite conjugati vacare effectum seminis, ubi non fuerit munus auctoris, ipso dicente : *Priusquam te formarem in utero, novi te* (*Jerem.* I, 5).

2. *Accipe*, inquit, *filium tuum*, *et offer mihi illum in unum de montibus quem demonstravero tibi* (*Gen.* XXII, 2). Senex pater et unici mater, novi parentes, et veteres genitores, ad tam acerbum non moventur imperium. Hilaris accingebatur, qui nec timorem facinoris formidavit, nec implere quod jussus est degener animus dubitavit. Spes illa futura tot gentium paterna manu jubetur occidi. Devotus pater eo voto suscepit parricidium, quo susceperat filium : nec refert utrum impendat aut perdat; dum quoquo modo quod acceperat, reddat. O Domine piissime, quem scis patri dilectum, quid imperas victimandum? Nunc nuper senem sterilem fecundasti; et tam cito quod donaveras, repetisti? Ubi est quod senibus præstitisti? Ergo iratus potes lædere, sicut propitius imperas orbitatem? Absit a nobis ista incredulitas. Deus pro nobis filium suum jussit occidi, non nostros mactari. Ideo jubetur filium occidere, ut manifestetur mundo, qui jam notus fuerat Deo. Nam quomodo innocentis desiderat sanguinem, qui reum damnat pro sanguine? Demonstrare cunctis hominibus devotionem voluit, qui parricidium ut fieret, imperavit. Paret illico imperiis, præceptis obtemperat, pergit percussor paratus; imo filius cum patre proficiscitur moriturus : atque utinam tantummodo moriturus, non insuper et patris gladio obiturus.

3. Venerunt ergo ad locum, quem dixerat Deus; ambo pariter aram construunt sacerdotes; ligna aræ imponit, filium alligavit, et extento gladio, angelus, *Ne percutias puerum*, exclamavit : oculis respice, et vide arietem in vepre. Videte, fratres, Abraham patientia fortem, devotione constantem; non cum aliqua fera luctantem, sed cum natura pugnantem. Devotio dicebat, Percute : pietas clamabat, Parce. Illa revocabat; ista provocabat. Filius tunc moriturus jacebat : erigit dexteram feriturus, et locum quo libens percutiebat, aucupat. Parce, inquit, Abraham. Qui jusserat ut feriret, modo vociferatur ut parceret. Sciebat enim probatum patrem et in devotione ferventem gladium temperare, et filium non perimere; sed nec cremare. Parce, inquit, devote pater; parricida sine crimine, parce. Tuum sacrificium quod paraveras intendi, ego quod jusseram ut obtulisses accepi; in voto probavi, quod in facto renui; acceptavi votum, nec repuli sacrificium; laudo fidem, nec reprobo pietatem, nec tibi patior inferri orbitatem. Perfecta sunt omnia, et salva sunt universa. Vincitur innocens hostia; ne offerentis devotio putaret se minus aliquid exhibere, si impatientia doloris victima calcitraret. Ecce spirituali præsagio meum prævenisti consilium.

[1] Sic in Mss. In editis autem, *immolatus*.
[2] Manuscripti non habent quæ ansulis includuntur.
[3] Mss., *de divinis*.
[4] Hic sermo desinit in Mss.

(*a*) Legitur in Commentariis in Marc. cap. 15, sed Hieronymo perperam adscriptis.
(*b*) Id quidem, quod de Adami sepultura in Calvariæ loco dicitur, tradunt Tertullianus, lib. 2 contra Marcionem; Origenes in Matthæum, tract. 35; Basilius in Levit. cap. 5; Ambrosius in Lucam, cap. 23; Chrysostomus in Joannem, homil. 84, etc.; sed improbat Hieronymus in Matthæum, cap. 27.
(*c*) Alias, de Tempore 73.
(*d*) In Appendice nunc primum collocatur. Non enim Augustinum, sed auctorem refert plane eumdem ac sermo Appendicis tertius per Lovanienses jam olim rejectus. Ut in illo sermone haud procul ab initio præceptum divinum, *Exi de terra tua*, sic exponebatur, « Novum probationis « genus, habenti propria, exsilia indicere peregrina; » ita in hujus principio dicitur, « Novum præcepti genus est, ho- « mini legem sceleris dare : » pro interpretanda scilicet Dei jussione illa, quam præmitti hic oportebat, sicuti inferius habetur, *Accipe filium tuum, et offer mihi illum.*

[1] Am., *utpote posset tempus.*
[2] Lov., *in succido tempore.*

Quod enim paravi pro toto mundo, tu jam deliberasti in filio tuo. Quod in Unigenito meo disposui, tu in tuo unico perfecisti : unde benedicentur in te omnes gentes. Amen.

SERMO VIII (a).

De puero Abraham, qui missus est ad Rebeccam (b).

1. *Juramentum per femur Abrahæ.* Paulo ante cum divina lectio legeretur, audivimus quod beatus Abraham vocaverit puerum suum, et dixerit ei, *Pone manum tuam sub femur meum, ut adjurem te per Deum cœli et terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus regionis hujus* (*Gen.* XXIV, 2, *etc.*) ; et quod ille obediens posuerit manum sub femore, et juraverit ei. Hæc enim omnia, fratres, quæ in Testamento Veteri recitantur, si tantum secundum litteram voluerimus accipere, aut parvum, aut nullum lucrum animæ consequemur. Quid enim nobis prodest, qui ad ecclesiam ad audiendum Dei verbum fideliter convenimus, si nobis dicatur, quod Abraham miserit puerum suum, ut de regione longinqua adduceret uxorem filio suo, cum et in istis regionibus hoc frequenter videamus fieri ? Nos vero, fratres, sequentes beatum apostolum Paulum, credamus quia omnia quæ scripta sunt, Judæis in figura contingebant, nobis autem in veritate completa sunt (I *Cor.* X, 11). Dixit ergo Abraham ad puerum suum, *Mitte manum tuam sub femur meum, et jura per Deum cœli et terræ.* Quid est hoc, fratres ? Sic dixit beatus Abraham, *Mitte manum tuam sub femur meum :* tanquam diceret, Mitte manum tuam ad altare : aut diceret, Mitte manum tuam ad arcam Testamenti : aut, Extende manum ad templum Dei : *et jura mihi.* Femur tangebat, et per Deum cœli et terræ jurabat. Non enim errabat beatus Abraham, quando hoc fieri imperabat : sed quia prophetiæ spiritu repletus, noverat de semine suo Christum cœli et terræ Dominum nasciturum. Ideo quando servus suus femur illius contingebat, non per carnale membrum, sed per Deum vivum et verum juramenta præstabat. Quia Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob, Jacob genuit Judam : de cujus semine Christus Dominus natus est (*Matth.* I, 2-16).

2. *Servo Abrahæ occurrit Rebecca, quam ille, habito parentum fratrisque et ipsius consensu, Isaac domino suo uxorem accipit.—Et stetit juxta fontem, et dixit in corde suo : Domine Deus domini mei, si fecisti misericordiam cum domino meo, ecce sto ad puteum, et puella quæ venerit haurire aquam, si ei dixero, Da mihi bibere, et illa responderit mihi, Et tu bibe, et camelis tuis hauriam aquam ; ipsa est quam præparasti domino meo Isaac. Necdum puer in corde suo verba compleverat, et ecce apparuit Rebecca, habens hydriam in scapula. Et dixit ad eam puer : Da mihi bibere. At illa cito deposuit hydriam, et dixit : Et tu bibe, domine, et camelis tuis hauriam aquam. Et cum interrogasset cujus esset filia, respondit ei, quod filia esset Bathuelis, et soror Laban. Et incurvavit se homo, et adoravit Deum, eo quod agnoverat quod ipsi essent parentes domini sui Abrahæ, et protulit inaures ad ornandam faciem suam, et armillas posuit in manibus ejus. At illa vadens nuntiavit parentibus suis, qui exeuntes benedixerunt Deum, et cum gaudio et honore susceperunt puerum Abrahæ. At ille locutus est ad eos de Rebecca, ut eam darent domino suo Isaac. Illi autem dixerunt : Clamemus puellæ, et quæramus illius voluntatem. Cumque vocata esset, dixerunt ad eam : Vis ire cum homine isto ? At illa respondens dixit : Vadam.*

3. *Abraham et servus ipsius, quorum figuræ. Rebecca desponsata Isaac figura Ecclesiæ.* Nunc, fratres charissimi, quantum possumus, breviter quid ista significent, videamus. Beatus Abraham, quod puerum dirigebat, ut acciperet uxorem filio suo, typum habebat Dei Patris, sicut et quando eum in holocausto obtulit, Dei Patris imaginem figurabat : puer autem ejus verbum propheticum designabat. Misit ergo Abraham puerum suum in regionem longinquam, ut inde acciperet uxorem filio suo : quia miserat Deus Pater propheticum verbum per universam terram, ut quæreret Ecclesiam catholicam sponsam Unigenito suo. Et quomodo per puerum Abrahæ beato Isaac sponsa adducitur ; ita per verbum propheticum Ecclesia Gentium ad verum sponsum Christum de longinquis regionibus invitatur. Ubi tamen invenitur sponsa illa, quæ Christo socianda erat ? Ubi, nisi ad aquam ? Verum est, charissimi, nisi Ecclesia ad aquam Baptismi venisset, Christo sociata non esset. Rebecca ergo Abrahæ puerum invenit ad puteum, et Ecclesia invenit Christum ad Baptismi sacramentum. Quid tamen post hæc factum est ? Protulit puer inaures aureas, et dextralia aurea, et dedit ea Rebeccæ. In illis inauribus aureis significabantur verba divina : in illis armillis aureis, opera sancta ; quia in manibus opera designantur. Videamus quomodo hæc dederit Christus Ecclesiæ. Puer ergo obtulit inaures aureas ad ornandam faciem Rebeccæ, et Christus verba divina margaritis omnibus pretiosiora dedit Ecclesiæ : et armillas posuit in manibus Rebeccæ, et Christus dedit opera sancta in manus Ecclesiæ. Considerate, fratres charissimi, et gaudete, et Deo gratias agite, quia quod in illis figuratum est, in nobis Christo donante impletum est : et quomodo Rebecca nec inaures habere potuit, nec armillas in manibus, nisi Isaac per servum suum transmitteret ; ita et Ecclesia nec verba divina in auribus, nec opera sancta habere potuisset in manibus, nisi hæc illi Christus per suam gratiam et per suos Apostolos contulisset. Quod autem interrogata puella a parentibus, utrum vellet ire cum puero, respondit, *Vado :* aperte hoc in Ecclesia videmus impleri. Ibi interrogatur voluntas Rebeccæ, hic requiritur voluntas Ecclesiæ. Rebeccæ dicitur, *Vis ire cum homine isto ?* et respondet, *Vado.* Ecclesiæ dicitur, Credis in Christum ? et respondet, Credo. Rebecca non duceretur ad Isaac nisi diceret, Volo : nec Ecclesia Christo jungeretur, nisi diceret, Credo.

4. *Isaac veniens in agrum, figura Christi in mundum venturi.* Accepit ergo puer Rebeccam, et exhibuit Isaac. Videamus tamen ubi eum invenerit. Invenit eum ad puteum Juramenti. Videte, fratres, puer Isaac Rebeccam ad puteum invenit, et iterum ipsum Isaac Rebecca ad puteum invenit. Verum est : nec Christus Ecclesiam, nec Ecclesia Christum invenit, nisi ad Baptismi sacramentum. *Exierat* ergo, sicut dicit Scriptura, beatus *Isaac ad vesperum in agrum ad meditandum.* Ager ille mundi figuram habebat. Exierat Isaac in agrum, quia Christus venturus erat in mundum : Isaac ad vesperum diei, Christus in fine mundi. Isaac ergo ad meditandum in agrum processit : quia Christus in mundum pugnaturus contra diabolum venit, ut eum vinceret juste, dum ab eo occideretur injuste ; ut moriendo mortem destrueret, et resurgendo vitam credentibus condonaret. Et quomodo Isaac corporaliter Rebecca, sic Christo spiritualiter jungeretur Ecclesia, accipiens in præsenti pretiosam arrham sanguinem sponsi sui, acceptura dotem postmodum regni sui. Quam rem beatus Petrus apostolus evidenter enuntiat, dicens : *Non enim* inquit, *redempti estis auro et argento, sed pretioso sanguine tanquam agni immaculati* (I *Petr.* I, 18, 19).

5. *Synagoga per Saram, Ecclesia per Rebeccam adumbrata.—Accepit* ergo Isaac Rebeccam, et *intromisit eam in tabernaculum matris suæ :* accepit Christus Ecclesiam, et eam in loco constituit Synagogæ. Per infidelitatem enim Synagoga a Deo separata et mortua est, et per fidem Ecclesia Christo conjuncta et vivificata est. Accepit ergo Isaac Rebeccam, *et in tantum dilexit, ut dolorem qui ex morte matris acciderat, temperaret.* Mors enim Saræ infidelitatem significat Synagogæ. Moritur ergo Sara, et in loco ejus Rebecca

(a) Alias, de Tempore 75.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius erat Lovaniensibus, Verlino et Vindingo supposititius. Nobis porro videtur esse Cæsarii Arelatensis. In manuscriptis nostris non potuit reperiri.

ducitur : Synagoga repudiatur, ut introducatur Ecclesia. *Accepit* ergo Isaac Rebeccam, *et in tantum dilexit, ut tristitiam quæ de matris morte acciderat temperaret :* accepit Christus Ecclesiam, et in tantum dilexit, ut dolorem qui de perditione matris Synagogæ acciderat, amore Ecclesiæ mitigaret. Nam sicut infidelitas Synagogæ Christo tristitiam fecit ; ita illi fides Ecclesiæ lætitiam generavit : et quomodo per malitiam Synagogæ unam gentem Judæorum, nec ipsam tamen totam, perdidit ; ita totum mundum per fidem Ecclesiæ Christus Dominus acquisivit. Et quia de nobis, fratres charissimi, sponsam sibi spiritualem, Christus Dominus præparavit, quam etiam, sicut dixi, sanguine pretioso redemit : ita, ipso adjuvante, unusquisque beneficia in se munere divino collata, non solum custodiat, sed etiam augere contendat, ut nihil in eum aut per luxuriam sordidum, aut per superbiam tumidum, aut per iracundiam combustum, aut per avaritiam obscurum, aut per invidiam vipereo veneno percussum appareat. Quia justum est ut sponsus ille speciosus forma præ filiis hominum, nihil in nobis de supra dictis peccatis inveniat, quod oculos suæ majestatis offendat : cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IX* (*a*).

De sancta (*b*) *Rebecca* (*c*).

1. *Increpantur qui ecclesiam raro adeunt aut verbum Dei audire negligunt.* Isaac, inquit Scriptura, *crescebat et confortabatur* (*Gen.* XXI, 8) : id est, gaudium crescebat Abrahæ respicienti non ad ea quæ videntur, sed ad ea quæ non videntur. Non enim gaudebat de præsentibus Abraham, nec de divitiis mundi et actibus sæculi. Sed vis audire Abraham unde gauderet? Audi Dominum ad Judæos dicentem : *Abraham pater vester*, inquit, *desideravit ut videret diem meum*; *et vidit*, *et gavisus est* (*Joan.* VIII, 56). Per hoc ergo crescebat Isaac, per quod Abrahæ illa visio qua videbat Christi diem, et spes quæ in ipso erat, gaudia cumulabat. Atque utinam efficeremini et vos Isaac, et essetis gaudium matris vestræ Ecclesiæ. Sed vereor ne adhuc in tristitia et gemitu filios Ecclesia pariat. Annon est ei tristitia et gemitus, cum vos non convenitis ad audiendum Dei verbum, et vix diebus festis ad ecclesiam proceditis; et hoc non tam desiderio verbi Dei, quam studio solemnitatis, et publicæ quodam modo remissionis obtentu? Quid igitur ego faciam, cui dispensatio verbi credita est? Qui licet inutilis servus sim, accepi tamen a Deo distribuendam familiæ dominicæ tritici mensuram? Sed vide quid addit : Distribuendam, inquit, in tempore tritici mensuram. Quid ergo faciam? Ubi, vel quando vestrum tempus inveniam? Plurimum ex hoc, imo pene totum mundanis occupationibus teritis : in foro aliud, aliud in negotiatione consumitis; alius agris, alius litibus vacat : ad audiendum verbum Dei nemo, aut pauci admodum vacant. Sed quid vos de occupationibus culpo? Quid de absentibus conqueror? Præsentes etiam et in ecclesia positi non estis intenti; sed communes et ex usu fabulas teritis, et verbo Dei vel lectionibus divinis terga convertitis. Vereor ne et vobis dicatur illud a Domino, quod per prophetam dictum est : *Converterunt ad me dorsa sua, et non facies suas* (*Jerem.* XXXII, 33). Quid igitur ego faciam, cui ministerium verbi creditum est? Quæ leguntur mystica sunt, in allegoricis exponenda sunt sacramentis. Possumne surdis et aversis auribus ingerere margaritas verbi Dei? Non ita egit [1] Apostolus; vide enim quid dicit : *Qui Legem*, inquit, *legistis, Legem non audistis? Abraham enim duos filios habuit*, etc, quibus addit, *Quæ sunt allegorica* (*Galat.* IV, 21-24). Numquid sacramenta Legis eis aperuit, qui neque legunt, neque intelligunt? Sed Legem legentibus dicebat, *Legem non audistis?* Quomodo ergo potero mysteria Legis, et allegorias, quas ab Apostolo edoctus sum, aperire et prodere iis, quibus et auditio et lectio Legis incognita est?

2. *Exhortatio ad orandum.* Asperior vobis fortasse videor ; sed non possum linire parietem lapsantem. Timeo enim id quod scriptum est : *Populus meus, qui beatificant vos, seducunt vos, et semitas pedum vestrorum conturbant* (*Isai.* III, 12). Tanquam filios meos charissimos moneo. Miror si nondum vobis innotuit via Christi, si nec hoc quidem audistis, quod non est lata et spatiosa, sed arcta et angusta via est, quæ ducit ad vitam (*Matth.* VII, 14). Et vos ergo intrate per angustam portam, relinquite pereuntibus latitudinem. *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (*Rom.* XIII, 12), inquit Apostolus : *Ut filii lucis ambulate* (*Ephes.* V, 8) : *Tempus breve est; superest ut et qui habent, tanquam non habentes sint ; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur* (I *Cor.* VII, 29, 31). Sine intermissione orandum Apostolus præcipit (I *Thess.* V, 17). Vos qui ad orationes non convenitis, quomodo completis sine intermissione, quod semper omittitis? Sed et Christus præcepit, *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem* (*Matth.* XXVI, 41). Quod si illi vigilantes et orantes, et semper Verbo Dei adhærentes, tentationem tamen nequaquam fugerunt; quid faciunt hi, qui diebus solemnibus tantum ad ecclesiam veniunt? Si justus vix salvus sit, peccator et impius ubi parebunt (I *Petr.* IV, 18)?

3. *Desponsatio spiritualis.* Piget me aliquid dicere ex his quæ lecta sunt. Nam et Apostolus dicit de hujuscemodi sermonibus, quod *interpretabiles sunt ad dicendum ; quoniam vos*, inquit, *imbecilles facti estis ad audiendum* (*Hebr.* V, 11). Videamus tamen hoc quod nobis recitatum est. *Rebecca*, inquit Scriptura, *veniebat cum filiabus civitatis haurire aquam de puteo* (*Gen.* XXIV, 15 *et* 16). Rebecca quotidie veniebat ad puteos, quotidie hauriebat aquam : et quia quotidie vacabat ad puteos, idcirco inveniri potuit a puero Abrahæ, et in matrimonio sociari Isaac. Hæc fabulas putatis esse, et historias narrare in Scripturis Spiritum sanctum? Animarum est ista eruditio, et spiritualis doctrina, quæ te docet quotidie venire ad puteos Scripturarum, ad aquas Spiritus sancti, et haurire semper, ac plenum vas domum reportare : sicut faciebat etiam sancta Rebecca ; quæ non aliter jungi potuisset tanto patriarchæ Isaac, qui ex repromissione natus est, nisi hauriendo aquas : et in tantum hauriendo, ut non tantum posset potare eos qui domi sunt, sed et puerum Abrahæ : et non tantum puerum, sed et eousque abundaret aquis, quas hauriebat de puteis, ut et camelos posset adaquare, *Usquequo cessarent*, inquit, *bibentes* (*Ibid.*, 19). Mysteria sunt cuncta, quæ scripta sunt. Vult et te sibi Christus desponsare : ad te enim loquitur per prophetam, dicens, *Desponsabo te mihi in æternum, et desponsabo te mihi in fide et misericordia, ut agnoscas Dominum* (*Osee* II, 19 *et* 20). Quia ergo vult te sibi desponsare, præmittit ad te puerum istum. Puer iste sermo propheticus est, quem nisi prius susceperis, nubere Christo non poteris. Scito tamen, quia nemo inexercitatus et imperitus sermonem propheticum suscipit ; sed qui scit haurire aquam de profundo putei : et qui in tantum scit haurire, ut etiam iis sufficiat qui irrationabiles et perversi videntur, quorum

(*a*) Alias, inter Vignerianos 12.

(*b*) Epithetum, « sancta, » hic, et infra, nomini Rebeccæ semper adjungitur in Augustinianis manuscriptis; nunquam vero in Origenianorum operum libris.

(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustino ascriptus est in aliquot manuscriptis et ex iis vulgatus fuerat cura Vignerii, qui eumdem sermonem a Bartholomæo de Urbino sub Augustini nomine citatum in Milleloquio reperiebat. Apud Origenem est Homilia in Genesim decima, sed posteriore parte truncata. Integram exhibent Origenianorum operum libri editi et manuscripti, ad quos graviora hic errata castiganda curavimus.

[1] In Origenianis libris : *Non ita ait.*

figuram cameli tenent; ut et ipse possit dicere, quia sapientibus et insipientibus debitor sum (*Rom.* I, 14). Denique sic dixerat in corde suo puer iste, *Ex his*, inquit, *virginibus, quæ venerunt ad aquam, quæcumque dixerit mihi, Bibe tu, et camelos tuos adaquabo, ipsa erit sponsa domini mei* (*Gen.* XXIV, 14). Sic ergo Rebecca, quæ interpretatur Patientia, ut vidit puerum, et inspexit propheticum verbum, deponit de humero hydriam; deponit enim elatam græcæ facundiæ arrogantiam: et ad humilem et simplicem propheticum se inclinans sermonem dixit, *Bibe tu, et camelos adaquabo*.

4. *Sermo Dei et pascit, et pascitur.* Sed dicis fortasse: Si puer prophetici sermonis tenet figuram; quomodo potatur a Rebecca, quam ipse magis potare deberet? Vide ergo ne forte sicut et Dominus Jesus, cum ipse sit panis vitæ (*Joan.* VI, 35), et ipse pascat animas esurientes; ipse rursum esurire se fatetur, cum dicit, *Esurivi, et dedistis mihi manducare* (*Matth.* XXV, 35): et iterum cum ipse sit aqua viva, et potum det omnibus sitientibus; rursum ipse dicit ad Samaritanam, *Da mihi bibere* (*Joan.* IV, 7): sic et propheticus sermo, cum ipse potum det sitientibus; nihilominus ipse ab his potari dicatur, cum studiosorum exercitia et vigilantiam suscipit. Talis ergo ista anima, quæ agit cuncta patienter, quæ tam prompta est, et tanta eruditione subnixa; quæ de profundis haurire scientiæ fluenta consuevit, ipsa potest copulari nuptiis Christi. Nisi ergo quotidie venias ad puteos, nisi quotidie haurias aquas; non solum alios potare non poteris, sed ipse quoque sitim verbi Dei patieris. Audi et Dominum in Evangelio dicentem: *Qui sitit, veniat et bibat* (*Id.* VII, 37). Sed tu, ut video, non esuris, nec sitis justitiam. Et quomodo poteris dicere, *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitivit anima mea ad Deum vivum; quando veniam et apparebo ante conspectum ejus* (*Psal.* XLI, 2 *et* 3)?

5. *Dies Domini quotidie est Christianis.* Obsecro vos, qui auditorio verbi semper assistitis, patienter audite; donec paululum negligentes ac desides commoneamus. Habetote patientiam: quia de Rebecca vobis, id est, de patientia sermo est: et necesse est nos eos qui collectam negligunt, et audire declinant verbum Dei, paululum per patientiam castigare: qui non desiderant panem vitæ, nec aquam vivam, qui non exeunt de castris, nec procedunt de domibus luteis, ut colligant sibi manna, qui non veniunt ad petram, ut bibant de spirituali petra: *Petra enim est Christus* (I *Cor.* X, 4), ut ait Apostolus. Habetote, inquam, vos paululum patientiam; sermo enim nobis ad negligentes est, et eos qui male habent: sani enim non indigent medico, sed male habentes. Dicite mihi vos, qui tantum festis diebus ad ecclesiam convenitis, cæteri dies non sunt festi, aut non sunt dies Domini? Judæorum est dies certos et raros observare solemnes: et ideo ad eos dicit Dominus, *Neomenias vestras et sabbata, et diem magnum non sustineo; jejunium, et ferias, et dies festos vestros odit anima mea* (*Isai.* I, 13 *et* 14). Odit ergo Deus eos qui una die putant festum diem esse Domini. Christiani omni die carnes Agni comedunt, id est, carnes Verbi Dei quotidie sumunt; Pascha enim nostrum immolatus est Christus (I *Cor.* V, 7). Et quia lex Paschæ talis est, ut in vespera comedatur, propterea in vespera mundi passus est Dominus, ut tu semper manduces de carnibus Verbi Dei [1], qui semper in vespera es, usquequo veniat mane. Et si in hac vespera sollicitus fueris, et in fletu ac jejuniis, vel in omni labore justitiæ vitam duxeris; poteris et tu dicere, *Ad vesperam demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia* (*Psal.* XXIX, 6). Lætaberis enim mane, id est, in sæculo venturo, si in hoc sæculo fructum justitiæ in fletu et labore collegeris. Venite ergo vos dum tempus est; bibamus de puteo visionis, ubi deambulat Isaac, et ubi procedit ad exercitium.

[1] Hoc loco vox, *Dei*, abest ab Origenianorum Operum libris.

SERMO X (*a*).

De conceptu Rebeccæ. Gen. XXV (*b*).

1. *Eruditi se accommodent ad simplicium ignorantiam.* Expositionem sanctarum Scripturarum si eo ordine et illo eloquio, quo a sanctis Patribus sunt expositæ, Charitatis vestræ auribus voluerimus intimare; nonnisi ad paucos scholasticos cibus doctrinæ poterit pervenire, reliqua vero populi multitudo jejuna remanebit. Et ideo rogo humiliter, ut contentæ sint eruditæ aures verba rustica æquanimiter sustinere, dummodo totus grex Domini simplici, et, ut ita dixerim, pedestri sermone pabulum spirituale possit accipere. Et quia imperiti et simplices ad scholasticorum altitudinem non possunt ascendere, eruditi se dignentur ad illorum ignorantiam inclinare. Quia quod simplicibus dictum fuerit, scholastici intelligere possunt; quod autem eruditis fuerit prædicatum, simplices capere non valebunt.

2. *Isaac Christi, Rebecca Ecclesiæ figura. Jacob et Esau in utero Rebeccæ, boni et mali in utero Ecclesiæ.* Lectio nobis de beato Isaac, et sancta Rebecca, et parvulis qui in ejus utero collidebantur, recitata est [1]. Quod autem beatus Isaac typum habuerit Domini Salvatoris, pene nulli habetur incognitum. Isaac ergo Christum Dominum; beata autem Rebecca Ecclesiam figuravit. Quæ cum multo tempore ad exemplum ipsius Ecclesiæ sterilis permaneret, beato Isaac orante, et Domino donante, concepit. *Sed collidebantur parvuli in utero ejus*; quorum molestiam non sustinens dixit: *Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere?* Et ait illi Dominus: *Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi de ventre tuo dividentur, populusque populum superabit, et major serviet minori.* Hæc omnia, fratres charissimi, sicut dicit Apostolus, in figura contingebant illis; scripta sunt autem propter nos (I *Cor.* X, 11). Concepit ergo corporaliter de beato Isaac Rebecca: quia conceptura erat spiritualiter de Christo Ecclesia. Sed sicut duo parvuli in utero Rebeccæ collidebantur; sic et in utero Ecclesiæ duo sibi populi jugiter adversantur. Si enim aut soli mali, aut soli boni essent; unus populus esset: quia vero in Ecclesia et boni inveniuntur, et mali; tanquam in ventre spiritualis Rebeccæ duo populi colliduntur, humiles scilicet et superbi, casti et adulteri, mansueti et iracundi, benigni et invidi, misericordes et cupidi. Boni enim lucrari volunt malos; mali vero exstinguere cupiunt bonos. Bonorum desiderium est, ut qui mali sunt, corrigantur: malorum studium est, ut qui boni sunt, consumantur. Unum est genus piorum, aliud impiorum; genus piorum ad cœlum erigitur per humilitatem; genus impiorum ad infernum demergitur per elationem. Omnes enim qui in Ecclesia catholica terrena sapiunt, terram diligunt, terram concupiscunt, et omnem spem suam in terra constituunt, ad Esau pertinent. Quicumque ideo Deo servire optat, ut honoribus crescat, et lucra terrena percipiat; et ipse ad Esau, id est, ad terrenam felicitatem pertinere cognoscitur. In Esau enim carnales intelliguntur; in Jacob vero spirituales. Isti enim sunt duo populi, sicut beatus Apostolus evidenter assignat, cum carnales demonstrat, et spirituales insinuat. Sic enim ait: *Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes*, etc. Ecce opera pertinentia ad Esau. Qui autem sunt fructus qui pertineant ad Jacob, idem

[1] Mss.: *Die tertio nobis, ... lectio recitata est.*

(*a*) Alias, de Tempore 78.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium habuerunt Lovanienses, Verlinus et Vindingus suppositium: quem nos, tametsi Augustino in manuscriptis tribuatur, ponimus Cæsarii quartum. Habitus fuit tempore Quadragesimæ. De num. 5, vid. Cæsarii homil. 2.

apostolus in consequentibus adjunxit, dicens: *Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax*[1], *longanimitas, fides, bonitas, benignitas, modestia, continentia.* (*Galat.* v, 19-21). Ecce opera spiritualia ad beatum Jacob, id est, ad piorum populum pertinentia.

3. *Populus major, Judæi; minor, Gentes.* Quod autem dictum est, ***Populus populum superabit, et major serviet minori***, secundum litteram in Esau vel Jacob non videmus impletum: non enim corporaliter beato Jacob Esau servisse commemorat Scriptura. Quomodo ergo hoc oporteat intelligi, aut qualiter major populus minori serviat, spiritualiter debemus intelligere. Nisi enim fieret, non hoc sancta Scriptura commemoraret. Quomodo ergo populus major serviat minori, qui hoc diligenter attendit, in Christianis vel in Judæis agnoscit. Major enim et senior populus Judæorum juniori, id est, populo christiano servire probatur, dum per totum mundum libros divinæ Legis ad instructionem omnium gentium portare cognoscitur. Ideo enim per omnem terram Judæi dispersi sunt, ut cum aliquem paganum ad fidem Christi voluerimus invitare, et ab omnibus Prophetis ipsum Christum esse annuntiatum testamur; et ille resistens dixerit, a nobis potius quam a Spiritu sancto libros divinæ Legis esse conscriptos; nos habeamus unde eum redarguere certa ratione possimus dicentes ei: Si de meis libris tibi dubitatio nascitur, ecce Judæorum libros, utique inimicorum nostrorum (quos certum est, quod ego conscribere vel immutare non potui), ipsos relege; et cum in ipsis hoc inveneris, quod et in meis, noli esse incredulus, sed fidelis. Hoc ordine major populus minori servire cognoscitur, dum etiam per illorum libros ad credendum in Christo Gentium populus invitatur.

4. *Populus major, mali; minor, boni.* Sed et alio modo populus major servit minori. Quo, inquis, ordine? Illo utique quo mali serviunt bonis; non utique obsequendo, sed persequendo. Quomodo mali serviunt bonis? Quomodo persecutores martyribus, quomodo limæ vel mallei auro, quomodo molæ serviunt tritico, quomodo panibus coquendis furnalia, ut illi coquantur, illa consumantur. Quomodo, inquam, mali serviunt bonis? Quomodo in fornace aurificis palea servit auro; ubi sine dubio palea consumitur, aurum probatur. Non ergo glorientur, nec se extollant mali, quando bonis aliquas tribulationes immiserint: quia cum illos persequuntur in corpore, se occidere probantur in corde. Ut ad virum bonum perveniat hominis mali adversitas, jam illius animam putrefacit iniquitas. Qui ergo malo animo virum bonum iracundiæ furore succensus conatur incendere; utrum ille possit exuri, adhuc dubium est; quod autem iste jam ardeat dubium non est: quia forte ille vir bonus spirituali succo et sancti Spiritus refrigerio plenus, apposito persecutionis igne non ardet; ille vero qui eum conatur exurere, sine dubio non potest non ardere[2]. De uno ergo semine Isaac, Esau nascitur et Jacob: sicut de uno Baptismo Domini Salvatoris et de uno Ecclesiæ utero procreatur populus christianus: qui tamen pro morum diversitate, sicut Esau et Jacob, in duas partes dividitur; cum ex fructibus operum una pars cognoscitur carnalis; alia spiritualis. Ideo autem dixit, *Major serviet minori*, quia semper major est numerus malorum quam bonorum. Et sicut illi duo parvuli in utero Rebeccæ; ita et isti duo populi in ventre Ecclesiæ usque in diem judicii colliduntur; dum, sicut jam supra diximus, humilibus adversantur superbi, dum castos adulteri persequuntur, dum, quorum infinitus est numerus, ebriosi sobrios insectantur, dum benignos invidi æmulantur, dum eleemosynarios raptores, dum pacificos exstinguere cupiunt iracundi, dum eos qui cœlestia sapiunt, ad terram retrahere luxuriosi conantur.

5. *Virtutes in Quadragesima colendæ.* Unde rogo, fratres charissimi, ut quicumque in his malis se sentiunt obnoxios, dum tempus est, cum Dei adjutorio studeant transferri ad dexteram, et relictis vitiorum sordibus, ad virtutum ornamenta redire festinent: ut in die judicii ab auditu malo liberati, illam vocem desiderabilem mereantur audire, *Euge, serve bone, intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* xxv, 21). Attentius tamen rogo et admoneo, fratres, ut ad Vigilias maturius surgere studeatis, ad Tertiam, ad Sextam, ad Nonam fideliter veniatis (*a*). Castitatem ante omnia per totam Quadragesimam et usque ad finem Paschæ etiam cum propriis uxoribus custodite. Quod pransuri eratis, pauperibus erogate. Pacem et ipsi habete, et quos discordes agnoveritis, ad concordiam revocate. Peregrinos excipite, nec vos pigeat eorum pedes abluere. Non erubescat exercere christianus, quod implere dignatus est Christus. Cum bona voluntate pauperibus secundum vires vestras eleemosynas erogate: hilarem enim datorem diligit Deus (II *Cor.* ix, 7). Impedimenta mundi, si ad integrum non potestis abscindere, vel ex parte aliqua temperate, ut lectioni vel orationi[1] possitis insistere: ut in sancto exceptorio pectoris vestri spirituale vinum, id est, verbum Dei abundantius reponentes, repudiatis omnibus criminibus atque peccatis, cum libera et sincera conscientia Deo servire possitis: et cum sancta solemnitas Paschalis advenerit, charitatem non solum cum bonis, sed etiam cum malis fideliter retinentes, cum gaudio exsultationis mundo corde et casto corpore ad altare Domini possitis accedere, et corpus et sanguinem ejus unusquisque vestrum non ad judicium animæ suæ mereatur accipere: præstante eodem Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre[2] et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XI (*b*).

De beato Jacob, I (*c*).

1. *Christi mysteria in Jacob adumbrantur.* Cum divina lectio legeretur, fratres charissimi, audivimus quod supplicante sancta Rebecca, Isaac vocaverit filium suum Jacob, et dixerit ei ut pergeret in Mesopotamiam Syriæ, et inde sibi uxorem acciperet: et quod ille humiliter obediens patri abierit, et in ipso itinere venerit ad quemdam locum, et supposuerit lapidem capiti suo atque dormierit, et viderit in somnis scalam usque ad cœlos pertingentem, et Angelos Dei ascendentes et descendentes per eam, Dominum autem incumbentem scalæ et dicentem sibi: *Jacob, Jacob, noli timere, ego sum tecum, et ego ero socius itineris tui* (*Gen.* xxviii, 1-5, 10-15). Beatus enim Isaac, fratres charissimi, quando filium suum dirigebat in Mesopotamiam, Dei Patris typum præfigurabat; Jacob vero Christum Dominum designabat. Beatus ergo

[1] In r. Ms. tres adduntur virtutes, *patientia, mansuetudo, castitas.*
[2] Sic editi. At Mss., *sine dubio potest ardere.*

[1] Mss. non habent, *vel orationi.*
[2] In manuscriptis sermonis conclusio est, *præstante eodem Domino nostro Jesu Christo qui vivit cum Patre*, etc.
(*a*) De Cæsario in ejus Vita, lib. 1, n. 10, dicitur: « Instituit ut quotidie Tertiæ, Sextæque et Nonæ opus in « sancti Stephani basilica clerici cum hymnis cantarent; ut « si quis forte sæcularium vel pœnitentium sanctum opus « exsequi ambiret, absque excusatione aliqua quotidiano « interesse posset officio. » Omittitur Primæ officium, quod nonnisi Dominica, Sabbato et festis solemnibus persolvi jussit Cæsarius, uti liquet ex Appendice quam regulæ primæ Sanctimonialium subjecit.
(*b*) Alias, de Tempore 79.
(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Fuit dubius Lovaniensibus, supposititius Verlino et Vindingo. Nobis est ex iis quos censemus Cæsarii quintus. Habitus fuit tempore Quadragesimæ. De num. 3 vid. enarr. in Psal. 30, n. 5, et Appendicis hujus serm. 8, n. 4; de num. 5, Enarr. in Psal. 44, n. 29, et in Psal. 119, n. 2.

Isaac neglectis mulieribus regionis in qua habitabat, mittebat filium suum, ut in regione longinqua sibi uxorem acciperet : quia Deus Pater missurus erat Unigenitum suum, qui repudiata Synagoga, de Gentibus sibi Ecclesiam sociaret. Hoc tunc in veritate completum est, quando Judæis Apostoli dixerunt : *Vobis quidem primum oportebat loqui verbum Dei; sed quia vos indignos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes* (*Act.* XIII, 46).

2. *Jacob baculum portat*, *Christus lignum crucis.* De beato Jacob non legimus quod cum equis aut asinis aut camelis abierit : sed hoc tantum legimus, quod baculum in manu portaverit. Sic enim ipse dum supplicaret Domino, dixit : *Domine*, inquit, *minor sum omnibus miserationibus tuis, cum baculo meo transivi Jordanem istum, et ecce cum duabus turmis regredior* (*Gen.* XXXII, 10). Jacob ergo ad accipiendam uxorem exhibuit baculum ; et Christus ad redimendam Ecclesiam detulit crucis lignum. Jacob dormiens posuit lapidem sub capite suo, et vidit scalam pertingentem ad cœlum, et Dominum incumbentem scalæ. Videte, fratres, quanta sint in hoc loco mysteria : Jacob typum gerebat Domini Salvatoris, et lapis quem supposuit capiti suo, nihilominus Christum Dominum figurabat. Quare lapis ad caput Christum significet, audi Apostolum : *Quia caput viri Christus* (I *Cor.* XI, 3). Denique unxit beatus Jacob lapidem ipsum. Attendite unctum, et intelligitis Christum. Christus ab unctione, id est, a chrismate unctus interpretatur.

3. *Scala quæ visa est Jacob, quid figuret.* Sed si Jacob Dominum in terra dormiens figurabat, quid est quod in cœlo Dominus scalæ innixus incumbebat? Quomodo Christus Dominus et in cacumine scalæ in cœlo, et in beato Jacob esse videbatur in terra? Quod autem et in cœlo sit Christus et in terra, audi ipsum Christum dicentem : *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit Filius hominis, qui est in cœlo* (*Joan.* III, 13). Advertite, quia et ipse Dominus et in cœlo et in terra se esse dixit. Christum Dominum, fratres charissimi, caput esse Ecclesiæ confitemur. Si caput est Ecclesiæ, secundum caput in cœlo est, secundum corpus in terra. Denique cum beatus Paulus apostolus persequeretur Ecclesiam, Christus de cœlo clamavit : *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 4)? Non dixit, Quid persequeris servos meos? nec hoc dixit, Quid persequeris membra mea? sed hoc dixit, *Quid me persequeris?* Jam quasi pede calcato lingua clamat, Calcasti me; cum utique lingua calcari non posset : sed per concordiam charitatis caput pro membris omnibus clamat. Jacob ergo dormiebat, et Dominum in cacumine scalæ videbat incumbere. Quid est in scala incumbere, nisi in ligno pendere? Considerate, fratres, quis in ligno crucis pendens pro Judæis oraverit; et agnoscetis quis ad Jacob scalæ incumbens de cœlo clamaverit. Sed quare hoc in itinere factum est, antequam Jacob uxorem acciperet? Quia et verus Jacob Dominus noster prius in scala, id est, in cruce occubuit, et postea sibi Ecclesiam sociavit, dans ei in præsenti arrham sanguinis sui, daturus dotem postmodum sui regni.

4. *Dominus scalæ incumbens Christum figuravit.* Quod autem et Jacob dormiens, et Dominus scalæ incumbens, Christum figuravit, attendite et videte rei hujus altitudinem. Cum enim Salvator noster de Nathanael loquens beatum Jacob nominasset, dicens : *Ecce Israelita, in quo dolus non est*; in consequentibus dixit : *Amodo videbitis cœlos apertos, et Angelos Dei ascendentes et descendentes ad Filium hominis* (*Joan.* I, 47, 51). Quod Jacob per figuram in somnis viderat, hoc de se Dominus in Evangeliis prædicabat. *Videbitis*, inquit, *cœlos apertos, et Angelos Dei ascendentes et descendentes ad Filium hominis.* Si ad Filium Angeli descendebant, quia in terris erat; quomodo hi ipsi Angeli ascendebant ad Filium hominis, nisi quia et in cœlis erat? Ac sic in Jacob ipse dormiebat, et de cœlo ad Jacob ipse clamabat.

5. *Prædicatores, Angeli ascendentes et descendentes.* — *Hæc omnia*, fratres, sicut Apostolus clamat, *in figura contingebant illis : scripta sunt autem propter nos, in quos finis sæculorum devenit* (I *Cor.* X, 11). Quomodo tamen, fratres, Angeli Dei ad Filium hominis in cœlum ascendant, et ad ipsum Filium in terram descendant, diligenter attendite. Quando enim prædicatores Dei de Scripturis sanctis alta et profunda, quæ nonnisi a perfectis intelliguntur, annuntiant, ascendunt ad Filium hominis : quando vero illa prædicant quæ ad corrigendos mores pertinent, et quæ omnis populus intelligere possit, descendunt ad Filium hominis. Sic et Apostolus dicit : *Sapientiam loquimur inter perfectos : sapientiam non hujus sæculi; sed arcanam, absconditam, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram* (*Id.* II, 6 *et* 7). Ista quando dicebat Apostolus, sine dubio ascendebat ad Filium hominis. Quando autem dicebat, *Fugite fornicationem* (*Id.* VI, 18); quando dicebat, *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria* (*Ephes.* V, 18); quando denuntiabat, *Radix omnium malorum est cupiditas* (I *Tim.* VI, 10) : in his verbis tanquam Angelus Dei descendebat ad Filium hominis. Quando autem dicebat, *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* (*Coloss.* III, 2), ascendebat : cum vero dicebat, *Sobrii estote, et nolite peccare* (I *Cor.* XV, 34), et reliqua quæ ad corrigendos mores pertinent prædicabat, lac doctrinæ ministrans tanquam nutrix parvulis, descendebat; quia illa loquebatur quæ etiam imperiti capere possent. Hoc ordine et ascenditur et descenditur ad Filium hominis, cum et perfectis cibus solidus tribuitur (*Hebr.* V, 14), et doctrinæ lac etiam non negatur. Sed et beatus Joannes ascendebat, quando dicebat : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Satis in altum ascendebat, quando ista dicebat. Sed quia Angeli Dei non solum ascendunt, sed etiam descendunt; inclinans se ad parvulos, dixit : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 14).

6. *Recapitulatio supra dictorum.* Ut hæc quæ superius suggessimus, sanctis cordibus vestris possint tenacius inhærere, breviter quæ dicta sunt repetemus. Beatus Isaac, sicut diximus, mittens filium suum, typum Dei Patris habuit : Jacob qui missus est, Christum Dominum designavit. Lapis quem ad caput habuit, et oleo unxit, et ipse significavit Dominum Salvatorem. Scala usque ad cœlos attingens, crucis figuram habuit. Dominus innixus scalæ, Christus crucifixus ostenditur. Angeli ascendentes et descendentes per eam, Apostoli et apostolici viri, et omnes doctores Ecclesiarum intelliguntur; ascendentes, quando perfectis perfecta prædicant; descendentes, quando parvulis et imperitis simplicia quæ intelligere possint, insinuant. Nos vero, fratres, qui omnia quæ in veteri Testamento figurata sunt, in novo Testamento videmus esse completa; quantas possumus Deo gratias referamus, qui nobis nullis præcedentibus meritis tanta præstare dignatus est; totis viribus cum ipsius adjutorio laborantes, ut hæc tanta et talia beneficia non nobis judicium pariant, sed profectum. Quinimo ita spiritualiter studeamus vivere, et bonis operibus semper insistere; ut cum nos castos, sobrios, misericordes et pios judicii dies invenerit, non cum impiis et peccatoribus puniamur; sed cum justis et Deum timentibus pervenire ad æternam Beatitudinem mereamur, præstante Domino nostro, etc.

SERMO XII (*a*).

De beato Jacob, II (*b*).

1. *Jacob Salvatoris typus. Matrimonia Patriarcharum ad puteos.* Frequenter Charitati vestræ suggessimus, fratres dilectissimi, beatum Jacob typum habuisse et figuram Domini Salvatoris. Denique quomodo Christus venturus erat in mundum, ut jungeretur Ecclesiæ, ita in beato Jacob hoc præfiguratum est,

(*a*) Alias, de Tempore 80.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius, Verlino et Vindingo suppositius. Nobis vero est Cæsarii sextus.

quando in regionem longinquam peregrinatus est, ut conjugium sortiretur. Abiit ergo, sicut audistis, beatus Jacob in Mesopotamiam ad accipiendam uxorem, et cum venisset ad quemdam puteum, vidit Rachel venientem cum ovibus patris sui; et cum agnovisset consobrinam suam esse, adaquato grege osculatus est eam (*Gen.* XXVIII, 6; XXIX, 2-11). Si diligenter audistis, fratres, potestis agnoscere non fuisse sine causa, quod sancti Patriarchæ matrimonia ad puteos aut fontes inveniunt. Si hoc semel tantummodo evenisset, poterat aliquis dicere non pro aliqua significatione factum esse, sed casu potius accidisse : cum vero et beata Rebecca, quæ jungenda erat Isaac, ad puteum invenitur (*Id.* XXIV, 45), et Rachel quam accepturus erat Jacob, ad puteum agnoscitur (*Id.* XXIX, 9), nihilominus et Sephora quæ Moysi juncta est, ad puteum reperitur (*Exod.* II, 16); sine dubio aliqua in his sacramenta debemus agnoscere. Et quia toti tres isti patriarchæ typum Domini Salvatoris præferebant, ideo ad fontes vel ad puteos inveniunt matrimonia; quia Christus ad aquam Baptismi inventurus erat Ecclesiam. Denique veniens Jacob ad puteum, prius gregem Rachel adaquavit, et postea osculatus est eam. Verum est, fratres charissimi; nisi prius per aquam Baptismi christianus populus a malis omnibus abluatur, pacem Christi habere non meretur. Numquid beatus Jacob videns consobrinam suam, non eam potuit osculari priusquam aquam gregibus daret? Potuit sine dubio, sed mysterium gerebatur. Oportebat enim ut per gratiam Baptismi ab omni iniquitate vel discordia liberaretur Ecclesia, et sic pacem cum Deo habere mereretur.

2. *Lia et Rachel, Synagoga et Ecclesia.* Quod autem in illa peregrinatione duas uxores accepit Jacob, duos populos figurabat, Judæorum et Gentium. Nam in adventu Christi non parvus numerus etiam de Judæorum populo in eum legitur credidisse. Sic enim in Apostolorum Actibus continetur, quia crediderunt una die tria millia, item alia die quinque millia, item postea multa millia (*Act.* II, 41, 44). Quod autem duo populi in Christum crediderint, etiam ipse Dominus in Evangelio confirmat, ubi ait : ***Habeo et alias oves, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, ut fiat unus grex, et unus pastor*** (*Joan.* x, 11). Duæ ergo illæ mulieres, id est Lia et Rachel, quæ beato Jacob fuerant junctæ, istos duos populos figuraverunt; Lia Judæorum, Rachel Gentium. Istis duobus populis velut duobus parietibus, tanquam lapis angularis junctus est Christus. In ipso enim se osculati sunt, et in ipso æternam pacem invenire meruerunt, sicut Apostolus dicit : *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II, 14). Quomodo fecit utraque unum? Utique duos greges jungendo, et duos parietes sibi invicem copulando.

3. *Jacob dives rediens, figura Christi.* Denique videte quid postea consecutus est. Dicit enim Scriptura, quod post hæc dives factus fuerit beatus Jacob (*Gen.* XXX, 43). Sicut enim sanctus Jacob crevit, ac ditatus est, et cum infinita substantia ad patriam reversus est; ita et verus Jacob Dominus noster Jesus Christus veniens in hunc mundum, et istas duas sibi plebes, id est, Gentium et Judæorum, consocians, innumerabiles ex eis filios spiritualiter genuit et creavit, ac ditatus est nimis. Denique audi ipsum dicentem, *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra* (*Matth.* XXVIII, 18). Nam exspoliato diabolo, reversus ad Patrem magnas secum divitias reportavit, secundum quod Psalmista de eo multo ante prædixerat, *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem* (*Psal.* LXVII, 19).

4. *Laban typus diaboli.* Revertente autem Jacob ad patriam suam, persecutus est eum Laban cum sociis suis, et scrutatus omnem substantiam ejus, nihil de rebus suis invenit: et quia de suo nihil invenit, tenere eum omnino non potuit (*Gen.* XXXI, 23-35). Laban hic typum diaboli habuisse non incongrue dicitur; qui et idolis serviebat, et beato Jacob, qui typum Domini præferebat, adversarius erat. Persecutus est ergo Jacob, nihil apud eum de rebus suis invenit. Audi hoc et verum Jacob in Evangelio dicentem : *Ecce venit princeps hujus mundi, et in me nihil invenit* (*Joan.* XIV, 30). Concedat nobis divina misericordia, ut etiam in nobis nihil de suis operibus noster adversarius recognoscat. Si enim de suo nihil invenerit, tenere nos vel revocare ab æterna vita non poterit. Et ideo, fratres charissimi, diligenter aspiciamus arcellas conscientiæ nostræ, perscrutemur latibula cordis nostri; et si nihil ibi quod ad diabolum pertinet invenimus, gaudeamus, et Deo gratias referamus; et quantum possumus, cum ipsius adjutorio studeamus, ut januæ cordis nostri semper aperiantur Christo, et usque ad finem claudantur diabolo. Si vero aliquid de operibus vel calliditate diaboli in animis nostris latitare cognoscimus, velut venenum mortiferum evomere vel exspuere festinemus : ut cum nobis insidiari voluerit, et nihil quod ad se pertinet potuerit invenire, confusus abscedat, et nos cum Propheta gratias agentes, clamemus ad Dominum : *Liberasti nos ex affligentibus nos, et eos qui nos oderunt, confudisti* (*Psal.* XLIII, 8). Lia ergo, sicut supra diximus, significat illam plebem quæ de Judæis juncta est Christo; Rachel vero Ecclesiæ, id est omnium gentium typum gessit. Et ideo Lia non est furata idola patris sui, sed Rachel (*Gen.* XXXI, 19); quia post adventum Christi non usquequaque Synagoga idolis servisse cognoscitur, sicut de Ecclesia Gentium manifestissime comprobatur; et propterea non apud Liam, id est, Synagogam : sed apud Rachel, quæ typum Gentium præferebat, idola Laban legimus latuisse.

5. *Luctatio Jacob, Judæos Christum persequentes designat.* Quod autem venit Jacob ad Jordanem, et transmissis omnibus rebus ipse solus remansit, et luctabatur cum viro usque dum veniret aurora; Jacob in illa colluctatione Judæorum populum figuravit; Angelus qui cum illo luctabatur, typum Salvatoris Domini præferebat. Luctatur Jacob cum Angelo; quia populus Judæorum luctaturus erat cum Christo. Vincebat Jacob Angelum : quia Judæorum populus Christum usque ad mortem persecuturus erat. Et quia non totus populus Judæorum infidelis exstitit Christo, sicut jam supra diximus, sed non parva multitudo in nomine ejus legitur credidisse; ideo Angelus tetigit femur Jacob, et claudicare cœpit. Pes enim ille in quo claudicabat, Judæos qui in Christum non crediderunt figurabat; ille vero qui sanus remansit, illorum typum gessit qui Christum Dominum receperunt. Denique diligenter attendite, quia Jacob in illa colluctatione et vincebat, et benedictionem petebat. Cum enim dixisset Angelus, *Dimitte me;* respondit Jacob, *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi.* In eo quod vincebat Jacob, Judæos persecuturos Christum significabat; in eo quod benedictionem petebat, illum populum figurabat qui in Christum Dominum crediturus erat. Denique quid ei dixit Angelus? *Si contra Dominum fortis fuisti, quanto magis contra homines prævalebis* (*Id.* XXXII, 25-28)? Hoc tunc impletum est, quando populus Judæorum Christum Dominum crucifixit. *Dimitte me*, inquit Angelus, *jam ascendit aurora.* Hoc jam resurrectionem Domini figuravit; quia Dominus, sicut optime nostis, ante lucem legitur resurrexisse a mortuis.

6. *Jacob baculum portans, imago Christi crucem gerentis.* Quod autem Jacob typum Domini figuravit, etiam hinc cognoscimus, quod orans Deum ut eum de manu Esau fratris sui eriperet, *Domine*, inquit, *minor sum cunctis miserationibus tuis; in baculo meo transivi Jordanem, et ecce cum duabus turmis regredior* (*Ibid.*, 10). Verum est, fratres charissimi, baculo crucis Christus apprehendit mundum, et cum duabus turmis, id est, cum duobus populis ad Patrem rediit cum triumpho. Hæc ergo, fratres charissimi, frequentius cogitate, et velut munda animalia spiritualiter ruminantes utilem et necessarium cibum, vestris animis prævidete : illum utique cibum de que

Dominus ait, *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam* (*Joan.* VI, 27) : ad quam vos Dominus per suam pietatem perducat, cui est honor et imperium cum Patre, etc.

SERMO XIII (*a*).

De beato Joseph, I (*b*).

1. *Jacob Dei Patris, Joseph Christi typum gessit. Fratres Joseph Judæos et peccatores designant.* Quoties vobis, fratres charissimi, lectiones de Testamento Veteri recitantur, sicut frequenter admonui, non hoc solum debetis attendere quod sonat in verbo, sed quod intelligitur et sapit in spiritu. Sic et Apostolus admonet nos dicens, *Littera occidit, spiritus autem vivificat* (II *Cor.* III, 6). Hæc enim omnia quæ in Veteri Testamento leguntur, sicut dicit Apostolus, *in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos* (I *Cor.* X, 11). Cum enim populus Christianus fideliter ad ecclesiam venit, quid ei prodest quod audit qualiter sancti Patriarchæ aut uxores acceperint, aut filios procreaverint, nisi quare hæc facta sunt, aut quid res ipsæ figuraverint, spirituali sensu perspexerit? Ecce audivimus quod beatus Jacob genuerit filium, et vocaverit nomen ejus Joseph, et eum plus quam reliquos filios suos dilexerit (*Gen.* XXX, 24 et, XXXVII, 3). Hoc loco beatus Jacob figuram habuit Dei Patris, sanctus quoque Joseph typum gessit Domini Salvatoris. Diligebat ergo Jacob filium suum; quia et Deus Pater diligit Unigenitum suum, sicut ipse dixit : *Hic est Filius meus dilectus* (*Matth.* III, 17). Jacob misit filium suum, ut de fratribus sollicitudinem gereret; et Deus Pater misit Unigenitum suum, ut genus humanum peccatis languidum visitaret. Joseph dum fratres suos quæreret, errabat in eremo; et Christus genus humanum requirebat, quod errabat in mundo, quo in mundo quasi et ipse errabat, quia errantes requirebat. Joseph enim fratres suos quærebat in Sichimis. Sichima interpretatur Humerus. Semper enim peccatores dorsum magis quam faciem ponunt in faciem justi. Humeri enim retro sunt. Sicut enim fratres Joseph invidia percussi, fraternæ dilectioni dorsum magis quam facies offerebant; ita et infelices Judæi, veniente ad eos salutis auctore, invidere potius quam diligere maluerunt. De talibus dicitur in Psalmo : *Obscurentur oculi eorum, ne videant; et dorsum illorum semper incurva* (*Psal.* LXVIII, 24).

2. *De pretio venditionis Joseph non conveniunt translationes.* Invenit ergo Joseph fratres suos in Dothaim. Dothaim interpretatur Defectio. Vere in grandi defectione erant, qui de fratricidio cogitabant. Videntes ergo Joseph fratres sui, de morte illius tractaverunt : sicut videntes Judæi verum Joseph Dominum Christum, ut eum crucifigerent uno omnes consilio statuerunt. Joseph exspoliaverunt fratres sui tunica polymita et talari; et Judæi Christum per mortem crucis expoliaverunt tunica corporali. Joseph exutus tunica mittitur in cisternam, id est in lacum; et Christus exspoliatus carne humana descendit in infernum. Joseph posteaquam de cisterna levatur, Ismaelitis, id est, Gentibus venditur; et Christus posteaquam de inferno regreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Joseph per consilium Judæ triginta argenteis distrahitur; et Christus per consilium Judæ Iscariotis eodem numero venundatur. Quod autem in diversis translationibus non æquali pretio Joseph scribitur venundatus; sed alii dixerunt viginti argenteis, alii triginta; hoc spiritualiter significavit, quod Christus non æqualiter ab omnibus credendus vel diligendus esset. Denique etiam nunc in Ecclesia alii eum plus diligunt, alii minus. Ipsi enim plus valet Christus, qui eum majori charitate dilexerit. Joseph descendit in Ægyptum; et Christus in mundum. Joseph a penuria frumenti salvat Ægyptum; et Christus a fame verbi Dei liberat mundum. Nisi enim Joseph fratres sui vendidissent, defecerat Ægyptus. Fratres, verum est; nisi Christum Judæi crucifixissent, perierat mundus.

3. *Invidiæ veneno mors intravit in orbem terrarum.* Videamus tamen, fratres charissimi, unde in beatum Joseph fratres sui tam crudeliter sævierunt. Unde, nisi invidiæ veneno, per quod mors intravit in orbem terrarum? Denique audi Scripturam dicentem, *Invidebant ei fratres sui, et non poterant ei loqui quidquam pacificum.* Vidit enim beatus Joseph somnium, quasi stantem se in agro cum fratribus suis, et manipulos alligantem, et fratrum manipulos adorare manipulum suum (*Gen.* XXXVII, 4, 7). Hoc in illo Joseph tunc impletum est, quando eum in Ægypto adoraverunt fratres sui. Et non incongrue coacti sunt steriles manipuli fructuosum manipulum adorare, per quem de famis periculo liberandi erant.

4. *Somnium Joseph in Christo duntaxat impletum.* Vidit etiam aliud somnium, quod sol et luna et undecim stellæ adorarent eum. Cui respondit pater suus, *Numquid ego et mater tua, et fratres tui adorabimus te super terram* (*Ibid.*, 9, 10)? Hoc in illo Joseph impleri non potuit : in nostro autem Joseph, id est, Domino Jesu Christo, somnii illius sacramenta completa sunt. Sol enim et luna et undecim stellæ eum adoraverunt, quando post resurrectionem sancta Maria, quasi luna, et beatus Joseph velut sol (*a*), cum undecim stellis, id est, beatis Apostolis, incurvati et prostrati sunt ante eum; et impleta est prophetia quæ dixerat : *Laudate eum, sol et luna; laudate eum, omnes stellæ et lumen* (*Psal.* CXLVIII, 3). Nam in tantum in illo Joseph impleta non est somnii hujus interpretatio, ut mater ipsius ante multos annos legatur fuisse defuncta, quam præfata somnia ille vidisset. Et revera quomodo fratribus ipsius potest convenire, quod eum quasi stellæ adorare possent, quos invidiæ nox obscuros et tenebrosos effecerat? Jam enim claritatem stellarum perdiderant, qui in se lumen charitatis exstinxerant. Merito ergo hoc in Domino Salvatore nostro verius credimus fuisse completum, quem, sicut jam antea dixi, et beatum Joseph et beatam Mariam cum undecim Apostolis frequentius legimus adorasse (*Matth.* XXVIII, 17). Nam quod Apostoli lumen stellarum habuerint, ipse Dominus in Evangelio dicit, *Vos estis lux mundi* (*Id.* V, 14). Et iterum de ipsis ac suis similibus, *Tunc justi*, inquit, *fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum* (*Id.* XIII, 43).

5. *In Joseph sola Ægyptus, in Christo universus mundus augmentum habet. Quis est qui reddit mala pro bonis.* Joseph interpretatur Augmentatio sive ampliatio. Sed in illo Joseph ampliationem non habuit, nisi sola Ægyptus; in nostro vero Joseph augmentum habere universus meruit mundus. Ille Joseph erogavit triticum; noster erogare dignatus est verbum. In omnem terram exivit sonus Apostolorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal.* XVIII, 5). Nos ergo, fratres dilectissimi, qui nullis præcedentibus meritis tanta bona per misericordiam veri Joseph Domini

(*a*) Alias, de Tempore 81.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. A Lovaniensibus in Augustinianorum sermonum numero, sed absque Augustini nomine tanquam dubius, relictus est : a Verlino et Vindingo spuriis accensitus. Nobis vero videtur numerandus inter sermones Cæsarii, qui hic Ambrosii ex libro de Joseph, capp. 2 et 3, ipsos eosdem plerumque sensus, et eadem interdum verba retulit.

(*a*) « Velut sol, » id est velut alter parentum, in Joseph somnio per solem significatus. Quod Ambrosius, lib. de Joseph, cap. 2, his verbis explicavit : « Quis est ille quem « parentes et fratres adoraverunt super terram, nisi Christum Jesum, quando eum Maria et Joseph cum discipulis « adoraverunt, Deum verum esse in illo corpore confitentes; de quo sole dictum est, *Laudate eum sol, et luna,* » etc. Baronius, ad annum Christi 12, hujus sermonis auctoritate male fretus, Augustinum facit sectatorem illius opinionis, cui adhæret Arnaldus Abbas Bonævallis in libro de Operibus cardinalibus Christi, tractatu de Passione, scilicet Joseph post passionem vel resurrectionem Domini adhuc fuisse superstitem.

nostri Jesu Christi consecuti sumus, ad quos non umbra veteris Testamenti, sed ipsa veritas venit; quantum possumus, cum Dei gratia laboremus, ut quod nobis contulit judicatus, integrum inveniat judicaturus. Qui tibi tanta contulit, scit quantum reposcat. Idem ipse cum venerit, redditurus est quod promisit : sed requisiturus est quod redemit; et quod dedit in primo adventu, exacturus est in secundo. Nemo ergo Christo Domino nostro reddat mala pro bonis. Quis est qui ita impie agit? Qui accipit dulcedinem, et reddit amaritudinem; qui accipit vitam, et restituit mortem : mortem enim restituit, qui se ipsum male vivendo interficit. Quis est qui reddit mala pro bonis? Ille qui cum deberet dare propria, rapit aliena; qui pro charitate reddit odium, invidiam pro benignitate, pro humilitate superbiam, pro castitate luxuriam. Quis est qui Christo reddit mala pro bonis? Ille qui cum deberet lectioni insistere, et ad Ecclesiam currere, eligit potius ad tabulas ludere, spectacula furiosa, vel cruenta, vel turpia frequentare; et quem oportet peccata sua orando, legendo, eleemosynas faciendo consumere, studet potius augere, et amplius cumulare. Quis est qui reddit mala pro bonis? Qui pro luce tenebras, pro benignitate malitiam, pro sobrietate ebrietatem, pro eleemosynis rapacitatem, pro justitia iniquitatem restituit. Qui ergo hæc mala adjuvante Domino non admisit, quantum potest, munera in se divina custodiat : qui vero his malis se sentit obnoxium, et intelligit obvolutum, cito ad pœnitentiæ medicamenta recurrat, et antequam anima tenebrosa de corpore mortis suæ discedat, eleemosynis, jejuniis et orationibus remedium sibi in die necessitatis acquirat. Sic ergo agamus, fratres, ut ante tribunal Christi, et qui boni sunt, coronam, et qui negligentes sunt, veniam consequantur; ut illos ornet vita integra, istos valeat excusare correcta : præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XIV (*a*).

De beato Joseph, II (*b*).

1. *Invidia nec fratribus ipsis parcit.* De beato Joseph scriptum est, fratres charissimi, quod ei invidebant fratres sui, et ideo non poterant ei loqui pacifice (*Gen.* XXXVII, 4). Verum est, dilectissimi, quia tam perniciosus est invidiæ morbus, ut nec germanis, non dicam extraneis, parcere possit. Denique statim in initio mundi Abel justum Cain frater injustus occidit (*Id.* IV, 8). Joseph ergo sanctus et fidelis Domini famulus, tribulationibus magis justus ostenditur, qui primum per invidiam a fratribus Ismaelitis in servum addictus, ab eisque venditus a quibus se viderat adoratum; deinde Ægyptio domino traditus, semper tamen ingenui animi tenuit dignitatem; docuitque exemplo suo et servos liberos in non peccando, et non conditionem cuiquam obesse, sed mentem.

2. *Culpa in eo qui male videt, non in eo qui male videri non vult.* Cum esset decorus et speciosus facie, pulchritudinem vultus sui non ad alienam derivavit injuriam, sed ad suam gratiam conservavit : hoc se pulchriorem judicans, si non dispendio castitatis, sed cultu pudoris speciosior probaretur; et illum esse verum decorem, qui non alienos oculos caperet, nec mentes fragiles vulneraret. Crimen enim dominæ suæ fuit, quæ male vidit; non beati Joseph, qui male videri non voluit. Nec in eo qui visus est, culpa est; quia non erat in potestate servili, ut non videretur a domina : maritus debuit cavere uxoris oculos. Discant tunc et viri cavere oculos feminarum, cum amantur et qui nolunt amari. Denique adamatus est Joseph, qui amantem contempserat : et bene excusavit eum Scriptura, dicens, *Immisit oculos uxor domini ejus in Joseph :* hoc est, non iste se ostentavit, nec ille cepit incautam : sed illa retia sua immisit, et indagine sua capta est; catenas suas sparsit, et in suis vinculis colligata est. Dixit autem illi, *Dormi mecum* (*Gen.* XXXIX, 7). Prima adulterii oculorum tela sunt, secunda verborum. Sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere. Excusatur, quod ingressus est : prædicatur, quod elapsus est. Nec pluris fecit vestimenta corporis, quam animi castimoniam : reliquit tanquam non sua, quæ adultera manibus detinebat; et aliena judicavit, quæ tactu impudicæ potuerant comprehendi. Magnus plane vir, qui venditus servile tunc nescivit ingenium, adamatus non redamavit, rogatus non acquievit, apprehensus aufugit.

3. *Amor impudicus non est amor.* Concupiscitur adolescens a domina, nec ad concupiscentiam provocatur; rogatur, et refugit : una hac in re blanditur ac supplicat, quæ in cæteris imperabat. Amabat illum, an potius se? Ego puto quia nec illum, nec se. Si illum amabat, quare volebat perdere? Si se amabat, quare volebat perire? Ecce probavi, quia non amabat : veneno libidinis ardebat, non flamma charitatis lucebat. Sed ille noverat videre quod illa non noverat. Pulchrior erat intus Joseph quam foris; pulchrior in luce cordis quam in facie corporis : ubi illius feminæ oculus non penetrabat, ibi ipse sua pulchritudine fruebatur. Intuens ergo interiorem pulchritudinem castitatis in speculo conscientiæ suæ, quando illam maculari, quando violari illius feminæ tentatione permitteret? Quod ergo videbat ille, si et tu vis, potes videre pulchritudinem pudicitiæ interiorem et spiritualem, si habes ad illam qualescumque oculos. Exempli gratia tibi aliquid propono. Ipsam amas in conjuge tua? Noli ergo odisse in aliena, quod amas in tua. Quid enim amas in conjuge tua? Utique castitatem. Hanc odisti in aliena, cum qua concumbendo ejus vis perdere castitatem. Quod amas in tua, hoc vis interficere in aliena? Quomodo habebis orationem puritatis homicida castitatis? Serva ergo in conjuge aliena quod servare cupis in tua : quia et in uxore tua castitatem potius diligis quam carnem.

4. *Castitas adamanda, non caro.* Sed forte existimas te amatorem esse carnis uxoris tuæ, et non castitatis. Sordida quidem cogitatio, misera et voluptuosa libido : sed non te dimitto sine exemplo. Tu putas quod carnem amas uxoris tuæ : ego enim dico quod castitatem plus amas in conjuge. Sed ut te absolutissime ostendam amatorem esse castitatis magis quam carnis; hanc plus amas in filia tua. Quis enim hominum est, qui non filias suas castas esse velit? Quis hominum est qui non filiarum suarum congaudeat castitati? Numquid et ibi carnem amas? Numquid concupiscis corpus pulchrum, ubi exhorrescis incestum? Ecce convici te amatorem esse castitatis magis quam carnis. Denique si habueris conjugem pulchram, et forte, nec castam, nec sobriam; numquid amas carnem pulchram, et non potius detestaris? Consideratur quidem foris pulchritudo corporis; sed intus pulchritudo requiritur castitatis : quæ si non fuerit, omnis continuo amor corporis refrigescit; quia quamvis pulchritudo consideretur, plus tamen amoris vicissitudo requiritur intus. Si ergo amatorem te castitatis convici, quid te offendisti, ut eam non ames in te? Quod amas in filia tua, ama hoc in uxore aliena : quia et filia tua uxor erit aliena. Ama ergo et in te castitatem. Nam si amas uxorem alienam, non continuo habebis : castitatem si amaveris, mox habebis, auxiliante Domino, eam. Sic ancillam pulchram, aut elegantem uxorem alienam amare debes, ut eam quasi extra te et foris requiras : si castitatem amas, apud te est quod amas. Blanditur tibi castitas sancta intus in cubiculo cordis tui, suavis est ejus amplexus, non habet amaritudinem conversatio illius. Non te-

(*a*) Alias, de Tempore 83.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Totus centonis instar compactus est ex variorum dictis, scilicet Pelagii, Ambrosii, Cypriani, et ex fragmento sermonis 343, de Susanna et Joseph. Cæterum auctior paulo et sincerior nunc editur ad librum Theodericensem ante annos septingentos descriptum. De num. 1 vid. Pelagii epist. ad Demetriadem, cap. 5; de num. 2, Ambrosii librum de Joseph, cap. 5; de num. 3 et 4, Augustini serm. 343, n. 6-8; de num. 5, epist. Pelagii, cap. 5; de num. 6, usque ad medium, epist. ejusdem, n. 18.

cum litigat castitas, non te subvertit, in nullo tibi in domo conscientiæ contradicit. Ama ergo et in te et in aliis castitatem, ut habeas æternam beatitudinem. Si ergo et in te hanc valde pulchram amaveris, quæ castitas dicitur; imitaberis beatum Joseph, qui noluit impudicæ mulieri ad concubitum illicitum consentire; repulit concupiscentiam alienam, amplexus est pudicitiam suam. Fecit tamen illa quod comminata est, mentita est viro, credita est : adhuc patiens Deus. Traditur Joseph sanctus in carcerem, custoditur tanquam reus, a quo non offensus Deus. Sed nec ibi defuit Deus, quia ille non obnoxius erat. Adfuit Dominus sancto Joseph. Et quia sanctum amabat, mulieris amore non vincitur castus animus, nec ætas adolescentiæ permovit, nec diligentis auctoritas, contemptam frequentare dominam. Ore proprio adolescenti tendit insidias, secreto ac sine testibus manu impudens apprehendit, procacioribus verbis hortatur ad crimen; nec ibi quidem vincitur : sed ut verba verbis, ita et res rebus refert; nam qui frequenter rogatus negaverat, tunc comprehensus aufugit.

5. *Benignitas Joseph.* Mirati estis castitatem Joseph, aspicite nunc benignitatem. Ille pro odio reddit charitatem : et cum videret fratres suos, imo inimicos ex fratribus, cumque ab eis agnosci vellet, dilectionis affectum pio dolore testatus est. Deosculabatur singulos, et irriguis fletibus paventium colla perfundens, odium fratrum charitatis lacrymis abluebat, quos tam vivo patre quam mortuo, germano semper amore dilexit; nec recordatur illum in quo ad necem fuerat dejectus lacum; non cogitavit addictam pretio germanitatem; sed pro malis bona restituens, jam tunc necdum data apostolica præcepta complevit. Ergo beatus Joseph cogitans veræ charitatis dulcedinem, venenum invidiæ, quo fratres suos noverat fuisse percussos, Deo auxiliante, studuit de corde suo repellere.

6. *Invidia comparatur ærugini et viperis.* Et revera, fratres, quid infelici invido præstat invidia, quem secretis conscientiæ quibusdam ungulis livor ipse discerpit, et alienam felicitatem tormentum illius facit? Quam, inquam, mercedem ex odio suo recipiet, nisi horribiles animæ tenebras, et confusæ mentis horrorem, qui vultu semper animoque mœrente, voto quo vult alii nocere, se cruciat, quem sævissimis exagitatum stimulis ab omni consilio ac mentis sobrietate deturbat? Et ideo observemus, fratres, vitii hujus incursum, ne forte participes operis diaboli inveniamur, et pari cum illo sententia condemnemur. Sic enim scriptum est : *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. Imitantur autem eum qui sunt ex parte ipsius* (*Sap.* II, 24, 25). Quod malum lædit parum aliquid etiam eos in quos intenditur; gravius tamen et perniciosius eos prius a quibus procedit, affligit. Sicut enim ærugo ferrum; ita invidia illam ipsam animam, in qua est, interimit et consumit. Et sicut aiunt viperas dilacerato et disrupto illo ipso materno utero, in quo conceptæ sunt, nasci; ita et invidia illam ipsam animam, a qua concepta est, consumit et perdit (*a*). Qualis hæc animæ tinea est, quæ cogitationum tabes, pectoris quanta rubigo, zelare in homine donum Dei, et in malum proprium bona aliena convertere, aliorumque gloriam facere pœnam suam; et velut quosdam pectori suo admovere carnifices, cogitationibus et sensibus suis adhibere tortores, qui se intestinis cruciatibus lacerent? Non cibus talibus lætus, non potus potest esse jucundus. Suspiratur semper ab eadem et ingemiscitur ac doletur, diebus ac noctibus pectus obsessum sine intermissione laniatur : quia zelus terminum non habet, permanens jugiter malum et sine fine peccatum. Et quantum ille cui invidet successu meliore profecerit, tantum invidus in majus incendium livoris ignibus exardescit. Hinc efficitur pallor in facie, tremor in labiis, stridor in dentibus, verba rabida et effrenata convicia. Quisquis ille est quem zelo suo persequitur invidus, subterfugere eum poterit et vitare : invidus vero refugere non valebit. Ubicumque fuerit, adversarius suus secum est, hostis in pectore semper inclusus. Denique Dominus in Evangelio, cum eum discipuli interrogarent, quis inter illos major esset, respondit : *Quisquis fuerit*, inquit, *minimus in omnibus vobis, hic erit magnus* (*Matth.* XVIII, 4). Quo verbo omnem causam et materiam mordacis invidiæ eruit et abscidit.

7. *Venena fellis, quicumque invidus est, evomat.* Christiano ergo populo zelare non licet, non licet invidere : de humilitate ad summa crescit. Audi beatum Joannem apostolum in Epistola sua dicentem, *Qui odit fratrem suum, homicida est*; et iterum, *Qui dicit se in luce esse, et fratrem odit, in tenebris est et in tenebris ambulat, et nescit quo vadat* (I *Joan.* III, 15, *et* II, 10). Descendit enim in gehennam ignarus, et cæcus præcipitatur in pœnam, recedens scilicet a Christi lumine monentis et dicentis, *Ego sum lux mundi*; et, *Qui credit in me, non ambulabit in tenebris; sed habebit lumen vitæ* (*Joan.* VIII, 12). Quomodo autem vel pacem Domini, vel charitatem tenet, qui in zeli vitio nec pacificus potest esse, nec securus? Nos vero, fratres, Deo auxiliante, zeli vel invidiæ venena fugientes, non solum cum bonis, sed etiam erga malos charitatis dulcedinem teneamus : ut nos non reprobet Christus propter invidiæ malum; sed laudet potius et invitet ad præmium, dicens : *Venite, benedicti, percipite regnum* (*Matth.* XXV, 34). Sit in manibus divina lectio, in sensibus dominica cogitatio, oratio jugis omnino non cesset, salutaris operatio perseveret; ut quoties ad tentandos nos accesserit inimicus, semper nos bonis operibus inveniat occupatos. Consideret ergo unusquisque conscientiam suam; et si se videt de prosperitate proximi sui invidiæ veneno percussum, evellat de pectore suo spinas et tribulos, ut in eo semen Domini quasi in fertili agro multiplicata fruge locupletet, ut divina et spiritualis seges in copiam fecundæ messis exuberet. Venena ergo fellis, quicumque invidus est evomat, discordiarum virus excludat, purget, Deo adjuvante, mentem quam serpentinus livor infecerat : amaritudo omnis invidiæ, Christi dulcedine leniatur. Amet eos quos ante oderat, diligat quibus injustis obtrectationibus invidebat : bonos imitetur, et de meliorum semper profectibus gratuletur. Non deroget sacerdotibus, nec præpositos suos venenatis dentibus laceret, faciat se illis adunata dilectione participem. Dimittetur ei, quando et ipse dimiserit : accipientur sacrificia sua, cum et ipse pacificus ad Deum accesserit. Cogitet unusquisque paradisi delicias, regnum cœleste desideret, ad quod misericordes atque unanimes Christus admittit. Cogitemus, fratres, quod filii Dei ii soli possunt vocari, qui sunt pacifici, secundum illud quod scriptum est : *In hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem*; et iterum, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem* (*Joan.* XIII, 35, 34). Ad quam dilectionem vos pius Dominus bonis operibus sua protectione perducat, cujus est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto in cuncta sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XV (*b*).

De beato Joseph, III (*b*).

1. *Cur Joseph sortem suam patri notam non fecerit statim.* In beato Jacob, fratres charissimi, et in sancto filio ejus Joseph, qui diligenter attendit, rem

(*a*) Deinceps pleraque ex Cypriano, in orat. de Zelo et livore.

(*a*) Alias, de Tempore 82.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius remanserat Lovaniensium censura, supposititius postea Verlini et Vindingi sententia renuntiatus fuit. Cæsario adscribendum censemus, tametsi exeunte num. 6 nonnihil habeat excerptum ex Pelagii ad Demetriadem Epistola, quæ quidem Augustini aut Hieronymi esse olim credita est. De num. 5, Vid. Cæsarii homil. 14 ex editis a Baluzio; de num. 6, Pelagii Epist. ad Demetriadem, cap. 5.

nimis admirabilem Deum fecisse cognoscit. Primum non credo fuisse sine causa, quod Dominus, qui se toties dignatus fuerat ostendere beato Jacob, per tot annos noluit ei indicare, quod Joseph filius ejus viveret, sed permisit eum longa afflictione consumi. Si hoc quisquam sine certa et evidenti ratione factum esse credit, vel hoc consideret, quod nec filius ejus Joseph in tam proximo positus, permissus sit ad patrem suum mittere, ut ei nuntiaret quod non solum viveret, sed etiam in grandi honore positus esset. Ab illo enim loco ubi erat beatus Jacob, usque in Ægyptum vix erant trecenta millia. Unde frequentissime ex Ægypto in locum illum ubi Jacob erat, plurimi properabant; et ex illo loco ad Ægyptum infinitæ multitudines assidue confluebant. Sed forte aliquis dicit, quod beatus Joseph parvulus exierit a patre suo; et ideo recordari eum non potuisset. Non ita est, fratres charissimi. Puer enim sexdecim annorum nulla ratione parentes suos poterat oblivisci. Nam in tantum eos oblitus non erat, ut fratres suos, ubi primum vidit, agnoverit.

2. *Occulto Dei judicio non ad patrem suum misit.* Sed dicit aliquis, quia pro eo quod Ægyptio domino serviebat, licentiam aut potestatem non habuerit mittendi ad patrem suum. Etiamsi hoc quasi verisimile videatur; posteaquam de carcere eductus est, et dominus factus est in totam terram Ægypti, per illos septem annos fertilitatis, et illos duos qui transacti sunt tempore inopiæ antequam fratres sui ad eum descenderent; per istos novem annos in trecentis millibus non potuit mittere ad patrem suum? Sine ulla dubitatione potuit: sed occulto judicio hoc Dominus fieri non permisit; in tantum ut nec tunc se manifestaret fratribus suis, quando ad emendum triticum venerant: quinimo durissime eis loquens, fratrem illorum in vinculis tenuit, et ad patrem suum eos cum grandi dolore redire jussit.

3. *Cur Simeon et Benjamin retinendo patris dolorem auxerit.* Attendite adhuc et aliud majus miraculum, et videte quomodo beatus Joseph, qui patrem suum noverat pro se intolerabilem amaritudinem sustinere, quasi parum esset quod ante pertulerat, insuper et Benjamin ei fecit auferri: quo facto utique noverat eum multiplicem passurum esse dolorem. Hæc enim omnia Spiritus sancti dispensatione facta fuisse credo. Deus enim, cujus judicia plerumque sunt occulta, nunquam tamen injusta, qui beato Jacob noluit indicare filium suum vivere; ille etiam sanctum Joseph non permisit ut patri suo gloriam suam nuntiaret: quinimo adhuc Simeon in vinculis tenendo et Benjamin auferendo, ipsius patris sui augustias cumulavit. Hæc autem, fratres charissimi, si fideliter et diligenter attendimus, cum grandi misericordia Dominum fecisse cognoscimus. Ab initio enim mundi hoc Deus in sanctis suis exercuit, quod in beato Jacob cum grandi pietate complevit. Sed hoc quare sit factum diligenter attendite.

4. *Amici Dei non sine minutis peccatis, quæ tribulationis igne consumuntur.* Quamvis enim servi et amici Dei capitalia crimina vitaverint, et multa opera bona fecerint; tamen sine minutis peccatis eos fuisse non credimus; quia non mentitur ille qui dixit: *Non est immunis a peccato, nec infans cujus est unius diei vita super terram* (*Job* xv, 15, *sec.* LXX). Et beatus Joannes evangelista, qui utique meritis non erat inferior sancto Jacob, clamat et dicit: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est* (I *Joan.* I, 8). Et illud quod alibi scriptum est: *Justus septies cadit, et resurgit* (*Prov.* XXIV, 16). Quia ergo, sicut jam dictum est, sine istis minutis peccatis Jacob esse non potuit; volens Deus ipsa parva peccata in hoc seculo tribulationis igne consumere, implevit in eo quod ipse per Spiritum sanctum dixit: *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis* (*Eccli.* XXVII, 6); et illud, *Flagellat Deus omnem filium quem recipit* (*Hebr.* XII, 6); et illud, *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei* (*Act.* XIV, 21). Ut ergo sanctum Jacob Deus noster velut aurum, purgatum in futuro judicio præsentaret, prius ab illo omnes maculas peccatorum abstersit; ut in eo ignis ille arbiter quod exureret, invenire non posset.

5. *Exemplo Joseph docemur castigari eum qui non magis a Deo quam ab homine auxilium postulat.* Quod etiam in ipso beato Joseph factum esse cognoscimus. Cum enim, sicut dixit Scriptura, Dominus esset cum eo, et gratiam ei apud dominum suum et apud principem carceris dedisset (*Gen.* XXXIX, 2, 4, 21), præventus tunc est ut ab homine auxilium postularet, dicens magistro pincernarum: *Memento mei, cum tibi bene fuerit; et supplica Pharaoni, ut me ejiciat de isto carcere* (*Id.* XL, 14). Et quia nondum scriptum erat, *Bonum est sperare in Domino, quam sperare in homine* (*Psal* CXVII, 8); cum in omnibus Dei gratiam meruisset, subreptum est illi ut ab homine auxilium peteret. Pro qua re additi sunt duo anni, quibus adhuc teneretur in carcere, tanquam diceret ei Deus: Ego tibi ostendo, ut magis a me quam ab homine debeas auxilium postulare. Sine ulla enim dubitatione credendum est, quod pro castigatione sancti Joseph non permisit Deus magis rum pincernarum ut in mente haberet, quod ei sanctus Joseph quando de carcere dimissus est, supplicaverat. Et quia etiam et ipse Joseph quamvis sanctus, tunc sine peccato esse non poterat; ideo tanto tempore fuit in carcere clausus, ut in eo impleretur quod scriptum est: *Ego quos amo, arguo; et quos diligo, castigo* [1] (*Apoc.* III, 19).

6. *Cur Joseph tam dure egerit cum fratribus.* Si diligenter attendimus, fratres charissimi, quod erga beatum Jacob Deum fecisse credimus, hoc etiam Joseph circa fratres suos exercuisse cognoscimus; qui utique tam sanctus fuit, ut eos odio habere non potuisset. Unde credendum est, quod ideo eos tantis tribulationibus fatigaverit, ut illos ad confessionem criminis, et ad medicamentum pœnitentiæ provocaret. Denique cum ingenti dolore dixerunt se merito pati illa, quia peccassent in fratrem suum videntes angustiam ejus (*Gen.* XLII, 21). Et quia sciebat beatus Joseph, quod fratribus suis fratricidii crimen sine grandi pœnitentia indulgeri non posset, semel ac secundo et tertio illos medicabili tribulatione tanquam spirituali igne decoxit; non ut se vindicaret, sed ut illos corrigeret et de tam gravi crimine liberaret. Denique priusquam peccatum suum confiterentur, et crimen quod admiserant, mutua inter se castigatione consumerent, nec agnoscendum eis se dedit, nec pacis osculum eis indulsit. Cum vero illos pro peccato quod in ipsum admiserant, humiliter vidit afflictos, deosculatus est singulos, et per singulos flevit, et paventium colla pio oculorum rore perfundens, odium fratrum charitatis lacrymis abluebat.

7 *Correptio fraterna. Taliter indulgendum aliis, qualiter volumus ut nobis indulgeat Deus.* Quod ergo Deus in beato Jacob fecit, et quod Joseph erga fratres exercuit, hoc etiam et nos in illis qui in nos peccaverint debemus implere: ut non ipsos, sed peccata eorum studeamus odisse; et ita velimus secundum culpæ merita durissima castigatione corripere, ut eos semper studeamus in veritate diligere. Hæc si facimus, fratres charissimi, impletur in nobis illud quod scriptum est: *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat.* VI, 2). Ad extremum ut totum quod dixi, brevi sermone concludam, taliter indulgeamus eis qui in nos peccaverint, qualiter volumus ut nobis indulgeat Deus, quoties in illum peccamus. Hoc si facimus, securi possumus dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* [2] (*Matth.* VI, 12).

8. *Propter pauperes qui ad opera sua festinant, de Joseph alia loqui reservat in crastinum diem.* Adhuc nos delectabat cum Charitate vestra de beato Joseph aliquid

[1] Totus n. 5 in manuscriptis desideratur.

[2] Hic in manuscriptis absolvitur sermo per clausulam, quod ipse præstare dignetur, qui vivit, etc.

loqui : sed propter pauperes qui adopera sua festinant, melius est hoc ut nobis in diem crastinam reservemus. Et ideo conversi ad Dominum misericordiam ipsius deprecemur, ut desiderium audiendi verbum Dei, quod in nos placatus contulit, et augere semper et conservare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XVI (*a*).

De eo quod scriptum est, Mortuus est Joseph, et filii Israel creverunt, *etc. Exod.* I, 6 (*b*).

1. *Mortuo Joseph multiplicantur Israelitæ, mortuo Christo Christiani.* Audivimus in lectione quæ lecta est, fratres charissimi, qualiter mortuo Joseph filii Israel creverunt, et multiplicati sunt nimis, et quasi herba germinaverunt. Quid est hoc, fratres charissimi? Donec viveret Joseph, non referuntur crevisse filii Israel, nec quod multiplicati sunt nimis : sed posteaquam mortuus est, sic germinasse dicuntur sicut herba; cum utique sub patrocinio vel defensione Joseph magis debuerant crescere et multiplicari. Sed hæc, fratres charissimi, in illo Joseph figurata sunt; in nostro autem Joseph, id est, Domino Christo, in veritate completa sunt. Prius enim quam moreretur, id est, quam crucifigeretur Joseph noster, pauci in eum crediderunt : posteaquam vero mortuus est et resurrexit, in universo mundo multiplicati sunt, et creverunt Israelitæ, id est, populi Christiani. Sic et ipse Dominus in Evangelio dixit, *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit; ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum affert* (*Joan.* XII, 24, 25). Postea enim quam per passionem pretiosum granum frumenti mortuum est et sepultum, per universum mundum de uno illo grano messis Ecclesiæ pullulavit. Non enim, sicut antea, in Judæa tantum notus est Deus, nec solum in Israel magnum nomen ejus colitur; sed a solis ortu usque ad occasum nomen illius collaudatur.

2. *Populus Israel in Ægypto, et anima in carne, sub duobus regibus.* Interea mortuo Joseph, surrexit novus rex in Ægypto, qui ignorabat Joseph, et alloquitur ad gentem suam, ut persequantur filios Israel. Dum rex ille viveret qui noverat Joseph, non referuntur afflicti fuisse filii Israel, nec in luto et latere fatigati, nec masculi eorum necati, et feminæ vivificatæ [1]; sed posteaquam surrexit rex ille qui non noverat Joseph, omnia ista gesta referuntur. *Hæc enim*, fratres, secundum quod dicit Apostolus, *in figura contingebant populo Judæorum : scripta sunt autem propter nos* (I *Cor.* X, 11). Quod in illis carnaliter figurabatur, in nobis spiritualiter adimpletur. Et nos ergo, si diligenter attendimus, intus in nobis in homine interiore hæc fieri frequenter agnoscimus. Anima enim nostra aut a legitimo rege regitur, aut a tyranno vastatur. Si enim Deo adjuvante, juste et sancte vivimus, si de castitate, de misericordia et pœnitentia, et de cæteris his similibus cogitamus, licet adhuc in Ægypto, id est, in carne simus, tamen a Christo rege gubernamur : et ipse nos regit, et in luto et in latere non consumit, nec nos curis terrenis vel nimiis sollicitudinibus atterit et affligit. Si vero anima nostra cœperit declinare a Deo, et ea quæ sunt turpia et inhonesta sectari, tunc prudentia carnis quæ inimica est Deo, repudiato rege Christo, subdit infelicia colla tyranno. Quod cum fuerit factum, alloquitur gentem suam, id est, corporeas voluptates; et vitiorum ducibus ad consilium convocatis initur deliberatio adversus filios Israel, id est, adversus cogitationes sanctas et acceptabiles Deo, quomodo circumveniantur, quomodo opprimantur, ut luto et lateribus affligantur, ut masculos interficiant, et feminas reservent. In masculis intelligitur sensus rationalis, in feminis concupiscentia carnis. Vult ergo diabolus in nobis viros occidere, et feminas reservare, id est, sensum in nobis rationalem ac Deum videntem exstinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari.

3. *Quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Non nobis hæc ad historiam tantum scripta sunt, nec putandum est divinos Libros Ægyptiorum gesta narrare : sed, *quæ scripta sunt*, sicut Apostolus ait, *ad nostram doctrinam et commonitionem scripta sunt* (*Rom.* XV, 4); ut tu qui hæc audis, et gratiam Baptismi jam consecutus es, et annumeratus es inter filios Israel, et suscepisti in te regem Christum, si post hoc declinare volueris, et pro cupiditate opera sæculi agere, actus terræ, et lutea, id est, luxuriosa explere ministeria, agnoscas et intelligas quia surrexit in te rex alius qui nescit Joseph. Rex utique Ægypti ipse te cogit ad opera sua, non justitiæ, sed iniquitati servire : ipse te facit laterem sibi operari et lutum : ipse te superpositis magistris et compulsoribus ad opera terrena et luxuriosa flagris et verberibus agit : ipse est qui te facit discurrere per sæculum, maris ac terræ elementis pro cupiditate turbari [1]: ipse est rex Ægypti, qui te forum pulsare litibus facit, et pro exiguo terræ cespite propinquos jurgiis fatigare : ipse est qui te persuadet luxuria castitati insidiari, decipere innocentiam, in domo tua quæ sunt fœda [2], foris quæ sunt crudelia, intra conscientiam quæ sunt flagitiosa committere. Si ergo tales videris esse actus tuos, scito te regi Ægypti militare; id est, non Christi, sed diaboli spiritu agi.]

4. *Non sufficit cor malis vacuari, nisi et bonis impleatur.* Nos igitur, fratres charissimi, qui ante adventum Domini Salvatoris vasa et domus diaboli fuimus, et per gratiam Christi de potestate ipsius liberari meruimus, quantum possumus, ipso adjuvante, laborare debemus, ne a nobis malis actibus nostris offensus Christus abscedat, et diabolus illo recedente succedat : ne forte cor nostrum vero lumine effugato tenebrosa nox occupet, ne in nobis impleatur illud quod in Evangelio scriptum est : *Cum exierit spiritus immundus ab homine, vadit per loca arida, quærens requiem, et non invenit; post hæc dicit, Revertar in domum meam unde exivi. Et invenit eam scopis mundatam, et adducit secum septem alios spiritus nequiores se, et ingressi habitant ibi : et erunt novissima hominis illius pejora prioribus* (*Luc.* XI, 24-26). Hoc enim, fratres, de Christiano etiam baptizato intelligendum est. Per gratiam Baptismi vacuatur quisque omnibus malis : postea vero cum Dei adjutorio laborare debet, ut impleatur omnibus bonis. Nam si aliquem liberatum a malis, vacuum a bonis invenerit inimicus, *adducit secum septem alios spiritus nequiores se, et erunt novissima hominis illius pejora prioribus.* Et ideo unde expulsa est luxuria, introducatur castitas : unde eradicata est avaritia, plantetur eleemosyna : unde malitia vel invidia expellitur, charitas dominetur. Et quia veniens Dominus noster alligavit fortem, id est, diabolum, et vasa ejus, id est, nos de potestate ejus eripuit (*Matth.* XII, 29); quantum possumus, ipso auxiliante, studeamus, ut illi a quo salvati sumus, toto corde et toto animo usque ad vitæ nostræ terminum serviamus. Et quia, expulso diabolo, domum sibi de nobis ubi requiesceret, et vasa in quibus habitaret, facere dignatus est Christus, in domo sua non patiatur injuriam. Nihil ibi inhonestum, nihil sordidum, nihil deprehendat obscurum : sed ita domicilium cordis nostri fide plenum, et vacuum malis omnibus semper inveniat, ut nos non solum frequen-

[1] Codices r. fui., *reservatæ.* — Nec immerito, si attendatur quæ paulo inferius leguntur, scilicet : *masculos interficiant et feminas reservent;* et iterum : *Viros occidere, et feminas reservare.* M.

(*a*) Alias, de Tempore 84.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium Lovanienses habuerunt; supposititium affirmant Verlinus et Vindingus. Continet excerpta quædam ex Origene; Cæsarii autem stilum et monita usitata refert. De num. 1 et 3 vid. Origenis homil. 1 in Exodum.

[1] Apud Origenem, *elementa turbare.*

[2] Origenes, *jurgiis fatigare : ut non illud dicam, castitati insidiari, innocentiam decipere, domi fœda*, etc.

tius visitare, sed etiam jugiter habitare in nobis dignetur; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XVII (a).

De colluctatione Ægyptiorum et Israelitarum (b).

1. *Tentationes ingravescunt instante Paschate.* Quamvis, fratres charissimi, omni tempore verbum Dei cum grandi desiderio nos oporteat fideliter semper audire, in istis tamen diebus specialiter lectioni divinæ insistere, et de salute animæ nostræ debemus attentius cogitare: quia licet per totum anni spatium Christianorum populus multis vitiorum fluctibus calliditate diaboli fatigetur, adveniente tamen Paschali solemnitate, majore impetu contra fideles quosque se præparare consuevit, et gravioribus peccatorum stimulis corda nostra compungere vel inquietare contendit. Sicut enim in diebus istis ad similitudinem diaboli et angelorum ejus rex Pharao et Ægyptiorum populus persequebantur filios Israel, et luto eos ac lateribus affligentes ad amaritudinem perducebant: ita et hoc tempore imminente Paschali solemnitate, quia veros Israelitas qui baptizandi sunt, dolet diabolus de suo exercitu vel possessione discedere, graviores consuevit tribulationes immittere, et majora scandala concitare. Sed nos, si Moysen sequimur, id est, si Legem libenter audimus, et retro respicere vel desiderare Ægyptum nolumus; Pharaone submerso per sacramentum Baptismi, velut per transitum maris Rubri, de ejus potestate vel servitio liberamur.

2. *Diabolus non persequitur nisi bonos. Deus bonos, diabolus malos habet ministros suos.* Certissimum est, fratres charissimi, quia quomodo tunc Ægyptii filios Israel multis tribulationibus ad amaritudinem perducebant: ita, sicut jam diximus, et in hoc tempore diabolus et angeli ejus fideles Christianos et bonis operibus deditos impugnare vel inquietare non cessant. Hoc tamen scitote, fratres, quia diabolus non persequitur nisi bonos. Malos enim, luxuriosos, cupidos et superbos persequi diabolus non consuevit: amici enim sunt sui, et semper voluntatem illius faciunt. Et in tantum eos non persequitur, ut etiam per illos alios persequatur. Malos enim homines diabolus quasi malleos vel flagella habere consuevit. Denique non persequitur bonos, nisi per malos. Habet ergo Deus ministros suos; habet et diabolus adjutores suos. Deus enim per homines bonos, tanquam per ministros suos, agit omne quod bonum est: diabolus vero per homines malos, velut per satellites suos, exercet omne quod malum est. Deus per bonorum misericordiam nudos vestit: diabolus per malorum avaritiam vestitos exspoliat. Deus per homines bonos discordes ad concordiam revocat: diabolus per impios et superbos eos etiam qui pacem habere videntur, ad scandala vel lites instigat. Et quia longum est ire per singula, ut pro certo agnoscat et intelligat Charitas vestra, quia sicut omne quod bonum est, per bonos homines agit Deus; ita omne quod est crudele et impium, per malos homines consuevit exercere diabolus: denique considerate, fratres, et corporalibus etiam oculis videbitis, quomodo populus diaboli persequitur populum Christi; dum adulteri persequuntur castos, insectantur sobrios ebriosi, humilibus insidiantur superbi, benignos invidi, largos cupidi, et eos qui mansuetudinem vel patientiam retinent, affligere non desinunt iracundi. Et ideo consideret unusquisque conscientiam suam, et si se videt et in cogitatione et in sermone et opere semper quod bonum est diligere et quod honestum est jugiter exercere; ministrum se Dei esse cognoscat et gaudeat. Qui vero se ipsum intus interrogans viderit se quod malum est, non solum cogitare, sed etiam dicere vel exercere; adjutorem diaboli se esse intelligat, simul et doleat; et dum adhuc peccatrix et tenebrosa anima in corpore suo tenetur inclusa, cum Dei adjutorio de potestate diaboli se conetur eruere: ne forte si illum malis operibus insistentem mors repentina rapuerit, cum diabolo cujus voluntatem exercuerit, mereatur audire: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.*

3. *Contrariis sanare contraria, destructisque vitiis, virtutes struere studeamus.* Nemo se circumveniat, fratres charissimi. Unusquisque cujus opera vel voluntates exercet in isto sæculo, cum ipso erit postmodum in futuro. Ac sic omnis homo aut cum Christo regnaturus est, aut cum diabolo in inferni supplicio cruciandus. Et ideo dum tempus est, et cum Dei adjutorio in nostra potestate consistit, unusquisque qui se malis operibus in sinistra esse cognoscit, priusquam de hac luce discedat, ad dexteram transire contendat, ut non cum sinistris audiat, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum;* sed ad dexteram inter agnos audire mereatur, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum* (*Matth.* XXV, 41, 34). Et ut hæc omnia cum Dei adjutorio possimus implere, attentius de dandis eleemosynis cogitemus. Qualiter autem de sinistra transeatur ad dexteram, evidens et manifesta ratio demonstrat. Qui fuit ebriosus, sit sobrius; sit patiens qui fuerat iracundus; qui solebat res alienas rapere, incipiat etiam proprias pauperibus erogare; qui solebat maledicere, benedicat; qui solebat perjurare, etiam a juramento abstineat; qui consueverat detrahere, semper quod bonum est loqui studeat; qui fuerat invidus, pius esse contendat; qui erat superbus, sit humilis. Et hoc ordine semper contrariis studeamus sanare contraria, et destructis vitiis, virtutes festinemus struere. Et hoc ordine qui sunt in sinistra, transire conentur ad dexteram, ut ante tribunal æterni Judicis quicumque talis esse voluerit, audire mereatur, *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium domini tui* (*Ibid.* XXV, 21). Ad quod vos Dominus perducere dignetur, cui est honor cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen [1].

SERMO XVIII (a).

De Moyse, I (b).

1. *Christus in Moyse figuratus. Ecclesia in filia Pharaonis.* In lectione divina, fratres charissimi, quæ nobis recitata est, audivimus, quod posteaquam sanctus Moyses natus est, propter metum Pharaonis missus sit in fiscellam scirpeam, et projectus in carectum fluminis. Si diligenter attendimus, fratres charissimi, sicut beatum Isaac et Jacob et Joseph, ita Moysen typum Christi prætulisse cognoscimus. Denique considerate diligentius, et videbitis quanta in illo sint figurata mysteria. Moyses a muliere Judæa nascitur, et a Pharaonis filia adoptatur. Filia enim Pharaonis Ecclesiam figuravit, quæ exierat de domo patris sui, et veniebat ut lavaretur ad aquam. Pharao in diaboli typum accipitur: filia ejus, sicut dixi, Ecclesia intelligitur. Quod autem pater ejus diabolus antea fuerit, Dominus in Evangelio Judæos increpans ait: *Vos, inquit, ex patre diabolo estis* (*Joan.* VIII, 44). Patrem ergo diabolum habuimus, non ex eo nascendo; sed nequitias illius imitando. Exierat ergo filia Pharaonis de domo patris sui, quæ quamvis impium habuerit patrem, attamen ei dicitur per prophetam: *Audi, filia, et vide; et obliviscere populum tuum et domum patris tui* (*Psal.* XLIV, 11). Qui dicit · *Audi, filia,* pater est. Et ille qui admonetur obliviscendus,

(a) Alias, de Tempore 85.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Inter Augustinianos, sed absque Augustini nomine, Lovanienses reliquerunt. Augustino suppositum asseruerunt Verlinus et Vindingus. Hunc nos omnino Cæsarii esse nulli dubitamus

[1] In manuscriptis sermonis conclusio ea est, *Deo autem nostro honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

(a) Alias, de Tempore 86.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Jam ante dubius erat Lovaniensibus, Verlino et Vindingo suppositilius. Sensus quosdam et nonnullas ab Origene voces accepit illius auctor, non alius, opinamur, nisi Cæsarius. De num. 1 vid. Origenis homil. 2 in Exodum; de num. 8, homil 4.

pater nihilominus nominatur : ac si Deus pater admoneat, ut diabolum patrem debeat derelinquere. Hæc ergo est Ecclesia quæ exiit de domo patris sui diaboli, et ad aquam, id est, ad aquam Baptismi festinavit, ut lavaretur a peccatis, quæ in domo patris sui contraxerat. Denique statim viscera misericordiæ accipere meruit, et collegit Moysen a parentibus suis projectum in flumine. Moyses ergo a matre sua projicitur et a Pharaonis filia invenitur atque colligitur : et Christus Dominus a Synagoga, de qua natus est, repudiatur, et ab Ecclesia invenitur atque suscipitur.

2. *Ecclesia rursus in Æthiopissa Moysi uxore.* Postquam autem crevit Moyses, abiit in regionem longinquam, et accepit Æthiopissam uxorem. Agnoscite, fratres, hoc non parvum esse mysterium. Æthiopissa illa ex Gentibus erat, quam beatus Moyses duxit uxorem ; quia et Christus ex Gentibus sibi sociaturus erat Ecclesiam. Moyses dereliquit populum suum in longinquis regionibus, et Æthiopissæ conjungitur : et Christus derelicto populo Judæorum, de extremis regionibus Ecclesiæ sociatur ; illi utique quæ dicit in Psalmis : *A finibus terræ ad te clamavi* (*Psal.* LX, 3). Audi ex persona Ecclesiæ, in Canticis canticorum ait Ecclesia : *Nigra sum et formosa* (*Cant.* I, 4). Quid est, *Nigra sum et formosa ;* nisi nigra per naturam, formosa per gratiam ; nigra originali peccato, formosa Baptismi sacramento?

3. *In rubo Synagoga.* Dum ergo pasceret Moyses oves soceri sui in deserto, apparuit ei Dominus in rubo, et dixit Moyses : *Vadam, et videbo quare rubus ardet et non consumitur.* Et appropinquanti dixit Dominus : *Ne appropinques huc, sed solve corrigiam calceamenti tui ; quia locus in quo stas, terra sancta est* (*Exod.* III, 3, 5). Rubus ille genus est spinarum. Ardebat enim, et non consumebatur. In rubo significata est Synagoga Judæorum. Multo enim tempore in eis fervor et flamma sancti Spiritus fuit : et tamen ita contra Dei gratiam rebelles semper Spiritui sancto restiterunt, ut eorum peccata vel sacrilegia igne sancti Spiritus consumi non possent.

4. *Verba bona ex Deo, mala ex diabolo.* Dixit autem Dominus ad Moysen : *Veni, et mittam te in Ægyptum.* Et respondens Moyses dixit : *Domine, non sum eruditus, et tardus sum ad loquendum.* Et ait illi Dominus : *Ego aperiam os tuum, et instruam te quæ oportet te loqui* (*Ibid.*, 10, *et* IV, 10). Beati sunt quorum os Dominus aperit, ut loquantur. Omnibus enim qui pro veritate, pro justitia, pro castitate, pro humilitate, pro misericordia loquuntur ; sine ulla dubitatione os illorum non aperit nisi Dominus. Sicut e contrario qui de luxuria, de avaritia, de superbia, de rapinis, de scurrilitate vel nequitia assidue loquuntur ; quis illorum os aperiat, non opus est dicere : potest hoc unusquisque sine ulla difficultate cognoscere. Et ideo, fratres charissimi, auxiliante Domino, bona jugiter cogitemus ; ut os nostrum non crudelis adversarius, sed Deus pius aperiat. Ex abundantia enim cordis os loquitur (*Luc.* VI, 45). Unusquisque nostrum cujus præsentiam susceperit in corde, ipsius verba proferre consuevit ex ore. Nostrum autem cor aperiatur Christo, et claudatur diabolo : ut in nobis impleatur illud quod de Domino et populo sancto scriptum est : *Et habitabo*, inquit, *in eis, et inambulabo* (*Levit.* XXVI, 12) ; et iterum, *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (*Joan.* XIV, 23). Qui semper quod justum est loquitur, et Deus in illo habitat, et ipse in Deo.

5. *Virga Moysi, crucis mysterium.* Dixit ergo Dominus ad Moysen : *Quid est*, inquit, *quod in manu gestas ?* Et ille ait : *Virga. Projice*, inquit, *eam in terram. Quam cum projecisset, versa est in serpentem, ita ut fugeret Moyses* (*Exod.* IV, 2 *et* 3). Virga illa, fratres charissimi, crucis mysterium præferebat. Sicut enim per virgam Ægyptus decem plagis percutitur ; ita et per crucem totus mundus humiliatur et vincitur : et sicut Pharao et populus ejus per virgæ sacramentum affligitur, ut ad serviendum Deo dimittat populum Judæorum ; ita et diabolus et angeli ejus per crucis mysterium fatigantur et premuntur, ut a Dei servitio revocare non possint populum Christianum.

6. *Manus Moysi.* Quod autem misit Moyses manum suam in sinum suum, et protulit eam leprosam ; et iterum misit, et protulit sanam, et carni reliquæ similem (*Exod.* IV, 6 *et* 7), non otiose debemus accipere. In manu illa typus Synagogæ vel Ecclesiæ gerebatur. Sicut prior fuit populus Judæorum, posterior Gentium ; ita ante fuit Synagoga quam Ecclesia. Sed quia Ecclesia eligitur et Synagoga repudiatur ; ideo in primis manus Moysi leprosa efficitur, et postea carni reliquæ similis redditur : ac sic Synagoga propter infidelitatem leprosa relinquitur ; Ecclesia quasi manus sana ad omne opus apta præeligitur.

7. *Moyses prohibetur uxorem ducere secum in Ægyptum.* Levavit ergo Moyses Sephoram uxorem suam, et veniebat in Ægyptum : et astitit Dominus contra eum, et volebat occidere eum (*Exod.* IV, 20, 24). Forsitan in hoc loco possumus intelligere, quod displicuerit Deo, quare Moyses tanta mirabilia facturus, uxoris impedimentum secum ducere vellet in Ægyptum. Unde datur intelligi, quod ex illo loco remiserit uxorem suam ad socerum suum. Nam in tantum sine illa descendit in Ægyptum, ut postea jam in eremo constituto Moysi ipsam uxorem suam, sicut legimus, Jetro cognatus suus adduxerit (*Id.* XVIII, 5, 8).

8. *Serpens ex virga.* Quod autem virga projecta in terram versa est in serpentem, quid significet videamus. Serpens pro sapientia reputatur ; sicut Dominus in Evangelio : *Estote*, inquit, *prudentes, sicut serpentes* (*Matth.* X, 16). Virgam crucem diximus figurasse. Crux ergo quæ infidelibus stultitia esse creditur, sicut dicit Apostolus, *Gentibus stultitia* (I *Cor.* I, 23) ; posteaquam in terram missa est, id est, ad passionem Domini præparata ; versa est in serpentem, hoc est, in sapientiam : et in tantam sapientiam quæ omnem mundi istius sapientiam devoraret ; denique omnes serpentes quos magi incantationibus suis fecerant, deglutivit. Per virgam ergo Ægyptus flagellatur ; et per crucem mundus vincitur, et diabolus superatur. Oremus ergo, fratres charissimi, ut et nobis Christus Dominus pro sua pietate concedat mundi hujus concupiscentiam vincere, et de diabolo et angelis ejus ante tribunal suum felicem victoriam reportare : cui honor est et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XIX (*a*).

De Moyse, II.

1. *Flamma Spiritum sanctum, rubus Judæos designat.* Magna quidem sunt, fratres charissimi, et velut quædam involuta mysteriorum Dei sacramenta : et quamvis omnia non possimus evolvere, breviter tamen quod possumus, Charitati vestræ suggerimus. Non fuit sine causa, fratres charissimi, nec sine aliqua significatione secreti, quod in rubo flamma erat, et rubus non cremabatur (*Exod.* III, 2). Rubus enim spinarum genus est ; nec in laude aliqua poni potest, quod peccatori homini terra produxit. Nam primitus peccanti homini dictum est : *Terra spinas et tribulos germinabit tibi* (*Gen.* III, 18). Nam et quod rubus non cremabatur, id est, flamma non comprehendebatur, non aliquid boni significare cognoscitur. In flamma enim intelligitur Spiritus sanctus : in rubo et spina significatur Judæorum populus, durus atque superbus. Flamma enim illa sine dubio boni aliquid significabat, in qua vel angelus, vel Dominus apparebat. Denique quando venit Spiritus sanctus super Apostolos, visæ sunt illis linguæ divisæ velut ignis (*Act.*

(*a*) Nunc primum vulgatus ex veteri libro Theodericensi, in quo exstat sine auctoris nomine, cum Homiliis Cæsarii Arelatensis, cujus etiam stilum referre nobis videtur. Huic comparari interest sermonem, quem inter Augustinianos septimum, non sine ulla hæsitatione collocavimus.

II, 3). Utinam et nos comprehendat ignis iste; ne nos duros inveniat, et concremare non possit. Oremus potius ut in nos ardeat ignis iste, et peccatorum nostrorum spinas perimat atque consumat.

2. *Ignes duo, charitatis et cupiditatis.* Duo enim sunt ignes: est ignis charitatis de Spiritu sancto, est et ignis cupiditatis. Ille comburit omne quod malum est; iste consumit omne quod bonum est. In anima enim ubi ignis charitatis arserit, omne malum consumit; sicut e contrario in quo ignis cupiditatis accensus fuerit, nihil quod bonum est remanebit. Et ideo unusquisque currat ad conscientiam suam, et si in se sentit qualemcumque scintillam compunctionis accensam bonis operibus, gratiam in se misericordiæ divinæ custodiat, et ignem compunctionis accendat; illum ignem de quo Dominus dixit: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur* (*Luc.* XII, 49)? Qui vero in se flammam cupiditatis ardere cognoverit, cum Dei adjutorio totis viribus elaboret exstinguere cupiditatem, accendere charitatem. Quidquid enim boni fecerit homo in quo cupiditas ardet, sine mora aliqua periturum est: sicut e contrario si aliquas negligentias admiserit in quo ignis fuerit charitatis, sine dilatione consumet, et dominari penitus non permittet. Populus enim Judæorum zeli vel cupiditatis incendio cremabatur: et ideo rubus ille significabat populum, qui Deo reluctabatur; Judæorum utique populum spinosum, de quo scriptum est: *Exspectavi ut faceret uvas, fecit autem spinas* (*Isai.* V, 2). Ad ipsum enim populum Moyses mittebatur: et ideo rubus ardebat, et non cremabatur, quia duritia Judæorum, sicut dixi, Legi reluctabatur; nam si ille populus spinis non sociaretur [1], non ab eo spinis Christus coronaretur.

3. *Moysi et Josue præcipitur solvere corrigiam calceamenti.* Clamavit ergo Dominus ad Moysen: *Solve corrigiam calceamenti tui; locus enim in quo stas, terra sancta est* (*Exod.* III, 5). Hoc quod beato Moysi, etiam successori suo Josue, quando illi Dominus apparuit, legitur fuisse præceptum. Quando enim vidit virum contra se stantem evaginato gladio, dum quis esset inquireret, respondit ei: *Ego sum princeps exercitus Domini; et nunc venio.* Et subjungens ait: *Solve corrigiam calceamenti tui; locus enim in quo stas, terra sancta est* (*Josue* V, 13-16). Rogo vos, fratres charissimi, ut secundum sanctam consuetudinem vestram attentius adhibeatis audire quod ex hac re antiquorum Patrum revelatione cognovimus. Et quia res ad intelligendum difficilis est et obscura, patienter accipite: quia nobis necesse est aliqua frequenter repetere, quo facilius ea vestris possimus sensibus intimare.

4. *Quare illud utrique præceptum. Quid per terram sanctam significetur.* Judæis ex Lege præceptum fuerat, ut si quis sine filiis de hac luce discederet, uxorem ejus germanus suus acciperet; et quanti ex eis filii nascerentur, defuncti fratris nomine censerentur, et non adscriberentur illius filii qui genuerat, sed illius cujus relictam acceperat. Ob quam rem plures ex populo nolentes filios suos alterius nomine appellari, non acquiescebant accipere relictas fratrum suorum: et quicumque se excusare voluisset, ducebatur in portam, et veniens fratris sui relicta excalceabat eum, et exspuebat illi in faciem, et appellabatur Domus discalceati; ac sic illi qui non futurus erat sponsus, solvebantur corrigiæ calceamenti ejus; qui enim acquievisset, omnino non solvebantur (*Deut.* XXV, 5-10). Hoc ideo dixi, fratres charissimi, ut si totum non possumus, conemur intelligere quæ causa fuerit, ut Moysi et Josue diceret Dominus: *Solve corrigiam calceamenti tui: locus enim in quo stas, terra sancta est.* Quare hoc dictum est eis, nisi quia non erant legitimi sponsi? Sponsus enim legitimus Ecclesiæ catholicæ alius esse non poterat nisi Christus, de quo dicit Apostolus, *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (II *Cor.* XI, 2); et de quo Psalmista multo ante prædixerat, *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo* (*Psal.* XVIII, 6). Beatus quoque Joannes Baptista evidentissime de eo locutus est, dicens: *Qui habet sponsam, sponsus est.* Hoc utique de Christo dixit: de se autem quid dixit? *Amicus autem sponsi stat et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi* (*Joan.* III, 29). Et ut evidentius Christum Dominum esse legitimum sponsum ostenderet, ait: *Hic est cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere* (*Id.* I, 27). Quare corrigiam calceamenti ejus non præsumebat solvere? Quia noverat eum legitimum esse sponsum Ecclesiæ. Moyses enim et Josue jubentur calceamenta solvere, quia figurabant sponsum, et sponsi ipsi non erant. Denique videte quid ad Moysen vel Josue dixerit Dominus: *Solve corrigiam calceamenti tui; locus enim in quo stas, terra sancta est.* Numquid hoc, fratres charissimi, secundum litteram intelligi potest? Unde enim terra illa quam calcabant, poterat esse sancta, quæ sine dubio similis erat terræ reliquæ? Sed diligenter attendite quid fuerit dictum, *Locus enim in quo stas, terra sancta est.* Hoc est dicere, Christus cujus figuram portas, et cujus typum habere videris, terra sancta est. Vere terra sancta est caro Domini nostri Jesu Christi, per quem sanctificata sunt omnia cœlestia atque terrestria, de quo dicit Apostolus: *Pacificans per sanguinem suum quæ in cœlis sunt et in terra* (*Coloss.* I, 20).

5. *Apostoli fratres Christi uxorem defuncti acceperunt.* Ideo ergo, fratres charissimi, sicut supra dixi, qui noluisset uxorem defuncti fratris sui accipere, discalceabatur, et exspuebatur in faciem; qui vero acquievisset relictam defuncti fratris accipere, filii qui nascebantur, non illius qui generabat, sed illius qui defunctus erat, nomine appellabantur: quam rem in Apostolis videmus esse impletam. Nam defuncto fratre, id est, mortuo Christo, qui dixerat: *Ite, nuntiate fratribus meis* (*Matth.* XXVIII, 10); uxorem ejus, id est, Ecclesiam Apostoli susceperunt. Sic enim Apostolus Paulus dicit: *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui* (I *Cor.* IV, 15). Et tamen quicumque per doctrinam Apostolorum de Ecclesia nati sunt, nec Petriani, nec Pauliani, sed Christiani sunt appellati: ut figura illa compleretur quæ de uxore defuncti fratris fuerat in Lege præmissa. Infelices vero hæretici non ita fecerunt; sed quasi crudelissimi pervasores, rapientes uxorem defuncti fratris sui, et per partes lacerantes et scindentes Ecclesiam, omnes qui per sacramentum Baptismi generantur, impudentissima fronte non Christi, sed suo nomine appellari populos voluerunt. Denique in Ecclesia catholica defuncti, id est, Christi nomine omnes qui nati fuerint appellantur Christiani. In hæreticis vero alii Donatistæ, alii Manichæi, alii Ariani, alii Fortiani [1] dicuntur. Sed quia duces hæreticorum sponsi legitimi non fuerunt; non Christi, sed suum nomen populis imposuerunt.

6. *Auditores, qualiacumque prædicator intimet, attentius perscrutentur.* Et ideo rogo, fratres, ut mihi indulgeat sancta Charitas vestra, quia dum ex eo quod Moysi dictum est, *Solve corrigiam calceamenti tui*, qualemcumque vobis intelligentiam insinuare conatus sum, productiori vos forte sermone quam debui, videor fatigasse. Et licet non sit quod in hoc sermone placere possit, vel votum ac desiderium nostrum Charitati vestræ credo quod displicere non debeat, qui expositionem tantæ rei, etsi ut dignum est, expedire non potui: contendo tamen velut lineas quasdam et qualiacumque indicula vestris sanctis sensibus intimare, quæ vos attentius perscrutantes etiam melius quam nos suggerimus, Christo inspirante, meditari possitis.

[1] Augustinus, serm. 7, n. 2, *significaretur.*

[1] Forte, *Fotiniani*; seu, *Photiniani.*

SERMO XX (a).

De decem plagis Ægyptiorum. Exod. cap. VII-XII (b).

1. *Moyses Lex intelligitur. Virga crux Christi.* Moyses ad Ægyptum veniens, fratres charissimi, defert et virgam, qua castigat et verberat Ægyptum decem plagis. Moyses Lex intelligitur, quæ data est huic mundo, ut eum decem plagis, id est decem mandatis quæ in Decalogo continentur, corripiat et emendet. Quod autem Lex Moyses intelligi possit, Dominus in Evangelio dixit: *Habent Moysen et Prophetas* (*Luc.* XVI, 29), id est, Legem et Prophetas. Virga vero per quam Ægyptus subjicitur et Pharao superatur, crucis Christi imaginem præferebat, per quam mundus hic vincitur, et princeps hujus mundi cum principatibus et potestatibus triumphatur. Quod autem virga projecta fit draco vel serpens, et devorat Ægyptiorum serpentes; serpens pro sapientia ponitur, sicut scriptum est: *Estote prudentes, sicut serpentes* (*Matth.* X, 16). Idcirco virga Moysi, id est, crux Christi, posteaquam ad terras descendit, id est, posteaquam ad credulitatem et fidem hominum venit, conversa est in sapientiam, et tantam sapientiam quæ omnem Ægyptiorum, id est, hujus mundi sapientiam devoraret.

2. *Plagæ Ægyptiorum. Sanguis. Ranæ. Cynomyia. Mors animalium. Ulcera et vesicæ. Tonitrua. Locustæ. Tenebræ. Mors primogenitorum.* Quod vero aquæ fluminis vertuntur in sanguinem, satis convenienter aptatur ut fluvius cui Hebræorum parvulos crudeli nece tradiderant, auctoribus sceleris poculum sanguinis redderet, et cruorem polluti gurgitis, quem parricidali cæde maculaverant, potando sentirent. Secunda vero plaga in qua inducuntur ranæ, indicari figuraliter arbitror carmina poetarum; qui inani quadam et inflata modulatione, velut ranarum sonis et cantibus, mundo huic deceptionis fabulas intulerunt. Ad nihil enim animal illud utile est, nisi quod sonum vocis improbis et importunis clamoribus reddit. Post hoc sciniphes producuntur. Hoc animal pennis quidem suspenditur per aera volitans; sed adeo subtile est et minutum, ut oculi visum, nisi acute cernentis, eludat: corpus tamen cui insederit, acerbissimo terebrat stimulo; ita ut quem volantem videre quis non valet, sentiat stimulantem. Hoc ergo animalis genus dignissime puto arti philosophiæ vel hæreticorum calliditati comparari, quæ minutis et subtilibus verborum stimulis animas terebrat, et tanta calliditate circumvenit, ut deceptus quisque nec videat, nec intelligat unde deceptus sit. Quarto quoque in loco cynomyia, id est, musca canina inducitur, quæ Cynicorum sectæ merito comparatur, qui ad reliquas deceptionis suæ improbitates, etiam voluptatem et libidinem summum prædicant bonum. Quoniam igitur per hæc singula prius deceptus est mundus, adveniens sermo et Lex Dei hujuscemodi eum correptionibus arguit, ut ex qualitate pœnarum qualitates proprii agnoscat erroris. Quinto in loco animalium nece vel pecudum Ægyptus verberatur. Vecordia in hoc arguitur stultitiaque mortalium, qui tanquam irrationabilia pecora cultum et vocabulum Dei imposuerunt figuris non solum hominum, sed et pecorum. Unde justo judicio factum est, ut in quibus cultum credebant inesse divinum, in his viderent miseranda supplicia. Ulcera post hæc et vesicæ cum fervore, sexto in verbere producuntur: et videtur mihi, quod in ulceribus arguatur dolosa et prurulenta [1] malitia, in vesicis tumens et inflata superbia, in fervore iræ ac furoris insania. Huc usque per errorum suorum figuras mundo supplicia temperantur. Post hæc vero verbera veniunt de supernis voces et tonitrua, et grando, et ignis discurrens in grandine. Videte temperamentum divinæ correptionis. Non eum silentio verberat; sed dat voces, et doctrinam cœlitus mittit, per quam possit culpam suam mundus castigatus agnoscere: dat et grandinem, per quam tenera adhuc vastentur nascentia vitiorum: dat et ignem, sciens esse spinas et tribulos peccatorum, quos debeat ignis ille depascere, de quo dicit Dominus: *Ignem veni mittere in terram* (*Luc.* XII, 49). Per hunc enim incentiva voluptatis et libidinis consumuntur. Quod autem locustarum octavo in loco fit mentio, puto per hoc genus plagæ aut detrahentis, aut semper a se discordantis [1] humani generis inconstantiam designari. *Locusta* enim *cum regem non habeat*, sicut Scriptura dicit, *una acie ordinatum ducit exercitum* (*Prov.* XXX, 27): homines vero cum rationabiles a Deo facti sint, neque semetipsos ordinate regere potuerunt, neque Dei regis patienter moderamina pertulerunt. Nona plaga tenebræ sunt: sive ut mentis eorum cæcitas arguatur, sive ut intelligant divinæ dispensationis et providentiæ obscurissimas esse rationes. *Posuit* enim *Deus*, sicut Psalmista dicit, *tenebras latibulum suum* (*Psal.* XVII, 12): quas superbi audacter et temere perscrutari cupientes, et alia ex aliis asserentes, in crassas et palpabiles errorum devoluti sunt tenebras. Ad ultimum, primogenitorum infertur interitus. Primogenita Ægyptiorum non incongrue principatus et potestates mundi hujus, id est, diabolus et angeli ejus intelliguntur, quos in adventu suo Christus destruxisse [2] dicitur, id est, captivos duxisse, et triumphasse in ligno crucis suæ. Possumus primogenita Ægyptiorum accipere etiam omnes auctores et inventores falsarum quæ in hoc mundo sunt religionum, quas Christi veritas cum suis exstinguit auctoribus.

3. *Recapitulatio supra dictorum.* Et ut hæc quæ dicta sunt, tenacius vestræ memoriæ inhæreant, et ea velut munda animalia in ore cordis revolvere, et spiritualiter ruminare possitis, breviter recapitulationem facimus. Quod enim in prima plaga aquæ convertuntur in sanguinem: significantur doctrinæ philosophorum, quæ parvulos sensu decipiunt. Quod vero in secunda plaga multitudo ranarum; intelliguntur in eis carmina poetarum, quæ nullis unquam prodesse potuerunt. In tertia plaga sciniphes, id est, muscæ minutissimæ producuntur, gravissimo stimulo corpora compungentes; et in eis philosophiæ artis astutia, et infelicium hæreticorum venena vel commenta subtilissima designantur. Quarta plaga musca canina inducitur; et Cynicorum doctrinæ merito comparatur, qui inter reliqua mala libidinem summum prædicant bonum. Quinto loco animalia occiduntur; et significatur in hoc vecordia vel stultitia hominum. Sexto loco ulcera, pustulæ et vesicæ cum fervore mittuntur: in ulceribus arguitur dolosa et prurulenta malitia; in vesicis, tumens et inflata superbia; in fervore, iræ ac furoris insania. Postea vero septimo loco tonitrua et voces de cœlo mittuntur, simul et grando vel ignis: in vocibus et tonitruis agnoscitur doctrina cœlestis; in grandine, disciplina quam accipiunt peccatores; in igne, gratia sancti Spiritus, per quam libidinum voluptates et peccatorum tribuli consumuntur. Octava plaga locustæ introducuntur, animal dente noxium; et significatur in eis superbia hominum malignorum, qui se invicem falsis testimoniis et proditionibus persequuntur. De quibus Apostolus dicit: *Si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini* (*Galat.* V, 15). Nona plaga tenebræ inducuntur; per quas cæcitas mentis vel cordis arguitur. Decima plaga primogenita percutiuntur; in quibus aut spirituales nequitiæ, aut originalia peccata intelligi possunt, quæ veniente Christo per mysterium crucis et gratiam Baptismi deleri vel exstingui manifestissime comprobantur. Hæc ergo, fratres charis-

[1] Sic Am. At Er. et Lov, *purulenta*. Apud Origenem, *fraudulenta*.

(a) Alias, de Tempore 87.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Totus, excepta recapitulatione, descriptus est ex Origenis homilia in Exodum quarta, perpaucis mutatis. Indidemque quædam in comment. Psal. 77, et 104, apud Hieronymum.

[1] Ita hic editi. At in Origenis homilia, *dissidentis semper a se et discordantis*.

[2] Origenes, *traduxisse*.

simi, quæ illo tempore per figuras et imagines legimus facta, gaudeamus et gratias Deo agamus, quia in nobis per ejus misericordiam et sentimus et videmus esse completa : regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXI (*a*).

De decem Plagis et decem Præceptis. Exod. cap. VII-XII; *et cap.* XX, ỹ. 3, 17 (*b*).

1. *In plagis vulnera, in præceptis medicamenta.* Non est sine causa, fratres dilectissimi, quod præceptorum Legis Dei numerus cum plagarum numero, quibus Ægyptus percutitur, exæquari videtur. Nam sicut decem præcepta sunt Legis, quibus ad cultum Dei populus admonetur; ita decem plagæ leguntur, quibus superbia Ægyptiorum affligitur. Consideremus ergo, cur et ibi decem præcepta, et hic decem plagæ memorentur. Ideo sine dubio, quia et in illis erant vulnera, et in istis medicamenta; et opus erat ut tam periculosis decem plagarum vulneribus, decem præceptorum medicamina subvenirent. Unde rogo vos, fratres; nolite hoc otiose accipere; quia si auxiliante Deo diligenter attenderitis, poteritis agnoscere decem illa præcepta illis decem plagis per ordinem contra se esse contraria. Nam de primo præcepto prima plaga percutitur, de secundo secunda, de tertio tertia, et sic usque ad decimum numerum pervenitur.

2. *Aqua in sanguinem vertitur, quia sensus impiorum obtenebratur.* Primum præceptum est in Lege de uno Deo. *Non erunt*, inquit, *tibi alii dii præter me.* Prima plaga Ægyptiorum, aqua in sanguinem conversa. Compara primum præceptum primæ plagæ. Deum unum ex quo sunt omnia, in similitudinem aquæ accipe, ex qua generantur universa. Ad quam autem rem pertinet sanguis, nisi ad carnem mortalem? Quid est igitur conversio aquæ in sanguinem, nisi quia illi, qui credere in Deum noluerunt [1], sicut dicit apostolus Paulus, *Obscuratum est insipiens cor eorum : dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt* (*Rom.* I, 21, 22)? Aqua ergo in sanguinem vertitur; quia sensus Ægyptiorum obscurus et tenebrosus efficitur. Et justo Dei judicio factum est, ut de illo fluvio sanguinem biberent, in quo Hebræorum parvulos necare consueverant.

3. *Ranæ, philosophi vel hæretici.* Secundum præceptum est, *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* Qui enim accipiet nomen Dei sui in vanum, non mundabitur. Nomen Domini Jesu Christi veritas est. Ipse enim dicit : *Ego sum veritas* (*Joan.* XIV, 6). Et quia veritas mundat, vanitas inquinat; videamus huic secundo præcepto contrariam plagam. Quæ est ista secunda plaga? Ranarum abundantia. In ranis hæretici intelliguntur atque philosophi. Habes congruenter significatam philosophorum vel hæreticorum vanitatem, si consideres ranarum loquacitatem. Philosophi enim vel hæretici, quia in Christo omnia falsa esse dicunt, ranæ sunt clamantes in paludibus limosis : superbiam enim, inanes contentiones, et strepitum vocis habere possunt; doctrinam sapientiæ insinuare non possunt. Qui enim christianæ veritati contradicunt, et in sua vanitate decepti decipiunt, ranæ sunt tædium afferentes auribus, non cibum mentibus.

4. *Sabbatum spirituale. Sciniphes, inquieti et turbulenti.* Tertium præceptum est, *Memento*, inquit, *diem sabbati sanctificare.* In tertio isto præcepto insinuatur quædam vacationis indictio, scilicet requies cordis, tranquillitas mentis, quam facit bona conscientia. Ibi enim est sanctificatio, quia ibi est Spiritus Dei. Denique videte vacationem, hoc est, quietem. *Super quem*, inquit Dominus, *requiescam, nisi super humilem et quietum et trementem verba mea* (*Isai.* LXVI, 2)? Inquieti ergo resiliunt a Spiritu sancto, rixarum amatores, calumniarum seminatores, inquietudine sua non admittunt ad se quienatores, contentionis magis quam charitatis amatem sabbati spiritualis. Spirituale enim sabbatum non observant, nisi illi qui se ita temperate operibus terrenis accommodant, ut tamen lectioni et orationi, etsi non semper, certe vel frequenter insistant, secundum illud Apostoli, *Attende lectioni et doctrinæ* (I *Tim.* IV, 13); et iterum, *Sine intermissione orate* (I *Thess.* V, 17). Qui enim tales sunt, quotidie spiritualiter sabbatum colunt. Qui vero inquieti sunt, et jugiter terrenis actibus implicantur, de quibus scriptum est, Impedimenta mundi fecerunt eos miseros; sabbatum, id est, requiem habere non possunt. Contra istorum inquietudinem dicitur, ut tanquam sabbatum habeant in corde et sanctificationem Spiritus Dei. *Esto*, inquit, *mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas* (*Eccli.* V, 13). Cessa ab inquietudine tua, non sit tumultus quidem in corde tuo per corruptionem volantis phantasmatis ad similitudinem muscarum inquietantis, vel compungentis te. Deum intellecturus es dicentem tibi : *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus* (*Psal.* XLV, 11). Tu per inquietudinem vacare non vis, contentionumque tuarum corruptione cæcatus exigis videre quod non potes? Attendite tertiam plagam huic tertio præcepto contrariam. Sciniphes natæ sunt in terra Ægypti de limo, muscæ minutissimæ, inquietissimæ, inordinate volantes, in oculos irruentes, non permittentes homines quiescere, dum abiguntur, et irruunt dum expulsæ iterum redeunt. Quales sunt istæ muscæ, tales sunt homines inquieti, qui sabbatum spiritualiter observare, id est, bonis operibus studere, et lectioni vel orationi insistere nolunt. Talia sine dubio sunt phantasmata cordis contentiosorum : et quomodo corpus humanum ab istis muscis affligitur; ita cor istorum diversis cogitationibus inquietatur atque compungitur. Tenete præceptum, cavete plagam.

5. *Cynomia, parentum contemptor.* Sequitur quartum præceptum, *Honora patrem tuum et matrem tuam.* Huic contraria est quarta plaga Ægyptiorum κυνομυῖα, id est, musca canina; græcum enim vocabulum est. Qui enim parentes honorare dissimulat, musca eum canina, id est, nequitia diaboli, spiritualiter affligit et cruciat : caninum est enim parentes non cognoscere; nihil tam caninum, quam cum illi qui genuerunt, non agnoscuntur.

6. *Mœchus mutatur in pecus.* Quintum præceptum est, *Non mœchaberis.* Quinta plaga, mors in pecora. Omnis enim qui aut uxore propria intemperate, excepto desiderio filiorum, utitur; aut certe, quod est crimen gravissimum, qui uxori aut filiæ alienæ, aut ancillæ vel suæ vel alterius insidiatur, victus cupiditate bestiarum, tanquam amisso homine erit pecus; non quasi conversus in naturam pecoris, sed in forma hominis similitudinem pecoris habens, qui non vult audire Deum dicentem, *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (*Psal.* XXXI, 9); et illud, *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis*

[1] In Mss. plerisque, *nisi illi qui credere Deum noluerunt.*

(*a*) Alias, de Tempore 95.

(*b*) In hujus tomi Appendice nunc primum collocatur. Fuit olim in Amerbachiana et Erasmiana editione duobus locis repræsentatus, scilicet inter Sermones de Tempore, ac præterea inter populares quosdam tractatus, quos Erasmus in fine tomi noni disposuit : quo loco inscribebatur, « De convenientia decem præceptorum et decem plagarum. » In manuscriptis vero titulum habet, « De coaptatione decem præceptorum, » etc. Continet magna ex parte fragmentum sermonis inter Augustinianos octavi de decem plagis, sub diversa præfatione, quæ quidem in Regio et in Sorbonico Ms. aliquanto auctior incipit ab his verbis : « Quia sermo qui nobis recitatus (*forte* recitandus) est, « pro necessitate expositionis modicum prolixior esse videatur, ideo Psalmos citius facimus consummari, ut non Charitas vestra diutius stando fatigetur, et pauperes homines ad opera sua consuetudinaria revertantur. Non est « sine causa, fratres dilectissimi, » etc.

(*Psal.* XLVIII, 13). Sed si pecus esse non times, vel mori sicut pecus time.

7. *Ardor bonus et ardor malus.* Sextum præceptum, *Non occides.* Sexta plaga, pustulæ in corpore, et vesicæ bullientes et scaturientes incendia ulcerum de favilla fornacis. Tales sunt animæ homicidales : ardent ira ; quia per iram homicidii fraternitas perit. Ardent homines iracundia, ardent et gratia. Nam et qui vult subvenire, fervet, et qui vult occidere, fervet : ille præcepto, iste morbo ; ille bonis operibus, iste saniosis ulceribus. O si possemus videre animas homicidarum, sine dubio plus plangeremus quam putrescentia corpora ulceratorum.

8. *Lucrum injustum. Fames animæ et corporis.* Sequitur præceptum septimum, *Non furaberis :* et plaga septima, grando in fructibus. Quod per furtum contra Dei præceptum subducis, de cœlo perdis. Nemo enim habet injustum lucrum sine justo damno. Verbi gratia, qui furatur, acquirit vestem, sed cœlesti judicio perdit fidem : ubi lucrum, ibi damnum ; visibiliter lucrum, invisibiliter damnum ; lucrum sua cæcitate, damnum de Domini nube [1]. Ergo qui suo malo desiderio forinsecus furantur, justo judicio Dei intrinsecus grandinantur. O si possent fures aut raptores aspicere agrum cordis sui, profecto lugerent et plangerent, dum ibi non invenirent quod in os animæ mitterent ; etiamsi in furto suo invenirent, quod gutturis aviditate sorberent. Major est fames animæ quam corporis, major fames, periculosior plaga, et gravior mors. Quod pejus est, multi per istam famem animæ mortui ambulant, et viventes portant funera sua. Vivere quidem videntur in corpore ; sed malis actibus mortui probantur in anima. Et multi in anima famelici, de vanis deliciis gloriantur. Denique bonum Christianum Scriptura intus esse divitem dicit : *Absconditus*, inquit, *cordis vestri homo*, *qui est ante Deum dives* (1 *Petr.* III, 4) ; non ante homines, sed ante Deum, ubi Deus videt. Quid ergo tibi prodest, si ubi homo non videt, furaris ; et ubi Deus videt, justo judicio grandinaris ?

9. *Locusta*, *detractor.* Octavum præceptum est, *Falsum testimonium non dices.* Octava plaga, locusta, animal dente noxium. Quid autem vult falsus testis, nisi nocere mordendo, et consumere mentiendo? Et ideo nos admonet Apostolus, ne nos falsis criminibus appetamus : *Si*, inquit, *mordetis et comeditis invicem, videte ne ab invicem consumamini* (*Galat.* 5, 15).

10. *Actus matrimonii quando non sine peccato. Adulteri furore excæcantur.* Nonum præceptum est, *Non concupisces uxorem proximi tui.* Nona plaga, densæ tenebræ. Si enim peccatum est uxorem propriam, excepta causa filiorum, agnoscere; quale putas peccatum est, non solum in sua peccare, sed et alienam appetere? Vere densæ sunt tenebræ : nihil enim sic dolet in corde patientis, quo modo si uxor illius appetatur ; et qui hoc facit alteri, nihil est quod sic velit pati. Alia mala solent homines patienter excipere ; hoc autem nescio utrum unquam inveniri potuerit, qui tolerabiliter ferret. O quam densas tenebras patiuntur qui talia faciunt et talia concupiscunt! Vere excæcantur furore horribili : furor enim indomitus est, alienam uxorem commaculare velle atque polluere.

11. *Hæreditatem ambientes alienam. Primogenita cordis fides.* Decimum præceptum est, *Non concupisces ullam rem proximi tui.* Huic mandato plaga contraria est decima, mors primogenitorum. Omnes res quas habent homines, hæredibus servant ; et in hæredibus nihil primogenitis charius. Qui volunt res alienas tanquam juste possidere, hæredes se quærunt fieri a morientibus : quid enim tam justum videtur, quam rem sibi derelictam possidere? Dicit enim aliquis : Dimissum est mihi ; testamentum lego. Nihil videtur justius ista voce. Tu laudas quasi jure possidentem, Deus damnat injuste concupiscentem. Vide qualis es, qui optas te ab aliquo hæredem fieri : non ergo vis ut habeat suos hæredes, in quibus nihil est charius primogenitis? Proinde in primogenitis tuis punieris, qui concupiscendo res alienas, id est, quæ tibi jure non debentur, quasi juris umbra perquiris. Perdis ergo primogenita tua. Sed facile est quidem, fratres, corporaliter perdere primogenitos ; mortales enim sunt homines, sive ante parentes sive post parentes morituri moriantur : istud molestum est, ne per hanc occultam et injustam concupiscentiam primogenita cordis tui perdas. Primogenita cordis nostri fides est ; nemo enim bene operatur nisi fides præcesserit. Omnia opera tua bona filii tui sunt spirituales ; sed inter istos tibi primogenita fides est. Quisquis rem alienam occulte concupiscit, internam fidem perdit. Erit enim primum sine dubio simulator obsequens non charitate, sed fraude, veluti amans eum a quo se cupit fieri hæredem. Amare se dicit eum quem mori desiderat, et ut rerum ejus se videat possessorem, optat ut proprium non relinquat hæredem.

12. *Adhortatio.* Hæc, fratres, comparatio, et quodam modo contrarietas decem præceptorum et decem plagarum cautos nos faciat, ut habeamus securi res nostras in præceptis Dei : res, inquam, nostras interiores, et in arca conscientiæ nostræ repositas. Ipsi sunt thesauri nostri, quos nobis nec fur, nec latro, nec vicinus malus poterit aliquando auferre, ubi nec tinea nec rubigo est metuenda. Istæ sunt enim veræ divitiæ, id est, bona conscientia, justitia, misericordia, castitas atque sobrietas. Qui talibus rebus plenus est, dives erit, etiamsi de naufragio nudus exierit. Sed hæc si diligenter attenditis, et quæ sunt mala fugere, et quæ bona sunt volueritis auxiliante Deo exercere, eritis populus Domini, et de iniqua Ægyptiorum societate, id est, spiritualium nequitiarum persecutione liberati, ad terram repromissionis poteritis feliciter pervenire : præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXII (*a*).

De eo quod scriptum est, Induravit Dominus cor Pharaonis. *Exod. cap.* IX, ℣. 12 (*b*).

1. *De Pharaonis induratione* Quoties lectio illa recitatur, fratres charissimi, in qua frequenter audimus cor Pharaonis Dominum indurasse, non solum laicis, sed etiam aliquibus clericis solet scandalum generare. Dicunt enim aliqui inter se : Cur iniquitas illa Pharaoni imputatur, cum Dominus cor illius indurasse referatur? Et quia de hac re immundissimi Manichæi sacrilego furore Scripturam veteris Testamenti reprehendere solent ; rogo vos, fratres, diligenter attendite, quia etsi non quantum debemus, certe vel quantum possumus, breviter volumus Charitati vestræ suggerere, qualiter obdurationem illam debeatis accipere.

2. *Obduratio cordis ex desperatione. Indurat Deus per patientiam, non per potentiam.* Primo hoc fideliter et firmiter credat Dilectio vestra, quia nunquam Deus deserit hominem, nisi prius ab homine deseratur. Cum enim semel et secundo et tertio unusquisque gravia peccata commiserit; exspectat tamen illum Deus, sicut per prophetam dicit, ut convertatur et vivat (*Ezech.* XXXIII, 11). Cum vero in peccatis suis cœperit permanere, de multitudine peccatorum nascitur desperatio, ex desperatione obduratio genera-

[1] Ita plerique Mss. cum Augustino. At s., *de Domini visione*. c. autem, *de Domini æquitate*. Editi vero, *quia jam vivit sine æquitate*.

(*a*) Alias, de Tempore 88

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius Lovaniensibus, suppositititius Verlino et Vindingo fuit. Est ex iis quos probamus Cæsarii, cujus vid. Homil. 14 inter editas a Baluzio. In censura hujus sermonis, ad e ipsum videri esse de Induratione Pharaonis libellum, de cujus auctore adversus Hincmarum, lib. de Prædestinatione, cap. 1, et Pardulum Hieronymo eum asserentes contendebatur. Adi Lugdunensis Ecclesiæ librum de Tribus Epistolis, cap. 39.

tur. Dum homines negligentes in primis despiciunt peccata sua, quia parva sunt; crescentibus minutis peccatis adducunt etiam crimina, et cumulum faciunt et demergunt. Quod cum factum fuerit, impletur hoc quod scriptum est: *Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit* (*Prov.* XVIII, 3). De talibus Apostolus dicit: *Ignoras quod patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam cordis tui et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ* (*Rom.* II, 4, 5). Et de tali obduratione etiam alibi legimus: *Equus indomitus evadit durus, et filius remissus evadit præceps.* Et iterum de corrigendo filio Scriptura dicit: *Tunde latera filii tui, dum infans est; ne induret, et non consentiat tibi* (*Eccli.* XXX, 8, 12). Ista enim testimonia Scripturarum ideo Charitati vestræ insinuare volumus, ut intelligatis, quia obduratio non Dei potentia compellente perficitur, sed Dei remissione vel indulgentia generatur: ac sic Pharaonem non divina potentia, sed divina patientia credenda est obdurasse. Denique quotiescumque eum Dei plaga percussit, afflictus pœnituit. At ubi ei remissionem divina indulgentia dedit, iterum se in superbiam elatus erexit. Hoc ergo definitissime credite, fratres, et hoc intelligite, quia quoties Dominus dicit, *Ego indurabo cor Pharaonis;* non aliud intelligi voluit, nisi, Ego suspendam plagas meas et flagella [1], unde eum per indulgentiam meam contra me obdurari permittam.

3. *Altera objectio de eodem argumento.* Sed forte aliquis dicat, quare illum Deus parcendo indurari fecerit, et quare flagella removerit. Hoc loco securus ego respondeo, Ideo Deus toties flagella removit, quia Pharao pro ingenti cumulo peccatorum suorum, non tanquam filius ad emendationem meruit corripi, sed tanquam hostis permissus est indurari. Tanta enim illius iniquitates præcesserant, et Deum toties sacrilego ausu contempserat, ut in illo impleretur quod de talibus Spiritus sanctus dixit: *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur: ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate et impietate sua; prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum* (*Psal.* LXXII, 5-7). Ecce qualiter obduratur, qui ad correctionem castigari a Domino non meretur. De illis autem quos indurari Dei misericordia non permittit, quid scriptum est? *Flagellat Deus omnem filium quem recipit* (*Hebr.* XII, 6); et iterum, *Ego quos amo, arguo et castigo* (*Apoc.* III, 19); et iterum, *Quem enim diligit Dominus, corripit* (*Prov.* III, 12). De hac obduratione etiam propheta ex persona populi ad Dominum clamat, dicens: *Indurasti cor nostrum, ne timeremus te* (*Isai.* LXIII, 17). Quod utique non est aliud, nisi, Deseruisti cor nostrum, ne converteremur ad te. Quam rem multis præcedentibus sacrilegiis in populo Judæorum impletam esse cognovimus.

4. *Induratio ex gratiæ absentia sequitur.* Nemo ergo cum Paganis aut Manichæis Dei justitiam reprehendere aut culpare præsumat: sed certissime credat, quod Pharaonem non Dei violentia, sed propria iniquitas et indomabilis superbia contra Dei præcepta toties fecerit obdurari. Quid est autem quod dixit Deus, *Ego indurabo cor ejus;* nisi, Cum ab illo ablata fuerit gratia mea, obdurabit illum nequitia sua? Et ut hoc evidentius possit agnosci, aliquam similitudinem de rebus visibilibus Charitati vestræ proponimus. Sicut enim quoties nimio frigore aqua constringitur, solis calore superveniente resolvitur, et discedente eodem sole iterum obduratur: ita nimirum peccatorum frigore refrigescit charitas multorum, et velut glacies obdurantur; et cum eis iterum calor divinæ misericordiæ supervenerit, resolvuntur; ille utique calor de quo scriptum est: *Non est qui se abscondat a calore ejus* (*Psal.* XVIII, 7). Quod etiam erga Pharaonem impletum esse cognoscimus, a quo quoties flagella remota sunt, contra Deum se obduratus erexit; quoties vero afflictus est, humiliter supplicavit.

[1] MS. C., *et flagella removendo, cum*, etc. R. vero, S. et Ful., *ne flagellem, unde eum*, etc.

5. *Cur Deus non omnes misericorditer flagellet. Qua ratione dicatur indurare.* Quare autem Dominus noster non omnes ita misericorditer flagellat, ut nullum contra se obdurari permittat? Aut illorum iniquitati qui obdurari merentur, adscribendum est, aut ad inscrutabilia Dei judicia referendum, quæ plerumque sunt occulta, nunquam tamen injusta. Nobis ergo sufficiat pie et humiliter credere illud quod Apostolus dixit, *Numquid iniquitas apud Deum? Absit* (*Rom.* IX, 14); et illud quod in cantico consuevimus psallere, *Deus fidelis, in quo non est iniquitas* (*Deut.* XXXII, 4). Unde, sicut jam superius suggessi de Pharaone, hoc sine aliqua dubitatione credamus, quod eum non tam Dei potentia quam Dei patientia fecerit obdurari. Quam rem etiam ipso confitente evidenter agnoscimus. Sic enim ipse cum castigaretur, justitia compellente professus est: *Dominus justus, ego autem et populus meus impii* (*Exod.* IX, 27). Qua ergo conscientia christianus Deum injustum esse conqueritur, quem justum etiam rex impius confitetur? Nam in tantum non eum Deus irrevocabiliter obduravit, ut post decem plagas populum Dei non solum dimitteret, sed etiam exire compelleret. Quod enim decem plagis percussus fecisse legitur, post primam castigationem implere potuisse cognoscitur. Quam rem etiam circa vernaculos nostros exercere consuevimus, quos nimis delicate aut satis remisse nutrimus, vel quibus frequenter peccantibus indulgemus. Cum enim pejores de ipsa remissione redduntur, solemus eis exprobrantes dicere: Ego te talem feci; ego tibi parcendo proterviam tuam negligentiamque [1] nutrivi. Et hæc non ideo dicimus, quod ex voluntate nostra in tantam sint superbiam devoluti; sed quia magis de bonitate vel indulgentia nostra fuerint obdurati. Ita et Deus de Pharaone fecisse dignoscitur: dum ab illo ineffabili benignitate plagas suspendit, ille obdurato corde contra Deum superbus erigitur.

6. *Quoties peccavimus, eleemosyne vel pœnitentiæ medicamentum animæ vulneribus apponere festinemus.* Ego vobis, fratres charissimi, hæc suggerendo quasi indicula quædam directa et obscura insinuare curavi: vos vero si pio et fideli animo, sicut consuevistis, Scripturæ divinæ sacramenta respicitis, Domino donante, plenius quid rei veritas habeat, cognoscetis. Nos vero, fratres charissimi, qui in veritate agnoscimus, quod ex multitudine peccatorum desperatio nascitur, et ex desperatione obduratio generatur, secundum illud quod supra dictum est, *Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit* (*Prov.* XVIII, 3): quoties nobis aliqua peccata subrepserint, sine ulla mora medicamentum eleemosynæ vel pœnitentiæ festinemus animarum nostrarum vulneribus providere. Utiliter enim malagma calidis adhuc vulneribus apponitur, et cito ad sanitatem vulnus reducitur, quod putrescere longa abusione non sinitur. Et ideo quotiescumque delinquimus, peccata nostra judices nos sentiant, non patronos; accusatores suos, et non defensores esse cognoscant; secundum illud quod scriptum est: *Iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper* (*Psal.* L, 5). Tu agnosce, et Deus ignoscit. Nam quo pacto Deus dignetur ignoscere, quod in se homo dedignatur agnoscere? Quomodo enim si aliqua plaga aut aliquod vulnus in corpore nostro supervenerit, sine aliqua mora medicum requirimus, et medicamenta apponere festinamus: ita et in animæ vulneribus exercere debemus; ne forte si plus de corporis quam de animæ salute solliciti sumus, injusto judicio ancillam dominæ præferentes, increpationem propheticam mereamur excipere: *Homo*, inquit, *cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psal.* XLVIII, 13). Hoc enim nobis expedit, ut plus de animæ quam de corporis incolumitate cogitemus, et imaginem Dei ita in nobis studeamus excolere, ut

[1] In Mss., *negligentia mea.*

ante tribunal æterni Judicis sine confusione venire possimus: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXIII (*a*).

De Pharaonis sævitia et submersione. Exod. capp. I, v. XIV (*b*).

1. *Pharaonis sævitia in Hebræos.* Ægyptiorum turmæ inter maritimos fluctus alienum iter ingressæ, aqua vindice puniuntur, ut illos in ditionem revocarent, qui Deum habebant peculiariter defensorem. Quos in medium marini alvei sinum desperata traxit audacia, inanis furor iræ amplius provocabat insania: confundentibus et in naturam suam redeuntibus undis, graviter eos per diversa mox littus excepit, et insepultos bestiarum pastibus arena servavit. Elegerat Deus Moysen, qui Pharaonem virtutibus invitaret, signis et magnalibus admoneret, vindicta terreret, et territum severitate compesceret. Sed dicis: Quomodo posset liberari admonitus, qui jam Dei sententia trahebatur? *Obdurabo*, inquit, *cor Pharaonis* (*Exod.* VII, 3). Sententiam protulit, quam se facturum promiserat, non quam jam fecisse monstrabat. *Obdurabo*, inquit; non, Obduro. Aliud est facere, aliud est quod jam fecisse promittitur, nec tamen impletur, ut metu territi corrigantur. Consumi Hebræos præcepit luto, latere, paleis denegatis, ut tandem afflicti, si bellum contingeret Ægyptiis, non valerent resistere civitati. Levantur ergo machinæ usque ad cœlum, turres eminent, et aptissime construunt fabricam: non quod deessent ædificia civitati; sed populum perire quærebat, qui divino favore pollebat. Augetur populus dum opprimitur, et dum putat minui, quotidie crescit: plus insequitur, quasi posset vincere, quos divina majestas prædixerat esse victores.

2. *Idem tractatur argumentum.* Inter hæc præcepit vocari obstetrices, imperat ut Hebræarum si nati essent masculi, necarentur, et sexus inferior servaretur. O prodiga furoris audacia! Necdum natis pœna mandatur, et ante principium vitæ periculum concitatur. Cohibe, nefarie homo, insaniam tuam. Quos necdum vides, insequeris: quid scelestius? Nondum natos occidis. Servet ordinem feritas tua; nascantur ante, quos punias. Præstant tamen partum ministræ, noluerunt exercere ad perniciem, quod didicerant ad salutem, facilius Hebræas mulieres quam Ægyptias parere dicentes; nec illis obstetricum ministeria sunt necessaria, quibus Deus provenit ad animas liberandas. O magnum humanitatis ingenium, et pium pro salute mendacium! Tantum timuerunt obstetrices Deum, ut præcepta regis contemnerent, et mulierum sacraria conservarent. Sed incredulus Pharao in alterum se nocendi aditum vertit, ut quod occulte antea tentaverat, in populis palam faceret; omnem Hebræam masculinam prolem jussit occidi. Quod ubi ad aures matrum rumor advexit, pulsatum est planctibus cœlum; et cum ab ipsis uberibus avulsa proles raperetur ad mortem, succedebat dolor vincens parturientis dolorem. Nulla tamen mater infelicior fuerat, nisi quæ fecundior erat. Optabant tamen omnes steriles esse, quam fecundæ parerent. Quid impie insanis? quid crudeliter sævis? Licet plurimis insontium mortes acerbas inferas, et animas miserorum crudeliter cremes, tibi necis augetur, et pœnæ non detrahitur meritum.

3. *Moysi nomen mysticum.* Cum enim passim parvulorum corpuscula dejicerentur in flumine, Moysen manus excepit humana, quem pro totius vindictæ causa quærebant. Nam cum Pharaonis filia viridanti in ripa tremula posceret fluenti lavacra, invenit in loculo, quem pater non posset nutrire supplicio. Ad quem educandum in nutricem mater adducitur (*Exod.* II, 5); ad alendum occasio conjunxit affectum, quem regis diviserat metus. Novum miraculi genus, fecit misericordiam filia parricidæ. Nam dum parvulum servat ignara, patrem decipit incauta. Dignum malitiæ ejus sceleris erat, ut filiæ provisione periret, qui genitrices interdixerat parturire. Competens processit divina vindicta, ut suis affectibus puniretur, et Moyses pro aliis exuendis exueretur. A fluctibus denique mystica lingua Moyses nomen accepit, et Pharaonis necem quam præparaverat in nomine, in flumine maris invenit. Hic, operante virga, per medios fluctus ac si pulverulentos exhibet gressus, imperio suspensam in altitudine montium erigit undam, ut Dei plebem redderet salvam.

4. *Masculos pueros Hebræorum in amnem projici jubet.* Audistis nefariam crudelissimamque vocem durissimi Pharaonis: *Masculos in amnem projicite, feminas vivificate.* Jubet hostis in flumen parvulos projici, jubet innocentes crudeli morte necari. Non prohibet nasci, dum natos decernit occidi. Quos enim necdum vivere natura concesserat, eos sententia jam sustinet ad pœnam. O nova et inaudita crudelitas! Ante judicium celebratur, quam reus ipse damnetur: ante sententia profertur, quam obnoxius sententiæ demonstretur. Utique reorum mos est, ut reatus sui sententiam exspectare soleant. Nec enim reus potest ante damnari, quam ejus culpa cœperit manifestari. Hi vero nec rei nati, nec reatus sui sententiæ merito mancipati. Nascebantur enim, non ut vitæ salutis perciperent fructum, sed ut esset quos crudelitas sæculo faceret luctum. Nunc præcipis, quod factum deberes ulcisci. Non natorum pietas, non parentum dolor te flectit, qui inter infantium mortem parentumque dolorem, sævitiæ tuæ expleri sententiam gaudes. O parentum vota crudelia, lætitia luctibus immutata! Ad facinus profuit, quidquid in eorum felicitate processit. Gaudebat lætissimus hostis inter madentes omnium fletus. Quantæ perierunt dolentium preces, quantæ incassum effusæ sunt lacrymæ, quanti gemitus ululatusque multorum, cum parentes manibus natos exponi viderent, qui simile nihilominus mox facturi fuissent? Suos jam casus in aliis alii cernebant. Alii continentes filios suos, cum jam celare non possent, exponebant: alii mox editos exposuerunt, ne quanto retinerent tardius, tanto emitterent crudelius. Quanti pro filiis optaverunt mori? quanti sententiam contemnere voluerunt tyranni? Satiemus, inquiunt, eum, et nostro mœrore ejus sævitiam repleamus.

5. *Primogenitorum Ægypti justa percussio.* Percutitur Ægyptus primogeniti affectu, ut ex sese cognoscerent, quantus dolor sit filiorum, qui necaverunt filios Hebræorum. Percutitur, inquam, Ægyptus primogenitorum affectu, oriturque funestus clamor. Dignitas nullum excusabat, nec alium conditio opprimebat. Non servus ad obsequium, non dominus ad imperium. Non regem honor excusabat, nec inopem necessitas alienabat. Stabant Hebræi vindicta dominante illæsi quos non tantum propria salus lætos reddiderat, sed et hostium plaga lætiores effecerat. Exeunt læti, exeunt securi, Domino protegente invicti. Tunc pœnitet Pharao quod vivat, et evasisse cum tanta ejus scelera non sustinebant: ut qui in tantis plagis nullam emendaverat culpam, quæ fuerat competens exquirebat. Jungit currus, exercitum præparat, aciem dirigit; nemo relinquitur, qui salvari mereatur. Includuntur persequentibus Ægyptiis Hebræi inter mare et hostes, inter undas et gladios. Hinc mare spumat, inde arma coruscant: hinc aquarum, inde armorum strepitus. Sic operari Deus suis assuevit, ut ubi deficit humanum consilium, illic intercedat divinum adjutorium.

6. *Mirabiliter Deus providet in suos.* Quibus visis populus territus formidabat. Cum conspiceret rapidos cursus influere littoribus mare, volvente æquora flamine collisa laxare, mox universi exclamabant ad

(*a*) Alias, de Tempore 89.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ejusdem, uti videtur, auctoris, cujus sunt tertius et septimus.

ducem Hebræum : Dum Pharaonis dominio carere volumus, discrimen, inquiunt, invenimus; et cum voluntarie servire nolumus, ad periculum pervenimus : exhibes mala, quibus adhuc usque promittis; nec te interitus nostri auctorem intelligis, dum tantis malis obnoxium non agnoscis. Quibus Moyses sanctissimus ait : Ne formidetis, viri, estote fide armati, credite verbum quod sentietis futurum, credite victoriam vestram jam properare, et gentis furentis interitum. Non consentientibus ventis aquarum volumina imperfectis cursibus refrenantur, ne hostes vestros ante puniant quam jubentur. Statim divino jussu virgæ ictu rumpitur mare, et divisis undis campos quos natura non noverat, exhibuit. Hiantibus undis freti, arcana et maris secreta declarat unda. Erigitur in cumulum pelagus, et murorum instar suspensos exhibet fluctus. Fit littus ubi fuerat pelagus, et limite recto via porrigitur, ubi populus Domini mirabiliter graderetur. His namque visis populus Domini propter se cuncta gesta cognovit, et jussu divino intrepidus introivit. Ambulabat, inquit, securus, Domino pugnante invictus. Sequitur Pharaonis exercitus aquarum supplicio periturus. Putabat illic posse se pugnare, ubi solus cum suis fuerat periturus. Sic itaque Dominus locutus est Moysi : Nunc advenit Ægypti interitus. Quos enim disperdere volui, supplicio hoc abolere disposui. Ad pristinum statum redeat maris, quod fuerat; ut salutem justis, interitum operetur injustis. Confestim jussu divino impetu facto Ægyptii rapiuntur, et ruina aquarum oppressi fluctu volvente in littore projiciuntur, ante mortui Ægyptii quam incolumes pervenirent Hebræi. Hæc vindicta debebatur, ut citius periret, qui consequi denegavit salutem.

SERMO XXIV (*a*).

De via trium dierum. Exod. VIII (*b*).

1. *Transitus maris Rubri, Baptismi figura, Trina mersio.* In lectionibus divinis, quæ nobis præteritis diebus recitatæ sunt, audivimus Moysen dixisse Pharaoni, *Viam trium dierum ibimus in desertum cum omni populo sacrificare Domino.* Videamus, fratres dilectissimi, quid sit illud quod dixit Moyses, *Viam trium dierum ibimus in desertum, et immolabimus Domino Deo nostro.* Hæc quidem volebat Moyses; sed contradicebat Pharao, et nolebat filios Israel a se longe discedere. Nolebat princeps hujus mundi exercitum Domini trium dierum sacramenta cognoscere; illa utique sacramenta, de quibus propheta dixit : *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit* (*Osee* VI, 3). Prima dies passio Domini Salvatoris est, secunda qua descendit ad infernum, tertia autem resurrectionis est dies. Et ideo in die tertia Deus antecedebat eos per diem in columna nubis, per noctem autem in columna ignis; duciturque populus per mare Rubrum. Tres enim dies non incongrue possumus dicere, Patrem et Filium et Spiritum sanctum : quia et Pater dies est, et Filius dies est, et Spiritus sanctus dies est; et hi tres unus dies. Via trium dierum, qua exitur de Ægypto, recte intelligitur ille qui dixit : *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan.* XIV, 6). Quia nemo venit ad Patrem, nisi per ipsum. Ipse est via, per quam populus qui Deo conjungitur, de Ægypto, id est, de idolorum observatione educitur : et per mare Rubrum Christi sanguine rubicundum, et quodam modo jam tunc in mysterio consecratum, tanquam per Baptismi sacramentum Pharaone submerso, populus Dei eripitur. Et vere ita fit, fratres : quando in salutari lavacro tertio Christiani merguntur, tunc Ægyptii, id est originalia peccata vel actualia crimina, quasi in Rubro mari sepeliuntur; et filiis Israel pertranseuntibus ad Dei servitium, sola patiuntur peccata naufragium. Et si aliquis dubitet et putet non omnia peccata deleri per Baptismum, agnoscat et intelligat, quia quomodo nullus remansit Ægyptiorum, sic nihil remanet penitus peccatorum.

2. *Clamor sanctorum sine voce.* Sed antequam mare Rubrum transiretur, clamavit Moyses ad Dominum. Quomodo clamat? Nulla ejus vox clamoris auditur; et tamen dicit ad eum Deus, *Quid clamas ad me* (*Exod.* XIV, 15)? Velim scire quomodo sancti sine voce clament ad Deum. Apostolus docet, *Quia dedit Deus Spiritum Filii sui in cordibus nostris clamantem, Abba, pater* (*Galat.* IV, 6). Et alibi, *Ipse Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus;* et iterum, *Qui autem scrutatur renes et corda, scit quid desideret Spiritus; quia secundum Deum postulat pro sanctis* (*Rom.* VIII, 26, 27). Sic ergo inspirante Spiritu sancto [1], apud Deum per silentium sanctorum clamor auditur.

3. *Crucis mysterium in virga. Ægyptium spiritualem quis exstinguit.* Post hæc jubetur Moyses virga percutere mare (*Exod.* XIV, 16). In virga mysterium sanctæ crucis agnoscite. Et verum est, fratres : attendite enim et videte, quod nisi virga supra mare elevetur, populus Dei de Pharaonis potestate non tollitur. Sic est, fratres charissimi. Si sancta crux elevata non esset, Christianus populus in æternum perisset. Elevata vero virga, id est, cruce erecta, cedit mare, cedunt et fluctus ejus : hoc est, vincitur mundus, et mundi istius potestates. Cogitur ergo fluctus in cumulum, et unda in semetipsa repressa curvatur. Soliditatem recipit liquor, et solum maris arescit in pulverem. Bonitatem Creatoris intellige. Si voluntati ejus obtemperes, si legem ipsius sequaris, ipsa tibi elementa etiam contra sui naturam servire compellit. Oremus ergo, fratres dilectissimi, ut Dominus noster quod de Ægyptiis fecit in mari Rubro, faciat in corde et in corpore nostro, ut det nobis virtutem et adjutorium Spiritus sancti, ut in nobis ipsis spirituales Ægyptios possimus exstinguere. Exstinguit namque spiritualem Ægyptium, qui non agit opera tenebrarum. Exstinguit Ægyptium, qui non carnaliter, sed spiritualiter vivit. Exstinguit Ægyptium, qui cogitationes sordidas et impuras vel depellit ex corde, vel omnino non recipit : sicut et Apostolus dicit : *Assumentes scutum fidei, in quo possimus omnia tela maligni ignita exstinguere.* (*Ephes.* VI, 16). Hoc ergo modo possumus hodie etiam Ægyptios videre mortuos et jacentes ad littus, submergi quadrigas eorum et equos. Possumus etiam Pharaonem videre submergi, si tanta fide vivamus, ut Deus pacis conterat satanam sub pedibus nostris velociter.

4. *Via trium dierum quid intelligatur.* Via etiam trium dierum potest intelligi, bene cogitare, bene loqui, bene operari. Et revera qui hoc agit, et tota animi virtute custodit, non in nocte, sed in die ambulat; nec filius tenebrarum, sed filius lucis efficitur : et impletur in illo illud quod Apostolus dicit : *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; ut filii lucis ambulate* (*Id.* V, 8). Quando fuimus tenebræ, fratres? Utique quando vias noctis ambulavimus, id est, quando malum cogitavimus, malum diximus, malum etiam operati sumus. Postea vero venientes ad Christum, per ipsius gratiam relinquamus opera tenebrarum, et bene cogitando, bene loquendo, bene operando, viam lucis currere festinemus. Istæ ergo sunt tres viæ, per quas pervenitur ad cœlum : sicut et illæ tres aliæ sunt, per quas amatores mundi perveniunt in infernum, hoc est, malum cogitare, malum dicere, malum facere. Ista est lata et spatiosa via quæ ducit ad perditionem. Et per istas vias dives purpuratus descendit in infernum : per illas vero alias Lazarus ad Abrahæ pervenire meruit sinum. Istas tres vias obsidet inimicus, sicut de Pharaonis exercitu legimus : *Electos ascensores ternos stantes demersit*

(*a*) Alias, de Tempore 90.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Pleraque sunt Origenis, ex ipsius in Exodum Homiliis deprompta. De num. 1 vid. ejus homil. 5 et 3; de num. 2, 3, homil. 3; de num. 4, 5, homil. 3 et 6.

[1] Apud Origenem : *Sic ergo interpellante Spiritu sancto apud Deum.*

in mare Rubrum (*Exod.* xv, 4, sec. LXX).

3. *Idem tractatur argumentum.* Qui sunt isti electi ascensores? Electi utique a diabolo ad luxuriam, ad malitiam, ad omnium malorum caput superbiam. Et hi ergo terni stantes, istas tres obsident vias, ut ille aut hominem ad opera mala subvertat, aut ille sermonem malum eliciat, aut ille cogitationem iniquam extorqueat. Sed felix est qui totas tres istas vias, Deo adjuvante, devitans, per totum triduum de Pharaonis societate discedit; ita ut nullum illi diem princeps subtrahat tenebrarum, nec splendorem fidei ejus vertat in noctem. Et ideo, fratres, faciamus illud quod scriptum est : *Omni custodia serva cor tuum* (*Prov.* iv, 23). Consideremus cum Dei adjutorio, et custodiamus cor simul et conscientias nostras; et si est quisquam in nobis, cui cogitationem malam aliquis de principibus tenebrarum injecit, quantum potest laboret, ut vel in sermone non peccet : id est, ut si ei diabolus unum diem rapuit et convertit in noctem, vel secundum diem in illo obtinere non possit. Si vero et hoc subtilitate callidissima potuerit obtinere, ut malum et corde cogitemus, et ore loquamur; si jam duos perdidimus, vel unum diem cum Dei adjutorio conservemus, ne etiam nos usque ad opera mala possit nequitia inimici subvertere. Si vero et hoc factum est, non tamen de misericordia desperemus; sed cito per pœnitentiam de luto fæcis pedes animæ nostræ excutere festinemus. Non enim vult Dominus mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech.* xxxiii, 11). Sic tamen convertamur, ne iterum retro respiciamus, neque opera mala quæ fecimus, faciamus : nec revertamur quasi canis ad vomitum; sed ad pretiosam et desiderabilem patriam tendentes, per viam bonorum operum perveniamus ad regnum, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXV (*a*).

De amara aqua et manna. Exod. capp. xv, xvi (*b*).

1. *Aqua amara, Legis littera.* In lectione quæ nobis ad missas legenda est, fratres charissimi, audituri sumus, quod filii Israel post transitum maris Rubri venerunt ad Mara, id est, ad aquam amaram; et non poterat populus bibere aquam, eo quod esset amara. Pro qua re Dominus beato Moysi ostendit lignum, et misit illud in aquam, et facta est dulcis (*c*). Mirum admodum est, ut lignum ostenderet Moysi quod mitteret in aquam, et faceret eam dulcem : quasi vero non potuisset sine ligno aquam dulcem efficere Deus; aut Moyses nesciebat lignum, ut Deus illi ostenderet. Sed videndum est, quid decoris in his interior habeat sensus. Rubrum enim mare, sacramentum Baptismi significavit : aqua amara, Legis litteram significavit. Denique Lex si secundum litteram suscipiatur, satis amara est. Quomodo non esset amara quæ occidit, dicente Apostolo, *Littera occidit* (II *Cor.* iii, 6)! Quid enim tam amarum, quam ut puer octavo die circumcisionis vulnus accipiat, et rigorem ferri tenera patiatur infantia? Amarum satis et peramarum est hujusmodi poculum Legis, in tantum ut populus Dei, non ille qui in Moyse baptizatus est in mari et in nube, sed qui in spiritu et aqua baptizatus est, non possit bibere de ista aqua : sed ne gustare quidem de circumcisionis amaritudine potest, nec hostiarum ferre amaritudinem valet, nec sabbati observantiam. Si vero ostendat Deus lignum quod mittatur in hanc amaritudinem, ut dulcis fiat aqua Legis, potest de illa bibere Christianus populus.

2. *Lignum unde dulcescit amara Lex, sapientia.* Quod est istud lignum quod Dominus ostendit? Salomon demonstrat, cum de sapientia dicit, quia *lignum vitæ est omnibus amplectentibus eam* (*Prov.* iii, 18). Si ergo lignum sapientiæ Christi missum fuerit in Lege, et ostenderit nobis quomodo spiritualiter intelligi debeat circumcisio, quomodo sabbata, quomodo Lex observanda sit, tunc efficitur aqua amara dulcis, et amaritudo Legis convertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritualis; et tunc potest bibere populus Dei. Ut ergo possit bibi aqua amara, ostendit Deus lignum quod mittatur in eam; ut qui ex ea biberit, non moriatur, nec amaritudinem sentiat. Unde constat, quod si quis sine ligno vitæ, id est, sine mysterio crucis, sine fide Christi, sine intelligentia spirituali bibere voluerit de Legis littera, per amaritudinem nimiam moriatur. Hæc sciens Paulus apostolus dicebat quia *littera occidit :* hoc est aperte dicere, quia aqua amara occidit, si non per Spiritum in dulcedinem commutetur. Lignum ergo in aquam mittitur, ut in dulcedinem commutetur. Verum est, fratres. Tunc amaritudo ab aqua tollitur, quando crucis lignum Baptismi sacramento conjungitur.

3. *Manna cœpit dominica die dari. Manna, verbum Dei. Quomodo manducandum.* Et illud advertite, fratres, quod Judæorum sabbato Deus manna nunquam omnino pluerit, nec meruerunt Judæi ut eorum sabbato gratia illis de cœlo descenderet. In nostra autem dominica die non solum semper venit manna, sed etiam ab ipso die veniendi initium fuit. Semper ergo nobis Dominus pluit manna de cœlo. Cœlestia namque sunt eloquia ista quæ nobis dicta sunt, et a Deo descendunt verba quæ nobis recitata sunt : et ideo nos qui tale manna suscipimus, semper nobis manna datur de cœlo. Unde infelices Judæi dolendi et lugendi sunt, quia manna sicut susceperunt patres ipsorum, ipsi non merentur accipere : illi nunquam manna manducant. Non enim possunt manducare illud quod est minutum sicut semen coriandri, et candidum sicut pruina. Nihil enim in verbo Dei minutum, nihil subtile, nihil infelices Judæi sentiunt spirituale; sed totum pingue, totum crassum. Incrassatum est enim cor populi hujus (*Matth.* xiii, 15). Sed et interrogatio nominis hoc idem sonat. Manna enim interpretatur, *Quid est hoc?* Vide si non ipsa nominis virtus ad discendum te provocat; ut cum audieris Legem Dei recitari in ecclesia, semper etiam interroges, et dicas doctoribus, *Quid est hoc?* Hoc enim est quod indicat manna. Tu ergo, si vis manducare manna, id est, si cupis suscipere verbum Dei, scito illud minutum esse et valde subtile, sicut semen coriandri. Habet enim in se aliquid oleris, quo nutrire et recreare possit infirmos; quia qui infirmus est, olera manducet (*Rom.* xiv, 2). Habet aliquid rigoris, et ideo ut pruina est. Candoris autem et dulcedinis habet plurimum. Quid enim candidius, quid splendidius eruditione divina? Quid dulcius, quidve suavius eloquiis Domini, quæ dulcia sunt super mel et favum (*Psal.* cxviii, 103)?

4. *Quid sit die sexto duplum colligere. Vermes ex manna.* Sed quid est quod dicit, ut in die sexto duplum colligatur in repositionem, quantum sufficiat etiam sabbato? Hoc secundum nostram intelligentiam non otiosi nec securi præterire debemus; sed per eleemosynas recondere, quantum sufficiat et in futuro die. Si quid enim hic boni operis acquiras, si quid justitiæ, misericordiæ et pietatis recondas, hoc tibi in futuro sæculo erit cibus. Denique hoc et Apostolus admonet, dicens : *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet* (*Galat.* vi, 8). Quid ergo agimus nos, qui amamus illud recondere quod corrumpatur, non quod permaneat et perduret in crastinum, id est, in futuro sæculo? Divites avari et cupidi [1] hæc recondunt quæ in hoc sæculo, imo cum hoc sæculo corrumpentur : qui autem bona opera recondunt, illa

(*a*) Alias, de Tempore 91.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ex Origenianis Homiliis in Exodum descriptus est, exceptis verbis perpaucis cum conclusione et præfatione : quæ quidem in libris manuscriptis incipit hunc in modum : « Hesterna die audivimus, fratres charissimi, cum divina lectio legeretur, quod filii Israel post transitum, » etc.
(*c*) Hactenus Origenes.

[1] Apud Origenem, *divites hujus sæculi ;* nec habetur *avari et cupidi.*

permanent usque in crastinum. Denique scriptum est, quod qui infideles fuerunt, *servaverunt*, inquit, *de manna, et ebullierunt ex eo vermes, et computruit.* Illud autem quod pro die sabbati reponebatur, non est corruptum, neque vermes ebullierunt in eo; sed permansit integrum. Et tu ergo si propter præsentem vitam tantummodo et propter amorem sæculi thesaurizes, continuo vermes ebulliunt. Denique audi de peccatoribus et his qui præsens sæculum diligunt, quæ sit prophetæ sententia : *Vermes*, inquit, *eorum non morientur* (*Isai.* LXVI, 24). Isti sunt vermes quos generat avaritia. Isti sunt vermes quos generat divitiarum cæca cupiditas his qui habent pecunias, et videntes in necessitate fratres suos claudunt ab eis viscera sua. Propterea et Apostolus dicit : *Divitibus autem sæculi hujus præcipe non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum; sed divites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent et thesaurizent sibi verum vitam* (I *Tim.* VI, 17-19).

5. *Peccanti verbum Dei fit vermis.* Sed dicit aliquis : Si manna verbum Dei esse dicis, quomodo vermes facit? Verum est, fratres : non aliunde fiunt vermes in nobis, nisi ex verbo Dei. Sic enim ait : *Nisi venissem et locutus eis fuissem, peccatum non haberent* (*Joan.* XV, 22). Post susceptum autem verbum Dei qui peccat, efficitur ei ipsum verbum vermis, qui ejus semper conscientiam fodiat, et arcana pectoris rodat.

6. *Verbum Dei sapit cuique prout vult.* Nunc ergo festinemus cœleste manna suscipere. Istud enim manna, prout vult quisque, talem saporem reddit in ore ejus. Audi enim et Dominum dicentem his qui accedunt ad se : *Fiat tibi secundum fidem tuam* (*Matth.* VIII, 13). Et tu ergo si verbum Dei quod in ecclesia prædicatur, tota fide et tota devotione suscipias, fiet tibi ipsum verbum quodcumque desideras. Verbi gratia, si tribularis, consolatur te, dicens : *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies* (*Psal.* L, 19). Si lætaris prospere, futura cumulat tibi gaudia, dicens : *Lætamini in Domino, et exsultate, justi* (*Psal.* XXXI, 11). Si iracundus es, mitigat te, dicens : *Desine ab ira, et derelinque indignationem* (*Psal.* XXXVI, 8). Si in doloribus es, sanat te, dicens : *Dominus sanat omnes languores tuos* (*Psal.* CII, 3). Si paupertate consumeris, consolatur te, dicens : *Dominus erigit de terra inopem, et de stercore erigit pauperem* (*Psal.* CXII, 7). Sic ergo manna verbi Dei reddit in ore tuo saporem quemcumque volueris. Hoc tamen si quis infideliter suscipiat, et non comedat, sed abscondat, vermes ex eo ebulliunt. Putasne eo usque deducendum est verbum Dei, ut etiam vermis fieri putetur? Non te hic turbet auditus : audi prophetam ex persona Domini dicentem : *Ego autem sum vermis, et non homo* (*Psal.* XXI, 7). Sicut enim ipse est qui fit aliis in ruinam, aliis autem in resurrectionem; ita et ipse est qui nunc in manna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus autem vermis efficitur.

7. *Lectioni divinæ studeamus insistere.* Et ideo, fratres charissimi, quantum possumus cum Dei adjutorio, lectioni divinæ studeamus insistere, ut Legem Dei spiritualiter mereamur agnoscere; ut nobis verbum Dei non efficiatur vermis, qui nostras conscientias jugiter arguat et affligat; sed illud impleatur in nobis quod scriptum est : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine, super mel et favum ori meo* (*Psal.* CXVIII, 103)! Quam gratiam oremus ut nobis Deus pro sua pietate præstare dignetur : cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXVI (*a*).

De Raphidin, de petra percussa, et de Amalec. *Exod.* XVII (*b*).

1. *Quid sit de deserto Sin venire in Raphidin.* — *Omnes*, inquit Apostolus, *qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patiuntur* (II *Tim.* III, 12), et ab hostibus impugnantur. Et ideo agens quisque iter vitæ hujus, auxiliante Christo, indesinenter debet esse armatus, et stare semper in castris. Si ergo et tu semper vigilare volueris, ut te cognoscas in Domini castris militare, observa illud quod idem apostolus dicit, *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit* (*Id.* II, 4). Qui si ita militas, ut a rebus sæcularibus liber sis, et in castris Dei agas semper excubias; et dicitur de te illud, quod paulo superius audivimus, quia per verbum Domini exeas de deserto Sin, et venias in Raphidin. Sin enim interpretatur Tentatio; Raphidin vero, Sanitas judicii. Qui bene exit de tentatione, et quem tentatio probabilem reddit, ipse venit ad sanitatem judicii. In die enim judicii salvus erit, et sanitas cum eo erit, qui in tentatione vitæ præsentis nunquam contra Deum murmurans, minime fuerit vulneratus : sicut in Apocalypsi legimus, *Qui vicerit, dabo ei edere de ligno vitæ, quod est in paradiso* (*Apoc.* II, 7). Venit ergo ad sanitatem judicii, qui bene causam alterius audiens, disponit sermones suos in judicio, et munera super innocentem non accipit [1].

2. *Sitis multiplex.* Quid ergo in consequentibus Scriptura commemorat? *Sitivit*, inquit, *ibi populus aquam, et murmuravit contra Moysen* (*Exod.* XVII, 3). Videtur fortasse ex superfluo dictum, quod dixit, quia aquam sitiverit populus. Cum enim dixisset, *Sitivit populus*; quid opus fuit ut adderet, *aquas?* Sic enim habet antiqua translatio. Quare hoc addidit, nisi quia aquam sitivit, qui debuit sitire justitiam? *Beati* enim *qui esuriunt et sitiunt justitiam* (*Matth.* V, 6). Et iterum, *Sitivit anima mea ad Deum vivum* (*Psal.* XLI, 3). Multæ enim sunt sites. Sitiunt justi, sitiunt et peccatores; illi justitiam, isti luxuriam : justi sitiunt Deum, peccatores sitiunt aurum. Sitivit ergo populus aquam, qui debuit sitire justitiam.

3. *Christus percussa petra quæ fontes eduxit. Bellum quis diabolo indicit.* Dixit ergo ad Moysen Dominus : *Tolle virgam, et percute petram, ut educat populo aquam.* Ecce est petra, et habet aquam. Sed hæc petra nisi percussa fuerit, aquas omnino non habet : percussa vero fontes producit et flumina; sicut in Evangelio legimus : *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (*Joan.* VII, 38). Percussus enim Christus et in crucem actus novi Testamenti fontes eduxit. Necesse ergo erat, ut ille perculeretur. Nisi enim ille percussus fuisset, et de sacro ejus latere sanguis et aqua manasset, universus mundus sitim verbi Dei patiens interisset [2]. Percussit ergo Moyses virga bis silicem. Quid est hoc, fratres? Nec hoc puto esse sine mysterio. Quid est hoc, quod non semel, sed bis virga percussa est petra? Ideo secunda vice petra percutitur, quia duo ligna in crucis patibulo eriguntur : quia in uno ligno sacras manus expandit, in alio vero a capite usque ad pedes immaculatum corpus extendit. Bibit ergo de petra populus, et statim bellum iniit contra Amalec. Videte, fratres, quia postquam aquam quisque de petra biberit, id est, Christi sacramenta susceperit, necesse est illi ad pugnam procedere. Tamdiu enim aliquis diabolum contra se pugnantem non sentiet, quamdiu opera illius exercere voluerit. Qui vero illum reliquerit, et de petra bibens Christum sequi elegerit, necesse est ut illum patiatur infestum, cui justo judicio voluit præponere Christum. Quisquis ergo Christo conjungitur, non ad delicias, non ad voluptates, sed ad prælium præparetur : quia, *Omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patiuntur* (II *Tim.* III, 12); et iterum, *Per multas tri-*

(*a*) Alias, de Tempore 93.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Nihil fere continet præter allegorias et verba plerumque ipsa Origenis, ex homilia in Exodum undecima. In eo quod n. 5 post Origenem dicit auctor, Israelitis in Amalecitas pugnantibus Moysen non extendisse manus, sed tantum elevasse, dissentientem habet Augustinum, serm. 352, n. 6; et lib. 12 contra Faustum, cap. 30.

[1]. Origenes, *qui bene disponit sermones suos in judicio Quid ergo*, etc.

[2] Apud Origenem, *omnes nos sitim verbi Dei paterenur.*

tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei (Act. XIV, 21).

4. *Prima sacri nominis Jesu in Scripturis mentio.* Imminente ergo bello filiis Israel, Moyses vocat Jesum, et dicit ad eum: *Elige tibi viros, et pugna contra Amalec.* Usque ad hunc locum beati hujus nominis mentio, id est, Jesus, nusquam facta est. Hic primum vocabuli hujus splendor obfulsit. Moyses vocat Jesum; Lex invocat Christum. *Elige*, inquit, *tibi viros potentes*. Non poterat Moyses eligere viros potentes: Jesus solus est, qui potest viros potentes eligere; ipse utique qui dixit Apostolis suis: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* (*Joan.* XV, 16). Ipse est qui domum fortis intravit, et vasa ejus diripuit (*Matth.* XII, 29).

5. ***Moyses manus levavit, non extendit. Levare manus, quid sit. Oratione pugnatur ad victoriam.*** Moyses autem ascendit in verticem collis. *Et factum est cum elevaret manus Moyses, vincebat Israel.* Advertite, fratres: Moyses manus quidem elevat, non tamen extendit. Cui ergo servabatur, ut manus extenderet, nisi Domino nostro Jesu Christo, qui extentus in cruce universum orbem complexurus, brachia pietatis expandit? Moyses ergo levavit manus: et licet non expandit, tamen ipsa elevatione mysterium crucis ostendit. Videte, fratres, jam tunc per sacramentum crucis superatas esse adversarias gentes. Et nos, fratres dilectissimi, si, adjuvante Domino, manus erigimus, diabolum superamus. In manibus opera debemus accipere. Si ergo talia sunt opera tua, ut illa possis in altum in conspectu Domini levare, potes etiam et tu in te ipso adversarios tuos exstinguere. Quis bene manus levat nisi qui per eleemosynam in cœlo jugiter thesaurizat? Quis ergo bene manus levat, nisi qui assidue victum ac vestitum pauperibus subministrat? Quis bene manus levat? Ille utique qui implet illud Apostoli: *Elevantes*, inquit, *puras manus sine ira et disceptatione* (I *Tim.* II, 8). Quia ergo quotidie nobis et vobis pugna imminet contra adversarias potestates, si volumus vincere, manus nostræ, id est, actus nostri et conversatio nostra non sit in terris: sed, sicut Apostolus dicit, *Super terram ambulantes conversationem habeamus in cœlo* (*Philipp.* III, 20). Scriptum est tamen, quia sicut vitulus ablingit in campis herbam viridem, ita populus Israel ablinget populum Amalec super terram (*Num.* XXII, 4). Per quod indicari videtur, quia populus Dei [1] non tam manu et armis, quam voce pugnabat et lingua, id est, orationem ad Deum fundebat; et ideo adversarios superabat. Ergo et tu si vis vincere, audi Apostolum dicentem: *Orationi insistentes, et vigilantes in ea* (*Coloss.* IV, 2). Hæc est Christiani pugna gloriosissima [2], non in suis viribus præsumere; sed semper Dei auxilium implorare, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXVII (*a*).

De filiis Israel (*b*).

1. Hæc dicit Dominus Moysi, *Sine, ut faciam te in gentem magnam* (*Exod.* XXXII, 10). Grave est discutere personam, qui in infidelitatem cadit, dum majus quod accepit perdit. Quis Judæorum inexsolubiles nodos nescit? Quis perfidiam et audaciam non deponit? Legunt elogia sua, quod in prævaricatione parentum non defuisset vindicta. Irata severitas promitur, et contumacia non emendatur: clementia levius irascitur; quia citius miseretur. Ipsius erit judicium, et probare dignum, et delinquentibus indulsisse peccatum. Quid dico? Deus illos horruit, aut amavit? Absit. Si horruit peccatores, contempsit: sed amavit; ideo frequenter indulsit. *Revertimini*, inquit, *ad me, et revertar ad vos* (*Malach.* III, 7). Eorum quidem sunt scelera, aut rea lingua, aut conscientia criminosa. *Vos*, inquit, *de patre diabolo estis* (*Joan.* VIII, 44). Non potest differri vindicta, ultio non procrastinabitur. Tanta enim sunt crimina usurpatione concepta, ut non pareant generi, cum rei videantur auctori. *Clamaverunt*, inquit, *ad Dominum, cum tribularentur* (*Psal* CVI, 6): mittitur dux qui populum Israeliticum redderet liberatum. Parantur Ægyptiis dignæ et innumerabiles plagæ ignominiæ; ad vindictam sciniphes processerunt, vineas bruchus assumpsit, fructifera ligna locusta vastavit: terrorem et grandinem, ulcera, tumultus, voces, flammas, addicta pecora, armenta prostrata, aquas in sanguinem mutatas, prostratas ranas, pisces occisos: prædurantur elementa nullo rigore, siccantur fluenta in rei miraculo curvata, et in muro suspenditur unda: insuetum iter mirantur fluctus, miratur et populus.

2. Quid, incredule popule, nocte desperas? Signum tibi erit columna, quam Christus illuminat. Securus iter quod arripis vade; antecedet te Christus. Et quia prosequitur Christus, fiducia, non terror, debet esse: securus ad promissa pervenies; atque utinam non rebelles. Apertum intrant mare Ægyptii, quos circumfusi fluctus festinanter ruentes perdunt. Medii maris arena ungulam sensit, mare cursus sustinuit equitum. Sed hæc vindicta debebatur, ut citius periret, qui consequi denegavit salutem. Quid dubitas de hoste? Tute jam procede, mortuum videbis, probabis defunctum, cui ante fueras servus.

3. In eremum exitur, nec contumelia differtur. Murmurant, petunt cepas et pepones, merito insulsi, et quos non gratiæ sales condiunt, vilem expetunt cibum. Cepas ait, ut extorquerentur eis lacrymæ ex delicto collectæ. Non aquarum in fluviis natura degenerat, communem liquorem amaritudo tristaverat; lignum mittitur, dulcedo reparatur. Petra percussa sitientibus potum præbuit virga: nec veternosa eis dissuta sunt vestimenta: arvo sterili non defuit manna. Pulmentarium poscitur, desideriis omnia conferuntur. Saporem sensit quisque quem voluit in ore, dum manducavit.

4. Petunt sibi quod colerent: atque utinam simpliciter postulassent. Sed plebs quæ dotales tabulas lege mariti perceperat, de corruptela disponit, et de adulterio cogitat. Quid te, infidelis, vis jungere consortio digno? Mater tua displicuit, repudiata per libellum repudii, pronuntiante Isaia (*Isai.* L, 1), nec summo charismate es digna, cum exsecrabilibus factis videaris ingrata. *Non servies*, inquit, *deo alieno* (*Deut.* VII, 16). Aurum igni apponitur, et ingrati infaustum scelus expetunt, adorant imaginem quam succensus ejeceral ignis. Ubi est quod mandatum est, *Audi Israel; Dominus Deus tuus, Deus unus est* (*Id.* VI, 4)? Vitulus tuus ubi erat, cum tibi Christus in mari itinera præparabat: mare aperuit, sitientibus potum præbuit, fessos jejunio reparavit? Luxuriosa gentilitas, post saturiem lusum quærit. *Sedit*, inquit, *populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere* (*Exod* XXXII, 6). Atque utinam verbis fuissent dicta, non factis fuissent admissa. Ecce jam pater Abraham transfertur in gentem magnam. Ecce quid criminis admittit primitivus, quid gratiæ meretur secundus. Vendidisti mihi primatus tuos, delicto factus servulus fratri tuo. Radix quidem me aliena portat, sed nova gratia meum caput impinguat. Ducem se ergo Dominus ingrato populo præbebat, exercitum Christi per inaccessa loca et devia deserta terrarum non turbavit iter ignotum. Igitur exoritur impugnante diabolo profana tentatio, fit repente populus divinis beneficiis ingratus, mens ejus a veritate desciscit, deseruit vitæ largitorem, et secutus est mortis auctorem. Unde simulacra colentium cæca stultitia, imo non ferenda dementia, mortali manu formatum vitulum putare divinum? Acerbior indignitas rerum est, ut pecoris sit figura terrori, et cum Deus

[1] Hic Origenes addit, *ut a majoribus accepimus.*

[2] Origenes: *Hæc est Christiani pugna, qua superat inimicum.*

(*a*) Olim, de Tempore 97; et post, in Appendice 39.

(*b*) Apud Amerbachium et Erasmum inter Augustinianos Sermones, apud Lovanienses vero inter supposititios reperitur. Parum aut nihil, dictionis et stili ratione, distat a sermone hujus Appendicis tertio, septimo et vigesimo tertio.

animalia omnia homini subjecerit, ipse se in famulatum pecudum sponte dejecerit. Adeo formatur vitulus stultorum collationibus inauratus : et quem nullus naturalis motus quacumque flectebat, eum dementia perfidorum subjugata cervice portabat : et cujus aures nullus penetrabat auditus, vel aliqua commotio sensibilis agitabat, has incassum dementis populi oratio stulta pulsabat : et cui visum modulantibus palpebris vitali motu artificis phantasia non dederat, nec genitrix natura contulerat, eum videntes ingrati Deo supplices adorabant. Præcedebat in eremo populum carens spiritu vitulus figuratus, ut tali duce demens populus uteretur, qualis fuerat et ipse delictis effectus.

5. Et ne tanti mali sine vindicta in posteros manaret exemplum, statim vindicatur in reos. Dum enim malis modus imponitur, frangitur licentia peccatorum. Frequenter enim plagis disciplina corrigitur, si nihil proficiant hortamenta justorum : a damnabilibus factis homines vindicta compescit, quos in bonis operibus beneficia Dei retinere non possunt. Si enim non inter primos peccantium lapsus consuleret, sed in futurum suspenderet ultionis occursum divina censura, procul dubio scelestorum omnium latius processisset audacia. Denique si vis tuorum proficere disciplinam, exerce censuram. Ubi Dei futuræ vindictæ sollicitudo versatur, illic aut non peccatur, aut tardius delinquitur. Censura enim interdum quidam suscipiunt supplicium, ut multi corrigantur in paucis; ne postmodum ira commotus incipiat grassari per multos. Risus frequens corrumpit mores, relaxat quoque nervos rigoris astrictos : severus autem vultus custos est disciplinæ. Si enim delinquentibus frequenter indulges, peccator non proficit ad salutem.

SERMO XXVIII (*a*).

De exploratoribus et de botro (*b*).

1. *Viri duo ferentes uvam, duo Testamenta et duo præcepta. Christus in medio duum Testamentorum.* Modo cum divina lectio legeretur, audivimus quod tempore illo quo missi sunt duodecim exploratores ad considerandam terram repromissionis, duo ex illis uvam miræ magnitudinis in phalanga detulerint ad filios Israel (*Num.* XIII, 24). Duo isti, fratres dilectissimi, multis modis intelligi possunt. Nam et duo Testamenta non incongrue significasse creduntur, et duo præcepta quibus diligitur Deus et proximus. Possunt etiam [1] in historia et allegoria intelligi. Quod autem duum Testamentorum typum habuerint, hinc evidenter agnoscimus ; quia quomodo in medio duorum illorum uva exhibita legitur, ita in medio duum Testamentorum Christus Dominus evidenter agnoscitur ; secundum illud quod scriptum est, *In medio duum animalium cognosceris* (*Habac.* III, 2, *sec.* LXX), id est, in medio Novi vel Veteris Testamenti. Quod autem dicit, In medio, non intelligendum est, quod Christus inter Novum et Vetus Testamentum sic fuerit medius, ut nec in Novo nec in Veteri contineretur. Non ita est, fratres charissimi. Sed quod ait, *In medio duum animalium cognosceris :* hoc sentiendum est, quod sit in medio Veteris Testamenti, et in medio Novi, id est, intus in interiori et spirituali intellectu ; non in littera quæ non solum Judæos, sed etiam hæreticos omnes consuevit occidere, sed in Spiritu, qui omnes Christianos spiritualiter intelligentes vivificat. Hoc est ergo, *In medio duum animalium cognosceris*, in interiori sensu Novi sive Veteris Testamenti.

2. *Maria terra promissionis.* Exhibita est ergo uva a duobus. Isti autem duo qui uvam de terra repromissionis afferre meruerunt, sicut jam diximus, possunt intelligi etiam duo præcepta dilectionis, id est, *Diliges Deum ;* et *Diliges proximum.* Denique considerate, fratres, quia sicut illi duo pendentem uvam attulerunt ; ita et de istis duobus, id est, dilectione Dei et proximi dicitur, *In his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37-40). Sicut enim uva illa Christum Deum figuravit ; ita et terra repromissionis, in qua natus est, sanctæ Mariæ videtur imaginem prætulisse. In ipsa enim impletum est illud quod scriptum est, *Veritas de terra orta est* (*Psal.* LXXXIV, 12). Quomodo autem beata Maria non fuit terra repromissionis, quæ per prophetam multo ante promissa est ? Nam per beatum Isaiam Dominus eam ante multa annorum spatia repromisit : sic enim ait, *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium* (*Isai.* VII, 14). Exhibita est enim uva de terra repromissionis. Ipsa (*a*) est enim de qua legimus, *Suxerunt mel de petra, et oleum de firma petra* (*Deut.* XXXII, 13). Et de ipsa scriptum est, *Petra autem erat Christus* (I *Cor.* X, 4) ; et illud, *Cum adipe renium et sanguine uvæ;* et iterum, *Lavabit in vino stolam suam, et amictum suum in sanguine uvæ* (*Gen.* XLIX, 11). Hæc, inquam, uva in ligno suspensa duorum defertur obsequio, quæ nobis utique, sicut jam dictum est, duum Testamentorum repræsentatur oraculis, quæ in ligno crucis pependit, cujus vinum in pretium nostrum, passionis expressione profluxit.

3. *Duo ferentes uvam, Judæus populus et Christianus. Christus salus credenti, onus non credenti.* Sed operæ pretium est, arcana sacramentorum aperiri effectibus rerum. Hanc uvam duo deferunt inserto vecte pendentem. Possunt isti duo etiam Christianum vel Judaicum populum figurare. Isti ergo sunt duo, id est, Synagogæ vel Ecclesiæ populi. Et quia prior fuit Judæorum populus, præcedit Judæus, sequitur Christianus : salutem suam hic ante conspectum suum gerit, ille post dorsum ; hic obsequium præfert, ille contemptum. Ideo et de Judæis Propheta testatur, *Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum illorum semper incurva* (*Psal.* LXVIII, 24). Incedunt duo sub sacro fasce ordine suo : hic semper videt, ille semper relinquit. Judæus autem proximum se æstimat ; sed absentat. Christianus ergo præsenti munere fruitur ; Judæus solo onere prægravatur ; quia Christus sicut credenti salus, ita onus est non credenti. Judæis enim ille specialiter annuntiatus ; de quibus dictum est, *In sua venit, et sui eum non receperunt* (*Joan.* I, 11) ; factus est eis lapis offensionis et petra scandali (*Rom.* IX, 32, 33) : et quem Israel non cognovit, Gentium fides recepit. Et ideo post sequitur iste ; sed spem suam sub oculis habens antecedit et proficit : ille prior graditur ; sed deserit, et recedit. Portat quidem Christum in Lege Judæus ; sed a gratia quam in mysteriis portat, aversus est : quia quem prædicatione suscepit electus, corde perdit incredulus ; et quem unus aspernatur in Lege, alter miratur in corpore. Unde amborum Dominus et Redemptor noster ab hoc adorante gestatur, ab illo se aversante suspenditur. Ac sic impletum est in Judæis, *Posuerunt ad me dorsa, et non facies suas* (*Jerem.* XVIII, 17).

4. *Sarcina Christi levat, non premit. Aut Christi, aut sæculi jugo quisque subest.* Et quia Christum Dominum, quem prior populus Judæorum et post dorsum reliquit et crucifixit, nos postea venientes adorare et portare meruimus, secundum illud quod Apostolus ait : *Glorificate et portate Deum in corpore vestro* (I *Cor.* VI, 20) ; quantum possumus, cum ipsius adjutorio laboremus, ne a cervicibus nostris tam sanctam sarcinam malis operibus deponamus. Sarcina enim Christi levare consuevit, non premere. Sic et ipse in Evangelio dixit : *Jugum meum suave est, et onus meum*

[1] Forte, *enim.*

(*a*) Alias, de Tempore 100.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium Lovanienses reliquerunt : suppositititium sensuerunt Verlinus et Vindingus ; nos Cæsarii esse sentimus.

(*a*) Ipsa scilicet uva Christus. Eodemque spectat illud infra, « Et de ipsa scriptum est » : quod ad Mariam referendum existimavit Vindingus, censor haud æquus hujus loci.

leve (*Matth.* XI, 30). Si enim jugum Christi subdita et humili cervice suscipimus, magis nos portat, quam a nobis portetur. Sicut enim jugum sæculi semper premit; ita jugum Christi levare consuevit. Et quia omnis homo aut Christum portando erigitur, aut jugum sæculi sustinendo ad inferiora deprimitur; attendat unusquisque conscientiam suam; et si se sanctis cogitationibus et bonis operibus jugum Christi portare cognoverit, gaudeat et Deo gratias agat, et cum grandi sollicitudine vel timore perseverare contendat: qui vero luxuriosis cogitationibus et malis operibus durissimo mundi hujus jugo se nimium gravari cognoscit, orationibus, jejuniis vel eleemosynis projiciat jugum diaboli, ut mereatur excipere jugum Christi; et de omnibus malis actibus suis cum propheta fideliter dicat: ***Disrumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum*** (***Psal.*** II, 3). Tunc enim de illa spirituali uva, de qua nobis vinum lætitiæ prelum crucis expressit, cum secura conscientia bibere poterimus, si nos nec luxuria sordidaverit, nec iracundia combusserit, nec inflaverit superbia, nec avaritia obscuraverit, nec invidia vipereo veneno percusserit. Omnia enim ista de corde suo debet expellere, qui ad altare desiderat vel optat accedere. Et quia spiritualis vindemia, id est, Paschalis solemnitas imminet, in qua festivitate botrus ille, de quo superius diximus, per injuriam vel pondera crucis expressus est; de tanta ac tali uva accepturi calicem salutaris, et vinum lætitiæ bibituri, exceptoria cordis vel pectoris nostri cum grandi nitore ac diligentia, jejuniis, vigiliis, orationibus, eleemosynis, et præcipue castitatis nitore mundemus: contra nullum hominem odium in corde servantes, et non solum amicos, sed etiam inimicos et adversarios diligentes, cum secura conscientia in oratione dominica dicamus, ***Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*** (*Matth.* VI, 12); præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXIX (*a*).

De eo quod senior populus in deserto mortuus est, et junior in terram repromissionis ingressus est (*b*).

1. ***Israelitarum populus senior Judæos, junior Gentes figurat. Justitia et misericordia Dei erga Israelitas.*** Scire et intelligere debemus, fratres dilectissimi, quia senior populus Judæorum, qui propter incredulitatem in deserto mortuus est [1], significavit priorem populum Judæorum: parvuli vero eorum, id est, junior populus figuravit populum Gentium. Sicut enim seniore populo mortuo, junior terram repromissionis accepit; ita reprobato Judæorum populo, junior populus Christianorum gratiam divinæ benedictionis obtinuit. Tamen, fratres charissimi, non transitorie vel negligenter, sed cum ingenti tremore considerandum est, quia de sexcentis millibus duo tantum terram repromissionis ingressi sunt. Hoc ergo audiant, qui ita Dominum misericordem esse volunt, ut justum esse non credant. Si enim diligenter attendimus, fratres, et erga illa sexcenta millia quæ in eremo mortua fuerant, Deus noster misericors fuit; et circa illos duos qui terram repromissionis intraverunt, justus apparuit. Quomodo non fuit misericors, qui eos per quadraginta annos reservavit et exspectavit ad pœnitentiam; et non solum converti noluerunt, sed etiam frequenti rebellione contra Dominum murmurantes, ad peccatorum suorum cumulum graviorem semper sarcinam addiderunt? Quomodo non est misericors, qui nos tanto tempore exspectat, ut corrigamur? Numquid tam prolixa misericordia potest Deo auferre justitiam? Quanto enim diutius exspectat, tanto gravius vindicat. Quando enim prolixis temporibus peccamus, et nihil mali a Domino sustinemus, patientia est, non negligentia: non ille potentiam perdidit, sed nos ad pœnitentiam reservavit. Ergo et in illis qui in eremo mortui sunt, misericors fuit, quos tanta longanimitate sustinuit; et in illis duobus promissa complevit, quos fidei merito in terram repromissionis induxit.

2. *Sententia Dei in peccantes non immutabilis. Conversio non procrastinanda.* Sed dicit aliquis, quod etiamsi egissent pœnitentiam, terram repromissionis intrare non potuissent; quia Deus definitam illis dederat sententiam, dicens: *Non intrabitis terram pro qua juravi patribus vestris, sed in solitudine jacebunt cadavera vestra* (*Num.* XIV, 23, 29). Non ita est, fratres charissimi: atque utinam tam cito peccator homo resurgat ad pœnitentiam [1], quam cito Deus etiam definitam vult mutare sententiam. Audi ipsum Dominum per prophetam spem maximam humano generi promittentem: *Repente*, inquit, *loquar ad gentem, ut pro peccatis suis faciam eis malum: et si pro iniquitatibus suis egerit pœnitentiam, et ego pœnitentiam agam super malo quod cogitavi ut facerem eis, et non faciam* (*Jerem.* XXVI, 3). Videte, fratres, quanta sit circa nos pietas Dei nostri; et agnoscite utrum velit negare misericordiam, qui de conversione nostra suam dixerat mutare sententiam [2]. Convertamur ergo, fratres charissimi, nec emendationem nostram ad extremum vitæ nostræ tempus differre velimus: sed audiamus prophetam dicentem, *Noli tardare converti ad Dominum, nec differas de die in diem* [3] (*Eccli.* V, 8); *quia nescitis quæ superventura pariat dies* (*Prov.* XXVII, 1). O homo, quare differs de die in diem, forte hodie habiturus ultimum diem? Semper ergo, fratres charissimi, cum ingenti timore atque tremore ad memoriam revocemus, quod tanta sit apud Dominum nostrum justitia ut, sicut jam supra dictum est, de sexcentis millibus duo tantum terram repromissionis intraverint. Hæc si humili et contrito corde assidue cogitare volumus, salubrem nobis metum incutientes, medicamenta nobis de alienis vulneribus facimus, et aliorum mors proficit ad nostram salutem [4].

3. *Exemplum severitatis Dei in Israelitarum punitione movere nos debet ad pœnitentiam. Pœnarum æter-*

[1] Sermo istud habet exordium in t. veteri codice: *Quadraginta isti anni, fratres charissimi, de quibus modo cum divina lectio legeretur, audivimus, quod filii Israel per longissimos viæ circuitus in eremo commorati sunt, difficiles ac duros præsentis vitæ humanarum miseriarum exprimebant labores. Unde propter nimia peccata, quæ in hac vita abundant, de sexcentis millibus non plus quam duo viri repromissionis terram intraverunt: sicut ipse Dominus loquitur ad incredulum, Quia, inquit, murmurastis contra me, non intrabitis in terram, pro qua juravi patribus vestris: parvulos autem vestros introducam in terram, quæ vobis displicuit. Senior ille populus, fratres charissimi, qui propter incredulitatem in deserto mortuus est*, etc.

(*a*) Alias, de Tempore 102.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius Lovaniensibus, Verlino et Vindingo suppositilius fuit. Cæsarii esse nos minime dubitamus. De num. 2, versus finem, vid. Cæsarii Homil. 11 ex editis a Baluzio; de num. 4, Homil. 23 et 4.

[1] Codex t., *peccator homo recurrat ad pœnitentiam.*

[2] Codex t., *qui ad reversionem nostram, suam desiderat mutare sententiam.*

[3] Sic ex Ms. t. [*Nolite tarde converti ad Dominum, nec differatis de die in diem.*]

[4] Post verba *proficit ad nostram salutem*, Ms. t. hic addit: *Qui tamen sint isti duo, qui Judæorum populum ad terram repromissionis invitant, vel quid spiritualiter significent, diligenter attendite. Duo isti vetus et novum Testamentum significant. Istis enim duobus ducibus, id est novo et veteri Testamento ad terram veræ repromissionis, id est, æternam beatitudinem pervenitur. De istis duobus Testamentis legimus, « In medio duorum animalium cognosceris.» Vetus namque et novum Testamentum, etsi aliquibus locis in littera discrepant, tamen in veritate concordant, et diverso genere duo unum loquuntur. Sed et aliter duo isti intelligi possunt. Duobus ducibus enim ad terram repromissionis ascenditur: quia ad Christum historia et allegoria, fide et operibus, charitate Dei et charitate proximi pervenitur.* Et mox prosequitur: *Iterum atque iterum rogo vos*, etc.

narum argumentum. Iterum atque iterum rogo vos, fratres, et admoneo, ut istam severitatem et justum judicium Dei, quo senior ille populus pro peccato murmurationis in deserto consumptus est, cum grandi semper metu et sollicitudine cogitemus; et sic amemus Dei misericordiam, ut tamen justitiam timeamus. Parcit modo et tacet : sed non semper tacebit. Modo enim pro ineffabili pietate sua non solum nos admonet, sed etiam rogat, ut nos a peccatis mortiferis revocemus. Audiamus illum dum rogat; ne nos postea non audiat ille, dum judicat. Audiamus eum per prophetam dicentem, *Fili*, inquit, *miserere animæ tuæ placens Deo* (*Eccli.* XXX, 24). Quid ad hæc respondebit humana fragilitas? Deus te rogat ut tui miserearis, et non vis : causam tuam apud te agit, et a te non potest impetrare. Et quomodo te audit ille in die judicii supplicantem, cum tu eum pro te ipso nolueris audire rogantem? Quis enim non expavescat et metuat, fratres charissimi, quod pro quadraginta dierum spatio, annis quadraginta populus Judæorum pœnam recipere meruit in eremo? Si enim pro unius diei culpa unius anni spatium recompensandum est pœna; nos qui tanta quotidie peccata committimus, si eleemosynarum vel pœnitentiæ non subvenerint medicamenta, timeo ne nobis non inferantur temporalia, sed æterna supplicia.

4. *Peccatorum vulnera dum recentia sunt, facilius curantur.* Et quia calidis vulneribus solent medicamenta celerius subvenire, quotiescumque peccaverimus, non exspectemus mortifera securitate vulnera ipsa putrescere, nec iterum vulnera vulneribus augeamus; sed continuo ad spiritualem medicum recurrentes, salutem recipere festinemus. Et ideo quomodo quando in corpore vulnus accipimus, si statim medicamenta requirimus, cito sanitatem recipere poterimus : ita si moram feceris, necesse est ut tardius ad sanitatem plaga ipsa redeat, aut aliqua fœda cicatrix in corpore nostro remaneat. Si hæc in corpore facimus, quanto magis in animæ vulneribus adhibere debemus, ubi ad imaginem et similitudinem Dei facti sumus? Si tantam curam impendimus corpori, quod, velimus nolimus, in pulverem redigendum est; quantam sollicitudinem et curam erga salutem animæ debemus apponere? ut, sicut dicit Apostolus, sine macula vel ruga (*Ephes.* V, 27) mereamur ante tribunal æterni Judicis apparere : ne forte si multis peccatorum vulneribus lacerati et vitiorum pannis sordentibus involuti, ad illud nuptiale convivium venerimus, dicatur nobis illud quod ille sponsus cœlestis in Evangelio dixit, *Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem?* Avertat a nobis Deus illud quod sequitur. Cum enim hæc peccator ille audiens obmutesceret, dixit paterfamilias : *Ligate illi manus et pedes, et projicite in tenebras exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* XXII 12, 13). Ecce qualem sententiam accepturi sunt, qui majorem de corpore quam de anima sollicitudinem gerunt; et plus cogitant qualiter caro sua parvissimo tempore vivat in oculis hominum, quam quo modo anima sua ornata bonis operibus ad beatitudinem vel similitudinem perveniat Angelorum. Hæc ergo, fratres charissimi, sicut superius supplicavi, si attentius voluerimus cogitare, remedia nobis in die necessitatis acquirimus : ut cum dies judicii venerit, non cum impiis et peccatoribus puniamur; sed cum justis et Deum timentibus ad æterna præmia feliciter veniamus, auxiliante Domino Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXX (*a*)

De thuribulis (*b*).

1. *Thuribula, Scripturæ. Thuribula ærea, hæreticorum dicta. Hæresum utilitas. Ambitio clericorum resecatur.* Modo, fratres dilectissimi, cum divina lectio legeretur, audivimus dixisse Dominum ad Moysen, ut thuribula in quibus superbi illi ac rebelles incensum obtulerant, conflaret, et producta in laminas altari affigeret : ut essent in testimonium rebellium et superborum. *Thuribula*, inquit Dominus, *quæ sanctificata sunt in mortibus peccatorum, facito ea laminas ductiles, et circumda ex eis altare : quia oblata sunt coram Domino, et sanctificata sunt* (*Num.* XVI, 37 et 38). (*a*) Hoc ergo per hanc figuram videtur ostendi, quod thuribula ista, quæ Scriptura nominat ærea, imaginem teneant Scripturæ divinæ : cui Scripturæ hæretici ignem alienum imponentes (*b*), hoc est, sensum perversum et intelligentiam alienam a Deo et veritati contrariam introducentes, incensum Domino non suave, sed exsecrabile offerunt. Ista ergo thuribula ærea, id est, hæreticorum voces, si adhibeamus ad altare Dei, ubi divinus ignis est, ubi vera fidei prædicatio, melius ipsa veritas ex falsorum comparatione fulgebit. Si enim, ut verbi gratia dicam, ponam dicta Arianorum vel Manichæorum [1], aut alterius cujuslibet hæreticorum, et hæc sermonibus veritatis ac Scripturarum divinarum testimoniis, velut divini altaris igne, confutem; nonne evidentior eorum ex ipsa comparatione apparebit impietas? Nam si doctrina ecclesiastica simplex esset, et nullis extrinsecus hæreticorum dogmatum assertionibus cingeretur, non poterat tam clara et tam examinata videri fides nostra. Sed idcirco doctrinam catholicam contradicentium obsidet impugnatio, ut fides nostra non otio torpescat, sed multis exercitationibus elimetur. Propter hoc denique et Apostolus dicebat, *Oportet autem et hæreses esse, ut probati quique manifesti fiant inter vos* (I *Cor.* XI, 19). Hoc est dicere, Oportet hæreticorum thuribulis altare circumdari, ut certa et manifesta omnibus fiat fidelium atque infidelium differentia. Cum enim fides ecclesiastica velut aurum cœperit fulgere, et prædicatio ejus ut argentum igne probatum intuentibus resplenduerit, tunc majore cum turpitudine et dedecore hæreticorum voces obscuri æramenti vilitate sordebunt. Hæc autem diximus de thuribulis eorum qui condemnati sunt, quæ altari jubentur affigi, quod ex comparatione impiorum justi clariores appareant : simul ut et posteris daretur exemplum, ne quis præsumptione superbi spiritus non sibi a Deo datum munus pontificatus invaderet; sed ut illi cedat, quem non ambitio humana, non favor corruptus asciverit, nec munerum oblatio profana subrogaverit, sed meritorum conscientia et Dei voluntas assumpserit. [Quod [2] ergo pertulerunt superbi illi Levitæ, qui Domino non jubente sibi sacerdotium vindicabant, hoc patiuntur quicumque se in episcopatus, aut presbyteratus, aut diaconatus officium, aut muneribus, aut adulationibus impudenter conantur ingerere. Quo modo combusti sunt illi in corpore, sic isti exuruntur in corde.]

2. *Aaron typus Christi mediatoris. Quid Angelus vastator expavit.* Hortatur ergo Moyses pontificem magnum, ut offerat incensum in castris, et exoret pro populo. *Jam enim*, inquit, *vastari populus cœpit.* In spiritu videbat Moyses quæ gerebantur. [Abiit ergo Aaron, ut offerret incensum pro populo, et stetit inter vivos et mortuos; et mitigatus est furor Dei [3]] (*Num.* XVI, 46-48). Si intellexisti historiæ ordinem, et oculis, ut ita dicam, cernere potuisti stantem pontificem medium inter vivos et mortuos. Ascende nunc

(*a*) Alias, de Tempore 98.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Descriptus est ex Origenis Homilia in Numeros nona. In Fuliensium veteri codice adscribitur Hieronymo.

[1] Apud Origenem, *Marcionis aut Basilidis*, loco, *Arianorum vel Manichæorum*.
[2] Hæc non habet Origenes, sed alia plura eorum loco.
[3] Horum loco, apud Origenem prolixior historiæ descriptio.

(*a*) Abhinc Origenes.
(*b*) Ignis alienus impositus fuerat, non in thuribulis de quibus Num. XVI agitur, quæque producta in laminas jussa sunt altari affigi; sed in aliis, errore Nadab et Abiu, Levit. X : quod hic et apud Origenem confunditur.

ad verbi hujus celsiora fastigia, et vide quomodo verus pontifex Jesus Christus assumpto thuribulo carnis humanæ, et superposito igne altaris, anima sine dubio illa magnifica cum qua natus est in carne, adjecto etiam incenso qui est spiritus immaculatus, medius inter vivos et mortuos stetit, et mortem non permisit ultra grassari: sed, sicut Apostolus dicit, destruxit eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum (*Hebr.* II, 14); ut qui in ipsum pontificem Christum credit, jam non moriatur, sed vivat in æternum. Hoc fuit ergo mysterium quod postea futurum jam tunc angelus ille, qui populum vastabat, expavit. Agnoscebat enim figuram thuribuli, et ignis, et incensi; et qualis offerenda esset Deo hostia ab eo qui medius mortuorum vivorumque constituendus erat, prævidebat: et illos quidem tunc imago præfigurata salvavit, ad nos autem salutis veritas ipsa pervenit. Neque enim indumenta pontificis purpura ac lana byssoque contexta erubuisset angelus ille vastator: sed ista quæ futura erant indumenta Domini et Salvatoris nostri singularis et magni pontificis intellexit; et his cessit, quibus utique universa creatura inferior erat.

3. *Qui viventes, qui mortui in die judicii.* Puto autem quod non solum primo adventu Domini et Salvatoris nostri forma ipsa completa sit: sed eadem fortasse servabitur et in secundo. Veniet enim iterum Filius hominis; et cum venerit, sine dubio inveniet quosdam quidem mortuos, quosdam autem viventes. Hoc loco non incongrue mortui intelliguntur illi, qui nimietate scelerum in peccatis suis mortui comprobantur, viventes autem illi qui in operibus vitæ permanserint (*a*). Verumtamen utrolibet modo stabit etiam in futuro magnus hic Pontifex et Salvator noster medius vivorum et mortuorum. Sed et tunc forte medius vivorum et mortuorum stare dicendus est, cum statuet oves quidem a dextris, hædos autem a sinistris, et dicet his qui a dextris erunt: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* His autem qui a sinistris sunt dicet, *Ite in ignem æternum*, operarii iniquitatis, *quem præparavit Pater meus diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 34, 41), quoniam non novi vos. Et sunt utique mortui, qui in ignem mittuntur æternum: sunt autem vivi illi qui mittuntur ad regnum. Ad quod regnum vos pius Dominus perducere pro sua pietate dignetur, cui est honor et imperium cum Patre et sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXI (*b*).

De virga Aaron (*c*).

1. *Virga est principum.* Omnis princeps tribus populi habet virgam. Non enim potest quis regere populum, nisi habeat virgam. Unde et Paulus apostolus, quia princeps erat populi, idcirco dicebat: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis* (I *Cor.* IV, 21)? Omnes ergo principes tribuum habeant necesse est virgas suas. Sed unus est solus, sicut Scriptura dicit (verus pontifex ille cujus Aaron sacerdos præferebat figuram. Hujus ergo virga germinavit. Sicut enim virga Aaron germinavit in populo Judæorum; ita crux Christi floruit in populo Gentium[1]). Verum quoniam, ut sæpe ostendimus, verus pontifex Christus est, ipse solus est cujus virga crucis non solum germinavit, sed et floruit, et omnes credentium populorum fructus exhibuit.

2. *Nucis cum Lege allegorica comparatio.* Quis autem iste est fructus quem attulit? Amygdalæ, inquit: amygdalæ, fratres, nuces sunt[2]. Qui fructus primo quidem indumento amarus est, sequenti munitur ac tegitur, tertio sumentem pascit ac nutrit. Talis ergo est in Ecclesia Christi, doctrina Legis et Prophetarum. Prima litteræ facies satis amara est, quæ circumcisionem carnis præcipit, quæ de sacrificiis mandat, et cætera quæ per occidentem litteram designantur. Hæc omnia, tanquam amarum nucis corticem, projice. Secundo in loco ad munimenta tecta[1] pervenies, in quo vel moralis doctrina vel ratio continentiæ designatur: quæ necessaria quidem sunt ad custodiam eorum quæ servantur intrinsecus; frangenda tamen quandoque sine dubio et dissolvenda sunt. Ut si verbi causa dicamus, abstinentia ciborum et castigatio corporis, donec sumus in corpore isto corruptibili et passibili, sine dubio necessaria est; cum autem superveniente morte confractum fuerit et resolutum, et resurrectionis tempore incorruptibile ex corruptibili redditum, atque ex animali spirituale, non jam labore afflictionis, nec abstinentiæ castigatione, sed qualitate sui nulla jam corpori corruptela dominabitur. Sic ergo et nunc [durior testa nucis velut[2]] necessaria abstinentiæ ratio videtur, et postmodum non quærenda. Tertio autem loco, reconditum [velut in nuce] invenies secretum mysteriorum sapientiæ et scientiæ Dei sensum, quo nutriantur et pascantur animæ sanctæ, non solum in præsenti vita, sed etiam in futura. Ipse enim est pontificalis fructus, de quo promittitur his qui esuriunt et sitiunt justitiam, quia ipsi saturabuntur (*Matth.* V, 6). Hoc igitur modo in omnibus Scripturis triplicis hujus sacramenti ratio percurrit. Sic et Sapientia monet, ut describamus eam nobis in corde tripliciter, *Ad respondendum*, inquit, *verbum veritatis his qui proposuerint nobis* (*Prov.* XXII, 20 *et* 21). Nam quia sacramentum sacerdotale est virga nucis: idcirco arbitror etiam Jeremiam, qui erat unus ex sacerdotibus ex Anathot, vidisse virgam nuceam, et prophetasse de ea illa quæ scripta sunt, vel de virga nucea, vel de lebete sive olla succensa (*Jerem.* I, 1, 11, 12 *et* 13): quasi ostenderet per hæc in virga nucea esse vitam, et in lebete succensa esse mortem. Vita enim et mors ponitur ante faciem nostram: et est vita quidem Christus in sacramento nucis; mors autem diabolus in figura lebetis succensæ. Si ergo peccaveris, portionem tuam pones cum olla succensa: si autem juste egeris, efficietur portio tua in virga nucea cum magno pontifice. Sed et in Canticis canticorum sponsa dicitur descendere in hortum nucis (*Cant.* VI, 10), ubi etiam pariter cum nucibus sacerdotalium quodam modo pomorum copiam perscribitur invenisse.

3. *Liberalitas Dei.* Diligenter attendite, fratres, quia unum promisit Deus futurum in virga: et plura dedit. Verum est, fratres: consuetudinis suæ rem fecit Dominus noster. Semper enim majora tribuit, quam promittit. *Et erit*, inquit, *homo quemcumque elegero, virga ejus germinabit.* Hoc est solum quod promisit Deus, ut virga ejus quem elegerit, germinet. Ubi vero ad rem venitur, ut quod promissum est, ostendatur impletum, non unum illud quod promissum fuerat, effectum dicitur; sed vide quanta adducuntur. Ait enim Scriptura, *Ecce germinavit virga Aaron in domo Levi.* Hoc est unum illud sine dubio, quod fuerat repromissum. Sed adduntur et alia, et dicitur, *Et produxit frondes, et protulit flores, et germinavit nuces* (*Num.* XVII, 5, 8). Cum ergo de solo germine fuisset repromissum, vide quanta largitur Deus; ut non solum germen produxerit, sed et frondes; et non solum frondes, sed et flores; et non solum flores, sed et fructus.

4. *Resurrectionis figura et prærogativæ quatuor.* Quid igitur est quod ex his colligere et contemplari possimus, videamus. Primum omnium resurrectionis ex mortuis sacramentum in his evidenter agnoscimus. Virga enim arida germinat, cum corpus exstinctum cœperit reviviscere. Quæ sunt autem quatuor ista, quæ resurgenti corpori præstabuntur? Ut seminatum

[1] Horum loco Origenes: *Pontifex Aaron*, *cujus virga germinavit. Verum*, etc.
[2] Apud Origenem, *Nucis*, *inquit: qui fructus*, etc.
(*a*) Huic intelligentiæ duas alias præfert Origenes.
(*b*) Olim, de Tempore 99; et post, in Appendice 40.
(*c*) Altera pars est Origenis homiliæ in Numeros 9.

[1] Origenes, *testæ*.
[2] Verba hic et paulo infra uncis inclusa Origeni addita sunt.

in corruptione, surgat in incorruptione; et seminatum in infirmitate, surgat in virtute; et seminatum in ignominia, surgat in gloria; et seminatum corpus animale, resurgat corpus spirituale (I *Cor.* xv, 42-44). Ista sunt quatuor, quæ virga arida corporis nostri in resurrectione germinabit. Sed redeamus ad ea quæ de virga dicere cœperamus.

5. *Vitæ spiritualis gradus quatuor adumbrantur.* Possumus adhuc sic intelligere eorum, quæ in virga germinaverant, differentias. Omnis qui in Christo credit, primo moritur; et post hoc renascitur. Et est etiam in his figura, quod virga arida postmodum germinat. Est ergo primum germen, prima hominis in Christo confessio. Secundo frondescit, ubi renatus donum gratiæ ex Spiritus Dei sanctificatione susceperit. Inde affert flores, ubi proficere cœperit, et morum suavitate decorari, ac fragrantiam misericordiæ et benignitatis effundere. Ad ultimum quoque affert etiam fructus justitiæ, quibus non solum ipse vivat, sed et aliis vitam præbeat. Cum autem ad perfectum venerit, et protulerit ex se verbum fidei, verbum scientiæ Dei, et [per doctrinam suam [1]] alios lucrifecerit; hoc est attulisse fructus, quibus alii nutriantur. Sic ergo singuli quique credentium de virga Aaron, quæ Christus est, germinantur. Quorum quatuor istæ differentiæ in aliis Scripturæ locis velut ætates quatuor designantur, quas Joannes apostolus in Epistola sua distinctione mystica comprehendit. Ait enim: *Scripsi vobis, pueri;* et, *Scripsi vobis, adolescentes;* et, *Scripsi vobis, juvenes;* et, *Scripsi vobis, patres* (I *Joan.* II, 12-14). In quibus utique non corporales ætates [2], sed spiritualium profectuum differentias ponit: ut etiam in hoc sacerdotalis virgæ germine observavimus designari.

6. *Unus Christus flos et virga, diversus diversis.* Habentur ergo omnia hæc non tam in virga Aaron, quam in ea virga quæ exiit de radice Jesse, et flore qui de radice ejus ascendit, super quem requievit Spiritus Dei (*Isai.* XI, 1, 2). In quo nec hoc ipsum videtur otiosum, quod exire dicitur virga, et flos ascendere. Quamvis enim unus sit Christus per substantiam, singulis tamen diversus efficitur, prout indiget is qui operatur. Qui ergo segnior est et negligentior, pro disciplina Christus ei efficitur virga; et in virga non ascendere dicitur, sed exire. Exeundum namque est ei qui inutilis et ignavus est, de eo statu in quo non recte consistit, et transeundum ad alium statum tanquam virgæ compulsione, id est, severitate, doctrinæ rigidioris admonitu. Qui vero justus est, quia justus sicut palma floret (*Psal.* XCI, 13); in hoc ascendere dicitur Christus. Sic ergo qui verberibus indiget, exit ad eum virga: qui autem proficit ad justitiam, ascendit ei in florem. Ascendit autem, quousque afferat fructus Spiritus, qui sunt charitas, gaudium, pax, patientia, et reliquæ virtutes (*Galat.* v, 22, 23), in Christo Jesu Domino nostro qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXII (*a*).

De serpente æneo et de virga Moysi (*b*).

1. *Serpens æneus figura Incarnationis. Mors a morsu. Diabolus in Adam quasi juste, in Christum injuste sæviit. Adæ debitum Christus exsolvit.* In lectione quæ nobis recitata est, fratres charissimi, audivimus quod eo tempore, quo propter superbiam Judæorum et murmurationem eorum contra Dominum a serpentibus regulis, id est, basiliscis, in deserto populus vastabatur, præceperit Dominus Moysi, ut serpentem æneum faceret, eumque in ligno suspenderet, quem percussi respicientes ab interitu sanarentur (*Num.* XXI, 4-9). Serpens iste, fratres dilectissimi, licet hoc satis mirum esse videatur, tamen figuravit incarnationem Domini. Durum forte alicui videri poterat ista significatio, nisi hoc ipse Dominus in Evangelio suo dixisset. Sic enim ait: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis* (*Joan.* III, 14). Suspensus est ergo tunc serpens æneus in conto; quia Christus suspendendus erat in ligno. Tunc enim quicumque fuisset a serpente percussus, serpentem æneum respiciebat, et sanabatur: nunc vero humanum genus, quod a spirituali serpente diabolo percussum fuerat, Christum credendo respicit, et sanatur. Quicumque percussus serpentem illum æneum non vidisset, moriebatur; ita est, fratres, nisi quisque in Christum crediderit crucifixum, diaboli veneno perimitur. Tunc enim unusquisque respiciebat serpentem mortuum, ut posset evadere vivum: nunc vero qui vult diaboli vitare venenum, Christum respiciat crucifixum. Et quia mors a morsu nomen accepit, et generi humano morsu antiqui serpentis acciderat, et mors nisi a morte superari non poterat; ideo mortem Christus sustinuit, ut injusta mors justam vinceret mortem, et liberaret reos juste, dum pro eis occidebatur injuste. Quidquid enim diabolus in Adam exercuerat, quasi juste videbatur egisse in homine, qui se unius arboris delectatione vendiderat. In Adam ergo quasi in proprio servo jure sibi domino dominium vindicavit: in passione autem Christi, in quo peccati maculam non invenit, injuste mala omnia perpetravit. Sic et ipse Dominus in Evangelio dixit: *Ecce venit princeps hujus mundi, et in me nihil invenit* (*Id.* XIV, 30). Quid est, *nihil invenit?* Nullum omnino peccatum. Et in Psalmis: *Quæ non rapui*, inquit, *tunc exsolvebam* (*Psal.* LXVIII, 5). Quod ergo juste debebat Adam, Christus injuste mortem suscipiendo persolvit. Ille expandit manum ad pomorum dulcedinem; iste, ad crucis amaritudinem: ille arborem necis; iste salutis ostendit: ille se contra Deum erexit, et cecidit; Christus se humiliavit, ut omnes erigeret: Adam mortem universis intulit, et Christus vitam omnibus reparavit. Respiciebat ergo unusquisque ad serpentem æneum, et a venenatis serpentibus sanabatur. Serpens æneus in ligno positus venena vivorum serpentium superavit, et Christus in cruce suspensus et mortuus, antiqua diaboli venena restrinxit [1], et omnes qui ab eo percussi fuerant, liberavit.

2. *Cur serpens æneus, non aureus aut argenteus.* Quare tamen serpens ille non de auro, non de argento, sed de æramento fuerit factus, videamus. Hoc mihi videtur, quod duas significationes habere possit: unam propter diuturnitatem; quia vasa ænea durare diutius solent: aliam propter vocis claritatem; nam inter omnia metalla, vasa ærea majorem tinnitum reddere, et longius sonare solent. Doctrina non in una tantum gente Judæorum innotescere, sed per universum mundum claro salutiferæ prædicationis sono poterat pervenire: ideo serpens ille æneus efficitur, ut doctrina Christi in universo mundo clarius prædicetur; secundum illud quod de Apostolis scriptum est, *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 5).

3. *Qui Diaboli venenis percussi sunt, ad Christum fideliter aspiciant.* Et tamen, fratres, etiam secundum medicorum carnalium disciplinam, quibus de morte serpentis contra vivorum serpentium venena, salubria præparantur antidota, non est incongruum ut mortuum debeat serpentem intendere, qui a vivorum serpentium venenis desiderat liberari. Hæc ergo omnia ideo diximus, ut quoscumque serpentis, id est, diaboli et angelorum ejus venena percusserint, ad Christum qui in similitudine illius ænei in ligno suspensus est, fideliter aspiciant, ut cum beato Paulo apostolo dicere

[1] Hæc etiam verba, *per doctrinam suam*, Origeni addita sunt.
[2] Origenes, *corporalis ætatis.*
(*a*) Alias, de Tempore 101.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Inter Augustinianos Sermones absque Augustini nomine relictus a Lovaniensibus fuerat: a Verlino autem et Vindingo spuriis accensitus. Dubitamus an sit inter Cæsarianos numerandus.

[1] Forte, *restinxit.*

possint : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* VI, 14).

4. *Crucis mysteria in virga Moysi.* Et quia de beatæ crucis mysterio diutius loqui et dulce est et salubre, reliquas ejus significationes breviter, si jubetis, Charitatis vestræ auribus intimamus. Quid enim dulcius, quid suavius vel cogitari vel dici potest, quam sanctæ crucis mysterium, per quam non solum ab inferis revocari, sed etiam in cœlos elevari meruimus? Quia sine ulla dubitatione ubi caput nostrum Christum ascendisse credimus, membra illius secutura esse confidimus. Ligni crucis etiam umbra vel figuræ in veteri quoque Testamento plurimum valuerunt. Nullum Moyses signum sine ligni sacramento peregit. Ut enim signa et prodigia in Ægypto faceret, virgam accepit a Domino, et ad signa quæque divinitus audiebat, et dicebatur ei, *Eleva virgam tuam* (*Exod.* VII, 9). Non utique Deus virgæ auxilio indigebat; sed erigebatur, ut scire possemus, quantum esset illud futuri ligni mysterium, cujus fuerat umbra figuratum virgæ illius sacramentum. Forte si Rubrum mare dividendum est, jubetur Moyses elevare virgam; et mare cognoscens venturi ligni figuram, mox iter populo pandit insuetum (*Id.* XIV, 16-22). Si ad aquam Marrhæ amaram venitur, nisi lignum in se susceperit, non dulcescit (*Id.* XV, 25). Quæ res erat indicio, amaritudinem Gentium per lignum crucis in usum dulcedinis quandoque esse vertendam. Si autem non habet aquam populus unde bibat, petra ligno percutitur; et dat per gratiam quod non habuerat per naturam. Si Amalec sævus hostis occurrit, Jesus filius Nave virgam tenere manu jubetur, et Moyses brachia sua in modum crucis extendere; ac sic per figuram crucis vincitur insuperabilis inimicus (*Id.* XVII). Sed nec Elisæus ligni hujus mystici virtutem penitus ignoravit, qui securim de manubrio in gurgitem lapsam, misso in flumine ligno de profundo evocavit (IV *Reg.* VI, 5-7.); significans utique dura corda et ferreas hominum cervices de profundo emersas errore, ligno crucis esse in posterum subjugandas. O crux cujus tantus ac talis decerpitur fructus! Fructus autem crucis, gloriæ est resurrectio. Hic fructus ligni hujus vere plantatus est secus decursus aquarum; semper enim cruci Baptisma jungitur. Dedit hoc lignum fructum in tempore suo, dedit fructum interim Domini resurrectione; dabit et cum apparuerit de cœlis ille, qui visus est super terram, cum præcedente ipso crucis signo jam fulgido venerit de supernis : tunc resurgent corpora sepultorum, tunc exsultabunt sancti in gloria, tunc in suis cubilibus lætabuntur, qui nunc de sui regis ac Domini cruce non confunduntur, sed potius gloriantur.

SERMO XXXIII (*a*).

De Balaam et Balac (*b*).

1. *Exordium.* Lectio quæ nobis hodie recitata est, fratres charissimi, dicit quod *profecti filii Israel collocaverunt castra ab Occidente Moab juxta Jordanem contra Jericho, et vidit Balac filius Sephor*, et reliqua omnia quæ de Balaam et asino scribit historia plena negotiis (*Num.* XXII). Interior vero intellectus multo negotiosior : et nescio si facile sit vel ipsas tantum historicas explanare sententias : Deo tamen donante, breviter quæ possumus perstringemus.

2. *Balaam magus potius quam propheta.* Hic Balaam famosissimus erat in arte magica, et in carminibus noxiis præpotens. Non enim habebat potestatem vel artem verborum ad benedicendum; sed habebat ad maledicendum. Dæmones enim ad maledicendum invitantur, non ad benedicendum. Et ideo quasi expertus in talibus, in opinione erat omnibus qui erant in Oriente. Nisi enim experimenta ejus plurima præcessissent, quod frequenter maledictis hostem vertisset armatum, non utique præsumpsisset rex hoc posse fieri sermonibus, quod ferro et acie vix posset impleri. Certus ergo Balac de hoc, et frequenter expertus, omissis omnibus instrumentis et auxiliis bellicis, mittit ad eum legatos, dicens : *Veni, nunc maledic mihi populum hunc, quia fortior hic est quam nos : si forte possimus aliquos percutere ex eis, et ejicere eos de terra.* Et addidit : *Scio*, inquit, *quod quos benedixeris, benedicti erunt; et quos maledixeris, maledicti erunt.* Ego non credo quia sciret rex, quod quibus benedixerit, benedicti essent : sed videtur mihi adulandi gratia hæc dicere, ut artem ejus efferens et extollens, promptiorem eum reddat ad facinus. Sed tandem veniunt ad Balaam legati. *Venerunt enim*, inquit, *seniores Moab et seniores Madian, et divinacula in manibus eorum.* Igitur Balaam divinaculis acceptis, cum solerent dæmones ad se venire, fugatis quidem dæmonibus vidit adesse Dominum. Venit ergo ad Balaam : non quod dignus esset ad quem veniret Deus; sed ut fugarentur illi, qui ei ad maledicendum et malefaciendum adesse consueverant. Et dixit Deus ad Balaam : *Non eas cum eis, neque maledicas populum; est enim benedictus.* Deus ire Balaam atque invocare dæmones ad maledicendum prohibet : si tamen a cupiditate cessasset. Sed quia persistit in desiderio pecuniæ, indulgens Deus arbitrii libertati rursus ire permisit. Ascendit ergo asinam Balaam : occurrit ei angelus qui excubabat pro Israel, de quo scriptum est, dicente Domino ad Moysen : *Angelus meus ibit tecum* (*Exod.* XXXII, 34). Pertendenti ergo ire conceditur : in via conteritur ab asina. Sed magus dæmones videt, angelum non videt; asina tamen videt : non quod digna esset videre angelum, sicut nec loqui digna erat; sed ut confutaretur Balaam, et, ut ait Scriptura in quodam loco, *Mutum animal humana voce respondens* argueret *prophetæ dementiam* (II *Petr.* II, 16). Hæc asina, id est, Ecclesia, prius portabat Balaam, nunc autem Christum, ex quo soluta est a discipulis, et a quibus innexa erat vinculis relaxata, ut Filius Dei sederet super eam, et cum ipsa ingrederetur sanctam civitatem Jerusalem; et compleretur Scriptura quæ dicit, *Lætare, filia Sion : ecce rex tuus venit tibi mitis, sedens super subjugalem* (*Matth.* XXI, 5), id est, asinam. Asinam, credentes sine dubio ex Judæis dicit; et pullum novellum, eos profecto qui sunt ex Gentibus credentes in Christum (*a*).

3. *Balaam et Balac quorum figuræ.* Balaam hic, qui interpretatur Populus vanus, videtur mihi habere personam Scribarum et Pharisæorum Judaici populi. Balac vero, qui Exclusio vel Devoratio interpretatur, et ipse habere personam intelligendus est unius alicujus mundi hujus contrariæ potestatis, quæ excludere et devorare cupiat Israel. Primum ergo omnium de ipso Balaam requiramus, cur in Scripturis nunc vituperabilis est, nunc laudabilis ponitur. Nam vituperabilis est, cum ædificat aras, et victimas imponit dæmoniis, et apparatu magico poscit divina consulta : culpabilis est, cum consilium pessimum dat, ut populus decipiatur per mulieres Madianitas, et cultum idolorum. Rursus laudabilis ostenditur, cum verbum Domini ponitur in ore ejus, cum Spiritus Dei fit super eum, cum de Christo prophetat, cum Judæis et Gentibus de adventu Christi mysteria futura pronuntiat, cum pro maledictionibus benedictiones populo largitur, et nomen Israel super visibilem gloriam mysticis excolit eloquiis.

4. *Peroratio.* Hæc, fratres charissimi, pauca de plurimis, pro tempore vobis dicta sufficiant; sed omnia in corde diligentissime retinete, et corda vestra semper ad spiritualia agnoscenda convertite : ut quia omnem prophetiam jam per Evangelium nobis Dominus revelavit, ad illud gaudium pervenire mereamur, quod

(*a*) Alias, de Tempore 105.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ex Origenianis in Numeros homiliis 13 et 14, fragmenta quædam exhibet, nullo quidem hic nexu cohærentia; sed aliquando aptius colligata in Fuliensium Ms. in quo multis ex eodem fonte haustis sententiis auctior invenitur.

(*a*) Huc usque ex homil. Origenis 13 in Num. Jam ex homil. 14, sub finem.

pie et juste viventibus Dominus repromisit; ipso adjuvante qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXIV (*a*).

Quod justo Dei judicio filii Israel terram promissionis, expulsis Chananæis, receperint (*b*).

1. *Chananæi juste e terris expulsi.* In lectionibus quæ nobis recitatæ sunt, fratres charissimi, audivimus quod mortuo Moyse, Jesus susceperit principatum, et transito Jordane, expulsis vel interfectis Chananæis, terras eorum filiis Israel tradiderit possidendas (*Josue* I, *etc.*). Quoties lectiones istæ, fratres charissimi, de Testamento Veteri recitantur, solent Pagani, vel maxime immundissimi Manichæi, ore sacrilego blasphemare, et dicere : Quæ justitia Dei fuit, ut filios Israel per violentiam de terra Ægypti tolleret, et postea expulsis Chananæorum gentibus, terras eorum eis tradiderit possidendas? Unde ne forte simplices quosque vel imperitos ista murmuratio profana decipiat, quantum possum, breviter, Deo auxiliante, Sanctitati vestræ demonstrare cupio ab antiquis Patribus traditam verissimam rationem; et ostendere quia Deus noster non solum misericors, sed et justus est, et judicia ejus plerumque sunt occulta, nunquam tamen injusta.

2. *Prima ratio, injusta possessio. Altera ratio, graves reatus.* Tradunt majores nostri, quod quando filii Noe omnem terram inter se invicem diviserunt, terra ista quæ dicitur Chananæorum, in divisione orbis seniori filio Noe, id est Sem, in possessionem obvenerit, et eam tempore non parvo possederit : postea vero increscentes populi Chananæi (de illo utique filio Noe Cham, qui a patre fuerat maledictus) venerunt ad loca illa; et per violentiam expulsis fratribus suis, id est filiis Sem, terram eorum more barbarico possederunt. Et quia beatus Abraham de genere Sem legitur fuisse, filii ejus, id est populi Israelitæ, non alienam terram tradente Domino pervaserunt; sed suam propriam, quam per violentiam patres eorum perdiderant, receperunt. Et quia Chananæi, excepto illo peccato, quod possessionem alienam invaserant, multa nefanda et inaudita crimina committebant; in tantum, ut quando Dominus Sodomam et Gomorrham subverteret, dixisse legatur, *Necdum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum* (*Gen.* XV, 16) : et exspectabat Dominus ut aut converterentur, et agerent pœnitentiam; aut certe, si converti nollent, crimina criminibus cumulantes, et peccandi mensuram implentes, justissimam Dei sententiam sustinerent. Quia ergo eos dupliciter invenit reos divina censura, pro eo quod et terras alienas invaserant, et postea scelera et crimina inaudita commiserant; justo judicio puniuntur, et Israelitico populo antiquorum patrum possessio reformatur. Et hæc quidem secundum litteram, sicut in libris sanctorum invenimus, Charitati vestræ rustico et simplici sermone, quem toti intelligere possent, insinuanda credidimus; ut habeatis quid respondere possitis immundissimis et sacrilegis Manichæis. Quia ergo, sicut jam dictum est, filii Israel antiquorum parentum suorum terram recipiunt, non alienam quasi per injustitiam tollunt.

3. *Terra promissionis, homines ante peccatum. Virtutibus nativa cordis possessio.* Et hæc quidem secundum litteram justo Dei judicio gesta referuntur. Sed quia, sicut dicit Apostolus, *Omnia in figura contingebant illis; scripta sunt autem propter nos, in quos fines sæculorum devenerunt* (I *Cor.* x, 11) : quid etiam spiritualiter ista significent, si diligenter, sicut Deo inspirante consuevistis, attenditis, ratione evidentissima cognoscetis. Terra repromissionis, quam toties Deus dicit lacte et melle manantem, nos fuimus [1], antequam peccaret Adam; quando in nobis nihil aliud erat, quam quod misericordia contulerat Conditoris. Postquam autem in Adam omnes peccavimus, de quo dicit Apostolus, *Omnes in Adam moriuntur* (I *Cor.* XV, 22); et iterum, *Ex uno omnes in condemnationem* (*Rom.* V, 16 *et* 18), per transgressionem primi hominis, terram repromissionis Chananæi cœperant possidere. Voluntas enim Domini possessionem cordis nostri, non vitiis, sed virtutibus naturaliter deputaverat. Sed post prævaricationem Adæ insolescentibus vitiis, tanquam populis Chananæis, a propria regione, id est, ab intellectu vel mente rationali, virtutes sanctæ depulsæ sunt, et vitia remanserunt. Cum autem virtutibus rursum Dei gratia possessio animæ nostræ fuerit restituta, non tam alienas occupasse terras, quam proprias videbimur recepisse. Cum enim, auxiliante Domino, a populo virtutibus contra se dimicantibus, vitia fuerint superata, locum quem sibi in corde nostro concupiscentiæ vel fornicationis spiritus retentabat, deinceps castitas occupabit; quem furor cepit, sapientia possidebit; quem tristitia mortem operans invaserat, salutaris et plena gaudii lætitia obtinebit; quem desidiæ tepor vel negligentiæ vastabat, humilitas honestabit; quem cupiditas obscurum fecerat, misericordia ad claritatem pristinam revocabit; quem invidia veneno suo percusserat, benigna simplicitas adornabit. Ita singulis vitiis expulsis, eorum loca, id est, affectus, virtutes e contrario possidebunt. Ipsæ tamen virtutes, filii Israel, id est, animæ videntis Deum non immerito nuncupantur : et cum universas, Deo auxiliante, cordis sui expulerint passiones, non tam alienas possessiones pervasisse, quam proprias terras recuperasse credendæ sunt.

4. *Nonnisi per Jesum recuperatur; et post transitum Jordanis, hoc est Baptismum.* Et illud advertite, fratres, quod specialiter ad donum gratiæ pertinere cognoscitur. Non enim per bonum naturæ, nec per Legem litteræ : quia non per Moysen, id est, per Legem veteris Testamenti, sed per Jesum successorem Moysi terra repromissionis Israelitico populo reformatur. Sic enim et Apostolus ait : *Nihil*, inquit, *ad perfectum adduxit Lex* (*Hebr.* VII, 19). Non per Legis litteram, sed per evangelicam gratiam, gentes crudeles et pessimæ, id est, originalia peccata vel actualia crimina, de terra repromissionis, id est, Christianorum cordibus, Jesu ducente potuerunt effugari; sicut ipse in Evangelio dicit, *Nemo potest domum fortis intrare, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem* (*Matth.* XII, 29) : et iterum, *Confidite, ego vici mundum* (*Joan.* XVI, 33). Sicut enim vetus Adam consentiendo diabolo, nos de terra repromissionis exclusit : ita e contrario novus Adam Christus resistendo diabolo, nos ad antiquam patriam revocavit.

5. *Idem tractatur argumentum.* Et hoc, fratres, attendite, quia terra repromissionis non recipitur, nisi prius regnante Jesu Jordanis fluvius transeatur. Ita est, fratres : quia ad spiritualem terram repromissionis, id est, ad conscientiam puram, nonnisi per sacramentum Baptismi pervenitur. Per ipsum enim fluvium Jesus Israeliticum populum transire fecit, quem postea verus Jesus suo Baptismo consecravit [2].

6. *Adversitas æquanimiter ferenda.* Hæc enim quæ vobis suggessimus, fratres charissimi, velut munda animalia spiritualiter ruminate. Scriptum est itaque, *Quos Deus amat, arguit et castigat* (*Apoc.* III, 19); et, *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis* (*Eccli.* XXVII, 6). Quoties Domino dispen-

(*a*) Alias, de Tempore 105.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. A Lovaniensibus inter Augustinianos sine Augustini nomine ut dubius relictus est : a Verlino et Vindingo rejectus cum suppositiis. Cæsarii stilum et doctrinam refert. Sed in fine habet additamentum ex sermone 343, nn. 9, 10, de Susanna et Joseph, supra, col. 1497. De num. 1 vid. Cæsarii homil. 14, inter editas a Baluzio; de num. 3, homil. 10 et 23.

[1] Mss., *Deus laudat, nos fi imus.*

[2] Hæc verba, *quem postea verus Jesus suo baptismo consecravit*, quæ desiderantur in editis, quæque a Cæsario quam non sint aliena, liquet ex sermone 44 mox exhibendo, n. 4, in manuscriptis efficiunt finem sermonis cum verbis, *qui vivit*, etc.

sante tribulari permittimur, vel aliquas adversitates contra justitiam sustinemus, patienter et æquanimiter, auxiliante Domino, sufferamus, propter illud quod Apostolus ait : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18). *Cum tribulamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur* (I *Cor.* XI, 32). Magis timere debemus, si aut nullas aut parvas tribulationes in hoc sæculo patimur : quia si Deus flagellat omnem filium quem recipit, sine dubio quem non flagellat, non recipit. Si pro terrenis bonis tantos labores et tam gravia pericula homines æquo animo patiuntur, quare pro fide, thesauro æterno, sumus pigri? Quare sumus timidi pro illis divitiis, quas nec naufragia nobis possunt auferre? Justus enim naufragus evadit dives et nudus. His divitiis plenus erat sanctus Job. Nihil in domo remanserat; omnia uno ictu perierunt, quibus opulentus paulo ante videbatur : subito mendicus in stercore sedet, a capite usque ad pedes vermibus scatens. Quid ista miseria miserius? quid interiore felicitate felicius? Perdiderat omnia illa quæ dederat Deus : sed habebat ipsum qui omnia dederat, Deum. *Nudus*, inquit, *exivi de utero matris meæ, nudus revertar in terram. Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum in sæcula.* Certe pauper est, certe nihil habet. Si nihil remansit, de quo thesauro istæ gemmæ laudis Dei proferuntur? Postea tentator ad carnem accessit : omnibus sublatis tentatricem uxorem reliquit. Evam dimisit, sed Adam ille non fuit. Et ibi qualis inventus est? quomodo respondit uxori blasphemiam suggerenti? *Locuta es*, inquit, *quasi una ex insipientibus mulieribus. Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus* (*Job.* I *et* II)? O virum putrem et integrum! o fœdum et pulchrum! o vulneratum et sanum! o in stercore sedentem, et in cœlo regnantem! Si amamus, imitemur : ut imitemur, laboremus. Adjuvat certantem, qui certamen indixit. Non te sic spectat Deus in agone certantem, ut populus aurigam. Clamare enim novit; adjuvare non novit : coronam feneam parare potest; vires subministrare non potest. Homo enim est, non Deus. Et forte dum spectat, plus laborat sedendo, quam ille luctando. Deus quando spectat certatores suos, adjuvat eos invocantes. Nam vox athletæ ipsius est in Psalmo : *Si dicebam, Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me* (*Psal.* XCIII, 18). Non ergo simus pigri, fratres mei; quæramus, petamus et pulsemus. Qui quærit, invenit; qui petit, accipit, et pulsanti aperietur (*Luc.* XI, 10); præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXV (*a*).

De eo quod Jesus præcepit populo, ut parati essent ad transeundum Jordanem; et de subversione murorum Jericho (*b*).

1. ***Moyses figura Legis. Jesus figura veri Jesu. Trinitatis fides ad Baptismum.*** Sicut frequenter Charitati vestræ suggessimus, fratres charissimi, Moyses non solum typum Christi, sed etiam figuram Legis intelligitur habuisse. Denique in monte ubi Dominus transfiguratus est, Moyses et Elias loquebantur cum eo (*Matth.* XVII, 3) : et in illis duobus Lex et Prophetia significatæ sunt. Mortuo ergo Moyse, Jesus suscepit imperium; et cessante Lege, Dominus noster verus Jesus totius mundi obtinuit principatum. Jesus ergo ille, qui typum Domini præferebat, veniens ad Jordanem, dixit ad populum, *Parate vobis cibos ad diem tertium* (*Josue* I, 11). Diem tertium, fratres charissimi, Trinitatis agnoscimus esse mysterium. Quos ergo cibos præparare debemus, ut ad diem tertium veniamus? Videtur mihi quod cibus iste fides intelligi debeat : Christianis enim fides est, per quam in Trinitatem creditur, et ad sacramentum Baptismi pervenitur. Quod ergo tunc Jesus ille dixit populo suo, hoc nunc et verus Jesus per ministros suos dicit populo Christiano. Quid est enim aliud dicere, *Parate vobis cibum ad diem tertium*; nisi, Trinitatis suscipite sacramentum? Post hæc Jordane transito, quasi Baptismi completo mysterio, populus Israel terram repromissionis ingreditur. Verum est, fratres charissimi, nisi quis per Baptismi sacramentum transierit, terram veræ repromissionis, id est, æternam beatitudinem non videbit.

2. *Exploratores duo, duo præcepta.* Mittit tamen Jesus duos exploratores ad civitatem Jericho, et suscipiuntur a meretrice (*Josue* II). In his duobus missis duo præcepta intelliguntur geminæ dilectionis. Quia et revera quid nobis aliud annuntiant illi quos mittit verus Jesus, nisi ut diligamus Deum, diligamus et proximum? Dixit ergo Jesus, *Præparate vobis cibos, et estote parati in diem tertium.* Sicut enim tunc præparatis cibis, die tertio ventum est ad Jordanem fluvium; ita et nunc in Ecclesia catholica assumptis spiritualibus cibis fidei, spei et charitatis, pervenitur ad Trinitatis mysterium et Baptismi sacramentum.

3. *Lapides in Jordane, Patriarchæ; in castris positi, Apostoli.* Tulit autem Jesus duodecim lapides, et posuit in Jordane : et ex ipso Jordane tulit alios duodecim, et fixit in loco castrorum (*Id.* V). Illi duodecim qui missi sunt in Jordanem, videntur mihi typum habuisse Patriarcharum : illi vero qui levati sunt de Jordane, figuram habuisse Apostolorum. Post mortem enim Moysi, sepultis Patriarchis, Apostoli surrexerunt. Sic et in Psalmo legimus : *Pro patribus*, inquit, *tuis nati sunt tibi filii : constitues eos principes super omnem terram* (*Psal.* XLIV, 17). Sic sepultis Patriarchis Apostoli surrexerunt. Jesus duos mittit exploratores : quia verus Jesus docturus erat, quomodo sepulto seniore populo in deserto, junior populus Jesu duce in terram repromissionis inducatur.

4. *Judæorum et Gentium figura.* Nam senior ille populus typum habuit Judæorum; junior vero populus figuram habuit Gentium. Ille populus senior, transito mari Rubro, sepelitur in eremo : junior vero populus ad hoc transit Jordanem fluvium, ut accipiat regnum. Verum est, fratres; nemo beatitudinem regni cœlestis accipit, nisi prius per Baptismi sacramenta transierit. Nam de illo seniore populo non amplius quam duo meruerunt terram repromissionis intrare : et in ipsis duobus aliquid figuratum esse cognoscimus. Sicut enim supra dictum est, duo sunt præcepta dilectionis, quæ Christianum populum, ut vitam æternam percipiant, invitant. Ita illi duo fuerunt, qui Judæorum populo consilium dabant, quod si in Deum crederent, feliciter terram repromissionis introirent.

5. *Jericho typus mundi. Sacerdotalis tuba. Tubæ sonus terroris est, non oblectationis.* Post hæc ad civitatem Jericho ventum est, et muri ejus clamore populi et sono tubarum usque ad fundamenta dejecti sunt (*Josue* VI). Jericho, fratres, typum habuit mundi hujus. Sicut enim tunc canentibus tubis muri illius ceciderunt; ita et nunc oportet ut civitas mundi, id est, superbia, cum suis turribus, avaritia scilicet, invidia atque luxuria, simulque cum populis, id est, omnibus concupiscentiis malis, assidua sacerdotum prædicatione destruatur atque dispereat. Non ergo oportet, ut sacerdotes in ecclesia taceant; sed audiant Dominum dicentem, *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum* (*Isai.* LVIII, 1). Clamare ergo jubemur; et vehementer clamare nec parcere voci, ut parcamus saluti. Ne parcas, inquit, id est, peccatoris iniquitati : ne tacendo pereas [1], et dum verecundiæ

(*a*) Alias, de Tempore 106.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensium opinione dubius : Verlini et Vindingi judicio suppostitius est. Nostra autem sententia Cæsario adscribendus.

[1] Mss. : *Peccatoris iniquitatem ne tacendo prætereas.* Sensus incompletus, nisi addatur, *ne pereas.*

ejus consulis, non consulas sanitati, ne vulnera illius quæ clamando resecare poteras, reticendo in pejus enutrias. Clamare ergo jubemur; et, ne quis se non audisse dicat, aut quemquam vox lateat sacerdotis, vehementer clamare. Et ne forte hoc ipsum non sufficeret, addidit, dicens: *Sicut tuba exalta vocem tuam*. Scitis quod tubæ sonus non tam oblectationis esse soleat, quam terroris; nec tam delectationem præferre, quam inferre formidinem. Tuba itaque peccatoribus necessaria est, quæ non solum aures eorum penetret, sed et corda concutiat; nec delectet cantu, sed castiget auditu: ut strenuos quosque hortetur in bonis, et remissos terreat pro delictis. Nam sicut in prælio tuba formidolosi militis mentem dejicit, et animum viri fortis accendit; ita et sacerdotalis tuba mentem peccatoris humiliat, et mentem justi corroborat: et uno eodemque sono ista adhortatio, quemadmodum si fortior fuerit, ad vincendum illi terrorem incutit; ita si tardior fuerit, relaxat ad peccandum. Hæc enim consuetudo tubæ est, ut delinquentium opera dissipet, et sanctorum facta confirmet.

6. *Per tubas muri Jericho ruunt, per prædicationem iniquitas.* Denique per sacerdotales tubas Jericho muri, qui intra se continebant peccatorem populum, corruerunt. Non illos pulsavit aries, non expugnavit machina; sed, quod mirum est, sacerdotalis sonus ac tubæ terror evertit. Muri qui adversus ferrum inexpugnabiles exstiterant, sacra tubarum voce collisi sunt. Quis enim non stupeat in illo facto sono saxa disrupta, fundamenta irrationabilium rerum clangore esse quassata; et ita universa collapsa, ut cum victores nihil manu læderent, apud adversarios nihil stabile remaneret? Sed quamvis muros illos nemo contingeret, expugnabantur tamen forinsecus sono justorum, intrinsecus peccatorum. Sic enim æquo Dei judicio et justis aperuerunt viam, et defensionem perfidis negaverunt. Sed hæc omnia in figura facta esse, non dubium est. Nam sacerdotales illius temporis tubas quid aliud præfigurasse credimus, quam hujus temporis sacerdotum prædicationes, quæ non cessant peccatoribus terribili sono austerum judicium nuntiare, tristem gehennæ interitum prædicare, et quodam comminationis strepitu aures delinquentium verberare? Sicut enim tunc tubarum clangor destructis cæmentorum muris ad populi interiora pervenit; ita nunc prædicatio sacerdotum destructis pravis cogitationibus ad animæ nuda pertransit. Et sicut sacræ vocis sonus contumacem populum destruxit et captivavit; ita et nunc sacerdotalis prædicatio populum peccatorem subjugat et captivat: sicut dicit beatus apostolus Paulus, *Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi* (II *Cor.* x, 4 *et* 5). Videte igitur si non sacerdotum linguæ, juxta dictum Apostoli, quædam sunt arma verborum, quibus destruitur vana cogitatio, et inflata superbia captivatur. Septem ergo diebus, sicut Scriptura dicit, muri Jericho sacerdotalibus tubis circumdati ceciderunt. Unde nos spiritualibus spiritualia comparantes (I *Cor.* II, 13), dicimus quod hoc septenario numero nunc per sacerdotes Dei non tam una civitas destruitur, quam totius mundi iniquitas dissipatur. Nam sicut in singularis urbis nuncupatione universi mundi habitus figuratur; ita septem dierum circulo totius mundi spatia distinguuntur, per quæ sacerdotalium prædicationum tubæ ipsi sæculo excidium annuntiant, et judicium comminantur: sicut scriptum est, *Quoniam mundus peribit, et omnia quæ in mundo sunt. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum* (I *Joan.* II, 16 *et* 17): donante ipso qui vivit et regnat per sæcula.

SERMO XXXVI (*a*).

De Gedeon (*b*).

1. *Prædestinationis adumbratio.* Hodierna die audivimus, fratres, quod cum sub arbore quercu[1], Gedeon filius Joas tritici messem virga cæderet, Angelo promittente audire meruerit, ut a potestate, inimicorum in libertatem Dei populum vindicaret. Nec mirum, si est electus ad gratiam; cum sub umbra jam tunc sanctæ crucis et venerabilis sapientiæ prædestinato Incarnationis futuræ mysterio constitutus, feracis segetis sensibilia de latibulis frumenta produceret, electionemque sanctorum a purgamentis inanis paleæ sequestraret: qui tanquam virga veritatis exercitati, superflua veteris hominis cum ejus actibus deponentes, quasi in torculari, ita in Ecclesia congregantur. Ecclesia enim torcular est fontis æterni, in qua cœlestis vitis fructus exundat.

2. *Redemptionis nostræ figura. Christus petra relata ad carnem.* Gedeon vero cum audisset, quod per eum Dominus plebem suam a multitudine hostium liberaret[2], obtulit in sacrificium hædum caprarum, cujus carnem, secundum præcepta angeli, et azyma supra petram posuit, et ea jure perfudit. Quæ simul ut virgæ cacumine, quam gerebat, angelus Dei contigit, de petra ignis erupit; atque ita sacrificium quod offerebatur, absumptum est[3]. Quo indicio declaratum videtur, quod petra illa typum habuerit corporis Christi: quia scriptum est, *Bibebant autem de spirituali consequenti eos petra; petra autem erat Christus* (I *Cor.* x, 4). Quod utique non ad divinitatem ejus, sed ad carnem relatum est, quæ sitientium corda populorum perenni rivo sui sanguinis inundavit. Jam tunc igitur in mysterio declaratum est, quia Dominus Jesus in carne sua totius mundi peccata crucifixus aboleret; nec solum delicta factorum, sed etiam cupiditates animorum. Caro enim hædi ad culpam facti refertur, jus ad illecebras cupiditatum; sicut scriptum est, *Quia concupivit populus cupiditatem pessimam: et dixerunt, Quis nobis dabit carnes* (*Num.* XI, 4)? Quod igitur extendit angelus virgam, et tetigit petram, de qua exivit ignis, ostendit quod caro Domini Spiritu repleta divino peccata omnia humanæ conditionis exureret. Unde et Dominus ait, *Ignem veni mittere in terram* (*Luc.* XII, 49).

3. *Sacrificiorum veterum abolitio revelata. Christus hædus, ovis, vitulus. Crucis mysterium.* Advertit igitur vir doctus et præsagus futurorum superna mysteria; et ideo secundum oracula occidit vitulum a patre suo idolis deputatum, et septennem alium immolavit Deo. Quo facto manifestissime revelavit post adventum Domini omnia abolenda esse Gentilitatis sacrificia, solumque sacrificium Deo Dominicæ passionis pro religione[4] populi deferendum. Etenim vitulus ille typum Christi præferebat. Septem autem annorum erat, quia in Christo septem spiritualium plenitudo virtutum, ut Isaias dixit, habitabat (*Isai.* XI, 2). Hunc vitulum et Abraham obtulit, quando diem Domini vidit, et gavisus est (*Joan.* VIII, 56). Hic est qui nunc in hædi typo, nunc in ovis, nunc in vituli offerebatur: hædi, quod sacrificium pro delictis sit; ovis, quod voluntaria hostia; vituli, quod immaculata sit victima. Prævidit ergo mysterium sanctus Gedeon. Denique trecentos elegit ad prælium; ut ostenderet non in numero multitudinis, sed in sacramento crucis mundum ab incursu gra-

[1] Ful. Ms., *hesterna die*, etc. Ambrosius vero sic incipit: *Hierobaal, sicut legimus, cum sub arbore quercu.*

[2] Ambrosius: *Commotus oraculo Gedeon, cum audisset quod deficientibus licet populorum millibus, in uno viro Dominus plebem suam ab hostibus liberare*, obtulit, etc.

[3] Ful. Ms. cum Ambrosio, *assumptum est.*

[4] Ambrosius, *pro redemptione.*

(*a*) Alias, de Tempore 108.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Excepta recapitulatione in quam sermo desinit, nihil eo continetur aliud, nisi quæ apud Ambrosium libro 1 de Spiritu sancto prooemii vice præfixa est, enarratio de Gedeone; non tamen tota.

vinum hostium esse liberandum (*Judic.* VII, 7). Trecenti enim in græca T, tau, similitudinem crucis ostendunt.

4. *Ros in vellere, tum in area; fides primum in Judæa, exinde apud Gentes.* Et tamen licet fortis esset et fidens, pleniora adhuc de Domino futuræ victoriæ documenta quærebat, dicens: *Si salvas in manu mea Israel, quemadmodum locutus es, Domine, ecce ego pono lanæ vellus in area, et si ros factus fuerit super vellus, et super omnem terram siccitas, cognoscam quia in manu mea secundum promissa tua populum liberabis. Et ita factum est.* Sed adjecit postea, ut rursus ros proflueret super totam terram, et siccitas esset in vellere[1] (*Judic.* VI, et VII). Ros enim in vellere fides erat in Judæa: quia sicut ros verba Dei descendunt. Unde et Moyses ait: *Exspectetur sicut pluvia eloquium meum, et sicut ros verba mea* (*Deut.* XXXII, 2). Ergo quando totus orbis infructuoso æstu Gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille cœlestis visitationis in vellere, id est, in Judæa. Postea vero quam oves quæ perierant domus Israel: unde puto figuram judaici velleris adumbratam: oves, inquam, illæ fontem aquæ vivæ negaverunt, ros fidei exaruit in pectoribus Judæorum, meatusque suos fons ille divinus in corda Gentium derivavit. Inde est quod nunc fidei rore totus orbis humescit. At vero Judæi Prophetas suos et consiliarios perdiderunt. Nec mirum, si perfidiæ subeunt siccitatem, quos Dominus Deus prophetici imbris ubertate privavit, dicens: *Mandabo nubibus ne pluant super vineam istam* (*Isai.* V, 6). Est enim propheticæ nubis pluvia salutaris, sicut et David dixit: *Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram* (*Psal.* LXXI, 6). Hanc nobis Scripturæ divinæ totius mundi pluviam pollicebantur, quæ Spiritus rore divini rigaret orbem sub Domini Salvatoris adventu. Venit ergo jam ros, venit et pluvia, venit Dominus stillicidia secum cœlestia deferens: et ideo jam nos bibimus, qui ante sitiebamus, et divinum illum Spiritum haustu interiore potamus. Hoc ergo prævidit sanctus Gedeon: quia verum et spiritualem rorem etiam Gentes nationesque erant fidei perceptione bibituræ.

5. *Ad quid vellus in area.* Non tamen otiose Gedeon vellus nec in campo posuit, nec in prato; sed in area, ubi messis est tritici (messis enim multa, operarii autem pauci [*Matth.* IX, 37]): eo quod per fidem Domini in Ecclesia futura esset messis fecunda virtutum. Nec illud otiosum est, quod exsiccavit vellus Judaicum, et rorem ejus misit in pelvim, ut repleretur aqua, non tamen ipse ex eo rore pedes lavit. Alii debebatur tanti prærogativa mysterii. Exspectabatur Christus, qui sordes omnium solus posset abluere. Non erat tantus Gedeon, qui hoc sibi mysterium vindicaret. Non enim Gedeon, sed Filius hominis venit non ministrari, sed ministrare (*Id.* XX, 28) (*a*).

6. *Recapitulatio.* Rogo vos, fratres, ut non moleste accipiatis, quod propter tardiores quosque et simplices aliquoties ea quæ dicuntur, breviter replicamus. Qui enim litterati et docti sunt, Deo propitio sine labore intelligunt quæ dicuntur: reliquis vero, id est, idiotis atque simplicibus, nisi brevis recapitulatio facta fuerit, timeo ne ex his quæ dicuntur parum capere possint. Gedeon, fratres charissimi, typum gessit Domini Salvatoris. Et quia trecenti secundum græcum computum crucem faciunt, ita tunc Gedeon in trecentis viris Judæorum populum de crudelissimis gentibus eripuit; quomodo postea Christus per mysterium crucis totum genus humanum de potestate diaboli liberavit. Torcular enim ubi messem terebat, propter assiduas tribulationes, Ecclesiæ typum gessit. Messis quæ cædebatur, Christianum populum significavit, quem adveniens Christus virga disciplinæ vel baculo crucis suæ a paleis, id est, a peccatis omnibus separavit. Nam et angelus ille qui venit ad eum, et ipse in typum Domini Salvatoris accipitur. Arborem sub qua stetit, et virgam quam tenuit, crucem significasse manifestum est. Petra illa, super quam Gedeon obtulit holocaustum, Christus erat: sic enim ait Apostolus, *Petra autem erat Christus.* Hædus ille qui oblatus est, humanum genus peccatis obnoxium designavit. Quod angelus virga sua tetigit petram, et exiit ignis, et consumpsit hædum illum: crux tetigit Christum, et de petra, quæ erat Christus, ignis[1] exiit charitatis, qui humani generis peccata consumpsit. De se ipso enim verus Gedeon Christus in Evangelio ait, *Ignem veni mittere in terram; et quid volo nisi ut accendatur?* Taurus vero quem occidit, et ipse Dominum figurabat, qui pro redemptione generis humani oblatus est. Quod autem septem annorum erat, septemplicem gratiam Spiritus sancti, qui in Christum venit, significasse videtur. Vellus quod in area posuit, et rogavit Dominum, ut in solo vellere esset ros; et in omni terra siccitas, et factum est ita; et iterum rogavit, ut vellus remaneret siccum, et in tota area esset ros: vellus significavit populum Judæorum, area autem in toto mundo populum omnium Gentium. Et quia primo tempore ros verbi Dei in sola Judæa fuit, et totus mundus in siccitate remanserat; ideo primum ros in vellus venit, et area sicca fuit; postea vero quando Judæi Christum Dominum occiderunt; per passionis injuriam expressum est vellus, et remansit Judæorum populus aridus et siccus, et in totam aream, id est, in universum mundum, ad omnes gentes, non solum ros, sed etiam pluvia verbi Dei et Apostolorum flumina pervenerunt. Denique in universa terra quasi area, rore gratiæ spiritualis irrigatur Ecclesia; et infelix Synagoga ab omni humore vel pluvia divini verbi sicca remansit et arida. Ut hæc ergo spiritualis pluvia, et ros divinæ gratiæ perseveret in nobis, omnia quæ prædicantur, salubriter cogitemus, et nobis invicem in colloquendo velut munda animalia ruminemus: ut utilem succum, unde anima nostra in æternum vivere possit, habere possimus, et talibus deliciis saturati cum propheta dicere mereamur: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine* (*Psal.* CXVIII, 103)! Sed tunc in nobis dulcedo verbi Dei poterit permanere, si hoc etiam aliis plena et perfecta charitate frequentius referendo voluerimus ingerere; ut non solum de nostra, sed etiam de aliorum salute lucra nobis spiritualia possimus providere: auxiliante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXVII (*a*).

De David et Isai patre suo, et de Golia (*b*).

1. *Idem potest esse figura diversorum. Isai typus Dei Patris.* In Scripturis divinis, fratres charissimi, una eademque persona, prout tempus est et locus, diversam significationem habere potest. Nam beatus Isaac (quod optime novit Sanctitas vestra), quando a patre oblatus est, Christum Dominum figuravit; cum vero filio suo Jacob benedixit, et ad accipiendam uxorem in Mesopotamiam misit, Jacob typum habuit Christi, et Isaac Dei Patris imaginem gessit. Iterum beatus Jacob typum Christi habuit, quando uxorem accepit; Dei Patris figuram gessit, quando beatum Joseph plus omnibus filiis diligebat, et tunicam ei polymitam fecit, quæ incarnationem Domini Salvatoris significaret. Quomodo ergo tunc factum est,

[1] Hoc loco apud Ambrosium quæstio isthæc paucis enodatur. *Utrum non quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus informatus indiciis adhuc plura poscebat.*

(*a*) Hue usque Ambrosius.

[1] In Ms. fol.: *crux tetigit petram quæ erat Christus, et ignis,* etc.

(*a*) Alias, de Tempore 197.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Per Lovanienses relictus inter Augustinianos, tanquam dubius carebat Augustini nomine. Postea per Verlinum et Vindingum ipsius non esse certo probatum fuit. Cæsarium Arelatensem facilius refert quam Augustinum, tametsi hujus nomine in Breviariis multis legatur Dominica post Pentecosten quarta. A Parisiensi non ita pridem expunctus est.

fratres charissimi, in beatis Patriarchis, Isaac videlicet et Jacob; ita et in Isai patre David figuratum esse cognoscimus. Quando enim David filium mittebat, ut requireret fratres suos, typum Dei Patris habuisse videtur. Isai misit David, ut requireret fratres suos; et Deus Pater misit Unigenitum suum, ex cujus persona scriptum est, *Narrabo nomen tuum fratribus meis* (*Psal.* XXI, 23). Ad requirendos enim fratres suos venerat Christus, quando dicebat, *Non sum missus nisi ad oves perditas domus Israel* (*Matth.* XV, 24).

2. *David figura Christi.* Dixit ergo Isai ad David filium suum: *Accipe ephi polentæ, et decem formellas casei, et vade, require fratres tuos.* Ephi, fratres mei, trium modiorum mensura est: et in tribus mensuris, mysterium intelligitur Trinitatis. Bene noverat hoc mysterium etiam et beatus Abraham. Denique quando sub ilice Mambre in tribus personis sacramentum Trinitatis videre promeruit, tria sata similæ misceri præcepit. Tria sata, tres mensuræ sunt. Hanc ergo mensuram et Isai dedit filio suo. In decem formellis casei, intelligitur decalogus veteris Testamenti. Venit ergo David cum tribus mensuris et decem formellis casei, ut fratres suos in prælio positos visitaret: quia venturus erat Christus cum decalogo Legis et mysterio Trinitatis, ut genus humanum de potestate diaboli liberaret.

3. *Frater increpans David, Judæi vel diabolus Christi adventum invidentes.* Veniente autem David, unus e fratribus suis increpavit eum, dicens: *Quare dimisisti pauculas oves illas, et venisti ad prælium* (I *Reg.* XVII)? Frater iste senior, qui David typum Domini gerentem per malitiam increpavit, significavit populum Judæorum, qui per invidiam Christo Domino, qui pro salute generis humani venerat, detraxerunt, et multis frequenter injuriis affecerunt. *Quare*, inquit, *dimisisti oves illas, et venisti ad prælium?* Quasi non tibi videtur per os ejus saluti hominum invidens diabolus loqui: tanquam si diceret Christo, Quare dimisisti nonaginta et novem oves quæ non erraverunt; et venisti ut unam requireres quæ perierat (*Matth.* XVIII, 12), et eam de manu spiritualis Goliæ, id est, de potestate diaboli, per crucis baculum liberatam, ad ovile proprium revocares? *Quare*, inquit, *dimisisti pauculas oves illas?* Malo quidem et superbo animo, sed tamen verum dicebat: quia Jesus, sicut jam dictum est, dimissurus erat nonaginta et novem oves, ut quæreret unam, et ad ovile proprium, id est, ad Angelorum consortium revocaret.

4. *Leo et ursus a David occisi, diabolus a Christo spoliatus.* Priusquam veniret David, cum jam unctus esset a beato Samuele, sicut et ipse Saüli regi dixerat, et leonem et ursum sine armis occidit. Sed et leo et ursus typum diaboli præferunt: qui pro eo quod de ovibus David aliquid invadere ausi sunt, ipsius David virtute sunt suffocati. Hoc totum, fratres charissimi, quod tunc in David legimus figuratum, in Domino nostro Jesu Christo cognoscimus esse completum. Tunc etenim leonem et ursum strangulavit, quando ad inferna descendens, omnes de eorum faucibus liberavit. Denique audi prophetam ex persona Domini supplicantem: *Erue a framea animam meam, et de manu canis unicam meam: libera me ex ore leonis* (*Psal.* XXI, 21, 22). Et quia ursus in manu fortitudinem habet, et leo in ore: in istis duabus bestiis idem diabolus figuratus est. Hoc ergo ex persona Christi dictum est, ut unica ejus Ecclesia de manu, id est, de potestate diaboli tolleretur.

5. *Ante Christum nec animus, nec vires sunt ad pugnandum. Diabolus post adventum Christi religatus.* Venit ergo David, et invenit Judæorum populum in valle Terebinthi positum, ut contra Allophylos dimicaret; quia venturus erat verus David Christus, ut de convalle peccatorum sive lacrymarum humanum genus erigeret. Stabant autem in valle contra Allophylos. In valle erant; quia eos peccatorum pondus oppresserat. Stabant enim, et pugnare contra adversarios non audebant. Quare non audebant? Quia David, qui typum Christi gerebat, nondum venerat. Verum est, fratres charissimi. Quis enim contra diabolum pugnare poterat, antequam Christus Dominus genus humanum de potestate diaboli liberaret? David enim interpretatur Manu fortis. Quid eo fortius, fratres, qui universum mundum vicit, armatus non ferro, sed ligno? Stabant ergo filii Israel contra adversarios quadraginta dies. Quadraginta dies, propter quatuor tempora et quatuor partes orbis terræ, vitam præsentem significant, in qua contra Goliam et exercitum ejus, id est, contra diabolum et angelos ejus, Christianorum populus pugnare non desinit: nec tamen vincere posset, nisi verus David Christus cum baculo, id est, cum crucis mysterio descendisset. Ante adventum enim Christi solutus erat diabolus; veniens Christus fecit de eo quod in Evangelio dictum est, *Nemo potest intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem* (*Matth.* XII, 29). Venit ergo Christus, et alligavit diabolum.

6. *Mordere non potest nisi volentem.* Sed dicit aliquis: Si alligatus est, quare adhuc tantum prævalet? Verum est, fratres, multum prævalet; sed tepidis et negligentibus, et Deum in veritate non timentibus dominatur. Alligatus est enim tanquam innexus canis catenis; et neminem potest mordere, nisi eum qui se ad illum ultro mortifera securitate conjunxerit. Jam videte, fratres, quam stultus homo ille est, quem canis in catena positus mordet. Tu te ad illum per voluntates et cupiditates sæculi noli conjungere; et ille ad te non præsumet accedere. Latrare potest, sollicitare potest; mordere non potest, nisi volentem. Non enim cogendo, sed suadendo nocet: nec extorquet a nobis consensum, sed petit (*a*).

7. *David cum baculo contra Goliam. Christus cum cruce contra diabolum. Golias proprio gladio, diabolus propria iniquitate percussus. Membra nostra arma diaboli, vel templa Dei.* Venit ergo David, et invenit Judæorum populum contra diabolum præliantem; et cum nullus esset qui præsumeret ire ad singulare certamen, ille qui figuram Christi gerebat, processit ad prælium, tulit baculum in manu sua, et exiit contra Goliam. Et in illo quidem tunc figuratum est quod in Domino Jesu Christo completum est. Venit enim verus David Christus, qui contra spiritualem Goliam, id est, contra diabolum pugnaturus crucem suam ipse portavit. Videte, fratres, ubi beatus David Goliam percusserit; in fronte utique, ubi crucis signaculum non habebat. Sicut enim baculus crucis typum habuit; ita etiam et lapis ille de quo percussus est, Christum Dominum figuravit. Ipse est enim lapis vivus, de quo scriptum est, *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli* (*Psal.* CXVII, 22). Quod autem David non habens gladium ascendit super Goliam, et suo eum proprio interfecit gladio; designatum est quod in adventu Christi suo gladio diabolus victus est, qui per nequitiam suam et injustam persecutionem quam exercuit in Christum, omnium in eum credentium perdidit principatum. Quod autem arma Goliæ David posuit in tabernaculo suo; arma diaboli nos fuimus. Sic enim dicit Apostolus, *Sicut enim exhibuistis membra vestra arma iniquitatis peccato; ita et nunc exhibete membra vestra arma justitiæ Deo:* et iterum, *Nolite*, inquit, *exhibere membra vestra arma iniquitatis peccato* (*Rom.* VI, 19, 13). Arma enim inimici nostri misit Christus in tabernaculo suo, quando nos qui domus diaboli fueramus, per ipsius gratiam templum Dei esse meruimus. Nam et vicissim nos in Christo, et in nobis Christus habitare cognoscitur. Quod autem Christus in nobis habitet, Apostolus probat, cum in interiori homine dicit *habitare Christum per fidem in cordibus nostris* (*Ephes.* III, 17). Quod autem iterum nos habitemus in Christo, idem apostolus designavit, dicens: *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis* (*Galat.* III,

(*a*) Hæc expressa sunt ex epistola Pelagii ad Demetriadem, cap. 25, cujus verba etiam alias Cæsarius imitatur.

27). Et Dominus in Evangelio ad discipulos suos: *Ego*, inquit, *in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis* (*Joan.* XIV, 11).

8. *Spiritualis Goliæ in fronte percussio.* Quod vero non in alio membro, sed in fronte percussus est; hoc significat quod modo in nostris Competentibus exercetur: quia quando catechumenus in fronte signatur, spiritualis Golias percutitur, et diabolus effugatur. Et quia de cordibus nostris per gratiam Christi diabolum effugatum esse cognoscimus pariter et sentimus; quantum possumus, cum ipsius adjutorio laboremus, ne malis operibus nostris, et impiis vel luxuriosis cogitationibus iterum eum in nos invitare velimus[1]: ne forte (quod Deus non patiatur) impleatur in nobis illud quod scriptum est, *Cum immundus spiritus exierit ab homine, vadit per loca arida quærens requiem, et non invenit: post hæc reversus ad domum, de qua exierat, invenit eam scopis mundatam; et adducit secum septem alios spiritus nequiores se: et sunt novissima hominis illius pejora prioribus* (*Matth.* XII, 43-45). Quia ergo nos, nullis præcedentibus meritis, per gratiam Baptismi vacuati sumus omnibus malis, cum Dei adjutorio studeamus repleri spiritualibus bonis: ut quotiescumque nos diabolus tentare voluerit, semper nos Dei Spiritu plenos, et bonis operibus inveniat occupatos; ut impleatur in nobis illud quod scriptum est, *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Id.* X, 22). Quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXVIII (*a*).

De plaga populi propter David, et de altaris ædificatione in area Areuna Jebusæi (*b*).

1. *Judæorum reprobationis, et electionis Gentium figura.* Modo cum Regnorum lectio legeretur, audivimus quod cum Dei plaga sæviret in populo Judæorum, angelus Domini qui percutiebat, steterit juxta aream Areuna Jebusæi: et ait Dominus angelo percutienti populum, *Sufficit, nunc contine manum tuam;* et cessavit plaga a populo. Areuna, fratres charissimi, rex erat Jebusæorum, et partem aliquam possidere videbatur in Jerusalem: quia licet omnes in circuitu nationes subditæ fuerint regi David; non tamen permisit Deus, ut Jebusæi ad integrum delerentur: sicut et ipse alibi dicit, *Et ego non delebo omnes Gentes, ut in ipsis experiar, utrum timeant me* (*Judic.* II, 21, 22). Dicit ergo propheta ad David: *Ascende, et constitue altare Domino in area Areuna Jebusæi.* Rex vero ille paganus populum Gentium figurabat. Advertite, fratres, quia in Judæorum terra non inventus est locus dignus, ubi altare Domini poneretur; sed in terra Gentium locus eligitur, ubi et angelus videtur, et Domini altare construitur, et sic ira omnipotentis Domini mitigatur. Jam tunc figurabatur, quod in Judæorum cordibus ad offerendas spirituales hostias locus dignus non possit inveniri; sed Gentium terra, id est, Christianorum conscientia eligitur, ubi templum Domini collocetur. Quam rem Apostolus evidenter ostendit, dum Judæos increpat, dicens: *Vobis*, inquit, *oportuit loqui primum verbum Dei; sed quia vos indignos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes* (*Act.* XIII, 46). Hoc est dicere, Quia Christum repulistis, et dignum locum non præparastis in quo altare Domini poneretur, in terra Gentium, id est, in cordibus omnium populorum altare Domini collocamus. Et inde est quod nobis idem apostolus clamat: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I *Cor.* III, 17). Et ideo attendite, fratres charissimi, quia tunc gentilis regis terra eligitur, quando populus Judæorum Dei plaga percutitur: quod in passione Domini videmus esse completum. Nam quando Judæorum populus crucifigens Dominum reprobatur, tunc in area Gentium, id est, in omni terra, altare Domino consecratur. Angelus ergo Domini in area regis gentilis stetit; et verus angelus, id est, Christus, Gentium populum visitavit.

2. *Idem tractatur argumentum.* Rex ergo ipse obtulit beato David aream et boves ad holocaustum; sed rex David accipere noluit, nisi prius pretium daret: et hoc in adventu Domini Salvatoris impletum est. Nam quia gratia nullis præcedentibus meritis, gratis datur; Gentium corda sibi assumere noluit, nisi prius pro eis pretium sanguinem daret. Quid ergo dedit? *Quinquaginta*, inquit, *siclos argenti* (II *Reg.* XXIV). In quinquagenario numero, et gratia Spiritus sancti intelligitur, et peccatorum remissio designatur. Nam quinquagesimo die Spiritus sanctus Apostolis mittitur; et in veteri Testamento quinquagesimus annus remissioni et indulgentiæ consecratur. David quidem illi argentum dedit; noster vero David, cujus ille typum tenebat, pretiosum sanguinem fudit. Ergo ut aream pagani regis David emeret, siclos quinquaginta obtulit; et verus David Christus, ut in area Gentium altare sibi constitueret, quinquagesimo die gratiam Spiritus sancti et peccatorum indulgentiam dedit. Et ideo, fratres, quia in nobis et de nobis templum sibi dignatus est facere, in domo sua non patiatur injuriam: quia si a peccatis nostris injuriam pertulerit, cito discedit; et væ miseræ animæ, de qua ille discedit! Sine dubio enim qui a lumine deseritur, a tenebris occupatur. Ita ergo cum ipsius adjutorio agere studeamus, ut tam pium Dominum non solum hospitem recipere, sed etiam perpetuum habitatorem habere mereamur: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXIX (*a*).

De judicio Salomonis inter duas meretrices: contra Arianam hæresim (*b*).

1. *Ecclesia catholica et hæresis Ariana in duabus meretricibus. Filii æqualitas ex omnipotentia et bonitate Patris demonstratur.* De duabus meretricibus, dilectissimi fratres, quæ ad judicium Salomonis venerunt, unde nobis ad vesperam lectio recitanda est; ex quibus una quæ erat non solum luxuriosa, sed etiam crudelis et impia, clamabat ad regem, ut dividi juberet infantem: nunc si libenter accipitis, de ipsis quid sancti Patres nostri exposuerunt, Charitatis vestræ auribus cupimus intimare. Illa enim quæ clamabat, ut puer integer servaretur, Ecclesiæ catholicæ typum gerebat: illa alia crudelis et impia, quæ clamabat ut puer divideretur, Arianam hæresim designabat. Catholica enim quasi mater piissima omnibus hæreticis clamabat: Nolite Christum minorem facere Patre, nolite unitatem dividere, nolite unum Deum diversis gradibus dividendo, veluti idola Gentium in vestris cordibus fabricare, totum nobiscum possidete: si vultis habere pacem, nolite unitatem scindere. Non enim si vos totum tenueritis, nobis nihil remanet. Tanta est illius omnipotentia, ut eum omnes totum possideant, et singuli totum. Sed impia et crudelis hæresis clamat: Non, sed dividatur. Quid est, Dividatur; nisi, Non Filius æqualis sit Patri? Dum enim Filio subtrahit æqualitatem, et bonum omnipotentemque denegavit Patrem. Deus enim Pater, si potuit filium sibi similem gignere, et noluit; non est bonus: si voluit, et non potuit; non est omnipotens. Certi estote, fratres mei, quia huic sententiæ nullus unquam Arianorum poterit respondere; sed quoties constricti fuerint verissima ratione, velut anguis lubricus ad alias quascumque quæstiones callidas et tortuosas refugiunt.

[1] Reliqua ex Mss. Horum loco in editis hæc pauca, *ut eo inspirante ad æterna præmia feliciter venire mereamur. Quod ipse præstare dignetur*, etc.

(*a*) Alias, de Tempore 198.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius, Verlino et Vindingo suppositilius videtur. Cæsario non indignus.

(*a*) Alias, de Tempore 200.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Descriptus est ex oratione contra quinque Hæreses, cap. 6.

2. *Hæreditas testamento Christi relicta.* Ergo, fratres charissimi, testamentum profero, verba testatoris refero. Si habet quod dividatur, ibi invenio: si non habet quod dividatur, ex ipso testamento illis resisto. O infelix hæretice, quid habet testamentum? Audi, *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* (*Joan.* XIV, 27). Hæc est Christianorum hæreditas. Et quis est ipse testator? Lege testamentum, et invenis. Cum propheta de Domino loqueretur, ait: *Magnificabitur usque ad terminos terræ, et iste erit pax* (*Mich.* V, 4 *et* 5). *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14): non divisoribus sanctæ unitatis, sed *hominibus bonæ voluntatis.* Ipse est hæreditas, ipse testator; ipsum quæris dividere? Quid partiris unum? Si unum diviseris, integrum nihil habes.

3. *Dei divisio.* O Ariana hæresis crudelis et impia, erubesce! Judicante Salomone, meretrix ne unum vivum, ne undecumque conceptum etiam natum proderet, non dimisit dividi filium suum; et tu dividis Deum tuum? Illa etsi meretrix, tamen pia; quia mater: tu, hæresis, impia; quia non mater. Quod paris, præfocas; quod non parturis, congregas. Viscera tua duruerunt; illius tremuerunt. Quid dicit illa, quæ typum gerebat catholicæ matris? *Date illi puerum, et nolite dividere eum* (III *Reg.* III). Filius meus est: sed melius apud illam migret natus, migret totus; tamen apud me maneat maternus affectus. *Date illi puerum*, non auferantur vota, membrorum illius integritas non dividatur, ne mihi pietas auferatur. Quod dicit, *Date illi puerum, et nolite dividere;* ecce et ego dico, Totum posside, et noli dividere Deum. Non, inquit; sed si vis habere pacem, divide hæreditatem. Sine præjudicio dico. Et quomodo habeo dividere? Audi: Pater major me est, Filius minor, Spiritus creatura. O partes! o justitia! o æquitas! Facio partem; quia divido pacem. Si enim fracta fuerit pax, jam non est pax. Sed quomodo apud te pax illibata est, apud quem fides integra non est? Unde quia mecum vis possidere, et pacem vis dividere, hæreditatem non vis dividere?

4. *Servanda unitas in Domino.* Postremo, si more tuo non paci, sed perfidiæ studes; vade, interpella judicem Christum, videamus quid tibi dicturus est. Dic ei quod in Evangelio dictum est: *Domine, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem.* Sine dubio respondet tibi: *Amice, quis me constituit judicem aut divisorem* (*Luc.* XII, 13, 14)? Vis dividere pacem, et quæris habere judicem pacem; judex tuus nolo esse. Pax sum, consentientibus assideo, litigantes fugio. Si enim omnibus Christianis meis per unam voluntatem unum cor habere concedo, quomodo inter me et Patrem divido unitatem, qui omnibus fidelibus meis unum cor et unam tribuo charitatem? Quid ait Dominus Philippo? *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe*, ego veni Patri meo te adjungere, tu noli me separare. Quid quæris quasi alterum præter me? *Qui me videt, videt et Patrem* (*Joan.* XIV, 9). Tanta est in nobis similitudo, tanta unitas, tanta charitas, ut ego in Patre sim, et Pater in me. Per quam unitatem vos Dominus sibi jungere et conservare dignetur: præstante eodem Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XL (*a*).

De Elia (*b*).

1. *Elias Salvatoris typus. Gentes in corvis figuratæ. Ecclesia nigra et formosa.* In lectionibus quæ nobis diebus istis recitantur, fratres charissimi, frequenter admonui, ut non sequamur litteram occidentem, et vivificantem Spiritum relinquamus. Sic enim Apostolus: *Littera enim occidit, Spiritus vivificat* (II *Cor.* III, 6). Si enim hoc tantum volumus intelligere, quod sonat in littera, aut parvam aut prope nullam ædificationem de divinis lectionibus capiemus. Illa enim omnia quæ recitantur, typus erant et imago futurorum. In Judæis enim figurata, in nobis gratia Dei donante completa sunt. Beatus enim Elias typum habuit Domini Salvatoris. Sicut enim Elias a Judæis persecutionem passus est; ita et verus Elias Dominus noster ab ipsis Judæis reprobatus est et contemptus. Elias reliquit gentem suam; et Christus deseruit Synagogam. Elias abiit in desertum; et Christus venit in mundum. Elias in deserto corvis ministrantibus pascebatur; et Christus in deserto mundi hujus Gentium fide reficitur. Corvi enim illi qui beato Eliæ jubente Domino ministrabant, Gentium populum figurabant. Propterea et de Gentium Ecclesia dicitur, *Nigra sum et formosa, filia Jerusalem* (*Cant.* I, 4). Unde est Ecclesia nigra et formosa? Nigra per naturam, formosa per gratiam. Unde nigra? *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea.* Unde formosa? *Asperges me hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor* (*Psal.* L, 7, 9) Unde nigra? Apostolus dicit, *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati.* Unde formosa? *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (*Rom.* VII, 23-25). Vere Ecclesia Gentium corvis similis erat, quando viventem Dominum contemnebat, et ante acceptam gratiam, velut morticinis cadaveribus, idolis ministrabat.

2. *Deus omni bene operanti loquitur. Vidua quæ Eliam suscepit, Ecclesiæ figura.* Post hæc jubetur Elias proficisci in Sareptam Sidoniorum, ut ibi pascatur a vidua. Sic enim ad eum Dominus dixit: *Vade in Sareptam Sidoniæ; ego mandavi viduæ, ut te pascat ibi.* Quomodo et per quem mandavit Deus viduæ, cum prope nullus tunc alius esset propheta, cum quo Deus manifestius loqueretur, nisi beatus Elias? Quia licet essent eo tempore aliqui de filiis Prophetarum; ita persecutionem Jezabel metuebant, ut vix vel absconditi evadere possent. *Ego*, inquit Dominus, *mandavi viduæ.* Quomodo mandat Dominus, nisi inspirando quod bonum est intus in anima per gratiam suam? Ac sic omnis homo qui boni aliquid operatur, Deus illi loquitur intus. Nemo ergo de se, sed de Domino glorietur. Numquid tunc in Judæa non erant multæ viduæ? Et quid fuit, quod nulla Judæorum vidua beato Eliæ cibum meruit ministrare; sed ad viduam gentilem mittitur, ut ab ipsa pascatur? Vidua enim ista ad quam Propheta mittitur, typum Ecclesiæ gerebat; sicut et corvi illi, qui Eliæ ministraverant, figuram Gentium habuerunt. Venit ergo Elias ad viduam; quia Christus venturus erat ad Ecclesiam.

3. *Mors spiritualis credenti necessaria.* Sed videamus, fratres dilectissimi, ubi beatus Elias viduam illam invenit. Exierat enim, ut aqua se lavaret, et ligna colligeret. Quid enim aqua et quid ligna significent, videamus. Satis enim ista duo Ecclesiæ et amica et necessaria esse cognoscimus, id est, lignum et aquam. Denique sic scriptum est: *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum* (*Psal.* I, 3). Nam in ligno crucis mysterium, in aqua ostenditur Baptismatis sacramentum. Exierat ergo, ut colligeret duo ligna. Sic enim respondit beato Eliæ, cum ab ea cibum peteret. Dixit enim: *Vivit Dominus, quia non habeo nisi pugillum farinæ, et modicum olei in vase: et ecce ego exeo, ut colligam duo ligna, et faciam mihi cibum et filio meo; et manducabimus, et moriemur* (III *Reg.* XVII). Sicut ergo supra dixi, vidua illa typum habebat Ecclesiæ, filius viduæ figuram gerebat populi Christiani. Veniente ergo Elia, exiit vidua colligere duo ligna. Videte, fratres, quia non dixit tria, nec quatuor, nec unum tantummodo lignum; sed duo ligna colligere voluit. Ideo duo ligna colligebat, quia in typo Eliæ Christum excipiebat. Duo ligna voleba[t]

(*a*) Alias, de Tempore 201.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovanienses dubium reliquerunt: Verlinus et Vindingus supposititium probant. Cæsario nos adscribendum censemus. Legitur in Romano Breviario Dominica post Pentecosten nona: sed exclusus est a novo Parisiensi.

colligere, quia crucis mysterium desiderabat agnoscere. Crux enim Domini Salvatoris duobus lignis aptata est. Ideo duo ligna colligebat vidua illa, quia in illum qui in duobus lignis pependit, creditura erat Ecclesia. Dixit ergo vidua illa, *Colligo duo ligna, ut faciam cibum mihi et filio meo; et manducabimus, et moriemur.* Verum est, fratres dilectissimi: nemo in Christum crucifixum credere merebitur, nisi huic sæculo moriatur. Nam quicumque corpus Christi digne manducare voluerit, necesse est ut moriatur præteritis, et vivat futuris.

4. *Suscitationis Gentium figura. Hæc fit a tota Trinitate.* Vidua ergo illa, sicut diximus, Ecclesiam figurabat; filius viduæ typum Gentilis populi præferebat. Filius viduæ defunctus jacebat; quia et filius Ecclesiæ, id est, populus Gentium multis peccatis et criminibus mortuus est. Orante Elia filius viduæ suscitatur: veniente Christo filius Ecclesiæ, id est, populus Christianus de carcere mortis reducitur. Elias inclinatur in oratione, et vivificatur viduæ filius; et Christus procumbit in passione, et suscitatur populus Christianus. Quod autem tribus vicibus beatus Elias ad resuscitandum puerum incurvatus est; hoc etiam antequam ego dicam, credo quod Charitatis vestræ prævenit intellectus. Nam quod tribus vicibus inclinatur, mysterium Trinitatis ostenditur. Viduæ enim filium, id est, populum Gentium, nec solus Pater sine Filio, nec Pater et Filius sine Spiritu sancto, sed tota Trinitas suscitavit. Denique hoc etiam in sacramento Baptismatis demonstratur, dum tertia vice vetus homo mergitur, ut novus surgere mereatur.

5. *Gratiæ per adventum Christi conferendæ figura. Prædicavit Christus annos tres et menses sex.* Post hæc ostendit se beatus Elias regi, et ascendit in montem Carmeli, et posuit caput suum inter genua sua, et oravit ut Dominus daret pluviam super terram. Et dixit ad puerum suum: *Respice contra mare.* Et renuntiavit puer, se penitus nihil vidisse. Et ait illi: *Vade, et considera septies.* Septima autem vice renuntiavit et dixit: *Video nubeculam parvulam, quasi vestigium hominis, ascendentem de mari* (III *Reg.* XVIII). Et subito contenebrati sunt cœli, et facta est pluvia magna. Elias ergo, sicut diximus, figuram habuit Domini Salvatoris. Elias oravit, et sacrificium obtulit; et Christus pro universo mundo se ipsum immaculatum sacrificium tradidit. Elias oravit in monte Carmeli; et Christus in monte Oliveti. Elias oravit, ut pluvia in terram veniret; et Christus, ut in cordibus humanis gratia divina descenderet. Quod autem dixit Elias ad puerum suum, *Vade, et considera septies;* septiformem sancti Spiritus gratiam, quæ danda erat Ecclesiæ, designabat. Et quia ipse dixit se vidisse nubeculam parvulam ascendentem de mari; carnem Christi figurabat, quæ in mari mundi istius nascitura erat. Quamobrem, ne forte aliquis dubitet, nubem illam vestigium hominis habuisse, dixit: illius utique hominis qui dixit, *Quem dicunt homines esse Filium hominis* (*Matth.* XVI, 13)? Sicut ergo orante Elia post tres annos et sex menses pluvia de cœlo descendit; ita et in adventu Salvatoris tribus annis et sex mensibus, quibus prædicare dignatus est, pluvia verbi Dei totum mundum feliciter irrigavit. Et sicut tunc in adventu Eliæ omnes sacerdotes idolorum interfecti sunt et deleti; ita in adventu veri Eliæ, id est, Domini nostri Jesu Christi, observatio sacrilega Paganorum destructa est.

6. *Recapitulatio.* Hæc breviter Charitatis vestræ sensibus intimantes, velut pauca capitula, quasi quædam indicula, fidei vestræ oculis demonstramus, per quæ sancta desideria vestra ad perscrutanda divina mysteria salubriter incitentur: et ut spirituale pabulum sanctis animabus vestris jugiter ruminandum salubri consilio procuremus, ne forte de memoria excidat, si jubetis, recapitulationem ex his quæ dicta sunt, faciamus. Sicut ergo supra diximus, sanctum Eliam intelligite typum habuisse Domini Salvatoris. Denique sicut Dominus posteaquam multas virtutes exercuit, posteaquam passus est, resurrexit et ascendit in cœlum: ita et Elias post mirabilia quæ per eum Deus fecit, igneo curru elevatur ad cœlum. Quod Elias deseruit Judæam, significavit quod Christus reliquerit Synagogam. Corvi qui Eliæ ministraverunt, sicut jam dictum est, figuram gentilis populi monstraverunt. Vidua illa quæ eum in Sarepta suscepit, typum gessit Ecclesiæ. Duo ligna quæ colligebat, crucis mysterium figurabant. Hæc ergo, fratres charissimi, si sincera, sicut credimus, benignitate suscipitis, et velut munda animalia assidua cogitatione in vestris cordibus ruminatis, implebitur in vobis illud quod scriptum est, *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis* (*Prov* XXI, 20): regnante ipso Deo nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XLI (*a*).

De Elisæo, I (*b*).

1. *Manichæi Vetus Testamentum unde blasphemant. Prophetæ Elisæi ævo contempti. Parvulorum percussio misericordiæ magis quam crudelitatis fuit. Severitatis hujus exemplum de Novo Testamento.* Cum divina lectio legeretur, audivimus quod prætereunte beato Elisæo pueri irridentes clamaverunt, *Ascende, calve.* Ob quam rem, orante Elisæo, egressi sunt duo ursi de saltu, et laceraverunt quadraginta duos pueros (IV *Reg.* II, 23). Inimici Dei et hostes animæ suæ immundissimi Manichæi, qui Scripturam Veteris Testamenti non solum recipere nolunt, sed etiam rabido ore blasphemare præsumunt, solent dicere: Quæ fuit tanta crudelitas in Elisæo, ut propter jocularia verba infantum, quadraginta duos pueros fecerit lacerari? Et ideo qualiter eorum insaniæ respondendum sit, breviter Charitati vestræ suggeremus. Tempore illo quo beatus Elisæus in Judæa fuit, tam ille quam reliqui Prophetæ, non solum non honorabantur ex maxima parte populi, sed etiam irrisui et opprobrio habebantur, et velut insani atque arreptitii credebantur: in tantum, ut eo tempore quo beatus Elisæus unum de filiis Prophetarum mitteret, ut Jehu ungeret in regem, principes qui sedebant cum Jehu, dicerent: *Quid ad te venit insanus iste* (*Id.* IX, 11)? Prophetam Domini videbant, et eum esse arreptitium blasphemabant. Nam in illo tempore sancti Prophetæ ita in grandi contemptu et opprobrio habebantur, ut etiam beato Elisæo, qui tanta miracula faciebat, sicut supra diximus, pueri indisciplinati clamarent, *Ascende, calve; ascende, calve.* Quam rem etiam parentibus suis instigantibus fecisse credendi sunt. Manifeste pueri illi non clamarent, si hoc eorum parentibus displiceret. Dolens ergo beatus Elisæus de interitu populi, imo sanctus Spiritus per beatum Elisæum volens reprimere superbiam Judæorum, fecit venire duos ursos, et laceraverunt quadraginta duos pueros; ut percussis parvulis majores reciperent disciplinam, et mors filiorum fieret disciplina parentum; et Prophetam quem mirabilia facientem nolebant amare, discerent vel timere. Sed ita perseveraverunt Judæi in malis suis, ut sibi de medicamentis vulnera facerent; et inde acquirerent mortem, unde poterant obtinere salutem. Converterunt enim sibi lucem in tenebras, et dulcedinem in amaritudinem commutaverunt. Denique impletum est in illis quod scriptum est, *Percussi filios vestros, et disciplinam non recepistis* (*Jerem.* II, 30). Nemo ergo beato Elisæo ore vipereo derogare præsumat: quia hoc quod de pueris illis factum est, non tam ipse propria virtute, quam per illum Spiritus sanctus fecisse credendus est. Sed hoc, sicut dixi, pro grandi pietate et ineffabili misericordia factum est; ut quia Deo humiliter prædicantibus Prophetis

(*a*) Alias, de Tempore 204.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius a Lovaniensibus, a Verlino et Vindingo supposititius putatur. Videtur nobis ad Cæsarium pertinere. Vid. ejus homil. 11 inter editas a V. C. Baluzio.

Judæi nolebant credere, vel cum severitate vindictam irrogantem metuerent, et timentes mortem corporum, vel sic salutem requirerent animarum. Quam rem non solum in Veteri Testamento, sed etiam in Novo per beatum Petrum apostolum in Anania et Sapphira legimus fuisse completam : quos ideo Petri sententia damnavit, ut nullus in oblationibus vel muneribus suis Spiritui sancto mentiri præsumat.

2. *Judæorum insania in passione Domini. Punitio eorum per Titum et Vespasianum futura figuratur. Quot Judæi tunc perempti, quot captivi.* Et quidem, fratres charissimi, secundum litteram ita credendum est, ut supra suggessimus, quod beatus Elisæus non iracundiæ morbo commotus, sed zelo Dei succensus, ad corrigendum populum Judæorum parvulos illos permisit lacerari ; non ut vindicaret, sed potius ut illos corrigeret : tamen in hoc facto etiam passio Domini Salvatoris præfigurata fuisse evidenter ostenditur. Nam quomodo pueri illi indisciplinati clamaverunt beato Elisæo, *Ascende, calve ; ascende, calve ;* ita et insensati populi Judæorum vero Elisæo Christo tempore passionis voce sacrilega clamaverunt, *Crucifige, crucifige* (*Luc.* XXIII, 21). Quid est, *Ascende, calve ; ascende, calve ?* nisi, Ascende crucem in loco Calvariæ. Et hoc attendite, fratres, quia sicut sub Elisæo quadraginta duo pueri lacerati sunt ; ita et post quadraginta duos annos passionis Dominicæ, venerunt duo ursi, Vespasianus et Titus. Et hoc considerate, fratres, quia in solemnitate Paschali facta est obsidio Judæorum ; ut justo Dei judicio ex omnibus provinciis congregati Judæi, in ipsis diebus pœnam sibi debitam sustinerent, in quibus verum Elisæum Dominum et Salvatorem nostrum in cruce suspenderant. Illo enim, id est, quadragesimo secundo anno a die passionis Domini nostri, quasi divina manu acti Judæi, Jerosolymis, sicut solebant, ad celebrandum Pascha convenerant. In historiis legimus, quod tunc tricies centena millia hominum ex Judæis Jerosolymis fuerint congregata : ex quibus ferro et fame undecies centena millia leguntur esse consumpta, et centum millia juvenum Romam perducti sunt in triumphum. Duobus enim annis obsessa est civitas illa, et tanta multitudo mortuorum de civitate projecta est, ut muris ipsa cadavera coæquarentur. Istam ergo vastationem figurabant illi duo ursi, qui quadraginta duos pueros propter irrisionem beati Elisæi lacerasse dicuntur : et impletum est quod dixerat Psalmus, *Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam* (*Psal.* LXXIX, 14). Quia, sicut dictum est, post quadraginta duos annos a duobus ursis, Vespasiano et Tito, gens illa sacrilega quod merebatur, excepit.

3. *Judæorum infelicitate moniti, fidem rectam tenentes et charitatem integram conservantes, servire Domino laboremus.* Et quia infelices Judæi propter superbiam repudiari et despici, ac per totum mundum dispergi meruerunt ; nos quibus tanta beneficia pietas divina concessit, cum omni humilitate fidem rectam tenentes, et ut superbia in nobis locum invenire non possit, charitatem integram cum omnibus hominibus conservantes, usque ad finem vitæ nostræ mundo corde et casto corpore servire Domino laboremus : ut post laborem bonorum operum, illam desiderabilem vocem audire mereamur, *Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* XXV, 21) : quia bene administrasti vitam temporaneam, accipe sempiternam ; quia custodisti pretium sanguinis mei, sume consortium regni mei. Ad quod regnum vos pietas divina perducere dignetur, quæ vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XLII (*a*).

De Elisæo, II (*b*).

1. *In Elisæo Christus exhibetur. In vidua paupere, Ecclesia. Illa a debitis per oleum, hæc a peccatis per charitatem soluta.* Sicut de beato Elia diximus, fratres charissimi, quod typum habuerit Domini Salvatoris : ita et sanctum Elisæum confidenter et secure asserimus Salvatoris nostri imaginem prætulisse. Clamavit enim ad beatum Elisæum, sicut in lectione divina audistis, vidua quædam, et voce flebili supplicavit, dicens : *Vir meus mortuus est, et ecce creditores veniunt, et volunt mihi tollere filios meos.* Ille autem interrogavit eam, quid haberet in domo sua. Respondit mulier, et ait : *Vivit Dominus, quia non habeo, nisi modicum olei, quo ungar.* Et dixit Elisæus : *Pete vasa a vicinis tuis, et clauso ostio, mitte ex illo oleo in omnia vasa ; et cum plena fuerint, vende, et redde creditoribus tuis.* Vidua ista, fratres charissimi, typum Ecclesiæ præferebat ; sicut et illa quæ meruit beatum Eliam excipere. Vidua ergo ista, id est, Ecclesia, debitum grave contraxerat, non solidorum, sed peccatorum. Debitum habebat, et creditorem crudelissimum sustinebat : quia se diabolo multis peccatis obnoxiam fecerat. Sic enim et propheta prædixit : *In peccatis vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram* (*Isai.* L, 1). Vidua ergo illa pro tam grandi debito captiva quodam modo tenebatur. Captiva erat, quia redemptor nondum venerat. Sed posteaquam viduam istam verus redemptor Christus Dominus visitavit, ab omnibus debitis liberam fecit. Unde enim illa vidua liberata sit, videamus. Unde, nisi de augmento olei ? In oleo misericordia intelligitur. Ergo viduæ illi ideo debitum creverat, quia oleum misericordiæ peccando perdiderat. Considerate, fratres : defecit oleum, et debitum crevit ; crevit oleum, et periit debitum : creverat cupiditas, et periit charitas : redit charitas, et perit iniquitas. Veniente vero Elisæo Christo Domino, vidua, hoc est, Ecclesia, per augmentum olei, id est, donum gratiæ et misericordiæ, vel charitatis pinguedine, de peccatorum debito liberatur.

2. *Vasa vacua, Gentes.* Quid tamen ei beatus Elisæus dixerit, videamus. *Pete vasa multa a vicinis et proximis tuis, et clauso ostio infunde in vasculis vicinorum.* Qui erant isti vicini, nisi Gentium populi ? Et licet vidua illa Ecclesiæ typum habuerit, tamen vidua erat ; et ideo vicini illi unde vasa petebantur, populum Gentium figurabant. Quæ tamen vasa vacua exhibebantur, ut oleum misericordiæ accipere mererentur : quia omnes Gentes, antequam donum gratiæ consequantur, fide et charitate et bonis operibus vacuæ esse probantur. Denique omnes qui ad salutare Baptismum consequendum Ecclesiæ offeruntur, et chrisma et oleum benedictionis accipiunt ; ut jam non vasa vacua, sed Deo plena, et templum Dei esse mereantur.

3. *Amor proprius inops et indigens. Charitas dives, et omnibus abundans. Erogando crescit.* Considerate ergo, fratres charissimi : quamdiu vidua illa oleum in vasculo proprio habuit, nec sibi sufficiebat, nec debitum reddere poterat. Verum est, charissimi, qui se solum diligit, nec sibi sufficit, nec peccatorum suorum debitum reddit : cum vero in alienis vasculis, id est, omnibus vicinis et propinquis, et omnibus omnino hominibus cœperit oleum charitatis infundere, tunc et sibi sufficere, et ab omnibus se debitis poterit liberare. Et vere, fratres, talis est natura sancti amoris et veræ charitatis, ut erogando crescat ; et quantum in aliis plus expenditur, tantum in se abundantius cumuletur. Cibum corporis si volueris egenti tribuere, ad præsens quod illi dederis, tu habere non poteris : panem charitatis si dederis centum hominibus, integer manet ; si universo mundo largiri volueris, tibi nihil deficit : imo non solum non deficit, sed omnium illorum quibus largitus fueris, lucrum tibi multipliciter crescit. Verbi gratia, unum

(*a*) Alias, de Tempore 206.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ex eorum numero est, qui manent per Lovanienses dubii, per Verlinum et Vindingum asseruntur supposititii. Cæsario per nos, nemine, uti speramus, reluctante, restituetur.

panem charitatis habebas; si nemini dedisses, ipsum solum haberes: mille hominibus dedisti, mille panes acquisisti; quia tanta est possessio charitatis, ut et singulis tota sit, et omnibus integra esse possit. Ergo et aliis dedisti, et tu nihil penitus perdidisti: imo non solum non perdidisti, sed sicut jam dixi, quidquid aliis a te collatum est, tu centupliciter acquisisti. Ergo, fratres charissimi, agnoscite viduam non alio, nisi de oleo, a suis creditoribus absolutam; et intelligite Ecclesiam catholicam non aliunde, nisi per oleum misericordiæ Dei, de suis fuisse criminibus liberatam.

4. *Vasa charitatis, homines, implentur cum amantur.* Sed hoc attendite, fratres, quod mulier illa quamdiu habuit vasa, ubi oleum infunderet, tamdiu oleum crevit. Nam dixit filio suo, *Affer mihi vas.* Et ille respondit, *Non habeo.* Et ait Scriptura stetisse oleum, posteaquam ubi poneret, non invenit. Sic, dilectissimi fratres, tamdiu charitas augetur, quamdiu tribuitur. Et ideo etiam ex industria debemus vasa quærere, ubi oleum possimus infundere: quia probavimus quod dum aliis infundimus, plus habemus. Vasa charitatis, homines sunt. Si charitatis oleo volumus abundare, non solum bonos, sed etiam malos debemus diligere: bonos, quia boni sunt; malos, ut boni fiant. Habet enim hanc virtutem oleum charitatis, ut et bonos meliores faciat, et malos de peccatorum tenebris ad lucem veritatis reducat.

5. *Clauso ostio vel aperto quis agat.* Quod autem ait Scriptura, clauso ostio viduam illam oleum in vasculis infudisse; hoc significavit, ut unusquisque eleemosynam clauso ostio faciat, id est, pro solo Dei amore; non ideo ut laudetur ab hominibus, sed ut apud Deum invenire gratiam mereatur. Qui enim pro laude humana eleemosynam facit, aperto ostio facit; quia apertum omnibus patet. Qui vero pro sola vita æterna et pro remissione peccatorum bona opera fecerit, etiamsi publice faciat, clauso ostio facit: quia de illa eleemosyna non hoc quærit quod videtur, sed quod non videtur. Laus enim humana videtur; æternum præmium non videtur. Sed audi quid dicit Apostolus: *Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna* (II *Cor.* IV, 18). Securus ergo unusquisque eleemosynam faciat, tantum ut pro illa gloriam humanam non requirat.

6. *Mulier Sunæ ex sterilitate ad fœcunditatem transiens, Ecclesiæ typus.* Post hæc audivimus, quod dum beatus Elisæus transiret per Sunam, quædam mulier magna susceperit eum, et dixerit ad virum suum: *Animadverto quod homo iste vir Dei sit: faciamus illi cœnaculum, et ponamus ei in eo lectum, mensam, sellam et candelabrum; ut quando venerit, maneat ibi.* Et mulier illa sterilis erat, sed orante Elisæo, genuit filium. Sic et Ecclesia, antequam Christus veniret, sterilis fuit. Et sicut illa, orante Elisæo, genuit filium; ita et Ecclesia, veniente ad se Christo, genuit populum Christianum. Sed filius mulieris illius, dum Elisæus absens esset, mortuus est: sic et filius Ecclesiæ, hoc est, populus Gentium, antequam Christus veniret, peccatis mortuus erat. Descendente de monte Elisæo, filius viduæ huic vitæ redditur; descendente de cœlo Christo, filius Ecclesiæ, id est, populus Gentium suscitatur: sed hoc qualiter factum sit, videamus.

7. *Præceptum non resalutandi in Scriptura quid velet. Ut puer Elisæi, sic nec Moyses potuit vitam reddere.* Mortuo enim filio suo, mulier illa abiit, et vestigiis se sancti Elisæi prostravit. Beatus vero Elisæus dedit baculum suum puero, et dixit ad eum: *Vade, et mitte baculum meum super faciem pueri. Si te salutaverit homo, non resalutes eum* (IV *Reg.* IV). Hoc loco, fratres, videte, ne alicui subrepat impia cogitatio, et dicat quod augurium beatus Elisæus observare voluerit; et ideo jusserit puero suo, ut salutantem se in via non resalutaret. Frequenter hoc in Scripturis legimus: sed pro celeritate est dictum, non pro aliqua superflua et sacrilega observatione præceptum, ac si diceret, Ita velociter ambula, ut nullis fabulis in via occupari aut retardari præsumas. Abiit ergo puer, et misit baculum super faciem pueri; et penitus non surrexit. Puer iste typum habuit beati Moysi. Misit enim eum Deus cum baculo in Ægyptum: sed baculus sine Christo flagellare Ægyptum potuit; de originali vero vel actuali peccato liberare vel resuscitare non potuit. *Nihil enim*, dicente Apostolo, *ad perfectum adduxit Lex* (*Hebr.* VII, 19). Opus erat ut qui baculum miserat, ipse descenderet. Baculus sine Elisæo nihil valebat; quia crux sine Christo nihil poterat.

8. *Elisæus se inclinans puerum, Christus se humilians mundum resuscitavit.* Venit ergo beatus Elisæus, et ascendit in cœnaculum; quia venturus erat Christus, et ascensurus crucis patibulum. Inclinavit se Elisæus, ut puerum resuscitaret; humiliavit se Christus, ut mundum in peccatis jacentem erigeret. Misit Elisæus oculos super oculos, manus super manus. Videte, fratres, quantum se vir ille perfectæ ætatis contraxit, ut parvulo mortuo et jacenti congrueret. Quod enim Elisæus in puero præfiguravit, hoc in toto genere humano Christus implevit. Audi Apostolum dicentem, *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem* (*Philipp.* II, 8). Quia parvuli eramus, parvulum se fecit; quia mortui jacebamus, pius se medicus inclinavit: quia et revera, fratres, nemo potest jacentem erigere, si se noluerit inclinare. Quod autem puer oscitavit septies, septiformis gratia sancti Spiritus ostenditur, quæ humano generi, ut resuscitetur, in adventu Christi tribuitur. De ipso Spiritu dicit Apostolus, *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (*Rom.* VIII, 9). Ipsum etiam Spiritum Dominus dedit discipulis, quando insufflavit et dixit, *Accipite Spiritum sanctum* (*Joan.* XX, 22). Os enim quodam modo super os posuit, quando insufflando Spiritum dedit. Gratias ergo agamus piissimo Redemptori, qui nos nullis præcedentibus meritis suscitavit; et non solum de morte perpetua eripuit, sed etiam adjuvante gratia ipsius, si bene egerimus, æterna præmia repromisit. quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XLIII (*a*).

De Naaman Syro (*b*).

1. Cum Naaman regis Syriæ princeps perfusus lepra fuisset, cumque horrendæ plagæ maculoso affectus contagio, et sibi jam et cunctis horreret; dolebat rex Syriæ talis se viri privatum auxilio, per quem plurima confecerat bella, gentes domuerat, victorias perpetrarat, et de manu hostium, Syrorum populum liberaverat. Tunc audit Naaman apud Israelem populum Elisæum esse prophetam sanctissimum, mirandis virtutibus præditum, et stupendis operibus nominatum; per quem posset et causæ periculo liberari, et perniciosa varietate tergi. Mox suum pergit ad regem, commendari se litteris Israelitarum regi deposcit. Confestim in hunc modum rex ad regem litteras mittit. *Misi*, inquit, *ad te Naaman servum meum, ut cures eum a lepra ipsius.*

2. Has litteras cum rex a rege missas acciperet et legisset, scidit vestimenta sua, dicens: *Videte*, inquit, *videte quoniam malitiam iste conquirit: misit enim ad me hominem, ut curem eum a lepra ipsius. Numquid Deus sum ego, ut mortificare aut vivificare possim?* O fides Naaman principis! o istius perfidia regis! Naaman Syrus fideliter festinat ad Deum; et rex perfidus suum discindit vestimentum. Diffidunt qui noverant; et qui non noverant, credunt. Domestici repugnant; et externi festinant. Rex Syriæ credit posse fieri quod audierat; et rex Israel non credit fieri posse quod noverat. Alieni currunt ad auxilium; et proprii cœleste denegant donum. Qui prædicare debuit, de-

(*a*) Olim, de Tempore 207; et post, in Appendice 62.

(*b*) Incerti auctoris et Joanne Chrysostomo, cui duobus in manuscriptis adscribitur, indignus.

struit; et qui destruere potuit, festinavit : ut tanto gloria potior esset externis, quanto perfidia innotuerat regis.

3. Tunc ad Elisæum cum regis commotio pervenisset : *Mitte*, inquit, *ad me, mitte Naaman Syrum : ut sciat quia est Deus in Israel.* Adducitur itaque ad ostium hominis Dei Naaman Syrus cum quadrigis et equitibus, et potentatu magnifico. Ad quem exivit homo Dei, dicens : *Vade, et baptizare in Jordane septies; et mundaberis.* Quo audito, Naaman commotus prorupit se, dicens : *Ego dicebam quoniam exiet ad me homo Dei, et imponet super me manum suam, et invocabit Dominum Deum suum; et curabit me a lepra mea. Si enim aquis me mundari oportet, nonne meliores sunt aquæ penes nos?* Tunc dixit ad eum quidam ex suis : *Numquid difficile verbum est, quod locutus est Propheta ad te? Quare non facis quod dixit?* Tunc reversus est Naaman, et descendit in Jordanem; et baptizatus septies, ascendit inde mundatus : et facta est caro ejus quasi caro infantis pueri. Tunc miratur Naaman, tunc stupet, tunc Prophetam conspicit, tunc cœlum attendit. Miratur uno jussu adfuisse virtutem, miratur operatum Deum, miratur detersum tanti temporis vitium, miratur sese corpore mutatum et mente. Perniciosa ab eo contagio pellitur, et optata sanitas reparatur. Totus homo naturæ redditur; quia perfecta virtus in Propheta sanctissimo operatur. Gaudet Naaman, Propheta lætatur; ab utroque Dominus collaudatur. Gaudet Naaman se quod optaverat, percepisse; et quod perdiderat [1], invenisse. Gaudet Propheta in opere; et lætatur populus in virtute. Gaudet Judæa, quod venientibus ad se præstet auxilia : dicunt et Gentes, in Israel esse quod apud se invenire non possunt. Seminatur per Gentes gloria Dei. Qui curatus est, prædicat; qui sensit, annuntiat : nec jam dubium habetur quod dicitur, quando Syria, quod in Naaman conspicit, protestatur.

4. Tunc lætus Naaman Elisæo offert munera, tunc sanitatis voto dona ut accipiat, deprecatur. Accipe, inquit, accipe munera quæ offero tibi : quæ dono, tribuo libenter, assume. Non enim pretium curationis est istud quod tribuo; nec sanitatem perceptam isto munere redimo : quippe cum sanitas istam quam merui, pretio nec poterit redimi, nec ullo munere inveniri. Mihi, inquit Elisæus, quod offers non accipio; quod ingeris, ut alienum recuso. Nec enim ipse tibi sanitatem, qua lætus es, præstiti; nec perniciosum vitium in te ego ipse correxi, nec naturæ, ut æstimas, reddidi : sed est potens in cœlestibus Deus, cujus imperio servio, officio pareo, servituti insisto, cui soli tuus dicandus est animus, præparandus est sensus, tribuendus est famulatus. Huic enim si soli servieris, aut si obsequia illi debita manciparis : quanta mereberis, conjice, cui antequam servieris, tantam merueris sanitatem.

5. Mox Naaman cultus sibi divinos indicit, superstitiosos abscindit. Mox se Deum venerari testatur, et detestari idolum profitetur. Mox se quem agnovit, Dominum colere, et figmenta quæ coluerat, abhorrere proloquitur. Nunc, inquit, cognovi quia Dominus colendus est solus. Nunc primum addidici quia unus venerandus est Deus : cæteri enim dii Gentium nec salvare poterunt, nec nocere; quippe qui humano indigentes auxilio, auxilia ipsi præstare non possunt. Nec enim servare poterunt qui servantur, aut vitam tribuere qui non vivunt, aut sanum quempiam colentium facere, qui se non possunt de non colentibus vindicare. Tunc Naaman proficiscitur in Syriam lætus, tunc ad suos properat sanus. Lætantur omnes qui cum eo tristes advenerant, gaudent cuncti qui ejus valetudinem exhorrebant, magnalia Dei secum cuncti loquuntur, virtutes ejus universi cum invicem fabulantur.

6. Statim Giezi Prophetæ puer secum loquitur, dicens : Quoniam dominus meus a Naaman Syro noluit quidquam accipere, ego pergam; ut quod ille noluit, sumam. Pergit propere, festinanter accurrit : quem cum post se festinantem pueri Syri conspicerent, ac domino nuntiarent; mox Naaman suorum statuit currus, vehicula retrahit, animalia flectit, ipse properus ac festinans in obviam redit, causas exquirit, ad se properandi rationes exposcit. Ille simulator ac fallax aptat mendacium, falsum componit : dicit a Propheta sibi esse mandatum, quasi argenti aliquid mitteret, quod advenientibus ad se Prophetarum liberis tribuisset. Instanter Naaman puero duplum quam petierat dedit, quod Prophetæ supplex ipse ac deprecans dare non quivit. Quo accepto in sequestri deposito, Elisæo apparuit, atque in ejus conspectu solito more consistit. Ubi, inquit Propheta, fuisti, vel quid rei ac negotii gessisti? Nusquam, inquit, isthinc discessi; nusquam a tuis conspectibus abfui. Tunc Propheta sanctissimus erumpit in vocem : *Nonne cor meum*, inquit, *fuit tecum? Scio quemadmodum properarit Naaman in obviam tui, a quo accepisti argentum : et possidebis ex eo agros, et vineas, et oliveta, servos et ancillas; et lepra Naaman Syri applicabitur tibi et semini tuo usque in æternum. Et statim discessit ab eo leprosus sicut nix* (IV *Reg.* V). O admiranda potentia Dei! o sublime meritum Elisæi! Uno in tempore duplex virtus ostenditur, et gemina potestas Prophetam sanctissimum demonstrat. Curatur Naaman Syrus; et lepra Giezi perfunditur servus. Syro fides attulit gloriam; et servo perfidia intulit pœnam : ille de Syria veniens, quod desideravit, accepit : hic de Prophetæ exiens domo, plagam sibi de perfidia acquisivit. Naaman curatur et gaudet : Giezi vulneratur et deflet. Alius suis redditur sanus; alius cunctis ostenditur maculatus : alius exemplum virtutis ostenditur; alius meritum fallaciæ demonstratur. Curatur fide, qui fuerat maculatus; et maculatur perfidia, qui fuerat sanus. Naaman invitat ad Deum; Giezi profertur singulis in exemplum. Per Naaman Dominus collaudatur; per Giezi judicium cœleste metuitur. Inde salus nascitur, hinc metus : inde gloria petitur, hinc fraudis molestia formidatur : ut his exemplis et fidei pretium, et perfidiæ supplicium cunctis gentibus monstraretur.

[1] Ita Mss. At editi, *crediderat.*

SERMO XLIV (*a*).

De Elisæo et Giezi puero (*b*).

1. *Elisæus Dominum, Giezi Judam vel Judæos figuravit. Avari sunt leprosi.* Frequenter Charitati vestræ suggessimus, fratres charissimi, beatum Elisæum typum habuisse Domini Salvatoris : Giezi autem discipulus ejus non incongrue Judam traditorem, vel Judæorum populum intelligitur figurasse. Sicut enim Giezi ideo serviebat beato Elisæo, ut pecuniam posset acquirere; ita et Judas propterea adhæserat Domino Salvatori, ut fraudem faceret, et terrenas divitias congregaret. Denique sic de illo in Evangelio scriptum est : *Quia fur erat, et loculos habebat, et ea quæ mittebantur, portabat* (*Joan.* XII, 6). Nam Giezi, qui gratiam magistri potuerat promereri, sicut et dominus suus consecutus fuerat beati Eliæ, cupiditate victus, meruit in æternum crudeli lepra perfundi. Judas vero pro amore pecuniæ et apostolatus gratiam perdidit, et laqueo vitam finivit. Ac sic intelligimus omnes avaros et cupidos, intus in anima peccati lepra esse perfusos.

2. *Naaman puellæ, populus Gentium acquiescens prophetiæ.* Naaman vero princeps militiæ, qui leprosus erat, et suggerente ancilla ad beatum Elisæum sa-

(*a*) Alias, de Tempore 208.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius Lovaniensibus, spurius Verlino videbatur et Vindingo, qui allegoriam hic n. 2 traditam, scilicet, « Audivit populus Gen- « tium prophetiam, et venit ad Christum, » observat cum illa convenire, quæ supra in Appendicis sermone 8, n. 3, reperitur his verbis : « Ita per verbum propheticum Eccle- « sia Gentium ad verum sponsum Christum de longinquis « regionibus invitatur. » sermonis utriusque Cæsarium auctorem ponimus. Hic porro tertia pars sermonis, quæ editis deerat, restituta est ex manuscriptis.

mandus advenit, populum Gentium figuravit. Puella illa quæ captiva ducta fuerat de Judæa, et suggesserat dominæ suæ, quod si ad beatum Elisæum suus dominus pergeret, sanitatem reciperet; puella, inquam, illa prophetiæ imaginem gessit: quia licet tempore illo in sola Judæa gratia prophetiæ floruit, tamen non potuit fieri ut non etiam ad vicinas gentes beata illa notitia perveniret. Audivit ergo Naaman puellam, et venit ad Elisæum: audivit populus Gentium prophetiam, et venit ad Christum. Naaman veniens ad Elisæum sanatur a lepra: et populus Gentium veniens ad Christum, ab omni peccatorum lepra purgatur.

3. *Judæi tunc lepra percussi, cum Gentes ab ea liberatæ.* Potest tamen, sicut jam dixi, Giezi etiam Judæorum populum figurare, qui eo tempore peccati lepra percutitur, quo ab ea Gentium populus liberatur. Denique sic infelices Judæi in passione Domini clamaverunt: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (*Matth.* XXVII, 25). Tunc enim peccati lepra perfundi meruerunt, quando contra cœlestem medicum ore sacrilego clamaverunt, *Tolle, tolle, crucifige eum* (*Joan.* XIX, 15). Ergo eo tempore in illis remansit lepra, quo ad nos transiit gratia. Denique sic et apostolus Paulus ad eos locutus est, dicens: *Vobis,* inquit, *oportuit primum loqui verbum Dei; sed quia vos indignos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes* (*Act.* XIII, 46). Quando doctrina apostolorum ad Gentes transiit, tunc in miseris Judæis peccati lepra remansit.

4. *Vocationis Gentium ad fidem per Baptismum figura.* Quid tamen mandaverit beatus Elisæus Naaman Syro, videamus. *Vade,* inquit, *et lavare septies in Jordane.* Quod autem audiens Naaman, ut lavaretur septies in Jordane, indignatus est, et nolebat annuere, et ab amicis suis consilio accepto, acquievit ut lavaretur, et purgatus est: hoc significat, quia populus Gentium, antequam Christus crucifigeretur, ipse per se Christo loquenti non credidit; sed postea prædicantibus Apostolis ad sacramentum Baptismi fideliter venit. Dixit Elisæus ad Naaman, ut lavaretur septies in Jordane. Videte, fratres, Elisæus mittit Naaman ad Jordanem fluvium; quia Christus populum Gentium missurus erat ad Baptismum. Quod autem Elisæus non per se ipsum Naaman tetigit aut baptizavit; hoc significatum est, quia Christus non per se ipsum venit ad populum Gentium, sed per Apostolos suos, quibus dixit: *Ite, baptizate omnes Gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (*Matth.* XXVIII, 19). Et hoc attendite: Naaman qui populum Gentium figurabat, in illo fluvio sanitatem recepit, quem postea Christus suo baptismate consecravit. Quod vero audiens Naaman, ut lavaretur septies in Jordane, indignatus est, dicens: *Numquid non meliora sunt flumina regionis meæ, flumina Damasci Albana et Pharphar, ut in ipsis laver et munder?* Hoc illo dicente, consilium dederunt servi sui, ut acquiesceret Prophetæ consilio. Quid autem significet, fratres, diligenter attendite. Sanctus Elisæus, sicut diximus, typum habebat Domini Salvatoris: Naaman figurabat populum Gentium. Quid vero quod de suis fluminibus sanitatem se esse recepturum credebat? Hoc indicabat, quod genus humanum de libero arbitrio et de propriis meritis præsumebat. Sed propria merita sine gratia Christi lepram habere possunt, sanitatem habere non possunt. Unde nisi ad exemplum Naaman humanum genus consilium Elisæi audisset, et per Christi gratiam donum Baptismatis humiliter accepisset, ab originali et actuali lepra liberari non posset. *Lava,* inquit, *septies:* dixit propter septiformem gratiam Spiritus sancti, quæ in Christo Domino requievit. Denique quando in eo fluvio Dominus baptizatus est, Spiritus sanctus in columbæ specie super eum venit (*Joan.* I, 32).

5. *Qui baptizantur, nasci incipiunt.* Cum ergo in figura Baptismi Naaman in fluvium descendisset, *Facta est,* inquit, *caro ejus tanquam pueri parvuli* (IV *Reg.* V). Videte, fratres charissimi, hanc similitudinem in Christiano populo compleri. Nostis enim quia omnes qui baptizantur, sive senes sint, sive juvenes, omnes tamen infantes nascuntur. Prima generatio producit ad mortem; secunda generatio producit ad vitam. Prima generat filios iræ; secunda generat vasa misericordiæ: sicut Apostolus dicit, *In Adam omnes moriuntur, in Christo omnes vivificabuntur* (I *Cor.* XV, 22). Quomodo ergo Naaman, cum esset senior, septies lavando mundatus est quasi parvulus; ita qui factus est peccatis veteribus senex, et multis iniquitatum maculis velut lepra perfusus, gratia Baptismi ita renovatur, ut in eo nec originalis nec actualis lepra peccati remaneat: et qui fuerat criminum ponderibus semper incurvus, ad exemplum Naaman salutari lavacro renovatur ut parvulus; ita ut in eo impleatur illud quod de Christo ad Ecclesiam Apostolus ait, *Ut exhibeat sibi Ecclesiam non habentem maculam vel rugam* (*Ephes.* V, 27).

6. *Magna Domini munera non nobis judicium pariant, sed profectum.* Quod autem posteaquam mundatus est Naaman, munera obtulit beato Elisæo, et ille accipere noluit: Christi in hoc gratia figurabatur, quæ ideo gratia dicitur, quia gratis datur. Sic enim Dominus in Evangelio discipulis dixit, *Infirmos curate, mortuos suscitate, dæmones expellite: gratis accepistis, gratis date* (*Matth.* X, 8). Et quia omnia sacramenta et mysteria Domini nostri, quæ in Judæis erant præfigurata, in nobis videmus esse completa: etsi non possumus quantas debemus, vel quantas possumus, Deo gratias referamus, qui nobis tanta bona nullis præcedentibus bonis meritis largiri dignatus est; et pro salute nostra non solum discipulos misit, sed etiam per se ipse descendit, et pro nobis flagella et opprobria et reliquas, quas legimus, injurias patienter excepit. Vulneratus est, ut vulnera nostra curaret; mortuus est, ut nos de morte perpetua liberaret; ad inferna descendit, ut nos de faucibus crudelissimi draconis eriperet; resurrexit, ut nobis spem resurrectionis tribueret; in cœlum ascendit, ut quo eum sequi deberemus, ostenderet. Quid ergo retribuemus Domino, pro his muneribus quæ cogitare non valemus, nedum vobis valeamus explicare, nisi ut, sicut jam dixi, quantas possumus gratias jugiter referentes, ipso auxiliante studeamus, ut munera vel beneficia sua non nobis judicium pariant, sed profectum. Etiam implere præcepta illius laboremus: ut cum dies judicii venerit, ab auditu malo liberati, illa ad nos vox desiderabilis dirigatur, *Venite, benedicti, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (*Id.* XXV, 34): ad quod nos Dominus sub sua protectione perducat. Amen.

SERMO XLV (*a*).

De Elisæo, et securi in gurgite lapsa (*b*).

1. *Lapsus humani generis figura.* Modo cum divina lectio legeretur, fratres charissimi, audivimus quod eunte beato Elisæo cum filiis Prophetarum ad Jordanem fluvium, dum sibi ligna conciderent, ceciderit securis in aquam: et ille de cujus manu corruit, clamavit ad beatum Elisæum, *Heu domine mi, et ipsam mutuo acceperam!* Post hæc in loco ubi securis illa corruerat, beatus Elisæus misit lignum, et natavit ferrum (IV *Reg.* VI, 4-7). Elisæum, fratres dilectissimi, typum habuisse Domini Salvatoris, frequenter Charitati vestræ suggessimus. Sed et in puero, qui erat de filiis Prophetarum, cui securis de manu lapsa est, non incongrue Christus Dominus intelligitur. Securis illa quæ cecidit, Adam sive totum genus humanum significasse dicitur. Tenebat ergo filius Pro-

(*a*) Alias, de Tempore 210.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Eadem Lovaniensium de isto atque de superiore dubitatio: eadem etiam Verlini et Vindingi censura. Eidem auctori Cæsario tribuendum facile judicabis. De num. 3 vid. ejus homil. 16; de num. 4, homil. 12 et 37.

phetarum securim in manu sua; et Dominus ac Salvator noster humanum genus quod creaverat, in manu potentiæ suæ. Sed quomodo securis illa de manu Prophetæ in profundum corruit; ita et genus humanum de manu Dei omnipotentis per superbiam se excussit, et cecidit, et in fluvio luxuriæ vel omnium peccatorum gurgite se submersit. Securis ergo illa in profundo jacebat, quia genus humanum in omnium criminum abyssum infelici ruina corruerat; sicut scriptum est, *Infixus sum in limo profundi :* et iterum, *Deveni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (*Psal.* LXVIII, 3), et reliqua. Fluvius enim ille ubi securis cecidit, significat præterfluentem et fugitivam et in abyssum descendentem voluptatem, vel luxuriam sæculi hujus. Fluvius enim a fluendo nomen accepit. Et quia omnes peccatores transitoriis voluptatibus inhærentes vel inhiantes fluere dicuntur; ideo securis illa in fluvio et in limo jacebat oppressa.

2. *Figura reparationis illius. Relapsus cavendus.* Veniens ergo Elisæus, misit lignum, et natavit ferrum. Quid est lignum mittere, et ferrum in lucem producere; nisi patibulum crucis ascendere, et de profundo inferni humanum genus erigere, ac de omnium peccatorum limo per crucis mysterium liberare? Postquam vero natavit ferrum, misit manum Propheta, et recepit illud, et rediit ad utiles usus domini sui. Ita et de nobis factum est, dilectissimi fratres, qui de manu Domini superbiendo cecideramus, per crucis lignum iterum ad manum vel ad potestatem Domini reduci meruimus. Et ideo, quantum possumus, cum ipsius adjutorio laboremus, ne iterum superbiendo de manu Domini corruamus. Et quia nullis præcedentibus meritis de tenebris producti sumus ad lucem, de morte ad vitam revocati, de multis erroribus in viam reducti, curramus dum lucem habemus, ne prætereuntia salutis tempora negligamus : nec nos delectet mundi hujus male dulcis et nimium periculosa lætitia; ne iterum de operibus sanctis, et de justitiæ via, quasi de manu Domini corruentes, ad luxuriosum mundi hujus fluvium recurramus, et in omnium peccatorum limo, infelici iterum ruina, mergamur : sed audiamus Apostolum dicentem, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt quærite* (*Coloss.* III, 1 *et* 2). Quare dicit, *Si resurrexistis*, nisi quia cecideramus? Et alibi idem Apostolus, *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit tibi Christus* (*Ephes.* V, 14). Quasi non tibi videtur ad securim in limo jacentem clamare? Surge, inquit, qui in profundo gurgite dormis; et per crucis mysterium illuminabit tibi Christus.

3. *Qui peccat, destruit templum Dei.* Jam ista omnia, fratres charissimi, per Baptismi sacramentum, Deo auxiliante, sic agere studeamus, ut nobis beneficia Domini nostri non judicium pariant, sed profectum. Et ita dulcedinem charitatis, puritatem cordis, et castitatem corporis teneamus, ne in nobis Dei sacramenta patiantur injuriam. Si enim verum est, imo quia verum est, quod dicit Apostolus, quia templum Dei sumus, et Spiritus Dei habitat in nobis (I *Cor.* III, 16), quoties aliquod peccatum aut cogitando, aut loquendo, aut operando perficimus, templum Dei destruimus, et ei qui in nobis habitat injurias irrogamus. Et ideo si quis in se templum Dei aut turpibus cogitationibus sordidavit, aut luxurioso sermone polluit, vel quibuscumque criminibus forte jam usque ad fundamenta destruxit; dum tempus est, cum Dei adjutorio studeat reparare perdita, erigere lapsa, destructaque construere : ut cum dies judicii venerit, etsi coronam non meretur accipere, vel ad peccatorum mereatur indulgentiam pervenire. Quod autem dixi, vel ad peccatorum indulgentiam, pro humilitate quæ nobis satis est necessaria, videor suggessisse. Nam medicus ille cœlestis compunctis pœnitentibus, et eleemosynas largius facientibus non solum veniam, sed etiam coronam recompensare consuevit.

4. *Conclusio.* Ergo, fratres charissimi, etsi negligens, tamen qualiscumque præco veritatis a Domino constitutus, quod et vobis expedit audire, et me oportet dicere, si non quantum debeo, vel quantum possum, suggero, clamo, admoneo. Qui contemnit præconem, timeat judicem. Nullus ex vobis ante tribunal Christi se excusare poterit, non se fuisse admonitum, ut omnibus vitiis resisteret, et virtutibus operam daret. Et quia vobis quid vitare vel fugere debeatis, frequenter ostensum est, et quid agere vel expetere debeatis, assidua prædicatione monstratum est; sic Deo auxiliante agite, ut vobis admonitio nostra magis ad præmium quam ad judicium ante tribunal æterni Judicis proficiat. Quod ipse vobis concedere dignetur, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XLVI (*a*).

De fame Samariæ (*b*).

1. Dum a cultu Dei gens iniqua discedit, horrenda fame comprimitur, et justa necessitate turbatur. *Venit*, inquit, *filius Adadezer regis Syriæ, in Samariam, et obsedit eam : et facta est fames magna, ita ut venundaretur caput asini quinquaginta siclis argenti, et quinque siclis argenti quarta pars cabi stercoris columbini.* Cur famem, o miserrime, pateris? Cur inopiam teterrimam sentis? Cur tanta penuria laceraris? Crescit famis quotidie pœna; quia quotidie crescit et culpa. Perseverant flagella; quia in populo perseverant et delicta. Propter te enim hostis irruit, inimicus obsedit, adversarius tua pabula devoravit. Tu esuris : et ille pinguescit. Tu famem horridam pateris; et ille de tuis pabulis, suis vacat epulis. Tu asinorum cadavera, et stercora columbarum argento mercaris. Callida deinceps vita, damna peccata, delicta compesce, ad Deum convertere, relinque idolum, abominare figmentum; tunc poteris hostes divino adjutorio vincere, et cœlesti prælio superare. Nec quisquam tibi poterit nocere ulterius, si damnato scelere divinus in te germinaverit cultus. Proh nefas! Horrenda cadavera et columbarum stercora peccator populus vescitur, nec Dei cultum quærit : inquinatas carnes et horrendas escas fames et necessitas poscit, et adhuc figmentum hominum duritia colit : pabula denegantur, et illicita a peccatoribus exhibentur : Deus a populo peccatore non quæritur, et idolum adoratur. Mutatur in figmentum Dei cultura, mutatur religio, mutatur et esca : mutatur Dei sancta cultura, mutantur et hominibus pabula, interdicta vescuntur. Ut enim alienum est quod colitur; ita alienum est quod contra regulam esuritur. Nec enim difficile est populum famem posse sentire, quem male vivendo constat spiritualiter esurisse.

2. Interea crescunt cum vitiis augmenta famis, et peccata matrum cadavera appetunt filiorum, et alternis vicibus mulieres duæ suos natos devorare disponunt. Proh dolor! In cibum pietas vertitur, in pabulum suscepta soboles commutatur. Ante parricidium geritur, quam ad funestas epulas veniatur. Anima artubus elicitur, et matrum viscera polluuntur. Innocens sanguis effunditur, ut parentum fames rabida saginetur. Apud illas enim totum crudele, nefandum est, inquam, insontis sanguinem fundere, innocentis carnes concoquere, decoctos artus avidis faucibus transvorare; ut natum convertat in cibum, quem Deus condidit in solatium. Sed postquam ad funestas epulas ventum esset, altera mulier alteram exhortatur : Recipe, inquit, recipe, miseranda mater, in viscera filium nuper visceribus procreatum. Esto tui nati sepulcrum, esto ejus corporis diversorium : esto ejus, ut ita dixerim, monumentum. Intra te paululum comestus infans redeat, qui præ fame vivere jam jamque non poterat. Materni sinus qui vitalem intra se enutrierant, et nutritum in luce protulerant, particu-

(*a*) Olim, de Tempore 211; et post, in Appendice 65.
(*b*) Incerti auctoris et ineruditi.

latim sibi redditum recognoscant. Recipiat nunc comestum uterus, quem vivum ediderat partus. Repetat habitaculum mortuus, unde nuper exierat vivus; quoniam fames urget, necessitas cogit. Cur enim nato superstite moriar, et non magis natum ego mater consumam?

3. Igitur cum hæc mulier comestum jam conspiceret puerum, suum ab ista clade subtrahit filium. Negat se facturam in proprio, quod cum matre fecerat in alieno. Sufficit, inquit, mihi, sufficit tuo sceleri, mulier, consensisse; sufficit me funestas epulas degustasse, et innocentis carnibus mea viscera polluisse. Crudele enim tecum participavi consilium, ut nefandum exercerem de meo filio parricidium: quod tecum admisi, expiare non possum, nefandum scelus recusare non valeo. Esto saltem relevata in meo, quæ sic gravaris in tuo: desine meo scelere, desine tuo graviore commisso. Utinam nec tu faceres quod tu fecisti, nec ego scelus admitterem quod incurri; ut homicidium facerem, et parricidium perpetrarem. Ex me disce quid feceris: quia et ego per te merui quod amiserim. Quare istud quod cogis non facio, quod suades effugio, quod ingeris perhorresco.

4. Tunc ad regem altera alteram pertrahit, ad judicium ducit, causam tanti sceleris publicavit, quod enormitas facinoris publicare coegit. Tunc, inquam, sceleratum factum prodidit dolor, tunc immane facinus pietas perfida denudavit. Ardet insana mulier, quia parricidium fecit; ardet, quia filium suum devoravit: sed plus ardet, quia in illa clade filium suum alia non immolavit. Aut ego cum hac, inquit, moriar: aut certe ut hæc meum, ita illius natum invadam. Pactum nostrum justitia iniqua, rex juste, confirma: quia ego nunquam meum natum occiderem, nisi suum occidendum amaro placito locavisset. Ergo, domine rex, aut meum qui comestus est, reddat; aut suum qui est absconditus, prodat. Certe ut dignum est, utrasque nos pari sententia percute; ne aut ego post tantum facinus vivam, aut hæc sese gaudeat non fuisse in suum filium parricidam.

5. Quo audito rex vestimenta conscidit, vultum mutavit: et continuo propheta ad regem mandavit, *Hæc dicit Dominus, Hac hora, crastina die, mensura similaginis siclo emetur, et duæ mensuræ hordei siclo in porta Samariæ ementur.* Nuntiat Propheta sanctissimus ad regem cœlitus ubertatem, quam sola fides crederet, et perfidia posse fieri denegaret. Nuntiat in locum famis futuram abundantiam similaginis, nuntiat cessaturam famem, successuram ubertatem. Nuntiat subito magnalia Dei successura virtute Altissimi; et additur proprio sceleri perfidia hominis. Tunc homo qui missus fuerat a rege ait: *Nec, si cataractæ cœli aperiantur, possunt fieri quæ narrantur.* O perfidia hominis! Non credit promissam fieri ubertatem, qui horrendam senserat egestatem. Nec considerat Deum promisisse abundantiam, qui populo irrogarat penuriam. Scelestissime homo, cur mirabilibus non credis? Cur farra non accipis? Cur promittentem Dominum perhorrescis? Crede, quod credentibus datur; crede populo futurum, cujus te jam negaveris socium. Et quia bonis tantis indignus es, hæc tibi videre conceditur, et posse perfrui denegatur.

6. Igitur dum hæc geruntur, auditum fecit Dominus in castris Syriæ, ut populo promissam tribueret ubertatem: quadrigarum strepitus, et curruum sonitus, et armatorum tumultus inimicorum auribus maluit resonare, ut posset jam suum populum liberare. Quo strepitu perculsi inimici fugiunt, sine pugna terga vertunt, utensilia relinquunt; et Israelitæ egressi civitatem, castra hostium invadunt deprædantes. Revertente ergo populo onerato, ille qui non crediderat, cecidit lapsus, et ubertatem videns in populo cecidit, pressus est (IV *Reg.* VI *et* VII).

SERMO XLVII (*a*).

De beato Tobia (*b*).

1. Beatus Tobias, qui panem suum noverat frangere esurienti, mercedem celerem mercenario præparat laboranti. Patienter lectione percepta, quæ nuper est recitata, admirabamur patris filiique tractatum, quemadmodum angelus monet, quem æstimabant terrenum sub cœlesti gloria mercenarium. Ad hoc enim cæcitatis incurrit exitium, ut angelum susciperet medicum, qui divinis facibus incensus sic anhelavit: *Honesta est oratio cum jejunio et eleemosyna.* Oratio justi, clavis est cœli. Ascendit precatio, et descendit Dei miseratio. Licet alta sit terra, altum cœlum; audit tamen Deus hominis linguam, si mundam habeat conscientiam. Cum sensibus loquitur, si sit solus noster gemitus. Sufficit auribus imber oculorum, fletus citius audit quam voces. Oratio invidi solet de auribus propulsari. Erat patris et filii anima una, dum esset proprietas membrorum, erat illis singularis germanitas animorum. Fili, inquit, dimittamus istum hominem adjicientes ad mercedem placitam; quia nobis multa opere suo contulit bona. Et filius relato tractatu alloquitur patrem: Pater, numquidnam isti tam benedicto operario merces tantum placita debet pensari, cujus bonus ducatus non potest æstimari? Parum illi honoris reddemus, si ejus meritis mensuram figamus. Numquid ipse id tantum exhibuit, quod placuit? Hoc placuerat, ut mihi regionem et virum, cui argentum commendasti, demonstraret. Primo iter quasi cœleste carpens, et mihi et tibi paravit necessarium de pisce collyrium: me deduxit, argentum recepit, Saram mihi uxorem desponsavit. Mercede placita tantum est dignus, qui mihi tanquam cœlestis exstitit paranymphus; et, quod plus est, bone pater, oculorum tuorum maculas albugine detracta curavit, et totam domum nostram illuminatis oculorum tuorum lampadibus illustravit? Clarius modo video, quia te videntem aspicio. Nonne iste, optime pater, dignus est media substantia? Iste talis ductor atque provisor, medicus atque custos, ut dixi, mediæ substantiæ, quam ipse mecum pertulit, accipiat portionem, qui mihi ducatu suo tantam præbuit pietatem. Placet bono patri sapientis filii responsio. Rogare cœpit mercenarium, ut mercedis suæ sumat effectum. *Frater*, inquit, *accipe quod tuum est; et tunc vade salvus.* Recipe mercedem tuam; quia præbuisti mihi et filio meo bonam misericordiam. Tolle, ut dixi, mediam substantiam, quam cum meo filio reportasti: nam gratia quam tibi debemus, non potest ponderari.

2. Continuo angelus gaudet de cogitata mercede, qui missus fuerat gratis facere pietatem. Tobis, inquit, vel Tobia, quid de mea mercede satis superflue cogitatis? Habete quod vobis donavit Pater ille cœlestis. Ego minister sum curationis, ille auctor sanitatis. Nescitis cujus mercenarii ope perfrui meruistis. Defunctos captivitatis sepelire non timuisti, Tobis: ascenderunt ad Dominum opera tua; quia relicto prandio, reddidisti mortuum sepulturæ. Ego Domino medullata intuli sacrificia pro venerabili sepultura, ego directus sum operarius fori cœlestis. Mortuum sepelistis, et mortis aculeum non timuistis. Ipse sepultus pro vobis voce tacita proclamavit. Probationis fuerat cæcitas oculorum, unde patientia tua clarius meruisset de cœlestibus ornamentum. *Ego sum Raphael, unus ex septem Angelis, qui assistimus ante claritatem Dei.* Non indigeo fructu humanæ mercedis: divitem me facit conversatio majestatis. Dives est ille qui me misit, gratis jussit impendi, qui gratis ipse concessit. Nec ipsum honorem gratiarum mihi deputetis; quia nihil meis viribus percepistis. *Deum benedicite, et illi confitemini, et ipsum glorificate, quia vobiscum fecit bona* (*Tob.* XII).

3. Subito patefacto mysterii cœlestis honore, voce

(*a*) Olim, de Tempore 226; et post, in Appendice 65.
(*b*) Incerti auctoris et inerudili.

Raphaelis angeli attoniti, Tobis et Tobias collapsi in terram proruerunt, vocem tremulam penitus occultaverunt, quia vocem insolitam audierunt. Quid meruistis, pater Tobis filiusque Tobia? Mercenarium habere cœlestem, et tanquam operarium locare terrestrem? Celavit vobis angelus nomen: *Azarias sum*, inquit, *Ananiæ magni filius* (*Tob.* v, 18): et non dixit, *Ego sum Raphael angelus.* Celavit in primo nomine dignitatem, ne faceret locatori terrorem. Si enim diceret, Ego sum angelus, non esset Tobiæ mercenarius. Servata est dignitas nominis; ut postremo magnitudo claresceret dignitatis. Videte, charissimi, quantum sit eleemosynæ meritum: angelum meruit habere operarium. Videtis quantum proficit, mortuos sepelire; ut oblatio ejus per angelum Raphaelem ad cœlestem ascenderet majestatem. Videtis, quia eleemosyna a morte liberat, et ipsa purgat peccata. Facit purgationem oculorum, liberat a tenebris peccatorum. Tobis via sua deducitur; Sara tot viris contristata, per angelum matrimonio copulatur.

SERMO XLVIII (*a*).

De Judith, I (*b*).

1. Non sufficit mortalis eloquentia justorum omnium orationes eximias atque triumphos gravidasque referre virtutes, quas omnipotens Deus dedit eis quibus solet conferre victoriam, qui viros ac feminas vigere permisit, qui et flammam camini refrigerio dispersit, et insidiosos exercitus capite sublato nudavit. Nam cum Holofernes ille filiorum Israel, imo sui capitis inimicus, exterarum gentium sibi jus vindicaret, atque obsidione, armis, ignibus quoque pugnaret, necnon et multarum gentium campos carnis messibus oneratos in cinerem pascente flamma converteret; Judith sanctissima, cujus precibus patuit cœlum, orationis arte arma victricia fabricavit, quibus adversa confligeret, et pavescentes viros femina vindicaret. Squalebat civitas obsidione barbaræ feritatis: ita enim universa languebant, ut in manibus hostium jam tradi commodius judicarent, quam perniciosæ famis populatione vexari. Ecce Judith post precem et saccum, post cinerem ad cultus puellares redit, spes omnium populorum procedit, sollicitos populos redditura securos sua sapientia consolatur, quæ promittens victoriam quam omnis natio miraretur, portam sibi paululum remotis obicibus postulat aperiri. Prodiit secura unius puellæ comitatu contenta, et hostium securis gressibus properavit in castra. Intra muros sollicita fuit, secura fit dum ad timenda pervenit. In qua femina insidiosæ pulchritudinis novitatem hostilis exercitus vehementer expavit, ut in ejus obsequio vires amitterent, arma projicerent, et colla curvarent.

2. Deducitur ad prætorium subjectis ordinibus fraus Holofernis, et lugentis victoria civitatis. Quam cum videret Holofernes, solutus est sensibus, animam cum capite perditurus. Jacuit enim dedecus juvenum mulieris vultu captivus; licuit mulieri exarmare juvenes, et debellare victores, sollicitam defendere civitatem, et barbarum subvertere bellatorem. Decepit sincera corruptum, fefellit casta pollutum, pudica peremit adulterum, sobria jugulat ebriosum. Illa enim tam barbaros animos insidiosi sui vultus fraude confuderat, ut eum ligaret multarum arte fabularum, ut redderet inter exercitus victum, et inter arma captivum. Paratur convivium regi, Judith interesse jubetur. Illa consentit, ut vincat: accedit ad convivium, nihil de cibis aut de poculis hostium gustatura, quæ suis utensilibus voluit esse contenta. Quamvis ille bellator armorum tam castissimæ feminæ male sanus attenderet vultum: illa tamen, quare venerat, de ejus capite cogitabat; quo sublato defectis civibus subveniret, et multa capita tueretur, defenderet, vindicaret.

3. At ubi convivii sagina fines excessit, et gravis calicibus somnus successit, videns Judith inimici corporis inclinatas ebrietate cervices, surgens ipsius cruentum arripuit collum, comam quoque barbari capitis manu occupavit. *Domine*, inquit, *confirma brachium meum. Et percussit tertio in collo ejus; et amputavit caput ejus.* Exiens foras, tradidit puellæ caput Holofernis, et misit illud in peram. Et post pusillum exivit foras quasi ad orationem secundum consuetudinem. Ecce castitas. Orationis favore castitas pudorem proprium servavit intactum et quietum, decepitque alienum. Jacet inclusum cadaver, et jam foris est caput. Cum palmifera castitate Judith ad cives sollicite festinat: nec prohibetur regressu, cui quasi ad orationem anteire fuerat concessum. Jam recipit attonita civitas tantæ victricis reditus triumphales, jam luctus convertuntur in gaudium, jam portæ plenissima securitate panduntur, jam pendet muris victoribus caput. Omnis erat in civitate victoria, et in hostilibus castris tremor erat et fuga (*Judith.* x-xv); Judith in civitate cum securis secura. Ubi enim assiduis pulsatur orationibus cœlum, potentia semper calcatur armorum. Ecce gloriosæ feminæ castitatem servavit oratio; et hostem servare non potuit multitudo. Lugentem civitatem una femina valuit vindicare; et tantus exercitus regem non potuit custodire.

SERMO XLIX (*a*).

De Judith, II (*b*).

1. Quotiescumque bellicus rumor terribili fama crebrescit, aut horrisono tubarum clangore, vel raucisono æris cantu increpuerit lethiferum murmur, feminis ac debilibus formidolosa imago mortis occurrit: intrepida virorum fortium pectora solent laudis amore flagrare, atque bellica sorte, ubi funesto imbre densati præliantes mortifera obumbratione texerint partes consertas sub stridulo telorum cursu, eventu jam errantes lethifero, præcipiti ardore triumphales propinquant ad palmas. Judith bellator animus alienum pectus obsedit. Illa abjecta formidine feminarum victoriam in periculis quærens, nec mortem in periculis timuit, nec ambiguitatem formidavit. Cum igitur Bethuliæ mœnia Holofernes hostili obsidione calcaret, et avertens tractus aquarum, prima indiceret certamina siccitatem; Judith flens sui conjugis fœdera acerbo discidio rupta lugubri lamentatione servabat. Quæ ut reperit captivandæ civitatis inducias postulatas, mox ei privatum dolorem congeminavit civitatis communis dolor. Quæ exorata, consurgens abluit aqua corpus suum; imponens sibi ornamentum, pendulas aureas divitias suspendit, et manibus lapillatos circulos splendentes induxit, fluentes sinus purpureæ vestis gemmato collegit pectore, casto vultu prius dimicatura quam ferro. Monilium tela pudori semper adversa, hostem ferire didicerunt. Gentis suæ vindex sumpsit ornamentorum arma, non de bello nuptias subitura; sed de civitate bellatrix procedit sponsa. Nec fuit levitas ornatus, qui ad homicidium tanti capitis aptabatur. Pergit divino Spiritu ducta, et singularis ancillæ solatio contenta. Species custodit, quæ blanditur; et ne violenter pudicitia custodita lædatur, Holofernem alloquitur, ut desiderium inane concipiatur: *Ego*, inquit, *ancilla tua, misit me Dominus Deus facere rem, in qua mirabitur omnis qui audierit eam; quoniam ancilla tua Deum cœli observo; et nunc ibo per noctem, et orabo ad Dominum cœli: et nuntiabit mihi quando faciet hæc, et ducam te per mediam Judæam, et ponam sedem tuam in medio civitate, et canis non mutiet lingua sua contra te, quoniam mihi hæc ostensa sunt a Domino.* Non decuit pudicam mentiri, non intelligentibus dixit, perfecit actibus quod promisit.

2. Dum regi alto sermone imaginarius verbis blan-

(*a*) Olim, de Tempore 228; et post, in Appendice 66.
(*b*) Incerti auctoris et inerudit.

(*a*) Olim, de Tempore 229; et post, in Appendice 67.
(*b*) Incerti auctoris et inerudit.

ditur, bellator animus lascivia solvitur, in amore armorum torpent vires innumerabiles militum, luxu regifico nuptiarum pompa nullo nubente construitur, cuncti ebrietate solvuntur. Non delicata matrona pugnavit, sed sopor tibi quem ferias præparavit. Constructo thalamo concitatur ad ducem pronum amore, victum somno, elisum virum in strato; bellatoris crines implicuit pulchritudine digitorum, post teneritudinem fusi, ebeni capulum quærit. Mucro matronam non terruit, sed armavit, quæ ita pugnavit. Coruscus ensis caput abstulit hosti, persolvitur, in patriis mœnibus victoria suspenditur (*Judith* x-xv). Armis stupentibus cunei densantur, præpostero ordine triumphant. Sequitur bellum, vino fusi, soluti somno, in certamen nec clamore provocante consurgunt, teguntur armis coruscantibus montes. Quid, alienigena, fremis? quid bella componis? quid aciem paras, habens quem in cubiculo quæras? Omnem varium furoris impetum retine, tantum vobis reliquimus ducem, agnoscendam partem habemus in porta pendentem. Tantam animus de Deo suscepit largitatem, quantam credulitas sibi poterit vindicare.

SERMO L (*a*).

De beato Job, I (*b*).

1. Promptiorem me ad loquendum vestra Sanctitas præmonet; etiam dudum de Scripturis insinuata omni cum devotione dicendi fiduciam tribuit, quem Deus gratanter vobis audire monstravit. Sic et nos vestra Sanctitas de Job dicentem accipiat, ut audire se tanquam rusticum credat. Non fuco sermones infectos dicere arbitretur, qui illius magisterio simpliciter dicere profitetur. Adversus Job diabolus pugnam impetravit, cujus filios ruina cum exstingueret; factus est post divitias inops, post familias solus, post numerosam sobolem, nullius pater, patrimonio naufragus, in corpore edaces pœnas uno robore fidei sustinebat. Divitiæ in inopiam ceciderunt. Hic nova expergiscitur nuditate: nullus fuit proximus; quia rara est miseris amicitia. Corporis sanitas vulneribus immutatur, gaudium in dolorem convertitur, nullus artus qui non flagellis valetudinum agitetur. Denique sub sterquilinio jacuit præclara justitia, et cum vulnerata caro probaretur in membris, incolume pectus servabat interius. Nihil erat a capite usque ad pedes, quod non affligeret pœna. Undique circumvallantibus pœnis stetit: et unde fervebat diaboli invidia, inde sumpta est fatigata victoria. In corpore torquebatur, et spiritu probabatur. Vermibus corpus inquietis doloris tolerabat geminata supplicia, quam fluxæ carnis putredinem prædurabat fecunda calamitas: non noctibus quies, non diebus requies. Torquebatur, et orabat. Aliud postulabat hostis, aliud precabatur vociferatio confessoris. Dissolutis nervis, sanici profluvium asperior testa radebat, atrox cruciatus mutabat. Reges non agnoscebat, et confossum corpus in stercore recumbebat. In naufrago corpore incolumis justitia tutatur, et periclitantibus membris, auctori vulnerum pectus servatur. Omnia, excepto spiritu, occupaverat hostis.

2. Non fuit qui reciprocum redderet munus mercedibus; delicata matrona in alienis domibus servit, quæ imperare consueverat. Ubi post solis occasum diurna supplicia dure transigebat, quietem exspectabat, et fatigatis matrona digitis, succedentem diem lacrymantibus oculis deducebat. Orbata in mœrore filiorum mulier locatur ut serviat, nec ad lacrymas vacat. Adhuc matrona jam vidua, ubique mercenaria, nusquam domina; nec sterilis, nec mater, uteri sui laniatus deflet: *Ecce*, inquit, marite, quæ pateris: *dic aliquid adversus Deum, et morere*. Peccavit sola, quæ viro misericordiam denegabat; oblivisci uxorem Job in filiis didicerat, et omnibus membris fluens, solus animus fideliter repugnabat. Bellator mundi in uno viro torquetur, dum torquet et pœna, revertitur in auctorem. *Ecce*, inquit Dominus, *tradam illum tibi: animam illius tantummodo custodi* (*Job* I *et* II). Secure pugnat, qui hoste metuente servatur. Sic hostis furebat, ut timeret: infligit dolorem crudelitas; et deficit in suis viribus. Pœna fugata revertitur sanitas, et cicatricibus felicior redditur medicina. Celerius curat Dominus, quam vulnerat inimicus. In gaudia gemitus migravere, et in fossis vulnerum numerabantur monumenta victoriæ. Propter Job regina, propter quem et mercenaria. Duplici regreditur fenore, ut amissa possent duplo recipere.

(*a*) Olim, de Tempore 221; et post, in Appendice 61.
(*b*) Incerti auctoris et eruditi.

SERMO LI (*a*).

De beato Job, II (*b*).

1. *Job in prosperis et in adversis victor. Thesaurus justi fides.* In lectione quæ nobis lecta est, fratres charissimi, audivimus quod gloriosissimus Dei athleta contra hostem callidissimum admirabiliter præliatus sit: et secundum quod Apostolus ait, *Spectaculum Deo et Angelis ejus et hominibus* (I *Cor.* IV, 9) dignum non sine ingenti admiratione audire, et quodam modo oculis fidei videre meruimus. Vidimus beatum Job non solum contra felicitatem mundi, sed etiam contra paupertatem et asperrimos dolores, et contra filiorum orbitatem fortiter et feliciter dimicantem. Qui cum esset dives, nullum contemptum habuit; cum penuriam pateretur, neminem blasphemavit, nec contra Dei dispensationem murmurare præsumpsit: sed locuples dicebat, *Domus mea omnibus viatoribus patuit, et de velleribus ovium mearum calefacti sunt humeri infirmorum* (*Job.* XXXI, 19 *et* 20). Postea vero, cum paupertate premeretur, in angustiis loquebatur, *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est* (*Id.* I *et* II). Fortiter colluctatus est diabolus; sed athletam Dei superare non potuit. Immanes suscitavit fluctus; et firmissimam petram commovere non valuit. Machinationes suas adhibuit; et turrim validissimam non prostravit. Arborem concussit; et decutere poma non valuit: et ramos quidem confregit, sed radici nihil nocuit. Parietem perforavit, sed thesaurum auferre non potuit: thesaurum autem dico non auri et argenti, sed fidem justi. Hunc enim ejus thesaurum diabolus diripere festinabat, quando cum omni facultate nudatum plaga intolerabili cruciabat. Vidisti augmentari fluctus, vidisti petram firmissimam, vidisti turrim inexpugnabilem, vidisti Deum glorificatum, et diabolum confractum: et quali nomine hunc justum appellem, ignoro. Athletam eum vocem? Sed præcellit tantarum copia coronarum. Petram eum dicam? Sed firmiorem video. Militem appellabo? Sed robustiorem cerno constantia. Turrim eum nominabo? Sed eminet sapientia. Arborem eum dicam? Sed decorosior invenitur. Fructum illum appellem? Sed pretiosior demonstratur. Thesaurum eum nominabo? Sed copiosior esse dignoscitur. Et quali vocabulo appellem sanctum illum, non invenio.

2. *Et dives potest esse bonus, et pauper beatus. Pauperum contemptus quam cavendus.* Audiant hæc divites, audiant hæc pauperes, quemadmodum hic beatus vir in divitiis suis et felicitate benignus dispensator exstitit divitiarum, et in tentatione paupertatis patienter et fortiter toleravit. Vides igitur non esse impossibile divitem esse in operibus bonis, et pauperem per patientiam egestatis posse esse beatum. Nolo mihi dicas, quia paupertatem timeo. Paupertatem times, et peccatum non metuis? Nolo timeas paupertatem: sed iniquitatem time, quæ mater est tormentorum. Dominus a te stipendium postulat, et dare ei non vis. Cum enim audis eum dicentem, *Quamdiu fecistis uni ex minimis istis*, utique si tribuas pauperi, Christo feneras. Si contrahis a paupere manum tuam,

(*a*) Alias, de Tempore 225.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Erat Lovaniensibus dubius, Verlino et Vindingo spurius. Auctoris est eruditi et pii, sed nobis ignoti.

quomodo et qua fiducia in illa die et tu a Domino misericordiam postulabis? Nonne arguet te, dicens : Vidisti me nudum, et non operuisti ; esurientem, et non pavisti (*Matth.* xxv, 40, 43)? Quid tu ad hæc respondebis, et quam veniam deprecaberis? Nonne conscientia tua reum te faciet, et obmutesces? Et tu quidem multis et pretiosis vel exquisitis deliciis interdum usque ad crapulam satiaris ; et pauperi unde esuriem repellat, vel cibum simplicem dissimulas erogare. Vestibus etiam nimium pretiosis indutus incedis ; et pauperi nudo nec vilissimum tribuis vestimentum. Domum tuam in omni pompa componere vel ornare contendis ; forsitan nec in angulo ejus peregrinum vel pauperem recipis. Sed qui talis est, cum ei irrevocabilis advenerit finis, si pœnitentia non subvenerit, perget ad inferos nudus bonis operibus, remanente domo cum omni ornatu suo in testimonium avaritiæ suæ. Unusquisque enim prætereuntium dicet : Hæc domus illius fuit raptoris, prædonis, avari. Quantas viduas afflixit, quantos orphanos denudavit, quantos miseros fecit, ut hanc domum tantis expensis de iniquitate quæsitis erigeret!

3. *Nobilium non dignitas culpanda, sed fastus. Homo quam Deo charus.* Sed dicit aliquis : Nobilis sum, et in honore constitutus. Nobilitatem nemo reprehendit, de istis dignitatibus nemo disputat, quæ a Deo bene hominibus conceduntur. Divites ergo in honoribus constitutos, si juste et caste et misericorditer vixerint, reprehendere nemo debet. Illi vero dolendi sunt et lugendi, qui inflati superbia dignitatum, putant se immortales cum ipsa dignitate futuros ; et non considerant conditionem suam, quia de terra sunt, et in pulverem redigentur, et pro parva lætitia vitæ hujus (si tamen lætitia vel vita dicenda est), perpetua sustinebunt tormenta. Attendis pauperem, et despicis, et non recogitas quoniam homo est, sicut et tu : homo chara et amica possessio Dei, homo cujus causa firmatum est cœlum, et extensum est mare, fundata est terra ; propter quem sol oritur et occumbit, luna crescit et deficit, astra micantia surgunt. Tunc ergo contemnis hominem pauperem, propter quem Deus talia et tanta constituit ; ad extremum, ut adhuc amplius dicam, propter quem Dei Filius humanam carnem assumpsit, opprobria et flagella sustinuit, crucem pertulit, et flagelli amaritudinem sensit, mortem gustavit, ad inferna descendit, et eos qui a diabolo detinebantur obnoxii, sanguinis sui pretio liberavit? Ecce quanta et qualia humano generi pietas divina concessit. Videte ergo si justum est ut a nobis pauper quisque despiciatur, cui tot beneficia pietas divina largitur.

4. *Dei in pauperes favor.* Amemus ergo, fratres charissimi, et non despiciamus pauperes vel peregrinos ; ne nos ille despiciat qui propter nos pauper factus est, cum esset dives (II *Cor.* viii, 9). Considerate, fratres, et diligenter attendite, quia ab initio nullum pauperem despicere voluit Deus. Nam sicut in Scripturis divinis frequenter et diligenter audistis, ut superbiam et vanitatem mundi reprimeret Deus, non elegit rhetores, non eloquentes, non consules, non divites, non potentes, quibus verbi sui secreta committeret : sed aut opiliones, sicut Patriarchas et beatum David ; aut piscatores, sicut beatum Petrum, vel reliquos Apostolos ; ut per infirma destrueret fortia, et per humilia excelsa et superba dejiceret. Amemus ergo pauperes, ut cum illo partem habere possimus, qui dixit, *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* xi, 29). Nam quia genus humanum per superbiam mortale vulnus acceperat, Christus medicamentum humilitatis exhibuit. Noli ergo despicere humilem pauperem : qui cum sibi pauper sit, facere te divitem potest. Qui enim divites sunt, imitentur beatum Job humiliter largas eleemosynas facientem. Non extollantur in prosperis : et si sinistrum aliquid, Domino permittente, pertulerint, non deprimantur adversis ; et in nullo contra Dei judicia murmurantes, sed humili et pia conscientia cum beato Job dicant, *Dominus dedit, Dominus abstulit ; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum :* cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto, in cuncta sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LII (*a*).

De beato Job, iii ; *et de verbis Psalmi* xcvii, 5, 6, Psallite Domino in cithara, *etc.* (*b*).

1. *Quis psallat in psalterio et cithara. Job tuba ductilis. Job afflictus ad purgationem levium peccatorum.* Beatus Job, fratres dilectissimi, de quo nobis hesterna lectio recitata est, tam sanctus fuit, ut in illo compleretur illud quod in Psalmo Spiritus sanctus dixit, *Psallite Domino in cithara et voce psalmi.* Non vocem solam, sed opera assumite : ut non tantum cantemus, sed et manibus operemur. Qui cantat et operatur, psallit in psalterio et cithara ; qui psallit in psalterio, divina de cœlo verba canit : qui autem operatur manibus, humana opera perficit. Extende manus, et da pauperi, nudum vesti, hospitio recipe peregrinum. Sed cum facis, pie ac hilariter fac : recole illi te facere, qui dicturus est, *Esurivi, et dedistis mihi manducare* (*Matth.* xxv, 35). Videte qualia organa adjungantur in similitudinibus. *In tubis*, inquit, *ductilibus.* Beatus Job, fratres dilectissimi, ita Dei Spiritu plenus erat, ut velut ductilis tuba laudes Domini dulciter decantaret. Sic enim de talibus sonitus est, *In tubis ductilibus et in voce tubæ corneæ.* Ductiles areæ sunt tubæ, et tundendo producuntur. Quando enim producuntur? Quando malorum hominum persecutionem patimur, si patienter omnia sustinemus, et nunquam contra dispensationem Domini murmuramus, vapulando erimus tubæ ductiles ad laudem Domini productæ, si cum tribulatione proficimus. Tribulatio tunsio est, profectus productio est. Tuba ductilis erat beatus Job, quando a diabolo percussus tantis damnis, orbitate etiam filiorum afflictus, in nullo contra Dominum murmuravit. Tunsione illa tantæ tribulationis factus est tuba ductilis. Ergo audiamus si ipsa tuba bene sonuit. Audi, *Dominus dedit, Dominus abstulit ; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum.* Videte, fratres, quomodo et quam diligenter sonuit, quam suavem sonum dedit. Nec hoc solum sufficit, nisi adhuc tundatur. Datus est autem in potestatem satanæ, ut caro percuteretur. Percussus est, cœpit putrescere ; ita ut eum scatentes globi vermium exararent. Ipse tamen beatus Job quamlibet esset justus, non tamen fuit sine peccatis. Neque enim melior erat sancto Joanne evangelista, qui ait, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* (I *Joan.* i, 8). Per illam enim crudelissimam pœnam minuta peccata purgabantur. Quam rem etiam ipse intelligens, Deo gratias referebat ; et negligentiarum suarum quasi verissimus judex, non molli linteo, sed testa radebat saniem fluentem.

2. *Job infirmus melior Adam integro.* Ex omnibus tamen bonis suis, sola ei a diabolo mulier reservatur. Supposita est uxor Eva, quasi ad seductionem. Hoc erat necessarium, ut uxor ei reservaretur : equidem non ad solatium mariti, sed ad ministerium diaboli. Suggessit mulier blasphemiam : Job non obtemperat, sed recusat. Evam Adam in paradiso non repulit ; repulit Job Evam in sterquilinio. In stercore sedebat Job, cum flueret vermibus atque putresceret : sed melior Job vulneribus plenus in stercore, quam Adam integer in paradiso. Equidem adhuc uxor sua Eva erat ; sed jam ille Adam non erat. Quid ergo dixit mulier? *Blasphema Deum, et morere.*

3. *Diabolus malleus universæ terræ.* Ecce audivimus quomodo tunditur tuba ista. Percussit eum diabolus

(*a*) Alias, de Tempore 222.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ex Lovaniensium censura dubius inter Augustinianos sermones remanserat. Observavit post Verlinum Vindingus, quæ in eo leguntur, pleraque ex Augustini in Psal. 97 enarratione esse huc translata.

a capite usque ad pedes gravi vulnere, et putrescens vermibus sedebat in stercore. Audivimus quemadmodum tunsus est : tubæ hujus ductilis vocem dulcem, si placet, audiamus. Respondit enim uxori : *Locuta es*, inquit, *quasi una ex insipientibus mulieribus : si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non toleremus* (*Job* I *et* II)? O sonum fortem! o sonum dulcem! Quem non dormientem excitet sonus iste? Quem non excitet præsumptio in Domino, ut adversus diabolum securus procedat in prælium; et non se suis viribus obtecturus, sed Dei auxilio protegendus? Ipse enim adjutorium dedit, qui eum tentari permisit. Non enim tunderet diabolus de se ipso : nihil enim facere poterit, nisi quod dispensatio divina permiserit. De illius enim diaboli pœna futura propheta commemorans ait, *Contritus est malleus universæ terræ* (*Jerem.* L, 23). Malleum universæ terræ, diabolum voluit intelligi. De ipso malleo in manu Domini posito, id est, in potestate Dei, tunduntur ductiles tubæ, id est, animæ sanctæ, ut resonent Dei laudes.

4. *A diabolo tunduntur justi et injusti.* De isto malleo et justus tunditur et peccator; ille, ut probetur; ille, ut puniatur : aut certe ut justus augeatur in bonis, et peccator corrigatur a malis. Sub isto enim malleo in manu, id est, in potestate Domini constituto, tunduntur non solum humiles, sed et superbi : sed humiles producuntur, superbi comminuuntur ut vitrum. Una eademque tunsio bonos producit ad gloriam, malos redigit in favillam : ut impleatur in eis illud quod scriptum est, *Et erit tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ* (*Psal.* I, 4). De ipso enim malleo quoties animæ sanctæ, Deo dispensante vel permittente, tunduntur, in nullo murmurant, in nullo penitus contradicunt; magis humiliter, velut ductilis tuba, proclamant, *Justus es, Domine, et justa judicia tua* (*Psal.* CXVIII, 137); adhuc minus patimur, quam meremur. Et hæc quidem dicunt animæ sanctæ. Animæ vero superbæ et peccatis obnoxiæ, quoties aliqua adversitate pulsantur, rebelles contra Dominum murmurare præsumunt, dicentes : Deus, quid tibi feci? quare tanta patior mala? Quibus in conscientia respondet divina justitia : Bene dicis, O Deus, quid tibi feci? Verum est quia nihil mihi fecisti, sed totum tibi : si enim aliquid boni fecisses, mihi feceras. Cum vero peccata et crimina commisisti, tibi omnia fecisti, non mihi. Et quia *quæcumque seminaverit homo, hæc et metet*; non est injustum quod spinas et tribulos peccatorum colligat, qui nequitiam seminavit. Nos vero, fratres charissimi, audiamus Apostolum dicentem, *Seminemus quod bonum est ad omnes, maxime ad domesticos fidei.* Timeamus, ne forte, si in carne seminamus, secundum Apostolum de carne metamus corruptionem : sed ipso attestante, seminemus in spiritu, ut de spiritu metamus vitam æternam (*Galat.* VI, 8-10); ad quam nos Dominus sub sua protectione perducat, cui est honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LIII (*a*).

De verbis Psalmi XLIX, 20-23, Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, *etc.* (*b*).

1. *Eleemosyna sine justitiæ studio.* Frequenter, fratres charissimi, cum Psalmista cantamus versiculum illum, per quem detractores spirituali gladio feriuntur. Sic enim ait : *Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.* Quod autem dixit, *Sedens*, hoc ostendere voluit quod non transitorie detraxerit, nec ei subreptum sit, ut male de proximo loqueretur. *Sedens*, id est, ex otio : quasi ad hoc vacans, ut derogares proximo tuo. *Hæc fecisti, et tacui.* Nemo, fratres charissimi, falsa securitate se decipiat, et putet se ante tribunal Christi non esse venturum, nec redditurum de factis propriis rationem. Veniet enim Dominus Deus noster, et non silebit. Modo enim silere dicitur, quia adhuc vindictam suspendere videtur.] *Hæc fecisti, et tacui.* Quid est, *Tacui*, nisi, Non vindicavi, severitatem meam distuli, patientiam tibi prolongavi, pœnitentiam tuam diu exspectavi? *Hæc fecisti, et tacui.* Ego autem cum adhuc exspectarem, ut te pœniteret; tu et me contempsisti, et Apostolum audire noluisti [1]; sed *secundum duritiam cordis tui et cor impœnitens thesaurizasti tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei* (*Rom.* II, 4, 5).

2. *Idem tractatur argumentum. Suspicatus es inique, quod ero tibi similis.* Parum est quia mala facta tua placent tibi, placere putas et mihi. Deum quia non statim pateris ultorem, vis tenere participem, et tanquam corruptum judicem prædæ socium vis habere. [De multis quæ rapuisti parvas eleemosynas faciens, et adhuc peccata non deserens, quasi corruptum judicem putas te posse redimere : cum, si etiam totum dares, et peccata ipsa non deserens, te ipsum deciperes, pecuniam perdendo, et peccata non redimendo.] *Suspicatus es inique, quod ero tibi similis. Arguam te.* Quando veniet enim Dominus Deus noster, non silebit. *Arguam te.* Et quid faciam arguendo te? quid tibi faciam? Modo te non vides : facio ut videas te; quia si videres te, et displiceres tibi, placeres mihi : quia vero te non videns placuisti tibi, displicebis et mihi et tibi; mihi, cum judicaberis; tibi, cum ardebis. Quid enim tibi faciam, inquit?

3. *Bona post dorsum, mala ante faciem sibi proponenda.—Constituam te ante faciem tuam.* Quid enim vis latere te ipsum. In dorso tuo tibi es, non te vides : facio ut videas te; quod tu post dorsum tuum posuisti, ego ante faciem tuam ponam. Videbis fœditatem tuam, non ut corrigas, sed ut erubescas. [Modo enim, fratres charissimi, omnes amatores luxuriæ, et qui cum delectatione faciunt iniquitatem, peccata sua post dorsum projiciunt : si vero aliquid boni casu aliquo vel per quamlibet occasionem fecerint, ante se ponunt : et inde assidue gloriantur, et dicunt : Ego illum liberavi, ego illi benefeci, ego illi tantum dedi. Et dum bona quæ per illos Deus fecit, sibi assignant, per vanitatem perdunt, quod per eleemosynam acquirere videntur. Ac sic ante tribunal Christi perditis bonis, quæ ante se habebant, peccata quæ post dorsum projecerant, ante faciem eorum revocantur : et sine ullo termino sustinebunt supplicium, qui sibi, dum viverent, noluerunt providere remedium. Et hæc quidem faciunt illi, qui plus diligunt præsentia quam futura. Qui vero de animæ suæ salute attentius cogitant, e contrario faciunt; bona quæcumque fecerint, post dorsum projiciunt; mala autem quæcumque illis subrepserint, ante oculos ponunt : et dum de ipsis in præsenti sæculo erubescunt; et vulnerata curare, et mortua resuscitare, et sordida abluere tota fidei devotione contendunt : ut cum in die judicii ante tribunal Christi venerint, mala quæ ante faciem suam posuerant, et bonis operibus redempta sunt, auferantur; bona quæ propter vanitatem post dorsum projecerant, ante oculos collocentur, et mereantur audire, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum* (*Matth.* XXV, 34). Et licet hæc ita sint, non tamen de illis desperandum est, qui adhuc mala sua non solum corrigere nolunt, sed etiam defensare non erubescunt : sicut nec illa civitas desperata fuit, de qua dictum est,] *Triduum, et Ninive subvertetur* (*Jonæ* III, 4). In ipso tamen triduo idonea fuit converti, orare, plangere, et de pœna imminenti misericordiam promereri. Audiant ergo qui tales sunt, dum

(*a*) Olim, 2 ex Homiliis 50; et post, in Appendice sermo 13.

(*b*) Desumptus ex Augustini enarratione in Psalmum 49, sed quibusdam mutatis et additis. Addita ansulis concluduntur

[1] Sic editi. At Mss. gr. et rm., *Et me et Apostolum contempsisti.* Subdit tamen gr., *audire.* Mox uterque, *secundum duritiam cordis*; sine particula, *sed.* Paulo aliter habet Augustinus, in eumdem psalmum.

licet audire tacentem [id est, in præsenti non vindicantem]. Veniet enim, et non silebit, et tunc arguet, quando correctionis locus nullus erit. *Statuam te*, inquit, *ante faciem tuam.* Modo ergo tu, sicut jam supra dictum est, quisquis talis es, fac quod tibi minatur Dominus facere : tolle te a dorso tuo, ubi te videre non vis, dissimulans a factis tuis ; et constitue te ante te. Ascende tribunal mentis tuæ, esto tibi judex, torqueat te timor, erumpat confessio, dic Deo tuo : *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, et delictum meum ante me est semper* (*Psal.* L, 5). Quod erat post te, fiat ante te ; et cum factum fuerit ante te, puniatur a te [1] : ne tu ipse postea a Deo judice fias ante te, et non sit quo fugias a te.

4. *Deum non laudant iniqui, nec justi superbi. Intelligite* autem *hæc, qui obliviscimini Dominum.* — Non cogitabas de vita tua mala : intellige te, qui oblitus es Dominum. *Ne quando rapiat sicut leo, et non sit qui eruat.* Quid est, *sicut leo?* Sicut potens, sicut fortis, sicut ille cui resistere nemo potest. [Illi enim quos supra diximus, id est, amatores mundi, in ore suo Deum laudare videntur ; sed longe aliud operibus exercere probantur : secundum illud quod ait propheta, *Populus hic labiis me honorat ; cor autem eorum longe est a me* (*Isai.* XXIX, 13). Sed clamat illis Spiritus sanctus :] *Peccatori autem dixit Deus, Utquid tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum ?* Tanquam diceret ei, Nihil tibi prodest quod laudas Deum. Illis enim qui bene vivunt, prodest quod laudant ; tu autem si laudas [et peccata non deseris], nihil tibi prodest. Utquid me laudas ? [Audi Scripturam dicentem,] *Non est speciosa laus in ore peccatoris* (*Eccli.* XV, 9). Si enim male vivis, et bona dicis, nondum laudas : sed rursus si cum cœperis bene vivere, meritis tuis tribuis, nondum laudas. Nolo te esse latronem insultantem cruci Domini : sed nec te illum volo esse in templo jactantem merita sua, et occultantem vulnera sua. Si fueris iniquus, et perseverans in illa iniquitate, non dico tibi, non proderit laus ; sed non me laudas, laudem istam esse non deputo. Rursus si fueris quasi justus, id est, humilis et pius ; et de justitia inflatus incesseris, et alios in tua comparatione contempseris, aut superextuleris te, tanquam glorians de meritis tuis, non me laudas. Nec ille me laudat qui male vivit ; nec ille me laudat, qui quasi de suo bene vivit. Sed numquid ille Pharisæus quasi de suo talis erat, cum diceret, *Gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri hominum ?* Gratias Deo agebat ex eo quod bonum in se habebat. Quamvis ergo boni aliquid in te sit, non ex te esse quod bonum est, sed a Deo te accepisse profitere. Tamen in eo ipso si te extuleris supra alium non habentem, elatus teneberis, nondum laudator meus eris. Primo ergo corrigere a via pessima, incipe bene vivere, intellige quia non corrigeris, nisi dono Dei : *A Domino* enim *gressus hominis dirigentur* (*Psal.* XXXVI, 23). Hoc cum intellexeris, fave et aliis, ut sint quod et tu es : quia hoc eras et tu quod illi sunt. Fave quantum potes, et noli desperare : non enim usque ad te dives est Deus. [Quod enim tibi dedit, crede quod etiam et aliis et velit et possit dare.] Non ergo laudat, qui cum jam cœperit bene vivere, de suo putat esse quod bene vivit, non acceptum a Deo : nec ille laudat, qui cum sciat se quod bene vivit, accepisse a Deo, tamen [2] usque ad se vult esse divitem Deum [et non vult ut et aliis sit misericors Deus]. Ille itaque qui dicebat, *Gratias tibi ago, Deus, quod non sum sicut cæteri hominum, injusti, raptores, adulteri, sicut et Publicanus iste ;* nonne et ibi poterat dicere, Domine, dona et Publicano huic quod mihi donasti, supple et mihi quæ nondum dedisti ? Sed jam quasi saturatus ructabat. Pauper vero ille, id est Publicanus, quid dicebat? *Domine, propitius esto mihi peccatori.* Ideo descendit justificatus Publicanus magis quam ille Pharisæus (*Luc.* XVIII, 10-14). Ergo audite qui bene vivitis, audite qui male vivitis, *Sacrificium laudis glorificabit me.* Nemo mihi offert hoc sacrificium, et malus est. Non dico, Non mihi hoc offert [1] malus ; sed, Nemo mihi hoc offert malus. Qui enim laudat, bonus est : quia si laudat, etiam bene vivit ; qui s laudat, non solum lingua laudat, sed et vita cum lingua consentit.

5. *Adhortatio.* [Et ideo rogo vos, fratres charissimi, quantum possumus, cum Dei adjutorio studeamus ut quomodo Deum laudamus vocibus, sic etiam bonis moribus collaudemus. Melius est enim tacere et benefacere, quam Deum laudare et peccata committere. Qui enim laudat Deum vita simul et lingua, vocibus pariter et bonis operibus, dupliciter in se provocat gratiam Dei. Si vero non prævalet Deum laudare vocibus, laudet bonis operibus, assiduis orationibus, cogitationibus sanctis. Si enim hæc diligenter attendimus, et in hoc sæculo cum secura conscientia laudare Dominum possumus, et in futuro ad æternum gaudium feliciter veniemus (*a*)].

SERMO LIV (*b*).

De eo quod Propheta dicit in Psalmo LXXXIII, 3, 4, Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum (*c*).

1. *Plenus amor Dei excludit amorem sæculi. Qui cor et caro in Deum exsultent.* Secundum apostolum, fratres charissimi, qui satis diligit sæculum, non habet plenum divini amoris affectum. Sic enim audistis legi : *Qui diligit sæculum, non est perfecta charitas Dei in illo* (I *Joan.* II, 15). Ac per hoc tunc perfecte incipit christianus futuram et æternam vitam diligere, cum vitam præsentem cœperit non amare. Et ideo statim sequitur in Psalmo, *Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum.* Confirmat quod supra dixerat, Deum se amare, non sæculum. Exsultavit *in Deum vivum ;* non exsultavit in hoc mundo, nec exsultavit in aliqua oblectamenta quæ mundi sunt, id est, non in divitiis, non in honore, non in luxuria, non in ebrietate, non in vanitatibus mortuis, et cito cum omni suo amore morituris, sed *in Deum vivum.* Quare non dixit, *In Deum* tantum, sed addidit, *In Deum vivum ?* Ut ostenderet scilicet quia totum quod non pertineret ad Dei cultum, deberemus habere quasi mortuum. Simulque considerate hoc dicto subtilitatem sermonis sacri : *Cor meum*, inquit, *et caro exsultaverunt in Deum vivum.* Numquid non sufficeret dicere, *Cor meum exsultavit in Deum vivum*, nisi addidisset, *et caro mea?* Videamus ergo quomodo in Deum et cor simul et caro hominis exsultat. Quomodo, nisi ut homo et carne et corde Deo serviat ? Cor enim exsultat in Deum, quando honesta et sancta cogitat, quando religiosa opera et Deo placita concupiscit. Caro autem exsultat, quando pudica est, quando sobria, quando nulla impuritate polluitur, quando nullis immundis actibus sordidatur. Videte enim e diverso et agnoscite, quam vera sint quæ dico : si viderit aliquis vestrum hominem injusta dicentem, numquid dicere potest quod cor illius exsultet in Deum vivum ? Aut si quis alium viderit ebriosum, impudicum, fornicatorem, numquid dicere potest quod caro ejus exsultet in Deum vivum ? Nulla enim caro exsultat in Deum, quæ vivit in vitio. Ideo ergo Propheta dicebat, *Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum;* quia et corde retinebat plenam religionis fidem, et carne servabat devotam corporis sanctitatem.

[1] Hæc verba, *et cum factum fuerit ante te, puniatur a te*, nec habent Mss. nec Augustinus.
[2] Sic in Mss. At in editis, *tantum.*

[1] Apud Augustinum, *offerat.*
(*a*) Cæsarii stilus, cum isthic, tum in aliis quibus Augustini dicta interpolantur, additamentis inesse videtur.
(*b*) Alias, 33 ex Homiliis 50.
(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Jam ante in Lovaniensum editione tanquam dubius carebat nomine Augustini ; cui falso adscriptum fuisse, non difficile cum Verlino et Vindingo ex stilo et interpretandi ratione dijudicabis.

2. *Christus, turtur et passer. Vox turturis, doctrina castitatis. Christi domus, Ecclesia. Pulli, Christiani.* Nec sine causa in consequentibus statim Psalmista subdidit, dicens : *Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi reponat pullos suos.* In turture et passere Salvator noster significatur, fratres charissimi. Passer enim, ut scitis, perparva avis est ; turtur autem, ut legimus, pudicissima. Et ideo Salvator noster passer dictus est, quia docuit primus humilitatem ; turtur dictus est, quia docuit primus castitatem. Unde etiam in Canticis canticorum propheta dicit, *Vox turturis audita est in terra nostra* (*Cant.* II, 12). Vox turturis, doctrina intelligitur Salvatoris. Audire cœpit, puritatem castitatis adamavit. *Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi reponat pullos suos.* Quæ est enim domus Christi, nisi Ecclesia Dei ? Quæ est domus Christi, nisi conventus populi christiani ? Hanc ergo domum Salvator cum ingenti pietate quæsivit, et invenit ; hanc peculiariter diligit. Merito peculiariter diligit, quam peculiariter suo sanguine comparavit. In hac ergo domo Salvator congregat pullos suos. Quos ergo credimus Christi pullos ? Quos, nisi populos christianos ? Denique qui sint Domini nostri pulli, ipse hodie conventus vester ostendit. Dum enim aspicio vestram congregationem, congregasse in ecclesia pullos video Salvatorem. Quamvis legamus in aliis libris scriptum, ut supra dixi, *Et turtur nidum sibi, ubi reponat pullos suos* ; sed utrumque in persona Ecclesiæ bene convenit : id est, quod nos Salvator et congreget et reponat. Congregat enim nos, ut doctrinam illius audiamus : et reponit, ut ab insidiis diaboli tuti esse possimus. Quod ut faciat, et quotidie faciat, precemur Deum Salvatorem nostrum ; cui est cum Patre et Spiritu sancto honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LV (*a*).

De eo quod scriptum est in Psalmo CXVIII, 66, Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me (*b*).

1. *Quid orandum. Bonitati necessaria disciplina, et utrique scientia.* Inter cætera quibus beatus David infirmitatibus nostrarum medetur animarum, sub quadam trinitatis regula orandi nos formam tenere, tanquam peritissimus magister, erudiit, dicens : *Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me, Domine.* Sollicitius itaque, fratres, intendite quas sibi potissimum virtutes tribui rex propheticus deprecatur : *Bonitatem, et disciplinam*, inquit, *et scientiam doce me, Domine.* Vere novit recte vivere, qui recte novit orare. Non enim petiit mundanarum divitiarum thesauros, non regna finitima, non tempora prolixiora vivendi ; sed bonitatem se doceri simul et disciplinam poposcit. Bonitas enim facit amabilem disciplinam, et disciplina efficit inculpabilem bonitatem. Nec quemquam latere puto, quia bonitas sine disciplina delictorum mater est, et disciplina sine bonitate tristis quædam amaritudo vivendi. Scientiam præstari sibi pariter implorat, ut noverit scienter sapienterque distinguere qui sint termini bonitatis, et quam debeat habere disciplina mensuram ; ne forte aut nimiæ remissionis vitio bonitas inconsulta fœdetur, aut disciplina durior ipsa sui austeritate crudelescat. Vis, frater, bonus esse peccanti ? Benigne quidem facis : sed ut vere sis bonus, vigorem ei adhibe disciplinæ ; ut tua illi bonitas proficiat ad salutem. Quem utique si nulla coercentis censuræ increpatione terrueris, perniciosa erit ei hæc bonitas tua ; quia permittis perire peccantem, quem potueras salvare correctum. Rursum, si nimio disciplinæ rigore nullam scientia bonitatis[1] prætenderis medicinam ; dum rigorem tuum refugit peccans, peccati ægritudinem non curabis. Et quæ tandem vivendi ratio erit, quæve justitia erit, ut solutior lenitas cohibentiam[1] præbeat peccatori, aut immoderata severitas a lapsu non revocet delinquentem ? Ut autem bonitatis hujus disciplinæque magisterium in nostris fuisse majoribus, plenius perfectiusque discamus, pauca de pluribus venerabilium patrum recenseamus exempla.

2. *Has virtutes in se exhibuit Petrus.* Implevit sine dubio bonitatis ac disciplinæ istius formam beatus Petrus, cum, sicut vere bonus, oblatos sibi dicitur curasse infirmos ; et ut disciplinæ cœlestis amator, justa ultione punisse mendaces perhibetur. Nimirum bonitatis ejus gratiam testatur Æneas ille debilis, qui claudus ab infantia, sedens in porta templi Domini atque mendicans, in nomine Christi Jesu, Apostoli curantis imperio antiquam accepit sanitatem (*Act.* IX, 34). Probaverunt et disciplinæ ejus severitatem Ananias et Saphira, qui distrahentes agrum quem vendere nemo cogebat, dum de pretii quantitate mentiuntur Apostolo, mortem sibi falsitate mercati sunt (*Id.* V, 1-11). Quo facto edocuit gloriosissimus Petrus, inesse sibi bonitatem ac disciplinam, dum remedium præstat infirmo, et competentem sumit de mendacibus ultionem : quod cum recte sancteque fecisse cœlestis judicii consensus ostendit. De perfectione vero scientiæ ejus quis ambigat, qui Christum Dominum vivi Dei Filium esse, de cœlo sibi Patre revelante, cognovit ? Et quia bonitas ac disciplina scientiaque non deerat, pascendas illi Dominus suas commendavit oviculas (*Matth.* XVI, 16-19).

3. *Paulus similiter.* Tenuit bonitatem ac disciplinam etiam gloriosissimus Paulus, qui, ut ejus scripta testantur, discipulis suis et virgam correctionis et spiritum mansuetudinis prætendebat ; propter quod faciebat eum omnibus et amabilem bonitas, et disciplina terribilem. Nam etiam inter ipsa mundi primordia ut bonitatem ac disciplinam Christi doceret ecclesias, et removeri jussit peccantem a communione sanctorum (I *Cor.* V, 5), et eumdem recipi correctum (II *Cor.* II, 6-9). De scientia autem ejus quid nos dicemus, cum omnes eum noverint in cœlestibus didicisse, quæ doceret in terris ? Ibi talia se memoravit edoctum, qualia loqui mortalibus non liceret (*Id.* XII, 1-4).

4. *Item Joannes Baptista.* Habuit nihilominus bonitatem et disciplinam testis dominicus et baptista Joannes, qui resipiscentes a peccatis suis propheticæ pietatis afflatu pœnitentiæ baptismo diluebat ; atque ut vere legalium præceptorum custos immobilis, et Herodem regem de illicita accusabat uxore, et cunctis ad se concurrentibus purgatioris vitæ præcepta mandabat. Scientiæ autem illius plenitudinem quis potest agnoscere, qui quod pro salute mundi venit e cœlo, primus omnibus revelavit ?

5. *Peroratio.* Videte itaque, fratres, quo orandi compendio et qua paucitate verborum perfectionem vivendi venerabilis Propheta quærebat. Brevissimo namque sermone conclusit, quidquid spiritualium habet multitudo virtutum. Si ergo ille Prophetarum præcipuus hanc doceri se a Deo sanctioris vitæ viam tantopere precabatur ; quid facere nos oportet, qui et tardi sensus infirmitate torpemus, et noxia remissioris vitæ consuetudine depravamur ? Nos, inquam, magis orare debemus, dicentes, *Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce nos, Domine* : quatenus in nobis bonitas malitiam vincat, vitia ac voluptates disciplina coerceat, et ignorantiæ cæcitatem scientia veritatis illuminet. Si enim scieris omnipotentem Deum Patrem Filiumque ejus unigenitum unius esse substantiæ, Spiritum quoque sanctum pari credideris æternitate regnantem, nulla unquam te vel Paganorum vana persuasio, vel Arianorum perfida turbabit impietas. Si futuri judicii scientia cor tuum mentemque repleverit, habebis in tuis moribus disciplinam.

[1] In Ms. f. *sanantis bonitatis*.

(*a*) Olim, 4 ex Homiliis 50 ; et post, in Appendice sermo 14.

(*b*) Incerti auctoris, non inerudititi.

[1] Aut *conibentiam* ; utraque enim vox in usu erat apud veteres, pro, *conniventiam*. M.

Rursus, si disciplinæ ipsius mensuram regulasque servaveris, congruam tenebis in omnibus bonitatem: quia bonitas est temperamentum disciplinæ, et disciplina condimentum est bonitatis. Cave ergo, frater, ne ita velis bonus videri, ut abjicias disciplinam; aut ita arduam secteris disciplinam, ut removeas bonitatem. Quibus beatus David idcirco scientiam precatur adjungi, ut directo mentis nostræ judicio scire possimus, qualiter in nobis esse possit et districtior bonitas, et blandior disciplina.

SERMO LVI (*a*).

De verbis Psalmi CXXXV, 1, Confitemini Domino, *etc.*, *necnon Proverbiorum, cap.* III, 11, 12, Fili, ne neglexeris disciplinam Dei, *etc.* (*b*).

1. *Confessionis necessitas. Dei ad indulgendum propensio.—Confitemini Domino*, fratres charissimi, *quoniam bonus est, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Remedia purgandi facinoris Spiritu sancto instruente addiscimus; non aliter veniam posse mereri, nisi nostra facinora fuerimus Deo jubente confessi. Quid enim celat peccator, quod Deo teste commisit? Quid erubescit fateri, qui peccatis non erubuit coinquinari? Diluat ergo confitendo, quod peccando infecerat; satisfactione abluat, quod delictorum maculis sordidarat: sit cautior post delictum, qui ante delictum fuerat segnior; sequatur in bonis actibus Christum, qui in malis diabolum sequebatur. *Confitemini*, inquit, *Domino*, *quoniam bonus est.* Non vult ulcisci malitiam, qui confiteri delicta persuadet: optat solvere confitentes, ne contumaces punire cogatur. Quare admonitio Dei faciat sollicitum, ne severitas faciat punitum. Peccatorum enim nos meritis [1] flagellari frequenter, nemo prudens qui abnuat, nemo stultus qui non intelligat. Vult enim Deus admoneri frequenter, quos putat esse correctos [2]: vult tentationum severitate corrigere, quos sua patientia viderit esse depravatos [3]; vult, inquam, hactenus reformare peccantes, delinquentes corrigere, vocare errantes, et ad spem recuperandæ salutis ipsos jam mortuos suscitare. Gaudet enim Deus, si correctos viderit quos emendat: lætatur et si justos immutatos in melius conspexerit quos flagellat. Ex illo ergo affectu et terrorem, et minas, et verbera in peccatores missa proficere ad pravos corrigendos, quam ad reos puniendos exoptat. Vult enim Deus misereri cunctorum, vult ignoscere, vult se exhibere propitium, si quem mutatis actibus viderit esse correctum. *Si dereliquerint*, inquit, *filii tui legem meam, et in præceptis meis non ambulaverint, si justificationes meas profanaverint, visitabo in virga facinora eorum, et in flagellis delicta eorum: misericordiam autem meam non dispergam ab eis* (*Psal.* LXXXVIII, 31-34).

2. *Flagella Dei, beneficia sunt et remedia. De indolentia dolendum.* Hæc sunt remedia quibus consulit Deus, hæc est medicina qua hominum curantur vulnera; his emendantur utilitatibus, vitia corriguntur, hominum malitia refrenatur. Beneficia hæc sunt divina, non verbera; nec ut noceant divinitus irrogantur, quæ ad hoc veniunt ut hominibus paterna clementia consulatur. *Ego*, inquit, *quos amo, arguo et castigo* (*Apoc.* III, 19). Et iterum: *Fili, ne neglexeris disciplinam Dei, nec defeceris, cum ab eo correptus fueris. Quem enim diligit Deus, corripit* [4]: *flagellat autem omnem filium quem assumit.* Igitur si omnem ad hoc flagellat ut corrigat, ad hoc autem corrigit, ut Patri, id est, Deo dignum exhibeat; timeat qui non flagellatur, ne filius esse non possit: timeat quem corrigere Deus non vult in sæculo, quia eum supplicio destinavit post sæculum: timeat qui adhuc in sæculo gaudet et lætatur, ne [1] in æternum contristetur et ploret: timeat qui cum justis in sæculo non dolet, ne cum peccatoribus in supplicio perenni se laceret.

3. *Affliguntur peccatores, ut emendentur; et justi, ut probentur ac proficiant.* Sed si peccatores, inquit, delictorum suorum merito ista in sæculo patiuntur; cur nonnunquam et sancti viri pariter et æque cum peccatoribus afflictantur [2], nisi quia ad emendationem peccatoribus, justis ad probationem ista proficiunt? Ut enim peccatores his remediis corriguntur a malis; ita justi hactenus augentur in bonis. Illos enim emendat Deus, ut corrigat; hos vero probat, ut augeat: illos a culpa revocat; hos sanctiores sibi reservat. Illic peccata corriguntur, hic merita virtutis augentur: illic recordatio pœnitens, hic puræ mentis lætitia gaudens. Ille indulgentiam divinam exoptat; hic præmia promissa jam cogitat: ille pium judicem veniam postulat; hic justum remuneratorem exspectat: ille sollicitus, ut possit impetrare quod postulat; hic securus, quia potest quod meretur accipere. Nam peccantes saltem emendatione Deus conterit, ne inveniat malitia crescente quod vindicet: odit enim supplicium, qui ante præstruit [3], ne condemnet. Gaudeat christianus in adversis; quia aut probatur, si justus est; aut si peccator est, emendatur. Contristetur sane, quem flagella corrigere divina non possunt: timeat futuri judicii supplicium, qui in sæculo præsenti judicis contempsit remedium. Gaudeat peccator, si cum justo in sæculo contristetur, ut post sæculum cum eodem muneretur. *Vos*, inquit Dominus, *plorabitis et plangetis; sæculum autem gaudebit. Vos tristes eritis; sed tristitia vestra in lætitiam veniet* (*Joan.* XVI, 20). Quis non brevi tempore contristari exoptet, ut in æternum lætitia perenni cum Christo triumphet? quis non præsentis temporis fletus pensare gaudio futuro desideret? Exiguum, momentaneum et breve est, quidquid boni malive in sæculo est. *Tentatio vos*, inquit, *non apprehendat, nisi humana. Fidelis autem Deus, qui non patitur vos ferre plus quam potestis; sed faciet cum tentatione exitum, ut possitis tolerare* (I *Cor.* x, 13). Sed etiam tribuit Deus securitatem, et ad tempus fragilitati nostræ indulget [4].

4. *Militi Christi semper vigilandum. In pace magis vigilandum.* Sit miles Christi armatus, sit sollicitus, sit cautus, sit de Deo solo securus. Vigilet in pace cautior, quam in bello vigilare consuevit: non sit securitate remissus, ne aliqua ex parte subrepat inimicus. *Sobrii*, inquit, *estote et vigilate; quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, aliquem devorare quærens circuit* (I *Petr.* v, 8). Quanto hostis vigilat, ut noceat; tanto christianus vigilet, ut vincat. Nunquam enim vigilantibus obrepit inimicus; nunquam sollicitos circumvenit hostis. Neque enim tunc tantum cavendus est, quando bellum Dei servis indicit: in pace magis vigilandum est nobis; exercendus animus, exercenda virtus, mentis intentio Dei timore firmanda. Facit enim hostis securos, quos cupit esse captivos; facit, inquam, securos, ut incautos subigat [5], sopitos et inermes opprimat, vulneret eos quos vigilare minime perspexerit. Si quis miles sub imperatoris conspectu certamen cum hoste inierit; quanta instantia, quanta virtute pugnabit, ut placere illi

[1] Sic Lov. et Er. At Am. et Mss. cl., *Peccatorum monitis.* Reliqui Mss., *peccatorum morte.* Mox in gr., *nemo imprudens.*

[2] In Ms. uno, *corrigendos.* In Lov., *correptos.*

[3] Melioris notæ Mss., *impravatos.*

[4] In Mss. r. cl. et v. sermo incipit ab his verbis: *Quem enim diligit Deus corripit*; eique præfigitur titulus, *De flagellis.*

(*a*) Olim, 46 ex Homiliis 50; et post, in Appendice sermo 20.

(*b*) Incerti auctoris; tametsi in Victorino quodam manuscripto hic ipse sermo priore parte mutilus, nec nisi ab istis verbis incipiens, « Quem enim diligit Deus, corripit, » assignatur Cæsario.

[1] Hic et infra, *ut*, pro, *ne*, in Mss. r. et cl.

[2] In Mss. duobus, *afficiuntur. Affectantur*, in aliis.

[3] Sic Mss., uno excepto recentiore, qui cum editis habet, *præstitit.*

[4] Ita Mss. potiores. Alii autem duo, *seu etiam tribuet Deus securitatem ad tempus fragilitatis nostræ.* Ms. quidam recentior cum editis, *sed tamen tribuit Deus securitatem ad tempus fragilitati nostræ indulgens.*

[5] Sic duo Mss. At editi omittunt, *subigat.*

cui militat, possit! Nec stipendium promotionemve poterit adipisci, nisi superans hostem fortiter vicerit [1]. Vigila, christiane, sub oculis Dei, ut perfecta victoria coroneris; pugna cum diabolo, qui jam armatus es Christo: tecum est Deus, qui te optat vincere, tecum est Christus, qui te desiderat munerari. Contemne præsentia, ut percipias futura: temporalia sperne, ut æterna possis accipere. Possidebis cœlum, quod diabolus possidere non potuit; habebis paradisum, unde inimicus exclusus est: accipies æternitatem, quam prævaricator hostis amisit. Illum ad terram perfidia dejecit; te in cœlum fides imponit: ille contemnendo cœlesti virtute privatus est; tu serviendo angelica majestate suffultus es: illi æterna sunt supplicia destinata; tibi divina sunt præmia præparata: ille perfidus cum perfidis interibit; tu sanctificatus cum sanctis regnabis; ut qui fueras temporalis et mendicus, sis æterna gloria decoratus. Nec quidquam in sæculo formidabis; quia auctorem formidinis diabolum cum sæculo respuisti [2]. Amen.

SERMO LVII (*a*).

De muliere forti et de Ecclesia, in Proverbiorum cap. XXXI, 10-31 (*b*).

1. *Verbum Dei cordis fervore fovendum.* Rogo vos, fratres charissimi, ut secundum consuetudinem fidelium cum silentio et quiete ea quæ vobis prædicantur, accipiatis. Animus enim noster quando, donante Deo, aliquid potuerit de lectione sanctarum Scripturarum concipere, spiritualem nidum in cordibus vestris desiderat invenire. Et ideo velut castissimi turtures divina verba sancti Spiritus fervore in nidum cordis vestri fovere contendite, nec permittatis ut in vobis semen verbum Dei peccatorum frigore congelescat, propter illud quod scriptum est, *Abundavit iniquitas, refrigescit charitas* (*Matth.* XXIV, 12). Estote magis, sicut dicit Apostolus, *Spiritu ferventes* (*Rom.* XII, 11). Quomodo enim columbæ vel turtures postquam genuerint ova, si illa permiserint refrigerari, perdent fructum illorum; ita et vos, si conceptum verbum Dei per oblivionem refrigerari permittitis, desiderabilem fructum habere non potestis. Præstate in vobis nidum sermonibus sanctis, secundum quod scriptum est, *Turtur invenit sibi nidum ubi reponat pullos suos* (*Psal.* LXXXIII, 4). Et quoniam nobis Scriptura Salomonis commendat mulierem magnam, habentem magnum virum, dicens, *Mulierem fortem quis inveniet?* ideo de hac secundum tenorem pauca quæ Deus dignatur suggerere, auribus vestris cupimus intimare.

2. *Ecclesia catholica latere non potest.* — *Mulierem fortem quis inveniet?* Difficile est invenire eam, et difficile est nescire eam. Nonne ipsa est civitas in monte quæ abscondi non potest (*Matth.* v, 14)? Quare ergo dictum est, *Quis inveniet?* cum dici debuerit, Quis non inveniet? Sed tu civitatem in monte positam vides: ut autem in monte poneretur, inventa est. Ipsa est enim ovis illa quæ perierat. Et revera, fratres, Ecclesia catholica est, quæ jam illustrata est, quis ergo eam non videt? Quando latebat quis eam inveniebat? Sicut enim jam dicta est ipsa civitas; ita et ovis quam perditam quæsivit pastor. Ipse pastor mons est: ovis ergo in humeris ejus civitas est in monte. Facile est eam videre collocatam in monte. Quomodo autem eam invenires, cum lateret inter vepres et spinas utique delictorum suorum? Ibi eam quæsisse magnum, ibi invenisse mirabile est. Hæc ejus difficilis commendatur inventio, cum dicitur, *Mulierem fortem quis inveniet?* id est, Ecclesiam. Quis non videt eam jam a Christo inventam, jam eminentem, jam conspicuam, jam gloriosam, jam ornatam, jam lucidam; et, ut cito explicem, toto terrarum orbe diffusam? Mulierem istam Ecclesiam qui quæsivit et invenit, Christus agnoscitur. Et postquam eam invenit, non solummodo de spinis peccatorum suorum eripuit, sed etiam lapidibus pretiosis ornavit: ideo de ipsa dicitur, *Pretiosior est lapidibus pretiosis.* Volo aliud commendare Charitati vestræ, quantum capitis, quantum timeo, quantumque timere debetis de his lapidibus pretiosis. Sunt in Ecclesia lapides pretiosi et semper fuerunt, docti scilicet, abundantes scientia et eloquentia et omni instructione Legis. Pretiosi plane isti lapides sunt; de ipsis fuit Cyprianus, de ipsis fuit Ambrosius [1], et cæteri eorum similes. Ex eorum numero quidam erraverunt ab ornatu hujus mulieris.

SERMO LVIII (*a*).

In eumdem locum Proverbiorum, cap. XXXI, ℣. 10-31 (*b*).

1. *Ecclesia in multis figurata.* Ecclesia catholica, fratres charissimi, non solum post adventum Domini et Salvatoris nostri prædicata est; sed etiam ab initio mundi multis figuris et sacramentis secretioribus designata. Nam et in sancto Abel Ecclesia catholica fuit, et in Noe, et in Abraham, et in reliquis usque ad adventum Domini Salvatoris: de ipsa enim ait Salomon, *Mulierem fortem quis inveniet?* Quod dixit, *quis inveniet*, difficultatem inveniendi, non impossibilitatem oportet intelligi. Mulier ista fortis, Ecclesia est. Quomodo non est fortis, quæ ab initio mundi tantis tribulationibus fatigatur; et tamen non vincitur? *Mulierem fortem quis inveniet?* Quis alius, nisi Christus? Non autem eam fortem invenit; sed inveniendo fortem fecit. Nam ut eam inveniret, nonaginta novem dimisit in montibus, et quæsivit unam quæ erraverat, et humeris suis impositam ad ovile proprium revocavit (*Luc.* XV, 4, 5).

2. *Lana et linum quid significent.* — *Lanam et linum fecit manibus suis.* Lanificam et linificam matronam istam sanctus sermo describit. Quæris forte a nobis, quid sit lana, quid linum? Lana carnale aliquid, linum vero spirituale significat: quia in ordine vestimentorum interiora sunt linea vestimenta, lanea vero exteriora. [Lana etiam de commixtione animalium nascitur. Linum vero sine carnis voluptate de terra procreatur; ideo castitatis imaginem præferre videtur: in tantum ut sacerdotes Veteris Testamenti ex præcepto Legis, propter castitatis indicium, lineis femoralibus uterentur. Ergo in lana carnale aliquid, in lino vero spirituale significatur. Pro laude etiam ponuntur.] Invenis enim hominem porrigentem manu eleemosynas pauperi, nec tamen de Deo ibi cogitantem, sed hominibus placere cupientem: laneam vestem, quæ videri potest, habet; interiorem lineam non habet. Invenis alium dicentem tibi, Sufficit mihi conscientia mea, Deum colo, Deum adoro; quid mihi opus est ad ecclesiam ire, aut visibiliter Christianis misceri? lineam vult habere sine tunica. Non novit neque commendat talia opera mulier ista. *Invenit* hæc mulier *lanam et linum, et fecit utile.* Multi inveniunt; sed non faciunt utile manibus suis. Cum libenter auditis, invenitis: cum bene vivitis, facitis.

3. *Quid colum et fusum.* — *Brachia sua firmavit in fuso.* De fuso isto, quod Dominus dederit, dicam: neque enim ista lanificia sunt a viris aliena. In fuso lanificium signat, in lanificio bonum opus tanquam castæ mulieris et matronæ impigræ. Diligenter tamen attende in lanificio duo instrumenta, colum et fusum. In colo lana involuta, quæ filo ducenda transeat in fusum. Quod in colo involutum est, adhuc in sinistra,

[1] Ita Mss. At editi, *poterit despicere, si superans hostem fortiter vicerit. Erubescit siquidem despici, nisi superet hostem forti victoria.*

[2] In tribus Mss., *superasti.*

(*a*) Alias, de Tempore 218.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Descriptus est ex Augustini sermone 37, nonnullis mutatis, et addito exordio, quod ad Cæsarii stilum prope accedit.

[1] Apud Augustinum, *Donatus.*

(*a*) Alias, de Tempore 217.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ex eodem fonte haustus unde præcedens. Conclusio referre Cæsarii ingenium videtur. Additamenta alia præcipua uncinulis distinguenda curavimus.

et nondum in fuso est [1] : quod in fuso collectum est, jam præteritum est. Opus ergo tuum in fuso sit, non in colo. In colo enim est quod facturus es ; in fuso quod fecisti. Vide ergo si habes aliquid in fuso. Ibi enim firmantur brachia tua, ibi erit fortis constantia tua, ibi securus Deo dices : Da, quia dedi; dimitte, quia dimisi ; fac, quia feci. Quod pendet in colo, ad fusum trajiciendum est : non autem quod collectum est in fusum, ad colum revocandum est. Ergo vide quid agas, ut habeas in fuso, ut brachia tua firmes in fuso, quod te consoletur, quod te confirmet, quod tibi det fiduciam deprecandi et sperandi.

4. *Christus dupliciter et simpliciter laudandus.* Sequitur, *Manus suas aperuit pauperi.* Eia, fratres, exercete lanificium sanctum. Si quis habet plenum cellarium, plenum horreum ; omnia ista in colo sunt, transeant in fusum. [In sinistra sunt, quamdiu pauperibus non erogaveris : at ubi cœperis eleemosynam facere, transferuntur ad dexteram, et fit opus, unde vestis fieri possit.] *Omnes domestici ejus vestiti sunt.* Numquid de nuditate servorum suorum sollicitus erit vir ejus habens conjugem talem? [Quis est iste vir, nisi Christus? aut quæ est conjux, nisi Ecclesia (*a*)?] Vestiti sunt, quotquot in Christo baptizati sunt. Et boni servi et mali vestiti sunt. Non cessat illa mulier omnes vestire : ut nemo queratur et dicat, Ideo non sum bene operatus, quia non sum bene vestitus. *Duplicia pallia fecit viro suo.* Pallia laudes sunt, fides et confessiones. Laudas Deum, laudas hominem. Dupliciter laudas, et simpliciter laudas : dupliciter, quia homo est et Deus ; simpliciter, non ut sis fictus. Photinus, a quo hæretici Photiniani appellantur, quasi simplex pallium fecit viro suo. Solum enim hominem credidit, Christum Deum colere noluit. Existit alter texens viro suo pannosum pallium. Ait enim, Christus Deus est tantum, omnino hominis nihil habens : hoc Manichæi dicunt. Photiniani dicunt, Homo tantum est; Manichæi dicunt, Deus tantum est. [Ecce de quali ecclesia quam pretiosa vestimenta procedunt. Et propterea de illa scriptum est quod] duplicia pallia fecerat viro suo. Duplicia pallia; confitemur enim Deum in homine, et hominem in Deo. *De bysso et purpura vestimenta* spiritualia *præparavit.* De bysso candidam confessionem, de purpura gloriosam passionem. Byssum, cum Deum confitemur, agnoscimus : purpuras in martyribus collaudamus.

[5. *Eleemosynas facientes, de colo trahere festinemus ad fusum, et de sinistra transferamus ad dexteram.* Nos, fratres, quibus Deus tantum bonum conferre dignatus est, ut nec de Judæis, nec de hæreticis nasceremur, sed catholicæ Ecclesiæ filii esse mereremur ; quantum possumus, Deo gratias referamus, qui nobis fidem rectam, et sibi placitam inspirare vel insinuare dignatus est : et totis viribus (quia fides sine operibus nos salvare non potest) ad spirituale lanificium illud nostros animos præparemus. Jugiter ideo eleemosynas facientes, de colo trahere festinemus ad fusum, et de sinistra transferamus ad dexteram : ut per eleemosynas pauperum stolam unusquisque nostrum præparet in æternum, ut, sicut dicit Apostolus, in cœlesti convivio *vestiti et non nudi inveniamur* (II *Cor.* v, 3) : ne nobis dicatur, *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem* (*Matth.* XXII, 12)? sed magis ab auditu malo liberati, illam felicem et desiderabilem vocem audire mereamur, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod præparatum est ab origine mundi* (*Id.* XXV, 34); quod ipse præstare dignetur.]

SERMO LIX (*b*).

De tribus pueris missis in fornacem ignis (*c*).

1. *Tyranni sævitia in tres pueros.* Jubet tyrannus fornacem incendi, et quantum ipse igne furoris ardebat, tanto sanctiores pueros consummabat. Nunc undantis fumi densitate cœlum contegitur, nunc horrifico sonitu Chaldæi cuncti terrentur ; ut magnitudo divinæ severitatis per supplicia monstraretur. Sæviebat violentus inimicus, supplicium suis famulis quæsiturus. Sæviebat, non ut justos trucidaret, sed ut suis interitum procuraret. Sæviebat, non ut crescerent pœnarum augmenta, sed ut cunctis monstraretur divina potestas ; ut dum impii suppliciis gloriarentur, flammarum impetu vorarentur. Sæviebant scelerati Chaldæi suppliciis præsentibus perituri, et futurorum ignari ministri jussa accelerant, parant incendia, flammas exaggerant. Crudelitas ejus possidet mentem, sævitia immutat voluntatem.

2. *Tres pueri in fornace illæsi.* In fornacem missi sunt sancti, fugiunt flammæ, cedunt ignes, incendia expavescunt. Timent ignes lædere quos fuerant jussi incolumes reservare. Ostendunt justorum meritum, dum tyranni contemnunt imperium. Licet sanctis cum igne jocari, quibus cum hominibus non licuit commorari. Licuit in fornace Deum venerari, quem apud homines non licuit honorari. Licet flammarum mereri obsequia, qui non meruerant Chaldæorum supplicia. Licet ignibus conservari illæsos, quos tyrannus dederat exurendos. Licet in pœna esse securos, quos extra pœnam non licuit esse intactos : ut ubi interitus, ibi salus ; ubi supplicia, ibi invenirentur refrigeria. Accipe, hostis, a suppliciis exemplum, qui humanitatis perdidisti consilium. Fugiunt ignes justos, quos injuste damnasti : expavescunt flammæ, et innocentes pronuntiant, quos dignos supplicio deputas : et quæ sævire consueverant, dignos sanctos in fornace cernebant. Damnant hostes et absolvunt ignes. Chaldæi adjiciunt, et pœnæ defendunt. Homines sæviunt, et supplicia venerantur. Tyrannus putabat tantum tormenta posse sævire, quantum ipse sacrilegus existimabat se potestatem habere. Ignes justis cedunt, ardores flammarum in refrigerium vertuntur, et institutæ naturæ voraces impetus obliviscuntur ; ut justos venerantes timerent, et eorum hostes persequentes punirent. Ignes justos hospitio cum omni honore suscipiunt, et libenter obsequium præbent. Hostis mutato genere sævit, nec aliqua pietate movetur, nec humanitate blanditur. Posset vincere, si ignibus imperaret. Offeruntur ergo ignibus justi vestitu tecti, vinculis colligati : defenduntur ardoribus justi, et quos vis humana damnavit, ignis absolvit. Nihil cogitat, nihil metuit. Sic namque crudelitas tyrannica superata prosternitur, dum sui satellites devorantur. Cernit pœnam, et servorum Dei aspicit gloriam. Justis ignes obsequium præstant, injustis interitum subministrant. Dum vindicat flamma, impii necantur, et justi salvantur.

3. *Miraculum agnoscit tyrannus.* Cum ad fornacem tyrannus festinanter accederet, stupet laudem, miratur factum, veneratur Deum cum tribus pueris in fornace. Aspicit justo divinoque ambitu protegi, quos nuper jusserat violentus exstingui. In illis in fornace videt, quem in illis ante non esse putaret. Quo visu territus furori addit lenitatem : fit repente confessor, qui nuper fuerat persecutor. Prædicat quem paulo ante negabat, venerari præcipit, qui venerantes damnavit. Rogat de fornace justos procedere, precatur de igne Dei famulos prosilire. *Exite,* inquit, *servi Dei excelsi.* Nunc me defensorem Dei profiteor, cujus inimicum fuisse constat; ut cujus servos ignarus persequebar, ejus inimicos ut defensor, ulciscar. Tunc de fornace egrediuntur illæsi Hebræi, lætantur incolumes, triumphant victores, quod Deo fideliter servierunt, et furorem tyranni contempserunt (*Dan.* III).

[1] Augustinus, *adhuc futurum est ; quod in fuso est.*

(*a*) Hoc nunc ab Augustino abest : sed tamen reperitur in vera Bedæ Collectione ad Galat. I.

(*b*) Alias, de Tempore 240.

(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Incerti auctoris est, suæ in dicendo facultatis et eloquentiæ periculum facientis : cujus itidem ingenium sapiunt alii quidam superius impressi sermones, scilicet 3, 7, 25, 27, 46, etc., quique proxime subsequitur, 60.

SERMO LX (*a*).

De Susanna (*b*).

1. *Justi in sæculi insidiis Deo liberante victores.* Quotiescumque in hoc perverso sæculo contra laudabiles viros multiformes tenduntur insidiæ, vel diversæ calumniarum emerserint causæ, quid homo pestilens cogitet, quid diabolus machinetur, non metuet justus, quia cum ipso est Christus. Eligatur homo miles in prælio constitutus, officia semper exercere virtutum. Unum ergo de duobus amplectitur : aut patefactis insidiis, ejus innocentia in populo clarescit; aut persequentibus inimicis præventus, cum conditionem mortis excesserit, molestiis sæcularibus liberatus, portum securitatis intrabit. Daniel propheta nec in lacum projectus leonum timore perculsus expavit; sed inter ista bestiarum ora consistens, Dominum tota mente placavit, et tyrannicas dispositiones illæsus evasit. Zacharias pontifex magnus, pro cultu Dei, pro legibus sacris, pro censura in templo sacerdotali rebellem increpans populum, mortem constanter accepit, et detestabilis acies Judæorum ejus cruore pavimentum infecit. Zacharias martyr triumphat, et Daniel confessor exsultat : unus moritur et triumphat, alter evadit et regnat. Sed nec femineus sexus suis fraudatur exemplis, qui pudicitiæ ornatum salubriter reservavit.

2. *Susannæ periculum et liberatio.* Susanna illustris, decus pudicitiæ, vicit impudentiam judicum, petulantiam seniorum compressit audacem; ne castitas in ea pateretur injuriam. Stabat Susanna in judicio falsorum mendacibus oppressa testimoniis damnatorum : stabat non tanquam rea, sed pro castitate firmiter moritura. Ibat ergo pudica ad supplicium, non adulterorum corpus, in quo extrema libido exarserat, et diabolus inflammaverat. Quod protexerat virtus, et ornabat pudor, illæsum ibat in mortis exitium. Egregium portabat caput, cujus vultum integra conscientia sublimabat ad cœlum. Propter damna pudoris, salutis vota compressit; et cui fuerunt chara præmia castitatis, vitæ gaudium non amisit. Contempsit unum; et consecuta est totum : et quæ mori voluit, cum gloria castitatis evasit; et quam sententia prava dejecerat, illustris conscientiæ integritas erigebat, metusque Dei et imminentis sacri judicii indubitata credulitas. O amor honestatis et Legis! Susanna adulterii conscientiam graviorem judicavit, quam pœnam. Cum duceretur, non dolebat de supplicio; quoniam gaudebat de testimonio falsidico. Innocens accusatur per sententiam; sed nutu Dei suspenditur pœna; ut judicantium falsitas denudaretur, et innocens purgaretur. Infirmus sexus contra viros surgit fortior, expugnat libidinem castitas et honestas, impulsu luxuriæ horrenda prosternitur improbitas. Susanna propriam virtutem animi servavit, et judicium populorum constanter excepit. Conflantur de innocente falsa crimina. Ille enim munitus est, qui Deum habuerit defensorem. Denique Daniel propheta instinctu Dei commonitus, *Redite in judicium*, exclamavit. Stupet populus pro judicio repentino; revocatur addicta; falsos testes pavor invadit. Gemit diabolus, quod ipsius commenta nudantur : gaudent Angeli de pudoris integritate comperta, quod defendatur in terris veritas fatigata. Interrogatum est quo in loco Susanna facinus, quo arguebatur, admisit. Hic, *Sub lentisco*, dicit; ille, *Sub prino*. Cum ergo eorum discrepant prolata responsa, sic repugnantia dictorum facta nudantur, ut vigore mentis increpato populo, testibus confusis veritas ostenderetur. Gaudet populus de pudoris integritate : triumphat maritus, quod fidam invenerit conjugem : lætatur familia, quod nihil invenerit in ea quod puniat, quod adulterii factum non invenerit, nec homicidium diabolus quod procurabat, impleverit (*Dan.* XIII).

(*a*) Olim, de Tempore 242, et post, in Appendice 69.

(*b*) Incerti auctoris et ineruditi. Observare juvat ipsum in Bibliotheca Patrum extsare, tomo editionis Coloniensis 5, Parisiensis 2, tametsi brevior aliquanto et passim varium, ibique sicut et in Remigiano Ms. Zenoni Veronensi tributum.

SERMO LXI (*a*).

De Pace, *in illud Evangelii Matthæi cap.* V, ỷ. 9, Felices pacifici, *etc.* (*b*).

1. *Pacis fructus. Concordia fratrum.—Felices pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Meritum christianæ virtutis vilescit in cunctis, si unitatem non habeat pacis, nec pervenit ad vocabulum *filii*, nisi per nomen *pacifici*. Pax est, quæ exspoliat hominem servitute, dat nomen ingenuum, mutat cum conditione personam; ex famulo liberum, filium facit ex servo; [Deum patrem vocat, et commutat servum in filio, amicum facit ex Deo, patrem reddit ex Domino. Sic sic facit, qui non vult perire, quod facit. *Felices pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* En filius Dei esse incipit, qui pacificus esse cœpit. Non vult filius dici, qui pacificus noluerit inveniri : negat sibi patrem Deum, qui hæres pacis esse nequivit [1]. Severum sensurus est Deum, quem clementem blandumque dedignatus est patrem. *Felices pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Gaudeamus hoc nomine quasi filii et hæredes Dei, cohæredes autem Christi. Quanta est hujus pacis retributio, hæreditatem possidere cum Christo, substantiam Patris habere cum Filio, cœleste regnum participari cum Domino, et in consortium perpetuitatis admitti cum Domino? Quæ sit hæc pravitas morum, invidere melioribus, atque in sordidioribus inhærere, adoptati victoriam perdere, ac nolle hæreditatem regnorum cœlestium possidere? Etenim filium se Dei et cohæredem denegat Christi, qui recusaverit Patris regimine gubernari. Pax concordia est fratrum, sicut scriptum est : *In tribus placuit spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo et hominibus : concordia fratrum, et amor proximorum, et vir et mulier consentientes sibi* (*Eccli.* XXV, 1 *et* 2).] Concordia ergo fratrum, voluntas Dei est, jucunditas Christi, perfectio sanctitatis, justitiæ regula, materia doctrinæ, morum custodia, atque in rebus omnibus laudabilis disciplina. Pax suffragium precum est, supplicationum facilis atque impetrabilis via; quia desideriorum omnium competens est plenitudo [sicut scriptum in Apostolo (*Philipp.* IV, 7). Pax ergo conventionis amabilem Deo facit in fratribus, quæ charitatis indicat testimonium]. Pax dilectionis mater est, concordiæ vinculum, ac puræ mentis indicium manifestum : quia sibi exigit de Deo quod velit, quidquid voluerit petat, et quidquid voluerit sumat.

2. *Christum spernit qui pacem non custodit.* Pax præceptis regalibus conservanda est, Domino Christo dicente, *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* (*Joan.* XIV, 27). [Qui discipulus Christi est, Christi præcepta servat : servare mandatum, est pacem in omnibus custodire. Nam dividere unitatem, non est magistrum sequi; sed ejus mandatum calcare. Sequi enim Christum, est habere pacem : et non sequi quod pacis est, hoc est hoc habere in magistro ex parte quod diligas, et ex parte quod damnes. Illud est amare doctorem, doctoris mandata in omnibus custodire, dicentis : *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* Libet, fratres, in pace protrahere moras; delectat hoc dixisse frequenter, et iterum atque iterum præconari, *Pacem meam do vobis, pacem dimitto vobis.*] In pace vos dimitto, in pace vos dimisi, in pace vos inveniam. Proficiscens voluit dare quod desiderabat rediens in omnibus invenire. [Consultum voluit esse cui dederat, qui usque ad regressum suum servare quod præstiterat, imperabat. Quid ergo facturus est homo,

[1] Alcuinus in libro de Virtutibus et Vitiis, cap. 6, *qui pacificus esse contemnit.*

(*a*) Olim, de Tempore 169; et post, in Appendice 57.

(*b*) Est Petri Chrysologi sermo quinquagesimus tertius, sed hic passim interpolatus, seu multis auctior sententiis quas commonstrant ansulæ. Confer Alcuini librum de Virtutibus et Vitiis, cap. 6.

cum venerit Deus, et quæsitum non invenerit quod donavit? qua excusatione usurus, qui pacem servare non potuit? *Pacem meam do vobis, pacem dimitto vobis.*] In pace vos dimisi, in pace vos inveniam. Regale mandatum servate : divina vox est. Inveniam quod dimisi.

3. *Pax opus Dei; discordia, diaboli.* Plantare pacem radicitus, Dei est; evellere penitus, inimici. Amor fratris ex Deo est; odium ex diabolo constat. Propter quod damnanda sunt odia; quia scriptum est, *Qui oderit fratrem suum, homicida est* (I *Joan.* III, 15). Cohibeamus iram; quia scriptum est, *Qui irascitur fratri suo, reus erit judicio* (*Matth.* v, 22). Amanda est pax, et diligenda concordia. Ista sunt quæ generant [1] charitatem; et scitis secundum Apostolum, quod *Deus charitas est* (I *Joan.* IV, 8). Sine Deo est, qui non habet charitatem. [Paternus affectus non potest non amare, quod docet.] Pax plebis, gloria est sacerdotis : et parentum lætitia, perfecta charitas filiorum [2]. Sacerdotis est, admonere quod decet; plebis est, audire quod monet. Quidquid non licet, pastoris est prohibere ne fiat; gregis est audire, ut faciat [3]. Utraque conveniant; et universa salvata sunt : nec Deus invenit in plebe quod puniat, nec sacerdos potest habere quod doleat. Servemus mandata, quæ vitæ sunt; teneat se profundæ pacis nexibus colligata fraternitas, et salutari vinculo charitatis, mutua se dilectione constringat; quia dilectio magnanimum facit. [Suavis est dilectio, non zelatur, non æmulatur. Dilectio non est falsiloqua, non inflatur, nihil dedecoris admittit, non quærit quæ sua sunt, non exacerbatur, non cogitat malum, non gaudet in injustitia; congaudet autem veritati. Omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet (I *Cor.* XIII, 4-7)]. Dilectio ergo omnibus votis ac desideriis amplectenda est, quæ tot bona potest habere, quot præmia. Custodienda omnibus viribus [4] pax est; quoniam Deus semper in pace est. Non habeat locum quo obrepat inimicus, ne in tritici segetem valeat zizania seminare, et securo jam rustico et spe longi laboris eluso exspectatus fructus in ipsa messis maturitate subducatur; aut vinum vetustate suavius, in acriori subito perfidia demutatum in effusæ fæcis se permixtione conjungat; aut inter dulcia mella, felle venena amariora suffundat [aut inter vernantes floribus campos ac pratorum varietate gemmatos, tribulorum interjectione animas grati odoris occidat]. Procul contentiones, procul lites et odia, procul maledicta mittantur : et quia laqueus mortis est lingua susurronis ac bilinguis, parcat unusquisque animæ suæ, ne in supplicium suum vincula sibi mortis adducat. Amate pacem; et tranquilla sunt omnia : ut et vobis præmia et nobis gaudia reservetis, ut Ecclesia Dei in pacis unitate fundata, perfectam teneatis disciplinam, per Jesum Christum Dominum nostrum, cui est gloria in sæcula sæculorum, Amen.

SERMO LXII (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. v, 43-48, *et cap.* VI, 1-6, Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, *etc.* (*b*).

1. *Inimicus quomodo diligendus. Proximus quis.* Gradum esse aliquem in Pharisæorum justitia, quæ ad Legem pertinet, hinc intelligitur, quod multi homines eos etiam a quibus diliguntur, oderunt, sicut luxuriosi filii parentes coercitores luxuriæ suæ. Ascendit ergo aliquem gradum, qui proximum diligit, quamvis adhuc oderit inimicum. Ejus autem imperio, qui venit Legem implere, non solvere, perficiet benevolentiam et benignitatem, cum eam usque ad inimici dilectionem perduxerit. Nam ille gradus quamvis nonnullus sit, tam parvus est tamen, ut cum Publicanis possit esse communis. Nec quod in Lege dictum est, *Oderis inimicum tuum*, vox jubentis justo est accipienda, sed permittentis infirmo. Sic autem diligendus est inimicus, non in quantum inimicus; sed in quantum homo est : ut ei hoc velis provenire, quod tibi; id est, ut ad regnum correctus revocatusque perveniat. Proximus est autem omnis homo. Omnes proximi sumus conditione terrenæ nativitatis et mortalitatis, et etiam spe cœlestis hæreditatis; quia nescimus quis quid futurus sit, quoniam aut Judæus, aut hæreticus, aut Paganus : forte enim per misericordiam Dei convertetur ad Deum, et inter sanctos primum locum habere merebitur. Quod in Lege Dominus non inimicos, sed inimicum præcipit odiri; ut qui spirituales erant in Lege, solum diabolum odio haberent, cujus odium Christus non venit solvere, sed adimplere.

2. *Præcepta Dei non sunt impossibilia. A dilectione nemo se potest excusare.—Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite illis qui oderunt vos.* [Multi præcepta Dei sua imbecillitate, non sanctorum viribus, æstimantes, putant esse impossibilia quæ præcepta sunt; et dicunt sufficere virtutibus non odisse inimicos, cæterum diligere plus præcipi quam humana natura patiatur. Sciendum est ergo Christum non impossibilia præcipere, sed perfecta; quæ David fecit in Saül et Absalon. Stephanus quoque martyr pro inimicis se lapidantibus deprecatus est : et Paulus anathema esse cupit pro persecutoribus suis. Hæc autem Jesus et docuit et fecit, dicens : *Pater, ignosce illis*] (*Luc.* XXIII, 34). [In reliquis operibus bonis interdum potest aliquis qualemcumque excusationem prætendere : in habenda vero dilectione nullus se poterit excusare. Potest mihi aliquis dicere, Non possum jejunare : numquid potest dicere, Non possum amare? Potest dicere, Propter infirmitatem corporis mei non possum a vino et carnibus abstinere : numquid potest dicere, Non possum diligere? Potest aliquis dicere, virginitatem se non posse servare; potest dicere non posse res totas vendere, et pauperibus erogare : numquid potest dicere, Non possum diligere inimicos? Non enim ibi aut pedes laborant currendo, aut aures audiendo, aut manus operando lassantur; ut nos per ipsam excusationem liberare conemur [1]. Non nobis dicitur, Ite ad orientem, et quærite charitatem : navigate ad occidentem, et invenietis dilectionem. Intus in corde nostro est, ubi redire jubemur, dicente propheta, *Redite, prævaricatores, ad cor* (*Isai.* XLVI, 8). Non enim in longinquis regionibus invenitur, quod a nobis petit.] *Et orate pro persequentibus et calumniantibus vos.* Quid aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod ait Apostolus, *Ut det illis Deus pœnitentiam, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo capti tenentur* (II *Tim.* II, 25, 26)?

3. *Præcepto de diligendis inimicis nil in Scripturis adversum. Quinam sint pro quibus non orandum. Peccatum ad mortem.* Sed hic merito movet, quomodo huic præcepto Domini non sit adversum, quod et in Prophetis inveniuntur multæ imprecationes adversus inimicos, quæ maledictiones putantur : sicuti est illud, *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum* (*Psal.* LXVIII, 23), et cætera quæ ibi dicuntur : et Joannes apostolus ait, *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis* (I *Joan.* v, 16). Ubi primo videndum, quia Prophetæ per imprecationem quid esset futurum cecinerunt, non optantis voto, sed spiritu prævidentis

---

[1] Addit Chrysologus, *et nutriunt.*

[2] Apud Alcuinum, *Pax plebis est sanitas, gloria sacerdotis, et patriæ lætitia, et terror hostium, sive visibilium, sive invisibilium.*

[3] Chrysologus, *ac velle ne fiat.*

[4] Apud Chrysologum, *Custodienda præ omnibus virtutibus, pax est.*

(*a*) Olim, de Tempore 59; et post, in Appendice 53.

(*b*) Constat sententiis et interpretationibus emendicatis ab Augustino, lib. 1 de Sermone Domini in monte, Hieronymo, in Matth., cap. 5 et 6; Cæsario, homil. 7 inter editas a Baluzio; et sermone hic subsequenti, et aliis.

[1] Cæsarius, *per ipsam fatigationem excusare possimus.*

tis : qui maxime solent figura imprecantis futura prædicere, sicut figura præteriti temporis, ea quæ ventura erant, sæpe cecinerunt. Deinde in Apostoli verbis intelligendum esse quosdam fratres, pro quibus non orare nobis præcipitur ; cum Dominus etiam pro persecutoribus nostris nos orare jubeat. Quæ solvi quæstio non potest, nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus, inimicorum persecutione graviora. Fratres autem Christianos significari, multis divinarum Scripturarum documentis probari potest. Peccatum ergo fratris ad mortem puto esse, cum post agnitionem Dei per gratiam Domini nostri Jesu Christi quisque oppugnat fraternitatem, et adversus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, invidentiæ facibus agitur (*a*). Peccatum autem non ad mortem est, si quisquam non amorem a fratre alienaverit, sed officia fraternitati debita, per infirmitatem aliquam animi non exhibuerit. Quapropter et Dominus in cruce ait, *Pater, ignosce illis ; quia nesciunt quid faciunt.* Nondum enim gratia Spiritus sancti participes facti, societatem sanctæ fraternitatis inierant. Et beatus Stephanus in Actibus Apostolorum orat pro eis a quibus lapidatur (*Act.* VII, 59) ; quia nondum Christo crediderant, neque adversus illam communem gratiam dimicabant. Apostolus vero Paulus propterea, credo, non orat pro Alexandro, quia frater erat ; et ad mortem, id est, fraternitatem invidentia oppugnando, peccaverat. Pro his autem qui non abruperant amorem, sed timore succubuerant, orat ut eis ignoscatur. Sic enim dixit : *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit : reddet illi Deus secundum opera illius ; quem et tu devita : valde enim restitit sermonibus nostris.* Deinde subjungit pro quibus orat, ita dicens : *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt : non illis imputetur* (II *Tim.* IV, 14-16). Et nota quod Apostolus non ait, Reddat ; sed, *Reddet illi Deus secundum opera ejus :* quod verbum prænuntiantis est, non imprecantis ; sicut de illa hypocrisi Judæorum est dictum, cui eversionem imminere cernebat, *Percutiet te Deus, paries dealbate* (*Act.* XXIII, 3).

4. *Quid orent sancti petentes vindictam. Peccati regnum quomodo evertendum.* Quæritur autem quomodo huic præcepto, quo nobis jubetur, *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos*, illud non est contrarium, quod in Apocalypsi legitur, martyres orare Deum, ut vindicentur (*Apoc.* VI, 10) ? Sed hoc quempiam movere non oportet. Quis enim audeat affirmare, cum illi sancti candidati se vindicare petiverunt, utrum contra ipsos homines, an contra regnum peccati petierint? Nam ipsa est sincera et plena justitiæ et misericordiæ vindicta martyrum, ut evertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpessi sunt. Ad cujus eversionem nititur Apostolus, dicens : *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore* (*Rom.* VI, 12). Destruitur autem et evertitur peccati regnum, partim correctione hominum, ut caro spiritui subjiciatur ; partim depravatione perseverantium in peccato, ut ita ordinentur, ut justis cum Christo regnantibus molesti esse non possint. Quis ergo convincit sanctos, non talem suam vindictam a Domino esse deprecatos ?

5. *Qui sint filii Dei.* Quod autem consequenter positum est, *Ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est :* ex illa regula intelligendum est, qua Joannes dicit, *Dedit eis potestatem filios Dei fieri* (*Joan.* I, 12). Unus enim naturaliter Filius est, qui nescit omnino peccare : nos autem potestate accepta efficimur filii, in quantum ea quæ ab illo præcipiuntur implemus. Unde apostolica disciplina adoptionem appellat, qua in æternam hæreditatem vocamur, ut cohæredes Christi esse possimus (*Rom.* VIII, 17; *Galat.* IV, 5) Filii ergo efficimur regeneratione spirituali, ut adoptemur in regnum Dei, non tanquam alieni, sed tanquam ab illo facti et conditi. Itaque non ait, Facite ista, qui estis filii : sed, facite, *ut sitis filii Patris vestri.* Nos autem cum patimur inimicos, hoc clamare debemus, *Pater, ignosce illis.* Phrenetici enim sunt, a contrario spiritu possidentur, ut nos persequantur ; et majorem persecutionem a diabolo patiuntur. *Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.* Scriptum est, *Orietur timentibus vobis nomen Domini sol justitiæ*, ut etiam pluviam accipias irrigationem doctrinæ veritatis (*Malach.* IV, 2) ; quia et bonis et malis apparuit, bonis et malis evangelizatus est Christus. Sive istum solem mavis accipere non solum hominum, sed etiam pecorum corporeis oculis prolatum ; et istam pluviam, qua fructus gignuntur, qui ad refectionem corporis dati sunt : quod probabilius intelligi existimo : ut ille sol spiritualis non oriatur nisi bonis et sanctis ; quia hoc ipsum est, quod plangunt iniqui in illo libro, qui Sapientia Salomonis inscribitur, *Et sol non ortus est nobis* (*Sap.* V, 6) : et illa spiritualis pluvia non irriget nisi bonos ; quia malos significabat vinea, de qua dictum est, *Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem* (*Isai.* V, 6).

6. *Qui sint Publicani, Ethnici. Inimici plus diligendi quam amici. — Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* Filios et parentes amat latro, amat et leo, amat et draco, amant et ursi, amant et lupi. Si enim amantes non diligimus filios vel parentes, pejores leonibus vel supra dictis bestiis sumus. Si vero amantibus vicem reddimus, adhuc nihil ab istis bestiis distare videmur. *Nonne et Publicani hoc faciunt?* Publicani sunt, qui sectantur lucra, et exigunt vectigalia per negotiationes, et fraudes, et furta, sceleraque et perjuria. *Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et Ethnici hoc faciunt?* Ethnici ex græco in latinum interpretantur Gentiles. Ἔθνος enim græce gens dicitur. Si ergo, inquit, etiam peccatores, Publicani, Ethnici erga dilectores suos natura duce norunt esse benefici ; quanto magis vos, quibus ut gradus professionis eximior, ita cura necesse est sit veritatis uberior, latiori sinu dilectionis amplecti debetis et non amantes? Nam diligere inimicos Deus præcipit. Et petulantes humanarum mentium motus, publicæ charitatis frangis affectu, non solum iram ab ultione depellens, sed etiam in amorem mitigans injuriosi : quia gentium est, amantes amare ; et commune est, diligere diligentes. Plus diligendi sunt inimici quam amici. Qui enim inimici sunt, corpori adversantur, et animæ præparant æterna præmia : quia qui carnalia nostra et terrena rapiunt, cœlestia nobis et spiritualia congregant. Nonne magis diligendus est quam odiendus, qui nobis dat æternas opes? Amici vero carnis nostræ nobis suavia suadere contendunt, quæ animæ nostræ præparant æternam mortem.

7. *Idem tractatur argumentum. — Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est.* Quis autem hæc facit, nisi plene perfecteque misericors? Quo uno consilio miseria devitatur, opitulante illo qui ait, *Misericordiam magis volo quam sacrificium* (*Osee* VI, 6). Perfectio namque misericordiæ, qua plurimum animæ laboranti consulitur, ultra dilectionem inimicorum porrigi non potest. Ideoque sic concluditur, *Estote vos perfecti, sicut et Pater vester perfectus est :* ita tamen, ut Deus intelligatur perfectus tanquam Deus, et anima perfecta tanquam anima.

8. *Præcepta observantur dupliciter. — Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis : alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est. Cavete*, inquit, *justitiam vestram facere coram hominibus :* id est, hoc animo juste vivere, et ibi constituere bonum vestrum, ut vos videant homines. *Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est :* non si ab hominibus videamini, sed si propterea juste vivatis, ut ab hominibus videamini. Nam et Apostolus dicit, *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*

(*a*) I Retract. cap. 19, n. 7.

(*Galat.* I, 10) : cum alio loco dicat, *Sicut et ego omnibus per omnia placeo* (I *Cor.* x, 33). Omnem curam rerum præsentium amovet, et attentos tantum esse in spe futuri jubet : neque sectari vel hominum favorem ostentatione bonitatis, vel jactantiam religionis, orationis publicæ copia, sed intra conscientiam fidei fructum boni operis continendum ; quia humanæ laudis consectatio eam tantum, quam ab hominibus exspectat, mercedem sit receptura. Justitia non aliud est, quam non peccare : non peccare autem, Legis præcepta servare. Præceptorum autem observatio duplici genere continetur, ut nihil eorum quæ prohibentur facias, et omnia quæ jubentur implere contendas. Hoc est enim quod Psalmista dicit, *Recede a malo, et fac bonum* (*Psal.* XXXIII, 15). Si a malo recesseris, et non feceris bonum, transgressor es Legis : quæ non tantum in malorum actuum abominatione, sed in bonorum perfectione completur. Neque hoc solum tibi præcipitur, ut vestitum suis non spolies indumentis; sed ut spoliatos operias tuis.

9. *Hypocrita. Nemo sine hypocriseos labe. — Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis et vicis, ut honorificentur ab hominibus.* Hypocrita græco sermone simulator interpretatur : qui dum intus malus sit, bonum se palam ostendit. Nomen autem hypocritæ translatum est a specie eorum, qui spectaculis tecta facie incedunt, distinguentes vultum cæruleo niveoque colore et cæteris pigmentis, habentes simulacra oris, lintea gipsata, et vario colore distincta, nonnunquam colla et manus creta perungentes, ut ad personæ colorem pervenirent, et populum, dum in ludis agerent, fallerent, modo in specie viri, modo in forma feminæ et reliquis præstigiis. Quæ species argumenti translata est in his qui falso incedunt vultu, et simulant quod non sunt. Sed hypocriseorum maculam non habere, aut paucorum aut nullorum est. Nam quicumque vult se videri quod non est, hypocrita est. [Qui tuba canit faciens eleemosynam, hypocrita est. Qui in synagogis et in platearum angulis orat, ut videatur ab hominibus, hypocrita est. Qui jejunans demolitur faciem, ut ventris inanitatem demonstret in vultu, et hic hypocrita est. Ex quibus omnibus intelligitur hypocritas esse, qui faciunt quodlibet, ut ab hominibus glorificentur. Mihi videtur et ille hypocrita esse, qui dicit fratri suo, *Dimitte ut tollam festucam de oculo tuo :* nam propter gloriam hoc facere videtur, ut ipse esse justus videatur. Unde ei a Domino dicitur, *Hypocrita, ejice prius trabem de oculo tuo* (*Luc.* VI, 42). Non itaque virtus, sed causa virtutis apud Deum mercedem habet. Et si a recta semita paululum deviaveris, non interest utrum ad dexteram vadas, an ad sinistram ; cum verum iter amiseris. Signanter autem dicit, *Receperunt mercedem suam :* hoc est, non Dei, sed suam.] Laudati enim sunt ab hominibus, quorum causa exercuere virtutes.

10. *Quid sinistra; quid dextra. Dextræ et sinistræ alia explicatio. — Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera.* In dextera intelligitur amor Dei; in sinistra, vanitas vel cupiditas mundi. Si pro humana laude dederis eleemosynam, totum est sinistra : si vero pro remissione peccatorum, totum dextera facit. Quid est ergo, *Nesciat sinistra quid faciat dextera;* nisi, Quod facit Dei amor, non corrumpat inanitas vel cupiditas mundi? Nam si hoc aliquis secundum litteram impleri posse credit, quid faciet? Si enim manus dextera doluerit, numquid de sinistra eleemosynam dare non debet? In superioribus, *Cavete*, inquit, *ne justitiam vestram faciatis coram hominibus:* ubi justitiam generaliter nominavit, deinde particulariter exsequitur. Est enim pars aliqua justitiæ opus quod per eleemosynam fit : et ideo connectit dicendo, *Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te.* Ad hoc respicit quod superius ait, *Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut* scilicet, *videamini ab eis.* Quod autem sequitur, *Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam;* ad illud respicit quod supra posuit, *Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Deinde sequitur, *Te autem faciente eleemosynam.* Cum dicit, *Te autem*, quid aliud dicit, quam, Non quomodo illi? Quid ergo mihi jubet? *Te igitur*, inquit, *faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Ergo illi sic faciunt, ut sciat sinistra eorum quid faciat dextera. Quod igitur in illis culpatum est, hoc tu facere vetaris. In eis autem hoc culpatum est, quod ita faciunt, ut laudes hominum quærant. Quapropter nihil consequentius sinistra videtur significare, quam ipsam delectationem laudis. Dextera autem significat intentionem implendi præcepta divina. *Nesciat ergo sinistra quid faciat dextera :* id est, non se misceat conscientiæ tuæ laudis humanæ appetitio, cum in eleemosyna facienda divinum præceptum contendis implere. *Ut sit eleemosyna tua in absconso.* Quid est in absconso, nisi in ipsa bona conscientia, quæ oculis humanis demonstrari non potest, nec verbis aperiri? Multi foras faciunt eleemosynam, et intus non faciunt, qui vel ambitione, vel alicujus temporalis rei gratia, misericordes volunt videri. *Et Pater tuus qui videt in absconso, reddet tibi.* Rectissime omnino et verissime. Si enim præmium ab eo exspectas, qui conscientiæ inspector est, sufficiat tibi ad promerendum Deum ipsa conscientia.

11. *Cubiculum. Ostium. Quæ sint orationis alæ. — Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus.* Neque hic ab hominibus videri nefas est : sed ideo hæc agere ut videaris, et fructus in eis exspectetur placendi hominibus. Plateæ perpetuæ ac latiores civitatum viæ sunt, juxta proprietatem linguæ græcæ a latitudine nominatæ : πλάτη enim latum dicitur. *Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam.* Et hinc ostendit Dominus in se prohibere, ut ea merces appetatur, qua gaudent stulti, cum laudantur ab hominibus. *Tu autem cum orabis, intra in cubiculum, et clauso ostio, ora Patrem in absconso.* Cubiculum quod nominat, non occultam domum ostendit, sed cordis nostri secretum. Hinc Psalmista dicit, *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini* (*Psal.* IV, 5). *Et claudentes ostia, orate*, inquit, *ad Patrem vestrum in abscondito.* Parum est intrare in cubicula, si ostium pateat importunis, per quod ostium ea quæ foris sunt, improbe se immergunt, et interiora nostra aperiunt. Foris autem dicimus esse omnia temporalia et visibilia, quæ per ostium, id est carnalem sensum, in cogitationes nostras penetrant, et turbæ vanorum phantasmatum orantibus obstrepunt. Claudendum est ergo ostium, id est, carnali sensui resistendum; ut oratio spiritualis dirigatur ad Patrem, quæ fit in intimo cordis, ubi oratur Pater in absconso. Qui vero vult orationem suam volare ad Deum, faciat illi duas alas, id est, eleemosynam et jejunium, et ascendat celeriter, et exaudietur. *Et Pater tuus, qui videt in absconso, reddet tibi.* Et hoc tali clausula terminandum fuit. Non enim monet nunc ut oremus, sed quomodo oremus; neque ut superius, ut eleemosynam faciamus, sed quo animo faciamus : quoniam de corde mundando præcipit, quod non mundat nisi simplex intentio in æternam vitam, solo et puro amore sapientiæ.

SERMO LXIII (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. VI, 1-6, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, *etc.* (*b*).

1. *Eleemosyna in publico, et tamen in occulto.* Evangelica lectio, fratres charissimi, quæ nobis modo recitata est, videtur mihi quod secundum litteram non possit intelligi : et ideo Deo auxiliante requiramus.

(*a*) Alias, de Tempore 60.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius, Verlino et Vindingo spurius est : nobis Cæsarii verus fetus videtur.

qualiter ad ejus spiritualem sensum pervenire possimus. Sic enim ait Dominus, *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis*: et iterum, *Cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua; ut sit eleemosyna tua in abscondso.* Quomodo hoc secundum litteram accipere possumus, cum ipse Dominus iterum dicat, *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant vestra bona opera, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* v, 16)? Quomodo hic dicit, *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua*; cum alibi dicat, *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona?* Diligenter attendite, fratres, et intellectum divinæ Scripturæ humiliter et sapienter requirite. Non enim sibi ipse Dominus in Evangelica lectione contrarius esse potest. Nam quia eleemosynam et occulte fieri ipse dixit, et publice ipse admonuit, ut sibi præcepta ejus non videantur esse contraria, intellectum sobrium quærit. Qui enim ideo facit eleemosynam, ut ab hominibus se laudari desideret, etiamsi occulte fecerit, publice facit; quia laudem ab hominibus quærit. Qui vero eleemosynam pro solo amore Dei facit, ut ad opus bonum illum reliqui imitentur, et non ipse, sed Dominus collaudetur, etiamsi publice faciat eleemosynam, absconse facit; quia pro eleemosyna illa non hoc quod videtur, sed quod non videtur desiderat; nec ab hominibus laudem, sed mercedem a Deo optat accipere.

2. *Jejunium publicum. Quid dextra, quid sinistra.* Hoc etiam et de jejunio debemus accipere. Cum enim ipse Dominus dicat, *Unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris jejunans hominibus* (*Id.* vi, 17). ergo contra Christi præcepta facimus, qui publice jejunium indicimus, et vidente toto populo pariter cum ipso jejunamus? Et in hoc sensu oportet intelligi, ut nemo pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia, vel pro misericordia divina jejunet: et unusquisque interroget conscientiam suam; et si pro solo Deo facit eleemosynam, securus et publice faciat, ut quicumque viderint, imitentur. Nam et illud quod dicit Dominus, *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua*, ad hoc quod supra diximus, pertinere cognoscitur. In dextera enim intelligitur amor Dei; in sinistra, vanitas vel cupiditas mundi. Si pro laude humana dederis eleemosynam, totum sinistra facit, dextera omnino nihil facit: si vero pro remissione peccatorum et amore vitæ æternæ eleemosynam dederis, totum dextera facit. Quid est ergo, *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua*; nisi, Quod facit amor Dei, non corrumpat aut perdat vanitas vel cupiditas mundi? Nam si hoc aliquis secundum litteram impleri posse credit, quid faciat, si ei manus dextera doluerit? Numquid de sinistra eleemosynam dare non potest? Aut si vult captivum redimere, quomodo aut sacculum solvere, aut arcam aperire poterit, si sinistram manum dexteræ suæ non junxerit? Aut si peregrinum optat excipere, et secundum præceptum Domini sanctorum pedes abluere, non video quomodo hoc nesciente sinistra manu possit impleri.

3. *Orationes publicæ. Qui fiant clauso ostio. Quo loco temporalia roganda.* Ad hoc pertinet etiam illud quod dixit, *Cum oratis, nolite in angulis platearum orare: sed intra*, inquit, *in cubiculum tuum, et clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito.* Ecce ipsi bene agnoscitis quia non hoc semper secundum litteram poterit impleri. Nam et nos ipsi et totus populus non solum in cubiculis nostris oramus; sed etiam publice ad ecclesiam convenimus, et simul cum omni populo genua flectimus. Et numquid hæc facientes præceptis Christi contrarii sumus, qui dixit ut in cubiculis clauso ostio orare debeamus? Non ita est. Unde etiam et iste sensus superiori sententiæ conveniens est. Qualiter ergo hoc intelligi debeat, attende. Si quando oras Deum, et hoc ab illo petis quod videtur, publice et aperto ostio oras; quia hoc a Deo vis accipere quod videtur. Si vero pro indulgentia peccatorum et pro vita æterna volueris supplicare, etiamsi publice oraveris, clauso ostio oras; quia non petis quod videtur, sed quod non videtur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt (II *Cor.* iv, 18). Si temporalia quæris, sicut jam dixi, publice et aperto ostio oras: si æterna quæris, secreta est oratio tua; quia non quæ videntur, sed quæ non videntur optas accipere. Qui ergo illa quæ non videntur, in veritate quæsierit, et illa quæ videntur, Deo remunerante percipiet; quia non mentitur qui dicit, *Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (*Matth.* vi, 33). Nec hoc sic dicimus, ut pro rebus temporalibus Deum non oremus; id est, pro sanitate corporum, aut pro pace temporum, aut pro abundantia fructuum. Debemus et ista a Deo petere; sed secundo et tertio loco: ut primas partes in omni intentione nostræ orationis, amor animæ et desiderium vitæ æternæ obtineat. Oremus ergo pro corpore; sed sine ulla comparatione amplius pro anima supplicemus. Et ideo, charissimi, quoties vobis ista evangelica lectio legitur, ordine quo supra suggessimus, intellectum ejus debetis accipere: ut sive in eleemosynis, sive in jejuniis, seu in orationibus, sive in dextera vel in sinistra, hoc servare studeamus, ut quidquid agimus, non pro vanitate vel cupiditate sæculi, sed pro amore æternæ beatitudinis faciamus. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXIV (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, vi, Cum jejunatis, *etc. et de Oratione dominica, cap.* vi, ℣. 1-18 (*b*).

1. *Homini duo præcipue meditanda. Plangendus casus.* Duo sunt, charissimi, quæ principaliter attendere debet humana circumspectio; et dignitatem suæ conditionis, et excellentiam suæ reformationis: dignitatem suæ conditionis, ut peccare timeat; excellentiam redemptionis, ut gratiæ redimentis ingratus non existat. Sola quippe voluntate Redemptoris homo de terræ vilitate sublevatus est, et ad Dei similitudinem privilegio rationis sublimatus est. Hanc miser homo perdidit, cum diabolica persuasione seductus, a Conditoris sui instituto superbiendo recessit. Quem lapsum Psalmista considerans, quasi dolendo dicebat: *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psal.* xlviii, 13). De summa erectione proprio arbitrio corruens, merito ultima dejectione damnatus est, qui per se cadere potuit, sed per se resurgere non valuit. Hunc casum plangere habet quotidianis lamentis humana fragilitas; quatenus eo redeat per quotidiana lamenta, unde corruit per vana oblectamenta; et quæ cecidit pede superbiæ, resurgere studeat pede obedientiæ. Hoc attendens Psalmista dicebat, *Non veniat mihi pes superbiæ*; et, *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem; expulsi sunt, nec potuerunt stare* (*Psal.* xxxv, 12 et 13). *Expulsi sunt*, ab intima quiete; *nec potuerunt stare*, id est, perseverare, sicut per eumdem Psalmistam de eisdem dicitur, *Quia caro sunt, spiritus vadens, et non rediens* (*Psal.* lxxvii, 39).

2. *Necessaria medicinalis gratia Redemptoris. Christus verbo et exemplo docuit.* Ad hanc ergo reversionem sive resurrectionem necessaria fuit medicinalis gratia Redemptoris, quæ sanaret humilitate, quod corruptum fuerat elatione superbiæ. Assumpsit ergo Verbum Dei formam servi, in qua posset conservos verbo instruere, et ad exemplum vitæ suæ morum disciplina informare. Humilitatem quippe et obedientiam verbo et exemplo insinuabat, quando discipulis exhortando dicebat: *Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde: jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (*Matth.* xi,

(*a*) Alias, de Tempore 182.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Excerpta quædam ex libro 2 de sermone Domini in monte continet; præfationem vero et conclusionem habet aliunde ascitam.

29 *et* 30). Jugum enim ejus obedientiæ merito est suave, cui servire est regnare; et onus præceptorum leve, quod non premendo gravat, sed adimplendo per gratiam adjuvat. Insinuavit etiam verbo sobrietatem, ubi dixit, *Non graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Luc.* XXI, 34) : docuit exemplo, qui turbam se comitantem non refecit sumptuosis deliciis, sed panibus hordeaceis (*Joan.* VI, 5-13). Docuit etiam intentionem nostram ad interna bona dirigens, qualiter esset jejunandum, quando dixit, *Cum jejunatis, nolite fieri, sicut hypocritæ, tristes :* illos notans, qui luctuosis sordibus rigorem simulant abstinentiæ, ut videantur hominibus jejunantes. Qualiter etiam sit facienda eleemosyna, silentio præterire noluit, ubi dixit : *Cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Hoc documento insinuans quia eleemosynam et omne opus misericordiæ quod facimus, non venando laudes hominum, sed propter intentionem vitæ æternæ, quæ per dexteram significatur, facere admonemur. Qualiter quoque esset orandum, admonuit, ubi ait, *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum;* id est, habeto cor quietum, et ab omni tumultu exteriorum liberum : *et clauso ostio*, id est, exclusa phantasmatum turba, *ora Patrem tuum.*

3. *Petendorum quorumlibet compendium. Tria petuntur ad æternam vitam, quatuor ad temporalem.* Ecce dictum est qualiter sit orandum : addit etiam quid sit orandum, ita subjungens, *Sic autem orabitis : Pater noster, qui es in cœlis*, etc. Hæc oratio compendiosis verbis, id est, septem petitionibus, omnes species orationis comprehendit, quibus Deum interpellamus, aut pro appetendis bonis, aut pro vitandis malis, aut pro delendis commissis. Harum septem petitionum tres prius positæ pertinent ad æternitatem; quatuor sequentes, ad vitæ præsentis necessitatem. Nam nominis Dei sanctificationem, et adventum ejus quo in claritate venturus est, et completam voluntatem ejus sicut in cœlo et in terra, sive justos et peccatores, sive animam et corpus, sive Christum et Ecclesiam intelligamus, quamvis ab humili adventu Christi exordium sumant, tamen nonnisi sæculi terminatione complebuntur. Et omnia tria in æternum manebunt. Reliqua autem quatuor ad hanc vitam temporalem pertinere videntur : quia et panis quotidianus et spiritualis, licet sit semp ternus, ad hoc tantum tempus pertinet, in quantum ministratur animæ quibusdam signis et dictis vel scriptis; et ideo panis dicitur, quia laborando et disserendo discitur, et ita quasi mandendo glutitur. Nunc quoque peccata dimittuntur nobis, et nos dimittimus aliis, quæ est inter quatuor secunda petitio. Et nunc tentationes vitam nostram infestant; et ipsa liberatio a malo ad hanc vitam pertinet; quia Dei justitia mortem incurrimus, unde ipsius misericordia liberandi sumus. Quæ cum ita sint, ipsarum petitionum verba diligentius pertractanda sunt, ut intellecta et majorem generent cordis affectum, et quod petitur, ad velociorem perducatur effectum.

4. *Unde Christiani a Judæis distincti, inde inter se indistincti. Charitatis excitatio. Fiducia impetrandi. Cur orantes convertimur ad orientem.* Dicamus ergo, *Pater noster*, cui non timore, sed amore famulamur. Non hoc populo priori dictum est, ut Patrem oraret : sed Dominus insinuatus est eis, cui non filiali obediebant amore; sed servili subjiciebantur timore. Admonentur autem hoc verbo divites et nobiles, cum christiani facti fuerint, quatenus se non extollant adversus pauperes et ignobiles : quoniam simul dicunt, *Pater noster*, quod vere ac pie dicere non possunt, nisi se fratres esse cognoscant. Hoc nomine et charitas excitatur; quia filiis nihil charius debet esse, quam pater : et supplex affectus, cum homines dicunt, *Pater noster :* et quædam impetrandi præsumptio, quod petitur; cum etiam ante petitionem tam magnum donum accepimus, ut possimus dicere, *Pater noster*. Quid enim jam non det filiis petentibus Pater, qui jam hoc ipsum dedit, ut essent filii? Postremo quanta cura animum ejus tangit qui dicit, *Pater noster*, ut tanto Patre non sit indignus? Utatur ergo populus Novi Testamenti voce, populus novus ad æternitatem vocatus, *Pater noster.* Oratio fraterna est : non dicit, Pater meus, tanquam pro se tantum orans; sed, *Pater noster;* omnes videlicet una oratione complectens, qui se in Christo fratres esse cognoscunt. *Qui habitas in cœlis*, id est, in his quorum conversatio est in cœlis [1]. Et accommodatissima est ista similitudo, ut tantum spiritualiter distare credatur inter justum et peccatorem, quantum distat corporaliter inter cœlum et terram. Peccatori enim dictum est, *Terra es, et in terram ibis* (*Gen.* III, 19). Cujus rei significandæ gratia cum ad orandum stamus, ad orientem vertimur, unde cœlum surgit : non ideo, quod ibi sit Deus, tanquam cæteris mundi partibus relictis; sed ut admoneatur animus ad excellentiorem naturam consurgere, id est, ad Deum.

5. *Enumerantur beatitudines. Timor Dei.* Jam quid petendum sit, attendamus. *Sanctificetur nomen tuum.* Quod non sic petitur, quasi non sit sanctum Dei nomen; sed ut sanctum habeatur ab hominibus, et ita innotescat illis Deus, ut existiment aliquid sanctius non esse : quo magis timeant eum offendere, quia justum est nomen Dei sanctificare, et Deum timere, de quo dicitur, *Dominus nomen illi* (*Amos* IX, 6). Hic timor primo gradu est inter beatitudines, de quo dicitur, *Initium sapientiæ timor Domini* (*Eccli.* I, 16); et alibi, *Timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi* (*Psal.* XVIII, 10).

6. *Pietas.* Sequitur, *Adveniat regnum tuum*, id est, manifestetur mundo. Sicut præsens lux absens est cæcis; ita Dei regnum, quamvis ubique sit, deest tamen ignorantibus : vel ita, ut tu in nobis, et nos in te, te donante, regnemus. Hæc petitio ad pietatem pertinet, quæ est secundo gradu inter beatitudines. Si enim pietas est, qua beati sunt mites, petamus ut veniat regnum Dei in nos, id est, mitescamus, et non resistamus.

7. *Scientia.* Sequitur, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra :* id est, sicut in Angelis, ita et in hominibus; et sicut in justis, ita et in peccatoribus : vel, ita consentiat caro tuæ voluntati, sicut consentit spiritus. Hæc petitio ad scientiam pertinet, quæ tertio gradu est inter beatitudines. Nam si scientia est, qua beati sunt qui lugent; oremus ut fiat voluntas Dei, sicut in cœlo, ita et in terra : id est, ut consentiat caro spiritui; quia non aliunde tantum dolere debet humana miseria, quantum inde quod caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem (*Galat.* V, 17) : ut cum Apostolo exclamare cogamur, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore hujus mortis* (*Rom.* VII, 24)?

8. *Fortitudo.* Sequitur quarta petitio, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Potest et simpliciter intelligi de corporali cibo, et spiritualiter de pane divini verbi. Si de corporali agitur, non extendit petitionem suam in longum iste orator; præceptum sequitur evangelicum, ubi dicitur, *Nolite cogitare de crastino. Crastinus enim dies ipse cogitabit sibi* (*Matth.* VI, 34). Sic et beatus Apostolus monet, *Habentes victum et tegumentum, his contenti simus* (I *Tim.* VI, 8). Si vero spiritualiter accipias panem istum, vel ipsum Christum intellige, qui est supersubstantialis animæ panis; quia omnem superat substantiam, qui de se ipso ait, *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI, 41) : vel ipsum intellectum verbi divini, qui nobis necessarius est ad reficiendas ruinas animæ, donec cognominatur *hodie.* Hæc petitio ad fortitudinem pertinet, quæ quarto loco ponitur ascendentibus ad summam beatitudinem. Si enim fortitudo est, qua beati fiunt qui esuriunt et sitiunt justitiam; orandum nobis est, ut detur nobis iste panis quotidianus, quo confortati ad illam perfectam saturitatem venire possimus.

[1] August., *id est, in sanctis et justis.*

9. *Consilium.* Sequitur, *Et dimitte nobis debita nostra.* Forte peccavit in te aliquis, dimitte illi veniam a te petenti; ne dum fratri negas misericordiam, tibi claudas Patris indulgentiam, dicente Jacobo apostolo, *Judicium enim sine misericordia ei qui non fecit misericordiam* (*Jacobi* II, 13). Petitio hæc refertur ad consilium, quod quinto loco ponitur inter gradus beatitudinum. Si enim consilium est, quo beati sunt misericordes; dimittamus ergo debitoribus nostris debita sua; et sic oremus, ut dimittantur nobis debita nostra, id est, peccata nostra, propter quæ differimur ab impetranda venia, nisi eam acceleret fratrum indulgentia.

10. *Intellectus.* Sequitur, *Et ne nos inducas in tentationem*; id est, ne patiaris nos induci in tentationem. Aliud est enim tentari, sine quo nullus probatus est justus; aliud in tentationem induci, id est, a tentatore induci. Hoc est ergo quod oramus, ut non permittat nos Deus tentari supra id quod possumus; sed faciat cum tentatione proventum, ut possimus sustinere (I *Cor.* X, 13). Petitio hæc pertinet ad intellectum, qui sexto loco ponitur in numero beatitudinum. Si enim intellectus est, quo beati sunt mundo corde, id est, qui purgatum habent oculum mentis a terreno pulvere; oremus non induci in tentationem; id est, non habere duplex cor, sed unum et simplex appetere bonum.

11. *Sapientia.* Sequitur, *Sed libera nos a malo*; non tantum in quod induci possumus, sed etiam ab illo in quo inducti sumus, quo peracto nihil restabit lugendum. Huic petitioni congruit sapientia, quæ septimum inter beatitudines obtinet locum. Nam si sapientia est, qua beati sunt pacifici, id est, qui ordinatis moribus suis cogunt omnia servire spiritui; orandum est itaque nobis, ut liberemur a malo. Ipsa enim liberatio liberos nos facit, id est, filios Dei, ut spiritu adoptionis clamemus, *Abba, Pater* (*Rom.* VIII, 15). *Amen* autem in his petitionibus significat indubitanter a Domino conferri quod petitur, si ultimæ conditionis pactum firmiter teneatur.

12. *Tria peccatorum remedia. Triplex peccandi ratio.* Hæc tria remediorum genera spiritualiter commendavit nobis cœlestis Medicus, eleemosynam videlicet et jejunium et orationem, quibus tanquam medicinalibus antidotis, possemus inveterata mala curare, præsentanea pellere, et servando salutem futura cavere. Et congrue tria sunt genera curationis, sicut tria præcedunt genera corruptionis. Omne enim peccatum aut fit in anima per consensum pravæ suggestionis ad violandum Dei templum: aut fit male utendo corpore ad lædendum proximum, quod est facinorosum: aut fit male utendo corpore ad corrumpendum se ipsum, quod est flagitiosum. Facinora enim licet per corpus fiant, qualia sunt homicidia, rapinæ, furta; non tamen corpus facientis afficiunt vel corrumpunt. De quibus dixit Apostolus, *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est.* Flagitia vero et per corpus fiunt, et corpus afficiunt et inficiunt. De quibus dicit Apostolus, *Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat* (I *Cor.* VI, 18). Merito ergo facinora quæ extra corpus fiunt, eleemosyna tanquam exteriori purgantur medicina: quia sicut facinus nocuit proximo, sic eleemosyna quæ extra nos est, et per corpus tamen datur, prodesse debet proximo. Flagitia vero congrue medicinali mundantur parcimonia; quia sicut caro læta traxit ad culpam, sic afflicta reducere debet ad veniam. Si qui vero sunt quibus hæc medicamenta non congruant, ut vel eleemosynam dare non possint propter nimiam paupertatem, aut jejunare propter stomachi imbecillitatem, habent tertium genus medicinæ, a quo se excusare non poterunt, nisi qui morbos animæ suæ sanare contempserint. Hoc ergo medicamentum, quod nulli sanæ menti deesse potest, studiose et pie frequentemus, implentes illud apostolicum præceptum, *Sine intermissione orate* (I *Thess.* V, 17). Hoc enim antidotum ita omnibus morbis occurrit, ut assiduatum morbos omnes depellat, et omnia corrupta integritati restituat, præstante Domino nostro Jesu Christo; cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXV (*a*).

Rursum in Matthæi cap. VI, 9-13: De oratione Dominica (*b*).

1. *Per hanc vocem*, Pater noster, *bonitatem Dei et gratiam protestamur.* Quoniam Domino subveniente atque gubernante, jam estis in regia constituti, et prope est dies quo ad cœlestis regis veluti consistorium veniatis, moneo vos, charissimi, ut precem legitimam Patri et Deo offerendam ante discatis. Nam quia fastidiosa mens hominum et ignara cœlestium, nec scire nec invenire poterat, quemadmodum Deum digne precaretur; ipse verus Dominus et magister ostendit et docuit, per se quidem sanctos Apostolos, per illos autem nos, quomodo debeamus orare. *Sic*, inquit, *orabitis: Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum: adveniat regnum tuum: fiat voluntas tua*, etc. O vere cœlestis oratio, quæ tota est oratio! Nam singula verba si prout sunt, latius tractare voluerimus, dies ante quam sermo deficiet. Attamen breviter percurramus. Dicimus, *Pater noster, qui es in cœlis.* Sic incipiendo, bonitatem Dei et gratiam protestamur. Nam quando nos terrestres et miseri, imbecilles et inutiles servi, auderemus vultum levantes ad cœlum dicere, *Pater noster*; nisi ipse per suum nobis Unigenitum hanc fiduciam præstitisset? Sicut scriptum est, *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus* (*Joan.* I, 12). Accepta igitur potestate Patrem vocamus Deum: quia per fidem spiritum adoptionis accepimus, ut nos factos Dei filios gratulemur.

2. *Decet gratias agere, qui gratiam meruerunt. Quid significent hæc verba,* Adveniat regnum tuum. *Semper ad Dei, non ad nostram voluntatem debemus respicere.* Deinde dicimus, *Sanctificetur nomen tuum.* Hoc actio gratiarum est, velut si dicatur, Sanctum sit et benedictum nomen tuum. Decet enim gratias agere, qui gratiam meruerunt. *Adveniat regnum tuum.* Non utique ut incipiat ille regnare, cujus regnum est omnium sæculorum: sed hoc optamus, ut finem nostris faciat malis, et veniens de cœlo nos assumat in regnum. Hoc enim dicto admonemur, ubi vitam nostram et substantiam et regnum sperare debeamus. Similiter dicimus, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra.* Quis enim obstat Deo, quominus fiat voluntas ejus ubique [1]? Sed hoc oramus, ut sicut in cœlo fit voluntas Dei, ubi nullus offendit; ita virtutem nostris animis tribuat, ut ejus voluntatem nos qui sumus in terra, facere et implere possimus. Vel certe cum dicimus, *Fiat voluntas tua*, docemur semper ad Dei, non ad nostram respicere voluntatem: quia in nostra voluntate aliquoties contraria sunt; in Domini autem voluntate vita est semper et bonitas.

3. *Avaritiæ extirpatio, et mortis recordatio in voce,* hodie. Consequenter jam post cœlestia, etiam terrestria postulamus, sed tamen necessaria. Nam dicimus, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* O sapientia vera et divina providentia, quæ docuit et panem solum petere, et *hodie* nominare. Hoc enim dicto et aviditas cum avaritia tollitur, et humanæ vitæ insinuatur incertum: secundum illud, *Nolite solliciti esse in crastinum* (*Matth.* VI, 34). Vere enim inconveniens esset, cum in multos annos et tempora, vel certe in alium diem necessaria postulare, cui forte sub nocte esset vita finienda. Sic enim et ille avarissimus dives, qui restructis horreis et repletis dixerat ad animam suam, *Habes multa bona in annos multos, epulare*;

[1] Cyprianus, *Nam Deo quis obsistit, quominus quod velit faciat.*

(*a*) Alias, de Tempore 126.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius videbatur Lovaniensibus; spurius Verlino et Vindingo, quibus observatum est precationis dominicæ petitiones aliter exponi solere ab Augustino. Auctor, quisquis tandem est, cum Cypriano plerumque consentit.

audivit a Domino, *Stulte, hac nocte repetunt animam tuam* [1] : *quæ præparasti, cujus erunt* (*Luc.* XII, 19 *et* 20)? Competenter ergo oramus, panem nostrum quotidianum hodie nobis dari : quia crastinus dies quid pariat, ignoramus.

4. *Fratri tuo dimittendum, ut tibi dimittat Pater.* Dicimus deinde, *Dimitte nobis debita nostra.* Debita, fratres, peccata intelliguntur. Nam debitum contrahitur, quotiescumque delinquitur : quod debitum quandoque solvi in gehenna necesse est. Et quia humanæ fragilitati non deest quotidie unde delinquat; ideo petimus ut debita nobis, dum sumus in corpore, dimittantur, ne usque ad novissimum quadrantem desudemus. Bene autem adjungitur, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Vides, charissime, quanta nos conditione divinus sermo præstringat [2]. Dimitte ergo, ut dimittatur tibi. Habes aliquem debitorem qui in te peccavit, qui forte injuriam fecit; dimitte illi roganti, indulge poscenti, parce pœnitenti : ne dum denegas pietatem fratri, tibi claudas indulgentiam Patris.

5. *Cur tentet Deus.* Jamvero utilissimo fine oratio sacra completur orando contra tentationem et malum. Dicimus enim, *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.* Inducit Deus in tentationem hominem, cum tentari permittit, ut probet, non perimat. Tentat autem non quasi mentium nescius humanarum; sed ut suos fideles faciat in sæculo manifestos, sicut scriptum est, *Vasa figuli probat fornax, homines autem justos tentatio tribulationis* (*Eccli.* XXVII, 6). Sic Abraham tentavit in filio, et honoravit (*Gen.* XXII) : sic Job dando in tentationes varias probavit (*Job* I *et* II) : sic sanctos Apostolos, sic beatissimos martyres per ignem quoque et gladios coronavit. Ex quo apparet, a Deo tentationes hujusmodi provenire; et diabolum nihil sine Dei permissione valere. Ergo Deus solus adorandus est, qui potest educere de tentatione. Educit vero, cum liberat a malo : a malo autem liberat, quando super id quod possumus, non nos permittit tentari.

6. *Orationis Dominicæ summa.* Habetis, fratres, ostensum, et quem debeatis orare, et cui gratias agere, et cujus cupere regnum, vel exspectare voluntatem. Deinde contra tentationes et malum, cujus sit auxilium præstolandum. Ecce in paucis omnia et in brevitate completa. Quia ergo non difficile discitur, imo facile retinetur, omnes hortor tam viros quam feminas, discite retinere : ut cum fueritis gratiam Domini quam cupitis, consecuti, inter omnes sanctos hanc precem ore consono proferre possitis, et corde mundo diligere; ut Christus sedens ad dexteram Patris in ore vestro verba sua videns, et in corde vestro sua præcepta, et hic vos custodiat, et futuro ævo [3] dignos efficiat. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXVI (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. VII, 1-5, Nolite judicare, ut non judicemini, *etc.* (*b*).

1. *Aperta mala judicanda; non autem quæ ignota aut dubia. Præstat de malis bene quam de bonis male suspicari. Mala aperta possunt et debent judicari, sed cum charitate.* Audivimus evangelistam dicentem, fratres charissimi, *Nolite judicare, ut non judicemini.* Quid est hoc, fratres, cum ipse Dominus in alio loco Evangelii dixerit, *Nolite secundum faciem judicare; sed justum judicium judicate* (*Joan.* VII, 24) : et alibi dicatur, *Judicium verum judicate* (*Zach.* VII, 9)? Non enim sibi divina lectio contraria esse potest; sed intellectum sobrium quærit. In conversatione enim humana, dilectissimi, sunt aliqua, quæ rationabiliter reprehenduntur : sunt vero quædam, quæ non sine peccato judicantur. Aperta enim mala et judicari et argui debent : illa vero quæ aut ignoramus, aut utrum bono an malo animo fiant, scire non possumus, judicare penitus non debemus. Verbi gratia, vides hominem frequentius jejunare; congaude, et noli nimis laudare; quia potest hoc pro humana gloria fieri : sed et noli vituperare; quia potest et pro Deo et pro animæ remedio jejunare. Vidisti alium indicto publico jejunio velle prandere; cum dilectione admone. Si dixerit se pro stomachi lassitudine jejunare non posse, crede et noli judicare : quia utrumque potest fieri, ut pro gula vel luxuria prandere velit, et præ infirmitate jejunare non possit. Vidisti alterum subditis suis cum severitate disciplinam imponere, et indulgentiam tardius dare; noli judicare crudelem : quia forsitan non hoc facit morbo iracundiæ, sed zelo disciplinæ et amore justitiæ; propter illud quod scriptum est, *Zelus domus tuæ comedit me* (*Psal.* LXVIII, 10). Forte aliquis vicinus aut amicus tuus, dum animum suum habet in rebus satis sibi necessariis occupatum, tardius te salutaverit, aut tardius occurrerit, quam debuit; noli eum superbum judicare, noli malignum credere, sed magis hoc aut per oblivionem aut per negligentiam, quam per despectum vel superbiam factum crede : quia forte et tibi hoc, ut est humana fragilitas, frequenter evenit, ut rebus aliis nimis intentus, aliquid minus caute aut minus sollicite fecisse videaris; et tamen noluisti te pro hac re malo animo judicari. In istis ergo et in his similibus, quæ utrum bono an malo animo fiant, scire non possumus, melius est ut ad partem dexteram nostrum animum declinemus : quia tolerabilius est nos in hoc prævenire, ut eos qui mali sunt, bonos esse credamus, quam ut consuetudine judicandi, etiam de bonis quod malum est suspicemur. De istis ergo rebus quæ sunt Deo notæ et nobis incognitæ, periculose nostros proximos judicamus. De ipsis enim Dominus dixit, *Nolite judicare, ut non judicemini.* De illis vero quæ aperta sunt et publica mala, judicare et redarguere, cum charitate tamen et amore, et possumus et debemus; odio habentes non hominem, sed peccatum, non vitiosum, sed vitium; detestantes morbum potius, quam ægrotum. Nam publicus adulter, raptor, assidue ebriosus, proditor et superbus, si judicati vel castigati non fuerint, implebitur in eis illud quod beatus martyr Cyprianus de talibus dixit : *Qui peccantem verbis adulantibus palpat, peccati fomitem subministrat.*

2. *Ira subitanea festuca est; inveterata, trabes. Cordis oculum turbat ira, odium excæcat.* Ad hanc rem pertinet, fratres charissimi, etiam illud, quod in hac ipsa evangelica lectione audivimus : *Quid enim vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides?* Vidisti enim hominem subito irasci; noli continuo judicare, sed exspecta paululum : forsitan quam velociter irascitur, tam celeriter mitigatur. Quid tamen festuca, quid trabes significet videamus. Subita enim iracundia festuca est : illa vero quæ in longum tempus protrahitur [1], trabes efficitur. Ut ergo irasci, et cito placari, festuca est; ita iracundia diu in corde servata, trabes est. Ergo ira inveterata convertitur in trabem. Et qua fronte ille qui odium servat in corde, illum judicare præsumit, in cujus oculo non trabem, sed festucam esse cognoscit? Nam cordis oculum festuca turbat, trabes excæcat. Quod dixi, fratres, Scripturarum debeo testimoniis approbare. Quomodo ira cordis oculum turbat, audi Psalmistam dicentem, *Turbatus est præ ira oculus meus* (*Psal.* VI, 8). Quomodo autem odium oculum cordis excæcat, Joannes evangelista testatur : *Qui*, inquit, *odit fra-*

[1] In Ms. r., *Hac nocte anima tua egredietur de te.* Apud Cyprianum, *anima tua expostulatur.*

[2] Cyprianus, *Addidit legem, certa nos conditione et sponsione constringens.*

[3] Forte, *regno.*

(*a*) Alias, de Tempore 202.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium inter Augustinianos reliquerunt Lovanienses : hinc vero expungendum cum supposititiis Verlinus et Vindingus judicaverunt. Cæsarii sane stilum et mentem refert. Porro in manuscriptis sic incipit : « Modo cum Evangelium legeretur, « audivimus Dominum dicentem. » etc.

[1] Hic addunt editi, *dum per odium falsis suspicionibus nutritur.* Sed hæc verba desunt in manuscriptis.

trem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo vadat; quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos ejus (I *Joan.* II, 9, 11). Secundum hæc ergo per subitaneam iracundiam cordis oculus turbatur; per odium lumen charitatis exstinguitur.

3. *Recapitulatio. Judicium temerarium non parvum peccatum.* Ergo, fratres charissimi, capitula vobis quædam et indicula, qualiter hæc intelligere et accipere debeatis, insinuo. Nam vos Deo propitio, melius hæc capere et observare potestis. Ut hæc quæ dixi, tenacius vestris cordibus inserantur, breviter repeto quod suggessi. In his ergo rebus, sicut jam supra dixi, periculose alios judicamus, quæ dubium est utrum bono an malo animo fiant; id est, jejunare, vigilare, eleemosynas facere, a vino et a carnibus vel abstinere vel non abstinere, et reliqua his similia, quæ pro Deo et pro humana gloria fieri possunt. Et quia ignoramus quo animo fiant, judicare penitus non debemus. Propterea hæc dixit Dominus, *Nolite judicare, ut non judicemini.* Propter apertam vero iniquitatem dictum est, *Argue, obsecra, increpa, cum omni patientia et doctrina* (II *Tim.* IV, 2). Et illud quod jam supra memoravimus, *Justum judicium judicate.* Hæc enim, fratres, si diligenter, sicut credimus, considerare, et cum grandi sollicitudine, Deo donante, observare volumus, non de parvo peccato cum Dei adjutorio liberamur. Maxima enim pars generis humani indiscreto judicio ad reprehendendum prompta et parata esse probatur; cum tamen non ita se velit ab aliis judicari, quomodo vult alios judicare. Propter hoc Scriptura divina admonet, dicens : *Priusquam interroges, ne vituperes quemquam; et cum interrogaveris, corripe juste* (*Eccli.* XI, 7). Omnis homo prius se vult interrogari; et postea, si reus est, patienter tolerat reprehendi. Et quia omnes hoc nobis volumus ab aliis fieri, justum est ut hoc in aliis studeamus implere. Prius cum patientia interrogemus, et solliciti simus; et cum aliquid certius agnoverimus, tunc aut si mala sunt, reprehendere, aut si bona, defensare velimus : propter illud quod scriptum est, *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter. Hæc est enim Lex et Prophetæ* (*Matth.* VII, 12). Et ideo conversi ad Dominum, ejus imploremus auxilium, ut ipse nobis et veram discretionem et perfectam charitatem præstare pro sua pietate dignetur; cui est gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum [1].

SERMO LXVII (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. VII, 13, 14, Intrate per angustam portam, *etc., deque duabus viis, arcta et lata.*

1. ***Liberum arbitrium.*** Audistis, fratres dilectissimi, cum Evangelium legeretur, duas Dominum commemorasse vias : unam metuendam atque terribilem, alteram ambiendam et multum desiderabilem; unam per quam post parvum laborem justi eriguntur in cœlum, alteram per quam post brevem dulcedinem amatores mundi pertrahuntur in tartarum. *Intrate*, inquit, *per angustam portam; quia lata porta et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem; et multi sunt, qui intrant per eam. Quam arcta*, inquit, *porta et angusta via est, quæ ducit ad vitam; et pauci sunt, qui inveniunt eam!* Ecce, fratres dilectissimi, proposuit Deus in conspectu totius generis humani, quid debeamus expiare, quid vitare, quid desiderare, quid fugere, quid timere, quid in toto corde diligere; et sicut per prophetam ipse prædixerat, *Ante hominem*, inquit, *vita et mors, quod placuerit, dabitur illi* (*Eccli.* XV, 18) : et iterum, *Ecce habes ignem et aquam, mortem et vitam; elige vitam, ut vivas* (*Deut.* XXX, 19). Hoc totum quod supra diximus, id est, bonum et malum, in istis duabus continetur viis. Proponitur enim nobis in eis infernum et regnum, Christus et diabolus, altitudo et profundum. Dei enim per gratiam in potestate habet unusquisque quid diligat, et ad quod placuerit porrigat manum.

2. *Viæ arctæ Christus, latæ præest diabolus. Utraque via non carnis, sed cordis oculis dijudicanda.* Viæ enim arctæ et angustæ præsidet Christus : viæ latæ et spatiosæ præest diabolus. Christus invitat ad regnum; ille sollicitat ad infernum : ille levat in altum; ille deprimit in profundum. Diabolus ostentat falsas dulcedines, ut trahat ad veram amaritudinem : Christus invitat ad brevem asperitatem, ut perducat ad longam beatitudinem. Si solum oculus corporis aperitur, decipit nos lata et spatiosa : si vero oculis cordis attendimus, securos nos reddit dura et aspera.

3. *Christus et peregrinantium via, et Angelorum patria.* Invicem ergo nos, charissimi, admoneamus, invicem nos cum vera charitate jugiter invitemus, ut magis brevem et angustam debeamus eligere viam, per quam mereamur ad paradisi latitudinem pervenire. Illam vero viam, quæ post brevem latitudinem consuevit amatores suos in inferni profunda demergere, quantum possumus, Deo auxiliante, debemus repudiare atque contemnere. Sinamus ergo sinistram viam, cujus finis introducit in gehennam; et sequamur dexteram, quæ ad vitam ducit æternam. Ad illum pervenire debemus, qui est *via, et vita, et veritas* (*Joan.* XIV, 6). Nec mirum, si ad illum fideliter pervenimus, per quem fideliter ambulamus. Nam quia ipse est via, per ipsum currimus : quia vero ipse est patria, consummato cursu ad ipsum pervenimus. Cum enim secundum divinitatem sit requies et patria Angelorum, secundum humanitatem factus est via peregrinantium. Quia est requies et patria Angelorum vel omnium fidelium, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum :* quia est via peregrinantium, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Id.* I, 1, 14).

4. *Beneficium redemptionis.* Quando de paradiso post peccatum primi hominis in hunc mundum, quasi in convallem lacrymarum projecti sumus, et viam perdidimus simul et patriam, ambulavimus solitudines difficiles; viam autem Domini ignoravimus (*Sap.* V, 7). Sed pius et misericors rex patriæ nostræ non solum servos suos ad nos frequenter studuit mittere : sed etiam dignatus est ipse descendere, et viam, per quam reverteremur ad patriam, præparare. O homo, si piger eras, ut quæreres viam; ipsa te via dignata est quærere : si piger eras venire ad viam; ipsa ad te via venit. Surge et ambula; fuge viam sæculi latam et spatiosam, quæ te ad tempus delectat, et in æternum cruciat : curre per viam Christi, in qua parvissimo tempore laborabis, et postea cum Angelis sine fine gaudebis.

5. *Duo pedes ad currendum in via Christi, charitas duplex.* Forte dicis, Per viam Christi quomodo debeo currere? Si ambos pedes sanos habes, feliciter curres. Qui sunt isti duo pedes? Si diligis Dominum, et diligis proximum. *In his duobus præceptis*, sicut Apostolus dicit, *universa Lex pendet, et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37-40, *et Galat.* V, 14). Si diligis Dominum, et non diligis proximum; unum tantummodo pedem habes, non potes currere : si diligis proximum, et non diligis Dominum; claudus et inutilis remansisti. Curre ergo per viam Christi : ipsa est enim via. Per istam viam dilectionis etiam ipse Dominus in cruce pendens cucurrit, quando pro inimicis oravit, dicens : *Pater, dimitte illis; quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Per istam viam etiam beatus Stephanus ita studuit viriliter currere, ut cœlum apertum, et Christum quasi

[1] Hujus conclusionis loco Mss. hæc habent : *Et quia sicut ipsi videtis, plures ex nostris de ecclesia nunc absentes esse videntur, et illis qualemcumque admonitionem in aliam basilicam reservemus : et forsitan inspirat et illis Deus ut vel ibi pro animæ suæ salute conveniant; cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.* Forsitan eodem die in duabus basilicis concionatus, in prima concione usus est ea conclusione, quæ extat in manuscriptis et altera in secunda.

(*a*) Prodit nunc primum ex Ms. Theodericensi, ubi Augustino tribuitur, sed falso. Doctrinam et stilum Cæsarii, cujus sunt alii prope omnes eodem veteri codice contenti sermones, exhibere videtur.

in occursum suum vel adjutorium stantem, mereretur aspicere (*Act.* vii, 55).

6. *Humilitas sit charitatis comes.* Sed quia humiliter debes currere, si vis celeriter pervenire, vide quia in illum, et per illum, et ad illum curris, qui dixit : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* xi, 29). Quidquid boni operis, sive in eleemosynis, sive in jejuniis, sive in orationibus Deo offerre volueris, totum perdis, si cum vera charitate mitis et humilis corde esse nolueris. Et ideo sicut jam suggessi, inter reliqua opera bona, humilitatem et charitatem præcipue tenere contendite : ut istis duobus sanctis et spiritualibus pedibus possitis fideliter currere, et ad æternam beatitudinem feliciter pervenire ; per eum qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXVIII (*a*).

De eisdem verbis Evangelii Matthæi, cap. vii, 13, 14, Lata et spatiosa est via, *etc.*

(Admonitio ista continet qualiter per peccatum primi hominis de paradiso in infernum mundi hujus projecti sumus, ut ad inferiorem infernum non mereamur peccatorum pondere venire, sed bonis operibus velut quibusdam gradibus ad superiorem ac principalem patriam totis viribus conemur ascendere.)

1. *Inferni duo. Adam post lapsum inter paradisum et infernum inferiorem.* Scio, fratres charissimi, quod non possit ignorare sancta Charitas vestra, Adam patrem nostrum inter paradisi delicias fuisse collocatum ; sed, persuadente diabolo, Dei præcepta contemnens[1] in istius mundi miserias, velut de superiori loco ad inferiorem, fuisse dejectum. Supernum ergo est paradisus, infernum est hic mundus. Aliud infernum est, in quo post mortem peccatores et impii demerguntur. Nam quod duo sunt inferni, propheta hoc evidenter ostendit dicens : *Deus, qui eripuisti animam meam ex inferno inferiori* (*Psal.* lxxxv, 13). Non enim diceret inferiorem infernum, nisi esse et superiorem sciret. Deus autem noster miserator et misericors, patiens et multum misericors, quando nos in Adam patre nostro de altitudine paradisi justo judicio suo in infernum mundi istius deposuit, pro ineffabili pietate ad inferiorem infernum nos ruina pervenire noluit; sed quodam modo inter paradisum et inferiorem infernum velut in medio collocavit : ut si pœnitentiam vellemus agere, ad altitudinem principalis patriæ mereremur ascendere ; si vero in illa tyrannide superbiæ, per quam suadente diabolo cecidimus, velimus jugiter permanere, ad inferioris inferni profunda, unde jam reditus esse non possit, peccati pondere prememur.

2. *Lata via ad infernum inferiorem, arcta ad paradisum ducit.* Hæc ergo, fratres charissimi, non transitorie, sed cum grandi timore ac tremore considerantes, intelligamus nos in isto superiori inferno per Dei misericordiam positos, ut magis ad illum qui nos creavit, desideremus bonorum operum gradibus remeare, quam cum illo qui nos decepit, ad inferioris inferni profunda descendere. Et quia positi sumus tanquam inter aquam et ignem, velut inter summum bonum et summum malum, quasi inter ruinam inferioris inferni et altitudinem paradisi, audiamus Dominum in Scripturis cum admirabili pietate clamantem : *Posui te*, inquit, *inter mortem et vitam ; elige vitam*, *ut vivas* (*Deut.* xxx, 19). De istis duabus viis nos Dominus in Evangelio admonuit, quando dixit, *Lata et spatiosa est via, quæ ducit ad mortem ; et multi sunt qui intrant per eam : arcta et angusta via est, quæ ducit ad vitam ; et pauci sunt qui inveniunt eam.* Et quia per arctam et angustam reditur ad paradisum, et per illam latam in illum inferiorem infernum descenditur ; dum adhuc cum Dei adjutorio possumus et in potestate nostra consistit, sicut jam supra suggessimus, magis conemur per arctam et angustam ad paradisum conscendere, quam per illam latam et spatiosam ad inferni supplicia pervenire.

3. *Qui per latam, qui per arctam viam incedant. Brevis utriusque viæ aut labor aut lætitia.* Sed forte aliquis dicit : Vellem scire qui sint illi, qui cum periculoso gaudio per latam descendunt ; qui autem sint illi, qui per arctam et angustam cum labore conscendunt. Omnes enim amatores mundi, superbi, avari, raptores, invidi, ebriosi, et adulteria committentes, stateras dolosas et mensuras duplices habentes, odium in corde reservantes, malum pro malo reddentes, spectacula vel cruenta et furiosa vel turpia diligentes, per latam et spatiosam descendere comprobantur : casti vero et sobrii, misericordes, justitiam tenentes, secundum vires suas eleemosynas prompto et hilari animo facientes, contra nullum hominem odium in corde servantes, per arctam et angustam viam ad superna ascendunt. Et licet adhuc hic in corpore habitare videantur in terris, tamen secundum Apostolum conversatio illorum in cœlis est (*Philipp.* iii, 20) : ut sacerdote dicente, Sursum corda ; securi respondeant se habere ad Dominum. Considerate, rogo, fratres ; et non solum cum dolore, sed etiam cum timore, eos qui per viam latam et spatiosam præcipitantur, arguite, dicentes et contestantes eis, quod post breve gaudium habituri sunt sine fine supplicium. Illis vero qui per arctam et angustam conantur ascendere, congaudete, et eis vos fideliter sociate, et cum ipsis ad altitudinem vel beatitudinem æternæ vitæ pervenire contendite. Ne timeatis quia laborem habituri estis in via : sed gaudete, quia magnum præmium invenietis in patria. Unde iterum atque iterum rogo vos, fratres charissimi, ut et justorum post parvum laborem æternum gaudium consideremus, et peccatorum post transitoriam lætitiam sine ullo fine supplicium timeamus ; considerantes quia nec illi, qui per arctam et angustam cum labore videntur ascendere, longo tempore laborare videntur. Nam quomodo illi qui cum infelici gaudio avaritiæ vel luxuriæ serviunt, consumpto itinere viæ latæ cum diabolo arsuri sunt in inferno : ita e contrario illi qui falsa gaudia viæ latæ vel vitæ luxuriosæ despiciunt, ubi cursum viæ angustæ compleverint, ad Angelorum consortium pervenire merebuntur in cœlo.

4. *Æger sanitatem cupiens jungat se medico, non morbo.* Et quia de superiori paradiso, loco ubi est vera beatitudo, et de duobus infernis locuti sumus, et quid fugere vel quid desiderare debeamus, secundum possibilitatem quam Deus dedit, breviter demonstravimus ; sunt alia tria ad eamdem rem pertinentia, quæ Charitati vestræ cupimus intimare. Tria enim sunt, de quibus utiliter ac fideliter cogitare et possumus et debemus : et ista tria in conversatione humana fieri etiam corporalibus oculis frequenter agnoscimus. Est enim medicus, ægrotus, et morbus. Si se junxerit ægrotus cum medico ; duo sunt, vincitur morbus. Si se ægrotus magis morbo quam medico voluerit jungere ; et ibi, quia duo sunt, vincitur medicus : nam si medico consentiret, pereunte morbo ægrotus evaderet ; quia duos contra se pugnantes vincere nullatenus posset. Quare istam similitudinem posuerim, diligenter attendite. Medicus, Deus est : ægrotus, homo est ; peccatum, morbus est. Si se jungit peccator cum Deo, qui est verus medicus, statim perit morbus. Si vero infelix peccator diligit morbum suum, ut magis se peccatis suis, tanquam mortiferis morbis, velit jungere, quam cœlesti medico adhærere ; morbum, id est, peccatum suum, non solum accusare non acquiescit, sed etiam fronte impudentissima defensare contendit : dum se peccatis suis vult jungere, quasi videtur cœlestem medicum vincere ; sed per istam infelicem victoriam, tanquam per latam et spatiosam viam descendit in gehennam. Quia si medico consentire voluisset, pereunte peccato, tanquam crudelissimo morbo, per arctam et angustam viam ascendere meruisset in cœlum.

5. *Adhortatio ad eleemosynas, orationes et jejunia.* Hæc ergo, fratres charissimi, fideliter cogi-

[1] Legendum absque dubio, *contemnentem*.

(*a*) Fuit homilia inter Cæsarianas per V. C. Stephanum Baluzium ex regio codice vulgatas ordine tertia decima.

tantes, dum adhuc cum Dei adjutorio in nostra potestate consistit, peccatorum nostrorum vulnera quasi venena mortifera horrescentes, eleemosynis, orationibus, jejuniis insistentes, et præcipue per charitatem, quæ non solum amicos, sed etiam ipsos diligit inimicos, tanquam per medicamenta spiritualia, pro recipienda sanitate animarum nostrarum ad illius cœlestis medici misericordiam recurramus. Ipse enim dixit, *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat ;* et iterum, *cum conversus ingemueris, salvus eris* (*Ezech.* XXXIII, 11). Ad quam salutem nos pro sua pietate perducat, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXIX (*a*).

In eumdem locum Matthæi, cap. VII, 13, 14 : *de peregrinatione Christianorum et de duabus viis, altera ad cœlum, altera ad infernum.*

1. *Amore sunt simul, qui absunt corpore.* Sermo nobis ad vos est, fratres charissimi, de eo quod in Evangelio audistis, *Arcta et angusta via est, quæ ducit ad vitam ; et spatiosa, quæ ducit ad mortem :* sive de peregrinatione Christianorum. Si temporis necessitas permitteret, fratres charissimi, non solum semel in anno, sed etiam secundo vel tertio vos visitare volebamus : ut et nostra simul et vestra desideria de conspectu vestro satiare possemus. Sed voluntas cupit, temporis necessitas non permittit : nihil tamen nobis vel vobis impedit, quod nos corporaliter tardius videmus ; quando amore et charitate semper pariter sumus. In ista enim peregrinatione mundi hujus, etiamsi in una civitate esse possemus, simul esse non poteramus. Est enim alia civitas, ubi Christiani boni nunquam sunt ab invicem separati.

2. *Duæ sunt civitates, mundus et cœlum. In sæculo peregrinus sit, qui vult civis esse cœli. Christianorum patria, civitas, cives, parentes, rex.* Duæ sunt civitates, fratres charissimi : una est civitas mundi ; alia est civitas paradisi. In civitate mundi bonus christianus semper peregrinatur ; in civitate paradisi civis esse cognoscitur. Ista est civitas laboriosa, illa quieta ; ista misera, illa beata : in ista laboratur, in illa lætatur et quiescitur : qui in ista male vivit, ad illam pervenire non poterit. Peregrini esse debemus in hoc sæculo, ut cives esse mereamur in cœlo. Qui amat mundum, et civis esse vult in mundo, partem non habet in cœlo. In hoc enim probamus quod peregrini sumus, si cœlestem patriam desideramus. Nemo se circumveniat, fratres dilectissimi, Christianorum patria vel civitas non est hic : Christianorum beatitudo vera et æterna felicitas non est hic. Qui felicitatem quærit in mundo, non illam habebit in cœlo. Patria nostra paradisus est, civitas nostra Jerusalem est illa cœlestis ; cives nostri Angeli sunt, parentes nostri Patriarchæ sunt et Prophetæ, Apostoli et martyres ; rex noster Christus est. Sic ergo in ista peregrinatione vivamus, ut illam talem patriam, quamdiu hic sumus, desiderare possimus. Qui enim male voluerit vivere, patriam illam desiderare non potest.

3. *Sanctorum gaudium de bona nostra vita, tristitia de mala.* Jam ad illam patriam nos præcessit multorum Patriarcharum et Prophetarum, etiam Apostolorum et martyrum gloriosus exercitus, et multa millia confessorum et virginum, et non parvus numerus fidelium populorum : qui omnes jam in beata requie constituti, nos quotidie expansis brachiis charitatis exspectant, desiderantes pariter et orantes, ut de arena mundi istius, in qua contra diabolum nobis pugnare necesse est, victores nos cum triumpho et exsultatione in illa patria paradisi suscipiant. Si enim bene agimus, si diabolica peccata et mortiferas delectationes contemnimus in hoc mundo, omnibus illis gaudia generamus in cœlo : si vero Deum contemnimus, et mundum diligimus, crimina et peccata complectimur ; illos quidem omnes, ut supra diximus, Angelos, Apostolos et martyres contristamus in cœlo, et nobis æternum præparamus incendium.

4. *Christus spectat et adjuvat pro se certantes. Diversa Christi et diaboli promissa.* Ecce exspectat nos Christus in cœlo cum Angelis suis, qualiter contra diabolum et angelos ejus repugnemus. Non timeamus, fratres, quia non solum nos Christus exspectat, sed etiam adjuvat. Nolite timere, nolite desperare : sævit quidem diabolus ; sed consolationem porriget Christus. Exspectat te pugnantem, adjuvat te laborantem, coronat te vincentem : noli desperare, noli succumbere. Talem Imperatorem super te habes, et times ? Considera quid sit quod tibi promittit diabolus, et quid sit quod tibi daturus est Christus. Diabolus promittit falsam dulcedinem, Christus veram beatitudinem : diabolus ingerit vana gaudia mundi, Christus veram beatitudinem paradisi. Diabolus per adulterium providet unius horæ libidinis delectationem, ut occidat animam immortalem : Christus tibi commendat castitatem paucorum dierum, quibus vivis in mundo, ut tibi similitudinem Angelorum reddat in cœlo. Diabolus pro lata et spatiosa luxuriæ via sollicitat in infernum : Christus pro arcta et angusta castitatis et misericordiæ via invitat in cœlum.

5. *Libertas eligendi viam dextram aut sinistram. Viæ latæ dulcedo brevis et falsa, sed pœna longa : arctæ e contrario.* Ecce, homo, habes aquam et ignem, vitam et mortem ; habes ante te bonum et malum, habes infernum et regnum, habes falsam dulcedinem mundi, et veram beatitudinem paradisi. Data est tibi potestas per gratiam Christi, ad quod volueris porrige manum : elige vitam, ut vivas (*Deut.* XXX, 19) ; relinque sinistram et spatiosam viam, quæ trahit ad mortem, et tene dexteram et angustam, quæ te feliciter ducit ad vitam. Non te teneat, non te delectet sinistra. Illius latitudo ampla quidem est et plana, et diversis floribus ornata : sed flores illius cito marcescunt, et inter ipsos flores serpentes venenosi se frequenter abscondunt ; ut dum tu ad falsa gaudia curris, veneno mortifero feriaris. Ampla est, sed non longa. Attendis per qualem viam vadis ; et non attendis ad qualem patriam pervenis. Si mihi non credis, ad mortem te subtrahis : imo si in Christo non credis, in inferno peribis. Sic enim ipse Dominus in Evangelio dixit. *Lata et spatiosa via est quæ ducit ad mortem ; et multi sunt qui intrant per eam.* Delectat quidem ; sed decipit. E contrario dextera via non te contristet aut terreat : arcta quidem est, sed non longa. Nec in illa lata diu gaudetur, nec in ista angusta diu laboratur. Illa post brevem latitudinem ad æternas angustias trahit ; ista post breves angustias ad æternam beatitudinem ducit.

6. *Laborandum, ut bonis operibus gaudium in cœlo nobis comparemus.* Sic ergo cum Dei adjutorio laborare conemur, fratres, et peccata repudiantes, bonis nos operibus exornemus : ut nos rex noster Christus, cives nostri Angeli, parentes nostri Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, martyres, confessores et virgines, qui nos jam in civitatem nostram Jerusalem cœlestem feliciter præcesserunt, cum gaudio et exsultatione suscipiant. Sic ergo agamus, fratres, ut per bona opera nostra gaudium fiat in cœlo super unum peccatorem pœnitentiam agentem ; sicut ipse Dominus antea dignatus est prædicere (*Luc.* XV, 7). Si ergo in cœlo gaudium facimus, quando pœnitentiam agimus ; utique tristitiam generamus, quando ad peccatorum nostrorum voluptatem recurrimus.

7. *Charitas integra.* Ideo, fratres charissimi, ut possimus omnia peccata, Deo adjuvante, evadere ; studeamus charitatem integram custodire, et non solum amicos, sed etiam inimicos diligere, et omnes supplicare velle, pro cunctis hominibus orare. Si

(*a*) Prodit nunc primum ex duobus Mss. Corbeiensibus, quibus in libris Cæsarii nomen præfert ; nisi quod in altero ex his vetustiore, cum Cæsarianis aliquot sermonibus Augustino adscribitur a prima manu, sed a secunda Cæsario. Confer ad superiores sermones 67 et 68. Præterea de num. 7 vid. Cæsarii homil. 19, in fine ; de num. 8, homil. 21 et 10, et Appendicis hujus serm. 29, n. 4.

enim omnibus hominibus feceris hoc, quod tibi ipsi volueris; ad integrum peccatorum januam claudis. Non enim erit unde ad animam tuam possit intrare, si non solum amicos, sed etiam inimicos volueris toto corde diligere.

8. *Ad eleemosynam exhortatio.* Rogo vos, fratres, sic in hoc mundo vivamus, quasi hospites et peregrini. Quidquid de aliquo labore, de quocumque justo negotio, de qualibet justa militia acquirimus, per eleemosynam in æternam patriam reponamus, excepto victu quotidiano et vestitu simplici. Nec in ista peregrinatione nos consumat luxuria; sed ad patriam nostram transmittat misericordia. Iter agimus, fratres, ad patriam tendimus: non luxuriemur in itinere vitæ hujus, nunquam simus securi; sed semper sollicite atque caute vigilantes, non nobis delicias præparemus in via: ut qui quidem melius ad patriam portare possimus, si in ista patria pro luxuria, pro gula, pro ebrietate, quidquid possumus laborare, consumimus; qualiter ad illam æternam veniemus? Qua fronte inter Angelos et Archangelos bonis operibus nudi, peccatorum pannis sordentibus involuti, et malis actibus vulnerati, intrare possimus? Quidquid perditura erat gula, reponat eleemosyna; quidquid in terra avaritia obruit, misericordia in cœlum transmittat: ut quando de hoc corpore anima egreditur, splendidis vestibus, et castitatis, misericordiæ ac patientiæ, humilitatis et concordiæ margaritis ornetur; ut audire mereamur a Domino, *Euge, serve bone et fidelis*, et reliqua. Ista, fratres, desiderare debemus, et illam aliam sententiam expavescere, quam auditura est anima bonis operibus nuda et vitiorum sordibus involuta. Sic enim de tali anima Dominus in Evangelio loquitur, dicens: *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* et illo obmutescente, dicit ministris: *Ligate illi manus et pedes, et projicite eum in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* XXII, 12, 13). Avertat a nobis Deus istam sententiam, quam audituri sunt, quicumque modo pro nulla eleemosyna aut nihil aut parum in cœlum reponunt. De talibus dicit Apostolus, *Anima quæ in deliciis est, vivens mortua est* (1 *Tim.* v, 6). Isti tales cum exierint de corpore suo, non cum Lazaro ab Angelis in Abrahæ gremio sublevantur; sed cum divite purpurato ad inferni profunda merguntur. Hæc ergo considerantes, quantum possumus, contringamus victum et vestitum nostrum, dum sumus in hoc mundo: ut post obitum nostrum de eleemosynarum nostrarum pretiosissimis et splendidis vestibus ornari mereamur in cœlo, et illam desiderabilem vocem audire, *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* XXV, 21); ad quod gaudium nos Dominus sub sua protectione perducat, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto, in Trinitate unus Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXX (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XI, 25-30, Confiteor tibi, Pater, *etc.* (*b*).

1. Sanctum Evangelium cum legeretur, fratres, audivimus Dominum Jesum exsultasse in Spiritu, et dixisse, *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Huc usque interim verba Domini. Si digne, si diligenter, si, quod primum est, pie consideremus, invenimus primitus, etc.

2. Postremo aperit cœleste mysterium, quod sic placuerit Deo, ut parvulis magis quam prudentibus istius mundi gratiam suam revelaret. Quod apostolus Paulus stilo pleniore digessit, dicens: *Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Nam quoniam in Dei sapientia non cognovit hic mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes* (1 *Cor.* I, 20 *et* 21). Ait ergo, *Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te.* Cœlestium enim verborum arcana atque virtutes sapientibus absconduntur, et parvulis revelantur: parvulis malitia, non sensu; sapientibus vero stultitiæ præsumptione, non prudentiæ causis. Factique hujus æquitatem Dominus paternæ voluntatis judicio confirmat; ut qui dedignantur parvuli in Deum fieri, stulti deinceps in sapientia sua fiant. Vides quam terribilis in consiliis Dominus. Disce veræ humilitatis exempla, nec temere discutias supernæ dispensationis consilia. Cum enim intulisset utrumque, scilicet quod aliis adventus sui sacramenta revelaverit, ab aliis vero absconderit; non mox rationem reddidit, sed sic Deo placitum dixit: hoc ostendens manifeste, quia injustum esse non potest, quod placuit justo. Ac ne quid in illo minus quam quod in Deo est, æstimaretur, statim subdidit: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.* Pulcherrimus connectitur de fide locus, quando omnia sibi tradita dicit a Patre suo. Cum *omnia* legis, omnipotentem agnoscis, non decolorem, non degenerem Patris. Cum *tradita* legis, Filium confiteris, cui per naturam omnia unius substantiæ jure sunt propria, non dono collata per gratiam. Tradita autem sibi dicit omnia, non solum et terram vel cætera quæ ipse condidit ac fecit elementa; sed hos qui per Filium accessum habent ad Patrem, et ante rebelles Deo, postea per fidem sentire cœperunt: unde et alio loco dicit, *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet* (*Joan.* VI, 37). *Et nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.* Cum diceret, *Nemo novit Filium, nisi Pater;* non dixit, Et cui voluerit Pater revelare: quemadmodum cum dixerit, *Nemo novit Patrem, nisi Filius;* addidit, *Et cui voluerit Filius revelare.* Quod non ita intelligendum est, quasi a nullo possit cognosci, nisi a solo Patre: Pater autem non solum a Filio, sed etiam ab eis quibus revelaverit Filius. Sic enim potius dictum est, ut intelligamus et Patrem et ipsum Filium per Filium revelari: quia ipse est mentis nostræ lumen; ut quod postea intulit, *et cui voluerit Filius revelare*, non Patrem tantum, sed etiam Filium accipias: ad totum enim quod dixit, illatum est. Verbo enim suo se Pater declarat. Verbum enim non solum id quod per verbum declaratur, sed etiam se ipsum declarat. Ut scias autem quia sicut Filius Patrem quibus vult revelat ipsum, audi dicentem ipsum Dominum Jesum, cum laudaret Petrum, quod eum Filium Dei esse confessus sit: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cœlis* (*Matth.* XVI, 17). Audiamus ergo eum qui sequitur, et dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis.*

3. Mirum quibusdam videtur, fratres charissimi, cum audiunt Dominum dicentem, *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quoniam mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum meum lene est, et sarcina mea levis:* considerant eos qui jugum ipsum, etc.

SERMO LXXI (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XIII, 24-30, Cum dormirent homines, venit inimicus, et superseminavit zizania, *etc., deque aliis locis, exhortatorius ad bona opera* (*b*).

1. *Inimicus, in figura homo dictus est.* Domi-

(*a*) Olim, de Tempore 48; et post, in Appendice 33.
(*b*) Conflatus est ex Augustinianis duobus sermonibus 67 et 71, quos inter nonnulla inserta sunt Ambrosii et aliorum fragmenta.

(*a*) Alias, de Tempore 253.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium habuerunt Lovanienses; supposititium asserunt post Verlinum

nus ac Redemptor noster in Evangelio suo loquitur, dicens : *Cum dormirent homines, venit inimicus, et superseminavit zizania.* Inimicus, in figura homo dictus est. Audi Apostolum dicentem, *Fuistis aliquando tenebræ; nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* v, 8). Audi, homo : non enim ille dedit tibi tenebras, qui dedit tibi lucem. Quo vadis, homo? quo traheris? Quid concupiscentias carnales sectaris; quando audis, *Spiritu ambulate, et concupiscentias carnis nolite perficere* (*Galat.* v, 16)? Audi potius Dominum dicentem, *Convertimini ad me, et convertar ad vos* (*Zach.* I, 3). *Accedite ad eum, et illuminamini; et facies vestræ non erubescent* (*Psal.* XXXIII, 6). Audi, homo; si recesseris a Deo, non effugies manum ejus : si autem ad eum accesseris, illico habebis eum, quia nusquam recedit. Audi prophetam dicentem, *Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades* (*Psal.* CXXXVIII, 8). Ubi ergo non est Deus quem tu fugis? Malus es tu, qui bonum fugis; mors es tu, qui vitam fugis. Involvere te vis tenebris, ubi te abscondas : sed illum latere non potes, cujus oculi omnia vident. Ait autem Apostolus : *Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis* (*Rom.* VI, 21)? Sequitur vox judicis, dicens : *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 41). Ergo qui fugit Dominum, et recedit a Deo, ille confunditur, et perit in sua impietate. Ut ergo non pereat tunc, nunc revertatur ad Dominum; et illuminabitur, et vultus ejus non erubescet.

2. *Zizania in Ecclesia qui sint. Amor Christi super omnia.* Dicam tamen, fratres mei, quod sentio : et quod dixero, intelligite. Inter vos segetes Dei mixta sunt zizania, id est, amatores mundi, amatores pecuniæ, amatores deliciarum, consultores nugarum, omnes quærentes quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi. In Ecclesia Christi ficte intrantes, promittentes et non facientes, voventes et non reddentes, renuntiantes malo et iterum idem facientes; hæc amantes, zizania sunt. Non amant illi Christum, qui aliquid plus amant quam Christum. Audi, homo, vocem Domini Dei tui : *Qui diligit*, inquit, *patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut filias, aut fratres, aut agros super me, non est me dignus* (*Id.* X, 37). Si vis tenere quod non habes, dimitte quod habes; ut amor Christi sit in corde tuo.

3. *Qui vult quæ Dei sunt, sua dimittat.* Ecce petis a Deo, et dicis : Domine, da mihi. Quid tibi dabit, qui aliunde manus tuas videt occupatas? Ecce Dominus vult dare quæ sua sunt, et non habet ubi ponat. Vide ergo, dimitte quod tenes; et accipis quod quæris : dimitte temporalia et caduca; et accipies æternam et perpetuam vitam : dimitte terrena; et accipis cœlestia. *Ait autem quidam ad Jesum : Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* Utique qui dicebat, *Quid boni faciam*, vitam æternam desiderabat : sed plus amabat quod tenebat. Vidit Dominus occupatas manus. Dare vult; et non habet ubi ponat : occupatæ sunt manus accipientium. Dicit enim tibi Dominus, *Vade, vende omnia, et da pauperibus* (*Id.* XIX, 16, 21), et pone illa in cœlo; quia in terra impediunt.

4. *Non perduntur quæ pauperibus dantur.* Quid times, o homo, dare pauperibus? Non perdes ea; sed servantur tibi in cœlo. Non ut perdas jussi, dicit Dominus; sed ubi ponas suggessi. Post hæc habebis, homo, thesaurum non in terra periturum, sed in cœlo permansurum. Aliquando venit homini tribulatio, venit timor damni. Times, o homo, ut non pecuniam tuam perdas, times ne argentum tuum perdas, times ne possessionem tuam perdas; et non times ne tu ipse totus pereas? Pro hoc dicis falsum testimonium, pro hoc mentiris et rapis aliena, pro hoc juras et perjuras, quod omnino lex vetat. Nonne cum hæc omnia facis, totus fenum es, totus stipula, totus palea; et non times ne totus ardeas? Semper turbata est anima tua amoribus sæculi. Dic, *Quare tristis es, anima mea? et quare conturbas me* (*Psal.* XLI, 6)?

5. *Aurum in terra, et ex terra, et terra est.* Avarus pro auro suo habet tristitiam, patitur tribulationem, habet pericula servorum, pericula latronum. Avarus amat aurum plus quam animam suam : tu, christiane, ama Christum plus quam omnia tua. Ille fervet in amore auri : tu, christiane, ferve in amore Christi; et eris beatus in regno Christi. Audi, o homo, aurum in terra est, et ex terra est, et terra est, et pars terræ est. Impius dum diligit creaturam, offendit Creatorem; et amittit eum, qui creavit ex nihilo omnia. Audi, o homo, non tu perdis Deum; sed ipse peris a Deo. Ille est redemptor animæ, quem vis amittere. Quid enim proderit tibi, si totum mundum lucreris; animæ vero tuæ detrimentum patiaris (*Matth.* XVI, 26)?

6. *Cur Deus vocet alium, et alium non vocet.* Expergiscere aliquando, o homo, et ama Christum. Hæc est enim sapientia vera, id est, amare Christum. Multi enim dicunt, et scire volunt, quare illum vocat ad se Dominus, et illum non vocat; uni subvenit, et uni non; hunc dignum habet, et illum indignum; istum honorat, et illum cruciat et affligit. Audi, o homo. Hunc dignum habet pro bonis operibus suis; illum habet indignum pro operibus suis malis : quia debitor est Dominus, et reddet bonis bona, et malis mala. Dicturus es forsitan, Quare ille sic? Respondet tibi Dominus Deus tuus, Quia bonum non denegavi : sed dixi prius, *Lavamini, mundi estote* (*Isai.* I, 16). Quid volebas? quid quærebas? quid cupiebas? Gratiam Dei. Ergo si gratiam Dei quæris, aufer primum nequitiam ab anima tua et a conspectu oculorum meorum; jam cessa a malo, et fac bonum; inquire pacem, et sequere eam totis viribus tuis (*Psal.* XXXIII, 15) : et cum hæc feceris, et gratiam meam percipies, et oculi mei super te erunt, et aures meæ ad preces tuas, et priusquam me inquisieris, dicam, Adsum.

7. *Bona hic providenda. Misericordiæ spes non est nisi misericordibus. Inimicus sibi fit, qui non indulget inimico. Rogandum pro eo antequam roget. Qualis debeat esse laus Dei.* Faciamus bona, fratres charissimi, ut mereamur in futuro sæculo invenire requiem, quam nobis Dominus noster promisit, dicens : *Beati misericordes, quia ipsi misericordiam consequentur* (*Matth.* V, 7). Et cum propheta a Domino exsultantes dicamus, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine* (*Psal.* C, 1). Misericordiam inveniunt, qui sunt misericordes. Judicium timeant contemptores, qui nec sibi parcunt, nec miserentur aliis : qui dicunt, Peccemus, et parcet nobis Deus, quia misericors est et bonus. Omnino misericors et bonus est Deus : sed qui modo parcit, in futuro non parcet. Judicium paratum habent sine misericordia impii. Intelligamus, fratres, et videamus ubi spem nostram ponere debeamus. Misericordia illi qui fecit misericordiam. Beati misericordes; quia ipsis miserebitur Deus. Spes est in misericordia, si ab opere misericordiæ nos non fuerimus aridi. O homo, quid quæris a Deo misericordiam, si ipse non es misericors? Quid quæris a Deo indulgentiam peccatorum tuorum; cum ipse tibi simili non indulges? Audi, homo, audi vocem Domini Dei tui, ubi dicit ipse, *Date, et dabitur vobis; dimittite, et dimittetur vobis* (*Luc.* VI, 37, 38). Audi iterum ubi ipse dicis, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Si enim tu non dimiseris adversario tuo, ipse tibi prius eris adversarius. Ille te læsit auferendo pecuniam tuam,

vindingus, qui hic reprehendit 1° confusionem rerum dissimilium, 2° locutiones Augustino insuetas, 3° doctrinam a vera theologia abhorrentem in capite quarto, ubi quæstioni illi, « Quare illum vocat ad se Dominus, et illum non vocat; « uni subvenit, et uni non, » etc., respondetur, « Hunc di- « gnum habet pro bonis operibus suis, illum habet indi- « gnum pro operibus suis malis. » Et paulo post concluditur, « Et cum hæc feceris, gratiam meam percipies. » Quibus in verbis contineri videtur Pelagii dogma, « Gratiam secundum « merita nostra dari. »

tu te lædis non indulgendo adversario tuo. Forsitan dicturus es : Non illi parcam; quia me læsit multum, et sanguinem meum quæsivit. Tu si non illi indulges, perditionem animæ tuæ habebis : insuper adhuc dicis, Non illi parcam, quia adversarius mihi fuit. Crede mihi, homo, pejor tibi eris adversarius, si non illi parcas. Dicis tu, Ille me non rogat. Si te ille non rogat, tu pro illo roga; ut ei a Domino dimittatur, quod in te deliquit. Nam si tu dicis, Non illi parcam; litigare vis, non dimittere. Et qua fronte aut qua fiducia dicturus es Domino tuo, Dimitte, quia ego dimisi? Considera, o homo, et vide aliam legem in membris tuis repugnantem legi mentis tuæ, et captivantem te in lege peccati (*Rom.* VII, 21). Jam ipse captivus traheris; et exspoliatori irasceris? Nemo nobis imputet, fratres mei, si per vos dominicam pecuniam duplicare non potuerimus. Mali servi erimus, si non fecerimus quod nobis præceptum est: si autem fecerimus, boni servi erimus, et cum Domino sine fine lætabimur. Illum omnes amemus, per quem facti sumus; illum diligamus, per quem redempti sumus. Pro illo nos invicem diligamus in hoc sæculo, ut cum eo gaudere mereamur pariter in futuro : quoniam sic placuit Domino Deo nostro de nobis, ut hic constituti cum vestra Charitate cantemus ei. Laudemus Dominum, fratres, lingua, corde, ore et voce. Sic enim sibi vult dici laudem, ut non sit inter nos discordia : sed vult esse in nobis concordiam vocibus et moribus. O felix laus in cœlo, ubi templum Dei Angeli sunt! Ibi est concordia summa laudantium, ubi nulla lex in membris nostris repugnat; ibi non est rixa, nec ulla cupiditas. Hic ergo cantemus Domino laudem solliciti, ut illic possimus esse securi.

8. *Hic non securitas, sed sollicitudo debet esse. Corpus, carcer.* Quare autem hic simus solliciti, fratres mei? Audite quare : quia *tentatio est vita humana* (*Job* VII, 1). Sic namque nos Dominus exhortatur suo eloquio, dicens, *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem* (*Matth.* XXVI, 41). Non vis esse sollicitus, quando videris dicere, *Dimitte nobis debita nostra?* Quomodo es securus, qui quotidie videris petere remissionem peccatorum? Quomodo es securus, quando adhuc dicis, Dimitte mihi peccata mea; et iterum dicis, *Et ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo* (*Id.* VI, 12, 13)? Quomodo ergo videris clamare, *Libera nos a malo*, si securus es? Audi, homo, audi. Tu es malus, quando te Deus liberat a te ipso malo. Vides aliam legem in membris tuis repugnantem legi mentis tuæ, et captivantem te in lege peccati. Audi quid sumus nos, quid nobiscum portamus. Quamdiu in corpore mortis hujus continemur, vitium nobiscum portamus. Audi iterum prophetam dicentem, *Domine, educ de carcere animam meam* (*Psal.* CXLI, 8). Carcer meus est, usquedum in corpore mortis fuero. Nam quando fuero de hoc corpore liberatus, terra terræ redditur, spiritus cœlo recipitur. Vado ergo, dimitto terram; quia quamdiu hic sum, mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.

9. *Qui in resurrectione totus homo spiritualis.* Dicet aliquis perfidorum : Ergo cum fueris ab hac carne liberatus, jam non eris tu nisi spiritus. Audi ergo, hæretice. Carnem quam dico, non in æternum pono, sed hic depono. Respondet incredulus : Ergo rediturus es ad corpus mortis? Et unde tam piam vocem clamasti, *Educ de carcere animam meam?* Audi, imperite, et contra quotidianas lectiones surde. Redeo ad corpus non mortis hujus; quia corruptibile hoc induetur incorruptione, et mortale hoc induetur immortalitate. Modo est animale, tunc erit spirituale. Nemo potest accipere æternale, nisi prius temporale dimiserit. Ergo dimitte temporale hoc malum, ut accipias æternale illud bonum.

10. *Terra viventium et terra morientium.* Audite, fratres, et cavete. Hic enim iter agimus, et in itinere positi sumus; nondum in patriam pervenimus. Caveamus eos qui in itinere nobis insidiantur : quia hic agunt adversus nos, ne ad patriam nostram, id est, ad paradisum revertamur. Terra autem ista morientium est; illa vero viventium est, de qua propheta dicebat, *Credo videre bona Domini in terra viventium* (*Psal.* XXVI, 13). In illa autem terra semper vivetur, et nunquam morietur. Lucet terra illa plus quam species argenti, ubi cives justorum Angeli sunt. Illi in terra illa gaudent; nos in terra ista lugeamus, ut ad illorum gaudia pervenire mereamur. Videte, fratres : ecce hic in itinere positi sumus; insidiator noster diabolus adversatur in via, nobis quærit nocere, ne in terram viventium revertamur. Duo enim sunt præcepta, dilectissimi, quæ nobis omnino sunt observanda : id est, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua*; et, *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum. In his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37-40). Quicumque enim in his duobus præceptis ambulaverit, festinet in via; et perveniet ad patriam paradisi, ubi lætantur omnes sancti in gloria Redemptoris sui, et laudem dicunt nomini sancto ejus, qui erepti sunt de hac peregrinationis ærumna, et vivunt semper in lætitia sempiterna.

SERMO LXXII (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XIV, 23-32, *ubi Dominus super aquas ambulavit, et Petrus titubavit* (*b*).

1. *Textus expositio.* Audivimus, et quodam modo vidimus in lectione præsenti, navicellam periclitantem, Christum periclitantibus subvenientem, Petrum venienti Christo occurrentem. In quibus omnibus miraculum exspectavimus; mysterium requiramus. Quando enim possumus de divinis operibus quæ leguntur, ipso aspirante qui facit, intellectum alicujus mysticæ significationis exsculpere, quasi de abstrusis favorum cellis mella producimus : vel Christi discipulos imitantes, spicas manibus confricamus (*Luc.* VI, 1); ut ad latentia grana perveniamus, et in eis vitam inveniamus. *Ascendit* ergo Dominus noster Jesus Christus, ut lectum est, *in montem solus orare.* Mons altitudo est : quid enim in hoc mundo altius cœlo? Quis vero in cœlum ascendit, novit optime fides vestra. Cur autem solus ascendit? Quia *nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis, qui est in cœlo* (*Joan.* III, 13). Quamvis et in fine cum venerit, et nos omnes sua membra collegerit, ac levaverit in cœlum, etiam tunc solus ascendet : quia caput cum corpore suo unus est Christus. Nunc autem solum caput ascendit, mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (I *Tim.* II, 5) : ipse *ascendit solus orare*; quia ipse ascendit ad Patrem pro nobis interpellare.

2. *Navicella, Ecclesia : mare, sæculum : antenna, crux. Persecutio Ecclesiam dilatavit; orbem ditavit.* Verumtamen, charissimi, dum ille orat in excelso, navicula turbatur fluctibus in profundo. Quia insurgunt fluctus, potest ipsa navicula turbari : sed quia Christus orat, non potest mergi. Navicellam quippe istam, fratres, Ecclesiam cogitate; turbulentum mare, hoc sæculum. Quando aliquis impiæ voluntatis, maximæ potestatis, persecutionem indicit Ecclesiæ, et quantum in ipso est, christianum nomen conatur exstinguere, super naviculam Christi grandis unda consurgit. Sed in his tentationibus erigatur antenna, ut suspensa arbori crucem Christi figuret; hanc christianus respiciat, et non deficiat : quia sicut dicit apostolus Petrus, *Christus pro nobis passus est, relinquens*

(*a*) Alias de Verbis Domini 14; et post in Appendice 2.

(*b*) In prius excusis libris, necnon in iis qui hunc sermonem Augustino adscribunt manuscriptis, mutilus plus tertia parte erat, sic incipiens : « Cum sanctum Evangelium legeretur, audivimus navicellam periclitantem, Christum periclitantibus subvenientem. » Editur hic ad aliquot optimæ notæ manuscriptos redintegratus, in quibus nomen præfert Eraclii presbyteri, illius videlicet, quem suum in episcopatu successorem designavit Augustinus.

nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus (I *Petr*. II, 21). Dicit etiam beatus Joannes, *Sicut enim Christus pro nobis animam suam posuit, sic et nos debemus pro fratribus animas ponere* (I *Joan*. III, 16). Huic ergo antennæ, id est, cruci Christi, simplex conversatio et pura confessio tanquam candentia vela religentur. Et hæc vela nostra fluctibus abluantur, vestisque tendatur, ut sine macula et ruga inveniatur. Quantumlibet mare sæviat, ventus incumbat, inter flatus et fluctus navis ista turbetur : tantum non mergatur, et currit[1]. Denique posteaquam navis hæc ædificata est in Jerusalem, atque inde in medio pelagi hujus frementis emissa est, æstuantium volumina undarum, et furentium flabra ventorum, dum eam huc atque illuc circumferunt, omnium gentium littoribus appulerunt, peregrinas merces quocumque venit, advexit. Quid enim tam peregrinum in terra nostra, quam per pœnitentiam remissio peccatorum, regnumque cœlorum? Et tamen *oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertio die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem*[2] (*Luc*. XXIV, 46). Ab ipso enim portu navis hæc prima anchoram solvit.

3. *Christianus securus sit et sollicitus. Adulatores, latentes scopuli: obtrectatores, canes marini. Cruci adhærentem mordere non possunt.* Naviget ergo, charissimi, naviget hæc dominica navis inter procellas sæculi Christo protegente secura, Deo donante sollicita. Non enim quia in navi nauclerus vigilat, ideo debet nauta dormire. Vigilat ille, de quo veraciter scriptum est, *Non dormiet, neque dormitabit, qui custodit Israel* (*Psal*. CXX, 4) : sed etiam ipse dicit, *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem* (*Matth*. XXVI, 41). Unde ergo debemus esse solliciti, et unde securi? Solliciti, quia dixit, quod *in hoc mundo pressuram habebitis;* securi autem, quia mox addidit, *Confidite, ego vici mundum* (*Joan*. XVI, 33) : solliciti, quia tentationes futuras prænuntiavit nobis; securi, quia non desinit interpellare pro nobis. Caute itaque, fratres mei, atque sollicite inter sæculi fluctus gubernati, inite navigium in bonis actibus vestris : nec dens obtrectatoris vos frangat, nec adulatoris lingua decipiat. Adulatores vestros tanquam latentes sub undis scopulos observate. Quando enim mare tranquillum est, tunc saxa latentia non videntur : si tribulationis procella consurgit, tunc inter undarum montes verticem tollunt, tunc in eis apparet periculum quod latebat. Neque enim sufficit talibus deserere tribulantem, nisi etiam oppugnare conentur et premere. Hoc ergo genus humanum, velut asperrimas cautes placida superficie pelagi ventis objectas, christianus evitet. Hæc breviter de adulatoribus dixerimus. Obtrectatores omnino contemnendi sunt; quia canes marini sunt. De profundo amaritudinis latrare possunt; mordere non possunt. Sed quamdiu mordere non possunt? Quamdiu in navi sedes. Quid est, quamdiu in navi sedes? Quamdiu crucem Christi tenes, ab ejus navicula non recedis. Erigamus in cœlo mentem, et non curemus invidam mentem (*a*). In hoc sane procelloso et turbulento mari etiam diabolus aspirans bacchatur armata classe terribilis, et circumquaque discurrens, commeatus obsidet innocentium. Ipse est enim de quo ait apostolus Petrus : *Adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, quærens aliquem devorare circuit.* Et quia subdidit, *Cui resistite firmi in fide* (I *Petr*. V, 8, 9), exerceantur contra eum proficientium quotidiana certamina. Bellum hoc describebat ille maximus campi doctor, bellum hoc describebat, quando dicebat : *Non est vobis colluctatio cum carne et sanguine ; sed adversus principatus et potestates, rectores mundi, tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitiæ in cœlestibus* (*Ephes*. VI, 12). In his ergo, fratres, in hoc labore, in hoc certamine constitutos, illa vos apostolica sententia consoletur : *Dominus in proximo est ; nihil solliciti fueritis* (*Philipp*. IV, 5 *et* 6).

4. *Vigilia.* Venit ergo Christus ad navim suam quarta vigilia noctis, et visitavit eam. Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis est. Vigilia una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet, ternis horis per singulas vigilias distributis. Quarta ergo vigilia noctis, hoc est pene jam nocte finita. Sic veniet in fine sæculi, iniquitatis nocte transacta, ad judicandos vivos et mortuos. Venit enim nunc, sicut audistis, valde mirabiliter ambulans super aquas. Surgebant fluctus; sed calcabantur : fremens pelagus sub Domini vestigiis murmurabat; sed tamen eum volens nolens portabat. Quantumlibet tumores sæculi potestatesque consurgant, premit eorum caput, nostrum Caput. Cum vero appropinquaret naviculæ, turbati sunt præ timore discipuli, et exclamaverunt, putantes phantasma esse. Quibus Dominus ait : *Habete fiduciam ; ego sum, nolite timere.* Quid est, *Ego sum?* Non sum phantasma quod putatis, agnoscite quem videtis. Ad hanc vocem exsiliit Petrus et ait : *Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas. Si tu es*, non miror quod solidam carnem super liquentis elementi terga suspendis. Quid enim mirum, si Conditori suo creatura famulatur? Hoc ego non miror : fac quod mirer, ambulet Petrus.

5. *Fidei mors atque resurrectio.* Fac quod mirer, *Jube me venire ad te super aquas.* Scio enim quod corpus humanum naturæ lege non sinitur in fluctibus liquidis habere fixa vestigia; sed accedat donum gratiæ, et paululum cesset lex ista naturæ : *Si tu es, jube me venire ad te super aquas.* Tu Deus es; ego homo sum : voluisti de meo habere infirmitatem in carne quam portas; habeam et ego de tuo potestatem, ut unda me portet. *Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas.* Quomodo enim mihi in mari non erit via, si tu jusseris, qui propter nos factus es via? Et Dominus, *Veni*, inquit. Nec dubitavit Petrus; audivit Domini verbum, et mox cucurrit ad Verbum : cito credidit, quia fidelis homo erat. Sed cum surrexisset ventus validus, titubavit; quia homo erat. Titubatio ista, fratres, quasi mors fidei fuit : sed ubi exclamavit, fides iterum resurrexit. Non titubaret, nisi crederet : sed nec clamaret, nisi crederet[1]. *Domine*, inquit, *salvum me fac!* Et Dominus extensa manu levavit eum; et ait illi, *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Posset te ventus elidere, quem non potuit unda sorbere? posset te ventus evertere, quem non potuit fluctus operire? Plus erat quod feceras; mare calcaveras, fluctus presseras, ventos viceras; *Quare dubitasti?* In Petro itaque communis omnium nostrum consideranda conditio est : ut si nos in aliquo tentationum ventus conatur subvertere, vel unda submergere, clamemus ad Christum. Quid est, clamemus? Oremus. Porriget ille manum; et eruet de profundo. Etenim manus ejus deducet nos, et continebit nos dextera ejus, donec nos ad sempiterna sua promissa perducat.

SERMO LXXIII * (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XVII, 20, Hoc genus in nullo ejicitur, nisi oratione et jejunio (*b*).

1. *Jejunii effectus.* Adversus dæmonum nequitiam,

(*a*) Forte, *invidum dentem*, ut opinatur Morel, Elem. Crit., p. 254, 255. Quo melius intelligatur hujus correctionis opportunitas, lege præcedentia. M.

[1] Lov., *et currat*, quæ verba desunt in manuscriptis nonnullis.

[2] Sequentia usque ad initium numeri quarti restituuntur ex probæ notæ libris. Horum loco Mss. alii : *Venit ergo Dominus ad visitandos discipulos suos, qui turbabantur in mari quarta vigilia noctis. Quarta*, etc., ut infra, n. 4.

[1] Ita Mss. quos in reliquis secuti sumus. Cæteri cum editis, *Non ambularet nisi crederet : sed nec mergeretur, nisi dubitaret.* Verba sequentia usque ad voces, *Quare dubitasti ? In Petro itaque*, etc., ex eisdem fontibus hausimus, ex quibus superiora.

(*a*) Alias, de Tempore 230.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. De hoc sermone dubitare permittunt Lovanienses : Verlinus autem et Vindingus haud injuria statuunt non esse Augustini.

quæ nobis Dominus arma ostendit, debemus utique retinere. *Hoc*, ait, *genus in nullo ejicitur, nisi oratione et jejunio.* Hæc cum plena fide exercentur, pietas est. Pietas autem ad omnia utilis est, professionem habens vitæ præsentis et futuræ (I *Tim.* IV, 8). Inspiciamus ergo utiliter orationis fructus et jejunii; quia ipsa sunt arma adversus improbas cogitationes. Jejunium purgat mentem, sublevat sensum, carnem spiritui subjicit. Jejunium cor facit contribulatum et humiliatum, quod Deus non spernit. Jejunium concupiscentiæ nebulas dispergit, libidinum ardores exstinguit, castitatis verum lumen accendit. Jejunium verbositatem non amat, divitiarum superfluitatem judicat, superbiam spernit, humilitatem commendat, præstat homini se ipsum intelligere, quod est, infirmum et fragilem; atque dum ita se intelligit imbecillem, aptius virtute Dei adjutorium quærit et accipit : quærit autem per frequentes orationes et obsecrationes.

2. *Oratio, jejunii refectio. Ipsa quid sit.* Oratio quidem refectio est jejuniorum, et advocat gratiam Spiritus sancti. Oratio duritiam cordis mollit, austeritatem temperat, jejunium dulcificat. Sicut enim sine potu non est plena refectio; sic et jejunium sine oratione non potest animam perfecte nutrire. Quid est autem oratio, nisi ascensio animæ de terrestribus ad cœlestia, inquisitio supernorum, invisibilium desiderium? Abeat dissensio sæcularium morum, quibus premitur mens humana quotidie. Oratio conjunctio est Spiritui sancto : si tamen in oratione intentus sit animus; sicut clamat Propheta, *Sitivit in te anima mea; quam multipliciter tibi caro mea.* Quid autem sitiendum est, sequitur : *Ut videat virtutem tuam.* Credite mihi si ad videndam plenam virtutem Dei plene sitiat anima humanæ substantiæ, nec fastidio victa dissimulet, replebitur adipe et pinguedine spirituali : et sitiens illam Dei visitationem, sensu proprio cum fide clamabit, *Adhæsit anima mea post te, suscepit me dextera tua* (*Psal.* LXII, 2, 3, 9). Jejunium tollit inertiam, de animo impedimenta carnalia aufert. Oratio vero perseverans jungit Deo; atque ita gaudens assistere se Domino gloriatur. Adhærens autem anima Domino, incipit securitatem habere et libertatem; nec pavores sustinet nec timores. Suscepto autem tanto patrocinio dexteræ Dei, quomodo poterit noceri ab aliqua potestate? sicut scriptum est, quod *nemo illud rapit de manu Patris* (*Joan.* X, 29); hoc præstat jejunium, hoc præstat oratio.

SERMO LXXIV (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XXII, 2-14, Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo : *deque adulterino habitu virorum ac mulierum* (*b*).

1. *Pater familias Deus est.* Audivimus ex parabola evangelica quemdam patremfamilias nuptias filio suo fecisse, et ad eas plurimos invitasse. Inter quos cum ingressus esset quidam non habens habitum nuptialem, visus a patrefamilias jussus est non tantum excludi a nuptiis, sed in tenebras exteriores retrudi. Hæc parabola insensatos homines hujus temporis evidenter redarguit, quamvis altiori discussione aliquid secretius et sacratius possit intelligi. Prius ergo quæramus, quis sit iste paterfamilias, quis sit iste filius, quæ sint istæ nuptiæ. Quibus perspectis, facilius intelligere poterimus, cur ille ab his nuptiis exclusus sit, qui ad eas cum adulterina veste accessit. Intelligimus itaque hunc patremfamilias, Deum Patrem omnipotentem, cui famulantur universæ familiæ Gentium, qui coæternum et coæqualem sibi genuit Filium in cœlis sine matre, in terris sine patre : cui nuptias fecit, quando ei Ecclesiam ex omni genere hominum sociavit. Ad hanc Christi et Ecclesiæ societatem convocati sunt nobiles et ignobiles, divites et pauperes, omnis conditio, omnis sexus, omnis ætas.

2. *Reprobi multi unus.* Inter hos accessit unus qui solus excludi meruit, quia habitum talium nuptiarum sanctitati congruentem non habuit. Attendite, fratres, iste unus multi sunt; et tamen hæc tota multitudo unitatis nomine comprehenditur. Multi enim sunt quantum ad numerum personalis discretionis; sed unus sunt per consonantiam unius pravitatis. Sicut enim Ecclesia una est per fidem sub capite Christo; ita tota reproborum multitudo, sive pateat sive lateat, unum corpus est sub principe diabolo. Qui ergo per infidelitatem manifeste a Deo recedit, ad has nuptias non accedit : qui vero fidelis est, accedit corpore, recedit mente, nobiscum intrat ecclesiam, communicat nobiscum Christi mensam. Boni et mali pisces adhuc latent intra retia, donec dividantur in littore. Adhuc toleratur palea, donec ventiletur area. Tunc manifeste apparebit, quia *multi vocati, pauci electi.*

3. *Habitus impudicus corporis in viris : in mulieribus. Habitus adulterinus Creatori injuriosus.* Tunc iste adulterator habitus nuptialis, jussu patrisfamilias et manifeste excludetur, et in carcerem retrudetur. Interim tamen amici sponsi talem simulatorem non ignorant; quia habitus impudicus corporis, nuntius est adulterini cordis. Impudicus autem habitus corporis sui in viris, superflua et inordinata capillatura, vestimentorumque muliebrium affectata similitudo, calceamentorum quoque metas necessitatis excedens simulata longitudo : in mulieribus, facies fucata, virilium vestimentorum imitatio, capillorum nativi coloris adulteratio. Hic habitus in utroque sexu adulterinus est, et sanctarum nuptiarum societate indignus, et a conspectu tanti sponsi et tantæ sponsæ prorsus amovendus. Nec silentio præterire hoc debent amici sponsi, diligentes decorem domus Dei. Debent hujuscemodi adulteris publice oblatrare : ne dicatur de eis, *Canes muti latrare non valentes* (*Isai.* LVI, 10). Qui enim quantitatem vel formam, quam omnipotens et prudentissimus plasmator finxit, in aliam transfigurare contendit, nonne evidenter dicere ei videtur qui se finxit, Cur me fecisti sic? Improba temeritas, Conditoris plasma ita vilificare; ut quantitatem suam et formam, quantum in se est, in aliud transfiguret, quod si a natura haberet, incomparabiliter se habere doleret.

4. *A Patribus damnatur. Diaboli opus, naturæ mutatio.* Nec ista dicimus a nobis tanquam ex nobis. Habemus patres nostros doctores egregios, qui ante nos contra ista scripserunt, et irrefragabili auctoritate damnaverunt. Audiamus Paulum doctorem Gentium, de superflua capillatura dicentem Corinthiis, *Vir si comam nutriat, ignominia est illi* (I *Cor.* XI, 14). Cum enim vir ex Dei ordinatione primatum habeat supra mulierem, qui contra honorem sui sexus superfluitate capillorum caput velat, primatum suum sibi abjudicat; ut merito de eo dicatur, *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est*, ut vera dicamus, non tantum mulieribus, sed etiam *jumentis insipientibus* (*Psal.* XLVIII, 21). Judicio enim legum jure ab obtenta dignitate dejicitur, qui privilegio sibi concesso abutitur. Audiamus et beatum Cyprianum egregium martyrem, et suavissimum doctorem, de adulterino habitu disputantem. Dicit enim in epistola quam scribit, de Habitu Virginum : *Opus Dei et factura ejus et plasma ejus nullo modo adulterari debet in habitu* [1], *flavo colore vel nigro, vel quolibet denique lineamenta*

(*a*) Alias, de Tempore 247.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubii sermonis notam in Lovaniensium editione habet; Augustinianis est, stilo et ingenio, plane dissimilis, juxta Verlinum et Vindingum. Ivonis Carnutensis nomine editus est primum a Jureto ex Victorino codice, tum a Gussanvilla ad codicem Regium et ad Petavianum recognitus. Qua ex editione nonnulla hic emendare licuit.

[1] Cyprianus, *adhibito.*

nativa corrumpente medicamine: dicit enim Deus, « *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (*Gen.* I, 26) : *et audet quisquam mutare et convertere quod fecit Deus? Manus Deum offendunt* [1], *quando id quod ille formavit, reformare et transfigurare contendunt: scientes quod opus Dei est omne quod nascitur; diaboli, quodcumque mutatur. Si quis pingendi artifex vultum alicujus et speciem et corporis qualitatem æmulo colore signasset, et signato jam consummatoque simulacro, manus alius afferret, ut et jam formata, jam picta quasi peritior reformaret; gravis prioris artificis injuria et justa indignatio videretur.* Et in sequentibus: *Non metuis, ne cum resurrectionis dies venerit, artifex tuus non te recognoscat, et ad sua præmia et promissa venientem removeat et excludat, increpans vigore censoris et judicis dicat: Opus hoc meum non est, nec imago hæc nostra est, cum te flavo medicamine polluisti* [2], *cum formam quam dederam tibi, mendacio deformasti; facies corrupta est, membra aliena sunt: Deum videre non poteris; quoniam oculi tibi non sunt quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit?*

3. *Deum in corpore quis portet.* — *Audite me itaque ut parentem; audite, quæso, vos docentem pariter ac monentem; audite utilitatibus vestris et commodis fideliter consulentem. Estote tales, quales vos Deus artifex fecit: estote tales quales vos manus Patris instituit. Maneat in vobis facies incorrupta, cervix pura, forma sincera, a calceamentis superfluis pedes liberi, crines nullo colore fucati, oculi conspiciendo Deum digni. Apostoli vox est, quem Dominus vas electionis appellavit: dicit enim, Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de cœlo, cœlestis. Sicut portavimus imaginem terreni, sic portemus imaginem cœlestis* (I *Cor.* XV, 47 *et* 49). *Hanc imaginem portat virginitas, portat integritas, portat sanctitas, portat et veritas; portant disciplinæ Dei memores, justitiam cum religione retinentes, stabiles in fide, humiles in timore, ad omnem tolerantiam fortes, ad sustinendam injuriam mites, ad faciendam misericordiam faciles, fraterna pace unanimes atque concordes* (*De Habitu Virginum* capp. 2, 4) : quæ omnia observare, diligere et implere debemus, ut Apostoli præceptum adimpleamus. *Empti estis pretio magno; glorificate et portate Deum in corpore vestro* (I *Cor.* VI, 20). Deum enim in corpore nostro portamus, cum imaginem ejus per immundas et profanas adinventiones non deformamus, cum per omnia servitutis obsequia redemptoris imperio parere studemus. Ita enim imaginem suam in nobis recognoscet, et nuptiali veste ornatos a suo sanctorumque consortio non excludet: quod nobis misericorditer præstare dignetur, qui vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXXV (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, capp. XXIV, 19, Væ prægnantibus et nutrientibus, *etc.* (*b*).

1. *Quid Scripturæ hic promittant.* Scire et intelligere debemus, fratres charissimi, quia Christianis, dum in hoc corpore vivent, tribulatio deesse non poterit. Sic enim nos, sicut audistis, contestatur Apostolus dicens: *Omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patiuntur* (II *Tim.* III, 12); et iterum, *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum* (*Act.* XIV, 21). Venturi sunt dies tribulationis et malarum tribulationum; venturi sunt, sicut dicit Scriptura: et quantum accedunt dies, augentur tribulationes. Nemo sibi promittat quod Evangelium non promittit. Quomodo enim appropinquante fine mundi, sicut dicit Evangelium, *abundabit iniquitas, refrigescet charitas* (*Matth.* XXIV, 12); sic propter ipsas iniquitates nunquam deerit adversitas. Opus est ut animum nostrum non solum ad pœnitentiam, sed etiam ad patientiam præparemus. Fratres mei, obsecro vos, attendite Scripturas sanctas, si aliquid fefellerunt; si aliquid dixerunt, et aliter accidit quam dixerunt: necesse est ut usque in finem sic fiat, quemadmodum dixerunt. Non nobis promittunt Scripturæ nostræ in hoc sæculo, nisi tribulationes, pressuras, angustias, augmenta dolorum, abundantiam tentationum. Sicut et ipse Dominus in Evangelio dicit, *In mundo pressuram habebitis*: et iterum, *Mundus gaudebit, et vos tristes eritis; sed tristitia vestra vertetur in gaudium* (*Joan.* XVI, 33, 20). Ad ista præcipue nos paremus, ne imparati deficiamus.

2. *Prægnantes et nutrientes. Avari artes.* De ipsis enim tribulationibus cum Evangelium legeretur, audistis, *Væ prægnantibus et nutrientibus.* Prægnantes sunt, qui in spe intumescunt: nutrientes autem, id est lactantes, qui jam adepti sunt quod concupierant. Etenim mulier prægnans in spe tumet filii, nondum videt filium: quæ autem jam lactat, amplectitur quod sperabat. Prægnans est, qui res alienas concupiscit; nutriens est, qui jam rapuit quod concupierat. Et ut hoc apertius etiam simplices intelligere possint, aliquam similitudinem proponamus. Concupiscit aliquis villam alienam, et dicit: Bona est ista villa vicini mei: o si mea esset! o si adjungerem illam, et facerem de isto fundo et de illo unitatem! Amat et avaritia unitatem: quod amat bonum est; sed ubi amandum sit, nescit. Forte dives est vicinus ille qui habet villam bonam, et suspicatur quod illam non possit tollere; quia potens homo est, et prævalet se contra illum defendere: nec concupiscit, nec imprægnatur; nihil sperans non concipit, non est prægnans animo. Si vero juxta aliquis vicinus sit pauper, qui vel in necessitate positus est, ut possit vendere; vel potest opprimi, ut cogatur vendere; injicitur oculus, sperat se posse tollere aut villam aut coloniam vicini pauperis, et immittit illi aliquas tribulationes. Verbi gratia agit secretius apud eos qui possunt, ut illum exactores aut afflictum affligant, aut in aliqua publica administratione constringant: ex quibus contractis debitis multis necesse habeat infelix vendere casellam, unde aut ipse, aut filii sui sustentabantur. Necessitate ergo compulsus venit ad illum, per cujus nequitiam premitur et affligitur: et nesciens quod ipsius immissione hoc patitur, dicit ad eum: Da mihi, domine, rogo te, paucos solidos; patior necessitatem, urgeor a creditore. Et ille: Non habeo modo in manibus. Ideo se dicit in manibus non habere, ut ille oppressus calumnia, necesse habeat vendere. Denique cum ei dixerit, quod pro nimia afflictione sua compellatur distrahere, statim ille respondet: Etsi non habeo pecuniam propriam, undecumque studeo mutuare, ut tibi amico meo subveniam; et si ita necesse est, etiam argentum meum distraho, ne tu injuriam patiaris. Quando beneficium petebat, professus est penitus non habere: at ubi dixit quod possessionem suam venderet, quasi amico se subvenire dixit: et cum eum ad hanc necessitatem adduxerit, dicit illi ut venditionem facere debeat; et pro casella, pro qua prius, verbi gratia, forte centum solidos offerebat, ut eum opprimi viderit, nec medietatem pretii dare acquiescit. Istis enim talibus, sicut jam supra dictum est, Evangelista proclamat. *Væ prægnantibus et nutrientibus*: istis enim væ erit in die judicii, et ab auditu malo non poterunt liberari; sed audituri sunt, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus: quia esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere* (*Matth.* XXV, 41 *et* 42). Hoc loco diligenter attendat Charitas vestra. Si in ignem mittitur qui non dedit rem propriam; putas ubi mittendus est qui invasit alienam? Si cum diabolo ardere habet, qui nudum non vestivit; putas ubi arsurus est, qui expoliavit?

[1] Apud Cyprianum, *Deo inferunt.* Et mox, *nescientes quod opus Dei*, etc.

[2] Cyprianus, *cutem falso medicamine.*

(*a*) Alias, de Verbis Domini 29; et post, in Appendice 1.

(*b*) Continet excerpta ex Augustini enarratione in Psal. 50, n. 28. In cæteris fere Cæsarium referre nobis videtur. De num. 2 confer Cæsarii homil. 21.

3. *Istud, Væ prægnantibus, non est ad litteram intelligendum. Omnis homo concipit; alius de Christo, alius de diabolo.* Et ideo quotiescumque vobis evangelica lectio recitata fuerit, in qua dicit, *Væ prægnantibus et nutrientibus,* non hoc de mulieribus legitimos viros habentibus credite. Quid enim mali fecit mulier, quæ de proprio marito concepit? quare illi in die judicii male erit, quæ hoc fecit quod Deus jussit? Non ergo de mulieribus quæ juste concipiunt et pariunt, hoc credendum est; sed de illis, quos supra diximus, qui injuste concupiscendo rem alienam, imprægnati esse videntur : de quibus scriptum legimus, *Concepit dolorem, et peperit iniquitatem* (*Psal.* VII, 15). Omnis enim homo concipit, nec ullus potest esse sine conceptu : sed alii concipiunt de Christo, alii de diabolo. Sicut enim de illis qui a diabolo concipiunt, dicitur, *Concepit dolorem, et peperit iniquitatem;* ita et de illis qui a Spiritu sancto concipiunt, scriptum est, *A timore tuo in utero concepimus, et peperimus spiritum salutis tuæ* (*Isai.* XXVI, 18).

4. *Sursum cor.* Hæc enim quæ diximus, fratres charissimi, qui diligenter attendit, ut supra dicta mala aut fuisse in se, aut forsitan adhuc esse cognoscit, cito se corrigat. Non enim nocent mala præterita, si non placent; adhuc enim est pœnitendi et corrigendi locus. Nondum facta est illa disjunctio aliorum ad dexteram, aliorum ad sinistram (*Matth.* XXV, 33); nondum apud inferos sumus, ubi est dives ille sitiens, et stillam desiderans (*Luc.* XVI, 22). Audiamus dum vivimus, corrigamur : non concupiscamus res alienas, et imprægnati tumeamus; nec velimus pervenire ad illas, et eas adipiscendo tanquam filios osculemur. Quando enim concupiscit aliquis rem alienam, sicut jam dictum est, anima sua quasi concepisse videtur : si vero quod concupiscit, per aliquam calliditatem aut nequitiam potuerit obtinere, quasi natum filium osculari ac nutrire cognoscitur. Non ergo sic amemus ista terrena, fratres, ut perdamus cœlestia. Mutandum est cor, levandum est cor, non hic habitemus jam corde. Mala regio est amor mundi : sufficiat quod hic adhuc in carne esse videmur. Audiamus Apostolum dicentem : *Si surrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram* (*Coloss.* III, 1, 2). Non apparet quod vobis promissum est : jam enim paratum est; sed non videtur. Concupiscendo imprægnari vis? Hinc imprægnare : concupisce vitam æternam; ad quam vitam te invitat Deus, ipsa sit spes tua : certus erit partus tuus, non erit abortus. Non temporaliter amplecteris quod pepereris; sed in æternum possidebis.

5. *Promissorum in Scripturis certitudo.* Quod enim promissum est, sine dubio dandum est, sed adhuc retro est : non dabitur modo, sed dabitur postea. Videte jam quanta data sint, fratres : quis illa vel numerare prævalet? De omnibus enim rebus quæ nobis in Scripturis divinis promissæ sunt, una tantummodo remansit. Deus enim qui in tantis rebus verum dixit, in una nos fallit? Scriptum est de Ecclesia quia erit; et videtur quia est. Scriptum est de idolis quia non erunt; et videtur quia non sunt. Scriptum est quia perdituri erant Judæi regnum; et videtur. Scriptum est de hæreticis quia futuri erant; et videtur. Scriptum est de die judicii, scriptum est et de præmiis bonorum, et de pœna malorum : nemo se circumveniat, fratres; quomodo illa omnia venerunt quæ promissa sunt, sic et dies judicii, et malorum pœna, et justorum præmia sine ulla dubitatione ventura sunt. Et ideo unusquisque nostrum, dum licet, et cum Dei adjutorio in potestate nostra consistit, et peccata vitare, et quod bonum est exercere contendat; ut cum ille dies terribilis et metuendus advenerit, non cum impiis et peccatoribus perenni incendio concremetur; sed cum justis et Deum timentibus pervenire ad æternum præmium mereatur : quod ipse præstare dignetur, cui est honor et imperium in sæcula, etc.

SERMO LXXVI (a).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XXV, 1 13, Simile erit regnum cœlorum decem virginibus, *etc.*

1. *Somnus virginum, mors. Media nox, judicii dies.* In lectione evangelica quæ nobis de decem Virginibus recitata est, fratres dilectissimi, dictum est quod *omnes virgines ornaverunt lampades suas : sed fatuæ non habuerunt oleum cum lampadibus præparatum* [1]; *prudentes vero sumpserunt oleum in vasis suis. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt. Media autem nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit, exite obviam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas.* Et cum fatuarum virginum lampades exstinguerentur, rogaverunt reliquas, in quarum vasis erat oleum, ut eis darent de oleo suo; et illæ dixerunt : *Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes et emite vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus, et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias; et clausa est janua. Venerunt postea reliquæ virgines dicentes : Domine, Domine, aperi nobis.* Quibus dictum est, *Nescio unde estis vos.* Cum ait, *Sponso moram faciente dormitaverunt omnes et dormierunt :* somnus ille mortem significat. Denique sicut Apostolus ait, *De dormientibus autem nolumus ignorare vos, fratres* (1 *Thess.* IV, 12). Media nox, quando clamor factus est magnus, significat diem judicii : propter ignorantiam dictum est media nocte [2]; quia nemo scit quando aut qua hora dies judicii veniat.

2. *Oleum misericordia vel charitas. Obligatio ad largas eleemosynas.* Quod autem omnes virgines ornaverunt lampades suas, ostenditur quod [3] et illæ fatuæ habuerunt aliquid olei, sed parum fuit, ut eis sufficere omnino non posset : denique statim exstingui cœperunt. Unde, quantum possumus, cum Dei adjutorio, laborare debemus, fratres charissimi, ut quia in oleo misericordia vel charitas intelligitur, tantum reponamus in vasis animarum nostrarum, quantum nobis sufficiat in æternum. Nemini sufficit parum, fratres dilectissimi, nisi qui forte præ paupertate plus dare non prævalet. Plena animæ lucerna opus est, ut per charitatis oleum lumen nostrum luceat in æternum. Cui Deus dedit largiorem substantiam, quantum potest, laxet manus ad eleemosynam, nec credat quod ei possit sufficere parum : sed se consideret unusquisque ex eo tempore quo sapere cœpit, quantum debeat pro his quæ male cogitavit, male locutus, vel male operatus est; attendat multitudinem peccatorum, et singulorum pretia diligenter appendat; videat quantum debeat pro mendaciis, pro juramentis, pro perjuriis, pro maledictis vel detractionibus, pro ebrietate, pro gula atque luxuria, pro cogitationibus sordidis, pro sermonibus otiosis. Consideret unusquisque ista omnia et his similia, quæ nec numerari possunt; et tunc agnoscet quantas eum eleemosynas oporteat exercere; qui etiamsi totum demus, nisi præponderaverit Dei misericordia, redimere cuncta peccata non possumus : vel humiliter [4], contrito et compuncto corde, quantum possumus, faciamus; et non pro laude humana, sed pro Dei præcepto et vitæ æternæ contemplatione faciamus.

3. *Unde timor virginum sapientum. Pauperes negotiatores. Oleum in vasis opera bona in conscientia. Adulatores, olei venditores.* Quod autem dixerunt virgines fatuæ sapientibus, *Date nobis de oleo vestro;* et illæ responderunt, *Ne forte non sufficiat nobis et vobis :*

[1] Ita codex Carthusiæ Portarum [*oleum lampadibus præparatum.*]
[2] Sic idem cod. [*dictum est media nox.*]
[3] In eodem cod. [*ornaverunt lampades; et illæ fatuæ* etc.]
[4] Idem cod., *unde humiliter, contrito*, etc.
(a) Cæsarianis Homiliis jampridem accessit in Bibliotheca Patrum editionis Coloniensis anni 1618, tom. 5, part. 3, pag. 790, et sub Cæsarii nomine exstat in Ms. uno cod. Germanensi et altero Carthusiæ Portarum. De num. 2 vid. Cæsarii homil. 13; de num. 5, homil. 53 et 18; de num. 6, homil. 52.

hoc æstimo humiliter dictum [1]; quia tantus terror et tanta examinatio erit in die judicii, ut etiam illi qui oleum misericordiæ se intelligunt abundantius præparasse, metuant ne eis possit ad omnia peccata redimenda sufficere. Illud vero quod dictum est, *Ite potius ad vendentes, et emite vobis*; potest hoc de pauperibus intelligi. Ipsi sunt negotiatores, qui oleum animarum lampadibus necessarium vendunt. Per ipsos enim hoc negotium Christus exercere consuevit. In ipsis enim accipit terrena, repensaturus æterna. Denique sic ipse dixit, *Quamdiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 40). Lampades autem, animæ intelliguntur. Vasa autem illa ubi oleum reservatur, conscientiæ bonæ significantur. Quid est autem oleum in vasis habere, nisi intus in conscientia opera bona recondere? Et quia opera bona alii faciunt pro Dei amore, alii pro cupiditate laudis humanæ, virgines illæ et quod in corpore virgines erant, et quod se vigiliis [2], psalmis, lectionibus vel orationibus exercebant, totum hoc pro laude humana, non pro Deo vel pro æterna beatitudine faciebant; ideo morte interveniente, ubi ab eis cessavit laus hominum, simul illis defecit et oleum. Nam illud quod eis dictum est, *Ite potius ad vendentes, et emite vobis*, potest et sic accipi, ut vendentes intelligantur illi qui virgines fatuas blandis adulationibus prædicant. Unde intelligitur quod omnes qui laudes humanas accipere cupiunt, quod in opere Dei exercere videntur; humanis assentationibus vendunt, accipientes vanam laudem, et præmia æterna perdentes. Illæ autem virgines quæ oleum habuerunt in vasis suis, omne opus bonum intus in conscientiam posuerunt; quia hoc non pro laude, sed pro misericordia divina fecerunt.

4. *Virginum exercitia, ne virginitas sit vana.* Hæc ergo fideliter cogitantes, fratres dilectissimi, quia parabola ista ad universam Ecclesiam pertinet, qui non possunt servare virginitatem corporis, integritatem custodiant cordis: ut si ad coronam martyrum sive virginum non potuerint pervenire, saltem vel omnium peccatorum indulgentiam mereantur accipere. Virgines vero quæ integritatem corporis, Deo auxiliante, custodiunt, totis viribus, cum Dei adjutorio, laborare contendant verbositatem fugere, detractionem vel murmurationem velut diaboli venena respuere, invidiæ superbiæque morbum [3] quasi hostis gladium pertimescere, obedientiam humiliter custodire, nunquam senioris præcepta contemnere, lectioni et orationi insistere; si infirmitas non prohibet, ad vigilias cum omni alacritate consurgere, sive in oratorio, sive in alio quolibet loco; semper quod ad obedientiam vel ad humilitatem pertinet, studeant ex ore proferre: si tristem viderint, consolentur, si inobedientem agnoverint, castigare non cessent.

5. *Ubique adjutores Christi et diaboli. Qui ministri diaboli in monasteriis.* Et quia in omni professione et boni inveniuntur et mali, et in Ecclesia Christi non solum triticum, sed etiam paleæ reperiuntur: inveniuntur, quod pejus est, clerici, monachi et sanctimoniales ita negligentes et tepidi, ut non velut spiritales apes, dulcia animarum mella conficiant, sed velut crudelissimæ vespæ venenatis linguæ aculeis fratrum corda percutiant. Isti tales non adjutores Christi, sed defensores diaboli esse probantur. Qui si forte viderint fratrem vel sororem contra seniorem superbos existere [4], non solum student mitigare [5], sed magis malignis sermonibus ad majorem eum furorem conantur accendere, dicentes quod hoc nec possit nec debeat diutius sustineri: hortantur etiam ut ista senioribus pœniteat, quare eos paterna pietate admonere vel castigare voluerint. Sed quia in omni proposito, sicut jam diximus, non solum adjutores vel ministri diaboli ad inobedientiam vel superbiam callida susurratione succendunt: adjutores Christi blanda adhortatione et sancto ac salubri consilio ad humilitatem vel mansuetudinem revocare contendunt. Illi enim qui in clero vel in monasterio positi et se et alios ad superbiam erigunt, velut pharetræ sagittis diaboli plenæ simplicium corda percutere, et charitatem in eis, humilitatem vel mansuetudinem conantur exstinguere.

6. *Qui vero Christi.* Sed quia Deo propitio in medio palearum invenitur et triticum, animæ sanctæ, quæ velut armaria Christi spiritualibus antidotis plena esse probantur, quidquid illi vulneraverint, cœlestibus medicamentis appositis curare non desinunt, dicentes cuicumque superbo, Noli superbire, frater; quia scriptum est, *Superbis Deus resistit* (*Jacobi* IV, 6): noli irasci; quia scriptum est, *Ira in sinu insipientis requiescit* (*Eccle.* VII, 10); et iterum, *Ira viri justitiam Dei non operatur* (*Jacobi.* I, 20). Si forte inobedientem viderint, blande et humiliter dicunt, Noli esse inobediens, frater; quia scriptum est, *Obedientia super sacrificium* (I *Reg.* XV, 22); et Apostolus clamat, *Obedite præpositis vestris et subjacete eis; quia ipsi vigilant pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri* (*Hebr.* XIII, 17). Istæ animæ Deo plenæ si tepidum et negligentem viderint, de spirituali armario, id est, de corde bono, prolatis medicamentis ad compunctionem conantur accendere: si detrahentem ac murmurantem viderint, dicunt ei illud beati Apostoli, *Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore* (I *Cor.* X, 10): neque detraxeritis, quia scriptum est, *Qui detrahit fratri, detrahit legi* (*Jacobi* IV, 11): et alibi, *Qui detrahit fratri suo, eradicabitur.* Et per hanc sanctam admonitionem a maliloquio deterrentes, ad laudandum Deum eos incipiunt provocare. Si verbosum vel contentiosum agnoverint, medicamentum taciturnitatis apponunt, dicentes illi, quod in Veteri Testamento est scriptum, *Audi, Israel, et tace;* et illud quod de Domino Salvatore prophetatum est, *Sicut agnus coram tondente se obmutescet; et sicut mutus non aperiens os suum* (*Isai.* LIII, 7); et illud, *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii* (*Matth.* XII, 36). Talibus enim et his similibus medicamentis, quidquid vasa diaboli studuerint vulnerare, vasa Christi contendunt et conantur ad sanitatem reducere. Sive ergo clericus, sive monachus, sive sanctimonialis, consideret conscientiam suam; et si bene loquendo adjutorem Christi et defensorem justitiæ se esse cognoscit [1], gaudeat et Deo gratias agat, et ipso auxiliante perseveret usque in finem; quia non qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Id.* X, 22). Qui vero per superbiam, per inobedientiam vel invidiam adjutorem vel vicarium esse se sentit diaboli, doleat de præterito, caveat de futuro; et per humilitatem construat, quod per superbiæ tyrannidem destruxerat; quod iracundia succenderat [2], mitiget mansuetudo; quod malitia vel inobedientia exasperaverat, charitatis dulcedo componat: et dum adhuc anima illa tenebrosa, quæ diabolo servire consueverat, in isto mortali corpore retinetur, remedium sibi in die necessitatis acquirat: ut de sinistra translatus in dexteram cum ovibus Christi audire mereatur, *Venite, benedicti, percipite regnum quod vobis paratum est ab*

[1] Codex Portarum, *hoc timore est humiliter dictum.*

[2] Sic ex eodem cod. [*et quæ in corpore virgines erant, et quæ se vigiliis.*]

[3] Idem codex, *invidiæ vel superbiæ morbum.* Sic duo ista nectere solet Cæsarius.

[4] Sic ex eodem cod. [*contra seniorem superbe existere.*]

[5] Forte, *non solum non student mitigare.*

[1] Textus sic restituitur auctoritate codicis Portarum. [*quia scriptum est, Qui detrahit fratri suo, eradicabitur. Qui talia loquendo adjutorem et defensorem justitiæ se esse cognoscit.*

[2] Sic emenda ad eumdem codicem. [*quod per superbiæ tyrannidem destruxerat, mitiget mansuetudo.*]

origine mundi (*Matth.* xxv, 34). Et licet hæc ita sint, fratres dilectissimi, hoc tamen oportet ut nec boni de sanctis meritis extollantur, nec illi qui mali fuerint [1], nimia desperatione frangantur; sed illi humiliter perseverent in bonis, et isti cito corrigantur a malis: ut cum dies judicii venerit, et bonos coronare possit vita integra, et malos valeat excusare correcta, præstante Domino, etc.

SERMO LXXVII (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. xxv, 34-43, Venite, benedicti Patris, *etc.* (*b*).

1. *Lectio sacra frequenter usurpanda. Deus invitus vindicat.* Modo cum Evangelium legeretur, fratres charissimi, audivimus dicentem Dominum, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Ut ergo istam vocem desiderabilem audire, et ab auditu malo possitis evadere; totis viribus, Deo auxiliante, attendite et hanc lectionem divinam in domibus vestris vel in ecclesia libenter et obedienter, frequenter legere, et audire facite. Sicut enim vox illa desiderabilis est, per quam dicitur misericordibus, *Venite, benedicti, percipite regnum;* ita e contrario sceleratis et immisericordibus metuenda est et valde terribilis, quam audituri sunt, quibus dicendum est, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Avertat a nobis hoc Deus, fratres charissimi, et ab auditu malo nos liberare dignetur; ut in nobis impleatur illud quod scriptum est, *In memoria æterna erit justus, ab auditu malo non timebit* (*Psal.* cxi, 7): hoc enim erit auditum malum, quod audituri sunt impii, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Irrevocabilis enim sententia erit, quæ a piissimo Deo ideo multo ante prædicitur, ut a nobis totis viribus caveatur. Si enim nos Deus noster vellet punire, non nos ante tot sæcula commoneret. Invitus quodam modo vindicat, qui quomodo evadere possimus, multo ante demonstrat. Non enim te vult percutere qui tibi clamat, Observa.

2. *Cœlum nobis prædestinatum, non gehenna.* Considerate tamen quid dicturus est ad dexteram positis: *Venite*, inquit, *benedicti, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Advertite, fratres charissimi, quia regnum cœlorum nobis prædestinatum est? gehenna autem, non nobis, sed diabolo præparata est. Denique sic audituri sunt ad sinistram positi, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est:* non dixit, Vobis; sed, *diabolo et angelis ejus.*

3. *Eleemosynæ faciendæ necessitas.* Rogo tamen vos, fratres, fideliter et diligenter attendite et illam sententiam quam audituri sunt impii, et illam quam audituri sunt sancti. *Venite*, inquit, *benedicti, percipite regnum.* Quare? *Quia esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere*, et reliqua. Peccatoribus autem, *Esurivi enim*, inquit, *et non dedistis mihi manducare.* Ergo nec illi qui ad dexteram erunt, ideo accepturi sunt, quia nunquam peccaverunt; sed quia peccata sua mundare eleemosynis studuerunt: et illi qui ad sinistram erunt, non ideo mittentur in ignem æternum, quia peccatores fuerunt; sed quia peccata sua eleemosynis redimere noluerunt. Ac sic et illos largitas sola glorificabit, et istos sola sterilitas condemnabit: quia sicut impossibile est ut ullus homo esse possit sine peccato; sic per Dei misericordiam possibile est ut bonis operibus, et præcipue eleemosynis se unusquisque redimat a peccato: ut non in eo illud impleatur quod scriptum est, *Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam* (*Jacobi* ii, 13), sed magis ad eum sententia illa pertineat, *Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur* (*Matth.* v, 7); et illud, *Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum sæculi* (*Psal.* cxi, 9).

4. *Sterilitas sola damnationis rea. Ad judicium qui non veniant.* Et hoc considerate, fratres, pro qua re mittentur in ignem æternum. Non enim illis dicendum est, Quia homicidium fecistis, quia adulterium commisistis, quia alienam substantiam rapuistis: sed hoc solum audituri sunt, *Quia esurivi, et non dedistis mihi manducare.* Rogo vos, fratres charissimi, nolite hæc transitorie cogitare, [nec credatis quod hoc de Judæis tantum aut Paganis vel hæreticis fuerit dictum: sed definitissime credite [1], quia hoc Christiani et Catholici, qui in malo opere perseverare voluerint, audituri sunt. Ad judicium enim non veniunt nec Pagani, nec hæretici, nec Judæi: quia de ipsis scriptum est, *Qui non credit, jam judicatus est* (*Joan.* iii, 18). Et ideo inter illos qui ad sinistram mittendi sunt, non solum laici erunt; sed et multi episcopi, quod pejus est; clerici mali, vel monachi cupidi vel superbi, simul et sanctimoniales et viduæ iracundæ, superbæ, vel cupidæ: et si eis fructuosa pœnitentia non subvenerit, audituri sunt illam metuendam et irrevocabilem vocem, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.*] Sententia ista, si eam fideliter et cum ingenti tremore voluerimus audire, ab omni opere malo nos poterit revocare.

5. *Raptorum qualia tormenta: qualia male agentium.* Diligenter ergo attendite quid Veritas dixerit, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum; quia esurivi, et non dedistis mihi manducare.* Si in ignem mittitur, qui esurienti non dedit panem suum; putas ubi mittendus est, qui tulit alienum? Si in ignem mittitur, qui nudum non vestivit; ubi mittendus est, qui vestitum exspoliavit? Si cum diabolo damnatur, qui hospitibus non præbuit domum suam; putas ubi mittendus est, qui tulit alienam? Si periturus est qui in carcere non visitavit [2]; quid de illo fiet, qui forte injuste in carcerem misit? Rogo vos, fratres, hic attendite: quam spem habere possunt qui mala faciunt; quando illi perituri sunt qui bona non faciunt? Denique et alio loco Dominus terribiliter nos admonet, dicens: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur* (*Matth.* vii, 19). Non dixit, Quæ facit fructum malum; sed, *quæ non facit fructum bonum.* Hinc ergo possumus evidenter agnoscere quas pœnas arbor spinosa in die judicii patietur; quando illa quæ fructum non dederit, *excidetur et in ignem mittetur.*

6. *Fides sine operibus Christiano nil prodest.* Nemo se decipiat, fratres charissimi, nemo se falsa spe circumveniat; christiani nominis non facit sola dignitas christianum. Nihil prodest quod aliquis christianus vocatur ex nomine, si hoc non ostendit in opere. Scriptum est enim, *Fides sine operibus mortua est.* Qui enim credit, et opera bona non exercet, clamat illi Scriptura divina, *Tu*, inquit, *credis quia Deus unus est; bene facis: et dæmones credunt, et contremiscunt* (*Jacobi* ii, 17, 19). Ac sic qui credunt, et opera bona non faciunt, fidem dæmonum videntur habere. Qui vero non credunt, pejores dæmonibus comprobantur. Et illud diligenter considerandum est quod Dominus dicit, *Qui audit verba mea et facit ea, ipse est qui diligit me:* et iterum, *Si quis diligit me, mandata mea custodit* (*Joan.* xiv, 21, 23). Et sine dubio qui non custodit, non diligit. Sed et illud valde timendum est, quod iterum Dominus dicit: *Quid prodest quod dicitis, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* (*Matth.* vii, 21, *et Luc.* vi, 46)? Scire debemus, fratres charis-

[1] Sic codex Portarum, [*fuerunt.*]

(*a*) Alias, de sanctis 38.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ex iis est quos Lovanienses reliquerunt dubios, Verlinus et Vindingus suppositios pronuntiarunt. Cæsario adscribunt MSS. Corbeienses duo, quorum alter tamen a secunda manu correctus, Augustino ante tribuebat. De num. 5 vid. Cæsarii homil. 24 et homil. 4 inter editas a Baluzio; de num. 6, homil. 12 inter easdem.

[1] Mss. omittunt quæ uncinulis distinximus, quæ nihilominus a Cæsarii stilo haud abhorrent, apud quem inter cæteras voces, *definitissime credite*, non raro occurrunt.

[2] Er. Lugd. Ven. et Lov., *si periturus est qui carcerem non visitavit.* M.

simi, quia nihil prodest verbis proferre fidem[1], et factis deserere veritatem. Sicut enim nobis non placet, si servi nostri verbis se profiteantur nostra esse mancipia, et tamen non velint implere opera sua : ita nec Deo placet, si se quisque christianum verbis tantummodo esse pronuntiat; et opera quæ fieri jussit Christus, implere dissimulet. Denique beatus Apostolus, cum de reddenda ratione in die judicii loqueretur, ita pronuntiavit, dicens : *Oportet nos*, inquit, *omnes stare ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit sive bonum, sive malum* (II *Cor*. v, 10); et Dominus in Evangelio, *Tunc*, inquit, *reddet unicuique secundum opera sua* (*Matth*. xvi, 27). Non dixit, Secundum fidem suam; sed, *Unicuique secundum opera sua :* quia, sicut jam supra dixi, Jacobus apostolus clamat, *Fides sine operibus mortua est*. Nos ergo, fratres charissimi, si pœnam evadere et ad æternam beatitudinem volumus pervenire ; non solum credamus in Deum, sed etiam toto corde diligamus, et quantum possumus, ipso adjuvante, bona opera facere studeamus : ut cum, ipso auxiliante, fecerimus quæ præcepit, ipso remunerante mereamur recipere quæ promittit, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto, unus Deus in Trinitate, vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen[2].

SERMO LXXVIII (*a*).

Rursum in Matthæi cap. xxv, 34-43, Venite, benedicti Patris mei, *etc.*, *exhortatorius ad faciendas eleemosynas.*

1. *Lectionis istius vis.* Audivimus cum Evangelium legeretur, terribilem vocem, metuendam pariter et desiderandam Domini nostri sententiam. Terribilis est propter illud quod dicit, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum;* desiderabilis propter illud quod ait, *Venite, benedicti, percipite regnum.* Quis enim audita hac voce non contremiscat simul et gaudeat? Gaudeat quidem, quia Christus Christianis servis suis dignatus est promittere regnum ; contremiscat, quia peccatoribus ignem minatur æternum. Rogo vos, fratres, ut lectionem istam attento corde et sensu semper vigilantissimo audiatis : et quia nec laboriosa est ad parandum, semper illam memoriter teneatis, et virtutem illius assidue cogitetis. Qui enim lectionem istam diligenter attendit, etiamsi reliquas Scripturas legere non potuerit, ad omne opus bonum faciendum et ad omne malum fugiendum ista illi lectio sola sufficere potest.

2. *Salutis vel damnationis quæ ratio.* Attendite ergo, fratres, et videte quid sit quod Christus illis qui ad dexteram futuri sunt, se dicturum esse promittit : *Venite*, inquit, *benedicti, percipite regnum : quia esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere*, et cætera quæ sequuntur. Illis vero qui ad sinistram erunt, quid dicturus est? *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare ; sitivi, et non dedistis mihi bibere*, et reliqua. Attendite ergo, fratres, et videte quia non dixit, *Discedite a me, maledicti ;* quia furtum fecistis, quia falsum testimonium dixistis, quia homicidium aut adulterium commisistis, quod gravius esse non dubitatur : non hoc dixit; sed ait, *Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere :* et non dixit, Quia res alienas tulistis, quod magis iniquum est; sed ait, De substantia vestra pauperibus non dedistis : non, Quia mala opera fecistis; sed, Quia bona facere noluistis. Ac sic et illos qui ad dexteram futuri sunt, sola misericordia liberabit; et illos qui in sinistra sunt, sola avaritia condemnabit. Quod autem dictum est illis qui a dextris sunt, *Venite, benedicti, percipite regnum ;* non ideo hoc audituri sunt, quia non peccaverunt : sicut illis ad sinistram non est dicturus, *Discedite a me, maledicti*, quia peccastis; sed quia peccata vestra eleemosynis redimere noluistis. Sine peccato nullus hominum esse potest : sed tamen peccata sua redimere eleemosynis omnis homo, auxiliante Domino, potest.

3. *Quantum plectendi sint male agentes.* In ista enim sententia Domini qua dixit, quod ille qui esurientem non paverit et nudum non vestierit, mittetur in ignem æternum, possumus evidenter cognoscere quali tormento vel quali pœna damnandi sunt illi qui male faciunt; quando illi in ignem mittuntur, qui bona non faciunt. Si enim cum diabolo condemnatur qui pauperibus non dedit panem suum; ubi damnandus est ille qui tulit alienum? Si in ignem mittitur qui nudum non vestivit; putas ubi mittendus est ille qui vestitum exspoliavit? Si in infernum damnatur qui peregrinum non excepit in domum suam; putas ubi damnandus est ille qui tulit domum alienam?

4. *Ad opera bona exhortatio.* Hæc ergo, fratres dilectissimi, fideliter cogitantes, quantum possumus, bona opera facere studeamus, et secundum vires nostras de paupertícula nostra peregrinis et pauperibus erogemus : ut et peccata quæ fecimus redimamus, et de ipsis bonis operibus æterna nobis præmia præparemus. Audiamus Dominum dicentem, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur* (*Matth.* v, 7). Audistis enim veram Domini nostri sententiam, per quam nobis regnum cœlorum promittitur si eleemosynas facimus, si esurientes pascimus, sitientes potamus, nudos secundum vires nostras vestimus, peregrinos excipimus; hæc omnia si fideliter agimus, securi ante tribunal æterni Judicis veniemus : et tunc in memoria æterna justi erimus, et ab audito malo non timebimus (*Psal*. cxi, 7). Quid est auditum malum, nisi illud (quod a nobis Dominus dignetur avertere!) quod ad sinistram positi audituri sunt impii, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum?*

5. *Eleemosynæ commendatio.* Tenete ergo vos, fratres, ad eleemosynam aut misericordiam; quia eleemosyna a morte liberat, et operarium suum non permittit ire in tenebras. Unusquisque enim pro viribus suis, quantum prævalet, porrigat pauperi manum suam. Qui habet aurum, det aurum; qui habet argentum, argentum tribuat : qui vero non habet pecuniam, cum bono animo porrigat peregrino buccellam ; et si non habet integram, ex eo quod habet frangat et tribuat. Talem enim Dominus per prophetam dignatus est pauperibus consolationem vel securitatem impendere, ut non diceret, Da esurienti totum panem tuum ; sed, *Frange esurienti panem tuum* (*Isai*. lviii, 7) : et si non habes integrum, vel particulam aliquam partiaris.

6. *Hilari animo tribuendum. Lucratur qui tribuit.* Et ut scias quidquid bono animo obtuleris, quam sit acceptabile Deo, audi Dominum in Evangelio de vidua illa quæ duos nummos obtulit, dicentem, *Vidua hæc magis omnibus misit :* quia reliqui qui divites erant, ex eo quod illis abundabat dederunt aliquid; illa vero totum quod habuit obtulit(*Luc*. xxi, 3 *et* 4) : et ideo meruit ut illam Dominus ore proprio collaudaret. Faciat ergo unusquisque quod prævalet, et excepto victu rationabili et vestitu simplici, quidquid illi superfuerit, lætus et hilaris pauperibus tribuat. Quare lætus et hilaris? Quia dat parum, et accipit multum; porrigit nummum, et comparat regnum ; tribuit parvam pecuniam, et accipit vitam æternam : dat tem-

[1] A manuscriptis abest vox, *fidem*.

[2] Codex cl., *mereamur recipere quæ promittit, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

(*a*) Augustini nomen in Mss. Vaticano et Remigiano præfert. At in Bibliotheca Patrum, homilia Cæsarii est ordine trigesima nona; et verius, nostro judicio; tametsi sermo illic quoad reliqua mendosior excusus sit, et paulo aliis quam in prædictis, quos hic secuti sumus, manuscriptis repræsentetur. De num. 1 vide Cæsarii homil. 4; de num. 3, homil. 24 ; de num. 5, Homil. 2 et 22; de num. 6, homil. 22.

poralia, ut mereatur æterna; porrigit caduca, et recipit sine fine mansura. Ecce pro qua re hilari et bono animo dare debemus. Si tibi homo fidelis diceret, Da mihi unum aureum nummum, et reddo tibi solidos aureos centum: numquid non cum gaudio dares unum, ut acciperes centum? Quanto magis, qia dicit tibi Deus cœli et terræ, *Qui pauperi tribuit, Deo fenerat* (*Prov.* XIX, 17); et, *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis;* et in Psalmo, *Jucundus homo qui miseretur et commodat* (*Psal.* CXI, 5); debes commodare Deo in terra quod multipliciter accipias in vitam æternam? Ut cum in conspectu Angelorum ante tribunal æterni Judicis venire merueris, secura et libera conscientia dicere possis, Da, Domine, quia dedi; miserere, quia misericordiam feci: ego implevi quod jussisti, tu redde quod promisisti. Iterum atque iterum admoneo, fratres, ut semper istam evangelicam lectionem memoriter teneatis, et totis viribus cum Dei adjutorio laboretis: ut æternum ignem possitis evadere, et ad cœlorum regna feliciter pervenire; ipso præstante qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXXIX (*a*).

De verbis Evangelii Matthæi, cap. XXVI, 31-35, 69-75, Omnes vos scandalum patiemini, *etc., de lapsu Petri* (*b*).

1. *Homo sine Dei gratia. Cur Deus Petrum subdeseruit.* In lectione evangelica quæ nobis hesterno die recitata est, fratres charissimi, audivimus Dominum dixisse discipulis suis: *Omnes vos scandalum patiemini in hac nocte propter me.* Cui beatus Petrus: *Etiamsi omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scandalizabor.* Sed Dominus inspector cordis respondit, et dixit: *Amen dico tibi, antequam gallus cantet, ter me negabis.* Ille autem dixit: *Etiamsi me mori oportuerit pro te, non te negabo.* Videte, fratres charissimi, verus et cœlestis medicus venam cordis inspexerat, et qua hora tentationis pondus vel infidelitatis frigus venturum esset, prædixerat. Medicus prædicabat, et ægrotus negabat: sed ubi ad horam ventum est, falsum fuit quod promiserat homo, et verum apparuit quod prædixerat Deus. Quid enim homo sine Dei gratia possit, timor beati Petri apostoli evidenter ostendit. Per solum enim liberum arbitrium, non addito etiam Dei adjutorio, promiserat se pro Domino moriturum. Sed quid est homo sine gratia Dei, nisi quod fuit Petrus cum negaret Christum; et nisi quod ait propheta, *Omnis caro fenum* (*Isai.* XL, 6)? Et ideo beatum Petrum paululum Dominus subdeseruit, ut in illo totum humanum genus posset agnoscere, nihil se sine Dei gratia prævalere, et ut Ecclesiæ rectori futuro ignoscendi peccantibus quædam regula poneretur.

2. *Petrus natura austerior.* Credendæ enim erant Petro apostolo claves Ecclesiæ: imo creditæ sunt ei claves regni cœlorum. Credenda quoque ei erat populorum innumera multitudo, quæ esset pro suæ naturæ vitiis, passionibus, culpis involuta atque peccatis. Denique sic ad eum Salvator dicit: *Tibi*, inquit, *dedi claves regni cœlorum.* Deinde sequitur, dicens: *Quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in cœlo* (*Matth.* XVI, 19): videlicet ut in clavibus fidelis janitor, in sententiis esset clementissimus dispensator. Erat enim revera hic Petrus paulo durior et severus, sicut ejus austeritatem truncata ob Christi injuriam servi principis sacerdotum declarat auricula. Hic igitur tam durus tamque severus, si donum non peccandi a Domino fuisset indeptus, quæ venia commissis populis donaretur? Sed idcirco divinæ providentiæ secretum ita temperavit atque permisit, ut primus ipse laberetur ac rueret in peccatum, quo erga peccantes duriorem sententiam proprii casus intuitu temperaret. Quantum igitur divini muneris erga salutem hominum, quantum curæ quantumque sollicitudinis impendatur, advertite. Totius corporis morbum in ipso capite curat Ecclesiæ, et in ipso vertice componit membrorum omnium sanitatem, in ipsa confessionis Christi crepidine, in ipso immobilis fidei fundamento, in Petro scilicet illo qui dixerat, *Etiamsi me oporteat mori tecum, non te negabo.*

3. *Petri lapsus et pœnitentia.* Hic est Petrus, qui divina revelatione prior omnium veritatem meruit confiteri, dicens: *Tu es Christus Filius Dei* (*Matth.* XVI, 16). Hic tantus et talis venit ad illam noctem, in qua Dominus tradebatur, et cum se calefacere vellet ad prunas, accessit ad eum puella, et dicit ei: *Et tu hesterno die cum homine hoc eras.* At ille mox respondit: *Nescio hominem istum.* Quid agis, o Petre, futuræ rector Ecclesiæ? quid loqueris? Intuere quid sis interrogatus, vel quid interroganti responderis. Vox tua repente mutata est: hoc est omne illud quod cito, sed non cauto sermone promiseras? Hoc est totum quod etiam omnibus negantibus te usque ad mortem perseverare juraveras? Nondum fidem tuam aliquis tentavit atque discussit, nondum te ob Christi negationem adversarius traxit ad publicum, nondum es apud reges et præsides propter nomen ejus exhibitus: non tibi flagella, nondum sunt admota tormenta. Quis porro est qui te interrogat, quod tam cito negasti? Non est servus, non liber, non pharisæus, non scriba, non sacerdos, non miles, non centurio, non spiculator; nullus postremo eorum qui auctoritate sua posset formidinem incutere confitenti: mulier te simplici voce interrogat, et fortasse nec proditura confessum; nec vero tantum mulier, sed puella; et non solum puella, sed ostiaria, vile procul dubio abjectumque mancipium. O res stupenda! Puella accedens fidem Petri discussit, et mirum si soliditatem Petri non turbo, non imber, sed roris levissima gutta transfixit. Petrus labia puellæ non sustulit [1]; sed ubi locuta est, ille turbatur. Processit sermo puellæ et immobilis columna concussa est. Verumtamen instabat illa interrogans, et dicebat: *Et tu hesterno die cum homine hoc eras?* Petrus autem eo magis oppressus formidine, hominem se scire negavit. Quem respiciens Christus, suorum fecit recordari sermonum. At ille intelligens factum, conversus ad pœnitentiam amarissime flevit. Agnovit enim sibi ut homini peccati irrepsisse perniciem, quod totum hactenus, ut memini, divinitus procuratum est.

4. *Petri lapsus nostri causa permissus.* Videte ergo, fratres charissimi, quemadmodum exiguæ culpæ permittitur subjacere tantus apostolus: ut emendatus elationis vitio atque correctus, integro vestiatur moderationis et clementiæ indumento. Jam enim eruditus es et edoctus in Petro, quemadmodum eum Dominus tui causa patitur circumscribi delicto, quemadmodum illum fidei pietatisque signiferum, et generis humani columnam permiserit metu dominante quassari; ut populorum doctoribus et magistris esset exemplum, a Deo sibi non peccandi gratiam minime condonatam, sicut dicit apostolus Paulus, *Considerans te, ne et tu tenteris* (*Galat.* VI, 1). Cum forte quis fuerit in Ecclesia delicto præventus, non statim abjiciat, condemnet; sed compatiatur ac lugeat, consoletur et revocet, commodet jacenti affectum, porrigat manum, erigat lapsum, spem ei divinæ clementiæ repromittens, sub qua etiam servire exemplo tantorum comprobat magistrorum. Hæc autem nos, ut supra memoravimus, non justos culpando, sed peccatores ad spem erigendo protulimus; et primo quidem virtutes ejus extulimus, ut et justis formam cautelæ, et peccatoribus salutis monstraremus exemplum.

[1] Forte, *sustinuit.*

(*a*) Alias, de Tempore 124.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius, Verlino et Vindingo suppositius est. Stilus revera non sapit Augustinum.

SERMO LXXX (*a*).

In Matthæi cap. XXVII, 3-10 : *de Juda proditore, et de agro in peregrinorum sepulturam comparato ex pretio venditionis Christi* (*b*).

1. ***Judas severissimus sui judex.*** Retinet Sanctitas vestra, fratres, nos vobis hoc jam proxima Dominica [1] prædicasse, quod Judas Iscarioth propria sententia condemnatus, ad Pharisæos Dominici sanguinis mercedem reportarit, et actus pœnitentia refuderit venditionis pretium; sed conscientiæ suæ non resolverit scelus. Denique post redditum pretium, laqueo se suspendit; ut qui se multaverat pecunia, multaret et vita [2]. Intelligens enim quantum admiserit scelus, non suffecit ei sacrilegii carere mercede, nisi careret et salute. Dignum enim se morte judicat, quod Christum vitam omnium tradidisset. Severissimus igitur Judas sui judex, vel in ulciscendo confitetur, quem negaverat in tradendo. Restituit ergo pecuniam Pharisæis; sed nec Pharisæi eam libenter accipiunt: dicunt enim illicitum sibi esse in suis eam habere thesauris. Vide igitur quanta vis dominicæ sit pecuniæ, quam inde Judas rejicit, hinc Pharisæi in loculos non recludunt. Justi enim sanguinis pretium pertimescit iniquitas possidere.

2. *Providentia Dei in usu pretii Christi. Ager figuli, mundus.* Consilium tamen ineunt Pharisæi, ut ex ea ager figuli comparetur, in quo peregrinorum corpora collocentur. Quod quidem providentia Dei factum puto; ut pretium Salvatoris non peccatoribus sumptum præbeat, sed peregrinis requiem subministret; non sacrilegis sit ad luxum, sed defunctis sit ad sepulcrum: ut jam exinde Christus et vivos sanguinis sui passione redimat, et mortuos pretiosa possessione [3] suscipiat. Pretio ergo Dominici sanguinis ager figuli comparatur. Legimus in Scripturis, quod totius generis humani salus redempta sit sanguine Salvatoris, sicut ait apostolus Petrus: *Hoc scientes, quia non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed* [4] *pretioso sanguine quasi agni immaculati et incontaminati Jesu Christi* (I *Petr.* I, 18, 19). Igitur si pretium vitæ nostræ sanguis est Domini, vide ergo quia illa non tam redempta sit agri terrena fragilitas, quam totius mundi incolumitas sempiterna. Ait namque evangelista, *Non enim venit Christus ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum* (*Joan.* III, 17). Vide, inquam, ne pecunia illa non tam comparata sit agri parva portio, quam totius mundi copiosa possessio; sicut ait David propheta, *Postula a me, et dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal.* II, 8). Ager ergo iste mundus hic totus est, in quo nos dispersi et disseminati Domino fructum boni operis germinamus (*c*).

3. *Figulus, mundi Dominus.* Sed fortasse perquiras a me, si ager mundus est, quisnam sit figulus, qui mundi possit habere dominatum? Nisi fallor, ipse est figulus, qui vascula corporis nostri fecit ex limo, de quo dicit Scriptura, *Et fecit Deus hominem de limo terræ* (*Gen.* II, 7); ipse est figulus, qui carnium nostrarum cœnosum lutum vapore sui spiritus animavit, et materiam fluidam atque terrenam igneo calore decoxit: ipse, inquam, est figulus, qui nos per manus suas formavit ad vitam, per Christum suum reformavit ad gloriam, sicut ait Apostolus, *Ad eamdem imaginem reformamur de gloria ad gloriam* (II *Cor.* III, 18): scilicet, ut qui a priore factura propriis vitiis corruimus, in secunda nativitate figuli hujus misericordia reparemur; hoc est, qui per Adæ transgressionem in mortem cecidimus, per Salvatoris gratiam denuo resurgamus. Ipse plane est figulus, de quo dicit Apostolus, *Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me finxisti sic?* et iterum, *Numquid non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam* (*Rom.* IX, 20, 21)? Ex eodem enim luto corporis nostri Deus, tamen pro meritis singulorum, alios custodit ad regnum, alios reservat ad pœnam.

4. *Peregrini, devoti christiani. Iis Christus est sepultura.* Istius itaque figuli ager Christi sanguine emptus est peregrinis: peregrinis, inquam, qui erant sine domo, sine patria, et toto orbe exsules jactabantur, requies Christi sanguine providetur; ut quibus non est in mundo possessio, his in Christo sit sepultura. Istos autem peregrinos quos esse dicimus, nisi devotissimos christianos, qui renuntiantes sæculo et nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt? Christianus enim qui mundum non possidet, hic totum possidet Salvatorem. Ideo autem peregrinis Christi sepultura promittitur; ut qui se a carnalibus vitiis tanquam peregrinum et alienum custodierit, hic Christi requiem mereatur. Sepultura enim Christi quid est aliud, nisi requies christiani? Nos ergo peregrini in hoc mundo sumus, et tanquam hospites in hac luce versamur, sicut ait Apostolus dicens, *Etenim dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino* (II *Cor.* V, 6). Peregrini, inquam, sumus, et nobis Salvatoris sanguinis pretio [1] empta est sepultura. *Consepulti enim sumus*, sicut ait Apostolus, *cum illo per Baptismum in mortem* (*Rom.* VI, 4). Baptismum igitur Christi nobis est sepultura, in quo peccatis morimur, criminibus sepelimur, et veteris hominis conscientia resoluta in alteram nativitatem rediviva infantia reparamur. Baptismum, inquam, Salvatoris nobis est sepultura: quia ibi perdimus quod ante viximus, et ibi denuo accipimus ut vivamus. Magna igitur sepulturæ hujus est gratia, in qua nobis et utilis mors infertur, et utilior vita donatur [2]. Magna, inquam, hujus gratia sepulturæ, quæ et purificat peccatorem, et vivificat morientem; adjuvante ipso, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

[1] In manuscriptis desunt voces, *proxima Dominica*; et in editis particula, *jam*.

[2] In n. et cl., *ut qui se mutaverat per pecuniam, mutaret et vitam*.

[3] Apud S. Maximum, *mortuos pretiosa passione*. In uno MS., *mortuis pretiosam passionem*, etc.

[4] Ita editi. At apud Maximum, *Non enim redempti estis corruptibilibus auro vel argento, sed pretioso*, etc. Manuscripti autem, *Non enim redempti estis auro vel argento*, et reliqua.

(*a*) Olim, de Tempore 128, et post, in Appendice 48.

(*b*) Jampridem auctori suo restitutus, Maximo episcopo Taurinensi, cujus nomen gerit in scriptis et excusis libris

(*c*) Similia habet Ambrosius in cap. 22 Lucæ.

SERMO LXXXI (*a*).

De verbis Evangelii Marci, cap. VIII, 1-9, Cum turba multa esset cum Jesu, nec haberent quod manducarent, *etc.* (*b*).

1. *Christi divinitas et humanitas in multis elucet. Eutychetis error refellitur.* Altitudinem divinitatis suæ et misericordiam humanitatis multis et variis modis in Scripturis sanctis Dominus noster Jesus Christus ostendit, quemadmodum solet in mysteriis et sacramentis; ut et petentes accipiant, et quærentes inveniant, et pulsantibus aperiatur. Omnia enim quæ in hoc mundo sub fragilitate nostra exhibuit miracula, nobis proficiunt. Non utique sine causa faciebat ea Dominus, vel quasi frustra et inaniter. Verbum Dei est Christus, qui non solum sonis, sed etiam factis lo-

[1] Hæc verba, *sanguinis pretio*, ex editione Maximi hausimus, cum in cæteris editis et in manuscriptis nostris desiderentur.

[2] Ita Ms. cb. Alii, *condonatur*.

(*a*) Alias, de Tempore 209.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Inter Augustinianos absque Augustini nomine tanquam dubius relictus erat per Lovanienses. Sed merito postea fuit repudiatus per Verlinum et Vindingum, qui damnatum hic Eutychetis errorem aliquanto post Augustini obitum exoriri cœpisse observabant. Exordium capitis 1 et 2 sumpsit auctor ex Augustini sermone 252, qui incipit: « Multis et variis modis « et altitudinem divinitatis suæ, » etc.

quitur hominibus. Hoc enim etiam quod hodie de sancto Evangelio lectum est, quærit intellectorem : et cum fuerit intellectum, spirituale facit gaudium. Et in hac lectione simul consideranda est in uno eodemque Redemptore nostro disjuncta operatio divinitatis et humanitatis, atque omnimodis detestandus error Eutychetis, qui unam tantum in Christo dogmatizare præsumit operationem. In alterutra enim parte vel qui solam hominem fuisse dixerit, gloriam negabit Conditoris; vel qui solum Deum, negabit misericordiam Redemptoris. Nempe quod super turbam miseretur Dominus, ne vel inedia, vel longioris viæ deficiat labore, noverimus affectum esse atque compassionem humanæ fragilitatis : quod autem de septem panibus et paucis piscibus satiavit quatuor millia hominum, credimus divinæ opus esse virtutis.

2. *Turbæ, Gentes. Cibus quo carebant, Lex Moysi.* Attendat ergo Sanctitas vestra, quia hoc nobis propositum est, quod cum vestra charitate tractemus, quid sibi velit hujus rei tantum mysterium, quod eo modo se Deum discipulis demonstrasse sancta testatur Scriptura, quomodo Evangelium narrat. Ait enim Evangelista in hodierna lectione : *Cum multa turba esset cum Jesu, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis ait illis : Misereor turbæ huic.* Sed requiramus quod ait superius, *In illis diebus cum turba multa esset.* Superius enim accesserunt Judæi ad Salvatorem, accusantes discipulos ejus, eo quod non lotis manibus manducarent. Quos Dominus redarguit, quia quæ de corde mala procedunt, ea potius hominem coinquinarent. Et relictis illis, venit in finibus Gentium, ubi mulier Chananæa, quæ est mater gentilium, pro filia sua, id est, Ecclesia, Dominum deprecatur : quæ tamdiu postulavit, donec acciperet quod petebat. Post hæc iterum curavit mutum et surdum (*Marc.* VII). Ergo in his diebus cum multitudo populi concurrisset, *nec haberent quod manducarent :* turbas enim hic omnes gentis significare creaturas intelligimus, pro quibus ipse Dominus misericordia commovetur, quod *non haberent quod manducarent :* hic spiritualiter debemus intelligere; quod ideo non habebant *quod manducarent :* quia Gentes Legem non habebant, id est, quinque libros Moysi, non Prophetas, non prædicationem sancti Joannis; quia Gentes non per Legem, sed per fidem venerunt ad Redemptorem. Ideo triduo perseverant, hoc est, in nativitate, in passione, in resurrectione Domini; sive in Patre, et in Filio, et in Spiritu sancto. Perseverare enim, permanere est in confessione, sicut ipse Dominus ait : *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* X, 22). Dicit ergo Dominus, *Non habent quod manducent :* quia Legem non habent : *et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via;* ut qui per fidem Christi crediderunt, per fidem Christi salvarentur. *Quidam autem ex his de longe venerunt.* Longe enim erant Gentes a Deo, errando per idola. Et modo omnis qui peccat, longe est a Deo.

3. *Increduli Apostoli, donec revelentur mysteria. — Dicunt discipuli ejus : Unde istos quis poterit saturare panibus in solitudine?* Adhuc Apostolos tenebat incredulitas, donec mysteria revelarentur : nec recordabantur quod fecerat de quinque panibus et duobus piscibus. *Et interrogavit eos Jesus quot panes haberent. Qui dixerunt, Septem. Et præcepit turbæ, ut discumberent super terram. Et accipiens panes gratias egit, et dedit discipulis suis ut apponerent. Et pisces similiter benedixit, et posuit ante illos. Et manducaverunt, et saturati sunt, et sustulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducaverunt quasi quatuor millia, extra mulieres et infantes.* Et virtutes quidem Domini manifestissime credimus esse factas in præsenti : sed quid lateat in mysterio, ipsius gratia donante requiramus.

4. *Duplicis panum multiplicationis collatio. Prima Judæos, altera Gentes exhibet.* In superiori enim lectione de quinque panibus et duobus piscibus quinque millia hominum satiavit : hic septem panibus saturavit quatuor millia hominum. Ibi discipuli suggerunt Domino, dicentes, *Locus desertus est, et hora præteriit; dimitte turbas, ut euntes in castella emant sibi escas* (*Marc.* VI, 31-44) : hic penitus tacent discipuli; sed ipse Dominus pro eis sollicitus est. Videamus quare tacent. Quia necdum missi fuerant prædicare Gentibus, sed potius ad oves perditas domus Israel. Prior ergo illa parabola pertinet ad Judæos; ista vero ad Gentes. Ibi quinque panes fuerant, hoc est, quinque libri Moysi : hic vero septem panes, qui sunt septiformis Spiritus dona, sicut ait sanctus Isaias propheta, *Spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis; et replebit eum spiritus timoris Domini* (*Isai.* XI, 2 et 3). Ibi duodecim cophini pleni Spiritu sancto : hic septem ecclesiæ, sive septem candelabra aurea. Ibi duo pisces, qui sunt duo Testamenta, sive unus liber omnium Prophetarum, vel (*a*) sancti Joannis prædicatio : hic indefinitus numerus ponitur, quæ sunt dona gratiarum, sicut ait Apostolus, *Alii per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii prophetia, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum : omnia vero hæc operatur unus atque idem Spiritus* (I *Cor.* XII, 8-11). Ibi super fenum recumbunt; et hic super terram. Utrimque una conversatio, una gratia, una virtus, una deitas. Ibi super fenum discumbunt, hoc est, mortificata opera carnis; quia, *Omnis caro fenum*, ait propheta (*Isai.* XL, 6) : hic super terram discumbunt, id est, opera terrena conculcant. Ibi quinque millia refecti, qui numerus pertinet ad Judæos; nam post ascensionem Domini, loquente sancto Petro, quinque millia sunt baptizati (*Act.* IV, 4) : hic autem quatuor millia, hoc est de tota terra omnes Gentes a quatuor cardinibus cœli, de septiformi sancti Spiritus gratia esse repletas in vitam æternam.

5. *Adhortatio.* Et ideo, dilectissimi, nos qui non per Legem, sed per fidem credimus in Domino nostro Jesu Christo; qui non ex operibus, sed ipsa gratia sumus redempti; qui non ex quinque panibus, id est, ex quinque libris Moysi, sed ex septiformi gratia Spiritus sancti sumus repleti, sicut beatus Isaias prophetaverat, dicens, *Spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis; et replebit illum spiritus timoris Domini :* in hac ergo septiformi Spiritus sancti gratia maneamus, in qua vocati sumus, repleti dono Spiritus sancti, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit et regnat in unitate ejusdem Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXXXII (*b*).

De verbis Evangelii Lucæ, cap. III, *12-14, Venerunt autem et Publicani ad Joannem, etc.* (*c*).

NUM. 1. *Conditio nulla excusat peccatorem. Stipendia. Militia christiani prima.* Nonnulli fratres, qui aut militiæ cingulo detinentur, aut in actu sunt publico constituti, cum peccant graviter, hac solent a peccatis suis prima se voce excusare, quod militant; et ne bene aliquando faciant, occupatos se malis actibus conqueruntur : perinde [1] quasi militia hominum, non voluntas in culpa sit; ita quod ipsi gerunt, officiis suis adscribunt. Non enim militare, delictum est; sed propter prædam militare, peccatum est. Nec rempublicam gerere, criminosum est; sed ideo agere rempublicam, ut rem familiarem potius augeas, videtur esse damnabile. Propterea enim providentia quadam militantibus sunt stipendia constituta; ne dum sumptus quæritur, prædo grassetur. Illud autem quale est quod cum ob errorem aliquem a senioribus arguuntur, et imputatur alicui de illis cur ebrius fuerit

[1] In Mss. plerisque, *proinde.*

(*a*) Forte, *et.*

(*b*) Olim, de Verbis Domini 19; et post, in Appendice 3.

(*c*) Pridem rejectus a Lovaniensibus fuit, qui Maximi episcopi esse, ac inter Ambrosianos reperiri monuerunt. At Augustino in manuscriptis bene multis constanter adscribitur. Certe quidem non ad Augustinum, sed forte nec ad Maximum pertinet.

cur res alienas pervaserit, cædem cur turbulentus admiserit; statim respondeat, Quid habebam facere, homo sæcularis et miles? Numquid monachum sum professus, aut clericum? Quasi omnis qui clericus non est aut monachus, possit ei licere quod non licet. Cunctis igitur officiis, sacris in Litteris, præscribitur norma vivendi, omnis ad bene vivendum provocatur sexus, ætas et dignitas. Igitur nemo se excuset publicis actibus, nemo de occupatione militiæ conqueratur. Apud omnem christianum prima honestatis debet esse militia.

2. *Vectigalia justa. Prædones publici.* Nam ut id quod dicimus, auctoritate evangelica comprobemus, videamus lectionem, quæ paulo ante decursa est: ait enim Evangelium, *Venerunt autem et Publicani ad Joannem, ut baptizarentur ab eo; et dixerunt ad eum: Magister, quid faciemus? At ille dixit: Nihil amplius exigatis, quam quod constitutum est vobis.* Honesta plane Publicanorum interrogatio, ac sancti Prophetæ justa responsio. Illi enim sollicite interrogant, ne aut ignorantes plus exigendo peccatum incidant, aut cessantes publicam decipiant functionem: hic autem moderate præcipit, ut et iniquitas locum non habeat, et constitutum habeat vectigal effectum. Non enim dixit, Nihil exigatis; sed, *nihil amplius exigatis.* Unde intelligimus quod apud Deum non tam exactio, quam exactio iniqua damnetur: dicit enim ipse Dominus, *Reddite quæ Dei sunt, Deo; et quæ Cæsaris, Cæsari* (*Matth.* XXII, 21). Igitur quod Cæsar præcipit, ferendum est; quod Imperator indicit, tolerandum est: sed fit intolerabile, dum illud præda exactionis accumulat. Hoc autem quale est, quod iidem ipsi qui hujusmodi necessitates procurant, peccatis suis peccata congeminant: hoc est, quod fraudes suas ac rapinas commodum vocant, cum ipsa præda inferatur incommodum? Illud autem addunt sceleribus suis, ut quos indefensos viderint, ipsos potius persequantur; et putant se necessitates decepisse publicas, nisi domos deceperint orphanorum: ita quorum pater ante biduum forsitan fuerit amicus, collega, vel frater, interveniente morte, ejusdem liberi habeantur tanquam ignoti, viles et miseri. Vidua autem si qua fuerit, aut sic injuriis exagitatur ut nubat; aut si voluerit in castitatis permanere proposito, dando munera in facultate vix permanet. Cum his ergo fraudibus repleverint sacculos suos, videas illos lætos et accuratos ad ecclesiam properare, et Deo gratias agere, quasi ab ipso illis hæc pecunia conferatur; illud quoque peccantes, quod rapinarum suarum Deum volunt esse participem.

3. *Militantium nomen ad plures extenditur.* Dicit enim sanctum Evangelium, *Interrogaverunt illum et milites, Quid faciemus et nos? Ait illis* Joannes: *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis; sed contenti estote stipendiis vestris.* Hic jam cognoscere se debet omnis homo qui militat. Non enim tantum de his militantibus Scriptura loquitur, qui armata militia detinentur; sed quisque militiæ suæ cingulo utitur, dignitatis suæ miles adscribitur: atque ideo hæc sententia potest dici, verbi gratia, militibus, protectoribus, cunctisque rectoribus. Quicumque stipendia sibi publice decreta consequitur, si amplius quærit, tanquam calumniator et concussor, Joannis sententia condemnatur. Usque adeo autem hoc inolevit malum, ut jam quasi ex consuetudine vendantur leges, corrumpantur jura, sententia ipsa venalis sit, et nulla jam causa possit esse sine causa.

4. *Clerici, milites. Cingulus eorum. Stipendium. Clericus non clericus.* Hæc autem divina sententia quæ ad milites loquitur, potest etiam ad clericos retorqueri: quia etiamsi non militare videamur sæculo; tamen Deo et Domino militamus, sicut ait Apostolus, *Nemo militans Deo, obligat se negotiis sæcularibus* (II *Tim.* II, 4): videmur, inquam, non militare remissis ac fluentibus tunicis: sed habemus militiæ nostræ cingulum, quo castimoniæ interiora constringimus; de quo cingulo Dominus ait ad Apostolos suos, *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris* (*Luc.* XII, 35). Milites igitur Christi sumus, et stipendium ab ipso donativumque percepimus [1], sicut dicit beatus Apostolus, *Qui dedit nobis pignus Spiritus:* hoc est qui Spiritus sancti nos remuneratione ditavit. Si quis ergo Christianorum hoc donativo contentus forte non fuerit, et quærit amplius, incipit hoc ipso carere quod meruit. Quod specialiter contingit hæreticis Arianis: dum enim nescio quid amplius quærunt, invenientes erroris spiritum, gratiam sancti Spiritus perdiderunt. Nam et catholicus clericus hac sententia retinetur. Si enim non contentus stipendiis fuerit, quæ de altario, Domino jubente, consequitur; sed exercet mercimonia, intercessiones vendit, viduarum munera libenter amplectitur: hic negotiator magis potest videri, quam clericus. Nec dicere possumus, Nemo nos invasores [2] arguit, violentiæ nullus accusat: quasi non interdum majorem prædam a viduis blandimenta eliciant, quam tormenta. Nec interest apud Deum utrum vi an circumventione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pacto teneat alienum.

SERMO LXXXIII (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, cap. VII, 36-50, Venit mulier quæ erat in civitate peccatrix (*b*).

1. *Pœnitentia omnibus agenda est. A quibus præcipue jejunandum.* Jam dies jejunii, fratres charissimi, dies obsecrationis, et, ut manifestius dicam, pœnitentiæ nobis tempus advenit. Omnes debemus agere pœnitentiam; quia omnes erravimus. Nam si Scripturæ testimonio nec unius diei infans mundus est (*Job* XIV, 5, *sec.* LXX); quis se immunem audebit profiteri, pœnitentiæ remedia refutare, quæ etiam sanctis intelligit profuisse? Dies jejunii, dies reconciliationis sunt. Nam per escam in Adæ peccatum incidimus; et per jejunium Deo reconciliati sumus in Christo, sicut Apostolus ait: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi* (II *Cor.* V, 19). Exigit a nobis Deus jejunium; ut gulæ laqueus [3], quo Adam strangulatus fuerat, dissolvatur: et non solum nos a cibis vult abstinere, verum et a vitiis et malitiis. Denique per prophetam clamat Dominus dicens, *Desinite a malis* [4] *vestris, discite bonum facere* (*Isai.* I, 16 *et* 17). Quid enim prodest abstinere a carnibus, et carnalia opera non deponere, dicente Domino Jesu, *Non coinquinat hominem quod intrat in ore, sed quod exit de ore* (*Matth.* XV, 11)? Hinc enim Deus jejunia Judæorum reprobavit; quia ab escis, non a peccatis abstinendum esse dixerunt. Unde et increpat eos dicens, *In diebus enim jejuniorum vestrorum inveniuntur voluntates vestræ, et omnes debitores vestros repetitis* (*Isai.* LVIII, 3). Absit hoc a populo Christiano, qui jejunii tempore nihil aliud novit, nisi misericordiam, qua ipse servatus est. Et ideo quia jejunii tempus instat, accedamus ad mensam Domini, et reficiamur convivio Christi; ut quemadmodum Elias, in virtute illius escæ longa possimus jejunia tolerare.

2. *Mulier peccatrix, Ecclesia.* Audistis in Evangelio quod recumbente Domino in domo Pharisæi, *Venit mulier quæ erat in civitate peccatrix, deferens secum alabastrum unguenti; et stans retro secus pedes ejus lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et unguento ungebat.* Non mediocre sit hoc mysterium. Cernimus quod in domo Pharisæi, hoc

[1] Ita editi. At Mss., *donumque percipimus.*
[2] Apud Ambrosium, *invasionis.*
[3] In Ms. cb., *gulæ locus*, mendose. Melius n., *gulæ nodus.*
[4] Ita r. codex. At Mss. cb. hic et paulo superius, *Desinite a maleficiis;* n. autem, *Discedite a malitiis.* Porro LXX, *Quiescite a malitiis.*
(*a*) Alias, 14 ex Vignerianis.
(*b*) Quatuor in manuscriptis inventus est: Regius Augustino, duo Corbeienses Cæsario tribuunt, Navarricus autem codex ipsum habet absque auctoris nomine

est, in Synagoga Dominus recumbebat; non requiescebat. Quemadmodum autem in Synagoga requiescere poterat, in qua humilem et quietum, super quem requiesceret, invenire non poterat? *Ecce mulier peccatrix.* Quæ est ista mulier, nisi Ecclesia ex Gentibus, quæ peccatrix erat, quamdiu non advenerat remissio peccatorum? At ubi venit Dominus, accessit ad Baptismum; et facta est sine macula, sine ruga. Agnum etenim immaculatum sequendo deposuit omnes maculas peccatorum. Accessit peccatrix secus pedes Christi. Peccator ad pedes accedit; justus ad caput: peccator lacrymis lavat pedes Domini; justus autem omne corpus ejus pretioso perfundit unguento. Sed ignarus mysterii Pharisæus dicebat intra se, *Hic si esset propheta, sciret utique quæ et qualis est mulier quæ tangit eum.* Male iste incredulus æstimabat Dominum a se debere peccatores expellere: qui enim venerat non vocare justos, sed peccatores, quomodo poterat peccatorum consortia declinare? Non coinquinatur a peccatoribus, qui tactu corporis sui peccatores emundat. Fons æternus non potest sordidari, sed inundatione sua abluit universos.

3. *Os, manus, scapulæ, et pedes Christi.* Ideo conversus ad mulierem dixit Simoni: *Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam: aquam pedibus meis non dedisti; hæc autem lacrymis suis rigavit pedes meos, et capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti; hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. Propter quod tibi dico, remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum.* Ingressus Dominus domum Pharisæi, aquam pedibus suis non quæsivit; quia eos peccatorum lacrymis reservabat: osculum Pharisæi non desideravit; quia dignius peccatorum osculum judicabat: imo caput suum et unguento noluit perungi, ne impinguaretur oleo peccatoris. Omnes enim in Christo unum corpus sumus, sed diversa membra, alia infirmiora, alia fortiora (*Rom.* XII, 4 *et* 5). Os ejus erat beatus apostolus Paulus, qui dicebat, *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus* (II *Cor.* XIII, 3)? Manus ejus sunt Apostoli venerabiles, per quas multas sanitates et innumera operatus est mirabilia. Scapulæ ejus sunt martyres sancti, in quibus est a diversis persecutoribus flagellatus; denique per prophetam ait, *Posui scapulas meas in flagella* (*Isai.* L, 6, *juxta* LXX). Si enim superiora ejus membra sunt sancti, pedes Domini quos alios nisi peccatores possumus æstimare, quos Ecclesia sancta suis lacrymis delinit, et pretioso misericordiæ fovet unguento? Noli hos spernere peccatores, quia pedes Christi sunt; sed require eos diligentius, require in carcere, require in custodiis, require pauperem et egenum; et cum inveneris, misericordiæ his oleum præbe, mitte in pedes Christi unguentum: ut et de te dicatur, *Dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum: cui enim minus dimittitur, minus diligit.* Et ideo, fratres, plus diligamus; quia plus dimissum est nobis, et plura præstemus, a Domino misericordiam consecuturi: cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXXXIV (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, cap. XI, 1-4, Domine, doce nos orare, *etc., cum expositione Orationis dominicæ* (*b*).

1. *Deus Christi specialis Pater, noster in communi. Cœlum, ubi abest culpa.* Apostoli sancti dicebant ad Dominum Jesum, *Domine, doce nos orare, sicut Joannes docuit discipulos suos.* Tunc ait Dominus orationem, *Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne patiaris nos induci in tentationem, quam ferre non possumus: sed libera nos a malo.* Vides quam brevis oratio, et omnium plena virtutum? Primus sermo, quantæ gratiæ? O homo, faciem tuam non audebas ad cœlum attollere, oculos tuos in terram dirigebas; et subito accepisti gratiam Christi, omnia tibi peccata dimissa sunt: ex malo servo, factus es bonus filius: ideo præsume non de operatione tua, sed de Christi gratia; *Gratia enim salvati estis* (*Ephes.* II, 8), Apostolus ait. Non ergo hic arrogantia est, sed fides: prædicare quod acceperis, non est superbia, sed devotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lavacrum genuit, ad Patrem qui per Filium te redemit, et dic, *Pater noster.* Bona præsumptio, sed moderata. Patrem dicis, quia filius; sed noli tibi aliquid specialiter vindicare. Solius Christi specialis est Pater, nobis omnibus in commune est Pater: quia illum solum genuit, nos creavit. Dic ergo et tu per gratiam, *Pater noster*, ut filius esse merearis; Ecclesiæ contuitu[1] et consideratione te ipse commenda. *Pater noster, qui es in cœlis.* Quid est, *in cœlis?* Audi Scripturam dicentem, *Excelsus super omnes cœlos Dominus* (*Psal.* CXII, 4). Et ubique habes quod super cœlos cœlorum Dominus sit: quasi non in cœlis et Angeli, quasi non in cœlis et Dominationes; sed in cœlis illis, de quibus dictum est, *Cœli enarrant gloriam Dei* (*Psal.* XVIII, 2). Cœlum est ibi, ubi culpa cessavit. Cœlum est ibi, ubi flagitia non sunt. Cœlum est ibi, ubi nullum mortis est vulnus.

2. *Regnum Dei gratia.— Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen sanctum tuum in nobis*[2]. Quid est, *sanctificetur?* Quasi optemus, ut sanctificetur ille qui ait, *Estote sancti, quia et ego sanctus sum* (*Levit.* XIX, 2): quasi aliquid ei ex nostra precatione sanctificationis accedat? Non: sed sanctificetur in nobis, ut ad nos possit ejus sanctificatio pervenire. *Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen sanctum tuum in nobis. Adveniat regnum tuum.* Quasi non sempiternum sit Dei regnum. Ipse Dominus dicit, *Ego in hoc natus sum* (*Joan.* XVIII, 37); et tu dicis, *Pater, veniat regnum tuum:* quasi non venerit? Sed tunc venit regnum Dei, quando estis gratiam ejus consecuti: ipse enim ait, *Regnum Dei intra vos est* (*Luc.* XVII, 21). *Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Sanguine Christi pacificata sunt omnia, vel in cœlo, vel in terra (*Coloss.* I, 20); sanctificatum est cœlum, dejectus est diabolus. Ibi versatur, ubi et homo quem ille decepit. *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra:* hoc est, sit pax in terra, quemadmodum in cœlo.

3. *Consecratio corporis Christi. Græcis communio rara. Quotidiana suadetur.— Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Memini sermonis mei, cum de Sacramentis tractarem: dixi vobis, quod ante verba Christi, quod offertur, panis dicatur; ubi Christi verba deprompta fuerint, jam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in Oratione dominica, quæ postea sequitur, ait, *Panem nostrum?* Panem quidem dixit, sed ἐπιούσιον dixit, hoc est, supersubstantialem. Non iste panis qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Ideo ergo græce ἐπιούσιον dicitur: latinus autem hunc panem *quotidianum* dixit: quia Græci dicunt advenientem diem[3]. Ergo quod latinus dixit et græcus, utrumque utile videtur: græcus utrumque uno sermone significavit; latinus *quotidianum* dixit. Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis, quemadmodum Græci in Oriente facere consueverunt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit: sic

(*a*) Olim, de Verbis Domini 28; et post, in Appendice 5.
(*b*) Totus exscriptus est ex Ambrosii libro 5 de Sacramentis, cap. 4.

[1] Ita Lov. cum Ms. cl. At hæ duæ voces, *Ecclesiæ contuitu*, in aliis editis ac manuscriptis puncto dividuntur: et plures Mss. habent, *contuere*; pro, *contuitu*.
[2] Hæc verba, *sanctum*, et, *in nobis*, hic et infra Lovanienses omiserunt.
[3] Manuscripti plerique omittunt vocem, *diem*; quæ tamen exstat apud Ambrosium.

vive, ut quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere. Quomodo sanctus Job quotidie pro filiis offerebat sacrificium, ne forte aliquid vel in corde vel in sermone peccassent. Ergo tu audis, quod quotiescumque offertur sacrificium, mors Domini, resurrectio Domini, elevatio Domini significetur, et remissio peccatorum, et panem istum vitæ nostræ quotidianum[1] non assumis? Qui vulnus habet, medicinam requirit. Vulnus est, quia sub peccato sumus: medicina est cœleste et venerabile Sacramentum. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Quotidie si accipis, quotidie tibi hodie est. Tibi hodie est Christus, tibi quotidie resurgit. Quomodo? *Filius meus es tu, ego hodie genui te* (*Psal.* II, 7). Hodie est, quando Christus resurgit. *Heri et hodie ipse est* (*Hebr.* XIII, 8), Paulus apostolus ait. Sed et alibi dicit, *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (*Rom.* XIII, 12). Nox hesterna præcessit, dies hodiernus appropinquavit.

4. *Aliis dimittendum, ut nobis dimittat Deus. Qui se Deo committit in tentationibus, diabolum non timet.* Sequitur, *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Debitum quid est, nisi peccatum? Ergo si non accepisses alieni fenoris pecuniam, non egeres: et ideo peccatum tibi imputatur. Habuisti pecuniam, cum qua dives nascereris. Dives eras, ad imaginem Dei et similitudinem factus; perdidisti quod habebas, hoc est, humilitatem: dum arrogantiam[2] desideras vindicare, perdidisti pecuniam. Sicut Adam nudus es factus, accepisti a diabolo debitum, quod non erat necessarium: et ideo qui eras liber in Christo, debitor factus es diabolo. Cautionem tuam tenebat inimicus: sed eam Dominus crucifixit, et suo cruore delevit; abstulit debitum tuum, reddidit libertatem. Bene ergo ait, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Vide quid dicas. Quomodo ego dimitto, sic et tu dimitte mihi. Si dimiseris, bene convenit, ut dimittatur tibi: si non dimittis, quomodo cum convenis? *Et ne patiaris nos induci in tentationem quam ferre non possumus: sed libera nos a malo.* Vide quid dicat, *quam ferre non possumus.* Non dicit, Non inducas nos in tentationem; sed quasi athleta talem vult tentationem, quam ferre possit humana conditio, et unusquisque ut *a malo*, hoc est, ab inimico, et a peccato liberetur. Potens est autem Dominus qui abstulit peccatum vestrum, et delicta vestra donavit, tueri et custodire vos adversum diaboli adversantis insidias; ut non vobis obrepat inimicus, qui culpam generare consuevit. Sed qui Deo se committit, diabolum non timet: si enim Deus pro nobis, quis contra nos (*Id.* VIII, 31)? Ipsi ergo laus et gloria a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO LXXXV (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, cap. XI, Quis vestrum habebit amicum, *etc. deque Joannis cap.* XVI, Usque modo nihil petistis, *etc.* (*b*).

1. *Orandi Dei incitamenta. Pius et dives Deus. Facilis accessus. Angeli prompti ad nuntiandum Domino quis januam pulsaverit. Oratio sit instans et perseverans.* Suavis Dominus et mitis, fratres charissimi, habet januam pietatis, nec repellit inde pulsantes, sed culpat potius negligentes. Neque enim aliquid petitur quod non habeat, ut cum non dederit, erubescat. Dives est et pius, affluens et benignus; dat et non improperat: imo tunc thesauri domus ejus tristitiam patiuntur, quando desunt delectabilia fastidia petitionum. Ipse Dominus dicit, *Usque modo nihil petistis; Petite, et accipietis, pulsate, et aperietur vobis.* Ego sum ostium et janua. Quare trepidat pulsando manus vestra, et dormitat in mendicitate conscientia vestra? Ego sum janua vitæ, non horresco sordidum pulsatorem, non pauperem repudio petitorem: tantum nemo suam negligat paupertatem. *Pulsate, et aperietur.* Stant Angeli ad januam; ut introducant, non ut repellant; ut suggerant, non ut terreant. Nulla est pompa in janua mea. Ego sum janua, qui sustinui crucis ignominiam. Quare timeant petentes egentiam, cum nulli aliquando denegavit misericordiam? Quis speravit in Domino, et confusus est? Si pulsant qui desiderant castitatem, dat eis continuo gratiam et sanctitatem, et dicit eis. Nolite ambulare polluti, nolite incedere maculosi. *Sancti estote, quia ego sanctus sum* (*Levit.* XIX, 2). Si accedat pupillus parva manu pulsare januam paternam, nuntiant eum Angeli Domino: Pupillus pulsat, defensionis pietatem exspectat, responde illi, Domine: *Tibi enim derelictus est pauper, pupillo tu eris adjutor* (*Psal.* X, 14, *secundum Hebræos*). Respondet illi qui dives est, misericordia plenus, qui miseris pater est: Ego sum judex viduarum, et pater orphanorum. Nemo lædat quos ego suscipio, nemo exspoliet quos ego defendo. Et qui accesserint ad ipsam januam, quamvis dividant vocem disparis precis, tamen ab unius divitis patrisfamilias domo omnes accipiunt pietatem. Hoc amat janua Salvatoris, ut pulsatoribus semper abundet opportunis, importunis. Propterea ipse Dominus videns januam suam a petitorum voce, a pulsantium clamore silere, invitat omnes ad orationem, omnibus paratus tribuere pietatem. Petite; et si non acceperitis, adhuc petite, et perseverate pulsare. Nolite deficere; quia non necat Deus fame animam justi. Qui tamen voluerit esse dulciter humilis et benignus, securus tanquam in tutissimo portu consistit.

2. *Trinitatis mysterium.* Opponit ergo parabolam cujusdam hominis, cujus hospes improvisus advenit, et hospes hospitem excepit: passus est verecundiam, abiit continuo ad domum divitis magnam; non sine sacramento tres petit panes; quia unus hospes erat gratia pietatis, sed substantia Trinitatis. Nonne unus hospes erat in tribus, qui venit ad patrem Abraham? Hospes et amicus, pransor et mansor; et omnia illi in trinitate sunt exhibita humanitatis obsequia, quia Trinitatis gloria refulget. Trimum attulit vitulum pater, tres mensuras similaginis conspersit futura mater, paritura filium pro quo pater mactaret agnum, et ipsa corpus Christi in trinitate jam fecerat sacramentum. Ita et iste amicus, veniente hospite; pergit ad domum divitis, et trium panum allegat necessitatem: pulsat, et nullus respondet de janitoribus, quia omnes tenuerat somnus; non Angeli, non Archangeli, non Prophetæ, non ministri. Et ille pulsat, quamvis nemo respondeat.

3. *Pulsandum quandoque ad importunitatem, ut aperiat Paterfamilias.* Quandoque Paterfamilias ad importunitatem pulsantis respondit illi de interioribus sacris, de throno quietis: Quid pulsas sine tempore, qui piger fuisti cum tempore? Dies fuit, et in lumine non ambulasti; nox supervenit, et pulsare cœpisti. Excusat tempus quod improbus quærit affectus: jam pueri quiescunt, et non est dignum ut propter te injuriam patiantur: antequam venires, diutius vigilaverunt; modo pro tempore quieverunt, non est qui possit tibi dare responsum. Et ille: Domine, a te peto, ad te pulso, imo te pulso: tu es janua, tu surge, da mihi misericordiam, qui non es dedignatus de luto limi formare viscera mea. Ministerio non indiges, quia omnia potes. Sed si pueri tui dormiunt, tu non dormis, qui custodis Israel. Gratis peto, sub gratia mendico, non sub Lege præsumo. Sed si Lex et Prophetæ usque ad Joannem; sed tua gratia non habet finem. Quo devenerunt pueri tui, Prophetæ tui, et ego novi: sed tu, Domine, qui es initium et finis, primus et novissimus (*Apoc.* XXII, 13), noli ad me tædiare novissima

[1] In manuscriptis nonnullis, *quotidie*

[2] Manuscripti non pauci, *arrogantia.* Duo alii, *dum te per arrogantiam.*

(*a*) Alias, de Tempore 171.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius in Lovaniensium editione remanserat: suppositilius postea Verlini et Vindingi sententia declaratus est, neminem jam, opinamur, qui in Augustini lectione tantisper versatus fuerit, vindicem habiturus.

hora noctis petentem, qui nocte media captivam duxisti captivitatem. Quid faciet Paterfamilias tanti perseveratoris voce constrictus? Non excitat prophetam, non immittit angelum, non archangelum: ipse surget, et dabit illi quantum desiderat. Bene pertinax ille petitor et nocturnus mendicator ad hospitem proprium repedavit, dives factus refecit; nec hospes ab hospite irrefectus discessit.

4. *Hospes in nocte, gratia in ignorantia. Hospes de cœlo, bona cogitatio. Christus.* Quis est iste hospes, rogo vos, fratres, qui in nocte venit, et imparatum hospitem invenit: imo ideo nocte venit hospes in perpetua et deficiente paupertate? In nocte venit hospes, gratia in summa ignorantia, in magna egentia: immittit tristitiam, quando dicit nocturnus petitor, *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine* (*Psal.* CXVII, 5): et iterum, *Multæ tribulationes justorum, et de omnibus his liberavit eos Dominus* (*Psal.* XXXIII, 20), quoniam proximus est. Ideo hospes supervenit improvisus subito, cum quispiam tædio afficitur pressurarum. Supervenit illi orandi desiderium, flendi arripiens votum. Illa hora hospes venit gratia: ut compungat conscientiam, ne in sua moriatur egentia: sed eat et petat ad divitem, non suis meritis, sed meritis hospitis venientis, et accipiat tres panes: ut in Patre et Filio et sancto Spiritu possit et ipse pascere cæteros indigentes. Quidquid boni cogitaverit homo subito corde percussus, sciat quia hospes ille venit de cœlo. Et bene venit, qui nocte venit: in tribulatione subvenit, non ingerens tædium, sed affectum. Et quia Dominus Christus ad discipulos suos clausis ostiis in tribulatione venit, non speratus, sed optatus, salutavit in pace, et hospes hospites suos refecit in pace (*Joan.* XX, 19): nonne est iste hospes qui dicit, *Ecce sto et pulso; si quis aperuerit mihi, intrabo et cœnabo cum illo, ego et Pater meus* (*Apoc.* III, 20)? Quam bona domus, ubi Pater et Filius ingreditur hospes amicus, qui et Spiritus sanctus! Ipse ibi exhibet in domo pauperis, in hospitio puritatis diversa pulmentaria; propter cœnam Dominicam. Quæ sunt ista pulmentaria? Gaudium, longanimitas, continentia, fides, castitas. Tantummodo non pigeat hospitem suscipere Dominum: ipse secum portat dulcedines deliciarum, ut pascat ibi lætantes exercitus Angelorum. Cum illo hospite pax est et jucunditas: qui venit ad hospitem suum, non torquere, sed pascere; non exspoliare, sed vestire; non percutere, sed sanare. Ipsum hospitem semper apertis cordis nostri januis suscipiamus, et nunquam nobis dominetur tyrannus inimicus, et in omnibus, Christo donante, ejus mandata servemus.

SERMO LXXXVI (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, cap. XII, 16-21, Hominis cujusdam divitis uberes attulit possessio fructus, *etc.* (*b*).

1. *Avari cæcitas.* — *Hominis cujusdam divitis uberes attulit possessio fructus, et cogitavit apud se, dicens: Quid faciam, quoniam non habeo quo colligam fructus meos? Et dixit: Hoc faciam; destruam apothecas meas et horrea, et majora ædificabo: ut illuc congregem fructus meos; et dicam animæ meæ, Habes multa bona reposita, gaude et jucundare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte exposcitur a te anima tua; ea quæ congregasti, cujus erunt?* O cæcitas avari, fratres dilectissimi! Una nox ei superabat, et de multorum annorum vita satagebat. Gaudebat, quia multum sibi nascendum videbat; et non noverat quia nihil secum tollebat, sed hic omnia dimittebat. Nox ei vitam fugabat[1]; et de crastino cogitabat. Quod in aliis exspectabat, in se non sperabat. Utique viderat et ille morientes, viderat possidentes; viderat neminem secum tollere terram. Quanti sunt et modo qui sic dicunt: Tantum habeo, tantum facio, tantum valeo! Quibus respondendum est, *Stulte, hac nocte anima tua aufertur a te: quæ congregasti, cujus erunt?* Lætatur dives stultus, nocte moriturus. Quantumcumque cupiditas radices suas ubique distendat, quantumcumque rapiat, necesse est in una hora totum dimittat.

2. *Avarus filios non amat. Filiorum cura Deo committenda.* Sed dicturus es: Habeo filios quibus laborem, habeo quibus prospiciam, habeo quibus curam maximam geram. Quam curam geris filiorum, ut eos obruas lacrymis miserorum? Non est hoc filios amare, sed potius jugulare. Nescis quia arbor in fruge dignoscitur? Nescis quia quod in radice celatur, in ramis declaratur; et quod latet in foliis, enitescit in pomo[1]? Nolo te talem patrem sentiant liberi tui: nolo sic provideas, ut magis invideas. O quanti pauperes nascuntur, et postmodum divites efficiuntur! quanti quibus magna hæreditas dimittitur, et postmodum ad penuriam rediguntur! Si ergo Dei est pauperem facere, Dei est ditare; cur providus filiorum existis? Cur rapis, quæ post te si forte maneant nescis; et tibi perpetuam pœnam nutris, et filiis tuis dolorem dimittis? Dicit enim sapientissimus ille Salomon, *Qui congregat aliena, relinquit filiis dolorem* (*Eccli.* XIV, 15). Et rursum dicitur in Psalmis, *Verumtamen in imagine Dei perambulat homo*[2], *vane conturbatur. Thesaurizat, et nescit cui congregat ea* (*Psal.* XXXVIII, 7). Quid thesaurizas, avare, quod nescis? Quid auri argentique pondere delectaris, et condis? Quid imaginem regis sculptam servas in solidis; et imaginem Conditoris in hominibus detestaris.

3. *Decimæ eleemosynæ largiendæ. Excusatio ab eleemosyna propter filios.* — *Redde*, dictum est, *Cæsari, quæ sunt Cæsaris; et Deo, quæ sunt Dei* (*Matth.* XXII, 21). Majores nostri ideo copiis omnibus abundabant, quia Deo decimas dabant, et Cæsari censum reddebant. Modo autem quia discessit devotio Dei, accessit indictio fisci. Noluimus partiri cum Domino decimas; modo autem totum tollitur. Hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus: hoc magis datur, quod pauperibus non erogatur. *Noli*, inquit Salomon, *parcere thesauris tuis* (*Eccli.* XXIX, 13). Tribuendæ sunt eleemosynæ pro modo et quantitate, sicut scriptum est, *Prout habueris, fili, fac eleemosynam: si exiguum habueris, ex ipso exiguo communica esurienti* (*Tob.* IV, 8 *et* 9). *Absconde eleemosynam in corde pauperis: et hæc pro te exorabit ad Dominum* (*Eccli.* XXIX, 15). Sed dixisti, Habeo quibus dimittam. Pone quia habebunt filii tui quod dimittis; tu nihil habebis, quia nihil ante te misisti: de filiis curam gessisti; tibi autem prodesse noluisti. Ecce post te peregrini transeunt et isti; sine causa cucurristi, cum Apostolus dicat, *Nihil intulimus in hunc mundum, verum nec auferre quid possumus* (I *Tim.* VI, 7); quia Domini est terra, et plenitudo ejus (*Psal.* XXIII, 1). Audis, Sursum corda; et curas dicere[3], Habemus ad Dominum. Si aliquid illuc misisti, habes quod ibi quæras: si nihil misisti sursum, non habes quod ibi quæras. In terra ubi posuisti, ibi quære: quia scriptum est, *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum* (*Matth.* VI, 21).

4. *Fenus licitum. Debitores non nimium urgendi.* Et Deus tibi audi quid dicat. Quid? Vis fenerare, minus dare et plus accipere? Ecce mihi da, dicit Dominus: ego accipio minus, et dabo plus. Quando quæris unde crescat pecunia, hominem quæris, qui quando accipit, gaudet; quando reddit, plangit: ut accipiat, precatur; ne reddat, calumniatur. Da quidem homini, et noli avertere faciem tuam ab eo qui mutuo

[1] In Ms. v., *Nox enim fugabat.* In aliis, *Nox autem fugabat.* In nullis vox, *vitam.*
(*a*) Alias, 48 ex Homiliis 50.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius, Verlino et Vindingo spurius est. Quod hic n. 3 de decimis concionator admonet, in ætatem Augustini haudquaquam quadrat.

[1] Mss. omnes, *in poma.*
[2] Ita Mss. tres. Edd. autem, *imaginem Dei perambulat homo.* Editi vero, *in imagine pertransit homo.*
[3] In Mss., *et curris dicere.*

petit; sed accipe quantum dedisti : nam et beneficium perdidisti, et si hoc ipsum quod daturus es, exigatur. Forte ad manum non habet unde reddat : pertulisti petentem, exspecta non habentem. Noli clamare et dicere, Numquid fenus quæro? Tantum peto, quantum dedi; hoc recipiam. Non es mentitus, verum dicis, non es fenerator: et vis cui dedisti, quærat feneratorem, ut tibi reddat. Sed si propterea fenus non exigis, ne te feneratorem judicet Deus, premis, suffocas, exigis : si tantum exigis, quantum dedisti; suffocando tamen et in angustiis retinendo, beneficium non præstitisti, sed majores angustias intulisti. Sed forte dicis, Habet unde reddere possit : habet possessionem; vendat : habet domum; vendat : habet familiam; vendat. Frater tuus quando a te petiit, ideo te petiit ne venderet; propterea non faciat [1], quia subvenisti, ne fieret. Hoc vult Deus, hoc jubet Deus. Sed si avarus es, modo audi quid ipse Dominus in Evangelio dicat, *Stulte, hac nocte expostulatur anima tua a te : ea quæ præparasti, cujus erunt? Sic est omnis qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives.*

SERMO LXXXVII (*a*).

De verbis Evangelii Lucæ, cap. XIII, 18, 19, Cui simile est regnum Dei, *etc.* (*b*).

1. *Sinapis granum virtute magnum. Fides christiana specie parva, sed magna virtute.* Dicit Dominus in Evangelio : *Cui simile est regnum Dei? et cui simile illud æstimabo? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum; et crevit, et facta est arbor, et volucres cœli requieverunt in ramis ejus.* Movet fortasse sensus vestros, quare regnum Dei tam præclarum atque magnificum grano sinapis exiguo comparetur, et spei nostræ in se tam grande solatium, rei vilissimæ simile esse dicatur : præsertim cum alibi idem Dominus discipulis suis dicat, *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti, Tollere et jactare in mare; et fiet* (*Matth.* XVII, 19). Igitur si fides tanta est, quæ potest ab ipsis sedibus, montium fundamenta transferre, necessario et granum sinapis magnum est, ad cujus similitudinem fidem habere compellimur. Magnum autem dixerimus, non specie, sed virtute; et non fidei, qualitate oleris, comparandum, sed vigore acrimoniæ coæquandum. Nam si diligenter intendamus, invenimus recte a Domino hanc similitudinem comparatam. Sicut enim granum sinapis prima fronte speciei suæ est parvum, vile, despectum, non saporem præstans, non odorem circumferens, non indicans suavitatem; at ubi teri cœperit, statim odorem suum fundit, acrimoniam exhibet, cibum flammei saporis exhalat, et tanto fervoris calore succenditur, ut mirum sit in tam frivolis tantum ignem fuisse conclusum : cujus etiam seminis cibum homines, hiemis præcipue tempore, magna pro suavitate percipiunt; quatenus repellant frigora, humores egerant, viscerum interna calefaciant; sæpe etiam ex hoc capiti adhibent medicinam, ut si quid invalidum, si quid ægrotum fuerit, sinapis igne curetur : ita ergo et fides christiana prima fronte videtur esse parva, vilis et tenuis, non potentiam suam ostendens, non superbiam præferens, non gratiam subministrans; at ubi diversis tentationibus teri cœperit, statim vigorem suum prodit, acrimoniam indicat, calorem dominicæ credulitatis aspirat, et tanto divini ignis ardore jactatur, ut et ipsa ferveat, et participantem sibi ardere compellat. Sicut in sancto Evangelio duo ex discipulis dixerunt [2], dum cum ipsis post passionem suam Dominus loqueretur, *Nonne cor nostrum erat ardens in nobis in via, dum aperiret nobis Dominus Jesus Scripturas* (*Luc.* XXIV, 32)? Ergo granum sinapis membrorum viscera calefacit; fidei autem vigor cordium peccata comburit. Et illud quidem asperum algorem frigoris removet; hæc autem delictorum diabolicum frigus expellit. Sinapis, inquam, granum iniquos humores decoquit corporum; fides autem libidinum fluenta consumit. Et per illud medicina capiti procuratur; per fidem autem spirituale caput nostrum, quod est Christus Dominus, sæpius refovetur. Sed et fidei juxta comparationem sinapis sancto odore perfruimur, sicut ait Apostolus beatus, *Quoniam Christi bonus odor sumus Deo* (II *Cor.* II, 15).

2. *Laurentius, granum sinapis.* Igitur sanctum martyrem Laurentium grano sinapis possumus comparare, qui diversis attritus passionibus, per totum orbem gratia meruit sui fragrare martyrii. Qui enim antea constitutus in corpore, erat humilis, ignotus et vilis; posteaquam vexatus, laceratus, exustus est, universis per totum mundum ecclesiis odorem suæ nobilitatis infudit. Recte igitur huic comparatio copulatur : siquidem granum sinapis cum teritur, accenditur; Laurentius cum patitur, inflammatur : illud fervorem attritione sua movet [1]; hic ignem plurima vexatione suspirat. Sinapis, inquam, in vasculo calido decoquitur; Laurentius in craticula flammarum igne torretur. Ardebat itaque extrinsecus beatus Laurentius martyr tyranni sævientis incendiis; sed major illum intrinsecus Christi amoris flamma torrebat. Et quamvis rex improbus ligna subjiceret, incendia majora supponeret; tamen sanctus Laurentius has flammas fidei calore non sentit : et dum Christi præcepta cogitat, frigidum est illi omne quod patitur. Nec enim potest in visceribus ignium tormenta sentire, qui sensibus paradisi refrigeria possidebat. Jaceat licet ante pedes tyranni exusta caro, corpus exanime; nihil tamen detrimenti patitur in terris, cujus animus demoratur in cœlis. Extenditur ergo super flammarum ignotos globos, et sæpius versatur in latera; sed quanto plus pœnarum patitur, tanto amplius Christum Dominum pertimescit. Novo admirationis genere alius illum torquet, et alii sævientis tormenta proficiunt. Devotiorem Laurentium Salvatori supplicia atrociora fecerunt.

SERMO LXXXVIII (*a*).

Rursum de verbis Evangelii Lucæ, cap. XII, 18, 19, Cui simile est regnum, *etc.* (*b*).

1. *Fides christiana, regnum Dei. Vigoris illius symbolum, sinapi.* — *Cui simile est regnum cælorum? et cui simile æstimabo illud*, ait Dominus : *Simile est grano sinapis*, et cætera. Multa perstrinximus, quibus probaremus regnum Dei grano sinapis non immerito comparari, et distantiam in sola esse æstimatione verborum, non in collatione virtutum : siquidem christiana fides, quæ regnum Dei est, eumdem vigorem obtinet, quem sinapis natura depromit. Nam sicut cum sinapis succum sumimus, vultu contristamur, fronte contrahimur, ad lacrymas permovemur, et ipsam salubritatem corporis nostri cum quodam fletu austeritatis accipimus; illinc enim amaritudo nos exasperat, acrimonia penetrat, hinc calor ignei saporis accendit; et toto perturbati corpore tunc ma-

[1] Ita Mss. Editi autem, *non fecit.*

[2] Mss. hæc verba, *duo ex discipulis*, omittunt, et ista substituunt, *Emmaus et Cleophas dixerunt*; nec minima hinc additur auctoritas manuscriptis sermonem hunc Ambrosio adscribentibus, cui nimirum hoc singulare est, ut unius ex duobus discipulis quibus Christus post resurrectionem sese visibilem præbuit, Emmaum nomen esse crediderit.

(*a*) Olim, de Sanctis 31; et post, in Appendice 81.

(*b*) Editus olim et inter Ambrosii sermones, ejusque in manuscriptis nomine inscriptus reperitur; sed ibi aliquanto prolixior, incipiens ab hocce exordio : « Libenter nos prædicare et gratanter opus Dei facere manifestum est : sed « cum videmus plures e fratribus pigrius ad ecclesiam « convenire, » etc. notaturque habitus in natali Laurentii martyris.

[1] In Mss., *fervorem attritionis suæ evomit.*

(*a*) Olim, de Sanctis 33; et post, in Appendice 82.

(*b*) Hunc quoque Ambrosio tributum videmus et in ejus operum vulgatis et in manuscriptis libris, in quibus incipit in hæc verba : « Superiore Dominica parabolam Domini disserentes, in qua ait, *Cui simile est regnum cælorum,* » etc. Ac versus finem multis quæ hic desiderantur, auctior illic exhibetur.

gis sani efficimur, cum amplius deploramus : ita et cum fidei christianæ mandata percipimus, contristamur animo, affligimur corpore, ad lacrymas permovemur, et ipsam salutem nostram cum quodam fletu ac mœrore consequimur. Inde enim jejunia nos exasperant, illinc peccatorum conscientia macerat; hinc patrimonii jactura perturbat : et toto contristati habitu magis salutem consequimur, si amplius defleamus, secundum quod ait Dominus, *Vos plorabitis et flebitis; sæculum autem gaudebit* (*Joan.* XVI, 20). Sicut autem cum sinapi caput forte curandum est, jubemur abrasos capillos demere, impedimenta cutis universa deponere, ut nudo corpori perfectius medicina perveniat : ita et cum anima per fidem curanda est, præcipimur a nobis substantiam auferre sæculi, impedimenta auri argentique deponere, ut et nudæ et soli animæ congruentius spiritualis medicina conveniat. Quisquis enim rebus mundi et divitiis sæculi obvolutus est, huic fidei medicina non proderit. Ergo quod succus sinapis in corpore, hoc fides christiana operatur in anima.

2. *Christus humilis, granum sinapis. Gloriosus fit arbor : rami illius, sancti.* Sed quoniam in eadem dominica sententia scriptum est, *Quod acceptum homo misit in hortum suum; et crevit, et facta est arbor, et volucres requieverunt in ramis ejus;* diligentius requiramus quis iste sit, cui hæc cuncta conveniant. Diximus superius sanctis martyribus, qui diversis attriti sunt passionibus, naturam sinapis posse congruere. Sed quoniam dicit Scriptura, *Et crevit, et facta est arbor, et volucres requieverunt in ramis ejus :* arbitror hoc ipsi Christo Domino rectius comparari, qui nascendo in homine humiliatus ut granum est; ascendendo ad cœlum exaltatus ut arbor est. Granum plane Christus est, dum patitur; arbor est, cum resurgit. Granum, inquam, est, cum famem esuriens sustinet; arbor est, cum quinque millia virorum quinque panibus saturat : ibi sterilitatem humana conditione patitur, hic satietatem propria divinitate largitur. Granum autem dixerim Dominum, cum cæditur, contemnitur, increpatur : arborem autem, cum cæcos illuminat, mortuos resuscitat, peccata condonat. (*a*) Ramos autem hujus arboris si requiras, invenies quia ramus est Petrus, ramus est Paulus, ramus est beatus Laurentius, cujus hodie natalitia celebramus; rami sunt omnes Apostoli vel martyres; ad quos si quis se fortiter tenere voluerit, fluctibus sæculi minime submergetur : quin potius sub umbra illorum latitans, gehennæ non patietur ardorem, securus et de diabolicæ tempestatis procella, et de judicii exurentis incendio; ipso adjuvante qui vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, etc.

SERMO LXXXIX (*b*).

De verbis Evangelii Lucæ, cap. XVII, 21, Regnum Dei intra vos est : *et de verbis Apostoli ad Rom., cap.* XIV, 17, Regnum Dei non est esca, *etc.*

1. *Exordium.* Audivimus cum Evangelium legeretur, dicente Domino, *Regnum Dei intra vos est.* Et quia sciebat quod non omnes poterant intelligere quod dicebat; cum dixisset, *Regnum Dei intra vos est*, quasi ab aliquo interrogaretur, subdidit dicens, *Regnum Dei non est esca et potus, sed justitia et pax et gaudium.* Rogo ergo vos, fratres charissimi, consideremus conscientias nostras; videamus, si regnum intra arcellas animæ nostræ repositum habemus. Si est ibi justitia, si pax, si gaudium, securi sumus; quia regnum Dei intra nos esse cognoscimus. Sed quæ est ista justitia, quæ pax, quod gaudium, diligenter attendite.

2. *Justitia perfecta.* Justitia ergo vera et perfecta, ipsa est quæ non facit aliis quod sibi non vult. Sed dicit aliquis : Quis potest omnibus hominibus bene facere? Potest tamen omnibus hominibus bene velle : quod cum feceris, dicit tibi evangelista, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Potest dicere aliquis, Facultatem non habeo : numquid potest dicere, Bonam voluntatem habere non possum? Ipsa est ergo vera justitia, quæ omnibus hominibus quod sibi vult optat; hoc quod sibi vult, illis evenire desiderat. Ipsa est vera justitia, quæ pro amore Dei, non solum amicos, sed etiam ipsos diligit inimicos. Sed istam veram justitiam, fratres, tunc aliis bene impendimus, si et nos habere desideramus. Nam quomodo quisquam aliis largitur, quod in se ipso habere non cognoscitur? Sed forte aliquis interrogat, quomodo in nobis justitiam servare debemus.

3. *Justitia a jure dicendo inter duas partes adversas. Jus animæ, et jus carnis Justus in alios esse nequit, qui non est in se.* Attendite, fratres, justitia videtur mihi quod inde nomen accepit, quia intra duas partes adversas et contrarias sibi juste judicare consuevit. Eia, fratres, agnoscamus et in nobis duo quædam esse contraria. Nam caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem (*Galat.* V, 17). Habemus ergo et interiorem hominem, et exteriorem : habemus carnem et animam; hoc est, habemus dominam et ancillam. Si ergo vis ut tibi credam, quod possis juste causam alterius judicare, in te ipso volo primum agnoscere. Esto justus judex in te ipso [1] : tribue animæ quod dignum est; reserva carni quod opus est : tribue dominæ quod illi sufficiat in æternum; et hoc tantum reserva ancillæ, unde vivere possit in mundo. Nam si domina humiliatur, et ancilla erigitur; si dominæ aut parum aut nihil reponitur in cœlo, et totum ancillæ reservatur in mundo; ecce jam in nobismetipsis justi non esse cognoscimur. Et quomodo causa alterius directo ordine a nobis auditur, quando in nobis et in nostra causa nihil justitiæ reservatur? Hoc solum scio, fratres, quod nunquam alterius causam juste judicare poterit, qui inter animam et carnem suam justitiam tenere noluerit. In anima enim et in mente ad imaginem Dei facti sumus; secundum carnem vero de limo terræ formati sumus. Qui ergo plus amat carnem quam animam suam, imaginem Dei vult deponere deorsum, et terram erigere sursum : et qui in se ipso tam injustus est; si causam alterius audierit, sine dubio justitiam non tenebit. Et ideo qui justitiam tenere desiderat, a se ipso incipiat; et in se prius justitiam teneat, et inter carnem et animam suam justus judex esse consuescat. Carni victum et vestitum simplicem et mediocrem reservet in mundo; et quod est melius, animam per eleemosynas ponat in cœlo. Nam si aliter fecerit, et se non emendaverit, si in hoc perseverare voluerit, quomodo judicat in hoc sæculo, sic judicandus est in futuro. Et hoc quidem de vera justitia [2] breviter dictum sit.

4. *Pax vera. Multis displicet Deus. Pax perfecta est, si cum Deo.* Pax enim quæ sit vera, debetis agnoscere. Non est enim illa vera pax, quam sibi invicem videntur præstare raptores et ebriosi, maledici et superbi. Ista non est dicenda pax, quæ de radice charitatis non consurgit. Qui ergo pacem veram desiderat, primum cum Deo pacem habere contendat. Sed dicit aliquis : Quis est qui pacem cum Deo habere non velit? Ille utique qui sic non vivit, quomodo Deus præcepit esse vivendum. Quis est hic qui pacem cum Deo non habeat? Cui displicet Deus. Sed dicit aliquis : Et quis ita insanus est, ut illi displiceat Deus? Si te ipsum discutio, forte te ipsum invenio, cui displicet Deus. Dic mihi, rogo te, nunquam murmurasti contra abundantiam pluviarum? nunquam ariditatem questus es siccitatum? nunquam murmu-

(*a*) Permulta hic omissa.
(*b*) Fuit Cæsarii homilia in Bibliotheca Patrum ordine decima nona.

[1] Ita vetus liber Claromontani collegii. [*Esto istius judex in te ipso.*]
[2] Ita duo Mss. [*de vestra justitia.*]

rasti contra felicitatem malorum hominum? nunquam iratus es contra violentiam ventorum? et ut quod est amplius dicam, nunquam blasphemasti, quando vinearum fructus amplius non collegisti? et si in omnibus istis te contra Deum agnoscis et intelligis non murmurasse, scito te pacem veram cum Deo habere in omnibus quæ tibi acciderint: clama quod ille beatissimus Job cum conscientia secura clamabat, *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum* (*Job* I, 21). Nam si quando bene tibi est, laudas Dominum, et quando tibi male est, murmuras contra Dominum; non habes pacem cum Deo, nec potes dicere cum Psalmista, *Benedicam Dominum in omni tempore* (*Psal.* XXXIII, 2). Quis est qui benedicit Dominum in omni tempore? Quem non felicitas corrumpit, nec adversitas terret. Prima ergo et vera pax est, ut cum Deo pacifici simus. Cum hoc factum fuerit, etiam in nobis ipsis pacem habere poterimus. Nam qui cum Deo pacem habere noluerit, in se ipso pacem habere non poterit. Sit ergo pacifica cum Deo anima nostra, ut animæ nostræ sit subdita caro nostra; nam si te non regit superior, cruciat te et affligit inferior. Inclinet sub jugo Dei cervicem suam anima tua; ut et sub jugo animæ tuæ collum suum subjiciat caro tua. Tunc erit pax vera atque perfecta, quando non solum cum aliis, sed etiam nobiscum pacifici sumus. Sed quia adhuc in prælio sumus, et contra diabolum pugnamus, ne de victoria desperemus, si cum Deo pacifici sumus. Et si Deo conjuncti sumus, quomodo potest fieri, ut diabolum timeamus? Talem imperatorem tecum habes; et diabolum times? Sub tali rege militas; et de victoria dubitas? Adversatur quidem quotidie diabolus; sed præsto est Christus. Ille vult premere, iste levare; ille vult occidere, iste vivificare: sed securi estote, fratres; plus valet ad erigendum Christus, quam ad deprimendum diabolus. Si ergo, sicut supra diximus, justitiam et pacem toto corde servemus, tunc etiam verum gaudium habere poterimus.

5. *Gaudium verum, regnum cœlorum: et hoc Christus. Justitiæ atque pacis fructus est.* Quod est verum gaudium, fratres, nisi regnum cœlorum? Quod regnum cœlorum, nisi Christus Dominus noster? Nam quod verum gaudium Christus sit, in Evangelio legimus. Sic enim angeli ad pastores dixerunt: *Ecce evangelizamus vobis gaudium magnum.* Attendite, fratres, et videte quia verum gaudium non est, nisi Christus Dominus noster[1]. Sic enim Angeli suo testimonio firmaverunt. Cum enim dixissent, *Evangelizamus vobis gaudium magnum quod erit omni populo;* statim subjecerunt, *Quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus* (*Luc.* II, 10, 11). Scio, fratres, quod verum gaudium omnes homines habere volunt: sed ipse se circumvenit, qui non vult agrum colere, et vult de fructu gaudere; ipse se decipit, qui non vult arborem plantare, et vult poma colligere. Verum gaudium non possidetur, nisi pax et justitia teneatur. Prima est enim et quasi radix justitia; secunda, pax; tertia, gaudium: de justitia nascitur pax, de pace gaudium generatur. Justitia et pax quasi bona opera esse videntur; gaudium vero fructus esse bonorum operum intelligitur. Nunc ergo faciendo justitiam et pacem tenendo, quasi in bono opere parvo tempore laboramus: sed postea de fructu bonorum operum sine fine gaudebimus. Audi Apostolum de Christo dicentem, *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II, 14). Gaudium vero quod ipse sit Christus, jam antea diximus: et Dominus Jesus Christus in Evangelio, cum suis discipulis loqueretur, ita eos exhortatus est, dicens: *Iterum*, inquit, *videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (*Joan.* XVI, 22). Quid est, *Gaudium vestrum nemo tollet a vobis*; nisi, me ipsum Dominum nemo tollet a vobis[1]? Attendite conscientias vestras, fratres charissimi: si est in vobis justitia, id est, si omnibus hominibus hoc vultis et desideratis et optatis, quod vobis ipsis; si est in vobis pax quæ non solum ad amicos, sed etiam usque ad ipsos perveniat inimicos; scitote quia regnum cœlorum, hoc est, Christus Dominus, manet in vobis. Qui vero ad conscientiam suam recurrens, non ibi invenerit justitiam, sed avaritiam; non pacem, sed discordiam; non gaudium de spe vitæ æternæ, sed carnalem lætitiam de amore luxuriæ: agnoscat et intelligat, quia non in illo regnat rex Legis Christus, sed crudelis tyrannus. Modo, fratres, dum adhuc vivimus in hoc corpore, possumus nos cum Dei adjutorio emendare atque corrigere. Si vero nos multis criminibus involutos ultimus dies invenerit, corrigendi tempus non erit. Erit enim tunc sicut omnibus sanctis æternum gaudium, ita peccatoribus sine fine supplicium; sed illis hoc erit, qui se per pœnitentiam emendare noluerunt. Tunc dicturus est Christus ad sinistram positis, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum:* ad dexteram vero positis, *Venite, benedicti, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (*Matth.* XXV, 41, 34). Ad quam beatitudinem nos Dominus sub sua protectione perducat; cui est honor et gloria et imperium cum Patre et sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XC (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, cap. II, 1-10, Die tertia nuptiæ fiebant, *etc.* (*b*).

1. *Quid significent nuptiæ istæ: quid sex hydriæ: quid ternæ metretæ.* Illud, fratres charissimi, quod die tertia nuptias factas, et aquam in vinum conversam fuisse, modo cum Evangelium legeretur, audistis, videamus. Quæ sunt illæ nuptiæ? Hic acquisitio et reparatio nostra votis et festis nuptialibus demonstratur; sicut alio loco, cum choro et symphonia reditus filii junioris excipitur. Sex autem hydriæ sunt sex mundi hujus ætates, per quas justi figuram et typum Domini prætulerunt, capiunt vero metretas binas vel ternas: quia fidem intra se continent Trinitatis. Sed videamus quid dicit sermo divinus; ipsa sacra Evangelii retractemus oracula.

2. *Mysterium reparationis humanæ. Christus Ecclesiæ arrhas dedit et dotem.* In Cana Galilææ aquas in vinum convertit, et latentem sub homine divinorum operum virtutem detexit. *Die*, inquit *tertia nuptiæ fiebant.* Quæ sunt istæ nuptiæ, nisi gaudia salutis humanæ? Quare *die tertia?* Sive quia nobis mysterium Trinitatis ostendit, sive quia die tertia resurrexit. Itaque tanquam sponsus procedens de thalamo suo descendit ad terras, Ecclesiæ ex Gentibus congregandæ, suscepta incarnatione, jungendus. Cui quidem Ecclesiæ, quæ utique sumus nos, et arrhas et dotem dedit. Arrhas dedit, quando nobis est ex Lege promissus; dotem dedit, quando pro nobis est immolatus: et alio modo potest accipi, ut arrhas, præsentem gratiam; dotem intelligamus vitam æternam. Videamus quid agat in Cana Galilææ: hic jam prodeant nobis Domini stupenda miracula.

3. *Regenerationis symbolum.* Statuuntur hydriæ *capientes metretas binas vel ternas;* metretas a metro, id est, mensura: implentur hydriæ; mutantur subito

[1] Ita ex duobus Mss. [*Quod regnum cœlorum, nisi Christus Dominus noster? Sic enim Angeli,* etc.]

[1] Ita cum iisdem manuscriptis. [*Quid est, Gaudium vestrum nemo tollet a vobis? attendite,* etc.]

(*a*) Alias, ex Vignerianis 10.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Non Augustinum, cui in aliquot manuscriptis assignatur, sed omnino Cæsarium refert. Reperitur hic ipse sermo in Bibliotheca Patrum inter Eusebio Gallicano tributos ordine quintus, cum insigni tamen varietate, et eorum omissione quæ hic toto num. 6 continentur. Idem sermo in Vindocinensi Ms. eadem parte truncatus est, atque ibi Faustino adscriptus. De num. 6 vide Cæsarii homil. 7, 9 et 11, ex editis a Baluzio.

aquæ; homines postmodum mutati: et dum in melius reformantur, velut Baptismatis vim loquuntur, quodam modo in illis similitudo regenerationis exprimitur: et dum aliud ex alio efficiuntur, dum in speciem gratiorem inferior creatura transfertur; mysterium secundæ nativitatis aperitur. Nihil in ipsis aquis de sua quantitate minuitur; et dum in se maneant, a se omnino nobili commutatione degenerant. Pereunt substantiæ suæ, et acquiruntur alienæ: fortior tenui materiæ apponitur sapor, et occulta fluentis levibus virtus infunditur, et aquarum natura inebriatur; sic novo more Creatoris sui potentiam confitentur. Quis potest ista convertere, nisi qui potuit et creare?

4. *Vinum, Scripturæ sacræ. Aquæ vinum, gratia succedens Legi.* — *Deficiente* ergo *vino, dixit ad Jesum mater ejus: Vinum non habent.* Jam primo loco requiramus, quid sit vinum, quod defecisse dicitur, et quod sit aliud vinum, quod mirabiliter præparatur, quod architriclinus melius esse pronuntiat, dicens: *Omnis homo primum bonum vinum ponit; et cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est: tu vero servasti bonum vinum usque nunc.* Vinum multis locis accipimus divina præcepta, et Scripturas sanctas, meracissimum vigorem cœlestis sapientiæ continentes, quibus ad timorem Dei incalescant sensus, et inebrientur affectus; secundum illud quod de Sapientia scriptum est, *Paravit mensam suam, miscuit vinum suum in cratera* (*Prov.* IX, 2). Scripturarum divinarum virtus, si quando alicujus interiora impleverit, dicere poterit cum propheta, *Potasti nos vino compunctionis* (*Psal.* LIX, 5): et, *Poculum tuum inebrians quam præclarum est* (*Psal.* XXII, 5)! Operante ergo Christo in Cana Galilææ, vinum defecit, et vinum fit; id est, umbra removetur, et veritas præsentatur: recedit Lex, gratia succedit; carnalia spiritualibus commutantur; in novum Testamentum observatio vetusta transfunditur, sicut beatus Apostolus dicit, *Vetera transierunt, et ecce nova facta sunt omnia* (II *Cor.* V, 17). Quomodo autem hydriæ illæ impletæ aqua, nihil minuuntur ab eo quod erant; et tamen incipiunt esse quod non erant: ita Lex non perit per adventum Christi absoluta, sed proficit. Vino ergo deficiente, vinum aliud ministratur. Bonum quidem est vetus Testamentum; sed sine spirituali intellectu vanescit in littera: novum vero odorem vitæ reddit in gratia.

5. *Miraculum maximum, conversio peccatoris.* Cum hæc ita sint, architriclinum ipsum præpositum in domo sponsi videamus, quem sentire possumus. Et quem alium nisi beatum Paulum intelligere debemus, qui post Legis litteram, acceptum Novi Testamenti mysterium suavissimum vel odore vel gustu, spiritualium sensuum fragrantia repletus et inebriatus exclamat et laudat, *Tu servasti bonum vinum usque adhuc.* Videamus tamen quemadmodum vinum ipsum laudat: *Nec oculus,* inquit, *vidit, nec auris audivit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I *Cor.* II, 9). Ecce vera, ecce prædicanda miracula, quæ in nobis operatur, quando de pessimis bonos facit, de superbis humiles, de inhonestis castos, de sectatoribus sæculi amicos Dei. Quæ potest majora exercere miracula, quam quando hominem vermem et putredinem dignatur in statum angelicum promovere, de terrenis in cœlestibus collocare, et in gratiam suæ adoptionis assumere?

6. *Munera Deo grata.* Quid ergo retribuemus Domino, pro omnibus quæ retribuit nobis? aut quando reddere poterimus quod nec cogitare sufficimus? Nec tamen desperandum est, quod nihil repensare possumus; quia tanta est pietas Domini nostri, ut apud eum voluntas perfecta faciendi reputetur pro opere facti. Omnia enim implevit, qui quod potuit fecit. Quid ergo retribuemus Domino, nisi ut humiliter corpore humiliato, et corde contrito dicamus, *Domine, propitius esto mihi peccatori* (*Luc.* XVIII, 13)? Ille enim holocaustomata diligit, qui et cor contritum et humiliatum non despicit. Non a nobis requirit quod nos implere non posse cognoscit. Et ideo qui eleemosynas largiores erogare non possunt, vel parum aliquid secundum vires suas cum bona voluntate dispensent. Qui virginitatis gloriam non prævalent obtinere, cum propriis uxoribus castitatem studeant, Deo auxiliante, servare; justitiam diligant, charitatem teneant, patientiam colant, ebrietatem velut inferni foveam fugiant, omnes homines perfecto animo diligant: pro bonis orent, ut a sancto opere non recedant; pro malis supplicent, ut cito se ad meliora convertant. Hæc enim et his similia, fratres charissimi, nec nimium dura, nec importabilia esse probantur: ubi sola bona voluntas fuerit, impossibile nihil erit. Non enim nos Deus ad comparandam vitam æternam, aut in Orientem, aut in Occidentem per itinera laboriosa transmittit; ad nos ipsos nos dirigit, quod in nobis per suam gratiam contulit, hoc requirit: sic enim in Evangelio ipse dixit, *Regnum Dei intra vos est* (*Luc.* XVII, 21.) Et ideo sit in nobis vera charitas, et bona voluntas; ut illud Evangelium in nobis impleatur, *Pax hominibus bonæ voluntatis* (*Id.* II, 14.) Quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XCI (*a*).

Rursum in Joannis cap. II, 1-10, *de sex hydriis aquæ mutatæ in vinum in nuptiis Cana Galilææ.*

1. *Hydriæ sex, sex mundi ætates. Sex hominum ætates. Hydriæ istæ mysteriis Christi plenæ.* Sicut jam aliquando charitati vestræ suggessimus, fratres charissimi, sex illæ hydriæ, quas modo Evangelica lectio memoravit, et quarum aqua in vinum mutata est, sex ætates mundi istius figurabant. Et ut soletis audire, una ætas impleta est ab Adam usque ad Noe; secunda, a Noe usque ad Abraham; etiam sicut evangelista commemorat; tertia, ab Abraham usque ad David; quarta, a David usque ad transmigrationem Babyloniæ; quinta, a transmigratione Babyloniæ usque ad Joannem Baptistam; a Joanne Baptista et ab adventu Domini Salvatoris sexta ætas agitur (*Matth.* I.) Quæ res etiam in humanæ vitæ cursu evidenter agnoscitur. Primus enim gradus est, quasi prima ætas, infantia; secunda, pueritia; tertia, adolescentia; quarta, juventus; quinta, senectus; sexta est illa permatura, quæ etiam decrepita dicitur. Non ergo tibi mirum videatur, quando audis mundum istum sex ætatibus consummari; cum hoc videas etiam hominum ætatibus adimpleri. In istis sex ætatibus mundi, quasi in sex hydriis prophetia non defuit. Plenæ ergo erant istæ hydriæ mysteriis Veteris Testamenti: sed quando in illis Christus non intelligebatur, non ex ipsis vinum, sed aqua bibebatur.

2. *Christus in Adam.* Prima ergo hydria impleta est temporibus Adam, quando Dominus emisit soporem in eo, et tulit unam de costis ejus, et fabricatus est eam in mulierem (*Gen.* II, 21, 22). Quid enim aliud tunc significavit, nisi passionem Domini Salvatoris? Dormit Adam, et de latere ejus tollitur costa, fabricatur Eva: inclinato capite dormivit in cruce Christus, et de latere ejus formatur Ecclesia. Cum enim percussus est in latere, exivit sanguis et aqua (*Joan.* XIX, 30, 34); sanguis redemptionis, et aqua Baptismatis. Quasi revera, fratres, non potuit Deus inde facere Evam, unde fecerat et Adam. Sed jam tunc in illo vetere Adam, de cujus costa fabricata est Eva, novus Adam significabatur, de cujus latere formanda erat Ecclesia. Sed hæc prophetia, quia in illa Judæorum populus Christum non intelligebat, non vinum, sed aquam sapiebat.

3. *In Noe.* Secunda hydria impleta est in Noe, cujus temporibus ita per mysterium arcæ vel diluvii genus humanum salvatur (*Gen.* VI, *et seq.*), quomodo per

(*a*) Prodit nunc primum ex quatuor manuscriptis, ubi absque auctoris nomine subjungitur sermonibus quibusdam Augustinianis. Et Augustini quidem doctrinam exhibet, sed stilum omnino Cæsarii, qui hic Tractatum nonum in Joannis Evangelium imitatur.

crucis vel Baptismi sacramentum in adventu Domini Salvatoris de æterna morte totus mundus eripitur.

4. *In Abraham.* Tertia hydria impleta est in Abraham, cui Dominus jussit ut ad similitudinem Domini Salvatoris filium suum offerret in holocaustum (*Gen.* XXII, 1-19). Nam quomodo beatus Isaac ad locum holocausti lignum ipse portavit; ita et verus Isaac ad locum passionis ipse sibi crucis patibulum bajulavit (*Joan.* XIX, 17).

5. *David in multis Christum figuravit.* Quarta hydria impleta est in David, qui et in humilitate, et in mansuetudine, et in multis tribulationibus Christum Dominum figuravit. Inter reliqua quæ per eum Dominus loqui dignatus est, etiam hoc clamavit: *Surge, Domine, judicare terram.* Cui dicitur, *Surge*, nisi ei qui obdormivit? *Surge*, inquit, *Domine*, *judicare terram.* Dormisti judicatus a terra; surge, ut judices terram: ut in te impleatur, quod Scriptura prædixit, *Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus* (*Psal.* LXXXI, 8).

6. *Prophetia de Christo in Daniele.* Quinta hydria impleta est temporibus Danielis, qui se dixit vidisse præcisum lapidem de monte sine manibus, et crevisse ipsum lapidem, et implesse universam faciem terræ (*Dan.* II, 34, 35). Videte, fratres, quia mons ille, unde lapis præcisus est, implevit omnem terram. Mons ille significat regnum Judæorum; de quo monte præcisus est lapis, id est, natus est Christus: quod autem ait, *Sine manibus*, hoc intelligitur, quia sine opere nuptiali; in manibus enim opera intelliguntur. Mons ergo ille, hoc est, regnum Judæorum, non implevit terram; quia antequam veniret Christus, notus erat tantum in Judæa Deus. Postquam vero Christus venit, ita gratia sua universum implevit mundum, ut in omnem terram exiret sonus Apostolorum, et in fines orbis terræ verba eorum.

7. *De vocatione Gentium in Joanne. Lapides, Gentes. Lex Christum non intelligentibus, aqua; secus, vinum.* Sexta hydria impleta est per beatum Joannem Baptistam. Ipse enim cum vidisset ad baptismum suum venire Judæos, dixit ad eos: *Progenies viperarum, quis vobis ostendit fugere a ventura ira? Facite fructus dignos pœnitentiæ. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ* (*Matth.* III, 7-9). Quos enim intelligi voluit lapides, ex quibus suscitari possent filii Abrahæ; quos utique, nisi omnes Gentes? Et quare omnes Gentes lapides erant? Quomodo lapides non erant, qui lapides colebant? Sed dicit aliquis, Etsi aliqui lapides colebant, numquid ideo lapides sunt? Audi Scripturam dicentem: *Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis* (*Psal.* CXIII, 8). Istæ ergo sex ætates mundi, velut sex hydriæ, impletæ sunt a ministris, id est, a Patriarchis et Prophetis. Veniens ergo Christus, non illam aquam jactavit, et aliam misit; sed illam ipse in vinum convertit. Quare hoc? Quia non venerat Legem solvere, sed adimplere. Non repulit Vetus Testamentum, et sic condidit Novum: sed illud quod in littera Legis aquam sapiebat, dum spiritualiter intelligi fecit, aquam in vinum convertit.

8. *Discipuli post Christi mortem infideles.* Denique in tantum ante adventum Christi Vetus Testamentum aqua erat, ita ut qui eum legebant, et Christum non intelligebant, ab ipso Domino Christo stulti appellarentur. Nam post passionem Domini nostri iter agentibus duobus discipulis, et ad castellum nomine Emmaus ire volentibus, junxit se illis Dominus et Salvator, et dixit ad eos: *Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes?* At illi inter reliqua dixerunt: *De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone.* O beati discipuli! ita in vobis infirmata est fides, ut prophetam dicatis Dominum Prophetarum? Numquid taliter audistis beatum Petrum apostolum confiteri? Non recolitis quid Domino interroganti responderit Petrus? *Tu*, inquit, *es Christus Filius Dei vivi* (*Matth.* XVI, 16). Ille Filium Dei vivi confessus est; et vos creditis fuisse prophetam? Licet et hoc nomen conveniat Domino Salvatori, secundum quod Moyses ait: *Prophetam vobis suscitabit Dominus vester, tanquam me ipsum audietis. Erit autem omnis anima quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe* (*Deut.* XVIII, 18, 19); tamen quando hoc discipuli illi dicebant, verum Deum esse Christum omnimodis non credebant. Denique videte quid dixerunt: *Nos*, inquit, *sperabamus quia ipse esset redempturus Israel.* O discipuli, sperabatis; jam desperastis? Latro dicit in cruce, *Memento mei*, *Domine*, *cum veneris in regnum tuum*: et vos dicitis; *Nos autem sperabamus.* Ecce vos non credebatis vel resurrecturum; et latro credidit etiam regnaturum. Cum ergo in discipulis ita refrigerasset fides, ut talia loquerentur, respondit Dominus: *O stulti et tardi corde ad credendum* (*Luc.* XXIV, 13-25). Quare stulti erant? Quia adhuc aquam bibebant: adhuc Christus aquam spiritualiter in vinum converti non fecerat.

9. *Metretæ binæ vel ternæ, Trinitatis mysterium et præcepta charitatis.* —*Capientes singulæ metretas binas vel ternas.* Non enim dixit, Aliæ capiebant binas, aliæ ternas; sed de omnibus dixit, quia capiebant *singulæ metretas binas vel ternas.* Et quia secundum litteram hoc intelligi non potest, videamus quid spiritualiter in illis sentire possimus. Jam enim supra diximus, quod aqua illa quæ erat in hydriis, prophetia vel Vetus Testamentum possit intelligi: quare ergo *metretas binas vel ternas?* Sine dubio propter mysterium Trinitatis. Quare etiam *vel binas?* Propter duo præcepta dilectionis. In Lege enim et Prophetis non solum mysterium Trinitatis agnoscitur, sed etiam duo præcepta charitatis assidue prædicantur. Videamus tamen si et in Evangelio possimus invenire *metretas binas vel ternas. Ego*, inquit, *et Pater unum sumus* (*Joan.* X, 30); ecce habes *binas.* Da *vel ternas. Ite*, inquit, *baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (*Matth.* XXVIII, 19); ecce habes *ternas.*

10. *Qualiter fervor animi fovendus.* Unde, fratres dilectissimi, quia hoc quod fecit in Apostolis Christus, etiam in nobis implere dignatus est; ut qui per infidelitatem tepidi eramus et frigidi, per fidem ferventes esse mereamur in opere Dei, cum ipsius adjutorio, quantum possumus, laboremus, ut usque in finem bonorum operum perseverantiam tenere mereamur; et ita in lectionibus sanctarum Scripturarum nos exercere jugiter studeamus, ut cum Propheta dicere possimus, *Potasti nos vino compunctionis* (*Psal.* LIX, 5); et iterum, *Calix tuus inebrians quam præclarus est* (*Psal.* XXII, 5)! Sicut enim per amorem Dei aqua nostra in vinum conversa est; ita e contrario timere debemus, ne amando mundum, et ejus concupiscentias diligendo, vinum nostrum convertatur in aquam. Et ideo quantum possumus, bonis operibus insistentes, Dei misericordiam deprecemur; ut in nobis opera vel beneficia sua ipse pro sua pietate custodiat: qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XCII (*a*).

Item in Joannis cap. II, *1-10, de nuptiis in Cana Galilææ* (*b*).

1. *Cur Christus ad nuptias venit. Cur ait, Nondum venit hora mea.* Domini et Salvatoris nostri virtus, fratres charissimi, præsente lectione evidenter ostenditur, cum mirabilia ejus non obscuritate verborum, sed eloquii puritate narrantur. Denique Evangelista ita mysterii interna custodit, ut rem gestam fido sermone designet: sic enim ait, *Vocatus est Dominus Jesus ad nuptias, et mater sua.* Nec dedignatus est conversationem hominum, qui usum carnis exceperat; nec sæcularia instituta contempsit, qui ad hæc

(*a*) Alias, de Tempore 41.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium Lovanienses relinquunt, supposititium asserunt Verlinus et Vindingus. Auctor quippe, hic in num. 3, Mariam non putat dici mulierem: contra vero Augustinus in serm. 52, n. 10 et alibi passim.

venerat corrigenda. Interfuit nuptiis, ut concordiæ jura firmaret : interfuit nuptiis, et comessationes non renuit nuptiarum; ut psalmos et tympana ad Dei Patris gloriam prædicandam concitaret [1], ut Pater honoraretur in Filio, et a Patre Filius nosceretur. *Erat*, inquit, *mater ejus ibi*. Quam libenter Maria ad has nuptias venit, in quibus Dei mirabilia comprobat. Vinum divina suggestione suggeritur defecisse. Numquid latere Deum poterat, quid in ea domo, in qua erat, gereretur? Sed non ignorans rerum Deus respondit : *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Hac responsione interim debemus advertere, quod de nuptiali vino pars aliqua adhuc forte resederat : ideo nondum erat Domini plena hora virtutum; ne miscere magis elementa, quam mutare videretur. Sed ait, *Nondum venit hora mea;* ut ita sint Dei mirabilia manifesta, ut nec argumento valeat [2] inimicus, nec perfidia Judæus insimulet.

2. *Nihil animus fallitur, qui Deum fideliter confitetur.* Et dicit Maria ministris : *Quæcumque dixerit vobis, facite.* Quam bene mater Domini credulitatem suadet ministris, ut non desint vina prandentibus : *Quæcumque dixerit, facite.* Intelligimus jam esse mysterium, cum Dei mandata se nosse, sollicite mater hortatur. Ait Dominus Jesus ad ministros : *Implete hydrias aqua.* Et cum implevissent, ait : *Haurite nunc, et ferte architriclino.* Quod cum princeps architriclinus accepisset, statim intellexit vina illata posterius esse sublimia. Et cum nesciret quod Dominus fecisset, sponso ait : Quid tam sero meliora profers vina, cum hæc prima esse debuerant? Vidimus ergo convenire mysterium, et quod Salvator dicit, *Nondum venit hora mea :* et cum accusat princeps achitriclinus tarditatem sponsi, videamus attentius ordinis hujus, quæ Evangelista designat, aperta mysteria. Videamus quæ sint nuptiæ, qui ministri, qui princeps architriclinus, qui sponsus, quomodo ad nuptias Deus, quomodo Maria; unde ex aqua vinum, quare postea melius, quare Deus in hora differre voluerit. Equidem nulla sunt apud credentium mentes occulta mysteria. Nihil animus fallitur, qui Deum fideliter confitetur. Nam qui scit Salvatoris adventum vitæ nostræ esse remedium, facile virtutis ejus misericordiam pura veritate cognoscit.

3. *Ecclesia Christum ad nuptias vocat. Ab eo optat vinum. Quid Christum detinebat.* Vocatur Salvator ad nuptias; hoc est, Ecclesiæ voto Spiritus sanctus invocatur. Venit cum discipulis suis, id est in hoc loco, turba sanctorum. Quid dici apertius potest? Mirabilia Dei Maria mater exspectabat, hoc est, virtutem Christi exspectat Ecclesia : appropinquare compellit; ait enim Maria, Ecce vina deficiunt : id est, quare populus jam non invenit remedium? Maria Deum probare festinat; vinum Ecclesia optat excipere; ut fiat ex nuptiali prandio spirituale convivium. Dicit enim, *Quid mihi et tibi est, mulier?* Numquid mulierem dicit Mariam, quæ virgo post partum inventa est? Sed [3] Ecclesiam, quæ non solum mulier, sed etiam meretrix nuncupatur, quæ errantem populum et per ævum et lubricam ætatem lascivum, tanquam prostitutam suscepit sponsam, et quasi docta mater adornat. *Nondum*, inquit, *venit hora mea :* hoc est, passionis tempus superest. *Nondum venit hora mea;* nondum populus credidit, nondum Judæus insequitur : adhuc habet diabolus unde lætetur, adhuc triumphi mei palma non proditur, adhuc locum crucis persecuturus ignorat, ac necdum Judas mentitur. *Nondum venit hora mea :* sunt prius quæ purgentur in sæculo; et sic vita proficit in populo.

4. *Ecclesia docet parere doctori. Vinum optimum nonnisi exhausto deteriori. Vinum optimum, sanguis Christi.* Dicit Maria ministris, *Facite quæcumque jusserit;* hoc est, obtemperate doctori, ministris mandat Ecclesia. Qui sunt ministri, nisi officia Levitarum, quæ Dei mysteriis sunt deputata? Implentur hydriæ aqua; hoc est, vacuatæ nuptiali vino, id est, potu sordido, fontis puritate supplentur, et benedictione Domini in saporem vini vertuntur; ut ex aqua spiritus potum qui jam prandentibus defecerat, reputaret. Aquam in vinum convertit : humanæ fragilitati virtus augetur. Princeps architriclinus vinum melius probat : hoc est, dominici vigoris saporem humana corda senserunt. Nam qui primum vinum melius judicavit, primus et credidit. Quod vinum est, quod optimum judicatur, quod architriclinus princeps queritur sero prolatum, nisi sanguis Dominicæ passionis? Hoc est enim quod Deus in hora suspendit, hoc est quod ministri suscipiunt, hoc est quod servat sponsus, hoc est quod princeps architriclinus, qui fidei primus est, veneratur. Advertamus ergo attento corde nos sanctas Scripturas audire debere; ut cœlestem doctrinam fida credulitate possimus agnoscere, et ab omni mundi hujus impedimento liberari; ipso adjuvante qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XCIII (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, cap. IV, 5-13, Venit Jesus in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, *etc., et de non differendo Baptismo* (*b*).

1. *Christus legitimus hæres Jacob est factus.* In lectione Evangelii infirmitatem humani generis suscepisse Dominum Jesum Christum, plenissime nobis sanctus Evangelista monstravit. Siquidem cum dixisset, venisse Dominum *in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo; in quo prædio erat fons Jacob;* addidit, *Jesus*, inquit, *fatigatus ex itinere sedebat sic supra puteum.* Venit Dominus noster Jesus Christus ad prædium quod sanctus Jacob Joseph filio suo dereliquerat : quod prædium non tam Joseph, quam Christo, arbitror derelictum, cujus figuram sanctus Joseph patriarcha portabat, quem vere sol adorat et luna, et omnes stellæ benedicunt. Ad hoc prædium ideo venit Dominus, ut Samaritani, qui hæreditatem sibi patriarchæ Israel vindicare cupiebant, agnoscerent possessorem suum, et converterentur ad Christum, qui legitimus patriarchæ hæres est factus.

2. *Fatigatur Christus ob infirmitatem nostram. Requiescit in fidelibus.— Jesus*, inquit, *fatigatus ex itinere sedebat sic supra puteum.* Videte diversitatem mysterii. Inter Apostolos exsultabat in spiritu in monte positus; non solum confortabat eos, verum etiam gloriam his propriam demonstrabat : in Samaria constitutus, *fatigatus ex itinere sedebat supra puteum.* Numquid Dei virtus poterat fatigari? Non utique : sed fatigabatur, quod fidelem populum invenire non poterat. Tunc ergo fatigatur Christus, quando nullam virtutem in suo populo recognoscit. Hodieque fatigat eum inobedientia nostra, fatigat eum infirmitas nostra. Infirmi enim sumus, quando non ea quæ fortia sunt atque perpetua, sed temporalia et caduca sectamur. Bene ait, *Sedebat supra puteum*, non requiescebat; quoniam in Samaritanis non poterat requiescere. *Et hora*, inquit, *erat quasi sexta.* Sexta die Deus de limo terræ hominem figuravit; sexta hora venit Samariam visitare : ut qui in eum Samaritani crederent, ipse in his inciperet requiescere; ut verum illud quietis sabbatum celebraret. *Sedebat* ergo Dominus *supra puteum.*

3. *Christus fons cur supra puteum sedit.— Et venit Samaritana mulier haurire aquam.* Magnum mysterium. Venit mulier ad puteum; et fontem quem non speravit, invenit. *Dicit ad eam Dominus : Da mihi bibere.* Bonus Dominus ultro se offert non quærenti, ut compleatur illud propheticum, *Palam ap-*

[1] Forte, *concinnaret.*
[2] Forte, *tegumento velet.*
[3] Supplendum, *dicit.*

(*a*) Alias, de Tempore 92.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Erat itidem apud Lovanienses dubius, apud Verlinum et Vindinguin spurius. Cæsarii stilum et verba continet. De num. 4 vide serm. appendicis 45, n. 6 et 46, n. 3

perui non quærentibus me, inventus sum ab his qui non interrogaverunt nomen meum (*Isai.* LXV, 1, *sec.* LXX). Petit bibere daturus: sedit supra puteum; ut non in altitudine quæramus aquam, sed de eo fonte qui supra omnes aquas est, salutaria nobis pocula hauriamus. Quis est fons, nisi Dominus noster Jesus Christus, cui dicitur, *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen* (*Psal.* XXXV, 10)? Bonus fons qui nos de hujus vitæ refrigeravit incendio, et inundatione sua ariditatem nostri pectoris superavit.

4. *Baptismum qui differunt, donum Dei nesciunt. Adventus Christi gratia.* Unde et mulieri dicitur, *Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere; tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam.* Non omnes sciunt donum Dei; quia non omnes desiderant aquam vivam. Si enim desiderarent, nunquam circa se Baptismi sacramenta differrent. Igitur de se pronuntiant, et vitæ suæ testimonium perdunt [1], qui ideo volunt tardius baptizari, ut flagitia et scelera multa committant. Noli differre, o homo, remedia salutis tuæ: quoniam nescis quando a te anima tua repetatur. Denique Samaritana ignara mysterii, dicebat: *Domine, neque hauritorium habes, et puteus est altus.* Ante adventum Domini et puteus altus erat, et sine hauritorio aquam sibi unusquisque haurire non poterat. Venit Dominus fons vivus, ut Pharisæorum corda dilueret, sitim exstingueret, pectora satiaret, non quærens hauritorium, sed ultro se infundens mentibus singulorum. Et addidit: *Omnis qui biberit ex hac aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Unum Baptismum docet, qui post ingressum æterni fontis et cœlestis poculi sacramentum, unumquemque nostrum sitire non patitur. Et ideo nos quibus tanta beneficia nullis præcedentibus meritis præstitit divina misericordia, quantum possumus, cum ipsius adjutorio laboremus, ut tantæ pietatis gratia non nobis judicium pariat, sed profectum. Quod ipse præstare dignetur, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XCIV (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, cap. V, 20-30, Sicut Pater suscitat mortuos, *etc.; necnon cap.* VI, 37-40, Omne quod dat mihi Pater, *etc.* (*b*).

1. *Judicium aliud discretionis, aliud damnationis.* Audistis, fratres charissimi, in lectione evangelica Dominum dicentem, *Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat. Neque enim Pater judicat quemquam, sed judicium omne dedit Filio. Et majora his demonstrabit ei opera:* id est, non solum infirmos curare, sed et mortuos resuscitare. Quod dicit, *Neque Pater judicat quemquam*, vel secundum divinitatem; quia nemo potest eum intueri nec audire: ut illud, *Deum nemo vidit unquam. Sed judicium omne dedit Filio:* id est, ut ille qui fuit judicatus secundum carnem, ab illo omnes judicentur. *Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in judicium non venit; sed transit a morte in vitam.* Quod dicit, *In judicium non venit, qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me,* discretionem factam esse inter justos et peccatores a Domino cernitur: ac si dicat, in numero peccatorum, qui ista fecerit, non veniet; *sed transit de morte ad vitam:* hoc est, de superbia ad humilitatem, de odio ad charitatem, de temporalibus ad æterna migrabit. *Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent. Mortui*, id est peccatores intelliguntur, qui audierunt Christum, et non crediderunt. Et quod subditur, *Vivent qui audierint:* ideo recapitulatur, eo quod paulo superius de resurrectione peccatorum dixerat; hic autem de resurrectione mortuorum loquitur. *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso: et potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.* Sic dedit ergo Pater Filio vitam gignendo, sicut ipse habet. Quod dicit, *Dedit ei judicium facere*, pro parte carnis quam assumpsit, dedisse Patrem Filio judicium dici cognoscimus; et futurum judicium hic significat: in quo judicio astabit Dominus Jesus Christus, et reddet unicuique secundum opera ejus; quia judicium hoc loco damnationem et pœnam peccatorum intelligimus. Nam ubi dicit Psalmista, *Judica me, Deus, et discerne causam meam* (*Psal.* XLII, 1); judicium discretionis cognoscimus. *Nolite mirari hoc, quia veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent, qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. Non possum ergo ego a memetipso facere quidquam: sicut audio, judico, et judicium meum justum est; quia non quæro gloriam meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Hoc loco apertissime resurrectionem futuram pronuntiat. Et quod dixit, *Non possum ego a memetipso facere quidquam:* ac si diceret, Ideo a me ipso quidquam facere non possum, quia a memetipso non veni, sed a Patre. Quod dicit, *Sicut audio, judico*, etc., auditio ista in æternitate facta esse significatur.

2. *Humilis Christo datus, nec potest perire. Resurrectio duplex.—Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet; et eum qui venit ad me, non ejiciam foras* [1]. Magnum penetrale et dulce secretum, sine tædio, sine amaritudine malarum cogitationum, sine interpellatione tentationum et dolorum. Nonne illud secretum est, quo intrabit ille cui dicturus est Dominus, *Serve bone, merito* [2] *intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* XXV, 21)? *Ego et eum qui venit ad me*, inquit, *non ejiciam foras.* Et qui ad me venit, humilis fit; qui mihi adhæret, humilis erit: quia non facietvoluntatem suam, sed Dei; et ideo non ejicietur foras. *Hæc est autem voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi Pater, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die.* Ipse illi datus est qui servat humilitatem, et hunc accipit: qui non servat humilitatem, longe est a magistro humilitatis. *Ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo.* Hæc non est voluntas in conspectu Patris mei, ut pereat unus de pusillis istis. De tumentibus possunt perire, de pusillis nihil periet: quia nisi fueritis de pusillis istis [3], non intrabitis in regnum cœlorum (*Id.* XVIII, 3). *Omne quod dat mihi Pater, non perdam ex eo: sed resuscitabo illud in novissimo die.* Videte quemadmodum et hic geminam illam resurrectionem definiat. Qui venit ad me, modo resurget humilis factus in membris meis: sed *resuscitabo eum in novissimo die*; id est, secundum carnem. *Hæc est enim voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam æternam; et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Superius dixit, *Qui audit verbum meum, et credit ei qui misit me:* modo autem, *Qui videt Filium et credit in eum.* Non dixit, Videt Filium, et credit in Patrem; hoc est enim credere in Filium, quod et in Patrem: quia *sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso: ut omnis qui videt, et credit in ipsum, habeat vitam æternam*; credendo et transeundo in vitam tanquam prima illa resurrectione. Et quia non est sola, *et resuscitabo eum*, inquit, *in novissimo die.*

[1] Forte, *produnt.*

(*a*) Olim, 22 ex Homiliis 50; et post in Appendice 18.

(*b*) Hujus sermonis pars altera excerpta est ex Augustino in Joannem.

[1] Hic omissa sunt, quæ apud Augustinum, *Quale est intus illud, unde non exitur foras?*

[2] Apud Augustinum, *servo bene merito.*

[3] Augustinus, *sicut pusillus iste.*

SERMO XCV (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, cap. XI, 1-44, Lazarus amicus noster dormit : sed vado, ut a somno suscitem eum, *etc.* (*b*).

1. *Divinitas Christi demonstratur in suscitatione Lazari. Apostoli non suscitarunt mortuos virtute sua.* Multis quidem signis ac virtutibus Dominus ac Salvator noster Christus Jesus divinitatis suæ potentiam declaravit, sed maxime in Lazari morte, ut in præsenti lectione audivit Dilectio vestra; ostendens se esse de quo scriptum erat, *Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob* (*Psal.* XLV, 8). Quas tamen virtutes Dominus ac Salvator noster duplici genere operatus est; et corporaliter et spiritualiter, id est, visibiliter et invisibiliter, ut per visibile opus invisibilem virtutem ostenderet. Superius cæcum a nativitate lumine oculorum illuminavit visibili opere (*Joan.* IX, 1-7), ut invisibili illa virtute cæcitatem Judæorum cognitionis suæ lumine illustraret : in præsenti vero lectione Lazaro mortuo vitam donavit, ut incredula corda Judæorum de morte peccati suscitaret in vitam. Denique multi Judæorum propter Lazarum Christo Domino crediderunt. Cognoverunt enim in resurrectione Lazari manifestam Filii Dei potentiam : quia morti potestate propria imperare non est conditionis humanæ, sed divinæ naturæ. Legimus quidem et Apostolos mortuos suscitasse (*Act.* IX, 40; XX, 9, 12), sed illi ut suscitarent, Dominum oraverunt; suscitaverunt autem non sua virtute, nec sua potestate, sed invocato nomine Christi, qui morti ac vitæ dominatur : Filius autem Dei Lazarum virtute propria suscitavit. Denique ut ait Dominus, *Lazare, exi foras*; statim ille egressus de monumento est : neque mors tenere poterat, quem Vita vocabat. In naribus humor sepulturæ erat : Lazarus vivus astabat. Non exspectavit mors iteratam vocem Salvatoris audire; quia virtutem vitæ ferre non poterat : sed ad unam vocem Domini mors et corpus Lazari de monumento, et animam dimisit de inferno; et totus Lazarus de monumento vivus processit, qui totus ibi non fuerat. Tardius quis de somno suscitatur, quam Lazarus de morte. Humor corporis adhuc erat in naribus Judæorum; et Lazarus vivus astabat. Sed jam caput lectionis ipsius videamus.

2. *Cur Christus de Lazari morte gaudet et flet. Lacrymarum Christi virtus.* Ait ergo Dominus ad discipulos suos, ut audivit in præsenti lectione Dilectio vestra : *Amicus*, inquit, *noster Lazarus dormit; sed vado, ut a somno suscitem eum.* Bene dixit Dominus, *Amicus noster Lazarus dormit*; quia vere de morte velut de somno erat surrecturus. Sed discipuli ignorantes cur hoc Dominus dixisset, aiunt ad illum : *Domine, si dormit, sanus erit.* Tunc respondens, *ait illis manifeste: Lazarus mortuus est; sed gaudeo propter vos, ut credatis, quia non ibi eram.* Sed si gaudere se dicit hic Dominus propter discipulos de Lazari morte, quid est quod postea flesse refertur in Lazari morte? Sed advertamus rationem gaudii, et lacrymarum. Gaudebat Dominus propter discipulos; flebat propter Judæos. Propter discipulos gaudebat; quia per resurrectionem Lazari confirmari habebat fides ipsorum in Christo : propter Judæorum flebat incredulitatem; quia nec resurgente Lazaro, Christo Domino fuerant credituri. Aut forte idcirco flevit Dominus, ut lacrymis suis mundi peccata deleret. Si Petrus potuit lacrymarum suarum fusione propria peccata abstergere, cur non credimus lacrymis Domini mundi peccata deleta fuisse? Denique post lacrymas Domini multi ex populo Judæorum crediderunt. Vicit ex parte incredulitatem Judæorum dominicæ pietatis affectus, et discordes mentes eorum mollivit prima fusio lacrymarum. Et idcirco forte utrumque de Domino in præsenti lectione refertur, quod et gavisus sit, et flevit : quia qui seminat in lacrymis, ut scriptum est, in gaudio metet (*Psal.* CXXV, 5). Lacrymæ ergo Domini gaudia mundi sunt : quia idcirco ille lacrymas fudit, ut nos gaudia mereremur. Sed redeamus ad ordinem.

3. *Christus absens simul et præsens Lazari morti.* Ait ergo ad discipulos suos : *Amicus*, inquit, *noster Lazarus mortuus est : sed gaudeo propter vos, ut sciatis quia non eram ibi.* Advertamus et hic mysterium, quomodo non se illic Dominus fuisse dicit. Cum enim dicit manifeste, *Lazarus mortuus est*; præsentem se illic fuisse, evidenter ostendit. Neque enim hoc dicere Dominus potuisset, nullo sibi nuntiante, nisi præsens fuisset. Quomodo enim in loco, ubi Lazarus mortuus est, præsens non erat Dominus, qui omnia loca totius mundi divina potestate circumvenit? Sed hic quoque Dominus ac Salvator noster sacramentum in se carnis ac divinitatis ostendit. Non erat ibi secundum carnem : hic erat secundum divinitatem; quia Deus ubique est.

4. *Cur Deus interrogat de rebus quas non ignorat. Ob culpæ confessionem salvatur Adam, ob negationem Cain damnatur.* Cum ergo venisset Dominus ad Mariam et Martham sororem Lazari, videns turbam Judæorum, ait : *Ubi posuistis eum?* Numquid nesciebat Dominus ubi positus esset Lazarus, qui absens mortuum Lazarum pronuntiaverat, et qui divinitatis suæ majestate ubique erat? Sed hoc Dominus ex veteri consuetudine fecit. Nam et Adam similiter ait : *Ubi es, Adam* (*Gen.* III, 9)? Non quia nesciret ubi esset Adam : sed idcirco interrogavit, ut peccatum suum Adam ore proprio confiteretur, ut posset peccati veniam promereri. Interrogat et Cain, *Ubi est frater tuus Abel?* Et ille dixit, *Nescio* (*Id.* IV, 9). Non quia nesciret ubi esset Abel, idcirco interrogavit Cain : sed ut cum ille negaret, parricidium ejus argueret quod in fratrem commiserat. Denique Adam, quia interroganti Domino confessus est peccatum quod commisit, veniæ redditus est : Cain, quia negavit parricidium quod commisit, æterna pœna damnatus est. Sic cum hic dicit Dominus, *Ubi posuistis eum?* non idcirco interrogat, quia nesciret ubi positus esset Lazarus : sed ut turba Judæorum ad monumentum Lazari sequerentur : ut videntes divinam Christi potentiam in Lazari resurrectione, ipsi adversus se testes existerent, si tantæ virtuti non crederent. Dixerat enim illis superius Dominus : *Si mihi non creditis, vel operibus credite, et cognoscite quia Pater in me est, et ego in illo* (*Joan.* X, 38).

5. *Quod humanæ virtutis est, hominibus dimittit Deus.* Deinde cum venisset ad monumentum, ait ad circumstantes Judæos, *Tollite hinc lapidem.* Quid dicimus? Numquid lapidem Dominus a monumento præcepto removere non poterat, qui inferni claustra propria virtute removit? Sed quod ab hominibus fieri poterat, homines facere præcepit : quod autem divinæ virtutis erat, sua potentia demonstravit. Lapidem enim a monumento revocare humanæ virtutis est; animam vero ab inferno revocare, solius divinæ potentiæ est. Verum facile, si voluisset, sola jussione verbi removere a monumento lapidem potuisset, qui verbo mundum creavit.

6. *Virtus vocis Christi. Miraculum alterum, Lazarus ligatis pedibus ambulans.* Cum ergo removissent lapidem a monumento, ait magna voce : *Lazare, veni foras!* ostendens se esse de quo scriptum erat, *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia* (*Psal.* XXVIII, 4); et iterum, *Ecce dabit virtuti suæ vocem virtutis* (*Psal.* LXVII, 34). Virtutis plane et magnificentiæ vox ista est, quæ statim Lazarum de morte ad vitam revocavit, et ante anima corpori reddita est, quam sonum vocis miserat. Licet alibi esset corpus, alibi anima; tamen vox ista Domini statim et animam corpori reddidit, et corpus animæ repræsentavit. Deterrita enim mors est, audita voce tantæ virtutis. Nec

(*a*) Alias, de Tempore 104.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius Lovaniensium sententia; at Verlini et Vindingi censura suppositilius est. Confer Tractatum 49 in Joannem. Cæterum sapit auctorem pium et in sacris Litteris exercitatum.

mirum sane, si ad unam vocem Domini resurgere Lazarus potuit; quando omnes qui in monumentis sunt, ad unam vocem solam resurrecturos in Evangelio ipse declaravit dicendo, *Venit hora, quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et resurgent* (*Joan.* v, 25). Unde sine dubio tunc mors audita voce Domini omnes mortuos a se potuisset dimittere, nisi proprie vocatum Lazarum cognovisset. Ut ait ergo Dominus, *Lazare, exi foras; statim ille exivit ligatis manibus et pedibus, et facies ejus sudario erat cooperta*. Quid et hic dicemus? Numquid Dominus in Lazaro sepulturæ vincula rumpere non poterat, qui mortis vincula disruperat? Sed hic Dominus ac Salvator noster duplicem virtutem in Lazaro suæ operationis ostendit; ut vel sic incredulitati Judæorum fidem credulitatis infunderet. Non enim minoris admirationis est, Lazarum ligatum pedibus ambulare potuisse, quam a mortuis resurrexisse.

SERMO XCVI (*a*).

Rursus in Evangelii Joannis cap. xi, 1-44, *de suscitatione Lazari* (*b*).

1. Licet omnes virtutes quas in terris Dei Filius majestatem suam proditurus implevit, mirari tantum homines valeant, ut verbis definire non possint: excedit tamen omne miraculum, quod Christus circa Lazarum fecit, cui non ægro reddidit sanitatem, nec debilitatis languore viribus[1] medelam protinus verbo restituit, non denique reliquias animæ adhuc possidenti vitam rursus reddidit; sed jam sepulto, jam monumentis recondito, jam legitimis temporum spatiis adscripto inferis inquilino, ab ipsa sede pallente, destructa lege tartarea, mancipium mortis redire jussit ad superos; et post concilia stridentium umbrarum, post profundas noctis æternæ caligines, vitam ducere, in convivio discumbere, frui discumbentium colloquio, prandere et gaudere fecit: atque ut miraculum divinæ virtutis accresceret, dum convivis interrogantibus tristia loca pœnarum[2], sedesque alta nocte semper obscuras, Lazarus indicat diligenti narratione per ordinem; diu quæsiti longisque temporibus ignorati invenerunt tandem inferi proditorem.

2. Nec leves jam præcesserant in multis curationibus diversæ virtutes. Neque enim levia sunt vel ludicra præter Lazarum quæ Christus implevit: quod claudi redintegratis gressibus cucurrerunt, et accepto beneficio sanitatis Domino gratias retulerunt; quod manci utrasque manus ad cœlum cum laudibus levaverunt; quod resoluta sunt mutis claustra linguarum, et post horrificum vocis inarticulatæ mugitum, vinculo nodatæ linguæ disrupto, ex ore dividuo sensibilia verba processerunt; quod cæcus recepit lumen, quod violentus dolor nube crassi humoris obscurans ab orbium sede rapuerat; et noctem funeratæ frontis excutiens, dum totum recipit visum, resurrectionem cæcus meruit oculorum. Recepit hic quidem oculos, alter accepit; et quod natura non dederat, manus Christi formavit. Imposuit enim fronti pulverem sputo conspersum, et ad tactum sacræ manus operis discipulina festinans luciferas gemmas orbibus præparatis infixit; et quod natura non dederat, Christus artifex integravit. Hæc omnia cunctis fuere miraculo, dum fiebant. Quis enim protinus saxeus mirari non cogatur, cum omnia damna membrorum non medicinæ pigmentis, nec arte aliqua, nec remediis, sed solo tantummodo videret sermonis imperio restituta? Parva hæc tamen ad Christi potentiam videbantur, nisi amicus Christi Lazarus moreretur. Quem ideo Christus vitæ naturæ restituit, ut mutaret naturam, et vitæ ordinem verteret, ut unus homo semel nasci, et bis mori disceret, ut conditionem mortis nova resurrectionis lege turbaret.

3. Invadit igitur Lazarum pernicies inimica languoris, et fornace febrium anhelum corpus exurens, miserandi hominis robur quotidie edax incendium absumebat. Jacebat visceribus anhelis exæstuans, crebrisque singultibus corpus excussum, migraturam de domo corporis animam promittebat. Non amici, non consilia, non fomenta, non artis magisterio remedia provisa succurrunt: omnia enim quæ pro salute data fuerant, in contrarium vertebantur. Languor enim iste non aliquo remedio, sed sola morte fuerat finiendus: et mors ipsa per resurrectionem Christi vincenda. Aderant autem duæ sorores languenti, et casum dolentes juvenis, ægrotantis lectulo jugiter inhærebant. Fovebant vero jacentem talibus frequenter alloquiis: Patienter, inquiunt, sustine, fortiter dura, noli desperatione corruere. Dum enim languorem istum fortitudine toleras, cum sustines, cum foveris, venit inter hæc Christus, ut credimus; forsitan et sanaberis. Sed quid vos, o Maria et Martha, pro germano tantus dolor exurit? quid jugibus suspiriis optatis mori cum fratre? In contrarium potius vota pectoris immutate, precamini crementa languoris, augmenta febrium quærite, et ut in extrema vitæ limina tempestas morbi sævientis citius impingat, optate. Frater enim vester Lazarus, cujus ingemiscitis tanto affectu languorem, nisi mortuus fuerit, non recipiet sanitatem.

4. Urebat igitur ægrotum febris assidua, edax flamma penetrabili vapore siccabat. Incumbit quæstionarius corpori dolor, totus homo sævientium morborum oneribus premitur; ut corporis vinculis anima resolvatur. Vicit tandem succum corporis ægritudo, et caminus febrium extremo divortio de sede corporis animam compulit emigrare. Scindebant Maria et Martha germanæ vestes, laniabant iratis unguibus genas, spargebant evulsos crines, ululatibus astra pulsabant: et tamen incumbentes funeri, amplexæque corpus exanime, inania figentes oscula, sæpius hoc dicebant: Poteras, miser, nec ægrotare, nec mori, si nulla ratio fecisset Christum absentem. Inter omnes enim quibus sermone medico desiderata concessit, si te quoque languentem contingeret aut videret; non te frigidi corporis sopore oppressum, non spoliatum lumine videremus: imo illo præsente non tibi febris accederet, non invaderet dolor, non ægritudo vastaret. Tanta est enim illius omnipotentia; ut etiam jam mortuus resurgeres, si veniret. Procedit interea funus, longoque ordine tristibus obsequiis decoratum infertur sepulcris: absconditur cavato saxo, luctuosisque vocibus conclamatur.

5. Venit igitur ad Bethaniam Christus, claustra mortis divina potentia destructurus. Occurrunt lacrymosæ sorores, funus hominis contestantes, Dei auxilium requirebant (erat enim ei insitus amor[1] Lazari, erat sororum ejus quædam dilectio apud Dominum), de servitiis amoris sui pignus intrinsecus deponentes, in visceribus habere Dominum videbantur. Sed interrogat de lacrymis Deus; et licet sciret quid contigerit, tamen ex illarum voce optat audire. Lazarus, inquiunt, quem diligebas, mortuus est. O invidia! o infidelis contentio! Te adhuc posito in sæculo, Lazarus amicus tuus moritur. Si amicus moritur, inimicus quid patiatur? Parum est si tibi non soli superi serviunt: ecce tuum dilectum inferi rapuerunt. Lazarus, inquiunt, quem diligebas, moritur. Exclusit humanitatis consuetudinem, et vox illa mortalitatis dicit: amicus Dei plus debuit vivere; sed moritur.

6. Dominus noster Jesus Christus intendens in lacrymas mulierum, quæ jugibus suspiriis optabant mori cum fratre, ad mausoleum Lazari una cum discipulis suis vel prolixis turbis accelerat. Jam enim intra cavatum saxum quatuor dies habuit ut jacebat,

[1] In Mss. plerisque, *nec debilitatis fugavit languorem, nec viribus* etc.

[2] Manuscripti non pauci, *loca pœnarum*; et sic forte corrigendus vetus codex cl. ..., *tristitia capitenarum*.

(*a*) Olim, de Verbis Domini 52; et post in Appendice 6.

(*b*) Incerti auctoris et insulse ... torem agentis.

[1] Ita Mss. plures. Alii cum editis, *erat enim insitus amori*, etc., et mox, *quædam dilectatio*.

jam fluescentium membrorum teterrimus fœtor prohibebat accessum, jam in concavis orbibus tabido situ marcescentes resederant oculi, jam deficiebat narium mollitudo, jam rictus oris dentibus nudatis horrebat, jam nudata cute, laxa temporibus cerebri sedes tegmine attenuato pallescens, capillis subinde rarescentibus apparebat; jam Maria et Martha sorores Lazari, quæ Christum frequenter resuscitasse mortuos viderant, fratrem suum posse resuscitari penitus non credebant. Ibi vere Christus probatus est Deus, ubi tantum fecit, quantum ausa non est etiam ipsa fides optare. *Et commotus spiritu dixit : Ubi posuistis eum?* Non tamen locum sepulti ignorare credi debuerat; sed fidem populi approbare volebat. Venit igitur Christus ad monumentum in quo Lazarus dormiebat, et non tanquam mortuum, sed tanquam sanum, tanquam vivum, tanquam audire paratum, de sepulcro protinus evocavit. *Lazare*, inquit, *prodi foras*. Ideo dicit nomen, ne omnes mortui cogerentur exire. Clamat tamen ad monumentum; turbant se inferi, exspectant audientiam omnes mortui, quærunt sua nomina vocitari : Ne, inquiunt, et nos Dominus suscitabit? Ubicumque Christus steterat, patebant inferi. Subito una vox intercepit cæteros, *Lazare, veni foras*. Non dilatio ulla retinet resurgentem, non tardant reditus animæ, non impediunt vincula sepulturæ. Involutus linteis, nodisque lineis irretitus, voce Christi citius egreditur, surgit, ambulat, currit. Et ne quid quisquam deesse diceret resurgenti, præsentibus cunctis agit gratias Redemptori.

SERMO XCVII (*a*).

De verbis Evangelii Joannis, cap. XIV, 27, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (*b*).

Pax quid sit. Quid faciat. Qualis sit. Jactura illius quanta. Contumaciæ crimen. Discordia. Domini vox est, fratres charissimi, *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis*. De pace dicturi, prius quæ pacis sint commoda, videamus. Est pax serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Hæc est quæ simultates tollit, bella compescit, comprimit iras, superbos calcat, humiles amat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placita. Non quærit alienum, nihil deputat suum; docet amare, quæ odisse non novit. Nescit extolli, nescit inflari. Hanc ergo qui accepit, teneat; qui perdidit, repetat; qui amisit, exquirat : quoniam qui in eadem non fuerit inventus, abdicatur a Patre, exhæredatur a Filio, nihilominus a sancto Spiritu alienus efficitur. Respuit enim munus oblatum, qui datæ legis contempserit bonum : nec poterit ad hæreditatem Domini pervenire, qui testamentum noluerit observare. Non potest concordiam habere cum Christo, qui discors voluerit esse cum christiano. Contumaciæ ergo crimen est, quod jubetur contemnere, quod præcipitur nolle, quod imperatur declinare. Quid tibi commune cum discordia, christiane? Quid simultates amas, quod auctori pacis placere non potuit? Quid exerces inimicitias, quas evadere non potuit nec ille, qui eas primus invenit? Initio namque inimicitias in protoplastum dum serpens exerit, interficitur; dum homini invidet, ipse prosternitur; dum Adam cupit decipere, ipse primitus jugulatur. Quare aut Christi charitatem amplectere, christiane, aut discordiæ auctori de similitudine operum [1] parem te esse cognosce.

Sermo idem fusior, siculi habetur in Regio Ms. necnon in Colbertino, in quo præfigitur titulus iste : « Sermo sancti Augustini in Cœna Domini, de pace « discipulis commendata. »

Domini est ista vox, *Pacem meam do vobis, pacem dimitto vobis*. De pace dicturi, prius quæ sint pacis commoda audiamus. Est enim pax serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Hæc est enim quæ simultates tollit, bella compescit, comprimit iram : superbos calcat, humiles amat, discordias sedat, inimicos concordat, placita cunctis. Non quærit alienum, nihil deputat suum. Docet amare, quæ odisse non novit. Nescit extolli, nescit inflari : humilis omnibus, mitis est omnibus. In ipsa requies, in ipsa tranquillitas. Pax quæ exercetur in christiano, consummatur in Christo. Hanc qui amaverit, Dei hæres est; qui contempserit, Christo rebellis est. Dominus enim Christus ad Patrem remeans, hæreditarium bonum, id est, pacem suam, suis cultoribus dereliquit, dicens : *Pacem meam do vobis, pacem dimitto vobis*. Hanc pacem qui acceperit, teneat; qui perdiderit, repetat; qui amiserit, exquirat : quoniam qui in eadem pace inventus non fuerit, abdicatur a Patre, exhæredatur a Filio; et exutus et nudus, invenietur ab eodem Domino alienus. Respuet munus oblatum, qui datæ legis contempserit bonum : nec poterit ad hæreditatem Domini pervenire, qui testamento noluerit inservire. Pacem quam Christus dimisit, christiane, amplectere : hæreditati Dei ut cultor adhære, voluntatem Domini in te transfusam ostende. *Beati*, inquit, *pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur* (*Matth.* v, 9). Scriptum est discordibus, scriptum est inimicis, Filius esse nisi pacificus non potest; inimicos abdicavit, qui pacificos filios fecit. Aut enim datam pacem, christiane, conserva, aut gloriam tibi salutis ablatam, si non amaveris pacem, cognosce. Non potest promissa Christi percipere, qui cum fratre noluerit concordari : non potest concordiam habere cum Christo, qui discors voluerit esse cum christiano. Si de nobis a Christo vicaria passio peteretur, et Filii Dei sanguis, qui pro nobis effusus est, ad pensandum nostro sanguine quæreretur; quanta instantia vel officio fuerat festinandum, ut et jussa tantæ majestatis expleres, et vicaria passione dependere gauderes, et pro morte vitam acquirere, et passione reciproca compensare? At nunc quomodo poteris pro Christo animam ponere, qui pacem ab eodem delegatam nolueris conservare? Contumaciæ crimen est, quod jubetur contemnere, quod præcipitur nolle, quod imperatur declinare. Pax enim Christi est bonum; discordia diaboli malum : auctori respondet, qui de utroque alterutrum eligit. Quid tibi cum discordia, christiane, quæ principem suum diabolum interemit? Quid amas simultatem, quæ placere auctori non potuit? Quid exerces inimicitias, quas evadere non potuit nec ille, qui eas primus invenit? Inimicitias in protoplasto dum serpens exercet, interficitur; dum homini invidet, ipse prosternitur; dum Adam decipit, jugulatur. At contra Christus tantum homini charitate adhæsit, tantum eum unica benignitate amavit, ut eum commendaret Patri, sociaret sibi, dum carnem propter ipsum descendens induit. Scriptum est, *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius* (*Sap.* II, 24, 25). Non cadat in christianum, quæ cadit in diabolum : quia christianum condecet conservare, quod eum constat a Domino didicisse. Qua de re autem Christi charitatem amplecti debemus, ut cum illo in æterna beatitudine vivere possimus. Amen.

SERMO XCVIII (*a*).

De iisdem verbis Evangelii Joannis, cap. XIV, 27 (*b*).

1. *Pax, hæreditas Christi. Pacificus, filius Dei.* Legimus in Evangelio, fratres charissimi, quod Salvator

[1] Mss. omnes addunt vocem, *ipsius* : sed alii post verbum, *operum*; alii post particulam, *te*.

(*a*) Olim, de Verbis Domini 57; et post, in Appendice 7.

(*b*) Stilo convenit cum sermone Appendicis 75, necnon cum 61, qui Chrysologo tribuitur. In Ms. regio notato 3795, adscribitur Ambrosio.

(*a*) Alias, de Tempore 166.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Continet caput sextum ex Alcuini opere de Virtutibus et Vitiis. Addendum alteram partem ejusdem sermonis, ab istis verbis num. 4, « Hæc itaque unanimitas sub Apostolis, » etc. acceptam esse ex Cypriani libro de Unitate Ecclesiæ.

et Dominus noster, cum appropinquaret passioni, et transitum suum de hoc mundo ad Patrem discipulis insinuaret, inter alia verba quæ ob sui commemorationem dilectis comitibus suis impenderat, maxime pacis bonum et unitatis quasi speciale munus illis commendavit, dicens, *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* : ac si diceret, In pace vos dimisi, in pace vos inveniam. Proficiscens voluit dare, quæ desiderabat rediens in omnibus invenire : hanc suis hæreditatem dedit, dona omnia suæ pollicitationis et præmia in pacis conversatione (*a*) promisit. Atque ideo, fratres, si hæredes Christi esse volumus, in ejus pace esse et manere debemus. Pacem nobis, sicut audistis, Christus dedit, concordes atque unanimes esse præcepit, dilectionis et charitatis fœdera incorrupta atque inviolata mandavit. Cujus pacis ornamenta mirabiliter alio ostendit loco, dicens : *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (*Matth.* v, 9). Et si filius Dei incipit vocari, qui pacificus esse jam cœpit; non vult filius Dei dici, qui pacem noluerit amplecti : negat Deum sibi patrem, qui pacificus esse contemnit. Pacificos ergo esse oportet Dei filios, corde mites, sermone simplices, affectione concordes, fideliter sibi unanimitatis nexibus cohærentes.

2. *Pax cum quibus servanda. Pacis effectus.* Sed hæc pax cum bonis et Dei præcepta servantibus custodienda est, non cum iniquis et sceleratis, qui pacem inter se habent in peccatis suis. Pax Christi ad salutem sempiternam proficit : pax quæ in diabolo est, ad perpetuam venit perditionem. Pax cum bonis, et bellum cum vitiis semper habendum est : mala siquidem impiorum hominum odio habenda sunt. Nam homines ipsi, quamvis mali sint, amandi sunt, quia creatura Dei sunt [1]. Pax vero quæ in bonis est, concordiam fratrum et charitatem copulat proximorum. Pax spiritum Dei specialiter promeretur, pax dilectionis mater est, pax indicium est sanctitatis, de qua Dominus per prophetam ait : *Pacem et veritatem diligite* (*Zach.* viii, 19). Pax plebis sanitas, gloria sacerdotis, et patriæ lætitia, et terror hostium sive visibilium sive invisibilium. Omnibus viribus pax est custodienda, fratres; quia semper in Deo manet, qui in pace sancta manet, et cum sanctis Dei societatem habet.

3. *Sacerdotis munus. Sine pace accepta non est oratio vel oblatio.* Sacerdotis est, in pace populum admonere quod debeat agere; populi est, in humilitate audire quæ monet sacerdos. Quidquid non licet, pastoris est prohibere ne fiat; plebis, audire ne faciat : atque unitatis vinculum omnes debent prælati simul et subditi in fide et dilectione per omnia servare : quia sine pace non suscipitur sacerdotis oratio, nec plebis oblatio. Si ergo volumus velociter a Deo exaudiri, et gratanter munera nostra ab eo accipi, debemus utique in pace conversari. De qua nos ipsa Veritas instruere dignata est : *Si offers*, inquit, *munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te : relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens offeres munus tuum* (*Matth.* v, 23 et 24).

4. *Pax et unitas sæpe in Scripturis commendatæ.* Quia ergo unitatem nostram et concordiam Deus desiderat, ostendit ipse Salvator in Evangelio ad Patrem ita loquens : *Pater*, inquit, *sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos* (*Joan.* xvii, 11). Unde et Apostolus fideles adhortatur dicens, *Obsecro vos, fratres, ut idipsum sapiatis, et unum dicatis omnes* (I *Cor.* i, 10) : et item, *Non sit*, inquit, *inter vos zelus et contentio* (*Rom.* xiii, 13). *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia* (*Ephes.* iv, 30) : item alibi ait, *Sustinentes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ* (*Ibid.* 2-4). Hæc itaque unanimitas sub Apostolis olim fuit. Sic novus credentium populus, Domini mandata custodiens, charitatem suam tenuit. Probat Scriptura quæ dicit, *Turba autem eorum qui crediderunt, una anima et mente agebant* (*Act.* iv, 32) : et iterum, *Et erant perseverantes omnes unanimes in oratione, cum mulieribus et Maria quæ fuerat mater Jesu, et fratribus ejus* (*Id.* i, 14). Et ideo efficacibus precibus orabant, ideo impetrare cum fiducia poterant quodcumque de Dei misericordia postulabant.

5. *Charitatis diminutio, fidei defectus.* In nobis vero sic unanimitas diminuta est, ut et largitas operationis infracta sit. Domus tunc venumdabant, et thesauros sibi in cœlo reponentes, distribuenda in usus indigentium pretia Apostolis offerebant (*Id.* ii, 45) : at nunc de patrimonio nec decimas damus; et cum vendere jubeat Dominus, emimus potius et augemus. Sic in nobis emarcuit vigor fidei, sic credentium robur elanguit. Et idcirco Dominus tempora nostra respiciens in Evangelio suo dicens ait : *Filius hominis cum venerit, putas, inveniet fidem in terra* (*Luc.* xviii, 8) ? Videmus fieri quod ille prædixit. In Dei timore, in lege justitiæ, in dilectione, in opere fides est. Nemo futurorum metum cogitat. Diem et iram Domini, et incredulis ventura supplicia, et statuta perfidis æterna tormenta nemo considerat : quæ metueret conscientia nostra, si crederet; quia non credit, omnino non metuit : si autem crederet, et caveret; si caveret, et evaderet.

6. *Vigilantia.* Excitemus nos, quantum possumus, dilectissimi fratres, et somno inertiæ veteris abrupto, ad observanda et gerenda Domini præcepta vigilemus. Simus tales, quales nos esse ipse præcepit, dicens : *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes : et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis : ut cum venerit et pulsaverit, aperiant ei :* et, *Beati servi illi, quos adveniens dominus invenerit vigilantes* (*Id.* xii, 35-37). Accinctos nos esse oportet : ne cum expeditionis dies venerit, impeditos et implicatos apprehendat. Luceat in bonis operibus nostrum lumen et fulgeat; ut ipsum lumen nos ad lucem charitatis æternæ de hac sæculi nocte perducat, quo cum Christo, qui est veræ pacis auctor, et cum sanctis angelis ejus æterna pace et perpetua felicitate fruamur : præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XCIX (*a*).

De verbis Actuum, cap. iii, 1-8, Petrus et Joannes ascendebant in templum, *etc.* (*b*).

1. *Paupertatis evangelicæ commendatio.* Post resurrectionem Christi, quorum operum patrocinio prædicatio Apostolorum muniatur, lectio quam audistis exposuit. *Ascendentes*, inquit, *Petrus et Joannes in templum*, materiam sermoni, id est, prædicationi ingressum, per signa præpararunt. Præcedere quippe stupor debuit, ut mirandæ rei expositio sequeretur. Fulgor [1] ergo signorum populorum corda percussit. *Nam erat quidam a nativitate sua claudus, qui portabatur manibus, et mendicabat*, inquit, *ad Speciosam portam templi :* qui cum ingredientes vidisset Apostolos, eleemosynam ex more poscebat. Sed cum in eum convertissent intuitum, nihil claudus ultra notum solamen opperiens, credidit affluituram vilem de Aposto-

[1] Apud Alcuinum : *Non homines*, omissis deinde verbis, *amandi sunt*.

(*a*) Forte, *conservatione*.

[1] In plerisque Mss., *fulgur*.

(*a*) Olim de Verbis Apostoli 26; et post, in Appendice 10.

(*b*) Incerti auctoris, qui huc nonnihil transtulit ex Augustino, ut facile videtur; nec alius forte est ab eo qui scripsit sermones 3, 7, 23. Enimvero quemadmodum legimus serm. 3, n. 1. « Novum probationis genus, « habenti propria, exsilia indicere, » serm. 7, n. 1, « Novum præcepti genus est bonum legem sceleris « dare; » serm. 23, n. 3, « Novum miraculi genus, « fecit misericordiam filia parricidæ : » ita et hic habemus, n. 3, « Novo genere tunc magis prodest (aurum), quando « contemnitur. » Cætera nec stilus dissentit. Hoc et de sermone 133 dicere liceat, in quo pariter videre est, n. 4, « Novo sanctificationis genere, Christum non tam lavit unda, « quam lota est. »

lorum manibus largitatem. Sed Petrus apostolus ait ad eum, *Intende in nos*. Quos cum respexisset, *Argentum*, inquit, *et aurum non est mihi ; quod autem habeo, hoc tibi do : in nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula*. Verborum ipsorum ordinem debemus diligenter exponere. Neque enim pertinebat ad rem, cum virtutum divitiæ sequerentur, ut census pauperies narraretur, nisi ipsam virtutem voluisset Apostolus cum sui attestatione proferre. Ne enim mirareris possessorem virtutum, ante professus est abrenuntiationem divitiarum. Juste namque sequebatur, ut largiretur signa, qui opes contempserat. Quid hac paupertate ditius? quid hac virtute pauperius? Testimonium ergo virtutis secutura est professio paupertatis. Unde et Apostolus loquebatur, *Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes* (II *Cor*. VI, 10). Quid igitur hac paupertate ditius? *Argentum et aurum non habeo*. Sed quid habet, qui argentum non habet? Eloquium vehemens, eloquium igne purgatum : qui aurum non habet, fidem habet.

2. *Auri vilitas. Cur ita abstrusum*. Videamus quid amplius coruscet aurum, quod ita est in abscondito; ut illud videatur providens hominibus natura damnasse, nec exposuisse rem succensuram oculos cupidorum : atque ut adjuvaretur paupertas difficultate parandarum divitiarum, cum labore fecit quæri, quod noluerat inveniri. Ergo videamus : qui aurum non habet, quid habet? Fidem habet, virtutem habet. Expendamus quod diximus, quid amplius coruscet aurum, quod ærumna perquirit, quod avaritia cupit, quod sollicitudo custodit; aurum materia laborum, periculosa res possidentium; aurum enervatio virtutum, aurum malus dominus, proditor servus. Ergo qui aurum non habet, quid habet? Fidem habet. Videamus, ut diximus, quid amplius coruscet aurum, quod nemo tutum habet, nisi qui semper abscondit; aurum, quod in perniciem domini fulget; aurum, quod per tenebras quæritur, per tenebras custoditur; aurum, cujus inquisitio damnatos habet, cujus amor Judam fecit, et ne alicui sit nomen ignotum, de apostolo proditorem; aurum, quod apud avarum animum præfertur et Christo : in cujus appetitu congrua Magister Gentium auctoritate detonuit dicens, *Avaritia quæ est idolorum servitus* (*Ephes*. V, 5). Quid ergo amplius refulget aurum, quod sordidus dominus habet; aurum, quod amplius cruciat apud quem largius fuerit; aurum, quod amanti se nihil de sua possessione permittit, refundens ei reatum suum, cui usum suum negat gravis acquisitio [1], ærumnosa possessio?

3. *Auri damnatur usus, non natura. Periculose possidetur; fructuose abdicatur*. Nec tamen cum hæc dicimus, Dei creatura damnatur : sed quoniam obcæcata prudentia hominum id in magnum pretium receptum est, jam in infamiam rei redundat, quidquid de mala cupiditate suscipitur. Ideo ergo res illa vituperatur, ut avaritia condemnetur. Cæterum Dominus ait per prophetam, *Aurum et argentum meum est* (*Aggæi* II, 9). At si per se mala res esset, Dei esse non posset. Verum præbet materiam misericordiæ apud bonos animos; et novo genere tunc magis prodest, quando contemnitur; ut ipsa sui conditione testetur quoniam mala est rei ejus possessio, cujus abdicatio fructuosa est. Præbet ergo materiam subveniendi : *Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in æternum* (*Psal*. CXI, 9). Vis ergo nosse quam justi judicis res sint aurum et argentum? Avarus inde torquetur; inde misericors adjuvatur. Exerceatur ergo rei contemptus per contemptum utilis. Ad possessionem ejus non omnes idonei; ad contemptum ejus omnes idonei. Nemo ergo non potest inter eos reputari, qui disperserunt tribueruntque pauperibus, justitia eorum manet in æternum : nemo non inter eos reputari potest, qui bene voluerit per fugacium rerum despectum placere Deo.

4. *Paupertatis pretium*. Magnæ felicitatis est conditio Christianorum, quibus claritudo regni in paupertate posita est. Possidere quod cum labore requiritur, paucorum est : contemnere quod cum fructu contemnas, omnium est. Felicitas ergo magna Christianorum, quibus datum est ut paupertate faciant pretium regni cœlorum. Non tibi displiceat paupertas tua : nihil ea potest ditius inveniri. Vis nosse quam locuples sit? Cœlum emit. Quibus thesauris conferri possit, quod videmus paupertati indultum? Ut ad regnum cœlorum veniret dives, possessione sua obtinere non posset : nunc obtinet ut contemptu perveniat. Multo ergo plus fulget fides quam aurum. Aurum latebris tenebrescit amicum [1]; fides ingenito splendore conspicuat : aurum tuto prodi non potest; fides bono publico semper fulget, dignitatem fidei fiducia ipsa testatur : aurum nec inter convenientes tutum est; fides etiam inter pugnantes secura est.

5. *Pauperis divitiæ*. Quid ergo donavit Apostolus pauper censu, dives fide, lectionis ordo proloquitur. *Aurum et argentum non est mihi*. Sed pro his quid habet? *Quod autem habeo hoc tibi do : in nomine Jesu Christi surge et ambula*. De effectibus pretia rerum æstimentur. Qui aurum donabant, implebant pauperis ventrem, majus onus pedibus debilibus futurum, solabantur infirmitatem, sanitatem reddere non valebant. Ille autem qui aurum non possedit, sanitatem dedit. Deo dives est, inops auri. *Aurum et argentum non habeo* : ideo igitur tantas virtutum opes prætulit. *Quod habeo hoc tibi do; in nomine Jesu Christi surge et ambula*. Hoc plane non in marsupio, sed in animo tenebatur. Quid ei dedit? *In nomine Jesu Christi surge et ambula*. Pauperem hominem expavit infirmitas æqua lege et æqua potentia reges captivosque constringens : non potuit sustinere jussionem pauperis regibus dominans. Parum est quod infirmitatem nominamus; pauperis imperium etiam natura non pertulit. Ille enim *claudus erat ex utero matris suæ*. Debilitas itaque quam ei invexerat nativitas, vi pauperis jubentis exclusa est: quod profecto non fieret, nisi pauper Apostolus plenus esset illo Deo, qui est auctor naturæ. Nihil ergo hac ditius paupertate. Quid donat, qui æs non habet? Virtutem largitur, gratis confert. Quid enim non potest? *In nomine Jesu Christi surge et ambula*. Obedientiæ subditur, quod ex necessitate veniebat. Dicitur homini, *Surge*, quod semper optabat : sed quoniam naturalibus vinculis impeditus erat, non poterat quod volebat. Nunc autem tanta facilitate insensibilia serviunt, ut ad nutum jubentis illa pedum infirmitas avolaret. *Surge et ambula. Et surrexit*, inquit, *continuo et stetit*. Animo imperatur, et pedes serviunt : *Exsilient*, inquit propheta, *tanquam vituli de vinculis laxati* (*Malach*. IV, 2).

6. *Resurrectionis velocitas*.— *Et consolidatæ sunt bases pedum ejus*. Quanta velocitate res agatur, attendite. Vix aures debilis sermo intraverat jubentis, et continuo vis sanitatis irrupit, et exclusa infirmitate usui membra redduntur. Testimonium velocis resurrectionis est velocitas ex debilitate surgentis. *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba : canet enim tuba, et mortui resurgent, et nos immutabimur* (I *Cor*. XV, 52). Futura metire de factis. In quanto momento mortui excitentur, debilibus a natura crede vestigiis. *Surrexit : consolidatæ sunt*, inquit, *bases pedum ejus*. Parum erat quod dicebatur in usum claudus redisse : virtus ei cum sanitate restituitur. Non enim dixit, Restitutæ sunt; sed, *Consolidatæ sunt bases* : tam abundantem recipiunt sanitatem, ut ferant laborem. *Exsiliens*, inquit, *ambulabat*. Saltus frequenter etiam sanis gravis est. Non senserunt illi pedes pigra remedia, nec velut unguenti modo lita vestigia revocantur : ad momentum vis medicinæ irrumpentis ostenditur, signaturque fuga infirmitatis exclusæ. Sic exsilit qui sanatur a paupere.

7. *Caro bonæ naturæ est, et a Deo. Vitium omne in voluntate*. Sanatur ergo ab Apostolis caro : hoc ipso indicans, quid a Deo suo conditore mereatur. Convin-

[1] Ita Lov. et Er. At Am. cum Mss., *gravis accusatio*.

[1] Sic Mss. At in editis, *animum*.

cantur itaque signis omnibus Manichæi : cuncta salutis genera, quæ carni deferuntur, testimonium bonæ naturæ sunt. Digna enim divino opere comprobantur, quæ non creduntur indigna beneficiis. Nomen auctoris sui membra cognoscunt, cum eis dicitur, *In nomine Jesu Christi surge et ambula*. Si esset caro a diabolo, nomen Christi formidare potuisset. Obsequium sanatorum, testimonium Conditoris est. *In nomine Jesu Christi surge et ambula*. Intulerat natura debilitatem : ad ipsam quodam modo invocati nominis auctoritas destinatur. Cognoscit qui jusserit, obsequiturque suo Domino, refragaturque contrario. Si caro a diabolo est, expugnanda est a Christi discipulis, non curanda. Si rationem interroges, obligandum est quidquid inimicum est. Nolo hoc solum cogitationi credas: divina ad hunc sensum succurrat auctoritas. Dominus ait in Evangelio : *Nemo ingreditur in domum fortis, ut vasa ejus diripiat, nisi prius alligaverit fortem* (*Matth.* XII, 29). In suis ergo erat operibus diabolus alligandus : nunc autem non colligatur diabolus, sed honoratur, si res ejus per signa curatur. Magni beneficii debitor Christus carni est, si quod possit, in ejus salute monstravit. Non esset materia loquendi, nisi testimonium misericordiæ caro curata fecisset. Suffragatur prædicationi Christi caro, in ipsa est administratio signorum. Claudus surgit, ut Apostoli loquantur. Diximus, quoniam si hujus Dei opus caro non esset; ille claudus non erat in pedibus sanandus, sed in brachiis colligandus. Nunc autem surgit claudus, ut Apostoli loquantur, præitorque fit prædicationis : ut Christi Evangelium sonet, claudus exsilit. Impudenter Apostoli fecerunt, si Dei eorum opus caro non est : nunc autem quoniam id dicere sacrilegium est, non faciunt Apostoli impudenter. Caro igitur opus Dei est : cum formatur, opus Dei est : cum conditur, opus Dei est : cum producitur, Dei opus est : cum regeneratur, opus Dei est : cum signatur, opus Dei est : cum curatur, opus Dei est. Quid debet diabolo toties res Dei? Irrideantur ergo Manichæi, et propter honorem Dei carnis natura laudetur; atque omne vitium in voluntate ponatur, spes emendationis hominibus suggeratur, ut se intelligant non carnis necessitate, sed tantum voluntatis pravitate delinquere. Nos autem carnem divino adscribimus operi, quam videmus in Christi resurrectione divini consortii gloriam consecutam, quam a Christo conditore suo suscepit, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO C (*a*).

De verbis Actuum, *cap.* IV, 32-35, Nemo quidquam ex eo quod possidebat, suum proprium esse dicebat (*b*).

1. *Charitas fervens priorum fidelium. Fraternitas charitatis major quam sanguinis.* Legimus in libro qui Apostolorum Actibus adscribitur, tantam sub memoratis viris devotionem plebis fuisse, ita populi Christiani floruisse primitias, ut post acceptam fidem nemo domum propriam sibi defenderet, et nemo suum aliquid vindicaret; sed jure fraternitatis essent illis cuncta communia : scilicet ut qui eodem consortio religionis tenebantur, eodem consortio fruerentur et vitæ; hoc est, ut quibus erat una fides, esset una substantia, et quibus erat communis Christus, communis esset et sumptus. Nefas enim putabant religiosi viri, eum sibi participem non adsciscere in substantia, qui particeps esset in gratia; atque ideo fraternitate charitatis omnibus communiter utebantur : nisi quod major est fraternitas Christi quam sanguinis. Sanguinis enim fraternitas similitudinem tantummodo corporis refert; Christi autem fraternitas unanimitatem cordis animæque demonstrat, sicut scriptum est, *Erat autem credentium cor atque anima una.* Vere ergo frater ille est, qui tam corpore quam unanimitate germanus est : verus, inquam, frater est, cujus idem spiritus et voluntas in fratre est. Melior ergo est, sicut dixi, fraternitate sanguinis Christi fraternitas : quoniam interdum illa sibi inimica est; Christi autem fraternitas sine intermissione pacifica est : illa inter se communia cum æmulatione dividit; hæc etiam cum gratulatione communicat : illa in consortio sæpe despicit germanum; hæc assumit frequenter alienum. Tanta ergo, sicut dixi, illo in tempore christianæ plebis devotio fuit, ut nemo domum suam diceret, nemo proprium aliquid vindicaret, sicut ait sanctus Lucas, dicens : *Nemo quidquam ex eo quod possidebat, suum proprium esse dicebat. Non enim*, inquam, *erat quisquam egens inter ipsos.* Beata igitur plebs, quæ dum plures in Christo habet divites, nullum in sæculo habet indigentem : et quæ dum æternas cogitat divitias, a fratribus temporalem repulit paupertatem. *Vendebant enim*, sicut ait Scriptura, *prædia et domos suas; et pretia venditorum ante pedes Apostolorum ponebant, ut erogaretur, prout cuique opus erat.* Videte sanctorum virorum fidem, quemadmodum propter Christum toto se exspoliabant patrimonio, et nihil sibi reliqui faciebant : non enim verebantur ne esurirent ipsi, dum timebant ne alius esuriret.

2. *Charitas jam refrigescens. Vere dives vix jam invenitur.* Hæc igitur sub Apostolis fuit in plebe devotio. Modo quid simile reperimus? Et certe idem Christus in nobis; sed non idem animus in nobis : eadem in plebe fides; sed non in plebe est ipsa largitio. Ita alter de alterius inopia non cogitat; ut illud sit quod dicit Apostolus : *Alius quidem esurit*, *alius autem ebrius est* (I *Cor.* XI, 21). Nam plerique Christiani non solum propria non distribuunt; sed etiam diripiunt aliena : non solum, inquam, colligentes pecunias suas ad pedes Apostolorum non deferunt; sed etiam confugientes fratres suos retrahunt a pedibus sacerdotum. Nunc est illud tempus, quod describit beatus apostolus dicens : *In novissimis diebus abundabit iniquitas multorum*, *et refrigescet charitas* (*Matth.* XXIV, 12). Modo etiam abundant avaritia et iniquitas, quæ ante largitatis bonitate cessabant : et refrigescit charitas fraternitatis, quæ prius Christi amore fervebat. Tanta enim sub Apostolis fraternitatis dilectio fuit, ut tunc in conventu suo non inveniretur indigentia : tanta autem modo Christianitatis dissimulatio est, ut in cœtu nostro vix invenias locupletem; locupletem autem non tam facultatibus dico vix inveniri, sed operibus. Ait enim Apostolus, *Divites sint in bonis operibus* (I *Tim.* VI, 18). Locupletem enim in Ecclesia intelligi voluit, qui dives in Christo est. Nam et ibi quod ait, sub Apostolis neminem indigentem fuisse, ostendit utique tota [1] eos gratia fuisse fide præditos, ut omnes cœlestium divitiarum abundaverint largitate. Raro igitur hoc tempore invenimus in christiano populo locupletem; et si plerique in domibus auro sint divites, tamen in Ecclesia justitia sunt mendici.

3. *Illiberalis eleemosyna. Ananias fraudis et sacrilegii reus.* Dum enim circa pauperes non pro eo quod prævalent operantur, nec hoc est gratum quod offerunt, nec illud est satiabile quod reservant. Dicit Dominus ad Cain, cum offerret munera : *Si autem recte offeras*, *recte autem non dividas*, *peccasti*, *quiesce* (*Gen.* IV, 7, *sec.* LXX). Sic et tu, christiane, non recte dividis, qui de tanto auro tuo majorem partem mammonæ servas, quam Domino largiris. Sic namque Ananias in Actibus Apostolorum, dum putat se recte offerre, et non recte dividit, pecuniam quam obtulit, perdidit; et quam domi reservavit, amisit : pecuniam, inquam, pariter perdidit et salutem. Dum enim ex eo quod promiserat partem subtraxit, sacrilegii simul condemnatur et fraudis : sacrilegii, quod Deum in pollicitatione fefellerit; fraudis, quod integris muneribus portionem quamdam putaverit subtrahendam. Ait enim apostolus Petrus, *Non es mentitus hominibus*,

(*a*) Olim, de Verbis Apostoli 25; et post, in Appendice 9.
(*b*) Exstat etiam inter Sermones Ambrosii et Maximi. Hujus esse censet post Lovanienses Vindingus.

[1] Ita Er. et Am. cum Mss. At Lov., *tanta*.

sed Deo (*Act.* v, 4). Si ergo, fratres, Ananias condemnatur, quod non totum dederit quod de suo ipse promiserat; quid censemus de eo qui non vult reddere quod aliis repromisit? Videte ergo et vos, fratres, quid promiseritis Deo, cum primum fidei gratiam percepistis. Ecce abundant in civitate nostra hospites: facite quod polliciti estis; ne dicatur et vobis quod Ananiæ dictum est, Non mentiti estis hominibus, sed Deo.

SERMO CI (*a*).

De verbis Actuum, *cap.* x, 1-28, Ascendit Petrus in cœnaculum circa horam sextam, et cum esuriret, voluit gustare, *etc.* (*b*).

1. *Animalia munda vel immunda quos significent. Ad Ecclesiam qui pertineant. Præcepta Judaica cur legat Ecclesia. Cibus christianus. Vas ostensum Petro, Ecclesia.* Modo cum lectio Actuum Apostolorum legeretur, audivimus quod beatus *Petrus circa horam sextam* ascenderit *in cœnaculum: et cum esuriret, voluit gustare. Parantibus autem discipulis, ille factus est in excessu mentis: et vidit vas grande velut linteum magnum, quatuor lineis appensum de cœlo submitti, ubi erant omnia quadrupedia et serpentia terræ. Et vox de cœlo sonuit: Petre, macta et manduca. At ille dixit: Domine, tu scis quia commune et immundum nunquam manducavi. Et vox iterum: Quod Deus mundavit, tu ne commune dixeris. Hoc factum est per ter, et receptum est vas in cœlo.* Quid ergo significent ista, breviter, si jubetis, Charitatis vestræ auribus cupimus intimare. Omnia animalia quæ prohibita sunt Judæis manducare, signa sunt rerum, et, sicut dictum est, umbræ futurorum: veluti quod scriptum est eis, ut quæ sunt ruminant a et fissa ungula, ipsa manducent; quorum autem unum vel utrumque defuerit, non manducent (*Deut.* xiv, 6 *et* 7). In his autem animalibus homines quidam significantur non pertinentes ad societatem sanctorum: fissa enim ungula ad mores, ruminatio vero ad sapientiam pertinet. Quare ad mores fissa ungula? Quia difficile labitur; lapsus enim, peccati signum est. Ruminatio autem ad sapientiam doctrinæ quomodo pertinet? Quia dicit Scriptura, *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis; vir autem stultus glutit illum* (*Prov.* xxi, 20). Qui ergo audit, et negligentia fit obliviosus, quasi glutit quod audivit, ut jam in ore non sapiat, auditionem ipsam sepeliens oblivione. Qui autem in Lege Domini meditatur die ac nocte, tanquam ruminat, et in quodam quasi palato cordis verbi sapore delectatur. Hoc ergo quod præceptum est Judæis, significat quod ad Ecclesiam, id est, ad corpus Christi, ad gratiam, societatemque sanctorum non pertineant illi qui aut negligentes auditores sunt, aut mores malos habent, aut in utroque vitio reprehenduntur. Sic cætera quæ in hunc modum præcepta data sunt Judæis, umbraticæ sunt significationes futurorum. Posteaquam venit lux mundi Dominus noster Jesus Christus, tantummodo ut intelligantur, non etiam ut observentur, leguntur. Data est ergo licentia Christianis, ut non secundum vanam hanc consuetudinem faciant, sed manducent quod velint cum moderatione, cum benedictione, cum gratiarum actione. Fortassis ergo et Petro ita dictum est, *Occide et manduca;* ut jam non teneret observationem Judæorum: non tamen ei quasi gurges ventris et fœda voracitas imperata est. Sed tamen ut intelligatis, hoc in figura esse monstratum ei, erant in illo vase serpentia. Numquid poterat manducare serpentes? Quid ergo sibi vult ista significatio?

2. *Animalia, Gentes. Petrus figuram gestat Ecclesiæ.* Vas illud Ecclesiam significat; quatuor lineæ quibus dependebat, quatuor partes orbis terrarum, per quas extenditur Ecclesia catholica, quæ ubique diffusa est. Quicumque ergo voluerit in partem ire, et per aliquam hæresim ab universo conscindi, non pertinet ad quatuor linearum sacramentum. Si autem ad visionem Petri non pertinet, nec ad claves quæ datæ sunt Petro, pertinebit. Ideo enim quatuor lineis submissum est vas illud, quia a quatuor ventis dicit Deus congregandos sanctos suos in finem (*Marc.* xiii, 27): quia nunc super omnes istos quatuor cardines fides evangelica dilatatur. Animalia ergo illa Gentes sunt: omnes enim Gentes quæ immundæ erant erroribus et superstitionibus, et concupiscentiis suis, antequam veniret Christus; illo adveniente, donatis sibi peccatis, mundæ factæ sunt. Unde jam post remissionem peccatorum quare non recipiantur in corpus Christi, quod est Ecclesia Dei, cujus personam Petrus gestabat? Petrus in multis locis apparet, quod personam gestet Ecclesiæ. Si Petrus figuram gestabat Ecclesiæ, et Ecclesia corpus Christi est; recipiat in se quasi in escam suam jam mundatas Gentes, quibus peccata dimissa sunt.

3. *Gentium occisio et manducatio.* Unde misit ad illum Cornelius gentilis homo, et qui cum illo erant, cujus eleemosynæ acceptæ mundaverunt eum ad quemdam modum: restabat ut tanquam cibus mundus incorporaretur Ecclesiæ, hoc est, corpori Domini. Petrus autem trepidabat tradere Gentibus Evangelium: quia illi qui crediderant ex circumcisione, prohibebant Apostolos tradere incircumcisis christianam fidem; et dicebant non eos debere ad participationem Evangelii accedere, nisi suscepissent circumcisionem, quæ tradita erat patribus eorum. Vas ergo illud dubitationem sustulit Petro; et ideo post illam visionem admonitus est a Spiritu sancto, ut descenderet et iret cum eis qui venerant a Cornelio, et perrexit. Cornelius enim et qui cum illo erant, tanquam ex illis animalibus habebantur, quæ in vase erant demonstrata: quos tamen jam mundaverat Deus, qui eleemosynas eorum acceptaverat. Occidendi ergo erant et manducandi: id est, ut interficeret in eis vitam præteritam, qua non noverant Christum; et transirent in corpus ejus, tanquam in novam vitam societatis Ecclesiæ. Nam et Petrus ipse cum ad eos venisset, commemoravit breviter quid sibi in illa visione monstratum sit. Ait enim: *Et vos scitis quam illicitum sit viro Judæo conjungi et accedere ad alienigenas: sed mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum hominem dicere.* Quod utique tunc ostendit Deus, cum vox illa sonuit: *Quod Deus mundavit, tu ne immundum dixeris.*

4. *Linteum, incorruptionis symbolum. Ter de cœlo submissum in mysterium Trinitatis. Quatuor lineæ, quatuor partes orbis.* Fortasse quæratur etiam illud, quare linteum erat, in quo erant illa animalia. Non utique sine causa. Novimus enim quod linteum tinea non consumit, quæ vestes alias corrumpit. Et ideo qui vult ad mysterium Ecclesiæ catholicæ pertinere, excludat de corde suo corruptionem malarum concupiscentiarum; et ita incorruptibiliter firmetur in fide, ut pravis cogitationibus tanquam tineis non penetretur, si vult ad sacramentum illius lintei pertinere, quo figuratur Ecclesia. Quare autem ter de cœlo submissum est, nisi quia omnes Gentes in nomine Trinitatis baptizantur, quæ pertinent ad quatuor partes orbis terræ, qua disseminatur Ecclesia, quam significabant quatuor lineæ, quibus vas illud connectebatur, et in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti credentes innovantur, ut pertineant ad societatem communionemque sanctorum? Quatuor ergo lineæ, quatuor partes orbis, et trina submissio mysterium Trinitatis ostendit. Quæ res etiam duodenarium numerum Apostolorum ostendit, tanquam ternis per quatuor deputatis: quater enim tria, duodecim fiunt. Et quia per quatuor partes orbis terræ mysterium Trinitatis prædicaturi

(*a*) Olim, 45 ex Homiliis 50; et post, in Appendice 19.
(*b*) Hunc in manuscriptis titulum præfert, « Excerpta de « opere sancti Augustini episcopi, de Visione beati Petri « apostoli, et de Cornelio centurione: » id est, ex sermone 149 inter Augustinianos, qui in prioribus editionibus fuit de Diversis vigesimus sextus. Excerptis autem præfatio addita est et recapitulatio.

erant duodecim Apostoli, ideo quatuor lineæ tertia vice de cœlo demissæ sunt.

5. *Recapitulatio*. Sicut ergo supra dictum est, beatus Petrus typum Ecclesiæ habuit catholicæ. Quod autem ascendit in solarium, hoc significat, quod Ecclesia a terrenis cupiditatibus spiritualiter ascensura erat in altum, et cor sursum habitura, secundum illud quod Apostolus dixit, *Nostra autem conversatio in cœlis est* (*Philipp*. III, 20). Quod autem Petrus esurivit; hoc significavit, quod Ecclesia salutem Gentium esuriret. Linteum illud quod de cœlo demissum est, Ecclesiam significavit. Animalia quæ in linteo erant, omnium Gentium præferebant imaginem. Quatuor lineæ quibus vas illud dependebat, quatuor partes mundi, in quibus Christi Evangelium prædicatur, significasse videntur. Quod tertia vice submissum est vas illud, significavit mysterium Trinitatis et sacramentum Baptismatis. Quod autem dictum est Petro, *Macta et manduca*; hoc significatum est, quod Ecclesia catholica omnes qui in Christum credunt prius occisura, et postmodum manducatura esset; hoc est, occisura esset infidelitatem, ut insereret fidem. Nemo enim potest in Christum credere, nisi prius moriatur quod fuit; secundum illud quod Apostolus ait, *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (*Coloss*. III, 3). Quomodo enim qui ab hæreticis circumveniuntur, vivi devorantur a morte : sic illi qui ad Christum veniunt moriuntur præteritis, ut vivant futuris; pereunt diabolo, et Christo acquiruntur; moriuntur morti, et feliciter vitæ inseruntur. Quam rem ut etiam in nobis pietas divina implere et confirmare dignetur, assiduis orationibus supplicemus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CII (*a*).

De verbis Apostoli, Rom. cap. VII, 15, Non enim quod volo, facio bonum; sed quod odi malum, hoc ago (*b*).

1. *Cavendum ne locus Apostoli male intelligatur.* Lectio divina, quæ de apostoli Pauli Epistola recitatur, quotiescumque legitur, timendum est, ne male intellecta det hominibus occasionem quærentibus occasionem. Proclives sunt quippe homines ad peccandum, et vix se continent. Ubi ergo audierint Apostolum dicentem, *Non enim quod volo, facio bonum; sed quod odi malum, hoc ago;* agunt malum, et quasi displicentes sibi quia agunt malum, putant se Apostolo esse similes, qui dixit, *Non enim quod volo, facio bonum; sed quod nolo malum, hoc ago.* Nonnunquam enim legitur, et nunc nobis ingerit necessitatem disputandi, ne homines male sumentes salubrem cibum vertant in venenum. Sic ergo intendat Charitas vestra, donec quod Dominus donaverit, dicam vobis; ut ubi me forte laborare videritis in difficultate alicujus obscuritatis, adjuvetis me affectu pietatis (*c*). Oportet igitur ut virtutum sensus ex intimo dicentis metiamur affectu, et quod beatus Apostolus dixerit bonum, quidve comparatione ejus pronuntiaverit malum, non nuda significatione verborum, sed eodem quo ille, discutiamus intuitu, intellectu quoque ejus secundum dignitatem pronuntiantes, ac meritum perscrutemur. Tunc enim sententias Deo inspirante prolatas, secundum propositum ac voluntatem ejus comprehendere poterimus, cum eorum a quibus promulgatæ sunt, statum ac meritum perpendentes, non verbo, sed experimentis parem induerimus affectum, pro cujus qualitate sine dubio vel concipiuntur universi sensus, vel sententiæ proferuntur.

2. *Quodnam illud bonum quod Apostolus non potuit perficere. Contemplationis meritum. Bona in se majori bono comparata cessant videri bona.* Quamobrem quid sit principaliter bonum quod Apostolus non potuerit perficere cum vellet, diligentius indagemus. Multa enim novimus bona quæ beatum Apostolum, omnesque illius meriti viros et habuisse per naturam, et acquisisse per gratiam negare non possumus. Est enim bona castitas, laudabilis continentia, miranda prudentia, larga humanitas, circumspecta sobrietas, modesta temperantia, pia misericordia, sancta justitia; quæ omnia in Apostolo Paulo ejusque consortibus ita plena atque perfecta fuisse non dubium est, ut virtutum potius quam verborum magisterio ab eis religio doceretur. Quid quod jugi Ecclesiarum omnium cura, ac pervigili sollicitudine semper exusti sunt? Quantum hoc misericordiæ bonum, quanta perfectio est, pro scandalizantibus uri, cum infirmantibus infirmari? Cum ergo tantis Apostolus abundaverit bonis, quid illud est boni, cujus perfectione caruerit, non poterimus agnoscere, nisi in illum quo ipse locutus est, profecerimus affectum. Omnes itaque quas diximus eum habuisse virtutes, quamvis velut gemmæ splendidissimæ atque pretiosæ sint; tamen si præclaro illi atque præcipuo margarito, quod ille evangelicus negotiator inquirens, universis quæ possidet venditis, comparare desiderat, conferantur, ita eorum meritum revilescit atque contemnitur, ut eis sine cunctatione distractis, unius tantum boni possessio locupletet bonorum innumerabilium venditorem. Quid ergo est unum, quod illis tantis tamque innumeris bonis tam incomparabiliter præponatur, ut spretis abjectisque omnibus solum debeat possideri? Nimirum illa pars optima, cujus magnificentiam ac perpetuitatem cum relicto susceptionis atque humanitatis officio Maria prælegisset; ita prædicatur a Domino : *Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima;* paucis vero opus est, aut etiam uno. *Maria bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea* (*Luc*. X, 41, 42). Una ergo et sola est contemplatio Dei, cui merito omnia justificationum merita, universa virtutum studia postponuntur. Et illa quidem omnia quæ in apostolo Paulo fulsisse prædiximus, non solum bona et utilia, verum etiam magna atque præclara. Sed sicut, verbi gratia, stanni metallum, quod alicujus utilitatis et gratiæ putabatur, fit argenti contemplatione vilissimum; et rursum auri comparatione meritum evanescit argenti; aurum quoque ipsum gemmarum collatione contemnitur; et ipsarum nihilominus quamvis insignium multitudo gemmarum, unius margaritæ candore superatur : ita illa omnia merita facultatis, quamvis non solum in præsenti bona et utilia sint, verum etiam donum æternitatis acquirant; tamen si divinæ contemplationis meritis conferantur, vilia atque, ut ita dixerim, vendibilia censebuntur.

3. *Res creatæ unde valde bonæ. Quare tamen vanitas.* Et ut hanc eamdem comparationem etiam Scripturarum confirmet auctoritas, nonne de universis quæ a Deo creata sunt generaliter Scriptura dicit, *Et ecce omnia quæ fecit Deus bona valde* (*Gen*. I, 31); et iterum, *Universa quæ fecit Deus, bona in tempore suo* (*Eccli*. III, 11)? Hæc igitur quæ in præsenti non solum bona simpliciter, verum etiam cum additamento valde bona pronuntiantur (sunt enim revera in hoc mundo commorantibus nobis, aut ad usum vitæ, aut ad corporis medicinam, aut ad aliquam causam ignotæ nobis utilitatis accommoda; vel certe in eo etiam valde bona, quod faciunt nos invisibilia Dei, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspicere [*Rom*. I, 20], sempiternam quoque virtutem ejus ac divinitatem ex tanta, tamque ordinata molitione fabricæ mundialis, et omnium quæ in ea sunt subsistentia contemplari) : hæc tamen omnia nec boni nomen tenebunt, si futuro illi sæculo comparentur, ubi nulla bonorum immutatio, nulla est veræ beatitudinis formidanda corruptio. Cujus mundi ita beatitudo describitur : *Erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis septempliciter sicut lux septem dierum* (*Isai*. XXX, 26). Magna igitur hæc et præclara intuitu atque mirifica, si futu-

(*a*) Olim, de Tempore 43; et post, in Appendice 31.

(*b*) Initium quidem est Augustini, decerptum ex ipsius sermone 151; sed quod subsequitur deinceps, longe distat ab ipsius interpretandi ratione. Auctoris tamen est eruditi et pii.

(*c*) Huc usque Augustinus.

ris ex fide repromissionibus conferantur, continuo vanitas apparebunt, dicente David : *Omnia sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient* (*Psal.* CI 27 *et* 28). Ergo quia nihil est per semetipsum stabile, nihil immutabile, nihil bonum, nisi Deitas sola; omnes vero creaturæ ut beatitudinem æternitatis vel immutabilitatis obtineant, non hoc per suam naturam, sed per Creatoris sui participationem et gratiam consequentur; tenere meritum bonitatis Creatori suo collata non possunt.

4. *Bonitas humana divinæ intuitu mala.* Quod si etiam manifestioribus adhuc testimoniis hujus sententiæ rationem voluerimus astruere, nonne multa pronuntiari bona in Evangelio legimus, et arborem bonam et thesaurum bonum? Nam et bonum hominem, et bonum servum: quia, *non potest*, inquit, *arbor bona malos fructus facere* (*Matth.* VII, 18); et, *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona* (*Id.* XII, 35); et, *Euge, serve bone et fidelis* (*Id.* XXV, 21) : et utique omnes secundum se bonos esse cum non dubium sit; si respiciamus ad bonitatem Dei, nullus eorum pronuntiatur bonus, dicente Domino : *Nemo bonus, nisi solus Deus* (*Luc.* XVIII, 19). Cujus intuitu etiam ipsi Apostoli, qui electionis merito bonitatem generis humani multis excesserant modis, mali dicuntur esse a Domino ad eos ita loquente : *Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se* (*Id.* XI, 13)? Denique sicut bonitas nostra supernæ bonitatis intuitu in malitiam vertitur; ita etiam justitia nostra divinæ collata justitiæ, panno menstruatæ universa justitia nostra similis deputatur, dicente Isaia propheta : *Sicut pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ* (*Isai.* LXIV, 6).

5. *Lex in se bona, Evangelii intuitu non bona. Minus peccantes, impiorum collatione Scriptura justificat.* Et ut aliquid adhuc evidentius inferamus, Legis quoque ipsius præcepta vitalia, quæ dicuntur ordinata per Angelos in manu Mediatoris (*Galat.* III, 19), et de qua idem apostolus, *Itaque Lex*, inquit, *sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum* (*Rom.* VII, 12); si perfectioni evangelicæ conferantur, minime bona divino pronuntiantur oraculo : ait enim, *Et dedi eis præcepta non bona, et justitias in quibus non vivent in eis* (*Ezech.* XX, 25). Apostolus quoque ita novi lumine Testamenti gloriam Legis affirmat obtundi, ut eam evangelici comparatione fulgoris nec glorificatam esse pronuntiet, dicens : *Nam nec gloriosum est id quod glorificatum est propter excellentem gloriam* (II *Cor.* III, 10). Quam comparationem etiam in parte contraria, id est, in peccatorum meritis compensandis Scriptura conservat; ut eos qui multo minus peccaverint, impiorum collatione justificet, dicens : *Justificata est Sodoma ex te* (*Ezech.* XVI, 52); et iterum, *Quid enim peccavit soror tua Sodoma* (*Ibid.* 48)? et, *Justificavit animam suam aversatrix Israel, comparatione peccatricis Judæ* (*Jerem.* III, 11). Ita igitur et universarum merita virtutum, quæ superius comprehendi, cum per se bona atque pretiosa sint, tamen theoricæ claritatis comparatione fuscantur. Multum etenim sanctos quamvis bonorum operum, terrenis tamen studiis occupatos, a contemplatione summi illius boni retrahunt ac retardant.

SERMO CIII (*a*).

De verbis Apostoli, Rom. cap. VII, 24, 25, Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, *etc.* (*b*).

1. *Sanctis ipsis non deest unde jugiter gemant. Pugnæ interioris et exterioris hominis.* Cum ergo semetipsos quotidie sentiant sancti terrenæ cogitationis pondere prægravatos ab illa mentis sublimitate decidere, et invitos, imo vero etiam nescientes, in legem peccati mortisque traduci; atque ut cætera prætermittam, illis saltem quæ superius comprehendi, bonis quidem ac justis, sed tamen terrenis, a conspectu Dei operibus avocari : habent profecto pro quibus ad Deum jugiter ingemiscant, habent pro quibus in veritate humiliati atque compuncti, non verbis tantummodo, sed affectu semetipsos pronuntient peccatores; ut veniam pro omnibus quæ quotidie superati fragilitate carnis incurrunt, a gratia Domini jugiter postulantes, veras pœnitentiæ lacrymas indesinenter effundant : quippe qui videant iisdem ipsis se, pro quibus continuo dolore vexati sunt, etiam usque ad Deum jugiter ingemiscant, æstibus involutos, etiam ipsas supplicationes suas offerre se sine cogitationum anxietate non posse. Experti igitur se humanis viribus desideratam fidem, obsistente carnis sarcina, non posse contingere, neque illi præcipuo summoque bono secundum cordis sui desiderium posse conjungi; sed ab ejus intuitu captivos ad mundana traduci : ad gratiam Dei, qui impios justificat, convolantes, cum Apostolo protestantur : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Christum Jesum Dominum nostrum.* Sentiunt enim se bonum istud quod volunt, non posse perficere; sed illud quod nolunt, quodque oderunt malum, id est, cogitationum motus et curam corporalium rerum, semper incidere. Et condelectantur quidem Legi Dei secundum interiorem hominem, qui visibilia universa transcendens, conatur Deo soli semper uniri : sed vident aliam legem in membris suis, id est, in natura humanæ conditionis insertam, quæ repugnat legi mentis eorum, pertrahit sensum violenta lege peccati; compellens scilicet eos, relicto illo principali bono, terrena cogitatione submitti. Quæ quamvis necessaria atque corpori utilis videatur, cum dispensationi religiosæ cujuspiam necessitatis impenditur : comparatione tamen illius boni, quod sanctorum omnium oblectat intuitum, mala utique ab eis ac fugienda decernitur, qui per eam quoquo modo vel ad modicum tempus ab illius perfectæ beatitudinis gaudio retrahuntur.

2. *Lex peccati. Universalis est.* Vere enim lex peccati est, quam humano generi prævaricatio sui induxit auctoris, per illius noxam, in quem lata est æquissimi judicis illa sententia : *Maledicta terra in operibus tuis; spinas et tribulos germinabit tibi, et in sudore vultus tui edes panem tuum* (*Gen.* III, 17-19). Hæc, inquam, est lex membris omnium inserta mortalium, quæ repugnat legi mentis nostræ, eamque a divino arcet intuitu : quæ maledicta terra in operibus nostris post agnitionem boni ac mali, cogitationum spinas cœpit ac tribulos germinare : quarum aculeis carnis obtusis semina præfocantur, ne illum panem nostrum, qui de cœlo descendit, quique confortat cor hominis, edere absque vultus nostri sudore possimus. Omne igitur humanum genus huic generaliter legi sine ulla exceptione subjicitur. Nullus enim est, quamvis sanctus, qui supra dictum panem non cum sudore vultus sui, et sollicita cordis intentione percipiat : cæterum communi isto pane multi, ut videmus, divites sine ullo vultus sui sudore vescuntur. Quam etiam legem beatus Apostolus spiritualem asserit, dicens : *Scimus enim quia lex spiritualis est; ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato* (*Rom.* VII, 14). Spiritualis enim est lex, quæ jubet nobis ut in sudore vultus nostri comedamus illum panem verum, qui de cœlo descendit : sed nos carnales fecit venumdatio illa peccati.

3. *Adam vendidit libertatem. Inde posteri nascuntur servi.* Quod, rogo, istud, cujusve peccatum est? Sine dubio Adæ, cujus prævaricatione, atque, ut ita dicam, negotiatione damnosa, fraudulentoque commercio venditi sumus. Omnem enim prolem suam, serpentis persuasione seductus illiciti cibi perceptione distractam, jugo perpetuæ servitutis addixit. Hic namque mos solet inter vendentem ementemque servari, ut is qui se alieno cupit dominio mancipare, aliquid

(*a*) Olim, de Tempore 47; et post, in Appendice 32.
(*b*) Eumdem omnino præ se fert auctorem, ac sermo superior, cujus videtur esse continuatio.

pretii pro jactura propriæ libertatis et addictione perpetuæ servitutis a suo consequatur emptore. Quod etiam inter Adam atque serpentem manifestissime videmus impletum. Ille enim a serpente pretium libertatis suæ esu interdictæ arboris capiens, a naturali libertate discessit : illique maluit semetipsum perpetua vendere servitute, a quo vetiti pomi lethale pretium fuerat assecutus : qua deinceps conditione constrictus, non immerito omnem posteritatis suæ progeniem, perpetuo eidem, cujus effectus est servus, subdidit famulatu. Quid enim aliud servile conjugium potest procreare, quam servos?

4. *Jure tamen suo hinc non cecidit Dominus. Sed hominem invitum liberari, et injustum et malum.* Quid ergo? Numquid emptor iste versutus et callidus Domino vero atque legitimo jus dominationis eripuit? Non ita est : neque enim sic ille omne peculium Dei, unius fraudis dolositate pervasit, ut potentiam dominii sui verus dominator amitteret, qui ipsum quoque emptorem, quamvis refugum vel rebellem, tamen jugo reprimit servitutis. Sed quia omnibus rationalibus creaturis arbitrii libertatem Creator indulserat, eos qui se contra fas edacis concupiscentiæ transgressione vendiderant, invitos ad ingenitam libertatem revocare non debuit. Abhorret siquidem ab illo justitiæ et pietatis auctore, quidquid bonitati æquitatique contrarium est. Malum enim fuerat, si concessæ libertatis beneficium revocasset : injustum, si liberum hominem potentia sua opprimens atque captivans, libertatis acceptæ privilegium exsequi non sivisset; cujus salutem in futura tunc sæcula reservavit, ut recto ordine compleretur statuti temporis plenitudo. Oportebat enim ejus sobolem tamdiu sub avita conditione durare, quousque eamdem originalibus vinculis liberatam, in antiquam libertatis statum, prioris Domini gratia pretio sui sanguinis reformaret : quam pietatis instinctu potuit etiam tunc salvare; sed noluit, quia eum decreti sui irrumpere sanctionem æquitas non sinebat.

5. *Iniquitas nostræ venditionis causa, et redemptionis obstaculum.* Vis nosse causam venditionis tuæ? Audi ipsum Redemptorem tuum per Isaiam prophetam apertissime proclamantem : *Quis est iste liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram.* Vis etiam evidenter agnoscere cur te jugo servitutis addictum redimere potentiæ suæ virtute noluerit? Audi quid ad superiora, quibus eisdem famulis causam voluntariæ venditionis exprobrat, adjecerit : *Numquid abbreviata et parvula facta est manus mea, ut non possim redimere? aut non est in me virtus ad liberandum* (*Isai.* L, 1, 2)? Sed quid huic potentissimæ misericordiæ ejus semper obstiterit, idem propheta demonstrat : *Ecce*, inquit, *non est abbreviata manus Domini, ut salvare nequeat; neque aggravata est auris ejus ut non exaudiat : sed iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum, peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis, ne exaudiret* (*Id.* LIX, 1 *et* 2).

6. *Legis peccati vis.* Quia ergo carnales nos fecit, et spinis ac tribulis condemnavit illa prima Dei maledictio, nosque ita iniquo pater noster commercio venumdedit, ut bonum quod volumus agere nequeamus, dum divisi a memoria summi Dei, ea quæ humanæ fragilitatis sunt, cogitare compellimur, dum puritatis amore flagrantes, incentivis naturalibus, quæ penitus ignorare velimus, etiam inviti plerumque compungimur; scimus, quia non habitat in carne nostra bonum (*Rom.* VII, 18), id est, hujus, quam diximus, theoriæ atque puritatis perpetua jugisque tranquillitas : sed factum est istud pessimum ac lugubre divortium, ut cum mente Legi Dei servire velimus, nunquam scilicet volentes a charitate divina dimovere conspectum; tamen carnalibus tenebris circumfusi, quadam lege peccati ab eo quod bonum novimus, cogamur avelli : scilicet ad curas cogitationesque terrenas, ab illa mentis celsitudine decidentes, ad quas nos lex peccati, id est, illa sententia Dei non immerito condemnavit, quam primus delictor excepit. Et inde est, quod beatus apostolus cum apertissime fateatur inevitabili se, vel omnes sanctos, peccati hujus necessitate constringi, tamen neminem eorum ab hoc esse damnandum audenter enuntiat, dicens : *Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Jesu. Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis* (*Rom* VIII, 1 *et* 2); id est, quotidiana gratia Christi, omnes sanctos suos ab hac lege peccati et mortis, in quam jugiter vel nolentes coguntur incurrere, cum remissionem debitorum suorum a Domino precantur, absolvit.

SERMO CIV (*a*).

De verbis Apostoli, I *Cor. cap.* III, 11-15, Fundamentum aliud nemo potest ponere, *etc.* (*b*).

1. *Igne minuta tantum peccata purgantur.* In lectione apostolica, fratres charissimi, audivimus Apostolum dicentem : *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit; quia in igne revelabitur, et uniuscujusque opus quale sit, ignis comprobabit. Si cujus opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur : ipse autem salvus erit; sic tamen quasi per ignem.* Multi sunt qui lectionem istam male intelligentes falsa securitate decipiuntur, dum credunt quod si supra fundamentum Christi capitalia crimina ædificent, peccata ipsa per ignem transitorium possint purgari, et ipsi postea ad vitam perpetuam pervenire. Intellectus iste, fratres charissimi, corrigendus est; quia ipsi se seducunt, qui taliter sibi blandiuntur. Illo enim transitorio igne, de quo dixit Apostolus, *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, non capitalia, sed minuta peccata purgantur. Et quamvis, quod pejus est, non solum majora, sed etiam minuta, si nimium (*c*) plura sint, mergunt : de ipsis majoribus sive minoribus peccatis, etsi non omnia, vel aliqua commemoranda sunt, ne aliquis se inaniter excusare conetur, et dicat, nescire se quæ sint minuta peccata, vel quæ crimina capitalia [1].

2. *Peccata capitalia.* Et quamvis Apostolus capitalia plura commemoraverit, nos tamen ne desperationem facere videamur, breviter dicimus quæ sint illa : sacrilegium, homicidium, adulterium, falsum testimonium, furtum, rapina, superbia, invidia, avaritia; et, si longo tempore teneatur, iracundia; et ebrietas, si assidua sit, in eorum numero computatur. Quicumque enim aliqua de istis peccatis in se dominari cognoverit, nisi digne se emendaverit, et, si habuerit spatium, longo tempore pœnitentiam egerit, et largas eleemosynas erogaverit, et a peccatis ipsis abstinuerit; illo transitorio igne de quo ait Apostolus, purgari non poterit, sed æterna illum flamma sine ullo remedio cruciabit.

3. *Peccata minuta. Ab his immunis nemo. Animam non occidunt, sed fœdant.* Quæ autem sint minuta peccata, licet omnibus nota sint, tamen quia longum est ut omnia replicentur, opus est ut ex eis vel aliqua nominemus. Quoties aliquis aut in cibo aut in potu plus accipit quam necesse sit, ad minuta peccata noverit pertinere. Quoties plus loquitur quam oportet, aut plus tacet quam expedit. Quoties pauperem importune petentem exasperat. Quoties cum corpore sit sanus, aliis jejunantibus prandere voluerit; aut somno deditus tardius ad ecclesiam surgit. Quoties

[1] Cæsarius in Bibliotheca Patrum, *quæ autem criminalia et capitalia.*

(*a*) Alias, de Sanctis 41.

(*b*) Erat in Bibliotheca Patrum homilia Cæsarii octava.

(*c*) Forte, *nimium non.*

excepto desiderio filiorum uxorem suam cognoverit. Quoties in carcere clausos, et in vinculis positos tardius requisierit. Quoties infirmos tardius visitaverit. Si discordes ad concordiam revocare neglexerit. Si plus aut proximum, aut uxorem, aut filium, aut servum exasperaverit quam oportet; si amplius fuerit blanditus quam expedit. Si cuicumque majori personæ aut ex voluntate, aut ex necessitate adulari voluerit. Si pauperibus esurientibus cibum non dederit; aut nimium deliciosa, aut sumptuosa sibi convivia præparaverit. Si se in ecclesia aut extra ecclesiam fabulis otiosis, de quibus in die judicii ratio reddenda est, occupaverit. Si dum incaute juramus, et cum hoc per aliquam necessitatem implere non poterimus, utique perjuramus. Et cum omni facilitate vel temeritate maledicimus; cum scriptum sit, *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (I *Cor.* VI, 10). Et cum aliquid suspicamur temere, quod tamen plerumque non ita, ut credimus, comprobatur, sine ulla dubitatione delinquimus. Hæc enim, et his similia, ad minuta peccata pertinere non dubium est, quæ, sicut jam dixi, enumerari vix possunt, et a quibus non solum populus christianus, sed etiam nullus sanctorum immunis esse potuit aliquando, aut poterit. Quibus peccatis licet occidi animam non credamus; ita tamen eam velut quibusdam pustulis, et quasi horrenda scabie replentia deformem faciunt, ut eam ad amplexus illius sponsi cœlestis aut vix, aut cum grandi confusione venire permittant: de quo scriptum est, *Aptavit sibi Ecclesiam non habentem maculam aut rugam* (*Ephes.* v, 27).

4. *Aut bonis operibus, aut igne, aut hic inflictis a Deo pœnis purgantur. Quibus proficiant inflictæ a Deo pœnæ.* Et ideo continuis orationibus, et frequentibus jejuniis, et largioribus eleemosynis, et præcipue [1] per indulgentiam eorum qui in nos peccant, assidue redimantur; ne forte simul collecta cumulum faciant, et demergant animam. Quidquid enim de istis peccatis a nobis redemptum non fuerit, illo igne purgandum est, de quo dixit Apostolus, *Quia in igne revelabitur: et si cujus opus arserit, detrimentum patietur.* Aut enim, dum in hoc mundo vivimus, ipsi nos per pœnitentiam fatigamus: aut certe, volente aut permittente Deo, multis tribulationibus pro istis peccatis affligimur; et si Deo gratias agimus, liberamur. Quod ita fit, si quoties maritus, aut uxor, aut filius moritur; vel si substantia nobis, quam plus quam oportet amamus, aufertur. Licet plus Christum quam ipsam substantiam diligamus, et si necessitas fuerit, malimus ipsam substantiam perdere, quam Christum negare: tamen quia, sicut jam dixi, si plus eam quam oportet diligimus, amittere eam aut dum vivimus, aut dum morimur, sine grandi dolore non possumus: et tamen si Deo, qui illam a nobis auferri velut pius pater permittit, tanquam boni filii gratias agamus, et minus nos pati quam meremur, cum vera humilitate proferamus; ita peccata ipsa in hoc sæculo purgantur, ut in futuro ille ignis purgatorius aut non inveniat, aut certe parum inveniat quod exurat. Si autem nec in tribulatione Deo gratias agimus, nec bonis operibus peccata redimimus, ipsi tamdiu in illo purgatorio igne moras habebimus, quamdiu supra dicta peccata minuta, tanquam ligna, fenum, stipula, consummantur.

5. *Ignis purgatorii qualis pœna.* Sed dicit aliquis: Non pertinet ad me quamdiu moras habeam, si tamen ad vitam æternam perrexero. Nemo hoc dicat, fratres charissimi, quia ille purgatorius ignis durior erit, quam quidquid potest in hoc sæculo pœnarum aut cogitari, aut videri, aut sentiri. Et cum de die judicii scriptum sit quod erit dies unus tanquam mille anni, et mille anni tanquam dies unus (*Psal.* LXXXIX, 4); unde scit unusquisque utrum diebus an mensibus, an forte etiam et annis per illum ignem sit transiturus? Et qui modo nec unum digitum suum in ignem vult mittere, timeat necesse est vel tunc parvo tempore cum anima et toto corpore cruciari. Et ideo totis viribus unusquisque laboret, ut capitalia crimina possit evadere, et minuta peccata ita operibus bonis redimere, ut de ipsis nihil videatur remanere, quod ille ignis possit absumere. Illi autem qui capitalia crimina committunt, si quamdiu vivunt, ea redimere pœnitentiæ medicamentis noluerint, ad illum ignem, de quo dicit Apostolus, *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, sicut jam dictum est, venire non poterunt; sed magis illam duram et irrevocabilem sententiam audituri sunt, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* (*Matth.* xxv, 41). Et ideo, qui ab ista perpetua pœna, et ab illo purgatorio igne desiderant liberari, crimina capitalia non admittant: aut si jam commiserunt, fructuosam agant pœnitentiam, et illa parva vel quotidiana peccata bonis operibus redimere non desistant.

6. *Quibus operibus minuta peccata redimantur.* Quibus tamen operibus minuta peccata redimantur, plenius vobis insinuare desidero. Quoties infirmos visitamus, in carcere clausos, et positos in vinculis requirimus, discordes ad concordiam revocamus, indicto in Ecclesia jejunio jejunamus, pedes hospitibus abluimus, ad vigilias frequenter convenimus, eleemosynam ante ostium prætereuntibus pauperibus damus, inimicis nostris, quoties petierint, veniam indulgemus: istis operibus, et his similibus, minuta peccata redimuntur quotidie.

7. *Quibus capitalia deleantur. Pœnitentia publica.* Pro capitalibus vero criminibus non hoc solum sufficit; sed addendæ sunt lacrymæ, rugitus et gemitus, continuata et longo tempore protracta jejunia, largiores eleemosynæ [1] erogandæ, ultro nos ipsos a communione Ecclesiæ removentes, in luctu et in tristitia multo tempore permanentes, et pœnitentiam etiam publice agentes: quia justum est ut qui cum multorum destructione se perdiderit, cum multorum ædificatione se redimat. Ad extremum non est impossibile vel grave quod suggero: vel sic lugeamus exstinctam nostram animam, quomodo alienam carnem mortuam plangimus. Si aut uxor, aut filius, aut maritus mortui fuerint, in terram se collidunt homines, capillos trahendo, pectora tundendo, in luctu et pœnitentia, vel in lacrymis non parvo tempore perseverant. Rogo vos, fratres, exhibeamus animæ nostræ, quod illi exhibent alienæ carni. Et hoc videte, fratres, quam malum sit, ut quæramus quod non possumus, et non quæramus quod possumus [2]. Carnem quam non possumus suscitare, plangimus; et animam nostram mortuam non plangimus, quam possumus per pœnitentiam ad statum pristinum revocare. Sed quod nobis pejus est, corpus mortuum plangimus quod amamus; animam vero mortuam quam non amamus, nec dolemus, nec plangimus. Et ideo mutata vice incipiamus plus Dominum amare quam servum, id est, plus factorem corporis quam corpus; plus dominam quam ancillam, id est, plus animam ad imaginem Dei factam, quam carnem de limo terræ formatam: ut cum die ultimo caro nostra putrescere, et a vermibus devorari cœperit in sepulcro; anima in Abrahæ gremio Angelorum manibus elevetur, et in die judicii recepto per resurrectionem corpore audire mereamur: *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* xxv, 21).

[1] In Bibliotheca Patrum omittitur hic particula, *præcipue*. Et infra post verbum, *demergant*; deest vox, *animam*.

[1] Hic in Bibliotheca Patrum additur, *etiam plus quam nos ipsi valere possumus*.

[2] Ita Cæsarius in Bibliotheca Patrum. At apud Augustinum, *ut lugeamus quod non possumus suscitare. Carnem*, etc.

8. *Recapitulatio. Sors triplex hominum in judicio.* Et ut hæc, quæ supra diximus, cordibus vestris tenacius valeant inhærere, et ipsa apostolica lectio plenius possit intelligi, breviter ea Charitati vestræ volo repetere. Omnes sancti qui Deo fideliter serviunt, lectioni et orationi vacare, et in bonis operibus perseverare contendunt, nec capitalia crimina, nec minuta peccata, id est, ligna, fenum et stipulam supra fundamentum Christi, sed bona opera, id est, aurum, argentum, lapides pretiosos superædificantes, per ignem illum, de quo dicit Apostolus, *Quia in igne revelabitur*, absque ulla violatione [1] transibunt. Illi vero, qui quamvis capitalia crimina non admittant, et ad perpetranda minuta peccata sunt faciles, et ad redimenda sunt negligentes; ad vitam æternam, pro eo quod in Christum crediderunt, et capitalia peccata non admiserunt, venturi sunt: sed prius aut in hoc sæculo per Dei justitiam vel misericordiam, sicut jam dictum est, amarissimis tribulationibus sunt excoquendi, aut illi ipsi per multas eleemosynas, et præcipue dum inimicis suis clementer indulgent, per Dei misericordiam liberandi; aut certe illo igne, de quo dicit Apostolus, longo tempore cruciandi, ut ad vitam æternam sine macula et ruga perveniant. Illi vero qui aut homicidium, aut sacrilegium, aut adulterium, vel reliqua his similia commiserunt, sicut jam dictum est, si eis digna pœnitentia non subvenerit, non per purgatorium ignem transire merebuntur ad vitam, sed æterno incendio præcipitabuntur ad mortem.

9. *Majora peccata Deo juvante vitare, minuta vero amore inimicorum et eleemosynarum largitate redimere laborandum.* Et ideo quoties in lectione apostolica audieritis, *Si quis supra fundamentum Christi superædificat aurum, argentum, lapides pretiosos*; de sanctis hoc et perfectis christianis accipite, qui velut aurum purgatum merebuntur ad æterna præmia pervenire. Illi vero qui superædificant ligna, fenum et stipulam, de bonis christianis, sed negligentibus minuta peccata purgare, ut sæpe dictum est, intelligite: quæ peccata si nec divina justitia multis tribulationibus purgaverit, nec unusquisque eleemosynarum largitate redemerit, non sine grandi dolore in illis implebitur illud quod dicit Apostolus, *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Nemo tamen, sicut jam supra dictum est, se ipsum circumveniat, ut hoc etiam pro capitalibus criminibus, si incurata remanserint, posse fieri credat. Et ideo, sicut jam sæpe dixi, quantum possumus, cum Dei adjutorio laboremus; ut et majora peccata possimus evadere, et minuta sine quibus esse non possumus, jugiter amore inimicorum, et eleemosynarum largitate redimere: præstante Domino Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CV (*a*).

De verbis Apostoli, I *Cor.* XII, 26, Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, *etc.* (*b*).

1. *Amor mutuus membrorum, amorem docet proximorum.* Qualiter nos invicem diligere debeamus, fratres charissimi, etiam de sanitate vel infirmitate membrorum corporalium possumus evidenter agnoscere. Si enim sic nos amare voluerimus, quomodo se invicem amant membra corporis nostri, perfecta in nobis charitas poterit custodiri. Considerate et videte quid fiat in nobis carnaliter quando sanum est caput, quomodo congaudent omnia membra, et placent sibi de singulis cætera membra: e contrario autem quando aliquid mali patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra. Ecce spinam calcat [1] pes: quid tam longe ab oculis quam pes? Longe est loco, proximus charitatis affectu. Modicum pungit spina, et perparvum locum tenet in pede: vide quomodo illuc convertuntur omnia membra. Primo ipsa spina dorsi incurvat se, et deponunt se illuc omnia membra. Numquid oculi cessant quærere? Numquid aures cessant audire? Forte alii qui vident ubi sit, dicunt, Ecce ubi est: statim hoc audiunt aures et sequuntur consilium: ibi et oculi quærunt, et manus operantur, et, ut dixi, totum corpus illuc incurvatur, et nihil vacat in homine ad subveniendum; et solum in pede factum est vulnus, et totum quod est in homine operatur. Numquid omnia puncta sunt? Attendite. Numquid omnia dolent? Sana est manus, sani sunt oculi, sanum est caput, sana alia membra; ipse pes sanus est, ibi tantum dolet, ubi punctus est: non est ergo communis calamitas omnibus; sed per compassionem charitatis omnia veniunt ad subveniendum, et omnia volunt succurrere: ut impleatur quod ait Apostolus, *Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; et si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra.*

2. *Invidus, tabes resecanda. Virtutes alienæ per charitatem fiunt propriæ.* Quid ergo? Nescio quis habet donum Dei in virtutibus; non habes tu; noli invidere, ne præcidaris de corpore. Videte, fratres, qui invidet, sic est quomodo tabes, quomodo vulnus, quomodo apostema. Non vis congaudere glorificato? Videt in te invidiæ morbum cœlestis ille medicus, et præcidet te de corpore: noli ergo invidere. Sed quid facis? Gaude. Noli dicere in animo tuo, Ego si christianus essem, utique et ad Deum pertinerem, possem facere quod alius facit. Tale est enim ac si diceret et auris, Ego si ad corpus pertinerem, possem videre lunam et solem: et non illud habet tamen nec auris nec manus; sed faciunt singula quod possunt, et cum concordia serviunt sibi invicem omnia membra. Sic ergo et tu congaude illi cui Deus aliquam gratiam peculiariter dedit: et potes in illo quod in te non potes. Ille habet forte virginitatem; ama illum, et tua est. Iterum tu habes majorem patientiam; diligat te, et sua est. Ille potest satis vigilare; si non invides, tuum est studium ejus: tu forte potes amplius jejunare; si amat te, suum est jejunium tuum. Hoc ideo, quia in illo tu es: per proprietatem enim non es tu, per charitatem tu es.

3. *Exemplum charitatis in Christo.* Considerate, fratres, et videte exemplum Domini nostri, qui nos peregrinos fecit, et jussit ut per charitatis viam currendo veniamus ad cœlestem civitatem. Numquid aliquis potest dicere quia ægrotavit hic Dominus? Quid est ergo quod ait, *Infirmus fui, et non visitastis me?* Quid est, nisi quod ipsi confitentur, *Quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi?* Et ille, quamvis sedeat in cœlo, tamen compatiens membris laborantibus, quia caput est membrorum et universi corporis, *Quando uni*, inquit, *ex minimis meis non fecistis, nec mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 43-45). Iterum jam certe erat in cœlo, quando Paulum ex persecutore fecit prædicatorem: nam misertus ejus, et incorporans eum universo corpori suo dixit de cœlo, *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 4.)? Numquid ergo ipsum persequebatur in cœlo? Quid est ergo, *Quid me persequeris?* Persequebatur Saulus [2] Christianos, numquid Christum qui sedebat in cœlo? Sed quia ipse

[1] In Bibliotheca Patrum, *sine violentia.* In Sorbonico Ms., *sine dilatione.*

(*a*) Olim, 15 ex Homiliis 50; et post, in Appendice 17.

(*b*) In manuscriptis sic inscribitur: « Excerpta de « libris Augustini, qualiter vera et perfecta dilectio ser« vanda est: et de dilectione membrorum, quomodo omnia « membra serviunt, quando spina calcatur. » Excerpti autem sunt sensus, non verba; et forte a Cæsario. De num. 1 et 2 vid. Augustini enarr. in Psal. 130, n. 6; de num. 3, enarr. in Psal. 86, n. 5; de num. 4, enarr. 2 in Psal. 30, n. 3.

[1] Mss. aliqui, *spinam habet*: et sic forte corrigendi duo alii, in quibus habetur, *cavet.*

[2] Mss., *Paulus.*

erat in Christianis, compatiens membris omnibus. Ut verum esset in ipso, quod ait : *Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra*, quid ait? *Saule, Saule, quid me persequeris?* Certe jam in cœlo sum; tamen quando minimos meos persequeris, in ipsis membris meis adhuc ego persecutionem patior.

4. *Membra sunt mortua qui de aliorum tribulatione gaudent.* Et illud attendite, fratres, quod etiam nos aliquoties facimus, attendite. In populo quando statur, et est aliqua coarctatio; si alter alterum calcet, lingua dicit, Calcas me. Num ipsa calcata est? Quid est ergo quod sonat, Calcas me? Si et ille respondeat, Libera es, o lingua, in ore tuo vocem habes : ego si calcavi, pedem calcavi. Sed charitas dicit, Calcas me; compassio unitatis et vinculum societatis dicit. Sicut ergo dicere cœperam, cognoscant omnes invidi, qui de aliorum, etiamsi inimici eorum sint, tribulationibus gaudent, quia membra sunt putrefacta, abscissa et mortua; et ideo non habent sensum : et cum discedunt ab aliis membris, non sentiunt, quia sine sensu erant. Sensus noster, fratres, una fides est, charitas una sanitas est[1] : teneamus fidem tanquam sensum, teneamus charitatem tanquam sanitatem. Et quamvis diversa membra diversa munera habeant; tamen[2] charitatis unitate tenentur, et omnia merentur ire post caput. Caput enim in cœlo est, nos hic laboremus et invicem onera nostra portemus : quo enim ivit caput, cætera membra itura sunt. Certe audistis quod paulo ante dictum est, Dominum clamasse de cœlo, *Saule, Saule, quid me persequeris?*

5. *Patienti non compatiens extra Ecclesiam est.* Rogo vos, fratres, si Dominus et Salvator noster, qui nullum peccatum habuit, tanto affectu nos peccatores amare dignatur; ut quod nos patimur, se pati testetur : quare nos, qui sine peccato non sumus, et qui peccata nostra per charitatem redimere possumus, non tam perfecto amore diligimus; ut quidquid mali alius pertulerit, charitatis affectu compatiamur, et quidquid boni alius acceperit, quasi nos ipsi accipiamus, ita gaudeamus, et pro illo qui accepit. Deo gratias referamus? Ecce jam, ut dictum est, patitur aliquis aut tribulationem aut damnum : si doles pro illo, in corpore Ecclesiæ constitutus es; si non doles, præcisus es. Charitas enim quæ colligit et vivificat omnia Ecclesiæ membra, si te viderit de alterius ruina gaudere, statim te præcidet a corpore. Et forte jam ideo non doles, quia præcisus es : si enim ibi esses, sine dubio doleres. Considerate, fratres, et diligenter attendite, quia tamdiu dolet membrum, quamdiu in corpore continetur : si autem abscisum fuerit, nec dolere poterit, nec sentire. Cum enim manus aut aliud membrum fuerit abscisum a corpore, si totum corpus postea multis partibus dividatur, manus illa non sentit; quia jam a reliquorum membrorum societate divisa est atque disjuncta : talis est christianus, qui de alterius aut damnis, aut afflictionibus, aut etiam morte non solum non dolet; sed, quod pejus est, forte etiam gaudet. Et quia jam est alienus a corpore, ideo affectum charitatis non tenet in corde. Nos vero, si veram et perfectam charitatem volumus custodire, omnes sicut nosmetipsos studeamus diligere; ut quia caput nostrum Christus est, et membra illius nos esse meruimus; cum Christus apparuerit gloria nostra, et per concordiam charitatis, quasi vera et perfecta membra illius absque ullo dolo malitiæ vel invidiæ, omnes homines, sicut nosmetipsos, amantes, cum ipso apparere mereamur in gloria.

[1] Sic Mss. At editi, *una fides est, una charitas, una sanitas.*
[2] In Mss. deest vox, *tamen*. Et mox, *teneantur*; pro, *tenentur* : et, *ibit*; pro, *ivit*.

SERMO CVI (*a*).

De verbis Apostoli, I Cor. cap. XIII, 4, 7, 8, Charitas omnia tolerat, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet (*b*).

1. *Exordium.* Desiderium Charitatis vestræ a nobis exigit debitum sermonis officium. Sed tanta sunt quæ terreant et revocent animum nostrum; ut si velimus parere desiderio vestro, non sit sine periculo nostro : primum, quod juvenis loqui cogar præsentibus senibus; deinde, temerarium esse arbitror loqui velle imperitiam[1], inter eos quos roboravit antiqua doctrina. Optabam ergo silentio præterire, et illum locum tutissimum eligere, audire potius quam aliquid dicere. Sed quid facio? Instat vester amor, revocat noster pudor; cogit sanctorum patrum jussio, a quibus si velim obsecrans veniam petere dicens, Ignoscite, sancti patres, ignoscite; parcite nostræ verecundiæ, parcite nostræ ætati, maxime cum recolam vobis fuisse præceptum, *Loquimini, seniores; decet enim vos* (*Eccli.* XXXII, 4) : ipsi sancta charitate qua prævalent, respondebunt mihi, Loquere, juvenis; delectat enim nos. Quibus si repetam, Sancti patres, quid loquar? rursum mihi respondebunt, Quod a nobis sæpe audisti, memento, fili, quia ab infantia sacras Litteras didicisti (II *Tim.* III, 15). Sed nec sic vobis excusatus esse potero, quorum corda ista me sua voce pulsabunt : Quid metuis proferre verbum? Si ætas revocat, Paulus Timotheo juveni præcipiebat, dicens : *Nemo adolescentiam tuam contemnat* (I *Tim.* IV, 12). *Prædica verbum* (II *Tim.* IV, 2). Si sermo deest, pete, et accipies : non enim vos estis qui loquimini; sed quod donatur vobis, hoc ministratis nobis. His coarctatus angustiis, quo me conferam, nisi ad sancta vestigia charitatis? eamque deprecor, ut donet mihi aliquid dignum de se dicere, quod et meum suppleat ministerium, et vestrum satiet desiderium.

2. *Virtutes charitatis quatuor. Non sunt sine invicem. Nec est aliquis sanctus sine illis.* Inter cæteras virtutes ejusdem charitatis quas commemorat apostolus Paulus, quod *Charitas non æmulatur, non agit perperam, non irritatur, non inflatur, non cogitat malum*, et cætera : in ultimo quatuor ejus virtutes breviter comprehendit, dicens, *Omnia tolerat, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet; charitas nunquam excidit.* Ex his igitur quatuor virtutibus sanctæ charitatis loqui convenit Sanctitati vestræ, delectatque primitus intueri, quemadmodum velut quatuor cardines orbis continens, totum possederit mundum. Requiramus igitur, si placet, aliquorum exempla sanctorum, eorum scilicet, qui his virtutibus sanctæ charitatis possessi sunt : et eis singulis ita singula tribuamus, ut omnes in omnibus esse noscamus : quoniam omnis qui pie tolerat, recte credit; et omnis qui recte credit, aliquid sperat; et qui sperat, sustinet, ne ab spe cadat. Sed jam quinam isti sint videamus, quorum fidem, in quantum desuper adjuvamur, assequi valeamus. Virtus charitatis quæ *omnia tolerat*, eminuit in sancto Noe; quæ *omnia credit*, in sancto Abraham; quæ *omnia sperat*, in patribus nostris, id est, in populo Israel, unde ipse noster exortus est Dominus; quæ *omnia sustinet*, in ipso capite nostro Domino nostro Jesu Christo, qui est vera charitas, quæ nunquam cadit. Nec cæteros sanctos ab his virtutibus vestra Charitas deputet alienos : quos pro brevitate temporis, et pro sermone suscepto ita prætermissos esse cognoscite; ut tamen certissime noveritis omnes esse in Christo, et in omnibus Christum.

[1] In veteri Ms. Divionensi, *in peritia*. Forte legendum, *in imperitia*.
(*a*) Alias, de Tempore 46, et in tomo 9.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustino abjudicavit jam olim Erasmus in tomo nono; Verlinus etiam, Vindingus, aliique observant methodum et rationem disserendi non esse Augustini, multoque minus ipsi convenire quod pro sermonis exordio dicit concionator, se ab infantia sacras Litteras didicisse. Non indignus vero qui alicui ex ipsius alumnis assignetur

3. *Prima virtus charitatis, omnia tolerare.* Sed jam videamus quemadmodum sanctus Noe possederit vel possessus sit virtute charitatis, quæ *omnia tolerat.* Prædixit ei Deus quod iniquitate hominum crescente, diluvio perderet mundum. Statim ille admonitus confugit ad lignum, et post camporum amœnorum faciem, angustiis se reclusit arcæ, tolerat cœli fremitum, sonitum aquarum, fragorem nimborum; et post ista omnia, qui solet gaudere consortio hominum, socius quodam modo efficitur serpentium ac ferarum. Nec expavescit vir iste, quod cum eo sint feræ in arca: imo ibi agnoscit ordinem suum feritas, quia se cognovit humanitas; et jubenti homini obediunt, quia hominem superiori Domino obedisse cognoscunt. Ostensum est in Noe quid Adam præceptum contemnendo perdiderit: et demonstratum est posse homines bestiis etiam dominari, si subdant se obedientia Conditori. Exspectat et tolerat sanctus iste finem diluvii: nec antequam finiatur, causa ferarum arca relinquitur (*Gen.* VI-VIII). Tolerat bonus mala: et donec in fine etiam corpore separentur, intus manens, corde, non corpore, separatur.

4. *Hanc cupienti quid præstandum.* Si qua es anima, quæ cupis possidere virtutem charitatis quæ *omnia tolerat*, relinque mundum, confuge ad crucis lignum, non metuas procellas et turbines hujus diluvii: non mergeris si ligno portaberis; novit gubernare qui dignatus est creare, tantum adsit virtus charitatis quæ *omnia tolerat.* Nulla res te ab arcæ soliditate evellat. Permane bonus, et tolera malos: melius enim est ut intus positus propter bonos toleres malos, quam foras exiens et periens, et bonos relinquas et malos. Si ergo sunt tecum feræ, id est, sunt tecum in Ecclesia prava docentes, falsa sentientes, hæretici vel schismatici, aut etiam ipsi mali catholici, more ferarum animas devorare quærentium; tolerentur usque ad finem sæculi, tanquam finem diluvii. Rugiant licet, fremant dentibus, atque ipsam arcam confringere conentur, non expavescas: finito diluvio, illas rapiet inanis ac spinosa silva, te fertilis suscipit terra: post finem sæculi, impii rapientur ad tenebras exteriores, ubi est fletus et stridor dentium; pios suscipit terra viventium (*Matth.* XXV, 30, 46). Nam et ipse sanctus Noe post finem diluvii obtulit sacrificium Deo; sed de animalibus mundis, non de immundis (*Gen.* VIII, 20). Simul enim et munda et immunda animalia in arca natare potuerunt, sed mala ad sacrificium Dei non pervenerunt.

5. *Secunda charitatis virtus, omnia credere. Eminet in Abraham, cum omnia dimittit. De filio non dubitat.* Sed jam hinc aliquando transeamus, ut cætera perscrutari valeamus. Procedat in medio sanctus ille Abraham; et suo nos doceat exemplo possidere virtutem charitatis quæ *omnia credit*, qui non est cunctatus ad unam vocationem relinquere patriam sedem, domum, familiam. Omnia relinquuntur, ut Domino præcipienti pareatur. *Exi*, inquit ei Deus, *de domo tua, et de cognatione tua, et veni in terram quamcumque tibi ostendero* (*Id.* XII, 1): nec apud se iste sanctus cogitavit aut dixit, Quo eam? cui me committam? in quam terram vadam? sed statim ut audit, surgit, currit, festinat, accelerat. Terram promissam non videt; sed credendo eam firmiter retinet. Ambulat recto itinere, nec oberrantibus vestigiis alibi quam debuit, declinavit: quia qui eum ad ignotam terram mittebat, ipse qui mittebat non dimittebat. Nec eum ipse fefellit: redditur merces credenti. Ad terram pervenit, dilatatur, multiplicatur: ex paupere efficitur dives, ex ignobili potens, ditatur omnibus bonis; et in illo impletur quod Dominus in Evangelio suis discipulis promisit, dicens: *Si quis dimiserit domum, aut agrum, aut parentes causa nominis mei, et in hac vita centuplum accipiet, et in futuro sæculo vitam consequetur æternam* (*Matth.* XIX, 29). Cumulatur adhuc hujus fidei merces, et seni promittitur filius. Adest virtus charitatis quæ *omnia credit.* Audit, exsultat, amplius diligit, suscipit filium ex conjuge sterili, quam spe pariendi destitutam sterilitas ætasque jam fecerat, atque in illo benedictionem omnium gentium promissam firmissime tenet (*Gen.* XVIII, 10).

6. *Filium immolat. Amicus fit Dei. Amicos quid faciat.* Sed adhuc eum charitas probat, probatumque commendat, et quemadmodum nihil Deo præferat, posteris monstrat. Vocat eum Dominus de cœlo dicens: *Abraham! Abraham!* Et ille tanquam servus obediens: *Ecce sum*, ait. Et Dominus: *Accipe filium tuum illum quem diligis Isaac, et vade in terram excelsam, et offeres eum holocaustum in unum montium quem tibi dixero.* Nec hac quidem jussione turbatur aut frangitur servus fidelis: adest enim ei virtus charitatis quæ *omnia credit.* Surgit, domum pergit, asinam sternit, ligna concidit, gladium et ignem sumit, puerum simul adducit, et pergit ad locum. Tunc intentus factus Isaac, patrem interrogat dicens: *Pater.* Et ille: *Quid est, fili?* Et filius: *Ecce*, ait, *ignis et ligna: ubi est ovis quam immolaturus es ad holocaustum?* Et pater respondit: *Deus providebit sibi ovem ad sacrificium, fili mi.* Magnum hic et grande video sacramentum. Aliud Abraham corde gestabat, aliud filio promittebat: sed neque quæ promittebat, filium fallebant; neque aliqua infirmitas cor ejus a proposito immutaverat. Quid pluribus? Pergit viam, videt locum de longe, et statuens pueros suos ibi, eis talia verba profert dicens: *Sedete hic cum asina; ego autem et puer ibimus usque illuc, et cum adoraverimus, revertemur ad vos.* O sancte Abraham, quid est quod dicis, cum aliud tibi de puero agendum sit? Numquid aut te, aut tuos fallis? Non, inquit: sed quæ prophetice vel dico vel gero, virtus charitatis in me manens quæ *omnia credit*, et facit et dicit. Audio enim eam sine strepitu vocis intus ad cor loquentem et dicentem mihi, Tu quidem licet resurrecturum credens, pleno et perfecto voto puerum ducas immolandum, filius tuus in isto sacrificio non crematur, quia resurrectio Filio Dei servatur. Merito Abrahæ hujus viri fidem commemorans Jacobus apostolus ait: *Credidit Abraham Deo, et deputatum est illi ad justitiam, et amicus Dei appellatus est* (*Jacobi* II, 23). Amicos, ut novimus, conjunctio animorum facit: unde quidam sapiens hujus mundi ait, *Idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est* (*Sallust. Catil. cap.* 12). Ergo amicos, ut novimus, conjunctio animorum facit. Quemadmodum iste sanctus animum conjunxerit Deo, ut ejus amicus appellaretur, vultis nosse? Sicut enim Deus Pater unico Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (*Rom.* VIII, 32); ita et iste unico filio non pepercit, sed jubente ut immolaretur, ei qui dederat eum devoto corde obtulit eum.

7. *Isaac typus Christi patientis.* Sed quæ sequuntur videamus. Delectat enim nos, adjuvante Domino Deo nostro, hujus historiæ plenam vobis reddere rationem. Postquam relictis pueris, ad locum sacrificii pater cum filio venit, aram construit, ligna componit, manus filio ligat, imponit eum in aram supra ligna, deponit humana paternæ pietatis indicia, induit sacerdotis diram constantiam, educit gladium, ut perimat filium. Quid videtis, fratres? Nihil hic sentimus humanum, quia totum cognoscimus divinum. Sed et ille filius, qui paulo ante ovem requirebat, sub ingenti silentio talia fieri in se sentit: et ita patiens invenitur, tanquam jam ille esset, qui sicut ovis ad immolandum ductus est, et tanquam agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum (*Isai.* LIII, 7). O et tu, sancte Isaac, indica nobis silentii hujus tam grande secretum. Paulo ante nihil in te fieri sentiebas, et a patre arietem requirebas: nunc autem manibus ligaris, in aram imponeris, ligno quodam modo suspenderis; et modo taces. Taceo, inquit. Dic quare: obsecro, noverimus. Vultis nosse, ait, quare modo taceo? Quia figuram illius gesto, qui voluntate ponit animam suam, non necessitate (*Joan.* X, 17, 18). In hoc tam grandi mystico fidei sacramento, et Abraham sanctus apparuit probatus, et filius in præsenti est liberatus, in quo est Christus prænuntiatus (*Gen.* XXII).

8. *A sectatore charitatis omnia credentis quid expetat Deus.* Si qua es anima, quæ cupis sequi vestigia fidei patris nostri Abraham, exi de terra tua et de cognatione tua, relinque populum tuum et domum patris tui : id est, fideliter renuntia diabolo, pompis et angelis ejus; et sequere viam rectam, quæ te perducat ad terram in qua ditescas et emineas, et efficiaris socius Abrahæ. Sed cum ista omnia feceris, si virtus charitatis quæ *omnia credit* est in te, adhuc tentabit te; et probatum coronabit te. Expetit a te sacrificium dilecti tui. Quid a te expetit? Quod Abraham illi dictum est, *Da mihi unicum dilectum tuum;* tibi dicit Sapientia, *Da mihi, fili, cor tuum* (*Prov.* XXIII, 26). Ipse est dilectus unicus. Quid metuis offerre cor tuum? Offer sacrificium, contritionem cordis Domino Deo tuo; et dic ei cum propheta : *Holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non despiciet* (*Psal.* L, 18 *et* 19). Nihil metuas tali sacrificio oblato : et Deo [1] acceptum erit, et quod obtuleris, integrum permanebit.

9. *Tertia virtus, omnia sperare.* Aliam virtutem charitatis quæ *omnia sperat*, placet inspicere? Hanc superius plebi Israel et patribus nostris assignasse cognoscimur. Ejus namque virtutis vox est in versu illo prophetico, *In te speraverunt patres nostri; speraverunt, et liberasti eos* (*Psal.* XXI, 5). Et ipsi ex Ægypto fugere jubentur, terra eis lac et mel fluens promittitur (*Exod.* III, 8). Per mare Rubrum transeunt, ad eremum veniunt : ducebat eos spes charitatis, ut discerent prius Deum amare gratis. Redditur et his merces fidei : non enim potest non reddere, qui se donando dignatur facere debitorem. Post eremum mella de petra suxerunt, panem cœli manducaverunt (*Id.* XIV-XVI); non sunt privati a desiderio suo, quod speraverunt, terram etiam promissionis acceperunt.

10. *Virtutis hujus exercitia.* Exsurgat anima quæ hujus charitatis virtute comprehensa est, et fugiat ex Ægypto, id est, ex hujus sæculi desiderio, pergat ad mare Rubrum, scilicet Christi Baptismum; ideo rubrum, quia Christi sanguine purpuratum. Persequantur hostes : peccata cum suo auctore diabolo, tanquam Ægyptii cum suo rege Pharaone, sæviant, sequantur fugientes : quid metuis? Usque ad aquam sæviunt. Ingredieris tu, ingredientur et illi post te : sed aqua conversa illis erit in perniciem, tibi proficiet ad salutem; illos obruet, te abluet; illos damnabit, te liberabit. Post hæc suscipies mel de petra, quo sitim tuam saties. Petra enim erat Christus (I *Cor.* X, 4), ex cujus præceptis tanquam ex fontibus dulcedinis satieris. Gustabis et panem, illum scilicet qui dixit, *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI, 51) : gustabis, et videbis quam suavis [2] est Dominus (*Psal.* XXXIII, 9). Et si in te eminet virtus charitatis quæ *omnia sperat*, per eremum te necesse est transire; id est, utaris hoc mundo tanquam non utens (I *Cor.* VII, 31); ut in hac via peregrinum te noveris esse, si terram promissionis cupis intrare. Hæc terra est de qua propheta cantat et dicit : *Credo videre bona Domini in terra viventium* (*Psal.* XXVI, 13).

11. *Quarta, omnia sustinere. Quanta Christus sustinuit.* Ultima virtus charitatis restat, quæ *omnia sustinet*, et, *nunquam cadit.* Hanc ipsi capiti nostro Domino Jesu Christo convenire novimus. Ideo in ultimo, quoniam finis Legis Christus (*Rom.* X, 4). Quanta autem pro nobis ipse sustinuerit, puto Charitatem vestram ignorare non posse. Tamen exinde aliquid dicam, si tamen de tanto aliquid digne dicam. Prius illud, quod Deus homo, quod Verbum caro factum est (*Joan.* I, 14); quod multa bona fecit, et mala perpessus est; quod mortuos suscitavit, et mortuus est; quod singularis illa patientia pertulit diabolum tentatorem, discipulum traditorem; quod ipsum Judam priusquam ostenderet traditorem, pertulit furem, et ante experimentum vinculorum, crucis ac mortis, labiis ejus dolosis non negavit osculum pacis. In ipsa autem morte quanta sustinuit? Pertulit odiorum flammas, ministras pessimi cordis linguas. Clamaverunt Judæi, *Crucifige, crucifige* (*Luc.* XXIII, 21) : ut rei remanerent Judæi, innocens ab eis crucifixus est Filius Dei. Ad crucem ducitur, expalmatur, qui est vera palma victoriæ. Spinis coronatur, qui spinas peccatorum venit confringere. Ligatur, qui solvit compeditos. Ligno suspenditur, qui erigit elisos (*Psal.* CXLV, 7, 8). Aceto potatur fons vitæ, disciplina cæditur, salus vulneratur, vita moritur : occidit ad tempus vitam mors, ut in perpetuum a vita occideretur mors.

12. *Judæi in Christi morte victi. Christo quomodo serviant.* Quid hic Judæi in hac morte Christi exsultaverunt quasi victores, et dum terrenum et caducum regnum timuerunt perdere, Regem cœli et terræ non dubitaverunt occidere? Sed nec sicut putaverunt, victores exstiterunt. Si enim vicerunt, regnum quomodo perdiderunt? quomodo nunc usque servi remanserunt? Ista namque causa est, quia ab eis Christus occisus est. Dixerunt apud se principes Judæorum, ut evangelista narrat : *Videtis*, inquiunt, *quia totus mundus post eum abiit? si dimiserimus eum vivere, venient Romani, et tollent nobis locum et regnum* (*Joan.* XI, 47, 48). Et Christum occiderunt; et locum et regnum perdiderunt. Quid vobis profuit, o insani Judæi, quod tantum scelus admisistis? Numquid quia Christo Domino, ut decuit, servire noluistis, ideo ejus dominio caruistis? Dum illi serviunt reges, quibus vos servitis, facti estis mali servi bonorum servorum Christi. Per ipsos conterit contumaciam vestram, per ipsos dissipat consilia vestra, per ipsos retribuit scelera vestra in capita vestra. Ipse autem Dominus quem vos interemistis, non vos servos, sed liberos esse cupiebat, quando dicebat : *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis* (*Id.* VIII, 36). Vos autem Dominum Deum regem, et ipsam veram libertatem non solum repudiastis, verum etiam necare cupientes clamastis, *Non habemus regem, nisi solum Cæsarem* (*Id.* XIX, 15). Sed ne in hoc quidem gloriemini quod Christum occidistis, actum est potius de vobis, et nescistis. Audite ipsum Dominum dicentem per prophetam, *Ego dormivi, et somnum cepi* (*Psal.* III, 6) : somnum appellans mortem a vobis illatam. Cæterum qualis mors potuit esse triduana, maxime illius, qui per eumdem prophetam alio loco dicit, *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat* (*Psal.* XL, 9)? Ego, inquit, *dormivi;* ego, qui potestatem habeo ponendi animam meam. *Ego dormivi;* non quia sævistis, non quia insanistis : ego implevi quod volui : vos in scelere remansistis.

13. *Vires charitatis.* Quis exegit tanta ista de Deo nostro, fratres, pro nostra redemptione ac salute, nisi charitas quæ nunquam cadit? O charitas, quam magnas vires habes, quæ de cœlo Deum deposuisti! O chara sanctitas, o sancta ac vera charitas, quæ tanta es in terris, quanta eris in cœlis? Quæ tantum potes in hac pugna mortalitatis adhuc sollicita, quantum poteris in illa pace perfecta secura?

14. *Patientiæ Christi imitatio.* Evigila itaque, omnis anima christiana, et si in te eminet virtus charitatis quæ *omnia sustinet*, Domini tui imitare vestigia. *Christus* enim, ait apostolus Petrus, *pro vobis passus est, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (I *Petr.* II, 21). Et si ille propter te de cœlesti sede ad terrena descendit : tu propter te fuge terrena, appete cœlestia. Si dulcis est mundus, dulcior est Christus : si amarus est mundus, omnia pro te sustinuit Christus. Via tibi factus est ipse Salvator : surge, ambula; habes quo, noli pigrescere. Sed forte quæris, Quo? Vides enim viam, et quæris quo ducat hæc ipsa via? Ad veritatem et ad vitam ducit. Si amas veritatem, si amas vitam, et cupis ad veritatem et ad vitam venire, a via noli errare. Video, inquis, viam, et cupio

[1] In Ms. fol. deest vox, *Deo;* cujus loco in aliis substituitur, *tibi.* At huic particulæ in cl. superscribitur a secunda manu, *illi.*

[2] Editi, *quoniam suavis.* At Mss., *quam suavis.* Et sic ipse Augustinus passim, ubi citat hunc versiculum.

ambulare : sed amara est, aspera est; arcta enim et angusta via est, quæ ducit ad vitam (*Matth.* VII, 14). Christus transivit, et adhuc aspera est? Caput transiit, et membra dubitant? Sed Christus, inquis, Deus et homo; ego autem homo. Tot millia martyrum transierunt; et adhuc tibi aspera est? Transierunt senes, transierunt juvenes, transierunt pueri, puellæ transierunt, viam quam timebas tritam tibi fecerunt. Ambula ergo viam, securus ambula. Quid enim metuis in hac via? Mortem? Et mortem times, qui ad vitam curris? Si bonus es, bene in hac via curris : mors tibi janua erit, quæ te repræsentet, non quæ auferat vitæ. Ambula ergo viam : imo ipse qui propter te factus est via, ipse te ducat per se ipsum ad se ipsum. Ipse enim est via, veritas et vita (*Joan.* XIV, 6). Dic ergo Deo tuo, o anima fidelis et pia ; dic, dic, secura dic, et cum propheta veraciter exclama, ***Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua*** (*Psal.* LXXXV, 11). Tunc ad te securus perveniam, si in finem usque tua gratia non deserar. Hæc, fratres dilectissimi, quæ dono ipsius charitatis dicta sunt Sanctitati vestræ, ita hæreant cordibus et sensibus vestris ; ut eadem ipsa charitas fructum in vobis inveniat operis, non folia laudis.

SERMO CVII (*a*).

Rursum de verbis Apostoli, I *Cor. cap.* XIII, 1, Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest, *etc. De dilectione Dei et proximi, amicorum et inimicorum* (*b*).

1. *Charitas facit ut sint simul separati corpore.* Quantum nos, fratres dilectissimi, Charitas vestra desideret, ex meis animis recognosco. Et licet vos humilitatem meam assidue videre velitis, tamen ego, si posset fieri, frequentius de conspectu vestro, et vestra et mea vellem desideria satiari [1]. Sed patienter tolerare debemus, quod implere pro temporum necessitate non possumus. Sed licet corporaliter nos propter multas necessitates videre non valeamus, charitate tamen et sancto amore semper pariter sumus [2]. Pro qua re nihil nocet corporis separatio, ubi est animorum vera et sincera conjunctio. Charitas enim ipsa vera est, quæ corporaliter separatos consuevit spiritualiter copulare atque conjungere. Duo enim qui se sancto amore diligunt, etiamsi unus sit in Oriente, alius in Occidente, ita charitate conglutinante junguntur, ut nunquam ab invicem separentur. Audi Apostolum dicentem laudem veræ et integræ charitatis. Sic enim ait : ***Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest***, etc. Et post pauca addidit, dicens : ***Charitas patiens est, benigna est***, et reliqua. Et licet sufficienter præconia ejus plenus Spiritu sancto Paulus apostolus prædicaverit; tamen quia sancta charitas dulce est ac salubre vinculum mentium, etiam nos parvuli secundum modulum nostrum, de illa, quantum possumus, conquiramus.

2. *Divitiarum bonus usus a charitate discendus. Charitas oleum. Charitas bona ordinatrix.* Magnæ sunt divitiæ charitatis, charissimi, sine qua dives pauper est, et cum qua pauper dives est. Nam dives, si charitatem non habeat, quid habet? Quamlibet grandis substantia sine charitate, inanis et vacua est. Charitas etiamsi de terrenis facultatibus nihil habeat, plena est. Unde quamlibet aliquis copiosas divitias habeat, si charitas in illo non fuerit, nihil boni ex illis facere poterit, quia sine vera et cœlestium virtutum matre et magistra quid facere debeat, et quando vel quantum dare debeat, omnino non novit. Et ideo, quantum potest, unusquisque elaboret, ut habeat charitatem, ut habeat lucem, ut habeat oleum. Charitas oleo comparatur. Nam quomodo oleum omnibus humoribus superius esse cognoscitur ; ita charitas omnibus virtutibus sublimior comprobatur. Nam si aliquis infinitas divitias possideat, et non habeat charitatem, sic est, quomodo si habeat plures lucernas et multas lampades, pinguedinem non habentes. Lucerna vel lampas sine oleo accensa fumare potest, fetere potest, lucem habere non potest : sic et qui habet divitias sine charitate, ardere potest de iracundia [1], fumare de superbia, fetere de avaritia : sine charitate penitus non potest lucem habere. Charitas si in te fuerit, quamlibet tibi sit grandis substantia, novit quid de illa agere debeat. Ipsa scit optime, cui vel quantum porrigat, quid tribuat, quid reservet. Ipsa intelligit quantum animæ reponat in cœlo, et quantum corpori reservet in mundo. Satis bona ordinatrix est, fratres, bene novit congregare in æstate, quod possit in hieme habere; hoc est, scit providere per eleemosynam in hoc sæculo, quod inveniat in futuro. Habete charitatem, fratres; quia sine illa quidquid aliud boni in homine fuerit, nihil esse poterit.

3. *Charitas vera, quæ inimicos complectitur. Charitas radix bonorum operum.* Sed et veram charitatem habete, fratres. Quæ est vera charitas? Quæ omnem hominem diligit, sicut se ipsum. Est vera charitas quæ non solum usque ad amicos, sed usque ad ipsos pervenit inimicos. Nemo se circumveniat, fratres. Qui istam charitatem non habuerit, Deum videre non poterit, nec audire merebitur, ***Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum.*** Certe videtis quod in lectione evangelica nihil aliud Dominus nominaverit de universis virtutibus, nisi solam eleemosynam quæ cum charitate operatur. De ramis tacuit, radicem tantummodo nominavit, ita dicens : ***Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum; esurivi enim, et dedistis mihi manducare*** (*Matth.* XXV, 34, 35). Et iterum ipse Dominus : ***Veruntamen date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis*** (*Luc.* XI, 41). Omnis homo qui charitatem vult habere in futuro sæculo, faciat illam sibi patronam in hoc mundo, ut illam propitiam inveniat in æternum. Nam quomodo arbor, quamlibet pulchra sit et fructifera, non potest vivere sine radice : sic qualibet opera bona perseverare non poterunt sine charitate. Ipsa est enim de qua Apostolus dicit : ***In charitate radicati et fundati*** (*Ephes.* III, 17).

4. *Charitas semper dulcis.* Talem ergo habeamus charitatem, fratres, ut omnes homines toto corde amare possimus. Si totum genus humanum sic diligis quomodo te, non remansit janua unde peccatum intret in te. Omnes aditus, unde diabolus ad animam ingreditur, claudis, si totus homines, sicut te ipsum, dilexeris. Et revera, fratres, quomodo potest fieri ut aliquis alteri homini malum faciat, si illum sicut se ipsum dilexerit. Dilige ergo, et quidquid volueris, fac. Ama ex toto corde tuo, et quod volueris exerce in proximo tuo. Si irasceris, dulce est; quia de charitate procedit : si corripis, suave est; si castigas etiam et flagellas, acceptabile est. Quare hoc, fratres? Quia verus amor est, quando corripis et castigas. Quando etiam de Ecclesia foras projicis, amaritudo videtur sævire in ore [2], sed dulcedo servatur

[1] Editi, *et vestro et meo vellem desiderio satiari.* L., Ms. *de conspectu nostro et vestram et meam desidero satiari animam.* Hic nos cl. sequimur.

[2] Sic Mss. Editi vero, *et sancto amore usi pariter sumus.*

(*a*) Alias, de Tempore 42.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Hunc inter Augustinianos sermones, sed absque Augustini nomine, tanquam dubium, manere voluerant Lovanienses. Expungendum censuere Verlinus et Vindingus. Habet sententiam et verba quædam descripta ex Augustini sermone 350. Cæsarii fetum esse, si cum aliis ipsius homiliis comparaveris, facile assentieris. Augustini nomen falso prætert in libris ante septingentos annos descriptis, Colbertino et Theodericensi. Vid. ad sermonem hujus Appendicis 112. De num. 1, vid. serm. Appendicis 69, n. 1; vid. Cæsar. homil. 10, ex editis a Baluzio, et Augustini serm. 350; de num. 2, Cæsarium in fine homil. 36 ; de num. 4, serm. Appendicis 69, n. 7.

[1] Editi, *accensa fumare potest de iracundia ;* omissis verbis intermediis, *fetere potest, lucem,* etc. : quæ ex Mss. restituimus.

[2] In Ms. cl. *videtur sonare.* Et mox, *dulcitudo servatur*

in corde : nec fratrem quasi inimicum odio habes, sed peccatum velut morbum persequeris. E contrario sunt, qui sub falsa adulatione dulcedinem solent in ore proferre, et dolum vel amaritudinem in corde servare. Vos autem, fratres, dilectissimi, veram charitatem tenentes, quæ falsa est, fugite. Audite Apostolum dicentem, *Charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* (I *Tim.* I, 5). Ego, fratres, quando de charitate loquor, tacere non possum. Quare hoc? Quia satis dulcis est charitas. Qui illam habet, quod dico intelligit : qui vero non habet, forsitan me irridet et despicit. Quare irridet? Quia quam dulcis sit charitas, non gustavit. Gustet ergo et videat quam suavis est Dominus. Deus charitas est. Quid dulcius Deo, fratres? Qui nescit, audiat prophetam dicentem, quod paulo ante suggessi, *Gustate et videte quam suavis est Dominus* (*Psal.* XXXIII, 9). O quam felix et beata est anima, quæ charitatem meretur habere! Charitas, fratres, sitienti potus est, esurienti cibus, in amaritudine positis dulcedo, in tristitia constitutis vera et integra consolatio, fluctuantibus portus, errantibus via, peregrinantibus patria. Hanc ergo, fratres, tenete, hanc tota aviditate diligite. Si amatores estis, amate charitatem; si fortes, vincite cupiditatem; si peregrini, desiderate patriam. Ipsa vos ergo charitas, si illam tenere volueritis, et gubernat in hoc sæculo, et perducit ad regnum; præstante Domino nostro, qui vivit et regnat in sæcula. Amen.

SERMO CVIII (*a*).

De verbis Apostoli, I *Cor. cap.* XIII, 13, Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc; major autem horum est charitas (*b*).

1. *Christiano necessaria fides. Illius effectus. Qualis esse debeat.* Quicumque christianum nomen tenet, et quicumque sacramentis divinis est imbutus, fratres charissimi, necesse est ut religionis christianæ rationem sciat, et fidei veritatem agnoscat; ejus quoque fidei, quæ, ut Apostolus ait, per dilectionem operatur (*Galat.* V, 6), quæ in præsenti confortat ac roborat credentes, et in futuro perducit ad Dei contemplationem. Nam tria quædam proposuit animæ nostræ necessaria beatus et egregius Gentium Doctor, dicens : *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc; major autem horum est charitas.* Primum ergo fides catholica christiano necessaria est : quia in ipsa distinguuntur filii Dei a filiis diaboli, filii lucis a filiis tenebrarum; per ipsam renascimur in Baptismate, et salutem æternam impetramus, sicut scriptum est, *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* (*Marc.* XVI, 16). Hæc porta est vitæ, hæc janua regni. Per ipsam discitur veritatis scientia, et percipitur cognitio divinitatis; per ipsam gratiam Dei invenimus. Aliter autem Deo placere non possumus : quia sine fide impossibile est placere Deo (*Hebr.* XI, 6). Vere enim beatus est qui et recte credendo bene vivit, et bene vivendo fidem rectam custodit. Igitur sicut otiosa est fides sine operibus bonis, ita nihil proficiunt opera bona sine fide recta. Unde beatus Jacobus apostolus dixit : *Quid proderit, fratres mei, si fidem se quis dicat habere, opera autem non habeat? numquid poterit salvare eum? Fides sine operibus otiosa est. Sicut enim corpus sine spiritu emortuum est, ita et fides sine operibus mortua est* (*Jacobi* II, 14, 17, 26). Fidem ante omnia, fratres mei, rectam et immaculatam habere contendite, et secundum apostolicæ institutionis normam, Symbolum a sanctis patribus constitutum memoriter tenete, et religiose viventes observare studete; hæreticorum dogmata pestifera fugite, maleficorum et incantatorum venena mortifera horrescite, divinorum et sortilegorum nefandas traditiones, quæ cum dæmonibus societatem habent, penitus respuite : ut nihil aliud quam quod catholica fides laudat, amat, prædicat, in mente sive in professione seu moribus teneatis.

2. *Spes firma. De peccatorum quorumlibet venia, si tamen a peccando cessetur; deque Dei solatio in pressuris.* Post hanc ergo fidem, spem firmam habere discite, quæ animum nostrum ad invisibilia trahit, et intentionem nostram in cœlestia et æterna inserit, et quodam modo nexibus insolubilibus ligat : quæ non decipit, sed fideliter obsequentes ad æternam beatitudinem perducit. Nemo igitur, quamvis ingenti peccatorum pondere prematur, de bonitate divinæ pietatis desperare debet; sed spe certæ misericordiæ illius indulgentiam sibi quotidianis deprecari lacrymis, quam recte sperare possunt, si ab actione pravi operis cessabunt. Ideo non propter spem veniæ perseveranter peccare debemus; neque quia Deus juste peccata punit, veniam desperare debemus : ut neque cum fiducia peccemus, neque rursus peccata desperemus; sed utroque periculo evitato, et a malo declinemus, et de pietate Dei veniam speremus. Similiter et in omnium tribulationum angustia, spe in solatium supernæ pietatis currendum est : quia in illo solo omnis spes et salus sine dubio consistit, dicente propheta : *In Deo salutare meum et gloria mea; Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est* (*Psal.* LXI, 8).

3. *Charitas spe et fide major. Præmium est sanctorum.* Cum enim fidem rectam et spem firmam vobis, fratres, persuademus, hoc maxime hortamur, ut charitatem in vobis habere et opere ostendere per omnia satagatis. Per ipsam enim et cum ipsa beatitudinem veram habituros vos esse sciatis : quia sine hac nemo videbit Deum. Hæc autem ideo major fide et spe ab Apostolo esse narratur, quia cæteris recedentibus, ipsa sola permanebit. Fidei enim succedit spes, et spei beatitudo; charitati autem non transmutatio, sed sola restat perfectio. Hæc omnium arx est virtutum, hæc promissio regni, hæc præmium summum est sanctorum in cœlo : quia in perenni gaudio nihil gratius, nihil dulcius habent sancti perfecto amore Dei. Quem quia præsentem vident, suavius diligunt, et dulcius fruuntur ipso bono.

4. *In præceptis Dei principatum tenet.* Oportet vos scire, fratres, quia in omnibus præceptis Dei charitas obtinet principatum, sine cujus perfectione Deo nihil placere posse Paulus apostolus testatur (I *Cor.* XIII, 1-3) : quia nec martyrium, nec sæculi contemptum, nec eleemosynarum largitionem sine charitatis officio quidquam proficere posse ostendit. Unde et ipse Dominus a quodam scriba interrogatus quod esset mandatum maximum, respondit : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua.* Addidit quoque : *Secundum simile est huic, Diliges proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus mandatis tota Lex pendet et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37, 39, 40). Quod vero ait, *Ex toto corde, et tota anima, et tota mente;* id est, toto intellectu, tota voluntate, et ex omni memoria Deum esse diligendum. Dei vero dilectio in observatione mandatorum ejus tota consistit, sicut alibi ait : *Si quis diligit me, sermones meos servat* (*Joan.* XIV, 23). Unde et ipsa Veritas alibi ait : *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem* (*Id.* XIII, 35). Item Apostolus : *Plenitudo legis est dilectio* (*Rom.* XIII, 10). Item Joannes evangelista : *Hoc*, inquit, *mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et proximum* (I *Joan.* IV, 21).

5. *Proximus, omnis christianus.* Si forte quislibet quærat, quis sit proximus : sciat omnem christianum recte proximum dici; quia omnes in Baptismo filii Dei sanctificamur, ut fratres simus spiritualiter in charitate perfecta. Nobilior est generatio spiritualis quam carnalis, de qua in Evangelio ipsa veritas ait : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non*

(*a*) Alias, de Tempore 53.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius in Lovaniensium editione, supposititius Verlini censura est ac Vindingi; qui præter alia observat hoc in sermone proximum omnem christianum dici, cum ipse Augustinus enarr. in Psal. 11, et in serm. 359, itemque in serm. 90, n. 7, proximum omnem hominem velit intelligi. Conflatus est ex Alcuini opere de Virtutibus et Vitiis, cap. 2-4.

potest introire in regnum Dei (*Joan.* III, 5). Qui autem taliter intelligens proximum diligit, sine dubio charitatem veram in semetipso tenebit. Hæc igitur, fratres, diligenter considerate, ut cum fide et dilectione vestram operemini semper salutem, habentes spem firmam, quia quidquid boni in præsenti agitis, in futuro ab illo inæstimabiliter remunerabimini, qui auctor et protector est nostræ salutis, Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat.

SERMO CIX (*a*).

De verbis Apostoli, II *Cor. cap.* v, 10, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout gessit, sive bonum, sive malum. *De resurrectionis futuræ certitudine* (*b*).

1. *Christianorum gaudium in spe. Christianorum a Paganis præcipuum discrimen. Quales resurgemus.* Omnium Christianorum spes, fratres charissimi, in futurum tempus extenditur; ut quod hic servimus Deo, alibi nos servisse lætemur. Hic enim nobis posita sunt certamina; sed in futuro sæculo certaminum præmia reservata: juste siquidem et provide divina sapientia separavit tempus laboris et præmii. Hic ergo laboramus, hic servimus Deo, et mandata ejus servamus; ut in futuro sæculo, id est, in cœlorum regno, æterna præmia capiamus. Scire enim debemus, fratres dilectissimi, quid nobis Scriptura divina commendat, id est, futurum esse judicium Dei, quod post resurrectionem complebitur mortuorum. Hoc est quod præcipue Christianos a gentili errore secernit: quia illi hanc tantummodo vitam esse credunt; et ideo sine Deo esse, et diversis peccatis atque criminibus non metuunt inquinari: nos vero ita in hac vita conversamur, ut nos ad aliam præparemus, in qua et bonis bona, et malis mala retribuentur, sicut dixit Apostolus, *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout gessit, sive bonum, sive malum.* Sicut hic modo astamus in ecclesia, et nos invicem præsentes aspicimus; ita etiam post resurrectionem mortuorum astaturi sumus ante tribunal Christi. Hanc enim ipsam animam tunc habebimus, quam modo habemus: et in hoc ipso, quo nunc induimur, sumus corpore suscitandi. Non enim sicut muta animalia facti sumus, non sicut equi et boves, ut æterna morte pereamus: qui postquam hic vixerimus, alibi judicabimur; ut aut pro peccatis pœnas, aut pro bonis operibus præmia consequamur æterna.

2. *Resurrectio ex omnipotentia et veritate Dei demonstratur.* Nemo ergo, fratres charissimi, de resurrectione desperet, in qua Christianorum spes tota consistit. Credite, fratres, Apostolo prædicanti: et nihil de resurrectione dubitantes, ad diem judicii vos præparate. An forte sicut impii et increduli non putatis fieri posse ut a mortuis resurgamus? Plane dicat hoc, qui omnipotentem non credit esse Deum, qui hoc promittit futurum. Nos autem qui scimus Dei omnipotentis esse virtutem, quia promisisse [1] eum legimus, quod resurrectionem mortuorum faciat, non possumus de resurrectione dubitare, quam se facturum esse promisit, qui et omnipotens est, et mentiri nescit.

3. *Item ex creatione. Et ex seminum vivificatione.* Sed te appello, quicumque infideli animo de resurrectione dubitas, et putas non posse mortuos suscitari. Quid est amplius, ex nihilo facere homines qui vivant; an eos qui facti sunt atque vixerunt, reparare post mortem? Utique plus est facere quod nunquam fuit, quam reparare quod fuerit. Quomodo ergo impossibile esse dicis ut Deus, qui hominem formavit ex nihilo, reformet? Quomodo nos suscitare non potest conversos in pulverem, qui si etiam in nihilum rediremus, facere poterat ut essemus; sicut et fecit nos esse, cum antea nunquam fuissemus? Ita enim beatus apostolus Paulus dixit: *Sed dicunt aliqui, Quomodo resurgunt mortui? quali autem corpore venient? Insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur: et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, ut puta tritici aut alicujus cæterorum: Deus autem dat illi corpus, sicut voluit, et unicuique seminum proprium corpus* (I *Cor.* xv, 35, 38). Noli ergo, incredule homo, de resurrectione dubitare. Qui grana seminum mortua, et putrefacta vivificat, per quæ in hoc sæculo vivas; multo magis te ipsum resuscitabit, ut vivas in æternum. Qui illa reparat, quæ tibi sunt necessaria; quomodo te ipsum non reparat, propter quem et alia reparare dignatus est?

4. *Resurrectionem futuram res creatæ testantur.* Itaque si velimus considerare quæ in isto sæculo videmus, divinæ administrationis opera signa sunt futurorum. Tota ergo hujus mundi administratio testimonium est resurrectionis futuræ. Videmus certe hiemis adventu arbores spoliari pomis, nudari foliis; sed eas rursus verno tempore speciem resurrectionis exprimere: quæ primo quidem incipiunt turgere in gemmis, tum ornari in floribus, vestiri in foliis, et postmodum pomis gravari. Interrogo te, infidelis homo, qui de resurrectione dubitas: Ubi sunt ista, quæ tempore quo Deus disposuit producuntur? Dic mihi, ubi latitant antequam producantur, quæ nusquam quidem videntur; sed tamen Deus, qui omnipotens est, et ea ex nihilo condidit, secreta sua virtute producit? Hinc jam ad campos et prata respicite, quæ æstate transacta herbis suis spoliantur ac floribus, et nuda remanent ipsa spatia terrarum; sed iterum veris tempore revestiuntur, et novo ubique germine incipiente lætatur agricola. Certe herba quæ ante vixit et moritur, rursus reviviscit ex semine: sic etiam et nostrum corpus reviviscit ex pulvere.

5. *Resurrectio Christi, pignus nostræ.* Sed dicis, o homo incredule, Ideo credimus futurum ut arbores, et herbæ et omnia reviviscant, quia illa jam facta cognoscimus; unde autem cognoscere possumus quia mortui resurgunt, cum adhuc a mortuis nemo surrexerit? Quisquis hoc dicis vel cogitas, audi patienter, et intellige sapienter. Ideo enim Dominus noster Jesus Christus mori voluit et resurgere, ne tu de resurrectione dubitares. Tamen quomodo potes dubitare, quia nos sumus resurrecturi a mortuis; cum hoc promittat Deus, qui nescit aliquando mentiri, qui et potest facere quidquid vult, quia omnipotens est; et implet omnia quæ promittit, quia verax est, et mendacium in eo non est? Et dedit nobis pius et misericors Dominus virtutis suæ pignus, et grandi testimonio nobis spem resurrectionis ostendit; quia unigenitum Filium suum pro nobis hominem factum et mortuum a mortuis suscitavit. Ideo enim Dominus noster Jesus Christus nasci ex homine, id est, ex Maria virgine, est dignatus, et a Judæis crucifigi, et die tertia resurgere; ut nos tali exemplo animati, resurrectionem ex mortuis certissime crederemus: quam qui non credit futuram, nec hoc quidem credit, quod Christus resurrexerit à mortuis. Qui autem Dominum Jesum resurrexisse a mortuis confitetur, nec de sua poterit dubitare. Abstinete ergo vos ab omni opere malo, ab inimicitiis, ab ebrietate, a fornicatione, a furto, a perjurio, a falso testimonio, detractione: quia hæc omnia odit Deus, et eos qui ista faciunt, puniet in futuro. Estote autem benigni, misericordes, invicem honorem habentes, et ea semper operantes, quæ in sanctis suis diligit Deus, ut possitis cum sanctis ejus ad æternam et immortalem gloriam pervenire, et vivere in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Ita Am. et Er. cum Mss. nonnullis. At Lov. et Ms. fs., *qua promisisse*. In Mss. cl. et rm., *qui promisisse*. Divionensis autem, *quam misisse*.

(*a*) Olim, de Verbis Apostoli 31; et post, in Appendice 11.

(*b*) Incerti auctoris.

SERMO CX (*a*).

De eisdem verbis Apostoli, II Cor. cap. v, 10 (*b*).

1. *Deus hic misericors, in futuro justus. Mortis diem recordari.* Modo, fratres charissimi, cum divina lectio legeretur, audivimus beatum Apostolum terribiliter nos et salubriter admonentem. Sic enim ait : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis sui, prout gessit, sive bonum sive malum.* Quam rem etiam Dominus in Evangelio denuntiat, dicens : *Filius hominis venturus est in gloria sua cum Angelis suis; et tunc reddet unicuique secundum opera sua* (*Matth.* XVI, 27). Diligenter, quæso, attendite, fratres charissimi, et mecum pariter expavescite; quia non dixit quod reddet unicuique secundum misericordiam suam, sed *secundum opera sua.* Hic enim est misericors; ibi justus. Nam quod non statim in peccatores vindicat, patientia est, non negligentia : non ille potentiam perdidit; sed nos ad pœnitentiam reservavit. Unde valde timendum est, ne quanto diutius exspectat ut corrigamur, tanto gravius vindicet, si emendari noluerimus. Cum hæc ita sint, scire et intelligere debemus, fratres charissimi, nihil nobis esse salubrius, quam ut damnatis omnium præsentium rerum voluptatibus, id potius cogitemus, quando erimus de hoc sæculo transituri vel quando tabernaculum nostri corporis ultimo die superveniente deposituri, et iterum illud resurrectionis tempore recepturi, ut cum eodem recipiamus prout gessimus, sive bonum, sive malum.

2. *Judicium extremum sibi exhibere.* Et ideo rogo vos, fratres, ut quotidie cogitemus, quales erimus in die judicii purissimis Angelorum conspectibus offerendi, et æterno Judici rationem de libris conscientiæ reddituri. Remotis omnibus probationibus, certum est, in die illa ipsum ante se hominem constituendum, et ipsam sui vitam [1] in cordis speculo demonstrandam, et testes contra eam non aliunde deforis, sed intus de ipsa anima proferendos. Adjicienda erunt non aliqua peregrina, sed nimium nota testimonia, id est, opera sua. Ordinabuntur ante infelicem animam peccata vel crimina sua, ut eam et convincat probatio, et confundat agnitio; secundum illud quod scriptum est : *Arguam te, et constituam te ante faciem tuam* (*Psal.* XLIX, 21). Quicumque se modo, dum licet, emendare neglexerit, ante illum cœlestem populum primum excepturus est de confusione supplicium : et anima quæ modo per pœnitentiam compendiosam transactas peccatorum suorum putredines curare dissimulat, ante illud tribunal metuendum sine ullo remedio, in perpetuo tartaro manebit [2].

3. *Pœnitentiam infructuosam fructuosa prævenire.* Quæ cum ita sint, bene nobiscum ageretur, si jam nunc sic pœniteremus super malis nostris, quomodo tunc sine ullo remedio pœnitebimus : si fœditates et confusiones nostras, quemadmodum tunc visuri sumus, sic jam eas nunc videre et horrere possemus. O si jam nunc faciem peccatricis animæ liceret oculis corporis intueri, et conscientiæ nostræ vultum in oculorum præsentiam permitteremur adducere! Quod si liceret, nec dici potest quanto studio quantoque metu urgeremur fœdata componere, maculata tergere, vulnerata curare. Ideoque quia non possumus oculis corporis, inspiciamus nos, in quantum possumus, oculis cordis : et unusquisque conscientiam suam ante conspectum interioris hominis constituat. Ipsi nosmetipsos castigemus : ipsi nobiscum rationem de quotidiana conversatione faciamus. Alloquatur se in secretis unaquæque anima, et dicat : Videamus si hanc diem sine peccato, sine invidia, sine obtrectatione, sine murmuratione transegi; videamus si hodie, quod ad profectum animæ pertinet, operatus sum. Puto quod hodie mentitus sum, per iram vel concupiscentiam victus sum; nec alicui bene feci, nec per timorem æternæ mortis ingemui. Quis mihi reddat hanc diem, quam inanibus rebus perdidi, quam cogitationibus noxiis pessimisque consumpsi? Ac sic, fratres, de omnibus negligentiis nostris compungamur, in cubilibus, id est, in cordibus nostris ipsi nos condemnemus, ipsi nos accusemus quotidie Judici nostro; et dum in hac carne sumus, contra ipsam carnem, auxiliante Domino, quotidie dimicemus, vincamus voluptates et delectationes nostras : ut nobis tempus illud exspectatissimum ac beatissimum æternæ vitæ felici mutatione succedat, quando implebitur illud quod Dominus dixit, *Et erunt similes Angelis* (*Matth.* XXII, 30); et iterum, *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum* (*Id.* XIII, 43).

4. *Status beatorum.* Putas qualis tunc erit splendor animarum, quando solis claritatem habebit lux corporum? Tunc enim cum ad istam beatitudinem venerimus, nulla erit tristitia, nullus timor, nulla infirmitas, nulla mors. Nullus nobis obstabit ad serviendum Deo nostro, nulla jam nobis obstabit infirmitas, nulla contradicet miseræ carnis adversitas, nulla vel ulterius remanebit pugnandi necessitas. Veniet, inquam, tempus, quando nullus desideretur cibus, omnisque refectio; nulla sentiatur jejunii lassitudo, nulla timeatur vel de carne inquietudo, vel de hoste tentatio : sed adversario in inferni profunda detruso, perfruemur hac primum felicitate, ut incipiamus nec velle ultra peccare, nec posse. Cessante omni iniquitate, omni miseria, omni mœrore, totum innocentia, totum felicitas possidebit : nullam inferior miseriam, nullam felicior timebit invidiam; quia exinanita et penitus exstincta transivit. In pectoribus hominum charitas Angelorum, quibus admixti homines jam cœlesti recepta carne, sine carnis infirmitate fulgebunt : et ideo nullum ulterius patientur de sempiterna Domini sui virtute fastidium, nullum sub perenni laudum suarum exsultatione defectum. Habebimus plenam beatitudinem, fratres, inter illa immensa beneficia Domini nostri, ut nunquam cessemus in referenda ei gratiarum actione de beatitudine, qua sumus fruituri, cohæredes effecti ejus qui dicet : *Venite, benedicti, percipite regnum quod vobis paratur est ab origine mundi* (*Id.* XXV, 34), donante ipso cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

[1] In Bibliotheca Patrum, *ipsam sibi animam.*

[2] Prædicto in libro, *in perpetuo vulnerata remanebit.*

(*a*) Olim, de Verbis Apostoli 35; et post, in Appendice 22.

(*b*) Inter Augustini Sermones de Verbis Apostoli, quorum in classe olim apud Amerbachianam et Erasmianam editionem exstabat, non reperitur in manuscriptis. Hic ipse tractatus sub Fausti nomine, sed paulo auctior et qualis hoc loco exhibetur, ab Henrico Canisio primum, tum in Bibliotheca Patrum vulgatus est. At qui opuscula vera et indubitata Fausti perpenderit et Cæsarii, huic dubio procul adjudicabit, non Fausto. Enimvero Lirinensium Scriptorum sermones ita confunduntur, ut quos Cæsarii esse constat, Fausto; quos vero Fausti, Cæsario adscriptos videamus : nonnullos etiam utriusque, ac forte Hilarii, Eucherii, aliorumque tractatus comprehensos reperiamus collectione illa, cui generale Eusebii (quasi pii viri, ut græce sonat) nomen inditum est. Pars hujus sermonis multo maxima, quæ scilicet a num. 2 ad finem usque comprehenditur, exhibetur in Eusebii Gallicani homil. 1 in Epiphaniam. Præterea, de num. 1 vid. serm. Appendicis 29, n. 1, et Cæsarium initio homil. 13 : de num. 3, eumdem in fine homil. 31.

SERMO CXI (*a*).

De verbis Apostoli, Ephes. cap. v, 15, 16, Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. *Addunt insuper manuscripti : « Et in illud, Das nummos ut emas tibi panem; dimitte aliquid malo homini, ut emas tibi requiem »* (*b*).

1. *Dies malos faciunt malitia et miseria.* Apostolum cum legeretur, audistis, imo omnes audivimus dicentem nobis : *Videte quomodo caute ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes; redimentes tempus, quo-*

(*a*) Olim, 10 ex 50 Homiliis; et post, in Appendice 16.

(*b*) Est sermo integer 167; sed multa passim intermiscentur, quæ scilicet uncinulis distinximus.

niam dies mali sunt. Dies malos, fratres, duæ res faciunt, malitia et miseria. Per malitiam hominum et miseriam hominum dicuntur [1] dies mali. Cæterum dies isti, quantum pertinet ad spatia horarum, ordinati sunt, ducunt vices suas, agunt tempora. Oritur sol, et occidit : sol iterum oritur, et occidit : veniunt tempora, transeunt tempora. Cui molesta sunt tempora, si homines sibi molesti non sunt? Ergo dies malos, sicut dixi, duæ res faciunt, miseria hominum et malitia hominum. Sed miseria hominum communis est : non debet malitia esse communis.

2. *Regeneratio liberat a miseria et qua. Christiani servitii merces non in hac vita. Christiani animus circa temporalia et æterna bona.* [Ex quo enim de peccato Adam omnes miseri nati sumus, communis est miseria. Sed contra generationem quæ nos miseros fecit, providit Deus regenerationem, unde nos a miseria liberaret. Generatio mittit in miseriam : regeneratio designat ad beatitudinem. Non enim quia dixi, regeneratio liberat a miseria ; jam nos continuo ut regenerati sumus, beati sumus. Si mox regenerati, jam beati essemus, et dies bonos ageremus; non nobis diceret Apostolus, qui jam regeneratis et fidelibus loquitur, *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Et regenerati dies malos ducimus, quousque finiatur pœna mortalitatis, et succedat gratia summæ felicitatis. Si nihil nobis ad futurum sæculum prodest quod colimus Deum; utquid colimus eum? Ut hic habeamus felicitatem? Quanti illam habent qui non colunt Deum? Ut hic senescamus et decrepiti efficiamur? Quanti senescunt blasphematores Dei? Ideo colendus est Deus, ut cultores illius habeant filios et non sint steriles? Filios Deus et leonibus, et onagris, et serpentibus dat. Non ergo pro magno et vero bono petendum est, quod et Judæis, et Paganis, et hæreticis, etiam et ipsis bestiis datur. Aurum enim et argentum, honores, filios, et patrimonia multa habent etiam et mali. Qui enim vere christianus est, non ista omnia transitoria debet petere : sed totum pondus intentionis vel orationis suæ ad expetendam æternam beatitudinem debet impendere. Ista enim temporalia bona, et quando dat Deus, gratiæ agantur : et quando tollit, similiter gratiæ agantur. Ista quando voluerit tribuat, quando voluerit tollat : tantum est, ut se ipsum nobis non auferat.

3. *Tempora præsentia non sunt infeliciora prioribus.* Nemo ergo dicat in corde suo, fratres, quando auditis lectionem istam beati Apostoli, *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt :* nemo dicat in corde suo, Parentes nostri dies bonos habuerunt, nos malos dies habemus. Quare parentes nostri? numquid non christiani fuerunt? Ista lectio nonne recitata est ipsis temporibus Apostolorum? Ante tot annos, quando recitabatur, non ad eam gemebatur, et quod dicebat agnoscebatur?] Ex quo lapsus est Adam, et de paradiso projectus, nunquam fuerunt dies nisi mali. Istos pueros qui nascuntur interrogemus, quare a ploratu incipiunt, qui et ridere possunt. Nascitur, et statim plorat : post nescio quot dies ridet. Quando plorabat nascens, propheta suæ calamitatis erat : lacrymæ enim testes sunt miseriæ. Nondum loquitur, et jam prophetat in labore se futurum et in timore : et si bene vixerit [2], et justus fuerit, certe in mediis tentationibus positus semper timebit. [Quid enim quia justus est? Ecce justus est.] Quid ait Apostolus? *Omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur* (II *Tim.* III, 12). Ecce quia dies mali sunt, sine persecutione hic vivere justi non possunt.

4. *Piorum persecutio pacis tempore. Periculum in falsis fratribus.* [Sed dicitis mihi : Quid? quando pax est, quando provinciarum judices honorant Ecclesiam, quando inimicos reges Ecclesia non patitur, quando omnes leges pro ipsa sunt; quomodo qui pie vivunt, persecutionem patiuntur? Qui inter malos vivunt, persecutionem patiuntur. Quare?] Quia omnes mali persequuntur bonos, non ferro et lapidibus, sed vita et moribus. Numquid aliquis sanctum Loth persequebatur in Sodomis? Nemo illi molestus erat : et tamen inter impios vivebat, inter impuros, immundos, superbos, blasphemos; persecutionem patiebatur, non vapulando, sed inter malos vivendo. [Omnis enim qui justus et pius est, quando videt aliquos male vivere, luxuriæ servire, justitiam non tenere, superbiam sectari, charitatem contemnere; quando istos tales vident illi qui boni sunt, dolent, affliguntur et contristantur. Lugent enim cum Apostolo eos qui peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam (II *Cor.* XII, 21).] Quisquis me audis, et nondum vivis in Christo pie, incipe in Christo pie vivere. Et pro quo dico? [Numquid apostolus Paulus, qui eo tempore fuit quando adhuc in mundo fides nova emanabat, et necesse erat ut multos adversarios pateretur, quia hoc dictum est de Christo, *In signum cui contradicetur* (*Luc.* II, 34) : numquid eas tantum persecutiones commemorat, quas patiebatur vel a Judæis vel a Gentibus? Non ipsas tantum : nam illas sic commemorat. *A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi : lapidatus sum* (II *Cor.* XI, 24, 25), et cætera quæ novimus, quando legimus. Sed illi erant etiam persecutiones, sine quibus in hoc sæculo nullus justus vivere potest. *Foris pugnæ, intus timores* (*Id.* VII, 5).] Denique cum commemoraret pericula sua, *Periculis*, inquit, *in mari, periculis in fluminibus, periculis in deserto, periculis in latronibus, periculis in falsis fratribus* (*Id.* XI, 26). Cætera pericula possunt quiescere : pericula a falsis fratribus quiescere usque ad finem sæculi non noverunt.

5. *Redimere tempus.* Redimamus ergo tempus, *quoniam dies mali sunt.* Exspectatis a me forte scire quid est tempus redimere, quomodo habemus redimere tempus. Dicturus sum quod pauci audiunt, pauci ferunt, pauci aggrediuntur, pauci agunt : tamen dicam, quoniam ipsi pauci qui me audituri sunt, inter malos vivunt; *quoniam dies mali sunt. Redimentes tempus;* hoc est, quando aliquis tibi ingerit litem, perde aliquid ut Deo vaces, non litibus perde [1]; ex eo quod perdis, pretium est temporis. Certe quando pro tuis necessitatibus procedis ad publicum, das nummos, et emis tibi panem, aut vinum, aut oleum, aut lignum, aut vestem, aut aliquam supellectilem, aut quodcumque tibi opus est; das et accipis, aliquid amittis, aliquid acquiris; hoc est emere. Nam si nihil amittas, et habeas quod non habebas; aut invenisti, aut donatum accepisti, aut hæreditate acquisisti : quando autem aliquid amittis, ut aliquid habeas, tunc emis : quod habes, emptum est; quod amittis, pretium est. Quomodo ergo perdis nummos, ut emas tibi panem; sic perde nummos, ut emas tibi quietem. Ecce hoc est tempus redimere [2].

6. *Proverbium Punicum. Lites vitare.* Proverbium notum est punicum, quod quidem latine vobis dicam; quia punice non omnes nostis. Punicum est proverbium antiquum, Ut enim habeas quietem, perde aliquid. Audi proverbium antiquum, utile et necessarium. Pestilentia ante ostium venit et nummum quærit : duos illi da, et ducat se. [Pestilentia est homo malus, qui te vult per calumniam exspoliare : pestilentia est homo malus, calumniator, proditor. Iste talis sic est, quomodo pustula mala in corpore. Sicut enim quando pustulam incurrit homo, desiderat ut cito spondylum faciat, et optat ut sine aliqua mora, ipsa mala pustula aliquam par-

[1] Ita Mss. At editi, *ducuntur*.

[2] Ita Lov. At Mss., *si bene, bene, si vixerit*, etc., quam particulam, *bene*, etiam tertio repetunt Am. et Er., scilicet, *si bene vixerit*.

[1] Ita Am. et Er. cum Mss. At Lov. cum Augustino, de Verbis Apostoli, *ut Deo vaces, non litibus. Perde ergo*, etc.

[2] Mss. post verbum, *redimere*, subdunt, *Audi proverbium antiquum*, etc., omissis aliis. In Augustinianis autem editis ac manuscriptis post verba, *Punicum est proverbium antiquum*, subsequitur : *Pestilentia nummum quærit*, etc.

ticulam tollat de corpore, et cum ipsa discedat; ne venenum ipsius totum corpus occupet, et animam petat: ita et quando iniquus et malus homo, qui non vult nisi litibus vacare, aliquam tibi calumniam facit; puta illum esse pustulam malam, et acquiesce ut qualemcumque particulam de substantia tua perdas; ne dum te nimium litigando occupas, quietum cor habere, et Deo vacare non possis.] Numquid non supra dictum proverbium de Evangelio videtur natum? Numquid aliud dixit Dominus, quam, Redime tempus, quando ait, *Si quis vult judicio tecum contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte illi et pallium* (*Matth.* v, 40)? Judicio vult tecum contendere, et tunicam tuam tollere? Avocare te habet litibus a Deo tuo; non habebis quietum cor, non habebis tranquillum animum. Everteris cogitationibus tuis, irritaris adversus ipsum adversarium tuum? Ecce tempus perdidisti. Quanto melius nummum amitteres, et tempus redimeres? Certe omnibus placuit quod dictum est; [venio ad negotia vestra, et ibi vos invenio.]

7. *Sequitur de litibus.* Et tamen, fratres mei, in causis vestris, in negotiis vestris, quando ad nos dijudicandi veniunt, si homini christiano dico, ut pro tempore redimendo perdat aliquid suum; quanto majore cura et fiducia debeo illi dicere, ut reddat alienum? Ambos enim christianos audio. Ille calumniosus qui vult facere alteri causam, et tollere ab illo, velut pro compositione gaudet ad ista verba, Apostolus dixit, *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt:* faciam calumniam christiano; ille velit nolit, dat mihi aliquid, ut tempus redimat; quia Apostolum audivit. [Vide ne forte, cum te putas astutum, invenias litigiosum, et malit erogare, ut vincat te, quam perdere, ut careat te.] Tamen si illi dicturus sum, Perde aliquid otiosus (*a*), redime tempus, Apostolum audis, *quoniam dies mali sunt;* si illi qui bonus et justus est dico, Perde aliquid, ut sis quietus: tibi non sum dicturus, calumniose, perdite, fili diaboli, Nullam causam habes, et res alienas auferre moliris; causam non habes, et calumnia plenus es? Christianus es tu; numquid volo illum acquirere, et te perdere? Si illi dixero, Da illi aliquid, ut recedat a calumnia; tu ubi eris, qui habebis pecuniam de calumnia? Ille qui propter vitandam calumniam tempus a te redemit, hic tolerat dies malos: tu qui calumniis pasceris, et hic habes dies malos, et post dies ipsos habiturus es in die judicii pejores. Sed forte rides, quia nummum attendis. Ride, ride, et contemne: ego erogem, veniet qui exigat. [Sed credimus de Dei misericordia, quod sic omnibus non solum sanctis et Deum timentibus christianis, sed etiam illis qui multis litibus et se et alios inquietant, ipse pius Dominus inspirare dignabitur, ut omni contentione et æmulatione semota, ita paci et charitati studeant: ut non propter discordiam, Dei iracundiam incurrere; sed magis propter dilectionem et pacem ad æterna mereantur præmia pervenire: præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.]

SERMO CXII (*b*).

De verbis Apostoli, I *Tim. cap.* I, 5, Finis præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta (*c*).

1. *Charitas aliquid breve et magnum. Charitas dulcis.* Si charitati vestræ nos possimus frequentius præsentari, fratres charissimi, Christo adjuvante, de sanctarum Scripturarum copiosis fontibus, etsi non abundantes rivulos, certe vel qualescumque guttulas poterimus sanctis animabus vestris infundere: ut uberrima atque fructifera cordis vestri terra, accepta verbi Dei pluvia, copiosam messem bonorum operum germinet; ut veniens Dominus, in agro cordis vestri non solum tricesimum, sed sexagesimum et centesimum fructum se invenire congaudeat, quibus fructibus horreum præparet in cœlo, non incendium in inferno. Sed quia multis occupationibus impedimur, humilitatem nostram vobis secundum desiderium vestrum si præsentare possumus [1], aliquid breve in sermone, sed satis magnum in animarum salute, Deo donante, insinuare vobis volumus: in qua brevitate si diligenter attenditis, quid animæ vestræ convenit potestis invenire. Quid ergo est istud breve et ita magnum, ut possit generi humano sufficere? Apostolus dicit, *Finis præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta.* Attendite, fratres, quid in verbis brevius, et quid in rebus magnificentius poterit inveniri, quam *charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta?* Ista brevitas et ut teneatur memoriter est suavis; et ut custodiatur fideliter, dulcis. Quid dulcius charitate, fratres charissimi? Qui nescit, gustet et videat. Quid ergo gustare debet, qui vult ut illi dulcedo sapiat charitatis? Audite, fratres, Apostolum dicentem, *Deus charitas est* (I *Joan.* IV, 16). Quid dulcius, fratres? Qui nescit, audiat Psalmistam dicentem, *Gustate et videte quam suavis est Dominus* (*Psal.* XXXIII, 9). Deus ergo charitas est. Qui habet charitatem, Deus in illo manet, et ipse in Deo.

2. *Divitem facit.* Si charitatem habes, Deum habes; et si Deum habes, quid non habes? Dives, si charitatem non habet, quid habet? Pauper, si charitatem habet, quid non habet? Tu forte putas quod ille sit dives, cujus arca plena est auro; et ille non sit dives, cujus conscientia plena est Deo? Non ita est, fratres: ille vero dives esse videtur, in quo Deus habitare dignatur. Quid enim de Scripturis poteris ignorare, si te charitas, hoc est, Deus cœperit possidere? Quid enim de bonis operibus non poteris implere, si fontem bonorum operum merueris in corde portare? Quem adversarium timebis, si regem Deum in te habere merueris? Tenete ergo et custodite, fratres dilectissimi, dulce ac salubre vinculum charitatis. Sed ante omnia veram charitatem tenete, non illam quæ tantum promittitur ore, et non servatur in corde; sed illam quæ sic ex ore profertur, ut tamen in corde jugiter teneatur: ut impleatur in vobis illud quod Apostolus dicit, *In charitate radicati atque fundati* (*Ephes.* III, 27). Radix enim omnium bonorum est charitas; sicut et radix omnium malorum est cupiditas: sicut in charitate nihil unquam mali, ita in cupiditate nihil unquam boni poterit inveniri.

3. *Radices duæ in cordibus hominum plantatæ. Ex una nihil mali, ex alia nihil prodit boni.* Istæ duæ radices, fratres dilectissimi, in duobus agris a duobus plantantur agricolis: unam in cordibus bonorum plantat Christus, aliam in cordibus malorum plantat diabolus. Nec de charitatis radice nascitur aliquid mali, nec de radice cupiditatis aliquid boni. Non enim mentitur veritas, quæ in Evangelio, cum de istis duabus radicibus loqueretur, ita definivit dicens, *Arbor bona fructus bonos facit;* et iterum, *Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Hæc sententia non est mea, fratres, sed Domini. Tanta ergo sit in nobis abundantia charitatis, quæ non solum usque ad amicos, sed etiam usque ad ipsos perveniat inimicos. Et ideo quia audistis et laudem charitatis, et vituperationem cupiditatis, attendat unusquisque et consideret agrum cordis sui: et qui in se charitatem viderit, gaudeat, et tota cordis vigilantia germina in se sancta custodiat. Qui vero in agro cordis sui qualemcumque stirpem cupiditatis inspexerit, Christo adjuvante, ex-

(*a*) Forte, *potius*.
(*b*) Alias, de Tempore 44.
(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Ex iis est qui sunt Lovaniensibus quidem dubii, Verlino autem et Vindingo spurii. Totus Cæsarii stilum et ingenium cum Augustini doctrina repræsentat. De num. 1 vid. Cæsarii homil. 20; de num. 2, homil. 10 ex editis a Baluzio; de num. 3, homil. 32.

[1] Ita Ms. t. At editi, *repræsentare non possumus;* sine particula, *si*.

stirpet cupiditatem, et plantet charitatem. Nam quamdiu hoc facere noluerit, fructus bonos afferre non poterit. Et cum bonos fructus non attulerit, dicit de ipso Christus Dominus cœli et terræ, *Arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.* (*Matth.* VII, 17-19). Si te non delectat dulces fructus charitatis afferre, vel spinis peccatorum morum ignem non debes metuere? *Omnis*, inquit, *arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur.* Quamdiu radicem non mutaveris, fructus legitimos afferre non poteris: et sine causa quod bonum est promittis in ore; quia hoc implere non potes, quamdiu radix bonitatis non tenetur in corde. Istas ergo duas radices, sicut supra dixi, duo agricolæ plantare consueverunt. Unam plantat Christus in cordibus fidelium, alteram plantat diabolus in cordibus superborum: ac sic una plantatur in cœlo, altera in inferno.

4. *Fidelium corda, cœlum. Corda cupidorum, terra.* Sed dicit aliquis: Si in cordibus fidelium plantatur, utique fideles adhuc in mundo esse videntur; quomodo ergo radix illa in cœlo plantatur? Vis scire quomodo? Quia corda fidelium cœlum sunt, quia in cœlos quotidie eriguntur. Nam dicente sacerdote, Sursum corda; securi respondent, Habemus ad Dominum: quia, ut Apostolus dicit, *Nostra autem conversatio in cœlis est* (*Philipp.* III, 20). Si ergo fidelium conversatio in cœlis est, quia vera charitas in illis est, radix charitatis in cœlo plantata est. E contrario radix cupiditatis, quæ in cordibus superborum est, quia semper terram cupiunt, terram sapiunt, terram diligunt, et omnem spem suam in terra constituunt, in inferno plantata est.

5. *Malis cavenda desperatio, justis præsumptio. Pœnitentia non differenda.* Et licet hæc ita sint, attamen nec peccatores superbi debent desperare, nec humiles justi in aliquo quasi de suis meritis superbire: quia et justi si de se præsumpserint, cito perdunt radicem charitatis, et peccatores si ad pœnitentiam convertuntur, evulsa cupiditate, cito plantam recipiunt charitatis. Et ideo qui boni sunt, custodiant quod Dei munere perceperunt; et qui mali sunt, studeant reparare quod infeliciter perdiderunt. Nemo se ad illud tempus reservet tunc pœnitentiam vel charitatis dulcedinem retinere, quando cœperit de hac luce migrare. Non se ad hoc reservet, ut in senectute ad pœnitentiæ medicamenta confugiat: quia nescit quid superventura pariat dies. Qua fronte salutem suam in tempore senectutis dissimulat, cum unius diei spatio certus esse non possit? Et ideo si mortem timere nolumus, semper parati esse debemus, ut cum nos Dominus de hoc sæculo jusserit vocari, cum secura conscientia, et non cum desperatione, sed cum gaudio ante conspectum æterni Judicis veniamus, ut ibi feliciter audire possimus, *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* XXV, 21). Ad quod gaudium nos Dominus pro sua pietate perducat, qui vivit et regnat per cuncta sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXIII (*a*).

De verbis Apostoli, ad Hebr. cap. I, 3, Splendor est enim lucis æternæ, et imago invisibilis Dei (*b*).

1. *De Deo qualis aut quantus sit, non dijudicandum. Quid sit Deus.* Apostoli lectionem mecum pariter audistis, dilectissimi. Ait enim de Domino Jesu Christo, *Splendor est enim lucis æternæ, et imago invisibilis Dei*, eo quod et imago solis lux sua sit, quæ de eodem sole procedit. Quippe cum constet, lumen istud divinitatis æstimari, comprehendi et definiri non posse, ideo præmoneo ut tantum de unitate substantiæ spiritualiter credatis, et Filium verum de vero Patre cognoscatis. De qualitate autem rei requirere non debetis: quia Deus credi se voluit, non dijudicari, nec examinari; quia qualis aut quantus sit, sciri non potest. Hoc enim Prophetæ, hoc Apostoli prædicaverunt. Denique pro captu, pro viribus, pro fide nostra intueamur, Deus quid sit: et videamus an ei possit aliquid comparari. Certe hoc est Deus, quod et cum dicitur non potest dici, cum æstimatur non potest æstimari, cum comparatur non potest comparari, cum definitur ipsa definitione crescit: qui cœlum manu sua cooperit, pugno omnem mundi ambitum claudit; quem totum omnia nesciunt, et metuendo sciunt; cujus nomini et virtuti famulatur hic orbis, et ipsa sibi elementorum succedentium momentanea vicissitudo serviendum testatur [1].

2. *Filii diversa nomina. Singulorum rationes.* Videte ergo, si potest aliquid esse, cui possit Pater et Filius comparari, quia talis est Filius qualis et Pater. Non enim ipse cum Patre unum se diceret, nisi talem se de Patre, qualis est Pater, sciret. Ratio quædam, quæ apud Græcos λόγος nuncupatur, quæ inter Patrem [2] et Filium personas vel vocabula distinguit, quia et ipse Filius ratio dicitur: quæ tamen ratio multis nominibus appellatur, modo verbum, modo virtus, modo sapientia, modo dextera, modo brachium, modo margarita, modo thesaurus, modo retia, modo aratrum, modo fons, modo petra, modo lapis angularis, modo homo, modo agnus, modo vitulus, modo aquila, modo leo, modo via, veritas et vita, cum sit Deus omnia in omnibus: ut per hæc vocabula divinarum dispositionum mysteria cognoscantur, non ut ipsa majestas Filii Dei proprie definita monstretur. Hoc enim Filius Dei, quod Pater est, non aliud, id est [3], per quem omnia facta sunt. Nam et hoc Verbum nuncupatur; quia semper in Patre, et de Patre, et nihil Pater sine eo jussit aut fecit. Virtus dicitur, quia proprie de Deo est, et omnis potestas in ipso consistit. Sapientia appellatur, quia non aliunde quam de Patre veniens, credentibus arcana cœlestia reseravit. Dextera nuncupatur, quia per eum omnia divina opera perfecta sunt. Brachium dicitur, quia ab ipso omnia continentur. Margarita appellatur, ut nihil eo pretiosius habeatur. Thesaurus dicitur, quia in ipso omnes opes, divitiæ cœlestium regnorum reconditæ cognoscuntur. Retia dicitur, quia per ipsum et in ipso de mari sæculi diversarum gentium multitudo, more piscium, per Baptismum in Ecclesia congregatur, ubi bonorum malorumque discrimen agnoscitur. Aratrum nuncupatur, quia signo crucis ejus dura pectora subjuguntur [4], ut necessario semini præparentur. Fons aquæ vivæ appellatur, quia ex eo sitientia corda cœlestis aquæ gratia irrigantur. Petra dicitur, quia credentibus fortitudinem, incredulis duritiam præstat. Lapis angularis dicitur, quia utrosque parietes Novi et Veteris Testamenti ipse unus et mediator in semetipso continens, copulavit. Agnus appellatur, ut innocentia et passio Christi demonstretur. Homo dicitur, quia secundum carnem propter nos homines nasci dignatus est. Vitulus dicitur, quia propter nostram salutem immolari sustinuit. Aquila dicitur, quia post venerabilem resurrectionem ad Patris sui revolavit sedem. Leo est dictus, quia ipse est rex regum, quia mortem ac diabolum virtutis suæ potestate comminuit. Via est, quia per ipsum ad Patrem accessus est. Veritas est, quia mendacium nescit. Vita est, quia dat vitam. Ipse universa significat.

(*a*) Alias, de Tempore 190.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Descriptus est ex Vigilii Tapsensis libro de Fide contra Paladium arianum secundo, cap. 5-7, in Francisci Chiffletii editione pag. 516 et seq. Priores duo versus loco præfationis adjecti sunt.

[1] Istud, *serviendum*, nec est in Vigilii opere, nec in Ms. Remigiano.

[2] Er. Lugd. Ven. Lov. sic: *Ratio quidem, quæ apud Græcos Logos nuncupatur, inter Patrem*, etc. M.

[3] Ms. rm, *idem*.

[4] In Remig. codice, *subjigantur*.

3. *Filii cum Patre æqualitas.* Est ergo Pater Deus, immensus, æternus, incomprehensibilis, inæstimabilis. Est et Filius Deus et Dominus noster tantus quantus est Pater; sed non aliunde quam de Patre: quia *Ego*, inquit, *de Deo Patre exivi* (*Joan.* XVI, 27, 28), hoc est, lumen de lumine. Sed ne ex eo occasionem aliquam hæreticus capiat, cum duo nomina vel duas personas, id est, Patris et Filii statuo, quasi duos deos ex diversitate confingam: nos vero Patrem et Filium ita nominamus, ut unum Deum in his personis et in omnibus assignemus. Porro Pater ac Filius etsi duæ personæ creduntur, ratione tamen et substantia unum sunt: quia inæqualium societas melioris offensa est, et injuria est ejus qui verus est Deus, si non verus alius comparetur. Deum enim qui injuste comparat, violat. Cum autem ego Patrem et Filium statuo, unitatem generis assigno: et si illam in personis divido, discretio tamen personarum rursum eadem nomina in unitatem sui, naturalis fœderis lege, consignat.

SERMO CXIV (*a*).

De verbis Apostoli, ad Hebr. cap. XII, 1, Tantam habentes et nos nubem testium, *etc.* (*b*).

1. *In agone grande certamen.* Apostolica lectio, fratres mei, nuper auribus nostris insonuit; et quantum optatum est cordibus nostris inseri? Hortabatur quippe nos cum patientia ad promissum nobis præmium agonis: in qua parte, fateor, pusillanimitatis meæ animum valde permovit. Quis enim potest cum patientia currere? Solet in agone grande esse certamen; studet unusquisque ab alio non vinci. Quomodo ergo patiens erit, qui superare contendit? Si lentus est, vincitur; si currit, impietas certat, sudat, dimicat: quam patientiam servat? Nisi quia forte, fratres, certamen hoc nostrum non est corporis, sed animi; currere nostrum non est loci, sed mentis.

2. *Sancti, nubes. Sanctis jam requies est et patientia.* Superius ostendit beatus Apostolus, ad quale nos certamen provocaverit. Enumerat enim omnium sanctorum certamina nominatim, et cum turbam sanctorum enumerasset, ait: *Tantam habentes et nos nubem testium.* Si testes sunt, obscuri non sunt. Quomodo ergo nubes sunt? Non obscuritate, sed celsitudine. De his enim loquebatur, qui jam cum Deo requiescebant, et desuper nos in terra abscondebant; et tamen ait, *Postquam certaverunt, exspectant, ne sine nobis perfecti perficiantur* (*Hebr.* XI, 39 *et* 40). Cucurrerunt, pervenerunt; et tamen nondum acceperunt, quia nos exspectant. Et ibi ergo patientia, *donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestet consilia cordis; et tunc laus erit unicuique a Deo* (I *Cor.* IV, 5). *Laus erit tunc.* Quid nunc? Requies et patientia. *Tantam ergo habentes nubem testium*, Abraham, Isaac, et Jacob, Joseph, Eliam, Elisæum, Paulum, Jacobum. Et quis numeret tantam nubem testium?

3. *Stephani patientia.* De isto numero sanctorum virorum Stephanus beatissimus erat, qui primus in hujus cucurrit cum patientia stadio sæculi, qui dum ab incredulis saxeo cæderetur crebrius imbre, patientiam sacro non amisit ex corde. Tunc adversus eum excitatur infelix Judæorum innumera multitudo, et fremens in delicatos duros mittit lapides artus. Cur, insana Judæa, fremis? Cur in Martyrem duros oculos figis? Quem putas tuis lapidibus mori, jam secreta cœpit conspicere cœli; nec tuas jam formidat lapidiferas sævire suo in corpore manus, quia cœlum jam ei aperuit Christus.

4. *Currendum, et ideo peccati onus deponendum. Peccatum agile.* Et nos, fratres, cum patientia curramus ad propositum nobis fidei agonem. Quomodo currimus, qui onerati sumus? Gravant nos pondera. Nam nemo currit onustus, dum vix cum sudore perveniat levis. Vocamur, veniamus: et ne non perveniamus, curramus. Quod consilium oneratis? *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis* (*Matth.* XI, 28). Volumus, o Domine, volumus; et non possumus: aut forte nec volumus, præveniente (*a*) sarcina gravamur, et nolumus. Adjuva nos et miserere nostri. Tu dixisti, *Sine me nihil potestis facere* (*Joan.* XV, 5). Propter hoc onus, imploremus Dei auxilium, et audiamus Pauli consilium. Videte enim quod secutus adjunxit. Dum nobis ostenderet tantam nubem testium, quasi cogitantibus et dicentibus, Quis illuc surgit? quis ad illos attingit? vidit onus et pressuram nostram; præstitit consilium debilibus et infirmis et gravatis, et ait, *Exponentes onus omne.* Et ut ostenderet quid sit onus, secutus adjunxit, *Et agile peccatum.* Onus tardum, forte peccatum possit quisque vitare. Quid est vitare agile peccatum? Surgit subito in cogitatione, facit delectationem: mox trahit mentem. O agilitas certa! Curre contra istum, non te vincat, præveni, exspecta, expone peccatum, projice foras iniquitatem, suggestionem, delectationem. Sed ut hoc possis, implora eum sine quo nihil facere potes. Irrita peccatum, offer medicamentum.

5. *Patientia, Dei res est.* Cum patientia curramus, non stemus, sed nec perturbemur: sed cum patientia. Quid ergo? tua est patientia? Absit. Audi beatum martyrem Cyprianum: in quodam capitulo suo sic ait, « Patientia, Dei res est » (*Serm. de Bono patientiæ*). Unde hoc et ipse de Spiritu sancto per David, *Tu es patientia mea.* Et ut ostenderet qua curreret, et quo pervenit: *Domine*, inquit, *spes mea a juventute mea* (*Psal.* LXX, 5). Dicens autem multiplicem nubem testium Paulus, obtulit solem, per quem lumen videre debeamus. Ait enim tanquam in tenebris constitutis: *Respicientibus ad principem fidei, et perfectorem Jesum.* Si ipse princeps, ipse perfectio; verum est, quia sine ipso nihil possumus facere. Quid autem fecit quod nos imitari debeamus? Numquid quod Deus est? numquid quod Patri æqualis est? numquid quod creator cœli et terræ est? Quis hoc imitetur? O homo, quando creatura æquabitur Creatori? Noli superbe sapere, audi quid debeas imitari. *Proposito sibi gaudio, sustinuit crucem:* ad exemplum passionis sarmentis obtulit vitem. Quod in sarmentis superfluum est, abscindendum est, ut fructum afferat multum.

6. *Laus Stephani protomartyris.* Charissimi, quomodo sustinuit passionem nisi per patientiam? De tali palmite fuit beatissimus et primus martyr Stephanus, qui primus secutus est cohærens viti. Securus cum videret sanguinem vitis, fudit sanguinem suum; et lapidatus pro Christo Domino, sæculorum rege, primus meruit martyrii sui immarcessibilem coronam accipere.

(*a*) Alias, de Diversis 97.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Supposititium asserunt Verlinus et Vindingus: quibus ut assentiamur facit cum stili durities, tum ratio interpretandi Scripturam.

(*a*) Forte, *premente*.

Appendicis
CLASSIS II.
SERMONES DE TEMPORE.

SERMO CXV (*a*).
De Adventu Domini, I (*b*).

1. *Quid præstandum ante celebritatem Natalis Domini. Laborandum ut Christi corpus digne percipiatur.* Appropinquante jam sacratissima solemnitate, qua Salvator noster inter homines nasci misericorditer voluit, fratres charissimi, attentius considerate qualiter oporteat nos in adventu tantæ potentiæ præparari, ut Regem et Dominum nostrum læti atque gaudentes cum gloria et laudibus mereamur suscipere, et in conspectu ejus inter cœtus felices sanctorum gratulando exsultare, magis quam ab eo propter fœditatem nostram repulsi inter peccatores æternam confusionem mereri. Et ideo rogo et moneo, ut quantum possumus, cum Dei adjutorio laboremus, ut in illo die cum pura et sincera conscientia, mundo corde et casto corpore ad altare Domini possimus accedere, et corpus et sanguinem ejus non ad judicium, sed ad remedium animæ nostræ mereamur accipere. In Christi enim corpore vita nostra consistit, sicut et ipse dixit : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (*Joan.* VI, 54). Mutet ergo vitam, qui vult accipere vitam. Nam si non mutet vitam, ad judicium accipiet vitam : et magis ex ipsa corrumpitur, quam sanetur ; magis occiditur, quam vivificetur. Sic enim dixit Apostolus : *Qui manducat corpus Domini, et bibit sanguinem ejus indigne, judicium sibi manducat et bibit* (I *Cor.* XI, 27).

2. *Mundanda conscientia.* Et licet nos omni tempore bonis operibus ornatos ac splendidos esse conveniat, præcipue tamen in die Natalis Domini, sicut in Evangelio ipse dixit, lucere debent hominibus opera vestra (*Matth.* V, 16). Considerate, quæso, fratres, quando aliquis homo potens aut nobilis natalem aut suum aut filii sui celebrare desiderat, quanto studio ante plures dies quidquid in domo sua sordidum viderit, ordinat emundari, quidquid ineptum et incongruum projici, quidquid utile et necessarium, præcipit exhiberi : domus etiam, si subobscura fuerit, dealbatur, pavimenta scopis mundantur, et diversis respersa floribus adornantur ; quidquid etiam ad lætitiam animi et corporis delicias pertinet, omni sollicitudine providetur. Utquid ista omnia, fratres charissimi, nisi ut dies natalitius cum gaudio celebretur hominis morituri? Si ergo tanta præparas in natalitio tuo, aut filii tui ; quanta et qualia præparare debes suscepturus natalem Domini tui? Si talia præparas morituro ; qualia præparare debes æterno? Quidquid ergo non vis invenire in domo tua, quantum potes, labora ut non inveniat Deus in anima tua.

3. *Ornanda bonis operibus anima. Culpam statim sequatur pœnitentia.* Certe si te rex terrenus aut quicumque paterfamilias ad suum natalitium invitaret, qualibus vestimentis studeres ornatus incedere, quam novis ac nitidis, quam splendidis ; quorum nec vetustas, nec vilitas, nec aliqua fœditas oculos invitantis offenderet? Tali ergo studio, in quantum prævales, Christo auxiliante contende, ut diversis virtutum ornamentis anima tua composita, simplicitatis gemmis, et sobrietatis floribus adornata, ad solemnitatem Regis æterni, id est, ad Natalem Domini Salvatoris cum secura conscientia procedat, castitate nitida, charitate splendida, eleemosynis candida. Christus enim Dominus si te ita compositum natalitium suum celebrare cognoverit, ipse per se venire, et animam tuam non solum visitare, sed etiam requiescere et in perpetuum in illa dignabitur habitare : sicut scriptum est, *Et inhabitabo in illis, et inambulabo* (II *Cor.* VI, 16); et iterum, *Ecce sto ad ostium, et pulso : si quis surrexerit et aperuerit mihi, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo, et ille mecum* (*Apoc.* III, 20). Quam felix est illa anima, quæ vitam suam ita, Deo auxiliante, studuerit gubernare, ut Christum hospitem et habitatorem mereatur excipere : sicut e contrario quam infelix est illa conscientia, toto lacrymarum fonte lugenda, quæ se ita malis operibus cruentavit, ut in ea non Christus requiescere, sed diabolus incipiat dominari ! Talis enim anima, si medicamentum pœnitentiæ non cito subvenerit, a luce relinquitur, a tenebris occupatur ; vacuatur dulcedine, impletur amaritudine ; a morte invaditur, a vita repudiatur. Non tamen de Domini pietate diffidat qui talis est, nec mortifera desperatione frangatur ; sed magis ad pœnitentiam cito confugiat, et dum adhuc nova sunt et calent peccatorum suorum vulnera, sic sibi adhibeat medicamenta salubria ; quia medicus noster omnipotens Deus est, et sic consuevit plagas nostras curare, ut nec cicatricum vestigia post ipsius medicamina remaneant. Ideo etiam ab omni inquinamento ante ejus Natalem multis diebus abstinere debetis.

4. *Vitia ante solemnitates cavenda. Odium præsertim.* Quotiescumque aut Natalem Domini, aut reliquas solemnitates celebrare disponitis, ebrietatem ante omnia fugite, iracundiæ quasi bestiæ crudelissimæ repugnate, odium velut venenum mortiferum de corde vestro repellite : et tanta sit in vobis charitas, quæ non solum usque ad amicos, sed etiam usque ad ipsos perveniat inimicos ; ut securi possitis dicere in oratione dominica : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Nam qui se scit vel unum hominem odio habere, nescio ad altare Domini quomodo securus possit accedere : cum præcipue beatus Joannes evangelista terribiliter clamet, et dicat, *Qui fratrem suum odit, homicida est* (I *Joan.* III, 15). Nam vestrum est judicare, utrum homicida antequam pœnitentiam agat, præsumere debeat Eucharistiam accipere. Addit etiam adhuc sanctus Joannes, et clamat dicens, *Qui fra-*

(*a*) Alias, de Tempore sermo 1.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius inter Augustinianos relictus fuerat in Lovaniensium editione : supposititiis postea Verlini et Vindingi censura fuit adjunctus, cum ob stili simplicitatem, tum quia apud eos homines est habitus, qui usum quotidianæ communionis, quem in Ecclesia Occidentali vigere suo ævo Augustinus in lib. 2 de sermone Domini in monte, n. 26, et epist. 54, n. 4, testabatur, receptum non haberent : quandoquidem isthic auditores ad vitæ mutationem idcirco invitantur, ut in die Natali Domini « possint mundo corde et casto corpore ad « altare accedere. » Cæsario Arelatensi stilus et disputandi ratio restituere cogit ; tametsi Augustino adscribant nonnulli manuscripti in quibus sermo incipit in hæc verba : « Propitia divinitate, fratres dilectissimi, jam advenit dies « in quo Natale Domini Salvatoris cum gaudio desideramus « celebrare. Et ideo rogo et moneo, ut quantum possumus, « laboremus, ut in illo die cum sincera et pura conscien« tia, » etc. Cum hoc eodem exordio editus etiam inter Ambrosianos reperitur. De num. 1 confer Cæsar. homil. 2 et serm. App. 5, n. 5 ; de num. 3. Cæsar. homil 3 ex editis a Baluzio, necnon homil. 32 ; de num. 4 in fine, homil. 21, ubi Augustin. imitatur Enchirid. c. 71.

trem suum odit, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo vadat; quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos ejus; et iterum, *Omnis*, inquit, *qui fratrem suum non diligit, manet in morte;* et iterum, *Si quis dixerit quia diligo Deum, et fratrem suum odit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere* (I *Joan.* II, 11; III, 14; IV, 20)? Quicumque ergo odium vel iracundiam servat in corde, et sub tali tonitruo nec terretur nec expergiscitur, non dormiens, sed mortuus esse credendus est.

5. *Adhortatio.* Hæc ergo, fratres charissimi, quotidie cogitantes, qui boni sunt, cum Dei gratia contendant perseverare in operibus bonis: quia non qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Qui vero se ad eleemosynam tardos, et ad iracundiam promptos, et ad exercendam luxuriam præcipites esse cognoscunt, auxiliante Domino, festinent se a malis eruere, ut quæ bona sunt mereantur implere: ut cum dies judicii venerit, non cum impiis, sed cum justis et misericordibus pervenire ad æterna præmia mereantur; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXVI (*a*).

De Adventu Domini, II (*b*).

1. *Natalis Domini non inveniat imparatos.* Sanctam et desiderabilem, gloriosam ac singularem solemnitatem, hoc est, nativitatem Domini Salvatoris, fratres dilectissimi, devotione fidelissima suscepturi, totis viribus nos debemus cum ipsius adjutorio præparare, et omnes latebras animæ nostræ diligenter aspicere; ne forte sit in nobis aliquod peccatum absconditum, quod et conscientiam nostram confundat ac mordeat, et oculos divinæ majestatis offendat. Nam licet Christus Dominus noster post passionem suam resurrexerit, et in cœlum ascenderit; considerat tamen, ut credimus, et diligenter attendit, qualiter se unusquisque servorum ejus sine avaritia, sine ira, sine superbia atque luxuria ad celebrandam ejus nativitatem studeat præparare atque componere: et secundum quod unumquemque bonis operibus ornatum viderit, ita illi gratiam suæ misericordiæ dispensabit. Si enim viderit charitatis luce vestitum, justitiæ vel misericordiæ margaritis ornatum, castum, humilem, misericordem, benignum et sobrium; si talem agnoverit, corpus et sanguinem suum ei non ad judicium, sed ad remedium per sacerdotum suorum ministerium dispensabit. Si vero aliquem viderit adulterum, ebriosum, cupidum et superbum, timeo ne hoc illi dicatur, quod in Evangelio Dominus ipse dixit, *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Et, quod avertat Deus, fiat illud quod sequitur, *Ligate illi manus et pedes, et projicite eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* XXII, 12, 13). Ecce qualem sententiam in die judicii excipiet, qui sine remedio pœnitentiæ ad festivitatem Domini vitiorum sordibus inquinatus accesserit.

2. *Dies est nuptialis Christi. In nuptiis Christi quæ sponsa, quis cibus.* In Natali enim Domini, fratres dilectissimi, quasi in nuptiis spiritualibus, sponsæ suæ Ecclesiæ Christus adjunctus est. Tunc veritas de terra orta est, tunc justitia de cœlo prospexit (*Psal.* LXXXIV, 12); tunc processit sponsus de thalamo suo (*Psal.* XVIII, 6), hoc est, Verbum Dei de utero virginali. Processit enim cum sponsa sua Ecclesia, id est, humanam carnem suscepit. Ad istas ergo tam sanctas nuptias invitati, et ad convivium Patris et Filii et Spiritus sancti intraturi, videte qualibus indumentis debeamus ornari. Et ideo mundemus, quantum possumus cum Dei adjutorio, corda simul et corpora nostra: ut cœlestis ille invitator nihil in nobis sordidum, nihil fœtidum, nihil obscurum, nihil oculis suis deprehendat indignum. Hæc ergo, fratres dilectissimi, non transitorie, sed cum ingenti tremore debemus attendere. Invitati enim sumus ad nuptias, ubi nos ipsi, si bene agimus, sponsæ erimus. Cogitemus ad quales nuptias, consideremus ad qualem sponsum, vel ad quale convivium invitati sumus. Invitati enim sumus ad mensam, ubi non invenitur cibus hominum, sed panis ponitur Angelorum. Et ideo videamus ne forte intus in anima, ubi debemus bonorum operum margaritis ornari, ibi appareamus vitiorum pannis veteribus involuti: et quando eos qui boni sunt in oculis Dei castitas reddet candidos, tunc eos qui mali sunt, reddet luxuria sordidatos.

3. *Ante solemnitates quid agendum.* Et ideo quotiescumque aut dies Natalis Domini, aut reliquæ festivitates adveniunt, sicut frequenter admonui, ante plures dies, non solum ab infelici concubinarum consortio, sed etiam a propriis uxoribus abstinete, ab omni iracundia vos alienos efficite: peccata præterita per eleemosynam et pœnitentiam redimantur: contra nullum hominem odium in corde teneatur: quod solebat vanitas per gulam perdere, incipiat justitia per misericordiam pauperibus erogare; quod luxuria vel gula dissipavit in mundo, pietas reponat in cœlo

4. *Pauperes ad convivium vocandi.* Et licet hoc expediat, ut semper eleemosynas facere debeamus: præcipue tamen in sanctis solemnitatibus secundum vires nostras abundantius erogemus, pauperes ante omnia frequentius ad convivium vocemus. Non enim est justum ut in sancta solemnitate in populo christiano ad unum Dominum pertinente, alii inebrientur, alii famis periculo crucientur. Et nos et omnis populus unius Domini servi sumus, uno pretio redempti sumus, pari conditione in hunc mundum intravimus, simili etiam exitu migraturi sumus; et si bene agimus, ad unam beatitudinem pariter veniemus. Et quare pauper tecum non capiat cibum, qui tecum accepturus est regnum? Quare pauper non accipiat vel veterem tunicam, qui tecum recepturus est immortalitatis stolam? Quare pauper non mereatur accipere panem tuum, qui tecum meruit accipere Baptismi sacramentum? Cur indignus est accipere reliquias ciborum tuorum, qui tecum ad convivium venturus est Angelorum? Audite, fratres, audite non meum, sed Domini commune præceptum. Sic enim ait in Evangelio: *Cum facis prandium aut cœnam, noli invitare divites, qui te iterum reinvitent, et fiat tibi retributio: sed voca pauperes et claudos; et beatus eris, quia non habent unde retribuant tibi; retribuetur autem tibi in retributione justorum* (*Luc.* XIV, 12-14).

5. *Amici etiam invitandi, sed rarius et ad parca convivia.* Sed dicit aliquis: Ergo amicos aut parentes non debeo ad convivium invitare? Rogandi sunt et parentes et vicini; sed rarius rogandi sunt. Et non nimis sumptuosa et deliciosa, sed tam parca et sobria vel honesta illis debent convivia præparari, ut remaneat unde possint pauperes refici, unde possit aliquid indigentibus erogari: ut cum dies judicii venerit, non cum impiis, qui nunc pauperes despiciunt, audiamus, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum;* sed cum justis et misericordibus audire mereamur, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum: esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere* (*Matth.* XXV, 41, 34 *et* 35): simul etiam nobis illa vox desiderabilis dirigatur, *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium Domini tui* (*Ibid.* 21).

6. *Recapitulatio.* Sed ut hæc quæ suggessimus, sensibus vestræ Charitatis tenacius inhæreant, breviter quæ dicta sunt iteramus. Hoc enim admonuimus, fratres, ut quia Natalis Domini imminet, tanquam ad

(*a*) Alias, de Tempore 2.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. In Lovaniensium editione manserat inter dubios; Verlini autem et Vindingi sententia rejectus fuit. Pertinere istum quoque ad Cæsarium, cui in Corbeiensi Ms. adscribitur, constabit ex aliorum ipsius sermonum comparatione. De num. 1 et 2 vid serm. Appendicis 29, n. 4; de n. 5, supra serm. 104, n. 3; de n. 6, serm. App. 10, n. 3.

nuptiale et cœleste convivium ab omni luxuria nitidi et bonis operibus adornati nos per Christi adjutorium præparemus, eleemosynas pauperibus erogemus, iracundiam vel odium quasi venenum diaboli de cordibus nostris respuamus. Castitatem etiam cum propriis uxoribus fideliter conservate : ad convivia vestra frequentius pauperes evocate : ad vigilias maturius surgite [1] : in ecclesia stantes aut orate aut psallite; verba otiosa [2] aut sæcularia nec ipsi ex ore vestro proferte, et eos qui proferre voluerint, castigate : pacem cum omnibus custodite, et quos discordes agnoscitis, ad concordiam revocate. Hæc si fideliter, Christo adjuvante, volueritis implere, et in hoc sæculo ad altare Dominicum secura conscientia poteritis accedere, et in futuro ad æternam beatitudinem feliciter pervenire; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXVII (a).

In Natali Domini, I (b).

1. *Gratia diei hujus.* Rogo vos, fratres charissimi, ut libenti animo sermones quos Dominus dabit, suscipiatis in hac dulcissima die, in qua compunctio etiam infidelibus venit, in qua misericordia tangitur impius, veniam sperat compunctus, reditum non desperat captivus, remedium desiderat vulneratus; in qua nascitur Agnus, qui tollit peccatum mundi. In cujus nativitate qui conscientiam securam habet, dulcius gaudet; qui miseram, attentius timet : qui bonus est, affectuose orat; qui peccator, devotissime supplicat. Dulcis dies, vere dulcis, et cunctis pœnitentibus veniam portans. Promitto vobis, filioli, et certus sum, quia in hac die si quis ex corde pœnituerit, et ad vomitum peccati reversus non fuerit, quodcumque petierit, dabitur ei : tantum in fide non dubitet, delectationem non repetat. Hodie totius mundi peccatum tollitur, et peccator desperat?

2. *Pœnitentiam certam quid faciat. Pœnitentia vera seu libera.* Sed videte qualis debet esse pœnitentia : quia multi assidue se dicunt esse peccatores, et tamen adhuc illos delectat peccare. Professio est, non emendatio : accusatur anima, non sanatur : pronuntiatur offensa, non tollitur. Pœnitentiam certam non facit, nisi odium peccati, et amor Dei. Quando sic pœnites, ut tibi amarum sapiat in anima, quod ante dulce fuit in vita; et quod te prius oblectabat in corpore, ipsum te cruciet in corde; jam tunc bene ingemiscis ad Deum, et dicis, *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci* (*Psal.* L, 6). Bene, *Tibi soli peccavi;* quia nullus hominum sine peccato : et ideo, *Tibi soli peccavi*, quia tu solus hominum sine peccato [3]. Da, Domine misericordiam misero, qui tamdiu pepercisti criminoso. Inclinet ad remedium humilitas pœnitentis, quem permovere non potuit diuturnitas peccatoris. Dic illi in fletu cordis : Aspice infelicem, pietas immensa; respice crudelem, misericordia publica. Desperatus ad omnipotentem venio, vulneratus ad medicum curro. Serva pietatem mansuetudinis [4], qui tamdiu suspendisti gladium ultionis : dele numerositatem criminum multitudine misericordiarum. Ista est, filioli, vera [5] pœnitentia, quando sic convertitur quis, ut ad peccatum non revertatur; quando sic pœnitet, ut non repetat.

3. *Vanitas delectationis transituræ. Felicitas hujus vitæ vera.* Sint, videamus, aliqui vestrum fortes et virtutem animarum exercentes [1], qui in ista die verba mea pro sua salute sic audiant, ut viriliter vitiorum mollitiem abjiciant, tanquam qui pugnant : revera fortius pugnant, qui contra se pugnant. Aperiant aures suas ad præcepta Christi, quæ fortasse patuerunt huc usque ad audienda ludibria. Aperiant oculos suos ad nitorem, qui huc usque ad ignominiam patuerunt. Compungat pœnitentia criminum, quem huc usque transpunxit delectatio voluptatum. Erigat adjuncta virtus, quem vitia prostraverunt. Aperiant medicamento [2] nares suas, quibus illa fetet consuetudo peccati. Aperiat vobis ille oculos cordis, qui hodie propter nos dignatus est nasci, ut videamus illum. Quod putatur dulce modo satis esse in brevitate temporum, quam amarum erit in igne æterno! quam gravi et perpetua pœna punienda erit brevitas delectationis! Delectatio occidit, et præteriit; vulneravit, et transiit; miserum fecit, et abiit; infelicem reddidit, et reliquit. Quam speciosus est animi nitor! quam felix conscientia bonis operibus plena! Si beatum se credit, qui hoc possidet quod dimissurus est post mortem; quam securus est, qui illud præmium sperat, quod nunquam amissurus est per æternitatem! Si potens dicitur, qui mundo imperat; quam beatus est qui Deum in conscientia pura portat! Et ideo, dulcissimi filii, concupiscite munditiam cordis, habete dilectionem Dei et proximi. Peccatores, dimittite, ut dimittatur vobis. Justi, non peccate, ut permaneat Christus in vobis [3].

4. *Vovendum Deo nascenti. Vota diversa. Votum optimum.* Quæ cum ita sint, videtur mihi, charissimi, ut nascenti Domino et Redemptori nostro vota promittamus hodie, et reddamus; sicut scriptum est, *Vovete, et reddite Domino Deo vestro* (*Psal.* LXXV, 12). Nos dulciter et confidenter voveamus; ille dabit possibilitatem, ut reddere possimus : nos tantum quidquid illi promittimus, de illo speremus. Sed fortasse interrogatis me, quid debeatis hodie vovere vel reddere. Sunt multi qui vovent, alius pallam, alius oleum vel ceram ad luminaria noctis; alius, ut vinum non bibat per aliquot annos; alius, ut jejunia certo tempore faciat; alius, ut carnes non comedat. Non est istud votum optimum nec perfectum : adhuc melius volo. Non eget Deus nec specie tua, nec oleo tuo, nec jejunio tuo : sed hoc quod in te hodie redemit, ipsum offer, hoc est, animam tuam. Et si interrogas me, Quomodo offeram animam meam, quam ipse habet in potestate? ego tibi respondeo quomodo : Moribus sanctis, cogitationibus castis, operibus fructuosis; divertendo a malo, convertendo in bonum; damnando vitium, amando Deum; diligendo proximum, impendendo misericordiam miseris; quia et ipsi miseri fuimus, antequam redimeremur : dimittendo illis qui in nos peccant; quia et nos omnes sub peccato fuimus : superbiam calcando; quia per superbiam primus homo deceptus est : abjiciendo invidiam, quia per invidiam decepit diabolus genus humanum.

5. *Qualiter de suo quisque voveat. Iracundus. Impudicus. Invidus. Homicida. Detractor Immitis. Superbus. Ebriosus.* Quæ cum ita sint, erigite omnes animos vestros, et nullus sit, sive liber, sive servus, sive ingenuus, qui non hodie Deo votum offerat simul et reddat : quia nimis miserum est ut Deo aliquid non offeramus de nostro, qui animam suam pro nobis posuit; et propter nos, cum esset æternus,

[1] Ms. vd., *ad vigilias martyrum surgite.* Cb. vero, *ad vigilias frequentius surgite.*

[2] In cb. Ms., *luxuriosa verba.* Et mox vd., pro, *aut sæcularia*, habet, *aut jocularia.*

[3] Er. Lugd. Ven. et Lov., *quia nullus est sine peccato.* M.

[4] Mss. alii, *serva consuetudinem pietatis;* alii, *serva pietatem consuetudinis.*

[5] In Mss. plerisque, *libera*, pro, *vera.*

(a) Alias, de Tempore 7.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Erat Lovaniensibus dubius : sed Verlino et Vindingo spurius est. Stilus simplex, et Cæsariani similior quam Augustiniani. Cæterum auctorem sapit gravem et pium, ut nemo diffitebitur; nec indignus est Theodulpho Aurelianensi episcopo, cujus nomine in Spicilegii tomo quinto ex Vaticani codicis auctoritate editum est fragmentum, postremam sermonis hujus partem, scilicet a num. 7 ad finem usque complectens.» M.

[1] Er. Lugd. Ven.: *Sane videmus aliquos vestrum formas et virtutem animorum exercentes.* Lov.: *Sane videamus an aliqui vestrum ita fortes sint, et virtutem animorum exercentes.* Iidem libri paulo post, *mollia vitia;* et ter, *pugnat.* M.

[2] Addunt hic editi vocem, *pœnitentiæ*, et paulo post, pro, *quibus illa fetet*, habent, *quibus illis feteat.* Manuscriptos secuti sumus.

[3] Hic Ms. Remigianus concludit istum sermonem per hæc verba, *ipso præstante qui cum Patre*, etc.

carnem suscepit. Nunc itaque quicumque iram contra alterum tenet, tamen propter amorem Dei dimittat; et obtulit votum. Si quis consuevit jam longa diuturnitate in luxuria volutari, resipiscat aliquando, et excutiat sordes suas per compunctionem; et clamet in corde suo in oratione secretius ad Dominum: Piissime Domine, misericordissime Deus, sufficiat mihi quod huc usque peccavi, quod te contempsi, quod fetoribus carnis meæ satisfeci: jam nunc, te inspirante, voveo me a nequitia mea conversurum. Cum hæc fecerit, et iste obtulit votum. Iterum si quis invidia tenetur fratris, et felicitate illius aut actione prospera non delectatur, quod est peccatum usque ad mortem; promittat et ipse in corde suo, imitaturum [1] se potius actus bonos, quam livorem ejusdem habiturum: et cum hæc fecerit, et ipse obtulit votum. Si quis vero sibi conscius est de homicidio, indicat sibi ipse in corde suo pœnitentiam, et vindicet in se ipso mala sua, et statuat sibi ante Deum cruciatum pœnitentiæ et spatium; et animum plenum veneno, quem ante effusio sanguinis proximi sauciavit, cruciet per abstinentiam et humilitatem: et communicare nullatenus præsumat; ut non dupliciter se infelix damnet, dum in corde criminum horroribus pleno sacratissimum corpus Domini periculose præsumit accipere. Quod si quis se talem agnoscit, et hæc fecerit; et ipse offert votum. Si quis forte, ut assolet, detrahere semper consuevit, et aliorum actiones obloqui, nec suas respicere; voveat hodie Deo in corde suo, et dicat: Huc usque de aliis dixi, me non inspexi; ego eram miserior, et alios miseros existimabam: et ideo nunc sufficit quod peccavit lingua mea, amodo emendare delibero. Ecce qui hæc facit, offert votum. Si quis crudelem se sentit, misericordiam animi voveat Deo; si quis superbum, voveat humilitatem. Si quis vino nimium est deditus, sobrietatem voveat Deo. Si quis seniori suo peccavit, veniam petat; et si ille non sapuerit petere, ille tamen dimittat.

6. *Votorum talium fructus. Angeli custodes vota nostra offerunt Deo.* Et cum hæc omnia feceritis, charissimi, offertis votum Deo placitum, et quasi remuneratis Christum. Et post hæc veniet vobis benedictio, et vota vestra offerentur ante tribunal Christi, et, sicut dixit Salomon, monumentum vestrum non accipiet oblivionem (*Sap.* II, 24): et dicetur de vobis, Ecce populus meus quem acquisivi sanguine meo; saturavit me votis, implevit me odoramentis: ego ero eis quasi Dominus, et ipsi erunt mihi in populum, et non erit ultra in eis captivitas aut desolatio. Putemus quam dulce est, quando vota nostra talia, qualia dixi, Angeli qui custodes vitæ nostræ sunt, ante conspectum divinæ majestatis obtulerint. Si aliquid offerimus homini terreno et morituro, et tamen speramus nos ab illo multum recepturos et adjuvandos: si Deo aliquid de nostris moribus offeramus, quantum recipiemus?

7. *Incarnati Christi recordationis fructus.* Nunc itaque exsultemus in Domino, gaudeamus cum fletu, memores simus dignationis divinæ et captivitatis nostræ. Quemcumque potentia elevat, veniat illi in mentem humilitas Christi; ut non dirigatur ad illum sententia ista, *Quid superbis, terra et cinis* (*Eccli.* X, 9)? Quando videmus quemcumque miserum aut egenum, veniat nobis in mentem misericordia Dei; quando captivum, veniat nobis in mentem redemptio Domini nostri. Quando peccatum quodcumque delectat aut subrepit, sit nobis in memoria quod jam deleta sunt peccata nostra. Non perdamus pretium sanguinis Christi, nec maculemus stolam animæ per iniquitatem, aut rapinam, aut concupiscentiam. Jacuimus, jam erecti sumus; vulnerati fueramus, jam sumus sanati. Non erit excusatio qualiscumque. Diabolus potest ad malum invitare, non potest trahere; delectationem infert, non potestatem; consilium ingerit, non conflictum.

[1] Ita Mss. potiores. Alii cum editis, *meditaturum.*

8. *Virginibus quid curandum aut cavendum.* Nunc ergo propter partum beatæ Mariæ sit mihi sermo ad virgines, sive ad viros, sive ad feminas, sive viduas, sive pœnitentes, sive pauperes, sive servos. Non est apud Deum nisi meritorum discretio. Audite me itaque, quicumque dono Christi in corpore virgines estis. Generaliter loquor ad omnes, audite me. Quicumque agnoscit se esse quod dico, studeat ut corpore et corde sit virgo. Sic gaudeat de lucro corporis, si non habeat damnum animæ. Gaudeat tamen de tam pretioso dono Christi; gaudeat cum humilitate, fleat cum pietate. Gratias agat, quia tantam felicitatem in integritate portat: lætetur, quia secuturus est Agnum quocumque ierit; si tamen in ore ejus, sicut legimus in Apocalypsi, mendacium non inveniatur (*Apoc.* XIV, 4, 5). Oret perseverantiam, ut non illi qualiscumque delectatio sæculi aut invidia diaboli tantum donum tollat, tantam claritatem innubilet, tantum nitorem infuscet. Teneat fortiter, non perdat rem irreparabilem, non uno momento delectationis amittat gratiam corporis, non contrahat turpitudinem animæ per pulchritudinem formæ corruptæ, non illum concupiscentia vincat. Si me audierit, permanet: quod si non audierit, amissurus est quod nunquam est reparaturus.

9. *Quid conjugatis. Quid viduis. Quid mulieribus.* Iterum ad vos mihi sermo est, qui conjuges habetis; moneo ut caste habeatis. Nam et Elisabeth quæ longævis temporibus caste cum marito vixerat, et ambo fideles ante Dominum fuerant, meruit jam de emortuo semine habere filium, qui et sanctitate parentes ornaret, et prædicatione multos infideles converteret (*Luc.* I). Iterum vobis loquor, quæ estis viduæ: custodite viduitatem, non estote verbosæ; sed cum silentio exspectate Dominum, qui pupillum et viduam suscipit; sed bonam viduam, sed illam quæ in oratione, in humilitate, in eleemosynis est prompta: si certe unde faciat non habet, voluntatem bonam et cogitationem sinceram habeat. Mulieres, non maledicite, non jurate, non estote promptæ ad loquendum. Forte dicis importunum esse quod dico. Non mihi tacere licet: plus timeo illum qui jubet, quam illum qui detrahit. Ego dico: qui agnoscit, emendet; qui in se non recognoscit, audiat et teneat, ut aliis pro salute dicere possit.

10. *Quid pœnitentibus. Plangere docte.* Nunc jam ad vos loquor, pœnitentes, qui pœnitentiam in ecclesia accepistis et agitis. Perseverate in fletu, in compunctione docte plangite. Quid est, docte plangite? Id est, ut non quæratis in oratione temporales res, sed æternam beatitudinem et remissionem peccatorum. Qui sic orat, ipse docte plangit. Non cadent ad terram lacrymæ vestræ; quia verax est ille cui propheta dixit: *Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo* (*Psal.* LV, 9). Vos modo satis debetis amare Deum, et de timore jam ad dilectionem transire; quia sic legimus in Evangelio de peccatrice illa, *Cui multum dimittitur, multum diligit* (*Luc.* VII, 47). Et ideo multum debetis diligere Deum, qui vos exspectando, et non puniendo, ad pœnitentiam perducere dignatus est.

11. *Apostrophe ad pauperes.* Nunc iterum ad vos mihi sermo est, pauperes. Vos dico pauperes, qui mendicatis, qui de eleemosyna Christianorum vivitis. Consolamini, consolamini: tribulatio vestra convertetur in gaudium, et dolor vester in lætitiam. Non vobis sit ingratum, quod mendicatis, nec ideo in corde vestro aliquid contra Deum dicatis; quia ille justus et pius est in omnibus operibus suis. Et ideo te fecit pauperem, ut sufferendo brevem inopiam, æternam vitam acquireres: et divitem ideo fecit, ut dum tibi superflua daret, remedium peccatis suis acquireret. Et ideo patientes estote, et exspectate Dominum.

12. *Ad servos.* Etiam sermo mihi est ad vos, servi, quicumque dominos carnales habetis, cuicumque servitii conditionem debetis: obedite dominis vestris, diligite ex corde, non ad oculum servientes, sed mi-

ministerium ex amore facientes (*Ephes.* VI, 5-7); quia et illos Deus constituit ut vobis dominentur, et vos ut serviatis. Bene servite propter Deum, quia de bono servitio mercedem habebitis. Si boni fueritis, meliores eritis dominis malis: quia apud Deum anima uniuscujusque non est discernenda nobilitate, sed opere; nec genere, sed actione. Ideo nunc ad omnes mihi sermo fuit, quia Christus pro omnibus mortuus est (II *Cor.* V, 15). Et ideo servate quæ dixi, ut de vobis fructum habeam, et vos omnes in cœlestibus horreis, ubi frumenta congreganda sunt, misericors Dominus intromittat, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXVIII (*a*).

In Natali Domini, II (*b*).

1. *Filius Dei non mutatur cum fit homo.* Hodie, fratres dilectissimi, celebramus Dominicæ nativitatis diem, id est, Domini nostri Jesu Christi: qui cum æqualem trinitatem [1] cum Patre possideat, qui cum cœlum, terram ac maria, et omnia quæ in eis sunt, pari cum Patre virtute firmaverit, in novissimis temporibus homo nasci ex homine dignatus est, sic nostram suscipiendo naturam, ut non permutaret suam. Permanente enim integro divinitatis statu, assumpsit hominem Dei Filius; nec amisit quod erat, sed sociavit sibi quod in ipso ante non fuerat. Invisibilis ergo secundum divinitatem Dei Filius visibilem suscepit hominem, immortalis mortalem, impassibilis passibilem, et ut totum breviter comprehendam, Deus hominem. Quidquid ergo infirmitatis legimus in Christo, id est, quod esurivit, quod doluit, quod etiam mortem pro peccatis nostris sustinuit, suscepto hoc pro salute nostra homini deputemus, salva illius qui suscepit, id est Verbi Dei, reverentia: qui ita humanitatem divinitati suæ junxit, ut eam post passionem impassibilem faciat; non autem ut fieret, quod cogitari scelus est, divinitas ipsa passibilis.

2. *Nativitas Christi vera, sed non consueta. Per hanc tamen conjugia non damnavit.* Nam etsi in Dei Filio ex divinitate et humanitate una persona est, cum tamen audis natum ex homine Dei Filium, noli communem hunc ibi credere nativitatis exortum ex opere conjugali, quod quidem a Deo est constitutum, ut humanitas propagetur. Aliter, inquam, ibi fuit humanitatis exortus, longe a nostra nativitate diversus. Nam etsi in eadem, qua nos naturaliter sumus, veritate carnis natus est Christus; non tamen eo quo nos more conceptus et natus est de conjugio, id est, unde cæteri exorti sumus, licet omnes procreentur homines. Nam et mirabiliter procreatus est. Legitima illa commixtio hominis homini quidem, licet juxta divinam auctoritatem culpa non vacet [2], non tamen etiam gloriosa est. In Christi vero nativitate sine commixtione propagatio omni prorsus gloria et honore cumulatur. Dominus itaque noster Jesus Christus, ordine nativitatis excepto, homo verus procreatus ex virgine est, eodemque omnipotentiæ signo conceptus et natus. Virginem habuit matrem, cum portaretur in utero virginis, et cum ex utero funderetur: nec tamen ista nativitas conjugia damnavit, sed potentiam divinitatis honoravit.

3. *Nobiscum Deus.* Olim hujus novæ fecunditatis signum Isaias propheta prædixerat: *Ideo*, inquit, *dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo in utero concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (*Isai.* VII, 14). Quod signatissime de Christo Domino nostro est prophetatum: Emmanuel enim interpretatur, Nobiscum Deus. Ergo Salvator noster ab effectu rerum etiam hoc nomen accepit, ut vocaretur Nobiscum Deus. Et ipse tunc Deus cum omnibus nobis esse dignatus est, quando suscepit hanc carnem, ut per hominem, qui visibilis erat, conversari videretur in terris. Sic enim Jeremias propheta promiserat, dicens: *Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius ad eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (*Baruch* III, 36-38). Unde et ipse Dominus ad discipulos suos in Evangelio dicit: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Qui videt me, videt et Patrem meum* (*Joan.* XIV, 9), et reliqua quæ sequuntur. Talia enim Dei Filius per assumptum hominem opera faciebat, ut ex ipsa operum claritate et Patris simul et Filii divinitas nosceretur. Quod si diligenter respiciamus ad causam, propter quam Dominus totum hoc sacramentum suscepti hominis implere dignatus est, tunc vere obtinebimus nobis illud impletum esse propheticum.

4. *Duplex causa Incarnationis, reparatio et instructio nostra.* Duplex enim principaliter causa est, ob quam Dei Filius factus est filius hominis. Una est, ut secundum hominem omnia patiendo pro nobis, a peccatorum nos vinculis liberaret. Sic enim Isaias propheta prædixerat: *Hic peccata nostra portavit, et pro nobis dolet;* et rursus, *Ipse autem vulneratus est propter peccata nostra. Eruditio pacis nostræ in eo; livore enim ejus nos sanati sumus* (*Isai.* LIII, 4, 5). Altera vero causa est Dominicæ passionis, ut nos, quos sanguine suo redemit a vitiis atque criminibus, non solum doctrinæ auxilio et gratiæ, sed etiam exemplo suo ad studium sanctitatis accenderet; ut nos non modo præcipientem Dominum, sed etiam exemplo suo ad virtutis fastigia provocantem, majore alacritate sequeremur, et justissimum Dominum ac pium Patrem, secundum sententiam beati Petri, Filii imitatione coleremus. Sic enim Petrus ait: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia ejus. Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus: qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur; tradebat autem judicanti se injuste: qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus* (I *Petr.* II, 21-24). Præstet autem Dominus noster Jesus Christus, ut gratia ejus adjuti, ad vestigia ejus sequenda properetis; et peccatis omnibus ac vitiis mortificati, ad sola vivatis opera justitiæ exercenda, gratias agentes Patri Deo, cui est gloria et imperium, et Domino nostro Jesu Christo, et Spiritui sancto in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Forte, *divinitatem.*
[2] Forte, *culpa vacet.*
(*a*) Alias, de Tempore 8.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. De hoc sermone idem atque de superiore Lovanienses, idem Verlinus et Vindingus judicaverunt. Videtur ad asserendam Christi divinitatem compositus, fortean a Vigilio Tapsitano, qui plura ejus generis a se edita opuscula contra Arianos sub veterum Patrum nomine publicavit.

SERMO CXIX (*a*).

In Natali Domini, III (*b*).

1. *Reparatur homo superbus per humilem Deum. Primi hominis procreatio renovatur.* Legimus, et fideliter retinemus, quod sub ipso principio nascentis mundi in primo homine fecerit nos Deus ad imaginem et similitudinem suam. Ecce in hac die mutata vice factus est Deus ad imaginem et similitudinem nostram. In primis de suis meliora contulit: in secundis de nostris inferiora suscepit. Per interdictæ arboris gustum primi hominis incauta fragilitas tentavit appetere ambitione damnabili Domini sui divinitatem, persuadente diabolo et dicente, *Si de ligno hoc gustaveritis, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii* (*Gen.* III, 5). Ideoque agnoscamus pii Patris admirabilem bonitatem. Homo, sollicitante inimico, Deus esse voluit per superbiam: et Deus homo factus est per misericordiam. Innovatur in nobis quodam modo

(*a*) olim, de Tempore 9; et post, in Appendice 21.
(*b*) Incerti auctoris est, nec injuria per Lovanienses rejectus: tametsi quod continere aiunt plerasque sententias ex Homiliis S. Bernardi in Evangelium *Missus est*, haud bene nobis compertum sit. De n. 1 et 2 vid. Euseb. homil. 2.

per Christi divinitatem species illius antiqui et incipientis sæculi, quando primus Adam de limi materia figuratur. Ecce enim nunc secundus Adam, quasi de intacta ac rudi terra, virginis de carne formatur. Ecce, inquam, iterum cessantibus naturæ legibus, novus homo in novam vitam, solo Deo operante perficitur.

2. *Spiritus sancti operatio declarat Christi sanctitatem et divinitatem.* Promittitur ergo filius virgini per visitationem Spiritus sancti. Quid mirum, si sine corruptione nascitur, qui de sanctificatione concipitur? Non enim decebat ut qui nobis afferebat salutem, soli matri præriperet dignitatem. *Spiritus,* inquit, *sanctus superveniet in te.* Dignum plane erat, ut regali onustanda partu, prius cœlestis regis sanctificaretur ingressu. Unde Dominum et Salvatorem nostrum non ideo simplicem hominem credamus, quia ex homine nasci videmus: fas non est, ut non Deus credatur, cui descensuro ad terras a Deo habitaculum præparatur. Divina itaque operante potentia credentis viscera fecundantur, et in ligno mortali vitæ arbor inseritur, et portans in se omnia virtus ab infirmitate portatur: et qui terra, mari, cœloque non capitur, intra unius corpusculi membra suscipitur. De creatura sua Creator omnium procreatur, et de rivulo suo fons magnus exoritur: radix omnium de virgulto suo nascitur, et vitis vera palmitis sui fructus efficitur. Adest ecce exoptatissimus dies, gratia geminata resplendens, candore quidem consueti luminis illustratus, sed præcipue radiantis uteri fulgore coruscus. O dies dierum omnium novitas, lucrum lucis, et dispendium cæcitatis: in quo æternus sol de summa altitudine claritatis paternæ descendens, vulvæ virginalis aditum reseravit, et totius mundi caliginem fulgida coruscatione repressit!

3. *Prophetia de virgineo partu.* Ducite, fideles Christi, festivissima gaudia; res nobis hodie perfecta est nova, quæ olim fuerat repromissa, ut sine virginei detrimento pudoris, filium lactarent ubera genitricis. Hæc illa est novitas Jeremiæ prophetæ vaticinio nuntiata: *Faciet,* inquit, *Dominus novum supra terram.* Et quasi quamdam lucernam hujus obscuritatis accendens, continuo subjecit, *Femina circumdabit virum* (*Jerem.* XXXI, 22): hoc est, inquit, novum quod super terram dico Dominum esse facturum, quia *femina circumdabit virum.* Advertite, fratres, et me potius vestro intellectu præcedite, *Femina*, inquit, *circumdabit virum.* O femina super feminas benedicta, quæ et virum non cognovit, et virum in utero circumdedit: quæ concubitu carnali non tangitur, et tamen carnea prole de spirituali semine gratulatur! Circumdat Maria virum angelo fidem dando; quia Eva perdidit virum serpenti consentiendo; *Faciet*, inquit, *Dominus novum super terram.*

4. *Angeli ad Mariam allocutio.* Ut igitur exhibendæ hujus novitatis tempus advenit, cœlestis ad Virginem præmittitur nuntius. Salutat angelus puellam viri salutationis ignaram; terretur virgo novitate verborum. Ad quam angelus, *Ne timeas,* inquit, *Maria; invenisti enim gratiam apud Dominum.* Ne, inquit, ad conspectum meum, Mater Domini mei, terrearis: ego conceptionis tuæ minister adveni; ipse me misit ad te qui est nasciturus ex te; ipse tibi per me annuntiat gaudium, cui placuit in utero tuo cum humana natura mysticum sociare conjugium. *Invenisti gratiam apud Dominum. Ecce concipies et paries filium,* non cujuslibet meriti hominem, sed totius mundi Salvatorem. *Ne,* inquit, *timeas.* Abjice abs te omnem metum sæculi, quæ conceptura es gaudium mundi. Revolve, Maria, propheticam lectionem: neque enim te scientia divinorum potest præterire Librorum, quæ ipsam plenitudinem paritura es Prophetarum. Recole in libro Isaiæ prophetæ virginem quam legisti; et gaude quia tu esse meruisti. Tu ibi præsignata es virgo: tu ecce concipies in utero, non de viro, sed de Spiritu sancto: et gravida eris, et incorrupta manebis, paries filium, et virginitatis non patieris detrimentum. At illa, *Ecce,* inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.*

5. *Gratia exinanitionis Verbi.* Mox igitur angelus, Virginis accepto consensu cœlestis regionis accolas repetit: et ecce subito secretum Virginis ineffabilis potentia penetravit. Intrat Artifex mundi angustias ventris humani, efficitur gravida mater intacta: et ecce tanquam sponsus de thalamo, Mariæ Christus procedit ex utero. Occultatur in membris infantis potentia majestatis, Deus pendet ad ubera genitricis. Pannorum vilium squalore contegitur, durissimi suffert præsepis angustias, et totum misericors humiliter patitur, dummodo mundus qui perierat, liberaretur. O beata infantia, per quam nostri generis vita est reparata! O gratissimi, delectabilesque vagitus, per quos stridores dentium æternosque ploratus evasimus! O felices panni, quibus peccatorum sordes extersimus! O præsepe splendidum, in quo non solum jacuit fenum animalium, sed cibus inventus est Angelorum! Lacta, Maria, Creatorem tuum, lacta panem cœli, pretium mundi. Præbe lambenti mamillam, ut pro te ipse præbeat percutienti maxillam. Nutriatur infans lacte tuorum uberum, ut pro te etiam accipiat aceti potum. Ferant eum nunc manus tuæ, ut manus pro te postea figantur in cruce. Postremo tu illi ut mater temporalem ministra substantiam, ut ipse nobis et tibi una cum Patre et Spiritu sancto vitam tribuat sempiternam. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et gloriatur Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXX (*a*).

In Natali Domini, IV (*b*).

1. *Per feminam peccatum oritur. Per feminam eradicatur.* Hodie *puer natus est nobis,* hodie *filius datus est nobis* (*Isai.* IX, 6). Puer, inquam, non teneritudine membrorum invalidus, sed inculpabili generatione præclarus. Hodierna enim die genitricis innocentiæ et puritatis Spiritum sanctum declarat auctorem. Hodie filius datus est nobis. Nunc nobis est datus, qui est ante sæcula natus: datus in partu Virginis, filius de substantia Genitoris. Cum igitur servilem casam per ostium fidei spretus [1] quondam Dominator intraret, rubuit inviolata virginitas. Nec pessulum pudoris infregit, et in sacris visceribus radius æternæ claritatis effulsit. Lætetur ergo omne mundi hujus exsilium, exsultet sæculum paulo ante captivum. Misit Deus Filium suum, qui nascatur, et terreat; moriatur, et vincat. Terruit namque Herodem natus, vicit diabolum innocens crucifixus. Cela, Domine, sub pelle carnis arma virtutis, habitum majestatis paulisper occulta. Tege te in utero Virginis; egredere et congredere ex tentorio sacræ Virginis. Apta pro me muscipulam, ubi totam liberes creaturam. Sed tanti hujus conceptus ac partus et causam et miraculum pertractemus. Ut igitur vitiorum sordibus obsoletus horribiliter squalesceret mundus ab origine jam in paradiso captivus, femina causa fuit. Sic enim scriptum est: *A muliere initium factum est peccati, et per illam omnes morimur* (*Eccli.* XXV, 33). Et apostolus Paulus: *Vir,* inquit, *seductus non est; mulier autem seducta in prævaricatione facta est* (I *Tim.* II, 14). Per hanc ergo mundus ærumnabili servitute depressus, sub jugo diaboli anxia colla submiserat: a quo enim quis devictus est, huic et servus addictus est. Soluta igitur elementorum fœderata compage, diluvium hominem delevit, crimen delere non potuit. Isaac sterilis, non virginis filius, crucis meruit signa portare; apprehendi meruit, vinciri meruit: non tamen meruit et occidi. Moyses ad aquas purificandas exponitur; agmen eripit, Deo mittente, Judaicum, non totum

[1] Ita Ms. gr. At editi, *speratus.*

(*a*) Alias, de Tempore 21.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius erat, spurius Verlino et Vindingo. Stilus Petavio, in lib. de Incarnat. 14, nimis cothurnatus videbatur. Confer sermonem 194, in quo non pauca ipsis iisdem atque hic verbis repetuntur.

liberat mundum; exterminat Ægyptum, non peccatum; regem Pharaonem freto hiante occidit, non diabolum cum suis legionibus pernecavit. David in iniquitatibus se fatetur esse conceptum: nec ipse ergo mundi potuit auferre peccatum. Cum per has igitur temporum girantium rotas mundiale curriculum volveretur, neque quispiam mederetur; et, ingravescentibus culpis, ruinæ præcipitis ictu et fremitu totius orbis membra pulvescerent, et nemo succurreret: ad feminam causa revertitur, et origo per originem detruncatur. Origo peccati per Genitricem Christi exstincta est: prosapies impietatis per prosapiem pietatis ablata est, stirps mortis per stirpem vitæ. Hactenus causam, nunc et opertos obtutus miraculis revelemus[1].

2. *Virginei partus miracula.* Christum virgo parit; mutatur natura, deletur et culpa. Præcisum est illud Evæ infelicitatis elogium, *In tristitia paries filios* (*Gen.* III, 16): quia ista in lætitia Dominum parturivit. Illa enim luxit, ista reluxit; illa lacrymas, ista gaudium in ventre portavit: quia illa peccatorem, ista edidit innocentem. Spiritus seminavit, non luxus; Deus sevit, non maritus. Virgo genuit; quia virgo concepit. Inviolata peperit; quia in conceptu libido non fuit. Utrobique miraculum, et sine corruptione gravida, et in partu virgo puerpera, matrimonium in fide, partus in virgine.

3. *Gabrielis verba expenduntur. Fidei Mariæ sublimitas.* Gabriel ille horum sponsalium internuntius fuit. Quid dixerit, quid audierit, referat: *Ave*, inquit, *gratia plena, Dominus tecum.* A salutatione incipit, qui salvationem in lingua portavit. Sileat nunc a feminis, sileat tortuosi serpentis male suadibilis sibilus; ad matrem Domini nostri angelus est locutus: *Ave*, inquit, *gratia plena, Dominus tecum.* Gratia refertur pro culpa; plena dicitur, non vacua: impleta est ergo gratia, et evacuata est culpa. Hoc modo et ipsa venerabilis Virgo nostra in suo Cantico plausit: *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes. Ave*, inquit, *gratia plena, Dominus tecum:* tecum in corde, tecum in ventre, tecum in utero, tecum in auxilio. Gratulare, Virgo, Christus rex e cœlo suo venit in uterum tuum. Ex sinu Patris in uterum dignatus est descendere Genitricis: sed nec regionem suam majestas infinita deseruit, nec eum virginalis aula cum accepisset, inclusit. Fides a terra in cœlum erecta est: huic Christus insedit, et per ipsam in templum pudoris intravit.

4. *Evæ maledictio per Mariam deletur. Mulier etiam virgo.—Benedicta*, inquit, *tu inter mulieres*, quæ vitam et viris et mulieribus peperisti. Ede, inculpabilis femina, inviolabilem virum; et sic et feminam salvabis et virum. Mater generis nostri pœnam intulit mundo; Genitrix Domini nostri salutem et feminæ gessit et viro. Auctrix illa peccati maledicta: sic enim in eam sententia decreti principalis invehitur, Maledicta tu inter mulieres. Auctrix ergo hæc meriti benedicta; ita enim ad eam cœlestis nuntius infert, *Benedicta tu inter mulieres.* Genere sexuali omnes appellantur equidem communiter mulieres, equidem etiam incorrupta virginitate, pudoris proprietate distantes. Illa occidendo obfuit; ista vivificando profuit: percussit illa; ista sanavit. Pro inobedientia enim obedientia commutatur, et fides pro perfidia compensatur.

5. *Mariæ cantus exsultationis.* Plaudat iterum organis Maria, et inter veloces articulos tympana concrepent: resultent cantus digiti[2], pariat Christum ludentibus psalmis. Concinant lætantes chori, et alternantibus modis dulcisona carmina misceantur. Musicum Maria inter juvenculas melos exerceat, quia dulce verbum sancti Spiritus plectris modulantibus parturivit in terra Judæa[3], quæ et ipsa tympanum crudelitatis aptabat, et Christum in ligno tendebat. Postquam enim sceleris errabunda manus incompositis numeris discrepavit, confestim barbarus ille fragor truculenti stridoris infremuit, *Crucifige, crucifige* (*Luc.* XXIII, 21). Reciprocato igitur die quo criminosa Ægyptus sorberetur, tympanum Mariæ nostræ pulsatum verbum edidit, et suæ linguæ pulsabulo puerpera nostra lætos sui oris cantus effudit. Audiamus igitur quemadmodum tympanistria nostra cantaverit: *Magnificat anima mea Dominum; et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo: quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est.* Causam igitur invalescentis errati miraculum novi partus evicit; et Evæ planctum Mariæ cantus exclusit.

6. *Sobolis auctor Deus.* Denique post illius benedicibilis salutationis et præsagium et triumphum, tacita secum Virgo mentis altercatione confligit, qualis esset ista salutatio. Nuntius interim cœlestis exsequitur: *Ne timeas, Maria; invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum.* At illa dum sciscitatur modum, audit auctorem sobolis Deum. *Quomodo*, inquit, *fiet istud, quoniam virum non cognosco? Spiritus*, inquit, *sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Expandat nunc fides splendentis uteri pulchra tentoria, obumbret virtus, Spiritus sibilet, naturali calore depulso tenuis virginem aura refoveat, et fluente refrigerio spiramentis cœlestibus ventiletur, alvus virginalis sertis verecundiæ coronetur. Flammeus ibi rosæ fulgor anhelet, albens lilium candicet, mollis viola rutilet, purpurei spargantur flores, et vario nitore depictus Christi thalamus exornetur.

7. *Salus mundi pependit ex assensu Mariæ. Fides Mariæ cœlum aperit.* Responde jam, Virgo sacra: vitam quid tricas mundo? Assensum tuum Angelus præstolatur; inde est quod nuntius iste moratur. Jam audisti *quomodo fiet istud;* quoniam *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*, ut prolem gignas et virginitatem non perdas. Janua cœli quondam per Adam clausa jam sonuit, per ipsam internuntius iste processit. Deus in porta est, angelum quem moraris exspectat. O beata Maria, sæculum omne captivum, tuum deprecatur assensum; te Domino mundus suæ fidei obsidem fecit, per te parentum suorum injurias abstergi deprecatur[1]. Ipse prior qui offensus est misit, claustrum quod iniquitas nostra cœlo infixerat, reseravit. Est nobis aditus, si assensus tuus fuerit commodatus. Et nobis succurris, et tibi: quia et nobis pœna successit et tibi. Nuptias Filio suo in tuo thalamo præparavit Deus: in ipsis sponsalibus gaudiis relaxavit quidquid eum offenderat mundus. O et tu, angele tanti regis nuntie et secreti divini legate, qui ex palatio imperatoriæ majestatis indulgentiam reis, vitam mortuis, et pacis sacramenta attulisti captivis, urge virginem non de Dei munere diffidentem, sed de muneris magnitudine cogitantem: fave partibus sæculi, conscius secretorum cœli. Lætabuntur socii tui, si negotium juveris mundi. Nos a vestro consortio impietatis nostræ mucro divisit: per vos de reditu nostro tractatur. Inspice squalentem nostri carceris miseriam, et loquere festinus ad Mariam: Usquequo moraris, o Virgo, nuntium festinantem? Intuere Deum in cœli me vestibulo sustinentem: responde verbum, et suscipe filium; da fidem, et senti virtutem: pande sinus roseos, Virgo perpetua; fides tua modo aut aperit cœlum, aut claudit.

8. *Christi desponsatio cum homine, cum Ecclesia.* — *Ecce*, inquit, *ancilla Domini:* introeat rex in cubiculum suum, *fiat mihi secundum verbum tuum* (*Id.* I, 26-38, 46-52). Nec mora, revertitur nuntius, et nuptialem thorum ingreditur Christus. Accipit stolam

[1] Er. Lugd. Ven. et Lov., *nunc aptos obtutus miraculis revelemus.* M.

[2] Er. Lugd. Ven. et Lov., *excludat cantus digitis.* M.

[3] In Ms. gr., *intereral et Judææ.*

[1] Ms. gr., *per te parens suorum injurias deprecatur.*

carnis intra thalamum Virginis, intra thesaurum majestatis sacculum carnis. Divinitati sponsatur homo, præmium accipit caro. Procedit Christus quasi sponsus de thalamo suo; præsagio nuptiarum exiit ad campum sæculi, cucurrit sicut gigas exsultando per viam: pervenit usque ad crucis thorum, et ibi firmavit, ascendendo, conjugium; ubi cum sentiret anhelantem in suspiriis creaturam [1], commercio pietatis se pro conjuge dedit ad pœnam. Tradidit quoque carbunculum, tanquam sui sanguinis gemmam, et copulavit sibi perpetuo jure matronam. *Aptavi vos*, inquit Apostolus, *uni viro virginem castam exhibere Christo* (II *Cor.* XI, 2). Ecce nunc quæ fuerat fœda, facta est pulchra; quæ fuerat captiva, facta est libera: Judæa autem quæ fuerat libera, facta est ancilla; quia vidit vitam suam in ligno pendentem, et non credidit liberantem. Gaudeamus ergo, fratres, in commercio Dei et hominis, sponsi et sponsæ, Christi et Ecclesiæ, Salvatoris et Virginis. Exsultemus in fide et ad partum Virginis, quæ dum desponsaretur fabro, cœli nupsit Architecto. Veneremur Christum in præsepi, qui quadrifidum mundum replevit in fide. Adoremus pannos infantiæ, quibus meruimus emplastra naturæ. Honorate pastores, qui primi mysterium ab angelis didicerunt. Plaudamus cuncti cum cœlestibus Angelis officiisque divinis, et cœli ac terræ pacem bonæ voluntatis hominibus nuntiemus. Date gloriam in excelsis Deo: redempti credite datam pacem esse captivis. Estote homines bonæ voluntatis, ut mereamini præmium libertatis, ipso donante qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXI (*a*).

In Natali Domini, V (*b*).

1. *Testimonium perhibentes Salvatori.* Quis tanta rerum verborumque copia instructus existat, qui hujus diei gratiam dignis possit laudibus prædicare? Unde si hujusmodi nullus est, non erubescimus etiam, si nobis nitidior dicendi facundia desit: vel mediocri tamen sermone partum sacræ Virginis, et ortum Dominici corporis disserentes conabimur explicare. Natalis est ergo hodie Salvatoris, charissimi, in quo lumen additum mundo est, et immortalitas quæ per peccatum perierat, mortalibus reddita est. Natalis est hodie Salvatoris, de quo angelus pastoribus dicit, *Natus est vobis hodie Salvator* (*Luc.* II, 11): de quo et propheta dicit, *Filius datus est nobis, puer natus est nobis* (*Isai.* IX, 6). Nascitur ergo quem regem gentium alius propheta testatur, et nascitur ex virgine, sicut scriptum est, *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitis nomen ejus Emmanuel* (*Id.* VII, 14); quod interpretatum est ex hebraica lingua in latinum translata, Nobiscum Deus. [Prædicamus hodie natum de virgine Salvatorem, et infantem in præsepio positum cum vigilantibus pastoribus moniti ab Angelis adoramus. Exhibeamus fidem virtutibus, reverentiam sanctis testibus præbeamus, et Simeoni cognoscenti, et Annæ Dominum confitenti, et Joanni baptizanti, et Jordanis purgationi, et sancto Spiritui descendenti, et cœlis apertis, et Patri testimonium perhibenti, et virgini permanenti, et stellæ fulgenti, et columbæ descendenti, et ipsi Domino omnem tentationem diaboli superanti.

2. *Virginei partus præstantia. Virginitas eum gestat in mente, quem Maria in ventre.* Hodie ergo peperit Virgo, qui Deo filios faceret, qui sententiam prævaricationis excluderet, pœnam mortis eriperet, et vitam perpetuam credentibus condonaret. Portavit in utero filium mater omnibus, quæ sunt ante nutrimenta, majorem, et hunc fudit forma servi in terris, quem habent Angeli imperatorem in cœlis. Peperit filium mater, a quo ipsa nutriretur potius quam nutriret: mortali alvo immortalem suscepit hospitem, et in terrestri hospitio cœlestem virgo imperatorem suscepit. Beata virginitas desinit esse jam mortis ancilla; quia illum intra se gestat in mente, quem Maria portavit in ventre. Nulli virginitas servituti succumbit: quia illum diligit, qui humano generi attulit libertatem. Cœlestis propago germinabat in utero, et in eximio partu virginea viscera coruscabant. Humanis gressibus portabatur vectura deifica, et in angusto pudoris cubiculo eum quem cœli non capiunt, sancta Virgo portabat inclusum; et peperit eum, non qui nascendo pollueret parientem, sed qui a pollutione sæculum delavaret. Sancta credidit, sancta concepit, sanctior efficitur post partum.

3. *Mirabilis partus. Mundi fit consolatio.* Exstitit autem ipsi virgini ipse filius qui erat sponsus, ipse genitus qui erat genitor. Illic fuit paranympha credulitas, paranymphus archangelus: mater sponsa, et ipse quem peperit Christus sponsus, quem sanctus Spiritus copulavit, Gabriel angelus nuntiavit, Angelorum exercitus decantavit, et stella fulgida demonstravit. Fecit gravidam virginem ipse, qui erat nasciturus ex virgine. Expavit in partu suo subito mater: Deus per angelum loquebatur, et virgo auribus imprægnabatur. Audiat omnis ætas quod nunquam audivit. Virgo partu suo nupsit, virginitatem dum pareret duplicavit, filium quem genuit adoravit. Cesset omnis sollicitudo; Christus nobis vera securitas advenit. Cesset omnis infirmitas; hodie Salvator apparuit. Cessent bella, desinant lites; hodie pax vera de cœlo descendit. Cesset omnis amaritudo; hodie per totum mundum melliflui facti sunt cœli. Fugiat mors; quia vita nobis hodie de cœlo est data. Hodie super terram canunt Angeli, lætantur Archangeli, gloriantur Prophetæ, invitantur sancti, turbantur mali, gratulantur boni, visum cæci recipiunt, auditum surdi, claudi gressum, leprosi mundantur, tristes lætificantur, infirmi sanantur, et mortui resuscitantur. Solus diabolus et omnia cum eo dæmonia contremiscunt; quia restauratur genus humanum per interitum diaboli. Christus vobis hodie redemptor apparuit.]

4. *Virtus Domini ex ordine nascendi; et variis de ipso testimoniis.* Probat virtutem Domini ordo nascendi. Concipit virgo virilis ignara consortii: impletur uterus nullo humano pollutus amplexu. Vide miraculum matris Dominici corporis. Virgo concipit, virgo gravida, virgo cum parturit, virgo post partum. Præclara ergo illa virginitas, et gloriosa fecunditas. Virtus mundi nascitur; et nullus parientis est gemitus: vacuatur uterus, infans excipitur; nec tamen virginitas violatur. Fas enim erat, ut Domino ex virgine secundum carnem nascente meritum cresceret castitatis; ne per ejus adventum violarentur integra, qui veniebat sanare corrupta. Nascitur ergo puer, ponitur in præsepio (hæc sunt enim Domini prima cunabula, nec regnator cœli has dedignatur angustias): stat Maria, et matrem se læta miratur, et de Spiritu sancto protulisse se gaudet: nec quia peperit innupta, terretur; sed quia genuerit, cum exsultatione miratur. Nam cum sæculo debitus Salvatoris properaret adventus, ad Mariam virginem venit Spiritus sanctus, ut fuerat ab angelo ante prædictum dicente, *Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc.* I, 35). Recte ergo in ejus adventu cœlestia veneramur, quem de

[1] In editis, *ubi consentiret alienantem in suppliciis creaturam.*

(*a*) Olim, de Tempore 10; et post, in Appendice 22.

(*b*) In manuscriptis variis cum insigni varietate reperitur. Quidam id totum omittunt quod ansulis comprehensum est, ab illis verbis, « Prædicamus hodie, » etc., usque ad finem n. 3. Præterea aliud et aliud in diversis codicibus habetur exordium, inque nonnullis Petri Ravennatis nomen præfixum est. Hic porro n. 4 leguntur aliqua, haudquaquam tamen omnia, ejus loci verba, quem Cassianus in libro de Incarnatione septimo citat ex ignoto hactenus Ambrosii sermone de Christi Natali: scilicet, « Vide miraculum, » etc. De num. 1 vide eadem in serm. 194. cap. 1.

cœlo venisse manifeste cognoscimus, quem natum pro nostra salute Dei Patris et Spiritus sancti virtute comperimus. Multis enim ante nuntiabatur indiciis nova cœlo ventura progenies. Vides ergo, charissime, Salvatoris ortum, Dei esse virtutem; cum de eo Prophetæ non taceant, et Spiritus sanctus fateatur. Quid præclarius stellæ nuntio? quid Magorum manifesta confessione? quid Prophetarum tam simili et tam continuata sententia? Ubique notus est Dominus, ubique natus ex virgine nuntiatur.

5. *Beata Virgo typus Ecclesiæ*. Et quoniam eum secundum carnem natum ex virgine diximus, nunc ea quæ spiritualiter sentire possumus, disseramus. Videamus ergo quæ est illa Virgo tam sancta, ad quam Spiritus sanctus venire dignatus est: quæ tam speciosa, quam Deus elegit sponsam: quæ tam copiosa, cujus generationem cunctus orbis excipiat: quæ tam casta, ut possit virgo esse post partum. Nonne in figura Mariæ typum videmus esse sanctæ Ecclesiæ? Ad hanc utique sanctus descendit Spiritus; huic virtus obumbravit Altissimi, hinc potens virtute Christus egreditur. Hæc est immaculata concubitu, fecunda partu, virgo castitate: hæc concipit non viro, sed Spiritu; hæc parit non dolore, sed gaudio; hæc nutrit non ubere corporis, sed lacte doctoris. Hæc est igitur sponsa Christi et gentium mater, quæ se plenam miratur, et fetam lætatur. In hac ergo die qua Salvator nascitur, splendor lucis augetur, tenebrarum caligo minuitur. In hac die lux cœlestis credentibus redditur, et in æterna nocte diabolica figmenta damnantur. In hac die lux crescit ex lumine, virtutum virtus attollitur, gloria æternitatis erigitur, reparationem suam Domino secundum carnem nascente mundus amplectitur. Plena sit ergo diei hujus festivitas, in qua Deus nostri memor terrena visitare dignatus est, et amissam mortalibus lucem adventus sui claritate restituit: quia ipse est splendor et gloria æterna, Dominus noster Jesus Christus; cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXII (a).

In Natali Domini, vi (b).

1. *Christi nascentis beneficia*. In adventu Dominico, fratres charissimi, solutus est omnis paternæ prævaricationis metus, quem diabolicis dudum fraudibus incurrit circumventa mortalitas. Adest enim nobis cœli terræque Judex, qui resciso chirographo delictorum, reatum nostrum miseratus absolvit. Adest ille Dominus, qui jugum captivitatis antiquæ a nostris cervicibus solvens, mœrorem mundi æterna libertate lætificet. Adest rex ille mansuetus, qui per spatia totius orbis, cœlestis justitiæ gressibus incedens, superbientem furentis inimici conterat tyrannidem. Hodie namque, parturiente Maria, natus est nobis Dei Filius; ut germana carnis nostræ conceptione productus, creato a se homini et pietatem paternam et fraternum largiretur affectum.

2. *Nascendi modus Deum probat et hominem*. Et natus sane ab intacta est femina; ut eum pariter et hominem testaretur partus humanus, et Deum probaret æterna virginitas. Nam sicut non poterat nisi caro de carne nasci; ita non poterat Dei caro de femineo utero, nisi sine generante prodire. Propter quod ait angelus beatissimæ Mariæ: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc.* I, 35). *Spiritus*, inquit, *sanctus superveniet in te*. Idcirco tibi, frater, virtutem sancti Spiritus angelicus sermo prætexit, ne conjecturis carnalis disputationis hebetatus, cœleste tibi ipse mysterium terrena argumentatione confundas.

3. *Modi istius possibilitas. Nascendi tres species mirabiles*. Aut non putas eum novum puerum in alvo Virginis potuisse formare, qui cum primum conderet hominem, nec semen patris, nec viscera materna quæsivit? Dic itaque, quicumque es supernæ dispensationis arbiter et discussor, quæ tibi videtur virtus eminentior, partum dedisse virgini, aut perfectum hominem creasse de terra? *Primus* enim *homo*, ut ait Apostolus, *de terra, terrenus; secundus homo de cœlo, cœlestis* (I *Cor.* XV, 47). Si contra naturam esse contendis, quod in mysterio redemptionis nostræ sine viro puella asseritur concepisse; cujus, quæso, naturæ est, quod in parente generis nostri caro sine carne formata est? Quæ est ista ratio, imo quam cæca contentio, ut non credatur Deus facere hominem posse de femina, quem creditur de pulvere fecisse? Si Omnipotentis, o homo, tali in negotio esse perspicis voluntatem, de opere cur retractas? *Omnia* enim, sicut legitur, *Dominus quæ voluit, fecit in cœlo et in terra* (*Psal.* CXXXIV, 6). Et si sollicitus perscruteris, præter hunc legitimum humanæ conceptionis usum, tres valde mirabiles nascendi species operatam reperies Trinitatem. Et prima est quidem, quod Adam figuratus ex limo est: secunda, quod mulier formata de masculo: tertia, quæ et cœlestis est, quod Christus processit ex virgine. Quid horum non novum? quid horum non mirabile? quid horum, nisi fidem sequamur, inquisitio poterit humana complecti? Quod autem mystico hoc conceptu visitare mundum suum Dei dignatus est Filius, nostræ hoc salutis necessitas flagitabat: nimirum ut cœlestis tandem generatio repararet, quod nativitas terrena perdiderat.

4. *Christi humilitas potentiæ signis revelatur. Virtutes hac die commendatæ*. Sed fortassis hunc qui natus prædicatur ex femina, dum vilibus obvolvitur pannis, dum jacere contentus est in præsepi, dum lacrymosis vagitibus concrepat, dum maternis lactatur uberibus, Deum esse diffidis. Imo per ista, frater, adverte eum, et ut hominem infirma pro infirmis pertulisse, et ut Deum potentiam exercuisse cœlestem. Hic namque qui sordentibus circumdatur pannis, regiis per Chaldæos muneribus honoratur. Hic qui in præsepi humilis jacet, lumine novi sideris coruscat e cœlo. Hic qui vagitus reddit infantiæ, angelici exercitus vocibus collaudatur. Hic qui femineo lacte nutritur, multa hominum millia parvissimo pane satiavit. Quid illud adjiciam, quod Deum illum et verum Dei esse Filium resurgens a mortuis Lazarus probat, receptus ad lumen cæcus annuntiat, venerandis ejus calcata vestigiis maris unda testatur, et quod præcellit hæc omnia, resultans e cœlo vox paterna confirmat? Propter quod, dilectissimi, tam magnum hoc nativitatis Dominicæ sacramentum dignis vocibus honoremus. Diligamus præ omnibus castitatem: quia ut placere hanc sibi Christus ostenderet, pudicitiam uteri virginalis elegit. Sectemur misericordiam; quia pietatis est quod salvamur. Justitiam sollicite teneamus; quia ad hoc Unigenitus Dei effici dignatus est homo, ut veritatem prædicans, universam mundi faciem damnata iniquitate purgaret.

SERMO CXXIII (a).

In Natali Domini, vii (b).

1. *Christi admiranda nativitas. Virgo ante, et post partum*. Nativitas Domini nostri Jesu Christi totum mundum nova adventus sui hodie luce perfudit. Hodie de cœlo Deus descendit ad hominem; ut in cœlis homini præpararet ascensum. Hodie accepimus natum Dei, virginis filium, omnium credentium Salvatorem, Deum de Patre, hominem de matre, Deum occultum, hominem manifestum. Et quoniam diabolus per serpentem Evæ locutus, per Evæ aures mundo

(a) Olim, de Tempore 11; et post, in Appendice 25.
(b) Maximo episcopo tribuitur in libris manuscriptis et in excusis.

(a) Olim, de Tempore 15; et post, in Appendice 24.
(b) Inter Fulgentii sermones vulgatus pridem fuerat. Monent Lovanienses reperiri in manuscriptis aut Fulgentio tributum, aut Severiano. In nostris non alius quam Augustini nomen præfert: sed falso. De num. 1 vide verba Ivonis Carnutensis in sermone de Annuntiat. B. Mariæ.

intulit mortem; Deus per angelum ad Mariam protulit verbum, et cunctis sæculis vitam effudit, angelus sermonem ejecit, et Christum Virgo concepit. O conjunctio sine sordibus facta, ubi maritus sermo est, et uxor auricula! Hoc splendore concipitur Dei Filius, hac munditia generatur. Nulla fieri potuit gravedo concipienti, nulla tristitia parturienti: qui enim venerat triste lætificare sæculum, ventris non contristavit hospitium. De cœlis medicus transiens per virginem, post transitum suum illæsam fecit virginem permanere: qui enim disrupta corporum membra in aliis poterat redintegrare tangendo, quanto magis in sua matre quod invenit integrum, potuit non violare nascendo? Crevit enim in ejus partu integritas corporis potius quam decrevit, et virginitas ampliata est potius quam fugata. In angusti corporis membro sustinuit, quidquid sustinent cœli. Plena sunt viscera; et nullum novit Virginis conscientia [1]. Cum esset gravida, salubri levitate plaudebat: lumen enim quod intra se habebat, pondus habere non poterat.

2. *Maria fenestra et scala cœli. Restauratrix feminarum. Mariæ bona contra Evæ mala.* Facta est Maria fenestra cœli, quia per ipsam Deus verum fudit sæculis lumen. Facta est Maria scala cœlestis; quia per ipsam Deus descendit ad terras, ut per ipsam homines ascendere mererentur ad cœlos: ipsis enim licebit ascendere illuc, qui Deum crediderint ad terras per virginem Mariam descendisse. Facta est Maria restauratio feminarum; quia per ipsam a ruina primæ maledictionis probantur esse subtractæ. Tria denique mala Evæ a tribus bonis Mariæ probantur exclusa. Nam Evæ dictum est, *In doloribus et in tristitia paries; et ad virum conversio tua, et ipse dominabitur tui* (*Gen.* III, 16). Tribus ergo his malis se subjugant feminæ quæ Mariam non sequuntur, dolori, tristitiæ, servituti. Maria autem e contrario quam præclarissimis tribus bonis sublimetur ausculta, salutationis angelicæ, benedictionis divinæ, et plenitudinis gratiæ. Sic enim eam legitur angelus salutasse: *Ave, Maria, gratia plena, benedicta tu inter mulieres* (*Luc.* I, 28). Cum dixisset *Ave*, salutationem illi cœlestem exhibuit: cum dixit, *Gratia plena*, ostendit ex integro iram exclusam primæ sententiæ, et plenam benedictionis gratiam restitutam: cum dixit, *Benedicta tu inter mulieres*, virginitatis ejus benedictum fructum expressit; ut ex eo benedicta dicatur inter mulieres, quæcumque perseveraverit virgo. *Benedicta tu inter mulieres;* maledicta enim Eva fuerat, quam nunc credimus per Mariam ad benedictionis gloriam remeasse.

3. *Maria feminarum omnes status suscepit.* Venite, virgines, ad virginem, et lætamini. Deponite maledictionem prævaricationis, et benedictionem restaurationis assumite. Projicite dolores quos Eva per serpentem accepit; et quos per angelum Maria suscepit, honores assumite. Pellite tristitiam concipientis [2], gemitus parturientis abjicite, ut solus vobis iste virginis Filius dominetur. Venite, virgines, ad virginem; venite, concipientes, ad concipientem; venite, parientes, ad parientem; venite, matres, ad matrem; venite, lactantes, ad lactantem; venite, juvenculæ, ad juvenculam. Ideo omnes istos cursus naturæ virgo Maria in Domino nostro Jesu Christo suscepit, ut omnibus ad se confugientibus feminis subveniret: et sic restauraret omne genus feminarum ad se venientium nova Eva servando virginitatem; sicut omne genus virorum Adam novus recuperat Dominus Jesus Christus, qui cum Patre et Spiritu sancto unus Deus vivit et regnat, etc.

[1] Ita manuscripti et editi. Attamen in Lov. additur, *contagium;* et in Ms. uno a manu recenti, *virum.*

[2] Ita Lov. et Er. cum Mss. n. et gr. a manu secunda. Nam gr. a manu prima, necnon rm. cb. habent, *concupiscentis.* At n. alter cum vd., *Expellite tristitiam, concupiscentiam abjicite.*

SERMO CXXIV (*a*).

In Natali Domini, VIII (*b*).

1. *Christus mihi, non sibi nascitur.* Ut hodie a me possit, fratres charissimi, majestas nativitatis Dominicæ prædicari, per vos mihi a Domino facultas est impetranda, quatenus ipse verbum in ore sui constituat sacerdotis, nec nostri oris dedignetur officium, qui nostræ carnis hodie dignatus est inire commercium. Non enim, fratres, ineffabile divinæ generationis contendimus aperire mysterium; sed nostræ salutis magnum et mirabile gestimus gaudium nuntiare, sicut dixit angelus, *Ecce annuntio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo* (*Luc.* II, 10). Nullum hodie, fratres, conceptus, nullum terreat partus. Ubi enim virginitas concipit, integritas parit, Dei est virtus conscia, non voluptas. Audi angelum dicentem, *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Id.* I, 35). Hodie, fratres, non inchoatur deitas, sed humanitas innovatur: hodie natus est non sibi Christus, sed mihi. *Accedite* ergo *ad eum et illuminamini, et vultus vestri non erubescent* (*Psal.* XXXIII, 6): quia hodie *in sole posuit*, sicut dixit propheta, *tabernaculum suum* (*Psal.* XVIII, 6).

2. *Virginitas nunquam nuda.* Divinum est, fratres charissimi, quod geritur, non humanum. Nunquam est nuda virginitas, quæ tegmine pudoris se decoravit [1]. Ad domicilium castitatis angelus mediator advenit; ut regi aulam, Deo templum, et cœlesti sponso thalamum procuraret. Nascente enim Domino non est ablata, sed consecrata virginitas; quæ ipsa sponsum genuit sui pudoris, ipsa custodi præbet fidele servitium: feta, sed virgo; virgo, sed mater; sterilitate enim caruit, non pudore. Adstat sanctitas, sinceritas, pudicitia, castitas, integritas, fides, et omnes simul adfuere virtutes; ut intrepida famula sui uteri portaret auctorem, et cœlestem paritura virtutem, sexus sui victrix, dolorem gemitumque nesciret. Beata fecunditas, quæ et honorem acquisivit maternum, et castitatis præmium non amisit.

3. *Explicantur mysteria nascentis in carne; locum in diversorio non habentis; pannis involuti.* Non ergo dedignatur inhabitare, quod est figurare dignatus: nec indignatur in se carnem contingere, quam cœlesti manu ante contrectavit in pulvere. Venit ad faciem tuam, o homo; quia tu ad ejus faciem pervenire non poteras: et qui erat invisibilis, factus est pro tua redemptione visibilis. Venit a tuis patribus postulatus. Audi vocem clamantis, *Ostende faciem tuam, et salvi erimus* (*Psal.* LXXIX, 4). Astat testis innocentiæ, assertor pudoris, nec amisisse dolet sponsam, sed gloriatur se agnovisse Deum; sequitur non ut maritus, sed ut famulus, et obsequium se ei gaudet impendere, cui conspicit omnes Angelos deservire. Nascens ergo Christus non invenit locum in diversorio, per quem omnis creatus est locus: et velut peregrinus nascitur, qui totius orbis est Dominus; ut nos cœlestis patriæ faceret esse municipes. Pannis obvolvitur, ut scissam humani generis unitatem suo redintegraret in corpore, totumque immortalitatis vestimentum purpureo sanguinis colore fulgens in cœlestia regna deferret. Nascitur, fratres; ut ipsam, quam primus homo vitiaverat, melioraret naturam. Jacet in pannis; sed regnat in cœlis: humiliatur in cunabulis; sed in nubibus tonat: in præsepi ponitur (*Luc.* II, 7), quia *omnis caro fenum* (*Isai.* XL, 6), Isaia dicente, monstratur. O fenum, fratres, cujus flos cœlestem mutatur in [2] panem, quo vescendo perveninimus ad vitam æternam!

[1] Ita Ms. cb. In altero autem cb., *in æterno pudore suo decoratur.* At in editis, *æterno pudoris sui honore decoratur.*

[2] Ita Ms. At editi, *Nos fenum, fratres, ejusque flos cœlestem emundamur in*, etc.

(*a*) Olim, de Tempore 21; et post, in Appendice 26.

(*b*) Incerti auctoris.

SERMO CXXV (*a*).

In Natali Domini, IX (*b*).

1. *Cur Deus hominem suscepit ex Virgine.* Nativitatem Domini nostri Jesu Christi secundum carnem ita Evangelista apertissime demonstravit, ut ostenderet eum ex Spiritu sancto et Maria virgine natum, propter hæreticorum astutiam, qui negant Deum hominem suscepisse. Sed ideo Dominus noster virgineum sibi requisivit hospitium, ut nobis ostenderet in casto corpore Deum portari debere. Ad hoc enim Deus hominem suscepit in se, ut et nos Deum suscipiamus in nobis, sicut ipse dicit, *Manete in me, et ego in vobis* (*Joan.* XV, 4). O sacrum et cœleste mysterium in nativitate Domini! Concepit virgo antequam sponsum haberet, parit antequam nubat; et quod ad laudem pertinet nominis Domini, et mater et virgo cœpit esse post partum. Virgo enim concepit, virgo peperit, virgo post partum illibata permansit. Quem cum portaret, timuit; cum pareret, adoravit: quem cum peperisset, minor erat mater quam filius.

2. *Christi generatio in Adam præfigurata.* Grande nobis mysterium divina majestas in Adæ figura præmisit. Sicut enim Deus noster cum primum Adam facere vellet, non ex conjunctione viri aut mulieris hominem ut esset effecit; sed accipiens terram, unde hominem facit, divina quadam arte formavit: ita sine viri conjunctione Deum in virginali alvo incorporari dispensavit. Ergo si tunc licuit hominem sine homine nasci, cur non licuit hominem sine homine per Mariam virginem procreari? Quoniam sicut Adam ex terra virgine figuratus est, ita et Christus ex virgine natus agnoscitur. Ibi tunc flatus Dei de terra vivum hominem surgere fecit ad vitam: hic mundo [1] Spiritus sanctus de Maria virgine Christum hominem figuravit, in quo Deus ad reparationem hominis habitaret. Adam enim ibi tunc nascitur; hic renovatur et resuscitatur in Christo. Fuit ergo similis reparatio, quomodo fuit et hominis creatio. Denique sicut tunc in alvo terræ Salvator Adæ membra composuit; sic etiam nunc in virginis alvo Christus sua membra composuit. O grandis patientia Salvatoris; exspectat nasci sua membra quæ fecit! Sed ideo ille voluit nasci, ut nos iterum viveremus. Deus latebat in homine: humiliata est virtus, ut pietas augeretur; et quod ad laudem nominis ejus pertinet, visa est potestas minus velle quam possit. Humiliavit se ut homo: nec horruit Deus hominem induere, quem ad suam Patrisque imaginem figuravit, unde libens Dei Filius voluit hoc esse quod fecit. Nam ideo Deus noster Filium suum misit ad hominem liberandum, ut cui dixerat, *Faciamus hominem* (*Gen.* I, 26), ipse etiam liberator esset, qui fuerat et creator.

3. *Cur Christus ex muliere. Cur per mulieres resurrexisse nuntiatur.* Sed quare Deus noster nascendo per Virginem, nos sic voluit reformare ad vitam? Ut quia per mulierem in hunc mundum mors intravit, salus per Virginem redderetur. Denique et quando Christus tertia die ab inferis resurrexit, primum mulieres per angelum adorantes occurrunt: quibus ideo jubetur resurrectionem Apostolis nuntiare, ut hominibus ostenderetur, Ecce per quam cecidistis in mortem, per ipsam vobis resurrectio mortuorum nuntiatur. Mulier enim quia prior gustaverat, prior etiam resurrectionem vidisse monstratur, ut non perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret; et quæ culpam nobis transfuderat, transfudit et gratiam.

4. *Castitatis necessitas christianum esse cupienti.* Denique Dominus noster ideo per castæ virginis membra venit ad terras, ut ostenderet Deum castitatis esse auctorem. Ergo sicuti Deus noster nos suscepit in se, et nos suscipiamus Deum in nobis. Portemus ergo et nos Deum in casto corpore, quem virginis casta membra portaverunt. Christus enim magister est castitatis: et ideo qui castitatem non habet, portare Christum non potest. Sed et nos, charissimi, qui Deo credimus, ut semper Christum in corde nostro portare possimus, castos ac puros nos exhibeamus ab omni peccato; ut Christus habitare possit in nobis. Qui enim Christum non habet in se, christianus non potest dici. Nec enim ita se extollere debet unusquisque, ut christianum se nomine dicat tantum, et factis inimicum ostendat. Quomodo christianus est, qui contra Christi præcepta vivere contendit? Sed vos qui Deo servitis, et ejus præcepta custoditis, potens est vobis concedere vitam æternam, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Ita cb. Ms. At editi, *mundum*. Ms. autem n., *hic mundus per Spiritum sanctum de Maria virgine Christum hominem figuravit ad vitam.*

(*a*) Alias, de Tempore 17.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius, spurius Verlino et Vindingo videbatur. Non sapit Augustinum: habet vero nonnihil ex Ambrosio in Lucam.

SERMO CXXVI (*a*).

In Natali Domini, X (*b*).

1. *Utraque Christi generatio inter se comparatur. Mater Christi semper virgo, quæ semper sponsa. Generatio utraque incomparabilis.* Veneranda nativitas Salvatoris, qui natus in carne est, humilitatis est instrumentum, pietatis mysterium, et æternæ spei remedium manifestum. Hac die est natus ex virgine matre, qui ante sæcula æternus est genitus ex Deo Patre. In illa nativitate ex impassibili nascitur Genitore; in ista ex incorrupta natus est virgine. Illam solus Pater scivit ipse qui genuit; hanc in se sola Virgo et mater intemerata cognovit, quæ virum in concipiendo non pertulit. In Patre impassibilitas, in matre incorruptibilitas; in Patre perpetua divinitas, in matre æterna virginitas. Sic enim ad eam Dominus loquitur per prophetam, *Et desponsabo te mihi in æternum* (*Osee.* II, 19). Semper ergo virgo est, quæ semper sponsa est: et quæ vocabulo sponsæ non caruit, in æternum virgo permansit. *Et desponsabo te*, inquit, *mihi in æternum;* quia quæ sponsa æterna dicitur, æterna virgo probatur. Ex Patre invisibiliter, ex matre visibiliter; sed incomparabiliter ex Patre, atque incomparabiliter ex matre: quia incorruptibiliter in illa nativitate Patrem Deum habet sine homine matre; in ista matrem habet virginem, sed hominem non habet patrem. In illa coæternus est Patris, et coæternus auctoris: in ista filius est virginis, et auctor est matris. Ipse enim formavit uterum qui descendit in uterum; exivit de utero, et non corrupit uterum: ut qui Deum Patrem habet in cœlis, virginem matrem haberet in terris. In illo sine tempore genitus, in ista in fine temporum natus. In illo nascitur sine fine, in ista concipitur sine semine. In illo sine initio generationis, in ista sub conditione Legis et carnis. In illo invisibilis Deus, in ista visibilis homo per corpus: quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14). In illo impassibilis, in ista mortalis. In illo excelsissimus, in ista subjectus: subjectus siquidem injuriis passionis et mortis; mortis autem crucis (*Philipp.* II, 8). Sed per hæc omnia est gloriosus in cœlis, qui victor in omnibus invenitur in terris.

2. *Diei Natalis Christi prærogativa. Resurrectionis Christi dies idem qui conceptionis.* Elegit sibi in qua nasceretur diem, qui fecit omnem diem, et non sine gratia prælationis cæteris est diebus habendus hic dies, in quo Deus in hominem

(*a*) Alias, de Tempore 22.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ex Lovaniensium censura dubius, supposititius vero est Verlini sententia ac Vindingi, qui istud maxime observat ab Augustiniano stilo alienum initio n. 4: « Omnis ergo hujus nativitatis « schola, humilitatis est officina, patientiæ massa, virtutis « agonia. »

docetur fuisse promotus. Denique ex hodierno dies accepit incrementum, et augmenta sumit cursus sui, qui electus ad gloriam Dei noscitur. Conceptus est enim æquinoxio verno, et natus est solstitio hiberno. Et qua die est conceptus in utero Virginis, in ipsa resurrexit ab inferis cum gloria passionis. Et in conceptu tamen, et in nativitate ejus dies accepit incrementum : et nascente vera luce, lucis et diei augmentatur officium. Advertite interea, fratres, advertite dominicum sacramentum. In nativitate ejus dies proficit, in passione deficit, quia a sexta hora tenebræ factæ sunt per totam terram usque ad horam nonam (*Matth.* XXVII, 45). Et quod imminutum est in passione, ampliatum est in resurrectione. Ecce est illud, *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam* (*Psal.* XVIII, 3) : dies nativitatis diei passionis, et dies passionis diei resurrectionis; nox nativitatis nocti passionis; et nox passionis nocti resurrectionis annuntiat verbum : illic natum, hic passum; in illa Angelorum gaudium, in ista totius mundi luctum, sed tamen omnium in resurrectione triumphum : quia in vesperum abundabit fletus, et ad matutinum lætitia (*Psal.* XXIX, 6); vesperum passionis, quando sequebatur eum multitudo populi, et mulieres lamentabantur et plangebant; matutinum resurrectionis, quo mulieres cum gaudio a monumento currebant, et discipuli cum gaudio ad monumentum festinabant.

3. *Mysterium crescentis diei in Natali Christi.* Elegit ergo hunc diem sibi ad nativitatem, nobis ad felicitatem; sibi ad obsequium, nobis ad gaudium. Sic enim pastoribus Angelus prædicavit : *Ecce*, inquit, *annuntio vobis gaudium, quod erit universæ terræ.* Quare? *Quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus* (*Luc.* II, 10 *et* 11); ut merito a nobis hodie cantandum sit, *Hic est dies quem fecit Dominus, gaudeamus et lætemur in eo* (*Psal.* CXVII, 24). Crescit ecce dies cum ortu nascentis, et lucrativo proventu vel successibus momentorum : noctisque imminuto curriculo defectionem sentiunt opera tenebrarum. Die enim æterno nascente, augmentum debuit dies temporalis accipere : non ut dies aliquid nascenti conferret, sed ut ex nascente dies prærogativam incrementi vel felicitatis acquireret, et fieret toti mundo festivus, in quo verus Deus homo natus est in carne perfectus.

4. *Potentia Christi elucet in exinanitione sui.* Omnis ergo hujus nativitatis schola, humilitatis est officina, patientiæ massa, virtutis agonia. Primum quia voluit immensus et omnipotens Dei Filius, cujus incapabilis potentia et incomprehensibilis magnitudo cœlum simul ac mundum continet, ambit, amplectitur, excedit, tanta se angustia et subtilitate contrahere, ut intra uterum Virginis clausus, et quod habebat in majestate comprimeret, et quod erat in virtute celaret : tantaque se humilitate deponeret, ut filius hominis esse vellet, qui Dei Filius nunquam esse cessaret. Sed hoc non nisi Deus posset. Intra magnitudinem enim suam se occultasse cum potens sit, non humanæ infirmitatis, sed divinæ virtutis est. Nemo enim hominum se potest abscondere aut celare quod nascitur : quia quanquam sit in omnibus natura mortalis, non potest tamen quisquam sibi derogare quod natus est. Deus autem noster in eo potentiam majestatis aperuit, cum se intra terminos humanæ infirmitatis abscondit : ut omnipotentem se in hoc maxime sacramento monstraret, quo potestati suæ subjiceret id quod per potestatem naturæ cœlestis omni subjectione liberum permaneret. Natus enim Deus ex Deo Patre, homo esse voluit : sed id quod Deus ante natus est, non amisit. Ita enim esse homo voluit; et ideo quod hominis fuit, non in ea qua natus est, conditione permansit. Suscepit enim ex Maria virgine hominem verum, quem per resurrectionis gloriam levavit in cœlum. Humilitas ergo Christi sublimitas est corporis nostri : quia cum humiliatur Dominus, exaltatus est homo; et ita exaltatus est servus, ut in Domino simul fieret ipse qui Dominus. Hoc beatissimus Paulus probat, dicens : *Qui transfiguravit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ, secundum operationem, ut posset subjicere sibi omnia* (*Philipp.* III, 21). Et iterum, *Qui cum in forma Dei constitutus esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens; in similitudine hominis constitutus, et habitu inventus ut homo : humiliavit se usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit ei nomen quod est super omne nomen* (*Id.* II, 6, *etc.*).

SERMO CXXVII (*a*).

In Natali Domini, XI (*b*).

Nativitates Domini duæ. Superbia non magnitudo, sed tumor. Humilitatis necessitas. Christus unigenitus et primogenitus. Anniversaria Domini Incarnatio, et vestræ Fraternitatis tam frequens congregatio, exigit a nobis debitum sermonis officium. Itaque, fratres, affectu pio, corde devoto januam Domini pulsemus : ut et nobis tribuat fiduciam utilia dicendi, et vestræ Charitati fructum audiendi. Adjuvet itaque nos humillimos suos Salvator et magister humilitatis Dominus noster Jesus Christus, virginis filius, virginum sponsus, virginali utero corporaliter natus, virginali connubio spiritualiter conjugatus. Hodie itaque nasci dignatus est, per quem facta sunt omnia : manens quod est, exhibens tibi quod es; manens apud Patrem in divinitate, suscepit nostram infirmitatem in humanitate. Duas namque nativitates Domini accipimus : unam divinam, alteram humanam, tamen utramque mirabilem; illam sine matre, istam sine patre : illam æternam, ut crearet temporales; hanc temporalem, ut præstaret æternos. Ille enim de quo dicit Joannes evangelista, quia *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, et quia *omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est :* ille tantus, ille in forma Dei æqualis Patri, ille sine tempore fabricator temporum, ille ex nullo sæculo, ante omnia sæcula, judex sæculi, factus est tam parvus, ut de femina nasceretur; sed mansit tam magnus, ut a Patre non separaretur. Præbentes ei obsequium et testimonium, tanquam lucernæ venturo diei, omnes Prophetæ prænuntiantes ante ipsum nascendo venerunt, post credendo adhæserunt. Oportebat enim ut prænuntiaretur venturus, facturus miracula; quibus miraculis bene intelligentibus appareret homo parvus ad parvos, sed humilis ad superbos : parvitate sua docens hominem, ut se agnosceret parvum; ne non grandescendo se crederet magnum. Est enim superbia non magnitudo, sed tumor. Quod autem tumet, videtur magnum, sed non est sanum. Ut autem Creator generis humani istum tumorem sanaret, ipse medicus, ipse medicina, non solum medicamentum adhibens apparuit inter homines homo, offerens hominem videntibus, Deum servans credentibus. Aspectus enim humilitatis ejus sanavit infirmos; contemplatio divinitatis ejus quærit firmos. Et dum erant homines, qui Deum viderent in homine, nec tamen spem suam ponerent in homine, qui sequi non debet : Deus sequendus erat, qui videri non poterat[1]. Ut ergo exhiberetur homini, et qui ab homine videretur, et quem homo sequeretur; Deus factus est homo. Aliquid te magnum credere debes. Sed quod

[1] Totus iste locus depravatus, poterit ex cap. 2 sermonis, 371 supra, p. 1660, n. 2, corrigi melius, quam ex manuscriptis. Nam alii hic, *Et dum erat inter homines;* mox alii, *nec tamen spem suam ponere debent in homine.* Tum vd. Ms., omissa particula, *qui*, subdit, *sequi non debet Deus : sequendus*, etc. Tres alii omittunt has voces, *qui sequi non debet Deus.*

(*a*) Alias, de Tempore 26.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Compluresalterius sermonis, videlicet 371, supra citati, sententias continet, sed nec similiter cohærentes, nec semper illibatas. Hunc itaque sermonem ex isto altero profectum arbitramur, non contra.

Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (*Joan.* I, 1-3, 14), eadem Sapientia quæ de Deo genita est, dignata est etiam inter homines creari; ad quod pertinet illud, *Dominus creavit me in principio viarum suarum* (*Prov.* VIII, 22) (est enim ejus principium caput Ecclesiæ, quod est Christus), hominem per quem vivendi exemplum nobis daretur, hoc est, via certa qua perveniremus ad Deum. Non enim redire potuimus nisi humilitate, qui per superbiam lapsi sumus; sicut dictum est primæ nostræ creaturæ, *Gustate, et eritis sicut dii* (*Gen.* III, 5). Hujus igitur humilitatis exemplum, id est, viæ quærendum fuit. Ipse reparator noster in se ipso demonstrare dignatus est, qui *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens* (*Philipp.* II, 6, 7); ut crearetur homo in principio viarum ejus Verbum per quod creata sunt omnia. Quapropter unigenitus et primogenitus Dominus noster divinarum Scripturarum auctoritate prædicatur; unigenitus de Patre, primogenitus a mortuis. Quapropter secundum id quod unigenitus est, non habet fratres: secundum id quod primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes qui post ejus et per ejus primatum in gratia nascimur per adoptionem filiorum, sicut apostolica disciplina commendat. Naturalis ergo filius secundum id quod primogenitus est frater, de ipsa Patris substantia unicus natus est, id existens quod Pater est, Deus de Deo, lumen de lumine. Nos autem non lumen naturaliter sumus; sed ab illo lumine illuminamur, ut sapientia lucere possimus, per eum qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXVIII (*a*).

In Natali Domini, XII (*b*).

1. *Reparationis nostræ remedium. Solus Christus sine peccato natus.* Dominus noster Jesus Christus, fratres charissimi, qui in æternum est cunctorum creator, hodie de matre nascendo, factus est nobis salvator. Natus est nobis hodie in tempore per voluntatem, ut nos perducat ad Patris æternitatem. Factus est Deus homo, ut homo fieret Deus. Ut panem Angelorum manducaret homo, Dominus Angelorum hodie factus est homo. Hodie impleta est prophetia illa, quæ dicit, *Rorate, cœli, desuper; et nubes pluant justum: aperiatur terra, et germinet Salvatorem* (*Isai.* XLV, 8). Factus est igitur qui fecerat, ut inveniretur qui perierat. Sic enim in Psalmis homo confitetur, *Priusquam humiliarer, ego peccavi*; et iterum, *Erravi sicut ovis quæ periit* (*Psal.* CXVIII, 67, 176). Peccavit homo, et factus est reus: natus est homo Deus, ut liberaretur reus. Homo igitur cecidit, sed Deus descendit: cecidit homo miserabiliter, descendit Deus misericorditer; cecidit homo per superbiam, descendit Deus cum gratia. Sic namque mater Domini ab angelo audivit: *Ave, gratia plena, Dominus tecum* (*Luc.* I, 28). Qui natus est primo sine matre in cœlis, hodie natus est sine patre in terris. O miracula! o prodigia, fratres charissimi! Naturæ jura mutantur in homine: Deus nascitur, virgo sine viro gravidatur. Mox viri nesciam sermo Dei maritat: simul facta est mater et virgo; mater facta, sed incorrupta; virgo habens filium, nesciens virum; semper clausa, sed non infecunda. Solus enim sine peccato est natus, quem sine virili complexu non concupiscentia carnis, sed obedientia genuit mentis. Virgo concepit, sola vulneri nostro medicinam parere potuit, quæ non ex peccati vulnere germen piæ prolis emisit.

2. *Christus heri et hodie.* O mira exquisitaque compago! o nova et inaudita commixtio! Deus qui est et qui erat, fit; creator, creatura. Qui immensus est, capitur; divites constituens, pauper efficitur: incorporeus carne vestitur, sermo crassescit, videtur invisibilis, palpatur impalpabilis, comprehenditur incomprehensibilis, immortalis occiditur. Quem cœlum et terra benedicit, in præsepio angusto collocatur. Numeratur in sæculo, qui est ante sæcula. *Jesus Christus heri et hodie, idem ipse et in sæcula* (*Hebr.* XIII, 8). *Heri* dixit propter mortalitatem; *hodie*, propter æternitatem. Merito hodie locuti sunt cœli, gratulati sunt Angeli, pastores jucundati, Magi invitati [1], reges turbati, martyres coronati, dæmones effugati. Igitur cum gaudio dicamus sanctæ virgini Mariæ matri Domini nostri Jesu Christi; dicamus, et non confundamur: Lacta, mater, Christum, et Dominum nostrum et cibum. Lacta panem de cœlo venientem, et in præsepi positum velut piorum cibaria jumentorum. Illic enim *cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui* (*Isai.* I, 3): circumcisio scilicet et præputium, cohærendo lapidi angulari, quorum primitiæ fuerunt pastores et Magi [2]. Lacta eum qui talem fecit te, ut et ipse fieret in te, qui tibi et munus fecunditatis attulit conceptus, et donum virginitatis non abstulit natus: qui sibi antequam nasceretur, et uterum de quo nasceretur, et civitatem in qua nasceretur, et diem in quo nasceretur, elegit, et ipse condidit quod elegit. Sic namque olim prædictum est: *Mater Sion dicet, Homo, et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus* (*Psal.* LXXXVI, 5).

3. *Simeonis desiderium.* O omnipotentia nascentis! o magnificentia de cœlo ad terram descendentis! Adhuc in utero portabatur; et ex utero matris a Joanne Baptista salutabatur. In templo præsentabatur; et a Simeone sene famoso, annoso, probato, coronato agnoscebatur. Tunc cognovit, tunc adoravit, tunc dixit: *Nunc, Domine, dimittis servum tuum in pace; quoniam viderunt oculi mei salutare tuum* (*Luc.* II, 29 *et* 30). Differebatur exire de sæculo, ut videret natum per quem conditum est sæculum. Agnovit infantem senex, factus est in puero puer. Innovatus est in ætate, qui plenus erat pietate. Simeon senex ferebat Christum infantem; Christus regebat Simeonis senectutem. Dictum ei fuerat a Domino quod non gustaret mortem, nisi videret Christum Domini natum. Natus est Christus; et impletum est desiderium senis in mundi ipsius senectute. Ipse ad senem hominem venit, qui mundum inveteratum invenit. In isto quidem sæculo diu esse nolebat; et Christum in hoc sæculo videre cupiebat, cantans cum propheta, et dicens: *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis* (*Psal.* LXXXIV, 8). Denique ut noveritis ita esse istius lætitiam, conclusit dicens: *Nunc dimittis servum tuum in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum.*

4. *Testimonia nativitatis Christi.* Prophetæ cecinerunt Conditorem cœli et terræ in terra cum hominibus futurum: angelus nuntiavit Creatorem carnis et spiritus in carne venturum: salutavit Joannes ex utero in utero Salvatorem: Simeon senex Deum agnovit infantem, Anna vidua virginem matrem. Hæc sunt testimonia nativitatis tuæ, Domine Jesu, antequam tibi substernerentur fluctus maris calcanti, cederent imperanti; antequam ventus te jubente siluisset, mortuus te vocante resurrexisset, sol te moriente palluisset, terra te resurgente tremuisset, cœlum te ascendente patuisset. Adhuc enim in manibus matris portabaris; et

(*a*) Alias, de Tempore 13.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Erat Lovaniensibus dubius, falsus Verlino et Vindingo, qui observant consarcinatum esse ex variis Augustini locis inconcinne digestis, et eam concionem quæ alias ordine erat 5 de Tempore (nunc 369), totam fere complecti. Id etiam in primis improbant quod hic num. 3 dicitur Simeon innovatus ætate: vitiata scilicet sententia Augustini, qui in Psal. 39 enarratione, n. 18, dixit, « Factus in puero puer, innovatus fide. » Porro in manuscriptis si quosdam excipias qui sermonem plus tertia parte decurtatum habent, præmittitur istud exordium: « Audistis, fratres, quemadmodum beatus evangelista hodie « generationis Christi retulit sacramentum. *Christi*, inquit, « *generatio sic erat.* »

[1] Mss., *Magi mutati.*

[2] Verba, *et in præsepi positum*, etc., usque ad istud *lacta eum*, desunt in Ms. german.

jam Dominus orbis cognoscebaris.

5. *Christus ubique pulcher.* Ubique enim Christus Dominus pulcher occurrebat : pulcher in cœlis, pulcher in terris; pulcher in Patre Verbum, pulcher in matre caro et Verbum; pulcher in utero Virginis, ubi non amisit divinitatem, cum suscepit humanitatem : quia cum hic esset, cum manibus portaretur, locuti sunt cœli, gavisi sunt Angeli, Magos stella direxit. Adoratus est in præsepio cibaria mansuetorum; adoratus est in templo puer Christus a sene Simeone, gestatus est in ulnis, a quo ipse regebatur. Pulcher ergo Christus in miraculis; in flagellis, in sermonibus, in verberibus pulcher; non curans mortem, et mortuos suscitans; pulcher in ligno, pulcher in cœlo, pulcher et in sepulcro. Quis igitur, fratres charissimi, non adoret primum et novissimum, initium et finem, α et ω (*Apoc.* XXII, 13)? quis, inquam, non adoret per quem aspiravit dies, effugatæ sunt umbræ?

6. *Christus quid a nobis mercatus, quid reddidit.* Natus est imperator, ut absolveretur peccator. Sic enim scriptum est : *Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia* (I *Cor.* I, 27). Dominus enim Jesus Christus per carnem quam suscepit, tribuit nobis magnam spem, magnam consolationem, magnam gratiam. Natus est, quod non noveramus : lactatus est a matre, suxit quod noveramus. Mercatus est a nobis quod hic abundat, nasci et mori. Resurgere, et in æternum vivere, non hic erat. Invenit hic viles merces terrenas, et terrestribus attulit peregrinas et cœlestes. Si expavescis, o quisquis es auditor, mortem Christi; ama resurrectionem Christi. Multi quidem contempserunt humilem Christum, et non pervenerunt usque ad altitudinem Christi. Qui autem adoraverunt humilem, invenerunt excelsum.

7. *Legis figura, baculus Elisæi. Fidei christianæ fundamentum.* Audiunt Judæi, et dicunt, Noster est Christus. O Judæi cæci, si vestrum agnovistis, quare occidistis? Dominus quidem suscepit circumcisionem, ablaturus ipsam circumcisionem : suscepit umbram, daturus lucem; suscepit figuram, impleturus veritatem. Ipse quidem vobis Legem dedit; sed in qua fuit Elisæus, quando resuscitavit mortuum filium cujusdam religiosæ, in ea figura data est Lex. Hoc factum est. Nuntiatus est Elisæo mortuus infans : dedit servo suo baculum, et ait illi : *Vade*, inquit, *et pone baculum super puerum, et reviviscet* (IV *Reg.* IV, 29). Accepit servus baculum, posuit super puerum; et non resurrexit. Propterea Judæi Legem accipere potuerunt, vivere in illa non potuerunt. O tu, Judæe, audi Legem mutatam, si vis mutari; si non vis mutari, in vetustate habes damnari : noli amare veterem tunicam. Pater tuus crucifixit Christum; tu odisti : ille manu, tu corde; ambo facinus implestis. Displiceat tibi quod fecit pater tuus; audi quod dicit Dominus tuus : *Pater*, inquit, *in me manens, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, et quid loquar, et scio quia mandatum ejus vita æterna est* (*Joan.* XII, 49, 50). Si mandatum Patris vita æterna est, si Verbum Patris est vita æterna; qui loquebatur erat vita æterna. Non ergo fecit aliquid a se, quia non est a se. Sed a quo est? A Patre. Pater enim Deus, sed non de Deo : Filius autem Deus, sed de Deo : ideo Filius, quia de Deo genitus est, et semper Filius, sine initio genitus, et tamen genitus. Et quomodo hoc intelligatur, audire exspectatis a me : audite prophetam per me, *Generationem ejus quis enarrabit* (*Isai.* LIII, 8)? Et tamen multa diximus de ejus generatione, sed de ea quæ de matre est. Cæterum quomodo natus est de Patre in cœlo, quis potest explicare? quis potest enarrare vel investigare? Teneamus nos ad istam humanam nativitatem, per quam nobis Deus donavit gratiam. Gratia, inquam, donata, non merces reddita; quia qui creavit, sanat. Per ipsam levat ruentem, per ipsam curat ægrotantem, per ipsam coronat vincentem. Ipsa est fides, ipsa est veritas, hoc est christianæ fidei fundamentum, quia unus homo per quem ruina, alius homo Christus per quem structura. Cecidit qui non mansit; erigit qui non cecidit. Ruit ille, quia dimisit manentem; manens Christus in Patre descendit ad jacentem.

8. *Generatio Christi divina.* Ipse puer parvulus ex semine Israel, et ipse nobiscum Deus Emmanuel. Quæ est illa nostri generatio Salvatoris, qua gignenti Patri coæternus est; quando hanc generationem ex virgine mundus expavit, quam pia fides agnovit et tenuit, infidelitas autem irrisit, superbia timuit superata? Quænam est illa generatio, qua *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1); vel quod est hoc Verbum quod dicturus antea non silebat, quo dicto non siluit qui dicebat? Quod est Verbum sine tempore, per quod facta sunt tempora; Verbum quod labia nullius aperuit cœptum, vel clausit finitum; Verbum quod initium non habet ex ore loquentium, et aperit ora mutorum; Verbum quod linguis gentium disertis non fit, et linguas infantium disertas facit? Quænam est, inquam, illa generatio, cui pater moriendo non cedit; quia non eam vivendo præcedit, aliena ab omnibus locorum temporumque intervallis, ab omni distentione spatiorum, quam vel in diebus vel in corporibus sentire consuevimus?

9. *Hanc meditanti elevanda mens super omnia creata. In tantum quis longe est a Deo, in quantum dissimilis.* Levemus ad eum, quantum ipso adjuvante possumus, animas nostras, si quomodo capere valeamus, et natum non prævenientem qui gignit, et gignendo non subsequentem qui gignitur; Patrem et Filium nec pariter patres, nec pariter filios, et pariter æternos : non utrumque generantem, nec utrumque nascentem; sed alterum sine altero non viventem : et Patrem sempiternum genuisse, et Filium sempiternum natum esse. Cogitemus, si valemus; si non valemus, credamus. Non est hic quod dicere volumus; sed tamen non longe positum est ab unoquoque nostrum : *In illo enim vivimus, et movemur et sumus* (*Act.* XVII, 28). Transcendamus carnem nostram, in qua parentes ante filios vivunt : quia ut filios possent generare, creverunt; et filiis crescentibus jam senescunt. Nondum natis filiis parentes vixerunt; quia et parentibus mortuis filii victuri sunt. Transcendamus et animas nostras, pariunt et ipsæ aliquid cogitando, quod secum habent sciendo; sed possunt amittere obliviscendo, quia et non habebant antea nascendo. Cuncta corporalia et temporalia et mutabilia transcendamus; ut videamus super omnia, per quem facta sunt omnia. Ascensus noster in corde est, quia et illud quo ascendimus prope est; longe autem ab illo sumus, in quantum dissimiles sumus. Ascendit ergo ad eum sua similitudo, quam in nobis et fecit et refecit : quia nondum perfecte palpitat infirmus aspectus, et ineffabilem candorem lucis æternæ non potest intueri. Cujus ergo fulgorem mentis acies nondum capit, *Generationem ejus quis enarrabit?* Sed *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14). Hanc ergo generationem, cujus hodiernum celebramus diem, hanc in qua dignatus est venire per Israel, et fieri Emmanuel nobiscum Deus in carnis infirmitate, non nobiscum in cordis iniquitate, accedens ad nos per id quod assumpsit ex nostro, et liberans nos per id quod mansit in suo (visitavit quippe Dominus servos suos per mortalem infirmitatem; ut eos liberos faceret per incommutabilem) veritatem : hanc ergo generationem, cujus utcumque capax est humana fragilitas, non illam quæ sine tempore manet, sine matre super omnia, sed istam quæ in tempore facta est sine patre inter omnia; hunc virginis filium et virginum sponsum, de incorrupta matre nascentem, et incorruptibili veritate fetantem laudemus, amemus, adoremus : ut in ejus misericordia de astutia victa diaboli triumphemus. Veniamus ad eum credendo, proficiamus gratias agendo, agnoscamus perseverando. Veniamus ad illum, et inter nos concordemus. Quare de ejus nativitate litigamus? An ut medicum vocantem non audiamus? O infelix infirmitas! Venit ad ægrotum medicus, et litibus vacat ægrotus. Celebremus ergo Natalem Domini,

fratres charissimi, adventum Dei et hominis celebremus; ut nos ad Deum revertamur. Igitur diem festum celebremus, non humanæ devotionis, sed divinæ dignationis; non infirmitatis, sed æternitatis; non formationis, sed reformationis Domini nostri Jesu Christi: qui cum Patre et Spiritu sancto, etc.

SERMO CXXIX (*a*).

De Calendis Januariis, I (*b*).

1. *Janus quis fuerit. Idololatriæ origo. Unde Jano duæ facies. Superstitio calendarum januariarum.* Dies calendarum istarum, fratres charissimi, quas Januarias vocant, a quodam Jano homine perdito ac sacrilego nomen accepit. Janus autem iste dux quidam et princeps hominum Paganorum fuit: quem imperiti homines et rustici dum quasi regem metuunt, colere velut Deum cœperunt; detulerunt enim ei illicitum honorem, dum in eo expavescunt regiam potestatem. Homines quippe stulti et ignorantes Deum, illos tunc maxime deos existimabant, quos inter homines sublimiores esse cernebant. Ac sic factum est ut unius veri Dei cultus ad multa deorum vel potius dæmoniorum nomina transferretur. Diem ergo calendarum hodiernarum de nomine Jani, sicut jam dictum est, nuncuparunt: atque ut ei homini divinos honores conferre cupiebant, et finem unius anni et alterius initium deputarunt. Et quia apud illos januariæ calendæ unum annum implere, et alterum incipere dicebantur, istum Janum quasi in principio ac termino posuerunt, ut unum annum implere, alterum incipere diceretur. Et hinc est, quod Idolorum cultores ipsi Jano duas facies figurarunt; unam ante ipsum, alteram post ipsum; unam quæ præteritum annum videretur aspicere, alteram quæ futurum: ac sic homines insipientes duas ei facies deputando, dum eum deum facere cupiunt, monstrum esse fecerunt. Voluerunt in deo suo esse præcipuum Pagani homines, quod est etiam in pecudibus monstruosum. Et ideo optima erroris sui declaratione atque indicio, dum eum religiosa vanitate magnum deum videri volunt, dæmonium publicarunt.

2. *Cervulum facientes. Viri feminas induentes.* Hinc itaque est quod istis diebus Pagani homines perverso omnium rerum ordine obscenis deformitatibus teguntur; ut tales utique se faciant qui colunt, qualis est iste qui colitur. In istis enim diebus miseri homines, et, quod pejus est, aliqui baptizati, sumunt formas adulteras, species monstruosas, in quibus quidem sunt quæ primum pudenda, aut potius dolenda sunt. Quis enim sapiens poterit credere, inveniri aliquos sanæ mentis qui cervulum facientes, in ferarum se velint habitum commutare? Alii vestiuntur pellibus pecudum; alii assumunt capita bestiarum, gaudentes et exsultantes, si taliter se in ferinas species transformaverint, ut homines non esse videantur (*c*). Ex quo indicant ac probant, non tam se habitum belluinum habere, quam sensum. Nam quamvis diversorum similitudinem animalium exprimere in se velint; certum est tamen, in his magis cor pecudum esse, quam formam. Jamvero illud quale et quam turpe est, quod viri nati, tunicis muliebribus vestiuntur, et turpissima demum demutatione puellaribus figuris virile robur effeminant, non erubescentes tunicis muliebribus inserere militares lacertos: barbatas facies præferunt, et videri feminæ volunt. Et merito virilem jam fortitudinem non habent, qui in mulieris habitum transierunt. Justo enim judicio Dei evenisse credendum est, ut militarem virtutem amitterent, qui feminarum se specie deformassent.

3. *Superstitiones aliæ. Strenæ.* Et quia Deus placatus vobis inspirare dignatus est, ut pro amore fidei, ista miserabilis consuetudo de hac civitate in integrum tolleretur; rogo vos, fratres charissimi, ut vobis non sufficiat quod ipsi hoc malum, Deo donante, non facitis: sed ubicumque alibi fieri videritis, arguite, castigate, corripite, et vestro salubri consilio de isto miserabili sacrilegio stultos homines removete. Et ut ad integrum vos divinæ misericordiæ consecretis, etiam illas alias observationes, velut diaboli venena respuite, quas, quod pejus est, plures in populo christiano observare non erubescunt. Sunt enim qui calendis januariis auguria observant, ut focum de domo sua, vel aliud quodcumque beneficium, cuicumque petenti non tribuant. Diabolicas etiam strenas, et ab aliis accipiunt, et ipsi aliis tradunt. Aliqui etiam rustici, mensulas in ista nocte quæ præteriit, plenas multis rebus, quæ ad manducandum sunt necessariæ, componentes, tota nocte sic compositas esse volunt, credentes quod hoc illis calendæ januariæ præstare possint, ut per totum annum convivia illorum in tali abundantia perseverent. Et quia, sicut scriptum est, *Modicum fermentum totam massam corrumpit* (*Galat.* v, 9), etiam ista, et alia his similia, quæ longum est dicere, quæ ab imperitis aut parva, aut nulla peccata creduntur; a vestris ordinate familiis removeri: et hoc præcipite, ut sic calendas istas colant, quomodo aliorum mensium colere solent. Qui enim aliquid de Paganorum consuetudine in istis diebus observare voluerint, timendum est ne eis nomen christianum prodesse non possit.

4. *Jejunium olim indictum in calendis januariis. Personati homines non aspiciendi.* Et ideo sancti antiqui patres nostri considerantes maximam partem hominum diebus istis gulæ vel luxuriæ deservire, et ebrietatibus et sacrilegis saltationibus insanire, statuerunt in universum mundum, ut per omnes Ecclesias publicum indiceretur jejunium (*a*). Ut agnoscerent miseri homines in tantum se male facere, ut pro illorum peccatis necesse esset omnibus Ecclesiis jejunare. Jejunemus ergo, fratres charissimi, in istis diebus; et cum vera et perfecta charitate stultitiam miserorum hominum lugeamus, ut vel sic intelligant malum suum, dum pro se viderint publicum observari jejunium. Neque enim desperandum est, quod illos Deus possit nostra oratione vel castigatione corrigere, qui per apostolum suum ineffabili pietate promisit dicens, *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum* (*Jacobi.* v, 20). Qui etiam in istis calendis stultis hominibus luxuriose ludentibus aliquam humanitatem impenderit, peccati eorum participem se esse non dubitet. Nam qui de salute animæ suæ feli-

(*a*) Alias, inter Viguerianos 14, in prima parte Supplem.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustino adscribit vetus quidam, quo Vignerius usus fuisse videtur, bibliothecæ jam Colbertinæ codex: sed quominus ipsius esse credatur, obsistit cum dicendi ratio, quæ Cæsarium potius refert, tum quæ posterioris ævi est, ac difficulter ante Cæsarii tempus reponi possit observatio hic n. 3 facta de publico jejunio per omnes Ecclesias calendis januariis a sanctis antiquis patribus indicto. Et alter quidem ex Navarricis manuscriptis post sermonem de Circumcisione, cui iste proxime subjungitur, absolutum, habet sic: « Explicit « sermo de Circumcisione Domini. Incipit sermo sancti « Maxentii de Natali Domini. In calendis Januariis. » Et mox subsequitur sermo, « Dies calendarum, » etc. Sed in hoc sermone nullum de Dominica nativitate verbum occurrit. Sub nomine Faustini episcopi per Bollandum in Actis sanctorum, tomo 1, editus est ad vetus exemplar Acciense. esu Acincti, apud Burgundiones monasterii. Sermones 129 et 130 in Cæsarii Vita reperiuntur.

(*c*) Hinc illustratur Autissiodorensis anno 578 celebrati concilii canon 1, quo « Non licet calendis januariis vetula « aut cervolo facere, vel strenas diabolicas observare. » Legendum « vetulam aut cervulum facere, » ut in S. Eligii Vita, lib. 2, cap. 15, seu in tractatu de Rectitudine catholicæ conversationis, vide Halitgar. in Pœnitent. cap. 6; Burchard. lib. 19, cap. 5; et Bonifacii episcopi Moguntini epistolam ad Zachariam papam, cap. 6.

(*a*) De hoc solemni jejunio facit mentionem concilium Toletanum 4, can. 11, et Turonense 2, can. 17. Jamque olim Augustinus sic in sermone 198, de Calendis Januariis, populum exhortabatur: « Inebriantur illi, vos jejunate. »

citer cogitat, magis de illis dolere debet vel flere, quam cum illis vel de illis ad infelicem risum suum animum relaxare. Vos vero, fratres, qui Deo propitio quotidie clamare consuevistis, *Oculi mei semper ad Dominum* (*Psal.* XXIV, 15) ; et iterum, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis* (*Psal.* CXXII, 1) : non oportet ut oculi vestri, qui assidue in ecclesia vigilantes ad Deum sanctificantur, videndo luxuriam stultorum hominum, polluantur. Magis dedignari debetis atque despicere opera diaboli ; ut in vobis integra permaneat charitas Christi. Clamate ergo cum propheta, dicentes, *Averte oculos meos, ne videant vanitatem* (*Psal.* CXVIII, 37) : timentes illud quod ait Apostolus, *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum* (I *Cor.* X, 20 *et* 21). Sed credo de Dei misericordia, quod ita per vestram castigationem illorum stultitia corrigenda est, ut non solum pro vobis, sed etiam pro illorum correctione qui vestro exemplo proficient, duplicia vobis a Domino præmia repensentur : præstante ipso Domino nostro Jesu Christo, cui est gloria et honor in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXX (*a*).

De Calendis Januariis, II (*b*).

1. *Peccatorum omnium fontes superbia et error. Error. Quomodo in superbiam transeat. Larvatorum dementia. Quomodo iis dæmon dominetur.* Omne peccatum, fratres charissimi, aut per superbiam, aut per errorem diabolus intromittit : errorem per ignorantiam, per contemptum superbiam. Istæ duæ res sunt origines omnium peccatorum. Error est quasi levius crimen, ut est appetitio voluptatum, intemperans gula, procacis joci turpis lætitia, spectaculi ambitus, facilis lingua, incogitata et inordinata præsumptio : error etiam est inutilis observatio augurum, cultus dierum antiquæ superstitionis, inquisitio futurorum. Sed hæc in superbiam transeunt, cum cognita sine emendatione permanserint. Sic enim fit ut stultæ lætitiæ causa, dum observantur calendarum dies aut aliarum superstitionum vanitas, per licentiam ebrietatis et ludorum turpem cantum, velut ad sacrificia sua dæmones invitentur. Illorum est enim suave sacrificium, cum aut dicitur a nobis aliquid, aut fit, quo honestas, quæ est amica justitiæ, improbis actibus violata discedat. Quid enim est tam demens quam virilem sexum in formam mulieris, turpi habitu commutare? Quid tam demens quam deformare faciem, et vultus induere, quos ipsi etiam dæmones expavescunt ? Quid tam demens quam incompositis motibus et impudicis carminibus vitiorum laudes inverecunda delectatione cantare ? indui ferino habitu, et capreæ aut cervo similem fieri, ut homo ad imaginem Dei et similitudinem factus sacrificium dæmonum fiat ? Per hæc ille malorum artifex se intromittit, ut captis paulatim per ludorum similitudinem mentibus dominetur. Ergo cum hæc quæ supra dicta sunt, convaluerint, superbia Deo inimica succedit : hæc per negligentiam religionis et contemptum timoris Dei, contentiones etiam adversus sanctas Scripturas primitus intromittit. deinde ambitione furens, vanitate tumens, inhonesta appetens, honesta despiciens, elationis spiritu in naufragia morum, velut quædam immoderata turbinis procella grassatur. Hinc invidia malorum omnium radix, quæ alieno profectu velut propriis malis uritur, inexstinguibili flamma, velut futurus gehennæ ignis, viventium animas jam nunc secreto ardore consumit, mordacibus curis angit. Quid enim illo esse miserius potest, quem infelicem facit aliena felicitas? Aut ubi remedium inveniat, qui non solum suo malo, sed alieno bono miser est? Hinc ira, quæ semper est inimica consilio, foveam in quam cadat, et laqueos quibus ipsa capiatur, innectit.

2. *Tales coercendi.* Vos vero, fratres charissimi, quibus Deus honestos et sobrios mores donare dignatus est, sanctam conversationem quam divino munere percepistis, vicinis, vel familiis vestris assidua castigatione transfundite, et nolite eis permittere verba turpia aut cantica luxuriosa proferre : quia in illum redundat omne peccatum, qui non vult peccantes prohibere, cum possit. Quicumque ergo in calendis januariis quibuscumque miseris hominibus sacrilego ritu insanientibus, potius quam ludentibus, aliquam humanitatem dederint, non hominibus, sed dæmonibus se dedisse cognoscant. Et ideo si in peccatis eorum participes esse non vultis, cervulum sive juvencam [1], aut alia quælibet portenta, ante domos vestras venire non permittatis : sed castigate potius atque corripite, et si potestis, etiam cum severitate distringite ; ut de vestra salute, et de aliorum correctione duplicem mercedem possitis, Deo remunerante, percipere. Rogo autem vos, fratres dilectissimi, ut quia de fide et de honestate morum vestrorum, Deo propitiante, confidimus, non vobis sufficiat, quod ipsi boni estis; sed, sicut jam supra suggessi, studete ut per vestram admonitionem aliorum etiam negligentias corrigatis; ut non solum de sancta vestra conversatione, sed etiam de aliorum correctione æterna præmia capiatis. Admonete ergo familias vestras ut infelicium Paganorum sacrilegas consuetudines non observent.

3. *Strenæ. Jejunandum in calendis januariis.* Sunt enim aliqui, quod pejus est, quos ita observatio inimica subvertit, ut in diem calendarum si forte aut vicinis aut peregrinantibus opus sit, etiam focum dare dissimulent. Multi præterea strenas et ipsi offerre, et ab aliis accipere solent. Ante omnia, fratres, ad confundendam Paganorum carnalem et luxuriosam lætitiam, exceptis illis qui præ infirmitate abstinere non prævalent, omnes auxiliante Deo jejunemus ; et pro illis miseris qui calendas istas, pro gula et ebrietate, sacrilega consuetudine colunt, Deo, quantum possumus, supplicemus. Et dum ea quæ ipsi faciunt exhorrescimus, insuper et pro illis oramus; et de nostra benignitate et de illorum correctione dupliciter, donante Deo, gaudeamus. Propitio Deo, fratres dilectissimi, ita nos pro salute animæ vestræ fideliter ac libenter auditis, ut nobis libere et cum omni fiducia ea quæ saluti vestræ novimus esse necessaria, studeamus cum charitate suggerere, et quid agere vel quid vitare debeatis ostendere. Et ideo, rogo vos, fratres, ut quia, Deo inspirante, antiquam Paganorum consuetudinem religionis affectu ipsi despicitis, alios quoscumque observare videritis, cum charitate et mansuetudine castigetis.

4. *Vanus honor Planetis delatus. Unde, dies planetarum nomine dicti. Prima eorum nuncupatio. Talis appellatio resumenda.* Nonnulli enim in hæc mala labuntur, ut diligenter observent, qua die in itinere exeant, honorem præstantes, aut Soli, aut Lunæ, aut Marti, aut Mercurio, aut Jovi, aut Veneri, aut Saturno. Nescientes miseri, quia si se per pœnitentiam non emen-

(*a*) Alias, inter Viguerianos 15, in prima parte Supplem.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Auctoris profecto ejusdem est cum superiore. In Floriacensi codice perantiquo sic inscribitur : « Incipit sermo sancti Sedati epi- « scopi, de Calendis Januariis. » Vix dubitamus quin ibi sit legendum « sancti Cæsarii, » loco « sancti Sedati. » Quanquam exstitit episcopus quidam Biterrensis nomine Sedatus, qui concilio Toletano 3, anno 589, subscripsit, isque a nonnullis auctor putatur homiliæ de Epiphania sancti Sedati episcopi inscriptæ, et in tomo 15 Bibliothecæ Patrum impressæ. Hæc vero, quod observare nunc oportet, nihil aliud est quam cento multis constans male compactis sermonum aliorum fragmentis. Nam primam illius partem, « Proxime, « fratres charissimi, » etc., reperimus in sermone qui infra est 136. Mediam ab illis verbis, « Illud, fratres charissimi, « quod die tertia, » etc., invenies in Cæsarii sermone qui supra est 90. Posteriorem partem videsis in sermone hic 135, etc.

[1] Vetus codex f. *sive anulas*. Ex duobus n. Mss alter, *sive agniculam* ; alter, *sive anniculam*.

daverint, cum illis partem habebunt in inferno, quibus vanum honorem impendere videntur in mundo. Ante omnia, fratres, universa ista sacrilegia fugite, et tanquam diaboli mortifera venena vitate. Et solem enim et lunam Deus pro nobis et nobis profutura constituit, non ut ista duo luminaria quasi deos colamus; sed illi qui ea nobis dedit, quantas possumus gratias referamus. Mercurius enim homo fuit miserabilis, avarus, crudelis, impius et superbus. Venus autem meretrix fuit impudicissima. Et ista monstruosa portenta, id est, et Mars, et Mercurius et Jovis et Venus et Saturnus eo tempore dicuntur nati, quo filii Israel erant in Ægypto. Si tunc nati sunt, utique dies isti, qui illorum nominibus appellantur, illo tempore jam erant; et secundum quod Deus instituerat, sic nomen habebant, id est prima et secunda, et tertia, et quarta, et quinta, et sexta feria[1]: sed miseri homines et imperiti qui istos sordidissimos et impiissimos homines, ut supra diximus, timendo potius, quam amando colebant, pro illorum sacrilego cultu, quasi in honore ipsorum, totius septimanæ dies singulis eorum nominibus consecrarunt; ut quorum sacrilegia venerabantur in corde, eorum nomina frequentius habere viderentur in ore. Nos vero, fratres, qui non in hominibus perditis atque sacrilegis, sed in Deo vivo et vero spem habere cognoscimur, nullum diem dæmonum appellatione dignum esse judicemus, neque observemus qua die itinere proficisci debeamus, sed etiam ipsa sordidissima nomina dedignemur ex ore proferre, et nunquam dicamus diem Martis, diem Mercurii, diem Jovis (*a*); sed primam, et secundam, vel tertiam feriam, secundum quod scriptum est, nominemus. De his etiam nominibus et vestras familias admonete. Tunc enim in vobis perfecta animæ sanitas permanebit, si per vestram admonitionem ad eos qui multis peccatis vulnerati sunt, medicamentum spirituale pervenerit. Unde non solum illos qui vestri sunt, frequenter cum severitate corripite; sed etiam extraneos cum charitate jugiter admonete, ut vobis pius et misericors Dominus, non solum pro vestra, sed etiam pro aliorum salute æterna præmia retribuat, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXXI (*b*).

In Epiphania Domini, I (*c*).

1. *Stella singularis. Christum non indicavit, sed ut quæreretur excitavit.* Sicut dies hodiernus anniversario reditu commonet nos, quod Dominum nostrum Jesum adoraverunt Magi, tanquam primitiæ Gentium: ita huic solemnitati de isto tanto mysterio noster etiam sermo debetur. Unde vestram commoneo Charitatem, recentem diem pristinum recolite, quo Dominus natus est: et huic hodiernum adjungite, quo a Magis adoratus est. Nec eis stella loqui potuit, cujus esset, vel cujus excellentiam præsignaret: novum tamen et singulare sidus effulsit, atque illos etiam qui solent sidera diligenter intueri, novo miraculo exterruit. Nunquam enim tali stella quisquam est significatus; quia nunquam talis est natus. Verumtamen quis esset, ubi esset, quorum rex esset, sidus illud, etsi tacebat, lucebat. Sed quærentia Deus et pulsantia corda non fraudans, alio modo sine dubio petentibus revelavit, quod stella indicare non potuit. Quem modum quidem Scriptura non dicit, sed intelligendum prudentibus dereliquit: atque in ipsa narratione, unde hoc intelligere possimus, ostendit.

2. *Tum alia revelatio manifestavit.* Cum enim Bethlehem civitas, secundum Scripturas, a Judæis commemorata esset ubi Christum nasci oporteret; quia domus latebat ubi Dei Verbum infans jacebat, eadem stella Magos perduxit ad domum, sub cujus tecto erat qui fecerat mundum, et quem nuntiaverat cœlum: huc usque patuit præcedentis sideris fulgor. Sed ut illi ad Herodem regem Judæorum non reverterentur, qui se velle dixerat adorare quem cupiebat occidere, per somnium leguntur admoniti. Ita quod eloqui stella non potuit, alia Deus revelatione monstravit. Sic intelligendum est, non per solam stellam, quamvis oculis suis insolita et inexperta luce fulgentem, Magos in Oriente potuisse cognoscere, quisnam esset significatione tanti sideris dignus, cujus testis ille fulgor existeret, quem clarum tanta claritas nuntiaret, ubi quæreretur quo eundum esset, ut inventus adoraretur. Sed alia nimirum revelatione divinitus indicatum est, quod luce sideris tacite signabatur. Et cum magna admiratione quærentibus quid sibi vellet, et quo pertineret quod novum apparebat in cœlo, non utique loquente ipso sidere, sed aliter intimatum est, quis descendisset de cœlo, et divinitate præsidens cœlo, jaceret in carne sub cœlo. Tunc quippe intelligitur indicatum, cujus esset stella quæ jam diu videbatur, quando natus est qui per illam significabatur.

3. *Stella per biennium apparuit.* Nam ferme biennio visa est mirantibus quid esset. Sed posteaquam Christo nato revelatum est Magis, jam non sidus esse mirandum; sed eum qui sidere prænuntiatus fuerat, adorandum, regemque esse Judæorum: ab Oriente venerunt, et hodierno die adoraverunt quem ante paucos dies natum esse, atque illam stellam, quæ sibi per biennium apparuerat, ejus fuisse didicerunt. Hic dicit aliquis: Illam stellam biennio apparuisse unde monstratur? Evangelii verba recolamus. Herodes nempe rex Judæorum, cum a Magis fuisset illusus, quod in somnis moniti ad eum redire noluerunt, ne indicaretur ubi Christus fuisset inventus, *a bimatu et infra occidit infantes.* Hoc autem qua causa fecerit, hoc est, quare a bimatu et infra occidi parvulos jusserit, Evangelista non tacens, *secundum tempus*, inquit, *quod exquisierat a Magis* (*Matth.* II, 16). Ecce unde ostenditur, non tunc primum apparuisse stellam, quando natus est Christus, hoc est, ante paucissimos dies; sed biennii tempore prænuntiatione fulsisse siderea: quæ tunc est cognita cujus esset, quando missi sunt adorare in terra, quem in cœlo jam viderant præsignatum.

4. *Quid biennali apparitione signetur. Duo dilectionis præcepta. Duo Testamenta. Duo Christi adventus. Duæ hominis geneses.* Si quis autem quærit, quare per biennium prænuntians Christum stella claruerit, possunt videri duobus annis duo significata præcepta: unum dilectionis Dei, alterum proximi, in quibus *duobus præceptis tota lex pendet et Prophetæ* (*Id.* XXII, 40). Sic enim quod infinite videbatur per multa diffusum, ista est brevitate conclusum: ut hinc intelligatur dixisse propheta, *Verbum enim consummans et brevians faciet Dominus super terram* (*Isai.* X, 23); ipse igitur duobus præceptis consummavit verbum, cujus duobus annis stella prænuntiavit adventum. Possunt in his duobus annis etiam duo intelligi Testamenta, vetus et novum. Non enim alius auctor est Legis qua terremur, et alius gratiæ qua juvamur: cum ipse dixerit, *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi; de me enim ille scripsit* (*Joan.* V, 46); et ipse sit sapientia Dei, de qua dictum est, *Legem autem et misericordiam in lingua portat* (*Prov.* XXXI, 26). Sed quoniam per duos annos duo tempora significata potius accipi possunt, etiam duos Christi possumus intelligere adventus; unum humilitatis, alterum claritatis: et duas nostras geneses, quia ille per quem facta sunt omnia, utique au-

[1] Vox, *feria*, hic addita fuisse videtur, cum ejus loco subintelligenda forte esset vox, *dies*. In veteri codice f. omittitur, *et quinta et sexta feria.*

(*a*) Hunc loquendi usum etiam Augustinus improbat enarr. in Psal. 93, n. 3, cupitque ut Christiani corrigant et ecclesiastico ritu loquantur.

(*b*) Alias, 1 inter additos a Parisiensibus.

(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovanienses dubium, Verlinus et Vindingus supposititium habent. Stilus revera ab Augustiniano manifeste diversus: sed etiam ipsius doctrinæ adversum est quod hic dicitur, stellam Magis biennio ante Christum natum apparuisse. Nam stellæ apparitionem Augustinus ad diem Nativitatis Christi refert in sermonibus de Epiphania 200, 201, 202, etc.

ctor ambarum est; unam qua in carne nascimur, aliam qua in fide renascimur.

5. *Judæorum et Gentium adunatio.* Exsultemus ergo, et jucundemur in eo quem panni involverant, et Angeli nuntiabant: qui in præsepi jacebat, et intra astra fulgebat: quem regem sempiternum, Gentibus adorandum, non diadematis gemma, sed cœli stella monstrabat: qui ubera sugebat, et lactentes martyres faciebat. Agnoscamus lapidem angularem, in quo duo parietes de diverso venientes, unus ex circumcisione Judæorum, alter ex præputio nationum, fideli osculo copulantur: *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum. Ipse veniens*, sicut audistis per Apostolum, *evangelizavit pacem his qui longe, et pacem his qui prope* (*Ephes.* II, 14, 17). Prope erant pastores; longe erant Magi: utrique agnoverunt, utrique venerunt; et secundum Isaiam prophetam, utrique in præsepi cibaria sua, tanquam bos et asinus, invenerunt (*Isai.* I, 3). Hos enim populos ex Judæis et Gentibus Christus glorificatus assumpsit, primitias natus accepit. Ad nos ergo maxime hujus diei pertinet gratulatio, qui ex Gentibus venimus.

6. *Munera Magorum mystica.* Protulerunt Magi, quando Christum adoraverunt, aurum, thus, et myrrham (*Matth.* II, 11): aurum, quia regem viderunt; thus, quia Deum intellexerunt. Cognoverunt et carnem passuram; nam et myrrham protulerunt ad sepulturam. Hæc illi secundum considerationem suam. A nobis autem aurum accipit, si eleemosynas faciamus; thus, si orationes fundamus; myrrham, si pro illo moriamur. Proinde quia Epiphania manifestationem verbo græco indicat (latens quippe Magis domini infantia cupientibus adorare manifestatur indice stella), nos viam fulgentis Evangelii sequamur, et sancte adoremus cui manifesti sumus; ut quando Deus manifeste veniet, nec infans erit, quia non silebit (*Psal.* XLIX, 3), in dextera ejus apparere mereamur.

SERMO CXXXII (*a*).

In Epiphania Domini, II (*b*).

1. *Hodie copulati cum Gentibus Judæi.* Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi adventus in carne in ipso de Virgine rudi ejus exortu manifestari Gentibus cœpit, cum ad eum adorandum Magi ab Oriente venerunt. Hic dies solemnissimus debita sanctitate est factus Ecclesiæ, maxime quæ crevit ex Gentibus, et angulari lapide alterum parietem structura uberiore compegit: ut ille pax nostra faceret utraque unum (*Ephes.* II, 14), ex circumcisione et præputio condens Ecclesiam. Unde et lapis angularis dictus est, tanquam in se copulans ex diversitate venientes, ut commutaret utrosque in uno corpore Deo, sicut prophetica et evangelica et apostolica doctrina testatur. Nato itaque Domino ex Virgine, quem diem nuperrime celebravimus, pastores admoniti ab Angelis secundum Lucam evangelistam ad infantis Verbi præsepe venerunt (*Luc.* II, 9); pastores autem illi Israelitæ fuerunt: ecce præsignatus est unus paries, ad angularem lapidem de circumcisione percurrens. Paucis diebus inde transactis, hodie Magi ab Oriente venisse creduntur, et illius parvuli magnitudinem cognovisse, quos Matthæus evangelista commemorat (*Matth.* II, 1-12). Ecce alius paries ex præputii desperatione concurrens nos proprie figuravit, et diem nobis festum familiari lætitia geminavit.

2. *Stella ante biennium apparuit. Quid Magos ad adorandum induxerit.* In cœlo enim videntes ignotissimam stellam, non ante paucos dies, sed ante ferme biennium, sicut inquirenti Herodi patefecerunt (unde *a bimatu et infra occidit infantes secundum tempus*, ut scriptum est, *quod inquisierat a Magis*); hanc stellam sicut intelligitur, admirati, cujus etiam esset, consequenti revelatione nosse meruerunt, regis videlicet Judæorum: eoque nato cum et hoc ejus gratia cognovissent, ad eum adorandum hodie occurrere potuerunt. Non utique regi Judæorum, quales alii esse solebant, hunc tam magnum honorem longinqui alienigenæ et ab eodem regno prorsus extranei a se deberi arbitrabantur; sed talem natum esse didicerant, in quo adorando se salutem quæ secundum Deum est, consecuturos minime dubitarent. Neque enim ætas erat saltem cui adulatio humana serviret; non sub poplite sella regalis, non de membris purpura, non de capite diadema fulgebat: non pompa famulantium, non terror exercitus, non gloriosorum fama præliorum hos ad eum viros ex remotis terris cum tanto voto supplicationis attraxerat. Jacebat in præsepi puer ortus recens, exiguus corpore, contemptibilis paupertate: sed magnum aliquid latebat in parvo, quod illi homines primitiæ Gentium non terra portante, sed cœlo narrante didicerant, ad quod tam ex longinquo tam supplices veniebant, quod intuendo non videbant, et promereri adorando cupiebant. Regina quidem Austri venerat a finibus terræ audire sapientiam Salomonis: nec illa regni ejus sublimitate, sed mentis luce commota est (III *Reg.* x, 1; *Matth.* XII, 42). Verumtamen inerat in Salomone doctrina, quæ verbis ejus longissime ac latissime diffamatis ad discendum potuit studiosos animos excitare: proinde illa non latentem Deum, sed loquentem hominem, non adorare venerat, sed audire. Hic autem qui donaverat illam sapientiam Salomoni, et erat virtus ac sapientia Dei, infirmitate carnis indutus, adhuc per pusillam ætatem tacebat in terris, jam per amplissimam majestatem clarebat [1] in cœlis.

3. *Detestanda Herodis crudelitas, sed magis miranda stultitia Judæorum.* Quid times, Herodes? quid maligna mente turbaris? Si salutem tuam sapias, ille natus est per quem regnum Dei videas, non cui regnum hominum invideas. Quid sævis? quid occidis infantes? quid ætatem innoxiam noxius noxio gladio [2], insectaris? A gladio regis hujus nemo erit crudelitate, sed pietate securus. Detestanda ergo regis Herodis insania: sed magis miranda stultitia Judæorum, propter quos judicandos dispositione divina se a conspectu Magorum Christum quærentium parumper illa stella subtraxit. Apparuit namque, ut locum in quo puer fuerat, demonstraret. Poterat utique index etiam civitatis existere; sed quod in Bethlehem Judæ Christus nasceretur, de Libris sanctis interrogati Judæi proferre debuerunt, parati ad legendum, cæci ad intelligendum, duri ad credendum. Hos ergo etiam nos in vetustate litteræ dimittamus, et ex eorum adjuti codicibus, adorandum Christum cum istis alienigenis agnoscamus.

SERMO CXXXIII (*a*).

In Epiphania Domini, III (*b*).

1. *Solemnitatis causa et ratio.* Causam, dilectissimi, et rationem solemnitatis hodiernæ, sæpe vobis et evangelica narratio, et observantiæ consuetudo patefecit: nec necesse est ita nunc quæ inter Salvatoris nostri humana primordia sunt gesta, replicari ut de splendore novi sideris, de Magis, Magorumque muneribus, de sævitia Herodis, et de interfectione infantium disseramus; cum, sicut nostis, et in stellæ fulgore Dei gratia, et in tribus viris vocatio Gentium, et in rege impio crudelitas Paganorum, et in occisione infantium, cunctorum martyrum forma præcesserit. Sed quia in sacratissimo die reddendum exspectationi vestræ est sacerdotalis sermonis officium, nitamur ut

(*a*) Alias, de Tempore 35.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius videbatur Lovaniensibus: at Verlino et Vindingo falsus, iisdem scilicet indiciis et argumentis, quibus rejectus est sermo superior.

[1] Ita Mss. omnes. At editi, *clamabat*.

[2] In Mss. desunt voces, *noxio gladio*.

(*a*) Olim, de Tempore 35; et post, in Appendice 28.

(*b*) Est Leonis papæ de Epiphania Domini octavus, ipsique in omnibus manuscriptis tribuitur.

possumus adjuvante Spiritu Dei, et per intelligentiæ semitas pervenire, ut cognoscamus sacramentum præsentis festi ad omnium fidelium tempora pertinere; nec ullo modo habeatur insolitum, quod in dispensationum ordine adoratur antiquum.

2. *Incarnationis necessitas.* Quamvis ergo omnis anima christiana nihil indignum debeat [1] de Filii Dei majestate sentire, et transcensis incipientis fidei rudimentis, oporteat unumquemque ad sublimiora proficere; necesse est tamen infirmitatem mentis humanæ, dum verum hominem accipit Christum, de ipsa naturæ nostræ communione trepidare, et per initia vel incrementa corporea ad agnitionem unius cum Patre deitatis difficulter accedere. Sed ubi inter caligantes cogitationes radius supernæ lucis refulserit, cunctantis fidei moras splendor veritatis abrumpat: ut cor liberum et a visibilibus absolutum, lumen intelligentiæ tanquam ducem stellam sequatur; quia, sicut Apostolus ait, *Dominus Jesus Christus in gloria Dei Patris est* (*Philipp.* II, 11): ut quem venerabatur in cunis humiliter jacentem, ipsum sine differentia adoret cum Patre regnantem. Hæc autem manifestatio, dilectissimi, quæ hæsitantium nebulas dissolvit animarum, et ita facit innotescere Dei Filium, ut de hoc quod idem est etiam hominis filius, nihil patiantur obstaculi, ad præsentis festi pertinet dignitatem: et vera est infantia Salvatoris declaratio deitatis, quando carnis sensus ab humanis ad divina transfertur; ut quos deprimunt experimenta infirmitatum, erigant signa virtutum: quia tali auxilio et natura nostra indigebat et causa, ut reparare humanum genus nec sine majestate posset humilitas, nec sine humilitate majestas.

3. *Hic nemo sit securus.* Jam vero cum singulorum fidelium profectibus, divinorum elucet custodia mandatorum, impleturque quod dictum est, *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et magnificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* V, 16); quis illic non præsentem intelligat deitatem, ubi veram videt apparere virtutem? quæ utique sine Deo nulla est, nec proprietatem obtinet deitatis, nisi Spiritu sui vegetetur auctoris. Dicente enim discipulis suis Domino, *Sine me nihil potestis facere* (*Joan.* XV, 5), dubium non est hominem bona agentem, ex Deo habere et effectum operis, et initium voluntatis. Unde et Apostolus copiosissimus fidelium cohortator, *Cum timore*, inquit, *et tremore vestram salutem operamini: Deus est enim qui operatur in vobis et velle et operari, pro bona voluntate* (*Philipp.* II, 12, 13). Et hæc sanctis causa est tremendi atque metuendi, ne ipsis operibus pietatis elati deserantur ope gratiæ, et remaneant in infirmitate naturæ.

4. *Signa inhabitationis Dei in nobis. Charitas omnium virtutum mater.* Qui autem experiri cupit, an in ipso Deus habitet, de quo dicitur, *Mirabilis Deus in sanctis suis* (*Psal.* LXVII, 36); sincero examine cordis sui interiora discutiat, et sagaciter quærat qua humilitate repugnet superbiæ, qua benevolentia obluctetur invidiæ, quam non capiatur adulantium linguis, quamque bonis delectetur alienis; an pro malo non cupiat malum reddere, malitque inultas oblivisci injurias, quam imaginem et similitudinem sui Conditoris amittere, qui omnes ad cognitionem sui generalibus incitans donis, *pluit super justos et injustos, et solem suum oriri facit super bonos et malos* (*Matth.* V, 45). Ac ne in multis laboret sollicitæ discretionis inspectio [2], ipsam matrem virtutum omnium charitatem in secretis suæ mentis inquirat: et si eam dilectioni Dei et proximi toto intentam corde repererit, ita ut etiam inimicis suis eadem velit tribui, quæ sibi optat impendi; quisquis hujusmodi est, Deum et rectorem et habitatorem sui esse non dubitet: quem tanto magnificentius recipit, quanto magis in se, sed in Domino gloriatur; quoniam quibus dicitur, *Regnum Dei intra vos est* (*Luc.* XVII, 21); nonnisi aguntur illius spiritu, cujus reguntur imperio. Scientes igitur, dilectissimi, quod charitas Deus est, qui operatur omnia in omnibus; sectamini charitatem, ita ut in unum castæ dilectionis affectum universorum fidelium corda concurrant. Transeant a nobis vana, et, ne nos occupent, constanti desiderio ad ea quæ semper sunt mansura, tendamus. Sacramentum enim præsentis festi oportet in nobis esse perpetuum: quod utique sine fine celebrabitur, si in omnibus actibus nostris Dominus Christus appareat, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Post verbum, *debeat*, additur in Mss., *fide*.

[2] Mss. cb. et n.: *Ac ne in multis in vanum laboret, sollicite discretionem inspiciat.*

SERMO CXXXIV (*a*).

In Epiphania Domini, IV (*b*).

1. *De Epiphaniæ celebritate diversa traditio.* Licet, fratres dilectissimi, de solemnitate diei hujus veterum sit diversa traditio; una tamen sanctæ devotionis est fides. Et quanquam nonnulli hodie Dominum nostrum Jesum Christum stella duce venientibus ab Oriente Magis æstiment adoratum; alii autem asserant eum aquas in vina mutasse; quidam vero baptizatum illum a Joanne confirment: in omnibus Dei Filius creditur, in omnibus est nostra [1] festivitas. Nam quod Magis, utique gentilibus, et adorare Dominum, et munera offerre conceditur, Gentium est præfigurata vocatio: quod aquæ transformantur in vinum, religionis nostræ designatur arcanum: quod vero fluentis Jordanis baptizatur Jesus, aquæ nostro Baptismati consecrantur. Oportet itaque, charissimi, ut aliqua nunc de ipso baptismate Sanctitati vestræ, prout Dominus donaverit, proferamus; ut simul et humilitatem Salvatoris nostri, et mysteriorum gloriam cognoscatis.

2. *Joannis baptismus crimina non delebat. Christi humilitas.* Prædicabat in deserto Joannes baptismum pœnitentiæ populo peccatori [2], non quo crimina commissa deleret, sed quo emendaret errantes; nam remissio peccatorum Christi gratiæ servabatur. Confluebat ergo ad Jordanem, desiderio lavacri, diversorum copiosissima multitudo, quorum essent tam scelerati actus, vita tam perdita, ut eos venerabilis Baptista vipereo semini compararet. Inter hujusmodi homines ille virtutum cœlestium Dominus, ille *qui respicit terram, et facit eam tremere* (*Psal.* CIII, 32), Christus Jesus, non dedignatur humilis et quietus ad servuli sui baptismum properare. Sed quid mirum de mansuetudine Salvatoris, si se Prophetæ manibus inclinavit, qui se ab inimicis suis passus est crucifigi?

3. *Joannis de Christo testimonium.* Quo properante ad fluvium, talem Joannes circumstantibus turbis erupit in vocem: *Ecce Agnus Dei; ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan.* I, 29): hoc est dicere, Cessate jam, cessate a baptismo meo quo pœnitentia suscipitur [3]. Ecce Baptista per quem crimina dimittuntur: desinite ulterius a conservo vestro baptizari velle. Præsens est Dominus omnium nostrum, qui baptizat ad vitam; illum sequimini, illi credite, ab illo lavacrum salutis tota mente supplices postulate, a quo et ego ipse baptista vester cupio baptizari. Non renuit quidem Jesus testimonium vocis hujus; sed qui per ordinem vellet universa complere, nihilominus baptizari se expetit a Joanne. Et Baptista devotus baptizandi sui potentia tremefactus ait, *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* id est, quoniam ego creatura sum, tu Creator; ego servus, tu Dominus; ego figura, tu Veritas. At Jesus ait, *Sine modo; sic enim decet nos*

[1] Sic Mss. Editi, *vera*.

[2] In editis, *populo in remissionem peccatorum*. Manuscriptos secuti sumus.

[3] Editi, *pœnitentia incepit*.

(*a*) Olim, de Tempore 37; et post, in Appendice 29.

(*b*) In manuscriptis et excusis libris Maximo tribuitur.

implere omnem justitiam : id est, Quid nunc ista commemoras? Propositum susceptæ [1] humilitatis implendum est. Tunc ille qui præsumere formidabat, velociter paruit præcipientis imperio.

4. *Trinitatis manifestatio, Christi potentia.* Baptizatur ergo Jesus non sibi, sed nobis : baptizatur, non ut purificetur aquis, sed ut aquas ipse sanctificet : baptizatur novus homo, ut novi Baptismatis constituat sacramentum. *Aperti sunt*, inquit, *ei cœli :* æstimo ut in cœlestibus esset miraculum de his quæ gerebantur in terris, sicut ait Scriptura, *In quem concupiscunt Angeli prospicere* (I *Petr.* I, 12). Quomodo enim poterant non mirari Virtutes cœlorum et Dominationes, Cherubim et Seraphim, cum viderent Dominum sabaoth in fluvio ab homine baptizari? Ut autem Joannis attestatio etiam cœlesti testimonio confirmetur, videt Spiritum sanctum corporali specie, quasi columbam descendentem, et manentem super Jesum : audit et Patrem dicentem, *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth.* III, 14 17). Advertite, dilectissimi fratres, quanta nobis in baptismate Domini nostri Jesu Christi patefacta sit gratia, quam subtili Sacramento Trinitas se hodie homini revelavit. Pater enim auditur in voce, Filius manifestatur in homine, Spiritus sanctus dignoscitur in columba. Quam mirifico autem mysterio Dominus noster Jesus Christus vel tactu corporis sui, vel transitu gloriæ suæ omnem ad momentum creaturam sanctificat, vivificat et illustrat? Aquas enim consecrat, dum baptizatur; terram sanctificat, dum sepelitur; mortuos suscitat, dum resurgit; cœlestia glorificat, dum ascendit in cœlum, et sedet ad dexteram Patris.

SERMO CXXXV (*a*).

In Epiphania Domini, V (*b*).

1. *Unda amplius ditata quam Maria.* Intelligere possumus, fratres charissimi, quantam gratiam Christo Domino debeamus, qui vota votis accumulat, gaudia gaudiis multiplicat. Ecce enim adhuc exsultamus Christum Dominum natum; et jam eum lætamur pro salute humani generis baptizatum. Necdum ortus ejus est expleta festivitas; et jam baptismatis ejus est celebranda solemnitas. Vix natus est hominibus; et jam renascitur sacramentis. Hodie enim, licet post multa annorum curricula, consecratus est in Jordane. Ita ergo disposuit Dominus, ut votis vota subjungeret, hoc est, ut uno eodemque tempore et ederetur per Virginem, et per mysterium gigneretur; essetque continuata festivitas, carnis nativitatis atque baptismatis : ut quemadmodum tunc eum miramur incorrupta matre progenitum; ita et nunc suscipiamus illum pura unda submersum : et gloriemur in utroque facto, quia filium genuit mater, et casta est; et quia Christum unda lavit, et sancta est. Nam sicut post partum glorificata est Mariæ castificatio; ita post baptismum aquæ est purificatio comprobata : nisi quod pene majori munere, quam Maria, unda ditata est. Illa enim sibi tantum meruit castitatem; ista nobis contulit sanctificationem. Illa meruit ne peccaret; ista, ut peccata purgaret. Illa propria delicta a se repudiat, ista in se per Dei gratiam aliena condonat. Illi est collata virginitas; isti donata fecunditas. Illa unum procreavit, et virgo est; ista generat plures, et pura est. Illa præter Christum nescit alium filium; ista cum Christo mater est populorum.

2. *Nativitas Christi secunda.* Natalis ergo hodie alter est quodam modo Salvatoris. Nam eisdem eum signis, eisdem miraculis cognoscimus genitum, sed nunc majore mysterio baptizatum. Denique Spiritus sanctus, qui tunc illi in utero adfuit (*Luc.* I, 35), modo eum in gurgite circumfulsit : qui tunc Mariam castigavit, nunc fluenta sanctificat. Pater qui tunc obumbravit in virtute, nunc clamat in voce : et quasi maturiore consilio, qui tunc umbram præstitit nativitati, modo testimonium perhibet veritati. Ait enim Deus : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (*Matth.* III, 17). Hæc prima præclarior. Præclarior plane est secunda quam prima nativitas. Illa enim sine teste, silentio Christum genuit; ista cum divinitatis professione Dominum baptizavit. Ab illa se Joseph, qui pater putabatur, excusat : in hac se pater, qui non credebatur, insinuat. Ibi laborat suspicionibus mater, quia professioni deerat pater; hic honoratur genitrix, quia divinitas filium protestatur. Honoratior, inquam, secunda, quam prima nativitas : siquidem pater hic Deus majestatis inscribitur; illic Joseph artifex æstimatur. Et licet in utraque Dominus per Spiritum sanctum et natus sit, et baptizatus; tamen honoratior est qui de cœlis clamat, quam qui in terris laborat.

3. *Deus Pater, faber.* Joseph ergo faber in terris pater putabatur esse Domini Salvatoris (*Id.* XIII, 55), nec ab hoc opere Deus qui vere est Pater Domini nostri Jesu Christi excluditur : nam est et ipse faber. Ipse enim est artifex, qui hujus mundi machinam non solum mirabili, sed etiam ineffabili potentia fabricatus est; tanquam sapiens architectus cœlum subtilitate suspendit, terram mole fundavit, maria calculis alligavit. Ipse est artifex, qui ad mensuram quamdam superbiæ deponit fastigia, humilitatis extrema sublimat. Ipse est artifex, qui in nostris moribus præcidit superflua opera, utilia quæque conservat. Ipse est artifex, cujus securim ad radicem nostram positam Joannes Baptista comminatur : ut omnis arbor quæ normam justæ discretionis excesserit, excisa radicitus tradatur incendio (*Id.* III, 10); quæ autem mensuram veritatis habuerit, cœlesti fabricæ deputetur.

4. *Christus dum baptizatur, aquas mundat.* Hodie ergo baptizatur Dominus in Jordane. Quale est hoc baptismum, ubi purior est fonte ille qui mergitur, ubi dum susceptum aqua diluit, non sordibus inficitur, sed benedictionibus honoratur? Quale, inquam, Salvatoris est baptismum, in quo purgantur potius fluenta quam purgant? Novo enim sanctificationis genere Christum non tam lavit unda, quam lota est. Nam ex quo Salvator in aqua se mersit, ex eo omnium gurgitum tractus cunctorumque fontium venas mysterio baptismatis consecravit : ut ubi quisque in nomine Domini baptizari voluerit, non tam illum mundi aqua diluat, quam Christi unda purificet. Salvator autem ideo baptizari voluit, non ut sibi munditiam acquireret, sed ut nobis fluenta mundaret.

5. *Munera mystica.* Interea Magorum beata legatio perducta ad sacra cunabula radium desuper currentem miratur. Judæam præcedit Æthiopia, peccati exuenda nigredine, et fidei induenda candore. Quam

[1] In editis, *Propositum suscepi.* rm. Ms., *Propositum sanctæ humilitatis.*

(*a*) Alias, de Tempore 36.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius a Lovaniensibus, a Verlino autem et Vindingo supposititius habetur. Non verba duntaxat inusitata Augustino, qualia sunt, « pura unda submersum, Mariæ castificatio, maria calculis « alligavit, Magorum beata legatio; » sed contraria quoque ipsius doctrinæ continet, atque usu periculosa, ut cum de Christo dicitur, « jam renascitur sacramentis, consecratus « est in Jordane, per mysterium gigneretur, » etc. « Quæ hæresi favent Felicis Urgelitani, contra quem Alcuinus disputans lib 2, « In baptismate, « ait, « Joannis, in quo Chri- « stus baptizatus est, non fuit regeneratio. » Habes hac de re insignem Augustini sententiam in epistola 187, n. 31 : « Profecto ille singulariter natus est, cui renasci non opus « fuit. » In Remigiano codice præfert nomen Ambrosii. Id falso quidem, sed editus forte est ex suppositis Ambrosio sermonibus, sive ab eodem auctore a quo prodiit sermo apud Ambrosium 17, de Baptismo Christi, ubi ipse Dominus pariter dicitur « consecratus, natus et generatus per myste- « rium : » ita ut hæc ipsa dies ibi Natalis ejus vocetur; quemadmodum et in hoc sermone legere est, « Natalis ergo « hodie alter est quodam modo Salvatoris. » Præterea quæ hic Joseph inter et Deum Patrem instituitur comparatio, non aliis fere verbis explicatur in sermone 10 apud Ambrosium. Sunt et alia quædam cum aliis quibusdam Ambrosianis Sermonibus convenientia.

stupenda dignatio! Inter amplexus genitricis includitur, qui cœlum terramque complectitur : in sinu matris latet, qui regnum Patris excedit. Per simplex officium, spirituale revelatur arcanum : humanitas cernitur, et divinitas adoratur. Exhibent aurum, thus et myrrham, plus in mysteriis quam in conscientiis offerentes. In auri munere regia dignitas, in thuris vapore divina majestas, in myrrhæ specie sepelienda demonstratur humanitas : ac sic Trinitatem oblationum numerus loquitur, unitatem devotio una testatur. Per hoc ergo pervigili intentione cordis cœlum semper studeamus aspicere, si ad Christum cupimus pervenire. Dirigat ergo nobis semitas vitæ perfecta stella justitiæ, qui dixit, *Non apparebis in conspectu meo vacuus* (*Exod.* XXIII, 15). Offeramus ei aurum fidei, pietatis aromata, castitatis holocausta. Spiritualem quoque myrrham habeamus in nobis, quæ ita animas nostras condiat, ut illæsas a peccati corruptione custodiat : quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen [1].

SERMO CXXXVI (*a*).

In Epiphania Domini, VI (*b*).

1. *Quadruplex in hac die Christi manifestatio. In qualibet salutis nostræ mysteria continentur.* Proxime, fratres charissimi, ejus modi redemptionis nostræ celebravimus sacramentum, quo Deus hominem cum infirmitatibus induit. Hodie vero illud colimus, quo se in homine Deus virtutibus declaravit, pro eo quod in hac die, sive quod in cœlo stella ortus sui nuntium præbuit (*Matth.* II), sive quod in Cana Galilææ in convivio nuptiali aquam in vinum convertit (*Joan.* II) ; sive quod in Jordanis undis aquas ad reparationem humani generis suo baptismo consecravit (*Matth.* III, 13) ; sive quod de quinque panibus quinque millia hominum satiavit (*Id.* XIV, 19) : in quolibet horum salutis nostræ mysteria continentur et gaudia. Nobis enim ex Virgine natus est, quod stella monstravit : nobis ex baptismo lavacrum concessum est, quod in Jordanis alveo consecravit : nos quoque in melius esse mutandos operis miraculo præmonstravit, quando aquas in vina convertit (*c*). Et ideo, fratres charissimi, in omni actu nostro stellam fidei præparemus ; et in custodia puritatis, Christi baptismum celebremus : quia hæc Christi regeneratio, nostræ fidei confirmatio est. Insinuavit enim nobis muneris sui beneficium per secundæ nativitatis exemplum, et quod facere voluit, prior ipse fecit. Legimus Judæos diversa sub Lege habuisse baptismata ; sed nullum ex his contra prævaricationis malum generalem potuit conferre medicinam. Et ideo pro absolutione totius mundi indigebant regenerationis aquæ [2] cœlitus sanctificari. Et quia per universum mundum sacramentum Baptismi humano generi opus erat, omnibus aquis benedictionem dedit, quando in Jordanis alveum unica ac singulari pietate descendit. Tunc enim Christum Dominum non tam lavit unda, quam est lota (*d*). Tibi ergo nascendo Christus advenit, tibi vivendo militavit, tibi moriendo conflixit : quem vides pro te mortuum, pro te intellige baptizatum.

2. *Aquæ omnes in Christi baptismo benedictæ.* Talis omnino etiam ante baptismum fuit, et ideo præcursor ejus atque baptista ita eum cum ad se baptizandus veniret, alloquitur : *Domine, ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me!* Quid evidentius de Christi nondum baptizati puritate, quid fortius? *Ego a te debeo baptizari* : id est, qui fons es innocentiæ et plenitudo justitiæ, qui nullo indigens dare scis, nescis accipere. *Ego*, inquit, *a te debeo baptizari* ; quia tecum exhibes, et in te possides puritatis munera et baptismatis sacramenta ; et quod ego dabo, te largiente, per gratiam, tu obtines per naturam (*Ibid.* 14). Attactu membra tinguntur, et fluenta ditantur : vitalem gratiam non corpus ex flumine, sed flumen mutuatur ex corpore. Descendere in se fontem suum felix unda miratur, sub uno momento remedia æterna concipiens, et nova Deum regenerationis fecunditate parturiens ; quod acceperat, hoc reddens ; et quod non habebat, accipiens. Inter hæc mirum esset, quod se Dominus servi subdidit benedictioni, nisi et cruci se subdidisset et morti [1].

3. *Peccati gravitas ex remedio pendenda. Peccatum quanta cura cavendum.* Et ille quidem pretiosum sibi esse hominem pretii ipsius dignitate perdocuit, ut hinc quoque intelligamus quam grandes apud se æstimet Deus noster humanorum criminum causas, propter quas non angelum, non archangelum, sed Deum misit ad terras ; quam gravis sit peccati et quam dura conditio, prodit remedii magnitudo. Quanta malorum discussio erit qua damnabuntur impii [2], sollicitudo indicat qua redimuntur pii. Omni ergo diligentia atque vigilantia caveamus, ne vulneret diabolus quod sanavit Deus : ne per consensum cordis, per flagitium corporis, servitutem quam debemus Domino, magis exhibere probemur inimico. Et quidem si quis violentus ac præpotens aliquid de facultate nostra ac proprietate rapuisset, nonne dignum summo odio duceremus? nonne merito tanquam hostem detestaremur? Cur per peccatum diabolo consentiemus, qui nobis non substantiam vult auferre, sed vitam ; non terram fraudare, sed cœlum ; non fines angustæ possessionis, sed infinita spatia æternitatis? Inter hæc, o homo, si dignitatem facturæ tuæ, si pietatem circa te Domini tui volueris æstimare de pretio, non poteris dubitare de regno.

4. *Fides Trinitatis et Incarnationis in Magorum muneribus. Magi quomodo imitandi.* [Ipsi autem Magi, qui ad illa cœlestis pueri veneranda cunabula stellæ indicio pervenerunt, quid aliud expresserunt in illis muneribus, nisi fidem nostram? In eo enim quod tria offeruntur, Trinitas intelligitur : in eo vero quod tres sunt, et singuli singula offerunt, in Trinitate unitas declaratur. Per aurum rex ostenditur, Deus thure dignoscitur ; per myrrham, quæ condiendis est apta corporibus, sepultura crucifigendi hominis prædicatur. Secundum hæc, charissimi, nos quoque personam Magorum spiritualibus imitemur obsequiis. In primis tamdiu quæramus Christum, donec illum invenire mereamur. Ducatum nobis præbeat, velut stella cœli, lux fidei. Hæc nobis illum ostendat, non jam in præsepi vagientem, sed in summa cœli arce dominantem ; nec in matris gremio, sed in solio Patris adorandum ; nec ulterius in humilitate judicandum, sed ad judicium cum majestate venturum. Sit quasi trium munerum oblatio, Trinitatis perfecta confessio. Credatur a nobis unitas sine confusione conjuncta, Trinitas sine separatione distincta : Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus credantur ; tres personæ, sed non tres substantiæ (*a*)]. Quantum autem ad cœlestis naturæ ordinem pertinet, in Patre

[1] Totus hic n. 5 deest in Mss. r. et rm. Habetur autem in editis et in sermone Sedati, de quo supra ad sermonem 130.

[2] Ita vetus codex vd. Cæteri cum editis, *aqua*.

(*a*) Alias, de Tempore 29.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses; suppositilium Verlinus et Vindingus asserunt. Et merito quidem : nam, ut non moremur in miraculo quinque panum, quod hic in Epiphaniæ festo celebrari dicitur; sicut in superiore sermone, sic in isto baptismus Christi regeneratio appellatur. Eisdem verbis in utroque pronuntiatur, « Christum Dominum non tam lavit unda, quam lota « est. » Habesque præterea in isto subsequente tractatu complura tum sermonis de Epiphania qui Sedato, tum alterius qui Eusebio in Bibliotheca Patrum inscribitur. Porro in codice Navarrico sermo non incongrue divisus est in duos, quorum alter ab his verbis n. 3 incipit, « Proxime ab hac die, « fratres charissimi, » etc.

(*c*) Huc usque nonnulla cum Eusebio convenienta.

(*d*) In superiore serm., n. 4.

[1] Quæ hoc numero 2 continentur desunt in manuscriptis.

[2] Hoc loco, *impii*, necnon infra vox, *pii*, deerat editis. At in manuscriptis utraque reperitur.

(*a*) Eusebii verba.

et Filio et Spiritu sancto ita confitenda est una divinitas, ut nec singularis putetur in Trinitate persona, nec triplex in unitate substantia : sed ita assignetur pluralitas unitati, ne Trinitati subtrahatur æqualitas. Et licet intromittatur in una deitate numerositas, non sit tamen recipienda diversitas. Ita ergo fidelium cordibus disponendus est Dei cultus, ut non admittatur vel in unitate separatio, vel in Trinitate permixtio.

5. *In Christi baptismo baptizamur, aquæ purgantur, effectus Baptismi declaratur.* Proxima enim [1] ab hac die, fratres charissimi, sacri Natalis die natus est Dominus, nunc baptizatus. Tunc nos genuit ad vitam; nunc regeneravit ad salutem : tunc Adam suscepit perditum; nunc abluit peccatorem. Venit ergo ad baptismum, sicut scriptum est. Sed quid ablueret qui mundus erat? Utique ut mundus ablueret immundos. Illum ergo currentes aquæ tunc infundebant; sed peccata nostra secum portabant. De illo guttæ baptismatis fluebant; sed nostra in guttis crimina defluebant. O misericordia simul et potentia Dei! Necdum eramus in mundo, et jam abluebamur in baptismo; mundati in illo sumus antequam nati. Nam ipsa fuit baptismatis ratio, ut aquæ quæ purgaturæ nos erant, ab illo ante purgarentur. *Et cum ascendisset*, inquit Scriptura, *de aqua, vidit apertos cœlos* (*Matth.* III, 16). Numquid tunc ei cœlum apertum fuerat, cujus oculi cœlorum interiora cernebant? Sed ideo cœlum aperitur, ut mysterium Baptismatis in hoc declaretur : quia quando homo de Baptismo egreditur, tunc ei janua regni cœlestis aperitur.

6. *Unde Magorum tanta devotio. Mystica eorum munera. Placita Deo dona.* Illud vero quale est quod Magi veniunt ad Deum natum, imo ducuntur : positum in præsepio vident; nec apud sensus eorum humilitas nativitatis reverentiam divinitatis imminuit : adorant corporibus, honorant muneribus, venerantur officiis? Oculis hominem vident; et Deum obsequiis confitentur. Videbant enim in eo qui natus fuerat, plus esse quod animi hominum, quam quod oculi providerent. Dominus qui tunc corporaliter natus fuerat, per ipsum omnia nata erant. Videbatur quidem in præsepio, sed dominabatur in cœlo; intra corpusculum erat, sed intra se omnia continebat. Natus quidem ex matre fuerat, sed matrem suam ipse creaverat. Et ideo se ei Magi humiliabant, quia famulari astra cernebant : Deum enim esse cognoscebant, cui cœlestia serviebant. Et idcirco etiam ipsa eorum munera divino mysterio plena erant. Aurum namque, ut audistis, et thus, et myrrham obtulerunt (*Id.* II, 11). Triplicium ergo munerum numero triplex significatio continetur. In thure signant Dei honorem; in auro, regiam dignitatem; in myrrha, corporis sepulturam. Offeramus ergo et nos, dilectissimi fratres, sincera et sancta munera Deo nostro, castitatem, fidem, patientiam, charitatem, mentes humiles, probos mores, animas Deo inhabitatore condignas. Hæc sunt enim placita Deo dona, hæc grata munera, quæ illi quidem offeruntur, sed offerentibus prosunt. Nulla enim re ille, nullo munere eget : sed hoc illi munus optimum est, ut causas habeat munerandi. Nihil a nobis amplius exigit, nihil amplius petit nisi salutem nostram. Omnia enim sibi præstari a nobis putat, si ita nos egerimus, ut nobis ab illo cuncta præstentur; auxiliante ipso Domino nostro Jesu Christo, cui est honor cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXXVII (*a*).

In Epiphania Domini, VII (*b*).

1. *Christus primum innotuit in baptismo suo.* Dies Epiphaniorum græco nomine sic vocatur. Quod enim nos apparitionem, vel ostensionem dicimus, id Græci epiphaniam vocant. Hoc autem ideo dicimus, quia hodie Dominus noster et Salvator apparuit secundum carnem in terris. Licet enim olim natus esset ex Maria, et triginta jam annorum explesset ætatem; tamen ignorabatur a mundo. Eo tempore cognitus est, quo ad Joannem Baptistam, ut in Jordane baptizaretur, advenit : et vox de cœlo Patris intonantis audita est, *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth.* III, 17). Quem Pater de cœlis voce monstraverat, hunc Spiritus sanctus verus, quasi in columba, et super caput illius sedens, tactu voluit demonstrare : ne quis alius Filius Dei putaretur ex populo. Quid hac humilitate sublimius, vilitate nobilius? Baptizatur a servo; et a Deo Filius appellatur. Inter publicanos, et meretrices, et peccatores ad lavacrum venit; et sanctior est baptizatore suo. Baptizatur a Joanne in carne; sed ipse Joannem in spiritu lavat. Aquæ quæ cætera mundare consueverant, Domino nostro lavante, mundatæ sunt. Jordanis fluvius, qui eo tempore, quando populum Israel duxit Jesus Nave, et ad terram repromissionis induxit, fuerat exsiccatus : nunc totis, si potuisset, undis in unum locum voluit congregari, ut Domini corpus attingeret. *Jordanis*, inquit, *reversus est retrorsum* (*Psal.* CXIII, 3).

2. *Psalmi vigesimi octavi brevis expositio. Ecclesiæ antea desertæ fecunditas.* Videte, fratres, quomodo id quod in Evangelio lectum est, in vigesimo et octavo Psalmo fuerat ante prædictum : *Vox Domini super aquas.* Locutus est enim Dei Filius ad Joannem, *Sine modo; sic enim oportet nos adimplere omnem justitiam.* Sequitur, *Dominus majestatis intonuit*; quando Pater Filio testimonium reddidit, dicens : *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui* (*Matth.* III, 15, 17). *Vox Domini confringentis cedros.* Baptizatus est enim Christus; et erecti prius atque sublimes dæmones corruerunt. *Succidit eos Dominus quasi cedros Libani, et comminuit eos tanquam vitulos*; fragmenta arborum ventilans, et calcibus stirpes in diversa dispergens. E contrario de Salvatore quid dicitur? *Et dilectus sicut filius unicornium.* Dilectus Dominus atque Salvator est Filius Dei : *unicornium* [1], filius crucis, de quo dicitur in cantico Habacuc, *Cornua in manibus ejus : ibi abscondit fortitudinem suam* (*Habac.* III, 4). Postquam autem dilectus iste crucifixus est, impletum est illud quod sequitur in Psalmo, *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* Illo enim baptizato, et universo mundo, Christo lavante, mundato, gehennæ ignis exstinctus est. *Vox Domini concutientis desertum.* Deserta fuit Ecclesia, quæ prius filios non habebat. Ad prædicationem Christi deserta ista commota est; et parturivit, et peperit, et nata est in una die gens tota. Simul illa, quæ antea dicebatur desertum Cades, hoc est desertum sanctitatis, siquidem non habuerat sanctitatem, cœpit parere cervos et sanctorum suorum emittere greges, qui serpentes interficiunt, qui venena contemnunt : quibus discurrentibus, et in toto orbe Christi Evangelium prædicantibus, *In templo ejus omnes dicent gloriam Deo.* Sequitur, *Dominus diluvium inhabitare facit.* Consideremus totum orbem, respiciamus barbaras nationes, Romanum quoque mente lustremus imperium : ubique Christo credunt, ubique in nostrum Dominum baptizantur; et ita fit ut non una aqua, sed quodam modo sit diluvium baptismorum. Quapropter, fratres charissimi, quoniam consummatum est Tabernaculum (hoc enim Psalmi istius titulo prænotatur); et quoniam Ecclesia vivis lapidibus constructa est : afferamus Domino filios Dei, afferamus ei filios arietum, Apostolorum atque sanctorum; et imitemur Salvatorem nostrum, qui et ipse

[1] Hic, sublata particula, *enim*, incipit alter sermo in Ms. Navarrico.

(*a*) Alias, inter Vignerianos 3, in prima parte Supplementi.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustini nomen gerit in manuscriptis pluribus. In Corbeiensi codice ante 800 annos scripto reperitur sine nomine post epistolam Hieronymi. Remigianus autem Ms. tribuit Ambrosio, inter cujus Sermones etiam editus est, paucis mutatis. Apud Ambrosium incipit in hunc modum : « Hanc baptismi Jesu « Christi, » etc., estque ordine 18.

[1] Apud Ambrosium, *estque filius unicornium.*

pastor et agnus appellatur, qui pro nobis immolatur in Ægypto, qui pro Isaac tenetur in sentibus; et dicamus, *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit : in loco pascuæ ibi me collocavit; super aquam refectionis educavit me* (*Psal.* XXII, 1, 2); cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXXVIII (*a*).

In Epiphania Domini, VIII (*b*).

1. *Homines Angelis compares.* Aperiatur hodie omne os, dilectissimi, et collaudet omne verbum, Dei Verbum quod effulsit de cœlo. Lætetur omnis anima, omnis concinat lingua, et terra Domini psallat universa. Hodie enim gratiam lucis, in die lucis, filius lucis irradiat. Consentiant terrena cœlestibus, hymnum dicant cum summis Potestatibus cuncta quæ videntur in mundo. Hodie enim effulsit veritas cum rege cœlesti. Christi enim præsentia veræ lucis adventus est, et totius mundi plena libertas. Adverte ergo, charissime, dignam Deo Ecclesiæ disciplinam, adverte cœlestis desiderii inexstinguibilem flammam, adverte corporis hanc naturam Angelorum ministeriis coæquari. Homines enim de terra, et habitantes in terra, quos etiam terra nutrit, supernis Potestatibus æmulantur. Negant enim propter charitatem Christi naturam corporis, et ministerium suscipiunt Angelorum. Quid enim aliud agunt Angeli in cœlis, nisi quod divinis obtemperant nutibus? Quæ sunt et opera in terra sanctorum, nisi angelicam vitam agere in terris, et dignis Deum laudibus prædicare? Quorum ergo idem est officium, ambiguum non est quod eadem possit esse et dignitas.

2. *Joannes, lucerna.* Hodie ergo, charissimi, Dominus noster Jesus Christus in Jordanis fluenta descendit : non ut ipse sanctificaretur, sed ut aquis futuris vitalibus sanctificationem ipse præberet. Joannes ergo implebat habitum sacerdotis. Ad eum Redemptor orbis accessit, ut baptizaretur in aqua, qui baptizantem illuminabat in Spiritu. Venit ergo rex ad præcursorem suum, Deus ad prophetam. Joannes ergo, charissimi, non ignorabat dispensationis mysterium, per quod Dominus humano generi remedium præpararet : sed nec eum fefellit corporis habitus, nec caro quæ videbatur elusit. Et ideo lucerna Christo meo dictus est per prophetam : quia Filium Dei, qui carnis obscuritate latebat, lumine sui cordis agnovit primus, et ignorantibus digito demonstravit. Hic est ergo lucerna illa mirabilis, de qua illud est, *Paravi lucernam Christo meo* (*Psal.* CXXXI, 17). Hunc ergo Pater Filio præparavit, non quod Verbum Dei, quod erat lumen verum et Sol justitiæ, lucernæ lumine indigeret; sed quia, ut superius diximus, primus agnovit humani generis Redemptorem.

3. *Joanne Dominum baptizante, colligitur mysterium Trinitatis.* Adverte autem, dilectissime, miraculum Dominicæ majestatis. Quando ad carnem venire disposuit Dominus qui ad nos venit; pro amore hominis etiam homo fieri dignatus est : et erat novum miraculum, Deus inter homines, Dominus inter servos, Creator inter creaturas, inter sanctificandos sanctificans. Tunc Joannes Dominum Jesum et omnium Redemptorem, homo qui redemptus fuerat, baptizavit, non fiducia provocatus, sed præceptione subjectus. Tunc geminæ voces propheticæ sonuerunt : *Vox Domini in deserto, vox Domini super aquas* (*Psal.* XXVIII, 3 *et* 8). Nuntius veritatis clamabat; et Deus gloriæ intonabat : et erat ibi in unum totius gloria Trinitatis adorandæ. Pater de supernis Filium prædicabat : Filius in terris ordinem sacratissimæ dispositionis implebat : et Spiritus sanctus Trinitatis indissolubile mysterium colligabat. Hæc est ergo, charissimi, Trinitas unitatis, quæ est unitas Trinitatis : quæ nos per innumeras solemnitates tueatur, atque hic et in æternum custodiat per Dominum nostrum Jesum Christum.

(*a*) Alias, de Diversis 65.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustino abjudicatur Verlini et Vindingi sententia, cui nos haud inviti subscribimus.

SERMO CXXXIX (*a*).

In Epiphania Domini, IX.

1. *De voce, Epiphania.* Dies ista et festivitas, quam hodie, fratres, celebratis, ideo Epiphania, id est, apparitio sive manifestatio appellatur, quia in ea Christus, stella duce, Gentibus est manifestatus (*Matth.* II), et a Joanne hodie dicitur baptizatus (*Id.* III, 16), et aquam in vinum potestate divina eum convertisse narratur (*Joan.* II). Utinam sicut per stellam novam hodie Christus Redemptor noster ostensus est Gentibus; ita per cœleste desiderium vestris ipse semper manifestum se faciat cordibus : et qui a servo suo hodie baptizari voluit, donet vobis, ut quod in Baptismo promisistis, per humilitatis virtutem servare possitis; et qui aquas hodie convertit in vinum, quidquid in vobis insipidum est, in spiritualem commutet intellectum.

2. *Magos qualiter imitemur.* Erigite, fratres, ad Deum animas vestras, et videte corda et cogitationes vestras, ut et pro bonis actibus vestris Deo gratias agatis, et mala vestra longe a vobis projiciatis. Imitemini istos Magos, ut eo studio et ardore semper ad ecclesiam veniatis, quo illi desiderio de longinquis regionibus Christum adorare venerunt. Illi pretiosa munera obtulerunt, et vos offerte illi animas vestras; si fidem, spem, charitatem, pœnitentiam, humilitatem, et castitatem diligitis : rationabilia dona illi offeratis, id est, vos ipsos; quia plus Deus vos ipsos, quam substantiam vestram diligit. Multi enim sunt qui faciunt eleemosynas, et tamen peccare non cessant. Isti quasi sua offerunt Deo, et se ipsos diabolo. Nullam habet Deus cum diabolo partem (II *Cor.* VI, 15) : et ideo sive furtum, sive luxuriam, sive odium, sive superbiam, et quidquid mali est, a vobis cum Dei adjutorio repellite; ut totos vos vester Creator possideat. Attendite quia Herodes Christum quæsivit; sed ideo non invenit, quia male quæsivit : et vos male Christum quæritis, si bona opera pro humana laude facitis. Cavete ne taliter quærendo, et illum non inveniatis, et vos ipsos perdatis. Magi ad Herodem intrantes, stellam perdiderunt; et vos si ad diabolum accesseritis peccando, lucem spiritualem non habebitis, nisi forte per confessionem et pœnitentiam denuo ab illo recesseritis. Moneo ne intretis ad Herodem; quia melius est peccatum cavere, quam emendare. Nam si diabolo suadente, peccaveritis, per pœnitentiam autem, Deo adjuvante, ab illo recesseritis, gratiam perditam recipietis : sicut et Magi postquam ab Herode recesserunt, stellam quam perdiderant, videre meruerunt.

Magorum munera. Illi Magi tres reges esse dicuntur, et tria munera, hoc est, aurum, thus, et myrrham obtulerunt : quoniam verum Deum, et regem, et verum hominem in carne mortali apparuisse cognoverunt. Et vos, fratres, offerte illi aurum cœlestis sapientiæ, et thus mundæ orationis, et myrrham perfectæ mortificationis. Et sicut illi per aliam viam reversi sunt in regionem suam (*Matth.* II, 12); ita et vos, qui a paradiso recessistis superbiendo, inobediendo, et cibum prohibitum comedendo, curate illuc per humilitatem et obedientiam, atque abstinentiam redire. Vita ista præsens peregrinatio est, patria vero vestra paradisus est. Et quia nimis stulti sunt qui exsilium pro patria diligunt, vos despicite hanc miseram et incertam vitam, ut pervenire valeatis ad patriæ cœlestis felicitatem certissimam. Ad hoc namque Filius Dei de cœlo venit ad terras, ut vos ejus exempla sequendo, possetis de terra in cœlum ascendere. Quod ipse vobis concedat, cujus regnum et imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum.

(*a*) Exstat inter Ambrosianos ordine duodecimus : sed Cæsarianis omnino est annumerandus. Cæsar., hom. 16, et ex editis a Baluz 9.

SERMO CXL (*a*).

In Quadragesima, I (*b*).

1. *Quadragesima corpori et animæ salubris. Quibusnam noxia.* Ecce, fratres charissimi, Deo propitio, tempus Quadragesimæ venit: et ideo rogo, dilectissimi, ut dies istos corporibus salubres et animæ medicinales ita cum Dei adjutorio sancte ac spiritualiter celebremus; ut observatio sanctæ Quadragesimæ non nobis judicium pariat, sed profectum. Si enim negligenter agimus, si nos nimiis occupationibus implicamus, si castitatem servare nolumus, si jejuniis et vigiliis et orationibus non insistimus, si Scripturas divinas aut ipsi non legimus, aut legentes alios non libenter audimus, ipsa nobis medicamenta convertuntur in vulnera; et inde habebimus judicium, unde potuimus habere remedium.

2. *Pia Quadragesimæ exercitia.* Et ideo rogo vos, fratres charissimi, ad Vigilias maturius surgite, ad Tertiam, ad Sextam, ad Nonam ante omnia convenite. Nullus se a sancto opere subtrahat, nisi quem infirmitas, aut publica utilitas, aut forte certa et grandis necessitas tenuerit occupatum. Nec solum vobis sufficiat quod in Ecclesia divinas lectiones auditis: sed etiam in domibus vestris aut ipsi legite, aut alios legentes requirite, et libenter audite. Recolite, fratres, sententiam Domini nostri qua dicit, *Si totum mundum lucretur homo, animæ autem suæ detrimentum patiatur; quam dabit commutationem pro anima sua* (*Matth.* XVI, 26)? Et illud ante omnia memoriter retinete, et jugiter expavescite quod scriptum est, *Impedimenta mundi fecerunt eos miseros.* Sic ergo te occupabis in domo tua, ut non negligas animam tuam. Ad extremum si non amplius, vel tantum labora pro anima tua, quantum pro carne tua laborare te consideras.

3. *Opera bona sequitur dulcedo, mala amaritudo.* Et ideo, fratres charissimi, *nolite diligere mundum, neque ea quæ in eo sunt;* quia *mundus transit et concupiscentia ejus* (I *Joan.* II, 15, 17). Quid autem permanet in homine, nisi quod quisque aut legendo, aut orando, aut bona opera faciendo pro animæ salute in thesauro conscientiæ suæ recondiderit? Infelix enim voluptas, infelicior cupiditas atque luxuria, per transitoriam dulcedinem præparant sempiternam amaritudinem: abstinentia vero, vigiliæ, orationes atque jejunium per brevissimas angustias perducunt ad paradisi delicias; quia non mentitur Veritas, quæ in Evangelio dicit, *Arcta et angusta via est quæ ducit ad vitam; et pauci sunt qui inveniunt eam* (*Matth.* VII, 13, 14). Nec per latam viam diu gaudetur, nec per angustam et asperam longo tempore laboratur: quia et isti post brevem tristitiam accipiunt vitam æternam, et illi post parvum gaudium patiuntur sine fine supplicium.

4. *Quadragesima totius anni cibaria animæ providenda. Damna reparanda.* Et ideo, fratres charissimi, in istis quadraginta diebus, quasi totius anni cibaria animæ nostræ jejunando, legendo, vel orando providere debemus. Nam licet per totum annum, Deo propitio, lectiones divinas frequenter et fideliter audiatis; in istis tamen diebus de pelago et fluctibus mundi hujus quasi ad portum Quadragesimæ confugientes debemus requiescere, et lectiones divinas in exceptorio cordis nostri cum silentio et pace suscipere: ut Deo propitio pro amore vitæ æternæ vacantes, quidquid in navicula animæ nostræ per totum annum multis tempestatibus, id est, peccatorum fluctibus, aut fractum, aut dissolutum aliquid, aut corruptum, aut perditum est, omni sollicitudine in istis diebus reparare studeamus atque componere. Et quia nos necesse est, dum adhuc in isto corpusculo sumus, procellas et turbines sæculi istius sustinere, quotiescumque nos aut per tempestates durissimas avertere, aut per voluptates mollissimas decipere voluerit inimicus; semper nos, adjuvante Deo, contra se inveniat præparatos.

5. *Occupationes sæculi saltem temperandæ. Mundus aut ridetur a nobis, aut ipse ridet nos.* Unde iterum rogo, ut occupationes sæculi hujus in istis diebus sanctæ Quadragesimæ, si non potestis abscindere, studeatis vel ex parte aliqua temperare: ut præciso damno et gloriosissimo fructu hoc sæculum fugientes, subtrahatis aliquas horas occupationi terrenæ, in quibus Deo vacare possitis. Nam iste mundus, aut ridet nos, aut ridetur a nobis: aut acquiescimus et despicimur, aut contemnimus ut æterna præmia consequamur. Ac sic aut contemnis et despicis mundum, aut acquiescis et premeris vel calcaris a mundo. Sed melius est ut calces mundum, et calcato eo gradum tibi facias, per quem in sublime conscendas. Hæc enim, fratres charissimi, quæ pro salute communi de vestra obedientia præsumentes suggerimus, si secundum vestram consuetudinem et libenter auditis, et fideliter implere contenditis; et Pascha cum gaudio celebrabitis, et ad vitam æternam feliciter venietis. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

(*a*) Alias, de Tempore 55.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Erat Lovaniensibus dubius, falsus Verlino et Vindingo. Cum proxime subsequente ac Cæsarianis aliis sermonibus convenientiam et cognationem habet quam maximam. De num. 1 vide Appendicis serm. 11, n. 6, necnon Cæsar., homil. 37 ex editis a Baluzio; de num. 2, Append. serm. 10, n. 5, et serm. 69, n. 3; de num. 4, Append. serm. 10, nn. 5, et 28, n. 4; de num. 5, Cæsarii homil. 21, in fine.

SERMO CXLI (*a*).

In Quadragesima (*b*), II.

1. *Dies Quadragesimæ vitam præsentem, dies Paschæ futuram designant.* Dominus et Salvator noster, qualiter ad eum post multas negligentias venire debeamus, fratres charissimi, per prophetam nos hortatur et admonet dicens, *Venite, adoremus et procidamus ante Deum, et ploremus coram Domino qui fecit nos* (*Psal.* XCIV, 6); et iterum, *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio et fletu et planctu* (*Joel* II, 12). Dies enim sanctæ Quadragesimæ, fratres charissimi, si diligenter attendimus, vitam sæculi præsentis significant; sicut et dies Paschæ æternam beatitudinem præfigurant. Et quomodo in Quadragesima quasi tristitiam habemus, ut in Pascha ordine legitimo gaudeamus: sic et in hoc sæculo quamdiu vivimus, pœnitentiam debemus agere, ut in futuro possimus peccatorum indulgentiam accipere, et ad æternum gaudium pervenire. Sed ita debet unusquisque pro suis criminibus suspirare, lacrymas fundere, eleemosynas dare; ut Deo auxiliante, quamdiu vivit, semper crimina ipsa conetur effugere. Sicut enim sine minutis peccatis nullus unquam aut fuit aut esse poterit: ita sine capitalibus criminibus, donante et auxiliante Deo, omnimodis esse possumus[1] et debemus.

2. *Quadragesima, tempus messis ac vindemiæ spiritualis. Quod carni cibus, id animæ verbum Dei. Canava.* Et ut hæc obtinere possimus, si nos alio tempore impedimenta mundi detinent obligatos, vel in diebus sanctæ Quadragesimæ, in Domini lege, sicut scriptum est, die noctuque meditemur (*Psal.* I, 2): et ita cor nostrum divinæ legis dulcedine repleamus, ut in nobis nullum locum virtutibus vacuum, quem obtinere possint vitia, relinquamus. Sicut enim tempore messium vel vindemiarum, unde caro nostra possit sustentari, colligitur; ita in diebus Quadragesimæ, quasi in

[1] In manuscriptis et apud Ambrosium desideratur, *possumus.*

(*a*) Alias de Tempore 56.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Idem atque de superiore est Lovaniensium, idem Verlini et Vindingi judicium. Inter Ambrosianos reperitur vigesimus quintus: Cæsario tamen tribuere suadet cum duorum manuscriptorum Corbeiensium, qui ipsi adscribunt, auctoritas, tum maxime stili consensio.

spirituali vindemiarum vel messium tempore, unde anima nostra in æternum possit vivere, congregetur: quia sicut negligens quisque, si tempore vindemiarum vel messium nihil collegerit, per totum anni spatium fame torquebitur; ita qui in hoc tempore spirituale triticum et cœleste mustum jejunando, legendo, orando in horreis animæ suæ providere et congregare neglexerit, in æternum durissimam sitim et crudelem inopiam sustinebit. Certissime scitote, fratres charissimi, quia qualis est caro quæ post multos dies percipit cibum, talis est anima quæ assidue non pascitur Dei verbo: et quomodo caro per famem et inopiam tenuis et sicca velut quoddam simulacrum efficitur; ita et anima, si verbi Dei cibo non pascitur, arida et inutilis et ad nullum opus bonum congrua invenitur. Considerate, fratres, si et horreum et canavam (*a*) et cellarium annis singulis replemus, unde uno anno cibum habeat caro nostra; putas, quantum debemus recondere, unde in æternum sustentetur anima nostra?

3. *Occupationes commutentur. Tabulæ ludus.* Et ideo, fratres, vel istis paucis diebus recedant impedimenta mundi, quæ secundum Scripturam multos negligentes miseros faciunt. Recedat carnalis lætitia, recedant venenis plena mundi istius blandimenta. Carnis gaudia minuantur, ut animæ lucra spiritualia præparentur; propter illud quod scriptum est, *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis* (*Luc.* VI, 25); et illud, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* V, 5). Tempus quod nobis furiosus tabulæ ludus solebat auferre (*b*), lectio divina incipiat occupare. Otiosis fabulis, et mordacibus jocis, et detractionibus venenatis colloquia de Scripturis sanctis succedant. Horarum spatiis, in quibus solebamus cum damno animæ detineri, visitentur infirmi, requirantur in carcere constituti, peregrini suscipiantur, et discordes ad concordiam revocentur. Hæc si facimus, fratres, inde nobis parare possumus medicamenta, unde nobis vulnera feceramus.

4. *Prandia pauperibus eroganda. Cœnæ cibi nec suaves nec nimii. Caro ut ancilla, anima ut domina tractetur.* Ante omnia in diebus jejuniorum quod solebamus prandere, pauperibus erogemus; ne forte aliquis sibi sumptuosas cœnas, et exquisitis saporibus epulas studeat præparare, et corpori suo magis commutasse, quam subtraxisse ciborum abundantiam videatur. Nihil prodest tota die longum duxisse jejunium, si postea ciborum suavitate vel nimietate anima obruatur. Illico mens repleta torpescit, et irrigata corporis nostri terra spinas libidinum germinabit. Sit ergo temperatus cibus, et nunquam nimium venter expletus; et plus semper de cibo cordis quam de cibo corporis cogitemus: quia intus in homine interiore facti sumus ad imaginem Dei; in carne autem de limo terræ formati sumus. Et videte, fratres, si justum est ut caro nostra de terra facta interdum bis in die capiat cibum; et anima in qua imago Dei est, vix post plures dies accipiat Dei verbum: cum tamen expediat nobis ut amplius Dei imaginem in nobis, quam nostram carnem honorare debeamus. Qui enim de sola carne cogitant, bestiis et pecoribus similes sunt: et qui ita agunt, jam in se Dei imaginem contriverunt. Caro ergo velut ancilla gubernetur; et anima tanquam domina legitima reficiatur. Nam et si aliter factum fuerit, si nos non agnoscimus ad imaginem Dei factos, et plus de carne quam de anima cogitemus, timeo ne nos Spiritus sanctus per prophetam arguat, dicens: *Et homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psal.* XLVIII, 13).

5. *Lectiones divinæ in ecclesia, domi, et refectionis tempore.* Lectiones divinas et in ecclesia, sicut consuestis, libenter audite, et in domibus vestris relegite. Si aliquis ita fuerit occupatus, ut ante refectionem, Scripturæ divinæ non possit insistere, non eum pigeat in conviviolo suo aliquid de divinis Scripturis relegere: ut quomodo caro pascitur cibo, sic anima reficiatur Dei verbo; et totus homo, id est, et exterior et interior, de sancto et salubri convivio satiatus exsurgat. Nam si sola caro reficitur, et anima Dei verbo non pascitur; ancilla satiatur, et domina fame torquetur: et hoc quam sit injustum, Sanctitas vestra non potest ignorare. Et ideo, sicut jam dixi, lectiones divinas illo desiderio et legere et audire debetis, ut de ipsis in domibus vestris, et ubicumque fueritis, etiam loqui et alios docere possitis, et verbum Dei, velut munda animalia, cogitatione assidua ruminantes, utilem succum, id est, spiritualem sensum, et vobis sumere, et aliis, Deo auxiliante, propinare possitis: ut in vobis impleatur illud quod scriptum est, *Et calix tuus inebrians quam præclarus est* (*Psal.* XXII, 5)! implentes illud quod beatus Apostolus hortatur et admonet, dicens, *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite* (I *Cor.* X, 31). Si infirmitas non prohibet, quotidie jejunate, ad Vigilias alacri et ferventi devotione consurgite, propter illud quod scriptum est, *De nocte vigilat spiritus meus ad te, Deus* (*Psal.* LXII, 2); et iterum, *Ad te orabo, Domine, mane, et exaudies vocem meam* (*Psal.* V, 4); et iterum, *Media nocte surgebam ad confitendum nomini tuo, Domine* (*Psal.* CXVIII, 62). Ad quam rem etiam Dominus et Salvator noster in Evangelio hortatur et admonet, dicens: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem* (*Matth.* XXVI, 41): quod ipse præstare dignetur, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto, etc.

SERMO CXLII (*a*).

In Quadragesima, III (*b*).

1. *Jejunare non valens, largiores eleemosynas eroget.* Rogo vos et admoneo, fratres charissimi, ut in isto legitimo ac sacratissimo Quadragesimæ tempore, exceptis dominicis diebus, nullus prandere præsumat, nisi forte ille quem jejunare infirmitas non permittit: quia aliis diebus, jejunare, aut remedium, aut præmium est; in Quadragesima non jejunare peccatum est. Alio tempore qui jejunat, accipiet indulgentiam: in Quadragesima qui potest, et non jejunat, sentiet pœnam. Et ipse tamen qui jejunare non prævalet, secretius sibi soli, aut si est alius infirmus, cum ipso sibi in domo sua præparet

(*a*) Hic ex Mss. restituimus vocem *canavam*, id est, cellam penariam vel vinariam, gallice *cave*. Qua voce utitur idem ipse Cæsarius in sermone qui inter Augustinianos alias fuit 61 de Tempore, nunc Appendicis 273; itemque in suæ ad Virgines regulæ capite 30 statuens, « Quæ cellario, si« ve canavæ, sive vestibus præponuntur, » etc. Vide Regulam S. Aureliani ad Monachos, cap. 21, et Isidorum in Gloss. Victor in lib 2 de Persecutione Vandalica eam usurpat pro ergastulo seu cavea.

(*b*) Exstat Eliberitani concilii can. 79, et Constantinop. 6 can. 50, de iis qui alea sive tabula ludunt. Fuit etiam aliquando civilibus legibus vetitus tabulæ ludus, de quo Novell. Justin. 123, Julianus antecessor, Constit. 115, capp. 4, 9. Narrat tamen Gregorius Turonensis in Hist. lib. 10, n. 16, accusatam, quæ Pictavensi S. Crucis monasterio præerat, abbatissam, quod ad tabulam lusisset, respondisse « Nec in regula « per Scripturam prohiberi, nec in canonibus. » Ad tabulam ludentes reprehenduntur rursum infra in sermone 146, n. 4, et in Cæsarii homilia ex editis a Baluzio tertia; sed in eo maxime tractatu qui inter Cypriani opera vulgatus est de Aleatoribus.

(*a*) Alias, de Tempore 62.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubiis per Lovanienses, supposititiis per Verlinum et Vindingum annumeratus fuit. Inter spurios Ambrosii quoque sermones est vigesimus sextus. Sed verius inter Cæsarianos repræsentatur in Bibliotheca Patrum et in Bibliotheca Lirinensi, et certe Cæsarium clamant singula fere verba, adeo ut minime videatur fides habenda recentioribus aliquot manuscriptis qui Faustino adscribunt. De num. 3 vide Cæsarii homil. 22, et serm. Appendicis 78, n. 5; de num. 5, serm. Append. 142; de num. 6, Cæsarii homil. 24, et sermonem superiorem, n. 4; de num. 7, Cæsar. in fine homil. 33; de num. 8, Cæsar. homil. 1.

quod accipiat; et illos qui sani sunt, et jejunare prævalent, ad prandium non invitet: quia si hoc fecerit, non solum Deus, sed etiam homines intelligere possunt illum non pro infirmitate non posse, sed pro gula jejunare non velle. Sufficiat illi quod ipse jejunare non prævalet: et magis cum gemitu et suspirio et animi dolore manducet, pro eo quod aliis jejunantibus, ille abstinere non potest. Quid opus est unicuique infirmo aliquem sanum rogare ad prandium, ut sibi etiam augeat de alterius gula peccatum? Pro eo tamen quod non potest jejunare, amplius debet erogare pauperibus: ut peccata quæ non potest jejunando curare, possit eleemosynas dando redimere.

2. *Eleemosyna jejunio melior.* Bonum est jejunare, fratres; sed melius est eleemosynam dare. Si aliquis utrumque potest, duo sunt bona: si vero non potest, melius est eleemosynam dare. Si possibilitas non fuerit jejunandi, eleemosyna sufficit sibi sine jejunio; jejunium sine eleemosyna omnino non sufficit. Ergo si aliquis jejunare non potest, eleemosyna sine jejunio bonum est: si vero prævalet, jejunium cum eleemosyna duplex bonum est. Jejunium vero sine eleemosyna, nullum bonum est: nisi forte ita sit aliquis pauper, ut non habeat omnino quod tribuat. Illi ergo qui non habuerit unde tribuat, sufficit voluntas bona, secundum illud quod scriptum est, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14).

3. *Ab ea nemo facile excusatur.* Sed quis erit qui se possit excusare, cum etiam pro calice aquæ frigidæ mercedem se Dominus redditurum esse promiserit (*Matth.* X, 42)? Et quare frigidæ dixit? Ne forte se posset aliquis pauper de lignorum penuria excusare; aut dicere, se vasculum ubi aquam calefaceret, non habere [1]. Denique et per beatum prophetam, fratres charissimi, Dominus ita hortatur et admonet eleemosynam fieri, ut prope nullus pauper sit qui se valeat excusare. Sic enim ait: *Hoc est jejunium quod elegi, dicit Dominus: Frange esurienti panem tuum.* Non dixit ut integrum daret; cum forte pauper ille alium non haberet: sed, *Frange*, inquit; hoc est dicere, Etiamsi tanta paupertas tibi est, ut non habeas nisi unum panem, ex ipso tamen frange, et pauperi tribue. *Et egenum*, inquit, *ac sine tecto induc in domum tuam* (*Isai.* LVIII, 6, 7). Si aliquis ita pauper est, ut non habeat unde tribuat pauperi cibum, vel in uno angulo domus suæ peregrino præparet lectulum. Quid nos ad hæc dicturi sumus, fratres, vel quam excusationem habere poterimus, qui amplas et spatiosas domos habentes, vix aliquando dignamur excipere peregrinum; ignorantes, imo non credentes, quod in omnibus peregrinis Christus excipitur, sicut ipse dicit, *Hospes fui, et suscepistis me*; et, *Quamdiu uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 35, 40).

4. *Christus in pauperibus recipiendus, ut nos ipse in patriam recipiat.* Laboriosum et fastidiosum nobis est, in pauperibus recipere Christum in patria nostra: timeo ne nobis ille vicem reddat in cœlo, et non nos recipiat in beatitudinem suam. Contemnimus illum in mundo: timeo ne nos ille iterum contemnat in cœlo, secundum illud quod ipse dixit, *Esurivi, et non dedistis mihi manducare*; et, *Hospes fui, et non suscepistis me*; et, *Quamdiu non fecistis uni ex minimis istis, nec mihi fecistis.* Et quid post hæc sequitur, fratres? Avertat hoc Deus a nobis. Hoc enim postea addidit, dicens: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Ibid.* 42-46). Hæc ergo, fratres charissimi, non transitorie, nec solis corporis auribus audiamus; sed fideliter audientes, etiam ut alii teneant et impleant, verbo pariter et exemplo doceamus [2].

5. *Objurgantur qui divitias coacervant.* Quid ergo post hæc dixit Dominus per Prophetam? *Si videris*, inquit, *nudum, operi eum.* Ego in hac sententia neminem judico; unusquisque attendat conscientiam suam. Me tamen arguo et reprehendo, quod forte aliquoties evenit ut per negligentiam vestimenticula mea, quæ debuerunt accipere pauperes, devorarentur a tineis: et timeo ne mihi ipsi panni in testimonium proferantur in die judicii; secundum illud quod Jacobus apostolus terribiliter increpat dicens, *Agite nunc*, inquit, *divites, plorate ululantes in miseriis quæ advenient vobis. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum et argentum vestrum æruginavit, et ærugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis super terram, et in deliciis enutristis corda vestra in die occisionis* (*Jacobi* V, 1-5). Hæc omnia, sicut dixi, fratres charissimi, quæ per Apostolum comminatus est Christus, licet nos nimium terreant; non tamen de Dei misericordia desperandum est. Adhuc ego et mei similes negligentes cum Dei adjutorio possumus nos emandare, si volumus, si et eleemosynas, quas huc usque parcius fecimus, largius erogemus, et pro peccatis præteritis cum dolore et gemitu, cum spe reparationis, Dei misericordiam deprecemur.

6. *Jejunium non sit sine eleemosyna. Prandia pauperibus erogentur.* Ergo, sicut supra suggessi, fratres charissimi, jejunia nostra eleemosynarum pinguedo commendet; quia tale est jejunium sine eleemosyna, qualis sine oleo lucerna. Nam sicut lucerna, quæ sine oleo accenditur, fumigare potest, lucem habere non potest: ita jejunium sine eleemosyna carnem quidem cruciat, sed charitatis [1] lumine animam non illustrat. Interim vel quod ad præsens agitur, fratres, sic jejunemus, ut prandia nostra pauperibus erogentur; ut quod pransuri eramus, non in nostris sacculis, sed in visceribus pauperum reponamus: quia manus pauperis gazophylacium est Christi, qui quod accipit, ne in terra pereat, in cœlo reponit; quia quamvis cibus quem pauper accipit, consumatur, merces tamen boni operis in cœlo reconditur. Nam si prandia nostra exquisitis saporibus, et multiplicatis ferculis expendere studeamus ad cœnam; si corpori nostro deliciæ non subtrahuntur, sed etiam duplicantur: sicut modo corpori nihil minuitur, sic animæ nihil augetur.

7. *Castitas per totam Quadragesimam servanda.* Hæc, fratres, timens magis quam de vobis aliquid sinistrum credens, admoneo. Scio enim plures ex vobis, Deo propitio, et peregrinos assidue excipere, et pauperibus frequenter eleemosynam dare. Et ideo quod suggero, ad hoc proficiat, ut qui faciebat, amplius faciat; qui vero non faciebat, aut forte tardius faciebat, tam sanctam sibi et Deo placitam operationem in consuetudinem mittat. Et licet credam, quod, Deo inspirante, semper supervenientibus festivitatibus, castitatem ante plures dies, etiam cum propriis uxoribus custodiat Charitas vestra: tamen, licet ex superfluo, etiam quod vos facere credo, charitatis contemplatione commoneo, ut per totam Quadragesimam et usque ad finem Paschæ castitatem, Deo auxiliante, servantes, in illa sacrosancta solemnitate Paschali, charitatis luce vestiti, eleemosynis splendidi, orationibus, vigiliis et jejuniis, velut quibusdam cœlestibus et spiritualibus margaritis ornati, non solum cum amicis, sed etiam cum inimicis pacifici, libera et secura conscientia, ad altare Domini accedentes, corpus et sanguinem ejus non ad judicium, sed ad remedium possitis accipere.

8. *Bona voluntate implent pauperes præceptum elee-*

[1] Hic Mss. duo, omissis intermediis, subjungunt: *Omnia enim complevit, qui quod potuit fecit*, etc., quæ habentur versus finem sermonis.

[2] Hic sermo in editis terminabatur clausula, *præstante Domino nostro*, etc. Alteram sermonis partem, quam exhibent Mss. plures jam seorsum dederat post Marum Vignerius in Supplemento.

[1] Ita Mss. At apud Cæsarium et Ambrosium, *claritatis*.

mosynæ. Sed cum de eleemosynis loquimur, non conturbetur angusta paupertas. Omnia enim complevit, qui quod potuit fecit: quia voluntas perfecta faciendi reputabitur pro opere facti. Sed hoc ille implere poterit, qui omnem pauperem, quasi se ipsum considerare voluerit; ut sic pauperi tribuat, quomodo si ipse in tali necessitate esset, sibi fieri cuperet. Hæc qui fecerit, et Novi et Veteris Testamenti præcepta complebit, implens illud evangelicum: *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter; hæc est enim Lex et Prophetæ* (*Matth.* VII, 12). Ad quam veræ et perfectæ charitatis legem pius vos Dominus sub sua protectione perducat; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXLIII (*a*).

In Quadragesima, IV (*b*).

1. ***Quadragesima sanctorum exemplis celebrata, Moysi, Eliæ, et ipsius Christi.*** Omne vitæ nostræ tempus, stadium quoddam debemus putare virtutum, et ad cœleste bravium tota virtute contendere. Sed hoc præcipue in Quadragesimæ diebus implendum est, qui abstinentiæ ac jejuniis dedicati, tantum nobis ad virtutem animi conferunt, quantum et de corpore voluptatem decerpunt. Est autem legitimus numerus iste jejunii, et qui his sanctis celebratur exemplis. Moyses Legem accepturus a Deo, quadraginta dies ac noctes absque cibo potuque transegit, et ad suscipiendam Domini voluntatem jejunus præparatus est (*Exod.* XXXIV, 28). Elias post quadraginta dierum jejunia curru igneo de hoc mundo ad superna cœlorum translatus est (III *Reg.* XIX, 8). Ipse quoque Dominus ac Salvator noster quadraginta diebus jejunans de diaboli tentationibus triumphavit, ut ad prædicationem Evangelii jam victor accederet (*Matth.* IV, 2). Merito ergo etiam nos hunc dierum numerum custodire debemus jejuniis, quem per talia exempla legimus consecratum.

2. *Tunc virtus facilior.* Celebremus ergo hos dies cum omni alacritate mentis et gaudio, et eos omnibus epulis, omnibus corporalibus deliciis præferamus. In his enim præcipue diebus ad implendam Domini voluntatem animus accenditur, quando maxime per abstinentiam voluptas carnis exstinguitur. Tunc enim ad Dominum et ejus futura promissa tota mens purior facta festinat, cum nulla crapula, nulla cibi ac potus satietate crassatur. Unde et Salvator in Evangelio dixit: ***Attendite itaque vobis, ne graventur corda vestra in crapula et in ebrietate et in cogitationibus sæcularibus; et superveniat in vos dies illa tanquam repentina: tanquam laqueus enim superveniet universo mundo, et nemo effugiet*** (*Luc.* XXI, 34 *et* 35). Sed et illa est in Quadragesimæ diebus grandis utilitas, quod dum etiam a licitis abstinemus, magis ac magis admonemur illicita vitare. Qui enim abstinemus nos a carnibus, quibus aliis diebus uti licet; qui ergo ista vitamus, quæ aliquando licent; imprimis peccata fugiamus, quæ omnino nunquam licent.

3. *Jejunium præcipuum, a vitiis.* Itaque si volumus bene jejunare a cibis, ante omnia jejunemus et a vitiis. Quid enim prodest vacuare corpus ab escis, et animam replere peccatis? Quid enim prodest pallidum esse jejunio, si odio et invidia livescas? Quid enim prodest vinum non bibere, et iracundiæ veneno inebriari? Quid prodest abstinere a carnibus ad edendum creatis, et malignis obtrectationibus fratrum membra lacerare? Quid prodest si abstineamus ab his quæ aliquando licent, et faciamus illa quæ nunquam licent? Deus enim illos honorat et diligit, qui illicita fugiunt. Sic ergo, ut dixi, jejunemus a cibis, ut multo magis jejunemus et a vitiis, ut sanctorum operum ubertate saturemur; ut et in futuro mereamur

(*a*) Alias, de Tempore 64.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. De hoc dubitare permittunt Lovanienses, sed ipsum repudiari non injuria volunt Verlinus et Vindingus.

ipsorum operum retributione satiari, sicut in Evangelio legimus, *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Matth.* V, 6).

4. *De parcimonia pauperes reficiantur.* Illam enim compensationem magis eligere debemus, ut a cibis quibus nos abstinemus, eos pauperibus ac debilibus largiamur; secundum illud quod scriptum est, *Beati qui contenti sunt esurire, ut alii reficiantur.* Satis Deo acceptum est munus, quando indigens saturatur, quando nudus vestitur, quando ira non perficitur, et iracundiæ tempus non reservatur, quando malum pro malo non redditur. Tunc grata sunt Deo nostra jejunia, si illi qui necessitate jejunant, reficiantur a nobis. Tunc illam Domini sententiam audire merebimur, *Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis* (*Id.* XXV, 40). O benignissimum Dominum ad edomandam hominum avaritiam, qui sibi dari dicit, quod vel minimo pauperi donatum fuerit! Vobis autem, fratres, præstet Domini misericordia, ut ei jejuniis et eleemosynis in bonis operibus serviatis, ut ad æternam et veram vitam vos perducat ipse, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXLIV (*a*).

In Quadragesima, V (*a*).

1. *Jejunii utilitas ostenditur exemplis Moysi et Adæ.* Adest nobis venerabile et medicinale Quadragesimæ tempus, charissimi, per quod jejunantes peccatorum nostrorum vulnera curare debemus. Quantum sit ergo bonum jejunii, quantumque homini gratiæ conferat, brevi sermone exemplis additis disseramus. Moyses primus quadraginta diebus ac noctibus cum jejunasset, Legem Domini accipere meruit, per quam populis imperaret. Impetraverunt unius hominis jejunia, quod totius populi saturitas desperaverat. Advertamus ergo quanta sit inter jejunium et saturitatem distantia, inter ventrem vacuum et pulmones epulis æstuantes. Moyses ergo quia jejunavit, Dominum vidit (*Exod.* XXIV, 18): populus, quia manducavit et bibit, idola fabricatus est. Sed quid de Moyse et Israelitica multitudine loquar? Princeps ille humani generis Adam, quamdiu jejunavit servans mandatum, in paradiso fuit: ubi vero comedit, ejectus est de paradiso (*Gen.* III). Et qui in paradiso Dei virgo fuerat, ejectus de paradiso cognovit uxorem. Semper enim juncta est saturitati lascivia. Vicina sibi sunt venter et genitalia, et pro membrorum ordine ordo vitiorum. Ejecit ergo nos de paradiso cibus; reducat esuries, reducat jejunium. Diximus ergo quid sanctus Moyses meruit jejunando: deinde et cunctos videamus.

2. *Item Eliæ.* Sancto Eliæ jejunanti etiam elementa famulata sunt. Hic denique tribus annis et sex mensibus cœlum clausit (III *Reg.* XVII, 1; *Jacobi* V, 17): ad cujus vocem etiam supernum descendit incendium (IV *Reg.* I, 10). Et cum eum Jezabel regina vellet occidere, et fessus sub arbore frondosa jaceret in solitudine, angelus ad eum mittitur, et dicit ei: *Sume paululum panis et aquæ* (III *Reg.* XIX, 5). Videte quanta sit Dei clementia erga jejunantes, charissimi. Non sufficiebat, quia angelum ad jejunantem Dominus miserat, qui eum, ut cibum sumeret, admoneret: sed etiam præcipit ut longius fugiat persequentem. Ait ergo, *Sume paululum panis et aquæ.* Quadraginta enim dierum jejunio perrecturus erat per desertum usque ad montem Sina. Numquid ei Dominus qui cœlum et terram fecerat, cujus omnis est creatura, non potuit

(*a*) Alias, de Tempore 65.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses, supposititium asserunt Verlinus et Vindingus. Hieronymo in Remigiano codice, in aliis fere manuscriptis Augustino tribuitur: sed falsa, ut stilus evincit, inscriptione. Manuscripti plerique sermonem ordiuntur ab his verbis, «Moyses quadraginta diebus ac noctibus,» etc. De cætero nonnihil passim variant, præsertim in fine, ubi hæc omittunt, «Sed jejunia nostra ut plena sint,» etc., sermonemque ita concludunt: «saltem paucis diebus Domino «vivere debeamus.» Porro quod hic num. 1 de Adam legitur, iisdem fere verbis dicitur infra in serm. 147, n. 2.

in eremo per angelum prandium mittere, sicut Danieli in lacum leonum per Habacuc misit (*Dan.* xiv, 33)? Sed sciebat Deus prophetam suum tentantem diabolum aliter superare non posse, nisi jejuniis eruditus insidiantis inimici tentamenta repelleret.

3. *Item Danielis, Joannis Baptistæ, et ex ipso Evangelio. Distantia inter jejunum et saturum.* Daniel quoque ille futurorum gnarus, et adventus Domini conscius, et eversionis Jerusalem manifestissimus prædicator, ideo *Vir desideriorum* appellatus est, quia panem desiderii non comedit, et potum concupiscentiæ non bibit, quia magis Christum quam epulas desiderabat. Joannes quoque præcursor Domini locustis in eremo et agresti melle nutritur, non animalium carnibus, non volucrum suavitatibus. Poterat utique juxta Jordanem positus piscium sibi exhibere delicias: sed pœnitentiam prædicaturus, doctrinam rigoris et jejunii exemplo suo magis debuit docere quam voce. In Evangelio quoque cum quidam dæmone plenus Domino fuisset oblatus, quem Apostoli curare nequiverant; interrogantes audiunt a Domino, istius modi genus non posse ejici nisi orationibus et jejuniis (*Matth.* xvii, 20). Videte ergo, charissimi, quanta sit jejuniorum virtus, ut id facere jejunia valeant, quod Apostoli nequiverant. Omitto cætera : sed unusquisque consideret quanta sit inter jejunium et saturitatem distantia, inter ventrem vacuum et refertum, inter rubentem faciem et ora pallentia, inter os jejunum et labia crapula dissoluta, inter oppressum epulis sensum, et inediæ tenuitate vigilantem.

4. *A quibus abstinendum et quare. Jejunia non sint sola.* Non dico hebdomadas, non duplicata, non multiplicata jejunia; sed vel singulos dies absque ciborum luxuria transigamus. Cessent lavacra, vina vel carnes: non quod creaturam Dei judicemus esse damnandam; sed qui toto anno nobis viximus, saltem vel paucos dies vivamus et Domino. Sed jejunia nostra ut plena sint et sufferta, misericordiæ pinguedine saginentur; demus esurientibus prandium nostrum. Nec putes, jejunia sola sufficere ad sananda vulnera peccatorum, nisi medicamento eleemosynæ recreentur. Jejunium ergo tuum te castiget, sed lætificet alterum : et ita fructuosæ erunt angustiæ tuæ, si alteri latitudinem præstent Sic jejuna, ut in alio manducante prandisse te gaudeas. *Hilarem enim datorem diligit Deus* (II *Cor.* ix, 7). Nam manducante paupere de bonis tuis, prandet Christus qui se in paupere esurire testatur.

SERMO CXLV (*a*).

In Quadragesima, vi (*b*).

1. *Quadragesimæ diuturnitas non fastidienda.* Hos sanctæ Quadragesimæ dies, fratres charissimi, debemus omni veneratione suscipere, nec longiorem numerum hujus temporis fastidire : quia quanto plures dies sunt jejunii, tanto major est causa remedii; quanto prolixior abstinentiæ cursus, tanto redemptio copiosior est salutis; quanto austerior cura vulnerum, tanto medicina est salubrior peccatorum. Deus enim qui est nostrarum medicus animarum, congruum tempus instituit, quod et justis satis sit ad orandum, et peccatoribus sufficiat ad rogandum; illis requiem postulantibus, his veniam deprecantibus. Congruum enim tempus est Quadragesimæ, nec breve est ad exorandum, nec longum est ad promerendum. Quadraginta enim dierum jejuniis quævis iniquitas peccatoris exorari potest, et quantavis severitas judicis mitigari. Illi longum et fastidiosum forte sit tempus, qui nec orat de culpa, nec sperat de venia. Desperatio enim nec confiteri de scelere, nec indulgentiam novit sperare de judice. Sanctus igitur et salutaris Quadragesimæ cursus est, quo judex adducitur ad misericordiam, peccator ad pœnitentiam, justus ad requiem. His enim diebus solito amplius et divinitas miseretur, et delinquentia deprecatur [1], et justitia promeretur. Patent enim omnia, et cœli ad indulgendum, et peccator ad confitendum, et lingua ad postulandum.

2. *Quadragenarius numerus mysticus. Diluvium effectus misericordiæ.* Salutaris, inquam, et mysticus est quadragenarius numerus. Nam primum cum mundi faciem iniquitas hominum possideret, tot dierum curriculo Deus effusis de cœlo imbribus universam terram diluvio superfudit (*Gen.* vii, 4). Vides ergo jam illo tempore mysterium in figura dispositum. Nam sicut tunc quadraginta diebus pluit ad purgandum mundum; ita et nunc quadraginta diebus miseretur ad hominem purificandum. Quanquam et illius temporis diluvium misericordia dicenda est, quo iniquitas oppressa est, et justitia conservata. Pro misericordia enim factum est, ut et justi evaderent, et iniqui amplius non peccarent. Pro misericordia plane videmus illud fuisse diluvium, quo, veluti baptismo quodam, totius mundi facies est innovata : scilicet ut qui perditorum hominum scelere sordebat ad crimina, beati Noe habitatione floreret ad gratiam; et qui iniquitatis erat prostibulum [2] tunc, modo fieret domicilium sanctitatis.

3. *Diluvium nostri similitudo Baptismi, necnon Quadragesimalis jejunii.* Diluvium, inquam, illud hujus nostri fuit similitudo Baptismatis. Hoc enim tunc gestum est, quod nunc agitur : hoc est, ut exuberantibus aquarum fontibus periclitarentur vitia, justitia sola regnaret, mergerentur in profundum peccata, sanctitas vicina cœlo portaretur. Tunc enim, sicut dixi, hoc agebatur, quod nunc agitur in Ecclesia Christi. Nam sicut Noe arca submersis omnibus vitiis peccatorum adulta ferebatur (*a*); ita Baptismatis fonte cœlo vicina portatur Ecclesia, et deletis omnium superstitionibus idolorum, fides regnat in terris, quæ de Salvatoris arca procedit. Sanctum ergo et sacratum Quadragesimæ tempus est, quod statim ab initio cœpit inter justos injustosque discernere, bonos a malis quodam judicio separare. Quod quidem similiter fieri etiam in hac nostra Quadragesimæ observatione perspicimus. Nam per hos quadraginta dies separantur mali a bonis; hoc est, luxuriosus a casto, a jejuno intemperans [3], a christiano gentilis : separatur, inquam, malus a bono; hoc est, peccator a justo, diabolus a sancto, hæreticus a fideli. Relictis enim his omnibus ad similitudinem diluvii tanquam in naufragio sæculi, sola ad instar arcæ illius in altum cum suis virtutibus elevatur Ecclesia.

4. *Ecclesia, arca tricamerata. Vox Noe prædicantis excidium mundi.* Nam et nos, etsi peccatores, ad imitationem sancti Noe annuntiamus vobis mundi futurum esse excidium; et illos tantummodo dicimus periculum evasuros, quos triplex arca intra se gremio religionis incluserit. Triplex enim arca est Ecclesia; quia Trinitatis continet sacramentum. Nam cum dicit Scriptura bicameratam et tricameratam eam fuisse, utique demonstrat triplici divinitatis illam gratia esse distinctam (*Id.* vi, 16, *sec.* LXX). Annuntiamus igitur sicut Noe, mundi futurum esse naufragium, et ad hanc domum confugere omnes homines admonemus. Et sicut Noe filios suos in arca recepit; ita et nos filios nostros optamus in ista arca suscipere. Quisquis enim in hac domo vult habitare nobiscum, noster est filius. Sed dicit aliquis, sancti Noe prædicationis vocem in Scripturis minime esse descriptam.

(*a*) Alias, de Tempore 69.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus erat dubius, falsus Verlino et Vindingo. Maximi nomen præfert in Remigiano codice. Continet nonnullas sententias sermonis inter Ambrosianos trigesimi primi : de quo Ambrosiano sermone dicendum rursus infra ad sermonem 147.

[1] Ms. n., *et diligentia deprecatur.* Ms. vero rm., *et deprecatio justi requiem promeretur.*

[2] Ita duo Mss. At editi, *purgatorium.* Ms. autem rm., *pyraterium.*

[3] In Ms. rm., *prandens.*

(*a*) Morel, Elem. Crit., p. 82, censet legendum, *ad alta ferebatur.* Hæc lectio eo magis est probanda, quod statim Ecclesia tanquam *cœlo vicina* repræsentatur. M.

Audi igitur. Noe etsi tacebat voce, opere loquebatur; silebat lingua, fabricatione clamabat. Nam utique cum operaretur opus novum, et nulli aliquando compertum, admonebat cunctos, novis periculis nova tabernacula præparari. Loquebatur ergo opere, et dicebat illud evangelicum Domini dictum, *Si mihi non creditis, operibus credite* (*Joan.* x, 38); et credendo, periculum evadere poteritis: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXLVI (*a*).

In Quadragesima, VI (*b*).

1. ***Jejunium inutile ab iniquitate non recedentibus.*** Superiore Dominica diximus, hoc esse fidei nostræ opus primum, ut horum quadraginta dierum curriculo devotissime jejunemus, et istam esse causam salutis nostræ, si hoc tempore abstinentiæ operam commodemus. Atque ideo, fratres dilectissimi, inspicere debemus quæ sit hujus forma jejunii; ut respiciamus quanta sit ejus utilitas. Est enim interdum inutile et inane jejunium, quod licet ventrem et omnia viscera succo saturitatis exhauriat, non tamen acceptum est Deo; quia mentem et intimos sensus minime a vinculo iniquitatis evacuat. Quid enim prodest jejunare visceribus, et luxuriare venatibus; abstinere a cibis, et errare peccatis; castigare corpus inedia, mentem exercere nequitia; vinum forte non bibere, et ebrium cogitatione malignitatis incedere? Nisi quod facilior est causa saturi sive temulenti, quam iniqui pariter et jejuni. Ille enim peccare aliquando desinit, qui ebrius aliquando obdormit: hic autem errare non cessat, qui exercitatus malo, et jejuniis semper invigilat. Inutile et inane est tale jejunium, quod inedia membra debilitat, et animam a perditione non liberat. De quo jejunio dicit sanctus propheta ex persona Domini: *Utquid mihi jejunatis? Non tale jejunium elegi, dicit Dominus* (*Isai.* LVIII, 5).

2. ***Piis etiam exercitiis non vacantibus, sed venationi.*** An putatis illum jejunare, fratres, qui primo diluculo ad ecclesiam non vigilat, non beatorum martyrum loca sancta perquirit; sed surgens congregat servulos, disponit retia, canes producit, saltus silvasque perlustrat: servulos, inquam, secum pertrahit, fortasse magis ad ecclesiam venire cupientes; et voluptatibus suis peccata accumulat aliena, nesciens reum se futurum tam de suo delicto, quam de perditione servorum? Tota igitur die venatibus immoratur, nunc clamorem immoderatum efferens, nunc silentium latenter indicens; lætus si aliquid repererit, iratus si id quod non habebat, amiserit: et tanto studio gerit, quasi ideo indictum jejunium fuerit, ut venetur. In his ergo luxuriis, fratres, dicite quis cultus sit Dei, quæ mentis possit esse devotio; qui propterea jejunat, non ut Deo aut orationibus vacet, sed ut tota die otiosus et liber proprias exerceat voluptates? Quamvis igitur qui hujusmodi es, frater, vespere ad domum redeas, quamvis declinante jam sole manduces; potes videri tardius refecisse, non tamen Domino jejunasse. Nec enim potes videri voluntatem tuam exercens, fecisse Domini voluntatem. Hæc enim voluntas est Domini, ut jejunemus a cibis pariter et peccatis. Abstinentiam indicamus corpori, ut a vitiis magis animam abstinere possimus. Frenum enim quoddam est luxuriantis animæ corpus exhaustum. Quisquis enim jejunat et peccat, lucrum escarum fecisse videtur, non salutis; et parcendo copiis replesse cellarium, non mentem saginasse virtutibus.

3. ***Dominorum in servos nequitia. Servus heri frater, canibus tamen posthabitus.*** Nonnulli autem divinorum immemores præceptorum, ita circa servos suos et subditos sibi potestatem dominationis exercent, ut in his diebus non dubitent flagris eos cædere, pœnis afficere, compedibus præpedire; et si forte cum ad reficiendum venitur, tardius minister adfuerit, statim eum verberibus laniare, et prius se satiare servuli sanguine, quam convivii voluptate. Horum tale jejunium est, quasi ideo jejunatum est, non ut divinitatis misericordiam provocaret, sed ut clamorem familiæ ingemiscentis effunderet. Quisquis autem Dei misericordiam promereri cupit, ipse debet prior esse misericors. Scriptum est enim, *Qua mensura mensi fueritis, eadem mensura remetietur vobis* (*Luc.* VI, 38). Et quod magis dolendum est, christianus dominus christiano in his diebus servo non parcit, minime respiciens quod etsi servus est conditione, gratia tamen frater est. Etenim similiter Christum induit, iisdem participat sacramentis, eodem quo et tu, utitur Deo Patre; cur te non utatur ut fratre? Sunt enim plerique, qui de venationibus redeuntes, magis canum quam servorum gerunt curam, qui faciunt eos juxta se vel accumbere vel dormire, quotidianum illis cibum sua præsentia ministrantes, qui utrum servi eorum fame moriantur, ignorant: et, quod est gravius, si diligenter his præparatum non fuerit, pro cane servus afficitur. Vides etiam in nonnullorum domibus nitidos et crassos canes discurrere; homines autem titubantes et pallentes incedere. Isti ergo miserebuntur pauperibus aliquando, qui minime servis suis miserentur?

4. ***Jejunium Deo acceptum.*** Scire igitur debemus, fratres, acceptum esse Deo jejunium, non solum ut abstinentia corpora castigemus, sed etiam humilitate animas induamus. Simus ad servulos mites, blandi ad extraneos, ad egenos misericordes, pacifici ad omnes. Surgentes primo diluculo ad ecclesiam festinemus, referamus Deo gratias, peccatis veniam postulemus, rogantes præteritis delictis indulgentiam, futuris cautelam. Tota die sit nobis assidua vel oratio, vel lectio. Qui litteras nescit, sanctum magistrum perquirens, ejus confabulatione pascatur. Nulli actus sæculi, actus divinitatis impediant: non ludus tabulæ mentem avocet, non voluptas canum sensus abducat, non negotii compendium animum aviditate pervertat. Quidquid enim aliud præter mandatum Dei feceris, quamvis abstineas, non jejunas. Hoc est enim jejunium salutare, ut sicut abstinetur corpus ab epulis, ita et anima refrenetur a vitiis.

5. ***Prandia pauperibus eroganda. Jejunium sine eleemosyna, negotiationis genus.*** Illud etiam, fratres, ad perfectionem jejunii tacendum non est, ut qui abstinemus, et minime prandemus, hoc tempore prandia nostra pauperibus erogemus. Hæc enim est vera justitia, si te esuriente, de tuo cibo alius saturetur: et tu pro delictis tuis Dominum roges, et ille pro te satiatus exoret. Utrumque tibi proficiet, et tua fames, et saturitas mendicorum. Cæterum qui sic abstinet, ut nihil pauperibus de suis epulis largiatur, videtur quæstum sibi fecisse suum jejunium, et negotiationem exercuisse parcendo. Ad hoc enim abstinuit, non ut placeret Deo, sed ne amplius erogaret; et ideo bona est eleemosyna cum jejunio. Quasi enim quoddam negotiationis genus est, ut tam parce vivat, ut abstinentia sua monachos clericosque præcedat. Nisi hoc interest, quod illi hoc quæstus causa faciunt, nos salutis: illi pecuniæ compendio animas suas macerant; nos propter animarum lucrum nostra corpora castigamus.

(*b*) Alias, ex Vignerianis 13.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ambrosio adscribitur in veteri codice Remigiano, estque inter Ambrosianos in posterioribus excusis ordine 41, incipiens, « Diximus superiore Dominica. » Quo exordio designatur forte sermo apud Ambrosium 29, qui incipit, « Testimonium perhibet. » Hæc enim ibi leguntur: « Istud autem præceptum ejus est primum, ut his quadragiata diebus, jejuniis, orationibus, vigiliis operam commodemus. » Videtur sapere Cæsarium, qui id in fine homiliæ ex editis a Baluzio tertiæ delibavit quod hic in venatores latius dicitur ac vehementius. De num. 4 vide supra serm. Appendicis 141, n. 5, et homil. 5 ex editis a Baluzio; de num. 5, supra serm. 141, n. 4, et 142, n. 5.

SERMO CXLVII (a).

In Quadragesima, VIII (b).

1. *Quadragesima a Christo consecrata, de necessitate servanda.* Si bene retinet, fratres, vestra Dilectio, hoc superiore Dominica prædicavimus, quod sanctam Quadragesimam abstinendo ipse Dominus consecraverit, et tot dierum noctiumque curriculo cibum omnino non capiens, unum ac solidum jejunii corpus [1] effecerit : quod in totum non observare, sacrilegium est ; ex parte autem violare, peccatum est. Hoc enim fecit causa salutis nostræ, ut rem utilem non solum doceret verbis, sed etiam exemplis instrueret : ut iisdem vestigiis quibus ad fidem currimus, ad abstinentiam graderemur. Sed videamus quæ causa exstiterit, ut jejunia sibi Salvator indiceret, et ipse primus bonus humani generis medicus jejunaret. Bonus enim medicus poculum quod ægro daturus est, ipse prius gustat, ut peritiam artis suæ ante in se ipse demonstret : ut experimentum æger accipiens, securus sit de poculo, securior de salute. Deinde quo loco hoc ipsum tempus jejunii procurarit. Dicit enim evangelista abstinuisse Dominum quadraginta diebus et noctibus in deserto (*Matth.* IV, 2).

2. *Institutionis illius ratio. Castitatis prodiga saturitas. Adæ primi et secundi comparatio.* Arbitror itaque causam hanc esse jejunii, ut quia primus Adam in paradiso constitutus, per intemperantiam gulæ, gloriam immortalitatis amiserat (*Gen.* III, 17), eamdem immortalitatem secundus Adam Christus per abstinentiam repararet. Et quia contra mandatum Dei gustans de interdicta arbore peccatum mortis inciderat ; nunc secundum mandatum Domini jejunans vitæ justitiam mereretur. Hoc enim agit Salvator, ut eisdem vestigiis, quibus admissa fuerant delicta, purgentur : hoc est, ut quia homo manducando deliquerat, corrigat abstinendo ; vel, quia epulando mulierem cognoverat, nunc eamdem jejunando despiciat. Adam enim Evam nonnisi intemperantia provocante cognovit. Quamdiu autem mansit in illis intemerata parcitas, mansit et impolluta virginitas : et quamdiu jejunaverunt ab interdictis epulis, tamdiu et a pudendis jejunavere peccatis. Fames enim amica virginitatis est, inimica lasciviæ : saturitas vero castitatem prodigit, nutrit illecebram. Igitur, sicut dixi, hoc agit Dominus, ut iis præjudiciis, quibus homo obnoxius peccatis fuerat, liberetur. Propterea namque per omnia secundum similitudinem Adæ nasci voluit, ut secundum similitudinem Adæ omnia hominis peccata dissolveret. Adam enim de terra virgine natus est ; et Christus de Maria virgine procreatus. Illius maternum solum necdum rastris scissum fuerat ; istius maternum secretum nunquam concupiscentia violatum. Adam Dei manibus plasmatur e limo ; Christus Dei Spiritu formatur in utero. Uterque ergo oritur Deo Patre, uterque virgine utitur matre, uterque, sicut evangelista dicit, filius Dei est : sed Adam creatura est Dei, Christus vero substantia (*Luc.* III, 38, *et* I, 32).

3. *Cur Christus in deserto jejunavit. Mulieris præsentia quam periculosa.* Hoc ergo agit Dominus sicut Adam secundus : ut quod prior homo manducando perdiderat, hoc alter jejunando recipiat, ac legem in paradiso abstinentiæ datam in deserto custodiat. Sciebat enim præceptum Dei non unius loci legem esse, sed mundi. Non enim interest divinitatis mandatum utrum domi an in agro custodias ; cum ubique sit qui præcepit. In deserto itaque Salvator implet mandatum Dei, ut ibi Adam servaret errantem, ubi fuerat de paradisi possessione projectus. Adam enim expulsus de paradiso, inculta mundi deserta sustinuit. In deserto ergo primum homini salus refunditur, ubi desunt epulæ, ubi desunt deliciæ, ubi, quod est omnium malorum causa, deest et mulier. Potuerat enim Adam inter illas paradisi delicias inconcussus stare, si Eva ibidem cum diabolicis insidiis [1] non fuisset. Conveniens ergo est desertum saluti, ubi non est Eva quæ persuadet, non est mulier quæ blanditur. Videte rem miram : in paradiso cum Adam diabolus decertat, in deserto cum Christo diabolus dimicat ; ubique insidiatur homini, ubique congreditur : sed ubi mulierem invenit, vincit ; ubi mulierem non invenit, victus abscedit.

4. *Desertum quoddam corpus jejunum et castum.* Formam igitur dedit nobis Deus in hoc facto, ut jejuniorum tempore tanquam desertum habitantes, abstineamus epulis, voluptate, muliere [2] ; nec conjungatur nobis Eva, ne nos a casta observatione, illecebrosa persuasione subvertat. In deserto enim quodam modo videtur habitare, qui Quadragesimæ tempore jejunus et castus est. Desertum plane quoddam ipsum corpus est christiani, cum non repletur cibis, non poculis irrigatur, sed arentis inediæ squalore negligitur. Desertum, inquam, est corpus nostrum, cum abstinentia marcescit caro, siti pallor obducitur, et contemptu rerum totius hominis species inculta sordescit. Tunc Christus Dominus habitat desertum pectoris nostri, cum terram nostram fame squalidam ac siti aridam esse reperit ; secundum quod ait propheta David : *Sicut in terra deserta et invia et inaquosa, sic in sancto apparui tibi* (*Psal.* LXII, 3). Aliter enim sicut in sancto ei apparere non possumus, nisi terra corporis nostri fuerit deserta mundanis deliciis, invia diabolicis concupiscentiis, et inaquosa libidinosis illecebris. Tunc habitans Salvator hoc desertum corporis nostri, omnes ibi diaboli factiones exsuperat, et secretum ac securum a cogitationibus sæculi esse suum fecit habitaculum : ut deinceps nos intra nosmetipsos velut in solitudine constituti, nonnisi cœlum respiciamus et terram ; hoc est, non cogitemus alium, nisi cœlestis regni Dominum, et terrenæ resurrectionis auctorem.

SERMO CXLVIII (a).

In Quadragesima, IX (b).

1. *Renovationi suæ jugiter incumbendum. Indivisa Dei et hominis operatio. Cur Deus dat præcepta.* Apostolica, dilectissimi, doctrina nos admonet, ut *deponentes veterem hominem cum actibus suis*, de die in diem sancta conversatione renovemur (*Ephes.* IV, 22, 23). Si enim templum Dei sumus, et mentium nostrarum Spiritus sanctus habitator est, dicente Apostolo, *Vos enim estis templum Dei vivi* (I *Cor.* III, 16); multa nobis vigilantia laborandum est, ut cordis nostri receptaculum tanto hospite non sit indignum. Et sicut in domibus manufactis laudabili diligentia providendum est, ut si quid aut infusione imbrium, aut turbine procellarum, vel ipsa fuerit antiquitate corruptum, cita in integrum cura restituat : ita jugi oportet sollicitudine præcaveri, ne quid in nostris animis incompositum, ne quid inveniatur immundum. Quamvis enim ædificium nostrum sine ope sui non subsistat artificis, nec fabrica nostra possit esse incolumis, nisi ei protectio præfuerit conditoris : tamen quia rationabiles lapides sumus, et viva

[1] In prius editis Augustinianorum Sermonum, *tempus*.
(a) Olim, de Tempore 77 ; et post, in Appendice 58.
(b) Exstat inter Ambrosianos ordine trigesimus nonus : tribuendus forte eidem auctori, cujus est sermo hujus Appendicis 145. Nam istis in hoc sermone verbis, « Hoc superiore Dominica prædicavimus,» etc., indicari pariter videtur sermo ex Ambrosianis trigesimus primus, in quo hæc habes : « Hanc enim Quadragesimam nobis Dominus suo jejunio consecravit. Quod dixi, jejunio, » etc. Quemadmodum etiam hic jejunum corpus dicitur « desertum ; » ita illic habetur, « Desertum omne jejunium est. » De num. 2 vide supra serm. 144, n. 1 et serm. 125, n. 2 ; de num. 4, vide serm. inter Ambrosianos 31.

[1] Apud Ambrosium, *illecebris*.
[2] Ms. Lugdunensis, *voluptate mulieris*.
(a) Olim, de Tempore 65 ; et post, in Appendice 36.
(b) Est Leonis papæ de Quadragesima quintus, eique in manuscriptis adscribitur.

materies, sic nos auctoris nostri exstruit manus, ut cum opifice suo etiam is qui reparatur, operetur. Gratiæ igitur Dei obedientia se humana non subtrahat, nec ab illo bono, sine quo non potest bona esse, deficiat; ac si quid sibi impossibile aut arduum in mandatorum effectibus experitur, non in se remaneat, sed ad adjuvantem recurrat: qui ideo præceptum dat, ut excitet desiderium, et præstet auxilium, dicente propheta, *Jacta cogitationem tuam in Domino, et ipse te enutriet* (*Psal.* LIV, 23). An forte quisquam tam insolenter superbit, et ita se illæsum, ita immaculatum esse præsumit, ut nullius jam renovationis indigeat? Fallitur prorsus ista persuasio, et nimia vanitate veterascit, qui inter tentationes istius vitæ ab omni se vulnere credit immunem.

2. *Vita hæc plena periculis. Justorum pericula: obtrectantium linguæ, scandalum ex iniquorum prosperitate. Stellarum potestas nulla.* Plena sunt omnia periculis, plena omnia laqueis; incitant cupiditates, insidiantur illecebræ; blandiuntur lucra, damna deterrent: amaræ sunt obloquentium linguæ, nec semper veracia sunt ora laudantium. Inde sævit odium, hinc decipit mendax officium; ut facilius sit vitare discordem, quam declinare fallacem. In ipsis autem virtutibus obtinendis tam dubius modus et tam incerta discretio est, ut si quisquam inter bonorum malorumque confinia subtilissimi discriminis potuerit servare mensuras, difficile sit ut bene sibi consciam probitatem obtrectantium lingua non mordeat, et iniquorum evadat opprobria, cui est amica justitia. Jam cum ad ipsas rerum temporalium varietates cogitatio humana convertitur, quantæ se opponunt caligines, quanti pravarum opinionum oboriuntur errores; ut de objectu contrariorum sumatur materia querelarum! Nam licet omnium fidelium corda non dubitent, nullis mundi hujus partibus nullisque temporibus providentiam abesse divinam, nec de stellarum potestate, quæ nulla est, sæcularium negotiorum pendere proventus, sed æquissimo et clementissimo summi regis arbitrio cuncta disponi; quoniam sicut scriptum est, *Universæ viæ Domini misericordia et veritas* (*Psal.* XXIV, 10): tamen cum quædam non secundum desideria nostra procedunt, et sub humani errore judicii superior est plerumque iniqui causa quam justi, vicinum nimis atque contiguum est ut etiam magnos animos ista concutiant, et in aliquod illicitæ causationis murmur impellant: siquidem istis varietatibus etiam excellentissimus propheta David usque ad periculum se turbatum profitetur et dicit, *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei; quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns* (*Psal.* LXXII, 1, 2). Unde quia paucorum est tam solida fortitudo, ut nulla iniquitatum perturbatione quatiantur, et multos fidelium non adversa tantum, sed etiam secunda corrumpant; sanandis vulneribus, quibus humana infirmitas sauciatur, diligens est adhibenda curatio. Ideo enim de periculis quibus mundus hic plenus est, quædam breviter percurri; ut dicente Scriptura, *Quis gloriabitur castum se habere cor, aut mundum se esse a peccato* (*Prov.* XX, 9)? omnes sibi intelligant delictorum indulgentiam et reparationis necessariam esse medicinam.

3. *Pœnitentia omnibus necessaria. Deus omniscius.* Quando autem, dilectissimi, opportunius ad remedia divina decurrimus, quam cum ipsa nobis sacramenta redemptionis nostræ temporum lege referuntur? Quæ ut dignius celebremus, saluberrime nos quadraginta dierum jejunio præparemus. Non enim hi tantum qui per mortis Christi resurrectionisque mysterium in novam vitam Baptismo sunt regenerandi, sed etiam omnes populi renatorum utiliter sibi et necessarie præsidium hujus sanctificationis assumunt: illi, ut quæ nondum habent accipiant; isti, ut accepta custodiant: dicente Apostolo, *Qui stat, videat ne cadat* (I *Cor.* X, 12). Nemo tanta est firmitate suffultus, ut de stabilitate sua debeat esse securus. Utamur igitur, dilectissimi, saluberrimi temporis venerabilibus institutis, et solliciore cura cordis nostri specula tergamus. Quantumlibet enim caste et sobrie mortalis hæc vita ducatur, quodam tamen pulvere terrenæ conversationis aspergitur: et nitor mentium ad Dei imaginem conditarum non ita a fumo totius vanitatis alienus est, ut nulla possit sorde fuscari, et non semper indigeat expoliri. Quod si etiam cautissimis animis necessarium est, quanto illis amplius est expetendum, qui tota forte anni spatia aut securius aut negligentius transegerunt? Quos charitate debita commonemus, ut non ideo sibimet blandiantur, quia nobis conscientiæ singulorum patere non possunt: cum oculos Dei simul universa cernentis non abdita locorum, non parietum septa secludant; nec solum ei acta et cogitata, verum et agenda et cogitanda sint cognita. Ista ergo scientia summi judicis, iste est tremendus aspectus, cui pervium est omne solidum, et apertum omne secretum; cui obscura clarent, muta respondent; silentium confitetur, et sine voce mens loquitur. Nemo patientiam bonitatis Dei de peccatorum suorum impunitate contemnat: nec ideo illum æstimet non offensum, quia necdum est expertus iratum. Non sunt longæ mortalis vitæ induciæ, nec diuturna est licentia insipientium voluptatum in æternarum dolorem transitura pœnarum, si dum justitiæ sententia suspenditur, pœnitentiæ medicina non quæritur.

4. *Quam periculose orat cupidus ultionis. Præsto est misericordia misericordi.* Confugiamus ergo ad præsentem ubique misericordiam Dei, et ut sanctum Pascha Domini digna observantia celebretur, cunctorum fidelium corda sanctificentur. Mitescat sævitia, mansuescat iracundia: remittant sibi omnes culpas invicem suas, nec exactor sit vindictæ qui petitor est veniæ. Dicentes enim, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12); durissimis nos vinculis alligamus, nisi quod profitemur impleamus. Unde, si orationis hujus sacratissimum pactum non tota sui conditione servatum est; nunc saltem conscientiam suam unusquisque cognoscat, et alienis ignoscendo delictis, abolitionem suorum obtineat peccatorum. Dicente namque Domino, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester qui in cœlis est* (*Matth.* VI, 14; *Luc.* VI, 37): non longe est ab unoquoque quod poscit; cum de benignitate supplicis sententia pendeat judicantis. Qui humanarum precum misericors et justus auditor, æquitati suæ de nostra lenitate præscribit, ut non haberet in eos jus severitatis, quos non invenisset cupidos ultionis. Clementes autem et mites animos etiam largitas decet. Nihil enim dignius est, quam ut homo sui auctoris sit imitator, et secundum modum propriæ facultatis divini sit operis exsecutor. Nam cum aluntur esurientes, vestiuntur nudi, foventur infirmi, nonne auxilium Domini manus explet ministri, et benignitas servi munus est Domini? Qui cum ad effectus misericordiæ suæ adjutore non egeat, ita suam omnipotentiam temperavit, ut laboribus hominum per homines subveniret, et merito Deo gratiæ referrentur de pietatis officiis, cujus opera videntur in famulis. Propter quod ipse Dominus discipulis ait: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videntes opera vestra bona, magnificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* V, 16), per Christum Dominum nostrum. Amen.

SERMO CXLIX (*a*).

In Cœna Domini.

De eo quod scriptum est in Evangelio Joannis, cap. XIII, 4 8, Surgit a cœna, et ponit vestimenta sua, *etc.* (*b*).

1. ***Lotio pedum peregrinis exemplo Domini exhibenda.***

[1] Sic habent mss. Editi vero, *audivimus*.

(*a*) Alias, de Tempore 127.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius, Verlino autem et Vindingo spurius videbatur. Augustinum certe illud minime sapit quod in fine n. 1 dicitur, lotione pedum, non solum minuta, sed etiam capitalia peccata purgari. Longe cautius ille in sermone 9, de Decem

Hodie, fratres charissimi, audituri sumus[1] evangelistam dicentem, *Quia cum surrexisset a cœna Dominus, posuit vestimenta sua, et præcinxit se linteo, et cœpit lavare pedes discipulorum suorum.* Quid nos, dilectissimi, hoc loco dicturi sumus? Quam excusationem prætendere poterimus, qui dedignamur impendere peregrinis, quod ille dignatus est impendere servis suis? Sed sunt forte aliqui viri potentes et nobiles, sunt aliquæ delicatæ matronæ, quæ dedignantur se inclinare usque ad vestigia sanctorum in hoc mundo peregrinantium : hospitum pedes non solum ipsi non dignantur abluere, sed nec suorum quidem cuiquam, ut pro se faciant, imperare. Erubescunt forsitan nobiles delicatis manibus viri, vel mulieres christianæ in hoc mundo sanctorum contrectare vestigia; quia hoc natalium prærogativa non patitur. Mala nobilitas, quæ per superbiam apud Deum reddit ignobilem. Erubescunt ergo nobiles et potentes sanctis et peregrinis abluere pedes in hoc sæculo : sed si se non correxerint, plus habent erubescere et dolere, cum ab illorum consortio separati fuerint in futuro. Tunc sine ullo pœnitentiæ remedio affligentur, cum illos quos despexerant, propter humilitatem viderint accipere regnum, se propter superbiam meruisse supplicium. Timeamus ergo, fratres, illud quod beatus apostolus Petrus timuit, quando audivit Dominum dicentem, *Si non lavero te, non habebis partem mecum*[2] : ne forte et nos, si sanctorum pedes dedignamur abluere, partem cum illis non mereamur habere. Inclinemus nos potius ad sanctorum vel peregrinorum vestigia : quia cum hoc sancta humilitate complemus, illorum quidem pedes manibus nostris tangimus, sed animarum nostrarum sordes et maculas per fidem et humilitatem abluimus, et non solum minuta, sed etiam capitalia peccata purgamus[3].

2. *Mysteria in die Cœnæ instituta.* Gaudete ergo, dilectissimi, et exsultate in Domino, qui nobis in hoc die salutiferæ consolationis mysteria consecravit. Unde autem commendavit Dominus corpus et sanguinem suum? unde, nisi de humilitate sua? Nisi enim esset humilis, nec manducaretur, nec biberetur. Respice altitudinem ipsius : *In principio erat Verbum.* Ecce qualis est cibus sempiternus. Sed manducant Angeli, manducant supernæ virtutes, manducant cœlestes spiritus, manducant et saginantur; et integrum manet quod eos satiat et lætificat. Quis autem homo posset ad illum cibum ascendere? Quia ergo ad illum panem homo non poterat ascendere, dignatus est panis ipse descendere ad hominem : et hoc cum ineffabili pietate factum est; quia oportebat ut mensa illa Angelorum lactesceret, et ad parvulos perveniret. Sic ergo fecit Sapientia Dei, sic nos per carnis assumptionem pavit pane cœlesti : quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 1, 14). Vide ergo humilitatem, quia panem Angelorum manducavit homo : id est, Verbum illud, unde pascuntur Angeli, sempiternum, quod est æquale Patri, manducavit homo.

3. *Nihil nisi de adjutorio Dei præsumendum. Præsumptio Petri.* Et ideo, fratres charissimi, quia nos Dominus noster patientiam docuit, pœna liberavit, morte redemit, speremus semper in Domino, et nihil sine ejus voluntate et adjutorio præsumamus. Nostis enim quid temere beatus Petrus promiserit Christo : *Et si omnes*, inquit, *scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Dominus qui noverat fragilitatem humanam, et sciebat non esse in promissione, sed in consummatione virtutem : *Amen*, inquit, *dico tibi, quod in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.* Dicit ei beatus Petrus, *Etiamsi me mori oportuerit tecum, non te negabo.* Videte, fratres, responsionem discipuli, et intelligite dilectionis esse quod dixit. Sed quia per solum sui amoris studium, non addito etiam adjutorio Domini, voluit esse promissum, stare non potuit per hominem, quod sub divinitate pendebat. Fuit quidem in voluntate, sed non fuit in virtute : sicut ipse Dominus dicit, *Spiritus promptus est, caro autem infirma* (*Matth.* XXVI, 33-35, 41); et iterum, *Sine me nihil potestis facere* (*Joan.* XV, 5). Usque ad mortem promisit, et in timore negavit. Habuerat confessionem mirabilem, si habuisset in consummatione virtutem.

4. *Conscientia a peccatis expurganda.* Unde, dilectissimi fratres, rogo et admoneo vos, ut unusquisque recurrat ad testem idoneum, id est, conscientiam suam : et si ibi aliqua vulnera invenerit peccatorum, confugiat ad remedium lacrymarum; pœniteat se fecisse quod fecit, incipiat vigilantissimo corde præterita curare, præsentia vitare, futura prospicere, et Deo auxiliante, repellere : quia quamdiu quis in hoc sæculo vivere possit ignorat; nec licet evadere, nisi pœnitentia præcurrente. Illud ante omnia, dilectissimi fratres, quod specialiter pertinet ad fideles, pia fide et tota animi devotione cogitate, accessuros vos ad altare Domini Dei nostri. Inspicite universa latibula cordis vestri; ne forte sint ibi aliqua peccata, quæ necdum curata sint eleemosynis atque jejuniis : et timete illud Apostoli, *Qui manducaverit corpus Domini et biberit sanguinem ejus indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem se ipsum homo, et sic de corpore illo edat, et de calice bibat* (I *Cor.* XI, 27, 28). Nullus ex vobis contra ullum hominem odium reservet in corde suo; ut securi possitis dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Castitatem autem ante omnia custodite, gulam refrenate, ebrietatem fugite, pauperibus secundum quod vires suppetunt, eleemosynas date.

5. *Perseverandum in piis operibus.* Et hoc ante omnia rogo, fratres charissimi, ut gaudium quod nobis huc usque de vestra devotione fecistis, in die crastina, id est, in Passione Domini compleatis. Non enim qui cœperit, sed *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Id.* XXIV, 13). Et ideo sic agere debetis, ne per unius diei negligentiam perdatis quod per totam Quadragesimam acquisistis. Sic est enim tota Quadragesima abstinere, orare vel psallere, et in passione Domini, id est, in Parasceve de ecclesia se subtrahere; quomodo si quis cum grandi labore studeat terram colere, et messem non mereatur accipere. Et ideo rogo vos, ut nullus de ecclesia se subtrahat, nisi forte quem aut corporis infirmitas, aut grandis et publica necessitas tenuerit occupatum. Ipse enim in Paschali solemnitate legitimum gaudium poterit celebrare; qui in Passione Domini se noluerit de ecclesiæ conventu subtrahere. Qui me in hac suggestione libenter audierit, confido quod illi Deus et in hoc sæculo et in futuro gloriosa præmia repensabit. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CL (*a*).

De Passione Domini, I (*b*).

1. *Judas Jesum non videbat, etsi mutatus non erat. Omnes*, inquit Dominus Jesus, *scandalum patiemini in hac nocte.* Discipuli terrentur tali auditu, et Judam non terret tanti sceleris cogitatus. Consulite, Apostoli, Dominum; interrogate, discipuli, Magistrum. *Qui mecum*, inquit, *mittit manum in paropside, ipse traditurus est me.* O induratam frontem! Talia de se audit, et adhuc delectatur accumbere; videt pu-

Chordis, cap. 11, n. 17. Nonnulla tamen verba Augustini habet hic sermo, et centonis instar variis laciniis constat. De num. 2 vide enarr. in Psal. 33, serm. 1, n. 6.

[1] Sic Mss. Editi vero, *audivimus.*

[2] Hic in editis additur, *Et dum Petrus recusat, negat illi Christus regnum, nisi accepisset obsequium*; quod abest a manuscriptis.

[3] Quæ sequuntur usque ad finem n. 3, desunt in Mss.; et in his ad superiora verba, *peccata purgamus*, proxime subjungitur, *Unde, dilectissimi fratres.*

(*a*) Olim, de Tempore 121; et post, in Appendice 46.

(*b*) Incerti auctoris.

livari suam conscientiam, et adhuc manum porrigit ad buccellam. *Numquid ego sum, Rabbi?* O Juda, cui dicis, *Numquid ego sum, Rabbi?* jam dic, Ego sum. Non est oblivio nescientis, sed pietas miserantis. Tu, Juda, quem possedit cupiditas, omnia in te novit divinitas : sed væ tibi in quo semel periit humanitas. *Omnes*, inquit, *scandalum patiemini in hac nocte*. Et Petrus : *Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen non scandalizabor*. Cœperunt altercari medicus et ægrotus : ille sine ægritudine se esse putabat, ille futuram accessionem videbat. Cui Dominus ait : Paululum sequestremur, donec rei exitum comprobemus. Et Judas : *Quem osculatus fuero, ipse est, tenete eum* (*Matth.* XXVI, 31, 23, 25, 33, 48). O signum sacrilegum, o placitum fugiendum, ubi ab osculo incipitur bellum, et per pacis indicium pacis rumpitur sacramentum! Venerunt ad hortum, qui jam antea perdiderant paradisum, quærentes Dominum Jesum Christum : egrediuntur quærentes, qui ante prævenerant venientes. Stat Jesus, et dicunt, *Jesum quærimus*. Aspicit eos ipse Salvator, quos præcedebat Judas tenebrosus ducator. Ducatum præbebat, et Magistrum non videbat, non quia Jesus mutabilis erat; erat quod erat. Lucem in tenebris quærebant; sed lucem tenebræ non comprehenderunt. Sed audiamus vocem lucis, qui dicit tenebris venientibus cum laternis, *Quem quæritis?* Illi dixerunt, *Jesum*. Respondit Jesus, *Ego sum :* audita voce abierunt prostrati in faciem cæcitatis (*Joan.* XVIII, 4, 5, 7, 6). Sed quia lucet lux in tenebris (*Id.* I, 5), excitat elisos a mortuis. Iterum dicit eis, *Quem quæritis? Jesum*, inquiunt. Et ait illis, *Ego sum*. O insensati Judæi! Interrogastis, et cecidistis; levati estis, et ingrati estis. Qua vos concutiemini comminatione vel terrore, qui ad solam cecidistis simplicem vocem? Dic Israel, Venisti tenere me; quia ego defendi te a persequentibus te? Utinam teneres me, et non perderes te. In aquis parietes construxi, faculam columnæ micantis erexi, Ægyptios cæcitate percussi, tota nocte pro te pugnavi : factum est mane, et transisti incolumis mare. Male me quæritis; ideo cecidistis. Ecce qualiter cadunt, qui male Dominum quærunt.

2. *Petri lapsus. Ejusdem fletus.* Tenetur interea Dominus ad sacerdotum principem perducendus : et cum discipuli laberentur, Petrus promissor egregius cœpit ambulare longius, pervenit ad principis domum. Et quia Petrum frigus urgebat, calefaciendus sollicitus assistebat. Ecce ille qui nihil infirmitatis se putabat habere, paulatim cœpit ad verba medici pervenire. Negat territus Christum, qui se promiserat animam pro eo positurum. Prostravit eum anicula decrepita, quasi gravis febricula. Pressit eum lethargicus somnus, et cepit eum præco impiger matutinus. Audit gallum cantantem, et vidit se discipulus Dominum offendisse. Sub ancilla cœpit pondere vergi atque demergi : non erat qui adjuvaret, nisi de interioribus prætorii Petrum Dominus respexisset. Cum nox media declinatum subito teneret incursum, gallus cantavit, et nocte naufragus respiravit. Contum invenit fidei liberalem, quousque impelleret navem, ut in medio scopulorum portum quæreret lacrymarum. Vidit navim cordis sui sine mercibus nudam : flere cœpit amare; quia Dominum suum cœpit amare. Jesus pelago navigatorem terrebat, Petrus de gubernatore securitatem sperabat. Domine, inquit Petrus, ubi me dimisisti? Lumen tuum video, te adhuc non video. Lavasti pedes meos, tersisti linteo tuo; lumine tuo aperi oculos meos : quando possum videre te, nisi respexeris me? Ita permansit in amaritudine lacrymarum, quousque Dominus de portis erumperet inferorum. Petrus lacrymas fudit confessionis, et Judas osculum porrigit falsitatis.

3. *Venditionis Christi pretium.— Orate*, inquit discipulis, *ne intretis in tentationem* (*Matth.* XXVI, 41). Inquieta nox in fugam compulit piscatores. Pastor tenetur, et Petrus turbatur. Ipse pastor tristis erat, anima ejus turbatur, divinitas incommota lætatur. Orat semel, orat et iterum, tertioque precatur. Tanquam aquila tegebat nidum suum velamento pennarum; et sollicitus cum oraverat, ad pullos revertebatur, propter quos tristitiam patiebatur. Obtulerunt Judæi triginta argenteos. Ille tali pretio debet comparari, cui non potest aliquid æstimari. Bene, Synagoga, triginta stateres argenti pensasti, dum Dei Filium suspendisti. Abiit ergo Judas, et laqueo se suspendit. Vide, Juda, sententiam divinæ majestatis, quæ te puniri noluit manibus alienis. Pendes in laqueo, et argentum jacet in templo. Nullus gratulatur de tali commercio; quia sacrilegum pronuntiat pretium. *Non licet mitti in corbonam, quoniam pretium sanguinis est.* Ecce Judæorum improbitas condemnat admissum, et non condemnat sacrilegium. Si tollere non licet pretium, cur implere festinas homicidium? Aut pretium innocentis sanguinis in corbonam non licebat mittere, ipsum innocentem licebat occidere? *Emerunt*, inquit, *agrum in sepulturam peregrinorum.* Invenit tandem mens cæca remedium. Ad requiem peregrinorum Salvatoris deputant pretium. Licet non agnoscant, impletur tamen mysterii sacramentum.

4. *Apparent signa in morte Jesu.* Interrogavit Pilatus Jesum. *Tu es rex Judæorum?* Et Jesus, *Tu dixisti.* Qui ait vulgo, *Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Jesum?* Vulgus clamat, *Crucifigatur!* O inordinata nequitia judicantis! Pronuntiat innocentem; et eligendi tribuit facultatem. *Multa enim sum passa pro justo isto hac nocte*, ejus mulier mandat. In nativitate mundi uxor ducit virum ad mortem; in passione Christi uxor provocat ad salutem : illic serpentis subtilitas præcipitat; hic terror angelicus revocat : ut inde inciperet venia, unde videntur prorupisse peccata. Aqua manus lavat, dicens, *Innocens sum a sanguine hujus justi* (*Matth.* XXVII). Illuminatur per aquæ mysterium judicis sensus, et Christum pronuntiat justum, ut populum faceret reum. Magnum tibi delicti vindicas principatum. Ecce judex Salvatoris se amore excusat; et traditor se cum Judæis propria voce condemnat. Omnia sunt elementa permota, cœlum non est quietum, cum caput Dominicum colaphis verberatur. Non curia cœlestis cœlo contenta permansit, quia in commotione fuerunt. Cœli luminaria conturbantur, et de stationibus suis stellæ sulphureæ cadunt in lapsum. Ligni cuspide rumpitur Golgotha, resonant mallei securesque cædentes, scinduntur montis sacrati petræ : ille solus Petrus qui fuerat super petram, tanquam in mollem tenuemque arenam solvebatur ex petra. Latro veniam petiit, deitate largiente percepit. Ille sui meminisse rogavit; Salvator in paradiso secum venisse promisit.

SERMO CLI (*a*).

De Passione Domini, II (*b*).

1. *Christus cur tristis.* Suscepit Dominus tristitiam nostram, ut nobis largiretur lætitiam suam. Et vestigiis nostris descendit usque ad mortis ærumnam, ut nos suis vestigiis revocaret ad vitam. *Percutiam*, inquit, *pastorem, et dispergentur oves gregis* (*Matth.* XXVI, 31). Tristis erat, quia nos parvulos relinquebat. Anima tristis erat non pro sua passione, sed pro nostra dispersione. Proditorem osculo libenter suscepit [1]; non quia Deus Dei Filius mortem timebat, sed quia nec malos pro se perire volebat. *Juda, osculo Filium hominis tradis* (*Luc.* XXII, 48)? Fungebaris disciplina virtutis, et discipulus factus es consilii iniquitatis? Officio [2] sanguinem fundis? pro pignore amoris vulnus infligis? pacis argumento mortem immittis? servus Dominum tradis, discipulus magistrum prodis?

[1] Ambrosius, *Charitatis officio.*

[2] Horum loco, *Proditorem osculo*, etc., in Ambrosii Commentariis legitur, *Transfer hunc calicem a me non quia Deus*, etc.

(*a*) Olim, de Tempore 117; et post, in Appendice 45.

(*b*) Constat frustulis ex Ambrosio in Lucam cap. 22-24, decerptis : quæ apud Ambrosium non reperimus, uncis distinguuntur.

Utiliora sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici (*Prov.* XXVII, 6). Signo dato, ab his qui cum fustibus venerant, detinetur. Injicit manus turba, nectuntur vincula, deridetur justitia, et traditur ab injustitia.

2. *Petrus quare percutit aurem. Quare friget. Quem negat.* Percussit ergo Petrus aurem pueri principis. Quare Petrus? Quia ipse accepit regni cœlorum claves [1], et solvendi ligandique ipse adeptus est potestatem. Abscissa est pueri auricula male audientis, aure interiore Christum male intelligentis, qui non est passus Christum prophetam æstimari, sed Dei Filium docuit fideli confessione signari. Limus suum agnoscit operatorem, et caro suam sequitur operatricem. Jubere potuit : operari maluit, qui e limo terræ corporis membra formavit, qui hostes suos non passus est vulnerari. Illi justo mortem inferebant; persecutorum vulnera iste sanabat. *Petrus sequebatur a longe* : neque enim negare potuisset, si Christo Domino adhæsisset. *Ter me*, inquit, *negabis*. In domo principis sacerdotum ignis ardebat, ubi Petrus *occultus sedebat. Frigus erat*, ubi Christus non erat. Petrus ab ancilla proditus negat. Mallem Petrum Dominum negasse, quam Judam Dominum vendidisse [2]. Interrogatus Petrus : *Et tu*, inquit, *ex illis es qui cum Galilæo erant*. Non enim erat qui in principio erat [3]. Hominem negavit, hominum consortium refutavit : non enim hominis erat apostolus, qui fuerat Christi discipulus.

3. *Petri fletus. Ager figuli.* Ergo *flevit amare* (*Luc.* XXII, 50, 54, 34, 56, 62) : maluit ipse suum accusare peccatum, ut justificaretur fatendo, quam gravaretur negando. Lacrymas lego, satisfactionem non lego. Petrus negavit in nocte ; sed confitetur in die. Habebat lacrymas Petrus, quas pio fundebat affectu : non habebat proditor fletus, quibus culpam ablueret ; ut dum reus suo judicio damnatur, spontaneum facinus expietur [4]. *Peccavi*, inquit, *quod tradiderim sanguinem justum*. Et Judæi : *Quid ad nos? tu videris* (*Matth.* XXVII, 4). Pertinacibus studiis funestam sibi vindicant sanguinis auctionem, cum refunderet venditor sacrilegii mercedem. Dum pretium sanguinis a Judæorum gazophylacio separatur, et ager figuli Christi pecunia comparatur, locus humandis peregrinorum reliquiis : prophetiæ testimonium adimpletur, et surgentis Ecclesiæ mysterium revelatur (*Zach.* XI, 12). Ergo pretio sanguinis emitur mundus : venit enim ut salvetur mundus. Non enim cognovit mundus eum, qui fuerat in mundo mundus.

4. *Christus in cruce vermis et scarabæus.* Accusatur, et tacet. Bene tacet, qui defensione non eget : ambiant defendi, qui timent vinci. Non ut reus excusat se tacendo [5], sed despicit falsidicos non refellendo. Manus quidem Pilatus lavit, sed facta non lavit. Uxor verberatur in nocte, admonet virum in die. Veritas fatigatur, et a servo Dominus judicatur. Coronam de spinis annexam compungentes, caput ejus coronant, et illudentes adorant. Ut rex salutatur, ut victor coronatur : et quasi Deus et Dominus adoratur. Pulchre crucem ascendit, judicio victor assistit. Talis ergo ascendit, qui sæculum vincere parat. Posuerunt titulum scriptum, *Hic est Jesus, rex Judæorum.* Vermis in cruce, scarabæus in cruce. Bonus vermis, qui hæsit in ligno; bonus scarabæus, qui clamavit e ligno. Quid clamavit? *Ne statuas* [6] *illis hoc peccatum.* Illis utique petebat veniam, a quibus accipiebat injuriam. *Hodie*, inquit [1], *mecum eris in paradiso.* Nec mirum, si converso culpam ignoscebat, qui insultantibus veniam relaxabat. *Potaverunt eum aceto* (*Matth.* XXVII, 48). Bene ad consummanda omnia corruptio sinceritatis hauritur. Itaque acetum bibitur, vinum cum felle non bibitur. Sinceritati non debuit amaritudo misceri ; quia pro nobis Dominum sine peccato docuit crucifigi [2] (*a*). *Pater*, inquit, *in manus tuas commendo Spiritum meum* (*Luc.* XXIII, 38, 34, 43, 46). Bene tradidit, qui non amisit. Spiritus Patri commendatur, ut peccatorum vincula resolvantur. Sol occidit sacrilegis, ut spectaculum obumbraret funestis : finduntur petræ, et Judæorum corda durantur. Elementa fugiunt, terra concutitur ; judex arguit, miles custodit, monumenta reserantur, et Judæorum perfidia denudatur.

5. *Cur Joseph occulte petit corpus Jesu.* [Discipuli vigilant, et fletibus oculos mœstos somnus invidus captat. Judæi, quid curiosi estis, ubi caro crucifixa remansit? In flammis cum tribus pueris apparuit, qui postea parvulus dignatus est nasci.] Stabant tamen mulieres hæc videntes (*Ibid.*, 49), stabat et mater Domini suo filio testimonium perhibente (*Joan.* XIX, 25). Joseph et Nicodemus Christum sepeliunt (*Ibid.*, 39). Unus justus, alter in quo dolus non erat. Nam si Apostoli sepelirent, dicerent non sepultum, quem Judæi nuntiaverunt raptum. Nicodemus nocte venit propter metum Judæorum. Simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur. Quomodo justus latebras periculi timeret, qui corpus non timuit sepelire? Ideo occulte postulavit, ut corpus celaret [3], non ut periculum præcaveret. Mulieres longe stabant, quæ diligenter locum servabant. Sexus nutat, devotio calet. Et cum discipuli fatigarentur, solæ tamen ab angelo ne timeant admonentur. *Noli me*, inquit, *tangere ; nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Nondum tibi ascendi, quæ viventem cum mortuis quæris. Quare primum mulieri? Per mulierem mors antea est nuntiata, per mulierem vita hominibus reparatur. *Mulier, quid ploras* (*Id.* XX, 17, 15)? Mulier Christum videbat, sed hortulanum putabat. Deus est qui adoratur, homo est qui tenebatur. Non (*b*) renuit tangi a femina ; quia non omnes possunt Christum tangere resurgentem, quem tetigerant in corpore commorantem.

SERMO CLII (*c*).

De Passione Domini III ; et de Susanna (*d*).

1. *Cur Christus accusatus silet.* Forsitan mirum videtur vobis, fratres, cur Dominus apud præsidem Pilatum a principibus sacerdotum accusetur, nec aliquem jam eorum responsione convincat ; cum utique ingratam accusationem nonnisi repellere solet subsecuta defensio. Mirum, inquam, sit, fratres, quod arguatur Salvator, et taceat. Taciturnitas enim pro consensu habetur ; videtur namque confirmare quod objicitur, cum non vult respondere quod quæritur. Accusationem ergo suam Dominus tacendo non firmat, sed despicit non repellendo. Bene enim tacet, qui defensione non indiget. Ambiat defendi, qui metuit superari. Festinet loqui, qui timet vinci. Christus autem cum condemnatur, exsuperat ; cum judicatur, vincit, sicut ait Propheta, *Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris* (*Psal.* L, 6). Quid ergo

[1] Nec videtur abs re hic omissa Ambrosii referre verba : *Ille condemnat, qui et absolvit, quoniam idem et ligandi*, etc.

[2] Ambrosius sic : *Ponamus negasse Petrum, quia dixit Dominus, Ter me negabis ; malo negasse Petrum, quam fefellisse Dominum.*

[3] Ambrosius, *Verbum æternitatis refugit..... ille solus erat, qui in principio erat.*

[4] Apud Ambrosium, *et spontaneo supplicio facinus expiatur, pietas Domini, qui se ipse nollet ulcisci, et divinitas probaretur, qui conscientiam mentis invisibili potestate interrogaret.*

[5] Forte, *accusat*. Vide verba Ambrosii sermone sequenti, n. 1.

[6] Apud Ambrosium, *Pater, dimitte illis ; hoc est, ne statuas*, etc.

[1] Adde, *latroni*.

[2] Recedit exscriptor ab Ambrosio, a quo mysterii alia ratio profertur, *ut ostenderetur*, inquit, *sine amaritudine immortalitas resurgentium futura.*

[3] Ambrosius, *impetraret*.

(*a*) Morel, Elem. Crit., p. 164, opinatur legendum, *decuit*, pro, *docuit*. Hanc sensus non requirit correctionem, quæ tamen non est contemnenda. M.

(*b*) Forte, *num*. M.

(*c*) Olim, de Tempore 118 ; et post, in Appendice 44.

(*d*) Maximo in manuscriptis et in impressis tribui monent Lovanienses. Ipsa porro est, quæ in ejus Homiliarum libris exhibetur post Dominicam in Ramis prima, quæ et in subsequente ibidem homilia citatur. Nonnulla tamen Ambrosii in Lucam, cap. 25, verba habet hinc inde inspersa.

opus erat ei loqui ante judicium, cui ipsum judicium erat plena victoria? Vincit ergo, cum judicatur Christus; quia sic innocens approbatur: unde ait Pilatus. *Innocens ego sum a sanguine hujus justi* (*Matth.* XXVII, 24). Melior est igitur causa quæ non defenditur, et probatur: plenior justitia, quæ non verbis astruitur, sed veritate fulcitur. Taceat lingua necesse est, ubi ipsa veritas sibi adest: taceat lingua in bono negotio, quæ in malas (*a*) causas obtinere consuevit. Nolo sic defendi justitiam, sicut solet iniquitas excusari. Quod vincit Christus, non orationis est, sed virtutis. Scivit enim Salvator, qui est sapientia, quomodo tacendo vinceret, quomodo non respondendo superaret: atque ideo causam suam maluit comprobare, quam dicere. Quæ enim res illum compelleret ad loquendum, cum silentio satis sufficeret ad vincendum? Fortasse metus eum cogeret, ne salutem perderet, nisi quod ipsa erat tota causa victoriæ. Suam enim salutem perdidit, ut salutem omnium lucraretur. In se vinci maluit, ut victor esset in cunctis.

2. *Susanna castitate defensa. Judicem virginem meretur.* Sed quid de Deo Christo loquar? Susanna mulier inimicos suos tacuit et vicit[1]. Non enim apud Danielem judicem verborum se ratione defendit, non patrocinii sermone tutata est: sed in sancta femina tacente lingua, pro ea castitas loquebatur. Castitas enim Susannæ adfuit in judicio, quæ eam defendit in paradiso: ibi enim pudori ejus consuluit, hic saluti; ibi, ne macularetur pudicitia; hic, ne innocentia damnaretur. Castitas enim Susannæ et presbyteros impudicos convicit in paradiso, et in judicio falsos accusatores obtinuit; bisque victrix reos facit testimonii, quos reos fecerat adulterii: atque tandem judicem meretur castitas Danielem puerum juniorem, necdum pubescentis ætatis. Multum igitur de Deo pudicitia consequitur, cum judicem virginem promeretur. Secura enim est de victoria castitas, cui est judicatura virginitas. Pudicitiæ autem causas nisi vir pudicus audire non debuit. Talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quem non periclitetur verecundia.

3. *Danielis et Pilati idem judicium. Pilati iniquitas.* Cognito igitur Daniel Susannæ negotio, cum eam falsis accusationibus vellet plebs imperita damnare, ait idem: *Mundus ego sum a sanguine hujus* (*Dan.* XIII, 46). Quo dicto, peccantis populi revocavit errorem. Hac ergo voce circa Susannam Daniel utitur, qua circa Dominum usus est Pilatus. Ait enim Pilatus, *Mundus ego sum a sanguine hujus justi* (*Matth.* XXVII, 24). Eadem igitur sententia absolvitur pudicitia, qua est et absoluta justitia. Sed Daniel melius quam Pilatus: ille enim pudicum sanguinem nec condemnat, et liberat; hic autem justi sanguinem confitetur, et tradit. Quid enim profuit testimonium perhibuisse innocentiæ, et velut reum addixisse nequitiæ; nisi quod gravius peccatum est unum eumdemque et pronuntiare justum, et tradere criminosis? Ipse enim iniquitatis suæ testis est, qui ore absolvit, et corde condemnat. Laverit licet manus suas Pilatus; tamen sua facta non diluit: quamvis abstergere se putaverit justi sanguinem de suis membris; eodem tamen sanguine mens ejus tenetur infecta. Ipse enim occidit Christum, qui eum tradidit occidendum. Judex enim bonus et constans, ne sanguinem innocentis addiceret, nec invidiæ cedere debuit, nec timori. Daniel ergo melius quam Pilatus. Ille peccantis populi revocavit errorem; hic autem furentis Synagogæ sacrilegium confirmavit.

[1] Ms. vel. a secunda manu, *tacendo vicit*. Ambrosius autem omittit, *inimicos suos*.

(*a*) Opinatur Morel, Elem. Crit. p. 255, melius legendum *in malo causas obtinere*. Cui sententiæ adversamur; nihil est enim cur textus mutetur. Latine dici potest neut. genere *in causas obtinere*, pro, *in causas exerceri*. M.

SERMO CLIII (*a*).

De Passione Domini, IV (*b*).

1. *Mundus totus redemptus.* Admonet nos, fratres charissimi, ad solemnitatem Dominicæ passionis ipse, in quo eam nec muta elementa tacuerunt. Celebret eam lux fidei linguis hominum, quam conclamaverunt etiam silentia tenebrarum. Hodie Dominus noster in statera crucis pretium nostræ salutis appendit, et una morte universum mundum, sicut omnium conditor, ita omnium reparator absolvit. Indubitanter enim credamus, quod totum mundum redemit, qui plus dedit quam totus mundus valeret. Meritum enim redemptæ mercedis dignitas insignis pretii supergressa est. Inter redemptum et redimentem dispensatio fuit, compensatio non fuit. Qui ergo non habebat peccata propria, digne delevit aliena: solus hic pia victima pro omnibus cecidit, ut omnes levaret. Et quia debitum solus non habuit, recte fenus misericordiæ pro debitoribus erogavit. Perpende inter hæc qui talem pro nobis dedit pecuniam, qualem a nobis sit exacturus usuram. In hac itaque die fides propheticæ annuntiationis impleta est, ita dicentis: *Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus; faciem meam non averti a fœditate sputorum* (*Isai.* L, 6). Suscepit mala nostra, ut tribueret bona sua.

2. *Homo quam Deo charus, quantum valeat, quantum debeat. Mysterium chlamydis coccineæ, coronæ spineæ, sitis in cruce, veli scissi, et monumentorum apertorum.* Hinc intelligamus, quantum hominem diligere dignatus sit ante culpam, quem sic diligit post ruinam. Agnosce, homo, quantum valeas, et quantum debeas; et dum tantam redemptionis tuæ perspicis dignitatem, ipse tibi indicito peccandi pudorem. Ecce pro impio pietas flagellatur, pro stulto sapientia illuditur, pro mendace veritas necatur, damnatur justitia pro iniquo, misericordia afficitur pro crudeli, pro misero repletur sinceritas aceto, inebriatur felle dulcedo, addicitur innocentia pro reo, moritur vita pro mortuo. Expavit scelus hominum natura rerum, et quem creatura rebellis non agnoscit, eum mundi Dominum tremens terra testatur, et cœli regem sol fugiens confitetur. Chlamyde coccinea induitur; quia sanguine martyrum suorum Ecclesiæ corpus ornatur. Corona spinea capiti ejus imponitur; quia punctio peccatorum nostrorum, quorum remissione Redemptoris gloria struitur, aridis tribulis comparatur. Studeamus nunc e diverso, ut membrorum vita capitis sit corona. Quod vero sitire se in cruce positus dicit, fidem incredulæ gentis concupiscit: sed e contra acetum malitiæ porrigunt; quia vinum sapientiæ, quod a Deo acceperant, peccando corruperant. Velum templi scinditur; quia Synagoga honore nudatur: observatio antiqua dissolvitur; Ecclesiæ unitas præmonstratur. Monumenta aperiuntur, quia mortis jura jure superantur. Laxata sede tartarea a Domino rerum profundæ noctis claustra reserantur, et quem homines non recipiunt, inferi Deum esse cognoscunt.

3. *Mysterium Judæ venditi Christi pretium refun-*

(*a*) Olim, de Tempore 114; et post, in Appendice 41.

(*b*) Ejusdem forsitan auctoris est, cujus pleræque e illis quæ sub nomine Eusebii circumferuntur Homiliæ. Enimvero illic solemnius nihil conversione illa ad hominem, cum iisdem quibus hic urgetur verbis, ut attendat quantum ex Creatoris æstimatione valeat, quantum ei debeat. Ita homil. 2 de Pascha: « Perspice, o homo, quantum valeas, « et perpende quantum debeas. Perspice quantum valeas, « ut tandem vilis esse tibi desinas; ut vel per hoc erube- « scendo subjacere vitiis dedigneris. » Ita etiam homil. 1 et 2 de Symbolo, in expositione verborum, Inde venturus est judicare, etc. Denique homil. 6 de Pascha, « Æstime- « mus, » inquit, « in quantum suum servum diligere po- « tuit ante culpam, quem sic glorificat post ruinam. » Hæc ipsa verba hic n. 2. Vide sermonem subsequentem, n. 8. De num. 1 vide Eusebii in fine et circa medium homil. 6 de Pascha; de num. 2, vide Euseb. homil. 1 de Symbolo.

dentis. Quod autem triginta argenteos Judas venditor profanus refudit; indicabat nihil sibi Christi pretium profuturum, sed salutis beneficium scelere suo aliis conferendum. Videamus quid hoc refuso pretio emptum esse eloquia divina testantur. *Emerunt*, inquit, *ex eo agrum figuli in sepulturam peregrinorum* (*Matth.* XXVII, 7). Figulus Christus est: ager Christi Ecclesia, acquisitio peregrinorum populus Gentium. Superest, charissimi, ut agri hujus quotidiani atque perpetui studeamus esse cultores: seminemus in eo frugem bonæ conscientiæ, ut cum tempus messis, id est, consummationis, et dies reddendæ rationis advenerit, cum securitate et exsultatione bonorum operum manipulos reportemus, et post contritionem jejuniorum præsentis Quadragesimæ, laudabilium actuum candore vestiti, et indumento castitatis ornati, ad festa futura procedamus, et Pascha illud æternum piorum inserti conciliis celebremus: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre, etc.

SERMO CLIV (*a*).

De Passione Domini, V; et de beato Latrone (*b*).

1. *Scopus Christi in mysteriis carnis.* Frequenter audivimus, fratres dilectissimi, beatum Paulum apostolum dicentem, *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi* (II *Cor.* V, 19): id est, divinitas operabatur in corpore; apparebat in fragilitate humanitas, et in virtute majestas. Ad hoc itaque nobiscum vixit in carne, ut præferret nobis exempla justitiæ; ad hoc pro nobis mortem subiit, ut conferret munera salutis æternæ. Hominem ad hoc induit, ut erudiret; ad hoc tradidit, ut redimeret; ad hoc resumpsit, ut in Deum sumeret. Vitam ad hoc deposuit, ut donaret; mortem ad hoc suscepit, ut vinceret: cui tamen morti præsumptum dominium redditurae, quasi servus quidem succubuit, sed quasi Dominus imperavit. Siquidem nec animam inferni porta, nec corpus tenere potuit sepultura: quæ per illud triduum nequaquam carnem mortali corruptione violabat; quia in inferno sub eadem mora regnum mortis anima destruebat.

2. *Immensa Dei in hominem dignatio. Christi mors hominem, resurrectio Deum prodit. Latronis absolutio fit mundi spes et consolatio. Salutis spes ex duobus.* Quid retribuemus Domino pro muneribus tantæ dignationis? De plenitudine cœlesti in facturam se suam factor exinanivit, figulus in figmentum suum transiit, et Rex cœli homini militavit. Militavit, dixi; crux enim pugnantem indicat, resurrectio triumphantem. Quis tantam possit narrare pietatem [1]? *A summo cœlo egressio ejus* (*Psal.* XVIII, 7), et usque ad inferni profunda descensio. In una eademque persona quam bene manifestantur humana pariter et divina? Nam sedem tartari penetraturus, hominem se confessus est dum descenderet; Deum se prodidit dum rediret. Ut redimeret impios, sicut ait sermo divinus, ut redimeret iniquos, *inter iniquos reputatus est* (*Isai.* LIII, 12), inter duos, quos dextra lævaque legimus pependisse (*Luc.* XXIII, 33). Se ipsum confusioni, et opprobrio crucis tradidit, ut latronem glorificaret. Sed si bene respicimus, non illi soli hoc præstitum deprehendimus. Nam dum tam insignem reum relaxat, dum tanto debitori refundit immanis debiti cautionem, humano generi conscripsit securitatem; ut consolatio ac spes fieret totius populi, absolutio unius desperati, et privatum donum in publicum cresceret beneficium. Quare indubitanter credendum est, quod latroni illi ad commendationem fidei suæ, etiam causa spei nostræ et utilitatis accesserit. Immensa enim Dei nostri bonitas libenter tribuit, quæ etiam generaliter profutura prænoscit. Et ideo juxta fiduciam tantæ clementiæ, si quis nostrum crimina sua probabili conversatione damnaverit, et Christum toto corde crediderit, etiam nunc latroni [1] in semetipso ingressum paradisi aperuisse se noverit. Quantum agit in spe [2] salutis humanæ magnitudo fidei, et altitudo divitiarum misericordiæ Dei [3]? Ecce hominem in sceleribus involutum pœna misit ad innocentiam, et offensa perduxit ad gloriam (*a*). Quem saluti culpa perdiderat, perditio invenit, cruciatus absolvit, damnatio consecravit.

3. *Latro salutem merito obtinet, Christum credens dum derelinquitur.* Sed non sine causa tantum meruit. Videamus quo tempore fidelis apparuit. Ecce inter signa atque virtutes attestantibus miraculis et acclamantibus, aliquoties in discipulis mens jam robusta titubavit; et nunc Christi suppliciis quodam modo contradicentibus in latrone fides novella convaluit. Sub ipso passionis tempore ab ancilla interrogatus unus ex discipulis beatus Petrus, peculiarius Christo cognitus, ita respondit, *Non novi hominem istum* (*Matth.* XXVI, 72): et iste qui ante non noverat, exclamat, *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum* (*Luc.* XXIII, 42). Quam singularis et quam stupenda devotio! Sub illo tempore credidit reus, quo negavit electus. Laudabilius hoc itaque in latrone ac magnificentius fuit, quod hominem addictum et inter extrema deficientem supplicia, Deum credidit, quam si inter virtutum opera credidisset. Non itaque sine causa tantum meruit.

4. *Deum confitens dum patitur.* Advertamus plenius, quo tempore Dominum confitetur. Fervebat iniquitas persequentium, exsultabat impietas blasphemantium; contritio, livores et vulnera solum Christum hominem demonstrabant. Sacrarum manuum in ligno crucis extensio, et reverenda confixio, quæ condemnabat Adæ et Evæ manus ad interdictum ligni cibum ingemiscenda sæculis transgressione porrectas; hæc, inquam, confixio per omnia infirmitatem hominis asserebat. Illisæ per latus lanceæ tremenda percussio quantum ostendebat hominem, tantum abscondebat Deum. Apostolis post divina miracula desperantibus, solus hic non acquiescit scandalo crucis et mortis; solus hic testis est majestatis, qui socius probatur doloris, et ideo adhuc in latrociniis positus, invisibilem Deum angelicis jam oculis videt. Illuminaverat, credo, nascentem fidem lateri jam credentis in Christum propius corpore admota divinitas, quæ se largius sub momento illo peragendæ redemptionis infuderat.

5. *Orationis illius fides. Latro martyr.* Videamus autem qualis fuerit ipsa deprecatio confitentis. *Memento*, inquit, *mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.* Non dixit, Si Deus es, de præsenti supplicio eripe me: sed magis, Quia Deus es, de futuro judicio libera me. Quam cito eum replevit Spiritus sancti eruditio, per quam futuri examinis diem cogitans, etsi intolerabile probat esse quod sentit, gravius tamen intelligit esse quod metuit. Prædicat sæculis judicem regemque sæculorum: nondum vocatus, et jam electus; nondum famulus, et jam amicus; nondum discipulus, et jam magister, atque ex latrone confessor. *Memento*, inquit, *mei.* Gloriosa voce præsentes temperat cruciatus. Temperat, diximus: quia etsi pœna cœperat in latrone, novo genere consummatur in martyre. De ligno crucis clamat; sed jam tempora retributionis cogitat.

[1] Verba, *Quis tantam possit narrare pietatem*, desunt in manuscriptis et apud Eusebium.

(*a*) Olim, de Tempore 120; et post, in Appendice 45.

(*b*) Exstat inter Homilias in Bibliotheca Patrum sub nomine Eusebii vulgatus; ibique, sicut in manuscriptis incipit ab his verbis, « Deus erat in Christo, » etc. Non indignus est Fausto semipelagiano, cujus inspecto lib. 1 de Libero Arbitrio, cap. 7, et lib. 2, cap. 6, mox intelliges ipsius esse loquendi modos quos habes hic n. 3, « fides novella; » n. 7, « credulitatis affectum; » n. 9, « felicitas credulitatis, credulitatis compendiosa devotio. » De num. 4 vide Eusebii homil. 10 de Pascha; de num. 8, confer Euseb. homil. 2 de Pascha, et supra serm. 153, n. 2.

[1] Ita manuscripti et Eusebius. At editi, *etiam cum latrone*.

[2] Editi Augustiniani: *Quantum sit in spe*, etc.

[3] In editis hic addebatur, *et patientiæ magnitudo, ostenditur cum hominem*, etc. Eusebium et manuscriptos secuti sumus.

(*a*) Cave a semipelagiano.

6. *Merces Latroni promissa.* Videamus quid inter ista respondeat dives et larga Dei bonitas: quæ sicut excedit vota, ita gratiam adjungit ad merita. *Hodie*, inquit: tanquam si diceret, Quid me, inquit, o fidelissime comes et unice tanti testis triumphi, quid me tantopere exorandum putas, ut in die judicii mei meminerim tui? Quid me ad præsentem retributionem paratum, in tempora tam longa dissimulas? quid in futura sæcula fidem in te perfectam fatigas? *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII, 43). Ergo tanquam hæreditaria et paterna sedes, quæ expulso Adam, quæ expulsis duobus, clausa est innumeris populis, te introeunte reserabitur. Ingredere illuc primus; sed ingressu felicior quam primus. Intra paradisum, nequaquam ultra cum Adam visurus infernum. Nullum illic cibum lethalem, nullam jam legem, nullam arborem pertimescas: ego tibi illic ero victus et vita. Et ne forte verearis, ne tibi aliquis hostis in illo beato nemore, ne antiquus ille latro insidietur, possessio tibi illic me introducente firmabitur. Recedat ergo infidelitas, quæ Deum et hominem non recognoscit. Nam sicut diabolus est qui de paradiso expulit; ita Deus est qui reducit.

7. *Christum in cruce Deum testantur, judicium illius de latronibus, mira illius patientia, creatura universa. Hominis quanta durities.* Secundum hæc, charissimi, per omnem gestorum ordinem, Deum sub homine agnoscamus operantem. Positus in patibulo velut arbiter in medio damnatorum, negantem repulit, suscepit confitentem; hunc deputat regno, illum relinquit inferno. Per hæc ergo credamus in majestate judicaturum, quem jam in cruce et misericordiam [1] videmus exercere et judicium. Credamus, inquam, Deum, vel ex sola virtute patientiæ, qui dum ab homine cruci et neci traditur, sic quoque homini gloriam pollicetur: qui illas ipsas injurias et plagas congestas in corpus suum, convertit in pretium nostrum. Sed et ipsa totius mundi rationabilis creatura motibus suis Deum loquitur. Nam in media passione Domini Salvatoris cœlestia et terrena turbantur; lux cum nocte miscetur, elementa quatiuntur, et ab antiquis ministeriis effugantur. Aperte rerum natura perspicitur commoveri, velut in vindictam auctoris sui velit armari. Terra ipsa concussa a fundamentis suis, quasi quæ crucem Domini vix sustineat [2], tanquam ad scelus proprium contremiscit. Dies refugo lumine, quomodo potest, sumit lamentum, et fusco tristium tenebrarum habitu, more lugentis, induitur: et sicut tota cœli facies Dominicæ nativitatis gloriam nova luce testatur; ita crucis injuriam novis tenebris detestatur. Et quæ duritia cordis humani? Væ eis qui inter ista non credunt; quandoquidem creatura insensibilis, quæ recipere non potest credulitatis affectum, dat tamen Deo confessionis obsequium: et cum pro solo homine Christus mortuus sit, perhibet ei tamen etiam pars illa mundi testimonium divinitatis, ad quam non pervenerunt beneficia passionis.

8. *Quantum homo valeat et debeat. Quam reus cum peccat. Judicii futuri oblivio, magna peccati pœna.* Quæ cum ita sint, charissimi, agnoscat homo quantum valeat, et quantum illum Deo obnoxium faciat vel natura vel gratia. Agnoscat homo quantum ab illo exspectet Deus; et quem tanta dignatione habuit charum, quam velit esse in conversatione pretiosum. Agnoscat homo quantum valeat, et quantum debeat: et dum pretium suum cogitat, vilis sibi esse desinat, et potius vicem muneris Salvatori ex ipso bono suo, id est, de conservata salute restituat. Custodiamus ergo sollicite quod tanti sudoris commercio Christus redemit. Reus itaque erit non parvi pretii, sed sanguinis Christi, qui violat et commaculat animam, Christi sanguine et passione mundatam; blasphemus, homicida, castitatis proditor. Hæc tria capitaliter occidunt. Contestamur Charitati vestræ causas æternorum malorum. Blasphemus, homicida, proditor castitatis suæ, expugnator alienæ; id est, qui legitimi cubilis jura transgreditur, qui extra conjugem suam per mortiferos errat amplexus, reus erit æternæ mortis: quia vilem in se habuit sanguinem Redemptoris. Et quia clamat Apostolus, *Neque rapaces, neque adulteri regnum Dei possidebunt* (I *Cor.* VI, 10); abstineamus manus ab alienis, oculos ab aliena femina caveamus: ne corpori illi quod de nostro Christus assumpsit, injuriam faciamus in nostro corpore. Caveamus ita peccatis et criminibus vitam prodere; ut ad nos non respiciat prophetia illa terribilis, *Non est*, inquit, *Deus in conspectu ejus, polluuntur viæ ejus in omni tempore, auferuntur judicia tua a facie ejus* (*Psal.* IX, 5). Irremediabile periculum est, sic aliquem vitiis et cupiditatibus frena laxare, ut se rationem Deo non meminerit redditurum; quia puto magna sit jam peccati pœna, metum ac memoriam futuri perdidisse judicii. Non nobis ita dulcia sint pauperum spolia postmodum nimis amaricatura. Nihilominus, sicut dictum est, refugiamus carnis alienæ abominanda contagia, vitemus obscena inimicæ voluptatis incendia. Hæc qui agit, charissimi, de stipula ac lignis iniquitatum perpetuos sibi succendit ignes, et nunquam exstinguendos concinnat vapores. Non tanti est vita, si ad hoc vivat homo, ut in paucis hujus vitæ annis consumat æternos, et sub brevi fine congreget sibi pœnas sine fine mansuras.

9. *Latronis exemplum ne remissioris vitæ sit occasio: quia paucis fides Latronis, et multi hac inani spe decepti.* Sed ne forte, charissimi, aliquem nimis securum faciat aut remissum tam nova felicitas credulitatis, ne forte dicat aliquis in corde suo: Non me usque adeo conturbet et cruciet rea conscientia, non me usque adeo contristet culpabilis vita; video sub momento, video sub exiguo spatio latroni crimina sua donata, et mihi resoluta mente concipiuntur [1]. Primum consideranda est in latrone illo non solum credulitatis compendiosa devotio, sed temporis illius, sub quo hæc agebantur, occasio, quo justorum legitur titubasse perfectio. Deinde ante mihi fidem latronis ostende, et tunc tibi latronis beatitudinem pollicere. Immittit diabolus securitatem, ut inferat perditionem: neque dinumerari possunt, quantos hæc inanis spei umbra deceperit. Deterreant, quæso, nos ab hac persuasione innumerabiles populi sub tali securitate nudi et vacui bonis, et malis pleni, ex hac luce prærepti.

10. *Salutis tempus differre, periculosissimum, stultissimum, Deo odibile. Latro salutis opus non distulit.* Quotidie expavescenda transitus nostri et commigrationis incerta hora; quæ et modo vel insperata vel subita sunt, et in æternum remediis caritura sunt. Præveniendus est dies qui prævenire consuevit. Ipse se seducit, et de morte sua ludit, qui hoc cogitat: Potest mihi extremi temporis indulgentia subvenire. Non est hoc: primum, quia periculosissima est in ultimum diem promissa securitas; deinde, stultissimum est ut causa quæ de necessitatibus agitur æternis, inutilitatibus vitæ deficientis committatur extremis. Odibile est apud Deum, quando homo sub fiducia pœnitentiæ in senectutem reservatæ liberius peccat. Credite, charissimi, difficile est ut callida dissimulatio ordinandæ consummationis obtinere digna sit facultatem: apud illum cordis interpretem ars non admittitur ad salutem. Ille autem, de quo locuti sumus, beatus latro, beatus, inquam, non jam juxta viam insidias tendens, sed viam ipsam in Christo tenens, ac vitæ prædam subito rapiens, immutato genere et nova spolia de morte propria reportans, ille nec salutis tempora sciens distulit, nec remedia status sui

[1] In mss. et apud Eusebium desiderantur voces, *et misericordiam*; adjectæ hic forte contra mentem auctoris pelagianistæ.

[2] Eusebius, *quasi quæ super crucem Deum vix sustineat*.

[1] Forte legendum, *conceduntur*. Aut certe abundant verba, *et mihi resoluta mente concipiuntur*. Et ipsa quidem omittunt cum Eusebio manuscripti.

in momenta ultima infelici fraude posuit, nec redemptionis suæ spem in desperationis novissimum reservavit : nec religionem ante, nec Christum scivit. Quod si scisset, fuisset forsitan inter Apostolos non postremus in numero, qui prior factus est in regno. Ergo etiam ex hoc in extremo placuit Deo; quia ad consequendam fidem non fuit extrema hora illa, sed prima. Opus est ergo ut sibi homo quotidiano actu provideat, et procuret bonam consummationem : opus est ut tota vita nostra talis sit in conversatione, ut liberi mereamur esse in fine. Incessabiliter diem transitus nostri et tempus judicii cogitantes, nos quoque cum latrone jugiter proclamemus, *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.*

SERMO CLV (*a*).

De Passione Domini, VI; seu de Cruce et Latrone (*b*).

1. *Crux jam gloriosa, donorum innumerabilium causa.* Hodierna die Dominus noster pependit in cruce, et nos epulamur [1], ut discamus quoniam crux Christi feriæ sunt et nundinæ spirituales. Antea namque crux nomen condemnationis erat, nunc vero facta est res honoris : prius in damnatione maledicti stabat, nunc in occasione salutis erecta est. Hæc enim crux innumerabilium nobis bonorum exstitit causa : hæc nos de erroribus liberavit, hæc nos sedentes in tenebris illuminavit, hæc nos a diabolo expugnatore reconciliavit Deo, et ex alienatis restituit in domesticos, de longinquis proximos fecit, de peregrinis reddidit cives. Hæc est enim inimicitiarum interemptio, pacis firmamentum, et omnium nobis bonorum thesaurus. Propter hanc jam non erramus in solitudinibus; viam enim veritatis agnovimus : nec jam extra regnum sumus; januam enim regis intravimus : jam ignitas diaboli sagittas non timemus; fontem enim vitæ, quo exstinguerentur, invenimus. Propter hanc jam in viduitate non sumus; sponsum enim recepimus : non expavescimus lupum; quia bonum pastorem invenimus : dicit enim, *Ego sum pastor bonus* (*Joan.* X, 14). Propter hanc non formidamus tyrannum; regi enim adhæremus : propter hanc diem festum agimus, crucis memoriam celebrantes.

2. *Crucis festivitas a Paulo instituta. Crux, altare. Christus, sacerdos et hostia.* Ita et Magister Gentium docet, propter crucem annualem festivitatem constitui [2]. *Epulemur*, inquit, *non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.* Deinde causam agendæ solemnitatis adjiciens, ait : *Quoniam Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus* (I *Cor.* V, 8, 7). Ubi autem sacrificium, ibi et interemptio peccatorum; ubi interemptio peccatorum, ibi reconciliatio Dei; ubi reconciliatio Dei, ibi *vox lætitiæ et salutis in tabernaculis justorum* (*Psal.* CXVII, 15). Sed et omnis terra lætetur : *Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus.* Et ubi immolatus est, dicito. In altitudine crucis. Novum est altare sacrificii hujus; quoniam et immolatio nova et admirabilis. Ipse enim et hostia erat et sacerdos : hostia quidem secundum carnem, sacerdos vero secundum Spiritum. Idem ipse et offerebat quidem secundum Spiritum; offerebatur vero secundum carnem. Audi igitur nunc quomodo utraque hæc manifestaverit Paulus : *Omnis*, inquit, *pontifex qui ex hominibus accipitur, pro hominibus constituitur : unde necessarium est ut et ipse habeat quod offerat* (*Hebr.* V, 1). Ecce ipse offerebat se ipsum. Alibi vero dictum est, *Quoniam Dominus semel oblatus est pro oblatione sui; deinceps, ut multorum auferat peccata* [1] *: secundo vero sine peccato videbitur his qui exspectant eum in salutem* (*Hebr.* IX, 28). Ecce isthic oblatus est, ibi se ipsum obtulit. Vidisti quomodo simul et hostia et sacerdos factus est, et altare erat crux.

3. *Cur sub dio immolatus, non in templo. Crux omnem locum in templum consecravit.* Et cujus rei causa non in templo offertur hæc hostia, sed extra civitatem et extra muros? Ut illud impleretur quod scriptum est, *Quoniam inter iniquos deputatus est* (*Isai.* LIII, 12). Cujus igitur rei causa in altitudine crucis immolatur, et non sub tegmine ædificii? Ob hoc scilicet, ut aeris naturam mundaret, propterea non in altari, nec tecto superposito, sed sub cœlo. Aer enim purgabatur, cum in altitudine immolaretur ovis : terra etiam purgabatur, quia stillabat sanguis Domini super eam. Ideo non sub tegmine, neque in templo Judæorum; ut non subtraherent sacrificium salutare Judæi [2]. Neque exstimes pro illa tantummodo gente hanc hostiam offerri : propterea enim extra civitatem et extra muros; ut intelligas quoniam communis est hostia pro genere humano oblata : et ideo communis est purificatio, non ex aliqua parte, quemadmodum fuerat in Judæis. Nam Judæis ideo præcepit Deus relinquere universam terram, et in uno loco offerre sacrificia, et vota reddere; quoniam immunda erat tunc universa terra fumo ararum et nidore bustorum, cæterorumque inquinamentorum eorum quæ de profanis Gentilium sacrilegiis inferebantur super eam. Nobis vero jam quoniam Christus adveniens universam terram expiavit, omnis locus oratorium factus est. Et idcirco beatus Paulus hortatur et præcipit sine intermissione orare ubique, dicens : *Volo orare viros in omni loco, levantes manus sanctas* (I *Tim.* II, 8). Vides quomodo mundatus est orbis terrarum? Et ideo ubique sanctas manus levare possumus, quoniam universa terra sanctificata est; ut sanctior sit quam illa in interioribus templi veteris sancta sanctorum. Ibi namque irrationabile animal ovis offerebatur; hic autem spiritualis oblata est. Et quanto major est oblatio, tanto et eminentior sanctificatio : idcirco festivitas epulationis est crux Christi.

4. *Crux paradisum reseravit.* Vis discere et aliud crucis beneficium? Paradisum ante quinque millia vel amplius fere annorum clausum, hodie nobis aperuit. In hac enim die et in hac hora latronem introducens Christus, duplex beneficium operatus est : unum quidem quia paradisum aperuit, aliud vero quia latronem introduxit. Hodie reddidit nobis patriam principalem, hodie reduxit nos in civitatem paternam, et æternam domum redonavit communi hominum naturæ. *Hodie*, inquit, *mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII, 43). Quid dicis? Crucifixus es, et clavis confixus, et paradisum promittis? Ita, inquit; ut in ipsa cruce virtutem meam agnoscas. Quoniam res hæc tristitiæ videbatur, ut non in crucis lignum attendas, sed virtutem ejus qui crucifixus est, discas : in cruce hoc miraculum operatus est, unde maxime potentiam suam declarat Omnipotens, non mortuum resuscitans, non mari et ventis imperans, non dæmones ejiciens, sed crucifixus et consputus in facie, clavisque confixus; cum injurias et maledicta susciperet, derisus atque contemptus malignam illam atque longo scelerum usu obduratam latronis mentem immutare prævaluit, ut ex utroque virtutem

[1] Ita editi cum duobus Mss. At versio altera in Mss. et antiquioribus Chrysostomi impressis, *festivitatem nimia lætitia celebramus.* Græca editio, *eortên agomen.* Vertit Gretserus, *festum agimus.*

[2] Apud Chrysostomum, *Paulos eortazein parainei.* Gretserus, *Paulus monet ut festivitatem agamus.* Alia versio antiqua, *Paulus præcepit propter crucem festivitatem celebrari.* Mox addit : *Diem itaque festum celebremus;* ubi græc. *eortazômen*, et Gretserus, *feriemur.* Melius sane quam, *epulemur.*

(*a*) Olim, de Tempore 130; et post, in Appendice 49.

(*b*) Joannis Chrysostomi Homilia est, sed hic decurtata, et vetere altera versione quæ in manuscriptis ac in antiquioribus Chrysostomi editis reperitur, deterior, minusque consentiens græcæ dictioni.

[1] Versio vetus, *Christus semel oblatus abstulit multorum peccata. Ecce hic oblatus, ibi*, etc. Ita fere Chrysostomus.

[2] Addit hic versio vetus jam laudata, *et sibimet vindicarent.*

ejus inspicias. In eodem enim tempore passionis crucifixus universam creaturam turbavit, et saxa dirupit: duriorem vero lapidibus animam attraxit pariter et honoravit dicens: *Hodie mecum eris in paradiso.* Et certe cherubim custodivit paradisum: sed hic etiam cherubim Dominus est. Flammea rhomphæa ibi volvitur: sed ipse et flammæ, et gehennæ, et vitæ, et mortis potestatem habet.

5. *Latronis in cœlum ingressus Dominum valde commendat.* Et quidem nemo regum aliquando passus est latronem hominem, aut quempiam alium ejusdem naturæ conservum secum assumens ita in civitatem introducere: sed Christus hoc fecit, qui mortis et diaboli victor, et sacratissimam ingrediens patriam secum latronem introducit, non conculcans paradisum istius pietatis opere, sed honorans; neque confundens latronis introitu, sed illustrans. Honor namque paradisi est, talem Dominum habere, qui etiam latronem dignum facere possit paradiso deliciarum. Etenim cum publicanos et meretrices introduceret in regnum cœlorum, non confudit, sed extulit regnum cœlorum; neque dejecit, sed potius honoravit paradisum. Honor enim, ut diximus, est paradisi, talem habere Dominum, qui et latronem dignum facere possit deliciis et possessione paradisi. Talis est enim Domini regnum cœlorum, ut et meretrices et publicanos ita probabiles reddat, ut digni appareant gratia et gloria quæ illic est. Quemadmodum enim medicum tunc maxime admiramur, cum viderimus eum difficiles hominum valetudines curantem, mortisque pericula medendi arte vincentem: ita et Christum admirari justum est, quando insanabilia vulnera in corporibus et mentibus curat, quando publicanum et meretricem ad tantam sanitatem perducit, ut etiam cœlo dignos ostendat.

6. *Latronis meritum. Latro, doctor.* Et quid tale egerat latro, ut post crucem quam meruerat, repente paradiso dignus judicaretur? Vis breviter dicam virtutem fidei ejus? Quando Petrus negavit deorsum, tunc ille confessus est sursum. Et hæc non ut accusans beatissimum Petrum locutus sum; absit: sed latronis magnanimitatem ostendere volens. Nam ille discipulus minas abjectæ puellæ non sustinuit: latro vero multitudinem totius populi videns circumstantem et clamantem, insanas blasphemias et opprobia atque maledicta jaculantem, non attendit illis, non cogitavit visibilem abjectionem ejus qui crucifigebatur; sed oculis fidei hæc cuncta transcurrens, et ut abjecta et levia veritatis impedimenta præteriens et relinquens, cognovit Dominum cœli, et ait dicens: *Memento mei, Domine, in regno tuo.* Ne ergo brevi commemoratione dimittamus latronem istum, neque confundamur doctorem accipere, quem Dominus noster non erubuit primum in paradisum introducere; ne, inquam, erubescamus magistrum habere hominem, qui ante omnem generis humani naturam meruit dignus haberi regno cœlorum: sed singula intentius disquiramus, ut virtutem crucis agnoscamus. Non dixit ad eum Dominus quemadmodum ad Petrum, *Veni post me, faciam te piscatorem hominum* (*Matth.* IV, 19). Nec dixit ad eum quemadmodum ad duodecim discipulos, Quoniam *sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel* (*Id.* XIX, 28); sed nec qualecumque verbum dignatus est ei dicere, nullum miraculum ostendit, non mortuum resuscitatum, non dæmonem expulsum, non mare obediens, non denique aliquid aut de regno cœlorum ei locutus, aut de gehenna comminatus est: et prior omnium latro confessus est eum, et hoc alio exprobrante. Improperabat enim ei ille alius latro.

7. *Latro et Latro. Latronis charitas et prædicatio.* Vidisti latronem et latronem: ambo in cruce, ambo ex conversatione latronum, ambo ex eadem malignitate venientes; sed jam non ambo in eisdem mentibus et meritis constituti. Nam alius quidem regnum adipiscebatur, alius vero in gehennam mittebatur. Ita et pridie in discipulis simile discrimen fuit. Nam et Judas quidem discipulus, et illi undecim: sed illi quidem dicebant Domino, *Ubi vis paremus tibi Pascha manducare?* iste vero se ad tradendum Dominum præparabat, et dicebat, *Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam* (*Matth.* XXVI, 17, 15)? et illi quidem ad ministerium divinum se præparabant, hic autem ad tradendum festinabat. Ita et in hoc loco latro et latro; sed unus quidem improperabat, alius adorabat; alius blasphemabat, alius laudabat, et blasphemantem corripiebat, dicens, *Nec tu times Dominum tuum?* Vidisti fiduciam latronis, vidisti liberam voluntatem in cruce: vidisti philosophiam in tribulatione, et reverentiam divini timoris in supplicio [1]. Quod enim in semetipso erat, et clavis confixus non saucium intellectum, neque confixum sensum habebat, quis non admiretur et compungatur? Etenim non solum quod in ipso erat, sed et ea quæ circa se ipsum erant relinquens, de altero curam gerebat in cruce, doctor effectus, et corripiens, et dicens: *Nec tu times Dominum tuum?* Noli, inquit, attendere judicio huic quod deorsum est; alius judex invisibilis est. Ne ergo consideres quia deorsum a judice mortali condemnatus est: non enim talia sunt superna judicia. Hic autem in terreno judicio et justi condemnantur, et injusti effugiunt; et rei dimittuntur, et innocentes puniuntur: volentes namque et nolentes multum errant qui judicant. Ignorantes enim justitiam seducuntur: vel certe scientes, per avaritiam corrumpuntur, ut sanguinem innocentem vendant. In supernis vero nihil tale. Judex enim justus est, et judicium ejus tanquam lumen prodiit, non habens tenebras neque ignorantiam. Ut ergo non diceret, quoniam damnatus deorsum in terris, et adjudicatus est pœnæ, perduxit eum ad judicium supernum, commemoravit tribunal illud horribile, tantum non dicens sibi: Respice, et non portabis sententiam damnationis æternæ, nec stabis in sorte judicum corruptorum, respiciens ad salutem futurum in supernis judicium [2]. Vidisti philosophiam latronis, vidisti intellectum et doctrinam; subito in ictu oculi de cruce in cœlum transilivit: ita jam ex abundantia receptæ justitiæ proximum illum vel socium quondam suum arguens, ut diceret ei, *Non times*, inquit; *quoniam in ipso judicio sumus*, id est, in eadem condemnatione? Nonne, inquit, et tu in ipsa cruce es? Quamobrem in quo socium increpas pœnæ, te ipsum pro illo reum statuis? Quemadmodum enim is qui in peccatis est, si alios audeat accusare, se ipsum ante illos accusat: ita et is qui in ærumna positus est, si aliis eam sui oblitus exprobrat, sibi ante illos dicit opprobrium: *Quoniam*, inquit, *in ipso judicio sumus.*

8. *Latronis confessio ejusque fructus.* Quid agis, o latro? satisfacere incipiens, socium tibi Dominum fecisti? Non, inquit: emendo hanc de me opinionem in subsequentibus. Nam ne æstimes quod propter damnationis consortium, criminis quoque consortem fecerit Dominum, subtexuit emendationem, dicens: *Et nos quidem juste; digna enim patimur his quæ commisimus.* Vidisti confessionem perfectam, vidisti quomodo in cruce se exuit a peccatis. Dic, inquit, tu iniquitates tuas prior, ut justificeris. Nemo compulit, nemo vim fecit: sed ipse se divulgavit, ipse condemnavit, dicens, *Et nos quidem juste; digna enim factis recipimus: hic autem nihil mali gessit. Memento mei, Domine, in regno tuo* (*Luc.* XXIII, 40, 41, 42). Non est ausus ante dicere, *Memento mei*, *Deus*, quam per confessionem iniquitatis præteritæ, sarcinam pecca-

[1] Versio vetus, *et in pœna prudentiam.* Tum subdit: *Quod enim sui memor fuit, quod mente sana vigilabat clavorum confixione constrictus, quis*, etc. Chrysostomi autem posterior interpres, *Quod enim sibi præsens fuerit, quod de statu mentis non sit dejectus, etsi clavis affixus*, etc. Utrobique autem deest vox, *compungatur.*

[2] Mss. Corb. versio, *Nec stabis infra cum corruptis judicibus; sed excipies sursum verum judicium: oudè stése meta tôn katô anthrôpôn, allà thaumáseis kai apodexé ten anôthen krisin.*

torum deponeret. Vides quanta res sit confessio. Confessus est, et paradisum aperuit : confessus est, et tantæ fiduciæ robur accepit, ut de latrocinio regnum deposceret, considerans quantorum bonorum nobis causa sit crux.

9. *Crux, insigne regni. Hinc Christus in cœlum tulit.* Dicito mihi, latro, regnum petis; quid in eo tale vides a quo petis [1]? Dic mihi; nam quod in conspicuo est, clavos et crucem cernis. Sed hæc, inquit, crux, ipsa regni insigne est : et propterea Jesum regem appello, quia video crucifixum. Opus enim regis est, vitam suam pro his quibus regnat opponere; unde et ait quia *pastor bonus animam suam ponit pro ovibus* (*Joan.* x, 11, 27-29) : igitur et rex bonus animam suam ponit pro his quorum princeps est. Quoniam igitur animam suam posuit, ideo eum regem cognosco, et Dominum appello. *Memento mei*, inquit, *Domine, in regno tuo.* Considerasti quomodo et regni insigne sit crux. Quod si aliunde vis discere hoc ipsum, non reliquit eam super terram, sed attraxit in cœlum. Unde hoc ipsum scire potes? Quia pariter cum ipso veniet in secundo et glorioso ejus adventu; ut discas quomodo mira et magnifica est crux. Unde et gloriosam eam dixit, in ea gloriante Apostolo.

10. *Ipsam referet in adventu secundo. Adventus Christi secundus latens non erit, et quare. Crucis fulgore obscurabuntur sol, luna et stellæ. Angeli trement in judicio extremo, et quare.* Sed videamus quomodo cum cruce veniet : necessarium est enim et hoc ipsum ostendere. *Si dixerint*, inquit, *Ecce in promptuariis est Christus, ecce in solitudine est, nolite credere*, de secunda præsentia suæ gloriæ dicens propter pseudochristos, et propter falsos prophetas, et propter Antichristum; ne aliquis errore præventus in falsos incidat christos. Quoniam Christi Salvatoris adventum præveniet Antichristus, ideo sollicite præcavendum est, ne quis pastorem quærens, lupum inveniat : ob hoc prædico tibi, unde dignoscas veri pastoris adventum. Nam quia primus adventus ejus latenter factus est, ne æstimes quoniam secundus adventus ejus talis erit, hoc dedit signum. Hæc enim fuit voluntas ejus, ut primus adventus latenter fieret, et quæreret quod perierat : secundus vero adventus non ita erit; sed, *Quemadmodum*, inquit, *fulgur exiens ab oriente apparet in occidente, ita erit adventus Filii hominis.* Subito omnibus apparebit, nec erit indigens quisquam interrogare, sive hic, sive illic est Christus. Quemadmodum enim cum fulgur emicuerit, non egemus inquirere, si facta sit coruscatio : ita cum revelatio præsentiæ ejus effulserit, non indigebimus interrogare, an venerit Christus. Sed quod quæritur, si cum cruce veniet, requiramus; nec enim promissæ expositionis oblitus sum. Audi igitur subsequentia : *Tunc*, inquit, *quando venturus est, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum.* Tanta enim erit eminentia splendoris in Christo, ut etiam clarissima cœli luminaria præ fulgore luminis divini abscondantur. Tunc *stellæ cadent*, quando apparuerit signum Filii hominis in cœlo. Considerasti quanta virtus sit signi, hoc est, crucis : *Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum;* crux vero fulgebit, et obscuratis luminaribus cœli, delapsisque sideribus sola radiabit : ut discas quoniam crux et luna lucidior et sole erit præclarior, quorum splendorem divini luminis illustrata fulgore superabit. Quemadmodum enim ingredientem regem in civitatem [2], exercitus antecedit, præferens humeris signa atque vexilla regalia, et ambitu præparationis armisonæ annuntiat regis introitum : ita Domino descendente de cœlis præcedet exercitus Angelorum, qui signum illud, id est, triumphale vexillum sublimibus humeris præferentes, divinum regis cœlestis ingressum terris trementibus nuntiabunt. *Tunc*, inquit, *commovebuntur virtutes cœlorum* (*Matth.* xxiv, 26) : de Angelis dicit; tremor enim illos apprehendet, et timor magnus. Cujus igitur rei causa, dic mihi? Quia tunc tam terribile erit judicium illud, ut etiam ab Angelis timeatur. Omnis enim natura generis humani incipiet judicari, et astare terribili judici. [1] Quamobrem ergo tunc Angeli contremiscent, et unde tremor apprehendet eos? non enim illi habent judicari. Sed quemadmodum principe judicante, non solum rei, sed et officia quæ nihil sibi conscia sunt, timore et tremore comprehenduntur propter judicis terrorem : ita et tunc cum genus humanum judicabitur, etiam cœlestes ministri pavebunt, et terribilem apparatum judicis intuentes, horrenda formidine contremiscent.

11. *Cur crux in judicio apparebit.* Sed quare crux apparebit tunc, et quam ob causam in ejus prælata Dominus adveniet? Ratio perspicua est : ut agnoscant consilium iniquitatis suæ, qui Dominum majestatis crucifixerunt; per hoc enim signum, impudens Judæorum redarguitur impietas. Et quomodo propter hoc ipsum habens crucem veniet, audi ipsum in Evangelio protestantem, quia *tunc plangent omnes tribus terræ*, videntes accusatorem suum, id est, ipsam crucem; et ipsa arguente cognoscent peccatum suum sero, et frustra fatebuntur impiam cæcitatem. Quid autem miraris [3], si crucem afferens veniet, ubi et ipsa vulnera ostendet? *Tunc videbunt*, inquit, *in quem compunxerunt* (*Joan.* xix, 37). Quemadmodum enim in Thoma fecit, volens incredulitatem discipuli erroremque corrigere pro multorum fide, et ingerens ostendit illi signa clavorum, et ipsa de clavis vulnera, et dixit, *Mitte manum tuam, et vide; quoniam spiritus ossa et carnem non habet, quemadmodum me videtis habere* (*Id.* xx, 27; *Luc.* xxiv, 39) : tunc ostendet vulnera, et crucem manifestabit, ut ostendat quoniam ipse est qui crucifixus est.

12. *Christi in cruce pro inimicis oratio. Orationis illius effectus.* Non solum autem de cruce, sed de verbis ipsis quæ in cruce habuit, immensam pietatem ejus possumus considerare. Nam cum adhuc in cruce confixus esset, dicebat : *Pater, dimitte illis peccatum; non enim sciunt quid faciunt* (*Luc.* xxiii, 34). Et crucifixus pro illis qui crucifixerant orabat; et quidem illi e diverso dicebant, *Si Filius Dei es, descende de cruce.* Sed propter hoc non descendit de cruce, quoniam Filius Dei est. Propter hoc enim venit, ut crucifigeretur pro nobis. *Descende*, inquiunt, *de cruce, et credimus in te* (*Matth.* xxvii, 40, 42). Hæc verba sunt occasiones incredulitatis. Nam plus fecit, quam si de cruce descendisset. Multo enim majus fuit lapide ad monumentum apposito resurgere, quam de cruce descendere. Lazarum etiam quatriduanum jam funere fetidum de sepulcro resuscitasse majus fuit, quam de cruce descendere. Et illi quidem dicebant, *Si Filius Dei es, salva temetipsum* (*Marc.* xv, 30) : iste autem omnia sustinebat, ut illos liberaret qui crucifixerunt. *Dimitte*, inquit, *illis peccatum.* Utique dimisit, si vellent pœnitere. Si enim non dimisisset illis peccatum, nec Paulus post Ecclesiæ persecutionem apostolus exstitisset; si non dimisisset illis peccatum, non utique statim post assumptionem ejus tria millia et quinque millia et multa millia credidissent. *Quoniam*, inquit, *multa millia Judæorum crediderunt* (*Act.* ii, 41, *et* iv, 4). Audi quid dicunt Paulo apostolo. *Vides*, inquiunt, *frater, quot millia sunt Judæorum qui crediderunt* (*Id.* xxi, 20)?

13. *Imitatio Christi. Non impossibilis. Stephanus, apostolus.* Imitatores ergo Domini esse debemus, et pro inimicis orare exemplo ipsius, qui cum esset crucifixus, pro crucifigentibus se Patrem postulabat, ut

[1] Er. Lugd. Ven. et Lov. *Dicito mihi, latro, regnum petens, quid in eo tale vides a quo petis?* M.

[2] Er. Lugd. et Ven. *Quemadmodum ingrediente rege in civitatem.* M.

[1] In Mss. deest vox, *judici;* cujus loco apud Chrysostomum, *Bêmati, tribunali.*

[3] Versio Mss. Corb. juxta græcum: *Videntes accusatorem, et agnoscentes peccatum; et quid miraris si,* etc.

dimitteret illis peccatum. Et quomodo, inquis, possum Dominum imitari? Si volueris, poteris. Si enim impossibile erat imitari eum, quomodo dicebat, *Discite a me quoniam mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI, 29)? Nam si impossibile esset imitari eum, nunquam Paulus dixisset, *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (I *Cor.* XI, 1). Quod si Dominum imitari non vis, imitare servum ejus Stephanum, quem et apostolum dico; nam et ille Dominum imitatus est. Et quemadmodum Christus inter crucifigentes se relinquens crucem, relinquens propriam persecutionem, pro crucifigentibus se deprecabatur Patrem: ita et servus ejus inter lapidantes se, suscipiens jacula saxorum et dolores qui ex ipsis fiebant, dicebat, *Domine, ne statuas illis peccatum hoc*. Audisti quomodo secundum Dominum locutus servus. Ille ait, *Pater, dimitte illis peccatum; nesciunt enim quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). At iste dicit, *Domine, ne statuas illis peccatum hoc*. Et ut discas, quoniam cum omni sollicitudine oravit, *Positis*, inquit, *genibus orabat dicens, Domine, ne statuas illis peccatum hoc* (*Act.* VII, 59), qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLVI (*a*).

De Passione Domini, VII (*b*).

1. *Redemptionis nostræ beneficium. Quid Deus pro ipso exigat.* Dilectissimi fratres, Dominus noster Jesus Christus nobis salutem exhibuit; divinæ vero naturæ nihil minuit. Gratias ergo agamus pietati ejus, qui infirmitati nostræ de homine suo vitale composuit medicamentum. Magnificemus eum, quia nullum divinæ virtutis, dum nobis subvenit, fecerit detrimentum. Vere pius, vere Salvator, qui in tantum dilexerit opus suum, qui in tantum reputaverit servum suum, id est, humanum genus universum, ut culpam ejus suo verbere expiaret, vulnera ejus suo livore sanaret. Denique ille peccat, hic vapulat; ille prævaricatur, iste crucifigitur. Quis hoc existimet, et quis cogitet? Quis compenset Dominum pro servis mori dignatum? Et hoc pro quibus? Pro sceleratis, pro impiis. Quid tibi, Domine, retribuet opus tuum bonum a te factum, propria voluntate perversum, sed tua miseratione reparatum? Quid ab eo pro tantis beneficiis expetis? Numquid aliquid ejus eges, aut ab eo quod ei non dedisti, requires? An forte, imo hoc quæris, ut aptum facias cui miserearis, ut dignum constituas quem immortalitatis tuæ participem reddas, ut facias bonum quem corones in æternum?

2. *Ars Dei ut terræ subveniret, et justitiæ faceret satis.* Sed quid a nobis, ut hoc retribueres, accepisti? Nihil certe, an aliquid? Indulgeat Dominus terræ miseræ, si quidpiam terra et cinis præsumpserit dicere. Non repudiet insipientem, sed respiciat confitentem. Dicat terra Domino suo, dicat homo factori suo: Nempe accepisti aliquid ex me, quod non habuisti in te. Volens enim subvenire terræ, sed excedere nolens modum justitiæ, mortalem morte tua redimere cogitabas: sed unde mori posses ex te nihilominus non habebas. Tu omnipotens, ego egens; tu immortalis, ego mortalis: accepisti ex me egestatem pulveris, sumpsisti de me mortem carnis; fudisti pro me pretium redemptionis. O pretiosum pretium perditorum! *Dicant nunc qui redempti sunt a Domino, quos liberavit de manu hostis: Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus* (*Psal.* CVI, 2, 1). Dicat ei terra redempta, terra irrigata; redempta sanguine, irrigata baptismate: Magna iniquitas mea, sed major est redemptio tua.

3. *Hinc diabolus elusus et prostratus.* Audiat ergo vocem Domini mei humani generis adversarius, et nihil jam sibi applaudat elatus: quia pro totius mundi facinore in cruce pependit Dominus noster Jesus Christus. *Nunc*, inquit, *judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi mittetur foras. Et ego, cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum* (*Joan.* XII, 31 *et* 32). O quam bene te tuo impetu, diabole, percussisti! Credulitas tua tibi exitium, nobis attulit commodum: dum nulli parcis, te ipsum tandem interimis. Per unius delictum omnes captivasti; per unius justitiam omnes nihilominus amisisti. Si illum qui tibi consenserat invasisti, istum in quo nihil inveneras cur indebite occidisti? Effudisti innoxium sanguinem; redde damnatam progeniem. Tu certe ille es, qui tibi divinitatis similitudinem arrogabas elatus: nunc ab homine divino prosterneris superatus. Et quid mirum, si te, utpote creaturam suam, virtus divina fecisset? Sed hoc est magnum atque mirificum, ut de pulvere assumeret unde tuam nequitiam prosterneret atque contereret: ut qui supra sidera superbus erigebaris, nunc a carne supereris. Ille igitur sanguis quem effudisti, te vicit, me redemit. Denique illum bibo; et veneni tui perniciem salvatus ultra non timeo. Prævaluisti in paradiso; sed victus es de patibulo. Quid mihi circumjectam paradiso igneam rhomphæam opponis? Ecce exaltati Crucifixi profluens unda restinxit versatilem flammam. Jamjam patet humano generi paradisus, in quo latronem confitentem reduxit Dominus Jesus Christus.

4. *Hinc paradisus reseratus. Conversio nunquam tarda. Latronis fides. Unde, et quare ista mutatio.* O quam grande mysterium! Paradisus qui clausus fuerat prævaricatori, jam reseratur latroni. An forte et in hoc latrone totum hominem, vel illum etiam primum generis humani parentem advertere convenit? Si enim is qui aliis interficiendo intulerat mortem, latronis accepit nomen: quanto magis qui ipsam mortem, quæ non erat, peccando invenit, latronis non immerito crimen incurrit? Christus autem ait latroni: *Hodie*, inquit, *mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII, 43). Cui aliquando, charissimi, tarda videatur esse conversio, cum latronis jam pendentis, jam morientis non fuerit repudiata confessio? O ampla Domini miseratio, obliviscentis injusti crimen, suscipientis pœnitentis fidem; pro scelere damnatum facientis electum, mortis debitorem reddentis æternitatis vitæ participem! Sed plane hujus latronis extrema quidem, sed non minima fides, qui Dominum tunc non suscitantem mortuos, sed morientem pro peccatoribus propemodum agnoscere et confiteri promeruit! Solus denique Petrus passionis timore perterritus, quasi hominem denegat, latro crucifixum adorat: sed Petrum Dominus correxit respiciendo, latronem vero beatificavit in gloria assumendo. O latronem laudabilem, mirabilem, imitabilem, sævientem gladio, violentum cœlo, rapinis inhiantem, fide ferventem! Sed *hæc mutatio dexteræ Excelsi est* (*Psal.* LXXVI, 11); ut versam vicem redderet diabolo Christus: videlicet, ut quemadmodum diabolus primum depravando hominem abstulerat de paradiso, sic Christus latronem confitentem erueret de inferno. Ille præsumentem de interdicto ligno decepit; iste pendentem de pœnali ligno redemit.

5. *Latronis vox nobis usurpanda.* Etenim, fratres, assumamus et nos vocem latronis hujus, si non volumus esse latrones. Dicamus et nos: Memento nostri, Domine, cum veneris in regnum tuum. Hanc ergo confessionem illius sancti latronis, fratres charissimi, quam decantando protulimus, et respondendo propria voce fecimus, devotione certissima proferamus: et sic dicamus, ut audiamur; sic confiteamur, ut salvemur. Fide ergo dicamus, corde clamemus. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus audiet profecto vocem nostri clamoris, si integram devotionem approbaverit mentis. Ipse perducat nos ad arborem vitæ, qui eruit nos de lacu miseriæ. Ipse aperiat nobis januas paradisi, qui confregit portas inferni. Ipse po-

(*a*) Alias de Tempore 122.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius, falsus Verlino et Vindingo videtur. Huc omnino sermonem hunc, quem in manuscriptis frustra quæsivimus, rejicere compellit dicendi ratio ab Augustiniana manifeste dissidens. De num. 1 vide serm. 160, n. 5, et serm. 163, n. 1; de num. 3, confer serm. 159, n. 3.

pulum suum eruat a flagello, qui se contineri permisit ante præsidem Pontium Pilatum. Ipse in regnum suum perducat confitentes, qui pati dignatus est pro impiis innocens: ut sit nomen Domini benedictum in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLVII (*a*).

In Vigilia Paschæ, I.

De verbis Genesis, cap. I, 1-61, In principio fecit Deus cœlum et terram, *etc.* (*b*).

1. *Sermonis exordium.* Multa sunt et magna venerandæ Paschæ mysteria, quæ divinis Libris sunt consecrata, et in antiquis Judæorum archivis fuerant reservata; quorum admirabilis ratio et mira, fides pura, religio sincera, veluti quodam velamine tecta, suam sanctitatem in abditis occulebant, et prisci antistites adumbrata cernebant, et sacrificia cruenta muneribus offerebant. Hanc artifex non terrenis coloribus, sed cœlestibus virtutibus, clypeo devotionis auro coruscante depinxit, et animum tenaciter diligens in ipso templo humani corporis dedicavit, integris et acerrimis sensibus officia distribuit, et amorem in ejus corde conclusit. Et cum ille clarus rector astrorum, poli genitor, dux diei, luminis imperator, interjector germinis, autumni temperies, anni cursum et quadripartita temporum spatia compleverit, diei hujus solemnitatem nos docuit celebrare. Quanta nobis bona Dominicæ passionis admirabiles triumphi contulerint, mortali et humana voce nec prædicare, nec memoriter valeo enumerare. Ex illo itaque beneficiorum acervo, quæ cœlestis munificentia humano generi largita est, unum granum fidei, quod in se continet multiplicem vitæ rationem, in gremio sapientiæ collocabo: ut in ipso prudentiæ sulco coalescat divini sermonis imbre satum, magnaque et admiranda ex modica præbeat stirpe, et orationis opacitate exuberantia præstet.

2. *Lux creata, quantam potuit mortalis oculus capere. Terra invisibilis. Fit visibilis. — In principio,* inquit, *fecit Deus cœlum et terram.* Exclusit omnium infelicium errores: unum imperatorem Deum Patrem ostendit, unum conditorem universitatis Filium indicavit. *Fiat lux: et facta est lux. Et vidit Deus lucem, quia bona est:* non quod Deus lucem ante non nosset, quam nonnisi visam laudaret, cum sit lux solus omnium ipse, sicut evangelista testatur, *Ego sum lux mundi* (*Joan.* VIII, 12); et Apostolus, *Qui habitat lucem inaccessibilem, quam nemo hominum vidit, nec videre potest* (I *Tim.* VI, 16). Hanc lucem dixit in sæculo, quia bona est secundum hominem, non secundum Deum. Deus enim non tantam hanc lucem tribuit, quam poterat ipse largiri; sed quantum mortalis oculus capere potuit. Nec qui universum orbem illuminat, tribueret splendorem, nisi quem mortalis capere aut sustinere utique posset. *Terra erat invisibilis et incomposita.* Sed terra invisibilis esse non poterat: cui ergo invisibilis erat? Si Angelis; ubi tanta moles abscondi poterat? si hominibus; adhuc homo non erat. Deus quippe fundavit terram super aquas, et medietatem aquarum super cœlos imposuit, et medietatem abyssis demersit, et in maria congregavit, et sic terra apparuit. *Et dixit Deus: Fiat firmamentum inter aquam et aquam. Et vocavit Deus firmamentum, cœlum.* Videtis quia aquam super firmamentum cœli imposuit, et per separationem aquarum arida terra apparuit, et recedentibus aquis visibilem significavit? Quod autem invisibilis et incomposita, necdum fuerat ordinata, necdum diversis fructibus plena.

3. *Spiritus super aquas, non Deus, red res Dei. Est seminarius animandæ conditionis. Spiritus duo, Dei et mundi. — Tenebræ,* inquit, *erant super abyssos, et Spiritus Dei ferebatur super aquas.* Si enim faculam in tenebris inferas, continuo illuminantur universa: quanto magis ubi Deus erat, tenebræ esse non poterant? Hic spiritus quidem res est Dei: non tamen ipse Deus intelligetur esse. Nam etsi spiritus dicitur, non omnis spiritus Deus est. Sic enim spiritus Dei dictus est, quomodo et angelus Dei: hoc est, res Dei; non tamen ipse Deus, qui spiritus Dei. Hic ergo spiritus qui superferebatur aquas, seminarius est animandæ conditionis: unde et aquæ et terræ mox jussu Dei emerserunt; quia nec aqua, nec terra viveret, aut aliquid generaret, nisi hoc Dei spiritus animaret: unde et terra fruges, et aqua produxit pisces. Duos autem spiritus esse, unum Dei, alterum hujus mundi, Apostolus dicit: *Nos jam non habemus spiritum hujus mundi, sed spiritum qui ex Deo est* (I *Cor.* II, 12): ut ostenderet alterum esse spiritum Dei, qui Deus est; alterum spiritum hujus mundi, quo animantur universa. Amos propheta dicit, *Qui solidat tonitruum, et condidit spiritum:* eum utique qui Deus dici non poterat, generatus.

4. *Expositio allegorica terræ invisibilis, divisionis aquarum, terræ germinantis, solis, lunæ, astrorum et piscium.—Fecit* ergo *in principio cœlum et terram: cœlum* spiritum, *terram* carnem, hoc est, hominem spiritualem; *in principio*, hoc est, in Christo. Interrogaverunt eum Judæi, *Quem te dicis?* Respondit, *Principium, qui et loquor vobis* (*Joan.* VIII, 25). *Terra,* inquit, *invisibilis et incomposita.* Quia carnem hominis Christus assumere disponebat, incomposita dicebatur. Composita necdum erat; quia necdum Gabrielis angeli annuntiatione composita, necdum assumptione Domini visibilis facta, necdum virtutum frugibus plena. Divisio aquarum, Judæorum populorum et Christianorum, sicut Apocalypsis: *Aquas quas vidisti, populi sunt et nationes* (*Apoc.* XVII, 15). Cum aquas dicit super cœlos impositas, christianum populum nuntiat. Tertia die germinat terra herbam pabuli secundum suum genus, et omne lignum faciens fructum. Cum igitur terram germinare jubet, in Ecclesia catechumeni sunt quasi herbæ: cum credunt, velut in culmos se erigunt. Fideles quoque in spica maturi accrescunt; unde et sanctorum grana in horreis cœlestibus reconduntur. Lignum enim fructiferum, diversa sunt genera sanctorum. Quas arbores nec turbines cupiditatum possunt evertere, nec ardentis libidinis flammæ exurere. *Fiat,* inquit, *luminare majus in inchoatione diei, et luminare minus in inchoatione noctis.* Sol Christus est; Luna Ecclesia in orbe completa, solis claritate quotidie illustrata. Stellæ quoque lucentes, sanctorum sunt millia; id est, Apostoli, Patriarchæ, martyres, virgines, sacerdotes, cuncti justi pariter et fideles virtutum suarum flamma radiantes. Quinta die fetus suos pisces et aves factum est ut producerent. In comparatione piscium sanctos dicimus, qui in aqua Baptismatis vivunt. Ideo pisces benedictionem primo consequi meruerunt, quia fideles in sacramento Baptismatis benedici potuerunt. Sexta vero die fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam.

SERMO CLVIII (*a*).

In Vigilia Paschæ (*b*), II.

1. *A Pilato Joseph petit corpus Jesu.* Peracta

(*a*) Alias, de Tempore 134.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Est ambiguus Lovaniensibus: sed Verlino et Vindingo falsus. Ab his quippe observatur Augustinum in lib. 13 Confessionum cap. 6-9, aliisque locis id omnino affirmare quod hic negatur, scilicet spiritum Dei, qui ferebatur super aquas, fuisse Deum. Ipsi etiam in lib. 2 ad Simplicianum, quæst. 1, displicuisse eorum nominatim opinionem, qui illum intelligerent spiritum esse, « quo mundi, » ait, « moles universa « ista corporea, velut animatur, ad ministerium quorum« que gignentium et in sua specie continendarum corpora« lium creaturarum. »

(*a*) Alias, de Tempore 132; et post, in Appendice 50.

(*b*) Incerti auctoris, qui cum hic Petrum resurrectionis Filii Dei et ante crucem conscium fuisse; ipsumque, cum videret resurrectionem quam Dei Filius prænuntiaverat impletam, qui sollicitus venerat, securum abscessisse dicat, in Evangelium Lucæ cap. 18, et Joannis cap. 20, peccare

passione Domini nostri Jesu Christi, et resurrectione in qua fidei nostræ omnis summa consistit, emergit quidam Joseph, olim quidem amator et discipulus Domini, et qui pro ratione temporis defuncto exsequias occultas impendebat; quia et noti misericordiam furor persequentium prohibebat. Quod factum ita Joannes evangelista narravit: *Rogavit*, inquit, *Pilatum Joseph occulte, propter metum Judæorum; et petivit corpus Jesu, et permisit Pilatus* (*Joan.* XIX, 38). Cum in animo religioso metus cum devotione certaret, excogitavit statim quod et fidei satisfaceret et timori, occulte postulans; ut et humo mandaret occisum, et declinaret insaniam Judæorum. Judex vero eumdem servat animum mortuo, quem impendit audito: nam quem coactus dederat pœnæ, libens tradit sepulturæ. Postquam vero corpus Jesu humatum est, statim potentiam suam repetit, qua venerat reditura majestas. Nam cujus nativitas hominis ostenderat filium, mors prodidit Deum.

2. *Petrus Christi resurrectionis ante crucem conscius.* Cum enim Maria Magdalene venisset ad monumentum, quam memorem Salvatoris, amissa fide, devotio in lacrymas compellebat, videns revolutum a foribus lapidem, cum non invenisset in sepulcro Dominum, cœpit acrius dolere, quod perdiderat et defunctum. Mox autem ad Petrum ejus discipulum pervolat, quem pro meriti qualitate vel fidei, major de ejus obitu cura tangebat: nuntiat inane sepulcrum; quæritur corpus ablatum. Petrus vero resurrectionis Filii Dei et ante crucem conscius, quam prædixerat ipse passurus, sub tali nuntio non flevit aut doluit: sed morem suum in divinis virtutibus servans, properat experiri quod credidit. Ad sepulcrum itaque Domini celeri cursu festinat, lætior rediturus, si non inveniret quem quærebat. Beatus autem Evangelista et ex consequentibus probat potentiam resurgentis. *Venit*, inquit, *Simon Petrus, et introivit in monumentum*: et cum non invenisset Dominum, *vidit linteamina posita, et sudarium quod fuerat super caput ejus* (*Id.* XX, 6 *et* 7). Jam manifestus Deus, perlaturus quem vivificaverat in cœlum, et mortem vacuat et sepulcrum. Nam linteamine, quo funus tegebatur, exposito, reliquit terræ mortis exuvias, vitali jam corpore induta majestas. Petrus igitur videns resurrectionem, quam Dei Filius prænuntiaverat, impletam, qui sollicitus venerat, securus abscessit.

3. *Maria ab angelo objurgata.* Maria tamen resurrectionis ignara non cessat lacrymas fundere, nesciens hanc esse Dominici corporis gloriam, quam putabat injuriam. Cujus inanem mœrorem angelus magis prohibet quam consolatur, ut etiam Evangelista testatur: *Maria*, inquit, *quid ploras?* Si spirituali prudentia intentionem divini sermonis intelligas, lacrymarum causam non tanquam ignarus interrogat, sed importunos fletus dolentis objurgat. *Maria*, inquit, *quid ploras*, cum vacuo monumento, non damno funeris, sed merito resurgentis, Jesu Christi corpus virtus sibi, non facinus vindicasset? Culpat eodem tempore a Maria lacrymas fundi, quo debuit gloriari. *Quid ploras*, aut quem quæris? Angelus instruit nescientem sano consilio, ne viventem quæreret in sepulcro. Quæ mulier, quia revixisse quem flebat, nec correpta cognovit, superfluis postmodum lacrymis revocatur vocibus resurgentis. Similibus etenim Jesus Mariam verbis alloquitur: *Mulier*, inquit, *quid ploras, aut quem quæris* (*Id.* XX, 13, 15)? Hoc est dicere, Me jam vivente, pro quo mortuo lacrymas fundis? aut, Me præsente, quem quæris? At illa Jesum secundo appellata cognoscens, divinæ majestatis operante potentia, vivum invenit quem quærebat occisum, Jesum Christum Dominum nostrum; cui semper in Patre gloria in sæcula sæculorum. Amen.

videtur Vindingo, Verlino et Lovaniensibus. Quod n. 2 de Maria Magdalene per angelum objurgata narrat, convenit fere cum initio sermonis inter Ambrosianos 56, quæ etiam inter Maximi Homilias est quarta de sepultura Domini: sed magnam partem decerpta ex Ambrosio in Lucam.

SERMO CLIX (a).

De Pascha, I (b).

1. *Hæc dies cæteris lucidior. Dierum omnium mater.* Non queo, fratres charissimi, quod mente concipio, ore proferre; et cordis mei lætitiam lingua non explicat. Hoc autem non solum ego patior, qui cupio narrare quæ sentio, sed etiam vos mecum patimini, plus exsultantes in conscientia, quam in eloquio proferentes. Videtur mihi hæc dies cæteris diebus esse lucidior, sol mundo clarior illuxisse, astra quoque et omnia elementa lætari: et quæ patiente Domino proprium lumen retraxerant, et noluerunt Creatorem suum aspicere crucifixum, ecce nunc victorem illum, et ab inferis resurgentem novo claritatis suæ prosequuntur [1] obsequio. Credit cœlum, credit terra, et sagena quæ totum mundum piscata est, Judæos tenere non potuit. *Hæc est dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur in ea* (*Psal.* CXVII, 24). Quomodo Maria virgo mater Domini inter omnes mulieres principatum tenet; ita et inter cæteros dies hæc omnium dierum mater est. Rem novam dico, sed quæ Scripturarum vocibus comprobatur. Hæc dies et una de septem, et extra septem est: hæc est dies quæ appellatur octava; unde et in quibusdam Psalmorum titulis superscribitur, *Pro octava* (*Psal.* VI, *etc.*). Hæc est dies in qua Synagoga finitur, et Ecclesia nascitur: hæc in cujus numero octo animæ servatæ sunt in arca Noe. Et quid mihi necesse est infinita replicare? Dies me deficiet, si voluero omne diei istius exponere sacramentum.

2. *Ad hanc tota sabbati gratia translata. Justi corona Christi a quo et ornantur.* Hoc tantum dico, quod universa sabbati gratia et antiqua illa festivitas populi Judæorum diei istius solemnitate mutata est. Illi in sabbato non faciebant opus servile: nos in die dominica, hoc est in die resurrectionis, opus servile non facimus; quia peccatis et vitiis non servimus: *Qui enim facit peccatum, servus est peccati* (*Joan.* VIII, 34). Illi de domibus suis non egrediebantur: et nos de domo Christi non egrediamur [2]; sumus enim in Ecclesia. Illi non accendebant ignem in die sabbati: nos e contrario accendamus in nobis ignem Spiritus sancti, et omne vitium excoquamus peccatorum; de quo igne Dominus ait: *Ignem veni mittere in terram; et quid volo, nisi ut ardeat* (*Luc.* XII, 49)? Desiderat Dominus istum ignem ardere in nobis, secundum Apostolum, id est, Spiritum sanctum fervere (*Rom.* XII, 11), ut non refrigescat charitas Dei. Illi per diem sabbati non ambulant in itinere; perdiderunt enim eum qui dixit, *Ego sum via* (*Joan.* XIV, 6): nos autem dicimus, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*; et iterum, *Viam veritatis elegi*: et, *Viam justificationum tuarum doce me* (*Psal.* CXVIII, 1, 30, 26). Illi de spinis Dominum coronaverunt: nos autem si fuerimus lapides pretiosi, nostrum Dominum coronamus. Caput imperatorum sæculi istius ornant diademata: nos ideo in capite nostri regis imponimur, ut ornemur a capite [3]. Illi non receperunt Christum, et suscepturi sunt antichristum: nos recepimus humilem Filium Dei, ut habeamus postea triumphantem. Et ad extremum, noster hircus ante Dominum immolatur in altari: illorum hircus antichristus consputus et maledictus projicitur in solitudinem. Noster latro cum Domino ingressus est paradisum: illorum latro homicida atque blasphemus moritur in suo peccato. Illis Barabbas latro dimittitur: nobis Christus occiditur.

[1] Ita Mss., uno excepto cb., in quo, *protestantur*. In editis autem, *venerantur*.

[2] Ms. cb. addit, *id est, a mandatis ejus non declinemus*; nec habet, *sumus enim in Ecclesia*.

[3] In Ms. cb., *nos ideo in capitibus nostris signaculum nostri regis imponimus, ut ornemur a Christo*.

(a) Olim, de Tempore 136; et post, in Appendice 51.

(b) Inter Sermones Eusebio inscriptos exstare tradunt Lovanienses; sed in illis tamen nonnisi quod ad sensus contentus reperitur. Exstat vero totus quod ad verba in Hieronymi tomo 9, cum spuriis opusculis.

3. *Hodie cœli porta reserata. Ecclesiæ porta, porta paradisi.* Pro quibus universis, fratres charissimi, consona pariter voce cantemus : *Hæc est dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur in ea.* Igneam illam rhomphæam et paradisi januam, quam nullus potuit effringere, hodie Christus cum latrone reseravit. Hodie dixit Christus ad Angelos : *Aperite mihi portas justitiæ, ingressus in eas confitebor Domino ;* quæ cum semel aperta est, nunquam credentibus clauditur. Ex eo tempore quo passus est Dominus usque ad præsentem diem, hæc porta et clausa est et reserata : clausa est peccatoribus et incredulis, reserata est justis et credentibus. Per hanc ingressus est Petrus, per hanc ingressus est Paulus, per hanc omnes sancti et martyres intraverunt, per hanc quotidie de toto mundo justorum animæ ingrediuntur. Duæ enim sunt portæ, porta paradisi, et porta Ecclesiæ : per portam Ecclesiæ intramus in portam paradisi. Ita ergo debemus vivere, ne ejiciamur de domo illa, et ejecti foras a bestiis devoremur : quas in alio loco propheta formidans, commemorans ait, *Ne tradas bestiis animam confitentem tibi* (*Psal.* LXXIII, 19). Ecce nunc Dominus stans in paradisi janua loquitur ad nos qui sumus in domo ipsius congregati, et dicit : *Hæc est porta Domini; justi intrabunt per eam* (*Psal.* CXVII, 19, 20). Quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen [1].

SERMO CLX (*a*).

De Pascha, II (*b*).

1. *Christus quomodo libere egit. Quonam modo mors mortis et morsus inferni.* Passionem vel resurrectionem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, fratres dilectissimi, licet omnia Veteris Testamenti volumina multo ante prædixerint; tamen etiam per os David prophetæ Spiritus sanctus evidenter ostendit, dicens : *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit* (*Psal.* XCIII, 1). Solus etenim ipse libere egit, qui nobis hodie ostendit quid egerit. Libere enim egit, de quo multo ante fuerat prophetatum, quia *factus est sicut homo sine adjutorio inter mortuos liber* (*Psal.* LXXXVII, 5, 6). Vultis tamen scire quid egerit? Audite quid fecerit. Nulla necessitate, sed propria voluntate in ligno se suspendi permisit, clavis corpus suum perforari non renuit, animam ponendo mortem sustinuit, carnem in sepulcro reposuit, et comitante secum anima ad inferna descendit. [Per hanc electi, qui quamvis in tranquillitatis sinu, tamen apud inferni claustra tenebantur, ad paradisi amœna reducti sunt. Quod ante passionem dixit, in resurrectione sua Dominus implevit : *Si exaltatus fuero*, inquit, *a terra, omnia traham ad me* (*Joan.* XII, 32). Omnia etenim traxit, qui de electis suis apud inferos nullum reliquit : omnia abstulit, utique electa. Neque enim infideles quosque et pro suis criminibus æternis suppliciis deditos, ad veniam Dominus resurgendo reparavit : sed illos ex inferni claustris rapuit, quos suos in fide et actibus recognovit. Unde recte etiam per Oseam dicitur, *Ero mors tua, o mors ; ero morsus tuus, inferne* (*Osee* XIII, 14). Id namque quod occidimus, agimus ut penitus non sit; ex eo autem quod mordemus, partem abstrahimus, partemque relinquimus : quia ergo in electis suis funditus, occidit mortem, mors mortis exstitit; quia vero ex inferno partem abstulit, et partem reliquit, non occidit funditus, sed momordit infernum. Ait ergo, *Ero mors tua, o mors :* ac si aperte dicat, Quia in electis meis te funditus perimo. *Ero morsus tuus, inferne ;* quia sublatis meis te in parte transigo. Tunc enim Dominus noster Jesus Christus illum] tenebrarum et mortis principem colligavit, legiones illius perturbavit : portarum inferni vectes ferreos confregit, omnes justos, qui originali peccato astricti tenebantur, absolvit, captivos in libertatem pristinam revocavit, peccatorum tenebris obcæcatos splendida luce perfudit.

2. *Voces tartari ad adventum Christi.* Ecce audistis, quid defensor noster ultionis Dominus libere egisse describitur. Postquam enim exaltatus, id est, a Judæis in cruce suspensus est, ut hæc breviter cuncta perstringam, mox ut spiritum reddidit, unita suæ divinitati anima ad inferorum profunda descendit. Cumque tenebrarum terminum quasi quidam deprædator splendidus ac terribilis attigisset, aspicientes eum impiæ ac tartareæ legiones, territæ ac trementes inquirere cœperunt dicentes : [Quisnam est iste terribilis, et niveo splendore coruscus? Nunquam noster talem excepit tartarus, nunquam in nostram cavernam talem evomuit mundus. Invasor iste, non debitor; exactor est, non precator : judicem videmus, non supplicem. Venit jubere, non succumbere ; eripere, non manere. Ubinam janitores nostri dormierunt, cum iste bellator claustra vexabat? Hic si reus esset, tam potens non esset. Si eum aliqua peccata fuscarent, nunquam nostra tartara suo dissiparet fulgore. Si Deus, utquid venit? Si homo, quid præsumpsit? Si Deus, quid in sepulcro facit? Si homo, quare peccatores solvit? Numquid cum auctore nostro fœdus composuit ; aut forte congressus et ipsum vicit, et sic ad nostra regna ascendit? Certe mortuus erat, certe victus erat. Illusus est præliator noster, nescivit quam hic stragem procuraret inferno crux illa fallens gaudia nostra, parturiens damna nostra. Per lignum ditati sumus, per lignum evertimur : perit potestas illa semper populis formidata. Nullus hic vivus intravit, nemo carnifices terruit, nunquam huic cœnolento loco et nigra semper caligine cæcato jucundum lumen apparuit. Aut forte sol de mundo migravit? Sed nec cœlum nobis astraque apparent ; et tamen infernus lucet. Defendere contra ipsum custodiam carceris nostri non valemus. Male intravimus [1], lumen tantum obtenebrare nequivimus : insuper et de nostro interitu formidamus [2].

3. *Tartari ad suum principem apostrophe.* Unde est iste tam splendidus, tam fortis, tam præclarus, tamque terribilis? Mundus ille qui nobis subditus fuit, semperque nostris usibus mortis tributa persolvit, nunquam nobis talem misit, nunquam talia inferis munera destinavit. Quis ergo iste est, qui sic intrepidus nostros fines ingreditur; et non solum nostra supplicia non veretur, insuper et alios de vinculis nostris absolvit? An forte ipse est ille de quo princeps noster paulo ante dicebat, quod per ejus mortem, totius mundi acciperet potestatem? Sed si iste est, in contrarium est nostri præliatoris versa sententia : et dum sibi vincere visus est, ipse potius victus atque prostratus est. O princeps noster, hicne est ille de cujus tibi semper futura morte plaudebas? ipsene est in cujus cruce omnem mundum tibi subjugandum esse credebas? ipsene est in cujus exitu nobis tanta spolia promittebas? Quid est quod egisti? Quid est quod facere voluisti? Ecce jam totas tibi tenebras suo splendore fugavit, et omnes tuos carceres fregit,

[1] Sic plerique Mss. ed. autem : *Hæc est porta Domini; justi intrabunt per eam. Festinemus ergo, fratres mei, monente Apostolo, in illam requiem ; ne quis errando incidat in tentationem et laqueum diaboli : sed ad æterna præmia festinemus, quæ ipse promisit qui pro nobis mortuus est et resurrexit; cui est honor et potestas in sæcula sæculorum. Amen.*

(*a*) Alias, de Tempore 137 ; et post, in Appendice 52.

(*b*) Consarcinatus ex Gregorii et Eusebii sententiis. Et quidem hic plura sunt ansulis inclusa, quæ minime reperiuntur in manuscriptis, quibus detractis cætera inter se aptius cohærerent. De num. 1, vid. homil. Gregorii papæ 22 in Evangelium ; de num. 2, vid. Eusebii homil. 1 de Pascha; de num. 3, confer ejusdem homil. 1 de Ascensione Domini; de num. 5, vide Append. serm. 165, n. 1.

[1] Apud Eusebium, *nigrati sumus ;* et sic forte corrigendi Mss. in quibus, *intrati sumus.*

[2] Hic in excusis desinit Eusebii homilia : sed in manuscriptis nostris quorum unus Eusebii nomen præfert, longe prolixior est, et plerasque continet sententias quæ hic deinceps exponuntur.

captivos ejecit, ligatos solvit, luctus eorum in gaudium commutavit. Ecce ipsi qui sub nostris solebant suspirare tormentis, insultant nobis de perceptione salutis; et non solum jam nihil verentur, insuper et minantur. Nunquam hic ita superbierant mortui, nec aliquando sic potuerunt læti esse captivi. Utquid huc istum adducere voluisti, quo veniente omnes sunt lætitiæ restituti, qui ante fuerant desperati? Nullus hic jam solitus eorum mugitus auditur, nullus resonat gemitus. [Factum est autem captivis redemptionis commercium.] O princeps noster, illas tuas divitias, quas primum acquisieras per paradisi amissionem, nunc perdidisti per crucem: perit omnis lætitia tua, in luctum conversa sunt gaudia tua. Dum tu Christum suspendis in ligno, ignoras quanta damna sustineas in inferno. Prævidere non poteras, quia eversorem regni tui in mortem sine reatu aliquo perducebas? Si attenderes causam, requireres culpam. In quo nihil mali cognoveras, quare eum ad nostram patriam perducebas? Istum liberum adduxisti; et totos obnoxios perdidisti.

4. *Justorum ad Christum obsecratio.* Post istas crudelium ministrorum infernalium voces, sine aliqua mora ad imperium Domini ac Salvatoris nostri omnes ferrei confracti sunt vectes: et ecce subito innumerabiles sanctorum populi, qui tenebantur in morte captivi, Salvatoris sui genibus obvoluti, lacrymabili eum obsecratione deposcunt, dicentes: Advenisti, Redemptor mundi; advenisti, quem desiderantes quotidie sperabamus; advenisti, quem nobis futurum Lex nuntiaverat et Prophetæ, advenisti donans in carne vivis indulgentiam peccatoribus mundi: solve defunctos et captivos inferni. [Venisti post longas lacrymas, eripe solus qui passus es pro nobis. Cœli conditor, ad inferos intrare dignatus es: te enim nostra vocabant suspiria, te larga requirebant lamenta: unde spes desperatis, unde consolatio in tormentis. In adventu tuo catena nostra cecidit, nox effugit. Vita veniente mors moritur, nec tortor instat, nec percussor. Damnati vota capiunt: Creator imperat, non invasor. In tyranno catena innectitur; et tortor noster pœna torquetur. Solve, Redemptor mundi, defunctos et captivos inferni.] Descendisti pro nobis ad inferos; noli nobis deesse, cum fueris reversurus ad superos. Posuisti titulum gloriæ in sæculo [1], pone signum victoriæ in inferno.

5. *Tormenta sua in tortores convertunt.* Nec mora; postquam audita est postulatio atque altercatio innumerabilium captivorum, statim a Domini jussu omnes antiqui justi jura potestatis accipiunt, atque in suos tortores ipsi protinus tormenta convertunt, humili supplicatione cum ineffabili gaudio clamantes Domino, atque dicentes: Ascende, Domine Jesu, spoliato inferno, et auctore mortis vinculis irretito, redde jam lætitiam mundo. Jucundentur in ascensu tuo fideles tui, aspicientes cicatrices corporis tui. Fecit hoc Christus, sicut jam superius dictum est. Facta præda in inferno, vivus exiit de sepulcro: ipse se sua potentia suscitavit, et iterum se immaculata carne vestivit. Discipulis suis apparuit, ut dubitationem auferret incredulis: clavorum vulnera demonstravit, ut nullam suspicionem relinqueret Manichæis. Manifeste manducavit et bibit; postea vero in conspectu multorum apparuit. Per nubem in cœlos ascendit, et se in sede sua ad Patris dexteram, unde nunquam Verbum discesserat, collocavit. Exsultent ergo populi christiani, pro quibus sanguis effusus est Christi. Jucundemur omnes in Domino, qui resurrectionem carnis solemniter celebramus in Christo. Omnis per totum mundum catholica gratuletur Ecclesia; quia Christus Dominus et de sua divinitate nihil minuit, et hominem quem fecerat liberavit. Unde exsultantes voce humili supplicemus, ut pro quibus ista pertulit, cum venit in mundum, liberatos nos de manu inferi attollere secum dignetur in cœlum: cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Mss. fere omnes, *in cœlo.*

SERMO CLXI (*a*).

De Pascha, III (*b*).

1. *Descensus Christi ad inferos effectus.* Digne, fratres charissimi, piis studiis exsultemus in Christo sub præsenti solemnitate, in qua nobis inferorum dives spoliis tertia dies reddita est, celsitudo de profundis, lux de tenebris, vita de mortuis. Ecce quantum pro salute ovium perditarum benigna pii pastoris sollicitudo discurrit. Sub uno eodemque tempore et hominem usque ad paradisum revocare dignatur, et mortem usque ad inferna persequitur, gloriosius captivandam in regno suo, et magnificentius in suis sedibus triumphandam. Ad descensum itaque cœlestis Domini profundum inferi panditur, peregrinum sibi lumen inferni nox æterna miratur. Expavit ergo nox subito non suum mortuum, imo expavit mortem suam. Aderat enim ille, qui dudum per prophetam suum dixerat. *O mors, ero mors tua; ero morsus tuus, inferne* (*Osee* XIII, 14). Et ideo non solum in eo invenire non potuit quod teneret; sed etiam quos antea retinebat, revocari ad superos se nolente conspexit, et quem debitorem suum putabat, exactorem potius experta est; et quem quasi captivum inferni vinculis astringendum esse credebat, quasi liberatorem cum recepta captivitate redire mirata est; ac sic quem descensione hominem judicaverat, Deum regressione cognovit.

2. *Sine incarnatione Verbi potuit homo liberari; at non decuit.* Potuerat quidem Dominus noster, fratres charissimi, hostem humani generis sola majestate prosternere sine incarnationis humilitate, sine certamine passionis: sed homo, qui proprio transgressionis crimine tenebatur obnoxius, qui per culpam suam incurrerat servitutem, non violentia liberandus fuit, sed misericordia redimendus. Et quia Deus æquitas et justitia est, ipse sibi lex est: et quia homo judicii et juris sui ac liberi arbitrii præditus voluntate; qui voluntarius ruerat, injustum erat ut erigeretur invitus. Æquius et salubrius fuit, ut qui per superbiam a diabolo persuasus fuerat ad mortem, a Deo per humilitatem sollicitaretur [1] ad vitam. Justo ergo ordine qui per calliditatem malevoli serpentis, non impulsus, sed seductus fuerat ad perditionem, rursum per sapientiam benevoli Redemptoris non compellitur, sed ducitur ad salutem: ut qui cum sua

[1] Ita Mss. potiores. N., *suscitaretur*. Editi, *solidaretur*; et infra, *solidat et eruit ad vitam*

(*a*) Olim, de Tempore 156; et post, in Appendice 54.

(*b*) Homilia est inter Eusebianas primæ collectionis de Paschate nona, ejusdem omnino, ut ex stilo et rebus liquet, auctoris, cujus sunt Homiliæ ibidem de Nativitate Domini 2, de Paschate 2, 6, 7, 10, 11, et quæ subsequitur de beato Latrone, aliæque bene multæ; id est, Fausti semipelagiani, nostra quidem opinione, fetus. Ipsius certe sermones in Homiliarum collectione illa sub Eusebii nomine plurimos obtrudi liquet: atque hunc infaustum doctorem refert illud imprimis ex homilia 4 de Epiphania, « Gratia divina..... ubi « infirmitatis nostræ invenerit votum, supponit auxilium. » Itemque ex homilia de Paschate 11 istud: « Per liberum arbi-« trium est excepta captivitas, per liberum rursus arbitrium « erat restituenda libertas. Dominus enim qui januam rese-« rat, etiam sollicitudinem pulsantis exspectat. » Neque licet præterire, quæ ibidem proximo ante loco habentur verba: « Propterea homo, si inobedientiæ lapsu et liberæ « mentis assensu a diabolo seductus fuerat, non coactus; a « totius rationis æquitatisque auctore invitandus erat, non « attrahendus: iniquissimum videtur siquidem, ut qui ce-« ciderat voluntarius, erigeretur invitus. » Quæ dicta in hoc etiam 161 sermone, n. 2, legere est absque ulla, quod ad sensum, varietate. Hic postremo Semipelagianorum hæresim redolet doctrina illa, quod Thomas resurrectionem Domini non negavit, sed « doceri voluit, confirmari deside-« ravit: » quod in ipso Christus « non dubitationis vitium, sed « sollicitudinis instruxit affectum: » quod denique « merito « curiosæ perscrutationis non est exclusa sedulitas. » De num. 1 vide Eusebii homil. 7 de Pascha; de num. 2 confer serm. Appendicis 105, n. 4, et Eusebii homil. de Pascha 6 et 11; de num. 3, confer Euseb. homil. de Nativitate Domini 2, de Symbolo 1, 10 de Pascha, et 1 de Ascensione; de num. 4 et 5, confer Euseb. homil. 10 de Pascha.

voluntate corruisse videbatur, cum sua rursus voluntate repararetur; ut esset virtuti ac remunerationi locus. Non ergo eum præripit per violentiam; sed potius per justam benevolentiam sollicitat et erudit ad vitam: quia benignitas provocantis etiam meritum desiderat acquiescentis, et dignantissimi medici studium, infirmi requirit assensum. Cujus ineffabilem ad erudiendos nos dignationem etiam præsens Evangelii lectio declaravit.

3. *Christus de Virgine natus potuit januis clausis intrare.* Ait enim, sicut audistis: *Cum esset sero die illo, una sabbatorum, venit Jesus januis clausis, et stetit in medio discipulorum.* Quid mirum, si Dominus ad discipulos glorificatum corpus claustris stupentibus intromisit, qui illæso materni pudoris signaculo, januam mundi hujus intravit, cujus ortum natura nescivit. Non dubites, si potentiam exercere videas triumphantem, quem tam stupenda perspicis egisse nascentem. Quid hic respondebunt Judæi, sepulto Domino discedentes, et signantes lapidem cum custodibus? Quæ cum ita sint, quomodo eum repellere potuit objectus repaguli, quem non coercuerat pondus sepulcri? Imo quomodo eum obserata domus excludere potuit, quem includere mortis porta non potuit? Quid mirum, si substantiam corporis nostri per clausa ostia transmisit, cui etiam penetralia supernorum et solis Angelis familiare secretum patere consuevit?

4. *In Thoma non dubitantis, sed inquirentis affectus. Ejus inquisitio fit universitatis instructio. Cur cicatrices ostenderit Christus.* Cum ergo dixissent alii discipuli, *Vidimus Dominum;* respondit Thomas, et dixit eis: *Nisi videro*, inquit, *in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manus meas in latus ejus, non credam.* Quam bona ignorantia, quæ erudivit ignaros, quæ instruxit incredulos! quam bona infidelitas, quæ sæculorum fidei militavit? *Nisi videro*, inquit, *in manibus ejus fixuram clavorum*. Vox ista inquirentis est, non negantis. Dum hoc dicit, doceri voluit, confirmari desideravit; et ideo ad eum Dominus ita ait: *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas; et affer manum tuam, et mitte in latus meum.* Dum benignum præbet Veritas ac moderatum responsum, in Apostolo suo non dubitationis vitium, sed sollicitudinis instruxit affectum. Quia ergo illo in tempore tanti mysterii novitas versabatur, merito curiosæ perscrutationis non est exclusa sedulitas. Accedit, quod in his Apostoli verbis mundi utilitas agitur: unius interrogatio, universitatis est instructio. Ostendit ergo manus et latus. Necessarium enim erat ut manifestarum præsens expressio cicatricum crucifixi corporis faceret fidem; quia splendor novæ lucis pristinam obduxerat veritatem, et cognitionem quodam modo claritas obscuraverat. Visis ergo cicatricibus, respondit Thomas, et dixit: *Dominus meus, et Deus meus* (*Joan.* XX, 19-28)! Novo genere vestigia vulnerum divinitati perhibent testimonium; quia templum erat Dei indumentum corporis vulnerati. Duas hoc loco in Christo mirare substantias. Fixuram perspicit corporis; et Deum prædicat majestatis.

5. *Cum iisdem corporibus resurgemus. Ideo mors somno assimilata, et resurrectio grano tritici.* Ubi sunt qui dicunt animas novis, in quibus antea non vixerint, corporibus induendas? Ecce in resurrectionis auctore hoc ipsum video resurrexisse quod cecidit: et ideo mortui dormire dicuntur juxta prophetam, *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat* (*Psal.* XL, 9). Quare mortem somno assimilavit? Quia in uno eodemque homine numquid alter est qui in somno resolvitur, alter vero qui in ejusdem somni stupore ad vigilandi officia suscitatur? Non utique; sed ipsa absque dubio membra evigilasse credenda sunt, quæ dormitionis stupore laxata sunt. Ita mors corporis, quod in pulverem confectura susceperit, idem ipsum discussa restituet: nec rude, sed redivivum vas cognatus spiritus recognoscet. Et propterea mysterium resurrectionis etiam de minimis exponens ita Apostolus loquitur, resurrectionem grano tritici comparans: *Etenim tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur.* Si quando, ut moris est, fruges putribus sulcis agricola fenerante creduntur, numquid aliud est quod sepelitur in semina, aliud quod virescit in germina? Sed singula quæque corpora non de nihilo; sed de sui origine producuntur, et recentia de veteribus innovantur. Cum autem de resurrectione loqueretur Apostolus, dicens: *Quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur*, vides quia mors quod susceperit, hoc refundit? Et *unicuique*, inquit, *seminum proprium corpus* (I *Cor.* XV, 36, 38): non utique a genere suo alienum, sed naturæ suæ proprium, et de materiæ suæ qualitate reparatum. Revocabitur ergo in contubernium pristinum animæ et corporis unitas, et nullis unquam sæculis dissocianda germanitas. Nostrum est gratia Auctoris et Redemptoris inniti: ut ad illorum numerum pertinere videamur, de quibus Apostolus dicit: *Simul rapiemur obviam Christo in aera et in nubibus, et sic semper cum Domino erimus* (I *Thess.* IV, 16). Dignum enim esse judicavit, ut germana corporis animæque substantia cum Christo simul regnet in cœlis, quæ Christo servivit in terris.

SERMO CLXII (*a*).

De Pascha, IV (*b*).

1. *Thomæ sollicitudo fidem omnium firmavit. Thomas fidelis non dubitavit.* Retinet Sanctitas vestra, fratres, superiorem tractatum, in quo scripsimus sanctum Thomam apostolum, ad confirmandam fidem omnium, post resurrectionem Dominici corporis membra palpasse, et ad repellendam ambiguitatem universorum, vulnerum ejus cicatrices scrutari voluisse. Non enim propter se tantum hoc operatus est beatus Apostolus: sed quod sibi gessit, cunctis profecit. Cum suam enim exercuit sollicitudinem, fidem omnium confirmavit. Quis enim ex hoc dubitet rediisse a mortuis Salvatorem, cujus post inferos præsentiam agnoscat oculus, attrectet manus, digitus perscrutetur? Quamvis igitur modicæ fidei homo, quamvis imbecillis ingenii christianus, nunquam sollicitudinem suam inquisitioni Thomæ æquiparare potuisset. Nunquam enim post agnitionem, conversationem, loquelam ausus esset petere ut etiam tactu Christum perscrutaretur in Christo, et in ipso homine quem cerneret, hominis corpus inquireret, et resurrectionem ejus non tam mirabilium gloria crederet, quam passionis injuria comprobaret. Thomas ergo cum esset sanctus, fidelis et justus, hæc omnia sollicite requisivit; non quod ipse aliquid dubitaret, sed ut omnem suspicionem incredulitatis excluderet. Nam suffecerat illi ad fidem propriam, vidisse quem noverat: sed nobis operatus est, ut tangeret quem videbat; ut si forte diceremus delusos esse ejus oculos, non possemus dicere manus illius fuisse frustratas. In resurrectionis enim manifestatione de aspectu ambigi potest, de tactu non potest dubitari. Constat enim veritatis ipsius testimonio, rediisse ab inferis Salvatorem.

2. *Primogenitus ex mortuis Christus. Partus resurrectionis.* Quis non spem suam in Christo collocet? Quis non fidem suam ponat in Domino; ut dum illum credit ab inferis, ipse resurgat a mortuis? Dicit beatus Apostolus: *Si enim mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit* (I *Cor.* XV, 13). Quia ergo surrexit Christus, suscitabuntur et mortui: quia resurrexit Dominus, et servuli reviviscent. Ipse enim est, sicut ait Apostolus, *Primogenitus ex mortuis* (*Coloss.* I, 18). Sicut enim est apud superos idem primogenitus in multis fratribus, ita et ab inferis est primogenitus ex defunctis. Primogenitus autem dicitur quis,

(*a*) Olim, de Tempore 161; et post, in Appendice 56.

(*b*) Ejusdem forte auctoris cujus est sermo superior, qui hujus sermonis exordio videtur designari, quique hunc ipsum sermonem proxime antecedit in Ms. Corbeiensi. De num. 1 confer sermonem præcedentem, n. 4.

ex eo quod secuturis aliis primus gignitur. Primogenitus ergo Christus vocatur ex mortuis, quod primum illum ex inferni tenebris in lucem resurrectionis partus ediderit. Partus enim dicendus est, ubi permutatione quadam anima tartari legibus moritur, ut redivivo corporis usui renascatur. Nativitas enim resurrectionis apud superos, mors quædam est inferorum.

3. *Qui mors moriatur. Qui mors in victoria consumpta.* Unde ipsa mors mortem quodam modo patitur, dum ei in vitam defunctorum multitudo subtrahitur. Nam sic beatus Apostolus dicit, *Novissima autem inimica destruetur mors;* et iterum, *Absorpta est mors in victoria.* Cum ergo absumitur mors in victoria, defectionis quadam suæ internecione destruitur. Defectionem autem patitur, cum potestas ejus cunctis resurgentibus vacuatur. Videamus autem quid sit quod ait, mortem in victoria esse consumptam. Consumpta est plane mors in victoria sua, dum Christum inferni legibus subjiciens, ipsa se, cum eum vincit, obruit. In eo enim, in quo illum quem se superasse credebat, possedit, ab eo victa est cum resurrexit. Totam ergo fidem nostram in resurrectionis gloria collocare debemus, et in futura magis vita sperare de Domino. Sic enim ait beatus Apostolus: *Si in hac vita tantum in Christo speramus, miserabiliores sumus omnibus hominibus* (I *Cor.* XV, 26, 54, 19). Miser ergo est qui in hac tantum vita sperat in Domino. Miser plane est: quia cito spes ejus subducitur, dum cito hæc brevis vita finitur. Nam spes illius caduca efficitur, dum temporali transitu dulcedinis ejus voluptas elabitur. De tali enim spe dicit Apostolus, *Spes autem quæ videtur, non est spes* (*Rom.* VIII, 24). In futura igitur vita speremus in Domino, quæ solida est atque perpetua: ut non miserabiliores cunctis hominibus, sed meliores esse possimus, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXIII (*a*).

De Pascha, V (*b*).

1. *Christi divinitatis indicia.* Gaudete, fratres charissimi, quia redemptionis nostræ pretium persolutum est. Non modica quantitate constamus, pro quibus ipse factus est pretium qui redemit. Christus enim Dominus et Salvator ideo natus est, ut doceret; ideo mortuus est, ut sanaret [1]. Crux fuit mortifera Christo, sed salutifera christiano. Surrexit Salvator cunctis divinitatis suæ manifestus indiciis. Nam secuta est eum stella post uterum, gloria post sepulcrum. Regressum custodit angelus, qui nuntiaverat nasciturum. Reddunt inferna victorem, et superna suscipiunt triumphantem. Tulit errorem natus, mortem calcavit occisus, revocavit ab inferis quem creavit: in illius cruce et pretium nostrum pependit et regnum. Redit in lucem creatura cum Domino [2]. Lumen enim ex lumine suscipere meruisti, quod cum Christus oculos clauderet, perdidisti. Projiciant superi tenebras, quas Salvator noster etiam inferis denegavit. Congaudeant hic elementa quæ planxerant; quia Christus de sua majestate nihil perdidit, et hominem quem fecerat liberavit.

2. *Mortis Christi necessitas.* Judæi tamen perfidi monumentum lapide signaverunt, ut non haberet Christus egressum: sed si eum mundus non capit, sepultura quomodo custodit? Tenetur ibi, sed ubique regnat [3]. Difficile surgeret, si non antequam resurgeret alios suscitaret. Nam quomodo de sepulcro exire non posset, qui ex incorruptis visceribus salva virginitate processit? Fefellit custodes, exsilivit de sepulcro, apparuit discipulis januis non apertis. Inde clausus exiit, huc exclusus intravit. Immensæ majestatis arcanum fecit etiam in morte mysterium. Crucifixus redit ab inferis, et triumphat. Infer manum tuam, Thoma, lateri Salvatoris: tange vulnera, quæ nostra peccata fecerunt: scrutare unde sanguis effluxit, ut nobis sanitatis poculum propinaret. Intuere, Thoma, pretium nostrum, signa clavorum diligenter attende; et in ipsis vulneribus medicamentum vel thesaurum humani generis recognosce. Nisi hoc ligno figeretur, ligni illius prævaricatio minime tolleretur. Sed ideo se ille percuti voluit, ne nos diutius peccata percuterent: innocentem tradidit, ut reum absolveret. Quis tantam digne possit eloqui pietatem? Innocens affligitur, ut noxius liberetur; ut redimatur servus, occiditur filius [1]. Utitur pii et fortissimi regis officio, dum cicatrices, quas pro salute populi sui excepit, ostendit.

3. *Cur Christus cicatrices servavit.* Aspicite, Pharisæi, vacuum monumentum, et impietatis vestræ cognoscite sacrilegium. Clavos quos fixeratis agnoscimus, et quem occidistis adoramus. Videte quem compunxistis. Poterat clavorum suorum fixuras Dominus resurrectione sua componere: sed ideo reservantur, ut qui hoc sacrilegium commiserant, videant et confundantur. O Pharisæi, impios vos videmus et perfidos [2]. Uni mors data est, ut omnibus tolleretur. Sed Christus Dominus quando mortem suscepit, ita corruptionem non sensit, quomodo quando natus est, integritatem virginitas non amisit. Properate, discipuli, et accepta potestate per omnes gentes excurrite. Renascantur in Spiritu, qui nascuntur in carne: aqua lavacri diluat, quidquid prævaricatio sordidavit. Baptizentur omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti: ut impleatur illud quod scriptum est, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei* (*Joan.* III, 5). Nos vero, charissimi, qui nullis præcedentibus meritis de inferi carcere et de tenebris æternæ noctis meruimus liberari, ita sobrie, caste ac pie vivere studeamus, ut stolam Baptismi sine aliqua luxuriæ macula integram illibatamque servantes, ad æterni sponsi thalamum, et ad illud cœleste ac nuptiale convivium charitate splendidi, bonorum operum margaritis ornati feliciter veniamus; ipso adjuvante qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXIV (*a*).

In Pascha, VI (*b*).

1. *Agni legalis figura impletur. Vetus sacerdotium aboletur.* Agnus ille legalis, cujus immolatione antiquus Hebræorum populus Ægyptiæ servitutis jugum abjecit, quomodo multimodis sacramentis veriorem sanctæ Ecclesiæ hostiam in figura sui contineat, tunc potissimum ipsa rerum veritate probatum est, quando *Pascha nostrum immolatus est Christus* (I *Cor.* V, 7): qui *sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum* (*Isai.* LIII, 7). Iste est agnus qui in altari crucis hostia viva Deo Patri pro nobis in odorem suavitatis oblatus, transitum nobis de regione umbræ mortis ad terram repromissionis patefecit. Iste est, inquam, qui simul victima et sacerdos, omnem veteris sacerdotii et sacrificii umbram clara luce revelando, figuris et ænigmatibus finem imposuit: novo autem

[1] Addit Ms. cb., *resurrexit ut muneraret.*

[2] Et hic in eodem Ms. additur, *quæ olim fuerat tenebrata piaculo.*

[3] Ms. idem, *Quomodo tenetur in tumulo qui ubique regnat?*

(*a*) Olim, de Tempore 138; et post, in Appendice 53.

(*b*) Incerti auctoris, qui sententias hic nonnullas sermonum Eusebii habet, sive huc ex Eusebianis sermonibus, sive in Eusebianos sermones hunc translatas. De n. 1, vide Append. serm. 160, n. 5.

[1] Verbis, *occiditur filius*, subjungunt Mss., *Aspicite, Pharisæi.*

[2] Mss., uno excepto, *providos.*

(*a*) Alias, de Tempore 150.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius est Lovaniensibus, spurius Verlino et Vindingo. Alienum longe ab Augustino exhibet, tum dicendi ratione, tum scripturarum usu et applicatione.

Ecclesiæ populo novum sacerdotium et novum sacrificium initiavit; ut videlicet novum vinum in utres novos mitteretur (*Matth.* IX, 17).

2. *Innovantur et arrident omnia: terra fructibus et floribus, cœlum lætiori facie. Sol jam clarior. Luna plena. Et hæc hominis ergo: quanto magis ipse debet lætari.* Quod si granum frumenti cadens in terram et mortuum tam mirabiliter omnia innovavit (*Joan.* XII, 24); multo magis in se ipso redivivum cum fructu multiplicato resurgens cuncta fecundavit. Et non solum spiritualibus rationabilis terræ incrementis, sed et ipsis quoque terrenis seminibus hoc tempore ampliorem proventum dedit. Unde modo in germina erumpentis terræ tota hilarior facies vario suorum fructuum ornatu, omnem hactenus quasi mortuam rerum naturam, resurgenti suo Domino conresuscitat: ubi arborum et herbarum grata venustas, diverso quidem germinum munere, pari tamen gestu lætitiæ, singulari huic solemnitati festiva occurrit. De cœli autem nunc usque quodam modo tristi, tandem vero læta facie quid dicam, quæ aliquandiu jam densa caligine nubium adoperta aeris hujus spatium omne turbavit? Et ecce repente, quasi justitia de cœlo in terram prospiciente (*Psal.* LXXXIV, 12), mira serenitas mundo arridet, et in unam lætitiam cœli et terræ vota concurrunt: ut Deum et hominem Christum communi exsultatione excipiant, qui communem utriusque pacem afferre venerat, et medium parietem maceriæ solvens, fecit utraque unum (*Ephes.* II, 14). Hinc astrorum omnium fomes, splendor ille solaris suam frontem admodum rugatam, jam jamque expurgat: et quasi rex conspicuus in diademate capitis sui, in die desponsationis suæ, et in die lætitiæ cordis sui, cæterisque stellis velut comitibus suis largiora luminis sui dona impendit. Luna enim ab ipso ortus sui die semper in quodam sui dispendio posita, ad paschalia gaudia pleno se lumine parat. Et ut cuncta breviter perstringam; sicut omne quod in rebus subsistit, divina dispensatione hominis imperio servit: sic de salute humana omnibus una exsultatio incumbit. Cum igitur pro homine omnis creatura tantis indiciis sua gaudia monstret, consequens est, ut ab hominibus ipsis testimonia tali lætitiæ non desint.

3. *Resurrectio Christi præfigurata in Adam, in Noe, et in Jona.* Præfigurata est in protoplasto Adam Christi resurrectio: quia sicut ille post soporem surgens, Evam de latere suo fabricatam agnovit (*Gen.* II, 23); ita Christus a morte resurgens ex vulnere lateris sui ædificavit Ecclesiam. Noe quoque vir agricola, cum plantasset vineam, et inebriatus vino obdormisset, et discoopertus jaceret in tabernaculo suo, expergefactus a somno, filio suo verecundiam suam non celanti maledictum perpetuæ servitutis imponens, Christum significavit: qui vineam suam fecit Ecclesiam, cujus amore poculo passionis inebriatus, et assumptæ carnis tegmine nudatus a mortuis resurrexit, sicut ipse ait in Canticis: *Exspoliavi me tunica mea, quomodo induar illa* (*Cant.* V, 3)? Jonas vero qualiter et ipse in se Domini mortem et resurrectionem expresserit, evangelicus sermo aperte declarat (*Matth.* XII, 40).

4. *Paschæ spiritualis celebratio.* Quia igitur, fratres, omnis creatura quodam charitatis officio nostræ saluti congaudet, nostrum est ex hoc nobis in usum vivendi aliquid trahere: ne communis omnium lætitia jus suum in nobis amittat, quos causæ totius summa in capite spectat. Et primum quidem, velut oves pascuæ Domini, in ara cordis, igne charitatis assati, nosmetipsos offeramus hostiam viventem, sanctam, Deo placentem (*Rom.* XII, 1): et azymis continentiæ, mortificata jam habentes membra nostra quæ sunt super terram, id est, fornicationem, immunditiam, et cætera vitiorum ergastula declinemus, et in statione virtutum sedem nobis aptemus: mortuis quoque operibus abrenuntiantes, fructum optimum, ut terra bona, afferamus, exemploque bonæ arboris in omni bonitate et justitia fructificemus. Ne vero et claritas solis nostræ desit conversationi, luceat lux nostra coram hominibus, ut videant opera nostra bona, et glorificent Patrem nostrum qui in cœlis est (*Matth.* V, 16). Si igitur ita agentes ultimus nos dies invenerit, erit nobis quandoque in præmio ipsa quoque corporum resurrectio: ubi *cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos apparebimus cum ipso in gloria* (*Coloss.* III, 4, 5), qui vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXV (*a*).

In Pascha, VII (*b*).

1. *Mors et resurrectio Domini varie præsignatæ. In Adam, in Noe.* Sacramentum, dilectissimi, Dominicæ resurrectionis divina voluit providentia variis figuris rerum et Prophetarum oraculis aliquoties præsignari: quatenus per omnes sæculi labentis ætates omnis sanctorum spes ad illum tenderet solum, qui est exspectatio omnium gentium. Unde illud quod in ipso mundi nascentis exordio mater omnium viventium Eva de costa viri dormientis est producta (*Gen.* II, 22), matrem credentium Ecclesiam ex latere Christi in cruce morientis monstrat exortam: sicut in actu evigilantis Adæ, figura est Domini resurgentis a morte. Unde dicit Apostolus, *Factus est primus homo in animam viventem; secundus homo, in spiritum vivificantem* (I *Cor.* XV, 45). Noe vero qui in opere arcæ et ipso suo nomine requiem Dei in sanctis significat (*Gen.* IX), in eo vel maxime Redemptoris nostri figuram repræsentat, quod cum esset agricola, vineam plantavit, et vini poculo ebriatus, in suo tabernaculo est denudatus. Quæ res ad illum proprie spectat, qui calice passionis adeo factus est ebrius, ut ipso tegmine corporis nudaretur ad tempus; et statim in resurrectione evigilans, illis daret benedictionem, qui in mysterio venerantur ejus passionem, irrisoribus autem suis dignam maledictionem. De quo calice dicit Psalmista, *Calix meus inebrians quam præclarus est* (*Psal.* XXII, 5)! et in Evangelio Dominus, *Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum* (*Joan.* XVIII, 11)?

2. *In Moysi virga, in Jona. Mysterium temporis quo celebratur Pascha.* Virga quoque Moysi in terram projecta et in draconem conversa, cum teneretur per caudam rediit iterum in virgam (*Exod.* VII): quia illa potestas divinæ majestatis de cœlo descendens ad terram pro nobis voluit esse mortalis: sed post peractam carnis assumptæ dispensationem, recepit se ad paternæ dexteræ sedem. De Jona quem absorptum piscis evomuit illæsum in aridam, evidentem habemus ipsius Domini sententiam, quod sicut ille fuerit in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita foret hominis Filius in corde terræ (*Jonæ* II; *Matth.* XII, 40). Exstant et alia quam plurima de hac solemnitate solemnitatum sancta præconia, quibus omnibus astipulatur et ipsa temporum ratio, quæ Paschalem terminum vernali dedicavit æquinoctio, expectato duntaxat sequente primi mensis plenilunio: ut, sicut ab inferioribus sol in altum proficiens, primo nunc adæquat longitudine noctes, luna etiam per diurna suæ lucis incrementa videtur esse plenissima; ita resurgens ab inferis Sol justitiæ, Ecclesiam eatenus in tenebris constitutam suo illustrat et lumine.

3. *Mors et resurrectio Christi imitanda.* Hæc sunt sacrosancta hujus diei Paschalia gaudia, hæc sæculis omnibus desiderata et prædicata solemnia: quæ nos semper animo venerari, semper opere pro modulo nostro justum est imitari, sicut dicit apostolus Joannes: *Qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare* (I *Joan.* II, 6). Et ille quidem pro nobis ad tempus crucifixus; nos quotidie

(*a*) Alias, de Tempore 153.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Remanserat dubius apud Lovanienses: sed per Verlinum et Vindingum rejectus fuit. Nonnullam cum sermone superiore habet affinitatem.

crucem tollere, et ipsum sequi oportet (*Luc.* IX, 23). Mortem ille ad horam gustavit: nos semper debemus mortificare membra nostra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, et cætera (*Coloss.* III, 5). Resurrexit ille a mortuis; resurgere nos jubemur a vitiis, dicente Apostolo: *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus* (*Ephes.* V, 14). Quod si modo carnem nostram pro Christo cum vitiis et concupiscentiis crucifixerimus, complantati etiam similitudini mortis ejus (*Rom.* VI, 5), mortificatione vitiorum fuerimus, cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos apparebimus cum ipso in gloria (*Coloss.* III, 4), qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXVI (*a*).

In Pascha, VIII (*b*).

Salutis humanæ taxatio. Salutis humanæ, fratres charissimi, et mundi rediviva libertas non modica taxatione requiritur; sed Christi sanguine temperatur (*c*). Sed quantum venerabilis diei hujus officium credentibus contulit gaudium, tantum incredulis interitum portavit et luctum. Confert lætitiam Christianis ex fide; ingerit pœnam Judæis desperantibus ex cruce. Illis injuria Filii Dei æternam contulit mortem; nobis ad perpetuam proficit salutem. Quis, rogo, divinæ pietatis excessus est, vel quanta amoris plenitudo monstratur? Ad hoc Deus propter hominem perditum de cœlo voluit descendere, non ut honorem in mundo accipere videretur, sed ut suspenderetur in cruce. Et dum voluit deceptum laqueis mortis eximere, ipsam subire non dedignatus est mortem. Et qualem mortem? Quæ detestabilior omni morte exstitisset. Hoc Apostolus asseverat, dicens: *Humiliavit*, inquit, *se usque ad mortem, mortem autem crucis* (*Philipp.* II, 8). Unde post mortem victrix resurrectio parabatur. Dicamus, fratres, *Hæc est dies quam fecit Dominus, gaudeamus et epulemur in ea* (*Psal.* CXVII, 24): hoc est Pascha quod colimus; in hoc peregrinamur, hoc præteritum redit, hoc volvitur in futurum.

SERMO CLXVII (*d*).

In Pascha, IX (*b*).

1. *Quare agnus ad vesperam immolatus.* Deus misericordiæ et justitiæ hodie resurrexit a mortuis per potentiam Patris, ut Paulus ait, *Qui suscitavit eum a mortuis* (*Galat.* I, 1); et propheta, *Inter mortuos liber est* (*Psal.* LXXXVII, 6). In quo et nos omnes post resurgemus, et vivemus. Quia enim præstitit nobis ducatum ad regnum suum, jubemur et nos præparare viam Domino, hoc est, humilitatem, dilectionem Dei et proximi, justitiam, bonitatem, integritatem, patientiam, charitatem, prudentiam, pietatem et innocentiam. Hæc omnia præcepit nobis Dominus per semetipsum exemplis, qui per agnum significatur. [Quæritur ergo, quare agnus iste non die, sed ad vesperam immoletur. Hæc causa manifesta est. Dominus enim noster ac Salvator in consummatione sæculorum passus est, ut Joannes ait: *Filioli mei, novissima hora est* (I *Joan.* II, 18).] Hodie fides Ecclesiæ confirmata est in Christo, et in semine Abrahæ omnes gentes benedicuntur, ac Salvator mundi innotuit, et plenam supernis civibus et hominibus lætitiam contulit, cum vivum se post passionem suam præbuit juxta promissum suum.

2. *Dominicus dies quot mysteriis clarus. Judicii dies.* Bene quoque dominicus sermo[1] ac resurrectio Domini conjunguntur. Venerabilis est hic dies, qui dominicus dies et dies primus atque perfectus est, et dies clarus, in quo visa est prima lux (*Gen.* I, 3), in quo transgressi sunt filii Israel mare Rubrum siccis pedibus (*Exod.* XIV), et in quo pluit manna filiis Israel in deserto (*Id.* XVI), et quo Dominus baptizatus est in Jordane (*Matth.* III). Quo vinum de aqua in Cana Galilææ factum est (*Joan.* II), quo benedixit Dominus quinque panes, quibus satiavit quinque millia hominum (*Matth.* XIV). In quo resurrexit Dominus a morte (*Id.* XXVIII), quo intravit Dominus in domos clausas, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum (*Joan.* XX, 19): in quo Spiritus sanctus descendit in Apostolos (*Act.* II, 4), et in quo speramus Dominum nostrum Jesum Christum ad judicium venturum: in quo die omnis creatura reformabitur in melius; ut sol et luna, septuplum lumen accipiant, et sancti homines vitam æternam propter merita bonæ obedientiæ recipiant a Deo.

SERMO CLXVIII (*a*).

In Pascha, X (*b*).

1. *Pascha Christi quid sit.* Pascha Christi, fratres dilectissimi, regnum est cœli, salus mundi, vita credentium, occasus inferi, gloria supernorum, resurrectio mortuorum, testimonium miserationis divinæ, præmium redemptionis humanæ, contritio mortis abolitæ. Quæ festivitas Dei sacrata mysterio et cognita sacramento, virtutem Dominicæ resurrectionis per Angelos indicat, per Apostolos manifestat, per corda credentium bona multiplicat. Hic igitur est dies, dilectissimi, quem fecit Dominus (*Psal.* CXVII, 14), ut audistis, excelsior cunctis, lucidior universis, in quo Dominus resurrexit, in quo sibi novam plebem, ut ipsi videtis, regenerationis spiritu conquisivit, in quo singulorum mentes gaudio et exsultatione perfudit. Hic ergo dies resurrectionis Christi, defunctis vita, peccatoribus venia, sanctis est gloria: siquidem operatione virtutum elevat de imis, suscitat de terrenis, collocat in excelsis, consummat justos, firmat dubios, damnat incredulos. Ad hoc enim Dominus hodie resurrexit, ut imaginem nobis futuræ resurrectionis ostenderet: et ideo hodie vitali lavacro resurgens Dei populus ad instar resurrectionis Ecclesiam nostram splendore nivei candoris illuminat.

2. *Baptismus futuræ resurrectionis imago. Latronis devotio imitanda.* Gratias Deo nostro agere debemus, quod dum sancti Paschæ solemnitatem colimus, futuræ resurrectionis speciem jam videamus. Resurrecturum est enim humanum genus in sæculi consummatione post mortem, nunc resurgit in Baptismo: suscitandus est tunc Dei populus post soporem, nunc suscitatur post infidelitatem: liberandus est tunc a mortali conditione, nunc liberatur ab ignorantiæ cæcitate: renasciturus est ad æternitatem, tunc renascitur ad salutem. Omnes enim qui olim in Christo baptizati, assumere non possunt candidam vestem, conversationem saltem candidam non relinquant. Solet sub nigro habitu anima satis pura latitare; nec multum interest si non habet quis candidam vestem. Talis latro fuit ille in Evangelio, qui crucifixus cum

(*a*) Alias, de Tempore 142.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium Lovanienses habent, Verlinus et Vindingus supposititium. Nec stilus, nec illa quæ hic affertur Psalmi 117, ℣. 24, lectio Augustino convenit.

(*c*) Morel, Elem. Crit., pp. 181, 182, existimat legendum, *comparatur*, pro, *temperatur*; nec immerito. M.

(*d*) Alias, de Tempore 154.

(*e*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius est Lovaniensibus: sed Verlino et Vindingo falsus; neque his probatur quod auctor sine teste docet, in dominicum diem omnia illa incidisse miracula, scilicet transitum maris Rubri, baptismum Christi in Jordane, mutationem aquæ in vinum, quinque panum multiplicationem, etc. Quæ uncinis includimus, sunt cujusdam sermonis Hieronymo suppositi, qui inscribitur, « In Vigilia Paschæ de esu agni: » et incipit, « Hodie, fratres charissimi, populus Israel. » Excerpta inde ista quæ hic habentur credimus, quia illic magis cohærent cum cæteris.

(*a*) Alias, de Tempore 163.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. In Lovaniensium editione dubius est, supposititius vero censura Verlini et Vindingi. Conflatus est ex duabus partibus, quarum posterior quidem Cæsarii, prior vero Fausti, stilum refert: sed in ista posteriore parte non conveniunt manuscripti. Horum autem plerique ad illa verba n. 2, « Attendite ergo, charissimi et videte, » etc., disputationem deinceps maxime diversam subjiciunt. De num. 3 confer homil. 12 ex editis a Baluzio, et Cæsarii homil. 13; de num. 4, Cæsarii homil. 35 et 31.

Salvatore clamasse dicitur, *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum* (*Luc.* XXIII, 42). Attendite ergo, charissimi, et videte quid fidelis obtinet, quid meretur. Regnum Salvatoris latro poscit in cruce : et dum pœnæ multitudinem patitur, ad præmia æterna perducitur. Imitamini ergo ejus devotionem, imitamini amare Christum : quod poscit latro moriendo, vos desiderate bene vivendo. Illius credulitati paradisus aperitur, et nostræ spei æternorum monstratur firmitas præmiorum. Lætemur ergo et exsultemus in hac die, in qua Dominus resurgens perculit mortem, intulit salutem.

3. *Fidejussorum officium.* Hoc itaque admoneo, fratres dilectissimi, ut quoties Paschalis solemnitas venit, quicumque viri, quæcumque mulieres de sacro fonte filios spiritualiter exceperunt, cognoscant se pro ipsis fidejussores apud Deum exstitisse : et ideo semper illis sollicitudinem veræ charitatis impendant. Admoneant, ut castitatem custodiant, virginitatem usque ad nuptias servent, a maledicto vel perjurio linguam refrenent, cantica turpia vel luxuriosa ex ore non proferant; non superbiant, non invideant, iracundiam vel odium in corde non teneant; auguria non observent, phylacteria vel characteres diabolicos nec sibi nec suis aliquando suspendant, præcantatores velut ministros diaboli fugiant; fidem catholicam teneant, ad ecclesiam frequentius currant, contempta verbositate lectiones divinas attentis auribus audiant; peregrinos excipiant, et secundum quod ipsis in Baptismo dictum est, hospitum pedes lavent (*a*); pacem et ipsi teneant, et discordes ad concordiam revocare contendant, sacerdotibus et parentibus honorem et amorem veræ charitatis impendant. Hæc ergo omnia et his similia si filios et filias vestras admonere contenditis, cum ipsis ad æternam beatitudinem feliciter pervenietis.

4. *Ad ædificationem proximi quisque tenetur.* Nemo se circumveniat, fratres charissimi; nullus homo sibi soli vivit, aut sibi soli moritur : sed sicut frequenter suggessi, quantoscumque aliquis exemplo sanctæ vitæ ædificaverit, cum tantis et pro tantis mercedem beatæ retributionis accipiet; et quantiscumque exemplum malæ conversationis, etiamsi non eum illi sequantur, præbuerit, pro tantis se malis rationem noverit redditurum. Et ideo, sicut jam supra suggessi, neophytis nostris, auxiliante Domino, exemplum bonæ conversationis, quantum possumus, debemus ostendere : ut non pro illorum destructione pœnam recipere, sed potius pro ædificatione ad indulgentiam peccatorum mereamur pervenire; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

(*a*) Hæc verba, sicut illa Cæsarii, infra, serm. 257, n. 2, ubi inter ea, pro quibus Dei justitiæ obnoxii sumus, recenset « quod secundum promissionem nostram in Baptismo, « hospitibus pedes lavare negleximus; » illustrantur antiquis Ecclesiæ ritibus a nostro Edmundo Martene nuper vulgatis, lib. 4, pag. 160, ubi ex Missali Gothico-Gallicano inter Baptismi ritus recensetur : « Dum pedes ejus lavas, « dicis : Ego tibi lavo pedes. Sicut Dominus noster Jesus « Christus fecit discipulis suis, tu facias hospitibus et pere- « grinis, ut habeas vitam æternam. » Item, pag. 169, ex alio Missali Gallico, post infusum chrisma subjicitur titulus, « Ad lavandos pedes; » ac deinde hæc formula : « Domi- « nus et Salvator noster Jesus Christus Apostolis suis pedes « lavit. Ego tibi pedes lavo, ut et tu facias hospitibus et pe- « regrinis qui ad te venerint : hoc si feceris, habebis vi- « tam æternam. » Concinit his vetus Missale Gallicum Musæi Italici, tom. 1 editum. Sic enim habet : « Collectio ad pedes « lavandos; » ac deinde : « Ego tibi lavo pedes. Sicut Do- « minus noster Jesus Christus fecit discipulis suis, ita et tu « facias hospitibus et peregrinis. Dominus noster Jesus Chri- « stus tersit pedes discipulorum suorum, et ego facio tibi; « tu facies peregrinis, hospitibus et pauperibus. » Hinc colligere est Gallum fuisse auctorem sermonis de Unctione capitis et de Pedibus lavandis, editi in Appendice tomi sexti, ubi ad Neophytos hæc habetur exhortatio : « Impletis autem omnibus sacramentis, etiam « mandatum vobis et exemplo et sermone tradidimus. La- « vimus enim singulorum pedes, ad imitationem vos no- « stram, imo ipsius Domini et Salvatoris nostri, provo- « cantes, ut quemadmodum nos vestros pedes lavimus, « ita etiam vos pedes fratrum et hospitum lavare debeatis; « non solum hospitales vos esse doceamus, sed etiam hu- « militer hospites ita honorantes quos in vestra suscepistis « hospitia, ut erga eos servorum implere non erubescatis « officium. »

SERMO CLXIX (*a*).

In Pascha, XI (*b*)

1. *Introitus Christi per ostia clausa miraculum est.* Lectio evangelica, fratres charissimi, quæ nuper auribus nostris insonuit, continet magnum miraculum. Quamvis ubique sit Dominus, ipsius miraculum continet beneficium, in quo acceperunt discipuli Spiritum sanctum. Miraculum est, quod Dominus noster Jesus Christus in carne vera intraverit ad discipulos per ostia clausa. Requiris a me forsitan rationem, et argumentum requiris. Si vera, inquies, caro fuerat quæ resurrexit, quomodo ipsa clausis januis ad discipulos introivit? Itane vero, inquies, cujuspiam capit auditus, quod non observat opus, et intrare quisquam limen in corpore potuit? Redde mihi, inquis, rationem.

2. *Hinc non datur ratio vel exemplum. Ad miracula fides exigitur. Thomæ fides mortua.* O homo, si rationem a me poscis, non erit mirabile; si exemplum quæritur, non erit singulare. Credis nempe Dominum Christum super aquas maris firmis gressibus ambulasse? Credis utique. Dicis igitur mihi : Si per ostia clausa Christus intravit, ubi est corporis modus? Et ego respondeo : Si super mare ambulavit, ubi est corporis pondus? Recedant paulisper modus et pondus : ille hæc fecit, cui nihil impossibile est. Christus qui carnem suam potuit de sepulcro producere, non potuit clausis januis ad discipulos introire? Quando audis miraculum, serva fidem, non inquirat animus rationem. Hinc est quod et Thomas discipulus titubavit, nec credidit : sed eum Dominus postea confirmavit. Dixerant enim ei condiscipuli ejus : *Vidimus Dominum.* Ille autem : *Nisi videro*, inquit, *in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in latus ejus, non credam.* Sciebat enim clavis in cruce confixum, sciebat lancea latus percussum : hæc signa quærebat, ideo non credebat. Manus quærebat et latus; et dum curiosus existit in vulnere, mortem incurrerat in fide. O beate Apostole, ante oculos tuos Christus Lazarum potuit suscitare, et ipse non poterat de sepulcro surgere? Quæris loca clavorum, et oblitus es miracula tanta signorum? Nonne ante oculos tuos cæcos illuminavit, paralyticos sanavit, leprosos mundavit? Sic perdidisti in triduo memoriam magistri, ut potentiæ non crederes Christi? Mors Christi in carne, vita tua debet esse in fide. Vidisti quidem percutientem lancea; sed divinam non penetravit potentiam.

3. *Christi tactu revixit.* Ecce iterum venit Dominus, ne periret discipulus, et dicit Thomæ : *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas; et affer manum tuam, et mitte in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis.* O pietas Salvatoris, quæ non dedignatur locum ostendere cicatricis! *Respondit Thomas, et dixit : Dominus meus et Deus meus!* Modo est Dominus et Deus tuus; quia voluit ut videres, ne incredulitate animam perderes. Merito ad eum Dominus sic loquitur : *Quia vidisti me, credidisti : beati qui non viderunt, et crediderunt*, (*Joan.* XX, 25-29). Ecce discipulus trepidavit; Ecclesia quod non vidit credit. Beatum meritum nostrum, fratres, si in Ecclesia catholica teneatur acceptum. Hic accipitur merces, ubi vera tenetur et cognoscitur fides. Hanc igitur Ecclesiam Christus sua resurrectione constituit, in hac æterna

(*a*) Olim, de Tempore 159; et post, in Appendice 85.

(*b*) Incerti auctoris, qui verbis utitur Augustini, serm. 247, n. 2, ad Volusianum epist. 137.

præmia collocavit. Credite, fratres, ille speret requiem, qui non discesserit a radice : cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXX (a).

In Pascha, XII (b).

1. In horto voluptatis Dominum requirit Maria, in necessitate desertionis Christum mœsta requirit Ecclesia : ut in paradiso saltem inveniat consolatorem, quia in campis arentibus videre needum meruit plantatorem. Ubi Dominus surgit, ibi pium plantatorem Ecclesia tristis inquirit. Resurgit Dominus in horto deliciarum propaginatis secum plantariis mortuorum. Et depictus est ille resurrectionis hortus excelsis Sanctorum cedris, botris Prophetarum, pinetis cum palmatis, fructibus amigdalæ, olivæ, Abel, Enoch, Eliæ, Zachariæ, Abrahæ, Isaac, Jacob. Et in campo arescente requirit Ecclesia Deum Abraham, Deum Isaac, et Deum Jacob. Quis enim non delectetur post deformitatem desertionis per campos nullis vestitos aristarum florentibus comis intrare paradisum voluptatis? intueri post dies siccitatis arefactis corticibus gemmas arbores terræ plangentes; intueri mella fragrantia, malogranata roscidantia, lacteos et coccineos amigdalarum et persicorum flores attendere; quos Angelos delectabat aspicere in illa horticuli casa, id est, illo amœno sepulcro, ubi sedebant Angeli, unus ad caput, alter ad pedes? Foris per hortum tegebant mundum vineæ resurgentium beatorum. Angeli delectabantur in illo resurrectionis die, quia totam pacaverat terram. Delectabat eos velut amomum et cinamomum, resurrectionis novus odor suavitatis ex mortuis, ubi fragrabant balsama rorantia, vulnera Christi mortuos irrigantia. Oblectabat rosa sanguinis emicantis lilium a morte porrectum campi florentis. Illo Maria caput anxium declinabat, et linteis dominicæ sepulturæ, velut latissimis platani foliis in plateis, suos tergebat flebilis oculos a lacrymis pietatis. Aspexit : vidit lacum fontis de morte surgentis, et quasi herbas virides de illo lacu, quæ nutrientibus aquis per lacunea vellera contexuntur.

2. Illa sindonem cum sudario contemplata fontem non invenit, et non est sitiens satiata ; sed ardentiore sitiens deplorat affectu. Nec plane solatium recepit Angelorum ; quia videre cupiebat primogenitum mortuorum. Dicunt ei Angeli, *Mulier, quid ploras?* Utinam et nobis dicerent inter lacrymas necessitatis nostræ : Servi Dei, quare ploratis? Esset nobis renovatio gaudiorum in monumento, esset nobis et amœnitas in campo, et securitas in pelago, et munimen in castro. Atque utinam et ipse nos interroget, qui dixit Mariæ, *Mulier, quid ploras, et quid quæris?* sic et nobis diceret, Quem quæritis, et quare ploratis? Diceremus : Domine, nos plangimus, et te quærimus, sine quo nihil valemus ; quia in te vivimus, movemur, et sumus. Te quærimus : quare vivos repulisti, qui mortuos suscitasti? Floruit resurgente te cum tremore gehenna ; et marcescit sine fructibus terra. Feræ ecce proruperunt plantariis mortuorum ; et sulci terrarum induratis visceribus, segetum nesciunt ornamentum. Te, Domine, quærimus, a quo quæsiti sumus; quia conversi sunt dies festi nostri in luctum, et cantica in lamentationem. Alleluia, quæ est delectatio Angelorum, cum timore canitur piratarum ; cithara nostra facta est lugubre canticum inter lacrymas esurientium, et obscurata super caliginem funera mortuorum.

3. Dicamus et nos cum Maria, *Sustulerunt Dominum de monumento, et nescio ubi posuerunt eum* (*Joan.* XX, 12). Dic nobis, Domine, Quid ploratis? quia interrogatio tua est consolatio nostra : quomodo si dicat medicus ægrotanti, Noli flere ; nonne enim dat ei securitatem de facili sanitate? Ubi sunt Angeli tui? Dicant nobis, Quid ploratis? Et si non dicimus, Sustulerunt Dominum nostrum; dicamus, Sustulerunt patrem, sacerdotem, mediatorem nostrum. Sicut enim sine Domino erat mœsta Maria ; ita sine proprio sacerdote tristis gemit Ecclesia. Sed qui dixit Mariæ, *Vade, dic discipulis meis, præcedant me in Galilæam* (*Matth.* XXVIII, 10) ; ipse nobis dicet, Nuntiate populis meis, ut me præveniant ad ecclesiam, ut cito videant patris præsentiam, et in ea percipiant indulgentiam.

(a) Alias, ex Vignerianis 20.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Nihil habet Augustiniani salis, ipso etiam, qui primus hunc in Supplemento Operum Augustini vulgavit, judice Vignerio.

SERMO CLXXI (a).

In Pascha, XIII.

De Resurrectione mortuorum (b).

1. *Certissima resurrectionis fides. Veritatis testimonio et exemplo comprobata.* Certissima est fiducia Christianorum, divinitus promissa resurrectio mortuorum. Hanc enim Veritas ipsa promisit : Veritas autem mentiri non potest; alioquin Veritas non est, si mentiri potest. Vera est igitur de resurrectione corporum promissa veritas : quia Veritas mentiri non novit, totum necesse est ut impleat quod promisit. Hanc enim resurrectionem corporum, ut futuram certissime noverimus, ipse Dominus nobis in suo corpore dignatus est demonstrare. Resurrexit Christus, ut resurrecturum se non dubitet christianus. Quod enim præcessit in capite, sequetur in corpore.

2. *Mortes duæ. Mortis primæ duæ partes. Mors secunda. Mortis primæ partem secundam Christus suscepit. Resurrectio duplex.* Nosse enim debemus, dilectissimi fratres, duas esse mortes et duas esse resurrectiones. Dicitur enim mors prima, dicitur et secunda. Porro, primæ mortis duæ sunt partes : una, qua peccatrix anima per culpam discessit a Creatore suo; altera, qua judicante Deo, exclusa est per pœnam de corpore suo. Mors autem secunda, ipsa est corporis et animæ punitio sempiterna. Per mortem ergo primam, anima boni et mali hominis a suo corpore separatur ; per mortem vero secundam, anima solius mali hominis in æternum cum corpore suo cruciatur. Utraque ergo mors omnem hominem tenebat obstrictum : quia naturæ transgressio unumquemque peccati propagine tenebat obnoxium. Venit autem Dei Filius immortalis et justus, et ut moreretur pro nobis, carnem mortalem suscepit ex nobis : in qua carne quia nullum potuit habere peccatum, sine reatu pertulit peccati supplicium. Secundam itaque primæ mortis partem, id est, solius corporis mortem, Dei Filius pro nobis accepit, per quam a nobis et dominationem peccati, et pœnam æternæ punitionis exclusit. Hoc ergo Christus in suis fidelibus misericorditer operatur, ut hic eos primo in anima resuscitet, donans fidem, ut recte credant ; tribuens charitatem, ut bonis operibus libenter insistant : in novissimo vero die ad hoc eis corpora resuscitare dignabitur[1], ut eis æternam beatitudinem largiatur.

3. *Qui a prima veniatur ad secundam.* Resuscitati ergo in anima per fidem, dilectissimi fratres, cum justitia vivamus, ut etiam corpore ad æternam lætitiam resurgamus. Discedamus ab operibus malis, quæ mortificant animam, etiam dum vivit corpus ; ut in æternis bonis et anima nostra mereatur esse et corpus. Servemus primæ resurrectionis munus, quod nobis per fidem largitus est Christus ; ut cum resurrexerimus corpore, mereamur cum Christo Salvatore sine fine regnare. Tunc absorbebitur mors in victoria (I *Cor.* XV, 54), tunc dabitur fidelibus vera vita, veraque lætitia : tunc Deus pro meritis fidei atque bonorum operum dabit suis fidelibus regnum cœlorum ; qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in virtute Deus, etc.

[1] Apud Odilonem sic habetur hic locus : *Ad hoc eos corpore resuscitare dignabitur.*

(a) Alias, de Tempore 162.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Erat Lovaniensibus dubius, falsas Verlino et Vindingo, qui ab Augustino alienum id esse observant quod hic habetur de duabus partibus mortis primæ. In Biblioth. Cluniac. hic ipse est Odilonis Abbatis Sermo V de Resurrectione.

SERMO CLXXII (*a*).

Dominica in octavis Paschæ, ad Neophytos (*b*).

1. Paschalis solemnitas hodierna festivitate concluditur : et ideo hodie neophytorum habitus commutatur ; ita tamen, ut candor, qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur. In qua primum quidem in nobis agendum est, ut quia Paschales dies sunt, id est, indulgentiæ ac remissionis, ita a nobis sanctorum dierum festivitas agatur, ut relaxatione corporum puritas mentis non obfuscetur ; sed potius abstinentes ab omni luxu, ebrietate, lascivia, demus operam sobriæ remissioni ac sanctæ sinceritati : ut quidquid modo corporali abstinentia non acquirimus, mentium puritate quæramus. Ad omnes quidem pertenet sermo, quos cura nostra complectitur : verumtamen hodie terminata sacramentorum solemnitate vos alloquimur, novella germina, sanctitas regenerata ex aqua et Spiritu, germen pium, examen novellum, flos nostri honoris et fructus laboris ; gaudium et corona mea, omnes qui statis in Domino (*Philipp.* IV, 1). Apostolicis verbis vos alloquor, *Ecce nox præcessit, dies autem appropinquavit : abjicite opera tenebrarum, et induite vos arma lucis : sicut in die, honeste ambulemus : non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et æmulatione ; sed induite Dominum Jesum Christum* (*Rom.* XIII, 12-14).

2. *Habemus*, inquit, *certiorem propheticum sermonem, cui benefacitis intendentes, tanquam lucernæ in obscuro loco, donec dies lucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris* (II *Pet.* I, 19). *Sint ergo lumbi accincti, et lucernæ ardentes, et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando veniat a nuptiis* (*Luc.* XII, 35, 36). Ecce dies adveniunt, in quibus Dominus dicit, *Pusillum* (*Joan.* XVI, 16), inquit, etc........ Tanto magis autem spirituali opere funditur, quanto magis animus, qui eam fundit, a carnali voluptate suspenditur. Quadraginta diebus jejunavit Moyses Legis administrator, quadraginta Elias Prophetarum excellentissimus, quadraginta ipse Dominus testimonium habens a Lege et Prophetis, per quem baptismus illis præponitur. Joannes enim baptizavit Christum, cum se Christo profiteretur minorem. Christus autem baptizat christianum, qui se ostendit et Joanne majorem : sicut circumcisionem carnis, quamvis eam et Christus accepit, sed nemo christianus jam accipit. Melius namque multo est sacramentum resurrectionis Christi, etc........ Unde adveniente jam mortis suæ tempore Petro dixit, *Postulavit satanas vexare vos sicut triticum ; sed ego oravi pro te, Petre, ne deficiat fides tua : unde et tu conforta fratres tuos* (*Luc.* XXII, 31 *et* 32). Et plane confortavit nos per Apostolum : vel quando ei cum his duobus jejunii hujus celebratoribus, Moyse videlicet et Elia, in monte se ostendit. Nos autem quia tam longum jejunium perpetuare non possumus, ut per tot dies et noctes nihil alimentorum, sicut illi, accipiamus ; saltem, quantum possumus, faciamus, et exceptis diebus, per quos certis de causis mos Ecclesiæ prohibet jejunare, Domino Deo nostro vel quotidiana a nobis crebro jejunia exigamus. Sed licet sicut a cibo et potu abstinentia per tot dies non possit esse continua ; tamen propter hominum errores, qui per vaniloquia, et seductiones, et pravas consuetudines nobis molestam pro vobis curam inferre non cessant, tempus humiliandæ animæ quantum potui, commendavi. Sunt enim quidam observatores Quadragesimæ deliciosi potius, quam religiosi, etc........ Considerate, fratres, utrum christianus sit dicendus, qui his diebus inimicitias non vult finire, quas nunquam debuit exercere.

(*a*) Olim, de Tempore 157 ; et post, in Appendice 86.

(*b*) Hoc ipso die legitur in Breviariis bene multis cum Augustini nomine. Et exordium quidem, quod incerti auctoris est, ad hunc diem pertinet : sed reliquum sermonis ab istis nimirum verbis, « habemus, inquit, certiorem « propheticum sermonem, » etc., ex sermone 210, quo de Quadragesimali jejunio agit Augustinus, descriptum fuit, nulla fere, nisi quæ hic cernitur in serie dictorum, facta mutatione.

SERMO CLXXIII (*a*).

De Letania, I (*b*).

1. *Dies medicinales. Qualiter cum diabolo certandum.* Ecce, fratres dilectissimi, dies sancti et spirituales adveniunt, et animabus nostris medicinales : et ideo quicumque voluerit peccatorum suorum sanare vulnera, non despiciat medicamenta salubria. Ipse enim non requirit in diebus talibus medicum, qui se non sentit ægrotum. Et quis est, fratres dilectissimi, qui sic se in arena mundi istius gaudeat repugnare, ut nullum possit a diabolo vulnus excipere? Quis enim contra millia dæmonum die noctuque ita stare potuit semper armatus, ut nunquam fuerit diaboli calliditate percussus? Quis enim vel cogitare, non dicam enumerare, prævaleat dolos et insidias hostis antiqui, de quo scriptum est, « Cui nomina mille, et mille nocendi artes? » Et ideo, fratres charissimi, quomodo ipse ex omni parte nos semper vulnerare conatur; ita unusquisque nostrum cum Dei adjutorio contra illius insidias totis viribus præparetur : et quia nos non solum per dura, sed etiam per blanda contendit elidere, et vulnera ab ipso inflicta non solum amara, sed, etiam, quod pejus est, male dulcia frequenter excipimus ; medicamenta spiritualia, id est, omnia bona opera, quantum Domino largiente possumus, parata semper habere debemus. Audiamus ergo consilium beati Apostoli, et contra diaboli insidias armis nos semper spiritualibus muniamus. *Sumite*, inquit, *scutum fidei, loricam justitiæ, et galeam salutis, et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (*Ephes.* VI, 16 *et* 17). Quid enim mali a diabolo sustinere poterit, qui se talibus armis instruxerit? Consurgit ille cum infidelitate; tu resiste illi cum fide. Ille pugnat cum superbia; tu, cum humilitate : ille exhibet luxuriam ; tu retine castitatem. Apprehendit ille nequitiam ; tu justitiam tene : ille suggerit iracundiam; tu sectare patientiam. Ille immittit avaritiam; tu exerce misericordiam : ille gulam, tu abstinentiam. Similiter et in cæteris rebus semper contraria adversus nequitias diaboli studeamus arma proponere; et nunquam nos poterunt illius machinamenta decipere. Ut ergo hæc possimus, Deo auxiliante, complere, et hostem callidissimum, opitulante divina gratia, revincere; jejuniorum, vigiliarum atque orationum armis, nobis debemus jugiter providere.

2. *Tres Letaniarum dies universa celebrat Ecclesia. Castri cœlestis desertor est ab ecclesia se subducens.* Quæ licet nobis omni tempore necessaria esse probentur; præcipue in istis tribus diebus, quos regulariter in toto mundo celebrat Ecclesia, nullus se a sancto conventu subducat : nullus ecclesiam quasi cœlestis medici scholam, occupatus terrenis actibus derelinquat, nullus castra spiritualia deserat. Scientes enim, fratres charissimi, quia qui terreno regi militat, si se de acie pugnaturus timore compellente subtraxerit, non solum gloriam vel præmia parata non accipiet, sed etiam præsentis vitæ periculum non evadet : qualis ergo est ille qui terreni regis exercitum deserit, sine dubio talis judicandus est et ille qui in istis tribus diebus Christi ecclesiam derelinquit. Quicumque ergo sine aliqua infirmitate, aut certa occupatione, in istis diebus Dei populum deseruerit, in illo cœlesti regno non præmium sed opprobrium, non gloriam sed ignominiam recepturum se esse noverit : et quidem talis

(*a*) Alias, ex Vignerianis 23.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Hæc ipsa est in Bibliotheca Patrum homilia Cæsarii 37, cui etiam in Ms. Portarum et in aliis tribuitur. Mutilam et interpolatam Vignerius dederat in Supplemento operum Augustini. De num. 2 vide Cæsar. in fine homil. 35, et supra, serm. 142, n. 7 ; de num. 3, vide serm. sequentem, n. 33, et serm. 140, n. 1; de num. 4, vide Cæsar. initio homil. 12, et Append. serm. 45, n. 4.

quasi fugitivus et desertor castrorum cœlestium, æternam confusionem et dignum meritis suis supplicium sustinebit. Sed absit, fratres charissimi, ut de vobis talia suspicemur. Unde timens hoc potius, quam de vobis sinistrum aliquid credens, præsumo suggerere : magis enim de vestra devotione confidens, credo vos velut apes[1] prudentissimas ad alvearium Christi fideliter festinare; ut dulcedinem spiritualis mellis ex divinis lectionibus possitis accipere, et cum propheta dicere, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine, super mel et favum ori meo* (*Psal.* CXVIII, 103).

3. *Letaniarum dies qualiter celebrandi. Quis inde fructus. Peccatis cessantibus cessant et flagella.* Et quia per totum annum, fratres charissimi, nobis peccatorum vulnera subrepunt, in istis tribus diebus fideliter ad ecclesiam curramus, et contrito corde vel humiliato corpore Dei misericordiam deprecemur : ut omnium peccatorum nostrorum vulnera, isto triduano compunctionis medicamento, ad sanitatem pristinam revocemus. Nemo ergo sibi ex industria aliquas occupationes studeat providere, nemo se otiosis fabulis occupare : ne inde sibi vulnera faciat, unde sibi parare medicamenta potuerat. Nemo in istis tribus diebus aut sanguinem tollat, aut potionem accipiat; nisi forte hoc infirmitas nimium periculosa compellat. Conviviola nobis etiam quadragesimali ordine præparemus, et magis legendo, psallendo vel orando, animabus nostris spirituales epulas, quam corporales delicias requiramus : ut ad integrum Deo vacantes, et misericordiam illius suppliciter exorantes, et a cunctis infirmitatibus sanari, et a peccatis omnibus erui, et de tam frequenti inundatione aquarum mereamur per Dei misericordiam liberari. Pro certo enim credere debemus, fratres charissimi, quia si peccata nostra cessarent, statim flagella nobis debita divina misericordia removeret. Sic enim ipse per prophetam promittere dignatus est, dicens, *Convertimini ad me, et convertar ad vos* (*Zach.* I, 3); et iterum, *Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris* (*Isai.* XLV, 22). Convertamur ergo ad meliora, dum in nostra sunt potestate remedia, et pium ac misericordem Dominum, quem peccando irritavimus, bonis operibus ad misericordiam provocemus : ut ipse secundum suam consuetudinem, et adversa repellere, et prospera nobis dignetur pro sua pietate concedere.

4. *Qualiter ecclesia cum fructu colatur.* Iterum atque iterum rogo, ut qui ad ecclesiæ alvearium, sicut jam dixi, quasi ad dulcissimum Christi favum, plena devotione concurrunt, velut apes prudentissimæ de diversis divinarum Scripturarum floribus intra se cellulas præparent, ubi sancta et cœlestia mella suscipiant. Qui vero et tarde veniunt, et cito discedunt, nec contenti sunt exspectare, donec divina mysteria compleantur, non sunt inter Christi examina reputandi : quia non bonis moribus spiritualia mella conficiunt, sed per superbiam et contemptum et se impediunt, et alios exemplo malæ conversationis evertunt. Et ideo, fratres charissimi, quicumque Dominum in veritate diligunt, et ad ecclesiam cito veniunt, et tarde discedunt, perseverent in opere bono, et otiosas vel sæculares fabulas, velut venenum mortiferum respuentes, magis psallere et orare conentur : et contemnentes amaritudinem mundi, in ecclesia requirant, unde accipiant dulcedinem Christi. Qui vero negligentes sunt, et ad ecclesiam non solum tarde veniunt, sed etiam priusquam mysteria compleantur, abscedunt; et in ipsa ecclesia otiosis fabulis vacantes, nec ipsi psallunt, nec alios psallere vel orare permittunt : qui tales sunt, cito se corrigant; ne sibi in eo loco præparent mortem, ubi invenire poterant vitam. Ego quod meum est admoneo : qui despicit præconem, timeat judicem. Dura quidem sunt medici vulnera[2]; sed sanos faciunt : dulcia videntur mundi oblectamenta, sed male decipiunt. Audite ergo me, fratres, rogantem, audite paterna pietate admonentem : ut vobis Deus et in hoc sæculo sanitatem corporum, ubertatem fructuum, et peccatorum indulgentiam tribuat, et in futuro ad æterna præmia feliciter pervenire concedat. Sic ergo divina pietas moderetur actus nostros, et animas nostras gubernare dignetur; ut cum tempus retributionis advenerit, et ego qui vos cum charitate admoneo, obtinere merear veniam, et Charitas vestra pro benigna obedientia perveniat ad coronam; præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Sic unus Ms. [*credo velut apes*].
[2] Idem Ms., *ferramenta.*

SERMO CLXXIV (*a*).

De Letania, II (*b*).

1. *Tristitia brevi cavenda est æterna.* Scire debemus et intelligere, fratres charissimi, quia dies compunctionis et pœnitentiæ celebramus : et ideo non nos oportet nimio risu vel in aliquo minus cauto et congruo cachinno dissolvi; timentes illud quod Dominus in Evangelio dixit, *Væ vobis qui ridetis, quia lugebitis et flebitis* (*Luc.* VI, 25) : et illud quod alibi scriptum est, *Extrema gaudii luctus occupat* (*Prov.* XIV, 13). Nec aliquibus durum esse videatur, quod magis ad tristitiam vel planctum, quam ad lætitiam, vos provocare videmur. Si enim diligenter attenditis, fratres, in omnibus Scripturis hoc Dominus hortatur et admonet, ut sic in hoc sæculo debeamus esse solliciti, ut in futuro possimus esse securi, sicut ait Psalmista, *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent* (*Psal.* CXXV, 5); et in Evangelio, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* V, 5) : quia arcta et angusta via est quæ ducit ad vitam; lata et spatiosa quæ trahit ad mortem (*Id.* VII, 13 *et* 14). Melius est nobis post paucas angustias ad æternam beatitudinem pervenire, quam post brevem lætitiam ad inferni profunda descendere. Unde totis viribus elaborare debemus, ut pœnam purpurati divitis possimus evadere, et ad beatitudinem pauperis Lazari pervenire (*Luc.* XVI). Quid enim illi profuit superbia diviti, quod hic parvo tempore luxuriosus pascebatur deliciis suis, et nunc sine ullo termino inferni flammam pascit medullis suis? Melius est ergo ut vos parvo tempore ad salubrem tristitiam provocemus, et postea vobiscum ad æternam lætitiam pervenire mereamur; quam si vobis ad tempus falsam dulcedinem velimus ingerere, et postea vobiscum perpetuam amaritudinem sentire.

2. *Dierum istorum exercitia et finis. Pax temporum pace cum proximis procuranda.* Et licet omni tempore, fratres charissimi, vobis oporteat Dei misericordiam corpore contrito et corde compuncto requirere, et ab illo indulgentiam peccatorum fideliter postulare : nunc tamen propter imminentem peccatis nostris debitam et gravissimam severitatem, cum ingenti rugitu vel gemitu, assiduis orationibus et largioribus eleemosynis debemus Dei misericordiam implorare; ut ipse nobis misericordiam et benedictionem aquarum cœlestium tribuat, pacem reddere dignetur, peccatorum indulgentiam dare, et prospera dignetur pro sua pietate concedere. In his diebus præcipue otiosis fabulis finem conemur imponere; et, quantum vires suppetunt, orare studeamus et psallere. Et si pacem temporum desideramus accipere, non dissimulemus pacem cum proximis custodire. Si enim in veritate vis ut vincatur diabolus inimicus tuus, cito tibi reconcilietur proximus tuus. Contra nullum hominem desæviat ira tua; et cito a te indi-

(*a*) Alias, de Tempore 173.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium Lovanienses, falsum Verlinus et Vindingus habebant. Cæsarii genuinus est stilus, ejusque usitatæ sunt istæ phrases : « In « omnibus Scripturis divinis. Et licet omni tempore. Cum « ingenti rugitu vel gemitu. Inde sibi faciunt crudelia vul« nera, unde habere potuerant medicamenta salubria. Cre« do, » seu, « Credimus de Dei misericordia, » etc. De num. 1 vide Cæsarii homil. 6 et 7, et 11 ex editis a Baluzio; de num. 2, vide supra Appendicis serm. 173, n. 2; de num. 3 vide sermonem superiorem, n. 3, et Cæsarii homil. 10, 12, 29, etc.

gnatio divina cessabit, secundum illam promissionem Domini et Salvatoris : *Si*, inquit, *dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis peccata vestra* (*Matth.* VI, 14).

3. *Ecclesia frequentanda.* Nullus sibi de industria aliquas occupationes inquirat, per quas se de ecclesiæ conventu subducat. Sine dubio peccatorum suorum vulnera diligit, qui in istis tribus diebus jejunando, orando et psallendo medicamenta sibi spiritualia non requirit. Abundant, et nimium abundant negligentiæ, quas per totum anni spatium congregavimus : et ideo vel in istis tribus diebus, quod ad nitorem vel purgationem animæ pertinet, agere studeamus. Nolite vos de ecclesiæ conventu subtrahere; quia non tam longo spatio fatigamur, ut hoc sustinere non valeamus. Sicut qui in istis sex horis de conventu ecclesiæ non subducit se, magnum remedium animæ suæ noscitur providere : ita e contrario qui aut per cupiditatem, aut pro alia qualibet minus necessaria occupatione adesse noluerint, inde sibi faciunt crudelia vulnera, unde habere poterant medicamenta salubria; et inde se gravant, unde sublevare potuerant. Sed credo de Dei misericordia quod ita vobis inspirare dignabitur, ut non negligentiam peccatorum acquirere, sed magis per compunctionem jejunando, orando, psallendo, et eleemosynas faciendo ad remedium possitis indulgentiæ pervenire; præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXXV (*a*).

De Letania (*b*), III.

1. *Jejunandum præsertim a vitiis.* Quoniam jejuniorum tempus est, fratres charissimi, de jejunio cum Sanctitate vestra tractandum est; ut sciatis quemadmodum jejunetis. Jejunia enim Christianorum spiritualiter potius, quam carnaliter exercenda sunt. Unde a peccatis principaliter jejunemus; ne jejunia nostra, sicut Judæorum jejunia, a Domino respuantur. Quale est enim ut a cibis quos Dominus creavit, nescio quis impostor abstineat; et peccatorum sagina pinguescat? *Non tale jejunium ego elegi, dicit Dominus. Nam si flectas*, inquit, *ut circulum cervicem tuam, cilicium autem et cinerem substernas; nec sic vocabo*, inquit, *jejunium acceptum.* Sed quid? *Solve*, inquit, *omnem nodum iniquitatis, et obstinationem malorum. Dimitte afflictos in requiem, et omnem iniquam conventionem dissipa.* Parum est enim jejunium abstinere tantummodo a peccatis, nisi addamus et bona. *Frange*, inquit, *esurienti panem tuum, et egenos sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, vesti eum* (*Isai.* LVIII, 5-7). Porro autem jejuniis nostris etiam illud oportet accedere, quod Dominus in Evangelio præcepit : *Cum jejunatis*, inquit, *nolite fieri, sicut hypocritæ, tristes; exterminant enim facies suas, ut pareant hominibus jejunantes : amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Vos autem cum jejunatis, ungite capita vestra, ne pareatis hominibus jejunantes : et Pater vester qui videt in occulto, reddet vobis in palam* (*Matth.* VI, 16-18). Quare, fratres, pervidet Sanctitas vestra, aliter jejunia acceptari non posse, nisi contigerit legaliter jejunare.

2. *Jejunium sine sanctitate Deo ingratum.* Secundum Apostoli dictum, *Fratres, me quidem hæc eadem vobis dicere non piget, vobis autem tutissimum* (*Philipp.* III, 1). Sed et Dominus in Evangelio, *Omnis*, inquit, *scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera* [1] (*Matth.* XIII, 52). Ut ergo sciat Sanctitas vestra, fratres, non solum nova dicenda sunt, sed et vetera repetenda. Legimus Spiritum sanctum per Isaiam prophetam taliter imperfectos increpantem : *Neomenias vestras et sabbatum et diem magnum non sustineo, dicit Dominus* (*Isai.* I, 13). Jejunium est quod probat Altissimus, non solum intermissa corporis refectio, verum etiam a malis actibus facta discessio. Itaque cura ne mens tua gravetur oppressa peccatis, neque animus tuus vitiorum illecebris delectetur; et digna Deo exsolvisti jejunia. Cæterum si corpus tuum jejunia longa consumpserint, atque illi subtraxeris cibum; cum non detrahis vitia in malis perseverans, magis horres quam placeas Deo. Tunc erunt Deo accepta jejunia, si operibus sanctis fuerit expiata conscientia. Cur enim corpus fame discrucias, cui turpiter peccando blandiris? Principaliter ergo animus jejunet a malis; et sic corpus subeat exercenda jejunia. Nam cum sit jejunium animæ humiliatio, quale est humiliari cibo, et augeri peccato? Qui igitur corpori suo jejunia devotus indicit, principaliter renuntiet vitiis, cupiditatum fomites comprimat, frangat impetus mentis, libidines vincat, faces avaritiæ ardentis exstinguat, latiusque factis vim dilectionis extendat, atque in alimenta pauperum abrupti apparatus impendia largiatur.

3. *Nec Deum movet ad vota impetranda. Quæ autem facile impetrent.* Omnia ergo corporis nefanda peccata animi virtute calcentur; ut et anima sanctitate corporis adjuvetur. Tunc enim et impetrari poterit quod optatur, si corpus castum animusque devotus ad officia sanctitatis implenda per curam observationis incedat. Hæc sunt quæ divinam commovent pietatem, quæ ad impetrandam precibus sanctitatem semper aditum faciunt. Cæterum si caput substernas, atque cineres desuper spargas, si denique collum tuum velut circulum torqueas, atque ad exorandam clementiam Dei largos fletus effundas, nihil proficies. Commovere enim divinam non poteris pietatem, qui circa proximos tuos neglexisti debitam charitatem : scriptum est enim, *Non tale jejunium ego elegi, dicit Dominus. Nam si flectas ut circulum cervicem tuam, cilicium autem et cinerem substernas; nec sic vocabo*, inquit, *jejunium acceptum. Sed solve omnem nodum iniquitatis et obstinationem malorum. Dimitte quassatos in requiem, et omnem iniquam conventionem dissipa. Frange esurienti panem tuum, et egenos sine tecto induc in domum tuam; si videris nudum, vesti eum, et domesticos seminis tui ne despicias : tunc erumpet temporaneum lumen tuum et vestimenta tua cito orientur* [1], *et præibit ante te justitia tua, et claritas Dei circumdabit te : tunc exclamabis, et Deus exaudiet te; dum adhuc loqueris, dicet, Ecce adsum* (*Id.* LVIII, 5-9). Hæc sunt enim quibus homo et refectus cibo frequenter impetrat quod exopat, et jejunans majora præmia consequitur sanctitatis.

4. *Quæ Deo accepta jejunia.* Tale jejunium delectat Christum, tali denique delectatur omnipotens Deus, quem ad jejunandum non immanium delictorum frequens reatus impellit, non denique adipiscendæ gloriæ temporalis, vel cumulandi patrimonii cupiditas inanis incendit; sed urget semper religionis affectus et devota sinceritas : quam cum fuerint comitata plenæ pietatis officia, quantum ille valebit, quantum ille proficiet? Taliter agendo merebitur statim præsentem Dominum propitiumque sentire. Imple ergo miserationis officia; et sanctificasti jejunia. Sagina pauperum viscera; et anima tua muneribus sanctitatis pinguescit. Vesti nudum; et tua peccata contecta sunt. Peregrinum hospitio tuo contende suscipere; ut et te Deus in cœlorum regna suscipiat.

[1] Sic Er. Lugd. Ven. Lov. Sic etiam græcum et Vulgata. In B., *qui profert de horreo suo nova et vetera.* M.

(*a*) Alias, de Tempore 172.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Erat Lovaniensium judicio dubius, Verlini autem et Vindingi sententia propter stili duritiem, supposititius. Jejunii tempore habitum esse liquet, sed an eo quod nunc Rogationum appellatur, incertum est : tametsi sermo locum in editis et manuscriptis obtineat ante festum Ascensionis.

[1] Ms n., *Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, et sanitas tua citius orietur.*

SERMO CLXXVI (*a*).

In Ascensione Domini, I (*b*).

1. *Miracula Domini propter nos. Ascensio illius cautio nostræ. Christi duæ naturæ.* Omnia, charissimi, quæ Dominus Jesus Christus in hoc mundo sub fragilitate nostra miracula edidit, nobis proficiunt : qui dum humanam conditionem sideribus importavit, credentibus cœlum patere posse monstravit ; et dum victorem mortis in cœlestia elevavit, victoribus quo sequantur ostendit. Ascensio ergo Domini catholicæ fidei confirmatio fuit : ut securi in posterum crederemus miraculi illius donum, cujus jam in præsenti percepissemus effectum ; et fidelis quisque cum jam tanta perceperit, per ea quæ cognoscit præstita, discat sperare promissa, ac Dei sui præteritam præsentemque bonitatem, quasi futurorum teneat cautionem. Super excelsa ergo cœli terrenum corpus imponitur, ossa intra sepulcri angustias paulo ante conclusa, Angelorum cœtibus inferuntur, in gremium immortalitatis mortalis natura transfunditur : et ideo sacra apostolicæ lectionis testatur historia, *Cum hæc dixisset*, inquit, *videntibus illis elevatus est* (*Act.* I, 9). Dum audis elevatum, agnosce militiæ cœlestis obsequium. Unde hodierna festivitas hominis nobis et Dei sacramenta manifestat. Sub una eademque persona, in eo qui elevat, divinam potentiam ; in eo autem qui elevatur, humanam cognosce substantiam.

2. *Eutychetis error. Arii error unde profluxit.* Ideoque omnibus modis detestanda sunt venena Orientalis erroris, qui impia novitate præsumit asserere, Filium Dei ac filium hominis unius esse naturæ. In alterutra enim parte, vel qui solum hominem fuisse dixerit, negabit Conditoris gloriam : vel qui solum Deum, negabit misericordiam Redemptoris. Quo genere non facile Arianus evangelicam poterit habere veritatem, ubi Filium Dei nunc æqualem legimus, nunc minorem. Qui enim unius naturæ Salvatorem nostrum mortifera persuasione crediderit, aut solum hominem de cœlo missum, aut solum Deum cogitur dicere crucifixum. Sed non ita est. Mortem enim nec solus Deus sentire, nec solus homo superare potuisset. Nos ergo noverimus duplicem in Christo geminamque substantiam ; de Patre cœlestem, de matre terrenam. Quam utramque in uno eodemque Redemptore suis promptum est testimoniis explicare. Quasi homo dicebat, *Quia Pater major me est* (*Joan.* XIV, 28) ; sed idem quasi Deus pronuntiabat, *Ego et Pater unum sumus* (*Id.* X, 30). Quasi homo dicebat, *Tristis est anima mea usque ad mortem* (*Matth.* XXVI, 38) ; sed quasi Deus fiducialiter loquebatur, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (*Joan.* X, 18). Quasi homo in cruce pendebat ; sed quasi Deus regnum cœleste donabat (*Luc.* XXIII, 43). Ariani autem confusa mente distinctas substantias penitus non videntes, quæ erant hominis, ad Deum impie retulerunt, credentes quod minor loqueretur divinitas, ubi juncta Deo hominis demonstrabatur infirmitas. Nullam itaque facientes inter cœlestia et terrena rationem, dum inter Deum et hominem distinguere nesciunt, Dei substantiam diviserunt : et dum ad sola hominis verba respiciunt, Deum sine intellectus lumine perdiderunt. Nos vero, ut præfati sumus, Dei et hominis duplicem substantiam, sed simplicem noverimus esse personam.

3. *Valentini error refellitur.* Ille etiam error valde refugiendus est, qui impie asserit quod beata Maria solum Deum pepererit, eo quod sibi Salvator noster cœlestem nescio quam carnem intra viscera materna perfecerit, et ita transierit per Virginis uterum, quasi per corpus alienum. Sed cum dicat per prophetam sermo divinus, *De torrente in via bibet ; propterea exaltabit caput* (*Psal.* CIX, 7) : si non est corpus nostrum, quomodo est caput nostrum ? Et cum alio loco propheta commemorat, *Parvulus natus est nobis* (*Isai.* IX, 6) : non nobis natus est, si nihil sumpsit ex nobis ; si nihil de nostro suscepit, nihil nobis præstitit. Proinde, charissimi, si non in nostra carne diabolum triumphavit, se exercuit, non nobis vicit : si non in nostro corpore resurrexit, conditioni nostræ resurgendo nihil contulit. Hæc qui dicit, susceptæ et assumptæ carnis non intelligit rationem, confundit ordinem, evacuat utilitatem : si non in nostra carne peregit medicinam, solam ergo ex homine nascendi elegit injuriam. Recedat a sensibus nostris tam periculosa persuasio. De nostro est quod apprehendit [1] ; de suo est quod donavit. Meum testor esse quod cecidit, ut meum sit quod resurrexit. Meum testor esse quod jacuit intra tumulum, ut meum sit quod ascendit in cœlum. In illo itaque nostri generis corpore nos Christi mors vivificavit, nos resurrectio erexit, nos ascensio consecravit. In illo nostræ originis corpore cœlestibus regnis arrham nostræ conditionis imposuit.

4. *Ascenditur post Christum, spe et cupiditatum restinctione.* Elaboremus ergo, charissimi, ut quemadmodum Dominus in hac die nostro cum corpore ad superna conscendit ; ita nos post illum, quomodo possumus, spe ascendamus, et corde sequamur. Ipso affectu pariter et profectu ascendamus post illum, etiam per vitia ac passiones nostras. Quomodo per passiones nostras ? Si utique unusquisque nostrum subdere eas sibi studeat, ac super eas stare consuescat, ex ipsis sibi gradum construit, quo possit ad superiora conscendere. Elevabunt nos, si fuerint infra nos. De vitiis nostris scalam nobis facimus, si vitia ipsa calcamus. Nam cum bonitatis auctore non ascendit malitia, nec cum magistro humilitatis superbia, nec cum Filio Virginis libido atque luxuria. Non, inquam, ascendunt vitia post virtutum parentem, peccata post justum, nec infirmitates ac morbi possunt ire post medicum. Igitur si intrare ipsius medici regnum volumus, prius vulnera nostra curemus. Ordinemus et custodiamus in nobis statum utriusque substantiæ : ne animam, nobiliorem utique hominis portionem, tartaro pars devolvat inferior ; sed secum potius cœlo sanctificatum corpus acquirat natura gloriosior : ipso adjuvante, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXXVII (*a*).

In Ascensione Domini, II (*b*).

1. *Qualiter cum Christo ascendatur.* Salvator noster, dilectissimi fratres, ascendit in cœlum ; non ergo turbemur in terra. Ibi sit mens, et hic erit requies. Ascendamus cum Christo interim corde : cum dies ejus promissus advenerit, sequemur et corpore. Scire tamen debemus, fratres, quia cum Christo non ascendit superbia, non avaritia, non luxuria, nullum vitium nostrum ascendit cum Medico nostro. Et ideo

(*a*) Olim, de Tempore 176 ; et post, in Appendice 58.

(*b*) Sub Augustini nomine legitur in Breviario Romano in octava Ascensionis. Expunctus autem fuit a Lovaniensibus, eo quod esset inter Eusebianos de hoc festo secundus. Sententias non paucas continet ex Fausti lib. 1 de Libero Arbitrio, et ex ejusdem ad Gregorium diaconum epistola. Cujus etiam libri ac epistolæ pleraque argumenta seu verba reperire est in Eusebii homilia de Nativitate Domini prima. Unde et nostra de Eusebianis Homiliis, quod semipelagianum illum doctorem plurimæ resipiant, opinio roboratur. De num 2 vide Faust. cap. 1, lib. 1 de Libero Arbitrio, et in epist. ad Gregorium diaconum, et Eusebii homil. 1 de Nativitate ; de num. 3 vide Euseb. homil. 1 de Nativitate Domini : de num. 4 vide Euseb. in fine homil. 1 de Ascensione, et homil. 2 de Symbolo.

[1] Ita Faustus in Epistola ad Gregorium. At editi, *appendit.*

(*a*) Alias, de Tempore 175.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. In Breviario Romano et aliis quibusdam legitur Dominica infra octavam Ascensionis. Lovaniensibus tamen dubius, Verlino et Vindingo falsus videtur. Habet nonnulla Eusebiani sermonis de Ascensione primi et secundi : sed multo plura Augustiniani sermonis 261. De num. 1 confer sermonem superiorem, n. 4 ; de num. 2, vide Augustini serm. 261 et 331.

si post Medicum desideramus ascendere, debemus vitia vel peccata deponere. Omnes enim quasi quibusdam compedibus nos premunt, et peccatorum nos retibus ligare contendunt : et ideo cum Dei adjutorio, secundum quod ait Psalmista, *Dirumpamus vincula eorum* (*Psal.* II, 3); ut securi possimus dicere Domino, *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis* (*Psal.* CXV, 16 *et* 17). Resurrectio Domini spes nostra est, ascensio Domini glorificatio nostra est.

2. *Sursum cor dupliciter.* Ascensionis hodie solemnia celebramus : si ergo recte, si fideliter, si devote, si sancte, si pie ascensionem Domini celebramus, ascendamus cum illo, et sursum corda habeamus. Ascendentes autem non extollamur, nec de nostris quasi de propriis meritis præsumamus. Sursum autem corda habere debemus ad Dominum. Sursum enim cor non ad Dominum, superbia vocatur : sursum autem cor ad Dominum, refugium vocatur. Videte, fratres, magnum miraculum. Altus est Deus : erigis te, et fugit a te; humilias te, et descendit ad te. Quare hoc? *Quia excelsus, et humilia respicit, et alta de longe cognoscit* (*Psal.* CXXXVII, 6). *Humilia* de proximo *respicit*, ut attollat; *alta*, id est superba, *de longe cognoscit*, ut deprimat. Resurrexit enim Christus, ut spem nobis daret, quia surgit homo qui moritur : ne moriendo desperaremus, et vitam nostram in morte finitam putaremus, securos nos fecit. Solliciti enim eramus de ipsa anima; et ille nobis resurgendo de carnis resurrectione fiduciam dedit.

3. *Fide cor mundatum Deum ad se allicit. Humilitate retinet. Christus via et patria nostra.* Crede ergo, ut munderis. Prius te oportet credere : ut postea per fidem Deum merearis aspicere. Deum enim videre vis? Audi ipsum, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* v, 8). Prius ergo cogita de corde mundando : quidquid ibi vides quod displicet Deo, tolle. Venire ad te vult Deus : audi ipsum dicentem, *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (*Joan.* XIV, 23). Ecce quid promittit Deus. Si ego qualiscumque fragilis homo, venturum me ad domum tuam promitterem, sine dubio mundares eam, superflua projiceres, quæ erant necessaria præparares : Deus ad cor tuum venire vult, et piger es ei domum mundare? Omnia vitia inimica sunt Deo; et ideo ipso auxiliante projice illa, si vis excipere Deum. Non enim amat Deus habitare cum avaritia immunda, sordida et insatiabili, cui infideles homines servire volunt, et Deum videre cupiunt. Et tu ergo munda cor tuum. Si potes, id age, id operare, ut Christus mundet ubi maneat. Roga, supplica, humiliare : audi Scripturam dicentem, *Deus superbis resistit* (I *Petr.* v, 5). Esto humilis, ut in te requiescat Deus. Idem ipse Christus tibi est via et patria; secundum hominem via, secundum Deum patria. Si fideliter curris, per ipsum vadis, et ad ipsum pervenies. Etenim tibi æterna via assumpsit quod non erat, non amisit quod erat. Ipsius ergo misericordiam deprecemur; ut nobis fidem rectam et intellectum sibi placitum ad exercenda opera bona concedat : quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat per omnia.

SERMO CLXXVIII (*a*).

In Christo divina et humana natura.

In Ascensione Domini, III (*b*).

1. Ascensionis Domini nostri Jesu Christi sanctus et solemnis dies hodie illuxit; exsultemus et jucundemur in eo. Christus descendit; inferiora patuerunt : Christus ascendit; superiora claruerunt. Christus in sepulcro; mentiantur custodes : Christus in inferno; visitentur quiescentes. Christus in cœlo; credant omnes gentes. Ipse ergo debet esse auctor nostri sermonis, qui est largitor nostræ salutis. Nam de quo aliquid loquamur vobis, nisi de illo qui modo ex Evangelio loquebatur omnibus nobis? Ascensurus enim ad Patrem dicebat discipulis suis, *Hæc locutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et commonebit vos omnia quæcumque dixi. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia dixi vobis, Vado ad Patrem meum; quia Pater major me est.* Ascensurum enim se dixit ad Patrem, et contristati sunt discipuli, quod eos corporali forma desereret : et ait illis : *Quia dixi vobis, Vado ad Patrem, tristitia implevit cor vestrum. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem; quia Pater major me est* (*Joan.* XIV, 25-28) : hoc est, ac si diceret, Ideo subtraho vestris oculis istam servi formam, in qua Pater major me est, ut ab oculis carnis servi forma remota Dominum spiritualiter videre possitis.

2. Ergo et propter veram formam servi quam susceperat, verum dixit, *Pater major me est*; quia utique homine major est Deus : et propter veram formam Dei in qua permanet cum Patre, verum dixit, *Ego et Pater unum sumus* (*Id.* x, 30). Ascendit ergo ad Patrem per id quod homo erat : sed mansit in Patre per id quod Deus erat; quia in carne ad nos processit, et a Patre non recessit. Ascendit, inquam, ad Patrem Verbum quod caro factum est, ut inhabitaret in nobis (*Id.* I, 14); et suam præsentiam repromisit, dicens, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* XXVIII, 20). Secundum formam servi (*a*), dicit de illo Joannes apostolus, *Ipse est verus Deus, et vita æterna* (I *Joan.* v, 20) : secundum Dei formam dicit de illo apostolus Paulus, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (*Philipp.* II, 6). Secundum formam Dei ipse de se loquitur, *Ego et Pater unum sumus :* secundum formam servi dicit, *Tristis est anima mea usque ad mortem* (*Matth.* XXVI, 38). Unde illa fiducia, unde ista formido? Illa utique vox ex proprietate substantiæ; ista vero ex participatione infirmitatis assumptæ. Hæc ergo, charissimi, prudenter intelligentes de Scripturis sanctis, dum legimus discernamus : sed dum discernimus, ne fortasse erremus, intellectum ab ipso Domino postulemus, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXXIX (*b*).

In Ascensione Domini, IV (*c*).

1. *Apostolorum animus ad ascensum Christi.* Ascensionis ergo Dominicæ inclytum et regale mysterium, quod Christus terram levavit ad cœlum, canit etiam totus mundus, et festis agit gaudiis triumphos Domini sui : quia erexit a terra inopem, et de stercore exaltavit pauperem (*Psal.* CXII, 7), eumque levavit ad Patrem. Quis igitur illuc potest ascendere, et aereos dæmones transire, nisi ille solus qui peccatum non potuit habere? Crux ergo illa non obfuit, sed profuit; quia et nobis Christus vicit, et ille in ea superari non potuit. Non sepulcra, non inferi victricem domuere carnem : expendit Deus pro homine quod decreverat, et rapuit quem volebat. Vident hoc præsentes Apostoli, et paulatim semetipsum ad superna tollentem, pectore pavidi, mente confusi, oculis trepidi consequuntur, donec ultro solutam nubem serena dies exciperet, et fulgore corusco vallatum humanis conspectibus occultaret. Cum ergo eum discipuli tanto lumine perculsi non viderent, et curiosos oculos jubar rubidum coruscis ictibus evitaret, confestim ex victoribus angeli directi duo, metu et dolore

(*a*) Alias, de Tempore 177.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Apud Lovanienses dubius, in Verlini autem et Vindingi opinione non omnino spurius est. Quædam hic revera sapiunt Augustinum, sed non omnia.

(*a*) Forte, *Dei*.

(*b*) Alias, de Tempore 178.

(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubitare de hoc permittunt Lovanienses; repudiari vult post Verlinum Vindingus, inepti poetæ potius quam oratoris eruditi opus esse demonstrans.

prostratos Apostolos verbis talibus consolantur : *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? Iste Jesus qui assumptus est a vobis in cœlum, ita veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum* (*Act*. I, 11). Sic veniet, inquiunt, manifestus, quemadmodum nunc extollitur super astra præclarus : et poli secreta suscipiunt quem refundant.

2. *Aeris, cœli cœlitumque affectio.* Sanctificatur divino comitatu immensus aer, et omnis illa volitans turba per auras Christo ascendente transtringit, pavet omne cœlum, mutantur astra, concurrit confestim fulmineus ille militiæ cœlestis exercitus. Vident regem suum vivæ carnis manubias reportare, atque hoste debellato hominem in superna conscendere : agnoscunt in cicatricibus signa bellorum, adorant in carne vulnera jam sanata, ubi nihil peccati macula exstinxerat, nec quidpiam sua virulentia gravidus ille veneni draco vomuerat; serpens enim vestigium in petra non figebat. Plaudunt agmina, tubæ sonant, lætis se miscentia blanda modulamina choris funduntur. Ecce confestim splendidus ille senatus cœlestis ex regnis solvitur. Namque in imis poli læta carminibus regia ampla Dei reseratur, undique siderei repagula cœli, atque astriferi orbis arcana soluta penitus compage patescunt. Recessit in geminam arcem divisus aer, et lati ardua cœli latera concisis marginibus dependerunt. Fit unus ibi sine cœlo dies, et claris titubat [1] fulgoribus, et tunc alternis inter se ita resonant obsequia læta carminibus : *Tollite portas, principes, vestras ; et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ.* Ascendebat enim cruoris rubore perfusus, a tropæis victricibus laureatus.

3. *Angelorum admiratio.* Viderunt cœlites cuncti speciosum vulneribus Christum, spolia castris tyrannicis reportata ; et admirantes fulgentia divinæ virtutis vexilla, talibus concrepant hymnis, deducuntque lætantes : *Quis est*, inquiunt, *iste rex gloriæ?* Et aiunt, *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ* (*Psal.* XXIII, 7, 10). Hic est ille candidus et roseus, compunctus a multitudine : hic est ille qui non habuit speciem neque decorem (*Isai.* LIII, 2), infirmus in laqueo, fortis in spolio; vilis in corpusculo, armatus in prælio, fœdus in morte, pulcher in resurrectione ; candidus ex Virgine, rubicundus in cruce; fuscus in opprobrio, clarus in cœlo. Quando id quispiam, fratres, nosset, ut Deus lateret in carne, majestas habitaret in corpore ; et ita in mundo gereret prælium, ut ipsum corpus post sepulcra mox levaret ad cœlum? Recepit igitur se infra velamina divina cum carne majestas, didicit cœlum portare hominem, atque sub pedibus Christi famulantia æthera jacuerunt. Ecce jam porta patet, quam clauserat Adam; claustrum quod cœlo iniquitas infixerat, reseratum est. Si quis se ad Christum tenuerit, et unius substantiæ Patrem et Filium et Spiritum sanctum confessus fuerit, cœli januas per ipsum securus intrabit. Amen.

SERMO CLXXX (*a*).

In Ascensione Domini, V (*b*).

1. *Cœlorum gaudia in ascensione Domini.* Quantis ornatibus gaudiorum refulsit hodie aula cœlorum! Angeli enim vota sua sperata diutius receperunt, et hymnum dixerunt. In allevatione portarum lux in cœlis, splendor in januis; quia Christus rursum ascendit procedens de thalamo suo (*Psal.* XVIII, 6), ascensurus in throno suo. Unde sanctus David posuit organum suum in foribus cœlorum, cantans canticum novum : quoniam *qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos* (*Ephes.* IV, 10). Lætioribus ergo plectris organum tangens resultat, et dicit protoferum æterni consulis cernens non auro gemmisque decorum, sed nubium glacie candidatum : Qui ponit, inquit, nubem ascensum suum, qui ambulat super pennas ventorum (*Psal.* CIII, 3). Jam enim super aspidem et basiliscum ambulavit, et conculcavit leonem et draconem (*Psal.* XC, 13) : pede mortis, plausu resurrectionis. Mirabilis in oculis nostris, clarificatus coruscat ascensionis virtutibus, sedens super nubem levem, compluens Apostolos pacis hæreditate et testamentaria charitate : *Pacem*, inquit, *meam do vobis, pacem relinquo vobis* (*Joan.* XIV, 27).

2. *Apostolorum mœrentium obsecratio.* Ad hanc melodiam sonantium organorum, ante aulam regiam cœlorum invitati sequuntur Apostoli, benedictionis gratiam petituri : gradiuntur cum Domino filii sponsi pignus accepturi Spiritus sancti. Levans autem manus suas benedixit eos (*Luc.* XXIV, 50), dedit eis arrham sponsalem muneris pretiosam, non ex auro gemmisque distinctam, sed charitatis ansulis contextam catenam, qua alligati sequantur eum ad sponsam Agni Jerusalem patriam sempiternam. Domine, inquiunt, quare nos derelinquis ascendens, qui nos elegisti in ripa præcedens? Domine, quando sumus verba tua super mel et favum eminus percepturi, et stillantis rorantisque gratiæ balsamum de tuis labiis ac faucibus libaturi? Aut instrue quo ascendis, aut ne deseras cum ascendis : quasi scuto benignitatis tuæ remansimus in aperto nudati, tanquam pulli matris amplectentis pennatæ velamine destituti. Quando venies ad nos, qui redemisti nos? Mors tua fuit peccatum nostrum, sit ascensus tuus pignus nostrum : ne nimis absorpti mœrore mergamur, quos elevasti de gemitibus inferorum.

3. *Eorum consolatio.* Ascendens ergo Dominus alumnorum suorum tristitiam excelsa de nube suspiciens, emittit consolatores mœroris, nuntios ascendentis, et indices revertentis. *Viri*, inquiunt, *Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? hic Jesus qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum* (*Act.* I, 11). *Sic veniet* : una erit evectio, una lectica nubifera, una species mansueta; sed justis clarifica, et peccatoribus metuenda. Non vos terrebit adventus, quos consolatur ejus ascensus. *Sic veniet*, clavorum vulnera illæsa demonstrans, et foraminum cruenta monilia. Vobis filiis sponsi cum coronam cœlestis exhibebit imperii, crucis vulnera non mutabit; quia signum Filii hominis fulgebit. Accepto ergo Apostoli ascendentis mandato (*Luc.* XXIV, 49), desuper venturo sancti Spiritus pignore pretioso, in templo erant unanimes collaudantes Dominum (*Act.* I, 14), ut una eos inveniret corona ignea adventantium gratiarum. In templo ergo, fratres, semper unanimes demoremur, et in domo Domini ambulantes cum concordia pacis ejus speremus adventum, et in templo ejus omnes dicamus gloriam (*Psal.* XXVIII, 9); ut etiam ignis gratiæ insidat super nos. Amen.

SERMO CLXXXI (*a*).

In Ascensione Domini, VI (*b*).

1. *Apostolorum affectus in ascensione Christi.* Delectat aspicere Christum Dominum portatoriis nubibus ascendentem, cum resurgens a mortuis reverti cœpit ad cœlum, unde venerat salvare genus humanum. Qui sunt qui exspectant (*c*) ascendentem? Qui viderunt resurgentem, fugerunt pendentem, et sequuntur oculis ascendentem. Timor in cruce, amor in nubes, visus delectabilis in aere. O dulcis descendentis affectus! o delectabilis evolantis aspectus! Facit vale, et benedicit in pace. Illi se commendant; et ille benedictionis gratiam relinquit. Benedicit eos extensis manibus et præparatis in occursum imponitur nubibus (*Luc.*

[1] Forte, *rutilat*.

(*a*) Alias, de Tempore 179.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius Lovaniensibus, spurius Verlino et Vindingo videtur. Superiori sermoni stilo et ratione dicendi non absimilis. Sub Fulgentii nomine ante aliquot annos perperam editus fuerat cum subsequenti sermone, cujus confer num. 3.

(*a*) Alias, de Tempore 180.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Et istum Lovanienses dubium, Verlinus et Vindingus spurium habent. In quibusdam manuscriptis tribuitur Fulgentio : sed eidem tribuendus auctori, cui duo superiores. De num. 3 confer sermonem antecedentem, n. 3.

(*c*) Pro, *spectant*.

xxiv, 50, 51). Finit eloquium, et jam petiit cœlum. Candida enim subito apparuit nubis evectio, parata in cœlo. Apparuit nubes, intravit in eam, qui educit nubes ab extremo terræ (*Psal.* cxxxiv, 7) : ut oblectaret oculos eorum nubis amœnitas, et irroraret eos ascendentis de cœlo suavitas, ne sola desiderantium inanis remaneret anxietas.

2. *Angeli mysteriorum nuntii.* Ecce in clypeo Actuum Apostolorum pendentium vivunt picta lumina piscatorum ; adest consolator qui ascendit salvator. Mittit continue duos cœlestes prætores, ut alumnos suos securos redderet metuentes, et in gaudium converteret lacrymantes. Oportebat enim cœlestes mitti consolatores, ne remanerent trepidi piscatores. Nam et cum imperator de urbe transit ad urbem, et ejus nuntiatur adventus, non mittuntur nisi domestici, prætores [1] ac palatini, ut nuntient provincialibus quod est regis adventus aut reditus : ita et Domino ascendente prætorum cœlestium turba resplenduit decantantium, ut tanquam provincialium respirare facerent a timore corda pastorum. Quando etiam patitur ac resurgit, domestici Angeli destinantur, ut a nube ac prætorio monumenti resurrexisse nuntiarent Dominum cœli : et nunc cum ascendit, de choro præcedentium Potestatum et multitudine cantantium in aere castrorum, duo palatini cœlestis imperii diriguntur; ut et flebilia requiescerent lumina piscatorum, hymnum cœlestem recitant.

3. *Qualis rediturus est Christus.* Piscatores viri, inquiunt, Galilæi, quid aspicitis in Jesum euntem in cœlum? *Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum* (*Act.* i, 11). Profectus est desiderabilis, non veniet vobis terribilis : nubes in occursu, nubes in reditu. Vulnera portavit; ipsa iterum reportabit. Crucem retulit cum triumpho, signum Filii hominis vobis parebit in cœlo. *Sic veniet*, in ipso corpore, in ipsa nube, in ipsa veritate; vobis in amore, impiis in tremore. Beati quibus vere dicitur, *Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* Numquid sic veniet oculis peccatorum? Ipsa erit veritas; sed non erit ipsa securitas. Dies erit tremendi judicii, descensus Angelorum, resurrectio mortuorum. Ascendent Angeli, et quodam digito tubæ sonantis tangent sepulcra terræ trementis; ut pignora restituant throno igneo judicantis. Ascendent Angeli ad sepulcra Prophetarum et ipsorum Apostolorum omniumque sanctorum, et dicent eis : Ecce est qui sic iterum redit quomodo ascendit. Nos diximus quia *Sic veniet, quomodo eum vidistis euntem in cœlum :* qui deduxistis euntem, suscipite redeuntem. Ista allocutio non est linguarum septuaginta : sed patenter nubes dicuntur pluviales, ut occurrant in rore et refrigerosa amœnitate, qui conscientiæ non continent quæstionem. Petamus ergo a Domino Deo nostro, ut sicut hodie Ascensionis celebramus tempus et diem, ita revertentis mereamur matutinam suscipere pietatem : ut dicamus ei, *Mane adorabo, Domine; mane astabo tibi, et contemplabor te* (*Psal.* v, 4 et 5).

SERMO CLXXXII (*a*).

In Pentecoste, i (*b*).

1. *Spiritus sanctus Deus. Majestatis socius. Trinitatis expressio. Redemptoris vicarius.* Post illam singularem insignemque victoriam, qua publicus propugnator mundo et militavit et vicit, postquam fragilitatem conditionis nostræ non solum de inferis eruit, sed etiam in regni sui excelsa subvexit, in hac die juxta verbum suum sanctum Spiritum donavit, de quo jam Apostolis suis dixerat, *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis* (*Joan.* xiv, 16). Alium utique non minorem; alium Paracletum, id est, similis gloriæ vel naturæ, ejusdemque substantiæ : ut discipulorum fides veridica sponsione ad exspectationem tanti muneris præparata, illum quem sibi a Domino in locum Dei promissum esse meminisset, verum Deum esse cognosceret. *Et alium*, inquit, *Paracletum :* majestatis intellige socium, quem majestati perspicis comparatum. *Et ego rogabo*, inquit, *Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.* Quam bene sub titulo promissionis, distinctionem applicuit Trinitatis! Pater est qui indicatur rogandus, Filius est qui intelligitur rogaturus, Spiritus sanctus qui promittitur a Patre mittendus. Quanta et quam ineffabilis pietas Redemptoris! Hominem portavit ad cœlum, et Deum misit ad terras. Quanta est auctori cura pro instauratione facturæ suæ! Ecce iterum nova de supernis medicina mittitur : ecce iterum infirmos suos per se ipsam majestas visitare dignatur. Ecce iterum humanis divina miscentur, id est, vicarius Redemptoris; ut beneficia quæ Salvator Dominus inchoavit, peculiari Spiritus sancti virtute consummet : et quod ille redemit, iste sanctificet; quod ille acquisivit, iste custodiat : ac sic unitas deitatis per unitatem gratiæ ac muneris approbatur, ut Spiritus sanctus Deus in substantia unus, in persona alius, æquali miseratione unicus, æquali reverentia sit colendus.

2. *Non jam visitator, sed habitator æternus. Per substantiam, non per operationem solam. Apostoli solis radii et lampades veritatis.* Ergo Spiritus sanctus in hac die ad præparata sibi Apostolorum suorum templa, velut imber sanctificationis illapsus est, non jam visitator subitus, sed perpetuus consolator, et habitator æternus. Nam sicut de semetipso Apostolis suis dixerat, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* xxviii, 20) : ita etiam de Spiritu sancto, *Paracletum*, inquit, *dabit vobis Pater, qui vobiscum sit in æternum.* Adfuit ergo in hac die fidelibus suis non jam per gratiam visitationis et operationis, sed per ipsam præsentiam majestatis : atque in vasa non jam odor balsami, sed ipsa substantia sacri defluxit unguenti, ex cujus fragrantia latitudo totius orbis impleretur, et appropinquantes ad eorum doctrinam, Dei fierent capaces atque participes. Sedit ergo super singulos quasi ignis, de quo Salvator noster testatur, *Ignem veni mittere in terram* (*Luc.* xii, 49), de quo dictum est, *Deus noster ignis consumens est* (*Deut.* iv, 24). Ipse itaque Apostolos suos vivæ lucis fonte perfudit; ut ipsi postmodum universum mundum tanquam duodecim solis radii ac totidem lampades veritatis illuminent, et inebriati novo vino repleant atque irrigent sitientia corda populorum.

3. *Apostolorum perfectioni quid adjecit adventus Spiritus sancti.* Inquiramus hoc loco post resurrectionem vel ascensionem Domini, quid adhuc adjici possit Apostolorum perfectioni per participationem Spiritus sancti. Erat quidem in eis fides; sed fiduciæ constantia deerat. Jam quidem Christum per universa poterant prædicare : sed adhuc pro Christo usque ad mortem certare non poterant; usque adeo ut nullum ex discipulis coronaverit palma martyrii ante adventum Spiritus sancti. Præterea jam recesserat ex oculis eorum Dominus Jesus, qui eos prædicatione visibili os ad os loquens corroborabat, et virtutum miraculis instruebat : et dum cum eo erant, facile credebant quæ videbant; fides adjuvabatur aspectibus, præsentibus confirmabatur operibus, signis ac virtutibus pascebatur. Postquam vero Dominus Jesus sublatus ex oculis eorum recessit in cœlum, non sufficiebant attonitæ ac trepidæ eorum mentes, ut dignum erat, cœlestia et æterna cogitare : nec prævalebant adhuc

[1] Cujatius substituendum putat, *protectores.*

(*a*) Alias, de Tempore 185.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius per Lovanienses remanserat; per Verlinum autem et Vindingum falsus asseritur, tum ex stili diversitate, tum ex eo quod vox « gladiatores » perperam usurpatur hoc loco n. 4 : « in traditorem et gladiatores gladium stringit. » Hujusce porro sermonis verba quædam deprehendimus in Eusebianis Homiliis, scilicet 1 de symbolo isthæc : « Rogabo « Patrem : Filius est qui intelligitur rogaturus, Pater est « qui indicatur rogandus, Spiritus sanctus qui promittitur « a Patre mittendus. » Et nonnulla item in Homil. de Pentecoste. De n. 1, confer Eusebii verba homil. 1 de symb.; de n. 3 et 4 confer Euseb. homil. de Pentec.

portare angusta eorum pectora divinorum sensuum magnitudinem; ut possent intelligere Christum quomodo erat Verbum Deus apud Deum, sicut eis ipse Dominus adhuc in corpore constitutus evidenter insinuat, dicens, *Multa habeo vobis dicere; sed non potestis ea portare modo: cum autem venerit Spiritus veritatis, ipse vos docebit omnem veritatem* (*Joan.* XVI, 12, 13). Vides quod post discessionem adorandæ summæque Virtutis discipulorum pectora dilatata sunt, ad sustinendam magnitudinem divini luminis et intelligentiam veritatis? Deus itaque est qui potest post munificentiam suam accumulare gratiam, augere sapientiam, confirmare constantiam.

4. *Apostolorum status ante et post adventum Spiritus sancti. Ante error, post sapientia. Thomæ infidelitas. Aliorum postmodum fides. Petri in persecutores judicium. Stephanus postea corrigit. Qui ante timidi, fiunt subinde ad omnia tormenta intrepidi.* Videamus ergo ante visitationem cœlestis consolatoris, quantum eis de magnanimitate, quantum de perfectione defuerit. Nam primum cum eum supra tumentia maris dorsa vidissent substratis fluctibus ambulantem, et cum aquarum iter instabile sub divinis solidaret unda famula vestigiis, turbati sunt dicentes, *Phantasma est*, et præ timore clamaverunt. Post infusionem vero Spiritus sancti jam non dicunt, quia phantasma est: sed, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*: et iterum, *Erat*, inquit, *lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Id.* I, 1, 9); et Apostolus dicit, *Quia ipse est ante omnes, et omnia per ipsum constant* (*Coloss.* I, 17). Unus autem ex discipulis Thomas nondum hujus muneris benedictione ditatus, cum in corpore jam glorificato, in corpore jam cœlesti per carnis vulnera Deum quæreret, et ad credendam incorruptibilem divinitatem fixuris clavorum et cicatricum testimoniis indigeret: *Nisi videro*, inquit, *in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam* (*Joan.* XX, 25). Alius vero jam sancti Spiritus eruditione repletus confidenter exclamat: *Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ palpaverunt de Verbo vitæ, et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis* (I *Joan.* I, 1 et 2). Et iterum alio loco Paulus apostolus tantæ majestatis locupletatus illapsu fiducialiter protestatur: *Etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus* (II *Cor.* V, 16). Beatus Petrus Domini passione jam proxima, nondum divina Paracleti inspiratione fundatus, nolens a se Christum corporaliter separari, in traditorem et gladiatores [1] gladium stringit, et vim vi æstimat repellendam. Stephanus autem plenus Spiritu sancto jam non in terra Christum requirit, sed aperto cœlo vidit gloriam Dei: neque jam de vindicta cogitat, sed pro persecutoribus suis exorat et supplicat: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (*Act.* VII, 59). Ante adventum vero Spiritus sancti sub ipso crucis dominicæ tempore, alii ex discipulis effugantur, alii unius ancillæ voce terrentur, et metu corda trepida penetrante, Dominum suum negare coguntur. Post illustrationem vero et confirmationem Spiritus sancti, custodiis excruciati, verberibus afflicti, ibant gaudentes, quia digni essent pro Christi nomine contumeliam pati: et qui ante negaverant cum juramento, Quia non novimus hominem istum; nunc propter eum in suppliciis gloriantur, et operante in se Spiritu sancto, parum putant esse quod pro Christi amore patiuntur. Et qui ante verbis deterrebantur, nunc pœnis et cruciatibus roborantur, et Christum Dominum non jam vocibus, sed mortibus confitentur [2], ac dilectionis magnitudinem sanguinis effusione testantur: et inter hæc calefacti et accensi mero dominicæ charitatis exclamant, *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18). Ergo beati Apostoli illo fidei igne ferventes, de quo ipse Dominus dicit, *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur* (*Luc.* XII, 49)? ab impia multitudine putabantur ebrii et musto pleni: et dicebant ad invicem, *Quia musto pleni sunt isti* (*Act.* II, 13). At vero novo vino repleti erant; quia Spiritu sancto jam fuerant innovati, et apparebat in eis quod ipse Dominus dixerat, *Novum vinum in utres novos mittendum est* (*Matth.* IX, 17).

5. *Non soli Apostoli Spiritus sancti musto inebriati; hoc fervent vitam perfectam sectantes; fervebant et martyres.* Istud vero novum vinum non putemus solos tunc Apostolos suscepisse. Hoc musto inflammantur, et hoc præclaro poculo quotidie inebriantur etiam corda fidelium, et animæ convertentium. Quod frequenter fieri videmus, quando pro desiderio salutis suæ parentes et patriam suam fugiunt; exeunt nullo compellente de terra et de cognatione sua, et mortui huic mundo, alios spiritualiter animarum inquirunt parentes, et liberi sub jugo veniunt, et paulo ante clari atque sublimes humilia affectant, superba fastidiunt, et cupiunt esse quod ante despexerant, et odisse incipiunt quod fuerant: præsentium hospites, futurorum appetitores, æternam illam patriam contempta temporalium falsitate [1] suspirant. Hoc itaque musto spirituales animæ inebriatæ et penitus commutatæ abstinentiam deliciis, vigilias dulcibus somnis, paupertatem divitiis anteponunt: arduum contra vitia laborem, jucundissimam computant voluptatem. Dulcescunt eis vilia; et quæ prius fuerant pretiosa, vilescunt. Diligunt inimicos suos, et benefaciunt his qui se oderunt: non convincuntur [2] indignantibus, non irritantur in opprobriis, non franguntur in injuriis; prorsus horum nihil sentiunt propter fervorem Spiritus sancti et propter æternam retributionem. Hoc spirituali mero calebant martyres, quando abjicientes et post se jactantes omnia sæculi blandimenta, ibant ad passiones, obliviscentes facultates et affectiones, patrimonia ac matrimonia sua; et vincentes armatam contra se parvulorum pignorum fletibus pietatem, vociferantes quidem parentes, pulverem mittentes in capita sua, et matres facies suas avulsis crinibus dilacerantes. Sed illi hæc omnia, tanquam ebrii, non videbant, nec cognoscebant suos: quia infuso præcordiis suis Spiritu sancto, ad dolores, ad supplicia, tanquam ad consolationes et ad præmia festinabant.

6. *Quomodo quotidie invitandus apud nos Spiritus sanctus.* Itaque anniversarium quidem diem celebramus de adventu Spiritus sancti: sed nos ita agamus, ut quotidie eum ad nos castis operibus et castis pectoribus invitemus. Ita enim puri atque purgati sensibus et cogitationibus esse debemus: ita nos oportet ori et cordi adhibere custodiam, ut nos dignos semper ejus visitatione et illuminatione faciamus et videamur liberi esse ab omni immunditia cogitationum; quia, ut dixi, *Perversæ cogitationes separant a Deo* (*Sap.* I, 3). Studeamus liberi esse ab omni obtrectatione omnique malitia; quia *in malevolam animam non ingreditur sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis* [3] (*Id.*, 4). Per iram ac superbiam, animæ negligentium Spiritus sancti custodia et protectione nudantur. Non ergo per hujusmodi passiones contristemus Spiritum sanctum; sed potius cum ad sedem cordis nostri per gratiam humilitatis et pacis mansuetudinem evocemus ac lætificemus eum operibus et profectibus nostris: quia ipse dicit, *Super quem requiescam, nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos* (*Isai.* LXVI, 2)? Si ergo promereri cupimus tanti visitatoris ingressum, mundemus primum domum animæ nostræ ab indignis carnalis concupiscentiæ passionibus, a superbiæ abominatione, a fetore jactantiæ, a teporis horrore, de quo ipse Dominus dicit, *Utinam*,

[1] A Ms. vd. abest, *et gladiatores*.

[2] Sic legendum cum codice vd. [*sed mortibus confitentur*.]

[1] Ms. vd., *felicitate*.

[2] Forte, *conviciantur*.

[3] Er. Lugd. Ven. Lov., *nec habitat in corpore subdito peccatis*. M.

inquit, *frigidus esses aut calidus*; *nunc vero quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo* (*Apoc.* III, 15 *et* 16); id est, ex visceribus intimi cordis exspuere. Præparemus itaque hanc domum quotidie ad sacri regis adventum, eamque diversis probabilium morum floribus adornemus. Repleamus eam jucundis pretiosisque odoribus castitatis, fidei et compunctionis incenso, balsamo benevolentiæ, et thymiamate charitatis: ut amputatis vitiis, et virtutibus insertis, destructa in nobis habitatione diaboli, mutemur in templum Dei; ut tam beatus hospes nitido delectatus hospitio, stabilem ac perpetuam in nobis faciat mansionem. Propter hoc enim ad nos ille descendit, ut nos ad illum possemus ascendere: cui est gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXXXIII (*a*).

In Pentecoste, II (*b*).

1. *Exordium.* Fratres charissimi, hodierna die anniversaria solemnitas agitur, qua die Dominus noster Jesus Christus Spiritum sanctum misit, quem discipulis ante promiserat. Dixerat enim, *Non potest ille venire, nisi ego abiero* (*Joan.* XVI, 7). Quadragesimo itaque die post resurrectionem suam, cujus solemnitatem ante dies decem egimus, ascendit in cœlum; nec immemor pollicitationis suæ, hodie misit Spiritum sanctum, quo impleti sunt prius centum viginti, qui simul fuerant congregati, eamdemque Domini promissionem fideliter exspectabant. Scriptum est enim, *Subito de cœlo sonus factus est, quasi ferretur flatus vehemens: et visæ sunt illis linguæ divisæ sicut ignis, qui et insedit super unumquemque illorum; et cœperunt linguis omnibus loqui, quomodo Spiritus sanctus dabat eis pronuntiare* (*Act.* II, 2-4). Flatus ille a carnali palea corda mundabat; ignis ille fenum veteris concupiscentiæ consumebat. Ita quippe tunc Deo placuit sancti Spiritus sui significare præsentiam, ut qui eum accepissent, linguis omnibus loquerentur.

2. *Cur Spiritus venire nequibat, nisi Christus abiret.* Prius itaque breviter videamus, quare dixit quando eum promisit, *Non potest ipse venire, nisi ego abiero.* Neque enim separabilis est a Filio Dei Spiritus sanctus, aut impotens erat eo præsente venire, a quo non potest omnino discedere. Sed quoniam discipulis adhuc infirmis formam servi Dominus demonstrabat, in qua Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: carnem vero Domini etiam carnales poterant intueri; forma autem Dei, in qua non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, non potest a spiritualibus cogitari: propterea dixit, *Non potest ille venire, nisi ego abiero;* tanquam diceret, Quamdiu circa carnem meam occupatur vester carnalis affectus, tamdiu meam divinitatem non suscipit spiritualis vester obtutus. Dono enim Spiritus sancti promiserat eos introducendos in omnem veritatem, sicut scriptum est, *Fide mundans corda eorum* (*Id.* XV, 9). *Beati* autem *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* V, 8). Abscessit itaque corporalis forma Domini a corporalibus oculis eorum; ut per Spiritum sanctum divinitas Domini insinuaretur cordibus eorum.

3. *Linguarum munus, Spiritus sancti præsentiæ signum. Charitas Ecclesiam congregavit. Quomodo jam fidelis quisque linguis loquatur.* Nunc deinde videamus, quare tunc hoc erat signum præsentiæ Spiritus sancti, ut qui eum accepissent, linguis omnibus loquerentur. Neque enim etiam nunc cum datur Spiritus sanctus, qui eum accipiunt, loquuntur linguis omnibus, quo evidenti miraculo se illo tempore demonstrabat. Hic intelligendum est, fratres charissimi, hunc esse Spiritum sanctum, quo charitas Dei diffunditur in cordibus nostris (*Rom.* V, 5). Et quoniam charitas Ecclesiam Dei congregatura fuerat toto orbe terrarum, quod tunc etiam unus homo poterat, ut Spiritum sanctum accipiens linguis omnibus loqueretur, tunc Spiritu sancto congregata ipsa unitas Ecclesiæ linguis omnibus loquitur. Proinde si quisquam dixerit alicui nostrum, Accepisti Spiritum sanctum; quare non linguis omnibus loqueris? respondere debet, Loquor sane omnibus linguis; quia in eo Christi corpore, hoc est, in Ecclesia sum, quæ loquitur omnibus linguis. Quid enim tunc aliud significavit Deus, nisi Spiritus sancti præsentia Ecclesiam suam linguis omnibus locuturam? Impletum est itaque quod promiserat Dominus, *Nemo mittit vinum novum in utres veteres; sed vinum novum in utres novos mittit, ut utraque conserventur* (*Matth.* IX, 17). Merito ergo cum audirentur linguis omnibus loqui, nonnulli dicebant, *Hi musto pleni sunt* (*Act.* II, 13). Nam facti fuerant utres novi, sanctitatis gratia renovati, ut vino novo, hoc est, gratia Spiritus sancti repleti, linguis omnibus loquendo ferverent, et Ecclesiam catholicam per omnium gentium linguas futuram evidentissimo illo miraculo præsignarent: ac per hoc recte creduntur hæretici Spiritum sanctum non habere, qui dividuntur a corpore, quod per omnes gentes linguis omnibus meruit personare.

4. *Diem hanc qui spiritualiter celebrent.* Hunc itaque diem, dilectissimi, sic celebrate tanquam membra unitatis corporis Christi. Non enim frustra celebratis, si hoc estis quod celebratis, illi Ecclesiæ cohærentes quam Dominus implens Spiritu sancto toto mundo crescentem cognoscit suam, et agnoscitur a sua tanquam sponsus a sponsa; non perdit propriam, quia nemo supponit alienam. Vobis enim in omnibus gentibus constitutis, hoc est Ecclesiæ Christi, membris Christi, corpori Christi, sponsæ Christi, Apostolus dicit, *Sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis* (*Ephes.* IV, 2 *et* 3). Videte quia ubi præcepit ut sustineamus invicem, ibi posuit dilectionem: ubi spiritum nominavit unitatis, ibi ostendit vinculum pacis. Hæc est domus Dei de vivis lapidibus fabricata, in qua talem patremfamilias delectat habitare, cujus oculos ruina divisionis non debet offendere.

SERMO CLXXXIV (*a*).

In Pentecoste (*b*), III.

1. *Spiritum sanctum Apostolis suis Dominus promittit.* Discessurus e mundo isto, et ascensurus in cœlum Dominus noster atque Salvator, fratres charissimi, promisit Apostolis suis quod Spiritum sanctum ad eos mitteret, quando ad Deum Patrem ipse remeasset. Sic enim, ut nunc audistis, ad discipulos suos locutus est, dicens: *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me* (*Joan.* XV, 26). Impleta est, charissimi, promissio Salvatoris. Ascendit Dominus Jesus Christus; descendit Spiritus sanctus. Superest ut hoc utrumque impleatur in nobis, id est, ut habeamus Spiritum sanctum qui descendit, et per bonam vitam Christum sequamur qui ascendit. Misit ergo nobis Salvator Spiritum sanctum, sicut discipulis suis ipse promisit, dicens: *Expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos* (*Id.* XVI, 7). Quod dixit, *Mittam eum;* ne forte aliquis vestrum cogitet quod quasi de inferiore dixerit, *Mittam:* vel, sicut hæretici (*c*) dicunt, quod Spiritus sanctus quasi subjectus ac serviens Deo, pareat imperanti. Absit a vobis ista suspicio. In Trinitate enim non minus aliquid, aut majus: quia si in Deo aliquid minus dicitur, imperfecta divinitas accusatur.

2. *Credendus unus Deus in Trinitate.* Unde obsecro vos, charissimi, ut fide integra unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate credatis; ne pedes vestrorum sensuum claudicent, aut oculi parum videant, aut manus aridæ fiant. Omnis enim qui fidem catholicam

(*a*) Olim, de Tempore 188; et post, in Appendice 61.
(*b*) Conflatus est ex Augustini sententiis. De num. 1 vide sermonem 271.

(*a*) Alias, de Tempore 184.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Est Lovaniensibus dubius, spurius et ineptus Verlino ac Vindingo. In Theodericensi codice Maximi nomen, in Fossatensi autem et Germanensi Leonis præfert: sed in utrisque falso.
(*c*) Macedoniani.

non bene sequitur, pedes debiles habet; qui veritatis lucem non videt, oculorum caliginem patitur; qui misericordiæ fructum non habet, manuum ariditate siccatur. Id ergo agite, id elaborate, ne aliqua membrorum vestrorum portio hac debilitate vitietur, ne aut gula in vobis horreat, aut avaritia displiceat, aut infidelitas langueat : ut emundati penitus ac purificati, habitaculum Dei efficiamini, et Spiritus sanctus qui descendisse hodie legitur, in vobis semper esse dignetur; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen [1].

SERMO CLXXXV (a).

In Pentecoste, IV (b).

1. *Quorumdam opinio de Ascensione Domini in die Pentecostes. Cur quadraginta diebus post resurrectionem hic remansit.* Sanctitati vestræ, charissimi, votorum jam nota debet esse festivitas. Quid enim, qua ratione curemus, ex ipsa annua celebritate cognoscimus. Nam cum in vestigia sua iterum revolvitur transacta solemnitas, doctiores efficimur, dum eamdem sæpius celebramus. Pentecostes ergo curatur [2] hodie, hoc est, quinquagesima dies a resurrectione Dominica : non quod hac die, sicut plerique putant, ad cœlos Salvator ascenderit. Nam post resurrectionem cum Apostolis conversatus, quadragesima die ad Dei Patris dexteram remeavit, sicut Lucas evangelista ait : *Quibus etiam exhibuit se ipsum vivum post passionem suam, per dies quadraginta apparens eis* (*Act.* I, 3). Quadraginta ergo dierum curriculo conversationem suam discipulis Salvator exhibuit; scilicet ut tanto numero resurrectionis ejus gratia lætaremur, quanto et passionis ejus injurias fleveramus; totidemque dierum spatio eo reficeremur præsente, quo jejunaveramus absente. Non igitur hodie Christus ascendit ad cœlum; sed Christi Spiritus descendit de cœlo, sicut ipse Dominus promittens ait : *Cum autem ascendero ad Patrem, mittam vobis Paracletum, Spiritum veritatis; et ipse vos docebit omnia* (*Joan.* XVI, 7). Magna plane gratia, duplex gaudium; quod et abeuntem Christum non amisimus, et venientem Spiritum possidemus. Nam illum retinemus fidei merito, hunc sanctificationis accessu.

2. *Christum regnantem astruit Spiritus adveniens. Spiritus sanctus quid doceat. Unius est cum Christo substantiæ. — Cum iero*, inquit, *ad Patrem, mittam vobis Paracletum.* Credimus ergo ad Patrem pervenisse Filium, cum videmus ad Apostolos descendisse Paracletum. Credimus eum, inquam, regnare in cœlis, quem cernimus munera donare in terris; sicut scriptum est per Prophetam : *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus* (*Psal.* LXVII, 19). Victor utique muneratur, victor dona largitur. Unde et Salvator victor, diabolicum post triumphum, quos de captivitate liberavit, etiam benedictione ditavit. Liberavit autem nos, cum ad resurgendum per se ipsum tartara nobis aperuit; ditavit, cum ad regnandum per Paracletum nobis cœlestia reseravit. Quibusdam enim quasi profectuum gradibus tunc de morte ad vitam didicimus remeare : modo autem de terris ad cœlos docemur ascendere, sicut scriptum est, *Ipse vos docebit omnia.* Quid docet Spiritus sanctus? Utique hoc novit docere quod sanctum est. Quid docet nos Paracletus? Illud utique quod dixit Salvator : *Multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo : cum venerit ille Spiritus veritatis, ipse vos docebit omnia* (*Joan.* XVI, 12 *et* 13). Bonus igitur magister est Paracletus, quia docet quæ Christus dicenda servavit. Hoc enim docet Spiritus sanctus, quod Dominus dicendum habere se dixit. Bonus plane magister est, qui præceptorum executor est Salvatoris. Necesse est igitur ut unius sit cum Christo substantiæ, quem videmus unius cum Christo esse doctrinæ.

3. *Adhortatio.* Et ideo [1], charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis; ut Spiritum sanctum promereri et accipere possimus. Si hunc mundum relinquimus, nos similem Paracletum, sicut Apostoli, id est, Spiritum veritatis quem mittet nobis Pater, accipiemus : quoniam non est personarum acceptio apud Deum Patrem; sed promissa Apostolorum nobis proficiunt, si opera et desideria et actus gerimus quos Apostoli fecerunt. Si vero legem Domini immaculatam et convertentem animas implendo mandata ejus perficiamus, nosmetipsos hæredes Domini et cohæredes Christi ad hæreditatem sempiternam, et ad commorationem Angelorum cum gratia Christi committimus : quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXXXVI (a).

In Pentecoste, V (b).

1. *Dies iste omni ævo solemnis. Præ cæteris eminet sacramentis.* Perpetui muneris refulsit hodie ornamentum, quando congregatio sancta discipulorum accipere meruit Spiritum sanctum. Ante hos decem circiter dies celebravimus Domini Christi pium ascensum : Dominicæ resurrectionis quinquagesimus hodie dies eluxit, in quo die Spiritus Dei flammata charitate radiavit. Patriarchæ omnes et Prophetæ solemnitatem istorum festorum dierum sancta veneratione deputabant : sed istum diem præ omnibus solemniter celebrabant. In isto numero quinquagenæ supputationis multa sunt mysteria sanctitatis : qui annus vocatur Remissionis, propinans servis munera libertatis. Paulus beatus festinabat istum diem Jerosolymis celebrare, quem sciebat præ omnibus diebus sacramentis mirificis eminere. In isto die, tunc dictis jam temporibus in monte Sinai Moyses Legem accepit, et mandata Dei populo propalavit. Ibi Deus in montem descendit; hic Spiritus sanctus igneis linguis demonstratus advenit. Ibi tonitrua, et voces; hic flammati linguis variis emicant Piscatores. Sicut modo divina pagina loquebatur, *Cum complerentur*, inquit, *dies Pentecostes* (*Act.* II, 1, *sqq.*), etc.

2. *Apostoli bene dicuntur musto pleni.* Quam pulchra est, fratres, charitatis conjunctio, quæ paratum cor semper exhibet Deo! Invenit eos concordia charitatis; et collustravit eos inundans divinitas deitatis. Advenit ignis divinus, non comburens, sed illuminans; non consumens, sed lucens. Invenit cordium receptacula munda; et tribuit gratis charismatum dona. Vidit sanctorum vasorum purissimum sinum; et vinum mittere dignatus est novum. Cœperunt vasa eorum vinum bulliendo ructare, et linguis omnium gentium resonare. At quomodo non cunctarum nationum haberent notitiam linguarum, qui in sese susceperunt sancti Spiritus mysterium, et ignis gratiæ sacramentum? Dum multi de tam magno arcano mirarentur, alii deridentes dicebant, *Quia musto repleti sunt* (*Act.* II, 13). Bene quidem nescientes dicebant : quia mustum ebulliendo omnes sordes projicit foris; ut et odorem custodiat, et suavitatem abscondat. Utres novi vinum novum susceperunt; ut et vinum illæsum reservarent, et ipsi in novitate sancti Spiritus ambularent. De isto Spiritu sancto propheta dicebat, *Emitte Spiritum tuum, et creabuntur; et*

[1] In manuscriptis desunt verba, *præstante Domino*, etc., usque ad finem.

[2] Editi, *Pentecosten ergo agamus.* Manuscripti autem, *curatur*, id est, *celebratur*. Quæ vox et eo sensu in homiliis Maximi 1 et 3 in Pentecoste usurpatur.

(*a*) Olim, de Tempore 185; et post, in Appendice 60.

(*b*) In Theodericensi codice Ambrosio perperam tribuitur una cum tribus aliis, qui in cæteris manuscriptis nomine Maximi prænotantur. Ipsæ nimirum sunt ejus homiliæ tres de hoc festo, quarum duæ inter Ambrosianos etiam Sermones impressæ reperiuntur. De num. 1 confer homil. Maximi 3 in Pentecoste; de num. 2 vide Maximi homil. 1 et 2 in Pentec.

[1] Conclusio hæc abest à t. Ms. Quæ quidem totidem verbis reperitur in homilia quam de eodem festo edidit Rabanus Maurus, cum quo legimus paulo supra, *nos similem Paracletum..... accipiemus*; pro, *non similem Paracletum .... accipiemus.*

(*a*) Alias, inter Vign. 4, in parte prima Suppl.

(*b*) In Append. nunc primum collocatur. Nihil habet Augustini.

renovabis faciem terræ (*Psal.* CIII, 30). Renovata est vere terræ facies, innovata in meliori, quando lingua eucharis laudes decantavit potentiæ cœlestis, et melos insonuit deitatis. De isto Spiritu sancto idem propheta dixit, *Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (*Psal.* XXXII, 6). Ignivit cœlos, qui fecerat cœlos : misit flammam divinam, et præparavit ad cantandum organa sua. Ergo, fratres, istum diem cum timore Dei celebremus, quando indulgentiam accipere Spiritus sancti meruimus.

SERMO CLXXXVII (*a*).

In Pentecoste, VI (*b*).

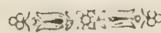
Lex scripta et lex gratiæ. In superioribus cœnaculi invenit Apostolos, et scripsit Legem in mentibus eorum, qui in alto monte Legem in tabulis scripserat : in tabulis lapideis propter duritiam cordis Judæorum ; at nunc in mentibus Apostolorum : quia ibi terror, et hic amor. Ibi scripsit Legem cum fulgore præmicante ; hic instruxit apostolicas linguas in igne refrigerante. De monte illo fugiebant populi, ne vocem Dei terribiliter loquentis audirent; hic omnes de toto sæculo nationes non fugiunt, sed conveniunt audire loquentem in organis suis Spiritum sanctum. Audistis nominatos Parthos, Medos, Indos et Persas, Cretes et Arabes (*Act.* II, 9), ac cæteros quos lectio Actuum Apostolorum nominavit : totus mundus ibi erat, quadragesimus dies ascensionis Domini eos congregaverat : quia decem præceptorum numerus totam auctoritatem Scripturarum complectitur in orbe terrarum. Ideo quatuor deni faciunt quadraginta, superest alius denarius, qui est vitæ æternæ denarius, ut mercedem de pignore sancti Spiritus acciperent Piscatores. Inventum est; impletum est quod promissum est. Data est denarii pretiosi decima sacramenti arrha ; superest quinquaginta dierum gratia promissa, et perfecta lætitia. Conclusum est Pascha, tacet Alleluia, sed non cum mœstitia; quia pignus sancti Spiritus accepimus pretiosum : ut quotidie habeamus ipso habitante solatium, ut cum Christo vivamus, et per ipsum ad Pascha venturi temporis incolumes iterum veniamus.

(*a*) Alias, inter Vignerianos 25, in parte secunda Supplementi.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Non Augustini est, sed auctoris cujusdam ignobilis, uti vel ipse sentit, qui in 2 tom. Supplementi vulgaverat Vignerius.

Appendicis

CLASSIS III.

SERMONES DE SANCTIS.

SERMO CLXXXVIII (*a*).

In festo S. Vincentii (*b*).

1. *Exordium.* Cunctorum licet, dilectissimi, gloriosas martyrum passiones, quos distincta regionibus loca meruerunt, una fides faciat omnibus indiscreto honore venerabiles; propriam tamen sibi in hoc venerationis obsequio illi vindicant dignitatem, qui Ecclesiam Dei et documentis præ cæteris erexerunt, et patrociniis adjuverunt. Inter quos juste beatum levitam Vincentium, cujus confessione et morte Christum incredulis prædicatum incunctanter agnoscimus, catholicis studiis celebramus. Qui ut fidelium devotionem Deo studiosius commendaret, altiori charitatis flammescens affectu, morti sese tandem fideliter obtulit : quo videlicet robur fidei in solidissima petra Christo fundatum, sequacibus imitandum daretur; necnon et semen apostolicæ prædicationis per eum pluribus disseminatum, ope suæ intercessionis tutum ac perfectæ consummationis fruge refertum, in cœlestibus demum horreis conderetur. Hunc ergo amplius propria venerentur, quem etiam peregrina mirantur : quatenus eis se largiorem exhibeat in beneficiis, quibus se amabiliorem cognoscet in gaudiis; fiatque in ejus solemnitate uberior lætitiæ ambitus, de quo fidei crevit effectus.

2. *Levita sanguinis Dominici minister. Tormentis invictus.* Hujus denique spiritus tanto virtutum munere claruit, ut sacri ministerii fultus officio, qui Filium Dei Dominum nostrum secuturus esset in passione, ejusdem Christi calicem credentibus prius ministraret in salutem. Cujus haustu feliciter mente ebriatus, rabidi hostis atque in Christum sævientis insaniam interritus adiit, modestus sustinuit, securus irrisit; sciens paratus esse ut resisteret, nesciens elatus esse quod vinceret : quia cujus amore spiritualibus armis præmunitus resistebat, ejus adjutorio quidquid pœnarum in illum furentis ira excogitabat, insuperabilis fortiter patiendo vincebat. Ideo hunc non laminæ ignitæ sartaginis, non equulei, non ungulæ ferreæque manus, non vires pavendæ cædentium, nec dolor scissorum membrorum, non foci fragor et strepentis in patentibus visceribus salis injectio, Daciani quiverunt aliquatenus subdere jussioni : sed dum in tantum ejus vecordiæ tumor excresceret, ut tantis passionum subactum doloribus aut vicisse aut interemisse se lætabundus extolleret, suscepta spe frustratus, unde victor visus est apparere, inde victus compulsus est erubescere; quoniam quo Dei Martyr duriori urgebatur pœna, eo ampliori confessionis exsultabat constantia.

3. *Operatio diaboli in Daciano, Christi in Vincentio. Clam torquetur Vincentius.* Unde ipsius passionis vel ultima pervidere seu memorari, fratres, evidentius placet; quatenus animadvertat Sanctitas vestra, quo diabolus suum perduxerit dolis ministrum, vel quomodo Christus suum in finem usque servaverit famulum. Ex quo illud sane erat mirabile, quia quantum iste extrinsecus multiplici pœnarum genere contritus arctabatur, tantum intrinsecus exsultante interiori homine dilatabatur : quantumque ille exterius jactantia temporalis potentiæ inflabatur, tantum interius despici se perpendens, interiori vexatus homine præfocabatur. Contemni igitur se videns sæviebat, nec in quem jam vindictam inferret inveniebat. Videbat namque desævientium manus carnificum plus in eo invenire vulneris quam corporis : solumque vigentem spiritum eo stultitiam exprobrare suam, quo provocabat veritatis norma. Quapropter credens quod causam confusionis averteret, si personam quæ se spreverat, absentaret, minusque Dacianus erubesce-

(*a*) Alias, de Sanctis 13.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. In excusis libris locum obtinuerat inter Sermones et Leonis et Augustini ; huic vero in nostris prope omnibus manuscriptis assignabatur. Sed nec Leoni nec Augustino tribui patitur stilus, judice Quesnelio in Operum S. Leonis tomo 1, pag. 384. Et vero se ipse auctor Hispanum gente declarat in sermonis exordio : istisque præsertim verbis, « Hunc ergo amplius « propria venerentur, quem etiam peregrina mirantur, » significat se Vincentium martyrem apud eos celebrare, qui locum incolunt prædicatione ipsius et passione vel corporis præsentia illustratum et consecratum.

ret, si Vincentium populus non videret, jussit eum a publico removeri. Sed ne sic quidem careret supplicio, contusa quo jacebat testa substernitur; ut vis acuminis concisam molem superjecti corporis plus discinderet, atque reddita tormentis membra quæ secarent, obvia susciperent fragmina.

4. *A Deo sanatur, et in molli lecto moritur.* Fallitur tamen vincendi opinione cæca crudelitas. Nam divina bonitas dilectum suum amplius in confessione comitata infert novam tenebris lucem, et tabernaculum splendidum obscurum reddit ergastulum. Fovebat laceros artus medica Dei manus, et venustiori pristinæ sanitatis augmento fossi lateris damna supplebat. Insolita igitur hujus luminis claritate perculsi obstupuere custodes : quin et vocem, Angelis hymnum Deo concinentibus, mens pallidi janitoris expavit. Currit exanimis minister ad præsidem, quem gravius relatio nuntii, quam ictus erat percussura gladii : et cum non posset ex magnitudine rei tacere quod viderat, tremor judicem occupat, dolor lacerat, furor inflammat. Et ne in pœnis vincens Vincentius gloriam martyrii obtineret, Citius, inquit Dacianus, producatur e carcere; ne dum insistimus rebellem punire, videamur eum potius victoria coronare. Profertur itaque ex illo tetri carceris barathro, cœlesti quidem gratia pulchrior, et si adhuc esset passurus, robustior. Sed ubi desiderium ad regni vocationem tendentis nullo pœnarum vel mortis genere frangendum intelligit, jubet invida mens lenioris strati fulcra substitui, ac blandiori eum requie confoveri : scilicet ut si amoto paululum carnifice animam quietus exhalaret, diceretur non esse occisus, sed mortuus : quasi non eum pœna peremerit, cum quo et pœna simul perierit.

5. *Feris objectum corpus ejus.* Interea beatum Vincentium cœlestis aula suscipit, ac beatæ felicitatis munere donat. Ad cujus ingressum angelici lætantur spiritus, omnesque simul concives gratulantur sancti. Nosque tibi gratias agimus, Domine Jesu, quod anima tuo digna consortio, quæ pertinax tulit supplicium, mendax fugit obsequium : et quæ fuit contenta persecutor quod fureret, sit dedignata quod parceret. Cognito igitur sancto ejus abcessu judex insanus, et quia Christus vicisset in Vincentio nesciens Dacianus, illius sibi promittit cadaveris expositione vindictam, cujus gemit ex virtute victoriam. Feris namque et canibus cœpta furoris superbia absumendum projici mandat lictoribus : ut tali pastu eorum impleret ventrem, quorum ipse gerebat mentem.

6. *Corvus tuetur, lupus veneratur.* Sed ut divinis excrescentibus beneficiis majoris victoriæ Vincentio gratia conferatur, mittitur corvus, avis inimica cadaveribus, expositas corporis dapes servatura jejuna. Hinc, fratres dilectissimi, hinc advertite distincta meritorum obsequia. Elias quondam impias Achab vel Jezabelis manus caute declinans, in deserto corvis ministrantibus pascitur : assertor autem veritatis Vincentius Daciani rabie peremptus, feris exponitur consumendus, sed corvo famulante servatur illæsus. Obtinuit ergo Elias divino nutu, corvis præstantibus, quo aleretur (III *Reg.* XVII); præstitum est Vincentio, obsequente quoque corvo, ne comederetur. Qui ut cœlitus se custodem designatum ostenderet, advenientes reliquas aves eminus non segni impetu perturbabat; inter quas immanem quoque lupum propius accedentem, veluti qui commissum thesaurum sacrilega audacia attaminare præsumeret, pennis et alis diverberans procul abegit. Sed ille quod non tam ad inferendam venisset injuriam, quam ad augendam miraculi pompam, quadam sui habitudine stupidus indicabat. O impudens furor, et stulta vesania! Corvus obsequitur, lupus veneratur; Dacianus persequitur, nec erubescit velle se adhuc ferox perdere, quem mansuefacta bestialis feritas satagebat protegere.

7. *In mare demersum littori redditur.* Unde ad occultandam Martyris laudem non jam secretum, sed profundum elegit; credens sibi ad delitescendam ejus gloriam non claustra fidem servatura, sed maria : quasi non idem elementi Dominus esset, per quem dudum ei carceris abdita cœlesti fulgore radiata micuissent. Datur nautis mergendum corpus in fluctibus; ut ad auxilium saltem æquora proficerent, cui ad vincendum Christi militem terra defecisset. Enavigatis itaque magna ex parte freti gurgitibus, projectum inter sorbentes undas præpotens est Dei dextera consecuta; et quæ spiritum intulerat in cœlum, corpus mox retulit ad sepulcrum. Sic prædicator veritatis, charissimi, nec tormentorum vincitur pœnis, nec tenebrosi carceris superatur angustiis. Non bestiis projectus dilaniatur, non profundo celatur; sed littori redditur, præconio diffamatur : ut qui vere confessus fuerat nomen deitatis, in veritate sibi adesse experiretur divinæ suffragia bonitatis. Cujus gloriosam virtutum vitam ita pretiosæ mortis gratia decoravit, ut quod vivendo docuit, moriendo constanter astruxerit : eratque consequens quatenus ad ejus visionem per mortem attingeret, quem probabilis vitæ conversatione semper attestatus fuisset, sciens quod de contemptu præsentis vitæ gloria surgit beatitudinis æternæ; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXXXIX (*a*).

In festo Conversionis S. Pauli (*b*).

1. *Prophetia Jacob de Benjamin in Paulo impletur.* Hodie de Actibus Apostolorum lectio hæc pronuntiata est, ubi Paulus apostolus ex persecutore Christianorum, annuntiator factus est Christi. Prostravit enim [1] Christus persecutorem, ut faceret Ecclesiæ doctorem : percutiens eum et sanans, occidens et vivificans. Occidit agnus lupum, faciens agnum de lupo [2]. Ita enim erat in præclara prophetia, cum Jacob patriarcha benediceret filiis suis, præsentia tangens, futura prospiciens. Prædictum erat quod in Paulo contigit. Erat autem Paulus, sicut ipse testatur, de tribu Benjamin (*Philipp.* III, 5). Cum autem Jacob benedicens filios suos, venisset ad benedicendum Benjamin, ait de illo : *Benjamin lupus rapax.* Quid ergo? lupus rapax semper? Absit : sed *qui mane rapiet prædam, ad vesperam dividet escas* (*Gen.* XLIX, 27). Hoc in apostolo Paulo impletum est; quia et de illo dictum erat. Jam, si placet, audiamus illum mane rapientem, ad vesperam escas dividentem.

2. *Paulus, lupus mane rapiens.* Mane et vespere posita sunt pro eo ac si diceretur, Prius et postea. Sic ergo accipiamus, Prius rapiet, postea dividet escas. Attendite raptorem : *Saulus*, inquit, *acceptis epistolis a principibus sacerdotum ibat, ut ubicumque inveniret Christianos* [3], *ad sacerdotes attraheret et adduceret* (*Act.* IX, 1, 2), utique puniendos. Ibat spirans et an-

[1] Hic Mss., omissis, *Prostravit enim*, etc., subjiciunt, *Percutiens eum Christus*, etc.

[2] Ita Mss. At editi, *occisus agnus a lupis, faciens agnos de lupis.*

[3] Sirmondus e Mss. m. et v., *cumque inveniret viæ Dei sectatores.*

(*a*) Alias, de Sanctis 14, et de Diversis 35.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Constat ex sermonum diversorum fragmentis. Nam exordium, « Hodie « de Actibus Apostolorum, » etc., est sermonis 278, ex cujus initio desumptum etiam illud est, quod hic pro conclusione ponitur, « Utilitas autem rei gestæ, » etc. Medium vero, ab istis verbis, « Percutiens eum et sanans, occidens « et vivificans, » etc., pertinet ad sermonem de apostolo Paulo, 279, qui inter Sirmondianos erat 24. Atque hæc tota est structura sermonis alias 14 de Sanctis, qui in Romano Breviario et aliis quibusdam ad Festum Conversionis S. Pauli legitur : at sermo qui de Diversis fuerat 35, nihil ab illo in prima et media parte differens, hoc in postrema diversus erat, quod hisce verbis, « audito ejus nomine non contur- « bari, » proxime subjungebatur conclusionis loco, « O « beate Ananía, merito in timorem te dares, » etc., quemadmodum habes infra in fine sermonis 294.

belans cædes; hic est mane rapiens. Nam et quando lapidatus est Stephanus primus martyr pro nomine Christi, evidentius aderat et Saulus: et sic aderat lapidantibus, ut non ei sufficeret si tantum suis manibus lapidaret. Ut enim esset in omnium lapidantium manibus, ipse omnium vestimenta servabat: magis sæviens omnes adjuvando, quam suis manibus lapidando (*Act.* VII, 57). Audivimus, *mane rapiet;* videamus *ad vesperam* qualiter *dividat escas.*

3. *Ad vesperum dividit escas. Paulus forma credere incipientium.* Voce Christi de cœlo prostratus, et accipiens desuper interdictum jam sæviendi, cecidit in faciem suam; prius prosternendus, postea erigendus; prius percutiendus, postea sanandus: non enim in illo postea Christus viveret, nisi occideretur in eo quod male ante vixisset. Quid ergo prostratus audit? *Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare.* Et ille: *Quis es, Domine?* Et vox desuper: *Ego sum Jesus Nazarenus quem tu persequeris.* Membris adhuc positis in terra caput clamabat in cœlo, et non dicebat, Quid persequeris fideles meos; sed, *Quid me persequeris?* Et ille: *Quid me jubes facere?* Jam parat se ad obediendum, qui prius sæviebat ad persequendum. Jam formatur ex persecutore prædicator, ex lupo ovis, ex hoste miles; audit quid facere debeat. Cæcus sane factus est, ut interiore luce fulgeret cor ejus. Exterior lux ad tempus subtracta est persecutori, ut redderetur prædicatori: et tamen eo tempore quo cætera non videbat, Jesum videbat. Ita et ex ipsa cæcitate ejus informabatur mysterium credentium, quod qui in Christum credit ipsum intueri debet, cætera nec nata computare. Creatura vilescat, ut Creator in corde dulcescat. Videamus ergo.

4. *Sauli immanis fama.* Adductus est ad Ananiam, et Ananias interpretatur Ovis. Ecce lupus rapax adducitur ad ovem sequendam, non rapiendam. Sed ne rapientem ovis expavesceret lupum, ipse pastor de cœlo qui omnia faciebat, nuntiavit lupum venturum ovi, sed non sæviturum. Et tamen tam immanis fama lupum illum præcesserat, ut non posset ovis audito ejus nomine non conturbari. Nam cum Dominus Jesus eidem Ananiæ nuntiasset Saulum venisse, jam ut crederet, et ad eum Ananiam ire debere; ait Ananias: *Domine, audivi a multis de viro hoc, quod multa mala sanctis tuis operatus est; et nunc litteras accepit a principibus sacerdotum, ut ubicumque invenerit tui nominis sectatores, pertrahat.* Dominus autem ad illum: *Sine; ego illi ostendam quanta illum oporteat pati pro nomine meo* (*Act.* IX, 4-16). Mira et magna res geritur: lupo sævitia interdicitur; lupus ad ovem captivus ducitur. Tanta autem præcesserat fama lupi raptoris, ut ejus nomine audito timeret ovis etiam sub manu pastoris. Confortatur; ne jam putet sævientem, ne timeat timentem. Ab Agno pro ovibus mortuo, fit ovis secura de lupo.

5. *Quantumvis patiamur, præponderat quod speramus.* —*Ego*, inquit, *illi ostendam quanta illum oporteat pati pro nomine meo.* Ubi terror, ibi salus [1]. Qui faciebat contra nomen pastoris, patitur pro nomine pastoris. O sævitia! o misericordia! Vides illum præparare ferrum: secaturus est, non pempturus; curaturus, non occisurus. Christus dicebat, *Ego illi ostendam quanta illum oporteat pati pro nomine meo.* Sed quo fine? Ipsum qui patiebatur audite: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18); ac si dicat, Sæviat mundus, fremat mundus, increpet linguis, coruscet armis, quidquid potest faciat; quid faciet ad id quod accepturi sumus? Appendo quod patior contra id quod spero: hoc sentio, illud credo; et tamen plus est quod credo, quam quod sentio. Quidquid est quod sævit pro nomine Christi si potest vivi [2], tolerabile est; si non potest vivi, migrare hinc facit: non exstinguit, sed accelerat ipsum præmium, ipsam dulcedinem; quæ cum venerit, sine fine erit. Opus cum fine; merces sine fine. Nam et operarius deficeret in via, nisi attenderet quid accepturus esset. Cum enim attenderis quid sis accepturus, omnia tibi erunt vilia quæ pateris, nec digna æstimabis pro quibus illud accipias. Miraberis tantum dari pro tantillo labore. Via nostra Christus est, Christum attendite. Pati venit, sed et glorificari; contemni, sed etiam exaltari; mori, sed etiam resurgere.

6. *Pauli conversionis utilitas.* Ista cogitantes, fratres charissimi, non desperemus; quia etsi peccatores sumus, magnum medicum habemus. Ipsum Medicum audite: *Non veni*, inquit, *vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam* (*Matth.* IX, 13). Utilitas autem rei gestæ hujus hæc est: Apostolus ipse commemorat in Epistolis suis. Dicit enim ad hoc sibi veniam datam omnium peccatorum suorum, ut nemo de se desperet, qui fuerit magnis peccatis involutus, et in magnis sceleribus irretitus: quasi veniam non sit accepturus, si conversus fuerit ad eum qui pendens in cruce et pro persecutoribus oravit, dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Factus est ille ex persecutore prædicator et doctor Gentium. *Qui prius*, inquit, *fui blasphemus, et persecutor et injuriosus* [1] (I *Tim.* I, 13). Vides meritum cui pœna debebatur? Ergo pœna non redditur, sed misericordiam pro pœna consequitur. Gratia enim salvi efficimur de peccatis nostris; largiente ipso Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXC (*a*).

In Cathedra S. Petri, I (*b*).

1. *Festivitatis ratio.* Institutio solemnitatis hodiernæ a senioribus nostris Cathedræ nomen accepit, ideo quod primus Apostolorum Petrus hodie episcopatus cathedram suscepisse referatur. Recte ergo Ecclesiæ Natalem sedis illius colunt, quam Apostolus pro Ecclesiarum salute suscepit, dicente Domino: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* XVI, 18). Petrum itaque fundamentum Ecclesiæ Dominus nominavit: et ideo digne fundamentum hoc Ecclesia colit, supra quod ecclesiastici ædificii altitudo consurgit. Unde convenienter Psalmus qui lectus est, dicit, *Exaltent eum in Ecclesia plebis, et in cathedra seniorum laudent eum* (*Psal.* CVI, 32). Bene autem eum Deus in Ecclesia exaltari præcepit; quia dignum est ut fundamentum hoc in Ecclesia honoretur, per quod ad cœlum conscenditur. Quod natalis ergo cathedræ hodie colitur, sacerdotale honoratur officium. Sibi hoc Ecclesiæ præstant quibus necesse est ut tanto plus habeant dignitatis [2], quanto

[1] Ita in Mss. nonnullis et in sermone alias de Diversis 36. At in Ms. de Cultura, *Ubi error, ibi salus.* In m., *Ubi terror? ubi Saulus?*

[2] Ita Mss. At editi hic et mox, *vinci.*

[1] Inserit hic Ms. de Cultura: *Sed misericordiam consecutus sum. Hæc misericordiæ dona fuerunt, non debita meritorum. Ut ergo eum Dominus sic vocaret, quæ merita ejus præcesserant? Non dico quæ præcesserant coronandum, sed quæ damnandum. Ecclesiæ persecutorem fecit pacis prædicatorem. Ecce, fratres, cui debebatur pœna, corona debetur. Qui, inquit, fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus. Vides*, etc.

[2] Sic Mss., At editi, *Sibi hæc Ecclesiæ invicem præstant; quia tanto necesse plus habet Ecclesia dignitatis.*

(*a*) Olim, de sanctis 15, et post, in Appendice 74.

(*b*) Incerti auctoris, non Augustini, judicio Lovaniensium: licet hac ipsa die sub ejus nomine legatur in Romano Breviario. Augustino abjudicant etiam Verlinus et Vindingus. Usum enim conferendi cibos et vinum super tumulos defunctorum, quem hic mirari se dicit concionator, frequentatum in Africa viderat Augustinus, uti patet ex lib. 6 Confessionum, cap. 2; de Moribus Ecclesiæ, cap. 34; contra Faustum, lib. 20, cap. 21; epistola 22, n. 6, etc. In manuscriptis quidem nonnullis post hæc verba, « quanto « sacerdotale officium plus honoris, » nihil de illa prorsus observatione, sed deinceps de hujus festivitatis occasione tantummodo disputatur. Verum hæc festivitas Africanis ignota fuisse videtur ætate Augustini, nec in Ecclesiæ Carthaginensis Calendario nuperrime vulgato reperitur. In Ms. S. Petri Carnutensis adscribitur S. Clementi.

sacerdotale offi :um plus ho'eris.

2. *Superstitio hæc die inducta. Animæ sanctæ jam sunt cum Christo.* Cum solemnitatem hanc Ecclesiis merito religiosa observatio introduxerit, miror cur apud quosdam infideles[1] hodie tam perniciosus error increverit, ut super tumulos defunctorum cibos et vina conferant; quasi egressæ de corporibus animæ carnales cibos requirant (*a*). Epulas enim et refectiones caro tantum requirit; spiritus autem et anima his non indigent. Parare aliquis suis charis dicit, quod ipse devorat; quod præstat ventri, imputat pietati. Cessate ergo, fratres, ab hoc gentili infidelitatis errore. Animæ enim sanctæ, quæ in hoc sæculo aut per vitæ innocentiam puræ sunt, aut pœnitentiæ satisfactione purgantur, a Salvatore nostro recipiuntur, et cum eo esse credendæ sunt, secundum Apostoli dictum, *Cupio dissolvi et esse cum Christo* (*Philipp.* I, 23). Animæ ergo fratrum parentumque nostrorum minime cibis carnalibus delectantur: offendi his magis possunt quam delectari, si cum illæ in sacris sedibus maneant, vos eas in terra esse credatis. Cessate ergo ab his erroribus, et, sicut scriptum est, *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* (*Coloss.* III, 2): ut superstitiones fidei nostræ contrarias repudiantes, dum ea quæ Deo placita sunt facitis, etiam vos cum Christo in æternum esse possitis. Quod ipse præstare dignetur, etc.

SERMO CXCI (*b*).

In Cathedra S. Petri, II.

1. *Concurrit festum hoc cum Quadragesima.* Quamvis solemnitas festivitatis hodiernæ a nobis merito honoretur; quia dum Natalem Cathedræ colimus, episcopatum Petri apostoli veneramur: tamen quandocumque intra Quadragesimæ dies hæc solemnitas venerit, facere eam nobis debet sanctorum dierum reverentia gratiorem. Bene enim Natalem Cathedræ inter ipsa jejuniorum initia nobis Deus præstitit: ut dies quæ prius erat intemperantiæ, nunc sit sobrietatis; quæ erat gulæ, sit abstinentiæ; quæ erat peccati, sit sanctitatis. Et quia increduli homines videntur ad superstitionem hanc specie esse pietatis attracti, ostendam eis qua ratione animas defunctorum suorum juvare utilius possint.

2. *Quibus modis defunctis subveniatur.* Orent quotidie pro charis suis, interpellent Dominum voce flebili, precentur eis errorum veniam, lapsuum remissionem; pascant esurientes, vestiant nudos: ut si quid defunctorum negligentia minus factum est, fide viventium impleatur. Adhibeat quoque unusquisque pro charis suis sanctorum preces, sacrificia offerat, et sacerdotali eos prosecutione Domino commendet. Quod quidem a nobis si forte requiratur unde dicatur: cum hoc non nostra doctrina sit, sed Ecclesiarum; et si Ecclesiarum, utique Dei, quia magister Ecclesiarum est omnium Deus, ita illius verbis respondebimus, Hæc sunt quæ charos vestros juvare possunt, hæc sunt refrigeria quiescentium, hæc remedia defunctorum.

[1] Ms. rm., *fideles.* Alii cum editis, *infideles*; id est, *incredulos*, uti vocantur in sermone subsequenti, n. 1.

(*a*) Ab iis porro, quæ hic reprehenduntur, observationibus in hac festivitate deterreri fideles Turonense 2 concilium anni 567, can. 22, jubet: « Sunt etiam qui in festivitate Cathedræ domni Petri apostoli cibos mortuis offerunt, et post missas redeuntes ad domos proprias, ad « Gentilium revertuntur errores: » ad ritus nimirum quos observabant Pagani in Feralibus, quæ in prisco Calendario Romano incipiunt die vigesima februarii, et durant fere usque ad finem ejusdem mensis: in quibus Manes placabantur, eorum tumulis cibo quo vescerentur apposito. Unde Varro, lib. 5 de Lingua Latina, « Feralia, » inquit, « ab inferiis et ferendo; quod ferunt tum epulas ad sepulcrum, quibus jus ibi parentare. »

(*b*) Eodem stilo conscriptus est, et in idem observationis sive superstitionis genus, quod reprehenditur in superiore sermone; cui sermoni proxime subjectus in veteribus libris, imo cum ipso in unum corpus redactus in quibusdam manuscriptis reperitur.

3. *Dapes sepulcris appositæ nihil eis prosunt.* Cibi autem et pocula, quæ sepulcris superponuntur, si qua superstitionis istius cura ad defunctos pertinet, lædi his magis quam delectari possunt. Huic si aliquis vinum offerat, quem sentit pro vini et gulæ nimietate torqueri, contumelia hoc magis est quam humanitas, exprobratio criminis, non officium charitatis. Ita fit ut videantur defunctis peccatoribus a charis suis non tam amoris solatia tribui, quam conscientiæ tormenta cumulari. Hæc de peccatoribus diximus. Si autem sanctus est cui hæc parantur, nihil quidem ad eum pertinent. Illud unusquisque vestrum agat quod superius diximus, ut per orationes, per eleemosynas, per sacrificia, per oblationes et defunctis suis prosit, et ipse sibi: id est, ut si peccator est pro quo hæc agit, alleventur peccata ejus; si autem sanctus est pro quo sacrificia Deo offert, in æternum cum Sanctis esse mereatur: præstante ipso Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXCII (*a*).

In Cathedra S. Petri, III (*b*).

1. *Petrus suis erroribus profecit. Dignitas et ratio nominis Petri.* Nostis, fratres charissimi, beatissimum Petrum in Salvatoris passione suis erroribus profecisse, et posteaquam negavit Dominum, fuisse apud Dominum meliorem. Fidelior enim factus est posteaquam fidem se perdidisse deflevit; atque ideo majorem gratiam reperit quam amisit. Tanquam bonus enim pastor tuendum gregem accepit: ut qui sibi antea infirmus fuerat, fieret omnibus firmamentum; et qui interrogationis tentatione nutaverat, cæteros fidei stabilitate fundaret. Denique pro soliditate devotionis Ecclesiarum petra dicitur, sicut ait Dominus: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* XVI, 18). Petra enim dicitur, eo quod primus in nationibus fidei fundamenta posuerit, et tanquam saxum immobile totius operis christiani compagem molemque contineat. Petra ergo pro devotione Petrus dicitur; et petra pro virtute Dominus nuncupatur, sicut ait Apostolus: *Bibebant autem de spirituali sequente eos petra; petra autem erat Christus* (I *Cor.* X, 4). Recte consortium meretur nominis, qui consortium meretur et operis. In eadem enim domo Petrus fundamentum ponit, Petrus plantat; Dominus incrementum dat, Dominus irriguum subministrat. Petrus ergo tentationibus suis proficit, fletibus suis gaudet, periculis suis crescit.

2. *Petri gressus super aquas. Fide sustentatur. Mirabilior est quam transitus Israel per mare.* Sic namque in mare dum super undas temerarius viator ingreditur, nutat incessu, sed convalescit affectu: periclitatur corpore, sed devotione non labitur; mergitur pedibus, sed Christi dextera sustentatur. Sustentabat enim fides, quem unda mergebat: et quem fluctuum procella turbabat, Salvatoris dilectio confirmabat. Ambulabat enim in mari Petrus magis dilectione, quam pedibus (*Matth.* XIV, 29). Non enim videbat ubi pedum vestigium figeret; videbat autem ubi figeret vestigium charitatis. In navi enim positus considerat Dominum; et amore ejus ductus descendit in mare.

(*a*) Alias, de Sanctis 16.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Remanserat apud Lovanienses dubius: rejicitur ut spurius a Verlino et Vindingo. Inter Ambrosii quippe et Maximi Sermones, mutato duntaxat initio, excusus est, ipsique Ambrosio in Theodericensi Ms. inscribitur, sic incipiens: « Adstruximus superiore Dominica sanctum Petrum in Salvatoris « passione suis erroribus profecisse, » etc. Quibus verbis nescias an designetur homilia apud Maximum 5, de Pœnitentia Petri, qui est sermo apud Ambrosium exordium habens, « Sæpius diximus, » etc., idemque in veteri codice ante mille annos scripto nomen Augustini falso præferens. Hujus nimirum sermonis conclusio sic habet: « Videte ergo quantum fletus profuerit Petro. Antequam fleret, » etc. Confer Ambrosii Commentarios in Lucæ caput 22, serm. 6, de Variis actionibus.

Non cogitat labentes aquas, non fluenta currentia: et dum Christum respicit, non respicit elementum; credit fidem etiam inter undas solidum invenire vestigium. Jactetur licet fluctibus mare, ventis pelagus conturbetur; non tamen Petri turbatur semita, quæ ducit ad Dominum. Ambulat igitur super aquas Petrus, et sub pedibus ejus mollis unda non cedit. Legimus in Veteri Testamento, filios Israel per mare Rubrum siccis itineribus ambulasse, et ad securitatem gradientium, ne laberetur unda, in soliditatem quamdam fuisse mutatam (*Exod.* XIV, 29). Quanto hic melius, quando ambulante Petro nec mutatur unda, nec labitur; nec solidatur aqua, nec refugit? Melius, inquam, est, ubi eadem unda quæ fluctuat, et sustentat; ubi idem gurges qui mergit, et famulatur. Illic ut portaretur per mare populus Israel, meatum suum natura perdiderat: hic portatur in aquis Petrus, et cursum suum fluenta non perdunt.

3. *Deficiente fide deficit semita. Nonnisi per pericula venitur ad Christum.* Temerarius ergo viator Apostolus novi itineris viam carpit, modo curvati gurgitis molem ascendit, modo subsidentis undæ sinus descendit, et inter marinos fluctus ascensus illi itineris descensusque non deest. Sed ubi turbatus ventis, exagitatus procellis, incipit timere quod credidit: statim ei gurges subtrahitur, unda subducitur. Mox enim defatiscenti fide, defatiscit et semita. Tunc exclamans ad Dominum Jesum, salvum se fieri deprecatur. Quem apprehensum manu Salvator liberat, et subjungit dicens, *Modicæ fidei, quare dubitasti* (*Matth.* XIV, 30, 32)? Hoc est, Cur tam parvæ fidei es, ut qui credendo in mare ambulare cœperas, non id perseverando transires? scriptum est enim, *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Id.* X, 22). Sed dum cunctaris et dubitas, iter quod ingressus fueras perdidisti. Cur, inquam, tam modicæ fidei es, ut non ea fide qua venire cœperas, pervenires? Intellige ergo quia in mari credulitas te portabat, perfidia submergebat. Igitur, fratres, sanctus Petrus dum fluctuat, dum mergitur, dum periclitatur, sic pervenit ad Dominum: ostendens nobis quod nonnisi per pericula properatur ad Christum. Multi enim diabolici fluctus sunt in hoc mundo, tentationum multa naufragia, a quibus ita liberari possumus, si clamantibus manum suam Salvator extenderit. Nos ergo clamare ad Dominum non cessemus, ille auxilium solitum non negabit [1] Jesus Dominus noster, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXCIII (*a*).

De Annuntiatione Dominica, I (*b*).

1. *Diabolus ea arte qua hominem deluserat, a Christo delusus. Christus Deus et homo.* Fratres dilectissimi, hodie dies illuxit, in quo Christus ex Virgine carnem suscepit. Humilitatis voluit induere formam, ut a peccatis liberaret animas nostras. Transgressio illius primi hominis totum deceperat mundum; ut nullum esset salutis remedium, nisi Christus adveniret e cœlo. Gaudebat teterrimus draco, quia venenum præparaverat homini novo: sed ad hoc descendit Christus in uterum Virginis, ut exinde humana susciperet membra, quæ traderet cruci, et mortem induceret antiquo draconi. Usus enim fuerat diabolus consilio malo, ut per serpentem mulieri loqueretur, et diabolus non agnosceretur. Sed hinc ad nihilum redigit illum Deus Dei Filius, qui de cœlo descendit, ut humanum susciperet corpus, tendens ei laqueum mortis, per visionem videlicet carnis; ut quasi ad hominem solum tentator accederet, et Dominum penitus ignoraret. Videbat carnem, sed ignorabat Domini majestatem; cernebat infirmitatem, et non videbat deitatem. Remansit confusus diabolus, dum in homine apparuit Dominus. Sic a Deo Patre descendit, unde nunquam discessit. In terris erat; et cœlos non deserebat, sicut ipse Dominus ait: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis qui est in cœlo* (*Joan.* III, 13). In terris ut homo loquebatur hominibus; et in cœlo se esse fatebatur ut Deus. Deitas enim non minoratur, cum infirmitas assumitur: et illud quod non erat accepit, et Deus mansit quod ab initio fuit. Quod enim homo fuit, nobis profuit, sibi nihil minuit. Exinanivit plenitudinem deitatis, formam suscepit humilitatis; et Patri mansit æqualis.

2. *Mariæ meritum et prærogativæ.* Talis eligitur Virgo, de toto scilicet mundo, quæ tantum haberet meritum, ut Dei Filium in semetipsa susciperet, et post partum omni modo virgo permaneret. *Ave*, inquit, *Maria*, *gratia plena*, *Dominus tecum; benedicta tu inter mulieres:* quia *ecce concipies et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum* (*Luc.* I, 28-32). Virginitatis jura servabis, filium habebis, et nomen virginis non amittes. Tanta est enim illa divina potentia, ut et matrem reddat fecundam, et virginem servet illæsam. Ideo benedicta tu inter mulieres, quia ex Spiritu sancto concipies, ubi non est carnalis maritus, sed divina dignoscitur virtus. Lactabis infantem proprium, Creatori succum porriges lactis, et cibis cœlestibus satiaberis. Pannis involves puerum, qui tibi immortale condonabit indumentum. In præsepio pones infantilia membra, qui cœlestem tibi præparabit mensam. Omnia quæ nutricis causa debentur circa puerum celebrabis, ut quod ipse promisit sanctis suis, et tu ipsa libentius consequaris. Quid multa? Exsulta, Virgo, de tanto promisso, nuntius discessit angelicus; et ventris hospitium ingreditur Deus, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXCIV (*a*).

De Annuntiatione Dominica, II (*b*).

1. *Evæ damna, et Mariæ beneficia.* Adest nobis, dilectissimi, optatus dies beatæ ac venerabilis semper

[1] In manuscripto Theodericensi clauditur Sermo per verba, *non negabit*.

(*a*) Alias, de Tempore 14.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius Lovaniensium opinione, spurius sententia Verlini atque Vindingi, qui hunc sermonem Nativitati Christi imprudenter adscriptum in ante editis fuisse reprehendit; «ipso,» inquit, «exordio renuente et toto contextu,» quo de Incarnatione disseritur. Sed in manuscriptis tamen omnibus etiam inter sermones de Natali Domini locum habuit.

(*a*) Alias, de Sanctis 18

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses, et Fulgentio a quibusdam tribui dicunt. Rejiciunt omnino ut falsum Verlinus et Vindingus. Nec injuria sane, tametsi in Breviario Romano et nonnullis aliis legatur sub Augustini nomine die 1 et 2 annuæ solemnitatis propter Deiparæ Nativitatem celebrandam institutæ. Enimvero si de Nativitate B. Virginis, sicuti vere in manuscriptis nostris, uno excepto Corbeiensi, inscribitur, compositus fuit; auctorem habeat necesse est recentiorem Augustino, qui aliquoties testatur in Sermonibus de Nativitate Joannis Baptistæ, hujus tantum et Christi Domini Nativitatem in Ecclesia ævo suo celebrari solitam. Sed in quamcumque B. Mariæ diem referatur sermonis exordium; certe nullum ipsius Virginis festum exhibet Calendarium antiquum in Carthaginensi Ecclesia usque ad Augustini saltem obitum qui in eo consignatur, usitatum. Præterea quod hic frigidissime num. 2 dicitur de Sabellianis, fingere illos quod Maria, non decursis novem a conceptione mensibus pepererit Christum, sed fortuito repererit parvulum, id neque modo refutatur, neque alias unquam refutatum vel commemoratum est ab Augustino: imo Patripassianos, qui sunt Sabelliani, dixisse ipsum Patrem natum ex femina, observat in serm. 52, n. 6. Nec prætereundum silentio est sermonem in duobus manuscriptis Germanensibus præferre nomen Hieronymi: quo nomine peræque indignus videtur. Opus quippe est imperiti alicujus consarcinatoris, qui huc congessit plures ad verbum sententias superiorum sermonum 119 120, 121, necnon sermonis 208, de Assumptione B. Mariæ. De num. 1 vid. serm. 120 a n. 2 usque ad 8, nisi quod ibi plura hinc inde inseruntur; de num. 2 confer serm. 208, de Assumpt. B. M. num. 4; de num. 3, vide serm. 120, n. 7, et serm. 121, n. 4; de eodem num. 3 et 4 vide serm. 119 Append., n. 2-4; de num. 5, serm. 208, de Assumpt. n. 11.

virginis Mariæ : ideo cum summa exsultatione gaudeat terra nostra, tantæ Virginis illustrata die solemni [1]. Hæc est enim flos campi, de qua ortum est pretiosum lilium convallium, per cujus partum mutatur natura, protoplastorumque deletur et culpa. Præcisum est in ea illud Evæ infelicitatis elogium quo dicitur, *In tristitia paries filios* (*Gen.* III, 16) : quia ista in lætitia Dominum parturivit. Eva enim luxit, ista exsultavit; Eva lacrymas, Maria gaudium in ventre portavit : quia illa peccatorem, ista edidit innocentem. Virgo quippe genuit, quia virgo concepit; inviolata peperit, quia in conceptu libido non fuit. Utrobique miraculum, et sine corruptione gravida, et in partu virgo puerpera. Descendit angelus de cœlo missus a Patre Deo in nostræ redemptionis exordium, ad beatam salutandam Mariam : *Ave*, inquit angelus ad eam, *gratia plena*, *Dominus tecum*. Impleta est ergo Maria gratia, et Eva vacuata est a culpa. Maledictio Evæ in benedictionem mutatur Mariæ : *Ave*, *gratia plena*, *Dominus tecum*. Tecum Dominus in corde, tecum in ventre, tecum in utero, tecum in auxilio.

2. *Maria omnem superat laudem.* Gratulare, beata Virgo : Christus rex e cœlo suo venit in uterum tuum, ex sinu Patris in uterum dignatur descendere matris. *Benedicta*, inquit, *tu*, *in mulieribus*, quæ vitam et viris et mulieribus peperisti. Mater generis nostri pœnam intulit mundo; Genitrix Domini nostri salutem attulit mundo. Auctrix peccati Eva; auctrix meriti Maria. Eva occidendo obfuit; Maria vivificando profuit. Illa percussit; ista sanavit. Pro inobedientia enim obedientia commutatur, fides pro perfidia compensatur. Læta igitur Maria gestat infantem, exsultans amplexatur filium, portat a quo portabatur. Nec fortuitu, ut fingunt Sabelliani, reperit parvulum; sed decursis novem mensibus peperit Christum. Plaudat nunc organis Maria, et inter veloces articulos tympana puerperæ concrepent. Concinant lætantes chori, et alternantibus modulis dulcisona carmina misceantur. Audite igitur quemadmodum tympanistria nostra cantaverit : ait enim, *Magnificat anima mea Dominum; et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo : quia respexit humilitatem ancillæ suæ; ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est.* Causa igitur tantæ invalescentis lætitiæ erat miraculum novum. Novus Mariæ partus partum Evæ evicit [2], et Evæ planctum Mariæ cantus exclusit.

3. *Mundi salus ex Mariæ assensu pendet. Maria mater et virgo. Nupsit ipsi Deo. Jeremiæ de Maria prophetia.* Denique post illius benedictionis præsagium, dum tacita secum Virgo mentis altercatione confligeret, qualis esset ista salutatio; nuntius interim cœlestis exsequitur : *Ne timeas*, *Maria*; *invenisti gratiam apud Dominum. Ecce concipies in utero et paries filium*, *et vocabis nomen ejus Jesum. At illa : Quomodo*, inquit, *fiet istud*, *quoniam virum non cognosco? Et angelus ad eam : Spiritus*, ait, *sanctus superveniet in te*, *et virtus Altissimi obumbrabit tibi*; *ideoque quod nascetur ex te Sanctum*, *vocabitur Filius Dei.* Jam audisti *quomodo fiet hoc*, responde nunc verbum; utquid turbaris modo [3]? Audisti *quomodo fiet hoc*, quia *Spiritus sanctus superveniet in te*, ut prolem gignas, et virginitatem non perdas; filium proferas, et post partum incorrupta permaneas. O beata Maria, sæculum omne captivum tuum deprecatur assensum : te, Domina [4], mundus suæ fidei obsidem fecit. Noli morari, Virgo : nuntio festinanter responde verbum, et suscipe filium; da fidem, et senti virtutem. *Ecce*, inquit, *ancilla Domini*, *fiat mihi secundum verbum tuum* (*Luc.* I, 26-38, 46-49). Nec mora, revertitur nuntius, et virginalem thalamum ingreditur Christus. Efficitur subito prægnans beata Dei genitrix, et cuncta per sæcula prædicatur hinc felix. Concepit mox ad credulitatem verbi, virilis ignara consortii : impletur uterus nullo humano pollutus amplexu. Exstat itaque virgo cum concipit, virgo gravida, virgo cum parit, et virgo post partum. Præclara ergo illa virginitas, et gloriosa fecunditas. Exsultat Maria, et matrem se læta miratur, et de Spiritu sancto se peperisse gaudet : nec quia peperit innupta, terretur; sed quia genuerit, cum exsultatione miratur. Gaudeamus ergo et nos, fratres, in die tantæ Virginis [1], quæ dum desponsaretur fabro, cœli nupsit architecto. Promittitur enim ei Filius per visitationem sancti Spiritus. Hæc illa audiens gaudet, cupitque effici mater. Quid igitur mirum, si sine corruptione nascitur, qui de sanctificatione concipitur : Non enim decebat ut ille qui nobis afferebat salutem, matri præriperet integritatis dignitatem. Nam qui terra, mari cœloque non capitur, intra unius corpusculi membra suscipitur. Hæc est illa novitas Jeremiæ prophetæ vaticinio prænuntiata : *Faciet*, inquit, *Dominus novum super terram; femina circumdabit virum* (*Jerem.* XXXI, 22). O femina super feminas benedicta, quæ virum omnino non novit, et virum suo utero circumdedit! Circumdat virum Maria angelo fidem dando; quia Eva perdidit virum serpenti consentiendo.

4. *Angeli ad Mariam verba. Mariæ obedientia commendatur.* Salutat angelus puellam viri salutationis ignaram; terretur Virgo novitate verborum. Ad quam angelus, ut superius protulimus, dixit : *Ne timeas*, *Maria; invenisti enim gratiam apud Dominum.* Ne, inquit, a conspectu meo, mater Domini mei, terrearis : ego conceptionis tuæ minister adveni [2], non ut virginitatem amitteres interveni; ipse me misit ad te, qui est nasciturus ex te. *Concipies* enim *et paries filium*; non cujuslibet meriti hominem, sed totius sæculi Salvatorem. Recole, Maria, in libro Isaiæ, prophetæ virginem quam parituram legisti (*Isai.* VII, 14); et gaude atque exsulta, quia tu esse meruisti. Tu ibi præfigurata es Virgo, tu ecce concipies in utero, non de viro, sed de Spiritu sancto : et gravida eris, et incorrupta permanebis. Paries quidem filium, et virginitatis non patieris detrimentum. Efficieris gravida, et eris mater semper intacta. Senties pondera ventris, et pudorem non perdes castitatis. Intumescent ubera tua, et intacta manent genitalia tua. At illa dixit, *Ecce ancilla Domini*, *fiat mihi secundum verbum tuum.* O felix obedientia, o insignis gratia, quæ dum fidem humiliter dedit, cœli in se opificem corporavit! Implevit in ea Dominus, quod dudum prædixerat : *Obedientiam malo quam sacrificium, et scientiam Dei plus quam holocausta* (*Osee* VI, 6). Hæc fuit vera obedientia omni sacrificio gratior, hæc voluntas cunctis hostiis acceptior; hinc promeruit gloriam, quam ipsa postmodum plausit : *Ecce*, ait, *ex hoc beatam me dicent omnes generationes.*

5. *Ad beatam Virginem precatio.* O beata Maria, quis tibi digne valeat jura gratiarum ac laudum præconia impendere, quæ singulari tuo assensu mundo succurristi perdito? Quas tibi laudes fragilitas humani generis persolvat, quæ solo tuo commercio recuperandi aditum invenit? Accipe itaque quascumque exiles, quascumque meritis tuis impares gratiarum actiones : et cum susceperis vota, culpas nostras orando excusa. Admitte nostras preces intra sacrarium exauditionis, reporta nobis antidotum reconciliationis. Sit per te excusabile quod per te ingerimus;

[1] Ita editi. Accedunt gr. duo, in quibus, *solemnitate*. Corbeiensis autem habet, *conceptu*. Alter item Corbeiensis cum Fossatensi, *excessu*. Michaelinus vero, *Natali*.

[2] Ita cb. Ms. et m., nisi quod in hoc est, *errati*, pro, *lætitiæ*. In editis autem : *Causam igitur invalescentis errati miraculum novi partus evicit.*

[3] Et hic secuti sumus Ms. cb., cum in aliis libris sit quomodo supra serm. 120, n. 7, *vitam quid tricas mundo?*

[4] Forte, *te Domino*; ut supra, serm. 120, n. 7.

[1] Hic editi contra fidem Mss. loco, *tantæ Virginis*; substituebant, *annuntiationis quæ per Angelum hodie facta est ad aures Virginis.*

[2] In Ms. m, *nuntius.*

fiat impetrabile quod fida mente poscimus. Accipe quod offerimus, redona quod rogamus; excusa quod timemus. (Quia tu es spes unica peccatorum, per te speramus veniam delictorum; et in te, beatissima, nostrorum est exspectatio præmiorum [1].) Sancta Maria, succurre miseris, juva pusillanimes, refove flebiles, ora pro populo, interveni pro clero, intercede pro devoto femineo sexu. Sentiant omnes tuum juvamen, quicumque celebrant tuam commemorationem [2]. Assiste parata votis poscentium, et repende omnibus optatum effectum. Sit tibi studium assidue orare pro populo Dei, quæ meruisti benedicta pretium ferre mundi [3], qui vivit et regnat in sæcula sæculorum.

SERMO CXCV (*a*).

De Annuntiatione Dominica, III (*b*).

1. *Maria, porta in domo Domini clausa.* Castissimum Mariæ virginis uterum, sponsæ virginis clausum ventris cubiculum, signatum pudoris cœnaculum merito plenissime collaudarem, si messem meterem quam non seminarem, de qua sic Apostolus dicit. *Quæcumque seminaverit homo, hæc et metet* (*Galat* VI, 8). Verum est omnino, verum est hoc omnem hominem metere quod seminavit: Deus solus potest metere quod non seminavit, sicut ipse Filius Virginis in quadam lectione Evangelii ait, *Meto ubi non seminavi, et colligo ubi non sparsi* (*Luc.* XIX, 22). Dicat, dicat: solus dicat natus ex Virgine, Filius Mariæ, dicat sponsæ matri suæ, *Meto ubi non seminavi, et colligo ubi non sparsi.* Dicat et Maria: Et ego te filium generavi; sed virginitatem meam non violavi: regnum tenui virginitatis, et regem genui castitatis: ingredientem et egredientem habui in palatio ventris Filium imperatoris, et de manibus meis non amisi clavem regii pudoris. Porta facta sum cœli; janua facta sum Filio Dei. Illa porta facta sum clausa, quam in visione divina Ezechiel vidit propheta, de qua in me dicit prophetizans. *Vidi portam in domo Domini clausam: et dixit ad me angelus, Porta hæc quam vides, non aperietur, et homo non transiet per eam; quoniam Dominus solus intrabit, et egredietur per eam, et clausa erit in æternum* (*Ezech.* XLIV, 2). O mirabilis Prophetæ visio; sed mirabilior prophetiæ adimpletio! Quid est porta in domo Domini clausa, nisi quod Maria Virgo semper erit intacta? Et quid est, *Homo non transiet per eam;* nisi, Joseph non cognoscet eam? Et quid est, *Dominus solus intrabit et egredietur per eam;* nisi, Spiritus sanctus impraegnabit eam, et Angelorum Dominus nascetur per eam? Et quid est, *Clausa erit in æternum*, nisi quia erit Maria virgo ante partum, virgo in partu, virgo post partum? Dicat ergo Maria: Porta facta sum cœli, janua facta sum Filio Dei: illi facta sum janua clausa, qui post suam resurrectionem ingressus est ad discipulos suos per ostia clausa; qui natus de ventre meo, me matrem dimisit intactam, adimplevit ventrem meum divinitate, et uterum meum non evacuavit castitate: exivit de ventre meo, gigantæo cursu magnificus, et venter meus non est pudore evacuatus, nec in conceptione inventa sum sine pudore, nec in parturitione inventa sum cum dolore. O mira et laudabilis inter feminas, in qua ab angelo est salutata virginitas, sola impraegnata nec vitiata, exonerata nec evacuata; quia sic est ab angelo salutata, *Ave*, inquit, *gratia plena, Dominus tecum!* Felix umbilicus castitatis, quem amplexus non tetigit maritalis! Considero conceptum tuum, beata Virgo, et expavesco; intueor partum tuum, et contremisco; adoro Filium tuum, et revivisco.

2. *Angelica salutatio.* Enarra, obsecro, mihi; quomodo meruisti dici nurus Domini, et sponsa Filii Dei? Quod rogo, indica mihi; sed tamen colloquenti tecum ignosce mihi: ignosce, inquam, mihi, quod audeam servus, atque utinam vel bonus, et non etiam inutilis et malus servus, et ideo malus servus, quia non tecum cum tremore loquor ut servus: ignosce ergo mihi, quod audeam cum sponsa Domini mei confabulari; et tamen indica mihi quomodo potuerit Dei Filius per te generari. Audite, fratres, audite Mariam nobiscum loquentem; carne absentem et spiritu præsentem; verecundia virginitatis vultum avertentem a collocutore, et indicantem quomodo impraegnata sit a Creatore. Eram, inquit Maria, in domo mea, puella Judæa, ex semine David regis generata: adulta facta sum, et desponsata sum conjugi, et placui alteri non interveniente adulterio, sed intercedente Spiritu sancto. Desponsata sum homini Judæo, et placui homini Deo: desponsavit me vir Judæus, et adamavit me Christus Deus. Ignoravit quidem sponsus meus Joseph quod me adamasset Deus meus, et putavit quod adulterio impraegnatus esset venter meus. Namque ignorante Joseph sponso meo, venit ad me quidam magnus Christi paranymphus, non patriarcha primus, aut propheta egregius; sed Gabriel ille archangelus, facie rutilans, veste coruscans, incessu mirabili, aspectu terribili, visitavit et perturbavit me, salutavit et gravidavit, dixitque mihi: *Ave, gratia plena, Dominus tecum. Dominus*, inquit, *tecum;* sed plus quam mecum. *Dominus tecum;* sed non sicut mecum. In me enim licet sit Dominus, memetipsum creavit Dominus; per te autem nasciturus est. Ita est enim, Maria, *Dominus tecum*, ut sit in corde tuo, sit in utero tuo; adimpleat mentem tuam, adimpleat ventrem tuum; procedat formosus de utero tuo, tanquam sponsus de thalamo suo; egrediatur rex ex intimo ventre tuo, tanquam rex de cubiculo suo; procedat princeps ex aula regali; ita ut virginitatem tuam non faciat violari.

3. *Sequitur de eodem argumento.* Dixitque ei: *Quomodo fiet istud*, ut utero gravescam pudico, et immunis sim a marito; *quoniam virum penitus non cognosco?* Desponsata namque sum homini justo; si cum illo non convenero, unde erit quod generabo? Sed si potest fieri ut et concipiam intacta, et generem clausa; indica modum, et paratum invenies animum meum. Omnibus enim me modis exopto ego Deo meo; ut et habeam prolem, et non perdam pudorem. Refert angelus Gabriel modum conceptionis, quod in verbo fieret Salvatoris. O, inquit, Maria virgo Dei, sponsa Dei; dilecta Dei, filia Dei, mater Dei, si hunc a me modum requiris, quomodo virgo concipias, virgo parias, et post partum virgo permaneas, vel quomodo fiet in te qui fecit te; audi me, et ne perturberis in te: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc.* I, 34, 35). Ita te virtus Altissimi obumbrabit, ut nec æstum patiaris libidinis, et mater sis Creatoris.

4. *Joseph turbatur.* Nescit interea Joseph Mariæ sponsus, quid cum ea egerit angelus. Subito Joseph intuitu familiari et licentia maritali aspicit Mariam conjugem suam: vidit in ea tumescentes venas in gutture, et attenuari faciem, postremum vidit eam gressibus gravari; intellexit Mariæ uterum gravidari. Turbatur Joseph homo justus, quod Mariam quam

[1] Verba hic parenthesi inclusa desunt in manuscriptis et in serm. 208, de Assumptione.

[2] Ita Ms. cb. cum editis. Alii, *tuum Natale*. Et infra, in serm. 208, de Assumptione, *tuum nomen*.

[3] Editi, *Redemptorem ferre mundi.* Ms. m., *prolem ferre mundi.* Unus ex gr., *benedictam prolem proferre mundo.* Alter gr., *benedictam precem proferre mundo:* per quæ verba in iisdem Mss. sermo clauditur. Secuti sumus Ms. cb., in quo hæc insuper additur clausula, *præstante Dei et hominis Filio, quem portasti in utero Redemptorem ac Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre ac Spiritu sancto unus Deus in Trinitate vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.*

(*a*) Olim, de Tempore 18; et post, in Appendice 25.

(*b*) Hominis est inerudití, judicio Lovaniensium. In codicibus admodum vetustis invenitur: unus ex illis Corbeiensis Ambrosium, cæteri fere Augustinum auctorem, sed immerito, designant.

de templo Domini acceperat, et nondum cognoverat, gravidam sentiebat [1], et quam non meruerat in conjugii honore, jam haberet in confusione; secumque diu æstuans ac disputans, dicit : Unde hoc contigit? quid evenit? Non cognovi, non tetigi; si non tetigi, non violavi; si non violavi, non gravidavi. Heu! heu! quid contigit? quid, putas, evenit? per quem Maria sic cecidit? quem sibi plus quam me adulantem invenit? ego enim cum licentiam haberem maritalem, ante thorum nuptiarum puellarem non vexavi pudorem. Timui, multumque pertimui, quod in illo Mosaico libro Legis sententiali est verbo præfixum : quod quæcumque virgo paternam domum fœdaverit adulterio, morienda lapidibus subjacebit : similiter et vir qui pudoris vestimentum patri non detulerit, coramque testibus replicaverit, pudorisque signaculum non demonstraverit, moriendum et ipsi cum virgine erit. Utrosque ergo libidinarios hac Moyses sententia feriri voluit, simulque adulteros perire mandavit. Sic namque ait : *Auferetis opprobium de domo Israel; et omnis qui audierit, timebit, et non aget impie* (*Deut.* XXII, 21, 22). Hanc Moysi sententiam præcavebam, ipsamque luxuriam in meo corpore refrenabam, maxime quia et David filiam esse, et regali me functum sacerdotio prænoscebam [2]. Sed quoniam nihil mirum est, nihil novum, nihil absconsum quod non reveletur, et occultum quod non in publicum veniat, in David regis filia aliquando recolo historiam. David regem in Bersabee Uriæ Cethæi mulierem audacia extulit regalis, nec eum timor terruit maritalis : Mariam David regis filiam cogitatio impulit puellaris, nec eam tenuit terror parentalis. Quid ergo faciam? quid agam? Anxior, gemo, doleo, curro, consilium quæro, nec plenum invenio. Prodo, aut taceo? Quid faciam penitus nescio. Prodo adulterium, aut taceo propter opprobrium? Si prodidero, adulterium quidem non consentio, sed nævum [3] crudelitatis incurro; quia secundum librum Moysi lapidandam esse cognosco. Si tacuero, malum consentio; et cum adulteris portionem meam pono. Quoniam ergo tacere malum est, adulterium prodere pejus est; ne per me fiat homicidium, dimittam tacite conjugium. *Cogitavit*, inquit, *Joseph*, sicut Evangelium dicit, *occulte dimittere Mariam conjugem suam* (*Matth.* I, 19). Cogitavit ut esset alterius, cum jam esset alterius [4], non mentis refragatione, sed fidei conceptione.

5. *Per Angelum Joseph pacatur. Prophetiæ de Maria explicantur.* Sed non timeat Maria David illius magni regis filia, quoniam sicut in David veniam contulit sermo propheticus, sic Mariam liberat angelus Salvatoris. Veni jam, Mater Domini casta, in qua non fuit virilis appetitio, sed Spiritus sancti adimpletio; quam non violavit Joseph vir Judæus, sed solus imprægnavit omnipotens Deus; quæ non es commixta Joseph sponso tuo, nec cognita alicui viro, sed soli omnipotenti Deo. Invoca, Virgo sancta, Dominum tuum David patrem tuum, non illum David adulterio fuscatum, et Uriæ Cethæi homicidio divulgatum : sed illum dico David forti manu præliatum, diu cum diabolo altercatum. Surgat Deus in adjutorium tuum; mittat de cœlo angelum suum, et visitet in somnis sponsum tuum. Suspendat judicium Moyses suum, ne Joseph vindicet in adulterium tuum. Parat itaque Joseph animum in tempore, quo Mariam possit occulte dimittere.

6. *Sequitur de eodem argumento.* Ecce iterum Virginis ille paranymphus, non homo, sed angelus Gabriel ille conspicuus, cœli cursor æquissimus, medio noctis libramine dicit ad Joseph in visione : Joseph, inquit, fili David, cur tantum tribularis, quid multum contristaris, cur in somno cogitando desudas, cur vigilando tristis ambulas, cur de Maria malam tibi ingeris suspicionem, cum ipsa tibi generatura sit Salvatorem? Aufer zelotypiæ animum; qui nascetur ex ea, ipse est qui imprægnavit eam. Ideo enim, Joseph, tristis est anima tua, quia quæcumque legisti in prophetia, non intellexisti in Maria. Hinc est omnis tristitia tua, quod sponsam tuam nondum cognoveris, et gravidam sentis, nec aliud in ea nisi adulterium suspicaris. Joseph, fili David, natus ex genere sacerdotali, non solum sacerdotali, verum etiam et regali, filius Prophetarum, socius Scribarum : ille Deus qui scripsit mirabilia in Lege sua, ipse fecit mirabilia in conjuge tua. Quid autem sunt Dei mirabilia, nisi quæ hominibus sunt impossibilia? Mirabilia ergo Dei in Lege non legisti? Quod si etiam legisti, quare non intellexisti? Ipsa certe, Lex quam quotidie legis, sine graphio scripta est in tabulis lapideis. Lege et intellige quod panem in eremo terra produxerit, cujus semen in terra arator nullus induxit. Virga etiam Aaron annis sicca quam plurimis sine aqua revixit, in templo floruit, nucesque clausa sub tecto produxit. Ergo qui scripsit lapideas tabulas sine stilo ferreo, ipse gravidavit Mariam Spiritu sancto : et qui produxit panem in eremo sine seminatore, ipse fecundavit Virginem sine corruptione : et qui fecit virgam sine pluvia germinare, ipse fecit filiam David sine semine generare. Postremo, Joseph filius David, filius Prophetarum, non legisti Isaiam eximium Prophetarum quid dixerit, quemadmodum scripserit, *Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (*Isai.* VII, 14)? Quod ergo legisti in Libris tuis, aspice in Maria oculis tuis : ut digne dicas canticum David patris tui, *Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri* (*Psal.* XLVII, 9). Accipe ergo Mariam conjugem tuam, semper de ea securus, et in nullo sis sollicitus : quia quod conceptum est in ejus utero, non est de peccato, sed de Spiritu sancto; et qui nascetur ex ejus utero, non vocabitur filius Judæi, sed vocabitur Filius Dei. Habe ergo, Joseph, cum Maria conjuge tua communem virginitatem membrorum; quia de virginibus membris Virtus nascitur Angelorum. Sit Maria sponsa Christi carnis suæ virginitate servata; sis autem et tu pater Christi cura castitatis, et honorificentia virginitatis : ut de virginibus membris generetis sæculis christianis sponsum virginitatis et maritum castitatis, communem singulis virginibus et maritatis, in quo nulla sit zelotypia; quia virginitas salutatione imprægnata est in Maria. Magnum meritum virginitatis, fratres. Virginitas Mariæ angeli salutatione est imprægnata, a Joanne de utero est salutata, et generans virginitas Mariæ ab Angelis est hodie collaudata, et lactans virginitas Mariæ per stellam de cœlo est prædicata, et a Magis muneribus honorata. Gaude itaque, Joseph, nimiumque congaude virginitati Mariæ, quia solus meruisti virginale possidere conjugium : quia per meritum virginitatis ita separatus es a concubitu uxoris, ut pater dicaris Salvatoris, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXCVI (*a*).

In Natali Joannis Baptistæ, I (*b*).

1. *Ratio singularis hujus festivitatis. Joannes typus*

[1] Mss. potiores, post verbum, *sentiebat*, subdunt, *secumque diu*, etc., omissis verbis intermediis.

[2] In Mss. nonnullis, *et regale sacerdotium prænoscebam*. In editis autem, *quia David filiam me esse sciebam*.

[3] Mss. vetustiores, *necem*. At. n., *nefas*.

[4] Ita Mss. potiores. Quidam alii, *ut esset adultera*. Editi *adulterii rea*. In n. codice, *ut esset adulterium, cum jam esset mysterium*.

(*a*) Olim, de Sanctis 20; et post, in Appendice 76.

(*b*) Hac ipsa die in Romano Breviario legitur sub nomine Augustini : sed ipsi tamen haud immerito fuit per Lovanienses perque Verlinum et Vindingum abjudicatus. Consensionem in sensibus et in verbis habet quam plurimam cum Fausti scriptionibus variis, scilicet cum homilia quam ipsius esse supra ad sermonem 176 diximus; Eusebiana de Christi Natali prima, ubi modo eodem explicatur processio Verbi a Patre. Cum ejusdem Fausti Epistolis prima ad Felicem et sexta ad Ruricium convenit in distinguendis duobus abstinentiæ generibus : cum ipsius libro de Libero Arbitrio

Legis. Post illum sacrosanctum Domini natalem diem, nullius hominis nativitatem legimus celebrari, nisi solius beati Joannis Baptistæ. In aliis sanctis et electis Dei novimus illum diem coli, quo illos post consummationem laborum, et devictum triumphatumque mundum in perpetuas æternitates præsens hæc vita parturiit ; in aliis consummata ultimi diei merita celebrantur : in hoc etiam prima dies et ipsa etiam hominis initia consecrantur ; pro hac absque dubio causa, quia per hunc Dominus adventum suum, ne subito homines insperatum non agnoscerent, voluit esse testatum. Joannes autem figura fuit veteris Testamenti, et in se formam prætulit Legis : et ideo Joannes prænuntiavit Salvatorem, sicut Lex gratiam præcucurrit. Quod autem nondum natus de secreto materni uteri prophetavit, et expers lucis jam testis est veritatis : hoc est intelligendum , quod latens sub velamine et carne litteræ, et Redemptorem mundo spiritu prædicavit, et nobis Dominum nostrum de quodam Legis utero proclamavit. Ergo quia Judæi erraverunt a ventre, id est, a Lege quæ Christo gravida erat ; *Erraverunt a ventre, locuti sunt falsa* (*Psal.* LVII, 4) : ideo *hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine* (*Joan.* I, 8). Quod autem Joannes in carcere constitutus ad Christum discipulos suos ordinat (*Matth.* XI, 2), Lex ad Evangelia transmittit. Quæ Lex juxta typum Joannis quasi ignorantiæ clausa carcere, in obscuro et in occulto jacebat, et Judaicæ cæcitatis sensus intra litteram tenebatur inclusus.

2. *Lucerna ardens.* De hoc beatus Evangelista proloquitur, *Ille erat lucerna ardens* (*Joan.* V, 35) ; id est, Spiritus sancti igne succensus, ut mundo ignorantiæ nocte possesso, lumen salutis ostenderet, et quasi inter densissimas delictorum tenebras, splendidissimum justitiæ solem lucis suæ radio demonstraret, de se ipso dicens, *Ego vox clamantis in deserto* (*Matth.* III, 3). Videamus in quo deserto, id est, in Gentium populo. Vacua enim timore Dei pectora, et Spiritu sancto carentia, deserto squalentis eremi comparantur. Desertus enim erat hic mundus ab omni cultura fidei et timoris Dei, et peccatorum spinis obsitus squalebat tanquam ager incultus, et nullam penitus bonorum operum fecunditatem attulerat, nullum imbrem gratiæ spiritualis acceperat. Mittitur beatus Joannes, qui eum per propheticam atque apostolicam prædicationem, annuntiando pœnitentiam, quasi rudem campum proscinderet, fecundaret et excoleret, divini verbi seminibus impleret : et ad maturam frugem, id est, ad regenerationis gratiam præpararet.

3. *Quæ suo in ortu revelet.* Jam illud quantæ gloriæ est, quod Zachariæ sacerdoti seni et Elisabeth sterili a Gabriele, id est, ab illo angelo promittitur, a quo Mariæ nativitas Domini, nuntiatur : et quasi ex aliquo similis Domini, præmittitur filius sterilis ante filium Virginis, nescio quod majus miraculum ipsa nativitate declarans. Insperata prole posteritas muneratur ; quia novo partu erat muneranda et ditanda virginitas. Præmittitur ante Jesum Christum Joannes, quasi Testamentum vetus ante novum ; ut dies diei eructet verbum, et sacramentorum obscura profunditas evidentioribus novæ doctrinæ mysteriis reveletur. Præmittitur ergo lucerna ante solem, servus ante Dominum, amicus ante sponsum, præco ante judicem, vox ante verbum. Et ideo de se dicit, *Ego vox clamantis in deserto.* Quid est quod beatus Joannes vocem se esse dixit ? Id est, quia Verbi annuntiator et prædicator erat.

cap. 9, in nonnullis quæ hic num. 6 leguntur verbis : cum homilia etiam inter Eusebianas de Nativitate sancti Joannis secunda, quam quidem ex ista præsertim sententia, « Scivit quod non sufficeret eligentis gratia, nisi invigilaret collaborantis industria, » Fausti esse conjicimus, qui simile quidpiam dixit in libro 1 de Libero Arbitrio. Observamus tandem Eusebiana homilia ad Monachos secunda contineri partem sermonis hujus non exiguam, ab illis nimirum verbis num. 6 : « Novimus quia familiariter mens humana « in diversis hujus mundi illecebris, » etc.

4. *Verbum quid sit, quid vox.* Hic jam sollicite requiramus quid inter verbum sit et vocem. Scripturæ sanctæ verbum esse definiunt, quod intra animi silentium mente concipimus ; verbum esse definiunt ipsam cogitationem, quæ adhuc intra conscientiæ secreta retinetur : vocem vero, per quam verbum profertur in medium. Vox, sonus est index cogitationis ; verbum vero ipsa cogitatio. Sicut enim quando verbum corde concipimus, necessaria est vox quasi quoddam vehiculum verbi ; et quamlibet verbum ipsum per oris sonum ad alium transferamus, tamen illud integrum etiam intra nos, id est, clausum a loquente transfertur, ut tamen in sua sede teneatur : ita et omnipotens Pater innotescere nobis volens, Sapientiam et Verbum illud quod *in principio erat Deus apud Deum* (*Joan.* I, 1), sicut ipse testatur, *Eructavit cor meum verbum bonum* (*Psal.* XLIV, 2), beatum Joannem, quasi vocem per quam ad nos verbum suum proferret, assumpsit. Quod quidem verbum de illa sede ita ad nos descendit, ut in sinu, id est, in profundo Paterni pectoris permaneret, terrena visitans, et cœlestia non relinquens.

5. *Joannis præ cæteris Prophetis gloria. Mediator est novi et veteris Testamenti.* Hanc itaque gloriam beatus Joannes Baptista non de longinquo, sicut reliqui Prophetæ ; sed vicinus et proximus antecessit. Illi adventum regis ante multa tempora prædicaverunt, alii dixerunt, Quandoque venturus est ; alii, Ecce cito venit : iste autem quem venturum prædixit, venisse monstravit, et prophetiam suam ipso quem annuntiabat assistente complevit. Adhuc itaque in utero matris suæ Spiritu sancto est repletus, et suam ipsius nativitatem prophetando prævenit ; ad similitudinem Domini sanctificatus antequam natus, intra viscera exsultans, et Salvatoris adventum materno ore protestans. Vere lucerna ardens, in quo tam singularis gratia divinæ dignationis effulsit, ut jam jamque adfore Redemptorem sanctæ genitricis voce narraret ; et per eam, velut per quamdam veritatis lucernam, nondum in lucem prolatus ostenderet. Hic est ille novi et veteris Testamenti idoneus mediator, et gloriosi Agni dignus ostensor : qui Dominum suum et annuntiare uno tempore meruit et videre, una eademque suæ nativitatis ætate et nova incipiens, et vetera concludens.

6. *Vis facienda propter regnum cœlorum.* De persona hujus Evangelista testatur, *A diebus*, inquit, *Joannis regnum cœlorum vim patitur* (*Matth.* XI, 21). Novimus quia familiariter mens humana in diversis hujus mundi illecebris et concupiscentiis devicta fugit laborem, expetit voluptatem, et vix adducitur ut consuetudinem a se vitæ prioris excludat : sed cum cœperit cogitare ultimi diei necessitatem, ac futuri judicii pondus, incitata et stimulata vel spe præmii vel timore supplicii, voluntarium bellum indicit passionibus, et vim facit pristinis suis desideriis, et violenter se vincere ipsa contendit. Non enim sine violentia fieri potest ut de abundantia et deliciis ad famem et sitim, ad abstinentiam et crucem transeat ; ut somno prius atque otio amicam carnem contritione vigiliisque conficiat. Non, inquam, sine violentia fieri potest ut unusquisque iracundiam patientia, superbiam humilitate commutet ; amore paupertatis, divitiarum ac sufficientiæ affluentiam superet ; vinolentiam sobrietate, luxuriam castitate condemnet ; et homo subito in virum transformetur perfectum, et quodam modo alter reddatur ex altero ; ac sic a talibus per violentiam regnum cœleste diripitur.

7. *Duo abstinentiæ genera.* Duo autem sunt abstinentiæ et crucis genera, unum corporale, aliud spirituale. Unum a potu atque epulis temperare, appetitum gulæ a delectationibus et mollissimis suavitatibus coercere, ab his quæ per tactum et gustum visumque decipiunt, sensum viriliter revocare, ac violenter abstrahere. Alterum abstinentiæ et crucis genus est pretiosius atque sublimius, motus animi regere, et

perturbationes illius modestiæ tranquillitate placare, iræ ac superbiæ impetus quasi feram bestiam refrenare, litigare quotidie contra vitia sua, increpare se quadam censoria austeritate virtutis, et rixam quodam modo cum homine interiore conserere. Pretiosa hæc in conspectu Dei et gloriosa crux, cogitationes malas in potestatem redigere, voluntates proprias abnegare, easque interiori examinatione discutere, et regentis imperio subjugare; a sermone atque opere quo anima læditur, tanquam a cibis noxiis abstinere, et sensum ab his quæ contraria sunt, spirituali temperantia sobrium custodire. Hæc qui facit, perrupto passionis muro violenter ad cœlorum regna conscendit. Vim itaque sibi factura est anima, ut palmam laborum, quam sibi subtrahi multis inimicis adversantibus sentit, viribus contendat eripere. Necesse ergo est cum summo labore ex hoc mundo rapere palmam salutis, et quasi excubantibus circumjectis hostibus obsessos pervigili intentione fructus decerpere, et prædam a thesauro vitæ velut de medio abreptam sæculi hujus incendio reportare.

8. *Rapit Ecclesia Synagogæ regnum. Regnum nostrum Christus. Rapiunt et homines angelis apostatis.* Est et aliud direptionis genus, quando aliis promissa et oblata diripimus. Salvator ad hoc vel maxime suscepta incarnatione descenderat, ut Judæorum populum justificaret: sicut ipse in Evangelio loquitur, *Non sum*, inquit, *missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (*Matth.* xv, 24). Sed et discipuli ita incredulam Synagogæ plebem coarguebant: *Vobis*, inquiunt, *prius oportuerat verbum Dei loqui; sed quia vos indignos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes* (*Act.* xiii, 46). Ergo cum Judæi munera sibi parata respuerent, publicani et peccatores ex Gentibus crediderunt; ac sic rapit Ecclesia Synagogæ regnum. Regnum enim nostrum Christus est. Rapimus itaque eum, cum a Judæis occiditur, sepelitur a nobis. Rapimus autem eum illis dormientibus, sicut ipsi in Evangelio confitentur: *Dicite*, inquiunt, *quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum vobis dormientibus* (*Matth.* xxviii, 13). Surgat ergo qui dormit; ne forte Christum per negligentiam resolutus amittat, dum mens ejus in infidelitate et in torpore dormitat. Rapitur itaque regnum cœlorum, dum negatur a domesticis, et a Gentibus adoratur. Rapitur, cum aliis ad salutem mittitur, ab aliis invenitur; cum sui eum recusant, suscipiunt alieni; insectantur proprii, complectuntur inimici: quando hæreditatem civis respuit, peregrinus invadit; filius repudiat, servus recognoscit. Adhuc et alio ordine regnum cœlorum vim patitur, quando illud homines acquirunt quod angeli perdiderunt, quando illuc adoptati humiles ascendunt, unde superbi incolæ ceciderunt. Ergo cum inter tantos invidos, inter tantos latrones et invisibiles insidiatores vivamus, quibus tandem viribus cœlorum regna captemus? Quis, inquam, nisi obediendo doctoribus, et vitiis et injustitiis ex cupiditate nascentibus resistendo, deflendo peccata, et ea jejuniis atque eleemosynis redimendo?

SERMO CXCVII (*a*).

In Natali Joannis Baptistæ (*b*).

1. *Solius Domini et Joannis Nativitas celebratur. Qui ex muliere, inferior est Joanne.* Natalem sancti Joannis, fratres charissimi, hodie celebramus, quod nulli unquam sanctorum legimus fuisse concessum. Solius enim Domini et beati Joannis dies nativitatis in universo mundo celebratur et colitur. Illum enim sterilis peperit; istum virgo concepit. In Elisabeth sterilitas vincitur; in beata Maria conceptionis consuetudo mutatur. Elisabeth virum cognoscendo filium genuit; Maria angelo credidit, et concepit. Hominem concepit Elisabeth, et hominem Maria; sed Elisabeth solum hominem, Maria Deum et hominem. Quid sibi vult ergo Joannes? Unde interpositus, unde præmissus? Magnus igitur Joannes, cujus magnitudini etiam Salvator testimonium perhibet, dicens: *Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista* (*Matth.* xi, 11). Præcellit cunctis, eminet universis; antecellit Prophetas, supergreditur Patriarchas; et quisquis de muliere natus est, inferior est Joanne. Dicit fortasse aliquis: Si inter natos mulierum Joannes major est, major est Salvatore. Absit. Joannes enim natus mulieris, Christus autem virginis natus est; ille corruptibilis uteri sinibus effusus est, iste impollutæ vulvæ flore progenitus. Ideo autem cum Joannis nativitate Domini generatio deputatur, ne Dominus extra veritatem videatur conditionis humanæ: si comparetur hominibus Joannes, præmissus est ante Deum. Tanta in illo excellentia erat, tanta gratia, ut ipse putatus sit Christus. Quid ergo dixit de Christo? *Nos omnes de plenitudine ejus accepimus* (*Joan.* i, 16). Quid est, *Nos omnes?* Ergo Prophetæ, Patriarchæ, Apostoli, quotquot sancti, et ante incarnationem præmissi, vel ab incarnato missi, omnes nos de plenitudine ejus accepimus: nos vasa sumus, ille fons est.

2. *Ut Christi, sic Joannis nativitas plena mysterio. Item et utriusque passio.* Si ergo intelleximus mysterium, fratres mei, Joannes homo est, Christus Deus est: humilietur homo, et exaltetur Deus, secundum illud quod de Domino ipse Joannes dixit, *Illum oportet crescere, me autem minui* (*Id.* iii, 30). Ut humiliaretur homo, eo die natus est Joannes, quo incipiunt decrescere dies: ut exaltetur Deus, eo die natus est Christus, quo incipiunt crescere dies. Magnum sacramentum, fratres charissimi. Ideo celebramus Natalem Joannis, sicut et Christi, quia et ipsa nativitas plena est mysterio. Quo mysterio, nisi humilitatis nostræ; sicut nativitas Christi plena est mysterio altitudinis nostræ? Ergo in homine minuamur, ut in Deo crescamus; in nobis humiliemur, ut in illo exaltemur; humilietur humana præsumptio, ut crescat divina miseratio. Nam hujus rei sacramentum etiam in passionibus amborum impletum est. Ut minueretur homo, caput Joannis abscinditur: ut exaltetur Deus, Christus in ligno suspenditur.

3. *Cur Joannes lucerna dictus, et ante Christum præmissus. Cur vox. Legis typum gessit.* Quare autem beatum Joannem Dominus et Salvator noster lucernam esse dixerit, et quare eum mitti ante se voluerit, breviter, si jubetis, Charitatis vestræ auribus cupimus intimare. Præmissus est enim velut vox ante verbum, lucerna ante solem, præco ante judicem, servus ante dominum, amicus ante sponsum. Et quia universum mundum peccatorum tenebræ et nox infidelitatis oppresserat, et solem justitiæ aspicere non valebat; beatus Joannes quasi lucerna præmittitur, ut cordis oculi, qui lippitudine iniquitatis oppressi magnum et verum lumen videre non poterant, ad lumen lucernæ primum quasi tenuem splendorem videre consuescerent; et paulatim peccatorum nubilo remoto, et infidelitatis humore digesto, adveniente Christo, ab illo cœlesti lumine lætificari possent potius quam torqueri. Sicut enim lippientes oculos ad videndum provocas, si exiguum splendorem lucernæ ostenderis; et amplius crucias, si lumen magnum ingesseris: ita Dominus et Salvator noster, qui est lumen verum, nisi prius beatum Joannem velut lucernam præmitteret, claritatem illius totus mundus sustinere non posset. Loquatur Joannes, et dicat, *Ego vox clamantis in deserto* (*Id.*, i, 23). Vox erat; quia Verbi Dei spiritu replebatur [1].

(*a*) Alias, de sanctis 21.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Manebat apud Lovanienses dubius: rejectus est per Verlinum et Vindinguum. Constat excerptis ex superiore sermone, ex Eusebianis de hoc festo duobus, ex eo qui apud Ambrosium est in eadem celebritate secundus, ex duobus demum inter Augustinianos 287-289. Conclusio stili est Cæsariani

[1] Ita editi et Eusebius. At Mss. duo cb., *vox erat; quia Verbum præibat: clamabat, quia Spiritu sancto plenus erat.*

Sicut sermo vocis quodam modo ministerio ac vehiculo ad audientem a loquente transmittitur; ita ille Christum sonans, Verbi erat minister et portitor. Sanctus, inquam, Joannes typum in se Legis, quæ Christum longe per signa et indicia monstrabat, ostendit; et ideo misit ad Christum duos de discipulis suis. Isti duo discipuli a Joanne ad Christum missi, forte duo populi sunt, quorum unus ex Judæis credidit, alter ex Gentibus. Joannes dirigit ad Christum; Lex mittit ad gratiam, et per Evangelii fidem, veterem desiderat astrui veritatem.

4. *Adhortatio.* Nos vero, fratres charissimi, ut tam sanctam festivitatem non solum corporali, sed etiam spirituali cum gaudio celebrare possimus, secundum vires nostras ad dandas eleemosynas, et ad tenendam cum omnibus pacem nostros animos præparemus: et ab omni scurrilitate vel turpiloquio non solum nosmetipsos, sed et omnem familiam nostram et universos ad nos pertinentes pro amore Dei et zelo sanctæ disciplinæ prohibere totis viribus laboremus, nec permittamus voluptuosos quosque solemnitatem sanctam cantica luxuriosa proferendo polluere. Tunc enim pro nobis sanctus Joannes quidquid petierimus poterit obtinere, si nos festivitatem suam pacificos, sobrios, castos, absque ullo turpiloquio cognoverit celebrare. Hæc ergo, fratres charissimi, pro paterna sollicitudine suggero: nam Deo propitio ita de vestra devotione confido, quod non solum vos ipsos, sed etiam omnes qui ad vos pertinent, cum omni honestate castos sobriosque conservetis. Unde Deo gratias agens supplico, ut qui vobis dedit ea quæ sancta sunt fideliter incipere, concedat vobis felicem perseverantiam custodire, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXCVIII (*a*).

In Natali Joannis Baptistæ, III (*b*).

1. *Joannes singulari celebritate colitur. Humana excedit merita.* Hodie, dilectissimi fratres, Joannis qui Domini præcucurrit adventum, natalem diem colimus, quod nulli sanctorum meminimus attributum: hodie, inquam, natalem diem unica ac singulari celebritate veneramur. Unde quia eum recte extollere non valemus humanæ vocis officio, prædicemus dominicæ attestationis oraculo, proloquente Christo, quia *inter natos mulierum non est major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Ipse hoc dicit: et ideo cognosce magnificentiam laudis ex dignitate laudantis; ac sic dum nemo illo esse major asseritur in natis mulierum, datur intelligi, quod Joannes humanorum fugit mensuram meritorum [1].

2. *Vox est. Christo crescente minuitur. Christum ortu et conversatione signavit.* — *Ego vox clamantis in deserto* (*Isai.* XL, 3): hoc est dicere, Non sum ego Verbum quod erat in principio Deus apud Deum; sed vox potius, id est, minister sum Verbi, ut per me ad auditus hominum sensusque perveniat. Unde beatus Baptista pari humilitate pronuntiat, *Illum oportet crescere; me autem minui* (*Joan.* III, 30). *Illum*, inquit, *oportet crescere*; quia per omnem mundum Christi Evangelium dilatatur: *me autem minui*, quia Joannis prophetia finitur. [*Illum oportet crescere*, qui erit exaltandus in cruce: *me autem minui*, qui sum truncandus in capite.] Joannis enim prophetia finem accepit; quia is qui prophetabatur, advenit. Joannes ergo formam venturi Domini nativitate et conversatione [2] signavit. Joannes nascitur de sene patre: Christus de matre virgine in mundi senescentis ætate; ætate, inquam, illa quæ erat fide et operibus infecunda. Joannes venit desperata generatione per sterilem; et Christus natura obstupescente per Virginem. Ille salutem prædicavit; hic contulit. Ille baptizavit in pœnitentiam; iste regeneravit in gratia.

3. *Libertas illius in arguendo. Pravorum correptio quando extra culpam omittitur. Pium ad pravos corrigendos artificium.* Hic est enim Joannes qui impietatem regis Herodis, qui uxorem fratris viventis invaserat, publica auctoritate condemnans, propter justitiam perdidit vitam, sed lucratus est gloriam. Et nos interdum pro gratia hominum vel timore offensionum præferimus adulationem, et vendimus veritatem, [non timentes illud quod terribiliter scriptum est, *Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram* (*Ezech.* III, 18). Solent tamen aliquoties doctores Ecclesiæ non pro negligentia peccantium ab increpatione cessare; sed quia eos timent ex ipsa castigatione ad pejora mala prorumpere. Quando pro hac re non prædicant sacerdotes, non possunt habere de taciturnitate reatum: quia sicut viri boni interdum ex dura increpatione corriguntur; ita e contra omnes etiam superbi lenissima admonitione ad pejora præcipitia provocantur. Nam in tantum prædicatores Ecclesiæ aliquoties non ex voluntate, sed ex necessitate peccatores non arguunt; ut interdum spirituali medicamento et charitatis artificio superbos quosque etiam indignis laudibus prosequantur: ut dum erubescunt falsa esse quæ de eis dicuntur, ad emendationem vitæ et bona opera provocentur; secundum illud quod scriptum est, *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ; et qui iniqua gerit, benedicitur* (*Psal.* X, 3, *sec. Hebræos*). Et quia vera est illa sapientis viri sententia, Sicut vera laus ornat, ita falsa castigat: non est tamen impossibile apud Deum, ut etiam illi qui humanis laudibus invitati bona opera exercere cœperint, Deus illis hoc in amorem et consuetudinem vertat; secundum illud quod de sapientibus quidam dixit, Bene consuescere, pudebit dissuescere: et iterum, Bona loquamur, transiet sermo in affectum. Beatus tamen Joannes plena et perfecta libertate maluit injusta sustinere, quam justa non dicere.] Unde evangelico beatus ipse Joannes alloquio corda nostra salutifero pulsat oraculo dicens: *Ego vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri.* Si teneamus in nobis verbum veritatis, affectum justitiæ; erit in nobis illa via, per quam humanum pectus Christus ingreditur. Ideo autem dicit, *Ego vox clamantis.* Vox præconis judicem loquitur, clamor judicium comminatur.

4. *Status miseriæ vel felicitatis quandoque mutandus.* Et consequenter annuntiat, *Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur* (*Luc.* III, 4, 5). Hoc est ergo quod aliis verbis Evangelista commemorat, *Qui se exaltat, humiliabitur* (*Id.* XIV, 11). [Veniet tempus, fratres dilectissimi, ut se superbum fuisse sine ullo remedio doleat, qui se nunc salubriter humiliare dissimulat. Veniet tempus, ut humiles eleventur in cœlos, et superbi in inferni profunda mergantur. Veniet tempus ut se avari omnes fuisse divites doleant, a quibus nunc Christi pauperes irridentur. Non semper iste qui nunc est, humanæ consuetudinis ordo servabitur: non semper Lazarus fame torquebitur, nec semper avarus dives deliciarum abundantia perfruetur: sed cito et ille de sterquilinio ab Angelis elevabitur in paradisum, et ille qui eleemosynam noluit dare, si pœnitentia non subvenerit, de luxurioso convivio rapietur in tartarum; ut qui in hoc sæculo pauperi noluit dare micam, in inferno non mereatur accipere guttam; et qui pauperem pascere noluit de deliciis suis, pascat flammas de medullis suis.] Nos vero, fratres, quantum possumus, laboremus, ut quod superbia tumidum elatumque reddiderat, humilitate et mansuetudine complanetur; quod iniquitas depravaverat, directione justitiæ corrigatur; quod malitia

[1] Ita apud Eusebium. At in Mss., *humanorum fuit mensura meritorum.* In editis autem, *supra humanorum fuit mensuram meritorum.*

[2] Ms. gr , *nativitatem et conversationem.*

(*a*) Olim, de Sanctis 36; et post, in Appendice 84.

(*b*) Maximo perperam adscribitur in Theodericensi. Ms. Eusebiana est homilia de hoc festo prima, sed mutilata et interpolata. Ad istam homiliam quæcumque non pertinent, continentur ansulis; eaque Cæsarium referre videntur.

exasperaverat, bonitatis gratia temperetur. Inter hæc studia inveniat nos Christus Dominus; quia ipse conferre dignatus est viam, per quam nos perducat ad patriam: ut de nobis dicere dignetur, *Et inambulabo et inhabitabo in eis, et ero illorum Deus* (*Levit.* XXVI, 12). Si in isto sæculo ambulaverit in nobis, illic habitabit in nobis, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXCIX (*a*).

In Natali Joannis Baptistæ, IV (*a*)

1. *Joannes parentibus commendatur.* Aurum de terra legere qui noverunt, ubi divitem senserunt venam, ibi quidquid est artis, quidquid laboris est, impendunt. Et nos, fratres, quia in sancto Zacharia cœlestem videmus latere thesaurum, in ipso totum quod sermonis est nostri, quod vestri auditus est, occupemus; quatenus commune lucrum sit, quod fuerit communi labore acquisitum. *Fuit*, inquit, *in diebus Herodis regis Judææ, sacerdos quidam nomine Zacharias, et uxor ejus nomine Elisabeth de filiabus Aaron. Et erant*, inquit, *ambo justi ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela.* Beati igitur, fratres, quos in sæculo isto aliqua culpa non percutit, nullum vulnerat crimen. Beati plane isti, quos ulla non potuit aliquando tangere querela. *Incedentes*, inquit, *in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela.* Si pueritia, si adolescentia, si juventus eorum exstitit sine querela, ubi totum maxime solet esse querela: qualis esse potuit eorum senectus? Si tale fuit initium, qualis esse potuit finis?

2. *Elisabeth sterilis, donec transiret cupiditatis sensus. Joannis encomia — Et non erat*, inquit, *illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis* (*Luc.* I, 5, 6, 7). Non dixit, Non erant illis filii; sed, *Non erat illis filius:* quia singularis futurus erat, qui de talibus erat nasciturus. Audi Dominum dicentem, *Non est major inter natos mulierum Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). *Eo quod esset Elisabeth sterilis.* Erat quidem Elisabeth sterilis corpore, sed fecunda virtutibus; tarda soboli, sed non tarda Deo; non germine clausa, sed tempore; non negata pignoribus, sed servata mysterio. Fratres, Elisabeth sanctæ partus non ablatus est; sed dilatus, donec pertransiret tempus carnis, passio corporis, conjugii necessitas, voluptatis causa, cupiditatis sensus, et totum quod humanam confundit, gravat, onerat conscientiam. Mundabatur enim longo tempore sacrificii domus, sanctitatis hospitium, metatum metatoris Christi, angeli domicilium, aula Spiritus sancti, Dei templum. *Templum Dei estis*, inquit Apostolus, *et Spiritus Dei habitat in vobis* (I *Cor.* III, 16). Denique ubi tota corporis sedata est querela, et in totum facti sunt sine querela; mox sterilitas fugit, reviviscit senectus, fides concipit, parit castitas, nascitur major homine [1], par Angelis, tuba cœli, præco Christi, arcanum Patris, Filii nuntius, signifer superni regis, peccatorum venia, Judæorum correctio, vocatio Gentium, et ut proprie dicam, Legis et gratiæ fibula, quæ diploidem summi sacerdotis sancto Patri jungebat in corpore. Evangelista ergo virtutes patris matrisque describit: ut ex generantium meritis dignitas germinis nosceretur; et probaretur major homine, qui ortu suo excedebat legem nativitatis humanæ. Sed si processurus est, jam nascatur Joannes, quia instat nativitas Christi. Surgat novus lucifer, quia jubar jam veri solis erumpit. Det vocem præco, quia adest judex; clamet tuba, quia venit rex: et quia processurus est Deus, angelus jam præcedat.

3. *Quam illustris angeli de Joanne prophetia. Eam ipse implet necdum natus.* Verum quia quod supra hominem est, homo referre non sufficit; virtutem nascentis angeli angelus jam loquatur. *Dixit*, inquit, *Angelus ad Zachariam: Ne timeas, Zacharia, exaudita est obsecratio tua, et Elisabeth uxor tua pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem; et erit gaudium tibi et exsultatio, et multi in nativitate ejus gaudebunt. Erit enim magnus coram Domino; vinum et siceram non bibet, et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ, et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum. Et ecce præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ convertere corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam* (*Luc.* I, 13-17). Vacat hic, fratres, humanus sermo, silet prædicatio tractatoris, quando angelico præconio Joannis gloria prædicatur, virtus insonat, laus collaudatur: nec est quod illi jam adjiciat homo, cui Deus contulit totum. *Spiritu*, inquit, *sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.* Videtis, fratres, quemadmodum Joannes ante pervenit ad cœlum, quam tangeret terram; ante accepit divinum Spiritum, quam humanum; ante suscepit divina munera, quam corporis membra; ante cœpit vivere Deo, quam sibi: imo ante vixit ille Deo, quam Deus viveret illi, juxta illud Apostoli, *Jam non ego vivo, sed vivit in me Christus* (*Galat.* II, 20). Sexto, inquit, mense suæ matris exsultat in utero (*Luc.* I, 44), et in uterum Virginis venisse nuntiat Christum. Fervens nuntius, qui ante gestivit nuntiare quam vivere. Impatiens dux, qui antequam perveniret ad corpus, pervenit ad regem, ante rapuit arma quam membra, ante aciem petit quam lucem, et ut vinceret mundum, vicit ante naturam. Ipse enim sine visceribus viscera matris exsuscitat; et quia tardabat corpus, solo spiritu implet evangelizantis officium. Quid dicam, fratres? Joannes antequam Christum præcederet, se ipsum præcessit. Patris, matris, filii corda unus atque idem implet Spiritus sanctus; ut uno sanctitatis organo resonet nativitatis Dominicæ cantilena.

SERMO CC (*a*).

In Natali Joannis Baptistæ, V (*b*).

1. Imperator cœli et terræ qui nos fuit visitare dignatus, Prophetarum oraculis olim est prædicatus. Ab ipso quippe exordio mundi prædicatus est nobis adventus Domini Salvatoris. Non enim potuit venire Verbum in terram sine voce præconis. Prædixerunt Prophetæ, qui venturum Dominum Christum nuntiaverunt in carnem; sanctus vero Joannes, cujus hodie celebrandus Natalis illuxit, non solum Verbum prophetavit, sed cæteris demonstravit. Merito inter cæteros Prophetas major appellatur, qui non solum prædicavit et monstravit, sed etiam baptizavit. Major Joannes Baptista dictus est: ut tamen non sit discipulus supra Magistrum, neque servus super Dominum, *In natis*, inquit, *mulierum non surrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). *Mulierum* dicit: nam qui ex Virgine natus conditor et rector mundi est et dominus....

2. Missus est angelus in templum ad Zachariam, qui suscepturum eum filium in senectute nuntiavit; Virgini etiam Mariæ angelus nuntius fuit: sed Maria credidit, Zacharias diffidit. Et qui diffidit, silentio condemnatur; quæ credit, laudibus honoratur.... O beata mater, quæ talem portavit natum, qui Dei Filium præcurrens nuntiavit, atque baptizavit! Caruit Elisabeth sterilitatis opprobrio, quæ genuit filium de cœlo promissum, qui mundi divitias contemnens, cœlestia regna quæsivit. Ut præiret Verbum in virtute et spiritu Eliæ, adhuc in utero positus, Matris Domini adesse præsentiam cognovit. Venientis testis est fidelis, Scriptura dicente, *Ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsultavit infans præ*

[1] In Mss., *hominum.*

(*a*) Olim, de sanctis 22; et post, in Appendice 77.

(*b*) Ipsa est Petri Chrysologi Ravennatis episcopi homilia, hic tamen non procul ab exordio decurtata.

(*a*) Alias, inter Vignerianos 5, in parte secunda Supplementi.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Mutilus est et mendis multis inquinatus, neque cum Augustinianis, si dicendi rationem spectes, comparandus.

gaudio in utero meo. Ipse mihi demonstravit quia tu es mater Domini mei, quæ venisti ad me. Ante mihi magister factus est quam filius; ante me ipse docuit, quam ego eum lactarem; nondum scit pulsare ubera mea, et novit instruere conscientiam meam: cœlum et terram nondum vidit, et intra viscera mea Deum cœli ac terræ cognovit. Qualis est iste nuntius, qui de occultis cognoscat Dominum? In occultis loquitur mysterium, nuntiat miraculum.

3. *Unde*, inquit, *mihi*, *ut veniat ad me mater Domini* (*Matth.* I, 41, 44, 43)? *Unde hoc*, inquit, *mihi?* Ipse enim Deus, ego homo; ille Dominus, ego autem servus; ille Creator, ego creatura: ipse me plasmavit intra viscera, qui suæ matris implevit viscera. *Unde hoc*, inquit, *mihi?* Nulla sunt merita, et præcedunt mihi divina beneficia. Duæ invictæ virtutis sunt matres, sterilis, et virgo. Duæ naves oneratæ de cœlo: una fert promissum de viro, alia portat Verbum ex Deo: una præmisit præconem, alia tulit judicem; una lucerna illuminatur, alia sole: virgo portat sponsum, sterilis fert amicum. Nam et temporibus distinctis paruerunt certissima signa sanctitatis. Joannes nascitur die deficiente; Dominus nascitur die crescente: ut caro deficiat, spiritus convalescat. Oportet ergo, fratres charissimi, in tantis mirabilibus gaudentes, ut credamus et de Adam facere [1], et fecundam reddere sterilem. Qui matris servavit pudorem, assumpsit nomen floris, non amisit candorem; pudorem servavit virginis, mysterii lumen exhibuit. Qui se ipsum tradidit pro nobis, præstet etiam et prospera nobis. Qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCI (*a*).

In Natali apostolorum Petri et Pauli, I (*b*).

1. ***Petrus per signa, Paulus per Epistolas ubique clarus. Primum Petri signum claudi sanatio. Rei hujus convenientia. Petrus petra, Paulus vas; ambo quam Ecclesiæ necessarii.*** Notum vobis omnibus est, fratres, et universo mundo notissimum, quod beatissimorum Petri et Pauli Natalis est hodie, nec aliquam partem orbis latere potest tanta devotio: siquidem cum de his dicat David propheta, *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 5); in omnem terram mirabilis Petri virtus diffusa est, et in fines orbis terræ Epistolarum Pauli verba penetrarunt. Quis enim non audivit, quod primum [2] beatus apostolus Petrus sedenti ad Speciosam portam templi claudo, et ex matris suæ ventre olim jam debili, pedum restituerit firmitatem; ut quod natura minus contulerat, apostolica gratia repararet? Cum enim claudus ille stipem rogans, aliquid pecuniæ se ab Apostolis crederet accepturum, ait illi apostolus Petrus: *Argentum et aurum non habeo; sed quod habeo, hoc tibi do: in nomine Domini nostri Jesu Christi Nazareni surge et ambula* (*Act.* III, 6). Beata plane largitas, quæ petenti argentum quidem non contulit, sed contulit sanitatem! Beata largitas, quæ de thesauris aurum non protulit, sed protulit medicinam! Beatus et ille claudus, qui dum stipem quærit pecuniæ, divitias incolumitatis accepit! Hoc enim ab Apostolis donatum meruit, quod nullis thesauris a medicis redimere potuisset. Primum ergo signum mirabilium suorum Petrus fecit, claudo pedum restituendo vestigia. Diximus frequenter, ipsum Petrum petram a Domino nuncupatum, sicut ait, *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* XVI, 18). Si ergo Petrus petra est supra quam ædificatur Ecclesia, recte prius pedes sanat; ut sicut in Ecclesia fidei fundamentum continet, ita et in homine membrorum fundamenta confirmet: recte, inquam, primum in christiano pedes curat; ut jam non trepidus, nec imbecillis possit supra petram Ecclesiæ stare, sed robustus et fortis incedere. Ubi autem verba Pauli apostoli non leguntur? Quis locus ea litteris non inscribit, corde retinet, conversatione custodit? Qui Paulus a Domino vas electionis est nominatus. Bonum vas, in quo pretiosa mandatorum Christi præcepta conduntur: bonum vas, de cujus plenitudine substantia vitæ populis semper erogatur, et plenum est. Optima Apostolorum nomina, petra et vasculum, necessaria domui Salvatoris. Domus enim petrarum fortitudine construitur, utilitate vasis ornatur. Petra ad firmitatem, ne labantur, sustentat populos: vas ad custodiam, ne tententur, operit Christianos.

2. *Quam congruat quod una die passi, quod Petrus confixus cruci, quod de Pauli cervice lac profluxerit.* Exitus vero eorum de hoc sæculo quam beatus fuerit, nemo qui nesciat. Nam prima hæc in illis beatitudo est, quod ambo una die passi esse noscuntur: scilicet ut quos una fides servitio devinxerat, una dies martyrio coronaret. Deinde ipsa passio diversa licet in singulis fuerit, tamen quanta referta est gratiæ sanctitate? Nam Petrus crucis, sicut Salvator, exitum tulit, et dominicæ devotionis similitudine nec in morte discerptus est: scilicet ut quem imitabatur fide, imitaretur et passione. De Pauli vero cervice, cum eam persecutor gladio percussisset, dicitur fluxisse magis lactis unda, quam sanguinis, et mirum in modum sanctum Apostolum Baptismi gratia in ipsa cæde exstitisse splendidum potius quam cruentum. Quæ quidem res in sancto Paulo stupenda non est. Quid enim mirum, si abundat lacte nutritor Ecclesiæ? sicut ipse ad Corinthios ait, *Lac vobis potum dedi, non escam* (I *Cor.* III, 2). Hæc est plane repromissionis illa terra, quam patribus nostris promisit Deus, dicens: *Dabo vobis terram fluentem lac et mel* (*Exod.* III, 17). Non enim de hac terra locutus est, quæ manantibus aquis cœnum involvit, lutumque permiscet: sed de illa terra Pauli et similium Pauli, quæ jugiter purum suaveque distillat. Quæ enim Pauli Epistola non melle dulcior est, lacte candidior? Quæ Epistolæ tanquam ubera, Ecclesiarum populos enutriunt ad salutem. De cervice ergo Apostoli pro sanguine lac manavit. Legimus in Epistola ipsius, quoniam *caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* (I *Cor.* XV, 50). Jam igitur Paulus possidet regnum; quoniam caret sanguine, qui impedire dicitur regnaturos. Adhuc ergo Paulus in terris positus, etiam in regni cœlestis substantiam transformatur.

3. *Quomodo martyrum celebranda memoria.* Ideo, fratres charissimi, quotiescumque martyrum memorias celebramus, prætermissis omnibus sæculi actibus sine aliqua dilatione concurrere debemus ad domum Dei, reddere illis honorificentiam, qui nobis salutem effusione sui sanguinis pepererunt, qui tam sacratam hostiam pro nostra propitiatione Domino se obtulerunt: præsertim cum dicat ad sanctos suos omnipotens Deus, *Qui vos honorat, me honorat; et qui vos spernit, me spernit* (*Luc.* X, 16). Quisquis ergo honorat martyres, honorat et Christum; et qui spernit sanctos, spernit Dominum nostrum, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto Deus [1], etc.

SERMO CCII * (*a*).

In Natali apostolorum Petri et Pauli, II (*b*).

1. *Apostoli inter se pares, Petro tamen et Paulo inferiores. Petro potentiæ, Paulo scientiæ clavis credita.* Cum omnes beati Apostoli parem gratiam apud Do-

[1] Forte, *ut credamus, et Deum matrem facere virginem.*

[2] Editi Augustiniani, *primus*; repugnantibus Ambrosianis et Mss.

(*a*) Olim, de Sanctis 26; et post, in Appendice 78.

(*b*) Exstat quoque inter vulgatos Ambrosii nomine Sermones, ipsi verius forte quam Augustino tributus.

[1] Hæc clausula sermonis 201 abest tota a Ms. t., nec videtur cohærere cum superioribus.

(*a*) Olim, de Sanctis 27; et post, in Appendice 79.

(*b*) In excusis locum etiam habet inter Sermones Ambrosianos et Maximianos. Ex manuscriptis vero, Augustino quidam, alii Ambrosio, sed multo plures Maximo assignant. Hujus nomine legitur in Romano Breviario die quinta julii. De num. 3 vide Hegesippum, lib. 3, cap. 2.

minimum sanctitatis obtineant, nescio quo tamen pacto Petrus et Paulus videntur præ cæteris peculiari quadam in Salvatore fidei virtute præcellere. Quod quidem ex ipsius Domini judicio possumus approbare. Nam Petro, sicut bono dispensatori, clavem regni cœlestis dedit; Paulo, tanquam idoneo doctori, magisterium ecclesiasticæ institutionis injunxit : scilicet ut quos iste erudierit ad salutem, ille suscipiat ad quietem; ut quorum corda Paulus patefecerit doctrina verborum, eorum animabus Petrus aperiat regna cœlorum. Clavem enim quodam modo a Christo scientiæ et Paulus accepit. Clavis enim dicenda est qua ad fidem pectorum dura corda [1] reserantur, mentium secreta panduntur, et quidquid intrinsecus clausum tenetur, in palam rationabili manifestatione producitur. Clavis, inquam, est quæ et conscientiam ad confessionem peccati aperit, et gratiam ad æternitatem mysterii salutaris includit. Ambo igitur claves a Domino perceperunt; scientiæ iste, ille potentiæ. Divitias immortalitatis ille dispensat; scientiæ thesauros iste largitur. Sunt enim thesauri scientiæ, sicut scriptum est : *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* (*Coloss.* II, 3). Ergo beati Petrus et Paulus eminent inter universos Apostolos, et peculiari quadam prærogativa præcellunt.

2. *Petrus et Paulus meritis æquales. Cur uno die, uno in loco, sub uno tyranno passi. Cur in Occidente.* Verum inter ipsos quis cui præponatur, incertum est. Puto enim illos æquales esse meritis, qui æquales sunt passione; et simili eos fidei devotione vixisse, quos simul videmus ad martyrii gloriam pervenisse. Non enim sine causa factum putemus, quod una die, uno in loco, unius tyranni toleravere sententiam. Una die passi sunt, ut ad Christum pariter pervenirent; uno in loco, ne alteri Roma deesset; sub uno persecutore, ut æqualis crudelitas utrumque constringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persecutor decretus est pro virtute. Et in quo tandem loco martyrium pertulerunt? In urbe Romana, quæ principatum et caput obtinet nationum : scilicet, ut ubi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis; et ubi Gentilium principes habitabant, illic Ecclesiarum morerentur principes. Cujus autem meriti sunt beatissimi Petrus et Paulus, hinc possumus intelligere, quod cum Dominus Orientis regionem propria illustraverit passione, Occidentis plagam, ne quid minus esset, vice sui Apostolorum sanguine illuminare dignatus est. Et licet illius passio nobis sufficiat ad salutem, tamen etiam horum martyrium nobis contulit ad exemplum.

3. *Mortis eorum causa. Orationis virtus. Cur Simon Magus volare in altum permissus.* Hodierna igitur die beati Apostoli sanguinem profuderunt : sed videamus causam quare ista perpessi sunt : scilicet quod inter cætera mirabilia etiam magum illum Simonem orationibus suis de aeris vacuo præcipiti ruina prostraverint. Cum enim idem Simon se Christum diceret, et tanquam filium ad Patrem assereret volando se posse conscendere, atque elatus subito magicis artibus volare cœpisset; tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum, et precatione sancta vicit magicam levitatem. Prior enim ascendit ad Dominum oratio quam volatus, et ante pervenit justa petitio quam iniqua præsumptio. Ante, inquam, Petrus in terris positus obtinuit quod petebat, quam Simon perveniret ad cœlestia quo tendebat. Tunc igitur Petrus velut vinctum illum de sublimi aere deposuit, et quodam præcipitio in saxo elidens ejus crura confregit; et hoc in opprobrium facti illius : ut qui paulo ante volare tentaverat, subito ambulare non posset; et qui pennas assumpserat, plantas amitteret. Sed ne forte hoc mirum videatur, quod magus iste præsente Apostolo per aerem aliquandiu volitaverit, hoc patientia Petri fecit. Permisit enim illum sublimius ascendere, ut altius caderet : voluit eum in excelsum levari ad conspectum omnium, ut ruentem illum de excelso oculi omnium perviderent. Hæc igitur est iniquitatis elatio, ut in altum se ferat, in sublime se erigat : sed sancta oratio omnem humiliat superbiam, universam dejicit vanitatem.

[1] Ita in Augustinianis et Ambrosianis editis et in nonnullis MSS. In aliis autem et apud Maximum, *peccatorum dura corda.*

SERMO CCIII (*a*).

In Natali apostolorum Petri et Pauli, III (*b*).

1. *Petrus ad Judæorum, Paulus ad Gentium salutem electus.* Hodie duos christiani nominis fundatores exsultantis Ecclesiæ festa concelebrant. Hi enim duo electi sunt ad duorum populorum salutem; Petrus ad Judæorum, Paulus ad Gentium : Petrus, ut in Judæa veterem ac desertum repararet agrum, atque eum sub umbra Legis infructuosum et a calore veri solis absconditum, fidei salubritate et gratiæ fecundaret; Paulus vero ad Gentes mittitur, ut terram novam, quæ nullam antea dederat frugem, nullum fuerat experta cultorem, aratro dominicæ crucis proscinderet, et in rudi campo Christi novellam infatigabilis operarius excitaret. Petrus itaque vineam ubi jam fuerat reparat; Paulus plantat ubi non erat. Petrus in Judæis arborem ab antiqui germinis nobilitate degenerem in radice sua excolit; Paulus vero in alieno fomite peregrinos Gentium ramos inserit. Petrus in Judæis de vite spinas resecat; Paulus in Gentibus uvam de rubeto vindemiat. Petrus domum reædificat in ruinosis; Paulus novis erigit fundamentis. Petrus in Judæis male fecunda excolit; Paulus in Gentibus nondum culta fecundat. A Petro in Judæis olea reparatur; a Paulo in Gentibus oleaster inseritur. Petrus in Judæis molliit duritiam; Paulus in Gentibus illuminat ignorantiam. Petrus tenebras vitiatis pellit ex oculis; Paulus reddidit oculos a nativitate cæcatis. Vario ac diverso genere innumeri populi ad unius regis militiam congregantur; ac sic duo potentissimi duces Petrus antiquum de veteribus reducit, Paulus novum de tironibus Christi conducit exercitum.

2. *Negotiatores sunt, et spirituales dispensatores.* Discurrunt itaque per universum mundum duo splendidissimi negotiatores, portantes coram Gentibus et regibus et filiis Israel pretiosa fidei mercimonia. Circumferunt aromata justitiæ, thura divinæ venerationis, incensum compunctionis, balsamum castitatis. Illi igitur sal prudentiæ spiritualis, de quibus dicitur, *Vos estis sal terræ* (*Matth.* V, 13); quibus utique animæ condiantur, et inviolatæ ab æterna peccati corruptione serventur. Erogant per omnem terram spirituales dispensatores pretia salutis, thesauros sanctitatis. Quærunt quos secum ad cœlum attrahant piissimi animarum parentes, dispares partium studiis, operum meritis pares.

3. *In multis æquales. Paulus Novi Testamenti Jonas.* Æquales enim illos ac similes per varia ac diversa virtutum genera dixerim. Nam etsi cum Petro Christus vixit in terris; sed Paulum compellare non dedignatur e cœlis adhuc etiam persequentem. Sed in opere persequentis Apostoli fidem prævidebat; et ideo quia prospexit zelum, honoravit affectum. Et quia sub proposito placendi Deo, agebatur ignarus ad culpam; statim post admonitionem cucurrit devotus

(*a*) Alias, de Sanctis 29.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius erat apud Lovanienses, supposititius apud Verlinum et Vindingum. Si cum Eusebiana de hoc festo homilia contuleris, non difficile ex verbis et modo loquendi intelliges ejusdem esse auctoris utrumque sermonem, scilicet ipsius, nisi fallimur, Fausti semipelagiani. Certe pelagiani hominis sunt verba ista num. 3 : « Sed in opere « persequentis Apostoli fidem prævidebat; et ideo quia pro« spexit zelum, honoravit affectum. » Verba habet Ambrosiani sermonis de SS. Nazario et Celso. Conclusio aliunde sermoni assuta videtur; et Augustinum, cujus nomine in Romano Breviario legitur in festo S. Petri ad Vincula, minime refert. Denum. 1, 2 et 3, vide Euseb. homil. de hoc festo.

ad gratiam [1]. Quamobrem etsi in corpore non est locutus cum Christo Paulus, non minus illud est quod locutus est Christus in Paulo, dicente eodem : *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus* (II *Cor.* XIII, 3)? Ac sic quem foris prædicationibus proferebat [2], intus corde gestabat. Nescio igitur quid ei defuerit sanctitatis, de cujus pectore Dominus, quasi de peculiari templo suo, salutaria populis reddebat oracula. Petrus ambulare super aquas debita soli Deo potestate præsumpsit, et rerum obstupescente natura per insueti itineris novas vias pendulum inferens gressum, tumentia maris dorsa calcavit : sed non minor Paulus, qui, sicut ipse de se dicit, nocte et die in profundo maris fuit (*Id.* XI, 25). Non minor, inquam, Paulus, quem velut Novi Testamenti Jonam, die ac nocte per maris profunda jactatum absorbuit fluctus, et reddidit, quasi sacrum depositum violare non audens, quasi famulo eum sinu unda custodiens illæsum populorum prædicationibus reservabat [2].

4. *Petrus destructor Synagogæ, Ecclesiæ reparator.* [3] Hic est quoque beatus Petrus in illa cœlestium discipulorum schola præcipuus, ac primus idoneus qui verba vitæ ex Christi ore suscipiens, per Evangelii potestatem Judæorum gentem perditam quæreret, et abdicatos ad hæreditatem vocaret, interpres Legis, assertor gratiæ, destructor Synagogæ, Ecclesiæ reparator : et ideo solus inter Apostolos meruit audire, *Amen dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* XVI, 18); dignus certe qui ædificandis in domo Dei populis lapis esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum. De hoc ait sermo divinus : *Et ponebant*, inquit, *infirmos suos, ut umbra saltem transeuntis Petri obumbraret eos* (*Act.* V, 15). Si tunc opem ferre poterat umbra corporis, quanto magis nunc plenitudo virtutis? Si tunc supplicantibus proderat aura quædam pertranseuntis, quanto magis gratia nunc permanentis?

5. *Vinculorum Petri commendatio.* Merito per omnes Christi Ecclesias auro pretiosius habetur ferrum illud pœnalium vinculorum. Si tam medicabilis fuit obumbratio visitantis, quanto magis catena vincientis? *Ut umbra*, inquam, *transeuntis Petri obumbraret eos.* Si inanis quædam species vacuæ imaginis habere potuit in se vim salutis, quanto plus de corpore meruerunt attrahere salubritatis ferreo pondere sacris impressa membris vincula passionis? Si ad præsidia supplicantium tam potens fuit ante martyrium, quanto magis efficax post triumphum? Felices illi nexus qui de manicis et compedibus in coronam mutandi, Apostolum contingentes martyrem reddiderunt. Felices catenæ, quæ nudatis pene ossibus inhærentes, vivas reliquias de sanguinis sudore jam attrita carne rapuerunt, tactusque membrorum cruciatus sui sanctificat instrumentum, in quo dum afflictio crescit ad pœnam, causa pœnæ proficit ad gloriam. Felicia vincula, quæ reum suum usque ad Christi crucem non tam condemnatura, quam consecratura miserunt. In illa itaque cruce imitari metuens sacrificium Redemptoris, capite in terra demergi elegit. O virtus humilitatis ingenitæ, honorari etiam supplicii genere pertimescit; et qui non recusat dominici tormenta patibuli, similitudinem expavescit triumphi!

[1] Quæ clauduntur ansulis, omittit Ms. f.

[2] Ms. f.: *Ac sic quidem* (forte, *quem*) *lingua prædicans hominibus præferebat.*

[3] Quæ sequuntur non habet Ms. f., sed eorum loco hæc subjicit, quæ et aptius cohærent superioribus, et Eusebianos ex dicta homilia sensus magis exhibent : *Petrus igitur regni cœlestis claves meruit; et Paulo adhuc in corpore constituto cœlorum claustra patuerunt, sicut ipse dicit, Scio hominem in Christo, sive in corpore sive extra corpus, Deus scit, raptum usque ad tertium cœlum. Quæ cum ita sint, non solum beati apostoli Petrus et Paulus, sed etiam multi cum eis et per eos cœlestes illas claves tenere arbitrandi sunt, qui sibi piis laboribus, invitante et cooperante Christo, illius sæculi januam patefaciunt, qui sibi portas justitiæ introducente gratia reserant spirituali felicium meritorum; regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum.*

SERMO CCIV (*a*).

In Natali apostolorum Petri et Pauli, IV (*b*).

1. *Petrus a Paulo quæritur, et timet.* Filioli mei, audite nos, et liberate vos. Currite pro vobis, et nobis præstatis et vobis. Commune erit gaudium nostrum, si vos viderimus induere Christum. Juvenes et virgines, seniores cum junioribus ad gratiam festinent : mater nostra pariendo non discernit ætates. Ipsa genuit Petrum, ipsa genuit Apostolos omnes, ipsa genuit Paulum, ut ex lupo fieret agnus. Tanquam natus est Saulus, crevit, et factus est magnus. Baptizatus est a matre, illuminatus a Patre; et cœpit velle Petrum videre : et cum quæreret eum valde videre, magis eum Petrus cœpit timere. Audivit enim Petrus quia Saulus eum quæreret. Noli timere, beate Petre; quia non Saulus te quærit, sed Paulus vas electionis te cupit videre. O sancte Petre, benedic Patrem, et suscipe fratrem; et habes cum quo possis defendere matrem. O beate Petre, quia conversus est Saulus, miraris; qualis es tu, erit et ipse talis, et unus vobis erit Natalis. Qui fecit ex Saulo Paulum, ipse fecit ex Simone Petrum. Unus vos honoravit, unus vos coronabit. Mutavit persecutorem, mutavit et piscatorem; etsi te priorem, illum posteriorem : tamen ambobus unum donavit honorem. Veni, sancte Paule, veni, sequere Petrum; sed docentem, non fugientem. Fugiebat, quando te nesciebat.

2. *Pauli salutem oratio meruit Stephani.* Nam iste beatissimus Paulus, sicut in lectione Actuum Apostolorum, cum recitaretur, audivimus, cœlesti voce prostratus est. Dum furit ad caulas lupina rabie, dum exosum sibi nomen innocentis Agni persequitur, dum quærit discerpere aut vexare gregem, audivit altisonam vocem, *Saule, Saule, quid me persequeris?* Quid frustra insanisti contra nomen meum, et occidisti Martyrem meum? Olim quidem debui perdere te; sed Stephanus meus oravit pro te. Et ille: *Quis es, Domine?* Et Dominus ad illum : *Ego sum*, inquit, *Jesus Nazarenus quem tu persequeris* (*Act.* IX, 4, 5). Caput de cœlo clamat pro membris. Inquietatur corpus; et de cœlo intonat Christus, *Saule*, inquit, *Saule, quid me persequeris?* Quid est quod rugientis poli mugit arcanum, et contra sævitiam Pauli militia conqueritur cœli; nisi ut qui non crediderat resurgentem, saltem crederet in cœlo sedentem? Nam dicitur Ananiæ : *Accede ad eum, et signa eum charactere meo : multa enim patietur pro nomine meo.* Et ille : *Domine, audivi a multis de viro hoc, quia multa mala fecit sanctis tuis.* Ait illi Dominus : *Vade, quoniam vas electionis est mihi* (*Ibid.*, 13, 15).

3. *Paulus patitur quæ infligebat mala.* O beate Anania, merito in timore trepidares, si fortis manu non esset cui militares. Nam ideo prosternitur superbia, ut erigatur sanctitas. Venit ergo Ananias, baptizavit Saulum, et fecit Paulum. Baptizavit lupum, et fecit agnum : et cœpimus habere prædicatorem, quem habuimus persecutorem. Denique cœpit prædicare Christum, cui antea resistebat; paratus pati pro eo, contra quem antea pugnabat. Patitur Paulus quod fecerat Saulus. Saulus lapidavit; Paulus lapidatus est. Saulus Christianos virgis affecit; Paulus pro Christo quinquies quadragenas una minus accepit. Saulus persecutus est Ecclesiam Dei; Paulus submissus est in sporta. Saulus vinxit; Paulus vinctus est. Et dum Saulus sæviens quærit minuere numerum Christianorum, etiam ipse accessit ad numerum confessorum.

(*a*) Alias, de Sanctis 25.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses, rejiciunt ut falsum Verlinus et Vindingus. Leoni in veteri codice Corbeiensi adscribitur, in aliis quibusdam Augustino : sed horum sane doctorum eruditione et gravitate indignus est. Stilo parum distat a superioribus sermonibus 187 et 195. Habet verba etiam nonnulla sermonis proxime subsequentis.

Et dum infert aliis necem, suscepit ipse pro Christo mortem. Dum intrat lupus rapax in stabula pecudis, subito et ipse factus est ovis. Itaque quis jam desperet de magnitudine criminis, aut de humilitate generis? Nam beatissimum Petrum piscatorem modo genibus provolutis adorat excellentia imperatorum; immanem credentium persecutorem Paulum veneratur Gentium multitudo credentium, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCV (*a*).

In Natali apostolorum Petri et Pauli, v (*b*).

1. *Petri vocatio exponitur.* Piscatoris et persecutoris sacratissimum diem, geminæ festivitatis occursu, devotione præcipua hodie celebramus; ille quo retia evasit sæculi, iste quo ex prædone confessor factus est Christi. Eligit ecce duos, unum piscatorem, alterum grassatorem. Illum vocat ex littore, ad istum clamat ex æthere: illum accersit ex ponto, istum terret de cœlo. Dum enim Petrus linea castra laxaret in freto, Christus retia misit in verbo. Cepit Christus, cepit et Petrus; Christus discipulum, Petrus pisciculum: et dum circumdat gentem squameam, ipse incidit in retia. *Præteriens*, inquit, *Jesus vidit duos fratres, Simonem qui dicitur Petrus, et Andream fratrem ejus, retia mittentes in mare; erant enim piscatores. Quibus Christus sic ait: Venite*, inquit, *post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. At illi relictis retibus, secuti sunt eum* (*Matth.* IV, 18-20). Stabat Petrus mobilitate gurgitis pendulus, et inter obscuras aquas inquieti maris, victum quem non habebat, artificio requirebat. Nutabat super ambiguam undam, ut posset indagare capturam. Vario fertur refertur que vestigio, stat mobilis, et movetur stabilis. Rimatur inter cæcos marini germinis fluctus, et sub obscura unda fugitivam insequitur prædam. Conclusus aqua carcer jactatur in pelagus, disposita prætenditur muscipula, erigitur maculosus sub unda paries, fit cæca piscibus in mari custodia: et dum insidiatur Petrus gregibus æquoris, ipse in retia incidit Salvatoris. Fit de prædone præda, de piscatore piscatio, de pirata captivitas. *Venite*, inquit, *post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. At illi relictis retibus suis, secuti sunt eum.* Dum enim Petrus in hamo quærit concludere piscem, hamum verbi misit Christus, et ipsum tenuit piscatorem. Distendebat Petrus sinuoso lini volumine vacuam cortinam [1]: et dum insequitur gravidi semper æquoris prolem, captorem suum fecit in littore Christum Salvatorem. Trahebat, et trahebatur: exercebat in æquore violentiam, et patiebatur in mente capturam. O aquigenum pirata reptilium, deseruisti artificium hoc, mutasti de pisce ad piscem. (Est enim Christus piscis ille, qui ad Tobiam ascendit de flumine vivus: cujus jecore per prunas passionis assato, fugatus est diabolus; et per amaritudinem fellis afflatus est cæcus, et illuminatus est mundus.) De pisce, inquam, ad piscem, de reti ad Ecclesiam, de mari ad fontem, de captore factus est captura. Reliquit enim salum fluctuans, et cœpit ambulare post piscem. Similitudo artis inflammat desiderium audientis; ut qui ante captorium jaciebat in salo, verbi nunc retia spargat in mundo. Tunc enim pisces induxit; nunc autem homines sagenis spiritualibus irretivit.

2. *Pauli conversio.* Paulus autem parvus, sed ex parvo magnus, dum diceretur Saulus, sidereæ vocis tuba conterritus, cadit elisus audacia, ut seminet erectus in mundo doctrinam. *Saule*, inquit, *Saule, quid me persequeris?* Ibat enim Saulus furiæ equis invectus, dirum toto pectore virus efflabat, sanctorumque sanguinem sitiens, per totam Judæam insaniæ ferebatur habenis, ut Christi membra laniaret in terris. Fit vana religione crudelis et quæstionarius innocentium. Per campos sceleratissimi aggeris evagatur; ut Judæa quæ jam primo sævierat in capite, crudelitatem exerceret in corpore. Acceperat enim Saulus potestatem a principibus sacerdotum, ut homines fidei nostræ occideret, et germinantem fidei campum manu nefaria detruncaret. Dum ergo portat Saulus funereum contra milites Christi gladium, fulmineum de cœlo accipit telum; dum grassatur, percutitur; dum Christi sanctos persequitur, violento radio cœlestis luminis cæcatur: et qui sufflatorio superbiæ adversus Deum erigebatur, divinæ vocis terribilitate prosternitur: *Saule*, inquit, *Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 2-9)? Caput pro membris clamat. Inquietatur corpus; et intonat Christus in cœlis, *Saule, Saule, quid me persequeris?* Quid est quod rugientis poli mugit [1] arcanum, et contra sævitiam Pauli provincia conqueritur cœli; nisi ut qui non crediderat resurgentem, saltem crederet in cœlis sedentem: et qui defuncto Apostolorum Domino asseveraverat ex sepulcro mendacium, de cœlo viventis acciperet testimonium? *Saule*, inquit, *Saule, quid me persequeris?* Subito igitur hasta divinæ increpationis prostratus ad terram, et sævitiam perdit et semitam; deponit feritatem, et incurrit oculorum cæcitatem; cœpit habere ducatores, quos habuerat ante secutores.

3. *In Judæos increpatio.* Ubinam, Paule, currebas, quando videbas? Ecce nunc oberrans quæris locum; et qui persequebaris Christum, cæcus curris ad manum. O Saule rapax lupe, comedisti: sed exspecta paululum, et digerens digereris [2]. Credis ergo, o Saule, in Deo, adhibes fidem perfido? Non solent istæ manus in sanguine pollui, si non te adhuc ab eis videris cruciari. Parum erat generi tuo, quod crucifixerat Christum; insuper et manus mittere non formidavit in cœlum. Impressit patibulo carnem, posuit ad ostium sepulcri custodes. Jam Christus ascendit ad Patrem; et adhuc genitrix tua non caruit feritate. O Judæa Prophetarum sanguine temulenta, necdum satiata es? A sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ flumina tui sceleris spumant; et te adhuc usque non satiant? Ab origine mundi sanguinem bibis, et adhuc sitis? Necdum tui facinoris in Christo unda siccavit; et jam alveus tui sceleris sitit? Modo Christum patibulo confixisti; et tam cito cupiditate sanguinis aruisti? Sed ecce prosternitur crudelitas, ut erigatur sanctitas: cadit miles diaboli, ut surgat signifer Christi.

4. *Petri et Pauli martyrium.* Mittit Petrus in salum retiaculum; circumfert Paulus dominicum in mundo vexillum. Et ille piscatur homines, et iste titulo Christi signat Gentiles. Currunt utrique ad palmam martyrii, et utrique perveniunt ad coronam: non quidem eodem temporis cursu, sed eodem anni revertentis occursu. Petrus pro Christo capite deorsum in ligno suspenditur; Paulus pro Christo pugione truncatur. Ille propriis gressibus proficiscebatur ad Christum, oculisque superiora respiciens, beatum spiritum deducebat ad cœlum; iste cervicem curvabat ad pœnam, et offerebat verticem capitis ad coronam. Petrum crux necat; Paulum gladius immolat. Duo genera suppliciorum Domini et Christi, in duobus Apostolis Christi. Petrus patitur crucem; Paulus sentit Dominici lateris pugionem. Piscatorem suspendit hamus crucis; persecutorem mucro minuit persecu-

[1] Ita Mss. r. et gr. At f., *sinuosa volumina, et vocat cohortem*. In editis autem, ut alii quam plures hujus sermonis loci, sic et iste vitiose reddebatur in hunc modum, *sinum lini, volvit in se vacuam cortinam*.

(*a*) Alias, de Sanctis 28.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ex Lovaniensium censura dubius, ex Verlini autem et Vindingi sententia supposititius est. Non peritiori stilo conscriptus, quam sermo superior, quo cum sermone in sententiis et verbis quibusdam convenit.

[1] Editi, *mugit populus*; Ms., *rugiente populo*: et mox, *militia conqueritur*; pro, *provincia*. Floriacensem secuti sumus.

[2] Ms. r., *digeres*; f., *digereris*. Mox uterque, *adhibes ergo fidem video*; vel potius, *Judæo*.

toris. Nunc ad memoriam piscatoris flectuntur genua imperatoris. Ibi radiant gemmæ diadematis, ubi fulgent beneficia [1] piscatoris. Ex piscatore fecit Dominus Apostolorum principem; ex persecutore fecit apostolicum confessorem. Præstitit passio socios, quos fecerat fidei prædicatio copulatos. Veneremur ergo principes gregis, si volumus æterni caulas intrare pastoris.

SERMO CCVI (a).

In Natali sancti Laurentii, I (b).

1. *Laurentius mundum inflammat ad martyrium. Martyrium spirituale. Igne ignis vim restinguit Laurentius.* Beatissimi Laurentii martyris, cujus Natalem hodie celebramus, passionem nosse vos credo; et quanta in persecutione pertulerit, Dilectionem vestram scire posse non dubito. Tanta enim ejus martyrii gloria exstitit, ut passione sua mundum illuminaverit universum. Illuminavit plane mundum Laurentius eo lumine quo ipse succensus est; et flammis quas ipse pertulit, omnium Christianorum corda calefecit. Quis enim hoc exemplo nolit pro Christo ardere cum Laurentio, ut possit a Christo cum Laurentio coronari? Quis nolit ad horam sustinere Laurentii ignem, ut æternum gehennæ non patiatur incendium? Beati igitur Laurentii exemplo provocamur ad martyrium, accendimur ad fidem, incalescimus ad devotionem. Etsi nobis persecutoris flamma deest; fidei tamen flamma non deest. Non ardemus quidem corpore pro Christo, sed ardemus affectu: non subjicit mihi persecutor ignem, sed suggerit mihi ignem desiderium Salvatoris. Esse autem Salvatoris ignem legimus in Evangelio, dicente eodem Domino, *Nescitis quia veni ignem mittere in terram? et quid volo, nisi ut accendatur* (*Luc.* XII, 49)? Quo igne succensi Amahus et Cleophas dixerunt [2]: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas* (*Id.* XXIV, 32)? Hoc igitur igne etiam beatus Laurentius accensus, flammarum non sentit incendia: et dum Christi ardet desiderio, persecutoris pœna non ardet. In quantum enim in illo fidei ardor fervet, in tantum supplicii flamma frigescit. Corporali enim beatus Laurentius laborat incendio: hinc amore Christi succenditur, inde persecutoris flamma torquetur: sed divinus Salvatoris ardor materialem tyranni restinguit ardorem. Quamvis enim in favilla membra solvantur, fidei tamen fortitudo non solvitur: corporis quidem detrimentum sustinet, sed lucrum salutis acquirit.

2. *Diuturnum patitur supplicium. Tribus pueris non inferior.* Non enim, fratres, beatus Laurentius cita vel simplici passione perimitur. Nam qui gladio percutitur, semel moritur; qui in flammarum camino mergitur, uno impetu liberatur: hic autem longa et multiplici pœna cruciatur; ut mors ei non desit ad supplicium, et desit ad finem. Dicitur enim ab illo sævissimo persecutore hæc beato Laurentio constituta pœna, ut ardentium exposita mole carbonum, insuper eum ferrea crate distentum lenta flamma consumeret; ut non tam inflammando cito interimeret hominem, quam diu exurendo torqueret: ita ut cum unum latus exustum persecutor cerneret, aliud latus ignibus objiceret exurendum. Legimus Ananiam, Azariam et Misaelem beatissimos pueros a rege in camino ignis inclusos, in pœnarum suarum deambulasse flammis, et igneos globos pedibus conculcasse (*Dan.* III, 24). Unde et beatus Laurentius non minori est gloria præferendus: siquidem illi in pœnarum suarum flammis ambulabant; hic et in ipso supplicii sui igne discumbit: illi vestigiis pedum conculcaverunt incendia; iste laterum suorum diffusione restinguit. Illi, inquam, stantes in pœna elevatis manibus orabant Dominum; hic autem prostratus in sua pœna, toto corpore Dominum deprecatur.

3. *Igne duplici se rogat exuri.* Iterum ergo beatus Laurentius in dorsum supinus vertitur, et renes ejus ignibus exuruntur: ut impleretur Psalmi prophetia, quæ dicit ex persona Laurentii, *Proba me, Domine, et tenta me; ure renes meos et cor meum* (*Psal.* XXV, 2). Duplici se utique postulat igne comburi. Nam si de solo mundi igne loqueretur, sufficeret renes tantum exurendos incendiis obtulisse. Cor autem nisi Christi flamma non uritur: atque ideo ad comprobandam devotionem suam geminum sibi ignem postulat; ut luctamine habito ostendat in se plus posse amorem Christi, quam pœnam tyranni. Honoremus igitur, fratres, beatum Laurentium, qui dum fide sua persecutoris flammas vicit, ostendit nobis per ignem fidei gehennæ incendia superare, et amore Christi diem judicii non timere.

4. *Ut martyres imitemur.* Nos vero, fratres dilectissimi, si ad consortium sanctorum martyrum pervenire volumus, de imitatione martyrum cogitemus. Debent enim in nobis, etc. (*a*)...., ut in futuro sæculo bonorum fructus colligere cum gaudio et exsultatione possimus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCVII (b).

In Natali sancti Laurentii, II (c).

1. *Martyribus quid debeamus. Laurentius ob tria merito colendus.* Cum omnes beatos martyres, quos nobis antiquitas tradit, honorificentia digna miremur; præcipue tamen beati Laurentii martyris triumphum debemus tota devotione suscipere. Majorem ergo affectum ibi debeo, ubi credulitatem meam cogit contemplatio, quam ubi fidem meam hortatur opinio. Majorem, inquam, affectum ibi debeo, ubi per ea quæ vidi, compellor devotione credere etiam illa quæ non vidi. Nam cum odio, aliquanta mihi impossibilia videbantur: sed cœpi ea credere potuisse fieri, dum similia facta esse conspexi. Et ideo temporis nostri passio, hanc nobis tribuit conferre gratiam, ut fidem præteritam confirmaret. Supradictum igitur virum beatum tota debemus devotione suscipere: primum, quia pretiosum sanguinem suum propter Dominum tradidit; deinde, quod prærogativam nobis apud Dominum nostrum non minimam tribuit, ostendens qualis esse debeat in Christianis fides; tertio, quod idem tam sanctæ conversationis fuerit, ut coronam martyrii tempore pacis invenerit.

2. *Quare cruciatus.* Sed cum sanctitate tanta beatum Laurentium pro Christi nomine vidissent certare Gentiles, erroresque eorum manifestos rationabili castigatione convinceret; tunc illi inebriati furore rapuerunt eum, et cæde crudelissima sauciarunt; tunc beati viri corpus flammis in craticula tradiderunt. Vere beatum corpus, quod non ad pœnam funestus ignis, vel tormenta a fide Christi immutaverunt; sed ad requiem dominicam sancta religio coronavit. Sed et ipsa flamma ideo suscepit Martyrem; non ut eum a

[1] In Ms. r., *fulget supplicium.*

[2] Editi, *duo illi discipuli dixerunt.* At cb. Ms., *Amahus et Cleophas dixerunt:* quomodo etiam habet idem sermo apud Ambrosium. Accedit codex t. in quo, *Emahus et Cleophas:* et sic jam supra in sermone 86, ad eumdem locum. Ambrosius porro in Lucæ caput 24, eosdem discipulos Amaonem et Cleopham vocat.

(*a*) Olim, de sanctis 30; et post, in Appendice 80.

(*b*) Dignus est qui legatur, Lovaniensium judicio. Inter Ambrosii Sermones reperitur in excusis, ipsique in Ms. Corbeiensi et in Theodericensi inscribitur. Confer ad ejus commentaria in Lucam et ad sermones hujus Appendicis 86, 87, Commentariis iisdem plurimum congruentes. Cæterum conclusio ab istis verbis, « Nos vero, fratres dilectissimi, » etc., desumpta est ex Cæsarii sermone de Martyribus, qui est infra 224.

(*a*) Cætera repete ex serm. 224, n. 1.

(*b*) Alias, de Sanctis 32.

(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius erat Lovaniensibus, Verlino autem et Vindingo spurius. Posterior pars ab illis verbis num. 3, « Sufficere nobis debent, » etc., initium est homiliæ Maximi de Martyribus. Prior etiam, cum Laurentii martyrio minus apte conveniat, aliunde accepta non immerito existimatur.

fide sua ignis mutaret, sed ut probatum Domino suo redderet. Tali enim incendio beata consecrata sunt viscera, non condemnata. Convenit huic passioni quod ait Apostolus, *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem* (I *Cor.* III, 15). Salvus enim iste factus est, dum venerabilis confessionis est incendio concrematus. Hæc est tota causa passionis, fratres, propter quam morti addictus est sanctus vir, quod sui similes cæteros hortaretur. Nam exhortatio illa in tantum profecit, ut illo a sæculo recedente, fides ejus regionis ipsius loca universa pervaserit. Ita Christus tunc in beato martyre suo Laurentio persecutiones passus est: nunc illic plurimi Christianorum exsultant in populis.

3. *Martyres ante martyrium martyres fuisse necesse est. Crucem tollere quid sit.* Sufficere nobis debent ad profectum salutis nostræ martyrum exempla sanctorum, qui propter adipiscendam cœlestem coronam, omnibus se mandatis dominicis subdiderunt, et ita cunctis devinxerunt se legibus Salvatoris, ut propter ante actam vitam mererentur ad hanc martyrii gloriam pervenire. Non enim illo in tempore tantum perfecerunt præceptum Domini, quo confessionis supplicium pertulerunt; sed necesse fuit illos prius secundum Evangelium vixisse, ut Christi passionibus potirentur. Necesse est, inquam, ut initia bona fuerint, quorum finis est optimus subsecutus; et martyres eos non solum fuisse cum passi sunt, sed etiam tunc martyres Christi esse cum viverent. Martyr enim græce, latine Testis dicitur. Igitur quotiescumque bonis affectibus [1] mandatum Christi facimus, toties Christo testimonium perhibemus. Unde et crux Domini non tantum illa dicitur, quæ passionis tempore ligni affixione construitur; sed et illa quæ totius vitæ curriculo cunctarum disciplinarum virtutibus coaptatur. De qua mihi videtur Salvator dicere, *Qui vult post me venire, tollat crucem suam, et sequatur me* (*Matth.* XVI, 24). Numquid enim omnes martyres, qui secuti sunt Dominum, crucifixi sunt cum Domino [2]? Numquid omnes virgines, qui juxta Apocalypsim sequuntur Agnum Dei, crucifixi sunt ut sequantur (*Apoc.* XIV, 4)? Numquid Paulus apostolus crucifixus fuerat, cum dicebat, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* VI, 14)? Hoc autem dicit, ut intelligas crucem non ligni esse patibulum, sed vitæ virtutisque propositum. Tota igitur vita christiani hominis, si secundum Evangelium vivat, crux est atque martyrium.

SERMO CCVIII (*a*).

In festo Assumptionis B. Mariæ (*b*).

1. *Solemnitas hæc præcipua et jam merito accepta.* Adest nobis, dilectissimi fratres, dies valde venerabilis, dies omnium sanctorum solemnitates præcellens. Adest, inquam, dies inclyta, dies præclara, dies in qua e mundo migrasse creditur virgo Maria. Et ideo cum summa exsultatione laudes intonet universa terra tantæ Virginis illustrata excessu; quia indignum valde est ut illius recordationis solemnitas sit apud nos sine maximo honore, per quam meruimus auctorem vitæ suscipere: satisque præposterum judicandum est, ut cum sanctorum celebremus victorias martyrum, illius solemnitatem illis non præferamus quæ huic mundo edidit Principem martyrum. In hac siquidem die competenter sponso illi cœlesti proclamat beata Virgo Maria: *Tenuisti manum dexteram meam; et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria assumpsisti me* (*Psal.* LXXII, 24). Hodie, inquam, et ipsa a sponso filio et Domino congrue audivit: *Jam hiems transiit, imber abiit et recessit; surge, proxima mea, sponsa mea, columba mea, et veni* (*Cant.* II, 11-14).

2. *De Mariæ assumptione quid sentiat Ecclesia.* Hoc idcirco dicimus, fratres, quia sicut jam in consuetudinem Christi suscepit Ecclesia, hodierna die ad cœlos assumpta fuisse traditur virgo Maria. Sed quo ordine hinc ad superna transierit regna, nulla catholica narrat historia. Non solum autem respuere apocrypha, verum etiam ignorare dicitur hæc eadem Dei Ecclesia. Et quidem sunt nonnulla sine auctoris nomine de ejus assumptione conscripta; quæ, ut dixi, ita caventur, ut ad confirmandam rei veritatem legi minime permittantur. Hinc sane pulsantur nonnulli, quia nec corpus ejus in terra invenitur, nec assumptio ejus cum carne, ut in apocrypha legitur, in catholica historia reperitur. Quibus dicendum est, quia si Moysi corpus ab homine non invenitur in terris, cum quo locutus est Deus facie ad faciem; illius quærere dementiæ est, per quam idem majestatis Deus incarnatus effulsit in terris. Neque enim dignum est de corporis ejus notitia sollicitum quempiam esse, quam non dubitat super Angelos elevatam cum Christo regnare. Sufficere debet tantum notitiæ humanæ hanc vere fateri reginam cœlorum, pro eo quod regem peperit angelorum.

3. *De genere mortis illius nullus Latinorum scripsit. Vera de Assumptione sententia.* Sed nec invenitur apud Latinos aliquis tractatorum de ejus morte quidpiam aperte dixisse. Nam illum Evangelii versiculum quem Simeon dixit ad Domini Matrem, *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius* (*Luc.* II, 35), beatæ recordationis Ambrosius cum tractaret, ait: *Nec historia nec litteræ docent, Mariam gladio vitam finisse.* Hinc et Isidorus: *Incertum est*, inquit, *per hoc dictum, utrum gladium spiritus, an gladium dixerit persecutionis.* Sed quid de his de quibus loquor dicam; cum nec ipse qui hanc accepit ante crucem Domini in sua, id est, Joannes evangelista, de hoc posteris aliquid retinendum scriptis mandaverit? Nullus enim hoc fidelius narrare potuit, si illud Deus manifestari voluisset, quam ille utique qui hanc nutriendam suscepit, nec contra morem filius matrem reliquit. Restat ergo ut homo mendaciter non fingat apertum, quod Deus voluit manere occultum. Vera autem de ejus assumptione sententia hæc esse probatur, ut secundum Apostolum, sive in corpore, sive extra corpus ignorantes (II *Cor.* XII, 2), assumptam super Angelos credamus.

4. *Maria omni laude major.* His igitur prætermissis, loquamur aliquid in laudibus sacratissimæ Virginis. Sed quid nos tantilli, quid actione pusilli, quid in ejus laudibus referemus, cum etsi omnium nostrum membra verterentur in linguas, eam laudare sufficeret nullus? Altior enim cœlo est, de qua loquimur; abysso profundior, cui laudes dicere conamur. Deum enim quem omnis creatura non capit, ipsa immaculato utero clausum gestavit. Hæc est enim quæ sola meruit mater et sponsa vocari, hæc primæ matris damna resolvit, hæc homini perdito redemptionem adduxit. Mater enim generis nostri pœnam intulit

[1] Apud Maximum, *actibus*.

[2] Abundat, *cum Domino*; nec est apud Maximum.

(*a*) Olim, de Sanctis 35; et post, in Appendice 83.

(*b*) Incerti auctoris, qui multum Augustino recentiorem Isidorum ex opere de Vita et Obitu Sanctorum citat. In nostris codicibus manuscriptis habetur absque nomine auctoris. At in Lovaniensium plerisque, ut ipsi observant, manuscriptis tribuitur Fulberto episcopo Carnutensi. In codice tamen Cassinensi et in Cluniacensi Ambrosio Autperto adscribitur. Et sane ex Autberto Fulbertum effingere proclive fuit; maxime cum Fulbertus sacratissimæ Virginis cultui addictissimus semper audierit. Hinc suspicio est, hujus Ambrosii non solum libellum de Conflictu vitiorum et virtutum, sed et plures sermones inter Augustini opera fuisse immixtos; eique forsitan tribuendum serm. 195 aliosve, qui in manuscriptis Ambrosii nomen præ se ferunt; maxime qui nec Ambrosium Mediolanensem, nec hujus imitatorem Maximum Taurinensem sapiunt. Permulta hic reperies dicta jam ante in superioribus aliquot sermonibus de B. Maria. De num. 3 vide Ambros. in Lucæ cap. 2, Isid. de Vita et Morte Sanctorum, cap. 68; de num. 4 supra serm. 120, n. 4, et 194, n. 2; et serm. 121, n. 5; de num. 5, serm. 120, n. 5, et 194, n. 2; de num. 10, serm. 125, n. 2; de num. 11, serm. 194, n. 5.

mundo; Genitrix Domini nostri salutem edidit mundo. Auctrix peccati Eva; auctrix meriti Maria. Eva occidendo obfuit; Maria vivificando profuit. Illa percussit; ista sanavit. Hæc enim mirabili atque inæstimabili modo omnium rerum et suum peperit Salvatorem. Quæ enim hæc virgo tam sancta, ad quam venire dignaretur Spiritus sanctus? quæ tam speciosa, ut eam sibi Deus eligeret sponsam? quæ tam casta, ut esse posset virgo post partum? Hæc est Dei templum, fons ille signatus, et porta in domo Domini clausa. Ad hanc namque, ut dixi, Spiritus sanctus descendit, huic virtus Altissimi obumbravit. Hæc est immaculata coitu, fecunda partu, virgo lactans, Angelorum et hominum cibum nutriens. Merito itaque beata singulari a nobis præconio extollitur, quæ singulare commercium mundo præbuit. Denique tantum se ad cœli fastigia sublevavit, ut Verbum in principio apud Deum de superna cœli arce susciperet.

5. *Maria omni laude dignissima.* O felix Maria, et omni laude dignissima! O genitrix gloriosa! O sublimis puerpera, cujus visceribus auctor cœli terræque committitur! O felicia oscula lactentis labris impressa, cum inter crebra indicia reptantis infantiæ, utpote verus ex te filius tibi matri alluderet; cum verus ex Patre Deus Dei unigenitus imperaret! Nam auctorem tuum ipsa concipiens edidisti in tempore puberem, quem habebas ante tempora conditorem. O felix puerperium, lætabile Angelis, optabile sanctis, necessarium perditis, congruum profligatis! Qui post multas assumptæ carnis injurias, ad ultimum verberatus flagris, potatus felle, affixus patibulo, ut te veram matrem ostenderet, verum se hominem patiendo monstravit. Sed quid dicam pauper ingenio; cum de te quidquid dixero, minor laus est, quam dignitas tua meretur! Si cœlum te vocem, altior es. Si matrem Gentium dicam, præcedis. Si formam Dei appellem, digna existis. Si dominam Angelorum vocitem, per omnia esse probaris. Quid ergo de te digne dicam, quid referam; cum non sufficiat lingua carnis tuas enarrare virtutes? Has interim laudes sileat lingua carnis, quas semper ardenter intus profert animus. Nunc nostras peto ut aures doctrinarum tuarum demulceas organis. Plaudant nunc tympanis sanctæ manus, et inter veloces articulos harmonia puerperæ concrepet. Concinant lætantes chori, et alternantibus modulis dulcisona carmina misceantur.

6. *Magnificare dicitur duobus modis.* Audiamus, fratres, audiamus pio mentis affectu, audiamus quemadmodum tympanistria nostra doctrinis concrepet Virgo Maria. Audiamus, inquam; et huic harmoniæ moribus respondeamus. Denique cum hæc mulier beatissima ab angelo jam salutata, Spiritu sancto repleta, plenitudine divinitatis afflata, ad domum Elisabeth venisset cognatæ, post exsultationem Joannis in utero matris, post admirationem Elisabeth de adventu ejusdem Domini Matris, hoc Domino decantavit canticum laudis: *Magnificat anima mea Dominum; et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo* (*Luc.* I, 46, 47). Primo igitur hoc in loco quærendum est, quid sit magnificare Dominum: neque enim magnus fit a creatura Creator. Sed sciendum nobis est, duobus modis dici magnificare; id est, aut magnum facere, aut magnum adorare magnumque admirari. Magnificatur enim Deus a nobis, cum magnificari dignatur a nobis. Sed numquid sic in nobis, sicut in Maria unde carnem assumpsit pro nobis? *Ave*, inquit ad eam angelus, *gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres. Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Ibid.*, 28, 35). Quæcumque tamen anima sancta Verbum concipere potes credendo, parere prædicando, magnifica amando. Unde et David propheta dicit, *Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in invicem* (*Psal.* XXXIII, 4): ac si diceret, Magnitudinem Domini mecum decantate, prædicate, et nominis ejus præconia magna voce attollite. Hinc iterum dicit, *Domine Deus meus, magnificatus es vehementer* (*Psal.* CIII, 1). Unde autem magnificetur in nobis, idem propheta ait, *Magnificata est usque ad cœlos misericordia tua* (*Psal.* CVII, 5).

7. *Magnificandus imprimis Deus de redemptionis munere.* Sic namque optandum est, ut in singulis nostra anima [1] magnificet Dominum, concipiat Dei Verbum, pariat et nutriat, recordetur salvationis suæ pia commercia, quomodo nullis suis præcedentibus meritis sit ab iniquitate salvata, sed sola Dei bonitate gratuita Christi sanguine redempta, et dicat, *Magnificat anima mea Dominum. Sic enim dilexit Deus mundum*, ait Evangelium, *ut Filium suum unigenitum daret* (*Joan.* III, 16). Hinc et Apostolus, *Qui proprio*, inquit, *Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (*Rom.* VIII, 32). O miræ pietatis affectus! o inæstimabilis ardor charitatis! Quis ante tantæ pietatis divitias non obstupescat? quis ante tam ineffabilem charitatem non contremiscat? Quis unquam posset sperare, ut ex Deo ante tempora natus nasceretur pro hominibus in tempore ex femina homo factus? unde scriptum est, *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus* (*Galat.* IV, 4, 5). Quis, inquam, posset æstimare, ut portaretur manibus femineis portator orbis, panis Angelorum aleretur, virtus cœlorum infirmaretur, vita omnium moreretur? Magnificet ergo in his anima Mariæ Dominum; magnificet et nostra. Admiremur, gratulemur, amemus, laudemus, adoremus, gratias illi agamus; quoniam per eamdem Redemptoris nostri mortem de tenebris ad lucem, de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem, de exsilio ad patriam, de luctu ad gaudium, de terris ad cœleste regnum vocati sumus.

8. *Hac veritate imbutus terrena despicit. Quæ bona, quæ prava exsultatio.* Quæcumque igitur anima sancta talibus fuerit incitamentis occupata, nihil concupiscit terrenum, nihil transitorium, nihil quod ad tempus arridet, nihil quod ad præsens delectat: quæ risum luctum computat, et gaudium in mœrorem commutat; cui mundus carcer, cœlum vero habitatio est: cui exsultatio in præsentibus nulla est, quia in illo tantum gaudere appetit, qui super omnes est. Unde in sancto Cantico, cum diceret Virgo gloriosa, *Magnificat anima mea Dominum; et exsultavit spiritus meus:* signanter addidit, *in Deo salutari meo:* ac si diceret, Anima mea quæ magnificat Dominum, non in quolibet alio, sed in illo tantum exsultat, quem amando magnificat. Noverat autem esse aliam vituperabilem exsultationem, quia mundus gaudere dicitur tendens ad luctum, de quibus Salomon ait: *Lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis* (*Prov.* II, 14). Hinc et Apostolus non quodlibet gaudium in sanctorum cordibus esse describit, sed in Spiritu sancto. Hinc David cum diceret, *Gaudete, justi;* subjunxit, *in Domino* (*Psal.* XXXII, 1). Hinc cum Domino diceret, *Gaudebunt labia mea, dum cantavero;* addidit, *tibi* (*Psal.* LXX, 23). Hac enim exsultatione nullus eorum gaudet, quisquis de præsentibus tantum exsultat, æternisque bonis interesse non concupiscit: cui exsilium patria esse creditur, et mors vita æstimatur; cujus Deus venter est, et ornatus non in moribus, sed in amictu [2] est: qui cum laudatur, extollitur; et cum vituperatus fuerit, magnis iracundiæ stimulis agitatur: qui cum mansuetis non humiliatur, sed in superbiæ fascibus elevatur, et cæteros quasi ex alto montis supercilio contemplatur.

9. *Quid sit lætari in Jesu.* Sed quis hæc ad plenum ita potest calcare, ut ab hac exsultatione, iisdem vitiis interpellantibus, nec ad momentum se credat posse abstrahi; cum Scriptura pronuntiet, *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabi-*

[1] In Mss., *Mariæ anima.*
[2] Ita Mss. Editi autem, *in actu.*

tatio sensum multa cogitantem (*Sap.* IX, 15)? Ingemiscens ergo, o anima sancta quæcumque in Domino exsultas, quoties te ab hac exsultatione abstractam esse videris, dicito, *Ne projicias me, Domine, a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me : redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me* (*Psal.* L, 13, 14). Et hic attentius intuere, quam exsultationem petierit. Quod enim hebraice Jesus, hoc latine Salutaris dicitur. Quæ enim hæc lætitia est Jesu, nisi contemplatio ejus, qualis venturus est in gloria sua? Sciendum vero est, quia illi tunc hac claritate potientur, qui hic positi Redemptoris sui vestigia imitantur. Et quidem Dominum Jesum legimus doluisse, flevisse, ex itinere fatigatum fuisse, opprobria et contumelias sustinuisse, sputa, flagella, crucem suscepisse : nunquam tamen legimus eum risisse, prosperatum in præsenti fuisse. Hinc plane, hinc in spe gaudent omnes electi, cum cœperint adversitatibus mundi fatigari, et nullis ejus prosperitatibus fallaciter decipi; scientes procul dubio aliam viam non superesse, per quam possint cœlos penetrare. Hinc est quod idem Dominus ait discipulis suis, *Beati estis cum vos maledixerint homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes, propter me. Gaudete in illa die et exsultate : ecce enim merces vestra multa est in cœlis* (*Matth.* V, 11 *et* 12). Sed in his pressuris atque angustiis nequaquam possent subsistere, et, quod his majus est, gaudere, nisi veraciter in conspectu Dei et hominum humiles essent. Quibus Dominus eorum ait, *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (*Id.* XI, 29). Hinc iterum dicit, *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (*Id.* V, 4).

10. *Humilitatis commendatio. Humilitas fucata.* Hinc etiam hæc Virgo gloriosa beatam se dici ab omnibus generationibus manifestat, eo quod ejus humilitatem Deus respexit. Nam subdit, *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ; ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes* (*Luc.* I, 48). O vere beata humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cœlos innovavit, mundum purificavit, paradisum aperuit, et hominum animas ab inferis liberavit! O vere, inquam, gloriosa Mariæ humilitas, quæ porta paradisi efficitur, scala cœli constituitur! Facta est certe humilitas Mariæ scala cœlestis, per quam descendit Deus ad terras. *Quia respexit*, inquit, *humilitatem ancillæ suæ; ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Et quid est dicere, *Respexit*; nisi, Approbavit, placuit ei humilitas mea? Unde per prophetam Dominus dixit, *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum et humilem, et trementem sermones meos* (*Isai.* LXVI, 2)? Hinc David Domino dicit, *Quia respexisti humilitatem meam, salvasti de necessitatibus animam meam* (*Psal.* XXX, 8). Multi siquidem videntur in conspectu hominum humiles esse, ut ab eis beatificentur : sed eorum humilitas a Domino non respicitur, quia falso, et non vere de humilitate gloriantur. Si enim veraciter humiles essent, Deum ab hominibus, et non se vellent laudari; non in hoc mundo eorum spiritus exsultaret, sed in Deo salutari; humilitatem suam non ab hominibus conspici, sed a Deo exoptarent. Sequitur in hoc sancto Cantico, *Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus* (*Luc.* I, 49). Quæ tibi magna fecit, quæso, gloriosa Virgo, ut dici beata merearis? Puto enim, imo veraciter credo, ut creatura ederes Creatorem, famula Dominum generares; ut per te Deus mundum redimeret, per te illuminaret, per te ad vitam revocaret.

11. *Precatio ad beatam Virginem.* Huc usque, o Virgo beata, de te ipsa quæ nos ad amorem Dei accenderent fideliter protulisti : ea vero quæ sequuntur, humano generi prophetasti. Meum autem votum exstitit ea tantum inde transcurrere, quæ ad tui laudem nominis pertinerent. Sed hæc quæ de te ipsa narrasti, neque ut dignitas tua meretur, dicere potuisti. Quas ergo tibi laudes fragilitas humani generis persolvet, quæ solo tuo commercio recuperandi aditum invenit? Accipe itaque quascumque exiles, quascumque meritis tuis impares gratiarum actiones : et cum susceperis vota, culpas nostras orando excusa. Admitte nostras preces intra sacrarium exauditionis, et reporta nobis gratiam reconciliationis. Sit per te excusabile, quod per te ingerimus; sit impetrabile, quod fida mente poscimus. Accipe quod offerimus, impetra quod rogamus, excusa quod timemus : quia nec potiorem meritis invenimus ad placandam iram Judicis quam te, quæ meruisti esse mater Redemptoris et Judicis. Succurre ergo miseris, juva pusillanimes, refove flebiles; ora pro populo, interveni pro clero, intercede pro monachorum choro, exora pro devoto femineo sexu : sentiant omnes tuum levamen, quicumque devote celebrant tuum nomen [1]. Sit tibi compassio super afflictis, sit pius affectus super cœlorum peregrinis : et cum te semper lætantem aspicis, fletus nostros, quæsumus, ipsa ad Deum admittas, eumque ut proprium filium pro nobis interpelles. Nos enim adhuc in hac terra affligimur, persequimur, injuriis lacessimur, opprobriis afficimur, esurimus, sitimus, somnum patimur, in carcere retinemur. Tu vero in cœlestibus regnis prælata es cunctis virginum choris, tu Agnum quocumque perrexerit sequeris (*Apoc.* XIV, 4). Tu virgineos choros et ab incentivæ carnis illecebris alienos per albentia lilia rosasque vernantes ad fontes perennis vitæ potandos invitas. Tu in illa beatorum felicissima regia, primi ordinis dignitate indepta, plantis roscidis oberrans, inter paradisi amœnitatem gramineosque crocos tenero poplite pergis, felicique palma violas immarcescibiles carpis. Tu concinis sine fine choris conjuncta summis; Angelis Archangelisque sociata, indefessa voce, *Sanctus* (*Id.* IV, 8)! clamare non cessas. Tu in cubiculo Regis beatitudinum gemmis ac margaritis ornata assistis. Tibi thronus regius ab Angelis collocatur in aula æterni Regis, teque ipse Rex regum ut matrem veram et decoram sponsam præ omnibus diligens amoris amplexu sibi associat. Nec mirum, si dignetur tibi adgaudere Deus regnans in cœlis, quem tu parvulum ex te hominem natum toties osculata es in terris. Has ergo tuas felicitates possidens, convertere ad nostrarum miseriarum salutem.

12. *Beata Virgo quomodo colenda.* Inter hæc igitur, fratres charissimi, cum toto mentis affectu beatissimæ Virginis nos intercessionibus committamus, omnes ejus patrocinia omni nisu imploremus : ut dum nos supplici eam obsequio frequentamus in terris, ipsa nos sedula prece commendare dignetur in cœlis. Neque enim dubium, quæ [2] meruit pro liberandis proferre pretium, posse plus sanctis omnibus, liberatis impendere suffragium. Sed quid nobis prodest hanc interpellare vocibus, nisi etiam humilitatis ejus exempla teneamus? Curemus ergo, dilectissimi fratres, ut qui hujus diei festivitati interesse cupimus, vestimentis humilitatis atque charitatis induti appareamus. Non nos invidia alienæ felicitatis torqueat, non ira usque ad divisionem dilaniet, non cupiditas Christum a nobis excludat, non sæculi tristitia exurat, non prosperitas ejus incaute decipiat, non luxuria inquinet, non immunditia polluat, non elatio corrumpat, non superbia inflet : ut dum nos virtutibus ornatos, charitate conjunctos, humilitate fundatos beata Dei Genitrix suæ nos interesse festivitati perspexerit, ardentius nobis subvenire festinet apud Filium et Dominum suum Jesum Christum, Deum et Salvatorem nostrum; qui coronis perennis regni glorificat sanctos suos, et est æterna laus et exspectatio omnibus electis ejus : ipsi gloria, virtus, potestas, æternitas, et nunc et semper per immortalia sæcula sæculorum. Amen.

[1] Sic editi. At Ms. cb. cum m., *tuum Natale*. Vindocinensia autem, *tuam assumptionem*.
[2] In Mss., *quod*.

SERMO CCIX (a).

In festo omnium Sanctorum (b).

1. *Certaminis tempus breve, bravium sine fine.* Hodie, dilectissimi, omnium Sanctorum sub una solemnitatis lætitia celebramus festivitatem, quorum societate cœlum exsultat, quorum patrociniis terra lætatur, quorum triumphis Ecclesia sancta coronatur : quorum confessio quanto in passione fortior, tanto est clarior in honore ; quia dum crevit pugna, crevit et pugnantium gloria, et martyrii triumphus multiplici passionum genere adornatur, perque graviora tormenta, gratiora fuere et præmia. Dum catholica mater Ecclesia per totum orbem longe lateque diffusa, in ipso capite suo Christo Jesu edocta est contumelias crucis et mortem non timere, magis magisque roborata est non in resistendo, sed in perferendo. Universos autem quos agmine inclyto carcer pœnalis inclusit, pari et simili calore virtutis ad gerendum certamen gloria triumphalis inspiravit. O vere beata mater Ecclesia, quam sic honor divinæ dignationis illuminat, quam vincentium gloriosus martyrum sanguis exornat, quam inviolatæ confessionis candida induit virginitas! Floribus ejus nec rosæ, nec lilia desunt. Certent nunc, charissimi, singuli ad utrosque honores, amplissimas accipere dignitatum coronas, vel de virginitate candidas, vel de passione purpureas. In cœlestibus castris pax et acies habent flores suos, quibus milites Christi coronantur.

2. *Sequitur de eodem argumento.* Dei enim ineffabilis et immensa bonitas etiam hoc providit, ut laborum quidem tempus et agonis non extenderet, nec longum faceret aut æternum ; sed breve et, ut ita dicam, momentaneum : ut in hac brevi et exigua vita agones essent et labores; in illa vero quæ æterna est, corona et præmia meritorum : ut labores quidem cito finirentur, meritorum vero præmia sine fine durarent : ut post hujus mundi tenebras visuri essent candidissimam lucem, et accepturi majorem passionum cunctarum acerbitatibus beatitudinem, testante hoc Apostolo, ubi ait, *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad superventuram gloriam quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18). Quam læto sinu de prælio revertentes civitas cœlestis excipit, de hoste prostrato tropæa ferentibus occurrit! Cum triumphantibus viris et feminæ veniunt, quæ cum sæculo sexum quoque vicerunt, et geminata gloria militiæ virgines cum pueris teneros annos virtutibus transeuntes. Sed et cætera fidelium turba aulæ perpetuæ regiam intravit, qui sinceritatem fidei inconcussis præceptorum cœlestium disciplinis unita pace observaverunt. Ergo agite nunc, fratres, aggrediamur iter vitæ, revertamur ad civitatem cœlestem, in qua scripti sumus et cives decreti. Non sumus hospites, sed cives sanctorum et domestici Dei (*Ephes.* II, 19) ; etiam illius hæredes, cohæredes autem Christi. Hujus nobis urbis januas aperiet fortitudo, et fiducia latum præbebit ingressum.

3. *Vitæ beatæ descriptio.* Consideremus ergo inclytam urbis illius felicitatem, in quantum considerare possibile est. Ut enim vere est, comprehendere nullus sermo sufficiet. Dicitur de ea in quodam loco sic, quod aufugiet ibi dolor et tristitia et gemitus (*Isai.* LIII, 10). Quid hac vita beatius? Ibi non est paupertatis metus, non ægritudinis imbecillitas; nemo læditur, irascitur nemo, nemo invidet ; cupiditas nulla exardescit, nullum cibi desiderium, nulla honoris pulsatio, aut potestatis ambitio [1]. Nullus ibi diaboli metus, insidiæ dæmonum nullæ, terror gehennæ procul, mors neque corporis neque animæ, sed immortalitatis munere vita jucunda. Nulla erit tunc usquam discordia ; sed cuncta consona, cuncta convenientia ; quia omnium Sanctorum una concordia : pax cuncta et lætitia continet, tranquilla sunt omnia et quieta. Jugis splendor, non iste qui nunc est, sed tanto clarior, quanto felicior ; quia civitas illa, ut legitur, non egebit lumine solis, sed Dominus omnipotens illuminabit eam, et lucerna ejus est Agnus : ubi sancti fulgebunt ut stellæ in perpetuas æternitates, et sicut splendor firmamenti qui ad justitiam erudiunt multos. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardorisve asperitas ulla; sed talis quædam erit rerum temperies, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (I *Cor.* II, 9), nisi illorum qui ea perfrui digni inveniuntur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ, qui et laverunt stolas suas in sanguine Agni, et sunt ante sedem Dei, serviuntque ei die et nocte. Non est senectus ibi, nec senectutis miseria, dum omnes occurrunt in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Verum super hæc omnia est consociari Angelorum et Archangelorum cœtibus, Thronis etiam et Dominationibus, Principatibus et Potestatibus, omniumque cœlestium supernarumque Virtutum contuberniis perfrui, et intueri agmina sanctorum splendidius sideribus micantia, Patriarcharum fide fulgentia, Prophetarum spe lætantia, Apostolorum in duodecim tribubus Israel orbem judicantia, martyrum purpureis victoriæ coronis lucentia, virginum quoque choros candentia serta gestantes inspicere. De Rege autem qui horum medius residet, dicere vox nulla sufficit. Effugit enim omnem sermonem, atque omnem sensum humanæ mentis excedit decus illud, illa pulchritudo, illa virtus, illa gloria, illa magnificentia, illa majestas. Ultra enim omnem sanctorum est gloriam, ipsius inæstimabilem aspicere conspectum, et splendore majestatis ejus irradiari. Si enim quotidie oporteret nos tormenta perferre, si ipsam gehennam parvo tempore tolerare, ut Christum videre possemus in gloria venientem, et sanctorum ejus numero sociari ; nonne erat dignum pati omne quod triste est, ut tanti boni tantæque gloriæ participes haberemur?

4. *Per quid ematur cœlum.* Quæ erit illa, fratres charissimi, justorum gloria, quam grandis sanctorum lætitia, cum unaquæque facies fulgebit ut sol (*Matth.* XIII, 43), cum ordinibus distinctis populum suum Dominus in regno Patris sui cœperit recensere, et meritis atque operibus singulorum præmia promissa restituere ; pro terrenis cœlestia, pro temporalibus sempiterna, pro modicis magna præstare ; adducere sanctos in visionem Paternæ gloriæ, et facere in cœlestibus consedere, ut sit Deus omnia in omnibus, æternitatemque amatoribus suis et immortalitatem largiri, ad quam eos sanguinis sui vivificatione reparavit, denuo ad paradisum reducere, regna cœlorum fide et veritate suæ pollicitationis aperire? Hæc inhæreant firmiter sensibus nostris, hæc intelligantur plena fide, hæc toto corde diligantur, hæc indesinentium operum magnanimitate acquirantur. Reposita est in potestate facientis; quia regnum cœlorum vim patitur. Res ista, o homo, id est regnum cœleste aliud non quærit pretium quam te ipsum. Tantum valet quantum et tu : te da, et habebis illud. Quid turbaris

[1] Editio GG. subjicit hanc notam : « Apud Rabanum, *nulla honoris pulsat et potestatis ambitio.* »

(a) Olim, de Sanctis 37 ; et post, in Appendice 85.

(b) Exstat inter vulgata opuscula et Alcuini et Bedæ. Pro Beda facit recepta lectionum inscriptio in Breviariis ad hanc festivitatem de omnibus Sanctis. In manuscriptis nostris caret auctoris nomine. In quibusdam tamen Germanis, Valafridi Strabi, sed nequicquam, prænotatur ei nomen ; cum Valafrido paulo antiquior Rabanus Maurus, lib. 3 ad Bonosum, cap. 12, nonnulla ex hoc sermone verba exscribat. Cæterum auctor, quisquis est, excerpta veterum dicta hic in unum corpus, quod Alcuinus et Beda plerumque faciunt, redegit, nonnulla ab Augustino, et plura a Chrysostomo mutuatus, pleraque autem a Cypriano in epist. 9, ad Martyres, et 77, ad Nemesianum atque alios ad metalla damnatos, ipsiusque libris de Opere ac Eleemosynis et de Mortalitate. De num. 1 vide Cypriani epist. 9, ad Martyres; de num. 3, confer Chrysost. de Reparatione lapsi, cap. 7 ; de num. 4, Augustini serm. 127, cap. 3; de num. 5, Cypr. in fine libri de Opere et Eleemosynis, et epist. 77, ad Nemesianum ; de num. 6, Cypr. in fine libri de Mortalitate.

de pretio? Christus semetipsum tradidit, ut acquireret te in regnum Deo Patri : ita et tu te ipsum da, ut sis regnum ejus ac non regnet peccatum in mortali tuo corpore, sed spiritus in acquisitionem vitæ. Ad hanc igitur operum salutarium delectetur currere palmam, quicumque desiderat præmia repromissa in æterna sæcula.

5. *Corona martyrum purpurea, juste viventium candida.* Libenter igitur, fratres, ac prompte certemus, omnes in agone justitiæ Deo et Christo spectante curramus : et qui sæculo et mundo majores esse cœpimus, cursum nostrum nulla sæculi et mundi cupiditate tardemus. Si expeditos, si celeres, si in hoc operis agone currentes dies ultimus invenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad præmium deerit remunerator. Qui coronam in persecutione purpuream pro passione donavit, ipse in pace viventibus pro justitiæ meritis dabit et candidam. Nam nec Abraham, nec Isaac, nec Jacob occisi sunt; et tamen fidei et justitiæ meritis honorati inter Patriarchas primi esse meruerunt : ad quorum congregatur convivium, quisquis fidelis et justus et laudabilis invenitur. Memores esse debemus voluntatem non nostram, sed Dei facere debere : quia qui fecerit ejus voluntatem, manet in æternum, quomodo et ille manet in æternum. Quapropter, charissimi, mente integra, fide firma, virtute robusta, charitate perfecta parati ad omnem voluntatem Dei simus, conservantes fortiter dominica mandata. In simplicitate servate innocentiam, in charitate concordiam, modestiam in humilitate, diligentiam in administratione, vigilantiam in adjuvandis laborantibus, misericordiam in fovendis pauperibus, in defendenda veritate constantiam, in disciplinæ severitate censuram; ne aliquid ad exemplum bonorum factorum desit in nobis.

6. *Quam exoptanda vita æterna.* Hæc sunt enim vestigia quæ nobis sancti quique revertentes in patriam reliquerunt; ut illorum semitis inhærentes, sequeremur ad gaudia. Patriam quoque nostram paradisum cum illis computemus. Parentes Patriarchas jam habere cœpimus : utquid non properamus et currimus, ut patriam nostram videre, et parentes salutare possimus? Magnus illic nos charorum numerus exspectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos et copiosa turba desiderat, jam de sua incolumitate secura, adhuc de nostra salute sollicita. Ad eorum complexum et conspectum venire, quanta illis et nobis in commune lætitia est! Qualis illic cœlestium voluptas conservorum societatem exspectantium! quam summa et perpetua felicitas! Illic Apostolorum gloriosus chorus, illic Prophetarum exsultantium numerus insignis. Ibi martyrum populus innumerabilis ob certaminum victoriam coronatur; illic clarissima virginum turba lætatur : illic etiam confessorum fortitudo laudatur. Ibi et illorum remuneratio censetur, qui præcepta dominica servantes, ad cœlestes thesauros terrena patrimonia transtulerunt. Ad hos, dilectissimi, avida cupiditate properemus; ut cum his cito esse, et cito ad Christum venire contingat, eumque hujus itineris ducem habeamus, salutis auctorem, lucis principem, lætitiæ largitorem : qui vivit et regnat cum Deo Patre omnipotente et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCX (*a*).

In Natali sancti Stephani protomartyris, I (*b*).

1. *Stephanus toti Ecclesiæ datus ad exemplum. Stephani sincerissima castitas.* Hesterno die Natalem habuimus Domini Salvatoris; hodie summa devotione veneramur sancti martyris Stephani passionem : hesterno, redimimur ad præmium; hodierno, provocamur ad exemplum. Bene ergo hesternæ solemnitati festivitas hodierna conjuncta est; ut illa credentes eveheret ad vitam, hæc confitentes duceret ad coronam. Omni ergo Ecclesiæ beatus Stephanus datus est ad profectum. Adhuc laicus diaconii meruit electionem, et levita martyrii obtinuit principatum. In plebe adhuc positus erat; sed jam virtutibus eminebat. Humilis erat loco; sed celsus fide. Discipulus erat ordine; sed factus est magister exemplo. Quos sequebatur devotione fidei, præcessit velocitate martyrii. Scriptum est enim de eo in Actibus Apostolorum, quod ad ministerium viduarum sit ab Apostolis deputatus (*Act.* VI). In hoc etiam quod præpositus est feminis, testimonium meruit sincerissimæ castitatis. Beatus ergo erit, charissimi fratres, qui hunc sectatus, qui hunc imitatus fuerit : et pudicitiæ enim palmam, et martyrii consequetur coronam.

2. *Cur Filium hominis, non Filium Dei videre se testatus est.* De quo et lectio Actuum Apostolorum, quæ nobis hodie lecta est, dilectissimi fratres, cum plurimum habeat in ipsa specie admirationis, non minus tamen continet in mysterio dignitatis. *Ecce*, inquit beatus Stephanus, *video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei* (*Id.* VII, 55). Considerate attentius, dilectissimi fratres, cum beatus Martyr Dominum Jesum Christum ad dexteram Dei Patris stare vidisset, cur sese Filium hominis videre testatus est, et non potius Filium Dei; cum utique plus delaturus Domino honoris videretur, si se Dei potius quam hominis Filium videre dixisset? Sed certa ratio postulabat, ut hoc ita et ostenderetur in cœlo, et prædicaretur in mundo. Omne enim Judæorum scandalum in hoc erat, cur Dominus noster Jesus Christus, qui secundum carnem erat filius hominis, esse etiam Dei Filius diceretur. Ideo ergo pulchre Scriptura divina Filium hominis ad dexteram Dei Patris stare memoravit, ut ad confutandam Judæorum incredulitatem ille Martyri ostenderetur in cœlo, qui a perfidis negabatur in mundo : et illi testimonium cœlestis Veritas daret, cui fidem terrena impietas derogaret.

3. *Si distant inter se martyres, præcipuus est Stephanus.* Unde licet juxta Psalmum qui lectus est, pretiosa sit in conspectu Domini mors sanctorum ejus (*Psal.* CXV, 15), si quid tamen distare inter martyres potest, præcipuus videtur esse, qui primus est. Nam cum sanctus Stephanus ab Apostolis diaconus ordinatus sit (*Act.* VI, 5), Apostolos ipsos beata ac triumphali morte præcessit : ac sic qui erat inferior ordine, primus factus est passione; et qui erat discipulus gradu, magister cœpit esse martyrio, complens illud quod beatus propheta in Psalmo qui lectus est dixit, *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi* (*Psal.* CXV, 12)? Retribuere enim primus voluit Stephanus martyr Domino, quod cum omni humano genere accepit a Domino. Mortem enim quam Salvator dignatus est pro omnibus pati, hanc ille primus reddidit Salvatori.

4. *Mira Stephani charitas.* Post hæc subjecit Scriptura sacra, et ait : *Positis genibus clamavit dicens : Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (*Act.* VII, 59). Videte, dilectissimi fratres, affectum beati viri, videte magnam et admirabilem charitatem. In persecutione positus erat; et pro persecutoribus deprecabatur : atque in illa lapidum ruina, quando alius oblivisci poterat etiam charissimos suos, ille Domino commendabat inimicos. Quid enim dicebat cum lapidaretur?

(*a*) Olim, de Sanctis 5; et post, in Appendice 71.

(*b*) Plerisque in manuscriptis præfixum habet nomen Maximi. Ex iisdem tamen libris plures sermonem in duos partiuntur, iique non Maximo assignant nisi posteriorem, qui quidem ab istis verbis hic num. 2 incipiens, « Lectio Actuum Apostolorum quæ nobis hodie lecta est, » etc., inter Maximianos etiam Sermones vulgatus invenitur. Cæterum postrema ac potissima pars, ab hoc fere loco num. 4, « Imitemur ergo in aliquo, dilectissimi fratres, » etc., Cæsarii esse intelligitur ex aliis ipsius sermonibus. De num. 5 vide Cæsarii homil. ex editis a Baluzio, 9, et infra serm. 225, n. 6, necnon supra serm. 115, n. 4, et homil. 9 et 10 ex editis a Baluzio; de eodem num. 5 in fine, vide Cæsarii homil. 7 ex editis a Baluzio; de fine n. 6, confer homil. 10, 11 et 25 ex editis a Baluzio.

Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Plus itaque tunc illorum dolebat peccata, quam sua vulnera; plus illorum impietatem, quam suam mortem dolebat. Et recte plus : in illorum quippe impietate erant multa quæ plangi, in illius autem morte non erat quod debuisset doleri. Illorum impietatem mors sequebatur æterna; hujus autem mortem vita perpetua. Imitemur ergo in aliquo, dilectissimi fratres, tanti magistri fidem, tam præclari martyris charitatem. Diligamus nos hoc animo in Ecclesia fratres nostros, quo ille tunc dilexit inimicos suos. Sed, quod pejus est, aliquoties non solum inimicos non diligimus, sed nec amicis quidem fidem integram custodimus.

5. *Inimicis indulgere.* Sed dicit aliquis : Non possum diligere inimicum meum, quem quotidie velut hostem patior crudelissimum. O quicumque ille es, attendis quid tibi fecerit homo, et non consideras quid tu feceris Deo. Cum enim tu multum graviora in Deum peccata commiseris, quare non dimittis homini parum, ut tibi Deus dignetur dimittere multum? Recole quid tibi in Evangelio Veritas ipsa promiserit, et quam tibi quodam modo cautionem fecerit, vel quale pactum tecum inierit : *Si enim*, inquit, *dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis peccata vestra. Si autem non dimiseritis, nec Pater vester dimittet debita vestra* (*Matth.* VI, 14 *et* 15). Videtis, fratres, quia cum Dei gratia in potestate nostra positum est, qualiter a Domino judicemur. *Si*, inquit, *dimiseritis, dimittetur vobis.* Nam sæpe dixi, fratres, et frequentius dicere debeo; nemo se circumveniat, nemo se seducat. Qui vel unum hominem in hoc mundo odio habet, quidquid Deo in operibus bonis obtulerit, totum perdit : quia non mentitur Paulus apostolus, dicens, *Si dedero omnes facultates meas in cibos pauperum, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam; charitatem autem non habuero; nihil mihi prodest.* Quam rem etiam beatus Joannes confirmat, dicens, *Omnis enim qui non diligit fratrem suum, manet in morte*; et iterum, *Qui fratrem suum oderit, homicida est* (I *Joan.* III, 14, 15). Hoc loco fratrem, omnem hominem oportet intelligi : omnes enim in Christo fratres sumus. Nemo itaque sine charitate de virginitate præsumat, nemo de eleemosynis, nemo de jejuniis, nemo de orationibus confidat : quia quamdiu inimicitiam in corde tenuerit, neque istis, neque aliis quibuslibet bonis operibus placare sibi Dominum poterit. Sed si vult sibi habere propitium Dominum, non dedignetur audire consilium bonum. Audiat non me, sed ipsum Dominum suum : *Si offers*, inquit, *munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens offeres munus tuum* (*Matth.* V, 23, 24). Et nos pugnas habentes intrinsecus, et dolos in corde versantes, quasi qui bonam conscientiam habeamus, præsumimus accedere ad altare, non timentes quod scriptum est, *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit* (I *Cor.* XI, 29).

6. *Difficultatem quidem habet, sed et ingens præmium. Id observatur ob terrenam spem, vel propter timorem; quanto magis per amorem.* Sed dicit aliquis : Grandis labor est, inimicos diligere, pro persecutoribus supplicare. Nec nos negamus, fratres, non parvus quidem labor est in hoc sæculo : sed grande erit præmium in futuro. Per amorem enim hominis inimici efficieris amicus Dei : imo non solum amicus, sed etiam filius; sicut ipse Dominus dixit, *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt; ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est* (*Matth.* VI, 44, 45). Si te aliquis homo dives in hoc sæculo vellet adoptivum filium facere, quomodo servires, quas indignitates etiam servorum ejus, quæ servitia durissima, et aliquoties etiam turpissima sustineres convicia, ut ad caducam et fragilem hæreditatem ipsius pervenires? Quod ergo alius sustinet propter substantiam terrenam, tu sustine propter vitam æternam. Convincimur enim certissima ratione, quia propter Deum possumus quidem, sed nolumus injurias sustinere. Denique si nobis aliqua potens persona injuriam facit, si nos etiam in faciem maledicit; nec respondere aliquid asperum, non dicam vicem reddere, audemus. Quare hoc? Ne ab illa persona potente adhuc majora quam pertulimus, patiamur. Quod a nobis extorquet hominis timor, debuerat a nobis exigere Christi amor. Si ergo potens persona contra nos sævit, tacemus, et nihil dicere ausi sumus : si vero æqualis aut forte inferior vel levem nobis contumeliam fecerit, quasi feræ bestiæ, sine ulla patientia ac sine aliqua Dei contemplatione consurgimus; et aut in præsenti nostram injuriam vindicamus, aut certe ad majorem vicem reddendam nostrum animum præparamus. Quid est hoc, quod quando potens persona nobis injuriam infert, patienter accipimus; quando inferior, nimio furore succendimur? Quia ibi timuimus hominem; hic Deum timere nolumus. Unde rogo vos, fratres, quantum possumus, cum Dei adjutorio cor nostrum ad patientiam præparemus, et in omnibus malis hominibus medicorum vicem agere studeamus, et non ipsos homines, sed ipsorum malitiam odio habeamus. Pro bonis oremus, ut semper ad meliora conscendant; pro malis, ut cito ad emendationem vitæ per pœnitentiæ medicamenta confugiant. Quam rem orantibus vobis ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXI (*a*).

In Natali sancti Stephani, II (*b*).

1. *Stephanus corona.* Post hesternum festivissimum diem, quo Salvatoris nostri Christi nativitas illuxit, etiam hodiernus dies beati martyris Stephani corona illustratur. Martyris illius merita nulla pars orbis ignorat : passus est enim in ipso principio Ecclesiæ, in ipsa urbe Jerosolyma. Ibi et diaconus ministravit, et in ipso juventutis flore decorem ætatis suæ sanguine purpuravit. Passio ejus insignis est, atque mirabilis valde. Hanc modo de libro Actuum Apostolorum (*Act.* VII), cum legeretur, non solum audivimus, sed etiam oculis fidei exspectavimus. Christus ergo caput martyrum prior passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum ut sequamur vestigia ejus (I *Petr.* II, 21). Cujus passionis vestigia prior secutus beatissimus Stephanus confitendo Christum, lapidatus a Judæis coronam meruit, tanquam suo sibi nomine impositam. Stephanus enim græce, latine Corona appellatur. Jam corona nomen habebat; et ideo palmam martyrii suo nomine præferebat. Qui cum lapidaretur, non solum non expetebat de persecutoribus reportare vindictam; sed eis potius a Deo veniam postulabat. Meminerat enim dixisse Dominum, *Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus* (*Deut.* XXXII, 35); et iterum, *Ne dixeris, Ulciscar me de inimicis meis; sed exspecta Dominum, ut tibi auxilium sit* (*Prov.* XX, 22). Exspectare nos jubet Deus, ut in die futuræ retributionis cum sanctis martyribus vindicemur. Beati enim qui exspectant Dominum, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram (*Psal.* XXXVI, 9), illam scilicet terram quæ justis est sine dubio præparata.

2. *Vindictæ cupidus, coercetur. Stephanus et sævit et diligit.* Tu autem, o christiane, quæris vindicari de adversario tuo qui tibi forsitan injuriam fecit; æstuas, furis, anhelas, festinas vindicari. Attende Christum medicum ægritudinis tuæ, attende redemptorem animæ tuæ. Propter te pependit in ligno, et nondum est vindicatus : et tu vis vindicari, et non vis tantum et talem magistrum imitari? Ideo pati voluit, ut tibi patientiæ suæ demonstraret exemplum. Vide pendentem,

(*a*) Olim, de Sanctis 2; et post, in Appendice 70.
(*b*) Augustini nomine legitur in Romano Breviario in die octava sancti Stephani. Rejecerunt tamen Lovanienses, asseruntque bonam ejus partem reperiri in Eusebii sermone, qui incipit, « Quoties charitatem vestram. » Sed hujuscemodi exordii inter Eusebianos sermonem frustra quæsivimus. Habes autem hic nn. 2 et 3, excerpta quædam ex Augustini sermone 49, n. 9-11.

et tibi languenti de suo sanguine medicamentum conficientem. Vide pendentem, et tibi de ligno tanquam de tribunali præcipientem. Audi precantem : *Pater*, inquit, *ignosce illis; quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Sed potuit hoc Christus, dicis mihi; ego non possum : ego enim homo sum, ille Deus homo. Deus ergo utquid homo, si non corrigitur homo? Sed ecce tibi loquor, o homo. Multum est ad te imitari Dominum tuum : attende Stephanum conservum tuum. Certe Stephanus sanctus homo erat, an Deus? Plane homo erat, hoc erat quod tu : sed quod fecit, non fecisset, nisi donante illo quem rogas et tu. Vide tamen quid fecerit : loquebatur Judæis, sæviebat et diligebat. Utrumque debeo demonstrare, et sævientem et diligentem. Audi sævientem : *Dura cervice :* verba sunt sancti Stephani, quando loquebatur Judæis : *Dura cervice, et non circumcisi corde et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis. Quem Prophetarum non occiderunt patres vestri* (*Act.* VII, 51, 52)? Audisti sævientem; audi et diligentem. Irati illi licti, et gravius inardescentes, et mala pro bonis reddentes, ad lapides cucurrerunt, et Dei famulum lapidare cœperunt. Hic probemus sancti Stephani patientiam et dilectionem : hic victorem diaboli triumphatoremque cernamus. Audivimus sævientem adversus tacentes; videamus si diligat sævientes. Sæviebat adversus tacentes; videamus si diligat lapidantes.

3. *Pro se stans oravit; pro inimicis, genu flexo.* Ecce Stephanus lapidatur, sic constitutus quasi ante oculos nostros. Ecce membrum Christi, ecce athleta Christi. Inspice illum qui primo pependit in ligno. Crucifigebatur ille; iste lapidabatur. Ille dixit, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34) : iste quid dicit? Audiamus illum, si forte vel ipsum possimus imitari. Primo beatus Stephanus stans oravit pro se, et ait : *Domine Jesu, accipe spiritum meum.* Deinde genu flexit, et flexo genu, ait : *Domine, ne statuas illis hoc peccatum : et hoc dicto obdormivit* (*Act.* VII, 58 *et* 59). O felix somnus et quies vera! Ecce quid est requiescere, pro inimicis suis orare. Sed paululum, quæso te, sancte Stephane, expone nobis hoc nescio quid, quare pro te stans orasti, et pro inimicis genu flexisti. Responderit fortasse quod intelligimus : Pro me stans oravi, quia pro me, qui recte Deo servivi, orando et impetrando non laboravi. Quia qui pro justo orat, non laborat, ideo pro se stans oravit. Ventum est ut oraret pro Judæis, pro interfectoribus Christi, pro interfectoribus sanctorum, pro lapidatoribus suis; attendit tam multam et magnam esse impietatem ipsorum, quæ difficile donari posset : genu flexit, et ait, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Ergo, charissimi, si non potestis imitari Dominum, imitamini conservum, imitamini sanctum Stephanum, imitamini omnes martyres sanctos. Homines erant, conservi tui erant, sicut tu nati erant; sicut tu nati, sed a Christo sunt coronati.

SERMO CCXII * (*a*).

In Natali sancti Stephani, III (*b*).

1. *Sacerdotis gaudium et corona salus populi. Sacerdotis est dispensare res Dei, populi suscipere.* Donet mihi Dominus pauca dicere salubriter, qui donavit sancto Stephano tanta dicere fortiter, etc. (*c*). Vidit Christum, confitens Christum, moriturus pro Christo, perrecturus ad Christum. Dominus in cruce pendens pro inimicis suis ait, *Pater, ignosce illis; quia nesciunt quid faciunt.* Stephanus, etc. (*d*). Quomodo non posset ibi iste esse, ubi erat quem secutus est, ubi erat quem imitatus est? Triumphavit, coronatus est.

2. *Sequitur de eodem argumento.* Sane corona [1] nostra est ædificatio vestra, et gaudium nostrum salus vestra; salus et temporalis et sempiterna. *Promissionem enim habemus*, sicut dixit Apostolus, *vitæ præsentis et futuræ* (I *Tim.* IV, 8) : sed salutem præsentem donat Deus et hominibus et pecoribus, donat Deus et bonis et malis. Hanc autem salutem temporalem, pro æterna salute martyres contempserunt. Gaudetis sine dubio, quia salvos nos videtis; et nos in Christo de vestra salute gaudemus : sed satagite ut etiam in illo die de vobis gaudeamus [2]; quia quod ait Apostolus pro sua dispensatione tam magna et ampla, ut ejus vix vestigia consectemur, hoc nobis loquebatur, quod populo Dei quem ædificabat, dicebat [3], *Gaudium et corona mea* (*Philipp.* IV, 1). Quicumque ergo proficiunt in Christo de laboribus nostris, gaudium sunt et corona nostra : quia nostrum est fideliter dispensare non nostram, sed dominicam pecuniam; vestrum est cum cura et sollicitudine suscipere. Ego enim possum esse dator, non exactor : et dator non quasi meæ rei, sed Dei, unde et ego vivo; quia ad unam domum magnam omnes pertinemus, unum patremfamilias Dominum habemus. Cellarium habet amplum, unde et nos et vos vivere possimus. Tantum eum rogemus, ut fastidium detergat; prius donet esuriem, et sic porrigat panem. Unde vivo, inde dico; unde pascor, hoc ministro. Nam vobiscum pauper sum. Divitiæ communes nostræ Deus noster, vita omnium nostrum beata est et æterna. Ergo *qui gloriatur, in Domino glorietur* (I *Cor.* I, 31), qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXIII (*a*).

In Natali sancti Stephani, IV (*d*).

Martyres quid sibi, quid aliis pariant. Si quis sollicitus sanctorum martyrum gesta percurrat, semper in eis quod plus miretur inveniet. Beatæ enim passiones cœlestia tolerantibus regna parturiunt, et hæreditarium nobis bonum quod imitemur ostendunt. Quid enim dignum tam pio Domino famulorum reddit obsequium, si majora constat pro servis Dominum, quam servos pertulisse pro Domino? Oportet nos ergo cum omni veneratione narrare, qua devotione beatus Stephanus martyr, cujus Natalem hodie celebramus, Domini fuerit exempla secutus, qua patientia mortem pertulerit. Quis non magno stupore et nimia admiratione teneatur, eum tam dulces impetus habuisse saxorum, et tam mitia resultantium tormenta petrarum; ut colliso capite, fluente cruore, omnia sui corporis membra perfusa torperent? Tunc ille Christi devotione tropæum gestans in corde, medicinam pro vulneribus computabat. Eximi enim se ab hac luce cupiebat, ut ad illa clara æternitatis habitacula Domino jubente transiret, ubi ei parabatur unius horæ exitio gaudium sempiternum et nulla vetustate periturum : quia æternus est Dominus noster Jesus Christus, qui martyres regni sui æternitatis gloria coronare dignatus est.

SERMO CCXIV (*c*).

In Natali sancti Stephani, V (*d*).

1. *Lupis oves miscet Dominus, et quare.* Dominus no-

(*a*) Alias, de Sanctis 3.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ambiguus manserat apud Lovanienses, rejectus est per Verlinum et Vindingum. Prima parte nihil differt ab Augustini sermone 319, de sancto Stephano. Postrema etiam, tametsi hæc ad istud festum minime pertinere videatur, stilum Augustinianum refert.

(*c*) Repete cætera ex Augustini sermone 319 nn. 1 et 2.

(*d*) Ex eodem sermone, nn. 4 et 5.

[1] Ms. n., *cura.*

[2] Laudatus Ms., *satis etiam in illo die vobiscum gaudebimus.*

[3] In eodem Ms., *hoc est quod nobis loquebatur, qui ædificabat et dicebat.*

(*a*) Alias, de Diversis 98.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius est, falsus Verlino et Vindingo. Nomine Augustini in nostris manuscriptis nusquam prænotatur.

(*c*) Alias, de Diversis 99.

(*d*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustino perperam tributum probant Verlinus et Vindingus ex auctoris inscitia, qua hic num. 4 narrat, cum Christus in cruce diceret, *Amen dico vobis, amodo videbitis cœlos apertos*, etc., clamasse Caipham, *Blasphemavit !* Displicent alia multa, quæ nec Fulgentio, cujus nomen in Corbeiensi Ms. præfert, tribui patiantur. Ejusdem forte concionatoris est, cujus sermones hujus Appendicis 204 et 205.

ster Jesus Christus pastor bonus, mitis et pius, oves suas miscet inter lupos in hoc sæculo, ut eas adjuvet de throno suo. Videre vis, quicumque es christianus, Dominum Jesum Christum oves inter lupos miscentem? Ipse in præsenti Evangelii lectione clamabat, dicens : *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum* (*Matth.* x, 16). Vis iterum videre Dominum Jesum Christum oves suas de luporum manibus educentem? Ipse clamat et dicit : *Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis* (*Joan.* x, 11). Lupus destruitur, quando pastor occiditur : ovis redimitur, quando pastor crucifigitur. Non enim timere debent oves misceri in medio luporum : ad hoc enim lupis miscentur, non ut in ipsorum malitiam commutentur; sed ut lupi in innocentiam ovium convertantur. Sed si volunt fieri agni, oves non deficiant sequentes Agnum qui tollit peccatum mundi (*Id.* I, 29).

2. *Stephanus ovis prima. Paret ut angelus. Ob Trinitatis signaculum. Cujus fidei clavibus cœlum aperit.* Ecce enim prima ovis sanctus Stephanus, quomodo testimonio fidei lupos excutit proclamantes, et oculis suis cœlos cernit patentes? O prima ovis pugnans in medio luporum, sequens, non adhuc perveniens ad Dominum; et jam amicus est Angelorum! Quam manifeste familiaris Angelis erat amicus, qui in medio luporum ut angelus parebat. Adapertis etenim cœlis, aspectus mutatus est confessoris : et cœpit tanquam sole illustratus justitiæ ita splendere, ut humanam speciem non haberet ipsis patentibus cœlis, ipsis testantibus inimicis. Nam stabat in medio luporum, et erat facies ejus tanquam facies angeli stantis in medio Judæorum (*Act.* VI, 15). Quid agitis, o Judæi? Non timetis ovem Christi primam pedissequam, quæ habet in fronte sua nomen Patris et Filii et Spiritus sancti? Ipsum est signum quod vobis in Stephani fronte lucebat. Hoc signum viderunt cœli, et patefacti sunt : et tanquam ostenso signaculo, in specie Angelorum patefactæ sunt portæ cœlorum. Venit enim sanctus Stephanus cum clavibus fidei : et ipse sibi aperuit quod fideliter credidit, et libenter aspexit. Quod ergo vidit, non tacuit. *Ecce*, inquit, *video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei* (*Id.* VII, 55).

3. *Ibi videt Christum et Angelos.* Sed quid restabat ut cœlis patefactis videret, nisi ipsum qui in cœlos ascenderat, Dominum Salvatorem? Nam istos cœlos omnes videmus; sed clausos, non patefactos; lucentes in stellis, non micantes in Angelis : iste autem jam non homo, sed angelus. Homo sedem palatii Domini sui non aspicit clausam, sed patefactam : non videt Angelos, sed Archangelos; siquidem et ipsos aspicit : sed ipsum prædicat, cui testis erat; ipsum præconatur, cui est famulus in agone perfectus. Nam quanta fuerat sancto Stephano gratia condonata? Videbat exercitum cœlestis militiæ stantem, videbat hominis Filium ad dexteram Patris sedentem. Ecce videt Deum, qui jam migrabat ad Deum; confessionisque merito aspicit congregationem cœlestium Potestatum, qui jam migraturus erat ad provinciam mortuorum. Sed inter mortuos clamabat, qui inter eos coruscabat, *Ecce*, inquit, *video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei.*

4. *Ut Christus, sic Stephanus. Deum confitens damnatur. Nec tamen tunc tacet; sed non auditur.* Gaudeant amici, si blasphemant inimici. Non taceat ovis testificando, etsi lupi clament blasphemando. *Concluserunt enim mentes suas et dixerunt, Blasphemavit* (*Id.* VI, 11). Hoc dixit et Caiphas princeps sacerdotum de Filio hominis patiente, et omnia tolerante. Cum enim diceret Dominus noster Jesus Christus suspensus in cruce, *Amen dico vobis, amodo videbitis cœlos apertos et Filium hominis stantem ad dexteram Patris;* clamavit Caiphas dicens, *Blasphemavit* (*Matth.* XXVI, 64, 65)! Caiphas conscidit vestes; isti ipsas clauserunt mentes : Caiphas, ut nudus remaneret; isti, ut in sua duritia permansissent. O magnum miraculum! Cœli januæ aperiuntur; et Judæi mentes impias concluserunt : sed sanctus Stephanus non tacuit, non defecit, nec blasphemantibus cessit. Ibi attendebat, ubi oculos cordis aperiebat. *Ecce*, inquit, *video cœlos apertos et Filium hominis stantem a dextris Dei.*

5. *Stephani ad Judæos allocutio.* Sed quid mihi irascimini pro tanta testificatione, Judæi? Numquid mea jussione aut potestate patefacti sunt cœli? Patefacti sunt; non ut meam gloriam proderent, sed ut pastorem meum in me ostentantem adjutorium demonstrarent. Considerate igitur et videte quantum longe sim a cœlis, positus vobiscum in terris. Numquid ego attingere potui, et januas aperire cœlorum? Palatium suum ipse mihi aperuit Dominus Angelorum. Merito quodam modo video; et quod video non taceo. Non enim contempsi in cruce pendentem; ideo video ad dexteram Patris sedentem. Vobis istud datum est de cœlestibus testimonium : sed si non creditis, ego quid feci vobis? Cœli aperti enarrant gloriam Dei (*Psal.* XVIII, 1); et ego taceam misericordiam Christi mei? Video Christum in sua gloria sedentem, pro mea salute astantem; ipse mihi testis est in cœlis : ego ei non ero testis in terris? Si eum fuero confessus coram hominibus, confitebitur etiam ipse me coram Angelis suis : si autem negavero eum in terris, et ipse me negabit in cœlis (*Luc.* XII, 8, 9). Sed pro tantis fidelibus testimoniis lapides jactatis, mentem clauditis, integra vobis et manifesta dicentem audire non vultis.

6. *Stephani ad Christum precatio pro se.* Cædite, cædite lapidibus confitentem : habeo meum Patris ad dexteram adjutorem. Vos cæditis caput meum; ego illi commendo spiritum meum. *Domine*, inquit, *Jesu, suscipe spiritum meum.* Isti maledicunt; tu benedic : isti persequuntur; tu suscipe persecutum. Non sine causa, Jesu meus, Domine meus, pro me ad dexteram Patris dignaris astare, quem novi et credo ad dexteram Patris sedere. Pro me est quod stare dignaris, qui stando non deficis, qui tuos adjuvando non deseris. Tu me, Domine meus, misisti in medio inimicorum meorum, me dignatus es facere primum martyrem post tuam ascensionem : si vis ut non deficiam a te, adjuva me. Cesset contusio petrarum; ne deficiat in me fortitudo membrorum. Pro me enim, Domine meus, appellas, dum stas. Vocis tuæ legationem audio; credo, suscipio, cognosco pro me apud Patrem postulantem, donantem, et adjuvantem; ne mea fides deficiat sequendo te. Quid dicis, Jesu meus, Domine meus, petendo pro me apud Patrem? Pater, ecce hic est primus pedissequus, novam pro me mundi intravit palæstram : dona misericordiam, ut perveniam ad victoriam. Sentiat ovis mea se adjuvantem; ne me inter lupos existimet traditorem. Ecce, inquit, video stantem, præsumo pro me postulantem. Et ideo, Domine meus, qui exspectas [1] certamen meum, suscipe spiritum meum. Verum quia non timeo, Domine, lapidantem membra, suscipe spiritum meum in requie sempiterna. Inter istos sum deputatus tanquam ovis occisionis : apud te ponar in requie suavitatis et pacis. Judæi lapidabant, iste ingemiscebat; Judæi cædebant caput, iste commendabat spiritum.

7. *Precatio ejusdem pro inimicis. Quid profuit hæc precatio.* At ubi de spiritu commendato cœpit esse securus, pro inimicis factus est advocatus. Et non sicuti pro se petebat, ita pro inimicis interpellabat. Hic stabat, quando Christum videbat : hic genua figebat, quando pro inimicis orabat. Ipsa enim necessaria advocatio, pro tantis ac talibus inimicis. Sciebat namque quod eum Dominus Jesus non cito posset audire; sed pro ipsorum peccato, non pro merito suo. Ideo pro tanta iniquitate lapidantium Judæorum genua figebat, lacrymas effundebat, dicens, *Domine, ne statuas illis hoc ad peccatum.* Vide, quicumque es christianus, quomodo ovis ista in omnibus Agnum sequitur, et Pastorem imitatur. Dominus Jesus Christus suspensus in cruce clamabat, *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum* (*Luc.* XXIII, 46) : iste dicit

[1] Pro, *spectas.*

Domine, suscipe spiritum meum (*Act.* VII, 58). Dominus Jesus Christus pro inimicis clamabat, *Pater, ignosce illis; quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34): iste dicit, *Ne statuas hoc illis in peccatum* (*Act.* VII, 59). Et manifeste, fratres mei, in medio lapidantium istorum qui amplius sæviebat beatus apostolus Paulus præsens erat. Si ergo tunc daretur Stephano de lapidante vindicta, quomodo talem magistrum habuisset Ecclesia? His dictis emisit spiritum, ascendit in cœlum, veniam meruit inimicis, gaudere meruit in cœlis de amicitiis beati Pauli subsequentis: quia ipse est Dominus, *qui facit habitare sterilem in domo matrem filiorum lætantem* (*Psal.* CXII, 9). Ecce hoc meruit sanctus Stephanus qui videbat Filium hominis stantem, quem novimus ad dexteram Patris sedentem. Petamus eum, ut interpellet pro nobis, et pro peccatis nostris; et eruat nos a tantis periculis et parturitionibus universis, pro pietate sua, non pro conscientia nostra. Nam qui aut quanti fontes peccati nostri flumnam possunt exstinguere? Ipse dignetur nostra crimina sepelire: ut sicut in monumento novo ad modicum commendavit membra sua, sic in fonte indulgentiæ sepeliat peccata nostra, ut vobiscum semper gaudeamus in Ecclesia sacrosancta. Amen.

SERMO CCXV (*a*).

In Natali sancti Stephani, VI (*b*).

1. *Nativitatis Christi effectus.* Hesterno die celebravimus Natalem, quo Rex martyrum natus est in mundo: hodie celebramus Natalem quo primicerius martyrum migravit ex mundo. Oportebat enim ut primum immortalis pro mortalibus susciperet carnem, et sic mortalis pro immortali sustineret mortem. Et ideo natus est Dominus, ut moreretur pro servo; ne servus timeret mori pro Domino. Natus est Christus in terris, ut Stephanus nasceretur in cœlis. Ingressus est Dominus mundum, ut Stephanus ingrederetur in cœlum. Altus ad humilia descendit, ut humiles ad alta ascenderent. Filius Dei factus est hominis filius, ut filios hominum faceret filios Dei. Fecit Christus miracula; fecit et Stephanus: sed Christus fecit sine Stephano; numquid Stephanus potuit facere sine Christo? Vivebat Stephanus de Christo, sicut sarmentum de vite. Miraris fructum de sarmento pendentem? Vide sarmentum de vite manantem.

2. *Ob Christi confessionem lapidatur Stephanus.* Eia, sancte Stephane, dic aliquid Judæis, ut incipias lapidari, et possis coronari. Jaculare verba, et excipe saxa. Dic aliquid de incircumcisis cordibus, et morieris lapidibus. Dic aliquid de eo cujus nomen nolunt audire. Erubescant et sæviant, *muta efficiantur labia dolosa* (*Psal.* XXX, 19). Dic eis ubi vides vivum, quem irriserunt crucifixum. Dic eis ubi eum vides, et hic non vives; sed cum illo melius vives. Dic eis quia nihil est quod fecerunt; vivit quem occiderunt. Dic eis quia vides ad dexteram Patris stantem, quem irriserunt in cruce pendentem. Et ille inquit: *Ecce video cœlos apertos, et Filium hominis stantem ad dexteram Dei. At illi clamantes continuerunt aures suas.* Aures clauserunt, et ad lapides cucurrerunt, *impetumque fecerunt omnes in eum, et lapidabant Stephanum invocantem Dominum, et dicentem, Adhæsit anima mea post te* (*Psal.* LXII, 9), quia lapidatur caro mea pro te. *Accipe spiritum meum* (*Act.* VII, 55-58): et redde mihi promissum tuum.

3. *Christi ad exemplum pro inimicis orat.* Oravit Christus pro suis crucifixoribus; oravit et Stephanus pro suis lapidatoribus. Dominus Jesus oravit affixus ligno; Stephanus genu flexo. Qui stando suum spiritum commendavit Domino, pro illorum delicto fixo genu oravit. Orabat Dominum pro inimicis, ut amicus, dicens, Ecce ego patior, ego lapidor, in me sæviunt, et in me fremunt; sed *ne statuas illis hoc peccatum*: quia, ut hoc dicam tibi, a te primo audivi. Ego servus tuus patior; sed multum interest inter me et te. Tu Dominus, ego servus; tu Verbum, ego auditor verbi; tu Magister, ego discipulus; tu Creator, ego creatura; tu Deus, ego homo. Multum interest inter peccatum istorum qui lapidant me, et illorum qui crucifixerunt te. Quando ergo dixisti, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*; pro magno peccato petisti, et me pro minimo petere docuisti. *Domine*, inquit, *ne statuas illis hoc peccatum*: tanquam diceret, Ego patior in carne; isti non pereant in mente. Illi lapides mittebant; et sanctus Stephanus orationes fundebat. Magna pietas, fratres, magna clementia. Prorsus qualia in mensa Domini sui comedit, talia et ipse in suo convivio præparavit. Scriptum est enim: *Ad magnam mensam sedisti, scito quoniam talia te oportet præparare* (*Eccli.* XXXI, 12). Talia ergo in oratione exhibuit, qualia in sui Domini mensa comedit. Dominus Jesus Christus dixit, *Pater, ignosce illis; quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34): sanctus Stephanus dixit, *Ne statuas illis hoc peccatum; et hoc dicto obdormivit* (*Act.* VII, 59). O somnum pacis! Quid illo somno tranquillius? Quid illo somno quietius? Qualis ibat ad amicos, qui sic diligebat inimicos?

4. *Orationi Stephani debetur conversio Sauli.* Nam ut noverit Sanctitas vestra, quantum valuerit oratio sancti Stephani martyris, recurrite nobiscum ad illum adolescentem persecutorem, nomine Saulum, sicut ex libro Actuum Apostolorum, dum legeretur, audivimus: qui cum sanctus Stephanus lapidaretur, et ab ipso omnium lapidantium vestimenta servabantur, ut tanquam in manibus omnium ipse lapidare videretur, qui ad lapidandum omnes expertos reddebat. *Hic cum iret in via, subito circumfulsit illum lux de cœlo; et cadens in terram audivit vocem de cœlo dicentem sibi: Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare.* Et ille dixit: *Tu quis es, Domine? Et Dominus ad eum: Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris* (*Id.* IX, 3-5). Quid mihi et tibi? Quare te erigis contra me malo tuo; et non potius te humilias bono tuo? Ad tanta mala quæ commisisti in me, olim quidem debui perdere te; sed Stephanus servus meus oravit pro te. *Saule, Saule, quid me persequeris?* Sed quia insanis contra nomen meum, ego te faciam servum meum.

5. *Sauli crimen et indulgetur et vindicatur.* O Saule, lupe rapax, comedisti: exspecta paululum, et digeres. Dicam plane, elisus est filius perditionis; et erectus est vas electionis. Nam si sanctus Stephanus sic non orasset, Ecclesia Paulum hodie non haberet. Sed ideo erectus est Paulus; quia in terra inclinatus exauditus est sanctus Stephanus. Ergo quod fecit Saulus, patietur Paulus; quod fecit persecutor, patietur prædicator; quod fecit lupus, patietur agnus: sic enim est in tali homine vindicandum. Discat pati quod faciebat, sentiat et ipse quod aliis inferebat. Dicitur Ananiæ a Domino Jesu Christo, *Vade ad eum, et signa eum charactere meo; multa enim patietur pro nomine meo* (*Ibid.*, 15, 16). Abiit Ananias, baptizavit Saulum, et fecit Paulum; baptizavit lupum, et fecit agnum; baptizavit persecutorem, et fecit prædicatorem. Cœpimus habere prædicatorem, quem sanctus Stephanus habuit lapidatorem. Sic ergo exauditus est sanctus Stephanus, ut ejus orationibus deleretur peccatum quod commiserat Saulus. Commendemus ergo nos orationibus ejus. Multo magis enim nunc exauditur pro veneratoribus suis, qui sic exauditus est tunc pro lapidatoribus suis.

(*a*) Alias, de Sanctis 1.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustini nomine tanquam dubius caret apud Lovanienses, qui et Fulgentio episcopo in quibusdam manuscriptis adscribi testantur. Censet Vindingus nihil habere ab Augustino alienum. Nobis tamen dicendi genus Augustiniano plerumque humilius videtur, et magis concisum. Quæ hic leguntur num. 3 ab istis verbis, n. 4, « Nam ut noverit Sanctitas vestra, « quantum valuerit oratio, » etc., reperies in sermone 382, inter Augustinianos. De num. 4 in fine et de num. 5 vide supra serm. 204, n. 2, 3, et serm. 205, n. 3.

SERMO CCXVI (a).

In Natali sancti Stephani, VII (b).

1. *Stephanus hic degens Trinitatem vidit.* Magnifica martyrum solemnitas compellit affectionem nostram, verbi divini vobis tradere semina pretiosa. Unde rogamus ut pluviæ cœlesti corda vestra præparetis; ut jactantes semina vestra, fructum centesimum afferatis. Pium ergo diem beatissimi martyris Stephani hodie celebramus : non quo natus est mundo, sed quo per passionem migravit ad cœlum. Magnum decus meruit verbi divini, ut et leviticum honorem placitum exhiberet, et egregium martyrium consummaret. Duplicem gratiæ sanctimoniam accepit in cœlestibus regnis (quia sancte Deo vixit in terris) anima ejus secundum sententiam Salomonis (*Prov.* XXXI, 21). Beati Apostoli vocem audivimus : *Despondi enim vos*, dicit Christianis, *uni viro, virginem castam exhibere Christo* (II *Cor.* XI, 2). Beatus autem Stephanus Christum meruit diligere; ut meruisset eum de terra in cœlo videre, sicut dicit, *Ecce video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei* (*Act.* VII, 55). O cor mundum, quod bene novit Deum! Nunc illud evangelicum quod dicitur de lapide qui reprobatus fuerat, *Hic factus est in caput anguli* (*Psal.* CXVII, 22), completum est præconium. Et iterum, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* V, 8). Videte quid meruit beatissimus Stephanus post exitum corporalem, qui hic adhuc corpore positus Trinitatem meruit ipsam videre.

2. *Mira Stephani in lapidatores charitas.* Tunc Judæi alienati a vita sanctorum, lapidare cogitaverunt beatum Stephanum. Judæi virum Dei lapidabant; ille rogabat aspiciens Deum. Ille aspiciebat divinitatem; et propriam exercebant Judæi feritatem. Veniebant super eum lapides quasi nimbi; et ille fixis genibus orabat pro delictis populi scelerati. Beatus Stephanus orabat pro peccatis eorum; et illi pietatem nullam ponebant in eum. Quid agis, Saule? quid martyr in Martyrem sævis; quia et tu lapidaberis manibus alienis? Judæi lapidabant; et Saulus servabat vestes eorum. Beatus Stephanus Deum exorabat pro iniquitatibus eorum : qui a Domino Christo tale accepit vocabulum, unde corona martyrii depingat triumphum. Sic enim per linguam græcam nomen accepit corona, quod latine interpretatur Vita perpetua. Et ideo conversi mecum deprecemur beatissimum Martyrem Christi; ut meritis ipsius nobis imploret coronam in vita perpetua, ut cum eo simus in sæculorum sæcula. Amen.

SERMO CCXVII (c).

In Natali sancti Stephani, VIII (d).

1. Quoniam video nostras disputationes graphio ceraque ligari, et nequaquam sumus idonei lectitare; adjuvate me ipsum, quæso, intercessu vestro apud Martyrem istum, quem Gamaliel stolatus revelavit, Saulus spoliatus lapidavit, et Christus pannis involutus ditavit, et pretioso lapide coronavit. Triumphalis est dies iste, beatissimi, triumphalis est dies sancti Stephani martyris. A lapidantibus morte condemnatus, extra civitatem lapide est præcipitatus, corpore pernecatus, capite vulneratus, lapide conquassatus, et angulari lapide coronatus. Pulcher erat minister, quia pulcher erat et Magister; pulcher erat ubique Stephanus iste, in corde et corpore. De Magistri pulchritudine cantatur in Psalmo, *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis* (*Psal.* XLIV, 3) : et ipsi cantamus in Psalmo, *Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede et regna* (*Ibid.*, 5). Stephano ergo martyri et pulchritudo erat corporis, et flos ætatis, et eloquentia sermocinantis, et sapientia sanctissimæ mentis, et operatio divinitatis. Invidia magna exstiterat Judæis ob christianæ causam professionis.

2. Videbant enim Stephanum Judæi Judæum, in medio Judæorum, in civitate metropolitana parentum suorum disputantem contra sacra Judæorum, et contra sacrificia, et contra Legem, et contra circumcisionem, contraque sabbata. Exsurgentes in iracundiam, et concipientes venenata sensa, loquebantur ad invicem sibi talia verba : Quid est istud? quid est hoc? quid agimus? quid facimus? quid dicimus? quid vult sibi iste homo et juvenis et pulcher, et eloquentissimus et sapientissimus homo? Nam signa magna et mirabilia facit iste homo, et sine causa Christus mortuus est homo. Venite, inquiunt, fratres, simulque conveniamus in unum; faciamus consilium, confirmemus falsum testimonium. Fecimus contra Dominum; faciamus et contra famulum. Diximus contra Dominum, *Expedit ut unus moriatur, quam tota gens pereat* (*Joan.* XVIII, 14); dicamus contra famulum, *Exterminemus eum de terra viventium, et nomen ejus non memoretur amplius* (*Jerem.* XI, 19). Quando consilium contra Jesum fecimus, multum nobis profuimus; quia prævaluimus. Circumvenimus, dedimus, accepimus, ligavimus, tradidimus, superavimus, oppressimus, crucifiximus. Amatori cupiditatis dedimus pecuniam, quam de mammona iniquitatis distraximus unusquisque. Ligavimus incapabilem Filium virginitatis, tradidimus judici judicem æquitatis, superavimus superantem imperium vanitatis, oppressimus opprimentem superbiam calamitatis, conspuimus faciem sanctitatis, et crucifiximus cæci Filium majestatis. Occidimus, sepelivimus, ejusque sepulcrum annulo nostro signavimus; sed ab angelo resignatum invenimus. Sepulcrum signatum custodientibus custodibus tradidimus, et miraculum resurrectionis videntibus pecuniam, ut Pilato mentirentur, contulimus, testimoniaque produximus; et confusione vigilantes caruimus.

3. Sed et nunc, inquiunt sibi, o viri, quid agimus, quid facimus, quid dicimus, qui unum Christum occidimus, et multos Christianos conspicimus? Ecce, inquiunt, in uno Christo a nobis occiso, ducenti sunt discipuli ejus. De ipso numero nostro et Nicodemus sacerdos noster est, et tria et quinque millia hominum ad eorum Baptismum cucurrerunt : multas Judæas et Græcas et Barbaras nationes baptizaverunt, et suis sacrariis præposuerunt. Ecce adhuc, quod est nobis pejus ac deterius, septem diaconos ordinaverunt, inter quos unus qui vocatur Stephanus, et juvenis et pulcher et eloquentissimus et sapientissimus est præ omnibus, signis miraculorum est plenus; et si est plenus, necesse est ut confluat ad eum noster populus, et in nostram confusionem apud omnes Judæos sit magnificatus, nisi nostris manibus fuerit lapidatus. Cur ergo, inquiunt, adhuc stamus? Quem exspectamus? Quare tardamus? Stephanum istum nostræ confusionis demonstratorem publicum publice rapiamus ad concilium, in nostrum eum statuamus medio, pontificali perturbemus synodo, testimonio opprimamus falsissimo, faciamus ministro quod fecimus et magistro. Si enim non dubitavimus magistrum lanceare, non debemus dubitare Stephanum lapidare. Consenseruntque omnes Judæi impietatis viri, ad homicidium semper parati. Rapiunt Stephanum, ad suumque perducunt concilium. Exagitant et perturbant, et interrogant, audiunt

(a) Alias, de Diversis 96.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium habent Lovanienses, falsum Verlinus et Vindingus. Nihil hic sapit Augustinum, imo ab ipso abhorrent plurima, veluti quod dicitur in Stephano, « nunc illud Evangelii de lapide qui re« probatus fuerat, *Hic factus est in caput anguli*, comple« tum esse præconium. » Et quod « hic adhuc in corpore « positus Trinitatem meruit ipsam videre. » Impurum denique et minus aptum dicendi genus.

(c) Alias, de Sanctis 6.

(d) In Appendice nunc primum collocatur. De hujus veritate dubitandi locum relinquunt Lovanienses : Verlinus vero et Vindingus falsitatis argumenta proferunt ex auctoris stilo et ingenio ducta, quæ in re adeo perspicua recensere nihil juvat. Fulgentio, sicuti Lovanienses testantur, codices quidam tribuunt; ex nostris autem nonnulli Maximo, sed perperam.

et attendunt. Audiunt sapientissimum, et conspiciunt speciosissimum.

4. Judæi semper inimici Dei, intendite bene qui judicatis non bene. *Si vere ergo justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum* (*Psal.* LVII, 2). Intendite simul, pontifices, et ministri sacerdotes et populi; omnes simul Judæi, intendite faciem ministri Dei, intendite faciem Stephani, si potestis. Moyses enim propter excæcationem vestram contra faciem suam posuit velamentum: Stephanus vero ad confusionem vestram contra vestrum conventum resurrectionis annuntiat sacramentum. Sed, o Judæi, Prophetis invidi, martyribus perfidi, nullatenus miramur in vobis quod per multa congruitis iniquitatibus vestris. Qui enim faciem despicitis legislatoris, personam suscipitis delatoris. Qui despexistis faciem Moysi legislatoris, personam, Judæi, suscepistis crudelissimi delatoris; et ad dedecus vestrum semper additis crimen vestrum. Et Moyses vester, quando velamentum posuit contra sanctam faciem suam, nolebat videre criminosam faciem vestram: Stephanus vero revelata facie sua speculabatur in cœlum gloriam Filii Dei; ideo videbant vultum ejus Judæi tanquam vultum angeli Dei.

5. Et nunc, beate martyr Stephane, terram despice, cœlum conspice, pontificem sperne, Patrem attende; despice Judæum et sacerdotem et populum; conspice in cœlo Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Indica tamen Judæo quid sit illud quod diu contemplaris in cœlo. *Ecce*, inquit Stephanus, *video cœlos apertos* (*Act.* VII, 55), et Jesum quem crucifixistis, quem illusistis morientem, quem signato sepulcro posuistis jacentem, video ego ad dexteram Patris stantem. Quid ergo vobis profuit, Judæi, quia crucifixistis Filium Dei, et Filii Dei Martyrem lapidatis? Ecce duplo labefacti estis; quia civitatem vestram amisistis, et ipsum lapidatorum principem perdidistis, et de civitate sancta eradicata est vestra planta. Impleta est enim in Judæa maledicta maledictio illa Davidica: *Propterea Deus destruet te in finem; evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium* (*Psal.* LI, 7). Silentium autem fecerunt turbæ Judæorum, damnabili animositate super martyrem Stephanum dentibus colubrinis stridebant, quem quasi serpentem in corde habebant, præcipitantque sanctum Martyrem extra suam civitatem, præmittentes testimonia, dicentes falsitatem. Furunt, spoliant, projiciuntque vestimenta ante Sauli vestigia, et currunt cum lapidibus, ulnas erigunt, brachia dirigunt, petras jaciunt. Lapidantque justum injusti procumbentem, orantem atque dicentem. Domine Jesu meus, ostensor meus, defensor meus, propter quem sævit in me nudus lapidator meus; exaudi me, exaudi, sancte meus, Virginis Filius, lapis vivus, qui ad exaudiendum me, unus ut credat lapidator est minus; intende, inquit, me ipsum tui fontis lavacro mundatum, tui salutaris gratia sine macula consecratum, pro tuo nomine spoliatum, humanis manibus lapidatum, sed ab amore Sauli non separatum: et ne statuas illis hoc peccatum misericors usque in finem. Sic Stephanus sanctus moriens in æterna pace dormivit, cum Christo Jesu, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXVIII (*a*).

In Natali sanctorum Innocentium I, (*b*).

1. *Magi ab Oriente veniunt.* Christo igitur secundum prophetiæ fidem nato in Bethlehem Judæ, temporibus Herodis regis, de Orientis partibus advenientes quidam viri ex Magorum gente, percontantur ab Herode ubinam esset rex qui nuper natus est Judæorum: affirmantes vidisse se stellam ejus in Oriente, quæ sibi etiam dux itineris exstitisset; causam vero tantæ properationis adorandi ac venerandi nuper editi regis esse. Quibus ille auditis incredibiliter deterretur, timens et verens ne status sui periclitaretur imperii. Advocatis ergo accersitisque Legis doctoribus, requirens percontatur ubinam Christum nasci sperarent. Ubi vero ex Michææ oraculis locus nativitatis ejus apud Bethlehem designatus est (*Michææ* V, 2), uno præcepto rex omnes lactentes pueros, non solum apud Bethlehem, sed et in omnibus ejus finibus *a bimatu et infra, secundum tempus quod exploraverat a Magis*, occidi et interimi jubet (*Matth.* II, 5, 16); si quomodo etiam Jesum cum æquævis posset exstinguere. Sed prævenit regis insidias puer abductus in Ægyptum, parentibus de dolo regis angelo prænuntiante commonitis.

2. *Innocentium felicitas.* Deceptor itaque Herodes rex illusus a Magis, mittit in Bethlehem et in omnes fines ejus, ut interficiantur pueri *a bimatu, et infra*. Occiduntur pro Christo parvuli, pro justitia moritur innocentia. Quam beata ætas, quæ necdum Christum potest loqui, et jam pro Christo meretur occidi; nondum opportuna vulneri, et jam idonea passioni! Quam feliciter nati, quibus in primo nascendi limine æterna vita obvia venit! Incurrunt quidem inter ipsa primordia acceptæ lucis periculum et finem salutis; sed de ipso protinus fine capiunt principia æternitatis. Immaturi quidem videntur ad mortem; sed feliciter moriuntur ad vitam. Vix dum gustaverant præsentem, statim transeunt ad futuram; nondum ingressi infantiæ cunas, jam perveniunt ad coronas. Rapiuntur quidem a complexibus matrum; sed redduntur gremiis Angelorum.

3. *Herodis error fatuusque terror.* Nihil ergo egisti, ferocissimæ austeritatis [1] audacia: potes martyres facere, Christum non potes invenire. Putabat se infelix tyrannus Domini Salvatoris adventu regali solio detrudendum. Sed non ita est. Non ad hoc venerat Christus, ut alienam gloriam invaderet, sed ut suam donaret. Non ad hoc venerat, ut regnum terrestre præriperet; sed ut cœleste conferret. Non venerat ad potestates dignitatesque rapiendas; sed ad contumelias et injurias perferendas. Non ad hoc venerat, ut sacrum illud caput ad diadema gemmarum; sed ut ad coronam spineam præpararet. Non, inquam, ad hoc venerat, ut constitueretur supra sceptra magnificus; sed ut crucifigeretur illusus.

4. *Ejus perturbatio et deceptio.* Nascente ergo Domino conturbatur Herodes, et omnis Jerosolyma cum eo. Quid mirum, si pietate nascente perturbetur impietas? Ecce jacentem in præsepio pertimescit armatus contremiscit humilem rex superbus, obvolutum pannis metuit purpuratus. Cum simulatione alloquitur Magos: *Ite*, inquit, *requirite de puero; et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniens adorem eum* (*Ibid.*, 8). Simulabat adorare se velle, quem conabatur occidere. Sed non timet Veritas falsitatis insidias. Quam cæca feritas, quæ credebat quod deprehendere Deum fraudibus posset! Ecce cujus terra cœlumque ostendebat adventum, qui pastorum non latebat simplicitati, quem Magi de extrema venientes Æthiopiæ parte merentur agnoscere; dolis suis ad illum non potest rex sacrilegus pervenire. Fallitur ergo stulti furor tyranni. Christum non potest invenire perfidia; quia Deus non crudelitate, sed credulitate quærendus est: qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

(*a*) Alias, de Sanctis 9.

(*b*) In appendice nunc primum collocatur. Apud Lovanienses manebat dubius: rejectus est per Verlinum et Vindingum. Primam sermonis partem si demas, quidquid reliquum est, ab illis verbis num. 2, « Deceptor itaque Herodes, » etc., pertinet ad homiliam Eusebii de Epiphania. Porro in Corbeiensi Ms. multis auctior sermo reperitur, addita narratione pœnarum quas Innocentium interfector Herodes dedit.

[1] In Ms., *auctoritatis*. Apud Eusebium in homilia de Epiphania, *impietatis*. In altera Eusebii homilia de septem Fratribus: *Nihil ergo egisti, ferocissime, impietatis audacia potest martyres facere*, etc.

SERMO CCXIX (a).

In Natali sanctorum Innocentium II. (b).

1. *Deus unus. Innocentes nascenti Deo debentur victimæ.* Credimus Judæis, quia notus aliquando in Judæa Deus (*Psal.* LXXV, 2) : et hoc ipsum negant, propter quod credimus, quia non noverunt Patrem qui Filium negant. Unum Deum communis natura testatur; quia unus est mundus. Unum Deum fides significat; quia una est fides Novi et Veteris Testamenti. Unum Spiritum sanctum gratia testatur; quia unum Baptismum in nomine Trinitatis. Deum Prophetæ dicunt. Apostoli prædicant. Unum Deum Magi crediderunt; et aurum, thus et myrrham supplices ad Christi cunabula detulerunt. Pastores Deum glorificant, Magi munera tria deferunt : Herodes crudelissimus machæram acuit, ut cruentis victimis infantium æterna repleantur altaria. Ubi enim parvuli victimantur, matres miseræ lamentantur. Nascente Domino, luctus cœpit, non cœlo, sed mundo. Indicitur matribus lamentatio, Angelis exsultatio, infantibus transmigratio. Deus est qui natus est; innocentes illi debentur victimæ, qui venit damnare mundi malitiam. Agni illi debent immolari, qui Agnus futurus est crucifigi, qui tollit peccata mundi.

2. *Luctus matrum.* Sed oves ululant matres; quia agnos perdunt sine voce balantes. Grande miraculum! crudele spectaculum! Eximitur machæra, et nulla intervenit causa; sed sola stridet invidia : cum qui natus est, nulli faciat violentiam. Sed oves cernimus matres super agnos lugentes. *Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus* (*Jerem.* XXXI, 15). Pignora sunt non credita, sed creata; non deposita, sed exposita. Testis est ipsa natura, quæ pugnabat in Martyres, cum tyrannus jactaret infantes. Mater crines capitis dissipabat, quæ ornamentum capitis amittebat. Quantis modis infantem volebat abscondere; et ipse se infantulus publicabat? Nesciebat tacere; quia necdum didicerat formidare. Pugnabat mater et carnifex : ille trahebat et illa tenebat. Ad carnificem mater clamabat : Quid separas a me, quem genui ex me? Uterus genuit, non mansit ille, cum vixit [1], ubera mea frustra lacte replentur. Caute portavi quem a te video manu crudeli jactari. Modo eum effuderunt viscera mea; et tu elidis ad terram. Alia clamabat mater, cum exactor latronum compelleret : Simul occide cum parvulo matrem; utquid me dimittis inanem? Si culpa est, mea est; si non est crimen, junge mortem, et libera matrem. Alia dicebat : Quid quæritis? Unum quæritis, et multos occiditis; et ad unum qui unus est attingere non potestis. Alia contra clamabat : Veni jam, veni, Salvator mundi, quamdiu quæreris? Nullum times : videat te miles, et nostros non occidat infantes.

3. *Quam tristis Herodis sors in die judicii.* Miscebatur lamentatio matrum, et ad cœlum transibat oblatio parvulorum. Sed ille qui Agnum tentavit, ipse per Herodem agnulos jugulavit. Manet auctori ministerii supplicium, et Herodi diaboli judicium, cum istorum resurrectio cœperit mortuorum. Herodes, quid putas acturus eris, quando contra te tantorum classes infantium judiciale cœperint exercere litigium? Invenies claram linguam, vocem magnam, mensuram perfectam, omnes juvenes candidatos, in mensuram ætatis plenitudinis Christi fulgentes (*Ephes.* IV, 13) : cum stare cœperint ante eum, quem putaveras occidendum, pro quo fuderunt sanguinem pretiosum : ipsum videbis throno igneo præsidentem; illos solium dominicum circumdantes, candore rubeo resplendentes, propter candidam ætatem et sanguinem passionis. Quid acturus es? quid dicturus? Tacebis reus, dum tantus cantabit exercitus sanctorum, *Vindica sanguinem servorum tuorum, qui effusus est* (*Apoc.* VI, 10). *Introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum* (*Psal.* LXXVIII, 11). Ipso juvante, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXX (a).

In Natali sanctorum Innocentium, III (b).

1. *Innocentibus Herodes plus odio profuit quam obsequio profuisset. Innocentes martyrum flores.* Hodie, fratres charissimi, Natalem illorum infantium colimus quos ab Herode crudelissimo rege interfectos esse, Evangelii textus eloquitur. Et ideo cum summa exsultatione gaudeat terra nostra, cœlestium militum et tantarum parens fecunda virtutum. Ecce profanus hostis nunquam beatis parvulis tantum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. Nam sicut sacratissimum præsentis diei festum manifestat, quantum contra beatos parvulos iniquitas abundavit, tantum in eis gratia benedictionis effulsit. Beata es, o Bethlehem terra Juda, quæ Herodis regis immanitatem in puerorum exstinctione perpessa es, quæ sub uno tempore candidatam plebem imbellis infantiæ Deo offerre meruisti. Digne tamen Natalem illorum colimus, quos beatius æternæ vitæ mundus edidit, quam quos maternorum viscerum partus effudit : siquidem ante vitæ perpetuæ adepti sunt dignitatem, quam usum præsentis acceperint. Aliorum quidem pretiosa mors martyrum laudem in confessione promeruit : horum in consummatione complacuit; quia incipientis vitæ primordiis ipse eis occasus initium gloriæ dedit, qui præsentis terminum imposuit. Quos Herodis impietas lactentes matrum uberibus abstraxit, qui jure dicuntur martyrum flores, quos in medio frigore infidelitatis exortos, velut primas erumpentes Ecclesiæ gemmas quædam persecutionis pruina decoxit. Et ideo dignum est interfectis pro Christo infantibus honores impendere; ceremonias, non dolores, sacramentis dare vota, non lacrymas : quia ipse illis fuit causa pœnæ, qui exstitit et coronæ; ipse odii causa, qui præmii. Parante autem Herode parvulis necem, Joseph per angelum admonetur, ut Christum Dominum nostrum in Ægyptum transferat (*Matth.* II, 13), Ægyptum idolis plenam. Jam post Judæorum persecutionem et ad occidendum Christum profanæ plebis assensum, Christus ad Gentes idolis deditas transire dignatur; et Judæam relinquens, ignoranti sæculo colendus infertur.

2. *Injuriam sustinet majorem ipse qui infert. Mortis cogitatio cupiditatem coercet. Tunc nulli malo bene, nulli bono male.* Et quia in Scripturis divinis, fratres charissimi, bonos et justos viros persecutionem malorum semper sustinuisse cognoscimus; si diligenter consideramus, invenimus illos majora supplicia sustinere qui faciunt. Omnis enim homo qui alium in corpore persequitur, prius ipse in corde persecutionem sustinere cognoscitur. Nam si etiam illi quem persequitur aliquid de substantia sua tulerit, majus sibi ipse dispendium facit; quia nemo habet injustum lucrum sine justo damno. Ubi lucrum, ibi et damnum : lucrum in arca, damnum in conscientia. Tollit vestem, et perdit fidem; acquirit pecuniam, et perdit justitiam. Sed hoc homines ideo faciunt, quia diem novissimum attendere nolunt. Si enim diem mortis suæ cogitare jugiter vellent, animum suum ab omni

[1] In Mss. r. et n.: *Uterus genuit nomen stili* (sive, *stile*) *conjunxit.* Paulo post loco, *replentur,* quod ex Mss. reponimus, erat in editis, *contorquet.*

(a) Alias, de sanctis 8.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius Lovaniensibus erat, falsus Verlino et Vindingo. Non sapit Augustinum, cui nec soli tribuitur in manuscriptis, sed Bedæ quoque et Chrysostomo. Legitur in Romano Breviario octava Innocentium. Exordium ex Ambrosio decerptum est, lib. 1 de Fide, cap. 2.

(a) Olim de Sanctis 10; et post, in Appendice 72.

(b) Constat excerptis ex Augustino et Ambrosio aliisque laciniis, quæ Cæsarium sapiunt. In Romano Breviario legitur die festo Innocentium. De num. 1 vide Ambrosii serm. de SS. Nazario et Celso : de num. 2, Augustini serm 8, n. 8; Appendicis serm. 21, n. 8; Cæsarii homil. 13, et Augustini Serm. 48, nn. 7 et 8 : de num. 6, Cæsar. sub finem homil. 19.

cupiditate et malitia cohiberent. Sed quod modo nolunt salubriter cogitare, necesse habent postea sine ullo remedio sustinere. Veniet enim illis dies novissima, veniet dies judicii, quando eis nec pœnitentiam licebit agere, nec bonis operibus se ab æterna morte poterunt redimere: quia percutitur etiam hac animadversione peccator, ut moriens obliviscatur sui, qui dum viveret oblitus est Dei. Veniet dies judicii, quando movebuntur fundamenta montium, et ardebit terra usque ad inferos deorsum: quando cœli ardentes solventur, quando sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, quando stellæ cadent de cœlo: quando peccatores et impii mittentur in stagnum ignis, et fumus tormentorum illorum ascendet in sæcula sæculorum, ubi erit fletus et stridor dentium. Veniet tempus, fratres charissimi, quando nulli bono erit male, nulli malo erit bene. Veniet, inquam, novissima dies, quando discernentur pii ab impiis, justi ab injustis, laudatores Dei a blasphematoribus Dei. Veniet et quando discernentur[1], ut nulli, sicut dictum est, bono sit male, nulli malo sit bene.

3. *Sed et nunc melius est bonis quam malis. Malum pati, et malum esse.* Quare ergo modo non sic? Forte et modo sic. Sed quod nunc est in occulto, tunc erit in manifesto. Lege Scripturam divinam, ingredere mecum, si potes, in sanctuarium Dei: forte ibi, si possum, docebo te, imo disce mecum ab eo qui docet me, etiam nunc non esse malis bene, et melius esse bonis quam malis, quamvis nondum venerit bonorum plena felicitas, nondumque venerit malorum pœna novissima. Si Legem Dei diligenter attendis, forte intelligis mecum non esse bene malis. Rogo enim te, et quæro abs te, Tibi quare male est? Responsurus es, Egestas angit, premit difficultas, dolor fortasse membrorum, timor ab inimico. Tibi ideo male est, quia pateris mala, et bene est illi, qui est ipsum malum? Multum interest inter malum pati, et malum esse. Tu quod pateris non es; malum enim pateris, sed tu malus non es: ille hoc malum non patitur, et malus est. Noli ergo falli. Non potest fieri ut tibi male sit, qui pateris malum; et illi bene sit, qui est malus. Cum enim malus est, putas quia non patitur malum, cum patitur se ipsum? Tibi male est, quia malum alienum pateris in corpore tuo; et illi bene est, qui malum se ipsum patitur in corde suo? Tibi male est, qui forte malam habes villam; et bene est illi, qui malam habet animam? Esto bonus qui habes bona.

4. *Divitiæ bonæ: quibus fiat bene. Bonæ natura, sed malis malæ.* Bonæ sunt divitiæ, bonum est aurum, bonum est argentum, bonæ familiæ, bonæ possessiones. Omnia ista bona sunt; sed unde facias bene, non quæ te faciant bonum. Habeto bona, quæ te faciant bonum. Quæ sunt, inquis, ista? Fac judicium et justitiam. Bona sunt quæ habes, fac judicium et justitiam. Esto et tu bonus inter bona tua. Erubesce bonis tuis: esto bonus mansurus inter bona peritura. Erubesce bonis tuis: noli esse malus in eis, ne pereas cum eis. Ita ergo aurum et argentum distribuit hominibus Conditor rerum et administrator Deus, ut ipsum per se natura et genere suo bonum sit; copia vero ejus non extollat bonos, nec elidat inopia. Malus autem homo, et cum offertur, excæcatur; et cum aufertur, excruciatur: quia et cum acquiruntur divitiæ, falsam lætitiam tribuunt; et cum perduntur, veram tristitiam derelinquunt.

5. *Divitiæ veræ et falsæ. Cupiditas semper eget.* Discamus amare veras divitias, id est, castitatem et justitiam, pacem et misericordiam. Istæ enim justæ dicuntur divitiæ; quia bonis meritis justisque tribuuntur. Illæ veræ dicuntur divitiæ; quia quisquis eas habuerit, non egebit, dum, juxta Apostolum, habens victum et vestitum his contentus est (1 *Tim.* VI, 8). Istas vero terrenas divitias, injustum est putare divitias, quæ non auferunt egestatem. Tanto enim magis quisque ardebit egestate avaritiæ, quanto magis eas diligens majores habuerit. Quomodo ergo sunt divitiæ, quibus crescit inopia; quæ amatoribus suis quantum fuerint ampliores, non afferunt satietatem, sed inflammant cupiditate divitem? Tu putas quia minus indigeres, si minus haberes. Unde bene quidam dixit,

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit;
(*Juvenal.*, *Sat.* 14, v 139.)

cum pecuniæ enim incremento rabies cupiditatis augetur. Nam omnes avari vel cupidi velut hydropis morbo ægrotare videntur. Quomodo enim hydropicus, quantum plus bibit, tantum amplius sitit; ita avarus vel cupidus acquirendo non satiatur.

6. *Conclusio.* Nos vero, fratres, cogitantes peregrinos et hospites esse in hoc sæculo, hoc tantum quod ad victum et vestitum opus est, nobis in itinere vitæ istius reservemus, et quantum possumus, in æternam beatitudinem per eleemosynam pauperum dirigamus: ut cum in die judicii cupidi et avari pro sterilitate bonorum operum audire meruerint, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* (*Matth.* XXV, 41); nos pro bonis operibus audire possimus, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi: quia esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; nudus eram, et operuistis me* (*Ibid.*, 34, 36). Ad istam benedictionem vos Dominus sub sua protectione perducat: cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXXI (*a*).

In Natali sanctorum Innocentium, IV (*b*).

Et de verbis Apocalypsis, Vidi sub ara Dei animas occisorum, *etc.*, *cap.* VI, ℣. 9-11; *cap.* VII, ℣. 9-17.

1. *In martyrum cultu Salvator laudatur. Quam congrue martyres sub ara Dei. Innocentes plus cæteris exorant.* Quotiescumque, fratres, sanctorum martyria celebramus, toties laudes Salvatoris edicimus: et quoties eorum asserimus passiones, toties Christi gloriam prædicamus. Non enim suspicimus quod passi sunt; sed propter quem passi sunt admiramur. Igitur non pœna in laude, sed fides est in honore. Magnificamus ergo martyres, sed præcipue illos, qui nascente Christo, in ipso exordio non loquendo, sed moriendo confessi, ad regna perpetua cæteros prævenerunt. Videte autem quem iidem locum apud homines mereantur, qui apud Deum locum sub altari meruerunt. Dicit enim Scriptura sancta, *Vidi enim sub ara Dei animas occisorum propter verbum Dei, et propter testimonium Jesu quod habebant, et clamabant*, et reliqua. *Sub ara*, inquit, *Dei vidi animas occisorum.* Quid reverentius, quid honorabilius dici potest, quam sub illa ara requiescere, in qua Deo sacrificium celebratur, in qua offeruntur hostiæ, in qua Dominus est sacerdos, sicut scriptum est, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal.* CIX, 4)? Recte sub altari justorum animæ requiescunt; quia super altare corpus Domini offertur. Nec immerito illic justi vindictam sanguinis postulant, ubi etiam pro peccatoribus Christi sanguis effunditur. Convenienter igitur, et quasi pro quodam consortio ibi martyribus sepultura decreta est, ubi mors Domini quotidie celebratur, sicut ipse ait, *Quotiescumque hæc feceritis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat* (1 *Cor.* XI, 26): scilicet ut qui propter mortem ejus mortui fuerant, sub sacramenti ejus mysterio requiescant. Non immerito, inquam, consortio quodam illic occisis tumulus constituitur, ubi occisionis Dominicæ membra ponuntur: ut quos cum Christo unius passionis causa devinxerat, unius etiam loci religio copularet. Legimus plerosque justorum Abrahæ sinibus refoveri, nonnullos paradisi amœnitate lætari: nemo tamen melius præter martyres meruit, hoc est, ibi requiescere, ubi et hostia Christus

[1] Sic Augustinus in serm. 48, n. 7. In B., *discernuntur*. M.

(*a*) Olim, de Sanctis 11; et post., in Appendice 73.

(*b*) Incerti auctoris, qui nonnullas ex Gregorii papæ operibus sententias delibavit. De num. 2 vide Gregorium, lib. 3 Moral. cap. 4, et lib. 25, cap. 9; de num. 3 vide eumdem, lib. 2 Moral., cap. 4.

est et sacerdos; scilicet ut et propitiationem de oblatione hostiæ consequantur, et benedictionem functionemque sacerdotis accipiant. Inter cæteros igitur martyres, quos sub ara Dei consistere prædicamus, etiam beati illi infantes lactentes, pro Christo primitiæ martyrum, non loquendo, sed moriendo confessi, coronas meruerunt. Neque enim dubitandum est, eos in martyrio plus præ cæteris exorare, qui in martyrio cæteros præcesserunt.

2. *Vindictam quomodo rogent sancti. Sanctis jam stola una, post erit duplex.— Et clamaverunt*, inquit Joannes, *voce magna, Vindica, Domine, sanguinem nostrum. Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ; et dictum est illis ut quiescerent tempus adhuc modicum, donec impleretur numerus fratrum et conservorum eorum.* Oritur quæstio in hoc loco, cur sancti jam cum Domino manentes vindictam de inimicis expetant, cum Dominus in Evangelio dicat, *Diligite inimicos vestros, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos.* Sed sciendum quia illi sancti jam in conspectu Creatoris sui consistentes vident voluntatem illius; et ideo ab ipso accipiunt quod cum velle facere noverunt, et de ipso bibunt quod de ipso sitiunt. Petunt autem vindictam de inimicis duobus modis, et hoc causa charitatis: ut scilicet qui ad vitam æternam prædestinati sunt, convertantur a malo ad bonum; qui vero, præsciente Deo, damnandi sunt, moriantur, et peccare desistant; ut per hoc minorem pœnam in inferno habeant, ubi unusquisque secundum qualitatem operum sustinebit magnitudinem pœnarum. Petunt autem de reprobis vindictam; quia optant venire diem extremi judicii, et resurrectionem suorum corporum præstolantur. *Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ.* Per stolas albas debemus intelligere mercedem Baptismi, præmium martyrii, mercedem æternorum, et gaudium cœlestis patriæ. Habent ergo ante resurrectionem sancti singulas stolas; quia in sola anima adhuc æternis beatitudinibus perfruuntur: postea autem accepturi sunt binas, quando receptis corporibus immutabiles erunt in anima, et incorruptibiles in corpore. De hoc Isaias, *In terra sua duplicia possidebunt* (*Isai* LXI, 7).

3. *Quomodo Deus loquatur sanctis.— Et dictum est illis ut quiescerent tempus adhuc modicum, donec impleatur numerus conservorum et fratrum eorum.* Dictio ista inspiratio est divina, qua mentibus eorum desiderantibus diem judicii, immittitur virtus patientiæ, ut patienter ferant omnia, exspectantes numerum illorum qui similiter interficiendi sunt pro Christo, cum eis postmodum regnaturi; ut qui desiderant recipere sua corpora, gaudeant ex numero colligendorum fratrum. Tali modo loquitur Deus omnipotens sanctis, veluti quilibet paterfamilias habens multos filios, singulisque de agro revertentibus et rogantibus, ut cibum sibi tribuat, respondet, Refectio quidem vestra parata est, sed exspectate fratres vestros; ut cum in unum positi fueritis, omnes in commune comedatis, et epulemini gaudentes: quia interficiendi sunt et illi, vel aperto scilicet martyrio, vel occulto. Dicitur ergo illis vindictam postulantibus post datum munus, ut quiescant atque sustineant, donec compleatur numerus conservorum illorum.

4. *Martyrum vestigiis in quantum possumus, insistamus.* Videtis igitur quoniam propter nos martyrum vindicta differtur. Dum enim nos retardamus, horum sanguis multus est. Sed hoc contingit nostra desidia, qui non, sicut dictum est, religiose vivimus; qui non pie, sicut congruit operamur. Nam si bonorum operum ad Dominum justitia nostra præcederet, jam conservorum numerus qui exspectatur, esset completus. Nulli autem dubium est, vindictam post judicium martyres percepturos, qui etiam ante judicium præmiis cœlestibus honorantur. Unde oportet, fratres charissimi, ut qui primitias martyrum hodierna festivitate veneramur, de æterna quæ in cœlis est martyrum festivitate sedule cogitemus, eorumque vestigia, in quantum possumus, sequendo, et ipsi ejusdem festivitatis supernæ participes existere curemus, testante Apostolo, quia si socii passionum fuerimus, simul et consolationis erimus (II *Cor.* I, 7): nec tam de morte eorum lugeamus, quam de justa palmæ perceptione lætemur. Siquidem singulos eorum cum per tormenta pellerentur ex hac vita, Rachel gemebunda, id est, Ecclesia gemit, luctu lacrymisque prosecuta: sed jam hinc expulsos superna Jerusalem, quæ est mater omnium nostrum, mox in aliam vitam obviis lætitiæ ministris excepit, atque in gaudium Domini sui perpetuo coronandos introduxit.

5. *Martyrum sors mutata.* Unde dicit Joannes, *Stabant ante thronum in conspectu Agni amicti stolis albis, et palmæ in manibus eorum.* Stant enim modo ante thronum Dei coronati, qui quondam ante thronum judicum terrenorum jacebant pœnis astricti. Stant in conspectu Agni nulla ratione illic a contemplanda ejus gloria separandi, a cujus hic amore nec per supplicia poterant separari. Stolis fulgent albis, et palmas in manibus habent; quia præmia in operibus habent, dum corpora quæ pro Domino ignibus ustulari, ac bestiis dilacerari, flagris absumi, per præcipitia dissolvi, ungulis abradi, omnimodo pœnarum genere passi sunt dissipari, per resurrectionem glorificata recipiunt. *Et clamabant*, inquit, *voce magna dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, et Agno.* Magna voce salutem Deo decantant qui magna gratiarum actione recolunt, non sua se virtute, sed ipso auxiliante, tribulationum impugnantium superasse certamina.

6. *Stolæ eorum dum putantur fœdari, dealbantur. Servitus Dei.* Dicit iterum eorum et præteritos agones et coronas describens perpetuas: *Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni.* Stolas quippe martyres in sanguine Agni laverunt, dum membra sua, quæ oculis insipientium visa sunt pœnarum squalore fœdari, sic potius fuso pro Christo sanguine ab omnibus mundavere contagiis, insuper et beata immortalitatis luce digna reddidere; quod est etiam lotas habuisse stolas in sanguine Agni. *Ideo sunt*, inquit, *ante thronum Dei, et serviunt die ac nocte in templo ejus.* Non est laboriosa, sed amabilis et optanda servitus in Dei laudibus perpetuo assistere (*Psal.* LXXXIII, 11). Dies quippe et nox non vicissitudinem temporis proprie, sed perpetuitatem tropice significant. Nox enim non erit illic; sed dies una melior in atriis Christi super millia. In qua non plorat Rachel filios suos, sed *absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum*, datque vocem lætitiæ et salutis æternæ in tabernaculis justorum, qui vivit et regnat Deus, etc.

SERMO CCXXII (*a*).

De sanctis Apostolis (*b*).

1. *Apostoli arietes.* Si omnium sanctorum martyrum grata nobis debet esse solemnitas, fratres charissimi, quanto gratior eorum qui præsentem secuti sunt Principem martyrum? si agnorum, quanto magis arietum? Illorum enim filii non generatione carnis, sed imitatione virtutis facti sunt omnes qui posterius usque ad mortem confessi sunt Christum. Hos obtulerunt populi Gentium, de quibus Psalmus ante cantavit, dicens, *Afferte Domino filios arietum* (*Psal.* XXVIII, 1). His primum Dominus, cum ad confessionem sui nominis hortaretur, non solum se promisit victoriæ coronatorem, sed et certaminis adjutorem: etiam in ipsis et posteros admonebat, quoniam quod dicebat, scriptum posteris relinquebat. Illis ergo ait, exhortans eos: *Cum autem adducent vos ad principes et potestates, nolite cogitare quid respondeatis, vel quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth.* X, 19, 20). Meditari vetuit, et confiteri præcepit. Maluit enim auferre præsumptionem humanam, et gratiam dare di-

(*a*) Alias, de Sanctis 43.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ambiguus erat Lovaniensibus, Verlino autem et Vindingo spurius. Dicendi genus non est Augustini; quodque ipsius ætate recentiorem auctorem arguit, in eum finem compositus sermo videtur, ut in omnibus pariter que Apostolorum festis recitari posset.

vinam; ut in semetipsis timidi, et mundo essent audaces. Unde et in alio psalmo vox martyrum dicit, quasi ex parte humanæ fragilitatis verendo, *Eripe me de inimicis meis, Deus meus, et ab insurgentibus in me libera me* (*Psal.* LVIII, 2): et paulo post de auxilio divino confidens dicit, *Fortitudinem meam ad te custodiam* (*Ibid.*, 10).

2. *Fideles cæteros superant.* Supra cæteras enim turbas fidelium, necnon antiquorum justorum et Prophetarum eminentes Apostolos suos volens Dominus ostendere, dixit ad eos: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis, et aures quæ audiunt quæ vos auditis: multi enim Prophetæ et justi voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt* (*Matth.* XIII, 16, 17). Item alibi: *Jam*, inquit, *non dicam vos servos; quia servus nescit quid faciat dominus ejus: vos autem dixi amicos; quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis* (*Joan.* XV, 15). Item ait idem alio loco: *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo* (*Matth.* XVIII, 18). Item alibi sciscitanti Petro quid sibi et sociis suis profuisset, reliquisse omnia et sequi Redemptorem, respondit dicens, *Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel* (*Id.* XIX, 28).

3. *Lux sunt mundi, sal terræ, fundamenta et portæ Ecclesiæ.* Isti sunt lux mundi (*Id.* V, 14); quia per ipsos lumen fidei et veræ scientiæ primum Dominus huic mundo tradidit, et ab errorum ac peccatorum tenebris Gentes et populos eruit. Isti sunt sal terræ; quia per eos terrigenæ condimentum saporis vitæ æternæ perceperunt, ut restringerent carnis lasciviam, et a putredine peccatorum et vitiorum vermibus servarentur illæsi. Isti sunt lapides pretiosi, quos in fundamento cœlestis ædificii positos Joannes in Apocalypsi sua describit (*Apoc.* XXI); quia prædicatio eorum Ecclesiæ fundamenta locavit. Unde et Paulus ait: *Vos estis cives sanctorum et domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum* (*Ephes.* II, 19, 20). Isti sunt duodecim portæ Jerusalem novæ, quæ de cœlo descendit; quia per ipsos januam fidei primum intravimus, et inter cives sanctorum annumerati sumus.

4. *Eorum virtutes proponuntur. Modus diligendi amicos et inimicos.* Hic ergo considerantes, fratres charissimi, quæ tanti duces populi nos docuerunt, studeamus factis implere quæ illi jusserunt. Discamus eorum exemplo mundi divitias contemnere, præsentis sæculi voluptatem non amare, regnum cœleste desiderare, Christo nihil præponere: sed ejus mandatis in omnibus obedire, paupertatem præsentium rerum diligere, virtutum divitias habere, sapientiæ thesaurum appetere, spirituales delicias quærere, nulli invidere, sed omnes homines diligere, amicos in Deo, et inimicos propter Deum; quia hæc est vera et sola dilectio. Nam amor carnalis et vitiosus in præcipitium trahit, et comparabitur odio: unde scriptum est, *Qui vult amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituitur* (*Jacobi* IV, 4).

5. *De modo diligendi Creatorem et creaturam.* Isti ergo principes nostri in amore Dei perfectissimi, et in proximorum dilectione repleti, hinc potuerunt mundi impetum vincere, et cruentum sæculum domare; quia nihil amaverunt in omni re, nisi Dei voluntatem. Ita et nos, fratres, diligamus in omnibus rebus Dei facere voluntatem, et Creatorem nostrum amemus in semetipso, creaturam vero in Conditore suo: et sic habebimus ordinatissimam charitatem; quia *Deus charitas est* (I *Joan.* IV, 16), et qui diligit hanc dilectionem, diligit Deum. Et si ita dilexerimus, diligit nos ipse Deus, diligunt nos et sancti Apostoli judices nostri, et exorant pro nobis, ut in universali judicio Christi cum ipsis in perpetuum coronemur. Quod præstare dignetur ipse judex et Dominus noster, qui cum Patre et sancto Spiritu vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXXIII (*a*).

De uno sancto Martyre (*b*).

1. *Martyrum in agone duo consideranda.* Triumphalis beati martyris N. dies hodie nobis anniversaria celebritate recurrit; cujus glorificationi sicut congaudet Ecclesia, sic ejus sibi proponit sequenda vestigia. Si enim compatimur, et conglorificabimur (*Rom.* VIII, 17). In cujus glorioso agone duo nobis præcipue consideranda sunt, indurata videlicet tortoris sævitia, et Martyris invicta patientia: sævitia tortoris, ut eam detestemur; patientia Martyris, ut eam imitemur. Audi Psalmistam adversus malitiam increpantem, *Noli æmulari in malignantibus, quoniam tanquam fenum velociter arescent* (*Psal.* XXXVI, 1, 2). Quod autem adversus malignantes patientia exhibenda sit, audi Apostolum suadentem, *Patientia vobis necessaria est, ut reportetis promissiones* (*Hebr.* X, 36). Coronata est itaque beati Martyris patientia; mancipata est æternis cruciatibus tortoris incorrecta malitia.

2. *Quantum Martyres accendat spes æternæ gloriæ.* Hoc attendens in agone suo gloriosus Christi athleta, non exhorruit carcerem: ad imitationem capitis sui toleravit probra, sustinuit irrisiones, flagella non timuit; et quot ante mortem pro Christo pertulit supplicia tot ei de se obtulit sacrificia. Quod enim propinante Apostolo biberat, alte retinebat, *Quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18); et, *quia momentaneum hoc et leve nostræ tribulationis æternum gloriæ pondus operatur in cœlis* (II *Cor.* IV, 17). Hujus igitur promissionis amore a terrenis suspensus, et prægustata supernæ suavitatis dulcedine ineffabiliter affectus, dicebat cum Psalmista, *Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? Defecit caro mea, et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum* (*Psal.* LXXII, 25 et 26). Contemplabatur enim, quantum in ænigmate infirmitas humana oculum mentis in æternitate figere potest, quanta sint supernæ civitatis gaudia: et ea enarrare non sufficiens admirando clamabat, *Quid mihi est in cœlo?* quasi diceret, Excedit vires meas, excedit facultatem eloquentiæ meæ, transcendit capacitatem intelligentiæ meæ illud decus, illa gloria, illa celsitudo, qua nobis a conturbatione hominum remotis in abscondito faciei suæ Jesus Christus Dominus noster reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Hujus perfectæ libertatis contemplatione nullum vitabat periculum, nullum horrebat supplicium; et si millies posset mori, non putabat se hanc digne posse aliqua ratione promereri. Patienter enim permittunt ægroti se a medicis secari, uri, et variis amaritudinum confectionibus anxiari, ut temporali tandem restituantur sanitati: quanto magis vir beatus longanimiter toleravit omnem acerbitatem tormentorum temporalium, ut coronaretur in misericordia et miserationibus, et tandem in bonis satiaretur desiderium suum?

3. *Martyrum progressus.* In torculari itaque conculcari voluit; ut tanquam uva matura in vinum deficeret, et vinum malorum granatorum dilecto suo propinaret, quo mentes religiosæ ebriatæ sciunt terrena viriliter conculcare, et ad æterna irretortis oculis anhelare. Qui ergo in tirocinio suo mundanas contempsit divitias, qui corporales etiam refrenavit illecebras, qui in provectu militiæ suæ multas est perpessus injurias, in perfectione sacrificii nil sibi reservans, se ipsum obtulit holocaustum, bibens illum calicem pretiosum, quem sedens ad magnam men-

(*a*) Alias, de Sanctis 41.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Mansit apud Lovanienses dubius: rejectus est per Verlinum et Vindingum. Augustino adscribitur in Romano Breviario. Sed stilus sane ac disserendi ratio reluctatur. In Germanensi veteri codice locum inter sermones Ivonis Carnutensis nomine vulgatos medium obtinet.

sam sacræ lectionis sibi prius ab invitatore suo viderat appositum. Cujus mors quantumcumque videatur in conspectu reproborum despicabilis; in oculis tamen ejus est pretiosa, qui in sanctis suis est mirabilis. Ipse enim primo vocavit militem suum, ipse justificavit, ipse magnificavit; ipse dedit ei pugnare, ipse dedit ei et vincere.

4. *Militia mundana et Christiana.* Longe est dissimilis hæc militia mundanæ militiæ, in qua victores existimantur, qui quod male desiderant assequuntur, *qui lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis* (*Prov* II, 14). In christiano vero agone manifesta est pœna, occulta victoria, secundum quod ex persona martyrum clamat Psalmista, *Deus, tu repulisti nos, et non exibis in exercitibus nostris. Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis. In Deo faciemus virtutem* (*Psal.* LIX, 3, 13, 14) : tanquam si dicerent, Victoria nostra, gloria nostra intus, non foris est; foris despecti, intus dilecti. Hinc est quod Ecclesia in pressuris posita infirmiora membra sua confortat, dicens : *Nolite me considerare quod fusca sum* (*Cant.* I, 5). Quod aliis verbis Apostolus apertius auditoribus suis exponit dicens : *Nolite deficere in tribulationibus meis pro vobis* (*Thess.* III, 13). Hinc Veritas discipulos suos præmonet, dicens : *In mundo pressuram habebitis; sed nolite timere, pusillus grex, quia ego vici mundum* (*Joan.* XVI, 33). Sed quomodo vicit mundum? *Factus est obediens Patri usque ad mortem* (*Philipp.* II, 8). Quid autem de morte? *Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen* (*Ibid.*, 9). Quomodo ergo vicit Christus, vincere appetat christianus : ut ubi est Christus, esse mereatur et christianus. Audi, christianæ militiæ persecutor, ipsum Christum pro militibus suis sic orantem : *Volo, Pater, ut ubi ego sum, illic sit et minister meus* (*Joan.* XVII, 24).

SERMO CCXXIV (*a*).

De Martyribus, I (*b*).

1. *Martyrium duplex. Ad consortium martyrum pervenit, qui martyres imitatur.* Non martyrium sola effusio sanguinis consummat, nec sola dat palmam exustio illa flammarum. Pervenitur non solum occasu, sed etiam contemptu carnis ad coronam. Absque injuria sanctorum in persecutionibus defunctorum dicere liceat : carnem afflixisse, libidinem superasse, avaritiæ restitisse, de mundo triumphasse, pars magna martyrii est. Si vero, fratres dilectissimi, ad consortium martyrum vel sacerdotum volumus pervenire, de imitatione martyrum cogitemus. Debent enim in nobis aliquid recognoscere de suis virtutibus, ut pro nobis dignentur Domino supplicare. Si enim tormenta quæ sancti martyres pertulerunt, sufferre non possumus, vel contra malas concupiscentias ipsis intercedentibus repugnemus. Et quia non desunt quotidiana peccata, non desunt etiam quotidiana remedia.

2. *Gaudium verum non est hic, ubi Christus nil nisi tristia promisit.* Nemo se credat aliquam felicitatem aut aliquod verum gaudium in hoc sæculo possidere. Beatitudo hic parari potest, possideri non potest. Duo sibi tempora ordine suo succedunt, tempus flendi et tempus ridendi. Nemo se circumveniat, fratres, non est in hoc mundo tempus ridendi. Scio, fratres, quod omnis homo gaudere desiderat : sed non toti ibi quærunt gaudium, ubi oportet inquiri. Verum gaudium in hoc mundo nec fuit, nec est, nec esse poterit : sic enim ipse Dominus in Evangelio suos discipulos admonuit, dicens, *In mundo pressuram habebitis* (*Joan.* XVI, 33); et iterum, *Mundus gaudebit, vos autem tristes eritis; sed tristitia vestra convertetur in gaudium* (*Joan.* XVI, 20). Ac sic in hac vita cum labore et dolore quod bonum est, auxiliante Domino, faciamus : ut in futuro sæculo bonorum fructus colligere cum gaudio et exsultatione possimus; secundum illud, *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent* (*Psal.* CXXX, 5).

3. *Hic sumus in exsilio.* In hunc itaque, fratres charissimi, mundum per peccatum primi hominis de beata paradisi sede projecti, et quasi in exsilium missi sumus; ac sic in hoc sæculo patriam non habemus. Sic et Apostolus dicit : *Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino* (II *Cor.* v, 6). Non ergo requiramus gaudium in hoc mundo; quia, sicut supra dictum est, verum gaudium comparari hic potest, possideri non potest. Non quæras in via, quod tibi servatur in patria. Et quia contra diabolum, Christo duce, quotidie tibi pugnare necesse est; præmium non requiras in prælio, quod tibi servatur in regno. Non quæras in pugna, quod tibi servatur in futuro, cum fuerit perfecta victoria : magis illud attende quod Apostolus dicit, *Omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patiuntur* (II *Tim.* III, 12); et iterum, *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei* (*Act.* XIV, 21).

4. *Laborem solatur quod ad cives nostri cupidos tendimus. Et laboris majoris major est merces.* Ita ergo agere debemus, ut ad principalem patriam redire feliciter mereamur : ubi nos parentes nostri Patriarchæ, Prophetæ, et Apostoli suscipere vel videre desiderant; ubi etiam concives nostri Angeli, et civitas illa cœlestis Jerusalem, et rex civitatis illius Christus expansis nos brachiis charitatis exspectant; ut ad ipsos, prostrato diabolo, pleni bonis operibus feliciter redeamus. Scitis enim, fratres, quia omnes negotiatores et quicumque alia agentes, interim in via sunt solliciti, ut in patria possint esse securi; et tunc habent veram lætitiam, quando cum magno lucro pervenire merentur ad patriam : ita et nos, dilectissimi fratres, tunc animum nostrum præparemus ad gaudium, quando pervenire merebimur ad Christum. Interim modo gaudeamus in spe, verum gaudium postea habituri in re. Quod pejus est, multi sunt qui perverso ordine de voluptate et deliciis et luxuria sæculi hujus gaudere se credunt : sed quod in gaudio videntur serere, necesse illis erit cum luctu et lacrymis recipere; quia non mentitur ille qui in Evangelio dixit, *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis* (*Luc.* VI, 25). Sic fecit et ille infelix dives, qui purpura induebatur et bysso. Gaudium quidem habuit in mundo; sed flammas invenire meruit in inferno. Lazarus qui jacebat ad januam ejus, tristitiam habuit in via; sed verum gaudium recepit in patria.

5. *Orandum ut patriæ desiderio plus teneamur.* Nos vero, fratres charissimi, quantum possumus, Dei misericordiam deprecemur; ut nobis ita amorem vitæ æternæ inspirare dignetur, ut plus patriam velimus amare quam viam, et amplius de futuro quam de præsenti sæculo cogitemus : et sic semper in exsilio mundi hujus agere studeamus, ut ad futurum judicium cum libera et secura conscientia ornati bonis operibus pervenire possimus; præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXXV (*a*).

De Martyribus, II (*b*).

1. *Martyres vere colunt, qui eos imitantur.* Quoties-

(*a*) Alias, de Sanctis 46.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius erat Lovaniensibus, falsus Verlino et Vindingo. Stilum revera non Augustini habet, sed Cæsarii. De num. 1 vide serm. 293, et Cæsarium sub finem homil. 13; de num. 4 vide supra serm. 60, nn. 1 et 2.

(*a*) Alias, de Sanctis 47.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovanienses dubium relinquunt, rejiciunt Verlinus et Vindingus. Habet sententiam quamdam Augustini : sed Cæsarium nihilominus totus repræsentat; a cujus nempe ingenio et more minime alienum, superiorum doctorum dicta delibare. In Romano Breviario legitur cum nomine Augustini. De num. 1 vide August. serm. 317; de num. 2 Cæsarii homil. 18; de num. 3, ejusdem homil. 9, ex editis a Baluzio 7, et

cumque, fratres charissimi, sanctorum martyrum solemnia celebramus, ita ipsis intercedentibus exspectemus a Domino consequi temporalia beneficia, ut ipsos martyres imitando accipere mereamur æterna. Ab ipsis enim in veritate sanctorum martyrum solemnia celebrantur, qui ipsorum martyrum exempla sequuntur. Solemnitates enim martyrum exhortationes sunt martyriorum; ut imitari non pigeat, quod celebrare delectat. Sed nos volumus gaudere cum sanctis; et tribulationem mundi nolumus sustinere cum ipsis. Qui enim sanctos martyres, in quantum potuerit, imitari noluerit, ad eorum beatitudinem non poterit pervenire. Sic et apostolus Paulus prædicat, dicens, *Si fuerimus socii passionum, erimus et consolationum* (II *Cor.* I, 7); et Dominus in Evangelio, *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit* (*Joan.* XV, 18). Recusat esse in corpore, qui odium non vult sustinere cum capite.

2. *Nec martyrum nec Christi imitatio impossibilis.* Sed dicit aliquis; Et quis est qui possit beatorum martyrum vestigia sequi? Huic ego respondeo, quia non solum martyres, sed etiam ipsum Dominum cum ipsius adjutorio, si volumus, possumus imitari. Audi non me, sed ipsum Dominum generi humano clamantem, *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI, 29). Audi et beatum Petrum apostolum admonentem, *Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus* (I *Petr.* II, 21). Similiter Paulus apostolus clamat, *Imitatores Dei estote, sicut filii charissimi* (*Ephes.* V, 1). Quid ad hæc respondebimus, fratres charissimi, vel quam excusationem habere poterimus? Si tibi aliquis dicat, ut virtutes quas fecit Dominus debeas imitari, justa potest esse excusatio tua; quia virtutes et mirabilia facere non omnibus datum est: juste et caste vivere, et charitatem cum omnibus custodire, cum Dei adjutorio promptum est. Non enim ipse Dominus dicit, Discite a me mortuos suscitare, super aquas siccis pedibus ambulare; non hoc dicit: sed quid ait? *Quia mitis sum et humilis corde;* et iterum, *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos;* et iterum, *Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos* (*Matth.* V, 44, 45). Et licet sint alia multa, in quibus debeamus et Deum et beatos martyres imitari; ista tamen duo præcipua sunt, id est, ut mites simus et humiles corde, et inimicos nostros totis viribus diligamus.

3. *Præsertim in inimicorum dilectione. Charitatis duo pedes.* De dilectione inimicorum, fratres charissimi, nullus unquam in veritate se poterit excusare. Potest mihi aliquis dicere, Non possum jejunare, non possum vigilare: numquid potest dicere, Non possum amare? Potest dicere, Non possum res meas totas pauperibus donare, et in monasterio Deo servire: numquid potest dicere, Et non possum diligere? Si dixeris quia non possis a vino vel a carnibus abstinere, credimus tibi: si autem dixeris quod non possis in te peccantibus indulgere, omnino non credimus. Et quia nulla nobis remansit excusatio; dum non de cellario, sed de corde istam eleemosynam jubemur implere: ut per viam vitæ ad æternam mereamur patriam pervenire, non solum amicos, sed etiam inimicos diligamus. His enim duobus præceptis, id est, diligendo Deum et diligendo proximum, quasi duobus spiritualibus pedibus per viam veræ charitatis valebimus currere, et ad æternam patriam poterimus feliciter pervenire. Istis pedibus currebat apostolus Paulus, quando dicebat, *Ego autem sic curro, non quasi in incertum* (I *Cor.* IX, 26).

4. *Inimicos amans est filius Dei. Non diligens homicida est et in tenebris.* Qui ergo dilexerit inimicos suos, illud in eo impletum erit quod Dominus dixit, *Diligite inimicos vestros, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est.* Elige modo quod tibi placuerit. Si inimicos dilexeris, non solum amicus, sed etiam filius Dei esse mereberis. Si vero inimicos amare nolueris, propitium Deum habere non poteris: quia scriptum est, *Qui odit fratrem suum, homicida est* (I *Joan.* III, 15); et iterum, *Qui non diligit, manet in morte* (*Ibid.*, 14); et iterum, *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo vadat; quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos ejus* (*Id.* II, 11); et iterum alibi scriptum est, *Itinera impiorum, qui injuriam retinent malefacti in mortem*[1]. Numquid hæc verba mea sunt, fratres charissimi? De Scripturis sanctis et canonicis proferuntur. Ut ergo nec homicidæ simus, nec in tenebris remaneamus; studeamus non solum amicos, sed etiam inimicos diligere: ut pium et misericordem Dominum possimus secundum cautionis suæ vinculum libera conscientia convenire.

5. *Quæ in nos peccantur, indulgenda; quæ in Deum, punienda. In nobis est peccatorum remedium.* Ipse enim dixit, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cœlestis peccata vestra: si non dimiseritis, nec Pater vester dimittet vobis debita vestra.* Diligenter attendite, fratres charissimi, et scitote aliud esse in Deum peccare, aliud in hominem. Quando enim in nos peccant homines, si pœnitentibus veniam non indulgeamus, peccatum incurrimus: quando autem aliquis in Deum peccaverit, si sine grandi districtione[2] indulgere voluerimus, participes nos peccatis ejus efficimus. Dixit ergo Dominus, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cœlestis peccata vestra* (*Matth.* VI, 14). Rogo vos, fratres, quid delicatius, quid benignius dici potest? In potestate nostra posuit, qualiter in die judicii judicemur. Non dixit, Vade in Orientem, et quære justitiam; naviga usque ad Occidentem, ut accipias indulgentiam: sed quid dicit? Dimitte inimico tuo, et dimittetur tibi; indulge, et indulgebitur tibi; da, et dabitur tibi. Nihil a te extra te quærit. Ad te ipsum et ad conscientiam tuam te Deus dirigit: in te enim posuit quod requirit. Non enim medicamenta vulneribus tuis longe opus habes inquirere: peccatorum tuorum indulgentiam, si vis, intus in cellario cordis tui poteris invenire.

6. *Facile indulget qui attendit quanta Deo debet.* Sed dicis: Tanta mala me inimicus meus compulit sustinere, ut eum nulla possim ratione diligere. Attendis quid tibi fecerit homo, et non attendis quæ tu feceris Deo? Si conscientiam tuam diligenter discutis et inquiris, sine ulla compensatione multo plura tu peccata commisisti in Deum, quam in te commiserit homo. Et qua fronte petis ut tibi Deus dignetur dimittere multum, cum tu non acquiescas dimittere parum? Si hæc, quæ supra diximus, spiritualia medicamenta, sicut Deo propitiante consuevistis, libenter accipitis, et in armario sanctæ conscientiæ vestræ reconditum diligentissime custodieritis; auxiliante Domino, venena diaboli non timebitis, et per odium vel iracundiam aut nunquam vobis animarum vulnera ingerentur; aut si forte subrepserint, per charitatem cito ad pristinam salutem revocantur: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXXVI (*a*).

De Martyribus, III (*b*).

1. *Christus in martyribus patitur. Passio eorum translatio est ad cœlum.* Certamine universorum martyrum fulciri atque eorum victoria, quorum Natalis victricis gloriæ celebratur, quo robusta fides scit ad agonem et passionis congressus, roborari debemus: certo scientes quod in omnibus Christus patitur, et

supra serm. 67, n. 4; de num. 5, Cæsarii homil. 32, supra serm. 110, n. 5, et 9, 7 ex editis a Baluzio; de num. 6, vide supra serm. 210, n. 5.

[1] Ms. gr., *reddunt in mala facta, sunt in morte.*

[2] Ita Ms. Germanensis, et apud Cæsarium, homil. 32. At in editis Am. Er. et Lov., *discretione.*

(*a*) Alias, de Sanctis 49.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius est apud Lovanienses, spurius apud Verlinum et Vindinganum. Hærere hic diutius nihil necesse est.

quod ad regnum cœlorum statim cum exsultatione corporis transferuntur; et cum Gentes horreant in ægritudine mortem, hi in ipsa morte consequantur perpetuam hæreditatem. Per passionem vero translationem magis credunt esse quam finem. Hæc est arcana sapientia, quæ in electis tuis, Domine, non persuasione colligitur; sed de tuis martyribus et de fonte divino virtutes oriuntur, quibus *vivere Christus est et mori lucrum* (*Philipp.* I, 21), triumphantes in Christo, sua morte peccata lucrantes : quanquam qui in illo patitur, omnino non moritur. Confessionis enim mors non est, sed hæreditas vitæ. Martyrium est igitur indulgentia criminum, virtutum caput, occasio justitiæ, Dominicæ passionis imitatio. O felicissimi martyres! renuntiantes sæculo maluerunt meliora novissima quam prima. Quorum denique consummatio justum initium facit.

2. *Diabolus nolens martyribus præstat coronas.* Divino tuo nutu, omnipotens Deus, gloriosissimi martyres Christi testes esse meruerunt. Victoriam quoque meditati, confessi sunt Christum in flagellis, in carceribus, in ergastulis, in solitudine. Justorum enim comes semper debet esse confessio. O inclytæ beatorum animæ, et gloriosa victoria martyrum, inter quos devotissimæ feminæ simul sæculum sexumque vicerunt; prœliantes cum diabolo, fortiores viris torquentibus exstiterunt, quæ carnifici gratias agentes erant sævienti! Ab omnibus enim fidem exspectat Deus omnipotens magis quam mortem : sed diabolus qui confitentes odit, coronas præstat invitus. Facit martyres quos occidit : et cum Dei servos vincere contendit, contemnitur ipse, dum sævit. Liberalitas ergo tua, Deus, hactenus nobis martyria proposuit; ut adversarius quo Adam elisus est, a filiis Adæ constanter elidi monstraretur. Voluisti enim hominem non tantum de diaboli potestate eruere per fidem; sed inculcatorem ejus interficere per virtutem : ut qui gaudemus Christi sanguine mortui, facilius liberati ducentes martyria in Christo postea triumphemus coronati; per ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXXVII (*a*).

De Martyribus, IV (*b*).

1. *Martyrum segetes flumineo sanguine et lacrymis irrigatæ.* Delectat videre campos segetum martyrum et confessorum, ubi oculi aspiciunt Angelorum. Floruit spica corporis Agni Dei, qui tollit peccata mundi. In campo sæculi cœperunt virescere campi martyrum, irrigati non fluentis aquarum, sed fluminibus lacrymarum. Quales et quantæ istæ spicæ sunt confessorum? Majores et minores, senes et juvenes, virgines et lactantes, sanguineo nutriti flumine Dei. Sed in judicio Dei non sunt majores, vel minores; quia simul omnes protegunt angelicæ Potestates. Jam videamus senes et juvenes, virgines ac lactantes pariter, et confessores. Vide Eleazarum nonaginta annorum senem, super juvenes luctatorem. Intuere juvenes illos septem fratres de utero consimiles, de....... (*c*) gratia compares, de cruore concordes, quales spicæ floruerunt in unum? Quia *ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum* (*Psal.* CXXXII, 1)! Quis rigavit istas spicas in campo sæculi fluctuantis? Mater patiens et compatiens spicas testimonii sui consanguineo precum suarum fonte rigabat; et Dominus incrementum dabat, qui matrem et filios adjuvabat. Aspice et pueriles spicas martyrum tres pueros in camino flammarum. Vide et alias segetes, sub Herode peremptos infantes et martyres sine detrimento gaudentes. Plantatur ergo totus mundus spicis martyrum purpurantibus. Ambulabat beatus David inter istos purpureos campos rosea victoria coronatus : lætatur, pascitur oculis, et cantat vocibus pietatis, *Qui seminant*, inquit, *in lacrymis, in gaudio metent* (*Psal.* CXXV, 5). Vide ipsos seminatores, ipsos pariter et messores; sed per angelicas Potestates.

2. *Martyrum reliquiæ, velut spicæ sparsæ.* Quantis in locis istæ spicæ dispersæ sunt, quando ubique transferuntur reliquiæ martyrum ad medicinam infirmorum, et lumen cæcorum, et solemnitatem populorum, et ad misericordiam indigentium? Solvuntur modo gremia; sed non solvitur consummata corona. Velut spicæ sunt reliquiæ martyrum, quæ plantantur per totum mundum, ...incimi.... venit mes.... elestis mom... tum...... resurrectionis .... (*a*) spicæ ad manipulos suos; et videbis exercitus pretiosos, non dispersos in terra, sed collectos in patria sempiterna. In cœlo novo, et in terra nova lucebunt velut lampades in manibus Angelorum. Nonne quando eos impii judices crudeli incendio concremabant, non quasi spicæ solvebantur? Modo ubi sunt? Collegit eos, qui ædificavit Jerusalem Dominus, et dispersiones Israel congregavit. Testis est ille campus de exercitu mortuorum. Nonne quasi spicæ erant caput et manus, pedes et ossa, articuli et nervi, carnes et cutes? Sonuit prophetæ clamantis una tuba; et collectis articulis, aristis facta est seges una, stupente cœlo et terra, multo clarius vocibus Angelorum, quasi falcibus gaudiorum (*Ezech.* XXXVII). Colligentur de singulis locis, de terra et mari, de campo et profundo, de silvis et aquis, de faucibus bestiarum et de ventre belluarum : quando mare et terra reddent mortuos suos, et colligentur ossa ad ossa, spicæ ad gremia, et apparebit in Jerusalem messis pretiosa; quia ipsi sunt, qui laverunt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine Agni.

3. *Per resurrectionem adunabuntur.* De isto campo clamabat beatus David, *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.* Vere flebant, quando lapsos lugebant, et infirmos lacrymis adjuvabant. Bona sanguinis rigua, ubi non cadunt grana per infinita tormenta. Lapidantur, et solidantur; nec grana decidunt, sed melius nutriuntur. Vide segetem corporis sancti Stephani lapidari, et grana fructus ejus penitus non quassari. Lapides illisi sonabant, et ille ad cœlos apertos caput levabat : ubi panis vitæ fulgebat, ibi calamus Stephani testificando florebat. Sanguis fundebatur; sed constantia non solvebatur : nec lingua confundebatur, quia in fundamento Evangelii fortis inveniebatur. Vide, spica Isaiæ prophetæ serra acuta secabatur : et non solvebatur spica corporis, fidei constringente constantia. Quando enim messorum manibus gremia defecta bene cinguntur, manipuli non solvuntur, sed integri jactantur ad carrum. Sic et corpora sanctorum gremia integra ad carrucam carnis Christi levantur : sic occurrunt Christo in nubibus, et regnabunt in splendoribus sanctorum cum eodem, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXXVIII (*b*).

In festivitate Virginum de lectione Evangelica.

1. *Quid prudentibus virginibus, quid fatuis intelligendum.* In lectione quæ nobis recitata est, fratres dilectissimi, audivimus Dominum dixisse; *Simile est regnum cœlorum decem virginibus, quæ acceptis lampadibus exierunt obviam sponso et sponsæ* (*Matth.* XXV, 1). Hoc si secundum litteram tantum intelligimus, nimium durum videtur et asperum. Absit hoc a sen-

(*a*) Alias, inter Vignerianos 18, in parte prima Supplementi.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustino in Romanis aliquot manuscriptis falso tribuebatur. Hunc ipsum sermonem Baronius nondum typis editum commemoravit in Notis ad Martyrologium 1 novembris.

(*c*) Forte supplendum, *fortitudinis*.

(*a*) Forte, *repositæ in cimiliarchiis donec venit messis cœlestis, momentum scilicet resurrectionis. Tunc congregabuntur spicæ.* etc.

(*b*) Sine auctoris nomine fuerat cura Holstenii vulgatus in codice Regularum. Sed nomen Cæsarii in veteri codice Carthusiæ Portarum et in Germanensi præfert, eique omnino stilus adjudicat. Postremam ejusdem sermonis partem cuidam Cæsarii epistolæ, quæ ad Germanos in Bibliotheca Patrum inscribitur, assutam librariorum errore reperies. De num. 3 vide Cæsarii homil. 35.

sibus nostris, ut vel de domo cujuscumque etiam pauperis christiani tam parvus numerus veniat ad vitam æternam. Et ideo quia nulla ratione secundum litteram intelligi debet, et revera ipse Dominus similitudinem esse dixit, requiramus quare quinque dictæ sunt fatuæ et quinque prudentes. Illæ enim quinque prudentes significant omnes sanctos, qui cum Christo sunt regnaturi : et e contrario illæ quinque fatuæ figuram videntur habere christianorum malorum, qui sine operibus bonis de solo tantum christiano nomine gloriantur. Ideo autem et illæ fatuæ quinque, et illæ prudentes quinque dicuntur; quia quinque sensus in omnibus hominibus esse probantur, visus, auditus, gustus, odoratus, et tactus. Et quia per istos sensus velut per quasdam januas vel fenestras aut vita aut mors ingreditur ad animam nostram; de quibus et Propheta dixit, *Intravit mors per fenestras vestras* (*Jerem.* IX, 21) : ideo et ibi quinque virgines dicuntur prudentes, quæ istis sensibus bene utuntur; et ibi quinque fatuæ, quæ per istos quinque sensus magis mortem quam vitam excipiunt.

2. *Sensus quinque velut quinque virgines : qui corrumpantur aut integritatem conservent.* Quomodo autem isti quinque sensus, velut quinque virgines, aut virginitatem custodiant, aut corruptioni subjaceant, diligentius requiramus. Si aliquis vir, aut aliqua mulier viderit aut filium, aut filiam, aut alienum servum aut ancillam, et ad concupiscentiam diligenter aspexerit; corrupta est una virgo : quia per oculos, id est, per fenestras corporis in secretum cordis venenum mortis intravit. Si vero aliquis sive religiosus sive laicus homines detrahentes, sermones etiam otiosos, et cantica luxuriosa vel turpia proferentes libenter audierit, et cum delectatione placido auditu susceperit; corrupta est alia virgo. Si autem non sit contentus mediocribus cibis, sed sumptuosas delicias quærat, si semper male loqui studeat; per iniquum gustum corrupta est tertia virgo. Quod si etiam odores peregrinos, ut hominibus ad luxuriam placere possit, diligenter inquirit; quarta virgo est violata. Si vero manibus suis aut filios aut filias alienas cum delectatione propter libidinem tangere voluerit, et vestimenta nimis mollia animo voluptuoso quæsierit; jam etiam quinta virgo corrupta est. Hoc enim ordine isti quinque sensus velut quinque virgines in hominibus corrumpuntur. Et e contra, dum animæ sanctæ istos quinque sensus, id est, visum, auditum, gustum, odoratum et tactum, ab omnibus illicitis rebus refrenant, linguam suam ad ea quæ sunt licita vel legitima sobrie et caste relaxant, quinque sensuum virginitatem custodiunt. Ideo quinque virgines homines bonos significant; et aliæ quinque, eos qui mali sunt præfigurant.

3. *Virginitas sola nihil prodest.* Et revera, fratres charissimi, quid prodest viro vel feminæ, clerico vel monacho, vel sanctimoniali, si in corpore virginitas custoditur, quando per malas concupiscentias cordis integritas violatur? Quid prodest in uno membro præferre castitatem, et in omnibus habere corruptionem? Nam et illi virgines qui Agnum sequuntur, si diligenter attenditis, non propter hoc sequuntur Agnum, quia solam virginitatem corporis servaverant : denique cum dixisset, *Hi sunt qui se cum mulieribus non inquinaverunt*; secutus adjunxit, *Et non est inventum in ore eorum mendacium; sine macula sunt* (*Apoc.* XIV, 4 *et* 5). Qui ergo de sola corporis virginitate gloriantur, diligenter attendant, quia si mendacium diligunt, cum illis sanctis virginibus Christum sequi non poterunt. Nulla ergo virgo de sola corporis virginitate præsumat; quia si inobediens fuerit aut linguosa, ab illo thalamo sponsi cœlestis se noverit excludendam. Cum ergo virgo centesimum gradum teneat, et mulier conjugata tricesimum; melior tamen est casta et humilis conjugata, quam virgo superba. Illa enim caste et humiliter marito serviens tricesimum gradum possidet; virgini superbæ nec unus remanebit : et in utrisque impletur quod ait Psalmista, *Tu populum humilem salvum facies, et oculos superborum humiliabis* (*Psal.* XVII, 28).

4. *Fidelis quisque virgo est et sponsa Christi.* Et quia totam Ecclesiam catholicam beatus Apostolus virginem vocavit, non solas in ea considerans corpore virgines, sed incorruptas omnium desiderans mentes, ita dicit, *Aptavi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo* (II *Cor.* XI, 2) : non solum sanctimonialium, sed etiam omnium virorum vel mulierum animæ, si et castitatem in corpore, et in illis supra dictis quinque sensibus virginitatem servare voluerint, sponsas se Christi esse non dubitent. Non enim corporum, sed animarum sponsus intelligendus est Christus. Et ideo, fratres charissimi, tam viri, quam feminæ, tam pueri quam puellæ, si virginitatem usque ad nuptias servant, et per istos quinque sensus, id est, visum, auditum, gustum, odoratum, vel tactum, dum eis bene utuntur, suas animas non corrumpunt; in die judicii apertis januis ad æternum sponsi thalamum feliciter merebuntur intrare. Illi vero, qui et corpora sua ante nuptias adulterina conjunctione corrumpunt, et postea per totam vitam suam male vivendo, male audiendo, male loquendo, animas suas violare non desinunt; si eis dignæ fructus pœnitentiæ non subvenerit, clausis januis sine causa clamabunt, *Domine, Domine, aperi nobis* : et audire merebuntur, *Amen dico vobis, nescio vos unde sitis* (*Matth.* XXV, 11, 12). Hæc ergo, fratres, si et clerici, et laici, et monachi, et sanctimoniales, et in conjugiis positi fideliter et diligenter attendimus, et cum castitate corporis etiam integritatem cordis auxiliante Domino custodiamus, non cum fatuis projiciemur in tenebras exteriores; sed cum sapientibus ad spirituales nuptias intromissi audire merebimur, *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (*Ibid.* 21). Quod ipse præstare dignetur.

SERMO CCXXIX (*a*).

In Dedicatione ecclesiæ vel altaris Consecratione, I (*b*).

1. *Quod in templis manufactis, id spiritualiter completur in nobis.* Quotiescumque, fratres charissimi, altaris vel templi festivitatem colimus, si fideliter ac diligenter attendimus, et sancte ac juste vivimus, quidquid in templis manufactis agitur, totum in nobis spirituali ædificatione completur. Non enim mentitus est ille qui dixit, *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (I *Cor.* III, 17); et iterum, *Nescitis quia corpora vestra templum sunt Spiritus sancti* (*Id.* VI, 15). Quia vero nullis præcedentibus meritis, sed per gratiam Dei meruimus fieri templum Dei; quantum possumus, cum ipsius adjutorio laboremus, ne Dominus noster in templo suo, hoc est, in nobis ipsis, inveniat quod oculos suæ majestatis offendat : sed habitaculum cordis nostri evacuetur vitiis, et virtutibus repleatur; claudatur diabolo, et aperiatur Christo; et ita laboremus, ut nobis bonorum operum clavibus januam regni cœlestis aperire possimus. Sicut enim malis operibus, quasi quibusdam seris ac vectibus, vitæ nobis janua clauditur; ita absque dubio bonis operibus aperitur.

2. *Debita ad sacram synaxim præparatio. Decet quandoque ab ea se subducere.* Et ideo, fratres charissimi, unusquisque consideret conscientiam suam : et quando se aliquo crimine vulneratum esse co-

(*a*) Alias, de Tempore 252.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Cum Augustini nomine legitur in Romano Breviario in festo Dedicationis. Lovaniensibus tamen ambiguus fuit, falsus Verlino et Vindingo. Quosdam isti in hoc et proxime sequenti sermone locos exagitant, quos sane et inculpatos, si ex veri auctoris, quem illi nesciebant, Cæsarii videlicet sensu et mente expendatur. De num. 1 vide serm. 8, n. 4, et mox subseq. n. 3; de num. 2, Cæsarii sub finem homil. 13, de num. 3, Cæsar. in fine homil. 10, et supra serm. 29, n. 4, et 116, n. 1, de num. 5, Cæsarii homil. 10, et in fine homil. 15; de num. 6, vide supra serm. 12, n. 4.

gnoverit, prius orationibus, jejuniis vel eleemosynis studeat mundare conscientiam suam; et sic Eucharistiam præsumat accipere. Si enim agnoscens reatum suum, ipse se a divino altari subduxerit, cito ad indulgentiam divinæ misericordiæ perveniet : quia sicut *qui se exaltat humiliabitur ;* ita e contrario *qui se humiliat exaltabitur* (*Matth.* XXIII, 12). Qui enim, sicut dixi, agnoscens reatum suum, ipse se humiliter ab altari ecclesiæ pro emendatione vitæ removere voluerit, ab æterno illo et cœlesti convivio excommunicari penitus non timebit.

3. *Crimen eam indigne percipientium. Criminis hujus pœna.* Rogo vos, fratres, diligenter attendite, si ad mensam cujuscumque potentis hominis nemo præsumit cum vestibus conscissis et inquinatis accedere; quanto magis a convivio æterni regis, id est, ab altari Domini debet se unusquisque invidiæ vel odii veneno percussus, iracundiæ furore repletus, cum reverentia et humilitate subtrahere, propter illud quod scriptum est, *Vade prius reconciliari fratri tuo ; et tunc veniens offeres munus tuum* (*Id.* V, 24); et iterum, *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Sic enim habet textus evangelicæ lectionis, quod quidam fecerit nuptias filio suo, et intraverit ut videret simul recumbentes; et videns ibi hominem non habentem vestem nuptialem, dixit ad eum, *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Et illo obmutescente, dixit ministris : *Ligate illi manus et pedes, et projicite eum in tenebras exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium* (*Id.* XXII, 1-13). Ecce qualem sententiam merebitur audire, qui ad convivium nuptiale, id est, altare Domini, aut ebriosus, aut adulter, aut odium in corde retinens præsumit accedere. Avertat hoc Deus a nobis, fratres charissimi, et concedat ut mala ista aut nunquam velimus admittere; aut si admissa fuerint, sine ulla mora pœnitentia vel pace studeamus sanare, et largioribus eleemosynis festinemus abluere : ne forte, si cum peccatorum vulneribus ante tribunal æterni Judicis venerimus, ab illa æterna Ecclesia, et ab illa cœlesti Jerusalem perpetua excommunicatione separemur.

4. *Excommunicatio temporaria et æterna. Pœnæ æternæ.* Considerate, rogo vos, fratres, si hodie aliquis a conventu Ecclesiæ hujus pro aliquo crimine projicia tur foras, in quanto dolore vel tribulatione erit anima sua? Et si intolerabilis dolor est de ista sancta Ecclesia foras projici; ubi ille qui projicitur, et manducare et bibere et cum hominibus loqui non potest [1], et habet spem ut iterum mereatur ad Ecclesiam revocari : putamus quantus dolor erit, si aliquis pro criminibus suis ab illa Ecclesia, quæ in cœlis est, a conventu Angelorum vel sanctorum omnium congregatione fuerit separatus; cui nec hoc solum sufficiet ad pœnam, quod foris projicitur, sed insuper in tenebris exterioribus æterno incendio concremandus includitur? Qui enim ab illa cœlesti Jerusalem excommunicari meruerit, non solum hanc pœnam habebit, quod nec manducare vel bibere poterit; sed etiam flammas infernales sine ullo termino sustinebit, ubi est fletus et stridor dentium, ubi ululatus, lamentatio et pœnitentia sine ullo remedio; ubi est vermis ille qui non morietur, et ignis qui non exstinguetur (*Isai.* LXVI, 24); ubi mors quæritur, et non invenitur. Quare in inferno mors quæritur, et non invenitur? Quia quibus in hoc sæculo vita offertur, et dedignantur accipere; in inferno quærent mortem, et non poterunt invenire. Ibi erit nox sine die, amaritudo sine dulcedine, obscuritas sine lumine; ubi nec divitiæ, nec parentes, nec conjuges, nec filii, nec vicini poterunt subvenire; ubi nihil peccator inveniet, nisi quod de hoc sæculo caste et juste vivendo per eleemosynarum largitatem transmiserit.

[1] In editis necnon in Ms. cb. desideratur particula, *non*, quæ in aliis manuscriptis reperitur. Excommunicati quippe a populi totius colloquio et convivio excludebantur, ut patet ex canone 49 concilii 2 Arelatensis, et ex can. 38 et 39 concilii Autissiodorensis.

5. *Merces digne communicantium. Munditiès ad id requisita. Iniqui probantur animam non amare.* Hæc ergo cogitantes, fratres charissimi, tam casti, tam sobrii, et tam pacifici ad istud altare, Deo auxiliante, studeamus accedere, ut ab illo æterno altari non mereamur excludi. Qui enim ad istud altare casto corpore et mundo corde, cum munda et secura conscientia venerit; ad illud altare quod in cœlis est, felici transmigratione perveniet. Ad extremum, fratres charissimi, non est grave nec laboriosum quod suggero : hoc dico quod vos frequenter facere aspicio. Omnes viri, quando ad altare accessuri sunt, lavant manus suas, et omnes mulieres nitida exhibent linteamina, ubi corpus Christi accipiant [1] (*a*). Non est grave quod dico, fratres : quomodo viri lavant aqua manus suas; sic eleemosynis lavent animas suas. Similiter et mulieres quomodo nitidum exhibent linteolum, ubi corpus Christi accipiant; sic corpus castum et cor mundum exhibeant, ut cum bona conscientia Christi Sacramenta suscipiant. Rogo vos, fratres, numquid est aliquis, qui in arca sordibus plena velit mittere vestem suam? Et si in arca sordibus plena vestis non mittitur pretiosa; qua fronte in anima peccatorum sordibus inquinata Christi Eucharistia suscipitur? Et quia istis verissimis exemplis loqui cœpimus, etiam et hoc quod bene nostis insinuo. Non puto esse aliquem hominem, qui in arca sua, ubi pretiosas vestes habet repositas, acquiescat aut carbonem vivum aut qualemcumque scintillam includere. Quare hoc, fratres? Quia timet ne comburantur vestimenta, quibus in festivitate induitur. Rogo vos, fratres, qui in arca sua non vult scintillam ignis includere, quare in anima sua flammam iracundiæ non timet accendere? Sed quare hoc fiat, manifeste et evidenter cognoscimus. Ideo enim in arcam ignem non mittimus, quia diligimus vestem nostram : flammam vero iracundiæ ideo non exstinguimus, quia non solum non diligimus, sed etiam odio habemus animam nostram, secundum id quod scriptum est, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam* (*Psal.* X, 6).

6. *Adhortatio.* Et ideo, fratres charissimi, exempla ista attentius cogitantes, arcellas interiores, id est, conscientias nostras, quantum possumus, cum Dei adjutorio custodire diligentius studeamus; ut cum dies judicii venerit, in illa æterna ac beata Ecclesia, ubi nunquam habitare poterit malus, et unde nunquam exiturus est bonus, non cum pannis veteribus foras in tenebras exteriores excludendi appareamus : sed stola immortalitatis induti, castitatis et justitiæ gemmis ornati, et eleemosynarum luce vestiti, audire mereamur, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (*Matth.* XXV, 34); et illud, *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (*Ibid.*, 21). Ad quod gaudium vos Dominus sub sua protectione perducat, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXXX (*b*).

In Dedicatione ecclesiæ vel altaris Consecratione, II (*c*).

1. *Festivitas hæc in gaudiis celebrata.* Sicut optime

[1] Ita editi et manuscripti, excepto tamen f. codice qui hic et infra habet, *induunt linteamina, cum corpus Christi accipiunt.*

(*a*) De hoc ritu concilium Autissiodorense anni 578, can. 36, « Non licet mulieri nuda manu Eucharistiam accipere : » et can. 42, « Ut unaquæque mulier, quando communicat, dominicalem suum accipiat : quod si qua non « habuerit, usque in alium diem dominicum non communicet. »

(*b*) Alias, de Tempore 253.

(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius est apud Lovanienses, apud Verlinum et Vindingum supposititius. Ejusdem auctoris est, cujus sermo superior. Confer ad sermones alios Cæsarianos. De num. 1 vide antecedentem serm. 229, n. 1, et supra serm. 112, n. 5; de num. 3, vide serm. superiorem, n. 1, et supra serm. 115, n. 3; de num. 5, vide supra, serm. 19, n. 2, et 112, n. 5.

novit Sanctitas vestra, fratres, consecrationem altaris hodie celebramus : et juste ac merito gaudentes celebramus festivitatem, in qua benedictus vel unctus est lapis, in quo nobis divina sacrificia consecrantur. Sed quando festivitates istas colimus, fratres charissimi, diligenter debemus attendere, et totis viribus laborare, ut quod in templis vel altaribus visibiliter colitur, in nobis invisibiliter compleatur : quia quamvis sancta sint templa quæ videmus de lignis et lapidibus fabricari, tamen plus apud Deum pretiosa sunt templa cordis et corporis nostri ; quia illa fiunt ab homine carnali, ista ab artifice mundi. Templa de lignis et lapidibus humano ingenio componuntur ; templa corporum ipsius cœlestis artificis manu fabricantur : sicut scriptum est, *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me* (*Psal.* CXVIII, 73) ; et iterum, *Priusquam te formarem in utero, novi te* (*Jerem.* I, 5). Nam quod templa succenduntur ; ita e contrario qui charitatis luce repletus est, si negligens fuerit, cito refrigescit charitas, et cupiditas inardescit. Ergo nec ille desperet qui malus est; quia cito potest resurgere : nec ille qui bonus est, aut negligens remaneat, aut aliquid de sua virtute præsumat, ne gaudium suum convertatur ad luctum.

2. *Gaudium ei non est verum, cui nec cor purum nec corpus castum. Est enim diaboli domicilium.* Et ideo, dilectissimi fratres, castitatem corporis, puritatem cordis, cum Dei adjutorio, servare quantum possumus studeamus. His enim rebus ignis in nobis charitatis vel compunctionis semper accenditur et nutritur. Qui enim nec castitatem custodit in corpore, nec puritatem tenet in mente, quoties sanctæ solemnitates adveniunt, in corpore videtur habere gaudium, in corde non celebrat nisi luctum. Quale enim gaudium potest habere, in cujus anima multis vitiis occupata magis diabolus probatur habitare quam Christus ? Quale gaudium potest habere anima quæ iracundiæ furore succenditur, cupiditatis nigredine obscuratur, superbiæ amarissimo felle repletur, invidiæ veneno percutitur, luxuriæ sordibus inquinatur ?

3. *Deus in nobis habitare desiderat.* Nos vero, fratres charissimi, etiamsi nobis aliqua, ut solet fieri, peccata subrepunt, quantum possumus, cum Dei adjutorio laboremus, jejuniis, vigiliis, orationibus, eleemosynis mundare sordida, lapsa construere, templum Dei vivi reædificare ; ut veniens Dominus in nobis nihil inveniat quod oculos suæ majestatis offendat : quia de ipso scriptum est, *Ecce sto ad ostium et pulso ; si quis surrexerit et aperuerit mihi, intrabo et cœnabo cum illo, et ille mecum* (*Apoc.* III, 20) ; et iterum, *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (*Joan.* XIV, 23). Quam beata est illa anima, in qua Pater et Filius venientes non solum habitare vel manere, sed etiam cœnare dignantur ! Quod autem dixit, *Cœnabo cum illo, et ille mecum*, scimus evidenter ; quia apostolus Paulus ostendit, dicens, *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I *Cor.* III, 17). Et per prophetam Dominus dicit, *Et habitabo*, inquit, *in eis, et inambulabo* (*Levit.* XXVI, 12). Et quia, sicut ipsi vidistis, fratres, habitare et inambulare desiderat in nobis Deus, cum ipsius adjutorio ita cor nostrum studeamus bonis semper cogitationibus occupare, et corpora nostra ab omni sorde luxuriæ munda vel casta jugiter custodire ; ut Deum in nobis delectet habitare.

4. *Duo altaria in templo Salomonis. Sacrificium duplex a nobis exigit Deus.* In templo enim a Salomone ædificato legimus duo altaria fuisse constituta, unum foris, aliud intus. In illo quod foris erat, animalium celebrabatur sacrificium : in illo vero altari quod intus erat, thymiamatis offerebatur incensum. Videamus ergo, fratres, ne forte in nobis duo sint altaria constituta, corporis scilicet et cordis nostri. Denique duplex a nobis sacrificium quærit Deus : unum ut simus casto corpore, aliud ut mundo corde esse debeamus. Ergo in exteriore altari, id est, in corpore nostro offerantur opera bona ; in corde odorem suavitatis redoleat cogitatio sancta. In altari cordis nostri jugiter quod est Deo placitum operemur. Tunc enim ordinem legitimum consecrationis altaris cum gaudio celebramus, quando altaria cordis vel corporis nostri munda et pura in conspectu divinæ majestatis offerimus. Nam nescio qua fronte aut qua conscientia optat in altaris consecratione gaudere, qui in cordis sui altari non studet munditiam custodire. Nos vero, fratres charissimi, ita agere studeamus, ut semper festivitatem duplicem celebrare mereamur : et quomodo de templi vel altaris consecratione gaudemus, sic invisibiliter de corporis castitate vel animæ puritate spirituale gaudium habere mereamur.

5. *Ignes duo, charitatis et cupiditatis.* Et hoc considerate, fratres, quod in illo altari, quod a Salomone legimus dedicatum, jugiter quotidianus ignis ardebat : quod utinam et in nobis pietas divina perficiat. Unde non solum orationibus, sed etiam bonis operibus placandus est Deus : ut in altari cordis nostri ignem suum semper accendat illum, de quo ipse dixit, *Ignem veni mittere in terram ; et quid volo nisi ut accendatur* (*Luc.* XII, 49) ? quia duo sunt ignes, cupiditatis scilicet et charitatis : et unus de parte Dei, alter de parte diaboli ; unus devorans omnia mala, alter universa bona consumens. Consideret unusquisque conscientiam suam, et si in se videt ignem cupiditatis ardere, cum Dei adjutorio festinet exstinguere ; quia nihil in illo boni remanere poterit, quem ignis cupiditatis accenderit : sicut e contrario nihil in eo mali remanebit, in quo ignis arserit charitatis. Flamma enim cupiditatis in corde peccatorum, velut in altari sacrilego, devorans omnia bona, diabolo odorem suavitatis exhalat : in anima vero sancta, velut in sacrosancto altari, flamma charitatis quæcumque supervenerint mala consumens, Deo odorem suavitatis exhibet.

6. *Cujusque cor aut altare Dei, aut diaboli. Sacerdos legatus pauperum.* Et quia uniuscujusque cor altare est aut Dei, aut adversarii ; sicut jam dixi, attendat unusquisque conscientiam suam, et si cupiditatis igne consumitur, eleemosynarum refrigerio mitigetur; quia scriptum est, *Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum* (*Eccli.* III, 33). Qui ergo cupiditate consumitur, subtrahat a se opera mala, et quod bonum est exercere conetur. Qui vero flamma charitatis accenditur, semper bonis operibus augeatur, et nutriat in se ignem quem in eo Christus dignatur accendere (*a*). Sicut ille in quo cupiditatis ignis ardet, si ab opere malo cessavit, cito charitatis igne exardescit : hoc significat, quod si Deum in hoc mundo reficimus bonis operibus nostris, ille nos in futuro sæculo reficiet muneribus suis ; secundum illud quod in Evangelio scriptum est, *Venite, benedicti, percipite regnum : quia esurivi, et dedistis mihi manducare* (*Matth.* XXV, 34) ; et, *Quamdiu fecistis*, etc. Ut ergo ab auditu malo, quo dicendum est, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* (*Ibid.*, 41), liberari mereamur, et illam desiderabilem vocem audire possimus, *Venite, benedicti, percipite regnum ;* in nobis ipsis pacem cordis, vel castitatem corporis conservemus, et pauperibus largiores eleemosynas erogemus : quia non mentitur ille qui dixit, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (*Id.* V, 7). Iterum atque iterum, fratres charissimi, miseriam vobis peregrinorum et pauperum [1], speran-

[1] Forte addendum, *commendamus*.

(*a*) Hic sermo in editis clauditur. Quæ vero sequuntur, ex manuscripto Vindocinensi tanquam a Cæsario non aliena exscripsimus.

tes ut apud vos pro illis prævaleat supplicatio ista, et non sit inanis admonitio vel prædicatio nostra. Jubente enim Christo legationem pauperum apud vos agimus: et si me pro pauperibus supplicantem Charitas vestra libenter audierit, orantem me pro vobis sine dubio Christus exaudiet. Inter vos et pauperes quasi mediatorem me posuit Deus: videtur mihi quod qualiter a vobis pro peregrinorum inopia audita fuerit deprecatio mea, taliter a Christo exaudietur oratio vestra; sicut et ipse promisit, dicens, *Dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37, 38). Quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXXXI (*a*).

In Dedicatione ecclesiæ vel altaris Consecratione, III.

Et de verbis III *Regum cap.* X, Sed et regina Saba, audita fama Salomonis, *etc.* (*b*).

1. *Ecclesiæ variæ figuræ.* Recte festa Ecclesiæ colunt, qui se Ecclesiæ filios esse recognoscunt. Hæc enim omnium credentium mater est, quæ natos ad mortem, regenerat ad salutem. Hæc est post Synagogam quidem vocata; sed ante Synagogam promissa. Hæc enim jam in primo homine præfigurata est. Nam sicut ex Adæ latere fabricata est Eva; ita ex Christi corpore et vulnere redempta crevit Ecclesia. Hæc intra arcam diluvio exundante servata, crucis beneficium et Baptismatis mysterium præsignavit. Hanc Sara sterilis et desperata in senectute unico pignore fecunda præcecinit: Ecclesia enim unicum, id est, dilectissimum Deo populum sæculo jam senescente progenuit. Hæc est regina illa de qua ad Dominum dicitur, *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietate* (*Psal.* XLIV, 10); id est, diversarum circumdata pretioso decore virtutum.

2. *Eam regina Saba multimodis repræsentat. Dogmata Ecclesiæ a Christo tradita.* Hæc est illa regina quæ venit a partibus Æthiopiæ audire sapientiam Salomonis. Sed hæc non tam ex una regione, quam ex universis mundi partibus reges paritura convenit, sicut etiam evangelista commemorat: *Regina austri venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis.* Venit Ecclesia ad redemptorem et eruditorem suum, ut de stultitia erroris doctrinam perciperet veritatis; de qua plenius, sicut audivimus, Regnorum scripsit historia, ita dicens: *Et ingressa regina Jerusalem cum multo comitatu et divitiis, cum camelis portantibus aromata, et aurum infinitum nimis, et gemmas pretiosas, venit ad Salomonem, et locuta est ei universa quæ habebat in corde suo.* Ergo in figura reginæ hujus Ecclesia venit ex Gentibus et a finibus terræ, imponens finem cupiditatibus vitiisque terrenis; ut audiret sapientiam Salomonis, id est, veri pacifici Domini nostri Jesu Christi, qui fecit utraque unum, solvens inimicitias inter Deum et hominem in carne sua (*Ephes.* II, 14). Venit post veteres et profanas superstitiones audire et discere de fidei illuminatione et judicio futuro, de animæ immortalitate, de spe resurrectionis et gloriæ. Venit ergo in Jerusalem *cum multo comitatu*, id est, non jam cum una tantum gente Judæorum, sicut prius Synagoga solos habuit Hebræos; sed totius mundi gentibus diversisque nationibus. Venit ergo exhibens munera digna Christo, aurum et gemmas pretiosas; et hoc camelis portantibus, id est, ex Gentili populo venientibus, qui prius fuerant ex vitiorum fœditate distorti, et malorum onere curvi, ac peccatorum pravitate deformes. Cum his tanquam muneribus regina hæc ingreditur ad pacificum regem Christum, exhibens fidei aurum, puritatis incensa pretiosa, splendoresque gemmarum, morum scilicet insignia et ornamenta virtutum. *Et locuta est ei universa quæ habebat in corde suo;* id est, aperuit ei cor suum, manifestavit ei occulta conscientiæ suæ in confessione et pœnitudine præcedentium delictorum.

3. *Ecclesia miratur Christi sapientiam. In opificio mundi. In domo quam per incarnationem construxit. In cibis mensæ suæ: et qui Christi cibi.* Videamus quid agat hæc regina. *Videns*, inquit, *regina Saba omnem sapientiam Salomonis, et domum quam ædificaverat, et cibos mensæ ejus, et holocausta quæ offerebat in domo Domini, non habebat ultra spiritum.* Quid erat rationis, ut præpotens regina domum, expensas, et cibos regios tantopere miraretur? Ergo hoc loco aliqua majora nos oportet inquirere. Vidit ergo Ecclesia ex Gentibus congregata sapientiam Christi: id est, post carnalia instituta Gentilium, post humanam et animalem doctrinam philosophorum, accepit intellectum salutis et vitæ, inspexit spiritualium mirabilia bonorum, agnovit verum fabricatorem cœli ac terræ, et potentissimum humani generis Conditorem; de cujus sapientia dicitur, *Omnia in mensura et pondere et numero constituisti* (*Sap.* XI, 21). Vidit et domum quam ædificaverat, id est, incarnationem hominis assumpti, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Vidit et cibos mensæ Salomonis, id est, illos de quibus Dominus dicebat, *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui me misit Patris* (*Joan.* IV, 34). Cibus enim Christi est salus nostra; reficitur cœlestibus epulis, profectibus nostris. Cibus ejus sumus, dum acquisiti Ecclesiæ in membra ejus corpusque transimus. Vel cibus ejus altaris Sacramenta cœlestia sunt, de quibus dicitur, *Panem cœli dedit eis, panem Angelorum manducavit homo* (*Psal.* LXXVII, 24 *et* 25). Vidit et holocausta ejus, orationum sine dubio supplicationumque mysteria; et obstupuit, ubi vidit inæstimabiles divitias Domini sui.

4. *Gloriam Domini cum viderit Ecclesia, dictis fatebitur majorem.— Dixitque ad regem: Verus est sermo quem audieram in terra mea super sermonibus tuis et super sapientia tua: et non credebam narrantibus, donec ipsa veni, et vidi oculis meis, et probavi quod media pars nuntiata mihi non fuisset. Majora sunt sapientia et opera tua, quam rumor quem audivi.* Cum ergo pervenerit regina hæc sive Ecclesia, sive quæcumque anima sancta in æternam Jerusalem, id est, visionem pacis, et ingressa fuerit beatam requiem et gloriam cœlestium promissorum; multo plura et magnificentiora perspiciet, quam ei sunt in hac terra per sacra eloquia, per Prophetas atque Apostolos nuntiata. Nunc enim tanquam in speculo et in ænigmate, tunc autem oculis suis videbit, id est, facie ad faciem. Tunc beata et illustris anima inter stupendas remuneratoris sui constituta divitias, ineffabilibus reginæ hujus verbis uti ad Deum poterit, dicens: *Verus est sermo quem audivi in terra mea super sermonibus tuis. Majora sunt opera tua, quam rumor quem audivi.* Et revera id quod parat Deus diligentibus se, fide non comprehenditur, spe non attingitur, charitate non capitur, desideria et vota transgreditur: acquiri potest, æstimari non potest. Habebit de perceptione fructum, non habebit de satietate fastidium. Ad quæ vos bona perducat, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

(*a*) Alias, de Tempore 253.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses, rejiciunt Verlinus et Vindingus ut falsum. Excusus est in Bibliotheca Patrum inter sermones Eusebio adscriptos: sed ibi reperitur aliquanto prolixior.

Appendicis
CLASSIS IV.
SERMONES DE DIVERSIS.

SERMO CCXXXII (*a*).

De sancta Trinitate (*b*).

1. *De Trinitate periculosa disputatio. Hoc scimus de Deo, quod eum nesciamus.* Audio, fratres, quod quidam inter se disputant, quomodo Pater et Filius et Spiritus sanctus et tres sunt, et unum sunt. Videtis ex quæstione, quam periculosa sit disputatio. Lutum et vas fictile de Creatore disputat; et ad naturæ suæ rationem non potest pervenire: et curiose quærit scire de mysterio Trinitatis, quod Angeli in cœlo scire non possunt. Quid enim dicunt Angeli in cœlo? *Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ* (*Psal.* XXIII, 10). Similiter in Isaia dicitur, *Quis est iste qui ascendit de Edom, candida vestimenta ejus* (*Isai.* LXIII, 1)? Vide quid dicunt: pulchritudinem prædicant, et de natura tacent. Ergo et nos simpliciter dicamus, Vis scire naturam Dei? vis scire quid sit Deus? Hoc scito, quod nescias: nec in hoc contristeris quia nescias; quia et Angeli nescierunt, et omnes similiter creaturæ.

2. *Hac scientia philosophos et Gentiles superamus.* Sed dicit aliquis: Quomodo ergo credo quod nescio? quomodo christianus sum, qui nescio quomodo sum christianus? Dicam simpliciter, antequam aliqua de Scripturis proferam. O christiane, qui tibi videris nihil scire, si scias hoc ipsum, quod nescias; nonne magis plus videris a cæteris scire? Gentilis homo videt lapidem, et Deum putat; philosophi vident cœlum, et Deum putant; alii vident solem, et Deum putant: tu vero vide quantam super istos habeas scientiam, qui dicis, Deus lapis esse non potest, sol Deus esse non potest; quia alterius imperio currit. Vides quia in eo quod dicis nihil te scire, magis nosti? Gentiles autem in eo quod se dicunt scire, nesciunt; quia falsa sunt quæ noverunt. Simulque considera quod voceris fidelis, non rationalis. Denique accepto Baptismo hoc dicimus: Fidelis factus est, sive factus sum. Credo quod nescio, et propterea scio, quia me scio nescire quod nescio.

3. *Damnabitur, non ignarus naturæ Dei, sed temerarius assertor.* Sed dicit aliquis: Hoc non est exponere, sed expositionem fugere. Et nos sciebamus scire quod nesciebamus: tu nos dicebas scire quod ignoramus. Nonne meum est pie ignorantiam confiteri, quam temere mihi scientiam vindicare? In die judicii non damnor, quia dicam, Nescivi naturam Creatoris mei: si autem aliquid temere dixero, temeritas pœnam habet, ignorantia veniam promeretur. Dicamus aliquid de Scripturis, rationem non sequentes, sed auctoritatem Domini Salvatoris. Christus dicit, ascensurus in cœlum, ad Apostolos loquens, quibus prædicat ut magister et Dominus: nemo sic novit de natura sua dicere, quomodo ipse qui Deus est; nobis autem sufficiat scire de Trinitate quod Dominus exponere dignatus est: quid ergo dicit ad Apostolos? *Ite et baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (*Matth.* XXVIII, 19). Tria nomina audio, et unum dicitur nomen. Non enim dixit, In nominibus; sed, *In nomine.* Tria nomina dicit, et quomodo unum ponit, *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti?* Nomen Patris et Filii et Spiritus sancti unum est: sed Trinitas est nomen quod dicitur in nomine Patris Dei, in nomine Filii Dei, in nomine Spiritus sancti Dei, Pater et Filius et Spiritus sanctus unum nomen est divinitatis.

4. *Quæ de Trinitate cognitio Christiano sufficiat. Judæus est Sabellianus. Personæ proprietatibus, non natura distinguuntur.* Sed requiris a me quomodo uno nomine tres appellantur. Nescio; et libere me nescire profiteor, quod Christus noluit indicare. Hoc solum scio, quia in hoc christianus sum, quia unum Deum in Trinitate confiteor. Si autem dixero unam personam esse Patris et Filii et Spiritus sancti, Sabellianus appellabor, et incipio non esse Christianus, sed Judæus: quia et Judæus unum Deum dicit; et quia Patrem nescit et Filium et Spiritum sanctum, propterea mysterium non tenet Trinitatis. Ergo si sic dicimus unum Deum, ut Patrem et Filium et Spiritum sanctum excludamus a mysterio Trinitatis, Judæi efficimur. Ego libere dico non ex me, sed ex sententia Salvatoris, scandalum esse quod in animo nascitur auditoris, quomodo tres unum sint, quomodo Pater et Filius et Spiritus sanctus non dividantur in divinitate, sed in personarum qualitate. Quandocumque personas appello, rogo vos ne me putetis personas hominum dicere: ego personas in Patre et Filio et Spiritu sancto non dico quasi personas hominum. Patris personam dico, quia pater est; et Filii, quia filius est; et Spiritus sancti, quia Spiritus sanctus est. Non est Pater filius, nec Filius pater, nec Spiritus sanctus pater aut filius. Dividuntur enim proprietatibus; sed natura sociantur. Videte, hoc ipsum scandalum Philippus quondam apostolus sustinebat, quando dixit ad ipsum Dominum: *Domine, ostende nobis Patrem.* Cui respondens Dominus ait: *Philippe, tanto tempore vobiscum sum, et ignoras Patrem? Qui me videt, videt et Patrem* (*Joan.* XIV, 8, 9). Quid? ipse pater est, ipse filius? Hoc impium est dicere: sed hoc dicit, In eo quod Filium vides, intellige Patrem: non enim potest appellari filius, nisi habuerit patrem. Quando dicitur pater, non dicitur, nisi habuerit filium.

5. *Qualis Christiani æmulatio esse debeat.* Multa sunt quæ dici possunt: sed sufficiat fidelibus pauca de mysterio Trinitatis audisse. Rogo vos, hoc magis inter nos certamen sit, quomodo adversarium superemus, quomodo jejunemus, quomodo peccata nostra plangamus, quomodo pro tanto scelere satisfaciamus, quomodo eleemosynis insistamus, quomodo cogitatio nostra non nos captivos in libidinem trahat, quomodo patientiam contra omnem injuriam habeamus, quomodo fratri injuriam facienti non resistamus, sed vincamus eam in humilitate, quam a Christo didicimus, *qui cum pateretur, non comminabatur* (I *Petr* II, 23). Si quando venerit cogitatio, et proposuerit quid est Deus, et quæ est ratio Trinitatis; nobis sufficiat credere quia est, et non temere rationem quærere Trinitatis: sed timere et orare Dominum semper debemus, et ei soli scientiam nostram in hac parte exhibeamus, ut diebus ei ac noctibus laudes canamus, cui sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

(*a*) Alias, de Tempore 189.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius Lovaniensibus, Verlino autem et Vindingo falsus videbatur. In Remigiano Ms. nomen præfert Hieronymi. Sed ab ipsius stilo distat quam plurimum: minimum vero aut forte nihil dissidet ab ingenio Vigilii Tapsitani, cujus auctoris esse observavimus sermonem hujus Appendicis 113, qui in prædicto Ms. et in ante editis sermoni huic proxime conjunctus est.

SERMO CCXXXIII (*a*).

De Fide catholica, I (*b*).

1. Credimus in unum Deum, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, visibilium et invisibilium factorem, per quem creata sunt omnia in cœlo et in terra. Hunc unum Deum, et hanc unam esse divini nominis Trinitatem : Patrem non esse filium, sed habere filium qui pater non sit : Filium non esse patrem, sed Filium Dei esse natum [1] : sanctum quoque Paracletum esse, qui nec pater sit ipse, nec filius, sed a patre filioque [2] procedat. Est ergo ingenitus Pater, genitus Filius ; non genitus Paracletus, sed a patre et filio procedens. Pater est cujus vox hæc est audita de cœlis : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth.* XVII, 5). Hic Filius est qui ait : *Ego a Patre exivi, et veni in hunc mundum*(*Joan.* XVI, 28). Paracletus est ipse de quo Filius ait : *Nisi abiero ad Patrem, Paracletus non veniet ad vos* (*Ibid.*, 7). Hanc esse Trinitatem personis distinctam [3], indifferentem : præter illam nullam divinam esse naturam vel angeli, vel spiritus, vel virtutis alicujus, quæ Deus esse credatur. Hunc igitur Filium Dei Deum, natum a patre, et esse principium, patremque illum sanctificasse in utero Mariæ virginis [4], atque ex ea verum hominem sine viri semine generatum : id est, suscepisse Dominum nostrum Jesum Christum non imaginarium corpus, aut forma sola compositum, sed solidum. Atque hunc esurisse, et sitisse, et doluisse, et flevisse, et omnia corporis exercitia sensisse [5]. Postremo crucifixum, mortuum et sepultum, tertia die resurrexisse, conversatum postmodum cum discipulis, quibus sanctum Paracletum misit dum ad cœlos ascendisset : hunc filium hominis nunc vocari. Resurrectionem veram humanæ credimus carnis. Animam hominis non divinam esse substantiam vel Dei partem ; sed creaturam divina voluntate prolapsam [6].

2. Si quis ergo dixerit atque crediderit, a Deo omnipotente mundum hunc factum non fuisse atque ejus omnia instrumenta, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit Deum Patrem eumdem Filium esse vel Paracletum, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit Deum Filium eumdem esse Patrem vel Paracletum, anathema sit. Sit quis dixerit atque crediderit Paracletum spiritum esse Patrem vel Filium, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit hominem Jesum Christum a Filio Dei assumptum non fuisse, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit Filium Dei Deum passum fuisse, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit hominem Jesum Christum hominem impassibilem fuisse, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit alterum Deum esse priscæ Legis, alterum Evangeliorum, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit ab altero Deo mundum fuisse factum, quam ab illo de quo scriptum est, *In principio fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I, 1), qui solus verus Deus est, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit corpora humana non resurrectura post mortem, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit animam humanam Dei portionem vel Dei esse substantiam, anathema sit. Si quis aliquas Scripturas præter eas quas catholica Ecclesia recepit, vel in auctoritate habendas esse crediderit, vel fuerit veneratus, anathema sit.

3. Si quis non dixerit, semper Patrem, semper Filium, et semper Spiritum sanctum esse, anathema sit. Si quis non dixerit Filium natum esse de Patre, id est, de substantia paterna, anathema sit. Si quis non dixerit Verbum Dei Filium Dei esse, et Deum Patrem ejus, et omnia posse, et omnia nosse, et Patri æqualem, anathema sit. Si quis dixerit quod in carne constitutus Filius Dei cum esset in terra, in cœlis cum Patre non erat, anathema sit. Si quis dixerit, quod in passione crucis dolorem sentiebat Filius Dei Deus, et non caro cum anima, quam induerat et formam servi sibi acceperat, sicut ait Scriptura (*Philipp.* II, 7), anathema sit. Si quis non dixerit, quod in carne quam assumpsit, sedet in dextera Patris, in qua venturus est judicare vivos et mortuos, anathema sit. Si quis non dixerit Spiritum sanctum de Patre esse vere ac proprie, sicut Filium de divina substantia et Deum verum, anathema sit. Si quis dixerit Spiritum sanctum facturam, aut per Filium factum, anathema sit. Si quis non dixerit, omnia per Filium et Spiritum sanctum Patrem fecisse, id est, visibilia et invisibilia, anathema sit. Si quis non dixerit Patris et Filii et Spiritus sancti unam divinitatem, parem majestatem, potentiam, unam gloriam, dominationem, unum regnum atque unam voluntatem, anathema sit. Si quis tres personas non dixerit veras, Patris et Filii et Spiritus sancti, æquales, semper viventes, omnia continentes visibilia et invisibilia, omnia potentes, omnia judicantes, omnia vivificantes, omnia facientes, omnia quæ salvanda sunt salvantes, anathema sit. Si quis non dixerit adorandum Spiritum sanctum ab omni creatura, sicut Filium et Patrem, anathema sit. Si quis de Patre et Filio bene senserit, de Spiritu autem sancto non recte habuerit, hæreticus est. Quod omnes hæretici de Filio Dei et Spiritu sancto male sentientes, in perfidia Judæorum et Gentilium inveniuntur. Quod si quis patiatur Deum Patrem et Deum Filium et Deum Spiritum sanctum deos dici, et non Deum, propter divinitatem et potentiam unam, quam credimus esse et scimus Patris et Filii et Spiritus sancti, anathema sit. Si quis subtrahens aut Filium, aut Spiritum sanctum, ita solum existimet esse Deum Patrem dici, aut credi unum Deum, anathema sit.

[1] In Romano canonum codice, *sed filium de ejus natura.*

[2] Canonum codex hic non habet, *filioque;* nec paulo post, *et filio.*

[3] Quædam hic desunt, supplenda ex Romano canonum codice, qui addit, *substantiam unam, virtutem, potestatem, majestatem indivisibilem.*

[4] Romanus canonum codex, *natum a Patre ante omne omnino principium, sanctificasse uterum Mariæ virginis.*

[5] In eodem codice, *corporis exitia sensisset.*

[6] Legendum ut in Romano canonum codice, *divina voluntate factam, non de cœlo lapsam.*

(*a*) Alias, de Tempore 129.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. In Lovaniensium editione dubius est, Verlini autem et Vindingi censura supposititius. Exceptis anathematismis posterioribus quatuordecim, qui ex Confessione fidei catholicæ Damasi ad Paulinum Antiochenum huc accesserunt; nihil est aliud quam libellus Fidei, qui in codice canonum Ecclesiæ Romanæ, cap. 40, sic inscribitur, « Libellus Augustini de Fide « catholica contra omnes hæreses : » qui etiam Toletani concilii 1, anni 400, Actis insertus reperitur cum nonnulla in anathematismis varietate. Nomine Augustini citat Magister Sententiarum 3, dist. 21, ex ipso forte Romano canonum codice. Quippe in manuscriptis hunc libellum inter Augustini Sermones et opuscula nusquam exstare vidimus. Augustinum certe nobis minus sapiunt hi loquendi modi : num. 1, « hanc unam esse divini nominis Trinitatem; » ibid., « non imaginarium corpus, aut forma sola composi- « tum; » ibid., « et omnia corporis exercitia, » sive ut Rom. codex « exitia sensisse; » et num. 2, « mundum hunc fa- « ctum non fuisse atque ejus omnia instrumenta : » tandem vox Paracletus passim posita pro, Spiritus sanctus. Estius in 3 sent. dist. 21, paragr. 3, editum suspicatur a scriptore in Nestorianos propenso, quorum videlicet errori accommodari possunt sententiæ quædam, præsertim anathematismus quintus. De num. 3 vide Damasi Confessionem fidei ad Paulinum Antiochenum missam.

SERMO CCXXXIV (*a*).

De Fide catholica, II (*b*).

1. *Christi nativitates duæ. Duæ substantiæ.—In prin-*

(*a*) Alias, de Tempore 6.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Habebant Lovanienses dubium, Verlinus autem et Vindingus supposititium. Complectitur excerpta duo : unum ex Fausti Regiensis opusculo, cui titulus, « De Ratione fidei ad objecta quædam « responsio; » alterum ex Vigilii Tapsensis libro de Trinitate 6. Opusculum Fausti, quod Nivelliano prelo inter veterum aliquot Galliæ Theologorum scripta excusum est Pari-

cipio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Qui in principio erat, intra se concludit omne principium. Ex matre vero initium sumpsit, sicut legimus per Isaiam, *Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus* (*Isai.* VII, 14; *Matth.* I, 23), id est, latens in humana fragilitate majestas: sicut in Joanne evangelista legimus, *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14): *in nobis*, id est, in fragilitate corporis nostri. Item de Mariæ virginis generatione: *Et porta erat clausa, et non est aperta* (*Ezech.* XLIV, 1). Tanquam si interrogaretur, cur aperta non esset, adjecit: *Quia Dominus transivit per eam* (*Ibid.*, 2). *Porta clausa*, id est, signaculum pudoris, immaculatæ carnis integritas. Non enim est violata partu, quæ magis est sanctificata conceptu. Item de Christi gemina Dei hominisque substantia, *Et erunt*, inquit, *duo in carne una* (*Gen.* II, 24), id est, Deus et homo unus Christus. Quod Apostolus de Christo et Ecclesia, id est, Christi corpore præcepit intelligi: sicut ait, *Et erunt duo in carne una: ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (*Ephes.* V, 32). Quod aperte exposuit ad Romanos, *Patres nostri, ex quibus Christus secundum carnem.* Carnem asseruit hominis; consequenter asserit proprietatem Dei, dicens, *Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (*Rom.* IX, 5). Tam perfecta Filii eminentia declaratur, ut dici de Patre majora non possint. Nam si initium haberet, non esset super omnia, sed inter omnia, quæ pro conditione facturæ intra initium continentur. Sed Christus qui æqualis est Patri, nulla temporis, nulla ætatis lege concluditur. Evidenter et ad Philippenses Apostolus duas Christi nativitates et duas substantias prædicat, dicens, *Qui cum in forma Dei esset, formam servi accepit* (*Philipp.* II, 6, 7). Quibus regulis plena sunt volumina Novi et Veteris Testamenti. Similiter et Job prædicat eximius propheta, *Et in carne mea videbo Deum* (*Job* XIX, 26): quod de illo tempore prophetavit, quando Christi deitas habitu nostræ carnis induta est.

2. *Christus quædam loquitur et agit ut homo, quædam ut Deus.* Quia ergo, ut præfati sumus, *Verbum caro factum est*, et duos esse constat hominem et Deum in carne una; modo homo loquitur Patri, modo Deus; modo visibilis ex matre, modo invisibilis ex Patre. Da verba hominis. Ipse in Evangelio dicit, *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet* (*Luc.* IX, 58). Ostendat hic pauper Filius hominis divitias suas in gloria divinitatis: *Omnia*, inquit, *quæ Pater habet mea sunt* (*Joan.* XVI, 15). Dum dicit, *Omnia*, nihil hic reliquit quod minus haberet a Patre. *Omnia*, id est, unius deitatis potentiam, substantiam, majestatem. Quis eum minorem dicere non contremiscat, qui se Patri generaliter et per omnia veridicus testis exæquat: sicut de eo evangelista pronuntiat, *Ideo volebant eum Judæi interficere, quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo* (*Id.* V, 18); et ad Philippenses, *Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo* (*Philipp.* II, 6); id est, æqualitatem divinitatis, quam rebellis angelus assumere voluit per rapinam, Christus possedit per naturam?

3. *Quasi homo Christus minor Patre, quasi Deus æqualis Patri.* Cum ergo credas ei cum se in hominis substantia dicit minorem, crede ei cum se in divinitatis substantia profitetur æqualem. Loquatur Filius hominis: *Pater*, inquit, *major me est* (*Joan.* XIV, 28). Loquatur Filius Dei: *Ego et Pater unum sumus* (*Id.* X, 30). Quasi homo esurit; quasi Deus quinque millia esurientium quinque panibus obsequio creaturæ suæ exsatiat. Quasi homo in cruce pendet; quasi Deus in paradisum de cruce latronem gestis per omnem mundum loquentibus introducit, dicens, *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII, 43). Quo tempore corpus Domini in tumulo fuit, anima in inferno, divinitas in paradiso, et in cœlo, et ubique, intra se omnia supereminenti suæ majestatis immensitate complectens. Secundum hominem minor dicitur, quando comprehenditur, flagellatur, crucifigitur, moritur, sepelitur; secundum Deum per virtutem resurrectionis in cœlestia sublimatur. Quasi homo suscepta morte; quasi Deus super mortem. Secundum hanc regulam modo pauper est, modo dives; modo minor, modo æqualis; modo dominus, modo servus. Tunc ergo minor credatur Patre, quando Angelorum Conditor paulo minus ab Angelis minoratur, sicut in octavo psalmo legimus, *Minorasti eum paulo minus ab Angelis* (*Psal.* VIII, 6). Tunc ergo Patre minor dicatur, quando servi formam suscepisse præscribitur (*Philipp.* II, 7), quando etiam matre junior invenitur, quando ipse de se in vicesimo primo psalmo dicit, *Foderunt manus meas et pedes meos; dinumeraverunt omnia ossa mea* (*Psal.* XXI, 17, 18). Quod ergo minor Patre secundum carnem et secundum hominem nuncupetur, innumeris Scripturarum testimoniis declaratur.

4. *Christi divinitas.* De ejus divinitate ita ad Titum Apostolus dicit: *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri*; et iterum, *Exspectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi* (*Tit.* II, 11, 13). Immane piaculum est, ut per infidelis hominis blasphemias minor esse dicatur, quem magnum Deum ipsa Veritas profitetur. Nam et Thomas apostolus in Evangelio Joannis, ubi post resurrectionem corpus hominis crucifixi per clavorum signa cognovit, Deum qui intra hominem latebat, apostolica et evangelica auctoritate confessus est, ita dicens: *Dominus meus et Deus meus* (*Joan.* XX, 28). Si fides adsit, aperta est ratio qua Christus nunc minor, nunc æqualis Patri sacris voluminibus asseratur: sicut ipse de se dicit, *Ego primus et novissimus* (*Apoc.* I, 8). Indubitanter agnosce quod priorem non potest habere qui primus est. Item, *Ego sum* α et ω. Et sicut α litteram nulla præcedit; ita et Filium Dei nulli secundum constat esse, quia Deus est.

5. *Quid respondendum iis qui Spiritum sanctum creaturam dicunt.* Quid respondebimus eis qui Spiritum sanctum aut minorem dicunt, aut, quod sceleratius est, ministerialem magis quam Deum abrupta impietate pronuntiant? Quomodo creatura dicitur, qui Domini creator ex Maria comprobatur, sicut legimus: Conceptus de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine (*Luc.* I, 35)? Christus enim non de substantia Spiritus sancti, sed de potentia; nec generatione, sed jussione et benedictione conceptus est. Et sicut a Patre, ita etiam a Spiritu sancto ad redemptionem nostræ malitiæ destinatus est, ipso de se per Isaiam loquente, *Misit me Pater et Spiritus ejus* (*Isai.* XLVIII, 16). Si Spiritus sanctus minor creditur, quomodo se Filius sicut a Patre, ita etiam a Spiritu sancto missum esse testatur? Spiritus sanctus ipse locutus est in Apostolis, ipse efferbuit in Prophetis, dicente beato apostolo Petro in Epistola sua: *Non*, inquit, *ex hominibus allata est prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines* (II *Petr.* I, 21). Et Salvator in Matthæo ita ait ad discipulos suos: *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus sanctus* (*Matth.* X, 20). Similiter et David plenus Spiritu sancto, quis per eum loqueretur, manifesta voce pronuntiat, dicens: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* (*Psal.* LXXXIV, 9).

6. *Fides catholica, quam qui profitetur, beatitudinem adipiscitur.* Hæc est, inquam, via lucis, cujus confessione aperitur ostium salutis. Itaque qui in hanc professionem ingrediuntur, beatitudinem ejus adipiscuntur. Beatitudo ei qui confitetur Deum Patrem et Filium et

siis anno 1586, incipit hunc in modum: « Quid respondendum est his qui legentes in Evangelio, *Pater major me est*; ita intelligunt, Filium in divinitate minorem esse blasphemant? Resp. Secundum auctoritatem omnium scripturarum, duæ sunt nativitates in Christo, una ex Patre, initium nesciens; quia legimus (et continuo sequuntur quæ hic habes), *In principio erat*, » etc. De num. 1 vide Eusebii homil. 1 de symbolo; de num. 6 et 7, habes apud Vigilium Taps., lib. 6 de Trinitate; de num. 7, vide eumdem et Faust. in epist. ad Gregorium.

Spiritum sanctum. Beatitudo ei qui confitetur solum Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Beatitudo ei qui confitetur unum omnipotentem Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Beatitudo ei qui confitetur unum summum Deum Patrem et Filium et sanctum Spiritum. Beatitudo ei qui confitetur unum Deum bonum Patrem et Filium et sanctum Spiritum sempiternum esse. Beatitudo ei qui confitetur indivisam esse substantiam Patris et Filii et sancti Spiritus. Beatitudo ei qui nihil addiderit vel minuerit in confessione unitæ naturæ deitatis Patris et Filii et sancti Spiritus. Beatitudo ei qui confitetur omnia bona facta fuisse a Patre et Filio et sancto Spiritu. Beatitudo ei qui confitetur unam æqualitatem in sempiterna plenitudine deitatis esse Patris et Filii et sancti Spiritus. Beatitudo ei qui secundum singula nomina Trinitatis, id est, Patris et Filii et sancti Spiritus, proprias tantum personas distinctas esse confitetur.

7. *Maledictiones omnium male credentium.* Unde oportuit nos ostendere eis, quos edent viæ suæ fructus, et maledictiones omnium male credentium; sicut scriptum est, *Maledictus omnis qui non obaudierit verba libri hujus, ut faciat ea in corde suo* (*Deut.* XXVII, 26). Maledictus qui Patris et Filii et sancti Spiritus unam sempiternam substantiam esse non confitetur. Maledictus qui secundum tres personas tres divisas substantias in his esse confitetur. Maledictus qui tria principia in hac eorum unitate sempiterna deitatis esse confitetur. Maledictus qui solum verum Deum Patrem, et unicum verum Deum Filium, et unicum verum Deum sanctum Spiritum non confitetur. Maledictus qui unicum nomen in deitate Trinitatis esse non confitetur. Maledictus qui indivisam deitatem Patris et Filii et sancti Spiritus non confitetur. Maledictus qui propter tria nomina personarum tres deos aut tres dominos aut tres spiritus confitetur. Maledictus qui secundum singulas personas trina nomina tantum distincta Patris et Filii et sancti Spiritus non confitetur. Maledictus qui unam personam eorum esse confitetur. Maledictus qui quem Patrem dicit, hunc eumdem et Filium esse designat. Maledictus qui Patrem natum, aut incarnatum, aut passum esse confitetur. Maledictus qui inenarrabiliter Filium et vere natum de substantia Patris esse non confitetur. Maledictus qui hanc nativitatem factam vel creatam vel conditam esse confitetur. Maledictus qui verum Filium Dei ex voluntate tantum dicit esse, et non potius de nativitate. Maledictus qui dicit, Erat tempus quando non erat Filius. Maledictus qui hanc nativitatem ex nullis exstantibus non confitetur, quod Græci ἐξ οὐκ ὄντων appellant. Maledictus qui divinitatem Filii Dei dicit initium habere de tempore, ortum ex nihilo, nomen quasi adoptionis ex altero. Maledictus qui unum de uno, Filium de Patre generatum non confitetur. Maledictus qui impassibiliter Filium natum de Patre non confitetur. Maledictus qui dicit, Fuit aliquando Pater sine Filio. Maledictus qui non confitetur ante omne principium vel initium semper fuisse Filium cum Patre. Maledictus qui immortalem deitatem Filii Dei non confitetur. Maledictus qui de sempiterno Filio dicit, Non erat antequam de Maria nasceretur. Maledictus qui unitam deitatem Patris et Filii et sancti Spiritus, ex charitate concordiæ tantum esse profitetur, et non magis per hanc ipsam unitam divinitatem. Maledictus qui unitam deitatem in tres has personas esse non confitetur. Maledictus qui adversus vigorem et censuram divinæ Scripturæ, hunc Deum verum Spiritum paracletum, aut filium Patris [1], vel certe facturam usurpat debere confiteri. Maledictus qui Filium Dei Deum verum et hominem verum de Maria virgine nuper natum pro nostra salute non confitetur. Maledictus qui Filium Dei hominem tantummodo solitarium vel purum tantummodo confitetur. Maledictus qui Deum Dei Filium sempiternum de assumptione hominis nuper hoc principium habere assignat. Maledictus qui deitatem ejus passam esse confitetur. Maledictus qui incomparabilem deitatem Trinitatis proprie ad hominis lineamenta esse confitetur, dum scriptum inveniamus : quia non sit illi similis quisquam Deus in cœlo sursum et in terra deorsum (III *Reg.* VIII, 23).

[1] Apud Vigilium, *Patrem aut Filium vel certe*, etc.

SERMO CCXXXV (*a*).

De Fide catholica, III (*b*).

1. *Deus unus non solitarius. Spiritus sanctus a Patre et Filio. Filius a Patre natura, non voluntate, genitus.* Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, et unigenitum Filium ejus Jesum Christum, Deum et Dominum salvatorem nostrum, et Spiritum sanctum Deum [1]. Non tres deos, sed Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum Deum colimus et confitemur. Non sic unum Deum quasi solitarium; nec eum denique qui ipse sibi pater sit, ipse et filius; sed Patrem verum, qui genuit Filium verum, id est, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, omnipotentem de omnipotente, vitam ex vita, perfectum ex perfecto, totum a toto, plenum a pleno; non creatum, sed genitum; non ex nihilo, sed ex Patre; unius substantiæ cum Patre, quod græce dicitur ὁμοούσιον. Spiritum vero sanctum Deum non ingenitum neque genitum, non creatum neque factum : sed de Patre procedentem et Filio, Patris et Filii Spiritum, semper in Patre et Filio, Patri et Filio coæternum, et coæqualem, et cooperatorem confitemur et veneramur. Ideoque in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti unum confitemur Deum : quia Deus nomen est potestatis, non proprietatis. Proprium nomen est Patri pater, et proprium nomen est Filio filius, et proprium nomen est Spiritui sancto spiritus sanctus. Hanc Trinitatem unum Deum credimus : quia ex uno Patre quod est, unius cum Patre naturæ est [2], uniusque substantiæ, et unius potestatis. Pater Filium genuit, non voluntate, non necessitate, sed natura.

2. *Christi duæ naturæ.* Filius ultimo tempore, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlis et quæ in terra, visibilia et invisibilia, ad nos salvandos et ad implendas Scripturas venit a Patre, qui nunquam desiit esse cum Patre, quem credimus conceptum de Spiritu sancto, et natum de virgine Maria; Verbum carnem factum, non demutatum, sed Deum permanentem; hominem natum non putative, sed vere; non aereum, sed corporeum; non phantasticum, sed carneum; ossa, sanguinem, sensum et animam habentem : hoc est, perfectum hominem, verum hominem, et verum Deum intelligimus; ut verum Deum, verum hominem fuisse nullo modo ambigamus. Non

[1] Er. Lugd. et Ven. sic habent hunc locum : *Et in unigenitum Filium ejus Jesum Christum, Deum et Dominum salvatorem, et in Spiritum sanctum Deum.* M.

[2] Editi : *Et unum esse Deum Patrem, et ex uno Patre Filium qui est unius cum Patre naturæ.* Codices manuscriptos secuti sumus.

(*a*) Olim, de Tempore 125; et post, in Appendice 47.

(*b*) Ipsum fere est Symbolum, quod in Hieronymi Operum tomo 9 cernitur Damaso inscriptum; re autem vera conflatum est ex libello Fidei, qui cap. 59 Codicis canonum Ecclesiæ Romanæ continetur. Hunc autem libellum doctissimus Quesnellius probat, neque Athanasii esse, cujus etiam operibus insertus fuerat; neque Vigilii Tapsensis, cui tribui volebat Chiffletius; neque tandem Gregorii Nazianzeni, apud quem idem libellus est Tractatus sive Oratio ordine 50; sed Gregorii Bœtici potius Eliberitani episcopi : quod huic nempe tribuenda videatur Oratio apud Gregorium Nazianzenum 49, ab Augustino in epist. 148 citata; quam Orationem 49 liquet ejusdem esse auctoris, cujus est prædicta Oratio 50, cum altera alterius explicatio sit ab auctore sua dicta vindicante conscripta. Porro hic « Filioque, » ubi de Spiritus sancti processu agitur, additamentum est, nec legitur in libello Fidei codicis Romani.

enim amisit quod erat, sed cœpit esse quod non erat; ut perfectus sit in suis, et verus sit in nostris. Nam qui Deus erat, homo factus est; et qui homo natus est, operatur ut Deus; et qui operatur ut Deus, ut homo moritur; et qui ut homo moritur, surgit ut Deus: qui devicto mortis imperio, cum ea carne qua natus et passus et mortuus fuerat, resurrexit, ascendit ad Patrem, sedetque ad dexteram ejus in gloria, quam semper habuit, habetque. In ejus morte et sanguine credimus nos emundatos, et ab eo resuscitandos die novissima in hac carne in qua nunc vivimus, et quam habemus, consecuturos nos aut vitam æternam pro præmio boni meriti, aut pœnas pro peccatis æterni supplicii. Hæc retinete, huic fidei animas vestras subjugate, a Christo Domino præmia consecuturi regni cœlorum. Amen.

SERMO CCXXXVI (a).

De Fide catholica, IV (b).

1. *Arianorum conatus. Auctoris pro Ecclesia preces. Fides patrum.* Multa quidem et frequenter ausi sunt Ariani hæretici adversus servos Dei, qui fidem rectam et catholicam custodiunt, per adulterinam doctrinam asserere, et orthodoxos persequi tentaverunt. In tantum autem nunc exsurrexerunt contra fidem, ita ut multos ex vobis polluerint, et aures vestras commoverint, ut animas laniarent. Sceleratæ autem hæresis suæ perfidiam tegunt: sed non diutius hæc illis facere permissum est. Est enim gubernator Ecclesiarum suarum Dominus, qui pro omnibus nobis mortem sustinuit. Et ideo indeficiens nobis est oratio, dilectissimi fratres: primo, ut sancta Domini et catholica Ecclesia dissensionibus omnibus et hæresibus carens, unitatem spiritus in vinculo charitatis ubique conservet, quam per fidem rectam et vitam immaculatam tenere, amplecti, servare, custodire omnibus invocantibus Dominum est quidem justum, præcipue tamen episcopis, qui Ecclesiis præsunt; secundo, ut Ecclesiæ regula sanctaque patrum traditio atque judicia in perpetuum firma solidaque permaneant. Est autem patrum nostrorum fides hæc.

2. *De Patre, de Filio, de Spiritu sancto.* Credimus in Deum Patrem omnipotentem, cunctorum visibilium et invisibilium conditorem. Credimus et in Dominum nostrum Jesum Christum, per quem creata sunt omnia, verum Deum, unigenitum, verum Dei Filium, non factum aut adoptivum; sed genitum, unius cum Patre substantiæ, quod Græci dicunt ὁμοούσιον: atque ita per omnia æqualem Deo Patri, ut nec tempore, nec gradu, nec potestate esse possit inferior: tantumque esse confitemur illum qui est genitus, quantus est ille qui genuit. Non autem quia dicimus genitum a Patre Filium, divinæ et ineffabili generationi aliquod tempus adscribimus. Sed nec Patrem dicimus aliquando cœpisse, nec Filium. Non enim possumus aliter confiteri æternum Patrem, nisi confiteamur etiam et Filium coæternum. Ex Filio Pater dicitur: et qui semper Pater fuit, semper Filium habuit. Credimus et in Spiritum sanctum, Deum verum ex Patre procedentem, æqualem per omnia Patri et Filio, natura, voluntate, potestate, æternitate, substantia.

3. *Natura unum sunt, sed proprietatibus distinguuntur.* Nec est prorsus aliquis in Trinitate gradus, nihil quod inferius superiusque dici possit. Ideo tota deitas sua perfectione æqualis est; ut, exceptis vocabulis quæ proprietatem personarum indicant, quidquid de una persona dicitur, de tribus dignissime possit intelligi. Atque ut confutantes Arium, unam eamdemque dicimus Trinitatis esse substantiam, et unum in tribus personis fatemur Deum: ita impietatem Sabellii declinantes, tres personas expressas sui proprietate distinguimus: non ipsum sibi Patrem, ipsum Filium, ipsum Spiritum sanctum esse dicentes; sed aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus sancti esse personam. Non enim nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates, id est, personas confitemur. Nec Pater Filii aut Spiritus sancti personam aliquando excludit; nec rursus Filius aut Spiritus sanctus Patris nomen personamque recipit: sed Pater semper pater, Filius semper filius, Spiritus sanctus semper spiritus sanctus. Itaque substantia unum sunt; personis ac nominibus distinguuntur.

4. *De Incarnationis mysterio. Error quorumdam: Photini et Apollinaris: aliorum.* Ipsum autem Dei Filium, qui absque initio æternitatem cum Patre et Spiritu sancto possidet, dicimus in fine sæculorum perfectum naturæ nostræ hominem suscepisse ex Maria semper virgine, et Verbum carnem esse factum; sed assumendo hominem, non permutando deitatem. Nec, ut quidam sceleratissime opinantur, Spiritum sanctum dicimus fuisse pro semine, sed potentia et virtute creatoris operatum. Sic autem confitemur in Christo unam Filii esse personam, ut dicamus duas perfectas atque integras esse substantias, deitatis scilicet et humanitatis, quæ ex anima constat et corpore. Atque ut condemnamus Photinum, qui solum et nudum hominem confitetur in Christo; ita anathematizamus Apollinarem et ejus similes, qui dicunt Dei Filium minus aliquid de humana suscepisse natura, et vel in carne, vel in anima, vel in sensu assumptum hominem his, propter quos assumptus est, fuisse dissimilem, quem absque sola peccati macula (quæ naturalis non est) nobis confitemur fuisse conformem. Illorum quoque similiter exsecramur blasphemiam, qui novo sensu asserere conantur, a tempore susceptæ carnis, omnia quæ erant divinitatis, in hominem demigrasse; et rursum quæ humanitatis erant, in Deum esse transfusa: ut, quod nulla unquam hæresis ausa est dicere, videatur hac confusione utraque exinanita esse substantia, et deitatis scilicet et humanitatis; et amisso proprio statu, in aliud esse mutata: ut qui tam Deum perfectum in Filio quam hominem confitemur, nec Deum vere, nec hominem tenere credamur [1].

5. *Christus passus est vere, sed secundum hominem. Resurrectionis fides. Præmia justorum, et injustorum supplicia diversa.* Nos autem ita dicimus susceptum a Dei Filio passibile nostrum, ut Deus tamen impassibilis permaneret. Passus est etenim Dei Filius non putative, sed vere, omnia quæ Scriptura testatur, id est, esuriem, sitim, lassitudinem, dolorem, mortem, et cætera hujusmodi: sed secundum illud passus est quod pati poterat; id est, non secundum illam substantiam quæ assumpsit, sed secundum illam quæ assumpta est. Ipse enim Dei Filius secundum deitatem suam impassibilis est ut Pater, invisibilis ut Pater, inconvertibilis ut Pater, incorruptibilis ut Pater. Et quamvis proprie persona Filii, id est, Dei Verbum susceperit passibilem hominem; ita tamen ejus inhabitatione secundum suam substantiam deitas Verbi nihil passa est, ut tota Trinitas, quam impassibilem esse necesse est confiteri. Mortuus est ergo Dei Filius eadem natura carnis, in qua natus et passus est, in qua etiam resurrexit. Non enim exinanita est humanitatis substantia, sed glorificata in æternum cum deitate mansura. Venturus est ad judicium vivorum et mortuorum, ut et justos remuneret, et puniat peccatores. Resurrectionem carnis ita credimus, ut dicamus nos

(a) Alias, de Tempore 191.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium reliquerunt Lovanienses: rejecerunt Verlinus et Vindingus. Quippe nihil aliud est quam fidei professio a Pelagio directa ad apostolicam sedem, et in Operum Hieronymi tomo 9 contenta: quæ hic exordio præfixo ac mutata conclusione formam sermonis accepit.

[1] Ita Ms. At editi, *temere credamus*. Pelagius autem apud Hieronymum: *Qui tam Deum imperfectum in Filio quam hominem confitentur, ut nec Deum vere nec hominem tenere credantur.*

in eadem in qua nunc sumus, veritate membrorum esse reparandos; qualesque semel post resurrectionem fuerimus effecti, in perpetuum permansuros. Unam esse vitam sanctorum omnium, sed præmia pro labore diversa; et e contrario pro modo delictorum, peccatorum quoque esse supplicia. Baptisma unum tenemus, quod iisdem Sacramenti verbis in infantibus, quibus etiam in majoribus dicimus esse celebrandum. Hominem, si post Baptismum lapsus fuerit, primo per reconciliationem, deinde per pœnitentiam credimus posse salvari.

6. *Errores de animarum substantia et origine : de præceptis Dei. Manichæorum et Cataphrygum de nuptiis : aliorum de Christo : Joviniani de meritis : Manetis et Joviniani de libero arbitrio.* Novum et Vetus Testamentum recipimus in illo librorum numero, quem sanctæ Ecclesiæ catholicæ tradit auctoritas. Animas a Deo dari credimus, quas ab ipso factas dicimus; anathematizantes eos qui animam, quasi partem Dei, divinæ dicunt esse substantiæ. Eorum quoque condemnamus errorem, qui eas ante peccasse, vel in cœlo conversatas esse dicunt, quam in corpora mitterentur. Exsecramur etiam blasphemiam eorum qui dicunt, impossibile aliquid homini a Deo esse præceptum; et mandata Dei non a singulis, sed ab omnibus in commune posse servari : vel qui primas nuptias cum Manichæo, vel secundas cum Cataphrygis damnant. Anathematizamus etiam illos qui Dei Filium necessitate carnis mentitum esse dicunt, et eum propter assumptum hominem non omnia facere potuisse quæ voluit. Joviniani quoque damnamus errorem, qui dicit nullam in futuro meritorum esse distantiam; nosque eas ibi habituros esse virtutes, quas hic habere neglexerimus. Liberum sic confitemur arbitrium, ut dicamus nos Dei semper indigere auxilio; et tam illos errare, qui cum Manichæo dicunt, hominem peccatum vitare non posse, quam illos qui cum Joviniano asserunt hominem non posse peccare : uterque enim tollit arbitrii libertatem. Nos vero dicimus hominem semper et peccare, et non peccare posse; ut nos liberi confiteamur esse arbitrii. Hæc est fides, dilectissimi fratres, quam in catholica didicimus Ecclesia, quamque semper tenuimus et tenemus, quam credimus et a vestra Bonitate deinceps posse teneri.

SERMO CCXXXVII (*a*).

De Symbolo, I : ac de deitate et omnipotentia Patris (*b*).

1. *Omnipotentia Dei evincitur. Ex operum magnitudine.* Ostendimus, fratres dilectissimi, ut vestra certe Dilectio recordatur, Deum in quem vos credere promisistis et creditis, verum esse Deum, ita etiam verum Patrem, hunc vero eumdem etiam omnipotentem. Hic enim Symboli ordo esse monstratur. Nam licet hoc ipso quo verus Deus probatur, sine dubio omnipotens intelligatur : tamen magis hoc fidei proficit, sicut Scripturis sanctis omnipotentia ejus asseritur. Maxima enim credentibus oritur confidentia, cum agnoscunt illum omnia posse quem credunt. Omnipotentem ergo Dominum ac Deum nostrum ipsa imprimis ejus opera testantur, qui fecit hunc mundum totum de nihilo, et totam, quæ magna est, pulchritudinem, tanquam speciosas rerum formas, ex nulla materia exstante composuit. De ipso enim dicit Scriptura divina, *In principio fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I, 1); et rursus, *Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud* (*Psal.* XCIV, 5). Quis ergo neget omnipotentem esse, quem tam clara cognoscit operatum?

2. *Ex facilitate qua facta sunt. Ex creatione rerum invisibilium.* Sed multo magis eum esse omnipotentem fatebitur, cum hæc ipsa quam facile sit operatus agnoverit. Propheta loquitur in Psalmo, *Ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt* (*Psal.* XXXII, 9). Absque ullo labore, absque difficultate aliqua verbo res condidit : quidquid ratio humana miratur, non labore Deus, sed jussione reformavit. Imperio ejus exstiterunt omnia, quæ ante non fuerant : cum ex nihilo tanta procedunt, omnipotentem loquuntur auctorem. Neque vero a Deo ista sola creata sunt quæ videmus; sed majores potentiæ divinæ divitias invisibilia illius opera testantur : siquidem ab ipso creatæ sunt omnes angelicæ Potestates; quæ quamvis non videantur a nobis, tamen, ut in Scripturis divinis agnoscimus, Deo militant, et ipsi serviunt Throni, Dominationes ac Virtutes omnes, et spiritualis substantiæ Potestates. *Qui facit Angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem* (*Psal.* CIII, 4). Unde angelicum tanti regis exercitum propheta describens, *Millia*, inquit, *millium ministrabant ei, et decies millies centena*[1] *millia assistebant ei* (*Dan.* VII, 10).

3. *Ex mundi gubernatione. Ex ejusdem dissolutione. Ex hominum suscitatione.* Certe si breviter agnovistis ex creatione ista visibilium et invisibilium omnipotentiam Dei; nunc etiam eamdem ejus virtutem ex administratione cognoscite. Cum enim toto sub Noe peccante mundo diluvium induxit, cum Sodomam et Gomorrham pluvia ignis exurit, cum populo suo de Ægyptiorum servitute liberato siccam in mari præbet viam; quid aliud quam se omnipotentem testatur; et se ipsum esse qui mare fecit, qui illud etiam siccavit ex ea parte qua voluit? Cum vero ipsum populum per quadraginta annos in solitudine cœlesti cibo aluit, id est, manna; nonne ineffabilem virtutem suæ divinitatis asseruit; ut ostenderet quia *non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei* (*Deut.* VIII, 3). Et ut innumeras virtutes Dei pauca commemorando prætercam, ostendit etiam tunc omnipotentiam suam Deus, cum Filium suum, quem secundum hominem mori voluit pro salute nostra, solutis inferni legibus a mortuis suscitavit : ut in Christo ostenderet se esse, a quo mortales homines sunt creati, qui etiam immortalem fecit ex mortuo. Ad ipsius omnipotentiæ virtutem pertinet, ut istum mundum, quem aliquando fecit ex nihilo, in fine sæculorum dissolvat. Unde propheta, *Cœlum*, inquit, *plicabitur revolutum ut liber, et omnia sidera cadent ut folia de vite, et sicut folia cadunt de ficu* (*Isai.* XXXIV, 4) : et Salvator in Evangelio, *Quia cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (*Matth.* XXIV, 35). Eadem quoque omnipotentia omnes homines qui sunt mortui, quique morientur in finem, ad diem judicii suscitabit, ut propheta dicit, *Reddet unicuique juxta opera sua* (*Psal.* LXI, 13) : et alios quidem in cœlorum regno consortio copulabit Angelorum, alios vero in gehennæ supplicio diabolo junget.

4. *Fides tanti Dei incutere debet timorem.* In hunc credentes Deum, dilectissimi fratres, omnipotentem, justum, severum, et his tantum benignum, qui hic severitatem ejus timendo peccata vitaverunt : in hunc, inquam, credentes Deum, *cum omni timore et tremore*, ut ait Apostolus, *vestram salutem operamini* (*Philipp.* II, 12); et ab omni peccato, et ab omnibus criminibus et vitiis recedentes, ad sola opera justitiæ festinate; ambulantes, sicut Salvator ait, *in luce, dum habetis lucem, ne tenebræ vos comprehendant* (*Joan.* XII, 35). Cavete a malorum consortiis atque colloquiis, et ad sola Dei verba audienda fidelium præparetur auditus, et ad res sanctas solas loquendas lectorum lingua moveatur, ut auditum bonum et sermonem bonum bona opera subsequantur. Quod Dominus noster Jesus Christus in nobis secundum bonæ voluntatis studium perficere dignetur : cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

(*a*) Alias, de Tempore 192.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius erat Lovaniensibus, falsus Verlino et Vindingo. Idem auctor hujus ac duorum subsequentium. Cum autem in exordio dicit jam se ostendisse Deum in quem credimus esse verum Deum, non superiorem tractatum, ut putarunt Verlinus et Vindingus, sed alium quemdam notat nobis incompertum.

[1] Ms. rm., *dena*.

SERMO CCXXXVIII (*a*).

De Symbolo, II : seu de Domino Jesu Christo, quod absque initio sit cum Patre secundum deitatem, qui secundum hominem nobis a certo initio natus est ex Virgine (*b*).

1. *In Christo persona una, duæ naturæ.* Huc usque, fratres dilectissimi, de Deo Patre, in quem creditis, locuti sumus; et quod ipse sit verus Deus, quod verus pater, quod omnipotens, divinarum Scripturarum auctoritate monstratur : nunc vero juxta ordinem Symboli transimus ad Filium. Postquam diximus in Symbolo, Credo in Deum Patrem omnipotentem; sequitur, Et in Jesum Christum Filium ejus, qui natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine. Hic jam sollicitus auditor attendat, ut sciat unam Filii Dei eamdemque personam, juxta suscepti hominis veritatem. Hic enim quod dicimus, credere nos in Christum Filium Dei, qui natus est ex Maria virgine; non eo modo dicimus, ut in hominem tantum verum nos fidem habere fateamur, sed in Deum verum qui suscepit hominem verum. Unus enim et idem est Dominus noster Jesus Christus, qui et Verbum Dei est, et sine initio genitus ex Patre, et homo verus in fine sæculorum natus ex Virgine.

2. *Hanc fidem Apollinaris et Arius impugnant.* Gemina enim in hoc loco hæresis contrariis nos nititur impugnare sententiis : inde Apollinaris, hinc Arius. Arius sic in Christo hominem perfectum suscipit (*c*), ut Deum illum neget esse perfectum : dum ipsum Dei Verbum principio temporum conatur includere, et eum non creatorem, sed creaturam fatetur. Apollinaris vero ita Dei Filium e contrario perfectum credit esse Deum, ut ei verum hominem timeat copulare; dum metuit ne suscipientis dignitatem suscepti hominis obfuscet infirmitas. Nos autem Catholici contra utrumque divinarum Scripturarum auctoritate muniti, adversus Arium veram et perfectam Verbi divinitatem; adversus Apollinarem perfectam hominis in Christo defendimus veritatem. Itaque sicut contra Arium superiori tractatu perfectionem deitatis asseruimus, ita nunc contra Apollinarem perfectum hominem comprobamus.

3. *Christus probatur verus homo contra Apollinarem. Qui Christus ex semine factus dicatur.* Lucidissima pro nobis est Apostoli auctoritas dicentis, *Misit Deus Filium suum factum ex muliere* (*Galat.* IV, 4). In primis dicendo, *factum*, distinguit humanam a Verbi divinitate substantiam. Factum enim vel creatum Dei Verbum dici omnino non potest, per quod omnia facta sunt, sicut beatus Joannes ait, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (*Joan.* I, 3). *Misit* inquit, *Deus Filium suum factum ex muliere.* Cum ergo dicit, *factum*, ostendit non se hic de divinitate tractare. Cum autem addidit, *ex muliere*, substantiam veri hominis expressit : ut hæc sit natura facti hominis, quæ fuit ipsius unde factus est; id est, ut ea credatur esse natura Christi, qui factus est ex Virgine, quæ fuit natura Virginis, ex qua Christus formatus et natus est. Inde est quod alibi idem apostolus de Dei Filio dicit, *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem* (*Rom.* I, 3). Nam etsi non intercessit semen hominis in conceptione Virginis; tamen quia ex ea carne Christus formatus est, quæ constat ex semine, dicitur *factus ex semine.* Quemadmodum ergo secundum divinitatem una est Patris et Filii natura; ita etiam juxta humanitatem eadem est matris et filii, id est, Mariæ Christique natura. Ex utraque substantia et divinitatis et humanitatis unus atque idem est Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, ut Deus verus, ita etiam homo verus : attestante Apostolo atque dicente, *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (*Rom.* IX, 5) : et alibi, *Unus est enim Deus, unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus* (I *Tim.* II, 5).

4. *In Christo non mutatur Deus in hominem, sed homo Deo sociatur. Et hoc et omnia quæ egit, pro nobis.* Unum ergo atque eumdem Dominum nostrum Jesum Christum cum ex aliis, tum ex his apostolicis sententiis, et Deum verum et hominem comprobamus. Qui cum æqualem impassibilitatem et immortalitatem cum Patre possideat; propter nostram tamen salutem, passibilem atque mortalem suscepit hominem : non ut permutaretur in humanitatem divinitas, sed ut divinitati sociaretur humanitas. Secundum ergo hujus hominis veritatem, Dei Filius ad redemptionem nostram natus est ex Virgine et Spiritu sancto. Sic enim ad Mariam in Evangelio angelus loquitur : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : et propterea quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc.* I, 35). Quam mirabilem nativitatem olim Isaias propheta prædixit : *Ipse*, inquit, *Dominus dabit vobis signum. Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (*Isai.* VII, 14), quod interpretatur ab evangelista, *Nobiscum Deus* (*Matth.* I, 23). Nam hoc quoque ex effectu rerum Dominus noster Jesus Christus nomen acceptat : qui assumpto naturæ nostræ homine nobiscum esse dignatus est; qui pro nobis fecit omnia : qui pro nobis passus est omnia, esuriem, sitim, lassitudinem, fletum, dolorem, ad extremum etiam mortem; qui a Pontio Pilato præside flagellatus atque crucifixus, et mortuus est ac sepultus. Condemnatus est enim justus pro injustis, et pœnam quæ peccatoribus debebatur, sine peccato ipse suscepit; ut illorum pro quibus punitus est, et pœnam auferret, et peccata deleret. Mortuus est morte brevi ac temporali; ne nos mortem subiremus æternam.

5. *Christi quoque resurrectio pro nobis.* Sed usque ad hanc rerum seriem in Christo naturæ humanæ infirmitas intelligatur. Nam qui fuit passibilis usque ad mortem, incorruptionis gloriam ex tempore mortis accepit [1] : siquidem hoc jam in carne Christi pretium, quod juxta David prophetiam, caro exanimis et usque ad tertium diem sepulta, tamen incorrupta permansit. Sic enim ex persona Christi legimus in Psalmo dicentis ad Patrem : *Quoniam non derelinques in inferno animam meam, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem* (*Psal.* XV, 10). Unde et beatus Petrus : *Jesum*, inquit, *Nazarenum virum approbatum a Deo in vobis in virtutibus, et prodigiis, et signis, quæ per illum fecit Deus in medio vestri, sicut vos scitis; hunc definito consilio et præscientia Dei traditum in manus iniquorum affigentes interemistis : quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab illo* (*Act.* II, 22-24). Mortuus est Jesus Christus pro nobis : sed pro nobis etiam die tertia resurrexit. Nam si mors quoque ejus pro nobis facta est, quanto magis ejus vita pro nobis est? Qui post resurrectionem accepta a Patre omnium potestate, discipulos consolatur, et dicit, *Ecce data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra* (*Matth.* XXVIII, 18) : et alibi, *Euntes*, inquit, *in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ : qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur* (*Marc.* XVI, 15, 16). Post hæc per quadraginta dies inter discipulos esse dignatus est, et immortalis mortalium tamen non est aspernatus habere consortium : utique ut docendo Apostolos fide et veritate compleret, quæ ad nos illorum quoque testimonio pervenirent.

6. *Judicium extremum.* Confirmatis vero discipulis elevatus est in cœlum, et tam de peccatis quam etiam de morte ad Patrem victor ascendit : quod manifeste

(*a*) Alias, de Tempore 193.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubitarunt Lovanienses, repudiarunt Verlinus et Vindingus. Initio præcedentem sermonem indicare auctor videtur, in quo tamen id non reperitur quod hic postea commemorat, « contra « Arium superiori tractatu perfectionem deitatis in Christo « asseruimus. » Confer Appendicis serm. 118 et 236.

(*c*) Aliter loquitur Augustinus in libro de Hæresibus, ubi non solum de Arianis testatur, cap. 49, « quod Christum « sine anima solam carnem suscepisse arbitrantur ; » sed et cap. 55 declarat cum his Apollinaristas ea opinione consentire ; quippe qui dicant, inquit, « sicut Ariani Deum « Christum carnem sine anima suscepisse. »

[1] Sic rm. Ms. At editi, *et ipsius mortis imperium accepit.*

in Evangelio legimus, *Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, ascendit in cœlum, et sedet a dextris Dei* (*Marc.* XVI, 19). Quo sermone non humana in Deo membra significantur; sed honor quo Christum Pater suscepit, exprimitur. Unde illum descensurum esse credimus ad vivorum mortuorumque judicium, non jam in infirmitate quam habuit [1], sed in sublimitate quam possidet. Qui enim in infirmitate venit ut redimeret, in potestate venturus est ut judicet. Sic enim legimus in Actibus Apostolorum: *Cumque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri steterunt juxta illos in vestibus albis; qui et dixerunt: Viri Galilæi, quid hic statis aspicientes in cœlum? hic Jesus qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum* (*Act.* I, 10, 11). Ad hunc ergo adventum Domini nostri Jesu Christi parati simus, fratres dilectissimi, et timeamus ne ille nos non tales inveniat, quales voluit invenire: qui omnia pro nobis est passus, ut nos inveniret tales, quibus non supplicia inferret, sed præmia redderet sempiterna. Ad quæ vos Dominus ac Deus gratia sua adjutos dignetur adducere; cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXXXIX (*a*).

De Symbolo, III: seu de Spiritu sancto, quod ejusdem sit substantiæ atque deitatis, cujus est Pater et Filius (*b*).

1. *Spiritus sanctus probatur esse Deus, testimoniis Christi, Petri, et Pauli.* Ordinem Symboli, fratres dilectissimi, in quo totius fidei nostræ sacramenta consistunt, nos adjuvante Deo perseveramus absolvere. Et, quod bene vos meminisse arbitror, quid de Patre Deo, quid etiam de Filio æque Deo sentire debemus, quantum instructioni vestræ, ut puto, opus est, sufficienter ostendimus: nunc restat ut etiam de sancti Spiritus deitate dicamus. Hic enim est ordo Symboli, ut post Patris Filiique personam sancti Spiritus confessio subsequatur. Tunc enim prodest in Patrem et Filium credidisse, cum etiam Spiritum sanctum eadem fidei veneratione credideris. Hanc siquidem sanctæ fidei normam ipse Dominus noster Jesus Christus instruxit, et nemo nisi impius de ea fidei catholicæ regula dubitat, quam ille dictavit cui fides ipsa debetur. Ipse ergo Dominus noster Jesus Christus, cum jam glorificatus resurrexit a mortuis, in cœlum ascensurus ad Patrem, hæc sacramenta fidei discipulis, id est, Apostolis dereliquit. Ait enim: *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis* (*Matth.* XXVIII, 19, 20). Rerum ipsarum dictat effectus, ut trium in una deitate personarum potentiam credamus: et quemadmodum Pater, in cujus nomine baptizamur, Deus est; ita etiam Spiritus sanctus, in cujus nomine baptizamur, Deus est. De quo certe beatus Petrus apostolus absolutissime pronuntiavit, dicens ad Ananiam, *Cur tentavit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto?* et paulo post, *Non es mentitus homini, sed Deo* (*Act.* V, 3, 4). Apertissime quem Spiritum sanctum dixerat, hunc postea Deum nominavit. Et beatus apostolus Paulus: *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones ministrationum sunt, idem vero Dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus* (I *Cor.* XII, 3-6). Hic quoque quam evidenter Vas electionis, quem Spiritum sanctum nominaverat, eumdem esse Deum dixit ac Dominum, operantem ex propria potestate quod vult.

2. *Non est Filio minor, cujus offensa tam gravis. Qui et a Patre procedit.* Hic est Spiritus sanctus, in quem peccare usque adeo sacrilegum est, ut nec hic, nec in futuro judicio remittatur. Sic enim ipse Dominus noster Jesus Christus in Evangelio loquitur: *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur illi; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur illi neque in hoc sæculo, neque in futuro* (*Matth.* XII, 32). Hic est Spiritus sanctus, quem Dominus noster ascensurus ad Patrem discipulis suis repromittit, dicens: *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre spiritum veritatis, qui a Patre meo procedit, ipse testimonium perhibebit de me*: de quo superius ait, *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ipse vos docebit omnia* (*Joan.* XV, 26; XIV, 26). Ipse ergo Spiritus sanctus, quem mittit Pater in nomine meo, qui ex Patre procedit, ostenditur unius cum Patre et Filio esse substantiæ.

3. *Cujus ob adventum expedit Christi discessus.* Et diligenter attendite, quod ad discipulos suos rursus idem Dominus ait: *Expedit vobis ut ego vadam: nam si non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos* (*Id.* XVI, 7). Hoc quod dicitur, *mittam*, non minorem, quod absit, indicat Spiritum sanctum; sed simpliciter absque adulatione unitatem atque concordiam indicat voluntatis. Attendite autem quod dixit, *Expedit vobis ut ego vadam: nam si non abiero, Paracletus non veniet ad vos.* Quomodo expedit discipulis ut ab illis Christus ascendat ad Patrem, si minor est ille qui pro Christo ad discipulos est mittendus? Sed expedit discipulis ut ab eis Christus ascendat, quia æqualis est Patri et Filio Spiritus sanctus, qui ad discipulos venturus esse promittitur. Quod autem *Paracletus* dicitur Spiritus sanctus, proprietas operationis ejus exprimitur. Paracletus enim græcum verbum est, quod latine dicitur Consolator. Et bene ipse pro Christo ad discipulos mittitur, ut eos consoletur inter omnes tribulationes, quas Christi erant confessione passuri. His ergo, fratres dilectissimi, divinarum Scripturarum testimoniis instructi, Spiritum sanctum esse æqualem Patri et Filio, tota fidei perfectione fateamur. Quia enim Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum in Scripturis divinis legimus; quemadmodum non possumus de Patris et Filii, ita nec de sancti Spiritus deitate dubitare.

4. *In Trinitate tria nomina, tres personæ, deitas una.* Absit autem et longe a christianis mentibus polluta gentilis erroris impietas, ut trium in una deitate personarum confessione tres deos videamur fateri. Absit hoc, inquam, et procul a piorum mentibus excludatur. Et nos enim juxta sanctæ, ut ostendimus, Scripturæ auctoritatem, nominum tantummodo ac personarum distinctionem in Trinitate facimus; deitatem vero unam indivisibilem confitemur: ipsa est in Patre, ipsa in Filio, ipsa in Spiritu sancto una et perfecta divinitas. Non ergo tres deos dicimus, qui unam divinitatem fatemur. Non enim obliti sumus divinam Scripturam dicentem, *Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Deus unus est* (*Deut.* VI, 4); et rursus, *Dominus Deus hic est in cœlo sursum, et in terra deorsum, et non est alius nisi ipse* (*Id.* IV, 39). Non, inquam, obliti sumus unum Deum esse, quem utique Scriptura testante cognovimus. Sed inter duos errores et maximos hæreticos ad fidei veritatem dirigimur, ut nec cum Gentilibus numerum in deitate faciamus, nec cum Judæis mysterium in Trinitate negemus: sed existere Patrem, existere Filium, existere Spiritum sanctum in personarum proprietate credentes, unitatem deitatis in Trinitate veneremur; id est, ut tres personas, Patris scilicet et Filii et Spiritus sancti, unum esse dicamus Deum: cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXL (*a*).

De Symbolo IV, (*b*).

1. *Quid quisque apostolus de Symbolo composuit.*

[1] Ms. rm., *qua caruit.*

(*a*) Alias, de Tempore 194.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovanienses dubium, Verlinus et Vindingus supposititium habuerunt. Idem concionator expositionem Symboli superioribus sermonibus susceptam prosequitur et absolvit.

(*a*) Alias, inter Vignerianos 1, in parte prima Supplementi.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Symboli auctores Apostolos sic facit, ut suam cuique sententiam assignet concionator pro nutu. Neque has distribuendo sententias consentit ipse cum sermonis subsequentis scriptore, nisi

Remissiones peccatorum septem. Decimo die post ascensionem, discipulis præ timore Judæorum congregatis, Dominus promissum Paracletum misit; quo veniente ut candens ferrum inflammati, omniumque linguarum peritia repleti, Symbolum composuerunt. Petrus dixit, Credo in Deum Patrem omnipotentem. Ubi dicit Patrem, intelligitur Filius, intelligitur et Spiritus: utriusque etenim harum trium personarum substantia inseparabilis. Omnipotentem dicit, quia cum ei nihil sit impossibile, malum non potest; quia si posset, omnipotens non esset. Creatorem cœli et terræ: per Patrem omnia significat. Andreas dixit, Et in Jesum Christum Filium ejus. Jesus nomen proprium interpretatur Salvator; Christus appellativum, hebraice dicitur Unctus; ungi enim Prophetæ et reges solebant. Unicum Dominum nostrum. Unicum dicit secundum naturam: Adam et Eva etiam Dei filii sunt, sed adoptivi. Jacobus dixit, Qui conceptus est de Spiritu sancto: non quod Spiritus pater ejus fuerit; sed quod per administrationem Spiritus sancti, et eo cooperante in fide Mariæ conceptus est. Natus ex Maria virgine; quæ virgo concepit, et virgo peperit, virgoque permansit. Joannes dixit, Passus sub Pontio Pilato: hoc dicit, ne in alium Christum credamus, nisi in illum, qui in tempore Pilati passus est; nam multi, sicut ait, antichristi falso dicent, Ego sum Christus (*Matth.* XXIV, 24). Crucifixus, mortuus, et sepultus, secundum carnem: ad hoc natus est ut crucifigeretur, ad hoc crucifixus ut moreretur, ad hoc mortuus ut resurgeret, ad hoc resurrexit ut nos justificaret. Thomas dixit, Descendit ad inferna: id est, in anima comitante divinitatem, corpore vero in sepulcro quiescente. Tertia die resurrexit a mortuis; ut nobis exemplum et fidem resurrectionis ostenderet. Jacobus dixit, Ascendit ad cœlos: in ipsa carne, in qua natus est et passus, in ipsa resurrexit et victor cœlos ascendit. Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Dextera Patris prosperitatem vitæ nostræ; sinistra autem significat pœnam inferni. Philippus dixit, Inde venturus est judicare vivos et mortuos: in quo ascendit corpore, venturus est ad judicium, justos a peccatoribus separabit. Bartholomæus dixit, Credo in Spiritum sanctum, a quo Pater et Filius in suo opere, vel in catholica fide separari nullo modo possunt. Matthæus dixit, Sanctam Ecclesiam catholicam: catholicam, id est, universalem, in qua tantum peccata remittuntur, quæ omnium hæreticorum pravitate repulsa, ab ortu solis usque ad occasum diffunditur. Sanctorum communionem: quia dona sancti Spiritus licet in hac vita diversa sint in singulis, in æternitate tamen erunt communia in universis; ut quod quisque sanctorum minus habuit in se, hoc in aliena virtute participet. Simon dixit, Remissionem peccatorum. Septem sunt remissiones peccatorum: prima Baptismi, secunda pœnitentiæ, tertia divinæ pietatis, quarta venia per indulgentiam inimicorum, quinta per veram charitatem, sexta per eleemosynam, septima per prædicationem qua errantes convertuntur. Thaddæus dixit, Carnis resurrectionem: id est, in ipsa carne in qua vivimus, resurgemus; non sexum, sed fragilitatem mutantes. Tunc sancti qui nunc habent singulas stolas, id est, præmium vitæ, tunc binas accipient, id est, corporis et animæ pretium; peccatores vero duplicem pœnam accipient, ut quæ in hac vita corpus simul et anima promeruerunt, pariter in illa percipiant. Matthias dixit, Vitam æternam; quam nullus finis terminabit, nullum vitium fœdabit, ægritudo nulla contristabit.

2. *Firmiter tenenda fides Apostolorum.* Apostoli itaque sancti Spiritus igne tanquam aurum examinati, et hactenus se tenuisse indignati, fiducialiter exierunt evangelizare, sicut Dominus præceperat, omni creaturæ (*Marc.* XVI, 15), errantes ad vitam revocare, credentes baptizare. Nos autem, fratres charissimi, fidem et Evangelium Apostolorum per successores eorum nobis traditum, fideliter, firmiterque teneamus; pactum etiam, quod cum Domino in Baptismate fecimus, inviolatum custodiamus; aut si peccando cadimus, pœnitendo cito surgere studeamus: ut securi exspectemus adventum Christi secundum, his qui bona egerunt, plus quam in cor hominis possit ascendere, desiderabilem; illis vero qui mala egerunt, formidabilem nimis atque terribilem.

SERMO CCXLI (*a*).

De Symbolo, v (*b*).

1. *Symbolum fidei est comprehensio. Quare sic dictum. Quid ex illo apostolus quisque composuit.* Symbolum quod vobis tradituri sumus, fratres charissimi, comprehensio est fidei nostræ atque perfectio, simplex, breve, plenum; ut simplicitas consulat audientium rusticitati, brevitas memoriæ, plenitudo doctrinæ. Quod enim græce Symbolum dicitur, latine Collatio nominatur. Collatio ideo, quia collata in unum catholicæ legis fides Symboli colligitur brevitate, cujus textum vobis modo, Deo annuente, dicemus. Petrus dixit, Credo in Deum Patrem omnipotentem. Joannes dixit, Creatorem cœli et terræ. Jacobus dixit, Credo et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. Andreas dixit, Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Philippus ait, Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Thomas ait, Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. Bartholomæus dixit, Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Matthæus dixit, Inde venturus judicare vivos et mortuos. Jacobus Alphæi, Credo et in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam. Simon Zelotes, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Judas Jacobi, Carnis resurrectionem. Matthias complevit, Vitam æternam. Amen.

2. *Verba Symboli, cœlestia sunt Domini sacramenta quæ gratiam in nobis servant incorruptam.* Audite ergo, fratres charissimi, Redemptoris nostri vocem per prophetam dicentem: *Venite, filii, audite me; timorem Domini docebo vos* (*Psal.* XXXIII, 12). Filios vocat, quos in gremio Ecclesiæ collocat. Nec enim potest mater vocari, nisi filios procreaverit. Ergo, charissimi, ad perenne præmium vos invitari cognoscite, qui fideliter cum Dei adjutorio lavacrum aquæ vitalis accepistis; vel qui expetitis ut cum ad sacrum fontem vel veram pœnitentiam perveneritis, per Spiritum sanctum salutaris et cœlestis vos unda perfundat. Ideo, charissimi, hujus mysterii sacramentum sic, ut fide concepimus, et corde credimus, perfectis vocibus declaremus. Credo in Deum Patrem omnipotentem, et reliqua sicut supra. Ergo, dilectissimi, hæc verba non humana, sed Domini sunt cœlestia sacramenta, quæ in vestris cordibus ipsius misericordia præstante resideant, ut gratiam Domini incorruptam et immaculatam usque ad finem percipiatis. Repetimus adhuc, charissimi, Symbolum; ut cum mysterio conveniat Trinitatis.

3. *Personarum distincta proprietas, una majestas. Mariæ virginitatem fides attingit, non sermo.* Credo in Deum. Credendum nobis est, fratres charissimi, in Deum Patrem, ita et in Jesum Christum Filium ejus. Pater sine Filio credi non potest: quia licet distincta sit in eis personarum proprietas, tamen una est et indiscreta majestas. Sicut totum ergo potuit semper Pater, ita totum potest semper Filius. Qui conceptus

in Thoma, Thaddæo et Matthia. Docet Christum hebraice dici unctum: et in cæteris demum minime respondet Augustino.

(*a*) Olim, de Tempore 115; et post, in Appendice 42.

(*b*) Incerti auctoris, qui symbolum hic, « ut cum mysterio, » ait, « conveniat Trinitatis, » tertium usque repetit. Qua in re consentientem habet subsequentis sermonis scriptorem; sed nequaquam Augustinum, qui suo scripto sermone 214, de symbolo, religione impediebatur, quominus symbolum ipsum vel semel litteris mandaret. Symboli sententiæ non eædem hic semper, imo paucæ iisdem Apostolis tribuuntur, quibus in superiore sermone.

est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Sacramentum hic suscepti corporis demonstratur; ut quem ante sæcula Pater genuit, in fine jam sæculi Maria virgo, Spiritu sancto inspirante, conceperit. Et ideo de ipsa Domini Matre angelus Gabriel dicit : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc.* I, 35). Ad excipiendum enim Dominicæ majestatis adventum, necesse fuit ut humanæ infirmitati divinum adesset auxilium. Sancta enim Maria ut virgo peperit, ita virgo concepit. Qualiter hæc aut quomodo salva virginali integritate perfecta sint, credere magis quam enarrare possumus. Fidei in his plurimum licet, sermoni parum. Passus ergo sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad cœlos; sedet ad dexteram Dei Patris. Sedere ad dexteram Patris dicitur, non ut dicatur major, sed ut ostendatur æqualis. Hæc omnia testimonia sunt Dominicæ passionis, ut Dominum Jesum Christum sicut vere passum, et vere mortuum, sic vere resurrexisse et triumphasse credamus. In quo nobis Christus Dominus reliquit exemplum, ut sicut eum non dubitamus natum et mortuum, et resurrexisse et vivere : ita nos quoque sicut natos et mortuos esse novimus, sic post mortem resurrecturos, et in æternum esse victuros noscamus. Sequitur, Inde venturus est judicare vivos et mortuos.

4. *Sola Ecclesia catholica sancta est.* Credo et in Spiritum sanctum : utique ut æqualis credulitas Dei Patris et Filii et Spiritus sancti æqualem ostenderet potestatem. Credo sanctam Ecclesiam catholicam. Bene Symbolum Ecclesiam catholicam nominavit et sanctam, quia multæ ecclesiæ hæreticorum sunt; sed quæ non est catholica, nec sancta dici potest. Sequitur, Sanctorum communionem. Credentes ergo sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum habentes communionem, quia ubi est fides sancta, ibi est et sancta communio, credere vos quoque in corpore resurrectionem et remissionem peccatorum oportet. Omne sacramentum Baptismi in hoc constat, ut resurrectionem corporum et remissionem peccatorum nobis a Deo præstanda credamus. Superest ut cujus audistis passionem, audistis ascensionem, audistis judicium, quotidie exspectetis adventum.

SERMO CCXLII (*a*).

De Symbolo, VI : ad Competentes (*b*).

1. *Symbolum breve est et diffusum.* Quæso vos, fratres charissimi, ut nobis reserantibus expositionem Symboli attentius audiatis. Quæ doctrina Symboli virtus est sacramenti, illuminatio animæ, plenitudo credentium; in eo quod docetur aut discitur et unitas Trinitatis, et Trinitas distincta personis, et opulentia Creatoris, et redemptio passionis. Hoc nexus infidelitatis absolvitur, hoc vitæ janua panditur, hoc gloria confessionis ostenditur. Symbolum, dilectissimi, breve est verbis, sed magnum est sacramentis : parvum ostendens imminutione latitudinis, sed totum continens compendio brevitatis. Exiguum est, ut memoriam non obruat; sed diffusum, ut intelligentiam supercedat : confirmans omnes perfectione credendi, desiderio confitendi, fiducia resurgendi. Digne ergo et attentiores et frequentiores, et pro ratione temporis ipsius puriores ad audiendum Symbolum convenistis. Quidquid præfiguratum est in Patriarchis, quidquid nuntiatum est in Scripturis, quidquid prædictum est in Prophetis vel de Deo ingenito, vel ex Deo Dei unigenito, vel de Spiritu sancto, quamvis latenter ostensum sit, vel de suscipiendi hominis sacramento, vel de morte Domini resurrectionisque mysterio; totum hoc breviter, juxta oraculum propheticum, Symbolum in se continet confitendum. Tenendo ergo, fratres charissimi, collationem fidei et gratiam, professionis mysterium memoriæ commendatum, jam ad istius Symboli professionis sacramentum textumque veniamus, quod in hunc modum incipit.

2. *Judicia sua credi a nobis vult Deus, non discuti.* Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli et terræ. Et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum : qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus. Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis : inde venturus judicare vivos et mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, hujus carnis resurrectionem, vitam æternam. Amen. Repetendus est nobis, dilectissimi, sermo Symboli hujus, qualiter ea quæ dicimus, vestris sensibus melius inseramus. Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli et terræ. Tertia igitur vice repetitur; ut ad reliqua capienda fideli cursu pervenire possimus. Et quia lex fidei nostræ in Trinitate consistit; ut ipse numerus repetitionis cum signo veniat Trinitatis, tertia vice ordo Symboli recensendus est. In primis, dilectissimi, qualis sermo sit, in capite Symboli diligenter advertite, et quali principio inchoetur, sollicitius pertractate. Ergo in primo habet, Credo. Vide quod Dominus noster non nos jubet discutere divina judicia, sed credere : nec rationem requirere, sed fidem simpliciter et immobiliter exhibere. In Deum Patrem. Advertite, quod cum Dei Patris nomen in confessione conjungit, ostendit quod non ante Deus esse cœperit, et postea pater; sed sine ullo initio et Deus semper et pater est. Quia ergo semper fuit pater, semper habuit filium cui pater est. Omnipotentem vero ideo dicit, quia omnipotens est, eique nihil impossibile est qui cœlum, terram, mare, homines, atque omnia animalia et reptilia non aliquo operis actu, sed solo verbi creavit imperio. Et ideo non nobis veniat in cogitationem quomodo hoc aut illud potuit fieri, qui omnipotentem præcipimur confiteri. Creatorem cœli et terræ. Hoc ait quod superius dixi, quia omnia sola verbi potestate perfecit.

3. *Pilati cur fiat mentio.* Credo et in Jesum Christum Filium ejus. Advertite, quod quomodo in Patrem, sic et in Filium credendum sit. Et quia cum Patre æqualis est majestate, tantum ipsi quantum et Patri honoris nos debere novimus, et servitutis obsequium. Jesum Christum. Jesus Salvator interpretatur, Christus vero a chrismate dicitur : quia sicut antiqui reges a sacerdotibus oleo sacro perfundebantur, sic Dominus noster Jesus Christus Spiritus sancti infusione repletus est. Qui conceptus est de Spiritu sancto. Non poterat aliunde quam de Deo concipere, quæ Deum meruit procreare. Natus ex Maria virgine. Non potuit non talem habere conceptum, quæ virgo erat permansura post partum. Passus est sub Pontio Pilato. Iste Pilatus judex erat in illo tempore, ab imperatore positus in Judæa, sub quo Dominus passus est : cujus mentio ad temporis significationem, non ad personæ illius pertinet dignitatem. Crucifixus et sepultus. Crucem illam in qua ille crucifixus est in corpore, nos gestamus in fronte. Sepultus est. Sicut in veritate natus, ita in veritate mortuus et sepultus. Tertia die resurrexit. Triduana sepulturæ mora evidenter ostendit quod dum corpus in sepulcro jacuit, anima illa de inferuis triumphavit. Ascendit ad cœlos : id est, con-

(*a*) Alias, de Tempore 131.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. In Lovaniensium editione dubius, Verlini autem et Vindingi sententia falsus est. Non sapit Augustinum, nisi in conclusione, quæ ex sermone 212 desumpta est. In cæteris convenit plerumque cum Eusebianis de Symbolo sermonibus 1 et 2, auctore forsitan Fausto conscriptis. Confer censuram sermonis præcedentis. Cæterum is ipse sermo olim in Ecclesia Gallicana legebatur Competentibus in traditione Symboli, uti liquet ex vetustissimo Missali Gallicano quod Thomasius edidit, ex quo et noster Edmundus Martene illum suo de antiquis Ecclesiæ ritibus libro primo, pag. 95, inseruit; cum prius idem, pag. 85, observasset, in Ecclesia Gallicana, ante receptum in ea ordinem Romanum usitatum fuisse, ut inter tradendum Competentibus Symbolum, illud ter repeteretur.

ditionem naturæ nostræ, quam de homine matre natus assumpsit, super cœlos in dexteram Dei Patris collocavit. Inde venturus judicare vivos et mortuos. In ipso corpore venturus est ad judicium, in quo ascendit ad cœlum. Christianos judicat et Paganos, justos et peccatores, fideles et impios.

4. *Trinitatis confessio necessaria.* Credo et in Spiritum sanctum. Advertite quod sicut in Patrem, ita et in Filium et in Spiritum sanctum sit credendum. Nam qui vel in unam de Trinitate personam non crediderit, in duabus illi credidisse non proderit. Sanctam Ecclesiam catholicam. Sciendum est quod Ecclesiam credere, non tamen in Ecclesiam credere debeamus : quia Ecclesia non est Deus; sed domus Dei est. Catholicam dicit toto orbe diffusam; quia diversorum hæreticorum ecclesiæ ideo catholicæ non dicuntur, quia per loca atque per suas quasque provincias continentur : hæc vero a solis ortu usque ad occasum unius fidei splendore diffunditur. Sanctorum communionem : id est, cum illis sanctis qui in hac quam suscepimus fide defuncti sunt, societate et spei communione teneamur. Remissionem peccatorum. Oportet enim ut post remissionem quæ nobis præstatur munere Redemptoris in Baptismo, plenæ credulitatis teneamus affectum. Carnis hujus resurrectionem. Carnem quam in hac vita sub mortali conditione portamus, resurrecturam esse immortalem, ac rationem reddituram pro animæ consortio credamus. Vitam æternam. Absque ulla dubitatione fatemur, nos vitam æternam consecuturos, si hæc quæ vobis exponimus sacramenta fideliter teneatis, ac bonis actibus conservetis.

5. *Conclusio.* Hunc brevem sermonem de universo Symbolo vobis debitum reddidi, etc. (*a*).

SERMO CCXLIII (*b*).

De Symbolo, VII (*c*).

1. *Ipse qui Deus, ipse pater noster.* Oportet attendere, fratres charissimi, quanta Dei pietas sit erga humanum genus. Omnipotens Deus creator et conditor Angelorum et hominum, omnis creaturæ visibilis et invisibilis, Patrem se voluit vocari ab homine, et pro filiis habere quos fecit ex limo terræ. Si ergo credis Deo, dæmonem relinque; si Deum sequi volueris, quidquid Deo non placeat devitare procura. Gaude et exsulta, quia unum eumdemque Deum habes et patrem; ipsum cole, ipsum dilige, ipsius fac voluntatem. Nihil de idolorum cultu vel superstitionibus Paganorum cogites : quia Deus est omnipotens, qui omnia quæ tibi promittit, potens est reddere.

2. *Mariæ virginitas ante et post partum unde credatur.* Et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. Nisi enim eumdem Dei Filium, eumdemque Christum filium hominis tota mente absque ulla hæsitatione credideris atque confitearis, nec Patrem tibi proderit confiteri. Crede ergo Filium Dei unigenitum ab ingenito Deo Patre, vitam a vita, verum Deum de Deo vero, coæternum et coessentialem, omnipotentem et coæqualem per omnia Patri; et ad æterna cum eo et cum omnibus sanctis ejus gaudia mereberis pervenire. Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Cum Spiritum sanctum ministratorem tantæ nativitatis audieris, nullatenus dubites virginem potuisse concipere. Cur non credis eum in utero incorruptæ Virginis potuisse figurare, quem credere debes hominem fecisse de limo terræ? Nec dubites Mariam virginem mansisse post partum, quia qualiter hoc factum sit, non humanus sermo neque sensus potest comprehendere : quoniam Deus Pater voluit Filium suum coæqualem sibi per omnia in nulloque dissimilem, humanam pro hominibus suscipere carnem; ut omnibus sibi credentibus ejusque obsequentibus voluntati æternam vitam largiretur et gloriam; ut hominem ad imaginem Dei factum, et per invidiam deceptum diaboli, atque a regno expulsum æterno, per unicum Filium suum carnem assumendo et humanam naturam suscipiendo erueret a diabolo, et regno restitueret æterno.

3. *Quidquid infirmitatis in Christo, propter nos; quidquid gloriæ est, propriæ potestatis.* Qui passus est sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus. Qui propter te humanæ carnis accepit corruptionem, ipse pro tua redemptione et salute in humanitate quam accepit, crucis pertulit passionem : quia passio illius nostra est vita, mors illius est liberatio nostra. Tertia die resurrexit a mortuis. Si te triduana Domini sepultura conturbat, resurrectio gloriosa confirmet. Quidquid enim infirmitatis audis in Christo, nostræ hoc necessitatis, nostræ redemptionis est causa; quidquid gloriæ, ejus est propriæ potestatis. Qui ideo mortuus est, ut nos revivisceret; ideó resurrexit, ut nos ad vitam resuscitaret æternam. Ascendit ad cœlum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Si tibi magnum et pretiosum videtur, quod pro te Filius Dei pependit in cruce, illudque sublime quod ascendit in cœlum; illud te multo magis stupere oportet, quod pro te mortuus est et sepultus; quia ad hoc descendit, ut ea quæ humanæ displicent infirmitati pro tua salute sufferret, et te ad æternam et ad cœlestem gloriam secum perduceret. Inde venturus est judicare vivos et mortuos. Ipse qui ab iniquis et impiis judicatus est ad mortem, ipse omnes bonos et justos judicaturus est ad gloriam, omnesque impios detrusurus ad pœnam.

4. *Resurrectionis fides ad salutem necessaria.* Et in Spiritum sanctum. Sicut credidisti Deum Patrem omnipotentem, et Filium ejus unigenitum, pari fide et veneratione crede Spiritum sanctum unum Deum esse, Patri filioque coæqualem in omnibus, in nulloque dissimilem. Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum. In qua omnis qui renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, æternam omnium percipiet indulgentiam peccatorum; extra quam omnes iniqui et impii ad supplicia deputantur æterna. Carnis resurrectionem et vitam æternam. Quod in Christi gloriosa resurrectione audisti completum, hoc in te omnino in futuro judicio crede esse complendum; ut carnis tuæ resurrectio te reparet in æternum. Nisi enim credideris, reparandum te esse post mortem, ad præmium vitæ æternæ pervenire non poteris : si autem credideris, æternis gaudiis insereris; per Christum Dominum nostrum viventem et regnantem cum Patre et Spiritu sancto nunc et semper, et in omnes æternitates sæculorum sæculi. Amen.

SERMO CCXLIV (*a*).

De Symboli fide et bonis moribus (*b*).

1. *Beata Virgo absque macula peccati perduravit.* Rogo et admoneo vos, fratres charissimi, ut quicumque vult salvus esse, fidem rectam ac catholicam discat, firmiter teneat, inviolatamque conservet. Ita ergo oportet unicuique observare, ut credat Patrem, credat Filium, credat Spiritum sanctum. Deus Pater, Deus Filius, Deus et Spiritus sanctus; sed tamen non tres dii, sed unus Deus. Qualis Pater, talis Filius, talis et Spiritus sanctus. Attamen credat unusquisque fidelis quod Filius æqualis est Patri secundum divinitatem, et minor est Patre secundum humanitatem

(*a*) Conclusio est sermonis 212 inter Augustinianos.
(*b*) Alias, de Tempore 125.
(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Erat apud Lovanienses dubius, apud Verlinum autem et Vindingum falsus. Initio quidem plures alloquitur concionator, utens isthac appellatione, quæ in spuriis sermonibus solemnis et consueta est, « fratres charissimi : » deinceps vero ad unum quempiam in singulari verba dirigit; nec Augustinum in Symbolo explicando imitatur.

(*a*) Alias, de Tempore 195.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubitare etiam de isto licebat per Lovanienses : spurium haberi voluerunt Verlinus et Vindingus. Cæsarium revera sapit, non Augustinum.

carnis, quam de nostro assumpsit; Spiritus vero sanctus ab utroque procedens. Credite ergo, charissimi, in Deum Patrem omnipotentem, credite et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. Credite eum conceptum esse de Spiritu sancto, et natum ex Maria virgine, quæ virgo ante partum, et virgo post partum semper fuit, et absque contagione vel macula peccati perduravit. Credite eum pro nostris peccatis passum sub Pontio Pilato, credite crucifixum, credite mortuum et sepultum; credite eum ad inferna descendisse, diabolum obligasse, et animas sanctorum, quæ sub custodia detinebantur, liberasse, secumque ad cœlestem patriam perduxisse. Credite eum tertia die a mortuis resurrexisse, et nobis exemplum resurrectionis ostendisse. Credite eum in cœlis cum carne, quam de nostro assumpsit, ascendisse. Credite quod in dextera sedet Patris: credite quod venturus sit judicare vivos et mortuos. Credite in Spiritum sanctum, credite sanctam Ecclesiam catholicam, credite Sanctorum communionem, credite carnis resurrectionem, credite remissionem peccatorum, credite et vitam æternam.

2. *Humilitas multorum est fucata. Quid Christus pro nobis egit.* Igitur si quis vult discipulus Christi esse, mandata sua custodiat, humilitatem discat, ut ipse ait: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI, 29). Deum corde roget; quia multi sunt qui foris videntur se humiliare, intus autem pleni sunt tumore superbiæ. Christus pro nobis humiliavit se, formam servi accepit, obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis (*Philip.* II, 7, 8). Pro nobis, fratres, ut peccata nostra deleret, carnem humanam assumpsit, natus est ex Virgine, positus in præsepio, pannis involutus, a Judæis reprobatus, ab ipsis persecutus, comprehensus, et flagellatus, sputis sordidatus, spinis coronatus, clavis transfixus, lancea perforatus, cruci appensus, aceto cum felle potatus, et inter iniquos reputatus. Et hæc omnia, fratres charissimi, sustinuit, ut nos de faucibus inferni liberaret. Ergo, fratres charissimi, dum tanta et talia Dominus pro nobis sustinuit, si ad eum volumus pervenire, vestigia ejus debemus sequi, et exempla sanctorum imitari. Dominus in Evangelio dicit, *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* (*Luc.* IX, 23): et alibi dicit, *Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus; et veni, sequere me* (*Matth.* XIX, 21). Sancti martyres, fratres charissimi, Christi vestigia secuti sunt, et calicem passionis, quem ipse bibit, biberunt. Petrus apostolus pro nomine Christi crucifixus est, Paulus decollatus, Stephanus lapidatus, et reliqui quam plures pro nomine ipsius sic passi sunt.

3. *Quid vicissim agere debemus.* Ergo, fratres, crucifigite et mortificate membra vestra quæ sunt super terram; ut possitis placere illi qui vos creavit. Qui fuit superbus, sit humilis; qui fuit incredulus, sit fidelis; qui fuit luxuriosus, sit castus; qui fuit latro, sit idoneus; qui fuit ebriosus, sit sobrius; qui fuit somnolentus, sit vigil; qui fuit avarus, sit largus; qui fuit bilinguis, sit boniloquus; qui fuit detractor aut invidiosus, sit purus et benignus; qui aliquando ad ecclesiam tarde veniebat, modo frequentius ad eam currat. Eleemosynarum copia unusquisque se redimat; quia *sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna peccatum* (*Eccli.* III, 33). Decimas annis singulis de omni fructu quod colligitis Ecclesiis et pauperibus erogate. Jejunium amate, voracitatem et crapulam vini devitate. Esurientes pascite, sitientes potate, nudos vestite, et qui positi sunt in carcere requirite. Infirmos visitate, hospites in domos vestras colligite, et pedes eorum lavate, linteo extergite, ore exosculamini, et lecta ipsorum præparate. Nullus homicidium faciat, non furtum, non adulterium, non perjurium, non falsum testimonium dicat. Honoret patrem et matrem, ut sit longævus super terram. Diligat Deum plus quam se, amet proximum sicut semetipsum. Quicumque de his supradictis commisit, cito emendet; confessionem donet, veram pœnitentiam agat, et remittentur ei peccata sua. Si hæc quæ suggessi, fratres, implere volueritis, remissionem peccatorum promerebimini, et vitam æternam consequemini; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXLV (*a*).

De mysterio Trinitatis et Incarnationis, I (*b*).

1. *Tres personæ Trinitatis unum sunt.* Legimus sanctum Moysen populo Dei præcepta dantem, ubi dixit, *Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Deus unus est* (*Deut.* VI, 4). Non potest esse major, non potest esse minor, non potest numerari, dicente David propheta, *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus* (*Psal.* CXLVI, 5). Optime nostis ista, fratres charissimi, qui corde fortiter tenetis catholicam veritatem: audite tamen breviter quod, adjuvante Domino, proposui explanandum. Deus unus est Pater, Deus unus est Filius, Deus unus est Spiritus sanctus; non tres dii, sed unus est Deus: tres in vocabulis, unus in deitate substantiæ.

2. *Ad solum tamen Christum pertinet caro. Illustratur exemplis, animæ, solis et citharæ.* Sed dicit mihi hæreticus: Ergo si unum sunt, omnes sunt incarnati. Non. Ad solum Christum pertinet caro. Nempe aliud est anima, aliud est ratio: et tamen in anima est ratio, et una est anima. Sed aliud anima agit, aliud ratio: anima vivit, ratio sapit; et ad animam pertinet vita, et ad rationem pertinet sapientia. Et cum unum sint, anima sola suscipit vitam, ratio sola suscipit sapientiam: et tamen nec anima sine ratione, nec ratio sine anima. Sic et Pater et Filius, licet unum sint et unus Deus sit, ad Christum solum pertinet caro: sicut ad solam rationem pertinet sapientia, licet non recedat ab anima. Ecce iterum aliud. In sole calor et splendor in uno radio sunt: sed calor exsiccat, splendor illuminat; aliud suscipit calor, aliud splendor. Et licet calor et splendor ab invicem non queant separari, suscipit splendor illuminationem, non fervorem; suscipit calor fervorem, non illuminationem. Aliud simul, aliud singulares agunt; et tamen ab invicem non separantur. Sic et Filius suscepit carnem; et non deseruit Patrem, nec se divisit a Patre. Suscepit, inquam, Filius carnem in proprietate: sed tamen et Pater et Spiritus sanctus non defuit majestate. In divinitate æqualitas, in carne sola Filii proprietas: non autem ab eo Patris aut Spiritus sancti recessit aliquando divinitas. Cum ergo una sit deitas, una sit divinitas, implevit quidem carnem Christi et Pater et Spiritus sanctus; sed majestate, non susceptione. Vis scire quia cum eo fuit et Pater? *Non sum*, inquit Dominus Christus, *solus; sed Pater mecum est* (*Joan.* XVI, 32). Audi et de Spiritu sancto, quia cum eo erat: evangelista refert quia *Jesus plenus Spiritu sancto regressus est ab Jordane* (*Luc.* IV, 1). Ecce quomodo solus Jesus Christus suscepit carnem; et tamen et Pater et Spiritus sanctus non defuit majestate. Si cœlum et terram implet

(*a*) Alias, de Tempore 3.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius erat Lovaniensibus, falsus Verlino et Vindingo. In Corbeiensi codice sic incipit: « Exhortatur nos Dominus noster pariter et « admonet dicens, *Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Deus* « *unus est*. Deus hic non potest æstimari, non potest mino- « rari, non potest numerari, dicente propheta David, *Ma-* « *gnus Dominus*, » etc. Præterea multo prolixior sermo est: nam post verba, « ligni interpositione sociavit, » subsequitur eodem stilo disputatio in eos « qui dicunt non posse « fieri ut Christus de sancta Maria nasceretur; asserentes, « cum sint immundi, quod pars illa corporis fuerit tur- « pis, » etc. Deinde concionator eos aggreditur, « qui di- « cunt quia sancta Maria habuerit filios ex Joseph post par- « tum. » Ubi inter alia disputando dicit, « Maria sancta, hæ- « retice, mater esse potuit, mulier esse non potuit. » Quod in Augustini doctrina non bene quadrat Apostolo dicenti, Galat. 4, *Misit Deus Filium suum factum ex muliere.* Præterimus alia, quæ hic observare est ab Augustino aliena.

Pater, implet et Spiritus sanctus: carnem Christi deserere non potuerunt, quando in divinitatis unitate manserunt. Adhuc citharam respice. Ut musicum melos sonis dulcibus reddat, tria pariter adesse videntur, ars, manus et chorda: et tamen unus sonus auditur; ars dictat, manus tangit, resonat chorda. Tria pariter operantur; sed sola chorda personat quod auditur: nec ars nec manus sonum reddunt, sed ea cum chorda pariter operantur. Sic nec Pater nec Spiritus sanctus susceperunt carnem; et tamen cum Filio pariter operantur. Sonum sola chorda excutit; carnem solus Christus suscepit. Operatio in tribus constat: sed quomodo ad solam pertinet chordam soni redditio, sic pertinet ad solum Christum carnis humanæ susceptio.

3. *Judæus evincitur, Virginem potuisse parere.* E contra Judæus, Contra naturam, inquit, parere virgo non potuit: et detestandus Manichæus, Si caro erat, virgo esse non potuit; si virgo peperit, phantasma fuit. Utrisque respondendum est. Profero de historia Veteris Testamenti necessarium exemplum contra Judæum, quod modo sonuit in auribus nostris manifestissimam veritatem. Dominus Moysi sancto præcepit, de singulis tribubus virgas afferri. Allatæ sunt duodecim virgæ, inter quas etiam una erat quæ Aaron fuerat sacerdotis: positæ sunt a sancto Moyse in tabernaculo testimonii. Virga autem Aaron post alterum diem invenitur subito produxisse flores et frondes, et peperisse nuces (*Num.* XVII, 6-8). Delectat hoc mysterium cum Charitate vestra contra perfidiam Judaicam commiscere, ubi maxime figura intervenit sacramenti. Virga ecce protulit quod ante non habuit, non radicata plantatione, non defossa sarculo, non animata succo, non fecundata seminario: et tamen cum illic deessent universa jura naturæ, protulit virga quod nec semine suggeri potuit, nec radice. Virga ergo potuit contra naturam nuces educere: virgo non potuit contra naturæ jura Dei Filium generare? Dicat igitur mihi Judæus incredulus, quemadmodum arida virga floruit et fronduit et nuces protulit; et ego dicam illi quemadmodum virgo conceperit et pepererit. Sed profecto Judæus nec conceptum poterit virgæ explicare, nec virginis partum. Veniat ad ecclesiam, exponatur illi; ut agnoscat verum ordinem officii naturalis. Virgo peregit tempora pariendi: virga autem non habuit tempora germinandi. (Virgo habuit tempora pariendi; virga autem alio die quod natura non habuit protulit.) Illa enim decursis novem mensibus peperit; virga alia die quod natura non habuit germinavit. Virginem, dicit Judæus, parere natura non patitur. Deus enim qui in Numeris mirabile signum ostendit contra naturam, ut asina loqueretur (*Id.* XXII, 28), ipse mirabilius facere voluit, ut Christus de virgine nasceretur.

4. *Virginis partus contra Manichæum similitudine monstratur.* Audiat et versutus ille Manichæus aliud sacramentum. Solis radius specular penetrat, et soliditatem ejus insensibili subtilitate pertrajicit: et talis videtur intrinsecus, qualis exstat extrinsecus. Itaque, fratres, nec cum ingreditur violat, nec cum egreditur dissipat; quia ad ingressum et egressum ejus specular integrum perseverat. Specular ergo non rumpit radius solis: integritatem Virginis ingressus aut egressus vitiare potuit deitatis? Sed quid ulterius immoror?

5. *Virga Aaron Deiparam figuravit, et nuces ex ex ea ortæ Salvatorem nostrum.* Audiat Christianus quod non vult audire Judæus aut Manichæus; ut hic proficiat in fide redemptus, ille aut ille deficiat induratus. Virga illa, unde agebamus, Aaron virgo Maria fuit, quæ nobis Christum verum sacerdotem concepit et peperit, de quo modo David cecinit, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*: superiori namque versu jam dixerat, *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion* (*Psal.* CIX, 4, 2). Et Isaias propheta apertius Mariam sanctam designat, dicens: *Exiet virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus* (*Isai.* XI, 1, 2). Quod ergo hæc virga nuces produxit, imago Dominici corporis fuit. Nux enim trinam habet in suo corpore substantiæ unionem, corium, testam et nucleum. In corio caro, in testa ossa, in nucleo interior anima comparatur. In corio nucis carnem significat Salvatoris, quæ habuit in se asperitatem vel amaritudinem passionis. In nucleo interiorem declarat dulcedinem deitatis, quæ tribuit pastum, et luminis subministrat officium. In testa, lignum interserens crucis, quod non discrevit id quod foris et intus fuit, sed quæ terrena et cœlestia fuerunt mediatoris ligni interpositione sociavit, dicente beato Apostolo, *Quia ipse per sanguinem crucis suæ pacificavit omnia quæ in cœlis sunt, et quæ in terris* (*Coloss.* I, 20): qui vivit cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXLVI (*a*).

De mysterio Trinitatis et Incarnationis, II (*b*).

1. *Objiciunt Ariani de Sapientia dictum, Dominus creavit me, etc. Respondetur primo, id de sapientia Salomoni data posse intelligi: secundo, duas esse in Christo naturas, unitas quidem, sed non confusas.* Accepimus, fratres, verba Domini dicentis ad discipulos suos, *Non turbetur cor vestrum* (*Joan.* XIV, 1), etc. (*c*). Quis non sic diligat Christum, ut et suam naturam jam immortalem gratuletur in Christo, atque id se speret futurum esse per Christum? Objiciunt nobis Ariani, creaturam Dei Filium asserentes: Quid est quod Salomon ad hoc ex persona Christi consentit et dicit, « Dominus creavit me in principio viarum suarum in « opera sua; ante sæculum fundavit me initio prius- « quam terram faceret, priusquam prodirent fontes « aquarum, priusquam montes stabilirentur: ante om- « nes autem colles genuit me » (*Prov.* VIII, 22-25)? Adversus quos ita respondemus: Multi quidem doctissimi viri, hoc ex persona illius sapientiæ dictum asserunt, quam Salomon ad judicandum regendumque populum acceperat. Sed quia vos animo pertinaci hoc a nobis ex Christi persona dictum exigitis, non reluctamur, neque renitimur; sed ipsius veritatis auxilio roborati, ubicumque duxeritis sequimur. Primo quidem, ut superius diximus, licet unam personam in Christo credamus; duas tamen substantias, id est, naturas esse fatemur, divinitatis scilicet et humanitatis, assumptricis et assumptæ, creatricis et creatæ: quæ tamen substantiæ non sunt confusæ, sed unitæ, atque in una eademque persona inseparabiles, et in sua semper proprietate manentes. Quapropter unicuique substantiæ propria utique aptanda sunt, id est, infirmitates humanitati, quæ creata est; signa vero vel mirabilia divinitati, quæ creavit. In tantum enim hæ duæ naturæ sibimet unitæ sunt atque conjunctæ, ut idem atque idem Christus Deus et homo aliquando res aut agat aut loquatur humanas, aliquando vero divinas: sicut est illud quod dormit in navi, et imperat ventis et mari; aut quod esurierit, et quod quinque millia hominum de quinque panibus et duobus piscibus saturaverit; postremo, quod moritur, et quod Lazarum quatriduanum auctoritate divina jubeat a mortuis revocari.

2. *Ratione humanæ naturæ se creatum dicit. Ratione autem divinæ ante omnem creaturam.* Ex quo mirari non debes, si Christus de humanitate sua dixerit, *Dominus creavit me initio viarum suarum in opera sua*: quia subsequens dictum, quid divinitati conveniebat, priori præmisso ostendit dicens, « Ante sæculum « fundavit me initio priusquam terram faceret, et « priusquam abyssos faceret, priusquam prodirent « fontes aquarum, priusquam montes stabilirentur: « ante omnes autem colles genuit me. » Hoc est dicere, Licet creaverit me Deus, ut initium viarum at-

(*a*) Olim, de Verbis Domini 58; et post, in Appendice 8.

(*b*) Prior pars est Augustini Tractatus 78 in Joannis Evangelium. Posterior ab istis verbis, « Objiciunt nobis Ariani, » est incerti auctoris.

(*c*) Hic omissa sunt, quæ jam habes in Tractatu 78 in Joannem.

que operum ejus per Evangelium demonstrarem; sed *ante sæculum*, id est, ante initium, antequam cœlum, vel terra, vel tempora fierent, *genuit me* : hoc est, ut sine tempore, et sine initio se a Patre genitum demonstraret. Nam ut totum breviter comprehendam, Christus Filius Dei, Deus et homo, secundum divinitatem ante tempora, sine initio, inenarrabiliter a Patre genitus est, sicut Isaias dicit, *Generationem ejus quis enarrabit* (*Isai.* LIII, 8)? Novissimo autem tempore secundum humanitatem creatus est. Adveniens enim divinitas in uterum virginis Mariæ, auctoritate illa qua in paradiso Adam de limo formavit, carnem sibi ex substantia ipsius Mariæ fabricavit : quam pro salute nostra suscipiens, et sibi coadunans natus est Deus et homo. Quam generationem Matthæus enarrat dicens, *Christi autem generatio sic erat* (*Matth.* I, 18), etc.

3. *Rogant, Genitus est dum erat, aut dum non erat? Declaratur quod semper Patri coexistit, et quatenus a Patre distinguatur.* Item solent adversum nos hujusmodi venenatum componere syllogismum, dicentes : Si coæternum Patri creditis Filium, dicite, quæsumus, dum esset genitus est, an dum non esset? Si dum esset, duo ergo ingeniti ante fuerunt, et postmodum unus alterum generavit : aut si, ut ratio vera permittit, dum non esset genitus est; erit utique Patre posterior. Ad quam rem nobis non aliud agendum est, nisi ut tam grandi hæreticorum malitiæ exemplis apostolicis resistamus, quibus facile sapientia sæcularis eliditur. Dum ergo nobis memorata superius objecerint, dicimus : Nos sicut solum Patrem semper, et sine initio ingenitum novimus; ita Filium semper et sine initio ex Patre genitum confitemur. Nec alia aliqua causa est quæ divisionem faciat personarum, nisi quod hic ingenitus est, et ille genitus, id est, hic Pater est et ille Filius : quia Pater semper pater est, nunquam filius; quia, ut diximus, non est genitus, sed ipse genuit : et Filius semper filius est, nunquam pater; quia non genuit, sed genitus est.

4. *Id per splendoris exemplum illustratur.* Qua de re non alius quam Apostolus ipse in medio provocandus est, qui prævidens Eunomii et Arii malitiam, exemplis rerum visibilium, invisibilem, et inenarrabilem, et incomprehensibilem rem, in quantum potuit vel res ipsa permisit, explanare conatus est. Quid enim scribens ad Hebræos de Filio dicit? *Qui est*, inquit, *splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus* (*Hebr.* I, 3). Videamus ergo quid causæ est quod Filium splendorem nominavit. Splendorem enim, nisi fallor, non dicimus nisi aut solis, aut lunæ, aut cujuslibet certi luminis. Quid ergo est? Numquid tam insani sumus, ut Apostolum putemus inæstimabilem illam divinitatis speciem soli aut igni assimilasse? Absit : sed ut exemplo illo intelligamus, quia sicut splendor ex substantia solis nascitur, ita et Filium ex substantia Patris genitum. Sic et non est sol aut ignis prior splendore suo, licet ex illo nascatur; sed ex quo sol aut ignis processit, simul et cum eo splendor ejus apparuit; nec dici potest splendor sole vel igne posterior; cum tamen, ut dixi, ex ipso nascatur. Si ergo in creaturis aliquid invenitur, quod et nascatur, et posterius non sit a genitore suo; cur hoc, hæretice, a Creatore fieri posse desperes? Accipe etiam hujus rei aliam similitudinem. Sicut splendor ex sole natus replet orbem terrarum; et tamen a genitore suo non abscinditur aliquando, nec recedit : ita Filius ex Patre genitus ubique dum sit, in Patre semper permanet. Et sicut substantialiter splendor in sole est, et sol in splendore; ita substantialiter Pater in Filio, et Filius in Patre est. Et sicut soli et splendori una substantia dum sit, non tamen est una persona; quia nec solem splendorem esse, nec splendorem dicimus solem; quia scimus quod sol genuit splendorem, splendor vero natus ex sole est : ita et Pater et Filius, cum sint unius essentiæ, non tamen sunt unius personæ, sicut jam superius ad plenum memoravimus. Et sicut sol per splendorem et calefacit, et illuminat, et siccat, et solvit, et excandidat, et denigrat, et omnia quæ ei a Deo injuncta sunt operatur : ita et Patrem per unigenitum Filium suum omnia legimus fuisse operatum.

5. *Reponunt creatum esse, non genitum. Si ita esset, foret servus, nec colendus esset. Christi corporis adoratio.* Creatum inquiunt esse Filium a Patre, non genitum. Ad quod breviter respondendum est : si creatus est, utique et servus; quia omne quod creatum est, necesse est ut Creatori deserviat : et si servus est Filius, quomodo in forma Dei constitutus formam servi accepit (*Philipp.* II, 7)? Servus enim servi formam accipere non potest. Item dicunt non natura esse Dei Filium, sed creatum. Adversus hujusmodi quæstiones solito respondendum est : quia si natura Deus non est Filius, sed creatura; nec colendus est omnino, nec ut Deus adorandus, dicente Apostolo, *Et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula* (*Rom.* I, 25); et ad Galatas, *Sed tunc ignorantes Deum, his qui natura non sunt dii, serviebatis* (*Galat.* IV, 8). Sed illi ad hæc replicabunt et dicent : Quid, quod carnem ejus, quam creaturam esse non negas, simul cum divinitate adoras, atque ei non minus quam divinitati deservis? Ego Dominicam carnem, imo perfectam in Christo humanitatem, propterea adoro, quod a divinitate suscepta, atque deitati unita est : ut non alium atque alium, sed unum eumdemque Deum et hominem Dei Filium esse confitear. Denique si hominem separaveris a Deo [1], ut Photinus, vel Paulus Samosatenus; illi ego nunquam credo, nec servio. Velut si quis nostrum aut purpuram, aut diadema regale jacens inveniat, numquid ea conabitur adorare? Cum vero ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si ea simul cum rege quis adorare contempserit : ita etiam in Christo Domino humanitatem non solam aut nudam, sed divinitati suæ unitam, unum Dei Filium, Deum verum, et hominem verum si quis adorare contempserit, æternæ mortis pœnam patietur.

SERMO CCXLVII (*a*).

Quare natus et passus sit Christus (*b*).

1. *Sapientia potuit per potentiam hominem ad se reducere. Maluit id præstare suaviter. Hæc illi hominis assumendi causa. Nec tamen ideo imminuitur.* Corruptum peccatis originalibus et actualibus mundum mundi Conditor secreto et mirabili consilio per mysterium Verbi incarnati, ejusdem mundi lapsum voluit reparare, qui eo verbo quo potuit de nihilo cuncta creare, potuit quæ perdita fuerant reformare. *Ipse* namque *dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt* (*Psal.* XXXII, 9). Hanc ejus potentiam non credimus minoratam, non credimus immutatam, *apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio* (*Jacobi* I, 17), quo minus esset potens et sapiens in reformando, quam fuerat in plasmando. Omnipotentis quippe figuli manus, cujus universæ viæ misericordia et veritas (*Psal.* XXIV, 10), quæ lutum de terra levatum rationalis naturæ dignitate sublimaverat, sic voluit ruinam vasis fragilis reformare, ut nec peccatum hominis dimitteret impunitum, quia justus est; nec insanabile, quia misericors est. Si tantum justus esset, cujus sapientia *attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (*Sap.* VIII, 1); potuit sua fortitudine adversus seductorem generis humani contendere, et ovem perditam ad gregem reductam suo dominio restituere. Sed hoc modo videretur eminentiam tantum suæ ostendisse virtutis, non medicinalem misericordiam impendisse redemptis : nec appareret quanta charitate Creator creaturam diligebat, a qua se diligendum esse multiplici beneficio expetebat; quatenus miser homo, præcedente gratia, obtineret etiam per me-

[1] Hic addunt aliquot Mss., *ut vestrorum quidam, ut Photinus*, etc.

(*a*) Olim, de Sanctis 19; et post, in Appendice 75.

(*b*) In Germanensi veteri codice exstat inter Sermones Ivonis Carnutensis, cujus etiam nomine pridem vulgatus est.

ritum, quod ei male merito rependebatur indebitum. Quod ergo Dei sapientia potuit facere sapienter et fortiter, voluit facere suaviter, uniens sibi infirmitatem carnis nostræ, quam primo in se sanaret; et per hanc quasi medicinalem confectionem generi humano sanitatem restitueret: non quod non potuerit aliter fieri, quantum ad peritiam et potentiam Medici; sed quia non potuit commodius antidotum procurari, quantum ad complexionem ægroti *Quod* enim *infirmum est Dei*, *fortius est hominibus : et quod stultum est Dei*, *sapientius est hominibus* (I *Cor*. I, 25). Hæc causa nobis specialis esse videtur, cur Dei Filius hominem induere voluerit, et inter homines conversari, ut mortalitatem quam a nobis accepit, moriendo superaret, et naturam nostram supra primæ originis dignitatem reparatam secum ad immortalitatem revocaret; ut eo sequeretur humilitas gregis, quo præcessit celsitudo pastoris. Sic radius solis humorem quem ad se trahit exsiccat; ipse tamen virtutem sui caloris et splendoris nec minorat, nec immutat. Sic ignis materiam quam assumit, in se convertit; naturam vero suam ideo nec mutat, nec minuit. Multo fortius ille ignis, de quo dicitur, *Deus noster ignis consumens est* (*Deut*. IV, 24), mortalitatem et passibilitatem nostram in se assumpsit et absumpsit; et inde gratia sanitatis totum corpus resumpsit. Mirabile et incomparabile genus medicinæ, propter quam medicus voluit ægrotare, et ægrotos, quibus salutis remedium procurabat, sua decrevit infirmitate sanare.

2. *Nec sibi quidquam addidit. Nil enim nostri indiget*. In hoc apparet quam incomparabili charitate nos dilexerit; quia in eo quod desertores suos quæsivit, semen Abrahæ apprehendit, errantes reduxit, saucios curavit; nihil sibi addidit, non est inde factus altior, non est factus inde beatior. Tota hæc dispensatio nostræ utilitati consuluit, nostræ saluti militavit: divinæ potentiæ nil contulit. Nam et cum essemus vasa contumeliæ, omnipotentis figuli manum effugere non potuimus: utebatur vasis iræ prout volebat ad manifestationem suæ gloriæ; sic enim dictum est Pharaoni, *In hoc ipsum excitavi te*, *ut ostendam in te virtutem meam*, *et annuntietur nomen meum in universa terra* (*Exod*. IX, 19). Nonne et dæmones, cum a Domino ejicerentur de corporibus obsessis, Dominum glorificabant, quando dicebant, *Quid nobis et tibi*, *Jesu Fili Dei vivi? quid venisti ante tempus torquere nos* (*Matth*. VIII, 29)? Constat ergo ex his et hujusmodi aliis, quia divina virtus nostra reparatione non eguit; sed tamen ea bonitate qua nos condidit, eadem nos reformare voluit: et ad hoc medicamentum non quam forte potuit, sed quam lenius complexioni ægrotantis competere perspexit, apposuit.

3. *Analogia Christi cum perito medico*. Solent quippe medicinæ periti ægritudines, quas curandas suscipiunt, aliquando curare per contraria, aliquando per similia. Hoc fecit Dominus noster Jesus Christus, sua paupertate nos ditans, sua humilitate nos sublevans, sua infirmitate nos sanans, sua morte nos vivificans. Sic ratione medicinæ sicca humidis, humida siccis, calida frigidis opponuntur: et minus fortia contraria a fortioribus contrariis supervenientibus superantur. Simili ratione similia similibus apponuntur, cum secundum quantitatem vulnerum vel tumorum commensuratur longitudo vel latitudo epithematum. Sic scorpionis carnes oleo coctæ percussionibus medentur scorpionum; sic theriaca de serpentis carne confecta morsibus serpentinis occurrit, et potiones veneno infectas in potu sumpta expellit. Ad hanc similitudinem Medicus noster mortem carnis nostræ de serpente venientem carnis suæ morte sanavit, et ad immortalitatis suæ speciem in tempore restitutionis complendam reformavit. Ubi diligentius attendendum est, quod mors quæ per lignum venit, per lignum superata est. Et ipsa ligni forma longitudini et latitudini et altitudini humani corporis configurata est: quo sicut totum corpus motum est, ut manus ad vetitum extenderentur; ita corpus per omnia membra sua in cruce distenderetur, et totum quod reatu paterni delicti confractum fuerat, hujus emplastri malaxatione consolidaretur. Sed huic medicamento per similia composito, admixtum est etiam medicamentum factum per oppositum. Nam hic sanavit obedientia, quod ibi corruperat inobedientia: et quod ibi contaminaverat gulæ oblectamentum, hic reformat crucis tormentum.

4. *Figura crucis mystica*. Continetur in hac crucis figura altius sacramentum: quod quanto est altius, tanto est attendendum diligentius. Intelligitur namque in latitudine crucis dilectio proximi, quæ non tantum usque ad amicos, sed etiam extendenda est usque ad diligendos inimicos. Intelligitur quoque in ejusdem longitudine longa et perseverans laborum et persecutionum sustinentia, quam patienter ferre debet ad patriam suspirans nostra peregrinatio, tam pro dilectione proximorum quam pro exhibitione omnium bonorum operum. Figuratur simili ratione in altitudine ejus eminentia spei, penetrans usque ad interiora velaminis; ubi visione pacis perfruentur, qui hic a civibus Babyloniæ multipliciter exercentur, donec in libertatem gloriæ filiorum Dei a servitute corruptionis hujus liberentur. Significavit hanc charitatis latitudinem Dominus Jesus in cruce caput ad orientem subrigens, pedes ad occidentem submittens, manus ad aquilonem et austrum extendens; ut adimpleret quod de se ante passionem suam prædixerat, *Cum exaltatus fuero a terra*, id est, cum crucifixus fuero, *omnia traham ad me ipsum* (*Joan*. XII, 32), id est, convocabo ad me totum mundum. Hoc sacramento crucis sanctus Elisæus Sunamitis filium os ori, manus suas manibus ejus applicans orando suscitavit, et vivum matri restituit (IV *Reg*. IV, 34). Ejusdem virtute sacramenti Moyses in deserto bis silicem virga percussit; et sitienti populo aquam de petra produxit (*Num*. XX, 11). Bina quippe percussio duorum signorum figurate intelligitur in cruce facta compactio. Bis ergo petra percutitur, cum Christus, de quo dicit Apostolus, *Petra autem erat Christus* (I *Cor*. X, 4), in duobus lignis crucis extensus lancea perforatur. De hac petra aqua profluxit, cum sanguis redemptionis et aqua baptismatis, quibus in novum hominem transformamur, de latere Christi manavit.

5. *Præsertim profunditas. De reparationis nostræ mysterio. Deus in damnando homine justus, in redimendo misericors. Injustus fuisset, si impœnitentem reparasset*. Præterea inter has crucis dimensiones solerter attendenda est crucis profunditas: quia profundum est mysterium crucis, in quo multorum, qui sapientes dicebantur, ingenia defecerunt; quod hoc ausi sunt reprehendere quod non potuerunt humana ratione comprehendere: videlicet cur Verbum Deo Patri coæternum, omnia continens, omnia implens, in assumpto homine totum se concluserit; et tamen totum mundum regere, complere et continere non desierit: non satis considerantes quod valet in minori, multo magis posse valere in majori; cum vox una et tota de ore loquentis prodeat, et tota ad multorum hominum aures perveniat. Qui de hac quæstione scrupulosius disputant, et tanquam clauso ostio ad parietem palpant, audiant primum dicentem Apostolum, *O homo, tu quis es qui respondeas Deo* (*Rom*. IX, 20)? Deinde mitescant, et cum pietate pulsent, ut aperiatur eis: et intelligent justum fuisse Conditorem in condemnando, et misericordem in redimendo; nec potuisse sanari sine misericordia, quod juste condemnaverat Omnipotentis justitia. Hinc consequenter advertent, cur usque ad captivati hominis paupertatem et crucis ignominiam se humiliaverit divina omnipotentia, quæ in paradiso reum hominem justa condemnaverat sententia. Cum enim de perpetrata a Domino argueretur inobedientia, non se humiliter, ut culpa exigebat, accusavit; sed auctorem superbe accusavit dicens, *Mulier quam dedisti mihi*, *dedit mihi de fructu*, *et comedi* (*Gen*. III, 12). Hæc dicendo se putavit excusatum, et Creatorem mulieris conditorem,

quæ ad peccandum virum traxerat, inculpatum [1]. Qui si humiliter se accusasset, et in auctorem suum culpam non retorsisset, a paradiso non exsulasset. Erat autem contra divinam justitiam, si reum impœnitentem in pristinum gradum restitueret, et non usque ad dignam pœnitentiæ fructum qua vellet ratione compelleret. Divina itaque sententia morti est adjudicatus, et cum tota posteritate, quæ de lumbis ejus erat processura, ejectus est de paradiso, et ærumnoso condemnatus exsilio. Et quia sine pœnitentia in statum suum redire non poterat, movendus et admonendus erat ad pœnitentiam; ut reformaret voluntaria et subjecta humilitas, quod corruperat male erecta iniquitas. Non enim conveniens erat ut invitus traheretur ad pœnitentiam, qui spontaneus corruerat in pœnam; ne itidem ingratus existeret suæ reformationi, sicut ingratus exstiterat primæ conditioni.

6. *Qualiter ad hanc eum gratiam præparavit.* Provisum est igitur tale medicamentum, quale conveniebat ægroto: quod duritiam tumoris sic emolliret, ut mollefactus sponte mortiferum virus effunderet, dicente Psalmista, *Effundite coram illo corda vestra* (*Psal.* LXI, 9): id est, per confessionem ejicite de conscientiis vestris omnia immunda. Quod quamdiu tardavit facere mundus, tamdiu remansit immundus. Ut ergo hoc fieret, misit Medicus noster præcones et testes suos ante se, legislatores et Prophetas, qui corda auditorum ad pœnitentiam præpararent, et ei in tempore gratiæ testimonium perhiberent. Venit ipse Medicus in tempore plenitudinis, publice prædicavit causam adventus sui, factus doctor medicinæ, dicens, *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Matth.* III, 2); et item, *Qui crediderit. et baptizatus fuerit, salvus erit* (*Marc.* XVI, 16). Hoc consilium medicinæ acceperunt multi, contempserunt multi; contemptoribus placuit adhuc magis sibilus serpentis perimentis, quam persuasio Medici redimentis: filius vero adoptionis audivit, et obaudivit voci promittentis, qui in paradiso non obedierat præcepto mortem comminantis. Expleta dispensatione doctrinæ suæ, et cæcitate in Israel ex parte perdurante, tandem exhibuit se medicum, et fecit de se ipso medicamentum; exhibuit se sacerdotem, et fecit se ipsum sacrificium: ut compleret ad quod venerat, et probaret quanta dilectione dilexerat eos, pro quibus corpus suum in ara crucis offerebat. Unde et in Evangelio suo ante prædixerat, *Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (*Joan.* XV, 13). Hinc est quod Apostolus dicit, *Commendat charitatem suam Deus in nobis; quia cum inimici essemus, reconciliavit nos sibi per mortem Filii sui* (*Rom.* V, 8). Et quia naturale est ut homines diligentes se diligant, hac humilitate et charitate humiliata est et liquefacta duritia mundi; ut agnosceret beneficium suæ reparationis, quæ non agnoverat excellentiam suæ conditionis. Unde Psalmista, *Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psal.* XLVIII, 13). Postquam vero ad se reversus est, et per dilectionem redimentis et eruditionem admonentis cognovit de quanta corruisset gloria, et in quanta versaretur miseria, expertus est quod magna indigeret misericordia: et impletum est quod dicit Psalmista, *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt* (*Psal.* XV, 4).

7. *Crucis usus ac virtus.* Prædicata est exinde virtus crucis per universum mundum, quæ partibus suis per quatuor mundi partes est extensa, et totum mundum sua malaxatione complexata. Nec jam potuit mundus ex toto esse ingratus, qui tanta fuerat charitate sanatus. Crucifixus noster a morte surrexit, cœlos ascendit, crucem nobis in memoriam suæ passionis reliquit, crucem reliquit ad sanitatem. Hoc signo dæmones fugantur, hoc antidoto sanitates perficiuntur. Hoc signum præsidium est amicis, obstaculum inimicis. Hujus crucis mysterio rudes catechizantur, eodem mysterio fons regenerationis consecratur, ejusdem crucis signo per manus impositionem baptizati dona gratiarum accipiunt. Cum ejusdem crucis charactere basilicæ dedicantur, altaria consecrantur, altaris Sacramenta cum interpositione dominicorum verborum conficiuntur; sacerdotes et levitæ per hoc idem ad sacros ordines promoventur. Et universaliter omnia ecclesiastica sacramenta in ejus virtute perficiuntur. Qui hoc mare magnum et spatiosum, in quo sunt reptilia quorum non est numerus (*Psal.* CIII, 25), absque naufragio transire desiderat, crucem sequatur, crucem teneat, et eam non deserat, donec ad optatum salutis portum perveniat. Hæc cursum nostrum dirigit, hæc ad agonem nos instruit, hæc in luctamine adjuvat, hæc ad victoriam provehit, hæc ad coronam pervehit, hæc maleficia destruit, et omnia dæmonum machinamenta ad nihilum redigit; et quod faciebat in terris corporalis Christi præsentia, hoc facit cum fideli invocatione nominis Christi victoriosæ crucis insignita memoria. Longum est per singula virtutem crucis exponere. Qui vero in angaria Christi crucem portat, poterit plura de ejus virtute experimenta cognoscere, quam possit sermo retexere, vel humana cogitatio comprehendere.

SERMO CCXLVIII (*a*).

De Sepultura Domini (*b*).

1. *Sepulcrum Domini quasi vulva. Inde gloriosior quam de matre nascitur.* Videamus, fratres, de Domini corpore, posteaquam de cruce deponitur, quid geratur. Accepit illud Joseph ab Arimathia, vir justus, sicut ait evangelista, et in novo suo sepelivit monumento, in quo nondum quisquam positus fuerat (*Joan.* XIX, 38-42). Beatum ergo corpus Domini nostri Jesu Christi, quod cum nascitur ex utero virginis gignitur; cum recedit justi tumulo commendatur. Beatum plane corpus quod virginitas peperit, et justitia custodivit. Custodivit enim illud Joseph tumulus incorruptum, sicut servavit illud Mariæ uterus illibatum. Sicut enim pollutione ibi non tangitur, sic mortis corruptione non læditur. Ubique beato corpori defertur sanctitas, ubique virginitas. Novus illud venter concepit, novus tumulus conclusit. Dominica ergo est virgo vulva, et virgo est sepultura. Quin potius ipsam sepulturam vulvam dixerim: est enim similitudo non parva. Sicut enim Dominus de matris vulva, vivus exivit; ita et de Joseph sepultura vivus surrexit. Et sicut de utero tunc ad prædicandum natus est; ita et nunc ad evangelizandum renatus est de sepulcro: nisi quod gloriosior est ista, quam illa nativitas. Illa enim corpus mortale genuit; hæc edidit immortale. Post illam nativitatem ad inferos descenditur, post hanc remeatur ad cœlos. Religiosior est plane ista, quam illa nativitas. Illa enim totius mundi Dominum novem mensibus in utero clausum tenuit: hæc autem triduo tantum tumuli gremio custodivit. Illa cunctorum spem tardius protulit; hæc omnium salutem citius suscitavit.

2. *Analogia Joseph cum Domini matre.* Fortasse quis dicat de priori Dominicæ nativitatis prædicatione, in qua prædicavimus non minorem esse gloriam quod tumulus Joseph suscitaverit Dominum, quam quod eum sanctæ Mariæ uterus procrearit: Quæ comparatio ventris et tumuli, cum ex intimis visceribus illa ediderit filium; hic autem solummodo locum præstiterit sepulturæ? At ego dico non minorem Joseph af-

[1] Er. Ven. Lov., sic habent hunc locum: *Hæc dicendo se prtavit excusatum, et sic creatorem mulieris conditoremque ad peccandum virum traxerat in culpam.* M.

(*a*) Alias, de Tempore 133.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses. At Verlinus et Vindingus centonem esse observant, compositum ex parte postrema sermonis apud Ambrosium 52, de Cruce, et ex integro sermone apud eumdem 53, de Sepulcro Domini. Qui sermones duo Maximi etiam nomine vulgati sunt: Ambrosii vero, cui in Theodericensi Ms. tribuuntur, sententias ex Commentariis in Lucam nonnullas habent. De num. 3 vid. Ambrosium in Lucæ cap. 23; de num. 5, eumdem in Luca cap 24.

fectum fuisse, quam Mariæ : siquidem illa utero Dominum, hic corde concepit; illa Salvatori membrorum suorum secretum præstitit, hic secretum sui cordis non negavit [1]; illa Dominum pannis involvit cum natus est, hic linteis cum recessit; illa perunxit beatum corpus oleo, hic aromatibus honoravit. Conveniunt ergo sibi obsequia, convenit et affectus; inde necesse est etiam meritum convenire : nisi quod Mariam ad obsequium angelus admonuit, Joseph autem justitia sola persuasit. Igitur Joseph in suo sepulcro posuit Dominum.

3. *Joseph magis in monumento cordis Dominum collocat. Sepulcrum Christi spirituale.* Legimus in propheta, *Sepulcrum patens est guttur eorum* (*Psal.* v, 11). Si ergo sepulcrum patens est guttur hominum, vide ne forte secundum hanc similitudinem Dominum Joseph non tam in terrena posuerit sepultura, quam in monumento sui cordis collocaverit, et custodiendum illum susceperit, non tam memoria fragili moriturorum [2], quam memoria sancta virtutum. Hæc enim virtutum fidelis est memoria, quæ intra se continens Christum, lædi eum hæreticorum corruptione non patitur. De qua memoria in sacramentis [3] Dominus dicit, *Quotiescumque hoc feceritis, in memoriam mei facietis, donec veniam* (1 *Cor.* xi, 26). Quotiescumque enim Christum loquimur, toties eum sanctiori [4] memoriæ commendamus. Sepulcrum ergo patens guttur hominum recte plane dicit propheta. Sepulcrum enim Christi patens est evangelistarum beatum guttur, per quod illud æterno litterarum thesauro condiderunt. Patens autem sepulcrum ideo dicitur, quia qui vult ad Christi pervenire mysterium, non ingreditur ad illud, nisi per evangelicæ Scripturæ secretum. In litterarum enim secreto [5], quasi quodam novo vasculo commendatus est Dominus : quisquis igitur illum videre desiderat, ibi et passionis ejus sacramentum inveniet, et resurrectionis gloriam recognoscet. Patens ergo guttur sanctorum est. Unde Apostolus ad Corinthios ait, *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii* (II *Cor.* vi, 11); invitans eos ut per prædicationis suæ apertam januam ingrediantur Christi secreta mysteria. In hac igitur pectoris memoria collocatur Dominus a Joseph, ut in justitiæ sede requiescat, et habeat Filius hominis ubi caput reclinet.

4. *Cur alieno in tumulo condatur Dominus.* Videamus igitur quare Salvator in aliena sepultura ponatur, ac suam non habeat sepulturam. Ideo in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute. Mors enim ista non illi accidit, sed nobis proficit : mors ista non illi illata est, sed nobis delata. Utquid ergo ei propria sepultura, qui in se mortem propriam non habebat? Utquid illi tumulus in terris, cujus sedes manebat in cœlis? Utquid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spatio non tam in sepulcro mortuus jacuit, quam veluti in lecto conquievit? Ipsa enim temporis brevitas declarat potius somnum fuisse, quam mortem. Sepulcrum autem mortis est habitaculum. Necessarium ergo non erat mortis habitaculum Christo, qui vita est; nec opus habebat semper vivens habitaculo defunctorum. Recte autem hanc vitam nos in nostro sepulcro condimus; ut vivificet mortem nostram, ut cum ipso a mortuis resurgamus.

5. *Maria Magdalene prophetat nesciens.* Unde et illa Maria Magdalene, quæ Dominum inter cæteros defunctos in sepulcro requirebat, arguitur, et dicitur illi : Quid quæris viventem cum mortuis? Hoc est, Quid quæris in tumulo, quem adorare debes in cœlo? quid quæris apud inferos, quem redisse jam constat ad superos? Quem illa adhuc non intelligens nec cognoscens, respondit illi : *Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, et ego eum tollam* (*Joan* xx, 15). Æstimabat enim eum, sicut dicit Scriptura, hortulanum esse. Sancta ergo et simplex femina Christum requirit a Christo, ac devotione mentis prophetat, et nescit. Ait enim Domino de semetipso, *Si tu sustulisti eum, dicito mihi.* Recte interrogat, *Si tu sustulisti eum :* ipse enim tulit corpus suum, qui illud protulit de sepulcro; ipse tulit corpus, qui illud jacens et dormiens sua aspiratione collegit; ipse tulit corpus suum, qui illud divinitatis virtute gestans portavit ad cœlos. Atque ideo mulier sapienter interrogat et requirit, *Si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum :* hoc est, Si illud auferens de sepulcro ad paradisum transtulisti. Audierat enim illum dicentem latroni, *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* xxiii, 43). Aut certe si de inferno in Patris dextera collocasti, sicut ait Apostolus : *Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens* (*Coloss.* iii, 1). Beatus ergo qui ita quærit Christum Dominum, ut credat eum et in paradiso constitutum, et in cœlestibus collocatum. Nam qui eum in inferno requirit aut in tumulo, dicitur ei : Quid quæris viventem cum mortuis?

SERMO CCXLIX (*a*).

De extremo Judicio, I (*b*).

1. *Sacerdos ne quærat placita prædicare. Medicorum more se gerat.* Rogo vos, fratres charissimi, et cum grandi humilitate admoneo, ut mihi nullus ex vobis succenseat, aut forte incongruum me superfluumque judicet, quare vobis tam frequenter tremendum et utiliter expavescendum diem judicii insinuare contendo. Si quis enim est cui forte in hac parte displiceam, consideret periculum meum, et audiat Dominum per Prophetam sacerdoti terribiliter comminantem, *Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram* (*Ezech.* iii, 18); et iterum, *Clama*, inquit, *ne cesses : quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum* (*Isai.* lviii, 1). Sed forte aliquis dicit : Quare nobis tam dura assidue prædicantur? Quia melius est hic parvam amaritudinem sustinere, et postea ad æternam dulcedinem pervenire; quam hic habere falsum gaudium, et illic sustinere sine fine supplicium. Audite, fratres, non me, sed Dominum in Evangelio dicentem, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* v, 5); et, *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis* (*Luc.* vi, 25). Et hoc attendite, fratres, quia omnes carnales medici, quoties ad eos qui in corpore ægrotare videntur, veniunt, omnia quæ eis delectabilia esse videbantur abscindunt, et quod dulce est ad integrum interdicunt. Aliquoties etiam frigidum [1] accipere non permittunt; interdum et amarissimas potiones bibere cogunt, et asperrimis ferramentis eorum vulnera frequenter incidunt. Hoc ergo quod pro sanitate corporum carnales medici faciunt, pro animarum salute spirituales medici exercere contendunt.

2. *De sua populorumque salute rationem redditurus.* Hæc ego cogitans, fratres charissimi, et tam pro mea quam pro vestra salute rationem me redditurum esse ante tribunal æterni Judicis non ignorans, eligo aspera quidem, sed salubria vobis medicamenta ingerere : ut vobiscum postea in Angelorum consortio perpetua merear incolumitate gaudere. Et hæc quidem non ideo suggero, quod vos admonitiones nostras senserim non libenter accipere : sed quia me necesse est et pro vestra et pro mea salute frequentius prædicare, stu-

[1] In B. : *illa Salvatori membrorum suorum præstitit, hic secretum sui cordis non negavit.* Er. Lugd. et Ven. secuti sumus. M.

[2] Mss, *cæmentorum.*

[3] Mss., *sacris litteris.*

[4] Mss., *sacratioris.*

[5] Mss., *sanctuario.* Ambrosius, *sacrario.*

[1] Juxta Er. Lugd. Ven., *frigidam.* M.

(*a*) Alias, de Tempore 67.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius erat, spurius Verlino et Vindingo. Non est Augustini, sed Cæsarii fetus nobis indubitatus. Nec alius a Cæsario intelligendus videtur sedati episcopi nomine, quo hic sermo in vetere Lectionario Ottemburano inscribitur. De num. 1 vid. Cæsarii homil. 13 et 26, et supra, Appendicis serm. 174, n. 1; infra, 257, n. 4 : de num. 2, serm. 10, n. 5; et 28, n. 4 : de num. 5, supra, serm. 140, n. 4; de num. 6, infra, serm. 260, n. 2; et supra 173, n. 3; et infra, 252, n. 3.

deo vestros animos et ad timendum judicium, et ad desiderandum præmium excitare; ut exceptoria sancti pectoris vestri ad recondendam spiritualem vindemiam, sicut semper fecistis, auxiliante Domino fideliter præparetis. Quoties vobis durum aliquid prædicamus, non hoc ideo dicimus, quod a vobis tale aliquid fieri suspicemur : sed ideo iterum illa quæ non facitis denuntiamus, ut illa in quibus forte præventi fueritis, sanare possimus. Solet enim fieri, ut dum majora timentur, minora celerius caveantur. Quomodo enim theriaca bibitur, ne corporibus possint prævalere venena; hoc austera prædicatione geritur, unde animarum præparentur antidota.

3. *Beneficiorum Dei memoria munimen est contra peccata.* Certum est, fratres charissimi, quod si semper beneficia Dei nostri, quæ nobis nullis præcedentibus meritis nostris collata sunt, assidue cogitamus; peccata nostra nobis aut non dominantur, aut si forte subrepserint, cito per pœnitentiam corriguntur. Quis enim vel mente concipere, non dicam verbis possit exponere, quanta circa nos sint Dei nostri beneficia? Fecit enim nos, cum non essemus; reparavit nos postea, cum perissemus. Mortem suscepit, pretioso nos sanguine liberavit, ad inferna descendit, de faucibus nos æternæ mortis eripuit, cœlorum nobis etiam præmia promisit. Hæc omnia, fratres dilectissimi, pio et benigno animo cogitantes, quantum possumus, cum ipsius adjutorio beneficiis suis vicem rependere festinemus. Non reddamus mala pro bonis; sed quantum possumus, voluntati illius obtemperare fideliter studeamus, totis viribus innitentes, ut præcepta ipsius magis nobis pariant de sequacitate remedium, quam de transgressione judicium.

4. *Quæ de iis ratio in judicii die repetenda. Crucem peccator imponit Christo prima graviorem.* Nam quid faciemus, charissimi, in illo metuendo judicii die, cum, tremente mundo Dominus, præcinentibus Angelorum buccinis, in illo majestatis suæ throno circumdatus cœlestis militiæ luce consederit; ibique de terræ gremio et antiquo pulvere suscitato humano genere, astante testimonio conscientiæ singulorum, positis in conspectu peccatorum pœnis justorumque præmiis, rationem vitæ cœperit postulare, et plus jam justus quam misericors, severitate judicis contemptæ misericordiæ reos cœperit accusare, et dicere : Ego te, o homo, de limo manibus meis feci, ego terrenis artubus infudi spiritum, ego tibi imaginem nostram similitudinemque conferre dignatus sum, ego te inter paradisi delicias collocavi; tu vitalia mandata contemnens, deceptorem sequi quam Deum maluisti? Cum expulsus de paradiso jure peccati mortis vinculis tenereris, virginalem uterum sine dispendio virginitatis pariendus introivi; in præsepio expositus et pannis obvolutus jacui, infantiæ contumelias humanosque dolores, quibus tibi similis fierem, ad hoc scilicet ut te mihi similem facerem, pertuli; irridentium palmas et sputa suscepi, acetum cum felle bibi : flagellis cæsus, vepribus coronatus, cruci affixus, vulnere perfossus, ut tu eripereris morti, animam in tormentis dimisi. En clavorum vestigia, quibus affixus pependi : en perfossum vulneribus latus. Suscepi dolores tuos, ut tibi gloriam darem : suscepi mortem tuam, ut in æternum viveres. Conditus jacui in sepulcro, ut tu regnares in cœlo. Cur quod pro te pertuli perdidisti? cur, ingrate, redemptionis tuæ munera renuisti? Non te ego de morte mea quæro; redde mihi vitam tuam, pro qua meam dedi. Redde mihi vitam tuam, quam vulneribus peccatorum indesinenter occidis. Cur habitaculum, quod mihi in te sacraveram, luxuriæ sordibus polluisti? cur corpus meum illecebrarum turpitudine maculasti? Cur me graviore criminum tuorum cruce, quam illa in qua quondam pependeram, afflixisti? Gravior enim apud me peccatorum tuorum crux est, in qua invitus pendeo, quam illa in qua tui misertus mortem tuam occisurus ascendi. Cum essem impassibilis, pro te pati dignatus sum : sed tu despexisti in homine Deum, in infirmo salutem, in via reditum, in judice veniam, in cruce vitam, in suppliciis medicinam. Et quia post omnia mala tua ad medicamenta pœnitentiæ confugere noluisti, ab auditu malo non mereberis liberari.

5. *Damnatorum supplicium. Pœnitentia, dum hic sumus obeunda.* Qui tunc erit stridor dentium, cum sanctorum multitudine ad dexteram regis et ad gloriam segregata, peccati populus in profunda tartari sine ulla miserationis ac veniæ spe demersus, excludi se tenebris suis a beata sanctorum luce viderit, et in profundi sinum sine fine descendens, urgente os suum puteo, æterna supplicia et perpetuam mortem non moriturus aspexerit? Frustra autem a paupere, quem in hac vita despexit, misericordiam postulabit : frustra extremum Lazari digitum, quo ardens refrigeretur, ardentibus labiis rogabit apponi. Quam vellet miser, cum pauperum gloriam viderit, duris quondam paupertatis subjacuisse laboribus, et in illa vita quæ cum vita morerentur mala portasse; ne ad illa æterna mereretur supplicia pervenire! Ut ergo hæc tam dura et tam terribilia ante illud tribunal æterni Judicis audire non mereamur, dum adhuc licet, et cum Dei adjutorio in potestate nostra est, consideremus conscientias nostras : et si aliqua crimina vel peccata capitalia, necdum eleemosynis et orationibus purgata, nobis adhuc dominari cognoscimus, portum pœnitentiæ, devictis peccatorum fluctibus, Christo juvante festinemus intrare; et si quid in navicula animæ nostræ multis tempestatibus peccatorum, aut per superbiam fractum, aut per avaritiam ruptum, aut per luxuriam resolutum esse cognoscimus, componere vel reparare bonis operibus festinemus. Studeamus jugiter vitiorum exhaurire sentinam. Non enim nocent peccata præterita, si non placent præsentia. Sicut enim nulli justorum sufficit justitia sua, si non perseveraverit usque in finem : ita nulli peccatorum nocere poterit iniquitas sua, si antequam de corpore isto discedat, ad eleemosynarum remedia vel ad pœnitentiæ medicamenta confugerit.

6. *Nec ulli procrastinanda. Religionis habitus.* Sed quia quando vel qua hora de hoc sæculo rapiemur, scire non possumus; sine ulla dilatione vel mora de sinistra fugere festinemus ad dexteram. Non sanitati, non ætati credendum est. Non in remedium salutis suæ semper tardandus est, qui vitæ suæ semper incertus est[1] : quia qui nos securos fecit dicendo, *Peccator in qua die conversus fuerit, omnes iniquitates illius oblivioni traduntur* (*Ezech.* XVIII, 21 *et* 22); ipse nos etiam cautos esse voluit dicens, *Nolite tardare converti ad Dominum, nec differatis de die in diem* (*Eccli.* V, 8). Si forte quando generaliter omnes ad pœnitentiam provocamus, aliquis intra se cogitet dicens, Ego juvenis homo uxorem habens, quomodo possum aut capillos minuere, aut habitum religionis assumere? nec nos hoc dicimus, fratres charissimi, non hoc prædicamus, ut juvenes qui conjugia habere videntur, habitum magis quam mores habeant commutare. Quid enim homini uxorem habenti nocet, si mores perditos voluerit ad opera bona vel honesta convertere, si peccatorum suorum vulnera eleemosynis, jejuniis et orationibus ad sanitatem pristinam studeat revocare? Vera enim conversio sine vestimentorum commutatione sufficit sibi : vestimenta vero religiosa sine bonis operibus non solum remedium habere non poterunt, sed etiam justum Dei judicium sustinebunt. Convertamur ergo ad meliora, dum in nostra sunt potestate remedia : hic exstinguamus mortem moriendo peccatis, hic vitam vitæ meritis acquiramus; præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Forte legendum, ut infra, serm. 260, n. 2, *Nam in remedium salutis suæ semper tardus est, qui*, etc. : sive ut illic habet Ms. t. : *In remedium salutis suæ non sit semper tardus, qui de vita sua*, etc.

SERMO CCL (*a*).

De Judicio extremo, II (*b*).

1. *Vitæ depravatæ studia. Parabolæ zizaniorum explicatio.* Recogitemus, fratres charissimi, cuncta mala quæ fecimus; ut minis æterni Judicis perterriti, ad ultimum saltem studeamus bona facere. Unde Dominus in Evangelio dicit : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum ; sed qui facit voluntatem Patris mei qui est in cœlis, ipse intrabit in regnum cœlorum* (*Matth.* VII, 21). Hoc etiam, fratres charissimi, cogitare debemus, quia in illa die reddet Deus unicuique secundum opera, sua, bonis bona, malis mala : bonos mittet in vitam æternam, malos in ignem æternum. Væ illi homini, qui cum diabolo mansionem habebit. Pensemus quod istud regnum finem habet; regnum Dei finem non habet. Ista vita laboriosa, caduca et fragilis, plena scandalis, invidiosa, quid aliud quærit nisi manducare, bibere, inebriari, luxuriari, detractiones facere? Certe ubi volumus permanere, illuc debemus festinare. Fratres, nos peregrini sumus in hoc mundo ; convertamur ad Dominum qui fecit nos. Fratres, audistis quod Dominus vindicare veniet, et peccatores mittet in ignem æternum, sicut in Psalmo dicit : *Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus* (*Psal.* LXVII, 2). Quid autem suis dicturus sit in die illa, audiamus : *Venite, benedicti Patris mei* (*Matth.* XXV, 34). Et justi regnabunt sine fine cum Christo, sicut dicit, *Et justi epulentur, et exsultent in conspectu Dei* (*Psal.* LXVII, 4); et, *Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? unde ergo mixtum est zizania? Et ait illis, Inimicus homo hoc fecit : primum colligite zizania, et alligate per fasciculos ad comburendum.* Messis hæc est genus humanum in consummatione sæculi ad judicium congregandum; zizania, peccatores; inimicus homo, diabolus qui superseminavit peccata; messores sunt Angeli, qui eligunt justos a peccatoribus. *Ligate fasciculos,* hoc est, rapaces cum rapacibus, adulteros cum adulteris, fornicatores cum fornicatoribus, homicidas cum homicidis, avaros cum avaris, iracundos cum iracundis, falsos testes cum falsis testibus, fures cum furibus, derisores cum derisoribus, similes cum similibus. Hi sunt fasciculi ad comburendum. *Triticum autem congregate in horreum meum* (*Matth.* XIII, 27-30), id est, mittite justos in paradisum.

2. *Ad pœnitentiam et bona opera exhortatio. Confessio et pœnitentia a sacerdotibus imposita. Eleemosynæ de rapinis.* Fratres, expavescere et timere debemus de tam brevi satietate, de tam longa fame; de tam longis tenebris, de tam brevi luce. Dum tempus habemus, convertamur ad Dominum qui fecit nos; ut non mereamur introire in illas tenebras, sed in lucem : quia omnis homo cujus opera facit, ejus filius est. Si opera Dei facimus, filii Dei sumus. Quod modo peccamus, cito emendare debemus, et non addere peccata peccatis. Unde Psalmista : *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, et non intrent in justitiam tuam* (*Psal.* LXVIII, 28). Confessionem quæramus puro corde, et pœnitentiam donatam a sacerdotibus perficiamus. Nolite iram recondere in cordibus vestris; quia quando iram portamus, nec oblatio nec oratio a Deo recipitur. Date eleemosynam, recipite peregrinos in domibus vestris, pedes eorum lavate, et lectos ipsorum præparate : dolentes consolamini. Nolite despicere peregrinos; quia ipsi peregrini estis. Non circumvenias fratrem tuum in negotio; quia Deus judex est. Pauperes et viduas et orphanos nolite opprimere. Nolite de rapinis pauperum eleemosynas facere : tristatur qui perdit, gaudet qui acquirit; lucratur pecuniam, et perdit animam; attendit quid acquirit, et non attendit quid perdit. Fratres, cum Domini adjutorio, dum tempus habemus, laboremus, quatenus a malis simus pœnitentes aut per jejunium, aut per eleemosynas, aut per vigilias, aut per orationes, aut per charitatem : ut mereamur pervenire ad regna cœlestia, ubi est satietas sine fame, ubi est lux sine tenebris, juventus sine senectute, requies sine labore, gaudium sine fine. Ipse qui nos creavit, nos adjuvet, ut ad cœlestia regna mereamur pervenire, per Christum Dominum nostrum. Amen.

(*a*) Alias, de Sanctis 39.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. In Lovaniensium editione ambiguus, Verlini vero et Vindingi sententia supposititius est. Dicendi modus videtur stili Cæsariani similior esse quam Augustiniani. De num. 1 vide subsequentem sermonem.

SERMO CCLI (*a*).

De Judicio extremo, III (*b*).

O fratres charissimi, quam timendus est nobis dies ille, in quo Dominus noster Jesus Christus ac redemptor omnium proposuit venire cum flamma ignis, qui inflammabit adversarios suos, et eos qui faciunt iniquitatem ! In illa die *plangent super se omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute magna, et majestate excelsa* (*Matth.* XXIV, 30); et commovebuntur ante eum omnes fines terræ, et peccatores peribunt, et cœlum plicabitur, et mare siccabitur, et montes sicut cera ardebunt (*Psal.* XCVI, 5), et terra ardebit usque ad inferos. *Sol convertetur in tenebras, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo in terram, et Virtutes cœlorum commovebuntur. Tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo,* quod est crux Christi, in cujus lumine tenebrabitur totus mundus. Tunc sancti volabunt obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erunt; peccatores autem confundentur et peribunt. Et tunc fiet judicium. Et tunc veniet Dominus noster Jesus Christus, *et mittet Angelos suos a quatuor angulis terræ, et congregabunt electos ejus a summo cœlorum usque ad terminos eorum* (*Matth.* XXIV, 29-31). Et tunc separabit Dominus sanctos suos de inter peccatores, et mittet eos in mansiones cœlestes : peccatores autem in caminum ignis ardentis, qui præparatus est diabolo et angelis ejus; ibi erit fletus et stridor dentium. Væ illis hominibus qui habebunt mansionem cum diabolo. Et ascendet fumus tormentorum in sæcula sæculorum (*Apoc.* XIV, 11). Quorum vermes non morientur, et ignis non exstinguetur (*Isai.* LXVI, 24). In qua nulla vox nisi gemitus; ubi nulla requies nisi ignis; ubi nullum refrigerium nisi flamma; ubi lux nunquam videbitur nisi tenebræ, et non venient unquam in memoriam apud Deum. Quorum cibus cruciatus, et mansio eorum cum diabolo est, ubi nulla visitatio nisi tenebræ. O homo qui desideras regnum Dei possidere, quod male fecisti, dum potes, emenda; dum tempus habes, clama ad omnipotentem Deum; dum datur spatium, luge; dum licentia est, pœnite; festina, dum potes; plange, dum adhuc anima tua versatur in corpore; dum adhuc vivis, remedium tibi acquire priusquam te profundus absorbeat laqueus pœnarum, priusquam te infernus rapiat, ubi nulla datur indulgentia, ubi nullus est ad confessionem recursus, nullus est ad veniam regressus : de qua pœna nos pius Dominus eripere dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLII (*c*).

Admonitio ut non solum lingua, sed et moribus et operibus laudetur Deus; quia quale est quod cogitatur in corde, tale est quod procedit in opere : et de purgatoriis pœnis et inferni puteo (*d*).

1. *Hic jugiter bene agendum, ne male egisse frustra*

(*a*) Alias, de Sanctis 40.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius Lovaniensibus, Verlino autem et Vindingo spurius erat. Pars est sermonis apud Ambrosium 35, de futuro Judicio, feria 2 post Dominicam I Quadragesimæ. Inter sermones ad Fratres in eremo locum etiam occupavit, ordine sexagesimum tertium. Ejusdem esse auctoris videtur, cujus superior. Vide superiorem sermonem, n. 1.

(*c*) Alias, 16 ex Homiliis 50.

(*d*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium inter Augustinianos reliquerunt Lovanienses : removeri volunt

quandoque pœniteat. Resurrectio et glorificatio Domini nostri Jesu Christi, fratres charissimi, ostendit nobis vitam quam accepturi sumus, cum venerit retribuere digna dignis, etc. (*a*). Et si est adhuc gemitus, tentatio, tribulatio; spera transitoria omnia, et illum venturum diem in quo sine defectu laudabimus. Interim, donec veniat ille dies, in quo conjuncti Angelis Deum sine ulla fatigatione et sine ullo fine laudare mereamur, ut ad illud ineffabile gaudium venire possimus, quantum possumus, bonis operibus studeamus insistere; et quotidie conscientias nostras intus aspicientes, si aliquid in stola animæ nostræ aut per negligentiam dissutum, aut per luxuriam sordidatum, aut per iracundiam combustum, aut per invidiam conscissum, aut per avaritiam tenebrosum esse cognoscimus, dum adhuc in potestate nostra est, cum Dei adjutorio festinemus vulnerata curare, reparare perdita, et ad candorem justitiæ ea quæ obscurata fuerint revocare: ne forte si bonis operibus nudi, et vitiorum pannis sordentibus involuti, ante tribunal æterni Judicis venerimus, illa ad nos terribilis sententia dirigatur, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* xxv, 41). Et ideo, quantum possumus, fructus justitiæ studeamus afferre, timentes illud quod Dominus dixit, *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur* (*Id.* iii, 10). Hæc sententia evidenter ostendit quod non solum malum fecisse, sed etiam bonum non egisse damnabile erit. Et ideo ista quæ diximus, attentis cordibus jugiter cogitemus; ne nos tarde pœniteat sub conspectu ignis æterni, qui interrogabit medullas, ossa et cogitationes nostras. Quantum tunc unusquisque puniendus optabit, ne unquam mulierem alienam concupisset, ne unquam corporis sui vestem, ne unquam Baptismi holosericam maculasset, ne unquam preterisset consilia et monita sacerdotum. Nam si sacerdotibus grande periculum est, aliena peccata non arguere; quanto periculosius erit propria noluisse corrigere: atque ea non solum non emendasse, verum etiam defendisse, et defendendo accumulasse?

2. *Pœnæ æternæ.* Et ideo expiatura erit illic inexstinguibilis concrematio, quidquid hic medicabilis satisfactio, quidquid hic salutifera dissimulaverit sanare conversio. Ardens enim inferni puteus aperietur; descensus erit, ascensus non erit. Illic fidei veste nudati, et capitaliter mortui, in perpetuum demergentur, ejiciendi in tenebras exteriores, ubi non visitabit æternus, in tenebras exteriores infeliciter inclusi, infelicius includendi. De hoc puteo propheta orat atque commemorat, *Neque absorbeat me profundum; neque urgeat super me puteus os suum* (*Psal.* lxviii, 16). Ideo autem dixit, *Neque urgeat super me puteus os suum;* quia cum sine pœnitentiæ remedio infelices peccatores exceperit, claudetur sursum, aperietur deorsum, ac dilatabitur in profundum. Nullum spiramen, nullus liber anhelitus, claustris desuper urgentibus relinquetur. Detrudentur illuc, valedicentes rerum naturæ. Ultra nescientur a Deo, qui Deum scire noluerunt, morituri vitæ et morti [1] sine fine victuri. Felices qui nunc bene viventes facultatibus vel corpori suo necessariis contenti, et de suo largi, in se casti, in alios non cruenti [1], ab hujus putei profundi flammea nocte se redimunt. Hæc pœna illos manebit, qui amisso et non reparato per pœnitentiam Baptismo, in æternum peribunt: ad quos dicitur, *Paleas autem comburet igni inextinguibili* (*Matth.* iii, 12).

3. *Purgatoriæ pœnæ. Illarum duratio et materia.* Hi vero qui temporalibus pœnis digna gesserunt, de quibus Apostolus dicit, *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem* (I *Cor.* iii, 15): per fluvium igneum, de quo propheticus sermo commemorat, *Et fluvius igneus currebat ante eum;* per fluvium igneum et vada ferventibus globis horrenda transibunt. Quanta fuerit peccati materia, tanta et pertranseundi mora. Quantum exegerit culpa, tantum sibi ex homine vindicabit quædam flammæ rationabilis disciplina (*a*). Et quantum stulta iniquitas gesserit, tantum sapiens pœna desæviet. Et quia sermo divinus quodam loco æneæ ollæ animam peccatricem comparans dicit, *Pone ollam super prunas vacuam, donec concalescat æs ejus, et omne stannum ejus defluat* (*Ezech.* xxiv, 11); illic sermones otiosi et cogitationes iniquæ vel sordidæ, illic multitudo levium peccatorum, quæ puritatem nobilis naturæ infecerant, exsudabunt; illic stannum vel plumbum diversorum subrepentium delictorum, quæ divinam imaginem obscuraverunt, consumentur: quæ omnia hic ab anima separari per eleemosynas et lacrymas compendiosa transactione potuissent. Ecce sic exigere habet ab homine rationem, qui se ipsum pro homine dedit, et confixus clavis legis morti se junxit [2]. Quæ cum ita sint, dilectissimi, intelligamus quia effugere intoleranda supplicia et incendia æterna non poterunt, nisi qui prius in se ignem carnalis concupiscentiæ ac multimodæ cupiditatis exstinxerint. Et ideo, fratres charissimi, convertamus nos ad meliora, dum in nostra sunt potestate remedia. Curramus dum lucem habemus, nec prætereuntia salutis tempora negligamus. Hic exstinguamus mortem moriendo peccatis, hic vitam vitæ meritis comparemus.

SERMO CCLIII (*b*).

De Confessione peccatorum, et quia hoc desiderat diabolus ut peccata nostra minime confitentes, rei ante tribunal æterni Judicis appareamus; Deus e contrario vult ut mala nostra humiliter confiteamur in hoc sæculo, ut ab eis liberari mereamur in futuro (*c*).

1. *Confessionis præceptum. Cur Deus hoc jusserit. Diaboli conatus ne impleamus.* In omnibus Scripturis divinis, fratres dilectissimi, utiliter ac salubriter admonemur, ut peccata nostra debeamus jugiter et humiliter non solum Deo, sed etiam sanctis et Deum timentibus confiteri. Sic enim per Jacobum apostolum nos admonet Spiritus sanctus, dicens: *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini* (*Jacobi* v, 16): et Psalmista, *Confitemini Domino quoniam bonus* (*Psal.* cxvii, 1); et iterum, *Dixi, pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino; et tu remisisti impietatem cordis mei* (*Psal.* xxxi, 5). Quomodo enim nobis peccatorum vulnera nunquam deesse possunt; sic et confessionis medicamenta deesse non debent (*d*). Non enim ideo vult Deus, ut confitea-

Verlinus et Vindingus, tametsi non malum. Posterior pars, quæ reperitur etiam in Eusebii Homil. 3, in Epiphaniam, ad Cæsarium pertinet; prior ad Augustinum ex enarr. in Psal. 148, ipsiusmet Cæsarii, credimus, cura et studio decerpta. Hujus quippe ingenium refert titulus sermonis parti utrique respondens. Et vero de Cæsario memoriæ proditum est, virum apostolicum prædicandi verbi Dei munus non modo per se, quoad licuit, implevisse, sed insuper instituisse ut Ambrosii, Augustini, suæque ipsius homiliæ a presbyteris et diaconibus in Ecclesia legerentur: quin etiam comparatas diversi argumenti conciones multis intra et extra Gallias provinciis suppeditasse. De num. 1 vide enarr. in Psal. 148, nn. 1 et 2; et supra serm. 29, n. 4, et serm. 116: vid. præterea Cæsarii homil. 27.

[1] Mss., *mortui.*

(*a*) Hic omissa repete ex enarr. in Psal. 148, nn. 1 et 2.

[1] Codices Mss., *congruentes.*

[2] Apud Eusebium, *et confixus clavis legem mortis fixit.*

(*a*) Hinc vocatur ignis arbiter, supra serm. 15, n. 4, in fine.

(*b*) Alias, 12 ex Homiliis 50.

(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus ambiguus est, falsus Verlino et Vindingo. Admonent Lovanienses, videri quibusdam priorem partem esse Eradii, seu Erachi; posteriorem, Augustini. Stilus ab exordio ad finem usque plane Cæsarianus. Doctrina autem plerumque Augustiniana, ex Sermonibus ipsius in Psalmos collecta. De num. 2 vide Augustini enarr. in Psal. 91, n. 3; de num. 3, vide serm. 68, n. 4, serm. 57, n. 6; de num. 5, Augustini enarr in Psal. 31, n. 16, et enarr. in Psal. 140, nn. 10 et 11.

(*d*) Ita Cæsarius exprimit necessitatem eleemosynæ, infra serm. 257, n. 4.

mur peccata nostra, quod ea ipse scire non possit: sed quia diabolus hoc desiderat, ut inveniat quod nobis ante tribunal Judicis æterni objiciat; ideo vult ut magis defendere, quam accusare peccata nostra velimus. E contrario autem Deus noster, quia pius est et misericors, vult ut ea confiteamur in hoc sæculo, ne pro illis confundamur, postmodum in futuro. Si enim nos confitemur, ille parcit; si nos agnoscimus, ille ignoscit. Primo homini non est dictum, Confitere peccatum; quia non fecerat quod fateretur: sed dictum est ei ut non peccaret (*Gen.* II, 17). Non obtemperavit, peccavit. Nati sumus mortales ex vinculo peccati; propagata est miseria nostra per successionem fragilitatis humanæ: et dicitur nobis, Fatemini peccata. Serpens autem ille quomodo tunc institit, ut non servaret homo quod illi dictum est, ne peccaret (*Id.* III, 1): sic nunc instat, ut non servet homo quod ei dictum est, Confitere peccatum. Quomodo enim tunc fecit, ut caderet qui stabat; sic nunc agit, ne surgat qui cecidit. Itaque adversus incantationes ejus et insidias, quibus nunc impedire vult reditum nostrum, suscipiamus præcepta saluberrima adversus eum, qui impedire vult nobis confessionem peccati; quia scit non nos posse aliter redire, qui per superbiam lapsi sumus. Dux nobis ipse fuit ad superbiam: modo ad humilitatem ducem Christum sequamur.

2. *Peccatum regerunt mathematici in stellas: Manichæi in gentem tenebrarum: multi in diabolum.* Dicit homini serpens ille per mathematicos et Manichæos, ne confiteatur homo peccatum. Per mathematicos sic loquitur: Numquid homo peccat? Stellæ sic sunt positæ, necesse est ut faciat homo peccatum. Dicit ergo per mathematicos quia stella facit ut homo peccet: nam ipse non peccat. Sic blasphemias convertit in Deum. Creator enim stellarum Deus est: et dum non vult homo se accusare in eo quod fecit, Deum accusat a quo factus est homo. Item per quosdam Manichæos ita suggerit: Non tu peccas, gens tenebrarum peccat; tu non habes peccatum. Dicit hæc animæ, et erigit eam in superbiam, ut putet quia non peccat. Non est hoc tollere, sed geminare peccatum. Item multi sic confessionem peccati fugiunt, ut ipsum satanam accusent; se nihil mali fecisse dicant. Et cum castigantur aliqui, et dicitur eis, Quare hoc fecistis? respondent, Quia diabolus hoc fecit. Non est enim unde plus gaudeat diabolus, nisi quando homo dicit quod ipse fecerit ut peccaret. Quando enim dicit, Diabolus hoc fecit, non se accusat: et dum peccata sua dissimulat confiteri, indulgentiam non meretur accipere. Respondet ergo et dicit, Diabolus hoc fecit: quasi revera traxerit eum diabolus, aut violentiam fecerit. Suadere enim et sollicitare potest; cogere omnino non potest.

3. *Diabolus suadet, non cogit ad peccandum. Liberum est homini consentire.* Et ideo cum per Dei adjutorium in potestate tua sit, utrum consentias diabolo; quare non magis Deo, quam ipsi obtemperare deliberas? Si enim solus diabolus daret consilium, et Deus taceret; haberes quod excusare posses. Cum vero Christus tibi et conscientia tua contradicat, et per Scripturas divinas audias in ecclesia quod non debeas facere malum; quare eligis mortem, et deseris vitam; et magis vis sequi diabolum ad luxuriam, quam obtemperare Christo qui te invitat ad vitam æternam? Rogo ergo vos, fratres charissimi, quare satanas seducit ad peccandum, cum Deus posuerit homini in potestate non consentire satanæ? Est enim a dextris quodam modo præcipiens Deus, a sinistris seducens satanas, homo in medio constitutus. Cor suum quid inclinat ad diabolum? Quare non potius erigat ad Deum? Non enim diabolus cogendo, sed suadendo nocet; nec extorquet a nobis consensum, sed petit. Nos diabolum non adjuvemus[1]; et vincimus. Dat quidem ille consilium: sed, Deo auxiliante, nostrum est vel eligere, vel repudiare quod suggerit.

4. *Excusationes in peccatis. Non ea tollunt, sed ipsorum medicinam.* Attendite et aliud. Quando dicit homo quod seductus est a satana, quando dicit se seductum, confitetur ex parte: sed tamen negat se fecisse, et dicit, Ego nihil feci, diabolus fecit. Conatus est dicere illud Adam: ipse enim excusare se voluit de muliere; mulier excusare se voluit de serpente: Dominus autem Deus, qui liberum arbitrium dedit homini, et eum præcepto suo adversus serpentis venena firmaverat, non audivit istas excusationes: quia et mulier propterea data erat, ut doceretur a viro, non ut doceret virum; et sic erat constituta voluntas amborum, sic erat fabricatum liberum arbitrium, ut si nollet consentire serpenti, discederet serpens in sua falsitate confusus, et remaneret homo in Domino creatore firmatus. Ipsa sunt mala verba quæ diximus: quia modo serpens vult suadere excusationes peccatorum. Tunc fecit quod accuses; modo autem vult facere quod excuses. Deus confitenti tanquam in apertum sinum indulgentiam paratus erat dare; excusas, claudis sinum, includis peccatum, excludis indulgentiam peccati. Ecce quid fecisti: non ut tolleretur peccatum, ut dixi jamdudum; sed ut intercluderetur medicina peccati. Sanare te habebat Deus per indulgentiam, si fatereris: quæris per quem excuses; sed non quærit ille quem pro te puniat.

5. *Confessio initium sanitatis.* Dic ergo devoto corde quod dixi paulo ante, *Ego dixi, Domine, miserere mei.* Quare addidit, *Ego dixi?* Propter Manichæos, qui dicunt, Non tu peccas. Clama, *Ego dixi, Domine, miserere mei: sana animam meam, quoniam peccavi tibi* (*Psal.* XL, 5). Sanat te Deus; confitere tantum vulnus tuum. Jaces sub manibus medici, patienter implora auxilium. Fovet, urit, secat, æquanimiter tolera; tantum noli attendere, nisi ut saneris. Sanaberis autem, si ostendas te medico: non quia ille non videt, si tu te abscondas; sed ipsa confessio initium sanitatis est.

6. *Corripientis sævitia lenis.* — *Emendabit me justus in misericordia, et arguet me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (*Psal.* CXL, 5). Quid hoc est? Melius est mihi ut quando videt justus peccatum meum, emendet me, non mihi parcat, dicat quia peccavi, sæviat in peccatum meum, ut me liberet a peccato. Videtur acerbe clamare: sed intus lenis est in misericordia. Ideo dixit, *Emendabit me justus in misericordia, et arguet me.* Quando ergo arguit, et quando clamat, et quando justus sævit, miseretur: et totum illud de misericordia paterna est, non de sævitia inimici. Magis autem quando non vult te mori sub peccato, magis amat, quia secat. Non vult enim putredine peccati cætera membra tua contabescere. Ferrum profert: sed noli timere, noli pallescere; medicus est. Ferrum non contra te fertur, sed contra vulnus tuum. Ergo sic ait: *Emendabit me justus in misericordia, et arguet me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

7. *Adulantis blandimentum, oleum peccatoris.* Quid est autem oleum peccatoris, nisi blandimentum adulatoris? Si quis aliquem vehementer objurget, videtur sævire in peccatum ejus: et libere ei dicat mala quæ commisit; et ille si imitatur fortasse objurgatorem suum, simul cum illo irascitur peccato suo. Quare dictum est, *Irascimini et nolite peccare; quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini* (*Psal.* IV, 5). Ergo dicat ille vera: forte corrigitur. Alius vero veniat ad eum, et assentetur et dicat, Imo laudabiliter fecisti: *quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicitur* (*Psal.* X, 3, *sec. Hebr.*); diffluit, lætus vocatur. Avarus est; et dicitur de eo quia servat rem suam. Vindicat se de inimico, cum dictum sit, Dimitte ut dimittatur tibi (*Luc.* VI, 37); et fortis vocatur. Sic considera cætera, quemadmodum assentatores, id est, adulatores habeant verba fallacia, habeant nomina laudis: ipsa est unctio peccatoris. Nos autem audiamus prophetam dicentem, *Populus meus, qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt, et conturbant semitas pedum vestrorum*

[1] MS. FID., *Diabolo non consentiamus.*

(*Isai.* III, 12). Ergo si dicatur ab aliquo libere peccatum alicujus, et ab alio palpetur; si videat aliquis tertius et interrogetur quid sit factum, nonne ita solet respondere : Ille dixit ei vera, et non blanditus est? Quid ille alter? quid fecit? Unxit ei caput, et discessit. Nos vero, fratres, si vere spirituales medici sumus, et de animarum vestrarum remedio attentius cogitemus, non debemus palpare quemquam, nec nos nec vos. Confiteamur peccata nostra, non excusemus : tu fecisti, tu reus es; tu confitere, tibi ignoscitur. Si autem dicis, Non ego feci; ubicumque verba[1] excusare volueris, peccatum tuum manet in te, peccati reus es : et non illius peccati tantum quod fecisti, sed hujus etiam superbiæ, quod confiteri noluisti. De quo peccato nos Dominus liberare dignetur : qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLIV (*a*).

De Confessione peccatorum, et Pœnitentia (*b*).

1. *Confessionis necessitas. Quam utilis sit et quibus.* Hortatur nos sæpius sancta Scriptura ad medicamenta fugere confessionis, non quod Deus indigeat confessione nostra, cui omnia præsto sunt quæ cogitamus, loquimur aut agimus : sed nos aliter salvi fieri non possumus, nisi confiteamur pœnitentes, quod inique gessimus negligentes. Qui se ipsum accusat in peccatis suis, hunc diabolus non habet iterum accusare in die judicii : si tamen confitens pœnitendo diluit quæ fecit, nec iterum renovat quæ egit. *Confitemini*, dicit Jacobus apostolus, *alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini* (*Jacobi* v, 16). Item beatus Apostolus : *Ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom.* x, 10). Sed et Salomon de confessione peccatorum dixit : *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur : qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur* (*Prov.* XXVIII, 13). Magnum est salutis medicamentum non iterare quæ impie gessimus, nec priorum cicatrices vulnerum resauciare. Sicut autem dicit Joannes evangelista, *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est Deus et justus, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate* (I *Joan.* I, 9). Similiter et Psalmista ait : *Dixi, Confitebor adversum me injustitiam meam Domino; et tu remisisti impietatem peccati mei* (*Psal.* XXXI, 5).

2. *Damnatorum pœnitentia infructuosa. Tormentum duplex. Duplex sit pœnitentis fletus. Fructus dignus pœnitentiæ.* Vivens confiteatur peccator quæ fecit; quia non est fructuosa confessio apud inferos, nec pœnitentia ad salutem proficiens. Ecce nunc tempus salutis, ecce nunc tempus acceptabile Deo (II *Cor.* VI, 2). Tempus est nunc remissionis pœnitentibus; sed tempus erit post mortem vindictæ negligentibus confiteri scelera sua. Omnes enim impii amaram habent in tormentis pœnitentiam : sed non proficit eis pœnitentia ad remissionem, sed conscientia torquet eos ad augmentum pœnarum quas patiuntur. Potuerunt enim sibi per confessionem præcavere tormentorum immanitatem, et neglexerunt : ita sicut foris flammis, ita intus conscientia propria torquentur. Quomodo potest medicus vulnus sanare, quod ægrotus ostendere erubescit? Deus confessionem nostram desiderat, ut justam habeat ignoscendi causam. Qui peccata sua occultat, et erubescit salubriter confiteri, Deum quem testem habet, iterum habebit eum ultorem. Optime se judicet homo in hac vita, ne judicetur a Deo damnatione perpetua. Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator : sive quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia per audaciam malum perpetravit. Quod enim oportuit non gessit, et quod non oportuit egit. Confessio justificat, confessio veniam peccatis donat : omnis spes veniæ in confessione consistit. Confessio opus est misericordiæ, salus ægroti, unicum est viribus nostris medicamentum cum pœnitentia. Cujus ipse Salvator in Evangelio virtutem ostendit, dicens, *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Matth.* IV, 17) : et Joannes Baptista : *Facite fructus dignos pœnitentiæ* (*Luc.* III, 8). Fructus dignus est pœnitentiæ, transacta flere peccata, et eadem iterum non agere : sicut Scriptura ait, *Ne adjicias peccatum super peccatum* (*Eccli.* v, 5). *Lavamini*, dicit Dominus per Isaiam prophetam, *et mundi estote* (*Isai.* I, 16). Lavatur itaque et mundus est, qui et præterita plangit et iterum non admittit. Lavatur et non est mundus, qui plangit quod gessit, nec deserit; et post lacrymas hæc quæ fleverat repetit. De his qui post lacrymas ad delicta revertuntur priora, beatus Petrus terribiliter ait : *Canis reversus ad vomitum suum* (II *Petr.* II, 22). *Fili, peccasti*, dicitur in Scriptura sancta, *ne adjicias iterum : sed de pristinis deprecare ut remittantur tibi* (*Eccli.* XXI, 1).

3. *Pœnitentia vera non annis, sed cordis contritione censetur.* Pœnitentia vera non annorum numero censetur, sed amaritudine animi. Unde beatus Petrus mox a Domino indulgentiam recepit, quia amarissime flevit trinæ negationis culpam (*Matth.* XXVI, 75). Pœnitentia quamvis sit exigui temporis, si intima cordis amaritudine agitur, non despicitur apud judicem justum Deum, qui cordis secreta considerat. Non enim longitudinem temporis tantum requirit Deus, quantum affectum sinceritatis pœnitentis pensat. Qui enim in Christo tota mente confidit, etiamsi multis moriatur peccatis, fide sua vivet in æternum : sicut ipse Dominus in Evangelio dicit, *Ego sum resurrectio et vita : qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet; et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum* (*Joan.* XI, 25, 26). De morte animæ dixit, quæ propter peccatorum ægritudinem eveniet illi. Deus in natura misericors est, paratus est salvare per misericordiam, quos non invenit salvare per justitiam : qui vult omnes homines salvos fieri, et neminem perire (I *Tim.* II, 4); qui per prophetam ait, *In quacumque die conversus fuerit peccator, vita vivet et non morietur* (*Ezech.* XVIII, 21). Quamvis quisque sit peccator et impius, si ad pœnitentiam convertitur, consequi se posse veniam per Dei misericordiam non dubitet. In hoc sæculo pœnitentiam facientibus Dei misericordia subvenit : in futuro autem pœnitentia non proficit, sed rationem nostrorum operum reddituri sumus. In hac vita tantum pœnitentiæ patet libertas; post mortem vero nulla correctionis est licentia.

SERMO CCLV (*a*).

De Pœnitentia (*b*).

Criminum conscii a communione se subtrahunt. Præstaret ut ea dignos se exhiberent. Per citam scilicet pœnitentiam et laboriosam. Quid de pœnitente in extremis sentiendum.

Sæpe advertimus, dilectissimi fratres, nonnullos ex vobis communionem ecclesiasticam declinare; et hoc intelligo fieri ex conscientia gravium atque ingentium peccatorum. Unde admoneo vos, dilectissimi, quod pravum est hoc insalubri consilio duplicatur; quia homines ista facientes, et delictorum sarcinam cumulant, et munus æternæ salutis amittunt : hoc est enim reatum congregare, et remedium devitare. Ergo vos, dilectissimi fratres, hortor atque commoneo, ut si quis ex vobis conscius criminum suorum, indignum se communione ecclesiastica putat, dignum se esse faciat. Dicitis, Quomodo aliquis dignum se facere possit? Quomodo, nisi ut errores pristinos relinquat, et pœnitentiam petat : ut qui

[1] Ita Ms. gr., a secunda manu, sed antiqua, *qualicumque verbo*.

(*a*) Alias, de Tempore 66.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium habebant Lovanienses. Observant Verlinus et Vindingus conflatum esse ex capite 12 et 13 Alcuini de Virtutibus et Vitiis.

(*a*) Alias, de Tempore 57.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubii sermonis nota affecerunt Lovanienses, spuriis annumerarunt Verlinus et Vindingus. Auctoris ingenium et stilus revera multum distat ab Augustiniano, parum a Cæsariano.

criminum suorum sorde pollutus est, exomologesis satisfactione mundetur? Nec ad illud se servet, ut in extremo vitæ suæ tempore tunc pœnitentiam petat, quando jam agere non possit. Inutilis est enim, dilectissimi, ista persuasio. Parum est, peccatorem pœnitere, nisi pœnitentiam peregerit. Ad emendanda enim crimina vox pœnitentis sola non sufficit: nam in satisfactione ingentium peccatorum non verba tantum, sed opera quæruntur. Datur quidem etiam in extremis pœnitentia, quia non potest denegari; sed auctores tamen esse non possumus, quod qui sic petierit, mereatur absolvi. Quomodo enim agit pœnitentiam lapsus? Quomodo agit pœnitentiam in extremis vitæ finibus constitutus? Quomodo pœnitentiam agere possit, qui nulla jam pro se opera satisfactionis operari potest? Et ideo pœnitentia quæ ab infirmo petitur, infirma est. Pœnitentia quæ a moriente tantum petitur, timeo ne ipsa moriatur. Et ideo, dilectissimi, quicumque invenire vult misericordiam Dei, sanus agat pœnitentiam in hoc sæculo, ut sanus esse valeat in futuro.

SERMO CCLVI (*a*).

Admonitio per quam ostenditur quid intersit inter illam pœnitentiam quæ cum bonis operibus semper agitur, et illam quæ in infirmitate vel fine vitæ accipitur.

1. *An pœnitentia accepta moriens veniam obtineat. Obtinet qui se in pœnitentia et bonis operibus jugiter exercuit.* Multi de fratribus vel filiis nostris solliciti sunt, utrum omnis homo in infirmitate positus, si pœnitentiam accipit, et statim defunctus fuerit, ad plenam possit indulgentiam pervenire: et dum hæc inquirunt, non sine parva inter se animositate contendunt. Alii enim dicunt eum qui sic acceperit, ad integrum liberari; alii autem parum prodesse confirmant. Quid tamen de hac re nobis secundum sanctorum patrum regulas videatur, breviter Charitati vestræ volo suggerere. Non incongrue potest credi tribus modis ad istam subitaneam pœnitentiam perveniri. Primus et præcipuus modus est, ut christianus crimina capitalia non admittat; aut si forte admiserit, sic pro illis pœniteat, et ea bonis operibus diluat, ut postea ad peccata ipsa non redeat; de omnibus fructibus decimas reddat, et de novem partibus quidquid suis necessitatibus superfuerit, minuta peccata quæ quotidie subrepunt redimat, et illam charitatem teneat quæ non solum amicos, sed ipsos diligit inimicos. Qui hæc fideliter implere voluerit, etiamsi pœnitentiam non accipiat; quia semper illam fructuose et fideliter egit, bene hinc exiet: et si eo tempore quo moriturus est, eam acceperit, et partem sibi et Christo ad substantiam suam cum filiis fecerit; non solum eum veniam peccatorum credimus obtinere, sed etiam præmia æterna percipere.

2. *Obtinet et qui vixit in peccatis; sed qua lege.* Secundus modus est supra dictæ pœnitentiæ, ut etiamsi aliquis, quamdiu vixerit, non solum parva, sed forte etiam capitalia committat peccata; et tamen mala ipsa ignoretur qua spe pœnitentiæ agat [1], nec ideo animam suam ad peccata relaxet, ut ad illam subitaneam pœnitentiam se reservet; et in transitu suo cum grandi humilitate et cordis contritione, cum rugitu vel gemitu ipsam pœnitentiam petat; et hoc definitissime in corde suo deliberet, ut si evaserit, quamdiu vixerit, toto corde et totis viribus fructuosam pœnitentiam agat; et quidquid se male tulisse cognoscit, ad integrum reddat, ut secundum illud propheticum rapinam restituat (*Ezech.* XXXIII, 15), et omnibus inimicis suis toto corde indulgeat, et de substantia sua unam portionem Christo et sibi cum filiis suis faciat, et in ipsa infirmitate sua, quantum potest, largas eleemosynas erogare præcipiat: si hæc fideliter humili et contrito corde implere voluerit, et possumus et debemus credere quod ei Dominus omnia dignetur peccata dimittere, secundum illud propheticum, *Peccator in quacumque die conversus fuerit, omnes iniquitates ejus oblivioni tradentur* (*Ezech.* XVIII, 21 *et* 22); et illud, *In quacumque die conversus ingemueris, salvus eris* (*Id.* XXXIII, 12).

3. *Id ægre sentiatur de eo qui operibus pœnitentiam non ostendit.* Tertius modus pœnitentiæ aliquibus esse videtur, si aliquis semper male vivens, in exitu vitæ se reservet ad pœnitentiam, et ea spe peccet, ut per ipsam subitaneam pœnitentiam et cuncta conjuncta æstimet peccata dimitti; et tamen postquam eam acceperit, et illud quod male rapuit nec in simplo reddat, nec inimicis suis toto corde indulgeat, nec in corde suo deliberet, ut si evaserit, quamdiu vivit, cum grandi compunctione et humilitate pœnitentiam agat, nec portionem sibi et Christo pro redemptione peccatorum de substantia sua cum filiis suis faciat. Sic accepta pœnitentia, si sine istis remediis quæ supra memoravimus, exierit de hac vita; quid de eo futurum sit, licet nos dicere dubii simus, Dominus tamen in Evangelio definitissime dixit: *Si*, inquit, *non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater dimittet vobis peccata vestra* (*Matth.* VI, 15); et illud, *Date, et dabitur vobis; dimittite, et dimittetur vobis* (*Luc.* VI, 38, 37). Quomodo peccatori illi dimitti poterit, qui dimittere noluit? aut quomodo ei dabitur, qui non dedit? Et quia Dominus de illis qui eleemosynas non dederunt dicturus est, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus; quia esurivi, et non dedistis mihi manducare*, etc. (*Matth.* XXV, 41, 42), si ille in ignem mittitur, qui de propria facultate non erogavit; quid de isto pœnitente facturus est, qui non solum de proprio nihil dedit, verum etiam res alienas, quas male tulerat, nec in simplo reddere voluit? Qui talis est, si a me pœnitentiam petierit, et est illi ætas cui aut dari possit aut debeat (*a*); pœnitentiam illi dare possum, integram securitatem dare non possum: Deus tamen, qui omnium conscientias novit; et unumquemque secundum suum meritum judicabit, ipse scit qua fide aut qua intentione animi pœnitentiam petiit. Ego vero timeo ne forte iste talis pœnitens nec in conscientia sua habuerit, quod in operibus non ostendit: quia etsi cor videre non possumus, tamen secundum evangelicam sententiam, *ex fructibus eorum cognoscetis eos* (*Id.* VII, 16), dum ea quæ supra scripta sunt implere penitus non videmus. Cum hæc ita sint, quis non poterit prohibere, ut eum credamus non bene de hac luce migrasse, quem bona opera cognoscimus non fecisse? Ecce, quid mihi de subitanea pœnitentia videtur, Charitati vestræ exposui. Si quis est, cui ex his quæ diximus aliqua dubitatio nascatur; et optamus et desideramus, ut dari sibi a nobis rationem cum perfecta charitate requirat.

4. *Tutius est pœnitentiam jugiter agere. Mortis enim hora incerta. In quibus consistat jugis illa pœnitentia.* Nos tamen, fratres charissimi, ea quæ sunt incerta vel dubia relinquentes, totis viribus de illa pœnitentia, quæ per omnem vitam a bonis Christianis agitur, per quam omnia et capitalia crimina damnantur, et minora peccata jugiter redimuntur, attentius cogitemus; quæ, si quamdiu vivimus cum bonis operibus agimus, plenam nobis securitatem de Dei misericordia pollicetur. Cum enim omnes homines pœni-

[1] Sic Laudunensis codex. At Regius, *ignoranter quasi spe pœnitentiæ agat.*

(*a*) Inter Cæsarianos ex Regio codice cura V. C. Stephani Baluzii vulgatos reperitur ordine secundus. Eidem Cæsario tribuunt nostri manuscripti. De num. 3 vide supra serm. 77, n. 1, et 78, n. 3, et Augustini serm. 393; de num. 4, vide Eligii homil. 6.

(*a*) Non enim omni ætati concedebatur pœnitentia. Hinc synodus Agathensis, cui Cæsarius præfuit, can. 15: « Juvenibus etiam pœnitentia non facile committenda est, propter ætatis fragilitatem. » Concilium Aurelianense 3, can. 24: « Ut ne quis benedictionem pœnitentiæ juvenibus personis credere præsumat. Certe conjugatis, nisi ex consensu partium et ætate jam plena, eam dare non audeat. »

tentiam velint in finem vitæ suæ accipere, et vix paucos videamus eam, secundum quod desiderant, promereri; quare non quotidie ipsam pœnitentiam agimus, ut rem certam tenentes, de rebus incertis et dubiis liberemur? Quanti enim qui se ad extremum vitæ suæ pœnitentiam accepturos esse credebant, aut subita ruina oppressi, aut forte per naufragium demersi sunt, aut fulmine interfecti, aut sanguinis ictu, aut illa infirmitate quæ apoplexia dicitur, ita percussi sunt; ut non solum pœnitentiam petere, sed etiam signare se aut orationem Dominicam dicere omnino non possent? Cum enim tantis casibus fragilitas humana subjaceat; nimis periculosa præsumptio est, ut nos in longa tempora ad agendam pœnitentiam reservemus, qui unius diei vitam in potestatem habere non possumus. Et ideo cum timore et tremore audiamus Dominum per prophetam dicentem, et pia nos exhortatione monentem, *Nolite tardare converti ad Dominum, nec differatis de die in diem* (*Eccli.* V, 8). Qui enim dixit, *In quacumque die ingemueris, salvus eris* (*Ezech.* XXXIII, 12); ipse dixit, *Nolite tardare converti ad Dominum.* Et hoc obtinere Deo auxiliante possumus, si jugiter supplicemus, ut nobis pius Dominus inspirare dignetur omnia mala velociter fugere, et ea quæ bona sunt infatigabiliter exercere, res alienas non concupiscere, capitalia crimina non admittere, minuta peccata, sine quibus esse non possumus, per indulgentiam inimicorum et eleemosynam pauperum indesinenter redimere, secundum vires nostras jejuniis, vigiliis et orationibus cum perfecta charitate frequenter insistere, infirmos visitare, in carcere positos requirere, peregrinos excipere, et eis humiliter non solum pedes abluere, sed etiam in quantum vires suppetunt necessaria largiri, pacem non solum ipsi cum omnibus custodire, sed etiam illos qui discordes sunt ad concordiam revocare. Si nos tam sanctis operibus dies transitus nostri fideliter occupatos invenerit, sicut jam dixi, etiamsi in hora mortis nostræ pœnitentiam non accipiamus, securi de hac luce migrabimus; et non solum pœnam evadere, sed etiam ad æternam vitam poterimus Domino donante feliciter pervenire. Amen.

SERMO CCLVII (*a*).

Admonitio ut pro capitalibus criminibus sine aliqua dissimulatione ad medicamentum pœnitentiæ recurratur.

1. *De venia præsumptio et desperatio. Pœnitentia ne differatur, nec erubescatur.* Quoties evenerit, fratres charissimi, ut in quocumque gravi peccato aut etiam crimine aliquis, ut se habet humana fragilitas, cadat; nec quia Deus justus est, desperare, nec quia misericors est, debet nimia securitate confidere: sed sic timeat justitiam, ut quærat misericordiam; sic de misericordia confidat, ut tamen justitiam contremiscat: quia quantum nos Deus diutius exspectat ut corrigamur, tantum gravius vindicat, si de conversione tardius cogitemus. Optime enim malagma vel fibula calidis adhuc vulneribus apponitur: et cito vulnus ad sanitatem reducitur, quod putrescere diuturna abusione [1] non sinitur. Sed dicit aliquis: Cum ad senectam venero, tunc ad pœnitentiæ medicamenta confugiam. Quare hoc de se fragilitas humana præsumat; cum unum diem vitæ suæ in potestate sua non habeat? Quam multi sese credebant longo tempore vivere; et ita illos mors repentina subtraxit, ut nec ad illam momentaneam possent pœnitentiam pervenire? Erubescimus modo parvo tempore pœnitentiam agere; et non timemus sine ullo termino æterna supplicia sustinere. O infelix homo, de ipso vulnere non erubescis; et de ligatura vulneris erubescis! Peccatum enim vulnus est, pœnitentia ligatura vulneris est: tu qui pœnitentiam non vis agere, sine dubio dissimulas medicamenta tuis vulneribus adhibere; et non agnoscis quia plus fœdum est, et majorem horrorem generat vulnus deopertum, quam si esset medicamentis appositis involutum.

2. *Pœnitentia omnibus necessaria est. Peccatorum minutorum enumeratio. Sola Dei misericordia redimi possunt.* Et hoc considerate, fratres, quia etiamsi vobis capitalia crimina non subreperent; ipsa minuta peccata, quæ, quod pejus est, aut non attendimus, aut certe pro nihilo computamus, si simul omnia congregentur, nescio quæ bonorum operum abundantia illis præponderare sufficiat. Cogitemus ex quo sapere cœpimus quid pro juramentis, quid pro perjuriis, quid pro maledictis, quid pro detractionibus, quid pro otiosis sermonibus, quid pro odio, quid pro ira, quid pro invidia, quid pro concupiscentia mala, quid pro gula, quid pro somnolentia, quid pro sordidis cogitationibus, quid pro concupiscentia oculorum, quid pro voluptuosa delectatione aurium, quid pro exasperatione pauperum, quid pro eo quod aut tarde aut difficile Christum in carcere visitavimus, quod peregrinos negligenter excepimus, quod secundum promissionem nostram in Baptismo, hospitibus pedes lavare neglexinius, quod infirmos tardius quam oportuit visitavimus, quod discordes ad concordiam non toto et integro animo revocavimus, quod Ecclesia jejunante prandere voluimus, quod in ipsa ecclesia stantes, dum sanctæ lectiones legerentur, otiosis fabulis occupati fuimus, quod aut psallendo aut orando aliquoties aliud quam oportuit cogitavimus, quod in conviviis non semper quæ sancta, sed aliquoties quæ sunt luxuriosa locuti sumus. Hæc ergo et his similia, quæ vix sciri vel numerari possunt, si eo ex tempore quo sapere cœpimus, in unum cumulum colligantur, etiamsi capitalia crimina non addantur, quantis et qualibus bonorum operum copiis redimi poterunt, nisi præponderante divina misericordia, per humilem et compunctam pœnitentiam additis secundum vires nostras largioribus eleemosynis Dei severitas vel justitia fuerit mitigata? Cum ergo et ista quæ dixi, sine quibus nullus hominum potest esse, nos nimium premant, et forte etiam capitalia nobis crimina et peccata subrepant; nescio qua conscientia periculosam nobis securitatem inducimus, et remedium pœnitentiæ quærere mortifera dissimulatione negligimus: et cum in pelago mundi hujus innumerabilibus fluctibus fatigemur, ad expetendum portum pœnitentiæ post longa nos temporum spatia reservamus, non intelligentes quod de multitudine peccatorum desperatio nascitur, ex desperatione vero absque ulla reverentia peccatorum frena laxantur; et impletur illud quod scriptum est, *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnet* (*Prov.* XVIII, 3).

3. *Pœnitentia sera quibus prosit. Quam injuste exspectetur, quam periculose.* Sed dicit aliquis: Cum ad senectam venero, aut aliqua nimia infirmitate fuero desperatus, tunc pœnitentiam petam. Non quidem dicimus pœnitentiam illam prodesse non posse: certum est quia prodest, si cum grandi et larga eleemosyna illam unusquisque accipiat, et omnibus inimicis indulgentiam tribuat, et quibuscumque fecit injuriam, veniam petat; et ita toto corde deliberet, ut si evaserit, quamdiu vixerit, totis viribus illam cum rugitu et gemitu et cum multis eleemosynis humiliter ac fideliter agat. Et tamen tu, homo sapiens, inter ista omnia considera, si justum est ut per totam vitam tuam vitiis et peccatis servias, et ad acquirendam vitam jam semivivus assurgas. Numquid tibi hoc fieri vis a servo tuo, ut quamdiu fortis ac juvenis fuerit, inimicis tuis serviat; et cum ad senectam venerit, tunc demum ad tuum servitium redire velit? Quod ergo non vis pati a servo tuo, non est justum ut facias Domino tuo. Cum tamen multos noverimus, dum sani essent, frequenter dixisse pœnitentiam se toto corde desiderare:

[1] In pluribus libris, *ambustione.*

(*a*) Cæsario in manuscriptis adscriptus, ejusque nomine editus est in Bibliotheca Patrum decimus tertius. De num. 1 vide Append. serm. 29, n. 3 et n. 1; serm. 22, n. 6; de num. 2 vid. serm. 76, n. 2, serm 168, n. 3, serm. 22, n. 2; de num. 3 vide infra serm. 265, n. 2, 364, n. 5, et 220, n. 2; de num. 4, vide serm. 224, n. 1, serm. 229, n. 2, et infra serm. 245, n. 4.

sed tamen quia illam statim agere noluerunt, sine ipsius remedio de hoc sæculo recesserunt. Percutitur enim etiam hac animadversione peccator, ut moriens obliviscatur sui, qui vivens oblitus est Dei. Nam qui remedium animæ suæ, quando potuit, noluit quærere; postea etiamsi velit, dubium est utrum mereatur accipere.

4. *Et minuta et gravia peccata continuo redimantur. Mala spes et mala desperatio.* Et ideo, fratres charissimi, tempus judicii et diem reddendæ rationis sapienter et utiliter cogitemus, et crimina vel peccata majora cum gemitibus et suspiriis, quamdiu vivimus, lugeamus; et illa minuta delicta vel quæ ante fecimus, vel quæ indesinenter admittimus, assiduis orationibus et largioribus eleemosynis redimamus. Et quomodo non desunt quotidiana peccatorum vulnera, sic nunquam desint eleemosynarum vel orationum remedia. Si enim nosmetipsos propria severitate distringimus, sententiam futuri judicis prævenimus. Qui enim pro peccatis sibi ipsi non parcit, Deus cito illi indulgentiam retribuit: et qui se ipsum modo a communione pro reatu suspendit, ab illo altari quod est in cœlo removeri non poterit; secundum illud, *Dic tu prior iniquitates tuas, ut justificeris* (*Prov.* XVIII, 17). Iniquitatem tuam si tu agnoscis, Deus ignoscit. Nemo ergo desperet; sed nemo male speret. Male desperat, qui credit quod etiamsi pœnitentiam agat pro peccatis suis, divina misericordia non indulgeat. Male autem sperat, qui se post multa tempora ad pœnitentiæ medicamenta reservat. Quomodo enim male desperantibus dicitur, *Peccator in quacumque die conversus fuerit, omnes iniquitates illius oblivioni tradentur* (*Ezech.* XVIII, 21 *et* 22): sic male sperantibus dicitur, *Nolite tardare converti ad Dominum* (*Eccli.* V, 8). Hæc ergo, fratres charissimi, tam viri quam feminæ, tam religiosi quam laici, tam senes quam juvenes, tam pueri quam puellæ, attentius cogitemus: et sine ulla dissimulatione securitatem mortiferam respuentes, quotidianis diebus peccatis nostris pœnitentiæ medicamenta apponere studeamus; timentes illud quod dictum est, *Memento quoniam mors non tardat* (*Id.* XIV, 12). Si enim hæc fideliter agimus, ante tribunal æterni Judicis, non damnationis sententiam suscepturi, sed æternis præmiis remunerandi cum gaudio et exsultatione feliciter veniemus: adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLVIII (*a*).

Unde supra (*b*).

1. *Ut lapsus cito resurgat. Quam periculosum peccata peccatis cumulare.* Rogo vos, fratres charissimi, ut si forte aliquis ex vobis, ut se habet humana fragilitas, calliditate diaboli superatus, et capitalibus criminibus involutus, secundum quod Apostolus ait, templum Dei in se violando destruxerit, de Dei misericordia non desperet: sed cito de malo iniquitatis suæ consurgat, ne consuetudine peccandi in ipsis se ruinis sepeliat. Non enim qui peccaverit, sed qui in peccatis perseveraverit, odibilis et abominabilis Deo erit. Nam ut de indulgentia divina nemo diffidat, Dominus nos per prophetam velut piissimus pater consolatur, dicens, *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat* (*Ezech.* XXXIII, 11); et illud, *Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua* (*Ibid.*, 12). Sed licet sit ista tam magna misericordia; tamen tunc nobis prodest, si non tardamus converti ad Dominum, nec crimina criminibus superaddimus. Denique etiam in ipsis vulneribus vel fracturis corporum, infirmitates cognoscere possumus animarum. Si enim alicui pes frangatur aut manus, cum labore solet ad pristinum officium revocari. Si vero secundo ac tertio et adhuc frequentius in eodem loco membra ipsa frangantur, potest intelligere Charitas vestra cum quantis doloribus vulnera ipsa curanda sunt: et tamen post longas et multas curas vix erit ut ad pristinum statum membra ipsa valeant revocari. Similis ratio in animarum fracturis seu vulneribus esse credenda est. Si semel aliquis vel secundo peccaverit, et sine aliqua dissimulatione ad pœnitentiæ medicamenta confugerit; pristinam incolumitatem sine aliqua mora [1] recipiet. Si vero peccata peccatis cœperit addere, et animarum vulnera tegendo vel defendendo putrescere, quam confitendo et pœnitentiam agendo curare, maluerit; timendum est, ne in illo impleatur illud quod Apostolus dixit, *An ignoras quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam cordis tui et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei* (*Rom.* II, 4 *et* 5).

2. *Ut nemo quantumvis reus de misericordia Dei desperet, sed sine mora eam sibi conciliare festinet. Exemplo David.* Sed forte cogitat aliquis tam gravia se admisisse peccata, ut jam Dei misericordiam promereri non possit. Absit hoc a sensibus omnium peccatorum. O homo, quicumque ille es, peccatorum multitudinem attendis; et omnipotentiam cœlestis Medici non attendis. Cum enim Deus velit misereri quia bonus est, et possit quia omnipotens est: ipse contra se divinæ misericordiæ januam claudit, qui Deum sibi misereri aut non velle aut non posse credit, et eum aut bonum aut omnipotentem esse diffidit. Nemo ergo nec post centum peccata, nec post mille crimina de misericordia divina desperet. Sic tamen non desperet, ut sine ulla mora Deum sibi repropitiare festinet: ne forte, si consuetudinem peccandi fecerit etiamsi velit, jam se a diaboli laqueis liberare non possit. David enim qui et rex et propheta divino munere fieri meruit, post tantam gratiam ita præventus est, ut non solum adulterium committeret, sed etiam homicidium perpetraret: nec tamen se ad hoc reservavit, ut in senectute sua ad pœnitentiæ medicamenta confugeret; sed statim cilicio prostratus et conspersus cinere, cum ingenti rugitu et gemitu pœnitentiam agens (II *Reg.* XI, 12), implevit illud quod ipse in Psalmis dixerat, *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo* (*Psal.* VI, 7); et iterum, *Cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam* (*Psal.* X, 10). Et quia pœnitentiam agere mortifera securitate non distulit, cito in se Dei misericordiam provocavit; ut non solum regnum non amitteret, sed etiam gratiam sancti Spiritus recipere mereretur [2]. Sed forte est aliquis qui dicat: Ego in militia positus sum, uxorem habeo; et ideo pœnitentiam agere quomodo possum? Quasi nos, quando pœnitentiam suademus, hoc dicamus, ut unusquisque magis sibi capillos studeat auferre, et non peccata dimittere; et vestimenta potius evellat, quam mores. Qui hac dissimulatione decipere se magis quam excusare conatur, attendat, quia regem David nec honor regni nec dignitas vestimenti ad pœnitentiam agendam potuit impedire (II *Reg.* XII, 13).

3. *Item exemplo Achab, Manassæ, et meretricis quæ pedes Domini lavit.* Achab quoque rex sacrilegus, de quo Scriptura dicit quod non fuerit alius talis qui venumdatus sit ut faceret malum contra Dominum (III *Reg.* XXI, 20); posteaquam depravatus ab uxore Je-

(*a*) Alias, de Tempore 58.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius inter Augustinianos manserat apud Lovanienses: at Verlinus et Vindingus reponi volunt inter supposititios. Cæsarii est homilia in Bibliotheca Patrum quarta decima, ipsius nomine in omnibus nostris manuscriptis prænotata. De num. 1 vide Eligii homil. 15, et supra serm. 29, n. 4; de num. 4, Cæsarii homil. 33, et supra serm. 15, n. 5, et 29, n. 4.

[1] Hic addunt Lov. Am. et Er., *et forsitan sine aliqua fœditate*; quæ Cæsarius, Eligius et Mss. non habent.

[2] Reliqua hujus numeri verba desiderantur in Mss., et in Bibliotheca Patrum: a Cæsarii tamen ingenio non sunt aliena. Vide serm. 249, n. 6.

zabel et abominabilis Deo factus est, interfecto et lapidato Naboth Jezraelita, cum vineam ejus vellet invadere, castigatus a sancto Elia, scissis vestibus cilicio indutus est, et inclinato capite pœnitentiam egit. Pro qua re statim sermo Dei ad Eliam factus est dicens, *Vidisti humiliatum Achab? Quia*, inquit, *humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus* (III *Reg*. XXI, 29). Considerate, fratres, quia et ipse quamlibet esset sacrilegus, non reservavit ut post longa tempora pœnitentiam ageret; sed statim sacrificium contriti et humiliati cordis Deo offerre non distulit. Qui utique si postea in illa humilitate qua cœperat perdurasset, nunquam ab illo Dei misericordia discessisset. Manasses quoque rex, ut in Scripturis legimus, tam sacrilegus et impius fuit, ut de illo scriptum sit quod totam Jerusalem omni iniquitate repleverit: et tamen post hæc in captivitatem ductus, et in carcerem missus, cum grandi humilitate pœnitentiam agens, ita gratiam Dei obtinuit, ut mereretur inter Dei amicos postmodum numerari (II *Paral*. XXXIII, 9, 13). Meretrix quoque illa, quæ pedes Domini lacrymis lavit, et capillis extersit, ubi cœlestem Medicum venisse cognovit, ultro se ingessit in domum ubi rogata non fuerat: et quæ prius frontosa fuerat ad perditionem, postea frontosior facta est ad salutem; et ideo audire meruit quod ei omnia fuerint peccata dimissa (*Luc*. VII, 47). Nec ipsa se ad hoc reservavit, ut in fine vitæ suæ pœnitentiam ageret: sed dum adhuc peccare poterat, sic voluit peccata deserere; ut illam de adulteriis suis non impossibilitas subtraheret, sed voluntas.

4. *Non erubescat pœnitentiam agere, qui non erubuit pœnitenda committere*. Multos adhuc in Scripturis divinis poteramus invenire, qui post infinita crimina pœnitentiam agentes, Dei in se misericordiam provocaverint; et non solum ad priorem, sed etiam ad meliorem statum redierint. Sed quia longum est me omnes recitare, isti quatuor quos nominavimus [1] satis abundeque sufficiunt, ut agnoscamus quod Deus noster, qui et David post tam grave peccatum indulsit, et Achab sacrilego regi pepercit, et Manassen post innumerabilia peccata pœnitentiam agentem inter amicos suos reputavit, et meretrici quæ lacrymis pedes rigaverat et capillis suis terserat, totum indulsit; qui istis tantis ac talibus peccatoribus veniam dedit, paratus est et nobis, si in veritate convertimur, non solum peccata dimittere, sed etiam æternam beatitudinem dare. Hæc ergo cogitantes, fratres charissimi, quantum possumus, cum Dei adjutorio laboremus, ne nobis aliqua crimina vel capitalia peccata subrepant. Si vero in hoc malum fuerit aliquis diabolica calliditate prostratus, priusquam crimina ipsa per consuetudinem convalescant, remedium sibi in die necessitatis acquirat, et cum ingenti rugitu et gemitu Deum sibi reconciliare contendat. Nec erubescat pœnitentiam agere, qui non erubuit pœnitenda committere; sed cito in se bonis operibus contendat Dei imaginem reparare, ut inter filios mereatur agnosci a Patre: ne ab illa æterna beatitudine exclusus, et a convivio nuptiali projectus, ligatis manibus et pedibus projiciatur in tenebras exteriores, ubi est fletus et stridor dentium (*Matth*. XXII, 13); sed magis medicamentis pœnitentiæ, humilitatis vel compunctionis, ad sanitatem pristinam revocatus, et bonorum operum margaritis ornatus audire mereatur, *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (*Id*. XXV, 23). Amen.

SERMO CCLIX (a).

Admonitio ut quia semper peccata subrepunt, semper pro illis pœnitentia agatur, et nemo ad extremum vitæ suæ pœnitentiam accipere magis quam agere periculosa dissimulatione reservet.

1. *Pœnitentia hic a nemine debet dimitti, cum quotidie peccemus et peccata tenera facilius avellantur*. Rogo vos, fratres charissimi, ut paterna consuetudine, quomodo consuevistis, non solum patienter, sed etiam libenter accipiatis: quia et ipsi Deo propitio nostis quod non pro aliquo lucro terreno, sed pro perfecto erga vos amore, quod et mihi expedit dicere et vobis oportet audire, cum grandi humilitate ac timore insinuare contendo. Et quia nobis, dilectissimi fratres, non solum minuta peccata, sed etiam crimina majora diu noctuque conantur obrepere, non nos ad illam pœnitentiam quæ in finem accipitur reservemus; sed omni die, quamdiu vivimus, pœnitentiam agere studeamus. Quam rem non solum laici et clerici, sed etiam ipsi monachi et sacerdotes debent jugiter exercere. Episcopus enim qui quotidie pœnitentiam agit, oret pro me. Qui vero de honore vel sanctitate præsumens dissimulat pœnitentiam agere, quærat sibi qui pro ipso debeat supplicare. Cum enim nullum diem possimus sine peccato transigere, quæ ratio est ut dum paulatim minuta peccata congerimus, de parvissimis guttis infinitos gurgites faciamus? De multitudine peccatorum, quæ longo tempore congeritur, desperatio generatur, secundum quod scriptum est, *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnet* (*Prov*. XVIII, 3). Omnes enim nostis quia facilius possumus tenera evellere, quam robusta succidere.

2. *Pœnitentia quotidiana suadetur familiaribus exemplis*. Et ut de rebus quas quotidie in oculis habemus capiamus exemplum, quis hodie invenitur ita inutilis vel ignavus, qui non omni die domum suam scopis mundari faciat? Quis est, qui equos suos super stercora sua semper stare permittat? Rogo vos, fratres, de minimis magna conjicite; nec vobis incongruum videatur quod de scopanda domo facimus mentionem: quia de hac re ipse Dominus in Evangelio dixit, quod mulier illa quæ drachmam perdiderat, ubi domum suam scopis mundavit, statim drachmam quam perdiderat invenire promeruit (*Luc*. XV, 8). In drachma nummus intelligitur, in nummo imago imperatoris agnoscitur: quomodo ergo quando domus scopatur, imago imperatoris invenitur in drachma; sic anima, quando vitiorum sordibus per fructuosam pœnitentiam liberatur, imago imperatoris in illa agnoscitur. Ergo, sicut jam supra dixi, fratres charissimi, agnoscite quia non est durum nec laboriosum quod suggero: hoc enim rogo, ut quomodo scopis mundamus domum nostram, ut placeat oculis amicorum nostrorum; ita cum Dei adjutorio ab omnibus peccatis mundemus animam, ut non displiceat oculis Angelorum. Ad domum animæ nostræ non solum Angeli, sed etiam Dominus Angelorum venire dignatur; sicut et ipse dixit, *Ecce sto ad ostium, et pulso; si quis surrexerit, et aperuerit mihi, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo, et ille mecum* (*Apoc*. III, 20); et illud, *Ego et Pater meus veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (*Joan*. XIV, 23). Quam felix illa anima, quæ ita domum cordis sui de peccatorum sordibus voluerit emundare, et sanctis ac justis operibus adimplere, ut in ea Dominum delectet habitare! Non ergo nos pigeat facere in animabus nostris, quod fieri jubemus in domibus vel stabulis nostris. Nam quomodo stabula justum est ut quotidie mundari faciamus, ne equi nostri patiantur injuriam; sic nimis et injustum et satis crudele est, si majorem curam habeamus de animalibus quam de animabus nostris.

3. *Pœnitentiæ illius fructus. Peccator in se nequit habitare: hinc aberrationes quærit: sed inde inquietudinem auget. Unde eam verius avertere posset*. Etiam et hoc suggero, ut non fastidiose suscipiat sancta Charitas vestra: volo enim vobis de ipsis rebus quas loquimur evidentem similitudinem dare. Quomodo enim domos vel stabula nostra, si quotidie emundantur, nec horrorem nobis faciunt nec laborem, ita

[1] Mss., *novimus*.

(a) Cæsario in manuscriptis tribuitur, estque inter ipsius Homilias a Stephano Baluzio vulgatas ordine tertia.

minora peccata, si quotidie redimantur, nec desperationem nec dolorem poterunt generare. Si vero ad purgandum negligentes esse volumus, quomodo stabula quæ longo tempore non mundantur, ita computrescunt et fetorem horribilem reddunt stercora ipsa, ut ibi non solum homines habitare, sed nec ipsa animalia stare possint; ita quicumque negligens in animam suam peccatorum sordes malis actibus longo tempore congregare voluerit, et quotidie bonis operibus emendare neglexerit, non solum Deus illum non dignabitur visitare, sed ipse peccator non poterit in se ipso consistere. Denique omnes negligentes, quorum corda multis peccatis, velut a quibusdam bestiis lacerantur, et tanquam a spinis venenosissimis compunguntur, hoc solent ad sibi similes dicere: Noveritis nos tristes esse vel anxios; et ideo venite, dissimulemus nos, aut ad circum aut ad theatrum euntes, aut ad tabulam ludentes, aut in aliquibus nos venationibus exercentes (*a*). Isti tales ideo a foris mundi consolationem quærunt; quia illam quæ a Deo intus in anima datur, accipere non merentur. Quando enim de multis calumniis vel rapinis ac de illis infelicibus spectaculis et periculosis venationibus revertuntur ad conscientias suas, quia ibi per illam exercitationem mœrorem addiderunt potius quam tulerunt, habitare in se vel requiescere omnino non possunt, sed peccatorum litibus vertuntur. Per superbiam enim quasi a leonibus lacerantur, per invidiam tanquam viperarum morsu percutiuntur, per iracundiam crudeli incendio concremantur, per crudelitatem morsu sævitiæ disrumpuntur; in rapinis velut luporum dentibus comeduntur, in luxuriis et ebrietatibus tanquam in immundissimis cloacis volutantur: ac sic dum de crudelissimis theatris ad crudeliores conscientias quasi de malis ad pejora redeunt, requiem habere non possunt. Sed quantum melius vitiorum stimulis fatigati, divinis lectionibus studerent, ubi veram dissimulationem et integram consolationem poterant invenire; sanctorum etiam limina frequentantes, contra ipsa peccata ipsorum adjutorium postularent; et jejuniis et orationibus sive eleemosynis insistentes, magis punire quam nutrire vel addere peccata ipsa contenderent: ut effugato de cordibus suis crudelissimo exercitu vitiorum, ad veram requiem, id est, ad Christum, toto corde recurrerent, et audirent eum misericordissima sibi voce clamantem, *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et invenietis requiem animabus vestris* (*Matth.* XI, 28).

4. *Peccata etiam minuta sollicite expianda.* Qui hæc humiliter ac fideliter agere voluerint, de gravi tempestate ad tranquillitatem, et de crudelissimo vitiorum barbarico ad veram pacem poterunt pervenire. Si qui autem sunt, qui se a supra dictis malis immunes esse confidunt, et pro eo quod capitalia crimina non admittunt, periculosa securitate quasi de innocentia gloriantur; timeant ne eos abundantia minutorum peccatorum, tanquam durissima scabies muscarum vel pulicum, ita affligat et cruciet, ut etiam ipsi in se habitare non possint. Unde et sicut crudeles ac mortiferas bestias, quæ uno morsu solent interficere, timemus, et minutas bestiolas, quæ nos cruciare possunt, horrescimus; cum Dei adjutorio et capitalia crimina ac minuta peccata, sine quibus esse non possumus, quotidianis eleemosynis vel orationibus, præcipue dum inimicos nostros diligimus toto corde, redimamus. Nam si nos in extremo vitæ nostræ tempore ad agendam pœnitentiam vel ad redimenda peccata vel crimina reservemus; timere debemus ne forte nos mors inopinata præveniat, et ad illud subitaneum tempus pœnitentiæ non sinat pervenire, ad quod nos mortifera securitate volumus reservare. Et ideo timeamus illud quod scriptum est, *Nolite tardare converti ad Dominum, nec differatis de die in diem* (*Eccli.* V, 8). O homo, quare differs de die in diem; et non magis times ne forte hodie habeas ultimum diem? Hæc ergo quæ suggessimus, fratres charissimi, si secundum vestram consuetudinem sanctam libenti animo accipitis, et sollicito ac vigilanti corde jugiter cogitatis; et in hac vita cum conscientia bona vivere poteritis, et in futuro sæculo ad æternam beatitudinem feliciter pervenietis: præstante Domino nostro Jesu Christo, cui honor et imperium in sæcula, etc.

(*a*) De tabulæ ludo videatur supra serm. 141, n. 3; de venationibus, serm. 146, nn. 2, 3.

SERMO CCLX (*a*).

Admonitio excerpta de libris antiquorum Patrum, ut qui se crimina capitalia fecisse cognoscit, ad pœnitentiæ medicamenta sine aliqua dissimulatione confugiat.

1. *Confessio, tabula post naufragium. Anima mortua lacrymis suscitatur. Non autem solis eleemosynis.* Unde vos frequenter admonui, fratres charissimi, iterum atque iterum admoneo et contestor, ut qui se cognoscit de littore continentiæ, tempestate libidinis, in pelagum luxuriæ fuisse jactatum, et castitatis incurrisse naufragium, peccatorum confessionem, velut tabulam fractæ navis velociter apprehendat: ut per ipsam de abysso ac profundo luxuriæ possit evadere, et ad portum pœnitentiæ pervenire; ubi jam tutiori loco spei anchoram figere, et salutem perditam valeat reparare. Oportet enim unumquemque super se ipsum quasi super mortuum conclamare, et magnos super exstinctam animam dare planctus. Et quomodo solet mater super mortuum unicum filium toto pectore lamentari; sic oportet super unicam animam nostram criminis gladio interfectam, totum pondus doloris effundi: si forte possit lacrymarum fomentis calore fidei suscitari. Ante omnia, sicut frequenter admonui, caveat et observet unusquisque peccator, ne pro suis criminibus ita eleemosynam tribuat, ut ipsa crimina non relinquat, timens illud quod Apostolus dixit, *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (I *Cor.* XIII, 3).

2. *Eleemosynæ peccatoris.* Sed dicit aliquis: Quomodo charitatem non habere judicabitur, qui pauperibus tanta largitur? Cui ego respondeo: Quomodo in aliis charitatem custodit, qui se ipsum interficit, qui in animam suam crudelis existit? Non enim mentitur Spiritus sanctus, qui dicit, *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (*Ezech.* XVIII, 20). Si enim quoties aut adulteria, aut homicidia committimus, animas nostras occidimus; quid nobis prodest quod in aliis benigni sumus, et in nobis ipsis impii esse cognoscimur? Eleemosynas dando alienam carnem pascimus, et crimina committendo nostram animam jugulamus. Et ideo, sicut frequenter admonui, sic pro majoribus peccatis eleemosynas demus, ut nunquam ad ipsa crimina redeamus. Non sanitati credendum est, non ætati. In remedium salutis suæ semper tardus est, qui vitæ suæ incertus est. O si tempus pœnitentiæ sic disponeretur, quando est in potestate positum, quomodo desideraretur amissum [1]?

3. *Conclusio.* Nos ergo quibus adhuc, etsi sub incerta brevitate conceditur curare maculas, lavare culpas, subvenire præteritis, consulere futuris, et facere infecta de factis; totis viribus laboremus, ut quod vivimus ad vitam possit apponi, ut quod vivimus non morti proficiat, sed saluti. Sint tam efficaces gemitus, qui peccata in ossibus perscrutentur, qui in medullis crimina persequantur. Nihil intactum fletus, nihil incuratum medicabilis pœnitentiæ dolor relinquat, quod contra nos in die discussionis assurgat, quod post vetera sæcula repente novum in reatum malæ conscientiæ mentis appareat. Festinemus emendatam vitam Domino, antequam auferatur, offerre. Hic exstinguamus mortem moriendo peccatis; hic vitam vitæ me-

[1] Ms., *quomodo desideratur amissum?*

(*a*) Ipsa est in Bibliotheca Patrum Cæsarii homilia decima septima, quæ et in manuscriptis nomen ipsius præfert. De num. 1 vide infra serm. 262, n. 2; de num. 2, supra serm. 249, n. 6, et Eusebii homil. 5, de Epiph. ania.

ritis acquiramus, nec nos in tempore senectutis ad pœnitentiæ remedia reservemus. Qui enim dixit, *Peccator in quacumque die conversus ingemuerit, omnes iniquitates illius oblivioni tradentur* (*Ezech.* XVIII, 21 *et* 22); ipse etiam dixit, *Noli tardare converti ad Dominum* (*Eccli.* V, 8). Si te faciebat promissio illa securum; faciat te contestatio ista sollicitum : et audi Scripturam dicentem, *Memento, fili, quia mors non tardat* (*Id.* XIV, 12); et illud, *Ne dixeris quia miseratio Dei magna est, multitudini peccatorum meorum ignoscet. Misericordia et ira apud ipsum sunt, et in peccatores*, id est, in peccatis perseverantes, *respicit ira ejus* (*Id.* V, 6 *et* 7). Si enim hæc fideliter et diligenter attendimus, et ad pœnitentiæ medicamenta sine aliqua dilatione confugimus; et pœnam perpetuam evadere, et ad præmia æterna possumus feliciter pervenire; adjuvante Domino nostro, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXI (*a*).

Admonitio de illis qui publicam pœnitentiam petunt.

1. *Pœnitentia publica cur petatur. Pœnitentis indumentum. Supplicatio.* Quotiescumque, fratres charissimi, aliquem de fratribus vel sororibus nostris pœnitentiam publice videmus petere, magnam in nobis ipsis Deo inspirante compunctionem divini timoris possumus et debemus accendere. Quis enim non gratuletur et gaudeat, et quantas potest Deo gratias agat, videns peccatorem contra peccata sua irascentem, publica voce clamantem; ut quæ solebat impudentissima fronte defendere, salubriter incipiat accusare? Jam enim se cupit Deo adjungere; et ideo peccatorum suorum non vult defensor, sed persecutor existere. Et quia Deus odio habet peccata; statim ubi negligens quisque peccata sua odio habere cœperit, et a suis criminibus separatur, et Deo conjungitur. Et ille quidem qui pœnitentiam publice accepit, poterat eam secretius agere : sed, credo, considerans multitudinem peccatorum suorum, videt se contra tam gravia mala solum non posse sufficere; ideo adjutorium totius populi cupit expetere. Quomodo solet fieri, ut cujus vinea per negligentiam deserta remanserit, roget vicinos et proximos suos; et una die multitudinem hominum congregans, quod per se solum non potuit, multorum manibus adjutus, id quod desertum fuerat reparet : ita ergo et ille qui publice pœnitentiam vult petere, quasi corrogatum dignoscitur congregare; ut totius populi orationibus adjutus, et spinas et tribulos peccatorum suorum possit evellere : ut in eo bonorum messis valeat Deo auxiliante consurgere; et vinea cordis sui, quæ non uvas, sed spinas, consueverat dare, dulcedinem spiritualis vini incipiat exhibere. Et illud, fratres charissimi, non otiose considerandum est, quod ille qui pœnitentiam accipit, cilicio cooperitur (*b*). Et quia cilicium de pilis caprarum texitur, et capræ peccatorum similitudinem habere videntur; et ille qui pœnitentiam accipit, non se agnum sed hædum publice profitetur, rebus ipsis clamans et dicens : Videte me, omnes populi, et pro me misero omnes lacrymas pietatis effundite; et qualis sum foris, talem me intus esse agnoscite. Jam enim me nolo foris quasi justum ostendere, et iniquitates vel rapinas intra animam meam abscondere. Jam velut ille publicanus incurvatus in terram oculos ad cœlum levare non audeo (*Luc.* XVIII, 13); sed vulnera peccatorum meorum illi cœlesti Medico curanda humiliter offero. Et ideo rogo, ut omnes pro me illius misericordiam supplicetis; ut putredines peccatorum meorum usque ad vivum curare et ad veram sanitatem revocare dignetur. Timeo enim ne in me impleatur illud quod Dominus de hypocritis dixit, *Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces* (*Matth.* VII, 15) : et ideo, sicut jam dixi, qualem me intus esse cognosco, talem foris ostendo. Et quia huc usque pretiosis vestibus me foris ornabam, et intus in anima mea peccatorum lepra perfusus eram; ideo cilicio indutus et toto corde pœnitentiam petens rogo, ut vestris orationibus a peccatorum meorum paralysi merear liberari. Unde iterum atque iterum precor, ut quia, Deo vobis inspirante, nostis flere cum flentibus, pro remissione peccatorum meorum ad fletus vel gemitus vestra pietas provocetur : credo enim quod apud illum misericordissimum judicem sanctæ orationes vestræ mihi possint indulgentiam obtinere.

2. *Hac prece non moveri inhumanum. Nec Deus Ecclesiæ pro pœnitente preces despicit.* Vere dico, fratres charissimi, quia si est aliquis qui taliter pœnitentiam petenti non condolet, nec toto corde Deo supplicare contendit, nimis inhumanus et impius judicandus est. Et quia Dominus dixit, *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter; hæc est enim Lex et Prophetæ* (*Ibid.*, 12) : et nos quod nobis ab aliis fieri volumus, quando pœnitentiam publice petere disponimus, hoc aliis toto corde et toto animo impendere festinemus. Quid enim voluimus quando ad pœnitentiæ remedium pervenire meruimus, nisi ut omnis populus pro nobis intenderet divinam misericordiam exorare? Quod ergo nobis desideramus ab aliis fieri, hoc et aliis cum perfecta charitate debemus impendere; propter illud quod scriptum est, *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini* (*Jacobi* V, 16); et illud, *Frater fratrem adjuvans exaltabitur* (*Prov.* XVIII, 19). Hæc ergo si cum perfecta charitate fideliter volumus agere, certissime et possumus et debemus credere, quod nos Domini dignabitur ineffabilis pietas exaudire. Et quia ipse dixit, *Si duo vel tres consenserint super terram, quidquid petierint, fiet illis* (*Matth.* XVIII, 19); pius et misericors Dominus, qui duos aut tres se exaudire promittit, potest fieri ut totum populum pro unius pœnitentis indulgentia non exaudiat? Absit a nobis, ut hoc vel leviter de illius ineffabili misericordia cogitemus. Toto enim corde credere debemus, quod nos pro pœnitentibus fratribus nostris benigno ac pio animo supplicantes exaudiat, qui ut rogetur invitat; sicut ipse in Evangelio dixit, *Petite, et accipietis* (*Joan.* XVI, 24). Et hoc attendite, fratres, quod qui pœnitentiam petit, excommunicari se supplicat. Denique ubi accepit pœnitentiam, coopertus cilicio foris ejicitur. Ideo enim se excommunicari rogat quia ad percipiendam Eucharistiam Domini indignum esse se judicat. Et propterea aliquandiu se ab isto altari alienum vult fieri, ut ad illud altare quod in cœlo est, mereatur cum secura conscientia pervenire. Propterea se a communione corporis et sanguinis Christi quasi reum et impium cum grandi reverentia vult removeri, ut per ipsam humilitatem tandem aliquando ad communionem mereatur sacrosancti altaris accedere.

3. *Non ideo tamen a bonis operibus pœnitens vacet. Vinum et carnes ei interdicuntur.* Et tamen, fratres charissimi, hic ipse qui tam fideliter compuncto et contrito corde pœnitentiam petit, sic de intercessione totius populi debet esse securus, ut totis viribus in bonis operibus se exercens cum Dei adjutorio de sua sit salute sollicitus : ne forte dicat in corde suo, Ecce totus populus pro meis iniquitatibus supplicavit; jam ergo et possum et debeo esse securus. Absit ut hoc vel in cogitatione, non dicam in sermone, habeat ille qui pœnitentiam agit : sed cum Dei adjutorio, quantum potest, sic de oratione aliorum confidat, ut sive in jejuniis, sive in eleemosynis, sive in orationibus, in humilitate et charitate, sive in opere sancto se exercere contendat; infirmos etiam visitando, discordes ad concordiam revocando, peregrinos excipiendo, sanctorum peregrinantium pedes humiliter abluendo, a detractione vel maliloquio abstinendo. Vinum, si permittit infirmitas, non accipiat : si vero hoc propter

(*a*) Ex Cæsarianis a Stephano Baluzio editis est homilia prima. Cæsario nostri quoque assignant manuscripti. De num. 1 vide supra serm. 68, n. 4; de num. 2, serm. 229, n. 2, et 257, n. 4.

(*b*) De hoc pœnitentis indumento vide concil. Agath. can. 15, et Elig. homil. 8.

senectutem vel propter dolorem stomachi non potest, audiat Apostolum dicentem, *Vino modico utere propter stomachum tuum* (I *Tim.* v, 23). Sunt enim aliqui pœnitentes, qui ideo cito reconciliari volunt, ut carnes accipiant. Certum est quod non satis compuncte pœnitentiam accipit, qui carnes nulla infirmitate cogente aut desiderat aut præsumit accipere. Et ideo etiam reconciliatus pœnitens [1], ubicumque aut in suo aut in alieno convivio olera aut legumina aut pisciculos invenire potuerit, aliam carnem non debet accipere (*a*). Hoc ideo dico, quia, quod pejus est, sunt aliqui pœnitentes, qui et carnes cum grandi aviditate accipiunt, et vinum forte aliquoties usque ad ebrietatem bibunt. Cum grandi enim cautela sustinendum est corpusculum nostrum, ne per ebrietatem et gulam iterum nos talia sollicitet peccata committere, ut aut parum aut nihil prosit, quod pœnitentiam visi sumus egisse. Sic ergo cum Dei adjutorio totis viribus laboremus, ut quidquid de peccatorum nostrorum vulneribus per Dei misericordiam ad sanitatem reducitur, non iterum per negligentiam vulneretur. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXII (*b*).

De Pœnitentia.

1. *Pœnitentiæ effectus. Delictis commensuretur. Pœnitentiæ publicæ obnoxia crimina. Pœnitentiæ publicæ ratio.* Ait quodam loco sermo divinus: *In diebus solemnitatum vestrarum affligite animas vestras* (*Levit* XVI, 29). Quare hoc dixit? Quia jejunia ac vigiliæ et sanctæ afflictiones humiliata corpora macerant, sed maculata corda purificant; membris subtrahunt fortitudinem, sed conscientiis addunt nitorem. Nihilominus de contritione animi redimuntur crimina voluptatum, et per duræ crucis exercitia, deceptæ dudum carnis gaudia puniuntur: ac sic mortificatione præsenti futuræ mortis sententia prævenitur; et dum culpæ auctor humiliatur, culpa consumitur, dumque exterior afflictio voluntariæ districtionis infertur, tremendi Judicis offensa sedatur; et ingentia debita labor solvit exiguus, quæ vix consumpturus erat ardor æternus. Tractantes ergo causam salutis nostræ, faciamus intra nos quod circa nos medici facere solent. Si læsura aliqua vel querela in prima corporis cute sentitur, curatio medicamenti blandioris apponitur: si vero in ossibus vulnus absconditum, aut in viscerum profunda demersum est, austeriorem ac violentiorem poscit vis occulta medicinam. Similis ratio in ægritudine interioris hominis adhibenda est. Si levia sunt fortasse delicta, verbi gratia, si homo vel in sermone, vel in aliqua reprehensibili voluntate, si oculo peccavit aut corde; verborum et cogitationum maculæ quotidiana oratione curandæ, et privata compunctione tergendæ sunt. Si vero quisque conscientiam suam interrogans, facinus aliquod capitale commisit, ut si fidem suam falso testimonio expugnavit ac prodidit, aut sacrum Veritatis nomen perjurii temeritate violavit; si veram baptismi tunicam, et speciosam virginitatis holosericam, cœno commaculati pudoris infecit; si in semetipso novum hominem nece hominis occidit; si per augures et divinos atque incantatores captivum se diabolo tradidit: hæc et ejusmodi commissa expiari penitus communi et mediocri vel secreta satisfactione non possunt; sed graves causæ graviores et acriores et publicas curas requirunt (*a*): ut qui cum plurimorum destructione se perdidit, simili modo cum plurimorum ædificatione se redimat. Homo enim ipse se decipit, si cum in medullis fervere sibi sentiat morbum, per superficiem corporis molle deducat unguentum.

2. *Adjungendæ lacrymæ ob interitum unicæ suæ. Cur anima unica. Nec desint misericordiæ opera.* Hæc itaque principalia mala ingenti rugitu et gemitu et fonte indigent lacrymarum: atque per lacrymas clamandum est cum propheta, *Rugiebam a gemitu cordis mei* (*Psal* XXXVII, 9); et, *Lavabo per singulas noctes lectum meum* (*Psal.* VI, 7); et iterum, *Ego autem cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam* (*Psal.* CI, 10). Nemo despiciat hanc humilitatem; summus rex erat qui ista faciebat et dicebat. Oportet itaque sicut super mortuum conclamatum, ita magnos super exstinctam animam dare planctus. Et quomodo solet mater orbata super amissione unici sui fracto pectore lamentari: ita convenit super unicam suam, sed cum spe reparationis, affligi. De qua unica sermo propheticus dicit, *Erue a framea, Deus, animam meam; et de manu canis unicam meam* (*Psal.* XXI, 21)? Quare *unicam* dixit? Sive quia tanquam unica diligenda est, sive quia ipsa sola et singularis ante tribunal cœleste rationem, remotis omnibus solatiis, redditura est. Ita, inquam, necesse est super hanc unicam criminum mucrone confossam totum pondus doloris effundi; si forte possit lacrymarum vivificata fontibus, calore fidei suscitari. Accendenda est compunctio, corroborandæ sunt preces futuri recordatione judicii, atque misericordiarum operibus adjuvandæ. Audienda est prophetæ sententia, sed audienda obedientiæ aure, dicentis. *Accipe*, inquit, *o rex, consilium meum, et peccata tua eleemosynis redime* (*Dan.* IV, 24). Exemplum etiam illius evangelici viri ita est audiendum, quasi vere pro nostra redemptione conscriptum, *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus* (*Luc.* XIX, 8): de quibus audivimus in Evangelio Dominum ineffabili dignatione et charitate dicentem, *Qui fecit uni ex minimis istis, mihi fecit* (*Matth.* XXV, 40); quæ verba eleemosynarum nobis effectus cœlesti auctoritate commendant.

3. *Et hæc perficere pauperes possunt. Pauperes cur permisit Deus.* Sed forte quando de eleemosynis loquimur, expavescit angusta paupertas. Non ita est, Charissimi. Meminerit potius æra minuta divitum thesauris fuisse prælata: quia Deus noster non solum copia largitatis, sed benevolentia pascitur largientis. Ego autem puto, charissimi, quod ita Deus noster pauperes in hoc mundo esse permiserit, ut in pauperibus divitum fidem probaret; vel in pauperum misericordia divitibus misereretur: ut abundantibus boni operis ac redemptionis suæ occasio non deesset, ut benevolum locupletem etiam inopia aliena ditaret, et opulentior quisque ingentia de egente lucra reciperet; et mirifico summoque commercio, dum inopi misericordia temporaria largitate confertur, inde æternus thesaurus compensetur. Dirigamus ergo actus nostros, et quidquid possumus, et quidquid valemus, in exercitia bonæ voluntatis, in studia justitiæ ac misericordiæ conferamus.

4. *Operibus misericordiæ post vitam non est locus. Indumenta beatorum merita. Pauper sibi alium ditare potest.* —*Curramus dum lucem vitæ habemus, priusquam nos tenebræ comprehendant* (*Joan.* XII, 35): quia jam in illo sæculo emendationi ac redemptioni prospicere

[1] In Theodericensi Ms., *ut jam reconciliatus fuerit*, etc.

(*a*) Vide concil. Cabillon. sub Carolo Magno, can. 35.

(*b*) In Bibliotheca Patrum erat Homilia Cæsarii prima, eademque ipsa Eusebii ad Monachos decima. Præterea observare est eumdem sermonem in Lectionario Ottemburano præ se ferre sancti Faustini nomen, quo quidem Faustus Regiensis solet designari, sed tamen in Compendiensi codice æque veteri Cæsario attribui. Si quis contenderit eum a Fausto primum scriptum, ac deinde cum aliis nonnullis a Cæsario adoptatum esse, haud multum renitemur; maxime cum in memorato Lectionario Ottemburano aliud sit ejus exordium, nempe: « Ecce, fratres charissimi, dies Quadragesimæ sancti. » De num. 1 vide supra serm. 256, n. 4; de num. 2, serm. 174, n. 5; serm. 260, n. 1; de num. 3, serm. 142, n. 8; de num. 4 serm. 51, n. 4.

(*a*) Istorum criminum reos, scilicet, « homicidas et falsos testes a communione ecclesiastica submovendos, » synodus Agathensis, can. 37, præsidente Cæsario sancivit, « nisi « pœnitentiæ satisfactione crimina admissa diluerint. » Idemque, can. 42 de sortilegis vel auguratoribus statuit. De perjuris vide concil. Matisconense 1, can. 17.

non licebit, sicut dicit sermo divinus, *Quoniam non est in morte qui memor sit tui* (*Psal.* VI, 6). Sicut ergo ibi nulla timebitur meritorum amissio; ita nulla retribuetur remissio peccatorum; nulla ibi jam exercendi boni operis licentia concedetur. Numquid illic pascere aliquis esurientem poterit, ubi edendi necessitas non erit, ubi cibo et potu nec impius inter inferni flammas, nec pius inter paradisi delicias indigebit? Numquid ibi algentem vestire continget, ubi omnino tegendi corporis cura cessabit, ubi sub illo frigore, de quo propheta dicit, *Ante faciem frigoris ejus quis subsistet* (*Psal.* CXLVII, 17)? ubi in perpetuum nudus erit, qui hic indumentum nuptiale perdiderit; ubi malus maculosæ conscientiæ tenebris, bonus vero pallio immortalitatis et beatitudinis vestietur; ubi indumenta merita erunt: sicut Dominus dicit, *Justi fulgebunt sicut sol* (*Sap.* III, 7): et propheta, *Sacerdotes tui induantur justitiam* (*Psal.* CXXXI, 9); vel illud, *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato* (*Psal.* XLIV, 10)? Ubi ergo pro sanctorum corporum tunica lux fulgebit æterna, ibi vestitus nullis unquam sæculis exuendus convertetur in corpus; ibi indumentum transibit in præmium; ibi angelica illa stola non jam erit amictus, non jam erit habitus, sed natura. Numquid ibi jam avarus aut tenax de abundantia sua bene facere alteri poterit, ubi nec sibi unam guttam in medio stagni æstuantis voluntas inveniet? Nihil enim secum de his quæ propria habere se credidit, portaturus est, sicut dixit propheta: *Non enim cum morietur, accipiet omnia, neque simul descendet cum eo gloria domus ejus* (*Psal.* XLVIII, 18); auditurus inter indefessa supplicia, *Esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere* (*Matth.* XXV, 42). Intelligamus quid damnationis erit spoliasse pauperem, quem summum crimen est non pavisse. Huic ergo qui tenuem atque egenum sine ulla futuri judicii consideratione nunc opprimit; huic, inquam, sicut quidam dixit, adveniet tempus magnum, cum optaverit a se fuisse intactum pauperem, et non spoliatum, diemque illam oderit[1]. Intolerabilis dolor erit, si quisque causas mortis incurrat, unde vitæ gaudia comparare potuisset. Noli ergo despicere inopem, qui cum sibi pauper sit, facere te divitem potest. Rapiamus ergo de præsenti sæculo, ferventi devotione, quod possumus. Cito transeunt dies nostri; utinam bene transeant. Rapiamus ergo quod possumus de hoc sæculo, gratias agentes illi qui ita dispensavit utramque vitam, ut laborum et agonum tempora cito finirentur; honorum vero et præmiorum gaudia sine fine durarent.

SERMO CCLXIII (*a*).

Admonitio ad eos qui putant quod illis ad vitam æternam sufficiat, si male non fecerint, etiamsi bona implere noluerint.

1. *A malo abstinere non sufficit.* Multi sunt, fratres charissimi, qui putant quod eis hoc solum ad vitam æternam sufficiat, si opera mala non fecerint. Et ideo si qui forte sunt, qui se ista falsa securitate decipiunt; definitissime cognoscant quia nulli christiano sufficit si tantummodo malum non fecerit, nisi quantum potuerit, etiam illa quæ sunt bona compleverit: quia ille qui dixit, *Diverte a malo;* ipse dixit, *Et fac bonum* (*Psal.* XXXIII, 15). Ipse enim in Evangelio terribiliter nos admonet dicens, *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur* (*Matth.* III, 10). Non dixit, quæ facit malum fructum; sed, *quæ non facit fructum bonum.* Hinc enim potestis agnoscere quam spem habere poterit qui mala fecerit, quando ille qui bona non fecerit, excidetur et in ignem mittetur. Unde et ipse Dominus dicit, *Qui habet mandata mea et facit ea, ille est qui diligit me* (*Joan.* XIV, 21); et illud, *Quid prodest quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* (*Matth.* VII, 21)?

2. *An in judicio securus futurus sit qui aliena non tulit.* Sed dicit aliquis: Etsi de rebus meis non dedi, tamen res alienas non abstuli; securus esse potero in die judicii. Diligenter attendite, et nolite vos falsa securitate decipere. Quid est enim quod Dominus dicit? *Cum venerit Filius hominis in claritate sua, congregabuntur ante eum omnes gentes, et segregabit eos ab invicem, quemadmodum segregat pastor oves ab hædis. Tunc dicet his qui a dextris erunt: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum; quia esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere. Sinistris autem dicet: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum; quia esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere* (*Id.* XXV, 31, 42). Diligenter attendite quid dixit. Non enim ait, *Venite, benedicti, percipite regnum*, quia res alienas non tulistis; sed, quia de rebus vestris eleemosynas erogastis. Sicut et ipsis a sinistris positis non erit dicturus, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum*, quia fraudem fecistis; sed, Quia de substantia vestra pauperibus non dedistis. Rogo vos, fratres, diligenter sententiam istam attendite; et sicut vos admonui, etiam memoriter retinete. Si in ignem mittitur qui pauperibus substantiam suam non dedit; putas, ubi mittendus erit qui per quaslibet fraudes res alienas invasit? Si in ignem mittitur qui non vestivit nudum; vos videte ubi mittendus erit qui exspoliavit vestitum? Ille ergo qui credit quod illi sufficiat malum non fecisse, etiamsi bona non fecerit; vellem ut mihi diceret, si sibi hoc vult a servo suo, quod ipse facit Domino suo. Numquid enim vult ut ei servus suus nec bonum faciat omnino nec malum? Omnes enim hoc volumus, ut servi nostri non solum non faciant mala quæ prohibemus, sed etiam impleant opera quæ eis jubemus. Quamvis enim servus tuus graviter reus sit, si animalia tua furto abstulerit; tamen nec ille sine culpa erit, qui animalia illa negligenter servare voluerit. Non est justum ut faciamus Domino nostro, quod fieri nolumus a servo nostro. Servos enim nostros nec fecimus, nec quasi de nostra substantia pascimus; et nos enim et ipsos Deus noster creavit et pascit: et tamen servi, quos ipsi non fecimus, ut nobis cum grandi diligentia serviant volumus. Unde justum est ut agnoscamus legitimum Dominum, qui sic exercemus in subditis dominatum. Hoc totum, fratres, ideo diximus, ut de ipsis servis nostris possimus agnoscere quod nobis non sufficiat mala non facere, si bona noluerimus implere.

3. *An juste se quis optet talem in die mortis, qualis erat in die Baptismi. Exemplis illustratur.* Illi enim qui sibi putant sufficere si mala non fecerint, solent et hoc dicere: Utinam in diem mortis talis merear inveniri, qualis de Baptismi sacramento processi. Bonum quidem est ut unusquisque in die judicii purgatus inveniatur ab omnibus malis; sed grave malum est si profectum non habuerit in operibus bonis. Ipsi enim soli sufficit talem esse qualis de Baptismi sacramento processit, qui statim post acceptum Baptismum de hac luce migraverit; non habuit spatium in quo se bonis operibus exerceret: ille vero qui et longum tempus vivendi, et ætatem posse bene operandi habuit, non ei sufficit otiosum esse a malis, si etiam a bonis voluerit esse otiosus. Vellem ut mihi diceret ille qui talis vult in transitu suo inveniri, qualis fuit eo tempore quo Baptismi meruit sacramenta suscipere (licet bonum est ut sit semper purgatus a malis, sed grave malum si non proficiat in bonis), si plantavit novellam in agro suo vineam, utrum velit eam post decem annos talem esse, qualis fuit illa die quando plantata est. Si inseruit olivetum, videamus si ei placeat ut post plures annos tale sit, quale fuit quando insertum est. Si illi natus est filius,

[1] Al., *Quem oderat.*

(*a*) Cæsario in manuscriptis tribuitur, estque homilia ejus 4 ex vulgatis a Baluzio. De num. 1 vide supra serm. 77, n. 5; de num. 2, Cæsarii homil. 24, et supra serm. 77, n. 5, et 78, n. 5; de num. 4, serm. 16, n. 4, et 57, n. 8.

consideret si hoc vult, ut post annos quinque in ea qua natus est modicitate infantiæ atque ætate perduret. Cum ergo nullus sit cui hoc placeat de rebus suis; quomodo dolet aliquis de vinea et oliveto vel filio si nullum augmentum habuerint, sic doleat si se ipsum, ex eo tempore quo in Christo renatus est, nihil profecisse cognoverit. Certissime enim nosse debemus quia quomodo volumus ut quidquid ad nos pertinet, sive in gregibus, sive in quibuscumque agrorum fructibus, in omni bono crescant atque proficiant; hoc sine dubio et Deus noster de nobis et desiderat et exspectat. Populus ergo christianus quasi propria et peculiaris novella sua uvas potius afferat quam spinas: ne de ea dicatur ita, sicut in Cantico sæpe cantastis, *Vineam*, inquit, *plantavi, et exspectavi ut faceret uvas; fecit autem labruscas* (*Isai.* v, 2). Sed quia, sicut dicit Apostolus, cum essemus oleastri, inserti sumus in bonam olivam (*Rom.* xi, 24); ita cum Dei adjutorio bonis operibus insistere debemus, ut cum propheta possimus dicere, *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei mei* (*Psal.* li, 10).

4. *Recapitulatio.* Et ideo per ea quæ supra suggessimus, rogo vos, fratres, ut nullus ex vobis credat quod ei solum hoc sufficiat si opera mala non fecerit; sed quantis potest viribus sic divertat a malo, ut faciat bonum, et audiat Dominum dicentem in Evangelio, *Quid prodest quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* (*Luc.* vi, 46)? et illud, *Si diligitis me, mandata mea servate* (*Joan.* xiv, 16). Quæ autem sunt quæ in Evangelio facienda præceperit Christus, Deo propitio bene nostis. *Diligite*, inquit, *inimicos vestros, benefacite eis qui vos oderunt, ut sitis filii Patris vestri* (*Matth.* v, 44, 45): et iterum, *Veruntamen date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (*Luc.* xi, 41). De qua re audiamus et beatum Jacobum libera voce clamantem, *Sicut enim corpus sine anima mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est* (*Jacobi* ii, 26). Totis ergo viribus, fratres charissimi, quod bonum est operemur; nec nobis sufficiat si tales sumus, quales fuimus eo tempore quo Baptismi sacramenta accepimus. Per Baptismum enim vacuati sumus ab omnibus malis; sed Dei gratia bene agendo debemus repleri omnibus bonis: ne forte si sine operibus bonis de solius Baptismi sacramento confidimus, spiritus immundus, qui de nobis per gratiam Christi expulsus est, revertatur, et si nos a bonis operibus invenerit vacuos, adducat secum septem spiritus nequiores se, et fiant novissima nostra pejora prioribus. Hæc ergo, fratres charissimi, si secundum sanctam vestram consuetudinem libenter accipitis et attentius cogitatis, non de sola fide, sed etiam et de bonis operibus confidentes, a malis actibus ita abstinere poteritis, ut Christo auxiliante in operibus bonis vos jugiter exerceatis: ut illam beatam et desiderabilem vocem cum exsultatione et gaudio feliciter audire mereamini, *Venite, benedicti, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (*Matth.* xxv, 34): quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula, etc.

SERMO CCLXIV (*a*).

Expositio fidei, et interpretatio nominis ejus.

1. *Fidei laudes ab omnibus celebrantur. Fides a Fit nuncupatur.* In omnibus divinis lectionibus, fratres charissimi, fides multis præconiis collaudatur; quam non solum divinæ Scripturæ, sed etiam totum genus humanum laudare non cessat. Atque utinam quomodo laudatur lingua, sic laudaretur et vita; quomodo prædicatur ex ore, sic et teneatur ex corde; et quomodo labiis promittitur, sic operibus impleatur. Tanta enim est virtus fidei, ut etiam illi eam laudare præsumant, qui eam servare dissimulant. Et vere merito laudatur fides, sine qua nihil unquam boni operis inchoatur atque perficitur; secundum illud quod scriptum est, *Sine fide impossibile est quemquam placere Deo* (*Hebr.* xi, 6). De ipsa enim ex persona Christi et Ecclesiæ dicitur, *Veni, proxima mea, ab initio fidei* (*Cant.* iv, 8, *sec.* LXX). Ipsam etiam beatus apostolus Paulus, in illo catalogo ubi omnes antiquos sanctos collaudavit, per singulos commendavit dicens: Fide Abel, fide Enoch, fide Noe, fide Abraham placuerunt Deo (*Hebr.* xi), etc. De hac etiam ipse Dominus in Evangelio dixit, *Fides tua te salvum fecit* (*Luc.* xvii, 19); et illud, *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare et transplantare, et fiet vobis* (*Matth.* xvii, 19). Cum ergo tantis laudibus bonum fidei prædicetur, a multis tamen nominis ejus proprietas ignoratur. Fides enim a Fit, id est, ab eo quod fiat, nomen accepit, quia in ipsa omnium non solum divinarum, sed etiam humanarum rerum firmitas continetur. Unde quibuslibet verbis etiamsi cum multis juramentis dicat se aliquis fidem habere, si id quod se dicit credere verbis, implere noluerit factis, non est fides; quia, sicut dixi, fides a Fit nomen accepit.

2. *Ut integra sit, credatur et quod promittit et quod minatur Deus. Ut sit vera, agendum unde et hoc caveatur, et illud acquiratur.* Videamus quid sit quod debeat facere, qui fidem vult integram custodire: hoc sine dubio in quo fundamentum christianæ religionis firmissime continetur; ut et quod promittit Deus et quod minatur, toto corde verum esse confidat. Tunc enim et nomen fidei intelligere, et virtutem ejus plenius poterit agnoscere, si ista duo sibi ante oculos suos proponat, id est, præmium vitæ æternæ, et supplicium pœnæ perpetuæ. Et quia unum credere, et de alio dubitare nihil prodest; cum grandi diligentia unusquisque interroget cor suum, si utrumque fideliter credit: et si in istis duabus rebus veram fidem se habere cognoverit, corde firmissimo retinens quod et justi post bona opera accepturi sint gloriam, et injusti post mala perpetuam passuri sint pœnam; cum hæc fideliter crediderit, si toto animo contendit bona opera facere per quæ possit ad præmium pervenire, et mala non agere ut pœnam possit evadere, fidem rectam se tenere congaudeat, et Deo gratias agat, et cum ipsius adjutorio in ipso opere perseverare contendat. Hæc ergo, fratres, si diligenter vultis attendere, et nomen fidei et virtutem ejus plenius poteritis agnoscere. Et quia fides a Fit, sicut superius dixi, nomen accepit, si te melius [1] dicas fidem habere, et quod verbis promittis, operibus implere nolueris, penitus non est fides. Et si te asseras credere præmium quod promittit Deus, et supplicium quod minatur; et tamen, ut sæpe jam dictum est, agere nolueris ut pœnam perpetuam possis evadere, et ad præmia æterna pervenire, omnino non est in te fides: et non solum te nihil adjuvat quod te verbis fidelem dicis, sed et multum tibi etiam nocet; quia melius est cuiquam non promittere, quam quæ promiserit implere non velle. Solum enim nomen fidei te liberare non poterit: quin potius, sicut jam dictum est, inde dupliciter reus eris; quia quod verbis promisisti implere noluisti; et clamat tibi per Jacobum Spiritus sanctus, *Fides sine operibus mortua est* (*Jacobi*, ii, 26).

3. *Ideo quæ præsertim in Baptismo promissa sunt implenda. Hic nemo sit securus. Fides etiam de otioso sermone periclitatur.* Et licet totum quidquid homo promiserit, si potest, debeat operibus adimplere; illam tamen primam et præclaram promissionem, quam eo tempore quo in Baptismo renascimur, Deo promittimus, specialiter cum ipsius adjutorio servare debemus. Interrogamur enim in Baptismo,

(*a*) Cæsario in pluribus manuscriptis tribuitur, estque ex Homiliis a Stephano Baluzio ipsius nomine vulgatis duodecima. De num. 3 vide Cæsarii epist. ad quosdam Germanos: de num. 3, Appendicis serm. 29, n. 3; 257, n. 4; et 279, n. 7.

[1] Forte, *multes*.

utrum abrenuntiemus diabolo, pompis et operibus ejus : et abrenuntiaturos nos voce libera respondemus. Quod quia infantes per se minime profiteri possunt, parentes ipsorum pro eis fidejussores existunt. Si ergo hoc quod primum est, et in quo fundamentum christianæ religionis consistit, fideliter conservamus; certum est quod reliqua cum ipsius adjutorio implere poterimus. Si vero hoc quod Deo promittimus, implere negligimus; nescio si illam fidem quæ inter homines agitur servare possimus. Si enim homini cuilibet potestatem habenti periculose aliquid promittimus, si hoc implere negligamus; quantum periculosius est Deo promittere, et non reddere? Sed hominem ideo veremur, quia aut mortem aut damnum corporis expavescimus; Deo ideo reddere dissimulamus quod promittimus, quia mortem animæ omnimodis non timemus. Et ubi est illud evangelicum, *Nolite timere eos qui occidunt corpus; sed potius eum timete qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam* (*Matth.* x, 28)? Fiat ergo imprimis quod Deo promittitur; ut id quod hominibus promissum fuerit impleatur. Consideret unusquisque conscientiam suam, et si se implesse viderit quod promisit, abrenuntiasse diabolo et pompis illius non solum verbis, sed etiam et operibus recognoscat; fidem integram se servasse congaudeat. Sic tamen sit securus de præteritis, ut sit sollicitus de futuris : quia non qui cœperit, sed *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Ibid.*, 22). Sed ne forte aliquis credat quod fides per capitalia tantum crimina frangi possit, quid interest utrum se majori an minori gladio unusquisque percutiens interficiat? Qui hoc dicit, attendat etiam de otioso sermone fidem periclitari posse, de quo Dominus in die judicii rationem dixit esse reddendam : et illud, *Qui dixerit fratri suo, Racha, sive, Fatue, reus erit gehennæ ignis* (*Id.* v, 22).

4. *Pompæ diaboli.* Consideret ergo unusquisque, sicut jam dictum est, quod in Baptismi sacramento promisit. Et quia pactum cum Domino fecit, videat si id ex nulla parte violavit. Quando enim interrogatus est, Abrenuntias diabolo, pompis et operibus ejus? tunc ei sacerdos subscribendum pactum obtulit. Quando autem respondit, Abrenuntio; tunc subscripsit. Si ergo, sicut jam supra dictum est, quod Deo promisimus non implemus, nescio si hominibus fidem servare possimus. Promisimus enim nos abrenuntiaturos diabolo, pompis et operibus ejus. Quæ autem sunt pompæ diaboli prope nullus ignorat : tamen ex parte aliqua dicere nobis necesse est. Omnia spectacula vel furiosa vel cruenta, vel turpia, pompæ diaboli sunt. Gulæ vel ebrietati servire, libidini vel luxuriæ infelicem animam subjugare, ad pompam diaboli certum est pertinere; quia in talibus actibus illius voluptas impletur. De adulteriis vero vel homicidiis, rapinis vel testimoniis falsis quid opus est ut dicantur ad pompam vel ad opera diaboli pertinere; cum hoc nullus possit hominum ignorare? Nam et auguria observare, et præcantatores adhibere, et caragios, sortilegos inquirere, totum hoc ad pompam vel ad opera diaboli non est dubium pertinere (*a*). Et ideo quia pauci inveniri possunt, qui se ex his omnibus liberos esse congaudeant; unusquisque, sicut jam dixi, recurrat ad conscientiam suam : et dum adhuc anima ejus in hoc corpusculo continetur, quidquid in se de supra dictis malis aut fuisse aut esse cognoscit, per pœnitentiam et eleemosynam, et præcipue per indulgentiam inimicorum suorum redimere vel emendare festinet; et sic cum Dei adjutorio præterita vulnera studeat curare, ut nunquam postea unde iterum vulnerari possit, præsumat admittere.

5. *Fides sine operibus. Desperanti aut præsumenti non est fides* Nec se inaniter circumveniat, dicens : Credo de Dei misericordia quod nunquam peritura sit fides vel Baptismus meus quem accepi. Bene credis, si fecisti quod promisisti. Si pactum quod cum Domino inieras conservasti, securus esto, quia non peribit nec fides nec Baptismus tuus. Si vero quod verbis promisisti, operibus implere dissimulasti; qua fronte vel qua conscientia scis quod non perierit Baptismus tuus, cum non custodieris pactum? Audi Dominum dicentem, *Quid prodest quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* (*Luc.* vi, 46)? et iterum, *Qui habet mandata mea, et facit ea, ipse est qui diligit me* (*Joan.* xiv, 21); et iterum, *Non omnes qui dicunt mihi, Domine, Domine, intrabunt in regnum cœlorum; sed qui faciunt voluntatem Patris mei, qui in cœlis est* (*Matth.* vii, 21). Diligenter attendite, quia secundum supra scriptas sententias nihil prodest homini quod se fidem habere dicit, si quod verbis promittit, operibus implere neglexerit; secundum illud Scripturæ, *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere : displicet enim ei infidelis et stulta promissio. Multo melius est non vovere quam post votum promissa non reddere* (*Eccle.* v, 3 *et* 4). Et ut hæc etiam erga nos vel famulos nostros possimus agnoscere evidenter, dicat mihi aliquis si ei sufficit ut eum servus suus tota die dominum dicat esse, et multis eum laudibus prædicare non desinat; et tamen opera quæ jusserit implere dissimulet. Si ergo nobis sine operibus verba non placent, quanto magis apud Deum fides sine operibus prodesse non poterit! Ante omnia timendum est, ne se aliquis sic credat accepturum Dei misericordiam, ut non expavescat justitiam : quam rem si fecerit, non est fides. Et iterum si sic expavescit justitiam, ut desperet de misericordia, non est fides. Et ideo quia Deus non solum misericors, sed et justus est, utrumque credamus : nec justitiam metuentes, de misericordia desperemus; nec sic amemus misericordiam, ut justitiam negligamus. Ergo nec male sperandum est, nec male desperandum. Male sperat qui se sine pœnitentia et bonis operibus putat promereri misericordiam : et male desperat, si post bona opera non se credit recepturum esse misericordiam. Unde ante omnia considerandum est et timendum, ne nobis sine bonis operibus credamus fidem posse sufficere. Sed timeamus illud Jacobi apostoli, *Sicut corpus sine anima mortuum est, ita fides sine operibus mortua est* (*Jacobi* ii, 26); et illud, *Tu*, inquit, *credis quia Deus unus est? Bene facis. Et dæmones credunt, et contremiscunt* (*Ibid.*, 19). Videte, fratres, quia qui credit et non facit, dæmonum credulitatem eum Apostolus habere dixit. Si enim qui credit et non facit, dæmonibus similis dicitur; qui non credit, quam spem habeat vestrum est judicare. Quia dæmones credunt esse Deum, et non faciunt quæ jubet Deus; iste in eo probatur non credere, quia quod verbis videtur promittere, non vult operibus adimplere.

6. *Recapitulatio.* Et ut plenius opera fidei et virtutem ejus possitis agnoscere, breviter Charitati vestræ volo suggerere. Tota enim virtus fidei in duabus rebus videtur consistere. Una sæpe jam dicta est, ut certissime credamus verum esse quod promittit Deus; alia, ut apud nos diffinitum sit, non esse falsum quod minatur Deus. Si enim toto corde et toto animo credis, te post bona opera accepturum præmium quod promittitur; similiter absque ulla hæsitatione, si mala opera egeris, credis te sine fine passurum esse supplicium : agnosce te fidem integram retinere; ea tamen conditione, ut quod corde credis, operibus impleas, et sine aliqua mora divertas a malo : et facias bonum. In eo quod divertis a malo, credis esse supplicium; in eo quod facis bonum, credis te perventurum ad præmium. Scito tamen nihil tibi prodesse si unam rem volueris credere, et de alia dubitare. Illi enim prodest quod divertit a malo, qui statim fecerit bonum; et illi prodest quod facit bonum, qui ad integrum divertit a malo. Hoc ideo dixi, quia multi sunt qui de rapinis et fraudibus videntur eleemosynam dare; et tamen ab ipsis malis non volunt desinere. Vobis enim, fratres charissimi, tunc, sicut

(*a*) Vide dicenda ad sermonem subsequentem.

jam dixi, prodest quod malum non facitis, si id quod Deo placere nostis impleveritis. Et tunc de bonis operibus vestris mercedem vobis reddendam poteritis fideliter credere, quando vos cum Dei adjutorio cœperitis ad integrum a malis actibus abstinere. Nam si et bona simul et mala opera facere vultis, quid prodest ex una parte ædificare, ex alia vero destruere; et unum exspoliare, alium vero vestire? Istis talibus clamat in Evangelio Dominus, *Aut facite arborem bonam, et fructus ejus bonos; aut facite arborem malam, et fructus ejus malos* (*Matth.* XII, 33): et Salomon, *Sicut canis odibilis est quando redit ad vomitum suum; ita et peccator, quando revertitur ad peccatum suum* (*Prov.* XXVI, 11): et propheta, *Væ peccatori terram ingredienti duabus viis* (*Eccli.* II, 14): et illud, *Nemo potest duobus dominis servire* (*Matth.* VI, 24). Ergo, sicut jam sæpius supra suggessimus*, quia fides a Fit, id est, ab eo quod fiat, nomen accepit, et ipse se fiducialiter dicit credere, qui quod se credere dixerit, implere operibus voluerit; et, sicut jam dictum est, ipsa est tota virtus fidei ut credamus utrumque esse, quod promittit Deus, et quod minatur; ac si volumus ut in nobis perfecta fides maneat, et timentes supplicium, opera mala non faciamus, et desiderantes præmium, ea quæ bona sunt agere totis viribus laboremus: ut non cum incredulis et impiis æternum cogamur supplicium sustinere; sed cum fidelibus et in bonis operibus perseverantibus ad perpetuum regnum valeamus pervenire. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXV (*a*).

De christiano nomine cum operibus non christianis (*b*).

1. *Christianum nomen non sufficit. Signum Christi. Quis ad perniciem eo se signet. Cui prosit.* Rogo vos, fratres charissimi, ut attentius cogitemus quare christiani sumus, et crucem Christi in fronte portamus. Scire enim debemus quia non nobis sufficit quod nomen christianum accepimus, si opera christiana non fecerimus: sicut ipse Dominus in Evangelio dixit, *Quid prodest quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quæ dico?* Si te militem christianum dicas, et jugiter cruce Christi te signes, et eleemosynam secundum vires tuas non feceris, charitatem et justitiam vel castitatem habere nolueris; nihil tibi prodesse poterit christianum nomen. Magna res est signum Christi et crux Christi: et ideo de isto tam pretioso signaculo res magna et pretiosa signari debet. Quid enim prodest si de annulo aureo sigillum facias; et putridas paleas intus recondas? Quid prodest si signum Christi in fronte et in ore gestamus; et intus in anima crimina et peccata recondimus? Qui enim male cogitat, male loquitur, male operatur, si se emendare noluerit, quando se signat, peccatum illius non minuitur, sed augetur. Multi enim dum ad furtum aut ad adulterium vadunt, si pedem impegerint, signant se, et tamen de malo opere non revocant se: et nesciunt miseri, quia includunt in se magis dæmones quam excludunt. Qui autem a se cum Dei adjutorio vitia et peccata repellit, et quod bonum est cogitare simul et implere contenderit; juste signum crucis labiis suis apponit: quia talia opera conatur agere, quæ signum Christi mereantur accipere. Et quia scriptum est, *Regnum Dei non est in sermone, sed in virtute* (I *Cor.* IV, 20); et iterum, *Fides sine operibus mortua est* (*Jacobi* II, 26): ut nomen christianum non ad judicium, sed ad remedium habeamus, convertamus nos ad opera bona, dum in nostra sunt potestate remedia.

2. *Officium christiani. Patrisfamilias. Judicis.* Et ut hæc, Deo auxiliante, possitis implere, pacem et ipsi habete, et eos qui discordes sunt ad concordiam revocate. Mendacium fugite, perjurium velut mortem perpetuam nolite facere. Ante omnia, sicut jam supra dictum est, secundum vires eleemosynam pauperibus exhibete, oblationes quæ in altario consecrentur offerte. Erubescere debet homo idoneus, si de aliena oblatione communicaverit. Qui possunt, aut cereolos aut oleum quod in cicindilibus (*a*) mittatur, exhibeant. Symbolum vel orationem dominicam et ipsi tenete, et filiis vestris ostendite. Nam nescio qua fronte se christianum dicat, qui paucos versus in Symbolo vel in oratione dominica parare dissimulat. Filios quos in Baptismo excipitis, scitote vos fidejussores pro ipsis apud Deum exstitisse. Et ideo tam illos qui de vobis nati sunt, quam illos quos de fonte excipitis, semper castigate atque corrigite, ut caste et juste et sobrie vivant. Et vos ipsi ita agite, ut si vos filii vestri imitari voluerint, non vobiscum in igne ardeant, sed simul vobiscum ad præmia æterna perveniant. Qui causas audiunt, juste judicent: nec munera super innocentes accipiant, quia munera excæcant corda sapientium, et immutant verba justorum; ne forte dum acquirunt pecuniam, perdant animam suam. Nemo enim habet injustum lucrum sine justo damno. Ubi lucrum, ibi et damnum: lucrum in arca, damnum in conscientia. Nullus se inebriet, nemo in convivio suo cogat alium amplius bibere quam oportet; ne per ebrietatem et suam et illius animam perdat.

3. *Quænam agenda dominico die: in ecclesiis: in morbis. Unctionis extremæ effectus.* Omni die dominico ad ecclesiam convenite. Si enim infelices Judæi tanta devotione celebrant sabbatum, ut in eo nulla opera terrena exerceant; quanto magis Christiani in die dominico soli Deo vacare, et pro animæ suæ salute debent ad ecclesiam convenire? Quando ad ecclesiam convenitis, pro peccatis vestris orate. Nolite rixas committere, nolite lites et scandala concitare: qui ad ecclesiam veniens hæc fecerit, ibi se litigando vulnerat, ubi se orando sanare potuerat. In ecclesia stantes nolite verbosari, sed lectiones divinas patienter audite. Qui enim in ecclesia verbosari voluerit, et pro se et pro aliis redditurus est rationem, dum verbum Dei nec ipse audit, nec alios audire permittit. Et decimas de fructibus vestris ecclesiis reddite. Qui fuit superbus, sit humilis; qui erat adulter, sit castus; qui solebat furtum facere vel res alienas invadere, etiam de propria substantia incipiat pauperibus erogare. Qui fuit invidus, sit benivolus. Qui fecit injuriam, cito veniam petat; cui injuria facta est, cito dimittat. Quoties aliqua infirmitas supervenerit, corpus et sanguinem Christi ille qui ægrotat accipiat: et inde corpusculum suum ungat; ut illud quod scriptum est impleatur in eo, *Infirmatur aliquis, inducat presbyteros, et orent super eum ungentes eum oleo: et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, dimittentur ei* (*Jacobi* V, 14 *et* 15). Videte, fratres, quia qui in infirmitate ad

(*a*) Alias, de Tempore 215.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. In Lovaniensium editione dubius, Verlini et Vindingi sententia spurius est. Stilus et res apprime conveniunt Cæsario, a quo « Prædicationes contra ebrietatis et libidinis malum, contraque discordiam et odium, contra iracundiam atque sacrilegos et aruspices, contra calendarum quoque paganissimos ritus, contraque augures, lignicolas, fonticolas diversorumque vitia » factas, in ejus Vita legimus, quæ populis in ecclesia legendæ per diversas provincias circumferebantur. Ex his concionibus plura translata sunt in tractatum de Rectitudine catholicæ conversationis, in Appendice tomi sexti, et in alios quosdam sermones Eligii nomine publicatos. De num. 1 vide Appendicis serm. 255, n. 4; 115, n. 1; et 116, n. 1: de num. 2, infra serm. 267, n. 5; et supra serm. 168, n. 3; 21, n. 8; et 220, n. 2: de num. 3, infra serm. 282, n. 4; Cæsarii homil. 33 et 34; serm. 17, n. 3: de num. 4, infra serm. 277, n. 4: de num. 5, serm. 129, n. 2; et 130, n. 1 et 2, cum notis; 278, n. 1; 130, n. 288, n. 2; 4; 277, n. 4; et in fine, Cæsarii homil. 33.

(*a*) Cicindile proprie lampyris, gallice *ver luisant*. Quæ vox inde ad lychnum oleareum translata est. Hac voce et in eo sensu utitur Cæsarius, homil. 21 et 22.

ecclesiam cucurrerit, et corporis sanitatem recipere, et peccatorum indulgentiam merebitur obtinere. Cum ergo duplicia bona possint in ecclesia inveniri, quare per præcantatores, per fontes et arbores et diabolica phylacteria, per characteres et aruspices et divinos vel sortilegos multiplicia sibi mala miseri homines conantur inferre (*a*).

4. *Quid cavendum in colloquiis. Balationes ante basilicas sanctorum.* Sicut jam supra diximus, filios et omnes familias vestras admonete, fratres, semper, ut caste et juste ac salubriter vivant : nec solum eos verbis, sed etiam exemplis ad bona opera provocate. Ante omnia ubicumque fueritis, sive in domo, sive in itinere, sive in convivio, sive in consessu, verba turpia et luxuriosa nolite ex ore vestro proferre : sed magis vicinos et proximos vestros jugiter admonete, ut semper quod bonum est et honestum loqui studeant ; ne forte detrahendo, male loquendo, et in sanctis festivitatibus choros ducendo, cantica luxuriosa et turpia proferendo de lingua sua, unde debuerant Deum laudare, inde sibi vulnera videantur infligere. Isti enim infelices et miseri homines, qui balationes et saltationes ante ipsas basilicas sanctorum exercere nec metuunt nec erubescunt, etsi christiani ad ecclesiam venerint, pagani de ecclesia revertuntur ; quia ista consuetudo balandi de Paganorum observatione remansit. Et jam videte qualis est ille christianus, qui ad ecclesiam venit orare, et neglecta oratione, sacrilega verba paganorum non erubescit ex ore proferre. Videte tamen, fratres charissimi, si justum est ut ex ore Christianorum, ubi corpus Christi ingreditur, luxuriosum canticum quasi venenum diaboli proferatur? Ante omnia quidquid vultis vobis ab aliis fieri, hoc aliis facite : quod vobis ab aliis non vultis fieri, nulli alii feceritis. Quam rem si volueritis implere, ab omni peccato potestis vestras animas liberare : quia et qui litteras non novit, istas duas sententias memoriter teneat, et cum Dei adjutorio operibus et potest et debet implere.

5. *Ethnicarum superstitionum reliquiæ. Superstitio in feria quinta.* Et licet credam quod illa infelix consuetudo, quæ de Paganorum profana observatione remansit, jam nobis castigantibus et de locis istis fuerit, Deo inspirante, sublata ; tamen si adhuc agnoscatis aliquos illam sordidissimam turpitudinem de hinnicula vel cervula exercere, ita durissime castigate, ut eos pœniteat rem sacrilegam commisisse. Et si, quando luna obscuratur, adhuc aliquos clamare cognoscitis, et ipsos admonete denuntiantes eis quod grave sibi peccatum faciunt, quando lunam, quæ Deo jubente certis temporibus obscuratur, clamoribus suis a maleficiis sacrilego ausu se defensare posse confidunt. Et si adhuc videtis aliquos ad fontes aut ad arbores vota reddere, et, sicut jam dictum est, sortilegos etiam et divinos vel præcantatores inquirere, phylacteria etiam diabolica et characteres, aut herbas, vel succos sibi aut suis appendere ; durissime tanta eorum peccata increpantes dicite, quia quicumque fecerit hoc malum, perdit Baptismi sacramentum. Et quia audivimus quod aliquos viros vel mulieres ita diabolus circumveniat, ut quinta feria nec viri opera faciant, nec mulieres lanificium ; coram Deo et sanctis Angelis ejus contestamur, quia quicumque hoc observare voluerint, nisi per prolixam et duram pœnitentiam tale sacrilegium emendaverint, ubi arsurus est diabolus, ibi et ipsi damnandi sunt. Isti enim infelices et miseri, qui in honore Jovis in quinta feria opera non faciunt, non dubito quod ipsa opera die dominico facere nec erubescunt nec metuunt. Et ideo quoscumque tales esse cognoveritis, durissime castigate ; et, si emendare noluerint, nec ad colloquium nec ad convivium vestrum eos venire permittite. Si vero ad vos pertinent, etiam flagellis cædite ; ut vel plagam corporis timeant, qui de animæ suæ salute non cogitant (*a*). Nos enim, fratres charissimi, cogitantes periculum vestrum, paterna vos sollicitudine admonemus. Si nos libenter auditis, et nobis facietis gaudium, et vos feliciter pervenietis ad regnum. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXVI (*b*).

Quales sint christiani boni, et quales mali (*c*).

1. *Quare christiani simus. Cujus tota cogitatio de hac vita, bestiis est similis.* Gaudemus, fratres charissimi, et Deo gratias agimus, quia vos secundum desideria nostra incolumes invenire meruimus. Et vere, fratres, juste et merito pater gaudet, quoties filios suos et corpore sanos et in Dei timore devotos invenerit. Et quia tam de vestra quam de nostra salute duplicatum nobis gaudium nunc pietas divina concessit, quod ad profectum animarum vestrarum pertinet, debemus Charitati vestræ suggerere. Oportet, fratres charissimi, ut tota mentis intentione inquirere vel intelligere studeamus, quare christiani sumus, et quare crucem Christi in fronte portamus. Agnoscite et intelligite, fratres, quod non ideo christiani facti sumus, ut de ista tantummodo vita solliciti simus, sicut dicit Apostolus : *Si enim in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus* (I *Cor.* XV, 19). Qui enim non cogitat nisi de ista tantummodo vita, animalibus et pecoribus similis est. Quid enim quærunt animalia, nisi manducare et bibere, luxuriari atque dormire?

(*a*) Hæc in sermonibus sequentibus sæpius reprehenduntur vitia, quibus « fidem catholicæ religionis maxime infestari, » dicit concilium Agathense, can. 42, et eorum reos « ab « Ecclesia haberi extraneos statuit. » De iisdem concilium Autissiodorense, can. 4, « Non licet ad sortilegos vel ad « auguria respicere, non ad caragios, nec ad sortes, quas « sanctorum vocant, » etc. ; et can. 3, « Non licet compensos « in domibus propriis nec pervigilias in festivitatibus sanctorum facere, nec inter sentes, aut arbores sacrivos vel « ad fontes vota exsolvere. » Insignis est etiam ea de re canon 22 concilii secundi Turonensis. Forte ad eumdem arbores colendi ritum pertinet quod in Vita S. Valarici, cap. 22, legimus : « Juxta ripam ipsius fluminis stips erat « magnus, diversis imaginibus figuratus, atque ibi in terram magna virtute immissus, qui nimio cultu more Gen« tilium a rusticis colebatur. » Certe ex sacrilegis illis arboribus ea erat, quam S. Martinus, ut in ejus Vita narrat Sulpicius, succisam voluit. Infra, serm. 278, n. 5, rursum acriter invehitur in eosdem ritus.

(*a*) Quod hic dicitur de superstitione in feria quinta egregie illustratur et confirmatur canone 15 concilii Narbonensis anni 589, ubi primum aiunt antistites : « Ad nos perve« nit quosdam de populis catholicæ fidei exsecrabili ritu diem « quintam feriam, qui et dicitur Jovis, multos excolere, et « operationem non facere. » Tum sanciunt : « Quicumque « præter festivitates in eo die venientes ausus fuerit va« care et operationem non facere, si ingenuus est, de eccle« sia repellendus et sub pœnitentia mittendus anno uno et « eleemosyna et fletu satisfaciat ; si servus aut ancilla, fla« gellis correcti domino consignentur. » Idem quoque concilium, canone 4, eos qui die dominico operati fuerint, ingenuos quidem sex solidis multandos, servos vero centum flagellis corripiendos decernit. Et quia huic synodo subscriptus legitur Sedatius Biterrensis episcopus, hinc præberetur conjectandi locus, superiores aliquot sermones non frustra Sedatii episcopi nomen in fronte habere, et hunc ipsum eidem forsitan adscribendum, nisi Cæsarium in iisdem loquela aliaque indicia manifestum facerent. Neque vero in verbis concilii Narbonensis par deprehenditur, ac in rebus expressis, cum hoc sermone consensio.

(*b*) Alias, de Tempore 216.

(*c*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses : rejiciunt ut falsum Verlinus et Vindingus. Inter Ambrosianos reperitur 58, de Ascensione : ibique aliquo ad finem additamento auctior est, in exordio autem nonnisi uno aut altero verbo tenus variat, incipiens, « Lau« demus Dominum, fratres charissimi, et gratias aga« mus, » etc. Ejusdem certe auctoris est, cujus sermo superior, Cæsarii nimirum Arelatensis. De num. 1 vide Cæsarii initio homil. 20. et Appendicis serm. 141, n. 4 : de num. 2, serm. 116, n. 6 ; 142, n. 7, et 277, n. 4 : de num. 3, serm. 45, n. 3 ; serm. anteced., n. 1 ; 115, n. 1 ; 116, n. 1, et 142, n. 7 ; infra serm. 295, n. 6 ; et supra serm. 130, n. 2.

Tales sunt qui plus cogitant de carne sua quam de anima; qui plus diligunt gulam ac luxuriam, quam castitatem atque justitiam. Scire debetis, fratres charissimi, quia ideo christiani facti sumus, ut semper de futuro sæculo, et de æterna beatitudine cogitemus; et plus pro anima quam pro corpore laboremus: quia caro nostra paucis annis erit in mundo; anima autem nostra, si bene agimus, sine fine regnabit in cœlo. Si vero, quod Deus non patiatur, et mala opera exerceamus, et plus pro carnis luxuria quam pro salute animæ laboremus; timeo ne quando boni christiani cum Angelis accipiunt vitam æternam, nos, quod absit, præcipitemur in gehennam.

2. *Quis vere christianus.* Non nobis sufficit, fratres, quod christianum nomen accepimus, si opera christiana non fecerimus. Illi enim prodest quod christianus dicitur, qui castitatem diligit, ebrietatem fugit, superbiam detestatur, invidiam velut venenum diaboli respuit. Ille vere christianus est, qui furtum non facit, qui falsum testimonium non dicit, qui nec mentitur nec perjurat, qui adulterium non committit, qui ad ecclesiam frequentius venit, qui de fructibus suis non gustat, nisi prius ex ipsis Deo aliquid offerat, qui decimas annis singulis erogandas pauperibus reddit, qui sacerdotibus suis honorem impendit, qui omnes homines sicut se ipsum diligit, qui nullum hominem odio habet. Ille vero non solum christianus est; sed et ipse Christus in illo habitat, qui stateras dolosas et mensuras duplices velut gladium diaboli pertimescit. Ille bonus christianus est, qui quando ad ecclesiam venit, et oblationes quæ in altario mittantur exhibet, et pauperibus secundum quod vires habet argentum porrigit aut buccellam: qui peregrinos in domum suam excipit, qui hospitibus pedes lavat, qui non solum lites non concitat, sed etiam discordes ad concordiam revocat: qui majoribus et parentibus honorem et amorem veræ charitatis impendit, qui et ipse caste vivit, et filios vel vicinos suos ut caste et sobrie vivant, et verbis admonet et exemplis docet. Ille bonus christianus est, qui quoties sanctæ solemnitates veniunt, ut securius communicet, ante plures dies castitatem cum propria uxore custodit; ut sincera et secura conscientia ad altare Domini casto corpore et mundo corde præsumat accedere: qui Symbolum et orationem Dominicam memoriter tenet, et filios vel filias suas, ut et ipsi teneant, fideliter docet.

3. *Quis christiano indignus nomine.* Ecce audistis, fratres, quales sint christiani boni. Et ideo, quantum possumus, cum Dei adjutorio laboremus, ut nomen christianum non sit falsum in nobis, nec in nobis Christi Sacramenta patiantur injuriam: sed semper opera christiana et cogitemus in corde, et impleamus in opere. Nam ille christianus qualis est, qui vix aliquando ad ecclesiam venit: et quando venerit non stat ut oret pro peccatis suis, sed aut causas[1] dicit, aut lites et rixas concitat; et, si locum invenerit usque ad vomitum bibit, et postquam se inebriaverit, surgit velut phreneticus et insanus balare diabolico more, saltare, verba turpia et amatoria vel luxuriosa cantare? Iste talis non dubitat furtum facere, adulterium non timet admittere, falsum testimonium dicere, maledicere, perjurare. Sive viri, sive mulieres, qui talia opera faciunt, non ad remedium, sed ad judicium, christianum nomen et Baptismi sacramenta suscipiunt; et nisi pœnitentiam egerint, in æternum peribunt. Ecce, fratres, ostendimus vobis quales sint christiani boni, et quales sint mali. Et ideo quos bonos videtis, imitamini: quos vero malos cognoscitis, castigate semper, increpate, corrigite; ut de profectu vestro et de illorum perfectione duplicem mercedem habere possitis. Qui ergo boni sunt, casti et sobrii, humiles et benigni, Deo auxiliante, perseverent in operibus bonis. Qui vero opera mala faciunt, cito se corrigant, antequam illorum animæ de hac luce discedant: quia si sine pœnitentia mortui fuerint, non veniunt ad vitam, sed præcipitantur ad mortem. De qua pœna nos pius Dominus liberare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Ms. gr., *fabulas.*

SERMO CCLXVII (*a*).

Ad Competentes exhortatorius (*b*).

1. *Competentes quasi simul petentes. Quid petant.* Hodie, fratres charissimi, specialiter ad Competentes humilitatis nostræ sermo dirigitur. Et quamvis omnibus etiam fidelibus baptizatis admonitio nostra conveniat, et unusquisque qui de animæ suæ salute sollicitudinem gerit, unde proficere possit credimus quod in ista humili suggestione nostra reperiat; peculiariter tamen eos qui nunc Baptismi sacramenta desiderant, volumus admonere. Primum ergo Competentes isti, quare hoc nomine vocentur, agnoscant. Competentes dicuntur simul petentes: quomodo consedentes nihil est aliud, nisi simul sedentes; et colloquentes nihil aliud est, nisi simul loquentes; concurrentes sine dubio non intelliguntur, nisi simul currentes: ita et Competentes non possunt aliud intelligi, nisi simul petentes. Ecce jam quare hoc nomen Competentes habeant, didicerunt: nunc vero isti qui simul petunt, debent scire quid petunt. Quid ergo petunt qui Baptismi sacramenta desiderant? Quid utique, nisi ut qui erant vasa diaboli, mereantur effici vasa Christi? Totum in nobis spiritualiter impletur ministeriis Angelorum.

2. *Ad id obtinendum qui se præparent. Odium dimittant. Injuste possessa restituant.* Ideo rogo vos et commoneo, omnes Competentes, et contestor simul et annuntio, ut cum Dei adjutorio in istis diebus usque ad Pascha diligenter perscrutemini conscientias vestras, ne forte sit vel unus homo contra quem odium in corde teneatis. Si enim ille qui baptizandus est, iracundiam vel odium in corde reservat, nescio si in eo gratia divina proficiat. Dicturus est enim, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Et si hoc in eo futurum est quod ipse orat; quid superest, nisi ut quomodo ipse dimiserit, sic ei justitia divina dimittat, secundum illud quod Dominus ipse dixit, *Date, et dabitur vobis; dimittite, et dimittetur vobis* (*Luc.* VI, 37 et 38): ac sic qui non dimiserit, ipse contra se januam divinæ misericordiæ claudit, dicendo, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus.* Primo ergo hoc specialiter Competentes attendant, ne ullum hominem odio habeant. Secundo interrogent conscientias suas, et si alicui, ut evenire solet, fecerunt injuriam, cito veniam petant. Tertio si aut per furtum, aut per falsum testimonium, aut per aliquam calliditatem, aut per stateras dolosas vel mensuras duplices cuicumque aliquid abstulerunt; si secundum exemplum Zachæi non possunt in quadruplum (*Id.* XIX, 8), vel simplo restituant. Nam nescio qua fronte gratiam divinæ misericordiæ se credit posse accipere, qui res alienas, quas male abstulit, dissimulat reformare.

3. *Pœnitentiam pro delictis agant.* Sed forte hoc etiam oportet Competentibus observare, ut si agnoscunt se, persuadente diabolo, furtum, homicidium, aut adulterium commisisse; aut si aliqua mulier Competens potiones diabolicas aliquando ad aborsum accepit, et filios suos adhuc in utero positos, aut etiam natos occidit (quia satis grave peccatum est); pro omnibus his cum gemitu et compunctione Dei misericordiam quærant, et ad Baptismi sacramenta per pœnitentiam mundati perveniant. Et hoc ante omnia quicumque se has culpas habere vident, observent, ut castitatem et ante Baptismum custodiant, et post Ba-

(*a*) Alias, de Tempore 116.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus erat dubius, spurius Verlino et Vindingo. Auctorem facile deprehendes collatis Cæsarianis aliis sermonibus. De num. 2 vide serm. Appendicis 115, n. 4; infra 274, n. 2; 265, n. 3; 68, n. 3; et 266, n. 2: de num. 1, serm. 261, n. 3; 294, n. 1, et 10, n. 5: de num. 3, serm. 251, n. 4.

ptismum non parvo tempore se a voluptate custodiant.

4. *Quæ vitare debeant, ne per aborsum ab Ecclesia projiciantur.* Venenum invidiæ fugiant, ne imitatores diaboli esse videantur, de quo scriptum est, *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum; imitantur autem eum qui sunt ex parte illius* (*Sap.* II, 24, 25). Superbiam etiam, per quam ipse diabolus cecidit, vitare contendant: quia Christus quem sequi desiderant, mitis fuit et humilis corde; et satis timendum est illud quod scriptum est, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jacobi* IV, 6). Mendacium etiam de ore suo non proferant, propter illud quod scriptum est, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* (*Psal.* V, 7); et iterum, *Os quod mentitur, occidit animam* (*Sap.* I, 11). Nec solum a perjurio, sed etiam a juramento abstineant: quia non mentitur qui dixit, *Vir multum jurans implebitur iniquitate, et non discedet de domo illius plaga* (*Eccli.* XXIII, 12). Vinum vero et istis diebus parum accipiant, et cum dies Paschæ venerint, cum grandi se cautela a crapula vel ebrietate custodiant; ne forte quod per sacramentum Baptismi mundatum vel illuminatum fuit, si crapula subrepserit, per intemperantiam obscuretur. Et ideo etiamsi aliquis eos per inimicam amicitiam ad bibendum cogere voluerit, omnino refugiant, et nunquam penitus acquiescant; sed quod decet et expedit Christianis, in cibo vel in potu percipiant. Et quia omnes Competentes uterus matris Ecclesiæ, Christo inspirante, concepit, nihil injustum aut inhonestum exerceant; ne forte male agendo viscera materna concutiant, et ante legitimum partum velut aborsum eos mater sancta projiciat: sed magis omnes Competentes benigni sint, humiles, mansueti, sobrii; ut ad salutaris Baptismi sacramentum ordine legitimo convenientes, de hædis convertantur ad agnos, de sinistra transferantur ad dexteram, cum illis qui ad dexteram erunt, illam desiderabilem vocem feliciter audituri, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (*Matth.* XXV, 34).

5. *Susceptorum munus. Et susceptores et suscepti pactum cum Christo ineunt.* Si secundum consuetudinem suam Charitas vestra diligenter attendat, agnoscere potestis admonitionem nostram, licet ad Competentes dicta sit, posse tamen omnibus baptizatis fidelibus convenire. Et ideo nos qui jam ante multa tempora in Christo renati sumus, istis qui baptizandi sunt exemplum sanctæ conversationis in omnibus præbeamus; ut si nos imitari voluerint, non per latam et spatiosam viam trahantur ad mortem, sed per arctam et angustam pervenire mereantur ad vitam. Et ideo non solum exemplis, sed etiam verbis eos ad omne opus bonum admonere debetis: præcipue tamen qui filios aut filias excipere religioso amore desiderant, et antequam baptizentur, et posteaquam baptizati fuerint, de castitate, de humilitate, de sobrietate vel pace eos admonere vel docere non desinant, et agnoscant se fidejussores esse ipsorum. Pro ipsis enim respondent quod abrenuntient diabolo, pompis et operibus ejus. Et ideo tam illi qui excipiunt, quam qui excipiuntur, id est, tam patres quam filii, pactum, quod cum Christo in Baptismi sacramento conscribunt, custodire contendant: nec unquam aliquid de diaboli pompis vel mundi istius luxuriosis oblectationibus concupiscant; ut Deo adjuvante, et illi qui filios suscipiunt, si caste et juste vixerint, et illi qui excipiuntur, si eos imitari voluerint, sicut credimus, pariter ad præmia æterna perveniant: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXVIII (*a*).

De mandatis Dei servandis (*b*).

1. *In mandatis Dei servandis discipulus et doctor æque consentiant. Hæc qui non servat horret vitam.* Cum nobis pro officio competat dicere, vobis autem conveniat pro devotione audire; quid tam necessarium tamque pertinens poterit utrisque contingere, quam ut quod religiose dicitur, et devote auditur, obsequiis competentibus teneatur? Nam si religiosa non tacere, lucrum est, tacere dispendium; quanto itaque potiora lucra poterunt provenire, cum operationis effectu monstratur, quidquid magisteriis cœlestibus et discitur et tenetur? Par enim causa et dicentem et audientem constringit, ut utriusque professio factorum testificatione signetur. Et quamvis dissimile sit doctoris discentisque officium; tamen utriusque par esse debet sanctarum legum obsequium: ut jungantur factis, qui separantur officiis: copulentur opere, qui diversi sunt nomine; et quos vocabula ab invicem separant, eos observantia præceptorum fideliter ac devote conjungat. Quare sic fit ut utriusque diversus sit actus, sed observantiæ par sit necessarius in utrisque effectus: ut factorum in ambobus conspiret assensus, quibus diversus est in vocabulis sonus. In doctore enim molesta est causa, dicere, nec facere; præcipere, nec observare: in discente vero audire velle quod nolit implere; aures quidem auditui accommodare, et ab opere voluntatem avertere. Cæterum qui facit quod docet, et qui quod imperat complet, maximus in cœlestibus sententia Domini declaratur (*Matth.* V, 19). At vero qui quod discit negligit, et qui quod audit contemnit, salutis reus existit; quia observanda contempsit, et pericula non vitavit. Amat enim mortem, qui vitæ præcepta non servat; et horret vitam, qui peccata morti debita desperata mente frequentat. Ut enim per observantiam legis vita acquiritur; ita per contemptum mors a contumacibus invenitur, dicente Domino, *Si vis in vitam venire, serva mandata* (*Id.* XIX, 17). Ita enim perfectus doctor liber est a discente, quem docuit, ut discipulus contemptor inexcusatus erit, qui facienda didicit, et contempsit. Nam et doctor e contrario gravius affligitur, et obsequentis discipuli exemplo plectitur, qui facienda aliis tradidit, quæ ipse non fecit; ut nec a discipulis quos docuit potuisset ediscere; ut quibus doctrinæ tradiderat magisterium, ab iisdem factorum mutuaretur exemplum. Neque enim perfectio in legum est notitia constituta, cum sit scriptum, *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur* (*Rom.* II, 13). Neque enim, inquam, is religiosus et sanctus est, qui novit legem cessantibus factis; cum expediat facere quam docere nec facere; quia molestum est docere, et non facere.

2. *Benignitas Dei in hominem, quem minis ad se allicit et promissis, quem plectit invitus. Meretur homo ex eo quod vult.—Vos amici mei estis*, inquit, *si feceritis quæ mando vobis* (*Joan.* XV, 14). O magna bonitas Dei, cui cum pro conditione reddere debeamus obsequia, utpote servi Domino, famuli Deo, subjecti potenti, mancipia redemptori; amicitiarum nobis præmia repromittit, ut a nobis obsequia debita servitutis extorqueat: ut quos nolle servire conspicit sponte, suorum beneficiorum possit promissionibus invitare; et quorum voluntates a se conspicit alienas, eorum mentes præmiorum liberalitatibus constituat suas! Nam unde frequenter aut invitat præmio, aut terret supplicio, nisi ut benignitatis consilio, a se formato homini consulat, redempto provideat; ut qui non terretur supplicio, invitetur præmio; et quem metus a peccato revocare non possit, promissionum benignitas possit? Cupit enim etiam nocentibus subvenire [1]: desiderat misereri peccantibus. Si quis peccaverit, dignos fructus exhibeat pœnitentiæ. Invitus enim in reos vindicat, si Dei indulgentiam miserentis contemnant [2]. Amat enim corrigi peccatores, qui in vitam,

(*a*) Olim, de Verbis Domini 5; et post, in Appendice 1.

(*b*) In plurimis quidem manuscriptis Augustino, in Corbeiensibus autem duobus melioris notæ Chrysostomo tribuitur.

[1] Mss. cb. prætulimus cæteris manuscriptis et editis, in quibus legitur, *nolentibus*.

[2] Sic potiores Mss. At editi, *si Dei indulgentiam miserantis non contemnant*.

non in mortem, a principio constituit homines. Ipse enim sibi infert interitum, qui medentis Domini contemnit consilium. *Revertimini*, inquit, *ad me, et revertar ad vos* (*Malach.* III, 7) : et iterum, *Nolo mortem morientis, tantum revertatur et vivat* (*Ezech.* XVIII, 32). Non vult Dominus in quemquam dominari mortem, non vult in pœnam deduci hominem, quem in vitam constituit. Cæterum homo ipse se dignum efficit mortis, qui non paruerit legi. Odit vitam, qui divinam contempserit disciplinam. Nam cum Dominus quid vellet quidve nollet homini demonstraret [1] ; quæ observanti vitam, contemnenti afferunt mortem. Ita enim de contemptu vita non poterit provenire, ut de observantia mors evenire non poterit; ut jam homo quod voluerit mereatur, et ex eo quod meruerit judicetur : et hoc totum in voluntate hominis consistit, qui sibi ex qualitate vitæ meritum quod haberet invenit. Quare his sollicite perpensis, id est, unde salus, et unde periculum enascatur, salutis commoda diligenti observantia teneamus, et periculorum incommoda de legis contemptu ut providi caveamus : ut dum tenentes prospera et repellentes adversa in conspectu Domini invenimur, ab ipso cum omnibus sanctis in æterna sæcula muneremur. Amen.

SERMO CCLXIX (*a*).

Exhortatio ad tenendam vel custodiendam charitatem. Ostendit etiam admonitio ista quod nullus se unquam in veritate poterit excusare quod veram charitatem habere non possit. Aliquas etiam sententias de homilia sancti Augustini, quam de charitate scripsit, prout nobis opportunum visum est, huic sermoni credimus inserendas.

1. *Charitatis possessio dulcis et acquisitio facilis, quam Christianorum omnium cordibus Spiritus sanctus infundit. Charitas insociabilis est cum cupiditate. Charitatis dulcedo.* Quod vobis veræ charitatis bonum tam frequenter insinuamus, fratres charissimi, illa vel maxime res facit, quia præcipuum ac peculiare ipsius Domini mandatum est, et nihil est quod dulcius haberi, et cum Dei adjutorio facilius vel felicius possit impleri. In animo enim nostro res agitur; in quo si aliquid mali non intromittat voluntas, locum invenire nescit iniquitas; et ubi si radix omnium malorum cupiditas non fuerit, radix omnium bonorum charitas deesse non poterit. Prima et singularis divinæ misericordiæ causa est, quod per Spiritum sanctum ita ipsa charitas diffunditur in cordibus omnium Christianorum (*Rom.* v, 5), ut eam, si velint, possint jugiter custodire, et dulcedine ipsius incessabiliter satiari. Et quia contrariis solent sanari contraria, et nihil ita est adversum vel contrarium charitati, quæ fundamentum est omnium bonorum, quam cupiditas, quæ radix est omnium malorum, et istæ duæ simul esse nullatenus possunt; quia revera dulcedini non convenit cum amaritudine, nec luci cum tenebris, nec vitæ cum morte : quicumque in se radicem cupiditatis dominari cognoscit, imploret Dei adjutorium, ut possit exstirpare cupiditatem, et plantare charitatem. Hoc enim qui fideliter fecerit, omnia Dei præcepta cum gaudio et exsultatione implebit; quia quoties ei aliqua amaritudo sæculi supervenerit, prævalere eam in illo charitatis dulcedo penitus non permittet, et sic ei vera charitas insinuat dulcedinem omnium bonorum cœlestium, ut eum patienter faciat tolerare amaritudinem terrenorum. Secunda causa est, quia tam levis est sarcina charitatis, ut non premere sed levare consueverit. Qui enim illam, quomodo a Christo accepit, cum ipsius adjutorio servare voluerit, nec pedibus currendo nec manibus operando fatigationem sentire, nec in humeros suos aliquas graves sarcinas portando poterit laborare : quia et quamdiu se in aliquibus duris operibus pro amore charitatis exercet, dulcedo amoris ipsius eum laborare non sinit; quia quidquid non amanti grave est, amanti suave ac leve est.

2. *Studia et opera illius.* Teneat ergo unusquisque bonam voluntatem, et omnes homines sicut se ipsum diligat; et quod sibi ab aliis fieri optat, hoc aliis fieri velit. Pro bonis oret, ut a Domino custodiantur; pro mediocribus, ut meliores fiant; pro malis, ut cito se corrigant : et in omnibus peccatoribus vitia potius quam ipsos homines odio habeat; et ad vicem bonorum medicorum, morbum oderit, non ægrotum. Nam qui in peccatoribus vel in quibuscumque inimicis suis magis ipsos quam vitia eorum odio habet, aut in præsenti eos desiderat puniri, aut in futuro æterno incendio concremari. Quæ res quam exsecranda et abominabilis sit, evidenter sancta Charitas vestra cognoscit. Boni vero christiani omnes inimicos suos magis corrigi quam perire desiderant, et pro ineffabili bonitate student nec illis nec aliis maledicere, propter illud quod scriptum est, *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (I *Cor.* VI, 10) : nunquam jurare ; quia scriptum est, *Vir multum jurans implebitur iniquitate, et non discedet de domo illius plaga* (*Eccli.* XXIII, 12). Quod autem dicit de domo illius non discedere plagam, non de domo terrena, sed de anima ejus intelligendum est, quæ templum est Dei. Studeat etiam nunquam mentiri; quia scriptum est, *Os quod mentitur occidit animam* (*Sap.* I, 11) : et, *Perdes eos qui loquuntur mendacium* (*Psal.* v, 7). Justitiam tenere contendat propter illud, *Beati qui custodiunt judicium et faciunt justitiam in omni tempore* (*Psal.* CV, 3). Castitatem tenere toto corde festinet; quia castitas Angelis facit consimiles. Hæc ergo omnia quæ suggessi, et brevia sunt, ut possint memoriter teneri; et tam suavia vel dulcia, ut debeant Deo auxiliante operibus adimpleri.

3. *Ab his excusatio nulla est. In charitate omnia bona.* Ecce in his omnibus veræ ac perfectæ charitatis operibus, sicut jam dictum est, nihil aut manibus aut pedibus agitur, ut se aliquis per impossibilitatem aut infirmitatem excusare conetur. Cum enim et cupiditas omni amaritudine amarior, et charitas omni dulcedine dulcior sit; quare durum et asperum jugum avaritiæ cum tantis periculis ac laboribus homines portare volunt, et dulce onus Christi et suave jugum ipsius de cervicibus suis excutiunt? Contra ista quæ Charitati vestræ suggessi, nullus qualemcumque vel verisimilem poterit excusationem prætendere, ut se dicat ea non posse perficere. Non enim ei dicitur, Jejuna plus quam potes, vigila plus quam prævales; nec hoc ei imponitur ut a vino vel a carnibus abstineat, si hoc infirmitas corporis sui non tolerat. Et si forte non prævalet esse perfectus, non cogitur vendere omnia sua et dare pauperibus. Et si virgo esse non potest, non ad hoc premitur ut uxorem non permittatur accipere. In his enim omnibus quæ ad corporis fatigationem pertinent, nullus Christianorum invitus cogitur : sed qui potest implere, Deo gratias agat; qui vero non potest implere, charitatem veram teneat, et in ipsa habebit omnia : quia sine istis bonis operibus, quæ supra commemorata sunt, charitas sufficit sibi; illa vero bona opera sine charitate prodesse omnino non poterunt. Hoc totum ideo iterum atque iterum dico vobis, fratres charissimi, ut plenius possitis agnoscere quia nullus se poterit excusare, quod Dei præcepta non possit implere : quia quando se de illis in quibus corpus laborat excusare tentaverit, ab illis quæ in animi virtute consistunt, et præcipue a charitate, in

[1] Ita cb. codices. At editi, *cum Dominus vellet homini demonstrare*, etc., postque verba, *afferunt mortem* ; additum fuerat, *invitavit præmio, terruit supplicio* : cujus additamenti loco in g. habebatur, *si vis hab re vitam*, *serva mandata*; cum hac ad libri oram admonitione, « Sic lege, « donec melius inveneris. »

(*a*) Cæsarianas inter Homilias in manuscriptis exstat et in editis; scilicet in Bibliotheca Patrum post homiliam quadragesimam, in libro autem V. C. Baluzii cura excuso homilia est ordine decima. De num. 1 vide infra Appendicis serm. 270, n. 1; 28, n. 4; 273, n. 1 : de num. 2, serm. 210, n. 6; et 271, n. 6; 66, n 1; et 210, n. 6 : de num. 3, serm. 298, n. 3 : de num. 4, serm. 107, n. 2 et 112, n. 2; 273, n. 5; 107, n. 3 : de num. 5 vide Augustini serm. 330, sub cujus nomine citatur Eligii homil. 11.

qua continentur omnia bona, nihil poterit prætendere, quod jam non possit Deo auxiliante perficere. Et ideo qui veram charitatem noluerit tenere, non invenit quod in veritate aliis, sed quod sibi debeat imputare.

4. *Sine illa nullum bonum.* Tenete ergo, fratres charissimi, dulce ac salubre vinculum charitatis, sine qua dives pauper est, et cum qua pauper dives est. Dives si charitatem non habet, quid habet? Pauper si charitatem habet, quid non habet? Et quia, sicut dicit beatus Joannes evangelista, *Charitas Deus est* (I *Joan.* IV, 16); quid pauperi deesse poterit, si per charitatem Deum habere meruerit? et e contra, quid diviti terrena facultas proderit, si Deum habere non meruerit? Amate ergo et tenete charitatem, fratres charissimi, sine qua nullus unquam Deum videbit. Nolite vobis sine charitate blandiri, etiamsi reliqua bona opera perfeceritis: sed timete illud quod scriptum est, *Qui universam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (*Jacobi* II, 10). Quod est hoc unum, nisi vera et perfecta charitas; de qua iterum Apostolus dixit, *Omnis lex in uno sermone implebitur in vobis, Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (*Galat.* V, 14)? Nam in tantum reliqua opera sine charitate nihil prosunt, ut libera voce clamet Apostolus, *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (I *Cor.* XIII, 3). Et ideo quia ipsa est vera charitas quæ omnes homines diligit; qui se cognoscit vel unum hominem odio habere, festinet amaritudinem fellis evomere, ut dulcedinem in se charitatis mereatur excipere: quia sine illa nec jejunia, nec vigiliæ, nec orationes, nec eleemosynæ, nec fides atque virginitas ullum hominem adjuvare valent. Et quia de charitate nos admonens Apostolus dixit, *In charitate radicati et fundati* (*Ephes.* III, 17), et radix omnium bonorum est charitas; evidentissime constat quod quomodo quælibet arbor pulchra et amœna, et floribus ac fructibus plena, si in ea radix viva non fuerit, omnis ejus pulchritudo marcescit: ita et quilibet christianus, si reliqua bona opera tanquam in ramis se habere monstraverit, et de ipsis sine charitate præsumens, radicem ipsius charitatis habere noluerit, sine ullis fructibus sterilis remanebit.

5. *Charitatis encomium.* Vera enim charitas in adversitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, inter veros fratres dulcissima, inter falsos patientissima, inter insidias innocens, inter iniquitates gemens, in veritate respirans; casta in Susanna in virum, in Anna post virum; in Maria præter virum; humilis in Petro ad obediendum, libera in Paulo ad arguendum, humana in Christianis ad confitendum, divina in Christo ad ignoscendum. Vera enim charitas, fratres charissimi, anima est omnium Scripturarum, prophetiæ virtus, scientiæ solidamentum, fidei fructus, divitiæ pauperum, vita morientium. Hanc ergo fideliter retinete, hanc toto corde et tota animi virtute diligite, huic jugiter adhærete. Suavis enim est Dominus et omni dulcedine dulcior. Societas ipsius non habet amaritudinem, conversatio ipsius non habet dolum. Si illam volueritis ex integro corde tenere; et in hoc sæculo vos faciet cum gaudio Dei præcepta perficere, et in futuro ad præmia æterna pervenire. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXX (a).

De dilectione charitatis et odio cupiditatis; et quod regnum cœlorum non solum duobus minutis, sed etiam bona voluntate emi possit; et de tribulatione uvarum et olivarum (b).

1. *Charitas et cupiditas simul esse nequeunt.* Beatus apostolus Paulus, fratres charissimi, ut nobis veræ ac perfectæ charitatis dulcedinem commendaret, amaritudinem cupiditatis nobis exposuit: et velut peritissimus ac spiritualis medicus, quid fugere et quid expetere debeamus, ostendit. Et quia radix omnium malorum est cupiditas, et radix omnium bonorum est charitas, et simul ambæ esse non possunt; nisi una radicitus evulsa fuerit, alia plantari non poterit. Sine causa ergo aliquis conatur ramos incidere, si radicem non contendit evellere. Sic enim idem ait apostolus: *Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragaverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis: tu autem, homo Dei, hæc fuge.* Audiamus ergo consilium illius, in quo Christus Dominus loquebatur: et quantum possumus, studeamus amaritudinem avaritiæ fugere, si volumus ad charitatis dulcedinem pervenire.

2. *Diviti quid agendum de divitiis suis. Patrimonii augmentum injuste optatur.* Sed quando de contemptu divitiarum loquimur, respondet mihi aliquis dives: Didici non sperare in incerto divitiarum, nolo dives esse, ne incidam in tentationem; sed quia jam sum, quid facturus sum de his quæ habere mihi jam contigit? Sequitur Apostolus, *Facile tribuant, communicent* (I *Tim.* VI, 10, 11, 18). Quid est communicare? Communem rem tuam facere cum illo qui non habet. Si ergo communicare cœperis, non eris ille prædo et ille raptor, qui necessariis pauperum tanquam rebus alienis incubat. Etenim communem fecisti rem tuam cum his qui non habent, et amplius præstas, qui etiam prærogator pauperum factus es. Tu aliquantam curam geris, ut ad securum pauperem victus perveniat, et in hoc misericordiam prærogas: et propterea defert tibi Deus honorem, et quasi tibi dicit, Prior de re communi tolle quod sufficit necessitatibus domus tuæ; quod reliquum est, da Christo. Para te audire, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi: esurivi enim, et dedistis mihi manducare* (*Matth.* XXV, 34, 35). Forte contemnebas nescio quem pauperem aut egenum: noli contemnere Christum in cœlo sedentem, in terra egentem; veniet cum retributione, et vita æterna, et igne æterno. Hoc ergo cogitans potes cum aliqua spe etiam dives esse. Si autem adhuc vis fieri dives, et non solum ea quæ superflua tibi jacent, non vis erogare indigentibus, sed etiam augere vis patrimonium tuum; forte et de rapinis aliquam spem habes. Nisi forte hoc dicas: Scit Deus quia non de rapinis volo augere patrimonium meum. Unde vis augere? Emendo. Innocens tibi videris, quia emendo vis augere? Rapina non es malus, sed voto malus es. Si quis tibi dicat, Vende res tuas; exhorrescis, expavescis, maledictum putas. Cum ergo emere cupis, nonne hoc optas, ut res suas alii vendant? Nam quomodo poteris emere, si alius non compulsus fuerit venundare?

3. *Minor ad bonum quam ad malum labor. Pretium regni cœlorum. Omnibus in promptu est. Bona voluntas est charitas.* Et hoc videte, fratres, quantum laboret qui exspoliare vult vestitum; et quam sine labore sit ille qui vestire vult nudum. Si enim habet, profert et dat; si non habet, sufficit ei coram Deo voluntas bona. Ecce non laborat si habet: si vero non habet; quia quod valde necessarium est habet, pauper est in arca, sed dives est in conscientia; pauper est in domo, sed dives est in animo. An forte nihil habes, quia bonam voluntatem habes? Audi nato Domino

(a) Alias, 8 ex Homiliis 50.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus ambiguus, spurius Verlino et Vindingo erat. Auctor Augustinum imitatur aut exscribit: quædam vero intermiscet ab ipso aliena, quale illud est de charitate et cupiditate dictum num. 1, « nisi una radicitus evulsa fuerit, alia plantari non « poterit; » et iste loquendi modus ibidem, « sine causa « ergo aliquis conatur ramos incidere; » et num. 5, « ut « vinum et oleum reponatur in canava: » quæ verba et phrases Cæsarii esse ex aliis ejus homiliis didicimus. De num. 1 vide Appendicis serm. 269, n. 1: de num. 3, serm. 142, n. 2; Augustini Enarr. in Psal. 49, n. 13, et in Psal. 111, n. 3: de num. 5, Augustini enarr. in Psal. 85, n. 1; et Cæsarii homil 32.

clamantes Angelos, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Quam parvo constat regnum cœlorum! quam vili pretio tanta possessio proponitur! Proponitur enim in terra, quod possideas in cœlo; proponitur in tempore, quod possideas in æternum. Non potes dicere: Non habeo unde emere possim, quia tanta est illa possessio, ut pretium congruum invenire non possim. Nonne tantum valet, quantum habere potueris? et hoc superfluum. Quantum valuit Zacchæo? Dimidium patrimonium: erat enim dives. *Dimidium rerum mearum*, dixit, *do pauperibus* (*Id.* XIX, 8). Sed quia prior emit, forte tu non invenis quod emas? emit enim regnum cœlorum. Et ille emit, et tibi integrum servatur quod emas. Noli timere ne angustet te compossessor: omnibus latum est quod charitas possidet. Duobus minutis emit quædam vidua regnum cœlorum. Misit in gazophylacium duos nummos: *Amen, amen dico vobis, nullus amplius misit in domum Dei quam ista vidua: illi enim de abundantia sua miserunt, hæc autem totum quod habuit misit* (*Marc.* XII, 42,44) Quia enim præbebat ei Dominus victum, jam ei duo nummi superflui restiterant ad victum ejus diei: ideo misit illos in domum Dei, et emit sibi regnum cœlorum. Ecce quod timebas ne charum esset, et non esses idoneus, en duobus nummis valet. Si terrebat te pretium quod dedit Zacchæus, consoletur te hoc pretium quod dedit hæc vidua. Plus addo, charissimi; valet et vilius. Vilior est calix aquæ frigidæ, vilior est sola bona voluntas: audi clamantes Angelos, *In terra pax hominibus bonæ voluntatis*. An forte non bene diximus viliorem bonam voluntatem? Imo ipsa est omnibus charior, et totum habet qui bonam voluntatem habet: quia et in dimidio rerum suarum Zacchæus, si bonam voluntatem non haberet, nihil dedisset. Bona enim voluntas, ipsa dicitur charitas. Et quid ait Apostolus? *Si distribuero omnia mea pauperibus, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (I *Cor.* XIII, 3). Totum ergo habet, qui bonam voluntatem habet. Ipsa est quæ potest sufficere, si cætera non sint: si autem sola desit, nihil prodest quidquid habitum fuerit. Sola sufficit, si adsit: cætera omnia nihil prosunt, si sola charitas desit. Si haberes in domo tua thesauros unde securus esses, gauderes et exsultares: In corde habes bonam voluntatem, et tristis es? In arca posses timere furem, in corde habens bonam voluntatem nihil times [1].

4. *Justitiam appetenti imminet a malis pati.* Forte aliquis cogitat, et dicit: Si res meas pauperibus dare cœpero, et de adversariis meis pro Dei amore me vindicare noluero, et humilis ac mansuetus esse contendero, statim mihi necesse erit persecutiones hominum malorum sustinere. Qui hæc times, non legisti quia *per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei* (*Act.* XIV, 21)? non audisti Scripturam dicentem, *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem* (*Eccli.* II, 1)? Verum est quia ubi Deum in veritate cœperis quærere, necesse tibi erit superborum vel malorum hominum nequitias sustinere: quia non sic ab illis colitur Christus, quomodo eis quotidie prædicatur; quoniam et quidquid volunt, quidquid petunt a Deo, in luxuriis suis et in conviviis volunt consumere, in spectaculis, in nugis, in fornicationibus, in ebrietatibus. In his volunt consumere, quo desiderant abundare: et tunc putant quia bonus est Deus, quando illis præstat unde corrumpantur.

5. *Inde magis proficit. Mali torcularia unde uva premitur et oliva. Pro ipsis orandum.* Sed dicit aliquis: Ecce tempora aspera sunt, et asperiora erunt. Per ista asperiora proficit magis Ecclesia, proficiunt illi qui sursum cor habent: et illi qui sursum cor non habent, tumultuatur eis cor in terra, et dicunt cordi suo locum mutare, ut etiam ipsi sursum cor habeant, cantantes nobiscum, *Ad te, Domine, levavi animam meam* (*Psal.* XXIV, 1). Tale est dicere, Severiora sunt tempora: quale si quis dicat, severiora esse tempora olivæ, cum fructus colligitur, quia in torcular mittitur. Quando enim pendebat in arbore, læta tempora videbantur; et non attendunt quia amurca plena erat. Venit quasi asperius tempus, venit tempus torcularis, veniunt majores pressuræ. Per peccata enim et crimina superborum, per avaritiam luxuriamque malorum majores pressuræ fiunt generi humano. Omnes enim mali et amatores mundi quasi torcularia sunt. Sicut enim in torcularibus et uva premitur et oliva, ut vinum et oleum reponatur in canava [1]: ita per nequitiam malorum hominum, qui boni et justi sunt, multis tribulationibus corporaliter fatigantur, ut animæ eorum tanquam oleum ac vinum recondi in æterna beatitudine mereantur. Noli ergo de Dei misericordia vel justitia desperare, quoties te videris ab iniquis hominibus fatigari: sed considera quod illi qui te persequuntur, apud Deum velut molæ ac torcularia deputantur; tu vero tanquam oliva, et quasi uva legitima, parvo tempore pressuram malorum hominum sustinere cogeris: sed postea illis sine fine remanebit opprobrium, tu felici commutatione transibis ad regnum. Et tunc liberatus ab omnibus malis, cum propheta poteris dicere, *Transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium* (*Psal.* LXV, 12). Sed ut ad istam merearis beatitudinem pervenire, ora pro illis qui te persequuntur; quia potens est Deus ut illos convertat ad bonum; et qui nunc paleæ esse videntur, de zizaniis in triticum, de amurca in oleum transeant; et qui modo alios per nequitiam persequuntur, ipsi postea persecutionem pro justitia patiantur; et qui nunc res alienas crudeliter volunt rapere, res suas incipiant pauperibus misericorditer erogare. Quam rem si, orantibus vobis, secundum suam consuetudinem pietas divina præstiterit, non solum de vestra, sed et de aliorum salute duplicem mercedem in æterna beatitudine, remunerante Deo, capietis: quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[1] Ita Mss. At editi, *in corde tuo quem times? Te noli pati hostem in corde tuo, habens bonam voluntatem*, etc.

[1] Sic Am. Er. et gr. Ms. At Lov., *cavea*. Ms. rm., *camera*. Vide supra, Appendicis serm. 141, n. 2, cum nota.

SERMO CCLXXI (*a*).

De dilectione non solum amicorum, sed etiam inimicorum: et quia potest fieri ut qui inimici sunt, ita ad amicitiam revocentur (*b*).

1. *Inimici diligendi. Dilexit enim nos Deus, etiam inimicos.* Frequenter in Evangelio, fratres charissimi, audivimus Dominum dicentem, *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt* (*Matth.* v, 44). Quare autem Dominus dixit, *Diligite inimicos vestros*, nisi quia passuri eramus inimicos? Sed dicit aliquis: Quis potest diligere inimicos? Prius te dilexit impium Deus tuus, qui nunquam fuit impius: tu autem etiamsi jam non es impius, fuisti tamen aliquando; quando nemo fit justus nisi ex peccatore, sicut frequenter cantavimus, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates* (*Psal.* XXXI, 1): non dixit, Beati qui non fecerunt peccata; sed, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* Si enim quæris qui non fecerit, non invenies. Unde ergo quisquam erit beatus? Si remittatur quod fecit, si tegatur quod commisit. Si ergo jam tibi peccatum dimissum est, ille te insequitur qui nondum est justus. Et tu antequam justificareris, alios persequebaris; perieras, et inventus es: et ille qui tibi adversatur, invenietur, et non persequetur. Noli cogitare quod tuis meritis talis factus sis; quia gratia Dei te talem fecit. Et bene considerans videbis potentem esse Deum, qui talem faciat eum, quem juste videris odisse [2].

[2] Gr. Ms., *quem injustum tibi videris vidisse*; rm., *quem injuste tibi videris vixisse.*

(*a*) Alias, 6 ex Homiliis 50.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovanienses dubium reliquunt, rejiciunt Verlinus et Vindingus. Ex Augustini sententiis eadem arte compositus est, eodemque credimus auctore, quo sermo superior. De num. 2 vide Augustini enarr. in Psal 93, n. 7: de num. 3, Appendicis

2. *Quam injuste malorum optetur interitus.* Dicis enim tu tibi quasi justus : Magna est patientia Dei, quæ illum talem vivere sinit. Atque utinam hoc solum dicas : sed timeo ne insuper reprehendas, dicens, Quid placuit Deo talibus parcere? Quare tanta mala faciunt homines, et vivunt? Sic dicat alius : O Deus, quare vivit iste qui tanta dicit, et tuam justitiam reprehendit? non enim attendit quid ipse dicat, sed attendit quid alius faciat. Qui tibi displicet, fortassis non reprehendit, nec effundit istas contumelias in Deum, quomodo tu facis. Ecce puta quia Deus, quomodo tu vis, nulli malo velit parcere : quid de te facturus est, qui sine peccato esse non potes? Non attendis ubi te inveniat? Roga ergo, ut non solum aliis, sed etiam et tibi parcat. Hoc itaque, fratres, habent quasi proprium omnes iniqui : nolunt ut parcat Deus iniquis, et non vident quid ipsi sint, etiam ex hoc ipso quod ita volunt. Sed ego justus sum, inquis. Si tibi non parceret Deus cum esses iniquus, quomodo ad justitiam pervenisses? An forte volebas ut Deus usque ad te patiens esset, quousque tu pervenires ad justitiam? Quia Deus extendit pontem misericordiæ suæ, ut tu transire posses; hoc vis ut jam subducat, ne alius transeat?

3. *Qui hodie malus, forte cras nobis erit melior.* Diligamus ergo, fratres charissimi, inimicos nostros. Forte qui hodie est amicus tuus, talia peccata facturus est, ut in vita æterna tecum esse non possit : non enim scis quid pariat crastinus dies (*Prov.* XXVII, 1). Et e contra qui inimicus est, forte sic ad pœnitentiam convertetur, ut in illa cœlesti Jerusalem civis tuus esse mereatur, et forte etiam major efficiatur. Non vobis hoc difficile videatur. Interrogemus Scripturas, et in ipsis hoc evidentius agnoscere poterimus. Paulus apostolus prius sceleratus erat inimicus Christianorum, rapiebat, vastabat, sæviebat. Ibi erat quando lapidatus est martyr Stephanus. Parum illi erant manus suæ, manibus omnium lapidabat : quia ut illi non impedirentur vestimentis suis, sed liberis manibus saxa projicerent, omnium vestimenta servabat; ac sic in omnium manibus scelus operabatur. Videte virum una voce Domini ex persecutore factum prædicatorem. Præcessit eos quos oderat : illi enim omnes christiani quos insequebatur, tales non erant, qualis ipse factus est. Non enim omnes illi Apostoli erant, quod ipse factus est. Videtis fieri posse ut inimicus qui erat hodie, sit non solum amicus et frater in gratia, sed etiam præcedat et melior fiat.

4. *Orationis fructus mors inimici. Homo et peccator duo sunt.* Ergo, fratres mei, christiani illi omnes quos persequebatur Saulus, putatis quia non rogabant? Utique, si noverant Christum, si christiani erant, si noverant ipsum Dominum Jesum pro impiis mortuum. Non enim mortuus est pro fidelibus; sed mortuus est ut faceret fideles. Rogo vos, fratres, diligenter, attendite, Dominus et Salvator noster, qui mortem suam præstitit infidelibus, quale sit illud quod servat fidelibus? Et hoc considerate, quia quos persequebatur Paulus apostolus, bene noverant misericordiam Dei, et sciebant quod Saulus ille persecutor poterat fieri prædicator : et ideo oraverunt pro illo, et exauditi sunt. Ille persequebatur; sed illi vicerunt. Illi eum magis occiderunt et interfecerunt rogando pro eo. Quomodo? Ecce una voce prostratus est persecutor. Surrexit enim jam non persecutor, sed prædicator : qui ergo persequebatur mortuus est. Quære persecutorem, et non invenies jam; quia surrexit. Ergo illi potius occiderunt eum orando, quam ille persequendo. Et vos ergo, fratres, sic orate pro inimicis vestris, ut occidat eos Deus : id est, ut eorum malitiam, quæ vobis inimicatur, occidat. Sic enim non occidit quod creavit, sed quod ipsi sibi fecerunt. Homo enim et peccator, duo nomina sunt. In ipsis duobus nominibus quære quid fecerit Deus, quære quid suaserit diabolus. Homo a Deo factus est : peccatum, suadente diabolo, ab homine factum est. Quis horum duorum te persequitur? Si enim tu bene vivis, non te persequitur, nisi qui malus est : non ergo homo, sed peccator te insequitur. Roga pro homine, ut exstinguat Deus peccatorem. Cum enim mortuus fuerit peccator, nihil tibi adversabitur; imo consolabitur vivens, qui te in peccatis mortuus persequebatur.

5. *In dimittendo omnis spes nostra. Maximum Deo offertur sacrificium. Omnibus id promptum. Eleemosynæ duæ. Spiritualis præstat.* Non vobis ergo grave sit, per ipsius Domini nostri misericordiam vos obtestor, quia spes nobis alia non est, nisi dimiserimus quidquid nos læserint homines. Nemo nos fallat. Aliud majus sacrificium non est quod debeamus Deo, nisi quidquid boni est, etiam malis hominibus, sed tamen hominibus fecerimus. Dicit tibi Deus : Ego non ex te cresco, sed tu ex me; sacrificium volo quod prosit homini : sic ad me pervenit quod tibi prosit. Potes mihi dicere : Non habeo quod tribuam indigenti, non possum jejunare frequenter, et a vino vel carnibus abstinere non possum. Numquid potes mihi dicere, charitatem te habere non posse? Ipsa est cujus possessio tanto plus augetur, quanto amplius erogatur. Dimitte ergo quod tenebas; ne adversus te ille teneat aliquid, cui non habes quod dimittas : *Dimittite et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37 *et* 38). Scitote, fratres charissimi, quia duæ sunt eleemosynæ : una cordis, alia pecuniæ. Eleemosyna cordis est, dimittere quod læsus es. Nam dare aliquid indigenti aliquando quæris, et non habes : indulgere peccanti, quantum volueris, redundat tibi. Aurum, argentum, vestem, frumentum, vinum et oleum potest fieri ut aliquoties non habeas, unde pauperibus tribuas : ut autem omnes homines diligas, et hoc aliis quod tibi ipse velis, et ut inimicis tuis indulgeas, nunquam te poteris excusare; quia si in cellario vel in horreo non habes quod dare possis, de thesauro cordis tui potes proferre quod tribuas. Et cum omnibus hominibus, etiamsi sola sit, bona voluntas sufficiat, et eleemosyna cordis multo major sit, quam eleemosyna corporis; quis est qui vel umbram excusationis possit prætendere? Et illud attendite, fratres, quia charitatis eleemosyna sine terrena substantia sufficit sibi : illa vero quæ corporaliter datur, si non benigno corde tribuitur, omnino non sufficit. Et quia, sicut ipsi videtis, fratres charissimi, ad remissionem omnium peccatorum, si substantia terrena non fuerit, charitas et dilectio inimicorum satis abundeque sufficiunt; nulla nobis excusatio de hac re in die judicii remanebit, nec dicere aliquis poterit non se habuisse unde sua peccata redimeret.

6. *Adhortatio.* Et ideo omnes homines studeamus toto corde diligere; orantes, ut qui boni sunt, meliores fiant, et in opere bono permaneant; qui mali sunt, cito se corrigant : timentes illud quod Dominus comminatus est dicens, *Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra* (*Matth.* VI, 15). Sed magis cum ipsius adjutorio laboremus, ut illud in nobis possit impleri, *Date, et dabitur vobis; dimittite, et dimittetur vobis.* Cum ergo secundum præfatam Domini sententiam, qua dixit, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cœlestis peccata vestra* (*Ibid.*, 14), in potestate nostra positum sit, qualiter in die judicii judicemur; dimittamus omnibus inimicis nostris : ut libera conscientia possimus in oratione dominica dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Ibid.*, 12). Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

serm. 189, n. 2 : de num. 5, serm. 273, n. 1, et 308, n. 2; 42, n. 3; 242, n. 2 : de num. 6, serm. 210, nn. 5, 6; 269, n. 2; 223, n. 5; 274, n. 1; 275, n. 6.

SERMO CCLXXII (*a*).

De diligendis inimicis, I (*b*).

1. *In Scripturis et ornamenta sanis et ægris medicamenta. Medicamentum præcipuum, inimicorum dilectio.* In divinis voluminibus, fratres charissimi, ita dispensavit Spiritus sanctus, ut et sanis ornamenta, et ægrotis spiritualia medicamenta deesse non possint. Quam rem ego, Domino donante, cognoscens, unicum ac singulare animarum remedium, tanquam spirituale antidotum studui providere. Primum ac principale medicamentum est animæ ægrotanti, ita charitatis dulcedinem retinere, ut non solum amicos, sed etiam inimicos velit toto corde diligere : propter illud quod scriptum est, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cœlestis peccata vestra* (*Matth.* VI, 14). Ut ergo tam præclaram dilectionem et memoriter tenere, et operibus possitis, Deo auxiliante, perficere; pauca capitula de Scripturis sanctis excerpsimus, quæ unusquisque si non discutiendo, sed credendo susceperit, et peccatorum suorum indulgentiam accipiet, et ad æternæ vitæ beatitudinem Deo auxiliante perveniet.

2. *Hanc coluere sancti, Joseph, Moyses, Job.* In primis consideranda est et totis viribus imitanda benigna etiam erga inimicos antiquorum sanctorum charitas. Nam beatus Joseph pro parricidii crimine impiis et inimicis fratribus suis non odii amaritudinem, sed charitatis dulcedinem recompensavit. Osculabatur enim singulos, et per singulos flebat. Quibus non solum nihil mali rependens [1], sed etiam omnia bona retribuens, tam vivo quam mortuo patre germano semper amore dilexit. Beatus quoque Moyses cum frequenter eum populus rebellis non solum contemnere, sed etiam lapidare voluisset, divinæ charitatis memor ita pro illis Domino supplicabat, ut clamaret et diceret, *Si non dimiseris peccatum populi tui, dele me de libro quem scripsisti* (*Exod.* XXXII, 32). In ipso enim Veteri Testamento legimus scriptum, *Itinera eorum qui injuriam retinent malefacti, in mortem* : et iterum, *Ne memor*, inquit, *sis injuriæ proximi tui* (*Levit.* XIX, 18) : et iterum, *Si videris asinum inimici tui in luto jacentem, non præteribis nisi prius alleves eum* (*Exod*, XXIII, 5). Quo loco diligenter unusquisque vestrum consideret, quod si asinum inimici non licet in luto dimitti; quanto magis homo ad imaginem Dei factus non debet odio haberi nec negligi? Beatus quoque Job ita veram et perfectam charitatem etiam cum inimicis fideliter retinebat, ut gaudens et libera conscientia ad Dominum diceret : *Si gavisus sum ad ruinam inimici mei, et exsultavi eo quod invenisset eum malum, vel si in corde meo dixi, Bene* (*Job* XXXI, 29).

3. *Hanc etiam coluit David, et quem inde fructum cepit.* Beatus quoque David, licet virtutibus multis fuerit exornatus, nulla tamen eum actio familiarius Deo conjunxit, quam dilectio inimicorum suorum (I *Reg.* XVI). Cui cum inimicus suus in faciem malediceret, maluit tamen parcere et Dei judicio reservare, quam suæ iracundiæ satisfacere. Et in tantum non fuit simulata nec falsa sua dilectio, ut ipsos etiam adversarios suos fleret, et in illis qui eos occidere præsumpserant, vindicaret (II *Reg.* I). Ideo securus dicebat in Psalmis illud, quod omnes homines satis attento et trementi animo dicere debent : *Si reddidi*, inquit, *retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis; persequatur inimicus animam meam, et comprehendat et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat* (*Psal.* VII, 5 *et* 6). Ecce quali maledicto se ipsum condemnat, qui de inimicis diligendis Dei præcepta contemnens, odium in corde servare non metuit. Unde considerandum est, qua fronte vel qua conscientia versiculum istum ex ore suo proferre poterit, qui inimicis suis mala pro malis retribuit. Per Salomonem quoque Spiritus sanctus clamat et dicit : *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas : ne forte videat Deus, et displiceat illi, et avertat iracundiam suam ab eo.* (*Prov.* XXIV, 17, 18). Et utique cum ab eo averterit, ad illum dirigit qui de inimici ruina congaudet, secundum illud : *Qui in ruina lætatur alterius, non erit impunitus* (*Id.* XVII, 5). Item inibi, *Homo homini reservat iram ; et a Deo quærit medelam* (*Eccli.* XXVIII, 3)! et, *In hominem similem sibi non habet misericordiam : ipse cum caro sit, reservat iram ; et propitiationem quærit a Deo! Quis exorabit pro delictis ipsius* (*Ibid.*, 4, 5)?

4. *Quo sensu dicatur, Odio habebis inimicum.* Dicitur quidem in Veteri Testamento, *Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum* (*Levit.* XIX, 18). Sed qui sano intellectu Scripturæ divinæ sensum agnoscere cupit, sententiam istam hoc modo intelligat, ut diligat omnem hominem proximum suum, et odio habeat diabolum inimicum suum. Quod etiam in uno homine malo impleri potest. In ipso enim uno qui malus est, et proximum habes et inimicum. Nam quod homo est, proximus tuus est; quod malus est, non solum tuus, sed etiam suus inimicus est. Dilige ergo in eo carnem et animam, hoc est, proximum tuum quem Deus fecit; et odio habe malitiam, quam ipso consentiente diabolus intromisit. Quod cum sancto et pio animo feceris, vices cœlestis Medici agis, odio habens morbum, et diligens ægrotum.

5. *Et illud, Carbones ignis congeres super caput inimici. Non semper littera in Scripturis sequenda.* Item per Salomonem loquitur Spiritus sanctus, *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi : hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus* (*Prov.* XXV, 21 *et* 22). Hoc ergo loco cum grandi diligentia observandum est, ne forte dum eum non bene intelligimus, de medicamentis nobis vulnera faciamus. Solent enim nonnulli hoc præcepto uti, quasi ad satiandum furorem suum. Dicunt enim apud se : Ecce cibo inimicum meum, ut ardeat in æternum. Avertat Deus hujusmodi intelligentiam ab animis nostris. Qualiter ergo accipi debeat locus iste, sancti et antiqui patres, revelante Spiritu sancto, definierunt. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum*, etc.; *hoc enim*, inquit, *faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.* Caput in homine, sensus rationalis intelligitur : qui sensus cum a fervore charitatis recedens factus fuerit frigidus (unde scriptum est, *Quia abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum* [*Matth.* XXIV, 12]), necesse est ut quod est saluti contrarium sapiat, et cui deberet esse amicus, inimicus existat. Ad sanandum ergo talem phreneticum, homines sanctos et charitatis igne accensos hortatur Spiritus sanctus, dicens : *Carbones ignis congeres super caput ejus.* Cum enim inimico tuo pio animo frequentius benefeceris : quamlibet sit impius et crudelis, barbarus et cruentus, tamen tandem aliquando erubescit et dolet, et pœnitere incipit quod admisit. Jam cum pœnitentiam cœperit agere, sensus rationalis, hoc est, caput ipsius, incipit charitatis igne succendi : et qui prius quasi frigidus et phreneticus contra te consueverat iracundiam retinere, spirituali calore de tua bonitate succensus incipit te toto corde diligere. Ecce quomodo sancti patres hunc Scripturæ locum intelligendum esse dixerunt. Nam absit a sensu catholico, ut eo animo quisque boni aliquid inimico suo conetur impendere, ut eum pro hoc beneficio velit æterno incendio concremari. Unde cum grandi cautela fidei considerandum est et timendum, ne sequamur litteram occidentem ; sed magis vivificantem spiritum diligamus.

[1] Ms. t., *reprehendens*.

(*a*) Alias, de Tempore 168.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Erat dubius Lovaniensibus, Verlino spurius, et Vindingo, qui observat hanc ipsam esse homil. 11 Cæsarii in Bibliotheca Patrum. De num. 1 vide Append. serm. 40, n. 6; 66, n. 3 : de num. 2, serm. 15, n. 6, excerptum ex Pelag. Epist. ad Demetriad. : de num. 4, serm. 271, n. 4; 209, n. 2 : de num. 5, serm. 273, n. 3, et supra serm. 29, n. 2; 41, n. 1; 140, n. 1; 174, n. 3 : de num. 6, serm. 271, n. 6 : de num. 7, serm. 4, n. 2, et 274, n. 2 : de num. 8, serm. 275, n. 1; 295, n. 7; 301, n. 1; 275, n. 6.

6. *Jerusalem cœlestis : de pace muros habet, pacem non tenenti impervios.* Et illud, fratres charissimi, cum grandi tremore considerare debemus, quod in Psalmo terribiliter Spiritus sanctus dixit. Cum enim illam cœlestem Jerusalem, id est, congregationem omnium sanctorum, quæ cum Christo est regnatura, ad laudandum Dominum provocaret; cum dixisset, *Lauda, Jerusalem, Dominum*, addidit, *Qui posuit fines tuos pacem* (*Psal.* CXLVII, 12, 14). Ergo, ut ipsi videtis, Jerusalem illa cœlestis muros de pace habet constructos. Qui enim talem pacem et talem charitatem habet ut omnes diligat, et pro bonis orat ut meliores fiant, pro malis supplicat ut cito se corrigant; de qua parte voluerit intrare, illius cœlestis Jerusalem portas apertas merebitur invenire. Qui autem non vult habere talem charitatem, qualem et Christus præcepit, et Apostolus docuit, ex omni parte Jerusalem portas clausas inveniet. Et quia oleum charitatis habere noluit, clausis januis sponsi, cum illis fatuis virginibus illam metuendam audiet vocem : *Amen dico vobis, nescio vos unde sitis* (*Matth.* XXV, 12). Quomodo enim illis quinque virginibus, quæ charitatis oleum habuerunt, illa cœlestis Jerusalem aperiet januas suas, ut intrent in gaudium Domini sui : sic illis e contrario qui sine charitate veniunt, claudet, et æterna a se separatione repellet; et implebitur illud quod in Psalmo dicitur de Jerusalem, *Quoniam*, inquit, *confortavit seras portarum tuarum* (*Psal.* CXLVII, 13). Clausis portis et confirmatis seris, nunquam exiet amicus, nunquam intrare poterit inimicus : quia quomodo justus nunquam est exiturus a gloria, ita et peccator nunquam poterit liberari a pœna.

7. *Nihil nos a charitate separet.* Et ideo, si volumus ut ab istis malis nos dignetur divina pietas liberare, ut feliciter in illam cœlestem Jerusalem mereamur intrare, totis viribus laboremus ut in nobis impleatur illud quod Apostolus dixit, *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an periculum? an gladius?* et illud, *Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque altitudo, neque profundum, neque instantia, neque futura, neque creatura aliqua poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro* (*Rom.* VIII, 35, 38, 39). Ecce, sicut audistis, beatum Apostolum et apostolicos viros tanta ac tam terribilia a charitate Dei separare non poterant. Unde nimis dolendum est, quod cum illi a charitate Dei nec tormentis poterant separari, nos interdum otiosis fabulis separemur, et nonnunquam propter parvissimum convicium et cujuscumque miseri hominis detractionem ita derelinquimus charitatem [1], ut cum eo non solum multis diebus, sed etiam mensibus fortassis et annis nec loquamur, nec ad convivium venire velimus : et non attendimus quia dum nos invicem odio habemus, ita muros civitatis Jerusalem contra nos claudimus, ut nullus nobis aditus remaneat, per quem intrare possimus. Et quia civitas illa habitatorem Deum habet, et dicente Joanne evangelista, *Deus charitas est* (1 *Joan.* IV, 16); qui charitatem habere noluerit, qua fronte vel qua conscientia ad Dominum, qui est charitas, præsumet accedere?

8. *Nullus excusari potest, quod charitatem non teneat.* Hæc omnia, fratres charissimi, dum vobis paterna pietate frequenter insinuo, absolvo apud Deum conscientiam meam. Et quia nullus unquam erit, qui se in veritate excusare valeat, quod veram pacem et veram charitatem tenere non possit; totis viribus misericordiam Dei deprecemur, ut nobis illam charitatem, sine qua nullus unquam Deum videbit, insinuare et donare dignetur, ut nullis nec tormentis, nec damnis ac persecutionibus ab illius dilectione vel dulcedine separemur. Si jubetis, jam non est opus ut prolixiori vos sermone diutius fatigemus : et ideo jam ista quæ ad præsens dicta sunt, vestræ Charitati sufficiant, ut hæc Deo placita, quæ accepistis, sanctis cogitationibus velut munda animalia assidue ruminetis, et qualiter ea cum Dei adjutorio possitis adimplere, in vestris animis definiatis. Ea quæ sequuntur de amore inimicorum, aut die crastino, aut certe die dominico absque aliqua lassitudine corporis opportunius audietis; præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Ms. Theod., *delinquimus in charitate.*

SERMO CCLXXIII (*a*).

De diligendis inimicis, II (*b*).

1. *Charitas magnum peccatorum remedium. A nemine non potest cum Dei adjutorio haberi, cum in bona voluntate sita sit.* Scio et credo Charitatem vestram sapienter intelligere, non esse sine causa quod vos de vera et perfecta charitate tam frequenter admoneo. Hoc enim ideo facio, quia ad omnium peccatorum vulnera nullum medicamentum tam salubre et tam efficax esse cognosco. Additur et hoc, quod cum tam magnum sit veræ et perfectæ charitatis remedium, nullus tamen invenitur qui eam cum Dei adjutorio habere non possit. In reliquis operibus bonis interdum potest aliquis qualemcumque excusationem prætendere; in habenda autem dilectione nullus se poterit excusare. Potest mihi dicere aliquis, Non possum jejunare : numquid potest dicere, Non possum amare? Potest dicere, Propter infirmitatem corporis mei non possum a vino vel a carnibus abstinere : numquid potest dicere, Non possum diligere? Potest dicere, se virginitatem non posse servare; non posse res suas vendere, et pauperibus erogare : numquid potest dicere, Non possum inimicos meos diligere, et eis qui in me peccaverint indulgere? Nemo se circumveniat, fratres charissimi; quia Deus neminem fallit. Cum enim multa sint quæ propter fragilitatem humanam corporaliter non possumus implere; charitatem tamen in corde nostro, Deo inspirante, si in veritate volumus, sine aliqua dubitatione habere poterimus. Multa enim sunt quæ de horreo vel canava (*c*) vel cellario aliquoties proferre non possumus; de thesauro vero cordis nimis fœdum et turpe est, si aliquam excusationem prætendere videamur. Non enim ibi aut pedes laborant currendo, aut oculi videndo, aut aures audiendo, aut manus operando lassantur, ut nos per ipsam fatigationem excusare conemur. Non nobis dicitur, Ite ad Orientem, et quærite charitatem; navigate ad Occidentem, et invenietis dilectionem. Intus in corda nostra, unde nos iracundia excludere solet, redire jubemur, dicente propheta : *Redite, prævaricatores, ad cor* (*Isai.* XLVI, 8). Non enim, sicut jam dixi, in longinquis regionibus invenitur quod a nobis Dominus repetit : intus ad cor nostrum nos mittit. In nobis enim posuit quod requirit, ubi tota charitatis perfectio in animi bonitate vel voluntate consistit : de qua voluntate vel bonitate pastoribus Angeli clamaverunt, *Pax in terra hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Et ideo quia nulla nobis ante tribunal Christi excusatio esse poterit; cum Dei adjutorio totis viribus laboremus, ut in animis nostris plus prævaleat bonitas quam malitia, plus patientia quam iracundia, plus benignitas quam invidia, plus humilitas quam superbia : et ut totum brevi sermone concludam, sic

(*a*) Alias, de Tempore 61.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ambiguus erat Lovaniensibus, falsus Verlino et Vindingo. Inter Cæsarianos Stephani Baluzii cura ex Regio codice impressos exstat ordine septimus. In aliis etiam, quos exploravimus, veteribus libris præfert nomen Cæsarii : prætereaque in iisdem manuscriptis proxime subjungitur superiori sermoni, sub cujus finem Cæsarius pollicebatur se de ea re dicturum, quam hoc subsequente sermone pertractat. De num. 1 vide Appendicis serm. 62, n. 2; 225, n. 3, et 271, n. 4; 141, n. 2; 269, n. 1; 225, n. 5 : de num. 3, serm. 272, n. 4; 62, n. 5 : de num. 5, serm. 62, n. 6; 269, n. 4; 107, n. 3 : de num. 6, serm. 274; 210, n. 5; 225, n. 5; 272, n. 8; clausulam concilii Arausicani 2, et clausulam serm. 28, 271.

(*c*) Vide supra, serm. Append. 141, n. 2, cum nota.

totum cor nostrum obtineat charitatis dulcedo, ut in nobis amaritudo odii locum habere non possit.

2. *Frustra dicit quis se inimicos diligere non posse.* Sed dicit aliquis : Nulla ratione possum inimicos meos diligere. In omnibus Scripturis Deus tibi dixit quia potes : tu e contrario non posse respondes. Considera nunc, utrum Deo an tibi debeat credi [1]. Et ideo quia mentiri non potest Veritas, jam vanas excusationes suas relinquat humana fragilitas : quia nec impossibile aliquid potuit imperare qui justus est : nec damnaturus est hominem pro eo quod non potuit vitare, qui pius est. Quid tergiversamur incassum? Nemo enim quantum possumus melius novit, quam qui nobis ipsum posse donavit. Tot viri, tot mulieres, tanti pueri, tantæ et tam delicatæ puellæ flammas, et ignes, et gladios, et bestias pro Christo æquanimiter pertulerunt : et nos stultorum hominum convicia dicimus tolerare non posse ; et interdum pro parvissimis damnis, quæ nobis malorum hominum nequitia inferuntur, si possumus, etiam usque ad mortem illorum nostras injurias vindicamus! Unde nescio qua fronte vel qua conscientia cum omnibus sanctis in æterna beatitudine partem habere desideramus ; quorum exempla sequi nec in rebus minimis acquiescimus.

3. *Scripturæ locum in sui gratiam afferunt, sed hoc præcipue Dei amor innuitur. Deus amavit non amantes, et in hoc vult nos ipsum imitari. Phrenetici sunt qui nos vexant.* Sed sunt aliqui qui testimonium Scripturæ divinæ iracundiæ suæ æstimant suffragari. Dicunt enim scriptum esse, *Amat anima mea amantem se* : et dum auctoritatem divinam male intelligunt, de medicamentis sibi vulnera faciunt. Qualiter autem hoc et debeat et possit intelligi, attendat Charitas vestra, *Amat*, inquit, *anima mea amantem se*. Licet et de omnibus [2] secundum litteram sentiri debeat, tamen certius de Deo intelligi debet, quia nullus nos melius quam ipse diligit. Nam si boni tantummodo amandi sunt, quid dicimus de Deo nostro, de quo scriptum est, *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret* [3] (*Joan.* III, 16)? Quid enim boni fecerat mundus, ut illum sic diligeret Deus? Omnes enim homines non solum malos, sed etiam originali peccato mortuos Christus Dominus noster invenit. Et tamen etiam cum tales essemus, dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis : ac per hoc amavit etiam non amantes, sicut et Paulus apostolus dicit, *Christus pro impiis mortuus est* (*Rom.* V, 6) ; et per ineffabilem pietatem universo humano generi hoc exemplum dedit, dicens : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI, 29). Quod et beatus Petrus apostolus in Epistola sua similiter præcepit, dicens : *Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (I *Petr.* II, 21). Quod exemplum Domini secuturi sumus? numquid ut mortuos suscitemus? numquid ut supra mare pedibus ambulemus? Non utique ; sed ut simus mites et humiles corde ; et non solum amicos, sed etiam adversarios diligamus : *Ut sequamini*, inquit, *vestigia ejus*. Dixit hoc etiam beatus evangelista Joannes : *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare* (I *Joan.* II, 6). Quomodo Christus ambulavit? In cruce enim positus pro inimicis oravit, dicens : *Pater, ignosce illis : quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Phrenetici enim sunt, et a contrario spiritu possidentur, et ut nos persequantur, majorem persecutionem a diabolo patiuntur : et ideo magis ut liberentur quam ut damnentur orare debemus. Sic enim fecit beatus Stephanus, qui gloriosissime primus Christi vestigia secutus est. Cum enim duris saxorum imbribus cæderetur, pro se stans oravit ; pro inimicis vero suis positis genibus totis viribus clamavit et dixit : *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (*Act.* VII, 59). Si ergo putamus nos non posse imitari Dominum nostrum, imitemur saltem conservum nostrum. Imitemur etiam et beatum Jacobum : qui et ipse cum a Judæis lapidaretur, flexis genibus pro suis persecutoribus supplicavit.

4. *Inimicorum dilectio non est consilium, sed præceptum.* Dominus quoque in Evangelio ut inimicos diligere debeamus non dedit consilium, sed præceptum. Aliud est consilium, aliud præceptum. Consilium datur, ut virginitas conservetur, ut a vino et a carnibus abstineatur, ut vendantur omnia, et pauperibus erogentur. Præceptum vero datur, ut justitia custodiatur, ut omnis homo divertat a malo, et faciat bonum. Denique de virginitate dicitur, *Qui potest capere, capiat* (*Matth.* XIX, 12) : de justitia vero non dicitur, Qui potest facere, faciat : sed, *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur* (*Id.* III, 10). Consilium qui libenter audierit et fecerit, majorem gloriam habebit. Præceptum qui non impleverit, nisi pœnitentia subvenerit, evadere pœnam non poterit. Sic enim præcepit Dominus : *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus vestris et calumniantibus vobis* (*Id.* V, 44). Et si quæris quam mercedem accipies ; audi quod sequitur : *Ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est* (*Ibid.*, 45). Advertite, quia si inimicos non diligimus, filii Dei esse non possumus. Et qua fronte dicimus in oratione, *Pater noster, qui es in cœlis?* aut qua conscientia dicere poterimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus* (*Id.* VI, 12).

5. *Qui nonnisi se amantes amat, ab ethnicis et bestiis non distat. Charitas vera.* Sed dicit aliquis : Ego audio Scripturam dicentem, *Amat anima mea amantem se*. Amas filios et parentes? Amat et latro, amat et draco, amant et lupi, amant et ursi. Si enim amantes non diligimus, si filios vel parentes despicimus, pejores leonibus et supradictis bestiis sumus : si vero amantes tantum diligimus, nihil ab ipsis bestiis distare videmur. Sic et ipse Dominus dixit : *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facietis? Nonne et ethnici hoc faciunt* (*Id.* V, 46, 47)? Qui ergo solos amicos diligunt, sicut ipsi videtis, adhuc in hac parte publicanis et Gentibus similes sunt. Ut ergo superiores et Gentibus et bestiis simus, etiam inimicos et adversarios diligamus ; et timeamus illud quod Dominus in Evangelio dixit : *Serve male, omne debitum dimisi tibi quia rogasti me ; nonne et te oportuit misereri conservo tuo, sicut et ego tui misertus sum?* Et quid postea? *Tradidit eum tortoribus, donec redderet universum debitum. Sic*, inquit Dominus, *Pater meus cœlestis faciet vobis, si non dimiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris* (*Id.* XVIII, 32-35). Et iterum ipse Dominus ait : *In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si vos invicem diligatis* (*Joan.* XIII, 35). Et iterum : *Hoc est mandatum meum, ut invicem diligatis* [1] (*Id.* XV, 12). Et iterum : *Qui universam legem compleverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (*Jacobi* II, 10). Quod est hoc unum, nisi quod supra diximus, *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (*Joan.* XIII, 34)? quod, inquam, est hoc unum, nisi illud quod Apostolus dicit, *Omnis lex in uno sermone completur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (*Galat.* V, 14)? Sed ne forte aliquis dicat, locum hunc non sic debere intelligi : audiat de hoc mandato iterum Apostolum sublimi voce clamantem, *Si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (I *Cor.* XIII, 3). Ipsa est vera et germana charitas, quæ non solum usque ad amicos, sed etiam usque ad ipsos pervenit inimicos : sicut et Dominus noster tantam circa genus humanum cognoscitur habere charitatem, ut non solum supra bonos, sed etiam supra malos pluviam dare, et solem suum quotidie oriri concedat.

[1] Ms. Theod. *debeas credere*.
[2] Ms. r., *hominibus*.
[3] Ms. t. addit, *pro mundo*.

[1] Hæc verba : *Et iterum : Hoc est mandatum meum, ut invicem diligatis*, adduntur ex codice collegii Claromontani.

6. *Conclusio.* Etiam et illud ante omnia cum grandi reverentia et timore recolere et retinere debemus, quod Dominus in Evangelio dixit : *Si dimiseritis*, inquit, *hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis peccata vestra : si non dimiseritis, nec Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra* (*Matth.* VI, 14). [In potestate nostra positum est, qualiter in die judicii judicemur. Unde nescio qua fronte indulgentiam peccatorum suorum ante tribunal Christi obtinere poterit, qui Deo præcipiente inimicis suis veniam dare non acquiescit.] Apostolus etiam prædicat dicens, *Nemini malum pro malo reddentes. Benedicite persequentibus vos; benedicite, et nolite maledicere* (*Rom.* XII, 17, 14) : et iterum, *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum* (*Ibid.*, 21) : et iterum, *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes* (I *Petr.* III, 9). Beatus quoque evangelista Joannes, qui supra pectus Domini in cœna recubuit, in Epistola sua ita nos admonet, dicens, *Qui odit fratrem suum, homicida est; et scitis quia omnis homicida non habet in se vitam æternam manentem* (I *Joan.* III, 15) : et iterum, *Qui dicit se in lumine manere, et fratrem suum odit, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo vadat; quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus* (*Id.* II, 11). Hoc loco fratrem omnem hominem debemus accipere. Dicit etiam ipse beatus Joannes, *Si quis dixerit, Diligo Deum, et fratrem suum odit, mendax est : qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere* (*Id.* IV, 20)? Sed jam [1], si jubetis, ista sufficiant. Sunt enim innumerabilia tam in Novo quam in Veteri Testamento, quæ causam, de qua loquimur, validissimis testimoniis confirmare videntur, quæ omnia longum est ut nunc Charitatis vestræ auribus intimentur. Sed a sanctis animabus etiam parva pro magnis accipiuntur : quia et revera cui parva [2], sed tamen magna, non prosunt, plura prodesse nihil poterunt. Ergo, fratres charissimi, considerantes illud quod jam sæpe dictum est, quia *omnis lex uno sermone impletur* in nobis, id est, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum;* non solum amicos, sed etiam inimicos diligite [quia quicumque hoc implere nolunt, reliqua illis opera bona prodesse non poterunt. Et ideo ita omnibus inimicis vestris dimittite [3]]; ut cum secura conscientia possitis in oratione dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXIV (*a*).

Admonitio ista continet quomodo pius et misericors Dominus in potestate nostra posuerit qualiter in die judicii judicemur, et quod unicum ac singulare medicamentum sit contra omnia peccata, et quod nullus unquam in veritate se poterit excusare quod non possit diligere inimicos suos.

1. *Facilia cuique Deus providit medicamenta. Præcipua sunt duo eleemosynarum genera.* Pius et misericors Dominus sciens fragilitatem generis humani sine qualibuscumque peccatis præsentem vitam non posse transigere, talia medicamenta dignatus est providere, quæ non solum divites, sed etiam pauperes possint peccatorum suorum vulneribus adhibere. Quæ autem sunt ista medicamenta? Illa utique duo de quibus Dominus dixit, *Date, et dabitur vobis, dimittite et dimittetur vobis* (*Luc.* VI, 37-38). *Date et dabitur vobis*, pertinet ad eleemosynam quæ datur esurientibus, nudis atque captivis: *Dimittite, et dimittetur vobis*, pertinet ad eleemosynam per quam indulgetur omnibus inimicis. Si se pauper voluerit quisque excusare quod esurientem pascere, nudum vestire, captivum liberare non possit; nullatenus in veritate poterit dicere non posse suis inimicis vel adversariis indulgere, ut preces quas nobis judex peritus [1] cœlestis dictavit, securus in oratione dominica dicat, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12); et illam evangelicam sententiam sine aliquo metu audiat, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis peccata vestra : si autem non dimiseritis, nec Pater vester dimittet peccata vestra* (*Ibid.*, 14 et 15). Satis nobiscum delicate agitur, quando in nostra potestate ponitur qualiter in die judicii judicemur. Si dimiseritis, inquit, dimittetur vobis : si non dimiseritis, non dimittetur vobis.

2. *Inimico facile ignoscit memor quid Deo debeat. Ea porro debita aliter solvi nequeunt, nec excusari queunt non solventes.* Sed dicit aliquis : Non possum indulgere inimicis meis. Si non habes peccatum quod tibi indulgeat Deus, licet tamen forte, potes dicere quod non velis indulgere proximo tuo. Si vero incomparabiliter plus peccasti tu Deo quam in te peccaverit homo; quare jubente Domino non dimittis parum, ut tibi Deus dignetur dimittere multum? Non enim præcepit vobis Deus jejunare plus quam potestis, et a vino vel a carnibus abstinere, vigiliis vos frequentius affligere, ad Orientem vel ad Occidentem cum infinitis laboribus vel periculis navigare; nihil horum nobis imponitur : sed hoc nobis jubetur, ut attentius arcam conscientiæ nostræ considerantes, nullum hominem in hoc mundo odio habeamus, implentes illud quod ipse Dominus ait, *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite eis similiter* (*Id.* VII, 12). Et quia nullus est qui quod aut in Deum aut in hominem peccaverit, sibi dimitti non velit; quare non facimus aliis quod nobis fieri volumus : ut fiat in nobis illud quod ait Apostolus, *Omnis lex in uno sermone impletur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (*Galat.* V, 14)? Unde opus est ut nosmetipsos minime falsa securitate decipiamus, credentes quod si noluerimus proximis nostris dimittere, peccatorum nostrorum indulgentiam mereamur accipere. Cum grandi enim tremore consideranda est illa terribilis et metuenda Domini nostri sententia, quam servus ille crudelis meruit audire : *Serve male, debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me; nonne ergo oportuit et te misereri conservo tuo, sicut et ego tui misertus sum?* Et quid post hæc? *Tradidit eum tortoribus, donec redderet omne debitum.* Et ut hoc etiam tardioribus insinuaret, adjecit : *Sic et Pater meus cœlestis faciet vobis, si non dimiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris* (*Matth.* XVIII, 32-35). Cum enim absque ullo labore corporis, si toto corde dimittimus fratribus nostris, possimus indulgentiam pro omnibus peccatis nostris promereri; quam excusationem in die judicii habere poterimus, si hoc quod ipso adjuvante facillime possumus, implere negligimus? Ubi sine dubio sententiam in nobis impleturus est Dominus noster; ut in quo judicio judicaverimus, in eo judicio judicetur de nobis; et secundum mensuram per quam proximis nostris indulgentiam dederimus, remittatur nobis *Id.* VII, 2). Qui enim hæc implere noluerit, ipse sibi januam divinæ misericordiæ claudit.

3. *Horum alia opera inania sunt.* Quamlibet aliqua opera bona quisque fecerit, omnia evacuabuntur, si in eo charitas vera non fuerit, quæ non solum ad amicos, sed etiam usque ad ipsos perveniat inimicos : quia non mentitur beatus Paulus apostolus, in quo Christus locutus est, dicens, *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ut ardeat, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (I *Cor.* XIII, 3). Et quia radix omnium

[1] Sic melius ex eodem Ms. [*etiam.*]
[2] Alias, *pauca.*
[3] Quæ hic et supra ansulis includuntur, desiderantur in Mss.

(*a*) Homilia est Cæsarii ex editis a Baluzio nona : quam insuper in Bibliotheca Patrum habebamus homiliæ Eligii octavæ insertam. De num. 1 vide Appendicis serm. 308, n. 1; 210, n. 5, et 225, n. 5 : de num. 2, serm. 225, n. 6; 267, n. 2 : de num. 3, serm. 107, n. 3 : de num. 4, serm. 139, n. 2; 309, n. 4 : de num. 6, Tractatum 18 in Joan.

[1] Forte, *jurisperitus.*

malorum est cupiditas (I *Tim.* vi, 10), et radix omnium bonorum est charitas; quid prodest homini si mille ramos aut cum floribus aut cum pomis pulcherrimis et amœnissimis habeat, si radix in eo viva et vera non fuerit? Quomodo enim evulsa radice cupiditatis [1], omnes rami protinus arescunt et pereunt; ita qui per odium et iracundiam radicem in se charitatis exstinxerit, nihil in eo unde ad vitam æternam perveniat remanebit.

4. *Eleemosynæ inanes. Cur velit Deus eleemosynam fieri.* Ille vero qui supradicta mala in corde servat, et credit se multis eleemosynis peccata ipsa posse redimere, audiat Dominum in Evangelio dicentem, *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum, et vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens offeres munus tuum* (*Matth.* v, 23, 24). Sententia ista evidenter ostendit, quod sacrificium offerre vel eleemosynam dare nihil proderit, nisi prius reconciliatio inimici præcesserit. Nam quod etiam orationem nostram Deus non velit audire, si odium voluerimus in corde servare, ipse in Evangelio dixit, *Qui habet mandata mea hæc et facit ea, ipse est qui diligit me* (*Joan.* xiv, 21); et, *Quid prodest quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis ea quæ dico* (*Luc.* vi, 46)? Quæ sunt ista quæ Dominus specialiter se dixisse asseruit? Illa utique quæ ad pacem et concordiam pertinent: *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui vos oderunt* (*Matth.* v, 44); et illud, *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem* (*Joan.* xiii, 35). Nam si eleemosynas largius damus, et secundum Christi præcepta inimicis nostris non indulgemus; substantiam Deo offerimus, et animam nostram adversario subjugamus. Etiam videte si justa ac Deo placita possit esse ista divisio. Non enim tam res nostras, quam nos ipsos desiderat Deus. Nam quia nos scit multum amare terrenam substantiam, ideo vult sibi offerri quod amamus; ut secundum illius præceptum, ubi præcesserit thesaurus noster, illuc sequatur et cor nostrum (*Matth.* vi, 21), et sacerdote dicente, Sursum corda, cum secura conscientia respondere possimus, nos habere ad Dominum.

5. *Recapitulatio.* Quis enim non contremiscat illam, quam et frequenter suggessimus et jugiter insinuare debemus, beati Joannis apostoli sententiam? *Qui*, inquit, *odit fratrem suum, homicida est* (I *Joan.* iii, 15): et iterum, *Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc* (*Id.* ii, 9): et, *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat; quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos ejus* (*Ibid.*, 11). Et illud, *Itinera eorum qui injuriam retinent malefacti, in morte.* Et quia, secundum hæc quæ supra suggessimus, nulla nobis vel umbra alicujus excusationis remanet, totis viribus cum Dei adjutorio laboremus implere quod præcepit, ut mereamur accipere quæ promisit. Et ut reliqua opera bona, quæcumque inspirante Deo facimus, non perdamus, charitatem velut matrem bonorum omnium fideliter Domino inspirante servemus. Et ut hæc quæ supra suggessimus, plenius et evidentius possitis agnoscere, parum aliquid de opere sancti Augustini ad rem de qua suggessimus pertinentem [2] credidi adjungendum, quo manifestissime probetur nullum hominem posse Dei misericordiam promereri, qui duo præcepta charitatis contemnens, inimicis suis neglexerit toto corde dimittere.

6. *Quadragenarii numeri mysterium. Languet qui duo minus habet. Dilectio Dei: dilectio proximi.* Sanctus Augustinus episcopus, cum de illo paralytico, qui triginta et octo annos habebat in infirmitate sua, tractaret, sic ait: Quadragenario numero, fratres charissimi, cursus vitæ nostræ et conversatio nostra in Scripturis divinis mystice designatur. Ideo enim et ante Pascha, quod præsentem vitam significat, quadraginta dierum jejunium observamus; ut Pascha, quod æternæ vitæ imaginem gerit, cum gaudio celebrare possimus. Ideo et Moyses quadraginta diebus jejunavit (*Exod.* xxxiv, 28), et Elias similiter quadraginta (III *Reg.* xix, 8), et Dominus ac Salvator noster quadragenarium jejunium consecravit (*Matth.* iv, 2); et in eremo populus Israeliticus quadraginta annis demoratus est, postquam meruit de Ægypto liberari (*Deut.* viii, 2). Unde sicut videtis, fratres charissimi, quadragenarius iste numerus bonorum christianorum et sanctorum omnium figuram significare videtur. Languidus vero ille, de quo in Evangelio legimus quia jacebat, typum generis humani habere videbatur. Quod autem triginta et octo annos in languoribus positus erat, de illo quadragenario numero, quem supra diximus, duo minus habens: videamus quæ sunt ista duo quæ deerant illi numero consecrato. Et quæ erunt, fratres, nisi duo præcepta charitatis, dilectio videlicet Dei et dilectio proximi; quæ duo talia sunt, ut sine ipsis reliqua nihil prosint? Et si quæ sint opera bona, et virginitatem vel martyrium quis habeat, si ista duo, in quibus tota Lex pendet et Prophetæ (*Matth.* xxii, 40), non habuerit, languidus et paralyticus jacet. Venit ergo Christus, et per gratiam Spiritus sancti exhibuit nobis ista duo, ut diligeremus Deum, diligeremus et proximum. Denique et pro illo qui inciderat in latrones duos denarios dedit (*Luc.* x, 35), et apud Samaritanos duos dies transegit (*Joan.* iv, 40), uti eos in charitate Dei et proximi confirmaret. Et vidua illa, in typum Ecclesiæ, duo æra misit in gazophylacium (*Luc.* xxi, 2), et Dominus ad prædicandum charitatem binos discipulos destinavit [1] (*Id.* x, 1). Ista enim duo, ut diximus, ante adventum Christi humanum genus habere non meruit. Attendite, fratres, quia et Dominus duo dixit, illa utique ei (*a*) deesse videbantur: *Surge, tolle grabatum tuum* (*Joan.* v, 8). Ista duo languidus ille minus habebat. Quid est, *Surge*, nisi, Dominum dilige? Omnis enim qui Deum diligit, sursum cor habet. Et quid est hoc, *Tolle grabatum tuum;* nisi, Dilige proximum tuum? quæ dilectio proximi in portando grabatum designatur. Apostolus dixit, *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat.* vi, 2). Si ergo præventus fuerit in aliquo frater tuus, portetur a te; et si tu præventus fueris, sustineat te. Ergo surge, dilige Deum, et tolle grabatum tuum. Dilige proximum tuum, id est porta onus in quo requiescas. Ista duo humano generi necessaria erant. Sed habere ea in se omnino non poterant; quia *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris*, non ex nobis, sed *per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (*Rom.* v, 5): ipso adjuvante qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXV (*b*).

Quare sancti viri et justi in hoc sæculo in peccatoribus vindicaverint (*c*).

1. *Cur in veteri Lege peccata corporaliter punita. Ira Moysi sine iracundia. Ardet zelo Dei, et dilectione populi. Idem de Phinees sentiendum.* Judicia Dei, fratres charissimi, plerumque sunt occulta, nunquam tamen injusta. Et quia in Lege de quibusdam peccatoribus legimus a sanctis viris in præsenti sæculo vindicatum; qua ratione factum sit, subtilissima fidei puritate debemus aspicere. Quia enim in Veteri Testamento peccata puniri corporaliter videbantur, omnibus præbebantur exempla, quoties aliquibus irrogabantur digna supplicia. Quod tamen non quisque ut voluisset de populo secundum suam iracundiam exer-

[1] Forte, *arboris.*
[2] Melius profecto legeretur, *pertinens.* M.

[1] Eligius, *et Dominus ad prædicandum bipertita charitate discipulos destinavit.*
(*a*) Forte, *quæ.*
(*b*) Alias, ex Vignerianis 38.
(*c*) In manuscriptis tribuitur Cæsario, estque inter Homilias ipsius nomine a Stephano Baluzio vulgatas postrema. De num. 1 vide Appendicis serm. 15, n. 3, et 34, n. 1: de num. 3 et 4, serm. 41, nn. 1, 2

cebat; sed præpositi vel judices, ut cæteri metum haberent, justissime vindicabant. Denique beatus ille Moyses, de quo legimus quod mitis fuerit super omnes homines (*Num.* XII, 3), descendens de monte, quia populum idolis sacrificasse cognovit, tria millia de populo jussit interfici (*Exod.* XXXII, 27); non ut iracundiæ suæ satisfaceret, sed ut Dei injuriam vindicaret; et ut cæteri videntes, nunquam talia peccata exercere præsumerent. Et ut intelligamus quo animo hoc fieri jusserit, regressus ad Dominum supplicavit, dicens: *Si non dimiseris populo tuo peccatum suum, dele me de libro tuo quem scripsisti* (*Ibid.*, 32). Ecce veram et integram charitatem. Paucos interfici jussit [1], ut sexcenta millia, exceptis mulieribus et parvulis, liberaret; quia nisi ille zelo Dei commotus in paucos vindicasset, cunctos Dei justitia perdidisset. Beatus quoque sacerdos Phinees unum de principibus cum alienigena concumbentem manu propria gladio interfecit. Et quo animo hoc egerit, Dominus ipse testimonium dedit, dicens: *Phinees zelo meo commotus placavit iram meam, ut non disperderem populum meum* [2] (*Num.* XXV, 11). Hoc enim fecit Phinees non carnali odio, sed zelo et amore divino; non ut se vindicaret, sed ut populum de Dei iracundia liberaret.

2. *Nec alius Eliæ animus, et dum milites igne cœlesti consumuntur, et dum sacerdotes occidi jubet, utpote actus Spiritu sancto.* Quam rem et beatum etiam Eliam fecisse cognoscimus: ad quem cum superbissimus et sacrilegus rex quinquagenarium cum suis militibus destinasset, mandans ei ut ad se venire deberet; beatus Elias dolens de perditione populi sui, quem impius ad idola colenda persuaserat, in Spiritu sancto dixit ut descenderet ignis de cœlo, et consumeret eos, ut istis percussis in corpore, alii sanarentur in corde. Sed quia nihil apud eos medicamentum spirituale prævaluit, etiam et alium quinquagenarium, qui et ipse cum superbia venerat, Spiritus sanctus per os Eliæ cum suis interfici jussit. Quam rem qua pietate Spiritus sanctus, vel quo animo Elias fecerit, humilitas illius quinquagenarii, qui tertio loco venit, ostendit (IV *Reg.* I, 9-14). In quo evidenter agnovimus, quod si se prius humiliasset fragilitas humana, statim indulgentiam dedisset divina misericordia. Neque enim credendum est quod illi ideo ad Eliam missi fuerint, ut illum interficerent, sed potius ut ad regem vocarent. Et ideo beatus Elias non iracundiæ suæ satisfecit, sed Dei potius injuriam vindicavit. Hoc etiam de sacerdotibus idolorum de monte Carmelo exercuit [3], quando omnes interfici jussit (III *Reg.* XVIII, 40); scilicet ut falsa religio cum suis exstincta doctoribus veræ religioni locum in humanis cordibus daret. Quod totum beatus Elias non sua virtute, sed potentia sancti Spiritus exercuisse credendus est. Denique si vis scire solus ipse Elias qualis fuerit, quando eum paulisper sancti Spiritus gratia, ut eum probaret, deseruit, unius meretricis minas ferre non potuit, sed fugit in deserto viam quadraginta dierum. Ille ergo, qui suppeditante gratia Dei per Spiritum sanctum cœlum verbo clauserat, et ultrices flammas de supernis venire fecerat, unius meretriculæ sermones sustinere non potuit. Hoc ideo dixi, ut agnoscamus quia totum illud non tam Elias, quam Spiritus sanctus exercuit per Eliam. Et ideo nefas est credere quod beatus Elias in his quos fecit interfici, se voluerit vindicare.

3. *Elisæus irrisus quid repræsentet. Cur vindictam petierit.* Hoc etiam de beato Elisæo sentire debemus, cui cum luxuriantes pueri clamarent, *Ascende, calve; ascende, calve* (IV *Reg.* II, 23); Spiritus sanctus qui in ipso habitabat, imperavit ut ascenderent duo ursi, et lacerarent quadraginta duos pueros. Quod licet in mysterio factum fuerit, et significaverit Domini passionem, quando irridentes Judæi clamaverunt, *Crucifigatur, Crucifigatur* (*Matth.* XXVII, 23), sicut illi clamaverant, *Ascende, calve; ascende, calve;* id est, ascende in crucem in loco Calvariæ: tamen etiam secundum litteram, ideo pauci percussi sunt, ut plurimi sanarentur; ut quia Prophetas Judæi non solum contemnebant, sed etiam irridebant, tali plaga percussi agnoscerent potentiam Spiritus sancti. Sed quia emendare se noluerunt, clamat ipse Spiritus sanctus alibi per prophetam, *Percussi filios vestros, et disciplinam non recepistis* (*Jerem.* II, 30). Si ergo hoc Spiritus sanctus operatus est, nefas est beato Elisæo aliquid imputari; quia et revera tantam potentiam solus homo sine Spiritu sancto habere non potuit. Nam si sancto Elisæo aliquid imputamus, quasi de Dei justo judicio disputare præsumimus.

4. *Zelus idem in Petro.* Et ne forte hoc in solo Veteri Testamento factum fuisse putemus; attendite illum beatissimum ac mitissimum apostolum Petrum, et videte quid per eum de Anania et Saphira fuerit Spiritus sanctus operatus (*Act.* V, 5-10). Quod utique non ideo factum est, ut se beatus Apostolus vindicaret, qui nullam ab eis pertulisse injuriam videbatur: sed Spiritus sanctus per os ejus pullulans exemplum pessimum infidelitatis in ipsa radice succidit. Hæc ergo omnia spiritualiter et fideliter cogitantes, nihil sinistrum de sancto justorum zelo vel judicio suspicemur: quam rem nobis ipse Dominus et Salvator noster præstare dignetur, qui vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXVI (*a*).

De dilectione parentum, et de decimis.

1. *Parentibus debetur honor, amor, et in penuria subsidium. Pauperes parentes nonnulli despiciunt, ipsis forte meliores.* Legimus, fratres charissimi, monente nos Domino per prophetam, parentibus nostris et honorem semper et amorem impendere; et si forte evenerit ut aliqua paupertate laborent, necessitates eorum secundum quod possumus sublevare. Sic enim ait: *Si videris*, inquit, *nudum, cooperi eum, et domesticos seminis tui ne despexeris* (*Isai.* LVIII, 7). Hoc loco, *domesticos seminis*, parentes nostros intelligi voluit. Sed dicit aliquis: Quis est qui parentes suos odio habeat, ut hoc pro magno Dominus admonuerit per prophetam? Sine dubio, fratres, scivit Spiritus sanctus nonnullos homines, qui cum ad aliquos honores aut divitias undecumque acquisitas pervenerint, ita parentes suos pauperes despiciunt, ut eos nec videre dignentur. Quod si fecerint, non solum peccatum, sed etiam grave crimen se admisisse non dubitent. Et forte evenit ut ille per divitias et superbiam crimina grandia vel peccata committat, et parentes sui pro ipsa paupertate et humilitate et simplicitate justitiam teneant: et qua fronte dedignatur [1] attendere parentes suos innocentes et justos, cum sit ipse peccator et impius? Si quis ergo idoneus est, si aliquos parentes habuerit pauperes; ipsis prius necessaria tribuat, et sic indigentibus extraneis eleemosynam faciat: quia reliquis pauperibus si tu non dederis, dabit alius; parentibus vero tuis pauperibus, si tu nihil largitus fueris, difficile est ut alius largiatur.

2. *Eleemosynarum ordo legitimus. De opibus nostris quid nostrum; quid alienum.* Ipse est eleemosynarum ordo justus atque legitimus, ut prius tibi et tuis victum et vestitum sufficientem et mediocrem, non pomposum nec deliciosum provideas; deinde, sicut dixi, si qui sunt pauperes de parentibus tuis, quantum prævales largiaris; deinde servos et ancillas tuas

[1] Ms. collegii Claromontani: *Ecce vera et integra charitate paucos interfici jussit.*

[2] In eodem Ms., *ut non disperderem universum populum meum.*

[3] In eodem Ms., *in monte Carmelo.*

[1] Ms., *infelix dedignatur.*

(*a*) Cæsarii nomen in manuscriptis præfert, et ipsius est in Bibliotheca Patrum homilia 21. De num. 1 vide Appendicis serm. 265, n. 2, et 270, n. 3: de num. 2, serm. 69, n. 8; 277 subseq., n. 5: de num. 3, serm. 115, n. 4: de num. 4, serm. 277, n. 3, et 308, n. 2: de num. 6, serm. 10, n. 3; 140, n. 5.

nec esurire neque algere permittas : et post hæc quidquid tibi Deus, sicut dixi, excepto victu et vestitu dederit, non in terreno, ubi fures effodiunt et furantur, sed in cœlesti thesauro recondas : ut ubi fuerit thesaurus tuus, ibi sit et cor tuum (*Matth.* VI, 20 *et* 21); et cum sacerdos clamaverit, Sursum corda, securi et in veritate respondeamus, Habemus ad Dominum. Quæcumque enim Deus, excepto mediocri et rationabili victu et vestitu, sive de quacumque militia, sive de agricultura contulerit, non tibi specialiter dedit, sed per te pauperibus eroganda transmisit : si nolueris dare, noveris te res alienas auferre; quia, sicut dixi, hoc solum nostrum est, quod nobis vel nostris rationabiliter sufficit. Quidquid superfuerit, Deus noster, sicut dixi, pauperibus erogandum transmisit.

3. *Decimæ injuste denegantur, cum ex jure novem partes deberentur.* Ac sic non solum decimas dare debemus, sed etiam de novem partibus, quidquid solutis tributis, vel expletis sumptibus nostris remanserit, quasi aliis transmissum fideliter erogare debemus. Quod tamen si fecerimus, vere nostra sunt quæ donamus : si vero non facimus, nec illa nostra sunt quæ servamus, nec nos ipsi nostri sumus qui servare videmur. Et tamen, fratres, non video qua fronte illi non offerimus decimum, a quo accepimus totum. Si velit Deus rationem facere nobiscum et dicere, Terram quam colis ego feci, te ipsum qui colis et servos tuos ego feci, animalia quæ te ad colendum adjuvant ego condidi; calorem solis ego tribuo, pluviam temporibus suis ego dispenso, ipsam sementem quam spargis ego concedo : si ad justitiæ rationem attendis, tibi debes decimam reservare, et mihi novem partes dare. Nec hoc quæro, misericors esse volo : exemplum tibi præbeo, ut quomodo misertus sum tui, sic miserearis tu pauperis. Si ergo, fratres, justam rationem nobiscum voluerit facere Deus, numquid est quod respondere possimus? Et licet in multis sanctarum Scripturarum locis nos de his rebus admoneat Deus; tamen per Apostolum specialiter clamat et admonet, dicens : *Habentes victum et vestitum, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem : quia radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragaverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. Tu vero, homo Dei, hæc fuge; sectare vero justitiam, pietatem et fidem* (I *Tim.* VI, 8-11). Rogo vos, fratres, ut de Scripturis reliquis taceamus, sententia ista apostolica cui christiano non sufficit [1]? Vere dico, fratres, quod qui sub tali tonitruo de avaritiæ somno non surgit, non dormiens, sed mortuus esse credendus est.

4. *Necessitas et modus ad Dei misericordiam fugiendi. Superfluum non dans invadit alienum.* Et ideo, fratres, quia pro ista fragilitate carnali multis peccatis, tanquam circumvolantibus muscis, assidue inquietamur atque compungimur, ad portum misericordiæ Dei inter procellas et tempestates mundi istius festinemus. Forte aliquis interrogat, quomodo ad hunc portum valeat pervenire. Audiat Christum dicentem, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (*Matth.* V, 7) : et iterum, *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (*Luc.* XI, 41). Ergo istam Apostoli sententiam, si evadere de pelago mundi hujus volumus, ante oculos semper habere debemus. Sufficiat nobis habere victum et vestitum, non pomposum, non deliciosum : et quidquid amplius Deus dederit, non negetur usibus pauperum; quia per nos ipsis probatur esse transmissum. Et si id quod nobis superfluum est non dederimus, res alienas invasimus : et quanti pauperes cum nostra scientia fame mortui fuerint, causas nobiscum ante tribunal Christi dicturi sunt.

[1] Sic melius Ms. [*sententia ista apostolica unicuique christiano sufficit.*]

5. *Eleemosynarum duo genera. Sine se invicem nihil prosunt.* Et quia duo sunt eleemosynarum genera, unum quod pauperibus erogamus, aliud quod vicinis vel fratribus nostris, quotiescumque in nobis peccaverint, indulgemus : utrumque Deo auxiliante faciamus; quia unum sine alio nihil prodest. Si pauperi porrigis eleemosynam, et in te peccanti non tribuis veniam; nihil tibi prodest. Sicut e contrario, si peccantibus tibi indulseris, et esurientibus quantum vales dare nolueris; sicut dixi, una virtus sine altera tibi prodesse non potest. Nos vero, fratres, ista duo eleemosynarum genera nobis quasi spiritualium alarum remigia præparemus, ut ad principalem patriam et illam cœlestem Jerusalem, ab omni terrena cupiditate expediti ac liberi, virtutum pennis, tanquam spirituales columbæ, volare feliciter ac venire possimus : secundum illud quod Psalmista desiderat, et supplicat dicens : *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? et volabo, et requiescam* (*Psal.* LIV, 7).

6. *Sæculi negotia interdum remittere.* Certum est, fratres, quod nisi quisque de peccatorum glutino et nimiis impedimentis ac laqueis mundi hujus animæ suæ pennas contenderit expedire, ad veram requiem nunquam poterit pervenire. Nos vero, fratres, adjuvante Deo, impedimenta mundi hujus, si a nobis ad integrum subtrahere non possumus, vel ita ea quantum vires suppetunt, temperare, vel aliquid ab eis rescindere studeamus, ut nobis remaneant aliqua horarum spatia, in quibus lectioni vel orationi vacare possimus. Nam si totum nobis occupatio terrena subtraxerit, timendum est ne nobis veniat illud quod scriptum est, *Impedimenta mundi fecerunt eos miseros.* Magis ergo adjuvante Domino laboremus, ut et in nobis vel ex parte aliqua impleatur illud quod de beato viro scriptum est, *In lege Domini meditabitur die ac nocte* (*Psal.* I, 2). Quam rem Dominus sanctæ Charitati vestræ pro sua misericordia præstare dignetur, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXVII (*a*).

De reddendis decimis (*b*).

1. *Decimarum oblatio nobis proficit. Decimæ tributa egentium. De laboris fructu reddendæ sunt.* Propitio Christo, fratres charissimi, jam prope sunt dies in quibus messes colligere debeamus : et ideo gratias agentes Deo qui dedit, de offerendis, imo de reddendis decimis cogitemus. Deus enim noster, qui dignatus est totum dare, decimam a nobis dignatur repetere, non sibi, sed nobis sine dubio profuturam. Sic enim per prophetam ipse promisit, dicens : *Inferte*, inquit, *omnem decimam in horreis meis, ut sit cibus in domo mea; et probate me in his, dicit Dominus, si non aperuero vobis cataractas cœli, et dedero vobis fructum usque ad abundantiam* (*Malach.* III, 10). Ecce probavimus quomodo nobis decimæ magis quam Deo proficiant. Et propterea alibi scriptum est, *Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo* (*Psal.* XXIII, 1). Si ergo *Domini est terra et plenitudo ejus*; servi Domini sumus pariter et coloni : et nescio quomodo non omnes agnoscimus possessorem. Dicit enim : *Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui; Israel autem me non cognovit, et populus meus me non intellexit* (*Isai.* I, 3). O homines stulti, quid mali imperat Deus, ut

(*a*) Alias, de Tempore 219.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovanienses dubium reliquerant : rejecit post Verlinum Vindingus, ob id maxime quod decimas, de quibus reddendis hic agitur, intelligere liceat ex enarratione in Psal. 103, serm. 3, *n.* 9, et ex enarratione in Psal. 146, nn. 16 et 17, nondum fuisse Augustini ætate clericis et sacerdotibus datas aut assignatas. Cæsarium potius refert, quam Augustinum. De num. 2 et seqq. confer Appendicis serm. 276 : de num. 3, infra, serm. 308, nn. 2 et 6 : de num. 4, serm. 266, n. 2; 294, n. 8; 295, n. 6; 265, nn. 1 et 5.

non mereatur audiri? Sic enim dicit : *Primitias areæ tuæ et torcularis tui non tardabis offerre mihi* (*Exod.* XXII, 29). Si tardius dare peccatum est, quanto pejus est non dedisse? Et iterum dicit : *Honora Dominum Deum tuum de tuis justis laboribus, et deliba ei de fructibus justitiæ tuæ; ut repleantur horrea tua frumento, vino quoque torcularia tua redundent* (*Prov.* III, 9 *et* 10). Non præstas hoc gratis, quod cito recipias magno cum fenore. Quæris forte cui proficiat quod Deus accipit redditurus. Quæris iterum cui proficiat quod pauperibus datur. Si credis, tibi proficit : si dubitas, perdidisti. Decimæ enim tributa sunt egentium animarum. Redde ergo tributa pauperibus, offer libamina sacerdotibus. Quod si decimas non habes fructuum terrenorum, quod habet agricola; quodcumque te pascit ingenium, Dei est : et inde decimas expetit, unde vivis. De militia, de negotio, de artificio redde decimas. Aliud enim pro terra dependimus, aliud pro usura vitæ pensamus. Redde ergo, homo, quia possides; redde, quia nasci meruisti : sic enim dicit Dominus, *Dabunt singuli redemptionem animarum suarum, et non erunt in eis morbi neque casus* (*Exod.* XXX, 12). Ecce habes in Scripturis sanctis cautionem Domini tui, per quam tibi promisit, quod si decimas dederis, non solum abundantiam fructuum recipies, sed etiam sanitatem corporis consequeris. *Replebuntur*, inquit, *areæ tuæ frumento, vino quoque torcularia tua redundabunt; et non erunt in eis morbi neque casus.* Cum enim decimas dando et terrena et cœlestia possis munera promereri; quare per avaritiam duplici te benedictione defraudas?

2. *Decimam negantem Deus ad solam decimam redigit. Indulgentia est quod novem partes non exigat.* Audi ergo, indevota mortalitas. Nosti quia Dei sunt cuncta quæ percipis, et de suo non accommodas rerum omnium Creatori? Non eget Dominus Deus, non præmium postulat, sed honorem, non de tuo aliquid exigit quod refundas. Primitias rerum et decimas petit, et negas? Avare, quid faceres, si novem partibus sibi sumptis, tibi decimam reliquisset? Quod certe jam factum est, cum messis tua pluviarum benedictione subtracta jejuna defecit, et vindemiam tuam aut grando percussit, aut pruina decoxit. Quid est, avide supputator? Novem tibi partes retractæ sunt, quia decimam dare noluisti. Constat quidem, quod ipse non dederis; sed tamen Deus exegit. Hæc enim est justissima Domini consuetudo, ut si tu decimam illi non dederis, tu ad decimam revoceris : scriptum est enim, *Hæc dicit Dominus, Quia decima agri tui et primitiæ terræ vobiscum sunt.* Video vos, et fallere me existimastis, intus in thesauris vestris et in domibus vestris erit direptio [1]. Dabis impio militi, quod non vis dare sacerdoti. *Convertimini ad me, dicit Dominus omnipotens* (*Malach.* III, 7), ut aperiam vobis cataractas cœli, et effundam vobis benedictionem meam desuper : *et non vobis corrumpentur fructus terræ, neque languebit vitis in agro vestro, et beatos vos dicent omnes gentes* (*Ibid.*, 11 *et* 12). Benefacere Deus semper paratus est; sed hominum malitia prohibetur : quia a Domino Deo sibi dari vult omnia, et non de his quæ possidere videtur vult ei offerre. Quid, si diceret Deus, Nempe meus es, homo, quem feci, mea est terra quam colis, mea sunt semina quæ spargis, mea animalia quæ fatigas, mei sunt imbres et pluviæ, ventorum flamina mea sunt, meus est solis calor : et cum omnia mea sint elementa vivendi, tu qui manus accommodas, solam decimam merebaris? Sed quia pie nos pascit omnipotens Deus, amplissimam tribuit minus laboranti mercedem; sibi tantum decimam vindicans, nobis omnia condonavit.

3. *De bonis hic bene agendum. Frustra aliis hæc cura servatur. Decimas non dans res invadit alienas. Aliarum novem partium usus.* Ingrate fraudator ac perfide, divina te voce convenio. Ecce annus jam finitus est, redde Domino pluenti mercedem. Redime te, homo, dum vivis; redime te ipsum, dum potes; redime te, dum pretium in manibus habes; redime te, ne dum te mors amara prævenerit, vitam simul et pretium perdas. Sine causa hoc dimittis uxori, quæ forsitan alterum habebit maritum. Sine causa hoc marito dimittis, mulier, qui forte aliam sine mora cupit habere uxorem. Frustra parentibus ac propinquis curam tuam injungis : nemo post mortem tuam te fideliter redimet; quia in vita tu te redimere noluisti. Depone jam de cervicibus tuis avaritiæ sarcinam, contemne crudelissimam dominam; quæ dum te jugo durissimo premit, jugum Christi suscipere non permittit. Sicut enim jugum avaritiæ in infernum premere, ita jugum Christi in cœlum levare consuevit. Decimæ enim ex debito requiruntur, et qui eas dare noluerit, res alienas invasit. Et quanti pauperes in locis, ubi ipse habitat, illo decimas non dante fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante tribunal æterni Judicis apparebit : quia rem a Domino pauperibus delegatam suis usibus reservavit. Qui ergo sibi aut præmium comparare, aut peccatorum desiderat indulgentiam promereri; reddat decimas, et de novem partibus studeat eleemosynam dare : ita tamen, ut de ipsis novem partibus quidquid, excepto victu mediocri et vestitu rationabili, superfuerit, non luxuriæ reservetur, sed in thesauro cœlesti per eleemosynam pauperum reponatur. Quidquid enim nobis Deus plus quam opus est dederit, non nobis specialiter dedit, sed per nos aliis erogandum transmisit : si non dederimus, res alienas invasimus.

4. *Ad festum S. Joannis se parare. Hoc die ethnica lavacra cavere.* Et quia Natale sancti Joannis Baptistæ cum gaudio cupimus celebrare, sicut reliquis festivitatibus supervenientibus; ita imminente ista tam præclara solemnitate ante plures dies castitatem et honestatem omnes omnino custodiant; ut festivitatem istam possint omnes cum gaudio celebrare, et ad altare Domini cum libera et sincera conscientia mereantur accedere. Hoc etiam deprecor et per tremendum diem judicii vos adjuro, ut omnes vicinos vestros, omnes familias, et cunctos ad vos pertinentes admoneatis [1], et cum zelo Dei severissime castigetis; ne ullus in festivitate sancti Joannis aut in fontibus, aut in paludibus, aut in fluminibus, nocturnis aut matutinis horis se lavare præsumat : quia ista infelix consuetudo adhuc de Paganorum observatione remansit. Cum enim non solum animæ, sed etiam, quod pejus est, corpora frequentissime in illa sacrilega lavatione moriantur : vel de corporis morte timeant, qui de animæ suæ salute non cogitant. Sed credimus de Dei misericordia, quod castigantibus vobis aut pauci, aut forte nullus hoc malum de reliquo audebit admittere. Etiam et hoc admonete, fratres, ut cantica turpia et luxuriosa, castitati et honestati inimica, familiæ vestræ ex ore non proferant; quia non est justum ut ex illo ore, ubi Eucharistia Christi ingreditur, canticum luxuriosum vel amatorium proferatur. Hæc enim si secundum vestram consuetudinem libenter auditis, et Christo auxiliante implere contenditis; et in hoc sæculo sanctorum solemnitates mundo corde et casto corpore cum gaudio celebrabitis, et in futuro sæculo ad ipsorum consortium feliciter venietis, ipso præstante cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXVIII (*a*).

De Auguriis (*b*).

1. *Contentio auctoris ut a sortilegis populos avocet.*

[1] Ms. cl., *non solum in terris vestris, sed etiam in domibus erit direptio*; vat. autem : *Annus consumptus est, et decimas meas intulistis in thesauris vestris. Erit enim direptio in domibus vestris.*

[1] Sequentia ex manuscriptis primum edimus.

(*a*) Olim, de Tempore 241 ; et post, in Appendice 68.

(*b*) Nomine Augustini citavit olim Bonifacius Moguntinus episcopus Germanorum dictus Apostolus, in epistola ad Zachariam papam. Haud immerito tamen per Lovanienses in

Hos adhibens perdit Baptismum. Observationes superstitiosæ. Piæ. Bene nostis, fratres charissimi, me vobis frequentius supplicasse, et paterna sollicitudine commonuisse, pariter et contestatum esse, ut illas sacrilegas Paganorum consuetudines observare minime deberetis : sed quantum ad me multorum relatione pervenit, apud aliquos parum profecit admonitio mea. Quia si vobis ego non dixero, et pro me et pro vobis malam sum redditurus rationem in die judicii, et vobiscum mihi erit necesse æterna supplicia sustinere : ego me apud Deum absolvo, dum iterum atque iterum admoneo pariter et contestor, ut nullus ex vobis caragos, vel divinos, vel sortilegos requirat, nec de qualibet eos aut causa aut infirmitate interroget. Nullus sibi præcantatores adhibeat : quia quicumque fecerit hoc malum, statim peribit Baptismi sacramentum, et continuo sacrilegus et paganus efficitur ; et nisi grandi eleemosyna, dura et prolixa pœnitentia subvenerit, statim in æternum peribit. Similiter et auguria observare nolite, nec in itinere positi aliquas aviculas cantantes attendite, nec ex illarum cantu diabolicas divinationes annuntiare præsumite. Nullus ex vobis observet, qua die de domo exeat, qua die iterum revertatur : quia omnes dies Deus fecit, sicut Scriptura dicit ; et factus est primus dies, et secundus dies, et tertius, similiter et quartus, et quintus, et sextus, et sabbatum (*Gen.* I, II, 1-3) ; et illud, *Fecit Deus omnia bona valde* (*Ibid*, 31). Illas vero non solum sacrilegas, sed etiam ridiculosas sternutationes considerare et observare nolite : sed quoties vobis in quacumque parte fuerit necessitas properandi, signate vos in nomine Jesu Christi, et Symbolum vel orationem Dominicam fideliter dicentes, securi de Dei adjutorio iter agite.

2. *Fraudes suas spernentes diabolus infestat. Hinc sibi vere adhærentes Deus probat.* Et quia quando supradicta omnia sacrilegia, Deo vobis inspirante, et contemnere vel despicere cœperitis, moleste hoc accepturus est diabolus ; quia vos videt de amicitia vel societate sua discedere, et sacrilegia per quæ vos decipiebat contemnere, aliquas nequitias vobis facturus, aut infirmitatem aliquam immissurus est, aut aliquod animal, aut per morbum, aut per evagationem est ablaturus : quia ad vos probandos permittit hoc fieri Deus, ut agnoscat utrum ad ipsum fideliter veniatis, et si toto corde diaboli machinamenta despiciatis, et utrum plus valeat apud vos amor suus, quam cujusquam animalis amissio. Sed si semel aut secundo nequitias quas diabolus immiserit, cum animo et tota fide contempseritis ; ita ipsum diabolum postea a vestra infestatione Deus dignabitur repellere, ut nunquam vos possit sua calliditate decipere. Homines enim negligentes et faciles, languida desideria et fidem desidem habentes (et ideo etiamsi incipiant, non diu perseverant in operibus Dei ; sed ubi se in ante dictis sacrilegiis abstinuerunt, et vel unam nequitiam diaboli pertulerunt, statim se pœnitent ad Dominum conversos esse, et machinamenta diaboli reliquisse), iterum revertuntur ad observationes auguriorum, velut canes ad vomitum suum. Vos vero quibus Deus et sapientiam contulit, et veram fidem dedit, ita cito corde circumventiones diaboli despicite, et fideliter vos ad Deum convertite, et quæcumque diabolus voluerit immittere, patienter et fortiter toleretis : ut cum beato Job dicere possitis, *Dominus dedit, Dominus abstulit ; sicut Domino placuit, ita factum est* (*Job* I, 21) ; similiter et cum Apostolo firmo et integro corde dicatis, *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an persecutio? an angustia? an fames? an nuditas? an gladius? an periculum* (*Rom.* VIII, 35)? Boni enim christiani nec tormentis separantur a Christo : tepidi vero et negligentes interdum otiosis fabulis separantur ; et si vel leve damnum pertulerint, continuo scandalizantur, et contra Deum murmurare præsumunt, et ad nefanda et detestanda auguria redeunt.

3. *Cur divini frequenter vera nuntient. Cur nisi per eos periculum sæpe non vitetur. Hos adhibere grave peccatum est.* Sed forte dicit aliquis : Quid facimus, eo quod auguria ipsa, et caragi, vel divini frequenter nobis vera annuntiant? De hac re Scriptura nos contestatur et monet, dicens : Etiamsi qua vera vobis dixerint, nolite credere illis, *Tentat enim vos Dominus Deus vester, utrum timeatis eum, an non* (*Deut.* XIII, 3). Sed iterum dicis : aliquoties si præcantatores non fuerint, aut de morsu serpentis, aut de alia qualibet infirmitate prope usque ad mortem multi periclitantur. Verum est, fratres charissimi, quia permittit hoc Deus diabolo, sicut jam supra dixi, ad probandum christianum ; ut cum interdum per illa sacrilegia aliqua remedia in illa infirmitate percipere, et aliquid verum potuerint agnoscere, facilius propterea diabolo credant. Sed qui totam christianam religionem desiderat custodire, oportet ut hæc omnia tota animi virtute contemnat, timens illud quod ait Apostolus increpans, *Dies, et menses, et tempora observatis ; timeo ne sine causa laboraverim in vobis* (*Galat.* IV. 10 *et* 11). Ecce Apostolus dicit quod qui auguria observaverit, sine causa doctrinam ejus suscipiet : et ideo, quantum potestis, circumventiones diaboli fugite.

4. *Sed nec diabolus lædere poterit nisi permissus. Duabus ex causis id permittit Deus.* Et illud ante omnia scitote, fratres, quod nec vos ipsos, nec eos qui ad vos pertinent, nec animalia vestra, nec reliquam substantiam vel in parvis rebus diabolus potest lædere, nisi quantum a Deo potestatem acceperit ; quomodo nec sancto Job facultatem ausus fuit subvertere, nisi Domino permittente. Et, sicut in Evangelio legimus, quando ab hominibus expulsi sunt dæmones, rogaverunt ut vel in porcos ire permitterentur (*Matth.* VIII, 31). Si in porcos non sunt ausi intrare dæmones, nisi a Deo permissionem acciperent ; quis ita erit infidelis, ut eos bonos christianos credat posse lædere, nisi Deus propria dispensatione permitteret? Permittit autem hoc Deus ex causis duabus : ut aut nos probet, si boni simus ; aut corrigat, si peccatores. Sed qui patienter dispensationem Domini toleraverit, et, sicut jam dixi, quando aliquid perdiderit, dixerit, *Dominus dedit, Dominus abstulit ; sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum* : pro ista Deo placita patientia aut coronam accipit, si justus est ; aut indulgentiam, si peccator. Et hæc attendite, fratres : quia cum omnem substantiam diabolus evertisset beati Job, non dixit Job, Dominus dedit, diabolus abstulit : sed, *Dominus dedit, Dominus abstulit.* Vir enim sanctus noluit istam gloriam diabolo dare, ut aliquid potuisset tollere quod Dominus non permisisset auferre. Cum enim nec filios, nec pueros, nec camelos, nec asinos beati Job, antequam Dominus permitteret, diabolus lædere potuisset ; quare credimus quod Christianis amplius aliquid faciat, quam quod deifico ac secreto judicio suo divina potentia permiserit?

5. *Divinis, caragis, etc., credere, peccatum mortale. Ethnicorum superstitionum reliquiæ.* Et ideo certissime credentes quod nihil possumus perdere, nisi quantum nobis Deus permittit auferri ; toto corde nostro ad illius misericordiam eamus, et sacrilegas observationes fideliter relinquentes, de illius adjutorio semper præsumamus. Nam qui prædictis malis, id est, caragis et divinis, aruspicibus vel phylacteriis, et aliis quibuslibet auguriis crediderit ; etsi jejunet, etsi oret, etsi jugiter ad Ecclesiam currat, etsi largas eleemosynas faciat, etsi corpusculum in omni afflictione suum cruciaverit, nihil ei proderit, quamdiu illa sacrilegia non reliquerit : quia impia illa sacrilegii ob-

Appendicem rejectus est, qui notant Lipsium dubitasse an sit phrasis Severiani. Nobis omnino Cæsarii esse videtur. De num. 1 vide Appendicis serm. 249, n, 2; Cæsarii homil. 13 ; Append. serm. 272, n. 8 ; 279, n. 4 ; 265, n. 5 : de num. 2, serm. 4, n. 2, et 272, n. 7 : de num. 5, Bonifacii epist. ad Zachariam papam ; Append. serm. 28, n. 4, et 76, n. 6.

servatio, ista omnia bona obruit et evertit. Et qui cum his malis etiam aliqua opera bona exercere voluerint, eis prodesse nihil possunt : quia verum est quod dixit Apostolus, *Modicum fermentum totam massam corrumpit* (I *Cor*. v, 6) ; et illud, *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum* (*Id*. x, 20 *et* 21) ; et Dominus in Evangelio, *Nemo potest duobus dominis servire* (*Matth*. vi, 24). Pro qua re nec ad arbores debent Christiani vota reddere, nec ad fontem orare, si se volunt per gratiam Dei de æterno supplicio liberari. Et ideo quicumque in agro suo, aut in villa, aut juxta villam aliquas arbores, aut aras, vel qualibet vana habuerit, ubi miseri homines solent aliqua vota reddere ; si eas non destruxerit atque succiderit, in illis sacrilegiis, quæ ibi facta fuerint, sine dubio particeps erit. Nam et illud quale est, quod quando arbores illæ ubi vota redduntur ceciderint, nemo ex illis arboribus lignum ad focum affert? Et videte miseriam vel stultitiam generis humani : arbori enim mortuæ honorem impendunt, et Dei viventis præcepta contemnunt ; ramos arboris non sunt ausi mittere in focum, et se ipsos per sacrilegium præcipitant in infernum. Et ideo qui hoc malum hucusque non observat, gaudeat, et Deo gratias agat, et fideliter in bonis operibus perseverare contendat : qui vero in istis diabolicis rebus hucusque captivandum diabolo tradidit se, toto corde pœnitentiam agat, et illa sacrilegia supradicta cum omni horrore fugiat et contemnat ; ut illi Deus et indulgentiam dignetur dare, et ad æternam beatitudinem ob gloriam nominis sui faciat pervenire.

6. *Idolothytis vescentes animam occidunt*. Et quia etiam et hoc pervenit ad me, quod aliqui aut per simplicitatem, aut ignorantiam, aut certe, quod plus credendum est, per gulam de illis sacrilegiis, vel sacrificiis, vel sacrilego cibo, quæ adhuc secundum Paganorum consuetudinem fiunt, manducare nec timeant nec erubescant ; contestor vos coram Deo et Angelis ejus, ac denuntio, ut nec ad illa diabolica convivia, quæ aut ad fanum fontesque, aut ad aliquas arbores fiunt, veniatis. Et si vobis inde aliquid transmissum fuerit, tanquam si ipsum diabolum videatis, perhorrescite et respuite, et ita repudiate, ut nec in domum vestram permittatis de illo sacrilego convivio aliquid exhiberi : propter illud Apostoli quod jam dictum est, *Non potestis calicem Domini bibere et calicem dæmoniorum ; neque mensæ Domini participare, et mensæ dæmoniorum*. Et quia solent aliqui dicere, Ego me signo, et sic manduco : nullus hoc facere præsumat ; quia sic est qui se signat, et aliquid de sacrilego cibo manducat, quomodo qui se signat in ore, et gladium sibi mittit in pectore : quia quomodo gladio corpus occiditur, ita de illo cibo sacrilego anima occiditur. Sed credimus de Domini misericordia, quia vobis agere quæ sancta sunt inspirare dignabitur ; et nunquam vobis nec in auguriis, nec in aliis, quæ supra dictæ sunt, sacrilegis observationibus, vel divinationibus diaboli possit nequitia subrepere : sed totam spem vestram in Domino posituri, quatenus ut nunquam ad illa nefanda mala, quæ superius comprehensa sunt, redeatis ; præstante Domino nostro Jesu Christo, cui honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXIX (*a*).

De Martyribus vel Phylacteriis (*b*).

1. *De variis martyrum suppliciis*. Audivimus per apostolicam lectionem servos et amicos Dei, quibus dignus non erat mundus, indigna quidem, sed gloriosa mala fidei virtute tolerasse, sicut ait Sermo divinus : *Alii ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres ; lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt* (*Hebr*. xi, 36 *et* 37). Legimus ergo alios carceribus cruciatos, alios invalescente persecutione, turbine impiæ tempestatis confectos, et duris saxorum imbribus grandinatos, alios hostili ferro a sacrilegis consecrato capite diminutos, sed in regno æterni capitis sublimatos. *Lapidati*, inquit, *et secti sunt;* lentas novo gladio sector horrendus per viscera moras traxit, numerosi ferarum dentium morsus per viscera triumphantia cucurrerunt : ac sic fide perseverante pondus prodidit meritorum, novitas inaudita pœnarum.

2. *Cur sancti tradantur impiis. Mala hic vincere possumus, non vitare. Martyrii palma etiam nunc potest acquiri*. Sed forte aliquis secum cogitat et dicit : Quid est quod boni et sancti viri in manibus impiorum traduntur ? Interrogas quid est hoc? Quia *tentatio est vita humana super terram* (*Job* vii, 1). In agone itaque mundi istius desudantes tentantur, ut probentur ; probantur, ut remunerentur. Et ideo aliquoties diabolus sanctos potestati suæ cum petiisset, obtinuit, permittente sic Domino ; non ut eos in animæ virtute læderet, sed ut in corporis infirmitate vexaret : ut minime succumbentibus ac per timorem Domini fideliter repugnantibus, tentatio injuriæ gloriæ esset occasio. Sed et ipse Dominus traditus est in manus peccatorum, et ita eum impius judex sub tempore passionis alloquitur : *Nescis quia habeo potestatem occidendi et dimittendi te* (*Joan*. xix, 10). Cui Dominus : *Non haberes*, inquit, *potestatem, nisi tibi data fuisset desuper* (*Ibid*., 11). Ille ergo ad informandos et confirmandos nos, infesta mundi hujus incommoda suscepit et vicit ; ut et nos intelligamus mala hujus sæculi non posse nos fugere, sed cum Dei adjutorio posse superare. Est ergo fidelibus Christi aliqua cum sanctis martyribus portio, si ea quæ hic mundus imponit, præ timore Dei patienter et fortiter tolerent. Et ideo dicit nobis Sermo divinus : *Si fueritis socii passionum, eritis et consolationum* (II *Cor*. i, 7).

3. *Nec jam deest persecutor*. Sed forte dicis : Deest religionis insectator, nullus pietatis imminet persecutor ; quomodo sine hoste partem possim habere cum martyre? Non ita est, charissimi ; utinam fides adsit. Nam etsi deest tentator publicus, non deest tentator occultus. Aliqua, si placet, de occultis et male blandis tentationibus inimici, ac de ejus strictim proferamus insidiis. Verbi gratia, ad fraudem te aliquis, vel ad falsum testimonium, aut quælibet alia lucra iniqua sollicitat? Per os ejus vox antiqui serpentis insibilat. Inhonestis te consiliis et lenocinantibus blandimentis ad impudicitiæ flagitium perpetrandum turpis seductor illaqueat, et ad luxuriæ prærupta sollicitat? Secretæ tibi ab inimico tenduntur insidiæ.

4. *Divinos qui consulunt, diabolo sacrificant, Baptismum violant ; Christo abdicato, cum diabolo pactum ineunt*. Solet fieri, fratres, ut ad aliquem ægrotantem veniat persecutor ex parte diaboli, et dicat : Si illum præcantatorem adhibuisses, jam sanus esses ; si characteres illos tibi voluisses appendere, jam poteras sanitatem recipere. Huic persecutori si consenseris, diabolo sacrificasti ; si contempseris, martyrii gloriam acquisisti. Venit forte et alius qui dicat : Mitte ad illum divinum, transmitte ad illum cingulum aut fasciam tuam, mensuretur et aspiciat ; et ipse tibi dicet quid facies, aut utrum evadere possis. Dicit et alius : Ille bene novit fumigare ; nam cuicumque hoc fecit, statim melius habuit, omnis tentatio de domo illius discessit. Et istis omnibus quicumque acquieverit, sacramentum Baptismi violavit. Solet etiam diabolus in hac parte decipere negligentes et tepidos christianos, ut si aliquis furtum pertulerit, instiget de amicis suis ille crudelissimus persecutor, et dicat

(*a*) Alias, ex Vignerianis 29.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustini nomine quam falso vulgatum a Vignerio, piget ostendere. Cæsarii stilum et sententias in posteriore parte deprehendes, præsertim num. 5 et 6. De num. 4 vide Appendicis serm. 265, n. 5; 276, n. 1 : de num. 5, serm. 278, n. 1 : de num. 6, serm. 28, n. 4; 76, n. 6; 264, n. 2; 13, n. 5; 258, nn. 2, 4 : de num. 7, serm. 257, n. 4; 264, n. 5; 256, n. 4; 260, n. 3; 257, n. 1; 77, n. 6; 13, n. 5; 44, n. 6; 45, n. 5.

ei : Veni secreto ad illum locum, et ego tibi excitabo personam, quæ tibi dicat quis est qui tibi furatus est argentum aut pecuniam tuam ; sed si hoc cupis agnoscere, quando ad locum illum venis, noli te signare. Ecce ad quæ mala perducantur tepidi christiani, qui dum volunt temporalem sanitatem recipere, non expavescunt sacrilegia tam nefanda committere. Istis enim talibus diaboli consiliariis quicumque consenserit, repudiato Christo pactum cum diabolo se fecisse non dubitet. Solent etiam mulieres sibi invicem persuadere, ut ægrotantibus filiis suis fascinum aliquod, quod fidei catholicæ non conveniat, debeant adhibere. Et ista deceptio de parte diaboli est.

5. *Salubriora malorum remedia.* Quantum rectius et salubrius erat ut ad ecclesiam currerent, corpus et sanguinem Christi acciperent, oleo benedicto et se et suos fideliter perungerent ; et secundum quod Jacobus apostolus dicit, non solum sanitatem corporum, sed etiam remissionem acciperent peccatorum. Sic enim per eum promisit Spiritus sanctus : *Si quis infirmatur, inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum ungentes oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et si in peccatis sit, dimittuntur ei* (*Jacobi*, v, 14 *et* 15). Sed forte dicit aliquis : Quid est quod nos tam frequenter de hac re admonet episcopus noster? Hoc ideo, fratres, quia licet tam frequenter admoneamus, adhuc tamen ab aliquibus hominibus fieri sacrilegia ista multorum relatione cognoscimus. Et ideo rogo vos ut qui nondum fecit, non aliquando committat : qui vero fecit, quantum potest, acceleret ut dignam pœnitentiam agat.

6. *Ad martyrum solemnia qualis exigatur præparatio.* Nos vero, charissimi, quotiescumque sanctorum ac martyrum solemnia cupimus celebrare, quantum possumus cum Dei adjutorio, præparare nos et ornare bonis operibus studeamus. Quicumque ergo considerans conscientiam, castum se, sobrium, humilem et misericordem in veritate esse cognoverit, gaudeat et Deo gratias agat, et totis viribus cum Dei adjutorio divina in se munera, non solum servare, sed etiam augere contendat : qui vero se negligentem aut ebriosum, iracundum, invidum et superbum, forte et luxuriæ sordibus viderit inquinatum, cito ad pœnitentiæ medicamenta confugiat ; et antequam anima illa tenebrosa, de infelicissimo suo corpore discedat, remedium sibi in die necessitatis acquirat ; et tam largas eleemosynas faciat, et ita cum rugitu vel gemitu, vigiliis, jejuniis et orationibus frequenter incumbat, ut antequam anima illius, sicut jam dixi, de corpusculo peccatis obnoxio rapiatur, medicamenta sibi contriti et humiliati cordis in æternum profutura provideat : quia cor contritum et humiliatum Deus non spernit (*Psal.* L, 19). Sub manu enim omnipotentis Medici, nulli unquam peccatori expedit desperare. Tanta est enim misericordiæ multitudo, ut in veritate correctis non solum peccatorum veniam tribuat, sed etiam ad æterna præmia pervenire concedat.

7. *Nec desperare nec male sperare.* Et ideo nec desperare, nec male sperare debemus. Desperat, qui putat quod Deus multis criminibus obsessis, etiamsi pœnitentiam egerint, non indulgeat. Male autem sperat, qui credit quod etiamsi usque ad finem vitæ in peccatis voluerit permanere, Dei possit misericordiam promereri. Deus enim noster, sicut novit remunerare merita, ita novit punire peccata. Qui enim dixit, *Cum conversus ingemueris, salvus eris* (*Ezech.* XXXIII, 12) ; ipse etiam dixit, *Nolite tardare converti ad Dominum, nec differatis de die in diem* (*Eccli.* v, 8). Time enim, o homo, justitiam, cujus quæris misericordiam : quantum enim te diutius exspectat ut corrigaris, tanto gravius vindicat, si te celerius emendare nolueris. Deus enim in hoc mundo prærogat misericordiam ; in futuro exercet justitiam. Hic erogat admonitionis vel patientiæ suæ pecuniam ; illic exacturus erit usuram : et implebitur illud quod scriptum est, *Tunc reddet unicuique secundum opera sua* (*Matth.* XVI, 27). Non dixit, Secundum misericordiam, sed, *secundum opera sua.* Quod etiam et apostolus Paulus confirmat, dicens : *Omnes astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum* (II *Cor.* v, 10). Nos ergo, fratres, auxiliante Domino sic agamus, ut quiquid in nobis contulit judicatus, integrum inveniat judicaturus, et solemnitates vel patrocinia sanctorum martyrum non nobis judicium pariant, sed profectum. Et ita, quantum possumus, agere studeamus, ut quorum festivitates celebrabimus in mundo, eorum consortium obtinere mereamur in cœlo : præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXX (*a*).

De Dominica et aliis diebus festis pie celebrandis (*b*).

1. *Festorum et Dominicæ otium a quibus et quare sancitum.* Sciendum est, fratres charissimi, quod ideo a sanctis patribus nostris constitutum est Christianis et mandatum, ut in solemnitatibus sanctorum, et maxime in dominicis diebus otium haberent, et a terreno negotio vacarent ; ut paratiores et promptiores essent ad divinum cultum, cum non haberent quod eos inde retardaret incommodum ; relinquerentque eo tempore terrenam sollicitudinem, quo facilius possent Dei intendere voluntatem. Inde ipse Dominus per prophetam dicit, *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus* (*Psal.* XLV, 11). At hi qui diversis curis ac negotiis implicati, hanc sententiam Dei spernunt, et divinæ contemplationi vacare nolunt, timeo quod in futuro judicio illis januam Domini pulsantibus atque aperiri poscentibus, Dominus respondeat, *Amen dico vobis, nescio vos* (*Matth.* XXV, 12) : *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem* (*Psal.* VI, 9). Et qui modo Deum quærere negligunt, ab ipso tunc respuuntur. Idcirco, fratres mei, non sit vobis molestum, in dominicis diebus et in natalitiis sanctorum divino studere cultui.

2. *Cur dictus dominicus dies. Pluribus est insignis.* Dominicum ergo diem Apostoli et apostolici viri ideo religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster a mortuis resurrexit : quique ideo dominicus appellatur, ut in eo a terrenis operibus vel mundi illecebris abstinentes, tantum divinis cultibus serviamus : dantes scilicet diei huic honorem et reverentiam, propter spem resurrectionis nostræ, quam habemus in illa. Nam sicut ipse Dominus Jesus Christus et Salvator resurrexit a mortuis ; ita et nos resurrecturos in novissimo die speramus. Apparet autem hunc diem etiam in Scripturis sanctis esse solemnem. Ipse enim est primus dies sæculi, in ipso formata sunt elementa mundi, in ipso creati sunt Angeli, in ipso quoque a mortuis resurrexit Christus, in ipso de cœlis Spiritus sanctus super Apostolos descendit, manna in eodem in eremo primum de cœlo datum est. His enim speciebus ac talibus indiciis, dominica dies exstat insignis. Ac ideo sancti doctores Ecclesiæ decreverunt omnem gloriam Judaici sabbatismi in illam transferre; ut quod ipsi in figura, nos celebraremus in veritate : quia tunc erit requies nostra vera, quando resurrectio fuerit perpetrata, et remuneratio in anima et corpore simul perfecta.

3. *Qualiter observandus.* Observemus ergo diem dominicam, fratres, et sanctificemus illam, sicut antiquis præceptum est de sabbato, dicente Legislatore, *A vespere usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra* (*Levit.* XXIII, 32). Videamus ne otium nostrum vanum

(*a*) Alias, de Tempore 251.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius erat Lovaniensibus, spurius Verlino et Vindingo : Alcuini et Cæsarii quædam huc fragmenta congesta sunt, ab auctore in Benedictina regula, cujus verba etiam hic aliqua occurrunt, nonnihil versato. De num. 2, vide Alcuinum de Divino Officio, cap. 27 : de num. 3, Reg. Benedict. cap. 50 : de num. 4, Cæsarii homil. 33, post initium ; Appendicis serm. 281, n. 1 ; Reg. Benedict. cap. 19 : de num. 5 in fine, Benedicti prologum in Regulam suam.

sit; sed a vespera diei sabbati usque ad vesperam diei dominici, sequestrati a rurali opere et ab omni negotio, soli divino cultui vacemus. Sic quoque sanctificamus rite sabbatum Domini, dicente Domino, *Omne opus non facietis in eo* (*Ibid.*, 35). Veniat ergo, cuicumque possibile sit, ad vespertinam atque nocturnam celebrationem, et oret ibi in conventu Ecclesiæ pro peccatis suis Deum. Qui vero hoc non possit, saltem in domo sua oret, et non negligat Deo solvere votum, ac reddere pensum servitutis. In die vero nullus se a sacra Missarum celebratione separet, neque otiosus quis domi remaneat cæteris ad ecclesiam pergentibus, neque in venatione se occupet et diabolico mancipetur officio, circumvagando campos et silvas, clamorem et cachinnum ore exaltans, non gemitum, nec orationis verba ex intimo pectore ad Deum proferens.

4. *Varii reprehenduntur perversi usus: ludi, joci, lites et rixæ.* Adhuc quoque, quod detestabilius est, ad ecclesiam aliqui venientes non intrant, non insistunt precibus, non exspectant cum silentio sanctarum Missarum celebrationem: sed quando lectiones divinæ intus leguntur, tunc ipsi foris aut causas dicere, aut diversis student calumniis impugnare, aut videlicet in alea vel in jocis inutilibus insudare. Aliquoties enim, quod pejus est, aliqui nimia iracundia succenduntur, et amarissime rixantur; ita ut armis se vel fustibus alterutrum impetant, et sæpe homicidium perpetrent: et hoc ab illis maxime fit, qui pleni invidia et odio, diabolo ductore, in conventum ecclesiæ pergunt, non ut semetipsos adjuvent, sed ut alios lædant. Tales etiam si homicidio ibi pereunt, aut subita morte rapiuntur, quo alias, nisi cum ipso, cujus secuti sunt vestigia, vadunt in æterna tormenta? Nolite hæc facere, fratres mei, nolite vosmetipsos decipere, nolite in conventu vestro locum dare diabolo: sed magis vosmetipsos præparate hospitium Christo. Non ergo foris fabulis, sed intus psalmodiæ et orationibus studete. Nolite invicem in ecclesia verbosari; sed quieti estote. Sunt enim plurimi, et præcipue pleræque mulieres, quæ ita in ecclesia garriunt, ita verbosantur, ut lectiones divinas nec ipsæ audiant, nec alios audire permittant. Numquid talis conventus cum tali ordine in domo Dei debet fieri, aut taliter decet in conspectu Dei et sanctorum Angelorum ejus assistere?

5. *Potentes Missam cogunt abbreviari. Judicia in festivitatibus habita. Comessationes.* Adhuc quoque, quod valde dolendum est, conqueri vobiscum volo, quia sunt aliqui, et maxime potentes istius mundi, qui cum veniunt ad ecclesiam, non sunt devoti ad laudes Dei celebrandas; sed cogunt presbyterum ut abbreviet Missam, et ad eorum libitum cantet: nec ei licet morem ecclesiasticum sequi propter illorum gulam et avaritiam, quatenus unus punctus diei ad Dei officium, et reliquum diurnum spatium cum nocte simul ad eorum deputetur voluptates. Nolite, fratres mei dilectissimi, hæc facere, nolite hæc facientibus consentire: quia non solum qui hæc faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, pereunt (*Rom.* I, 32). Ante omnia ergo causas in festivitatibus nolite dicere neque audire, sed alio tempore et cum justitia: nec munera accipiendo subvertatis justa judicia, quia secundum Domini sententiam, quocumque judicio judicaveritis, judicabitur de vobis (*Matth.* VII, 2). Nullus se vestrum inebriet, quia ebrius insano simillimus est. Nolite in nominibus (*a*) bibendo nomina vestra delere de cœlo. Sunt quidem multi, quod pejus est, qui non solum se ipsos inebriant, sed etiam alios cogunt et adjurant, ut amplius quam expedit bibant; et inde sæpe inter eos nascuntur jurgia et homicidia. Numquid perpenditis, fratres, cujus isti in hoc sequantur voluntatem? *Ebriosi enim*, ait Apostolus, *et homicidæ regnum Dei non possidebunt* (I *Cor.* VI, 10). Obsecro vos, dilectissimi, patres et matres, fratres et sorores, per nomen Domini nostri Jesu Christi, et per regnum venturum ejus ac judicium, *ut subtrahatis vos ab omni homine ambulante inordinate* (II *Thess.* III, 6), et *digni ambuletis vocatione qua vocati estis* (*Ephes.* IV, 1), nec negligatis honorem vestrum, neque parvipendatis redemptionem quæ est in Christo Jesu. Filii Dei nuncupati estis, quia verus Filius Dei vos liberavit. Studete bonis moribus tanto parenti placere, quatenus vos non ut nequissimos servos perpetuam tradat ad pœnam, sed ut charissimos filios supernam ducat ad patriam: ut sitis cohæredes filii ejus Jesu Christi, cum quo vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

(*a*) Ita legendum « in nominibus, » ut exstat apud Rabanum, non « in hominibus. » Hic nimirum notatur superstitio, qua, ut Cæsarius infra serm. 295, n. 5, explicat, « transacto jam convivio diversis nominibus incipiebant bibere, « non solum vivorum hominum, sed etiam Angelorum, et « reliquorum antiquorum sanctorum. » Quæ consuetudo necdum apud Germanos prorsus exstincta.

SERMO CCLXXXI (*a*).

Admonitio per quam suadetur ut omnis populus, donec divina mysteria celebrantur, in ecclesia fideles exspectet.

1. *Garrientes in ecclesia.* Rogo vos, fratres charissimi, et paterna pietate commoneo, ut quoties aut in die dominico, aut in aliis majoribus festivitatibus Missæ fiunt, nullus de ecclesia discedat, donec divina mysteria compleantur. Et quamvis multi sint, de quorum fide et devotione gaudeamus, sunt tamen plures minus de salute animæ suæ cogitantes, qui lectis divinis lectionibus statim de ecclesia foris exeunt; cum tamen etiam dum ipsæ lectiones leguntur, aliqui ex illis ita otiosis et sæcularibus fabulis occupantur, ut eas nec ipsi audiant, nec alios audire permittant. Isti tales minus a nobis culparentur, si ad ecclesiam non venirent: quia ibi probantur amplius Deum lædere, ubi peccatorum poterant indulgentiam promereri.

2. *Missæ quandonam fiant. Oratio dominica in Missis. Ad judicium quidam eam audiunt. Quantum boni in Missis agatur.* Unde rogo vos, fratres, ut humilitatis nostræ suggestionem non solum patienter, sed etiam libenter accipiatis. Si enim diligenter attenderitis, cognoscetis quia non tunc fiunt Missæ quando divinæ lectiones in ecclesia recitantur, sed quando munera offeruntur, et corpus vel sanguis Domini consecratur (*b*). Nam lectiones sive propheticas, sive apo-

(*a*) Ipsa est, quæ in Bibliotheca Patrum habetur, homilia Cæsarii duodecima. Quam impatienter ferret Cæsarius de ecclesia ante Missarum finem discedentes (quod hujus ac subsequentis sermonis argumentum est), contestantur Vitæ ipsius scriptores, lib. 1, n. 14, his verbis: « Post hæc quadam die prospiciens de altario, vidit aliquos lectis Evan« geliis de ecclesia foras exire, qui verbum beati Viri, id « est, prædicationem dedignabantur in primo cognoscere. « Illico occurrens clamavit ad populum: Quid agitis, o filii? « quo ducimini foris mala suasione subversi? State pro « animabus vestris ad verbum admonitionis, et audite sol« liciti. Hoc vobis in die judicii facere non licebit. Moneo et « clamo, contestorque, » etc. Adduntque ipsum hanc ob causam sæpissime ostia post Evangelium claudi jussisse. Hinc jure Baronius ad annum 506 existimat Cæsarium auctorem canonum synodi Agathensis, præsertim 47, de hac eadem re constituti, scilicet, « Missas die dominico a sæcu« laribus totas teneri speciali ordinatione præcipimus, ita « ut ante benedictionem sacerdotis egredi populus non « præsumat. Qui si fecerint, ab episcopo publice confun« dantur. » Idem paulo post decretum est in concilio Aurel. 1, can. 26, et Aurel. 3 can. 29. De num. 1 vide Appendicis serm. 285, n. 3; 265, n. 3, et 283, n. 1: de num. 2, serm. 115, n. 1: de num. 3, serm. 249, n. 2, 300, n. 5: de num. 4, serm. 249, n. 5; 265, n. 3: de num. 5, serm. 45; n. 4, 259, n. 1; 290, n. 7; 289, n. 9.

(*b*) Amalarius Trevirensis de suo etiam tempore scribit, lib 3 de Divino Officio, cap. 36, « solere vulgus indoctum « requirere, a quo loco totius Officii Missa inchoetur: ut si « forte ad totum non occurrerit, possit scire quibus Officiis « se præsentare debeat sine retractatione. » Quibus ille respondet: « Nobis videtur Missa vocari ab eo loco, quo

stolicas, sive evangelicas etiam in domibus vestris aut ipsi legere, aut alios legentes audire potestis: consecrationem vero corporis vel sanguinis Domini non alibi, nisi in domo Dei, audire vel videre poteritis. Ideo qui vult Missas ad integrum cum lucro animæ suæ celebrare, usquequo oratio dominica dicatur et benedictio populo detur, humiliato corpore et compuncto corde se debet in ecclesia continere. Cum enim maxima pars populi, imo, quod pejus est, pene omnes, recitatis lectionibus exeunt de ecclesia, cui dicturus est sacerdos, Sursum corda? Aut quomodo sursum se habere corda respondere possunt, qui deorsum in plateis et corpore simul et corde discedunt? Vel qualiter cum tremore simul et gaudio clamabunt, Sanctus, sanctus, sanctus; benedictus qui venit in nomine Domini? Aut quando oratio dominica dicitur, quis est qui humiliter et veraciter clamet, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12)? Cum enim etiam illi qui in ecclesia se continent, si non dimiserint debita debitoribus, ad judicium magis quam ad remedium orationem dominicam proferunt ex ore, quam implere non probantur in opere: et sine causa dicunt, *Libera nos a malo* (*Ibid.*, 13); quando ipsi non desinunt reddere malum pro malo. Si ergo etiam illi periclitantur qui intus sunt, si implere noluerint quod promittunt; quid de se cogitant illi quos aut insatiabilis cupiditas, aut amor sæculi istius ita detinet implicatos, ut eos unius horæ momento stare in ecclesia non permittat? Quibus non sufficit quod per totam hebdomadam aut pro necessitate, aut forte, quod verius est, pro cupiditate jugiter occupantur: adhuc insuper post unius aut duarum horarum spatium, quo videntur magis corpore quam corde ad ecclesiam convenire, mittentes dorsa sacrificiis vel sacerdotibus Dei; ad amplexandam voluptatem [1] sæculi hujus sine mora aliqua revertuntur. Qui non agnoscentes quid exspectant, quid relinquant (*a*), sequuntur tenebras, et deserunt lucem; amplectuntur umbram, et despiciunt veritatem; dimittunt dulcedinem Christi, et requirunt amaritudinem mundi; diligentes vanitatem et quærentes mendacium. Vere ignorat quantum boni in celebrandis Missis agitur, qui de ecclesia festinus egreditur.

3. *Irreverentia iis non finitis discedentium. A culpa eximit infirmitas vel necessitas.* Cum tamen istos tales si aut rex aut aliqua potens persona vocasset ad prandium, velim scire si præsumerent discedere, nisi prius totum prandium compleretur: etiamsi persona non teneret, gula teneret. Quare de convivio hominis nisi perexpletum fuerit non discedimus; nisi quia et ventrem forte plus quam expedit implere volumus, et hominem lædere formidamus? Quare de spirituali et divino convivio cito discedimus? Timeo dicere, ne forte aliqui irascantur; sed tamen tam propter meum quam propter vestrum periculum dicturus sum: hoc ideo facimus, quia nec de cibo animæ curamus, nec Deum timemus, nec hominem reveremur. Et quia, Deo propitio, non sunt omnes [2] in hac parte culpabiles, sed multi inveniuntur, qui cum grandi compunctione, usquequo benedictio super populum detur, de ecclesia non discedunt, et humiliter orare non solum pro se, sed et pro aliis non desistunt: illis quibus tantam compunctionem Deus dedit, ut in ecclesia perseverent, retribuet mercedem; eos vero qui negligentes sunt, justo judicio damnabit. Et ideo, fratres, monete eos qui nec orationem dominicam dicere, nec benedictionem accipere volunt: et non desinatis castigare, dicentes et definitissime comminantes, quia nihil eis prodest quod divinas lectiones audiunt, si antequam divina mysteria compleantur abscedunt. Illis tamen qui in publicis necessitatibus occupantur, et eis qui aliqua infirmitate prohibente exspectare non possunt, imputare non possumus nec debemus. Ipsi tamen videant in conscientia sua, utrum eos necessitas retrahat, an voluntas.

4. *Lectioni vel orationi toto die dominico vacandum.* Unde iterum atque iterum rogo pariter et contestor, ut omni die dominico, et præcipue in majoribus festivitatibus, donec divina mysteria compleantur, nullus de ecclesia discedat: nisi forte quos supra diximus, quos aut gravis infirmitas, aut publica necessitas stare diutius non permittit. Vere dico, fratres, satis durum et prope nimis impium est ut christiani non habeant reverentiam diei dominico, quam Judæi observare videntur in sabbato. Cum enim ipsi infelices ita sabbatum observent, ut in eo nihil terreni operis exercere præsumant: quanto magis illi, qui non auro, non argento, sed pretioso sanguine Christi redempti sunt (I *Petr.* I, 18), debent attendere pretium suum, et Resurrectionis die Deo vacare, et de salute animæ suæ attentius cogitare? Ad extremum si toto die dominico lectioni insistere et Deo supplicare negligimus, non leviter in Deum peccamus; quantum mali est, si vel unius vel duarum horarum spatio, dum divina mysteria celebrantur, in ecclesia standi patientiam non habeamus? Sed quod pejus est, ita nos amor sæculi hujus inebriat, ut nos umbra volaticæ falsitatis [1] ad vana et falsa gaudia, quæ veros dolores pariunt, et voluptas mundialium cupiditatum jugiter trahant.

5. *Conclusio.* Unde iterum atque iterum rogo [2], ut nullus ex vobis de ecclesia discedat, nisi cum divina mysteria ad integrum fuerint celebrata. Et ita vos in ecclesia continete, ut nullus ex vobis otiosis aut terrenis se fabulis studeat occupare. Ego quod et mihi expedit dicere et vobis audire, humiliter admoneo pariter et contestor: qui contemnit præconem, sentiet judicem. Ille autem qui me libenter audierit, et quod supplicavi implere contenderit, credo de Dei misericordia quod illi et in hoc sæculo et in futuro repensabuntur præmia gloriosa. Ille vero qui contemnere voluerit, non se poterit ante tribunal Christi excusare, dicendo se nec a malis prohibitum, nec ad ea quæ sunt sancta et Deo placita admonitione assidua provocatum. Sed credimus de Dei misericordia, quod non de contemptu incursuri estis judicium; sed magis pro benigna obedientia pervenietis ad regnum: præstante Domino nostro Jesu Christo qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXII (*a*).

Admonitio ut populus ad integrum Missas perexspectet.

1. *Acriter dolet Missarum finem non exspectari. Doloris causam et paternum animum declarat.* Si velletis agnoscere et diligenter attendere, fratres charissimi, quantus dolor et quanta amaritudo sit in animo meo, quando vos video Missas ad integrum perexspectare non velle; et in vobis et in me poteratis habere misericordiam. Qui enim intelligit quid in ecclesia agitur quando divina mysteria celebrantur, agnoscit quantum malum faciunt illi qui de ecclesia, non expletis Missis, sine aliqua grandi necessitate discedunt. Et ideo si et me de tribulatione animæ liberare, et vos de peccato vultis absolvere, nolite me contemnere supplicantem; timentes illud quod de sacerdotibus Dominus dixit, *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* (*Luc.* X, 16). Nam qui de Ecclesia, non perexspectatis Missis, cito discedere nec metuit nec erubescit; dupliciter se pec-

« incipit sacerdos sacrificium offerre Deo, usque ad ultimam benedictionem; id est, ab Offerenda usque ad Ite missa est. »

[1] Mss. nonnulli, *voluntatem*.

[2] In Ms., loco, *omnes*, habetur, *toti*; quod quidem sapit Cæsarium.

(*a*) Forte, *relinquunt*. M.

[1] Forte, *felicitatis*.

[2] Sic Ms. [*Unde iterum rogo*.]

(*a*) Ex Homiliis Cæsarii nomine a Stephano Baluzio vulgatis octava est: cui Cæsario nostri quoque manuscripti assignant. De num. 2 vide Appendicis serm. 284, n. 5: de num. 3, serm. 130, n. 2; 140, n. 2; 89, n. 5: de num. 4, serm. 292, n. 7.

care non dubitet, dum divina mysteria deserit, et sacerdotem pro se sollicitum contristat et despicit. Si ad exercenda aliqua terrena et laboriosa opera vos invitaret humilitas nostra, credimus quod nobis obedientiam præstaret Charitas vestra. Cum vero non ad terrena, sed ad cœlestia, nec ad temporalia, sed in æternum animæ profutura vos studia provocamus, nec aliqua lucra transitoria requirimus, sed ad cœlestes thesauros vos invitamus; considerate in quo periculo remaneant, qui nobis obedientiam accommodare dissimulant. Ego vero, fratres charissimi, non ideo tantum doleo, quando de ecclesia disceditis, quod mihi damni aliquid corporaliter faciatis; sed quia vos perfectos esse desidero, tam graviter in Deo peccare cognosco.

2. *Mysterii hujus excellentia. Quo situ et affectu benedictio excipienda.* Unde iterum atque iterum rogo, ut quia nos qualescumque, etsi minus digni, imitatores Domini sumus, et quando ad ecclesiam convenitis, non ad terrenum vos convivium invitamus, in quo ministratur cibus hominum, sed ad cœleste ac spirituale, in quo panis ponitur Angelorum; nolite fastidire, nolite despicere convivium Domini vestri, ut vos ille non despiciat in beatitudine regni sui. Timere enim debetis illam evangelicam sententiam, per quam illos qui ad nuptias invitati fuerant, et venire contempserant, indignos convivio suo ipse Dominus dixit, et alios invitare præcepit (*Matth.* XXII, 8, 9). Et non otiose considerandum est, sed timendum quod illi qui propter impedimenta mundi noluerunt venire, ore ipsius Domini indigni sunt judicati. Et ideo ne etiam et de nobis hoc dici possit, sicut jam supplicavi, unius aut duarum horarum spatio patientiam præbeamus, donec in illa spirituali mensa animarum cibus apponitur, et Sacramenta spiritualia consecrantur. Et quia præmissa oratione dominica, benedictio vobis non ab homine, sed per hominem datur, grato et pio animo, humiliato corpore et corde compuncto, rorem divinæ benedictionis accipite; ut secundum promissionem Domini fiat in vobis fons aquæ salientis in vitam æternam.

3. *Quid quemque detineat ne in ecclesia permaneat. Qualiter ab unoquoque sint corripiendi.* Ut enim se omnes non possint in ecclesia continere, diversæ et variæ occupationes faciunt. Alios enim tenet corporis infirmitas, alios publica necessitas; alios ligat et quasi captivos trahit cupiditas. Quanti etiam tunc in plateis vel in atriis [1] basilicarum aut litigant, aut negotiis vacant? Quanti in porticibus basilicarum, vel in secretariis [2], detractionibus aut otiosis sermonibus occupantur, inter quos non parvus solet esse etiam numerus clericorum, vel laicorum seu feminarum? Isti tales qualem de divinis Scripturis profectum habere poterunt, qui nec ipsum sonum Scripturæ ad aures suas pervenire permittunt? sed impletur in eis illud quod scriptum est, *Sicut aspidis surdæ obturantis aures suas, ut non exaudiant* Scripturarum *vocem incantantium* (*Psal.* LVII, 5, 6). Et ideo vos, quibus Deus et timorem et amorem suum conferre dignatus est, et cum grandi compunctione ad ecclesiam convenitis, eos qui venire huc usque aut noluerunt, aut forte non potuerunt, frequentissime castigate, monentes eos et salubre consilium dantes, ut illud timeant quod scriptum est, *Impedimenta mundi hujus fecerunt eos miseros.* Non enim dicimus ut non debeant esse solliciti de victu et vestitu suo, sed hoc rogamus, ut unius aut duarum horarum spatio, dum lectiones leguntur, vel divina mysteria celebrantur, de ecclesia non discedant; et vel tantum laborent pro anima sua, quantum pro carne sua laborare contendunt. Et quamvis multo amplius animæ quam carni debeant providere; quia melior est illa quæ ad imaginem Dei facta est, quam illa quæ de limo terræ formata est: nos tamen ad præsens hoc suademus, ut eis vel æqualiter quod opus habent providere contendant; carni præparent quod parvo tempore sufficiat in hoc mundo, et animæ quod sine fine opus est in æternum.

4. *Et auditis in concionibus informandi. Hæc obligatio Scripturis ostenditur.* Et ideo rogo vos, fratres charissimi, ut quod in istis prædicationibus, Domino inspirante, libenter accipitis, ubicumque fueritis, vicinis vel proximis vestris, qui vobiscum ad ecclesiam convenire aut non possunt, aut, quod pejus est, forte nec volunt, et illis qui venientes cito discedunt, totum quod audistis cum grandi studio referatis. Nam sicut ego reus ero si vobis ista non dixero; ita et vos, si id quod audistis non ita memoriter tenueritis, ut etiam aliis insinuare possitis, timere debetis, ne vobis necesse sit pro illis reddere rationem. Et ideo Domino vobis inspirante implere contendite illud quod Apostolus ait, *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis* (*Galat.* VI, 1): et illud quod non solum clericis, sed etiam laicis et feminis idem apostolus prædicat, dicens, *Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos* (I *Thess.* V, 14). Si enim in quocumque peccato vos invicem cum charitate castigare volueritis, aut difficile aut nunquam vobis subrepere poterit inimicus; aut si subrepserit, cito malum quod factum fuerit emendabitur atque corrigetur: et implebitur illud in vobis quod scriptum est, *Frater fratrem adjuvans exaltabitur* (*Prov.* XVIII, 19); et illud, *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum* (*Jacobi* V, 20). Præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXIII (*a*).

Admonitio orandum esse attente, et de sermonibus otiosis.

1. *Hortatur ut maturius ad vigilias veniatur, nec tum garriatur.* Licet in multis rebus, fratres charissimi, nos Deo propitiante conversatio vestra lætificet, et de vestris profectibus frequentius gaudeamus; tamen sunt aliqua de quibus vestra Charitas debeat admoneri: et ideo rogo ut suggestionem nostram, sicut consuevistis, libenter accipiatis. Gaudeo, fratres dilectissimi, et Deo gratias ago, quia vos ad audiendas lectiones divinas video ad ecclesiam fideliter currere: sed si et profectum vestrum et gaudium nostrum complere ad integrum vultis, maturius convenire debetis. Nam in tam prolixis noctibus, quem non infirmitas detinet, non sine reatu animæ suæ tardius ad ecclesiam venit. Rogo vos, fratres, si sutores, aurifices, fabri, vel reliqui artifices maturius vigilant, ut possint corporis necessaria providere; nos non debemus ante lucem ad ecclesiam surgere, ut peccatorum indulgentiam mereamur accipere? Si negotiatores vigilare solent pro lucro pecuniæ; nos quare non vigilemus pro amore vitæ perpetuæ? Interdum aliqui ventis se tempestatibusque committunt, et navigant ab Oriente usque ad Occidentem, et ab Occidente usque ad Orientem, sustinentes pericula multa, interdum etiam famem ac sitim amarissime tolerantes; sed hæc omnia illi patienter sufferunt propter substantiam perituram: et nos quare pigeat vigilare propter vitam æternam?

[1] Ms. t., *angulis.*
[2] Ms. idem *vel sacrariis.*

(*a*) Homilia erat Cæsarii trigesima tertia in Bibliotheca Patrum. Ejus nomen nostris quoque in manuscriptis præfert. Attamen non silendum est hunc sermonem 283 insuper et sermonem 286, necnon Cæsarii homiliam 33 in Bibliotheca Patrum, quæ incipit, « Si diligenter attenditis, » etc., in codice Compendiensi ab annis saltem 700 exarato, et in codice Ecclesiæ Carnutensis nobis occurrisse cum nomine « Domini « Effrem » in fronte. Nec alia tot in iisdem Cæsarii sermonibus inscribendis diversitatum occurrit ratio, nisi quod optimus ille antistes suas ipse conciones modo Faustino, modo Effrem, nunc Augustino aliisve soleret adscribere, prout scilicet eorum dicta vel sensa in illis expressisset. De num. 1 vide Appendicis serm. 292, n. 1; 265, n. 3; 281, n. 1; 173, n. 3; 174, n. 3: de num. 3, serm. 140, n. 1: de num. 5, et vid. confer conclusionem sermonis 265.

Et ideo rogo vos, ut et maturius veniatis, et cum veneritis, magis orare vel psallere, quam otiosis vos vel sæcularibus studeatis fabulis occupare. Qui enim ad ecclesiam veniens verbosari voluerit, melius illi fuerat non venisse : quia dum se infructuosis fabulis occupat, nec ipse psallit, nec alios psallere aut lectiones audire permittit. Qui talis est, etsi cum parvo peccato ad ecclesiam venit, cum majori ad domum propriam redit : quia ibi se verbosando studuit vulnerare, ubi psallendo vel orando et sibi et aliis medicamenta potuit providere.

2. *Qualiter orandum.* Ante omnia, fratres charissimi, quoties orationi incumbimus, cum silentio et quiete supplicare Deo debemus : quia quicumque voluerit cum alta voce orare, omnibus juxta se stantibus orationis fructum videtur auferre. Rugitus tantum et suspiria vel gemitus audiantur. Nam oratio nostra talis esse debet, qualis fuisse legitur sanctæ Annæ matris beati Samuelis. Sic enim de illa scriptum est, quia flens orabat, et *labia ejus tantummodo movebantur, et vox penitus non audiebatur* (I *Reg.* I, 11 *et* 13). Audiant hæc omnes et imitentur, præcipue illi qui ita alta garrulitate sine ulla verecundia cum strepitu vocis orant, ut juxta se alios orare non permittant. Oremus ergo, sicut dixi, cum suspirio, rugitu vel gemitu, secundum illud propheticum, *Rugiebam a gemitu cordis mei* (*Psal.* XXXVII, 9). Oremus, inquam, non voce sonante, sed conscientia ad Deum clamante.

3. *Evagationes mentis in oratione Deum summe lædunt.* Orantes autem, fratres charissimi, quantum possumus, adjuvante Domino laboremus, ut nulla nobis extranea cogitatio subrepere possit; ne forte aliud habeamus in corde, et aliud proferamus ex ore : ne forte dum lingua Deum rogat, cogitatio in rebus variis occupata ab oratione sensu discedat; et inde acquirat peccatum, unde potuit habere remedium. Si enim apud aliquam potentem personam velles aliquam causam necessariam allegare, et subito aversus ab illo, media interlocutione disrupta, aliquibus te velles occupare scurrilitatibus; qualem te putas injuriam illi personæ cum qua loquebaris, inferre? quomodo contra te illius iracundiam commoveres? Si ergo cum homine loquentes, tota intentione animi laboramus, ne aliud cogitantes illi cum quo loquimur injuriam facere videamur; cum Deo in oratione loquentes, et ante tantam majestatem peccatorum nostrorum miserias allegantes, non nos pudet et non erubescimus captivis sensibus huc illucque discurrere, et infelicem mentem multis occupationibus a conspectu divinæ majestatis abstrahere? Et ideo unusquisque, antequam in oratione procumbat, omnes cogitationes superfluas ab animi sui intentione, Deo auxiliante, repellat : ut anima nostra sancti Spiritus fervore succensa, omne vitium compunctionis vel orationis igne consumat, et vagas ac volaticas cogitationes longe dispergat; ut solæ virtutes tantum et sanctæ meditationes in cordibus nostris locum semper inveniant.

4. *Hoc enim quasi adoratur, quod attentius cogitatur. Quid tum unice cogitandum. Si durum nimis est ut nobis in oratione subrepant quæ alio tempore cogitare possumus, quid de illicitis cogitationibus?* [Omnis enim homo, fratres charissimi, quod tempore orationis attentius cogitat, hoc sibi pro Deo constituit, et hoc quasi Deum habere et quasi Dominum videbitur adorare. Quæ res, dilectissimi, nimium mihi aliquoties intolerabilem dolorem incutit et tremorem, cum in ipsa orationis intentione mens ad diversas occupationes sæculi rapitur : et cum videtur aliud agere, longe alibi cognoscitur cogitatione discedere; quasi sit aliquid, quod plus cogitare debeamus. Quando cum Deo loquimur, nil nobis aliud est cogitandum, nisi ut toto corde et toto animo et tota mente peccatorum indulgentiam et Dei gratiam debeamus expetere. Verbi gratia, cuicumque forte in oratione subripitur ut forum cogitet : si forum cogitat, forum adorat. Subripitur illi ut domum quam fabricat aut reparat, ante oculos proponat : quod ante oculos habuerit, hoc adorat. Forte vineas aut hortum aut aliud aliquid cogitat : quod ante oculos cordis proposuerit, hoc in illa oratione adorat. Taceo de malis et forte etiam turpibus cogitationibus vel immundis [1].] Considerate, fratres charissimi, quæso vos, et videte quam sit dura ista captivitas, ut lingua quasi cum Deo loquatur, et tota animi intentio ad terram et parietes vel lapides dirigatur. Et si ista quæ licite alio tempore vel cogitare possumus vel videre, nimis durum est ut nobis in oratione subrepant; putas illa quæ etiam alio tempore illicite cogitantur, quantum mali erit, si ea in oratione positi cogitemus; id est, si cupiditatem, si odium, si iracundiam, aut luxuriam, vel adulteria et cætera his similia inclinati ad orationem ante cordis nostri oculos proponamus? Unde, fratres charissimi, totis medullis conscientiæ Dominum deprecemur, ut nos ab ista ludificatione dæmonum liberare, et peccatorum nobis indulgentiam donare dignetur.

5. *Pro quibus et quid orandum.* Et ideo, dilectissimi fratres, iterum atque iterum rogo, si fieri non potest ut istas captivitates animæ ad integrum possitis evadere; vel quantum possumus, auxiliante Domino, laboremus, ut eas vel tardius incurrere videamur : ne forte per negligentiam dum orantes aliud cogitamus, inde apud Deum inveniamus offensam, unde potueramus acquirere gratiam. Oremus ergo, fratres, non solum pro nobis, sed etiam pro omnibus, ubicumque sint, Christianis : nec solum pro amicis, sed etiam pro inimicis Dei misericordiam deprecemur. Et quia beatus Apostolus dicit, *Quid oremus, sicut oportet, nescimus* (*Rom.* VIII, 26); hoc semper et pro nobis et pro omnibus aliis supplicemus, ut nobis Deus hoc dignetur concedere, quod novit nostræ animæ convenire. Ante omnia, fratres, orationem dominicam in oratione dicamus : quia sine dubio libenter orationem exaudit, quam ipse pro ineffabili sua benignitate instituit. Hæc ergo, fratres charissimi, si Deo inspirante, sicut consuevistis, libenter accipitis, et nobis facietis gaudium, et vobis præparabitis regnum : præstante Domino nostro Jesu Christo, qui regnat cum Patre et cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXIV (*a*).

De quadam psallendi consuetudine, in die Epiphaniæ (*b*).

1. *De nova psallendi consuetudine.* Gaudium, quod mihi Dominus de vestra sancta et fideli devotione concessit, verbis non prævaleo explicare. Plures enim erant anni, quod pro hac re æstuabat animus meus, et tota cordis intentione desiderabam, ut istam psallendi consuetudinem vobis pius Dominus inspiraret. Unde benedico Dominum meum, et quantas possum jugiter gratias ago, qui dignatus est implere desiderium meum. Cum enim vos ego ita psallere desiderarem, quomodo in aliis vicinis civitatibus psallebatur; taliter Deus præparavit animum vestrum, ut hoc etiam melius, adjuvante Domino, compleatis. Quid nunc inter ipsa gaudia nostra agere convenit, nisi ut totis viribus Domino supplicemus, ut quomodo dedit initium, etiam consummationem dare dignetur; et quibus tam sanctam psallendi contulit devotionem, etiam felicissimam perseverantiam pro sua pietate concedat? Et

[1] Quæ uncinis hic distinguuntur, desiderabantur in Bibliotheca Patrum.

(*a*) Alias, 3 in Appendice ad Sirmondianos.

(*b*) Spurius Sirmondi judicio, et ab ipso in Appendicem post sermones quadraginta, quos Augustini nomine publicavit, non injuria relatus. Pertinet quippe non ad Augustinum, cui in Regio codice adscribitur, sed ad Cæsarium; cujus sancti præsulis ad promovendum Dei cultum in Psalmorum ac hymnorum cantu aliisque sacris ritibus curam et studium testantur cum Vasensis concilii 2 ipso auctore conditi canones, tum etiam Vitæ ejus conscriptores, qui præter alia, illud in libro 1, n. 11, maxime ad rem commemorant : « Voluit vero atque etiam compulit laicos et populares homines Psalmos et hymnos promere, altaque et modulata voce, instar clericorum, alios græce, alios latine prosas et antiphonas decantare. » Sermonem fortean titulus in die Epiphaniæ dictum significat. De num. 5 vide Appendicis serm. 175, n. 4; 140, n. 2; 28, n. 4; 271, n. 6, et 273, n. 6.

quia non qui cœperit, sed qui perseveraverit, salvus erit; et vos quantum potestis, jugi oratione, et cordis compunctione ignem in vobis divini amoris accendite; ne forte flamma charitatis, quæ in vobis fervere fideliter cœpit, per aliquam negligentiam refrigescat.

2. *Linguæ concinant mores; vocibus consonent affectus pii.* Et hoc ante omnia non solum orationibus, sed etiam sanctis cogitationibus studete, ut quod verbis psallitis, orationibus impleatis, et Spiritus sanctus, qui vobis sonat in ore, ipse etiam habitare dignetur in corde. Bonum quidem est et satis acceptabile Deo, quando lingua fideliter psallit; sed tunc est vere bonum, quando linguæ concordat etiam vita. Consentiant simul voces et mores; ne forte bonæ voces contra malos mores testimonium ferant, et ipsa vos lingua vestra redarguat. Si enim aliud sonat in ore, et aliud apparet in opere; quod lingua videtur ædificare, incipit conversatio mala destruere. Vos vero, fratres, non solum suavitas vocis, sed etiam sensus ipsius lectionis teneat occupatos; ut quomodo sonus vocis delectat in auribus, sic virtus ipsius lectionis dulcescat in cordibus, secundum illud quod scriptum est, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine* (*Psal.* CXVIII, 103)! et iterum, *Eloquia Domini desiderabilia super aurum, et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum* (*Psal.* XVIII, 11). Qui enim quando psallit, suavitatem tantummodo vocis et compositionem cujusque soni attendit, et quid in ipsis intelligi debeat non attendit, aures ejus accipiunt transitorium cibum, sed ad animam ejus non pervenit Dei verbum; ac si velut ceram quodam modo quis ruminat, et de mellis dulcedine omnino non gustat.

3. *Qualiter inter psallendum concipiantur.* Vos vero, fratres, sicut jam supra suggessi, ante omnia virtutes Psalmorum intus attendite. Quando quisque vestrum psallit, versiculum Psalmi, ubi ait, *Confundantur superbi, quia injuste iniquitatem fecerunt in me* (*Psal.* CXVIII, 78); conetur superbiam fugere, ut æternam confusionem mereatur evadere. Quando psallimus, *Perdes omnes qui fornicantur abs te* (*Psal.* LXXII, 27); omnes malas concupiscentias studeamus evadere. Quando psallimus quod *beatus est vir, qui in lege Domini meditabitur die ac nocte* (*Psal.* I, 2); superfluas occupationes et mordaces jocos, otiosos luxuriososque sermones, quasi venenum diaboli respuamus; et lectionem divinam aut ipsi frequentius relegamus; aut si nos ipsi legere non possumus, illos qui legunt libenter et frequenter audire studeamus. Quoties psallimus, *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis: persequatur inimicus animam meam, et comprehendat et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem reducat* (*Psal.* VII, 5, 6): quando ista et alia dicimus, ne ipsi contra nos tam duram maledictionem proferre videamur, nulli unquam hominum malum pro malo reddamus; ut cum secura conscientia possimus dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Et quia longum est omnia replicare, quæ de istis tribus aut quatuor peccatis, id est, superbia, fornicatione vel odio diximus, hoc de reliquis omnibus vitiis sentiamus. Et quotiescumque in Psalmis peccatores maledicuntur, studeamus peccatum fugere; ne ipsi nos videamur ore proprio maledicere. Quoties in Psalmis justi, misericordes, sobrii, casti vel humiles collaudantur, tales esse cum Dei adjutorio laboremus; ut benedictio quæ ad illos dirigitur, etiam ad nos divino munere proferatur. Iterum atque iterum rogo atque supplico, ut quotiescumque psallitis, quid in ipsis Psalmis intrinsecus intelligi vel observari debeat, attentius cogitetis; ut dum lingua vestra Dominum laudat, ad animam vestram benedictio divina perveniat: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXV (*a*).

De ritu psallendi, etc. (*b*).

1. *Ad orationem genua flectantur. Hæc Psalmorum cantum consequatur.* Supplico, fratres charissimi, et paterna pietate commoneo, ut quotiescumque oratio indicitur, qui forte pro aliqua infirmitate non potest genua flectere, et dorsum incurvare, vel cervicem humiliare non differat (*c*). Quid tibi prodest quod fideliter psallis, si posteaquam psallere desinis, Deo supplicare nolueris? Et ideo unusquisque, quando psallere cessaverit, cum omni humilitate oret et supplicet Domino; ut quod verbis protulit ex ore, Deo auxiliante, implere mereatur in opere. Sic est psallere, fratres, quomodo sementem iterum orando sepelire vel tegere (*d*). Sicut enim qui seminat in agro, si arando cooperire dissimulaverit, venient volucres, et totum quod seminatum esse videbatur diripient: ita qui in agro cordis sui seminaverit verbum Dei, et psallendo vel legendo asperserit, nisi postea orando in corde suo recondiderit, et quodam modo sepelierit, venient volucres, id est, cogitationes sæculi hujus, volatiles, inanes et vacuæ, et rapient quod in corde fuerat seminatum. Et ideo ubi cessaverit aliquis psallere, non cesset orare, si vult in agro cordis sui messem divinæ misericordiæ proficere.

2. *Ne stando fiat.* Rogo vos, fratres, quoties in altario oratur, et vos inclinate capita vestra; ne forte si stantes vultis orare, impleatur in vobis illud quod de Pharisæo scriptum est qui stans orabat: plus enim placuit Deo Publicanus, qui incurvatus accusabat peccata sua, quam ille Pharisæus qui stans laudabat merita sua. Et illud observate, fratres, ne forte dum alii orant, alii otiosis fabulis occupentur; ne de medicamentis sibi vulnera faciant, et inde se perdant unde se liberare potuerant. Qui hæc faciunt, et pro se et pro aliis quos impediunt, malam rationem sunt in die judicii reddituri. Et hoc admoneo simul et rogo, fratres, quoties clamatum fuerit, ut vos benedictioni humiliare debeatis, non vobis sit laboriosum capita inclinare; quia non vos homini, sed Deo humiliatis.

3. *Dolet ad vigilias tardius venientes, et verbum Dei negligentes. Verbum Dei pluvia. Verbum Dei lumen est.* Et licet, fratres charissimi, de vestra ferventi devotione multum gaudeam; tamen quia sunt aliqui, qui tardius ad vigilias veniunt, et ubi verbum Dei recitari cœperit, cito discedunt, rogo ut eos admoneatis, et vestro sancto ac salubri consilio ut vos imitari debeant provocetis. Quantum est hoc, fratres mei, quod eos occupatos tenere videmur? Et ipsi videtis quia vix est dimidiæ horæ spatium; cum tamen, ut pauperes homines, vel quosque artifices de suis non retardemus operibus, quoties sermo futurus est, maturius faciamus psalmum quinquagesimum dici, ut non tardius, sed semper hora consuetudinaria de ecclesia exeatur. Et rogo vos, fratres, si nobis inter tantas occupationes et intolerabiles labores non piget per diversa volumina Scripturarum excurrere, et cum grandi studio vobis medicamenta spiritualia providere; quare alicui ex nostris laboriosum sit accipere, cum nobis non pigeat erogare? Et quia sermo qui recitatur, obedientibus erit in remedium, negligentibus in judicium; bene faciet unusquisque, si verbi Dei pluviam in agro cordis sui libenter exceperit: ne forte si dissimulaverit remedium salutis accipere, postea necesse sit illi guttam refrigerii inter inferni flammas inquirere. Illam pluviam dico, fratres charissimi, nos desiderare

(*a*) Alias, ex Vignerianis 8.
(*b*) Superiori sermoni in Regio codice proxime subjicitur, cum hocce titulo, « De eodem: » quemadmodum jam ante monuit ejusdem sermonis editor Vignerius. Cæsarii venam et mentem non minus refert quam superior. De num. 1 vide Appendicis serm. 286, n. 1: de num. 2, serm. 286, nn. 1, 5; infra serm. 288, n. 2: de num. 3, serm. 286, n. 1; 288, n. 2; 303, n. 3; 250, n. 4.
(*c*) Hic forte aliquid deest.
(*d*) Mancus est iste locus.

debere, de qua Moyses dicit, *Exspectetur sicut pluvia eloquium meum* (*Deut.* XXXII, 2). Certum est enim, fratres dilectissimi, quia qualis est messis ista terrena, quoties pluviam aut tarde aut post multos menses acceperit, talis est anima quæ verbum Dei frequentius audire noluerit. Et quia lex Dei non solum pluvia, sed et lumen est, secundum quod scriptum est, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine* (*Psal.* CXVIII, 105); qui lumen verbi Dei dedignatur accipere, timeat ne ei necesse sit æternas tenebras sustinere. Sed credimus de Dei misericordia, quod per sanctam admonitionem et Deo placitam castigationem vestram, etiam negligentes ad fervorem sunt vestræ fidei suscitandi; ut et de vestra et illorum salute duplex gaudium habere possimus: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXVI (*a*).

Ut genua flectantur in oratione, et de verbis otiosis vitandis.

1. *Ad preces genua flectantur, aut præ infirmitate dorsum et caput inclinentur. Id Publicanus observans auditur; id negligens Pharisæus despicitur.* Rogo et admoneo vos, fratres charissimi, ut quotiescumque juxta altare a clericis oratur, aut oratio diacono clamante indicitur, non solum corda, sed etiam corpora fideliter inclinetis. Nam dum frequenter, sicut oportet, et diligenter attendo, diacono clamante, Flectamus genua; maximam partem velut columnas erectas stare conspicio: quod Christianis dum in ecclesia oratur, omnino nec licet, nec expedit, non enim propter nos, sed propter vos diaconus clamat. Et ideo quia ad vos specialiter vox illa, vel maxime ad negligentes dirigitur, justum est ut a vobis fideliter impleatur. Sit ergo vox illa obedientibus in remedium; quia inobedientibus erit in testimonium, propter illud quod scriptum est, *Maledictus qui facit opus Dei negligenter* (*Jerem.* XLVIII, 10). Sed et illud timendum est, fratres, quod Apostolus dixit, et omnimodis observandum, *Instate orationi vigilantes in ea* (*Coloss.* IV, 2); et iterum, *Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite* (I *Thess.* V, 17, 18). Et Dominus, *Vigilate*, inquit, *et orate, ne intretis in tentationem* (*Matth.* XXVI, 41); et iterum, *Oportet semper orare et non deficere* (*Luc.* XVIII, 1). Et ideo qui pro aliqua infirmitate non potest genua flectere vel dorsum curvare, vel caput non pigeat inclinare; considerans per hanc humilitatem Publicanum illum Dei misericordiam consecutum, qui ad cœlum oculos levare non audebat, sed inclinato in terram capite pectus tundebat, et peccata intus inclusa quasi judex severissimus verberabat: et ideo meruit ut de eo Dominus dicere dignaretur, *Descendit hic Publicanus justificatus in domum suam magis quam ille Pharisæus: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur* (*Ibid.*, 14). Exemplum etiam ipsius Pharisæi considerandum est et timendum; ne pro eo quod stans oraverit, ideo non meruerit exaudiri.

2. *Qui negat in se peccatum esse grave. Si in vestibus macula, in anima potius timeatur.* Sed forte sunt aliqui, qui ideo genua nolunt flectere, quia se credunt peccata gravia non habere. Avertat hoc Deus a sensibus christianis. Ille periculosius peccat, qui se graviter peccare non putat: et tunc maxime impugnationem sustinet, quando se impugnari non sentit. Sed dicit aliquis: Quis est qui se peccatorem esse non credat? Sine dubio ille se peccatum grave habere non credit, qui prostratus aut incurvatus animæ suæ remedium non quærit. Sed forte timet aliquis ne pretiosis vestimentis suis injuriam faciat. Qui timet ne orando inquinentur vestimenta sua, plus timeat ne non orando sordida remaneat anima sua. Plus enim apud nos valere debet anima nostra, quam tunica: et valde timendum est ne dum vestis nitida custoditur, multis peccatis ac negligentiis anima sordidetur.

3. *Hanc corporis demissionem homini exhibemus. Eam in precibus exhibuerunt sancti, et ipse Christus.* Vellem tamen scire de illis qui nec genua flectunt, nec inclinare capita volunt, si aliquid sibi satis necessarium aut a judice aut ab aliqua potenti persona expeterent, utrum stantes et erecto capite negligenter et tepide supplicarent. Rem terrenam ab homine terreno quærimus, et prope usque ad terram nos humiliter inclinamus: et a Deo remissionem peccatorum et æternam requiem inquirentes, nec capita nostra inclinare dignamur. Non ita legimus de beato Elia et Elisæo (IV *Reg.* 4) vel cæteris sanctis, de quibus legitur quod frequenter prostrati in terram, ad Deum cum omni contritione oraverint. Et de ipso Domino nostro in Evangelio scriptum est, quod procidens in terram ita oraverit, ut ab eo guttæ sanguinis stillarent (*Luc.* XXII, 41 *et* 44). Quid enim indigebat Christus ut taliter supplicaret? Non ille quidquam indigebat, sed nobis exemplo suo orationis remedia præparabat. Orat misericordia, et non orat miseria, orat charitas, et non orat iniquitas. Prostratus in terra orat Medicus, et non inclinatur ægrotus. Orat innocentia, et non orat nequitia: orat qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus; et non prosternitur multis peccatis obnoxius. Orat Judex, et desiderat parcere; et non orat reus, ut indulgentiam mereatur accipere: orat judicaturus, et orare dissimulat judicandus. Non ergo pigeat, si infirmitas non prohibet, ut se unusquisque in terram prostratus humiliet.

4. *Aliter nequit de fonte gratiæ bibi.* Ad ecclesiam, fratres, quasi ad fontem vivum et spiritualem fluvium, convenire debemus, ut accipiamus aquam illam vivam, de qua Dominus dixit, *Qui sitit, veniat et bibat: qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (*Joan.* VII, 37, 38); et iterum, *Qui biberit aquam quam ego dabo, non sitiet unquam: sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (*Id.* IV, 13 *et* 14). Ad istum ergo fontem feliciter currit, qui ad ecclesiam fideliter venit. Sed sicut de fonte terreno et corporali fluvio non potest aliquis bibere, si se noluerit inclinare; ita et de vivo fonte Christo et sancti Spiritus fluvio nemo aquam vivam haurire poterit, nisi se humiliter inclinare voluerit; propter illud quod scriptum est, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jacobi* IV, 6).

5. *Aut benedictionis divinæ ros percipi.* Et illud similiter admoneo, fratres charissimi, quoties diaconus clamaverit ut vos ad benedictionem humiliare debeatis, et corpora et capita fideliter inclinetis; quia benedictio vobis, licet per hominem, non tamen ab homine datur. Nec attendatis si forte negligens est qui exhibet; sed Dominum respicite qui transmittit: benedictio enim quæ vobis datur, ros et pluvia cœlestis esse cognoscitur. Sic enim et Moyses ait: *Exspectetur sicut pluvia eloquium meum, et sicut ros verba mea* (*Deut.* XXXII, 2). Et optime nostis, fratres, quia pluvia si montem nimis erectum invenerit, cito in vallem decurrit. Et ideo qui se ad accipiendam benedictionem humiliter inclinantes, quasi valles faciunt, ipsi pluviam divinæ benedictionis accipiunt: et impletur in eis illud quod scriptum est, *Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur* (*Luc.* III, 5). Quid est, *Omnis vallis implebitur*; nisi, *Omnis qui se humiliat, exaltabitur?* Quid est, *Mons et collis humiliabitur*; nisi, *Qui se exaltat, deprimetur?* Ipsi tamen in oratione genua flectere, vel capita sua benedictioni dissimulant inclinare, qui stantes in ecclesia magis eligunt verbosari quam psallere.

6. *In ecclesia vel orandum vel psallendum. Garrientium duplex culpa.* Unde rogo vos, fratres, admonitio-

(*a*) Cæsarianos inter sermones exstat in manuscriptis, et est in Bibliotheca Patrum homilia ipsius trigesima quarta. Duobus in manuscriptis habet nomen « Domini Effrem » in fronte; qua de re adi supra censuram sermonis 283. Præterea de num. 1 vide Appendicis serm. 285, n. 1: de num. 5, serm. 282, n. 2: de num. 6, supra serm. 265, n. 3, et 285, n. 2: de num. 7, serm. 17, n. 1.

nes, imo preces nostras, libenter, sicut consuevistis, accipite; et venientes ad ecclesiam hoc solum quod in ecclesia fieri expedit, agite : id est aut orate aut psallite; ut et orando peccatorum veniam accipere, et psallendo ad spiritualem possitis lætitiam pervenire. Qui enim in ecclesia ineptis et incongruis fabulis occupatur, quasi venenum et gladium reliquis hominibus ingerere vel præbere cognoscitur, dum verbum Dei nec ipse audit, nec alios audire permittit. Qui enim talis est, et pro sua et pro aliorum destructione in die judicii redditurus est rationem. Sicut enim fideliter psallentes et humiliter supplicantes, et pro se et pro aliis, quibus exemplum vitæ præbuerint, accepturi sunt gloriam; ita illi qui e contrario non ædificationis, sed destructionis exempla præbuerint, et pro se et pro aliis passuri sunt pœnam. Qui psallere dissimulat, vel taceat et silentium præbeat; ut si se non ædificat, vel alios exemplo malo non destruat : quia timendum est illud quod Dominus in Evangelio dicit, *Omne verbum otiosum quodcumque locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii* (*Matth.* XII, 36). Rogo vos, fratres, si extra ecclesiam occupari otiosis sermonibus malum est; putatis in ecclesia verbosari quale peccatum est?

7. *Diabolus maxime contra se instructos impugnat. Recapitulatio.* Diabolus enim, fratres charissimi, tunc maxime impugnare nos consuevit, quando nos contra se spiritualibus armis præparatos esse cognoverit : et quia nos non potest corporaliter de Ecclesiæ conventu repellere, in ipsa ecclesia infructuosis nos studet sermonibus occupare; ut nobis per inanes et vacuas, aut forte etiam mordaces collocutiones ac sordidas cogitationes, divinæ lectionis fructum vel orationis remedium possit auferre : ut corpore tantum videamur in ecclesia stare, et corde vel cogitatione longe a conspectu divinæ majestatis abscedere. Et ideo quantum possumus, cum Dei adjutorio contra illius insidias repugnemus, secundum illud quod ait beatus apostolus Petrus, *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide* (I *Petr.* V, 8, 9) : et illud quod scriptum est, *Subditi estote Deo; resistite autem diabolo, et fugiet a vobis* (*Jacobi* IV, 7). Quapropter, fratres charissimi, rogo vos ut contra istas durissimas captivitates animæ, auxiliante Domino, quantum possumus repugnemus : et otiosas fabulas, quas etiam extra ecclesiam noxias esse novimus, præcipue intra ecclesiam quasi venena diaboli fugiamus. Et quotiescumque diaconus clamaverit ut aut in oratione genua flectere, aut benedictioni inclinare capita debeatis, obedienter hoc et fideliter cum vera humilitate faciatis; ut et orando pectora vestra ab omnibus malis liberari, et benedictionem accipiendo bonis spiritualibus mereantur impleri : præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXVII (*a*).

De periculo sacerdotis et de raptorum correptione (*b*).

1. *Sacerdotum onera. Tenentur prædicare. Contradicentes qui.* Si diligenter attenditis, fratres charissimi, omnes sacerdotes Domini, non solum episcopos, sed etiam presbyteros et ministros ecclesiarum, in grandi periculo esse cognoscitis. Ipsis enim contestatur Spiritus sanctus dicens, *Clama, ne cesses : quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum* (*Isai.* LVIII, 1) : et iterum, *Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram* (*Ezech.* III, 18). De ipsis etiam Apostolus dicit, *Obedite præpositis vestris et subjacete eis; ipsi enim pervigilant tanquam rationem reddituri de animabus vestris* (*Hebr.* XIII, 17). Si pro se, fratres charissimi, unusquisque vix poterit in die judicii rationem reddere, quid de sacerdotibus futurum est, a quibus sunt omnium animæ requirendæ? Et ideo considerantes periculum nostrum, orate pro nobis, ut commissis nobis gregibus ita spiritualia pascua studeamus jugiter providere, ut pro eis rationem bonam reddere mereamur. Considerate ergo, fratres charissimi, quid sit quod volo vestræ Dilectioni suggerere : si tamen orantibus vobis merear, ut adjuvet me qui terret me. Inter cætera præcepta sua beatus Apostolus hoc etiam ait, Episcopum potentem esse debere in doctrina sana contradicentem redarguere (*Tit.* I, 9). Magnum opus, sed gravis sarcina. Sperabo tamen in Deum, quoniam adjuvantibus vobis in oratione pro nobis, liberabit nos de laqueo venantium et a verbo aspero. Nulla enim causa est quæ magis faciat dispensatorem Dei pigriorem ad arguendos contradicentes, quam timor verbi asperi. Dum enim timemus detractiones, irrisiones et opprobria hominum superborum, dumque ab eis in terrena substantia metuimus prægravari, timentes perdere temporalia, minus quam oportet prædicamus æterna : et dum per illorum nequitiam aliquid mundanum perdere formidamus, peccatorum suorum vulnera medicamentis spiritualibus curare negligimus. Unde timendum est, ne et pro nobis et pro illis, quibus pro amore terrenarum rerum non loquimur, duram [1] rationem in die judicii reddere compellamur. Videamus ergo quid sit, contradicentes redarguere. Contradicentes non uno modo intelligendi sunt. Paucissimi enim nobis contradicunt loquendo, plurimi male vivendo, etc. (*a*). Audirem et crederem, si quod abstulisti Judæo, redderes Christiano.

2. *Alia objectio.* Forte et hoc secum cogitat aliquis, et dicit : Multi sunt Christiani divites, avari vel cupidi; non habeo peccatum, si illis abstulero, et pauperibus dedero : unde enim illi nihil boni faciunt, mercedem habere potero, si ego eleemosynas dedero. Etiam in hac re parcat unusquisque animæ suæ; quia hujusmodi cogitatio ex diaboli calliditate suggeritur. Nam etiamsi totum tribuat quod abstulerit, addit potius peccata sua, non minuit. Diximus contra unum vitium rapinarum etc. (*b*). Habeto facultatem, et ibi laudabo domitam cupiditatem. Hæc ergo, fratres, si secundum vestram consuetudinem fideliter et diligenter attenditis, et impietatem avaritiæ vel cupiditatis poteritis evadere, et pro operibus misericordiæ ad æterna præmia feliciter pervenire, præstante Domino nostro, etc.

SERMO CCLXXXVIII (*c*).

Castigatio ad eos qui uxores habent, et adulteria committere nec erubescunt nec metuunt; aut ante uxores, aut post uxores concubinas in elici consortio voluerunt adhibere (*d*).

1. *Virtutes quatuor necessariæ.* Rogo vos, fratres, ut attentius cogitemus causam salutis nostræ, ut et illa omnia quæ de futuro judicio scripta sunt, possimus evadere, et ad illam beatitudinem quæ nobis promissa est, mereamur feliciter pervenire. Quantis possumus viribus, cum Dei adjutorio charitatem, justitiam, misericordiam, tantum simul et castitatem

(*a*) Olim, 7 ex homiliis 50; et post, in Appendice 15.
(*b*) Desumptus fuit ex Augustini sermone 178; nihilque fere diversum habuit, nisi in præfatione et in conclusione, quam idcirco noluimus hic desiderari.

[1] Sic Mss. At editi, *loquimur dura.*
(*a*) Omissa repete ex Augustini sermone 178, n. 2-5.
(*b*) Cætera habes in prædicto sermone, n. 6.
(*c*) Alias, ex Viguerianis 37.
(*d*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustini nomine a Vignerio editus est; sed reclamant res et stilus, necnon veteres codices per nos inspecti, qui Cæsario tribuunt, scilicet manuscripti bibliothecæ Laudunensis Ecclesiæ, Abbatiæ Vallis Lucensis, etc. Præterea, in codice Regio 3793 inscribitur, « Excerptum ex dictis SS. Patrum Augustini et Joannis, de Sacerdotibus. De num. 2 vide supra Appendicis serm. 140, n. 1; 173, n. 3; 174, n. 3; 285, nn. 2 et 3; 265, n. 5 : de num. 3, infra serm. 289, n. 3; 309, n. 4; 289, n. 6 : de num. 5, serm. 309, n. 4; 289, nn. 4 et 5; 301, n. 4 : de num. 6, serm. 292, n. 3.

servare tota intentione studeamus; ut ista cœlesti et spirituali quadriga ad paradisi principalem patriam rapiamur. Eamus illuc interim corde; et cum dies judicii venerit, sequemur et corpore: ut in nobis impleatur illud quod Apostolus dixit, *Nostra autem conversatio in cœlis est* (*Philipp.* III, 20); et illud, *Cum Christus apparuerit vita vestra, et vos cum illo apparebitis in gloria* (*Coloss.* III, 4). Nullam ergo de istis virtutibus quatuor minus quam expedit diligamus. Quid enim tibi prodest, si charitatem habere videaris, et justitiam habere non velis? Aut quid te adjuvare poterit, si misericordiam habere te dicas, et castitatem non habendo, te ipsum odio habeas, secundum illud quod scriptum est, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam* (*Psal.* X, 6)?

2. *Castitas rara. Adulteri multi. Sæpe ab episcopo admonentur. Sed et ab unoquoque debent corripi. Alius peccatorum fit particeps. Correpti et non correcti ad episcopum deferantur. Ob sceleratum unum quandoque punitur Respublica.* Et quia castitatem valde paucos servare velle cognoscimus, de ipsa castitate attentius admonemus, propter illud quod scriptum est, *Neque fornicarii, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt*: et illud, *Neque adulteri, neque ebriosi regnum Dei possidebunt* (I *Cor.* VI, 9, 10). Sed quod pejus, est multi sunt qui etiam cum uxores videantur habere, persuadente diabolo castitatem dissimulant custodire; sed aut cum suis aut alienis ancillis, vel etiam uxoribus aut filiabus extraneis, libidinis furore succensi, ita adulteria committere nec metuunt nec erubescunt, ut nec Dominum timeant, nec homines revereantur. Sed justum erat, fratres, ut apud illos qui tales sunt, deberent tam frequentes et tot annorum admonitiones nostræ proficere; ut nec de medicamentis sibi vulnera facerent, nec inde se occiderent, unde se vivificare poterant: quia castigatio sacerdotis, sicut obedientibus ad gloriam, ita inobedientibus erit ad pœnam. Et quia illi, sicut jam dixi, neque Dominum reverentur, nec homines metuunt; vos qui Christo inspirante et fidem et charitatem fideliter custoditis, si quando aliquos tam sacrilega peccata committere cognoveritis, et semel et secundo et tertio castigate: et si vos audire noluerint, nec colloquium cum eis habete, nec ad vestrum convivium eos revocate, nec in illorum mensis cibum cum eis sumite, secundum illud quod Apostolus ait, *Cum hujusmodi nec cibum sumere* (*Id.* V, 11); ut vel sic erubescant, dum se vident ab honestis et Deum timentibus exsecrari. Si enim quod suggero non fuerit factum, quicumque ille est qui fratrem suum aut vicinum suum adulteria committere novit, si illum arguere noluerit, in peccatis ejus particeps illius erit, secundum illud quod scriptum est, *Si videbas furem, simul currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas* (*Psal.* XLIX, 18); et illud quod ait Apostolus, *Non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus* (*Rom.* I, 32). Illi autem qui adulteros nec ipsi arguunt, nec in notitiam sacerdotibus sacrilegos ponunt, suspicionem nobis faciunt, quod ideo illos non arguunt, quia et ipsi talia peccata committunt. Mihi enim sufficit quod grandi dolore animi et infinito gemitu clamo. Vos vero si a vestris et ab alienis peccatis liberi esse vultis, nolite parcere talibus; et si vos secretius et frequentius admonentes audire noluerint, facite hoc ad humilitatis nostræ notitiam pervenire, secundum illud quod in Evangelio dicitur, *Corripe illum inter te et ipsum solum: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum; si autem te non audierit, dic Ecclesiæ*: id est, pone in notitia sacerdotis. *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus* (*Matth.* XVIII, 15, 17). Sed quod pejus est, dum illi qui tantum malum committunt, ab aliquibus non solum non corripiuntur, verum etiam palpantur et blande accipiuntur; ipsi ideo sacrilegia et crimina nutriunt, et sine ullo timore ac verecundia perpetrant. Sed nos timere illud debemus quod de Achar, qui de Jericho regulam auream furatus fuerat, scriptum est; quando pro unius hominis peccato super omnes ira Dei desæviit, et non requievit furor Dei a populo, donec ille qui malum fecerat, Domino jubente, contereretur (*Josue* VII, 2, 11).

3. *Adulteria sibi putant viri licere: non eis magis licent quam feminis.* Cum enim illi de quibus loquimur uxores suas castas esse velint, qua conscientia nefanda committunt, et dicunt sibi licere quod eis omnino non licet; quasi alia præcepta viris Deus dederit, alia feminis? Dicat quicumque ille est, qua lege permittente crimina ista committat; cum et divina et humana lege omnia adulteria puniantur. Ideo tamen hoc malum non prohibetur, quia a multis committitur. Sed quanto ab hominibus minus distringitur, tanto divino judicio gravius vindicatur. Nam illud quale est, quod in hanc impudentiam prorumpunt, ut dicant hæc tam crudelia mala viris licere, et feminis non licere? Nec attendunt quod viri et feminæ æqualiter sint Christi sanguine redempti, et simul sacrosancto lavacro sint abluti, et ad altare Domini accedentes, corpus et sanguinem Domini simul accipiunt, et non est apud Deum discretio masculi et feminæ, nec est personarum acceptor Deus? Ergo quod feminis non licet, similiter et viris non licuit unquam, nec licere poterit. Sed infelix consuetudo intromissa est, ut si uxor inventa fuerit cum servo suo, puniatur; si autem vir cum multis ancillis in libidinis cloaca volutetur, non solum non puniatur, verum etiam a suis similibus collaudatur; et sibi invicem loquentes, quis hoc amplius fecerit, cum risu et cachinno stultissimo confitentur. Sed istorum risus in die judicii vertetur in planctum, et eorum joca convertentur in vulnera. Et hoc illi faciunt, qui futurum Dei judicium nec credunt, nec metuunt.

4. *Peccata sunt mortalia. Quandoque etiam uxorem cognoscere non est sine peccato.* Ego cum libera conscientia clamo pariter et contestor, quod quicumque habens uxorem, adulteria commiserit, nisi pœnitentia prolixa et uberes eleemosynæ subvenerint, et a peccato ipso cessaverit, et si quomodo solet fieri, subito mortuus fuerit, in æternum peribit, nec illi nomen christianum proderit: quia non solum non fecit quod Christus jussit, verum etiam quod Christus prohibuit perpetravit. Cum enim etiam uxorem cognoscere, excepto desiderio filiorum, peccatum sit; quid de se cogitare aut quam spem sibi promittere possunt, qui conjugia habentes, per adulterium hoc sibi præparant, unde in infernum descendant, nec volunt audire Apostolum dicentem, *Tempus breve est; superest ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint* (I *Cor.* VII, 29): et illud, *Ut sciat unusquisque suum vas possidere in honore et sanctificatione; non in passione desiderii, sicut gentes quæ spem non habent* (I *Thess.* IV, 4, 5)? Considerate quod qui uxoribus, excepto desiderio filiorum, utuntur, si assiduas eleemosynas non dederint, sine peccato esse non possunt. Et si hoc de matrimonio legitimo dicitur, putas quid de illis futurum sit in die judicii, qui aut publica aut occulta adulteria committere sine ulla divini timoris consideratione præsumunt; de quibus scriptum est, *Peccatores et adulteros judicabit Dominus* (*Hebr.* XIII, 4); et illud Apostoli quod jam supra dictum est, *Neque adulteri regnum Dei possidebunt*? Quid tibi prodest, infelix quicumque es ille, quod christianus vocaris, si peccato adulterii a regno Dei excludi merueris?

5. *Concubinatus valde frequens. Peccatum non putatur. Adulterio pejus peccatum est. Consuetudo Romæ circa nubentes non virgines.* Et hoc rogo, fratres charissimi, et admoneo Charitatem vestram, ut quicumque uxores accepturi sunt, virginitatem usque ad nuptias servent: quia quomodo nullus est qui sponsam violatam velit accipere, sic nullus se debet ante nuptias adulterina commixtione corrumpere. Sed, quod pejus est, plures sunt qui sibi concubinas adhibent, antequam uxores accipiant: et quia grandis multitudo est, excommunicare omnes

non potest episcopus, sed cum gemitu et suspiriis multis tolerat et exspectat, si forte pius et misericors Dominus det illis fructuosam pœnitentiam per quam possint ad indulgentiam pervenire. Et quia hoc malum in consuetudinem est missum, ut putetur non esse peccatum : ecce coram Deo et Angelis ejus profiteor, quod sive ante uxorem, sive post uxorem, quicumque sibi concubinam adhibuerit, adulterium committit; et ex hoc pejus adulterium, quia cum nulla ratione liceat publice, hoc sine ulla verecundia quasi ex lege committat. Denique etiam ex hoc agnoscimus non leve esse peccatum, ut quoscumque ipsæ conceperint, non liberi, sed servi nascantur. Unde etiam et post acceptam libertatem, hæreditatem patris nulla lege et nullo ordine accipere permittuntur. Etiam vide utrum sine peccato esse possit, ubi decus generosi sanguinis ita humiliatur, ut de hominibus nobilissimis servi nascantur. Nam in tantum grave peccatum est, ut in civitate Romana qui voluerit uxorem ducere, si se virginem non esse cognoscit, ad accipiendam benedictionem nuptialem venire penitus non præsumat. Etiam videte quam durum sit, ut cum illa quam optat ducere, benedictionem non mereatur accipere.

6. *Concio quasi speculum.* Sed quando ista suggessimus, timeo ne sint aliqui, qui nobis potius quam sibi velint irasci. Sermo enim noster quasi speculum Charitati vestræ proponitur : et ideo quomodo matrona, quando speculum attendit, in se potius quod tortum vidit corrigit, et non speculum frangit; ita et unusquisque vestrum quoties in aliqua prædicatione cognoscit fœditatem suam, justum est ut magis se corrigat, quam contra prædicatorem, velut contra speculum velit irasci. Sic et illi qui aliquas plagas accipiunt, magis volunt vulnera curare, quam medicamenta contemnere. Ne ergo etiam ex hoc aliquis dupliciter peccet, si contra spiritualia medicamenta irasci voluerit, non solum patienter, sed etiam libenter accipiat quæ dicuntur : quia jam ex aliqua parte a malo cognoscitur declinare, qui salubrem castigationem voluerit libenter accipere; et cui mala sua displicent, jam illi ea quæ bona sunt placent, et sic quanto se a vitiis separaverit, tanto virtutibus propinquabit. Quod ipse præstare dignetur qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXIX (*a*).

De Castitate (*b*).

1. *Juvenum incontinentiam non excusat ætas.* Quandocumque castitatem, fratres charissimi, secundum quod decet et expedit, commendamus, forte adolescentes et adhuc in viridi ætate positi dicunt : Juvenes homines sumus, continere non valemus. Quibus nos respondere et possumus et debemus, ne forte ideo castitatem custodire non possint, quia amplius manducant quam expedit, et vinum amplius accipiunt quam oportet, familiaritatem mulierum vitare nolunt, atque earum suspectam societatem habere nec metuunt nec erubescunt. Qui tales sunt, audiant Apostolum dicentem : *Fugite fornicationem* (I *Cor.* VI, 18); et illud, *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria* (*Ephes.* V, 18) : et illud Salomonis, *Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes, et arguunt sensatos* (*Eccli.* XIX, 2). Illi vero qui dicunt quod castitatem servare non possint, respondeant nobis utrum uxores habeant, an non. Si habent, quare non attendunt illud quod Veritas in Evangelio ait, *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter* (*Matth.* VII, 12) : et quare non servant fidem uxoribus suis, quam sibi ab eis servari desiderant? Cum enim vir a virtute nomen acceperit, et mulier a mollitie, id est, fragilitate; quare contra crudelissimam bestiam libidinem vult unusquisque uxorem suam victricem esse, cum ipse ad primum libidinis ictum victus cadat?

2. *Damnat justitiæ lex, si conjugati sint; imo etiamsi nondum conjugati.* Hoc loco forte qui adhuc uxoribus non sunt conjuncti, dicunt se excusare posse, quia conjugia non habent, quibus fidem servare debeant; et propterea continere non possint. Istis qui istam falsam et miserabilem excusationem conantur prætendere, justissime responderi et potest et debet; quia nullus magis illicita vitare debet, quam qui respuit quæ licebant. Cum uxorem accipere liceat, et contra omnium Scripturarum auctoritatem adulterium committere nunquam liceat; quare cum Dei gratia non accipis quod licet, et cum Dei offensa præsumis quod non licet? Velim tamen scire, si illi qui uxores non habent, et priusquam conjugiis copulentur, adulteria committere nec metuunt nec erubescunt, utrum velint sponsas suas, antequam ad nuptias veniant, ab aliquibus adulteris violari? Cum enim nullus sit qui hoc patienter accipiat, quare unusquisque sponsæ suæ non servat fidem, quam sibi ab ipsa servari desiderat? Quare uxorem virginem optat accipere, cum ipse sit corruptus? Quare viventi uxori desiderat copulari, cum per adulterium in anima jam ipse sit mortuus; secundum illud quod scriptum est : *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (*Ezech.* XVIII, 20)? et illud quod terribiliter clamat Apostolus, *Fornicatores judicabit Deus* (*Hebr.* XIII, 4); et illud, *Neque adulteri regnum Dei possidebunt* (I *Cor.* VI, 9) : et iterum, *Omnes adulterantes et adulteri tanquam clibanus corpus eorum* (*a*) (*Osee* VII, 4)?

3. *Fornicatio putatur viris licere, non feminis. Sexus uterque iisdem legibus tenetur.* Sed forte putant aliqui, quod feminis ante nuptias fornicari non liceat, sed viris liceat. Ista punienda, et nimium gravia mala, quod pejus est, ideo a multis viris sine ullo timore Domini committuntur; quia ita a pluribus in consuetudinem missa sunt, et ita vilia vel levia ducuntur, ut nec jam inter gravia crimina putentur. Nam in fide catholica quidquid mulieribus non licet, omnino nec viris licet. Uno enim pretio, id est, Christi pretioso sanguine redimuntur et viri simul et feminæ : in unam fidem vocantur, et in uno Ecclesiæ corpore congregantur; simul Baptismi sacramenta percipiunt, simul ad altare ad accipiendum corpus et sanguinem Christi accedunt, simul utrique sexui præcepta donata sunt. Cum hæc ita sint, qua fronte vel qua conscientia quod et viris simul et mulieribus non licet agere, soli viri se credunt impune committere? Sed et illi qui hoc facere præsumunt, pro certo cognoscant quod si cito se non emandaverint, et eis fructuosa pœnitentia non subvenerit, et sic subito de hac luce rapti fuerint; æterna illos flamma sine ullo remedio cruciabit.

4. *Concubinatus. Nunquam licuit. Adulterio sceleratior est.* Et illud quale est, quod multi virorum ante nuptias concubinas sibi assumere non erubescunt, quas post aliquot annos dimittant, et sic postea legitimas uxores accipiant. Tractant enim apud se, ut prius de multis calumniis et rapinis, et injustas divitias et iniqua lucra conquirant; et postea contra rationem plus nobiles quam ipsi sunt vel ditiores uxores accipiant. Ecce quantis malis se obligant, qui non solum luxuriæ, sed etiam avaritiæ vel cupiditati infeliciter servire desiderant. Unde coram Deo et Angelis contestor, atque denuntio ista mala et semper prohibuisse [1], et nunquam ei placita fuisse : quia præcipue temporibus christianis concubinas habere nunquam

(*a*) Alias, de Tempore 243.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Remanserat inter Augustinianos, sed cum dubii sermonis nota, apud Lovanienses : rejectus fuit ut suppositítius per Verlinum et Vindingum. Ab eodem prorsus auctore editus est a quo superior. De num. 1 vide Appendicis serm. 290, n. 3 : de num. 2, serm. 309, n. 4 : de num. 3, serm. 288, n. 3, et 309, n. 4 : de num. 4, Augustini serm. 392; Appendicis serm. 288, n. 5 : de num. 5, serm. anteced., n. 5: de num. 9, serm. 45, n. 4, et 281, n. 5.

[1] Forte hic supplendum, *Deum*.

(*a*) In B., *tanquam clibanus corda eorum*. Apud Vulgatam sic legitur pars prior hujus versus : *Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus a coquente*. M.

licuit, nunquam licebit. Sed quod pejus est, faciunt hoc multi viri jure fori, non jure cœli; non justitia jubente, sed libidine dominante. Cum enim Apostolus conjugia habentibus dicat, *Tempus breve est, et superest, ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint* (I *Cor.* vii, 29); et illud, *Abstinete ad tempus, ut vacetis orationi* (*Ibid.* v, 5): quomodo adulteras concubinas permittit habere, qui castitatem servare et in conjugiis positis præcepit? Pro qua re iterum atque iterum voce libera clamo, quia qui ante legitimas nuptias concubinam sibi adhibere præsumit, pejus peccatum facit, quam qui adulterium committit: quia qui adulterat, adhuc tam grave malum secrete vult agere, in publico autem aut metuit aut erubescit committere; ille vero qui publice concubinam habere voluerit, fronte impudentissima rem exsecrabilem, toto populo vidente, licenter se putat admittere.

5. *A multis admittitur. Et ideo excommunicatione non punitur. Benedictionem nuptialem non meretur qui virgo non est.* Sed forte illi qui isto peccato non sunt maculati, dicunt: Quare qui hoc agunt a communione non suspenduntur? Ideo enim tantum scelus a sacerdotibus minime vindicatur, quia a multis admittitur. Si enim unus aut duo aut quatuor vel quinque mala ista facere præsumerent; et poterant et debebant non solum a communione suspendi, sed etiam a colloquio et convivio christiani populi separari secundum illud Apostoli, *Cum hujusmodi nec cibum quidem sumere* (*Id.*, 11): multitudo tamen peccantium, sicut jam dictum est, prohibet sacerdotes Domini in illis distinguere. Faciunt tamen boni sacerdotes quod possunt, et cum perfecta charitate contendunt orare et suspirare jugiter, et gemitus ac rugitus effundunt; ut in quibus propter infinitam multitudinem non possunt severitatem vel disciplinam ecclesiasticam exercere, monendo vel orando pro eis possint eos vel aliquando ad pœnitentiam provocare. Unde iterum atque iterum rogo pariter et contestor, ut qui uxorem optat accipere, sicut illam virginem invenire desiderat, ita ipse usque ad nuptias virgo sit: quia si non fuerit, benedictionem accipere cum sponsa sua non merebitur; et impletur in eo quod scriptum est, *Noluit benedictionem, et elongabitur ab eo* (I *Cor.* vii, 29). Jam vide si pœnitentiæ remedium non subvenerit, quid de illo erit, vel qua sententia eum necesse erit in futuro judicio subjacere, qui jam in sæculo benedictionem cum sponsa sua non fuit dignus accipere.

6. *Adulteris deest fides.* Et illud attendite, fratres, si in tam gravi periculo sunt qui uxores non habent, et aut concubinas sibi adhibent, aut adulteria admittunt: quid de se infelices illi cogitant, qui forte conjugia habentes adulterant, et insano furore vel crudeli infelicitate de judicio Dei desperant; qui nec supplicia inferni formidant, nec desiderant præmia æterna? Si enim fidem haberent, utique Deo crederent, et venturum judicium cum tremore metuerent. Probatur enim quia hominibus credunt, et Deo non credunt; ut publice, ubi homines vident, adulteria timeant; et secrete, ubi Deus videt, omnino non timeant. Si qualemcumque scintillam fidei haberent, sicut non permittunt servos suos in præsentia sua peccare; ita nec illi in conspectu Domini sui adulterare præsumerent. Sed de talibus clamat per prophetam Spiritus sanctus, *Dixit*, inquit, *insipiens in corde suo, Non est Deus* (*Psal.* xiii, 1). Certum est enim quia non credit Deum esse, qui in tenebris et in occulto illa præsente Deo facit, quæ publice facere præsentibus hominibus pertimescit: nescit infelix quia *vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum* (*Psal.* xxxiii, 17).

7. *Excusant se quos negotia diu ab uxoribus separant. Inde se damnant.* Sed forte dicit aliquis: Ecce compellente negotio aut jubente rege ab uxore tot mensibus aut annis separatus, quomodo castitatem servare possim? Cui justissime responderi potest, ut redeat ad uxorem suam. Sed cum hoc negotiatori dixero, potest mihi dicere quia si negotium dimiserit, non habeat unde vivat. Militans dicit, Si exercitum dimisero, iracundiam regis incurro. Istis talibus veraciter dici potest, si timet regem, et ideo non redit ad uxorem suam propriam; debet timere Deum, ut non tangat alienam. Nam quomodo illum, qui non jussus relicto exercitu revertitur ad uxorem suam, rex potest occidere; sic et illum qui longe positus adulterat, potest Deus perpetua pœna damnare. Rogo vos, fratres charissimi, si propter negotii necessitatem et regis jussionem unusquisque ab uxore sua interdum etiam longo tempore separatur; quare propter Deum et animam suam tam longo spatio temporis castitas non servatur? Meretur ergo negotium, meretur regis jussio, ut tantis diebus non agnoscatur uxor propria: et non meretur amor et jussio Dei, ut non contingatur aliena? Sed qui hoc propter negotiandi lucrum et regis imperium servant, et propter Deum servare dissimulant; sciant qui talia agunt, quod si eis non pœnitentia subvenerit, cum ante tribunal Christi stare cœperint, ab auditu malo liberari non poterunt: sed dicetur illis, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* (*Matth.* xxv, 41).

8. *Militum petulantia reprimitur.* Et illud quale est, quod aliquoties vir fortissimus procedens ad prælium forte non minus decem inimicos occiderit, et ex ipsa victoria aliquam puellam de præda accipiens, dum cum illa per adulterium jungitur, anima sua peccati gladio interficitur. Et videte quantum malum sit, ut aliquis crudelior existat in se, suam animam occidendo per luxuriam, magis quam per carnalem victoriam adversariorum corpora trucidando. Vere lugendum est et dolendum, ut ille qui, sicut jam dixi, decem adversarios vicit, ab una muliere superetur; et qui tot inimicos occidit in corpore, ab una puella juguletur in corde. Vere nimis grave malum est, ut vir fortis qui ferro non vincitur, libidine superetur; et eum mollia aut blanda subvertant, quem dura non superant; et qui esse captivus vel servus hominibus dedignatur, servus esse peccati mereatur; cum indignius sit mente servire quam corpore, secundum quod scriptum est, *A quo enim quis vincitur, hujus et servus efficitur* (II *Petr.* ii, 19).

9. *Conclusio.* Hæc ergo, fratres charissimi, si vobis ego non dixero, rationem pro animabus vestris in die judicii redditurus ero. Quicumque autem magis mihi irasci, quam se emendare voluerit, non habet unde per ignorantiam se possit ante tribunal æterni Judicis excusare; ut dicat se non fuisse admonitum, nec a malis prohibitum, nec ad ea quæ sunt Deo placita castigatione et admonitione frequentissima provocatum. Sed credimus de Domini misericordia, quod ita negligentibus quibusque inspirare dignabitur, ut sibi magis vel peccatis suis quam medicamentis sacerdotalibus irascantur: et quomodo ægrotantes a carnalibus medicis requirunt sanitatem corporum, sic a spiritualibus medicamenta desiderent animarum. Sed confidimus quia præstabit hoc divina misericordia, quod ita nobis de sua emendatione studebunt gaudium facere, ut ad æternum mereantur præmium feliciter pervenire: præstante Domino nostro, etc.

SERMO CCXC (*a*).

De Continentia (*b*).

1. *Continentiæ præcepta et necessitas.* Admonet nos lex divina et exhortatur, fratres charissimi, ut concupiscentiam hujus mundi devitantes, continentiæ salubri operam demus; ne nos illecebra voluptatum per varia ducat desideria, et laqueo mortis irretitos, in præcipitium et voraginem tradat inferni. Loquitur Sapientia homini, et dicit: *Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere: si præstas animæ tuæ con-*

(*a*) Alias, de Tempore 248.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ambiguus erat Lovaniensibus, Verlino autem et Vindingo falsus. Incerti auctoris est, in Benedictina Regula exercitati. Stilo a subsequente sermone non multum recedit. De num. 2 vide Cypr. de Disciplina et Habitu virginum, et Regulam Benedictinam, cap. 4.

cupiscentiam ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis (*Eccli.* XVIII, 30 *et* 31). Amor enim istius mundi parit inimicitiam Dei : unde scriptum est, *Qui vult amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituitur* (*Jacobi* IV, 4). Hoc enim apostolus sciens Joannes, persuadet nos, et dicit : *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt : si quis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo ; quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia spiritus* (1 *Joan.* II, 15 *et* 16). Hoc et coapostolus ejus Paulus rursus monet, et dicit : *Qui emunt, sic sint quasi non possidentes ; et qui hoc mundo utuntur, quasi non utantur : præterit enim figura hujus mundi* (1 *Cor.* VII, 30, 31). Unde et ipse Salvator in parabola sua ostendit, quod divitiæ et voluptates sæculi suffocant verbum ; ita ut non referat fructum (*Matth.* XIII, 22) : et alibi præcepit, dicens, *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* (*Id.* XVI, 24) ; et item, *Qui non renuntiaverit*, inquit, *omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* (*Luc.* XIV, 33). Hæc igitur considerantes, fratres charissimi, perpendite quantum necessaria vobis sit continentia, per quam Christi discipulatu condigni, ad regnum potestis cum eo venire perpetuum.

2. *In quibus consistat.* Continentia vero et sobrietas non in sola integritate carnis consistit ; sed etiam in cultu et ornatu, vita pariter et moribus consistit. Debet enim unusquisque continens esse ab omnibus illicitis : his autem quæ licita sunt, debet cum modestia et sobrietate uti. Non enim decet christianum sæculi lucris inhiare, cui promissum est regnum cœleste ; sed suo Domino per continentiam condigne vivere, ut possit cum eo in perpetuum gaudere. Castitatem debet amare, et fornicationem fugere ; non avaritiæ studere, sed victu et vestitu contentus esse ; non superbire, neque sperare in incerto divitiarum, sed humiliter sentire, et mundi pompam contemnere. Non debet esse vaniloquax et arrogans, non mendax neque injuriosus, neque bilinguis, non susurro neque detractor : sed veritatem debet ex ore et corde proferre, linguam suam a multiloquio temperare, quia scriptum est, *In multiloquio non effugies peccatum* (*Prov.* X, 19) : oculos contra vanitatem claudere, auditum a scurrilitate et falsitate, imo ab omni eloquio malo avertere; risum excelsum et excussum non amare ; guttur et nasum ad illecebram dulcium ciborum et suavium odorum non libenter adhibere, sed magis bonum et suavem odorem virtutum appetere; manus et pedes et omnia membra corporis sollicite custodire, ne fiant arma iniquitatis peccato, sed magis potentiæ arma Deo ad destruendum spiritualem inimicum (*Rom.* VI, 13).

3. *Præcipua illius pars, cordis custodia.* Cor quoque debet miles Christi ante omnia sollicita custodia servare ; ne forte illud jactantia extollat, ira inflammet, invidia perforet, avaritia infestet, libido exurat, tristitia gravet, torpor et ignavia oneret : et ne illud, quod cunctis gravius est, per novitatum præsumptiones hæresis scindat. Qui enim cordis occulta per continentiam quieta servare intus contendit, utique et membra corporis facilius contra pravos actus foris custodit : scriptum est enim, *Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit* (*Prov.* IV, 23) ; item alibi, *Mors tecum in introitu delectationis posita est* (*a*) : et Salvator in Evangelio, *Bonus*, inquit, *homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, et malus homo de malo thesauro cordis sui profert malum* (*Matth.* XII, 35); et item, *De corde*, ait, *exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes* (*Id.* XV, 19). Cum ergo, fratres, de cordis radice fructus sive boni sive mali exeant; necesse est ut primum cor mundemus, deinde carnem nostram per jejunia et vigilias ad laborem utilem castigemus, ne carnis libido mentem maculet. Difficile est enim, ut in deliciis viventes mundum cor habeant. Unde dixit Apostolus, *Castigo corpus meum, et in servitutem subjicio; ne forte cum aliis prædicem, ipse reprobus efficiar* (1 *Cor.* IX, 27) : et item, *Qui autem Christi sunt*, ait, *carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis* (*Galat.* V, 24). *Sobrie*, quippe, *et pie vivamus in hoc sæculo, exspectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi; qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum* (*Tit.* II, 12); ut cum venerit in majestate sua cum sanctorum Angelorum millibus, pro bonis laboribus et sancta conversatione reddat nobis præmia vitæ æternæ potius, quam pro desidia et voluptate præsentis vitæ cruciatum retribuat sempiternum : quia veraciter de eo scriptum est quod reddat singulis secundum opera (*Matth.* XVI, 27), Jesus videlicet Christus, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXCI (*a*).

De Castitate et Munditia (*b*).

1. *Castitatis laus. Immunditia diaboli habitatio quo intuitu refrenetur.* Gloriosum et insignem inter cæteras virtutes castitas et munditia locum tenet, fratres charissimi, quia ipsa sola est quæ mundas mentes hominum præstat videre Deum. Unde ipsa Veritas ait, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* V, 8) : ac si e contrario diceret, Illi vero miseri sunt, quorum corda sunt carnali concupiscentia polluta ; quia æternas merguntur in pœnas. Castitas enim angelica est vita. Castitas cum humilitate Spiritus sancti merebitur habitationem, quam expellit immunditia libidinum, dicente Scriptura, *Corpus peccatis subditum Spiritus sanctus effugiet* (*Sap.* I, 4). Membra nostra debent Deo esse dicata, non fornicationi. Opponat homo desiderio carnis suæ æternorum flammas tormentorum. Assuescat juvenis castitatem, ut sit dignus sapientia Dei. Ubi immunditia est corporis, ibi habitatio diabolici spiritus, qui maxime gaudet in inquinatione carnis nostræ. Omnes immunditiæ Deo displicent, et maxime quæ non sunt naturales.

2. *Quid declinando caveatur.* Admonet itaque nos Scriptura sancta, dicens : *Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere : si præstas animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis venire* (*Eccli.* XVIII, 30 *et* 31). Ejus quoque modi Salomon sapientissimus proferebat sententias de cavenda immunditia, dicens : *Favus distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus ; novissima autem illius amara quasi absynthium, et acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt ad mortem, et ad inferos gressus illius penetrant : per semitam vitæ non ambulant, vagi sunt gressus illius et investigabiles. Nunc ergo, fili, audi me, et ne recedas a verbis oris mei : longe fac ab ea viam tuam, et ne appropinques foribus domus ejus* (*Prov.* V, 3-8). Hoc siquidem non solum de meretricum immunditia dixit, sed etiam de omni carnis concupiscentia, quæ sollicitat animam suam consentire suis desideriis. Sed ratio mentis prohibere debet impetus carnis, et refrenare voluptates ejus iniquas. Item ille qui supra prohibet cohabitationem feminarum, juvenibus dicit : *Numquid abscondere potest homo ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant; aut ambulare super prunas, et non comburentur plantæ ejus ? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam* (*Id.* VI, 27-29). Similiter et beatus Apostolus admonet nos, *Bonum est*, inquiens, *mulierem non tangere* (1 *Cor.* VII, 1) : quasi statim in tactu periculum esset.

3. *Ad laudem castitatis reditur. Hæc nullius excedit vires. Ministris Christi pernecessaria est.* Pulchra est

(*a*) Hunc ipsum locum reperies in Benedictinæ Regulæ cap. 7, in Bernardi serm. 3, de Nativit. Domini, necnon in Actis S. Sebastiani, cap. 4.

(*a*) Alias, de Tempore 249.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatus. Rejectus fuerat in Lovaniensium editione dubius ; Verlini vero et Vindingi sententia repudiatus fuit, quod scilicet eo contineatur Alcuini libri de Virtutibus et Vitiis caput octavum decimum.

enim casta juvenum pudicitia, et Deo amabilis, et ad omne bonum utilis. Qui filios habet spirituales vel carnales, nutriat illos in castitate Deo, non in fornicatione diabolo. Quid prodest homini filium habere, nutrire, amare, si æternis eum nutriat tormentis? Qui in castitate vivunt, angelicam habent in terris conversationem. Castitas hominem cœlo conjungit, Angelis facit civem. Qui mulierem habet legitimam, legitime utatur ea temporibus opportunis, ut secundum Apostolum possit vacare orationi (I *Cor.* VII, 5), et benedictionem mereatur filiorum a Deo accipere. Nemo dicat a fornicatione se custodire non posse. ***Fidelis enim est Deus***, dicit Apostolus, ***qui non permittit nos tentari supra id quod portare possumus; sed faciet cum tentatione proventum*** (*Id.* X, 13). Talis unicuique homini tentatio datur sive in carnis desiderio, sive in ambitione sæculi, vel etiam in quacumque tentationis molestia, qualem aut cum laude vincere, aut cum opprobrio succumbere poterit. Omnibus enim castitas pernecessaria est, sed maxime ministris Christi altaris, quorum vita aliorum debet esse eruditio, et assidua salutis prædicatio. Tales enim decet Dominum habere ministros, qui a nullo carnis contagio corrumpantur, sed potius continentia castitatis splendeant, et totius honestatis fulgeant in populo exemplis: quibus Dominus per Legislatorem dicit, *Sancti estote, quia et ego sanctus sum, Dominus Deus vester* (*Levit.* XIX, 2). Deus enim lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ: nec aliqua fœditas ei sociari potest. Et ideo, fratres charissimi, sive viri, sive feminæ, sive clerici, sive laici, secundum Apostoli admonitionem, *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei* (II *Cor.* VII, 1). Studeamus ut ei qui ad æternam suam gloriam nos vocavit, placeamus; quatenus cum eo feliciter in æternum regnare possimus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat, etc.

SERMO CCXCII (*a*).

De Castitate conjugali [1] (*b*).

1. *Pax et justitia vera. Pro quibus martyres intercedant. Virginitas ante nuptias.* Magnum mihi gaudium facitis, fratres charissimi, dum in solemnitatibus martyrum tanta devotione fidei ad ecclesiam convenitis. Sed si vultis, Deo auxiliante, et vestrum profectum et nostrum gaudium spiritualiter adimplere, ita inter vos et pacem et charitatem, inspirante Domino, conservate, ut contra hominem nullum odium habeatis in corde. Pro bonis orate, ut semper ad meliora proficiant; pro malis assidue supplicate, ut cito se corrigant: et secundum præceptum Domini: *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, hæc et vos facite omnibus* (*Matth.* VII, 12). Tunc enim in veritate pax et justitia et misericordia custoditur, quando non solum nullis hominibus malum facimus, sed etiam ubicumque potuerimus, adjuvare contendimus. Si ergo hæc Christo adjuvante fideliter agamus, beatos martyres in his quæ supra diximus, præcipuis et præclaris operibus imitantes, partem cum illis in æterna beatitudine habere poterimus. Et tunc pro nobis absque ulla dubitatione sancti martyres intercedunt, quando in nobis aliquid de suis virtutibus recognoscunt. Castitatem ante omnia cum Dei adjutorio custodite, propter illud quod scriptum est, *Neque adulteri regnum Dei possidebunt* (I *Cor.* VI, 9): et illud, *Fornicatores et adulteros judicabit Deus* (*Hebr.* XIII, 4). Pueri vel puellæ qui in conjugio conjungendi sunt, virginitatem usque ad nuptias servent. Nam si ante legitimam conjunctionem per adulterium corrupti fuerint, ad nuptias corpore quidem vivi veniunt, sed in anima mortui comprobantur: quia scriptum est, *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (*Ezech.* XVIII, 20).

2. *Nil mulier ad abortum accipiat. Quam rea quæ facit unde non possit concipere.* Nulla mulier potiones [1] ad abortum accipiat, nec filios aut conceptos aut jam natos occidat; quia quæcumque fecerit hoc, ante Christi tribunal sciat se illic eorum causam quos occiderit esse dicturam [2]. Sed nec alias diabolicas potiones mulieres debent accipere. Mulier autem quæcumque fecerit hoc per quod jam non possit concipere, quantoscumque parere poterat, tantorum homicidiorum se ream esse cognoscat. Mulier autem ingenua, quæ mortiferas potiones accipit ut non concipiat, velim scire si hoc ancillas vel colonas suas facere velit. Et ideo sicut unaquæque vult ut sibi mancipia nascantur quæ illi serviant; ita illa quantoscumque conceperit, aut ipsa nutriat, aut nutriendos aliis tradat: ne forte illos aut concipere nolit, aut, quod gravius, occidere velit, qui boni christiani esse potuerant. Et qua conscientia sibi ab ancillis suis vult mancipia nasci, cum ipsa nollet eos qui christiani possent fieri, generare [3]?

3. *Tabulæ matrimoniales.* Quoties ad ecclesiam in qualibet solemnitate venitis, et Sacramenta Christi percipere volueritis [4], ante dies plures castitatem servate; ut cum secura conscientia ad altare Dei possitis accedere. Quam rem etiam per totam Quadragesimam, et usque ad clausulam Paschæ fideliter custodite; ut vos solemnitas paschalis castos et puros inveniat. Qui enim bonus christianus est, non solum ante dies plures quam communicet, castitatem servat; sed et uxorem suam, excepto desiderio filiorum, non agnoscit: quia uxor non propter libidinem, sed propter filiorum procreationem accipitur. Denique et ipsæ tabulæ matrimoniales hoc continent: Liberorum, inquit, procreandorum causa. Videte quia non dixit, Libidinis causa; sed, Liberorum procreandorum. Velim tamen scire, fratres charissimi, ille qui uxore sua incontinenter utitur, si quoties eam luxuria victus agnoverit [5], toties suum agrum in uno anno araverit vel seruerit, qualem messem colligere possit. Qui ergo se continere nolunt, si toties condaminam (*a*) quamdam suam [6], quam jam seminaverant, iterum arent et seminent, videamus qualiter de ejus fructu gaudebunt; quia, sicut optime nostis, nulla terra poterit dare legitimum fructum, in qua frequenter in uno anno fuerit seminatum. Quod ergo non vult aliquis in agro suo, quare facit in corpore suo?

4. *Incontinentiæ fomenta. Remedia. Præcipuum est eleemosyna.* Sed dicet aliquis: Homo juvenis sum, continere me nullatenus possum [7]. Ne forte ideo te non contines, quia plus manducas quam expedit, et plus vinum accipis quam oportet. Forte etiam turpibus cogitationibus occupas mentem tuam, et luxuriosa verba non solum libenter, sed etiam frequenter aut ipse dicere, aut, aliis dicentibus, audire nec me-

[1] In veteri Ms. Carcassonensis Ecclesiæ titulum hunc præfixum habet: *Homilia de castitate etiam cum uxoribus observanda, et de avorsibus mulierum, et qualiter adveniente die dominico vel reliquis festivitatibus*, etc.

(*a*) Alias, de Tempore 244.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius est Lovaniensibus, spurius Verlino et Vindingo. Cæsarium manifeste refert, sed non purum. De num. 1 vide Appendicis serm. 285, n. 1; 210, n. 6; 269, n. 2; 271, n. 6; 224, n. 1: de num. 2, serm. 267, n. 5: de num. 3, serm. 266, n. 2; 277, n. 4: de num. 4, serm. 288, n. 1; 68, n. 5; 104, n. 4: de num. 6, serm. 104, n. 4: 229, n. 5: de num. 8, serm. 45, n. 4; 259, n. 1; 282, n. 4.

[1] Ita hic et paulo inferius ex Ms. c. [*potationes*.]

[2] Sic ex eodem codice c. [*daturam*.]

[3] Textus sic restituitur ex eodem Ms., c. [*qui boni christiani poterant fieri generati. Quoties*, etc.]

[4] Ms. c. *Christi accipere vultis*.

[5] Sic ex Ms. c. [*si quoties se luxuria victum agnovit*.]

[6] Sic ex Ms. c. [*si toties terram quamdam suam*.]

[7] Si ex eodem Ms. c., [*continere non possum*.]

(*a*) Quæ vox Occitanis agrum significat, quasi condominium, a jure unius domini sit dicta. Usurpatur in Placito Attonis Arelatensis archiepiscopi, ubi habes: « Et laxaverunt similiter archiepiscopo Attoni affrontatione suæ « condaminæ, quæ est juxta domum, cum juncaria, quantum prædicta condamina tenet. » Hinc etiam conficitur sermonem hunc Cæsario melius quam Augustino convenire.

tuis nec erubescis. Incipe cum Dei adjutorio gulæ concupiscentias refrenare, castis cogitationibus et honestis sermonibus mentem vel linguam tuam jugiter occupare; et videbis quia Deo auxiliante castitatem potueris custodire. Nec te pigeat, si corporis infirmitas non prohibet, frequentius jejunare, ad ecclesiam maturius surgere; ut possis tuam animam a libidinosis maculis nitidam custodire. Et si hoc non infideliter faciens vides te adhuc carnis impugnationibus fatigari, et forte aliquoties, excepto filiorum desiderio, ad cognoscendam uxorem propriam vinci[1]; secundum vires tuas quotidianas eleemosynas adde : quoniam scriptum est, *Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum* (*Eccli.* III, 33). Et illud quod contra omnia peccata magnum est et salubre medicamentum : omnibus qui in te peccaverint, plenam indulgentiam tribue; ut quod per incontinentiam inquinatur, jejuniis, eleemosynis, ac præcipue per inimicorum indulgentiam diluatur.

5. *Uxorem excepto filiorum desiderio agnoscere peccatum est.* Sed dicis : Uxorem excepto desiderio filiorum agnoscere, peccatum non est. In tantum peccatum est, ut propheta pœnitens clamet, *In iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea* (*Psal.* L, 7). Et sic in Veteri Testamento legimus; quando populus Judæorum accessurus[2] erat ad montem Sinai, ex præcepto Domini dicebatur eis, *Sanctificamini et estote parati in diem tertium, et ne appropinquetis uxoribus vestris* (*Exod.* XIX, 15) : et illud, *Si quis nocturno pollutus fuerit somno, non manducet carnes sacrificii salutaris ; ne pereat anima sua de populo* (*Deut.* XIII, 10). Si post pollutionem quæ nobis nolentibus fieri solet, nobis communicare non licet, nisi prius præcedat cumpunctio et eleemosyna, et si infirmitas non prohibet, etiam jejunium ; quis est qui potest dicere illud, quod vigilantes et volentes facimus, non esse peccatum? Denique mulieres quando maritos accipiunt, per triginta dies intrare in ecclesiam non præsumant : quod etiam similiter viri observare deberent[3] (*a*).

6. *Non quidem capitale; si tamen frequens, immundam animam facit, et imaginem Dei deformat.* Sed dicis : Peccatum quidem est; sed tamen parvum est. Nec nos dicimus quia capitale peccatum est; sed tamen si frequentius exerceatur, et jejuniis vel eleemosynis non redimatur; nimis immundam animam facit. Noli despicere peccata tua, quia parva sunt; sed time quia plura sunt. Nam et pluviarum guttæ minutæ sunt[4]; sed flumina implent, et moles trahunt, et arbores cum suis radicibus tollunt. Tu qui dicis quia parvum peccatum est; velim scire quoties tale peccatum admittis, si tot parvulas plagas in corpore, et tot maculas aut scissuras in vestibus tuis fieri velis? Si ergo[5] in corpore tuo plagas, nec in veste tua scissuras vel maculas fieri acquiescis; qua conscientia hoc facere in anima tua non metuis? Ac sic quicumque hoc fecerit, plus amat vestem et carnem suam quam animam. Cum enim ad imaginem Dei intus in anima facti simus, quoties aliquid turpe aut loquimur aut facimus, toties Dei imaginem sordidamus. Etiam videte, si hoc vos deceat aut oporteat. Vere dico vobis, fratres charissimi, quia non hoc de nobis Deus meretur, ut in nobis imago ipsius per malas concupiscentias injuriam patiatur. Et cum nullus homo velit cum tunica sordibus plena ad ecclesiam convenire, nescio qua conscientia cum anima, quæ per luxuriam sit inquinata, præsumit ad altare accedere : non timens illud quod Apostolus dixit, *Qui enim manducat corpus, et sumit sanguinem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* (I *Cor.* XI, 27). Si erubescimus ac timemus Eucharistiam manibus sordidis tangere; plus debemus timere ipsam Eucharistiam in anima polluta suscipere[1]. Et quia, sicut dixi, in anima nostra facti sumus ad imaginem Dei; si in tabula aut lignea aut lapidea faceres imaginem tuam, et aliquis impudens homo vellet illam imaginem aut lapidibus frangere, aut aliquibus sordibus inquinare, velim scire si contra eum non moveretur animus tuus. Rogo te, si tuam imaginem mortuam sic zelaveris, putas qualem injuriam patiatur Deus, quando in nobis viva imago sua per luxuriam sordidatur[2]? Et ideo si nobis non parcimus propter nosmetipsos, parcamus nobis vel propter imaginem Dei ad quam facti sumus.

7. *Quando præsertim ab uxore abstinendum. Quas plerumque pœnas dent qui aliter se gerunt. Nonnulli bestiis incontinentiores.* Ante omnia ut quoties dies dominicus aut aliæ festivitates veniunt, uxorem suam nullus agnoscat. Et quoties fluxum sanguinis mulieres patiuntur, similiter observandum est : propter illud quod ait propheta[3], *Ad mulierem menstruatam non accesseris* (*Ezech.* XVIII, 6). Nam qui uxorem suam in profluviis positam agnoverit, aut in die dominico, aut in alia qualibet solemnitate adveniente se continere noluerit[4]; qui tunc concepti fuerint, aut leprosi, aut epileptici, aut etiam forte dæmoniaci nascentur. Denique quicumque leprosi sunt, non de sapientibus hominibus, qui et in aliis diebus et in festivitatibus castitatem custodiunt, sed de rusticis maxime, qui se continere non sapiunt, nasci solent. Et revera, fratres, si animalia sine intellectu non se contingunt, nisi certo et legitimo tempore; quanto magis homines, qui ad imaginem Dei facti sunt, hoc observare deberent? Sed quod pejus est, sunt aliqui ita luxuriosi vel ebriosi, qui aliquoties nec prægnantibus uxoribus parcunt. Et ideo si se non emendaverint, ipsi videant si non pejores animalibus judicandi sint. Istis talibus clamat Apostolus, dicens : *Ut sciat unusquisque suum vas possidere in honore et sanctificatione; non in passione desiderii, sicut et gentes quæ spem non habent* (I *Thess.* IV, 4, 5). Et quia sunt multi qui legitimam non custodiunt castitatem cum suis uxoribus; sicut supra dixi, largas eleemosynas faciant, et omnibus inimicis suis indulgeant : ut, sicut jam dictum est, quod luxuria sordidum effecit, assiduis eleemosynis abluatur.

8. *Quo animo de his rebus auctor egerit.* Rogo vos, fratres, ut mihi indulgeatis, quia pro salute animæ vestræ cum grandi timore vel tremore etiam[5], et cum verecundia de talibus rebus vos admonere videor; quia et hoc mihi expedit dicere, et vos oportet audire. Et ideo omnia quæ a nobis audistis, ubicumque fueritis invicem vobis dicite, et cum charitate vos ad-

[1] In eodem codice c. : *Et si hæc fideliter faciens videris*, et mox, *vinceris*, pro, *vinci*.

[2] Ms. qui supra, *ascensurus*.

[3] Idem codex, *viri facere debent*.

[4] Textus sic restituitur ex eodem codice c. [*Noli despicere peccata tua quia parva sunt. Nam et pluviarum guttæ sunt*.]

[5] Sic Ms. c. [*Cum ergo*.]

(*a*) Quæ hic de conjugatorum ab ecclesiæ ingressu prohibitione asseruntur, quæque infra, num. 7, intentantur adversus eos qui die dominico vel solemni ab uxoribus non se continent, confirmantur non solum manuscripti Carcassonensis Ecclesiæ auctoritate, sed et horum atque retro temporum moribus ac disciplina. Nempe Gregorius papa, lib. 12, Epist. 31, citatus a Jona Aurelianensi, lib. 2 de Institutione laicali, cap. 11, ait conjuges post concubitum ab ecclesiæ ingressu sese abstinere debere. Gregorius quoque Turonensis, de Miraculis S. Martini, lib. 2, cap. 24, easdem fere, quæ hic, num. 7, incontinentibus minas intentat. His accedit et Hieronymus in Ezech. cap. 18, ℣. 6, relatus a Jona in prædicto libro de Institutione laicali, cap. 10.

[1] Ms. c. *Eucharistiam intus in anima.*

[2] Idem Ms. c. [*Rogo te, si imaginem pictam in tabula mortua sic zelaveris, putas qualem injuriam patitur Deus, quando in nobis imago sua per luxuriam sordidatur?*]

[3] Sic ex eodem codice. [*propter quod ait propheta.*]

[4] Sic ex eodem codice. [*aut in alia qualibet solemnitate se continere noluerit.*]

[5] Sic idem Ms. c. [*cum grandi timore et cum verecundia.*]

monete. Sicut enim ego reus ero [1] ante tribunal Christi, si vobis non dixero; ita et vos si invicem quoscumque negligentes agnoscitis, admonere nolueritis, timere debetis, ne vobis necesse sit pro illis reddere rationem. Sed credimus de Dei misericordia, quod ita vobis agere inspirabit, ut nobis non solum de vestra Deo placita conversatione [2], sed et pro aliorum salute et in hoc sæculo et in futuro duplicata a Deo præmia repensentur. Amen [3].

SERMO CCXCIII (*a*).

De incauta familiaritate extranearum mulierum (*b*).

1. *Martyres habet pax. Vitia cætera resistendo, libido fugiendo vincitur. Mulierum familiaritas omnibus fugienda.* Nemo dicat, fratres charissimi, quod temporibus nostris martyrum certamina esse non possint: habet enim pax martyres suos. Nam, sicut jam diximus frequenter, iracundiam mitigare, libidinem fugere, justitiam custodire, avaritiam contemnere, superbiam humiliare, pars magna martyrii est. Non incongrue dictum est, avaritiam contemnere, iracundiam mitigare, libidinem fugere. Contemnenda est enim cupiditas, quæ nobis ideo iniqua lucra procurat, ut suos faciat nos. Nostri enim essemus, si illa nostra non esset. Contemnenda est, inquam, avaritia [4], quæ velut ignis, quanto magis acceperit, tanto amplius quærit. Iracundia vero mitiganda est, quæ prius nocituris nocet quam nocendis. Quod autem libidinem fugiendam esse diximus, Apostolo doctore evidenter didicimus: qui cum omnibus vitiis resistendum prædixerit, contra libidinem non ait, Resistite; sed dixit, *Fugite fornicationem* (I *Cor.* VI, 18). Ac sic contra reliqua vitia, Deo auxiliante, debemus in præsenti resistere; libidinem vero fugiendo superare. Sic et alibi in Scripturis legimus, *Noli*, inquit, *in faciem virginis attendere, ne te scandalizet vultus ejus* (*Eccli.* IX, 5). Et beatus Joseph ut impudicam posset evadere dominam, pallium quo apprehensus fuerat reliquit, et fugit. Ergo contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam. Nec sit tibi verecundum fugere, si castitatis palmam desideras obtinere. Videte, fratres, quomodo ab omnibus Christianis, præcipue tamen a monachis seu clericis indigna et inhonesta familiaritas fugienda est: quia sine ulla dubitatione qui familiaritatem vitare non vult mulierum, cito dilabitur in ruinam.

2. *Inter quas valde periclitatur castitas. Frustra jugis victoriæ spes prætenditur. Cum de tam duro hoste sit rara. Et aliis inde pessimum præbeatur exemplum.* Sed forte negligens quisque et minus de animæ suæ salute sollicitus respondet et dicit: Ecce ego et familiaritatem habeo mulierum extranearum, et tamen castitatis ornamenta custodio. Infelix est ista et nimium periculosa præsumptio. Multi enim dum se putabant vincere, victi sunt. Sed adhuc addit et dicit aliquis: Ego inter mulieres extraneas habito, et continentiam teneo, et volo habere quod vincam. Quid est hoc dicere, Volo habere quod vincam, nisi, Volo habere quomodo peream? Sed ego, inquit, libidinis impetum tanquam adversarium meum volo captivum jugiter retinere. Vide ne contra te incipiat ipsa captivitas prævalere, et unde te putabas obtinere triumphum, inde in æternum incurras opprobrium. Inter omnia enim Christianorum certamina sola duriora sunt prælia castitatis; ubi quotidiana est pugna, et rara victoria. Gravem namque castitas sortita est inimicum, qui quotidie vincitur, et timetur. Et ideo, sicut jam dictum est, nemo se falsa securitate decipiat, nemo de suis viribus periculose præsumat; sed audiat Apostolum dicentem, *Fugite fornicationem.* David enim ille sanctissimus in mille passus mulierem nudam vidit; et statim homicidium fecit et adulterium. Et qui cum mulieribus habitantes putant se castitatis obtinere triumphum, ignorant dupliciter se apud Deum reos existere, dum et se ipsos in periculum mittunt, et aliis exemplum perversæ familiaritatis ostendunt. Quanticumque enim illorum stultitiam imitantes per inhonestam familiaritatem castitatis ornamenta perdiderint, illorum animæ ab illis in die judicii requirentur, qui eis exemplum perditionis ostendunt.

3. *Qui nunc sint Christi persecutores et martyres. Nulla omnino cum femina familiaritas habenda. Quantum voluptatis momentaneæ damnum.* Et ideo, fratres charissimi, contra mortifera blandimenta, et contra adjutores diaboli, qui familiaritatem suspectam habere nec metuunt nec erubescunt, ne nos exemplo suo decipiant, Dei adjutorium jugiter imploremus, ut nos de laqueo venantium liberare dignetur: scientes quod in malis omnibus, quæ supra diximus, Christianis quotidiana martyria deesse non possunt. Sicut enim castitas et veritas et justitia Christus est; sic et ille qui eis insidiatur, persecutor Christi est: ille autem qui et in aliis ista defendere, et in se custodire voluerit, martyr erit. Et ideo qui hæc tota animi virtute et in se diligit, et ut alii diligant, verbis simul et exemplis ostendit, et ubicumque veritas vel justitia sive castitas laborant, quantum prævalet se etiam ultro ingerit, et secundum quod vires habuerit, defendere contendit; non unam, sed plures coronas, Deo remunerante, percipiet. Et ut hæc obtinere cum Dei adjutorio mereamur, non solum extranearum mulierum, sed etiam ancillarum nostrarum vel quarumcumque vicinarum, aut filiæ, aut alumnæ, aut ancillæ unusquisque familiaritatem. vel secretam collocutionem vitare contendat: quia quanto earum vilior conditio, tanto facilior ruina est. De familiaritate enim talium Salomon nos admonet, dicens: *Numquid alligabit quis ignem in sinu suo, et vestimenta ejus non ardebunt? aut ambulabit quis super prunas, et non comburentur plantæ ejus* (*Prov.* VI, 27, 28)? et illud, *Pretium meretricis vix dimidium est panis; mulier autem pretiosam viri animam capit* (*Ibid.*, 26). Et quanta iniquitas et quam lugenda perversitas, ut animam, quam Christus sanguine suo redemit, luxuriosus quisque propter unius momenti delectationem libidinis diabolo vendat ac tradat? Vere enim nimium plangenda et miseranda conditio est, ubi cito præterit quod delectat, et permanet sine fine quod cruciat. Sub momento enim libidinis impetus transit, et permanet sine fine infelicis animæ opprobrium.

4. *An facile resarciatur. Libido, malleus universæ terræ.* Sed dicit aliquis: Juvenis homo sum, facio quod me delectat modo, et postea pœnitentiam ago. Quomodo si dicat, Percutio me crudeli gladio, et postea vado ad medicum: et nescit quod unius horæ puncto vulnus accipitur, et vix longo tempore ad sanitatem pristinam revocatur. Qui enim adulterans dicit se postea pœnitentiam acturum, quare non timet ne eum subitanea febricula superveniens rapiat; et pereat dilatio, et succedat æterna damnatio? Et quia de infelici libidine, unde supra diximus, credendum est illud dictum esse quod ait propheta, *Quomodo confractus est malleus universæ terræ* (*Jerem.* L, 23)? quamvis post adventum Domini nostri Jesu Christi per universa monasteria, et per clericos vel etiam laicos castitatem servantes quasi confractus esse malleus ille

[1] Sic ex eodem Ms. [*Sicut enim reus ero.*]

[2] Sic emendatur ex codice c. [*quod ita nobis agere inspirabit, ut nobis non solum de nostra Deo placita conversatione.*]

[3] In Ms. c. sermonis clausula est, *Quod ipse præstare dignetur.*

[4] Hæc non habent Mss., *quæ nobis ideo.... avaritia.*

(*a*) Olim, tomo 9, et post, tomo 10, serm. de Tempore 250.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius, Verlino et Vindingo spurius est. Locum etiam in tomo 9 habuit, cum hoc titulo, « De Honestate mulierum. » Stilus omnino refert Cæsarium, qui sane de re hic propostia canonem 10 Agathensis concilii edendum curavit. De num. 1 vide infra serm. 294, n. 3; 224, n. 1, Cæsarii epist. ad quosdam Germanos: de num. 2 vide Cæsarii epistolam citatam: de num. 5, serm. 90, n. 6, et 142, n. 8, 314, n. 3.

videatur; adhuc tamen, quod pejus est, multo plures sunt, qui ab illo malleo quotidie confringuntur, quam illi qui de ruina vel collisione ipsius liberantur. Unde iterum atque iterum rogo, ut diligentius consideremus, et quantum possumus timeamus illud quod Dominus in Evangelio dixit: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* v, 28).

5. *Quomodo mors intret per fenestras.* Pro qua re, sicut jam dictum est non solum ab extraneis mulieribus, sed etiam ab ancillis propriis refrenanda est et secreta familiaritas, et oculorum incauta fragilitas; ne illud eveniat nobis quod Dominus per prophetam terribiliter clamat dicens, *Mors intravit in animas vestras per fenestras vestras* (*Jerem.* IX, 21). Per quas enim fenestras mors intrat ad animas nostras, nisi per visum oculorum, et auditum aurium? Si per linguam amico aut servo tuo jusseris ut ad te meretrix adducatur; per os tuum ad animam tuam gladius æternæ mortis ingreditur. Si autem consilium malum libenter audieris, si detrahentem, vel aliquid luxuriose loquentem, aut cantica turpia proferentem non respuis; per aurium tuarum fenestras mors intravit ad animam tuam. Et quia Dominus dixit, *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo;* intelligitur quod voluntas perfecta [1] faciendi reputabitur pro opere facti. Ac sic dum aliquis mulierem libidinoso animo considerat, per fenestram corporis sui ad secretum cordis venenum mortis instillat. Talis enim cogitatio, etiamsi aliquo impediatur casu, ut non impleat voluntatem suam; nihilominus actionis crimine condemnatur a Domino: ac sic et illa casta est cum qua libidinis malum voluit exercere, et ille jam adulter tenetur in corde. Et ideo audiamus Scripturam dicentem, *Omni custodia serva cor tuum* (*Prov.* IV, 23); et illud, *Averte oculos meos, ne videant vanitatem* (*Psal.* CXVIII, 37). Quomodo enim si aliquis carbones ignis apprehendat, si eos cito projecerit, nihil ei nocebunt; si vero diutius tenere voluerit, sine vulnere eos jactare non poterit: ita et ille qui ad concupiscendum oculorum defixerit aspectum, et libidinis malum in corde suscipiens moras in cogitationibus suis habere permiserit, excutere eas a se sine animæ plaga non poterit. Et ideo jugiter cum propheta clamemus, *Oculi mei semper ad Dominum; quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos* (*Psal.* XXIV, 15); præstante Domino nostro Jesu Christo, etc.

SERMO CCXCIV (*a*).

Admonitio ut ebrietatis malum totis viribus caveatur (*b*).

1. *Ebrietas nec peccatum putatur. Inimica ebriosorum amicitia.* Licet propitio Christo, fratres charissimi, credam vos ebrietatis malum velut inferni foveam expavescere, et non solum ipsi non velitis amplius bibere, sed nec alios adjurare vel cogere plus quam oportet accipere: tamen quia non potest fieri ut non sint aliqui negligentes, qui sobrii esse non velint, vos qui semper convivia sobria exhibetis, nolite ad vestram injuriam revocare, quia nobis necesse est alios ebriosos arguere. Cum enim, fratres charissimi, ebrietatis malum nimium sit grave vitium et Deo odibile; ita per universum mundum a pluribus in consuetudinem missum est, ut ab illis qui Dei præcepta cognoscere nolunt, jam nec putetur aut credatur esse peccatum: in tantum ut in conviviis suis irrideant eos qui minus bibere possunt et per inimicam amicitiam adjurare homines non erubescant, ut potum amplius quam oportet accipiant. Qui enim alterum cogit ut se, plus quam opus est bibendo, inebriet; minus malum ei erat si carnem ejus vulneraret gladio, quam animam ejus per ebrietatem occideret.

2. *Ebriosi paludibus comparantur.* Et quia corpora nostra terrena sunt, quomodo quando pluvia nimium grandis et diuturna fuerit, ita terra infunditur et in lutum resolvitur, ut nulla in ea cultura possit fieri: sic et caro nostra, quando nimio potu fuerit inebriata, nec spiritualem culturam accipere, nec fructus animæ necessarios poterit exhibere. Et ideo quomodo omnes homines ita sufficientem pluviam in agris suis accipere desiderant, ut et culturam valeant exercere, et de fructuum ubertate gaudere: ita et in agro corporis hoc tantum deberent bibere quod oportet; ne per nimiam ebrietatem ipsa corporis terra velut in paludem conversa, magis vermes et serpentes vitiorum generare, quam fructus bonorum operum possit afferre. Omnes enim ebriosi tales sunt, quales paludes esse videntur. Quid enim in paludibus nascatur, non ignorat Charitas vestra: totum enim quod ibi nascitur, nullum fructum habere cognoscitur. Nascuntur ibi serpentes sanguisugæ: nascuntur ibi ranæ et diversa genera vermium, quæ magis horrorem possunt generare, quam aliquid quod ad victum proficiat exhibere. Istæ enim herbæ vel arbores, quæ aut in ipsis paludibus aut circa ripas earum nasci solent, nihil utilitatis habere videntur, in tantum ut annis singulis incendio concrementur. Videte quia quod de ebrietate nascitur, igni præparatur.

3. *Depinguntur.* Tales enim sunt, sicut jam dixi, omnes ebriosi, quorum prandia ducuntur usque ad noctem, quorum cœnas lucifer videt; qui stare non possunt etiam cum videntur esse jejuni; quorum sensus tardi, graves, obtusi, et quodam modo jam sepulti. Denique frequenter in ipsa ebrietate nec se ipsos nec alios recognoscunt, nec ambulare valent nec stare; dicere aliquid vel audire quod ad rationem pertineat, omnino non possunt. Frequenter etiam usque ad vomitum ingurgitare se non erubescunt, et ad mensuram sine mensura bibere. Majora enim pocula providentur, certa bibendi lege contenditur [1]; qui potuerit vincere, laudem meretur ex crimine. Inde lites et rixæ nascuntur, inde diversis et horrendis saltationibus membra torquentur, inde adulteria et nonnunquam homicidia perpetrantur. Et quoties nimium potum accipiunt, tanquam in paralysim resoluti, dum suis pedibus ambulare non possunt, fœdissima latura aliorum manibus portantur ad lectos. Et est in illis oculorum caligo, vertigo, fatigatio et dolor capitis, suffusio vultus, membrorum omnium tremor, animæ ac mentis stupor. In talibus impletur illud quod scriptum est, *Cui væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? Nonne his qui morantur in vino, et student calicibus epotandis* (*Prov.* XXIII, 29 *et* 30)?

4. *Excusant se de amicitia. Conviva ad bibendum ne cogatur. Ebriosi in sui similes prodigi, in pauperes parci. Animalibus deteriores sunt. Et se et sua perdunt.* Sed illi qui tales esse volunt, miserabiliter se excusare conantur, dicentes: Ingratum habeo amicum meum, si quoties illum ad convivium vocavero, potum ei quantum voluerit ipse non dedero. Et non sit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui et tuus et suus est inimicus. Si et te et alium inebriaveris, hominem amicum habebis, et Deum inimicum: et ideo sapienter considera, si justum sit ut te a Deo separes, dum te ebrioso conjungis. Ad extremum tu eum noli adjurare, noli cogere; sed in potestate illius dimitte ut quantum ipsi placuerit bibat: ut si se inebriare voluerit, vel solus pereat, et non ambo pereatis [2]. O infelicitas generis humani! Quam multi inveniuntur qui ebriosos et luxuriosos amplius quam oportet cogunt bibere: et ante ostium pauperibus petentibus vel unum calicem dissimulant dare; nec

[1] Mss., *prona.*
(*a*) Alias, de Tempore 231.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium Lovanienses, Verlinus autem et Vindingus supposititium esse voluerunt. Ipsa est Cæsarii homilia inter editas a Baluzio quinta: quæ in nostris etiam aliquot manuscriptis Cæsario assignatur. De num. 1 vide Appendicis serm. 295, n. 1; 286, n. 5; 267, n. 4: de num. 3, serm. 266, n. 3: de num. 6, serm. 286, n. 6: de num. 8, serm. 272, n. 8; 295, n. 6; 277, n. 4; 265, n. 5.

[1] Ms. r., *lex conditur.* Ms. vero l., *lege condita.*
[2] Mss., *peccetis.*

attendunt quia illud quod luxuriosis videntur ingerere, Christus in pauperibus deberet accipere, qui dixit : *Quamdiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 40)! Sed quia tales sunt qui quando alios in nimio potu sepeliunt, pauperi eleemosynam petenti dicunt, Vade, vade in ante, dat tibi Deus : et utique cum ambulaverit homo, ei daturus est. Quid est ergo quod dicit, Vade in ante, et dat tibi Deus; nisi, Vade ad illum hominem qui habet Deum, quia ipse tibi daturus est? Ac sic ore suo ipse confitetur, apud se Deum non esse, quo inspirante possit aliquid pauperibus erogare. Rogo, fratres charissimi, diligenter attendite et videte, quia quando equi vel reliqua animalia ducuntur ad aquam, ubi satiaverint sitim suam, etiamsi super ipsam aquam diutius teneantur, repleta siti bibere nolunt omnino nec possunt. Considerent ebriosi, si non pejores animalibus judicandi sunt. Cum enim animalia amplius quam eis opus est bibere nolint, illi et duplum et triplum quam eis oportet potum accipiunt. Et unde tribus aut quatuor diebus refectionem rationabilem potuerant habere, uno die cum grandi peccato suo contendunt perdere potius, quam expendere : atque utinam vel potum tantummodo perderent, et non etiam ipsi perirent!

5. *Ebrietatis mala exemplis et verbis Scripturæ declarantur.* Quantum mali in se habeat ebrietas, etiam in Loth et filiabus ejus evidenter ostensum est. Nam vino inebriatus cum ipsis filiabus suis nesciens concubuit (*Gen.* XIX, 33, 35). Pharao quoque inebriatus magistrum pistorum in cruce appendi fecit (*Id.* XL, 20, 22). Populus autem Judæorum, de quo scriptum est, *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere* (*Exod.* XXXII, 6); posteaquam vinum plus quam oportebat accepit, idola sibi fabricari petiit, et in honore ipsorum idolorum cœpit choros ducere, et more phrenetico diversis saltationibus membra torquere. Herodes quoque, ubi nimio vino concaluit, ad unius puellæ saltationem sanctum Joannem Baptistam interfici jussit (*Matth.* XIV). Quid adhuc de ebrietatis malo nascatur, Spiritus sanctus per Salomonem testatur, dicens, *Vinum*, inquit, *et mulieres apostatare faciunt sapientes, et arguunt sensatos* (*Eccli.* XIX, 2); et iterum, *Ne intuearis vinum quando flavescit, cum splenduerit in vitro color ejus. Ingreditur enim blande : sed in novissimo mordebit ut coluber, et quasi regulus venena suffundet. Oculi tui videbunt extraneas, et cor tuum loquetur perversa* (*Prov.* XXIII, 31-33). Paulus etiam apostolus contra ebrietatis malum nos admonet, dicens, *Nolite inebriari vino in quo est luxuria* (*Ephes.* V, 18). Iterum atque iterum quid mali in se ebrietas habeat, eis qui illam diligunt sanctarum Scripturarum testimoniis evidenter ostendimus. In Salomone scriptum est, *Qui amat vinum et pinguia, non ditabitur* (*Prov.* XXI, 17); et iterum, *Noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas; ne forte bibant, et obliviscantur judiciorum Dei, et mutent causam filiorum pauperum* (*Id.* XXXI, 4, 5). Item illic ait, *Operarius ebriosus non locupletabitur* (*Eccli.* XIX, 1); et iterum, *Vinum si bibas moderate, eris sobrius* (*Id.* XXXI, 32) : item illic, *Vinum in jucunditatem creatum est, non in ebrietatem ab initio. Exsultatio animæ et cordis, vinum moderate potatum : infirmitas animæ et corporis vinum multum potatum, irritationem, et iram, et ruinas multas facit. Amaritudo animæ vinum multum potatum, ebrietatis animositas, imprudentis offensio, minorans virtutem, et faciens vulnera* (*Ibid.*, 35-40).

6. *Ebriosis non est pars in regno Dei.* Sed quando ista suggerimus, forte irascuntur contra nos et murmurant ebriosi. Et quamvis non desint qui irascantur, Deo tamen propitio multi erunt qui libenter salubre consilium audientes, de isto tam gravi peccato per Dei misericordiam liberabuntur. Ipsi tamen qui contra coalumnam et amicam suam ebrietatem loquentibus irascuntur, libera a nobis voce audiant : quia quicumque ebriosus pœnitentiam pro ipsa ebrietate non egerit, sed usque ad mortem suam in ipsa ebrietate permanserit, in æternum profecto peribit; quia non mentitur Spiritus sanctus per Apostolum dicens, *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt* (I *Cor.* VI, 10). Et ideo quicumque sunt ebriosi, melius faciunt, ut non nobis sed sibi potius irascantur, et cum Dei adjutorio de luto fæcis se excutere, vel de cloaca ebrietatis, dum adhuc tempus pœnitentiæ est, festinent quanta possunt celeritate, Deo auxiliante, consurgere : et totis animæ viribus cum propheta supplicantes Domino dicant, *Eripe me de luto, ut non inhæream* (*Psal.* LXVIII, 15); et illud, *Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum* (*Psal.* LXVIII, 16). Ebrietas enim quasi inferni puteus, quoscumque susceperit, nisi digna subvenerit pœnitentia, et emendatio fuerit subsecuta, ita fortiter sibi vindicat, ut eosdem ipsos de tenebroso inferni puteo ad castitatis vel sobrietatis lucem redire penitus non permittat.

7. *Qua ratione ab ebriositate desuefiant.* Sed hoc ante omnia intelligere et scire debemus, quia non una die efficiuntur homines ebriosi : sed dum paulatim adjurantibus et cogentibus crudelissimis inimicis potius quam amicis, per singulos dies, singulos sibi aut binos calices ad potum consuetudinarium addunt. At ubi hoc in usum miserint, ita eos ipsius ardor ebrietatis occupat, ut illos semper sitire compellat. Sed qui ab hoc malo desiderat liberari, quomodo sibi per intervalla dierum potum addendo ad ebrietatis tenebras pervenit; ita paulatim subtrahendo ad sobrietatis lucem redeat : quia si semel totum quod amplius accipiebat subtraxerit, ubi nimia siti cœperit exardescere, cum grandi amaritudine clamat et dicit, malle se mori, quam sibi bibendi vel inebriandi consuetudinem tollere; nec attendit quod tolerabilius erat illi in carne mori, quam animam per ebrietatem interficere. Et ideo ut nec ardorem nimium patiatur, et de tam gravi peccato liberetur; sicut jam dictum est, per intervalla dierum sibi aliquid de nimietate potus subtrahat, quousque ad rationabilem bibendi consuetudinem redeat. Qui hoc ita, ut diximus, per partes subducere voluerit, et de ebrietate liberabitur, et illum intolerabilem ardorem non patietur.

8. *Clerici ab hoc vitio non sunt immunes. Ethnica superstitio.* Ego, fratres charissimi, dum hæc suggero, me absolvo apud Deum. Quicumque me audire contempserit, et ad bibendum aut ipse pronus fuerit, aut convivas suos adjurare vel cogere voluerit; et pro se et pro illis in Dei judicii reus erit. Et quia, quod pejus est, aliqui etiam clerici, qui hoc deberent prohibere, ipsi cogunt aliquos plus quam expedit bibere, amodo incipiant et se ipsos corrigere, et alios castigare : ut cum ante tribunal Christi venerint, nec de sua nec de aliorum ebrietate incurrant supplicium; sed magis dum et ipsi se emendant, et alios castigare non cessant, pervenire ad æternum præmium mereantur. Et illud ante omnia rogo, et per tremendum diem judicii vos adjuro, ut quotiescumque vobis invicem convivia exhibetis, illam fœdam consuetudinem, per quam grandi mensura sine mensura tres homines aut volentes aut inviti solebant bibere, tanquam venenum diaboli de vestris conviviis respuatis : quia ista infelix consuetudo adhuc de Paganorum observatione remansit. Et quicumque hoc in suo convivio aut alieno fieri acquieverit, diabolo se sacrificasse non dubitaverit. De qua bibitione non solum anima occiditur, sed etiam corpus debilitatur. Sed credo de Dei misericordia, quod ita vobis inspirare dignabitur, ut tam lugendum et etiam erubescendum malum ita vobis in horrorem veniat, ut illud nunquam fieri permittatis; sed quod in illa ebrietate periturum erat, in pauperum refectionem proficiat : præstante Domino Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXCV (*a*).

Admonitio contra ebrietatis malum (*b*).

1. *Ebriosi velut naufragæ naves. Irrident sobrios quasi non viros.* Frequenter Charitatem vestram, fratres charissimi, paterna pietate admonui, ut ebrietatis malum tanquam inferni foveam vitare vel fugere deberetis. Et licet apud plures profecerit castigatio nostra; multi tamen sunt qui nec Deum timent, nec eos qui honesti sunt vel sobrii reverentur; et tantum bibunt, ut interdum necesse habeant viscera nimio potu plena per vomitum relaxare; et tanquam fractæ naufragæ naves, ita ipsius ebrietatis horrendis fluctibus fatigantur, ut nec ubi sint recognoscant, et dicere aliquid vel audire quod ad rationem pertinet, omnino non valeant. Illud vero quale est quod ipsi infelices ebriosi, quando se nimio vino ingurgitant, rident et vituperant eos qui rationabiliter hoc tantum quod sufficit bibere volunt, dicentes eis : Erubescite et verecundum sit vobis, quare non potestis bibere quantum nos. Dicunt enim eos non esse viros. Et videte miseriam ebriosorum. Se dicunt esse viros, qui in ebrietatis cloaca jacent : et illos dicunt non esse viros, qui honeste et sobrie stant. Jacent prostrati, et viri sunt : stant erecti, et viri non sunt? Victor ebrietatis vituperatur, et victus ebrietate laudatur. Irridetur sobrius, qui et se et alios potest regere : et non irridetur, imo non plangitur ebriosus, qui nec se nec alios potest agnoscere.

2. *Excusationis ergo dicunt se adactos. Sed vel morte resistendum fuisset. Martyrium quid sit, et quomodo nunc subeatur.* Solent tamen ebriosi ita se excusare velle ut dicant : Persona potens me coegit ut amplius biberem, et in convivio regis non potui aliud facere. Ad excusandas excusationes in peccatis ista prætendimus; et quod implere nolumus, non potuisse nos dicimus. Nolle in culpa est nostra; et non posse prætenditur. Etiamsi usque ad hoc veniretur, ut tibi diceretur, Aut bibes aut morieris; melius erat ut caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima moreretur. Sed excusatio ista falso objicitur. Ipsi enim reges et quicumque alii sunt potentes, quia Deo propitio et christiani sunt et prudentes, et sobrii, et toto corde Deum timentes, si te viderint definisse ut eis non acquiescas pro timore Dei inebriari; forte sub hora videntur irasci, postea vero te in grandi admiratione suscipiunt, dicentes : Quantum cum illo egimus, quantis cum minis et terroribus fatigavimus; et tamen nunquam eum a sobrietate separare potuimus! Nam et Deus, qui te videt pro suo amore inebriari non velle, ipse tibi gratiam etiam illorum dabit, qui te ut amplius biberes videbantur hortari et cogere. Nemo dicat, fratres charissimi, quod in istis temporibus martyres non sint; quotidie martyres fiunt. Martyr enim, Testis interpretatur. Quicumque ergo pro veritate testimonium dederit, et omnes causas cum justitia judicaverit, quidquid pro testimonio veritatis vel justitiæ pertulerit, totum ei Deus pro martyrio computabit. Ac sic et ille qui ebrietati resistit, si cum Dei adjutorio perseverare voluerit, et pro ipsa re aliquas pertulerit tribulationes; omnia ei Deus ad martyrii gloriam reputabit.

3. *Ebriosi injustitiæ in Deum convincuntur.* Velim tamen scire, fratres charissimi, quicumque dominus habet plures servos, si vel unum ex illis velit fieri ebriosum? Sine dubio nullus est qui hoc voluerit aliquando aut velit. Et qua fronte, qua conscientia qui servum non vult habere ebriosum, ipse vult ebriosus fieri? Ecce de donis Dei tu habes servum, et te habet Deus servum : qualiter vis ut tibi serviat servus tuus, taliter et tu servire Domino tuo debes. Dic mihi, rogo te, si justum tibi videtur, ut tu habeas servum sobrium, et Deus habeat te ebriosum. Ac sic te dignum judicas, cui servus sobrius serviat; et Deum indignum putas cui tu sobrius servire debeas. Hæc ergo, fratres charissimi, diligenter attendite et considerate, quia non est justum ut faciamus Deo quod nolumus nobis fieri. Forte dices : Quomodo Deo facio quod mihi fieri nolo? Audi quomodo. Tibi non placet servum ebriosum habere; et tu non vis sobrius Deo servire.

4. *Ebrietatem vix putant peccatum. Pœna æterna plectetur. Nec in præsenti impune committitur. Clerici etiam majoris ordinis vitio huic obnoxii.* Ideo enim, charissimi, tanta facilitate se inebriant homines, quia putant ebrietatem aut parvum aut nullum peccatum esse. Sed pro ista ignorantia maxime sacerdotes in die judicii reddituri sunt rationem, si commissis sibi populis, quæ vel quanta mala de ebrietate nascantur, assidue noluerint prædicare. Qui ergo credit ebrietatem parvum esse peccatum, si se non emendaverit, et pro ipsa ebrietate pœnitentiam non egerit; cum adulteris et homicidis æterna illum sine remedio pœna cruciabit, secundum illud quod ipsi bene nostis beatum Apostolum prædicasse, *Neque*, inquit, *fornicarii, neque idolis servientes, neque molles, neque masculorum concubitores, neque avari, neque adulteri, neque ebriosi regnum Dei possidebunt* (I *Cor.* VI, 9 *et* 10). Videte quia ebriosos cum fornicatoribus, et idolis servientibus, et masculorum concubitoribus et adulteris junxit. Et illud : *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria* (*Ephes.* V, 18). Et ideo definiat ac deliberet unusquisque apud se, ebrietatem grave peccatum esse : et tunc aut nunquam aut difficile eum ebrietas poterit superare. Cum enim non solum in futuro sæculo propter ebrietatem torquendi sint homines, sed etiam in præsenti per ipsam ebrietatem multis frequenter infirmitatibus fatigentur, vel morbum corporis timeant, qui de animæ suæ salute non cogitant, oculorum suffusionem atque caliginem, capitis vertiginem et membrorum tremorem expavescant, qui inferni supplicia non formidant. Et hoc quidem non solum laicis, sed etiam clericis dicimus : quia quod pejus est, multi sunt etiam majoris ordinis clerici, qui cum aliis sobrietatis bonum deberent jugiter prædicare, non solum hoc non faciunt, sed etiam et se et alios inebriare non erubescunt nec metuunt. Sed agnoscant et doleant quicumque tales sunt, quia si se noluerint emendare, et pro se et pro aliis necesse eis erit æterna supplicia sustinere.

5. *Compotationes post convivia diversis nominibus. Sitis irritamenta. Duo tantum post hanc vitam loca.* Illud vero quale est, quod jam transacto convivio et expleta siti, cum amplius bibere nec possint nec debeant; tunc quasi novelli, quasi et qui ipsa hora supervenerint, diversis nominibus incipiunt bibere, non solum vivorum hominum, sed etiam Angelorum et reliquorum antiquorum sanctorum, æstimantes quod maximum illis honorem impendant, si se in illorum nominibus nimia ebrietate sepeliant : ignorantes quod nullus tam gravem injuriam sanctis Angelis vel sanctis hominibus agnoscitur irrogare, quam illi qui in eorum nominibus bibendo per ebrietatem suas animas probantur occidere. Sunt enim aliqui qui sola ex causa

(*a*) Alias, de Tempore 232.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. De hoc sermone, quem etiam dubium reliquerunt Lovanienses, idem post Verlinum Vindingus statuit, quod de superiore; atque ad alterum ex istis duobus haud immerito vult id pertinere, quod in Testamento Evrardi comitis, scripto ætate Ludovici Pii, anno Christi 837, expressum legitur (Spicilegii tomo 12, pag. 494), « Judith volumus ut habeat missale unum, « et librum unum qui incipit a sermone S. Augustini de « Ebrietate. » Cæsarianos quosdam sermones jam olim fuisse Augustini nomine citatos observatum est supra ad sermonem 278. Hunc vero auctoritate Regii codicis, cui nostri aliquot manuscripti consentiunt, Cæsario restituit Baluzius, et inter quatuordecim recens vulgatos posuit ordine sextum. De num. 1 vide Appendicis serm. 294, nn. 1, 3; Augustini serm. 9, n. 12 : de num. 2, serm. 291, n. 1 : de num. 3, serm. 257, n. 3; 263, n. 2, et 264, n. 5 : de num. 4, serm. 277, n. 4 : de num. 5, serm. 294, n. 8 : de num. 6, serm. 69, n. 8; 281, n. 3; 150, n. 2; 266, n. 3; 285, n. 3 : de num. 7, 272, n. 8.

aliqua salsa cibaria sibi ordinant fieri, ut per ipsam salsitudinem nimia se possint ebrietate obruere. Hæc enim si Pagani qui Deum ignorant faciant, nec mirandum est, nec nimis dolendum; quia et in Deo spem non habent, et antiquam parentum suorum consuetudinem servant. Christiani vero (quos Deus de tenebris reduxit ad lucem, de morte vocavit ad vitam, quibus omnes Scripturæ clamant, ebrietatem fugere, sobrietatem diligere) quare turpissimas illorum ebrietates imitantur, de quorum perfidia liberari per Dei gratiam meruerunt? Et ideo rogo, et per tremendum diem judicii vos adjuro, ut et quantum potestis, ebrietatis malum auxiliante Domino fugiatis, et jam vobis incipiat verecundum esse, quod huc usque Gentibus et Paganis in ebrietatis turpitudine vos voluistis similes exhibere. Et ideo quia Deo propitio illis dissimiles estis in fide, similes esse in ebrietate penitus non debetis: quia etiamsi reliqua peccata Christiani non admittant, sola eos, si frequens fuerit, ebrietas, et emendatio ac pœnitentia non subvenerit, in inferni profunda præcipitat, secundum illud quod jam dictum est, *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt.* Sed dicit aliquis: Ego regnum Dei nolo, æternam tantum requiem obtinere desidero. Nemo se decipiat, fratres: duo enim loca sunt, et tertius non est ullus. Qui cum Christo regnare non meruerit, cum diabolo absque dubitatione ulla peribit (*a*).

6. *Castigandi ebriosi.* Ad extremum qui amico suo nimium propinando in anima efficitur inimicus, et corpus ejus debilitare, et animam probatur occidere. Melius erat ut ex illo quod una die plus eum accipere coegit quam expedit, per duos aut tres dies ipsum amicum ad suum convivium revocaret; et unde eum una die nimium bibendo debilitat, ipsum in aliis diebus sufficiente potu reficeret; ut nec ille potum perderet, nec amicum deciperet: aut certe, quod est melius, quidquid nimio potu peritura erat gula, pauperibus daretur in eleemosynam; ut et caro rationabiliter bibendo reficeretur, et per misericordiam pauperum animæ redemptio præpararetur. Et nos quidem istam castigationem non propter eos qui sunt honesti et sobrii diximus: quia Deo propitio multos novimus parca et sobria convivia præparare. Et ideo vos qui pro Dei amore hoc tantum bibitis quod oportet, satagite ut quod ab ebriosis in terra perditur, a vobis per eleemosynam in cœlo reponatur. Non vobis sufficiat quod vos honesti et sobrii estis; sed quantum potestis, ita castigate et corripite ebriosos, ut eis nunquam liceat vobis præsentibus amplius bibere quam oportet: ut dum et ipsi sobrietatem diligitis, et alios per vestram admonitionem ab ebrietatis perditione revocatis, non solum pro vestra, sed etiam pro aliorum salute duplicia vobis præmia in æterna beatitudine præparetis [1].

7. *Rusticorum quorumdam consuetudo et prodigalitas.* Et illud quam lugendum et erubescendum est, fratres charissimi, quod dicuntur aliqui rustici, quando aut vinum habuerint, aut alia sibi pocula fecerint, quasi ad nuptiale convivium, ita ad bibendum vicinos vel proximos suos invitare, ut eos per quatuor aut quinque dies teneant, et nimia ebrietate sepeliant; et tamdiu ad domos suas de illa lugenda potatione non redeant, donec omnem potum, quem ille qui eos invitaverat habuit perexpendat; et unde se vel per duos aut tres menses cum omni familia sua rationabiliter reficere potuit, quatuor aut quinque diebus dolenda aut erubescenda bibitione consumat. Ego, fratres charissimi, dum hæc humiliter et cum grandi charitate pro sollicitudine paterna commoneo, absolvo apud Deum conscientiam meam. Qui vero me libenter audierit, et fideliter quod ei prædicatum est, implere

[1] Quod superest desideratur in manuscriptis.

(*a*) Id Cæsarius die nocteque animo sic revolvebat, ut etiam inter dormiendum erupisse dicatur in hanc vocem: « Duo sunt, non est quidquam medium; aut in infernum, « aut in cœlos itur. » In Vita Cæsarii lib. 2, n. 4.

voluerit, habebit præmium æternum: qui autem contempserit, timeat ne ei æternum necesse sit sine ullo fine sustinere supplicium. Sed credimus de misericordia Dei, quod ita omnes ebriosi de ebrietatis malo ad bonum sobrietatis sunt per Dei gratiam redituri, ut et nobis gaudium faciant, et ipsi feliciter ad æternum pervenire mereantur præmium. Amen.

SERMO CCXCVI (*a*).

Admonitio quæ ostendit quod ab initio sæculi omnes Scripturæ humiles benedixerint, et eos qui perseverant in superbia maledixerint (*b*).

1. *Scripturæ passim pauperes benedicunt, et maledicunt peccatores.* In Scripturis sanctis, fratres charissimi, incessabiliter pauperes benedicuntur, et peccatores maledici videntur. Primum ergo, sicut ipsi frequenter et legendo et psallendo cognoscitis, qualiter Scripturæ divinæ pauperes benedicunt, paucis sententiis Charitati vestræ suggero; et postea quid de peccatoribus legitur insinuo. De pauperibus enim dicitur, *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum* (*Psal.* XXXIII, 7); et iterum, *Viduæ ejus benedicens benedicam, pauperes ejus saturabo panibus* (*Psal.* CXXXI, 15); et iterum, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth.* V, 3); et iterum, *Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adjutor* (*Psal.* X, 14, *sec. Hebr.*); et iterum, *Quoniam exaudivit pauperes Dominus* (*Psal.* LXVIII, 34). De peccatoribus vero dicitur, *Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes* (*Psal.* IX, 18); et iterum, *Quoniam peccatores peribunt* (*Psal.* XXXVI, 20); et iterum, *Conteres brachium peccatoris et maligni* (*Psal.* X, 15, *sec. Hebr.*); et illud, *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, bibent ex eo omnes peccatores terræ* (*Psal.* LXXIV, 9); et iterum, *Omnia cornua peccatorum confringam* (*Ibid.*, 11). In omnibus enim Scripturis hujuscemodi sententiæ abundanter inveniuntur, quibus pauperes collaudantur, et e contrario in peccatores duræ sententiæ diriguntur.

2. *Quo animo maledicatur in Scripturis.* Sed cum hæc ita sint, forte aliquis intra se cogitat et dicit: Quomodo nobis in Scripturis divinis præcipitur, *Benedicite, et nolite maledicere* (*Rom.* XII, 14); et illud, *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (I *Cor.* VI, 10); et, *Benedicite persequentibus vos* (*Rom.* XII, 14)? quomodo ipsæ Scripturæ divinæ, quæ nobis hoc prohibent, toties maledicunt? Maledictiones istæ, fratres charissimi, non optantis, sed prædicentis animo proferuntur. Non enim volunt ut hoc peccatoribus veniat: sed quia sine dubio venturæ sunt, ipsæ maledictiones prophetiæ esse probantur. Et ideo quicumque peccatores se esse cognoscunt, et per Scripturas sacras magis benedici quam maledici desiderant, cito ad pœnitentiæ medicamenta confugiant; ne forte si illos in peccatis suis perseverantes mors repentina prævenerit, omnes maledictiones quæ ab initio mundi in Scripturis sanctis leguntur, ita in ipsos veniant, ut eos liberari de pœna perpetua non permittant.

3. *Per peccatores superbi, per pauperes humiles designati.* Et tamen, fratres, quando pauperes in Scripturis divinis benedicuntur, et peccatores maledicuntur, qui sensus divinæ Scripturæ diligenter attendit, non hoc de omnibus peccatoribus, nec de universis pannosis pauperibus dictum intelligit. In peccatoribus enim quos Scripturæ divinæ maledicere videntur, non omnes peccatores, sed tantummodo superbi intelliguntur; qui non solum mala faciunt, verum etiam mala ipsa fronte impudentissima defensare non eru-

(*a*) Alias ex Vignerianis 39.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Cæsario asserit nostrorum aliquot manuscriptorum auctoritas, præter codicem illum Regium, unde a Baluzio vulgatus est inter Cæsarianos quatuordecim undecimus. De num. 3 vide Appendicis serm. 68, n. 4: de num. 4, serm. 17, n. 2: de num. 5, Cæsarii homil. 18; Appendicis serm. 269, n. 1: de num. 6, Augustini enarr. in Psal. 128, n. 9.

bescunt. Ipsi enim sunt de quibus scriptum est, *Confundantur superbi, quia injuste iniquitatem fecerunt in me* (*Psal.* CXVIII, 78); et illud, *Tu*, inquit, *oculos superborum humiliabis* (*Psal.* XVII, 28); et illud, *Superbi inique agebant usquequaque* (*Psal.* CXVIII, 51); et illud, *Deus superbis resistit* (*Jacobi* IV, 6). Innumerabilia sunt hujuscemodi testimonia, quibus superborum arrogantia denotatur. Et ideo quoties auditis in Scripturis peccatores maledici, sicut jam dixi, de superbis, hoc est, peccata sua defendentibus intelligite. Et quoties auditis pauperes collaudari, nolite hoc de omnibus pauperibus accipere, sed de bonis tantummodo christianis, qui mites sunt et humiles corde; de quibus scriptum est, *Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem et quietum et trementem verba mea* (*Isai.* LXVI, 2)?

4. *Pauperes multos nil juvat inopia. Divitibus quibusdam nil nocent opes. Paupertas vana, si superba. Si humilis, benedictionibus est cumulanda.* Multi enim sunt pauperes iracundi, cupidi, superbi, luxuriosi; quibus nihil prodest quod facultatibus sunt indigentes, cum vitiis et malis moribus sint locupletes. Et multi sunt divites humiles et mansueti; de quibus dictum est, *Beatus vir qui post aurum non abiit, nec speravit in pecuniæ thesauris* (*Eccli.* XXXI, 8); et illud, *Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi* (*Psal.* CXI, 9). Quid enim prodest pauperi divitias non habere, si voluntatem habuerit possidendi; cum Apostolus non habentem divitias sed cupientem condemnaverit, dicens, *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationes et in laqueum diaboli* (I *Tim.* VI, 9)? Aut quid ei prodest non habere facultatem, si ardet cupiditate? Quid, inquam, prodest pauperi quia pauper est, si magis superbus quam humilis esse voluerit? Aut quid nocet diviti copiosa facultas, si in eo fuerit perfecta humilitas; si de divitiis suis non luxuriæ servire, sed eleemosynas erogare, et humilitatem ac mansuetudinem toto corde, toto animo voluerit custodire? Denique, sicut jam dixi, omnes Scripturæ humiles pauperes laudant, et divites superbos vituperant; pauperibus æternum promittunt præmium, divitibus superbis perenne minantur supplicium, secundum illud, *Redde retributionem superbis* (*Psal.* XCIII, 2); et, *Perdet Deus memoriam superborum* (*Psal.* XXXIII, 17); et, *Odibilis est coram Deo superbia* (*Eccli.* X, 7). Per superbiam angeli ceciderunt de cœlo in terram, et facti sunt diaboli in inferno, et qui sunt superbi, similes ejus [1]. Sed si forte est aliquis qui sine humilitate de religione vel quibuscumque bonis operibus gloriatur, diligenter attendat et contremiscat, quia ipsum archangelum superbia de cœlo deposuit. Et si tantum ac talem dejecit, tu cum sis terra et cinis, speras te cum superbia in cœlum posse conscendere? Et ideo consideret unusquisque conscientiam suam; et si in se superbiæ malum dominari cognoscit, ad humilitatis medicamenta confugiat: quia si usque ad exitum vitæ suæ in superbia voluerit perdurare, necesse habet cum diabolo, cujus imitator est, inferni supplicia sustinere, secundum illud, *Qui confidunt in superbia, illuc cadunt* (*Prov.* XI, 28). Qui vero facultates minores habent, et pauperes sunt, si volunt ut ad ipsos respiciat omnium Scripturarum benedictio, veram humilitatem teneant, et audiant sibi Dominum dicentem, *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI, 29); et timeant illud quod scriptum est, *Ante Dominum immundus est omnis qui exaltat cor suum.* Secundum hæc quæ supra suggessi, evidenter agnoscite quia nec pauperes juvat quod pauperes sunt, si humiles esse noluerint; et divitibus nihil noceat quia divites sunt, si humilitatem et misericordiam vel justitiam tenere contenderint.

5. *Civitates duæ ex humilibus et superbis.* Et quia duæ partes hominum et quasi duo populi, humilium scilicet et superborum, ab initio mundi in duabus civitatibus construuntur, et una earum dicitur Jerusalem, quod interpretatur Visio pacis; altera Babylonia, quod interpretatur Confusio; unam ædificat Christus, aliam diabolus: omnes qui persevaturi sunt in superbia, ad Babylonem pertinent; ad Jerusalem vero, qui in humilitate sunt permansuri. Omnes sancti et omnes Scripturæ eos qui sunt humiles benedixerunt et jugiter benedicunt, secundum illud, *Benefac, Domine, bonis et rectis corde* (*Psal.* CXXIV, 4), et eos qui sunt superbi maledixerunt et assidue maledicunt. Unde, sicut jam dixi, unusquisque recurrat ad conscientiam suam; et si in se radicem superbiæ dominari cognoscit, dum ei licet, et tempus bene faciendi in sua potestate consistit; quanta potest velocitate cum Dei adjutorio exstirpet superbiam, et plantet humilitatem, certissime sciens quod ei, quælibet bona opera fecerit, prodesse non poterunt, quamdiu in superbiæ tumore permanserit. Nec contentus sit quasi per fictam et simulatam humilitatem velut ramos ejus tantummodo tollere: sed radicem ex corde conetur evellere, si vult illi placere qui cor dignatur inspicere. Quam rem qui implere noluerit, maledictis Scripturarum omnium subjacebit; et impletur in eo illud quod scriptum est, *Dominus justus concidet cervices peccatorum* (*Psal.* CXXVIII, 4); et illud, *Pluet super peccatores laqueos ignis* (*Psal.* X, 7).

6. *Quorum peccatorum Deus cervices concidet. Superbi cervicati sunt.* Istam sententiam quando audiunt peccatores, contremiscunt et dicunt: Si Dominus justus omnium peccatorum cervices concidet, nos qui peccatores sumus quomodo evadere poterimus? Absit ut de pietate Domini desperetur. Cito enim nos suscipit divina misericordia, si pœnitentia et emendatio fuerit subsecuta. Et tamen hoc loco, peccatores superbos intelligi voluit, pro eo quod et ipsi peccatum suum defendunt, et a suis similibus collaudantur, et dicitur eis, Bene et prudenter egistis. Sic respondere, sic te defendere gratularis, quia vicisse videris hominem; et non plangis quia vitio superbiæ victus es. Quanto melius tibi erat Christum humilem sequi, quam per superbiam diaboli pedibus conculcari. *Dominus*, inquit, *concidet cervices peccatorum.* Quod autem hoc non de omnibus peccatoribus, sed tantummodo de superbis et debeat et possit intelligi, ex illo membro ubi percutiuntur agnoscite. Non dixit, Dominus justus concidet manus vel pedes peccatorum; sed, *cervices peccatorum.* Quare hoc? Quia omnes superbi cervicati sunt. Et ideo solos superbos ista plaga percutiendos esse cognoscite. Qui ergo humiles sunt, Deo gratias agant, et usque in finem vitæ suæ in humilitate permaneant: ut Angelorum, et Patriarcharum, et Prophetarum, et Apostolorum, et omnium Scripturarum benedictio, quæ omnibus in humilitate perseverantibus datur, super ipsos veniat, et cum ipsis benedictionibus ad præmia æterna perveniant, et impleatur in illis illud quod scriptum est *Benedictio Domini super caput justi* (*Prov.* X, 6). Illi vero qui superbiæ tyrannidem in se dominari cognoscunt, sicut jam supra suggessimus, repudiata elatione arrogantiæ, per quam in se ipsis Domini templa destruxerant, fundamentum veræ humilitatis in se collocare festinent; ut per humilitatem surgere mereantur ad gloriam, qui per superbiam ceciderant in ruinam.

7. *Nec cupiditas sine superbia, nec charitas sine humilitate.* Sed dum de exsecrando superbiæ malo et appetendo humilitatis bono loquimur, forte aliquis intra se cogitat, et dicit: Quid est quod in hoc sermone de istis duabus tantummodo loquitur, et de fundamento bonorum charitate, et radice malorum omnium cupiditate nihil dicit? Hoc ideo interdum facimus, fratres charissimi, quia illæ duæ sine istis duabus esse non possunt. Nunquam enim vel cupiditas sine superbia, vel charitas sine humilitate aut potuit esse aliquando aut poterit. Ac sic quicumque humilitatem laudat, cum illa et charitatem, de qua nascitur, prædicat: et e contrario qui superbiam accusat,

[1] Hæc non habet Ms. Reg. *per superbiam angeli ceciderunt.... similes ejus.*

simul et cupiditatem, sine qua esse non potest, damnat. Quomodo enim charitas et humilitas velut duæ alæ sunt, quibus humiles animæ elevantur ad cœlum; et si una defuerit, alia prodesse nihil poterit: ita et e contrario cupiditas et superbia velut duæ compedes esse probantur, cum quibus infelices superborum animæ, dum se per elationem in altum erigunt, justo Dei judicio in inferni profunda descendunt. Et ideo quoties in Scripturis divinis aut in quibuscumque prædicationibus audieritis laudes humilitatis, ibi etiam præconia charitatis agnoscite; sicut e diverso vituperationem superbiæ, cupiditatis exsecrationem intelligite. Et quia de cupiditate superbia nascitur, et de charitate humilitas generatur; ita sibi invicem copulantur, ut unaquæque mater sine filia sua esse non possit. Quicumque ergo se desiderat de malo superbiæ liberari, prius in se cupiditatem, de qua nascitur, conetur exstinguere; sicut e contrario qui veram humilitatem concupiscit jugiter obtinere, charitatem matrem ipsius contendat fideliter custodire. Unde totis viribus Dei misericordiam deprecemur, ut nos de malo superbiæ vel cupiditatis liberare, et bonum humilitatis et charitatis per suam misericordiam largiri dignetur: ut non superbiæ principem diabolum imitando descendamus in infernum; sed sequendo magistrum humilitatis Christum, ascendere mereamur in cœlum. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXCVII (*a*).

De Humilitate et Timore Domini (*b*).

1. ***Humilitatem a suis exigit Deus. Hac virtute cœlum conscenditur. Sine hac nec Spiritus sancti gratia, nec veritatis lux: nulla bona. Quid præstet coram Deo.*** David propheta et psalmista, qui teste Scriptura secundum cor Dei electus fecit omnes voluntates ejus, ipse, fratres charissimi, quid Creator noster in his appetat et diligat, quodam loco ostendit, ita dicens: ***Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in cœlo et in terra*** (*Psal.* CXII, 5 *et* 6)? Si ergo Dominus altissimus, cujus excellentiæ et magnitudinis non est finis, in omni creatura sua, et ea quæ in supernis, et ea quæ in infimis est constituta, in Angelis videlicet et in hominibus humilitatem considerat et probat; quantum necesse est nobis humilitati semper studere, ipsamque in omnibus conservare, ut sic placeamus Conditori nostro? Quanta autem sit veræ humilitatis virtus, facile ex verbis Domini agnoscitur, qui, ut superbiam Pharisæorum damnaret, dixit: ***Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur*** (*Luc.* XIV, 11). Humilitatis quippe passibus ad cœli culmina conscenditur; quia Deus excelsus non superbia, sed humilitate attingitur, de quo dictum est, ***Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*** (*Jacobi* IV, 6): unde et in Psalmis dicitur, ***Excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit*** (*Psal.* CXXXVII, 6). *Alta* posuit pro superbis. ***Humilia*** vero ***respicit*** ut attollat; ***alta***, id est, superba ***cognoscit*** ut dejiciat. Discamus humilitatem, per quam Deo propinquare poterimus, sicut ipse in Evangelio ait: ***Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris*** (*Matth.* XI, 29). Per superbiam mirabilis angelorum creatura cecidit de cœlo, per humilitatem Dei fragilitas humanæ naturæ ascendit in cœlum. Honesta est enim inter homines humilitatis consuetudo, sicut Salomon ait: ***Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia; ubi autem humilitas, ibi et sapientia*** (*Prov.* XI, 2). Item alius Sapiens: ***Quanto,*** inquit, ***major es, tanto humilia te in omnibus; et coram Deo invenies gratiam*** (*Eccli.* III, 20). Item Deus per prophetam ait: ***Ad quem autem respiciam, nisi ad humilem et quietum et trementem verba mea*** (*Isai.* LXVI, 2)? Quicumque humilis et quietus non fuerit, non potest in eo habitare gratia Spiritus sancti. Deus humilis factus est nostræ salutis causa: erubescat homo superbus esse. Quantum humilitate inclinatur cor ad ima, tantum proficit in excelso. Qui enim humilis erit, exaltabitur in gloria. Primus humilitatis gradus est, veritatis sermonem humiliter audire, memoriter retinere, voluntarie perficere. Eam quippe quam non invenerit humilem, veritas fugit mentem. Quanto quisque humilior erit de se ipso, tanto major erit in conspectu Dei. Superbus vero quanto gloriosior apparet inter homines, tanto dejectior erit ante Deum. Qui enim sine humilitate bona opera agit, in ventum pulverem portat. Item Scriptura dicit, ***Quid superbit terra et cinis*** (*Eccli.* X, 9), dum vento superbiæ dispergitur, quod jejuniis vel eleemosynis congregari videtur? Noli, o homo, in virtutibus tuis gloriari; quia alterum habiturus eris judicem, non te ipsum: in cujus conspectu te ipsum in corde tuo studeas humiliare, quatenus ille te exaltet in tempore retributionis suæ. Descende ut ascendas, humiliare ut exalteris; ne exaltatus humilieris. Qui enim sibi vilis est, ante Deum pulcher est; et qui sibi displicent, Deo placent. Esto igitur parvus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Dei. Tanto enim eris apud Deum pretiosior, quanto fueris ante oculos tuos despectior. In summo honore summa tibi sit humilitas. Honoris laus est, humilitatis virtus.

2. ***Nulla est sine timore Dei. Timor alius filiorum, alius servorum. Timor Dei expellit peccata. Ideo et gehennæ metum.*** Sed hanc veræ humilitatis virtutem nemo sine timore Dei habere potest; quia eorum neuter sine altero esse potest. Quid autem timor Dei efficiat, fratres, audite. ***Initium sapientiæ timor Domini*** (*Psal.* CX, 10). Magna est cautela peccati, Dei semper præsentiam timere. Qui perfecte Deum timet, diligenter se a peccatis custodit. ***Timenti Deum in novissimo die bene erit*** (*Eccli.* I, 13), et merces ejus in æternum permanet. Qui erubescit in conspectu hominis peccare, quanto magis dignum est quod erubescat in conspectu Dei iniquitatem agere, qui non solum opera, sed et corda considerat? Qui timore sancto Deum metuunt, inquirunt quæ beneplacita sunt illi. Alius est timor filiorum, alius est timor servorum. Servi enim propter tormenta dominos timent; filii vero propter amorem patris timent. Si filii Dei sumus, timeamus eum ex charitatis dulcedine, non de timoris amaritudine. Homo sapiens in omnibus operibus suis Deum timet, sciens se nunquam ejus præsentiam effugere posse, sicut Psalmista Deo dicit: ***Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam*** (*Psal.* CXXXVIII, 7)? Item, ***Quia neque ab oriente neque ab occidente*** (*Psal.* LXXIV, 7): subauditur, patet locus fugienti Deum. ***Qui timet Dominum, accipiet doctrinam ejus; et qui vigilaverit in mandatis ejus, inveniet benedictionem*** (*Eccli.* XXXII, 18) sempiternam. ***Timentis Deum beata est anima*** (*Id.* XXXIV, 17), et a tentatione diabolica tuta remanet. ***Beatus homo qui semper est pavidus*** (*Prov.* XXVIII, 14), et cui donatum est Dei timorem semper ante oculos habere. Qui timet Dominum, recedit ab itinere pravo, et ad virtutum semitam vias suas dirigit. Timor Dei repellit peccata, et adjicit virtutes. Timor cautum facit hominem, et sollicitum ne peccet. Ubi vero timor Dei non est, ibi dissolutio vitæ est. Qui Deum in prosperis non timet, timeat vel in adversis; refugiat ad illum qui flagellat et sanat. ***Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis*** (*Psal.* CXI, 1). Timor Dei timorem expellit gehennæ; quia facit hominem peccatum cavere, et justitiæ opera augere. Post hæc ad illum perveniet timorem, qui dicitur sanctus, et permanet in sæculum sæculi (*Psal.* XVIII, 10); quia est in dilectione.

3. ***Inde pax et omnia bona.*** Sic ergo, fratres, timeamus Deum, ut diligamus eum; quia ***perfecta charitas foras mittit timorem*** (I *Joan.* IV, 18) servilem:

(*a*) Alias, de Tempore 213.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Erat dubius Lovaniensibus, falsus Verlino et Vindingo. Conflatus est ex cap. 10 et 15 operis Alcuini de Virtutibus et Vitiis: et quædam ex Benedictinæ Regulæ capite 7 verbis prope iisdem refert in conclusione.

atque ita abundantiam habere possumus securitatis et plenitudinem omnium bonorum. Unde et propheta ait : *Timete Dominum, omnes sancti ejus; quoniam nihil deest timentibus eum. Divites eguerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono* (*Psal.* XXXIII, 10 *et* 11). Quapropter obsecro vos, dilectissimi, ut timorem Dei semper ante mentis vestræ oculos habeatis, et oblivionem præceptorum Dei omnino fugiatis, illudque sedulo cogitetis, qualiter timentes Deum et mandatis ejus obedientes ad vitam vadunt perpetuam; contemnentes vero et præcepta ejus spernentes, in pœnam ibunt æternam : humilitatemque veram in corde vestro intus habeatis, sicque eam non ficte moribus coram proximis vestris insinuetis, ut et ipsi bonis exemplis vestris instructi glorificent Deum, et vobiscum æternam in cœlis studeant percipere remunerationem : præstante Domino nostro, etc

SERMO CCXCVIII (*a*).

De Adversitate temporali (*b*).

1. *Calamitates nostris peccatis imputandæ. Quid in bonis et malis efficiant. Mundana spes amara.* Quoties, fratres charissimi, aliquæ adversitates veniunt, quoties aut hostilitas aut siccitas aut mortalitas justo Dei judicio nobis fuerit irrogata, non ejus injustitiæ, sed nostris hoc peccatis imputare debemus : quia, sicut dicit Apostolus, *Non iniquus est Deus, qui infert iram* (*Rom.* III, 5). Multorum enim malis moribus atque clamoribus exagitatus est mundus. Et ut hoc omnes intelligere possint, apertius Charitati vestræ insinuo. Sic sunt boni et mali, quomodo si duo vasa sint plena, et unum habeat putredinem, et aliud aromata pretiosa : cum uno ventilabro ventilata fuerint, illud vas ubi aromata, odorem desiderabilem, aliud autem fetorem intolerabilem reddit. Ita simul boni atque mali indiscrete quidem turbati, sed alto Dei judicio separati. Quoties aliqua tribulatio in mundum venerit, qui boni sunt, velut sancta vasa, gratias agunt Deo, qui eos castigare dignatur : illi vero qui sunt superbi, luxuriosi, cupidi, blasphemant et murmurant contra Deum, dicentes : O Deus! quid tanti mali facimus, ut talia patiamur? Unde sæpe fit ut infelices isti amore hujus vitæ obligati, nec istam tenere possint, et illam sempiternam de qua fugiet dolor et gemitus, amittant : et, quod pejus est, nec ista mala præsentia possunt evadere, et ad illa quæ æterna sunt, eorum crimina eos faciunt pervenire. Non insultans, sed gemens et dolens hæc dico. Ecce sicut in eo qui superbo et rebelli spiritu emendare se noluerit, impletur illud quod scriptum est, *Qui in sordibus est, sordescat adhuc; justus autem justiora faciet, et sanctus sanctiora* (*Apoc.* XXII, 11). Non enim spes bonorum in isto est mundo posita. *Spes enim quæ videtur*, ait Apostolus, *non est spes* (*Rom.* VIII, 24) : quoniam et ipsa spes mundana quæ videtur, in amaritudine vera est. Amaram enim potionem mundus suis dilectoribus propinat. O infelicitas generis humani! Amarus est mundus, et diligitur; putas, si dulcis esset, qualiter amaretur?

2. *Fœdæ depopulationis descriptio.* Vos alloquitur veritas, dilectores mundi : ubi est quod amastis? ubi est quod pro magno tenebatis? ubi est quod dimittere nolebatis? ubi sunt tot regiones, ubi tantæ splendidissimæ civitates? Lugendo potius ista dicta sunt quam insultando. Magno affectu ista deputarentur, si tantummodo audirentur. At cum oculos nostros dira calamitas et obsidionis percusserit, et nunc tempore mortalitatis affligat; mortuorum hominum sepeliendis corporibus vix illi qui remanere videbantur, occurrerint. Considerantes etiam illa mala quæ justo Dei judicio illata sunt, quando totæ provinciæ in captivitatem ductæ sunt, sustinuimus matresfamilias abductas, prægnantes abscissas : et nutrices avulsis e manibus parvulis, atque in vias projectis, nec vivos ipsos filios retinere, nec mortuos permiserunt sepelire [1]. Cruciatus magnus et dolor, timor et horror tortores cordis pariter insistebant, maxime cum a talibus feminis hoc impia barbarica exigebat potentia, ut quæ se sciebat multorum mancipiorum fuisse dominam, barbarorum se subito sine ullo pretio lugeret ancillam. Sic impletum est in nobis illud quod dictum est per prophetam David : *Vendidisti populum tuum sine pretio, et non fuit multitudo in commutationibus eorum* (*Psal.* XLIII, 13). Dura a delicatis, et a nobilibus mulieribus servitia sine ulla miseratione humanitatis a barbaris exacta sunt. Strepitus clamoris hujus in auribus nostris urget, dum talia audimus atque videmus. Numquid ferreæ sunt carnes hominum, etiamsi servus ferreus (*a*) in aliquibus inveniatur? Quis ista audiens vidensque non doleat? Unde cum propheta dicere possumus : *Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis meis fontem lacrymarum; et plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei* (*Jerem.* IX, 1)? Non solum mortem corporum, verum etiam animarum, Christianis loquimur. Multos cognovimus in ista visitatione sine sacramento Baptismi ex ipsa vita fuisse ereptos, atque inter vasa iræ relictos. Quis luctus idoneior, quis planctus celsior inveniri potest, quando sic exarsit ira Omnipotentis, ut repelleret etiam tabernaculum suum, in quo habitavit in hominibus : et ille etiam *qui unico Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (*Rom.* VIII, 32), nec pretium tanti sanguinis attenderit, nulli ecclesiæ, nulli clero, nulli sacratæ virgini, nulli parcerecivitati?

3. *Jugum Christi leve. Huic multi præferunt jugum avaritiæ.* Nos vero, fratres charissimi, quibus Dominus non pro nostris meritis parcere, sed adhuc ad pœnitentiam reservare dignatur, non sine grandi timore debemus considerare, quod hæc omnibus nobis præbentur exempla. Et ideo illorum mors proficiat ad nostram salutem, eorum tribulatio sit nostra correptio, de aliorum plagis faciamus medicamenta vulneribus nostris : et semper timeamus quod Dominus in Evangelio dixit, *Putatis quod hi Galilæi præ omnibus peccatores fuerint, quoniam talia passi sunt? Non dico vobis : sed nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis* (*Luc.* XIII, 2 *et* 5). Et ideo qui solebat esse luxuriosus, sit castus; qui superbus, sit humilis; qui erat invidus, sit benignus; qui per fraudes vel calumnias solebat res alienas rapere, incipiat de suis largiores eleemosynas dare. Nimis delicatum est quod a nobis requirit Dominus noster, fratres charissimi. Non dixit nobis, Jejunate plus quam potestis, et plus quam vires vestræ sufferunt vigilate; non nobis dicit, A vino vel a carnibus abstinete; non a nobis requiruntur : sed hoc dignatur injungere, quod omnes homines possunt cum ipsius gratia sine grandi labore complere. Sed, quod pessimum est, multi sunt qui durissimum et amarissimum avaritiæ jugum cum multis laboribus volunt ferre, et dulce jugum Christi et onus ejus leve dissimulant humeris suis imponere : malunt cum multis peccatis sub sarcina gravi succumbere, quam jugum Christi, quod

(*a*) Alias, de Tempore 111.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Habuerunt dubium Lovanienses, suppositilium Verlinus et Vindingus. Baronius vero genuinum ratus, ad tempus Vandalicæ obsidionis retulit, atque ut novissimum omnium sermonum, qui exstent Augustini, totum suis Annalibus inseruit ad annum 430. Verum dicendi genus plane Cæsarianum postulat ut alio referatur : nec dubitandum videtur quin de tempore agat Arelatensis obsidionis a Francorum exercitu contra Gothos. Cujus temporis calamitates descriptas habemus in libro de Vita Cæsarii primo, n. 15, etc., necnon apud Cassiodorum in Variar. lib. 3, epist. 32 et 40, unde excerpta quædam dedit Baronius ad annum 508. De num. 1 vide Augustini serm. 311, n. 14 : de num. 3, Appendicis serm. 29, n. 2; 17, n. 3; 244, n. 3; 269, n. 3; 274, n. 2.

[1] Forte, *permissæ sunt*.

(*a*) In B. notatur ad marginem, *forte*, «animus» Morel, Elem. Critic., pag. 155, censet hic legendum, *sensus*, pro, *servus* : rectius. M.

eos potest in cœlum elevare, suscipere. Vos vero, fratres, nobiscum sapienter et fideliter cogitantes, disrumpatis a cervicibus vestris durum et asperum avaritiæ jugum, et jugum Christi suavissimum vestris humeris imponite, secundum Apostolum conversationem vestram levantes in cœlum (*Philipp.* III, 20); ut, cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso appareatis in gloria (*Coloss.* III, 4). Quod ipse præstabit, etc.

SERMO CCXCIX (a).

De esuriendo et sitiendo Dei verbo.

1. *Justitiam esurire quid sit. Jus populi ut exigat a sacerdote verbum Dei.* Inter reliquas beatitudines, quas in Evangelio Dominus ac Salvator noster enumerare dignatus est, etiam hoc addidit, dicens: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Matth.* V, 6). Felices sunt quibus istam præclaram famem, et desiderabilem sitim Deus donare dignatur. Quomodo autem esuritur justitia, fratres? Justitiam esuris, si verbum Dei patienter et libenter audire volueris: de tali enim cibo dictum est, *Qui edunt me, adhuc esurient; et qui bibunt me, adhuc sitient* (*Eccli.* XXIV, 29). Quamvis enim melius sit facere quam nosse; prius est tamen nosse, quam facere: debet enim discere, qui optat implere. Denique audi Scripturam dicentem, *Omnis qui non didicerit justitiam super terram, veritatem non faciet:* et iterum, *Zelus apprehendet populum ineruditum; et ignis adversarios consumet.* Et in hoc loco ideo dicitur ignis adversarius; quia non de parte Christi, sed de parte diaboli esse cognoscitur. Et iterum, *Justitiam discite, qui habitatis*[1] *terram* (*Sap.* I, 1). Manifestum est ergo quod ipse esurit justitiam, qui discere optat justitiam. Prius ergo debemus discere, ut postea mereamur implere. Ut ergo ista beatitudo per Dei gratiam impleatur in vobis, si in veritate, ut credimus, et esuritis et sititis justitiam, quoties vobis verbum Dei fuerit tardius prædicatum, nolite exspectare ut vobis ultro illud debeamus ingerere; sed etiam vos ipsi, quasi rem vobis jure debitam, fideliter a nobis ac sitienter exigite.

2. *Sacerdotum obligatio ut illud tradant. Verbum Dei pecunia duplicanda.* Nam si nos semper ultro velimus offerre, et vos aliquoties tardantibus nobis nolueritis exigere; possumus ab illis qui periculum nostrum nesciunt, importuni forsitan judicari. Sed qui bene novit quam grave pondus immineat cervicibus sacerdotum, intelligit quod quamvis assidue verbum Dei prædicemus, minus tamen reddimus quam debemus. Testificatur enim sacerdotibus Spiritus sanctus per prophetam, *Clama, ne cesses:* non dicit, Clama post multos dies; sed, *Clama, ne cesses; quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo peccata eorum* (*Isai.* LVIII, 1). Et iterum: *Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram* (*Ezech.* III, 18). Et Apostolus: *Memoriam mei retinete, quoniam per triennium non cessavi die ac nocte, cum lacrymis monens unumquemque vestrum* (*Act.* XX, 31). Si Apostolus, ut se apud Deum absolveret, die noctuque verbum Dei prædicabat; quid de nobis fiet, qui vix vel post multos dies commisso nobis gregi spiritualia pascua providemus? Et propterea contestatur Timotheum idem apostolus, dicens: *Testificor coram Deo, et Christo Jesu, qui judicaturus est vivos et mortuos, et adventum ipsius, et regnum ejus* (II *Tim.* IV, 1). Et quasi interrogaretur quare tam metuendam contestationem præmitteret, secutus adjunxit: *Prædica verbum, insta opportune, importune; argue, obsecra, increpa* (*Ibid.*, 2). Quid est *opportune, importune;* nisi opportune volentibus, importune nolentibus? Volentibus audire verbum Dei offerendum est; fastidientibus, ingerendum: ne forte contra nos ante tribunal Christi stantes dicant se a nobis admonitos non fuisse, et animarum illorum sanguis de nostris manibus requiratur. Unde cum grandi tremore pensare debemus, ne ad nos etiam illa terribilis sententia dirigatur, quam servus ille meruit audire, qui acceptum talentum duplicare noluit: *Serve,* inquit, *male et piger, quare non dedisti pecuniam meam nummulariis ad mensam; et ego veniens cum usuris exegissem illam* (*Matth.* XXV, 26, 27)? Et quid post hæc? Avertat Deus hoc a nobis: *Inutilem,* inquit, *servum projicite in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium* (*Ibid.*, 30). *Quare,* inquit, *non dedisti pecuniam meam nummulariis?* Pecunia, dilectissimi, non aliud intelligitur, nisi id quod in ecclesia prædicatur. Nummularii qui pecuniam accipere debent, non sunt alii nisi populi christiani. Sicut enim nobis grave peccatum erit ad mensam cordis vestri non dedisse pecuniam Domini nostri; ita e contrario et unicuique vestrum non parvum periculum imminet, si id quod verbis acceperit, bonis operibus duplicare noluerit.

3. *Cibus est animæ.* Quia ergo et nostrum et vestrum periculum agnovistis; quoties evenerit ut vobis tardius verbum Dei ministretur, sic hoc moleste accipite, quomodo si corpori vestro quotidiani victus substantia subtrahatur. Non enim apud nos major debet esse corporis fames quam animæ. Nam quantum animam digniorem esse novimus, tantum de ejus victu majorem sollicitudinem habere debemus. Si enim caro nostra bis in die reficitur; quare molestum et ineptum judicet aliquis, si vel post septem dies anima Dei verbo pascatur. Quomodo enim caro reficitur cibo isto terreno; sic et anima pascitur Dei verbo. Et ideo quoties vobis tardius oblatum fuerit, per sanctam importunitatem vestram excitate pigritiam nostram, et quod vobis jure debetur exigite.

4. *Sacerdotes velut vaccæ lac verbi Dei præparent. Id populi velut vituli sollicite requirant. De hac re amat Cæsarius inquietari.* Sacerdotes enim in Ecclesia similitudinem videntur habere vaccarum; christiani vero populi typum præferunt vitulorum. Quomodo enim vaccæ per campos et prata discurrunt, vineta et oliveta circumeunt, unde pastis herbis ac frondibus cibum lactis præparent vitulis suis: ita sacerdotes in diversis sanctarum Scripturarum montibus assidue legendo verbum Dei, debent flores decerpere, ex quibus spiritale lac valeant filiis ministrare; ut possint partem habere cum apostolo Paulo, qui dixit, *Lac vobis potum dedi, non escam* (I *Cor.* III, 2). Non incongrue, fratres charissimi, sacerdotes vaccarum similitudinem habere videntur. Sicut enim vacca duo ubera habet, ex quibus nutriat vitulum suum; ita et sacerdotes duobus uberibus, Veteris scilicet et Novi Testamenti, debent pascere populum christianum. Considerate tamen, fratres, et videte quia istæ carnales vaccæ non solum ipsæ ad suos vitulos veniunt, sed etiam sui vituli eis obviam currunt, et ita ubera matrum suarum capite frequenter percutiunt, ut aliquoties, si majores vituli sint, ipsarum matrum corpora de terra sublevare videantur; attamen injuriam ipsam vaccæ libenter suscipiunt, dum vitulorum suorum cupiunt videre profectum. Hoc etiam boni sacerdotes debent fideliter desiderare vel cupere, ut filii eorum pro salute animæ suæ assiduis eos interrogationibus inquietent; ut dum filiis pulsantibus gratia divina tribuitur, sacerdotibus sanctarum Scripturarum secreta revelantibus æternum præmium præparetur. Hoc ideo dico, ut et in nobis et in vobis ista similitudo servetur. Cupimus enim a vobis istam desiderabilem inquietudinem sustinere, dummodo animas vestras videre mereamur in Christi amore proficere. Unde sicut nobis expedit, collectis Scripturarum floribus, spiritualem cibum conficere; ita et vos oportet cum

[1] Ms. t., *judicatis.*

(a) Cæsarii nomen in manuscriptus præfert, estque in Bibliotheca Patrum homilia ipsius vigesima sexta. De num. 3 vide serm. 141, nn. 4 et 5: de num. 4 vide Cæsarii Vitam, lib. 1, n. 30.

grandi aviditate requirere. Nam quomodo solent vituli matrum ubera cum grandi impetu inquietare, ut de interioribus earum necessarium sibi possint extrahere cibum; ita et populi christiani sacerdotes suos, velut sanctæ Ecclesiæ ubera, assidua debent interrogatione provocare, ut cibum possint sibi salutis acquirere, et victum animæ suæ necessarium providere: ne forte si et sacerdotes tardius voluerint offerre, et populi nimiis impedimentis mundi istius occupati dedignentur inquirere, impleatur illud quod scriptum est, *Mittam*, inquit, *famem in terram; non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei* (*Amos.* VIII, 11). Credimus tamen de Dei misericordia, quod ita et nobis studium legendi vel prædicandi, et vobis audiendi desiderium præstare dignabitur, ut ante tribunal æterni Judicis et nos de prædicationibus nostris bonam possimus reddere rationem, et vos pro benigna obedientia et bonorum operum perseverantia, ad æterna valeatis præmia pervenire: præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCC (*a*).

Qualiter excipiendum Dei verbum [1] (*b*).

1. *Paterna ipsius sollicitudo erga debiles. Arguit feminas in terra velut in lectis jacentes.* Ante aliquot dies propter eos qui aut pedes dolent, aut aliqua corporis inæqualitate laborant, paterna pietate sollicitus consilium dedi et quodam modo supplicavi, ut quando aut Passiones prolixæ aut certe aliquæ lectiones longiores leguntur, qui stare non possunt, humiliter et cum silentio sedentes, attentis auribus audiant quæ leguntur. Nunc vero aliquæ de filiabus nostris putant quod hoc aut omnes, aut certe plures quæ sanæ sunt corpore, frequenter debeant facere. Nam ubi verbum Dei cœperit recitari, quasi in lectulis suis ita jacere volunt: atque utinam vel jacerent tantummodo, et tacentes verbum Dei sitienti corde susciperent; non etiam se ita otiosis fabulis occuparent, ut quod prædicatur nec ipsæ audiant, nec alios audire permittant. Unde rogo vos, venerabiles filiæ, et sollicitudine paterna commoneo, ut quando aut lectiones leguntur, aut verbum Dei prædicatur, nulla se in terram projiciat: nisi forte quam nimium gravis infirmitas cogit, sic tamen ut non jaceat, sed magis sedeat, et attentis auribus quæ prædicantur avido corde suscipiat.

2. *Verbum Dei nil minus quam corpus Christi. Nec indignius percipiendum.* Interrogo vos, fratres vel sorores, dicite mihi, Quid vobis plus esse videtur, verbum Dei, an corpus Christi? Si verum vultis respondere, hoc utique dicere debetis, quod non sit minus verbum Dei quam corpus Christi. Et ideo quanta sollicitudine observamus, quando nobis corpus Christi ministratur, ut nihil ex ipso de nostris manibus in terram cadat; tanta sollicitudine observemus, ne verbum Dei quod nobis erogatur, dum aliud aut cogitamus aut loquimur, de corde nostro depereat: quia non minus reus erit qui verbum Dei negligenter audierit, quam ille qui corpus Christi in terram cadere negligentia sua permiserit.

3. *Prædicator gemmarum spiritualium erogator.* Vellim tamen scire, si ab illa hora qua verbum Dei prædicari cœperit, semper pretiosissimas gemmas et inaures vel annulos aureos erogare velimus, utrum stare aut accipere vellent filiæ nostræ. Sine ulla dubitatione, cum grandi ambitione quæ illis offeruntur acciperent. Nos vero quia ornamenta corporalia offerre nec possumus nec debemus, ideo non libenter audimur. Sed non est justum ut spiritualia ministrantes superflui judicemur. Qui enim verbum Dei libenter audit, inaures animæ de patria paradisi transmissas se suscepisse non dubitet. Qui admonetur ut pauperi tribuat aliquid, dum manus ad eleemosynas expandit, dextralia a Christo transmissa percipiet. Quomodo enim terrenis ornamentis caro luxuriosa parvo tempore ornatur, ut carnalibus oculis aut ad suam aut ad aliorum male concupiscentium ruinam placere possit; sic anima sancta divinis sermonibus tanquam spiritualibus et æternis bonorum operum margaritis componitur, ut ad illius cœlestis sponsi consortium et nuptiale convivium feliciter ornata perveniat: ut non ei dicatur illud quod scriptum est in Evangelio, *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem* (*Matth.* XXII, 12)? ne bonorum ornamentis exspoliatus ac nudus audire mereatur, *Ligate illi manus et pedes, et projicite in tenebras exteriores, ubi est fletus et stridor dentium* (*Ibid.*, 13); sed magis pro ornamentis bonorum operum, illa vox ad eum desiderabilis dirigatur, *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (*Id.* XXV, 21).

4. *Et veluti mater ornandæ filiæ studiosa. Quam mercedem de suo labore exigat.* Rogo vos, filiæ, diligenter ea quæ a nobis dicuntur audite. Si aliqua mater propriis manibus ornare velit filiam suam, et illa despiciens ornamenta quæ accipit, frequentius se inclinet ad terram, et huc atque illuc ita per inquietudinem moveatur, ut illam mater sua secundum suam voluntatem ornare non possit; numquid non juste aut objurgatur, aut cæditur? Et me ergo putate matrem esse animarum vestrarum, et ita vos velle componere, ut in vobis nec macula nec ruga possit ante tribunal æterni Judicis apparere. Animabus enim vestris non solum ornamenta, sed etiam medicamenta desiderans providere, studeo dissuta consuere, conscissa sarcire, vulnerata curare, abluere sordida, reparare perdita, et ea quæ sunt integra, spiritualibus margaritis ornare. Si me non piget; quare aliquis fastidiose velit accipere? Cum enim terrena et temporalia ornamenta corporis, si non invenitur qui donare velit, carissimo pretio comparentur: quanto magis æterna animarum ornamenta, quæ absque ullo pretio a nobis non cum parvo labore quæsita, vestris spiritualibus offeruntur, justum est ut a vobis cum perfecta charitate suscipiantur? Nos enim margaritas vobis de paradisi patria providentes, nullam aliam in hoc sæculo mercedem optamus accipere, nisi ut vos patienter et libenter, quæ vobis insinuantur, videamus audire, et cum Dei adjutorio secundum vires vestras operibus adimplere.

5. *Conclusio.* Fratres charissimi, et venerabiles filiæ, non ideo dicimus quod vos agnoverimus verbum Dei non libenter accipere; propitio enim Deo, plus quam cogitari vel dici potest, de vestra obedientia gaudet et exsultat anima nostra: sed dum vos volumus ad meliora semper ascendere, etiam ea quæ vos perfecte cognoscimus agere, paterna sollicitudine præsumimus admonere. Et quia non toti viri vel mulieres voluerunt hodie ad vigilias convenire; rogo vos, filii et filiæ, ut ea quæ vobis dicta sunt, illis qui absentes fuerunt fidelissime referatis: ut non solum de vestra, sed et de aliorum correctione mercedem habere possitis.

SERMO CCCI (*a*).

Admonitio ut pro salute animæ, aspera prædicatio non solum non respuatur, sed ardenti desiderio requiratur (*b*).

1. *Sacerdos ne sit remissior. Timeat pœnas Heli.*

[1] In manuscriptis titulus est, *Admonitio ut silentium in ecclesia præbeatur.* In editis autem: *De permissione ac prohibitione sedendi in ecclesia, quando vel lectiones leguntur, vel verbum Dei prædicatur.*

(*a*) Alias, 26 ex Homiliis 50.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. In editione Lovaniensium dubius est, Verlini autem et vindingi censura suppositítius. Augustino stilus et res minime conveniunt, sed apprime Cæsario. De num. 1 vide Appendicis serm. 265, n. 3: de num. 4, serm. 285, n. 3; 301, n. 5: de num. 5, serm. 249, n. 2; 281, n. 3; 282, n. 4.

(*a*) Alias, ex Vignerianis 36.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustino in quibusdam manuscriptis et in Vignerii Supplemento male tributus. Cæsarii est in Bibliotheca Patrum homilia decima quinta: et certe modos loquendi Cæsarianos, qui aliis genuinis ejus sermonibus, ac orationi quam in causa Contume-

Phinees ob severitatem laudatur. Quotiescumque, fratres charissimi, tam pro vestra quam pro mea salute mihi necesse est aliqua dura vel aspera prædicare, considerantes periculum meum, debetis hoc æquanimiter ac patienter accipere; quia prædicatio aspera, ægrotis medicamenta providet, sanis ornamenta componit. Non est enim leve quod per prophetam Spiritus sanctus sacerdotibus Domini comminatur. *Si*, inquit, *non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram* (*Ezech.* III, 18); et iterum, *Clama, ne cesses; quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo peccata eorum* (*Isai.* LVIII, 1): et illud quod negligenti sacerdoti nimium terribiliter in Evangelio dicitur, *Serve male, quare non dedisti pecuniam meam nummulariis, et ego veniens cum usuris exegissem?* Et quid post hæc? *Inutilem*, inquit, *servum projicite in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* XXV, 26, 27, 30). Ecce qualem sententiam sacerdos negligens sustinebit, qui verbum Dei assidue prædicare noluerit. Et ideo, fratres charissimi, quoties vobis aliqua aspera pro salute animæ vestræ humiliter suggero, absolvo apud Deum conscientiam meam. Timeo enim et nimium expavesco Heli sacerdotis exemplum, qui pro eo quod audiens filios suos adulteria committere, dissimulavit eos aut cædere, aut de communione suspendere; sed tantummodo leviter admonuit, dicens: *Filii, non est bonum quod de vobis audio. Si homo in hominem peccaverit, rogabit pro eo sacerdos; si autem ipse sacerdos deliquerit, quis exorabit pro eo* (I *Reg.* II, 23-25)? et tamen licet hoc dixerit, quia eos non cum grandi severitate distrinxerit, et ipse retro cadens de sella, fractis cervicibus mortuus est, et nomen ejus de libro vitæ deletum est, et uno die triginta millia de populo interfecta sunt, et duo filii ejus occisi sunt, et arca Testamenti ab inimicis capta est (*Id.*, IV). Ecce quam grave malum factum est per negligentiam sacerdotis, qui noluit timere illud quod supra dictum est, *Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram.* Ista enim tam terribilis sententia mihi intolerabilem metum facit; et ideo me vobis importunum existere, et frequenter clamare compellit. Et quia negligens sacerdos quam gravi fuerit plaga percussus audistis, Phinees sacerdos, qui sanctam severitatem tenuit, videte quid a Domino audire meruit. Cum enim duos adulteros simul uno ictu percutiens occidisset, Domino dicente, audire promeruit, *Phinees sacerdos zelo meo commotus, revocavit iram meam, ne disperderem populum* (*Num.* XXV, 11): et ideo in ipso Psalmo scriptum est, *Stetit Phinees, et exoravit, et cessavit quassatio; et reputatum est illi ad justitiam, a generatione in generationem usque in sempiternum* (*Psal.* CV, 30 *et* 31).

2. *Peccatores correpti reponunt se non esse solos. Et hoc quam stulte.* Sed quando peccatores pro suis criminibus castigantur, quod pejus est, non toti humiliter et obedienter accipiunt; sed plures sunt qui impudentissima fronte respondere non erubescunt, dicentes: Numquid ego hoc solus feci? Numquid non illi et illi aut similia aut pejora fecerunt? Numquid non talia clerici etiam majoris ordinis faciunt [1]? Infelix! solatium tibi est turba peccatorum [2]? Numquid ideo unusquisque peccator poterit minus torqueri, si cum ipso infinitæ peccatorum multitudines æterno supplicio cœperint cruciari? Quanto melius erat unicuique, ut peccatorum suorum mala fugiens, humili confessione clamaret, *Ego dixi, Domine, miserere mei; sana animam meam, quia peccavi tibi* (*Psal.* XL, 5); et illud, *Iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum contra me est semper* (*Psal.* L, 5): et magis exempla illorum, qui post multa peccata bene conversi sunt, pro remedio animæ suæ sequeretur; et non sibi illos proponeret imitandos, quibus post breve gaudium succedit sine fine supplicium.

3. *Addunt malorum res non esse minus secundas. Cur id ita fiat. Afflictionis necessitas.* Solent etiam et hoc profana temeritate desperantes de Dei justitia criminosi vel negligentes dicere; quod multi talia aut forte pejora crimina committentes, nihil mali in hoc sæculo patiantur, sed et sani et divites in omni prosperitate permaneant. O infelix et nimium lugenda præsumptio! Ergo capitalia crimina committentes superbi et impii ideo tibi videntur esse beati, quia nihil mali in hoc sæculo patiuntur? Audi de talibus Scripturam dicentem, *In laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur; ideo tenuit eos superbia eorum, operti sunt iniquitate et impietate sua, prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum* (*Psal.* LXXII, 5-7). Ideo enim in hoc sæculo minime flagellantur, quia præ nimietate scelerum suorum æterno supplicio reservantur. Non enim brevi tempore castigari potuerunt, quibus necesse erit sine fine torqueri. Nam Dominus ac Deus noster, qui istos pro sua justitia castigare dissimulat, filios suos diversis tribulationibus exercere non cessat; secundum illud quod scriptum est, *Flagellat Dominus omnem filium quem recipit* (*Hebr.* XII, 6); et illud, *Ego quos amo, arguo et castigo* (*Apoc.* III, 19). Si omnem filium flagellat quem recipit, ergo quem non flagellat, non recipit: et si omnem quem amat castigat, ergo quem non castigat non amat. Et hoc ut ita fiat non Dei potentia operatur [1], sed illorum nequitia sustinere meretur; secundum illud quod scriptum est, *Ut sordens sordescat adhuc, et justus justificetur adhuc* (*Id.* XXII, 11).

4. *Remedia in æternum mansura nobis hic providere debemus.* Hæc ergo diligentius et attentius cogitet, qui se in comparatione pejorum minus peccare putat: et dum adhuc anima ista peccatrix in isto fragili corpusculo continetur, remedia sibi in æternum mansura provideat; ne forte si cum delectat brevi tempore purpura indutum et bysso, inter opes et delicias voluptati vel luxuriæ infeliciter deservire [2], necesse sit illi postmodum inter inferni flammas sine ullo jam remedio guttam refrigerii postulare. Sed quando hæc luxuriosi audiunt, velut phrenetici, amisso sanitatis sensu irridere et subsannare solent eos, a quibus eis talia cum grandi labore prædicantur. Rideant quantum volunt, habent pro nobis Dominum respondentem, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* V, 5): habent et illi Dominum dicentem, *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis: væ, qui saturati estis, quia esurietis* (*Luc.* VI, 25). Derideant ergo nos superbi; nos tamen pro eorum salute, licet minus digni, die noctuque cum rugitu et gemitu Dei misericordiam supplicemus, confidentes de illius ineffabili pietate, quod eos cito inter filios suos ita dignabitur castigare, ut per ipsam castigationem ab omnium peccatorum præcipitio revocentur, et dignam pœnitentiam agentes cum sanctis mereantur æterna præmia percipere: quod tantum [3] tunc in veritate fieri poterit, quando sine aliqua mora peccator ad pœnitentiæ medicamenta confugerit.

5. *Sacerdotes, medici spirituales: corporum medicos in quo præcellunt.* Vos vero, fratres charissimi, agnoscentes quam gravis sarcina cervicibus immineat sacerdotum, a quibus omnium animæ requirendæ sunt, sicut jam supra suggessimus, videntes quæ mala negligens Heli sacerdos incurrerit, et quam gloriam Phinees, qui zelo Dei commotus est,

[1] Sic ex Ms. collegii Claromontani addita particula, *non.* [*Numquid illi et illi aut similia aut pejora fecerunt? numquid talia clerici etiam majoris ordinis faciunt?*]

[2] Idem Ms, *miserorum.*

liosi episcopi habuit, inspersi sunt, plurimos continet. De num. 1 vide Appendicis serm. 249, n. 1; 295, n. 7: de num. 2 vide eumdem serm. 295, n. 4, et serm. 68, n. 3; de num. 3, serm. 34, n. 6; 22, n. 4: de num 5, serm. 249, n.

[1] Ms. rin., *per injustitiam operatur.*

[2] Sic ex codice collegii Claromontani. [*luxuriæ infideliter deservire.*]

[3] Mss., *tamen.*

Domino remunerante perceperit; secundum vestram consuetudinem ea quæ vobis prædicantur, etiamsi aliquoties vobis amara videantur et aspera, libenter excipite. Et vos enim bene nostis quod non semper medici dulces potiones porrigunt ægrotantibus, sed frequenter amaras et asperas; nonnunquam etiam ferramentis aliqua membra secare, et cauteriis exurere solent; et totum illi qui infirmi sunt patienter excipiunt, dum post brevem tribulationem longam sanitatem recipere cupiunt. Et nos ergo, qui licet minus digni, tamen qualescumque medici spirituales esse videmur; necesse nobis est non semper blanda et mollia, sed aliquoties aspera vel dura, illis qui in anima ægrotare videntur ingerere. Quomodo enim per amarissimam potionem digeruntur humores mali; sic per asperam castigationem mores pessimi minuuntur. Nam illud quale est, fratres charissimi, quod medici corporum, quando ad ægrotos venire dissimulant, cum grandi humilitate rogantur, præmia et munera eis promittuntur, et tamen dubium est utrum aliquid illorum medicamenta proficiant: nos vero qui de medicamento spirituali in nullo penitus desperamus, et nec terrenum præmium nec aliqua temporalia lucra requirimus, ideo fastidiri debemus, quia nos ultro ingerimus, et nihil aliud quam pœnitentiam [1] et correctionem in ægrotantibus invenire desideramus? Carnalis enim medicus, utrum relevare possit ægrotum, incertum est: spiritualis vero medicina si libenter accipiatur, absque ulla dubitatione, etiamsi multis peccatis vulnerata sit, etiamsi mortua sit anima, suscitatur. Quare ergo cum tam grandi expensa et cum multis doloribus requiritur sanitas corporum; et cum sine ulla expensa tribuatur, ab aliquibus non libenter accipitur sanitas animarum? Quare hoc, fratres charissimi? Quia multi sunt qui majorem curam habent in carne sua, quam in anima. Sed oportebat illis ut erga animam, ubi imago Dei est, sollicitudinem majorem semper impenderent: quia quando caro, quæ modo tantum diligitur, vermibus cœperit devorari in sepulcro, anima Deo ab Angelis præsentatur in cœlo; et ibi jam, si bona fuerit, coronatur, aut si mala, in tenebras projicitur. De quibus tenebris attentius supplicemus, ut nos Dei misericordia liberare dignetur, qui vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCII (*a*).

De studio sapientiæ, lectione et meditatione legis Dei (*b*).

1. *Cognitione Dei nihil melius. Scientia vera. Sapientia perfecta. Vita beata.* Oportet, fratres charissimi, ut mundo corde et casto corpore sapientiam divinam discere diligatis, et intelligere appetatis; quia ipsa cognitio Dei fideliter se quærentibus [2] et instanter meditantibus tribuit (*c*). Cognitione autem Dei nihil melius est; quia nihil beatius est, et ipsa vera beatitudo est. Unde et Salvator ad Patrem ait: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (*Joan.* XVII, 3). Hujus ergo sapientiæ notitia qualiter adipiscatur, audite. Primo omnium quærendum est homini quæ sit vera scientia, veraque sapientia: quia *sapientia hujus sæculi, stultitia est apud Deum* (I *Cor.* III, 19). Scientia vera est, a diaboli servitio, quod sunt peccata, recedere; et sapientia perfecta est, Deum colere secundum mandatorum illius veritatem: quia in his duobus vita beata acquiritur, sicut Psalmista ait, *Diverte a malo, et fac bonum* (*Psal.* XXXIII, 15). Nec etiam sufficit cuiquam mala non facere, nisi etiam et bona faciat; nec bona facere, nisi etiam mala omittat. Omnis ergo qui sic sapiens est, procul dubio beatus erit in æternum. Beata siquidem vita est cognitio divinitatis; cognitio divinitatis, virtus boni operis est; virtus boni operis, fructus est æternæ beatitudinis.

2. *Quanta conferat bona lectio Scripturarum. Hujus et orationis discrimen.* Adhuc ergo bonum habemus solatium, divinarum lectionem Scripturarum: quia sacrarum lectio Scripturarum, divinæ est præcognitio non parva beatitudinis. In his enim quasi in quodam speculo homo se ipsum considerare potest, qualis sit, vel quo tendat. Lectio assidua purificat omnia [1], timorem incutit gehennæ, ad gaudia superna cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare et legere. Nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur; cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur. Geminum confert donum lectio sanctarum Scripturarum; sive quia intellectum mentis erudit, seu quia a mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Labor honestus est lectionis, et multum ad emundationem animæ proficit. Sicut enim ex carnalibus escis alitur caro, ita ex divinis eloquiis interior homo nutritur et pascitur, sicut Psalmista ait: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine! super mel et favum ori meo* (*Psal.* CXVIII, 103). Sed ille beatissimus est, qui divinas Scripturas vertit in opera. Omnes plane Scripturæ sanctæ ad nostram salutem scriptæ sunt, ut proficiamus in eis in veritatis agnitione. Sæpius cæcus offendit quam videns: sic ignorans legem Dei sæpius ignoranter peccat, quam ille qui scit. Sicut cæcus sine ductore, sic homo sine doctore rectam viam vix graditur.

3. *Quid post lectiones sacras præstandum.* Et ideo, fratres charissimi, quicumque ex vobis lectiones sacras legere et intelligere possunt, in his studium impendant, ut earum frequenter meditatione utantur: qui vero sensum locutionis sacræ ex lectione non possunt percipere, attentius audiant interpretantem, ut recipiant saltem inde ædificationem. Cum vero magisterio cœlesti instructi, quid faciendum quidve vitandum sit, dilectissimi, accipiatis; non sit mora in faciendo, quod intus sapiatis intelligendo: quia, ut beatus Paulus apostolus ait, *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis* (*Rom.* II, 13). Et ipsa Veritas ait, *Servus qui scit voluntatem domini sui et non facit, vapulabit multis* (*Luc.* XII, 47). Item alibi scriptum est, *Scienti bonum, et non facienti, peccatum est illi* (*Jacobi* IV, 17). Itaque omni diligentia studete ut cognoscatis voluntatem Dei: postquam autem cognoveritis voluntatem ejus, summo nisu contendite, ut hanc faciatis implentes mandata illius, et instanter deposcite, ut in hoc perseverantes perveniatis ad promissa illius. Ad quod nos adjuvare dignetur ipse qui per suam bonitatem nos vocaverat, et per suam gratiam liberaverat, quique bene certantibus cœlestia regna promiserat, Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat cum Deo Patre et Spiritu sancto per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCIII (*a*).

Admonitio populi ut lectiones divinas audire studeant, etc.

1. *A lectione sacra nullus excusatur. Non inopia temporis.* Gratias Deo agimus, fratres charissimi, quia nos, etsi inter multas occupationes, sanctæ Charitati vestræ repræsentare dignatus est. Novit enim divina clementia, quia etiamsi secundo aut tertio per singulos annos vobis possimus occurrere, nec sic quidem poteramus nostra desideria satiare. Quis enim pater est, qui filios suos, et præcipue fideles et bonos, non frequenter videre desideret? Concedat Deus vobis orantibus, ut et in nobis, quos tanta charitate suscepistis,

[1] Mss. nonnulli, *patientiam.*

[2] Er., *se fideliter quærentibus.* M.

(*a*) Alias, de Tempore 112.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubitarunt de eo Lovanienses: sed rejecit post Verlinum Vindingus, a quo observatum est descriptum fuisse ex Alcuini libro de Virtutibus et Vitiis, cap. 1 et 5.

(*c*) Melius legeretur, *tribuitur*, pro, *tribuit.* M.

[1] Alcuinus, *animam.*

(*a*) Cæsarii est homilia in Bibliotheca Patrum ordine vigesima. De num. 1 vide Appendicis serm. 69, n. 1; 107, n. 1; 112, n. 1; 266, n. 1: de num. 2, serm. 90, n. 6; 294, n., et 1; 295, n. 1; 141, nn. 4 et 5; 299, n. 3.

aliquid boni invenire possitis; et nos hoc semper in vobis videamus, unde plenius gaudere possimus. Quia ergo, quantum dignum est, de Charitatis vestræ præsentia gratulamur, de salute communi, quantum Dominus dederit, colloquamur. Quando aliquid de utilitate animæ proferimus, fratres charissimi, nemo se excusare conetur, ut dicat : Non mihi vacat legere; et ideo non possum Dei præcepta vel agnoscere vel implere. Nec dicat aliquis vestrum : Non novi litteras; ideo mihi non imputabitur quidquid minus de Dei præceptis implevero. Inanis est et inutilis excusatio ista, fratres charissimi. Primum est, quod lectionem divinam, etiamsi aliquis nesciens litteras non potest legere, potest tamen legentem libenter audire. Qui vero litteras novit, numquid potest fieri quod non inveniat libros, quibus possit Scripturam divinam legere? Tollamus a nobis fabulas vanas, mordaces jocos; sermones otiosos ac luxuriosos, quantum possumus, respuamus : et videamus si nobis non remaneat tempus, in quo lectioni divinæ vacare possimus. Fugiamus prandia luxuriosa, quæ nos occupant usque ad vesperam; contemnamus cœnas, quæ nos aliquoties etiam in vitiis usque ad noctem mediam trahunt, in quibus et caro nostra per ebrietatem debilitatur, et anima per turpiloquia et scurrilitates aut vulneratur, forte aut etiam moritur; istas malas occupationes, quæ et animam et corpus debilitant, fugiamus : et videbimus quod nobis remanet tempus, in quo aliquid de salute animæ cogitemus.

2. *Non legendi imperitia. Verbum Dei lumen et cibus animæ.* Quando noctes longiores sunt, quis erit qui tantum possit dormire, ut lectionem divinam vel tribus horis non possit aut ipse legere, aut alios legentes audire? Illi enim lectionem divinam legere non possunt, qui se, sicuti jam dictum est, usque ad mediam noctem inebriare contendunt. Nos vero si Deo volumus placere et de salute animæ attentius cogitare, sobrietatem debemus diligere, et ebrietatem quasi foveam inferni longe refugere. Attendite, rogo vos, fratres : hoc dico quod non ignoratis. Novimus enim aliquos negotiatores qui cum litteras non noverint, requirunt sibi mercenarios litteratos; et cum ipsi litteras [1] nesciant, aliis scribentibus rationes suas ingentia lucra conquirunt. Et si illi qui litteras nesciunt, conducunt sibi mercenarios litteratos, ut acquirant terrenam pecuniam; tu, quicumque es qui litteras non nosti quare etiam non cum pretio et mercede rogas, qui tibi debeat Scripturas divinas relegere, ut ex illis possis præmia æterna conquirere? Pro certo, fratres, qui hoc studiose requirit, credit quod illi in æternum prodesse possit. Qui vero lectionem nec ipse vult legere, nec legentem libenter audire, omnino non credit quod inde aliquid boni possit acquirere. Vos ergo, fratres, rogo et admoneo, ut quicumque litteras scitis, Scripturam divinam frequentius relegatis : qui vero non scitis, quando alii legunt, intentis auribus audiatis. Lumen enim animæ et cibus æternus non est aliud nisi verbum Dei, sine quo anima nec videre potest nec vivere : quia quomodo caro nostra moritur si non capiat cibum, ita et anima nostra exstinguitur si non accipiat Dei verbum.

3. *Rusticus id potest et audire et retinere. Cum discat cantica turpia.* Sed dicit aliquis : Ego homo rusticus sum, et terrenis operibus jugiter occupatus sum, lectionem divinam nec legere possum nec audire. Quam multi rustici et quam multæ mulieres rusticanæ cantica diabolica, amatoria et turpia memoriter retinent et ore decantant? Ista possunt tenere atque parare quæ diabolus docet; et non possunt tenere quod Christus ostendit? Quanto celerius et melius quicumque rusticus vel quæcumque mulier rusticana, quanto utilius poterat et Symbolum discere, et orationem Dominicam et aliquas antiphonas et psalmos quinquagesimum vel nonagesimum et parare et tenere et frequentius dicere, unde animam suam et Deo conjungere, et a diabolo liberare possent? Nam quomodo cantica turpia in tenebras diaboli mittunt; sic cantica sancta Christi lumen ostendunt. Nemo ergo dicat : Non possum aliquid de hoc quod in ecclesia legitur retinere. Sine dubio enim, si velis, poteris. Incipe velle, et statim poteris. Et ut de operibus bonis nullus homo se valeat excusare, donante Deo volo vobis qualemcumque rationem suggerere.

4. *Et ea quæ ad agriculturam spectant.* Animæ nostræ cura, fratres charissimi, maxime terrenæ culturæ similis est. Sicut enim in terra quæ colitur, alia exstirpantur, alia radicitus evelluntur, ut quæ bona sunt seminentur : ita et in anima nostra fieri debet. Eradicentur mala, et bona plantentur; exstirpentur noxia, et utilia inserantur : superbia evellatur, et humilitas plantetur; projiciatur avaritia, et misericordia teneatur; contemnatur luxuria, et castitas diligatur. Nam quomodo in terra tua, nisi mala projeceris, bona plantare non poteris; sic et de anima tua nisi spinas et tribulos vitiorum eradicaveris, virtutum germina sancta plantare non poteris. Dic mihi, rogo te, quicumque es ille qui jam paulo ante dicebas quod pro eo quod non nosses legere, ideo non possis Dei præcepta complere; dic mihi, quis tibi monstravit quomodo putares vineam tuam, quo tempore plantares novellam? Quis tibi hoc ostendit? Quia aut vidisti, aut audisti, aut interrogasti cultores optimos qualiter deberes colere vineam tuam. Quomodo ergo sollicitus es de vinea tua; quare non sic es sollicitus de anima tua?

5. *Villa Dei et villa hominis : quæ utrique cura exhibenda.* Attendite, rogo vos, fratres, duo genera agrorum sunt : unus ager est Dei, alter est hominis. Habes tu villam tuam; habet et Deus suam. Villa tua est terra tua; villa Dei est anima tua. Numquid justum est ut villam tuam colas, et Dei villam desertam dimittas? Si colis terram tuam, cole et animam tuam. Villam tuam vis componere, et Dei villam desertam dimittere? Numquid hoc justum est, fratres? Numquid a nobis hoc meretur Deus, ut animam nostram quam satis ille diligit negligamus? Quomodo attendis villam tuam cultam, et gaudes; cur non attendis animam tuam desertam, et plangis? De agro villæ nostræ paucis diebus victuri sumus in mundo : ibi ergo, id est, in anima nostra majus studium debemus semper impendere. Animam nostram quasi villam suam nobis dignatus est committere Deus, ut illam omni studio debeamus excolere. Totis ergo viribus cum Dei adjutorio laboremus, ut cum Deus ad agrum suum, hoc est, ad animam nostram venire voluerit, totum cultum, totum compositum, totum ordinatum inveniat, messem inveniat, non spinas; vinum inveniat, non acetum; triticum magis quam lolium. Si omnia quæ placeant oculis suis invenerit, æterna nobis præmia repensabit. Si vero totum desertum et spinis repletum aspexerit, cum ipsis spinis operum nostrorum æterno nos incendio deputabit.

6. *Æmulatio Dei de cultu animæ, et tribulationum origo. Nihil in hoc durum exigit Deus.* Inde est, fratres, quod frequenter tribulationes et angustias sustinemus; quia Deus vicem nobis quodam modo reddit. Nolumus nos amare animam nostram, quam ille amat; et ille villam, quam nos amamus, dimittit ut pereat. Nam ut deserta remaneret ab hostibus terra nostra longo tempore, multis vitiis et criminibus deserta remanserat anima nostra. Quia ergo animam nostram quam Deus diligit non amavimus, totum quod in hoc mundo amabamus perdidimus. Et ideo, fratres charissimi, vel sic discamus plus animam amare quam carnem, æterna potius diligere quam caduca. Quidquid enim pro carne laboramus, totum peribit [1]; hoc solum perire non poterit, quod unusquisque pro salute animæ suæ in cœlo reposuit. Nemo ergo se excuset et dicat se litteras nescire; ideo non posse Dei præcepta complere. Non est grande quod a nobis re-

[1] Ms. collegii Claromontani, *et qui cum ipsi litteras.*

[1] Mss., *periet.*

quirit Deus, non durum, non asperum. Clamat tibi in conscientia tua æterna justitia : Quomodo gubernas agrum tuum, guberna et cor tuum; quomodo colis villam tuam, cole et animam tuam; quomodo superfluos palmites tollis de vite tua, sic malos affectus tolle de anima tua. Præcidis de vite tua quod malum est; incide de anima tua quod iniquum est. Quomodo qui vitem suam uno anno putare noluerit, ipso anno abundantius exhibet, et postea sine fructu sterilis remanebit : sic et qui malas cogitationes et mala desideria non tollit de anima sua, videtur afferre fructum de rapinis et fraudibus in anno vitæ suæ quo vivit in hoc mundo; sed postea sterilis remanebit in æternum. Et quia fructus legitimos non exhibuit, quasi sarmenta luxuriosa et infructuosa, æterna illum flamma sine misericordia cruciabit; sicut ipse Dominus dixit, *Paleas autem comburet igni inexstinguibili* (*Matth.* III, 12). Quomodo in vite tua totos oculos [1] superfluos amputas, et duos aut tres qui sunt legitimi derelinquis : sic et in anima tua omnia desideria, quæ res alienas male respiciunt et pessime concupiscunt, Spiritus sancti gladio et crucis falce debes incidere, et hoc tantum unde justitia vel misericordia cernitur reservare.

7. *Id in anima colenda servetur quod in agricultura. Fructus triplex et tres professiones. Bonæ virgines. Viduæ. Conjugatæ.* Nam terra quando colitur, fratres dilectissimi, nostis quæ consuetudo servetur. Primum evelluntur spinæ, lapides projiciuntur; postea terra ipsa proscinditur, combinatur, tertiatur : deinde quarto aut quinto sulco ordine legitimo seminatur. Hoc ergo fiat, fratres charissimi, in anima nostra. Primum eradicentur spinæ, id est, cogitationes malæ. Postea lapides auferantur, hoc est, omnis malitia vel duritia expurgetur. Deinde cor nostrum evangelico aratro et crucis vomere proscindatur et aretur, et confringatur per pœnitentiam, molliatur per eleemosynam, per charitatem semini dominico præparetur : ut et tunc purgata et bene culta cordis nostri terra cum gaudio semen verbi Dei possit excipere, et non solum trigesimum, sed etiam sexagesimum et centesimum fructum reddere. Tres enim professiones sunt in sancta Ecclesia catholica. Sunt virgines, sunt viduæ, sunt etiam conjugati. Virgines exhibent centesimum, viduæ sexagesimum, conjugati vero trigesimum. Alius quidem exhibet amplius [2], alius minus; sed omnes in cœlesti horreo reconduntur, et æterna beatitudine feliciter perfruuntur. Virgines ergo cogitantes Mariam, viduæ Annam, maritatæ vero Susannam, imitentur illarum castitatem in hoc sæculo, ut illis sociari mereantur in æternum. Bonæ enim virgines, quæ non solum corpore, sed etiam corde et lingua virgines esse voluerint, sanctæ Mariæ cum reliquo exercitu virginum sociantur. Bonæ viduæ, non deliciosæ, non linguosæ [3], non curiosæ, non invidiosæ, non superbæ, quæ jejuniis, eleemosynis et orationibus, sicut beata Anna faciebat, serviunt Deo, cum ipsa Anna sancta sociantur multis millibus viduarum. Conjugati vero qui sibi invicem fidem servaverint, et extra se nihil agnoverint, se ipsos tantum nonnisi pro desiderio filiorum agnoverint, assidue eleemosynas fecerint, et in quantum possunt Dei præcepta servaverint, sancto Job, sanctæ Saræ, vel sanctæ Susannæ cum sanctis Patriarchis et Prophetis merebuntur feliciter sociari.

8. *Qualiter audita in concione invicem repetenda.* Rogo vos, fratres charissimi, semper recolite, semper retinete quod vobis pro animæ vestræ salute suggerimus. Nolite hoc transitorie accipere. Debet enim sermo noster in corde vestro radices figere; ut in tempore retributionis possit æternæ vitæ fructus fideliter exhibere. Qui potest totum retinere quod dicimus, Deo gratias agat, et aliis quod retinet semper ostendat. Qui totum non potest retinere, vel partem aliquam recordetur. Et si totum unus non potest, singuli ternas vel quaternas sententias retinete : et dum unus alteri insinuat quod audivit, totum vobis invicem referendo non solum memoriter retinere, sed etiam bonis operibus Christo adjuvante poteritis implere. Dicat unus alteri : Ego audivi episcopum meum de castitate dicentem. Alius dicat : Ego in mente habeo illum et de eleemosynis prædicasse. Alius dicat : Remansit in memoria mea, quod dixit ut sic colamus animam nostram, quomodo colimus terram nostram. Alius referat : Ego retineo dixisse episcopum meum, ut qui novit litteras, Scripturam divinam studeat legere, qui vero non novit, quærat sibi et roget qui illi debeat Dei præcepta relegere, ut quod legerit possit Deo adjuvante complere. Dicat etiam alius : Ego audivi episcopum meum dicentem, quod quomodo negotiatores qui non noverunt litteras, conducunt sibi mercenarios litteratos ut acquirant pecuniam; sic Christiani debent sibi requirere et rogare, et si necesse est, etiam et mercedem dare, ut illis debeat aliquis Scripturam divinam relegere; ut quomodo negotiator alio legente acquirit pecuniam, sic illi acquirant vitam æternam. Hæc si agitis, si vos invicem admonetis; et in hoc sæculo fideliter potestis vivere, et postea ad æternæ vitæ beatitudinem pervenire. Nam si statim ubi de ecclesia recesseris, totum quod ab episcopo audisti oblitus fueris, sine fructu venisti ad ecclesiam, sine fructu inanis redis ad domum tuam. Sed absit hoc a vobis, fratres : magis in vobis impleatur illud quod scriptum est, *Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore* (*Psal.* CV, 3); et illud, *Misericordia autem Domini a sæculo et usque in sæculum super timentes eum : et justitia ejus super filios filiorum custodientibus mandata ejus, et memoria retinentibus ut faciant ea* (*Psal.* CII, 17 *et* 18). Ad quam vos misericordiam Dominus pro sua pietate perducat, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCIV (*a*).

De Misericordia, et Indulgentia (*b*).

1. *Misericordia homini pernecessaria. Hanc aliis exhibendo promeretur. In judice misericordia et disciplina ne dissocientur. Misericordia primo in se servanda.* Inter omnia quibus humana indiget fragilitas, maxime necessaria est misericordia; quia quanto fragilior est corrupta natura, tanto majore indiget providentia beneficii. Et ideo, fratres, quia sine hac vita nostra subsistere non potest, discamus quomodo in nos primum divinam provocemus clementiam, ut secundum multitudinem miserationum suarum nostræ miseriæ subvenire dignetur; quatenus in præsentis vitæ cursu vitemus nostræ salutis damnum, et in futuro interitum possimus evadere perpetuum. Ad hoc enim impetrandum, dilectissimi, sicut nobis Scriptura sacra ostendit, præcipuum est misericordiæ bonum; de qua ipse Salvator ait, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (*Matth.* v, 7). Non potest peccator misericordiam a Deo sperare, qui misericordiam non facit peccantibus in se. Ergo dimittat homo temporale debitum, ut mereatur recipere æternale bonum. Si animas nostras cupimus peccatorum sordibus emundari, misericordiam in nos peccantibus non negemus; ut in die retributionis ad promerendam Dei misericordiam, misericordiæ operibus adjuvemur. Quomodo misericordiam a Deo exspectat vel sperat, qui crudelis est in conservos suos? Si quis cupiat Deum sibi misereri, ita et misereatur debitoribus suis. Certissime indulgentiam exspectare

[1] Sic Ms., Portarum. At Colbertinus *surculos*.
[2] Sic ex Ms. collegii Claromontani. [*Alius quidem habet amplius*.]
[3] Ms. Portarum, *litigiosæ*.

(*a*) Alias, de Tempore 203.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium inter Augustinianos reliquerant Lovanienses : observarunt postmodum alii compositum esse ex capite 7 et 8 operis Alcuini de Virtutibus et Vitiis.

poterit, qui aliis indulgere novit. Ad misericordiæ opus optime nos in Evangelio Dominus exemplo roboravit, ubi ait : *Estote ergo misericordes, sicut Pater vester cœlestis misericors est* (*Luc.* vi, 36) ; *qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Matth.* v, 45). Omnis misericordia facit locum unicuique secundum meritum operum suorum. Qui facit misericordiam, Deo offert sacrificium satis placabile. In judice misericordia et disciplina debet esse ; quia una sine altera bene esse non poterit. Misericordia sola si fuerit, securitatem faciet peccandi subjectis : iterum, si disciplina sola semper aderit, vertitur animus delinquentis in desperationem, et judex non merebitur a Deo misericordiam. Sed hanc misericordiam a se ipso debet homo incipere. Quomodo in aliis est misericors, qui in se ipso crudelis est? In se ipso crudelis est, qui sibi perpetuas peccatis suis præparat flammas. Bene misericors est, qui a se ipso incipit, et se diligenter custodit, ne puniatur cum diabolo; et sic aliis præstet, quod sibi bonum esse prospicit.

2. *Aliis indulgendo conciliatur.* Per indulgentiam autem docuit nos Dominus, quomodo possimus impetrare misericordiam ab illo, cum in Evangelio ait, *Dimittite, et dimittetur vobis* (*Luc.* vi, 37) : item. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater cœlestis peccata vestra ; si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra* (*Matth.* vi, 14 *et* 15). Hæc quoque vera scientia magnam per nos misericordiam sonat [1] his qui eam recte intelligere possunt. Igitur ex nostro judicio judicat nos Deus, et quodam modo in potestate nostra est quomodo judicemur a judice Deo. Si misericorditer judicemus in nos delinquentibus, misericorditer judicat Deus de nobis in se peccantibus. Intendamus ergo in exemplum illius, sicut Doctor Gentium nos admonens ait, *Donate vobismetipsis si quis adversus aliquem habet querelam : sicut Deus in Christo donavit vobis, ita et vos facite* (*Coloss.* iii, 13) : hoc est, quomodo Deus in Christo nobis peccata donavit, sic etiam nos qui in nos peccant dimittamus. Item alibi idem apostolus ait, *Nulli malum pro malo reddentes* (*Rom.* xii, 17) : et alio loco, *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum* (*Ibid.*, 21). Sciendum est certissime quod unusquisque talem indulgentiam accepturus est a Deo, qualem et ipse dederit proximo suo. Tunc oratio nostra pro peccatis nostris ad aures omnipotentis Dei cito perveniet, si delinquentium preces in nostris auribus acceptabiles erunt. Qui clementer peccantibus ignoscere novit, clementiam divinæ pietatis certissime accipiet. Unde et scriptum est, *Qui pronus est ad misericordiam, benedictus a Domino* (*Prov.* xxii, 9). Sic enim remittitur nobis, ut nos remiserimus eis qui nobis quacumque malignitate nocuerunt.

3. *Miserationum multa genera.* Multa itaque genera sunt miserationum, quæ cum facimus, adjuvamur ut dimittantur nobis nostra peccata. Sed ea nihil est majus, qua ex corde dimittimus quod quisque peccavit. Non solum enim qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestimentum, peregrinantibus hospitium, et cætera hujusmodi, verum etiam qui dat veniam peccanti, eleemosynam dat. Et qui emendat verbere in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplina, et tamen peccatum ejus qui ab illo [2] læsus aut offensus est, dimittit ex corde, vel orat ut ei dimittatur ; non solum in eo quod dimittit atque orat, verum etiam in eo quod corripit et aliqua emendatoria pœna plectit, eleemosynam dat ; quia misericordiam præstat. Proinde, fratres, obsecro ut ante omnia misericordiæ operam detis, et in quibuscumque possitis proximos vestros adjuvetis. Ad indulgendum quoque proximis vestris, delicta eorum prompti sitis ; ut peccatorum vestrorum veniam pro hoc ab omnipotente Judice adipisci valeatis, et vitam æternam cum sanctis omnibus in cœlesti regno perpetualiter habere mereamini : præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCV (*a*).

De Misericordia divina et humana. Quod ideo Deus pauperes in hoc mundo esse permiserit, ut divites haberent quomodo peccata sua redimerent.

1. *Misericordia terrena ad cœlestem venitur. Misericordia divina et humana.* Modo, fratres, cum Evangelium legeretur, audivimus dicentem Dominum Salvatorem nostrum, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (*Matth.* v, 7). Dulce est nomen misericordiæ, fratres charissimi ; et si nomen, quanto magis res ipsa? Et cum eam omnes homines habere velint, quod pejus est, non toti sic agunt ; et cum omnes misericordiam velint accipere, pauci sunt qui velint misericordiam dare. O homo, qua fronte vis petere quod dissimulas dare? Debet ergo in hoc mundo misericordiam dare, qui illam optat in cœlo recipere. Et ideo, fratres charissimi, quia omnes misericordiam volumus, faciamus nobis illam patronam in hoc sæculo, ut nos ipsa liberet in futuro. Est enim in cœlo misericordia, ad quam per terrenas misericordias pervenitur. Sic enim Scriptura dicit : *Domine, in cœlo misericordia tua* (*Psal.* xxxv, 6). Est ergo et terrena et cœlestis misericordia, humana scilicet et divina. Qualis est misericordia humana? Ipsa utique, ut respicias miserias pauperum. Qualis vero est misericordia divina? Illa sine dubio quæ tibi tribuit indulgentiam peccatorum. Quidquid enim misericordia humana largitur in via, misericordia divina reddit in patria. Deus enim in hoc mundo in omnibus pauperibus et alitur et esurit [1], sicut ipse dixit, *Quamdiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis* (*Matth.* xxv, 40). Deus ergo qui de cœlo dignatur dare, vult in terra recipere. Quales sumus nos, qui quando donat Deus volumus accipere, quando petit nolumus dare? Quando enim pauper esurit, Christus indiget, sicut ipse dixit, *Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare* (*Ibid.*, 42). Noli ergo despicere miseriam pauperum, si vis securus sperare indulgentiam peccatorum. Esurit modo Christus, fratres, in omnibus pauperibus ipse esurire et sitire dignatur ; et quod in terra accipit, in cœlo reddit. Rogo vos, fratres, quid vultis aut quid quæritis, quando ad ecclesiam venitis? Quid utique nisi misericordiam? Date ergo terrenam, et accipietis cœlestem. Petit a te pauper, et tu petis a Deo ; ille buccellam, tu vitam æternam : da mendico, quod accipere merearis a Christo ; audi ipsum dicentem, *Date, et dabitur vobis* (*Luc.* vi, 38). Nescio qua fronte velis accipere quod non vis dare. Et ideo quando ad ecclesiam venitis, secundum vires vestras, qualescumque eleemosynas pauperibus exhibete. Qui potest, afferat argentum ; qui non potest, exhibeat vinum. Si nec hoc habuerit, exhibeat esurienti buccellam ; si non habet integram, vel qualemcumque particulam : ut impleat illud quod Dominus admonuit per prophetam, *Frange esurienti panem tuum* (*Isai.* lviii, 7). Non dixit, Da totum : ne forte pauper sis, et amplius habere non possis.

2. *Eleemosyna nobis proficit. Cur pauperes permisit Deus.* Et si diligenter attendimus, fratres, hoc ipsum quod Christus in pauperibus esurit, nobis proficit. Ideo enim in hoc mundo Deus pauperes esse permisit, ut omnis homo haberet quomodo peccata sua redimeret. Si enim pauper nullus esset ; eleemosynam nemo daret, indulgentiam nemo reciperet. Potuit enim Deus omnes homines divites facere ; sed nobis per pauperum miseriam voluit subvenire : ut et pau-

[1] Alcuinus *Hæc vero Domini promissio magnam super nos misericordiam sonat.*

[2] Melius sane legeretur, *a quo* pro, *qui ab illo.* M.

[1] Sic ex Mss. [*in omnibus pauperibus et alget et esurit.*]

(*a*) Erat in Bibliotheca Patrum Cæsarii homilia vigesima secunda. De num. 1 vide Appendicis serm. 107, n. 3 ; 78, n. 3, et 142, n. 3 : de num. 2, serm. 308, n. 1 ; 78, n. 6, 225, n. 4 ; 265, n. 2, et 270, n. 3 : de num. 3, serm. 78, n. 6.

per per patientiam, et dives per eleemosynam possint Dei gratiam promereri. Nobis enim militat inopia pauperum. Denique si sapienter intelligis, et statera cordis tui diligenter appendis; incomparabiliter plus est quod pro paupere recipis, quam id quod pauperi largiris. Attende et vide nummum, et regnum. Quid simile, frater, das pauperi? Das nummum, et a Christo recipis regnum: das buccellam, et à Christo recipis vitam æternam; das vestimentum, et a Christo recipis remissionem peccatorum. Non ergo despiciamus pauperes, fratres: sed magis eos desideremus, et ultro nos eis ingerere festinemus; quia miseria pauperum medicamentum est divitum, sicut et ipse Dominus dixit: *Verumtamen date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (*Luc.* XI, 41); et iterum, *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam* (*Id.* XII, 33). Et per prophetam clamat Spiritus sanctus, *Sicut aqua exstinguit ignem; sic eleemosyna exstinguit peccatum* (*Eccli.* III, 33): et iterum, *Conclude eleemosynam in corde pauperis, et hæc liberabit te* [1] *ab omni malo* (*Id.* XXIX, 15). Faciamus ergo misericordiam, fratres, et Christo adjuvante cautionis suæ vinculum teneamus. Illam utique quam supra memoravi, ubi ait, *Date, et dabitur vobis*; et iterum, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Unusquisque secundum vires studeat ne ad ecclesiam vacuus veniat: debet enim aliquid exhibere, qui optat accipere. Qui potest, novo vestimento tegat pauperem: qui non potest, vel vetus porrigat. Qui vero ad ista se non sentit idoneum, porrigat buccellam, suscipiat peregrinum, lectulum faciat, pedes abluat: ut audire mereatur a Christo, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum: quia esurivi, et dedistis mihi manducare; hospes fui, et suscepistis me* (*Matth.* XXV, 34, 35). Nemo se, fratres charissimi, de dandis eleemosynis excusare poterit; quando pro calice aquæ frigidæ mercedem se Christus redditurum esse promisit (*Id.* X, 42).

3. *Eleemosynarum duo genera.* Et quia, sicut frequenter admonui, duo sunt eleemosynarum genera, unum bonum, aliud melius; unum ut pauperibus buccellam porrigas, alterum ut peccanti in te fratri cito indulgeas: ambo eleemosynarum genera implere auxiliante Domino festinemus; ut ad æternam indulgentiam, et ad Christi veram misericordiam pervenire possimus. Sic enim ipse dixit: *Si dimiseritis, dimittet et vobis Pater vester peccata vestra; si non dimiseritis, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra* (*Id.* VI, 14 *et* 15). Et alibi clamat Spiritus sanctus, *Homo homini servat iram, et a Deo quærit medelam? in hominem similem sibi non habet misericordiam, et misericordiam petit a Deo* (*Eccli.* XXVIII, 3, 4)? Dicit enim beatus Joannes [2], *Qui fratrem suum odit, homicida est* (I *Joan.* III, 15); et iterum, *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo vadat; quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos ejus* (*Id.* II, 11). Et ideo, fratres charissimi, ut æterna mala possimus evadere, et ad bona perpetua pervenire, duo quæ supra dixi eleemosynarum genera, quantum possumus et quamdiu vivimus, et ipsi habere et aliis impendere festinemus; ut securi possimus in die judicii dicere, Da, Domine, quia dedimus: nos fecimus quod jussisti; tu imple quod promisisti. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCVI (*a*).

De Eleemosyna (*b*).

1. *Qui a stipe largienda dispensentur.* Faciendis eleemosynis, fratres charissimi, Charitatem vestram admonui, et consilium dare præsumpsi. Et licet apud plures, Deo inspirante, profecerit admonitio nostra, timeo tamen ne sint aliqui qui aut minus faciant quam possint, aut nec forte faciant. Sed dicit aliquis: Pauper sum; ideo eleemosynam dare non possum. Ut nullus se pauper excusare posset, Dominus et Salvator noster pro calice aquæ frigidæ mercedem se redditurum esse promisit (*Matth.* X, 42). Dicis ergo, Pauper sum. Si nihil amplius habes in substantia tua, quam tibi aut in victu aut vestitu rationabili aut mediocri sufficiat, sola tibi potest bona voluntas sufficere. Sed rogo te, diligenter conscientiam tuam interroga, ne forte aliquoties per ebrietatem perdas quod per eleemosynam dare potueras; ne forte per gulam studeas in terra consumere, quod per eleemosynam debueras in cœlum recondere; ne forte delicias præparando, ornamenta ad luxuriam comparando, non habeas quod pro remedio animæ tuæ possis pauperibus erogare; et cum pretiosæ vestes nostræ a tineis soleant devorari, pauperes nec vilia vestimenta mereantur accipere. Si ergo ista omnia impedimenta non aggravant animam nostram, et hoc solum habemus quod nobis vel nostris sufficere possit; non apparebimus rei, si eleemosynam pauperibus non erogamus. Si vero, ut jam dictum est, frequenter luxuria devorat quod misericordia in cœlo thesaurizare potuerat; corrigamur dum tempus est, et quod huc usque aut non fecimus, aut forte minus quam oportuit fecimus, implere totis viribus studeamus.

2. *Eleemosynæ necessitas et efficacia.* Et ideo, o anima christiana, quæ mecum audis et legis, adjuva te consilio sanctissimi Danielis: sic enim ait, *Consilium meum accipe, et peccata tua eleemosynis redime* (*Dan.* IV, 24). Quod consilium si non libenter audieris, ad cœlum sine causa pulsabis. O anima, quæ intra carneos et fragiles parietes habitas, vigila, ora, pete, quære, pulsa. Vigila, inquam, petendo, ora quærendo, pulsa operando. Vigilanti tibi et petenti respondet Dominus, Ecce adsum. Si transieris per ignem, tecum est Dominus tuus, et flamma non ardebit in te: quia *sicut aqua exstinguit ignem, sic exstinguit eleemosyna peccatum* (*Eccli.* III, 33). Si ergo aperueris pauperibus manus tuas, Christus tibi aperiet januas suas, ut paradisi possessor introeas. Si forte putas quod finis mundi tardius veniat, vel tuum considera finem. Ecce paulatim deficit mundus, subtrahuntur omnia bona quæ fuerant, et accedunt mala quæ non erant. Quotidie quod prædixit Dei sermo, completur; et nec sic homo mutatur. Accipe ergo consilium, dum in manibus tuis habes pretium tuum. Dona tibi de tuo dum tuum est: quia fragile est quod tenes, et cæterorum est quod attendis. Considera quale pro te pretium dederit Dominus tuus: sanguinem fudit. Charum te habuit, quem tam caro pretio comparavit.

3. *Divitis et Lazari pauperis mutatæ vices.* Divitis purpurati fuge, frater, exemplum, cujus canes pauper Lazarus suis vulneribus pavit, et micas cadentes de mensa divitis non accepit. Sed post non longum temporis intervallum mutatæ sunt vices. Pauper beatitudinem emit mendicitate, et dives supplicium facultate. Ille in Abrahæ gremio ab Angelis elevatur, dives vero ad inferni profunda perducitur; de quo loco vidit dives pauperem, imo jam pauper divitem. Desiderat guttam, qui negaverat micam. Hæc ergo cogitent divites, qui facultatibus suis se redimere nolunt; ne similia patiantur. Dives fuit ille, de quo nunc loquimur: sunt et hic divites, ad quos nunc lo-

[1] Ms. Portarum, *exorabit pro te.* Hic consentit Ms. Claromontanus cum Ms. Portarum.

[2] Melius Ms. Claromontani collegii: *Dicit etiam beatus Joannes.*

(*a*) Alias, de Tempore 227.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium reliquerant Lovanienses, rejicit post Verlinum Vindingus, qui præter cætera ab Augustino aliena, observat concionatorem epuloni illi de quo Lucæ cap. 16 agitur, verba isthæc facere: « Clamavit tibi Scriptura, et non audisti; propheta « non tacuit, apostolus prædicavit, Evangelium tonuit, » etc Quod quam absurdum sit, nemo non videt. Habet quædam a Cæsario forsitan et a Fausto usurpata. De num. 1 vide Appendicis serm. 142, n. 3: de num. 3, serm. 307, n. 2: de num. 3, serm. 276, n. 5; 78, n. 2.

quimur. Unius sunt nominis; caveant ne sint unius conditionis. Ergo inter divitem purpuratum et Lazarum ulcerosum mutatæ sunt vices. Dives perdidit quod habebat; pauper cœpit esse quod non erat. Dives ille in sæculo apothecas plenas reliquerat; et in inferno guttam ardens petebat, et impetrare non poterat.

4. *Dives in lingua magis cruciatur. Pro se apud Deum dicit. Ob duritiæ culpam causa cadit.* Attendite, fratres. Totum divitis corpus flammis gehennæ consumitur, et sola lingua amplius cruciatur. Ideo sine dubio in lingua majorem sentit ardorem, quia per eam superbe loquendo contempserat pauperem. Ipsa enim lingua quæ noluerat dicere ut eleemosyna pauperi donaretur, gravius gehennæ flammis exuritur. Clamavit enim et dixit: *Pater Abraham, mitte Lazarum ut intingat digitum suum, et refrigeret linguam meam* (*Luc.* XVI, 24). O dives, qua fronte quæris guttam, qui noluisti porrigere micam? Juste nunc exigeres, si dedisses. O mundi bona, apud inferos mala! Accesserunt ad servitium divitis ignes, et ad obsequium sævi tortores. Patitur duros tartarorum ministros. Torquetur, et clamat: O juste et integer judex, vel secundum peccata mea compensentur supplicia ista, vel contra spatia annorum meorum, quibus habui bona, mala recipiam, aut certe in duplum vel quadruplum! Cur per tot millia annorum me teneri jubes in flamma? Peccatorum meorum sum nexibus alligatus, ne fugiam. Per momenta compungor, ut doleam. Sævit in me ignis, et non parcit; cruciat, et reservat: nec totum est quod punit, cui sævum est quod ignoscit. Post illas lamentabiles voces, potuit ei sine dubio responderi: Quid faciam tibi? Eleemosynas non fecisti, quæ peccatorum tuorum pœnas exstinguerent. Clamavit tibi Scriptura, et non audisti; propheta non tacuit, apostolus prædicavit, Evangelium tonuit; annuntiatum est supplicium impiorum, justorum præmium est repromissum: tu umbras et nebulas sæculi hujus tenere te credens, divina præcepta velut inanes fabulas respuisti. Interveniant pro te pauperes, et quidquid petieris, dono. Sed justo judicio vicem tibi reddo: *Quia judicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam* (*Jacobi.* II, 13). Non tibi poterit præstare justitia mea, nisi quod merentur opera tua. Sine causa mortuus in potestate aliena positus clamas, qui in eo tempore quo potuisti, cum me videres in paupere, cæcus eras.

5. *Eleemosynæ merces proponitur.* Fratres mei, manu Dei formati, magno mecum pretio comparati, audite consilium Domini Dei nostri, implete desiderium pontificis vestri, ut cum ipso accipiatis hæreditatem in regno Patris vestri. Ex servo factus es amicus: contemne quod natus es, fac tibi vicem cum Christo. Quare non accipiat partem de substantia tua, qui tibi præmia præparavit æterna? Quare non accipiat vel decimum, qui contulit totum? Contra terrenum patrimonium Deus offert cœlum: sic enim ait, *Venite, benedicti, percipite regnum; quia esurivi, et dedistis mihi manducare* (*Ibid.*, 34, 35). Tunc vos, si modo eleemosynas largiter fideliterque facitis, feliciter dicere poteritis: *Domine, quando te vidimus esurientem, et ministravimus tibi* (*Matth.* XXV, 37)? Quid est hoc, fratres? Convenit fidelis debitor, et creditores excusant? Tunc vobis respondebit Pater, Dominus et amicus, cum quo fecistis cœleste commercium: *Quamdiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis* (*Ibid.*, 40). Nonne ego quæ accepi, terrena accepi? Cœlestia reddam, dabo æternum præmium, et ad partem dexteram regnum: non quia non peccastis, sed quia peccata vestra eleemosynis redemistis. Rogo vos, fratres, ut ista recipiantur in animis vestris, et ita proficiant peregrinis; ut ante tribunal æterni Judicis, et mihi pro benigna admonitione venia, et vobis pro eleemosynarum largitate æterna gloria tribuatur: præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCVII (a).

De similitudine ulmi et vitis, seu, quid sibi invicem conferans dives et pauper

1. *Ulmus divites exhibet; vitis, pauperes Dei servos. Quid sibi invicem conferant.* Legimus in quodam libro, fratres charissimi, de ulmo et vite propositam nobis similitudinem; quam qui diligenter attenderit, non parvam animæ suæ ædificationem inveniet. Nam arbor ulmea et vitis satis sibi convenientes esse videntur. Arbor enim ulmea, licet sit amœna et in sublime porrecta, nullum tamen fructum habere probatur. Vitis vero, quamvis sit parva et humilis, fructibus plena esse cognoscitur: qui fructus, nisi qualicumque ligno leventur in altum, in terra putrescunt atque depereunt. Si vero ulmus extendat ramos suos et erigat vitem, et se ornat, et illam de putredine liberat. Quare ista similitudo sit posita, diligenter attendamus. Arbor ulmea significat hominem divitem in hoc mundo. Sicut enim arbor illa sublimis est et amœna et humida, et tamen fructibus vacua: ita et quicumque dives sæculi hujus, quamvis sublimetur honoribus, in multis facultatibus amœnus et jucundus esse videatur; tamen si ad vitem, id est, ad pauperem Christi eleemosynarum suarum brachia quasi ramos piissimos humiliter non expandit, a fructibus æternæ vitæ vacuus remanebit. Vitis autem significat servos Dei, abbates, monachos vel clericos spirituales, Deo vacantes, et doctrinæ jugiter insistentes, et si qui sunt alii similes horum, qui contempto mundo, Deo die noctuque deserviunt; quo servitio in æterna beatitudine uberes fructus habere creduntur. Ac sic divites mundi hujus abundant in hoc sæculo, et pauperes Christi in cœlo. Quid ergo futurum [1] est, ut nec arbor ulmea sine fructu remaneat, nec vitis in terra putrescat? Hoc enim expedit fieri, ut quomodo arbor ulmea extendit ramos suos, et erigit vel sustinet vitem; sic dives sæculi hujus porrigat ramos suos, id est, manus plenas fructibus agri sui, et sustentet pauperes Christi. Quod si fecerit in hoc mundo, sine dubio ab ipsis pauperibus Christi multipliciter illi repensabitur in futuro.

2. *Quæ divitis parci pœnæ. Qua eum gratia privet tenacitas.* Nec dedignetur dives, aut injuriam sibi æstimet factam, quod arbori comparatus est, si audiat Dominum dicentem, *Arbor bona bonos fructus facit; mala autem arbor malos fructus facit:* sed magis timeat illud quod sequitur, *Omnis* inquit, *arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur* (*Matth.* VII, 18, 19). Extendat ergo manus suas ad eleemosynas, ut possit evadere æternas flammas. Omnes ergo divites timeant exemplum illius arboris infructuosæ et sterilis, id est, illius qui purpura et bysso induebatur. Arbor enim amœna et sublimis erat in mundo: sed quia ramos misericordiæ non expandit ad Lazarum, flammas recipere meruit in inferno, et ab illo petebat guttam, cui negaverat micam (*Luc.* XVI, 24). Hæc ergo cogitent divites qui se de rebus suis, dum suæ sunt, redimere nolunt; ut non faciant talia, ne talia patiantur. Dives fuit de quo loquimur; sunt et aliqui divites ad quos nunc loquimur. Unius sunt nominis; caveant ne sint unius conditionis. Cum hæc ita sint, si illi qui divites sunt, aridas et contractas manus habuerint ad eleemosynas faciendas, et quibuscumque servis Dei, vigiliis, lectionibus vel orationibus insistentibus quæ sunt corpori necessaria dare noluerint; efficiuntur velut ulmus sterilis, quæ vitem sustinere dissimulat. Et cum dives pauperibus Christi nihil dederit, necessitate [2] in opere terreno plus quam solebant exerceantur. Et dum mun-

[1] Alias, *faciendum?*
[2] Forte, *necesse est ut.*
(*a*) Cæsario adscribitur in veteri codice Carthusiæ Portarum, estque in Bibliotheca Patrum homilia ipsius vigesima quarta. De num. 2 vide Appendicis serm. 206, n. 3: de num. 3, serm. 142, n. 6; 77, n. 1; 77, n. 5; 78, n. 5, et 263, n. 2.

dandis actibus occupantur, orationi, lectioni, jejuniis et vigiliis minus insistunt; necesse est ut fructus illorum, quomodo vitis, in terra jaceant, et ex parte aliqua minuantur; ac sibi tantum sufficiant, et nihil divitibus largiantur. Beatus enim apostolus Paulus, dum divites mundi hujus pro sustentandis Christi pauperibus admoneret, quasi de vite loquebatur ad arborem, id est, pro Christi paupere loquebatur ad divitem: *Vestra*, inquit, *abundantia illorum inopiam suppleat; ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum* (II *Cor*. VIII, 14). Quam rem ut omnes intelligant, apertius insinuare debemus.

3. *Commercium divites inter et pauperes. Domestici fidei.* Divites mundi abundant in hoc sæculo pecunia; pauperes Christi in cœlo, vita æterna: erogent ergo divites in mundo pecuniam, ut recipiant in cœlo vitam æternam. Divites mundi frumentum, vinum et oleum in horreo vel in cellario copiose reponunt; pauperes Christi orando, vigilando, jejunando spirituales thesauros in cœlo recondunt: faciant ergo sibi quoscumque servos Dei divites hujus mundi de terrena facultate participes; ut illi eos sibi in cœlesti thesauro faciant cohæredes. Divites mundi hujus, dum aliquoties nimium se terrenis actibus obligant, quantum illos oportet vigilare, legere, et orare vel jejunare non possunt (unde timendum est ne forte aut pro peccatis minus offerant, aut non tantum quantum expedit, in thesauro cœlesti reponant); pauperes Christi his fructibus Deo jugiter vacando exuberant: non ergo sint pigri divites ad eroganda terrena, si cupiunt habere cœlestia. Christus enim qui omnibus hominibus munera sua largitur, in suis pauperibus egere et esurire et algere dignatur. Nemo ergo dubitet dare pauperibus; quia manus pauperis gazophylacium est Christi: quod in terra accipit, in cœlo reponit. Sic et ipse Dominus dixit: *Quando fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis* (*Matth*. XXV, 40). Audiamus Apostolum dicentem, *Qui parce seminat, parce et metet* (II *Cor*. IX, 6): et post pauca, *Operamini quod bonum est ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (*Galat*. VI, 10). Qui sunt domestici fidei, fratres, nisi clerici, boni monachi, et quicumque alii servi Dei impedimenta hujus mundi fugientes, Deo vacantes, lectionibus et orationibus insistentes? Omnibus quidem petentibus, secundum quod possumus, dandum est: servis autem Dei, qui petere a nobis erubescunt, etiamsi non petierint ingerendum est. Ita ergo agere studeamus, fratres charissimi; ut ab auditu malo securi esse possimus. Qui erit auditus malus? *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus; quia esurivi, et non dedistis mihi manducare* (*Matth*. XXV, 41, 42). Rogo vos, fratres, nolite hoc otiose et negligenter audire: sed totis viribus Deo auxiliante contendite, ut nec aliena rapiatis, et de propriis Christi pauperibus abundantius erogetis; corde compuncto jugiter cogitantes, et vobismetipsis invicem colloquentes, Si in ignem mittitur qui non dedit sua; putas ubi mittendus est qui tulit aliena? Non ergo ad nos propter avaritiam illa vox tremenda et terribilis dirigatur, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum*: sed magis propter eleemosynam, illam desiderabilem vocem audire mereamur, *Venite, benedicti, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi: quia esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere* (*Ibid*., 34 *et* 35): necnon et illa magis mittentis Domini vox ad nos feliciter dirigatur, *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (*Ibid*., 23), præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCVIII (*a*).

Admonitio per quam ostenduntur tria genera eleemosynarum, quibus peccata absque labore redimi possunt.

1. *Facilia Deus providit peccatorum remedia. Ideo egent alii, alii abundant. Ut hi misericordia, illi patientia sanantur.* Pius et misericors Dominus, fratres charissimi, multis modis occasiones vel opportunitates providere dignatur, quibus possimus sine grandi labore ac difficultate peccata nostra redimere. Nam quos videt pro peccatis suis ad jejunandum virtutem non habere, et a carnibus vel a vino abstinere non posse, vendere etiam substantiam suam, et pauperibus erogare. Pauperum inopiam providet, et abundantiores fructus tribuit: ut dum superflua sua pauperibus largiuntur, peccatorum indulgentiam consequantur. Quid tam pium ac delegatum [1], quid tam facile et in promptu positum potest esse, fratres charissimi, quam de hoc quod amplius quam opus est tibi Deus dignatus fuerit dare, eleemosynam dando studeas peccata tua redimere? Non hoc jubet Deus, ut ea quæ tibi vel tuis necessaria sunt debeas erogare: de quibus etiam Apostolus dicit, *Non ut aliis sit refrigerium, vobis autem tribulatio* (II *Cor*. VIII, 13). Superflua non ille sibi indiget expendere, sed tibi vult in æterna beatitudine conservare. Nam et pauperes ideo esse voluit, ut divites haberent quomodo peccata sua redimerent. Potuit enim Deus omnes homines divites facere; sed divitibus voluit locum misericordiæ providere. Non enim pro suo merito pauci divites plus colligunt quam illis opus est: et multi pauperes non colligunt nec quod ipsis necessarium est. Hoc enim, sicut jam dixi, divinæ misericordiæ artificium est; ut dum pauperes patienter egestatem tolerant, indulgentiam peccatorum accipiant, similiter et divites dum superflua misericorditer erogant, et a peccatis se redimant, et ad æterna præmia perveniant.

2. *A superfluis erogandis excusatio nulla. Nec inde ditandi filii. Cum nostra non sint.* Considerate, fratres charissimi, et videte quia nulla excusatio nobis potest remanere, per quam dicamus peccata nostra non potuisse redimere. Potes forsitan dicere quod carnem tuam jejuniis ac vigiliis non possis affligere, a vino vel a carnibus non valeas abstinere: numquid potes dicere quod ea quæ tibi amplius quam opus erat Deus dedit, non possis pro peccatis tuis pauperibus erogare? Sed tu forte respondes et dicis: Ex eo quod mihi Deus amplius dederit quam opus est, volo filiis vel filiabus meis argentum emere, ornamenta pretiosissima comparare. Cui ego respondeo: Ornamenta quidem emis, sed peccata non redimis. Et quia non solum decimæ non sunt nostræ, sed Ecclesiæ deputatæ; verum quidquid amplius quam nobis opus est a Deo accipimus, pauperibus erogare debemus: si quod eis deputatum est, nostris cupiditatibus vel vanitatibus reservamus, quanti pauperes in locis ubi nos sumus, fame vel nuditate mortui fuerint, noverimus nos rationem de animabus illorum in die judicii reddituros.

3. *Eleemosyna altera, inimicis indulgere. Hæc omnibus facilis.* Est adhuc aliud genus eleemosynarum, de quo possumus sine ullo labore peccata nostra redimere. Si enim ita sit pauper, ut nec aurum habeat, nec frumentum, nec vinum vel oleum, unde corporalem eleemosynam faciat; quia non potest fieri ut ab aliquibus hominibus non patiatur injuriam, toto corde omnibus inimicis suis indulgeat, et nullum peccatum remaneat quod ejus conscientiam mordeat, et securus in oratione dominica dicat, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth*. VI, 12): et implebitur in eo illud quod Christus in Evangelio promittere dignatus est, dicens, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater cœlestis peccata vestra* (*Ibid*., 14); et illud, *Date, et dabitur vobis, dimittite, et dimittetur vobis*

(*a*) In Bibliotheca Patrum homilia est Cæsarii nona, ipsius nomine in nostris etiam manuscriptis prænotata. De num. 1 vide Appendicis serm. 284, n. 1; 303, n. 2: de num. 2, serm. 223, n. 3; 271, n. 5; 276, n. 4; 277, n. 3: de num. 3, serm. 271, n. 5: de num. 4, serm. 78, n. 6; 303, n. 3: de num. 5, serm. 270, n. 3; de num. 6, serm. 276, n. 2; 277, n. 3.

[1] Forte, *delicatum*.

(*Luc.* VI, 37 *et* 38). Videte, fratres charissimi, quia sicut et in illa alia, de qua prius diximus, ita et in hac eleemosyna nullus potest invenire unde se valeat excusare; nec aliquam rationem dare poterit, quod eam adimplere non possit. Ista enim eleemosyna, per quam in nobis peccantibus veniam damus, non de cellario, non de horreo vel de agello [1], sed de cordis thesauro profertur, de quo ipse Dominus dixit: *Bonus homo de bono thesauro cordis profert bona* (*Matth.* XII, 35). De illis ergo quæ supra diximus, id est, auro, argento, frumento, vino et oleo multi se possunt pauperes excusare: illam vero eleemosynam quæ de corde profertur, qua fronte aut qua conscientia ullus homo se dicturus est habere non posse?

4. *Eleemosynam quæ de corde profertur, nemo dicat se habere non posse.* Et ideo quia non habemus unde nos excusare possimus; cui Deus amplius dederit quam illi opus est, de superfluis redimere peccata sua festinet: ille vero qui captivos redimere et pauperes pascere vel vestire non prævalet, contra nullum hominem odium in corde reservet, et inimicis suis non solum malum pro malo non reddat, sed etiam diligat et pro eis orare non desinat. Certus de promissione vel de misericordia Domini sui, libera conscientia ante tribunal Christi dicere poterit, Da, Domine, quia dedi; dimitte, quia dimisi: ea tamen conditione, ut posteaquam talibus eleemosynis cœperit peccata sua redimere, quia nunquam illi deerunt minuta peccata quæ quotidie redimat, crimina capitalia non admittat, propter illud quod scriptum est, *Qui baptizatur a mortuo, et iterum contingit mortuum, quid proficit lavatio ejus* (*Eccli.* XXXIV, 30)? et illud, *Sicut odibilis fit canis quando revertitur ad vomitum suum, ita peccator est quando revertitur ad peccatum suum* (*Prov.* XXVI, 11).

5. *Eleemosynarum tertium genus. Bona voluntas charitas.* Sed dum duo ista genera eleemosynarum insinuare videmur, forte dicit aliquis: Ecce ego nec terrenam substantiam habeo quam possim pauperibus erogare, nec ab aliquo injuriam patior, cui indulgentiam dando possim peccata mea redimere: quid facturus sum, qui nec ista habeo, nec jejunare a vino, vel a carnibus valeo abstinere? Qui enim ista dicit, poteram ei respondere, falsum esse quod conatur asserere; quia nullus homo in hoc mundo invenitur, qui nunquam ab aliis injuriam patiatur. Tamen acquiescamus ista esse ut asserit (*a*): sic tamen acquiescamus, ut ei demonstremus esse adhuc tertium eleemosynarum genus, quod ita omnes excusationes possit excludere, ut nullus unquam inveniat quod ei possit opponere. Ecce dixisti te nec abundanter frumenta colligere, unde victum aut vestitum possis pauperibus dare; nec injuriam sustinere, quam inimicis debeas indulgere: et ideo dubitas quod non habeas unde possis peccata tua redimere. Accipe ergo et fideliter tene præclarum ac præcipuum tertium genus eleemosynarum. Sit in te bona voluntas, omnes homines dilige sicut te ipsum, pro omnibus ora, et hoc illis desidera quod et tibi: et clamatur tibi ab Angelis, *Pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Et quia bona voluntas ipsa est charitas; si illam habere volueris, impletur in te quod scriptum est, *Charitas operit multitudinem peccatorum* (I *Petr.* IV, 8). Agnosce ergo quia sublata est omnis excusatio vel contradictio tua. Non enim poteris dicere quod bonam voluntatem habere non possis: quia potest fieri quod non velis; nunquam tamen probare poteris quod non possis.

6. *Quæ et quando ob stipem sequestranda.* Et ideo tanta beneficia et tam præclara medicamenta Domini et Salvatoris nostri non negligenter, sed fideliter accipere et custodire cum ipsius adjutorio laboremus: ut non solum indulgentiam peccatorum accipere, sed etiam ad æterna mereamur præmia pervenire. De illis duabus eleemosynis quæ secundo vel tertio positæ sunt, est unum ut in nobis peccantibus dimittamus, ut pro inimicis nostris oremus, ut eos toto corde diligamus; et aliud ut per bonam voluntatem et veram charitatem, quæ operit multitudinem peccatorum, in nobis Deum propitium fieri laboremus: ita aperta est ipsa admonitio, ut expositore omnino non egeat. Illam vero eleemosynam, quam primo loco posuimus, per quam ex eo quod nobis Deus amplius dat quam opus est, et peccata redimere, et præmia æterna nobis possumus inspirante Domino præparare, consilium meum si vultis audire, cum gaudio illam et cum lætitia poteritis, Deo auxiliante, perficere. Quoties aut messes aut vindemias colligitis, et vestras et omnium qui ad vos pertinent computate expensas, simul etiam et illud quod in fisco daturi estis; et id quod vobis superesse cognoscitis, quia non vobis proprie datum est, sed, sicut jam dictum est, dispensandum per vos pauperibus transmissum est, aut totum, aut quantum Deus cordi vestro inspiraverit, sequestrate, et sic sit apud vos, quomodo si hoc jam in manu Dei obtuleritis. Hoc si, secundum quod credimus, fideliter facere volueritis, venientibus captivis et pauperibus non solum non exasperatur aut contristatur animus vester, sed etiam lætificatur et gaudet; dum ea quæ pro amore Dei necessitatibus pauperum deputastis, cum summo desiderio expendere festinatis, et impletur in vobis illud quod scriptum est, *Hilarem datorem diligit Deus* (II *Cor.* IX, 7): et illud, *Qui dat pauperibus, nunquam egebit* (*Prov.* XXVIII, 27): et illud, *Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum* (*Eccli.* III, 33): et quod in Evangelio Dominus dixit, *Verumtamen date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (*Luc.* XI, 41). Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCIX (*a*).

Admonitio ad eos qui sic eleemosynas frequentius faciunt, et tamen rapinas exercent et adulteria committunt.

1. *Eleemosyna sola non sufficit ad delenda crimina. Inanis est si non vitentur peccata.* Rogo vos, fratres charissimi, diligentius considerate, et quantum potestis expavescite vel cavete, ne vobis ille crudelis humani generis inimicus ita subrepat, quomodo solet incautos et negligentes iniqua calliditate decipere. Nam aliquibus homicidis, raptoribus et adulteris vanam securitatem ingerit; ut cum crimina quotidie committant, credant quod ea quotidianis eleemosynis redimant, putantes quod Deus corruptorum more judicum pecuniam accipiat, et peccata dimittat. Accipit plane pecuniam, et eleemosynis delectatur; ea tamen ratione, ut unusquisque peccator, quando offert Deo pecuniam suam, simul offerat et animam suam. Nam rogo vos, fratres, quæ justitia est, ut aliquis criminosus pecuniam suam per eleemosynam Deo offerat, et animam suam diabolo per luxuriam tradat? in pecunia imaginem imperatoris offerat Deo, et in se ipso imaginem Dei tradat diabolo? Non ita Dominus præcipit in Evangelio. Cum enim dicit, *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo* (*Matth.* XXII, 21); quid aliud dicere videtur, nisi ut quomodo in solido imaginem Cæsaris Cæsari, sic in vobis ipsis reddatis imaginem Dei Deo. Nam quamlibet largas eleemosynas aliquis tribuat; si

[1] Ms. Claromontanus, *vel de sacello*: lege, *saccello*.

(*a*) Morel legendum censet, *ita esse ut asserit*. Vide Element. Critic. pag. 303. M.

(*a*) Hujus partem non exiguam reperies in homilia Eligii octava. Sed totum Cæsarii esse probat stilus et veterum librorum auctoritas. In Bibliotheca Patrum est homilia hujus sexta decima. De num. 1 vide Appendicis serm. 55, n. 2; 137, n. 2; 274, n. 4; 55, n. 2; Augustini serm. 9, n. 18: de num. 3, serm. 257, n. 3; 297, n. 7; 274, n. 4: de num. 4, serm. 289, n. ot; 288, nn. 5 et 6; 289, nn. 3 et 9; 45, n 3.

capitalia crimina non devitat, timeo, et valde timeo ne forte falsa securitate se decipiens, et pecuniam perdat, et peccata non redimat. Nemo ergo putet quod quotidiana adulteria eleemosynæ quotidianæ consumant.

2. *Vitam mutare vel tolerare. Quid efficiat eleemosyna, si vita non mutetur.* Aliud est enim mutare vitam, aliud tolerare vitam. Vitam tolerare [1] est minuta peccata, sine quibus esse non possumus, eleemosyna quotidiana redimere : mutare vitam est a capitalibus criminibus abstinere. Tunc enim, sicut jam supra dixi, largior eleemosyna animam liberat, si criminosus mortifera peccata jam deserat [2]. Si vero, sicut jam supra dictum est, substantiam suam tribuat Deo, et animam suam offerat inimico; impletur in eo quod scriptum est, *Qui baptizatur a mortuo, et iterum contingit mortuum, quid proficit lavatio ejus* (*Eccli.* XXXIV, 30)? et illud quod Petrus apostolus clamat, dicens, *Si enim effugientes coinquinationes mundi, his rursum impleti superantur, facta sunt eorum posteriora deteriora prioribus* (II *Petr.* II, 20). Considerate, fratres, quia beatus Petrus hoc peccatoribus contestatur, quod si posteaquam redimere peccata cœperint, iterum ad criminum volutabra redierint, efficientur eorum posteriora pejora prioribus : et continget eis illud quod idem apostolus Petrus adjungit et dicit, *Canis reversus ad vomitum suum, et sus lota in volutabro luti* (*Ibid.*, 22). Quam rem terribilius et apertius etiam Salomon admonet, dicens : *Sicut canis odibilis est quando revertitur ad vomitum suum; sic peccator quando revertitur ad peccatum suum* (*Prov.* XXVI, 11). Quod et ipse Dominus in Evangelio confirmat : *Ecce*, inquit, *jam sanus factus es : noli peccare, ne quid tibi deterius contingat* (*Joan.* V, 14). Quod denuo Salomon contestatur et clamat : *Fili, peccasti, ne adjicias iterum; sed et de pristinis deprecare ut tibi remittantur* (*Eccli.* XXI, 1). Quam rem non de minutis peccatis, sine quibus esse non possumus, sed de capitalibus criminibus dixisse manifestum est. Unde etiam in Evangelio scriptum est : *Cum exierit spiritus immundus ab homine, vadit per loca arida, et quærit requiem, et non invenit. Post hæc revertitur, et invenit domum suam unde exierat mundatam; et ducit secum septem spiritus nequiores se, et erunt novissima hominis illius pejora prioribus* (*Matth.* XII, 43-45). Hoc enim illis contingit, qui per eleemosynam crimina capitalia redimere conantur, sed iterum per luxuriam coinquinantur [3] : quomodo eleemosyna mundat, sic luxuria sordidat. Nam si aliquis stolam suam frequenter abluat, et iterum atque iterum in lutum demergat; nescio qua fronte illam induere in aliqua festivitate præsumat : præcipue cum de Christo Apostolus clamet, *Aptavit sibi Ecclesiam non habentem maculam aut rugam* (*Ephes.* V, 27). Si cum macula et ruga intrare in vitam æternam nemo poterit; qua conscientia capitalibus criminibus oppressus aliquis intraturum se esse in eam confidit, nisi se emendando et eleemosynas dando mundaverit?

3. *Si mutetur, multum prodest.* Et hoc quod suggero, fratres charissimi, diligenter attendite, ne forte aliquis male intelligens, credat me dicere quod eleemosyna non possit prodesse peccatis. Absit hoc a nobis, fratres. Non solum prodesse credimus, sed et multum prodesse fatemur : ea tamen conditione, ut qui eleemosynas pro peccatis suis erogat, crimina capitalia exercere jam desinat; sic eleemosynam faciat jubente Domino [4], ut dedignetur servire peccato. De qua re aliquam similitudinem Charitati vestræ insinuare volo. Rogo vos, fratres, numquid aliquis nostrum vult ut servus suus sic illi pro opere suo mercedem reddat, ut tamen inimicis suis jugiter serviat, et nunquam de illorum societate discedat? Certum est quod hoc nescio si ullus homo sustinere prævaleat. Quod ergo non vis pati a servo tuo, non est justum ut facias Domino tuo. Et ideo, sicut sæpe jam diximus, quando pauperibus erogamus pecuniam, Deo offeramus animam nostram [1], ubi est et cor nostrum. Propterea Deus nos hortatur, ut per eleemosynam pauperum thesaurizemus in cœlo; ut ibi sequatur cor nostrum, quo præmittimus thesaurum nostrum (*Matth.* VI, 20, 21); et sacerdote dicente, Sursum corda, cum secura conscientia respondeamus, nos habere ad Dominum.

4. *Incontinentia reprehenditur. Quam frequens putatur viris licere, non feminis.* Sed dicit aliquis : Juvenis sum; et ideo voluptatem vincere et libidinem superare non possum. Si te non potes continere, audi Apostolum dicentem, *Melius est nubere quam uri* (I *Cor.* VII, 9). Cum enim uxorem ducere liceat, et concubinas habere vel adulterium perpetrare non liceat; quare vis exercere quod non licet, et non vis habere quod licet? Nullus magis illicita vitare debet, quam qui respuit quod licebat. Vere dico, fratres, quia hoc secundum Dominum nulli licuit aliquando, nec licet, nec unquam licebit. Sed, quod pejus est, ita peccata ista in consuetudinem missa sunt, et tanti sunt qui illa faciunt, ut jam quasi ex licito fieri credantur. Si enim nullus est vir qui sponsam suam velit ante nuptias adulterinum habere concubitum, sed omnes homines virgines uxores accipere volunt; qua fronte, qua conscientia ante nuptias concubinas habere non erubescunt? Qua fronte uxorem integram vult invenire, cum ipse sit corruptus? Si enim secundum Scripturam divinam, *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (*Ezech.* XVIII, 20); quomodo aliquis vivam conjugem vult accipere, cum ipse sit mortuus? Sed sicut jam dixi, mala et pessima ista consuetudo ita a pluribus sine aliquo Dei timore committitur, ut hoc nec peccatum esse credatur. Sed forsitan aliquis putat licere hoc viris, et feminis non licere : ut enim viris liceat, sicut jam dixi, peccantium obtinuit multitudo. Nam in populo christiano, quidquid feminis non licet, nec viris unquam aut licuit aut licebit. Unde quicumque hoc se fecisse cognoscunt, rogo ut non mihi sed sibi potius irascantur, et magis de sua correctione, quam de nostra oblocutione vel persecutione studeant cogitare : ut cum dies judicii venerit, etsi coronam non merentur accipere, vel peccatorum indulgentiam consequantur. Amen.

SERMO CCCX (*a*).

De Eleemosynis (*b*)

1. *Eleemosynæ efficacia. Si tamen de alieno non fiat. Hanc de rapinis largientes ad judicium sistuntur.* Remedia peccatorum, fratres, medicina est eleemosynarum. *Eleemosyna* enim *a morte liberat, et non patitur hominem ire in tenebras* (*Tobiæ* IV, 11). Patrocinatur in die judicii homini, ut flammas æternas non timeat, sicut Jacobus in Epistola sua dicit, *Superexaltat misericordia judicium; et Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam* (*Jacobi* II, 13). Sed talis debet esse ipsa misericordia, fratres, quæ suscipiatur, non quæ repellatur; quæ peccata purget, non quæ animam gravet; de bono, de justo labore, de propria facultate, et non de pauperis egestate. Fratres, non

[1] Ms. collegii Claromontani et Colbertinus Ms., hic et supra, *colorare.*

[2] Ms. t., *largior eleemosyna erit* (forte *proderit*), *si cum oblata pecunia animam Deo obtulerit. Si vero*, etc.

[3] Ms. collegii Claromontani, *et iterum ad eadem crimina revertuntur : quomodo*, etc.

[4] Idem Ms., *jam desinat; et sic eleemosynam faciat jubente Domino.*

[1] Post verba, *offeramus animam nostram*, additur in eodem manuscripto, a secunda manu, sed antiqua, *ut ubi est thesaurus noster, ibi esse possit et cor nostrum. Quare enim Deus a nobis pecuniam quærit? Ideo utique, quia scit quod illam sis diligimus, et de ipsa jugiter cogitamus, et ubi est pecunia nostra.* Quæ verba nec superflua videntur, nec a Cæsario aliena.

(*a*) Alias, 47 ex Homiliis 50.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Erat Lovaniensibus ambiguus, Verlino autem et Vindingo falsus. Falsitas certe ex stilo satis manifesta est.

vult Deus hominem a misericordia cessare, nec libenter aspicit Deus quemquam de fraudibus dantem: sicut Salomon propheta dicit, *Honora Dominum Deum tuum de justis laboribus tuis* (*Prov.* III, 9). De justis laboribus jussit dari; de injustis vero rapinis prohibuit dari. Sed cum judicare cœperit Deus, dicturi sunt hi qui de fraudibus vivunt, et de spoliis miserorum eleemosynas faciunt: Domine præcepta tua servavimus, et in nomine tuo misericordias fecimus; pauperes pavimus, nudos operuimus, et peregrinos hospitio recepimus. Quibus dicturus est Deus: Quod dedistis dicitis; quod rapuistis quare non dicitis? Quos pavistis memoramini; quare non recordamini quos necastis? Quos operuistis, gaudent; et quos exspoliastis, plangunt. Quos hospitio recepistis, retinetis; et obliti estis quantos de suis habitaculis exclusistis? Ego, ego misericordiam fieri jussi; fraudes et rapinas exerceri non mandavi. Unus repletur panibus, quem de rapinis satiasti, et benedicit Deum [1]; non te, sed Deum. Quem necasti, ille miser necatus ingemuit, et exaudivit gemitum ejus qui vidit quod feceris ei. De malo acquiris, et gaudes; rapis et lætaris: pauper rogat, et contristaris; prandium paras, et tales ad tuum prandium vocas, qui tibi vicem rependant. Ornas convivium, ne quid desit, et cum amicis tuis epularis; et ante januam tuam rogantem pauperem non audis. Tu diversis bonis repleris; et egenti non misereris. Multis epulis distentus, et multo vino sopitus, pauperem rogantem contemnis. Oblitus es dictum prophetæ dicentis, *Qui*, inquit, *averterit aurem suam ab egeno, et ipse invocabit Dominum: et non exaudiet eum* (*Prov.* XXI, 13)? Inclina aurem tuam, audi egentis vocem et fame pereuntis; ut et tuam vocem Deus exaudiat tribulantis. Da de quo tibi donare dignatus est Christus. Ipse te divitem fecit; ideo redde illi quod suum est. Ipse se dicit accipere quod pauperibus datur, sibi collatum clamat quod in corde pauperis fuerit seminatum; sicut in Evangelio dicit, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui recipiant vos in æterna tabernacula* (*Luc.* XVI, 9). Ecce habes, christiane, æternum tabernaculum, si dederis pauperibus victum. Si quid das, illuc transmittis, tibi in futuro reponis: non unde carnaliter satureris, sed unde spiritualiter glorieris; non unde ventrem repleas, sed unde flammas exstinguas: quia scriptum est, *Eleemosyna a morte liberat, et non patitur hominem ire in tenebras.*

2. *Iram Dei avertit misericordia. Omnia sunt Dei dona. Cur aliis plus, aliis minus dedit.* Misericordia est enim, fratres, quæ iram Dei avertit, a peccatis redimit, ignes futuros exstinguit; sicut Salomon propheta dicit, *Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna resistit peccatis* (*Eccli.* III, 33). Da ergo egenti, confer non habenti, succurre fame pereunti. Crudele est ut de quo habes, non des ei quem scis non habere. Grave est ut de tua abundantia non sustentes egentis inopiam. Unde semper flagellamur in fructibus: quia bene egentibus non facimus. Revera si consideres, homo; unde damna, unde calumniæ, nisi hinc de sterilitate vestra? Tu non das indigenti quod potes, quod te non gravat; venit una calumnia, perdis et quod non habes. Ventre pleno ambulas; et vacuum pauperis ventrem non consideras. Bene est tibi de bonis Dei, nihil indiges, honestis vestibus uteris; et nudum et trementem frigore non vestis. Si tibi dicat Deus: Te ipsum ego feci, quod vivis meum est, quod habes ego dedi; et ingratus es. Aufero quæ dedi, nego quod donavi, dimitto te quem feci; et sine me vive, si potes. Plus tibi dedi, ut haberes unde pauperi dares; pauperi non dedi ob hoc, ut te probarem: non quia ambobus non habui unde darem, sed per pauperem te volui probare. Ego sum qui divitem et pauperem feci, prærogatorem te constitui in bonis meis. Fac misericordiam; quia nihil perdes, et me qui tibi dedi, non offendes. Da, quid dubitas? quia si dederis, ego plura dabo. Quid tibi soli vindicas, quod ambobus dedi? quare tu solus comedis, quod ambobus creavi? Quasi tuo labori hoc assignas, aut tuum esse putas? Aufero auxilium meum, habe laborem tuum; aufero misericordiam meam, et tunc apparebit miseria tua.

3. *Inanis est avarorum providentia. Nulli deest divina. Nostra non sunt quæ habemus.* Ad hæc quid dicturus es, miser? Miser es, qui miserum non vides, uteris solus bestiis, pecoribus, animalibus, avibus, serpentibus. Communis est cibus; et tu homini denegas victum? Sed, credo, ideo non das, ne dando finias, ne prærogando delicias. Qui hæc consideras, finem vitæ tuæ non consideras? Etsi pecunia non finitur, vita tamen finitur: et quando non speras, ad te venitur. Sic non consideravit ille dives, qui in abundantia torquebatur, et quasi de inopia quærebatur. *Quid faciam*, inquit, *quomodo habebo ubi fructus meos congregem?* Et audivit vocem Domini dicentis, *Stulte, anima tua hac nocte auferetur a te; quæ præparasti, cujus erunt* (*Luc.* XII, 17, 20)? O vanitas hujus divitis! Nescit si vivat, et de fructibus cogitat; nocte moriturus, fabricare disponit. Ecce audisti et tu, christiane, quid timeas. Fac misericordiam. Quid dubitas? Non te deseritur, qui te prærogatorem constituit. Ipsius est enim vox in Evangelio arguentis incredulos et dicentis, *Considerate volatilia cœli, quoniam non seminant neque metunt*, quibus non sunt cellaria; *et Pater vester cœlestis pascit illa* (*Matth.* VI, 26). Si quæcumque habes, tua esse dicis; si potes, constitue propter fures in domo tua vigiles, fode foveas, absconde divitias, fac tibi loculos et arcas ubi reponas, contra Dei voluntatem tene, habe, vive, si potes. Ergo, fratres, faciamus misericordiam, pascamus esurientes, nudos operiamus, et peregrinos hospitio recipiamus. Bene ergo facientes non deficiamus, et tempore suo metemus vitam æternam in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCXI (*a*).

De Eleemosyna (*b*).

1. *In judicio nullam incurret perniciem, qui comparaverit eleemosynis pietatem.* Felix operarius cultor eleemosynarum, eo quod ex horreo suo comparaverit cœlum, et panem esurientibus dans, delictorum suorum presserit incendium: cui propheta tale exhibet testimonium, et patronum habet Spiritum sanctum in causa. Talis operarius felix vivit, et securus jam moritur, cum quo ambulat patrimonium immortale. Horreum, in quo debitorem fecerit Dominum, dum pascit alterum, dando accipit ipse. Modico panis comparavit vitam cœlestem, se faciens hæredem. In die judicii nullam poterit incurrere perniciem, qui comparaverit eleemosynis pietatem. Cui propheta tale exhibet testimonium, *Salva eum et vivifica eum, Domine* (*Psal.* XL, 3). O duplex prophetæ beneficium! Salvat pariter, et commendat ut salvetur, quia et ipse salvavit; ut vivificetur, quia et ipse vitam poscenti donavit in terra. Beatus est iste, dum usque sic currit in cœlum [1]. Sed ne aliquando vacet in illo vitæ beneficium, festinet ad præmium magnum, dimittat et in sæculo testimonium, quo dicit, *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus* (*Ibid.*, 2). Et iterum Isaias dicit, et sic testatur: *Solve*, inquit, *omnem nodum injustitiæ. Solve suffocationes impotentium commerciorum, dimitte quassatos in requiem, et omnem consummationem injustam dissipa. Frange esurienti panem tuum, et egenum sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, vesti; et domesticos seminis tui ne despicias. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, et vestimenta tua cito orientur* [2], *et præibit ante te justi-*

[1] Sic Mss. At editi, *benedicet Dominus.*

[1] Mss., *Beatus est iste dominus qui sic currit in cœlum.*

[2] Er., *et sanitas tua citius orietur.* At Lov., *et sanitates tuæ cito orientur.* M.

(*a*) Alias, 39 ex Homiliis 50.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Ex illis est qui Lovaniensibus dubii manserunt, et postea Verlini et Vindingi sententia rejecti sunt.

tia, et claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamabis. et Dominus exaudiet te ; dum adhuc loqueris, dicet, Ecce adsum (*Isai.* LVIII, 6-9).

2. *Misericordia perfecta est, non exspectare rogantem. Sic ergo nos agit Deus. Sic egit et Christus.* Perfecta ergo est misericordia, fratres charissimi, ut ante occurratur esurientibus, quam roget aliquando mendicus. Non est enim perfecta pietas quæ precibus extorquetur. Sed si taceat mendicus, loquitur pallor in facie, pene lassus [1], fessus et elisus, nusquam suspectus [2]. Festina pietate succurrere, ne audias rogantem, ne quod debetur Domino vindices tibi. Imitare Deum tuum, *qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Matth.* v, 45) : et ecce veniet tibi pluvia antequam roges, descendet ubertas nocte, dum stertis ; dum adhuc in lecto es, ex præcepto vigilat dies, excubant elementa, fructus te nesciente effunduntur. Jactat cœlum, et parturit terra : tot cellaria messium, dum nescimus, sic accipimus, et tantas opes comedimus, antequam rogemus. Et tibi, homo, modicus est ipse panis; et precibus vendis? Non rogaverunt quatuor millia Jesum in deserto septem panes et paucos pisces, ut infinita agmina manderent, quo prandio vicisset saltem usuram mensura. Qui cum erogarentur, *Colligite*, inquit, *fragmenta, ne quid depereat* (*Joan.* VI, 12) : quia sanctum fuerat totum quod ipse consecraverat. Replentur septem sportæ buccellarum, saturata sunt tanta millia ; et nihil minoratum est, et crevit eis cibus, dum impenditur victus : sic et eleemosyna, si indigentibus erogetur.

3. *Eleemosyna id agit quod Deus. Est secundum baptismum. A gehenna liberat. Hic et jam eroganda.* Magnum opus est eleemosyna, fratres charissimi, ut faciat homo quod fecit Deus : quia hos paucos esurientes in terra dimisit, qui uno vasculo orbem cœli pascit, per quem et nobis liceat erogare. Sed si ubique fuisset abundans, perierat misericordia : dedit nobis Deus secundum baptismum. Quis enim sine peccato? *Nam sicut aqua exstinguit ignem, sic et eleemosyna exstinguit peccatum* (*Eccli.* III, 33). In horreis nostris habemus abundantiam, quæ flammas nostras oblatione unius panis exstinguat : et ante fores gehennæ stat misericordia, et neminem permittit in carcerem mitti. Et quicumque misertus fuerit, miserebitur ei : et si quis non fuerit misertus, non miserebitur ei. Da panem, cum potes : quia nemo esuriet in inferno quem possis pascere. Nec habebis post mortem frumentum, nec invenies illic aliquando mendicum ; quia non erit tempus miserendi. Bonorum enim malorumque discretio in suis actibus permanebit, ipso Christo Domino nostro rege ac judice secernente agnos ab hædis, et per dexteram ac sinistram sequestrante : qui esurisse et sitisse se dicit, et cætera in suis minimis perpessum fuisse se asserit. Date ergo omnibus, dilectissimi fratres, date præcipue domesticis fidei. Date omnibus, ne cui non dederitis, ipse sit Christus ; cuive dederitis, ipse sit Christus.

SERMO CCCXII (*a*).

De Eleemosyna (*b*).

1. *Eleemosyna suadetur intuitu divini judicii. Ex ipsius mercede. Quod opes sint pauperibus delegatæ.* Si homo priscam sui originem noscat, aut dignitatem in se cumulatam intelligat, aut judicium destinatum sollicito timore perpendat ; inveniet quid primo protoplastus amiserit, quid postmodum Christi misericordia contulerit, quid futuro judicio destinarit : ut hæc primo sollicita cura pertractans primordia recenseat, præsentia teneat, futura sollicito timore pertimescat. *Claude*, inquit Sapientia, *eleemosynam in sinu pauperis, et ipsa pro te orabit* (*Eccli.* XXIX, 15). Facile enim curatur vulneribus peccatorum, qui necessitatem curaverit pauperum ; et misericordiam accipiet, qui proximo pietatis non denegat officia. Denique cui dare præcipitur, gaudeat quod non ea sorte natus sit, ut indigeat. Sufficit ad gloriam dantis, quod alterius miseria in paupere locuples donando existat, quod misericordia feneret Deum, quod pascat in paupere Christum, quod per alterius inopiam peccatorum accipiat indulgentiam. Objurgantis Domini vox est, *Si in alieno mammona fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis* (*Luc.* XVI, 12)? Talem enim se exhibere quis pauperi debet, qualem sibi alium exhiberi vellet, si pauper ipse fuisset. Cæterum dispendium magnum est, si Deum de Dei dono promereri nolueris, aut cum tibi Dominus ad hoc dederit ut dispenses, ejus delegata non serves. Semper enim sua Dominus tibi dispensanda interim commendavit, de re sua pauperibus te dare præcepit. Cur dantis jussa contemnis? cur pactum destituis? cur Dominum jubentem dare non audis? Facile enim poterit pecuniam acceptam amittere, qui quod accepit in lucrum noluerit erogare.

2. *Ut hinc nos Dei filios ostendamus. Pecunia tuto reservetur. Quæ ingrato forsitan servaretur.—Estote misericordes, sicut et Pater vester cœlestis misertus est vestri* (*Matth.* XVIII, 33). Similitudinem patris, actus indicent sobolis. Similitudo operis, similitudinem indicet generis. Actus nomen confirmet, ut nomen genus demonstret. Quod contulit pater, filius servet ; ut et filio pater promissa præmia repræsentet. Patrimonium quod habes, si operaris, tuum est ; si cessas, alienum est. Pecunia quæ servatur, casibus servit : quæ in misericordia reservatur, præmium futurum acquirit. Quid vereris Christo committere, quod a latronibus vix poteris reservare? *Qui dat*, inquit, *pauperi, non egebit* (*Prov.* XXVIII, 2). Davidis patrimonium tuum hæredi ; et Christus est indignus de tuo aliquid tecum tollere, aliqua tecum in futura sæcula deportare? Quid hæredi servas, quo si utatur ignoras? Quid substantiam cumulas, quam fortassis ingrato relinquis? Forsitan illi præstabis, quidquid misericordiæ causa de ejus portione detraxeris. Quare fac primo quod jubetur, ut possis accipere quod promittitur. Non potest usuras accipere, qui Dominum noluerit fenerare. *Qui dat*, inquit, *pauperibus, Deum fenerat* (*Id.* XIX, 17).Nec enim potest divina promissa percipere, qui præcepta cœlestia noluerit observare.

SERMO CCCXIII (*a*).

Admonitio per quam docemur, ut cogitationes turpes debeamus fugere, et eas jugiter quæ sanctæ sunt in corde tenere.

1. *Cogitatio sancta custodit, non sancta perdit. Cogitatio de victu et vestitu quandonam sit sancta. Qui a malarum cogitationum consuetudine desuefiat.* In Scripturis sanctis, fratres charissimi, legimus quia eos qui de animæ suæ salute solliciti sunt, cogitatio sancta custodit : sic enim ait sermo divinus, *Cogitatio sancta custodiet te* (*Prov.* II, 11). Si cogitatio sancta custodit, illa quæ non est sancta non solum non custodit, sed etiam perdit. Sed dicit forte aliquis : Et quis est qui possit semper de Deo et æterna beatitudine cogitare ; cum omnibus hominibus necesse sit de victu atque vestitu et domus suæ ordinatione sollicitudinem gerere? Nec Deus hoc jubet, ut sollicitudo de præsenti vita esse non debeat, præcipiens per Apostolum suum, *Qui non operatur, non manducet* (II *Thess.* III, 10) : et illud quod de se ipso idem apostolus dixit, *Nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus*

[1] Ms. rm., *pœna lassus;* gr., *pane lassus.*
[2] Ms. uterque, *fessus, e cœlisque suspectus.*
(*a*) Alias, de Tempore 76.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses, rejiciunt ut spurium Verlinus ac Vindingus. Piget in re tam certa probationes adducere.

(*a*) Veteres codices attribuunt Cæsario, ejusque est in Bibliotheca Patrum homilia decima. De num. 1 vide ejus homil. 34, n. 5 : de num. 3, confer Appendicis serm. 295, n. 5 : de num. 4, serm. 229, n. 5 ; 285, n. 5 : de num. 5, serm. 104, n. 7 ; 89, n. 3 ; 22, n. 6 ; 29, n. 4 ; 69, n. 8 ; 116, n. 2.

(*Ibid.*, 8). Ist enim cogitationi, per quam de victu et vestitu rationabiliter cogitatur, quia hoc specialiter Deus præcepit, si avaritia et cupiditas, quæ luxuriæ servire solent, junctæ non fuerint, quidquid agitur, quidquid cogitatur, sanctum esse justissime creditur. Tantum est ut, non sint ita nimiæ ipsæ occupationes, ut nos Deo vacare non sinant; propter illud quod scriptum est, *Impedimenta mundi fecerunt eos miseros.* Et quia necessitas corporis parvis rebus expletur, et cupiditas nullis unquam, etiamsi totum mundum acquirat, satiatur, respuamus cogitationes impias, quæ de venenosa cupiditatis radice nascuntur; et illas tantummodo diligamus, quibus ad æternum præmium pervenitur: ut impleatur in nobis illud quod prius dictum est, *Cogitatio sancta custodiet te.* Et quia duo genera cogitationum, bonarum et malarum, cordibus nostris se jugiter conantur inserere; cum Dei adjutorio toto corde et toto animo illas quæ sanctæ sunt festinemus recipere; ut libidinosas et improbas possimus excludere. Sed forte dicit aliquis: Ita fixæ sunt malæ consuetudines et turpes cogitationes in corde meo, ut eas a me nulla possim ratione repellere. Omnibus enim notum est quia amor amore vincitur. Incipiamus ergo bonas cogitationes diligere; et statim nos ab illis quæ malæ sunt dignabitur Deus liberare. Locum quem in corde libidinosa et sordida cogitatio tenebat, castitas occupet; quem avaritia vastabat, misericordia reparet; quem superbia destruebat, humilitas reædificet; quem malitia vel invidia tanquam vipereo veneno percusserat, charitatis vel benignitatis dulcedo compo.iat.

2. *Cogitationes luxuriæ non magis admittendæ quam sputa in veste: canes, porci, aut stercora in templis; meretricis osculum in publico.* Quod autem luxuriosas cogitationes non debeamus in corde suscipere, evidentibus exemplis possumus approbare. Attende, quæso te, quomodo si aliquis in vestimentis nostris flegmata vel sputa projiciat, ita nobis horrorem faciunt, ut nec oculis aspicere, nec summis saltem digitis velimus attingere. Et si nobis sputa, quæ sine peccato projiciuntur, horrorem faciunt in vestibus nostris; putas cogitationes libidinosæ, quas diabolus ingerit, qualem horrorem faciunt Deo in animabus nostris? Et si sputa vel flegmata sic perhorrescimus, quæ utique inviti excipimus; quanto magis cogitationes sordidas, quas cum nostra voluntate in corde nostro moras habere permittimus, opus est ut cum Dei adjutorio celerius respuamus? Et hoc considera quod si in templo Dei de lignis et lapidibus facto quisque porcos vel canes introducat, aut lutum mittat, aut stercora spargat; ita offenditur animus noster, ut illum per quem negligentia ipsa facta est flagellari velimus. Et cum hæc ita sint, quid de nobis cogitamus, si in animabus nostris, ubi sunt templa Dei viventia, multo pejora, quam stercora sint, id est, cogitationes luxuriosas vel malignas suscipientes, Deo qui in nobis habitare dignatur, injurias irrogemus? Et ideo licet multo plus oportebat, tamen vel sic ab immunditia peccatorum studeamus animas nostras custodire, quomodo nec templum Dei, nec vestes nostras volumus aliquibus sordibus inquinari. Et illud dic mihi, rogo: si te in conventu populi aliqua famosa meretrix expansis manibus amplecti aut osculari conetur, utrum hoc patienter aut libenter excipias; et non magis eam et manibus repellis, et in faciem conspuis, timens ne forte quicumque viderint, ex consuetudine hoc eam fecisse dijudicent? Certum est enim quod non solum qui honesti vel casti sunt hoc erga se fieri non permittunt; sed etiam et illi qui in secreto luxuriæ serviunt, meretricum amplexum in conventu hominum perhorrescunt; plus timentes opprobria hominum in publico, quam Dei præsentiam in occulto. Si ergo propter judicium hominum nullus est qui velit publice a meretricibus osculari; quare in secreto conscientiæ nostræ immundissimas meretrices, id est, cogitationes luxuriosas et impias, non solum frequenter suscipere, sed etiam non parvas moras habere permittimus?

3. *Carboni ignito etiam comparantur, necnon cloacis.* Est alia similitudo, quam prudenter considerare debemus. Et hoc attendite, fratres, quia si aliquis carbonem vivum, quamvis grandem, apprehendat in manu sua, et eum statim projiciat, nec combusturam habere poterit nec dolorem: si vero eum vel unius horæ momento tenuerit, sine vulnere jactare non poterit. Hoc ergo quod de carbonibus vivis observamus in corpore, quare de cogitationibus malis non timemus in corde? Est et aliud, unde hoc quod diximus probare possumus. Dic mihi, quæso te, numquid est ullus homo, qui super secessum vel cloacam vermibus plenam velit stare, et eorum putredinem ventilare? Compara nunc fetorem cloacæ, et cogitationes luxuriæ: et vide quæ pars majorem possit exhalare fetorem. Si bene et juste judicas, incomparabiliter graviorem fetorem reddunt cogitationes luxuriosæ, quam cloacæ: quia illæ fetores animarum sunt, istæ corporum. Et sine dubio quanto melior est anima quam corpus, tanto majorem fetorem reddunt sordidæ cogitationes in anima, quam in carne secessus aut cloacæ. Quomodo ergo in loco fetoribus pleno diu stare nolumus corpora nostra; sic cogitationes luxuriosas et sordidas ne ad momentum quidem moras habere permittamus in animabus vel in sensibus nostris.

4. *Quæ maxime nos infestent cogitationes. Lectio sacra contra ipsas remedium. Multi plus amant vestes quam animam.* Et quia inter reliquas cogitationes maxime iracundia, cupiditas et luxuria cordibus nostris jugiter conantur obrepere; si eas volumus Christo auxiliante repellere, sanctis cogitationibus studeamus nostros animos occupare. Habemus enim multa in Scripturis sanctis, per quæ nobis Dominus noster et sanctorum præmia pollicetur, et peccatorum supplicia comminatur, misericorditer admonens, ut et justi perseverent in bonis, et impii revocentur a malis. Quod si frequentius aut ipsi legere, aut alios legentes voluerimus libenter audire; nunquam nobis poterunt cogitationes malæ subrepere. Quæ cum ita sint, fratres charissimi, non sine grandi verecundia et possumus et debemus cogitare, quod cum in arca ubi sunt vestimenta nostra, qualemcumque scintillam ignis intrare nolumus; per iniquas tamen cogitationes intus in arca conscientiæ nostræ flammas iracundiæ non solum intrare permittimus, sed etiam falsis suspicionibus ad majus incendium provocamus atque succendimus. Et quam excusationem apud Deum habere poterimus, qui plus amamus vestem nostram quam animam nostram? Nec grave, nec durum, nec impossibile est quod a nobis requiritur, fratres charissimi. Nam licet incomparabiliter amplius debeamus custodire animas nostras, quam vestes nostras; tamen non parvum profectum habet, qui vel sic custodit animam suam, ut nec a malis turpibusque cogitationibus sordidetur, quomodo custodit vestem suam, ne a tineis aut a muribus corrumpatur. Rogo vos, fratres, quid a nobis tantum mali meruit anima nostra ad Dei imaginem facta, ut vel tantam custodiam ei nolimus impendere, quantum videmur de nostris vestibus cogitare? Et cum corpora nostra videant oculi hominum, et animas nostras inspiciant oculi Angelorum, nescio qua conscientia ornamus et componimus pretiosis rebus carnem nostram, quæ post dies paucos aut annos a vermibus devoranda est in sepulcro, et animam nostram non ornamus bonis operibus, quæ Deo et Angelis præsentanda erit in cœlo

5. *Conclusio.* Et ideo mutata in melius vice, corporibus nostris mediocrem ac sufficientem victum et vestitum provideamus; ut totum quod melius habere possumus, animæ nostræ in æterna beatitudine per eleemosynam pauperum reponamus: ne forte si plus de carne quam de anima cogitemus, cum ad illud nuptiale convivium non bonis operibus ornati, sed magis vitiorum pannis sordentibus involuti venerimus; dicatur nobis, *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem* (*Matth.* XXII, 12)? Avertat

Deus a nobis illud quod sequitur : *Ligate*, inquit, *illi manus et pedes, et projicite in tenebras exteriores ; ibi erit fletus et stridor dentium* (*Ibid.*, 13). Ecce qualem sententiam audire merebitur, qui per vanitatem et luxuriam ornat carnem suam, et propter vitam æternam bonis operibus dissimulat ornare animam suam. Sed credimus de Dei misericordia, quod ita nobis inspirare dignabitur, ut et cor nostrum a malis cogitationibus, ipso auxiliante, custodiamus illæsum, et corpus nostrum in omni castitate et sobrietate nitidum conservemus ; ut cum ante tribunal æterni Judicis venire meruerimus, non pro malis actibus pœnam mereamur excipere, sed pro bonis operibus ad æterna præmia pervenire : præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCXIV (*a*).

De erepto energumeno.

1. *Unde nec dæmoniacus timeatur nec dæmon. Christum quisque pascit aut diabolum. Actibus proditur quis sit conviva. Quot quis vitia, tot habet dæmones.* Superiori Dominica, fratres charissimi, dum Missæ celebrarentur, non parvum metum omni populo insaniens ille energumenus generavit. Certum est, fratres charissimi, quia vix invenietur homo, qui cum infelicem personam taliter vexari a diabolo viderit, non expavescat et metuat. Et tamen, fratres charissimi, si vultis, Deo auxiliante, possumus vobis ostendere, unde possitis energumenum non timere. Nunquam timebis dæmonem qui est in carne aliena, si eum non habueris in anima tua. Denique sancti et perfecti viri non solum dæmoniacos non timent, sed etiam a dæmoniacis, imo ab ipsis dæmonibus, cum grandi tremore timentur. Sed si in alieno corpore dæmonem sic timemus, quantum timere debemus, ne per malos actus eum in nostris cordibus nutriamus? Omnis homo, charissimi fratres, in convivio cordis sui aut Christum aut diabolum pascit. Si justitiam, si pacem, si castitatem, si misericordiam et charitatem sectari voluerit ; Christum in se sine dubio pascit et reficit, secundum illud quod scriptum est, *Ecce sto ad ostium et pulso ; si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum et cœnabo cum illo* (*Apoc.* III, 20). Ecce probatum vobis est quomodo aut quali cibo anima sancta Christum pascit et reficit. E contrario autem qui superbiam, malitiam, invidiam, luxuriam et cætera his similia amare voluerit ; diabolum se reficere, et desiderabiles illi talibus malis delicias non dubitet præparare. De suis actibus potest unusquisque cognoscere, qualem convivam mereatur in suo corde recipere. Certum est quod quale convivium paraveris, tales et convivas habere mereberis. Multi enim dæmonem in corpore alieno formidant, in corde suo timere dissimulant. Omnis enim qui superbiam diligit, diabolo plenus est. Et si cum superbia etiam invidiam habere voluerit, duobus dæmonibus subditus erit. Et si cum invidia etiam adulterium fecerit, a tribus dæmonibus possidetur. Et si cum his malis mendacium amare voluerit, ab integra quadriga dæmonum subjugatur et premitur. Nam quot vitia habuerit homo, tot habet dæmones. Denique et in Evangelio ille a quo immundus spiritus exierat, cum per gratiam Dei ab uno idololatriæ dæmone meruit liberari, pro eo quod in loco vitiorum virtutes noluit intromittere, reversus ille immundus spiritus adduxit secum septem alios spiritus nequiores se (*Luc.* XI, 24) ; et impletum est in eo illud quod scriptum est, *A quo enim quis superatur, ejus et servus est* (II *Petr.* II, 19), et iterum, *Qui facit peccatum, servus est peccati* (*Joan.* VIII, 34).

2. *Superbus non est sine dæmone, nec invidus, nec adulter, nec mendax.* Sed forsitan dicit aliquis : Quomodo potest fieri ut qui per luxuriam peccaverit in carne sua, diabolum habeat in anima sua? Nos, fratres dilectissimi, quod diximus, sanctarum Scripturarum testimoniis approbamus. Nam quod qui superbus est, dæmone plenus est, audi Scripturam dicentem, *Immundus est ante Deum omnis qui exaltat cor suum ;* et iterum, *Initium, apostatare a Deo omnis superbia* (*Eccli.* X, 14). Quid est, *apostatare*, nisi a Deo discedere? Et utique qui a Deo disjungitur, diabolo sociatur. Quod autem qui invidus est, sine dæmone esse non possit ; Scriptura dicit, *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum ; imitantur autem illum qui sunt ex parte ipsius* (*Sap.* II, 24 *et* 25). Nam quod et ille qui fornicatur, a diabolo possidetur, canonica nihilominus Scriptura testatur ; sic enim dicit propheta : *Spiritu fornicationis decepti estis* (*Osee* IV, 12). Quod vero et omnis mendax sine maligno spiritu esse non possit, Scriptura testis est : *Perdes*, inquit, *omnes qui loquuntur mendacium* (*Psal.* V, 7) ; et iterum, *Os quod mentitur occidit animam* (*Sap.* I, 11). Et in libro Regum legimus spiritum malignum dixisse Domino : *Ego*, inquit, *decipiam Achab. Cui dixit Dominus, In quo decipies? Et ille respondit : Egrediar, et ero spiritus mendax in ore prophetarum ejus. Dixit autem Dominus, Decipies et prævalebis* (III *Reg.* XXII, 21, 22). Similiter et de cæteris capitalibus peccatis atque criminibus credere nos oportet ; quia nemo illa nisi diabolo instigante committit.

3. *Ut peccatis cito medicina curetur.* Quid ergo, fratres? Cum nos multis peccatis et criminibus sentiamus obnoxios, numquid desperandum est? Absit hoc a populo christiano. Non quidem desperandum est, sed nec in ipsis peccatis inimica securitate perseverandum. Qui enim dixit, *Cum conversus ingemueris, salvus eris* (*Ezech.* XXXIII, 12) ; ipse dixit, *Nolite tardare converti ad Dominum, nec differatis de die in diem* (*Eccli.* V, 8). Optime enim malagma vel fibula calidis adhuc vulneribus adhibetur ; et cito vulnus sanatur, quod diu putrescere non sinitur. Et ideo ubi aliquis ex nobis cujuslibet peccati vulnus acceperit, antequam longa consuetudine putrescat et feteat, omni celeritate ad pœnitentiæ medicamenta confugiat. Peccatum si diu dominari permittitur, omnibus sanctis et Deum timentibus putorem teterrimum exhalare cognoscitur. Et ideo cum Dei adjutorio laborandum est ut, expurgatis vel mortificatis omnibus peccatis, in possessionem vitiorum virtutes introeant : locumque quem tenebat superbia, humilitas occupet ; quem vastabat avaritia, obtineat eleemosyna ; quem luxuria sordidabat, castitas mundet atque recipiat ; quem tenebat invidia, possideat benevolentia ; ubi mendacium esse videbatur, veritas dominetur. Hæc enim, fratres, si Christo auxiliante agere studeamus, non solum in aliorum corporibus dæmones non timemus, sed etiam de nostris cordibus per Dei gratiam effugamus : præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCXV (*a*).

De eo quod Christianorum tempora prædicta sunt, et quod Ecclesia a tentationibus non vacet (*b*).

1. *Ecclesiæ de adversariis suis ultio. Quid in persequente attendendum.* In omnibus Scripturis divinis, fratres charissimi, Christianorum tempora prædicta sunt. Hoc ideo, quia futurum erat ut reges terræ, qui

(*a*) Ms. codices ex Carthusia Portarum et Colbertinus Cæsario tribuunt, ejusque est in Bibliotheca Patrum homilia vigesima tertia. De num. 1 vide Appendicis serm. 16, n. 4 : de num. 3, serm. 256, n. 4 ; 22, n. 6 ; 29, n. 4 ; 2, n. 4 ; 313, n. 1

(*a*) Alias, 35 ex Homiliis 50.

(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium habuerunt Lovanienses, Verlinus autem et Vindingus supposititium. Consarcinatus est ex pannis variis Augustini, Fausti et aliorum. De num. 1 vide Appendicis serm. 58, n. 1 : de num. 3, serm. 238, n. 2 ; Fausti epist. 1, ad Felicem, et 6, ad Ruricium ; serm. Append. 228, n. 1 : de num. 4, serm. 76, n. 1.

propter idola persequebantur Christianos, propter Christum idola delerent, et subjugaretur omnis potestas jugo Christi; ut impleretur quod dictum est, *Ultus sum in eos* (*Psal.* CXVII, 10). Quid est enim, *Ultus sum in eos?* Vindicavi me de ipsis. Corpus Christi loquitur, Vindicavi me de inimicis meis. Quomodo se vindicavit? Occidendo in eis errorem, suscitando fidem. Quidquid enim erat, quod in omnibus malis et perversis persequebatur Christianos, deletum est. Homo enim quando te persequitur, noli attendere illam figuram quam fecit Deus, aut animam illam quam spiravit Deus: non te persequitur quod fecit Deus, sed malitia quam fecit homo. Omnia quæ fecit Deus, laudant Deum. Audistis in benedictionibus, et auditis in omni solemnitate quando leguntur, quomodo omnia laudant Deum, cœlestia et terrestria, Angeli, homines, luminaria cœli, arbores terræ, flumina, maria; quidquid Deus creavit, sive in cœlo, sive in terra, sive in mari, laudant Deum. Numquid aliquando ibi audistis quia laudat Deum avaritia? Numquid aliquando ibi audistis quia laudat Deum ebriositas? Numquid ibi aliquando audistis quia laudat Deum luxuria? Numquid aliquando audistis quia laudat Deum hæresis? Omnia ista quare non laudant Deum? Quia non sunt creata a Deo. Et arbor servavit quod creata est; homo delevit quod erectus [1] est. Si enim servaret in se bonum quod in illo creavit Deus, id est, imaginem suam, semper laudaret Deum, non solum lingua, sed et vita. Ergo prædicta sunt et tempora nostra: sed in temporibus nostris prædicta sunt futura schismata. Quomodo ergo pugnavit illa Ecclesia contra diabolum, sic et ista pugnat.

2. *Diabolus Ecclesiam primo infestavit ut leo, nunc ut draco. Quomodo vincatur. Mortis Christi necessitas. Eam volens subiit.* Numquid cessatur pugnare adversus diabolum? Sed dictus diabolus leo et draco; leo propter impetum, draco propter insidias: leo aperte irascitur, draco occulte insidiatur. Pugnavit Ecclesia prioribus temporibus adversus leonem; pugnat modo adversus draconem. Sed quomodo victus est leo, vincitur et draco. Quæ fortitudo leonis contra illum leonem, de quo scriptum est, *Vicit Leo de tribu Juda* (*Apoc.* V, 5)? Et quæ fortitudo draconis contra mortem Domini, qui serpentem suspendit in ligno? Triumphavit enim de morte, quam diabolus homini propinaverat per astutias suas. Et cum exaltaret Moyses serpentem in eremo in ligno, populus qui mordebatur a serpente, attendebat serpentem, et sanabatur: sic et modo quemcumque momorderit astutia satanæ, intendat in Christum in ligno pendentem, ibi enim mors occisa est. Dominus semper vivit: sed ut occideret mortem, vestitus est morte; non enim potuit mors mori, nisi in vita. Non moritur amaritudo, nisi in dulcedine; non moritur frigus, nisi in calore: non est mortua mors, nisi in vita. Quid est vita? Christus noster. Sed vita induta erat morte. Crucifixus est, occisus est, mortuus est, et resurrexit; ut diceret de illo Apostolus, *Scimus quia Christus non moritur, et mors ei ultra non dominabitur* (*Rom.* VI, 9). Quia autem dominata est primo mors, volenti dominata est. Inflavit se adversus eum satelles leonis: tunc judex a quo judicabatur erexit cervicem, et ait, *Non mihi respondes* (*Joan.* XIX, 10)? Rugitus sævit leonis, tument colla serpentis; sed audi responsionem Agni, qui novit occidere leonem; audi quia volenti dominata est mors. Cum enim hæc ab illo audivit, respondit, *Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset de cœlo* (*Ibid.* 11). Quis dedit hanc desuper potestatem? Deus. Quis est Deus? Pater et Filius et Spiritus sanctus. Ut ergo esset homini potestas in Deum, ab ipso Deo accepit potestatem homo ut judicaret Deum; Deum occultum, hominem manifestum.

3. *Diabolus leo cum vexat, draco cum blanditur. Contra blandimenta opus est vigilantia.* Ut ergo leonem et draconem, de quo supra dictum est, possimus cum Dei adjutorio vincere, cum grandi timore ac tremore ante oculos habeamus illud quod ait apostolus Petrus, *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens aliquid devorare quærens circuit* (I *Petr.* V, 8): et illud quod de dracone Apostolus nos admonet, ut eum omni sollicitudine caveamus, *Aptavi vos*, inquit, *uni viro virginem castam exhibere Christo: sed timeo ne sicut serpens seduxit Evam astutia sua, ita et sensus vestri corrumpantur a simplicitate, quæ est in Christo Jesu* (I *Cor.* XI, 2 *et* 3). Quando ergo tibi aliqua publica tribulatio nata fuerit, rabiem ac sævitiam leonis intellige: quando te malæ concupiscentiæ ad avaritiam vel luxuriam callida seductione sollicitant, draconis blandimenta cognosce. Si ergo fidem rectam cupis fideliter custodire, in adversis fortis esto contra leonis sævitiam: si vero virginitatem animæ integram servare desideras, quantum potes observa blandimenta draconis; ne forte si incautus fueris, quinque sensus, qui in te sunt quasi quinque virgines, permittas a serpente corrumpi. Quidquid enim pulchrescit visu, quidquid dulcescit gustu, quidquid blanditur auditu, quidquid lenocinatur odoratu, quidquid mollescit attactu; in his omnibus, si incauti fuerimus, subrepentibus concupiscentiis malis, animæ virginitatem corrumpi permittimus: et impletur in nobis illud quod per prophetam dictum est, *Intravit mors per fenestras vestras* (*Jerem.* IX, 21). Per hos enim quinque sensus quasi per quasdam januas aut mors aut vita ad animam nostram ingreditur.

4. *Laus et vituperatio parvi ducenda.* Simus ergo, auxiliante Domino, de illis quinque virginibus sapientibus, quæ, sicut in Evangelio legimus, *portaverunt oleum in lampadibus suis:* et quantum possumus, observemus, ne inter illas stultas inveniamur, quæ sibi de sola corporis integritate plaudentes, virginitatem animæ per corruptionem quinque sensuum perdiderunt, quæ non portaverunt oleum secum; quibus dictum est, *Ite, emite vobis* a vendentibus oleum. Oleum enim hoc loco adulatio est et laus humana: vendunt oleum omnes adulatores. Ergo stultæ illæ dictæ sunt, quæ forinsecus quærebant laudem, non intus in conscientia habebant. Ideo non portabant oleum secum; quia laudem in aliena lingua, non in conscientia sua volebant habere. Tamen quid responderunt illis stultis? *Ne forte non sufficiat nobis* (*Matth.* XXV, 4, 9): quomodo Apostolus dixit, *Sed neque ego me ipsum dijudico* (I *Cor.* IV, 3). Si ergo conscientia nostra sub examine judicii Dei trepidat, et quamvis sibi recta videatur, timet ne exeat justitiæ [1] regula de thesauro illius, et inveniatur tortum quod rectum videbatur: quanto minus curare debemus aliena judicia de nobis, charissimi, sive mala sive bona? Nec valde gaudere debemus, quando laudamur; nec contristari, quando vituperamur. Nec coronare nos potest laus falsa, nec damnare vituperatio falsa. Quamdiu autem vivimus hic, de nobis ipsis nos ipsi judicare non possumus, non dico quid cras erimus, sed quid hodie simus: quanto minus debemus moveri judiciis alienis, quam de conscientia nostra quæ nobis perhibet testimonium? Nam gloria nostra debet esse conscientia.

5. *Audita ruminentur.* Itaque, fratres, paululum advertat Charitas vestra, ut dicam quod volo (etsi non sicut volo, sicut Dominus dederit et voluerit), quod maxime necessarium est quotidianis tentationibus Ecclesiæ catholicæ; quia inter tentationes vivit, et inter tentationes crescit, et inter tentationes perdurat, et inter tentationes pervenit. Sed cum pervenerit, succedet quies labori; recedit tentatio, manet benedictio. Sed rogo vos, fratres, ne sine causa audiatis: ista tenete, ruminate, pascimini inde; non recedat de ore vestro quod modo memoriæ commendatur. Memoria hominis sic est, quomodo venter pecoris. Nostis quia in Lege immunda dicta sunt animalia quæ non ruminant; quæ autem ruminant, munda sunt; et quæcumque habent ungulam fissam, pertinent ad discernendum verum et falsum. Fissa ungula pertinet ad discernendum quid dextrum, quid sinistrum. Rumi-

[1] Ms. German., *erectum*. Remig., *rectum*.

[1] Ms., *nequitiæ*.

natio enim pertinet ad eos qui cogitant postea quod audierint et tenuerint. Nam modo manducamus, et in memoriam tanquam in ventrem mittitur. Sed quid facit pecus quando ruminat? Illud quod in præsepe jactatum erat et in ventre repositum, revocat ad os, et in ipsa dulcedine conquiescit. Hoc dixi, ut commendarem vobis, ne sitis tanquam pecora immunda. Accipit illud in ventre, postea non ruminat, et transit tota dulcedo. Et nihil vobis prodest quod reconditum est, si non redit ad os dulcedo. Audite illud expresse et aperte dictum alia sententia; quod obscure et mystice de ruminantibus animalibus dictum, alio loco aperte expositum est, ut intelligamus quid sit, *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, stultus autem glutit illud* (*Prov.* XXI, 20).

SERMO CCCXVI (*a*).

De sancto Laurentio (*b*).

1. *Sancti spe ad tolerantiam accensi.* Quando natalitia sanctorum martyrum celebramus, et in eorum laudibus admiramur, ita vivere debemus, ut eos in omnibus imitemur. Nam cum martyres amamus, causam nobis eligimus, unde Domino placeamus. Videte beatissimum Laurentium martyrem, cujus natalem hodie in Ecclesia celebramus, qui talem confessionis causam elegit, quod coronam martyrii a Christo percipere meruit. Quam magna constantia martyrum, quam bona fides sanctorum qui pro nomine Christi multa tormenta libenter suscipiebant, et tamen eadem tormenta contemnendo in suis persecutoribus diabolum superabant! De ipsis enim Salomon dicit: *Etsi coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est* (*Sap.* III, 4). Magnam igitur spem sancti habuerunt; ut crederent accipere se posse in resurrectione quod sperabant, tolerantes temporalem passionem. Et quid sperabant, quando talia tolerabant? Facillime dici potest quod tolerabant: nam quis explicare poterit quod sperabant? Audi apostolum Paulum: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18).

2. *Agni sanguine candidantur.* Ergo magnam habuerunt spem resurrectionis: et ideo tolerabant tormenta passionis. Sperabant magnam claritatem, gloriosam requiem; sperabant cœlestem Jerusalem, sperabant paradisum: et unde Adam transgressionis causa foris projectus est, illuc sancti, prostrato eo qui Adam deceperat, tropæa victricia reportarunt. Laverunt sancti stolas suas in sanguine passionis, et candidas eas fecerunt in sanguine Redemptoris. Nam notum est, fratres, quia si cujus vestimentum sanguinem tetigerit, inquinabitur. Sed sanguis Agni immaculati candidare novit, cruentare non novit. Itaque beatus Laurentius habitu, vultu et sanctitate decorus, candidam ante passionem habuit conscientiam, et per passionem candidiorem dealbavit stolam corporis et mentis. O sancte Laurenti, candidus in mente, candidus et corporea veste, non valeo condigne laudare meritum tuum; quia magnum adverto consilium tuum. Magnum consilium cogitasti, cœleste negotium egisti, thesauros Ecclesiæ suscipiens, christianis pauperibus erogasti; et thesauros cœlestes accipere meruisti. Sic enim monet Dominus in Evangelio, dicens: *Vende omnia quæ habes, et da pauperibus; et habebis thesaurum in cœlo* (*Matth.* XIX, 21). Implesti præceptum Domini; et dedit tibi præmium regni sui. Qualiter te honorem, quo te laudem præconio; qui in ipso prælio confessionis positus, cum adhuc sub custodia Hippolyti ageres, virtutem Domini semper ostendens, crucem Christi super cæcorum oculos faciebas, cæcos illuminabas, et Hippolytum ad fidem Christi mirabiliter convertebas.

(*a*) Alias, de Diversis 58.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Nihil in eo reprehensione dignum, nisi quod stilus, ait Vindingus, indicat non esse Augustini.

3. *Laurentius cum Stephano comparatur.* Quem tibi similem comparabo? quem honori tuo coæquabo? Inveniam tibi similem, et quodam modo priorem et in honore et in confessione: in honore primum Christi diaconum, in confessione beatum Stephanum. Qui post Christi ascensionem primus in septem diaconis ab Apostolis ordinatus, martyrio præcedente ante Apostolos est coronatus. Attendite, fratres, istorum duorum principum victoris exercitus martyrum parem operationem et confessionem. Lapidabatur Stephanus, et orabat: assabatur Laurentius, et hilari facie congaudebat. Orabat Stephanus pro Saulo lapidatore suo: et Laurentius christianum fecit Hippolytum custodem suum. Magna mirabilia fecerunt archidiaconi isti: a quibus patiebantur supplicia, ipsis prærogabant divina beneficia. Hoc enim fecerunt, quod et Christum Dominum in passione facientem audierunt, qui pro inimicis in cruce orabat, dicens: *Pater, ignosce illis; quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Hoc ipsum et eos Dominus docuit, ubi ait: *Si quis mihi ministrat, me sequatur; et ubi ego sum, illic et minister meus erit* (*Joan.* XII, 26). Meruerunt quippe esse cum Christo, qui magna constantia confitentes Christum, vicerunt Antichristum. Ergo et nos, fratres, tota mentis nostræ intentione Dominum Jesum Christum confiteamur, ipsum omni virtute timeamus ac diligamus: ut cum omnibus sanctis ad præmia regni cœlestis pervenire mereamur. Amen.

SERMO CCCXVII (*a*).

In Natali Martyrum Massæ Candidæ (*b*).

Massa candida unde sic dicta. Ex quibus collecta. Dilectissimi fratres, natalem martyrum celebramus, quorum multitudo massam, splendor candidam fecit. Massa enim dicta est propter numerum, Candida propter meritum. Nam quid aliud Massa Candida, nisi multituto intelligenda est martyrio candidata? Sicuti modo, cum Apocalypsis legeretur, audivimus, quia vidit beatus discipulus, et apostolus, qui Christi solebat discumbere super pectus, martyrum turbas candida veste fulgentes et palmis virentibus triumphantes; et quod feliciter vidit, nobis fideliter indicavit. Ait enim, sicut modo audivimus: *Vidi, et ecce multitudo quam numerare nemo poterat, ex omni populo, et tribubus, et linguis, vestiti omnes candidas vestes, et palmæ in manibus eorum* (*Apoc.* VII, 9). Vestis candida significat innocentiam, palmæ victoriam. Et ait quidam de senioribus ad Joannem: *Isti qui sunt, et unde venerunt* (*Ibid.*, 13)? Joannes autem: *Domine, tu scis.* Ille autem, qui ideo interrogaverat, ut doceret: *Hi sunt*, inquit, *qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine Agni* (*Ibid.*, 14). Qualis sanguis, fratres? Lavat sanguis iste, non maculat: habet quidem ruborem, sed tamen non potest maculare candorem. Mirum est hoc, dilectissimi: illius enim sanguis est, de quo dicit sponsa ejus in Canticis canticorum, *Frater meus candidus et rubens* (*Cant.* V, 10). Si candidus, quare rubens? Si enim candorem innocentiæ Christi nullus peccati nævus offudit, quare sanguinem fudit? Si candidus, quare rubens? Si candidus ille nulla se iniquitatis nocte fuscavit, quare crucem immaculatus ascendit? Quæris quare? audi Evangelium: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum*

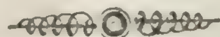
(*a*) Alias 17 ex Vignerianis, Supplementi part. 1.
(*b*) In Appendice nunc primum collocatur. Augustinum non sapit affectata illa qualiscumque orationis elegantia, et videtur nimium apparatis verbis sermo contextus, ex illo præsertim loco, « Non senex annis jam vergentibus fractus, « marcescente jugulo, » etc. Deinde Massam Candidam Augustino et Africanis celebratam, non gladio, ut isthic dicitur, sed igne in fornace calcaria martyrium consummasse, eamque virorum certo numero, non autem ex omni ætate et sexu collectam, post Pontium in Actis S. Cypriani, produnt Martyrologia et Prudentius in Peristeph. 13. Hunc tamen sermonem Augustino tribuunt Romani duo manuscripti, ejusque nomine a Baronio laudatur in Notis ad Martyrolog. 24 aug. et 1 novembr.

solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert (*Joan.* XII, 24, 25). Vide Massam, et intellige seminis causam. Massa hæc, fratres (sicut audistis, *ex omni populo, et tribubus et linguis*), ex utroque sexu et ex omni ætate collecta est. Non senex annis jam vergentibus fractus, marcescente jugulo, tremulam cervicem subtraxit: non anus sexu, ætate confecta, dextram cruenti percussoris effugit: non juvenes a corona vitæ hujus dulcedo revocavit: non exspirantium membra palpitantium parvulorum cruentus percussor perhorruit: sed si qui forsitan infantum maternis uberibus inhiantes ferrum potuerunt persequentis evadere, oppressi ruina cadaverum, maternos inter dulces obiere complexus. Omnes in illo certamine coronavit, qui omnem redemit ætatem. Qualis tunc rerum species, dilectissimi, quam cruenta ætas, per quam videbatur miseranda et horrenda cernentibus (a), sed *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* CXV, 15). Vultis nosse quam pretiosa sit? Recolite quomodo nobis in apostolica Epistola legebatur: *Propterea*, inquit, *non confunditur de his Deus vocari Deus eorum; præparavit enim illis civitatem* (*Heb.* XI, 16). O si videre possemus, quando erat de eorum trucidatione in terris tanta tristitia, quanta fuerit in illa cœlesti civitate lætitia; cum, istis martyribus ad cœlum uno agmine tendentibus, cives illius beatæ civitatis, hoc est, millia occurrerunt angelorum! O si videre possemus martyres istos, corpora relinquentes, tanquam lutearum domorum tecta calcantes! Et nos ergo, dilectissimi, faciamus in cœlo gaudium Angelis sanctis. Sancti etiam martyres debent gaudere de nobis; quia non cessant orare pro nobis. Sed quando de nobis gaudent? Quando eos, quos veneramur, imitamur. Sic enim volunt solemnitates suas celebrari conventibus nostris, ut eorum pietatem lætificemus moribus nostris.

(a) Hunc locum sic restituendum existimat Morel: *Qualis tunc rerum species, dilectissimi! Quam cruenta et aspera! quam videbatur miseranda et horrenda cernentibus!* Vide Element. Critic. p. 359. — Fortasse tamen posteriora sola dictione hunc in modum sananda sunt: *Quam cruenta ætas! per quam videbatur miseranda et horrenda cernentibus*, sed, etc. (M.)

INDEX RERUM

QUÆ IN HOC QUINTO VOLUMINE CONTINENTUR.

S. AUGUSTINI EPISCOPI

SERMONUM ORDO NOVUS

CUM ORDINE VETERI COMPARATUS.

AUGUSTINI

SERMONES DE SCRIPTURIS.

Ordo novus.		Ordo vetus.
I	De Diversis	14
II	De Tempore	72
III	In Fragmentis	32
IV	De Diversis	44
V	Inter Sirmondianos	1
VI	De Diversis	17
VII	Inter Carthusianos	6
VIII	In Fragmentis	2
IX	In Tom. nono, et de Temp.	96
X	Nunc primum vulgatur.	»
XI	Inter Homilias	18
XII	De Diversis	16
XIII	De Tempore	94
XIV	Ibid.	110
XV	Ibid.	254
XVI	Inter Homilias	1
XVII	Ibid.	28
XVIII	De Tempore	220
XIX	Inter Sirmondianos	4
XX	Ibid.	3
XXI	Ibid.	5
XXII	De Tempore	109
XXIII	De Diversis	122
XXIV	Inter Sirmondianos	6
XXV	De Diversis	19
XXVI	De Verbis Apostoli	11
XXVII	Ibid.	20
XXVIII	Inter Carthusianos	7
XXIX	De Diversis	3
XXX	De Verbis Apostoli	12
XXXI	De Sanctis	43
XXXII	De Div. 20, et inter Homil.	31
XXXIII	De Diversis	18
XXXIV	Ibid.	2
XXXV	Inter Sirmondianos	10
XXXVI	De Tempore	212
XXXVII	De Diversis	45
XXXVIII	De Tempore	243
XXXIX	Inter Homilias	13
XL	Ibid.	11
XLI	Inter Sirmondianos	11
XLII	Inter Homilias	29
XLIII	De Verbis Apostoli	27
XLIV	Inter Homilias	36
XLV	Inter Sirmondianos	12
XLVI	De Tempore	165
XLVII	In tomo nono.	»
XLVIII	De Tempore	236
XLIX	Ibid.	237
L	De Div. 15, et inter Eccl.	30
LI	De Diversis	63
LII	De Verbis Domini	63
LIII	Inter Parisienses	14
LIV	De Verbis Domini	2
LV	Ibid.	4
LVI	De Diversis	48
LVII	Ibid.	9
LVIII	Inter Homilias	42
LIX	De Tempore	135
LX	Ibid.	30
LXI	De Verbis Domini	5
LXII	Ibid.	6
LXIII	Inter Parisienses	3
LXIV	De Diversis	119
LXV	Inter Parisienses	13
LXVI	Nunc primum vulgatur.	»
LXVII	De Verbis Domini	8
LXVIII	De Diversis	2
LXIX	De Verbis Domini	10
LXX	Ibid.	9
LXXI	Ibid.	11
LXXII	Ibid.	12
LXXIII	De Diversis	46
LXXIV	Nunc primum vulgatur.	»
LXXV	De Diversis	22
LXXVI	De Verbis Domini	13
LXXVII	De Tempore	74
LXXVIII	De Diversis	69
LXXIX	Ibid.	23
LXXX	Inter Sirmondianos	34
LXXXI	Ibid.	33
LXXXII	De Verbis Domini	16
LXXXIII	Ibid.	15
LXXXIV	Ibid.	17
LXXXV	De Tempore	203
LXXXVI	De Diversis	43
LXXXVII	De Verbis Domini	59
LXXXVIII	Ibid.	18
LXXXIX	Inter Carthusianos	9
XC	Inter Sirmondianos	14
XCI	De Tempore	254
XCII	Ibid.	255
XCIII	De Verbis Domini	23
XCIV	De Sanctis	51
XCV	Nunc primum vulgatur.	»
XCVI	De Diversis	47
XCVII	De Verbis Domini	21
XCVIII	Ibid.	44
XCIX	Inter Homilias	23
C	De Verbis Domini	7
CI	De Sanctis	44
CII	De Verbis Domini	24
CIII	Ibid.	26
CIV	Ibid.	27
CV	Ibid.	29
CVI	Ibid.	30
CVII	De Temp. 196, et de Div.	28
CVIII	De Verbis Domini	39
CIX	Ibid.	4
CX	Ibid.	31
CXI	Ibid.	32
CXII	Ibid.	33
CXIII	Ibid.	35
CXIV	Nunc primum vulgatur.	»
CXV	De Verbis Domini	36
CXVI	Inter Parisienses	4
CXVII	De Verbis Domini	38
CXVIII	Inter Sirmondianos	13
CXIX	De Diversis	24
CXX	Ibid.	84
CXXI	De Div. 83, de Temp. 28, in App.	27
CXXII	De Verbis Domini	40
CXXIII	Ibid.	41
CXXIV	Ibid.	42
CXXV	Inter Sirmondianos	13
CXXVI	Inter Homilias	32
CXXVII	De Verbis Domini	64
CXXVIII	Ibid.	43
CXXIX	Ibid.	45
CXXX	Nunc primum vulgatur.	»
CXXXI	De Verbis Apostoli	2
CXXXII	De Verbis Domini	46
CXXXIII	Inter Carthusianos	8
CXXXIV	De Verbis Domini	48
CXXXV	Inter Homilias	43
CXXXVI	Nunc primum vulgatur.	»
CXXXVII	De Verbis Domini	49
CXXXVIII	Ibid.	50
CXXXIX	Ibid.	51
CXL	Inter Sirmondianos	13

Ordo novus.		Ordo vetus.
CXLI	De Verbis Domini	53
CXLII	De V. Dom. 54. et inter Homil.	54
CXLIII	De Verbis Domini	60
CXLIV	Ibid.	61
CXLV	Inter Carthusianos	3
CXLVI	De Verbis Domini	62
CXLVII	De Sanctis	24
CXLVIII	De Diversis	10
CXLIX	Ibid.	26
CL	In tomo sexto.	»
CLI	De Tempore	45
CLII	Nunc primum vulgatur.	»
CLIII	De Verbis Apostoli	4
CLIV	Ibid.	5
CLV	Ibid.	6
CLVI	Ibid.	13
CLVII	Ibid.	23
CLVIII	Ibid.	16
CLIX	Ibid.	17
CLX	Inter Carthusianos	11
CLXI	De Verbis Apostoli	18
CLXII	In Fragmentis	3
CLXIII	De Verbis Apostoli	3
CLXIV	Ibid.	22
CLXV	Ibid.	7
CLXVI	De Diversis	23
CLXVII	De Verbis Apostoli	24
CLXVIII	Inter Homilias	17
CLXIX	De Verbis Apostoli	15
CLXX	De Tempore	49
CLXXI	De Verbis Domini	37
CLXXII	De Verbis Apostoli	32
CLXXIII	Ibid.	33
CLXXIV	Ibid.	8
CLXXV	Ibid.	9
CLXXVI	Ibid.	10
CLXXVII	Inter Carthusianos	10
CLXXVIII	De Verbis Apostoli	19
CLXXIX	De Diversis	27
CLXXX	De Verbis Apostoli	28
CLXXXI	Ibid.	29
CLXXXII	Ibid.	30
CLXXXIII	Ibid.	31

SERMONES DE TEMPORE.

CLXXXIV	De Diversis	56
CLXXXV	Ibid.	62
CLXXXVI	De Tempore	19
CLXXXVII	De Tempore	27
CLXXXVIII	Idid.	25
CLXXXIX	De Diversis	55
CXC	Ibid.	61
CXCI	Ibid.	60
CXCII	De Tempore	16
CXCIII	De Diversis	58
CXCIV	De Tempore	23
CXCV	Ibid.	12
CXCVI	De Diversis	59
CXCVII	In Fragmentis	5-10
CXCVIII	Inter Sirmondianos	7
CXCIX	De Tempore	34
CC	Ibid.	30
CCI	Ibid.	31
CCII	Ibid.	32
CCIII	De Diversis	64
CCIV	Inter Vignerianos, p. 2,	7
CCV	De Diversis	68
CCVI	Ibid.	70
CCVII	Ibid.	71
CCVIII	Ibid.	72
CCIX	Ibid.	73
CCX	Ibid.	74
CCXI	Inter Homilias	40
CCXII	De Diversis	75
CCXIII	De Tempore	119
CCXIV	Nunc primum vulgatur.	»
CCXV	Inter Vignerianos, p. 2,	16
CCXVI	De Diversis	8
CCXVII	Nunc primum vulgatur	»
CCXVIII	De Diversis	76
CCXIX	Ibid.	77
CCXX	Ibid.	78
CCXXI	Ibid.	79
CCXXII	Ibid.	80

Ordo novus.		Ordo vetus.
CCXXIII	De Diversis	81
CCXXIV	De Tempore	164
CCXXV	De Diversis	53
CCXXVI	Ibid.	82
CCXXVII	Ibid.	83
CCXXVIII	Inter Vignerianos, p. 2,	17
CCXXIX	Nunc primum vulgatur.	»
CCXXX	De Diversis	89
CCXXXI	De Tempore	141
CCXXXII	Ibid.	144
CCXXXIII	De Diversis	86
CCXXXIV	Ibid.	87
CCXXXV	De Tempore	140
CCXXXVI	De Diversis	88
CCXXXVII	De Tempore	145
CCXXXVIII	Nunc primum vulgatur.	»
CCXXXIX	De Tempore	146
CCXL	Ibid.	139
CCXLI	Ibid.	143
CCXLII	Ibid.	147
CCXLIII	De Diversis	6
CCXLIV	Inter Sirmondianos	17
CCXLV	De Tempore	155
CCXLVI	Inter Vignerianos, p. 2,	19
CCXLVII	Nunc primum vulgatur.	»
CCXLVIII	De Tempore	148
CCXLIX	Inter Vignerianos, p. 2,	21
CCL	Ibid.	22
CCLI	De Diversis	4
CCLII	Ibid.	5
CCLIII	De Tempore	149
CCLIV	Ibid.	151
CCLV	De Diversis	1
CCLVI	Inter Sirmondianos	18
CCLVII	Nunc primum vulgatur.	»
CCLVIII	Nunc primum vulgatur.	»
CCLIX	Inter Sirmondianos	19
CCLX	De Diversis	11
CCLXI	Ibid.	12
CCLXII	Ibid.	13
CCLXIII	De Temp. 174, et de Diversis	90
CCLXIV	Nunc primum vulgatur.	»
CCLXV	Inter Parisienses	6
CCLXVI	Inter Carthusianos	5
CCLXVII	De Tempore	186
CCLXVIII	Inter Sirmondianos	20
CCLXIX	Ibid.	21
CCLXX	Ibid.	22
CCLXXI	De Tempore	187
CCLXXII	Inter Vignerianos, p. 1,	16

SERMONES DE SANCTIS.

CCLXXIII	De Diversis	101
CCLXXIV	Inter Parisienses	8
CCLXXV	Ibid.	9
CCLXXVI	De Sanctis	12
CCLXXVII	De Diversis	102
CCLXXVIII	Ibid.	34
CCLXXIX	Inter Sirmondianos	24
CCLXXX	De Diversis	103
CCLXXXI	Ibid.	104
CCLXXXII	Ibid.	105
CCLXXXIII	Ibid.	42
CCLXXXIV	Inter Carthusianos	1
CCLXXXV	Ibid.	4
CCLXXXVI	De Diversis	39
CCLXXXVII	Ibid.	40
CCLXXXVIII	Inter Sirmondianos	23
CCLXXXIX	Inter Vignerianos, p. 2,	3
CCXC	Inter Homilias	44
CCXCI	Inter Vignerianos, p. 2,	4
CCXCII	De Sanctis	23
CCXCIII	Inter Vignerianos, p. 2,	5
CCXCIV	De Verbis Apostoli	14
CCXCV	De Diversis	108
CCXCVI	De Diversis	106
CCXCVII	Ibid.	107
CCXCVIII	Ibid.	41
CCXCIX	Nunc primum vulgatur.	»
CCC	De Diversis	109
CCCI	Ibid.	110
CCCII	Ibid.	111
CCCIII	Ibid.	123
CCCIV	Ibid.	37
CCCV	Inter Sirmondianos	28

SERMONES DE DIVERSIS.

SERMONES DUBII.

SERMONUM FRAGMENTA.

SERMO ERACLII.

Hic sermo nunc primum prodit ex codice manuscripto Ecclesiæ Bellovacensis.

APPENDIX.

SERMONES DE SCRIPTURIS.

SERMONES DE TEMPORE.

SERMONES DE SANCTIS.

Ordo novus.		Ordo vetus.
CCVI	De Sanctis 30 ; post, in App.	80
CCVII	De sanctis	32
CCVIII	De sanctis 35 ; post, in App.	83
CCIX	Ibid. 37 ; ibid.	85
CCX	Ibid. 5 ; ibid.	71
CCXI	Ibid. 2 ; ibid.	70
CCXII	De sanctis	5
CCXIII	De Diversis	98
CCXIV	Ibid.	99
CCXV	De Sanctis	1
CCXVI	De Diversis	96
CCXVII	De Sanctis	6
CCXVIII	Ibid.	9
CCXIX	Ibid.	8
CCXX	De Sanctis 10 ; post, in App.	72
CCXXI	Ibid. 11 ; ibid.	73
CCXXII	De Sanctis	43
CCXXIII	Ibid.	44
CCXXIV	Ibid.	46
CCXXV	Ibid.	47
CCXXVI	Ibid.	49
CCXXVII	Inter Vignerianos, p. 1,	18
CCXXVIII	Cæsario tribuitur.	•
CCXXIX	De Tempore	252
CCXXX	Ibid.	255
CCXXXI	Ibid.	253

SERMONES DE DIVERSIS.

Ordo novus.		Ordo vetus.
CCXXXII	De Tempore	189
CCXXXIII	Ibid.	129
CCXXXIV	Ibid.	6
CCXXXV	De Temp. 125 ; post, in App.	47
CCXXXVI	De Tempore	191
CCXXXVII	Ibid.	192
CCXXXVIII	De Tempore	193
CCXXXIX	Ibid.	194
CCXL	Inter Vignerianos, p. 1,	13
CCXLI	De Temp. 115 ; post, in App.	42
CCXLII	De Tempore	131
CCXLIII	Ibid.	123
CCXLIV	Ibid.	195
CCXLV	Ibid.	3
CCXLVI	De V. Dom. 58 ; post, in App.	8
CCXLVII	De Sanctis 19 ; ibid.	75
CCXLVIII	De Tempore	133
CCXLIX	Ibid.	67
CCL	De Sanctis.	39
CCLI	Ibid.	40
CCLII	Inter Homilias	16
CCLIII	Ibid.	12
CCLIV	De Tempore	66
CCLV	Ibid.	57
CCLVI	Cæsarii Homil. Baluz.	2
CCLVII	Cæsarii Homil. Bibl. Patr.	13
CCLVIII	De Tempore	58
CCLIX	Cæsarii Homil. Baluz.	3
CCLX	Cæsarii Homil. Bibl. Patr.	17
CCLXI	Cæsarii Homil. Baluz.	1
CCLXII	Cæsarii Homil. Bibl. Patr.	1
CCLXIII	Cæsarii Homil. Baluz.	4
CCLXIV	Ibid.	12
CCLXV	De Tempore	115
CCLXVI	Ibid.	216
CCLXVII	De Tempore	116.
CCLXVIII	De V. Dom. 3 ; post, in App.	1
CCLXIX	Cæsar. Homil. Bibl. 40 ; Baluz	10
CCLXX	Inter Homilias	8
CCLXXI	Ibid.	6
CCLXXII	De tempore	168
CCLXXIII	Ibid.	61
CCLXXIV	Cæsarii Homil. Baluz.	9
CCLXXV	Inter Vignerianos, p. 2,	38
CCLXXVI	Cæsarii Homil. Bibl. Patr.	21
CCLXXVII	De Tempore	219
CCLXXVIII	De Temp. 241 ; post, in App.	68
CCLXXIX	Inter Vignerianos, p. 2,	29
CCLXXX	De Tempore	231
CCLXXXI	Cæsarii Homil. Bibl. Patr.	12
CCLXXXII	Cæsarii Homil. Baluz.	8
CCLXXXIII	Cæsarii Homil. Bibl. Patr.	33
CCLXXXIV	Inter Sirmondianos, in App.	5
CCLXXXV	Inter Vignerianos, p. 2,	8
CCLXXXVI	Cæsarii Homil. Bibl. Patr.	34
CCLXXXVII	Inter Homil. 7 ; post, in App.	15
CCLXXXVIII	Inter Vignerianos, p. 2,	37
CCLXXXIX	De Tempore	243
CCXC	Ibid.	248
CCXCI	Ibid.	249
CCXCII	Ibid.	244
CCXCIII	In tomo nono ; post, de Temp.	250
CCXCIV	De Tempore	231
CCXCV	Ibid.	232
CCXCVI	Inter Vignerianos, p. 2,	39
CCXCVII	De Tempore	213
CCXCVIII	Ibid.	111
CCXCIX	Cæsarii Homil. Bibl. Patr.	26
CCC	Inter Homilias	26
CCCI	Inter Vignerianos, p. 2,	36
CCCII	De Tempore	112
CCCIII	Cæsarii Homil. Bibl. Patr.	20
CCCIV	De Tempore	205
CCCV	Cæsarii Homil. Bibl. Patr.	22
CCCVI	De Tempore.	227
CCCVII	Cæsarii Homil. Bibl. Part.	24
CCCVIII	Ibid.	9
CCCIX	Ibid.	16
CCCX	Inter Homilias	47
CCCXI	Ibid.	39
CCCXII	De Tempore	76
CCCXIII	Cæsarii Homil. Bibl. Patr.	10
CCCXIV	Ibid.	23
CCCXV	Inter Homilias	35
CCCXVI	De Diversis	38
CCCXVII	Inter Vignerianos, p. 1.	17

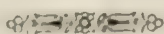
SERMONES DENISIANI.

I	Multas divinas lectiones.	2
II	Reddendi sermonis officium.	3
III	Sicut veritas per Apostolos.	4
IV	Loquimur charitati vestræ.	11
V	Propter fastidium auditoris.	13
VI	Sancta solemnitas.	14
VII	Bonum est loqui de Charitate.	19
VIII	Primo respondeam fratri.	22
IX	Christianorum fides.	24

S. AUGUSTINI EPISCOPI

SERMONUM ORDO VETUS

CUM ORDINE NOVO COMPARATUS.

SERMONES.

DE VERBIS DOMIN.

Ordo novus.		Ordo vetus.
1	Evangelium audivimus.	CIX
2	Solet multos movere.	LIV
3	Cum nobis pro officio In Appendice.	CCLXVIII
4	Sancti Evangelii capitulum.	LV
5	In lectione sancti Evangelii.	LXI
6	Audivimus cum Evangelium.	LXII
7	De capitulo Evangelii.	C
8	Sanctum Evangelium.	LXVII
9	Mirum quibusdam videtur.	LXX
10	Audivimus in Evangelio.	LXIX

SERMONES DE VERBIS APOSTOLI.

HOMILIÆ QUINQUAGINTA.

SERMONES DE TEMPORE.

Ordo novus.			Ordo vetus.
26	Anniversaria Domini.	App.	CXXVII
27	Laudem Domini loquetur.		CLXXXVII
28	Mundus per Dominum.		CXXI
29	Proxime, fratres charissimi.	App.	CXXXVI
30	Ad partum Virginis adorandum.		CC
31	Ante paucissimos dies.		CCI
32	Hodierni diei.		CCII
33	Causam, dilectissimi.	App.	CXXXIII
34	Nuper celebravimus diem.		CXCIX
35	Domini et salvatoris nostri.	App.	CXXXII
36	Intelligere possumus.	Ib.	CXXXV
37	Licet, fratres dilectissimi.	Ib.	CXXXIV
38	(Totus ex Alcuini lib. de Trinit.)		
39	Divinarum scripturarum.		CCCL
40	Dominus noster Jesus.		CCCXLI
41	Domini et salvatoris nostri.	App.	XCII
42	Quantum nos, fratres.	Ib.	CVII
43	Lectio divina.	Ib.	CII
44	Si Charitati vestræ possemus.	Ib.	CXII
45	Lectio divina.		CLI
46	Desiderium Charitatis vestræ.	App.	CVI
47	Cum ergo semetipsos.	Ib.	CIII
48	Sanctum Evangelium.	Ib.	LXX
49	Divinæ lectiones omnes.		CLXX
50	Omnis homo in tribulatione.		LX
51	Modo cum divina lectio.	App.	II
52	De charitate nobis.		CCCXLIX
53	Quicumque christianum.	App.	CVII
54	Audivimus, fratres charissimi.	Ib.	IV
55	Ecce, fratres charissimi.	Ib.	CXL
56	Dominus et salvator noster.	Ib.	CXLI
57	Sæpe advertimus.	Ib.	CCLV
58	Rogo vos, fratres charissimi.	Ib.	CCLVIII
59	Gradum esse aliquem.	Ib.	LXII
60	Evangelica lectio.	Ib.	LXIII
61	Scio et credo.	Ib.	CCLXXII
62	Rogo vos et admoneo.	Ib.	CXLII
63	Apostolica, dilectissimi.	Ib.	CXLVIII
64	Omne vitæ nostræ tempus.	Ib.	CXLIII
65	Adest nobis venerabile.	Ib.	CXLIV
66	Hortatur nos sæpius.	Ib.	CCLIV
67	Rogo vos, fratres charissimi.	Ib.	CCXLIX
68	Credidit Abraham Deo.	Ib.	III
69	Hos sanctæ Quadragesimæ dies.	Ib.	CXLV
70	Frequenter admonui.	Ib.	V
71	Lectio illa, fratres charrissimi.	Ib.	VI
72	Notissima pietas.		II
73	Novum præcepti genus.	App.	VII
74	Chananæa ista mulier.		LXXVII
75	Paulo ante cum divina.	App.	VIII
76	Si homo priscam sui originem.	Ib.	CCCXII
77	Si bene retinet, fratres.	Ib.	CXLVII
78	Si expositionem sanctarum.	Ib.	X
79	Cum divina lectio legeretur.	Ib.	XI
80	Frequenter Charitati vestræ.	Ib.	XII
81	Quoties vobis.	Ib.	XIII
82	In beato Jacob.	Ib.	XV
83	De beato Joseph scriptum est.	Ib.	XIV
84	Audivimus in lectione.	Ib.	XVI
85	Quamvis, fratres charissimi.	Ib.	XVII
86	In lectione divina, fratres.	Ib.	XVIII
87	Moyses ad Ægyptum.	Ib.	XX
88	Quoties lectio illa.	Ib.	XXII
89	Ægyptiorum turmæ.	Ib.	XXIII
90	In lectionibus divinis.	Ib.	XXIV
91	In lectione quæ nobis.	Ib.	XXV
92	In lectione Evangelii.	Ib.	XCIII
93	Omnes, inquit Apostolus.	Ib.	XXVI
94	Erudimini, omnes.		XIII
95	Non est sine causa.	App.	XXI
96	Dominus et Deus noster.		IX
97	Hæc dicit Dominus.	App.	XXVII
98	Modo, fratres dilectissimi.	Ib.	XXX
99	Omnis princeps.	Ib.	XXXI
100	Modo, cum divina lectio.	Ib.	XXVIII
101	In lectione.	Ib.	XXXII
102	Scire et intelligere debemus.	Ib.	XXIX
103	Lectio quæ nobis hodie.	Ib.	XXXIII
104	Multis quidem signis.	Ib.	XCV
105	In lectionibus.	Ib.	XXXIV
106	Sicut frequenter.	Ib.	XXXV
107	Samson fortitudinem habuit.		CCCLXIV
108	Hodierna die audivimus.	App.	XXXVI
109	Audivimus, et contremuimus.		XXII
110	Cantavimus Domino.		XIV
111	Quoties, fratres charissimi.	App.	CCXCVIII
112	Oportet, fratres charissimi.	Ib.	CCCII

Ordo novus.			Ordo vetus.
113	Dixit Dominus cuidam		LXXXIV
114	Admonet nos, fratres.	App.	CLIII
115	Symbolum quod vobis.	Ib.	CCXLI
116	Hodie, fratres charissimi.	Ib.	CCLXVII
117	Suscepit Dominus.	Ib.	CLI
118	Forsitan mirum.	Ib.	CLII
119	Symbolum est breviter.		CCXIII
120	Frequenter audivimus.	App.	CLIV
121	Omnes, inquit Dominus.	Ib.	CL
122	Dilectissimi fratres.	Id.	CLVI
123	Oportet attendere.	Ib.	CCXLIII
124	In lectione evangelica.	Ib.	LXXIX
125	Credimus in unum Deum.	Ib.	CCXXXV
126	Quoniam Domino subveniente.	Ib.	LXV
127	Hodie, fratres charissimi.	Ib.	CXLIX
128	Retinet Sanctitas vestra.	Ib.	LXXX
129	Credimus in unum Deum.	Ib.	CCXXXIV
130	Hodierna Die.	Ib.	CLV
131	Quæso vos, fratres.	Ib.	CCXLII
132	Peracta passione.	Ib.	CLVIII
133	Videamus, fratres.	Ib.	CCXLVIII
134	Multa sunt et magna.	Ib.	CLVII
135	Reddidistis quod creditis.		LIX
136	Non queo, fratres.	App.	CLIX
137	Passionem vel.	Ib.	CLX
138	Gaudete, fratres.	Ib.	CLXIII
139	Per hos dies.		CCXL
140	Hesterno die.		CCXXXV
141	Resurrectio Domini nostri.		CCXXXI
142	Salutis humanæ, fratres.	App.	CLXVI
143	Propria fides est.		CCXLI
144	Resurrectio Domini.		CCXXXII
145	De Resurrectione Domini.		CCXXXVII
146	Hodierno die.		CCXXXIX
147	Diebus his sanctis.		CCXLII
148	Et hodie lectio recitata est.		CCXLVIII
149	Hodie terminatum est.		CCLIII
150	Agnus ille legalis.	App.	CLXIV
151	Sic se habet.		CCLIV
152	(Pars est Serm. 243.)		
153	Sacramentum, dilectissimi.	App.	CLXV
154	Deus misericordiæ et justitiæ.	Ib.	CLXVII
155	Et hodie resurrectio.		CCXLV
156	Digne, fratres.	App.	CLXI
157	Paschalis solemnitas.	Ib.	CLXXII
158	(Pars est Serm. 242.)		
159	Lectio evangelica.	App.	CLXIX
160	Audivit Charitas vestra.		CCCLXXVI
161	Retinet Sanctitas vestra.	App.	CLXII
162	Certissima est fiducia.	Ib.	CLXXI
163	Pascha Christi, dilectissimi.	Ib.	CLXVII
164	Hodierno die.		CCXXIV
165	Spes tota nostra.		XLVI
166	Legimus in Evangelio.	App.	XCVIII
167	Domini vox est.	Ib.	XCVII
168	In divinis voluminibus.	Ib.	CCLXXII
169	Felices pacifici.	Ib.	LXI
170	Intendite, fratres mei.		CCCLXXXVI
171	Suavis Dominus et mitis	App.	LXXXV
172	Quoniam jejuniorum.	Ib.	CLXXV
173	Scire debemus et intelligere.	Ib.	CLXXIV
174	Glorificatio Domini.		CCLXIII
175	Salvator noster.	App.	CLXXVII
176	Omnia, charissimi.	Ib.	CLXXVI
177	Ascensionis Domini nostri.	Ib.	CLXXVIII
178	Ascensionis ergo Dominicæ.	Ib.	CLXXIX
179	Quantis ornatibus.	Ib.	CLXXX
180	Delectat aspicere.	Ib.	CLXXXI
181	(Tract. de exp. Symboli, t. 6.)		
182	Duo sunt, charissimi.	App.	LXIV
183	Sanctitati vestræ.	Ib.	CLXXXV
184	Discessurus e mundo isto.	Ib.	CLXXXIV
185	Post illam singularem.	Ib.	CLXXXII
186	Hodierni diei solemnitas.		CCLXVII
187	Dies nobis, fratres.		CCLXXI
188	Fratres.... hodierna.	App.	CLXXXIII
189	Audio, fratres.	Ib.	CCXXXII
190	Apostoli lectionem.	Ib.	CXIII
191	Multa quidem et frequenter.	Ib.	CCXXXVI
192	Ostendimus, fratres.	Ib.	CCXXXVII
193	Hucusque, fratres.	Ib.	CCXXXVIII
194	Ordinem Symboli.	Ib.	CCXXXIX
195	Rogo et admoneo vos.	Ib.	CCXLIV
196	Qui Deum timetis.		CVII
197	In scripturis divinis.	App.	XXXVII
198	Modo cum Regum lectio.	Ib.	XXXVIII
199	(Tract. de 3 Hæresibus, t. 6.)		

Ordo novus.			Ordo vetus.
200	De duabus meretricibus.	App.	XXXIX
201	In lectionibus.	Ib.	XL
202	Audivimus evangelistam.	Ib.	LXVI
203	Inter omnia.	Ib.	CCCIV
204	Cum divina lectio legeretur.	Ib.	XLI
205	Evangelica lectio.		LXXXV
206	Sicut de beato Elia diximus.	App.	XLII
207	Cum Naaman regis.	Ib.	XLIII
208	Frequenter Charitati vestræ.	Ib.	LXIV
209	Altitudinem divinitatis suæ.	Ib.	LXXXI
210	Modo cum divina lectio.	Ib.	XLV
211	Dum a cultu Dei.	Ib.	XLVI
212	Sancta Scriptura.		XXXVI
213	David propheta.	App.	CCXCVII
214	Non dubito.		CCCXLVIII
215	Rogo vos, fratres.	App.	CCLXV
216	Gaudeamus.	Ib.	CCLXVI
217	Ecclesia catholica.	Ib.	LVIII
218	Rogo vos.	Ib.	LVII
219	Propitio Christo.	Ib.	CCLXXVII
220	Ad exhortandas mentes.		XVIII
221	(Ex Enarr. 2 in Ps. 25, t. 4.)		
222	Beatus Job.	App.	LII
223	(Tract. de Patientia, t. 6.)		
224	Promptiorem me.	App.	L
225	In lectione.	Ib.	LI
226	Beatus Tobias.	Ib.	XLVII
227	Faciendis eleemosynis.	Ib.	CCCVI
228	Non sufficit.	Ib.	XLVIII
229	Quotiescumque bellicus.	Ib.	XLIX
230	Adversus dæmonum.	Ib.	LXXIII
231	Licet propitio Christo.	Ib.	CCXCIV
232	Frequenter Charitatem.	Ib.	CCXCV
233	Dominus ac Redemptor.	Ib.	LXXI
234	Interrogati Judæi.		XCI
235	Quæstionem propositam.		XCII
236	Lectiones divinorum.		XLVIII
237	Lectiones sanctas.		XLIX
238	(Tract. de bono Discip. t. 6.)		
239	(Tract. de Discip. christ. t. 6.)		
240	Jubet tyrannus.	App.	LIX
241	Bene nostis.	Ib.	CCLXXVIII
242	Quotiescumque in hoc.	Ib.	LX
243	Quandocumque castitatem.	Ib.	CCLXXXIX
244	Magnum mihi gaudium.	Ib.	CCXCII
245	Duo sunt quæ in hac vita.		XXXVIII
246	Ad vos mihi sermo.		CCCXCI
247	Audivimus ex parabola.	App.	CXXIV
248	Admonet nos lex divina.	Ib.	CCXC
249	Gloriosum et insignem.	Ib.	CCXCI
250	Nemo dicat.	Ib.	CCXCIII
251	Sciendum est.	Ib.	CCLXXX
252	Quotiescumque.... altaris.	Ib.	CCXXIX
253	Recte festa Ecclesiæ colunt.	Ib.	CCXXXI
254	Decorem domus Dei.		XV
255	Sicut optime novit.	App.	CCXXX
256	Celebritas hujus.		CCCXXXVI

SERMONES DE SANCTIS.

Ordo novus.			Ordo vetus.
1	Hesterno die.	App.	CCXV
2	Post hesternum.	Ib.	CCXI
3	Donet mihi Dominus.	Ib.	CCXII
4	Jesu filius Nave.		CCCLXXXII
5	Hesterno die.	App.	CCX
6	Quoniam video.	Ib.	CCXVII
7	(Ex l. 22 de Civit. Dei, c. 8.)		
8	Credimus Judæis.	App.	CCXIX
9	Christo igitur.	Ib.	CCXVIII
10	Hodie, fratres charissimi.	Ib.	CCXX
11	Quotiescumque... martyria.	Ib.	CCXXI
12	In passione.		CCLXXVI
13	Cunctorum licet.	App.	CLXXXVIII
14	Hodie de actibus.	Ib.	CLXXXIX
15	Institutio solemnitatis.	Ib.	CXC
16	Nostis, fratres charissimi.	Ib.	CXCII
17	Multa nobis.		CCCXLVII
18	Adest nobis.	App.	CXCIV
19	Corruptum peccatis.	Ib.	CCXLVII
20	Post illum sacrosanctum.	Ib.	CXCLVI
21	Natalem sancti Joannis.	Ib.	CXCVII
22	Horum de terra.	Ib.	CXCIX
23	Diei hodiernæ solemnitas.		CCXCII
24	Apostolum Petrum.		CXLVII
25	Filioli mei, audite nos.	App.	CCIV
26	Notum vobis omnibus.	Ib.	CCI
27	Cum omnes beati.	App.	CCI
28	Piscatoris et persecutoris.	Ib.	CCI
29	Hodie duos.	Ib.	CCII
30	Beatissimi Laurentii.	Ib.	CCV
31	Dicit Dominus.	Ib.	LXXXVI
32	Cum omnes beatos.	Ib.	CCVI
33	Cui simile est.	Ib.	LXXXVII
34	(Tract. de Assumptione, t. 6.)		
35	Adest nobis, dilectissimi.	App.	CCVIII
36	Hodie... Joannis.	Ib.	CXCVIII
37	Hodie, dilectissimi.	Ib.	CCIX
38	Modo cum Evangelium.	Ib.	LXXVII
39	Recogitemus.	Ib.	CCL
40	O fratres charissimi.	Ib.	CCLI
41	In lectione apostolica.	Ib.	CIV
42	In lectione Evangelii.		CI
43	Si omnium Sanctorum.	App.	CCXXII
44	Triumphalis beati.	Ib.	CCXXIII
45	Psalmus qui cantatur.		XXXI
46	Non martyrium.	App.	CCXXIV
47	Quotiescumque, fratres.	Ib.	CCXXV
48	Omnium quidem.		CCCXXXIV
49	Certamine universorum.	App.	CCXXVI
50	Quoniam dies sanctorum.		CCCXXXV
51	Domini fratres.		XCIV

A PARISIENSIBUS ADDITI.

Ordo novus.			Ordo vetus.
1	Sicut dies hodiernus.	App.	CXXXI
2	(Pars est Serm. 51.)		
3	De lectione recentissima.		LXIII
4	Apparuit Dominus.		CXVI
5	Audistis lectionem.		CCXXXIII
6	Solemnitate diei.		CCLXV
7	(Pars est Serm. 88.)		
8	Magnum spectaculum.		CCLXXIV
9	Magnum et multum mirandum.		CCLXXV
10	Cum sanctum Evangelium.		CCCVII
11	Propter hunc locum.		CCCVIII
12	Sermonem a nobis debitum.		CCCIX
13	Admonent nos eloquia divina.		LXV
14	Solemnitate sanctæ Virginis.		LIII
15	(Pars est Serm. 160.)		
16	Bona opera fidelium.		CCCXXXVII
17	Quando bona opera.		CCCXXXVIII

SERMONES DE DIVERSIS.

Ordo novus.			Ordo vetus.
1	Quoniam voluit Dominus.		CCLV
2	Admoniti sumus cantare.		XXXIV
3	Admoniti sumus, et spiritu.		XXIX
4	Liberatoris nostri.		CCLI
5	Multis et variis modis.		CCLII
6	Narratio resurrectionis.		CCXLIII
7	(Pars est Serm. 361.)		
8	Rudimenta ministerii.		CCXVI
9	Ordo est ædificationis.		LVII
10	Cum lectio legeretur.		CXLVIII
11	Ne moras faciamus.		CCLX
12	Resurrectio Domini.		CCLXI
13	Dominus Jesus.		CCLXII
14	Qui meminit debiti sui.		I
15	De Aggæo propheta.		L
16	In divinis.		XII
17	Cum sanctæ lectiones.		VI
18	Quoniam scriptum est.		XXXIII
19	Cum cantaremus Deo.		XXV
20	Deus et Dominus noster.		XXXII
21	Audivimus Filium Dei.		LXVIII
22	Evangelii lectio.		LXXV
23	Visionem magnam.		LXXIX
24	Dominum nostrum.		CXIX
25	Hanc sententiam.		CLXVI
26	Ante diem dominicum.		CXLIX
27	Verbi Dei assiduos auditores.		CLXXIV
28	Qui Deum timetis.		CVI
29	De miraculis Dei.		CCCXX
30	Diximus quidem hesterno die.		CCCXXI
31	Hesterno die.		CCCXXII
32	Misericordia quidem Dei.		CCCXXIII
33	Debet a nobis.		CCCXXIV
34	Hodie lectio de Actibus.		CCLXXVIII
35	Hodie de Actibus.	App.	CLXXXIX
36	(Pars est Serm. 279.)		
37	Beati Laurentii.		CCCIV
38	Quando natalitia sanctorum.	App.	CCCXVI

Ordo novus.			Ordo vetus.
39	Martyres, nomen est græcum.		CCLXXXVI
40	Prolixa narratio.		CCLXXXVII
41	Debuimus quidem.		CCXCVIII
42	Fortitudinem sanctorum.		CCLXXXIII
43	Evangelium nos admonuit.		LXXXVI
44	Hesternæ lectionis.		IV
45	Præstabit nobis.		XXXVII
46	Et hesterno die et hodie.		LXXIII
47	Durum videtur et grave.		XCVI
48	Beatus apostolus.		LVI
49	Propter quod volui.		CCCLV
50	Charitati vestræ hodie.		CCCLVI
51	Donet mihi Dominus		CCCXIX
52	Natus est nobis hodie.		CCCLXXI
53	Commendat nobis.		CCXXV
54	Novit fides vestra.		CCCLXXII
55	Sanctificavit nobis.		CLXXXIX
56	Natalis Domini.		CLXXXIV
57	Dilectissimi fratres.		CCCLXXVII
58	Angelorum vocem.		CXCIII
59	Hodiernus dies.		CXCVI
60	Verbum Patris.		CXCI
61	Dominus noster Jesus.		CXC
62	Natalis Domini dicitur.		CLXXXV
63	Exspectationem Charitatis.		LI
64	Epiphania græcæ linguæ.		CCIII
65	Aperiatur hodie omne os.	App.	CXXXVIII
66	Solemnitas quam.		CCCLXXIII
67	Anniversaria celebratio.		CCCLXXIV
68	Observationem Quadragesimæ.		CCV
69	Inspicienda nobis.		LXXVIII
70	Anniversario reditu.		CCVI
71	In adjutorio misericordiæ.		CCVII
72	Solemne tempus advenit quo.		CCVIII
73	Solemne tempus advenit quando.		CCIX
74	Solemne tempus advenit quod.		CCX
75	Tempus est ut.		CCXII
76	Cujus sanguine delicta nostra.		CCXVIII
77	Beatus Paulus apostolus.		CCXIX
78	Scimus, fratres.		CCXX
79	Dicendum est.		CCXXI
80	Cur vos, dilectissimi.		CCXXII
81	In libro qui appellatur Genesis.		CCXXIII
82	Sic audistis prædicari.		CCXXVI
83	Memor sum promissionis meæ.		CCXXVII
84	Evangelii Joannis principium.		CXX
85	Mundus per Dominum.		CXXI
86	Audistis lectionem.		CCXXXIII
87	Resurrectio Domini.		CCXXXIV
88	Dominus noster Jesus.		CCXXXVI
89	Sicut Domino nostro.		CCXXX
90	Glorificatio Domini nostri.		CCLXIII
91	Prima lectio.		CCCLIX
92	Martyr Stephanus.		CCCXVII
93	Beatissimus Stephanus.		CCCXV
94	Beatissimus et in Christo.		CCCXVI
95	Natalem Domini.		CCCXIV
96	Magnifica martyrum.	App.	CCXVI
97	Apostolica lectio.	Ib.	CXIV
98	Si quis sollicitus.	Ib.	CCXIII
99	Dominus noster.	Ib.	CCXIV
100	Illa Evangelica tuba.		CCCXXXI
101	Dominus Jesus martyres.		CCLXXIII
102	Oculis fidei.		CCLXXVII
103	Hodiernus dies.		CCLXXX
104	Refulget et præeminet.		CCLXXXI
105	Duarum sanctarum.		CCLXXXII
106	Recens sancti Evangelii.		CCXCVI
107	Hodiernum nobis diem.		CCXCVII
108	Istum nobis diem.		CCXCV
109	Istum diem nobis.		CCC
110	Magnum spectaculum.		CCCI
111	Beati martyris Laurentii.		CCCII
112	Sicut audivimus.		CCCVI
113	Spiritus sanctus doceat.		CCCX
114	Sanctissimus et solemnissimus.		CCCXIII
115	Istum nobis festum.		CCCXI
116	Diei tam grati.		CCCXII
117	In Psalmo diximus Domino.		CCCXXVIII
118	(Conflatus ex Serm. 325, etc.)		
119	Audistis, fratres.		LXIV
120	Animadvertimus.		CCCLXI
121	In memoria retinentes.		CCCLXII
122	Quod cantavimus Domino.		XXIII
123	Beati Laurentii.		CCCIII

SERMONUM FRAGMENTA.

Ordo novus.			Ordo vetus.
1	Illa duo.		I
2	Prius in fundamento.	Serm.	VIII
3	Quæstio de Epistola.	Serm.	CLXII
4	Vide duas mortes.	Serm.	CCCXLIV
5	Revelatur enim ira Dei.	Serm.	CXCVII
6	Sed forsitan.		Ibid.
7	Quid volebat Simon.		Ibid.
8	Nec ipse Apostolus.		Ibid.
9	Ipse Christus loquitur.		Ibid.
10	Quid est Juno?		Ibid.
11	Judæi olim.	Serm.	CCCXLI
12	Hoc sacrificium.		Ibid.
13	Quid est vestis nuptialis?	Serm.	XCV
14	Desideremus vitam Christi.	Serm.	CXXX
15	Humiliatus est Dominus.		IX
16	Quare autem primo ignobiles.		XII
17	In judicium venit.	Serm.	CXXXVI
18	Corde creditur.	Serm.	CCLXXIX
19	Cor hominis.		X
20	Sicut morte Domini.	Serm.	CCXXXVI
21	Quod enim mortuus est.		VII
22	Si enim.		II
23	Qui se exaltat.		III
24	Ideo Spiritus sanctus.	Serm.	CCLXVIII
25	Apostolus dicit.	Serm.	CCLXXXVIII
26	Ingemiscimus gravati.	Serm.	CCXCIX
27	Debet enim vita.	Serm.	CXCIV
28	Quis enim hominum.		Ibid
29	Neque enim. (De Gest. Pelag. t. 10.)		
30	In illo testamento		Ibid
31	Mortificemur.	Serm.	CCCLXII
32	Testamentum vetus.	Serm.	III
33	Admonemus Charitatem.	Serm.	CCCLIX
34	In sacramento dictum.	Serm.	LXXV
35	Intelligitur quidem. (Ex Enarr. 2 Ps. 25.)		
36	Ipse est Christus.	Serm.	CCXLIV
37	Mihi autem.	Serm.	CLX

AD FRATRES IN EREMO.

51	(Excerptus est ex Serm. 53 App.)		
52	Propter quod volui		CCCLV
53	Charitati vestræ.		CCCLVI
63	O fratres charissimi.	App.	CCLI
70	(Ex Alcuino : prior pars in Serm. 297 App.)		
72	(Excerptus ex Serm. 2 in Psal. 48, t. 4.)		

Cæteri sermones hujus classis exhibentur in sequenti tomo sexto.

EX MAJORIS CARTHUSIÆ MSS.

1	Hodierno die.	CCLXXXIV
2	Divinæ lectiones.	CCCXLIII
3	Sanctum Evangelium.	CXLV
4	Sanctorum Martyrum.	CCLXXXV
5	Inter alia divina.	CCLXVI
6	Cum divina lectio.	VII
7	Ex omnibus.	XXVIII
8	Propositum ex nobis.	CXXXIII
9	Lectio recentissima.	LXXXIX
10	Sermonis nostri propositio.	CLXXVII
11	Admoniti ab Apostolo.	CLX

A SIRMONDO ADDITI.

1	Hæc maxime regula.	V
2	Sensum nostrum.	CCCLXIII
3	Voce consona.	XX
4	Cantantes Dominum.	XIX
5	Jucundabitur justus.	XXI
6	Gratias Domino.	XXIV
7	Admonemus Charitatem.	CXCVIII
8	De sacrificio vespertino.	CCCXLII
9	Psalmum vobis.	CCCLXVI
10	Divina eloquia.	XXXV
11	Cum divinæ Scripturæ.	XLI
12	In omnibus lectionibus.	XLV
13	Omnes qui multa verba.	CXVIII
14	Nuptias filii regis.	XC
15	Nec auribus.	CXXV
16	Quid est quod audivimus.	CXL
17	Ex Evangelio.	CCXLIV
18	Quoniam placuit Domino.	CCLVI
19	Hodiernus Dies.	CCLIX
20	Propter adventum Spiritus.	CCLXVIII
21	Adventum Spiritus sancti.	CCLXIX

In fine tomi XI editionis Benedictinæ, præter haud pauca additamenta ad præsentem tomum V pertinentia, quæ nos in decursu voluminis loco suo naturali intertexuimus, occurrunt insuper nonnullæ adnotationes quas hic lectorum oculis subjicere non abs re erit. 1° Itaque, col. 1579, not. [2], post verba, *nolo habeas talem byrrhum, non habet*, adde : « Et Enarr. in Psal. 130, n. 10 : *Si vestis tua conscindatur, non dicis, Conscidit byrrhum meum, sed, Conscidit me. Si potuit et meruit vestis tua dici tu, quæ non est tu, sed vestis tua*, etc. Messianus, etc. » 2° Col. 1866, nota (*b*), pro his verbis ad Serm. 64 Appendicis spectantibus, *præfationem vero et conclusionem habet aliunde ascitam*, hæc substituenda sunt : « Ivoni Carnutensi restitutus est, atque inter ipsius opera editus Parisiis an. 1647. » 3° Col. 1895, Serm. 77, n. 1, lin. 7, *attendite*, etc., lege cum veteri Ms. Colb., *contendite et hanc lectionem divinam in domibus vestris frequenter legere, et in ecclesia libenter et obedienter audire. Sicut*, etc. Et paulo infra ibidem, pro, *sceleratis*, lege cum eodem Ms., *sterilibus* ; ac iterum infra, n. 2, lin. 6-7, loco verborum, *nobis prædestinatum est*, in prædicto Ms. exstat tantum, *propter nos*. 4° Col. 2011, not. (*b*), post verba, *opus fuit*, adde : « Quanquam superius dicta sic commode interpretari licet, ut nimirum in his Christus non sibi, sed nobis renasci aut consecrari dicatur, maxime cum non semel ibidem doceatur, aquas aut Joannem nihil contulisse Christo, sed contra aquis et Joanni plurimum per Christum fuisse collatum. » 5° Col. 2065, loco notæ (*b*), quæ spectat ad Serm. 163, hæc substituenda monent RR. Patres : « Excepta conclusione, a verbis, *nos vero charissimi, qui nullis*, etc., quæ Cæsarium omnino spirat, cætera (in supradicto Sermone) Eusebium seu Faustum redolent. Hic quidem, num. 3, innuitur ad reparationem nostram Christi mortem fuisse necessariam ; cum Faustus superiori Sermone 161, num. 2, doceat Christum *potuisse hostem humani generis sola majestate prosternere, sine incarnationis humilitate, sine certamine passionis*. Sed superiora verba interpretari licet de necessitate congruentiæ aut etiam justitiæ : cujusmodi necessitatis causas exponit Eusebius vulgatus homil. 6 de Pascha, quamvis ibi concedat, Deum absolute potuisse hominem solo nutu majestatis suæ liberare. » 6° Col. 2087, in nota ultima, quæ ad Serm. 182 attinet, post verbum, *mittendus*, supple : « Eadem illa verba, necnon superiora ista ejusdem num. 1 : *Alium Paracletum, id est, similis gloriæ, vel naturæ, ejusdemque substantiæ*, etc., deprehendimus in lib. 1 de Spiritu sancto, cap. 9, quem Paschasio diacono vulgo adscriptum, Fausto Regiensi multi jam non temere restituunt, uti probavimus in nova editione S. Hilarii Pictaviensis, p. 1200, not. (*g*). » 7° Tandem, col. 2291, in fine num. 5, illud annotant PP. Maurini : « Quod hic traditur de consuetudine Romana iis qui virgines non fuerint, negandæ benedictionis nuptialis, confirmant hæc Innocentii I epist. ad Victricium Rhotomag. cap. 10 : *Nec benedici cum sponsa potest corruptus*. Vide Jonam Aurelianensem, de Institutione laicali, lib. 2, initio cap. 2. » M

FINIS TOMI QUINTI.

Ex typis MIGNE, au Petit-Montrouge.